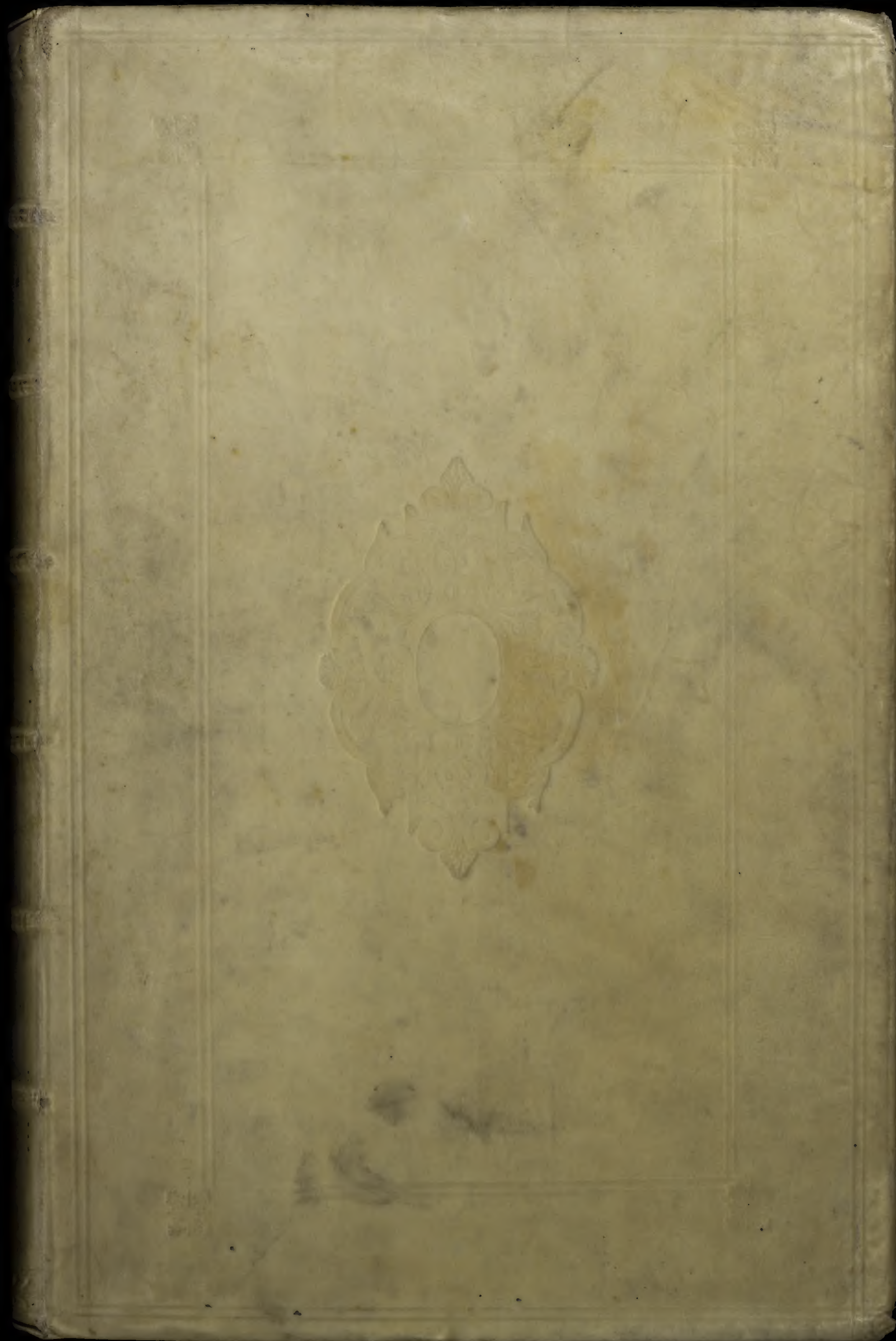
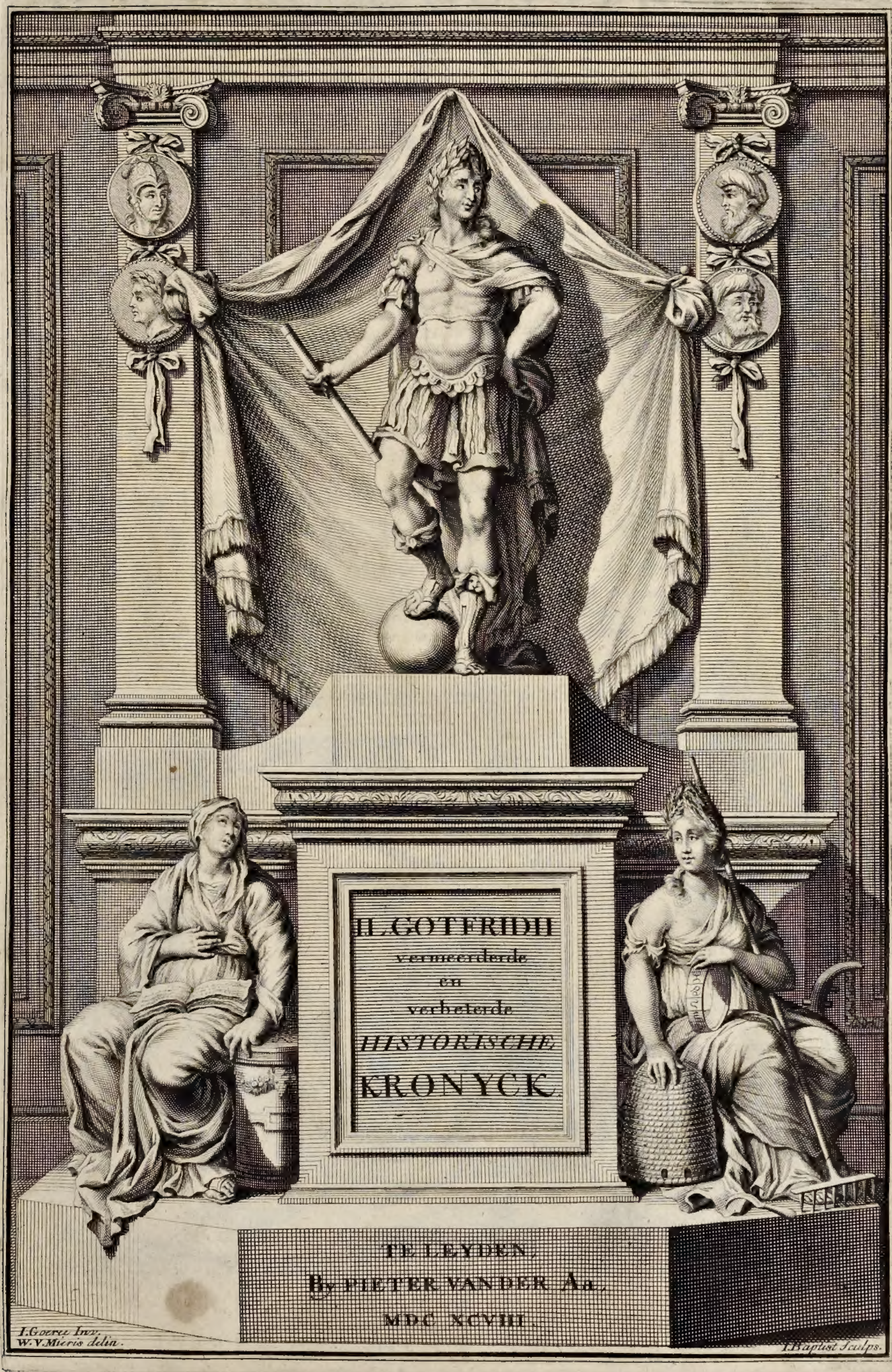

JOH. LODEW. GOTTFRIEDS
HISTORISCHE
KRONYCK.

GROOTLYCKS VERMEERDERD EN VERBEETERD.

I.L. GOTFRIDII
vermeerderde
en
verbeterde
HISTORISCHE
KRONYCK.
TE LEYDEN,
By PIETER VANDER Aa,
MDC XCVIII.
I.Goeree Inv.
W.V.Mieris delin.
I.Baptist Sculps.

JOH. LODEW. GOTTFRIEDS
HISTORISCHE
KRONYCK;

Vervattende een

Nauwkeurige en volkomene Beschrijvingh der aldergedenckwaerdigste Geschiedenissen des Weerelds, van den aenvangh der Scheppingh tot op 't Jaer Christi 1576.

In een nette ordre gebragt na de verdeelingh der vier Monarchien, en de bondighste Jaer-rekeningh.

Op nieuws vertaeld na den derden vermeerderden druck, met byvoegingh van de HISTORIE DER REFORMATIE IN DUYTSCHLAND: en een volkoomen *Bladwijser* aller voornaemste Saecken,

DOOR

S. DE VRIES.

Met desselven

ALGEMEENE HISTORISCHE
GEDENCK-BOECKEN,

Van 't Jaer 1576. tot op 't Sluyten der *Europische Vreede* te *Rijswijck*, *Anno* 1697.

Vercierd met een groote meenighte Konst-Figueren der bysonderste Historien; nevens d'eygentlijcke Afbeeldingen der beroemdste Monarchen, Keyseren, Koningen, Helden, Heldinnen, geleerde Mannen, Vrouwen, &c., op 't konstighste in Koper *gesneeden na der selver oude Marmore Beelden, Munt-stucken, Zeegel-ringen, &c.*

Te LEYDEN
By PIETER vander Aa, Boeckverkoper. M DC XCVIII.

VOOR-BERIGHT
DES
VERTALERS
AEN DEN
LEESER.

An de *Noodwendigheyd* en *Nuttigheyd*, behalven noch de *Vermaecklijckheyd*, der *Geschiedboecken*, soo ten opsight van 't *Kercklijcke*, als 't *Politicq* en *Burgerlijck*, hebben wy niet voorgenoomen, hier veel te spreecken. Geene Verstandige sijn'er onkundigh van. Daer en boven hebben 't andere veelvoudigh; wy self oock anderwegen gedaen. Alleen dit kon tot een onverwrickbaer bewijs dienen, dat de *H. Geest* (dien alderbest bekend is 't *Nodige* en 't *Nutte* voor sijne *Kerck* en de *Staet*) soo veele *Historische* en *Chronologische Boecken* de *Canonique Schriften* des *O.* en *N. Testaments* heeft ingelijft; doen beschrijven de *Geschiedenissen* der *eerste Weereld*; vervolgens des *Israëlitischen Volcks* onder hare *Reghteren* en *Koningen*; de *Daden* en *Gevallen*, soo van de Heere *Christus* als van sijn' *Apostelen*, &c. 't Is waer, de *Joodsche Geschiedenissen* sijn wel gantsch *kort* t'saem-vervat; echter begrijpense 't *Noodige* voor *Kerck*, en *Burgerlijcke Regeeringh*. Boven dien hebben de *Joden* noch gehad veel' andere *Historien*, waer in alles *breeder* en *omstandiger* was voorgedragen van treflijcke Mannen; selfs oock van *Propheeten*: Gelijck'er dan soo dickmael staet in de *Boecken* der *Koningen* en *Kronijcken*: *'t Overige nu der Geschiedenissen* van dien of deesen Koningh, *d'eerste en de laetste, en wat hy gedaen heeft, is dat niet geschreven in 't Boeck der Koningen Israëls*, of, *der Koningen van Juda*; of, *in 't Boek der Kronijcken der Koningen Israëls en Juda*; of, *in de woorden Nathans des Propheeten*; of, *in de Prophetie van Ahia des Saloniters*; of, *in de Gesighten van Jedi des Sienders*; of, *des Sienders Gads*, *of in de Geschiedenissen van Jehu, de Soon Hanani*, &c.

Of nu wel andere *Kercklijcke* en *Weereldlijcke Kronijcken* van geen *Godlijcke Authoriteit* sijn, gelijck die der *H. Schrift*, als 't Werck van *Menschen*, die, of van selfs, of uyt anderer berigten, *dwalen* konnen, soo hebbense echter gewislijck oock hare *Noodwendigheyd* en *Nuttigheyd*; selfs tot soo verr' toe, datmen sonder deselve veele Plaetsen in des *Heeren Woord* niet reght vatten, de *Vervullingh* der Godlijcke *Prophetien*; en onder die *Daniels Gesighten* van de *vier Monarchien*, nevens soo veele dingen in *Johannis Openbaringh*, niet *weeten*, niet *verstaen* sou konnen.

Een *loflijck* Werck verrightense, welcke de *Historien* van eenigh *Koninghrijck*, *Republicq*, of *Stad* afsonderlijck beschrijven, ten dienst harer Landsgenooten: maer een noch *roemwaerdiger*, die d'*Algemeene Geschiedenissen des gantschen Weerelds* in een bequame ordre t'samen brengen, en elck voor oogen stellen. Gelijck hier toe een veel *moeylijcker arbeyd*, sonderlinger *vlijt*, grooter *oordeel*, en uytsteeckender *beleesenheyd* in de *Schrijvers*, boven d'andere, vereyscht werd, soo is oock 't *voordeel* veel *gewightiger*, in opsight van de voorgedaghte *Nuttigheden*. Daer en boven seer *dienstigh*, ja *nodigh*, om de Beraedslagingen over de tegenwoordige gelegenheyd eens Lands in 't bysonder te righten na de goede of quade uytkoomsten van andere Gewesten in diergelijcke Gevallen: betrecklijckheden te maecken van 't een tot 't ander: waer te neemen de Klippen, op welcke andere Schipbreuck hebben geleeden. Kortlijck, d'*Algemeene Kronijcken* sijn aen d'opmerckende een *Leermeestres*, *Patroon*, *Spiegel*, *Passer*, *Toorts*, *Baeck*, *Compas*; ja oock *Verrekijcker*, om 't voorleedene te sien; en uyt 't voorleedene besluytlijck tot in 't toekoomende; nodigh voor alle *Regenten* van *Landen*, voor de *Harders* van de *Kerck*; en voor die 't noch niet sijn, om haer daer toe bequaem te maecken: een uytmuntende *Lusthof* voor alle *Eedele*; een *Leydsman* voor de noch *onkundige Verstanden*: de *Stelten*, waer op alreeds verhevene Geleerde noch hooger konnen gaen: een *School*, om de noch onervaerne tot ervarenheyd te brengen. En waerlijck, sonder kennis der *Kronijcken* en *Historien* salmen selden een *Theologant* van *groote Geleerdheyd*, een *Overigheyd* van *wijse Re-*

geeringh, een *Veldheer* van *geluckige Uytvoeringen* sien. Wy gaen voorby 't *Nut*, 't welck de *Burgerlijcke stand*, en *yeder in 't bysonder* hier uyt kan trecken; sijnde desgelijcks van geen geringh gewight.

Onder de *Kronijckschrijvers* heeft een bysonder dienstigh werck verright de Heer *J. L. Gottfried*. Deese sijne *Historische Kronijck* heeft hy by een getrocken uyt al de voornaemste oude en later Geschiedschrijvers: t'saemgebraght al 't aenmercklijckste van 't geen sigh in de *bekende Weereld* heeft toegedragen, van de Scheppingh af. Yeder Stand van Menschen, hooge en lage, Geestlijcke en Weereldlijcke, konnen hier seer veel vinden tot haer sonderlingh voordeel. Alle Liefhebbers der *Historien* hebben hier een *ruym Veld*, om te bewandelen; en op elcke *Voetstap*, diese doen, sullense vinden *veranderingh* van *Kruyden* en *Bloemen*, haer' aenschouwingh en betraghtingh waerdigh.

Gy hebt hier dan een *Historische Schildery*; en een *Geschilderde Historie*, door de meenighte van *Figueren*; alleen in dit Deel 309. in getal, behalven de voor aen geplaetste XIX. *Tafelen*; waerlijck, een heerlijck verciersel deeses Wercks, wijl 'er Konst in is. De seer beroemde Tekenaer en Plaetsnijder *Matthæus Merian* heeft 'er de *Hooghduytsche* druck mee beglantscht. De vermaerde *Jacob van Meurs* t'*Amsterdam* heeftse konstigh nagesneeden; somtijds verbeeterd; met verscheydene vermeerderd. D'*Afbeeldingen* der *Monarchen*, *Keyseren*, *Koningen*, *oude Helden*, *geleerde Mannen*, *Vrouwen*, *&c.*, in de gemelde *Tafelen* voorgesteld, heeft de genoemde *Merian* met groote moeyte en kosten gedaen na d'oude *Statuen*, of Marmorsteene Beelden, te *Romen* en anderwegen noch overigh, of op die der *oude Munten*, &c. Wy sullen hem selfs hier laten spreecken.

„Van de gehouwene Beelden staet te weeten, dat de *Griecken* en *Romeynen* hare welverdiende Lieden *Beelden van Marmorsteen* oprighteden; 't sy dan van 't geheele ligchaem, of alleen van 't Aengesight; deselve, t'harer eeuwiger geheugenis, stellende aen openbare Plaetsen. Veele van deese sijn naderhand uyt *Grieckenland*, insonderheyd van *Atheenen*, in *Italien* gebraght. De *Munten* lieten slaen de geene, welcker Aengesighten en Namen daer op staen; of der selver Nakoomelingen; ter roemgedaghtnis van sulcke, door welckese tot bevoorderingh waren geraeckt. Belangende de Beeldnissen in of op verscheydene Edele Gesteenten gesneeden, waer aen men soo veel meer vlijt en konst te werck stelde, als de Stof eedeler en subtiler was, wijlse meerendeel, behalven de Groote, in goudene Ringen gevat, en van groote Heeren ter gedaghtenis aen de hand gedragen wierden, soo heeftmen dies te minder aen de gewisheyd der gelijckenissen te twijffelen. Tot voldoenender verseeckerdheyd segg' ick, dat 't grootste deel deeser *Afbeeldingen* sijn te vinden *origineelijck* by den Heer *Fulvius Ursinus* te *Romen*; alhoewel oock d'overige niet minder seecker, en na d'*authentique* gedaen sijn.

Deese *Gedaente-voorstellingen* dan, vertoond in d'eerste XII. *Tafelen*, sijn seeckerlijck treflijcke *Antiquiteiten*, van alle verstandige in groote waerde te houden, en met vermaeck t'aenschouwen: wijl men daer in als voor oogen siet de gestalte der over-oude soo seer vermaerde *Grieckse*, *Romeynsche* en andere *Krijghshelden*; beroemde *Philosophen*; groote *Wetgevers*; uytsteeckende, en haer Geslaght overtreffende *Vrouwen*, soo in de Wapenen als Geleerdheyd: goede en quade oude *Keyseren*, *Koningen*, en *Vorsten*; waer van in de Historien soo veel werd gesproocken. Welcke *Poëet* sou niet gaerne *Homerus*, *Hesiodus*, *Sophocles*, *Aristophanes*, *Terentius*, *Horatius*, *Virgilius*, *&c.*; wie onder de *Philosophen* niet graegh *Pythagoras*, *Socrates*, *Plato*, *Aristoteles*, *Diogenes*, *&c.*; wie van de Liefhebbers der *Historien* niet met sonderlingh vermaeck de soo seer berughtte *oude Helden* en *Heldinnen*; soo veel uytsteeckend-*geleerde Mannen* en *Vrouwen* sien? En hier hebbense de *ware Afbeeldingen* der selve; van d'*over-oude Konstenaers* in haren tijd na 't leven gedaen; welcke in de *Beeldhouwinghs*- en *Schilderkonst* die van de later, en selfs onse Eeuw, verr' te boven gingen; gelijck blijckt uyt de noch overgebleevene Stucken: desgelijcks uyt de vermaerdheyd van *Apelles*, *Zeuxis*, *Parrhasius*, *Praxitiles*, *&c.* De *Figueren* van later *Vorsten*, *dappere Helden*, *Geleerde Mannen* onses tijds, &c., in de volgende *Tafelen*, sijn gedaen na de beste *Principalen*, welcke men heeft konnen bekoomen. Oock sijn in *deesen Druck* eenige in de *Platen* opengelatene *Vacken* van Vorsten, welcker ware gedaentens men doe niet kon bekoomen, met groote moeyte opgesoght, en vervuld.

De *Geschiedenissen* heeft d'*Autheur* geschickt na de verdeelingh der *Vier Monarchien*; en in alles, soo veel eenighsins mogelijck was, gevolghd de *netste Tijdreeckeningh*; waer aen, beyde in *Geestlijcke* en *Weereldlijcke Historien*, seer veel gelegen; en waer ontrent evenwel by veele *Geschiedschrijvers* weynigh aght genoomen is.

Deese GOTTFRIEDS HISTORISCHE KRONYCK is voor een deel jaren in de *Nederlandsche* Tael uytgekoomen, doch, wegens oorsaecken, onnodigh hier te noemen, seer *gebrecklijck*, en met veele *misslagen* ontcierd; soo ten opsight van de *Vertalingh*, en den *Drucker*, als van de daer by gedane *Continuatie*. Evenwel vond dit Werck soo veele *Liefhebbers*, dat dien

Druck

Druck in weynige jaren tijds t'eenemael *uytverkoght* was, en geen *Exemplaren* by de *Boeckverkoopers* meer waren te krijgen; na welcke echter dickmael gevraeghd wierd. Dit braght de tegenwoordige *Heer Uytgever* tot 't besluyt, van tot de *Herdruckingh* te treeden; doch wou oock geerne deese *Vrught* in een *beeter Forme* te voorschijn doen koomen. Sprack my derhalven aen, om een *nieuwe Vertalingh* ter hand te vatten; en lightlijck liet ick my hier toe bewegen, om de *Nederlandsche Liefhebbers* der *Historien* dienst te doen: en heb het oock volbragt: de geheele Oversettingh verright na den *derden vermeerderden en verbeeterden Hooghduytschen Druck*, uytgekoomen *Anno* 1674., en alsoo *veerthien jaren* na de gedaghte *eerste Nederlandsche Uytgevingh.* Want soo aengenaem was deese *Historische Kronijck* in *Duytschland* en anderwegen, datse tot *drie malen* toe op de Pars is geleght, en t'elckens een *vry groot getal van Exemplaren* daer van vervaerdighd sijn.

De Heer *Gottfried* heeft sijne *Historische Kronijck* niet verder konnen brengen, als tot 't eynd des *Sesden Boecks*, of 't overlijden van Keyser *Maximiliaen* d'I. *Anno* 1519.; wijl hy, in sijnen arbeyd tot dus verre gekoomen, door de dood in den voortgangh wierd verhinderd. 't *Sevende* en *Aghtste Boeck* in den *Hooghduytschen Druck* is'er bygedaen van de vermaerde Heer en Geschiedschrijver *Johannes Philippus Abelinus*; oock in den *eersten Nederduytschen* Druck te vinden; by welcke noch gekoomen is een *kort Vervolgh* van 't jaer 1618. tot op 't jaer 1659., wanneer 't Werck wierd uytgegeven; doch sonder behoorlijcke *Schickingh*, *t'samenhangh der Saecken*; wat *voorgingh*, wat *volghde*, *&c.*; behalven noch andere *Feylen.* Ick spreeck wat *vrymoedigh* van d'*eerste Nederlandsche Druck*, wijl 't geschied met *goedvinden* van d'eerste *Vertaler.*

Vermits dan de Heer *Bekostiger deeses Wercks* onsen *Gottfried*, t'sijner seer groote kosten, wou doen uytkoomen in sulck een *heerlijcke gedaente*, alsmen hier siet, soo had hy oock geerne gesien een *volstandigh Vervolgh* tot op deesen tijd; waer in den *Leeser* moght hebben 't aenmercklijckste van alles wat sigh heeft toegedragen, in een bequame, behoorlijck aen-een-geschaeckelde ordre. 'k Had in 't *vijfde Deel* mijner *Historische Kronijck der Kronijcken* (beginnende met *Julius Cæsar*, ontrent 50 jaren voor des Heeren *Christi* geboorte) beloofd, 't *Vervolgh* der selve te sullen uytgeven onder den *Titel* van *Algemeene Historische Gedenckboecken der voornaemste, uytgeleesenste Weereldlijcke en Kercklijcke Geschiedenissen des geheelen Aerdbodems, insonderheyd van Europa, tsederd den aenvangh der Heerschappy van Keyser Rudolph de II., of 't jaer 1576., tot op den uytgangh der Seventhiende Eeuw; voorgesteld in een geregelde ordre der saecken, voorgevallen onder de Regeeringh van yeder Keyser, Koningh, Vorst, &c.*: en dickmael was ick, soo door Brieven als by Monde, aengesprooken, om de spoedige vervullingh mijner gedane Toeseggingh.

Wijl nu de Heer *Abelinus*, in sijn *Vervolgh op Gottfried*, na de dood van Keyser *Maximiliaen* de II. of 't Jaer 1576., soo gantsch *kort* gaet, dat van dien tijd af tot op 't Jaer 1618. de saecken in 't gemeen meer sleghts *aengeroerd*, als *verhandeld* werden; meenighte der aenmercklijckste voorby gegaen sijn; wijl oock 't *vijfde Deel* mijner *Kronijck der Kronijcken* juyst *eyndighd* met 't eynd der Heerschappy des gedaghten *Maximiliaens*, soo wierd gantsch geraedsaem gevonden, 't kort ontwerp van *Abellinus* te laten rusten, deese *Historische Kronijck* te sluyten met 't Jaer 1576., en mijne *Gedenckboecken*, welcke van hier af beginnen, daer by te voegen; op dat alsoo de begeerige *Leesers* te gelijck moghten hebben een volkomen *Vervolgh* van GOTTFRIEDS HISTORISCHE KRONYCK, en mijne HISTORISCHE KRONYCK der KRONYCKEN.

De gedaghte *Gedenckboecken* hebben wy geschickt op een onverwarde wijs, tot groot gemack der Leesers. Beginnen altijd met 't *Duytsche Keyserrijck*, en verhandelen 't geen daer voorgevallen is tot op de dood des t'*elckens regeerenden Keysers.* Keeren dan weer te rugg' tot den aenvangh des tijds sijns bestiers, en beschrijven de Gevallen van *yeder Gewest affonderlijck*, onder de reecks der Keyserlijcke jaren: eerst van die des *Turckschen Keyserrijcks*; vervolgens van *Persien*, *Muscovien*, *Spaenje*, *Portugal*, *Franckrijck*, *Engelland*, *Schotland*, *Deenemarcken*, *Sweeden*, *Polen*, *Hongaryen*, *Boheemen*, *Italien*, en de *Nederlanden.* Komen dan tot veelerley sonderlinge soo *aenmercklijcke* als *verwonderlijcke Geschiedenissen* aen *bysondere persoonen.* Voorts, tot de *Wonderteeckenen* aen Hemel en Aerde; tot d'*Aerdbevingen*, *Watervloeden*, *Branden*, en allerley *Vreemdigheden.* Eyndigen met 't geen de *Kerck* raeckt, voor soo veel in de saecken van yeder Gewest niet ingebraght is; daer in opgestane *Dwaelgeesten*; en de bedrijven der *Roomsche Pausen.* Op deselve voet handelen wy by *elcke Keyser*: behalven dat wy de *Geschiedenissen* onder den nu regeerenden *Leopold*, wijl sijne Heerschappy langhduerigh, 't getal der geheugenis-waerdige dingen onder hem meenighvuldigh is, sullen verdeelen in *twee*, veellight in *drie Boecken*; daer anders *yeder Keyser* by ons *een Boeck* beslaet.

In alles gaen wy met alle mogelijcke *onparthijdigheyd.* Verhalen de *Historien* niet alleen met de noodige *omstandigheden*, maer traghten oock d'*oorsaecken* uyt den grond op te halen; de *ge-*

 heymen,

heymen, daer ontrent uytgebroocken, voor te ſtellen; nevens de *Gevolgen* daer op; en d'*oordelen*, ſoo *voor* als *tegens*; met binnen-houdingh van ons eygen gevoelen. Sonder dit alles is 't verhael eener *Hiſtorie* (volgens de meeningh van een geleerd Man), inſonderheyd van *Staets* en *Religions-ſaecken*, een *verminckte Romp*, ſonder handen en voeten. Doch vermits wy den *Leeſer* in 't *eerſte Deel* onſer *Gedenckboecken* op nieuws moeten aenſpreecken, ſoo willen wy hier afbreecken; dit alleen noch ſeggende, dat 't gemelde ons Werck oock geen *Cieraed van Konſt-Figueren* ſal ontbreecken, wijl de Heer *Bekoſtiger deeſes Drucks* daer ontrent geenſſins ſpaerſaem wil ſijn.

Belangende de *Tafelen* in deeſe *Kronijck*, alhoewel een gedeelte der daer in ſijnde *Afbeeldingen* tot onſe *Gedenckboecken* ſouden behooren, ſoo is echter goed gevonden, deſelve alle XIX. hier voor aen te plaetſen, wijl geen bequame *Scheydingh* kon gemaeckt werden. Echter ſullen voor ons Werck oock *Nieuwe Tafelen* koomen, van Vorſten, Helden, Geleerden, &c. deeſer Eeuw.

Dus hebt gy dan in dit *Eerſte Stuck* onſe *Vertalingh* der *Hiſtoriſche Kronijck* van *Gottfried*. De *twee volgende Stucken* (waer van 't *eerſte* alreeds half afgedruckt is) ſullen ſijn onſe ALGEMEENE HISTORISCHE GEDENCK-BOECKEN.

Aghter deeſe *Hiſtoriſche Kronijck* heeft den *Leeſer* een ſeer dienſtige en beknopte HISTORIE DER REFORMATIE VAN DUYTSCHLAND. Want vermits de Heer *Abelinus* dit ſoo *groot* en waerlijck *hoogh-verwonderlijck* Werck (*wonderlijck*, ten aenſien van den *perſoon des Reformateurs*; van d'*aenleydingh*; de *tyd*; de maghtige *tegenſtand*; de *voortgangh*; en d'*uytkoomſt*) maer alleen kort; niet geheel; niet vervolgens; hier en gintſch verſtroyd, heeft voorgeſteld, volgens ſijne ſigh voorgeſettede ordre, ſoo heeft een voornaem *Euangeliſch Schryver* de gemelde *Hiſtorie* 't *Vervolgh* van *Abelinus* bygevoeghd; en wy hebben 't oock in onſe Tael overgebraght.

Doorgaens in 't geheele Werck hebben wy aen de *kant* geſteld t'elckens een *kort begrijp* van 't geen in yeder *Periode* werd verhandeld, ſoo veel de plaets heeft konnen lijden, tot ſeer grooten dienſt en gemack der *Leeſers*. Daer-en-boven ons niet ontſien den arbeyd, om een breed *Regiſter* in *volle ſtand* op deeſe *Kronijck* te maecken; waer door yeder niet alleen lightlijck ſal komen vinden 't geen hy wil opſoecken; maer oock in 't overleeſen van 't ſelve werd hem aenleydingh gegeven, om na te ſien ſaecken, waer op hy anders niet gedaght ſou hebben; en die hem of tot *dienſt*, of tot *vermaeck* konnen ſtrecken.

De *Druckfeylen* (want 't is niet mogelijck, ſulck een groot Werck ſonder eenige misſlagen te doen in 't light koomen) ſal men lightlijck ſelfs konnen verbeeteren, wijlſe, ſoo veel wy weeten, meeſt in *Letterfouten* beſtaen; als fol. 353. regel 8. *Boccata*, voor *Boccara*. fol. 983. regel 37. *Leo II.* voor *VI.* ('t welck terſtond uyt 't voorgaende kan gemerckt werden een misſtellingh des Druckers te ſijn): fol. 1182. regel 6. *Olyſteer* voor *Clyſteer*; pag. 1694. d'onderſte regel *l'Agenant* voor *l'A* genoemd; en andere diergelijcke. Waer by den *Leeſer* noch moet verwittighd ſijn, dat fol. 1188. regel 18. geſteld is (volgens onſen *Autheur* in alle drie de Drucken) 3. *of* 4. *maenden*; daer 't eygentlijck moeſt ſijn 3. *jaren en* 4. *maenden.*

Meer, waerde *Leeſer*, hebben wy voor ditmael niet te ſeggen; als alleen, dat wy ons noch verder beveelen in Uwe gunſt, ſoo dickmael aen onſen arbeyd betoond; wy daer tegens Uwe Perſoonen, na 't tijdlijck en 't eeuwigh, in de genadige hoede des Almaghtigen; met verſeeckeringh, dat wy blijven die wy altijd ſijn geweeſt,

Uwen dienſtvaerdigen

Utrecht, deeſen $\frac{10}{20}$ October 1697.

SIMON DE VRIES.

AFBEELDINGEN,

en bygevoeghde korte

BESCHRYVINGH

DER

MONARCHEN, KEYSEREN, KONINGEN,
VORSTEN, KRYGS-HELDEN, GELEERDE,
en andere vermaerde MANNEN en VROUWEN,

van welcke in deese HISTORISCHE KRONYCK gewagh werd gemaeckt.

BERIGHT

AEN DE

LEESERS.

OVer al, waer in de navolgende TAFELEN by de *Verklaringh* der selve, voor soo veel de *Keyseren* betreft, dit Teecken ⋆ is geset, werd te kennen gegeven, dat dien Keyser niet op de Lijst deeser *Monarchen* werd gesteld: 't sy dan, om dat hy een opgeworpene Keyser, of van selfs ingedrongene *Tyran* was; of om dat hy een gantsch korte Regeeringh heeft gehad; of, om dat hy alleen Meede-Keyser sijnde, voor den eygentlijcken Keyser is gestorven; of, om dat hy heeft geregeerd in verdeeldheyd des Rijcks, en voor sijne Broederen of Meede-*Regenten* overleed.

I.
TAFEL.

Hercules et Hylas.
Theſeus.
Minos Rex.
Æneas.
Helena.
Polyxena.
Iphigenia.
Homerus.
Heſiodus.
Simonides.
Dido.
Lycurgus.
Zaleucus.
Thales Mileſius.
Solon Athen:
Bias.
Pythagoras.
Sappho.
Romulus Rex.
Titus Tatius.
Numa Pompilius.
Ancus Marcius.
Seruius Tullius.
L. Iunius Brutus.

Verklaringh der I. TAFEL.

1. D'Afbeeldingh van *Hercules* en *Hylas* t'ſamen, uyt een Edel Geſteent.
2. 't Beeld van *Theſeus*, eens ouden Koninghs t'*Atheenen.*
3. *Minos*, een oude Koningh in *Creta*, Soon van *Jupiter.*
4. *Æneas*, Soon van *Anchyſes* en *Venus*, Vader aller *Romeynen.*
5. *Helena*, de ſchoone Gemalin van *Paris*, uyt *Grieckenland.*
6. *Polyxena*, Dochter van den *Troyaenſchen* Koningh *Priamus.*
7. *Iphigenia*, Dochter van *Agamemnon*, uyt *Grieckenland.*
8. *Homerus*, de vermaerde *Poëet*, die den *Troyaenſchen* Oorlogh heeft beſchreven.
9. *Heſiodus*, een *Grieckſch* Dichtkonſtenaer, in Marmor.
10. *Simonides*, deſgelijcks een *Grieckſch Poëet.*
11. *Dido*, een Koningin, welcke de Stad *Carthago* heeft gebouwd.
12. *Lycurgus*, de vermaerde Wetgever der *Spartanen.*
13. *Zeleucus*, Wetgever der *Locrenſen.*
14. *Thales* van *Mileten*, een *Grieckſch Philoſooph.*
15. *Solon*, eenen der Seven Wijſen van *Grieckenland.*
16. *Bias*; deſgelijcks eenen der Seven *Grieckſche* Wijſen.
17. *Pythagoras*, voornaem *Philoſooph* in *Italien.*
18. *Sappho*, een geleerde *Grieckſche* Vrouw, treflijck ervaren in de *Poëzy.*
19. *Romulus*, eerſte Koningh van *Romen*, en Bouwer deeſer Stad.
20. *Titus Tatius*, Koningh der *Sabynen*; die met *Romulus* heeft geoorloghd.
21. *Numa Pompilius*, tweede *Roomſche* Koningh.
22. *Ancus Martius*, vierde Koningh te *Romen.*
23. *Servius Tullius*, ſeſde Koningh der *Romeynen.*
24. *L. Junius Brutus*, die *Tarquinius*, de laetſte Koningh, uyt *Romen* verdreef.

II. TA-

II.
TAFEL.

Verkla-

Verklaringh der II. TAFEL.

1. AFbeeldingh van *Miltiades* d'*Atheniaen*; die de *Perſianen* d'eerſte Veldſlagh in *Grieckenland* afwon.

2. *Cimon*, Soon van *Miltiades*, die voor ſijns Vaders doode ligchaem als Borge in de Gevancknis gingh, op dat 't Lijck moght begraven werden.

3. *Themiſtocles*, die de *Perſianen* in een groote Zeeſlagh overwon.

4. *Hippocrates*, een voortreflijck Genees-geleerde, en *Præceptor* aller Geneesmeeſters.

5. *Herodotus*, d'alderoudſte *Grieckſche* Geſchiedſchrijver.

6. *Thucydides*, Geſchiedſchrijver van *Atheenen*, die de Schriften van *Herodotus* heeft vervolghd.

7. *Heraclitus*, een *Grieckſch Philoſooph*, uyt de Stad *Epheſen*.

8. *Gelo*, Koningh van *Sicilien*.

9. *Archelaus*, Koningh van *Macedonien*, Soon van *Perdiccas*.

10. *Euripides*, een *Tragedie* of Treurſpel-dighter van *Atheenen*.

11. *Sophocles*, *Poëet*, en desgelijcks *Tragedie*-ſchrijver.

12. *Ariſtophanes*, Dight-konſtenaer, en *Comedie*, of Blyſpel-ſchrijver.

13. *Alcibiades*, Krijghs-overſte der *Athenienſen*.

14. *Conon*, een *Athenienſiſch* Overſte van *Atheenen*.

15. *Furius Camillus*, een *Romeynſch* Overſte.

16. *Lyſias*, een beroemd *Orateur*, of Reedenaer t'*Atheenen*.

17. *Iſocrates*, oock een voornaem Redenaer ter ſelver plaets.

18. *Antiſthenes*, een *Philoſooph*, of Wijsgeer, t'*Atheenen*.

19. *Lyſander*, Overſte der *Spartanen*, die d'*Athenienſen* gantſchlijck ſloegh, en verootmoedighde.

20. *Thraſybulus*, een *Athenienſiſch* Overſte, die ſijn Vaderland weer vry maeckte.

21. *Epaminondas*, een *Thebaenſch* Overſte, die *Lyſander* en de *Spartanen* ſloegh.

22. *Archytas*, een *Philoſooph*, uyt de Stad *Tarento* in *Italien*.

23. *Socrates*, een voornaem Wijsgeer, of *Philoſooph* van *Atheenen*.

24. *Plato* van *Atheenen*, Afgod der *Philoſophen*.

III. TA-

III.
TAFEL.

1. Aristippus.
2. Aristoteles.
3. Diogenes.
4. M.Val Coruinus.
5. Mausolus Rex.
6. Artemisia.
7. Amyntas.
8. Philippus Mac.
9. Alexander et Olympias
10. Alexander Epirota
11. Demosthenes.
12. Aeschines.
Alexander Magnus
Ptolomæus Lagi
Antigonus.
Seleucus Nicanor.
13.
14.
15.
16.
Lysimachus Rex.
Arsinoe Regina.
Demetrius Poliorcet.
Philetærus.
17.
18.
19.
20.
Antiochus Theos.
Demetrius Nicanor
Antiochus Hierax.
Antiochus Magnus.
21.
22.
23.
24.

Verklaringh der IV. TAFEL.

1. ANtiochus Epiphanes, of d'*Eedele*, Soon van *Antiochus Magnus*, Koningh van *Syrien*; die de *Joden* seer hevigh heeft geplaeghd.

2. *Demetrius*, Soon van *Antigonus*, Koningh van *Macedonien*.

3. *Antiochus Grypus*, Soon van *Demetrius*, Koningh van *Syrien*, met *Cleopatra*.

4. *Antiochus Cyzicenus*, anders oock *Evergetes* genoemd, Broeder des gemelden *Grypi*, Soon van *Demetrius Nicanor*.

5. *Philippus Epiphanes*, Soon van *Antiochus Grypus*, Koningh van *Syrien*.

6. *Ptolomæus*, gebynaemd *Physcon*, of *Dickbuyck*, Koningh in *Egypten*; anders oock *Evergetes* de II. geheeten.

7. *Perseus*, laetste Koning van *Macedonien*; van de *Romeynen* overwonnen en gevangen.

8. *Prusias*, Koningh van *Bithynien*; by wien *Hannibal*, vlughtigh sijnde, sigh een tijd langh heeft onthouden.

9. *Ariobarzanes* d'oude, Koningh van *Cappadocien*, genoemd der *Romeynen* Vriend.

10. *Ariobarzanes*, Soon van den voorgedaghten *Ariobarzanes*; die *Julius Cæsar* bystand deed in desselven Oorlogh tegens *Pharnax*.

11. *Ariarathes Eusebes*, der *Romeynen* Bondgenoot, Koningh van *Cappadocien*.

12. *Ariarathes* de jonge, of de II., *Epiphanes*, van *Antonius* uyt 't Koninghrijck *Cappadocien* verdreven.

13. *Pyrrhus*, Koningh van *Epirus*, die in *Italien*, *Sicilien* en *Grieckenland* veel' Oorlogen heeft gevoerd.

14. *Hieron*, Koningh van *Sicilien*, der *Romeynen* goede Vriend.

15. *Hieronymus*, Soons-Soon van den gedaghten *Hieron*. Viel van de *Romeynen* af tot de *Carthaginensen*.

16. *Amilcar*, Veld-overste der *Carthaginensen*: een seer strijdbaer Held, en Vader van den vermaerden *Hannibal*.

17. *Hannibal*, Overste der *Carthaginensen*. Heeft de *Romeynen* veerthien jaren langh in *Italien* beoorloghd, en dickmael overwonnen.

18. *Mithridates*; Koningh in *Pontus*, die gantsch *Asia* innam, en de *Romeynen* veel te doen gaf.

19. *Nicomedes*, Koningh in *Bithynien*; by wien *Julius Cæsar* sigh in sijne jongheyd ophield.

20. *Antiochus*, Koningh van *Comagene*; 't welck is een gedeelte van 't Land *Syrien*.

21. *Theophrastus*, een seer beroemd *Philosooph* t'*Atheenen*, Leerlingh van *Aristoteles*.

22. *Carneades*; geboortigh van *Cyrene* in *Africa*; een beroemd *Philosooph*.

23. *Menander*, een *Poëet*, en Tooneelspel-dighter.

24. *Theocritus*, een lustigh Dight-konstenaer, gebooren in *Sicilien*.

V. TA-

V.
TAFEL.

M Attilius Regulus.
M Claudius Marcellus
PC Scipio African,
T.Quint Flaminius
M Portius Cato
Scipio Nasica
C. Marius.
L.Cornelius Sylla.
Cneus Pompeius Mag
M.Tullius Cicero
Ser Sulpit. Rufus.
Pub Terentius.
Caius Iulius Cæsar
Octavianus August.C
Tiberius Claud.Nero
Caius Caligula C.
T. Claudius Cæsar
Nero Claudius Cæs
Sergius Galba
Marc Sylvius Otho.
Aulus Vitellius
Flavius Vespasianus.
Titus Vespasianus
Domitianus Cæsar

Verklaringh der V. TAFEL.

1. *Marcus Attilius Regulus.* Wierd van de *Carthaginensen* gevangen, en jammerlijck om 't leven gebraght.

2. *M. Claudius Marcellus.* Heeft de *Carthaginensen* uyt *Sicilien* geslagen, en de Stad *Syracusa* veroverd.

3. *P. Cornelius Scipio Africanus.* Heeft de *Carthaginensen* in *Africa* geslagen, en bedwongen.

4. *T. Quintus Flaminius*, heeft geheel *Grieckenland* van 't Jock der Dwinghlanden bevrijd.

5. *M. Portius Cato*, een seer opreght, onbestraflijck Man; ernstigh, en vyand van alle ondeughden.

6. *Scipio Nasica*; een Spiegel aller deughden. Heeft te *Romen* een grooten Oproer gedempt.

7. *Cajus Marius*, een dapper Overste, die de *Deenen* en *Duytschen* geslagen; *Romen* uyt 't uyterste gevaer geredde t heeft.

8. *Cornelius Sylla*, een zeeghrijck Overste, doch ongetrouw en bloeddorstigh.

9. *Cneus Pompejus Magnus*, of *de Groote*; die veel' Oorlogen met Overwinningh heeft uytgevoerd; doch ten laetsten door *Julius Cæsar* wierd overwonnen.

10. *M. Tullius Cicero*, de welspreeckendste en geleerdste onder alle *Romeynen.*

11. *Servius Sulpitius Rufus*, een voornaem Reghtsgeleerde te *Romen.*

12. *Publius Terentius*, een *Latijnsch Poëet*, en *Comedie*-schrijver.

13. *Cajus Julius Cæsar.* Na dat hy *Gallia*, of *Franckrijck*, had bedwongen, heeft hy *Pompejus* en den *Roomschen* Raed met Oorlogh aengetast; geslagen, overwonnen; de *Roomsche* Vryheyd onderdruckt, en sigh ten Monarch gemaeckt: doch sijne Regeeringh duerde maer alleen drie jaren, aght maenden, en eenige dagen. Hy wierd van *Cassius*, *Brutus*, en andere Raedsheeren met drie-en-twintigh wonden om 't leven gebraght.

14. *Octavianus Augustus.* Heeft *Marcus Antonius*, die twaelf jaren langh de hooghste Maght met hem gemeen had gehad, overwonnen, daer na vier-en-veertigh jaren alleen geregeerd. *Cajus Julius Cæsar* had hem in Soons-plaets aengenoomen, en tot Rijcks-Erfgenaem gesteld.

15. *Tiberius Nero*, *Roomsch* Keyser. Regeerde twee-en-twintigh jaren en eenige maenden. Was een gantsch lasterlijk en bloedgierigh Mensch.

16. *Cajus Caligula*, een uytsinnige *Tyran*, en woedende Moordenaer. Hy wenschte dickmael, dat al 't *Roomsche* Volck maer eenen hals moght hebben, om die dan met eene slagh te konnen afhouwen. Wierd door sijn' eygene Hoofdlieden met dertigh wonden om 't leven gebraght, als hy drie jaren, drie maenden en eenige dagen sijne geweldenaryen had gepleeghd.

17. *Tiberius Claudius*, een slecht, eenvoudigh Mensch; gantsch niet voorsien met gaven des Ligchaems of des Gemoeds. Echter wierd hy van 't Krijghsvolck ten Keyser verkooren, als hy nu alreeds vijftigh jaren oud was. Sijne Gemalin *Agrippina* heeft hem door vergif uyt den wegh geruymd, doe hy derthien jaren en negen maenden had geregeerd.

18. *Nero Claudius*, heeft d'eerste vijf jaren beeter geregeerd als yemand sijner Voorsaten. Doe wierd hy een schendlijcken Booswight, en 't grondsop aller Lasteren. Ontelbare Bloedschanden en Moorderyen beginh hy. Sijn' eygene Moeder en Broeder braght hy om 't leven. De Stad *Romen* stack hy in brand; en de *Christenen* deed hy jammerlijck Martelen. Doe hy derthien jaren en aght maenden had *getyranniseert*, heeft hy sigh selven wanhopighlijk doorstoocken.

19. *Sergius Galba.* Was geweest Landvooghd in *Africa* en *Spaenje*: daer hy, door byval en hulp des Krijghsvolcks, tegens *Nero* ten Keyser wierd opgeworpen. Maer wijl hy ontrent de Soldaten sigh al te gierigh droegh, wierdense tegens hem oproerigh. Hingen sigh aen *Otto*, en sloegen *Galba* op de Marckt te *Romen* 't Hoofd af, als hy maer seven maenden en seven dagen had geregeerd.

20. *Marcus Sylvius Otto.* Had eerst het met *Galba* gehouden, maer viel naderhand van hem af. Heeft hem beoorlogd; en het daer toe gebraght, dat *Galba* 't leven verloor. Doch *Vitellius* is van de *Duytsche* Krijghslieden by *Keulen* aen den *Rhijn* tegens deesen *Otto* ten Keyser opgeworpen; en tusschen deese beyde sijn drie bloedige Veldslagen voorgevallen. *Otto* wou geen oorsaeck van verder bloedstortingh sijn, maer doorstack sigh selven, na een regeeringh van drie maenden en vijf dagen.

21. *Aulus Vitellius*, is na de dood van *Marcus Sylvius Otto* tot de Heerschappy gekoomen. Hy was een geweldige Vreeter en Suyper. Verdreef de geleerde Lieden uyt *Italien*: doch 't duerde met hem niet langh, wijl hy maer aght maenden en eenige dagen regeerde.

22. *Flavius Vespasianus.* Heeft in sijne jeughd in *Candia*, *Duytschland*, en *Engelland* Oorlogen gevoerd. Wierd van 't Krijghsvolck in *Judæa* ten Keyser opgeworpen; terwijl hy de Stad *Jerusalem* had belegerd. Stond 't Rijck seer wel voor, en vercierde de Stad *Romen* met treflijcke Gebouwen. Regeerde negen jaren, elf maenden, vier-en-twintigh dagen.

23. *Titus Vespasianus*, is sijnen Vader *Flavius* in 't *Roomsche* Keyserdom gevolghd. Na desselven vertreck uyt *Judæa* veroverde hy de Stad *Jerusalem*; voerde de heylige Vaten en andere Gereedschappen uyt den Tempel in *Triumph* om. Was een vriendlijck, en vroom Vorst. Regeerde niet langer dan twee jaren en twee maenden.

24. *Domitianus*, Broeder van *Titus Vespasianus.* Heeft den lof sijns Vaders *Flavii* en Broeders *Titi* niet alleen niet bereykt; maer in tegendeel door ontught en doodslagen sigh by yeder gehaet gemaeckt: soo datselfs eenige sijner Huysgenoten sigh tegens dien *Tyran* verbonden, en hem om 't leven braghten. Regeerde vijfthien jaren en eenige weynige dagen.

VI TA-

VI
TAFEL.

Nerua Cocceius.
Vlpius Traianus.
Hadrianus Aug. C.
Antoninus Pius
L Aurelius Verus.
M. Antoninus Philosoph.
L. Ælius. Commodus
P Heluius Pertinax
M Didius Iulianus
Pescennius Niger
L. Septimius Seuerus
Clodius Albinus.
M. Antoninus Caracalla
Septimius Geta.
Opelius Macrinus.
Diadumenus Cæsar.
Antoninus Heliogabalus
Alexander Seuerus.
Maximinus Thrax
Iulius Verus Maximus
M. Anton: Gordianus.
Clodius Pupienus.
Cælius Balbinus.
Gordianus Iunior.

Verklaringh der VI. TAFEL.

1. NErva Coccejus, een loflijck en deughdsaem Vorst, die 't *Roomsche* Volck veel goeds gedaen, doch niet langer als 1. jaer, 4. maenden, 9. dagen geregeerd heeft.

2. *Ulpius Trajanus*, heeft 't *Roomsche* Rijck dapper vergroot. Onder hem sijn de *Christenen* vervolghd geworden, en veele der selve gedood. Anders was hy een roemlijck Vorst; die 't Rijck 19. jaren, 6. maenden en eenige dagen seer wel heeft voorgestaen.

3. *Ælius Adrianus.* Wierd van sijnen Bloedverwant *Trajanus* in Soons-plaets aengenoomen. Heeft veele loflijcke Daden verright, en de Stad *Romen* veel goeds gedaen; doch de *Joden* op 't uyterste geplaeghd. Is een natuerlijcke dood gestorven, als hy 20. jaren en 11. maenden had geregeerd.

4. *Antonius Pius*, van *Adrianus* in Soons-plaets aengenoomen, erfde 't Rijck, en heeft seer roemlijck geregeerd de tijd van 22. jaren, 7. maenden, 26. dagen.

* 5. *Lucius Aurelius Verus*, heeft met *Antoninus Philosophus*, waer van wy terstond sullen spreecken, de Heerschappy te gelijck aengevangen, doch deselve niet langh beseeten. Want hy stierf aen de Popelsy in 't 42. jaer sijns ouderdoms, waer door *Antoninus Philosophus* alleen Keyser bleef.

6. *M. Aurelius Antoninus*, bygenoemd *Philosophus*, heeft wel en loflijck geregeerd 19. jaren en eenige dagen. Sijne dood wierd van de *Roomsche* Raed en de geheele Stad seer betreurd.

7. *Lucius Ælius Commodus*, een Afgrond aller Ontught, Wraeck en Bloedgierigheyd, en aller anderer Lasteren. Maeckte 't soodanigh, dat sijn' eygene Trauwanten en Bywijven hem aen kant moesten helpen, in de 9. maend van 't 17. jaer sijns Rijcks.

8. *P. Helvius* Pertinax, wierd van de geene, die *Commodus* gedood hadden, voor Keyser gegroet; doch heeft niet langer dan 2. maenden en 25. dagen 't Rijck beseeten; wijl 't oproerigh Krijghsvolck hem om 't leven braght.

9. *Didius Julianus*, koght 't Keyserdom van de Krijghslieden voor gereed geld. Voerdde een roeckloos en schandlijck leven. Wierd eyndlijck door *Severi* bevel onthoofd, als hy maer 6. maenden en 5. dagen Keyser was geweest; soo dat hy sijn geld qualijck had aengeleght.

* 10. P*escennius Niger*, wierd tegens *Julianus* ten Keyser verkooren in *Syrien:* was oock deese Eere wel waerdigh: doch wierd van *Severus* geslagen; en sijn Hoofd te *Byzantz* aen een hoogh Kruys opgestoocken, als hy den Keyserlijcken naem niet veel langer dan een jaer had gevoerd.

11. *Lucius Septimius Severus*, een dapper, verstandigh Krijghsman. Heeft veele heerlijcke Overwinningen bekoomen. Regeerde 17. jaren, 8. maenden. Stierf te *Jorck* in *Engelland*; van waer sijn Gebeente na *Romen* wierd gebraght.

* 12. *Clodius Albinus*, wierd op eene tijd met P*escennius* tegens *Severus* van de Krijghslieden in *Britannien* ten Keyser opgeworpen; doch van *Severus* verslagen.

13. *Antonius Caracalla* sou 't Rijck met sijnen Broeder *Geta* gemeen hebben, doch braght hem om 't leven, en bleef dus alleen Meester. Hy begingh Bloedschande met sijne Stiefmoeder *Julia*, en liet veele voorname onschuldige Lieden dooden. Wierd doorstoocken, als hy 6. jaren en 2. maenden had *getyranniseert*.

* 14. *Septimius Geta*, wierd van de gedaghte sijnen Broeder *Caracalla* in d'armen sijner Moeder vermoord; als hy 22. jaren oud was.

15. *Opelius Macrinus*, van een sleghte Afkoomst, doch een goed Krijghsman. Is in den Oorlogh tegens de P*arthers* van sijn eygene Soldaten dood geslagen; wijlse sigh hadden begeven op de sijde van *Heliogabalus*, als hy maer 1. jaer en 2. maenden had geregeerd.

* 16. *Diadumenus*, Soon van *Macrinus*, wierd met sijnen Vader om 't leven gebraght.

17. *Antonius Varius Heliogabalus*, een seer schendlijck mensch; insonderheyd boven maten seer overgegeven aen d'Ontught. Heeft sulck een beestlijck leven gevoerd, dat de Krijghslieden 't niet langer konden verdragen; maer hem, op 't heymlijck Gemack sittende, dood sloegen, en 't lighchaem in den *Tyber* wierpen, na dat hy den Keyserlijcken naem 3. jaren en 3. maenden had geschandvleckt.

18. *Alexander Severus*, regeerde seer wel en loflijck. Maer wijl hy Vrouwen-raed te seer volghde, en tegens 't Krijghsvolck wat te strengh was, soo wierd hy van haer by *Mentz* aen den *Rhijn* dood geslagen, na een Regeeringh van 13. jaren, 7. maenden, 17. dagen.

19. *Maximinus Thrax.* Was in sijne jeughd een Schaepharder; doch droegh sigh soo wel in den Oorlogh, dat hy na *Alexandri Severi* dood van 't Krijghsvolck Keyser wierd gemaeckt. Was een seer sterck Man, en soo grooten Vraet, dat hy in eenen Ontbijt dertigh ponden vleesch kon verslinden. Wierd, als een Bloedhond, van de Soldaten doorstooken, na dat hy twee jaren sijne *Tyrannyen* had gepleeghd.

* 20. *Julius Verus Maximus*, Soon van *Maximinus*, wierd met sijnen Vader aen kant geholpen.

21. *Marcus Antonius Gordianus*, wierd in 't taghtighste jaer sijns ouderdoms, tegens sijnen wil, van 't Krijghsvolck tot 't Keyserdom geroepen. Als nu sijnen Soon in een Slagh tegens *Capellianus* was omgekoomen, wierd den ouden *Gordianus* soodanigh bekommerd, dat hy sigh selven verhingh, als hy maer 36. dagen de Keyserlijcke naem had gevoerd.

* 22. *M. Clodius* P*upienus*: en

23. *Cœlius Balbinus*, sijn van den *Roomschen* Raed tot Keyseren uytgeroepen: doch wijlse de Soldaten niet aengenaem waren, wierdense beyde van haer verslagen: en

* 24. *M. Antonius Gordianus* wierd Keyser in 't 13. jaer sijns ouderdoms. Heeft goed geluck gehad, en wel geregeerd ontrent 6. jaren langh: waer na sijnen Vooghd P*hilippus Arabs* hem verraderlijck om 't leven braght.

VII. TA-

VII. TAFEL.

Hostilianus Messius.
Philippus Arabs.
M.Iulius Philippus.
Messius Quint, Decius.
Q.Herennius Etruscus.
C.Vibius Trebonianus
Vibius Volusianus.
Aemilianus Maurus.
A.Licinius Valerianus.
Licinius Gallienus.
Saloninus Valerianus.
Cassius Postumus.
Aur.Flauius Claudius.
Quintilius Claudius.
Caius Aurelianus.
M.Claudius Tacitus.
Annius Florianus.
Probus Cæsar.
Carus Narbonensis.
Numerianus Cæsar.
Carinus Casar.
Diocletianus Cæsar.
Maximianus.
Constantius Chlorus.

Verklaringh der VII. TAFEL.

1. Hostilianus Messius, wierd, na *Gordianus*, van de *Roomsche* Raed Keyser verklaerd: doch wijl hy stracks daer na stierf, werd hy onder de Keyseren niet geteld.

2. *M. Julius Philippus Arabs*, van een geringh Geslaght, heeft den vroomen *Gordianus*, van wien hy tot den hooghsten Eerentrap was verheven, trouwloosIijck doen verworgen. Doch ontfingh oock sijnen Loon van *Decius*, wiens Volck hem by *Verona* versloegh, als hy 5. jaren en eenige weecken had geregeerd.

*3. *M. Julius Philippus*, des voorigen Soon, wierd met sijnen Vader verslagen, in 't 12. jaer sijns ouderdoms.

4. *Messius Quintus Decius*, wierd van 't Krijghsvolck en den *Roomschen* Raed tot Keyser verkooren. In een Slagh tegens de *Tattaren* geraeckte hy met sijn Paerd in een Moeras, waer in hy bleef, soo datmen oock sijn ligchaem niet kon vinden. Regeerde 2. jaren, 6. maenden.

*5. *Quintus Herennius Hetruscus*, Soon van *Decius*, is in de gedaghte Slagh met een Pijl dood geschooten.

*6. *C. Vibius Trebonianus*, wierd van den *Roomschen* Raed ten Keyser aengenoomen; en heeft nevens hem ten Keyser gesteld sijnen Soon

*7. *Vibius Volusianus*: doch deese beyde sijn van *Æmilianus* in een Veldslagh overwonnen en verslagen geworden, na een Regeeringh van 1. jaer en 6. maenden.

*8. *Æmilianus Maurus*; heeft in den Oorlogh goed geluck gehad, doch de Krijghslieden veraghtten hem, van welcke hy wierd dood geslagen by de Stad *Spoleto*; die oock sijnen tegenstrever toevielen, als hy maer 4. maenden had geregeerd.

9. *Aurelius Licinius Valerianus*, van een oud, edel Geslaght, wierd van 't Krijghsvolck in *Bayeren* ten Keyser verkooren; doch in een Slagh tegens de *Persianen* van Koningh *Sapor* gevangen; die hem gebruyckte voor een Voet-schabel, wanneer hy te Paerd wou stijgen. Na een lange Gevancknis heeft *Sapor* hem levendigh laten villen. Sulck een eynd heeft deesen *Christen*-vervolger genoomen, die niet boven de 7. jaren regeerde.

10. *Licinius Gallienus*, wierd van sijnen Vader ten Meede-Keyser aengenoomen; dien hy echter deese weldaed seer slecht beloonde. Want hy wou hem noyt uyt de *Persiaensche* Gevancknis verlossen; maer verheughde sigh, dat hy van hem ontslagen was. In sijnen tijd hebben in verscheydene Landschappen des Rijcks wel 30. persoonen de Keyserlijke naem geweldadigh misbruyckt. Deese wierden genoemd de XXX. *Tyrannen*, wijlse 't *Roomsche* Rijck jammerlijck verdierven. Niet-te-min heeft *Gallienus* noch 9. jaren na sijnen Vader geheerscht. Eyndlijck wierd hy verslagen, door 't beleyd van *Aureolus*, eenen der 30. Dwinghlanden.

*11. *Saloninus Valerianus*, Soon van *Gallienus*, was niet boven 12. jaren oud, doe hy van *Posthumus* in *Frankrijck* wierd omgebraght.

*12. *Cajus Posthumus*, eenen der gemelde XXX. *Tyrannen*; heeft in *Franckrijck* over de 7. jaren als Keyser geheerscht. Wierd eyndlijck met sijnen Soon te *Mentz* vermoord.

13. *Aurelius Flavius Claudius*, een deugsaem en loflijck Vorst, sou 't *Roomsche* Rijck weer op de beenen geholpen hebben, indien hy niet al te vroegh in *Hongaryen* gestorven ware. Want hy regeerde maer 1. jaer, 10. maenden en eenige dagen.

14. *M. Aurelius Quintilius* wierd na sijnen Broeder *Claudius* tot Keyser verkooren. Maer als hy hoorde, dat *Aurelianus* tegens hem in aentoght was, opende hy sigh selven soo veel Aderen, dat hy stierf door bloedverlies.

15. *M. Valerius Aurelianus* wierd door 't Krijghsvolck in *Windischland* ten Keyser opgeworpen. Hy heeft boven maten veel' Overwinningen bekoomen, en gehouden de heerlijckste Zeegeprael, die oyt binnen *Romen* gesien was. Sijnen *Secretarius* braght hem om 't leven, als hy had geregeerd 4. jaren en 11. maenden.

16. *M. Claudius Tacitus* is in sijnen hoogen ouderdom van de Raed tot Keyser verkooren; doch wijl hy te vroom en redelijk was, wierd hy van de moedwillige Krijghslieden omgebraght, als hy deese Eer maer 6. maenden en 20. dagen had genooten.

*17. *Annius Florianus*, Broeder van *Claudius Tacitus*, trock de Heerschappy met geweld aen sigh: doch behield deselve maer 2. maenden en eenige dagen. Want als hy hoorde, dat *Probus* Keyser was geworden, doodde hy sigh selven.

18. *Marcus Aurelius Probus*, een loflijck en zeeghrijck Vorst, liet op seeckere tijd verluyden, de saeck soo verr' gebraght te hebben, dat er wel haest geen Krijghsvolck in 't Rijck meer van nooden sou sijn. Hier over wierden de Soldaten soo onwilligh tegens hem, datse hem overvielen en dood sloegen, als hy 5. jaren en 4. maenden had geregeerd.

19. *Aurelius Carus Narbonensis*, een zeeghrijck Held: is in 't midden van den loop sijner Overwinningen door de Donder in sijne Tent dood geslagen, als hy maer 1. jaer en sommige weecken de Keyserlijcke Hoogheyd had beseeten.

*20. *Numerianus*, de Soon en Nasaet van *Carus*, is van sijnen Schoonvader *Aper* heymlijck om 't leven gebraght. Hier tegens heeft *Diocletiaen* deesen *Aper* weer dood geslagen.

*21. *Carinus*, was desgelijcks *Aurelii Cari* Soon; aen wien de Vader, als hy tegens de *Persianen* optrock, byna geheel Westen overgaf, om 't selve te regeeren. Doe sijnen Vader en Broeder dood waren, begaf hy sigh tot alle Schanddaden en Lasteren, veel meer als voor heenen. Wierd van *Diocletiaen* verslagen.

22. *C. Valerius Diocletianus* heeft, wegens de groote onrusten in 't Rijck, *Maximianus* en *Constantius* tot Meede-Keyseren verkooren: oock met eendraghtige bystand deeser beyde vry groote dingen verright. Om sijns ouderdoms wil stond hy van 't Keyserrijck af, na een Regeeringh van 29. jaren.

23. *Maximianus*, des gedaghten *Diocletiani* Amptgenoot in 't Rijck, heeft met hem van 't selve afstand gedaen. Doch als hem naderhand sulcks berouwde, en hy ter dier oorsaeck veel onrustige handelingen aenvingh, heeft *Constantius* hem doen om 't leven brengen.

24. *Constantius Chlorus*, heeft na *Diocletiaen* en *Maximiaen* vreedelijck en wel geregeerd. Stierf te *Jorck* in *Engelland*. In sijnen tijd hebben oock de Keyserlijcke *Titel* gebruyckt *Galerius Maximianus*, *Flavius Severus*, en insonderheyd *Maximinus*.

VIII. TA-

VIII.
TAFEL.

Verkla-

Verklaringh der VIII. TAFEL.

1. POmpeja, Dochter van *Quintus Pompejus*, Kinds-kind van *Lucius Sylla*, was de derde Gemalin van *Julius Cæsar*; welcke hy van sigh verstiet, wegens een stercken Arghwaen, datse Echtbreuck bedreef met *Publius Clodius*: die sigh, in Vrouwen-kleederen vermomd, had laten vinden in een Versamelingh eeniger Vrouwen van Staet, om deeser *Pompeja* wil.

2. *Julia*, Dochter van *Cæsar Augustus*, en Gemalin van *Marcus Agrippa*; by wiense eenige Kinderen won. Maer wijlse na de dood haers Mans in schendlijcke Ontught leefde, heeft haren Vader haer uyt *Romen* op een Eyland verbannen.

3. *Agrippina*, Dochter van de gedaghte *Julia* en *Marcus Agrippa*, Gemalin van *Germanicus*, Moeder des Keysers *Caligulæ*, wierd van Keyser *Tiberius* in Ballinghschap versonden.

4. *Valeria Messalina*, Gemalin des Keysers *Claudii*, is by de Geschiedschrijvers seer berught, wegens hare boven maten groote onkuysheyd. Nam, by 't leven *Claudii*, eenen anderen ten Man; ter welcker oorsaeck de Keyser haer deed doorsteecken.

5. *Statilia Messalina*, Aghter-night des Edelen *Statilii Tauri*. Heeft, om Keyser *Nero* te mogen bekoomen, wijlse seer schoon was, haren Man *Actius Vestius* laten om 't leven brengen.

6. *Poppæa Sabina*, eerst *Neroos* Bywijf, welcke hy *Otto* had ontvoerd: daer na sijne Gemalin. Alsse nu, swanger sijnde, hem eens vertoornde, stiet hy haer met de voet op den Buyck: waer door sy, en te gelijck hare Vrugt, om 't leven geraeckte.

7. *Flavia Domicilla*, des Keysers *Vespasiani* Gemalin, Moeder van *Titus* en *Domitianus*, beyde *Roomsche* Keyseren.

8. *Julia Augusta*, was de Dochter des Keysers *Titi Vespasiani*. Haers Vaders Broeder *Domitianus* nam haer met geweld tot hem: en was d'oorsaeck harer ontijdige dood.

9. *Domitia Longina*, was eerst de Gemalin van *Ælius Lamia*. Doch *Domitianus* deed haren Man vermoorden, en nam haer voor hem selven.

10. *Plotina*, Gemalin des Keysers *Trajani*; welcke hem overleefde, en *Ælius Adrianus* tot 't Keyserrijck heeft bevoorderd.

11. *Annia Faustina*, Gemalin van Keyser *Antoninus Pius*, en Schoonmoeder van *Antoninus Philosophus*; een seer deugdsame en hoogh-geëerde Vrouw.

12. *Zenobia*, de seer strijdbare Heldin, Koningin in 't Oosten; welcke na de dood haers Mans *Odenati* groote Oorlogen heeft gevoerd.

13. *Cajus Cassius*, een Edel *Romeyn*, en de voornaemste onder de geene, welcke *Julius Cæsar* vermoordden. Heeft sigh, met hulp sijns Dienaers, om 't leven gebraght, doe hy van *Antonius* in een Veldslagh was overwonnen.

14. P. *Servilius Casca Longus*, die de gemelde *Julius Cæsar* d'eerste steeck gaf, doe hy op 't Raedhuys vermoord wierd.

15. *Marcus Junius Brutus*, Soon van *Marcus Brutus*, dien de *Groote* Pompejus te *Mutina* had verslagen; d'eerste aenlegger van *Julii Cæsaris* vermoordingh. Heeft de bloedige Dolck uyt des gedaghten *Cæsari* Lijf getrocken; den selven opentlijck getoond, en 't *Roomsche* Volck Vryheyd verkondighd. Naderhand wierd hy sijns selfs Moordenaer.

16. *Cneus Pompejus*, en

17. *Sextus* Pompejus; sijnen Broeder, beyde Soonen van den *Grooten* Pompejus, en dappere Helden. Hebben de dood haers Vaders, die in *Egypten* jammerlijck en verraderlijck was vermoord, door 't Swaerd willen wreecken; doch daer over beyde 't leven verlooren.

18. *Marcus Vipsanius Agrippa*, des Keysers *Augusti* Dochters Man (der voorgedaghte *Julia*), een persoon van groote deughden, heeft de gemelde Pompejus overwonnen.

19. *C. Marcellus*, Soon van *Octavia*, Suster des Keysers *Augusti*, in sijne jeughd gestorven.

20. *Claudius Drusus*, Soon van *Tiberius Nero* en van *Livia Drusilla*, Broeder des Keysers *Tiberii*; heeft tegens de *Duytschen* groote Oorlogen gevoerd. Is ooek in *Duytschland* gestorven, daer hy een Been brack. Sijn Lijck wierd na *Romen* gevoerd.

21. *Germanicus Cæsar*, Soon van de voorgedagte *Drusus* en van *Antonia* de jonge, is t' *Antiochien* door vergif gestorven.

22. *Virgilius*, een beroemd *Roomsch* Poëet, gebooren by *Mantua*.

23. *Nero Cæsar*, en *Julia*. Van deselve is alreeds hier boven gesproocken.

24. *Papinianus* en *Plautta*. Keyser *Antoninus Caracalla* heeft deesen voortreflijcken Reghtsgeleerden *Papinianus* doen dooden, desgelijcks desselven Soon; wijl hy de doodslagh, die *Antoninus* aen sijnen Broeder *Geta* had begaen, niet goed keuren noch verdeedigen wou.

VIIII TA-

VIII.
TAFEL.

 Verkla-

Verklaringh der IX. TAFEL.

De Leeser sal gelieven te weeten, dat in deese Plaet Num. IX. *geen ordre, noch van tijd noch van Persoonen, is gevolght. Maer de Plaetsnijder heeftse gesteld en gecopieerd, soo als hy die by Fulvius Ursinus heeft gevonden.*

1. *Æmilius Lepidus Triumvir*, eenen der Drie-Heeren, welcke na de dood van *Julius Cæsar* sigh de Regeeringh ondernoomen.

2. *Cajus Antius Restio*, een *Roomsch* Raedsheer. Heeft een Wet gemaeckt tegens d'overdaed in Spijsen en Kleedingh. Leefde in de tijd van *Cicero*.

3. *Lucius Antonius* is met *Servilius Isauricus* Burgermeester te *Romen* geweest; een Broeder van *M. Antonius* de Drieheer.

4. *Marcus Antonius*, een groot *Roomsch* Heer, die met *Augustus* en *Lepidus* 't geheele *Roomsche* Rijck regeerde; de dood van *Julius Cæsar* ernstigh heeft gewroocken. Eyndlijck van *Augustus* overwonnen sijnde, heeft hy in *Egypten* sigh selven omgebraght.

5. *Apollonius Tyaneus*, een vermaerd Toveraer, die geleeft heeft ten tijde des Keysers *Domitiani*. Verrightte veel valsche Wonderwercken; waer van *Philostratus Lemnius* een geheel Boeck heeft geschreven.

6. *L. Apulejus*, een *Philosooph*, geboortigh uyt *Africa*. Heeft geleeft en geschreven in den tijd der beyde *Antoninen*.

7. *Augustus* en *Livia*; van welcke hier boven gesproocken is.

8. *Cleopatra*. Onses oordeels is dit eygentlijck d'Afbeeldingh der jonge *Cleopatra*, de Tweelinghs-Suster *Alexandri Solis*, en Dochter van d'oude *Cleopatra*, gewonnen by *Antonius*, en ten Vrouw gegeven aen de jonge *Juba*, Koningh van *Moorenland*.

9. *Domitius Ahenobarbus*, Vader van Keyser *Nero*; van hem gewonnen by *Agrippina*, Dochter van *Germanicus*.

10. *Horatius*, een *Roomsch Poëet*; van Keyser *Augustus* seer bemind.

11. *Juba* d'oude, des voorgedaghten *Juba* Vader, Koningh van *Mauritanien*, of *Moorenland*. Hy hield het met *Pompejus Magnus* tegens *Julius Cæsar*.

12. *Juba* de jonge, Man van de gedaghte *Cleopatra*, by welcke hy een Soon won, genoemd *Ptolomæus*: Is geweest een Geschiedschrijver.

*13. *Maximianus*, was *Diocletiani* Rijcksgenoot. Is eyndlijck, door bevel van *Constantinus Chlorus*, gehangen geworden. Van deese beyde is gesproocken in de voorige VII. *Tafel*.

*14. *Maximinus*, heeft sigh nevens *Constantinus Magnus* de Regeeringh onderwonden, en in 't Oosten een *Tyrannische* Heerschappy gevoerd: de *Christenen* seer hevigh vervolghd, en wegh gejaeghd. Eyndlijck wierd hy onsinnigh, en is te *Tarsen* in *Cilicien* gestorven.

*15. *Flavius Severus*. Deesen was de vervolgingh en uytroyingh der *Christenen* aenbevoolen: waer in hy sigh niet traegh betoonde; en haer op ongemeene wijsen deed om 't leven brengen; insonderheyd in *Italien*. Wierd van *Maxentius* verdreven; en te *Ravenna* gedood.

*16. *Maxentius*, een groot *Tyran*. Onthield *Constantinus Magnus Italien* door geweld: die tegens hem optrock, en in een groote Veldslagh de Zeege behield. *Maxentius* meende over de Brugg' des *Tybers* t'ontvlieden; doch deselve brack onder hem, en dus moest hy verdrincken.

*17. *Licinius*, Swager van *Constantinus Magnus*: die *Licinius*, wijl hy de *Christenen* hevigh vervolghde, de Swagerschap opseydde; hem oock in twee Veldslagen ter neer leydde, gevangen kreegh, en deed dooden.

*18. *Martinianus*; van *Licinius* ten Meede-Keyser aengenoomen; doch van *Constantinus de Groote* doen om 't leven brengen.

19. *Constantinus Magnus*, Soon van Keyser *Constantinus Chlorus* en *Helena*, gebooren in *Engelland*. Was een vroom, *Christlijck* Vorst; die oock de *Christenen* tegens de voorgedaghte *Tyrannen* beschermde na al sijn vermoogen.

*20. *Crispus Julius*, *Constantini Magni* Soon uyt *Minerva*. Sijne Stiefmoeder *Fausta* verliefde oneerlijck op hem. Alsse hem niet kon beweegen tot 't voldoen van haren onkuysschen wil, beschuldighdese hem valschlijck by sijnen Vader; die hem oock, sonder naerder ondersoeck, en buyten alle schuld, deed dooden.

21. *Constantius*, de Soon van *Constantinus Magnus* by de gemelde *Fausta*. Wierd na sijnen Vader Keyser te *Constantinopol*, en over geheel Oosten. Bequam oock de Landen sijner beyde Broederen, genoemd *Constantinus* en *Constans*.

*22. *Constantinus* de II., Soon van Keyser *Constantinus Magnus*, Broeder van *Constantius*. Trock op tegens sijnen jonghsten Broeder *Constans*, om hem t'ontweldigen een gedeelte sijns Vaderlijcken Erfs. Doch *Constans* ging hem te gemoet, en behield de Zeege. *Constantinus* wierd onbekend op de vlught dood geslagen.

*23. *Constans*, derde Soon van *Constantinus Magnus*. Wierd, na dat hy sijnen Broeder *Constantinus* had verslagen, van *Magnentius* omgebraght.

*24. *Magnentius*, veroverde *Romen*, na de dood van *Constans*; en voerdde daer een *Tyrannische* Heerschappy. Doch *Constantius* trock tegens hem op: won eenige bloedige Veldslagen tegens hem; en vervolghde hem soodanigh, dat hy sigh selven te *Lions* doorstack.

X. TA-

X.
TAFEL.

Decentius.
Iulianus.
Iouianus.
Valentinianus.
Valens.
Gratianus.
Maximus.
Valentinianus.II.
Theodosius.
Arcadius.
Honorius.
Theodosius II
Valentinianus III.
Martianus.
Leo cum Filio.
Zeno.
Anastasius.
Iustinus.
Iustinianus.
Iustinus.II.
Tiberius.II.
Mauritius.
Phocas.
Heraclius.

Verklaringh der X. TAFEL.

*1. DEcentius, Broeder van *Magnentius*, wierd van *Gundemayer*, der *Alemannen*, of *Swaben* Koningh, in *Franckrijck* verslagen.

2. *Flavius Claudius Julianus*, bygenoemd d'*Apostaet*, Soon van *Constantius*, Broeder van *Constantinus Magnus*; eerst in schijn een Belijder, daer na een Bespotter des Heeren *Christi*. Wierd in een Veldslagh tegens de *Persianen* met een Spies soodanigh in sijne sijde gestoocken, dat hy sterven moest.

3. *Jovianus*, geboortigh uyt *Hongaryen*, en een *Christen* Overste over een *Regiment* te voet onder *Julianus*. Verstickte in een Kamer, welcke eerst varsch met Kalck was bestreecken.

4. *Valentinianus* d'I., van een geringe afkoomst, wierd van 't Krijghsvolck ten Keyser gemaeckt. Deelde de regeeringh des *Roomschen* Rijcks met sijnen Broeder *Valens*; en stierf aen de Popelsy.

*5. *Valens*, des gedaghten *Valentiniani* Broeder, en Meede-Keyser, voerde Oorlogh met de *Gotthen* in *Thracien*. Wierd van haer in de vlught geslagen, en by de Stad *Adrianopol* in een Boeren-hut levendigh verbrand. Was een *Arriaen*, en hard vervolger der reghtsinnige *Christenen*.

6. *Gratianus*, Soon van *Valentinianus*, heeft 't *Westersch* Keyserrijck met sijnen Broeder gedeeld. Wierd van *Maximus*, een *Tyran*, by de Stad *Lions* verslagen.

*7. *Maximus*, had met goed geluck in *Britannien* geoorloghd, en de *Schotten* uyt dit Eyland geslagen. Hy, hier over hooghmoedigh, stond op tegens *Gratianus*, en versloegh hem. Verdreef oock *Valentinianus* de II.; doch sneuvelde in een Slagh tegens *Theodosius*.

8. *Valentinianus* de II., des gedaghten *Gratiani* Broeder, moest voor *Maximus* wijcken, en met sijne Moeder *Justina* na *Grieckenland* vlieden. Hier heeft *Theodosius* sigh sijner aengenoomen, en hem met geweld hersteld. Wierd door sijnen Hofmeester *Arbogastus* om 't leven gebraght.

9. *Theodosius*, een seer dapper en strijdbaer Vorst. Liet, door gramschap verruckt, 700. Menschen te *Thessalonica* ter neer houwen: doch deed hier over openbare Kercklijcke Boete. Hy dempte de *Tyrannen Maximus*, *Eugenius*, en *Arbogastus*. Deelde 't Keyserrijck onder sijne beyde Soonen, *Arcadius* en *Honorius*. Stierf aen de Watersught.

10. *Arcadius*, Soon van *Theodosius*, heeft eenige jaren met sijnen Vader geregeerd. Is te *Constantinopol* gestorven.

11. *Honorius*, Soon van *Theodosius*, Broeder van *Arcadius*, regeerde in 't Westen; doch onder seer groote onrusten; en overleed te *Romen*. In sijnen tijd heeft *Alaricus*, der *Gotthen* Koningh, *Romen* ingenomen, en geplonderd.

12. *Theodosius* de II., Soon van *Arcadius*, wiens Vooghd was *Izdegerdes*, Koningh van *Persien*: die dit sijn Weeskind getrouwlijck voorstond; tot dat hy de Regeeringh in 't *Oosten* aenvaerdde. Onder hem heeft de Stad *Venetien* haren aenvangh genoomen. Hy viel af van sijn Paerd, en stierf van dien val.

13. *Valentinianus* de III., Soon van *Constantinus* en *Pulcheria*, heeft Oorlogh gevoerd tegens den *Tyran Attila*.

14. *Martianus*, is door de bevoorderingh der gemelde *Pulcheria* aen 't Keyserdom gekoomen, nu alreeds seer oud sijnde. Heeft met *Valentinianus* in 't *Westen* geregeerd. Na hem wierd *Avitus* Keyser genoemd.

15. en 16. *Leo Thrax*, met sijnen Soon van dien selven Naem. Is gestorven aen een Zinckingh. Andere stellen aen de Buyckloop.

17. *Zeno*. Had ten Gemalin *Ariadna*, Dochter van *Leo*. Regeerde seer wreedlijck. Wierd levendigh in een Graf beslooten, en moest dus sterven.

18. *Anastasius*, de *Secretarius* van *Zeno*, wierd van desselven Weduw ten Man genoomen, en Keyser gemaeckt. De Donder heeft hem dood geslagen.

19. *Justinus Thrax*: was in sijne jeughd een Koe-harder geweest. Koght voor eens anders geld 't Keyserdom van 't Krijgsvolck.

20. *Justinianus*, Susters-soon van *Justinus*, heeft Vreede in geheel *Oosten* te weegh gebraght; *Romen* de *Gotthen* weer ontweldighd; en de *Roomsche* Wetten in een Boeck by een vergaderd, 't welck wy noch heden hebben. Sijne regeeringh was seer loslijck.

21. *Justinus* de II., Soon van *Justiniani* Dochter: was sijnen Grootvader gantsch ongelijck; een boos en roofgierigh Mensch.

22. *Tiberius* de II., een vroom, opreght, en seer wijs Vorst.

23. *Mauritius*; was eerst een *Notarius*. Wierd daer na Overste Waghtmeester: eyndlijck Keyser. Tegens hem wierd *Phocas* opgeworpen: die eerst *Mauritii* twee Soonen; daer sijne twee Dochteren; doe sijne Gemalin; ten laetsten hem selfs deed onthoofden.

24. *Phocas*, die door de Moord, aen sijnen Heer *Mauritius* begaen, tot 't Keyserdom geraeckte. Wierd van *Heraclius* en *Priscus* gevangen; die hem 't Gemaght deeden uytsnijden; daer na handen en voeten afhouwen.

25. *Heraclius*, een vroom en loslijck Keyser. Onder hem is de valsche *Propheet Mahometh* opgestaen; sijne grouwelen uytbreydende in *Syrien* en *Arabien*.

XI TA-

XI
TAFEL.

Heraclius II.
Conſtans et Conſtantin
Iuſtinianus II.
Leontius.
Tiberius III
Philippicus.
Anaſtaſius II
Theodoſius III.
Leo Syrus.
Conſtantinus VI.
Leo et Conſtantinus
Conſtantinus VII
Carolus Magnus
Ludouicus Pius
Lotharius
Ludouicus II.
Carolus Caluus
Carolus Craſsus.
Arnulfus.
Ludouicus III
Conradus
Henricus Auceps.
Otho Magnus
Otho II.

Verklaringh der XI. TAFEL.

*1. HEraclius de II., bygenoemd *Constantinus*, des voorigen *Heraclii* Soon. Alhoewel dit veel meer is d'afbeeldingh van *Heracleonas* en sijner Moeder *Martina*.

2. en 3. *Constans*, de Soon van *Heraclius Constantinus*; en *Constantinus*, de Soon van *Constans*. D'eerstgenoemde, *Constans*, wierd in 't Bad vermoord. D'andere, *Constantinus*, is een natuerlijcke dood gestorven.

4. *Justinianus* de II., des naestgedaghten *Constantini* Soon; een seer wreed, bloedgierigh Mensch; waerom hem oock de Neus afgesneeden, en hy in Ballinghschap verjaeghd wierd.

5. *Leontius*. Stiet *Justinianus* uyt den Keyserlijcken Throon, en gingh'er selfs in sitten. Doch *Tiberius* verdreef hem, en deed hem de Neus afsnijden.

6. *Tiberius* de III., genoemd *Apsimarus*: settede sigh voor *Justinianus* en *Leontius* op den Keyserlijken Throon. Doch *Justinianus* wierd door de *Bulgaren* weer hersteld. Deed daer op *Leontius* en *Tiberius* met al haren Aenhangh ellendigh om 't leven brengen. Eyndlijck wierd hy oock selfs van *Philippicus* omgebraght.

7. *Philippicus Bardanes*: wierd, door 't beleyd van *Anastasius*, sijner oogen beroofd, en in de Gevancknis aen kant geholpen.

8. *Anastasius* de II.; is wel eenen der beste Keyseren geweest. Echter wierd hy van *Theodosius* gevangen genoomen; gedwongen, van 't Keyserdom afstand te doen, en in een Klooster gestoocken.

9. *Theodosius* de III. begaf sigh wel tot de Regeeringh, doch wierd van *Leo* verstooten; en trad daer op in een Klooster.

10. *Leo* de III.; die *Theodosius* uyt 't Rijck verdrongh, gelijck *Theodosius Anastasius* had gedaen.

11. *Constantinus* de VI., bygenoemd *Copronymus*, de Soon van *Leo*.

12. *Leo* de IV., de Soon van *Constantinus* de VI., met sijnen Soon *Constantinus* de VII., noch een Kind.

13. *Constantinus* de VII., met sijne Moeder *Irene*. De Soon groot geworden sijnde, stiet de Moeder uyt de Regeeringh. In tegendeel liet de Moeder haren Soon d'oogen uytsteecken; waer door hy van hertenleed in de Gevancknis stierf. *Irene* wierd weer verstooten van *Nicephorus*, en na 't Eyland *Lesbus* in Ballinghschap versonden; daerse overleed.

14. *Carolus Magnus*, of *de Groote*, Soon van *Pipin*, der *Francken*, of *Franschen*, Koningh, van *Duytschen* bloede. Wierd *Anno* 800. te *Romen* verklaerd voor *Roomsch* Keyser, doe hy alreeds 33. jaren Koningh van *Franckrijck* had geweest. Een seer treflijck Vorst was hy, die 't Keyserrijck vijfthien jaren langh heeft voorgestaen; en in 't 72. sijns ouderdoms t' *Aken* overleed, *Anno Christi* 814. Sijne Sinspreuck was: *Christus regnat, vincit, triumphat*; dat is: *Christus regeerd, overwind, triumpheert.*

15. *Ludovicus Pius*, Soon van *Carolus Magnus*, een seer vroom, tegens de Geestlijckheyd en d'Arme gantsch milddadig Vorst. Heeft veel moeten lijden van sijn' eygene Soonen. Regeerde tot in 't 27. jaer. Dickmael seyde hy: *Omnium rerum vicissitudo.* Soo veel als: *Alle dingen sijn veranderlijck.*

16. *Lotharius*, Soon van *Ludovicus Pius*, heeft swaere Oorlogen gevoerd tegens sijne Broederen *Carolus* en *Ludovicus*; eyndlijck 't Vaderlijck Erf met deselve gedeeld. Regeerde 15. jaren. Is daer na in 't Klooster *Prum* gegaen; daer hy oock overleed. Sijn *Devys* was: *Ubi mel, ibi fel.* In onse Tael: *Daer Honigh is, is oock Gal.*

17. *Ludovicus* de II., nevens sijne Broederen *Lotharius* en *Carolus*, alle drie des Keysers *Lotharii* Soonen. *Ludovicus* was een vroom, geleerd Vorst. Heeft 19. jaren geregeerd. Seyde veeltijds: *Nihil labor potest adversante Fortuna*; 't welck beteeckend: *Geenen arbeyd vermagh tegens 't Geluck.*

18. *Carolus Calvus*, of *de Kale*, Soon van *Ludovicus Pius*, vernoomen hebbende de dood van *Ludovicus* de II., sonder Kinderen na te laten, quam met een Krijghsheyr in *Italien*, en wierd te *Romen* van de Paus voor Keyser verklaerd den 25. *December.* Stierf te *Mantua*, door sijnen *Joodschen Doctor* vergiftighd sijnde. Regeerde als Koningh van *Franckrijck* 36., als Keyser 2. jaren.

19. *Carolus Crassus*, of *de Dicke*, heeft de *Saraceenen* geluckigh uyt *Italien* verdreven. Keerde daer na in *Duytschland*, en regeerde *Franckrijck*, als Vooghd over *Carolus Simplex*, of *d'Eenvoudige.* Wegens sijn' onbequaemheyd na Lighaem en Geest wierd hy gedwongen, van 't Rijck afstand te doen. Stierf in armoede, na een bewind van 13. jaren, 7. maenden.

20. *Arnulphus*, Soon van *Carlomannus*, wierd in *Caroli Crassi* plaets ten Keyser verkooren. Heeft sigh tegens de *Noormannen* wel gequeeten, en tot in 't thiende jaer geregeerd. Stierf te *Regensburgh* aen de Luys-sieckte. Sijne Spreuk was: *Facile vocaveris cacadæmona, non facile repuleris*; dat is: *De Duyvel is light te nodigen, maer beswaerlijck weer quijt te werden.*

21. *Ludovicus* de III. volghde sijnen Vader *Arnulph* op den Throon. Wierd van de *Hongariers* swaerlijck geslagen. Moest de Vreede van haer koopen. Stierf van spijt, na een regeeringh van 12. jaren. In hem is de Stam van *Carolus Magnus* verdord.

22. *Conradus*, Vorst in *Franckenland*; ten Keyser verkooren: een seer dappermoedigh Prins. Regeerde 7. jaren en 6. maenden.

23. *Henrick* d'I., gebynaemd *Auceps*, of *de Vogelvanger*, een *Sax*, Soon van Hertogh *Otto*, heeft de *Hongariers*, *Croatiers*, en *Boheemers* geslagen. Regeerde ruym 17. jaren. Sijne loflijcke Sinspreuck was: *Sis tardus ad vindictam, celer ad benefaciendum*; dat is: *Langhsaem tot wraeck, vaerdigh tot weldoen.*

24. *Otto* d'I., gesegt *Magnus*, of *de Groote*, Soon van *Henricus Auceps*; heeft verscheydene Oorlogen gevoerd met overwinningh; insonderheyd tegens de *Hongariers.* In *Italien* sloegh hy *Berengarius.* Heeft 't Rijck ontrent 33. jaren lang seer wel bestierd. Sijne Sinspreuck was: *Aut mors, aut vita decora*; soo veel als: *Of dood, of eerlijck geleefd.*

25. *Otto* de II., volgde sijnen Vader in 't Rijck. Had een ongeluckigh begin, maer geluckigh eynd. Wierd van de *Saraceenen* geklopt. Sloegh daer na de *Saraceenen* weer swaerlijck. Stierf aen de Bloedgangh, als hy thien jaren had geregeerd.

XII TA-

XI.
TAFEL.

Verkla-

Verklaringh der XII. TAFEL.

1. OTto de III., na d'Afbeeldingh op een Muntstuck. In de *Figuer* is gesteld de IV., vermits *Otto Sylvius* van *H. Goltzius* voor d'eerste diens Naems werd geteld. Welcke *Sylvius*, na de dood van *Nero*, sigh te *Romen* in 't Keyserrijck drongh. *Otto*, daer wy nu van spreecken, quam seer jongh aen de Regeeringh. Men houd het daer voor, dat hy de Keurvorsten aldereerst heeft aengesteld. Was een dapper, verstandigh Heer; die oock onder de *Roomsche* Pausen ordre wist te houden. Op sijne te rugg' reys uyt *Italien* wierd hem vergif toegebraght, waer van hy stierf, na dat hy 17. jaren de Heerschappy had gevoerd.

2. *Henrick* de II., bygenoemd *de Kreupele*, of *Hinckende*, Hertogh van *Bayeren*, en Stighter des Bisdoms *Bambergh*. Heeft tegens de *Lotharingers*, *Sclavoniërs*, of *Wenden*, en *Italianen* geoorloghd. Was de Geestlijcke seer toegeneegen; ter welcker oorsaeck hy oock in den *Almanack* onder de *Sancten* is gesteld. Regeerde 23. jaren.

3. *Conradus* de II., bygenoemd *Salicus*, Hertogh in *Francken*. Heeft *Milaen* bedwongen; den Paus vreede verschaft; de *Wenden* en *Hongariers* overwonnen. Stierf in 't 15. jaer sijns Rijcks.

4. *Henrick* de III., gebynaemd *Niger*, of *de Swarte*. Was een milddadigh Vorst; vyand van Guygchelaers en Bootsemakers. Trock na *Romen*, en settede drie Pausen af, welcke om den Stoel twisteden. Sloegh de *Polacken*; en stelde de verdrevene Koningh *Petrus* van *Hongaryen* weer in sijn Rijck. Heeft voorts veele roemlijcke daden verrigt. Is overleeden in 't 18. jaer sijner Regeeringh.

5. *Henrick* de IV., Soon van *Henrick* de III., quam seer jongh op den Rijcks-Throon; welcke hy besat tot in 't 49. jaer. Was een strijdbaer, grootmoedigh Vorst; die 62. Veldslagen tegens sijne vyanden heeft aengegaen: maer ook veel geleeden van vijf Pausen, en van sijn' eygene Soonen *Conrad* en *Henrik*.

6. *Henrick* de V., Soon van *Henrick* de IV., heeft sijnen Vader vervolghd, en uyt 't Rijck gestooten; waerom hy dan oock geen geluck had. Wierd van de Paus in den Ban gedaen, en stierf in 't 19. jaer sijns Rijcks.

7. *Lotharius* de II., een *Sax*; heeft met sijnen Nasaet *Conradus*, en de *Boheemers* Oorlogh gevoerd; welke hy bedwong; gelijck oock de *Noormannen* in *Italien*. Regeerde 13. jaren.

8. *Conradus* de III., Hertogh in *Francken*. Deed een Toght na 't *H. Land*; maer seer ongeluckigh. Voerde 14. jaren de Heerschappy.

9. *Fredericus Barbarossa*, of *Roodbaerd*, Hertogh in *Swaben*; een seer strijdbaer Held. Hy bedwongh *Italien*; verwoestte *Milaen*: verhief *Boheemen* tot een Koninghrijck; en trock na 't *H. Land*; daer hy in een Rivier verdronk, in 't 30. jaer sijner regeeringh.

10. *Henrick* de VI., Soon van *Fredericus Barbarossa*, bygenoemd *Asper*, of *de Straffe*. Wierd door sijne Gemalin Koningh van *Sicilien* en *Napels*.

11. *Philippus* de III. (of IV.), Broeder van *Henrick* de VI., regeerde in tweespalt met *Otto* de IV. (anders de V.). Wierd door Paltzgraef *Otto* van *Wittelsbach* te *Bambergh* doorstoocken, na dat hy 't Rijck 9. jaren had beseeten.

12. *Otto*, eygentlijck de IV., anders de V., Hertogh van *Brunswijck*, had geen geluck in den Oorlogh. Wierd verlaten, en stierf in 't 19. jaer sijner Heerschappy.

13. *Frederick* de II., Soon van *Henrick* de VI., Koningh van *Sicilien*, *Apulien*, en *Jerusalem*, Hertogh van *Swaben*, een geleerd, strijdbaer Vorst. Heeft sigh dapperlijck tegens de Pausen gesteld. Liet de Kardinalen verdrinken. Trock na *Syrien*: verkreegh 't *H. Graf* van den *Sultan*, en wierd van sijnen Bastaerd-soon *Manfredo* in *Sicilien* verstickt, als hy 30. jaren had geregeerd.

14. *Rudolph* d'I. (want hier werden uytgelaten de geene, welcke haer selven de regeeringh hadden aengematighd onder 't *Interregnum* van 22. jaren): was dien *Rudolph* van *Habsburgh*, die geweest is de Vader aller *Oostenrijcksche* Vorsten. Heeft by d'18. jaren geregeerd.

15. *Adolph*, Graef van *Nassauw*, wierd van de Keurvorsten af; en in sijne plaets gesteld

16. *Albertus* d'I., Soon van de voorgedaghte *Rudolph*, Hertogh van *Oostenrijck*. Wierd in 't thiende jaer sijner regeeringh van sijns Broeders Soon doorstoocken.

17. *Henrick* de VII., Hertogh van *Luxemburgh*; een strijdbaer, voortreflijck Vorst. Verootmoedighde de Graef van *Wurtenbergh*. Voerde Oorlogh in *Italien*. Belegerde *Florencen*; doch wierd van een Monick door een vergiftigde *Hostie* van 't leven beroofd, na een regeeringh van 5. jaren.

18. *Fredericus* de III., Hertogh van *Oostenrijck*: wierd tegens *Lodewijck* in scheuringh verkooren; en derhalven niet onder de Keyseren geteld.

19. *Ludovicus* de IV. (of V.), Paltzgraef aen den *Rhijn*, Hertogh in *Bayeren*: heeft de Keyserlijcke Hoogheyd tegens de Pausen dapper beschermd; sijnen Voorsaet gevangen gekreegen, en veelerley ongelucken met grootmoedigheyd overwonnen. Stierf door vergif, als hy 33. jaren had geregeerd.

20. *Carolus* de IV., Koningh van *Boheemen*: heeft met Graef *Gunther* van *Schwartzenburgh* om 't Rijck moeten veghten. *Boheemen* heeft hy vergroot en verheven. Veele Kloosteren en *Collegien* gestight: de *Guldene Bul* ingesteld. Regeerde 32. jaren.

21. *Wenceslaus*, Soon van *Carel* de IV., wierd, wegens sijn' ontught, ongeschicktheyd, en andere boose hoedanigheden, door de Keurvorsten afgeset; en in sijne plaets verkooren

22. *Rupertus*, Paltzgraef aen den *Rhijn*, en Keurvorst: een sonderlingh roemlijck en vroom Heer. Beoorloghde den Hertogh van *Milaen*; doch met sleght geluck. In sijnen tijd sijn veel' *Italiaensche* Steeden van 't Rijck afgevallen. Stierf na een 10. jarige Regeeringh.

23. *Sigismundus*, Soon van *Carel* de IV., Koningh van *Hongaryen*; vervolgens van *Boheemen*. Tweemael wierd hy van de *Turcken* geslagen. Heeft doen houden 't Groot *Concilium* van *Constans*. Onder hem wierd *Johannes Hus* en *Hieronymus* van *Praegh* verbrand. Met *Zisca* en de *Hussiten* heeft hy sware Oorlogen gevoerd. Is gestorven in *Moravien*, in 't 27. jaer sijner regeeringh.

24. *Albertus* de II., Hertogh van *Oostenrijck*, des Keysers *Sigismundi* Schoon-soon. Had goed geluck tegens de *Turken*; doch regeerde niet langh; want in 't tweede jaer sijns Rijcks stierf hy.

XIII. TA-

XIII.
TAFEL.

Fridericus III.
Maximilianus. I.
Carolus. V.
Ferdinandus. I.
1
2
3
4
Maximilianus. II.
Rudolphus. II.
Matthias. I.
Ferdinandus. II.
5
6
7
8
Ferdinandus III.
Leopoldus I. Rom.
Eleonora Regina Rom.
Josephus Rex Hungariæ.
9
10
11
12
Franciscus I. Rex Galliæ.
Henricus VIII Rex Angliæ
Ludouicus Rex Vngariæ
Henricus II. Rex Galliæ.
13
14
15
16
Christianus III. Rex Daniæ
Gustauus I. Rex Sueciæ
Henricus III Rex Galliæ
Philippus II. Rex Hispaniæ
17
18
19
20
Sebastian, Rex Portugalliæ
Stephanus Rex Poloniæ
Iacobus VI Rex Angliæ.
Henricus IIII Rex Galliæ
21
22
23
24

Verklaringh der XIII. TAFEL.

1. Frederick de III., uyt 't Hertoghlijck Huys Oostenrijck, bygenoemd de Vreedsame; gebooren t'Inspruck den 23. September Anno 1415.: tot Roomsch Keyser gekroond den 20. Martius Anno 1452. Wierd sieck door 't eeten van te veel Meloenen, en overleed den 20. Augustut Anno 1493., in 't 53. jaer sijner Regeeringh, en 't 78. sijns ouderdoms.

2. Maximiliaen d'I., Aerts-hertogh van Oostenryck; gebooren te Newstad in Oostenrijck, den 22. Martius Anno 1459.: t'Aken Roomsch Keyser gekroond den 13. Martius Anno 1486. Stierf te Weltz in 't Land boven den Ens den 12. Januarius Anno 1519., in 't 30. jaer sijner Regeeringh, en 't 60. sijns levens.

3. Carel de V., een Oostenrycker; van de Paus bygenoemd Maximus, of de Groote: gebooren te Gent in Vlaenderen den 24. Februarius Anno 1500. Tot Roomsch Keyser verkooren te Franckfurt aen den Mayn den 28. Junius Anno 1519. Gaf sijnen Soon Philippus 't Vaderlijck Erf, sijnen Broeder Ferdinand 't Roomsch Keyserrijck over Anno 1555. Nam in Spaenje 't Klooster-leven aen. Stierf aen een derdedaeghsche Koorts, bekoomen van de Jight, of 't Podagra, den 21. October Anno 1558. Was een roemlijck Vorst.

4. Ferdinand d'I., oock uyt 't Huys Oostenrijck, gebooren te Compluto, anders Molina: opgevoed in Spaenje by Ferdinand sijnen Grootvader. Wierd den 24. Februarius Anno 1527. te Praegh tot Koningh van Boheemen; daer na den 28. October te Stuhl-Weissenburgh ten Koningh van Hongaryen gekroond: den 5. Januarius Anno 1531. te Keulen tot Roomsch Koningh verkooren. Stierf te Weenen den 25. Julius Anno 1564.

5. Maximiliaen de II., Aerts-hertogh van Oostenrijck, gebooren te Weenen den 1. Augustus Anno 1527. Wierd Koningh van Boheemen den 14. Februarius Anno 1548.; doch eerst 14. jaren daer na (den 20. September Anno 1562.) gekroond. Daer op den 24. November te Franckfurt aen den Mayn Roomsch Koningh verklaerd; den sesden dagh daer na de Kroon hem opgeset. Bequam den 8. September 1563. te Presburgh de Hongarische Kroon. Overleed den 12. October Anno 1576. op den Rijcksdagh te Regensburgh. Liet by sijn leven 't Rijck na aen sijnen Soon Rudolph.

6. Rudolph de II., gebooren te Weenen in Oostenrijck, den 18. Julius Anno 1552.: opgevoed in Spaenje by sijnen Grootvader. Wierd in September Anno 1572. te Presburgh Koningh van Hongaryen: wederom in Septembor Anno 1575. te Praegh Koningh van Boheemen; vervolgens in November Roomsch Koningh. Stierf, van sijnen Broeder Matthias vervolghd sijnde, te Praegh, den 10. Februarius Anno 1612., in 't 60. jaer sijns ouderdoms.

7. Matthias, Aerts-hertogh van Oostenrijck; gebooren te Weenen den 24. Februarius Anno 1557. Wierd Anno 1608. bestemde Koningh van Boheemen; den volgenden 19. November ten Koningh van Hongaryen gekroond. Op den 24. May Anno 1611. ontfingh hy de Boheemsche Kroon: den 24. Junius Anno 1612. de Roomsch-Keyserlijcke.

8. Ferdinand de II., Aerts-hertogh van Oostenrijck, gebooren te Gratz den 9. Julius Anno 1578. Ontfingh de Boheemsche Krooning den 29. Julius Anno 1617: de Hongarische den 1. Julius Anno 1618.: de Roomsch Keyserlijcke den 9. September Anno 1619. Stierf, geduerende den Duytschen Oorlogh, te Weenen, den 15. Februarius Anno 1637., in 't 59. jaer sijns ouderdoms. Korts voor sijne dood, te weeten den 3. der genoemde Maend Februarius, was te Weenen de Kerck-Thoorn, genoemd Ter Schotten, onverwaght ingevallen.

9. Ferdinand de III., Aerts-hertogh van Oostenrijck, gebooren Anno 1608. in Julius. Wierd den 8. December Anno 1625. Koningh van Hongaryen: den 25. November Anno 1627. Koningh van Boheemen; op den 22. December Anno 1636. (noch by 't leven van sijnen Vader) op den Keurvorstendagh te Regensburgh tot Roomsch Koningh verklaerd, en den 31. der selve Maend gekroond.

10. Leopoldus Ignatius, tegenwoordigh regeerend Roomsch Keyser; van wien hier aghter in de XVII. Tafel werd gesproocken. Daer uytgebeeld noch geen 20. jaren oud; hier na d'afteeckeningh des jaers 1695. doe oud ruym 54. jaren.

11. Eleonora Magdalena Theresia, Princes van Nieuwburgh; derde Gemalin van Keyser Leopoldus; echtlijck t'saemgekoomen Anno 1676.

12. Joseph, Soon van Keyser Leopoldus en Keyserin Eleonora, gebooren den 15. 25. Julius Anno 1678. Op den 16. Januarius Anno 1690. (sijnde alreeds Koningh van Hongaryen), wierd hy t'Aughsburgh seer praghtigh gekroond tot Roomsch Koningh (van de Keurvorsten te vooren daer toe verkooren); en is dus toekoomende Keyser.

13. Franciscus d'I., Koningh van Franckrijck, gebooren den 12. September Anno 1494. te Coignac in Xantonge: gestorven den 13. Martius Anno 1547., in 't 53. jaer sijns ouderdoms.

14. Henrick d'VIII., Koningh van Engelland, gebooren den 28. Junius Anno 1491. Schreef tegens D. Lutherus. Stierf den 3. Januarius Anno 1547. in 't 56. jaer sijns ouderdoms.

15. Ludovicus, Koningh van Hongaryen, gebooren in Julius Anno 1506. Wierd in Augustus Anno 1526. tusschen Osen en Belgrado, by 't Steedje Mohatz, van Solymans Volck in de vlught geslagen. Viel daer in een Moeras, en verdronck, den 29. der gedagte Maend.

16. Henrick de II. Koningh van Franckrijck, gebooren den 31. Martius Anno 1518. Wierd op de Bruyloft sijner Dochter van Montgommery in 't Steeckspel gewond; en stierf aen deese verseeringh den 10. Julius Anno 1559., sijns Rijcks in 't 13., sijns levens in 't 41. jaer.

17. Christiaen de III., Koningh van Deenemarcken, gebooren den 12. Augustus Anno 1503.; Koningh geworden Anno 1534.; gestorven den 1. Januarius Anno 1559. in 't 56. jaer sijns ouderdoms.

18. Gustavus d'I., Koningh van Sweeden, van 't Geslaght der Erxen, wierd den 24. Junius Anno 1524. van den Raed tot Koningh verkooren en gekroond. Heeft de Luthersche Religie ingevoerd; oock 't Koninghrijck 38. jaren langh wijslijck en geluckigh geregeerd. Overleed Anno 1560., sijnde 't 70. sijns ouderdoms.

19. Henrick de III., Koningh van Franckryck, uyt 't Geslaght van Valois, Hertogh van Angiers, gebooren te Fontaine-bleau in September Anno 1551. Hy ontvlood uyt Polen. Wierd den 1. Augustus Anno 1589. door Jaques Clement, een Prediker Monik, met een langh vergiftighd Mes in 't onderste des buycks gestoocken; aen welcke wonde hy stierf.

20. Philips de II., Koningh van Spaenje, Soon van Keyser Carel de V., gebooren te Valledolid, den 21. May Anno 1527. Wierd Koningh by sijn Heer Vaders leven, den 17. May Anno 1543. Stierf den 13. September Anno 1598., in 't 71. jaer sijns ouderdoms.

21. Sebastiaen, Koningh van Portugal. Bleef den 4. Augustus Anno 1578. met byna al den Portugalschen Adel dood in den Slagh tegens Abdelmelech, Koningh van Fez in Africa. In Martius Anno 1581. heeft Philips de II. van Spaenje sijn Rijck ingenoomen.

22. Stephanus, Koningh van Polen, eenen der Bathoren uyt Sevenbergen; gebooren den 27. September Anno 1533.: overleeden, als Poolsch Koningh, den 13. December Anno 1586. aen de Vallende Sieckte, in 't 10. jaer sijner regeeringh, en 't 53. sijns ouderdoms.

23. Jacob de VI., Koningh van Schotland, gebooren den 19. Junius Anno 1565. Wierd Koningh van Engelland den 25. Julius Anno 1603. Stierf den 26. Martius Anno 1625. aen de derdedaeghsche Koorts. Sommige willen, datmen hem vergif had toegebraght.

24. Henrick de IV., Koningh van Franckrijck, gebooren in Bearn, op 't Slot Pau, den 20. December Anno 1553. Wierd Fransch Koningh in Augustus Anno 1589. Deed sijnen Intoght, als Koningh van Franckrijck en Navarre, den 24. Martius Anno 1594. Kreegh de Naem van le Grand, of de Groot. Den 14. May Anno 1610. wierd hy verraderlijck te Parijs in sijne Caros vermoord: sijn Hert te Flesche in Anjou (daer hy ontfangen was) in de van hem gebouwde Jesuiten-Kerck; 't Lighaem te S. Denys by d'andere Koningen begraven.

XIII.
TAFEL.

Georgi, Castriot Scanderbeg
Carol, Dux Burboniæ C Fr
Carolus Dux Burgundiæ
Ioh Fridericus Elect Saxoniæ
Fridericus II Elect Palatinus
Mauritius Elect Saxoniæ
Albertus Marchio Dux Prussiæ
Philipp, Landgrav Hassiæ
Albert, March et Elect Brandenbur
Iohan Casimirus Palatinus
Wilhelmus Vrania princeps
Mauritius Princeps Nassovius
Iohannes Zyska Boh
Wilhelm Thell Helu
Christophorus Columbus
Iacobus ab Embs
Georgius a Fronsberg
Franciscus a Sickingen
Alfonsus Daualus
Antonius de Leua
Sebastian Schertel Burten
Andreas Doria
Lazarus Schwendius
Christoph B. a Teuffenbach

Verklaringh der XIV. TAFEL.

1. *Georgius Castriot*, genoemd *Standerbeg*; Soon van *Castriotus*, Hertogh in *Epiren*. Wierd gebooren *Anno* 1404. Stierf op den 27. *Januarius Anno* 1466., in 't 63. jaer sijns ouderdoms.
2. *Carel de Bourbon*, gebooren den 17. *Februarius Anno* 1489. Was *Generael* Veld-Overste van Keyser *Carel* de V. Wierd voor *Romen* dood geschooten, doe sijn Volck deese Stad innam in *April Anno* 1527.
3. *Carel*, Hertogh van *Burgundien*; de laetste sijns Geslaghts. Gebooren ontrent *Anno* 1433. Geraeckte ellendigh om 't leven in een Slagh tegens de *Switsers* den 5. *Januarius Anno* 1477., oud 44. jaren.
4. *Johan-Frederick*, Keurvorst van *Saxen*, bygenoemd *de Standvastige*, gebooren den 30. *Junius Anno* 1503. Sou op sijnen rugg' een goudverwigh Kruys ter weereld hebben gebraght. Stierf den 3. *Martius Anno* 1554., in 't 51. jaer sijns ouderdoms.
5. *Frederick* de II., Paltzgraef aen den *Rhijn*, Keurvorst; gebooren den 9. *December Anno* 1482. Heeft *Anno* 1546. d' *Augsburgsche Confessie* in sijne Landen ingevoerd. Stierf sonder Lijfs-Erfgenamen den 26. *Februarius Anno* 1556.
6. *Mauritz*, Keurvorst van *Saxen*, gebooren den 21. *Martius Anno* 1521. Bleef in den Slagh tegens Marckgraef *Albrecht* van *Brandenburgh* den 11. *Julius Anno* 1553., in 't 32. jaer sijns ouderdoms.
7. *Albertus Marchio*; wierd *Duytsch* Ordens-meester; daer na eersten Hertogh van *Pruyssen Anno* 1525. Stierf te *Pfortsheim* den 8. *Januarius Anno* 1557.
8. *Philips*, Landgraef van *Hessen*; gebooren den 13. *November Anno* 1504. Gevangen den 19. *Junius Anno* 1547. Verlost *Anno* 1552. Stierf den 31. *Martius Anno* 1567., in 't 63. jaer sijns levens.
9. *Albertus*, Marckgraef van *Brandenburgh*, en Keurvorst; genoemd den *Duytschen Achilles*; gebooren in *November Anno* 1414. Een seer dapper Held. Stierf onverwaght in een Bad, op den Keyserlijcken Rijcksdagh te *Franckfurt*, den 11. *Martius Anno* 1486., in 't 72. jaer sijns ouderdoms.
10. *Johan Casimir*, Paltzgraef aen den *Rhijn*; gebooren den 7. *Martius Anno* 1443. Trouwde den 4. *Junius Anno* 1570. met *Elisabeth*, Dochter des Keurvorsts *Augusti* van *Saxen*. Deed, als *Administrator* van Keur-Paltz, *Anno* 1584. met de *Luthersche Theologanten* opentlijck *disputeeren* van 't *Artijckel* des H. Avondmaels. Stierf, als *Administrator*, den 6. *Januarius Anno* 1592., in 't 49. jaer sijns levens.
11. *Wilhelmus*, Graef van *Nassauw*, Prins van *Oranje*; gebooren te *Dillenburg* den 14. *April Anno* 1533. Trouwde sijn' eerste Gemalin *Anna*, Gravin van *Egmond*, in *Junius Anno* 1550. Sijne tweede, *Anna*, eenige Dochter van *Mauritz*, Keurvorst van *Saxen*, in *Augustus Anno* 1561. Nam *Holland* en *Zeeland* in *Anno* 1572. Heeft, na de nu genoemde, noch twee Gemalinnen gehad. Wierd den 10. *Julius Anno* 1584. met drie vergiftighde Kogels van *Balthasar Gerards* te *Delf* dood geschooten, in 't 51. jaer sijns ouderdoms.
12. *Mauritz*, Soon van Prins *Wilhelmus*; trad in 't 19. jaer sijns ouderdoms in sijns Vaders plaets, als *Gouverneur* en *Capitain-Generael* der *Vereenigde Nederlandsche Provintien*. Heeft 't Gebied der *Staten Generael* seer vergroot. Overleeden den 23. *April Anno* 1625., in 't 41. jaer sijner regeeringh, en 't 58. sijns levens.
13. *Johannes Zisca*, een *Boheemsch* Edelman; bygenoemd *Zisca*, om dat hem een oogh ontbrack. Was een seer geluckigh Krijghsman in den *Hussiten*-Oorlogh, begonnen *Anno* 1419. Verloor in de Belegeringh van *Raab* oock 't ander oogh, door een Pijl. Stierf aen de Pest *Anno* 1424.
14. *Willem Thel*, of *Tel*, een *Switsersch* Edelman, gebooren en opgevoed in *Ury*. Was den eersten, die sigh tegens de *Tyrannyen* der Landvooghden stelde, en d'aenvanger des *Switserschen* Verbonds.
15. *Christophorus Columbus*, geboortigh van *Genua*. Voer in *September Anno* 1492. uyt *Spaenje*. Vond in de *Nieuwe Weereld*, of *West-Indien*, veel' Eylanden. Stierf, na sijnen vierden gedanen Toght derwaerts, te *Valladolid* in *Spaenje*, den 8. *May Anno* 1507.
16. *Jacob* van *Embs*, een *Duytsch* Ridder, en dapper Krijghsheld; die dickmael *Victorie* bevoght, noyt de Neerlaegh leed. Oock behield hy by *Ravenna* in *Italien* op *Paeschdagh Anno* 1512. in den Slagh tegens Paus *Julius* en de *Spaenjaerden* de Zeege, schoon hy in dit Geveght sneuvelde.
17. *Georgius* van *Fronsbergh*, een vermaerd Krijghsheld, gebooren in 't Slot *Mundelheim Anno* 1475. Hielp Keyser *Carel* de V. de Stad *Romen* veroveren *Anno* 1527. Is den 20. *Augusti Anno* 1528. te *Mandelheim* aen een Popelsy overleeden; dight by de 56. jaren oud sijnde.
18. *Frans* van *Sickingen*, een *Franckisch* Ridder, gebooren *Anno* 1481. den 1. *Martius*. Was een groot vriend van *D. Martinus Lutherus*. Wierd van eenige Vorsten in 't Slot *Landstal* belegerd; door een neervallende Balck soodanigh verseerd, dat hy daer van stierf *Anno* 1523. in 't 42. jaer sijns levens.
19. *Alphonsus Davalus*, een *Spaenjaerd*, en voornaem Krijghs-overste van Keyser *Carel* de V.
20. *Antonius Leva* (of *de Leiva*), een uytsteeckend Krijghsheld onder deselve *Carel* de V., gebooren in 't Koningrijck *Navarre*. Is, schoon lam van 't *Podagra*, met den Keyser noch tegens *Franckrijck* opgetrocken. Stierf by *Aix*, soo door smerten, als uyt gemoeds-bekommeringh, om dat dien Oorlogh niet na sijnen wensch had willen geluccken, in 't 56. jaer sijns ouderdoms. Wierd te *Milaen* begraven in *S. Dionysii* Kerck.
21. *Sebastiaen Schertel* van *Burtenbach*, een *Swabisch* Edelman, gebooren den 17. *Januarius Anno* 1495. Stierf, met Keyser *Carel* versoend sijnde, in rust en eere t' *Aughsburgh* den 18. *November Anno* 1577. in 't 82. jaer sijns ouderdoms.
22. *Andreas Doria*, een *Genuëzer*, gebooren *Anno* 1466. Veroverde, als *Caroli* V. *Admirael*, en verwoestede de Stad *Patros* in *Africa* den 10. *September Anno* 1550. Heeft veel andere groote daden verright. Stierf in *November Anno* 1560., als hy gingh in 't 93. jaer sijns ouderdoms.
23. *Lazarus Schwendius*, uyt een Edel *Switsersch* Geslaght; doch oock een *Duytsch* Edelman, en seer dapper Krijghsheld, gebooren niet verr' van *Ulm*, den 2. *Februarius Anno* 1522. Heeft gediend de Keyseren *Carel* de V., *Ferdinand* d'I., *Maximiliaen* de II., en *Rudolph* de II. Stierf te *Kerchhoven*, den 28. *April Anno* 1584. Leght begraven te *Kiensheim*.
24. *Christophorus*, *Baron* van *Teuffenbach*, op *Mayerhoven*; een *Stiermarcker*; doch had sijne Goederen leggen in *Moravien*, na d' *Oostenrijcksche* Grensen. Heeft tegens de *Turcken* in *Hongaryen* veele dappere Daden verright. Sijn laetste Heldendaed beginght hy *Anno* 1597. in den Slagh voor *Erlauw*, en by d' inneemingh van *Filleck*: waer na hy, als een afgesloofd Heer, sigh ter rust begaf, en in *October Anno* 1598. te *Praegh* overleed.

X V. TA-

XV.
TAFEL.

Ioannes Hus.
Erasmus Roterodam.
Martinus Lutherus D.
1
2
3
Philippus Melanchthon.
Ioannes Bugenhagius.
Vitus Theodorus.
4
5
6
Iustus Ionas Theol.
Erasmus Sarcerius.
Paulus Eberus. Theol.
7
8
9
Matthias Flaccius Illyricus Theol
Ioannes Brentius.
Martinus Chemnitus.
10
11
12

Verklaringh der XV. TAFEL.

1. JOhannes Hus, gebooren in 't *Boheemsch* Dorp *Hussinitz.* Heeft ten Leermeester gehad *Johannes Wiclef*, een *Engelsch Theologant.* Wierd *Anno* 1393. verklaerd tot *Baccalaureus Artium*; en *Anno* 1395. tot *Magister Philosophiæ.* Daer na *Anno* 1400. Priester, en Prediker in de Kerck *Bethlem.* Doch wijl hy den Paus tegensprak, heeft deselve hem *Anno* 1414. in den Ban gedaen. 't *Concilium* van *Constans* heeft hem *Anno* 1415. ter levendige verbrandingh veroordeeld; en op den 6. *Julius*, tegens 't hem pleghtlijck gegeven Keyserlijck Vry-geleyde, aen 't Vyer opgeofferd te *Constans.*

2. *Desiderius Erasmus Roterodamus*, gebooren te *Rotterdam Anno* 1465. Heeft sijne *Studien* te *Deventer* aengevangen. Is van daer na *Leuven* in *Braband*: voorts na *Cantelbergh* in *Engelland*; wederom na *Bononien* in *Italien* getrocken. De *Graed* van *Theologiæ Doctor* heeft hy te *Turin* aengenoomen; en 't Monicks-gewaed aengedaen; om dies te beeter gelegenheyd tot *Studeeren* te hebben: doch 't selve niet langh behouden, ter oorsaeck van sijne Reysen, om d' *Academien* van *Italien*, *Franckrijck*, en *Duytschland* te besien. Veelmael is hy beroepen geworden van Koningen en Vorsten, selfs oock van Pausen: doch liever wou hy vry en sijn eygen Man sijn. Hy kon Kardinael werden, doch begeerde deese Hoogheyd gantschlijck niet aen te neemen; waerom hy van sommige wierd genoemd *Sapiens Bestia*; een *wijs Beest.* Hy overleed te *Basel*, *Anno* 1536., sijnde tseventighste jaer sijns ouderdoms. Sijn Grafschrift is daer in de Hoofd-kerck noch heden te sien.

3. *D. Martinus Lutherus*, gebooren t' *Eysleben Anno* 1483. Wierd t' *Erffurt Philosophiæ Doctor Anno* 1503.: een *Augustijner* Monick *Anno* 1504.: *Professor* te *Wittenbergh Anno* 1508.: *Doctor* in de *Theologie Anno* 1512. Te vooren was hy, als Gesant, na *Romen* getrocken, om de verschillen onder de Geestlijcke te helpen byleggen. *Anno* 1517. begon hy de *Religions-Artijckelen* te *reformeeren.* *Anno* 1518. verantwoordde hy sigh voor den Kardinael *Cajetanus* t' *Aughsburgh.* *Anno* 1519. *disputeerde* hy te *Leipzigh* tegens *D. Johannes Eccius.* *Anno* 1521. verscheen hy op den Rijcksdagh te *Worms.* *Anno* 1525. trad hy in den Houwlijcken staet. *Anno* 1530. wierd Keyser *Carel* de V. d' *Augsburghsche Confessie* overgeleverd. Den 17. *Februarius Anno* 1546. overleed hy t' *Eysleben*, in 't drie-en-tsestighste jaer sijns ouderdoms. Wierd na *Wittenbergh* gevoerd, en daer begraven in de Slots-Kerck.

4. *Philippus Melanchthon*, gebooren te *Bretta*, in den Keurvorstlijcken *Paltz Anno* 1497. Wierd *Anno* 1518. te *Tubingen Magister*; naderhand te *Wittenbergh Professor*; daer hy 42. jaren langh heeft geleerd; en *D. Luther* in alles getrouwlijck bygestaen. Hier is hy overleeden in *May Anno* 1560., in 't 63. jaer sijns ouderdoms.

5. *Johannes Bugenhagen*, gebooren *Anno* 1485. te *Julin* in *Pomeren*; is *Anno* 1521. te *Wittenbergh* Opperste Predikant en *Professor* geworden: oock daer in dien stand 38. jaren langh gebleven. Heeft in *Deenemarcken*, *Pomeren* en *Saxen* veele Kercken *gereformeerd.* Den 20. *April Anno* 1558. eyndighde hy seer *Christlijck* sijn leven, in 't drie-en-tseventighste jaer sijns ouderdoms.

6. *Vitus Theodorus*, geboortigh van *Neurenbergh.* Wierd in *D. Lutheri* tijd te *Wittenbergh Magister.* Heeft daer geleerd in de *Philosophie* en *Theologie.* Naderhand is hy na *Neurenbergh* beroepen tot Predikant in *S. Sebaldi* Kerck. *Anno* 1546. heeft hy bygewoond 't *Colloquium* van *Regensburgh.* Stierf te *Neurenbergh* den 28. *Martius Anno* 1549.

7. *Justus Jonas*, gebooren *Anno* 1493. te *Northuysen.* Heeft eerst *gestudeerd* in de Reghten; maer wierd naderhand *Theologiæ Doctor.* Stond Keurvorst *Johan-Frederick* van *Saxen* getrouwlijck by; en *reformeerde* 't Stight *Hal* in *Saxen.* Overleed t' *Eysfeld* in *Francken*, den 9. *October Anno* 1555. in 't 63. jaer sijns levens.

8. *Erasmus Sarcerius*, gebooren t' *Annebergh Anno* 1500. Wierd een *Wittenberghsch Theologant.* Was eerst te *Leipzigh*; daer na te *Nassauw* Predikant. Stierf te *Maeghdenburgh* den 28. *November Anno* 1568. in 't 69. jaer sijns ouderdoms.

9. *Paulus Eberus*, gebooren te *Kitzingen* in *Francken*, ontrent 't jaer 1511. Is te *Wittenbergh* 38. jaren langh *Philosophiæ Professor*, oock Predikant geweest. Overleed aldaer den 10. *December Anno* 1568., oud over de 57. jaren.

10. *Matthias Flaccius Illyricus*, gebooren t' *Albona.* Heeft verscheydene Leermeesters gehad te *Milaen*, te *Venetien*; en oock den *Provintiael* der *Franciscanen Baldus Lupatinus*, sijnen Bloedverwant: op wiens aenradingh hy te *Basel Anno* 1539. (sijnde 't 17. sijns ouderdoms) begon te *Studeeren* in de *Theologie.* Van daer is hy te *Tubingen*; en *Anno* 1541. te *Wittenbergh* gekoomen; alwaer hy *Anno* 1544. *Professor* in de *Hebreeuwsche* Tael wierd, en een Huysvrouw trouwde. Wegens 't *Interim* heeft hy veel strijd gehad met de *Theologanten* in *Meyssen* en *Saxen*; welcke hem na *Maeghdenburgh* dreven; daer hy veele Boecken schreef. *Anno* 1557. wierd hy te *Jehna* beroepen. Geraeckte voorts te *Straetsburgh*, en *Franckfurt* aen den *Mayn*: ontrent welcke tijd men hem voor een *Manicheër* schold, wegens sijn gevoelen van 't *Artijckel* der Erf-sonde. Hier overleed hy in 't 55. jaer sijns levens, in *Martius Anno* 1575.

11. *Johannes Brentius*, gebooren *Anno* 1499. te *Wijl* in *Swaben.* Wierd in 't vijfthiende jaer sijns ouderdoms *Baccalaureus*; in 't 18. *Magister* te *Heydelbergh*; daer hy in de *Philosophie* en *Theologie* met lof heeft geleesen. In sijn 22. levens-jaer wierd hy Predikant te *Hal* in *Swaben.* Heeft in 't werck der *Reformatie D. Martinus Lutherus* en *Philippus Melanchthon* bygestaen. Hertogh *Ulrick* van *Wurtenbergh* beriep hem na *Tubingen.* Hertogh *Christoffel* van daer na *Stutgard* tot Kercken-*Proost.* Heeft de *Colloquien* t' *Aughsburgh*, *Hagenauw*, *Worms*, *Regensburgh*; dan oock noch 't *Concilium* van *Trenten* bygewoond. Overleed den 20. *September Anno* 1570.

12. *Martinus Chemnitius*, van *Treuwen-Britzen*, in *Marck-Brandenburgh*, gebooren *Anno* 1522. Heeft *gestudeerd* te *Maeghdenburgh*, *Franckfurt* aen den *Oder*, *Wittenbergh*, en *Koninghsbergh* in *Pruyssen*; daer hy *Magister* wierd. Was een goed *Mathematicus* en *Astrologus.* Keerde weer na *Wittenbergh.* Quam te *Brunswijck.* Heeft daer de Kercken, als *Superintendent*, 30. jaren langh bestierd. Te *Rostock* nam hy den *Graed* van *Doctor* aen. In *Deenemarcken*, *Paltz*, *Saxen*, *Brandenburgh*, *Pruyssen*, *Brunswijck*, en *Lunenburgh* wierd hy seer hoogh geaght. Overleed den 5. *April Anno* 1586. in 't 63. jaer sijns ouderdoms binnen *Brunswijck.*

XVI TA-

XVI
T A F E L.

Verkla-

Verklaringh der XVI. TAFEL.

1. ULricus Zwinglius, gebooren te Zug in 't Eed-genootschap, Anno 1493. Heeft gestudeerd te Basel, Bern, en Weenen in Oostenrijck. Te Basel wierd hy Magister Anno 1506. Thomas Wittebach onderwees hem in de Theologie. Anno 1516. wierd hy te Clarona, of Glaris, Priester. Daer na Predikant t'Onser Vrouwen in Heremitagie: Anno 1519. te Zurich Opperste Predikant. Heeft met de Marpurghsche Theologanten Anno 1529. een Colloquium, of Gespreck, gehouden, over de Leere van 't H. Avondmael. Is op den 11. October Anno 1531., in 't 46. jaer sijns ouderdoms, in de Kapler-Slagh, by welcke hy sigh bevond als Veld-prediker, om 't leven gekoomen.

2. Johannes OEcolampadius, gebooren te Weinsbergh in Francken, Anno 1482., heeft eerst gestudeerd in de Reghten te Bononien in Italien: doch als hy te Tubingen by Johannes Capnio was gekoomen, en de drie Hoofd-Talen sigh bekend had gemaeckt, heeft hy liever een Theologant willen werden. Eerst is hy te Weinsbergh, daer na te Basel; vervolgens t'Aughsburgh Predikant geweest. Anno 1516. wierd hy Theologiæ Doctor. Den 23. December Anno 1531. in de Pest-tijd te Basel, daer hy doemaels Opperste Predikant was, is hy aen een hittigh Gesweer overleeden, in 't 49 jaer sijns ouderdoms.

3. Johannes Calvinus, een François, gebooren den 10. Julius Anno 1509. in Vermandois, of Terrache, te Nouvion, of Noviodunum, gemeenlijck Noyon. Heeft onder seer groote beswaernissen de Kerck te Geneve 23. jaren langh bediend. Is door boven maten veel waecken en vasten op den 27. May Anno 1564. overleeden aen een Teeringh, in 't 54. jaer sijns levens.

4. Petrus Martyr Vermilius, gebooren te Florencen in Italien, ontrent Anno 1499., een Augustijner Monick. Heeft te Padua de Philosophie en Griecksche Tael, te Bononien de Hebreeuwsche opentlijck geleerd: met Johannes Valdesius, een Spaenjaerd, te Napels en Lucca 't ware Christendom beginnen te planten. Sou daer over te Romen verbrand sijn geworden; doch ontvlood na Zurich, daer hy Predikant wierd: vervolgens te Basel, te Straetsburgh, doe na Oxford in Engelland wierd beroepen. Onder de Regeeringh van Koningin Maria bequam hy te Straetsburgh sijne voorige Plaets. Leerde naderhand te Zurich noch vijf jaren, en overleed in November Anno 1562., in 't 63. jaer sijns ouderdoms.

5. Simon Grynæus, gebooren Anno 1493. te Feringen in Swaben: wel ervaren in de Latijnsche, Grieck sche en Hebreeuwsche Talen; een groot Philosooph en Theologant. Heeft te Weenen, Wittenbergh, Heydelbergh en Basel veele jaren als Professor in 't openbaer en bysonder geleerd. Overleed in Augustus Anno 1541. te Basel aen de Pest, oud in sijn 48. jaer.

6. Wolfgangus Musculus, een voornaem Theologant, gebooren Anno 1497. te Dous in Lotharingen. Was in sijne Jeughd een Monick. Quam tot kennis der Waerheyd. Hield sigh een tijd langh beesigh met 't Wevers Handwerck, om sijne kost te winnen. Wierd te Straetsburgh Predikant, daer na t'Aughsburgh. Men gebruyckte hem veel op de Rijcksdagen in Religions-saecken. In den Duytschen Oorlogh wierd hy verdreven na Bern; daer hy 14. jaren langh in de Hooge School heeft geleerd. Overleed in September Anno 1563., sijnde 't 66. sijns ouderdoms.

7. Henricus Bullingerus, gebooren Anno 1504. te Bremgart in 't Eed-genootschap. Is te Keulen aen den Rhijn Magister; daer na in 't Klooster Capel by Zurich Schoolmeester; voorts te Bremgart Predikant geworden. Eyndlijck wierd hy te Zurich beroepen in Zwinglii plaets, en heeft daer 40. jaren langh geleerd. Overleed den 17. September Anno 1574., in 't 71. jaer sijns levens. Heeft verscheydene Boecken uytgegeven.

8. Rudolphus Gualtherus, gebooren te Zurich Anno 1518.; een Poët, Orateur, en Opperste Predikant in de genoemde Stad. Heeft 40. jaren daer gepredickt; en is 'er oock gestorven Anno 1586., in 't 68. jaer sijns ouderdoms. Heeft veel in de Theologie geschreven.

9. Simon Sulcerus, gebooren te Bern Anno 1508.; ervaren in de Latijnsche, Grieck sche en Hebreeuwsche Talen. Was Magister in de Philosophie, Doctor in de Theologie, en Opperste Predikant te Basel; daer hy 33. jaren langh in d'Academie Theologische Lessen heeft gedaen. Stierf den 22. Junius Anno 1585., in 't 77. jaer sijns ouderdoms.

10. Theodorus Beza, een Edelman van seer groote geleerdheyd, en Geneessch Theologant. Was gebooren den 24. Junius Anno 1519. Overleed den 13. October Anno 1605. te Geneve, in 't 87. jaer sijns ouderdoms.

11. Daniel Tossanus, gebooren te Mompelgard, den 15. Julius Anno 1541. Studeerde eerst te Basel; daer na te Tubingen. Quam Anno 1559. te Parijs; van daer t'Orleans. Wierd Anno 1562. Predikant. Begaf sigh na 't Parijssche Bloedbad Anno 1572. na Basel. Wierd Anno 1573. Hof-prediker te Heydelbergh. Vervoeghde sigh Anno 1576., wegens de Religions-veranderingh, na Newstad, als Opsighter. Keurvorst Johan Casimir beriep hem Anno 1583. weer na Heydelbergh. Reformeerde 't Land daer weer. Trad Anno 1586. in de plaets van den na Basel geganen Grynæus. Bleef te Heydelbergh Predikant en Professor 15. jaren langh. Lagh drie dagen sieck aen een Koorts en Zinckingh. Bemerckte, dat de tijd sijner ontbindingh gekoomen was, en overleed den 10. Januarius Anno 1602., in 't 61. jaer sijns ouderdoms.

12. David Paræus, gebooren den 30. December Anno 1548. te Franckenstein in Silesien. Sijnen Bynaem was Wangelaer. Maer sijnen Præceptor te Hirschbergh noemde hem Paræus, van 't Grieck sche woord Pareia, beteeckenende een Wangh. Uyt 't School is hy aen 't Schoenmaeckers Ambaght gegaen; naderhand aen d'Apotheeckery. Eyndlijck quam hy te Heydelbergh by eenen sijner Landslieden van Breslauw, een Theologant; daer hy studeerde in de Latijnsche, Grieck sche en Hebreeuwsche Talen; te gelijck oock in de Theologie. In sijn 23. jaer wierd hy Predikant te Newstad: daer na te Heydelbergh Rector in 't Collegium Sapientiæ. Overleed Anno 1622., den 15. Junius, in 't 73. jaer sijns levens.

XVII TA-

XVII. TAFEL.

Carolus IX. Suecorum Gothor. Vandal. Rex.
Elisabetha Angliæ. Franc Hibern Regina.
Fridericus IV. Com. Palat. Rhen. Dux, Bau P Elect.
Christianus II Dux Saxon S R I Archimaresc et Elector.
1
2
3
4
Philip Ludou Com Pal Rhe. Bau Iul Clu Mont Dux.
Ioh Wilhelmus Dux Iuliæ Clu et Mont Com M et R.
Henry de Bourbon Prince de Conde
Sigismund Bathori.
5
6
7
8
Michael Weywode
Nicolaus Com Serin.
Stephan Botzkay.
Georg. Basta.
9
10
11
12
Leopoldus Ignatius imperator Rom.
Sultan Osmann.
Sultan Mustapha.
Sultan Amurath IV
13
14
15
16
Sultan Ibrahim I.
Sultan Achmet.
Fridericus V. Rex Bohe: miæ & Elect Pal.
Ferdinandus IV. Rex Bo: hem. & Hungar.
17
18
19
20
Ludovicus XIII. Rex Gall.
Ludovicus XIV. Rex Gall
Phillippus III Rex Hisp.
Phillippus IV Rex Hisp
21
22
23
24
17

Verklaringh der XVII. TAFEL.

1. CArel de IX., Koningh van *Sweeden*, Vader van *Guſtavus Adolphus*; geſtorven den 30. *October Anno* 1611, in 't 62. jaer ſijns ouderdoms.

2. *Eliſabeth*, Koningin van *Engelland*; gebooren den 8. *September Anno* 1531. Voerdde de *Gereformeerde* Godsdienſt in *Anno* 1559. Verklaerde *Jacob* de VI., Koningh van *Schotland*, tot haren Erfgenaem; en overleed den 24. *Martius Anno* 1603., op 't 70. jaer haers levens.

3. *Frederick* de IV., Paltzgraef en Keurvorſt; gebooren den 5. *Martius Anno* 1574. Trouwde den 12. *Junius Anno* 1593. Stierf den 9. *September Anno* 1610.

4. *Chriſtiaen* de II., Keurvorſt van *Saxen*; gebooren den 23. *September Anno* 1583. Stierf den 23. van *Junius Anno* 1611., in 't 28. jaer ſijns ouderdoms.

5. *Philippus Ludovicus*, Paltzgraef uyt 't *Nieuwburghſche* Huys; gebooren den 1. *October Anno* 1547. Was getrouwd met *Anna*, Hertogin van *Gulick*. Stierf den 12. *Auguſtus Anno* 1614.

6. *Johan-Willem*, Hertogh van *Gulick*; gebooren den 28. *May Anno* 1562.; geſtorven den 25. *Martius Anno* 1609., in 't 57. jaer ſijns ouderdoms.

7. *Henrick de Bourbon*, Prins van *Conde*, gebooren na ſijns Vaders dood in *November Anno* 1588. Deeſen ſijnen Vader *Henrick* was byna elf maenden voor ſijne geboorte overleeden.

8. *Sigiſmundus Bathori*, Vorſt van *Sevenbergen*, gebooren *Anno* 1572. Viel van de *Turckſche Sultan* af *Anno* 1594. Ontfingh 't Guldene Vlies *Anno* 1597. Gaf 't Land over aen Keyſer *Rudolph Anno* 1598. Stierf als een gevangene des Keyſers te *Praegh* aen de Popelſy den 28. *Martius Anno* 1613.

9. *Michael*, *Waywoda* van *Wallachien*, verdreef, met *Georgius Baſta*, de gemelde *Sigiſmundus Bathori* uyt *Sevenbergen*, in *Auguſtus Anno* 1601. Daer op deed *Baſta Michael* doorſteecken, uyt arghwaen van een t'ſamenſweering met de *Turcken*.

10. *Nicolaus*, Graef van *Serin*, een *Hongarier*, en dapper Krijghsheld tegens de *Turcken*. Is, nevens veele *Hongariſche* Edellieden, in de Veſtingh *Zigeth* op de Brugh ter neer gehouwen *Anno* 1566.

11. *Stephanus Botſchkay de Kiſmaria*, een *Hongarier*. Viel *Anno* 1605. van Keyſer *Rudolph* de II. af. Verwierf de *Religions*-vryheyd voor 't Koninghrijck *Hongaryen*. De *Turckſche Sultan* ſchonck hem de Goudene Kroon des Koninghs *Uladiſlai*. De *Hongariërs*, *Sevenbergers*, *Wallachiërs* en *Moldaviërs* erkendden hem voor haren Vorſt, en deeden aen hem den Eed. Hy overleed te *Caſchouw*, den 30. *December Anno* 1606., in 't 51. jaer ſijns ouderdoms.

12. *Georgius Baſta*, een *Italiaen* van geringe afkomſt, wierd Keyſerlijcken Veld-Maerſchalck in *Hongaryen*. Bedwongh *Sevenbergen Anno* 1602. Sloegh *Zeckel Moſes*. *Sigiſmundus Bathori* moeſt het tegens hem opgeven.

13. *Leopoldus Ignatius*, gebooren *Anno* 1640., volghde ſijnen Vader *Ferdinand* de III. in 't Keyſerdom. Na 't overlijden ſijns ouder Broeders *Ferdinand* de IV. *Anno* 1657. wierd hy gekroond ten Koningh van *Hongaryen* en *Boheemen*: ten Keyſer verkooren *Anno* 1658., in *Julius*; ſchoon *Franckrijck* en *Sweeden* ſigh ſterck daer tegens aenkanteden. Is noch in leven en Heerſchappy.

14. *Sultan Oſman* de II., *Turkſch* Keyſer, Soon van *Achmet*. Wierd van ſijne *Janitzaren* verworgd: welcke op den *Turkſchen* Throon ſetteden ſijnen Bloedverwant *Sultan Muſtapha*, dien hy eenige jaren langh in Gevanknis had gehouden.

15. *Muſtapha* ontrent een jaer langh na ſijnen Neef *Oſman* geregeerd hebbende, deed vrywilligh afſtand, en gaf de Scepter over aen *Amurat* de IV., Broeder van den verworghden *Oſman*. Andere ſchrijven, dat *Muſtapha* op nieuws weer in Gevanckenis wierd geſet.

16. *Amurath*, des omgebraghten *Oſmans* Broeder; regeerde over 't *Turckſche* Rijck tot *Anno* 1640. Viel doe in een hittige Koorts, welcke hem wegh nam in 't begin van *Februarius*: latende de Throon na aen ſijnen Broeder *Selym*; naderhand by ſijne Krooningh genoemd *Ibrahim* d'I.

17. *Ibrahim* d'I., oud 17. jaren, volghde ſijnen Broeder ſoo wel in *Tyranny* als Heerſchappy; derhalven viel hy in d'ongunſt der *Janitzaren*: welcke hem *Anno* 1648. afſetteden; verworghden; en ſijnen Soon *Achmet* in ſijne plaets *Turckſch* Keyſer maeckten.

18. *Achmet* (of *Mahometh*), Soon van *Ibrahim*, wierd in 't ſevende jaer ſijns ouderdoms in ſijns Vaders plaets op den Throon geſteld (andere hebben in 't negende jaer). Ondertuſſchen voerde ſijne Moeder *Walida* met den *Primo Vezier* en *Cadi* 't Roer der regeeringh; tot dat hy ſijne mundige jaren had bereyckt.

19. *Frederick* de V., Keurvorſt-Paltzgraef aen den *Rhijn*, Soon van Keurvorſt *Frederick* de IV., gebooren den 26. *Auguſtus Anno* 1596. t' *Amberen*, in den *Opper* of *Over-Paltz*. Wierd Keurvorſt *Anno* 1613. Na *Praegh* geroepen *Anno* 1619.; daer hy van de Rijcks-Standen en Ridderſchap ten Koningh van *Boheemen* wierd gekroond. Verloor wel haeſt beyde ſijn Koninghrijck en Keurvorſtendom. Overleed te *Mentz Anno* 1632., nalatende agt Soonen en vijf Dochteren; gewonnen by *Eliſabeth*, Dochter van *Jacob*, Koningh van *Groot-Britannien*. Sijnen tweeden Soon *Carel-Lodewijck* is, na de *Munſterſche* Vreede, weer Keurvorſt geworden; waer door 't Keurvorſtlijck *Collegie*, altijd beſtaen hebbende uyt ſeven Keurvorſten, met een vermeerderd wierd; 't welck ſou dueren tot op 't overlijden des Keurvorſts van *Bayeren* ſonder Manlijcken Erfgenaem; of d'uytſtervingh der andere *Paltziſche Linie*.

20. *Ferdinand* de IV., Soon des *Roomſchen* Keyſers *Ferdinandi* III., gebooren van *Maria Anna*, Dochter van *Philips* de III, Koning van *Spaenje Anno* 1633. Ontfing *Anno* 1646. de *Boheemſche*; *Anno* 1647. de *Hongariſche* Kroon; doch deſelve wierden hem door de dood weer ontnoomen, noch by 't leven ſijns Vaders; want hy overleed *Anno* 1654.

21. *Louis* de XIII., Soon van *Henrick* de IV., Koningh van *Franckrijck*; gebooren den 27. *September Anno* 1601.: geſtorven *Anno* 1643.

22. *Louis* de XIV., Soon van *Louis* de XIII., Koningh van *Franckrijck*; gebooren *Anno* 1638., en ſijnen Vader in de Heerſchappy gevolghd. Heerſcht noch; en heeft byna de geheele *Chriſtenheyd* in verwarringh geſteld.

23. *Philips* de III., Koningh van *Spaenje*, Soon van *Philips* de II., gebooren den 27. *April Anno* 1578.: overleeden *Anno* 1621., in 't 43. jaer ſijns ouderdoms, en 't 22. ſijner regeeringh.

24. *Philips* de IV., Soon van *Philips* de III. Overleed den 27. *September Anno* 1665. aen de Roode-loop; 't Rijck nalatende aen den tegenwoordigh-regeerenden *Carel* de II., ſijnen Soon, gebooren den 6. *November Anno* 1661., vijf dagen na de dood van ſijnen eenigen oudſten Broeder *Philippus Proſper*.

XVIII.
TAFEL.

 Verkla-

Verklaringh der XVIII. TAFEL.

1. **C***Arel* d'I., Soon van *Jacob* de VI., Koningh van *Engelland* en *Schotland*; gebooren den 19. *Februarius Anno* 1601. Na ſijns Vaders dood op den Throon getreeden *Anno* 1625. Met de Bijl onthoofd den 30. *Januarius Anno* 1649. N. S.

2. *Carel* de II., Soon van *Carel* d'I., moeſt na ſijns Vaders dood uyt ſijn Vaderlijck Rijck vlieden. Is gebooren *Anno* 1630. Weer in de Heerſchappy herſteld *Anno* 1660. Met groote pragt gekroond den 23. *April An.* 1661. Geſtorven *An.* 1685.

3. *Chriſtiaen* de IV., Soon van *Frederick* de II., Koningh van *Deenemarken* en *Noorwegen*, gebooren *An.* 1577. Na ſijns Vaders dood gekroond *Anno* 1596. Geſt. *An.* 1648.

4. *Frederick* de III., Koningh van *Deenemarken*, Soon van *Chriſtiaen* de IV., geb. *Anno* 1609., volghde ſijnen Vader in de Regeeringh *An.* 1648. Geraeckte *An.* 1657. in een ſwaren, gevaerlijken Oorlogh met de *Sweeden*; die niet voor 't jaer 1660. neergeleght kon werden. Overleed den 9. *Februarius Anno* 1670., na een loflijke regeeringh van 22. jaren.

5. *Guſtavus Adolphus*, Koningh van *Sweeden*, Soon van *Carel* de IX., gebooren *Anno* 1594. Volgde ſijnen Vader in 't Rijck *Anno* 1611. Begon *Anno* 1630. den *Roomſchen* Keyſer *Ferdinand* de II. te beoorlogen. Had ontrent drie jaren langh een uytmuntend-groote voorſpoed; doch ſneuvelde in den Slag by *Lutzen An.* 1632.

6. *Chriſtina*, Dochter van *Guſtavus Adolphus*, ſes jaren oud doe haren Vader haer ontviel. Wierd *Anno* 1644., oud 18. jaren, met de gewoone *Ceremonien* tot de volle regeeringh des Rijcks verheven. Geduerende hare minderjarigheyd was de beſtieringh gevoerd door de Rijcks-*Cancellier Oxenſtern*. Stond *Anno* 1654. van de Kroon af, gevende deſelve aen haren Neef *Carel Guſtaef*. Nam de *Roomſche Religie* aen. Onthield ſigh meeſt te *Romen*; en is oock daer geſt. *An.* 1689.

7. *Carel Guſtaef*, Soon van Paltzgraef *Johan Caſimir* van *Zweibrucken* (onder de *Boheemſche* en *Duytſche* onruſten na *Sweeden* gevlught; daer hy ten Houwlijck had genomen de Suſter van Koningh *Guſtaef Adolph*) is, gelijck wy alreeds geſegt hebben, *Chriſtina* in de Koninglijke Heerſchappy gevolgd. Na dat hy deſelve ontrent 6. jaren loflijck had gevoerd, is hy *Anno* 1660. te *Gottenburgh* aen een heete Koorts overleeden, in den ſelven ouderdom als ſijnen Voorſaet *Guſtaef Adolph*; te weeten, in ſijn 38. jaer.

8. *Sigiſmundus* de III., geb. *Anno* 1566. Sijnen Vader was *Johannes*, Koningh van *Sweeden*. Wierd *Anno* 1587., na de dood van *Stephanus Bathori*, gekroond ten Koning van *Polen*: welck Rijck hy 45. jaren langh heeft beheerſcht. Stierf *Anno* 1632.

9. *Vladiſlaus* de IV. volghde ſijnen Broeder *Sigiſmund* de III. in 't *Poolſche* Rijck. Wierd *Anno* 1636. te *Cracouw* opentlijck voor Koningh uytgeroepen en gekroond. Stierf *Anno* 1648.

10. *Caſimirus*, de halve Broeder *Vladiſlai* van Moeders wegen, volghde hem in de Regeeringh van 't Koninghrijck *Polen*. Wierd gekroond *Anno* 1649. Leydde de Koninglijke Hoogheyd af *Anno* 1668. Stierf *Anno* 1672. te *Moulins* in *Frankrijk*.

11. *Johannes* de IV., Koningh van *Portugal*. *Anno* 1640. viel *Portugal* en *Catalonien* van *Spaenje* af. De *Portugeezen* ſtelden over haer ten Koningh den Hertogh van *Braganza*, dienſe noemden *Johannes* de IV., een Afkomelingh van *Emanuel*, Koningh van *Portugal*. Stierf *Anno* 1656.

12. *Iſabella Clara Eugenia*, geb. te *Segovia* in *Spaenje Anno* 1566.: Dochter van Koningh *Philips* de II. Trouwde te *Valence* in *Spaenje* met Aerts-hertogh *Albertus* van *Ooſtenrijck Anno* 1599.; met wienſe na de *Spaenſche Nederlanden* trock, en *Anno* 1600. gehuldighd wierd. Stierf *Anno* 1633., in 't 67. jaer haers ouderdoms.

XVIIII TA-

X VII I I.
T A F E L.

Verklaringh der XIX. TAFEL.

1. **B***ethlen Gabor*, Vorst van *Sevenbergen*, gebooren *Anno* 1589.; tot dit Vorstendom gekoomen *Anno* 1613. Sijnen Voorsaet *Gabriel Bathori* had hem in Ballinghschap verdreven. Vermits nu deesen *Bathori* oock tegens sijn' Onderdanen seer groote *Tyrannyen* pleeghde, soo wierd hy van *Gabor* aen 't *Turcksche* Hof aengeklaeghd. Waer op dan de *Sultan* hem een aensienlijck Heyr toevoeghde; waer meê hy *Gabriel Bathori* beoorloghde; oock de saeck door heymlijck verstand soo verr' braght, dat hy door sijn' eygene Dienaers aen kant wierd geholpen. Daer op nam *Bethlen Gabor* 't Vorstendom *Sevenbergen* in besit; en beloofde den *Turckschen Sultan* getrouwheyd. Stierf aen de Watersught *Anno* 1629., na dat hy Paltzgraef *Frederick*, geweesene Koningh van *Boheemen*, na vermogen tegens den *Roomschen* Keyser *Ferdinand* had bygestaen.

2. *Frederick Henrick*, Prins van *Oranje*, gebooren te *Delf Anno* 1584.: na 't overlijden van sijnen Heer Broeder Prins *Mauritz*, *Anno* 1625., geworden *Gouverneur* en *Capitain-Generael* der *Vereenigde Nederlandsche Provintien*. Heeft veel treflijke daden tegens *Spaenje* verright; veele sterke Steeden ingenoomen; en daer door de *Spaensche* Koning geparst tot 't versoecken van een eeuwige Vreede: die dan oock te *Munster* wierd gesloten *Anno* 1648., na dat *Frederick* in 't voorige jaer was overleeden; in 't 63. jaer sijns ouderdoms, en 't 22. sijner Regeeringh.

3. *Willem* de II., Prins van *Oranje*, Soon van *Frederick Henrick*, gebooren in 's *Gravenhage Anno* 1626., getrouwd met *Maria*, oudste Dochter van *Carel* d'I., Koningh van *Engelland*, binnen *Londen Anno* 1641. Na sijnen Vader heeft hy 't *Gouvernement* gevoerd tot in 't jaer 1650., wanneer hy overleed aen de Kinderpockjens.

4. *Willem Henrick* de III., Soon van Prins *Willem* de II., gebooren aght dagen na de dood van sijnen Heer Vader: *Anno* 1672. geworden *Capitain-Generael* en Stadhouder der *Vereenighde Nederlanden*. Getrouwd met *Maria*, Dochter des Hertoghs van *Jorck* (na de dood van *Carel* de II. geworden Koningh van *Engelland*, onder de naem van *Jacob* de II.) *Anno* 1677. Als nu deese *Jacob* te hard en onvoorsightigh regeerde; daer op 't Rijck verliet en na *Franckrijck* vlood, is *Willem Henrick* verkooren en gekroond ten Koningh van *Engelland*. Terwijl hy *Gouverneur* en *Capitain-Generael* der *Vereenighde Provintien* was, heeft hy dapper tegens *Franckrijck* moeten veghten. Koningh geworden sijnde, al weer. Regeerd noch tegenwoordigh.

5. *Willem-Lodewijck*, Graef van *Nassauw*, *Gouverneur* van *Friesland*. Gebooren *Anno* 1560. en overleeden *Anno* 1620.

6. *Ernst Casimir*, Broeder van *Willem Lodewijck*; na hem ten Stadhouder van *Friesland* verkooren. Wierd voor *Roermond* met een Musquetkogel doorschooten den 15. *May Anno* 1632., als hy de Stad wou besightigen, en een *Batery* daer voor doen opwerpen.

7. *Henrick Casimir*, Graef van *Nassauw*, wierd *Anno* 1632., korts na dat sijnen Vader *Ernst Casimir* voor *Roermond* was gesneuveld, van de Heeren *Staten* in *Friesland* gehuldighd, en voor Stadhouder aengenoomen. 't Selve deeden oock haest daer na die van *Groeningen* en *Ommelanden*. Als hy *Anno* 1640. een Schans ontrent *Hulst* wou bestormen, kreegh hy een Kogel aghter in den rugg'. Wierd oock van de Paerden jammerlijck vertreeden, en gaf dus den Geest.

8. *Willem Frederick*, Graef van *Nassauw*; die hem in 't Geveght ontrent *Hulst* treflijck had gequeeten, soo dat hy twee Paerden onder hem verloor; wierd in plaets van sijnen overleedenen Broeder *Henrick Casimir* aengenoomen ten Stadhouder van *Friesland* en *Groeningen*.

9. *Ernst*, Graef van *Mansveld*, Soon van *Pieter Ernst* van *Mansveld*, voortijds Opper-Maerschalck des Koninghs van *Spaenje* in de *Nederlanden*, *&c.* Als hy by sijnen Broeder Graef *Carel* van *Mansveld* in *Hongaryen* sigh in 't Oorloghs-bedrijf genoegh geoeffend; oock naderhand in den *Elsasschen* Krijgh *Anno* 1608. sijne dapperheyd overvloedigh doen blijcken had; doch van 't Huys *Oostenrijck* niet na verdiensten bevoorderd wierd, begaf hy sigh *Anno* 1618. op de sijde der *Protesteerende* in *Duytschland*. Wierd Veld-Tuyghmeester van 't *Boheemsche* Heyr; welck Ampt hy getrouwlijck bediende, ten besten van Paltzgraef *Frederick*. Als hy, om eenigen aenslagh in 't werck te stellen, uyt *Hongaryen* na *Constantinopol* trock, van daer op *Venetien*; en soo voorts op *Engelland* wou gaen, heeft hy onderweegen in 't Dorp *Racauw*, tusschen *Zara* en *Spalatro*, sijn leven geeyndighd.

10. *Bernhard*, Hertogh van *Saxen-Weinmar*, *Generael* over de *Sweedsche* en *Fransche* Krijghsmaght aen den *Rhijn*: gebooren *Anno* 1604.: overleeden *Anno* 1639. te *Nieuwburgh* aen den *Rhijn*, aen een onbekende Sieckte, midden onder sijn Gebed. Sijne dood veroorsaeckte in de *Protesteerende* seer groote droefheyd; selfs oock den Koningh van *Franckrijck*, die eenige dagen in swart Felp rouw over hem droegh; wijl hy d'*Onroomsche* in *Duytschland*, en deese Kroon, uytsteeckende Helde-diensten had gedaen.

11. *Leonhardus Torstensohn*. Quam *Anno* 1642. uyt *Sweeden* in *Duytschland*: en wierd, na de dood van *Bannier*, *Generael* over 't *Sweedsche* Heyr. Als hy ontrent 4. jaren dit hooge Ampt bediend, en voortreflijcke *Victorien* tegens de *Keyserische* bevoghten had, doch nu van 't *Podagra* seer gequeld wierd, leydde hy 't selve neer, en begaf sigh weer na *Sweeden*: daer hy, tot vergeldingh sijner gedane Diensten, ten Graeflijcken stand wierd verheven. In sijne plaets quam *Gustaef Carel Wrangel*; die sigh, door dappere daden, eerst in den *Duytschen* Oorlogh, daer na in *Deenemarcken*, genoegh bekend gemaeckt heeft.

12. *Marten Harpertsz. Tromp*, *Admirael* van *Holland*, een seer vermaerd Zeeheld. Ridderlijck heeft hy sigh voor 't Vaderland gequeeten; insonderheyd tegens *Spaenje*. De maghtige *Spaensche* Scheepsvloot joegh hy *Anno* 1639. in *Duyns*, en vernieldese voorts. Niet minder heeft hy sigh gequeeten tegens d'*Engelsche*. In sijn laetste Geveght tegens deselve *Anno* 1653. voor *Ter Heyde* wierd hy door een onverwaghtte Musquet-kogel in 't Hert geschooten. Stervende, sprack hy noch deese woorden: *Ick heb gedaen. Hou goede moed. O Heere! weest my en dit arme volck genadigh.*

HIS-

NOVA DELINEATIO TOTIUS ORBIS

ERRARUM PER PETRUM VANDER AA.

HISTORISCHE
KRONYCK:
OF

Beſchrijvingh der voornaemſte Geſchiedeniſſen, welcke ſigh van den aenvang der Weereld tot op onſen tijd hebben toegedragen; na de verdeelingh der vier MONARCHIEN, en bygevoegde Jaer-rekeningen, op 't vlijtighſte gebraght in een goede, welgeſchickte Ordre.

EERSTE BOECK.

Inleydingh tot het volgende werck. WEl begonnen, ſeght het bekende Spreeckwoord / is half voleyndighd. Wanneer den aenvangh eens werks goed is / heeftmen een geluckigen uytgangh te verwaghten. Maer welck beginſſel van al ons voorneemen en doen kan beeter en verſeeckerder ſijn / dan 't geen genoomen werd in den Alderheylighſten Naem des almaghtigen Scheppers van Hemel en Aerde / des alderwijsſten Regeerders en onderhouders aller ſightbaere en onſightbaere Schepſelen? 't Is wel waer / dat oock de Satan bynae al ſijn verderflijck ſpel aenvanghd onder den Schijn en Deckmantel des Hoogen Godlijcken Naems: ter welcker oorſaeck men gemeenlijck ſeght: Alle ongeluck vanghd in Gods Naem aen; en: In Gods Naem ſloegh de Bo[..] ſijnen Kneght dood. (Spreeck-woorden.) Echter hebben wy se[..] goede hoop en vaſt vertrouwen / dat dit ons Begin / ſchoon niet gantſch vry van vleeſchlijcke ſwackheden / evenwel tot niet anders ſal gedyen / als ter eeren des Heyligen Naems Gods / en onſen Naeſten tot een ſonderlingh nut; wijl alles van ons wel en getrouwlijck gemeend is: Waerom wy dan oock 't gantſche werck deeſer Kronijck den Heere onſen God op 't demoedighſte beveelen / tot beſchermingh / bevorderingh / vrughtſchaffingh / en geheele voleyndigingh. Hy gelieve onſe Menſchlijcke ſwackheyd by te ſtaen; onſe gebreckllijckheyd genaedigh te vervullen: en die in ons 't willen heeft gewerckt / geve gunſtelijck den wasdom / 't gedyen / en de daedlijcke volbrengingh.

Hier op nu ſijn wy geſind / tot opwackeringh onſes Gemoeds / een weynigh te ſpreecken van God de Schepper ſelfs / eer wy treeden tot de Schepſelen. (Wat God is.) Maer wat doch kanmen van God ſeggen of ſchrijven / wijl hy verre boven alles / en dier dingen geen is / waer van men dencken / ſpreecken of ſchrijven kan. Oock geene der dingen / welcke men vermagh te hooren / te ſien / te taſten / te riecken. Hy is noch dit noch dat; maer een eeuwigh / oneyndigh Goed; ſon-

der alle Naemen. Verhalven hy den curieuſlijck nae ſijnen naem vragenden Moſes tot antwoord gaf (Exod. III. 14.) אהיה אשר אהיה, dat is: ICK SAL SYN DIE ICK SYN SAL; even ſoo veel/ als of hy geſeght had: Ick ben die ick ben. 't Sou derhalven een groote vermeetenheyd mogen ſchijnen/ van Gods Naem en Natuer veele Redenvoeringen te willen aenſtellen. Maer:

Exod. III. 14.

> Een die voorſightigh gaet, behoedſaem, wel bedaght,
> Sal ſigh niet lightelijck in onheyl ſien gebraght.

En altijd moeten wy dit voor-uyt ſtellen/ dat wy by ſulck een hooghwightige ſaeck en groot voorneemen maer ten deelen kennen, en ten deelen propheteeren. Maer als 't volmaeckte ſal gekomen ſijn, dan ſal 't geen ten deelen is, te niet gedaen werden. Onſe tegenwoordige kennis van Gods weeſen/ geduerende onſe vleeſchlijcke ſwackheyd/ offe wel ſomtijds moght ſchijnen/ als waereſe een Beeld in een Spiegel/ of een Vertooningh door een donckere Nevel/ ſoo vermagh echter de vleeſchlijcke mond oock ſelfs niet/ ſulck een donckere Voorbeeldingh genoeghſaem uyt te ſpreecken. De ſterflijcke menſch kan het met ſijne vijf Sinnen in dit vergangh-lijck leven noyt ten vollen begrijpen. Als wy in veelerley naeſpooringen onſe uyterſte vlijt hebben aengewend/ ſoo is en blijft het doch eyndlijck niet meer als een louter en onuytſpreecklijck opſughten in den grond onſer Ziel. Waerom men oock/ uyt langhduerige ervaerenheyd/ ſeght: 't Beſte werd gedaght, en 't booſe geſproocken. Sulcks hebben onſe oude vroome Duytſchen eygentlijck daer op gepaſt/ dat dickmael (voornaementlijck door de rijcke genaede Gods) veel meer in den Menſch is/ dan hy kan uytſpreecken: Jae oock/ dat niet ſelden door de mond qualijck werd ge-uyt/ en verkeerdlijck voortgebragt/ 't geen in 't hert aendaghtigh en wel gemeend was. Soo een gantſch ongeſchickt Wercktuygh is 't vleeſch tot Geeſtlijcke dingen: 't welck ſelfs eenige onder de wijsſte Heydenen hebben bekend waeraghtigh te zijn.

1 Cor. XIII. 9. 10.

Duyſterheyd des menſchlijcken vernufs ontrent God en de dingen Gods.

Oud Spreeckwoord uytgelegt.

Doch hedensdaeghs (waerlijck ten hoogſten te beklagen/ en met ſtilſwijgen niet voor by te gaen) gaet het by 't grootſte deel der Menſchen geheel anders toe. Men kan nauwlijcks meer ſeggen: 't Beſte werd gedagt, en 't booſe geſproocken; 't welck/ gelijck wy alreeds hebben aengemerckt/ de menſchlijcke ſwackheyd waere toe te ſchrijven; maer in tegendeel: 't Booſe werd gedaght, en 't beſte geſproocken; 't welckmen magh noemen een opſetlijcke/ een bedrieghlijcke Moedwil. Wijdloopiger hier van te willen handelen/ ſou ſigh tot onſe tegenwoordige redeneeringh niet ſchicken. Genoegh is 't/ datmen ſie/ wat een groote ongelijckheyd daer is tuſſchen God (van wien wy nu ſpreecken) en den Menſch. Wat nu voorts de verſoeningh door CHRISTUM belanghd/ de meldingh daer van behoord tot een andere plaets; en yder gelovigh Chriſten ſal ſigh beyde in leven en ſterven daer mee weeten te vertrooſten. Oock ſal'er hier onder yets van geſeght werden.

Hedensdaeghſche booſheyd der menſchen.

Wy willen ons oock gantſch niet bekommeren/ dat deeſe onſe Inleydingh van d'een of d'ander averreghts moght opgevat werden/ als een onnodige ſcrupuleusheyd ontrent Gods hooge Majeſteyt: Nae dien wy weeten/ dat niemand hem oyt geſien of gekend heeft, dan d'eenigh-geboorne Soon die in den Schoot des Vaders is. Dit toond ons/ behalven de Man Gods Moſes, de Heere Chriſtus en d'Apoſtel Johannes; aen welcke/ en andere diergelycke Getuygeniſſen/ wy ons billijck vaſt houden/ en daer by blijven.

Matth. XI. 27. Johan. I. 18.

Evenwel moeten wy oock een weynigh omſien nae de meeningh der Oudvaderen. Onder deſelve ſeght Bernhardus ſeer ſoet: God is een Almaghtige Wil; een goedwilligh eeuwigh Light; een onveranderlijck Vernuf (O dat dit van 't veranderlijck Vernuf reght wierd bedaght); 't gemoed daer toe ſcheppende, dat het ſijner ontfanghlijck is. Want/

Bernhardi Spreuck van God.

> Waer niet voor heen gaet Gods genaede,
> Daer koomd den armen Menſch te ſpaede.

Dionyſius ſeght: God is d'oorſaeck en aenvangh aller dingen die'er ſijn: der levendigen Leven: der dwaelenden te rugg'-wegh: der vernuftigen Vernuf (die mercken wil/ mercke hier op): der wijſen Wijsheyd: der vallenden en der geſtorvenen Opſtandingh: de Vernieuwer der Natuer: der beweegende dingen Aendrijver: der wankelende Onderſteuner: der Vaderen Vader: d'Eenvoudigheyd der Eenvoudige (neem dit ter herten/ gy hooghmoedige): een Harder, Light, Glantſch, en volmaecktheyd der Blinde, Ellendige, &c.

Deſgelijks van Dionyſius.

Wederom ſeght de gemelde Bernhardus: God is 't, die levendigh maeckt tot gevoelen: die luſt maeckt om te begeeren (verſtae 't Goede): reghtvaerdighd tot verdienſten: aenſteeckt tot yver en liefde. Die vrughtbaer maeckt om te baeren (Kinderen Gods): bevoorderd ten goede: leyd ter Gereghtigheyd; ſterckt ter deughd; onderwijſd tot gedienſtigheyd; maetighd tot wijsheyd; verſoeckt om te trooſten: verlight om te brengen tot kennis: vereeuwighd tot onſterflijckheyd: vervuld ter ſaligheyd, en omvanghd met (waere) ſeeckerheyd. Hy liefd als de Liefde ſelfs; hy wijſd als de Waerheyd ſelfs; hy right als de Gereghtigheyd ſelfs; en heerſcht als de Majeſteyt ſelfs. Hy regeerd gelijck den Aenvangh; hy heeld gelijck een Heyland; hy helpt gelijck een Noodhelper; hy verlight gelijck een Light; hy ſtaet by als de Godſaligheyd ſelfs. En ſoo komen wy weer in God. Want wat konden wy beeters kennen, bedencken of vinden, dan hem?

Wederom van Bernhardus.

Veele ſouden wy noch konnen bybrengen uyt de Wysgeerige Redeneeringen der oude Heydenen, voor ſeer wys gehouden. Doch wy Chriſtenen hebben hier ontrent haere ſpitsvindigheden niet van doen. Willen veel liever (al ſouden wy oock werden beſchuldighd van grove onweetenheyd) het houden met dien geenen/ die/ als hem gevraeghd wierd/ wat God was? een gantſchen dagh uytſtel verſoght/ om'er ſigh op te bedencken: daer nae twee; vervolgens drie daegen/ en ſoo al voorts. Eyndlijck/ van

Spreuck eens Heydenſchen Philoſoophs van God.

't uyt-

't uytbinden wanhopende / rondelijck bekende / en opentlijck uytborst: Hoe meer en langer ick naespoore, hoe minder ick dit Goed kan vinden en begrijpen.

Aenmerckingh op den Naem Gods.

Vermits nu dit Goed, 't welck God werd geheeten / t'eenemael oneyndigh / en noch die noch dat is van alles watmen dencken / noemen / schrijven / toonen / hooren / of met d'andere Sinnen begrijpen magh / soo kan 't oock geenen seeckeren Naem hebben; wijl de Naem tot een seecker Dingh behoord. Maer dit is ENS ENTIUM, 't Weesen aller Weesens; Alles in Allen. Sijnen Naem is gantsch onuytspreecklijck en Wonderbaer. Waerom oock de Hebreërs de Naem Gods met vier Consonanten, of Meedeklinck-letteren / schrijven / welcke niemand kan leesen; te weeten: יהוה; om daer door te beteeckenen / dat Gods Naem onuytspreecklijck / en voor 't Menschlijck hert onbegrijplijck is.

Jehovah, en Jehoschuah.

Maer eeuwighlijck sy de HEERE geroemd en gepreesen / dat / door sijn' onuytvorschlijcke genaede en barmhertigheyd / in deesen onuytspreecklijcken / en oock gelijck als onaenspreecklijcken Naem des eeuwigen reghtvaerdigen Gods in de volheyd des tijds noch eene Letter ש is gevoeghd geworden; soo dat het nu is יהשוה, JEHOSCHUAH, JESUS, onsen Verlosser. VERBUM MIRIFICUM, 't Wonderbaere WOORD, &c. Door welcken wy een vryen toegangh hebben tot den Vader; en nu in sijnen (des HEEREN CHRISTI) Naem met een reghtgelovigh Hert het Abba (Vader) in vrymoedigheyd derven en mogen uytroepen.

God geopenbaerd in 't vleesch.

Vermits ons dan nu door deesen onsen MESSIAS de Tongh ontbonden / den wegh geopend / en allerley Hemelsche genaede rijcklijck aengebooden is / wat behoeven wy verder nauwkeurigh t'ondersoecken 't Weesen Gods met een vergeefsche wroetelingh: die doch sigh selven soo hooghst-genaedighlijck met ons heeft vereenighd; 't Vleesch aengenoomen: EMMANUEL, God met ons, is geworden / en deese uytsteeckende genaede door sijnen H. Geest in ons bevestighd en onderhoud. Laet ons veel meer dit erkennen met een Godvrughtigh en danckbaer Hert; en nu / nae de betraghtingh des Scheppers / Saligh-en Heylighmaeckers / koomen tot 't Werck der Scheppingh.

Schepping van Hemel en Aerde, genoemd de Weereld.

Dat dit groot / schoon / en seer wonderlijck Gebouw des Hemels en der Aerde / 't welck wy de gantsche Weereld noemen / niet altijd / of van eeuwigheyd is geweest / maer eens sijn begin heeft genoomen / bekennen met ons niet alleenlijck de Joden, maer oock de meeste der Geleerde onder de Heydenen, eenige weynige uytgesonderd; die dan noch door de Heydenen selfs weersprocken wierden. Doch of wel deese / door 't bloote light der Natuer / soo verre sijn gekoomen / echter heeft ons 't light der Genaede / schijnende in de H. Godlycke Schriften / alles veel klaerder geopenbaerd. Billijck laeten wy derhalven hier vaeren de meenigerley ongerijmde gantsch ongegrondde gevoelens der oude Heydensche Wijsgeeren / ontrent de Scheppingh en aenvangh deeses Weerelds / die men veel minder sou konnen brengen tot gelijckstemmigheyd / als al d'Uyrwercken / welcke in de geheele Weereld gevonden moghten werden; en houden ons veel meer aen Moses, de Vader aller Geschiedschrijveren die de kennis en 't verstand deeser hooge Saecken van God selfs verkreegen; deselve / door aendrijvingh en bystand des H. Geests / opgeteeckend / en alsoo tot al de Nackomelingen Adams voortgeplant heeft. Jae / de Heydenen selfs geven deesen Moses getuygenis / dat hy seer wijs is geweest. Onder meer andere verhaeld Philon, dat hy in allerley Weetenschappen der Egyptenaren ten hooghsten ervaeren was. Hermippus getuyghd / dat Pythagoras in sijne Philosophie veele dingen uyt Moses heeft ontleend. Numenius noemd Plato eenen Attischen Moses; die alle dingen een Uytvloed uyt God stelde. Meer andere diergelijcke Getuygenissen gaen wy voorby: Blijven derhalven billijck by Moses, of veel meer by de klaere Letter der H. Schrift selfs.

Philonis, Hermippi en Numenii Getuygenissen van Moses.

Eerste dag der Scheppingh.

En vermits wy hebben voorgenoomen / ten ingangh van deese onse HISTORISCHE KRONYCK, een korte aenwijsingh te doen (soo veel de gelegenheyd deeses Wercks kan lijden) van de Scheppingh der Weereld en al 't geschaepene / soo willen wy alderliefst daer in blijven by de duydlijck-luydende Bybelsche woorden; en vervolgens van dagh tot dagh besien / hoe deese groote Weereldbouw / met desselven onderscheydene Leeden oorspronckelijck sijn ontstaen. Hier van nu spreeckt de meergedaghte Moses aldus: In den beginne schiep God de Hemel en d'Aerde. D'Aerde nu was woest en leedigh, en duysternis was op den afgrond; en de Geest Gods sweefde op de Wateren. En God seyde: Daer sy light; en daer wierd light. En God sagh het light dat het goed was. En God maeckte scheydingh tusschen 't light en tusschen de duysternis. En God noemde 't light dagh; en de duysternis noemde hy naght. Doe was 't avond geweest, en 't was morgen geweest, d'eerste dagh.

Gen. I. 1. 2. 3. 4. 5.

De Weereld niet van eeuwigheyd, maer in 't begin des tijds van God geschapen.

Hier uyt sien wy: Eerst / dat de Weereld niet van Eeuwigheyd geweest is / gelijck Aristoteles en andere Wijsgeeren hebben gephilosopheert: Maer in tegendeel / dat d'almaghtige / eeuwige God (jae de Hooghgeloofde H. Drie-eenigheyd / God Vader / Soon en H. Geest / in een eenigh onverdeeld Godlijck Weesen / gelijck d'oorspronklijcke Hebreeuwsche woordjens ברא אלהים klaerlijck genoegh te kennen geven) in den aenvangh door sijn kraghtdadigh woord / de Hemel / nevens de vier Hoofdstoffen / en uyt deese naederhand d'andere Schepselen heeft geschapen; gesaementlijck in de tijd van ses daegen. Want de HEERE, gelijck wy hier onder hooren sullen / heeft op den sevenden dagh gerust van al sijne wercken die hy gemaeckt had.

Maer eens

Daer nae leeren wy oock uyt dit bericht van

Weereld.

van Moses, dat'er maer eene Weereld is; geen ontelbaere/ gelijck Democritus, Epicurus, Metrodorus, en andere diergelijcke uyt haer' Inbeeldingen hebben verdight.

Ontrent welcke Jaerstijd de Scheppingh is geschied.

Maer oock werd hier gevraeghd/ in welcke Jaers-tijd/ of Maend/ den aenvangh van de Scheppingh aller dingen door de Godlijcke Majesteyt is begonnen? Hier over sijn by d'oude verscheydene Meeningen geweest; doch met deselve voor te stellen/ willen wy den Leeser niet vrughtloos ophouden. Kortlijck sullen wy alleen seggen/ dat de beste Chronologisten onder de Joden en Christenen, die alles op 't nauwste en met een verwonderlijcke geschicktheyd hebben uytgereeckend/ den oorsprongh der Weereld setten in 't begin der Maend October. Ontrent welcke tijd des Jaers oock de Heere Christus, als de tweede Adam, op deese weereld wierd gebooren/ en 't verloorne heeft wedergebraght.

Rabb. Scalig. Calvis. Helvic. &c.

Hoe veele jaeren de Weereld gestaen heeft, tot op Christi geboorte.

Hoe veele Jaeren voor des Heeren Christi Menschwerdingh de Scheppingh heeft begonnen/ daer over is onder de Schryvers/ soo wel oude als nieuwe/ desgelijcks een seer groot verschil; en derhalven gantsch beswaerlijck hier van t'oordeelen/ of den eygentlijcken tijd te bepaelen. Eenige voorname geleerde Starrekundige hebben/ op scharpsinnige naereeckeningh/ en aenmerckingh van allerley bedencklijcke omstandigheden/ vermoedlijck geaght/ dat de Weereld sou geschapen sijn ontrent 4000. (of beeter 3993.) Jaeren voor des Salighmakers geboorte. En vermits wy nu (doe de Schryver dit Werck by een braght) nae deselve tellen 1634./ soo sou dan d'ouderdom deeses Wondergebouws sijn 5634./ of beeter 5627. Andere stellen 86. Jaeren meer; en tellen alsoo tot 't gemelde Jaer nae Christi koomst in 't vleesch 5713. Wederom andere reeckenen veel anders. Insonderheyd loopen de Christenen in 't Oosten al te wijd voor uyt/ en willen/ dat de Weereld nu in 't Jaer 1634. gestaen heeft 7142. Jaeren. Den aenvangh settense in September. De Westersche Roomsche Kerck/ gelijck oock de hedensdaeghsche Joden, komen naerder by/ en stellen 5394.; doch 't begin der Scheppingh in Martius. Origanus reeckend/ uyt de H. Schrift en voorname Geschiedschryvers/ 5583. Ons aengaende/ wy willen ons niet bemoeyen/ om over deesen strijd ons oordeel te vellen; oock sou de Nederlandsche Leeser weynigh daer mee gediend zijn. 't Sal hier genoegh sijn te weeten/ dat deese sightbaere Weereld haere 6000. Jaeren/ nae de Spreuck van Elias Levita, nu haest voleyndighd sal sien; gelijck oock alles sigh ten ondergangh schickt; waer van wy overvloedige aenduydingen hebben; onnodigh/ deselve hier wijdlopigh voor te draegen. Ondertusschen blijven wy door dit geheele Werck aldernaest by de laetstgedaghte Jaer-reeckeningh; evenwel een weynigh veranderd; vermits wy de tijd der Scheppingh (gelijck hier en gintsch sal te sien sijn) stellen in 't Jaer 3948. voor Christi geboorte; en in dit Jaer der verlossingh 1634. den geheelen ouderdom der Weereld op 5582. Jaeren.

Groot verschil tusschen d'Oostersche en Westersche Christenen.

Wat voor een tijdreeckeningh in dit Werck werd gevolghd.

Schepping van den Chaos.

D'orde der Scheppingh verhaeld Moses ons gantsch eygentlijck/ en steld op den eersten dagh/ dien wy den Sondagh, doch veel billijcker de dagh des Heeren noemen/ d'aenvangh van Hemel en Aerde; maer gantsch woest en leedigh; met duysternis bedeckt. Desgelijcks den Afgrond, of d'ongevormde Chaos, een leedige/ woeste/ donckere vermengingh/ uyt light en duysternis/ dagh en naght/ Hemel en Aerde/ waer in alle toekomende Schepselen beslooten waeren; en waer van de Philosophen soo veele Disputen en Knibbelingen op de baen hebben gebraght. Oock de Wateren, op welcke de Geest Gods sweefde.

Verscheydene meeningen van den Geest Gods, die op de Wateren sweefde.

Hier van sijn al weer veelerley verschillende meeningen. Eenige verstaen hier door de derde persoon in 't Godlijck Weesen/ of de H. Geest. Andere stellen sigh daer tegens; en willen uyt d'oorspronckLijcke Text, insonderheyd uyt de beyde Hebreeuwsche woordjens רוח אלהים beweeren/ dat het een andere/ een veligchaemde Geest/ of een enckel Yver en Leven is geweest/ in den aenvangh der Scheppingh van de Hooghstheylige Drieeenigheyd in 't gemeen uytgegooten/ en die over d'eerst-oorspronckLijcke Wateren gesweefd heeft: Voorts/ door 't gesproockene woord FIAT, daer sy, yeder der Schepselen affonderlijck ingegeest en ingelijfd is geworden: deselve oock noch hedensdaeghs onderhoud in een levend Weesen/ tot op den tijd haer verordonneert. Want (seggense) wanneer 't eenige woordje אלהים ELOHIM rijplijck en genoeghsaem werd overwoogen/ soo salmen klaerlijck bevinden/ dat het niet een of twee persoonen/ maer (gelijck alreeds hier boven is geseght) de gantsche H. Drie-eenigheyd is toe t'eygenen/ en deesen Geest/ deesen Spiritus ELOHIM, niet alleen van de Vader en Soon/ maer van alle drie de persoonen te gelijck/ en derhalven oock van de H. Geest selfs/ uytgegaen en geschapen is/ tot onderhoudingh deeser Weereld/ en der Schepselen in deselve. 't Oordeel over deese saeck willen wy de geleerde Theologanten beveelen: Ondertusschen evenwel ons houden aen d'eerste en seeckerste meeningh: voorts/ in plaets van dit Disput, vervolgen d'aengevangene orde; van welcke Moses eyndlijck seght/ dat God een scheydingh maeckte tusschen light en duysternis: 't Light dagh; de duysternis naght noemde, en alsoo 't werck des eersten daghs daer mee besloot.

Light en duysternis gescheyden.

Schepping der Engelen op den eersten dagh.

Hier over vallen al weer veel' onnoodige Twistredenen voor/ wat dit voor een light en dagh is geweest/ wijl'er noch geen Son geschapen was. Doch billijck gaen wy oock deese vernufwroetelingh hier met stilswijgen voorby: Alleenlijck dit konnen wy niet onaengemerckt laeten/ dat tot de Scheppingh des eersten daghs/ nae 't gevoelen der Godsalige Oudvaderen/ oock behoord de Scheppingh der Geesten/ of der H. Engelen; vermits der selver Substantie met 't Light, 't welck God op dien dagh schiep/ een groote gemeenschap heeft; en anders van deselve geen

geen uytgedruckte meldingh te vinden is.

Eenige stellen negen *Chooren* der Engelen.

D'Oude maecken negen Chooren der Engelen; drie opperste, drie middelste, en drie onderste. In de drie opperste souden woonen de Seraphinen, Cherubinen, en Throonen. In de drie middelste de Heerschappyen, Heerlijckheden, en Maghten, anders geseght Dominationes, Principatus, en Potestates: In de drie onderste de Virtutes, of Kraghten; d'Aerts-Engelen, en de gemeene Engelen; in 't Hebreeuwsch Malach, in 't Latijn Nuncios, in 't Nederlandsch Boden genoemd; om datse in 't Oude Testament des Heeren Bevelen, als afgevaerdighde Gesanten, overbraghten, en ter bestemder plaetsen op 't spoedighste verrighten.

Waerom met vleugelen afgebeeld.

Waerom oock de Poëten en Schilders (aen welcke alles werd toegelaten) in haere Gedighten en Schilderyen d'Engelen met Vleugelen plegen af te beelden; buyten twijffel om daer door voor te stellen haere snelle geswindheyd.

Val van een deel der selve.

Op wat voor een wijs Lucifer met sijn Geselschap, uyt aengenoomene boosheyd, en wijl hy sijnen Stoel nevens God wou setten, gevallen, en uyt den Hemel verstooten is, daer van werd anderweegen gehandeld; gelijck oock van d'eeuwige Wooningh, of veel meer Gevanckenis, deeser verdoemde Geesten; welcke wy de Hel noemen. Wijdlopiger in deese Stof te willen uytbreecken, sou sigh niet wel voegen in een Historisch Werck, waer in wy voorgenoomen hebben, nae alle vermogen ons der kortheyd te bevlijtigen. Derhalven wy dan hier mee d'eerste dagh der Scheppingh besluyten, om te besien, wat de Bybelsche Text ons verder voorsteld.

Tweede dagh der Scheppingh.

Dus dan vervolghd Moses: En God seyde: daer sy een Uytspanssel in 't midden der Wateren; en dat maecke scheydingh tusschen Wateren en Wateren. En God maeckte dat Uytspanssel; en maeckte scheydingh tusschen de Wateren die onder 't Uytspanssel sijn, en tusschen de Wateren die boven 't Uytspanssel sijn. En God noemde 't Uytspanssel Hemel. Doe was 't avond geweest, en 't was morgen geweest, de tweede dagh. *Gen.* I. 6. 7. 8.

Uytspanssel, wat?

'tGeen hier Uytspanssel werd geseght, noemdmen anders gemeenlijck 't Firmament, de sightbaere, of de Starren-Hemel, 't Hemelwelf. Oock sijn de Wateren onder 't Uytspanssel, welcke aenvancklijck d'aerde allerweegen bedeckt hebben, genoegh bekend.

Verscheydene gevoelens van de Wateren boven en beneden 't Uytspanssel.

Wat nu betreft d'andere Wateren boven 't Uytspanssel, daer van waere wel wat breeder te spreecken, indien tijd en gelegenheyd sulcks wou toelaten. De begeerige konnen hier over naesien de geleerde Uytleggers der H. Schrift, en de scharpsinnige Wysgeeren. In deese Stof ons breedlijck in te laten, sou ons te langh vallen; en dan noch weeten wy, dat eenige, door al te neuswijse naespooringh en doorwroetelingh deeser verborgene dingen, zeer aengestooten hebben; derhalven beeter is, gantschlijck daer van te swijgen, dan onseeckere woorden en bloote vermoedingen op een te hoopen. Veele verstaen door de Boven-wateren de Wolcken; doch andere weerspreecken 't; wijl de Wolcken op geenerley wys boven, maer beneeden 't Uytspanssel sijn: Houden in tegendeel de bovenwateren voor 't subtylste, louterste, en reynste Weesen, voor Menschlijcke oogen onsightbaer, onverbreecklijck, eeuwigh; van d'Oude genoemd Cœlum aqueum, of Water-Hemel.

Water-Hemel.

D'Onderwateren betreckense op 't verganckliјck en gebrecklijck deel der eerste Stoffen, waer uyt alle Hoofdstoflijcke, of Elementarische, lighaemlijcke, tydlijcke dingen sijn ontstaen. En tegens deese Beneden-wateren stellense 't Uytspanssel gelijck 't vijfde Weesen (Quintessentie), bynae onverwoestlijck; evenwel, tegens de bovenwateren vergeleecken, onvolkomen en verderflijck: gelijck de Heere Christus selfs heeft geseght: Hemel en Aerde sullen vergaen, &c.; alwaer hy sprack van dit verganckliјck Uytspanssel. *Luc.* XXI, 33. Men kan oock eygentlijck in de Natuer verneemen, dat altyd het suyverste, dunste en lightste sigh sal scheyden van 't onreynste, grooffste en swaerste. Dit sal nae beneeden sincken; 't andere de bovenplaets inneemen en behouden. Insonderheyd is dit de Chymische Philosophen bekend; en 't selve weetense geweldigh op te proncken t'haeren voordeel. Die'er mee gediend is, kan haere Schriften hier over open slaen.

Derde dag der Scheppingh.

Wy vaeren voort in d'orde van Moses; en vinden van 't werck des derden daghs de volgende woorden: En God seyde, dat de Wateren van onder den Hemel in eene plaets vergaederd werden, en dat het drooge gesien werde; en 't was alsoo. En God noemde 't drooge Aerde, en de vergaderingh der Wateren noemde hy Zeeën: en God sagh, dat het goed was. En God seyde: dat d'Aerde uytschiete Gras-scheutjens, Kruyd Zaed zaeyende, vrughtbaer Geboomt, dragende vrught nae sijnen aert, welcker Zaed daer in sy op der Aerde; en 't was alsoo. En d'Aerde braght voort Gras-scheutjens, Kruyd Zaed zaeyende nae sijnen aert, en vrughtdragend Geboomt, welcker Zaed daer in was nae sijnen aert. En God sagh dat het goed was. Doe was 't avond geweest, en 't was morgen geweest, de derde dagh. *Gen.* I. 9. 10. 11. 12. 13.

Scheyding der Wateren van d'Aerde.

Tot noch toe was d'Aerde, gelijck alreeds hier boven gemeld is, met wateren bedeckt, en daer onder gelijck als verborgen geweest. Maer op den derden dagh heeft God deselve van d'Aerde afgescheyden, en haer een bestemde plaets ingeruymd. Doe uyt d'aerde doen opkoomen Gras, Kruyden en Boomen van allerley slagh.

Te vooren een verwarden *Chaos*.

Bedenck nu Leeser, dat tot hier toe, in 't eerste en tweede Daghwerck, bynae enckel onsightbaere, immers ten minsten ongevormde dingen sijn beschreven geworden; als eerst, dat Weesen sonder gestalte, dien verwarden Chaos of Klomp des lights en der duysternis; waer van dit Vers werd geleesen:

Unus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixêre CHAOS.

Zoo veel als:

Daer was een Weesen der Natuer in gantsch de Weereld,
't Welck CHAOS werd genoemd.

Sommiger gevoelen, wanneer den natuerlijken dagh heeft begonnen.

Daer nae wierd Light en Duysternis van malkander afgescheyden: van waer oock de sightbaere dagh quam. Ebenwel / gelijck eenige willen / geen Natuerlijcke dagh van vier-en-twintigh uyren / vermits doe de Son noch niet was geschapen; maer (seggense) 't woord Dagh moet hier genoomen werden voor een Werck, 't welck uyt 't verborgene aen 't light quam. Wy laeten dit Gevoelen in sijne waerde of onwaerde. Voorts / de beneedenwateren waeren van de bovenwateren afgesonderd / door 't Uytspanssel / gelijck gehoord is. Maer wijl evenwel de doemaels onsightbaere Aerde met de sightbaere Zeewateren noch allerweegen ombangen waeren / soo heeft God deselve afgescheyden nae een bysondere bestemde plaets / sulcker wijs / datmen 't drooge sagh.

D'aerde van 't Water afgescheyden sijnde,

Door deese scheydingh hebben alle Elementen sigh gesubtiliseert en gereynighd. De lightste en subtijlste, als Vyer en Lught / sijn (volgens de gemeene meeningh) de bovenste; de grover en swaerder / als Water en Aerde / d'onderste plaets toegevoeghd geworden. Doch soodaeniger wijs / dat deese twee beneedenste elkander geweecken sijn / en d'een d'ander toegegeven hebben; op dat het drooge voor den dagh koomen / en voorts allerley Gewassen / Kruyden en Boomen uytleveren moght.

brenghd allerley Gewassen voort.

Dus dan heeft d'alderwijsste Schepper de Zee sijn Parck en seeckere Palen geset / op dat d'Aerdbodem moght bequaem werden tot nut der toekomende Schepselen; maer insonderheyd der Menschen. En door 't almaghtigh woord FIAT, daer sy, heeft hy yeder der Kruyden en Boomen haere bysondere kraght ingeplant; soo datse van doe af aen in sigh hebben gehad een Zaed / elck nae sijnen aert en eygenschap / om Bladeren / Bloemen / Vrughten te konnen voortbrengen; sigh te vernieuwen / en te vermeenighvuldigen / soo langh het haeren Maecker sal behaegen; en hy eenmael sal seggen PEREAT, het vergae.

Waerom *Moses*, by sijn verhael des derden daghs,

Hier by staet noch waer te neemen; eerst: dat onder 't werck des derden daghs bequaemlijck konnen begreepen werden oock die dingen / welcke natuerlijcker wijs uyt 't Water en d'Aerde werden gebooren / als Steenen / Metallen / en allerley Berghstoffen. Dat Moses hier van geen opentlijcke meldingh heeft gedaen / meenen eenige te sijn geschied / wijl sijn voornaemste ooghmerck is geweest / 't eenvoudigh Israelitisch volck tot verwonderingh / kennis en eerbiedigheyd over / van / en tegens den Almaghtigen Schepper aen te setten en op te wecken / door de voor oogenstellingh der heerlijckste / voornaemste / bekendste en sightbaerste Schepselen: waer tegens de Mineralien en Metallen, in den buyck der aerde besloten / in de duysternis verborgen leggende / doe noch weynige bekend waeren. Hadden derhalven sulcke klaere getuygenissen / verstaenbaere Argumenten van des Heeren Hooghheyd / Majesteyt en Almaghtigheyd beswaerlijck van sigh konnen geven / als wel d'andere. Daerenboven heeft de meergedaghte Moses niet juyst alle bysondere Gebooorten der Elementen willen optellen en aenteeckenen / of in 't breede beschrijven; maer aen de Vernustige gelegenheyd tot betraghtingen willen laeten / om d'onafmeetlijcke kraght des Schippers uyt de Schepselen selfs hoe langer hoe meerder nae te vorsschen / en ondersoeck te doen op 't noch verborgene.

geen gewag heeft gemaeckt van de *Mineralien.*

Deselve sijn een geboorte van Water en Aerde.

Nu kan een Mensch / door geduerige en vlijtige sin-oeffeningh / en aenmerckingh van den ordentlijcken loop der Natuer / gemacklijck soo verre koomen / dat hy / wanneer hem uyt de geheymste hoolen en scheuren der Bergen voor 't gesight en aen den dagh werden gebraght de veelerley Steenen / Metallen / en diergelijcke dingen / vernuftigh magh besluyten / deselve niet anders te sijn / als verborgene Vrughten en Geboorten der beyde Elementen, des Waters en der Aerde; d'andere echter hier van niet uytgesloten. Waer in dan oock bynae alle Wijsgeeren en Natuerkundige t'saemen overeenstemmen; welckemen van deese Stof breeder kan naesien. Dus heeft de Man Gods Moses de Berghstoffen (gelijck sigh veellight eenige moghten inbeelden) gantschlijck niet vergeeten / maer stilswijgens onder 't Water en d'Aerde begrepen.

Soete bedenckingh

Evenwel konnen hier oock / niet onbillijck en sonder vrught / in bedenckingh neemen / dat misschien Moses even die dingen / die lijmige en dreckige Steentjens en Bleckjens / om welcker wil wy noch hedensdaeghs soo jammerlijck twisten / soo veel ongelegenheden aenstellen; waer over soo veel onnosel bloed vergooten / lijf en leven gewaeghd / jae God selfs / en de salighheyd onser arme Zielen ter sijden gesteld werd: en als wy dan sulck een heylloose Aerde / sulck een verganghlijck Poppenwerck / bekoomen hebben / daer in soo wel te vreeden sijn / daer mee soo praelen / daer over soo triumpheeren / als of wy op nieuws weer in 't Paradijs waeren geset / en den hooghsten wensch onser herten hadden verkregen; dat / herfegg' ick / Moses even deese dingen niet uytdrucklijck heeft willen noemen uyt kleynaghtingh; noch haer aendoen d'eere / van haer te brengen op de Lijst der Schepselen Gods met uytgedruckte Naemen; 't welck hy buyten twijffel niet sou versuymd of naegelaeten hebben / indien de Menschen soo veel aen Goud / Silver / of Edele Gesteenten gelegen waere. Echter sijn wy soo blind / dat onser 't grootste deel sigh / tot onvergoedlijcke schaede / vergaept aen deese sleghte / nietige / verganckelijcke Ydelheden. Jae / oock selfs onder 't Christendom is bynae niemand te vinden / die in 't woordje GOD niet wel geerne in 't midden een U sou willen indringen / om 'er dus GOUD van te maecken; en sijn' aendaght te righten nae den Buydel. Doch niet meer hier van.

over de voorgedaghte vraegh.

Hoe de soete Rivieren uyt de soute Zee koomen.

Een anderen staet ons by 't tegenwoordige werck des derden daghs oock aen te mercken / dat / of schoon Moses alleen van de Zee meldingh doet / evenwel alle andere Vloeden / Waterstroomen en Bronnen billijck daer onder

ANNO MUNDI.

der verstaen werden; vermits/ gelijck yeder genoegh bekend is/ alle Wateren uyt de Zee koomen/ en weer daer in loopen. Indienmen hier tegens wou inwerpen/ dat 't Zeewater sout/ 't Water der Revieren soet is; soo moetmen weeten/ dat het gesoutene Water in de verborgene Gangen der Aerde/ door welcke het wonderbaerlijck sijnen loop neemd/ sigh seer wel kan reynigen/ en van sijne southeyd ontlasten. Doch hier van laeten wy de Natuerkundige verder twistredeneeren.

Vierde dagh der Scheppingh.

Gen. I. 14. 15. 16. 17. 18. 19.

Nae 't berigt van 't werck des derden daghs, gaet Moses aldus voort: En God seyde: Dat'er lighten sijn in 't Uytspanssel des Hemels, om scheydingh te maecken tusschen de dagh en tusschen de naght; en datse sijn tot teeckenen en tot gesette tijden, en tot dagen, en Jaeren: en datse sijn tot Lighten in 't Uytspanssel des Hemels, om light te geven op der aerde: en 't was alsoo; God dan maeckte die twee groote Lighten: dat groote Light tot Heerschappy des daghs, en dat kleyne Light tot Heerschappy des naghts: oock de Starren. En God stelddese in 't Uytspanssel des Hemels, om light te geven op der aerde, en om te heerschen in den dagh, en in de naght; en om scheydingh te maecken tusschen 't light, en tusschen de duysternis: En God sagh dat het goed was. Doe was 't avond geweest, en 't was morgen geweest, de vierde dagh.

Aenvangh der natuerlijcke dagen, nae sommiger meeningh.

Hier beginnen nu/ indien wy de meeningh van sommige willen volgen/ de Natuerlijcke dagen haeren aenvangh te neemen; als welcke sigh righten nae der Sonnen op en ondergangh. Wat dan de voorgaende drie voor dagen mogen geweest sijn/ laeten wy andere overwegen/ welcke meer lust als wy hebben/ om in verborgentheden te wroetelen. Eenvoudighlijck blijven wy by de H. Schrift/ welcke d'eene en d'andere Dagh noemd. En 't is buyten alle twijffel/ dat hy/ die de Son door sijn' almaghtige kraght aldereerst heeft geschapen/ oock wel sonder de Son de Dagh/ op een bysondere/ voor ons onuytvorschlijcke wijse/ sijn parck heeft konnen setten/ en d'avond van de morgen weeten t'onderscheyden. Laet ons oock hier ontrent ons niet laten omdrijven van de geene/ welcke seggen/ God heeft tot de Scheppingh der Weereld geenen tijd of seeckere dagen behoefd; maer in een stip des tijds/ in een oogenblick/ soo haest 't woordje FIAT, daer sy, gesprooeken wierd/ stond alles daer weesentlijck en gantsch volkoomentlijck. Want of wel God geen vervolgh van tijd tot sijn werck van nooden had; en sijn' Almaghtigheyd dit alles met een woord had konnen verrighten; soo heeft hy echter sijne Scheppingh ons niet/ als soodaenigh geschied/ laten openbaeren. In tegendeel/ Moses schrijft uytdrucklijck. Het was avond geweest, en 't was morgen geweest, d'eerste, tweede, derde, vierde, vijfde en sesde dagh; en dat de HEERE op den sevenden heeft gerust van al sijn werck dat hy gemaeckt had. Hier blijven wy by.

Gen. 1. en 11.

Son, Maen, Planeeten,

Soo heeft dan God op den vierden dagh geschapen de Son en Maen/ nevens al de Planeeten en vaste Starren aen den Hemel: welcker getal/ grootte/ ordre/ naemen/ klaerheyd/ werckingh/ onderscheydenheyd/ Hemelsche Harmonie/ en soo voorts/ alleenlijck volkoomentlijck bekend is den geenen/ die haer heeft geschapen en gevormd. Want of schoon soo d'oude als de nieuwe Starrekundige een grooten ophef hier van maecken/ en'er veel van weeten te seggen/ soo loopt'er echter (gelijck de Geleerde niet onbewust is) groote ongewisheyd onder.

ANNO MUNDI.

en vaste Starren op den vierden dagh geschapen.

't Getal der Planeeten, of Dwaelsterren/ is seven; welcke genoemd werden met de Heydensche Naemen van Saturnus, Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, en Luna. Onder deese sijn Sol en Luna (Son en Maen) de voornaemste. De Son meet de Jaeren en Daegen/ de Maen de Maenden af. Saturnus voleyndighd sijnen omloop in de tijd van ontrent 30./ Jupiter van 12./ Mars van 2./ Sol, Venus en Mercurius yeder van 1. Jaer. Maer de Maen/ als de beneedenste en snelste/ in 4. Weecken.

Loop der Planeeten.

Verdeelingh der vaste Starren.

't Getal der andere Starren/ geheeten Vaste/ is (gelijck in sonderheyd de nieuwe Verrekijckers aenwijsen) byna oneyndlijck. Echter hebben d'oude Astronomi, ten dienst der geheugenis/ deselve verdeeld in aght-en-veertigh Beelden; behalven de geene/ welcke door middel der nieuwe Schipvaerdten/ tegens 't Zuyden ontdeckt geworden; en der selver twaelf den Zodiac toegeschreven sijn; die wy noch hedensdaeghs Dodecatemoria, of de Twaelf Hemelsche Teeckenen noemen. Vermits nu Moses juyst 't woord Teeckenen gebruyckt/ soo willen eenige daer uyt beweeren de waerheyd der Astrologie, als maer d'Ervarenheyd oock allesins daer mee over-een-koomd. Wy beveelen dit 't oordeel der verstandige; en willen niet/ dat yemand op eenigerley wijs hier door sou geargerd werden. De Verstandige weeten doch wel/ hoe veel sy hier ontrent konnen toegeven.

Vijfde dagh der Scheppingh.

Gen. I. 20. 21. 22. 23.

Onsen alderoudsten Geschiedschrijver Moses voortgaende/ seght: En God seyde, dat de Wateren overvloedighlijck voortbrengen een geweemel van levendige Zielen; en 't Gevogelt vliege boven d'aerde, in 't Uytspanssel des Hemels. En God schiep de groote Walvisschen, en alle levendige weemelende Ziele, welcke de Wateren overvloedighlijck voortbraghten nae haeren aert; en alle gevleugeld Gevogelte nae sijnen aert; en God sagh dat het goed was. En God zeegendese, seggende. Sijt vrughtbaer en vermeenighvuldighd, en vervuld de Wateren in de Zeeën. En 't Gevogelt vermeenighvuldige op d'aerde. Doe was 't avond geweest, en 't was morgen geweest, de vijfde dagh. 't Kort begrijp hier van is/ dat God op den vijfden dagh de Visschen en Vogelen van allerley slagh door sijn' almaghtige hand heeft geschaepen.

Vergeefsche twijfelingh.

De Hooghduytsche Oversettingh/ van de Schrijver gevolghd/ heeft: 't Water beweege sigh met weemelende en levendige Dieren, en met Gevogelt, dat op der aerden en onder 't Firmament des Hemels vliege. En seght nu daer op: Waerom hy juyst schrijft: 't Water beweege sigh met Gevogelt; daer doch veel meer de Visschen 't water/ de Vogelen

de

ANNO MUNDI.

de lught behoord / sulcks bemoeyen sigh eenige te verklaeren door scharpsinnige naevorsschingh. Onder meer andere redenen brengense voort; vermits de Lught niet anders is dan een geresolveert, en verdund Water; 't Water daer tegens een gecoaguleerde of verdickte lught / soo behooren beyde deese Schepselen / Visschen en Vogelen / billijck t'saemgevoeghd te sijn. En even daerom seghd oock d'almaghtige Schepper uytdrukkelijck / dat het Gevogelt sou vliegen op (of over) d'Aerde / en onder 't Uytspanssel des Hemels; dat is / in de lught. Doch wy laten dit in sijne waerde; en hebben daer aen genoegh / dat wy weeten d'orde / welcke hier ontrent is gehouden. Ondertusschen evenwel schijnd het geen geringh Wonderwerck / dat sigh 't Water sou beweegen, niet alleen met Visschen; maer oock met Vogelen; vermits deese beyderley aert van Dieren soo verre van malkander verschillen / dat / gelijck yeder bekend is / de Visschen in de Lught / de Vogelen in 't Water niet langh souden konnen leven; sonder dat deesen regel werd omgestooten door de swemmende Watervogelen; welcke doch in en door de lught moeten leven; veel min door de vliegende Visschen / waer van de Zee-vaerende in haere Reysbeschrij-

ANNO MUNDI.

Watervogelen, en vliegende Visschen.

vingen

ANNO MUNDI.

vingen soo veel gewagh maecken. God laet dickmael een seer hooge Almaghtigheyd sien in sonderlinge Wonderen / tegens den gemeenen loop der Natuer.

Walvisschen.

Voornaementlijck kan de Zee hier van getuygenis geven; en Moses selfs seght / dat God de groote Walvisschen / en alle levendige weemelende Ziele daer in geschapen heeft. 't Welck oock David bevestighd met deese woorden: Hoe groot sijn uwe Wercken, ô Heere! Gy hebtse alle met wijsheyd gemaeckt. 't Aerdrijck is vol van uwe goederen. De Zee, die groot en wijd van ruymte is, daer in is het weemelende Gedierte; en dat sonder getal; kleyne Gedierten met de groote. Daer wandelen de Scheepen, en de Leviathan, dien gy geformeert hebt om daer in te speelen. Jae speelen! want 't is deese Walvisschen (gelijck d'ervaerne Schipliedengetuygen) meenighmael een enckel Spel en Kortswijl / andere Visschen / Dieren en Menschen te verslinden: selfs oock de grootste / swaer-beladene Scheepen om en om te doen buytelen. Ter welcker oorsaeck dan oock Moses haer billijck en met 't grootste reght de bynaem van Groote heeft toegevoeghd. Anders hadmen haer / wegens haere vreeslijckheyd en wangestalte / misschien wel t'eenemael mogen uytsluyten uyt 't getal der Schepselen / en voor Monsteren of Misgeboorten houden. Van d'andere Zeewonderen / van welcke veele seer seldsaeme / en dickmael bynae ongeloof lijcke dingen verhaelen / is 't hier geen tijd / geen gelegenheyd / te spreecken: Gelijck oock niet van de Vogelen; uyt welcker meenighte / en veelvoudige verscheydenheyd / even soo wel bemerckt werd de maght des eeuwigen Gods. Tegenwoordigh vereyst onse Redenvoering / in 't aengevangene verhael Mosis van de Scheppingh der Weereld en haerer Schepselen voort te gaen / en toe te treeden tot het sesde Daghwerck.

Psalm. Civ. 24. 25. 26.

Sesde dag der Scheppingh.

Hier van geeft ons de H. Schrift dit bericht: En God seyde: D'aerde brenge levendige Zielen voort nae haeren aert; Vee, en kruypend, en wild Gedierte der aerde, nae sijnen aert: en 't was alsoo. En God maeckte 't wild Gedierte der Aerde nae sijnen aert; en 't Vee nae sijnen aert; en al 't kruypend Gedierte des Aerdbodems nae sijnen aert. En God sagh dat het goed was.

Gen. 1. 24. 25.

Soete bedenckingh op de schepping des menschen.

Hier willen wy / voor een korte tijd / den draed afbreecken / om een weynigh t'overdencken de sonderlingh-groote en onmeetlijcke goedertierenheyd Gods. Vermits de geheele wijd-uytgebreyde Weereld / met al de daer in sijnde Schepselen / enckelijck alleen sou sijn ten dienst en nut des Menschen (gelijck in 't volgende sal getoond werden) / soo heeft d'almaghtige Schepper hier willen te werck gaen even als een rijck seer maghtigh Heer / die voorgenomen heeft / eenen bysonderlijck van hem beminden Dienaer te stellen in een aensienlijck seer heerlijck Huys; 't selve niet alleen van uyt de grond te doen opbouwen / buyten alle onkosten des geenen / die 'er 't besit van sou hebben; maer noch daer-en-boven het in vollen overvloed te voorsien met allerley nodige Huysraed en Leeftoght; de Schuer met Koorn / de Kelder met Wijn en andere Dranckē; de Spyskamer met Vleesch / Visch / Ooft / Vogelen / en voorts alles wat tot noodwendigh gebruyck / jae oock tot lust / vermaeck / en verquickingh kan dienen; niet karighlijck / maer op 't alrijckelijckste / op dat de toekoomende Bewooner nergens aen gebreck moght vernemen. Dus / segg' ick / heeft oock de Heere onse God gelieven te handelen. De mensch heeft hy niet willen scheppen / voor dat hy eerst had vervaerdighd alles wat dienen kon / om hem / 't sy t'onderhouden / 't sy te verwolijcken; en alles overvloedigh: namentlijck / Hemel en Aerde; met al de Hoofdstoffen / Gras / Kruyden / Boomen / Bloemen / en de Vrughten aen 't Geboomt: Son / Maen en Starren: Visschen / Vogelen en andere Dieren / van hoedaenigh een Naem die oock sijn mogen. Al deese Schepselen hebben den eenigen Mensch / als 't laetste / voornaemste / en Vernuftige Dier (gelijck de Wijsgeeren spreecken) ten gebruyck of ten dienst moeten zijn. Niemand verwondere sigh / of neeme qualijck op / dat wy dit seer Edele Schepsel / de Mensch / een Dier noemen / wijl met deese Benamingh alleenlijck werd gesien op desselven sterflijck deel / en op den blooten Aerden-klomp / waer uyt hy gevormd is. Een Dier is hy; doch sulck een Dier / dat hy wel / gelijck andere Dieren / met de voeten op d'aerde gaet / doch met sijn aengesight en verstand nae den Hemel siet; sijne handen in 't midden heeft / om deselve nae boven en nae beneeden te konnen gebruycken. Daer mee kan hy op d'aerde arbeyden; en even deselve in sijne Gebeeden nae den Hemel tot God verheffen; alhoewel 't waeraghtige Gebed behoord te geschieden / niet bloteliijck met verheffingh der handen / maer wel van 't Hert nae boven / en soo te bidden in Geest en waerheyd. Doch niet breeder hier van.

ANNO MUNDI.

nae dat de Heere onse God eerst alle andere Schepselen had geschapen.

Mensch, waerom een Dier genoemd.

Wijl 't Paradijs nu voleyndighd / de Lusthof gebouwd is / willen wy voortgaen tot de Scheppingh der Menschen / als bestemde Bewooners desselven. Hier van spreeckt Moses aldus: En God seyde: Laet ons Menschen maecken, nae onsen Beelde, nae onse Gelijckenis: en dat sy Heerschappy hebben over de Visschen der Zee, en over 't Gevogelt des Hemels, en over 't Vee, en over de geheele Aerde, en over al 't kruypend Gedierte dat op der aerden kruypt. En God schiep den Mensche nae sijnen Beelde; na den Beelde Gods schiep hy hem: Man en Wijf schiep hyse. En God zeegendese, en God seyde tot hen: Weest vrughtbaer en vermenighvuldighd, en vervuld d'aerde, en onderwerptse; en hebt Heerschappy over de Visschen der Zee, en over 't Gevogelt des Hemels, en over al 't Gediert dat op der aerden kruypt, &c.

Schepping des menschen, ook op den sesden dagh.

Dit is dan 't berigt van de Scheppingh des Menschen; op even den selven dagh / als d'andere wilde / tamme / viervoetige en kruypende Gedierten geschapen waeren. Waer by insonderheyd dit staet aen te mercken / dat God den Mensch niet sleghtelijck uyt Niet / maer uyt roode Leem / of Aerde /

Niet uyt niet, maer uyt aerde.

ANNO MUNDI.

tot sijn Evenbeeld heeft geschapen; oock hem alleen / onder alle andere Dieren / heeft gegeven een onsterflijcke / vernuftige Ziel; hem een Vrouw / ter hulp / toegevoeghd; en daer nae de Heerschappy over d'andere sijne Schepselen opgedragen. Dit alles vatten en verstaen wy door 't Geloof. En alhoewel Moses in de bygebraghte woorden al deese Omstandigheden niet vermeld / soo beschrijft hy echter deselve in 't volgende tweede Hoofdstuck gantsch uytdrucklijck / seggende: En de Heere God had de Mensch geformeert uyt 't Stof der Aerden; en in sijne Neusgaten geblaesen den Adem des Levens. Alsoo wierd de Mensch tot een levendige Ziel. Wat nu belanghd sijne hem toegevoeghde hulp Eva, daer van geeft hy stracks daer nae dit verhael: Doe deed de Heere God eenen diepen slaep op Adam vallen; en hy sliep: En hy nam eene van sijne Ribben, en sloot der selver plaets toe met vleesch. En de Heere God bouwdde de Ribbe, die hy van Adam genoomen had, tot een Vrouw; en hy braghtse tot Adam; &c. By deese wonderbaere Scheppingh des Menschen kan de Christelijcke Leeser sijne gedaghten laeten gaen op noch eenige daer in begreepene Sonderlingheden; te weten:

Heb. XI. 3. 2. Petr. III. 5.

Gen. II. 7.

Gen. II. 21. 22.

Gelijck als beraedslaging der H. Drieheyd over de mensch-schepping.

I. Dat God by dit sijn voorhebbende Werck niet sleghts seght FIAT, Daer sy: Maer de Hoogh-heylige Driehe yd / een eenigh God in drie persoonen / gaet over dit sijn gewightigh voorneemen en laetste Schepsel gelijck als met sigh selven te raede / en seght / gelijck Moses ons verhaeld: Laet ONS Menschen maecken.

Wat voor een Stof God heeft willen gebruycken tot de vormingh des menschen.

II. Hy neemd / gelijck alreeds hier boven is aengemerckt / een bysondere Materie, of Stof / te weeten / een klomp roode Leem / of Aerde / אדמה, Terram Adamicam (waer van d'Alchymisten seer veel weeten te seggen / en deselve houden als voor een Extract of Uyttoght / de Keest / der groote Weereld; of voor 't Vijfde Weesen / de Quintessentie, van al 't geschapene; en waer van oock de Mensch אדם Adam sijnen Naem heeft bekoomen): welcke hem sou dienen tot de Stof / om den toekoomenden Mensch daer uyt te vormen. Dus quam dan in den selven allerley Aert der Starren / Gewassen / Metallen / Visschen / Vogelen / en Dieren. Jae / deese groote sightbaere Weereld was gelijck als tot een Mensch geworden. Ter welcker oorsaeck hy oock van de Geleerde werd genoemd Microcosmus, of de kleyne Weereld; wijl alle dingen in hem sijn begrepen. Want waer uyt hy gemaeckt is / 't selve draeghd hy oock in hem. Uyt de Weereld is hy gemaeckt; de Weereld draeghd hy in hem / en werd van de Weereld gedragen. Gelijck oock de Weereld verborgen lagh in d'onsightbaere Wateren op de grond; soo lagh Adam verborgen in de Weereld. Veel meer konden wy hier van te voorschijn brengen; ten waere wy in ons gevoelden een bekommeringh / dat wy met deese Wijsgeerige Redeneeringen den Leeser moghten verdrietlijck zijn. Dus verre van de Stof des Menschen.

Waerom genoemd de *kleyne Weereld*.

God slaet in 't scheppen van *Adam* als de hand selfs aen 't werck.

III. Staet oock te betraghten / dat God niet (gelijck te vooren) seght: Producat Terra; d'Aerde brenge voort; maer hy neemd selfs den Limum Terræ, den Adamischen Aerdklomp in sijne gezeegende handen (om dus menschlijcker wijs van hem te spreecken) / en maeckte / dat is / formeerde / bootseerde / of beeldde daer uyt de Mensch. ייצר segt de Hebreeuwsche Text; verstae hier door Plasmavit, Finxit; even gelijck een Potbacker uyt Leem sijn Vat vormd. Waer op buyten twijffel Job heeft gesien / doe hy seyde: Gedenck doch, dat gy my als Leem bereyd hebt.

Job. X. 9.

IV. By de Scheppingh der onvernuftige Die-

Onder-

ANNO MUNDI.

Dieren had God geſproocken: *Producat terra animam viventem*, dat is: D'Aerde brenge levendige Zielen (of Dieren) voort nae haeren aert. Doch van de vernuftige Ziel des Menſchen ſpreeckt Moſes hier aldus: En God blies in ſijne Neuſgaten den Adem des Levens. Waer uyt dan 't groot onderſcheyd tuſſchen beyder Zielen te ſien is. Want gelijck de Zielen der onvernuftige Dieren t'ſaemen met haere Ligchaemen vergaen / vernietighd werden / wijl der ſelver leven aenvanckelijck uyt der aerden was genoomen; ſoo seght de Prediker in tegendeel van de dood des Menſchen: Dat het Stof wederom tot d'aerde keere, als 't geweeſt is; en de Geeſt weer tot God keere, die hem gegeven heeft. Even hierom willen eenige / dat deeſen ingeblaeſenen levendigen Adem in d'oorſpronckelijcke Tael werd genoemd נשמה חיים Spiraculum VITARUM; niet alleen een Adem des Levens, maer oock een Adem der Levens; wijl deſelve ſigh uytſtreckt / niet alleenlijck op dit tijdelijck / maer oock op 't eeuwigh leven. In welcken ſin de Heere Christus ſelfs seght: Vreeſd u niet voor de geene die 't Ligchaem dooden, en de Ziel niet konnen dooden, &c. Dus is dan deeſe Vernuftige / onſterflijcke Ziel / deeſe hier en hier nae levendige Adem / den Menſch van God ſelfs ingeblaſen; en daer mee te gelijck Light / Wysheyd / Gereghtigheyd gelijck als ingegooten / en hy deeſer wijs tot een Evenbeeld Gods geſchapen geworden. Hierom heeft oock de Heere Chriſtus ſelfs ſulck een Aenblaſingh gebruyckt / als hy 't verloorne Beeld Gods in den Menſch weer opreghten / en ſijne geliefde Apoſtelen den H. Geeſt mee-deelen wou; buyten twijffel / om haer daer door indaghtigh te maecken d'eerſte Aenblaſingh in 't Paradijs. Een reght Chriſtlijck hert kan hier over ſijne gedaghten in de vreeſe Gods verder ...aten gaen.

Onderſcheyd tuſſchen der Dieren en Menſchen zielen.

Pred. XII. 7.

Adem des levens, hoe te verſtaen.

Matth. X. 28.

Johan. XX. 22.

Wy houden hier voor onnodigh / een wijdlopigh verhael te doen van de meenigerley gevoelens ſoo der Philoſophen als der Leerraren / van de Ziel of Geeſt des Menſchen. Men magh haere Boecken ſelfs hier over naeſien; te meer / wijl deeſe Stof veel meer Theologiſch dan Hiſtoriſch is. Wy beſluyten derhalven 't geheele Werck der Scheppingh met de woorden van Moſes: En God ſagh alles wat hy gemaeckt had; en ſie, het was ſeer goed. Doe was 't avond geweeſt, en 't was morgen geweeſt, de ſeſde dagh. Alſoo ſijn volbraght de Hemel en d'Aerde, en al haer Heyr. Als nu God op den ſevenden dagh had volbraght ſijn werck dat hy gemaeckt had, heeft hy geruſt op den ſevenden dagh van al ſijn werck dat hy gemaeckt had. En God heeft den ſevenden dagh gezeegend, en dien geheylighd, om dat hy op den ſelven geruſt heeft van al ſijn werck, 't welck God geſchapen had om te volmaecken. Niet dat hy Ruſt behoefde / want hy is de Ruſt ſelfs: maer hy heeft opgehouden van yets meer te ſcheppen. Gelijck hy dan oock naederhand op nieuws niets meer geſchapen heeft; alhoewel eenige in haere Redenvoeringen ſulcks onbedaghtlijck hebben uytgeworpen; en ſeldſaeme inbeeldingen voortgebraght van de Regenboogh / Wijnſtock / &c.

Gen. I. 31. en II. 1, 2.

Ruſte Gods.

Eer wy noch t'eenemael van de Scheppingh afſcheyden / moeten wy kortlijck gewagh maecken van de maet en grootte deeſes aenſienlijcken Weereldbouws / uyt de berighten der beroemdſte Wis en Starrekundige; vertrouwende / dat ſulcks den Leeſer, wien dit ten gevalle geſchied / niet onaengenaem ſal ſijn; te meer / wijl wy hem hier ontrent niet langh ſullen ophouden. Voor uyt werd als bekend en buyten verſchil geſteld / dat Hemel en Aerde rond is; oock Aerde en Water t'ſamen een volkoomene Kloot uytmaecken; onaengeſien veele der Oude ſulks niet hebben konnen geloven. Hier op reeckend d'Eedele en door de gantſche Weereld met grooten roem vermaerde Deenſche Aſtronomus Tycho Brahe, loſwaerdiger gedaghtnis / dat de tuſſchenwijdte van 't middelpunt der Aerde tot de Maen is van ontrent 51600. Duytſche Mijlen (welcke eene wy voor een wegh van twee uyren gaens willen neemen): en dat de gedaghte Maen 42. mael kleyner is dan d'Aerdkloot. Tot de Son ſteld hy 989000. Mijlen; en dat deſelve 140. mael grooter is dan d'aerde. Tot aen de Vaſte Starren ſijn by hem 12040000. der ſelve Duytſche Mijlen: en seght / dat eene deeſer Starren van d'eerſte grootte (gelijck als de Hondsſtarr) d'Aerdkloot 68. mael overtreft. Eene der tweede grootte 28. mael. Eene der derde grootte 11. mael. Eene der vierde vier en een half mael. Eene der vijfde een en een agtſte mael grooter: Eyndlijk / eene der ſeſde grootte driemael kleyner dan d'aerde is. Wat d'andere Starren / de Planeeten, belanghd / Saturnus is 22. mael grooter dan d'Aerdkloot: Jupiter 14. mael grooter: daer tegens Mars 13. mael kleyner. Venus 6. mael / Mercurius 19. mael kleyner. Doch d'oude Starrekundige verſchillen ſeer verre hier van. Oock gaen de nieuwe al weer anders. Kortlijck / onſe kennis is maer ſtuckwerck; niet alleen in deeſe / maer oock in andere; en dickmael ſulcke Konſten of ingebeeldde Weetenſchappen / met welcke wy daeglijcks omgaen. Dit is de loon / die de ſeer droevige Val onſer eerſte Voorouderen ons heeft toegebraght; gelijck wy hier onder ſullen hooren.

Maet en grootte der Weereld.

Hemel en aerde; ook aerde en water, ſijn rond.

Hooghte van 't middelpunt der aerde tot de Maen; de Son, en de vaſte Starren.

Grootte der Vaſte, en der Dwaelſtarren.

Verſchil onder de Starrekundige.

Wat nu belanghd de maet of grootte des Aerdkloots / welcke ons veel naerder is / gemeenlijck reeckend men haeren halven Diameter op 860. Duytſche Mijlen: dienvolgens is de gantſche dickte van 1720. Mijlen. Soo diep ſou men moeten booren / indien men in dit Klootje een doorgaende gat wou maecken. De grootſte omkreyts deeſes Aerdkloots begrijpt 5400. Mijlen; ſoo dat een Schip een taemlijck-lange tijd ſou moeten ſeylen / om ſulck een grooten Circkel, indien 't mogelijck waere / gantſch om te vaeren. Tot een vermaecklijck kortswijl ſal ick'er noch dit bydoen. Indien men de gantſche Aerdkloot met Laecken wou omkleeden / gelijck een Bal; en datmen daer toe Stucken had / elck een geheele Duytſche Mijl langh en breed / ſoo moeſt men tot dit werck hebben 9288000. ſulcker Stucken. Wederom: Indien de gant-

Aerdkloots-meeting.

Kortswijlige voorſtellingen.

ANNO MUNDI.

tot verlustigingh bygebraght.

gantsche Aerdkloot van binnen hol was; en datmen dan nam een gelijckzydigh vierkant Vat/ van een Mijl lenghte/ een Mijl breedte/ een Mijl hooghte/ soo moestmen 't selve 2662560000. mael met Water vullen en uytgieten/ eermen de holle Weereldkogel geheellijck met Water sou gevuld hebben. Hier uyt is oock bewijslijck/ dat of schoon een Bergh een volle Duytsche Mijl hoogh is/ dat hy echter tegens de geheele Aerdkloot noch soo veel proportie of gelijckmatigheyd niet heeft/ als een enckele 1. tegens 2000000000. Waerom dan oock de Bergen en Dalen op den Aerdbodem deese groote Kloot niet merckelijcks aen haere rondheyd konnen beneemen.

Aerdkloots-meetingh der nieuwer Schrijvers.

De nieuwer Schrijvers verschillen oock eenighsins in de gemeldde Aerdmetingh. De voornaemste onder deselve/ welcke de Mijlen reeckenen voor een uyr weghs/ stellen den omkreyts der Aerde op 8640.; de Diameter, of midden-doorsneede/ op 2177. en een weynigh meer sulcker Mijlen. De geheele Superficie of Vlackte/ op 18811353. vierkante/ en de gantsche Soliditeit, of Lighaemlijckheyd/ op 40956831512. Mijlen. Wy hebben dit niet willen voorby gaen/ wijl deese meetingh voor al vry seecker werd gehouden; en het gewislijck een schande sou zijn/ indien wy menschen (insonderheyd de geene welcke voor andere willen uytsteecken) niet souden weeten de gelegenheyd en grootte van onse eygene Wooningh en Grond; den Bodem waer op wy wandelen; waer uyt wy sijn voortgekoomen; en waer in wy weer ondergedompeld sullen werden.

Aenmerckingh.

Voor 200. jaeren was dit groote Weereld-gebouw noch niet half bekend.

Noch veel meer andere Spitsvindigheden konden wy den Leeser voorstellen uyt de Mathematische Speculatien, indien deselve eygentlijck tot dit werck behoorden. Die'er lust toe heeft/ soecke deese Subtiliteiten in haere Schriften. Wy moeten blijven binnen de Palen/ welcke wy ons selven hebben gesteld. Willen'er echter noch dit bydoen; dat ons/ wanneer wy de saeck eygentlijck insien/ voor ontrent twee-honderd jaeren van dit groote Weereld-gebouw nauwlijcks de helft bekend is geweest. Want 't geen doemaels wierd geheeten 't uyterste eynd tegens 't Westen/ is nu 't midden tusschen West-Indien en ons Vaderland. Verder beright hier van kannen vinden in d'Indiaensche Schipvaerdten. Daer-en-boven is noch op den hedigen dagh niet bekend de geheele Aerdbodem/ en al de Landschappen des selven; insonderheyd niet 't geen tegens de beyde Polen of Aspunten leght. Alleen oock God is bewust/ of/ wanneer/ en van wie dit noch onbekende sal bekend werden.

Aenvangh der Geschiedenissen *Adams*.

Nae de voleyndigingh der Historie van de Scheppingh des Hemels/ der Aerden/ en aller andere Schepselen/ beschrijft Moses de jammerlijcke Val onser eerste Ouderen/ Adam en Eva. Welcke saeck wy dan oock kortlijck doorsien willen/ eer wy voort-treeden tot den aenvangh der Weereldlijcke Historien. De Man Gods beright ons/ dat
Gen. II. 8. de Heere eenen Hof had geplant in Eden, tegens 't Oosten; en daer in stelde den mensch, dien hy geformeert had. Dit was 't Paradijs, van de Heere God selfs geplant tot alle vreughd en lust. Hier van vindmen meenigerley waen by de Heydenen, de Poëten, en d'Oudvaderen. De curieuse konnen haere Schriften daer over naesien. Alleenlijck soo veel sullen wy'er van seggen/ dat eenige willen/ de geheele Aerdbodem sou voor den vloeck sijn geweest een enckel Paradijs en Lusthof/ vervuld met allerley Overvloed/ Vreede/ Vreughde/ Vermaeck/ Gesondheyd/ Leven/ en alles quaeds tegendeel. Andere stellen 't Paradijs aen een seeckere plaets op aerden. Wederom andere geven voor/ 't sou soo hoogh in de lught hebben gesweefd/ dat de Wateren der Sondvloed 't selve niet konden genaecken. Jae/ eenige verheffen 't tot geheel aen 't Huys van de Maen; met voorwendingh/ dat de Boomen daer noyt haer Loof verliesen; wijl'er noch Vorst/ noch rouwe Wind/ noch Nevel/ noch Ryp/ noch Meeldauw/ noch Kruydworm/ noch yet anders is/ 't welck haer op eenigerley wijs sou mogen beleedigen. Veel meer andere goede dingen hebbense voorgegeven/ en sulcke/ als Heydenen, versierd/ sigh selven en andere ingebeeld/ van hare Eliseische Velden. Noch andere stappen veel hooger/ en willen beweeren/ dat God selfs is geweest 't Paradijs, waer in Adam voor de Sonde woonde. Doch alderseeckerst blijven wy by de klaere Letteren der H. Schrift; en laeten 't overige voor de Geleerde.

ANNO MUNDI.

't Paradijs, of den Lusthof in *Eden*.

Verscheydene, en seldsaeme gevoelens daer van.

Gen. II. 10, 11. 12. 13. 14.

Vloed, uyt *'t Paradijs* loopende, en sigh verdeelende in vier Hoofdvloeden.

Moses (aen wien wy ons billijck houden) vermeld met uytdrucklijcke woorden/ dat uyt Eden een Rivier was voortgaende, om deesen Hof te bewateren (te weeten/ den Lusthof/ van God in Eden geplant/ en die wy gewoonlijck 't Paradijs noemen); en wierd van daer verdeeld, werdende tot vier Hoofden, of Hoofdvloeden. De naem der eerste Rivier is Pison. Deese is 't, die 't gantsche Land van Havila omloopt, daer 't Goud is; waer door men in 't gemeen verstaet d'Indiaensche Vloed Ganges. De naem der tweede Rivier is Gihon. Deese is 't, die 't gantsche Land Cus omloopt; en welcke men meend te sijn d'Egyptische Vloed Nilus, of de Nyl. De naem der derde Rivier is Hiddekel. Deese is gaende nae 't Oosten van Assur; waer door men de Vloed Tigris wil verstaen hebben. En de vierde Rivier is Phrat; anders genoemd Euphrates. Doch 't schijnd/ dat deese Uytleggers (sonder haer echter te willen meesteren) in de beschrijvingh des Paradijs-hofs seer verr' verdwaeld sijn/ wanneerse/ nevens beyde de Stroomen de Tigris en Euphrates, oock de Vloed Nilus in Africa en Egypten; jae selfs de Vloed Ganges in 't Goudrijck Oost-Indien, trecken in dit Paradijs; en 't selve alsoo bynae door de halve Weereld uytstrecken. Waer tegens uyt de Beschrijvingh des Lands en der vier Vloeden/ (welcke alle uyt eene Stroom voortvlieten/ ontspringende in de Geberghten van Armenien, en loopende door 't Land Eden, dat is/ Mesopotamien) genoeghsaem

ANNO MUNDI.

faem blijckt / dat dit Paradijs nergens anders in de Weereld is geweest / als aen eenen hoek des Landschaps Babylonien tegens Assyrien, daer deese vier Stroomen noch hedensdaegs werden gevonden; en gelegen heeft tusschen den 33. en 36sten Graed der Linie nae 't Noorden. Lightlijck konden wy dit wijdlooppiger vertoonen / indien sulcks ons voorneemen was / de tijd het toeliet / en de gelegenheyd des wercks het vereyschte.

Ezech. XXVII. 23.

Waer 't *Paradijs* geweest is.

Eenige ontkennen, dat het op een seeckere plaets op aerden sou geweest zijn.

Ondertusschen vindmen sonderlinge hoofden / welcke sigh dit gevoelen van Mesopotamien snoer-reght tegens stellen / en geensins willen toestaen / dat 't Paradijs opt aen een seeckere plaets op aerden sou zijn geweest; maer seggen / dat desselven Situatie, stand of gelegenheyd / enckelijck bestond in de Godlijcke Willekeur. Dat evenwel in de H. Schrift 't Oosten werd genoemd / sulcks seggense alleen Figuerlijckerwijs gesprooken te zijn; oorspronckelijck daer van daen koomende / wijl de Landen in 't Oosten / insonderheyd doemaels / seer lustigh zijn geweest; rijcklijck verciert met schoone groene Boomen / veelvoudige Edele Gewassen / doorvlietende klaere Wateren / en andere voortreflijcke Gaven der Natuer. Doen'er noch by: Seer beswaerlijck sou konnen geloofd of toegestaen werden / dat 't meergedaghte Paradijs in der daed en waerheyd aen een sulcke plaets / in een seeckere bepalingh des Lands Mesopotamien, van den almaghtigen Schepper sou geplant zijn geworden; in aenmerckingh / dat noch hedensdaeghs gemacklijck daer heenen te koomen is; waer tegens de Paradijs-hof van een Engel sou bewaerd / en Adam, nevens al zijne Nackomelingen / den toegangh gantschlijck afgesneeden zijn. Doch soodaenige gedaghten / en derselver beschermingh / laten wy op de reeckeningh der Autheurs; en houden ons veel seeckerder aen de voorheenen gestelde meeningh / dat God het Paradijs heeft geplant tegens 't Oosten / aen een seer lustigh en Waterrijck Gewest des Lands Mesopotamien. Die yet beeters weeten / mogen het beeter voor den dagh brengen. Ondertusschen willen wy ons evenwel hier over met niemand in twist in laten / noch 't Harnasch tegens yemand aentrecken.

Sleghte reden.

D'ellendige Val onser eerste Voorouderen, *Adam* en *Eva*.

In deese Plaets nu / in dit Paradijs, heeft sigh toegedragen de droevige Tragedie, dat eerst Eva, daer nae Adam, zijn verleyd geworden door de list en 't bedrogh der oude Slangh / de Duyvel; soo datse aten van de verboodene Vrught des Booms der kennis / van welcke God soo uytdrucklijck had geseght / datse niet souden eeten. Waer doorse dan oock haer selven en al haere Nakomelingen hebben beroofd van 't Evenbeeld en de Genade Gods; daer tegens geworpen in d'eeuwige verdoemnis. De Boom aen sigh selven (waer van ydelijck-curieuse Lieden sigh veel wonderlijcke en meerendeel onnodige gedaghten maecken) gelijck oock de Vrught des Booms / hadden niet vergiftighs / niet schaedlijcks / niet verdoemlijks in sigh: Maer enckelijck 't ongeloof / d'ongehoorsaemheyd / en de moedwillige overtreedingh des Godlijcken Verbods heeft onse eerste Ouderen dit jammer en hertenleed over den hals gehaeld. Waerom oock eenige der oude sigh niet ontsien hebben te seggen / dat in 't Paradijs hebben gestaen driederley Boomen; te weeten: De Boom des Levens: De Boom der Wellust, en de Boom der Gehoorsaemheyd; welcke door d'overtreedingh is geworden de Boom der Ellende.

Driederley boomen in 't *Paradijs*.

Kortlijck / de Mensch heeft sigh al terstond aen de Schepselen vergrepen; sigh al te veel daer in verlustighd / gelijck dan oock noch hedensdaeghs geschied / met vergeetingh

Adam en *Eva* hebben sigh al terstond aen de

ANNO MUNDI.

schepselen vergrepen.

tingh van God sijnen Schepper / en veraghtingh sijns Gebods. Maer soo haest dien beklaeghlijcken Val geschied was / soo haest oock hebben d'Overtreeders by haer selven bevonden / hoe swaerlijck sy hadden gesondighd. Schaemte quam over haer; en wijlse sigh nu naeckt saegen / soghtense haere Schaemte te bedecken: Onderstonden sigh te gelijck / haer voor de Godlijcke Gereghtigheyd te verbergen. Alsse oock hier over van God ter verantwoordingh wierden geroepen / bekenddense haere sonde en schande met tsidderen; hielden haer de Straffe waerdigh. Maer soo verschrickelijck als dit is / soo troostlijck is daer tegens de Belofte Gods van sijnen Soon / onder de benoemingh van 't Gezeegende Vrouwen-zaed; 't welck der Slangen kop vertreeden / des Satans arghlistigh bedrogh aen hem gewroocken heeft / en den sijnen tot een eeuwige Verlossingh geworden is.

Gen. III. 15.

Soo haest de sonde was volbraght, openbaerde sigh de

Nae de volbraghte Sonde onser eerste Voor-ouderen openbaerde sigh terstond de Gereghtigheyd Gods / en den waeren aenvangh der Menschlijcke Ellende. Want ofwel Adam en Eva, alsse de stem Gods in 't

gereghtigheyd Gods.

Paradijs hoorden / sigh in den Hof wilden verbergen / wijl haer boos Gewisse haer seyde / haer verweet 't geense gedaen hadden / soo kondense echter niet verborgen blijven. De doordringende Alweetenheyd / de scharpe onvermijdlijcke Gereghtigheyd Gods trock haer uyt haere schuylhoeck aen 't light; stelde haer voor 't Reght; overtuyghdde haer van ongehoorsaemheyd en verbreeckingh sijns Gebods. 't Moght haer gantschlijck niet helpen / dat Adam de schuld op sijn Wijf / Eva op de Slangh schoof: Maer alle drie wierdense door den reghtvaerdigen Reghter veroordeeld; alhoewel met onderscheyd. Want 't was gantsch anders geleegen met de Sonde / van de Slangh begaen / en met de Misdaed, door de Menschen bedreven. 't Kort begrijp van 't Vonnis over de Menschen was de dood. Deese Sententie is wel in 't Paradijs uytgesprooken; doch d'Executie eerst naderhand aen Adam en sijne Naekoomelingen volvoerd geworden. Vermits oock dien seer schoonen Lusthof Gods den Menschen ten gebruyck was gegeeven in den staet haerer onnoselheyd; soo sou 't niet gevoeghd hebben / datse / nae sulcken verschricklijcken Val / in haeren voorigen welstand souden sijn gebleven; en daer door ook meer oorsaeck tot sondigen souden hebben bekoomen; of deese heylige plaets door haere sondlijcke bywooningh souden verontreynigen. Derhalven heeft de Heere onse God haer daer uyt gedreven; met bevel / datse het nu ellendige / met Doornen bewassene Aerdrijck bouwen; haeren tijd / ten welverdiende straf / in arbeyd en moeyte doorbrengen souden.

Straf der overtreedingh.

D'overtreeders uyt 't Paradijs gedreven.

Onnodigh is 't / hier veel te disputeeren van den Cherub, en desselven vlammigh Lemmer / of Swaerd. Eenige hebben 't gedaen / doch tot weynigh nuttigheyd. De beste en eenvoudighste meeningh is / dat God Engelen (want Cherubim staet'er) voor den Ingangh van 't Paradijs heeft verordonneert / welcke als Waghters 't selve souden bewaeren / op dat Adam, of sijne Naekoomelingen voor de Sondvloed / niet weer daer in moghten dringen. Deesen droevigen Val erinnert ons onse altijd-duerende Ballinghschap in deese Weereld / in welcke wy geen blijvende plaets hebben / maer onse tijd in een onophoudlijcke vreemdelinghschap moeten toebrengen / tot dat wy / deselve verlatende / sullen opgenoomen werden in 't eeuwige Vaderland / in 't Hemelsch Paradijs; waer toe ons den wegh heeft

Cherubim voor den ingangh van 't Paradijs gesteld.

Stightlijcke bedenckingh.

ANNO MUNDI.

heeft bereyd 't gezeegende Vrouwen-zaed; Hy/ die geseght heeft: Ick ben de Wegh, de Waerheyd en 't Leven; en tot den Moordenaer aen 't Kruys: Heden sult gy met my in 't Paradijs zijn.

Joh. XIV. 5. *Luc.* XXIII. 43.

Verontschuldigingh des Schrijvers, over de voorgaende Inleydingh.

Dit hebben wy dus/ in placts eener Inleydingh tot onse Historische Kronijck, willen voor af laten gaen / op dat sulck een Werck een behoorlijcken en wel-gegronden aenvangh moght hebben; te weeten / van den oorspronugh en 't eerste begin der Weereld selfs/ met al de daer in sijnde Schepselen. Indien wy veellight in 't verhael deeser dingen / tegens ons voorneemen en buyten vermoeden / wat te Theologisch, te Philosophisch, of oock wat te wijdlopigh sijn geweest/ soo versoecken wy den vriendlijcken Leeser, ons sulcks ten besten te willen afneemen; hem belovende / dat wy van nu voortaen ons dies te meer der kortheyd sullen beblijvigen; evenwel op soodaenigh een wijs / dat de voornaemste Historien, nae eysch der behoorlijckheyd, klaer genoegh sullen voorgesteld / en door d'ingedrongenheyd geen donckerheyd sal veroorsaeckt werden / waer van oock alreeds in de Voor-reeden toeseggingh gedaen is.

ANNO MUNDI.

Historien buyten 't *Paradijs.*

Soo beginnen wy dan nu hier de Geschiedenissen der Weereld / welcke sigh nae den beklaeghlijcken Sondenval buyten 't Paradijs hebben toegedragen.

Adam en *Eva*, uyt den Lusthof verstooten, hebben een seer moeylijck leven moeten voeren.

Lightlijck kanmen uyt de H. Godlijcke

Schrift afneemen / wat voor een seer moeylijck / en (in vergelijckingh met het voorige) ellendigh / jammerlijck leven onse eerste Voorouderen Adam en Eva, nae haere verstootingh uyt 't Paradijs, gevoerd moeten hebben. Want Adam moest nu het harde / om sijner Sonden wil vervloeckte / voor sig selven niet dan Doornen en Distelen dragende woeste Veld bouwen / met verdrietlijck houwen / spitten en graven: sijn brood verdienen en eeten in 't suere sweet sijns aenschijns; de Kruyden nuttigen / en sigh alsoo sijn gantsche leven langh met kommer geneeren. Sijne Vrouw Eva, de Moeder aller Levendige / moest den wil van deesen haeren Man onderworpen zijn; ten sijnen geboode staen: met raed en daed nae al haer vermoogen hem bysprinngen / en helpen in de doorbrengingh van sijn bovengedaght arbeydsaem leven. Daer-en-boven moestse haere kinderen met groote beswaernis dragen / met nijpende smerten baeren. Waerlijck / een seer onaengenaeme verwisselingh.

Haere rampsalige standsverwisseling.

Was dat niet wel haere lust geboet / en God gelijck geworden? Te vooren was Adam Heer en Heerscher over Visschen / Vogelen / en al 't Gedierte der Aerden. Nu is hy een ellendigen Ackerman / een armen Delver. Te vooren droegh hem 't Aerdrijck alles wat hy maer wenschte / wat hy begeerde / gantsch rijcklijck / overvloedigh / boven maten goed. Nu kan hy met Pick / Schup / Spade en swaeren arbeyd nauwlijcks sijn en der sijnen nooddruft daer uyt by een schrapen. Voorheenen was 't enckele vreughd / vermaeck / en hertenlust: Nu niet anders als loutere droefheyd / bekommeringh en hertenleed.

Cain en *Abel* gebooren.

In deesen treurigen staet bekendde Adam sijn Wijf Eva: welcke swanger wierd / en Cain baerde. Dit was den eersten Mensch / die van Menschen geteeld en voortgebraght is. De tweede was sijnen Broeder Abel.

Souden, nae sommiger meening, Tweelingen sijn geweest.

In deese beyde Broederen werd ons al stracks een seer groote ongelegenheyd voorgesteld / over welcke men sigh billijck te verwonderen heeft; te meer / wijl eenige onder d'oude het daer voor gehouden hebben / dat Cain en Abel Tweelingen sijn geweest: tot welck gevoelen sy oorsaeck meendden te vin-

ANNO MUNDI.

vinden in den oorspronghlijcken Text.

Cain was sijn' Ouderen seer lief en waerd. Hy verweckte in haer een sonderlinge blijdschap des herten; wijlse hem hielden voor den reghten Man, den Heere; dat is / voor haren toekoomenden Messias, den haer beloofden Slangen-vermorselaer / en haeren Verlosser: Doch Abel stond by God in genaede. Cain beblijtighde sigh den Ackerbouw / welcke hy leerdde van sijnen Vader Adam; die / nae 't bevel des Heeren / 't Veld blytigh bearbeydde / in 't sweet sijns aengesights; van d'Aerdvrughten sigh selven en de sijne geneerdde. Abel daer tegens was een Veehoeder / of Schaepharder.

Cain een Landbouwer; Abel een Veeharder.

Cain offerde d'Eerstelingen der Gewassen; Abel der Lammeren van de kudde. Uyt haerer beyder Offerhanden blyckt / dat haer niet

Offerhanden van Cain en Abel.

verborgen is geweest de Leere van de Versoeningh met God door de bloedige Offerhande des Messiæ. Cain offerde sonder Geloof; maer Abel door en in den Gelove. Derhalven betuyght oock de Heere, dat Abels Godsdienst hem aengenaem is geweest; niet d'Offerhande van Cain. Hier over ontstond tusschen beyde deese Broederen een twistredeningh over de reghte aert en wijse der Offerhanden en des Godsdiensts. Waer van den uytgangh was / dat Cain een bittere en onversoenlijcke haet tegens sijnen Broeder opnam; heymlijck overleggende / hoe hy hem uyt den wegh moght ruymen.

Heb. XI.4. Gen. IV.4. Joseph. lib. 1. Ant. Jud. cap. 3.

Ondertusschen liet hy geene toornigheyd blijcken / maer toondde sigh vriendlijck tegens hem; waerom oock Abel geenen arghwaen tegens hem opvattede. Maer als Cain in 't veld een bequaeme gelegenheyd sagh tot d'uytvoeringh van sijn boos voorneemen / sloegh hy sijnen Broeder dood. En als God hem hier over aensprack / droegh hy sigh noch gantsch trots / en gaf een wrevelige antwoord. Eyndlijck viel hy in vertwijffelingh. Vlood wegh. Verliet sijn' Ouderen / en begaf sigh verder nae 't Oosten. Van hem heeft haeren aenvangh genoomen de valsche en huychelaghtige Kerk; welcke altyd de reghtschapene Dienaeren Gods vervolghd heeft. Abel is geweest d'eerste Martelaer; wiens bloed noch heden in de Belijders Christi van der aerden tot God roept.

Cain vermoord sijnen Broeder Abel, den eersten Martelaer.

Abel, een Voorbeeld Christi.

Niet onbillijck hebben d'Oude in Abel een Voorbeeld van Christus gevonden; die / als den Aertsharder onser Zielen / in Heyligheyd en Gereghtigheyd sigh selven heeft opgeofferd / als 't onbevleckte Lam Gods. Van sijne boose / onreghtvaerdige en nijdige Broederen nae den vleessche wierd hy gedood. Waer over dan oock sijne Moordenaers de Joden, met al derselver Naekoomelingen / een altijd-duerende vlugt / anghst / vrees en een boos Gewisse is ten deel geworden. 't Bloed des Middelaers des Nieuwen Testaments, Jesu, spreeckt beeter dingen, dan 't bloed Abels.

Heb. XII. 24.

Van de tijd der Broedermoord Cains tot op de dagen van Noach verhaeld Moses niet sonderlinghs van 't geen sigh Historisch heeft toegedragen; behalven dat hy beschrijft 't Geslaght-Register der Voorvaderen: 't welk geschied met een groot onderscheyd. Want Cains Geslaght set hy niet verder voort als tot in 't aghste Gelid; ophoudende met Naema, de Suster van Tubalkain; als een saeck daer niet veel aengelegen was.

Onderscheyd in Mosis Geslaghtreekening der eerste Vaderen.

Ondertusschen evenwel doet Moses oock meldingh / dat Cain een Soon wierd gebooren; welcke hy buyten twijffel heeft gewonnen by sijne Suster. Dat hy hem gaf de Naem van Hanoch; en dat hy een Stad bouwde / dien hy noemde Hanoch, nae den Naem sijns Soons / gelegen aen den Bergh Libanus. Hier by heeft men sigh te verwonderen / dat

Hanoch, of Hanochia, d'eerste Stad in de Weereld.

Cains

ANNO MUNDI.

Cains Aenhangh / of Geslaght / alreeds doemaels groot genoegh was / om een Stad te konnen bouwen / en deselve met Inwooners te besetten. Dit is geweest d'eerste Stad in de Weereld: Want de vroome Voorvaders behielpen sigh in Hutten op 't veld; wisten niet / wat Thoornen / Mueren / en Poorten zijn.

Maten, gewighten, en handteeringen bedaght. In deese Stad hebben de Cainiten eerstmael Maten en Gewighten / nevens de Handteeringen bedaght: d'oude trouw en opreghtigheyd veranderd in arghlistigheyd en bedrogh. Philo de Jode schrijft / dat Cain heeft geleeft 730. Jaeren. Waer uyt hy sulcks hebben magh / weeten wy niet. Op de voorgedaghte wijs laet het de H. Schrift by Cains Geslaght berusten; vermits doch syne gantsche Naekomelinghschap in de Sondbloed te grond gegaen is.

Geslaght-regifter van *Seth. Genes. v. Josephus lib. 1. Antiq. Jud. cap. 4.* Maer de Naekoomelingen van Seth, des Soons Adams, werden op een vervolgende Lijst gebraght / vermits uyt deselve sou voortkoomen nae den vleesshe Christus de Heere. Adam heeft geleeft 930. Jaeren. In 't 130. Jaer sijns levens won hy Seth. Deesen Enos, in 't Jaer der Weereld 235. Hier op volghd Kainan, in 't Jaer 325. Op hem Mahalaleel, in 't Jaer 395. Daer nae Jered, in 't Jaer 460. / en Henoch in 't Jaer 622. Van deesen getuyghd de H. Schrift niet / dat hy gestorven is; maer dat God hem / wegens sijnen heyligen / Godsaligen wandel / van der aerden wegh nam. Op Henoch volghd Methusalah, die gebooren wierd in 't Jaer na den aenvangh der Weereld 687. Deesen won Lamech, in 't Jaer der Weereld 874. Noach, de Soon van Lamech, wierd gebooren in 't Jaer 1056. In 't seshonderdste jaer sijns ouderdoms / dat is / in 't Jaer der Weereld 1657. / is d'algemeene Sondvloed gegaen over de geheele weereld. Dee- 1657.

se gantsche tijd noemen de Poëten en andere Heydensche Schrijvers / welcke yets bekend is geweest van den ondergangh der weereld door 't water / Aureum Seculum, of de Goudene Tijd. Vergelijcken deselve met een altijd-duerende Lente; in welckemen van geen onvreede / oorlogh / geweld / roof of moord / yets heeft geweeten / maer leefde in een onophoudlijcke vreede / eenvoudigheyd / en welstand. Doch de H. Schrift doet melding van Reusen / en Geweldige op aerden. Getuyghd oock / dat'er Sonden genoegh onder liepen / dat'er aen moeyte en arbeyd geen gebreck was. Goudene tijd. *Gen. VI. 4. v. 29.*

Reusen sijn'er gewisslijck geweest. 't Geen van de Reusen geseght en geschreven werd / is voor geen Verdightsel te houden / wijl niet alleenlijck in de H. Schrift meldingh geschied van d'Enakim, dat is Reusen; maer dat oock hier en gintsch in de Schriften der Heydenen daer van werd gesproocken: Jae oock noch gantsch seeckere blijcken derselver voorhanden sijn; insonderheyd groote Menschen-beenderen / welcke van ons met verwonderingh werden aenschouwd. Men sie / wat 't Woord Gods ons bericht van Goliath en andere uytsteeckend-groote lieden. Wat oock Strabo, Plinius, Solinus, nevens veele jonger Natuerkundige en Geschiedschrijvers / hier van hebben. Eenige evenwel meenen / dat de Reusen / welcke in de H. Schrift ontrent de tijd der Sondvloed gedaght werden / sijn te houden voor Tyrannen / en geweldige onderdruckers des gemeenen volcks; Mannen van maght en geweld in dien tijd. Welcke meeningh oock niet verwerplijck is.

Wat eenige verstaen door de Reusen in de H. Schrift, ontrent de tijd der Sondvloed.

Poëtische verdeeling der eerste tijden in Voorts verdeelen de bovengedaghte Poëten d'eerste tijden in vier soorten; en gevense den naem nae de vier Metallen.

D'eerste noemense de Goudene tijd, waer in / gelijck alreeds is geseght / niet anders

was

ANNO MUNDI.

was te binden als enckele Vreede / Liefde / en Eendraght/nevens de daer uyt ontstaende vreughde en wellust. D'aerde braght / sonder veldbouw / en brees voor een misgewas / uyt sigh selfs alles voort. Alle dingen waeren gemeen; en niemand had sigh te bekommeren voor overlast en verdruckingh van andere. Ock vergelijckense deese weereld met de Lente onder de vier Jaerstijden. Maer nae 't getuygenis der H. Schrift is dit Aureum Seculum, deese reghte Goudene Tijd, sonder moeyte / sonder arbeyd / sonder verdriet / eenighlijck alleen geweest in 't Paradijs, in den stand der volkoomenheyd / eer onse eerste Voorouderen door ongehoorsaemheyd en overtreedingh waeren gevallen. Want soo haest dit geschied was / is oock terstond door de sonde de dood en allerley nood in de weereld gekoomen. Liefde en eenigheyd sijn verbloogen: Haet en nijd daer tegens in de herten ingewortteld; gelijck wy klaerlijck hebben konnen bemercken uyt 't moorddadig bedrijf van Cain, onlanghs nae den Sondenval gepleeghd. Soo heeft oock d'aerde / na de verstootingh uyt 't Paradijs, gantsch niet goeds / immers niet alles / uyt sigh selven voortgebraght; maer d'arbeydsame Adam moest sigh met veel moeyte en bekommering van deselve geneeren; in 't sweet sijns aengesights sijn brood eeten. Dus heeft dan / wanneer wy de Schriften Mosis, en de waerheyd selfs willen volgen / dit Aureum Seculum, 't vreughdenrijck Paradijs-leven, niet langh geduerd; maer terstond / met d'uytdrijvingh onser eerste Voorouderen / sijn eynd bekoomen. Derhalven hebben de voorgedaghte Heydensche Poëten in een groote dwalingh gestoocken; wanneerse de Goudene tijd uytstreckten tot op de Sondvloed. De H. Schrift / als de springhader aller waerheyd / geeft ons hier van een geheel ander bericht. Doch sy hebben veellight niet beeter geweeten; of 't grense van der regtgelovigen overleveringen hier en guntsch hadden t'saemgeschraept / onreght verstaen: Of oock wel / volgens haere gewoonte / met eygene verdightselen opsetlijck bevleckt. Dus veel dan van d'eerste Goudene Tijd.

Marginalia: I. De *Goudene Tijd*: Oock vergeleecken by de Lente. — Dus kon genoemd werden de tijd, die *Adam* in 't *Paradijs* was. — Dog heeft niet langh geduerd. — Dwalingh der *Heydensche Poëten*.

De tweede werd genoemd Seculum Argenteum, of de Silvere Tijd, wanneer 't alreeds begon te hincken. Met swaeren arbeyd moestmen de hoven en velden bouwen. D'arme onnosele beesten wierden beswaerd met de verrightingh van lastige wercken: allerley moeylijcke Handwercken uytgevonden; oock de Koophandel met gewighten / ellen / en maten. Waer op voorts sijn gevolghd beschreevene Wetten en Ordonnantien / om de menschen in toom en tot billijckheyd te houden. Ter dier oorsaeck vergelijckense deese tijd oock by de Somer / welcke veel hitte geeft / en 't sweet uytdrijft. En gewisslijck / indien wy wederom de H. Schrift willen volgen / wy sullen bevinden / dat de Silvere Tijd sigh vroegh genoegh / en niet eerst nae de Sondvloed / of veele jaeren nae de verdrijvingh uyt 't Paradijs, heeft vertoond. Waerlijck heeftmen hitte genoegh vernoomen / sweet genoegh uytgestort. Moses seght uytdrucklijck: Soo versond de HEERE God hem (den mensch) uyt den hof van Eden, om den Aerdbodem te bouwen, daer hy uyt genoomen was. Geen duysend / geen honderd / geen thien jaeren sijn tusschen beyden verloopen. Want wou Adam, al terstond in 't eerste jaer nae sijne verjagingh uyt den Lusthof / sijne nooddruft / en spijs om t'eeten hebben: wou hy sigh selven / en sijn' Eva (die nu oock haest met smerten kinderen sou baeren) op deesen qualijck-gestelden / en om sijner overtreedingh wil verbloeckten aerdbodem van kost en kleederen (welcke hy / noch

Marginalia: II. De *Silvere Tijd*; vergeleecken by de Somer, en welcke de selve geweest is. — *Gen.* III. 23. — Aenmerklijke voorstellingh.

ANNO MUNDI.

noch in 't Paradijs sijnde / niet had konnen ontbeeren) versorgen: won hy voor hitte en vorst / regen en wind / wilde gedierten, en veelvoudige andere ongelegenheden verseeckerd sijn / soo moest hy waerlijck hitte gevoelen / en sweet uytgeven.

Adams Ackerbouw heeft hem sweets genoegh gekost.

Men behoefd sigh gantschlijck niet in te beelden / dat visschen / vogelen / dieren en alle andere schepselen / Adam en sijn' Eva (welcke door haeren schandlijcken afval van God haere Heerschappy over deselve hadden verlooren) soo stracks te gemoet sijn gekoomen / om haer hun diensten aen te bieden; of dat d'aerde sonder veldbouw 't haere gedaen / en allerley Vrughten gedragen sou hebben. Jae / doornen en distelen genoegh / seght Moses. Maer de Kruyden en Vrughten ter spijs moest hy met veele moeyte / bekommeringh / arbeyd en sweet uyt de vervloeckte aerde doen voortspruyten.

Gen. III. 18.

Sijne Huyshoudingh

Ondertusschen bekendde Adam sijn Wijf Eva, soo datse swanger wierd. Doe begon by haer 't smertlijck Kinderbaeren; 't welck al mee sonder hitte en sweet niet afliep: gelijck dan oock de Kinder-opvoedingh selfs veel moeyte en sweet heeft gekost. Alsse nu meenden / aen haere Soonen / insonderheyd aen Cain, veel vreughd en hertenlust te sullen beleven / begon 't verdriet en d'ellende eerst reght aen te gaen: vermits deesen / die nae haer' inbeeldingh de Man den Heere sou sijn / een grouwlijcken Misdader en Broeder-moorder wierd / gelijck wy hier boven gehoord hebben. Gewisselijck heeft haer dit hitte veroorsaeckt / en anghst-sweet uytgedreven. Vervolgens quam d'eene wederwaerdigheyd op d'andere. 't Een' ongeluck bood 't ander de hand. Soo haest de vroome Abel aen kant was geholpen / moesten al de gelovige Kinderen Adams, van Seth afstammende / sigh laten verdrucken / vervolgen /

vergeselschapt van veele swarigheden, ellenden en hertprangen.

tyrannifeeren op 't uyterste / van de magtiger en stercker Cainiten. Nimrod begon haest te heerschen; en die 't meest vermoght / stack den anderen in de sack. De gemeene Weereld wierd gedeeld; en om den Eygendom ontstonden veelerley twisten. Doe quam 't Myn en Dyn op de baen; waer mee de geheele wereld noch hedensdaeghs jammerlijck genoegh geplaeghd is. Doe wou d'eene eedeler en beeter dan d'andere / ja desselven Heer zijn; daer doch God alle dingen gemeen had geschapen; gelijck oock noch heden de Lugt / Vyer / Regen en Son gemeen sijn; en voorts al 't geene / 't welck de baetsughtige mensch sigh selven niet kan toe-eygenen of onderwerpen.

ANNO MUNDI.

Eygendom van Goederen opgekomen.

Onder al dese veranderingen en omwentelingen ten quade / sijn oock allerley Konsten / Handwercken (voor sigh selven niet te verwerpen) en veele menschlijcke Spitsvindigheden opgekoomen; insonderheyd van de Kinderen Lamechs (die oock op verre na den besten niet was / en Cain had doodgeslagen): Onder welcke Jabal noch wel naest by d'oude eenvoudigheyd is gebleven / als de Vader en Aenvanger der geene die in hutten woonden / en sigh ontrent 't vee besigh hielden; welcke wy Harders noemen; doch welcker gedaghten doemaels alleenlijck gevestight stonden op vleeschlijcke vermengingh en buyck-verwullingh. Dit laeten wy de Silvere tyd sijn / doch die een sleghte proef heeft gehouden; en gantsch niet gefineert is geweest.

Aenvangh der Konsten en Handwercken.

Gen. IV. 20.

Wellust en Buyck-sorgen.

De derde Wereld-staet voor de Sondvloed noemd men Seculum Aheneum, de Kopere Tijd / of Eeuw; in welcke de menschen / t' haerer verseeckeringh / Steeden en Vestingen bouwden (waer onder Cain d'eerste was) malkander bedroogen / benaedeelden / overweldighden / jae doodsloegen. Waer op dan volghden openbaere Oorlogen / sware Bloed-

III. De Kopere Tijd, of Eeuw, voor de Sondvloed.

ANNO MUNDI.

stortingen / en allerley daer uyt ontstaende onheylen. Want de sonden der menschen verdienden / dat God Tyrannen liet koomen / welcke 't Gemeene Best verongelijckten / en met geweld haer selven eygen mackten / 't geen te vooren yeder sonder onderscheyd / en buyten tegenspraeck / vry stond te genieten. *Gen. VI.4.*

Vergeleeken by den droevigen Herfst.

Soodaenigh een tijd vergelijcken de Poëten by den droevigen Herfst / waer in de vrughten en bladeren van de Boomen afvallen; allerley siecktten onder de lieden plegen te regeeren. En waerlijck hebben doemaels sigh gantsch seldsaeme kranckheden en gebreecken beginnen te vertoonen; niet juyst aen 't lighaem / wijl de Natuer ter dier tijd veel grooter kraghten had / en de menschen van een gesonder gesteltenis waeren / als tegenwoordigh: maer aen 't Gemoed. Want doe hebben sigh van dagh tot dagh / hoe langer hoe

Groote boosheyd en dertele balddadigheyd deeses tijds.

meerder / geopenbaerd eygenbaet / gierigheyd / haet / nijd / hovaerdy / trots / wellust des vleeschs; kortlijck / allerley godloosheden van allerley slagh; hoe deselve oock genoemd moghten werden. Want Jubal, de Broeder van Jabal, vond de Musijck of Sangkonst; oock allerley Musicale Instrumenten, als Orgelen / Harpen / Violen / Fluyten / en diergelijcke. Doe gingh 't onder der menschen kinderen hoe langer hoe derteler / hoe vermeetener / hoe snooder toe. Doe mackte men sigh balddadigh-lustigh met singen / springen en danssen. En gelijck d'oude songen / soo piepten de jongen. Met een woord / de wellust triumpheerde gantschlijck; en de Hemel / gelijck men gemeenlijck seght / hingh vol Violen.

In welcke allerley sonden en lasteren d'overhand begonden te meemen.

Daer-en-boven wierd God weynigh geaght. De Scheppingh / de Val / de Straf / de Beloste / en andere gedenckwaerdige dingen / dienende tot bevorderingh van 't heyl der zielen / waeren gantsch vergeeten. In plaets van d'Eedele Musijck aen te leggen tot lof en verheerlijckingh des Almaghtigen Scheppers / misbruyckten se deese voortreflijcke gave ten dienst der ydele wellustigheyd des sondigen vleeschs; om God daer door te smadigen / alle snoode lasteren te koesteren / en de noch teedere jeughd moedwilligh te vervoeren. Waer door dan oock naederhand sulcke ongeneesbaere Schurftkoppen ontstonden / datse met geen andere loogh / als met d'algemeene Sondvloed / konden gewasschen worden; gelijck wy haest sullen hooren. Merck noch hier by aen: Gelijck Lamech sijn Houwlijck aenstreidde / soo is 't hem oock met sijne kinderen geluckt. Adam, doe hem in 't Paradijs sijn Eva d'eerstemael voor 't gesight quam / seyde door een wisseggende geest: Sy, naementlijck Man en Vrouw / sullen tot een vleesch sijn; of / gelijck andere deese woorden vertalen: Sy sullen twee in een vleesch zijn. Maer dit onaengesien heeft Lamech twee wijven genoomen / Ada en Zilla; daer 't doch van den beginne soo niet geweest was. Hierom quaemen'er oock sulcke schone Vrughten van; welcker eener de gierigheyd / d'andere de wellust / de derde de wreedheye en Tyranny / de vierde de hovaerdy soo meesterlijck wisten voort te planten. Daer op volghde dan d'eene laster over d'andere / geduerigh al voort; en der menschen boosheyd / gelijck Moses seght / was meenighvuldigh op der aerde: Jae al 't gedightsel der gedaghten haerer herten was t'allen daege alleenlijck boos; tot op den vierden en laetsten Tijd.

Gen. IV. 19.

Gen. II.24.

Lamechs dubbel Houwlijk.

Gen. VI.5.

IV. D'Ysere Eeuw voor de Sondvloed.

Deese pleeghmen te noemen Ferreum, d'Ysere Tijd of Eeuw. En in deselve behoord Tubalkain, de Soon van Zilla, een Meester en Leermeester van alle wercken in koper en yser. In plaets dat hy sou gemaeckt hebben allerley dienstige Werckuygen / tot verligh-

Gen. IV.22.

ANNO MUNDI.

lightingh van den ſeer moeylijcken en echter onontbeerlijcken Ackerbouw; of tot nut der Handwercken / nodigh tot gemeene welvaert / en de menſchlijcke verrightingen; heeft hy buyten alle twijffel veele ſchaedlijcke wapenen geſmeed; en daer door aenleydingh gegeven tot Oorlogen / Geveghten / en vergietingh van veel Menſchen-bloed. Want in deeſe gantſch verdorvene Eeuw wierd alle vreeſe Gods / reght en billijckheyd t'eenemael met voeten getreeden. Groote / ſtercke Reuſen ſtonden op / welcke ſeer grouwlijke Godslaſteringen uytwierpen: Bergen en Klippen op malkander droegen / en vermeetelijck ſigh wilden onderſtaen / God in den Hemel te beſtormen; jae daer uyt te drijven. Soo verſchrickelijck brack de boosheyd los / en rees op tot ſulck een hoogen top / dat het eyndlijck God berouwde / en als in ſijn hert bekommerde (op een menſchlijcke wijs geſproocken) / den menſch gemaeckt te hebben. Alles was gelijck als overſtroomd met tyranny / geweld / trots / hooghmoed / hovaerdy / praght / dertelheyd / ontught / en allerley andere ondeughden. Waer ontrent vermoedlijck Naema, de Suſter van Tubalkain, niet weynigh 't haere ſal hebben toegebraght door haer geſtick / genaey / geſpin en geweef / om de hovaerdy dapper voort te ſetten. Wijl dan nu allerley laſteren ſoodanigh waeren opgeſteygerd / datſe niet hooger konden koomen / moeſt oock noodwendigh daer op volgen d'uyterſte ſtraf / en een algemeene alles verderbende Sondvloed over de geheele in 't booſe leggende Weereld.

't Smeeden van Wapenen door *Tubalkain* opgebraght.

Gen. VI. 6.

De boosheyd der Menſchen tot op 't hooghſte geſteygerd.

Van dit vreeſlijck voorbeeld des reghtvaerdigen toorns Gods / en de ſtrenge uytvoeringh ſijner gramſchap / hebben oock naderhand de Heydenen weeten te ſpreecken; niet alleen de Poëten, als Horatius, Ovidius en meer andere; maer oock de Geſchiedſchrijvers Mela, Solinus, Plinius, &c. Jae oock d'Americaenſche Beſchrijvingen getuygen ons / dat eenige uyt de wilde voor deſen onbekende Volckeren der Nieuwe Weereld een taemlijcke / alhoewel donckere / kennis van de Sondvloed hebben gehad / eer oyt Chriſtenen of Joden ontrent haer quamen.

De *Heydenen* is 'swerelds ondergang door de Sondvloed niet onbekend geweeſt.

ANNO MUNDI.

D'oorſaecken deeſes ondergangs der Weereld verhaeld ons Moſes; te weeten dat de Soonen en Nackoomelingen Seths en Henochs ſigh met de Dochteren der Cainiten vleeſchlijck vermenghden; waer op dan volgden groote verwarringen; allerley ſonden; ongeloof / hoerery / echtbreuck / vreeten / ſuypen / misbruyck der leeden / en gaven Gods. Hier by quaemen noch openbaere ongereghtigheden / geweldenaryen / onderdruckingen / gepleeghd van de Reuſen; dat is / van de maghtighſte en ſterckſte der weereld. Yeder ſteldde ſigh op tegens de Predicatien en Waerſchouwingen van Noach; en niemand wou ſigh van des Heeren Geeſt laten beſtraffen. Waerom dan oock God / als geen bekeeringh geſpeurd wierd / en de verleende Boet-tijd van honderd en twintigh jaeren nu verſtreecken was / alles wat een adem des levens had door de wateren der Sondvloed deed verdrincken; behalven alleen Noach met de ſijne / t'ſaemen aght in getal; en de Dieren / welcke met hem in d'Arck gingen. *Sie de Figuer op de volgende ſijde.*

Oorſaecken der Sondvloed.

Gen. VI.

Noach.

Joſeph. lib. 1. Ant. Jud. c. 4. Auguſt. lib. 15. de Civit. Dei cap. 22. & 27.

Deeſe Arcke Noachs is geen eygentlijck Schip geweeſt / maer veel meer een Kiſt; gelijck genoeghſaem blijckt uyt de vorm des gantſchen gebouws / van God ſelfs aen Noach voorgeſchreven. Dien geheelen bouw was op ſulck een wijs verbaerdighd / dat deſelve / voor ſoo veel de verdeelingh der maet belanghd / over een quam met een menſchlijck ligchaem / op der aerden uytgeſtreckt leggende. Want de lenghte van de ſchedel

Geſtalte der *Arcke Noachs.*

ANNO MUNDI.

des hoofds tot de voeten toe is sesmael soo veel als de breedte van d'eene sijde tot d'andere; en thienmael soo veel als de dickte van den rugg' door 't ligchaem tot 't bovenste en verhevenste gedeelte des buycks. Breeder bericht hier van kanmen vinden by Benedictus Arias Montanus, en andere.

Noach in d'*Arck*; en de Sondvloed over de gantsche weereld. 1657. *Gen.* VI. VII. VIII.

In deese Arck is Noach met de sijne gegaen in 't seshonderdste jaer sijns ouderdoms / en in 't Jaer der Weereld 1657. / op den seventhienden dagh der tweede maend / of in de Maend April, gelijck Ambrosius vermeld. Op welcken dagh oock de Sondvloed heeft begonnen. Veertigh dagen en veertigh naghten heeft het sonder ophouden met Wolckenbarsten geplasregend; tot dat het water vijfthien ellen (of ellebogen) hooghte boven de hooghste bergen der weereld stond. Als nu de wateren honderd en vijftig dagen dus gestaen hadden / begondense eyndlijck weer te vallen; soo dat op den seven-en-twintighsten dagh der sevende maend d'Arcke sigh geset heeft op den top van den hoogen Bergh Taurus in Armenien, gelijck Hieronymus verklaerd: en Haito, een geboorne Armeniër, vermeld / dat noch in sijnen tijd op de hooghste Armenische Bergh by heldere Sonneschijn in de sneeuw sigh yet swarts liet sien; 't welck d'Inwooners / van tsederd onbedenckelijcke jaeren gehouden hebben voor een overblijffsel van Noachs Arck. Deesen Haito d'Armeniër heeft geleeft ontrent 't Jaer Christi 1290. Vervolgens sijn de wateren hoe langer hoe meerder gesackt: en Noach is weer uyt d'Arck gegaen / nae dat hy een geheel jaer en elf dagen daer in had gewoond. Dit is dus geweest den ondergangh der eerste Weereld.

Eeniger waen van 't overblijffsel der *Arck*.

Noachs uytgangh uyt d'*Ark*.

Met den uytgangh Noachs en sijns wijfs / desgelijcks van sijne drie Soonen Japhet, Sem en Cham, met haere Wijven / uyt d'Ark, ('t welck sigh heeft toegedragen op den seventhienden December in 't Jaer der Weereld 1658.; doch datmen de reeckeningh der jaeren van de Maend October aenvange) / beginnen wy 't eerste jaer der tweede of Nieuwe Weereld. Want dit was gelijck als een nieuwe Scheppingh / en een tweeden aenvangh soo des menschlijcken geslaghts als der anderer levendige schepselen. Voor eerst vertroostte God dit kleyn overgebleven hoopje; zeegende haer op nieuws; en bevestighde haer de Privilegien, of Voorreghten / welcke hy den menschen voor de Sondvloed had gegeven; nevens den zeegen / datse (niet alleen de menschen / maer oock alle behoudene levende dieren) vrughtbaer sijn / wassen en vermeenigvuldigen souden op den aerdbodem. Want de Heylige Ambrosius houd het billijck daer voor / dat soo langh deese Sondvloed duerde / vermits deselve een seer verschricklijck teecken des Toorns / des Vloecks / en der schepselen verwoestingh was / de Heere onse God alle voortplantingh en teelingh der menschen en beesten / nevens de begeerte en kraght om te teelen / heeft te rugge gehouden / verhinderd / en als ter neergeleght. Doch nu herhaelde hy den voorigen zeegen; en bekraghtighde den mensch op nieuws in de Heerschappy over alle andere schepselen op d'aerdbodem / in de wateren / en in de lught. Ten anderen verbied God / 't bloed der Dieren te nuttigen; en Menschen-bloed te vergieten. Ten derden beloofd hy / dat hy de weereld niet meer door een Sondvloed / of de wateren / sou verdelgen; en steld / tot een getuygenis deeses Verbonds / den Regenboogh in de Wolcken. In welcken Boogh men gewaer werd de verwe des waters en des vyers te gelijck; op dat hy ons / volgens d'aenmerckingh van Gregorius Magnus, hier door sou indaghtigh maecken den voorleedenen

ANNO MUNDI.

Gen. IX. 1. 2.

Gedeurende de tijd dat *Noach* in d'*Arck* was, geen voortteelingh geweest.

Bedenckingh op de verwen des Regenboogs.

ANNO MUNDI. denen ondergangh der weereld door water/ en den toekoomenden door vyer.

Als nu Noach den HEERE eenen Altaer gebouwd/ en Danck-offer geofferd had: God oock den lieflijcken reuck (niet soo seer voortkoomende van 't geslaghtte en verbrand werdende Offer/ als wel van 't gelovigh en danckbaer hert Noachs) had geroocken/ gaf hy aen den Aerdbodem haere voorige gestalte/ en maecktese vrughtbaer. Doe nu oock Noach een Wijnstock geplant/ en van desselven Vrught/ de Wijn/ te veel ingenoomen had/ waer door hy droncken wierd/ lag hy onbetaemlijck ontbloot in 't midden sijner Tente; en wierd daer over bespot van sijnen jongsten Soon/ Cham, de Vader van Canaan. De twee oudste Soonen/ Japhet en Sem, bedeckten hem/ met haer' aengesighten agterwaerts gewend. Ontfingen oock daer over den Vaderlijcken Zeegen; waer tegens de Nakomelinghschap van Cham vervloeckt wierd. Van deese drie Soonen Noachs sijn afkoomstigh alle Natien of Volckeren op der aerden. En onder anderen is waerschijnlijck/ dat wy Duytschen sijn ontsprongen uyt Askenas, de Soon van Gomer, Soons-soon van Japhet, en Soons-soons-soon van Noach.

Noachs offerhande en dronckenschap. *Gen.* VIII. en IX. *Joseph. lib.* I. *Antiq. Jud. cap.* 5.

Afkoomst der *Duytschen.*

Tot noch toe/ te weeten/ van de scheppingh der weereld af tot op 't Jaer 1756. en daer over/ soo wel voor als nae d'algemeene Sondvloed/ was by 't gantsche menschlijcke Geslaght maer eenerley spraeck geweest/ namentlijck de Hebreeuwsche, gelijck sulcks van de Geleerde met eendraghtige over-eenkoomingh voor vast werd gesteld.

Maer eene spraeck in de gantsche weereld,

Dat oock d'eerste Tael der weereld geen andere is geweest als die der Arameërs, Syriërs, of (gelijck alreeds gesegt is) der Hebreërs, is/ onder meer andere getuygenissen/ daer uyt af te neemen/ dat bynae in alle Spraecken onder den gantschen Hemel eenige Hebreeuwsche woorden werden gevonden/ 't sy van een evengelijcke/ of van een naeverwantte beduydingh: Gelijck dan oock in de Hebreeuwsche Tael uyt aller Volckeren Spraecken eenige woorden in gebruykt zijn. Hier by koomd noch/ dat de Heere onse God selfs/ desgelijcks in sijnen Soon/ en de Propheeten, deese Tael heeft gebruykt. En tot noch toe sijn'er geen gevonden (behalven eenige weynige mijmeraers)/ die sulcks in twijffel hebben getrocken.

tot op en over 't jaer 1756.

ANNO MUNDI.

Maer ontrent deese tijd/ als sigh de Naekomelingen der Kinderen Noachs vermeenigvuldighd/ en voornaementlijck in 't Oosten uytgebreyd hadden/ heeft een groot deel derselve uyt d'Armenische geberghten sigh voortgedaen/ en 't seer schoone vlacke Land Sinear beseeten. Als nu oock andere tot haer toevloeyden/ hebbense gesaemenderhand aengevangen een Stad en Thoorn te bouwen; aengeset door eergierigheyd en hooghmoed/ om by de Nakomelinghschap haer een eeuwigen en praghtigen naem na te laten. (*Sie de Plaet op de volgende sijde*). Doch God verhinderde haer vermeeten en trots voorneemen/ door een verwarringh der spraeck/ soo datse van haren bouw moesten aflaten. Hier van daen heeft die Stad de naem van Babel, soo veel als Verwarringh; en 't Landschap dien van Babylonien bekoomen. Ter dier tijd sijn uyt d'een eenige/ dat is/ de Hebreeuwsche Spraeck/ soo een groot getal andere ontstaen. Alleenlijck Heber, de Soon van Sela, en Vader van Peleg, heeft de Hebreeuwsche Tael (oock nae hem soo genoemd)/ behouden/ en op sijne Nakomelingen voortgeplant.

Thoorn te *Babel.* *Gen.* X. *en* XI. *Sulpit. Sev. lib.* I. *Zonar. tom.* I.

Verwarringh der Talen.

Doch hier by staet aen te mercken/ dat van deselve niet moet uytgeslooten werden de Syrische, welcke 't gemeene volck oock noch ten tijde Christi gebruyckte; te Tyrus en in Phœnicien

Aenmerckingh.

ANNO MUNDI.

cien geſprooocken wierd; waer van daen oock de tael der Carthaginenſen, genoemd Lingua Punica, is ontſtaen: Deſgelijcks niet de Chaldeeuwſche, of Babyloniſche, en ſommige Ooſterſche.

Nimrod, d'eerſte Dwinghland.

Haeſt hier nae heeft den eerſten Tyran Nimrod, Soon van Chus, en Soons-ſoon van den vervloeckten Cham, ſijne geweldadige Heerſchappy aengevangen; de lieden gedwongen/ en haeren dienſt gebruyckt tot 't bouwen van eenige Steeden in 't Ooſten; welcker naemen Gen. x. te vinden zijn.

Tuiſco, Koningh der Duytſchen.

't Geen Aventinus ſchrijft van Tuiſco en andere Duytſche Koningen/ welcke ontrent deeſe tijd/ en eenige jaeren hier nae geregeert ſouden hebben/ laeten wy hem verantwoorden/ wijl wy geen ſeeckere grond daer van vinden konnen. 't Is beeter/ van ſoodaenige oude onbeſchrevene dingen gantſch te ſwijgen/ als 't pappier met Verdightſelen te vervullen.

Nimrod, d'eerſte die te Babel heeft geregeert.

Deeſen Nimrod was den eerſten/ die in Babylonien heeft geregeerd/ gelijck hier boven gemeld is. Men ſchrijft hem een Heerſchappy van 56. jaeren toe. Eenige meenen/ dat hy even den geenen is/ die in de Schriften der Heydenen werd genoemd Belus; maer andere/ dat dien Belus is geweeſt de Soon van Nimrod, die hem in 't Rijck is gevolghd. Deeſen Belo hebben de Babyloniërs Godlijcke eere betoond/ en eenen Tempel gebouwd: van welcken Plinius vermeld/ dat hy noch heeft geſtaen in ſijnen tijd/ dat is/ honderd jaeren nae des Heeren Chriſti geboorte.

Auguſt. de C. D. lib. 16. cap. 3.

Geſchiedeniſſen der eerſte ASSYRISCHE, of BABYLONISCHE Monarchie.

Van 't Jaer der Weereld 1717. tot 3410.

Eerſte, of Aſſyriſche

Den aenvangh des Babyloniſchen Rijks/ of der Aſſyriſche Monarchie, werd van Africanus, een oud Geſchiedſchrijver/ ſeer hoogh opgehaeld/ en veele jaeren voor de Sondvloed geſteld. Juſtinus Hiſtoricus koomd naeder by/ en ſijne reeckeningh met de H. Schrift beeter over een. Soo toond oock 't Jaertal/ waer in bynae alle Schrijvers over een ſtemmen/ dat deeſe Monarchie van den ondergangh des laetſten Koninghs Sardanapali agterwaerts op tot op den aenvangh der Regeeringh Beli, dat is Nimrods, heeft geſtaen 1355. jaeren; derhalven 't begin derſelve moet geſet ſijn op 't Jaer der Weereld 1717. of 1718.; en alſoo in 't 63ſte jaer nae de Sondvloed. Want oock op even deeſe tijd valt de geboorte Pelegs; d'uytdeelingh der Landen/ en de verwarringh der Spraeken by den Babyloniſchen Thoornbouw.

ANNO MUNDI, Monarchie.

Wanneer aengevangen. 1717.

Dit dus geſteld ſijnde/ ſtaet voorts te weeten/ dat voor Beli Dochter werd gehouden de veroemde Koningin der Babyloniërs en Aſſyriërs, Semiramis, Gemalin van Ninus, die de Stad Ninive gebouwd/ immers ſeer vergroot en verciert heeft. Nae Belus, diemen 65. jaren der regeeringh geeft/ werden Ninus 52. jaeren toegeſchreven. Men houd het daer voor/ dat even deeſen Ninus, van de Griecken dus genoemd/ der Hebreërs Aſſur is/ de Soon Sems, en eerſte Koning van Aſſyrien; die door Houwlijck met de gedaghte Semiramis oock 't Land Babylonien bequam.

Belus. Ninus. Semiramis. Juſtin. lib. 1. Diod. Sic. lib. 2. Herod. lib. 1. Strabo lib. 16. Oroſ. l. 1. c. 24.

Groote verrightingen en Wercken.

Deeſe Semiramis heeft nae de dood haers mans noch 42. jaeren geregeerd; en men ſchrijft dit Wijf ſeer groote daeden toe; te weeten: Datſe tegens de Mooren en Indianen Oorlogh gevoerd/ en haer overwonnen; de Mooren haer onderworpen gemaeckt/ en alſoo 't Aſſyriſche Rijck in Africa ſeer veel vergroot; der Indianen Landſchappen zeegpraelend doortrocken heeft; 't welck nae haer geenen uytlandſchen Vorſt/ tot op Alexander de Groote (die Porus en andere Indiſche

Konin-

ANNO MUNDI.

Koningen t'onderbraght) is geluckt. Datse eenige Steeden van nieuws heeft gebouwd; de Stad Babel vergroot; met een wonderbaere verwelfde Hof verciert / en soo een stercke muer daer om doen leggen / dat deselve wierd geteld onder de seven Wonderwercken der weereld. Datse boven dien een schiprijcke Vloed heeft doen graven uyt de Rivier Tigris in den Euphrat; en veel andere groote dingen verrigt / verre te boven gaende des Vrouwlijcken geslaghts kraghten en vernuf.

jae bynae ongeloofflijcke.

Veelerley andere seer wonderlijcke en bynae ongelooflijcke saecken verhaelen de Geschiedboecken van deeses Nini of Assurs Gemalin. Want nae de dood haers Mans / diense / uyt vrees voor oproer en rebelly / verborgen hield / voerdese in Mans kleederen de Regeeringh als de Koningh selfs; jae ook veel beeter als hy had gedaen / tot dat haeren Soon Ninyas groot geworden / en tot de Rijcksbestieringh bequaem was. Geduerende deese tijd heeftse de Persianen, Meders, Indianen en Bactrianen overwonnen / 't Rijck treflijck verwijdende.

dit Wijf Semiramis toegeschreven.

En of wel eenige Schrijvers niet ten beste van haer spreecken / vermitsse haer Vrouwlijck geslaght verloochende / en sigh voor een Man uytgaf; soo sijn'er echter andere / die haer verontschuldigen; voorgevende / datse sulcks door nood deed / en sigh moest uytgeven voor des Koninghs Soon / die noch tot de Sceptervoeringh niet geschickt genoegh was. Want de Babylonische Monarchie was soo groot / datse ligtlijck kon afmeeten / soo veele Natien, onder haer selven merckelijk verscheyden / souden sigh beswaerlijck de heerschappy eens Mans willen onderwerpen / hoe veel minder dan die van een Jongen / of van een Vrouw. Ondertusschen scheen 't / dat haeren Soon Ninyas met sijne Moeder gelijck als een ruylingh had aengegaen / en in haere plaets een Wijf was geworden / daer sy sigh droegh meer als een Man. Want hy heeft niets gedaen dat manlijck of roemens waerdigh was; ja sigh ook selden onder de Mannen laten sien; maer sijnen meesten tijd onder de Vrouwen in wellusten toegebraght. Semiramis daertegens heeft een Leeuw verslagen / en veel andere Heldedaden verrigt. Alsse eens haer hayr kemde / (*sie de Figuer op de volgende sijde*) en 't selve weer op wou binden, kreeghse tijdingh dat de Babyloniërs van haer afgevallen waeren. Terstond maecktese sigh op: liet de helft haers hayrs soo ongevloghten vliegen / en trock in snellen haest tegens d'oproerige te veld. Bond ook 't ontvloghtene hayr niet weer op / voor datse de Stad Babel gewonnen / en 't volck tot haere gehoorsaemheyd gebraght had. Ter dier oorsaeck wierd haer in de gemelde Stad een Beeld van Marmer opgereght / even in soodaenigh een gestalte / alsse sigh bevond / doese sigh opmaeckte / om wraeck over den afval te neemen.

Justin. lib. 1. & 2.

Sy meer als een Man: haeren Soon Ninyas een Wijf.

Eusebius in Chron.

Haeren yver tot welstand des Rijcks.

Valer. Max. lib. 9. cap. 3. Diod. Sic. lib. 3.

Maer nevens deese deughden werdse ook beschuldighd van veele lasteren; insonderheyd van onkuysheyd; jae sulcker wijs / datse sigh ook selfs niet sou onthouden hebben van by haeren eygenen Soon te slapen; om nu te swijgen van andere Manspersoonen. Men schrijft haer toe / datse alderreerst heeft bedaght / de Kneghtjens / welcker diensten men in 't Vrouwentimmer wil gebruycken / uyt te snijden. 't Geen voorts de Poëten van haer schrijven / houden wy billijck voor Verdightselen; voornaementlijck van 't Paerd en de Duyf / nevens meer andere dingen.

Is boven maten onkuysch; en heeft eerst bedagt de Kneghtjens-lubbingh.

Korts voor haer dood lietse haer Graf toerighten / en daer op schrijven: Indien eenen der nae ons regeerende Koningen geld van noden moght hebben, die opene dit Graf, en neeme daer uyt soo veel hy behoefd. Doe nu Darius, der Persianen Koningh / derwaerts

Bedriegh-lijk Schrift op haer Graf.

ANNO MUNDI.

quam / en dit Verwelffsel deed openbreecken / vond hy noch Goud noch Silver / maer wel een ander Schrift / van deesen inhoud: Indien gy niet een boos mensch, en onversaedlijck gierigh waert, soo soud gy in 't Graf eens dooden geenen rijckdom hebben gesoght. Maer met meerder waerheyd en reght werd dit de Koningin Nitrocris toegeschreven.

Abraham. Gen. XI.

Vermits de tijd Abrahams in deese Assyrische Monarchie valt; en derhalven den aenvangh der Joodsche Geschiedenissen hier genoomen werd / soo moeten wy oock hier van deesen Man yets spreecken. Hy is geweest een Soon van Therah, Soons-soon van Nahor, en Soons-soons-soon van Serug, uyt de Nakomelingen Sems, die de Soon was van Noach. Sijne geboorte-dagh is gevallen in 't Jaer der Weereld 1949. / onder de Regeeringh Belochi, des Koninghs der Assyriërs. 1949.

ANNO MUNDI.

Sarai, hernoemd *Sara.*

Sijne Huysvrouw was Sarai (naederhand van God selfs den naem van Sara gegeeven) een Dochter Harans, en Suster Loths: soo dat Therah, de Vader van Abrahem, en de Grootvader van Sara is geweest. Deeser wijs heeft Abraham sijns Broeders Dochter ten Wijf gehad. Deese Sara was van een seer voortreflijcke schoonheyd; waeromse

oock

ANNO MUNDI.

oock van twee Koningen / in Egypten en in Palestina, begeerd / en in 't Koninghlyck Vrouwentimmer gebraght; doch van God wonderlijcker wijs by haer' echte kuysheyd behouden wierd. Sy heeft oock haeren man in sijne Vreemdelinghschap noyt verlaeten / maer hem geliefd / ge-eerd / getrouw geweest tot in haeren dood. Werd door de Geest Gods alle Vrouwen voorgesteld als een volkoomen Voorbeeld aller deughden / welcke een godsalige Matroon vercieren. In 't eerst heeft Abraham met haer gewoond t'Ur, in 't Land der Chaldeën. Van daer is hy / op 't bevel Gods / nae Haran in Mesopotamien getrocken; daer hem d'eerste Belofte van den Heere Christus wierd gedaen / in 't vijf-en-tseventighste jaer sijns levens. Van Haran begaf hy sigh na 't belootde Land; daer hem Isaac, en in den selven 't gezeegende zaed ten zeegen aller Volckeren / toegesegt is / in 't honderdste jaer sijns ouderdoms. Als hem nu bevoolen wierd / sijnen eenigen Soon Isaac te slaghten / en op t'offeren / heeft hy sigh gehoorsaem getoond in d'uytvoeringh van 't Godlijck bevel. Maer doe hy nu 't Mes alreeds had aengegrepen / heeft de Heere hem de volbrenginghe verhinderd. Die hem oock in hongers-nood en andere ongelegenheden wonderbaerlijck heeft behouden onder de Chaldeërs, Canaaniten, Palestiners, Egyptenaren, en meer andere vreemde Volckeren. Hy heeft met sijn' eygene Knechten de Koningen van Babel, Assur en Elam geslaegen / en 't volck van Sodom gereddet. Bad seer ernstigh den Heere voor de vijf Steeden / welcke korts daer nae door hemelsch vyer wierden verbrand en omgekeerd / behalven alleen Zoar. Een voortreflijck Man was hy; een sonderlinge vriend Gods; met wien de Heere dickmael van aengesight tot aengesight heeft gesproocken / en sigh aen hem geopenbaerd. De Vader aller Gelovige; uyt wien de Heere Christus is voortgekoomen nae den vleessche: die den dagh des Messiæ met groot verlangen heeft gewenscht; en door den gelove gesien. Is overleeden in 't honderd vijf-en-tseventighste jaer sijns ouderdoms: nae de scheppingh der weereld 2124. / voor Christi geboorte 1874. Van sijne beyde Soonen Isaac en Ismael is hy te Hebron begraven geworden by sijne Huysvrouw Sara.

Haerer beyder Geschiedenissen; Gen. XII. Joseph. l. 1. Ant. c. 8.

en belofte van Christus, aen hae gedaen. Gen. XXII. Joseph. lib. 1. cap. 13.

Josephi Ant. lib. 1. cap. 10. & 11.

Gen. XV.

Gen. XXV.

2124.

Sara, nae datse haeren eenigen Soon Isaac in 't tnegentighste jaer haers ouderdoms / boven den loop der Natuer / ter weereld gebraght had / heeft noch 37. jaeren daer nae geleeft, en is gestorven doese 127. jaren telde; voorts van haeren Man seer betreurd / en eerlijck ter aerden besteld geworden.

Gen. XXI.

Gen. XXIII.

Onder deese eerste Monarchie der Assyriërs, en tot de tijden Abrahams, behoord ook het tweede seer verschricklijck Toornteecken Gods over de sonden der menschen; waer door Sodom en Gomorra, Adama en Zeboim door vyer van den Hemel sijn verbrand / en verwoest geworden. D'oorsaecken / welcke de Heere onse God tot sulck een vreeslijcken ernst bewoogen / sijn ten deelen af te neemen uyt de Geschiedenissen Loths. Deesen was een Soon van Haran, de Broeder Abrahams. Had sigh van der jeughd af by sijnen Oom Abraham gehouden; lief en leed met hem uytgestaen. Doe hy nu in Sodom woondde / en twee Engelen / in de gedaente van twee seer schoone Jongelingen / ingenoomen had / om haer te herbergen / hebben de Burgers deeser Stad / schendlijcke booswighten / haer begeert te misbruycken tot de vervloeckte ontught tegens de Natuer. Souden oock ten dien eynde 't huys en de geene die'er in waeren geweld hebben aengedaen / indiense niet van den Heere met verblindheyd waeren geslaegen geweest. Hier op hebben beyde deese Hemelsche Geesten Loth, nevens sijn Huysvrouw en beyde Dochteren / haestlyck

Loths geschiedenissen; en Sodoms ondergangh. Gen. XVIII. en XIX. Joseph. l. 5. de bell. Jud. cap. 5. & Ant. Jud. lib. 1. cap. 12.

ANNO MUNDI. uyt Sodom gevoerd / en dus by 't leven be-
houden. Want terſtond daer nae ſijn de ge-
noemde Steeden / t'ſaemen met het geheele
Land / overſtroomd en omgekeerd gewor-
den door een Vyer-reegen / brandende van
peck en ſwabel.

Deeſen ondergangh der Sodomiten heeft
ſigh toegedragen in 't Jaer der Weereld
2048. 2048.; na den ondergangh der eerſte Weereld
Tacit. l. 5. Hiſt. door water 393. jaren. Van deſe vyrige Sond-
Plinius l. 2. cap. 103. & lib. 5. cap. 15. vloed maecken verſcheydene Heydenſche
Schrijvers gewagh / als Strabo, Solinus,
en meer andere. Noch heden ſijn'er oogh-
Joſephus lib. 4. de Bell. Jud. c. 27. blijckelijcke Teeckenen van voorhanden aen
de Zee / genoemd Aſphaltites; daer niet al-
leen 't water noch damp en roock van ſigh
geeft / ter plaets daer de Jordaen ſigh in de-
ſelve verlieſd; maer oock vlieten'er groote
klompen Peck op; en alles daer ontrent is
dood / gantſch onvrughtbaer. De Figuer,
of gedaente der Stad Sodom vertoond ſigh
noch eenighſins onder 't water der Doode
Zee. En ſoo daer ontrent noch eenige vrug-
ten waſſen / gelijckmen hier en gintſch wel
ſiet / ſoo ſijn doch deſelve inwendigh enckel
aſch.

Bedencking over de bloedſchande der beyde Dochteren *Loths* met haeren Vader.

Ondertuſſchen moetmen ſigh niet weynig
verwonderen over 't geen de H. Schrift heeft
aengeteeckend van Loth en ſijne twee Doch-
teren. Sy hadden met haer' oogen geſien
d'onmenſchlijcke ſonden der Sodomiten, en
al de grouwelen onder haer bedreven. Sy
hadden met haer' ooren gehoord / dat de ſnoo-
de ontught de grootſte oorſaeck was / waer-
om de reghtvaerdige God haer ſoo vreeſlijck
door Hemelſch vyer had vernield. Sy had-
den oock ſelfs in deeſen brand Huys / Hof / en
al haer vermoogen verlooren. De Swabel-
roock dampte en ſtack haer noch in den neus.
De verſchricklijcke geſtalte des verwoeſteden
Landſchaps ſweefde haer ſoodaenigh voor 't
geſight / dat niets grouwlijcker van Men-
ſchen kon begreepen werden. Maer onaen-
geſien dit alles / en onaengeſien haere won-
derbaere verloſſingh / welcke ſoo ſtracks ge-
lijck als vergeeten ſcheen / drinckt ſigh Loth
droncken in Wijn. Waer op van haer alle
drie / in deeſe ſoo gantſch erbarmlijcke tijd /
even dat wierd bedreeven / waerom God 't
Land / en 't Volck / waer onder ſy gewoond
hadden / ſoo vervaerlijck had verdelghd; na-
mentlijck / een afſchouwlijcke Bloedſchan-
de; waer in echter Loth, volgens 't getuy-
genis der Heylige Schrift / buyten ſijn wee-
Gen. XIX. ten is gevallen. Uyt deeſe ſnoode vermen-
Moabiten en Ammoniten. gingh ſijn voortgekoomen Moab en Ammon,
en alſoo de twee Volckeren / genoemd Moa-
Herodotus lib. 2. biten en Ammoniten; geſwoorne vyanden des
Hebreeuwſchen naems; en die geduerigh 't
Volck Gods allerley leed hebben toege-
voeghd; ſelfs tot in den tijd der Machabeërs
toe. Geene deeſer beyde Volckeren mogh-
ten in den Tempel en de Gemeente der Iſraëli-
ten koomen / tot in 't thiende Lid.

Aſſyriſche Koningen. *Ninyas.*

Nae de dood van Ninus en Semiramis ſtel-
len de Geſchiedſchrijvers ten Heerſcher in
d'Aſſyriſche Monarchie, Zamein Ninyas, der
beyder nu genoemde Soon. Men houd het
daer voor / dat hy is geweeſt Amraphel, Ko-
ningh van Sinear, of des Landſchaps Baby-
lonien; van wien in de H. Schrift werd ge-
Gen. XIV. wagh gemaeckt. Op deeſen is gevolghd
Arius. Daer nae Aralius. Kortlijck / vier-
In 't geheel vier-en-dertigh tot op Sardanapalus. en-dertigh Koningen / of Monarchen, van
Ninus af te tellen; welcke t'ſaemen hebben
geregeerd 1305. jaeren / tot op Sardanapalus
en desſelven ondergangh. Alhoewel nu ha-
re namen ordentlijck en vervolgens werden
genoemd / ſoo werd echter niet in ordre ge-
meld / watſe verrigh ſouden hebben. Der-
halven wy oock onnodigh aghten / de Lijſt
hier in te voegen. Beloch, diens naems de
Beloch de II. ſou ſijn Cuſchan Riſchataim. Judic. III. II., werd / gelijck men 't daer voor houd / in
de H. Blaederen genoemd Cuſchan Riſcha-
taim; dien d'Iſraëliten aght jaeren langh ſijn
onderworpen geweeſt. De laetſte in d'orde
is de bovengedaghte Sardanapalus, van d'Aſ-
ſyriers genoemd Tonos Concoloros; van wien
wy t'ſijner tijd en plaets breeder ſullen han-
delen.

Aenvangh eeniger andere Rijcken.

Behalven d'Aſſyriſche Monarchie hebben
oock andere Koninghrijcken en Heerſchap-
pyen haeren aenvangh genoomen; van wel-
ke ſommige langh / andere korter / of maer
alleen weynigh tijds hebben geduerd. Als /
der Sicyoniers Rijck; 't welck heeft begon-
nen in 't Jaer der Weereld 1880. / voor Abra-
hams geboorte 73. jaeren / onder den eerſten 1880.
Koningh Ægialius; die ſijne Heerſchappy
voerdde te Sicyon, in 't Landſchap Pelopon-
neſus, nu genoemd Morea. Deſgelijcks 't
Egyptiſche; welck Koninghrijcks aenvangh
werd geſet op 't Jaer der Weereld 1846. 1846.

De Joodſche Hiſtorien neemen haer begin
met Abrahams uytgangh van Haran nae 't
Land Canaan, in 't Jaer der Weereld 2024. 2024.
't Rijck der Argivers in Grieckenland, in 't
Jaer 2113. / wanneer Inachus d'I. regeerde.
't Rijck der Athenienſen vingh aen in 't Jaer 2113.
nae de Scheppingh 2212.; en d'eerſte Heer- 2212.
ſchappyvoerder was Cecrops. Des Troyaen-
ſchen Rijcks aenvangh valt op 't Jaer des
Weerelds 2488. De Koningen der oude
Duytſchen werden van onſe Geſchiedſchrij- 2488.
vers dus gereeckend: Tuiſco, den eerſten / *Aventinus lib.* 1.
ſou voor Abrahams tijd geleefd / en in dit ge-
deelte van Europa (Duytſchland) geheerſcht
hebben. Mann en ſijnen Broeder Inger. von
ontrent de geboorte Iſmaels Anno 2035. Iſter- 2035.
won, wiens Gemaelin Freya was genaemd /
in 't Jaer 2075. Herman, ſijnen Soon / on- 2075.
trent de tijd van Abrahams dood Anno 2125. 2125.
Marſus, of Merſz, in 't Jaer 2188. Gambri-
vius, Anno 2234. Suevus, of Swaeb, 2278.
Vervolgens Wendel, Teutho, en Alleman.
Doch men kan hier van met ſeeckerheyd niet
veel ſpreecken / gelijck alreeds hier boven ge-
meld is.

In Abrahams tijd heeft oock geleeft Mel-
Melchiſedeck ſou geweeſt ſijn Sem. chiſedeck, een Prieſter des Alderhooghſten
Gods / en Koningh te Salem: die Abraham,
Gen. XIV. doe hy met de ſijne de vijf Koningen der Hey-
denen ter neer geleght had / en nu moede /
hongerigh / en dorſtigh van de Slagh weer
te rugg' quam / te gemoet gingh / en haer
alle met brood en wijn verquickte: Oock daer

tegens

ANNO MUNDI.

tegens de Thienden des veroverden Buyts uyt Abrahams handen ontfingh. 't Meerendeel der Schrijvers houden 't daer voor/ dat deesen Melchisedeck is geweest Sem, de Soon van Noach, die 't 600. jaer sijns ouderdoms heeft beleefd/ en gestorven is in 't Jaer der Weereld 2059./ sijnde 35. jaeren nae Abraham.

Joseph. l. 1. Ant. c. 11. & 13.

2059.

Van Abraham koomd de H. Schrift op sijnen Soon Isaac, die in 't 40. jaer sijns ouderdoms tot sijne Huysvrouw nam Rebecca, de Dochter van Bethuel, en de Suster van Laban. By haer won hy de twee Gebroeders Esau en Jacob, Tweelingen/ in 't Jaer der Weereld 2109./ voor Christi geboorte 1862. Ontrent deese tijd heeft Koningh Ogyges Priscus te Thebe in Grieckenland geregeerd/ en Beloch, diens naems d'I., was Monarch in Assyrien.

Isaac. Gen. XXIII.

ANNO MUNDI.

XXIV. XXV. XXVI. 2109.

Van 't leven en den wandel deeser beyde Broederen Esau en Jacob vinden wy een wijdlopigh verhael by Moses: Insonderheyd van

Jacob en Esau.

Jacobs seer heerlijck Gesight in den Droom/ te weeten/ een Ladder, gesteld op d'Aerde, wiens opperste aen den Hemel raeckte; d'Engelen Gods daer by op en neer klimmende/ en de HEERE op deselve staende/ die hem deed de seer heerlijcke Belofte/ te leesen Gen. XXVIII. Van noch sijne Worstelingh met den Soone Gods, in de gedaente eens Mans;

Gen. XXVIII. van 12. tot 18.

ANNO MUNDI.

die sigh van hem liet verwinnen. Naedrucklijck vinden wy dit in de H. Bladeren; derhalven onnodigh is/ 't selve hier te herhaelen. Insonderheyd sijn deese dingen daer ontrent gedenckwaerdigh. Eerst/ dat Esau, d'oudste/ aen Jacob, de jonger/ verkoght sijn' eerstgeboorte en dubbel Erfreght voor een schotel Linsen-moes. Daer na/ dat Jacob, in 't afweesen van sijnen Broeder Esau, door hulp sijner Moeder Rebecca, sijnen Vader Isaac bedroogh/ en alsoo de zeegen bequam. Gelijck nu van Esau, die oock Edom werd genoemd/ sijn gesprooten d'Edomiten, der Joden Naebueren tegens 't Zuyden; soo sijn van Jacob ontstaen de twaelf Stammen of Geslaghten Israels, en de geheele Natie der Hebreërs. Want in 't 84. jaer sijns ouderdoms (andere stellen minder) is Jacob in Mesopotamien gekoomen/ daer hy de twee Susteren/ Lea en Rachel, Dochteren Labans, die sijner Moeder Broeder was/ tot Wijven nam. Met welcke hy/ gelijck oock met haere twee Dienstmaeghden Silpa en Bilha, twaelf Soonen en eene Dochter heeft gewonnen. Maer onder al deese Soonen Jacobs werden geener Geschiedenissen soo wijdlopigh en omstandigh beschreven/ als die van Joseph; hoe hy eerst een lijf-eygene Kneght; daer nae een driejaerige gevangene; verbolgens een Raedsheer van Pharao; eyndlijck Regent en Stadhouder over 't geheele Koninghrijck Egypten was. Welck hoogh-aensienlijck Ampt hy 80. gantsche jaeren heeft waergenoomen. Want in 't 30. jaer sijns ouderdoms wierd hy verheven tot deese Heerlijckheyd; en in 't 110. jaer is hy overleeden. Jacob, als hy al deese hoogheyd sijns Soons gesien/ en met de hooghste verheugingh genooten had/ is gestorven in 't 147. jaer sijns levens/ en in dat der Weereld

2256. 2256. Joseph gingh den wegh alles vleeschs in 't Jaer der Scheppingh 2310./ 57. jaren na de dood sijns Vaders; als de strijdbaere Koningh Mamitus over 't Assyrische Rijck heerschte.

Joseph. l. 1. Antiq. 18. Euseb. in Chron. Ang. lib. 18. de C. D. c. 5. Gen. XXV. XXVI. XXVII.

Gen. XXIX. XXX.

Josephs Geschiedenissen. *Gen. XXXVIII. XXXIX. XLI. Joseph. lib. 2. Antiq. cap. 2. & 3. Diod. Sic. lib. 1.*

D'ellende der Kinderen Israels in Egypten begind aen te gaen. *Exod. 1. Joseph. l. 2. Ant. c. 5.*

Eenige jaeren nae de dood Josephs begon d'ellende der Kinderen Israels in Egypten aen te gaen. Want een vreemden Koningh quam aen de Heerschappy/ die geen kennis had van Joseph, en hoe wel-verdiend hy sigh gemaekt had by 't Egyptisch Koninghryck. Als deesen sagh/ dat 't Hebreeuwsche Volck sigh boven maten seer vermeenighvuldighde; en hy derhalven begon te vreesen/ datse met'er tijd in veelheyd d'Egyptenaren moghten te boven gaen/ soo besloot hy/ haere jonge Manschap allenren uyt te roopen/ en gelijck als in den Bloessem te verderven. Hier uyt kanmen sien/ hoe lightlijck de weldaden en groote diensten van eerlijcke lieden aen der Vorsten Hoven vergeeten werden. Ten dien eynde beval de gedaghte Koningh de Hebreeuwsche Vroedvrouwen/ datse/ wanneerse ter hulp van d'in arbeyd sittende Wijven wierden geroepen/ de Dochtertjens wel souden in 't leven laten/ maer de Kneghtjens terstond nae de geboorte dooden. Doch deese Vroedvrouwen vreesden God meer/ dan 't gebod des Koninghs; en gaben voor/ datse niet veel by de Hebreinnen wierden ontbooden/ vermitsse van een veel harder natuer waeren dan d'Egyptische Vrouwspersoonen. Insonderheyd werden'er twee met naemen genoemd/ Siphra en Pua; welcke/ nevens d'andere/ om deeser goed-daed wil/ een rijke beloonigh van God ontfingen. Als nu deesen aenslagh den Koningh gemist was/ greep hy de saeck op een andere wijs aen; en beval/ alle nieuwlijcks-gebooren kinderkens van 't Manlijck Geslagt sonder onderscheyd te verdrincken. Dit bloed-bevel wierd oock aen seer veele onnosele suygelingen voltrocken;

Exod. 1.

ken;

ANNO MUNDI.

ken; en was een voorbeeld der onschuldige Kinderen/ die door den Tyran Herodes ten tijde der kindschheyd Christi werden vermoord.

Moses gebooren. Exod. II. Joseph. l. 2. Antiq. cap. 5. 6. Deesen godloosen Koningh en vreeslijken Kinder-moordenaer werd van de Heydensche Schrijvers genoemd Pharao Cenchres; oock Busyris. Syn moord-gebod heeft over de dertigh jaeren langh stand gegrepen. Onder hem is Moses van Amram en Jochebet, beyde uyt de Stam Levi, ter weereld gekoomen/ in 't Jaer nae de Scheppingh 2374./ voor Christi geboorte 1598. Hy is geweest de sevende van Abraham, in 't 350. jaer nae dat deese Vader der Gelovige van God uyt sijn Vaderland wierd geroepen. Als nu dit kind drie maenden oud was/ en sijn' Ouders geen middel wisten/ om het langer verborgen te houden/ settedense 't in een gevloghtene korf/ of een kistje van biesen/ wel gepeckt en versorght/ op de Vloed de Nyl; onseecker hoe 't er mee gaen sou. Bevaelen te gelijck hare Dochter Mirjam, vlijtigh aght te neemen/ wat sigh verder met 't kistje en 't geen'er in was sou toedragen. Ondertusschen quam Thermuthis, des Koninghs Dochter/ met haere Hof-jonckvrouwen aen deese Rivier/ om te baden. Wierd dit kistje gewaer. Liet het aen land haelen/ en 't kneghtje daer uyt neemen; met een besluyt/ van 't selve te doen opvoeden.

2374.

Artabanus apud Euseb. lib. 10. Prepar. Euang.

Uyt 't water getogen. Mirjam, alles gade slaende/ bood haer aen/ datse uyt de Hebreinnen een Voedster voor dit kind wou gaen haelen; en bragt daer op desselven Moeder voor haer; aen welcke de jonge Koningin deesen Vondelingh overgaf/ om te soogen. Dus is 't meergedagte kind behouden geworden/ opgevoed/ en Moses genoemd. Want in d'Egyptische Spraeck beteeckend mo water/ en yses uytgetrocken; t'samen Moyses, soo veel als uyt 't water getrocken. De Konungin Thermuthis nam hem aen in Soons plaets; en hy bleef aen 't Egyptisch Hof/ tot in 't veertighste jaer sijns ouderdoms.

Der Israëliten sware dienstbaerheyd in Egypten. Exod. II. III. seq. Onderwijl wierden d'Israëliten van d'Egyptenaren, door bevel des Koninghs/ boven maten seer geplaeghd met harden arbeyd en allerley swaere diensten. Want sy moesten meenighten van Graghten graven/ om 't water uyt de Nyl-vloed gintsch en herwaerts door de Landen te leyden/ tot bewateringh der selve: gelijckmen dan noch hedensdaegs allerweegen door geheel Egypten diergelijcke gragten vind. Boven dien moestense deselve met Dammen en Schuttingen verseeckeren:

oock ontelbaer-veel Tighel en gebackene steenen verbaerdigen/ met welcke veele Steden in Egypten ommuerd wierden.

Pyramiden of Graf-naelden, van haer ten deelen gebouwd. Veele/ soo der oude als nieuwe Geschiedschrijvers/ houden 't daer voor/ dat d'onsinnige Gebouwen/ en ongeloofiyke Moles, welke men Pyramiden noemd; en aen geene sijde der Rivier de Nyl (van de Stad Alkair) noch opgereght staen/ door de Hebreërs, geduerende haere dienstbaerheyd/ indien niet alle/ immers ten deele (want eenige onder deselve sijn op verre nae soo oud niet) sijn gebouwd geworden. En offe wel uytwendigh sijn van gehouwene stucken/ soo is echter 't binnen-gebouw van gebackene steen/ gelijck oock de Verwelffels zijn. Daer-en-boven getuygen de Geschiedboecken/ dat eenige der Pyramiden, of Graf-naelden/ t'eenemael van gebackene steenen sijn opgereght. En selfs sijn deese Wercken soo oud/ datmen niet weet/ wiese heeft laten maecken. Of nu wel deese soo boven maten kostlijke Grafspitsen verbaerdigt sijn/ niet alleen om de Nakomelingen te dienen tot een ooghblijckelijck bewijs der seer groote maght en rijckdom van Egypten, maer oock om de Koningen/ der selver Bouwers/ te verstrecken tot Begraefplaetsen nae haere dood/ soo heeft doch haerer

Herodotus lib. 2. & 4.

Plinius lib. 36. c. 12. Diodor. Sicul. lib. 1. cap. 63. 64.

ANNO MUNDI.

rer geenen 't geluck gehad / dat hy in eene derselve begraven is. Want 't Volck / eensdeels te seer beswaerd door den overmaetigen arbeyd; andersdeels door der Koningen hooghmoed en dwinghlandy te seer geparst/ heeft tegens haer soodaenigh een onwil opgenoomen / dat het / alsse gestorven waeren / de Lijcken geweld aendeed; oock wel gantschlijck in stucken scheurde. Derhalven d'andere / hier door wijser geworden / hare Dienaeren bevalen / datmen haer aen een ongeaghtte plaets nae haer overlijden sou ter aerden bestellen / om de woede des gemeenen volcks niet onderworpen te zijn.

Hoe veel jaeren, en van hoe veele menschen aen eene deeser Pyramiden gearbeyd is.

Van deese Wondergebouwen hebben verscheydene Schrijvers in 't breede geschreven: doch houden haer alle voor een onnodig werk; enckelijck aengevangen tot vertooningh der Koninghlijcke rijckdommen / maght / en menighte van geld. Aen de grootste en hoogste hebben 360000. menschen twintigh geheele jaeren sonder ophouden gearbeyd / onder den Koningh Chemis, van Herodotus genoemd Cheops. Twee onder deese Pyramiden, welcke al d'andere in grootte overtroffen / sijn altyd onder de seven Wonderwercken der weereld gereeckend geworden. Yeder sijde heeft in de breedte 883. maetvoeten; doch neemen allenxen af / tot datse op 't bovenste maer 25. voeten houden. De hooghte overtreft eenighsints de breedte / doch niet seer veel; soo datse bynae een Triangel maecken. Wy hebben den Leeser haere waeraghtige gedaente hier nae 't leven willen voor oogen stellen; te meer / wijl wy ons verseeckeren/ dat/ alhoewel veele / uyt onse Landen nae Egypten getrocken / deselve hebben beschreven / echter niemand die soo grondlijck en eygentlijck heeft afgebeeld.

Herodotus lib. 2.

Als nu de gemelde beswaernissen en harde dienstbaerheyd der Israëliten boven maten seer aenwies; Moses nu 80./ en Aaron 83. jaren oud was / sond God haer tot den Egyptischen Koningh / met bevel / dat hy 't Hebreeuwsche Volk sou laten vertrecken. Doch als Pharao sulcks weygerde / onaengesien de Wonderen en Teeckenen / welcke Moses voor hem deed / heeft de Heere de thien Plagen over Egypten laeten koomen. Hier op dan liet Pharao 't Volck eyndlijck trecken; doch haest bedaght hy sigh anders; en joegh haer met een geheele Heyrkraght aghter nae / om haer weer nae sijn Koninghrijck te doen keeren. D'Israëliten gingen drooghs voets door de Roode Zee. D'Egyptenaers volghden haer nae; doch wierden van 't water ('t welck tot daer toe ter beyder sijden had gestaen als een muer / den Kinderen Israels doortoght gevende) overvallen / en al t'samen daer onder versmoord / soo dat'er niet eenen levendigh afquam.

Josephus lib. 2. Antiq. cap. 5. 6. 7.

D'Egyptenaren in de Roode Zee versmoord. Exod. VII. VIII. IX. X. en XI.

De Hebreërs preesen God / en trocken voort; niet reght toe reght aen nae 't Land Canaan; maer naemen een seer verren omwegh / gelijck haer den Engel des HEEREN, dat is / de HEERE Christus, geliefde te voeren. De harde Rotsen moesten haer water geven in haeren dorst; de Wolcken des Hemels Manna ter spijs. Haere kleederen en schoenen verouderden / of versleeten niet. Een getal van 600000. weerbaere mannen trocken uyt Egypten, behalven Vrouwen en Kinderen / met seer veel Vee / en een grooten Tros. Deesen uytgangh geschiedde in 't Jaer der Weereld 2454./ en voor Christi geboorte 1496./ op den 15. dagh der eerste Maend / genoemd Nisan, of nae onse reeckeningh ontrent den aenvangh van April, als Ascades in Assyrien regeerde. Op deese reys/ die veertigh jaeren lang heeft geduerd / wierdense van eenige Naebuerige Volckeren met Krijghs-maght aengevoghten; als / van d'Amo-

Toght der Israëliten.

1 Cor. X.

2454. Exod. XII. Josephus, lib. 3. Antiq. Jud. cap. 1.2.4.

ANNO MUNDI.

d'Amoriten, Amalekiten, en Midianiten: doch al deselve hebbense geslaegen/ en overwonnen. Op den vijftighsten dagh nae haeren Uyttoght/ 't welck was den 5. Junii, op een Sabbath, heeft de HEERE haer sijne Wet gegeven op den Bergh Sinai. Hoe gantsch qualijck de Heydenen van deesen uyttoght der Israëliten uyt Egypten berigt sijn geweest/ kanmen leesen by Justinus Historicus lib. 36., en Cornelius Tacitus lib. 5.

Exod. XIX. IX.

erren omwegh les Kinde- en Israels uyt Egypten nae Canaan.

't Schijnd geen kleyne stof tot verwonderingh te geven/ dat 't Volck Israels op haren Toght soo een seldsaemen en verren omwegh heeft moeten ter hand neemen. Want God heeft niet gewild/ datse reght toe/ en door der Philistijnen Landschap/ nae 't Land Canaan souden reysen: maer veertigh gantsche jaeren langh heeft hy haer omgevoerd/ tot datse in 't een-en-veertighste jaer haer Leger aen de Jordaen neersloegen. Sy hadden wel een reghte en korte wegh konnen hebben uyt Egypten door 't Enge Land/ tusschen de twee Zeeën, de Middellandsche en de Roode, over den Bergh Casium, door de Woestijn Pharan, en 't Land Kedar; welcken wegh hare Voorvaderen hadden gebruyckt/ doese uyt Canaan nae Egypten trocken: Doch 't behaegde God/ haer dus wijd om te leyden; en d'oorsaecken daer van sijn in de H. Schrift te vinden. Sy sijn gegaen door de Roode Zee; en hadden gemacklijck aghter deselve konnen heenen trecken/ aen de plaets/ daer nu de Stad Sues leght. Door deese Zee geraeckt sijnde/ kondense Noord-Noord Oostwaerts sijn gereysd nae Canaan, doch hebben sigh tegens 't Zuyden nae 't Meir gewend.

Exod. III.

oghten n Legeringen der Israëliten; *en wat haer op deselve bejegende.*

Alsse nu weer den wegh nae 't Noorden namen/ sijnse gekoomen tot by Kades Barnea; 't welck is geworden een Grens-stad des Lands Israels, en door 't Lot den Stamme Juda ten deel gevallen. Doe moestense sigh omwenden/ en nae 't Zuyden keeren/ byna weer tot aen 't Roode Meir: welcken omwegh over de vijftigh mijlen gaens bedraeghd/ of noch meer/ nae haere Reysen. In haere tweede Legerplaets te Succoth is haer voor d'eerstemael verscheenen de Vyer en Wolck-Colomne. In de sevende Legeringh aen de Woestijn Sin wierdense met Manna gespijsighd. By d'elfde heeft God haer sijne Wet op den Bergh Sinai gegeven. In de twaelfde hebbense de dood gegeeten aen de Quackelen. In de veerthiende/ aen Paran, hebbense 37. jaeren en 6. maenden stil gelegen; wijlse/ door d'uytgesondene Kondschappers verschrickt en kleynmoedigh gemaeckt/ murmureerden/ en niet voort wilden: Waerom oock alle Mansperfoonen onder haer sterven moesten; en niemand/ als alleen Caleb en Josua, in 't beloofde Land sijn gekoomen van al de geene die uyt Egypten waeren getrocken. In de vier-en-dertighste Legerplaets by Zalmona wierd de kopere Slangh opgereght.

Deut. XXXIV. 2493.

Onnodigh is 't/ hier een wijdloopigh berigt te geven van de dood Mosis, welcke is voorgevallen in 't Jaer der Weereld 2493./ voor Christi geboorte 1456. Wy behoeven oock hier geen meldingh te doen van d'uytdeelingh des Lands Canaans onder de Stammen Israels door Josua; desgelijcks niet van de tijden der Righteren over 't Hebreeuwsche Volck; wijl dit alles/ en veel meer andere hier toe behoorende saecken/ omstandigh in de Heylige Bladeren is te vinden. Want na de dood van Josua, welcke valt in 't Jaer der Weereld 2511./ volkomentlijck 200. jaeren nae de dood van Joseph, heeft de regeeringh der Righteren begonnen; en duerde van Othniel af tot op den Propheet Samuel en den Koningh Saul; soo dat de Righteren/ volgens 't getuygenis des Apostels Pauli, tot op Samuel hebben geregeerd 350. jaeren. De gedenck-

Jos. XIII. *Joseph. lib. 5. Antiq. c.* 1. — 2511. — *Act.* XIII.

ANNO MUNDI.

waerdighste Geschiedenissen deeses tijds hebben sigh toegedragen onder Ehud, die der Moabiten Koningh Eglon in sijne kamer doorstack / en 80. jaeren langh 't Reghter-ampt in Israel bediende. Debora en Barack hebben der Canaaniten Koningh Jabin geslagen: waer ontrent de Manlijcke daden der twee Vrouwen / Debora en Jahel, wel in aght te neemen zijn. Vervolgens hebben geregeerd Gideon, Abimelech, Thola, Jair, Jephtha, Ebzan, Elon, Abdon, Simson, in orde de twaelfde. Nae hem sijn twee Priesteren gekoomen / Eli en Samuel, beyde uyt den Stamme Levi; doch seer ongelijck in haer bestier.

Judic. III. Joseph. lib. 5. Ant. cap. 5. & 6.

Judic. VI. &c.

Simson. 2800.

Simson heeft insonderheyd gebloeyd ontrent 't Jaer der Weereld 2800. Was een Man van Reusen kraght; die ongeloofllijcke daeden heeft verright. Want in sijne jeughd heeft hy een jonge Leeuw met sijne handen verscheurd / sonder eenigh Geweer of Wapen. Daer nae dertigh Ascaloniters gedood en uytgetrocken. Der Philistijnen koorn op haer' Ackeren verbrand / door een sonderlinge list met Vosschen: desgelijcks haere Wijnbergen en vrughtbaere Boomen. Duysend Mannen versloegh hy met eens Esels kinnebacken. De Poort te Gaza beurde hy op / en droeghse op een bergh. *(Sie de Figuer op de vorige sijde)* Doch deesen uytstekenden Held / die door geener vyanden geweld kon t'ondergebraght werden / quam eyndlijck door een Hoer ten val. Echter heeft hy noch in sijne dood / door de verbreeckingh der pilaeren / daer 't Gebouw op steunde / een groote meenighte Philistijnen jammerlijck doen omkoomen.

Jud. XIII. XIV. XV. XVI. Joseph. lib. 5. Antiq. cap. 10. Sulpit. Sev. lib. 1.

Heydensche Geschiedenissen.

Nu moeten wy oock yets verhaelen van de Geschiedenissen der Heydenen. In 't 30. jaer nae den uyttoght der Israëliten uyt Egypten werd gesteld den aenvang des Troyaenschen Rijcks door Dardanus; alhoewel al voor hem ter dier plaets een Regeeringh geweest is. Van deese Stad Troyen, en de verwoestingh des Koninghrijcks / sal hier nae werden gehandeld. Tot de tijd / in welcke Josua is gestorven / behooren de Gevallen van Cadmus, de Zoon van Agenor, Koning in Phœnicien; en de Broeder Europæ: van wien men seght / dat hy d'eerste was / die de Letteren / en de manier van schrijven / uyt Syrien in Grieckenland heeft gebraght. Ontrent 200. jaeren nae hem is Evander in Italien gekoomen; en heeft geheerscht in 't Gewest / daer nu de Stad Romen staet; welcke eerst 500. jaeren hier nae is gebouwd geworden. In de levens-tijd van Abimelech, Thola, en Jair, Reghteren over Israel, sijn voorgevallen de Geschiedenissen van Hercules, Theseus, en de beroemde Schipvaert der Grieckshe Helden nae 't Landschap Colchis, om 't Gulden Vlies te haelen.

August. lib. 18. cap. 12. Diod. Sic. lib. 5. c. 2.

Xenophon. in Æquivoc. Cicer. de Nat. Deor. l. 3. Virgil. 8. Æn. Hyg. Fab. 2. 3. Poet. Arist. l. 2. Apoll. l. 1. Palaph. de

Fab. Narr. Diod. lib. 4. cap. 8. Plin. lib. 13. Euseb.

De Heydensche Schrijvers maecken seer veel gewagh van haeren Hercules, de Zoon van Amphitruo en Alcmena; gebooren te Theben. Sy eygenen hem byna gelijcke / of noch grooter daden toe / als ons de H. Schrift van Simson verhaeld. Want sy schrijven van hem / dat hy / noch een Kind / in de Wiegh leggende / twee Slangen met sijne handen gegreepen / en doodgedruckt heeft. Dat hy in 't Nemeër Woud / by de Stad Cleona, een onguer-groote Leeuw versloegh / en met desselven huyd sigh bekleedde. Dat hy in Arcadia, by Erymanthus, een groot wild Swijn / 't welck seer veel schade had gedaen / levendigh gevangen nam. Den geweldigen Reus Antæus in Moorenland om 't leven braght. Een Walvisch / of een ander Zee-monster / 't welck de Jonckvrouw Hesione verslonden sou hebben / doodsloegh. De wreede onguere Rovers Cacus en Lacinius dempte. Den driekoppigen Helhond Cerberus bond. Sijn Vriend Theseus, en Alceste, des Koninghs

Daeden van *Hercules*, by de *Heydenen* seer breed voorgesteld.

Admeti

ANNO MUNDI.

Admeti Gemaelin / van de dood verloste. Al syne vyanden / welcke hem opt bejegenden / overwon / en uyt den wegh ruymde. Ondertusschen is 't bekend / dat de tijd van Hercules en Simson niet verre van malkander verschillen / gelijck uyt de bovenstaende jaer-reeckeningh kan afgenoomen werden.

Geschiedenissen van Jason. Diod. Sic. lib. 4. cap. 41. seq.

By d'aenteekeningh der tijden van Hercules behoord niet overgeslagen te werden de soo seer beroemde Scheepstoght van Jason en der andere Argonauten; welcke Geschiedenis wy / ten dienst der Leesers / hier wat breeder sullen voorstellen. Athamas, Koningh der Thebanen, had met syne Gemalin Nephele twee kinderen gewonnen / Phryxus, en desselven Suster Helle. Nae de dood van Nephele nam Athamas tot een nieuwe Gemalin Ino, de Dochter van Cadmus. Deese deed beyde de genoemde haere Stiefkinderen al 't leed aen datse bedencken kon; jae stond haer oock heymlyck nae 't leven; waer doorse gedwongen wierden / haere Stiefmoeder te wijcken. Begaven sigh derhalven / met een groote schat van Goud en Silver / op een Schip / 't welck een Ram ten Teecken voerde / en maeckten sigh dus uyt Grieckenland nae Asien. Helle kon / uyt Vrouwlijcke swakheyd / de Zee niet verdragen / maer stierf onderweegen; en haer Lijck wierd over boord geworpen; waerom oock deese Zee naderhand Hellespontus wierd geheeten. Haeren Broeder Phryxus voer voort; quam aen in 't Landschap Colchis, en leyde synen Schat by den Koningh Æta in bewaeringh. Hier uyt is ontstaen de Poëtische Fabel, dat Phryxus op een goudene Ram over Zee was gevaren; dien hy naederhand slaghtede / en syn gouden Vel by den Koningh Æta ophingh.

Oorsprongh van de naem Hellespont.

't Gouden Vlies, wat daer door werd beteeckend.

Langh hier nae stierf in Thessalien de Koningh deeses Lands / genoemd Æson, na dat hy synen jongen Soon Jason aen synen Broeder Pelias had bevoolen. Doch deesen poogde 't Weeskind van syn Vaderlijck Rijck te beroven / en hem uyt te schuppen. Sond hem ten dien eynde nae Colchis, om van daer de goudene Rams-vaght (gemeenlijck gesegt 't Gulden Vlies) / of de Schat van Phryxus, te gaen haelen; waer van d'uytvoeringh hem onmogelijck scheen. Jason liet een boven maten schoon Schip bouwen / Argo genoemd / en begaf sigh op de vaert. Om hem te vergeselschappen / voegden sigh tot hem d'alder-eedelste onder de Grieckische Vorsten / als Hercules, Castor, Pollux, Orpheus, Peleus, Telamon, Amphion, en veel meer andere. Jason quam in 't Eyland Colchis aen: en onaengesien 't Goudene Vlies / of den kostlijcken Schat Phryxi, door des Koninghs Ætæ Lijfwaght op 't alderblijtighst bewaeckt en bewaerd wierd / soo heeft hy echter / door hulp van Medea, des Koninghs Dochter / met welcke hy / buyten haers Vaders weeten / boeleerde / alle beswaerlijckheden overwonnen; dien soo boven maten heerlijcken Schat veroverd / en met sigh in Grieckenland gebraght. Doch deesen Jason heeft Medea, welcke haer Vaderland had verlaten / en hem over Zee was gevolghd / seer qualijck

Hoe van Jason gewonnen.

ANNO MUNDI.

geloond voor haere getrouwheyd. Want hy verstiet haer / en nam ten Gemaelin Glauca, Dochter des Koninghs van Corinthen. Deese ontrouw wierd van Medea sulcker wijs gewroocken / datse haer' eygene kinderen / by Jason gewonnen / om 't leven braght; en Glauca met het Pallays verbrandde. Deese Schipvaert der Argonauten heeft sigh toegedragen / volgens de nauwste uytreeckeningh / ruym twintigh jaeren voor den Troyaenschen Oorlogh; alhoewelse van sommige voor veel ouder werd gehouden.

Sijne trouwloosheyd tegens Medea, en haere wraeck.

Act. XIII.

Geduerende de tijd der 350. jaeren / in welke de Righteren over 't Volck Israels regeerden / door een sonderlinge Ordonnantie en Beroepingh Gods / syn voorgevallen de volgende Heydensche Geschichten. In 't Assyrisch Koninghrijck / of Monarchie, is gestorven Amyntas, nae een regeeringh van 35. jaren. Hem volghde Beloch, diens naems de II. Hem werd een Heerschappy van 25. jaeren toegeschreven. Op Beloch quam Balator, wiens Sceptervoeringh 30. jaeren heeft geduerd. Sijnen Nasaet was Lamprides. Op hem syn gekoomen d'andere / van welcke hier nae meldingh sal geschieden / tot op Laosthenes; in wiens 13. jaer / of ontrent deselve tijd / is voorgevallen de Krooningh van Saul, d'eerste Koningh van Israel. De gedaghte Assyrische Monarch werd van andere genoemd Baba, en Babius.

Assyrische Monarchen.

In Egypten hebben van de tijd Josuæ af en vervolgens geregeerd de Koningen Amerses, Rameses, Ammenophis, Sethos, die synen Broeder Armais, op wien hy een arghwaen van rebelly had geworpen / uyt 't Land verdreef. Deesen Armais, oock Danaus genoemd / reddede sigh met de vlught / en ontquam in Grieckenland, daer hy t' Argos heeft geregeerd. Van de naemen en heerschappy der Egyptische Koningen / welcke op Sethos syn gevolghd / heeft men geen seecker beright / tot op de tijd van Saul, en noch langh daer na; behalven dat de Regenten Tanitæ werden genoemd.

Koningen in Egypten, sederd de tijd van Josua.

In Grieckenland heeft Cadmus, nae dat hy syne Suster Europa by langh gesoght en niet gevonden had / niet weer na Phœnicien willen keeren / maer bleef in Bæotien, en bouwde daer de Stad Theben; welcke naderhand tot Koninghlijcke Maght is opgeklommen / en 't naebuerigh Landschap heeft beheerscht. Ten tijde van Debora en Barack is d'oude Janus met de syne t' scheep in Italien aengekoomen / en heeft daer een Stad gebouwd / Janiculus genoemd. Saturnus, van synen Soon uyt 't Land gedreven / besoght hem; hield sigh langh in Italien op / en heeft 't Landschap Latium dien naem gegeven. Janus syn in de Regeeringh gevolghd Picus, Faunus, Latinus; in wiens tijd Æneas in Italien quam; gelijck wy hier nae sullen verhaelen. In Phrygien heeft Tros, de Soon van Erichthonius, en Vader van Ilus, de Stad Troyen gebouwd; van welcke hy 't eene deel nae synen / 't andere nae syns Soons naem heeft willen noemen. Beyde deese Koningen / Tros en Ilus, hebben tegens Tantalus Oorlogh

Grieckenland.

Italien.

Ex lib. de Orig. Romæ, & Euseb.

Troyen gebouwd.

ANNO MUNDI.

logh gevoerd. D'oorsaeck was / om dat Ganymedes, de Soon van Tros, door de Zeerovers / met hulp van Tantalus, was weghgevoerd. In Kleyn-Asia heeft Bellerophon, een Corinthiër, en Zee-rover / door een seer snel Schip / genoemd 't Vliegende Paerd / de Havens en Oever onveyligh gemaeckt; oock grooten buyt bekoomen. In Thessalien wierd Oorlogh gevoerd tusschen de Centauris en Lapithis. D'eerstgenoemde voghten te paerd; d'andere te voet. De Nakomelingen van Hercules sijn uyt Peloponnesus verdreven; doch hebben sigh weer ingedrongen / en 't Geslaght Orestis uytgejaegd. Van d'andere Geschiedenissen / in deesen tijd voorgevallen / sal ter behoorlijcker plaets meldingh werden gedaen.

Bellerophon. Euseb. ex Palaephato.

De laetste / op de Lijst der Righteren over d'Israëliten, is geweest Samuel; die / noch seer jongh / naementlijck in 't twaelfde jaer sijns ouderdoms / sijn' eerste Godlijcke Beroepingh ontfingh. Deesen heeft / nae de dood des Hoogen-priesters Eli, 30. jaeren langh alleen geregeerd / seer wel en roemlijk / gelijck de H. Schrift van hem getuyghd; soo dat hy oock niet van d'alderminste ongereghtigheyd kon beschuldighd werden. Hem worden 40. jaeren toege-eygend; doch onder deselve behooren de thien jaeren der regeeringh Sauls. In 't een-en-dertighste jaer sijns Righter-ampts heeft hy / op bevel Gods (wijl d'Israëliten hardneckighlijck eenen Koningh begeerden) / Saul, de Soon van Kis, ten Koningh gesalfd; doe hy alderminst daer op daght / maer op wegh was / om sijns Vaders verloorne Eselinnen te soecken.

Samuel. 1 Sam. I. III. Joseph. lib. 5. cap. 11. & lib. 6. c. 2. 3. 4.

ANNO MUNDI.

Dus beginnen wy hier met Saul de Geschiedenissen der Koningen Israels; by welck volck den Reghterlijcken Stand veranderd wierd in den Koninghlijcken. Saul was uyt de Stam Benjamins, een Man seer schoon van gestalte / van een voortreflijck ligchaems-postuer / en een dapper krijghs-held. Twee jaeren / niet langer / is hy vroom / gehoorsaem geweest / en binnen de palen van sijn Ampt gebleven. Daer nae heeft hy niet alleen Gods bevel obertreeden / maer oock sijne misdaden willen reghtvaerdigen / welcke hy had bedreven in den Oorlogh en de Zeege tegens en over d'Amaleckiten. Anders is hy voorspoedigh geweest tegens de vyanden van Gods volck / de Philistijnen, Edomiten, Ammoniten, Syriërs, en d'alreeds genoemde Amaleckiten; welcke hy allerweegen sloegh en

Saul, Koningh over Israel. 1 Sam. IX. X. XV. Joseph. lib. 6. Antiq. Jud. cap. 4. 5. 6. 8.

verdelghde; behalven in den laetsten Strijd / wanneer Israel van de Philistijnen geslaegen wierd; sijne Soonen om 't leven quaemen / en hy wanhopig / om niet levendigh in der vyanden handen te vallen / sigh selven doorstack. Doe hy vernam / dat David sijnen Naesaet in 't Koninghrijck sou werden / heeft hy den selven / onaengesien hy sijner Dochter Man was / op 't alderuyterste vervolghd / en getraght te dooden; alhoewel te vergeefs. In Sauls tijd is den Oorlogh in Peloponnesus tusschen d'Inwooners en die van Athenen aengegaen: in welcken Codrus, der Atheniensen Koningh / om der gemeene welvaert wil / sigh in de dood begeven / en vrywilligh laeten verslaen heeft.

Joseph. lib. 6. Antiq. Jud. cap. 15.

Vell. l. 1. Euseb. in Chron. August. lib. 18.

cap. 19. Pausl. lib. 7. Valer. Max. lib. 5. cap. 6. Justinus l. 2. Oros. lib. 1.

Anderweegen in Grieckenland heeft een deel jonge Manschap sigh opgemaeckt / haer t'scheep na Asia begeven / en aldaer in 't Land aen de Zee / genoemd Jonia, een nieuwe Volckplantingh en Besettingh opgerigt; oock aensienlijcke Steeden gebouwd / als Mileten, Ephesen, en meer andere. In 't Land Israels, aen geene sijde der Jordaen tegens 't Oosten / hebben de Rubeniten en Gaditen dapper van haer getast; de Hagareners met Zeege bestreeden; der selver Land ingenoomen / en oock beseeten 320. jaren langh / tot

ANNO MUNDI. 2890. tot op den tijd van Tiglath Pilefer. De neerlaegh en dood Sauls valt in 't Jaer der Weereld 2890./ voor Christi geboorte 1058.

Troyaenschen Oorlogh, en om welke oorsaeck aengevangen. 2768. *Judic.* XII. *Dictys.* In 't Jaer der Weereld 2768./ en alsoo onder de regeeringh des Assyrischen Monarchs Teutanis/ die geweest is de thiende voor Sardanapalus, heeft sigh toegedraegen den soo seer vermaerden Troyaenschen Oorlogh: welke Stad/ nae datse nu 300. jaeren had gestaen/ van de Griecken gantschlijck wierd verwoest/ ter tijd als Jephtha en Abessan, of Ebzan, Righters over Israel waeren. Ons verhinderd hier niet/ dat eenige deese Geschiedenis veel wijder te rugge setten/ wijl sulcks van haer werd gedaen sonder eenige Chronologische grond. D'oorsaeck deeses Krijghs werd op de volgende wijs voorgesteld.

ANNO MUNDI. *Cretensis.* *Dares Phryg.* *Messala.* *Corv. de progen.* *Augustin.* *Georg. Cedrenus.* *Synops. Histor.* *Herod. l. 2.* Telamon, Acaci Soon/ Heer van 't Eyland Salamina, had hy sigh Hesione, Suster des Koninghs van Troyen; en wouse haeren Broeder niet weer geven. Daer op sond Priamus, om deesen hoon te wreecken/ sijnen Soon Paris in Grieckenland. Deesen heeft

Diodor. Sic. lib. 2. *Orosius lib. 1. cap. 17.* *Dion. lib. 1.* Menelaus, Koningh der Spartanen, sijne Gemaelin/ de schoone Helena, met geweld ontschaeckt; en wildese oock hem niet weer laeten tochoomen. Menelaus klaeghde deese smaed aen andere Grieckische Vorsten; welke/ op den Asiaen seer vertoornd/ sigh met hem opmaeckten/ en den Troyaenschen Veldtoght ter hand naemen. Onder deese waren de voornaemste Agamemnon, Vorst der Myceners, aller Griecken Generael-Veldoversten. Achilles, de Soon van Peleus, de sterckste en strijdbaerste onder allen. Menelaus van Sparta. Ajax, de Soon van Telamon, uyt 't Eyland Salamina, en noch eenen Ajax, de Soon van Oileus, Vorst der Locrensers. *Voornaeme Helden aen beyde de sijden.* Diomedes, de Soon van Tydeus, een Vorst uyt Ætolien. Ulysses, uyt 't Eyland Ithaca. Idomeneus uyt Creta. Nestor, een over-oud Man/ uyt Pylo. Patroclus, de Soon van Menetius, en meer andere. Onder de Troyanen waeren de meest-geaghtste de Soonen des Koninghs Priami, genoemd Hector, Alexander, Deiphobus, Troilus, Helenus: voorts Memnon, Æneas, Antenor, &c. Deesen Oorlogh heeft thien gantsche jaeren geduerd; in welcke tijd eerst 't Landschap Phrygia en 't Koninghrijck Priami door de Griecken ingenoomen; daer nae oock de Stad en 't Slot Troya belegerd; eyndlijck door 't bedrogh en de verradery van Antenor en Æneas veroberd wierd. De Geschiedboecken verhaelen/ dat in deesen soo langhduerigen Oorlogh op de sijde der Troyanen en der Griecken over de vijfthienmael honderd duysend menschen sijn omgekoomen.

Andere Geschiedschrijvers haelen d'oorsaken deeses Krijghs uyt een andere grond op. *Andere gegevene oorsaecken van den Troyaenschen Oorlogh.* Hercules had voor deesen de Stad Troyen aengevallen/ en den Koningh Laomedon, Vader van Priamus, in den Oorlogh verslagen/ oock sijne Dochter Hesione met sigh na Griekenland overgevoerd. Priamus, doemaels noch seer jongh/ wierd gevangen/ doch door sijne Landstanden weer verlost. Als nu deesen Priamus tot sijne jaeren en volle regeering geraeckt was/ sond hy Antenor nae Griekenland, om sigh daer te beklaegen over de smaed en schaede/ sijnen Vader door Hercules, tegens alle reght en billijckheyd/ toegevoeghd. Maer als Antenor hier niets kon verrighten; jae noch daer-en-boven bespot wierd/ deed Priamus sijnen Soon Alexander (oock Paris genoemd) na 't Land der Grieken gaen/ om al deesen hoon te wreecken: die daer met de schoone Helena handelde/ gelijck alreeds hier boven is verhaeld. Van deesen Oorlog doen bynae alle Heydensche Schrijvers meldingh. *Mantua in Italien* Een gedeelte der selve getuygen oock/ dat de

ANNO MUNDI.

gebouwd.

Stad Mantua in Italien ontrent deese tijd/ wel 600. jaeren voor de Stad Romen, gebouwd wierd.

Of wel de *Griecken* de Stad *Troyen* wonnen, en verwoesteden, soo haddense echter groote schaede geleden.

In den voorgedagten Troyaenschen Krijg is insonderheyd gedenckwaerdigh / dat of wel de Griecken eyndlijck / gelijck wy gehoord hebben / de Stad / en 't Slot Ilium, waer in Koningh Priamus woondde / verоverden en verwoestten / echter in de thien jaeren (want soo langh heeft deesen Oorlogh geduerd) niet alleen veele duysenden der haere sijn omgekoomen / maer oock haere Vorsten en Oversten / nae de verworvene Zeege / bynae al t'saemen jammerlijck sijn te grond gegaen; of anders in groot ongeluck geraeckt. Want Agamemnon, der Griecken algemeenen Veld-Oversten / is / doe hy weer t'huys was gekoomen / door bestel en bevoordering van sijn' eygene Gemaelin Clytemnestra, door Ægisthus, haeren Overspeeler / om 't leven gebraght. Ajax, de Soon van Telamon, uyt 't Eyland Salamina, heeft sigh met sijn eygen Swaerd doorstoocken. Idomeneus, uyt 't Eyland Creta, is / nae geleedene Schipbreuck / als hy nauwlijcks t'huys was gekoomen / van de sijne verdreven geworden / en moest in Calabrien ontvlieden. Diomedes, vernoomen hebbende / dat sijne Gemaelin / terwijl hy afweesigh was geweest / ten Hoer was geworden / wou niet weer nae huys / maer is nae Apulien getrocken / en daer gestorven. Ajax, de Soon van Oileus, Vorst der Locrensers, is met al de sijne in de Zee verdroncken. Ulysses heeft nae den thienjaerigen Oorlogh noch andere thien jaeren wijd en breed in ballinghschap moeten omswerven / en ontelbaere jammeren uytstaen; tot dat hy eyndlijck van sijnen Soon Telegonus, welcke hy by Circe had gewonnen / wierd doodgeschooten. Van d'Asiatische Vorsten

ANNO MUNDI.

Al haer' Oversten is 't seer rampsalig gegaen.

Trouw van *Æneas* tot sijnen Vader.

sijn'er nauwlijcks eenige de dood ontkomen / behalven Antenor, die in Italien quam / daer hy de Stad Padua bouwde / en Æneas, de Soon van Anchises en Venus; die / onder den brand der Stad Troyen, sijnen ouden Vader op de schouderen nam / sijnen Soon Ascanius aen de hand leydde / en haer beyde / midden door de Vlammen / en de Swaerden der vyanden / daer uyt / en in seeckerheyd braght. Deesen Æneas is de Stamvader aller Romeynen, insonderheyd van Julius Cæsar en desselven Nakomelingen.

Andere Oorlogh in *Grieckenland*, by *Theben*.

Een geruyme tijd voor de veroveringh van Troyen is noch een andere en seer bloedige Oorlogh in Grieckenland voorgevallen by de Stad Theben in Bœotien, waer in weersijds veele duysenden menschen sijn gesneuveld. Vermits deese Geschiedenis niet soo in 't gemeen bekend is / als wel de voorige / soo willen wy deselve hier oock wat wijdloopiger voorstellen.

Geschiedenissen van *Laius*, *Jocasta*, *OEdipus*, *Eteocles* en *Polynices*. *Oros. lib.* 1. *cap.* 12. *Apoll. lib.* 3. *Pausan. in Bœot.*

Laius, der Thebanen Koningh / had met sijne Gemaelin Jocasta, Dochter van Creon, die oock te Theben heerschte / een Soon gewonnen / genoemd OEdipus. Doch vermits Laius, d'Afgoden gevraeghd hebbende / tot antwoord had bekoomen / dat deesen sijnen Soon hem eens om 't leven sou brengen / soo wou hy dit kind niet opvoeden / maer beval datmen 't sou dooden. De Kneghten / dien sulcks gebooden was / hadden meedelijden met dit ellendigh Wight; en wilden 't door haere handen niet uyt de wereld weghruymen / maer wierpen 't in een Bosch; lieten 't daer leggen / en gingen heenen. Phorbas, een Koeharder / vond het / en braght het sijnen Heer Polybius, Koningh der Corinthiërs; die / wijl hy kinderloos was / dit Kneghtje niet alleen deed opvoeden / maer oock voor sijnen Soon aennam. Doe nu OEdipius tot sijne jaeren was geraeckt / quam hy in der Phocensers Landschap / en sloegh / in een Tumult / sijnen Vader Laius dood / sonder hem te kennen. Als nu deesen OEdipus gewaer

ANNO MUNDI.

gewaer wierd / dat hy niet d'eygene / maer alleen d'aengenoomene Soon van Polybius was / kreegh hy begeerte / om ſijnen Vader / dien hy alreeds verſlaegen had / op te ſoeken; en quam te Theben. Hier gebeurden 't / dat hy Jocaſta, de Weduw van Koningh Laius, ten Houwlijck nam / onbewuſt datſe ſijn eygene Moeder was. Dus bequam hy met haer 't Koninghrijck en de hooghſte maght over de Stad Theben en 't geheele Landſchap. By deeſe ſijne Moeder Jocaſta heeft hy twee Sonen gewonnen / Eteocles en Polynices; van welcke in 't vervolg breder berigt gegeven ſal werden. Als hy nu langh hier nae vernam / dat hy / gantſchlijck buyten ſijn weeten / Vadermoord en Bloedſchande had bedreven / wierd hy daer over ſoo bedroefd / dat hy ſigh ſelven d'oogen verdierf / en blind maeckte. Sijne Dochter Antigona moeſt hem leyden ter plaets daer hy ſijn wou.

OEdipus ſlaet onwetende ſijnen vader dood, en neemd ſijne moeder ten Gemalin.

Sijne droefheyd, doe hy 't gewaer wierd.

ANNO MUNDI.

OEdipus eyndlijck / oud en blind / ſtierf van hertenleed / en liet ſijne beyde gemelde Soonen 't Thebaenſche Koninghrijck agter; doch ſulcker wijs / datſe yeder jaer om jaer / nu d'een dan d'ander / de Heerſchappy ſouden voeren. Eteocles was d'oudſte / en derhalven nam hy de Regeeringh eerſt aen. Ondertuſſchen trock ſijnen Broeder Polynices na de Stad Argos; en Adraſtus, der Argiveren Koningh / gaf hem ſijne Dochter Argia ten Houwlijck. Doe nu 't eerſte jaer verſtreecken was / quam Polynices te Theben, en wou / uyt kraght des Vaderlijcken Teſtaments, in de Regeeringhs-voeringh treeden. Doch ſijnen oudſten Broeder Eteocles, die in 't neſt ſat / wou hem de plaets niet inruymen. Polynices klaeghde deeſe onbillijckheyd ſijnen Schoonvader Adraſtus: die van de naburige Grieckſche Vorſten hulp verſoght / om ſijnen Schoonſoon met geweld in 't Vaderlijck Rijk te ſetten. Dus trocken ſeven der ſelve met Krijghsmaght voor de Stad; en hier uyt ontſtond een bloedigen Oorlogh; waer in de gedaghte ſeven Vorſten al t'ſaemen / behalven eenen / om 't leven quamen. Meerendeel waerenſe uyt 't Landſchap Peloponneſus (tegenwoordigh Morea) geboortigh. D'uytgangh deeſes Krijghs was / dat de twee Broeders / alsſe in een Slagh d'een d'ander bejegenden / ſoodanigh op malkander aenſetteden / datſe beyde dood bleven. Creon, de vader van Jocaſta, die te Theben de heerſchappy voerdde / verbood op lijf-ſtraf / Polynices te begraven / of / nae de gewoonte der Grieken, ſijn Lijck te verbranden. Als evenwel Argia, Gemaelin van Polynices, en Antigona, desſelven Suſter / ſigh ſulcks onderwonden / wierdenſe beyde / door bevel van Creon, om 't leven gebraght. De Poëten verhaelen / dat / terwijl 't ligchaem van Eteocles op den houthoop verbrand / en 't Lijck van ſijnen Broeder Polynices op hem geleght wierd / 't ſelve ſigh van ſelfs op d'eene ſijde wendde: dat oock de vyervlammen ſigh in tweeen verdeelden; even als of de Broederhaet ſigh noch nae haere dood in haere Lijken bewoogh / en vertoonde. Deeſe Geſchiedenis heeft ſigh toegedraegen ontrent 't Jaer der Scheppingh 2730. of 2740.; doe Thola, of Jair, over Iſrael Righer was. 2730.

Oorlogh tuſſchen de twee Soonen OEdipi, om de regeeringh.

Diod. lib. 4. cap. 66. 67.

Welcke d'een d'ander in een Slagh om 't leven brengen.

Statius. Lucanus.

Hier boven / onder 't verhael der Geſchiedeniſſen van Hercules, hebben wy gewag gemaeckt van den dapperen Held Theſeus. Vermits van hem de ſeer magtige en door de gantſche weereld vermaerde Stad Athenen, wel niet eerſt gebouwd / maer ſeer treflijck vergroot / verheerlijckt / met veel volck beſet / met mueren omvangen / met goede Wetten voorſien / en gantſch wijſlijck geregeerd geworden is / ſoo moeten wy hier een weynigh van de genoemde Stad / daer nae oock yets van Theſeus ſelfs / die een getrouwe vriend van den meergemelden Hercules was / den Leeſer voordraegen.

Kort beright van den

D'aen-

ANNO MUNDI.

2410. Aenvangh der Stad *Atheenen*; en derselver vervolgende Vorsten. *Eusebius Vell. Paterc. Justinus. lib. 2. cap. 6.*

D'aenvangh der Stad Atheenen stellen de beste Kronijck-schrijvers op 't Jaer der Weereld 2410./ voor de geboorte des Heeren Christi 1557./ in 't 36. jaer van Moses, ontrent de tijd dat Caleb en Josua gebooren wierden; als Spatetus de Heerschappy had over d'Assyrische Monarchie. De Koningen / of Vorsten der Atheniensen werden in de Grieckſche Historien vervolgens aldus geteld. Cecrops. Deese heeft de Boeren van 't Landschap Attica by een gebraght / verdeeld in twaelf kleyne Steedekens: in 't midden der selve een Slot tot sijne Hofhoudingsplaets gebouwd / en 't selve genoemd Cecropia. Naederhand is'er een Stad bygegroeyd / welcke / ter eeren van d'Afgodin Minerva, de naem van Atheenen ontfingh. Op Cecrops is gevolgd sijnen Schoonsoon / of Dochters-man Cranaus. Nae deesen Amphictyon. Voorts / Erichthonius, Pandion, Erechtheus, Ægeus, en Theseus. Deese heeft d'Inwooners der twaelf Steedekens / gelijck oock d'overige Boeren / by een getrocken / en haer 't Burger-reght t'Atheenen gegeven / waer door deese Stad tot een aenmercklijcke wasdom en opkoomst geraeckte.

Thesei leven en daden. *Plutarch. in vita Thes. Strabo.*

Onder de manhafte daeden deeses Thesei sijn de voornaemste / dat hy eenige verschriklijk-wreede Dieren omgebragt / en dit Griekſche Landschap van de Struyckrovers verlost heeft; soo dat hy in dit deel voor sijnen vriend en medgesel Hercules niet veel behoefde te wijcken. Oock heeft hy niet alleen tegens Mannen / maer oock met de strijdbare Vrouwen / genoemd Amazoones, Oorlogh gevoerd.

Amazonen, belegeren *Atheenen*: en bloedige Slagh. *Oros. lib. 1. c. 15. Diod. l. 4. c. 28.*

Dese Amazonen quaemen met haere Koningin Hyppolite uyt Groot-Asien over de Zee-engte Bosphorus Cimmerius in Kleyn-Tartaryen: van daer door Podolien en Thracien in Grieckenland; en legerden sigh met een groot Heyr voor de Stad Atheenen. Hier is tusschen d'Atheniensen met haeren Vorst Theseus aen d'eene / en de gemelde strijdbare Vrouwen aen d'andere sijde / een bloedigh Gevecht voorgevallen. Weynigh ontbrack 'er aen / of die van Atheenen waeren in de vlught geslagen geworden. Van d'Amazoonen sijn'er veele omgekoomen / en aen verscheydene oorden begraven; insonderheyd ter dier plaets / welcke naederhand Amazonium wierd genoemd.

Andere vierweeckige schermutselen tusschen deese Vrouwen en d'*Atheniensen*.

Dit verlies echter heeft deese Vrouwen niet gantschlijck konnen verschrickt of vertsaeghd maecken. Op nieuws trocken se te veld / en leverden d'Atheniensen noch eenige maelen Slagh. In dit tweede Gevecht moesten die van Atheenen, in de lincker Slagh-orde staende / wijcken; en wierden van d'Amazoonen gedreven tot aen de plaets Eumenides. Doch die op de reghter sijde van der Grieken Slagordeningh stonden / by welcke Theseus was / queeten sigh beeter / en sloegen d'Amazoonen van de Plaetsen Palladio en Lyceo te rugge. Drongen voorts door / tot datse aen de lincker Vleugel van der Wijven Slaghorde quamen; waer op dan beydersijds geen geringe schade wierd geleeden. Als dese Schermutselen vier geheele weken hadden geduerd / wierd ten laetsten Vreede tusschen beyde de partyen gemaeckt; deselve weersijds met een Eed en Offerhanden bevestigende.

Eyndlijck wierd Vrede gemaeckt.

D'Atheniensen hebben een lange tijd hier nae voor de verslaegene Vrouwen geofferd / en in haere Gesangen haerer met roem gedaght. Eene deeser Amazoonen, genoemd Antiopa, bleef by den Vorst Theseus: die oock by haer een Soon won / geheeten Demophoon, sijnen Naesaet in de regeeringh over 't Land Attica. In den gemelden Toght der Amazoonen uyt 't Land der Scytiërs in Asia nae Grieckenland, sijn'er gintsch en herwaerts / eer se t'Atheenen konden koomen / al veele van 't Landvolck omgebraght. Gelijck dan der selver Begraefnissen werden getoond in der Megarensers Gebied; desgelijcks by Chæronea aen de Rivier Hæmo: in Thessalien by de Steden Scotusa en Cephala; oock anderweegen.

Getuygenissen, dat 'er *Amazonen* geweest sijn.

Dat de verhaelen der Geschiedenissen deeser strijdbaere Vrouwen voor geen verdigtselen sijn te houden / betuygen ontelbaer-veel Historieschrijvers / Hippocrates, Mela, Plinius, Solinus, Justinus, Diodorus Siculus, Curtius; insonderheyd Eusebius Cæsariensis, en Clemens, des H. Apostels Petri Reysgenoot. Deeser aller authoriteit is by ons in een veel grooter aensien / als 't geen den eenigen Strabo daer tegens keft. Selfs oock Æneas Sylvius schrijft desgelijcks van de Boheemsche Vrouwen. Dan nog getuygen Oviedus en meer andere / dat noch hedensdaeghs sulcke Amazonen by de Rivier Maragnon in West-Indiën werden gevonden.

De Geschiedenis van Theseus valt op 't Jaer der Weereld 2739./ ontrent de tijd dat Boaz Ruth ten Houwlijck nam / en by deselve won Obed, de Grootvader van David, Koningh over Israel. 2739. *Ruth.* IV.

Verschillende meningen onder de Schrijvers, van *Æneas.* *Titus Livius lib. 1. cap. 1.*

Op hoedaenigh een wijs Æneas, nae dat de thienjarige Troyaensche Oorlogh sijn eynd had bekoomen / sigh selven en sijnen Vader Anchises uyt den brand en ondergangh deeser Stad heeft gereddet / is hier boven aengeweesen. Hier van sijn by d'oude Latijnsche Geschiedschrijvers verschillende meeningen. Eenige / en onder deselve Luctatius, geven voor / dat Æneas niet minder een Verrader sijns Vaderlands sou geweest sijn / als Antenor; waerom oock deese beyde alleen vergund was / met de haere te mogen vertrecken. Andere / welcke meer in getal sijn / verhaelen / als Agamemnon en de Griecken saegen de sonderlingh-groote getrouwheyd van Æneas tegens sijnen Vader; desgelijcks sijne Godsdienstigheyd / als die alles liet leggen / om de Huys-goden met hem te dragen; datse door deeses Mans deughden bewoogen wierden / hem te veroorloven / niet alleen den vryen uyttoght / maer oock soo veel der Troyanen met hem te neemen als hy wilde. Waerom hy sigh oock met veele Goederen / en al de geene die hem vrywilligh volghden / Mannen en Vrouwen / t'scheep begaf; en na een langhduerige Schipvaert / op welcke hem veele ongevallen / swaere wederwaerdigheden bejegenden / eyndlijck in Italien quam; en in de Zeeboesem Baiano, by den Bergh Miseno in

Sijn' aenkoomst in *Italien.*

ANNO MUNDI.

in 't Koninghrijck Napels aenlandde. Van daer is hy te Cajeta gekoomen; en soo voorts ter plaets / daer Laurentium heeft geleegen / en de Koningh Latinus regeerde. Als deesen Latinus d'aenkoomst deeser vreemde Gasten vernam / en niet weynigh voor haer bevreesd was / heeft hy syn Landvolck opontboden / en is dus de Troyanen te gemoet getrocken. Doch als hy sagh / dat de Vreemdelingen met Harnassen / Schilden / Spiessen / en Swaerden op 't alderbeste gewapend; de sijne daer tegens niet anders als met Steenen / Stocken en Hoygabels voorsien waren / soo is hem 't hert gantsch outvallen; derhalven hy met Æneas vreede machte / en hem aenvanghlijck vijf-hondert Mergen Lands inruymde.

Geval met een Sogh.

Daer op hebben de geene / welcke sigh by Æneas bevonden / een groote Sogh / of Moeder-swijn / uyt 't Schip gehaeld; in voornemen / van 't selve ten Offer te slaghten; gelijck by 't sluyten van Verbonden gebruyckelijck was; doch 't Varcken is uytgebrooken / en weghgeloopen. Æneas, van sijn' Afgoden een antwoord bekoomen hebbende / volgde 't Swijn aghter nae; en vond het onder eenen Eyckenboom / daer 't dertigh Jongen had geworpen. Hier door wierd hy bewoogen / ter selver plaets een Stad te bouwen / welcke hy noemde Lavinium, nae Lavinia, de Dochter Latini, welcke was sijne tweede Gemalin. Deese aenkoomst van Æneas met de Troyanen in Italien, en de bouwingh der gedaghte Stad Lavinium, koomd te vallen op 't jaer der Weereld 2790. / voor de bouwingh der Stad Romen 425. jaeren; als Abdon de twaelfde Righter over Israel was.

Lavinium van Æneas gebouwd.

1790.

Oorlogh van Turnus tegens Latinus en Æneas; en wat sig in den selven toe-droegh. Eusebii Chron. Augustinus lib. 18. de Civit. Dei, cap. 10. Dionys. lib. 1.

Deese Lavinia, des Konings Latini Dochter / was alreeds te vooren verloofd aen Turnus, de Vorst der Rutulers. Soo haest deesen wierd bericht / dat haeren Vader haer aen een Vreemdelingh ten Houwlijck had gegeven / vergrimde hy daer over soodanigh / dat hy een Krijghsheyr op de been braght / en daer mee op sijnen Nabuer Latinus aentrock. Hier tegens stelden beyde Latinus en Æneas sigh in staet van tegenweer / en gingen Turnus te gemoet. 't Quam tot een Slag; waer in d'oude Latinus sneuvelde. Æneas evenwel gingh in den Oorlogh tegens de Rutulers voort; en in een ander Gevecht geraeckte Turnus om 't leven. Amata, des Koninghs Latini Gemaelin / sig soo korts nae malkander beroofd vindende van haeren Man / en van haeren Neef Turnus, verhingh sigh door droefheyd. Vermits sigh nu de Rutulers te swack bevynden / om Æneas tegenstand te doen / soo riepen se eenen Vorst uyt der Toscanen Land / genoemd Mezentius; met belofte / datse hem / indien hy de Zeege behield / de Heerschappy van Turnus souden inruymen. Daer op heeft den Oorlogh tusschen beyde deese partyen eenige jaeren langh geduerd / tot dat Æneas, sigh te swack bemerckende / hem binnen de Stad Lavinium beslooten hield; waer door Mezentius meester in 't veld bleef.

Æneas in

Ondertusschen verdroot Æneas sijns vyands hooghmoed niet weynigh. Liet derhalven sijnen Soon Ascanius in de Stad / en trock tegens Mezentius uyt. Daer geschiede een harde Strijd aen seecker Meir / 't welck gemaeckt wierd van 't water der Vloed Numici. Onder 't Gevecht verhief sigh een seer verschrickelijck Donder-onweer / met vreeslycke Stroomen en swaeren Hagel; soo dat van een diergelijck nauwlijcks ooyt meer was gehoord. Beyde de Krijghs-heyren geraeckten hier door in onorde / en moesten den Strijd ynstellen. Ondertusschen konnen Æneas nergens vinden; derhalven 't vermoeden ontstond / dat hy in 't Meir moest verdroncken zijn. Doch vermits hy van de sijne boven maten seer bemind was / soo stropden se uyt / dat hy van de Goden onder dit geweldigh Onweer was opgenoomen / en in den Hemel verplaetst. Seer veel hielp hier toe / dat sijnen Soon Ascanius, en eenige andere hem langh daer nae saegen / even in sulck een Gewaed en Rustingh / gelijck hy in 't Gevegt had aengehad. Derhalven wierd hem ter selver plaets een Tempel gebouwd.

ANNO MUNDI.

een Slagh, onder een vreeslijck Donder-onweer vermist.

Wat de sijne van sijn' opneming voorgaven.

Nae de dood van Æneas, die de Regeering in Italien niet langer als 3. jaeren heeft gevoerd / is sijnen Soon Ascanius der Troyanen en Latijnen Koningh geworden. Sijne Regeeringh heeft 38. jaeren geduerd. Men twijffeld / of deesen Ascanius, die oock Julus werd genoemd / is geweest de Soon van Æneas, gewonnen by Creusa, de Dochter Priami, met sijnen Vader uyt Troyen getrocken; of van Æneas geteeld by Lavinia, de Dochter Latini, sijne tweede Gemaelin; en alsoo in Italien gebooren. D'eerste meeningh laet Virgilius sigh behaegen; doch andere hellen liever over tot de tweede; en stellen / dat hy sijn Grootvaderlijck Rijck / naementlijck Latium, door Erfreght heeft beseeten. 't Sy nu soo 't wil / Ascanius heeft / om sijns Vaders dood te wreecken / den Oorlogh tegens Mezentius voortgeset / vermits hy sig in geen billijck verdragh met de Latijnen wou inlaten. Daer op belegerde deesen de Stad en 't Slot Lavinium. Ascanius deed met de sijne een Belofte / datse al de Wijn / welcke van dat jaer sou wassen / aen Jupiter Heyligen / en in sijnen Tempel brengen souden. Vielen daer op uyt / en hielden een scharp Gevecht met de Toscaners; welcke van de Latijnen op de vlugt geslaegen wierden. Lausus, de Soon Mezentii, bleef selfs in deese Neerlaegh dood. Dit verlies bewoogh Mezentius, Vreede te maecken met de Latijnen: welcke Ascanius, om deese dapperheyd / deughd / en der zeege wil / tot in den Hemel verhieven / en de Goden gelijck aghtten. In den aenvangh sijner Heerschappy vreesde sijne Stiefmoeder Lavinia (die sigh van haeren Man Æneas bevrught bevond) soo seer voor hem / datse sig verborgen hield in een Wildernis / en soo langh bleef by Thyrrus, haers Vaders Veehoeder / tot datse verlost was van een jonge Soon; die de naem van Sylvius ontfingh / om dat hy in 't Woud was gebooren.

Ascanius, Soon van Æneas, Koningh der Troyanen en Latijnen.

Verschil, wie sijne Moeder was.

Sijnen oorlogh tegens Mezentius.

Vreede gemaeckt.

Sylvius, Soon van Æneas.

't Volck meende / dat Ascanius sijne Stiefmoeder had doen ombrengen; doch hy deed haer

Ascanius bouwd de

ANNO MUNDI. haer soo blijtigh soecken / datse weer te voorschijn werd gebraght. Heeft haer oock hier nae met haeren Soon seer wel en in waerde gehouden. In 't dertighste jaer sijner Heerschappy heeft hy beginnen te bouwen de Stad Alba Longa; en sigh daer by indagtigh gemaeckt de dertigh Biggen / welcke 't voorgedaghte Moeder-swijn had geworpen. Wijl oock dat vrughtbaere Varcken wit was geweest / noemde hy sijne gebouwde Stad Alba, dat is / de Witte. Virgilius Maro duyd de geboorte der dertigh Varckentjens op de drie-honderd jaeren / welcke verloopen sijn van de bouwingh deeser Stad Alba tot op de geboorte van Romulus en Remus. De dood Ascanii valt in 't Jaer der Weereld 2832.; als Eli Righter was over Israel, en Thineus Monarch in Assyrien.

Stad *Alba Longa*; en waerom soo genoemd.

Virgil. lib. 1. Æn.

Sijne dood. 2832.

Koningen over de Hebreën.

Van den aenvang des Hebreeuwschen Koningrijcks hebben wy hier boven gehandeld. Op den Koningh Saul is in de Regeering over Israel gevolghd / niet op Menschlijcken raed / niet uyt Erfreght / niet door Verkiesingh / maer op uytdrucklijck Bevel en Ordonnantie Gods / David, de Soon van Isai, Soonssoon van Obed, uyt de Stam Juda. Hy was gebooren te Bethlehem, in 't Jaer der Weereld 2860.; voor de geboorte Christi, 1088.; in 't 46. jaer van des Propheeten Samuels ouderdom / en in 't 12. van sijn Righter-ampt. Hy had in sijne jeughd de Schapen gehoed; met Leeuwen en Beeren sijn spel gedreven / even als met Lammeren en Bocken; gelijck hy van sigh selven getuyghde. In 't twintighste jaer sijns ouderdoms heeft God hem tot het Koninghrijck beroepen / en ten Koningh doen Salven; alhoewel hy eerst thien jaren daer nae van 't Volck aengenoomen en bevestight is geworden.

David. 1 Sam. II. en V.

2860.

Davids verrightingen en bejegeningen. *1 Sam.* XVII. *Joseph. lib. 6. Antiq. cap.* 11. 13. 14.

In sijne noch jonge jaeren heeft hy den geweldigen Reus Goliath verslaegen. Wierd des Koninghs Sauls Musicant, en Wapendrager / oock Schoonsoon. Nauwlijcks heeft hy konnen ontwijcken de vyandlijcke laeghleggingen en vervolgingen sijns Schoonvaders; waer tegens hy desselven leven verschoonde / als God hem in sijne handen gegeven / en hy hem lightlijck konnen dooden had. Hoe gantsch swaer deese Vervolgingh is geweest / welcke heeft geduerd tot op de dood van Saul, kan hy in sijne Psalmen niet genoeghsaem klaegen. Nae deesen omkoomingh is hy van desselven Hoofdlieden noch bynae vijf jaeren lang aengevoghten en omgedreven; insonderheyd van Abner, die Isboseth, Sauls Soon / ten Koningh had opgeworpen / en hem met geweld by 't Rijck wou behouden. Of nu wel David by Sauls leven eenige treflijcke overwinningen bevoght / soo sijn echter sijne Triumphen noch grooter geweest na sijne dood / doe hy tot de volle Regeeringh was gekoomen. Want hy overwon de Philistijnen, Moabiten, Ammoniten, Syriërs, en andere Volckeren / tot aen de Rivier Euphrates: verdelghde oock d'overgeblevene van 't Geslaght der Reusen. De Stad Jebus, dat is / Jerusalem, heeft David stormenderhand veroverd; deselve ten Hoofdstad en Hofhoudinghs-placts des Rijcks gemaeckt. Vermits hy sigh swaerlijck had besondighd door Moord en Overspel / heeft hy / ter straf / van sijn' eygene Kinderen veel smaed / hertenleed en vervolgingh moeten uytstaen; insonderheyd van Absalom, die sijnen Broeder Amnon versloeg; tegens sijnen Vader rebelleerde / en den selven / in 't 32. jaer sijns Koninghrijcks / boosslijck verdreef. *2 Sam.* XI. *&c.*

David is gestorven in 't Jaer der Weereld 2930. / voor Christi geboorte 1018. / als hy 70. jaeren geleeft / en 40. over Israel geregeerd had; *1 Reg.* 11. 2930.

ANNO MUNDI.

had; te weeten/ 7. jaeren te Hebron, en 33. te Jerusalem. Hy was een gewenscht Koningh; een Man nae Gods hert; een heyligh Propheet, maghtigh Vorst/ zeeghrijck Veldheer/ voortreflijck Musicant, en Godtijck Schrijver; die dickmael in den persoon Christi spreeckt; gelijck dan oock de Heere Christus sijne woorden heeft gebruyckt. Sijne Psalmen (seght d'Oudvader Chrysostomus) kan de Kerck soo weynigh ontbeeren/ als de Weereld de Son.

Davids Vrouwen en Kinderen,

Doch vermits David veele Vrouwen/ en hy deselve verscheyde Kinderen heeft gehad/ soo willen wy de geene/ welcke in de H. Schrift gedaght werden/ den Leeser in een Tafel voor oogen stellen.

Boas. —— Ruth.
Obed.
Isai.
David.

Desselben Wijven zijn

hem gebooren te Hebron.

1 Ahinoam.	2 Abigail.	3 Maacha.
Amnon.	Chileab.	Absalom en Thamar.
4 Haggith.	5 Abital.	6 Egla.
Adonia.	Sephatja.	Jethream.

Dese Kinderen sijn David gebooren te Hebron, in de seven jaeren dat hy aldaer sijn Hof hield. In de volgende drie-en-dertigh jaren/ als hy te Jerusalem woonde/ heeft hy de volgende Soonen bekomen.

Te Jerusalem.

Van Bathseba, Huysvrouw van Uria:

Schammua.	Schobab. en Salomon.	Nathan

Van verscheydene andere Vrouwen:

Jebchar.	Elischua.	Noga.	Nepheg.
Japhia.	Elischama.	Eljada.	Eliphelet.

Amnon. Thamar. Absalom.

Amnon, Davids eerste Soon/ door een schendlijcken drift ontstoocken/ verkraghtte sijne Suster (van Vaders weegen) geweldadighlijck/ en stiet haer stracks daer op smadelijck van sigh; waer over Thamar bitterlijk treurde. Haer volle Broeder Absalom heeft dese boosdaed/ ten eynde van twee jaeren/ verschrickelijcker wijs gewroocken. Want als hy sijnen Broeder Amnon te gast had genoodighd/ deed hy hem over Tafel doodslaen. Dit alles heeft Koningh David geen geringh hertenleed veroorsaeckt. Absalom, gelijck alreeds hier boven geseght is/ trock de herten des Volcks/ en eeniger Hoofdlieden tot sigh; beoorloghde sijnen ouden Vader; dreef hem uyt sijne Hofhoudinghs-stad; besliep desselven Bywijven/ en maeckte sig Koningh. Doch wierd van Joab uyt 't veld geslagen: bleef met sijn hayr aen een Eycken-boom hangen/ en van de gemelde Joab met drie pijlen doorstoocken.

2 Sam. XIII. XV. XVI. XVII. XVIII. Joseph. lib. 7. Antiq. cap. 7. 8. 9.

Adonia. 1 Reg. I. II. Joseph. lib. 7. Ant. cap. 11. & 8. cap. 1.

Adonia, sijnen vierden Soon/ een onrustig mensch/ tragtte/ noch by sijns Vaders leven/ oock nae 't Koninghrijck: maeckte/ dat selfs den Krijghs-oversten Joab en de Hooge-priester Abjathar hem aenhingen. Doch als sijnen aenslagh hem mislukt was/ vlood hy tot de hoornen des Altaers; maer wyl hy niet afliet/ wierd hy door Salomons bevel gedood. Dus is Koningh David ongeluckigh om vier Kinderen gekomen. Om verdere oproeren te verhoeden/ heeft hy noch by sijn leven Salomon ten Koningh laeten uytroepen/ en kroonen.

Minyers; wat voor een Volk; hoe te Lacedamon gekomen; en haere verradery.

Eer wy voortreeden tot de regeering van Koningh Salomon, willen wy verhaelen eenige geschiedenissen/ welcke sigh buyten 't Land Israels ten tijde Sauls en Davids hebben toegedraegen. In de laetste jaeren des Righter-ampts/ en ontrent den aenvang der Heerschappy Sauls, stellen de Geschiedboecken de geschichten der Minyers. Deeser lieden voorouderen sijn met Jason en andere Helden uyt Grieckenland nae 't Eyland Colchis gevaeren: en alsse naederhand 't Eyland Lemnus bewoonden/ wierdense van d'Achiveren daer uyt gedreven. Begaven sigh derhalven vlughtigh en ellendigh in der Spartanen Landschap; daerse sigh neersetteden aen den Berg Taygethum. De Spartanen naemen/ uyt ontfarmingh/ sigh haerer aen/ en beschoncken haer met 't Burgerregt te Lacedæmon. In 't begin hebben dese Minyers sigh soo wel gedragen/ dat de voornaemste der Stad haere Dochteren haer tot Vrouwen gaven. Doch sy wierden ondanckbaer/ stellende valsche listen in 't werck/ om 't Rijck en de Heerschappy der Stad aen sigh te brengen. Derhalven sy in gevanckniss geworpen/ en ter dood veroordeeld wierden. 't Was te Sparta de gewoonte/ de Misdadige niet by dagh/ maer by naght d'uytvoeringh van haer vonnis te doen weerbaeren. Doe nu de stervens-tijd was genaederd/ verwierven hare Vrouwen de vergunningh/ datse by haer in de gevanknis moghten gaen. Hier deedense een verwisselingh van kleederen. Sy trocken harer Mannen gewaeden aen/ en bleven in; dese gingen/ als Vrouwen toegesteld/ uyt de gevancknis; en sijn dus/ door haerer Echtgenooten trouw/ in 't leven gebleven.

Door de trouw harer Vrouwen by 't leven behouden. Herodot. lib. 1.

Italischen oorlogh. Calvisius.

Eenige jaeren hier nae ontstond den Italischen oorlogh/ in welcken d'Eleërs in 't Landschap Morea van de Lacedemoniërs en derselver Koningh Agis t'eenemael overwonnen/ en tot een eeuwige dienstbaerheyd gebraght wierden.

Orestis nakomelingen setten sigh in Lesbus neer. Helvicus.

De naekoomelingen Orestis, welcke/ gelijck hier boven gehoord is/ door die van Herculis geslaght weer uyt Peloponnesus verdreven waeren/ sijn/ nae een langhduerige balinghschap/ en een omswervingh van vijfthien jaeren/ eyndlijck in 't Eyland Lesbus gekoomen; 't welckse bewoonden. Te Corinthen hebben geregeert Ixion en Agelaus. T'Atheenen voerde de Heerschappy Medon, de Soon van Codrus; en na hem Acastus. In

ANNO MUNDI. Italien, ter plaets daer nu Romen staet/ was Regent Latinus Sylvius; en nae hem Alba. Over d'Assyrische Monarchie hadden 't gebied Laosthenes en Pyritiades. By de Spartanen Agis, en sijnen soon Echestratus. Te Tyrus Abibal, en desselven soon Hiram; van wien haest hier nae in de Historie van Salomon
1 Reg. v. werd gesprocken; vermits hy Bouwstoffen heeft laeten volgen tot d'opregtingh van des Heeren Tempel te Jerusalem.

Salomon, Koningh. Onder al de Soonen Davids moght geenen anderen sijnen naesaet in 't Koninghrijck sijn/ als Salomon, wijl God sulcks uytdrucklijck beyde belooft en bevoolen had. Sijne moeder was Bathseba; die hem binnen Jerusalem ter weereld braght in 't Jaer nae de Schepping 2910./ voor Christi geboorte 1038.
2910. 1 Reg. I. III. V. VI. *Joseph. lib. 7. Ant. cap. 12. & lib. 8. cap. 2.* In sijne jeughd is de Propheet Nathan sijnen Leermeester geweest. Even deesen heeft hem oock de Koninghlijcke Kroon opgeset. De bestieringh des Koninghrijcks heeft Salomon aengevangen na sijns Vaders dood/ als hy ging in 't negenthiende jaer sijns ouderdoms/ en heeft geregeert 40. jaeren. Doe God hem de keur gaf/ om te mogen versoecken en verkiesen 't geen hy wilde/ heeft hy Wijsheyd verkooren; en God heeftse hem rijcklijck gegeven. Sijnen Vader David had hem/ behalven 't Koninghrijck / een ongelooflijck-groote schat van goud / silver / en andere kostlijckheden naegelaeten: die hy/ nevens 't goed / naederhand van hem selfs versaemeld/ meerendeel aen den bouw des Tempels heeft besteed. Dit boven maten kostlijck/ en door de gantsche weereld vermaerde werck is aengevangen in 't derde jaer der regeeringh Salomons, sijnde dat der Weereld 2933.; en een Sabbath-jaer; op Maendag den 6. der Maend May. De plaets was op den bergh Moria. Tot deesen Bouw hebben gearbeyd 80000. Werkliedeu; en 70000. Dragers / Aenbrengers / en Handlangers; over welcke waren gesteld 3300. Opsighters en Aendrijvers. Het daer aen verbeesighde goud en silver was soo meenighvuldigh / dat het / nae onse reeckeningh / heeft bedraegen over de 2000. Millioenen. *Calvisius. 1 Reg. VIII.* *Tempel-bouw.*

Praghtige Hofbouding. Hoe praghtigh een Hof hy gehouden heeft in het oock van hem gebouwde Koninghlijck Slot / waer van de kostlijckheyd niet uyt te spreecken is / kan daer uyt werden afgenoomen/ dat / volgens d'uytreeckeningh der spijsen / welcke daeghlijcks aen sijn Hof wierden genuttighd / hy gewoonlijck over de 50000. menschen de kost heeft verschaft. Desgelijks daer uyt / dat hy heeft onderhouden 40000. soo Last als Wagen-paerden/en 12000. Rijdpaerden. De Tempelbouw heeft Salomon ten eynde gebraght binnen de tijd van seven jaeren en ses maenden: maer 't Koninghlijck

Clemens. Eusebius. 1 Reg. XI. Huys in derthien jaeren. Sijn' eerste Gemaelin was de dochter des Koninghs van Egypten, genoemd Vaphris. Doch by deselve liet hy 't niet blijven. Maer beminde noch veel andere Wijven / selfs uytlandsche Heydensche: sulcker wijs / dat hy had 700. Wijven/ en 300. Bywijven. Welcke oock sodaenigh hem verwoerdden en verblindden/ dat hy roockte en offerde d'Afgoden en de Grouwelen der Heydenen; te Jerusalem haer Afgods-huysen en Altaren bouwde. Hier door heeft hy sijne vorige heerlijke roem en de luyster sijner wijsheyd een leelijcke schandvleck aengehangen. Gelijck dan oock God hem ter dier oorsaeck tegenparthyen verweckte; door de Propheeten bestrafte / en 't grootste deel sijns Koninghrijcks van sijnen Soon en desselven naekoomelingen afscheurdde. Hy is gestorven / als hy 40. jaeren geregeert / en bynae 60. jaeren geleeft had / in 't Jaer der Weereld 2969. / voor Christi geboorte 979. doe Eupacmes Monarch over Assyrien was. *Salomon afgodisch.* *Sijne dood.* 2969.

D'an-

ANNO MUNDI.

D'andere voornaemste verrightingen desses Koninghs sijn geweest, dat hy al terstond in den aenvangh sijner regeeringh sijns Vaders uyterste wil heeft uytgevoerd. Joab, die sulcks veelvoudigh had verdiend / en noch daer-en-boven met Adonia tegens Salomon sigh had verbonden / deed hy aen de hoornen des Altaers / derwaerts hy gevloden was / en welcke hy aengevat had / grypen / en dooden. Desgelijcks sijnen broeder Adonia, wijl hy sigh niet gerust wou houden. De Hooge-priester Abjathar heeft hy van sijn ampt afgeset / en 't Hoogh-priesterdom op Zadock overgebraght. Dus is deese Waerdigheyd weer van Ithamars geslaght gekoomen op de naekoomelingen van Eleazar; welcke nu over de 80. jaeren hier van verstoocken waeren geweest. Simei, die David in sijne ballingschap soo geweldigh gehoond en gevloeckt had / heeft hy in de Stad Jerusalem als in Arrest gehouden; en als hy sigh evenwel daer buyten begaf / hem doen om 't leven brengen. Hadad, uyt de Stam der Edomitische Koningen / die / ter tijd Joab 't gantsche Land van Idumæa verwoestede / nae Egypten was gevlooden / quam nu weer / en maeckte sigh ten Heer over geheel Syrien. Hiram, van wien hier boven gewagh is gemaeckt / volghde sijnen Vader Abibal in 't Tyrische Koningrijck / en regeerde 35. jaeren. Deed den Koningh Salomon alle bevoorderingh tot den opbouw van des Heeren Tempel / en van sijn Koninglijck Palais. In een kleyn Eyland / niet verr' van de Stad Tyrus, stond een praghtigen Tempel des Afgods Jupiters. Deesen heeft Hiram aen de Stad gehangen / nae dat hy de daer tusschen leggende Zee tot Land had gemaeckt; en in den selven den Afgod een Zuyl van louter goud opgereght. Als Salomon hem eenige Galileische Steden in 't Land Cabul aenbood / of vereerde / heeft Hiram deselve veraght / en niet willen aenneemen. In de tijd sijns Soons Beleastarts, die sijnen Vader in de heerschappy volghde / en seven jaeren regeerde / sijn die van Tyrus, welcke maghtigh ter Zee waeren / met scheepen tot aen Spaenje gekoomen; hebben 't Eyland Gades (tegenwoordigh gemeenlijck Calis Malis genoemd) in besit genoomen; en naederhand oock gebouwd de Stad Utica in Africa. Doe de Koningh van Tyrus gestorven was / is sijnen soon Abdastart hem gevolghd; die 9. jaeren heeft geheerscht.

Andere der voornaemste verrightingen Salomons. 1 Reg. II. *Josephus lib.* 8. *Antiq. c.* 1.

Hiram. 2 *Reg.* v. 1x.

Ex Phœnic. Annal.

Tyriërs nemen *Calis Malis* in besit: en bouwen *Utica* in *Africa.*

In Egypten heeft eerst Phusennes 42. jaeren: daer nae Nephel-Cherres 4. jaeren: vervolgens Amenophis 9. jaeren: Opsocon 6. jaeren: Psinach 9. jaeren geregeert; alle uyt der Taniters Linie. T'Atheenen waren Regenten Archippus, Soon van Acastus, 19. jaren; en na hem sijnen Soon Tersippus 41. jaeren. In Kleyn-Asia is de Stad Smyrna, eerst van Tantalus aengevangen / voorts gebouwd van d'Amazoonsche Vrouw Smyrna, door de Ionische Griecken vergroot geworden. In Italien, ter plaets daer naderhand Romen wierd gestight / hebben geregeerd Alba, Sylvius, en Capetus.

Egyptische Koningen.

Smyrna gebouwd en vergroot.

Nae de dood van Salomon is hem in 't Koninghrijck gevolghd sijnen Soon Rehabeam. Heeft gehad een heerschappy van 17. jaeren. Was gebooren van een Ammonnitische Vrouw / Naama. Trad op den Koninglijcken Throon in 't Jaer der Wereld 2969. Was een onverstandigh / lightvaerdigh / trots mensch; doch deese sijn' ondeughden veroorsaeckten / dat hy 't grootste deel sijns Koninghrycks verloor. Want als gantsch Israel sigh te Sichem versamelde / om den nieuwen Koningh te huldigen / heeft het Volck / eerse hier toe quaemen / hem gebeeden / dat hy de schattingen en beswaernissen / van sijnen Vader op haer geleght / wou versaghten. Rehabeam nam drie daegen beraed. Ondertusschen hoorde hy d'oordeelen sijner Raedsheeren; doch volghde niet den raed der oude / maer der jonge: en in plaets van de Gemeente een vriendlijck antwoord te geven / dreyghde hy deselve / dat hy haer noch tweemael harder sou handelen als sijnen Vader had gedaen. Hier op viel al 't Volck Israels van hem af; behalven alleen de Stam Juda, die hem getrouw bleef. Als nu Rehabeam deesen tumult en onwil des Volcks bemerckte / sond hy sijnen Rentmeester Adoram tot haer / om haer te stillen. Doch sy wierpen deesen Gesant niet steenen dood. Doe de Koningh dit hoorde / begaf hy sigh snellijck op sijnen Wagen / en ontvlood nae Jerusalem. Twee jaeren voor de dood van Salomon was Jeroboam, dien de Propheet Ahia had voorkondighd / dat hy Koningh over Israel sou werden / en hy daer over sijns levens sigh niet seecker bevond / nae Egypten ontweecken. Doe hy nu van Salomons dood berigt had ontfangen / quam hy even ter deeser tijd weer in 't Land.

Rehabeam.

1 *Reg.* xiv. 2 *Paral.* x. *Josephus lib.* 8. *cap.* 3.

2969.

Volghd quaden raed.

Afval der thien Stammen van hem.

Desen wierd van 't Volck tot haere Vergaderingh of Rijcksdagh geroepen; en de thien Stammen Israels maeckten hem / met eenpaerige toestemmingh / ten Koning. Dus is de Meenighte in twee Rijcken verdeeld: waer van 't eene wierd genoemd 't Koninghrijck Juda; 't andere Israels. Rehabeam t'huys gekoomen / braght uyt Juda en Benjamin (want deese beyde Stammen woonden vermenghd onder malkander) een Heyr van 180000. Mannen by een / om d'ongehoorsaeme afvallige met geweld weer onder hem te brengen. Doch Semaja keerdde haer / door 't bevel Gods / van deesen toght weer af; met aenseggingh / dat deese omwendingh van den Heere was. Voor datmael sijn de Joden wel weer na huys getrocken; doch naderhand hebben beyde de Koningen Rehabeam en Jeroboam gedurige oorlogen tegens malkander gevoerd. Echter kon Israel niet weer tot 't Koninghrijck Juda gebraght werden. Ter deser tijd hebben geleeft de Propheten Ahia Iddo, Semaja, en de Propheet / wiens naem niet uytgedruckt werd; die tegens den Altaer te Bethel prophetеerde; doch op sijne te rugg'keeringh van een Leeuw wierd omgebraght. Rehabeam is gestorven in 't Jaer der Weereld 2985.; voor Christi geboorte 963.; en wierd begraven te Jerusalem by sijnen Vader en Grootvader.

Deelingh des *Joodschen* Rijcks, in dat van *Juda* en *Israel.*

2 *Paral.* xi.

Oorlogen tusschen *Juda* en *Israel.*

2985.

Met Jeroboam vanghd aen de nieuwe orde der

Jeroboam,

ANNO MUNDI.

Koningh over Israel.

der Koningen van Jerusalem. Hy was een Israelyt, uyt de Stam Ephraims (ter welker oorsaeck 't Koninghryck Israels oock wierd genoemd 't Rijck Ephraims; te meer/ wijl de Hofhoudinghs-stad Samaria in deese Stam was gelegen); wiens Vader was genoemd Nebath van Zereda. Syne Moeder Zerua was Weduw/ ter tijd hy den Koningh Salomon diende. Doe dese Vorst de vervallene mueren van Jerusalem verbeterde/ en de Stad met nieuwe Wercken versterckte/ sagh hy/ dat Jeroboam sigh dit werck seer aengelegen liet zijn; derhalven hy sigh de vlijt deses Jongelinghs wel gevallen liet/ en hem ten Opsighter maeckte over de geene/ die uyt de Stam Ephraims aen den arbeyd waren.

't Koningrijck hem voorkondigd door de Propheet *Ahia.*

Niet langh hier na bejegende de Propheet Ahia de Siloniter op den weg desen Jeroboam, die een nieuw kleed aen had. 't Selve nam Ahia van hem af; scheurde het in twaelf stucken/ en gaf'er hem thien van weer; met dese woorden: Soo seghd de Heere/ de God Israels: Sie/ ick sal 't Koninghryck van de hand Salomons scheuren/ en u thien Stammen geven. Doe Salomon dit vernam/ sogt hy Jeroboam te dooden; doch hy ontvlood na Egypten tot den Koningh Sisack; die hem eerlijck onderhield/ en de Suster sijner Gemalin ten Vrouw gaf. Na Salomons dood quam hy (gelijck alreeds geseght is) weer t'huys; en wierd/ na 't woord des Heeren/ van de thien Stammen ten Koningh verkooren. Was een dapper en welgeschickt Man/ doch godloos/ en afgodisch. Vermits hy vreesde/ dat 't Volck/ wanneer 't na Jerusalem ten Offer en Godsdienstplegingh ging/ sigh allenxen weer tot 't Huys Juda sou mogen wenden/ soo heeft hy twee goudene Kalveren (veellight na 't voorbeeld Aarons in de Woestijn) 't eene te Bethel, 't andere te Dan opgereght: met bevel/ dat d'Israëliten voortaen daer offeren souden. Welcke daed Jeroboams gantsch Israel tot schaede en verderf heeft gestreckt. Doe dese Koningh tegens den Propheet (die van den Altaer te Bethel propheteerde/ dat deselve/ veele jaren nae dien tijd/ door de Koningh Josias sou verwoest werden) sijne hand uytstack/ om hem te grijpen/ verdorde se: wierd echter/ op des Propheeten voorbeede/ van God weer hersteld. Evenwel heeft de Koningh/ op dit wonderwerck/ sigh niet bekeerd/ noch van sijn' Afgodery afgewend. 't Welck/ nevens meer andere dingen/ de Heere hem scharp heeft doen verwijten door den Propheet Ahia; met bedreygingh/ dat binnen een korte tijd sijn gantsche Geslaght jammerlijck sou te grond gaen. Jeroboam heeft gewoond te Sichem, op 't gebergt Ephraims. Oock oorlogen gevoerd met Rehabeam en Abia. Nae een twee-en-twintigh-jarige regeeringh is hy gestorven in 't jaer der Weereld 2290.

Goudene Kalveren. 1 *Reg.* XII. *Joseph.lib.* 8. *cap.* 3.

1 *Reg.* XIII.

1 *Reg.* XIV.

2290.

Rehabeam Afgodisch.

De geschiedenissen/ welcke sigh ten tijde deser beyde Koningen hebben toegedragen/ sijn de volgende. Rehabeam heeft/ na verloop van d'eerste drie jaeren syns Rijcks/ sig gantschlijck veranderd/ en is soo godloos geworden/ dat hy sigh tot openbare Afgodery begaf; gintsch en herwaerts Afgodentempelen en Altaren bouwde; oock sijn' onderdanen bewoogh tot sulck een grouwel. In 't vijfde jaer sijner regeeringh heeft Sisack, Koningh in Egypten (van de Heydensche Schrijvers genoemd Sesonchis, en Sasychis), de Stad Jerusalem met een swaer Heyr belegerd. Want hy had 1200. ysere Wagenen; 60000. Ruyters/ en een ontelbare meenigte van Voetvolck in Judea gevoerd. Soodanig benauwde hy Rehabeam, dat hy al de schatten in 't Huys des Heeren/ desgelyckx in 't Koninghlijck Pallais/ hem overleveren/ en alsoo de Vreede van hem koopen moest. In dese wederwaerdigheden/ als Semaja beyde den Koningh en 't Volck over haer' Afgodery bestrafte; hy daer op met sijne Raden sigh verootmoedighd had/ heeft deselve Propheet hem van Gods wegen vertroost/ en verlossingh beloofd.

ANNO MUNDI.

Sisack. 1 *Reg.* XIV. 2 *Paral.* XII. *Plin. lib.* 33. *cap.* 3. *Joseph.lib.* 8. *Ant. cap.* 5.

Als Abdastart in 't Tyrische Rijck/ na een regeeringh van in 't negende jaer/ gestorven was/ heeft sigh de Soon der Soogvrouw/ die Abdastart had opgevoed/ ingedrongen; ten Koningh opgeworpen/ en bynae twaelf jaren/ namentlijck tot in 't vijfthiende van Rehabeam en Jeroboam, geheerscht. Maer als ondertusschen Astart, Beleastarts Soon/ Hirams Soons-soon/ aengekomen was/ heeft hy de Soon der Voedster verdreven; is Koning geworden/ en heeft 12. jaren geregeerd.

Koningen van *Tyrus.*

Ontrent deese tijd hebben sigh een groote meenighte Thraciërs, Geten en Mysiërs, soo over Zee als te Land/ in Kleyn-Asien uytgegooten; gantsch Bithynien ingenomen/ en aldaer een nieuwe Volckplantingh opgerigt. D'Atheenen in Grieckenland was Phorbas hy d'een-en-dertigh jaeren Regent; De Lacedemon regeerde Labotas, en Dorissus. In der Latijnen Landschap in Italien had 't Gesagh Capys; van wien de Stad Capua in Campanien gebouwd is/ en haeren naem ontfangen heeft.

Thraciërs in *Kleyn-Asien.* Regenten t'*Atheenen, Lacedamon. &c.*

Capua gebouwd.

Eenige houden 't daer voor/ dat de voorgedaghte Sisack is geweest d'Egyptische Koningh Sesostris; want deesen/ gelijck Herodotus getuyghd/ heeft in Judea oorlogh gevoerd. Van hem verhalen de Geschiedboecken/ dat hy vier der overwonnene Koningen deed spannen voor sijnen Wagen/ toegesteld van Goud en Eedele Gesteenten; welckense moesten voorttrecken. (*Sie de Figuer op de volgende sijde*). Op seeckere tijd sagh eenen deser Gevangene geduerigh agterwaerts om/ op 't Rad des Wagens. Sesostris vraeghde hem na d'oorsaeck? Waer op dien ongeluckigen tot antwoord gaf: Ick vertrooste my met 't Geluck; 't welk gewoon is als een Rad om te loopen. 't Onderste keerd haest weer boven; en dus sou 't oock met ons konnen gaen. De Koningh merckte/ waer op hy met dese woorden doelde; gingh in sigh selven/ en spandde voortaen geen Koningen meer voor sijnen Wagen. Uyt de Nyl heeft hy een Schiprijcke Stroom in de Roode Zee gebraght.

Sisack sou *Sesostris* zijn.

Spand vier gevangene Koningen voor sijnen Wagen.

Als Koningh Rehabeam (gelijck hier boven geseght is) 17. jaren over Juda geregeerd had/ is hem in 't Rijck gevolghd sijnen Soon Abiam;

Abiam, Koningh in *Juda.*

ANNO MUNDI.

Abiam; die echter niet langer als 2. jaeren den Throon beſat; want hy ſtierf in 't aengetredene derde jaer. Deſen heeft den oorlogh tegens Jeroboam, van ſijnen Vader aengevangen, voortgeſet. Tuſſchen beyde de Huyſen Juda en Iſrael is een vreeſlijcke Slagh voorgevallen, waer in Abiam 400000.; Jeroboam daer tegens 800000. weerbaere Mannen te veld braght. Abiam, ſchoon de ſwackſte, ja maer half ſoo ſterck in Krijghslieden, behield echter, door Gods ooghblijckelijcke byſtand, d'overhand; en ſloeg Jeroboam met ſijne groote meenighte ſulcker wijs, dat meer dan de helft der Iſraëliten dood bleven; d'andere de vlught namen. Door deſe Zeege is Abiam God ondanckbaer geweeſt, en heeft gewandeld in de ſonden ſijns Vaders Rehabeams; waerom hy oock niet langer als tot in 't derde jaer regeerde. Na hem quam ſijnen Soon Aſa aen de Heerſchappy; doch volghde hem niet in godloosheyd. Want hy ſuyverde ſijn Koninghrijck van d'Afgodery en andere afſchouwlijckheden. Verſchoondde oock ſijn eygene Moeder niet, welcke ſigh tot ſulck een grouwel had laten gebruycken; maer ſettede haer af, datſe geen Koningin meer was; en verbrandde haren Afgod, 't Beeld Priapi. Derhalven oock God hem zeegende, en ruſt verleende; ſoo dat hy veel opene Vlecken met Muren omving, en tot Steden in Juda mackte. In d'algemeene Monſtering, van hem aengeſteld, heeftmen bevonden, dat hy vermoght 580000. ſtrijdbaere Mannen in 't veld te brengen. In 't 15. jaer der regeering van Aſa is Serah, der Mooren Koning, met thienmael honderd duyſend Mannen in Judea gevallen. Aſa is hem bejegend met een kleyne Maght; en God gaf hem de genade, dat hy deſen geweldigen hoop ſloeg, en een treflijken Buyt veroverde; waer voor oock den Almagtigen op 't Pinxterfeeſt te Jeruſalem openbare danckſeggingh wierd gedaen. Deeſe overwinningh is gevallen in 't jaer der Weereld 3003., als Baëſa in Ephraim regeerde. Vermits nu Aſa, op den raed des Propheeten Azariæ, d'Iſraëliten ten Godsdienſt te Jeruſalem liet komen, ſoo ontſtond in 't 36. jaer ſijner regeeringh oorlogh tuſſchen hem en Baëſa, den Koningh Iſraels: in welcken Aſa ſigh verbond met den Koningh Benhadad van Syrien, en ſijne hulp gebruykte tegens d'Iſraëliten; ſoo dat vele Steeden in Iſrael door de Syriërs gewonnen en verwoeſt wierden. Ter deſer oorſaeck heeft God hem door de Propheet Hanani hevigh doen beſtraffen. Doch Aſa nam niet alleen deſe beſtraffingh niet aen, maer liet oock de Propheet in gevanknis werpen. Waer by dan noch quam, dat hy, als hy aen ſijne voeten kranck lagh, niet eerſt den Heere, maer de Geneeſmeeſters ſoght. Waerom hy oock niet genas; maer in 't 41. jaer ſijner regeeringh ſtierf; ſijnde 't jaer der Weereld 3028. Uyt den Text kanmen afnemen, dat deſe Koningh, na de gewoonte der Heydenen, op een Houthoop verbrand, en ſijn gebeente eerſt te Jeruſalem begraven is geworden.

1 Reg. xv. 2 Paralip. xiv. xv. xvi. Joſeph. lib. 8. cap. 6. 7.

Aſa, Koningh in *Juda*. *1 Reg. xv. 2 Paral. xiv. xv. xvi. Joſeph. lib. 8. cap. 6.*

ANNO MUNDI.

3003. Deughden en gebreeken van *Aſa*.

Sijne dood. 3028.

Na Jeroboams des Eerſten dood heeft de Scepter en Kroon des Koninghrijcks Iſraels bekomen ſijnen Soon Nadab; een ſeer boos menſch, die ſijnen Vader in godloosheyd niet weeck; waerom hy oock maer eenige maenden heeft geregeert. Want Baëſa, de Soon Ahiæ, uyt de Stam Iſchaſchars, ſloegh hem dood, doe hy der Paleſtijners Stad Gibbethon had belegerd; en wierd Koningh over Iſrael. Hier by liet het Baëſa niet blijven; maer heeft oock om 't leven gebraght alles wat van Jeroboam noch overigh was, en een levenden adem had, na 't woord des Heeren. Doch vermits Baëſa even ſoo boos en godloos was als ſijne Voorſaten Jeroboam en Nadab, ſoo dreyghde God hem door den Propheet Jehu, de Soon van Hanani, een diergelijcken onder-

Nadab: Baëſa; Koningen *Iſraels.* *1 Reg. xv. xvi. Joſeph. lib. 8. cap. 7.*

ANNO MUNDI.

dergangh; waer van Zimri hier na d'uytvoeringh heeft verright. Baësa had sigh onderwonden, de Stad Rama aen 't gebergte Ephraims te versterken, om die van 't Koningrijck Juda den wegh hier af te snyden: doch wierd door de Syriërs in sijn werck verhindert; en Asa liet al de bouwstoffen van daer weghvoeren; ooch 't gemaeckte weer slegten. Baësa heeft in Israel geregeerd 24. jaren. Is gestorven te Thirza, in 't jaer der Weereld
3013. Ela. 3013. Hem is gevolghd sijnen Soon Ela, een niet-waerdigh mensch, die sijnen tijd doorbraght met suppen en vreeten. Als hy by Arza, den Stadhouder, te gast was, en sigh vol had gesopen, quam sijnen Veld-Maerschalck Zimri met desselven aenhang op hem aen: versloegh hem; en maeckte sigh niet alleen Koningh in sijne plaets; maer verdelgde ooch 't gantsche geslaght van Baësa; alsoo vervullende 't dreygement des Propheeten Jehu.
Zimri. Niet meer dan twee jaren heeft Ela geregeert: sijnen doodslager Zimri maer alleen eene weeck. Want terwijl desen te Thirza op de gehoorde wijs domineerde, en de meester speelde, verkoor 't Krijghsvolck, 't welck voor Gibbethon lagh, in 't Leger eenen anderen ten Koningh, namentlijck, den Veld-
Omri. oversten Omri. Desen liet van Gibbethon af; belegerde daer tegens Thirza; en doe 't daer op stond, dat hy de Plaets sou veroberd hebben, verbrandde Zimri sigh selven, met 't Koninghlijck Pallays. Dus won Omri de Koninghlijcke Hofhoudinghs-stad; doch kon 't Koninghrijck niet ten vollen maghtigh worden;
Tibni. vermits eenige der Stammen Tibni aenhingen, diense ten Koningh verkoosen. Dese scheuringh duerde tot in 't 31. jaer des Koninghs Asa; wanneer Omri nae de dood van Tibni alleen heerschte. De gantsche tijd der regeeringh van Omri bestond in 12. jaren. 't Voornaemste sijner verrightingen is geweest, dat hy de Stad Samaria van nieuws bouwde, en de Koninghlijcke Hofhoudingh van Thirza derwaerts verplaetste. Was anders godloos en afgodisch, meer dan sijne Voorsaten. Is gestorven in 't Jaer der Weereld 3025.: ontrent welcke tijd de Stad 3025.
Jericho, door Josua en 't Volck Israels voor 533. jaeren verwoest, van Hiël weer opgebouwd wierd: 't welck hem ooch sijne kinderen heeft gekost, volgens 't woord des Heeren. *Jericho herbouwd. Josua VI.*

Ten tijde van Abiam en Asa, Koningen van Juda; van Nadab, Baësa, Ela, Zimri en Omri in Israel, hebben geleeft Hanani, Jehu, en Azaria, Propheeten des Heeren. *Propheeten ten tijde van Abia.* En in Grieckenland de soo wijd-beroemde Homerus, aller Poëten Vader, 160. jaren voor de bouwingh der Stad Romen. *Homerus, de Poët. Herodot. lib 2. & in vita Homeri.* Desen Homerus is gestorven in 't 272. jaer na de verwoestingh der Stad Troyen; waer van hy soo veel heeft geschreven. *Solin. c. 45. Gell. lib. 17. cap. 21. Suidas in voc. Homer.* Uyt welcke langheyd van tijd lightlijck af te nemen staet, wat te houden is van de geschiedenissen, daer hy meldingh van doet, wanneer men deselve wou ondersoecken na de Historische waerheyd. *Corn. Nepos. Vell. lib. 1. c. 5.* In Grieckenland hebben geregeert: T'Atheenen Phorbas, des voorgedaghten Thersippi Soon, 31. jaren. By de Corintheren Bacchis, haren vijfden Koningh, 35. jaren. By de Spartanen Agesilaus 44. jaren. Te Tyrus en in Phœnicien, Aserimus, de Soon van Deleastart; en Broeder van den vorigen Astart, 9. jaren. Deesen is gevolghd Pheles, de derde Soon van Deleastart; die maer 8. maenden 't bewind voerde. Op hem quam Ithobalus, een Heydenschen Paep, en Priester der Godin Astarta (gehouden voor Venus), die ooch de Koninglijcke heerschappy te Sidon in had. Deese Ithobalus werd in de H. Schrift genoemd Eth-Baal. *Eth-Baal.* Is geweest des Koninghs Achabs Schoonvader, en Vader van de Godloose

Jesa-

ANNO MUNDI.

Jeſabel. Heeft by de Phœniciërs geheerſcht tot in't 32. jaer. In Kleyn-Aſien heeft Midas 't Oppergeſagh over 't Landſchap Phrygien op de volgende wijs aen ſigh gebraght.

Midas, door een ſnood bedrijf tot de Regeering over Phrygien gekomen. Dionyſ. lib. 1. Diodor. lib. 4. Euſeb. in Chron.

De Phrygiërs hielden pleghtlijck een hoogh jaerlijcks Feeſt / met Banketteeren en allerley vrolijckheyd. Midas had ſigh een Aenhangh gemaeckt van een goed deel ſnoode lieden / welcke ſigh tot moordery lieten aennemen. Deſe gaf hy Schalmayen / Kromhoornen / Trommelen en andere een groot geſchal makende Inſtrumenten; voerende haer met ſeer vreemde gebeerden door de Stad om. De Phrygiërs in hare huyſen lieten eeten en drincken ſtaen; liepen uyt op de ſtraet / en aenſchouwden in groote meenighten dit ongewoone Schouwſpel. Deſe Aenhangers van Midas hadden ſcharpe Swaerden onder hare kleederen verborgen: vielen daer mee op de Toekijckers aen; ſloegen dood de geene welcke de voornaemſte en ſtrijdbaerſte onder haer waren: joegen d'andere wegh: namen de ledige huyſen / met alles wat'er binnen was / in; en maeckten ſigh doe meeſter van de Stad. Doch vermits deſen Midas, ter ſijden ſettende alle goede Konſten en Studien, alle Eer en Deughd / alleenlijck traghtte na Goud en Rijckdommen / ſoo hebben de Poëten van hem verdigt / dat hy Eſels-ooren had. Dat hy oock / op ſijnen gedanen dwaſen wenſch (dat alles wat hy aenroerde in Goud moght veranderen) / in d'uyterſte hongersnood geraeckte. By d'Albaners heeft geregeert Capys Sylvius, en na hem Calpetus; van T. Livius en Ovidius genoemd Capetus. D'Aſſyriſche Monarchen werden geſteld in deſe orde: Pyriatiades, regeerde 14. jaren. Orphratanes 21. Epacheres 22. jaren. Doch ſoo wel in de namen als in de jaertallen vindmen by de Geſchiedſchrijvers verſchil.

Ovid. lib. 11. Metam.

Koningen van Iſrael en Juda.

In d'orde der Koningen van Iſrael en Juda volgen in Iſrael Achab, de Soon van Omri: in Juda Joſaphat, de Soon van Aſa. Vermits d'eerſtgenoemde de Regeeringh te Samaria vier jaren voor den anderen heeft aengevangen / ſoo ſullen wy oock eerſt van hem ſpreecken.

Achab. 1 Reg. XVI. XX. XXI. XXII. Joſeph. lib. 8. Ant. c. 8.

Deſen Achab heeft al de Koningen / die oyt in Iſrael ſijn geweeſt / in booſheyd / godloosheyd / en afgodery overtroffen. Want op aendrijvingh van ſijn Wijf Jeſabel, een Heydin, die de Regeeringh ſigh byna meer aentrock als haren Man / heeft hy d'Afgoden en Duyvelen (in de H. Schrift Baalim genoemd) Bergen en Boſſchen toegewijd; Tempelen en Altaren gebouwd / Papen en Offeraers aengeſteld; daer tegens de Prieſteren en Propheten des Heeren om 't leven gebraght; en dus 't geheele Land met verſchricklijcke Afgodery vervuld. In 't aghthiende jaer ſijner Regeeringh heeft Benhadad, Koningh in Syrien, al ſijne Krijghsmaght by een getrocken; dien oock twee-en-dertigh nabuerige Koningen en Vorſten te hulp quamen. Met dit geweldigh Heyr heeft hy de Stad Samaria belegerd en opgeeyſcht. Doch vermits hy op deſe ſijne Magt hooghmoedigh was / en terwijl hy ſigh in't Leger vol ſoop / deed Achab op den klaren middag een uytval met 7232. Mannen: ſloeg de Koningh met den gantſchen hoop der Syriërs in de vlught / en veroverde een ſeer grooten buyt.

Benhadad. 1 Reg. XX. Joſeph. lib. 8. Ant. cap. 8. 10.

ANNO MUNDI.

Na verloop van een jaer quamen de Syriërs andermael met geen minder Magt. Daer geſchiedde een hard gevecht; waer in d'Iſraëliten op nieuws 't Veld behielden; en van de vyanden by de 100000. Mannen verſloegen. D'overgeblevene vlooden nae de Stad Apheck in de Stam Aſer: allwaerſe echter byna al t'ſamen omquamen / en Benhadad levendigh gevangen wierd.

Twemael ſwaerlijck geſlagen.

Voor deſe ſoo heerlijcke en dubbele Zeege is Achab de Heere onſe God ſeer ondanckbaer geweeſt. Want niet alleen liet hy den gevangenen vyand ſonder eenigh loſgeld vry heenen gaen: maer haeſt daer na heeft hy oock den onnooſelen Naboth, die ſijn Vaderlijck Erf aen hem noch kon noch wou verkopen / door valſche getuygen doen onderdrucken / en (als ordentlijck hier toe veroordeeld) met ſteenen dood werpen. Over deſe en meer andere booſe daden heeft de Propheet Elias hem ernſtigh beſtraſt / en de Godlijcke wraeck aengekondighd; welcke oock niet aghter is gebleven. Want na drie jaren / als Achab na Ramoth in Gilead tegens de Syriërs optrock / wierd hy in den Slagh door een Pijl doodlijck gewond; ſoo dat hy ſtierf op ſijnen Heyr-wagen in 't opene veld. Dus dood wierd hy na Samaria gevoerd / en daer begraven. De Honden leckten ſijn bloed; en de Hoeren wieſſchen ſijnen Wagen. Of nu wel ſijne godlooſe Gemalin Jeſabel hem twaelf jaren overleefde / ſoo heeftſe echter moeten verneemen 't jammerlijck eynd van haerer beyder Soonen; en ſy ſelfs is / op bevel van Jehu, die haren Soon Joram had doodgeſchooten / uyt een hoogh venſter ter aerden neergeworpen; en met de voeten der Paerden vertreeden. Haer vleeſch wierd van de Honden gegeeten: hare beenderen van deſelve geknaeght; behalven de hoofdſchedel / beyde de voeten / en de handen. Deſe Straf is dus aen deſe Afgodiſche / alhoewel Koninglijcke perſoonen / volvoerd geworden na 't woord des Heeren door den Propheet Elias, die dit alles / van 't minſte tot het meeſte / te voren had voorkondighd.

Achabs booldaden. 1 Reg. XXI. Joſeph. lib. 8. cap. 7.

2 Reg. IX.

Jeſabels rampſalig eynd.

Dit ſtrenge oordeel des wreeckenden Gods is niet alleen gegaen over d'Ouderen / maer oock over de Kinderen en de gantſche Nakomelinghſchap Achabs en Jeſabels. Want nae dat Achab (gelijck hier boven geſeght is) in 't twee-en-twintighſte jaer ſijns Koninghrijcks / en 't jaer der Weereld 3046. was omgekomen / is ſijnen Soon Ahaſia, dien de Vader noch by ſijn leven ten Koningh had beſtemd / hem in 't Koninghrijck gevolghd; doch heeft niet langer als twee jaeren geregeerd. Want als hy een ſeer ſwaren val had gedaen door een Tralie in ſijn' Opperſael; en daer over Baal-zebub, den Afgod t'Ekron, liet vragen / of hy van ſijne kranckheyd weer ſou opſtaen / ſtrafte God hem / ſoo dat hy van deſen Val ſterven moeſt. Vermits hy geenen Soon had / quam Joram in ſijne plaets; een ongeluckigh menſch in al ſijn bedrijf. Want

Deſgelijks van haere Kinderen Ahaſia en Joram. 3046. 2 Reg. IX. X.

ANNO MUNDI.

of hy schoon / met hulp van Josaphat, de Moabiten sloegh / en haer gantsche Land jammerlijck verwoestte; soo wierd hy doch daer tegens door de Syriërs hevigh benauwd; selfs

Honger te *Samaria.*

de Stad Samaria belegerd / en tot sulck een hongersnood gebraght / dat een Vrouw haer eygen Kind koockte en at. Als hy dit naderhand aen de vyanden wou wreecken / wierd hy swaerlijck gewond / soo dat hy daer over te Jizreël 't bed moest houden.

Jehu dood geheel *Achabs* Geslaght.

Doch als hy den oproer wou ontwijcken / schoot Jehu hem een Pijl door 't hert / en beval / datmen sijn lighaem onbegraven op Naboths Wijnbergh sou heenen werpen / om van de Dieren gegeeten te werden. Wat voor een eynd sijne Moeder Jesabel heeft genomen / is hier boven gemeld. Hier by liet

2 *Reg.* x. *Joseph. lib.* 9. *Antiq.* c. 6.

het Jehu niet berusten / maer handelde door Brieven met die van Samaria; soo datse tseventigh Soonen Achabs 't hoofd afsloegen / en deselve na Jizreël tot Jehu braghten. Die al voort voer / doodende al de geene die eenighsins van Achabs Bloedverwantschap waren; oock sijne voornaemste Raedsheeren / Amptlieden / en Baals-Papen: Desgelijcks 42. Bloedvrienden van Ahazia, Koning van Juda, Soon van Joram; die met Joram, de Soon van Achab, in verbond en vriendschap stond.

Jehu Koningh; doet al de *Baals-papen* dooden.

Als nu Jehu te Samaria was / en den Koninghlijcken Throon besat / geliet hy sigh / als ware hy oock Afgodisch. Liet een groot Baals-Feest uytroepen / veel' Offerhanden toerighten; oock al de Baals-Papen versamelen / in hare schoonste cieraden. Doese nu alle by een waren / vielen des Koninghs Trauwanten op haer aen / en sloegen haer dood; sulcker wijs / dat'er niet eenen ontquam. Ook deed Jehu 't Beeld Baals verbreecken; den Afgods-tempel verbranden / en op desselven plaets een openbaer Heymlijck gemackt stellen. Jehu is gestorven in 't 28. jaer sijner regeeringh / en te Samaria begraven / in 't jaer

3086.

der Weereld 3086. Hem is in 't Rijk gevolgd sijnen Soon Joahaz, een ongeluckigh mensch; van wien hier nae sal gesproocken werden. Hier uyt blijckt nu / in wat voor een jammerlijcken staet 't Koninghrijck Israels ontrent dese tijd is geweest / geduerende de 115. jaren / t'sederd haren afval van 't Huys Davids.

Josaphat, Koningh in *Juda*. 1 *Reg.* XXII. 2 *Par.* XVII. XVIII. XIX. *Joseph. lib.* 8. *Ant cap.* 8. 9. 10. & *lib.* 9. c. 1.

Nu staet ons oock yets te seggen van de Koningen Juda. Na dat Asa, de Soon van Abiam, Soons-soon van Rehabeam, gestorven was / is sijnen Soon Josaphat Koningh te Jerusalem geworden. Terstond heeft hy de Steden / welcke sijnen Vader de Koningen Israels had afgewonnen / met nieuwe Besettingen en Amptlieden voorsien: daer na d'overgeblevene Afgoderyen uyt Juda wegh gedaen. Oock Priesteren en Leviten / nevens Amptelingen / door 't Land omgesonden / die in dese algemeene Besoeckingh de Kercken des Koninghrijcks reformeerden en den waeren Godsdienst weer oprighteden. Ter dier oorsaeck heeft oock God hem geluckigh gemaeckt / en rijckdom verleend; soo dat d'Uytlandsche Maghten en Vorsten hem Geschencken braghten; oock niemand hem met Oorlogh dersde aenvallen. Na deesen reformeerde hy oock de Weereldlijcke Ampten; settede nieuwe Raden en Gerighten aen; gaf haer bericht en bevel / hoese sigh moesten dragen in de bedieningh van haer Ampt en der Gereghtigheyd: en gebood / datmen 't Volck de Lands-ordonnantie sou voorhouden.

ANNO MUNDI.

Sijne verrightingen, en misslagh in sijne verbindnissen met 't Huys *Achabs*.

Evenwel heeft hy / anders een seer vroom en wijs Koning / daer in groflijck gefeyld / dat hy sig met den godloosen Achab verswagerde / en verbond; oock hem te hulp trock / en hem bystond in den Slagh tegens de Syriërs; in welcke Achab om 't leven quam; en weynigh ontbrack'er aen / of Josaphat selfs ware verslagen geworden. Echter ontvlood hy noch ter nauwer nood. En als hy nu een tijd lang rust had genooten / liet hy sigh in 't twintigste jaer sijns Rijcks al weer bepraten / dat hy met den Israëlitischen Koningh Joram tegens de Moabiten te veld gingh (in welcken Toght hy met sijn Volck byna van dorst sou gestorven hebben): onaengesien hy nu alreeds tweemael gewaer geworden was / eerst met Achab, daer na met desselven Soon Ahazia, met wien hy gemeenerhand een Scheeps-vloot te vergeefs had toegerust / dat de Verbindnissen met godloose Vorsten geen goed eynd nemen.

Sonderlinge zeege.

In 't 22. jaer sijns Koninghrijcks wierd hy aengevallen en seer hard beanghstighd van een swaer Heyr der Ammoniten en Moabiten. Doch als hy sijnen toevlught alleen tot God nam / heeft hy sijne vyanden niet met uyterlijcke Wapenen / maer door 't Gebed verslagen; soo datse al t'samen bynae haer selven onder malkander verdelghden / en Josaphat drie dagen langh beesigh was / met d'inbrengingh des Buyts. In 't derde jaer daer na / als hy nu vijf-en-twintigh jaren had geregeerd / is hy overleeden / in 't 60. jaer sijns ouderdoms / na de Scheppingh der Weereld 3053. Hem volghde sijnen Soon Joram. En 3053.

Joram, een godloos Vorst. 2 *Reg.* VIII. 2 *Par.* XXI.

dus sijn'er ter dier tijd twee Koningen geweest van een evengelijcken naem; Joram in Israel, de tweede Soon van Achab; en Joram in Juda, de Soon van Josaphat. Desen laetstgenoemden Joram, van Josaphat, noch by sijn leven / en al langh voor sijne dood / ten Koningh verklaerd / was een boos mensch / en sijnen Vader gantsch ongelijck. Want terstond deed hy sijne Broederen en sijns Vaders voornaemste Raden om 't leven brengen; buyten twijffel op den raed van sijn godloos Wijf Athalia, de Dochter van Achab en Jesabel; van welcke wy hier na sullen spreecken. Hierom sijn eerst d'Edomiten, en die van Libna van hem afgevallen. Daer na hebben de Mooren en Philistijnen hem met zeege beoorloght. Daer-en-boven lagh hy twee jaren langh aen den Bloedvloed kranck; tot dat sijn Ingewand van hem uytgingh. Doe hy gestorven was / heeftmen hem niet geleght in der Koningen Graven / vermits hy God en Menschen had vertoornd. Sijnen Soon

Ahasia. 1 *Reg.* XXII. 3057.

Ahasia heeft maer alleen eenige maenden geregeerd; want hy wierd van Jehu verslagen / in 't jaer der Weereld 3057.

Elias en *Elisa*.

Onder de Regeeringh van Josaphat en Joram, Koningen van Juda; van Achab, Ahasia,

ANNO MUNDI.

sia, en Joram, Koningen van Israel, vallen de tijden der twee voortreflijcke Propheeten en Wondermannen/ Elias en Elisa; welcker Geschiedenissen wy hier kortlijck sullen t'samen trecken; wijsende den Leeser/ om breeder bericht te hebben/ tot de H. Schrift.

Reg. XVII. XVIII. XIX. Joseph. lib. 8. Ant. c. 7. Elias in 't bysonder.

De Daden van Elias de Thisbiter uyt de Burgeren Gileads, werden aldereerst gedagt in 't 14. jaer des Koninghrijcks Achabs; wanneer hy door sijn Gebed den Hemel toesloot/ soo dat'er in drie jaren en ses maenden in 't Land Israels geenen Regen viel. Daer nae heeft God/ op sijn Gebed/ het weer laten regenen. Op sijn woord is vyer van den Hemel gevallen; 't welck eerst het Offer; daer na twee Hoofdmannen/ nevens hare hondert Krijghsknegthen/ verteerdde. De gestorvene Soon sijner Waerdin heeft hy weer levendigh gemaeckt. In hongersnood is hy aen de Beeck Krith door een Raven met vleesch en brood; in de Woestijn door een Engel gespijsight geworden.

Sijne wonderwercken en andere verrigtingen.

De Rivier de Jordaen deelde hy met sijnen Mantel van malkander/ en gingh'er droogh voets door. Twistte met den Koningh Achab, en bestrafte hem ernstig wegens sijn' Afgodery; oock den Koningh Josaphat, om dat hy sigh met Achab had verbonden. Benhadad, de Koningh van Syrien, sond tot hem/ om hem te vragen/ of hy van sijne kranckheyd sou geneesen? Daer op Salfde hy Hazaël ten Koningh over dit Rijk; Jehu ten Koningh over Israel; en Elisa in sijne plaets ten Propheet. Hy riep geheel Israel, nevens de Koningh en al de Baals-Papen, op den Bergh Carmel by een/ tot een Concilium; disputeerde met d'Afgoden-dienaers/ en overtuyghde haer kraghtigh door sijn Offer. Doodde daer nae aght-hondert en vyftigh Baals-Priesters; waer over Jesabel hem de dood dreyghde. God de HEERE heeft als mondlijck met hem gesproocken aen de Bergen Sinai en Horeb: Hy naderhand met den HEERE Christus op den Bergh Thabor, in de tegenwoordigheyd van drie Apostelen.

Ten Hemel opgenomen. 2 Reg. II.

In sijnen hoogen ouderdom heeft God hem met een vyerige Wagen en Paerden tot sigh in den Hemel laten afhalen; soo dat hy de dood niet gesien heeft. In 't sevende jaer daer na is den Koningh Ioram van Iuda een scharp verwijtschrift van Elias toegekomen. Hoe sulcks toegegaen is/ is God alleen bekend.

Elisa in 't bysonder. 2 Paral. XXI. 2 Reg. II. III. IV. V. VI. VII. Joseph. lib. 9. cap. 1. 2.

De tweede/ Elisa, een Soon Saphats, geboortigh van Abel-Mahola, was een Ackerman. Elias riep hem van de Ploegh tot 't Prophetisch Ampt. Hy heeft met sijns Leermeesters Mantel de Jordaen verdeeld: Water voor drie Krijghsheyren in de Woestijn te weegh gebraght. Een bittere Bron soet gemaeckt. D'oly in de Kruyck boven maten seer vermeerderd. Met weynigh brood vele menschen gespijsight. Naaman den Syriër aengewesen/ hoe hy van sijne Melaetsheyd verlost kon werden. De Soon sijner Waerdin/ gestorven sijnde/ weer levendigh gemaeckt. Verborgene dingen gesien en gehoord. Der vyanden Krijghsheyr verblind. In een groote dierte een snelle overvloedigheyd beloofd. Op sijn woord heeft 't Yser op 't water gedreven. Als nu Elisa gestorven en langh begraven geweest was/ is eenen dooden/ aen sijne Gebeenten raeckende/ weer levendigh geworden. De tijd der Wisseggingen deser beyde groote Propheeten is uyt die der regeeringh van de bovengemelde Koningen lightlijck af te nemen. Anders hebben oock ontrent dese tijd gebloeyd de Propheeten Micha, Jahaziel en Eliezar.

Micha I. 2 Par. XX.

Koningen der Latijnen, die t'Alba re-

Alhoewel tot noch toe t'elckens ter behoorlijcker plaets by andere Regenten voorgesteld sijn de namen der geene/ welcke geregeerd hebben in dat deel van Italien, 't welck Latium

ANNO MUNDI.

werd genoemd (daer naderhand Romen wierd gebouwd)/ insonderheyd t'Alba, soo willen wy echter de tijd in aght nemen/ en hier van een breeder beright doen.

geêrden. *Dionys. Halicarn. lib. 1.*

Nae dat Ascanius, de Soon van Æneas, in 't 38. jaer sijner Regeeringh was gestorven/ heeft hy wel een Soon naegelaten/ genoemd Julus, op wien billijck d'Erfvolgingh had behooren te vallen; doch de Latijnen stelden Sylvius, de Soon van Æneas, van Lavinia nae sijns Vaders dood gebaerd/ voor hem. En vermits sijnen Vader voor sijne geboorte was overleeden/ wierd hy genoemd Sylvius Posthumus.

Sylvius Posthumus.

Van deesen hebben al de Koningen der Latijnen, welcke t'Alba Longa heerschten/ den bynaem van Sylvius bekomen en gevoerd. Sylvius Posthumus heeft beginnen te regeeren in 't jaer der Weereld 2812./ en 't Rijk voorgestaen 29. jaeren.

2812.

Æneas Sylvius.

Hem is gevolghd Æneas Sylvius. In sijnen tijd hebben de Spartanen sigh voor d'eerstemael twee Koningen te gelijck verkooren; te weeten/ Euristhenes en Procles, Aristodemi Soonen; 't welck naederhand altijd in aght genomen is.

Latinus Sylvius.

Op Æneas is gekomen Latinus Sylvius, die 51. jaeren heeft geheerscht.

Steedjens gebouwd.

Onder hem sijn veele Colonien, of Volckplantingen en Steedjens ontstaen; jae oock de naeste om de Stad Alba; als Tibur (tegenwoordigh Tivoli) Præneste, Tusculum, en meer andere.

Alba Sylvius.

Nae sijnen dood regeerde Alba Sylvius 39. jaeren. Daer nae Capetus Sylvius, in den tijd van Koningh Salomon; 26. jaeren. Deesen werd oock van Titus Livius genoemd Atys Sylvius.

Capua gebouwd. 2988.

Vervolgens is gekomen Capys, die 28. jaren heeft geheerscht/ en de Stad Capua gebouwd/ in 't jaer der Weereld 2988.

Capetus. Tiberinus Sylvius.

Voorts Capetus, of Calpetus, 12. jaeren. Op hem volghde Tiberinus Sylvius, die een Regeeringh van 8. jaeren heeft gehad. Want als de Latijnen ten deelen van hem afgevallen waeren/ en hy haer door geweld weer tot gehoorsaemheyd wou brengen/ geschiedde een Slagh/ in welken des Konings Paerd met hem in de Vloed Albula liep. Dus moest Tiberinus verdrincken.

ANNO MUNDI.

Oorsprong des naems Tyber.

De sijne deeden hem d'eer aen/ datse de gedaghte Vloed/ t'sijner eeuwige geheugenis/ nae sijnen naem Tiberis, nu de Tyber, noemden.

Agrippa Sylvius.

Hem is gevolghd sijnen Soon Agrippa Sylvius; die 41. jaeren langh t'Alba heeft geregeerd. Vermits sijne dood is gevallen onder de Monarchie van Sardanapalus, soo willen wy 't voor ditmael daer by laten.

Regeerders in andere Landen.

Geduerende 't Opper-gesagh van Achab, Ahasia en Joram, sijne Soonen/ in Israel; van Josaphat en Joram in Juda, heeft by d'Atheniensen 't Regiment voorgestaen Megacles, de Soon van Phorbas. By de Spartanen heeft gebloeyd de vermaerde Wetgever Lycurgus, nevens Archelaus, de Soon van Achesilaus. By de Syriërs heerschte de maghtige Koningh Benhadad, doodlijcke vyand der Israëliten. Hy wierd verstickt door sijnen Veld-oversten Hazaël. De Monarchie in Assyrien besat Acracarnes, van Eusebius genoemd Ocrazapes. Eenige schrijven hem een Heerschappy van 42. jaeren/ andere veel minder toe. Ondertusschen is gewis/ dat hy is geweest den laetsten voor Sardanapalus; wiens Historie wy nu verhaelen sullen.

Sardanapali leven. *Diodor. lib. 2. cap. 23. Justin. lib. 2. cap. 3. Vell. lib. 1. cap. 6. Athenæus lib. 12. cap. 7.*

Tonos Concoleros, oock Sardanapalus genoemd/ was de laetste Assyrische Monarch: een gantsch onnut mensch/ die in dertelheyd/ wellustpleegingh/ ontught/ nalatigheyd en luyheyd al sijne Voorsaeten seer verre overtrof. Hy liet de Regeeringh t'eenemael staen op sijn' Amptlieden/ en sigh van niemand sien/ als van sijne Huysgenooten. Sat dagh en naght in 't Vrouwentimmer onder sijne Concubynen en ontughtige Hoeren. Bemoeyde sigh met 't Spinwiel/ de Haspel/ de

Naeld/

ANNO MUNDI.

Paeld / en ander Vrouwenwerck. Droegh oock Vrouwen-kleederen; vlooght sijn Hoofd-hayr / en blanckette sijn aengesight / gelijck een gemeene lighte Vrouw. Ter dier oor-saeck liet hy geene Vorsten of Heeren ontrent hem naerderen. Daer-en-boven was hy den grootsten Booswight; sijne schendlijckheyd bedrijvende niet alleen met Wijven / maer oock met Manspersoonen: en leed desgelijks 't selve van haer. Hy schaemde sigh niet / een bevel te geven / datmen 't volgende Graf-schrift sou maecken / en op sijn Graf stellen:

Cicero lib. Tusc. XLIV, n. 101. 22. lib. 2. d. fin. n. 106. Strabo lib. 14.

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido
Hausit; at illa jacent multa & præclara relicta, &c.

Soo veel als:

Ick heb 't geen 't Venusspel, het Suypen en het Vreeten
My gaf: al 't ander is geen Mispel waerd te heeten.
Daerom dan, eet, en drinck, en speel altijd mooy weêr,
Want nae de dood is doch noch lust noch vreughde meer.

Arbaces, sijnen Stadhouder in Meden, sijn seer schendlijk bedrijf verneemende,

Soodanigh een leven voerdde hy ontrent aghtthien jaeren langh. Hield het echter soo heymlijck als mogelijck was. Evenwel wierd Arbaces, Stadhouder in Meden, sulcks eyndlijck gewaer. Om nu aghter den reghten grond te mogen komen / vereerdde hy eenen van Sardanapali Kamerlingen / een Gesneedene / een goudene Kop / om hem in des Koninghs Vertreck te brengen; 't welck hy deed. Hier vond hy hem half naeckt onder de Vrouwen sitten; in sulck een bedrijf / als hier boven verhaeld is. Doe begon Arbaces niet alleen Sardanapalus te haeten / maer oock gantschlijck te veraghten. Maeckte derhalven een Verbindnis met Belesus, een Chaldeeuwsch Priester / en Landvooghd over Babylonien. Vermits nu Arbaces Koninghlijcken Generael was over 't Krijghsvolck van

valt van hem af,

Meden en Persien, bewoogh hy beyde deese Natien lightlijck tot afval van den Koningh. Even 't selve deed Belesus; die de Babyloniërs oproerigh maeckte; beyde onder den schijn / datse de Vryheyd deeser Volckeren soghten. Dus voerde Arbaces wel 300000. Mannen tegens Sardanapalus in 't veld. Die hier tegens met sijn' Assyriërs uyt de Stad Ninive trock. Een bloedige Slagh viel tusschen beyde de deelen voor; waer in de Weerspannelingen van de Koningh met sijn' Assyriërs in de vlught wierden geslagen; soo datse weecken tot aen 't Gebergt: daerse sigh weer herstelldden / en ten andermael den Strijd waegden; doch oock ten tweedenmael wierden eenige duysend Meders en Babyloniërs neergemaeckt. Als nu Arbaces hier op de moed wou laten sincken / sprack Belesus hem weer een hert in / en seyde: Hy had van sijne Goden verseeckerd bericht ontfangen / dat deesen Oorlogh noch een goeden uytgangh sou nemen. Dus wierd de derde Veldslagh gehouden; waer in de Rebellen op nieuws de Neerlaegh bequamen. Arbaces selfs wierd gewond; en d'overige Meders vlooden gantsch vertsaeghd nae 't Babylonisch Gebergt.

ANNO MUNDI.

en treckt tegens hem op met 300000. Mannen. Diod. lib. 2. cap. 24. 25. 26.

Werd tot driemael toe geslagen.

Nae deese drievoudige bekomene Zeege / trock Sardanapalus met de sijne in seer groote vreughde en Triumph weer nae de Stad Ninive; meenende dat de Krijgh nu een eynd had. Arbaces, nevens de Meders en Babyloniërs, gaven 't verlooren: wilden verstroyd en in onorde weer nae huys. Doch Belesus bad haer / datse noch maer alleen drie daegen geduld souden hebben; seggende: Hy wist seeckerlijck / dat haer binnen dien tijd hulp sou toekomen; gelijck oock geschiedde. Want eenige duysend Bactrianen quamen daer aentrecken / welcke de Koningh t' sijnen bystand had ontbooden. Deese bewoogh Arbaces tot afval; en bepraette haer' Oversten / datse

Plutarchus lib. 2. de Alex. fort. Strabo lib. 14. Cicer. Tusc. 5.

ANNO MUNDI.

Eyndlijck evenwel belegerd hy den Koningh binnen Ninive.

hem beloofden / sy vonden den Koningh gesamenderhand aengrypen. Sardanapalus wist van deesen afval der Bactrianen niets met allen: maeckte sigh lustigh in sijn Pallays: en gaf ondertusschen 't Opper-bevel over sijn Heyr aen een Wijf / genoemd Salomena. Dit alles had Arbaces door Kondschappers vernomen. Viel hy naght in 't Leger voor Ninive. Sloegh Salomena, en te gelijck veele duysend der Assyriërs dood. D'overige ontvlooden in de Stad; doch veele verdroncken in de Rivier Euphrates. Arbaces belegerde voorts den Koningh binnen Ninive: van wien ondertusschen bynae al de Provintien afvielen. Doch vermits deese Stad met seer goede Mueren bevestighd / en van allerley Voorraed overvloedigh genoegh voorsien was / kon hy deselve in twee gantsche jaeren niet veroveren. In 't begin des derden jaers swol / door de geduerige Regen / d'Euphrates soodanigh op / datse de Muer / ter lenghte van ontrent twintig Stadien / ter neer wierp. Doe wanhoopte Sardanapalus aen de behoudingh deeser Plaets. Wou sigh echter aen sijne vyanden niet overgeven: maer liet in 't Slot een grooten Houthoop t'saemen brengen / en verbrandde dus sigh selven met sijne Hoeren / Rijckdommen / en Schatten.

Die sigh selven met sijn Slot, Hoeren, en Schatten verbrand. Just. lib. 1. c. 3. Diod. lib. 2. cap. 17.

Ambrosius seght / dat hy heeft geleeft gelijck die van Sodom, en oock soo is gestorven. Dit is dus geweest 't eynd der eerste of Assyrische Monarchie: naderhand verdeeld in 't Medische en Babylonische Rijck. Sardanapalus heeft geregeerd tot in 't een-en-twintighste jaer / en is te grond gegaen in 't jaer der Weereld 3077.

Eynd der Assyrische Monarchie.

3077. Sardanapalus is gestorven als een Man, heeft geleeft als een Wijf.

Alhoewel deese Vorst (met wien / gelijck alreeds gesegt is / d'Assyrische Alleen-heerschappy sijne voleyndigingh kreegh) is gestorven als een Man / soo heeft hy echter geleeft en geregeerd als een Wijf. Hier tegens komen ons / geduerende de tijd sijner Monarchie, twee Vrouwen voor / welcke Mannen-herten getoond / Manlijcke daeden gepleeghd / de Regeeringh geluckigh gevoerd hebben / en als Mannen gestorven sijn. D'eerste is geweest Athalia in 't Koninghrijk Juda: d'andere Dido, geboortigh van de Stad Tyrus, welcke heerschte in Africa.

Athalia, Koningin in Juda.

Athalia was een Dochter van de godloose Koningh Achab, en der vervloeckte Jesabel, Suster van Ahasia en Joram, Achabs Soonen en Koningen in Israel. De Koningh Joram in Juda had haer / by 't leven van sijnen Vader Josaphat, ten Gemalin genomen / en eenige Kinderen by haer gewonnen; doch deese alle wierden van d'Arabiërs weghgevoerd / en verslagen; behalven alleen den jonghsten Soon Ahasia, die nae de dood van sijnen Vader Joram niet langer dan een jaer regeerde, vermits hy op bevel van Jehu, Koningh over Israel, wierd omgebraght.

Haere moorddadige bedrijven. 2 Reg. XI. Joseph. lib. 9. Ant. cap. 7.

Als Athalia deese tijdingh te Jerusalem wierd geboodschapt / heeftse / uyt begeerte om 't Koninghrijck aen haer en haer Geslaght te brengen / sigh opgemaeckt / en al 't Koninghlijcke Zaed van 't Huys Rehabeams doen dooden; oock selfs haers eygenen Soons-kinderen niet verschoond; maer haer gesaementlijck in eene Kamer doen verworgen / uytgesonderd alleenlijck Joas, doemaels een kind van een jaer oud. Want Joseba, de Suster van Ahasia, en Huysvrouw van de Priester Jojada, stal hem heymlijck wegh / verberghde hem in den Tempel / en heeft hem opgevoed tot in 't sevende jaer. Dus heeft Athalia sigh door geweld in den Koninghlijcken Throon geset; en doese sigh bevond meester te sijn / de Priesteren des Heeren vervolghd; den Baal Tempelen en Beelden opgeright / en Afgods-Papen verordonneerd. Als se deeser wijs ses jaren had getyranniseert / heeft sig Jojada verbonden met de Landsheeren en Hoofdmannen in Juda, om Joas, die nu in 't sevende jaer sijns ouderdoms gingh / en welcke hy haer voorstelde / ten Koningh te maecken / en te kroonen: 't geen oock geschiedde / met seer groote blijdschap der Vorsten / Leviten, en des geheelen Volcks. Als Athalia sulcks vernam / liepse met haer Vrouwentimmer in den Tempel, om dit te verhinderen; beschuldigende Jojada en die by hem waeren van oproer. Doch deese Jojada had den Priesteren Krijghslieden besteld / en haer uyt 't Huys des Heeren Wapenen laten geven / welcke Davids waeren geweest. Deese greepen Athalia, met de geene die sigh by haer bevonden; en doodden haer met den Swaerde voor den Voorhof des Tempels; verbraeckten de Beelden en Afgods-huysen; en maeckten Joas ten vollen Koningh. Dus heeft dit snoode Beest / haere Moeder Jesabel t'eenemael gelijck / en haere Vrouwlijcke Tyranny een eynd genoomen.

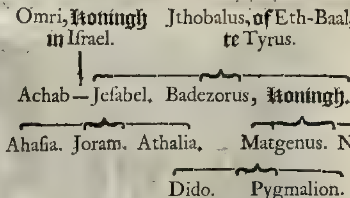
ANNO MUNDI.

Joas Koningh gemaeckt.

Rampsaligh eynd van Athalia.

Eer wy noch voortgaen tot d'andere / te weeten Dido, willen wy eerst bewijsen / dat deese beyde Wijven Bloedverwanten sijn geweest.

Geslaght-Tafel van Athalia en Dido.

beyde Nighten.

Hier sietmen nu / dat Athalia is geweest de Dochters-dochter / en Dido de Soons-soons-dochter van Eth-Baal te Tyrus; en alsoo beyde Nighten.

Geschiedenissen van Dido. 3052. Joseph. lib. 2. contra App. Dionys. lib. 1. Strabo lib. 17. Jul. Solin. cap. 40. Justin. lib. 18. cap. 5. 6.

Als Pygmalion sijnen Vader Matgenus (die negen jaeren had geheerscht) in de Regeering volghde in 't jaer der Weereld 3052. / is sijne Suster Dido in 't sevende jaer sijner Heerschappy nae Africa gevlooden; wijl haeren Broeder den Koningh Sichæus haeren Man had om 't leven gebraght / wegens de groote Schat / welcke hy wist by hem te sijn / en daer hy groote begeerte toe had. Ter oorsaeck van deese Moord begaf Dido sigh t'Scheep / om haeren Broeder t'ontwijcken. En op dat hy haer niet moght doen naejagen / om de meenighte haers Gouds wil / wierpse

eenige

ANNO MUNDI. eenige Kisten / met Steenen gevuld / voor yders oogen in de Zee / even als of 't haers Mans Schat waere geweest. Dit verrightte se onder een groot beklagh en geween. Doe Pygmalion sulcks vernam / vervolgde hy haer niet verder. En dus quam deese Weduw met de haere eerstlijck aen in 't Eyland Cyprus. Vermits nu niet anders als enckele Manspersoonen met haer van Tyrus waeren afgevaren / soo namse uyt dit Eyland taghtigh jonge Dochteren tot haer / om met der selver hulp een nieuwe Colonie of Volckplantingh aen te stellen. In Africa gekoomen sijnde / maeckte se vriendschap met d'Inwooners; en koght van haer soo veel Land / als se met een Ossenhuyd sou konnen begrijpen. ANNO MUNDI.

Doe dit verdragh gesloten was / deedse de Huyd aen smalle Riemen snijden; omving met deselve een veel grooter stuck Velds / als d'Africanen hadden gemeend; begon daer een Stad te bouwen; en dit Werck gingh dapper voort. Dit is dus geweest den aenvang
Carthago gebouwd. der heerlijke en door de gantsche Weereld vermaerde Stad Carthago; welcke valt in 't jaer der Weereld 3080.; in 't 143. jaer nae de bou-
3080. *Justinus lib.* 18. wingh van Salomons Tempel. Justinus steld 72. jaeren voor de bouwingh der Stad Romen; doch is veel vroeger geschied. Nae deese Geschichten wierd Dido ten Houwlijck versoght van Hiarbas, Koningh der Getuliërs; doch sy sloegh hem af; maeckte een Houthoop; klom daer op; braght haer selven om 't leven; wierd doe verbrand / en een lange tijd van de Carthaginensen als een Godin ge-eerd. Hier uyt blijckt / hoe verre Virgilius heeft gemist / doe hy schreef / dat Æneas een tijd langh by Dido in Africa is geweest; wijl Æneas meer als 300. jaren voor Dido geleefd / en in Italien geregeerd heeft.

Geschiedenissen van *Joas*. 2 *Paral.* XXIII. XXIV. 2 *Reg.* XII. *Joseph. lib.* 9. *Ant. cap.* 7. 8. Joas wierd / gelijck alreeds hier boven verhaeld is / doe hy noch maer een jaer oud was / door sijne Moey Joseba de grouwlijck-moorddadige handen van Athalia ontruckt; en ses jaeren langh / terwijl dit Tyrannisch Wijf de Heerschappy voerde / heymlijck in den Tempel by sijnen Oom Jojada opgevoed. Daer nae in 't sevende jaer sijns levens ten Koningh gesteld / sijnde 't sevende jaer der regeeringh des Koninghs Jehu te Samaria.

Men houd het in 't gemeen daer voor / dat deesen Joas niet was uyt de Nackoomelingen Salomons, maer uyt d'Afstammelingen van desselven Broeder Nathan; wijl Salomons Geslaght in 't Bloedbad van Athalia gantschlijck om 't leven quam. Doch hy werd uytdrucklijck genoemd de Soon van Ahasia.

Dit sy soo 't wil / Joas heeft sigh seer wel 2 *Reg.* XII.
gedraegen / soo langh de Priester Jojada leef- XIII. XIV.
de. Want de Tempel heeft hy vernieuwd; 2 *Par.* XXIII.
't geen verballen was weer hersteld; nieuwe 2 *Paral.*
Vaten in des Heeren Huys doen maecken; XXII.
d'Afgods-huysen en de Capellen Baals verwoest. Als nu de Priesteren / welcke 't geld tot den Bouw alreeds geheven hadden / slaperigh voortgingen / en 't werck seer langhsaem voorderde / heeft Joas haer daer over bestraft; en te weege gebraght / dat den Bouw sijn eynd bereyckte. Maer als Jojada gestorven was / is 't Volck van God afgevallen / en weer tot haere voorige Afgodery gekeerd. Joas oock was de weldaden / van Jojada hem beweesen / soo weynigh / jae gantsch niet / indaghtigh / dat hy desselven Soon Zacharias met Steenen in den Voorhof des Tempels deed dood werpen. Deese Afval en Moord *Joas*, eerst
heeft de Heere in 't tweede jaer daer nae soo- goed; daer
daenigh gewroocken / dat de Syriërs 't gehee- nae boos.
le Land verwoesteden; d'Oversten des volks doodden; den Tempel van 't gereede geld beroofden; den Koningh selfs swaerlijck benauwd en doodlijck kranck lieten leggen. Doe nu de Syriërs waren afgetrocken / maekten

ANNO MUNDI.

Werd vermoord.

ten sigh d'overige der Dienaeren van Joas op/ en sloegen hem op sijn Bed dood / even om des Moords wil / van hem aen den gedaghten Priester Zacharia bedreven. Hy is oock niet in de Koninghlijcke Graven ter aerden besteld. Heeft geleeft 47. / en geregeerd 40. jaeren.

3109. Geschiedenissen van *Amazia*. 2 *Reg.* XIV. 2 *Paral.* XXV. *Joseph. lib.* 9. *Ant. cap.* 9.

In 't jaer der Weereld 3109. is Amazia, de Soon van Joas, sijnen Vader in 't Koninghrijck gevolghd; heeft desselven dood gewrooken / en de Koningh-moorders doen sterven; doch alleenlijck deese / niet haere Kinderen; 't welck de H. Schrift aen hem roemd. Oock heeft hy d'Idumeërs met een groote Zeege ter neer geleght / 10000. der haere verslaegen / en wel soo veel van de Rotsen afgestort. Hier over verhief sigh sijn hert / soo dat hy een onnodigen Oorlogh aenvingh tegens den Koningh Joas en Israel, in welcke hy (Amasia) geslagen / levendigh gevangen / de Stad Jerusalem veroverd / de Muer verbroocken / en de Tempel met de gemelde Stad uytgeplonderd wierd. Hier nae heeft Amazia noch wel 15. jaeren geleeft / doch niet gedenckwaerdighs verright. Sijn eygen Volck verbond sigh tegens hem; derhalven vlood hy van Jerusalem nae Lachis. Maer de t'saemgesworne vervolghden hem; en doodden hem ter laetstgenoemder Plaets. Sijn ligchaem wierd nae Jerusalem gevoerd / en daer begraven / als hy 54. jaeren geleeft / en 29. geregeerd had. Is omgekomen in 't jaer der Weereld 3138.

3138. Geschiedenissen van *Joas*. 2 *Reg.* XIII. XIV.

In 't verhael van de Koningen Israels hebben wy alderlaetst gesproocken van de Regeeringh en dood des Koninghs Jehu. Sijnen Naesaet is geweest sijnen Soon Joahaz, in 't selve jaer. Was een godloos Mensch. Waerom hy noch geluck noch zeegen heeft gehad. Want door Hasael, Koningh van Syrien, wierd hy sulcker wijs geslaegen en verswackt / dat hy uyt soo een groote meenighte Volck / als sijne Voorvaderen gehad hadden / nauwlijcks 10000. Mannen te voet / 50. Ruyters / en 10. Heyrwagens by een kon brengen. Waer uyt lightlijck staet af te neemen / wat voor meenighvuldige en groote Neerlagen deese Natie geleeden moest hebben. Doch de Heer heeft d'ellende der Israëliten, als se tot hem riepen / aengesien; en sijnen Soon dies te meer heyl tegens de Syriërs verleend. Deeses naem was Joas: die sijnen Vader / nae een regeeringh van 17. jaren (doe hy van hertenleed was gestorven) in 't Koninghrijck Samaria volghde. Alhoewel hy niet minder godloos was / als de gedaghte sijnen Vader was geweest; soo heeft echter God sijne toeseggingh / gedaen door de Propheet Elisa, als hy nu haest sou sterven / meer aengesien dan hem. Want Joas heeft de Syriërs in drie Veldslagen ter neer geleght; en d'Israëlitische Steeden / welcke se sijnen Vader hadden afgedwongen / weer veroverd. Deese Koningh Joas heeft 16. jaren geheerscht: in welcke tijd hy oock Amazia, Koningh te Jerusalem, gelijck hier boven gemeld is / heeft geslagen / en de Stad geplonderd. Doe hy gestorven / en te Samaria in de Koninghlijcke Begraefnissen geleght was / wierd in sijne plaets Koningh over Israel sijnen Soon Jeroboam, diens naems de tweede. Deesen / alhoewel Afgodisch en Godloos / heeft echter 41. jaeren langh met taemlijck geluck geregeerd: behalven dat onder sijn bestier een sware Aerdbevingh ontstond. Hy heeft de Syriërs met Zeege bestreeden; de Steeden Damascus en Hemath veroverd / de vyanden allerweegen verjaeghd / en d'oude Grensen des Rijcks Israels weer ingenomen / gelijck de Propheet Jonas, uyt Gods bevel / hem had beloofd. Yet verders vermeld de H. Schrift van hem niet / dan dat hy gestorven is / en sijnen Soon Zacharias ten Nasaet gehad heeft. Echter wil de Chronologische Uytreeckeningh der tijden niet gedoogen / dat Zacharias sijnen Vader Jeroboam soo terstond in de Heerschappy sou gevolghd zijn. Want hy is eerst Koningh te Samaria geworden in 't 38. jaer des Koninghrijcks Azariæ, of Uzziæ te Jerusalem; derhalven moet hier noodwendigh een Interregnum, of Rijcks-openstand gesteld zijn.

Joas, Soon van *Joahaz*, Koning over *Israel*.

ANNO MUNDI.

Jeroboam de tweede diens naems.

Zacharias. 2 *Reg.* XV.

Ten tijde der voorgedaghte Koningen / Joas en Amazia in Juda; Joahaz, Joas en Jeroboam de tweede in Israel, hebben geprophetеert. Jonas, de Soon van Amithai; wiens Geschiedenissen uyt 't Boeck sijner Wisseggingen bekend zijn: Joel, en Amos, die van deesen Jeroboam uytdrucklijck gewagh maeckt. Desgelijcks heeft Hosea onder deselve Jeroboam sijne Prophetien aengevangen. Onder de regeeringh van beyde de Koningen Joas in Israel en Juda valt de dood van den voortreflijcken Propheet Elisa; van wiens leven en wonderwercken hier boven is gehandeld.

Propheeten deeses tijds.

Nae dat (gelijck wy hier vooren in 't breede hebben verhaeld) op een ellendige wijs de laetste Assyrische Koningh Sardanapalus was om 't leven gekomen / is oock deese Assyrische Monarchie verdeeld geworden in twee maghtige Rijcken. Arbaces heeft voor sigh behouden de Landen Assyrien en Meden; aen Belesus Babylonien gelaten / wegens de groote bystand die deesen hem had gedaen in sijne Rebelly en Oorlogh tegens Sardanapalus.

D'*Assyrische Monarchie* na *Sardanapali* dood verdeeld.

Wat 't Babylonisch Koninghrijck belangd / wy konnen van desselven afsonderlijcke Beheerschingh / en van Belesi Nasaten / in de Historien niet bestandighs of seeckers vinden. Bynae even soo is 't gesteld met d'Assyrische Geschiedenissen / indien wy deselve niet in 't Rijck der Meders willen insluyten. Want 't geen den verdighten Berosus hier van schrijft / werd van de Geleerde voor Fabulen gehouden. Arbaces word / na Sardanapalus, toegeschreven een Regeeringh van 28. jaren. Nae sijne dood (welcke gevallen is in den aenvangh der Heerschappy van Amazia, des Koninghs van Juda) is sijnen Naesaet in 't Koninghrijck geworden sijnen Soon Mandauces. In sijnen tijd is in 't Medische Rijck veelerley Oproer geweest / en d'Assyriërs pooghden sigh gantschlijck meester over de Meders te maecken; doch 't wou haer niet gelucken. In tegendeel hebben deese / door hulp der Wapenen / sigh van d'Assyriërs vry gemaeckt;

in d'*Assyrische* en *Babylonische*; waer van d'eerste Koningen waren *Arbaces* en *Belesus*. *Diod. lib.* 2. *Herod. lib.* 1.

ANNO MUNDI.

maeckt; en nae de dood van Mandauces (dien een regeeringh van 50. jaren werd toegeschreven) gewild / dat sijnen Soon Sosarmus sigh Koningh der Meden sou noemen. In deeses Sosarmi tijd hadden de Babyloniërs, of Chaldæers, t'samen met d'Assyriërs, een eygene Koningh / genoemd Psul Assur, van wien wy haest hier nae sullen handelen. In 't Koninghrijck Syrien is Hasael, die Benhadad, diens naems d'eerste, had omgebraght / en d'Israëliten 47. geheele jaren jammerlijck geplaeghd / gestorven. Hem volghde in 't Rijk sijnen Soon Benhadad de tweede; die geen minder vyandschap haer toedroegh; alhoewel hy niet soo geluckigh was / als sijnen Vader. Want al stracks in den aenvangh wierd hy door Joas, de Koningh Israels, in drie Veldslagen gedempt: oock verloor hy veel Lands. Desgelijcks heeft hy een ongeluckigen Oorlogh gevoerd tegens Jeroboam de tweede; die hem de Hoofdstad Damascus afdwongh. De dood Hasaels valt in 't jaer der Weereld 3110.

Hasael. 4 Reg. XIII.

Benhadad de tweede.

3110.

Koningen van Egypten. Cheopes. Herodot. lib. 2. 4. Plin. lib. 36. cap. 12.

In Egypten is nae Rhamsinitus aen 't Rijk gekomen Cheopes, een geweldigh Liefhebber van Bouwen. Uyt d'Arabische Gebergten deed hy boven maten groote Steenen breken / en door den arbeyd van honderd duysend sijner Onderdanen / die 'er 10. jaren langh mee beesigh waren / deselve over de Rivier de Nyl voeren. Van deese heeft hy eene der grootste Pyramiden doen opreghten. Sijnen Soon Chrepenes heeft hem niet willen toegeven; maer op deselve wijs een Pyramide gebouwd / aen welcke 360000. Menschen 20. geheele jaren moesten arbeyden. Cheopes heeft 50. / Chrepenes 56. jaren geregeerd. Dus hebben d'arme Onderdanen sigh 106. jaren langh met bouwen en andere diensten jammerlijck moeten laten plagen. Waerom dan oock d'Egyptenaren haere Namen onder die der Koningen niet gedencken. Onder Cheopes heeft sigh toegedragen de wonderlijke en doortrapte Diefstal / waer van men by Herodotus de wijdlopige beschrijvingh kan vinden.

Herodot. lib. 2.

Nu vermaend ons de tijd / yets te spreecken van de Heerschappy der Latijnen in Italien, en van de Geschiedenissen der Griecken. Nae Agrippa Sylvius heeft t'Alba geregeerd Alladius, van Livius genoemd Romulus Sylvius; van Eusebius, Aremulus Sylvius. Deese was soo stout en hooghmoedigh / niet alleen tegens de Menschen / maer oock selfs tegens sijne Goden / dat hy sigh onderstond / de Donder en Onweeren des Hemels nae te bootsen. Soo dickmael het donderde / beval hy sijn Krijghsvolck / datse een geraes souden maecken / den Hemel ten trots. Doch sijne Straf is niet uytgebleven. Want in 't negenthiende jaer sijns Rijcks wierd hy van de Donder onder d'aerde geslagen. Andere schrijven / dat d'aerde sigh opdeed / en hem verslond. Wederom andere / dat het Slot sijner Wooningh te gelijck met hem door een Aerdbevingh wierd gestort in 't Meir of de Poel / genoemd Lacus Albanus. Dionysius den Halicarnasser verhaeld / dat noch in sijne tijd / aen seeckere plaets der gedaghte Poel / wanneer 't Water afnam / en 't We'er helder was / eenige overblijffselen van een Gebouw en Muerwerck / nevens schijnbare blijcken van Pallaysen en Huysen / sigh op de grond lieten sien; waer door 't laetst-voorgestelde bevestighd werd. Deese Dionysius heeft geleefd ten tyde des Keysers Augusti, gelijck hy selfs getuyghd; dat is / omtrent 840. jaren nae den gemelden Albaenschen Koningh Alladius. Dien in de Regeeringh is naegevolghd Aventinus Sylvius, de twaelfde Koningh der Latijnen; die sijnen naem heeft bekomen van de Bergh / of Heuvel / Aventi-

Koningen in Italien. Livius, lib. 1. Dionys. Halicarn. l. 1. Rabanus & Nic. Lyra in Gloss.

Rampsalige omkomingh van *Alladius*, elfde Koningh der *Latijnen*; en verschil onder de Schrijvers.

ANNO MUNDI.

nus, naderhand binnen de Stad Romen ingeslooten. Deesen heeft 37. jaren geregeerd; en is aen den gedaghten Bergh begraben geworden. Op hem is gekomen Procas Sylvius, van Ovidius genoemd Palatinus. De Geschiedboecken melden niet anders van hem / als dat hy 't Rijck 23. jaren heeft voorgestaen.

Heerschappyen t'*Atheenen.*

T'Atheenen heeft de Regeeringh gevoerd Phereclus, Nasaet van Diognetus; die 19. jaren langh heeft geseeten. Een Navolger heeft hy gehad Aripthon, sijnen Soon / wiens Heerschappy ontrent 20. jaren duerde. Nae hem quam Thespieus, 27. jaren. Geduerende deese tijd hadden by de Corintheren 't Oppergesagh Aristodemus, 35. jaren. Agemon sijnen Broeder / 16. jaren. Alexander 25. jaren / en Telestus, des bovengemelden Aristodemi Soon / 12. jaren.

Te *Corinthen.*

Aenvangh des *Macedonischen* Rijcks. *Justin. lib. 7. cap. 1. Vell. lib. 1. cap. 6. Solin. l. 14 Pauf. l. 9.*

Tot deese tijden behoord oock den aenvang des Macedonischen Koninghrijcks. Want onder de Regeeringh van Amazia, Koningh in Juda, en van Jeroboam de II., Koningh in Israel, heeft sigh Caranus, uyt de Nakomelingen van Hercules, en d'elfde van hem / opgemaeckt / en is met een groote meenighte Griecken in Æmathia gekomen. Nam de Stad Edessa, onder een grooten Regen / onvoorsiens in: en vermits hy door een Kudde Geyten derwaerts was geleyd / heeft hy deselve Ægea genoemd. (*Sie de Fig. op de vorige sijde*). Van deesen Caranus, d'aenvanger des Macedonischen Rijcks / is Alexander de Groote, Soon van Philippus, de seventhiende in 't getal der Nakomelingen. 't Jaertal Carani is af te neemen uyt dat van de Regeering der Israëlitische Koningen.

Koningen in *Juda. Azaria,* of *Uzzia.* 2 *Reg.* XIV. 2 *Par.* XXVI. *Joseph. lib. 9. Antiq. c. 11.*

Als Amazia, de Soon van Joas, Koningh in Juda, gestorven was / was sijnen Soon Azaria, oock genoemd Uzzia, maer sesthien jaren oud. Echter wierd hy / onaengesien sijne jeughd / op den Koninghlijcken Throon geset / in 't 27. jaer van Jeroboam de tweede, Koningh over Israel. Hy werd in de H. Schrift gepreesen / als een seer vlijtigh en goed Huyshouder; een verstandigh Regent / en noch daer-en-boven een Manhaftigh Krijghsheld. Heeft door een geduerige Veldbouw d'Inkoomsten der Koninghlijcke Schatkamer by veel vermeerderd; veele Steeden versterckt / en met treflijcke Huysen verciert. Oock de Wapenhuysen met Rustingen verbuld: insonderheyd stercke Thoornen aen de Mueren Jerusalems doen maecken / en de Stad seer bevestighd.

Sijne grote maght, en verrigtingen.

De Philistijnen heeft hy bedwongen; van haer veroverd de Steeden Azoth, Gath, en meer andere; de Mueren der selve ter neer geworpen. D'Arabiërs sloegh hy te rugge; desgelijcks d'Ammoniten; en verschrickte d'Egyptenaers, soo datse niet buyten haere Greinsen dorsden komen. Sijn Krijghsheyr was sterck 307600. Mannen / alle wel toegerust; behalven d'Overste en Hoofdmannen / welcker getal 2600 was. Dus is hy een seer maghtigh Vorst geweest. Maer wegens sijn groot geluck heeft hy sigh verheven. 't Daght hem te weynigh / dat hy Koningh was; hy wou sigh oock 't Hoogh-Priester-ampt aenneemen; en met geweld in den Tempel roocken: selfs oock door des Heeren Priesteren sigh hier in niet laten verhinderen. Doe sloegh God hem met Melaetsheyd aen 't Voorhoofd. Waerom hy van den Altaer ten Tempel uytgedreven / en voorts ten vollen van 't Koninghrijck verstooten wierd. Hier over is hy van hertenleed gestorven / als hy 52. jaren geregeerd / en yeder aen hem selven een Voorbeeld gegeven had / datmen binnen de palen sijns beroeps moet blijven.

Wou selfs Offeren; en hoe van God gestraft.

Aenmerckingh, om een reghte tijdreeckeningh te hebben.

Om een reghte Tijdreeckeningh te mogen hebben / staet hier aen te mercken / wijl wy leesen / dat Uzzia in 't 27. jaer Jeroboams Koningh is geworden / en te gelijck / dat sijnen Vader Amazia in 't 15. jaer des gemelden Jeroboams is overleeden / hy den genoemden sijnen Vader niet soo terstond in 't Rijck is gevolghd. Want ter tijd Amazia wierd omgebraght / heeft hy niet ouder konnen sijn / als in 't vijfde jaer sijns levens. Derhalven is 't Koninghrijck 11. jaren langh door de Raden bestierd geworden / tot dat Uzzia, of Azaria sijn sesthiende jaer had bereyckt.

Jotham. 2 *Reg.* XV. 2 *Par.* XXVII. *Joseph. Ant. lib. 9. c. 11.*

Sijnen Nasaet in de Regeeringh is geweest sijnen Soon Jotham, een vroom / Godsaligh Vorst; daer benevens milddadigh / en grootmoedigh. Den Tempel heeft hy verciert; veele Steden en Slooten ten deelen versterckt / ten deelen van nieuws gebouwd. d'Ammoniten en haeren Koningh gedempt; soo datse hem jaerlijcks een grooten Tribuyt van Geld en Vrughten te Jerusalem moesten leveren. Heeft niet langer geregeerd als 16. jaren. Was 25. jaren oud / doe hy aen 't Koninghrijck quam; en dus is sijne levenstijd geweest 41. jaren. Stierf in 't jaer der Weereld 3207. 3207.

Koningen in *Israel.*

Wy hebben geseght / dat in 't Israëlitische Rijck Zacharias sijnen Vader Jeroboam de tweede is gevolghd; doch nae een Rijcks-openstand van 11.; andere spreecken van wel 22. jaren; in welcken geheelen tijd groote onordeningen in 't Koninghrijck sijn voorgevallen; en de helft der regeeringhs-saecken niet konden te reght gebraght werden. Oock heeft Zacharias niet langer als een half jaer / of 6. maenden / te Samaria geheerscht. Want vermits hy een boos / seer godloos Mensch was / soo heeft oock God het met hem kort gemaeckt. Eenen uyt sijne Dienaren / genoemd Sallum, Soon van Jabes, verweckte een Oproer / en sloegh hem dood voor d'oogen sijns Volcks. Onder soo veel' andere Voorbeelden blijckt oock hier uyt de waerheyd des Heeren onses Gods in sijne Beloften. Hy had Jehu toegeseght / dat sijne Nakomelingen / tot in 't vierde Lid / 't Koninghrijck Israels souden besitten. Alhoewelse nu al t'samen boos en godloos waren / soo heeft echter de Heere 't woord sijner belofte getrouwlijck gehouden; gelijck men hier sien kan.

Zacharias, vermoord door *Sallum.* 2 *Reg.* XV.

2 *Reg.* X.

Nakomelingen van *Jehu,* Koningen, volgens

Jehu regeerde in Israel 28. jaren.
Sijnen Soon Joahas 17. jaren.
Deesens Soon Joas 16. jaren.
Desens Soon Jeroboam de II. 41. jaren.
Deesens Soon Zacharias 6. maenden.

Dus

ANNO MUNDI.

Gods be-ſtrafte.

Dus is Zacharias geweeſt de vierde nae Jehu; en 't Koninghrijck Iſraels by Jehu en ſijne Nakomelingen gebleven den tijd van 120. jaren en 6. maenden. De gemeldde Sallum heeft ſigh over ſijn Koningh-moordery en 't tot hem getrocken Rijck niet langh te verheugen gehad. Want hy is door Manahem van Thirza (daer voorheenen de Koninghlijcke Stoel was geweeſt) weer verſlagen geworden / als hy maer alleen eene maend had geregeerd. Dus is Manahem in ſijne placts Koningh geworden te Samaria. In den aenvangh ſijns Rijcks veroverde hy door geweld / vermits de Burgeren hem de Poorten niet wilden openen / de Stad Thipſa: braght om 't leven alles wat'er binnen was; en liet ook ſelfs de ſwangere Vrouwsperſoonen in ſtucken houwen; 't welck in Iſrael was een ongehoorde wreedheyd.

Sallum weer verſlagen door Manahem.

Manahem

Hard gedruckt van Phul Beloch.

Wyl hy ſeer godlooſlijck leefde / gelijck 't meeſte deel ſijner Voorſaeten hadden gedaen / ſoo ſond God tegens hem Phul Beloch, Koningh van Aſſyrien; die hem met Krijghsmaght aenviel. Als nu Manahem ſigh te ſwack bevond / moeſt hy van ſijnen vyand den Vreede kopen voor duyſend Centenaers Silver / welcke / nae onſe reeckeningh / bedragen vijfthienmael honderd duyſend Duytſche guldens; en deeſe Som bragt hy by malkander door ſware Schattingen op d'Onderdanen te leggen. Naderhand is Manahem, als hy thien jaren met een ſleghten lof had geregeerd / geſtorven; en hem is in 't Rijck gevolghd ſijnen Soon Pekahia; die echter de Heerſchappy niet langer als twee jaren voerdde. Was een Afgodiſch en Godloos Menſch / gelijck aght ſijner Voorvaderen. Waerom hy oock van Pekah, eenen ſijner Vorſten / die ſigh met de twee Kamerlingen Argob en Aria verbonden had / in ſijne Kamer wierd doodgeſtoocken. Dus hebben d'Iſraëlitiſche Koningen d'een d'ander jammerlijck om 't leven gebraght / en arger gehandeld als de Heydenen; ſulcker wijs / datſe een grouwel voor God en de Weereld waren.

Pekahia, omgebragt van Peka.

De Godloosheyd der Koningen Iſraels veroorſaeckt dit Rijck den ondergangh.

Waerom dan oock de Godlijcke wraeck / en den eyndlijcken ondergangh van 't afvalligh Koningrijck Iſrael niet langer heeft konnen uytblijven. Want als ſigh Pekah, de Soon Remalia, een Gileaditer, met geweld op den Koninghlijcken Throon had geſet ('t welck geſchiedde in 't 52. jaer des Konings Uzziæ, anders genoemd Azaria), en beyde in Godlooſheyd en in Afgodery geenen ſijner Voorſaten yets weeck / heeft hy ſigh noch daer-en-boven verbonden met Rezin, de Koningh van Syrien: en in 't derthiende jaer ſijner Regeeringh ſijnſe geſamenderhand tegens 't Land Iudea opgetrocken; doende daer in ſeer groote ſchade met roven en branden. Dit geſchiedde noch by 't leven van Koningh Jotham. Drie jaren hier nae / ſijnde 't jaer der Weereld 3208. / ſijn deeſe twee / Rezin 3208.
en Pekah, weergekomen met een grooter *2 Reg. XVI.*
Maght / doe Koningh Achaz ſijnen Vader *2 Paral. XVIII.*
Jotham eerſt onlanghs in 't Rijck was ge- *Joſeph. lib.*
volghd. Geſamentlijck belegerdenſe Ieru- *9. Ant. c.*
ſalem, nae datſe voorheenen 120000. Ioodſche *12. 13.*
Mannen / alle ſtrijdbaere Lieden / hadden verſlagen; veele duyſend gevangene ten deelen nae Damaſcus ten deelen in 't Iſraëlitiſch Land weghgevoerd. Tweemael honderd duyſend Vrouwen en Kinderen / die Pekah in handen had gekregen / ſijn / op een ſcharpe aenſpraeck des Prophecten Obeds, ſonder rantſoen in vryheyd geſteld / en nae Huys geſonden. De Stad kondenſe niet veroveren /
wijl God deſelve beſchermde / gelijck hy door *Eſai. VII.*
den Propheet Jeſaias had beloofd. Alsſe nu van daer afgetrocken waren / riep Achaz (wiens Soon Maëſa ſy verſlagen hadden) den

ANNO MUNDI.

Koningh Tiglath-Pileser, of Tiglath Phulasser, ter hulp / om van deese groote schade wraeck te nemen. Hy quam oock uyt Assyrien aen. Veroverde de Stad Damascus. Doodde den Koningh Rezin. Trock daer nae in 't Land Israels, en voerdde eenige Stammen met hem wegh. Hier over geraeckte Pekah in haet en veraghtingh by syn Volck; soo dat

Hosea brenghd *Pekah* om, en werd Koningh.

Hosea, de Soon van Ela, een Muytery tegens hem maeckte / en hem om 't leven bragt; nae dat hy twintigh jaren langh had geregeerd. Wierp sigh oock in sijne plaets ten Koningh op; en heeft 't Koninghrijck negen jaren als Koningh beseeten.

Maer in dit jaer is Salmanasser, Koningh van Assyrien, gekomen ('t was 't jaer der

3220. 't *Israëlitische* Koninghrijck te grond gegaen door *Salmanasser*, Koningh van *Assyrien*. 2 *Reg.* XVII.

Weereld 3220.) / en Hosea moest sigh op genade aen hem overgeven: wierd sijnen Knecht / en gaf hem Tribuit. Dus bleef hy noch eenige jaren. Doch als hy ondertusschen een Verbindnis maeckte met den Koningh van Egypten, tegens den Assyriër, en afvalligh wierd / vergrimdde Salmanasser sodanigh / dat hy optrock / en Samaria belegerde. Won oock de Stad nae een driejarige omsluytingh. Nam Koningh Hosea gevangen. Voerdde hem / nevens de Stammen Israels, ter eeuwiger dienstbaerheyd wegh; en verdeeldde 't Volck in de Steeden der Assyriërs; desgelijcks in de nieuwe Colonien of Volckplantingen der Meden. Dit is dus geweest 't eynd des Israëlitischen Koningrijcks; 't welck / nae d'afscheuringh van 't Huys Davids, had geduerd 258. jaren en 7. maenden / te reeckenen van Jeroboam den eersten tot op de Gevancknis van Hosea. Van den tijd der

Jaerreeckeningh.

deelingh des Beloofden Lands af tot op deesen ondergangh Israels waeren verloopen 730.; en tsederd de dood Salomons 258. jaren.

Koningen van *Juda*.

Eer wy overgaen tot d'Assyrische en andere Heydensche Geschiedenissen / willen wy afhandelen 't vervolgh der Koningen van Juda, welcke ter gelijcker tijd hebben geregeerd met Zacharia, Pekahia, Pekah, en Hosea. Jotham, de Soon van Koningh Uzzia, of Azaria, die taemlijck geregeerd / en een goeden lof bekomen heeft / had in 't Koninghrijck ten Naesaet sijnen Soon Achaz, gaende in 't 21. jaer

Achaz.

sijns ouderdoms / als Pekah, de Soon Remalia, 17. jaren over Israel had geheerscht /

3206.

in 't jaer der Weereld 3206. Hy was een Mensch / versoopen in allerley Afgodery; en soo dwaes / dat hy / waer hy ergens eenen vreemden Godsdienst sagh / den selven te Jerusalem nae-aepte. De Syriërs heeft hy 't nagedaen; dat hy deed maecken eenen grooten Heydenschen Altaer / gelijck dien te Damascus; d'Offerhanden daer op verbranddde / en de kopere Altaer des Heeren wegh deed. De Moabiten en Canaaniten heeft hy daer in naegevoolgt / dat hy sijnen Soon door 't Vyer deed gaen; en in 't Dal Gehenna roockte. De Philistijnen volghde hy / in den Baal gegootene Beelden op te reghten; waerom oock God hem en gantsch Juda verschrickelijck heeft gestraft. Want de Syriërs en Ephraimiten sloegen hem; verwoestten 't geheele Land; voerdden een grooten roof / en veel gevangene

Een grouwlijk Afgodendienaer, en dwaes in Afgoderyen.

Van God gestraft.

wegh / gelijck hier voren gehoord is. Daer-en-boven wierd hy van de Philistijnen en Idumeërs met Oorlogh aengevoghten / en noch meer vernederd. Boven dit alles is Tiglath Pileser, Koningh van Assyrien, tegens hem opgetrocken / dien hy met geld van hem weg kopen moest: oock hem ten gevalle veele dingen in den Godsdienst verbrack en veranderde.

Maer onaengesien deese afschouwlijcke Godloosheden / heeft echter de Heere onse God hem en 't Volck door den Propheet Jesaia twee heerlijcke Beloften van den Heyland der Weereld laten voordragen; 742. jaren eer de Heere Christus de Menschlijcke Natuer aennam. Als hy 16. jaren langh gantsch onwaerdigh had geregeerd / is hy in 't 37. jaer sijns ouderdoms gestorven. Een Nasaet en Erfgenaem heeft hy gehad den vroomen Koningh Hiskias; die sijns Vaders Afgodery / en dwaesheden in deselve / sig noyt had laten welgevallen; gelijck hier nae sijne Handelingen sullen toonen. In d'uytreeckeningh des tijds valt hier een harde knoop op te lossen; te weten / hoe Hiskia, of Jehiskia, de Soon van Achaz heeft konnen sijn. Want vermits Achaz niet langer dan 37. jaeren heeft geleeft / en Hiskias 25. jaren oud was / doe hy Achaz in 't Koninghrijck volghde / soo had Achaz niet meer dan 11. jaren konnen tellen / doe hy Hiskia teeldde, 't welk wy vreemd luyd. Ter dier oorsaeck onderwinden sigh de Hebreërs, de gedaghte knoop op meenigerley wijsen t'ontbinden. Eyndlijck gaense daer heenen / dat Hiskia of een Stief / of een aengenomene Soon van Achaz moet sijn geweest. Want dat 'er een Interregnum, of Rijcks-openstand / sou geweest hebben / vinden wy nergens. Eenige meenen / dat Hiskias 15. / niet 25. jaren oud was / doe hy Koningh wierd.

Beloften van den *Messias*. *Esai.* VII. IX.

Hiskias. 2 *Reg.* XVIII. 2 *Paral.* XXIX. *Joseph. lib.* 9. *Antiq. cap.* 13.

Swarigheyd, hoe *Hiskias* de Soon van *Achaz* heeft konnen sijn.

Hiskias heeft seer wel en roemlijck geregeerd; allerley Afgoderyen afgeschaft / ook selfs de kopere Slangh / door Moses doen opreghten / verbroocken; wijlse misbruyckt / en Afgodery daer mee bedreven wierd. In 't vierde jaer sijner Heerschappy heeft hy moeten aenschouwen den ondergangh des Israëlitischen Koninghrijcks / nevens de weghvoeringh der thien Stammen / met groote smerten en tranen. Doe hy in 't 14. jaer sijner Regeeringh van de Koningh in Assyrien, Senacherib, wierd aengevallen / heeft God hem wonderbaerlijck uytgeholpen / gelijck hier nae sal volgen: oock in sijne Siecktе hem noch 15. jaren levens beloofd / en deese Belofte met een Wonderwerck aen de Son bevestighd.

Verrightingh van deesen vroomen Koningh.

Hy is overleeden / als hy had geheerscht 29. / en geleeft 54. jaren / in 't jaer der Weereld 3251. In sijnen tijd hebben geprophe- 3251.
teerd de Propheeten Jesaias en Micha. Voor haer heeft geleeft de Grieckische Poët Hesiodus, ontrent in 't midden van de tijd der Regeeringh des Koninghs Uzziæ; en ontrent 160. jaren nae Homerus.

Propheeten in sijnen tijd.

Poëten.

Wie voor Belesus by d'Assyriërs de Regeeringh heeft gevoerd / konnen wy niet vinden /

Assyrische Koningen.

ANNO MUNDI.

den / vermits de Geschiedboecken hier in gebreckelijck zijn: en de Schriften des gewaenden Berosi werden van de Geleerde verworpen. Derhalven staet d'orde der Assyrische Koningen van Belesus af tot op Phul-Assur, die ten tijde van Koningh Manahem 't Israëlitisch Koninghrijck aenviel / by de honderd jaren gantsch stil: waer tusschen evenwel de Koningen der Meden gedaght werden. In

Phul Assur. 3180.

't jaer der Weereld 3180. heeft Phul-Assur den gemelden Manahem beoorloghd; die voor een

2 Reg. xv. *Tiglath Pileser.*

groote Geldsom den Vreede van hem koopen moest. Hem is gevolghd (doch onseecker in welck jaer) Tiglath Pileser (van Jesaias Pilneser genoemd) / die Rezin, Koningh van Syrien, doodsloegh / en de Stad Damascus veroverde; vervolgens Pekah, Koningh in Israel, beoorloghde; groote schade in 't Koninghrijck deed / en de Stam Naphthali gevanckelijck weghvoerde.

Deesen Tiglath Pileser wierd van Achaz ter hulp geroepen; en hy kreegh sijnen bystand voor geld. Op hem is in 't Assyrisch Koningrijck gevolghd Salmanasser, die eerst den Koningh Hosea Cijnsbaer maeckte; daer nae / als hy vernam / dat Hosea sigh met Egypten

Salmanasser.

had verbonden / en van hem afvallen wou / wederom quam; Hosea sloegh / gevangen kreegh / de Stad Samaria drie jaren langh belegerde; eyndlijck veroverde / en de thien Stammen Israels, gelijck hier boven verhaeld is / gevanckelijck weghvoerde.

Sennacherib.

De Nasaet van Salmanasser is geweest Sennacherib; die den Egyptischen Koningh Taracus in verscheydene Veldslagen overwon; en in 't 14. jaer van Hiskias in 't Land van Juda viel.

2 Reg. xix. 2 Paral. xxii. Joseph. lib. 10. c. 1. 2.

Of nu wel Hiskias hem 300. Centenaers Silver en 30. Centenaers Gouds gaf / soo is hy echter daer mee niet te vreeden geweest; maer liet de Stad Jerusalem opeyschen. Over welcke onbillijckheyd God vertoornd / en door 't Gebed Hiskiæ bewoogen sijnde / door eenen Engel in eene naght in 't Leger der Assyriers 185000. Mannen versloegh. Hy selfs quam vlughtigh met spot en schande weer t'huys / daer hy van sijne twee Soonen wierd omgebraght. De derde / Azarhaddon, is hem in 't Koninghrijck gevolghd. Herodo-

Herodot. lib. 2.

tus maeckt oock van den gemelden Sennacherib gewagh; desgelijcks van sijnen Toght tegens Egypten; doch verhaeld (waer over men sigh niet te verwonderen heeft) sijne Neerlaegh gantsch anders. Bekend echter / dat sijn Krijghsheyr wonderbaerlijck van God verslagen en verstroyd is geworden. Hy noemd hem met sijnen regten naem Sanacheribus; en seght / dat hy Koningh is geweest over d'Assyriërs en Arabiërs. Wie nae Azarhaddon in Assyrien heeft geregeerd / kanmen niet weeten. Doch 't is buyten twijffel / dat de Babylonische Koningen sigh meester van Assyrien hebben gemaeckt.

Koningen

In 't jaer der Weereld 3200. heeft Nabonassar in Chaldæa geregeerd 14. jaren; van welcke tijd Ptolemæus sijne Tijdreeckeningh *in Chaldæa.* voortset. Hem is gevolghd Nassius 2. jaren. 3200.
Daer nae Chinzer en Porus, twee te gelijck / 5. jaren; waer nae sy uyt 't Rijck wierden gedreven. Doe quam tot de Heerschappy Dilulæus 4. jaren. Vervolgens Mardocempadus, van Jesaias genoemd Merodach (soo veel als Mardac), 12. jaren. Deesen sond Boden tot Hiskia, wegens 't Wonderwerck aen de Son.

De Medische Koningen van Sosarmus af *Koningen in Meden.* tot op deese tijd werden dus geteld. Attycas 50. jaren. Arbianes, anders oock geheeten Cardiceas, 22. jaren. Deioces, dien de Meders ten Koningh verkooren / wegens sijne reghtvaerdigheyd / heeft geheerscht 40. jaren.

Nu is 't tijd / van d'Egyptische Koningen *Egyptische Koningen* gewagh te maecken. Nae Chephrenes steld

 Hero-

ANNO MUNDI.

Herodotus in de Regeeringh Mycerinus, de Soon van Cheops, en geeft hem den lof van Gereghtigheyd en Billijckheyd tegens ſijn' Onderdanen. Andere hebben Petubaſtes; daer nae Oſorchon, die oock Hercules Ægyptius werd geheeten. Vervolgens Pſamnus, Zethus, Bochoris, en Saita. 't Laet ſigh aenſien / dat deeſen is geweeſt de Koningh der Ægyptiſche Provintie; genoemd So, of Sa; van wien in de H. Schrift werd verhaeld / dat Hoſea, de Koningh Iſraels, ſigh met hem verbond tegens den Aſſyriër Salmanaſſer. Joſephus geeft hem de naem van Soa: Op hem volghd Sabacon de Moor; dien oock Herodotus gedenckt. Voorts Sevechus, buyten twijffel Sethon by Herodotus; dien gevolghd is Tarachus; in de H. Schrift geheeten Thirrhaka; en van de twee-en-tſeventigh Griecksche Overſetters Tharaka; die Sanherib overwonnen / de Stad No omgekeerd / en Egypten ſeer beſchadighd heeft. Sijne Regeeringh ſtreckte ſigh uyt tot in de tijden des Koninghs Manaſſis. Van Herodotus werdenſe anders geteld. 't Kan wel ſijn / dat Egypten doemaels in twee Heerſchappyen verdeeld is geweeſt; en tweederley Koningen heeft gehad; waer uyt ontſtaen is de verſcheydenheyd der optellingen tuſſchen Manethon en Herodotus.

2 Reg. XVII.

Verſchil in de tellingen.

Regenten te Corinthen.

By de Corintheren (om nu oock van de Grieckçn eenige meldingh te doen) volghde op Teleſtus, Ariſtodemi Soon / Automenes, Soon van Teleſtus. Hy was d'eerſte / die de Regeeringh maer alleen voor een jaer beſat; en voorts ſijn hier nae yeder jaer nieuwe Regenten verkooren geworden / genoemd Prytanes, tot op den Tyran Cypſelus, geheele 124. jaren langh. T'Atheenen is / nae Theſpieus, tot de Regeeringh geraeckt Agameſtor, 20. jaren; en nae hem Æſchylus 23. jaren. Deeſe / gelijck oock hare Voorſaten / hebben 't Opperbewind gehad ſoo langh haer leven duerde. Doch naderhand wierden van thien tot thien jaren t'elckens andere verkooren. Hier van is Charops d'eerſte geweeſt ontrent 't jaer der Weereld 3197.

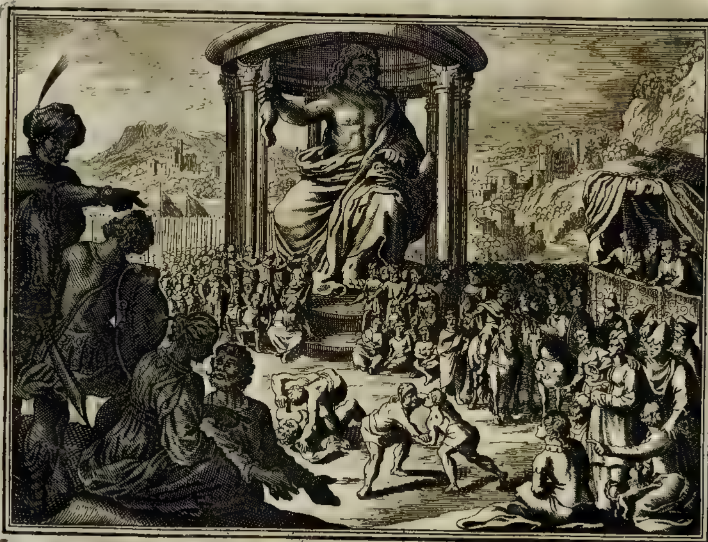
T'Atheenen.

3197. Koningen van Macedonien.

Nae Caranus, d'eerſte Macedoniſche Koningh / is in 't Rijck gevolghd ſijnen Soon Cœnus; die 12. jaren regeerde. Op hem quam Thurimas 38. jaren. De vierde Macedoniſche Koningh is geweeſt Perdiccus, die 't Rijck een reecks van 51. jaren heeft beſeeten. Doe hy ſterven ſou / wees hy ſijnen Soon een ſeeckere plaets / waer in ſijne en ſijner Nakomelingen Gebeenten ſouden begraven werden. Met byvoegingh / dat / ſoo langh ſulcks geſchiedde / 't Koninghrijck by ſijn Geſlaght ſou blijven.

Eerſte Olympias. Scal. de emend. temp. Et in Animad.

Onder de regeeringhs-tijd van Koningh Uzzia, of Azaria, en in 't jaer der Weereld 3174.; voor Chriſti geboorte 774. / valt d'eerſte Olympias, 't welck is een tijd van vier jaren / nae onſe Juliaenſche reeckeningh; somtijds veerthien dagen over / ſomtijds ſoo veel

Euſ. Chr. Varro ap. Cenſor. c. 21. Afric. 3. Annal. Juſtin. Dial. cum Tryph. Clem. Strom. 1.

onder. By deeſe Olympiaden tellen de Griecken haere jaren / en dit geeft een ſeer nette tijdreeckeningh. Sulcke Olympiaden, of Certamina Olympiaca, waren Ridderlijcke Kamp-ſpeelen / waer in de jonge Manſchap ſigh oeffende op meenigerley wijſen in Loopen / Veghten / Worſtelen / Rijden / Wagenmennen / en andere diergelijcke bedrijven / met ſeer grooten lof. Deeſe Speelen duerden altijd veerthien dagen. Op den vijfthienden wierden aen d'Overwinners de Pryſen uytgedeeld; gelijck te ſien is by den Poët Pindarus. Thien Olympiaden maeckten een tijd van 40. jaren.

Romeynſche Hiſtorien.

Eer wy nu weer komen tot de Geſchiedeniſſen der Hebreërs, moeten wy meldingh doen van de Romeynſche Hiſtorien. Der Latijnen Koningh Procas, die in 't Koninghrijk

der

ANNO MUNDI. 3132. *Livius lib. 1. Dionys. lib. 1. Plutarchus in Rom. Augustin. de Civit. Dei lib. 18. cap. 21. Livius lib. 1. cap. 3. 4.*

der Stad Alba op Aventinus volghde / in 't jaer der Weereld 3132. / heeft 23. jaren geregeerd. Van sijne Verrightingen werd gantschlijck geen gewagh gemaeckt / behalven dat hy twee Soonen heeft naegelaten / Numitor, en Amulius. Hy verordonneerde Numitor, als den oudsten / 't Erfgenaemschap des Koninghrijcks: doch sijnen jonger Broeder Amulius verdreef hem; en drongh sigh in de Heerschappy. Boven dien braght hy sijns Broeders Soon Ægistus om 't leven; en desselven sijns Broeders Dochter / Rhea Sylvia (op dat niet uyt des Numitors Geslagt eenen Manlijcken Erfgenaem moght ontstaen / die wraeck over sijn boos bedrijf sou mogen nemen) stack hy in een Klooster / ter beloste van geduerige kuysheyd / onder den schijn van een eeuwige Voorsienigheyd; op dat dit stuck moght aengesien werden / niet als ware sy hier toe veroordeeld / maer tot een Klooster-leven verkooren. Terwijlse nu beslooten wierd gehouden in een Boschje / aen Mars toegeheylighd / bevondse sigh swanger (of 't van Mars was / gelijckse voorgaf / om deese saeck te bemantelen / of datse verkraght was geworden / stellen wy hier ter sijden) / en baerdde t'sijner tijd twee jonge Soonen / Romulus en Remus.

Romulus en Remus gebooren.

De tijd der geboorte deeser beyde Broederen valt in 't jaer der Weereld 3172. / sijnde 't vijf-en-dertighste jaer van Uzzia, en 26. jaren voor de Bouwing van Romen; onaengesien de meeningen hier ontrent verschillen. Als Amulius dit gewaer wierd / verschrickte hy dies te meer / om dat hy hoordde / dat 't Knegtjens waren; vreesende / datse / indiense opwiessen / en vernamen / dat hy haren Grootvader Numitor uyt 't Koningrijk had gejaegd / sulcks niet ongewroocken souden laten / en sigh bemoeyen / haer weer in den Throon te bringen. Wonderhalven dit onheyl by tijds voorkomen / door haer aen kant te helpen; en beval / haer in de voorby-loopende Tyber-vloed te werpen / om te verdrincken: deed oock de Moeder in een harde Gevanckenis leggen; waer in sy eyndlijck gestorven is.

ANNO MUNDI. beyder Geschiedenissen. 3172.

Bevel, om haer te verdrincken.

Juyst ter dier tijd was de Tyber, tot een sonderlingh geluck voor deese ongeluckige / wat hoogh opgeswollen / waer door gintsch en herwaerts de lage plaetsen der Velden daer rondom soodanigh met Water overstroomd waren / dat men nergens te voet tot de Rivier selfs kon geraken. Waerom dan de geene / die de beyde Kneghtjens droegen / het vermoedlijck daer voor hielden / datse / hoe geringh 't Water oock scheen / lightlijck daer in souden versmooren.

Daer op in 't Water geworpen.

Haerer Hier op / en in meeningh / datse des Ko- *Op wat*

voor een wonderlijcke wijs noch behouden.

ninghs bevel genoeghsaem uytvoerdden / leyddense de twee Kinderen in de naeste overvloeyingh des Nyls. Doch vermits 't Water / op de plaets harer neerlegginghs / korts daer nae noch verder afliep / en 't veld droogh wierd / blevense dus sonder te verdrincken. Men heeft voorgegeeven / dat een dorstige Wolvin van d'omgeleegene Bergen haeren loop derwaerts nam / om Water te vinden; oock reght toegingh op 't geschal van 't geschrey deeser ellendige Schepselen. Datse deselve goedertierentlijck te suygen gaf. Dat des Koninghs Veehoeder daer ontrent quam;

Dionys. lib. 1. cap. 8.

en de Wolvin de Kinderen met haere tongh vond lecken. Welcke hy opnam / en sijne Huysvrouw Laurentia t' huys bragt / om van haer opgevoed te worden. Eenige willen / dat deese Laurentia, wijlse met haer lighaem veyler was dan haer betaemde / onder de Harders Lupa genoemd wierd / beteeckenende een Wolvin; en dat de verhaelde wonderlijcke Fabel daer uyt sou ontstaen zijn.

Oorsprong van de Fabel der Wolvin.

Deese Kinderen dus gebooren / opgevoed / en uyt haere kindsche jaren tot een bequamen ouderdom en de daegen haerer Jongelinghschap gekomen sijnde / toondden sigh / soo wel

Sijn in haere jeughd seer wacker; doch oock

ANNO MUNDI.

Struyck-rovers.

wel in de Stal en by 't Vee/ als ook in veel andere dingen/ ongemeen vaerdigh/ en onverdrietigh. Sy oeffenden 't Weywerck allerweegen in de Boſſchen. Lieten 't oock niet alleen by 't ombrengen van wilde Dieren blijven/ maer overvielen wel ſomtijds de Menſchen op de Wegen; en deelden den veroverden Roof onder d'andere Harders uyt: waer door dan 't jonge volck ſigh daeghlijcks/ hoe langer hoe meerder/ by haer vervoeghde.

Dooden haeren Oud-oom *Amulius*, en herſtellen *Numitor*.
Pauſ. l. 4. Dionyſ. l. 1. 2. Plutarch. in Rom. Vell. l. 1. Liv. L. 1. Aur. de vir. ill. c. 2. Flor. l. 1.

Alſſe nu eyndlijck haer aghtthiende jaer bereyckt/ en vernomen hadden/ hoe haeren Oud-oom Amulius haer in haere kindſchheyd had willen doen ombrengen; hoe hy oock haren Grootvader Numitor 't Koningrijck met geweld had ontrocken; ſoo naemenſe voor/ over deeſe Tyranny wraeck te nemen. Sloegen Amulius dood/ en ſtelden de gemelde haren Grootvader Numitor weer in 't Ryck. Hier op kreegenſe luſt/ om een Stad te bouwen ter plaets daerſe voortijds ten verderve neer geleght/ en vervolgens dight daer by opgevoed waren. Hier toe was niet alleenlijck overbloedigh genoeg Volck voorhanden van Albaners en Latijnen; maer daer benevens had allerley Harders-geſpuys ſigh tot haer geſlagen: derhalven lightlijck te hopen ſtond/ dat Alba en Lavinium geringh ſouden geaght werden tegens deeſe nu aengevangene Stad. 't Begin der bouwingh van dit ſoo maghtigh Romen valt in 't jaer der Weereld 3198.; voor des Heeren Chriſti geboorte 750.; in 't tweede jaer der herſtelling van Numitor; en 432. jaren nae de verwoeſtingh van Troyen: als Jotham in Judæa, en Pekah in Iſrael regeerde; Tiglath Pileſer in Aſſyrien heerſchte.

ANNO MUNDI.

Oroſ. l. 2. c. 4. Aug. de C. D. l. 18. c. 22.

Bouwingh van *Romen*.

Livius l. 1 Dion. l. 1. c. 89. 90.

Regeerſugt baerd twiſt tuſſchen de twee Broederen.

Korts hier nae vermenghde ſigh by dit haer voorneemen 't overoud gemeene quaed; te weeten/ de begeerte om te heerſchen. Hier door ontſtond uyt een geringh Beginſſel een grouwlijcke twiſt. Vermitsſe Tweelingen waren/ kon de behoorlijcke eerbiedigheyd en 't voorreght der meerderjarigheyd tuſſchen haer geen onderſcheyd maecken/ wie van beyde ſou regeeren. Eyndlijck lietenſe weerſijds haer behagen/ dat de Goden haer verſchil ſouden beſleghten door de Vogelvlught.

De Regeeringhs-Stand aen de Vogelvlught geſteld.

Romulus nam voor ſigh de Palatiner, en Remus den Aventiner Bergh; met voorneemen/ beyderſijds nauw aght te ſlaen/ wat voor goed Geluck 't Vogel-geſchrey of de Vogelvlught haer ſou voorkondigen. 't Gebeurde/ dat Remus, eer dan Romulus, een vlught van Vogelen/ te weeten ſes Gieren/ in 't oogh kreeg. Soo haeſt dit verkondighd of uytgeroepen wierd/ en Romulus tweemael ſoo veel Gieren ſagh/ riep yeders Aenhang/ dat den ſijnen Koningh was. Die van Remi ſijde meenden/ dat hem d'Opper-heerſchappy toebehoorde wegens de tijd. D'andere/ datſe Romulus toequam/ wegens de meerderheyd des getals. Hier over geraektenſe tegens malkander in groote twiſt; en ondertuſſchen wierd Remus doodgeſlaegen. In 't gemeen werd voorgegeeven/ dat Remus, ten hoon van ſijnen Broeder/ over de nieuwe Mueren/ of d'opwerpingh uyt de Graghten (want Tarquinius Priſcus, de vijfde Roomſche Koningh/ heeft aldereerſt deeſe Stad met een Steene Muer omvangen) ſou geſprongen hebben; waer over hy van den vertoornden Romulus om 't leven gebraght wierd: Die te gelijck een Wet maeckte/ dat elck/ die voortaen de Wallen ſijner Stad ſou overſpringen/ of overklimmen/ even deſelve Straf ſou weervaren.

Remus van *Romulus* verſlagen; en d'oorſaeck waerom.

Stads-mueren by de *Romeynen* in groot ontſagh.

Van dien tijd af hebben de Romeynen de Stads-mueren in groote Eer en Aghtbaerheyd/ jae bynae voor Heyligh gehouden; en op geenerley wijs gedooghd/ dat deſelve ſouden beklommen/ of een dood ligchaem daer over afgeworpen; veel min/ dat die eenigh geweld aengedaen ſouden werden; vermits de Burgers/ uyt kraght van haeren plight/ en Burger-eed/ verbonden waren/ de Mueren met haer bloed en verlies haer levens te beſcher-

Varro.

ANNO MUNDI.

beschermen; op datse van de vyanden niet moghten werden gewonnen. Ter dier oorsaeck willen sommige de gedaghte daed Romuli verontschuldigen; voorgevende/ dat deese Schimp/ van Remus sijnen Broeder den Koningh en de nieuwe Stad toegevoeghd/ was een seer quaed voorbeeld; van een boos gevolgh in 't toekomende; en gantschlijck niet te dulden geweest. Daer-en-boven had niet Romulus, maer Fabius, der Trawanten Hoofdman/ Remus doodgeslagen. Doch hier mee laet deese Broedermoord sigh soo lightlijck niet reghtvaerdigen: vermits de gemelde Hoofdman Remus door Romuli bevel heeft om 't leven gebraght. Cicero noemd het een onverantwoordlijke daed; en Lucanus seght:

Hoe sommige deese Broedermoord verontschuldigen.

Oordeel van Cicero en Lucanus.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Soo veel als:

Haer' eerste Mueren sijn met 't nat
Van 't Broederlijcke Bloed bespat.

Remi dood gewroocken door Pest.

Deese ongereghtigheyd heeft oock niet langh ongewroocken konnen blijven. Want al stracks nae de dood Remi is de Pest onder 't Volck gekomen; 't welck Romulus noodsaeckte/ d'Afgoden om raed te vragen/ hoemen dit onheyl best sou mogen afweeren? Hier op kreegh hy tot antwoord: Men moest de Geest/ of Ziel/ des verslagenen Remi versoenen. Dus is/ op 't goeddunckeu der Priesteren/ een ordonnantie gemaeckt/ dat soo dickmael Romulus ten Gerighte sat/ of Koninghlijcke Maght oeffende/ een leedige Stoel of Throon/ nevens Scepter/ Kroon/ en andere Koninghlijcke Merckteeckenen/ aen sijne sijde wierd geset; even als of Romulus noch met sijnen Broeder Remus regeerde.

Middel, om sijnen Geest te versoenen.

Jaerlijcks Lyckfeest t'sijner eeren; en bygeloof.

Daer-en-boven wierd een bysonder Lijckfeest/ met seer treurige Ceremonien, op den Bergh Aventinus aengesteld/ ter eeren van den verslagenen Remus; oock nae hem genoemd Remuria: 't Welck naderhand te Romen in gebruyck is gebleven/ en yeder jaer in de May-maend vernieuwd wierd. Ja oock/ men hield voor seer quaed en ongeluckigh/ in deese maend te Trouwen of Bruyloft te houden/ wijl Remus in deselve om 't leven was geraeckt.

ANNO MUNDI.

Romen nae Romulus dus genoemd.

Vermits nu Romulus op de gehoorde wijs de Heerschappy aen sijn persoon alleen had gebraght/ soo kreegh de nieuw-gebouwde Stad haeren naem nae hem/ als den Bouwer; sijnde die van Romen. Aldereerst bevestighde hy den Palatiner-Bergh; by welcke hy opgevoed was. Andere bouwden aen andere plaetsen/ elck daer 't hem behaeghde. Doch op dat een Stad van soo wyden omvangh niet moght leedigh staen/ en noch meer volck derwaerts getrocken wierd/ soo schickte Romulus sigh nae d'oude gewoonte/ door welcke andere/ wanneerse voortijds nieuwe Steeden bouwden/ allerley onnut en veraght gespuys tot haer lockten; en naderhand verdightten/ datse van uyt d'aerde gewassen waren. Stelde derhalven een openbare Vryheyd aen/ een volle Vryplaets voor allerley vlughtigh en verloopen Volckje; waer door in een korte tijd de Stad met allerley slagh van Menschen vervuld wierd. Maer op dat dit Grauw tot een Burgerlijcke Gemeenschap en eenerley Volck moght t'samen groeyen/ 't welck nergens anders door kon geschieden/ als alleenlijck door aenstellingh van een Godsdienst/ en invoeringh van ordentlijcke Wetten/ soo deed hy de gantsche meenighte tot een algemeene Versamelingh by een roepen; rightede den Godsdienst aen nae de gewoonte der Albanen, en gaf haer Reghten/ om sigh daer nae aen te stellen.

Middel, van hem aengewend, om deese groote Stad te bevolcken.

Steld Godsdienst en Wetten in.

Vermits hy 't oock daer voor hield/ dat de selve by 't Boersche/ gemeene Volck dies te vaster souden nagekomen en onderhouden wer-

Neemd Koninghlijke praght aen, om

ANNO MUNDI.

Sijne Wetten dies te beeter te doen gehoorsamen.

werden / wanneer hy door Koninghlijcke Cieraden en Marckteeckenen sigh selven een groot Aensien maeckte / soo begon hy sigh seer heerlijck te vertoonen; niet alleen in een sonderlinge Kleeder-draght / aengedaen met een schoone lange Purpur-rock / sittende op een seer praghtige Zeetel; maer oock altijd ontrent hem hebbende twaelf Trauwanten en Byldragers. Verordonneerde honderd Raedsheeren en Oudste / welcke / Eerenshalven / Vaderen; hare Kinderen en Kindskinderen Patricii genoemd wierden. By sulk een gestalte der saecken was de Roomsche Regeeringh nu soo maghtigh geworden / datse bequaem genoegh scheen / om yeder der naburige Steeden / die den Oorlogh beginnen wilden / te konnen weerstaen. Echter sou de Maght van Romen, wijl d'Inwooners gebreck van Vrouwen hadden / niet langer als eens Menschen ouderdom hebben konnen dueren. Ter dier oorsaeck sond Romulus, op raed der Vaderen / Gesanten aen de naburige Volckeren / om voor sijne nieuwe Onderdanen daer Houwlijcken en Verwantschappen te sluyten. Doch wijl deese sigh voor gehoond hielden / datse met Veehoeders en veraght volckje Swagerschap souden aengaen / soo wierd dit Gesantschap nergens vriendlijck aengehoord; en van 't meeste deel met deese Vraegh schimplijck afgevaerdighd: Offe oock voor de Wijven een Vryheyd hadden geopend?

Livius lib. 1. cap. 9.

Romen werd seer maghtigh; doch sou, door gebreck van Vrouwvolck, haest hebben moeten ondergaen;

Deese smaed verdroot het Roomsche Manvolck niet weynigh; en den handel begon sig tot een Oorlogh te laten aensien. Maer Romulus, om hier toe gelegene tijd en plaets te bekomen / liet sijn opgevatte onwil gantschlijck niet blijcken. In tegendeel / hy bedagt een geswinde List; daer in bestaende / dat hy heerlijcke Schouwspeelen wou aenstellen / welcke hy noemde Consualia, nae den Afgod Consus, of des Raeds / wijl deselve hem deesen Aenslagh had ingegeeven. Liet hier toe de naest-aengrensende Gebuer-steden nodigen; en 't werk met soodanigh een praght toerighten / als immermeer mogelijck was / om alles ten hooghsten aensienlijck te maecken / en daer door in 't omgelegene Volck een dies te grooter verlangen te verwecken. Soo hier door / als oock om de nieuwe Stad te besightigen / quamen seer veele Menschen / voornamentlijck de Sabynen, als de naestgeseetenste / in groote meenighte / met Vrouwen en Kinderen derwaerts. Wierden vriendlijck ontfangen / en van 't eene Huys in 't andere genoodighd. Alsse nu de gantsche gelegenheyd der Stad / de meenighte der Huysen / en den geheelen omvangh hadden gesien / verwonderdense sigh / dat binnen sulck een korte tijd de Roomsche Staet tot soodanigh een opgangh was geraeckt.

indien Romulus niet een listigh middel had bedaght, om daer tegens te voorsien.

ANNO MUNDI.

Doe nu de Schouwspeelen haren aenvang namen; elck Sinnen en Oogen na deselve hield gekeerd; verhief sigh onvoorsiens (want dus was 't te vooren aengeleght) een geweldigen aenval. Soo haest 't jonge Roomsche Manvolck 't bestemde Teecken was gegeven / snelde elck hier en gintschwaerts / robende de vreemde Dochteren; yeder sulck een als hem voorquam. Dus kreegens' er een groot deel in haere maght. Als nu de voorgenomene Schouwspeelen door d'invallende vrees dus waren verstoord / vlooden der Jonckvrouwen Ouderen seer treurigh van daer wegh; sigh beklagende / datmen gewelddadiglijck tegens haer had verbrooken alle behoorlijcke Trouw / welcke men verplight was / aen genoodighde Gasten te betoonen. Op dat nu Romulus de gramschap der geroofde Maeghden moght stillen / ging hy rondom / en gaf haer te kennen / dat deese saeck was geschied wegens den hooghmoed harer Ouderen / welcke hadden afgeslagen alle gesoghte vriendschap harer naeste Naburen door middel van Verhouwlijckingen. Ondertusschen moghtense sigh verseeckeren, datse

Maegden roof der Romeynen gepleeghd aen de Sa[bynsche] Dochteren, om haer selve[n] alsoo van Vrouwen te versorgen.

ANNO MUNDI.

se souden gehouden werden in Echtlijcke Eere; genieten de gemeenschap aller Goederen / des Burger-reghts / en geaght gelijck Vrygeboorne / welck Voorreght 't Menschlijck geslaght 't alderliefst is. Souden derhalven haren onwil laten vallen / en de geene / welcke 't Geluck haere ligchamen had vergund / op een gelijcke wijs haere Gemoederen schencken. Uyt sulck een geweld en onreght was al dickmael naderhand goede vriendschap en genegenheyd ontstaen. Daer-en-boven soudense dies te beter Mannen aen de Romeynen hebben / wijl yeder voor sijn persoon alle vlijt sou aenwendden / om haer / door betooningh van alle diensten en liefde / 't aengedaen ongelijck te vergoeden; 't verlangen nae haer' Ouders en Vaderland te doen vergeeten.

Hoe *Romulus* dese daed by haer verontschuldighde.

Boven dien lieten 't oock de Manspersoonen niet ontbreecken aen lieflijcke woorden; sigh verontschuldigende / dat deese aen haer begaene daed was gepleeghd uyt een sonderling-welmeenende begeerte en genegenheyd.

Elck wil sijne geroofde behagen.

Deese Vrouwen-roof heeft sigh toegedragen in 't jaer der Weereld 3201. / en in 't vierde nae de bouwingh der Stad Romen.

3201.

Op sulck een wijs wierden de Gemoederen der geroofde Jonckvrouwen tamelijck te vreden gesteld. Doch d'Ouders begonden terstond door klaghten en tranen de Steden tegens de Romeynen op te hitsen; derhalven sigh van alle kanten veel volck by een versamelden / en haer vervoeghden tot der Sabynen Koningh Titus Tatius; doemaels in deese Landen alderhooghst beroemd.

D'Ouderen der geroofde Dochteren maecken andere Steeden tegens de *Romeynen* op. *Liv. lib.* 1. *cap.* 10.

Alsse nu met malkander tegens de Romeynen hadden t'saemgeswooren / lieten de Ceniners haer bedunckten / dat d'andere sigh te traegh ontrent deese saeck betoonden; en sig niet met sulck een ernst / gelijck sy deeden / ten Oorlogh toerusteden. Vielen derhalven voor haer selven met vyandlijcke geweldadigheden in 't Landschap der Romeynen. Maer terwijlse gintsch en herwaerts heenen liepen om te plonderen / quam Romulus met sijn Krijghsheyr op haer aen / en leerdde haer door een geringe Strijd / dat grimmigen toorn sonder genoeghsame Maght een vergeefs dingh is. Hy sloegh haer in de vlught; versloegh haren Koningh / genoemd Acron; nam sijne Rustingh van hem af: en vermits der vyanden Krijghs-oversten dood was / won hy stracks daer nae de Stad met den eersten aenval.

De *Ceniners* vallen in der selver Land; doch werden van *Romulus* geslagen, en haren Koningh sneuveld.

ANNO MUNDI.

Doe hy nu sijne Zeeghrijcke Krijghsmagt weer nae Huys voerdde / droegh hy de Wapenen van den in den Slagh gesneuvelden Krijghs-oversten / of Koningh (hem afgenomen) / opgehangen aen een daer toe gemaeckt Draegh-hout / als in Zeegepraei daer heenen. Trock op den Saturniner Berg / daer tegenwoordigh 't Capitool staet. Settede deselve nevens een Eyckenboom / van de Harders voor Heyligh gehouden; en teeckende (te gelijk dit Offer opdragende en overleverende aen Jupiter / dien hy den Bynaem van Feretrius gaf) een Tempel af. *(Sie de Fig. op d'andere sijde)*. Terwijl de Romeynen hier mee beesigh waren / vielen d'andere / de gelegenheyd waernemende / en bemerckende dat in 't veld geen tegenstand voorhanden was / met haer Krijghsvolck vyandlijcker wijs in de Grensen der Romeynen; waer tegens in aller haest een Regiment Roomsch Krijgsvolck uyt de Stad wierd gevoerd / 't welck de hier en gintsch op de Landen verstroyd sijnde vyanden sloegh.

Sijn Wapen in zegeprael omgedragen. *Valerius Max. lib.* 1. *cap.* 1.

Alhoewel nu d'andere / op harer Naburen geleedene schade / 't hert ontviel / soo is echter twee jaren hier nae ontstaen de laetste en aldergrootste Sabynsche Oorlogh. Want in den selven wierd van de Sabynen niets gedaen uyt overylden toorn / of lightvaerdige moedwil / maer met bedaghtsaemheyd. Lieten oock haer vooreemen niet blijcken / voor datse met geweld invielen. Nevens Maght

Oorlogh der *Sabynen* tegens de *Romeynen*. *Livius lib.* 1. *cap.* 11.

ANNO MUNDI.

Spuris Tarpeji Dochter verraed 't Slot te *Romen*; en watſe daer voor bedongh:

en Raed gebruycktenſe oock behendige Liſt. Als de Dochter van Spurius Tarpejus, Slots-Hooftman te Romen, buyten de Mueren was gegaen / om Water te halen / soghtenſe deeſe door geld te beweegen / datſe eenige gewapende Krijghslieden ſou binnen laten. Sy bewillighde / doch onder bedingh / dat haren loon ſou ſijn 't geenſe aen hare lincker armen droegen. Sy meende de ſwaerwightige Silvere en Goudene Armbanden / en met Eedele Geſteenten vercierde Ringen. Maer alsſe nu ingelaten wierden / wierpenſe / in der ſelver plaets / op deeſe Jonckvrouw hare Schilden / welckeſe oock aen hare lincker armen hadden; ſoo datſe ter aerden neer viel / en daer onder dood bleef. Andere verhalen / datſe met een ſonderlingh opſet had bedongen / dat voor haer ſou ſijn 't geen de Sabynen aen den gemelden Arm droegen / om alſoo haer van hare Wapenen t'ontblooten. Doch wijl men bemerckte / datſe hier door op bedrogh uyt was; of immers / dat deeſen eyſch haer gevaerlijck kon ſijn / ſoo hadmen haer door even 't geen 't welckſe bedongen had om 't leven gebraght.

'*t welck haer gegeven wierd, ten koſte van haer leven.*

Strijd binnen *Romen* tuſſchen de *Sabynen* en *Romeynen*; welcke laetſte het te quaed kregen.

Alsſe nu dus 't Slot in haer geweld hadden bekomen / ontſtond in de Stad Romen een ſeer harden Strijd. Doe de Romeynen begonden te rugge gedreven / en haer' Orde gebroocken te werden / verhief Romulus ſijne Wapenen Hemelwaerts op / riep Jupiter om hulp aen / dat hy de Vyanden van deeſe plaets wou weghdrijven / de Romeynen hare vertſaeghde ſchrick beneemen / en de ſchendlijcke vlught afwenden: met belofte / dat hy hem ter eeren op even deeſe plaets ſou bouwen eenen Tempel / en deſelve noemen Jupiter Stator, of / de Standvaſtige Jupiter: Welke de Nakomelingen ſou indaghtigh maecken / dat door ſijne baerblijcklijcke hulp deeſe Stad was behouden geworden.

ANNO MUNDI.

Romuli liſt. *Livius lib. 1. cap. 12.*

Nae de verrightingh van dit Gebed geliet hy ſigh / als of hy bemerckt had / dat 't ſelve verhoord was; en riep: Gy Romeynen, hier beveeld u de goedertierenſte en groot-maghtighſte Jupiter tegenſtand te doen / en de Strijd op nieuws aen te vangen. Op deeſe woorden wendden de Romeynen ſigh weer na den vyand; even als ware haer ſulcks door een Stem uyt den Hemel bevoolen geworden. In deeſen ellendigen ſtand / als 't aenſchouwen deeſes jammers alle vrees overwon / begaven de Sabynſche Vrouwen / om welcker Roofs wil deeſen Oorlogh was ontſtaen / ſig midden onder de rond-omvliegende Pijlen / haer wagende met een overdwars genomene inloop; en onderſtonden ſigh / dit bloedigh Geveght te ſtillen; aen d'eene ſijde harer Vaderen / aen d'andere harer Mannen grimmigheyd door ſmeeckingen en tranen te verſaghten en neer te leggen.

Seer gewaegde daed der geroofde *Sabynſche* Vrouwen.

Vreede tuſſchen de *Sabynen* en *Romeynen*; onder welcke Voorwaerden.

Als nu hier op onvoorſiens ſtilte tuſſchen beyde de deelen ontſtond / wierd / op ernſtig aenhouden van Herſilia, des Koninghs Romuli Gemalin (door de geroofde Vrouwsperſoonen hier toe gebeeden) met de Sabyners een Verbond gemaeckt / en uyt beyde de Rijken / 't Roomſche en 't Sabynſche, een Koninghrijck opgerigt; onder voorwaerde / dat Romen ſoo wel van de Sabynen als van de Romeynen met gelijck Reght ſou bewoond werden van de geene die wilden. Dat de Stad wel nae Romulus de naem van Romen behouden ſou; doch d'Inwooners ſouden genoemd werden Quirites, nae de Sabynſche Stad Cures, 't Vaderland van der Sabynen Koningh Titus Tatius. Daer-en-boven ſouden Romulus en de gedaghte Tatius 't Koningrijck t'ſamen hebben: de Regeeringh te gelijck voeren. Deeſe ſware en ſeer gevaerlijke Strijd der Sabynen tegens de Romeynen heeft ſigh toegedragen in 't jaer der Weereld

3205./

ANNO MUNDI. 3205. Beyde deſe Rijcken tot een gemaeckt; en twee Koningen te *Romen*.

3205./ als Koningh Jotham in Juda, en Pekah in Iſrael heerſchte.

Doe nu de Stad dus van beyde de Partyen bewoond wierd / verkoos men uyt de Sabynen oock hondert Vaderen / of Raedsheeren. De Regimenten of Legioenen der Soldaten wierden dubbel ſoo ſterck gemaeckt; ſoo dat elck der ſelve naderhand heeft gehouden ſes-duyſend te voet / en ſes-honderd te Paerd. Wanneer eenige ſaeck voorviel / over welcke men Raed moeſt houden / ſoo geſchiedde ſulcks niet lightlijck geſamentlijk / maer yeder Koningh beried ſigh affonderlijck met ſijne honderd Vaderen; en quamen dan in ſeeckere plaets by een.

Wrevel tegens de *Laurentijnſche* Geſanten gepleegd, en niet geſtraft,

In 't vijfde jaer deeſer Gemeenſchap vergreepen ſigh des Koninghs Titi Tatii Bloedverwanten / door ſlagen en beleedigingen / aen de Laurentynſche Geſanten. Alhoewel nu die van Laurenten, volgens aller Volckeren gemeen Reght / hier van vergoedingh eyſchten / ſoo vermoght echter by Koningh Tatius de gunſt tot de ſijne / en de voorbeede voor haer / meer als de billijckheyd: waer door hy dan ſigh ſchuldigh maeckte aen hare verdiende ſtraf; en wierd te Laurento, als hy op een Jaerlijcks Feeſt derwaerts ten Offer was gekomen / en een Oploop ontſtond / doodgeſlagen. Romulus trock ſigh deeſen handel niet ſeer hoogh noch nae behooren aen; 't ſy uyt nijd of miſtrouwen wegens de gemeenſchap des Rijcks; 't ſy om dat hy oordeelde / dat Tatius niet onbillijcker wijs was omgebraght geworden. Hy nam derhalven ter dier oorſaeck geenen Oorlogh aen. Maer op dat echter den wrevel / aen de gemelde Geſanten gepleeghd / en d'om 't leven brenging des Koninghs Tatii, tot verſoeningh moght komen / ſoo wierd het Verbond tuſſchen beyde de Steeden Romen en Lavinium weer vernieuwd.

veroorſaeckt de dood des eenen Koninghs *Tatii*.

Romulus weer alleen Koningh. Is meer bemind van 't Volck als van de Vaderen; en *Romen* werd onder hem ſeer magtigh.

Dus was nu Romulus weer alleen Koning en Regeerder. Als hy oock voorts d'overige Nabueren / welcke in der Romeynen Grenſen vielen / meer om te plonderen / als om een reghten Oorlogh te voeren / genoeghſaem had gedempt / wierd door de toenemende Maght de Stad Romen ſoo geweldigh / datſe al de naeby-geſeetene een ſchrick was / en niemand ſigh ligtlijck aen deſelve ſou hebben derven wrijven. Daer op heeft Romulus lange jaren / tot aen 't eynd ſijns levens / in goede ruſt en vreede de Heerſchappy gevoerd. Echter was hy 't gemeene Volck aengenamer / dan de Vaderen / of Raedsverwanten; wijl hy haer Geſagh of Voorreghten eenighſins krenckte. Maer boven alles was hy aldermeeſt bemind van de Krijghslieden. Tot bewaringh ſijns perſoons had hy / ſoo wel in Vreedens als Oorloghs-tyden / altijd drie-honderd welgewapende Trauwanten / welcke hy Celeres noemde; op datſe onophoudlijck met alle vlijt en ſnelheyd tot ſijnen dienſt en beveelen bereyd ſijn ſouden.

Romulus, ſijn Volck monſterende, werd onder een groot Onweer vermiſt. *Livius lib. 1. cap. 16. Dion. l. 2. c. 57.*

Als hy nu eens al ſijn Volck by een had doen komen / ter Monſteringh en afdeeling des Krijghsheyrs / nevens 't Meir Capræpalus, of de Geyten-poel, verhief ſig gantſch onverwaght een geweldigh Onweer met vreeſlijcke Donderſlagen. Daer-en-boven wierd de Koningh ſoodanigh overdeckt van een dicke Plasregen / dat de geheele gintſch en herwaerts verſtrooyde meenighte hem uyt 't geſight verloor. Waer uyt de Fabel is geſprooten / dat Romulus in een Stortregen ten Hemel opgenomen wierd.

Waerſchijnlijck vermoeden, dat de Vaderen hem by deeſe gelegenheyd hebben omgebraght;

Doch vermits de Vaderen hem op 't laetſte niet ſeer toegenegen waren / ſoo is voor waeraghtiger aen te nemen de meeningh der geene / welcke willen / dat hy van deſelve omgebraght; in de gedaghte Poel doen neerſincken / en alſoo verlooren geworden is. Gelijck dan oock Livius ſeght / dat'er alreeds doemaels eenige onder 't Volck waren / welke een ſtilſwijgend vermoeden hadden opgevat / dat Koningh Romulus door de Vaderen

ANNO MUNDI.

met eygener handen vermoord en in stucken gehouwen was. Vermits nu de Burgery de gemelde Vaderen ter dier oorsaeck vyandigh wierd / heeft Julius Proculus, een voornaem Man / de seer bekommerde Stad / wegens de dood haers Koninghs / gestild en te vreeden gesteld / door de verdighte voorwendingh / dat hy Romulus, gewapend / en in een seer aensienlijcke gestalte / ten Hemel had sien varen. Te gelijck heeft hy hier door den Raed verlost van des Volcks arghwaen der Koningh-moordery. Want gelijck voortijds de geene / welcke nieuwe Steden bouwden / om deselve te bevolcken allerley geringh / ongeaght Gespuys tot sigh lockten / en naderhand verdighten / als of deselve uyt d'aerde waren voortgekomen; soo gaf men oock voor van de geene / van welcke men niet wist hoedaniger wijs sy haer leven hadden verlooren / datse ten Hemel waren opgevaren. Romulus is op de gehoorde manier aen kant geraeckt in 't aght-en-dertighste jaer sijns Rijcks, nae de Scheppingh der Weereld 3235.

Marginal note: daer nae verdight, dat hy ten Hemel was opgenomen, om 't Volk te stillen.

3235. Nu is 't de tijd / dat wy ons weer wenden nae de Koningen van Juda. Als Hiskias, na een negen-en-twintigh-jarige Regeeringh / was gestorven / is sijnen Erfgenaem en Nasaet in 't Koninghrijck geweest sijnen Soon Manasse, een Jongelingh van twaelf jaren; aen wien gebleecken is / dat hy sijnen vroomen Vader veel te vroegh had verlooren. Want soo Godloos en Afgodisch is hy geworden / dat hy al de Koningen sijne Voorsaten te Jerusalem in boosheyd heeft te boven gegaen.

Marginal notes: Koningen van *Juda*. — *Manasse*.

De Huysen der Afgoden / van sijnen Vader ter neer geworpen / heeft hy weer doen opreghten: allerley nieuwe Grouwelen en Afgoden-diensten bedaght / of van de Heydenen ontleend. Sön / Maen en Starren aengebeeden: sijnen Soon den Moloch opgeofferd: de Propheeten des Heeren omgebraght: in der selver plaets Starrekijckers / Waersseggers / Teeckenbedieders en Toveraers aengesteld; de Stad en 't Land met onschuldigh bloed verbuld; soo dat hy d'Amoriten en andere Heydenen in Grouwelen heeft overtroffen. Waerom dan oock God d'Overste des Assyrischen Koninghs tegens hem sond / welcke hem overwonnen / gevangen namen / en in Triumph nae Babel voerden. Hier uyt blijckt / dat doemaels Assyrien en Babel onder eenen Koningh stonden. Thien jaren langh heeft hy te Babel seer hard in Ketenen en Boeyen geseeten. Doch nae dat hy sigh bekeerd / God sijne sonden beleeden / en ware Boete gedaen had / is hy weer tot sijn Koninghrijck gekeerd. Dus kan de Heere snoode Booswighten / moedwillige Menschen verootmoedigen. Hier op heeft Manasse de Mueren van Jerusalem herbouwd / de geheele Kerckenstand herbormd; allerley Afgodery afgeschaft / en langer geregeerd / als oyt eenige Koningh van Juda of Israel voor hem; te weeten 55. jaren / en geleeft 67.

Marginal notes: Sijne grouwlijke Godloosheyd en Afgodery. — ANNO MUNDI. — 2 Reg. xxi. 2 Paral. xxxiii. Josephus lib. 10. Antiq. cap. 4. — Van God gestraft; nae *Babel* gevoerd. Bekeerd. Hersteld.

Sijnen Soon Amon, een seer Godloos Vorst / heeft de Heerschappy maer alleen twee jaren gevoerd; doch een seer vroomen / Godvrughtigen Soon nagelaten / Josias; die / noch maer een Kind van aght jaren / tot 't Koninghrijck wierd verheven / en 31. jaren te Jerusalem regeerde. Onaengesien sijne kindsche jongheyd / heeft hy al stracks in den aenvangh beginnen te reformeeren; de Beelden verdelghd; de Beenderen der Baals-papen op hare Altaren verbrand; 't Huys des HEEREN verbeeterd; 't Wetboeck weergevonden; 't Verbond met God vernieuwd / en een uytnemend-heerlijck Pascha gehouden. Doch als hy een onnodige Oorlogh aenvingh tegens Pharao Necho, Koningh van Egypten, wierd

Marginal notes: *Amon.* — *Josia.* 2 Reg. xxii. xxiii. xxiv. 2 Paral. xxxiv. xxxv. xxxvi. *Joseph. Antiq. lib.* 10. *cap.* 5. 6 7. 8. 9. 10.

ANNO MUNDI.

wierd hy doodgeschooten/ en van al't volck met de grootste droefheyd betreurd.

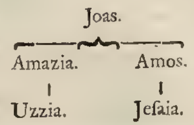
Joahaz. Sijnen Soon Joahaz heeft niet langer dan drie maenden geregeerd; want hy wierd van den Egyptischen Koningh Necho gevangen; afgeset; nae Egypten gebraght/ en sijnen *Jojakim.* Broeder Eliakim (anders Jojakim genoemd) in sijne plaets ten Tribuit-Koningh gesteld. In 't elfde jaer sijns Rijcks heeft Nebucadnezar hem/ wegens sijne trouwloosheyd en afval/ gevanckelijck nae Babel gevoerd; daer hy gestorven/ en onbegraven heenen wegh-geworpen is.

Jojachin. Sijnen Soon Jechonia, anders Jojachin, heeft niet meer als drie maenden rust gehad. Want Nebucadnezar heeft hem/ nevens sijne Moeder/ de Vorsten/ Handwercksluden/ en de beste des Volcks/ t'samen 18000. in getal/ nae Babel doen brengen; en Zede-*Zedekia.* kia in sijne plaets ten ellendigen Koningh in 't verdorvene Land gemaeckt. Van Jechonias weghvoeringh nae Babel af beginnen de tseventigh jaren der Babylonische Gevanckenis.

In 't jaer der Weereld 3360. heeft Nebu-*3360. Nebucadnezar verovert, verbrand Jerusalem, en maeckt een eynd van 't Koninghrijck Juda.* cadnezar de Stad Jerusalem, van hem tot in 't derde jaer belegerd geweest/ den 4. van de Maend Julius veroverd: Zedekia, als hy tot in 't twaelfde jaer had geregeerd/ gevangen bekomen. Deed sijne Kinderen voor sijn' oogen dooden/ nevens de Vorsten in Juda: Hem selfs d'oogen uytsteecken. Sleepte hem/ aen Ketenen gebonden/ met sigh; en liet hem in Gevanckenis sterven. Een maend daer nae wierd de Tempel/ 't Slot/ of Pallays/ en de geheele Stad Jerusalem verbrand; met verbreeckingh der Mueren/ weghvoeringh des Volcks: en dus van 't Koninghrijck Juda een eynd gemaeckt; gelijck de HEERE door sijne Propheeten d'Inwooners dickmael en ernstigh had laten dreygen.

Jesai. VI. 1. Vermits de Propheet Jesaias in 't laetste jaer des Koninghs Uzziæ, sijnde 't jaer der *3192.* Weereld 3192./ dat heerlijck Gesight heeft *Joh. XII. 41.* gehad/ waer in hy/ nae de verklaringh des Euangelisten Johannes, de Heerlijckheyd des Heeren Christi heeft gesien/ die eerst 756. jaren daer nae in den vleessche geopenbaerd is/ soo willen wy hier met hem een aenvangh maken van d'aenteeckeningh der voortreflijcke Mannen/ welcke in deesen en de korts daer op volgende tijd hebben gebloeyd. Voor eerst dan/ de gedaghte Jesaias had ten Vader Amos; *De Propheet Jesaia.* van de Hebreërs gehouden voor de Soon van Joas, en Broeder des Koninghs Amaziæ: volgens welcke meeningh hy sou geweest sijn de Neef van Koningh Uzziæ?

Sijn afkoomst uyt Koninghlijcken bloede.

Hy heeft gewisségt onder vier Koningen/ *Hieronymi twijffel, of hy hem een Propheet of Euangelist* Uzzia, Jotham, Achaz, Hizkia, tot in de tijd van Manasse, over de 90. jaren. In sijn Boeck vindmen sulcke heerlijcke/ gantsch klare Prophetien van den Heere CHRISTUS, dat d'Oudvader Hieronymus niet sonder reden heeft geseght: Hy stond in twijffel/ of hy hem een Propheet of Euangelist sou noemen; *sou noemen.* wijl hy niet als van noch toekoomende/ maer als van alreeds voorleedene saken en Geschiedenissen schreef.

In sijnen hoogen ouderdom heeft hy van *Van Manasse gemarteld.* den Tyran Manasse moeten lijden/ dat hy met een Zaegh van malkander wierd gesneeden. Dus is dien voortreflijcken Man ten Martelaer gemaeckt.

Micha heeft een weynigh nae hem gepro-*Micha.* pheteerd; namentlijck/ in de tijden van de Koningen Jotham, Achaz en Hizkia. Gedenckwaerdigh is 't/ dat in 't eerste jaer van Koningh Jojakim noch seer oude Lieden overigh waren/ welcke deesen Micha hadden gehoord/ en sijne Prophetien, tnegentigh jaeren nae datse geschied waren/ sigh noch indaghtigh wisten te maecken. Haest hier nae heeft oock Nahum gewisseght/ gelijckmen uyt sijne Schriften kan afnemen. In den aenvangh der Regeeringh van Amon, des Soons Manasse, heeft Habacuc geprophe-*Habacuc.* teert, 116. jaren nae den aenvangh der voorverkondigingh van Jesaias. Daer nae/ in 't jaer der Wereld 3319./ begon de Propheet Je-*3319.* remias sijne Prophetien; een wel-geplaeghd/ *Jeremias.* maer te gelijck boven maten geduldigh Man. Is dickmael geslagen/ gehoond/ in Gevanckenis geworpen geworden: moest honger en gebreck lijden/ vijftigh geheele jaren/ soo langh hy gepredickt heeft; doch altijd is hy deselve geweest/ en heeft eenerley wijs gehouden. Doe Jerusalem was ingenomen/ hebben d'Assyriërs selfs hem uyt de Gevanckenis verlost: doch d'overgeblevene Joden sleepten hem met haer nae Egypten, en wierpen hem daer met Steenen dood. Nevens hem heeft oock geprophetеerd de Propheet Zephanja. In sijnen tijd heeft geleeft de Pro-*Zephanja* pheet Uria, dien de Koningh Jojakim deed *Uria.* om 't leven brengen.

Daniel, wiens Geschiedenissen genoegh *Daniel.* bekend sijn/ is in 't jaer der Weereld 3342./ *3342.* wanneer Jerusalem veroverd wierd/ noch seer jongh sijnde/ aen 't Hof van Nebucadnezar gekomen. Aght jaren daer nae heeft hy deesen Koningh sijnen Droom verklaerd. Deese voortreflijcke seer gewenschte Man heeft gebloeyd tot in 't derde jaer nae de Monarchie van Cyrus, en 61. jaren nae sijne gevanckelijcke weghvoeringh.

Ezechiel heeft sijne Prophetien begonnen *Ezechiel.* vijf-en-dertigh jaren nae Jeremias, in 't vijfde jaer des Koninghs Zedekia, nae dat Jojakim alreeds weghgevoerd was/ en de Babylonische Gevanckenis haren aenvangh had genomen; met welcke Gevangene hy oock nae Chaldæa trock; daer Prophetеerde, en haer vertrooste.

By de Heydenen hebben in deese 200. jaren *Treflijke, geleerde Mannen onder de Heydenen.* gefloreerd Archilochus en Simonides: Tyrræus, Alcman, Stesichorus, Theognis, Alcæus, Pherecydes, Epimenides, Ibycus, Poëten: desgelijcks de beyde Poëtessen Telesilla en Sappho. De seven Wijsen in Griecken-land, Arion Musicus, Thales, Pythagoras, Solon,

ANNO MUNDI.

Solon, Lycurgus, en meer andere. Soo dat deese tijd veele voortreflijcke Mannen heeft uytgeleverd by de Joden en Heydenen; welcke oock sulck een heerlijcke lof hebben behaeld / dat deselve by de Nakomelingen noyt vergeeten is geworden; insonderheyd oock niet dien van Zaleucus. Hy had een Wet gemaeckt / dat de geene / welcke in den laster van Overspel vielen / beyde haer' oogen souden werden uytgestoocken. 't Gebeurde / dat sijn' eygene Soon op Echtbreuck wierd betrapt; en derhalven / volgens de gedaghte Wet / sijn' oogen moest verliesen. Die van de Stad baden wel voor hem; doch de Vader wou sijn' Ordonnantie niet breecken. Om nu de Wet te voldoen / en sijnen Soon niet geheel blind te maecken / liet hy sigh selven een / en den Overtreeder oock een oogh uytsteecken. Soo groot was sijne liefde tot de Gereghtigheyd / dat sijn eygen Gesight / en de Vaderlijke liefde tot sijn Kind / daer voor moest wijcken. Dit Voorbeeld behoorden alle Voorstanders en Bedienaers der Justitie haer selven geduerigh voor te stellen; insonderheyd aen sulcke Plaetsen / daer meenighmael seer goede Wetten werden gemaeckt / doch seer sleght en slaperigh onderhouden of uytgevoerd. Wat helpen doch heylsame Ordonnantien / wanneerse niet werden naegekomen; en alsse niet langer dueren dan (gelijck 't Spreeckwoord seght) van elf uyren tot den middagh? Of dat elck toegelaten werd / de Wet te gehoorsamen of niet? Men moest oock hier ontrent geen aensien van persoonen maecken; noch de geene / welcke hoogh aen 't Berd sitten / meer als andere verschoonen; 't welck deese Geschiedenis van Zaleucus haer genoeghsaem kan leeren; en 't sou onnodigh sijn / verder hier van te willen spreecken.

Zaleuci Wet tegens d'Overspeelers; en hoe hy handelde met sijnen Echtbreekenden Soon. *Val. Maxim. lib. 6. cap. 5.*

Wy keeren ons weer tot de Babylonische Monarchie, welcke Nabonassar, ten tijde van Koningh Jotham in Juda, vijf jaren nae den aenvangh der Stad Romen, en in 't jaer der Weereld 3203. / weer opgereght / oock naderhand 't Assyrisch Rijck aen sigh gebraght heeft. Van Merodach Bal-Adan, dien de Heydenen Mardach-Cempad noemen / werden aght Koningen geteld by Ptolomæus; doch behalven de bloote Namen heeftmen'er niets met allen van; waerom wy onnodigh oordeelen / deselve hier ter neer te stellen. Komen derhalven tot Nabopollassar, Vader van Koningh Nebucadnezar; die in Chaldæa begon te regeeren / alsmen telde van den aenvangh Nabonassars 123. / en nae de Scheppingh der Weereld 3325. jaren. Deese Nabopollassar heeft dertigh jaren langh geregeerd met seer grooten roem. In 't aghtthiende jaer sijns Rijcks sond hy sijnen Soon Nebucadnezar met een Krijghsheyr uyt / om d'oproerige Egyptenaren en Joden te bedwingen. 't Is hem oock geluckt / dat hy deese beyde Landen onder sijn geweld braght. Alhoewel de H. Schrift de jaren Nebucadnezars teld van deese sijn' uytvoeringh / of zeege / soo is hy echter eerst twaelf jaren daer nae / doe sijnen Vader in 't dertighste jaer sijner Heerschappy was gestorven / Koningh en Monarch geworden: welcke Monarchie hy tot in 't twee-en-dertighste jaer heeft beseeten. Van de verrightingen deeses seer maghtigen Koninghs; hoe hy Jerusalem gewonnen / verbrand / verwoest heeft: van God wonderbaerlijcker wijs verootmoedighd wierd / en nae seven jaren weer tot sijn verstand quam / kan men 't Boeck Daniels naesien.

Babylonische Monarchie. ANNO MUNDI. 3203.

Fragm. Berosi, apud Josephum.

Nabopolassar.

3325. *2 Reg. XXIV. XXV. XXVII. Strab. l. 1.*

Nebucadnezar.

Daniel IV.

De verschillentheyd / welcke men vind by de Kronijckschrijvers in 't getal van de jaren der Regeeringh deeses Nebucadnezars, en sijns Vaders Nabopolassars, ontstaet daer uyt / dat eenige van 't 18. of 21. jaer Nabopolassars de Regeeringh sijns Soons Nebucadnezars aenvangen; welcke men moet be-

Verschil. *Josephus lib. 10. cap. 12.*

ginnen

ANNO MUNDI.

ginnen van 't 30. jaer / sijnde dat van Nabopolassars dood. Op Nebucadnezar is in 't Rijck gevolghd sijnen Soon Evilmerodach, die Jechonia, Koningh over Juda, alreeds seven-en-dertigh jaren in Gevancknis geweest / los liet / jae hem settede onder de Koninghlijcke Raden en Vorsten. Deesen Evilmerodach werd van Ptolomæus geheeten Ilvaroda, en schrijft hem een Heerschappy van twee jaren toe. Want sijnen Swager Neriglossor, des Grooten Nebucadnezars Dochters Man / braght hem om 't leven / om sijnen Soon Belsazar (desselven Nebucadnezars Dochters Soon) 't Rijck te doen bekomen.

Evilmerodach.

Dus is in de negende maend nae Evilmerodachs dood de gemelde Belsazar Monarch geworden; maer in 't vijfde jaer sijner Heerschappy van Darius de Meder (gelijck de Propheet Daniel hem noemd / of Nabonnedus Medus, volgens Berosus, Ptolomæus, en Megasthenes) van 't leven beroofd; die in sijne plaets Koningh wierd. Buyten twijffel begaen de geene een misslagh / welcke de veroveringh der Stad Babylon door Cyrus op dese tijd betrecken: vermits Belsazar niet van Cyrus, maer van sijn eygen volck / nae een gehoudene Gastery / 's naghts verraderlijcker wijs wierd vermoord.

Belsazar. Dan. v. Berosus Ap. Joseph.

De Propheet Daniel segt oock niet / dat Darius, of Nabonnedus, 't Koningrijck gewonnen of veroverd / maer aengenomen heeft; te weeten / door de geene / die den jongen versoopenen / of dronckenen Belsazar gedood hadden / daer toe verkooren. Eerst in 't 38. jaer hier nae (namentlijck des Rijcks Darii, of Nabonnedi, of / gelijck Herodotus hem noemd / Labyniti, heeft Cyrus de Stad Babel gewonnen; Darius de Meder in de vlught gevangen; hem 't leven geschoncken / en ten Landvooghd in Caramanien gemaeckt / in 't
3412. jaer der Weereld 3412.

Herodotus lib. 1.

Vermits 't Koninghrijck der Meden met 's Babylonische en Assyrische, by welcke tot noch toe de Monarchie had gestaen / een groote verwandschap heeft / soo moet hier oock van 't selve / daer nae van d'andere gesproocken werden. Deioces, die door verkiesingh tot de Heerschappy was gekomen / welcke hy drie-en-vyftigh jaren langh besat / had ten Navolger op den Throon Phraortes (eenige stellen Attynes tusschen beyden / en geven Deioces niet meer als veertigh / deesen derthien jaren): die sigh met dit Koninghrijck der Meders niet vergenoeghd hield; maer oock de Persianen hem onderwierp; en naderhand andere Landschappen in Asia aengreep. Den gantschen tijd sijner regeeringh / 22. jaren langh / heeft hy geoorloghd; en onder hem sijn de Persianen aen de Meders dienstbaer geworden; ten tijde des Koninghs Josiæ, in 't
3310. jaer der Weereld 3310. / als Ancus Martius te Romen begon te regeeren. Doe hy nu in den Krijgh tegens d'Assyriërs was om 't leven gekomen / is sijnen Nasaet geworden sijnen Soon Cyaxares; die / om sijns Vaders dood te wreecken / d'Assyriërs op nieuws aenviel; oock de Stad Ninive belegerde: vervolgens sigh vereenighde met Halyattes, Koningh der Lydiërs: de Scyten in Asia gedempt / Ninive op nieuws belegerd / en eyndlijck verowerd heeft. Op deesen Cyaxares, als hy in 't veertigste jaer sijner Heerschappy was overleden / is gevolghd sijnen Soon Astyages; die sijn' eenige Dochter Mandana ten Houwlijck gaf aen een Persiaen van een oneedele Stam / genoemd Cambyses; uyt welcke Echt is voortgekomen dien Cyrus, die sijnen Grootvader Astyages uyt den Sadel lighte. Deese saeck heeft sigh dusdaniger wijs toegedragen.

Koningen over Meden.

Persianen de Meders onderworpen gemaeckt.

Geboorte van Cyrus.

Doe Cyrus gebooren wierd / wou de gemelde sijnen Grootvader / door een Droom verschrickt geworden / hem niet laten opvoeden. Integendeel beval hy aen Harpagus, eenen sijner getrouwste Dienaren / 't Kind om 't leven te brengen. Deesen had meedelijden met 't onnoosel Kneghtje; gaf het aen een Koehoeder / en beval hem / 't selve in 't Bosch te werpen / om daer te sterven. Ondertusschen baerdde deeses Harders Huysvrouw een dood Kind. 't Welck die goede Man in 't Woud ter neer leyde; waer tegens sijn Wijf het levende Kind / Cyrus, aen hare Borsten braght / en voorts opvoedde. Als nu Astyages, twaelf jaren hier nae / door een wonderlijck middel vernam / dat Harpagus den jongen Cyrus niet / volgens het aen hem gedaen bevel / had omgebraght / wierd hy seer toornigh. Liet wel Cyrus tot sijn' Ouderen in Persien trecken / doch bedaght een verschricklijcke daed.

Sijns Grootvaders Astyagis wreedheyd tegens hem; doch hy noch behouden. Justin. lib. 1. cap. 4. 5. Herodot. lib. 1.

Wanneer grove Lasteren by yemand eenmael inkruypen / soo volgen gemeenlijck d'eene op d'andere; tot dat eyndlijck de behoorlijcke vergeldingh / de reghtvaerdige wraeck des Heeren onses Gods uytbarst / wanneer de Sonden-maet vervuld / en geen hoop tot beeterschap meer voorhanden is. Hoor dan nu voorts de verdere tyrannische handel des bloedgierigen Astyagis.

Ander tyrannisch bedrijf Astyagis.

Hy deed Harpagi Soontje in 't Pallays roepen; daer in stucken houwen / koocken / en den Vader opdisschen; die / hier van gantsch onbewust / van deese spijs sigh versadighde: waer nae hem des Kinds hoofd / handen en voeten wierden getoond. Ondertusschen wies Cyrus op; met wien Harpagus heymlijcke aenslagen maeckte; sulcker wijs / dat Cyrus sijne Landslieden de Persianen van Astyages deed afvallen. Die 't Heyr der Meden tegens hem sond / en Harpagus ten Oversten over haer stelde. Deese viel met den grootsten hoop tot Cyrus over; en Astyages wierd gevangen. Dit is geweest dien Cyrus, van wien de Propheet Jesaias wel twee-honderd jaren te voren heeft geprophetéert / en hem by naem genoemd. Hy was den aenvanger der tweede of Persiaensche Monarchie. Naderhand sullen wy oorsaeck en gelegenheyd hebben / om breeder van hem te spreecken. De Slagh / waer in de gemelde Astyages een Gevangene wierd / heeft sigh toegedragen in 't jaer der Weereld 3391. 3391.

tegens 't Soontje des geenen die Cyrus niet had omgebraght op sijn bevel.

Cyrus stort Astyages van sijnen Throon. Jesai. XLV.

Op der Meders Koninghrijck laten wy billijck volgen 't Egyptische Rijck; 't welck / alhoewel 't van Cyrus niet veroverd wierd / echter 't geweld van sijnen Soon Cambyses

Koningen van Egypten.

ANNO MUNDI.

niet heeft konnen ontwijcken; maer van deesen veroverd / en de Persiaensche Monarchie onderworpen gemaeckt is; gelijck wy hier nae sullen hooren. Op Tarachus, of Thirrhaca, nae dat hy Egyptenland verlaten / en sigh weer nae Æthiopien of Moorenland begeven had / is gevolghd Stephinates Saita, van d'Egyptenaren ten Koningh verkooren. Seven jaren langh heeft hy 't Rijck beseeten. Nae hem sijn de volgende Koningen ten deelen Saita genoemd geworden; als: Nechepsus Saita, dien men een Heerschappy van ses jaren toeschrijft. Herodotus verhaeld / gelijck oock Diodorus, dat twaelf Vorsten 't Land in 't gemeen regeerden / tot op Psammetychus, aghtthien jaren langh (t'samen met des Rijcks-openstand 20. jaren): nae welcke tijd de gemelde Psammetychus, die eenen der gedaghte twaelf Stadhouders was / door hulp van sommige Griecken uyt Kleyn-Asia, welcke by geval met hare Scheepen in Egypten waren aengeland / d'andere elf bestreed; deselve hem onderworpen maeckte / en de Griecken een deel Lands inruymdde.

Psammetychus.

Deesen Psammetychus heeft 54. jaren geregeerd: een Krijghstoght in Syrien gedaen: de Stad Azotus (in de H. Schrift genoemd Asdod) nae een langhduerige Belegeringh veroverd; en de Scyten, alsse Egypten aenvielen / met geld en goede woorden weer afgeweesen.

2 Paral. XXXV. 2 Reg. XXIII. Josephus lib. 10. cap. 6.

Nae Psammetychus is aen 't Rijck gekomen Pharao Necho; van Herodotus geheeten Necus. Oock seght hy / dat hy de Soon van Psammetychus was. Deese Necho, of Nechao, heeft sigh aldereerst onderwonden / een Graght uyt de Nyl-vloed tot in de Roode Zee te brengen; soo datmen deselve met Galeyen sou konnen bevaeren. In dit Werck sijn 120000. Menschen gestorven en verdorven; evenwel is 'er niets met allen van geworden. Hy / hier van aflatende / heeft sigh met een Krijghsheyr van de Vloed Euphrates nae Assyrien gewend. Doe Josias, Koningh in Juda, hem niet door sijn Land wou laten trecken / geschiedde een Veldslag; waer in de Joden geslagen wierden / en Josias om 't leven geraeckte te Megiddo; welcke Plaets Herodotus den naem van Magdalo geeft. Hier op heeft Necho de Stad Gaza veroverd / en een seer sware Schattingh op geheel Judæa geleght.

Pharao Necho.

ANNO MUNDI.

Slaet Josias, Koningh in Juda.

Maer deesen Pharao Necho is eenige jaren hier nae in een groote Slagh van Nebucadnezar ter neer geworpen; en nae een seventhien-jarige Regeeringh gestorven in 't jaer der Weereld 3351.; als Zedekias in Judæa, en Tarquinius Priscus te Romen de Heerschappy voerden. Sijnen Nasaet is geweest Psammis; die 't Rijck 6. jaren bestierdde. Deesen volghde Apries; van Eusebius genoemd Vaphres; van Jeremias geseght Hophra. Als deesen in een Strijd tegens die van Cyrenen veel Volck had verlooren / wierden d'Egyptenaren van hem afvalligh. Amasis kreegh hem gevangen / en deed hem hangen in 't vijf-en-twintighste jaer sijns Rijcks. Amasis heeft geheerscht vier-en-veertigh jaren; en 't Eyland Cyprus ingenomen. Sijnen tijd streckt sigh verr' uyt in die der Regeeringh van Cyrus; wiens Geschiedenissen hier na sullen volgen.

Werd van Nebucadnezar geslagen.

3351. Jerem. XLIV.

Vermits hier boven gewagh is gemaeckt van Halyattes, die sigh met de Meders verbond / en de Scyten uyt Asia hielp drijven / soo willen wy hier oock yets spreecken van de Koningen der Lydiërs in Kleyn-Asien.

Den aenvangh deeses Koninghrijcks werd geset in 't jaer der Weereld 3160. / sijnde het 23. jaer des Koninghs Uzziæ in Juda. D'eerste Lydische Koningh werd geheeten Ardysus; dien een Regeeringh van 36. jaren werd toege-eygend. Op hem is gekomen Halyattes,

Koningen der Lydiërs in Kleyn-Asien. 3160.

ANNO MUNDI.

Candaules.

tes, diens naems d'eerste; wiens Heerschappy heeft geduerd 14. jaren. Hem volghde Meles, 12. jaren. Daer nae quam aen 't Rijck Candaules; oock genoemd Myrsilus, 17. jaren. Deese Candaules heeft/ door een seer dwaes bedrijf/ sigh selven om syn Koninghrijck en leven gebraght/ op de volgende wijs.

Sijne dwaesheyd, in sijne Gemalin aen *Gyges* naeckt te laten sien. *Plat. lib. 2. de Rep. Cicero lib. 3. Offic. Herodot. lib. 1. Joseph. lib. 9 cap. 11. & lib. 10. cap. 3. Eusebius in Chron. Justin. lib. 1. cap. 7.*

Hy had een Gemalin / welcke hy boven maten seer beminde / wijl hy haer hield voor de schoonste aller Vrouwspersoonen. Dickmael roemde hy de schoonheyd haers lighaems voor d'ooren van eenen sijner Krijgs-oversten / genoemd Gyges. Als nu deesen sulcks soo hoogh niet scheen t'aghten / seyde de Koningh tot hem: Hy bemerckte wel/ dat hy hem hier in niet geloofde. Wou hem derhalven haer naeckt doen sien. Gyges wierd over deese woorden seer verbaesd / en bad Candaules, sigh sulck een saeck niet te willen onderstaen; doch alles te vergeefs. Deese Majesteyt verstack hem in sijne Slaepkamer; daer hy sien moest/ hoe de Koningin sigh gantsch ontkleedde / doese te bed gingh. Als nu Gyges haer genoegh had beschouwd / meende hy ongemerckt ter deur uyt te sluypen; wierd echter van haer met een swenck gesien. Deese smaed verdroot haer boven maten seer. Liet evenwel geen gramschap blijcken; doch Gyges voor haer komen; aen wiense de keur gaf / of hy terstond selfs wou sterven / dan of hy liever Candaules om 't leven wou brengen. Gyges verkoos 't laetste / en de Koningin / die hem heymlijck in deese Slaepkamer verberghde / hielp hem / dat hy 'snaghts haren Man doodde; daer op haer ten Houwlijck / en met haer 't Koninghrijck bequam. Hier uyt blijckt genoeghsaem/ wat voor Narre-kueren verdwaesde Vrouwen-sotten somtijds aenvangen.

Vervolgh der *Lydische* Koningen. *Xenoph. lib. 2. de discipl. Cyri. Plutarch. in Solon. Laërt. lib. 1.*

Op Gyges is in 't Koninghrijck gevolghd Ardys: daer nae Sardyattes. Op deesen Halyattes, diens naems de tweede / hier boven gemeld; die een regeeringh van 57. jaren gehad / en 't Rijck sijnen Soon Crœsus nagelaten heeft; als hy alreeds in 't 35. jaer sijns ouderdoms gingh. Sijnen eersten Krijghstoght is geweest tegens die van Ephesen. Als nu de Burgers sigh te swack bevonden / om Crœsus tegenstand te bieden / namense een besluyt / datse hare Stad d'Afgodin Diana in eygendom wilden schencken / om deselve te bewaren soo goed alsse kon. Ten teecken deeser overgaef lietense van den Tempel Dianæ een langh Touw gaen tot aen de Stads-muer; deeser wijs de Stad en Tempel aen malkander heghtende. Evenwel moght dit Overgeloof haer niet helpen. Want al de Griecken in Kleyn-Asien heeft Crœsus sigh onderworpen en Cynsbaer gemaeckt. Doch dit groot geluck deeses Koninghs heeft een geweldige scheur bekomen door de dood van sijnen Soon Atys, op wien hy al sijne hoop had gevestighd. Want deesen wierd op een Swijnen-jaght onvoorsiens doodgeschooten door een Vorst uyt Phrygien, die een wild Varcken meende te treffen.

Crœsus.

Atys, sijnen Soon.

Crœsus door 't *Apollinische Orakel* bedrogen.

Als hy nu met'er tijd sijne droefheyd wat overwonnen/ en een Toght tegens de Persianen voorgenomen had / sond hy ongeloof-lijck-kostlijcke Giften nae Delphos; en liet den Afgod vragen / wat voor een uytgangh den Oorlogh tegens Cyrus sou nemen? D'antwoord van Apollo was: Hy sou een seer groot en maghtigh Rijck omkeeren. Crœsus verstond hier door 't Persiaensche Koninghrijck; d'Afgod meendde Crœsi eygen Rijck. Dus vond hy sigh bedroogen / of hy bedroogh sigh selven. Braght een seer swaer Heyr by een. Leverde de Persianen Slagh niet verr' van de Stad Sardis; doch wierd eyndlijck van Cyrus geslagen / en gevangen bekomen / in 't

Van *Cyrus* gevangen.

ANNO MUNDI. jaer der Weereld 3407./ ter tijd Servius Tullius te Romen regeerde.

3407. Gedoemd ter levendige verbranding; en wat hier by voorviel. *Herodotus lib. 2. Justinus lib. 1. Plutarchus in Solon.*

Dus heeft 't Koninghrijck der Lydiërs met Crœsus een eynd genomen; die van Cyrus wierd veroordeeld ter levendige verbranding. Doe hy nu alreeds op den Houthoop stond/ riep hy overluyd: O Solon! Solon! Solon! Dit herhaelde hy verscheydene malen. Derhalven deed Cyrus hem vragen/ wat d'oorsaeck deeses geroeps was? Crœsus gaf tot antwoord: De wijse Solon t'Atheenen had hem voortijds/ doe hy in sijnen Heerlijcken Stand sat/ deese Les gegeven/ datmen geen Mensch voor sijn laetste eynd behoorde waeraghtighlijck geluckigh t'aghten. Dit wierd hem nu indaghtigh; en hy vernam de gewisheyd deeser Leere t'sijner groote schade. Als Cyrus dit gehoord had/ trock hy deese woorden ter herten: begenadighde Crœsus, en heeft naderhand dickmael sijnen raed gebruyckt. Want buyten alle twijffel heeft deese Vorst noch al veel andere goede Lessen van den beroemden Solon, eenen der seven Wijsen van Grieckenland, en onder deselve niet den minsten/ gehoord/ onthouden/ en naderhand aen Cyri Hof ter oeffeningh gesteld.

Aenmerklijck geval, hoe de wijse *Solon* een seer treurigh mensch vertrooste.

Van den meergedaghten Solon werd oock 't volgende geschreven/ 't welck wy/ als aenmercklijck en nadencklijck/ hier met stilswijgen niet voorby gaen konnen. Op seeckere tijd nam hy een seer droevigh/ bekommerd Mensch met sig op een hooge Thoorn der Stad; en beval hem/ al de Gebouwen/ d'een' nae d'andere/ te besightigen. Als nu deesen sigh hier over seer verwonderde/ en niet wist wat hy hier mee meende/ sou Solon hem tot antwoord hebben gegeven: Gedenck/ hoe veel treurige/ ellendige Lieden onder deese Daecken voortijds sijn geweest/ noch sijn/ en in 't toekomende sijn sullen. Gy behoord u derhalven van de bekommeringh soo niet te laten inneemen; noch 't verdriet/ alle menschen gemeen/ als uw eygen te beweenen. Want indien 't mogelijck ware/ datmen in een Stad aller Menschen ongevallen op eenen hoop kon dragen; en datmen dan deselve aen yeder even-gelijck wou uytdeelen/ soo sou elck liever sijn vorigh quaed weer nae sigh neemen/ als 't even-gelijcke Deel uyt deese deelingh. Wy Christenen weten/ dat de Heere onse God niemand te veel opleght; waerom dan oock yeder het hem toegeschickte Kruys geduldigh behoord te dragen.

ANNO MUNDI.

Vermits de Monarchie der Persianen door Cyrus eerst na de veroveringh des Assyrischen en Babylonischen Rijcks/ en alsoo in 't jaer der Weereld 3412./ 't welck is geweest 't twintighste jaer des Koninghrijcks Cyri in Persien, en 't aghtthiende in Meden, haren aenvangh heeft genomen; en 't geen Cyrus in deese aghtthien jaren roemlijcks heeft verright/ gelijck als een voorbereydingh/ of baningh des weghs tot de nieuwe Monarchie geweest is/ soo willen wy hier verhalen/ hoe deesen van God daer toe verordonneerden Jongelingh (gelijck de Propheet hem noemd) tot soodanigh een Hoogheyd en Maght is opgeklommen. Van sijne geboorte en afkoomst: hoe hy de Persianen van den Meder deed afvallen; sijnen Grootvader Astyages beoorloghde; gevangen hield/ en sigh ten Heer over Meden maeckte/ hebben wy alreeds hier boven gehandeld.

Cyrus, opreghter der tweede, of *Persiaensche Monarchie.* 3412.

Ondertusschen was Crœsus dapper doende in Kleyn-Asia: veroverde d'eene Provintie voor/ d'andere nae. Maer als hy nu de geluckige Verrightingen van Cyrus vernam/ maeckte hy sigh gedaghten/ van hem met Oorlogh aen te vallen. Trock over 't Water Halyn; doch verloor de Veldslagh tegens Cyrus,

Cyrus dempt *Crœsus.*

ANNO MUNDI.

Cyrus: ontblood wel / doch wierd in de Stad Sardis belegerd / gevangen / en ten uyrere veroordeeld / gelijck alreeds gehoord is. Als Cyrus weer t'huys gekomen was / rebelleerden de Lydiërs; doch wierden andermael van sijne Hoofdlieden gedempt. Moesten hare Wapenen van sigh geven / en daer tegens leeren Fluyten / en Speelen.

Veroverd Jonien. Een jaer hier nae sond Cyrus de voorgemeldde Harpagus uyt / die Jonien en eenige andere Landschappen van Kleyn-Asia onder sijn geweld braght. De Phocensers vlooden in Gallia, en bouwden daer de Stad Massilien, *(Marsilien: Abdera, gebouwd).* noch hedensdaeghs Marsilien genoemd. De Tejen ontweecken na Thracien, nu in onse tijd Turckyen, en bouwdden de Stad Abdera.

Oock geheel Kleyn-Asien: Nae deese verrightingen greep Cyrus de noch overige Landen van Kleyn-Asia aen: namentlijck / Caria en Lycia; brengende deselve oock onder sijn Jock / soo dat hy ten vollen Heer wierd over 't Land / 't welck de naem van Asia Minor voerd; behalven over die van Mileten, welcke hy by hare vryheyd liet blijven; wijlse van ouds met hem in Verbond stonden.

en Babylonien. Nae de geluckige uytvoeringh deeses Krijghs heeft hy sigh met sijn zeeghrijck Heyr weer nae 't Oosten / en voor eerst nae 't Koninghrijck Assyriën gewend; vervolgens Babylonien selfs aengegrepen / en de Stad veroverd. Darius Medus, of Nabonnedus, overwonnen / gelijck hier boven kortlijck is vermeld / en hier nae wat wijdlopiger sal voorgedragen werden / in 't jaer der Weereld

3412. 3412. / en 't 210. jaer nae Nabonassar.

Wat al Koninghrijcken aen Cyrus gekomen zijn. Tot noch toe hebben wy verhaeld / hoe d'Assyrische of Babylonische Monarchie in Darius Medus; 't Israëlitisch Koninghrijck in Hosea; dat van Juda in Zedekia; 't Medische in Astyages; dat van Kleyn-Asien en Lydien in Crœsus sijn eynd heeft genomen. Deese sijn al t'samen gekomen aen den Koningh Cyrus, aenvanger der Persiaensche Monarchie.

Wat noch te verhandelen staet. Nu vereyscht de tijd / dat wy / eer wy van de tweede Alleen-heerschappy spreecken / eenigh gewagh maecken van d'overige Rijcken en Republiquen in Grieckenland: daer nae dit ons eerste Boeck besluyten met de saecken van Italien en Romen.

Verscheydene Regeeringhs-staten by de Corintheren. Nae dat by de Corintheren eerstelijck Koningen hadden geregeerd; daer nae Regenten / welcke de gantsche tijd haers levens 't bewind voerden: vervolgens de Prytanes, die uyt een seer Edel Geslaght / Bacchiadæ genoemd / yeder jaer op nieuws wierden verkooren / 't geen nu over de 124. jaren had geduerd / heeft sigh Cypselus, eenen uyt 't selve Geslagt / opgeworpen; sijne Meedegenooten onderdruckt / hem selven ten Heer en Koning te Corinthen gemaeckt / in 't jaer der Wee-

3295. reld 3295.; als Manasse te Jerusalem, en Tullius Hostilius te Romen regeerde. Cypselus

Werden weer vry. heeft deese sijne Tyranny 30. jaren langh beseeten; doch sijnen Soon Periander wel 40. jaren: met wiens dood 't Koninghlijck geweld oock afgestorven / en de Stad Corinthen weer vry geworden is. In tegendeel / d'A-

Atheniensen onder theniensen, die nu soo langh de Vryheyd hadden genooten / hebben ter dier tijd / als Cyrus de Persische Monarchie begon op te reghten / Pisistratus, de Soon van Hippocrates, die haer door sijne welsprekenheyd en een Hoflijck bedrogh listighlijck om den thuyn leydde / ten Tyran en Heer aengenomen; doch oock haest hem weer verdreven; daer na al weer ingeset. Dit gebeurdde tot verscheydene malen toe: echter behielden eyndlijck d'Atheniensen hare Vryheyd. *'t Jock, en weer vry.*

De Lacedæmoniërs hebben hare Koningen ordentlijck gehad: in 't jaer 3206. en eenige 3206.

volgende een swaren Oorlogh tegens de Messeniërs gevoerd; haer overwonnen / en by de 39. jaren over haer geheerscht. Doe quamen de Messeniërs weer te voorschijn / en hebben met haren Koningh Aristomenes de Lacedemoniërs geslagen; oock selfs in d'uyterste nood gebraght. Echter heeft haer dit niet mogen helpen. Want die van Lacedæmon sijn nae 18. jaren weer meester geworden / en hebben die van Messene t'eenemael verdreven: welcke sigh vlughtigh heenen-over nae 't Eyland Sicilien begaven en aldaer de Stad Messana, of Messina, bouwden. *Lacedæmoniërs verdrijven de Messeniers; die Messina in Sicilien bouwen. Pauf. l. 4. Just. l. 3. Strab. l. 6.*

In 't Macedonische Rijck is op Perdiccas gevolghd Argeus; die een Regeeringhs-tijd van 38. jaren heeft gehad. Daer nae Philippus, diens naems den eersten / 37. jaren. Æropus 26. Alcedas 29. tot op de tijd van Cyrus, Koningh in Persien. Met wien wy de tweede Monarchie, en de Geschiedenissen / welcke sigh onder deselve hebben toegedragen / sullen aenvangen / als wy eerst noch meldingh gedaen hebben van de Roomsche Historien, die tot deesen tijd behooren. *Macedonische Koningen.*

Nae de dood van Romulus was te Romen een Interregnum, of Rijcks-openstand. De Koninghlijcke Regeeringh wierd een tijd langh waergenomen door de Raedspersoonen. Want de Romeynen en de Sabynen, als die in een gemeene Gesellighèyd leefden / en in eene Stad t'samen Burgers waren / konden malkander niet verstaen. De Sabynen wilden geenen Koningh uyt de Romeynen; de Romeynen geenen uyt de Sabynen. Jae deese wilden gantschlijck / om niet verstooten te mogen werden of blijven van de Regeeringhs-gereghtigheyd (wijl nae des Koninghs Tatii dood geen Meedegenootschap in de Heerschappy / gelijck by 't voorigh verdragh was bedongen / gehouden was) / dat men een Koningh uyt de hare sou verkiesen; doch d'eerste Roomsche Burgeren hadden geen lust tot een vreemd of uytlandsch Vorst. Terwijl nu de Raedsheeren d'een' om d'ander 't Koninghlijck bewind versorghden / beswaerde sigh 't Volck daer over / dat'er / in plaets van eenen Opperheer / veele waren geworden; en begeerden weer een Koningh te hebben. *Roomsche Koningen. Interregnum nae Romuli dood. Livius lib. 1. cap. 17.*

Eyndlijck viel d'eenparige keur op Numa Pompilius; wiens Gereghtigheyd en Godvrughtigheyd uytsteeckend beroemd was. Hy woondde in de Sabynsche Stad Cures: en was (gelijck men 't daer voor hield) geboren even op den selven dagh / dat Romulus de Fundamenten der Stad Romen leydde. *Numa Pompilius*

ANNO MUNDI.

ten Koningh verkooren.

Doe hy nu nae Romen geroepen was / en in de Regeeringh trad / schafte hy af de drie-honderd Celeres, welcke Romulus tot sijne Lijfwaght had verordonneert / om daer door alle misvertrouwen tusschen hem en 't volck wegh te nemen. Nam oock voor / de nieuwe / en voorheenen door en onder Krijghsgeweld gebouwde Stad op nieuws te bouwen door goede Wetten en eerbare Zeeden.

Wil 't woeste Volk door goede Wetten bezeedigen. *Livius lib.* 1.

En vermits hy genoeghsaem bemerckte / datmen by Oorloghvoeringen / waer door de Gemoederen tot een wilden / woesten drift en aert geraecken / deselve qualijck tot besadigdheyd sou konnen gewennen / soo hield hy geraedsaem / door ontwenningh der Krijgsoeffeningen het onbandige / trotse volck te brengen tot Sagtmoedigheyd en Tugt. Rigtte derhalven de Tempel van Janus op / om te sijn een Teecken van Oorlogh of Vreede.

Bouwd *Jani* Tempel.

Als hy geopend wierd / moest de Stad sigh tot de Wapenen bereyden. Soo langh hy geslooten bleef / waren alle Volckeren daer rondom in Vreede.

Besteld aldereerst den Godsdienst.

Wijl nu Jani Tempel doemaels geslooten wierd gehouden / rigtte hy al sijne pogingen daer heenen / om voor eerst den Godsdienst aen te stellen / en Priesteren te verordonneeren; welcker Opperstn hy Pontifex noemde / om dat hy over alle saecken maght sou hebben. Hy selfs was d'eerste Pontifex, of Hooge-Priester.

Pontifex Maximus.

Dit was een loflijck Voorbeeld; en behoorde billijck van alle Vorsten en Overheden onder de Christenen in aght genomen te werden. Want als voor alles Kercken en Schoolen wel besteld en versorgd sijn / soo gaet naderhand de Staets en Huys-bestieringh dies te geluckiger voort / en men heeft allerwegen de Hemelsche Zegeningen te verwaghten; vermits God de geene aenneemd die sigh sijner aennemen; 't welck / indien 't nodigh ware / veelvoudigh te bewijsen stond.

Val. Max. lib. 1. *c.* 3. *Cicero* 1. *d.* L. L.

Daer was (om weer op ons aengevangen verhael te komen) seecker Bosch / waer in / midden door 't selve / een altijd-duerende Bron vliette / ontspringende uyt een duyster Hol. Vermits nu Numa dickmael gantsch alleen derwaerts gingh / als om gesprek met een Godin te houden / soo wijdde hy deese plaets de Veld-Godinnen ter eere.

Andere Ordonnantien

Daer-en-boven verordonneerde hy / dat de Hooge-Priester sou aenstellen de Ceremonien, tot de Begraefnissen der dooden; en de geene / welcke behoorden tot de versoening van de Zielen der afgestorvene.

en verrigtingen van *Numa.*

Hy leerde oock de manier om de Donder uyt te leggen; en wijdde hier toe eenen Altaer aen Jupiter Elicius; van wien men geloofde / dat hy door eenige sonderlinge woorden van den Hemel af tot d'Offerhanden wierd gelockt.

Sijne Godsdienstigheyd.

Plutarchus schrijft deesen Numa sulck een groot vertrouwen op sijne Goden toe / dat hy / als hem eens de tydingh wierd gebraght van der vyanden inval / lagchende tot antwoord gaf: Maer ick heb den Godsdienst te verrighten. Boven dien verbood hy / eenige Beelden of Statuën van eenigen God te hebben; 't ware dan in de gedaente van een Mensch of van een Dier. Dit Verbod is 170. jaren langh van de Romeynen aghtervolghd. Aldereerst heeft hy 't jaer verdeeld in twaelf Maenden / nae den loop der Maen.

Vreede, gedurende sijne Regeeringh.

Sijn aldergrootste werck en pogingh was / dat hy / geduerende de gantsche tijd sijner regeeringh / niet minder de gemeene Vreede als de Koninghlijcke Heerlijckheyd in goede aght en verseeckeringh nam.

Aenmerckingh.

Dus hebben twee Koningen nae malkander de Stad Romen in grooten opgangh gebraght / yeder door een bysondere Regeeringhs-wijs; deesen door Vreede / den vorigen door Oorlogh. Soo langh Numa de Heerschappy voerde / te weten / 43. jaren / was'er een bestendige rust.

Tullius

Nae de dood van Numa quam de Regiments-

ANNO MUNDI.

ments-bestieringh weer op de Raedsheeren / tot dat eyndlijck 't Volck Tullus Hostilius ten Koningh verkoos; welcke keur oock door de Vaderen bevestight wierd / in 't jaer der Wereld 3279. / en 81. jaren nae den aenvangh der Stad Romen. Deesen Tullus Hostilius was den vorigen Koningh Numa niet alleen seer ongelijck / maer oock wreeder dan Romulus. En vermits hy sigh liet voorstaen / dat in een vreedsame rust en gelijck als leedigheyd de Stad sou verouderen en vadsigh worden / soo soght hy allerwegen oorsaeck / om een Oorlogh te verwecken.

Hostilius Koningh. 3279. *Livius lib.* 1. *c.* 22. *Eutrop l.* 1. *Dionys. l.* 3.

Oorsaeck des twists en Oorloghs

By geval gebeurden 't / dat van de Roomsche en Albaensche Boeren op 't Land 't eene deel 't andere 't sijne op 't veld ontnam. Doemaels regeerde Cajus Cluilius in de Stad Alba. Wegens de gedaghte oorsaeck wierden van beyde de deelen / bynae ter gelijcker tijd / hier toe verordonneerde Gesanten afgesonden / om de genomene Goederen weersijds wederom t'eysschen.

tusschen d'*Albanen* en *Romeynen.*

D'Albaners wierden te Romen van Tullus Hostilius gantsch vriendlijck ontfangen / en aengenomen; oock met beleefde Onthalingen en Gasteryen soo langh opgehouden / tot dat d'Albaensche Koningh de begeerde saeck eerst had afgeslagen. Doe wierd aen beyde de kanten den Oorlogh met alle maght voortgeset. Ondertusschen stierf Cluilius, Koningh van Alba; en d'Albaners verkoosen in sijne plaets Metius Suffetius ten Overheer: die op den Roomschen Koningh Tullus Hostilius versoght / datmen op d'een of d'andere wijs een wegh sou pogen uyt te vinden / om d'ontstane strijdigheyd te doen eyndigen / sonder soo veel ellende aen te righten / soo veel bloed te vergieten; en aen den uytslagh te stellen / wie van beyde de Parthyen over d'andere te gebieden sou hebben. Nae veelerley hier over gehoudene Beraedslagingen / en weersijdsche woordenwisselingh / konnen echter niet over een komen. Eyndlijck evenwel behaeghden 't beyde de Deelen / datmen 't op de spits setten / en de Tweedraght door den Degen beslegten sou / in een Kamp tusschen haer beyde. Doch naderhand wierd noch dit Gevecht tusschen de Vorsten selfs verhinderd / en 't viel op andere persoonen / gelijck wy in 't vervolgh hooren sullen. 't Eynd was / dat d'Albaners onderlagen / en te kort quamen; oock eyndlijck moesten leven nae den wil der Romeynen; als haer' Overwinnaers. Waer uyt dan te leeren staet / hoe d'eene Maght af / d'andere toeneemd; en niets op deese Weereld bestandigh is. Alles is d'onbestandigheyd en noodschicklijke Veranderingh onderworpen op een onvermijdlijke wijs / gelijck noch verder sal blijcken in bynae al de Monarchien en omwentelingen der Rijcken.

Livius lib. 1. *cap.* 23.

Den uytslagh aen

ANNO MUNDI.

een Kamp gesteld.

Aenmerckingh.

Tullus Hostilius bood wel sigh selven aen / om met Metius Sufferius, den Albanischen Directeur, of Hoogh-bewindhebber / de Tweestrijd aen te gaen; op dat door den ondergang van eenen harer beyde / en alsoo met weynigh bloedvergieten / den Strijd moght ge-eyndighd werden. Doch Metius Suffetius had'er geen lust toe: hield voor ongeraedsaem / beyder volckeren Heyl en Heerschappy te wagen op 't leven of de dood van eenen Man; als sijnde een gantsch onseecker en gevaerlijck werck.

Tullus Hostilius bied sigh daer toe aen: *Flor. l.* 1. *c.* 3. *Aur. Vict. c.* 4. 5.

Men vond derhalven goed / dat van yeder Deel drie strijdbare Mannen souden werden verkooren / welcke om d'Opper-heerschappy veghten souden. En die Verwinnaers bleven / desselven Volck en Stad sou hier door de beheersching over d'andere bekoomen hebben.

Doch van elcke sijde wierden drie verkooren.

Elck der Hoofdlieden en Bevelhebberen had geerne d'eere gehad / van tot deesen

Aen die der *Rom*...

Kamp

ANNO MUNDI.

nen de drie Broeders *Horatien:* aen die der *Albanen* de drie *Curiatien*; oock Gebroeders, beyderfijds Drielingen.

kamp beroepen te werden: gelijck'er sigh dan oock veele aenbooden/ dappermoedigh genoegh/ om in sulck een gevaerlijcken handel te treeden/ wijlse by diergelijcke kortswijlen gelijck als opgevoed/ en tegens de vyanden roem in te leggen/ gewoon waren. Eyndlijck evenwel wierden soo wel van de Romeynsche als Albaensche sijde verkooren drie en drie Gebroeders van eene geboorte/ of t'eener tijd uyt 's Moeders ligchaem voortgekomen: te weeten/ de Horatien op de sijde der Romeynen, en de Curiatien op die der Albanen; malkander niet ongelijck/ soo van ouderdom/ als dapperheyd en ligchaemskraghten. Livius seght/ dat onder d'oude Geschiedenissen geene van meerder roem en prijswaerdigheyd is/ als even deese. Doch voeght'er by/ dat alreeds in sijnen tijd seer getwijffeld wierd/ of de Horatien dan of de Curiatien sijn geweest Romeynen of Albaners: doch voor sijn deel heeft hy 't gehouden met de meenighte der geene/ welcke de Horatien voor Romeynen erkenden.

Bysonderheden

Als nu deese ses jonge Helden in 't Parck waren getreeden/ is tusschen beyde de Partyen een langhduerigh en twijffelaghtigh Gevecht ontstaen; waer van den uytgangh seer verwonderlijck was.

van deesen Kamp. *Liv. lib. 1. cap. 25.*

Want na dat d'Albaners alle drie gewond/ en van de Romeynen alreeds twee gedood waeren/ gebruyckte d'eene overgeblevene Horatius list by sijne dapperheyd. Hy geliet sigh/ om sijne tegenstrevers van malkander af te scheyden/ als of hy de vlught nam; en versloegh deeser wijs de drie Curiatien d'een nae d'ander/ wijlse/ seer gewond sijnde/ hem niet wel aghter nae loopen konden. Dus wierden d'Albaners de Maght en 't Gebied der Romeynen onderworpen. 't Welck ge-
3284. schied is in 't jaer der Weereld 3284.; of na de bouwingh van Romen 86. jaren.

Wat voor een gelegenheyd het gehad heeft met deese Broederen/ welcke Drielingen waren/ willen wy/ ten dienst des Leesers/ uyt Dionysius Halicarnasseus wat omstandiger verhaelen. Sequinius, een voornaem Burger t'Alba; had twee Dochteren/ welcke Tweelingen waren gebooren. D'eene gaf hy ten Houwlijck aen een Roomsch Edelman/ genoemd Horatius; d'andere aen een Albaen, Curiatius geheeten. Beyde deese Vrouwen wierden in een selve jaer swanger; en yeder van haer braght drie jonge Soonen ter weereld. Alhoewel nu soodanige Kinderen gantsch selden in 't leven blijven/ soo sijn echter deese voorspoedigh opgewassen; en wierden van hare kindsheyd af/ d'eene te Romen, d'andere t'Alba, in allerley Deughden en Ridderlijcke Krijghs-oeffeningen opgevoed, even als offe door de Godlijcke Voorsienigheyd waren bestemd geweest/ t'sijner tijd te doen eyndigen den soo gewightigen Oorlogh tusschen de twee genoemde Steeden.

ANNO MUNDI.

Breeder bericht, van de seer aenmerklijcke gelegenheyd

Der Albaneseren Opperhoofd Metius had soodanigh een vertrouwen op sijne drie Curiatien, wegens de dappermoedigheyd/ aen haer bemerckt/ dat hy met haer deesen Handel wel dorfde wagen. Een diergelijck goed gevoelen had Tullus van sijne drie Horatien. Dus is 't geluck/ of veel meer ongeluck/ op deese ses Edele Jongelingen gevallen/ datse malkander al t'samen/ behalven eenen/ moesten om 't leven brengen; alhoewelse sulke Na-bloedverwanten/ te weeten/ Susters-kinderen waren.

deeser ses Edele Jongelingen.

Nae de bekomene Zeege trock Horatius, als een Overste/ voor d'andere heenen; en liet den Roof/ de van hem verslagene drie Albanische Broederen afgenomen/ voor hem heenen dragen. Ondertusschen quam sijne Suster/ een Jonckvrouw/ aen eenen der Curia-

Alleen eenen der *Horatien* overgebleven; die in Zeegprael

tiers

ANNO MUNDI.

tiërs ten Houwlijck beloofd / hem buyten de Poort te gemoet; doch alsſe de bloedige Wapenrock haers Bruydegoms / dienſe ſelfs gemaeckt had / gewaer wierd / ruckteſe hare Hayren uyt haer Hoofd / en riep met ſeer groote klaghten ſijnen naem geduerigh uyt / wijlſe uyt dit onverwaght en ellendigh Schouwſpel genoeghſaem kon afnemen / datſe hem noyt meer ſou ſien; en ſy haer Bruylofts-vreughdenfeeſt te vergeefs verwaght had.

weer-keerd. *Livius lib. 1. c. 26.*

Sijne hem te gemoet komende Suſter door-ſteeckt, en waerom.

Deeſe hare droefheyd en tranen bewogen 't gemoed van deeſen jongen Krijghsheld in ſijne Zeegeprael / en by ſoo een groote algemeene blijdſchap / tot ſulck een grimmigen toorn / dat hy ſchielijck ſijn Swaerd uyttrock / ſijne Suſter doorſtack / en in deeſe woorden uytborſt: Vaer met uwe ontijdige liefde heenen nae uwen Bruydegom; gy / die uwe twee verſlagene Broederen / en den noch levenden / jae noch daer-en-boven 't Vaderland hebt vergeeten. Dus moet geſchieden elcke Romeynſche Vrouwsperſoon / die een vyand haers Vaderlands ſal betreuren.

Gerights-handel hier over;

Deeſe daed wierd van de Vaderen en al 't Volck voor een gantſch wreed bedrijf gehouden. Alhoewel ſijne tegenwoordige nieuwe verdienſte, tot ſoo grooten voordeel voor 't gemeene beſt / d'ordentlijcke verbolgingh tot Straf vry ſeer in den wegh ſtond / ſoo wierd hy echter voor den Koningh te Reght geſteld / en door den verordonneerden Schout ter dood veroordeeld. Doch als hy van dit Vonnis ſigh aen 't volck beriep / wierd hem / in aenmerckingh der ſeer beweeghlijcke Voorbeede / die ſijnen Vader voor hem deed; en dan oock om ſijne ſoo varſch tegens d'Albanen bevoghtene Zeege / 't leven geſchoncken. Maer op dat ſulck een openbare doodſlagh evenwel niet gantſch ongeſtraft heenen ging / heeftmen den gedaghten ſijnen Vader opgeleght / dat hy ſijnen Soon moeſt verſoenen met een deel gelds / te beſteeden tot 't gemeene Nut.

en d'uyt-koomſt.

ANNO MUNDI.

Onderwijl duerde d'Albaniſche Vreede niet ſeer langh. Den onwil des gemeenen Volks / daer over / datmen haer' algemeene welvaert had gewaeghd alleenlijck op drie Krijghslieden / maeckte 't onbeſtandige Gemoed van haren Opperheer weer afwendigh. Hy hitſte andere Volckeren op / om een openlijcken Oorlogh tegens de Romeynen aen te vangen. Syn eygen Volck hield hy / onder den ſchijn van 't opgereghte Verbond / tot Verradery.

Trouw-loosheyd van *Metius Suffetius*, *Livius lib. 1. c. 27.*

Als nu de Slagh ſou aengaen / en alreeds begonnen was / trock Metius Suffetius, die in 't Roomſche Heyr d'Albaners aenvoerdde / met de ſijne uyt 't ſelve / in voornemen / van tot den vyand te vallen. Echter gingh hy hier ontrent wat langhſaem te werck / om eerſt te ſien / welcke parthy boven ſou geraken / en 't dan met deſelve te houden. Als de Roomſche Koningh Tullus Hoſtilius dit gewaer wierd / gebruyckte hy een liſtige vond; reed gintſch en herwaerts; en riep ſijn volck met een luyde ſtem toe / ſulcker wijs / dat de vyanden ſijne woorden hooren konden: Sy ſouden niet vreeſen; want d'Albanen deeden dit op ſijn bevel; en ſy ſouden d'andere van aghter aengrijpen. Hier door verweckte hy in de ſijne moed; joegh daer tegens den vyand een ſchrick in; ſoo datſe begonden uyt te breeken / en van de Romeynen t'eenemael geſlagen wierden.

Opper-hoofd der *Albanen*, om de *Romeynen* in 't ver-derf te brengen;

Doe nu Metius Suffetius ſagh / dat ſijn Volck de Zeege behield / voerdde hy 't Albaniſch Heyr / 't welck dien geheelen Strijd maer alleen had aengeſien / van de hooghte in 't vlacke Veld / en ſoo weer by de Romeynen; ſigh gelatende tegens den Roomſchen Koningh Tullus, als verblijdde hy ſigh ſeer hoogh / dat die van Romen de vyanden hadden overwonnen.

doch hem miſluckt. *Livius lib. 1. cap. 28.*

Tullus liet niets met allen blijcken; maer ſprack Metius vriendlijck aen / tot dat hy den volgenden morgen de gelegenheyd waernam

Hoedae-nigh van *Tullus Ho-*

 by

ANNO MUNDI.

stilius gestraft. *Livius lib.* 1. *cap.* 29.

by d'aengestelde Danck-offerhanden / wegens de bevoghtene Zeege / om hem dies te gevoeghlijcker te mogen bykoomen. Doe deed hy hem aengrypen; aen twee Wagenen binden / en alsoo hem door de Paerden van malkander scheuren. Dit was de reghte en welverdiende loon voor sulck een moedwillige verradery; by diergelycke noyt geluck noch voorspoed geweest is; gelijck men uyt de Historien klaer genoegh sou konnen bewijsen.

Alba verwoest; de Burgers nae *Romen* gebraght.

Daer-en-boven sond Tullus eenige hoopen volck nae Alba, om ondertusschen deese Stad tot de grond toe te verwoesten. D'Inwooners voerdde hy nae Romen; gaf haer 't Burger-reght / en verkoos de voornaemste onder haer tot Vaderen / of Raedsverwanten. Hier uyt sijn gekoomen de Geslaghten der Juliërs, Serviliërs, Curatiërs, en Quintiliërs. Dus geraeckte Romen, door de vernielingh der Stad Alba, welcke 487. jaren had gestaen / in noch grooter opgangh en toeneemingh; wijl de Burgery tweemael soo sterck wierd als se te voren geweest was.

Tullus Hostilius van den Blixem getroffen, en met sijn geheele Huys verbrand.

Noch eenmael bequam Hostilius d'overwinningh tegens de Sabynen; verkrijgende hier door groote Eer en Rijckdom. Als hy nu 32. jaren had geregeerd / wierd hy eyndlijck van den Blixem getroffen en verbrand / nevens sijne Gemalin / Kinderen / en geheel Huys; vermits hy aen Jupiter Elicius den behoorlijken Godsdienst niet had verrigt; gelijk ter dier tijd d'overgelovige Heydenen voorgaven. Dus weet de Satan de schaedlijcke Superstitien geduerigh voort te planten; en sijne bedriegeryen aerdigh een verwe aen te strijken met een gewaenden Godsdienst.

Ancus Martius, Koningh van *Romen*; en sijnen lof. *Livius lib.* 1.

Hier op wierd van 't Volck ten Koningh verkooren Ancus Martius, van Sabynsche afkoomst / Soon van Pompilia, welcke was de Dochter van Numa, en getrouwd aen den Hoogen-Priester Martius. De Vaderen bevestighden hem. Deesen was in verstand en gemoed een middelslagh / of liever / had den aert van beyde de Koningen Numa en Romulus: van geenen de Gereghtigheyd / Godsdienst en Vreedsaemheyd; van deesen de Krijghs-dapperheyd; d'een en d'ander hier in gelijck sijnde. Onder hem heeft de Stad / en niet minder 't Landschap daer ontrent / geweldigh toegenoomen; en de Roomsche Heerschappy wierd tot aen de Zee uytgebreyd. Hy heeft geregeerd vier-en-twintigh jaren. Men heeft geen gewisheyd van sijne doodswijs. De meeste schrijven / dat hy door een geweldige dood is omgekoomen; doch melden noch d'Oorsaeck / noch de Dader.

Dionys. l. *Aurel. Vict cap.* *Flor. lib.* *cap.* 45.

Lucius Tarquinius Priscus weet sigh Koningh te maken.

By de Regeeringhs-tijd deeses Anci Martii begaf sigh Lucius Tarquinius Priscus, een wel-vermoogend / listigh en geswind Man / met sijne Gemalin Tanaquil nae Romen, uyt begeerte / en op goede hoop / van tot groote Eerestaet te sullen geraecken. Ter dier oorsaeck soght hy sigh in yeders gunst te dringen. Wierd oock eyndlijck des Koninghs geheymen Raed; die in sijn Testament hem stelde ten Vooghd over sijnen nae te latenen onmundigen Soon. Nae Anci dood nam hy de gelegenheyd waer / en braght door een cierlijck seer beweeghlijck Gespreck de Gemoederen des Volcks daer toe / datse hem ten Koningh verkooren.

Voorteecken sijner Verheffingh.

Men verhaeld / dat / doe hy sigh nae Romen begaf / en nu dight by de Stad was gekoomen / een Arend sigh al langhsaem van uyt de lught neerwaerts liet / en hem den Hoed van 't Hoofd weghnam: met een groot geschreeuw daer mee over de Wagen vloogh / in welcke hy sat nevens sijne Gemalin Tanaquil, en deselve hem eyndlijck weer opsettede; vervolgens sigh weer om hoogh en buyten 's Menschen gesight begaf. Dit hield de gedaghte sijne Gemalin voor een goed Voorteecken van Hooghheyd; en deselve is hem daer nae toegekomen.

Wichelaers be-

In sijnen tijd gebeurden 't oock / dat een Wichelaer met een Scheermes een harde

Wet-

ANNO MUNDI.

Wetſteen ſoo ten eerſten in twee ſtucken ſneed. Doe hy tot de Regeeringh quam/ verkoos hy noch honderd andere Raedsverwanten tot de vorige/ en omringhde de Stad Romen met een Steene Muer.

Romen ommuerd.

Als nu de Soonen van Ancus Martius, wiens geſtelde Vooghd hy was geweeſt/ tot haere mundige jaren waren gekoomen/ en vernomen hadden/ hoe hy ſigh liſtiglijck in de Heerſchappy gedrongen/ en haer uyt haer Vaderlijck Koninghrijck verſtooten had/ voeddenſe gedueriglı een heymlijcken haet tegens hem. Beſtelden oock eyndlijck twee Moordenaeren/ welcke/ in Boeren-gewaed vermomd/ hem in 't 38. jaer ſijner Regeeringh/ in 't 80. ſijns ouderdoms/ en in 't jaer der

3373. Weereld 3373./ in 't Pallays overvielen: met een Bijl in 't Hoofd ſloegen; deſelve daer in lieten ſteecken/ en ſigh wegh maeckten. Wierden echter van de Lijfwaght gegrepen/ en gevangen genoomen. Dus trof allerwegen d'Ontrouw haren eygenen Heer; en quaed wierd met quaed vergolden. Want die voor eenen anderen een Groef delft/ ſal 'er gemeenlijck ſelfs in vallen; en gelijckmen uytmeet/ ſoo werdmen weer ingemeeten.

L. Tarquinius om 't leven gebraght.

Ontrouw loond altijd haren Heer.

By dit rumoer beval de Koningin Tanaquil, datmen 't Pallays ſou ſluyten/ en t'ſamengeloopene Volck daer uyt doen vertrecken. Alhoewel de Koningh korts nae d'ontfangene Slag overleed/ ſoo hieldſe echter ſijne dood eenige dagen/ ſoo langh haer mogelijck was/ verborgen; traghtende ondertuſſchen haren Schoonſoon Servius Tullus op den Koninghlijcken Throon te dringen. Sprack derhalven van boven uyt de Venſteren des Slots 't Volck toe/ en beval haer goeds moeds te ſijn; met vermeldingh/ dat de Koningh door d'onverwaght-ontfangene wonde wel in onmaght neergeſoncken; doch dat 't Yſer van de Bijl niet ſonderlingh-diep ingegaen was. Dat men de verſeeringh/ nae afwaſſchingh des bloeds/ beſightighd/ en alles ſigh tot geneeſingh geſchickt had: Waerom dan oock gantſchlijck te hoopen ſtond/ datſe binnen weynige dagen hem weer ſien ſouden. Onderwijl ſoudenſe Servius Tullus eerbiedigen en gehoorſamen; als die de Reghtsſaecken behandelen/ en andere Koninghlijcke Pligten waernemen ſou.

Sijne Gemalin Tanaquil houd ſijne dood eenige dagen verborgen. Livius lib. 1. cap. 41. Flor. l. 1. Dionyſ. l. 4.

Hier op trad Servius in Koninghlijck Gewaed/ en van de Trauwanten omringhd/ onder 't Volck. Steldde ſigh op den Koninghlijcken Stoel. Sprack 't Vonnis uyt over eenige ſaecken/ en gaf voor/ dat hy over ſommige andere des Konings meeningh ſou hooren. Deeſer wijs beveſtighde hy/ onder de ſchijn van eens anders Ampt en plaets voor een tijd langh te bekleeden/ ſijne Koninghlijke Maght. Maer als nu eyndlijck de dood van Koningh Ancus openbaer wierd/ quam Servius, wijl hy ſigh van een ſtercke Lijfwagt uyt de Krijghslieden had voorſien/ d'aldereerſte ſonder bevel en voorgegane keur des Volcks/ met bewilligingh der Vaderen/ tot de Koninghlijcke Heerſchappy/ in 't jaer der

3374. Weereld 3374./ ſijnde 't twintighſte van Nebucadnezar, die Zedekia, nevens 't Volck van Juda, in de Babyloniſche Dienſtbaerheyd had weghgevoerd.

en weet het ſoo te beleggen, dat haren Schoonſoon Servius Tullus ſigh Koningh maeckt. Livius lib. 1. cap 42.

ANNO MUNDI.

Op dat nu de Soonen van Tarquinius aen hem niet moghten doen 't geen de Soonen van Ancus aen Tarquinius hadden begaen/ ſoo gaf hy ſijne twee Dochteren aen des gedaghten Tarquinii beyde Soonen/ Lucius en Aruntus, ten Houwlijck. Tullia, de Gemalin Arunti, een ſeer trots/ hooghmoedigh en woeſt Wijf/ boven maten eergierigh/ en gantſch begeerigh nae de Heerſchappy/ reldde haren Man gedueriglı aen d'ooren/ dat hy/ als des vorigen Koninghs Soon/ ſigh in de Regeeringh ſou indringen/ en ſijnen Schoonvader/ haer eygene Vader/ daer uyt ſchuppen. Doch vermits hy hier in niet wou bewilligen/ Tullia daer tegens aen haeren Swager Lucius een vermetene dol-koenheyd bemerckte/ ſoo traghtteſe nae middelen/ om ſoo wel haren Man als hare Suſter uyt den wegh te ruymen; daer nae Lucius ten Houwlijck te nemen. Alle gelegenheden namſe waer/ om dickmael met Lucius geheyme Geſpraecken te houden; by wien ſy ſo wel haren Swager als hare Suſter verontglimpte/ en alle vlijt aenwendde/ om in hem tegens deſelve vyandſchap te doen wortelen; tot datſe eyndlijck deeſe beyde door gif om 't leven braght; en alſoo Lucius ten Man bequam.

Hy geeft ſijne Dochteren aen Tarquinii Soonen ten Houwlijck.

Grouwlijcke daed van Tullia, Dochter van Servius Tullus, haren Man en Suſter vergiftigende, haren Swager trouwende;

Koningh Servius had nu/ door een langhduerige beſittingh/ ſigh genoeghſaem in 't Koninghrijck beveſtighd: echter ſoght hy ſig noch meer te verſeeckeren; inſonderheyd/ om dat van Lucius Tarquinius ſomtijds eenige redenen wierden uytgeworpen/ welcke daer heenen gingen/ dat Servius regeerde ſonder verkieſingh en bewilliging des Volks. Doe hy eerſt de genegenheyd der gemeene Lieden had gewonnen/ door een evengelijcke uytdeelingh der Landgoederen hoofd voor hoofd/ welcke de vyanden ontnomen waren/ derfde hy ſigh wel aen d'uytſpraeck des volcks wagen. Droegh haer derhalven opentlijck voor: Offe noch wilden/ en hare beſtandige meeningh was/ dat hy ſou regeeren? Daer op wierd hy in 't Koninghrijck beveſtighd/ met een veel eenpariger bewilligingh/ als oyt voorheenen ontrent eenigen Koning was geſchied.

en haren Vader uyt 't Rijck pogende te ſchuppen.

Tullia evenwel kon niet ſtil ſijn; maer pooghde van d'eene begane miſdaed tot d'andere te komen. Sy liet haren Man geen ruſt/ tot dat hy eyndlijck met een hoop wel-gewapend Volck op 't Raedshuys quam: Koningh Servius, door ouderdom van ſwacke ligchaems-kragten/ in ſijn midden greep/ en hem de Trappen afwierp. Als hy ſigh noch door de vlught ſoght te redden/ wierd hy/ van de hem aghter-naegeſondene/ op de Straet ten vollen doodgeſlagen; door bevel/ gelijck men 't daer voor hield/ van ſijne Dochter Tullia: die/ als geheel raſende/ terſtond hier nae op een Wagen voor 't Raedhuys quam/ en haren Man Lucius Tarquinius ten eerſten als Koningh groettede. In 't weer-om keeren deedſe de Wielen haers Wagens gaen over 't doode ligchaem haers Vaders.

Dienſe ook opentlijck doet vermoorden, om met haren Man ſelfs te heerſchen.

ANNO MUNDI.

Noch grouwlijcker daed. *Flor. l. 1. Dionyſ. l. 4.* 3416.

Wegens deese onmenschlijck-grouwlijcke daed is naderhand de plaets / daerse deselve gingh / genoemd geworden de Lasterstraet. Dit heeft sigh toegedragen in 't jaer der Weereld 3416. / doe Cyrus, Koningh van Persien, over geheel Asia heerschte.

Sonderlinge Lof van *Servius Tullius.*

De gemelde Servius Tullius heeft vier jaren seer loflijck en wel geregeerd; soo dat / gelijck T. Livius schrijft / het selfs een vroom en saghtmoedigh Koningh swaer sou gevallen hebben / hem nae te volgen. Dit klinckt boven maten wel / en veroorsaeckt eenen onsterflijcken roem. Waer tegens op Godloosheyd / Tyranny / Hooghmoed en Trots gemeenlijck een qualijck-luydende naeklanck by de Nakomelingen pleegh t'ontstaen.

Sijn' Ordonnantien. *Livius, lib. 1. c. 42. 43. 44. 45.*

De Burgeren te Romen verdeelde hy / na gelegenheyd van eens yeders Vermoogen en Goederen / in verscheydene Rotten / of Geselschappen. Ordonneerde / hoese ten Oorlogh moesten toegerust sijn; en dat de Schattingen / na de veelheyd der Goederen / altijd van vijf tot vijf jaren souden vernieuwd werden. Breydde de Stads-muer wijder uyt; en bouwde / met toedoen der Latijnen, een Tempel ter eeren van Diana.

ANNO MUNDI.

In sijne jongheyd wierd sijn Hoofd, terwijl hy sliep, gesien te branden; een Voorteecken. *Livius lib. 1. cap. 39.*

Men verhaeld dit volgende van hem. Doe hy noch een kleyne Jongen was / en by sijnen Voorsaet / Koningh Tarquinius Priscus, wierd opgevoed / heeft sijn Hoofd / terwijl hy sliep / in veeler tegenwoordigheyd begonnen te branden. Als nu eenen van 't Hofgesin Water aenbraght / om de vlammen daer mee te blusschen / heeft de Koningin hem te rugge gehouden / tot dat hy van selfs ontwaeckte. Waer op de vlam te gelijck met de slaep verdween. Dit wierd voor een goed Voorteecken gerekend; en een voorbeduydingh / dat wat groots van hem sou werden; gelijck ook geschied is.

Besluyt des eersten Boecks.

Wat nu belanghd 't Vervolgh der Romeynsche Geschiedenissen / vermits die behooren tot de volgende tijden der Tweede / of Persiaensche Monarchie, soo sullen wy deselve t'sijner plaets afhandelen; en hier mee dit eerste Boeck besluyten.

HISTORISCHE KRONYCK,

Begrijpende

De Geschiedenissen der Tweede, of Persiaensche Monarchie; van 't jaer der Weereld 3410. tot 3620.

TWEEDE BOECK.

Aenvangh der *Persiaensche Monarchie. Josephus lib. 11.*

Van d'Afkoomst / Geboorte / en Opvoedingh des Koninghs Cyri; hoe hy sijnen Grootvader Astyages gevangen nam / van 't Koninghrijck Meden beroofde; sigh door Krijghsgeweld Jonien en geheel Kleyn-Asien onderworpen maeckte: Crœsus, den seer rijcken Koningh in Lydien, sloegh / en in handen bequam: sigh vervolgens weer na 't Oosten wendde; de Stad Babylon aengreep; ook veroverde: Darius Medus, die den Koningh Belsazar in 't Rijck was gevolghd /

Antiq. cap. 1. 2. Cyri Overwinningen.

ANNO MUNDI.

3410. volghd / uyt 't Veld verdreef; en dit alles binnen 19. jaren tijds; te weeten / van 't jaer der Weereld 3391. tot op 't jaer 3410. / hebben wy gehandeld in de voorgaende Eerste Monarchie. Nu vereyscht onse voorgenoomene orde / dat wy van de Tweede / dat is / de Persiaensche Monarchie, den aenvangh maecken met den gedaghten Cyrus, vervolgende sijne Daden en Geschiedenissen.

Sijnen Toght nae Babylonien.

Soo heeft dan deesen Cyrus, de Soon van Cambyses, een Persiaen, en van Mandane, de Dochter van Astyages (waer van in 't voorgaende eerste Boeck genoeghsame meldingh is gedaen) / nae soo veele bekoomene Overwinningen / en veroveringen van Landen / in 't jaer 3409. sigh voorgesteld / Babylonien met Krijghsmaght aen te grijpen; om sigh alsoo ten Heerscher en Monarch in Groot-Asien te maecken. Braght ten dien eynde een groote meenighte van Ruytery en Voetvolck by een / en trock 'er mee op Babylonien aen.

Verhinderingh door de Rivier Gyndes; waer in eene sijner Sonne-paerden verdrinkt.

Als hy nu in deesen Toght aen de strenge Vloed Gyndes quam / bevond hy / dat hy met sijn Volck sonder Scheepen daer niet over kon geraecken. Terwijl hy in deese bekommeringh was / gebeurden 't / dat eene der Sneeuw-witte Paerden / welcke de Son waren toegewijd / in de Vloed gingh / na der Paerden gewoonte; doch wierd terstond van de snelle loop en Waterwervelen aengegreepen / weghgerukt / en moest verdrincken voor d'oogen van Cyrus en sijn geheele Heyr.

Doet daer op een Eed, dat hy deselve seer kleyn sou maecken; en hoe hy 't verrightte.

Dit verdroot / boven de vorige onwil / desen Vorst soodanigh / dat hy met een hoogen Eed swoer / de Rivier Gyndes soo kleyn te sullen maecken / dat oock selfs de Vrouwspersoonen te voet daer door souden konnen waden. Daer op verdeelde hy in aller haest sijne Krijghsmaght. Deed veele Graghten aen beyde de sijden der Rivier maecken / en 't Water allerwegen daer in leyden; soo dat dese Vloed wierd verdeeld in 360. kleyne Riviertjens / en derhalven soo gering / dat men aen alle kanten daer door kon gaen. Vermits nu 't overige des jaers 3409. met deesen arbeyd was verloopen / is hy eerst in 't volgende jaer

3410. 3410. met sijn Heyr in der Babyloniërs Landschap aengekomen. Van deesen magtigen aentoght Cyri was Darius de Meder, of (gelijck de Heydensche Schrijvers hem noemen) Nabonnedus, langh te voren verwittighd geweest; derhalven hy sigh oock tot tegenstand toegerust / en sijn Leger voor de Stad Babylon neergeslagen had. Dus verwaghtte hy sijnen vyand. Cyrus quam hem

Slagh tusschen Cyrus en Darius Medus,

soo nae by / dat hy tot een Slagh moest komen. Deselve was seer hevigh en bloedigh. De Babyloniërs verweerden sigh dapperlijck; wierden echter eyndlijck van de Persianen in de vlught geslagen.

waer in deesen de Neerlaegh lyd.

Darius Medus vertrouwdde sigh in de Stad niet / en ontvlood met eenige der sijne op den wegh nae 't Landschap Mesopotamien; met een voornemen / om daer een nieuwe Krijgsmaght op de been te brengen. D'overgeblevene van sijn geslagen volck begaven sigh in de Stad Babel, en besloten sigh binnen de Mueren.

Babylon belegerd:

Doe deed Cyrus de Belegeringh aenstellen; waer op echter de Babyloniers weynigh pasten / vermits se sigh verlieten op de boven maten stercke Mueren der Stad; voorsien met overvloedige Voorraed voor eenige jaren. Ter dier oorsaeck kon Cyrus met geweld hier niets verrighten; veel minder de Belegerde uythongeren. Wijl dit dan een langhduerigh werck wou maken / en Cyrus daer over seer treurigh wierd / soo gebeurden 't / dat hem (onbewust van wien) den raed wierd gegeven / dat hy boven de Stad / niet verre van de groote Rivier Euphrates, een Graght sou doen graven / en deselve daer in leyden. Deese Vloed Euphrates nu liep midden

ANNO MUNDI.

en op hoedanig een wijs van Cyrus ingenomen.

den door de Stad heenen. Doch als 't Water dus afgeleyd wierd / wierd oock d'oude Waterloop waterloos. Door 't geen'er noch gebleven was / waedde 't Persiaensche Voetvolck tot aen de Gordel toe: quamen dus binnen; overvielen de Babyloniërs by naght (welke der dier tijd een hoogen Feestdagh / oock meerendeel sigh dol en vol gesoopen hadden)/ en maeckten sigh alsoo meester van de Stad. Die op de gedaghte wijs daer in gekomen waren / openden de Poorten: en lieten Cyrus met 't overige deel sijns Heyrs binnen trecken. Als hy nu de Hoofdstad dus in sijn geweld had gekregen / en vernam / dat Darius Medus sigh noch in Mesopotamien by de Stad Borsippa onthield / vervolghde hy hem; en dwongh hem met geweld daer toe / dat hy sigh aen hem moest overgeven op genaede; welcke hem oock weervoer. Want Cyrus nam hem vriendlijck op / en maeckte hem ten Stadhouder of Landvooghd in Caramanien.

Cyrus d'eerste Persiaensche Monarch.

3412. Deese overgevingh van Nabonnedus aen Cyrus valt in 't jaer der Weereld 3412.; voor des Heeren Christi geboorte 538.; van de Regeeringh Nabonassars af 210. En dus begind met de veroveringh der Stad en des Lands Babylonien; der gevanckniss en verstootingh des laetsten Babylonischen Monarchs Nabonnedi (van de Propheet Daniel, gelijck meermael is geseght / genoemd Darius de Meder, of uyt Meden), de tweede / of Persiaensche Monarchie; van welcke ons nu voorts staet te spreecken.

Jesaiæ Prophetie van Cyrus. Jesai. XLV.

Als dan Cyrus op de voorverhaelde wijs de Medische, Assyrische, Babylonische en andere Rijcken in Groot-Asia sigh onderworpen had gemaeckt / heeft God / die de Koningen af en aenset / door hem in 't werck gesteld 't geen hy besloten had door deesen Man te verrigten; en van de Propheet Jesaias nu byna voor twee-honderd jaren al voorseght was; namentlijck / de verlossingh des Joodschen Volcks uyt de Babylonische Gevanckniss; de weer-oprightingh des Tempels / der Stad Jerusalem, en der Joodsche Politie; welcke sou dueren tot in 't 40. jaer nae Christi Hemelvaert; bedragende een tijd van 603. jaren. Doch eer wy hier toe treeden / moeten wy voor af eenigh gewagh maecken van d'Israëlitische en Judæische saecken / nevens den toestand der selve.

ANNO MUNDI.

Joodsche Geschiedenissen.

Op hoedanigh een wijs d'Assyrische Monarch Tiglath Pileser de Stam Naphthali, en nae hem Salmanassar d'overige Stammen Israels gevanklijck heeft weghgevoerd / is t'sijner plaets aengeweesen. Van hare weerkoomst in 't Land Israels vinden wy niets met allen. 't Vierde Boeck van Ezra seght wel / datse sigh met eenparige bewilligingh over de Rivieren Euphrates en Tygris begeven / de Heydensche Afgodery verlaten hebben / en met hoopen sijn getrocken nae een seer verr' Land / waer in te vooren noyt Menschen hadden gewoond; op datse daer den Mosaischen Godsdienst en Ceremonien onverhinderd waernemen / en God behoorlijk dienen moghten: datse oock t'sijner tijd weer in haer Land sullen komen. Doch dit Getuygenis van den soo genoemden Ezra, en de geloofwaerdigheyd van 't selve / laten wy hier berusten. Soo veel hebben wy'er van / dat de Koningen van Assyrien, in plaets der oude Israëlitische Inwooners / verscheydene Heydensche Volckeren van Babel, Hemath, Sepharvaim en andere Oorden / derwaerts hebben gesonden; insonderheyd de Chutteërs, om 't leedige Land te bouwen en te bewoonen; van welke naderhand is ontstaen een vermenghde nieuwe Religie, namentlijck de Samaritaensche.

4 Esræ XIII.

Waer de weghgevoerde Stammen Israels gebleven sijn, is onbekend.

2 Reg. XVII.

Geschiedenissen

Wat de gevangene Stam Juda belanghd / daer van is bekend / dat Nebuçadnezar den

Koningh

ANNO MUNDI.

van 't Koningrijck Juda.

Koningh Jojakim, tweede Soon van Josia, eerst Cynsbaer gemaeckt; naderhand / als hy rebelleerde / gevanckelijck nae Babel wegh-gevoerd heeft; derwaerts doemaels oock Daniel en andere Eedele Jongelingen wierden gebraght. Jojakim is in Gevancknis en Banden gestorven in 't jaer der Wereld 3349.
3349. Alhoewel nu ter dier tijd by de 3000. voornaeme Mannen met den Koningh wierden wegh gesleept / soo is 't echter daer by niet gebleven. Want haest daer na heeftmen oock sijne Weduw / sijnen Soon Jechonia, en de voornaemste onder 't Volck / nevens de Konstenaers en Handwercksliedeu / ontrent 18000. in getal / desgelijcks nae Babel wegh-gevoerd; en onder deselve de Propheet Ezechiel. Elf jaren daer nae is de Stad Jerusalem wederom door Nebucadnezar veroberd:

Eynd van 't selve; en *Babylonische* Gevancknis.

de laetste Koningh Zedekia gevangen; d'oogen uytgestoocken / nae Babel gebraght; de Tempel verbrand: en dus een eynd gemaeckt van 't Koninghrijck Juda.

Gedurende deselve staen de *Joodsche* Historien stil.

Gedurende de 70. jaren der Babylonische Gevancknis staen de Geschiedenissen van Israel en Juda stil; behalven dat onder deselve sijn voorgevallen de Historien des Propheeten Daniels, Ezechiels, en ten deelen van Jeremias; gelijck oock de Geschichten van Gedalia en Ismael: Oock / dat de gevangene Koningh Jechonia in 't seven-en-dertighste jaer sijner ellende door Evilmerodach verheven / en ten Koninghlijcken Raed gemaeckt wierd. Men kan derhalven niet ongevoeghlijck seggen: Gelijck 't Joodsche Land deese tseventigh jaren langh sijnen Sabbath, of Rust / heeft gehad / soo hebben oock de Joodsche Historien gedurende dien tijd haren Sabbath.

Dan. IX.

Maer nae dat de gedaghte 70. jaren haren uytgangh bekoomen hadden; de Propheet Daniel sijn Geest-rijck en yverigh Gebed gedaen: Cyrus oock genoeghsaem bericht ontfangen had van 't geen door de Propheeten te voren was voorkondighd / belangende de ontslaningh uyt de Babylonische Gevancknis en de loslatingh der Joden, heeft God hem in den sin gegeven / dat hy / door een openbaer Bevel / de gedaghte Joden al 't hare weer toegeweesen / en haer veroorloft heeft / weer nae Huys te mogen trecken; oock de verwoestte Stad Jerusalem weer op te bouwen; waer toe hy niet alleen bevorderingh / maer oock d'opbrenging van al d'onkosten beloofde. Dit Bevel wierd gegeven en verkondighd in 't jaer der Weereld 3418. / 't welck werd genoemd 't eerste jaer van Cores, of Cyrus; wijl hy doemaels eerst volkoomen Heer en Monarch over gantsch Asien was geworden. In 't volgende jaer 3419. hebben de Joden, nae datse in 't vorige jaer haer tot de Reys hadden toegerust / sigh op wegh begeven; in getal sterck 42360. Menschen / behalven Knechten en Maeghden / onder deese meenighte niet gereeckend. Sy sijn in Judæa gekomen op 't eynd der sesde maend; en op den eersten der sevende hebbense begonnen 't daeghlijcks Offer weer aen te stellen. Tot deesen Toght heeft Zerubbabel, een Vorst uyt de Stam Juda, haer getrouwlijck

Cyrus laet de *Joden* uyt de Gevancknis weer nae Huys trecken.

3418. *Ezra* I. *Joseph. lib.* 11. *cap.* 13.

3419.

geholpen en 't beste gedaen. In 't tweede jaer van haren uytgangh uyt Babel, in de tweede maend / wierden de nieuwe Grondvesten des Tempels geleght; en de Joden sijn in desselven Bouw een tyd langh voortgevaren / tot op den Toght van Cyrus tegens de Massageten, of Scytiërs; ter welcker tijd den voortgangh door een andere Bevel-brief wierd verbooden.

ANNO MUNDI.

Tempelbouw.

Gestuyt.

Met de gedaghte Optoght en Oorlogh / van Cyrus ter hand genoomen tegens de gemeldde Volckeren Massagetas, welcke woondden aen geene sijde der Rivier Araxes, en seer strijdbaer waren / heeft het deese gelegenheyd. Vermits Cyrus tot noch toe alles wat hy had voorgenoomen seer wel was geluckt / en geenerley Natie sigh tegens hem had konnen verdeedigen / soo gingh 't hem gelijck 't gemeenlijck met groote Heeren pleegh te gaen; te weeten / dat hy op sijne sonderlinge voorspoed hooghmoedigh wierd. Hier door kreegh hy lust / om oock eens te beoorlogen andere Volckeren / welcke boven alle andere voor strijdbaer en dapper wierden gehouden. Doch op dat het schijnen moght / dat hy tot deese sijn' onderneemingh bevoeghd was, soo liet hy door sijne Gesanten de Koningin der Massageten, een Weduw / en genoemd Tomyris, ten Houwlijck versoecken. Sy bemerckte genoeghsaem / dat Cyrus niet soo seer haer ten Gemalin / als wel haer Koninghrijck tot sijn eygendom soght. Sloegh hem derhalven sijne begeerte af. Als nu Cyrus deese List niet had willen gelucken / trad hy tot geweld. Voerdde sijn Krijghsheyr tot aen de Rivier Araxes; en begon 'er een Schipbrugg' over te slaen. Terwijl hy hier mee beesigh was / sond Tomyris Gesanten aen hem / met vermaningh / dat hy van deesen onnodigen Krijgh sou afstand doen; tot welckense hem niet de minste reden had gegeven. Even 't selve deed oock de geweesene doch gevangen-bekomene Koningh van Lydien, Crœsus, die nu by Cyrus de Stand van een geheyme Raed had. Doch deesen bleef vast by sijne meeningh: braght al sijn Volck over de gedaghte Vloed; en liet een gedeelte van 't selve voor-uyt trecken met een seer grooten voorraed van Spijsen en Wijnen.

Cyri onnodigen Oorlog tegens de *Massageten*;

3420.

Herodot. lib. 1. *Ctesias lib.* 11. *Xenophon lib.* 8. *Strabo lib.* 11. *Oros. lib.* 2. *cap.* 7. *Justin. lib.* 1. *cap.* 8.

tegens alle afmaningen.

Deese Voordraf wierd van de Soon der Koningin / genoemd Spargapises, noch een Jongelingh / Manhaftigh aengetast. Oock sloegh hy bynae al de Persianen en Meders dood. Doch nae de bekoomene Zeege maeckten de Scytiërs sigh aen de Kost en Wijn; en overloeden sigh daer mee boven maten. In hare dronckenschap wierdense onvoorsiens van Cyrus overvallen; ten deelen verslagen; ten deelen levendigh gevangen; onder welke oock was de Soon der Koningin. Soo gantsch seer verdroot hem deese smaed / dat hy sigh selven 't leven benam. Als Tomyris dit had vernoomen / braghtse een maghtigh Heyr by een / en leverde Cyrus een Veldslag. Nae een langhduerigh Gevegt behielden de Massageten d'Overwinningh; sloegen de voornaemste Persianen, en oock selfs den Monarch Cyrus dood. Herodotus verhaeld / dat

Dronckenschap maeckt van Verwinnaers verwonnene.

Cyrus geslagen; selfs doodgeslagen; en hoe met sijn lighchaem

Tomy-

ANNO MUNDI.

gehandeld.

Tomyris sijn ligchaem deed soecken; doe 't gebonden was 't Hoofd afhouwen / en 't selve in een Vat vol Menschenbloed werpen; met deese woorden: Suyp u nu vol bloed, waer nae gy soo seer gedorst hebt. Deese seer bloedige Strijd / en Neerlaegh van Cyrus, met en door de Massageten, is voorgevallen in 't
3421. jaer der Weereld 3421. / sijnde 't 30. van 't Rijck Cyri; te weeten / niet nae dat hy Nabonnedus had geslagen / en Babylon veroverd; maer tsederd hy by sijne Landslieden de Persianen had beginnen te regeeren; als Amasis in Egypten, en Tarquinius Superbus, of de Hovaerdige, te Romen Koningh was.

Cambyses, Soon van *Cyrus*, tweede *Persiaensche Monarch*, een seer boos Mensch. *Herodot. lib. .. Athen. Dipnos. lib.* 13.

Op Cyrus is in de Persiaensche Monarchie gevolghd sijnen Soon Cambyses / een versopene en tot allerley lasteren overgegevene Tyran; waerom hy 't oock niet langh gemaeckt heeft; wijl hy maer alleen 7. jaren en 5. maenden de Heerschappy voerdde. Doe hy in 't Rijck bevestighd was / sond hy een Gesantschap aen Amasis, Koningh van Egypten, versoeckende sijne Dochter ten Gemalin. Amasis, die den aert van Cambyses niet onbewust was / wierd niet weynigh hier over verbaesd; en vreesde / dat hy sijne Dochter niet als een Echte Vrouw / maer tot een Bywijf sou willen houden; echter dorfde hy sijne begeerte niet opentlijck afslaen. Eyndlijck bedaght hy dit middel. Sijnen Voorsaet in 't Koninghrijck / genoemd Apries, had een Dochter naegelaten / Manbaer / en van een schoone gedaente. Deese sond hy / in plaets van sijne Dochter / met Koninghlycke Cieraden aen Cambyses.

Bedrogh des *Egyptischen* Koninghs *Amasis.*

Die op seeckere tijd sijne Bruyd ondervraeghde van haeren Vader Amasis. Doch sy ontdeckte hem / dat hy bedrogen; en sy niet Amasis maer Apriis Dochter was; dien Amasis, schoon sijnen Koningh en Heer / schandlijck en tegens alle reght om 't leven had gebraght.

ANNO MUNDI.

Hier over vergrimdde Cambyses soodaenigh / dat hy eenen openbaren Oorlogh tegens Egypten voornam. Maer terwijl hy sijn Heyr nae dit Gewest voerdde / gebeurden 't / dat Amasis, nu seer oud geworden / en die 44. jaren geregeerd had / overleed.

Cambyses verovord, nae *Amasis* dood, *Egyptenland*, en krijghd *Psammenitus*, Soon van *Amasis*, in handen.

Hem volghde sijnen Soon Psammenitus; die echter den Koninghlijcken Throon niet langer dan ses Maenden besat. Want Cambyses greep hem aen; en bequam de Zeege in een opentlijcken Veldslagh; soo dat d'Egyptenaren in groote onorde binnen de Stad Memphis blooden. Koningh Psammenitus wierd van sijn eygen Volck gevangen / en aen Cambyses overgelevered; die hem / gelijck oock sijne Kinderen / in 't eerst veel hoon en smaed toevoeghde; doch naderhand sigh sijner erbarmde / en hem begenadighde. Doch wijl hy sigh niet gerust kon houden / en van rebelly overtuyghd wierd / soo vreesde hy voor een seer smertlijcke dood: soop derhalven Ossenbloed / en braght hier door sigh selven om 't leven.

Eynd des *Egyptischen* Rijcks.

Dus heeft 't Egyptisch Koninghrijk doemaels een eynd bekoomen; en de Persianen hebben 't met geweld ingenoomen; oock van deese tijd af aen (of schoon d'Egyptenaren eenige malen afvielen) over de 135. jaren langh beseeten.

Cambyses snoode wreedheyd tegens 't begravene Lijck van Koningh *Amasis.*

Nae dat Cambyses op de gehoorde wijs Egyptenland had veroverd / heeft hy 't doode ligchaem des gestorvenen Koninghs Amasis, 't welck gebalssemd was / uyt 't Graf doen neemen / met Roeden geesselen / met Messen en Dolcken doorsteecken / en eyndlijck verbranden laten; alhoewel d'Egyptenaren hebben voorgegeven / dat dit niet 't Koninglijck / maer een ander Lijck eens gemeenen Egyptischen Mans was / Amasis seer gelijckvormigh / en ontrent deselve tijd gestorven.

Sijnen ongelucki-

Nae de gemeldde verrightingen nam Cambyses voor / de Mooren in Æthiopien aghter Egy-

ANNO MUNDI.

Egyptenland te bedwingen. Doch vermits hy sigh niet genoeghsaem had voorsien van Leeftoght en Water / soo is sulck een groote Hongersnood onder sijn Volck ontstaen / datmen alle Paerden en Lastdragende Dieren moest slaghten. Als deese nu oock verteerd waren / heeftmen door 't Lot den thienden Soldaet doen sterven / om d'andere met sijn vleesch t'onderhouden. Hier door wierd Cambyses gedwongen / weer nae Egypten te keeren / eer hy noch vyanden gesien had. Een ander Kryghsheyr had hy uytgesonden tegens de Volckeren Ammonios; by welcke men niet komen kon / dan over seer groote dorre Heyden / met enckel Sand bedeckt. Van deese geheele Oorloghs-maght is niet een eenigh Mensch tot d'Ammoniërs genaerderd; oock niemand daer van in Egypten weer gesien. Ter dier oorsaeck heeftmen 't gantschlijck daer voor gehouden / datse overvallen en versmoord sijn geworden van 't Sand / opgeligt en aengedreven door een stercke Suyden-wind; gelijck ter dier plaetsen noch hedensdaeghs wel geschied. Wegens deese dubbele schade wierd Cambyses half onsinnigh / en soo gantsch Tyrannisch / dat hy veel' Edele Persiaensche Vorsten / en onder deselve oock den goeden Crœsus, geweesene Koningh der Lydiërs, beval om 't leven te brengen. Deesen echter is / door de vlijt en trouw der Dienaren / noch by 't leven behouden. Sijnen Broeder Smerdes, die t'Huys was gebleven / heeft hy / door eenen hier toe afgesondenen Persiaen, laten dooden; vermits hy gedroomd had / dat deesen hem nae 't leven stond. Daer nae heeft hy oock sijne volle Suster (welcke hy doch / tegens de Persiaensche Wet / ten Wijf had genomen) verworghd; om de volgende oorsaeck.

Hy liet in een Schouwspel een jonge Leeuw en Hond tegens malkander kampen. Als nu de Leeuw den Hond te sterck was / en sulcks eenen daer ontrent sijnde Hond / de Broeder des geenen die kampte / gewaer wierd / brack hy den band / waer mee hy gebonden was / los / en quam den anderen te hulp. Dus wierd de Leeuw van deese beyde overwonnen. Cambyses loeg over dit Geval; doch sijne Suster sugte en weende daer over. Doe hy haer nu vraeghde nae de reden harer droefheyd / gaf se tot antwoord: Sy bemerckte grooter liefde en trouw by de Beesten / als by de Menschen. Want deesen Hond was sijnen Broeder te hulp gekomen in den nood. Maer hy (Cambyses) had sijnen Broeder doen dooden. Deese woorden hebben de goede Suster 't leven gekost. Prexaspes was eenen sijner voornaemste Vorsten / en getrouwste Raden; dien hy oock bysondere eere bewees. Op seeckere tijd vraeghde Cambyses deesen Prexaspes, wat de Menschen van hem seyden / en hielden? Syn' antwoord was: Alles goeds / behalven alleenlijck de gemeene klaght / dat uwe Majesteyt sigh al te seer tot den Wijn begeefd. Cambyses, die doemaels dapper gesoopen had / nam deese woorden seer euvel op. Deed terstond Prexaspis Soontje voor hem brengen; en seyde tot den Vader: Indien ick uwen Soon met deese Pijl niet juyst in 't Hert tref / soo moogt gy dan seggen / dat ick een Dronckaert en door de Wijn een Dwaes ben. Maer soo ick hem reght midden in 't hert koom te raecken / soo beken dan / dat de Persianen, en alle andere / die sigh over mijn Wijndrinken beklagen / grooter Narren sijn dan ick. Daer op schoot Cambyses los / en trof den Jongen soodanigh / dat hy terstond dood ter aerden neer viel. Flucks deed deese Tyran 't lighaem des Kinds openen / en men bevond / dat de Pijl reght in 't Hert was gegaen. Derhalven moest de Vader / die selfs daer tegen-

[Left margin notes:]
...n Toght ...e Moorenland, ...or grouwlijcke hongersnood. 3427.

...ijn geheele ander Heyr onder 't Sand vermoord.

Dit maeckt hem als onsinnigh, en Tyrannisch.

Grouwlijcke bedrijven; selfs tegens sijne

[Right margin notes:]
ANNO MUNDI.

Broeder en Suster; die hy ten Wijf had genomen.

Aenmerklijck geval van Honden.

Ctesias apud Photium. *Sen. d. Ira lib.* 3. *c.* 14.

Tyrannisch bedrijf tegens 't Soontje van *Prexaspes*, om dat deese hem sagtlijck sijne dronckenschap had voorgehouden.

M woor-

ANNO MUNDI.

woordigh was / deese daed / en des Konings Schietkonst helpen roemen. Want als Cambyses hem vraeghde: Segh my Prexaspe, kend gy ook yemand onder de Menschen / die soo goeden Schutter is / als ick ben? gaf den armen Vader al tsidderende tot antwoord: Heer Koningh / 'k geloof niet / dat eenen onder de Goden soo gewis sou konnen treffen. De volgende dagh deed hy twaelf voorname Persiaensche Heeren / niet veel minder als van Vorstlijcke Stand / gevangen nemen / en om een nietwaerdige oorsaeck levendigh begraven / met de Hoofden onderwaerts gekeerd. Als nu Crœsus (vermits hem sulcks van Cambysis Vader Cyrus aenbevolen was, over sulcke onmenschlijcke daden hem bestrafte / vertoornde deese Dwinghland sigh geweldigh; greep nae synen Boog / en wou hem doorschieten. Doch Crœsus ontweeck; nam de vlught / hield sigh verborgen / en bleef dus voor datmael noch in 't leven.

Andere wreedheden, van hem begaen.

Sulck een onsinnigheyd bedreef hy niet alleen tegens de Menschen / maer oock selfs tegens de gewaende Heydensche Goden. Want hy gingh in den Egyptischen Tempel / daer hy de Beelden / van welcke d'Egyptenaren boven maten veel hielden / seer spotlijck hoonde / en een deel daer van deed verbranden. Doe hy in de Stad Memphis was / vernam hy / dat de gemelde Egyptenaren een Stier / of Kalf / swart van verwe / met verscheydene Teeckenen aen 't ligchaem / dien se Apis, of Epaphus, noemden / vereerden; en / wanneer dit Dier sigh liet sien / 't selve Godlijke dienst aendeeden. Dit gebeurde ook even ter dier tijd / als Cambysis sigh te Memphis bevond. Waer op hy meende / dat d'Egyptenaren sulck een groote vrolijckheyd betoonden / om dat sijne twee Krijghsheyren in Moorenland te niet gegaen waren. Doe hem d'Amptlieden te Memphis d'oorsaeck hier van bekend maeckten / scholt hy haer voor Leugenaers / en beval / datmen haer dooden sou. Daer nae liet hy de Priesteren voor hem roepen; en als deese niet anders dan 't selve konden seggen / moesten sy den Os / of Stier / by hem brengen. Als Cambyses hem sagh / riep hy overluyd: O gy dwase Egyptenaren, tegenwoordigh wil ick u toonen / wat voor ellendige Goden gy hebt. Terstond trock hy sijnen Sabel uyt / en sloegh 't Beest een groote wonde in de Dgie: liet de Priesters met Roeden geesselen; en beval syne Kryghs-kneghten / datse al de geene / welckese op de Straten souden vinden / aengedaen met Feestdaeghsche kleederen / om dit Feest te vieren / om 't leven souden brengen. Den Os Apis is in sijnen eygenen Tempel / door smert aen sijne wonde / uytgeteerd / en gestorven. D'Egyptische Priesters hebben / uyt vrees voor den Koningh / hem niet opentlijck derven begraven: maer deeden 't heymlijck.

Sulck een onsinnigheyd beging hy niet alleen tegens Menschen, maer oock selfs tegens der *Heydenen* Goden.

Amman. Marcellin. lib. 22. *Oros. lib.* 2. *cap.* 8. *Herodot. lib.* 3.

Voorbee[ld] daer van

Onder soo veel' onmenschlijcke en lasterlijcke bedrijven vinden wy daer tegens nauwlijcks yets / 't welck tot sijnen roem van hem moght geseght werden / behalven alleenlijck dit.

Eens yet roemlijc[k] van hem gedaen.

3428. Hy had een voornaem Persiaensch Heer / genoemd Sisamnes, aengesteld tot Opper-Reghter in alle Pijnlijke en Burgerlijcke saken. Deesen wierd voor hem aengeklaeghd / oock overtuyghd / dat hy Geschencken genomen / en eenen / die een ongeregtigh Proces voerde / door geholpen en 't Regt toegeweesen had. Daer op sprack Cambyses ten Vonnis uyt / datmen hem eerst met een Strop verworgen; daer nae de Huyd van 't gantsche ligchaem aftrecken sou. Voorts beval hy / datmen deeses Reghters afgetogen Vel over den Reghter-stoel heenen sou spannen. Doe

Harde straf van *Cambyse*, over des onreghtvaerdigen Reghters *Sisamnes*.

Herodot. lib. 5. *Val. Ma[x]. l.* 6. *c.* 3.

maeckte

ANNO MUNDI.

Desselven Soon van hem in sijns Vaders plaets gesteld; en hoe.

maeckte hy Otanes, Soon van Sisamnes, Opper-Reghter; en deesen moest / soo dickmael hy Reght sou spreecken / sigh setten in even deese Stoel / die met de Huyd van sijnen Vader was bedeckt; op dat hy / sulck een Voorbeeld van Straf voor oogen hebbende / hem daer aen spiegelen / en sigh beeter quyten moght / als sijnen Voorsaet en Vader had gedaen. Alhoewel dit nu een seer strengh bedrijf / doch ondertusschen niet soo vreemd of wat nieuws aen een Barbarisch Koningh was / soo is dit echter een teecken en blijck geweest / dat in hem noch liefde tot de Gereghtigheyd was te vinden.

Listigheyd van twee *Magi*, Gebroeders,

De grootste wederwaerdigheyd / welcke hem bejegend is / was deese. Als hy sijnen Broeder Smerdes, van wien hier boven gewagh is gemaeckt / heymlijck had laten ombrengen / meenden de Persianen gantschlijck (wijl 't in 't verborgen was geschied) dat hy noch leefde. Deese haer' onkunde wisten twee Magi (welcke Koninghlijcke Raden / en in 't affijn des Koninghs Rijcks-bestierders / daer-en-boven Broeders waren) te misbruycken. Want als se bericht hadden ontfangen van Cambysis ongeluckigen Toght in Moorenland, wierp sigh den eenen / die van ligchaem en aengesight den omgebraghten Smerdes seer gelijck / en oock Smerdes genoemd was / voor Koningh van Persien op; waer toe hem sijnen Broeder / den anderen Magus, groote bevoorderingh deed. Voorts sonden deese beyde Koninghlijcke Gesanten en Beveelen allerweegen uyt / door al de Provintien, datmen voortaen niet meer Cambyses, maer Smerdes, die oock de Soon van Koningh Cyrus was / sou gehoorsamen. Eenen deeser Afgesondene quam selfs in Egypten, om dit Bevel aen 't Krijghsheyr voor te dragen. Doe meende Cambyses, datmen hem bedroogen / en sijnen Broeder Smerdes, die nu tegens hem rebelleerde / niet omgebraght had. Doch als hy verstond / dat eenen anderen Smerdes, te weeten Magus, sigh ten Koningh had opgeworpen / soo bekommerde hem niet weynigh / dat hy sijnen Broeder had laten dooden / die aen geene weerspannigheyd tegens hem schuldigh was geweest. In aller haest riep hy 't Krijghsheyr by een; en nam den Toght tegens den nieuwlijcks opgestanen Koningh ter hand.

van welke d'eene sig opwerpt voor Koningh van *Persien*, en den omgebraghten *Smerdes*, Broeder van *Cambyses*.

Ellendige en onvoorsiene dood van *Cambyses*, waer door. *Joseph. lib.* 11. *Archaol. cap.* 3.

Als hy nu / vol grimmigen toorn / te Paerd wou gaen sitten / schoot sijn Swaerd uyt de Scheede / en drongh seer diep in sijne Dgie. Soo gantsch boos en ongeneesbaer was de wonde / dat hy daer van sterven moest; doch niet voor dat hy eenige dagen in groote smerten te bed gelegen / en orde gesteld had / hoedanigh nae sijne dood gehandeld sou werden. Dus heeft dien Tyran een eynd genomen / gelijck hy waerdigh was. Doe'er niemand gevonden wierd / die hem uyt den wegh ruymde / moest hy van sijn eygen Swaerd sijnen welverdienden loon ontfangen; als hy (gelijck alreeds hier boven geseght is) 7. jaren en 5. maenden veel meer getyranniseert als geregeerd had. Sijn ligchaem wierd van de Stad Ecbatana in Syrien (daer hy de wonde had ontfangen / en gestorven was) nae Persien gevoerd / en daer begraven in 't jaer der Weereld 3428. Nae sijne dood hebben beyde de voorgemelde Magi de Koninghlijcke Heerschappy 7. maenden beseeten; welcke maenden vallen in 't volgende jaer 3429. Wat voor een eynd sy genomen hebben / sullen wy haest hier nae verhalen.

ANNO MUNDI. 3428. De beyde *Magi* regeeren. 3429.

Joodsche Geschiedenissen.

Hoedanigh een gestalte het met de saecken der Joden had; hoe haer door Cyrus wierd veroorloft / weer nae haer Land te mogen keeren; de Stad Jerusalem en den Tempel te herbouwen / hebben wy hier boven by Cyri Heerschappy voorgesteldt. Doch deesen Bouw is / geduerende de gantsche tijd van Cambysis regeeringh / blijven steecken. Want hare vyanden hadden Koninghlijcke Bevelbrieven uytgewerckt / waer door haer de voortsettingh verhinderd wierd; oock tot nae de Heerschappy van Darius, de Soon van Histaspes; van wien hier nae t'sijner plaets sal werden gehandeld. Dus is hier van de Joodsche Geschiedenissen niets te seggen.

Ezra IV. *Joseph. l.* 12. *cap.* 2. 3.

Roomsche Koningen. *Lucius Tarquinius Superbus*, en sijne Tyrannyen. *Livius lib.* 1. *Dionys. l.* 4. *Eutrop. l.* 1. *Plutarch. in vita Bruti.*

Op wat voor een wijs Lucius Tarquinius Superbus, door d'ombrengingh van sijnen Swager Servius Tullius, sigh in de Regeeringh des Roomschen Rijcks indrongh / is in 't voorgaende eerste Boeck deeses Wercks alreeds aengeweesen. Maer vermits hy vreesde / datmen deese sijne daed moght doen dienen tot een Voorbeeld / ook selfs tegens hem / om tot de Koninghlijcke Hoogheyd door voose verraderlijcke middelen te geraecken / soo verseeckerde hy sijn persoon met een stercke Lijfwaght. De voornaemste onder de Vaderen / welcke hy meende / datse Servius toegedaen waren geweest / of sijne saeck hadden aengehangen / braght hy om 't leven. Eygende sigh selven alleen toe de Gerightshandel in publique saecken / buyten de Vaderen; en kon door deese gelegenheyd van 't leven ter dood brengen / of in Ballinghschap verjagen / of van Goederen berooven al die hy begeerde. Sulcker wijs bevestighde hy sijne Heerschappy met vrees en schrick. Insonderheyd maeckte hy sigh de Latijnen tot vrienden / op dat hy dus oock door de maght der vreemde onder de Burgeren dies te verseeckerder moght zyn.

Sijn listigh bedrijf, om sijnen Soon bedecktlijck te laten weeten. *Livius lib.* 1. *c.* 50. 51.

Vermits nu Turnus Herdonius, een voornaem Man onder de Latijnen, hem seer tegens was / en in sijn afweesen hevigh tegens hem gesproocken had; doch hy hem niet opentlijck uyt den wegh derfde ruymen / soo braght hy 't door valsche beschuldigingen arghlistiger wijs daer toe / dat hy ter dood wierd veroordeeld. Doe sijnen Soon Sextus Tarquinius de Stad Gabii door bedrogh had ingekregen / en een Afgesondene nae sijnen Vader schickte / om van hem te verneemen / wat hem nu te doen stond / wou Lucius Tarquinius sijne meeningh den Bode niet vertrouwen; maer gingh / even als of hy sigh bedaght had / in den Hof aen sijn Pallays stilswijgende op en neer wandelen. Sloegh ondertusschen / in de tegenwoordigheyd des gedaghten Afgesondenen / met een stockje / 't welck hy in sijne hand had / de grootste /

ANNO MUNDI.

hooghst-opgewassene Manekoppen af: liet hem daer nae / sonder verder antwoord / van hem wegh gaen.

hoe hem stond te handelen *Livius lib. 3. cap. 53. 54. Florus lib. 1. cap. 7.*

Doe hy nu weer tot den jongen Tarquinius was gekomen / verhaelde hy / wat hy den Ouden had sien doen. Sextus verstond hier uyt sijns Vaders meeningh; te weeten / dat hy d'Oversten der Gabiërs oock soo handelen / en haer doen ombrengen moest. Dit Vaderlijck bevel is de Soon vlijtigh naegekoomen. Een schendlijck verraed steldde hy aen / en deed de voornaemste der Stad Gabii in sulck een levensgevaer vallen / datse van 't gemeene Volck wierden gesteenighd. Dus kreegh hy al de Maght alleen in handen. 't Was een arghlistige greep / een spitsvindig Konststuckje / eenen afweesenden sijne gemoedsmeeningh bekend te maecken buyten alle arghwaen / sonder Letteren / sonder Brief / gantschlijck sonder kennis en weeten van den Boode / die met den mond de vraegh deed. Evenwel staet dit van elck niet soo lightlijck nae t'apen / wijl 't by veele een ongeluckigen uytgangh sou konnen neemen.

met de voornaemste der Stad *Gabii*, van hem door bedrogh ingenoomen.

Ondertusschen ontbood Sextus sijnen Vader Lucius, hy sou met een Krijghsheyr voor de Stad Gabii rucken. Deesen was hier ontrent niet versuymigh. Op sijn' aenkoomst opende sijnen Soon hem de Poorten / waer door de Burgery en de gantsche Stad de Romeynen onderworpen wierd gemaeckt.

Ardea belegerd *Livius lib. 1. cap. 57.*

Een goede tijd hier nae belegerde Koningh Lucius Tarquinius de Stad Ardea; niet soo seer om dat hy eenige wettige oorsaeck hier toe had / als wel uyt begeerte des Roofs; wyl hy wist / dat'er groote Rijckdommen binnen waren. De Burgery verweerdde sigh dapperlijck. En wijl Ardea eene der voornaemste Italiaensche Steeden was / soo had de belegeringh een langhsame voortgangh. Vermits sigh oock geldgebreck vertoondde / soo wierd yeder / om 't een en 't ander / Tarquinius vyandigh; die / behalven dit / wegens sijne Tyrannien / een seer quaden naem had bekomen. Selfs die binnen Romen soghten van hem ontslagen te sijn. Hier by quam noch yet anders / waer door sijn eyndlijck verderf merckelijck bevoorderd wierd.

Lucius Tarquinius geraeckt by elck in haet.

Hier by quam noch wat anders, 't welck sijn verderf verhaestede.

D'oude Tarquinius sond sijnen Soon Sextus, wegens eenige Krijghsverrightingen / nae de Stad Collatia. Hy nam sijne Herberg in 't Huys van sijnen Neef Lucius Tarquinius Collatinus, gelijck hy voor deesen meermael had gedaen. Collatinus was doemaels niet t'huys / maer in 't Roomsche Veld-leger voor Ardea. Sextus wierd van sijne Night Lucretia, een seer schoone Vrouw / daer-en-boven seer beroemd wegens hare sonderlinge kuysheyd en andere deughden / vriendlijck ontfangen en behoorlijck onthaeld.

Sijnen Soon *Sextus Tarquinius* verkraght schandelijck *Livius lib. 1. cap. 58.*

Als hem nu / nae gehoudene Avondmaeltijd / een bysondere Kamer ter rust was ingegeven; en hem een wijl tijds daer nae daght / dat 't geheele Huysgesin in slaep / en derhalven alles voor hem seecker genoegh was / quam hy / ontstoocken van een oneerlijcke drift / met een bloot Swaerd in de hand in 't Vertreck der slapende Lucretia; druckte met de linckerhand haer op de borst / en seyde: Swijgh Lucretia, swijgh: 'k Ben Sextus Tarquinius; en heb in mijne hand een ontblootten Degen. Indien gy eenigh 't alderminste gerught maeckt / en my in mijnen wil weerstreefd / soo moet gy sterven. Behalven de dood / dreyghde hy haer te gelijck met een groote schande / seggende / dat hy by haer dood ligchaem eenen omgebraghten Slaef wou leggen; en daer nae verbreyden / datse / op schendlijcke Echtbreuck betrapt / met haren Overspeeler doorstoocken was geworden.

de seer kuyssche en in alle deughden beroemde *Lucretia*.

Onder deese schrick overweldighde hy deese altijd bestandigh geweest sijnde kuysheyd / en verkraghtte d'eerbare Lucretia. Als nu Sextus Tarquinius van haer weghgegaen was / sond deese over dit geweld ten uytersten

ANNO MUNDI.

ſten bedroefde Lucretia op 't ſpoedighſte een Boode tot haren Vader en Man af; biddende / dat elck van haer met eenen byſonderlijck welvertrouwden Vriend ſonder eenigh uytſtel by haer wou komen; vermits ſigh een verſchricklijcken handel in haer Huys had toegedragen.

Welcke daer over haer ſelven 't leven beneemd.

Doeſe nu aenquamen / nevens haren Nabloedverwant Junius Brutus oock Publius Valerius met haer brengende / vondenſe Lucretia, t'eenemael droevigh en hoogh bekommerd / in hare Kamer ſitten. Met veele klaghten en tranen verhaoldeſe haer / wat haer van Sextus Tarquinius was weervaren. Daer nae badſe / datſe ſulck een booſe daed niet ongewroocken ſouden laten; en flucks ſtackſe een Mes ('t welckſe ten dien eynde onder hare kleederen verborgen had) in haer Hert. Viel' nae de gegevene wonde / voorwaerts ter aerden / en begon te ſterven. Of nu wel aen deeſe Lucretia niet te roemen ſtaet / datſe de hand aen haer ſelven leyde / en een wreede Moorderes van haer eygen ligchaem wierd; ſoo is echter daer benevens vernuftigh t'overwegen / datſe een Heydin was / aen welcke d'opofferingh haers levens doemaels (alhoewel op een ſleghte grond) meer gebillijckt kon werden / dan nu aen een Chriſten; die ſig met Gods alleen wijſe wil te vreeden houden / en ſijne ſterf-uyr van ſijne hand verwaghten moet. Boven dien is oock in aght te neemen / dat deeſe ſeer eerbare Vrouw het daer voor heeft gehouden / datſe niet meer bequaem was / om een eerlijcken Naem te voeren / noch waerdigh / om in 't Echte bed te treden. Sy heeft gedaght:

Oordeel onſes Schrijvers, over deeſe hare daed.

Wat ſou voortaen mijn Man ſigh houden aen een Wijf,
Niet meer gelijck voorheen, maer van geſchonden Lijf.

Doch hedensdaeghs / 't welck ſeer te beklagen is / werd veelerweegen dit ſtuck voor ſoo gevaerlijck en gewightigh niet gehouden.

ANNO MUNDI.

Beyde haren Man en haren Vader riepen haer weemoedigh toe. En terwijlſe al t'ſamen van 't hoogſte hertenleed gedruckt wierden / hield Brutus het uyt 't ligchaem getrockene bloedigh Mes voor hem / en ſwoer / dat hy Lucius Tarquinius Superbus, nevens ſijn' eerlooſe Gemalin / harer beyder Kinderen en gantſche Geſlaght / door Swaerd / Vyer / en alle mogelijck geweld ſou vervolgen / uyt de Stad verdrijven / en noch haer / noch eenige andere ſou gedoogen / een Koninghlijcke Heerſchappy binnen Romen te voeren.

T'ſamenſweeringh van de Man en Vrienden van *Lucretia.* *Liv. lib. 1. c. 59.*

Even den ſelven Eed deeden oock d'andere. Verlieten daer op / uyt een grimmigen toorn / hare rouwklaghten t'eenemael / en volgden Brutus (die haer alreeds had aengemaend / den Koningh te verdrijven) als haren Hoofdman nae. 't Doode ligchaem van Lucretia droegenſe buytens huys / op de Marckt-plaets te Collatia, en riepen 't Volk by een / om 't verhael deeſer daed aen te hooren. Yeder beklaeghde voor ſigh ſelven de ramp van Lucretia, en verbloeckte 't begane ſchendlijck bedrijf van des Koninghs Soon. Doch Brutus beſtrafte / met voortgebraghte redenen / deeſe klaghten en tranen. Bewoog daer tegens 't Volck / datſe / tot afwending van diergelijcke wrevelen / de Wapenen aengrepen.

tegens Koningh *Lucius Tarquinius.*

Alsmen nu een genoeghſame Beſettingh te Collatia gelaten / en Waghten aen de Poorten geſteld had / op dat niemand den Koning of yemand der ſijne van deeſen Oproer eenigh beright moght geven / trocken d'andere met haren Hoofdman Brutus nae Romen. Doeſe daer binnen waren gekomen / en van uyt alle plaetſen en ſtraten der Stad een grooten toeloop nae de Marckt was ontſtaen / ge-

Brutus, haeren Hoofdman, beweeght 't gantſche Volk.

ANNO MUNDI.

Tarquinius met Vrouw en Kinderen in Ballingschap verdreven.

schiedde tot deese Meenigte een seer beweeglijck Gesprek/ waer in 't grouwlijck bedrijf des jongen Tarquinii; de seer groote dwinglandyen des Koninghs/ en op hoedanigh een afgrijslijck-wreede wijs hy sigh in de Regeeringh had ingedrongen; daer benevens d'ongehoord-verfoeylijcke daed der Koningin Tullia, aen haren Vader gepleeghd/ en andere diergelijcke dingen/ op 't wreedste en haetlijckste waeren voorgesteld. Hier door wierd 't geheele Volck gelijck als brandend van toorn gemaeckt; soo datse Koningh Tarquinius met Vrouw en Kinderen in Ballinghschap verjoegen/ nae dat hy een reecks van 25. jaren te Romen had geregeerd. In alles heeft de Koninglijcke Heerschappy te Romen 244. jaren geduerd. Sextus Tarquinius, de Verkraghter van Lucretia, vlood nae Gabii; doch wierd daer van de Burgeren dood geslagen/ in 't jaer der Weereld 3340.

Sextus omgebraght.

3340.

De Koninghlijke Regeering te *Romen* afgeschaft, en Burgermeesteren gesteld. *Livius lib. 2. cap. 1.*

Hier op veranderde de Regeeringh te Romen; en voortaen wierden jaerlijcks twee Burgermeesteren verkooren: voor d'eerstemael de meergemelde Junius Brutus, en L. Tarquinius Collatinus, geweesene Man van Lucretia, als behouders en herstellers der Roomsche Vryheyd. Deese Burgermeesteren gebruyckten de Koninghlijcke Kenteeckenen/ gelijck te vooren de Koningen. Doch noch eerst nam Brutus de Roomsche Burgery eenen Eed af/ datse van nu af aen ten eeuwigen dagen sigh noch door Beeden/ noch door Koninghlijcke Geschencken/ noch door eenigerley andere middelen/ souden laten bewegen/ om weer te Romen de Koninghlijke Regeeringh te gedoogen. Daer nae vermeerderde hy 't getal der Raedsverwanten/ door de verkiesingh van de voornaemste uyt den Ridder-stand/ tot op drie-honderd persoonen. De nieuwlijcks-verkoorne noemdemen Patres Conscriptos, of Beschrevene Vaderen. Want de Senatoren, of Raedsheeren/ wierden van de Romeynen geheeten Patres, Vaders, maer van d'Uytlanders Roomsche Vorsten. Deeser voorname Mannen Bysitters en Hulpgenooten waren de gedaghte Patres Conscripti; welcke men Raedsvrienden/ Raedsgenooten/ Raedsverwanten/ of oock wel Raedsheeren pleegh te noemen. En 't besluyt der Beraedslagingen/ 't Decreet, of Bevel (te weeten der Senatores en Patres Conscriptos t'samen) wierd doemaels geheeten Senatus consultum. 't Sou onnodigh sijn/ ter deeser plaets meer hier van te willen spreecken.

Patres Conscriptos; wat?

Senatus-consultum.

Haet des volcks tegens *Tarquinii* Naem en Geslaght. *Flor. l. 1. c. 9. S. Aurelius. Livius lib. 2. cap. 2.*

Vermits nu den naem der Tarquinen, en der selver Geslaght/ van 't Roomsche Volk ten hooghsten gehaet was/ soo wierd den Burgermeester Tarquinius Collatinus (onaengesien hy den Koningh Lucius Tarquinius had helpen verdrijven)/ door een eenparigh Besluyt voorgedragen/ dat hy sigh goedwilligh uyt de Stad nae een andere Plaets sou begeven; 't welck hy eyndlijck toestond/ op raed en goedvinden van sijnen Schoonvader Spurius Lucretius. Dus nam hy sijn afscheyd van Romen, en begaf sigh nae Lavinium. In sijne plaets wierd den voorheenen gemeldden P. Valerius Publicola ten Burgermeester verordonneert; met wiens hulp en bystand Brutus den Koningh Tarquinius had verdreven.

ANNO MUNDI.

Doemaels waren te Romen eenige jonge Lieden van aensienlijcke Geslaghten/ welcke voorheenen/ onder de Koninghlijcke Regeeringh/ als der jonge Tarquiniërs goede Vrienden en Kameraets/ gewoon waeren geweest in ongebondenheyd en uytmuntende Hof-praght te leven. Vermitsse nu/ wijl alle Burgeren tot gelijckmatigheyd gekomen waren/ en d'eene wierd gehouden gelijck d'andere/ de vorige vryheyd/ of losheyd/ hadden verlooren/ soo beklaeghdense sigh onder malkander/ dat de Vryheyd der gemeene Burgerschap haer streckte tot een Slaefsche Dienstbaerheyd. Soo haest kanmen een hem behaeghlijcke saeck een verwe aenstrijcken; soo lightlijck een oorsaeck vinden/ om aghter uyt te slaen. Allerley dertelheyd/ moedwil en praght moet by sulcke onbandige Menschen Adelijcke Vryheyd heeten. Daer tegens/ goede orde/ en billijcke Tught een enckele Slaverny en schandlijcke Dienstbaerheyd zijn. Deughden werden lasteren/ en lasteren deughden. Soo gaet het noch heden by de blinde Jeughd. Maer wat eyndlijck daer uyt en op pleegh te volgen/ leeren ons de Historien meer als genoegh.

Eenige Adelijcke Jougelingen te *Romen*, niet meer soo onbandig leven konnende, onder de Koninghlijcke Regeeringh. *Livius lib. 2. cap. 3. 4. 5.*

Terwijl nu hare Gemoederen dusdanigh waren gesteld/ quamen juyst Koninghlijcke Gesanten te Romen, om de Goederen haerer Heeren t'eysschen. Nae dat hare begeerte in den Raed was aengehoord/ hadmen eenige dagen langh te beraedslaen/ ofmen deselve sou laten volgen/ of niet. Ondertusschen spraecken de Gesanten met de Burgeren van allerley dingen; en alsse bemerckt hadden de Gemoeds-gesteltenis der gedagte jonge Edellieden/ soo maecktense t'samen een Aenslagh/ om 't Koninghlijck Geslaght heymlijck by naght in de Stad te laten. Hier over heeftmen Brieven aen de Tarquiniërs afgesonden. Doch dit wierd door een lijf-eygene Kneght ontdeckt/ en den Burgermeester aengeseght; die de t'saemgespannene terstond gevangen deed nemen.

Maecken met de Gesanten des Koninghs a den Raed een verr derlijcke Aenslagh om hem weer te herstelle.

De Gesanten evenwel/ onaengesien deselve soodanigh hadden gehandeld/ datmen haer voor vyanden had mogen houden/ lietmen 't gemeene Reght aller Volckeren genieten/ en uyt Romen vertrecken. De t'saemgeswoorne en jonge Edellieden/ waer onder oock des Burgermeesters Junii Bruti twee Soonen waren/ wierden veroordeeld/ aen Palen gebonden/ met Roeden gegeesseld/ daer nae 't Hoofd met een Bijl afgehouwen te werden. Dit Vonnis wierd dus uytgevoerd/ in de tegenwoordigheyd des Burgermeesters Bruti.

Sy werd ter dood veroordeeld, daer ond oock de twee Sonen des Burgermeesters *Bruti.*

Ondertusschen had Koningh Tarquinius de Vejers en Tarquiniërs tegens de Romeynen opgehitst. Door toedoen der selve begaf hy sigh met een Krijghsheyr tegens Romen. De Roomsche Burgermeesteren trocken hem te gemoet. Valerius voerdde 't Voetvolck/ Brutus de Ruytery aen; met welcke hy/ om des

Koningh *Tarquinius* hitst de *Vejers* en *Tarquiniërs* tegens de *Romeynen* op.

ANNO MUNDI.

Livius lib. 2. cap. 6.

des vyands gelegenheyd te bespieden / voort-uyt gerucht was. Desgelijcks had der vyanden Ruytery oock de Voortoght / aengeleyd door Aruntius Tarquinius, des Koninghs Soon. Die / aen de Stads-knegthen bemerckende / dat de Burgermeester voor handen was / en daer nae hoe langer hoe meerder en seeckerder 't aengesight van sijnen Neef Brutus kennende / in sulck een grimmigen toorn ontstack / dat hy sijn Paerd de spooren gaf / en verwoedlijck op hem aenrendde.

Brutus en *Aruntius* sneuvelen.

Brutus bejegende hem desgelijcks soo Manhaftigh / datse beyde / doorstoocken aen de Lancien hegtende / van haere Paerden afvielen / en stierven.

De *Romeynen* behouden 't veld.

Stracks daer op verhief sigh den Strijd; waer in weersijds veele sneuvelden; doch eyndlijck behielden de Romeynen 't Veld; en Brutus wierd te Romen seer praghtigh ter aerden besteld.

Burgermeester *Valerius* koomd by 't volck in argwaen; en hoe hy defelve weghnam. *Liv. lib. 2. cap. 7.*

Hier nae quam over den overgebleven Burgermeester Valerius een groote nijdigheyd; gelijck dan 't gemeene Volck meerendeel seer wanckelmoedigh is. Ja / vermits hy in plaets van den verslagenen Brutus geenen anderen Meedegenoot in 't Burgermeester-ampt had verordonneert / soo vattede men tegens hem een arghwaen op / als traghtte hy nae de Koninghlijcke Regeering. Dit bekommerde hem niet weynigh. Riep derhalven al 't Volck by een; en leydde de t'saemgebondene Roeden (welcke men voor de Koningen en Burgermeesteren heenen pleegh te dragen) voor haer neer: 't welck hem by yeder een groote gunst en toegenegenheyd verweckte: als die de Kenteeckenen der hooghste Heerschappy aen 't Volck overgegeven; en hier door bekend had / dat de Heerlijckheyd des Roomschen Volcks grooter dan des Burgermeesters was. Hierom wierd hem den bynaem van Publicola toegevoeghd.

Tarquinius beweeghd *Porsenna*, tot een Oorlogh tegens de *Romeynen*.

De Tarquiniërs hadden Koningh Porsenna van Clusium in Hetrurien, die ter dier tijd seer groot en maghtigh was / bewogen / dat hy sigh harer aennam / en met een Krijghsmagt voor Romen quam; dringende van den Janicul-bergh af tegens de Stad; in voornemen / van aldaer over de Tyber-brugg' te sullen geraecken; doch wierd hier / enckelijck door de dapperheyd des eenigen Horatii Coclitis, weerhouden / tot datmen tijd had / om de

Sonderlinge dapperheyd van *Horatius Cocles*: *Flor. lib. 1. Dionys. l. 5. c. 23. 24. Livius l. 2. c. 50. 51.*

Brugg' aghter hem af te werpen. Doe dit gedaen was / sprongh hy / soo gewapend als hy sig bevond / in den Tyber, en swom 'er over; komende dus sonder eenige schade tot de sijne. Eenige houden 't daer voor / dat deesen Horatius de bynaem van Cocles bequam / om dat hy in den Strijd een oogh had verlooren; als seydemen Ocles, van Oculo. Soo willen men oock / dat hy even doemaels / als hy sig in den Tyber waeghde / om te swemmen / in sijn eene been een wonde had ontfangen. Dus heeft sijne Manhaftheyd niet konnen gekrenckt werden door de bekomene onheylen.

hy alleen *Romen* behoudende tegens 't geheele Heyr van Koningh *Porsenna*.

Voorts verhaeldmen van hem / als hem op seeckere tijd in een openbare Versameling dit gebreck aen sijn been verweeten wierd / dat hy sulcks weynigh aghtte / maer daer op tot antwoord gaf: *Per singulos gradus admoneor triumphi mei*; dat is: Soo dickmael ick eenen tred doe, maeck ick my daer by indaghtigh mijnen Triumph; daer door te kennen gevende / dat hy hinckend was geworden ter tijd hy den vyand soo kloeckmoedigh tegens hield / soo roemlijck afkeerde / tot dat de Brugg' aghter hem afgebroocken was / ten goede der gantsche Stad; en hy sigh selven door 't water reddede. De Poët Virgilius maeckt oock gewagh van hem.

Virgil. Æn. lib. 8.

Men had derhalven deesen Horatius te dancken / dat Romen op dien dagh van Koningh Porsenna en de Toscanérs niet was ingenomen. Want of wel Spurius Largius en Titus

ANNO MUNDI.

tus Herminius hem hadden geholpen / en haer uyterste vlijt aengewend / soo heeft doch Horatius alleen soo langh stand gehouden / tot dat de Brugg' (gelijck alreeds geseght is) aghter hem afgeworpen was. Voorts was hy een voortreflijck jongh Man / schoon van ligchaem / sterck van Leeden; die in't Gevecht (gelijck gehoord is) sijn een' oogh verloor / en daerom Cocles, of Een-oogigh / wierd gebynaemt. Sijnen Vader was des eenen Burgermeesters M. Horatii Broeder / uyt een oud Geslaght. Want sy beweesen afkoomstigh te sijn van dien Horatius, die met sijne twee Broederen onder de Regeeringh des Koninghs Tullii Hostilii met de Broeders Drielingen van Alba, genoemd de Curiatiërs, ter dood toe hadden gevoghten voor de vryheyd des Roomschen Volcks / en desselven Heerschappy over d'Albaners; de Zeege behoudende. Waerom ook die van Romen, als hy noch nauwlijks was geneesen van sijne meenighvuldigh-ontfangene Wonden / aen een voornaeme plaets op d'openbare Marckt t'sijner eere deeden opreghten een Beeld / na sijne gelijckenis van Koper gegooten. Daerenboven uyt de gemeene Goederen hem soo veel Land schonken / als men in eenen dagh met een paer Ossen kon onploegen: 't welck ter dier tijd voor een heerlijcke vereeringh wierd gehouden.

Afkoomst van deesen *Horatius.*

Als 't nu Koningh Porsenna in sijnen eersten aenval dus gemist was / nam hy voor / de Stad aen alle kanten te belegeren. Braght het oock hier door soo verre / dat daer binnen / wegens gebreck van Voorraed / een swaere hongersnood ontstond. Om nu de Stad uyt dit gevaer te redden / heeft Cajus Mutius, een Edel Jongelingh / uyt eygener vrye wil voorgenomen / sigh in't Leger der vyanden te begeven / en Koningh Porsenna om 't leven te brengen. Als nu den Raed in sijn Besluyt een welgevallen had getoond / trock hy derwaerts / met een' onder sijne kleederen heymlijck verborgene Dolck.

Porsenna belegerd *Romen*; waer in groote hongersnood ontstaet.

Doe hy in 't Leger was gekomen / begaf hy sigh onder den dight in malkander gedrongenen hoop volcks nae by den Koninghlijken Stoel. Juyst ter dier tijd deelde men de Krijghslieden hare Besoldingh uyt. De Rentmeester sat nevens den Koningh / aengedaen met een bynae even cierlijck Kleed als dat van deese Majesteyt. Vermits hy nu seer veel te doen had / en al de Soldaten nae hem toe quamen / soo doorstack Mutius deesen Dienaer in plaets van den Heer. Want des Koninghs persoon was hem onbekend; en nae hem te vragen / viel hem te seer bedencklijck / wyl daer door sijn voornemen had konnen ontdeckt werden. Nae de verrightingh deeser daed nam hy de vlught; doch wierd gevat / en voor den Koninghlijcken Throon gebraght. Hier toondde hy sigh t'eenemael onvertsaeghd / en seyde: Hy was een Romeyn. Had een vyand / als vyand / gepooghd om 't leven te brengen. Sijn gemoed was niet minder bereyd om gedood te werden / als om te dooden. Manlycke daden te doen / en sware dingen te lijden / was goed Romeynsch. Hy was 't niet alleen / die dit stuck had gewaeghd; maer behalven hem waren'er noch seer veel in getal / die op hem (den Koningh) als haren vyand / even soodanigh loerden.

Cajus Mutius begeeft sigh in't vyandlijck Leger, om Koningh *Porsenna* te doorsteecken; doch treft een ander. *Livius l. 2. c. 12. Flor. l. 1. c. 10. Dionys. l. 5. c. 26. 27. 28. Eutrop. lib. 1. Martial. lib. 1. Epigr. 78.*

Porsenna wierd hier over seer hevigh vertoornd; maer oock / wegens sijn gevaer / niet minder verschrickt. Dreyghde derhalven Mutius, dat hy (indien hy niet terstond / sonder eenigh uytstel / hem gantschlijck openbaerde alles wat hy wist van de verraderlijcke laeghleggingh tegens sijn persoon) hem van alle syden met vyer sou laten omringen. Maer Mutius liet hem daer op hooren. Sie

Gevangen sijnde, toond hy sigh t'eenemael onvertsaeghd; en verschrickt door een verwon-

hier

ANNO MUNDI.

hier een ooghblijckelijck bewijs / om u daer door te doen verstaen / hoe weynigh de geene / welcke nae een sonderlingen roem en groote eere streven / sigh aen haer ligchaem laten gelegen zijn. Flucks nae deese woorden stack hy sijne hand in 't dight daer by sijnde en ten Offerhande ontstoockene Vyer ; latende deselve op een verschrickelijcke wijs branden en braden / terwijl hy sigh geliet / als of hy geen smert gevoelde. Doe ontsettede sigh de Koningh geweldigh over sulck een wonder. Sprongh van sijnen Stoel op. Beval / dat men dien Jongelingh van den Altaer wegh sou neemen / en seyde: Gy moogt wel van hier na Huys gaen; gy / die meer vyandschap aen uw eygen ligchaem hebt betoond / als gy aen my soud konnen bedrijven. Mutius antwoordde hier op / even als of hy deese weldaed met een andere had willen vergelden: Vermits dan Manhafte deughd by u in eere werd gehouden / soo sult gy voor ditmael door weldadigheyd van my verkrijgen / 't geen gy noyt door dreygementen uyt my soud geparst hebben. Weet dan / dat onser driehonderd / de voornaemste der Roomsche jonge Manschap / sigh t'samen hebben verbonden / om u op d'een' of d'andere wijs om 't leven te brengen; 't welckse oock spoedigh in 't werck sullen stellen / soo haest haer een hier toe bequame gelegenheyd sal voorkomen. Hier mee gingh hy van den Koningh wegh.

...derlijcke Helden-daed den Koningh soodanigh, dat hy met de Romeynen Vreede maeckte, en van de Stad aftrock.

Als nu Mutius (naderhand / vermits hy op de gehoorde wijs sijne reghterhand had verlooren / bygenoemd Scævola, soo veel als lincks-poot) dus was afgevaerdighd / volgden hem stracks nae de Gesanten / van Koningh Porsenna nae Romen verordonneert: welcke de Romeynen een voorslagh van Vreede deeden / wijl deese Majesteyt in seer groote bekommeringh en anghst stond / wegens 't hem van Mutius voorgedragene gevaer; doch de voorwaerde / dat de Tarquiniërs weer in de Koninghlijcke Regeeringh souden hersteld werden / wierd gantsch te vergeefs voortgebraght. Evenwel quam 't tot een Verdragh. De Romeynen souden Gijselaers geven / datse den Janicul-bergh van de Besettingh souden leedigen. Doe nu Koningh Porsenna eeniger aensienlijcker lieden Kinderen ten onderpand had bekoomen / trock hy uyt der Romeynen Landschap wegh. Doch eer sulcks noch geschiedde / viel yet aenmercklijcks voor. Vermits de Manlijcke dapperheyd in sulck een hooge waerde wierd gehouden / lieten oock de Vrouwspersoonen sigh daer door opwecken / om in de bevoorderingh van 't gemeene Nut roem en eer te soecken. Seeckere Jonckvrouw / genoemd Clœlia, eene der Pands-persoonen / in 't Leger der Hetruriërs, 't welck sigh niet verre van den Oever des Tybers had neergeslagen / bedroogh de Waghters; trock voor

Stoutmoedigheyd eeniger Roomsche Jonckvrouwen, aen Porsenna ten Gijsel gegeven, onder welcke Clœlia de voorgangster was,

haer Gesellinnen (een goed deel ten Gijsel gegevene Jonckvrouwen) heenen; en swom met haer / onder een meenigte van haer nageschootene vyandlijcke Pijlen / op Paerden over den Tyber. Dus quamense weer by haer' Ouderen en Vrienden.

Dionysius verhaeld deese Geschiedenis op de volgende wijs. De gedaghte Roomsche Jonckvrouwen baden hare Hoeders / haer te willen veroorloven / nae 't Water te mogen gaen / om haer / nae hare gewoonte / te baden. Als haer dit toegestaen was / versoghtense noch voorts / dat sy / als Mannen / ter sijden af wilden gaen / wijl 't de Maeghdelijcke schaemte en eerbaerheyd niet voeghde / gantsch naeckt van Manspersoonen gesien te werden. Als dit nu oock haer bewilligd wierd / en de Roomsche Dochteren sigh in 't Water alleen bevonden / vermaende Clœlia d'andere / deese seer goede gelegenheyd / om tot hare vryheyd te geraecken / niet te versuymen. Begon daer op al-

...om weer tot hare vryheyd te geraecken. Dionys. lib. 5. cap. 13.

ANNO MUNDI.

dereerst te swemmen; en d'andere volghden haer stoutmoedigh nae. Quamen oock geluckigh over / aen d'andere sijde des Tybers.

Wat hier op volghde.

Hier op sond Koningh Porsenna Gesanten nae Romen, begeerende / datmen hem d'aen hem ten Gijsel gegevene weer sou toesenden / anders hield hy den opgereghteden Vreede voor gebroocken. Doch indienmen hem deselve wederom in handen steldde / soo wou hy haer gantsch onbeleedighd de hare laten toekomen. Weersijds hield 't eene deel 't ander trouw en geloof. De Romeynen sonden hem d'ontvloodene Pandslieden weer toe; en hy daer tegens Clœlia, nevens hare Medgesellinnen / eerlijck weer nae Huys. Deese Clœlia wierd te Romen, ter geheugenis harer Ridderlijcke daed / een Zuyl ter eeren opgereght / en daer op gesteld een te Paerd sittende Jonckvrouw.

Zuyl, ter eeren van *Clœlia* te *Romen* opgereght.

Van d'Egyptische Koningen / en den afgangh deeses Rijcks / hebben wy gehandeld onder de Geschiedenissen van Cambyses. Derhalven is ons voor ditmael niet meer overigh / als te spreecken van de Griecksche Historien.

ANNO MUNDI.

In den aenvangh der Regeeringh van Cyrus in Persien stellen de Geschiedschrijvers de Geschiedenissen van den grouwlijcken Tyran Phalaris; die geheerscht heeft in de Stad Agrigenten in Sicilien. Deesen Dwinghland pleegh met de Vreemdelingen / welcke in sijne Stad quamen / seer onmenschlijck om te springen; en bedaght geduerigh nieuwe Martelingen / om d'arme Lieden dies te meer te mogen quellen. Hy had ontrent hem een sonderling Konstenaer / en groot Meester / in yets van Koper te gieten. Deesen / genoemd Perillus, goot eens een Kopere Os / inwen-

Grieck[sche] Geschiedenissen *Phalaris*, een grouwlijck Tyran; en aenmerck[e]lijck geval.

Plin. lib. 7. *cap.* 49. & *lib.* 34. *c.* 8. *Suid.* *Ep. Phal.* *Oros. l.* 1.

Livius l. 5. *Val. Max. l.* 9. *c.* 1.

digh hol / en van sulck een eygenschap / dat / alsmen een Mensch daer in stack / en dan een vyer daer onder maeckte / dien ellendigen / wegens de groote hitte / erbarmlijck moest schreeuwen: welk geluyd t'eenemael 't gebulk van een Os (of Stier) gelijck was. Nae de verrightingh deeses Wercks leverde hy 't selve aen Phalaris; en verhaelde hem / wat voor een verlustigingh men daer van kon genieten / wanneermen levendige Menschen daer in stiet / en verbrandde. Stracks daer op gebood Phalaris, datmen deesen Stiergieter aldereerst daer in sou steecken / en doen verbranden tot stof / op dat hy sijn Konststuck dus moght inwyen / en van de verlustigingh desselven d'eerste Proef toondde. Deese groote gegootene Os is een seer lange tijd t'Agrigenten blijven staen; tot dat hy eyndlijck / als Himilco, der Carthaginensen Oversten / de Stad met Verdragh innam / van daer wegh gehaeld / in een Schip gedaen / en nae Carthago gevoerd wierd. Veele jaeren hier nae / ter tijd Scipio Africanus deese Stad Carthago veroverde / en al de Steeden in Sicilien weer overleverde de Cieraden en Rariteiten / haer van de Carthaginensen ontnomen / hebben die van Agrigenten haeren Koperen Stier oock weergekregen. 't Geen voorts van deesen Phalaris in de Geschiedboecken stuckswijs is aengeteeckend / is onnoodigh / hier te verhalen.

tusschen hem en *Perillus* met sijnen Koperen Stier.

By d'Atheniensen had Pisistratus, de Soon van Hippocrates, de hooghste Maght aen sigh getrocken / ontrent de tijd / als Nabonnedus, of Darius Medus (die door Cyrus 't Babylonisch Koninghrijck verloor) regeerde: doch wierd door die van Atheenen uyt de Stad verdreven; en moest elf jaren langh sijne Heerschappy missen. Nae verloop van dien tijd geraeckte hy weer in sijnen voorigen Staet / door hulp sijns Schoonvaders Megadis; vermits hy d'Atheniensen by 't Steedeken Marathon in een openbare Veldslagh t'onderbraght; en alsoo geweldadighlijck sigh

Pisistratus, Tyra[n] t'*Atheenen*; ver[dreven]: weer ingekomen.

ANNO MUNDI.

sigh weer ten Heer en Meester der Stad maeckte.

Is boven veel andere de wisselvalligheyd des Gelucks gewaer geworden.

Dit is voorgevallen ontrent de tijd/ als Cyrus de Steeden en Landen in Kleyn-Asia sigh onderworpen maeckte. Deesen Pisistratus is boven andere de wisselvalligheden des Gelucks gewaer geworden. Nae dat hy/ met een verwonderlijcke behendigheyd/ sigh ten Heer in de Stad Atheenen had opgeworpen/ is hy korts daer nae verdreven geworden: doch haest weer ingekoomen. Ten eynde van vijf jaren wierd hy andermael uytgejaeghd; echter heeft hy sigh/ gelijck alreeds geseght is/ na elf jaren weer met geweld ingedrongen. Soo dat van den aenvangh sijner Heerschappy tot op 't eynde by de 34. jaren in sulcke veranderingen sijn verloopen. Hem is gevolghd sijnen Soon Hipparchus, doe Cyrus 't Babylonische Rijck alreeds 7. jaren had beseeten; ontrent 't jaer
3415. der Weereld 3415. Onaengesien deesen Hipparchus alle saghtmoedigheyd in sijne regeeringh gebruyckte/ en geleerde Lieden in grote waerde hield/ soo is hy echter in 't veerthiende jaer omgebraght/ gelijck wy hier nae sullen hooren/ als wy tot den Koningh Darius komen.

Polycrates Tyran in 't Eyland Samos. Plin. lib. 37. cap. 2. Herodot. lib. 3.

In den tijd der Heerschappy van Cambyses valt de Geschiedenis van Polycrates, die 't Eyland Samos met geweld beheerschte. Hy was een Soon Acacis; en besat eerst dit Eyland met sijne twee Broederen in gelijcke Deelen: doch sloegh naderhand den eenen dood/ en verjoegh den anderen/ om alleen Heer te zijn. Alles wat hy maer aenvingh/ geluckte hem boven maten wel. Hy veroverde niet alleenlijck de naebuerige Eylanden/ maer oock eenige Grieckse Steeden op 't Vaste Land: want hy had veel treflijcke Oorloghsscheepen/ en seer goede Soldaten. Door middel sijner Overwinningen had hy onnoemlijcke Schatten van Goud en Silver by een vergaderd.

ANNO MUNDI.

Is bynae ongeloofelijck geluckigh in alle dingen:

Amasis, Koningh van Egypten, maeckte vriendschap met hem; en aghtte hem seer hoogh. Doch als hy sagh/ dat 't Geluck deesen sijnen Vriend in alle dingen boven maten seer toeviel/ schreef hy eenen Brief aen hem/ waer in hy hem waerschouwde voor de vleyingen der ongetrouwe Fortuyn; welcke hem noch ten laetsten eene haerer gewoone treecken sou laten weervaren. Gaf hem daer benevens den raed: Hy sou yets/ 't welck hem boven alle andere dingen lief was/ van sigh doen/ en soodanigh wegh werpen/ dat het noyt eenigh mensch meer voor oogen moght komen: of 't hem veelligt sou mogen helpen/ dat hy sigh selven op deese wijs strafte/ en vrywilligh een ongeluck over hem trock.

met voorbeelden daer van. Plin. lib. 31. cap. 1. & 37. c. 1. Val. Max. lib. 6. c. 11.

Polycrates volghde deesen raed; en als hy sig langh had bedagt/ nam hy sijnen Zeegelring/ gemaeckt van Goud/ en daer in geset een Smaragd van ongeloofelijcke schoonheyd/ gesneeden van den alderberoemdsten Meester Theodorus. Hier mee voer hy in een Galey op Zee/ en wierp dien hoogh-geliefden Ringh/ voor d'oogen van al de geene die by hem waren/ in deese diepte. Begaf sig doe weer nae Huys. Op den vierden of vijfden dagh hier nae gebeurden 't/ terwijl Polycrates dit groote verlies sigh seer ter herten trok/ dat een Visscher een seer schoone groote Visch vingh/ welcke hy waerdigh aghtte/ sijnen Heer den Vorst vereerd te werden; en oock deed hy 't. Polycrates nam dit Geschenck gunstigh aen; en gebood/ datmen 't weltoebereyd op sijne Tafel sou brengen. Doe de Kock 't Ingewand uythaelde/ vond hy daer in sijns Heeren Zeegelringh/ en braghtse hem toe met sonderlingh-groote blijdschap. Hier over was Polycrates niet weynigh verwonderd; en schreef dit sijnen groo-

ANNO MUNDI.

ten Vriend Koningh Amasis van Egypten over. Die / als hy deesen Brief had geleesen / terstond Gesanten nae 't Eyland Samos sond / en deesen Geluckigen d'oude vriendschap deed opseggen ; op dat / wanneer hem een groot ongeluck sou treffen / 't welck buyten twijffel haest over hem sou komen / hy aen Polycrates niet verbonden ware ; noch deelgenoot sijner rampen moght werden. Amasis is in dit stuck geen valsch Propheet geweest. Want eenige jaren hier nae heeft de Persiaensche Landvooghd in Kleyn-Asia, genoemd Orætes, deesen Polycrates, onder schijn van vriendschap / tot sigh gelockt. Doe hy / hem al te veel vertrouwende / gekomen was / deed hy hem aenvatten / en aen een Kruys nagelen ; aen 't welcke hy verrotten moest. Immers was dit (gelijck Amasis hem voorseght had) ongeluck genoegh. Naderhand heeft in 't Eyland Samos geregeerd sijnen Broeder Syloson, dien 't van Koningh Darius geschoncken wierd.

Maer in 't eynd alderrampsaligst ongeluckigh.

Macedonische Geschiedenissen.

In 't Macedonisch Koninghrijck is op Alcetas (die 29. jaren heeft geregeerd) gevolgd Amyntas; die onder al de Koningen der Macedoniërs 't Koninghrijck alderlanghst heeft beseeten ; te weeten 50. jaren. Synen Naesaet was Alexander, die de Persiaensche Gesanten het dertelen met de Grieckſche Vrouwspersoonen over Maeltijd soo ongenadigh verdreef; als wy hier nae hooren sullen.

Persiaensche Historien.

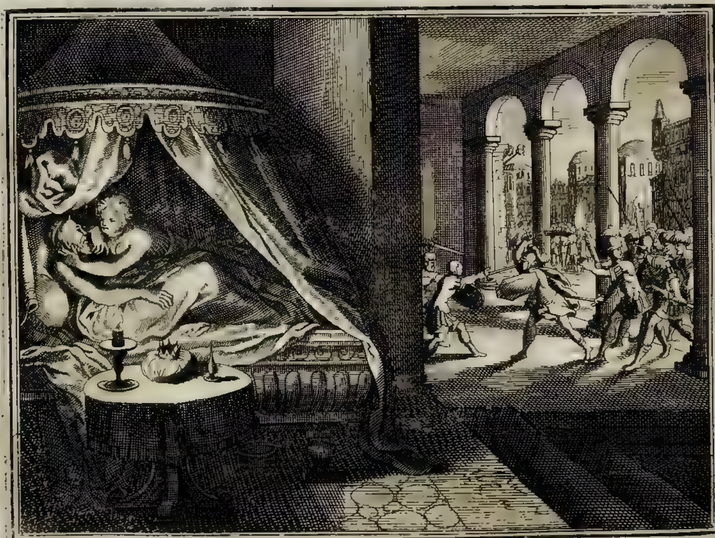
Nu moeten wy ons weer begeven nae de Monarchie der Persianen. Doe Cambyses in Syrien gestorven was / meenden beyde de Magi, namentlijck Smerdes en sijnen Broeder / datse nu 't Koninghrijck / of de Monarchie der Persianen, sonder eenige verhinderingh of indrangh souden besitten / wijl van Cyri Bloed geenen Manlijcken Erfgenaem meer voorhanden was. Nu waren onder de Persianen boven alle andere seven Vorsten van gelijcke Waerdigheyd / aen welcke ondertusschen de bestieringh des Rijckx stond ; en onder deselve oock Darius (Soon van Histaspes), naderhand Koningh geworden. Deese hadden boven maten geerne geweeten / wien hy doch sijn moght / die onder den naem van Smerdes, Soon van Cyrus, in Persien regeerde. Want of hy wel sigh seer milddadigh toonde tegens d'Onderdanen / en deselve ontsloegh van veelerley Beswaernissen / met welcke Cambyses haer had overladen / soo kon hy noch evenwel der Persianen herten niet winnen / vermits hy sigh nimmermeer opentlijck liet sien / veel minder opt met haer sprack. Als hy nu seven gantsche maenden langh soodanigh een wijs had gehouden / is eyndlijck 't bedrogh op de volgende manier openbaer geworden.

Een valsche Smerdes, Koningh over de Persianen.

Ctesias apud Photium. Herodot. l. 3. Justin. l. 1. Dionys. l. 7. cap. 2

Smerdes had al de Wijven en Bywijven van Cambyses sigh selven toege-eygend / en gebruyckte se nae sijnen wil. Onder deese was oock Phœdima, Dochter van Otanes, eene der gemeldde seven Vorsten. Haeren Vader liet haer dickmael vragen / offe meende / dat de Man / die by haer sliep / was Smerdes, Soon van Koningh Cyrus, of wel eenen anderen. De Dochter antwoordde / datse sulcks niet kon weeten. Doe gaf Otanes haer den raed / wanneer de beurt-orde des byleggens weer aen haer quam / en de gemeende Koningh in slaep was geraeckt / soo souse met hare handen voelen / of hy Ooren had / of niet. Want Cyrus had deesen Smerdes, doe hy noch jongh en sijnen Slaef was / d'Ooren doen afsnijden. Of nu wel deese onderneemingh seer gevaerlijck scheen / soo heeft echter Phœdima, terwijl Smerdes in een vaste slaep lagh / hem nae d'Ooren getast; en bevond lightlijck / dat hem deselve

Hoedanigh 't bedrog door sijn Oorloosheyd

ontbraec-

ANNO MUNDI.

ontbraecken. Soo haest den dagh was aengekomen / sondse haren Vader hier van berightoe. Stracks traden de seven Vorsten onder malkander in beraedslagingh / hoe men deese smaed best van 't Persiaensche Rijck sou konnen weghneemen. 't Besluyt viel daer op / datse alle seven te gelijck / en sonder eenigh uytstel / de Magos in hare Kamer aenvallen en om 't leven brengen souden. Flucks geschiedde den aenloop. Smerdes en sijnen Broeder booden wel dappere tegenweer / doch 't moght haer niet helpen. Sy wierden doodgeslagen ; hare Hoofden afgehouwen ; deselve op lange Spiessen gestoocken / en opentlijck aen 't volck getoond. Dus heeft de Heerschappy van den valschen Smerdes een rampsaligh eynd genoomen.

eyndlijck ontdeckt, en hy daer op omgebraght wierd.

Doch hier mee was de saeck niet genoegh gedaen. 't Koninghrijck / of veel meer de Monarchie, moest weer voorsien werden met een ander en bequaem persoon / van Persiaensch bloed. Maer hier ontrent konnen sigh niet wel vergelijcken. Otanes en Megabyzus meenden / 't ware beeter / dat de Koninghlijcke Maght in handen der Gemeente / of der voornaemste Persiaensche Heeren wierd gesteld. Want men had genoegh gesien / hoedanigh de geene / die alleen heerschten / haer geweld misbruyckten ; grouwlijcke Dwinghlandyen pleeghden / en alles overhoop wierpen ; waer van 't bedrijf Cambysis tot een genoeghsaem bewijs kon verstrecken. Hier tegens wou Darius een Koningh hebben ; seggende : Sy behoorden sig indaghtigh te maecken / wat al weldaden sy van Koningh Cyrus hadden genooten : En dat veele Hoofden in een Regeeringh geen nut konden aenbrengen.

Verschil onder de seven Persiaensche Vorsten, of men weer een Koningh sou verkiesen, of niet.

De meeste stemmen Jae.

Deesen voordragh vielen d'overige vier toe ; en te gelijck wierd gestemd / dat eenen uyt de hare / dien 't God sou gelieven te gunnen / Koningh en Monarch sou zijn. Ter dier tijd eerden de Persianen de Son voor haren hooghsten God : en aen deselve stelden se nu oock de keur des Koninghs / op de volgende wijs. Op seeckere genoemde dagh soudense alle seven te Paerd gaen sitten / en seer vroeg tegens 't Oosten / of Sonnen-opgangh rijden. Wiens Paerd dan aldereerst sou briesschen / en met dit geluyd d'opgaende Son begroeten / den selven sou van al d'andere ten vollen voor ontwijffelbare Koningh aengenoomen werden. Darius had in sijne Paerde-stal een Knreght / genoemd Oebares, een seer doortrapte Bosch / die Darius een lange tijd getrouwlijck had gediend. Aen deesen openbaerde hy de geheele saeck ; te weeten / dat hy / wiens Paerd eerst sou brieschen / Koningh sou zijn. De Dienaer gaf hem tot antwoord : Indien de bekoomingh des Rijcks daer op stond / soo sou hy hem laten sorgen / wijl hy een goed middel hier toe wist. Daer op braght hy een schoone jonge Merrie aen de bestemde plaets. Bond haer vast. Voerde doe de Lijf-hengst van Darius by haer. Leydde den selven een wijl tijds rondom deese Bruyd ; liet ook hem eyndlijck haer eenmael bespringen / en reed doe met hem weer nae Huys / in de Paerde-stal.

Stellen aen hare Paerden en de Son, wie van haer Koningh sou sijn.

Door een aerdigh bedrogh doet Darii Kneght

ANNO MUNDI.

De volgende morgen / even doe de Son opgingh / reden al de Vorsten op hare Paerden / gelijck onder haer besloten was. Doe Darii Henghst ontrent de plaets quam / daer hy den voorigen dagh soo lustigh was geweest / begon hy overluyd te briesschen ; wijl hy meende / dat 'er weer wat voor hem ten besten sou zijn. Terstond sprongen d'andere Vorsten van hare Paerden af ; betoonden Darius de Koninghlijcke Eere / en erkenden hem voor haren Monarch. De Geschiedschrijvers verhalen / dat sigh te gelijck een Blixem van den Hemel liet sien / en een Donderslagh hooren ; waer door dan deese keur Darii by de Vorsten dies te meer wierd bekraghtighd.

sijnen Heer Koningh werden. Ctes. apud Phot. Herod. l. 3. Justin. l. 1. c. 10.

Dus hebben wy nu den derden Persiaenschen Monarch, Darius, de Soon van Histaspes ; een seer edel en verstandigh Vorst / wiens Nakomelingen de Persische Monarchie een lange tijd hebben beseeten. Hy selfs heeft ses-en-dertigh jaren geregeerd / en veel' Oorlogen gevoerd met een verwonderlijck geluck. Als hy in 't Rijck bevestighd was / verdeelde hy sijne gantsche Monarchie in seeckere Landschappen / of Landvooghdyen. Stelde oock orde / hoe veel geld elcke Provintie jaerlijcks aen 't Hof sou leeveren. Hier nae begaf hy sigh tot Houwlijcks-saecken. Nam / nae de gewoonte der Persianen, veele Wijven / onder welcke oock waren twee Dochteren van Cyrus, te weeten / Atossa, voor deesen oock geweest de Vrouw van haren Broeder Cambyses, daer nae van den gewaenden Smerdes ; en Artystona, noch een Jonckvrouw : desgelijcks de Dochter van Otanes, die den gedaghten valschen Smerdes verried / dat hy geen Ooren had ; en dan noch meer andere.

Darius, een Edel, verstandig Vorst, de derde Persiaensche Monarch.

Hier boven hebben wy gewagh gemaeckt van Orætes, van Cambyses gesteld ten Stadhouder in Kleyn-Asien ; die den goeden Polycrates verraderlijck tot hem lockte ; en doe hy op vry geleyde gekomen was / deed kruycigen. Als hy nu eenige voorname Persiaensche Heeren / daerenboven oock Darii Gesanten / op een diergelijcke wijs bedroogen en gedood had / heeft hy eyndlijck sijnen Loon bekomen. Want als hy alderminst daer op daght / quam Bagæus, met Brieven van Darius, daer aen ; welcker inhoud was / datmen Orætes sou om 't leven brengen : 't welck oock sonder eenigh uytstel uytgevoerd wierd. Dus blijven geene Schelmstucken / en insonderheyd Moorderyen / ongewroocken.

Orætes, Stadhouder in Kleyn-Asia, een grooten Booswigt, omgebraght.

In 't derde jaer der regeeringh Darii, of 't jaer der Weereld 3432. / hebben de Babyloniërs gerebelleert ; en sigh soodanigh gereed gemaeckt tot 't uytstaen van een langhdurige Belegeringh / datse oock selfs 't meeste deel der Wijven en andere persoonen / die haer ten last / niet ten dienst konden sijn / door de Strop verworghden. Oock was de Stad selfs sulcker wijs versorghd / datse genoeghsaem onwinbaer scheen. Waerom dan Darius twee jaren langh daer voor moest blijven leggen ; tot dat eenen Zophyrus, Soon van Mega-

De Babyloniërs rebelleeren tegens Darius. Justin. lib. 1. cap. 10. Polyæn. Strat. l. 3. Front. lib. 3. cap. 3. Campof. l. 7. c. 4. Herod. l. 3.

ANNO MUNDI.

Megabyzus, geweeſt eene der ſeven Perſiaenſche Vorſten / de volgende liſt bedaght. Hy ſneed ſigh ſelven Neus en Ooren af: miſmaeckte ſijn aengeſight en lighaem met veele wonden; en quam dus / als vliedende / tot de Babyloniërs; by welcke hy voorgaf / dat hy van Darius dusdanigh was toegerigt / wijl hy hem had geraden / van de Stad af te trecken / en de Belegeringh te verlaten. De Babyloniërs namen hem ſeer geerne aen; deeden ſijne wonden geneeſen / en vertrouwden hem eenigh Krijghsvolck; waer mee hy / in ſommige uytvallen / de Perſianen taemlijcke ſchade toevoeghde. Doch dit was een liſtig-aengeleght werck. Hier door quam hy by die van Babel in ſulck een aenſien en geloof / dat hem een Poort wierd toevertrouwd; door welcke hy / geduerende de Beſtormingh / Darii Soldaten binnen liet / en alſoo de Stad aen hem overleverde; die hy / ſonder dit middel / noch in een lange tijd niet ſou veroverd hebben. Deeſer wijs is 't maghtigh Babel in de handen van Darius gevallen.

Zophiri ſeer ſonderlinge liſt, om 't onwinbaer Babel in Darii handen te leveren.

Eenige jaren hier nae / als Darius een geruyme tijd had geruſt van de moeylijckheden des Babyloniſchen Toghts en Oorloghs / braght hy een maghtigh Heyr by een van ſevenmael honderd duyſend Mannen te Paerd en te Voet / en ſes-honderd Schepen. Met deeſe Meenighte trock hy uyt Aſia nae Europa, om te beoorlogen de Thraciërs en Scytiërs; welcker Volckeren Landſchappen hedensdaeghs werden genoemd Turckyen, Moldavien, en Wallachien. D'eerſtgenoemde / te weeten de Thraciërs, begaven ſigh haeſt onder 't Perſiaenſche Jock. Doch hare Nabueren / inſonderheyd de Geten, hebben ſigh langh verweerd. Wierden echter eyndlijck / nae veelerley gevechten en dappere tegenſtand / overwonnen / en onder Darii gehoorſaemheyd gebraght.

Darius begeeft ſigh uyt Aſia nae Europa, met een Maght van 700000. Mannen. Herod. l. 4. Juſtin. l. 2. Oroſ. l. 2. c. 8.

Nae deeſen Toght en Zeege nam hy voor / over den Donauw te gaen / en ſijne Monarchie in Europa noch wijder uyt te breyden. Doch ſonder Schipbrugg' kon hy hier toe niet geraecken. Liet derhalven een gedeelte ſijner Scheepen / welke ſigh op den Pontus Euxinus bevonden / en waer in hy uyt Aſia nae Europa was overgevaren / de Stroom opwaerts voeren door de Mond of Uytloop des Donauws, daer deſelve boven Conſtantinopol ſig in de Swarte Zee uytgiet. Door middel van deeſe ſloegh hy een Brugg'. Doe hy overgekomen was / wou hy de Brugg' agter hem laten afwerpen; doch ſulcks wierd hem ſeer afgeraden door eenen uyt Grieckenland. Derhalven leyde Darius daer een Beſettingh / omſe te bewaren. En gewiſlijck / 't quam hem ſeer wel te pas / dat hy de Brugg' in ſijn geheel liet. Want als hy ontrent twee maenden tijds in Podolien was geweeſt / geraeckte hy met de ſijne in ſulck een hongersnood / dat hy ſigh ten ſnelſten weer nae Thracien wenden / en voorts nae Huys reyſen moeſt. Evenwel liet hy Megabyzus met taghtigh-duyſend Mannen in Europa.

Treckt ſelfs over den Donauw, en koomd in Podolien: doch moet door honger te rugge keeren. 3439.

Laet echter een groote Maght in Europa, onder Megabyzus.

Deeſen Megabyzus greep aldereerſt die van Perinthus aen; een goede wel-geleegene Stad. Doe hy deſelve had veroverd / hebben al de Thraciërs, welcke tot noch toe 't Perſiaenſche Jock niet hadden aengenomen / ſigh lightlijck aen hem overgegeven. Daer nae viel hy op de Pæoniërs, Nabueren der Macedoniers, een ſeer ſtrijdbaer en arbeydſaem volck. Van 't ſelve ſond hy een goed deel over in Kleyn-Aſia, om 't Land te bewoonen en te bebouwen. Megabyzus was de Vader des voorheenen gedaghten Zophyri; ſoo gantſch getrouw aen ſijnen Koningh / dat Darius wenſchte / ſoo veel Megabyzos te mogen hebben / als'er Kernen in een Granaet-appel ſijn; want dan wou hy niet twijffelen / ſigh Heer van Grieckenland, jae van de gantſche Weereld te maecken.

Die grootte verove- … *ringen doet.*

Sijne trouw aen Darius, en Darii wenſch.

Maer als Megabyzus al te verr' van hem wou taſten / en ſigh onderſtond / 't vrye Koninghrijck Macedonien hem onderworpen te doen werden / is hem ſulcks miſluckt / gelijck wy hooren ſullen. Wy laten derhalven Darius voor een tijd ruſten / om te ſpreecken van de Griecksche en andere Geſchiedeniſſen.

Hoe nae de dood Piſiſtrati ſijnen Soon Hipparchus 't hooghſte geweld t'Atheenen aen ſig trock; 't ſelve oock een geruyme tijd in handen behield / is hier boven aengeteeckend. Maer als hy ſijne maght miſbruyckte / wierd hy niet alleen van ſijne Heerſchappy / maer oock van ſijn leven beroofd: 't welck geſchiedde korts nae den aenvangh der Monarchie van Darius. D'oorſaeck was deeſe.

Griecksche Geſchiedeniſſen.

Ariſtogiton, een voornaem Burger t'Atheenen, beminde / en hield boven alle andere in waerde een Edel Jongelingh in deeſe Stad / genoemd Harmodius. Hipparchus had deeſen Edellingh tot verſcheydene malen toe oneerlijcke dingen voorgeleght; en onderwond ſigh oock / hem geweldadigh te miſbruycken. Hier door wierden beyde / Harmodius en Ariſtogiton, bewoogen (te meer / wijl Hipparchus buyten dit t'Atheenen ſeer gehaet was) / hem nae 't leven te traghten; en 't geluckte haer / datſe dien Tyran uyt de Weereld hielpen; doch wierden van de Trawanten / en des vermoorden Broeder Hippias gegreepen / en daer nae omgebraght. Harmodius had een Byſlaepſter / genoemd Leæna; welcke oock aengevat wierd / en ſeer hard gepijnighd / wijlſe niets met allen tot laſte van haren Boel wou belijden. Op datſe / door de harde ſmerten / niet eens moght bewogen werden / om yets te ſeggen tot beſwaringh van Harmodius en andere / ſoo beetſe haer ſelven met de tanden de tongh af / en ſpooghſe den Beul / haren Pijniger / in 't aengeſight. Echter moeſtſe / gelijck d'andere / ſterven. D'Athenienſen hebben de twee perſoonen / die den Tyran van 't leven beroofden / juyſt-gelijckende Beelden / ter eeuwiger gedaghtnis / opgeregt / en haer jaerlijckſche Lijckſtatien aengeſteld. Daer-en-boven / ter eeren van Leæna, daer by geplaetſt een Marmorſteene Leeuwin / met een opene mond / maer geen Tongh in deſelve. Want ſy ſchaemden ſigh / ten roem en geheugenis van een Hoer / haer ſelfs een Beeld te doen verbaerdigen / en ten toon te ſetten; al-

Hipparchus, Tyran t'Atheenen, om 't leven gebraght: van wie, en waerom. Juſtin. lib. 2. cap. 9. Herodotus l. 5. c. 6. Thucyd. l. 6. Gell. lib. 17. cap. 21.

Aenmerklijcke daed der Hoer Leæna; en Beeld, haer ter eeren geſteld.

hoewel

ANNO MUNDI.

hoewel haer geduld en bestandigheyd sulcks verdiend moghten hebben. Op Hipparchus is/ in de geweld-dadige Heerschappy t'Atheenen, gevolghd sijnen Broeder Hippias, die deselve niet langer dan vier jaren heeft beseten. Want de verdreven Athenienſen kregen sijne en sijns Broeders-kinderen door list gevangen. Op datse nu deselve niet moghten dooden / heeft Hippias sijn Gebied vrywilligh neergeleght / en is uyt de Stad vertrocken.

Italiaensche Geschiedenissen. *Diod. Sic. l.12. c. 9. Solin. c.4. Herod. l.5. Val. Max. l.9. c.12.*

In 't gedeelte van Italien, doemaels Groot-Grieckenland, tegenwoordigh 't Koninghrijck Napels geheeten / waeren twee voorname Steeden / d'eene Sybaris, d'andere Croton. Tusschen deese beyde was een geduerige twist en strijd. In de Stad Sybaris woonde een rijck Burger van groote aensienlijckheyd; die 't daer toe braght / dat vijf-honderd der voornaemste Burgeren uytgejaeghd / en voor Ballingen wegh gewesen wierden. Deese / dus vlughtigh / begaven sigh tot hare Nabueren / die van Croton: wierden oock van haer vriendlijck ontfangen. Dit verdroot de Sybariten seer hoog. Braghten een sterck Krijghsheyr by een / en vielen op die van Croton aen; welcke sigh / met hulp van den boven maten stercken Held Milo, tot tegenweer toerusteden. Daer geschiedde een Slagh; in welcke de Sybariten, alhoewel veel stercker / de Neerlaegh leeden. Als die van Croton de Zeege dus hadden behouden / trockense in de Stad Sybaris; verbranddense / en slegtedense tot op den grond. Dus koelddense haren moed / en leschten haren bloeddorst op d'overwonnene. Ondertusschen is 't geen wonder / dat de Sybariten geslagen wierden; vermits se sigh soodanigh aen de Wellusten des vleeschs hadden overgegeeven / datse hare Gasten wel een half jaer te vooren dersden noodigen / om onderwijl tijd te hebben / tot een overvloedige byeenvergaderingh aller dingen / welcke konden dienen tot dertelheyd en wellust.

Sybaris verdelghd; en door wie.

De Sybariten seer groote wellustelingen.

ANNO MUNDI.

Grieckſche Geschiedenissen te *Sparta*.

By de Spartanen heeft ontrent de tijd dat Darius begon te regeeren / sigh oock een veranderingh toegedragen. Daer waren van tsederd lange jaren altijd twee Overmeesters te Sparta geweest / welcke wel Koningen wierden geheeten / doch hare Maght niet konden of dersden misbruycken. Doemaels waren sulcke Koningen Cleomenes en Demaratus. D'eene / Cleomenes, schold en verweet den anderen / dat hy niet echtelijck gebooren was; braght oock soo veel te wegh / dat hy van sijne Waerdigheyd afgeset / en Leotychidas in sijne plaets verordonneert wierd. Deese smaed verdroot Demaratus soodanigh / dat hy tot de Persianen vlood; sigh by deselve langh ophield; oock van beyde de Koningen Darius en Xerxes in eeren gehouden wierd. Onlanghs daer nae viel Cleomenes, die sijnen Amptgenoot had verdreven / in onsinnigheyd: en als sijne Bewaerders eens geen behoorlijcke aghtingh op hem namen / greep hy een Mes: waer mee hy sigh selven eerst de Kuyten en Dgien; daer na oock den Buyk opsneed / de Darmen daer uyt ruckte / en alsoo in raserny den Geest gaf. Sijnen Broeder Leonidas volghde hem in de Regeeringh; die naderhand van de Persianen in d'Enghten by Thermopylæ verslagen wierd.

Cleomenes Koningh te *Sparta*, brenghd sigh selven in raserny om 't leven.

Pomp. Mela l.2. c.9.

Roomſche Geschiedenissen. *Dionys. l.5.*

't Sal nu tijd sijn / dat wy ons weer tot de Roomsche Historien wenden. Of wel de Tarquiniërs niet weer binnen Romen komen konden; oock van Porsenna, nae dat hy sigh met de Romeynen had vergeleecken / gantschlijck verlaten waren / soo hebbense echter de Fideners tot oproer verweckt: welcke / nae datse van Sextus Tarquinius met voorraed waren voorsien / sulck een moed namen / datse met de Romeynen een Slagh dersden aengaen:

Fideners tegens de *Romeynen* oproerigh.

ANNO MUNDI.

gaen / doch een schandlijcke Neerlaegh leeden ; daer op hard belegerd / en door hongersnood soodanigh benauwd wierden / datse sigh moesten overgeven. De voornaemste onder haer / welcke d'andere oproerigh hadden gemaeckt / deed de Roomsche Burgermeester op de Marckt brengen / ontblooten / met Roeden geesselen / en met de Byl onthoofden. Hier over wierden al de Latijnsche Volckeren soodanigh vertoornd / datse sigh met eede t'samen verbonden / de Romeynen aen te vallen / en niet af te laten / voor datse door de verdelgingh deeser Stad der Fideners smaed en ongeluck gewroocken hadden. Daer-en-boven ontbrack het oock niet aen Oproer en Verradery in de Stad Romen selfs. Want des verdreevenen Konings Tarquinii Kinderen en Aenhangh / alsse gintsch en herwaerts by d'Italiaensche Volckeren 't Vyer tegens de Romeynen hadden gestoockt / sonden eenige uytgeweeckene Burgeren met een goed deel gelds binnen de Stad / om't selve uyt te deelen onder d'arme / of met schulden belaedene Lieden / en deselve hier door tot opstand te brengen. Weynigh feylden'er oock aen / of deesen treck sou haer geluckt hebben. Want veele uyt 't gemeene Volck in de Stad verbonden sigh t'samen / oock selfs met een Eed / datse de begeerte der Tarquiniërs in 't werck souden stellen. Doemaels was Sulpitus Camerinus Overmeester te Romen. Als hem deese Verradery kondigh wierd / handelde hy met de geene / die dit stuck hem hadden aengebraght / door middel van groote Beloften / datse op een bestemde tijd des naghts d'Oproerige op de Marckt by een versamelen souden / gelijck als ofmen dan van de saeck een aenvangh sou maecken.

De voornaemste Oproerige smaedlijck gestraft.

Dit brengt al de *Latijnen* tegens *Romen* in de Wapenen.

Verraderlijcken Aenslagh binnen de Stad ;

Ondertusschen riep hy sijnen Amptgenoot den anderen Burgermeester / Tullius Longus genoemd / die doemaels buyten was / met een deel Krijghsvolck in de Stad / om hem dit Vyer te helpen dempen. Doe de beraemde tijd verscheen / vonden de Muytmaeckers sigh op de verordonneerde plaets / en wierden dus op de daed betrapt ; van beyde d'Overmeesters met haer Volck omringhd / en al t'samen dood geslagen. Deeser wijs is Romen voor datmael een groot onheyl ontgaen. Waerom oock de Raed besloot / datmen drie dagen nae malkander in al de Tempelen de Goden openbare Danckseggingen sou doen.

tijdlijck ontdeckt, en hard gestraft.

Onlanghs daer nae was Romen al weer in alarm. Doe de nabuerige Volckeren sigh met maght ten Oorlogh toerusteden / gelijck alreeds geseght is / was 't voor de Romeynen geen tijd om stil te sitten. Wierven derhalven in hare Stad Soldaten / en maenden de jonge Burgeren tot de Wapenen op. Maer vermits deselve weynigh lust ten Oorlogh hadden / sloopen d'eene hier / d'andere gintsch wegh ; soo dat d'Oversten met 't volk niet gereed konden werden. De Burgers klaeghden / datse in seer groote schulden staken. Dat de Woecker / met welckese beswaerd wierden / onverdraeghlijck was : derhalven hare Schuld-heeren / de Geldschrapers / nu selfs tegens den vyand mogten trecken. Hier wistmen nu geen middel te vinden / anders / als dat de Geloofgevers een goed deel van haer' Interes, of wel geheel / lieten vallen. Selfs waren beyde d'Overmeesteren hier ontrent niet eensgesind. Onder d'oude Raedsheeren was Valerius Publicola op de sijde der Gemeente ; en ried sterck aen / datmen de Schuldenaren d'Interessen sou schencken / en sigh te vreeden houden met de verseeckeringh der Hoofdsommen. Hier tegens stelde sigh Appius, die gantschlijck van geen quijtscheldingh wou hooren ; seg-

Nieuwe onrust te *Romen* ; daer de Burgers niet ten Oorlogh wilden, onaengesien de hooge nood.

Hare klagten, over den Woecker harer Schuldheeren.

gende :

ANNO MUNDI.

gende: Warense soo stout / datse schulden verslen maecken / soo moghtense oock betalen. Behalven dit was oock Appius geenen Burger-vriend.

De Raed en 't Volck gedwongen, een Dictator te stellen.

Dus konnen sigh niet vergelijcken; en 't stond daer op / dat de werbingh tot dien soo noodwendigen Oorlogh / wegens deesen Twist / sou aghter gebleven hebben. Hier door wierden de Vaderen / en 't geheele Roomsche Volck / genoodsaeckt / een nieuwe weg in te slaen / en yets aen te vangen / 't geen tot noch toe te Romen niet gebruyckelijck was geweest; te weeten / eenen Dictator te verkiesen; niet alleen om d'oneenigheyd wegh te neemen / maer oock om den Oorlogh te voeren. Sulck eenen Dictaror te Romen souden wy niet onbillijck mogen noemen een Generalen Oversten; vermits gantschlijck aen hem stond alle maght / doen en laten / sonder yemands tegenspraeck. Niemand moght sigh van hem tot een hooger beroepen. Doch deese Heerlijckheyd / en dit groote Bewind / duerdde niet langer dan een jaer. Als dien tijd verloopen was / moest hy syn Ampt en Hoogheyd weer afleggen. Daer-en-boven heeftmen Voorbeelden / dat sommige Dictators, welcke hare Maght hadden misbruyckt / nae 't eyndigen des jaers strengelijck sijn gestraft geworden.

Wat een Dictator was; en sijne maght.

Titus Largius Flavus, eerste Dictator.

Soo is dan voor ditmael / en in de tegenwoordige dringende nood / ten eersten Dictator verkooren Titus Largius Flavus; en ten Veld-Maerschalck / of Oversten der Ruyterye / hem toegevoeghd Spurius Cassius Viscellinus. Oock is 't naderhand / tot op de tijd van Julius Cæsar, een geduerige gewoonte te Romen gebleven / dat / soo dickmael als de nood voorhanden was / een Dictator en Ruyter-Overste wierd verkooren / op de bovengestelde Voorwaerden. Evenwel is 't onder deesen eersten Dictator tot geen Slagh gekoomen / vermits met de vyanden een Stilstand voor een jaer tijds wierd getroffen.

Slagh tusschen de Romeynen en Latijnen.

In 't tweede jaer hier nae is een geweldigh Geveght voorgevallen tusschen beyde de Deelen / de Romeynen en Latijnen, aen 't Meir / genoemd Lacus Regillus. De Romeynen behielden wel d'overhand; doch 't liep oock aen hare sijde soo hard af / dat'er niet een eenige onder de Bevelhebbers wierd gevonden / die geen wonden had ontfangen. Hier tegens sijn'er van de Latijnen by de 30000. soo dood gebleven als gebangen geworden; derhalven d'overige Vreede soghten; welckese oock verkreegen / en haer Verbond met de Romeynen daer op vernieuwdt hebben; die doe 6000. der Latijnsche Gevangene sonder eenigh losgeld in vryheyd stelden / en haer hier door sigh tot vrienden maeckten.

Daer op gevolghde Vreede.

Oorlogh met de Volsci en Arunci. 3456.

Alhoewel nu de gedaghte Vreede wierd onderhouden / soo hebben echter de Volsci en Arunci met de Romeynen geoorloght. D'eerstgenoemde wierden lightlijck geslagen; doch d'andere hebben sigh soodanigh verweerd / dat oock selfs de Roomsche Edele in den Strijd van hare Paerden afsitten / en te voet veghten moesten.

De Saby-

Als men ondertusschen 't Woeckeren en uytsuygen te Romen niet verhinderde / vermeerderden de Beswaernissen / en 't volck wierd hoe langer hoe onwilliger; soo dat by nae niemand meer ten Oorlogh wou uyttrecken. Deese gelegenheyd namen de Sabynen waer / en vielen in 't Roomsche Gebied.

nen vallen in 't Roomsche Gebied.

Doe wierd Valerius (Publicola, of de Burger-vriend genoemd) een sagtmoedig Man / en die 't altijd met d'Arme getrouwlijck had gemeend / ten Dictator verkooren. 't Volck had hem seer lief; en trock / hem ten gevalle / tegens de vyanden uyt; met sulck een geluckigen uytgangh / dat de Sabynen van Valerius wierden geslagen; haer Leger en Tros gewonnen; de Stad Velitræ, waer in de vlughtige sigh begeven hadden / stormenderhand veroverd. Waerom oock deesen Dictator Valerius te Romen heerlijck heeft getriumpheert.

Van den Dictator Valerius Publicola overwonnen. 3457.

Doch als hy op sijne weerkoomst (onaengesien de dapperheyd en getrouwe bystand der Burgeren / hem en de Stad betoond) niet kon verwerven / datmen den Woecker of geheel afschafte / of ten minsten verminderde, wierd hy onwillig; en leydde de Teeckenen sijner Maght en Heerlijckheyd neer; dus afstaende van sijn Generaelschap / eer 't jaer noch ten eynde was. Ook 't gemeene Volk weygerden den Raed alle gehoorsaemheyd; maeckten sigh wegh uyt hare Huysen; en trocken met hoopen nae een seekere plaets / genoemd de Heylige Bergh. Hier ontheldense sigh / tot dat Agrippa Menenius, een oud en by de Burgery aensienlijk Man / haer met goede woorden beypraette / datse sigh weer huyswaerts begaven; doch onder deese Voorwaerden: Eerst / datmen den onmenschlijcken Woecker sou verminderen / en verdraeghlijck maecken. Daer na / datmen haer / uyt 't midden der hare / Overheden sou geven / welcke maght souden hebben / om haer te beschermen tegens d'onbillijckheden en geweldenaryen der Jonckeren / of Edele. Dus sijn doe d'eerste Tribuni Plebis, of Gemeents-mannen / Volck-beschermers / verkooren geworden; 't welck oock naderhand in gewoonte is gebleven.

Nieuwen handel des volcks te Romen, wegens den Woecker, en andere onbillijckheden der Edele. Livius lib. 2. cap. 32.

Dringen den Raed Tribuni Plebis af. 3458.

Hier boven hebben wy gesprooken van Megabyzus, Veld-overste van Darius, en sijne verrightingen in Europa. Deesen / als hy een oogh op 't Macedonisch Koninghrijck geworpen / en 't selve sijnen Heer Darius geerne onderdanigh gemaeckt had / soght oorsaeck tegens Amyntas, ter dier tijd daer Koningh; en sond een aensienlijck Gesantschap van Persiaensche Heeren nae Macedonien aen hem af. Amyntas gaf haer goed bescheyd / vermits hy voor Darius vreesde; en stelde een seer treflijck Banquet aen / ter eeren deeser vreemde Gasten. Op dat alles met dies te meer luyster en vrolijckheyd mogt toegaen / deed hy oock de Vrouwen en Dochteren der genoodighde Macedonische Heeren ter Tafel komen. In 't begin droegen sigh de Persianen geschicktlijck. Doch naderhand / alsse te veel Wijn hadden ingenoomen / greepense nae de Vrouwen en Jonckvrouwen; ja maeckten sigh ontrent haer soo gemeen / dat het

Macedonische Geschiedenissen. Herod. l. 5. Justin. lib. 2 cap. 3. Oros. lib. 2. cap. 8.

Persiaensche Gesanten in Macedonien

ANNO MUNDI.

het nauwlycks meer te gedoogen was. Amyntas moeſt hier in door de vingeren ſien/ vermits hy Megabyzus, en den maghtigen Monarch Darius niet derfde vertoornen. Doch ſijnen Soon Alexander, een ſeer moedigh Jongelingh/ kon ſulck een ſmaed niet verdragen. Bad derhalven/ men wou 't Vrouwentimmer verlof geven/ om eens buyten de Kamer te mogen gaen; met beloſte/ datſe ſig wel haeſt weer aldaer ſouden laten vinden.

...ſigh op 't Banquet van Koningh *Amyntas*

Hier mee waren de Perſiaenſche Heeren te vreeden. Doe voerde de jonge Vorſt de Vrouwen en Dochteren uyt dit Vertreck. Beval haer te gaen/ in een verſeeckerder plaets; deed eenige ſeer ſchoone baerdelooſe Jongelingen Vrouwen-kleederen aentrecken. Gaf haer lange Meſſen en Dolcken/ welckeſe onder hare Gewaden verborgen hielden/ en liet haer/ in plaets der andere/ weer nae 't Geſelſchap gaen: met bevel/ wanneer de Perſianen haer weer ſoo ontughtigh ſouden betaſten/ gelijck voor heen de Wijven en Jonckvrouwen/ datſe dan/ ſonder uytſtel/ haer de Meſſen of Dolcken in 't ligchaem ſouden ſtooten. Als nu Alexander deeſe vermomde gewaende Vrouwsperſoonen/ in plaets der voorige/ by de Tafel braght/ meenden de Perſianen de geene voor te hebben/ met welckeſe korts te vooren ſoo veel handgebaer hadden aengeſteld. Vielen derhalven weer op haer aen met kuſſen en aengrijpen. Doch deeſe Jongelingen ſtieten hare Geweeren haer in 't lijf/ waer door hare dertelheyd/ en te gelijck haer leven uytgebluſcht wierd.

...al t'ontughtigh tegens de Vrouwen en Jonckvrouwen dragende, werden op een ſonderlinge wijs geloond met verlies haers levens.

Deeſen Aenſlagh is Alexander dus gelukt/ ſonder eenigh quaed gevolgh. Want in eeven dit jaer is Megabyzus geſtorven: in 't volgende Otanes van Darius ten Landvooghd over Thracien geſteld; die wat anders en gewightigers te doen vond/ dan dat hy dit ſtuck aen Alexander ſou gewroocken hebben: die nae ſijnen Vader Amyntas 34. jaren langh in 't Macedoniſche Rijck heeft geregeerd. De gemelde Otanes greep met Krijghsmaght die van Chalcedon aen: gelijck oock die van Byzantium (tegenwoordigh Conſtantinopol genoemd)/ en dwongh haer/ Darius onderdanigh te moeten zijn. Soo oock d'Eylanden Lemnus, Imbres, en meer andere.

Megabyzus ſterft. 3458. *Otanes* Landvooghd over *Thracien* in ſijne plaets.

Terwijl Darius in Europa met goed geluck Oorlogh voerde/ ontſtond een Oproer tegens hem in Kleyn-Aſia. Eenen/ genoemd Hiſtiæus, had ſigh meeſter gemaeckt van de Regeeringh der Stad Mileten, welcke met Darius in Verbond ſtond. Dit liet Darius dus heenen gaen. Vermits nu deeſen Hiſtiæus een ſeer beroemd wijs Man was/ ſoo riep Darius hem aen ſijn Hof/ en nam hem aen tot ſijnen geheymen Raed. Desſelven Schoonſoon/ Ariſtagoras, gaf hy 't Bewind te Mileten over. Hiſtiæus gingh gantſch ongeerne nae Darius: en als hy nu een tijd lang aen 't Hof was geweeſt/ daght hy op middelen/ hoe hy beſt weer te Mileten ſou mogen komen; doch kon'er niet toe geraecken. Eyndlijck leyde hy 't heymlijck met den gedaghten ſijnen Schoonſoon ſoodanigh aen/ dat hy tegens Koningh Darius ſou rebelleeren. Dit deed Ariſtagoras, en gaf den Koningh veel te doen. Daer-en-boven hielpen d'Athenienſen hem met volck en geld/ op dat Darius dies te meer werck moght vinden. Ariſtagoras braght het ſoo verre/ dat hy de groote en treflijcke Stad Sardes in Lydia overrompelde/ innam/ en verbrandde. Maer oock 't was tijd/ dat hy ſigh weer t'ſcheep begaf; anders ware hy niet levendigh daer van daen gekomen; vermits een groot Heyr der Perſianen tegens hem in aentoght was. Ariſtagoras trock af; voer weer nae Europa, en

Geſchiedeniſſen in *Kleyn-Aſia*. *Herod. lib.* 4.

Oproer aldaer tegens *Darius*, verwekt door *Hiſtiæus* en ſijnen Schoonſoon *Ariſtagoras*; 3451.

welcke 't eerſt ſeer gevaerlijck was;

ANNO MUNDI.

en settede daer den Oorlogh voort. Braght de Stad Byzantium, en meer andere / onder sijn geweld ; waer op eenige Volckeren in Kleyn-Asia, en 't Eyland Cyprus hem toevielen. Als nu Darius hoorde / dat de Stad Sardes van de Griecken verbrand en gantschlijck verwoest was / vertoornde hy sigh daer over soodanigh / dat hy eenen bysonderen Jongen besteldde / die hem geduerigh over sijne Maeltijd sou indaghtigh maecken / dat Aristagoras en die van Athenen de seer schoone Stad Sardes door vyer hadden vernield.

Wijl verscheydene Steeden en Landen van *Darius* afvielen.

Om nu hier over wraeck te neemen / sond hy Histiæus (die al voor langh geerne t'huys was geweest / en dit geheele werck aengestoockt had) heenen / om Aristagoras te straffen: doch hy begaf sigh in de Stad Mileten, en settede de rebelly tegens den Koning voort. Ondertusschen greepen d'andere Oversten van Darius de gemuyteneerde in Asia aen. Veroverden d'eene Stad voor / d'andere na: namen 't Eyland Cyprus weer in: deeden een Veldslagh met Aristagoras ; en benauwden hem soodanigh / dat hy Asia verlaten en sigh met sijne Vrywillige nae Thracien begeven moest ; daer hy echter niet seer wellkoom was.

Doch *Aristagoras* geslagen,

3452. Hier op wendden sig Darii Krijghs-oversten / die nu van deesen schaedlijcken Gast ontslagen waren / met alle maght tegens de Stad Mileten, in welcke Histiæus sigh bevond ; in sijnen tijd gehouden voor den alderschalckste en doortrapsten Mensch des geheelen Weerelds.

en *Histiæus*, den alderloosten des weerelds, gevangen sijnde, wierd alles gestild.

De Griecken, welcke men Iones noemd / maecktten een Scheepsvloot gereed / ten goede van deesen Histiæus ; doch wierden van de Persianen te Water geslagen. Dit verlies maeckte hem seer verbaesd ; echter herbattede hy sigh weer. Greep d'Eylanden Chios en Lesbos aen: maeckte oock Darii Amptlieden spel genoegh. Welcke ondertusschen de Stad Mileten veroverden ; waer door Histiæus bewogen wierd / weer nae Asien te varen / of 'er misschien noch eenigh middel mogt voorkoomen / om de sijne te redden. Nauwlijcks was hy aen Land getreeden / of Harpagus, een Persiaensch Overste / bejegende hem. Daer viel een Gevecht voor / waer in de Griecken geslagen wierden. Histiæus selfs bleef gevangen. Want als een Persiaen sijnen Sabel uytruckte / om hem aen de dood op t'offeren / schreeuwde hy / en gaf te kennen wien hy was. Hy versoght wel / datmen hem nae Darius sou senden: maer wijl Harpagus en Artaphernes vreesden / dat de Koningh hem sou mogen begenadigen / ja in sijne voorige waerdigheyd herstellen / soo lietense hem aen een Kruys nagelen ; doch alleen 't Ligchaem : want 't Hoofd / welgebalssemd sijnde / deedense Darius toebrengen.

Histiæus gekruycighd.

Als nu de Persianen op de gehoorde wys sigh weer meester gemaeckt hadden van de Grieckische Steeden in Kleyn-Asia, deedense d'Inwooners seer harde / jae onmenschlijke Straffen gevoelen. Want de jonge Kneghtjens wierden van haer gesneeden ; de schoonste Dochtertjens nae Persien vervoerd / en tot Bywijven misbruyckt. De Tempelen / en de beste Gebouwen in de Steeden staeckense in brand / en lieten de verdorvene arme Menschen in deese Puynhoopen aghter. Dus gaet het dickmael / alsmen sigh met geweld wil vry maecken / doch niet sterck genoegh is / om de vryheyd te verdeedigen.

Grouwlijke straffen, aen d'oproerige Steeden geoeffend.

De Griecken in Europa hadden tot noch toe de Persiaensche Koningen veelerley moeylijkheyd en verdriet aengedaen ; ook Darius groote oorsaeck gegeven / om sigh aen haer te wreecken. Doe nu d'Asiatische Griecken dus verootmoedighd waren / greep Darius deese gelegenheyd by 't Hayr / en sond Gesanten in Grieckenland, begeerende / datse sigh aen de Persianen souden overgeven. De geene / welcke in d'Eylanden woonden / ook veele op 't vaste Land / toonden sigh gehoorsaem: doch die van Sparta en Atheenen wilden gantschlijck geen gehoor geven. Daer op versamelde Darius een Krijghsheyr / onder d'Oversten Datis en Artaphernes ; sendende haer tegens d'Atheniensen. Deese greepen de Stad Eretria aen ; welckese / den sevenden dagh nae datse aen Land getreeden waren / veroverden / en verbrandden. Namen daer op haren Toght door 't Landschap Attica nae Atheenen toe / met stercke daghreysen.

Darii Oorlogh tegens de *Spartanen* en *Atheniensen.*
Herod. l. 5. 6.
Oros. l. 2. *c.* 8.

D'Atheniensen riepen hare Bondgenooten de Spartanen spoedigh ter hulp: doch deselve konden soo haest niet gereed en byderhand zijn. Derhalven moest Miltiades alleen met sijne Burgers tegens de Persianen veghten ; onaengesien hy niet boven de 10000. Mannen sterck was ; en dan noch ontrent 1000. Platensers ter hulp gekregen had. Evenwel hebben deese weynige tegens 300000. Persianen, aen een voor haer bequame plaets / soo Manhaftigh gevogten / datse 't veld behielden ; en hare vyanden / nae verlies van 50000. Koppen / de vlught moesten neemen. Deese Veldslagh is voorgevallen thien jaren voor dat Xerxes in Grieckenland quam ; en in 't jaer der Weereld 3459.

Miltiades, alleen met 11000. *Atheniensen* en *Platensers*, veght tegens 300000. *Persianen*, en verslaet 50000. der selve.

3459. Seldsaeme Belofte.

Agathias verhaeld / dat d'Atheniensen, eerse sigh in dit Gevecht begaven / een Belofte deeden / datse / indiense de Zeege behielden / soo veel Bocken souden offeren / als 'er van hare vyanden verslagen bleven. Nae den gehoudenen Slagh wierden soo veel doode Persianen geteld / datmen in gantsch Grieckenland soo veele Bocken niet sou konnen vinden hebben. Derhalven offerdemen in der selver plaets Geyten. Deesen Miltiades wierd naderhand aengeklaeghd / en tot een groote Geldstraf veroordeeld. Als hy deselve niet vermoght op te brengen / heeft hy in de Gevanckenis sijn leven moeten eyndigen. Op dat nu sijn ligchaem moght begraven werden / heeft sijnen Soon Cimon ondertusschen sigh in Keetenen en Banden begeven / tot dat 't begeerde geld sou opgebraght zijn. Sulck een loon hebben die van Atheenen haren Zeegrijcken Oversten toegevoegd / die by haer 't beste gedaen / en geheel Grieckenland van den Persiaenschen schrick soo helddadigh verlost had.

Snoode ondanckbaerheyd der *Atheniensen* tegens *Miltiades.*
Gell. l. 17. *c.* 21.
Just. l. 2. *c.* 15.

Doe nu Darius had vernoomen deese Neerlaegh der sijne / geleeden by Marathon, in 't

Egypten valt van

ANNO MUNDI.

Darius af.

Landschap der Atheniensen, nam hy op nieuws voor / Grieckenland met noch een veel grooter Krijghsheyr aen te tasten. Met deese Oorloghs-toerustingh braght hy drie geheele jaren door. In 't vierde jaer nae 't bovengemelde verlies der Persianen viel gantsch Egypten van hem af: derhalven moest hy sigh gereed maecken tot een dubbele toght; d'eene tegens die van Atheenen; d'andere tegens d'Egyptenaren. Ter deeser tijd was Darius alreeds oud; en had nu al vier-en-dertigh jaren de Persiaensche Monarchie beseeten: derhalven vereyschte de noodwendigheyd / dat hy noch by sijn leven 't Rijck voorsagh met een eygentlijcken Naesaet. Of hy nu wel meer Kinderen had / soo bestond echter den twist over de keur alleen tusschen twee der selve / Artabazanes en Xerxes. Onder deese meende Artabazanes, dat 't Erfgenaemschap des Rijckx hem behoorde / wijl hy den oudsten en eerstgeboornen was. Xerxes wou het tegendeel staende houden, seggende: Of wel Artabazanes de voortoght in ouderdom had / soo was hy echter geens Koninghs Soon / als geboren ter tijd Darius noch maer in Vorsten-stand / en

Twist tusschen sijne twee Soonen *Artabazanes* en *Xerxes*, wie haers Vaders Nasaet sou werden. *Justin. l. 2. c. 10.*

3463.

eer hy tot de Koninghlijcke Hoogheyd verheven was. Daer tegens hy (Xerxes) was van Darius geteeld als nu een Koningh en Monarch; daer-en-boven gewonnen by Atossa, Dochter van Cyrus: soo dat hy niet alleen eens Koninghs Dochters-Soon / eens Koninghs Soon / maer oock een gebooren Koningh was. Op deese Gronden heeft Xerxes verkreegen / dat hy voor sijnen oudsten Broeder gesteld / en ten Monarch nae sijns Vaders dood bestemd wierd. Hier nae heeft Darius niet langer dan een jaer geleeft. Want doe hy den Oorlogh tegens d'Egyptenaren wou voortsetten / en nu alreeds in aentoght was / stierf hy / als hy 36. jaren tijds geluckigh en met lof had geregeerd / in 't jaer der Weereld 3464.; als Sicinius Sabinus en Aquilius Tuscus te Romen Consuls of Burgermeesters waren: in Macedonien Alexander, Soon van Amyntas, bygenoemd de Rijcke, regeerde: t'Atheenen Lacratides, te Sparta Leotychidas 't Bewind voerde. Hem is in de Monarchie gevolghd den gedaghten sijnen Soon Xerxes, van wien wy hier nae / doch tegenwoordigh van de Roomsche handelingen sullen spreecken.

ANNO MUNDI.

Darius sterft.

3464.

Roomsche Geschiedenissen.

Nae de voorgemelde Geschiedenissen / en als te Romen tusschen den Raed en de Gemeente eenigheyd getroffen was / saten al de Volckeren rondom deese Stad stil. Alleenlijck de Volsci hielden de Wapenen noch in handen. Derhalven trocken de Romeynen tegens haer op: welcke oock de Steeden Longulas, Poluscam, en Coriolos innamen. Vermits nu by de veroveringh der laetstgenoemde Plaets Cajus Martius insonderheyd 't beste had gedaen / soo wierd hem den Bynaem van Coriolanus gegeven. Geduerende de Tweedraght tusschen de Burgery en Raed te Romen waren d'Ackeren ongebouwd blijven leggen; soo datmen in dit jaer niet had konnen Ooghsten. Hier door ontstond in de

Groote diere tijd te *Romen*: en door wat mid.

genoemde Stad soodanigh een diere tijd / dat de Burgermeesters genoodsaeckt wierden / Gesanten nae Sicilien en Campanien af te vaerdigen / om daer Koorn te kopen. De geene / welcke nae Campanien waren getrocken / hadden geen andere verrightingh / dan datse van Aristodemus te Cuma wierden gearresteert. Uyt Sicilien quamen wel eenige Granen / doch konden in de groote Stad Romen weynigh helpen. Derhalven moestmen twee andere middelen byder hand nemen. Eerstlijck / datmen eenige duysenden Menschen van 't arme Volck uyt de Stad Romen nae Velitras heenen sond; daermen haer Landgoederen en Huysen in gaf / om een nieuwe Colonie of Volckplanting aen te stellen /

delen eeᵣ nighsins. wegbgeᵣ nomen.

ANNO MUNDI.

len/ en alſoo Romen van deeſen laſt te verlighten. Daer nae voerde C. Martius Coriolanus een goed deel verhongerde Burgeren na buyten: greep de Stad Antium en andere naburige Plaetſen aen; maeckte goeden Buyt/ en bragt ſijn volk met een grooten roof weer t'huys.

Berigt van de Geſchiedeniſſe Coriolani. Sext. Aurel. Victor. Dionyſ. l. 8. Livius l. 2. c. 35. Eutropius l. 1. Gell. l. 17. c. 21.

3461.

Deeſen Coriolanus was een Edelman/ en in andere dingen tegens 't gemeene Volck wat te hard. Doe nu wederom eenigh Koorn uyt Sicilien aenquam/ gaf hy den raed/ datmen 't niet onder de Gemeente ſou uytdeelen/ voor dat de Gemeents-mannen/ of Tribuni Plebis, welcke men haer had moeten toeſtaen/ weer afgeſchaft ſouden zijn. 't Grauw/ hier door ten hooghſten verbitterd/ klaeghde hem aen/ dat hy veel van den Buyt/ welcke behoorde tot de gemeene Schatkiſt/ in ſijnen Buydel had geſtoocken. Veroordeelden hem/ en ſtieten hem/ van Vrouw en Kinderen afgeſcheyden/ in Ballinghſchap heenen wegh. Coriolanus verdroot deeſe ſmaedheyd ſoo geweldigh/ dat hy ſigh begaf tot de vyanden des Roomſchen Rijcks/ te weeten/ de Volſci, en met haer daer heenen handelde/ datſe hem een Kryghsheyr overgaven: waer mee hy de Landen rondom Romen verdierf; en de Stad aen d'eene ſijde belegerde; oock de Romeynen ſoodanigh beanghſtighde/ datſe hem buyten de Poort niet derfden te gemoet trecken. Doe ſondenſe Geſanten aen hem/ om een verdragh met hem op te reghten; doch ſy quamen/ ſonder yets verright te hebben/ weer t'huys. Daer nae ſondenſe hare Geeſtlykheyd/ met hare Myters en Prieſterlijcke Cieraden aengedaen/ nae buyten; doch deeſe konden by hem niets meer opdoen als de voorige. De Raed en geheele Stad was in een hevige vrees/ en seer groote ſchrick; ſonder te weeten/ watſe in deeſe saeck ſouden doen. Doe ſagh 't onbeſuyſde Volck eerſt/ wat voor een Man ſy uyt hare Stad hadden verſtooten. Doch Veturia, de Moeder van Coriolanus, maeckte ſigh op. Nam desſelven Gemalin Voluminia en harer beyder Kinderen tot ſigh. Gingh dus buyten nae 't Leger/ en bad hem/ ſijnen toorn te willen

Livius l. 2. c. 39. 40. Val. Max. l. 5. c. 4.

Hy brengt Romen in d'uyterſte benauwdheyd, wegens de hem aengedane ſmaed.

laten vallen; 't onverſtandigh gemeene Volk hare tegens hem begane mishandelingh te vergeven; ſijn Vaderland/ jae ſijn eygen vleeſch en bloed te verſchoonen. 't Geen de gantſche Raed/ de Geeſtlijckheyd/ en 't Roomſche Volck niet had konnen verwerven/ heeft de Moeder by haren Soon/ de Vrouw by haren Man/ d'aenſchouwingh der Kinderen by haren Vader te weegh gebraght. Want hy maekte met de Romeynen een Stilſtand voor den tijd van een jaer. Voerde doe de vyanden weer van de Stad en den Roomſchen Bodem af. Indien al de gewapende Burgeren van geheel Romen tegens Coriolanus waren uytgetrocken/ ſoo ſou noch al vry in twijffel hebben geſtaen/ offe deeſen Zeegrijcken Held oock van daer hadden konnen jagen. Doch de natuerlijcke plight tegens ſijne Moeder; d'Echte genegenheyd tot ſijne Huysvrouw/ de Vaderlijcke liefde tot ſijne Kinderen heeft het ſoodanigh gevoeghd/ dat twee Vrouws-perſoonen meer dan gantſch Romen konden verrighten.

Werd noch door ſijne Moeder en Vrouw geſtild.

Soo roemlijck deeſe daed Coriolani hem te Romen was/ ſoo veel/ en noch meer onglimp heeft deſelve hem by de Volſciërs verweckt/ doe hy met haer weer t'huys quam. Want hy wierd van eenen/ genoemd Tullius, aengeklaeghd/ dat hy ſijn' eygene driften boven 't gemeene beſt had geſteld; en veel andere dingen gedaen/ welcke niet te lijden ſtonden. Daer-en-boven waren'er niet weynige/ welcke hem (gelijck 't gemeenlijck pleegh te gaen) ſijn Geluck en bekoomene Eere miſgunden. Deeſe maeckten een t'ſamenſweeringh/ datſe hem uyt den wegh ſouden

Doch geraekt hier door in haet by de Volſciërs, tot welcke hy ſigh begeven had, en haren Overſten was geworden.

O 3

ANNO MUNDI.

den ruymen. Doe nu Coriolanus op de Marckt quam / om ſigh tegens de gedane aenklaght te verdeedigen / ontſtond een ſeer groot geſchreeuw van ſijne vyanden; welcke op hem aenſtormden / en op d'openbare Plaets hem met ſteenen dood wierpen. Soo groot de nijd tegens hem was geweeſt / doe hy noch leefde / ſoo groot was daer tegens 't meedelyden / doemen ſulck een voortreflijck Man op d'aerde dood ſagh leggen. Yeder liep toe / en beklaeghde hem: inſonderheyd d'Officieren en Soldaten / welcke onder hem met ſoo een ſonderling geluk hadden gediend. Doch vermits ſe hem nu niet meer helpen / noch weer in 't leven brengen konden / deedenſe hare hooghſte vlijt / om ſijne Lijckbeganghnis op 't cierlijckſte aen te ſtellen. Braghten op de Marckt alles wat daer toe van nooden was. Wieſſchen 't ligchaem met de daer toe behoorende Ceremonien. Deeden hem / als Generael, ſijnen Wapenrock aen; en leyden hem op een ſeer ſchoon Lijck-bed. Eenige der jonge Edellieden / welcke ſigh in den Oorlogh dapper gequeten hadden / droegen 't Lijck. Voor hem heenen wierden gedragen ſijne Wapenen / Buyt / meenigerley Harnaſſchen en Kleynodien / welcke hy de Romeynen had afgenoomen: Goudene Kroonen en Kranſſen; oock d'Afbeeldingen der Steeden / welcke hy veroverd had. Aghter 't Lijck volghde een groot getal Soldaten; welcke ſijne dappere daden roemden / en hem met tranen beklaeghden. Eyndlijck wierd hy op een Houthoop geſet / en nae gewoonte des Lands verbrand. Terwijl de Vlammen duerden / ſlaghtemen veele Dieren ten Offer; en men hield / ter eeren des geſtorvenen / Tournoyen te Paerd en te voet / nevens andere Ridderſpeelen. Die hem alderliefſt hadden / vergaderden ſijne Gebeenten uyt d'Aſch / en begroeven deſelve met hare handen op 't eerlijckſte. Soodanigh een eynd heeft gehad deeſen Edelen Romeyn en dapperen Held Coriolanus.

Werd dood geſteenighd.

Doe ten hooghſten beklaegd; en ſijne Lijckbeganghnis gehouden met de hooghſte eere.

Soo ſeer het de Romeynen berouwde / datſe Cajus Martius Coriolanus uyt hare Stad hadden geſtooten / ſoo qualijck is 't de Volſciërs bekomen / datſe ſulck een beroemd Man hadden omgebraght. Want als de gedaghte Volſci, en met haer hare Nabueren d'Æqui, hooghmoedigh wierden op 't geluck / haer tot noch toe bejegend / ſoo braeckenſe den Stilſtand / en trocken geſamenderhand tegens de Romeynen te veld. 't Roomſche volck wou nu niet andermael verwaghten / dat haren vyand / gelijck Coriolanus had gedaen / voor hare Mueren ſou komen; maer de Burgermeeſteren voerden haer Heyr deeſe beyde Volckeren te gemoet. Doe ontſtond een ſware Tweedraght tuſſchen de Volſcis en Æquis; want yeder deeſer twee Natien had gaerne geſien / dat den Veld-overſten uyt de hare ware genomen geworden. Vermits Coriolanus dood was / kondenſe ſigh niet vergelijcken. In tegendeel wierd d'oneenigheyd ſoo groot / datſe onder malkander tot ſlagen quamen. Daer geſchiedde een hard Gevegt; waer in d'eene d'andere vernielden; en dus de

't Bekoomd de *Volſci* ſeer qualijck, datſe *Coriolanus* hadden omgebraght.

Booſe vrught van Tweedraght.

ANNO MUNDI.

Romeynen de Zeege in handen gaven: welcke / vermits de Winter aenquam / weer nae
huys trocken. 3462.

In 't volgende jaer wierden de Volſci van den Burgermeeſter Sicinius Sabinus en de Romeynen in 't opene Veld aengegreepen; na een hevigh-langhduerigh geveght geſlagen;
van haer Leger en Reyſtuygh beroofd. In 3463.
deeſen Slagh is oock om 't leven gekoomen Accius Tullus; die d'oorſaeck was geweeſt / datmen Coriolanus had geſteenighd. Dus bequam hy ſijnen loon.

De *Volſci* weer van de *Romeynen* geſlagen.

Haeſt hier nae is Spurius Caſſius, een rijk / voornaem Man te Romen, voortijds Burgermeeſter geweeſt / aengeklaeghd geworden / als of hy door veele Gedienſtigheden / en groote Vereeringen / welcke hy onder 't
gemeene volck uytdeelde / niet anders ſoght / 3464.
dan de Roomſche Vryheyd t'onderdrucken; ſigh Heer en Meeſter van de Stad te maken. Als hy nu van dit ſijn opſet genoegſaem overtuyghd was / wierd hy veroordeeld / dat hy van een Rots / die op den Capitoliner-bergh ſtond / genoemd de Tarpejer-Rots, ſou neergeworpen worden op de Marckt: Welck Vonnis oock aen hem volvoerd / en hy dus ellendigh geſtorven is. Desgelijcks wierd ontrent deeſe tijd bevonden / dat Oppia, een Veſtaelſche Maeghd / of Non, onaengeſien hare belofte van kuyſheyd / ſigh had laten bepraten / en ſchenden. Sy wierd derhalven / van deeſe misdaed overwonnen ſijnde / levendigh begraven. Dit was de gewoone ſtraf der Kloostermaeghden / welcke d'Afgodin Veſta eeuwige reynigheyd hadden geſwooren / doch ſigh in ontught verliepen. Noyt had de Stad Romen een treuriger dag / dan wanneer ſigh ſulck een geval toedroegh: 't welck evenwel ſeer ſelden gebeurde.

Spurius Caſſius van een Rots afgeworpen; en waerom. *Livius l. 2. c. 41.*

Een *Veſtaelſche Non* levendigh begraven. *Livius l. 2. c. 42.*

In Grieckenland was 't / wijl Darius geſtorven / ſijn Krijghsheyr onlanghs te voren van d'Athenienſen geſlagen was / taemlijck ſtil; behalven dat de Phocenſers van de Theſſaliërs met de Wapenen aengevallen; en / doe 't tot een Slagh quam / geſlagen wierden. D'Overwinnaers ſonden een treflijke Vereeringh / genomen van den Buyt / op de vyanden veroverd / in d'Olympiſche Schouwſpeelen. In 't volgende jaer hebben de Phocenſers ſigh op nieuws toegeruſt / om d'ontfangene ſchade aen de Theſſaliërs te wreecken. Als nu alles haer ſcheen tegens te lopen / wierdenſe wanhopigh. Greepen de vyanden (welcke een ſeer treflijck Heyr hadden) als woedend / en vertwijffelende aen de Zeege / gantſch grimmigh aen; en ſloegen 'er ſoodanigh op / datſe eyndlijck 't veld behielden; 't welckſe te vooren nauwlijcks eens ſouden gedaght hebben. Dus ſietmen / wat de nood kan uytwercken.

Grieckſche Geſchiedeniſſen.

Oorlogh tuſſchen de *Phocenſers* en *Theſſaliërs*.

Nood kan veel doen.

T'Atheenen was een voornaem Burger / genoemd Ariſtides, die ſigh de Gereghtigheyd en andere Deughden ſoodanigh bevlijtighde / boven alle andere / dat hy ter dier oorſaeck wierd geheeten Juſtus, of de Reghtvaerdige. Als hy nu dienshalven van veele /
inſonderheyd van de Raedsverwanten / wierd 2467.
benijd / braghtenſe 't by 't gemeene volck daer toe /

Ariſtides de Reghtvaerdige uyt *Atheenen* gebannen: weer ingeroepen. *Thucyd.*

ANNO MUNDI.

toe / dat hy / door een eenparigh Besluyt / voor thien jaren uyt de Stad wierd gebannen. Dus is 't hem gegaen gelijck Coriolanus te Romen. Doch op dat hy sigh niet tot de vyanden moght begeven / gelijck de gemelde Coriolanus had gedaen / riepen d'Atheniensen hem nae drie jaren weer in hare Stad.

Sonderling voorbeeld van

Vermits nu de voorverhaelde Geschiedenis Coriolani een voortreflijck Voorbeeld is van liefde en trouw eens Soons tegens sijne Moeder / soo sullen wy oock hier byvoegen een ander Geval / waer in niet minder sal blijcken de sonderlinge getrouwheyd en liefde eener Dochter tegens haren Vader.

ANNO MUNDI.

Dochterlijcke trouw tegens haren ouden Vader, veroordeeld, om van honger te sterven;

Conon wierd / op gedane sware Aenklagt / veroordeeld / om in Gevanckenis van honger te sterven. Niemand moght by hem komen / dan alleenlijck sijne Dochter Pero, die t'huys een kleyn suygend Kind had. Doch eer men haer by hem liet / wierdse altijd van de Gevangenhoeders seer nauw besoght / op datse niet misschien eenige Spijs tot hem moght brengen. Als nu den ouden Conon in een lange tijd niet stierf / en niemand bedencken kon / waer van hy moght leven / soo begon de Gevangenmeester op alles nauw aght te geven / en wierd eyndlijck gewaer / dat de Dochter haren grijsen Vader aen hare Borsten liet suygen gelijck een Kind. Deese saeck braght hy voor d'Overigheden : welcke sigh deese kinderlijcke liefde soo wel lieten gevallen / datse den ouden 't leven schoncken / en de Dochter / wegens d'aen hem betoonde Trouw / rijcklijcke Vereeringen gaven: alhoewel sulk een opreghte kinderlijcke genegenheyd door geene Geschencken genoeghsaem kon beloond werden. Niet onbillijck verwonderen wy ons / wanneer wy deese Geschiedenis afgebeeld sien. Een diergelijck Voorbeeld heeft sigh oock te Romen toegedragen; alhoewel niet t'eener tijd; en met dit onderscheyd / dat een Dochter / niet haren Vader / maer hare gevangene Moeder gesooghd / en dus by 't leven behouden heeft.

diense heymlijck hare borsten gaf te suygen.

Val. Max. l.9.c.4. Plin. l.7. c.36.

Xerxes, de vierde Persiaensche Monarch: 3464.

Xerxes, een Soon van Darius en Atossa, welcke was de Dochter van Cyrus, is sijnen overleedenen Vader gevolghd in 't Koninghrijck en de Monarchie der Persianen, gelijck hier boven geseght is / in 't jaer na de Scheppingh der Weereld 3464. / voor Christi geboorte 484. Deesen Xerxes is even den geenen / die in 't Boeck Esthers werd genoemd Ahasueros, gelijck oock sulcks kan beweesen werden uyt de Heydensche Schryvers en de seeckere uytreeckeningh der Jaer-tallen. Daer-en-boven steld Ezra deesen Assuerus, of Ahasueros, nae Cyrus en Darius, en voor Artaxerxes, daer hy oock in d'orde behoord; want hy is geweest Darii Soon / en Artaxerxis Vader. Deesens Ahasueri tweede Gemalin geven Herodotus en Ctesias den naem van Amestris; 't welck d'eygentlijcke Esther is / van de Persianen genoemt Ham Esther. Andere Bewijsredenen / en insonderheyd uyt de Jaer-reeckeningh / gaen wy hier voorby.

Ezra iv.

Is Ahasuerus in 't Boeck Esther.

Dwinghd d'afgevallene Egyptenaren weer tot gehoorsaemheyd; en handeld haer seer hard.

Deesen Xerxes heeft nae sijns Vaders Darii dood twee jaren stil geseeten / tot dat hy in soo een groot en wijd-uytgebreyd Koninghrijck alle dingen tot een toekomende goede regeeringh had verordonneert. Evenwel liet hy ondertusschen niet nae / sigh toe te rusten tegens d'afvallige Egyptenaren. In 't derde jaer sijns Rijcks heeft hy den Toght tegens Egypten ter hand genoomen / en de Weerspannelingen niet alleen geslagen / en deese Natie weer onder sijne gehoorsaemheyd gebraght ; maer oock haer opgeleght een swaerder Jock van dienstbaerheyd / alsse tot noch toe hadden gedragen. Sijnen Broeder Achæmenes gaf hy haer ten Regent: die / als hy d'Egyptenaren soo hard handelde / nae eenige jaren om 't leven wierd gebraght van Inarus, Soon des geweesenen Egyptischen Koninghs Psammeniti. Als nu Xerxes Egy-

pteniand

ANNO MUNDI.

Neemd den Oorlogh tegens d'Athenienfen en andere Griecken voor, met d'oorsaecken daer van. Herod. l. 7. Justin. l. 2. c. 10.

ptenland dus verdemoedighd had / rightede hy al sijne gedaghten ten Oorlogh tegens die van Atheenen en andere Griecken. Van d'oorsaecken deeses soo grooten en swaren Krijghs spreecken de Geschiedschrijvers seer verschillende. Doch buyten twijffel is dit de voornaemste geweest / dat 't Heyr van Darius door d'Athenienſen soo een seer groote schade (om niet te spreecken van de schande) was toegevoeghd geworden. Gelijck dan oock Darius, indien hy in 't leven ware gebleven / deselve niet ongewroocken sou hebben gelaten; en derhalven de volvoeringh deeses Oorlogs sijnen Zoon gelijk als by Testament had gemaeckt. Hier by is noch gekomen sijn' eygene begeerte / om de Persiaensche Monarchie wijder uyt te breyden / en sigh door de geheele Weereld een grooten naem te verkrijgen; wanneer hy de Griecken, tot noch toe van niemand bedwongen / onder sijn Jock sou gebraght hebben. De derde oorsaeck kan toegeschreven werden Mardonius, Na-bloedverwant van Xerxes, en in een seer groot Aensien. Want vermits hy geerne een Generael-Overste over veele duysend Mannen ware geweest / soo ried hy den Koningh deesen Krygh geweldigh aen. Braght het oock daer toe / dat Xerxes een Verbond met die van Carthago sloot. Sy souden de Griecken in Italien en Sicilien aengrijpen; soo wou hy anderweegen den Oorlogh tegens haer dapperlijck voortsetten.

3466. *Xerxis seer pragtige Maeltijd: Verstootingh van Vasthi. Verheffingh van Esther tot Koningin Esther l. 1.*

Eer hy noch deesen hooghwightigen Togt voornam / deed hy alle Vorsten en Hooge Amptelingen in sijne Rijcken en Landen nae Susa roepen. Beraedslaeghde sigh lang met de voornaemste: en als eyndlijck 't besluyt genomen was / wierd de geweldigh-groote en praghtige Gastery gehouden / welke wijdlopigh is beschreven in 't Boeck Esthers; daer uytdrucklijck staet / dat deese Maeltijd haeren aenvangh nam in 't derde jaer des Rijcks Ahasueri, of Xerxis. En vermits dit Koninghlijck Gastmael honderd en seven-en-taghtigh dagen (soo veel langer dan een vol half jaer) heeft geduerd / dunckt ons / om seeckerer redenen wil / dat sigh deese Gastery heeft uytgestreckt tot in 't vierde jaer der Heerschappy van Xerxes. Op 't eyndigen der selve wierd de hooghmoedige Koningin Vasthi verstooten / wijlse / op 't gebod des Koninghs / niet had willen verschijnen. Dat nu Esther eerst in 't derde jaer hier nae tot den staet van Koningin wierd aengenomen / daer van is de reden / dat de Koningh / al stracks nae de verstootingh van Vasthi, nae Grieckenland trock: met welcken Toght twee jaren verliepen / eer hy weer t'huys quam. Oock is byna een gantsch jaer doorgebraght / om Esther toe te bereyden / en (om soo te spreecken) af te righten / op datse waerdigh ware / sigh voor den Koning te vertoonen; die haer tot Koningin verhief. Dat nu de Schrijver van 't Boeck Esthers van 't derde jaer der Regeeringh Xerxis op 't sevende springhd / daer van is d'oorsaeck / wijl 't geen sigh ondertusschen heeft toegedragen / en oock den Toght nae Grieckenland, sijne sigh voorgesettede Historie niet aenging: In welcke men breeder berigt kan vinden / hoe Haman, vertoornd om dat de Jode Mordochai sig niet voor hem wou verdemoedigen / by deesen Monarch te weegh braght d'uytschrijvingh van de gantsche verdelgingh der Joden in al sijne Landen. Hoe Esther dit onheyl noch afweerde; Haman met al sijne Soonen gehangen; Mordochai daer tegens in sijne plaets verheven wierd.

ANNO MUNDI.

Oplossin[g] van eeni[ge] swarigh[e]den in d[e] tijdreec[k]eningh des Boec[ks] Esthers.

Esther; Mordochai; Haman.

Gevaerlijck Voorgeberght met een engen hals aen 't vaste Land hangende,

Om nu weer tot Xerxes te komen / staet voor af te weeten / dat in Europa, tusschen de Landschappen Thracien en Macedonien, een Voorgebergt / in de gestalte van een Eyland / doch met een Engen hals aen 't Vaste Land hangende / sigh seer verr' in de Zee uytstreckt / met een gantsch hoogen Berg /

ANNO MUNDI.

genoemd Athos; noch heden op deesen dagh bewoond van enckele Griecksche Monicken/ geheeten Calothieri; die daer veele Kloosteren hebben. Aen deesen Bergh/ welcke men omvaren moest/ plegen de Scheepen gemeenlijck seer groote gevaren uyt te staen; gelijck dan oock sulcks de Persiaensche Galeyen was weervaren. Ter deeser oorsaeck beval Xerxes aen Bubarus, de Soon van Megabyzus, dat hy den voorgemelden Engen Hals/ of Isthmus, sou laten doorgraven/ en van 't Voorgeberght een Eyland maken/ om dan aghter den Bergh Athos te konnen heenen seylen. Dit wierd dus verright/ alhoewel met onuytspreecklijcke moeyte en onkosten; vermits deesen Isthmus, of Engen Hals/ die doorgegraven moest werden/ drieaghtste deelen eener Duytsche mijl breed was; en de Graght soo wijd/ dat'er twee Galeyen nevens malkander roeyen konden.

[margin: ...oet Xerxes door-graven.]

Ondertusschen maeckte Xerxes selfs sigh op/ en nam sijnen wegh over Land door geheel Kleyn-Asia. Doe hy in 't Landschap Phrygien was gekomen/ heeft een boven maten rijck Man/ genoemd Phythius, hem en sijn gantsche Heyr kostvry gehouden/ en op 't deftighste getracteert: oock Xerxes aengebooden een vereeringh van veele Tonnen Gouds tot den aenstaenden Oorlogh; doch deese Vorst namse niet aen; deed hem in tegendeel een Koninghlijck Geschenck. In de Stad Sardis, Hoofdstad van Lydia, hield Xerxes sijn Winterleger. En beval/ datmen ondertusschen een Schipbrugh sou slaen over de Zee/ genoemd Hellespontus; daer deselve op 't enghst is/ tusschen beyde de Steden Sestus en Abydus; sijnde hedensdaeghs twee seer stercke Kasteelen/ genoemd de Dardanellen. Met deese Brugg' heeft hy Europa en Kleyn-Asia aen malkander gehegt/ om sijn Heyr daer over te brengen.

[margin: Phythius, een Man van ongelooflijken rijckdom.]

[margin: Xerxes doet een Schip-brugg' over den Hellespont slaen.]

De gedaghte Brugg' had de lenghte van seven Stadien, of Paerdelopen; welcker twee-en-dertigh een volle Duytsche mijl maecken. Doese nu gereed was/ hebben de Golven/ door onstuymigheyd bewoogen/ deselve weer verbroocken. Hier over wierd Xerxes soo toornigh/ dat hy de Zee met Roeden deed geesselen/ en Ysere Ketenen daer in werpen/ even als of hy die daer mee had willen binden. Dog de Brugh-meesters en Wercklieden moesten 't Hoofd verliesen. Voorts liet hy een andere Brugg' verbaerdigen; beeter bewaerd als de vorige: want sy rustte op seven-honderd Scheepen/ ten besten voorsien met Anckeren en Touwen. Doe de Winter voorby was/ is Xerxes van de Stad Sardis, of Sardeis, opgebroocken; en ter selver tijd vertoonde sigh een Teecken aen den Hemel. By een seer heldere klare lught verloor de Son sigh aen 't Firmament, soo dat hy in een lange wijl niet gesien wierd. Dit voorkondighde hem niet goeds. Den overtoght sijns volcks heeft een geheele maend tijds geduerd. Doe hy nu in Thracien was gekoomen/ heeft hy een algemeene Monsteringh aengesteld. Evenwel was niet al sijn volck over de gedaghte Brugg' getrocken; want een ontelbare meenighte voer in Scheepen over: doch deese wierden van sulck een verbaerlijcke Stormwind aengetast/ dat bynae vier-honderd Kielen door dit Onweer te grond gingen/ of op een andere wijs verdierven. Veele Goederen en Menschen sijn dus d'Afgrond ten buyt geworden. Van 't getal des Volcks/ 't welck Xerxes over de Zee in Europa braght/ sijn de berighten niet eenparigh. Herodotus, die ontrent dertigh jaren na deese tijd sijne Historien heeft beschreven/ steld het boven maten groot. Die 't aldermunste tellen/ spreecken van elfmael honderd-duysend te voet/ en tagtigh duysend Ruyteren/ behalven den Tros en 't Scheepsvolck. Men schrijft/ dat Xerxes, doe hy noch in Asia by de Stad Abydus stond/ en van een verhevene plaets sijn geheele Krijghs-heyr/ oock sijne gantsche Scheeps-maght/ welcke de Zee Hellespontus gelijck als bedeckte/ oversagh/ sigh ernstigh en hertlijck daer over verheughde; doch haest daer nae bitterlijck begon te weenen. Als Artabanus hem nae d'oorsaeck hier van vraeghde/ gaf hy tot antwoord: Sou ik geen heete tranen storten/ wanneer ick overweeg de kortheyd des Menschlijcken levens. Want 't is seecker/ dat onder al deese meenighte over honderd jaren niet eenen meer in 't leven sal zijn.

[margin: De Zee verbreeckt se; die hy in gramschap doet geesselen, en een andere Brugg' maecken. Herod. l. 7. Oros. l. 2. c. 9. Justin. l. 2.]

[margin: Hemel-teecken; van quade beduydingh.]

[margin: Xerxes trekt over]

[margin: sijne gemaeckte Brugh. 3470.]

[margin: Hoe sterck sijn Heyr was.]

[margin: Sijnen aenmerklijcken Inval. Val. Max. l. 9. c. 13.]

Als de Griecken verwittighd waren van deese boven maten maghtige Krijghs-toerustingh/ versoghtense gintsch en herwaerts hulp. Sonden oock Gesanten aen Gelo, Koningh te Syracusa in Sicilien. Deesen sloegh haer wel sijnen bystand niet af/ doch begeerde daer tegens/ datse hem ten Generael maeckten/ en onder sijne Hoofd-vaen te veld trecken souden. Dit quam de Griecken niet gelegen; en seyden: Sy hadden Soldaten/ maer geenen Veld-oversten van nooden. Dus bleef Gelo t'huys. Als Xerxes hier van kennis had bekoomen/ schreef hy aen die van Carthago, datse souden in Sicilien vallen/ en Gelo aentasten. Deese waren hem hier in te wil/ en rustteden ten dien eynde een groote Scheepsvloot toe tegens de Sicilianen. Onderwijl was Xerxes met sijn Heyr genaerderd aen een Geberght/ 't welck gelijck als de Voormuer van Grieckenland was/ en een seer enge Pas had. Dight daer by waren Springen/ of Baden/ van heet water; ter welcker oorsaeck deese Pas wierd genoemd Thermopylæ. Om deesen Ingangh te bewaren/ sonden de Griecken derwaerts Leonidas, der Spartanen Oversten/ uyt 't Geslaght der Nakomelingen van Hercules. Deesen nam drie-honderd Spartaners tot sigh; en van d'andere Griecken quamen hem ontrent vier-duysend en vijf-honderd te hulp. Deese leyden sigh in d'Enghte/ of den nauwen Pas, om de Persianen den doortoght te verhinderen. Xerxes sond Bespieders uyt/ om te vernemen/ hoe sterck sy waren; en als hy hoorde/ dat het getal soo weynigh was/ veraghtte hy haer/ en vertoefde vier dagen lang/ eer hy haer aengreep; hoopende/ datse van selfs souden weghtrecken. Doch als dit niet geschiedde/ beval hy de Meders, den

[margin: Griecken stellen sigh in staet van verweeringh. Justin. l. 2. c. 12.]

[margin: Xerxes koomd by een Geberght, de Voormuer van Grieckenland:]

[margin: waer van d'Enge Pas beset was met weynige Griecken.]

ANNO MUNDI.

aenval te verrighten: Welcke van de Griecken in d'Enghte soodanigh wierden verwelkoomd / dat eenige duysend der hare dood bleven; want 't Gevegt duerde een geheelen dagh.

Xerxes doet drie dagen langh haer bespringen; doch te vergeefs: en met seer groot verlies.

's Anderen daeghs vielen de Persianen aen / noch veel hebiger als te voren de Meders hadden gedaen: doch verrighteden even soo weynigh als d'andere. Want de Griecken gelieten sigh te vlieden / en weecken eenighsins in 't Geberght; doch als de Persianen haer naevolghden / wenddense sigh om / en sloegen een groote menighte harer vyanden in d'Enghte dood. Evenwel deed Xerxes den derden dagh de Griecken noch feller bespringen; doch al mee te vergeefs; en seer veele Persianen zijn hier gesneuveld. Als nu Xerxes hier over seer verbaesd wierd / en niet wist / wat hy ter hand sou vatten / bood sigh een Verrader aen / seggende: Hy wist een wegh over 't Geberght / door welcke men boven de Griecken koomen / en haer uyt haer voordeel verdrijven kon. Xerxes beloofde

Bekoomd eyndlijck

deesen Booswight / genoemd Epialtes, groote Geschencken / indien hy volbraght 't geen hy voorgaf. Dus voerde hy eenige duysend Mannen door een Afwegh / soo datse boven op de hooghte des Geberghts geraeckten / en de Griecken onder haer hadden; van welcke ontrent duysend Mannen daer de Wagt hielden. De Persianen schooten seer hevigh met Pijlen onder haer / en drevense van hare Post wegh. Begaven daer nae sigh al langhsaem van 't Geberght af in de Vlackte. Als de Griecken met den aenbreeckenden dagh dit bekend wierd gemaeckt / quam 't haer seer vreemd voor. Ook ontstond onder haer een verdeelingh. Eenige begeerden te blijven: andere maeckten sigh van daer wegh; yeder Volck nae sijne plaets. Sommige verhaelen / dat Leonidas, de saeck in deesen stand siende / en dat geen tegenweer helpen moght / haer selfs beval na huys te trecken; doch daer by seggende / dat hem en de Spartanen niet betaemde / hare Post te verlaten; maer tegens den vyand veghtende te sterven. Evenwel behield hy noch by hem 400. Thebanen, en 700. Thespiensers, welcke met hem streeden. Dus

ANNO MUNDI.

door een Verrader d'overhand: doch met seer groot verlies der sijne.

Leonidas met sijne weynige *Spartanen* en *Thespiensers*, veghten tot de laetste Man toe.

dan heeft Xerxes met sijn geheele Heyr deese Griecken van vooren aengegreepen; welcke sigh boven maten seer verweerden. Doch als oock de geene / die van den Bergh afgekomen waren / van aghter op haer toesloegen / sijn de 400. Thebaners afgeweecken / en hebben hare Wapenen neergeleght / versoeckende Quartier. In tegendeel de 300. Spartaners en 700. Thespiensers hebben soo langh al veghtende sigh verweerd / alsse staen konden; en tot datse al t'samen; nevens haren Oversten Leonidas, tot op eenen Man toe verslagen waren. 't Lijck van Leonidas vondmen leggen in een Kring van doode Persianen; onder welcke waren twee Darii, Xerxis Broederen van Vaders weegen. Men schrijft / dat in deese vier Geveghten over de 20000. der Persianen sijn gesneuveld. De Verrader Epialtes wierd naderhand Vogelvry gemaeckt / en een groote som gelds op sijn Hoofd geset: gelijck hy dan oock van eenen Athenades wierd om 't leven gebraght. Uyt dit Voorbeeld blijckt / dat Verradery in d'Oorlogen altijd de grootste schade heeft gedaen; en noch hedensdaeghs sietmen'er de waerheyd van.

Xerxes hulpgenooten, de *Carthaginensen*.

Alhoewel Xerxes over dit verlies der sijne niet weynigh bekommerd was / soo wierd hy echter noch meer ontroerd / als hy berigt ontfingh van de Neerlaegh sijner Hulpgenooten de Carthaginensen in Sicilien; en straks daer na van den hevigen Scheeps-stryd sijns Volcks met de Griecken by Artemisium; die drie geheele dagen aghter een geduerd had. Want Amilcar, der Carthaginensen Veld-overste / had de Sicilianen met twee-hondert Ooroghs-

ANNO MUNDI. 3470.

loghs-scheepen en meer als tweemael honderd-duysend Krijghsknեghten aengegrepen; oock haer in den aenvangh groote schade toegevoeghd. Doch Gelo gebruyckte de volgende list. Hy liet eenige der Carthaginensische Scheepen in brand steecken. De seer stercke Wind dreef de Vlammen soo geweldigh voort / dat bynae al d'andere daer van aengevat / en verbrand wierden. Hier over sijn die van Carthago, welcke haer Leger op 't Land hadden / in sulck een kleynmoedigheyd gevallen / datse sigh bynae wanhopigh vevonden. Derhalven sy / als Gelo haer dappermoedigh aentastte / en met de Ruytery op haer indrongh / een seer sleghte tegenstand booden: oock bynae al t'samen verslagen wierden / of in 't Water verdroncken. Want harer veele liepen vol schrick en al vliedende nae de Zee toe / gelijck als of de Scheepen daer noch geleegen hadden; doch alsse geene der selve vonden / moestense of swemmen of versuppen.

Seer vreeslijck in Sicilien geslagen.

Hevigh driedaeghs Zee-gevecht tusschen de Griecken en Persianen by Artemisium.

By Artemisium, waer van een weynig hier boven gewagh is gemaeckt / is 't seer hard toegegaen. Want de Persiaensche Oorlogsscheepen voghten met de Grieckesche drie dagen aghter malkander; en 't scheen / dat de Zeege aen de sijde der Griecken sou gevallen hebben. Maer als op den avond des derden daghs een Jaght quam / met de seer quade tijdingh / dat Leonidas met al de sijne verslagen was / en dat de vyand d'enge Pas by Thermopylæ had inbekoomen / soo wendde sig de gantsche Grieckesche Vloot nae Atheenen. Vermits nu d'Atheniensen lightlijck reeckeningh konden maecken / dat het haer d'eerste sou gelden / soo verlietense gesamentlijck de Stad; sonden Vrouwen en Kinderen gintsch en herwaerts nae verscheydene Oorden en Eylanden: Begaven sigh t'scheep / en waren voornemens / op de Zee haer geluck te versoecken.

Voorttoght van Xerxes in Grieckenland.

Doe de nu dickmael gemelde Pas veroberd was / troch Xerxis Heyr voort tot in 't midden van Grieckenland, door 't Landschap Bæotien. Waer deese Persianen by quamen / verbrandense alles; insonderheyd de twee treflijck-schoone Steeden Thespie en Platee. Ruckten vervolgens voort in 't Landschap Attica; en vonden nergens tegenstand / vermits 't Volck sigh over al wegh gemaeckt had. Dit geschiedde in de vierde maend / na dat Xerxes over de Brugg' in Europa was getrocken. Doe de Persiërs t'Atheenen quamen / vondense de Stad verlaten; behalven van eenige weynige arme Lieden; welcke sig ten deelen in den Tempel / ten deelen in 't Slot hadden begeven. Die in 't Kasteel waren / verweerden sigh langh. Sloegen oock dickmael de Bestormingen af. Eyndlijck evenwel wierd 't Slot veroberd; al wat'er binnen was dood geslagen / en 't gantsche Gebouw / nevens eenige Kercken / in brand gestoocken.

Groote verwoestingen.

Atheenen t'eenemael verlaten: seer verwoest.

Listigheyd van Themistocles, om de Grieckesche vertraegh-

Als de Griecken dit alles vernamen / en lightlijck konden vermoeden / dat Xerxes d'eene Stad voor d'andere nae sou aentasten / wildense de Scheepen verlaten / en yeder na Huys trecken / om 't sijne te beschermen. Themistocles voorsagh genoegh / dat dit sou sijn den gewissen ondergangh van geheel Grieckenland; waer tegens noch yets kon gedaen werden / indiense by een bleven. Weerried derhalven met alle maght deesen Aftoght; en seyde: Wanneerse de Vloot van Xerxes souden geslagen hebben / sou hy den Oorlogh te Land niet langh konnen voeren. Doch als hy haer op geenerley wijs hier toe kon beweegen / liet hy den Persiaenschen Admirael (even als of 't uyt een goede meeningh geschiedde) heymlijck waerschouwen / dat de Griecken wilden vlieden. Derhalven sou hy haer omringen / op dat geene harer Scheepen hem ontgaen moghten. Dit deed hy / om dat in sulck een geval de sijne souden moeten by een blijven / en veghten; gelijck oock geschiedde. De Griecken hadden 380. Kielen / van allerley slagh; doch de Persiaensche Vloot was veel stercker. Hier op verhief sigh de soo seer vermaerde en in de Geschiedboecken beroemde Zee-slagh tusschen de Griecken en Persianen, welckers gelijcke niet veel in d'oude Historien werd gevonden. Na een langhduerigh Gevecht / waer in die van Atheenen 't beste deeden / bequamen de Griecken een seer heerlijcke Zeege / en de gantsche Vloot deeses soo maghtigen Koninghs wierd te schande gemaeckt. Waer door Xerxes van doe af aen deesen sijnen Toght meer als half verlooren reeckende; en wenschte / dat hy weer over de Zee in Asia had mogen zijn. Want of hy sigh wel geliet / een nieuwe Vloot te willen versamelen / om d'ontfangene schade te wreecken / soo bemerckte men echter genoegh / dat hem 't hert ontvallen was / en sijne gedaghten nae de vlught stonden. Want hy vreesde seer / dat de Griecken, als meester ter Zee / de Schipbrugg' over de Zee-enghte afwerpen moghten; waer door hy niet weer in Persien sou konnen komen / maer in Grieckenland blijven moeten; daer toe hy nu niet veel lust had.

ANNO MUNDI.

de Vloot tot een Slagh te dwingen. Plutarch. Nepos, in Themist. Diod. Sic. l. 11. c. 17. Oros. l. 2. c. 10. Justin. l. 2. c. 12.

Geweldige Zee-slagh tusschen de Persianen en Griecken, waer in de Vloot der eerstgenoemde gantsch vernield wierd.

Vrees van Xerxes seer groot.

Noch vermeerderd door de list van Themistocles.

Deese sijne vrees wierd noch vermeerderd door den listigen aenslagh van Themistocles. Hy deed Xerxes, als een vriend / waerschouwen / dat hy sigh in aller haest nae Asia sou wenden / vermits de Griecken besloten hadden / sijne Brugg' af te breecken. Daer op nam hy 60000. Mannen tot hem; en trock met deselve nae de meergedaghte Brugg'; doch vondse niet / vermits d'onstuymigheyd der Zee deselve had vernield. Derhalven moest hy in een kleyn Schipje / met weynige der sijne / overvaren / nae dat hy eerst Mardonius sijn Heyr in Grieckenland had aenbevoolen / en hem over 't selve ten Generalen Oversten gesteld. Sulck een schandlijcken en schaedlijcken eynd heeft genoomen de soo seer geweldige en beroemde Veldtoght deeses grooten Monarchs; geslagen van een seer swacken vyand. Hier uyt blijckt / dat de Griecken, doe geheel Europa voor hem tsidderde / niet ten onreght hebben geseght: Sy ontsetteden sigh niet soo hevigh voor Xerxes, vermits hy geen God / maer een Mensch was: En daer was niets lighter / als dat een Mensch eenigh ongeval kon bejegenen.

Vlied met groote schande en schade uyt Europa weer nae huys. Diod. l. 2. c. 19.

ANNO MUNDI.

Joodsche Geschiedenissen.

Van des Israëlitischen Volckts Geschiedenissen weeten wy noch niet bysonders te vermelden; behalven 't geen 't Boeck Ezræ, en de Historie van Esther ons daer van te kennen geeft. Sy waren wel voor een goed deel weer nae huys getrocken uyt Babel. Hadden ook den Bouw des Tempels / en de verbeetering der Stad Jerusalem begonnen: doch doe Xerxes had voorgenoomen tegens d'Egyptenaren op te trecken / en den Bouw der Joden hem afgeschilderd wierd / als gedaen van een rebelligh volck / heeft hy haer bevoolen / daer van af te laten. Even 't selve deed nae hem sijnen Soon Artaxerxes.

Xerxes verhinderd haer de Tempelbouw.

Esther en Mordochai. Joseph. l. 11. c. 6.

Belangende de Geschiedenissen der Koningin Esther, en hoe Xerxes haer / nae dat hy uyt Grieckenland weer t'huys gekomen was / in 't sevende jaer syns Rycks ten Gemalin nam; 't beright daer van kannen in de H. Schrift vinden: gelijck oock in deselve is voorgesteld de Historie van Mordochai en der overgeblevene Joden. Daer-en-boven hebben wy voor deesen hier van al gewagh gemaeckt.

Roomsche Geschiedenissen. T. Livius. Sext. Aurel. Dionys. l. 9.

3470. Wy begeven ons uyt Asia en Grieckenland weer nae Romen, daer op nieuws geen kleyne onrust was ontstaen tusschen d'Edele en de gemeene Burgerschap / wegens d'uytdeelingh der Ackeren. Want d'arme klaeghden / datse / ter oorsaeck van de rijcke / tot geen Veld-goederen konden geraecken. Begeerden derhalven / dat men een seecker getal van Mergens / of andere Maet / sou noemen / boven welcke niemand meer sou mogen hebben. Hier stelden de rijcke sigh seer hevigh tegen. Deesen twist is door d'ontstane Oorlogen gestild geworden.

D'Æqui geslagen.

3472. D'Æqui wierden wel door den Burgermeester Furius lightlijck geslagen / en haer een seer rijcken Buyt afgenoomen / welcke de gemelde Furius aen de Krijgslieden ten besten gaf / wijlse seer over haer' armoede klaeghden: maer met de Hetruriërs en Toscaners, welcke ondertusschen oock der Romeynen vyanden waren geworden / heeftmen langer tyd moeten doorbrengen. Cæso Fabius, d'andere Burgermeester / trock tegens haer te veld / en daer geschiedde een Slagh. Doch 't Roomsche Voetvolck wierd oproerigh; begeerde niet te veghten; verliet 't Leger / en trock onafgedanckt nae huys; soo dat alleenlijck de Ruytery tegens de Toscaners streed. Deese / insonderheyd die uyt de Stad Veij, maeckten de Romeynen veel te doen. Stroopten onophoudlijck. Hielden geen stand / maer veroorsaeckten alleen seer groote schade door roven en branden: soo dat het bynae de moeyte niet waerdigh was / een volkomen Heyr / volgens gewoonte / tegens haer aen te voeren.

De Hetruriërs en Toscaners maecken de Romeynen veel [...] spel.

Livius l. 2. c. 49. 50. 51.

Doemaels was Cæso Fabius Burgermeester; wiens Geslaght (genoemd de Fabii) soo talrijck in persoonen / soo maghtigh in Goederen was / datse voor den gantschen Raed sigh stelden / en aenbooden / de last deeses Oorlogs tegens de Vejenters alleen op haer te willen nemen. Alsse nu hier over / met bewilligingh harer begeerte / openlijck waren gepreesen / trocken 306. der hare met den Burgermeester uyt. Gesamentlijck waren 't sulcke Lieden / dat yeder der selve bequaem was / om een Hoofdman te sijn / of eenige andere hooge Bevelhebbers-plaets te bedienen. Haer volghden by de 4000. Mannen van allerley slagh / welcke sigh onder hare bescherming hadden begeven / of wegens ontfangene weldaden aen haer verplight waren. Alsse gesamenderhand aen de Vloed Cremera haer Leger hadden neergeslagen / warense / soo langh sy voorsightigh te werck gingen / geluckigh tegens de vyanden; soo datse niet voor den dagh dersden komen / om nae hare gewoonte te stroopen. Maer in 't volgende jaer kreegen de Toscaners haer in de Val. Sy joegen een goed deel Beesten uyt /

Driehonderd en ses Fabii uyt een Geslaght, alle dappere Mannen, nemen op haer alleen den Oorlogh tegens de Toscaners.

tot

ANNO MUNDI.

tot seer dight by 't Leger der Romeynen. Doe de Fabii dit Vee gewaer wierden / deedense een uytval op 't selve. Doch vermits deese Beesten gintsch en herwaerts heenen liepen / soo verstroyden sigh oock de Romeynen met een groote onvoorsightighepd. Daer op quamen de Vejenters uyt hare verborgene Aghterlaegh met een seer goede orde te voorschijn: omringhden de Fabien, en noodsaeckten haer / sigh / t'harer reddingh / op een Bergh te moeten begeven. Op den selven wierdense van de Toscaners drie dagen langh bestormd / eyndlijck overwonnen / en al t'samen dood geslagen / soo dat niet een eenige van de geheele drie-honderd en ses weer te Romen quam. Sommige verhalen / dat maer alleen een eenigen jongen Fabius, nauwlyckx veerthien jaren oud / te Romen noch overigh was; van wien hier nae 't Geslaght der Fabien weer voortgeplant wierd. Doch dit heeft geenen schijn van waerhepd. Want hoe sou men 't mogelijck konnen aghten / dat drie-honderd en meer weerbare Mannen in eene Stad niet meer als een eenige onmundige Soon souden gehad hebben? Waerom dan oock deese voorgevingh van verscheydene Geschiedschrijveren billijck voor een Fabel werd gehouden / en verworpen. Men meende doemaels / dat de Burgermeester T. Menenius, die niet verr' van daer sijn Leger had neergeslagen / de Fabien wel te hulp had konnen koomen. Doch hy droegh meer sorgh / om 't Leger te bewaren; 't welck hy doch niet kon beschutten. Want 't wierd van de Toscaners aengegreepen / geslagen / van al den Tros berooft; en moest de vlught nae Romen nemen. De Vyanden volghden 't nae. Maeckten sigh meester van den Berg Janiculus voor de Stad: behielden den selven de geheele Winter in / en stroopten op de Romeynen, soo datse de Velden niet konden bebouwen; waer door in 't volgende jaer een groote dierte ontstond.

Werden alle, tot een toe, van de *Vejenters* verslagen.

Dionys. l. 9. c. 17.

Romen van de *Toscaners* genoegsaem belegerd; en in hongersnood gesteld.

De Toscaners konden oock van den Janicul-bergh, diense gesterckt hadden / niet weer afgedreven worden / voor datmen 't met haer maeckte gelijck sy 't met de Fabien gemaeckt hadden. Men dreef een Kudde Vee voor haer heenen. Hier aen vergaeptense sig / en vielen 'er op uyt; doch wierden van de Romeynen afgesneeden; soo datse niet weer te rugge konden / maer sigh na huys begeven moesten.

Door wat voor een list afgedreven.
3475.

Ontrent deese tijd ontstond te Romen weer de tweedraght wegens de Landeryen. En als men de jonge Romeynen gebood / hare Namen bekend te maecken / wildense niet gehoorsamen. Doe eenen / genoemd Volero, geroepen wierd / seyde hy: Hy was een Officier geweest; en wou men hem nu voor een gemeen Krijghsknegh doen dienen / sulcks sou hy wel laten. Doe beval d'Overste / datmen hem met Roeden sou geesselen. Doch hy sloegh de Stads-Gerigtsdienaers van sigh. Andere namen sigh sijner aen: en joegen Burgermeesteren / Righteren / en Raeds-dienaren van de Monsterplaets weg. Daer op volghde een gevaerlijcken Oploop.

Oproer te *Romen*; en waer over.
Livius l. 2. c. 55. 56.

't Gemeene Volck maeckte deesen Volero ten Gemeents-man: die 't / nae veelerley onrusten / daer toe braght / dat d'Eedele vry seer besneeden wierden in de Maght / van Overheden nae haer welgevallen te verkiesen.

ANNO MUNDI.

D'Eedele ingetoomd.

Hier nae hebben de Romeynen geduerigh Oorlogen gevoerd met hare Nabueren; d'eene Stad voor d'andere nae haer onderworpen of dienstbaer gemaeckt; doch oock somtyds schade daer by geleeden / tot op 't jaer 3488.; wanneer een seer verschrickelijcke Pest eerst onder de Beesten / daer nae oock onder de Menschen quam / en veele duysenden der selve uyt 't leven weghruckte. Allerley Beedevaerden en Processien nae de Tempelen wierden aengesteld: en vermits deese verschrickelycke Sieckte korts daer nae ophield / soo hebben de blinde Heydenen sulcks hare Afgoden en Afgods-diensten toegeschreven.

Roomsche Oorlogen.

3488.
Grouwlijcke Pest te *Romen*.

Nae dat Xerxes op de bovenverhaelde wijs / Grieckenland in de Maend October had verlaten / en sigh weer in Asia begeven / heeft synen Veld-oversten of Generael, Mardonius, 't Persiaensch Krijghsvolck door 't Landschap Thessalien in 't Winter-leger verdeeld. In den aenvangh der Lente heeft hy Alexander, Koningh in Macedonien, daer toe bewoogen / dat hy sigh liet gebruycken ten Middelaer by die van Atheenen, om haer te doen aenneemen de Vreedens-voorwaerden / van Xerxes voorgeslagen. Tot deese Onderhandelingh wierden de Spartanen oock geroepen. Doch vermits d'Atheniensen van geen Vreede of vriendschap met de Persianen wilden hooren spreecken / soo wierd dit werck den bodem ingeslagen: oock de Stad Atheenen, thien maenden nae datse door Xerxes was verovert geworden / van Mardonius weer ingenomen / en verbrand; ontrent 't eynd van de Maend Junius.

Persiaensche verrightingen in *Grieckenland*, nae 't vertreck van *Xerxes*.
3471.

Atheenen door haer verbrand.

Gewisslijck heeftmen sigh te verwonderen over den yver / en den bestendigen haet / die d'Atheniensen altijd tegens de Persianen hebben gedragen. Veel liever wildense hare Stad en Vaderland / eerst verlaten / daer nae in volle vlammen sien staen / als sigh tot eenigh Verdragh met Xerxes inlaten. Dit is / tot sijne schade / gewaer geworden eenen harer Medeburgeren / Cyrsilus. Deesen / als hy sagh / datse te swack waren / om soo een maghtige vyand genoegsame tegenstand te doen; en het nu daer op stond / datmen sigh of overgeven / of uyt de Stad ontwijcken moest / gaf d'Atheniensen (gelijck hy meende) een seer goeden en voordeelighen raed; te weeten / men sou liever met de Persianen een vergelijckingh aengaen / als 't Vaderland in blijckelijck gevaer en onvermijdlijck verderf stellen. Dit verdroot d'Atheensche Burgeren soodanigh / datse hem / die soo een schandlijcke saeck had derven aenraden / openbaerlijck met Steenen dood wierpen. Doe de Vrouwen dit hoorden / sijnse desgelijcks toegevallen / en hebben sijne Huysvrouw op deselve wijs gesteenighd. Doch deese hare volstandighepd heeft hare Stad Atheenen tot Asch en Puynhoopen gemaeckt.

Aenmerkelijke Voorbeelden, van den seer fellen haet der *Atheniensen* tegens de *Persianen*.

ANNO MUNDI.

Honderd-duysend *Persianen* van de *Griecken* dood geslagen.

Haest daer nae / en noch in even dit jaer / is voorgevallen de groote Veldslagh tusschen de Griecken en Persianen by de Stad Platee: in welcke de Veld-overste Mardonius selfs dood bleef; en met hem over de honderd-duysend sijner Persianen. Daer op hebben de Griecken de Thebaners, welcke sigh met de Persianen hadden verbonden / beoorloghd / verwoest / en soodanigh gedwongen / datse de bewerckers en aenleggers deeser Vereeniging met den gemeenen vyand moesten over-
3472. geven. Nae deese bekoomene heerlijcke Overwinningen / haelden d'Atheniensen hare Vrouwen en Kinderen uyt de Steeden / derwaerts sy deselve hadden doen vlieden. Braghtense weer t'huys. Begonden oock de Stad te herbouwen / en met een Muer t'ombangen. Doe quamen Gesanten der Spartanen, en verbooden haer dit werck / uyt den naem aller Griecken. Themistocles gaf haer goede woorden. Seyde / hy wou selfs nae Sparta trecken / om voor den Raed redenen te geven van haer' onderneemingh. Doch suckelde soo langh met de reys voort te setten / dat de Mueren al vaerdigh waren / eer hy te Sparta quam. Hier mee waren d'Atheniensen noch niet te vreeden; maer bevestighden oock hare Zeehaven / Pyræus genoemd / gelijck Themistocles haer had geraden; en slooten deselve met aengehangene Mueren bynae gantsch in de Stad.

Nepos, & Plutarch. in Themist. Justin. l. 2. c. 15.

Atheenen herbouwt.

De *Griecken* slaen de *Persianen* uyt *Cyprus*. *Thucyd. l. 1. 2. Diod. l. 11. c. 44. 45. Justin. l. 2. c. 15. Nepos in Pausan.*

In 't volgende jaer rusteden die van Sparta en Atheenen een treflijcke Vloot toe. Greepen gesamenderhand 't Eyland Cyprus aen. Sloegen de Persianen daer uyt. Wendden sigh vervolgens nae Thracien, en veroverden de Stad Byzantium. Hier was Veld-oversten de Vooghd des jongen Spartaenschen Koninghs; genoemd Pausanias. Deesen liet sigh door Xerxis Hoofdlieden daer toe omkoopen / dat hy al de gevangene Persianen los liet. Men seght / hem hoop te sijn gegeven / dat hy Xerxis Dochter ten Houwlijck / en met haer een ongeloofllijck-groote Bruydschat bekoomen sou. Door sulcke vette Beloften liet sigh deesen Man verleyden; tot soo verr' toe / dat hy voornam Grieckenland aen Xerxes in dienstbaerheyd over te leveren. Als nu dit openbaer; hy daer over aengeklaeghd / oock overtuyghd wierd / soo dat hy 't geen gedaen was niet kon loogchenen / vlood hy in den Tempel der Afgodin Minerva. Vermits men hem niet daer van daen dersde haelen / om hem te straffen / besloote be Burgeren / de Poorten des Tempels te doen toemetselen / om hem daer binnen van honger te laten sterven. Sijn eygene Moeder heeft'er den eersten Steen toe aengedragen. In sijne plaets wierd gesteld ten Admirael over de Zeevloot Aristides, bygenoemd de Reghtvaerdige; doch over 't Krijghsvolck te Land Cimon van Atheenen, die / gelijck voor deesen verhaeld is / voor sijnen overleedenen Vader Miltiades in de Gevancknis gingh / op dat desselven doode ligchaem begraven moght werden.

Pausanias Verrader sijns Vaderlands, hoe gestraft.

Gemeenlijck gaet het soo toe in alle Regeeringen / dat / wanneer men t'huys in goede rust en vreede sit / vry van alle buytenlandsche vyanden / inwendige onrusten beginnen op te staen / welcke uytvarsten tot een Burgerlijcken Oorlogh; en 't is oock 't Lot der Griecken geweest / nae datse de Persianen uyt haer Land waren quijt geraeckt. Want voor eerst hebben die van Atheenen den voortreflijcken Held Themistocles, door wiens Wijsheyd en Dapperheyd geheel Grieckenland de Persiaensche Dienstbaerheyd ontrocken; by hare Vryheyd en Eere behouden gebleven was / geloond met 't gemeene en 't Atheensche gewoonlijck gebruyck: dat is / hem beschuldighd van Verradery / en voor thien jaren uyt de Stad gebannen: jae genoegh-

De voortreflijcke *Themistocles* bekoomd voor al sijne groote diensten aen die van *Atheenen*, den *Atheenschen* gewoonen loon. *Plutarch. in Themist. Diod. l. 11. c. 55.*

ANNO MUNDI.

noeghsaem gedwongen / dat hy sigh moest begeven by den Koningh van Persien, der Griecken vyand. Daer nae / vermits 't die
3475. van Sparta seer verdroot / dat d'Atheniensen sigh meester ter Zee hadden gemaeckt / dwongh haer de nijdigheyd / datse voornaemen / haer met Oorlogh aen te vallen. Doch eenige oude Spartaensche Burgeren weerrieden dit, met vertooningh / dat de Heerschappy over de Zee hare Stad niet nut was. Daer op is doemael de Krijgh tusschen deese twee Steeden wel aghter gebleven; doch naderhand dies te stercker aengegaen; gelijck wy t'syner tijd sullen verhalen.

Themistocles van de *Persiaensche* Koning heerlijck ontfangen. *Diod. l. 11. c. 57.*

Als nu de meergedaghte Themistocles tot den Koningh Xerxes (of / gelijck andere willen / Artaxerxes) in Persien was gekoomen / wierd hy van den selven seer vriendlijck ontfangen / en in groote eere gehouden; soodanigh / dat hy hem veele Schatten van Goud en Silver; een aensienlijcke Vrouw / Knegten / Dienstmaeghden / Slaven / en drie Steeden in Kleyn-Asia tot sijn onderhoud
3480. gaf. Terwijl hy afweesigh was / had Cimon, der Atheniensen Veld-oversten / de Persianen in Caria en Lycia te Land geslagen; ook over de 20000. der hare gevangen bekoomen: veele Steeden in Asia verooverd / en een magtige Scheeps-vloot soo van Oorloghs als andere Scheepen toegerust. Als hy daer mee aen den Uytloop der Rivier Eurymedon, welcke door Pamphilien in de Zee sigh uytstort / was gekomen / had hy hier de Persiaensche Scheeps-Armade aengevallen / en een bloedigh Gevecht met deselve gehouden; twee-honderd Persiaensche en Medische Kielen doen sincken / of genoomen. Waer door dan der Persianen geluck in Kleyn-Asia den Kreeftengangh begon te gaen; d'Atheniensen daer tegens by yeder een grooten lof hadden behaeld. Dit is dien Cimon, van wien men pleegh te seggen: Hy had / door sijn' overwinningen / de Griecken weer toegebraght de Goudene Eeuw / gelijck die voor de Sondvloed was geweest. En gewisslijck oock / indien hy 't niet had gedaen / soo souden de twee maghtige Steeden / Atheenen en Sparta, malkander in 't Hayr hebben gevallen / tot verderf van geheel Grieckenland. Hy vervolghde den loop sijner Victorien; en heeft de Lacedæmoniërs, welcke seer jammerlijck verdorven waren door een Aerdbevingh (die oock de Bergh Taygetus had doen schudden en vervallen) hulp gedaen tegens d'Iloters en Messeniërs: anders ware 't veelligt met de Spartanen uyt geweest.

Helden-daden van den *Atheenschen* Oversten *Cimon*, tegens de *Persianen* en andere. *Diod. l. 11. c. 61. Plutarch. & Nepos in Cim. Thucyd. l. 1.*

Deesen dapperen Held heeft het al mee 't dolle / ondanckbare Grauw t'Atheenen niet te pas konnen maecken: maer even deselve vergeldingh wierd hem gegeven / welcke Aristides, Themistocles, en andere heerlijke Mannen was weervaren. Want hy wierd voor thien jaren langh uyt de Stad gebannen. Doch d'Atheniensen kregen'er haest berouw van: en alsse bemerckten / dat hem groot onreght was geschied / hebbense hem weer in de Stad geroepen. Op dat nu deese onrustige niet selfs t'huys / en met hare Naebueren onnodige en gevaerlijcke verschillen mogten aenvangen / rustte hy een groote Zeevloot toe. Tastte met deselve Egypten en Cyprus aen; en maeckten 't soodanigh / dat geene Persiaensche Scheepen / uyt vrees voor hem / sigh op de Zee dorfden laten sien. Doch op deesen Toght is hy gestorven / nae Atheenen gevoerd / en aldaer seer heerlijck begraven geworden.

Sijnen loon was gelijk dien van den voortreflijken *Themistocles*.

Doch werd weer ingeroepen.

Sterft.

Nu staet ons oock yets van de Siciliaensche saecken te melden. Als Gelo, Koningh van Syracusa (die soo geluckigh tegens de Carthaginensen was geweest / dat hy haer gantsche Armee, van tweemael honderd duysend Mannen had te niet gemaeckt) / vijfthien jaren langh had geregeerd / is hy gestorven; latende 't Rijck aghter aen sijnen Broeder Hiero. Deesen had noch een Broeder / Polyzelus; op wien hy een arghwaen had geworpen / dat hy 't Koninghrijck aen sigh selven soght te trecken. Sond hem derhalven met een taemlijck Krijghsheyr uyt tegens die van Croton in Italien; hoopende / dat hy van deselve sou verslagen worden. Polyzelus bemerckte deesen Aenslagh: wou derhalven 't hem opgedragene Hoofdmanschap niet aenneemen; maer vlood nae Agrigenten, tot Thero, Vorst der selve Stad. Doe maeckte Hiero sigh gereed tot den Oorlogh tegens haer beyde: doch 't quam noch tot een vreedsaem verdragh; en Polyzelus wierd met sijnen Broeder versoend. Deesen Hiero voerde in 't begin een seer rauw / wild en woest leven: doch door den omgangh met / en d'onderwijsingen van de voortreflijcke Poëten welke ter selver tijd leefden / als / Simonides, Pindarus, Bacchylides, en anderer geleerde Lieden / gewendde hy sigh tot Deughden. Heeft oock 9. jaren en 8. maenden langh met qualijck geregeert.

Siciliaensche Geschiedenissen. 3474. *Diod. Sic. l. 11. c. 48. Justin. l. 3.*

Koningh *Hiero*, een woest mensch geweest, hoe deughdsaem geworden.

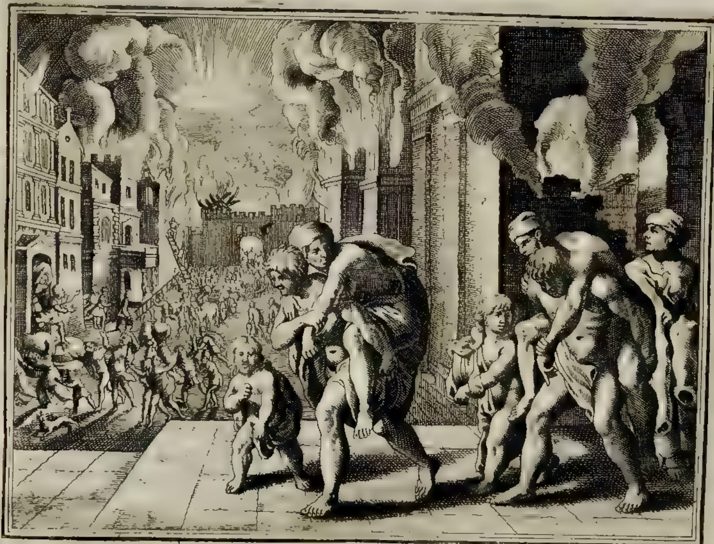
Vermits hy de Burgeren te Catana niet vertrouwde / beval hy haer t'saemen / met Vrouwen en Kinderen / uyt de Stad te trecken. Deese begaven sigh tot de Leontiners. Daer tegens riep Hiero 5000. Griecken uyt Morea, en voeghden'er even soo veel Syracusers by; soo dat 't geheele getal bestond uyt 10000. Deese gaf hy de Stad Catana in; desgelijcks d'omgeleegene Landeryen; op dat hy haer door deese weldaed tot alle getrouwe diensten aen hem verplighten moght. Als oock de Toscaners die van Cuma beoorlogden / sond Hiero de Cumaners hulp toe; met welckese hare vyanden sloegen.

Doet al de Ingeleetene uyt *Catana* vertrecken; en stelt andere in de plaets.

Onlanghs daer nae is de Catanesers een seer groot ongeluck overkoomen. Want de Bergh Æthna (welcke hedensdaeghs den naem van Montgibello draeghd) begon met een meerder geweld te branden / als oyt te vooren. Soo veel Asch / Steenen / Koolen / en meer andere Stoffen wierp hy uyt / dat niet alleen de Stad Catana in volle vlam geraeckte / maer oock Hoven / Velden / Ackeren en Wijnbergen gantsch verdorven wierden. De Catanesen weecken van daer / en braghten / soo veelse konden / in seeckerheyd 't geen haer liefst was. Onder deese hebben twee jonge Burgeren / genoemd Phi-

Catana ellendigh verbrand door de vyer-uytwerpingh van den Bergh *Æthna*.

lonomus

ANNO MUNDI.

Heerlijck voorbeeld van Kinderlijcke trouw en liefde tot haer' Ouders. *Ælianus.*

lonomus en Callias, sigh een daed onderwonden / welcke opgeteeckend is tot haren eeuwigen lof. Vermits harer beyder Ouderen swack en kraghtloos waren / soo nam d'eene de Vader / d'andere de Moeder op den rugge; en droegen haer dus / midden door Brand en Vlammen / aen een verseeckerde plaets. Eenige schrijven / dat de Vyervlammen voor haer weecken; sigh van een scheydden; haer plaets maeckten / en daer door gelijck als te kennen gaven / dat liefde en danckbaerheyd oock selfs by dit alderwreedste Element ontfarmingh / erkentnis / lof / en dienst-vaerdigheyd vind. De meergedaghte Koningh Hiero is gestorven te Catana, en aldaer begraven geworden. Sijnen Soon Thrasybu-

3482. lus is hem gevolghd; doch heeft niet langer als een jaer 't Koninghrijck Syracusa beheerscht. Want vermits hy seer hooghmoedigh en tyrannisch regeerde / wierd hy uyt 't Rijck verdreven: en doe heeft de seer maghtige Stad Syracusa hare voorige Vryheyd weer bekoomen: welckese oock tsestigh jaren lang heeft behouden tot op Dionysius.

Geweldige Steen uyt den Hemel gevallen.

Ter deeser tijd is by de Stad Ægos-potamos, in Hellespontus, een Steen van den Hemel gevallen / soo groot als twee Molensteenen / van een seer swaer gewight: 't welk niet sonder reden voor een groot wonder wierd geaght.

Geleerde Mannen onder de *Heydenen.*

Behalven d'alreeds gemelde Poëten en geleerde Lieden / Simonides, Pindarus, en Bacchylides, waer van hier boven onder Hiero, Koningh in Sicilien, gewagh is gemaeckt / hebben oock in Grieckenland geleeft Heraclitus (een treflijck Philosooph; dien de Koning Darius door Brieven noodighde / tot hem in Persien te komen): Æschylus, de Tragedienschrijver: Archelaus, een Natuerkundige: Anaxagoras, Empedocles, Democritus; en korts hier nae / als Artaxerxes regeerde / d'alderberoemdste Artz / die oyt op den Aerdbodem geweest was / Hippocrates Cous: wiens Schriften noch op den hedigen dagh van de Geneesmeesters in een hooge waerde werden gehouden.

ANNO MUNDI.

Joodsche saecken.

By de Joden, welcke uyt Babylonien weer t'huys waren gekoomen / hebben gebloeyd Zerubbabel, en Josua de Hooge-priester: alhoewelse / geduerende deese gantsche tijd / met den Bouw der Stad en des Tempels hebben moeten stil staen. Dat eenige de Prophetien der Propheeten Haggai en Zachariæ in deese tijd willen betrecken / is buyten twijffel een dwaelingh; vermitsse Darius Histaspes voor Darius Nothus nemen; welke doch langh hier nae geregeert heeft. En daer de H. Schrift gewagh maeckt van Artaxerxes, verstaense den eersten Artaxerxes, bygenoemd Longimanus, of met de lange hand; daer in tegendeel moet genoomen werden Artaxerxes Mnemon, of de tweede; gelijck d'uytreeckeningh der jaren genoegsaem te kennen geeft / en t'sijner tijd sal werden getoond. Wy keeren ons nu weer tot de Persiaensche Geschiedenissen.

Misslagh van sommige.

Persiaensche Geschiedenissen. *Diod. Sic. l. 69. Justin. l. 3. c. 1.*

Als Xerxes, de Soon van Darius Histaspes, in orde de vierde Monarch in Persien, 21. jaren langh had geregeerd / wierd hy op de volgende wijs om 't leven gebraght. Vermits 't geluck in Grieckenland en in Kleyn-Asien hem gantschlijck den rugg' had gekeerd / quam hy oock t'huys en by de sijne in veraghtingh. Aen sijn Hof was een gebooren Hyrcaniër, genoemd Artabanus; die Xerxes ten Hoofdman over sijne Lijfwaght had gemaeckt. Deese nam voor / sijnen Heer te dooden / en de Koninghlijcke Maght aen hem selfs te brengen. Om nu dit in 't werck te konnen stellen / handelde hy met Mithridates, eenen der Kamerlingen / dien de Koningh sijn lijf en leven toevertrouwde. Deesen liet hem in de Koninghlijcke Kamer koomen. Flucks trock Artabanus sijnen Sabel

Xerxes verraderlijck vermoord van sijnen Hoofdman der Trauwanten, *Artabanus.*

uyt /

ANNO MUNDI.

uyt / en sloegh'er Xerxes soodanigh mee / dat hy terstond stierf. In deese moorddadige hitsigheyd gingh hy snellijck heenen / om ook des Koninghs Kinderen om 't leven te brengen. Xerxes nu had drie Soonen / Darius, Artaxerxes, en Hystaspes. D'eerste twee waren aen 't Koninghlijck Hof: de derde bestierde de Landvooghdy der Bactrianen. Artabanus begaf sigh spoedigh nae Artaxerxes, seggende / dat sijnen oudsten Broeder Darius, door begeerte om te heerschen / sijnen Vader had vermoord; en dat hy buyten twijffel hem oock nae 't leven stond. Waerschouwde hem derhalven / op sijn beste te dencken / op dat hy niet moght vallen in de handen des Vadermoorders. Beloofde daer-en-boven / dat hy hem / om deese onmenschlijcke daed te wreecken / eenige sijner onder hem staende Trauwanten sou toevoegen.

Die door een ander schelmstuck Darius, oudste Soon van Xerxes,

Artaxerxes geloofde deesen Booswight al te light / al te haest. Nam d'aengeboodene Krijghskneghten tot sigh / en liet sijnen Broeder Darius, die van dit alles niet 't alderminste wist / ellendigh vermoorden. Doe dit geschied was / meende de Verrader gewonnen spel te hebben. Riep sijne Soonen tot sigh / en seyde tot haer: 't Was nu de tijd / om 't Koninghrijck aen te vallen. De jonge Koningh Artaxerxes quam ondertusschen tot dit haer Gesprek. Flucks hieuw Artabanus op hem toe: gaf hem oock een wonde / doch niet doodlijck. Artaxerxes verweerdde sigh Ridderlijck / en stack Artabanus dood. Van andere werd deese Geschiedenis aldus verhaeld. Als Darius, d'oudste Soon van Xerxes, met geweld aengegreepen / en voor Artaxerxes gebraght was / verontschuldighde hy sigh met een jammerlijck beklagh van de hem toegemeetene Vadermoord. Doch dit mogt hem niet helpen / maer hy wierd stracks ter neer gehouwen. Artabanus nu had seven Soonen / al t'samen van een Manlijcken ouderdom: welke hy vermaende / datse gesamenderhand op Artaxerxes souden aenvallen / en hem dood slaen. Deesen / die sigh nu de Regeeringh ten deelen aengenoomen had / en yets van deese verradery te weeten gekomen was / gaf 's anderen daeghs bevel / dat eenige Regimenten Soldaten by een souden vergaderen; even als of hy een Monstering had willen aenstellen. Artabanus bevond sigh by dit Volck / met een Pantzier wel voorsien / en voorts op 't beste gewapend. De jonge Koningh had oock een Pantzier aengedaen; 't welck hem wat te kort was; derhalven versoght hy aen Artabanus een ruylingh van 't een tegens 't ander. Terwijl nu deesen sijn Pantzier afleyde / stack Artaxerxes hem in 't ontblootte ligchaem / soo dat hy dood ter neer viel. Terstond wierden Artabani Soonen / op bevel van Artaxerxes, oock ter neer gestooten; en deeser wijs gewroocken de Moorddaed aen Koningh Xerxes en sijnen oudsten Soon Darius. Evenwel is dit niet soo stracks nae deeser beyder dood / maer eerst seven maenden daer nae voorgevallen. Want soo langh heeft de Moordenaer Artabanus met Artaxerxes, en veel meer als de jonge Koningh / over 't Rijck geregeerd.

door desselven Broeder Artaxerxes, als Vadermoordenaer, doet ombrengen.
Justin. l. 3. & 10. Herod. l. 7. Plutarch. in Artax.

Sijne, en sijner seven Soonen straf.

ANNO MUNDI.

Als nu deese Vorst sulck een groot gevaer ontgaen was / en sigh in den Koninghlijcken Stoel bevestighd bevond / deed hy straffen al de geene / die tot sijns Vaders vermoordingh geholpen / of eenige kennis van dit verraed gehad hadden: insonderheyd liet hy den Kamerlingh op 't grouwlijckste martelen. Stelde voorts beeter orde op de saecken des Koninghrijcks: schafte de verdaghte Amptlieden af / en stelde andere in der selver plaets. Bevlijtighde sigh alle billijckheyd; en quam binnen een korte tijd in seer groot Aensien by de Persianen. Maer als d'Egyptenaren hadden vernoomen de dood van Xerxes, nevens de verwarringh aen 't Koninghlijck Hof; en voor haer selven de Persiaensche Heerschappy moede waren / soo namense voor / dit vreemde Jock van haren Hals af te schudden. Vielen derhalven opentlijck van Artaxerxes af: Braghten een Krijghsheyr by een: stieten een deel der Persiaensche Amptlieden wegh: sloegen een ander gedeelte dood / en verkooren eenen geboornen Egyptenaer haer ten Koningh / genoemd Inarus, de Soon Psammetychi. Vermits nu deesen lightlijck reeckeningh kon maecken / dat Artaxerxes dien Afval niet ongewroocken sou laten / soo riep hy d'Atheniensen te hulp; welcke hem oock met een aensienlijcke Scheepsvloot bysprongen / waer in over de 300. Kielen wierden geteld.

Artaxerxes de vijfde Persiaensche Monarch. 3487.

Egypten valt van de Persianen af.
Diod. l. 11. Thucyd. l. 1. Ctesias Cnid. l. 17.

Tegens deese beyde Volckeren / Egyptenaren en Atheniensen, sond Artaxerxes sijnen Veldoversten Achæmenides met een Heyr van 300000. Mannen in Egypten. Daer viel een harde Strijd voor; in welcke de Persianen ter neer geleght wierden / en Achæmenides selfs verslagen bleef. Artaxerxes, over sulck een geweldige Neerlaegh verschrickt / sond Gesanten met seer rijcke Geschencken aen de Spartanen, om haer daer door te beweegen / datse d'Atheniensen met Oorlogh souden op 't lijf vallen. Doch wijl hy doemaels sijn ooghmerck niet kon bereycken / soo moest hy selfs een ander en nieuw Heyr oprighten. Terwijl hy nu vol bekommeringh was / bliesen eenige hem in / dat de Persiaensche Magt een seer groote afbreuck sou konnen lijden / indien de Joden, welcke nu met haren Bouw al vry gevoorderd waren / sigh met hare Nabueren d'Egyptenaren vereenighden. Braghten 't oock daer toe / dat d'opbouwingh des Tempels en der Stad Jerusalem op nieuws door Koninghlijck Verbod wierd verhinderd. Hier heenen behoord 't vierde Hoofdstuck van 't Boeck Ezra. Want dien Artasastha, van wien daer gewagh werd gemaeckt / was even deesen Artaxerxes Longimanus, of met de lange hand; welcken bynaem hem wierd toegevoeghd / om dat sijne reghterhand wat langer was als de lincker. Dus is de weer-oprightingh der Stad Jerusalem, tot seer groote droefheyd der Joden, gestaeckt gebleven tot in 't jaer der Weereld 3565.; 't welck is 't 20. des Rijcks Artaxerxes, bygenoemd Mnemon. Want als in de Maend December eenige van Jerusalem te Susan quamen / vraegh-

Artaxerxes Heyr van 300000. Mannen in Egypten ellendigh geslagen.

Werd opgehitst tegens de Joden te Jerusalem.

Ezra IV.

Waerom genoemd Longimanus, of met de lange hand.

Joodsche Geschie-

ANNO MUNDI.

deniſſen. Nehem. I. II. en V. Joſeph. lib. 11. c. 5. Nehem. VIII. IX. X. Ezra X.

vraeghde Nehemias, een Levit, en Schencker des Koninghs / haer / hoe 't met den bouw der Stad / en den ſtand der Joodſche Politie gelegen; hoe veel daer in gevoorderd was? Als hy nu hoorde / dat alles bleef leggen / vaſte / en bad hy tot God. Verkreegh oock in de derde maend hier nae van de Koningh verlof / en bevel aen de nabuerige Volkeren / welcke de Joden tot noch toe alle verhindering hadden toegevoeghd / dat de vervallene Mueren en Poorten der Stad weer opgebouwd ſouden werden. Deeſen Nehemias heeft het daer toe gebraght / dat de Ringmuer en Hoofd-poort in een korte tijd waren opgerigt / alhoewel onder veel wederwaerdigheyd. In de ſevende maend wierd 't Feeſt der Loof-hutten met ſeer groote blijdſchap en heerlijckheyd gevierd; ſoo dat een diergelijck tſederd de tijden van Joſua nauwlijcks geſien was. Ezra de Schriftgeleerde / nu ſeer oud geworden / las 't volck de Wet Gods voor / en verklaerde deſelve. Op den vieren-twintighſten dagh der gedaghte ſevende maend wierd een openbare Boet en Beede-dagh gehouden. 't Volck vaſtte / met Sacken aengedaen / bekennende hare Sonden / en de vreemde Wijven van haer affonderende. Als nu de Leviten haer vertrooſt / en tot ware Godſaligheyd vermaend hadden / wierd 't Verbond met God vernieuwd; en 't Joodſche Volck verplightte ſigh op nieuws tot gehoorſaemheyd aen God. Oock wierd den Inhoud deeſes Nieuwen Verbonds beſchreven; door de Prieſteren / Leviten, Sangers / en voornaemſte des Volcks onderteeckend en verzeegeld. De gedaghte Nehemias heeft ſigh daer-en-boven ſeer bemoeyd / om de Huyſen der Burgeren in deeſe Stad op te righten / en de Gemeente veel goeds gedaen / geduerende de twaelf jaren / welcke hy te Jeruſalem bleef. Nae dien tijd / te weeten / in 't 32. jaer des Koninghs Artaxerxis Mnemonis, is hy weer nae Perſien getrocken; den Koningh ſeer lief en waerd geweeſt / en van hem weer geſet geworden in ſijne voorige Staet en Waerdigheyd; gelijck wy hier nae ſullen hooren. Ondertuſſchen laten wy de Joden hare Stad Jeruſalem bouwen / om ons weer nae de Romeynen te wenden.

Groote dienſten van de Vorſt *Nehemias*, aen de *Joden* beweſen, en bouwingh der Stad *Jeruſalem*.

ANNO MUNDI.

Nae 't ophouden van de grouwlijcke Peſt te Romen, van welcke geſprooken is hier boven op 't jaer 3488.; en waer door veele Raedsheeren / beyde de Burgermeeſteren / en een ontelbare meenighte des volcks waren wegh geruckt / de Stad van Inwooners geweldigh was ontbloot / hebben de nabuerige Volckeren / Volſci en Æqui, deeſe quade ſtaet der Romeynen waergenoomen. Sy vielen in haer Land / en gingen daer met Vyer en Swaerd ellendigh te werck. Beyde de Burgermeeſteren trocken tegens haer uyt. Veturius heeft de Volſci in drie opentlijcke Veldſlagen ter neer geleght; oock haer Leger en Wagenburght verooverd. Lucretius, d'andere Burgermeeſter / handelde met liſtigheyd tegens d'Æqui, en verſloegh eenige duyſenden der hare / met kleyn verlies der ſijne; bequam oock van haer een ſeer grooten Buyt. Waerom hem van den gantſchen Raed d'eere wierd vergund / dat hy met volle Zeegeprael ſeer heerlijck in de Stad trock; daer-en-boven de twiſt / die ſigh al weer tuſſchen den Raed en de Gemeents-mannen had verheven / door ſijne tegenwoordigheyd en Aenſien ſtilde. Sijnen Amptgenoot Viturius, wijl hy in de Veldſlagen tegens de vyanden oock veel volck had verlooren / wierd de Triumph wel niet toegelaten; doch hem daer tegens vergund een ander ſlagh van Zeeghpralende Intoght in de Stad / Ovatio genoemd; by welcke hy niet op een Wagen ſat / maer te voet nae 't Capitool gingh.

Roomſche Geſchiedeniſſen. *Livius l. 3 c. 8.*

De *Volſci* en *Æqui* geſlagen. 3490.

Byſonder ſlagh van *Triumph*, den Burgermeeſter *Veturius* vergund.

Ontrent deeſe tijd hebben ſigh veele Teeckenen en wonderbare ſeldſaemheden te Ro-

Teeckenen te *Romen*.

men

ANNO MUNDI.

men vertoond; als/ ongewoone Blixemen en
Donder-Onweeren; nevens een Aerdbeving.
Oock vielen in een Regen stuckjens vleesch
uyt de Wolcken neer. Een gedeelte der sel-
ve wierd door de Ravens en andere Roof-vo-
gelen verslonden: 't overige bleef langh/
sonder te verbuylen/ op d'aerde leggen.

...nen. Liv l.3. ...10.

Onrust tusschen den Raed en de Burgery. *Cincinnatus* gebannen. *Liv l.3.c. 11.12.13.*

't Verschil en den onwil tusschen de Roomsche
Raed en Burgery won noch geen eynd nee-
men/ maer wierd hoe langer hoe heviger.
Vermits Cæso Quintius Cincinnatus, alhoe-
wel noch een Jongelingh/ sigh boven alle
andere seer hevigh stelde tegens d'onbillijcke
handelingen en begeerten der Gemeents-
mannen/ soo wierd hy voor 't Volck aenge-
klaeghd/ met valsche beschuldigingen belast/
en uyt de Stad gebannen. Sijnen Vader
had sigh voor hem ten Borgh ingesteld.
Wijl nu 't Vonnis tegens den jongen Cin-
cinnatus wierd uytgesprocken/ soo heeft-
men den ouden een groote som gelds afge-
eyscht. Om deselve te moogen betalen/
moest hy verkoopen alles wat hy te Romen
had; over de Tybervloed trecken/ en sigh
onthouden in een Dorpje.

Oproer der Lijf-eygene te *Romen*;

Doe nu d'oneenigheyd te Romen tusschen
d'Edelen en Burgeren op 't aldergrootste
was/ begon Appius Herdonius, een Saby-
ner, een nieuwen oproer. Hy beloofde alle
Lijfeygene hare Vryheyd/ indiense tegens
hare Heeren rebelleerden/ en sigh tot hem
voeghden. Braght oock over de vier-duy-
send der selve by een/ en nam met hare hulp
't Capitool, of Slot/ te Romen in. De Ge-
meents-mannen en 't Grauw trocken sig dit
3491. gantschlijck niet aen; maer vielen den Raed
geduerigh lastigh/ datse in hare begeerte
souden bewilligen. De Toscaners sonden

welcke 't *Capitool* innemen.

hulp nae Romen, van welcke de Burgermee-
steren sigh bedienden; en voorts by een brag-
ten alles watse konden/ om de Slaven in 't
Capitolium aen te tasten. Aen beyde de sij-
den wierd seer hevigh gevoghten; en alhoe-
wel eyndlijck de Lijf-eygene wierden ge-
dempt/ soo hadden echter de Romeynen sigh
over deese Zeege niet seer te verheugen; wijl
hareer veele/ en daer onder de Burgermeester
Valerius selfs/ gesneuveld waren. Behal-
ven noch de spijt/ dat deese schade haer door
snoode Slaven was aengedaen.

D'*Æqui* al weer tegens de *Romeynen*, doch tot een toe verslagen.

De Volckeren rondom Romen konden ook
niet rusten. Want d'Æqui greepen de Stad
Tusculum aen/ welcke niet verre van Romen
lagh; veroverden deselve/ en daer-en-boven
oock 't Slot. Maer vermits de Toscaners
der Romeynen goede Vrienden en Bondge-
nooten waren/ soo quam de Burgermeester
Fabius haer met een Heyr te hulp. Kon even-
wel in eenige maenden niets verrighten; tot
dat d'Æqui eyndlijck gedwongen wierden/ de
Stad/ nevens 't Slot/ te verlaten; in mee-
ningh/ van sigh heymlijck daer van daen
wegh te maecken. Doch Fabius joegh haer
nae/ en sloegh haer gesamentlijck soodanig/
dat'er niet een eenige afquam.

De *Volscers* t'*Antium* verwonnen, en voor Slaven verkoght.

Ondertusschen maeckten 't de Volscers in
de Stad Antium oock geduerigh vry grof.
Jae hielden sigh niet gerust/ voor dat L.
Cornelius haer sloegh; de Stad veroverde;
de Belhamels door de Bijl deed sterven/ en
d'overige voor Lijf-eygene Slaven opent-
lijck op de Marckt verkoght. Dus hebben
beyde de Burgermeesteren te Romen vijf-
thien dagen nae den anderen getriumpheert.
Dit alles onaengesien hebben de Volsci sigh
op nieuws opgemaeckt; haer met de Saby-
nen verbonden/ en gesamenderhand den
Oorlogh tegens de Romeynen aengevangen.

D'andere *Volsci* spannen met de *Sabynen* aen, en slaen de *Romeynen*.

Tegens deese Volckeren sijn de Burger-
meesteren/ yeder bysonder met een Heyr/
uytgetrocken. Nautius maeckte sigh aen de
Sabynen: had tegens deselve goed geluck/ en
verwoestede haer Land wijd en breed. Hier
tegens is 't Minutius, die op de Volscers aen-

ANNO MUNDI.

gingh / soo schandlijck misluckt / dat hy van de vyanden geslagen; in sijn Leger en Wagenburght omringhd wierd.

L. Quintius Cincinnatus van de Ploegh afgehaeld,

In deesen grooten nood wierd geraedsaem gevonden / in aller haest eenen Dictator, of Opper-Generael, aen wien alle Gesagh en Maght stond / te verkiesen / bequaem om de vyanden te weerstaen / en verder onheyl te verhoeden. Alsmen sigh nu langh bedaght had / viel de keur eyndlijck op L. Quintius Cincinnatus, die sigh voor twee jaren van 't Burgermeesterschap afgedaen / en op sijn Boeren Hofsteede begeven had / daer hy een eensaem leven voerdde. Doe de Gesanten en Raedsboden tot hem quamen / om hem deese Eer aen te kondigen / vondense hem op 't veld aghter d'Ossen gaen / en de Ploegh bestieren. D'afgesondene groetten hem; en maeckten hem vervolgens bekend / datse / van wegen den Raed en de gemeene Stad / een boodschap aen hem hadden; derhalven betaemlijck was / dat hy deselve met eerbiedigheyd aenhoorde. *(Sie de Fig. op de vorige sijde).*

En *Dictator* of Opper *Generael* gemaeckt. *Flor. l. 1. c. 11. Eutrop. l. 1.*

Quintius Cincinnatus verwonderde sigh / en verschrickte te gelijck. Vraeghde / of het te Romen noch wel stond. Deed ondertusschen door sijne Huysvrouw Racilia hem sijnen Mantel uyt de Hut brengen. Hingh deselve om sijn lighaem; wischte 't sweet en 't stof van sijn aengesigt af: en stond dus voor de Gesanten / om haren last te verneemen. Doe groettedense hem met een seer groote eerbiedigheyd; noemden hem Dictator: wenschten hem geluck met deese Hooge Eerestaet: voerden hem met haer nae de Stad; en daer wierd hy in sijn Dictatorschap bevestighd.

Sijn geluk tegens de vyanden; welcke hy dempt.

Hier op trock Quintius Cincinnatus met een maghtigh Heyr uyt tegens de vyanden / welke den Burgermeester Minutius hadden belegerd. Omcingelde haer 's naghts met Schanssen en Loopgraven / soo dat niemand ontkoomen kon; en beanghstigde haer soodanigh / datse met hem in verdragh treeden; en sonder haer Geweer met witte Stokjens aftreeken moesten.

Livius l. 3. c. 28, 29.

Maer noch eerst deed hy haer deesen hoon / datse al t'samen moesten doorkruppen onder een Jock / gevormd als een Galgh. Alles wat in haer Leger gevonden wierd / nam Quintius nae sigh / en verdeelden 't onder sijn Krijghsvolck. D'Overste en Bevelhebberen der vyanden voerde hy gevanckelijck met sigh nae Romen; in welcke Stad hy triumphcerend in trock. Minutius, dien hy van de Belegeringh had verlost / settede hy af van 't Burgermeesterschap: en als hy dit alles binnen seschien dagen tyds had verright / maeckte hy in Minutii placts Q. Fabius Fibutanus Burgermeester. Leyde doe 't Dictatorschap vrywilligh neer / als hy een onsterflijcken naem en eeuwigen lof by 't Roomsche Volck had behaeld.

Leght daer op sijn *Dictatorschap* af.

De twist tusschen de Raed en Burgery te *Romen* duerd noch al.

Ondertusschen hielden de Burgerlijcke oneenigheden gedurigh aen; en de Gemeentsmannen lieten den Raed geen rust / voor datse 't ten laetsten daer toe braghten / dat haer getal vermeerderd / en / ten besten der gemeene Burgery / thien Gemeents-voorstanders verkooren wierden. Hier mee warense noch niet vergenoeghd; maer begeerden daerenboven / dat in hare maght sou staen / den Raed te doen vergaderen wanneerse wilden. Vermits haer dit niet toegestaen wierd / hebbense den Raed afgedwongen / dat de Bergh Aventinus, welcke binnen de Ringh-muer lagh / aen 't gemeene Volck wierd gegeven / om te bewoonen. Waer op men dit en 't volgende jaer meest met Bouwen heeft doorgebraght.

ANNO MUNDI. 3491. *Dionys. l. 10. c. 30. Diod. l. 11. Liv. l. 3. c. 30.*

Vreeslijkheyd der Pest te *Romen*, en echter blijft de twist. 3498.

Alhoewel nu onderwijl de nabuerige Volckeren de Romeynen onophoudlijck werck verschaften / door haer te beoorlogen; schoon oock in 't jaer der Weereld 3498. de Pest soo verschricklijck te Romen woedde / datmen reeckeningh maeckte / 't halve deel der Burgeren gestorven te sijn; sulcks datmen de meenighte der Lijcken noch verbranden noch begraven kon / maer in den Tyber geworpen wierden; waer door / 't Water dus besmet sijnde / deese Sieckte noch veel vernielender toenam; soo heeft echter de Tweedraght in de Stad niet afgenoomen / noch opgehouden / voor in 't jaer der Weereld 3500. / of nae de bouwingh van Romen 303. / wanneer de Thien-mannen op de baen quamen / en de stand der Regeeringh wierd veranderd / gelijck wy hier nae t'sijner plaets sullen hooren. 3500.

Griecksche Geschiedenissen. *Thucyd. l. 1. Diod. l. 11. Just. l. 3.* 3459.

Voor en ontrent deese tijd was onder de Griecken, welcke sigh van 't Persiaensch gevaer ontslagen bevonden / even soo groote / jae noch veel vreeslijcker oneenigheyd. Want de Spartanen hadden hare Nabueren / die van Messena, nu een lange tijd beoorloghd. De Messeniërs hadden sigh wel dapper verweerd / en hare vyanden werck genoegh gegeeven; doch geraeckten'er eyndlijck onder / als de swackste sijnde; en wierden gantschlijck verdreven uyt 't Landschap Peloponnesus, tegenwoordigh Morea genoemd. Die van Atheenen namen haer meededogend aen / en gaven haer de Stad Naupactus te bewoonen: welkese oock 57. jaren langh besaten: doch doe door de Spartanen weer verdreven wierden. Vlooden derhalven over Zee nae Messena in Sicilien. Soo hebben oock die van Syracusa de vreemde Griecken, welcke tot noch toe in groote meenighten by haer in gekroopen waren / uyt hare Stad verjaeghd: dies moestense hier en gintsch by de Nabueren om herbergingh bidden. Hier tegens wierden d'uytgeweeckene Sicilianen weer t'huys geroepen.

D'*Atheniensen* vallen aen op die van *Corinthen* en van 't Eyland *Ægina*, d'een en d'ander bedwingende. 3491.

Die van Atheenen hielden sigh oock niet gerust / maer greepen de Corinthiërs en hare Bondgenooten met Oorlogh aen; behielden oock d'overhand. Wendden sigh doe na Peloponnesus. Hadden daer oock goed geluck; maer wierden ter dier oorsaeck hooghmoedigh. Vermitsse een ouden haet hadden tegens 't Eyland Ægina, soo wildense oock 't selve koomen besoecken. Deeden tegens d'Inwooners een Zeeslagh / en veroverden van deselve ontrent tseventigh Galeyen. Die van Ægina konden door hare Nabueren niet geholpen werden. Derhalven sy / alsse desen Oorlogh negen maenden langh met groote beswaernis hadden uytgestaen / sigh ten laetsten aen d'Atheniensen overgaven: waer

by

ANNO MUNDI.

by haer opgeleght wierd/ datse aen die van Atheenen haer' overige Scheepen leveren/ en voortaen den aengestelden Tribuit betalen souden; gelijck oock geschied is.

Over al alarm in Griecken.

Die van Corinthen stonden in Oorlog met de Megarensers; welcke d'Atheniensen te hulp quamen. Dus wierden de Corinthiërs andermael geslagen.

Aenvangh des Oorloghs tusschen de twee magtige Steeden in Griekenland, Atheenen en Sparta.

Anderweegen in Grieckenland waren oock Krijghs-onrusten genoegh. De Spartanen en Atheniensen namen sigh de twistende parthyen aen/ op dat het doch niet tot een Verdragh moght koomen. Insonderheyd de Thebaners, welcke tot noch toe de Persianen onderdanigh geweest waren/ gaven sigh over aen die van Sparta; welcke een Besettingh daer binnen leyden/ en de Stad ver-
3494. sterckten. Die van Atheenen seyden/ dat sulcks tot haer naedeel geschiedde. Grepen daer op de Spartanen by de Stad Theben aen. Behielden d'overhand in twee Veldslagen. Maeckten haer eenige Steeden onderworpen. Plonderden 't Landschap Thessalien, en trocken met een ongeloofslijck-grooten Buyt weer nae huys. Dit is dus geweest den aenvangh des Oorloghs tusschen de twee maghtige Steeden in Grieckenland, Sparta en Atheenen.

D'Atheniensen hebben in 't begin geluck.

D'Atheniensen hadden in 't begin vry goed geluck. Veroverden 't Eyland Cephalonia. Sonden haren Veld-oversten Pericles na Morea; die daer seer groote schade deed/ en 't
3495. Landschap Acarnania sigh onderwierp: oock de Griecken in Peloponnesus dwongh/ met d'Atheniensen een Verbond te moeten aengaen. Hier tegens verbonden de Spartanen sigh met d'Argiveren voor den tyd van dertigh jaren.

3498. D'Atheniensischen Oversten Cimon tastte oock 't Eyland Cyprus aen; Won de Stad Salamina: en deeser wijs duerde den gelucktigen voortgangh der Atheniensen tot in 't jaer
3500. der Weereld 3500.; wanneer 't Geluck haer den neck begon toe te keeren/ gelijck wy hier nae sullen verhalen.

Persiaensche Geschiedenissen. Diod. l. 11. cap. 77. Thucyd. l. 1. Ctesias Cnid. l. 17.

Nu moeten wy ons weer wenden tot de Monarchen in Persien. Vermits d'Egyptenaren, gelijck hier boven gehoord is/ van Artaxerxes waren afgevallen; sigh een eygene Koningh verkooren/ en van d'Atheniensen hulp bekoomen hadden: Wijl oock Artaxerxes de Spartanen door sijne Gesanten niet kon beweegen/ datse hem toevielen/ om die
3489. van Atheenen te beoorlogen/ soo sond hy twee sijner Krijghs-oversten/ Artabazus en Megabyzus, met een nieuw Heyr in de Landschappen der Tyriërs en Sydoniërs; welcke/ met hulp van die uyt 't Eyland Cyprus, driehonderd nieuwe Galeyen moesten toerusten. Daer-en-boven oeffenden d'Oversten daeghlijcks hare Soldaten in Scheeps-stryden; om bequaem te werden tot tegenstand der Atheniensen in Egypten. Doe deese Maght in dit Gewest was gekoomen/ belegerden die van Atheenen en d'Egyptenaren te gelijck de Stad Memphis aen de Rivier de Nyl; houdende hare Scheepen by een Eyland/ niet verr' van 't vaste Land/ daer de Vloed op 't enghste was. De Persianen trocken over Land derwaerts/ en groeven deesen Arm der Nyl af/ soo dat de Scheepen der Atheniensen droogh op de grond stonden/ en haer geen nut meer konden doen. Maer op dat deselve naderhand de vyanden niet ten deel mogten werden/ soo verbranddense die selfs/ en maeckten sigh gereed/ om met de Persianen een Slagh te wagen. Doch deese wilden'er niet aen: maer Artabazus trof met haer een Verdragh/ datse een seeckere Aftoght souden hebben/ en door Africa nae Cyrenen; vervolgens oock gantschlijck nae Atheenen trecken moghten. Dus heeft de Belegeringh van Memphis een eynd genoomen: en Egypten is weer geraeckt onder der Persianen dwangh. De nieuwlijcks-opgeworpene Koningh Inarus wierd aen de Persianen verraden; en van haer aen een Kruys genageld.

Egypten van de Persianen weer bedwongen, en onder haer gebraght.

De nieuwe Koningh Inarus gekruycigd.

Dood van Artaxerxes Longimanus.

Verders vinden wy by de Geschiedschrijvers niet sonderlinghs meer van de verrightingen des Koninghs Artaxerxis Longimani, dan dat hy in den bovengedagten inlandschen Oorlogh in Grieckenland van de Spartanen wierd te hulp geroepen tegens d'Atheniensen; doch te vergeefs. Hy is in Persien gestorven/ in 't jaer der Weereld 3525. als hy 40. jaren 3525.
langh had geregeerd: doe te Romen C. Servilius Hala en Papyrius Mugilanus Burgermeeren waren: Stratocles t'Atheenen 't Regiment voerde; te Sparta Agis, de Soon Archidami, en in Macedonien Archelaus, Soon van Perdiccas, Koningh was.

Italiaensche Geschiedenissen. Diod. Sic. l. 12. Solin. l. 4.

In 't gedeelte van Italien, tegenwoordigh 't Koninghrijck Napels genoemd/ was de Stad Sybaris, nu 58. jaren geleeden/ door de nabuerige Crotenesers tot de grond toe verwoest geworden/ gelijck hier boven t'sijner plaets verhaeld is. Nu begonden de Na- 3497.
komelingen der Sybariten deselve weer te be- 3502.
woonen; doch wierden nae vyf jaren door die *Sybariten.*
van Croton weer verdreven. Doe riepense nieuwe Inwooners uyt Grieckenland tot sig: welcke met de nabuerige Italianen in Abruzzo t'samen spanden; en dus wierden de Sybariten tegens alle reght van haer' eygene Gasten en Nabueren al t'samen dood geslagen/ en t'eenemael verdelghd; in 't jaer nae de 3506.
Scheppingh 3506.

Charondas, onvoordagtelijck eene sijner Wetten overtreeden hebbende.

Niet verr' van de verwoestte Stad Sybaris lagh een andere goede Koopstad/ Thurium genoemd. In deselve was een voornaem Man/ Charondas; die sijne Burgeren ontrent deese tijd allerley goede Wetten en Ordonnantien voorschreef. Onder deselve verbood hy/ dat niemand met sijnen Deegen of Sijdgeweer op 't Raedhuys sou komen. Die sulcks deed/ sou sonder uytstel moeten sterven. 't Gebeurde/ dat hy Landwaerts in was geweest; en doe hy t'huys quam/ wierd hy in aller haest tot den Raed geroepen/ die doemaels vergaderd was. Sonder aghterdencken gingh hy met den Raedsboode voort; en nam/ op 't Raedhuys gekoomen sijnde/ sijne hem behoorende plaets in. Eenen/ die nevens hem sat/ maeckte hem indaghtigh/ dat hy sijnen Deegen aen sijne sijde had. Of

ANNO MUNDI.

nu wel Charondas sigh had konnen verontschuldigen / met te seggen / dat sulcks niet opsetlijck / maer door vergeetenheyd en haest was geschied / in een sonderlingh geval; soo wou hy echter sigh hier mee niet behelpen. En op dat niemand hier uyt oorsaeck moght neemen / om de Stads-Wetten / welcke hy selfs had gemaeckt / te veraghten / soo trock hy sijn Rappier uyt / en doorstack sigh selfs / in den vollen Raed sittende; seggende: Hy wou sijne Wet door deese daed en sijne dood bekraghtigen.

doorsteeckt sigh in den vollen Raed, om deselve te bekraghtigen.

Gewisslijck / sulcke Voorbeelden / gelijck oock dat van Zaleucus, waer van wy gesprooken hebben in 't eerste Boeck deeses Wercks / behoorden de geene / die 't Gebied over andere voeren / sigh wel voor oogen te stellen; in aenmerckingh dat de Wetten niet alleen de lage / maer oock selfs de hooge Stands-persoonen verbinden tot gehoorsaemheyd. Hier geld niet 't geen Julia, d'ontughtige en eergierige Stiefmoeder Bassiani Caracallæ, tot hem seyde: Weet gy niet / dat gy Keyser sijt / die maght hebt / andere Wetten te geven / maer selfs geen Wet onderworpen bent? Van een geheel andere en veel beeter meeningh was de vroome Keyser Trajanus; die / als hy sijnen Aerts-Maerschalck 't Swaerd overleverde / tot hem seyde: Gebruyck dit voor my / soo ick wel regeer; maer tegens my / indien ick anders doe.

Aenmerckingh op dit bedrijf van Charondas, en diergelijke Voorbeelden.

In Sicilien stond het doemaels oock vry woest en verward. Want als de groote meenighte der Burgeren te Syracusa hare nieuwlijcks-bekoomene Vryheyd niet reght wisten te gebruycken / traghtte eenen / genoemd Tyndarides, nae de Heerschappy en 't Meesterschap; doch wierd hy tijds aen kant geholpen. Twee jaren hier nae wierp sigh eenen anderen Tyran op / wiens naem Ducetius was. Deesen onderstond sigh / 't geheele Eyland hem onderworpen te maecken. Wou oock een Veldslagh tegens die van Syracusa en Agrigent: derhalven sy haren Veld-oversten Bilco, wijl hy niet wel gevoghten had / met de dood straften. Maer of wel deese beyde Steeden voor datmael de Neerlaegh hadden geleeden / soo braghtense echter in 't volgende jaer een nieuwe Krijghsmaght by een: Greepen Ducetius andermael aen / en sloegen hem uyt 't Veld / soo dat hy vlughtigh wierd. Vermits hy nu sijn eygen Volck niet dersde vertrouwen / soo waeghde hy 't; begaf sigh nae Syracusa; versoght / en verkreegh oock levens-genade; doch onder voorwaerde / dat hy sigh in 't Eyland Sicilien niet meer sou laten vinden. Dit deed hy; voer over nae Grieckenland, en onthield sigh te Corinthen.

Sicilìaensche Geschiedenissen.

Tyndarides en Ducetius soecken sigh Heeren van Sicilien te maken, doch te vergeefs.

ANNO MUNDI.

Maer vermits deesen Ducetius vijf jaren daer nae weer nieuwe onrusten in Sicilien begon aen te vangen / soo verdroot die van Agrigent, dat de Syracusers deesen Tyran, in plaets van hem uyt de weereld te helpen / hadden los gelaten. Waer door 't dan al weer tot een Oorlogh quam tusschen beyde deese Steeden; doch die van Agrigent, als de swackste / geraeckten 'er onder: moesten de Syracusers de Vreede afbidden / en verwierwense oock. Haest daer nae hebben die van Syracusa de voetstappen van Ducetius gevolghd / en hem de konst afgeleerd. Want nae datse de Stad Trinacria hadden veroverd en geslegt / maecktense sigh tot Meesters en Tyrannen van bynae geheel Sicilien: soo dat by dit Volck noyt rust heeft konnen syn.

Oorlogh tusschen die van Agrigent en Syracusa.

Dat met 't jaer 3500. nae de Scheppingh der Weereld 't groot geluck der Atheniensen in Grieckenland een eynd nam / sullen wy nu vervolgens hooren. Want offe wel in de voorgaende jaren / oock in dit / de saecken soo verr' hadden gebraght / dat de Persiaensche Monarch Artaxerxes een Vreede met haer had moeten maecken tot haer groot voordeel; onder welcke Vreedehandel haren Veld-oversten

Grieckſche Geschiedenissen. Diod. Sic. l. 11. & 12. Justin. l. 3. Thucyd. l. 1.

sten

ANNO MUNDI.

sten Cimon was gestorven: soo is echter haest daer nae de Stad Megara van haer afgevallen. Oock hebben de Spartanen wijd en breed in haer Landschap gestroopt; en sijn/ nae een groot verderf daer in aengereght te hebben / met een rijcken Buyt weer na huys gekeerd. Om deese smaed te wreecken / ruckten d'Atheniensen met haren Veld-oversten Tolmidas na 't Landschap der Bœotiërs; en quamen voor de Stad Chæronea; doch vielen hier in een Aghterlaegh; soo dat veele der hare (daer onder oock haren Oversten) dood geslagen / d'overige gevancklijck wegh gevoerd wierden. Om deselve los te krijgen / moesten die van Atheenen eenige Steeden en Ampten / te vooren van haer beseeten / in plaets van Rantzoen-geld overgeven. Nae deese Neerlaegh vielen veele harer Naburen en Bondgenooten van haer af / en sloegen sigh tot de Spartanen. Als nu Pericles d'Atheniensер 't Eyland Negropont veroverd / en alsoo op de voorige wonde een Plaester geleght / de scheur wat toegesmeerd had / wierd tusschen d'Atheeners en Spartanen een Vreede geslooten: welcke geduerd heeft tot op de tijd des grooten Peloponnesischen Oorloghs; waer van wy naderhand wijdlopigh sullen handelen: wijl deese Krijg eene der swaerste is geweest / van al de geene die oyt in Grieckenland sijn gevoerd geworden / en met der Atheniensen verderf is geëyndighd.

t Geluck keerd t'Atheniensen den rugg' toe.

Sware verliesen.

Vreede tusschen Atheenen en Sparta.

In 't jaer der Weereld 3504. / voor de geboorte des Heeren Christi 444. / als t'Atheenen een heerlijck Feest wierd gevierd / quam oock daer Herodotus, d'oudste en voortreflijckste Geschiedschrijver der Griecken. In deese seer groote Byeenkoomst las hy opentlijck sijne geschrevene Historien; met soodanigh een sonderlingh welgeballen van yeder / dat hem ter dier oorsaeck een Eeren-kroon-krans wierd op 't Hoofd geset. Onder meer andere stond daer by een Edel Jongelingh / genoemd Thucydides, een Soon Olori, die naderhand de Historien Herodoti heeft vervolghd. Deesen verwonderde sigh soodanigh daer over / dat hy heete tranen liet vallen. Dit werck Herodoti is daer nae in Negen Boecken afgedeeld / en / wegens der selver lieflijckheyd / de Namen der Negen Musen toege-eygend: want doemaels golden geleerde Lieden veel meer / als in onse Tijden. Herodotus was geboortigh uyt de Stad Halicarnassus, geleegen in Caria, een Landschap in Kleyn-Asia. In welcke genoemde Stad / als de Koninghlijcke Hofhoudinghsplaets / sigh oock onthouden heeft Mausolus, Koningh van Caria; wiens Gemalin nae sijne dood hem derd oprighten dat seer kostlijck Graf / geteld onder de Seven Wonderwercken der Weereld; waer van wy hier nae t'sijner plaets sullen spreecken. Deeses Herodoti Landslieden sijn / onder meer andere / geweest de Poët Heraclius, en Dionysius van Halicarnassus, die de Roomsche Geschiedenissen seer cierlijck en wijdlopigh heeft beschreven / doch in de Griecksche Tael.

Herodotus de Halicarnasser leest t'Atheenen sijne Historien, tot algemeen genoegen.

Ontfangd daer over een Eerekroon.

In de voorheenen gedagte nieuwe Eeuw / welcke was 't vierde half duysendste jaer nae de Scheppingh der Weereld / heeft sigh te Romen in de gemeene Stads-Regeering een Veranderingh toegedragen. Want als men sigh tot noch toe niet had konnen vergelijken over eenige Wetten en Reghten / waren / op algemeene goedkeuringh en besluyt / Gesanten nae Atheenen en andere Steeden van Grieckenland afgevaerdighd / om daer te leeren kennen de Zeeden en Ordonnantien / onder deese Natie gebruyckelijck: oock om de Wetten van Solon af te schrijven / en met haer nae huys te brengen. Deese Ambassadeurs quamen in 't voorige jaer weer te Romen: en op aenhouden der Gemeents-lieden wierden Thien Mannen verkooren / welcke met volkomene

Roomsche Geschiedenissen. 3500. Oros. l. 2. c. 13. Liv. l. 3. c. 31. 32. 34.

Veranderingh in de Regeeringh te Romen.

ANNO MUNDI.

koomene Maght de nieuwe Wetten in seeckere Vorm en Orde braghten; oock 't volck deselve voorhielden / met sulck een Aghtbaerheyd als betaemlijck was.

Thien-mannen.

Deese Thien traden in haer Ampt in 't meergemelde jaer der Weereld 3500. / als de Stad Romen, van d'eerste Bouwingh af / had gestaen 302. jaren. Op seeckere bestemde dagen spraeckense 't Volck Reght. Braghten oock de Grieckſche Wetten op Thien Tafelen van Koper / aengeheght op een openbare Plaets. Wierden eerst genoemd de Wet der Thien; daer nae der Twaelf Tafelen, alsse van 't geheele Volck voor goed gekend / en voor nuttigh aengenoomen waren. Dit sijn even deselve Duodecim Tabulæ, of de Wet der Twaelf Tafelen, waer uyt de Keyserlijcke en andere Reghten haren oorsprongh hebben gehaeld.

Wet der Thien, daer nae der Twaelf Tafelen.

3501.

Jaerlijcks moesten de *Thien-mannen* verkouren worden. *Liv.l.3.c.35.36.37.*

Als dit jaer sijn eynd had bereyckt / en datmen nieuwe Thien-mannen sou verkiesen / ontstond veel twist onder de Raedsheeren / wijl yeder begeerigh was / om tot deese Eer te mogen geraecken. Eyndlijck quam 't daer toe / dat Appius Claudius, de voornaemste onder de Thien-mannen, en die doemaels d'opperste plaets had / thien persoonen sou voorslaen. Doe verkoos en noemde hy sigh selven aldereerst. Nam doe noch negen andere / welcke nae sijnen sin waren. Dus traden deese Thien in dit Ampt / of veel meer Meesterschap / op den eersten May des gemelden jaers. Maeckten oock een t'samenſweeringh / datse deesen Staet noyt aflegen / maer eeuwighlijck behouden souden; door geene Magt noch Regt sig daer uyt willen laten dringen. Om deese hare Hoogheyd te handhaben / sou yeder sijne twaelf Trawanten / of Raeds-dienaers / met Bijlen / of met t'saemgebondene Roeden voorsien / voor hem laten heenen gaen. Oock sou men noyt gewagh maecken van de keur. Als nu dit jaer weer verstreecken was / en datmen nieuwe Overigheden sou verkiesen / bleven deese Thien-mannen in haer Ampt / tegens alle Roomsche Reghten en Gewoonten. Hier over ontstond geen geringe Onwil / soo by den Raed als by de Burgery; waer door het sig liet aensien tot een gevaerlijcke Tweedraght.

Doch *Appius Claudius* met de negen andere houden deese Hoogheyd voor altijd aen haer.

Als de Sabyners dit vernamen / die langh op sulck een gelegenheyd hadden gewaght / strooptense door de Roomsche Landen. Desgelijcks deeden d'Æqui aen de Tusculaners, Bondgenooten der Romeynen, seer veel leed. Doe wierd orde gesteld / dat een deel des Krijgsvolcks uyt Romen tegens de Sabynen, een ander deel tegens d'Æqui sou aengevoerd werden. Beyde deese hoopen viel ramp te beurt. Want in een Slagh behielden de Sabynen d'overhand; en met groote moeyte konden de Romeynen haer Leger noch behouden. Maer d'Æqui sloegen de Romeynen gantsch uyt 't Veld; en veroverden noch daer-en-boven haer Leger / 't welckse hadden aen een Plaets / genoemd Algidum: desgelijcks haren Tros en Wagenburght; soo datse bynae naeckt en bloot in de Stad Tusculum moesten ontvlieden.

De *Rome[ynen]* van [de] *Sabyners* en van d'*Æqui* geslagen.

Ondertusschen droegh sigh te Romen oock een verschricklijcke saeck toe. Appius Claudius, den voornaemsten onder de Thien-mannen, viel in een onordentlijcke liefde tegens seeckere Jonckvrouw / genoemd Virginia, ten Houwlijck beloofd aen Icilius, een Roomsch Jongelingh. Haren Vader was Virginius, een eerlijck Man / alhoewel maer een gemeen Burger. Appius deed alles wat hem mogelijck was / en leyde veel te kost; doch kon de Dochter niet beweegen / om hem te wil te zijn. Doe maeckte hy een ligtvaerdigh aen hem verplight Mensch op / genoemd Marcus Claudius; die eenige valsche Getuygen omkoght / om te seggen / dat de Maeghd Virginia niet de Dochter van Virgi-

Verschrick[e]lijck bedrijf van [de] *Thien-man Appius Claudius* tegens de Maeghd *Virginia.* *Liv.l.3.c.44.& seq.* *Diod.l.12.c.24.* *Dionys.l.11.*

nius,

ANNO MUNDI.

nius, maer Marci Claudii Lijs-eygene was / ter weereld gebraght van syne Slavin. Als nu Virginia eens over de Marckt gingh / greep Claudius haer aen / als syn' Lijf-eygene. Doch vermits hare Vrienden sigh haerer aennamen / kon deese Booswight met geweld niets verrighten. Doe riep hy haer voor 't Reght; alwaer aenklaght en antwoord geschiedde. Ondertusschen was haren Vader / die sigh by 't Krijghsvolck bevond / heymlijck nae Romen geroepen; en quam'er juyst / als de Reghter Appius sijnen Dienaer Claudius de Jonckvrouw toewees voor syne Lijf-eygene Slavin. Stracks greep hy haer aen / en voerdde haer wegh / door hulp van Appii Knegten. De goede Maeghd schreeuwde jammerlijck / en riep alle eerlijke Lieden / insonderheyd haren Vader / ten bystand. Virginius bemerckte / waerom het deesen Reghter te doen was; liep toe / en seyde: Hoor Appius, 'k heb mijne Dochter niet aen u verloofd / maer aen Icilius. Daer op wou hy de Rovers sijn Kind met geweld uyt de handen ontrucken. Doch als hy sulcks niet vermoght te doen / maer te rugg' gestooten wierd / greep hy een scharpsnijdend Mes; en stiet het syne Dochter in de borst / onder 't uyten van deese woorden: Wel aen / kan ick u niet levendigh behouden by uwe Eere en Kuysheyd / soo sal ick evenwel door de dood u voor schande bewaren. Daer op viel Virginia neer / en gaf den Geest. Flucks beval Appius sijne Trauwanten / datse Virginius souden gevangen neemen. Doch hy verweerde sigh soo Manhaftigh / datse hem niet aen 't lijf konden koomen.

[...]are Va[...]er, om [...]aer voor [...]neer te [...]evrijden,

[...]teekt haer [...]dood, soo [...]alsse wegh gevoerd wierd.

Hier op liep veel Volck / ontroerd over sulck een groote onbillijckheyd / schightigh toe / om den Ouden te helpen. Doe ontstond een Oproer. De gewapende Raedsheeren wierden te rugg' gedreven. Appius moest sigh vliedende nae sijn Huys begeven. Virginius keerdde sigh tot de Meenigte. Klaegde / met een treurige stem en erbarmlijck gelaet / over de Tyrannyen van Appius en der andere Thien-mannen. Bad / dat de Regeeringh weer in voorigen stand hersteld moght werden. Begaf sigh voorts / met 't bloed sijner Dochter bespat / in 't Leger: daer hy een yeder tot wraeck t'oeffenen bewoogh. 't Volck nam den Aventiner-bergh in; en wou sigh niet tot rust begeven / voor dat de Raed de Thien-mannen had afgeset. Dus wierden voor eerst weer Gemeents-mannen / ten besten des gemeenen Volcks; daer nae oock twee Burgermeesteren verkooren: welcke terstond een Wet maeckten / datmen voortaen geen Magistraets-persoon soo veel maght in sijn Ampt sou inruymen / datmen niet van hem aen 't Volck sou mogen appelleeren. Daer nae / dat d'Ordonnantien en Beveelen / van de Gemeents-mannen en Gemeene Burgery ingesteld / Plebiscita genoemd / even soo wel de Raedsheeren en Eedele / als 't gemeene Volck verbinden / en tot gehoorsaemheyd of straf verplighten souden. Hier door wierd 't geweld des Raeds seer verminderd; en 't Volck 't Swaerd in de

[...]Oproer [...]daer over; en de *Thien-mannen* afgeset. 3503.

Weer Gemeents-mannen en Burgermeesteren verkooren.

hand gegeven. Als nu d'Ampten op nieuws waren beset / en alles in orde was gebraght / trad Virginius toe / en klaeghde Appius op 't scharpste aen. Doe hy sigh niet kon verantwoorden / wierd hy in Gevanckenis geworpen / tot op verder vonnis. Doch hy wou sijn Reght niet verwaghten; maer braght in syne Heghtenis sigh selven om 't leven. Even 't selve is sijnen Medgesel Oppius weervaren.

Appius Claudius brenght sigh selven om 't leven.

Hier nae maeckten beyde de Burgermeesteren sigh op / om de vyanden des Roomschen Naems aen te grijpen / en d'ontfangene Neerlaegh te wreecken. Horatius trock tegens de Sabyners: Valerius tegens d'Æquiërs; en yeder van haer sloegh deese Volckeren uyt 't Veld; met veroveringh van harer beyder Legers. Dus wierd de voorige Schandvleck weer afgewischt / en de twee Burgermeesteren hebben / tegens den wil des Raeds / op vergunningh des Volcks / getriumpheert.

De *Sabyners* en *Æquiërs* geslagen. *Livius l. 3. cap. 60. 61. 63.*

In 't jaer der Weereld 3505. begon weer op nieuws den ouden Twist tusschen d'Eedele en de Burgery te Romen. Ondertusschen deeden de gedaghte Volckeren al weer een Inval; en verwoesteden alles ontrent deese Stad. De Gemeents-mannen wouden de Burgeren niet tegens de vyanden laten uyttrecken. Derhalven schold de Burgermeester T. Quintius haer gantsch ernstig: voerdde haer nae buyten; sloegh de vyandlijcke Sabynen en Æqui; veroverde van haer een groote Buyt / en braghtse binnen Romen.

Wederom geklopt. 3505. *Liv. l. 3. c. 67. 70.*

In 't volgende jaer gingh de Tweedraght al weer aen. De Thien-mannen hadden in hare Wetten geordonneert / dat de Kinderen van Edellieden en Burgeren niet aen malkander moghten Trouwen. Dit wilden de Gemeents-mannen niet voor goed houden. Verkreegen oock eyndlijck / dat dit onderscheyd / aengaende de Houwlijcken / wierd te niet gedaen. Doe versoghtense noch al meer aen den Raed; te weeten / dat d'eene Burgermeester sou verkooren werden uyt de gemeene Burgerschap. Dit konden of wilden d'Eedele op geenerley wijs toestaen: gelijck 't dan oock doemaels niet geschiedde. Eerst 78. jaren hier nae hebben 't de Gemeents-mannen daer toe weeten te brengen.

3506. Nieuwe twisten te *Romen.* *Dionys. l. 11.* *Liv. l. 4. c. 2. 3. 5.*

In 't jaer der Weereld 3509. / nae de Bouwingh der Stad Romen 312. / sijn d'eerste Censores, of Tughtmeesters / te Romen verkooren geworden. Haer Ampt / onder meer andere verrightingen / was / goede orde op de Politie te houden / en de Lasteren te doen straffen.

Eerste Tughtmeesters. 3509. *Liv. l. 4. c. 8.*

Ontrent deese tijd / insonderheyd in 't jaer der Weereld 3508. / voor des Heeren Christi geboorte 440. / was 't / gelijck Diodorus verhaeld / bynae in de gantsche Weereld vreede; vermits de Romeynen sigh met hare Nabueren vergeleecken hadden; en oock de Griecken met malkander in Verbond stonden. Maer in 't volgende jaer ontstonden by / en wegens de Stad Ardea, nieuwe onrusten tusschen de Romeynen en Volscers: doch de laetste quamen te kort; moesten sigh over-

Over al Vreede. 3508.

Te Romen nieuwe onrust. *Liv. l. 4. c. 9. 10.*

ANNO MUNDI.

geven / en met schande onder 't Jock doorgaen.

Hongers-nood te *Romen.*

Als in 't derde jaer hier nae een groote hongersnood te Romen was ontstaen / soo dat / wegens 't gebreck / veele des volcks sigh wanhopigh in den Tyber wierpen / deed Spurius Melius aen d'Arme groote uytdeelingh van Koorn. Hier door bequam hy de gunst des

3513. gemeenen Volck; en derhalven traghtte hy sigh selven Koningh te maecken. Liet oock heymlijck veele Geweeren en Wapenen in

3514. sijn Huys by een brengen. Doch wierd by tijds van den Oversten der Ruytery / Servilius Hala, dood geslagen; sijne Wooningh ter neer geworpen / en de plaets / waer op deselve had gestaen / onbebouwd gelaten.

De *Fideners*, van de *Volsci* op-gehitst, vallen van de *Romeynen* af. *Livius l. 4. c. 31. 32.*

Boven dit verhief sigh noch een ander en nieuw gevaer. Want die van Fidena, welke Stad een Roomsche Colonie of Besetting was / lieten sigh beweegen door de Vejenters, welcke sevenmael met de Romeynen een Verbond hadden gemaeckt / en even soo veel mael afgevallen waren / datse oock weer afvielen: in den aenvangh al de Romeynen, welcke in hare Stad woonden / dood sloegen / en sigh begaven tot de Vejenters; welcke onlanghs geleeden in een Veldslagh tegens de Romeynen de Zeege hadden bekomen. Hier over ontstond binnen Romen een groote vrees en schrick. Flucks wierpense weer een Dictator, Overmeester / of Opper-Generael op / aen wien alle maght en beleyd stond. Desen was Mamercus Æmilius: die met een Krijghsmaght voor de Stad Fidena ruckte; waer in van d'andere Steeden een stercke Besettingh was geleght. De vyanden trocken tegens

Welcke tegens haer optrecken: haer slaen: hare Stad verbranden; en wat sigh hier by toedroeg.

hem uyt: en alsse nu weersijds Ridderlijck voghten / viel een hoop / van de Fideners hier toe besteld / met brandende Fackelen uyt de Stad op de Romeynen aen; welckese door deese Vlammen verblindden / en sulck een overlast deeden / datse gereed waren om aghterwaerts te wijcken / en de vlught te nemen. Doe schoot Mamercus Æmilius ter regter tijd toe / en riep tot de Roomsche Soldaten met een luyde stem / waer hare gedaghten waren / datse soo schandlijck aerselden? Offe sigh / gelijck de Byen / door Roock wilden laten verdrijven? Sy souden hare vyanden de Fackelen uyt de handen rucken / en deselve met 't vyer plagen / gelijckse nu haer deeden. Deese aenporringh gaf de sijne sulck een moed / datse de Fideners gelijck als in woede aenvielen; en oock hy selfs droegh sigh in eygener persoon soo gantsch Ridderlijck / dat eyndlijck de vyanden op de vlught wierden geslagen / en nae de Poorten harer Stad ylden. Maer de Roomsche Ruytery drongh met haer door deselve binnen / en veroverde dus deese Plaets / welcke door haer eygen vyer in brand wierd gestoocken. Doe trocken de Romeynen met groote Eer en een rijcken Buyt weer nae Romen.

Oorlogh tegens de *Vejenters* beslooten en in 't werck gesteld.

Vermits nu de Vejenters soo dickmael rebelleerden / oock de Fideners tot Afval hadden aengehitst / soo wierd besloten / haer / als de hoofd-oorsaecken / met Oorloghs-geweld te besoecken. Op datmen bereidwillige Soldaten moght bekoomen (welcke tot noch toe op eygene kosten ten Krijgh hadden moeten trecken) / heeft de Raed geordonneert / dat haer Besoldingh sou gegeven werden uyt de gemeene Schatkist. Elck was hier mee seer wel te vreeden. En nu konden in sulck een geval de Gemeents-mannen de Monsteringh / nae hare gewoonte / niet meer verhinderen. Maer vermits deesen Oorlogh eerst langh hier nae sijn eynd bequam / en de Stad Veji thien geheele jaren beslooten en belegerd wierd gehouden / soo willen wy naderhand t'sijner plaets daer van spreecken; en voor ditmael ons nae Grieckenland wenden.

Grieksche Geschie-

In 't veerthiende jaer der Regeeringh van Artaxerxes Longimanus, of met de lange hand;

ANNO MUNDI. hand, 't welck was het 3519. nae de Schepping der Weereld / doe Archelaus als Koning van Macedonien de Heerſchappy voerde; Euthydemus t'Atheenen, en Archidamus te Sparta regeerde; Egypten de Perſianen onderworpen was / verhief ſigh den Peloponneſiſchen Oorlogh: in welcken / alhoewel eerſt allcenlijck tuſſchen d'Athenienſen en Spartanen begonnen / naderhand alle Steeden en Volckeren van Grieckenland wierden ingewickeld. Dit is een ſeer groote en gevaerlijke Krijgh geweeſt / die ſeven-en-twintigh jaren langh duerde; tot dat Atheenen van Lyſander veroverd / de Muer verbrooken wierd / en deeſe Stad dus hare vryheyd / te gelijck met al hare welvaerd verloor. D'Athenienſen hadden dit haer geweldigh onheyl wel voorby konnen ſijn / indienſe ſigh geruſt hadden willen houden. Maer onaengeſien de voorheenen gedaghte Vreede vermenghdenſe ſigh in alle ontſtane Oorlogen; en gaven de Spartanen groote reden van onwil tegens haer. Echter wou Archidamus, der Spartanen Veld-overſte / haer noch niet op 't lijf vallen; maer ried den Oorlogh af ſoo veel hy kon. De voornaemſte oorſaeck desſelven was / gelijckmen voorgaf / om dat d'Athenienſen, nae de veroveringh der Stad Megara, der ſelver Inwooners gantſchlijck hadden verdreven / en haer nergens wooningh wilden vergunnen. Doe ſoghten de Megarenſers beſchermingh by de Spartanen, welke t'Atheenen een Voorbeede voor de verjaeghde deeden. Doch Pericles, een voornaem welſpreeckend Man / braght het daer toe / datmen de Spartanen niets ten geval wou doen. Dit ſette quaed bloed; doch 't was nu al eenige jaren geleeden / dat deeſe wrock geſmoocht had.

[...]leniſſen. 3519.

Aenvangh des Peloponneſiſchen Oorloghs.

Diod. Sic. l. 12. c. 38. 39. Thucyd. [...]s. Juſtin. l. 3.

Athenienſen veroor-[...]

ſaeckers van haer eygen verdert.

Daer was Oorlogh ontſtaen tuſſchen die van Corinthen en 't Eyland Corcyra (in onſen tijd geheeten Corfu); en een harde Zeeſlagh tuſſchen haer beyde voorgevallen; waer in die van Corinthen de Neerlaegh hadden geleeden. Veele der hare bleven gevangen; en de Stad Epidamnum verlooren ſe. Dit geſchiedde in 't jaer der Weereld 3512. — *Diod. l. 12. c. 30. 31.* — 3512.

Twee jaren daer nae ruſteden beyde de deelen ſigh weer ter Zee toe. Sonden oock beyde Geſanten aen die van Atheenen, verſoeckende hulp. Nae eenige overweginigh ſloegen d'Athenienſen de Corinthiërs hare vriendſchap af / maer ſonden die van Corfu terſtond thien wel-toegeruſte Oorlogsſcheepen ten byſtand. Dit deedenſe meerendeel ten ſpijt der Spartanen, welcke die van Corinthen toegeneegen waren. Deeſe hadden 150.; die van Corfu 110. Scheepen. Hier mee trocken beyde de Deelen malkander onder d'oogen; en daer geſchiedde een bloedige Zeeſlagh. Op de lincker ſijde der Slaghorde hadden 't die van Corfu bynae gewonnen; en de Corinthiërs vonden ſigh daer in groote nood: In tegendeel kreegen deeſe op de reghter ſijde d'overhand; doch wierden door de thien Oorloghs-ſcheepen der Athenienſen Manlijck opgehouden. Dus duerde de Strijd dien geheelen dagh tot tegens den avond; ſonder dat yemand wiſt / aen welcke de Zeege was toe te ſchrijven. Doe quamen onverwaght noch twintigh Athenienſiſche Scheepen / ter hulp van die van Corfu, daer aen ſeylen. Als de Corintheren dit ſagen / gavenſe de moed verlooren; ſnelden ſigh tot de vlught / en leeden in den aftoght groote ſchade.

Eerſte oorſaecken en beginſſelen des Peloponneſiſchen Krijghs. Diod. l. 12. c. 32. 33.

Uyt deeſe en meer andere oorſaecken; daeren-boven / wijl de Spartanen ſigh lieten beduncken / dat d'Athenienſen te veel moedwil pleeghden / begon den Oorlogh tuſſchen deeſe twee ſeer maghtige Steeden / gelijck alreeds gemeld is. Doemen te Sparta noch eenighſins in twijffel ſtond / greepen d'Athenienſen 't Eyland Ægina weer aen. Joegen d'In-

Aenvangh kes Oorloghs tuſſchen *Atheenen* en *Sparta*.

ANNO MUNDI.

d'Inwooners met Vrouwen en Kinderen ter Stad uyt / en sonden duysend Mannen van Atheenen derwaerts / aen welckese de Huysen en Goederen der verdrevene gaven; haer bevelende / de Stad Ægina te bewoonen. De verjaeghde vlooden nae de Spartanen, en be-
3519. gaven sigh onder hare beschermingh. Terstond geraeckte hier alles in alarm; en Archidamus maeckte den aenvangh van 't Spel.
Geweldige Landverwoestingh. Met der Spartanen Heyr viel hy in der Atheniensen Gebied, daer hy met branden en moorden groote schade deed. Pericles, der Atheeneren Oversten, liet hem begaen; doch stack over in Peloponnesus; en deed de Spartanen in haer Land geen minder afbreuck / als sy in 't sijne. Doe wierden die van Sparta gedwongen / hare Rovers en Branders weer nae huys te roepen / nae datse der Atheniensen Land veertigh dagen langh hadden verwoest.
Grouwlijke Pest t'Atheenen. 3520. Thucyd. l. 2. In 't volgende jaer quam / op deese Landverderbingh / soodanigh een Pest in deese Stad / en 't geheele Landschap Atheenen, dat van een diergelijcke noyt gehoord is. Thucydides kon deselve niet erbarmlijck genoegh beschryven. Deese besmetlijcke Sieckte liep voort / en stack veel andere Gewesten in Grieckenland aen: jae vloogh oock over Zee in Egypten en Moorenland; derhalven d'Atheniensen afleydden den arghwaen / welckense hadden opgevat / als of de Spartanen hare Bronnen hadden vergiftighd.
3521. D'Atheniensen versoecken te vergeefs Vrede by de Spartanen; dies gaet den Oorlog voort. Door deese en meer andere ongelucken wierden die van Atheenen kleynmoedigh, soo datse Gesanten aen de Spartanen afvaerdighden / om Vreede te bekoomen; doch die van Sparta hielden haer soodanige Voorwaerden voor / datse die gantschlijck niet konden aenneemen. Doe trad Pericles, die dit Vyer had aengestoocken / onder 't Volck: vertrooste 't selve / en sprack haer weer moed in. Van dien tijd af aen hebben beyde de Partyen / soo te Water als te Land / malkander onophoudlijck aengetast. Behalven met de Spartanen hadden d'Atheniensen met noch veel andere vyanden te doen; oock met de Corintheren; welckese in een Zee-gevaght overwonnen: maer daer tegens in Thracien by de Stad Chalcis een al vry groote Neerlaegh leeden: in welckese veel' Oversten en Officieren verlooren.

3522. Verwoestingen, door den Oorlogh. 3523. In 't jaer der Weereld 3522. / oock in 't volgende 3523. / vielen de Spartanen al weer in 't Land der Atheniensen. Veroverden ook de Stad Platæa, nae datse deselve een vol jaer langh hadden belegerd / en de Burgers by naght daer uytgeweecken waren. 't Geense noch daer in vonden / wierd al t'samen ter neer gehouwen; de Stad selfs verdelghd en omgekeerd: de Veldgoederen gasmen aen die van Theben. Hier tegens hebben d'Atheniensen 't Eyland Mitylene aengetast / en door honger bedwongen: de Mueren der Stad ter neer geworpen / en d'Eylanders van hare Scheepen berooft.
Door een weerkoomende Pest. Oock heeft de Pest / welcke voor twee jaren soo breeslijck had gewoed / sigh weer vertoond; waer door / in dit en 't volgende jaer / by de 5000. Soldaten / behalven de Burgeren / t'Atheenen sijn gestorven. Dus wierd Grieckenland ellendigh geplaegd; en haer' onrustigheyd haer seer scharp vergolden: insonderheyd / wijl 'er oock een Aerdbevingh by quam; waer door veel Lands te niet gingh / en een gedeelte van 't Eyland Negropont verviel. Door een swaere Aerdbevingh.

In 't jaer nae de Scheppingh 3524. is Archidamus, Koningh der Spartanen, gestorven; nae dat hy 42. jaren langh de Regeering in de Stad Lacedæmon had gevoerd. Archidamus, Koningh van Sparta, sterft. 3524. Synen Soon Agis is hem in 't Rijck gevolghd / wiens Bewind 29. jaren heeft geduerd. Ontrent deese tijd heeft de Bergh Æthna in Sicilien geweldigh beginnen te branden / met uytwerpingh van veel Vyer; Æthna brand. die van Catana en der selver Nabueren groote schade veroorsakende / gelijck oock / nu 50. jaren geleeden / was geschied.

Met des gemelden Archidami dood willen wy de Grieckische Historien een weynigh tijds ter sijden stellen / om weer tot de Persiaensche Monarchie te keeren. Persiaensche Geschiedenissen. Als Artaxerxes Longimanus in 't jaer der Weereld 3525. op de voorheenen verhaelde wijs de Weereld had verlaten / is sijnen Soon Xerxes, de tweede diens naems / hem in 't Koninghrijck gevolghd. Xerxes de II. Hier vindmen een groot verschil onder de Geschiedschrijvers. Eenige geven deesen Xerxes een jaer / andere maer twee maenden / welcke hy geregeerd heeft. Ctesias l. 18. Plutarch. in Artax. Pausan. El. 2. Justin. Volgens 't berigh van Ctesias is deesen Xerxes alleen een Echtelingh van Artaxerxes uyt sijne Gemalin Damaspia geweest; alhoewel anders deese Monarch veele Bastaerden heeft gehad; en onder deselve oock Sogdianus, nevens Darius Nothus, welcke beyde vervolgens nae malkander geregeert hebben. De gedagte Xerxes, als hy sig op een hooge Feestdagh gantsch droncken te bed had geleght / is van eenen sijner Bastaerd-broederen / d'alreeds genoemde Sogdianus, door behulp des verraderschen Kamerlinghs / om 't leven gebraght. Omgebraght van sijnen Bastaerd-Broeder Sogdianus. 3526. Dus heeft de Moordenaer door deese Moord sigh op den Koninghlijcken Throon geset; doch is niet langh in besit gebleven. Want vermits hy den wettigen Erfgenaem had uyt den wegh geruymd / wierd yeder hem vyandigh; insonderheyd 't Krijghsvolck. Daer op vielen van hem af de Landvooghden in Ægypten en Armenien; gelijck oock den Oversten sijner Ruyterey. Deese begaven sigh alle by Darius Nothus: die / als hy sigh met Krijghsvolck had gesterckt / Sogdianus gevangen nam / en hem heymlijck aen kant hielp. Deesen weer, nae seven maenden van eenen anderen Bastaerd-Broeder Darius Nothus; de sesde Monarch. Val. Max l. 9. c. 2. Want hy deed hem werpen in een groot Vat vol Asch / waer in hy moest versticken / als hy maer alleen seven maenden had geheerscht. Op deese wijs is DARIUS NOTHUS, of de Bastaert, tot de Persiaensche Monarchie verheven geworden in 't jaer der Weereld 3527.; voor des Heeren Christi geboorte 421. / en heeft 19. jaren langh den Throon beseeten. Dit is geweest dien Koningh Darius, van wien beyde de Propheeten Haggæus en Zacharias gewagh maecken / dat in 't tweede jaer sijner Regeeringh 't woord des Heeren tot verscheydene malen aen haer (de gemelde Pro-

ANNO MUNDI.

Propheeten) is geschied / belangende de weer-opbouwingh der Stad Jerusalem en des Tempels: niet ten tijde van Darius Histaspes, die op Cambyses, de Soon van Cyrus, is gevolghd. Want dien Darius heeft (op twee na) honderd jaren voor deesen Darius Nothus in Persien beginnen te regeeren.

Joodsche reeckenen. Van dit tweede jaer Darii Nothi tot op de veroveringh des Tempels en der Stad Jerusalem sijn verloopen 490. jaren. Waer uyt dan af te nemen is / dat van dit jaer af de tseventigh jaer-weecken Daniels gereeckend moeten werden; indien men anders de Prophetische Wisseggingen reght verstaen wil. *Van waer dat men de 70 Weken Daniels moet beginnen te rekenen.* Soo hebben dan Haggæus en Zacharias in 't tweede jaer van Darius de Bastaert beginnen te Propheteeren (nae de meeningh van veele voorname geleerde Lieden; alhoewel 't oock een geen geringe swarigheyd heeft / of Zerubbabel en Josua de Hooge-priester ontrent deese tijd noch hebben konnen leven): door welcke oock de Heere onse God 't Volck Juda veele seer heerlijcke Voorkondigingen van den Heere Christus heeft laten doen; namentlijck / dat de heerlijckheyd des laetsten Tempels grooter sou sijn als des eersten / of Salomons Tempel. *Propheeten deeses tijds.* Wil echter yemand het betrecken op eens anderen en onder Darii tijd / wy sullen daer over met hem niet in woordenstrijd treeden. Voorts hebben oock by de Griecken eenige voorname en geleerde Mannen gebloeyd; als / nae Euripides, Sophocles, en Herodotus, van welcke hier boven gewagh is gemaeckt / Pericles, een voortreflijck Redenaer / Thucydides, de Geschiedschrijver: de seer beroemde Philosooph, en sijnen Leerlingh / Alcibiades. *Geleerde onder de Heydenen.* Wat later de kortswijlige Blyspel-dighter Aristophanes; van welcke in de Geschiedboecken meldingh werd gedaen.

In 't sesde jaer der Heerschappy Darii Nothi, of des Bastaerts (volgens onse hier boven gestelde Tijdreeckeningh / welcke genomen is uyt de Boecken Ezræ en Nehemiæ, waer in deesen Darius werd geplaetst tusschen de twee Artaxerxen) is 't werck van den Tempel des HEEREN ten eynde gebraght ('t welck geensins kan sijn 't sesde jaer van Darius Histaspes), op den derden dagh der Maend Adar, veertigh en noch eenige jaren voor dat de Mueren om de Stad Jerusalem gebouwd wierden door Nehemias, waer van t'sijner plaets bericht sal geschieden. *De Bouw des tweeden Tempels volbraght. 3533. Ezra VI.* Der Joden Regenten / Voorstanders en Bewindhebbers waren tot noch toe geweest twee seer oude Mannen / Zerubbabel en Josua; d'eerste van Koninghlijcken Stamme; d'andere uyt 't Hoogh-priesterlijck Geslaght. *Zerubbabel, en Josua.* Van geen andere werd / gedurende deese tijd / gewagh gemaeckt / voor dat Jojakim sijnen Vader Josua in 't Hoogh-priesterdom is gevolghd.

Deesen Monarch Darius Nothus heeft niet veel Oorlogen tegens Uytlandsche Volckeren gevoerd / vermits hy t'huys genoegh te doen vond; wijl sijne Kinderen / Bloedvrienden / en der selver Wijven een altijd-duerende twist onder malkander hadden; welcke ten laetsten *Den Griekschen Oorlogh mishaegd Darius Nothus seer.* op bloed en moord uytliep. Want sy / en insonderheyd de Vrouwen / braghten malkander gantsch jammerlijck en barbarischer wijs om 't leven; gelijck Ctesias seer wydlopigh verhaeld. Onder de geheele tijd sijner regeeringh heeft den Peloponnesischen Oorlog geduerd; in welcke de Griecken malkander ten gronde toe verdierven. Darius had in dit werck een seer groot mishagen / en liet sigh aen hare welvaert gelegen zijn. Derhalven hy oock in 't derthiende jaer sijns Rijcks Vreede met de Spartanen maeckte; en sijnen jonger Soon Cyrus in Kleyn-Asia sond / om daer te regeeren in sijns Vaders plaets. *Maeckt Vreede tusschen Sparta en Atheenen, der Grieckenhoofdsteeden. 3546.* Heeft ook niet afgelaten / voor dat de twee Grieckische Hoofdsteden / Sparta en Atheenen, met den anderen tot een Verdragh waren getreeden; 't welck geschiedde korts voor sijne dood / als hy de Heerschappy 19. jaren had beseeten. Van sijnen Nakomelingh in de Persische Monarchie sullen wy hier nae bericht geven.

Wy hebben hier boven eenige meldingh gedaen van den Oorlogh / welcke de Romeynen hadden aengevangen tegens de Vejenters. *Roomsche Geschiedenissen.* In 't verhael des selven moeten wy nu voortgaen; wijl deese saeck is voorgevallen onder de Sceptervoeringh van deesen Darius Nothus. Der Vejenteren Stad / in 't Latijn Veji, was de grootste en maghtighste in geheel Hetrurien, of 't Landschap der Toscaners; rijck / seer vast en wel bewaerd. *Veji, wat voor een Stad.* Had van tsederd veele jaren de Romeynen veel te doen gemaeckt; oock hare Nabueren geduerigh opgehitst / om in 't rebelleeren haer Voorbeeld te volgen. Ter dier oorsaeck was se dickmael van de Romeynen aengetast geworden. In 't jaer der Weereld 3516. had Mamercus de Vejenters geslagen. *3516.* Eenige jaren daer na wierd haer al weer groote schade toegevoegd. Noch vier jaren later wierdense gantschlijck belegerd; doch sy baden om Vreede: welckese oock verkreegen / maer niet langh hebbense deselve gehouden. *Gedurigen afval van de Romeynen.*

Waerom sy dan oock in 't jaer der Weereld 3547. sigh wederom seer hard belegerd vonden. *Van de Romeynen tot in 't thiende jaer belegerd.* De Romeynen hadden geswooren / niet van voor deese Stad te sullen treecken / voor datse deselve / als t'eenemael ongetrouw en oproerigh / souden veroverd en verdelghd hebben. Doch de Vejenters verweerden sigh soodanigh / dat de Belegering / met seer grooten onwil der Romeynen, tot in 't thiende jaer duerde. Soo de geene / welcke t'huys gebleven / als die in 't Leger voor de Stad waren / wierden deesen handel moede / en wilden onverrighter saecken aftrecken. Doe verkoormen ten Dictator of Obermeester / Marcus Furius Camillus, en alle Maght wierd in sijne handen gesteld. Deesen greep de Stad Veji met een reghten ernst aen: en als hy de Mueren niet om verr' werpen / of op eenige andere wijs binnen koomen mooght / stelde hy 't op 't Mineeren; en liet onder d'aerde een heymlijcke Gangh tot in de Stad graven. *Door wat voor een middel* Als men nu soo verr' was gevoorderd / datmen deese verborgene wegh sou openen / beval hy / een Bestormingh aen te vangen; op dat de Belegerde nae de Mue-

 ren

ANNO MUNDI.

ren moghten ſneffen. Ondertuſſchen ordonneerde hy een hoop ſijns Volcks / welke door de bedeckte Gangh onder d'aerde in de Stad geraeckten. Daer op verhief ſigh in deſelve een groot Gevegt / tot dat de Roomſche by de Poort quamen / deſelve openden / en hare Medgeſellen alſoo te hulp kreegen. Doe vlooden de Burgers in hare Kercken en Huyſen / elck daer hy meende verſeeckerſt te ſullen zijn. Een groot geween en geklagh ontſtond door geheel Veji, doe d'Inwooners ſagen / dat de Plaets veroverd / en haren laetſten dagh voor handen was. Doch Camillus deed uytroepen / datmen alle Vejenters gevangen neemen / en niemand meer dood ſlaen ſou.

eyndlijek noch veroverd; alleen te dancken aen Marcus Furius Camillus;

Als hy nu in de Stad een boven maten grooten rijckdom gewaer wierd / beloofde hy den Afgod Apollo en d'Afgodin Juno (die een byſonder-ſchoonen Tempel in de Stad Veji had) / het thiende deel van al den Buyt; dat hy haer oock met hem na Romen voeren / en daer / haer ter eeren / noch een veel heerlijker Tempel bouwen ſou. Vermits nu de Schatkiſt te Romen uytgeput was / en de gemeene Staet dit geld ſelfs wel van nooden had; dat oock de Soldaten ſigh hadden ingebeeld / men ſou deeſen Buyt onder haer verdeeld hebben / ſoo quam Marcus Furius Camillus by elck in ſware ongunſt; en al ſijne groote gedane dienſten konden hem weynigh helpen / om den onwil wegh te nemen.

Plutarch. in Camill.

die echter in groote ongunſt geraeckt, en waerom.

Ondertuſſchen moetmen niet dencken / dat by deeſen handel tegens de Vejenters, en geduerende de lange Belegeringh der Stad Veji, d'overige Romeynen t'huys leedigh geſeeten hebben. Want de Burgermeeſter Sempronius heeft oock de ſaeck tegens de Volſcers dappermoedigh aengegreepen / maer niet ten beſten uytgevoerd; waerom hy oock ter nauwer nood de Straf kon ontgaen. Numerius Fabius bevoght tegens d'Æqui een heerlijcke Zeege: desgelijcks Servilius tegens haer' Eedgenooten de Labicaners.

Andere verrightingen der Romeynen.

Te Romen vingh Poſthumus Albus een quaden handel aen: bedroogh de Soldaten in haren Buyt / en dreyghde de Burgeren: waerom hy oock dood geſteenighd wierd. Ontrent deeſe tijd plaeghde de Honger 't gemeene Volk te Romen met weynigh. Derhalven ſy perſoonen gintſch en herwaerts nae de bygelegene Steden van Italien affſonden / oock nae 't Eyland Sicilien; om koorn te kopen. De Sicilianen hielpen haer wel rijcklijck; doch d'Italianen, welcke haer ſulck een ongeluck wel gunden / betoonden haer in plaets van hulp / hoon. Doe de honger-plaegh voorby was / gingh den handel in de Stad weer aen / tuſſchen de Raed en Gemeents-mannen; en buyten deſelve met d'oude vyanden / de Volſci en d'Æqui.

ANNO MUNDI.

Groote hongers-nood.

In de Stad moeſten de Jonckeren / of Eedele / 't gemeene Volck toegeven: daer buyten heeft Cornelius Rutilius, doemaels Dictator, een treflijcke Zeege tegens de vyanden bevoghten / en 't Kaſteel Fucinum veroverd.

Oorlogh der Romeynen met de Volſci en Æqui.

Ondertuſſchen quam oock de Romeynen den Oorlogh met de Faliſceren op den hals. Camillus trock op haer aen / en deed haer / met verwoeſtingh harer Veld-vrughten / dan oock noch met Roben en Branden / ſeer groote ſchade. Evenwel kon hy de Stad Anxur niet veroveren / voor in 't tweede jaer der Belegeringh. Vermits de Faliſcers noch al niet ruſten konden / wierden twee Overſten / Titinius en Genutius, tegens haer uytgeſonden. Deeſe waren al te moedigh; en vielen t'onvoorſightigh aen / ſoo datſe geraeckten in een Aghterlaegh der vyanden. Genutius wierd met de ſijne dood geſlagen. Titinius vergaderde d'andere weer t'ſamen / en weerhield haer met groote moeyte van de Vlught. In deeſe nood quam Furius Camillus, te Romen tot Dictator verkooren / met een varſſchen hoop volck aen. Sloegh de Fali-

Met de Fa- liſcers.

ANNO MUNDI.

Falisçers en hare Bondgenooten uyt 't veld.
Veroverde van haer een rijcken Buyt.
Voerdde daer nae sijn Heyr voor de Stad
Vejos, en namse in / nae datse ondergraven
was geworden / gelijck hier boven gehoord
is. Dit geschiedde in 't jaer der Weereld
3556. 3556.

Vrygevigheyd der Roomsche Vrouwen, al hare Goudene Kleynodien vrywilligh overleverende.

Wy hebben alreeds hier boven oock verhaeld / dat Camillus den Afgod Apollo de
Thienden van den Buyt der Vejenters had beloofd / om deselve in Goud nae sijnen Tempel
te Delphos te senden. Als nu dit Geschenck
seer veel beliep / en soo veel Gouds in de
Schatkamer te Romen niet voorhanden
was / hebben d'eerlijcke Vrouwen en Matronen sigh vrywilligh onder malkander vergeleecken / datse al hare goudene Ringen / Hals
en Armbanden / Keetenen / en andere Cieraden van Goud / souden overgeven; gelijk
oock geschiedde. Dit alles wierd gesmolten / en daer uyt gemaeckt een seer groot
Gouden Vat / 't welck men nae Delphos deed
brengen. Maer de gedaghte Vrouwen heeftmen / door een gemeen Raeds-besluyt / d'eere
gedaen / dat haer vergund wierd / in Koetsen
nae de Tempelen / en de gemeene Schouwspeelen te mogen rijden. Dat oock nae hare
dood over haer / gelijck over de Mannen /
opentlijcke Lijck-redenen souden werden uytgesproocken / met vermeldingh van haren
Lof. Daer-en-boven heeftmen haer voor
haer geleverd Goud de waerde gegeven in
Silvere Munt; en haer alsoo een goed genoegen verschaft.

Wat voor een vergeldingh haer daer voor gedaen wierd.

Griecksche Geschiedenissen. Thucyd. l. 4.

Als in Grieckenland der Spartanen Koning
Archidamus was gestorven / en sijnen Soon
Agis in de Regeeringh getreeden / wou hy een
Proef en Meesterstuck ter hand nemen. Viel
in der Atheniensen Landschap. Deed daer
seer groote schade. Verbuldde alles met Vyer
en Bloed. Die van Atheenen lieten hem met
3525. roven en branden begaen: maer sonden daer
tegens eenen Oversten / genoemd Demosthenes, met veertigh Scheepen / om de Spartanen
t'huys aen te grijpen / en op gelijcke wijs te
handelen. Demosthenes bedaght een beter
raed. Liet het Roven aghter. Nam twee
nabuerige Eylanden der Spartanen in / Pylus en Cythera, deselve bevestigende. Deed
oock van daer uyt die van Sparta sulck een
groote schade / datse hare Rovers weer t'huys
moesten roepen; en een besluyt nemen / van
de genoemde Eylanden te belegeren. Maer
alsse nae 't Eyland Pylus voeren / bejegenden haer die van Atheenen met 60. Galeyen /
en sloegen der Spartanen Scheepsvloot. Namen oock veele der vyanden / alreeds op 't
Eyland aen Land getreeden / gevangen / en
sondense nae Atheenen. Kortelijck / d'Atheniensen, welcke te vooren hadden onder gelegen / beanghstighden nu hare vyanden de
Spartanen soodanigh / datse om Vreede moesten bidden. Soo gantsch veranderlijck is 't
geluck in den Oorlogh; 't welck sigh heden
nae d'eene / morgen nae d'andere sijde wend.

De Spartanen en Atheniensen verwoesten malkanders Landen.

D'Atheniensen, die onder gelegen hadden, geraecken boven.

Maer indien de Spartanen doemaels weynigh voorspoed genooten / soo hadden daer
tegens d'Atheniensen weynigh Wijsheyd en

Wijl't haer een wijsheyd ont-

Voorsightigheyd. Want haddense den aengeboodenen Vreede aengenoomen / soo sou
't met haer naderhand met soo verre gekomen
sijn: in tegendeel warense by hare Goederen
en Eere gebleven. Doch sy verwierpen de
Vreedens-voorwaerden / van de Spartanen
voorgeslagen / t'harer groote schade. Want
korts daer nae geschiedde een swaere Slagh; 3526.
insonderheyd van de weersijdsche Ruytery;
waer in van d'Atheniensen en Thebanen, doemaels Bondgenooten / welcke malkander
hielpen / over de 1400. / nevens der selver
Oversten / dood bleven.

brack, geraeckense weer onder.

Stilstand.

In 't volgende jaer 3527. / als beyde de
Parthyen gantsch afgemat waren / maeckten- 3527.
se in de Maend Februarius een Wapenschorssingh voor de tijd van een jaer. Deese
Stilstand wierd oock onderhouden dat geheele jaer uyt / en noch d'eerste Maend in 't daer
op volgende. Gedurende deselve / ontsloegh Perdiccas, Koningh in Macedonien,
sigh van de vriendschap en 't Verbond met de
Spartanen; en viel tot d'Atheniensen; welke
door deese veranderingh niet weynigh in haren Stand sigh verbeeterd bevonden. Een
jaer daer nae kregen d'Atheniensen weer een 3528.
stoot. Want als haren Oversten Cleon was
geruckt voor de Stad Amphipolis in Thracien, welcke de Spartanen besaten / quam
Brasidas hem haest op den hals. Deese was
der Spartanen Generael. Parste Cleon tot een
Slagh / en braght hem uyt sijn voordeel.
Onaengesien Cleon veel stercker van Volck
was als Brasidas, soo verloor hy echter 't
veld; en over de 600. der Atheniensen bleven
dood.

Thucyd. l. 4. & 5. in Princ. Diod. Sic. l. 12.

Nae deesen hebben niet alleen de Spartanen
met die van Atheenen, maer oock andere
Steeden in Grieckenland, onder malkander
Vreede of Stilstand gemaeckt. Doch soo
lightlijck alsse sigh t'samen vereenighden,
soo lightvaerdigh hebbense haer verdragh
weer gebroocken; en alles wierd tot niet.
Want of schoon eenige 't Accoord hielden /
soo konden doch andere niet rusten; en yeder
der strijdende Deelen trock sijne Nabueren
mee in 't spel. Tusschen de Spartanen en Atheniensen was een Vreede voor vijftigh jaren 3532.
gemaeckt; doch nauwlijcks waren drie jaren
verloopen / of sy sloegen by de Stad Mantinea soodanigh op malkander / dat van d'Atheniensers by de 1000. Mannen in de loop
bleven. In deese geleedene Neerlaegh vielen
d'Argivers van haer af / en wierden der Spartanen Bondgenooten. Doch wijl 't oock deese niet nae haren sin maeckten / outstond een
Oproer onder haer selfs: soo datse de Spartanen weer verlieten / en met die van Atheenen 3533.
een nieuw Verbond aengingen: dus hare ligtvaerdigheyd toonende / op sijn goed Grieksch.
Voorts hebben deese Steeden gedurigh op
malkander geroofd en gemoord; met sulck
een weersijdsche woede / datmen niet wel sou
konnen oordeelen / wie de grootste schade gedaen of geleeden heeft.

Vreede lightlijck gemaeckt, noch lightvaerdiger gebroocken.

Wispeltuerigheyd der Griecken.

Ontrent deese tijd was oock Oorlog in Sicilien tusschen twee Steeden desselven Eylands. D'eene Parthy riep d'Atheniensen

Siciliaensche Geschiede-

te

ANNO MUNDI.

nissen. *Thucyd. l. 6. Plutarch. in Nicia. Oros. l. 2. c. 14.*

te hulp. Nicias ried seer kraghtigh af/ datmen sigh sou mengen in een vreemden Krijg/ daermen t'huys genoegh te doen had. Hier tegens stelde sigh Alcibiades; en braght het daer toe/ dat hem een Vloot van 60. Oorloghs-scheepen wierd toegevoeghd. Hiermee voer hy nae Sicilien. Ondertusschen was hy t'huys van eenen sijner wangunstige aengeklaeghd over een misdaed van vry veel belangh. Doe wierd hy uyt de Vloot na Atheenen verdaghvaert/ om sigh daer te verantwoorden. Alcibiades wist/ hoe ongeschickt 't gemeene Grauw/ 't welck in deese Stad meester was/ met voorname Mannen pleegh om te gaen. Wou sigh derhalven aen haer niet vertrouwen/ maer begaf sigh by de Spartanen; en ried haer/ datse met alle magt sijn' ondanckbare Landslieden d'Atheniensen souden aentasten/ vermits haer onmogelijk sou vallen/ t'eener tijd en te gelijck den Oorlogh in Sicilien en in Grieckenland te voeren.

Alcibiades werd sijne Landslieden d'*Atheniensen* vyand; en waerom.

3535. Hier op is den Oorlogh tusschen de Syracusanen en Atheniensen gevoerd geworden met wisselvalligh geluck. Nu lagh deese/ dan die Parthy boven. Eens wierden die van Syracusa soodanigh beanghstighd/ datse begonden te handelen van overgevingh. Doch als Gylippus met een varsch Ontset by haer was gekomen/ vielense uyt/ en soodanigh op d'Atheniensen aen/ datse sigh nauwlijcks in haer Leger konden houden. Doe gaf Nicias den raed/ dat d'Atheeners haer Volck uyt 't Eyland souden t'huys roepen/ terwijl 't noch tijd was; want hy voorsagh genoegh/ dat daer geen Eere te behalen sou zijn. Doch hy kreegh geen gehoor. In tegendeel sonden d'Atheniensen Demosthenes met een varsch Heyr nae Sicilien. Eer hy noch daer quam/ deed Gylippus een nieuwen uytval uyt de Stad Syracusa: sloegh d'Atheniensen in haer Leger; ontnam haer al haer geld/ Proviande, en Scheeps-toerustingh. Stack daer nae 't Leger in brand. Ondertusschen quam Demosthenes met 't varssche volck daer aen; doe geschiedde weer een harde Slagh; en d'Atheniensen verlooren meer als de helft der hare; dies 't meeste deel der overgeblevene wenschte/ datse weer t'huys moghten zijn.

Wonderlijcke veranderingen der saecken in den Oorlogh.

3537. *Thucyd. l. 7.*

Terwijl nu de twee Oversten/ Nicias en Demosthenes, onder malkander twisteden/ wijl d'eene aftrecken/ d'andere noch langer blijven wou/ stopten de Syracusanen de Zeehaven/ in welke d'Atheensche Scheepen lagen; soo datse niet weer in de Zee konden uytloopen/ schoonse gewilt hadden/ en nu wel wilden. Want soo dickmael sy sigh onderstonden door te breecken/ wierdense weer te rugg' gedreven. Doe beraedslaeghdense sig/ de vlught te Land te neemen. Gylippus met de Sicilianen volghde haer nae/ en versloegh geduerigh d'aghterste. Oock waren de Wegen ter sijden en voor haer afgesneeden. Alsse nu aght dagen langh waren voortgetrocken/ sonder te konnen doorkoomen/ moestense sigh door hongersnood overgeven. Doe wierden d'Overste en Bevelhebberen gedood; en de gemeene Soldaten gebruyckt tot den arbeyd in de Steengroeven.

't Gantsche Heyr der *Atheniensen* in *Sicilien* te grond gegaen.

Te Land hadden de goede Atheniensen niet veel beeter geluck. Want als Agis, Koning der Spartanen, in 't eerste der Lente des jaers 3537. in 't Land der Atheniensen was gevallen/ nam hy in een welgeleegene Plaets/ genoemd Decolia, niet meer als 120. Stadien, of ontrent vier gemeene Duytsche mijlen van Atheenen; welcke hy op 't sterckste bevestigde/ en de genoemde Stad van daer uyt groote schade toevoeghde. Want 't Guarnisoen uyt Decolia verwoestte der Atheniensen Velden/ Hoven/ Boomgaerden en Dorpen. Daer-en-boven ontliepen d'Atheensche Burgeren ontrent 20000. harer Lijf-eygene Kneghten/ en vervoeghden sigh by de Spartanen in Decolia. Door ontrent elf jaren hadden

Griecksche Geschiedenissen te Land. 3537.

...NNO
...UNDI.

den de Spartanen, als 't met hare saeck seer qualijck stond / en de Stad van Inwooners seer ontbloot was / een vermoeden en vrees opgevat / dat hare Slaven / terwijl sy (Burgers) ten Oorlogh trocken / sigh meester van hare Huysen / Vrouwen en Dochteren moghten maecken. Lieten derhalven al de geene / welcke te vooren Krijghslieden waren geweest / en te Water of te Land de Wapenen gebruykt hadden / by een roepen / onder belofte / datmen haer vry maecken sou. Doe vergaderden ontrent 2000. der sulcke / die voorheenen Soldaten-dienst gehad hadden. De Spartanen hielden haer woord. Schoncken haer de Vryheyd; doch sloegen haer stracks daer nae al t'samen dood. Dit was gehandeld tegens alle Eer en billijckheyd. Ondertusschen evenwel / doese deese quijt waren / behoefdense voor d'andere niet te vreesen.

...be- ...mlijck- ...eede ...d der ...rtanen ...gens ha- ...Lijf- ...gene.

Hier laten wy de Grieckſche Geschiedenissen een tijd langh berusten / om weer na Romen te wandelen.

...omsche ...eschie- ...enissen.

Welcker wijs Furius Camillus, nae de veroveringh der groote Stad Veji, den Afgod Apollo de Thienden des Buyts beloofd / en door de vrygevigheyd der Roomsche Vrouwen soo veel gouds by een gekregen had / datmen daer van een groot gouden Vat maeckte / is hier boven verhaeld. Dit Geschenck nu moestmen over Zee nae Delphos voeren / en aldaer leveren in den seer rijcken en door de gantsche Weereld beroemden Tempel / daer d'Afgod Apollo antwoord gaf aen de geene / welcke hem vraeghden van toekoomende dingen. Tot deese overvoeringh verkooren de Romeynen drie Ambassadeurs; welcke sigh met de Gift t'Scheep begaven. Maer doese by 't Eyland Lipara waren gekoomen / wierdense van de Liparensen met haer Schip aengehouden / en met alles watse by haer hadden / als Gevangene / in de Stad gebraght. Doch als Timasitheus, der Liparensers Regent / vernam / waer toe hare Reys streckte / deed hy haer alle behoorlijcke eere aen: liet haer door sijne Scheepen nae Delphos; van Delphos weer nae Lipara begeleyden: daer nae sond hy haer onverhinderd weer nae Romen. Deese daed was de Roomsche Raed soo aengenaem / datse Timasitheus, door een openbaer Edict, erkenden voor des Raeds en Roomschen Volcks geliefden Herberger en waerden Vriend; hem daer tegens belovende alle hulp en bevoorderingh. Jae oock / als de Romeynen die van Carthago de Stad en 't Eyland Lipara hadden afgewonnen / 't welck sig toedroegh 137. jaren hier na / hebbense dese vriendschap Timasithei noch indaghtigh geweest; en daer yeder in 't geheele Eyland Tijnsbaer wierd gemaeckt; aen den Romeynschen Oppervooght Schattingh moest leveren / sijn alleenlijck de Nakoomelingen van deesen Timasitheus daer van vry gesteld. Wie sou soodanigh een Volck niet geerne ten wil en ten dienst sijn / 't welck d'ontfangene weldaden soo een lange tijd in goede gedaghtenis houd / en vergeld.

...e Romey- ...n senden ...oor Ge- ...nten 't ...roote Ge- ...henck ...n den ...fgod Apollo nae Delphos. 3358. *Diod. Sic. Livius l. 5. c. 28.*

...onder- ...ing proef- ...tuck van ...Romeyn ...danck- ...baerheyd ...tegens Timasitheus.

Vermits de Faliscers, geduerende de Belegeringh der Stad Veji, de Romeynen veel te doen hadden gemaeckt / en Furius Camillus nu met de Vejenters gedaen werck had bekoomen / kreegh hy order / de gemelde Faliscers aen te grypen; en haer hare ontrouw betaeld te setten. De Falisci sijn even deselve Volckeren in Hetrurien, of Toscanen, welcke by onse tijden bewoonen 't Geweest en de Bergh Monte Fiascon, nevens 't omgelegene Landschap / daer de seer Edele Wijn wast. Tegens deese voerdde Furius Camillus sijn Heyr aen; en daer vielen drie Gevegten voor; in welcke de Montfiasconners soodanigh geklopt wierden / datse niet meer te veld dorfden trecken; maer sigh aghter hare Stads-muuren besloten moesten houden. Camillus nam een hooge plaets nae de Stad toe in; sloegh sigh daer neer, en dus was de selve aen d'eene syde belegerd.

Furius Camillus bedwinght de Faliscers.

ANNO MUNDI.

Wat voor een Volck dit was.

In deese Stad Faleris (dus wierdse genoemd) was een Schoolmeester / die sigh onderwond / een verraderlijck stuck in 't werck te stellen; hoopende / daer voor van den Roomschen Oversten een groote Vergeldingh te sullen ontfangen. Hy had in sijn School en onder sijn opsight de Kinderen der voornaemste Burgeren. Deese pleegh hy eens ter weeck Speeldagh te geven / en met haer buyten de Stad te gaen wandelen. Geduerende de Belegeringh braght hy sijne Scholieren / volgens sijn' oude gewoonte / weer nae buyten op 't veld; doch niet uyt de Poort / door welcke 't Roomsch Heyr lagh / maer aen d'andere sijde. Nam met haer een verren omwegh / sulcker wijs / dat hy dight ontrent 't Leger der Romeynen quam. Doe nu de Jongens niet verder gaen wilden / dwongh hy haer / hem door de Waghten tot in 't Heyr te moeten volgen. Hy versoght / by den Oversten te mogen koomen. Leverde hem al deese Kinderen over / en gaf hem te kennen / dat der selver Ouders de voornaemste der Stad waren. 3359. Indien hy nu deselve gevangen hield / soo kon hy door dit middel de Stad / sonder eens 't Swaerd uyt te trecken / bedwingen en onder sijn geweld krijgen. Want veel liever souden d'Ouders haer overgeven / als hare Kinderen in vyanden handen laten. Daer-benevens sprack hy van Loon voor deese sijne schoone daed; welke hy oock gewisslijck verwaghtte.

Een verraderlijcke Schoolmeester in hare Stad brenght sijne Schoolkinderen in 't Leger der Romeynen. Livius l. 5. c. 26. 27. Plutarch. in Camill.

Als Camillus deese dus overgeleverde sagh / en te gelijck hoorde de seer schendlijcke verradery des Schoolmeesters / wierd hy seer toornigh op deesen Booswight; tot wien hy seyde: Nu wel aen / 'k wil u uwen Loon geven. Terstond deed hy hem de Kleederen van 't ligchaem afrucken; d'armen op den rugg' binden; gaf doe yeder Jongen een goede Roede in de hand / en beval haer / daer mee dapper op haren Præceptor te slaen / om dus d'oude schuld af te reeckenen. Daer nae beval hy de gedaghte Kinderen / haer' Ouders te verhaelen alles wat sigh had toegedragen; oock haer bekend te maecken / dat het de meeningh van Furius Camillus niet was / de Stad door sulcke oneerlijcke middelen / maer door dapperheyd en Ridderlijcke deughd te ver-

Wat voor een vergeldingh hy den Verrader gaf.

ANNO MUNDI.

Deese edelmoedige daed beweeghd de *Falisters*,

hare Stad aen hem over te geven.

veroveren. Daer op geesselden de Jongens haren Schoolmeester en Verrader van 't Roomsche Leger af tot in de Stad. Als de Burgers dit sagen; oock te gelijck Camilli opreghtigheyd en edel gemoed vernaemen; daer-en-boven noch bemerckten / datse 't Roomsche geweld niet langh souden konnen weerstaen / als niet maghtigh genoegh om daer tegens te hardebollen / soo beslootense / sigh aen hem over te geven. Stelden oock soodanigh een Vertrouwen op sijne reedlijckheyd en Helden-aert / datse geen Verdraghs-artijckelen wilden bedingen / maer alles goeds van hem hoopten. En waerlijck ook / hy braght het te Romen daer toe / dat de Faliscers gantsch geen schade wierd toegevoegd / behalven datse 't Kryghsvolck d'aghterstallige Besoldingh moesten opbrengen. Uyt dit Voorbeeld blijckt / dat Gereghtigheyd / Trouw / en Deughd / oock selfs tegens de vyanden geoeffend / dickmael meer kan verrighten / als kraght en geweld van Wapenen: daer tegens / dat Verradery alle andere ondeughden verr' te boven gaet.

On'danckbaerheyd des *Roomschen* Volks tegens *Furius Camillus*. *Plutarch. in Camill.*

Als nu Camillus dit alles dus verright had / meende hy (en gewislijck niet sonder reden) / dat hem ter dier oorsaeck te Romen Eere weervaren sou / en Lof gegeven werden. Maer hem bejegende reght het tegendeel. Want behalven dat hy te vooren sigh groote vyandschap had verweckt door de Thienden / aen Apollo belooft; en dat 't overslagh van de kosten des nieuwen Tempels ter eeren van Juno seer hoogh liep / soo wierd hy noch daer-en-boven van Lucius Apuleius, eenen der Gemeents-mannen / opentlijck aengeklaeghd / dat hy oock met den Buyt der Vejenters niet in alles getrouwlijck had gehandeld. Hem wierd hier op een Gereghts-dag gesteld. Doe hy nu sagh / datmen daer op uyt was / om hem een groote geld-straf op te leggen / en af te knellen / daer hy doch sulcks geensins had verdiend / gingh hy / op dat hy niet behoefde te betalen / vrywilligh uyt Romen in Ballinghschap / en begaf sigh nae de Stad Ardea. Wederom hebben wy hier een Voorbeeld / hoe 't gemeene Volck wel-verdiende Lieden voor hare groote diensten / ten goede van 't Gemeene Best / gewoon is te beloonen. Eer hy noch ter Poort uyt trad / riep hy God aen tot een Getuyge sijner onschuld / en wenschte / sulck een gelegenheyd te mogen koomen / dat d'ondanckbare Stad Romen sijne hulp weer van nooden moght hebben. Gelijck dan oock haest hier nae gebeurde / doe de Galliërs Romen veroverden.

ANNO MUND.

Die in b[…] linghsch[…] gaet.

3539. *Grieckscl[…]* Geschiedenissen. *Thucyd. l.* 8. *circa f[…]* *Diod. l.* 1[…] *Xenophon Hellen. l.*

In Grieckenland gingh den Peloponnesischen Oorlogh dapper voort. Alhoewel d'Atheniensen soo veel onheylen waren bejegend / datse ter dier oorsaeck al hare Bondgenooten hadden verlooren: dat daer-en-boven Darius, Koningh van Persien, hare vyanden de Spartanen seer groote hulp toesond / soo gavense echter / als manhafte Lieden / den moed niet verlooren: maer maeckten met alle maght sigh op nieuws te Water en te Land gereed / om hare tegenparthyen weer te bejegenen. 't Quam haer wel te pas / dat de Spartanen Alcibiades, die sijne Landslieden d'Atheniensen tot noch toe soo veel leed had toegevoeghd / als hem mogelijck was geweest / van haer wegh dreven; oock buyten twijffel hem om 't leven gebraght souden hebben / indien hy langer gebleven ware. Doch hy ontweeck / en begaf sigh by Tissaphernes, den Persiaenschen Oversten. Haer gaf hy altijd raed ten nadeel der Spartanen. Handelde oock door sijne goedgunstige met die van Atheenen; soo datse hem weer in hare Stad riepen. In dit jaer 3539. leeden d'Atheniensen al weer een Neerlaegh ter Zee; en verlooren 22. Scheepen / welcke van de Spartanen genoomen wierden. Doe moestense de

Vervolgh van den *Peloponnesischen* Oorlogh.

Alcibiad[…] *t'Atheen[…]* weer ingeroepen.

saeckt

NNO UNDI.

saeck anders aengrijpen. Verkooren twee Oversten / Thrasylius en Thrasybulus (van welcke hier nae veel sal gesprooocken werden). Deese greepen de Spartanen aen in de Zee-enghte by Abydus, tusschen Europa en Kleyn-Asia, met een Manlycke dapperheyd. Sloe-gen haer / en veroverden 17. Scheepen. D'overige leeden Schipbreuck. Dus ver-looren de Spartanen over de 50. Galeyen.

3540. In 't volgende jaer klopte Thrasybulus die van Sparta andermael / doch met hulp van Alcibiades, en ontweldighde haer 30. Schee-pen. Strafte oock d'afgevallene Griecken met Vyer en Swaerd. Dit was 't twee-en-twintighste jaer / dat deesen Peloponnesischen Oorlogh had geduerd. Hier by bleef 't noch

3541. niet. Alcibiades sloegh de Vloot der Sparta-nen ten derden mael by de Stad Cyzicum. In deese hare Neerlaegh sneuvelde haren Over-sten Mindatus. Deese Zeege verbolghden d'Atheniensen seer wijslyck. Traden te Land. Bejegenden daer der Persianen Over-sten Pharnabazus. Dreven hem desgelijcks in de vlught / en righteden ter dier plaets een dubbel Triumph-teecken op. Van hier gree-pen se de Landschappen Hellespontus en Thra-cien aen. Namen veele kleyne Steeden in: plonderden deselve: verkoghten de Buyt: veroverden oock stormenderhand de Stad Chalcedon; sloegen de Spartaensche Beset-tingh in deselve dood; en wonnen door ver-raed de seer treflycke Stad Byzantium, ter deeser tijd Constantinopol genoemd. Wegens sulck een grooten voortgang der Atheniensen begon de Spartanen 't Hoofd te swijmelen. Sonden Gesanten nae Atheenen; en lieten door deselve Vreedens-middelen voorslaen: doch door eenige Vreede-hatende Lieden wierden d'Ambassadeurs smaedlyck bejegend; en ongehoord weer nae huys gesonden. Dit-mael had der Atheniensen geluck weer op 't schoonste konnen bloeyen / indiense wijs ge-noegh waren geweest / en de Spartanen ver-draeghlycke Voorwaerden hadden vergund. Doch 't was anders voorsien. Atheenen moest verootmoedighd werden; en daerom wistense niet wat t'haren beste diende. Niets valt beswaerlijcker / als by groot geluck sigh te konnen matigen.

...roote ...storien ...er *Athe-...ensen* te-...ens de ...*partanen*.

...l weer ...jn die ...an *Athee-...en* niet ...vijs ge-...oegh, ...m geluc-...ig te blij-...en; ver-...verpende ...le Vreede- aenbiedingh.

ANNO MUNDI.

Nae soo veele bekoomene heerlijcke Over-winningen trock Alcibiades met seer groote Triumph binnen de Stad Atheenen; daer hy van yeder vriendlijck ontfangen; 't Vonnis / voorheenen tegens hem geveld / en in Tafe-len van Metael gegraveert / in de Zee ge-worpen / en hy ten Generalen Oversten dee-ses gantschen Oorloghs tegens de Spartanen verkooren wierd. Daer tegens namen de Spartanen tot haren Veld-oversten Lysander, een dapper Man. 't Geen nu deese beyde verright hebben / sullen wy hier nae / in 't vervolgh deeses Oorloghs / voordragen.

Alcibiadis Triumph t'Atheenen.

Ontrent deese tijd heeft in Grieckenland geleeft de beroemde Kampveghter en Wor-stelaer Polydamas; een Man van ongeloof-lijcke sterckte; die / gelijck Hercules, eenen Leeuw sonder eenig Geweer ombragt; want 3542. hy greep hem in 't midden / en druckte hem met sijn' armen dood. Hy kon een Os by d'aghterste beenen vatten / en sleepen hem rughwaerts soo verr' hy wou. Een Wagen / voortgetrocken van twee Paerden / kon hy in vollen loop tegens houden. Darius No-thus, Koningh van Persien, 't gerught van sulcke sijne daden gehoord hebbende / wierd daer door bewoogen / om hem aen sijn Hof t'ontbieden; daer hy proeven gaf van sijne geweldigh-groote kraght. Als hy nu eens in een Steenen Verwelfsel met eenige sijner goede Vrienden sijn' avond-maeltijd deed / en droncken was geworden / begon de geslo-tene Boogh / gebouwd van seer groote vier-kante Steenen / sigh te beweegen / dreygen-de neer te storten. Yeder vlood van daer

Ongelooflijk-groote sterckte van *Polydamas*.

Pausan. in Eliac. post.

Hoe omgekomen. *Val. Max. l. 9. c. 12.*

wegh; doch hy bleef staen; en liet sigh beduncken / dat hy dit inballende Gebouw alleen wel sou onderstutten: doch 't was hem te swaer; stortte neer / en verpletterde hem. Dus is deesen Polydamas een Man geweest bynae als Simion: heeft oock een diergelyck eynd als Simson genoomen; van wien wy in ons eerste Boeck hebben gesprooken uyt de H. Schrift.

Verdightselen van d'oude *Francken*, hier voorby gegaen.

Eenige stellen in deese tijden de Geschiedenissen der oude Francken, uyt Hunibaldus en Trithemius. Derven oock wel seggen / datse van de Gothen uyt Scytien, of Tartaryen, verdreven sijn geworden / en sigh naderhand in Duytschland hebben neergeset. Maecken selfs een Lijst harer Koningen / welcke voor en ontrent deese tijd hebben geregeerd. Doch dit is even soo waeraghtigh / als datse haren oorsprongh genoomen hebben uyt den Troyaenschen Antenor. Want in geene geloofwaerdige Historien werd van de Francken gewagh gemaeckt / voor ontrent 200. jaren nae de geboorte Christi. Wat nu de Francken voor een Volck sijn / namentlijck / oorspronckelijke ingeboorne Duytschen, geen Swerners / of van buyten-ingekoomene / sulcks bewijst Philippus Cluverius wijdlopigh. Maer gelijck der Francken Geschiedenissen / en de verdighte oude Marcomirus ter deeser plaets niet te doen hebben / noch behooren / soo sullen wy oock de ware bedrijven der Francken, en den waeraghtigen Marckmeyer niet vergeeten / daerse staen moeten.

Phil. Cluver. l.3. Germ. Ant.

Africaensche Geschiedenissen. *Diod. l.3.*

Tegenwoordigh vermaend ons de tijd / weer yets van de Carthaginensen te spreecken. Wanneer deese hare maghtige Stad gebouwd is geworden / hebben wy aengeweesen in 't eerste Boeck deeser Kronijck. Alsse
3540. van d'Ægestaners in 't jaer der Weereld 3540.
wierden gebeeden om hulp tegens die van Selinus, hebbense eenige Scheepen / haer ten bystand / nae Sicilien gesonden. Doch noch deesen Toght / noch de geene / diese in 't jaer nae de Scheppingh 3521. deeden / is / gelijck T. Livius meend / d'eerste geweest / welcke die van Carthago in Sicilien deeden. Want al langh voorwaerts / onder de Regeeringh van Koningh Xerxes, was der Carthaginensen Oversten Amilcar met 200. Scheepen in Sicilien aengekoomen. Wat hy doemaels verrighte / en hoedanigh Gelo hem bejegende / is t' sijner plaets verhaeld.

Toghten der *Carthaginensen* in *Sicilien*; en hare verrightingen.

Van dien tijd af hebbense niet gedenckwaerdighs ter hand genoomen / buyten dee-
3541. se hulp voor d'Ægestaners. Soo haestse aen
Land waren getreeden / sloegense by de duysend der Selinunters dood: en dit is geweest den aenvangh eens nieuwen Oorlogs. Want in 't volgende jaer 3541. is der Carthaginensen Oversten Hannibal met een groot Heyr van Africanen en Spaenjaerden, by de 100000. Koppen sterck / weer nae Sicilien gevaren; heeft de Stad Selinus bestormd / veroverd / verwoest; en daer nae even alsoo gehandeld met de Stad Himera.

Siciliaensche Geschiedenissen. *Diod. l.*

Doemaels was een rijck Burger van Syracusa, genoemd Harpocrates, van sijn eygene Meedeburgeren / om dat hy te maghtigh wierd / uyt de Stad verdreven. Deesen stelde alle middelen in 't werck / om'er weer in te koomen: doch als geene der selve hem wilden gelucken / onderstond hy sigh / geweld te gebruycken. Met een hoop der sijne beklom hy by naght de Mueren. Quam oock met sommige binnen. Maer vermits d'andere hem niet alle konden volgen / soo wierd hy op d'openbare Marckt / met al de geene die by hem waren / dood geslagen. Synen Soon Dionysius heeftmen onder de doode lighamen levendigh gevonden. Deesen hebben de Syracusers noch verschoond. En dit is even dien Dionysius, die hier nae de Heerschappy (of / gelijck 't de Griecken noemden / Tyranny) te Syracusa aen sigh trock. Op wat voor een wijs / sullen wy haest hooren.

Harpocra[tes], Va[der] van *Dio*[ny]*sius*, te [Sy]*racusa* dood geslagen.

De *Carthaginensen* veroveren *Agrigent* in *Sicilien*.

In 't jaer der Weereld 3544. sonden die van
Carthago al weer een groot deel Volck nae 't
Eyland Sicilien; welcker Oversten waren
Hannibal en Himilco. Deese verwoesteden /
nae een langhduerige Belegeringh van aght
maenden / de seer rijcke en maghtige Stad 3544.
Agrigent; waer in / wegens de seer groote meenighte der Menschen / al de Voorraed was verteerd. Himilco (want Hannibal was nu gestorven) heeft de groote van Koper gegootene Os / waer in de Tyran Phalaris de Lieden pleegh te martelen en te verbranden / gelijck voor deesen verhaeld is / met sigh nae huys gevoerd. Doch Scipio, doe hy Carthago veroverde / heeft dit stuck werks die van Agrigent weer gegeeven / 260. jaren nae dat het haer benoomen was geworden.

Dionysius Soon van *Harpocrates*, bekoomd eenig Gesagh te *Sy*[*racusa*], en maeckt si[ch] daer op Koningh.

De geene / welcke van Agrigent ontvlooden waren / quamen te Syracusa; en klaeghden seer hevigh over d'Overigheyd aldaer / wijlse haer hulploos hadden gelaten; insonderheyd haer niet van Proviande hadden voorsien. De voorgedaghte Dionysius deed 't woord voor d'Agrigentiners; en braght te weegh / dat de Magistraet afgeset; hem ook eenige Maght ingeruymd wierd. Vermits hy nu voorgaf / dat hy vreesen / en sigh hoeden moest voor sijne tegenparthyen / soo is hem van 't Volck veroorloft / tsestigh Trawanten t'sijner bewaringh te mogen aenneemen. Doch hy liet het by dit geval niet blijven: maeckte / door Geschencken / veele Vreemdelingen / selfs oock een deel uyt de Burgery / hem aenhangigh; en verkreegh dus 't hooghste / of 't Koninghlijck geweld in de seer groote en schoone Stad Syracusa. Van dien tijd af aen is een geduerigen Oorlogh geweest tusschen de Carthaginensen en deesen Dionysius. Alhoewel die van Carthago seer maghtigh waren / soo heeft echter Dionysius, door List en Oorloghs-treecken / haer / geduerende de 38. jaren sijner Regeeringh / niet alleen genoegh te doen gegeven / maer oock eyndlijck haer gantschlijck uyt 't Eyland Sicilien gejaeghd / van 't welckse ruym de helft hadden beseeten. Was daerenboven voornemens / haer selfs in Africa te gaen besoecken / indien de dood sijn opset niet had verydeld.

Drijft de *Chartaginensen* geheel uyt *Sicilien*.

Wy

ANNO MUNDI.

Griekſche Geſchiedeniſſen. 3542.

Wy keeren ons nu weer nae Grieckenland, om te ſien / hoe 't de twee Overſten / Alcibiades en Lyſander, niet malkander uytgeſpeeld hebben. Als Alcibiades drie maenden t' Atheenen was geweeſt / en daer had verbaerdighd de noodwendige toeruſtingen ten Oorlogh / voer hy met een groot getal Galeyen nae 't Eyland Andros. Vermits hy nu onderweegen yets te verrighten had / verbood hy ſijnen Lieutenant Antiochus, in ſijn afweeſen ſigh yets t'onderneemen. Doch Antiochus gehoorſaemde dit bevel niet. In tegendeel deed hy een Slagh met Lyſander; doch kreegh de Neerlaegh / en verloor twee-en-twintigh Scheepen. Om deeſe ſchade te vergoeden / begaf Alcibiades ſigh weer op d'opene Zee. Maer Lyſander bleef in ſijn voordeel leggen / ſonder tot een Gevecht te willen treeden. Hier ſoghten beyde de Parthyen ſigh met uytlandſche hulp te verſtercken. Lyſander voer nae Epheſen. Maeckte vriendſchap en Verbond met Cyrus, jonger Soon des Koninghs Darii, die in ſijns Vaders plaets de Heerſchappy in Kleyn-Aſia voerde.

Oorloghshandel tuſſchen *Alcibiades*, en *Lyſander*, Overſten der *Atheenſen* en *Carthaginenſen*.

Daer tegens ſonden d'Athenienſen aen Koningh Darius Nothus in Perſien, verſoeckende ſijnen byſtand. Doch d'Ambaſſadeurs wierden tot in 't derde jaer aen 't Hof opgehouden. Ondertuſſchen ruckte Agis, der Spartanen Koningh / tot voor de Stad Atheenen; en greep deſelve aen / wijl hy wiſt / dat 'er weynigh Burgers binnen waren. Als hy nu alreeds een gedeelte der Muer had in bekoomen / liepen d'oude Mannen / oock ſelfs Vrouwen en Kinderen toe / met ſulck een kloeckmoedigheyd / datſe hem weer te rugg' ſloegen. Alcibiades quam in Eubœa, by de Stad Cuma; welcke in geen openbare vyandſchap met d'Athenienſen ſtond; evenwel handelde hy gantſch onreedlijck met d'Inwooners; en liet ſijne Soldaten deſelve tegens alle reght plonderen. De Burgers verweerden ſigh tegens dit geweld nae haer vermogen. Sonden oock afgeordonneerde nae Atheenen, en beſchuldighden Alcibiades ſoo veelſe konden. Wijl oock noch meer andere klaghten over hem quamen / ſoo ſettede 't Volck hem van ſijn Generaelſchap af / en een ander in ſijne plaets. Hy trock wyllwilligh heenen. Begaf ſigh nae Thracien, daer hy eygene Landgoederen en Hofſteeden had. Hield ſigh hier oock op. Conon, een Edelman van Atheenen, kreeg 't Bevel over de Scheepsvloot. Deeſen meende / dat hy 't beeter ſou maecken; en ſloegh onvoorſightig tegens de Spartanen, die veel ſterker waren; moeſt derhalven de vlugt neemen / met verlies van dertigh Scheepen. Hy verſchool ſigh in 't Eyland Mitylene: doch Callicratides, d'Admirael der Spartanen, vervolghde hem. Belegerde hem hier oock de geheele Winter over. Om hem t'ontſetten / ſonden die van Atheenen d'Overſte Diomedon met twaelf Scheepen derwaerts; doch 't Geluck wou hare ſijde niet begunſtigen. Want hy leed Schipbreuck / en verloor thien ſijner Galeyen. Doe moeſten d'Athenienſers 't uyterſte aengrijpen. Soghten by malkander alles watſe konden en noch overigh hadden; ſoo datſe 150. Scheepen t'ſamen braghten. Met deeſe Vloot quamenſe haren vyand by 't Eyland Mitylene onder d'oogen.

Atheenen bynae ingenomen; doch de vyanden weer afgedreven door d'oude Mannen, Vrouwen en Kinderen.

Alcibiades van ſijn *Generaelſchap* afgeſet.

…Geluck …s d'*Athenienſen* …antſch …egen.

3543.

Callicratides en de Spartanen hadden daer tegens een geen kleyne Maght: want ſy trocken d'Athenienſen te gemoet met 120. Kielen. Onder deeſe tegens malkander ſeer verbitterde Parthyen verhief ſigh een verſchrickelijcke Zeeſlagh; waer in d'Athenienſen, nae een langh gevecht / d'overhand behielden; en van de Spartanen 70. Scheepen te grond deeden gaen / of verdierven. Der ſelver Admirael Callicratides bleef dood / met eenige duyſenden der ſijne. D'overige namen de vlught. Maer oock d'Athenienſen verlooren hier 25. Galeyen. Dus was nu Conon ontſet / en van de Belegeringh verloſt.

Eens weer treflijck op hare ſijde. 3544.

Nu koomen wy weer tot de Romeynen, en Camillus. Als voor lange tyden de Volckeren / genoemd Galliërs, welcke bewoonden 't gedeelte van Europa, dat heden Franckrijck werd geheeten / ſigh ſoodanigh hadden vermeenighvuldighd / dat 't Land haer niet al t'ſamen kon dragen / of geneeren / had een goed deel deeſer Natie ſigh begeven over d'Alpen, of de hooge Geberghten / door welcke Franckrijck van Italien werd afgeſonderd; en ingenoomen de Landſchappen / naderhand genoemd Gallia Ciſalpina; te weeten / Piemont, 't Hertoghdom Milaen: 't Gebied der Genueſen, en een gedeelte van dat der Venetianen. Dit geſchiedde ten tijde als Tarquinius Priſcus te Romen regeerde / 200. jaren voor deeſe overtoght der Galliërs in Italien. Als nu haerer in deeſe Landſtreecken oock te veel wierden / vondenſe ſigh genoodſaeckt / nae meer andere / haer ter wooningh / uyt te ſien. Dus quamen eenige duyſend der hare in 't Landſchap der Toſcaners, by de Stad Cluſium; en begeerden / datmen haer Velden ſou inruymen / waer opſe ſigh ter neer konden ſetten. De Cluſiners, voor ſulcke Nabueren verbaerd / ſonden in aller haeſt na Romen om byſtand. De Roomſche Raed wou hier in niet onbedaghtſaem handelen; maer ſond eerſt Geſanten aen de Galliërs, om haer van haer bedrijf af te manen; anders ſoudenſe de Cluſiners, hare Bondgenooten / niet konnen verlaten. Vermits men tot geen vergelijckingh kon koomen / greepmen weerſijds de Wapenen aen. De Roomſche Ambaſſadeurs, welcke als onſijdige waren gekoomen / moeſten ſigh hier ſtil gehouden hebben. In tegendeel voghtenſe vooraen in d'eerſte Geleederen der Cluſiners tegens de Galliërs. Jae ſelfs / Quintus Fabius reed uyt de Slagh-ordeningh / en ſtack eenen van de Ritmeeſters der Galliërs ter ſijden van 't Paerd af. Maer terwijl Fabius den gevallenen de Ruſtingh af deed / wierd hy gekend; en doe riep elck: 't Was eenen der Roomſche Geſanten / die dit ſtuck had gedaen. Stracks lieten de Galliërs van 't Gevegt af; en ſchreeuwden overluyd: Of dit eerlijck gehan-

Roomſche Geſchiedeniſſen. *Juſtin. l.* 20. *Livius l.* 5. *c.* 33. 64. *Eutrop. l.* 1. *Flor. l.* 1. *c.* 13. *Oroſ. l.* 2. *c.* 19.

Toght der *Galliërs* in *Italien*.

Misſlagh der *Roomſche* Geſanten aen haer; van de *Romeynen* niet geſtraft,

ANNO MUNDI.

veroorsaeckt haer een seer groot quaed.

3563.

handeld was? Dreyghden daer-en-boven/ dat sy 't wilden wreecken aen de Romeynen, niet aen de Clusiners. Evenwel vaerdighdense noch eerst eenige der hare nae Romen af/ begeerende/ datmen haer aller Volckeren Reght sou laten weervaren: de Gesanten behoorlijcker wijs straffen; of deselve aen haer overleveren. Doch 't Roomsche Volck deed haer/ in plaets van de versogte Straf/ de hooghste Eer' aen. Als de Galli dit van haer afgesondene vernamen/ braeckense in groote grimmigheyd op/ en trocken reght toe reght aen op Romen. Vermits d'Ambassadeurs der Romeynen op hare weerkoomst te Romen de Maght der Galliërs veraght/ en geseght hadden/ datmen voor haer niet behoefde bekommert te sijn/ soo hadmen geen sonderlinge toebereydselen tegens deese Vyanden gemaeckt: derhalven warense bynae in de Stad overyld geworden. Echter trocken sy haer/ met een in aller haest t'saemgeraept Heyr/ te gemoet/ tot by de Vloed Allia. Doe 't tot een Slagh quam/ wierden de Romeynen al stracks in den aenvangh op de vlught gedreven. 't Meeste deel vlood over de Tyber in de Stad Vejos, on-

ANNO MUNDI.

Want de vergrimde *Galliërs* trecken op *Romen* aen

en neemen de Stad in.

langhs te vooren door Camillus veroverd; d'andere/ veel minder in getal/ quamen seer verbaesd binnen Romen. Deese/ siende dat harer te weynigh waren/ om de Stad te verdeedigen/ begaven sigh op 't snelste in 't Capitool, of Slot; waer in sy sigh bevestigden. Deese Neerlaegh weervoer de Romeynen op den 16. van Julius in 't jaer der Weereld 3563./ voor Christi geboorte 385.; als Romen nu 366. jaren had gestaen.

3563.

'sAnderendaeghs trocken de Galliërs in de Stad/ en vonden in deselve bynae den gantschen Raed/ wijl deese sigh geschaemd hadden/ de vlugt na 't Slot/ of 't Capitool, te nemen. In 't begin deeden de Galliërs haer niet 't minste leed/ maer verwonderden sigh over hare grauwe Hayren en deftige Aensienlijckheyd; wijlse saten in hare Stoelen/ als willende sterven in haren luyster en heerlijkheyd. Eenen deeser Vreemdelingen quam in 't Huys van M. Papyrius. Sagh hem sitten in een heerlijcke Stoel van Elpenbeen; gingh tot hem/ en streeck met de hand over sijnen langen grijsen Baerd. Hier over wierd Papyrius toornigh/ en sloegh met sijnen Staf den Galliër op den Kop; die daer op den ouden terstond doorstack. Als nu 't begin van Moordery dus gemaeckt was/ was 't met al d'overige gedaen. Doe al de Raedsheeren verslagen waren/ gingh 't over 't gemeene Volck. Want de Galliërs sloegen de Menschen dood/ plonderden de Huysen/ en staken'er den brand in: die echter soo veel schade niet deed/ alsmen vreesde; behalven dat de Koorn-spijckers in vlam geraeckten/ waer door veele Granen vernield wierden.

Hare verschricklijke Moorderyen, ontstaen uyt een geringe oorsaeck.

De Stad geplonderd.

Als nu de Galli geen Vyanden meer hadden/ hebbense 't Capitool bestormd; doch wierden door de Romeynen met groot verlies afgedreven. Daer op bereyddense sigh tot een Belegeringh/ om die in 't Slot door honger te dwingen. Ondertusschen onderstondense sigh eens by naght/ 't selve heymlijck te beklimmen. Veele waren oock alreeds boven gekoomen/ sonder dat de Schildwagten sulcks gewaer waren geworden. Selfs blaften de Honden niet. Alleen de Gansen/ welcke in 't Capitool waren/ maeckten door haer geschreeuw de tegenwoordigheyd der vyanden bekend. Doe ontwaeckte Marcus Manlius, een jongh Edelman; die sijnen Schild en Deegen greep; op de Bespringers aenviel/ en de voorste weer van de Muer af-sloegh/ tot dat hem andere te hulp quamen. Dus wierd 't Slot noch behouden. Van dien tijd af aen heeftmen geduerigh/ ter eeuwiger gedaghtnis/ Gansen in 't Capitool opgevoed/ en uyt de gemeene Schat-

't *Capitool* belegerd. *Livius l.* 5 *c.* 47. *Diod. l.* 14 *c.* 117.

Door de Gansen, doemaels goede Waghters behouden.

ANNO MUNDI.

Schat-kist haer onderhoud verschaft.

Hongers-nood der Belegerde in 't Capitool. 3563.

Doe de Belegeringh ses maenden langh had geduerd/ begon 't niet alleen de Romeynen in 't Slot/ maer oock de Galliërs daer buyten aen Spijs en Voeder t'ontbreecken. Derhalven trocken de Beleggers uyt om te Vourageeren, doch lieten een goed deel Krijghsvolck binnen Romen blijven; en stroopten rondom de Stad Ardea, in welcke Camillus, onlanghs te vooren uyt Romen verdreven/ sigh onthield. Doe den avond haer overviel/ moestense/ niet verr' daer van daen/ haer Leger neerslaen. Camillus viel met d'Ardeanen uyt, vond haer hier en gintsch ongewapend op d'aerde leggen/ en sloegh haer dood/ gelijck als Beesten/ soo dat weynige der hare konden ontkoomen. Vermits oock de Toscaners, die sigh verheugden over dit ongeluck der Romeynen, geen kleyne schade deeden in de Landen rondom Romen, niet minder als de Galliërs, en selfs stroopten tot dight aen de Stad Veji, waer in sigh begeven hadden de geene/ die uyt den voorigen Slagh tegens de Galliërs ontvlooden waren/ soo verdroot sulcks deese seer hoogh; vielen derhalven uyt/ en betaelden hier de Toscaners, gelijck Camillus de Galliërs voor Ardea had gedaen.

Een deel der uytgeloopene Galliërs geslagen.

Camillus, te voren uyt Romen verdreven, werd nu gebeeden, Dictator te willen sijn.

Hier op wierd Camillus van de Romeynen in 't Capitool ten Dictator, of Opper-gesaghebber/ Generael-Veld-oversten/ verkooren; en gebeeden/ 't ellendigh Vaderland te hulp te willen koomen. Hy maeckte sigh op; liet d'oude toorn/ en d'onbillijckheyd/ welcke hem van sijne Burgeren was bejegend/ vallen; nam al de geene/ die sigh in de Stad Veji onthielden/ en wat hy van de Romeynen voorts by een kon brengen/ tot sigh/ en trock 'er mee nae Romen toe. Ondertusschen waren die in 't Capitool (geparst door den honger/ afgemat door 't gedueriggh waecken) met de Galliërs in verdragh getreeden. Sulpitius van der Romeynen, en Brennus van der Galliërs sijde/ hielden met malkander Gesprek: en 't quam tot een vergelijkingh/ op deese voorwaerden: De Romeynen souden de Galliërs geven duysend ponden Goud/ yeder pond gereeckend tot twaelf Oncen. De Galliërs daer tegens souden van 't Slot en de Stad aftrecken. Doe nu 't Goud by malkander was geschraept/ en gewoogen wierd/ pleeghden de Galliërs allerley vuyl bedrogh in de weegingh. Als Sulpitius sigh hier over beswaerde/ leyde Brennus met een lagchende mond sijn Swaerd in de Weegschael by 't Gewight/ en seyde noch daer-en-boven/ Væ Victis; soo moetmen 't met de verwonnene maecken.

Verdragh der Belegerde met de Galliërs. Aur. Vict. de vir. illustr. Plutarch. in Cam. Livius l. 5. c. 46.

Even ter dier tijd quam Camillus daer aen:

Even ter dier tijd/ en tot alle geluck/ quam Camillus met 't Roomsche Heyr ter Stad intrecken: beval/ alles aen een kant te doen: seyde tot de Galli, sy souden 't Goud laten leggen/ en daer tegens nae den Degen grijpen/ want daer moest gevoghten sijn. De Galliërs hadden dit niet verwaght; en beriepen sigh op 't gemaeckte Accoord. Camillus gaf tot antwoord: Hy was Dictator. Die in 't Slot hadden geen maght/ om buyten hem eenigh verdragh aen te gaen. Vermits nu de Galliërs weynigh lust toonden/ om te veghten/ soo wierdense oock lightlijck geslagen/ en vlooden ter Stad uyt. Doese sigh weer by een versameld hadden/ greep Camillus haer andermael aen/ en sloegh haer soodanigh/ dat 'er niet eenen van weer t'huys quam/ om te konnen seggen/ hoe 't met d'andere gegaen was. Al 't Goed/ 't welck de Galli te Romen hadden geroofd/ bragt Camillus weer in de Stad: trock met een heerlijcke Triumph daer binnen; en hem wierd d'Eernaem gegeeven van de Tweede Romulus, en Weer-opreghter der Stad Romen. Dus is Italien voor datmael van deese nieuwe Gasten ontslagen geworden/ tot bysonder-groot geluck.

die al de Galliërs dood sloegh, al den Buyt weer bequam.

Liv. l. 5. c. 49.

Doe 't nu te Romen weer een weynigh tot stilte was geraeckt/ wierd de Gesant Quintus Fabius, om dat hy sigh in den Stryd tegens de Galliërs ingelaten/ en daer door Romen sulck een ellendige schade en groote schande veroorsaeckt had/ aengeklaeghd/ en hem een Gerights-dagh gesteld; doch eer dien tijd verscheen/ vondmen hem dood in sijn Huys. Hoe sulcks toegegaen is/ laten wy in onseeckerheyd. 3564.

Vermits nu Romen ten deelen afgebrand/ en voorts door de Galliërs jammerlijck verwoest; de Stad Veji daer tegens/ door Camillus korts te vooren verovert/ noch in sijn geheel/ en met schoone Gebouwen verciert; dat oock de Bodem daer rondom veel vrughtbaerer was/ als de Roomsche Landeryen waren/ soo rieden de Gemeents-mannen 't Volck/ datmen Romen verlaten/ en sigh in de Stad Veji begeven sou. 't Sou oock geschied sijn/ indien niet Camillus 't tegendeel aengeraden; d'Inwooners bewogen had/ in Romen te blijven/ en de Stad weer op te bouwen. Haest daer nae heeft deesen dapperen Held/ als hy ten derdenmael tot Dictator was verkooren/ de Volsci en Æqui, oude vyanden der Romeynen, soodanigh geslagen/ en verdeemoedighd/ dat de Volsci sigh aen hem moesten overgeven. Den Oorlog met dit Volck/ van den eersten aenvangh af tot op deese tijd toe te reeckenen/ heeft geduerd honderd en thien jaren. Sulck een lange tijd hebbense sigh verdeedighd.

Romen soo verwoest, datmen de Stad bynae verlaten sou hebben. Liv. l. 5. c. 50.

Camillus dempt de Volsci.

Eer wy koomen tot de Regeeringh van Artaxerxes Mnemon, de sevende Persiaensche Monarch, willen wy afhandelen den Peloponnesischen Oorlogh/ vermits doch deselve eerst met het laetste jaer van Darius Nothus, of de Bastaert, ten eynde is gekoomen. 't Liet sigh aensien/ als of 't op de sijde der Atheniensen weer goed had willen worden; wijlse 3544. tegens de Spartanen een treflijcke Zeege ter Zee hadden gekreegen; in welcke sy/ gelijck gehoord is/ Callicratides verslagen/ en haren Oversten Conon verlost hadden van de belegeringh of omsluytingh in 't Eyland Mitylene. Doch 't was alleenlijck een valsche kus van 't bedrieghlijck-vleyend Geluck. De Spartanen maeckten/ in haer' ongelegenheyd/ Lysander ten Vice-Admirael, of Onder-Zeevooghd. Deese nam eenige Steeden in; in son-

Vervolgh des Oorloghs in Griecken-land tusschen d'Athenienſen en Spartanen.

Diod. Sic. l. 13.

ANNO MUNDI.

insonderheyd Lampsacum (Lampsacus) in Hellespontus: onthield sigh daer / en versterckte sijne Vloot. D'Atheeners hadden geerne noch eens met de Spartanen ter Zee gevogten: doch Lysander bleef in sijn voordeel / en wou niet.

De voorspoed der Atheniensen was een valsche kus des bedriegh-lijck-vleyenden gelucks.

3545.

Alcibiades had sigh weer by d'Atheensche Zeemaght gevoeghd / en meende Lysander tot een Gevecht te dwingen: doch behaelde oock weynigh Eer. Doe voeren d'Atheniensen met hare Vloot nae de Rivier Ægos Potamos, om die van Lampsacus nae by te sijn. Terwijlse hier lagen / en 't Volck gebreck van Voorraed begon te hebben / begaf Philocles, eenen van d'Atheniensche Oversten / sigh met dertigh Scheepen op de hooge Zee. Dit wierd Lysander aengekondighd; die met de gantsche Vloot op hem aengingh; hem op de vlught sloegh / en voorts verbolghde tot in de Haven / daer d'overige Scheepen der Atheniensen lagen; doch niet voorsien van Roepers en Soldaten; derhalven Lysander deselve lightlijck kon vermeesteren. Ondertusschen deed hy een goed deel sijns volks aen Land treeden; welcke de vyanden in 't Leger aenvielen / en nae eenige tegenstand oock hier de Zeege bequamen.

Laetste en verderflijke Neerlaegh der Atheniensen. Xenoph. l. 1. Hist.

D'Atheniensen vlooden / vol schrick / ten deelen uyt de Scheepen / ten deelen uyt 't Leger / elck daer hy best heenen kon: doch de meeste van haer begaven sigh in 't Steedeken Sestus: welcke haer aen Lysander moesten overgeven; die Philocles, den eenen Oversten / deed dooden. Den anderen / Conon, ontvlood wel / doch derfde niet t'Atheenen koomen / maer ontweeck nae Cyprus. Deese Neerlaegh gaf d'Atheniensen den Hertsteeck; en nu kondense de gewisse reeckening maecken / datse belegerd souden werden. Bevestighden derhalven hare Mueren stopten de Zeehaven / en bereydden sigh tot verdediging ten besten datse konden. Of nu wel Agis en Pausanias, de twee Regenten der Spartanen, d'Atheeners te Land / de Generael Lysander haer te Water aentasten wilden / so hielden echter de meeste geraedsaemst / wijl Atheenen sigh noch wel kon verweeren / datmen de Stad alleen te Land en ter Zee beslooten sou houden / met afsnijdingh van allerley Toevoer. Hier door sijn die van Atheenen in 't uyterste gebreck van levens-middelen gevallen. Als nu alreeds eenige der hare van honger waren gestorven / sondense Gesanten aen de Spartanen; doch deese konden niets verrighten. Derhalven moesten de goede Atheniensen noch drie maenden lang honger leeren lijden; tot dat eyndlijck de Vreede wierd getroffen / op deese Voorwaerden: Eerst / dat de Fortificatien, met welckese de Haven Pyræus hadden bevestighd / geslegt souden werden. Ten anderen / datse de Mueren en Thoornen rondom de Stad afbreecken: ten derden / al hare Scheepen aen de Spartanen overgeven souden / behalven alleen twaelf. Ten vierden / al de geene / welcke voor deesen uyt de Stad waren verdreven / souden weer binnen koomen. Eyndlijck / d'Atheniensen souden hare voorige vryheyd genieten; doch onder verbindnis / datse der Spartanen Vrienden voor hare vrienden / geener vyanden voor hare vyanden souden houden. Dit wierd terstond voltrocken; en de Muer der Stad Atheenen afgebroocken: waer by haer noch deese schimp wierd aengedaen / datmen ondertusschen fluytte / en speelde op allerley Speeltuygen. Dus is ten eynde gelopen deesen bloedigen Oorlogh der Griecken, die nu seven-en-twintigh jaren langh had geduerd. Deselve is beschreven geworden van twee voortreflijcke Mannen / niet alleen geweest goede Geschiedschrijvers / maer oock dappere Krijghs-oversten; namentlijck Thucydides, Olori Soon / en Xenophon, die 't opgevat heeft daer 't den anderen had gelaten; beyde van Atheenen.

Atheenen beslooten; door honger gedwongen, sigh over te geven; op seer swaere voorwaerden, welckese moesten aennemen.

ANNO MUNDI.

Plato Philosophorum Deus. Plutarch. in Plat.

Ontrent deese tijd heeft gebloeyd en geschreven dien seer hoogh-beroemden Man Plato, gehouden voor der Philosophen God. Was gebooren t'Atheenen, in 't jaer der Weereld 3522. By Dionysius d'oude is hy in seer groot Aensien / en Leermeester van sijnen Soon de jonge Dionysius geweest. Oock is / geduerende de Belegeringh der Stad / gestorven de vermaerde Treurspel-schrijver Sophocles. Vermits men hem / uyt vrees voor de vyanden / niet nae buyten ter Begraefnis derfde uytdragen / verscheen d'Afgod Bacchus den Spartaenschen Oversten Lysander in den Droom. Hem vermanende / dat hy sijnen geliefden en waerden Man sou laten begraven. Als nu dit Gesight niet afliet van hem te verschijnen / beval hy / datmen in de Stad sou verneemen / wat voor een voornaem persoon daer gestorven mogt sijn. Doe hy hoorde / dat het Sophocles was / maeckte hy met d'Atheniensen een Stilstand voor twee dagen / op dat ondertusschen sijn Lyck ter aerden besteld wierd.

Sophocles t'Atheenen gestorven. Plin. l. 7. c. 19.

Artaxerxes Mnemon, sevende Persiaensche Monarch. Diod. l. 14.

Darius Nothus, of de Bastaert, die korts nae 't Peloponnesisch Verdragh de weereld ruymde / had / onder meer andere / twee Soonen nagelaten; d'oudste genoemd Artaxerxes, de jonger Cyrus. Darius had alreeds by sijn leven de Heerschappy over Kleyn-Asia en de Griecken, staende onder 't Persiaensch Gebied / aen Cyrus overgegeeven. Artaxerxes volghde sijnen Vader in de Regeering over Groot-Asia en 't Oosten. Nauwlijcks had deesen 't Koninghrijck aenvaerd / als sijnen jonger Broeder Cyrus hem nae 't leven stond: doch sijn boos opset wierd ontdeckt / en hy daer over aengevat. Vermits hy 't niet loochenen kon / wierd hy ter dood veroordeeld; en sou oock terstond hebben moeten sterven / indien de Moeder deeser beyde Broeders hem niet by 't leven had behouden. Want sy bedeckte hem met haer ligchaem; en wond haer Hayr om sijnen Hals / soo datmen noch hem slaen / noch van haer aftrecken kon. Bad daer benevens haren oudsten Soon seer ernstigh / dat hy hem doch 't leven wou schencken; die / door de Moederlijcke tranen bewoogen / sulcks deed / en hem weer nae Kleyn-Asia liet varen. Cyrus evenwel was noch danckbaer voor deese genade / noch vergenoeghd met sijne Provintie; maer pooghde 't Koninghrijck sijnen Broeder met

Sijnen jonger Broeder Cyrus staet hem nae 't leven; doch werd ontdeckt; en aenmercklijckheyd. Begenadighd.

IO
NDI.

rlogd even- ſijnen der; onge- gh. 48.

ph. de d. Cyr.

d. Sic.

in. l. 5. ſias t. l. 19.

met geweld gantſchlijck af te dwingen.

Artaxerxes kreegh kennis van dien Aenſlagh; doch ſijne Moeder praette hem deeſen Arghwaen uyt 't Hoofd. Ondertuſſchen ontbrack 't niet aen ſnoode Pluymſtrijckers en onreuſtige Aenhitſers; die deeſen jongen Heer opmaeckten / om ſijnen Broeder / een ſeer ſaghtmoedigh en goedaerdigh Vorſt / te beoorlogen. Dus bragt Cyrus een groot Heyr van Griecken en Aſianen by een: Dan oock de Spartanen op ſijne ſijde / door belofte van boven maten groote Vereeringen. Met deeſen gemenghden hoop trock hy nae Silicien, onder voorwendingh / van d'oproerige te willen ſtraffen. Of nu wel Artaxerxes van deeſen Aentoght ſijns Broeders wierd gewaerſchouwd; oock ſigh voorſien had van een maghtigh Heyr / ſoo was hy echter niet voorneemens / Cyrus en de Griecken Slagh te leveren / voor dat hy deſelve wel diep in Perſien, aghter Meden en Babylonien gelockt had. Doch Tiribazes ried hem / hy ſou den Muytmaecker te gemoet trecken: welcken raed / als eerlijcker ſijnde / van Artaxerxes wierd gevolghd; ſoo dat hy ſijnen Broeder in een goede orde met negenmael 100000. Mannen onder d'oogen ruckte. Cyri Soldaten hadden hier op geen giſſingh gemaeckt; en geraeckten in ſulck een ſchrick / dat d'Overſte haer nauwlijcks te reght / en in Slaghorde konden brengen. Hier op gingh de Veldſlag aen. De Griecken, inſonderheyd de Spartanen met haer' Overſten / queeten ſigh boven maten wel; en weynigh ontbrack'er aen / dat Cyrus de Zeege niet bequam. Die / dit gewaer werdende / gantſch kloeckhertigh

ANNO MUNDI.

Geweldige Veldſlagh, waer in *Artaxerxes* 't Veld behield, en *Cyrus*, die nu meende de Overwinnaer te overgebleven, verlieſen, door bedrogh, al haer Overſten en Hoofdlieden.

jn, ſneuelde.

aendrongh / tot in des Koninghs Lijfwaght; wiens Paerd hy oock wondde / ſoo dat hy ſig op een ander moeſt begeven. Eenige ſchrijven / dat hy den Koningh ſelfs in de borſt trof. Maer als Cyrus ſigh al te bloot begaf / ſtiet Artaxerxes hem met ſijne Lancie in 't ſlaep des Hoofds / niet verr' van 't oogh; ſoo dat hy van ſijn Paerd af-viel / en van d'andere voorts ten vollen doodgeſlagen wierd. Dus bleef Artaxerxes meeſter in 't veld; en der Griecken dapperheyd in dit Gevecht / oock hare bynae bekoomene Overwinningh / kon Cyrus niet helpen. Wiens ongeval kan dienen ten les en voorbeeld / dat een Veldheer / of Overſten / ſigh niet lightlijck in gevaer behoord te begeven; maer op ſigh ſelven agt neemen / en weeten moet / dat'er onderſcheyd is tuſſchen 't Hoofd en de Leeden. Dat de Leeden betaemd te veghten / doch 't Hoofd te regeeren / en verſtand te gebruycken.

De Griecken, uyt den Slagh

Nae 't eynd deeſes Slaghs begaven ſigh de Perſianen, Lydiërs, en andere Aſiatiſche Krijghslieden / terſtond op de ſijde van Artaxerxes; als die nu ontwijffelbaer Koningh en Monarch was. De Griecken namen haren wegh weer nae de Zee. Doch Tiſſaphernes, de voornaemſte Overſte van Artaxerxes, trock haer met eenige duyſenden Perſianen aghter nae. Als nu de Griecken hem 't Hoofd booden / liet hy groote vriendſchap blijcken; en verſoght / dat Clearchus, nevens d'andere Hoofdlieden / by hem ſouden koomen. Doe gingen de gemelde Clearchus, Aridæus, Philoxenus, en al d'Officieren, met tweehonderd Soldaten / tot hem in 't Leger. Maer Tiſſaphernes deed haer ten deelen neerhouwen / ten deelen nam hy haer gevangen / en ſond haer aen Artaxerxes. De Griecken, dus bedrogen / verkooren andere Overſten en Hoofdmannen; en namen haren wegh weer nae huys: doch wierden op haren Toght onophoudlijck van Tiſſaphernis Ruyterye aengevallen. Quamen echter eynd- 3560.
lijck / nae ongelooflijck-grooten uytgeſtanen arbeyd en veelerley gevaren / weer in Ionien. Xenophon, die dit alles op 't blijtighſte heeft beſchreven / en ſelfs daer by is geweeſt /

Xenophon. de Exped.

ANNO MUNDI.

geweest / verhaeld / dat van de 10000. / uyt Babylonien getrocken / 1200. door honger / arbeyd / en ongemacken sijn aghter gebleven; soo dat'er niet meer als 8800. weer t'huys gekoomen zijn.

Cyri. l. 1.

Artaxerxis Oorlogh in *Kleyn-Asia* geluckt hem niet wel.

Hier op wierd Tissaphernes van Artaxerxes met een groot Heyr uytgesonden / om de Steeden / welcke Cyrus in Kleyn-Asia had beseeten / hem onderworpen te maecken. Deese soghten hulp by de Spartanen, en verkreegense oock; doch waren te swack / om 't Persiaenich geweld genoeghsame tegenstand te doen; tot dat de 9000. / welcke Xenophon uyt Groot-Asia weer te rugg' had geboerd (gelijck hier boven geseght is) by haer quamen. Doe behieldense niet alleen 't hare / maer namen noch daer-en-boven Tissaphernes veel andere Steeden af.

Macedonische Geschiedenissen.

Wy willen nu Artaxerxes in vreede laten regeeren / en besien / hoe 't in andere Gewesten der Weereld is toegegaen. De Koningen van Macedonien hadden tot noch toe goed geluck gehad / en gemeenlijck langh geregeerd. Want Alexander, die de Persiaensche Gesanten over de Maeltyd deed doorsteeken / (waer van door deesen berigt is gegeeven) had de Heerschappy 43.; Perdiccas 28.; sijnen Soon Archelaus 24. jaren langh beseeten. Doch naderhand is 't een geruyme tijd seer qualijck met deese Koningen gegaen. Want Orestes, Soon van Archelaus, die sijns Vaders Erfvolger sou sijn / was noch een Kind / en wierd van Æropus sijnen Vooghd om 't leven gebraght; die doe 5. jaren de Regeeringh voerdde. Op hem volghde Pausanias; die 't niet langer dan een jaer maeckte / vermits hy door Amyntas heymlijck aen kant wierd geholpen: Deesen Amyntas weer door Argeus uyt 't Koninghryck verdreven; die 't selve echter niet langer dan twee jaren besat; want Amyntas drongh sigh weer in / en is door geweld noch 16. jaren langh Koningh gebleven: soo dat sijne gantsche Regeeringhs-tijd op 24. jaren uytloopt.

Vermoordingen en uytstootingen deser Koningen onder malkander.

Egyptische Geschiedenissen.

Egyptenland was tot noch toe de Persiaensche Koningen onderdanigh geweest / vermits Cambyses, en nae hem Darius, diens naems d'eerste / d'Egyptenaren door geweld hadden bedwongen. Doch in 't twaelfde jaer van Darius de tweede sijnse / by deese gelegenheyd / van de Persianen weer afgevallen.

Egypten onder den *Persianen.*

Echter werpt sigh daer een nieuwe Koningh op, en desselven Nasaten.

Als geheel Egyptenland door de Hoofdmannen van Artaxerxes onder swaren dwang en harde dienstbaerheyd wierden gehouden; die oock Inarus, de nieuwlijcks-opgeworpene Koningh / aen een Kruys hadden laten nagelen / waren eenige geweecken in 't binnenste gedeelte des Lands / vol Poelen en Moerassen / daerse door de Persianen niet aengevallen noch bedwongen konden werden. Onder deese was'er eenen / genoemd Amyrtæus; die sigh selven ten Koningh maeckte / en een goed deel Egyptenaren onder sigh braght / in 't jaer der Weereld 3538. Hield oock sijn nieuw Rijck in / tegens den wil der Persiaensche Landvooghden; en heerschte 6. jaren. Doe hy gestorven was / wierd sijnen Nasaet Nepherites, uyt 't Geslaght der Mendesiërs; die tot in 't sevende jaer regeerde. 't Schijnd / dat deesen Nepherites even den geenen is / die van Diodorus werd genoemd Psammetychus; welcken Achoris ten Navolger in de Regeering heeft gehad; en vervolgens andere / die de Koninghlijcke Maght in Egypten hebben ingehouden / tot in 't derthiende jaer van Ochus, Tyran in Persien: welcken Ochus (gelijck hier nae t'sijner plaets sal volgen) den Koningh Nectanabus verdreven / en Egypten den Persianen weer onderworpen gemaeckt heeft. Van dien tijd af aen heeft Egyptenland geen bysondere Koningen gehad / tot op Ptolomæus, de Soon van Lagus; van wien wy onder de derde Monarch sullen handelen. Laten derhalven hier 't vervolgh der Egyptische Koningen verusten.

ANNO MUN[DI].

Egypte weer [o]nder de[n] *[Per]sianen* bragh[t].

Joodse Geschi[e]denisse[n].

In 't sevende jaer van Koningh Artaxerxes de II., die / wegens sijne goede geheughnis / en om dat hy ontfangene weldaden noyt vergat / van de Griecken wierd gebynaemd Mnemon, is Ezra de Priester en Schriftgeleerde met ontrent 1500. Mannen van uyt Persien na Jerusalem getrocken. Op deese Reys heeft hy vierdehalve maend tijds toegebraght / dat is / van den 26. Maert tot op den 10. July. 't Geen hy hier verright heeft / kannen verneemen uyt de H. Schrift / in 't eerste Boeck sijner Historien. In 't veerthiende jaer hier nae / sijnde 't 21. van Artaxerxes, en 't jaer der Weereld 3565. / is Nehemias (welcken 't meerendeel stellen afkoomstigh uyt de Stam Levi; doch Cedrenus uyt de Stam Davids) met verlof des Koninghs / op gelijcke wijs in Judæa aengekoomen; daer hy sigh 12. jaren langh opgehouden; de Mueren / Poorten / en andere Gebouwen der Stad weer opgereght heeft; gelijck hier boven onder de Regeeringh van Artaxerxes d'eerste / bygenoemd Longimanus, of met de lange hand (wijl eenige Kronijckschrijvers deese Geschiedenis op dien tijd betrecken) is aengeteeckend. In 't 32. jaer Artaxerxis des II., of in 't jaer der Weereld 3577. / is Nehemias weer in Persien by den Koningh gekoomen; en kreegh eenige dagen daer nae op nieuws verlof / om nae Jerusalem te mogen keeren. Op den Hoogen-priester Jesua, of Josua, die ten tijden Cyri met den Vorst Zerubbabel uyt de Babylonische Gevanckenis in Judæa was gekoomen / en een ongeloof-lijck-hoogen ouderdom had bereyckt / is in deese Waerdigheyd gevolghd sijnen Soon Jojakim: die dit Ampt heeft bediend tot in 't jaer der Weereld 3544. Deesens Nasaet was Eliazib, die 't 34. jaren langh heeft beseeten. Daer nae quam sijnen Soon Jojada; die 't niet langh heeft gemaeckt. Nae deesen Johannan, of / gelijck andere hem noemen / Jonathan, 32. jaren. Hem is gevolghd in 't jaer der Weereld 3610. Jaddus; van wien wy sullen spreecken in de Geschiedenissen des grooten Alexanders. Voor ditmael keeren wy weer tot de Grieckische Historien.

355[0]. *Artax[er]xes*, w[ierd] om ge[b]naemd *Mnemo[n]*. *Ezra.*

Nehem[ias]. *Nehem.*

3565. *Jerusal[em]* herbouwd.

3577.

Hooge-Priesters te *Jerusalem.*

Als die van Atheenen, volgens 't opgereghte Verdragh / hare Mueren en Thoornen hadden neergeworpen / heeft Lysander van Sparta de voorige wijs van Regeeringh / welcke

T' *Atheenen* dertig *Regenten* verordonneert, we[lcke]

[AN]NO [MU]NDI.

welcke hy 't gemeene Volck stond / veranderd; en de Maght over de Stad gesteld in handen van dertigh Mannen: die in 't begin seer wel regeerden / doch naderhand seer woest en onbarmhertigh met de Burgeren te werck gingen: waeromse oock wierden geheeten de Dertigh Tyrannen. Want eenen uyt haer getal / die geen behaegen in sulcke Dwinghlandyen had / deedense dooden. Den dapperen Thrasybulus, van wien wy voor deesen gesprooken hebben / verdrevense in Ballinghschap. Jae / soo gantsch onbandigh wierdense / datse op eenen dagh tsestigh eerlijcke en rijcke Mannen lieten om 't leven brengen / en der selver Goederen onder haer deelden. Waer door dan veel treflijcke Lieden / die soo een langhduerigen Oorlogh hadden uytgestaen / sigh nu van Huys en Hof in Ballinghschap moesten begeven.

[D]ertigh [M]annen [w]erden.

...re seer ...se be... ...jven.

ANNO MUNDI.

Eenen uyt de geene / welcke deese dertigh Regenten lieten ombrengen / was de treflijcke en vroome Philosooph Socrates Deese hebbense door den Beul een vergiftighden Dranck in de Gevancknis toegesonden. Doe hy deselve ontfingh / seyde hy: Hy wou 't

De voortreflijcke en goede Philosooph Socrates moet vergif drinc-

...en; en ...ijne laet-...te woor-...den.

3547. *Justin. l.5. c.9.10. Xenoph. ...r. Graec. Plutarch. in Pelop. Cicer. in Philipp.*

Critias eens toedrincken. Dit was de naem van eene der dertig Tyrannen; den alder-geld en bloedgierighsten onder haer. En gewisslijck / Critias heeft hem haest bescheyd moeten doen: want onlanghs daer nae wierd hy van Thrasybuli Aenhangh verslagen. Doe Socrates 't vergif met een onvertsaeghd gemoed had uytgedroncken / vermaende hy d'Omstanders: Sy souden sigh over sijne dood niet bekommeren / noch treuren / maer sigh veel meer benaerstigen / deughdsaem te sijn / en een goeden naem te bekoomen. Als hy nu begon te sluymeren (want 't vergif had een slaepverweckende werckingh) en eenen sijner Vrienden hem vraeghde / hoe hy sigh gevoelde? gaf hy tot antwoord: Tegenwoordigh begind de Slaep / en leverd my over aen sijnen Broeder de Dood. Doe nu deese Tyranny ontrent aght maenden langh had geduerd / konden Eedelen Held Trasybulus deselve niet langer verdragen. De verdrevene Atheensche Burgeren trock hy by een; sprack haer moed in / en beraedslaegde sigh met haer / hoemen best 't arme Vaderland / en de soo gantsch hard-verdruckte Stad / uyt de handen deeser Bloedhonden sou mogen verlossen.

De Heerschappy

Doe hy nu eenige Volck-hulp van de Thebanen had bekoomen / maeckte hy sigh in 't volgende jaer 3548. meester van een seer sterk Slot / niet verr' van Atheenen. Derwaerts quam een groote toevloeyingh van de seer geplaeghde Burgeren uyt de Stad / en van andere Oorden. De Dwinghlanden lieten hem weeten / hy sou vreedsaem in de Stad koomen / soo wildense hem deel aen de Regeeringh geven: doch hy sloegh sulcks af; trock met de sijne voort / en nam de Zeehaven Pyræus in. De Tyrannen bejegenden hem gewapender hand; en daer geschiedde een Slagh. Critias, de Moordenaer van Socrates, wierd verslagen. Thrasybulus behield het veld / en nam de Stad in / met goede wil en groote vergenoegingh der Burgeren: welcke sigh alle tot hem voeghden; hem sonderlinge eer betoonden / wijl door hem de Stad weer in een vreedsame stand hersteld was. Op dat nu in 't toekoomende alle twist en onwil verhoed wierd / maeckte hy een Wet / dat alle Beleedigingen / welcke sigh geduerende d'onrust hadden toegedragen / dood / vergeven en vergeeten sijn souden. Niemand sou dienshalven eenen anderen aenklagen of voor 't Reght betrecken mogen; maer elck sou moeten te vreeden sijn met 't geen hy besat / of weer gebonden had. Hier door wierd veel moeyte en tweedraght den wegh afgesneeden.

deeser Tyrannen heeft niet langh geduerd:

3548.

3549.

want Thrasybulus brengt Atheenen weer in een geruste Stand.

ANNO MUNDI.

Oorlogh tusschen de *Persianen* en *Spartanen.* 3551. *Diod. Sic. l. 14.*

Ondertusschen hadden de Spartanen in Kleyn-Asia t'Oorlogen met de Hoofdlieden van Artaxerxes de II. 't Geluck diende haer soo wel / dat der Persianen Oversten den Koningh een Voorslagh deeden / hy sou Conon, den geweesenen Oversten der Atheniensen, voor weynige jaren uyt de groote Neerlaegh by Ægos Potamos ontvlooden / ten Admirael over de Persiaensche Zeevloot tegens de Spartanen maecken. Conon nam 't Zeevooghdschap aen / doch kon geen geld bekomen / tot dat hy selfs nae Artaxerxes reysde. Doe kreegh hy 't geen hy begeerde: greep de saeck kloeckmoedigh aen / en braght de Rhodisers op der Persianen sijde. Haest daer nae

Justin. l. 5. c. 6.

sond de Koningh van Egypten (van Darius de Bastaert afgevallen) de Spartanen honderd Galeyen ten bystand toe. Deese liepen in de Zeehaven te Rhodus, wijlse meenden / dat dit Eyland noch goed Persiaensch was: en dus quam de gantsche Vloot in harer vyanden handen. Twee jaren daer nae maeckten

Nieuwen Oorlogh tusschen die van *Atheenen* en *Sparta.* 3555. 3557.

't Conon soodanigh / dat de Spartanen van bynae al hare Vrienden en Bondgenooten verlaten wierden. Doemaels is oock den Oorlogh tusschen die van Sparta en Atheenen op 't hevighste weer aengegaen. In deselve hadden d'Atheniensen beeter geluck als te voren / wijl de Persiaensche Hoofdlieden haer bystonden. Dapperlijck droegense sigh / en greepen kloeckmoedigh toe / tot op 't jaer

3563.

3563.; wanneer Koningh Artaxerxes sig ten Middelaer aenbood. Vermits nu beyde de Parthyen met den Vreede wel gediend waren / soo wierd oock 't Verdragh getroffen / op de volgende voorwaerden. Aen Koningh

Vreede gemaeckt in *Grieckenland.*

Artaxerxes souden blijven al de Steeden / gelegen in Asia, nevens d'Eylanden Cyprus en Clazomene. D'overige Grieckse Steeden / soo groote als kleyne / souden gelaten werden by hare Reghten en Vryheden. Gelijck d'Atheniensen voor deesen hadden gehad en beseeten d'Eylanden Lemnos, Imbros, en Scyros, soo souden deselve voortaen aen haer blijven. Die in deesen Vreede niet begeerden te bewilligen / souden van d'andere beoorloghd / met Vyer en Swaerd verbolghd werden. De groote Koningh Artaxerxes sou deeses Verbonds Beschermheer en Uytvoerer zijn.

3564. Oorlogh in *Cyprus* tusschen *Artaxerxes* en *Evagoras.* 3565. *Diod. Sic. l. 15.*

Vermits door deesen Vreede 't Eyland Cyprus den Koningh Artaxerxes was toegeweesen / maer Evagoras sigh in 't selve tot noch toe als Koningh had gehouden / soo quam deesen sulck een reeckeningh ongeleegen. Braght derhalven / met hulp des Koninghs van Egypten, een seer groot Heyr van driemael honderd duysend Mannen en drie honderd Scheepen by een; waer toe die van Tyrus oock hare Galeyen hadden gevoeghd. Alhoewel nu Evagoras in den aenvangh taemlijck-goed geluck had; en de Persianen in groot gebreck van levens-middelen geraeckten / soo verloor hy echter eyndlijck de Slag; moest nae de Stad Salamina ontvlieden / en wierd in deselve belegerd. Doe hy 't in 't volgende jaer niet langer kon houden / gaf hy sigh aen den Persiaenschen Veldheer Orontes over; onder deese voorwaerde / dat geheel Cyprus des Koninghs van Persien sou sijn en blijven; behalven de Stad Salamina; welcke Evagoras sou besitten; doch daer voor aen den Persiaen een jaerlijcksche Tribuit opbrengen. Dus heeft deesen Krijgh oock een eynd bekoomen.

Siciliaensche Geschiedenissen. 3567. Oorlogh tusschen *Dionysius.*

In Sicilien dreven de Carthaginensen en Dionysius, Koningh van Syracusa, malkander dapper om. Aen beyde sijden sneuvelde veel Volck: insonderheyd wierden de Carthaginensen in 't jaer 3567. van Dionysius dapper geklopt. By de 10000. Mannen verloorense / welcke dood bleven / behalven noch 5000. gevangene. Hier door wierdense genoodsaeckt / om Vreede te bidden. Doch vermitsse geen billijcke Voorwaerden van hem konden verwerven / wierdense vertoornd; greepen hem op nieuws aen / en sloegen hem veel meer Volck af / alsse verlooren hadden. Doe was Dionysius blijde / dat hy Vreede bequam / en die van Carthago noch duysend Talenten toegaf.

Roomsche Geschiedenissen. 3565. *Livius l. 6.* 3566.

Wy wenden ons nu weer nae Italien. Als de Romeynen van uytlandsch gevaer door Camillus verlost waren geworden / begondense hare Stad Romen weer op te reghten. Bouwden ook 't Capitool geheel uyt de grond op / van enckele vierkante gehouwene Steenen / 't welck ter dier tijd seer kostlijck viel. Daer nae telden de Censores, of Tughtmeesters / 't Volck; en vermeerderden de Gemeents-mannen / soo dat'er nu vijf-en-twintigh in Romen waren. Terwijl men sig hier mee beesigh hield / quam'er tijdingh / dat de nabuerige Volckeren met een seer groote Maght op de beenen waren. Tegens deese sonden de Romeynen den ouden Camillus, die met haer een Veldslagh deed. Of nu wel 't getal der vyanden soo groot was / dat harer bynae honderd tegens eenen Romeyn stonden / soo verloorense echter den Strijd / en namen de vlught in de Stad Satricum: doch deselve wierd stormenderhand verovverd / en een groote meenighte daer in verslagen; insonderheyd sijn'er veele van de Toscaners dood gebleven.

Hare buyten-vyanden gedempt.

Marcus Manlius, die korts te vooren *'t Capitool* tegens de *Galliërs* had behouden, 3567.

Terwijl men nu dus buyten met de vyanden te doen had / ontstond binnen de Stad een nieuwen en gevaerlijcken Alarm. Onder veele voorname Mannen was hier oock Marcus Manlius; even dien geenen / die / nu vier jaren geleeden / door 't schreeuwen der Gansen wacker gemaeckt sijnde / de Galliërs, welcke de Muer van 't Capitool alreeds hadden beginnen te beklimmen / had afgedreven / en alsoo doemaels dit Slot door sijne dappermoedigheyd behouden. Vermits hy nu meende / datmen hem niet genoegh nae sijne verdiensten eerde; dat oock boven dien groote twist tusschen den Raed en de Burgery was / soo scheydde hy sigh van d'Eedele af / en viel tot de sijde des gemeenen Volcks. Deed d'arme lieden seer veel goed. Houwlijckte de Dochteren van geringe Burgeren uyt: betaelde voor de geene / welcke wegens schulden gebangen saten; oock voor veele de Schattingen uyt sijn eygene Beurs. Schold

dringhd sigh in de gunst des Volcks;

en

ANNO MUNDI.

en stackt geduerigh op de Heeren des Raeds / haer noemende Villers der Gemeente / en Woeckeraers; die 't geld alleen hadden / en van de gemeene Schat niets onder de behoeftige lieten koomen. Dus warense Heeren / of veel meer Tyrannen; waer tegens de Burgers hare Lijf-eygene Slaven moesten zyn.

n pooghd
e hoogste
laght aen
gielven
e bren-
en.

Hier door maeckte hy sigh sulck een gunst / aensien / en stercken aenhangh / dat bynae van niemand als van Manlius door de geheele Stad wierd gesprooken. Doe onderstond hy sigh / den Raed alle Gesagh / alle Magt te beneemen / en aen sigh selven te trecken.

Noemde sigh Patroon en Beschermheer der noodlijdende Gemeente; doch was liever Koningh geweest. In een lange tijd wisten de Raedsheeren en Eedele niet / hoese hem / wegens sijnen grooten Aenhangh / souden mogen aen 't Lijf koomen. Konden evenwel eyndlijck hier ontrent niet langer stil staen: maer moesten hem by de Gemeentsmannen aengeven / en beschuldigen. Oock selfs de Burgers bemerckten / waer op Manlius uyt was; en lieten allenxen hare gunst t'sijnwaerts vallen; want ongeerne soudense over haer een Koningh gehad hebben.

Plutarch. in Camill. Livius l. 6. c. 31. 34. seq.

Doe d' Eedele deese veranderingh gewaer

Sijne

rampsalige
dood; en
aenmerck-
lijckheyd
daer on-
trent.

wierden / steldense hem een Gereghtsdagh / en klaeghden hem aen / als eenen die de Vryheyd des Vaderlands had willen onderdrucken. Soo dickmael nu 't Vonnis tegens hem sou uytgesprooken werden / beriep hy sigh op 't Capitool, 't welck hy behouden had; en wees'er t'elckens met de vingeren op. Als nu oock 't Volck 't selve aensagh / kondense tot sijne veroordeelingh niet koomen. Maer op den derden dagh wierd de Gerightsdagh en t'samenkoomst aengesteld op een Plaets / daermen 't Capitool niet kon sien. Doe wierd 't oordeel tegens hem geuyt; en hy / nae oude gewoonte / afgeworpen van een hooge Rots / genoemd Saxum Tarpeium; soo dat hy dood ter neer stortte. Die te hoogh wil klimmen / doet een hooge val. Trots en hooghmoed wisschen alle vorige deughden en diensten uyt. Gedenckwaerdigh is 't / dat sijn gantsche Geslaght met eenparige toestemmingh een vastgesteld Besluyt maeckte / dat noyt yemand uyt 't Bloedverwantschap der Manlien (tot een eeuwighduerende Waerschouwingh) met den Voornaem van Marcus sou genoemd werden.

Andere
aenmerck-
lijckheyd.

Romeynen
sleen hare

Nae deese Geschiedenis hebben de Romeynen al weer (gelijck tot noch toe bynae onophoudlijck) tegens hare Nabueren moeten Oorlogen. 't Gemeene Volck trock geerne mee uyt / om rust te mogen hebben van hare Schuldeysschers. Want ontrent deese tijd was de Gemeente boven maten seer uytgemargeld door de Woeckeraers / en door de nieuwe Bouwingh in een groote Schuldenlast geraeckt. Dus hebben de Roomsche Oversten de Volscers; welcke sig weer begonden te bewegen / gelijck oock die van Præneste, Velitræ, en andere Latijnsche

Nabuerige
vyanden.

Volckeren / welcke met haer Heyr tot dight 3573.
by de Stads-mueren waren gekoomen / geslagen; hare Steeden veroverd / en de Volscers in twee Veldslagen soodanig gedempt / 3574.
datse sigh met haer Land aen de Romeynen 3576.
overgeven / hare Steeden Satricum en Antium aen deselve inruymen moesten. De Latijnen echter hebben geen rust willen houden / voor datse by de Stad Tusculum gantschlijck geslagen en als uytgeroyd wierden.

Dempen
de *Volsci.*

Even ontrent deese tijd ontstond te Romen noch een andere Tumult / en groote veranderingh in de gemeene Staet en Overheyd; waer toe een Vrouw oorsaeckt gaf. Deese was de Dochter van Quintus Fabius Ambustus. Sy beklaeghde sigh / dat haren Vader

Een trots
eergierigh
Wijf ver-
oorsaeckt
te *Romen*
een *Tu-*
mult.

haer /

ANNO MUNDI.

haer / alhoewel van een oud Adelijck Ge-
slaght / had ten Houwlijck gegeven aen een
Livius l. 6. c. 34. 35. gemeen Burger / die geenen toegangh mogt
hebben tot de hooge Ampten en Waerdighe-
den. Haren Vader seyde tot haer: Sy sou
maer te vreeden syn: hy wist wel raed tot de
saeck te vinden. Hier nae handelde hy met
sijnen Schoonsoon Licinius Stolo, en meer
andere voorname Lieden / hoemen 't Bur-
germeester-ampt op de Burgery sou mogen
brengen. 't Behaeghde haer / dat de gemel-
de Licinius Stolo en Sextius in dit selve jaer
Gemeents-mannen souden werden. Doe
dit geschied was / hielden deese twee terstond
3577. de Gemeente drie dingen voor. Eerst / be-
De Burgers tegens d'Eedele. langende de Schuldsaken / datmen de betael-
de Woecker van 't Capitael, of de Hoofdsom
sou aftreckken; 't overige in drie jaren tijds op
gelycke Termijnen sou opgebraght werden.
Daer nae: Dat niemand te Romen, 't sy
wien hy sijn moght / boven de vijf-honderd
Mergen Lands sou mogen hebben. Ten
derden / datmen altijd den eenen Burgermee-
ster uyt de Burgery sou verkiesen.

Welckese afdwingen, dat altijd d'eene Burgermeester uyt de Burgery verkooren sou werden. Hier raeckte 't nu d'Eedele aen haer geld;
aen hare Goederen; aen haer' Eer. Steld-
den sigh derhalven niet alle maght hier te-
gens / om te beletten / dat geen van drieen
voortgangh moght neemen. Aen d'andere
sijde wilden de Gemeents-mannen geen O-
verheden laten verkiesen / voor dat hare be-
geerte genoegh gedaen wierd. Dus bleef de
3582. gedaghte keur aghter / tot in 't jaer 3582.
Hier tegens wierden de genoemde twee / Li-
cinius Stolo en Lucius Sextius, thien jaren na
malkander verkooren tot Tribuinen, of Ge-
meents-mannen; 't welck noch voor noch
nae meer gebeurd is. Deese Tweedraght
wierd in 't jaer 3586. ter neer geleght. Want
3586. als 'er een gerught ontstond / dat de Galliërs
andermael voor de hand waren / en Romen
daer over in geen kleyne schrick geraeckte; te
meer / wijl hier alles vol oproer en oneenig-
heyd was / soo sijn d'Eedele de Burgeren ge-
weecken / en hebben toegelaten / dat d'eene
Burgermeester sou verkooren werden uyt de
Camillus slaet op nieuws de *Galliërs.* gemeene Burgery. Hier tegens hebben de-
se in de verkiesingh van eenige Amptenaren /
als / Schouten en Bouwmeesters / aen den
Raed yets van haer Reght laten vallen. Dus
wierd 'er een goede Vreede; en Camillus weer
tot Dictator, Generael, of Opper-gesagh-
hebber / verkooren: die de Galli in een groo-
te Slagh ter neer leyde: waer over hy oock
te Romen heerlijck heeft getriumpheert.

Sterft aen de Pest. Als in 't tweede jaer hier nae de Pest te Ro-
men verschricklijck-veel Menschen wegh-
ruckte / is oock desgelijcks daer aen gestor-
ven de seer voortreflijcke Man en triumphee-
rende Held Marcus Furius Camillus; wiens
weergade nauwlijcks oyt onder de Romey-
nen is geweest.

Grieckfche Geschiedenissen. Laet ons nu sien / hoe 't d'onrustige Griec-
ken voorts gemaeckt / en haer selven ver-
woest hebben. Doe in geheel Grieckenland
3568. *Diod. Sic. l. 15. Xenoph. l.* door Artaxerxes, Koningh van Persien, Vre-
de was opgereght / konden echter de Sparta-
nen niet gerust sijn; maer deeden hare Na-
bueren veel overlast. Insonderheyd droe- ANNO MUNDI.
gense een groote nijdigheyd tegens de Theba-
nen, wijl deselve rijck en maghtigh waren. *5. Hist.*
Bevalen derhalven haren Veld-oversten / ge-
noemd Phœbidas, hy sou sien / of hy de Stad
Theben kon overrompelen. Doe nu deesen
met sijn Heyr voorby de gemelde Stad hee-
nen trock / gingh hy de voornaemste Theba-
nen besoecken; rightte kennis met haer op /
en alsse alderminst daer op daghten / maeck-
te hy met de sijne sigh meester van de Burgt /
genoemd Cadmea. Als nu dit Schelmstuck
der Spartanen haer by alle Griecken een seer
quaden naem veroorsaeckte / hebbense wel in
schijn Phœbidas gestraft / doch ondertusschen
de Thebanen hare Burgt niet weer gegeven. Schelmstuck der *Spartanen* tegens de *Thebanen.*

Hier nae hebben de Spartanen de vaste
Stad Olynthus belegerd; doch groote schade
daer voor geleeden: oock is haren Koningh /
of Regent / Agesipolis daer gesneuveld / als
hy 14. jaren had geregeerd. Hem volghde 3570.
sijnen Broeder Cleombrotus; die 't Bewind
9. jaren heeft gevoerd. Ondertusschen moe-
sten d'Olynthiërs sigh in 't jaer der Weereld
3571. overgeven / alhoewel op lydlijcke 3571.
Voorwaerden. In even dit jaer / terwijl de
heerlijcke Stad Theben tegens reght en bil-
lijckheyd der Spartanen Jock onderworpen
moest sijn / verbonden sigh t'samen seven uyt
de Stad geweeckene / onder welcke oock Pe-
lopidus was / datse de Spartanen uyt Theben
verdrijven / of haer leven daer over verliesen
souden. Oock is haer voorneemen haer ge-
luckt op de volgende wijs. Deese seven troc-
ken Vrouwen-kleederen aen. Braghten de
Spartaensche Amptlieden in de Stad om 't le-
ven. Bequamen de Sleutelen tot de Ge-
vanckuissen. Lieten de Gevangene uyt.
Veroverden met der selver hulp de Burght /
en joegen de Besettingh der Spartanen van
daer wegh. Doe dit dus verright was /
vreesden d'Atheniensen voor de Spartaensche
Maght; en deeden de Thebanen 't Verbond
met haer op seggen. Doch deese handelden /
door geldgevingh / met een Spartaensch
Hoofdman / dat hy in der Atheniensen Dor-
pen viel / en goeden Buyt maeckte. *Spartanen* breecken de *Grieksche* Vreede. Alleen seven Mannen drijven de *Spartanen* uyt *Theben.*

Deese onbillijckheyd namen d'Atheniensen
soo gantsch euvel / datse de Spartanen den
Vreede opkondighden; en bynae al der sel-
ver Bondgenooten van haer deeden afvallen.
Hier tegens verwoesteden de Spartanen, on-
der haren Oversten Agesilaus, der Thebanen
Landschap: dorfden echter tegens deselve
geen Slagh wagen. Dus wierden de goede 3573.
Thebaners, door de vernielingh harer Land-
goederen / tot een sware hongersnood gebragt.
Ondertusschen sloegh Timotheus, de Soon
van de bovengenoemde Conon, der Athenien-
sen Oversten / de Spartaensche Scheeps- 3576.
vloot; en kreegh 't Eyland Corcyra tot sijn
voordeel. Als nu die van Sparta dit Eyland
weer veroveren wilden / quamense te kort;
en harer veele wierden verslagen; te gelijck
met haren Oversten Mnasippus. Maer ver-
mits de Thebanen sigh op haer geluck ver-
hooghmoedighden / en al te verr' van sigh
greepen / soo kondighden d'Atheniensen haer
de Nieuwen Oorlogh in *Grieckenland.* Insonderheyd tusschen de *Thebanen*

ANNO MUNDI.

de vriendschap op / en lieten haer alleen tegens de Spartanen veghten. Dus hadden d'andere Griecken Vreede ('t welckse Koningh Artaxerxes andermael danck moesten weeten) / alleenlijck de Spartanen en Thebanen saten malkander reghtschapen in 't Hayr.

en Spartanen.

Aerdbevingh en Zee overlopingh.

In 't jaer der Weereld 3578. is in 't Landschap Peloponnesus (tegenwoordigh Morea genoemd / naderhand van de Turcken ingenoomen) seer groote schade geschied door sware Stortregenen / Aerdbevingen / en uytlopingh der Zee. Twee goede Steeden / gelegen in den Corinthischen Zeeboesem / sijn door 't Zeewater overstroomd / en vergaen. D'eene was genoemd Bura, d'andere Helice. De Poët Ovidius, die ontrent thien jaren voor des Heeren Christi geboorte geleeft en geschreven heeft / verhaeld / datmen noch in sijnen tijd / alsmen by helder weer en stille Zee over dit Gewest voer / de Mueren en Thoornen kon sien onder 't Water.

Twee Steden vergaen in *Peloponnesus.* 3578.

ANNO MUNDI.

In 't volgende jaer brack Cleombrotus, der Spartanen Regent, met sijn Krijghsvolck uyt der Phocensen Landschap op / en trock na een Vleck / geheeten Leuctra, in 't Gebied der Thebanen. Der selver Veld-oversten Epaminondas gingh hem te gemoet / en leverde hem een Veldslagh; waer in hy de Zeege behield. Over de 4000. Spartanen bleven op de Veghtplaets dood / en daer onder haren Koningh Cleombrotus.

Spartanen van de *Thebanen* geslagen. 3579. *Xenoph. l.7.*

Eer wy voortgaen / moeten wy hier een wonderlijcke Geschiedenis verhalen. In 't gedaghte Vleck Leuctra woonde een arme Boer / genoemd Scedasus; die by sijn gering vermogen noch vrygevigh / en seer goedaerdigh was. Hy had twee Dochteren / schoone jonge Maeghden / welcke sijn Huys-bedrijf waernamen. Op seeckere tijd quamen twee Burgers Soonen van Sparta hier voorby gaen. Scedasus namse / vermits het avond wierd / dien naght in sijn Huys. Sy kree-

Grouwlijke daed van twee *Spartaensche* Jongelingen; tegens de twee Dochteren een armen Boers; *Hieron. cont. Jovin.*

gen lust tot de gedaghte sijne Dochteren: doch vermits der selver Vader Scedasus haer gantsch vriendlijck nae sijn vermogen onthaelde / soo verberghdense voor datmael haer boos voorneemen; stelden 't uyt tot op een andere tijd / en volbraghten hare Reys. Alsse nae eenige dagen sigh weer derwaerts verboeghden / was Scedasus afweesigh; echter wierdense van beyde de Dochteren verwelkoomd; die haer tracteerden met 't geense hadden. Doch deese twee Booswighten verkraghtten haer; en alsse / nae de begane misdaed / sagen / dat de geschondene Maegden sigh seer klaeghlijck aenstelden / wierdense noch daer-en-boven hare Moordenaers / en wierpen de doode ligchamen in een Put. Doe d'oude Man t'huys quam / en sijne Dochteren niet vond / oock niet wist / wat sigh had toegedragen / soght hy haer allerweegen / doch sonder haer te vinden. Hy had een kleynen Hond; die seer erbarmlijck

Plutarchus in Narr. amat.

deselve verkraghtende, daer nae vermoordende.

huylde; nu nae sijnen Meester / dan nae de Put liep: oock niet afliet / voor dat Scedasus met dit Beest nae de gedaghte Put gingh. Hier in sagh hy sijne Dochteren leggen. Trock de vermoordde Lijcken daer uyt / en begroeffe. Vermits hy nu van de Nabueren hoorde / dat niemand / geduerende sijn afweesen / in sijn Huys was gekoomen / behalven de twee Spartaensche Jongelingen / welcke hy te vooren had geherberght / gingh hy seer treurigh nae Sparta: overleyde by sig selven / dat de twee Gasten / doese d'eerstemael by hem gekoomen waren / genoeghsame teeckenen van onkuyssche liefde tegens sijne Dochteren hadden laten blijcken; en kon derhalven lightlijck daer uyt besluyten wat 'er geschied was. Te Sparta gekoomen / klaeghde hy d'Overigheyd sijn aenleggen; doch wierd van d'eene nae d'andere geweesen. Niemand wou hem gehoor geven / veel min hem Reght laten weervaren. Doe hy nu

De Vader, te *Sparta* geen Reght over de Misdadige konnende bekomen;

Vloeckt de Stad.

ANNO MUNDI.

nu sagh / dat voor hem hier in niets te verrigten stond / riep hy tot God in den Hemel om wraeck; wenschte de Stad Sparta alle onheyl toe; en voorts doorstack dien ongeluckigen Vader sigh op 't Graf sijner beyde Dochteren.

Seldsame vreemdigheden, welcke sig hier op toedroegen;

Als nu Cleombrotus naderhand / op de gehoorde wijs / sigh met sijne Spartanen ter deeser plaets had gelegerd; en der Thebanen Hoofdman in bry groot bedencken stond / of 't geraedsaem was / met sulck een overwinnend en zeeghrijck Heyr in gevecht te treeden / quam eenen onder haer / genoemd Pelopidas (die voorheenen de Spartanen in Vrouwen-kleederen geslagen en uyt de Burght gedreven had) / 's nagts een Gesight voor / waer over hy geweldigh verschrickte. Want hy sagh de twee vermoorde Jonckvrouwen by hare Graven staen; hoorde haer erbarmlijck weenen; de Spartanen alle ongeluck toewenschen / en hem (Pelopidas) om hulp aenroepen. Vermits hy op dit Spoock geen verder aght nam / verscheen hem oock de Vader Scedasus; beval hem goeds moeds te sijn / en sonder eenige beschroomdheyd de Spartanen aen te grypen. Daer op is de gedaghte Slagh aengegaen; en de Spartaensche Slagordeningh wierd aldereerst gebroocken even op de plaets / daer de twee Dochteren Scedasi begraven lagen; daer nae soodanigh geslagen / dat de Kerne der Spartaensche Manschap / meer dan 4000. in getal / haren Koningh Cleombrotus selfs / en veele der Oversten dood bleven.

en gevolgde seer swaere *Spartaensche* Neerlaegh.

Aenmerckingh des Schrijvers.

Dus blijft ongereghtigheyd van God niet ongestraft / en onschuldig bloed niet ongewroocken; of schoon d'Overigheyd haren plight niet doet in 't straffen en wreecken. 't Ware de Spartanen veel beeter geweest / de twee Booswighten den hals gebroocken te hebben / als dat harer soo veele duysenden om 't leven quamen; en de gantsche Stad Sparta, die soo een lange tijd had konnen Oorlogen met maghtige Koningen en nabuerige Steeden om de Heerschappy over Grieckenland, door de Thebanen te grond gingh / gelijck wy hier nae sullen hooren.

ANNO MUNDI.

Driejarige Pest te *Romen.* 3590.

De seer vreeslijcke Pest / welcke den dapperen Held M. Furius Camillus, met soo veel andere / te Romen had weghgeruckt / heeft deese Stad drie jaren langh geplaeghd. Tegens deselve bedaghten de Romeynen allerley middelen / meest bygelovige grillen. Onder deselve waren oock de Comedie-speelen; doch noch 't een noch 't ander wou / of kon / helpen. Eyndlijck evenwel hield dit vernielend quaed van selfs op.

Wonderlijcken Afgrond, ontstaen op de Marckt te *Romen*, en gevaer. 3591. *Val. Max. l.5.c.6. Livius l.7 c.6.*

Tot dit quam noch een ander onheyl / 't welck men hield te sijn d'oorsaeck der gedagte pestilentiale Sieckten. Midden op de Marckt te Romen deed sigh ('t sy door een Aerdbevingh / 't sy door een andere verborgene reden) d'aerde van malkander; sulcker wijs / dat 'er een ongelooflijck-diepe Kuyl / of Afgrond / ontstond. Uyt deselve quam een seer schaedlijcke damp voort / soo giftig / dat Menschen en Beesten daer door in kranckheden vielen. Deesen Afgrond kon niet gevuld noch gestopt werden / hoe veel en wat men oock daer in werpen moght. De geheele Stad was hier over seer ontroerd; en door de Priesteren deedmen d'Afgoden vragen / hoe men van dit verderflijck quaed sou mogen ontslagen werden? D'antwoord was: Men sou in dien Kuyl werpen / en de Goden opofferen / 't geen waer mee / of waer door / de Romeynen aldermeest vermoghten.

Marcus Curtius springht 'er in, en doe slootse sigh. *Liv.l.7.*

Nae lange beraedslagingh over den sin of 't verstand deeser woorden / trad een jongh Edelman / een dappermoedigh Soldaet toe / genoemd Marcus Curtius / en seyde / dat der Goden meeningh / sijns beduunckens / doelde op Deughd / Dapperheyd / en Vaderlands-liefde; want daer door was Romen tot

sulck

[ANNO MUNDI]

sulck een opkoomst en hooghEyd geraeckt. Trock daer op sijn Curas aen: vercierde sigh op 't schoonste; gingh op sijn beste Paerd sitten / en sprongh met vollen loop in de Groef / dien vervaerlijcken Afgrond. Terstond sloot sigh 't Aerdrijck aghter hem toe. Van dien tijd af aen is deese Plaets geduerig genoemd geworden Lacus Curtius; soo veel als / 't Lac, of de Poel van Curtius.

[...cius ...nlius, ...ctator ...weest, ...sijnen ...on *Titus* ... den ...eren-...eyd ...ld. 3591.]

In even dit selve jaer der Weereld 3591. was te Romen een seer strengh Man / genoemd Lucius Manlius, in 't voorige jaer Dictator, of Opper-gesagh-hebber / geweest: die sigh in de Monsteringh wat hard tegens de jonge Burgeren had gedragen. Hier by quam noch / dat hy sijnen Soon Titus, een seer strijdbaer Jongelingh / niet by hem in de Stad wou gedoogen; maer hem buyten op sijn Ackerwerck hield; daer hy in geen Steedsche Hoflijckheden / maer in swaren arbeyd sigh oeffende. Wijl nu / boven dit alles / 't gemeene Volck hem niet gunstigh was / soo greep eenen der Gemeents-mannen deese gelegenheyd by 't hayr / en klaeghde den ouden Manlius opentlijck aen / dat hy sijnen Soon / die met'er tijd de gemeene Stad en Regeeringh sou konnen nut sijn / opsetlijck verdierf. Dat hy een Boerenvlegel en Dorsscher moest sijn / in plaets dat hy by andere Eedele sigh behoorde te gewennen tot Ridderlijcke oeffeningen; 't welck gantschlijck niet te verdragen stond. Als nu de jonge Manlius buyten op de Boeren-hofsteede hoorde / dat sijnen Vader om sijnent wil een Gerightsdagh was aengesteld / begaf hy sigh / sonder eenige bewustheyd des ouden Manlii, na de Stad. Gingh heymlijck in 't Huys des Gemeents-mans / die sijnen Vader had aengeklaeghd / en vond hem / tot alle geluck / alleen synde / in syne Kamer. Doe trock hy sijnen Degen uyt / en dwongh deesen Beschuldiger / wou hy anders niet doorstoocken werden / met een hoogen Eed te moeten sweeren / dat hy van alle vervolgh tegens den meergemelden sijnen Vader sou afstaen. Doe de Gerightsdagh was gekoomen / versamelde 't Volck sigh op de Marckt; en verwonderde sigh / dat d'aenklaght niet voortgingh. Doese nu d'oorsaeck vernamen / deedense den Soon (alhoewel de daed in sigh selven niet te prijsen was / echter uyt aenmerkingh sijner opreghte Kinderlijcke liefde) alle Eer' aen; en selfs wierd hy in 't volgende jaer Capitain gemaeckt. Wat voor een dapper Held deesen Manlius is geworden / en hoe hy met eenen grooten stercken Galliër, Man tegens Man / heeft gevoghten / sal hier nae volgen.

[...er over ...oor ...Room-...sevolck ...nge-...aeghd.]

[...oorbeeld ...an Kin-...erlijcke ...efde dee-...s *Titi* ...ot sijnen ...ader. ...ivius l. 7. 45.]

Wy gaen nu weer over tot den Koningh Artaxerxes van Persien. Doe sijnen Broeder dood / en hy in 't Koninghrijck bevestighd was / toonde hy sigh te sijn van een seer goedertieren en vriendlijck gemoed. Maer daer tegens was syne Moeder Parysatis immers soo wreed; een grimmigh / tyrannisch Beest. Want vermits haer boven maten smertlijck viel / dat haren jonger Soon Cyrus (diense veel liever had dan Artaxerxes, oock geerne tot 't Koninghrijck had bevoorderd gesien) in den Strijd was gesneuveld / soo pleeghdese verschricklijcke wraeck-en bloedgierigheyd tegens al de geene / die tot de veroorsaecking van Cyri dood raed of daed hadden gegeeven. Een Soldaet uyt Caria, die Cyrus een Pijl in de knie had geschooten / deedse thien dagen nae malkander Martelen: eyndlijck hem d'oogen uyt 't Hoofd graven / en gesmolten Lood in de gaten gieten / tot dat hy stierf. Mithridates, die / droncken sijnde / geroemd had / dat hy Cyrus had omgebraght / lietse in een Houten Kist sluyten / waer in hy seventhien dagen langh by levenden Lijve verbuylen / en van de Wormen gegeeten werden moest. Mesabates, des Koninghs Kamerdienaer / die den dooden Cyrus 't Hoofd en de reghterhand afgesneeden / daer nae tot Artaxerxes gebragt had / deedse levendigh villen; doe 't ligchaem aen een Kruys hangen / en de Huyd daer boven over. Haers Soons des Koninghs Gemalin / Statira, wistse / door een verwonderlijcke arghlistigheyd / met gif uyt de Weereld te ruymen. Om deeser boosdaden wil heeft haren Soon Artaxerxes haer wel van 't Hof afgeschaft / en na Babylon versonden / om daer den overigen tijd haers levens door te brengen. Doch haest liet hy weer t'huys roepen / en gebruyckte haren raed in de Regeeringh meer dan oyt te vooren: oock nam hy / door haer hier toe bewogen / tegens alle Natuerlijcke en Menschlijcke Wetten sijn' eygene Dochter Atossa ten Vrouw.

Artaxerxis Moeder, een boos Wijf, en bloedgierigh Beest.

Haer' onmenschlijcke bedrijven.

Artaxerxes neemd sijn eygene Dochter ten Wijf.

Nae dit alles nam Artaxerxes voor / d'afgevallene Egyptenaren weer tot gehoorsaemheyd te brengen. Om nu tot deesen Oorlog Grieckische Soldaten te mogen hebben / bemoeyde hy sigh ten hooghsten / om onder de Griecken Vreede te maken: doch de Thebanen kon hy hier toe niet beweegen. Evenwel braght hy een maghtigh Heyr by een; insonderheyd drie-honderd Scheepen; en tastte Egyptenland daer mee aen. D'Overste over dit Volck waren Pharnabazus, een Persiaen, en Iphicrates van Atheenen. Koningh Nectanabis in Egypten had de Passen allerweegen verleght; doch Iphicrates met sijne Griecken drongh door; soo dat Artaxerxis Krijghsheyr voor de Stad Memphis quam. Iphicrates ried / datmen deselve terstond sou aengrijpen / wijl'er geen Besettingh binnen lagh. Pharnabazus daer tegens wou / men sou wagten / tot dat de Vloot sou aengekoomen sijn. Terwijlse dus met malkander kracteelden / quam de tijd / dat de Rivier de Nyl begon op te swellen en over te loopen / bedeckende / na gewoonte / geheel Egyptenland. Doe had den Oorlogh een eynd / en de Persianen moesten nae Syrien wijcken. Iphicrates schaemde sigh. Wou niet weer nae Artaxerxes, maer trock nae Atheenen; daer hy ten Admirael wierd gemaeckt; en deed sijne Landslieden veele seer goede Diensten: veroverde thien Siciliaensche Scheepen / welcke de Spartanen te hulp trocken. Kreegh daer in soo veel Buyt en gevangene / dat hy sijne Soldaten haer' Aghterstallen kon betalen.

Toght van *Artaxerxes* tegens *Egypten*

vrughtloos afgeloopen, door d'oneenigheyd der Oversten.

3576. *Diod. l. 15.*

[...ersiaen-...che Geschiede-...issen. *Diod. Sic.* ...14.]

ANNO MUNDI.

In 't jaer nae de Scheppingh der Weereld 3588. vielen veele Persiaensche Landvoogden en Amptlieden in Asia van Koningh Artaxerxes de II. af; verbonden sigh met Tachos, Koningh van Egypten, en begonden den Oorlogh aen te vangen tegens haren Heer en Monarch. Tachos deed den Aenval in Syrien. Ondertusschen verweckte sijnen Stadhouder in Egypten een Oproer tegens hem / en wierp desselven Soon Nectanabus ten Koningh op. Deese wou sijnen Vader niet weer in 't Land laten koomen. Tachos sogt hulp by sijnen vyand Artaxerxes; aen wien hy sigh liever wou vertrouwen / dan aen sijnen eygenen Soon. Hy verwierf oock hulp van den Persiaen. Quam daer mee in Egypten; doch wierd / nevens Agesilaus, in seekere Stad van sijnen Soon Nectanabus belegerd. Als nu daer binnen groot gebreck van Leeftoght was / deed Agesilaus met de sijne een onverwaghten uytval. Sloegh 't gantsche Heyr der Egyptenaren in de vlught; en dus quam Tachos weer tot sijn Koninghrijk; die oock Agesilaus rijcklijck beloonde voor sijne trouw en dapperheyd.

Tachos, Koningh van Egypten, door sijn' eygene Soon verstooten, door sijnen vyand Artaxerxes weer hersteld. Agesilaus.

3589. *Darius*, door een schendige liefde tot sijns Vaders Bywijf aengeset, tragt hem te dooden; doch de Vader voorquam hem.

Artaxerxes had een Soon / Darius, dien hy nae sijnen dood 't Koninghrijck Persien had bestemd. Deesen was hier mee niet te vreeden / maer had oock geerne Aspasia, de schoonste onder des Koninghs Concubinen, ten Bywijf gehad. Als nu sijnen Vader hem deselve niet wou laten volgen / verdroot dit deesen Jongelingh soodanigh / dat hy voornam / om 't leven te brengen den geenen van wien hy 't leven had ontfangen. Doe Artaxerxes dit vernam / voorquam hy hem / en deed hem dooden. Dus verloor Darius 't Rijk; de geene die hy soo onbetaemlijck bemindde / en sijn eygen leven. Echter heeft Artaxerxes sigh over deese daed soodanigh bekommerd / dat hy 't oock niet langh maeckte; maer in 't aengewesene jaer 3589. stierf; 359. jaren voor Christi geboorte / in 't 43. sijner Monarchie, doe Archidamus, de Soon Agesilai, eerst nieuwlijcks te Sparta had begonnen te regeeren: Perdiccas, de Broeder Ptolomæi, Koningh in Macedonien was; te Romen Lucius Cenotius en Q. Servilius Hala Burgermeesteren waren.

Justin. l. 10.c.1.2.

Dood van *Artaxerxes* de II.

Sijnen lof.

Deesen Artaxerxes, diens Naems de II., is geweest een goedertieren en saghtmoedigh Heer / die geene weldaden / geene diensten onvergolden liet: oock dickmael geringe Vereeringen met Koninghlijcke Tegen-geschencken beloonde. Als / terstond nae den aenvangh sijner Regeeringh / elck hem Giften braght / waer hy heenen trock / liep een arm Man / die niets met allen had / nae een Rivier; schepte uyt deselve een dronck koud water / en braght het den Koningh / die sigh dit soo wel liet behagen / dat hy sijnen Rentmeester beval / hem duysend Ducaten te geven. Eenen anderen gaf hem een schoone / seer groote Granaet-appel. Als de Koning deese Vrugt sag / en vernam / dat de Boer door sijne vlijt sulcke groote Appelen had aengequeekt / seyde hy: Voorwaer / indien deesen Man een kleyne Stad wierd toevertrouwd / ik houde het daer voor / dat hy 'er wel haest een groote van sou maecken. Nae de gevaerlijke Slagh / in welcke sijnen jonger Broeder Cyrus was om 't leven gekoomen / vond hy sigh seer afgemat / en leed grooten dorst. Eenen sijner Kamer-dienaren liep door 't geheele Leger om / tot dat hy eyndlijck een weynigh warm en stinckend Water in een Leedere Sack bequam. Dit braght hy tot den Koningh / die 't seer begeerigh dronck / en met eenen Eed swoer / dat hem / in al den tijd sijns levens / geenen dranck beeter had gesmaekt. Van sijnen Soon en Nasaet Ochus sullen wy hier nae handelen.

Eenige sonderlinge Gevallen

ANNO MUND[I]

van sijn[en] groote [be]looning voor g[e]ringe gi[f]ten.

Van der Spartanen sware Neerlaegh / door de Thebanen haer toegevoeghd / is hier voven meldingh gedaen. 't Is daer by niet gebleven. Want een jaer daer nae / sijnde dat der Weereld 3580. / sijn Pelopidas en Epaminondas, Oversten der Thebanen, gantschlijck overgetrocken in 't Land Peloponnesus; daerse veele Steeden ten deelen veroverden / ten deelen met goedheyd op hare sijde braghten; insonderheyd geheel Arcadia. Daer-en-boven riepense al de geene / welcke door de Spartanen waren verdreven / weer nae huys. Doe nu de Thebanen weer nae Theben waren gekeerd / besloten de Spartanen den engen Ingangh / genoemd Isthmus, niet verr' van de Stad Corinthen, met een sterke Muer / en leyden 'er Besettingh in. Maer Epaminondas quam met sijne Thebanen derwaerts: wierp de Muer / eerst varsch opgebouwd / om verr' / en verwoestte / de geheele Somer door / der Spartanen en harer Bondgenooten Landen. Of nu wel Dionysius, Koningh in Sicilien, die van Sparta een goed getal Galliërs en Spaenjaerden toesond / welcke oock haer best deeden; soo kondense echter de Thebanen niet weer uyt 't Land drijven. Doe nu Epaminondas de hooghmoedige Spartanen soodanigh had verneederd en verswackt / datse sigh te Land tegens hem niet meer dorfden beweegen / gaf hy sijne Thebanen eenen anderen raed; te weeten / sy souden oock de Heerschappy op de Zee traghten te bekomen. Wel haest wierden 100. Galeyen gebouwd; en de Thebanen bequamen aen die van Constantinopel en Rhodus goede Vrienden / dappere Helpers / wijlse beyde sterck ter Zee waren. Met deese Maght hebbense d'Atheniensen soodanigh verschrikt / datse met hare Scheepen niet buyten in d'opene Zee dorfden koomen.

Griecksc[he] Geschie[denissen] 3580.

Vervolgh van den Oorlogh tusschen de *Theba[nen]* en *Spartan[en].*

De laetste geraeckt gantsch onder, door de dapperheyd van *Epaminon[das].*

3586.

Eyndlijck heeft Agesilaus, der Spartanen Koningh / in 't jaer der Weereld 3587. 't stuck gewaeghd. Na dat hy / met de hulp der Atheniensen en andere / een Krijghsheyr van 20000. Mannen had t'samen gebraght / is hy daer mee te veld getrocken; en begon 't Landschap der Arcadiërs ontrent de Stad Tegea te verwoesten. Epaminondas met sijn Heyr van 30000. Koppen trock hem soo nae by onder d'oogen / dat hy tot een Slagh treden moest. Deselve was gantsch hevigh / gevaerlijck / en duerde seer langh. Epaminondas begaf sigh te verr' uyt / om de Slaghordeningh der sijne te herstellen; en wierd doe van

Die eynd[e]lijck in een Strijd doodlijck gewond wierd;

NNO UNDI.

van Gryllus, Soon van de Historie-schrijver Xenophon, met een Pijl doodlijck gewond. Gryllus daer tegens terstond dood geslagen; en Epaminondas uyt 't Gevecht in 't Leger gedragen. Evenwel behielden de Thebanen 't Veld / en bequamen dus een seer bloedige Zeege. Epaminondas had de Pijl noch in 't ligchaem steecken: en als de sijne van den Strijd ten deelen weer quamen / vraeghde hy haer twee dingen. Eerst / wie 't Veld had behouden? waer op hem wierd geseght: sijne Thebanen. Daer nae / of de vyanden sijnen Schild hadden bekoomen? D'antwoord was neen / maer datse in verseeckering was. Dat's goed / borst hy los; en beval doe / datmen de Pijl uyt sijn ligchaem sou trecken; waer op een geweldige bloedvloeyingh volghde. Dus stierf hy Zeegepralend / als Overwinnaer. Met sijne dood heeft de Heerlijckheyd der Thebanen oock een eynd genoomen: en hier door is gebleecken / hoe veel een Stad of Staet dickmael gelegen is aen een eenigh Man.

ch vro- ck stierf, ijl de gh van Theba- s wierd won- n. stin. l. 6.

Terwijl nu sijne Thebaners hem op gemeene Stadskosten ten heerlijckste laten begraven / willen wy sien / hoe 't verder te Romen is gegaen.

omsche eschie-

ANNO MUNDI.

In 't jaer der Weereld 3593. / sijnde het 396. jaer nae de bouwingh der Stad Romen, sijn de Galliërs wederom in Italien aen geene sijde der Rivier Padus, of de Poo, gevallen. Doe verkooren de Romeynen tot Dictator, of Algemeenen Oversten / Titus Quintus Pennus; die sijn Leger neersloegh by de Rivier Anien. Hier trad een groot strijdbaer Man onder de Galliërs uyt haer midden op de Brugge / die tusschen beyde de Legers lagh; en daeghde met een verschrickelijcke Stem eenen uyt de Romeynen tot een Tweegevecht uyt. Als nu elck sigh stil hield / en 't gantschlijck scheen / dat niemand onder de Roomsche jonge Manschap sigh in sulck een gevaerlijcken Kamp sou willen wagen / vertoonde sigh Titus Manlius (even den geenen / van wien wy hier boven hebben verhaeld / dat hy sijnen Vader Lucius verloste van de gevaerlijcke aenklaght des Gemeents-mans) / en bad den Generael, hem te willen vergunnen / met deesen ongueren Galliër te mogen veghten. Als 't hem nu toegelaten was / gingense beyde op de Brugg' tegens malkander aen.

denissen.

De Galliërs vallen weer in Italien. Livius l. 7. c. 9. 10. Eutrop. l. 2. 3593.

Titi Manlii Kamp met een seer stercken hoogmoedigen Gallier; en overwinningh.

De Galliër was veel grooter als Manlius; bespottede hem; stack de tongh ten mond uyt; en braght sijnen vyand een sware slagh toe; doch Manlius ontweeck deselve; liep tot hem in; quam onder sijnen Schild / en gaf hem twee doodlijcke steecken / in den onderbuyck / en aen 't Gemaght; van welcke dien ongueren Mensch / soo langh als hy was / gantsch dood op de Brugg' ter neer viel. Manlius plonderde sijns vyands ligchaem niet; deed oock 't selbe geen smaedheyd aen; behalven dat hy hem de Goudene Keeten van den hals afnam / en deselve om den sijnen hingh. Hier mee ging hy vroolijck nae sijne Spies-gesellen / welcke hem met bysondere blijdschap ontfingen; en Torquatus, dat is / met de Keeten / of Halsband / noemden; welcke naem naderhand sijn gantsche Geslaght is bygebleven. Voorts braghtense hem by den Generael: die hem noch daer-en-boven met een Goudene Kroon beschonck; en / na hem treflijck geroemd te hebben / hem d'andere jonge Eedelen ten Voorbeeld voorstelde.

re, hem nge- en.

Hier tegens wierden de Galliërs over deese Neerlaeg haers Oversten / en den voornaemsten onder de hare / soodanig verschrickt / datse 't op een Veldslagh niet setten derfden; maer in de volgende naght met haer gantsche Heyr aftrocken; sigh begevende tot die van Tybur, der Romeynen vyanden. Vermits nu de Tyburiërs, en met haer de Galliërs, der Romeynen Vrienden groote schade deeden door afbrandingen en verwoestingen / soo wierd in

De Galliërs tot verscheydene malen toe geslagen: 3594.

 't vol-

't volgende jaer Opper-Generael gemaeckt Servilius Hala. Deese deed/ niet verr' van de Poort Collina, een Slagh tegens de Galliërs, en joegh haer uyt 't Veld wegh. De Roomsche Burgers konden van den Bergh/ en de Mueren der Stad/ deesen Strijd aenschouwen. Aen een andere plaets sloegh de Burgermeester Pætilius die van Tybur, en met haer een hoop Galliërs. Hier mee echter was den Gallischen Krijgh noch niet ten eynde.

Eyndlijck t'eenemael wegh gejaeghd. 3596.

Eerst twee jaren hier nae/ te weeten/ in 't jaer der Weereld 3596./ wierdense door den Generael C. Sulpitius Peticus (die een sonderlinge Krijghs-list gebruyckte; de Trosboeven/ en ander Gespuys/ op de Wagen-paerden en Eselen settede/ even als ofse al t'samen Ruyters geweest waren) soodanigh geslagen/ datse weer nae huys keerden.

Berigt van 't Macedonisch Koninghrijk.

Vermits der Griecken oneenigheden/ waer door d'eene Stad d'andere verdierf/ en te grond deed gaen/ seer veel heeft toegebragt tot de grootwerdingh des Macedonischen Koninghrijcks; soo dat het eyndlijck in Alexander de Groot en sijne Nasaten is geworden de derde of Grieckſche Monarchie; soo sal 't hier tijd sijn/ van de Macedonische Koningen wat wijdlopiger te spreecken/ als tot noch toe geschied is.

Hoe eerst geweest.

In 't eerst is Macedonien niet/ gelijck naderhand/ een Corpus, of Ligchaem/ maer in veele bysondere Landschappen verdeeld geweest. Heeft oock meenigerley Heeren en Regenten gehad.

3137. Vellej. Koningen in dit Rijk. Caranus.

In 't jaer der Weereld 3137. heeft Caranus de Stad Edessa in Hemathia; als in een groot Regenwe'er een Kudde Geyten nae de genoemde Stad toe liep/ en hy deselve volghde/ ingenoomen.

Perdiccas.

Op Caranus is gevolghd Perdiccas d'eerste diens Naems (doch niet soo terstond/ wijl noch andere tusschen beyden geregeerd hebben); die sijn Rijck vergrootte/ en 't selve sijnen Soon Argeus naliet.

Argeus. Philippus d'I. Alexander d'I. Solinus.

Op Argeus sijn gevolghd Philippus d'I.; daer nae andere/ tot op Alexander d'eerste diens Naems/ die in 't jaer der Weereld 3447. begon te regeeren/ en de Persiaensche Gesanten hare geylheyd en oneerbaerheyd met de Vrouwspersoonen over tafel soodaniger wijs verdreef/ als voor deesen verhaeld is.

Perdiccas de II. Amyntas.

Nae Alexander regeerde Perdiccas de II., en vervolgens andere tot op Amyntas, de Soon van Menelaus. Deesen Amyntas is/ nae een Regeeringh van vier-en-twintigh jaren/ gestorven/ in 't jaer der Weereld 3579. Liet drie Soonen nae by sijne Gemalin Eurydice; te weeten/ Alexander, diens Naems de tweede/ Perdiccas, en Philippus.

Alexander de II.

D'oudste/ Alexander, heeft na sijnen Vader de Heerschappy gevoerd. Doe hy met de Thebaners Vreede had gemaeckt/ gaf hy haer sijnen jonghsten Broeder Philippus ten Gijselaer/ of Pandsman; die oock tot in 't vierde jaer te Theben bleef; niet weynigh tot sijn voordeel; vermits hy/ opgevoed werdende by de seer dappere Helden Pelopidas en Epaminondas, van welcke hier boven wijdloopige meldingh is gedaen/ een reghtschapen Soldaet en voorsightigh Regent in sijn Koninghrijck is geworden.

Omgebraght v. Ptolemæ. sijnen Stiefvad. deesen weer van Perdicca. Broeders van Alexander. Diod. l. 3585.

Als deesen Alexander niet langer dan een jaer Koningh was geweest/ wierd hy door de verradery van sijnen Stiefvader Ptolemæus, en van sijn eygene Suster Eurydice, om 't leven gebraght. Drie jaren hier nae heeft Perdiccas, de middelste Soon van Amyntas, sijns reghten Broeders Alexandri dood gewroocken/ en Ptolemæus desgelijcks uyt de Weereld weghgeruymd. Wierd dus/ in desselven plaets/ Koningh/ in 't jaer der Weereld 3585. Heeft oock vijf jaren geregeerd. Als hy/ nae verloop diens tijds/ tot een Veldslagh trad met d'Illyriërs, tegenwoordigh Slavoniërs genoemd/ verloor hy de beste Kerne sijner Ridderschap/ en sneuvelde oock selfs in deesen Strijd.

Philippus een treflijck Vorst.

Doe de jongste Broeder Philippus, die noch te Theben wierd opgehouden/ dit vernam/ ontquam hy door list der Thebanen handen/ en settede sigh ten Koningh in 't Macedonisch Koninghrijck/ met seer groote vergenoegingh des Volcks. Want hy was van een Eedel/ voortreflijck verstand; seer wel onderweesen in Staets en Oorloghskunde; oock schoon van persoon/ soo dat elck een groote hoop van hem had opgevat.

Geschiedenissen van deese Philippus Koningh van Macedonien. Justin. l. & 8. Diod. de Gest. Phil.

Den aenvangh sijner Regeeringh is hem seer swaer gevallen/ gantsch verward voorgekoomen. Want geerne had hy de dood sijner Broederen gewroocken/ doch moest voor een gelijck gevaer bekommerd zijn. Daeren-boven had hy allerweegen van vyanden de volheyd. 't Land was ontbloot van jonge Manschap: in de Schatkamer geen geld; en over al gebreck. In al deese gevaerlijcke ongelegenheden wist hy sigh wijslijck te dragen. Een gedeelte sijner maghtighste vyanden stilde hy door Giften en Vereeringen. Andere maeckte hy door andere middelen sijne Vrienden/ een lijdlijck Verdragh met haer opreghtende. De swackste greep hy met Oorlogh aen/ op dat sijne Krijghslieden/ door deselve t'overwinnen/ een Hert bequamen/ en in Wapen-oeffeningh bleven. 't Eerste werck had hy met die van Atheenen; welcke hy geerne liet volgen de van haer gebouwde en met Volck besettede Stad Amphipolis. Als hy oock op seeckere tijd/ door listigheyd/ een deel Atheniensen had gevangen bekoomen/ in vry een groot getal/ welcke hy wel had konnen dooden/ of verkoopen voor Lijf-eygene/ liet hy haer echter al t'samen los/ en maeckte haer hier door tot sijne Vrienden.

Alexander Pheræus. Tyran, omgebragt, door sijn Wijf en Swagers.

Korts hier nae wierd Alexander, der Phereërs Tyran/ die yeder overlastig was/ en de Griecken veel schade toegevoeghd had/ door raed en aenstellingh sijns Wijfs/ van derselver Broederen omgebraght. Eenen onder deese Moordenaers/ genoemd Tisiphonius, drongh sigh in de Regeeringh; maer behield sijnen Staet niet langh. Want Philippus, van de Thessaliërs hier toe aengesoght/ viel op hem aen; sloegh hem dood; maeckte met de Thessaliërs vriendschap/ en gebruyckte/ gelijck oock sijnen Soon Alexander naderhand/ haer geduerighlijck in al sijn' Oorlogen/ met

ANNO MUNDI.

met seer groot voordeel; vermits die van Thessalien doemaels de beste Ruyters van geheel Grieckenland waren.

Philippi Oorlogh tegens den Koningh der Illyriërs. Diod. l. 16. 3591.

In 't jaer der Weereld 3591. stierf Agis, Koningh der Pœoniërs. Deese gelegenheyd greep Philippus by 't Hayr / en beoorloghde dit Volck / 't welck nu sonder Heer en Hoofd was; sloegh / en braght haer onder hem. Wijl hy sigh nu sterck genoegh bevond / nam hy gantschlijck voor / d'Illyriërs aen te vallen / en op haer te wreecken de dood van sijnen Broeder Perdiccas. D'Illyrische Koning versoght Vreede; doch wou de Steeden / welcke hy Perdiccas had ontnoomen / niet weergeven. Daer op gingh den Oorlogh aen. In een seer scharp / en langh twijffelagtigh Gevecht sloegh Philippus over de 7000. der vyanden dood / en veroverde weer al de Steeden / welcke tot 't Koninghrijck Macedonien behoorden. Van de Stad Amphipolis hebben wy hier boven geseght / dat Philippus deselve goedwilligh aen d'Atheniensen had overgelaten.

Philippi groote veroveringen; en goedertierenheyd tegens de verwonnene. 3592.

Doch vermits de daer in sijnde Burgeren sigh gantsch onnavuerlijck droegen; de Macedoniërs veelerley schimp en leed toevoeghden / soo wierd Philippus genoodsaeckt / haer te belegeren. Nam oock de Stad stormenderhand in: wierp de Mueren en Thoornen ter neer. Misbruyckte echter sijne Zeege niet; maer liet al de Menschen in 't leven. Trock daer nae voor de Stad Potidæa; veroverde oock deselve; en liet d'Atheniensische Besettingh / welcke sig op genade of ongenade had overgegeven / sonder eenige beleedigingh uyttrecken. De Stad Olynthus braght hy door goedwilligheyd en Vereeringen op sijne sijde; want hy schonck de Burgeren 't Steedeken Pydna; dan noch veele Dorpen / Ackeren / en Veldgoederen.

Bemind seer hoogh 't Stedeken Crenidas.

't Steedeken / 't welckmen Crenidas pleegh te noemen / liefde hy insonderheyd seer; vergrootte 't selve / maeckte het veel volckrijcker. De daer sijnde Goudgroeven / welcke tot noch toe seer geringh voordeel hadden verschaft / deed hy opruymen / bebouwen / en soodanigh aenstellen / datse seer rijcklijck uytleverden; sulcker wijs / dat hy jaerlijcks by de duysend Talenten, dat is / meer dan een Millioen Gouds / daer van trock. Waerom hy dan oock deese Stad Philippi heeft geheeten / en daer begonnen te laten slaen de dicke goudene Muntstucken / welckemen Philippici, of Philippeos noemde.

Alexander de Groote gebooren. 3594.

In 't jaer nae de Scheppingh der Weereld 3594. / voor des Heeren Christi geboorte 354. / als de Stad Romen had gestaen 397. jaren; Ochus de Persiaensche Monarchie in 't seste jaer besat / en Philippus, de Soon van Amyntas, vijf jaren Koningh in Macedonien was geweest / wierd gebooren ALEXANDER, naderhand van de Geschiedschrijvers gebynaemd MAGNUS, of DE GROOTE, op een Dinghsdag / den 6. van Augustus, volgens onse Tijdreeckeningh; in de Macedonische Stad Pella. Sijnen Vader was de nu soo dickmael gemelde Philippus, Koningh van Macedonien, die sijn Geslaght van Hercules afhaelde. Sijne Moeder Olympias, een Dochter Neoptolemi, des Koninghs der Molossers in Epirus; die bewijsen kon / afkoomstigh te sijn van Pyrrhus, Soon des dapperen Helds Achillis, soo seer hoogh beroemd geweest in den Troyaenschen Oorlogh. Dus was dit Kind van Vaders en Moeders sijde uyt een overouden en seer hoogen Adel.

In dien selven nagt den Tempel van Diana t'Ephesen verbrand. Diod. Sic. l. 16. Georg. Gen. Hellen. 2. Pausanias in Phoc. Plutarch. in Alex. Justinus.

In even deselve nagt dat hy ter weereld quam / is afgebrand de boven maten heerlijcke Tempel der Afgodin Diana t'Ephesen; geteld onder de seven Wonderwercken der Weereld. Derhalven de Waerseggers en Priesters deeser Godin voorseyden / dat in dien naght gebooren was een ongeluck en verderf voor geheel Asia. Eer wy voortgaen om te spreecken van de

ANNO MUNDI.

Daden deeses Alexanders, en te verbolgen d'overige verrightingen sijns Vaders Philippi, moeten wy handelen van den Persiaenschen Koningh Ochus.

Persiaensche Geschiedenissen. Justinus. Plutarch. in Artax.

Nae dat Koningh Artaxerxes de tweede diens Naems in sijne Kinderen soo ongeluckigh had geweest / gelijck wy hier boven hebben gehoord / en daer op was gestorven / niet min van hertenleed als van ouderdom / is hem in de Monarchie over Asia gevolghd sijnen Soon / van sommige Geschiedschryvers genoemd Artaxerxes Ochus, van andere / en meest doorgaens / alleenlijck Ochus. Hy heeft geregeerd 22. jaren; en de Heerschappy aengevangen in 't jaer der Weereld 3589. / met bloedstortingh en tyranny. Want wijl hy wist / hoe 't met sijnen Vader en Broeders gegaen was / soo vreesde hy oock voor een t'samensweeringh / en heymlijcke laeghlegingh der sijne. Liet derhalven Vorsten en Heeren / onder welcke niet weynige van 't Koninghlijck bloed waren / met Vrouwen en Kinderen jammerlijck om 't leven brengen. Dus vervulde hy 't gantsche Persiaensch Hof met onschuldigh bloed; waerom hy ook wierd genoemd Ochus Tyrannus.

3589. Justin. l. 10. c. 3.

Ochi grouwlijcke tyrannyen.

Canon Eusebii. 3595.

Is geweest d'aghtste Persiaensche Monarch.

Dit is even dien Artaxerxes Ochus, die de Nakomelingen der Joden, welcke van ontrent de Stad Jerusalem ten tijde van Zedekia in Egypten waren gevlooden / naderhand uyt Egypten in Hyrcanien, Meden, en nae 't Geberght aen de Caspische Zee heeft laten overvoeren; waer van de hedensdaeghsche Joden noch soo veel seggens maecken. In 't sevende jaer sijner Regeeringh / als Pharnabazus tegens hem rebelleerde / sond hy een Krijghsheyr tegens den selven. Doch Chares, der Atheniensen Admirael, quam met sijne Scheepen Pharnabazus te hulp / en de Persiaensche Hoofdlieden wierden in de vlugt geslagen. Ochus nam dit seer euvel op / en dreyghde die van Atheenen alle ongeluck: derhalven deselve van desen Oorlog aflieten. Maer in 't tweede jaer hier nae viel een andere Landvooghd / genoemd Artabazus, van Ochus af. Bequam oock 5000. goede Soldaten van de Thebanen; met welcker hulp hy de Koninghlijcke Persiaensche Hoofdmannen in twee sware Hoofd-gevegten verwon / met seer groote lof der Thebaners.

Rebelleerende Landvoogden.

Ochi Oorlogen tegens d'afvallige, insonderheyd tegens de Phœniciërs. 3599. Diod. l. 16.

Als nu in 't jaer 3599. die van Theben sware Oorlogen voerden / spraeckense den Koningh van Persien om een mercklijcke geldhulp aen; en hy schonck haer 300. Talenten. In 't selve jaer vielen de Steeden Tyrus, Sydon, en meer andere in Phœnicien van Koningh Ochus af / en hingen sigh aen d'Egyptenaren. Desgelijcks kondighde 't geheele Eyland Cyprus hem de gehoorsaemheyd op. Derhalven sond Ochus sijn' Oversten tegens de Cyprianers; maer in eygener persoon trok hy tegens d'afvallige Phœniciërs. Doe hy nu met een seer maghtigh Heyr nae Sidon quam / wierden de Sydoniërs seer bevreesd: sonden aen hem d'aldereedelste en aensienlijkste onder haer; door welcke se om genade baden. Ochus deed haer al t'samen met Pijlen doorschieten / en trock voort nae de Stad.

Sijne wreedheyd.

ANNO MUNDI.

Als dit de Burgers sagen / en nu sijn bloedgierigh Gemoed regt hadden leeren kennen / beslootense sigh met Vrouwen en Kinderen in hare Huysen / staecken'er 't Vyer in / en verbrandden dus haer selven. Naderhand heeftmen bevonden / dat hy de 40000. Menschen t'samen met de Stad door 't vyer waren vernield. Als d'andere Steeden in Phœnicien deesen ernst sagen / gavense sigh over / en moesten haren Afval dier betalen. Dit seer ellendigh onheyl heeft de Propheet Ezechiel de Phœniciërs voorkondighd in 't aght-en-twintighste Hoofdstuck sijner Prophetien.

By de 40000. Menschen in Sydon verbranden haer selven met hare Stad.

Ezech. XXVIII.

Als Ochus in 't jaer der Weereld 3600. den Toght tegens Egypten gantschlijck had besloten / begeerde hy / dat de Griecken hem Soldaten op sijne Besoldingh souden laten volgen. De Thebanen sonden aen hem 1000. weltoegerustte Mannen, d'Argivers 3000. Nectanabus, Koningh in Egypten, had al de Passen en Toegangen sijns Koninghrijcks verleght / en met stercke Besettingen voorsien; doch 't moght hem niet helpen; want Ochus won de Stad Pelusium, en daer door een Arm van de Rivier de Nyl. Dus quam hy midden in Egypten, en de Steeden gaven sigh aen hem over. Nectanabus raepte in aller haest sijne Schatten by een / en vlood daer mee in 't binnenste Moorenland. Doe nu Ochus deeser wijs meester van geheel Egyptenland was geworden / verbrack hy de Mueren der Steeden; verwoestede der selver Tempelen; ontnam d'Egyptenaren hare Privilegien; hare Boecken: en gaf aen de Griecken, welcke hem geholpen hadden / Koninghlijcke Vereeringen. Op deese wijs is Egypten weer onder de Persiaensche Monarchie geraeckt.

Ochi Togt tegens Egypten, welck Koninghrijck hy gantschlijck vermeesterd. en Nectanabus verdrijft. 3600.

Hoe hy Egypten handelde.

Van Dionysius, Koningh (of Tyran) te Syracusa; wat voor goed / of quaed / hy in 't Eyland Sicilien heeft aengereght / is hier boven dickmael meldingh gedaen. Als hy aght-en-dertigh jaren langh met wanckelbaer geluck had geregeert / en sigh nu gantsch verseeckerd hield te sijn / stelde hy Gasteryen en Bancquetten aen / by welcke hy sigh soodanigh met Spijs en Dranck opvulde / dat hy daer over in een Sieckte viel; die hem wegh nam / in 't jaer der Weereld 3582. Hem is in de Regeeringh gevolghd Dionysius de Jonge, anders de tweede diens Naems. Deese geliet sigh in 't eerst / als ware hy van een seedigh / vreedsaem Gemoed geweest. Maeckte oock Vreede met die van Carthago; en beveyligde de Zee van de Zeerovers / welcke ontrent dien tijd seer groote schade hadden gedaen. Hy sat t'huys in seer goede rust / tot dat hy sigh selven onrust maeckte / doe hy den Broeder sijner Stiefmoeder / een Siciliaensch Edelman / genoemd Dion, na 't leven stond; die oock daerom uyt Sicilien ontweeck / en een Oorlogh tegens hem aenving. Een liefhebber van goede Konsten en Studien was deese Dionysius: waerom hy oock den hoogh-beroemden Philosooph Plato seer vriendlijck tot hem riep; seer wel en eerlijck aen sijn Hof onderhield / oock de waerde van ontrent

Dionysius, Tyran te Syracusa, sterft.

3582.

Dionysius de Jonge, of de II. Justin. l. 21. Diod. Sic. l. 16.

Haeld sigh selven een Oorlogh op den hals.

ANNO MUNDI.

ontrent 75000. guldens aen hem vereerde.
Evenwel kon Plato den uytgeweeckenen
Dion met Dionysius niet versoenen / of by
hem in genade brengen. Waerom dan oock
3593. deese Dion in 't jaer der Weereld 3593. hem
Nepos, & Plutarch. in Dionys. met Oorlogh aenviel; doch heymlijck / wijl
Dionysius hem veel te sterck was / als die
400. Scheepen op de Zee had / honderd-duy-
send Mannen te voet / en thien-duysend te
Paerd in 't veld kon brengen.

Verd uyt *Syracusa* verdreven; doch de sijne houden 't Slot noch in.

Soo veel deed Dion, dat hy twintigh-duysend Soldaten van allerley Natien by een kreegh; de weerloose Burgeren met Wapenen voorsagh / en binnen de Stad Syracusa wierd gelaten; daer hy Dionysius soodanigh dwongh / dat hy bidden moest om Vreede / en een eerlijck Verdragh. Doch als hy 't selve niet kon verkrijgen / ontweeck hy uyt de Stad / en rustte sigh ten Oorlogh toe tegens Dion en die van Syracusa. Eenen sijner Oversten / genoemd Phylistus, braght een goed getal volck in 't Slot van Syracusa: en nam de Stad Leontium in; doch wierd'er weer uytgeslagen. Daer nae deed Phylistus oock een Slagh ter Zee tegens die van Syracusa; verloor veel Volck / veel Scheepen; en doorstack sigh selven / om niet levendigh in de handen sijner vyanden te vallen.

Seldsame verwaringen te *Syracusa*: door 't quaed beleyd der Burgers, veroorsaeckt

Doe Dionysius hoorde / dat de sijne de Zeeslagh verlooren hadden / sond hy andermael Gesanten aen Dion; aenbiedende / 't Koninghrijck met hem te willen deelen. Doch als Dion oock dit afsloegh / bad hy / datmen hem sijnen Schat uyt 't Slot wou laten volgen; soo sou hy sigh gewilligh in Ballinghschap begeven. Dit wierd hem van Dion bewilligt. Maer hier over was 't onsinnige Grauw te Syracusa soo toornig tegens Dion, datse hem ter Stad uytdreven. In een seer verschricklijck Onweer van Regen / Donder en Blixem moest hy met de sijne d'ondanckbare Stad Syracusa verlaten. Haest daer na veranderden de saecken geweldigh. Want Nypsius, eenen van Dionysii Hoofdlieden / braght Levens-voorraed in 't Slot; en spijsighde de geene die'er binnen lagen; alreeds soodanigh verhongerd / datse begonden van overgevingh te handelen. Vermits de Syracusers ontrent dien tijd in een Scheeps-strijd goed geluck hadden genooten / hieldense een Vreughden-feest; domineerden met breeten en suypen de geheele naght door. Als Nypsius dit gewaer wierd / klom hy met sijne Soldaten over de Muer; sloegh de volgesopene Burgers dood; plonderde een gedeelte der Stad / en stack deselve in brand.

[...]e Stad [...]eer groote [...]chade.

[...]n dat *Dionysius* [...]weer daer [...] koomd.

Doe riepen d'overige Burgeren Dion,
diense korts te vooren verdreven hadden /
weer te hulp. Hy quam met sijne Grieckſche
Soldaten; sloegh 4000. der vyanden dood;
bluschte 't vyer / en behield alsoo de Stad.
Nu moest Dionysius wijcken / en de Konink-
3605. lijcke Maght missen / tot op 't jaer 3605.
Want als Dion van sijn eygene Besoldelin-
gen was dood geslagen; de Syracusaners on-
3606. der malkander in oneenigheyd waren ge-
raeckt / en hare saecken niet meer bestieren
3607. konden / drongh Dionysius sigh weer in de

Regeeringh; doch vond geduerigh veel onrust en tegenstand. Insonderheyd heeft Timoleon van Corinthen hem veel leed toegevoeghd; de Stad Syracusa ingenomen; oock Dionysius, die in d'uyterste anghst en nood was / geparst / de Heerschappy te verlaten / en sigh nae Grieckenland te begeven. Dus heeft Dionysius de Jonge sijn Vaderlijck Koninghrijck verlooren. Hy / die voor heenen vier-honderd Galeyen op Zee had; Landen en groote Rijckdommen besat / kon nu nauwlijcks een sleght Schipje vinden / om hem na Corinthen te voeren. Hier was 't weynige / 't welck hy met sigh uyt Sicilien had gebragt / haest verteerd. Om nu niet van honger te vergaen / heeft hy in de gemelde Stad Corinthen een School opgereght / en de Kinderen onderweesen. Wierd dus van een magtigh Koningh een armen Schoolmeester. Billijck moesten groote Heeren diergelijcke Voorbeelden wel ter herten neemen.

Andermael verdreven, en van Koningh Schoolmeester geworden. *Val. Max. l.6. c.11.*

Doe hy dus te Corinthen in Ballinghschap en armoede sat / hoonde eens yemand hem met deese woorden: Wat helpt u nu / dat gy de Philosooph Plato aen uw Hof hebt gehad; en wat voor nut hebben sijne Leeringen u toegebraght? Doch hy gaf hem tot antwoord: Dit heb ick van hem geleerd / dat ik al mijn ongeval met geduld kan dragen / en my selven daer in weet te schicken.

Sijne wijse antwoord op een hoon-reden.

Uyt de Lessen deeses Philosoophs heeft hy oock wel geweeten / in wat voor een groot gevaer Tyrannische Vorsten staen; en sulcks getoond aen eenen sijner Vleyers / genoemd Damocles. Want als deesen Pluymstrijker en Hoofschen Panlecker Dionysius, noch in sijnen Koninghlijcken Stand sittende / boven alle maten gelucktigh roemde / wegens sijne Maght / Rijckdom / Heerlijckheyd / en Levenvoeringh nae al sijns herten lust / seyde deese Vorst tot hem: Wilt gy eens beproeven wat voor een wellustigh leven ick heb? Als nu Damocles dit niet weygerde / deed Dionysius een seer kostlijck Banquet toerighten; op 't welck alles Koninghlijck was aengesteld. Damocles moest op d'opperste plaets gaen sitten. Maer boven sijn Hoofd wierd een scharp Swaerd / met de punt neerwaerts / aen een Paerdshayr gehangen; soo dat het hem yeder oogenblick als dreygde in 't Hoofd te vallen. De Tafel was op 't kostlijckste voorsien met Spijs en Dranck / in Vaten van louter Goud. Doch Damocles kon'er niet 't minste van nuttigen; door vrees / dat 't Swaerd boven sijn Hoofd hem eens treffen sou. Doe seyde Dionysius tot hem: Siet gy nu / Damocle, wat voor een lustigh leven by de Regeeringh is? (*Sie de Fig. op d'andere sijde*).

Hoe hy sijnen Pluym-strijcker *Damocles* leerde, wat voor een lustigh leven Tyrannische Regenten hebben.

Cicer. l.5. Tusc. Quaest.

Soo gantsch arghwanigh was deesen Dionysius, dat hy noyt by eene sijner Wijven sliep / voor dat hy haer te vooren had laten besoecken / offe niet een Dolck / Mes / of ander beleedigend Wercktuygh by haer had. Geenen Barbier vertrouwde hy sigh; maer sijne Dochteren moesten hem Hayr en Baerd afscheeren. Doch hoe vlijtigh hy op sigh selven aght nam / echter kon hy niet verhinderen / dat hy niet eyndlijck uyt sijn Koningrijck

Was altijd seer arghwanigh. *Val. Max. l.9. c.13.*

ANNO MUNDI. rijck verdzeven / en tot een Bedelaers-ſtand
gebzaght wierd. Dien veele moeten vree-
ſen / werd van elck gehaet. Die men dus
haet / ſoeckt men uyt den wegh te ruymen.
Of 't ſchoon eenen / of twee niet doen kon-
nen / ſoo brengen 't doch eyndlijck d'andere
te weegh; en dat eens of tweemael miſluckt /
geluckt ten derden of ten vierden mael. 't Is
niet mogelijck / dat yemand ſigh altijd en
voor alle kan hoeden.

Dood van de *Philo-ſooph Plato*, en van *Xe-nophon*. In 't jaer der Weereld 3602. is geſtorven
de voortreflijcke Philoſooph Plato, 346. jaren
voor des Heeren Chriſti geboorte. In 't ver-
hael der Geſchiedeniſſen van Dionyſius d'ou-
3602. de / en Dionyſius de jonge / is van hem gewag
3590. gemaeckt. In ſijne Profeſſie, of Leer-ampt
Laert. l. 3. op de Hooge School t'Atheenen, is hem ge-
Auguſtin. de Civit. volght de Soon ſijner Suſter / genoemd
D. l. 8. c. 4. Speuſippus. Ariſtoteles, die in 't aghtthien-
de jaer ſijns ouderdoms / ſijnde dat der
Scheppingh 3582. / t'Atheenen quam / is
by de twintigh jaren de Toehoorer en Leer-
lingh van deeſen Plato geweeſt. Twaelf ja-
ren te vooren / ſijnde 't jaer der Weereld
3590. / is oock overleeden de beroemde Ge-
ſchiedſchrijver Xenophon, van wien Plato
oordeelde / dat alles wat hy geſchreven heeft
van Cyri opvoedingh / leven en dood / niet
te verſtaen of aen te neemen is als een waer-
aghtige Hiſtorie, maer alleen als een Voor-
beeld / Afbeeldingh en Spiegel eens goeden
en roemlijcken Regents.

3594. In 't vijfde jaer der Regeeringh des Per-
Aenvangh van den ſiaenſchen Koninghs Ochi, of 't 3594. na de
Heyligen Scheppingh der Weereld; nae de Bouwing
Oorlogh, der Stad Romen, 397. / is onder de Griecken
of Afgo- begonnen den Heyligen Oorlogh / genoemd
den-krijgh Bellum Sacrum. D'oorſaeck was deeſe. De
in *Griec-kenland*, Thebanen hadden voor 't Algemeen Hofge-
Pauſan. in rigt van geheel Grieckenland hare Nabueren
Phoc. de Phocenſers aengeklaeghd / datſe in tijd van
Diod. l. 16. Vreede / ſonder eenige regtvaerdige redenen /
haer Landſchap met Vyer / met Swaerd ANNO MUNDI.
verwoeſt / en daer in onvergoedlijcke ſchade
gedaen hadden. Hier op wierden de Phocen-
ſers veroordeeld tot vergoedingh van alle toe- *Juſtin. l. 8. c. 1. 2.*
gevoeghde ſchade en koſten. Dit bedroegh
ſulck een geweldige Geldſom / dat haer on-
mogelijck was deſelve op te brengen. Wil-
den 't derhalven liever op 't punt van den De-
gen ſtellen / en met de vuyſt haer Proces te-
gens de Thebanen voortſetten. Wijl 't nu de
Phocenſers in 't volgende jaer een weynigh 3595.
geluckt was / trockenſe na de Stad Delphos:
vermeeſterden met geweld den boven maten door de
rijcken / door de gantſche Weereld beroem- Kerck-ro-
den Tempel van Apollo; en handelden daer very der
in na haer welgevallen. Stracks liep een *Phocenſers*
gerught door geheel Grieckenland, dat de
Phocenſers hadden beginnen met de Goden
t'Oorlogen; en hier uyt ontſtond de Naem
van Heylige Krijgh. In 't derde jaer des-
ſelven / als nu de Phocenſen geen geld meer
hadden / greepenſe Apollo al weer aen; nee-
mende ſulck een onnoemlijcken rijckdom van
Goud en Silver uyt ſijnen Tempel / datſe
hare Soldaten dubbele Beſoldingh konden
geven.

Doe gingh den Alarm noch hebiger tegens Met een
haer aen; en de Thebanen ſloegen haer tot beknopt
tweemaelen in de vlught. De Kerckrovers verhael
ruſteden ſigh op nieuws toe / vermitsſe geld
genoegh hadden. Lieten veele Wapenru- van 't geen
ſtingen ſmeeden: munteden goudene en ſil- ſigh aen-
vere Geldſoorten: namen eenige Regimen- merckl ijk
ten varſch volck aen; veroverden de Stad in den ſel-
Orchomenus, en gaven dus yeder genoegh ven heeft
te doen. Hier op trock der Pnocenſeren O- toegedra-
verſten Onomarchus ſijn arghſte vyanden de gen.
Thebaners voor de Poorten: ſloegh haer Heyr 3597.
in de vlught; en won de Stad Choronca. Ye-
der verwonderde ſigh / hoe doch de Goden
ſoo toegeneegen moghten ſijn de geene / wel-
ke hare Tempelen en Heylighdommen had-
den

ANNO MUNDI.

den geplonderd. Doch in 't volgende jaer greep Koningh Philippus van Macedonien desen Onomarchus aen; sloegh hem / met hulp der Thessalische Ruytery / in de vlught / soo dat 6000. der Phocensers dood bleven / en 3000. gevangen wierden; welcke Philippus al t'samen / als Kerck-dieven / deed versuppen; doch haren Oversten ophangen.

3601. Maer vermits de meergemelde Phocensen noch wel voorsien waren van 't geroofde Afgods-geld / soo braghtense op nieuws een Heyr by een; en vielen in der Thebanen Landschap; doch wierden geslagen / en de Thebanen trocken nu tot in 't Gebied der Phocensers; daerse seer groote schade deeden. Deese herstelden sigh al weer / wijlse over de tsestig mael honderd-duysend Kroonen uyt den Tempel hadden geroofd; en gingen tegens de Thebanen wederom los. Nu lagh deese / dan die parthy onder. Beyde deedense malkander groote schade; tot dat eyndlijck in

3604. 't jaer der Weereld 3604. Koningh Philippus van Macedonien sigh den handel aennam; en / op versoeck der Thebanen, de Phocensers met een magtigh Heyr van Macedoniërs en Thessaliërs op 't lijf quam. Phasecus, der Phocenseren Oversten / vertrouwde sigh niet / stand te sullen konnen houden; en ontweeck met eenige duysenden der sijne na 't Landschap Peloponnesus, verlatende alsoo de Phocensers. Doe verbrack Philippus hare Steeden en Slooten. Verdeelde de Burgers hier en gintsch op de Dorpen / en maeckte haer tot Boeren. Daer moestense den Afgod Apollo Cijnsbaer sijn / en yeder jaer 60. Talenten, of 36000. Kroonen / opbrengen / tot datse hare Schuld / te weeten / 't geense uyt den meergedagten Tempel hadden geroofd / ten vollen betaeld souden hebben. Soodanigh een eynd heeft deesen Heyligen of Kercken-krijgh genoomen; tot groote lof en voordeel des Koninghs Philippi van Macedonien.

...e Kerck-...vers sijn 't eerst ...orspoe-...gh.

...aer ...ndlijck ...aam ha-...n onder-...angh.

In 't jaer na den aenvangh der Weereld 3597. / sijnde 't aghtste der Regeeringh des Persiaenschen Monarchs Ochi, stierf Mausolus, Koningh in Caria, een Landschap van Kleyn-Asia, na dat hy vier-en-twintigh jaren had geregeerd. Sijne Gemalin Artemisia volghde hem in de Heerschappy / doch niet langer dan twee jaren. Soo seer beminde se haren overleedenen Man / datse niet alleenlijck verloofde / oyt aen yemand weer te sullen trouwen; maer oock heeftse / als Mausoli Lijck / na gewoonte der Griecken, verbrand was / d'asch sijns ligchaems met hare tranen / of / volgens andere / in haren dranck vermenghd / en alsoo daer van gedroncken / tot dat d'asch en hare tranen t'samen met haer leven een eynd namen. Den meergedaghten haren Man ter eeren heeftse opgereght sulck een boven maten heerlijk en praghtigh Graf / dat 't selve / wegens de sonderlinge schoonheyd / konst en kostlijckheyd / geteld is geworden onder de seven Wonderwercken der Weereld. Hier van daen sijn naderhand al diergelijcke Koninghlijcke of Vorstlijcke Graven Mausolea genoemd geweest.

Dood van *Mansolus*, Koningh in *Caria*. *Plin. l. 36. c. 5.*

3597.

Uytsteeckende liefde sijner Weduw *Artemisia* t'sijnwaerts.

't Kostlijk Graf, hem doen maken.

Doe nu Artemisia twee jaren na de dood van haren Man Mausolus gestorven was / is haren Broeder Idricus in hare plaets Koning van Caria geworden. Hy regeerde seven jaren; en na hem is weer een Vrouwspersoon tot de Heerschappy gekoomen; te weeten / sijne Suster Ada: die 't Bewind vier jaren voerdde / tot datse van haren jongsten Broeder Pizodorus van 't Rijck wierd uytgestooten. Die 't selve besat / tot dat Alexander de Groote sijnen Toght na Kleyn-Asia deed / gelijck wy t'sijner plaets sullen hooren.

Vervolgende Koningen van *Caria*.

Wy begeven ons nu / om weer te spreecken van Koningh Philippus van Macedonien. In 't selve jaer / dat hem sijnen Soon Alexander wierd gebooren / verbonden sigh tegens hem

3594. *Macedonische* Geschiedenissen; en

ANNO MUNDI.

drie nabuerige Koningen; te weeten / dien
van Thracien, van Pœoniën, en van Illyrien.
Maer Philippus greep haer alle drie / d'eene
verrigh- voor / d'andere na / manhaftigh aen / eerse
tingen hare Maght by een konden brengen; en
Philippi. 3596. dwongh haer / hem te moeten gehoorsamen.
3597. *Justin. l. 7. & 8.* Twee jaren hier na belegerde hy de Stad
Methone. Hier wierd hy van sijn een' oogh
Diod. l. 16. beroofd / wijl'er met een Pijl ingeschooten
Georg. Gen. Hellen. 2. was. Evenwel heeft hy tegens de Beleger-
de geen woedery aengesteld; maer liet haer /
na datse sigh op genade of ongenade hadden
overgegeven / met hare Kinderen vry aftrec-
ken. In 't volgende jaer sou hy in Thessalien
byna verlooren Spel gehad hebben / want
in twee Veldslagen leed hy hier de Neerlaegh;
en de Soldaten wilden hem nauwlijcks meer
3598. gehoorsamen. Doch in 't jaer daer na heeft
hy deese schade rijcklijck weer ingehaeld.
Want de Phocensers leyde hy / gelijck alreeds
geseght is / in een Slagh ter neer: veroverde
de Stad Pheras in Thessalien, en dreef de Ty-
3600. ran Lycophron uyt 't geheele Land wegh.
Als sigh naderhand eenen anderen / genoemd
Pitholaus, hier indrongh / heeft hy den sel-
ven al mee verjaeghd / en andermael de Stad
Pheras, nevens eenige andere Steeden in
Thracien, ingenoomen. Vervolgens oock
3602. veroverd de Steeden aen de Zee in 't Land-
schap Hellespontus; d'eene voor / d'andere
na; eyndlijck sloegh hy sijn Leger neer voor
de seer maghtige en volckrijcke Stad Olyn-
thus.

Treflijcke Doemaels was t'Atheenen een seer wel-
Verove- sprecckend Man / genoemd Demosthenes,
ringen des die veel geklap tegens Philippus maeckte.
Koninghs *Philippi*; Schoon hy hem geen bysondere schade kon
toevoegen / soo braght hy echter te weegh /
dat d'Atheniensen de belegerde Olynthiërs een
goede bystand van Krijghsvolck te Paerd en
te Voet toesonden; sigh doemaels dragende
als Philippi vyanden. Evenwel kon dit niet
3603. helpen. Want in 't jaer 3603. veroverde de
Macedoniër de gemelde Stad Olynthus door
verradery. Plonderde deselve. Verkoght
de Burgeren voor Lijf-eygene Slaven; en
braght hier door een seer groote schrick in
d'andere Steeden. Oock d'Atheniensen selfs
traden in een Verdragh met hem; 't welckse
seven jaren langh onderhielden.

3604. In 't jaer 3604. heeft hy den Heyligen Krijg
in ver- in Grieckenland een voor hem zeeghrijck eynd
scheydene gegeven / gelijck hier boven gehoord is.
Gewesten. *Diod. l. 16.* Twee jaren daer na d'Illyriërs met Oorlogh
3606. aengetast; haer veele Steeden afgenoomen /
en groote Rijckdommen veroverd. Van
daer keerde hy sigh na Thessalien, om de noch
overige Tyrannen daer uyt te drijven. Heeft
oock de nabuerige Volckeren in staet van
Vryheyd gesteld; waer door hy by al de Grie-
ken een seer grooten lof behaelde. In 't jaer
3609. 3609. heeft hy de twee seer vaste Steeden / Pe-
rinthus en Byzantium, belegerd / en be-
stormd; doch geen van beyde konnen ver-
overen; maer moest vrughtloos weer af-
3611. trecken. In 't volgende jaer wende hy sijne
Maght tegens die van Atheenen, welcke
hem allerweegen verhinderlijck waren ge-
weest; en heeft haer soodanigh verschrickt / ANNO MUNDI.
datse hulp van de Thebanen versoghten en
verkreegen. Doch sulcks is beyde deese
Steeden seer schaedlijck / en insonderheyd
der Thebanen uyterste verderf geweest; ge-
lijck naderhand sal blijcken.

In 't jaer der Weereld 3596. hebben sigh *Roomsche*
nieuwe vyanden tegens de Romeynen opge- Geschie-
maeckt. 't Waren de Tarquiniërs; tegens denissen.
welcke d'eene Burgermeester Cajus Fabius 3596.
met een Krijghsheyr uyt Romen trock.

Maer als hy sigh onvoorsightighlijck uyt Oorlogh
sijn voordeel begaf / wierd hy van de Tarqui- met de
niërs geslagen. Niet alleen quamen veele *Tarquiniërs*; en
der sijne om 't leven / maer oock wierden'er der selver
357. gevangen. Tegens deese pleeghden de ongehoor-
Tarquiniërs onmenschlijke wreedheden. Want de wreed-
sy voerden haer gebonden op de Marckt ha- heyd te-
rer Stad; en slaghteden haer daer als Bee- gens de ge-
sten. Voorts versterckten se sigh / door de vangene
bystand der Faliscers, tegens de Romeynen. *Romeynen.*
In 't tweede jaer daer na (3597.) greep Mar- *Livius l. 7. c. 15.*
cus Fabius de Tarquiniensers en Faliscers op 3597.
nieuws aen; doch weynigh feylden 't / of
hy sou even soodanigh gevaren hebben /
als Cajus Fabius in 't voorige jaer. Want de
Papen der Tarquiniërs liepen op de Romey-
nen toe met een groot geschreeuw. Hadden
brandende Fackelen en levendige Slangen in
hare handen; waer door se de Roomsche Sol-
daten niet alleen verschrickten / maer gantsch Werden
op de vlught braghten. Doch als de Burger- geslagen.
meester en Hoofdlieden haer scholden / om
datse sigh / even gelijck Kinderen / voor dit
Guychelwerck en Apenspel ontsetteden /
hersteldense sigh weer in orde; behaelden de
Zeege / en veroverden der vyanden Leger.

In 't jaer der Weereld 3598. trocken de De *Toscaners* van de
Toscaners met een groote Maght op de Stad *Romeynen*
Romen aen. Tegens haer wierd ten Gene- dapper ge-
ralen Oversten verkooren Martius Rutilius, klopt.
uyt de gemeene Burgery. Tot sijnen Veld- 3598.
Maerschalck / of Oversten over de Ruyte-
ry / nam hy eenen / die oock geen Edelman
was. Dit verdroot d'Edele niet weynigh.
Evenwel behoefden de Romeynen sigh dee-
ser beyde niet te schamen. Want sy sloegen
de vyanden op de vlught; veroverden haren
geheelen Tros en Wagenburght; ja bragh-
ten over de aght-duysend Gevangene met
haer na Romen. Hier over heeft Rutilius
getriumpheert / doch sonder vergunningh
des Raeds; alleenlijck op 't goedvinden des
gemeenen Volcks.

Twee jaren na deese Romeynsche Zeege / Bloedgie-
sijnde 't jaer na de Scheppingh 3600 / wierd righeyd
de Tarquiniërs haren moedwil / aen de Ro- met gelijc-
meynen gepleeghd / rijcklijck betaeld. Want ke Munt
Titus Quintius, doemaels Burgermeester / betaeld.
deed tegens haer een Veldslagh; sloegh'er *Liv. l. 7. c. 19.*
veele dood / en sond 358. harer Edelste en
voornaemste na Romen. Deese wierden
oock op de Marckt gebraght; met Roeden
gegeesseld; daer na met de Bijl onthoofd:
tot wraeck der 357. Romeynen, welcke de
Tarquiniërs in hare Stad op de Marckt had-
den geslaghtet.

Van dien tijd af aen is 't by de Romeynen De *Gal-*
taem-

INNO IUNDI.

taemlijck stil geweest / soo veel d'Oorlogen belanghd / tot op 't jaer 3604. Doe quam tijdingh/dat de Galliërs andermael sig hadden neergelaten in der Latijnen Landschap. Dies trock de Burgermeester Marcus Popilius haer te gemoet / en sloegh haer te rugg'; alhoewel hy oock een wonde daer van weg droegh.

rs komen weer 't Landschap der atijnen.

Maer vermitsse noch al geen rust wilden neemen / sonden de Romeynen tegens haer Furius Camillus. Doe beyde deese Natien hare Legers tegens malkander hadden geslagen; de Galliërs sigh alleen met Stroopen en Roven behielpen / wijlse weynige middelen hadden om van te leven; trad op nieuws eenen uyt de hare te voorschijn / die een Romeyn ten Kamp beriep. Doch vermits hy de Roomsche Tael niet verstond / deed hy d'Uytdagingh door een Tolck verrighten. Op der Romeynen sijde bood sigh aen een dappermoedigh Jongelingh / Capitain onder 't Voetvolck / genoemd Marcus Valerius, uyt 't Geslaght der geene / die den Bynaem van Maximus was toegeeygend. Deese begon de Strijd met den Galliër. Doese nu beyde in 't hevighste van haer Gevecht waren / viel een onverwagtte / en voor yeder verwonderlijcke saeck voor. Want een Raven vloog eerst op den Helm van Valerius; daer na den Galliër in 't aengesight; dien hy met sijne Vleugelen sulck een verhinderingh voor d'oogen maeckte / dat hy de slagen / welcke Valerius hem toebraght / niet genoeghsaem sien en ontwijcken of afweeren kon. Dus kreeg hy van sijnen vyand eenige steecken; waer op hy ter aerden neer viel / en voorts van Valerius ten vollen om 't leven wierd gebraght. Doe nu d'overwinnaer den overwonnenen / na Krijghs-reght / uyttrecken / en sijn Harnasch hem afneemen wou / liepen d'andere Galliërs toe / om hem sulcks te beletten. Hier tegens quamen de Romeynen haren Valerius te hulp / en daer op verhief sigh een Slagh /

wee-rijd tusshen een allier en en Romeyn Marus Valerius.

en Raen helpt Romeyn veronderck.

utrop.l.2. rof.l.3. Gell. 9. al. Max. 8.c.14. v.l.3. 6.

waer in die van Romen sonder groote moeyte d'overhand bequamen. Want de Galliërs, sonder ordeningh veghtende / keerdden tijdlijck hare vyanden den rugg' / en vlooden tot geheel in Apulien aen de Zee. Sijn oock in langh daer na niet weer op den Roomschen Bodem gekoomen.

ANNO MUNDI.

Valerius wierd / wegens sijne betoonde dapperheyd en bevoghtene Zeege / heerlijck begiftighd / en met een Goudene Kroon vereerd: daer-en-boven met den bynaem van Corvus, of Corvinus (met de Raven) verciered. Als oock korts daer na de tijd van de nieuwe Burgermeester-verkiesingh aenquam / heeft Titus Manlius Torquatus (die voortijds op deselve wijs een grooten Galliër in een Tweestrijd had omgebragt / gelijck voorheenen verhaeld is) deesen Marcus Valerius Corvinus, ten Burgermeester verkooren / onaengesien hy noch maer drie-en-twintigh jaren oud was. Niets kan treflijcker of nutter sijn / dan datmen de Deughd beloond / en alsoo andere daer door opwekt tot begeerte na diergelijcke Eer en Vergelding. En gewisslijk / deesen Valerius heeft genoeghsaem doen sien / dat Titus Manlius in sijne keur geen misslagh had begaen: want in sijn Burgermeester-ampt heeft hy de Volscers geslagen; haer Leger veroverd: haer in de Stad Satricum gejaeghd; deselve bestormd / ingenoomen / geplonderd / in brand gestoocken / en verwoest: vier-duysend der vyanden gevangen / voor Lijf-eygene verkogt; en is in de Maend Februarius met een heerlijcke Triumph in Romen getrocken.

Valerius seer hoogh vereerd, en met den bynaem van Corvinus verciered.

Burgermeester gemaeckt, schoon maer 23. jaren oud; en heerlijcke Zeege.

Na dat de Persiaensche Monarch Artaxerxes Ochus 't Land Egypten op de voorheenen verhaelde wijs in 't jaer der Weereld 3600. weer onder sigh had gebraght / heeft hy eenen onder de Griecken, genoemd Mentor, die hem boven alle andere met een sonderlinge getrouwheyd / of veel meer verradery /

Persiaensche Geschiedenissen.

Diod. l.16. & 17. Ælian. Hist. l.6. c.8.

 had

ANNO MUNDI.

Justin. l.11.

3601.

had gediend/ rijcklijck begiftighd/ en tot de hooghste Eerestaten verheven/ soo dat hy hem stelde ten Landvooghd over al de Zee-Steeden in Asia. Als sigh eenige Rebellen tegens Ochus opwierpen/ heeft Mentor haer/ op Koninghlijck bevel/ door beoorloginghweer tot gehoorsaemheyd gebraght; eenige gevangen en overgelevert: andere by Ochus weer versoend; waer door sijnen Lof en Agtbaerheyd seer wierd vermeerderd.

Artaxerxes Ochus door vergif om 't leven gebragt door *Bagoas*.

3611.

Koningh Artaxerxes Ochus had een geheymen Raed en Kamerlingh/ genoemd Bagoas; dien hy sijn ligchaem/ leven/ en geheele Koninghrijck vertrouwde. Niets ontbrack hem/ dan de Koninghlijcke Titel; anders kon hy doen alles wat hy wou. Deesen Bagoas was de Tyranny van Ochus moede: besteldenʼt derhalven soodanigh/ dat hem door sijnen Lijf-Artz vergif wierd toegebraght. Dus is de Koningh gestorven/ in 't jaer der Weereld 3611./ als hy nu tot in 't drie-en-twintighste jaer had geregeert. Doe Bagoas

die *Ochi* Soon, *Arses*, op den Throon steld; al sijne Broeders desgelijcks aen kant helpt;

dit dus verright had/ stelde hy Arses, Soon van Ochus, een Jongelingh/ op den Koninghlijcken Stoel: en op dat hy deese Vorst alleen besitten/ alleen regeeren/ hem oock alle toegangh tot sijne Bloedverwanten afsnyden moght/ deed hy op deselve wijs al Ochi andere Kinderen/ noch jonger als Arses, door vergif om 't leven brengen. Ja oock Arses selfs heeft de Persiaeniche Monarchie niet langer dan drie jaren mogen genieten. Want vermits deese jonge Koningh een groot mishagen nam in al de Schelmstucken en veelerley Moorderyen van Bagoas, ja onbeschroomd te kennen gaf/ dat hy

oock *Arses* selfs:

deselve 't sijner tijd wel sou weeten te wreecken: en oock de Booswight genoeghsaem bemerckte/ dat de vergeldingh hem eens sou t'huys koomen/ soo heeft hy den goeden Koningh door 't selve middel als d'andere uyt den wegh geruymd; en dus 't gantsche Persiaeniche Rijck/ 't geheele Koninghlyck Hof beroofd van den reghten Erfgenaem/ en in hem van de geheele Stam. Evenwel is Bagoas hier door sijn verderf niet ontgaen. Korts hier na is hy met gelijcke Munt betaeld/ en

Doch als hy 't selve *Darius* meende te doen, valt hy in de Groef, die hy voor een ander, had gemaeckt.

alsoo/ alhoewel al te genadigh/ gestraft geworden. Deesen rampsaligen Bloedhond had voorgenoomen/ Koningh Darius Codomannus, Nasaet van de jonge Koningh Arses in 't Rijck/ oock door vergif na d'andere weereld te senden; en derhalven een doodlijcken dranck toebereyd; welcken hy Darius aenbood: doch deesen/ van sijn verraderlijck opset verwittight/ versoght Bagoas, als uyt een vriendlijcke meeningh/ dat hy eerst sou drincken. Als dien Booswight dit hoflijck weygerde/ dwongh Darius hem/ alles/ tot 't grondsop toe/ te moeten insweigen: waer van hy oock gestorven/ en alsoo gevallen is in de Groef/ welcke hy voor een ander had gemaeckt.

Darius Codomannus, laetste *Persiaensche Monarch.*

Eer wy spreecken van deesen Darius Codomannus, laetste Persiaensche Monarch, en sijne regeeringh/ sullen wy te vooren afhandelen 't geen noch te seggen staet van de verdere verrightingen en 't eynd des zeeghrijcken Koninghs Philippi van Macedonien, Vader van Alexander de Groote.

ANNO MUNDI.

Koningh *Philippus* van *Macedonien* vangd de Oorlogh aen tegen d'*Atheniensen*.

In 't jaer der Weereld 3612./ als de gemelde Koning Philippus al de nabuerige Volkeren en Provintien ten deelen door Vereeningen sigh tot vrienden gemaeckt/ ten deelen door geweld van Wapenen onder hem gebraght had/ waren alleenlijck d'Atheniensen noch overigh/ welcke hem/ gelijck hy sigh liet bedunckcn/ niet genoegh eerbiedighden en ontsagen. Nam derhalven voor/ hare trots en eygensinnigheyd te breecken; of ten minsten haer te toonen/ dat hy voor haer niet vreesde. Alhoewel onder hun beyde Oorloghs-stilstand was gemaeckt/ ruckte hy evenwel voor de Stad Elatea, behoorende aen die van Atheenen, en veroverdese. D'Atheniensen, welcke geen gedaghten hadden op sulck een onverwaghten aenval/ verschrikten boven maten seer. Riepen hare Bondgenooten/ die van Theben, te hulp; en verkreegen oock hare bystand. Dus trockense gesamenderhand tegens Philippus te veld.

D'*Atheniensen* en *Thebanen* geslagen.

Maer noch haer' Oversten/ noch hare Soldaten waren te vergelijcken met die van den genoemden Koningh/ en sijne Macedoniërs. Derhalven (of wel haer Heyr veel stercker was als 't Macedonische) wierdense in de vlught geslagen. In dit Gevegt heeft Alexander, de Soon van Philippus, al vroeg sijne Dapperheyd en Heldenmoed laten blijcken. Schoon hy noch maer aghtthien jaren oud was/ had sijnen Vader echter hem gesteld over d'eene Vleugel der Slagh-ordeningh. Hier droegh hy sigh als een Overste in 't Commandeeren, en als een jong Soldaet

Philippi Soon, de jonge *Alexander*, maer 18. jaren oud toond in deese Slag alreeds sijne dapperheyd en beleyd.

in 't veghten: sulcker wijs/ dat alder eerst hy de vyanden in onorde bragt: waer op dan oock hier eerst hare vlught begon; die stracks daer na van al d'andere wierd gevolghd. By de twee-duysend der Atheniensen en Thebanen bleven verslagen: over de 4000. wierden gevangen. Deese Veldslagh/ voorgevallen in 't alreeds genoemde jaer/ op den eersten van September, heeft de Griecken een groot gat in hare Vryheyd gemaeckt/ en de Deur geopend tot de Macedonische Heerschappy over haer. Koningh Philippus heeft sigh over deese Zeege gantsch niet verhooghmoedighd; maer al de gevangene Atheniensen, sonder eenigh rantsoen/ in vryheyd gesteld; na huys gesonden/ en noch daer-en-boven die van Atheenen een aenneemlijcke Vreede laten aenbieden.

Isocrates dood sigh door honger lijding en waerom.

Diog. Laërt.

Doemaels was t'Atheenen een seer beroemd Man/ genoemd Isocrates, in sijne jeughd gehouden voor den besten Orateur, of Redenaer/ in geheel Grieckenland. Deesen/ nu 89. jaren oud/ geheughde noch wel/ hoe de Stad Atheenen voortijds van de Spartanen wierd ingenoomen/ en hoe 't by de veroveringh was toegegaen. Om nu soodanigh een jammer niet noch eens te moeten sien/ onthield deesen ouden Grijsaert sigh vier dagen en naghten aghter een van alle Spijs; en stierf dus van honger; alhoewel 't/ in opsight van d'oorsaeck/ waerom hy 't deed/ niet behoefd had/ wijl Atheenen door

Philip-

NNO UNDI.

Philippus geen schade wierd toegevoeghd.

hilippus eweeghd de Grie- n tot den orlogh.

Hier na bestelde Philippus, dat uyt alle Grieckſche Steeden Gesanten met Volle-maght na Corinthen wierden gesonden. Deselve hield hy gantsch beweeghlijck voor/ wat voor groote smaed en hoon de Griecken, nu veele jaren aghter een/ van de Persianen was weervaren. Waer op dan gestemd wierd/ datmen den Oorlogh tegens haer aenvatten/ en in haer eygen Land haer besoecken sou. Te gelijck beslootmen/ dat Koningh Philippus Opperste Veldheer in deesen Krijgh sou zijn.

gens de rsianen.

Alhoewel hy nu seer groote toebereydselen maeckte/ soo heeft echter deesen Toght geenen voortgangh gehad/ wijl hem de levensdraed onverhoopt wierd afgesneeden. Doch sijnen Soon Alexander heeft de Persiaensche Oorlogh dapper voortgeset/ en ten eynde gebraght/ gelijck wy haest sullen hooren.

Verd op e Bruy- ft sijner Dochter Cleopatra ermoord Diod. Sic. 16. c. 4.95. Justin. l. .c.6.7.

De vermoordingh des Koninghs Philippi heeft sigh op de volgende wijs toegedragen. Hy had een Dochter/ genoemd Cleopatra; welcke hy ten Houwlijck gaf aen sijnen Swager Alexander, Broeder van sijne Gemalin Olympias, Koningh der Epiroten. Ter eeren van dit Paer hield hy een voortreflijcke Bruyloft/ daer alles Koninghlijck toeging. Als hy nu de Schouwspeelen wou aenschouwen/ en in 't midden van de twee Alexanders, d'eene sijnen Soon/ d'andere sijnen Schoonsoon/ uyt de Sael trad/ viel op hem aen een Edel Macedonisch Jongelingh/ genoemd Pausanias, van wien men noyt yet diergelijks sou gedaght hebben/ wijl hy was eenen van des Koninghs Edelknapen. Vermits Philippus hem in een enge gangh bejegende/ stak hy hem daer soodanigh/ dat hy stierf. D'oorsaeck/ welcke Pausanias tot deese moorddaed bewoogh/ was deese. Eenen van Philippi Krijghs-oversten/ geheeten Attalus, had deesen Jongelingh gedwongen/ en tot de verbloeckte Sonde misbruyckt. Tot verscheydene malen toe had hy den Koningh dit geklaeghd/ en begeerd/ dat hy Attalus, wegens deese schendlijcke daed/ sou straffen; doch in plaets van billijck Reght t'erlangen/ wierd hy gehoond/en spotlijck belaght. Deese smaed verdroot Pausanias soo geweldigh/ dat hy voornam/ sigh te wreecken/ niet aen sijnen Schender/ maer aen den onreghtvaerdigen Reghter. Men hield het in 't gemeen daer voor/ dat Philippi Gemalin Olympias sijne dood had helpen beleggen/ wijl hy tsederd eenige jaren sigh harer niet aengetrocken/ maer een andere/ Cleopatra, ten Gemalin genoomen had. Ondertusschen is dit seecker/ dat de Koningin Olympias 't ligchaem van de Koningh-moorder Pausanias, na dat hy aen 't Kruys had moeten sterven/ seer heerlijck heeft doen begraven; oock 't Swaerd/ waer mee Philippus was omgebraght/ den Afgod Apollo deed toeheyligen.

oor sij- en Edel- naep ausanias:

n wat en Jon- elingh er toe ewoogh.

Deese voortreflijcke Macedonische Koning Philippus heeft geregeerd tot in 't ses-en-twintighste/ en bereyckt het seven-en-veertighste jaer sijns ouderdoms. Hy was sulck een Krijghsman/ die/ nevens openbare dapperheyd en opreghtigheyd/ sigh niet schaemde oock bedrogh/ arghlistigheyd en verraderij te gebruycken/ wanneer hy sijnen vyand daer door kon afbreuck doen. Gelijck hy veele deughden besat/ soo had hy oock niet weynige lasteren en ondeughden aen sigh.

ilippi rt. Justin. l.9. 8. Diod. l.16.

ANNO MUNDI.

3611. Roomsche Geschiedenissen.

In 't jaer der Wereld 3611./ als de Stad Romen nu gestaen had 413. jaren/ rees een nieuwen Oorlogh op tusschen de Romeynen en Samniters; welcke bewoonden een groot gedeelte van Italien, namentlijck/ 't geheele Land/ 't welckmen hedensdaeghs Abruzzo noemd. Deese Krygh is geweest eene der grootste onder al de geene/ die de Romeynen oyt met eenige Italiaensche Natie gevoerd hebben; niet alleenlijck om datse vijftigh geheele jaren langh heeft geduerd; maer oock wegens de veele en gevaerlijcke Veldslagen/ tusschen beyde de Parthyen voorgevallen.

Aenvangh van den Oorlogh tusschen de Romeynen en Samniters. Livius l. 7. c. 29 seq.

D'oorsaeck deeses Oorloghs was de volgende. De gemelde Samniten benauwden en druckten de Campaners (Volckeren ontrent Capua en Napels) soodanigh/ datse genoodsaeckt wierden/ by de Romeynen hulp te soecken; welcke haer alle bystand weygerden; seggende/ dat haer deesen Oorlogh niet aenging: datse oock geen redenen hadden/ om de Wapenen tegens de Samniten aen te vatten. Doe gaven de Campanische Gesanten sigh selfs/ hare Stad/ en 't gantsche Land/ aen de Romeynen in eygendom over; met byvoegingh: Nu moest sigh 't Roomsche Volck de Campaners wel aenneemen/ als Lieden welcke haer toebehoorden. Dit geschiedde nu oock. Want die van Romen handelden tusschen de Samniters en Campaners tot Vreede. Doch vermits deselve niet volgen wou/ greepmen weersyds na de Wapenen. Marcus Valerius, dien met den Raven/ of Corvinus (van wien hier boven is gesprooken) was Burgermeester/ en voerde 't Roomsche Heyr tegens de Samniters aen. Oock geschiedde een harde/ seer bloedige Veldslagh; waer in Valerius wel de Zeege behield/ doch met groote moeyte. Eenige dagen daer na viel noch een ander Geveght voor by Suessala, welcke Plaets de Samniten hadden voorgenoomen te veroveren/ doch de Romeynen nu moesten verdeedigen. Valerius gebruyckte/ nevens sijne dapperheyd/ een sonderlinge Krijghs-list; waer door hy de gantsche vyandlijcke Slaghorde op de vlught dreef/ soo dat eenige duysenden der hare dood bleven. Oock vermeesterde hy haer Leger; veroverde de Wagenburght/ en daer in een meenighte van Goederen ten buyt. In deese Neerlaegh der Samniters wierden van de Romeynen bekoomen 170. Vanen en Cornetten; by de 30000. Schilden: alhoewel 'er van hare vyanden op verre na soo veele niet verslagen waren.

Bloedige Geveghten tusschen beyde de Parthyen;

waer in de Samniters geslagen wierden.

Doe de tijdingh deeser heerlijcke Zeege over Zee in Africa vloogh/ sonden die van Carthago Gesanten na Romen: wenschten de Romeynen veel geluck/ en vereerden aen de Stad een groote Kroon van Goud/ wiens gewight was van vijf-en-twintigh ponden/ 't pond gereeckend tot twaelf oncen. Oock heb-

Carthaginensen en Romeynen nu goede vrienden.

3612. Liv. l. 7. c. 38.

ANNO MUNDI.

hebben beyde de Burgermeesteren / insonderheyd dien met den Raven (Valerius Corvinus) wegens deese Victorie, een heerlijke Intoght gedaen binnen Romen, met groote Triumph. In 't volgende jaer trock de Burgermeester Æmilius tegens de Samniters, en verschrickte haer soodanigh / datse om Vreede / of Stilstand van Wapenen / moesten bidden: daer-en-boven 't Roomsche Heyr een jaer Besoldingh / en voor drie Maenden Proviande geven.

Vreede met de Samniters.

Terwijl nu de Romeynen met de Samniters in rust leefden / verdroot sulcks de Campaners. Weynigh danck betoondense die van Romen voor de beweesene weldaed. Greepen de Samniten geduerende den Stilstand aen: en als de Romeynen haer hier van afmaenden / wijl 't tegens 't Verdragh streed / namense sulcks soo euvel / datse sigh by de Latijnen voeghden / en haer met deselve tegens die van Romen verbonden. De Roomsche Raed riep de voornaemste der Latijnen voor haer. Voerde haer te gemoet 't Verbond en de Naberwantschap tusschen haer beyde; doch sy droegen sig seer trots; en eyschten gantsch onbillijcke dingen: daer onder oock insonderheyd / dat 't halve deel der Raedsheeren / en d'eene Burgermeester uyt de Latijnen sou verkooren werden. Dit quam de Romeynen soo gantsch seldsaem en onreedlijck voor / datse de Latijnsche Gesanten buyten twijffel souden dood geslagen hebben / indien de Raedsheeren haer niet hadden beschermd door haer' authoriteyt. Doese nu / dus sleght afgevaerdighd / weer t'huys gekoomen waren / verbondense sigh op nieuws met de Volscen, met de Campaners, en andere Italiaensche Natien. Braghten oock een maghtigh Krijgsheyr by een / om de Stad Romen met alle geweld aen te tasten. Tot noch toe hadden de Romeynen, wanneerse te veld trocken / byna de helft harer Ruyterey / oock van haer Voetvolck / uyt de Latijnen gehaeld / welcke hare Bondgenooten waren; doch dit voordeel ontviel haer nu / en sy waren genoodsaeckt / alleen uyt Romen haer Heyr tegens deese vyanden by een te brengen. Wat voor een eynd deesen Oorlogh genoomen / en wat sigh aenmercklijcks daer in toegedragen heeft / sullen wy hier na verhalen.

Ondanckbaerheyd der Campaners tegens de Romeynen.

Onbillijcken eysch der Latijnen aen de Romeynen, veroorsaekt Oorlogh.

Ongelegenheyd der Romeynen by de selve.

Na dat Timoleon den Tyran Dionysius de Jonge uyt Sicilien verdreven had / wierp hy desselven Pallays en Lusthuysen overhoop. Danckte de Soldaten / welcke hy hier en gintsch in Besettingh had gelaten / gantschlijck af. Rightte de Burgerlijcke Stand / en de gemeene Regeeringh in de Stad Syracusa weer op. Stelde nieuwe Overigheden / en maeckte goede Wetten / welcke over de drie-honderd jaren langh stand gehouden hebben. Pooghde oock al de Steeden in 't geheele Eyland Sicilien vry te doen werden: doch hier mee quam hy de Carthaginensen te na: soo datse een groot Krijghsheyr tegens hem uytsonden: doch hy deed soo een dappere tegenweer / datse met hem op billijke voorwaerden Vreede moesten maecken. Daer na beoorloghde hy de Zeerovers / en suyverde de Zee van deese schaedlijke Schuymers. Braght meer als vijftigh-duysend Menschen uyt Grieckenland in Sicilien, waer mee hy de Steeden en Vlecken bevolckte. Kortlijck / hy stelde dit geheele Eyland in een seer heerlijcken welstand. Eyndlijck wierd hy gantsch blind / en stierf in 't jaer der Weereld 3613. De Syracusaners hebben hem op 't alderstaetlijckste begraven / en hem / als een Vader van haer en 't Vaderland / een eeuwige Jaer-gedaghtnis aengereght.

3607.

Siciliaensche Geschiedenissen.

Verrigtingen van *Timoleon*, Verdrijven van de Tyran *Dionysius*.

Diod. Sic. l. 16.

Plutarch. in Timol.

3610.

3611.

3613.

Na dat den snooden Moordenaer en Gifkock Bagoas eerst den Koningh Ochus, daer na desselven Zoon Arses, op de bovenverhaelde wijs had om 't leven gebraght / is de Persiaensche Monarchie door Verkiesingh gekoomen

Darius Codomannus de negende *Persiaensche Monarch.*

[A]NNO [M]UNDI. [3]614. [D]iod. Sic. [1]7. [J]ustin. [1]1.

koomen aen Darius Codomannus, alhoewel hy niet van Koninghlijcken Bloede was. De voornaemste oorsaeck / om welcker wil hy dus verheven wierd / was de volgende. Als Ochus in den tijd sijner Regeeringh de Volckeren / genoemd Cadusiërs, in Groot-Asia, beoorloghde / gebeurden 't / terwijl beyde de Heyren tegens malkander lagen / dat een Cadusiër sigh vertoonde / en een Persiaen tot eenen afsonderlijcken Kamp / Man tegens Man / uytdaeghde.

[O]orsaeck, [w]aerom [hy] ver-[h]oren:

Doe bood deesen Codomannus sigh aen: trad in den Tweestrijd; versloegh sijnen Vyand; en behaelde hier door by al de Persianen een ongemeenen lof. Even hierom maeckte oock Ochus hem ten Landvooghd in Armenien; welcke Provintie hy bestierdde met een sonderlingh welbehagen der Onderdanen. Als nu / door de veelvoudige Moorderyen van Bagoas, 't gantsche Koninglyck Geslagt was verdelghd / wierden de Persianen, door de treflijcke hoedanigheden deeses Mans / bewoogen / hem Koningh en Monarch te maecken. Op dat hy oock deese Hooghheyd met dies te meer Aensien en Luyster moght besitten / wierd hem de naem van Darius gegeven / en van doe af aen genoemd Darius Codomannus.

[En] de [n]aem van [D]arius [o]m te e-[r]voeghd [w]erd.

3613. Sijn' eerste verrightingh is geweest / dat hy / als hy verstond / hoedanigh Philippus de Griecken had opgemaeckt / om met hem gesamenderhand 't Persisch Koninghrijck aen te vallen / sigh tegens dit geweld in postuer stelde / om haer d'overvaert te verhinderen / en selfs in Macedonien te komen. Doch als de dood Philippi hem was bekend geworden / heeft hy deesen Togt nagelaten.

[A]lexander [M]agnus, [K]oningh [v]an Mace-[d]onien. 3614.

Ondertusschen is Alexander, een Jongelingh van twintigh jaren / sijnen Vader in den Throon des Macedonischen Koninghrijcks gevolghd. Sijn' eerste werck was / de Doodslagers sijns Vaders Philippi hooghlijck te doen straffen: daer na / hem een Koninglijcke Lijckstaetsie aen te stellen. Deesen jongen Heer is in den aenvangh sijner Heerschappy veel aenstoot en wederwaerdigheyd bejegend. Want niet alleen die van Atheenen, maer oock sijns Vaders Amptlieden / en d'onderworpene Volckeren / hebben meenigerley Muyteryen en Oproeren tegens hem aengevangen; poogende sigh vry te maecken van 't Macedonisch Jock. Doch Alexander wist sigh tegens yeder soo vriendlijck / aengenaem en gevoeghlijck te dragen / dat hy / eerst van eenige / daer na van al de Griecken, door een eenparigh Besluyt / wierd verkooren / om te sijn / in sijns Vaders plaets / Opper-Veldheer tegens de Persianen.

ANNO MUNDI. Van de Griecken verkooren ten Opper-Veldheer tegens de Persianen.

Doe hy nu van de Griecken geen gevaer meer te vreesen had / wendde hy sigh met sijn Heyr na Thracien. Braght dit Land onder sijn geweld; desgelijcks Pœonien, en de Windische Landen. Trock daer na over de Donauw, en maeckte met de Duytschen, welcke aen deese Rivier woonden / vriendschap en vreede. Terwijl hy op deese Reys was / ontfingh hy tijdingh / dat eenige der Griecken, insonderheyd de Thebanen, van hem afgevallen waren. Derhalven was hy genoodsaeckt / anderweegen Vreede aen te gaen / en sigh derwaerts te spoedigen. Als hy nu in Grieckenland was gekoomen / gaf hy de Thebaners tijds genoegh / om sigh beeter te bedencken. Maer alsse in hare rebelly volhardden / greep hy haer met ernst aen. De Burgers van Theben trocken hem te gemoet; leverden hem een bloedige Veldslagh; streeden oock manhaftigh genoegh: wierden evenwel eyndlijck in de vlught geslagen; en de Macedoniërs, de vliedende nasettende / quamen met deselve te gelijck in de Stad. In deese Furie wierden meer als ses-duysend Soldaten om 't leven gebraght. Al d'ande-

Sijn' eerste Oorloghs-verrightingen tegens en in Thracien, Pœonien, Duytschland. 3615.

re /

ANNO MUNDI.

De Stad *Theben* van *Alexander* tot de grond toe verwoest.

re / by de dertigh-duysend Menschen / moesten sigh gevangen geven. Alexander beriep d'andere Griecken, en vraeghde haer / hoe hy 't voorts met de Stad Theben sou maecken? Daer op wierd in vollen Raed besloten / men sou de Gevangene voor Lijf-eygene Slaven verkoopen / de Stad tot de grond toe sleghten. Dit wierd oock dus uytgevoerd: en de Koningh heeft in deese seer grote Stad niets laten staen / als alleen de Tempelen; der Priesteren Woonungen, en 't Huys van den soo seer beroemden Poët Pindarus; dien wy hier boven gedaght hebben.

Timoclea, van een *Thrasisch* Ritmeester gewelddadig verkraght,

By de veroveringh deeser Stad Theben heeft sigh toegedragen een gedenckwaerdige Geschiedenis / waer van wy 't verhael hier niet konnen voorby gaen. In deselve woonde een eerlijcke Vrouw / genoemd Timoclea, uyt een Edel Geslaght / en wegens hare Kuysheyd seer beroemd. Doe de Stad ingenoomen was / brack een Ritmeester uyt Thracien haer Huys op. Sijne Ruyters plonderden en roofden alles wat'er in was; doch de Ritmeester nam Timoclea voor hem. Doe hy haer gewelddadigh geschonden had / vraeghde hy haer / waer hare Schatten van Goud en Silver verborgen waren. De Vrouw liet haren toorn en hertenleed niet blijcken. Voerdde hem in den Hof aghter 't Huys. Toondde hem daer een diepe Put / en seyde: Onder de Storm voor de Stad heb ick hier in al mijne Kleynodien en Kostlijckheden doen sincken / wijl'er maer weynigh Water in staet. Doe buckte de Thraciër neerwaerts / met 't hoofd en boven-lijf in de Put / om te sien / of hy yets van de voorgewendde Schat kon gewaer werden. Onvoorsiens en gantsch behendigh greep Timoclea hem by de voeten; deed hem dus in de Put neerbuytelen / en wierp groote Steenen op hem; waer doorse hem 't Hoofd verpletterde. Dus geraeckte dien Eeren-schender rampsaligh om 't leven. De Ruyters soghten haren Hoofdman: en alsse nu vernamen / hoe 't met hem gegaen was / bondense de Vrouw de handen / en bragten haer voor den Koningh. Timoclea beleed rondelijck / en met een sonderlinge vrymoedigheyd / met een onbeschroomd gelaet / 't geense / en waeromse sulcks had gedaen; met byvoegingh / datse gantschlijck geen berouw daer van had. Alexander seyde: datse hem sijn verdiende loon had gegeven; en beval / datmen haer / nevens hare Kinderen / sou vry laten / en haer verseeckerd geleyden waer heenen sy sijn wou.

neemd'er wraeck van met een sonderlinge kloeckmoedigheyd.

Oorsaecken, waerom de Stad *Theben* dus hard gehandeld wierd.

Veele redenen waren'er / waerom deese Stad Theben soo verschricklijck / ten Voorbeeld en afschouw van andere / gestraft wierd; namentlijck: Wijlse voortijds hare Nabueren d'andere Griecken veel overlasten aengedaen; en met de Persianen tegens Grieckenland sigh verbonden had: wijl oock Alexander aen die van Theben, als d'eerste Rebellen, een bewijs van sijnen strengen ernst / tot waerschouwingh voor andere / wou geven. Vermits nu d'Atheniensen, tegens sijn verbod de vlughtige Thebanen hadden ingenomen / soo bedreygde hy haer hardelijck / en verschrickte haer hier door soodanigh / datse / op sijn bevel / hare Krijgs-oversten uyt hare Stad in Ballinghschap versonden / en gantsch ootmoedigh om Vreede baden.

ANNO MUNDI.

Alexander neemd sijnen Toght na *Persien* t[e] hand.

Hier op vond Alexander geraedsaem / de Toght na Asia tegens de Persianen niet langer uyt te stellen; wijl hy een uytgeleesen Krijgsheyr by malkander had. Om nu sijn' Oversten en Hoofdlieden dies te meer aen hem te verbinden / deelde hy byna al sijne Schatten / Heerlijckheden en Landgoederen onder haer uyt; haer gezeegelde Brieven daer van gevende; soo dat hy voor hem selven weynigh overigh behield. Als eenen sijner getrouwe Raden hem vraegde / wat hem selfs dan sou blijven? gaf hy tot antwoord: De goede hoop. In Asia en Persien sal ick genoegh vinden. Sijn geheele Krijgsheyr / 't welck hy uyt Europa in Asia overvoerde / bestond alleenlijck uyt twee-en-dertigh-duysend te Voet / en vijf-duysend te Paerd. Met deese geringe Maght derfde hy voornemen / geheel Oosten / met al desselven Maght en Rijckdom / aen te grijpen / en sigh t'onderwerpen. Vond sigh oock in sijne hoop niet bedroogen / gelijck t'sijner plaets / en hoedanigh sulcks toegegaen is / sal verhaeld werden.

Aenmerk[e]lijck antwoord.

Geringh [ge]tal sijn[s] Krijghsvolcks.

Roomsche Geschiedenissen. 3614. *Livius l.* 8.

Van den Oorlogh der Latijnen en anderer Volckeren in Italien tegens de Romeynen, met een grooten yver voorgenoomen / is voor deesen eenigh gewagh gemaeckt. Vermits nu 't gevaer voor die van Romen niet geringh was / en datse geen Volck overigh hadden / moestense dies te voorsigtiger met alles omgaen; insonderheyd oock goede orde ontrent de Krijghstught houden.

Vervolgh van den Oorlogh tusschen de *Latijnen* en R[o]*meynen*.

Haer' Oversten waren Titus Manlius Torquatus, en Publius Decius. Deese lieten in 't Romeynsche Leger uytblasen / dat niemand / op levens-straf / sigh in 't alderminste met den vyand sou inlaten / sonder voorkennis van sijnen Oversten. D'eene Burgermeester Manlius had sijnen Soon / oock Titus Manlius genoemd / by sigh in 't Leger. Hy was onder sijns Vaders Cornet een Corporael; en de beurt quam aen hem / dat hy met eenige andere na buyten op Schildwagt moest rijden. Niet verr' van deese plaets onthield sigh der Latijnen Ruyterwagt; waer by sigh bevond een seer dapper Man / Geminius Metius geheeten. Doe deese beyde malkander in 't gesight kreegen / riepense / als voor deesen goede bekende geweest / d'een d'ander toe / of men niet sou mogen een vriendlijck Gesprek t'samen houden? Als men sigh hier over weersijds had vergeleecken / reesen (gelijck dickmael pleegh te geschieden) hevige woorden tusschen deese beyde / soo dat Geminius Manlius uytdaeghde / om een Speer met hem te breecken. De jonge Manlius hield het schandlijck voor hem en sijn Geslaght / indien hy d'uyteyschingh niet had aengenoomen. Ondertusschen dagt hy niet aen sijns Vaders seer ernstig Verbod. Daer op leydense beyde hare Lancien in / en rendden op malkander toe. Manlius trof een

Strenge Krijghstught onder de Ro*meynen* gehouden.

NO NDI. | ANNO MUNDI.

Manlii ... quati ... d oor- ... l over ... en ey- ... ien ... n.

een weynigh te laegh / waer door hy niet Geminius, maer desſelven Paerd aen 't hoofd by d'ooren een wonde maeckte / welcke dit Beeſt deed woeden; ſulcker wijs / dat het ſijnen Ruyter afwierp. Dit voordeel wou Manlius niet verſuymen / reed op ſijnen vyand (die ſigh / wegens ſijne ſware Ruſtingh en gedane val nauwlijcks opreghten kon) ſpoedigh toe / en ſtack hem in den hals / ſoo dat hy dood ter neer viel. Doe hy dit verright had / beſtelde hy de Wagt; ylde na ſijnen Vader in 't Leger / en verhaelde hem met groote blijdſchap ſijne Ridderlijcke daed. Maer Manlius ſtiet hem van ſigh wegh. Wou hem noch ſien / noch hooren ſpreecken / wyl hy tegens 't Verbod van ſijnen Overſten gevogten / en alſoo de Wet overtreeden had. Deed daer-en-boven terſtond de Beul koomen; ſijnen Soon met een grimmigh gelaet aen een Pael binden / en met een Bijl / na Roomſche gewoonte / 't Hoofd af houwen. Want / ſeyde hy / 't is veel beeter dat gy ſterft / en ick ſonder Soon ben / als dat de ſchuldige Gehoorſaemheyd / door welcke tot noch toe de Roomſche Maght en Krijgstugt ſtaende is gebleven / ſou gekrenckt werden door uw Voorbeeld / tot onſer aller verderf.

... nlius ... over ... de ... mſche ... ge ... ſchap ... ſijne ... d toe ... aet en ... loeckt.

Als nu deeſen Manlius, na de bekoomene Zeege / te Romen introck / gingen d'oude des Raeds en der Burgery / Eerenshalven / hem te gemoet; doch van de jonge Manſchap niet een eenige: ſoo euvel namenſe / dat hy ſijnen Soon / ſulck een wacker en manhaftigh Jongelingh / had doen onthoofden; waer toe hy echter reden genoegh meende te hebben: wyl oock hy en ſijnen Soon in dit geval niet anders als andere waren aen te mercken / over welcke de Krijghs-wetten gelden moeſten. Maer dit alles onaengeſien wierd Titus Manlius d'oude van de jonge Lieden gehaet en verbloeckt / tot in ſijnen dood toe. Doch eer dit geſchiedde / was 't tuſſchen de Romeynen en Latijnen tot een harde Slagh gekoomen; en daer in op de volgende wijs toegegaen.

... h tuſ- ... n de ... jnen ... omey.

Manlius had de reghter Vleugel der Slagordeningh: Decius 't bevel over de lincker. De voorſte Geleederen der Romeynen in ſijne Vleugel konden den eerſten aenloop der

14.

Latijnen niet verdueren / maer weecken te rugg'; ſoo dat de Roomſche ſaeck hier een gevaerlijck aenſien bequam. Als de Burgermeeſter Decius dit bemerckte / gaf hy ſig ſelven / voor en in plaets ſijner Regimenten, aen de Helſche Geeſten onder d'aerde over; en bad / dat d'Afgoden alle ſtraffen en ongenade alleenlijck op ſijnen kop wilden uytgieten / doch ſijn Volck verſchoonen. Dit geſchiedde met verſchrickelijcke woorden en Ceremonien. Daer op reed hy met loſſen toom onder de vyanden / daerſe alderdickſt ſtonden; ſloegh allerweegen van ſigh / en liet niet af / voor dat hy / met Pijlen overladen ſijnde / eyndlijck ter neer geſtoocken wierd. Vermits ſijne Romeynen hem dapperlijck navolghden / ſoo wierd ſtracks daer na der Latijnen orde gebroocken / en dien geheelen hoop in de vlught geſlagen. Wijl deeſe Slag ſeer langh duerde / wierd eyndlijck bevonden / dat nauwlijcks de vierde Man der Latijnſche ontkoomen was. Hier hebben wy al weer een Voorbeeld in deeſen Decius, van een boven maten groote liefde tot 't Vaderland. Liever wou hy ſigh in de gewiſſe dood begeven / dan ſijne Soldaten de vlugt ſien nemen. 't Was derhalven geen wonder / dat Romen by ſoodanige Mannen in een korte tijd was opgereeſen tot ſulck een hoogen bloey / en ſonderlinge heerlijckheyd.

Burgermeeſter *Decius* geeft ſigh voor ſijne Soldaten in de dood.

Swaere Neerlaegh der *Latijnen*.

Na deeſe Neerlaegh hebben de Latijnen ſig haeſt weer herſteld; en een nieuw Krijgsheyr by een gebragt; waer meeſe in aller yl / en byna ſonder orde / op de Stad Capua aentrocken. Doch Manlius (na dat hy ſijns Amptgenoots

Andere Neerlaegh der *Latijnen*, tot hier groot verderf.

ANNO MUNDI.

genoots Decii Lijck eerlijck had doen begra-ven) is haer by de Stad Trifanum te gemoet geruckt. Hier quam 't weer tot een Slagh/ waer in de Romeynen de Latijnen ſoodanigh klopten/ datſe eerſt de vlugt neemen/ daer na ſigh gantſchlijck overgeven moeſten; en hare behoorlijcke ſtraf ontfingen; te weeten: Beyde de Volckeren/ Latijnen en Campaners, wierden meer als de helft harer Ackeren en Wijnbergen afgenomen; deſelve onder 't Volck te Romen uytgedeeld.

Rebelleeren weer. 3615.

Dit verlies verdroot de Latijnen ſoodanigh/ datſe in 't volgende jaer 3615. rebelleerden/ en tegens de Romeynen te veld trocken. Doch doe 't tot een Gevegt quam/ heeft de Burgermeeſter Publius Philo haer niet alleen op de vlugt geſlagen/ maer oock haer Leger met al den Tros veroverd.

Op nieuws gedempt.

Hier door vondenſe ſig gedwongen/ haer op nieuws aen der Romeynen genade t'onderwerpen.

Vervolgh der Geſchiedeniſſen *Alexandri Magni.*

Vermits wy nu in deeſe onſe Hiſtoriſche Kronijck tot hier toe gekoomen ſijn/ hebben wy voorts byna van niemand anders/ als van den Grooten Alexander en de Romeynen te ſpreecken; wijl de Geſchiedeniſſen der Griecken, Perſianen, en Joden, in de Hiſtorien Alexandri ſijn ingevlogten.

Hy treed in *Aſia* aen Land: en ſonderlingheyd daer ontrent. *Diod. Sic. l.* 17. *Juſtin. l.* 11. 3616.

Als dan deeſen Alexander, Koningh der Macedoniërs en nabueriger Volckeren/ Generalen Veldheer aller Griecken tegens de Perſianen, ſigh tot den Toght na Aſia gereed had gemaeckt/ voer hy over de Zee-enghte/ genoemd Helleſpontus. Soo haeſt 't Koninghlijck Schip aen den Oever van Aſia was gekoomen/ ſchoot Alexander ſijne Spies op 't Land/ ten teecken des Oorlogs. Hy ſelfs ſprongh/ in ſijne volle Ruſtingh/ aldereerſt uyt 't Schip op den vyandlijken Bodem: deed ſijn' Offerhande/ en trouwde/ met ſonderlinge Ceremonien, d'Aerde/ als toekoomenden Koningh. Voorts ſtelde hy ſijn Volck in Slaghorde; en trock'er mee Landwaerts in. Verbood oock op lijf-ſtraf/ eenige Velden/ Boomen/ of Boeren-goederen te beſchadigen/ vermits 't Land nu 't ſijne was. Lightlijck kon hy ſijne Soldaten hem hier in doen gehoorſamen/ want hy had byna enckele oude ervaerne Ruyteren en Voetkneghten. Geenen Officier was'er onder/ die niet ſijn tſeſtighſte jaer had bereyckt. Even hierom was noch ſchrick noch vreeſ by haer. Niemand daght op vlugten/ maer op overwinningh en eer.

ANNO MUNDI.

Eerſte Veldſla[g] tuſſchen *Alexan*[*der*] en de P[er]*ſianen.*

D'eerſte Proef geſchiedde in den uytgangh der Somer des jaers 3616.; en uyt deſelve bleeck terſtond/ hoe veel de Macedoniſche dapperheyd/ beleyd/ en nadruck de Perſiaenſche meenighte en praelery te boven gingh. Darius Codomannus ſou veellight Alexander wel hebben aengegrepen/ eer hy aen Land was getreeden/ oock hem miſſchien konnen afweeren; doch hy verliet ſigh op de grootheyd ſijns Heyrs; liet ſijne vyanden in 't Land koomen; en meendde/ dat hem grooter eere ſou ſijn/ haer daer weer uyt te ſlaen/ als d'inkoomſt te verhinderen.

Welcke[n] laetſte o[...] Neerla[ge] leden.

Doe Alexander met de ſijne de Rivier Granicus was genaerderd/ en al 't Volck noch niet overgeſet/ quam Memnon, een Rhodiſer, nevens andere Perſiaenſche Overſten en Hoofdmannen/ met een ſeer magtigh/ wel-opgepronckt Heyr hem te gemoet. Want de Perſianen waren honderd-duyſend te voet en thien-duyſend te paerd ſterck. Hoe veel hier tegens 't getal der Macedoniërs was/ is hier boven aengeweeſen. Daer verhief ſigh een hevigh Gevegt; waer in de Perſianen een tijd langh manhaftigh voghten; doch eyndlijck der Macedoniërs en Griecken onophoudlijcke Aenvallen niet langer konden weerſtaen. Begaven ſigh derhalven op de vlugt; doch in deſelve leedenſe de meeſte ſchade; en ſeer veele der hare verlooren 't leven.

Alexa[*n*]*ders* d[ap]perhe[yd] en gev[...]

In deeſe Slagh heeft Alexander, tot elcks verwon-

wonderingh / ſigh ſoo ſtrijdbaer gedragen / dat hy eenige der alderdapperſte Perſiaenſche Overſten met eygener hand ter neer leyde; alhoewel niet ſonder groot gevaer. Want eens ware hy ontwijffelbaer doorhouwen geworden / indien Clytus, eenen ſijner Rit-meeſteren / hem niet met ſijnen Schild bedeckt / en de ſlagh daer op ontfangen had. In deeſe ſeer ſcharpe Strijd wierden ontrent 20000. Perſianen ſoo dood geſlagen / als gevangen. Onder de Macedoniërs waren'er veele gewond / doch niet meer geſneuveld als negen Voetkneghten / en honderd-twintigh Ruyteren: welcke Alexander al t'ſamen eerlyck deed begraven; oock haer Beelden en Graf-teeckenen oprightte. Begiftigde daer-en-boven hare Vrouwen / Kinderen / of Vrienden t'huys met heerlijcke Voorreghten en Vryheden.

[...]er *Perſia*[...]n groot; [...]er *Mace*[...]niërs [...]er kleyn [...]erlies.

Na deeſe bekoomene Zeege begaf de jonge Koningh ſigh na 't Landſchap Lydien. Belegerde de groote Stad Sardes, voortijds de Hofhoudinghs-plaets van den alderrijkſten Koningh Crœſus, van wien wy in 't eerſte Boeck deeſer Kronijck hebben gehandeld. Deeſe veroverde Alexander, en bequam daer in ongelooflijck-groote Schatten. Daer na leyde hy ſigh voor de ſtercke Stad Mileten; en liet niet af / voor dat hy deſelve in ſijn geweld had bekoomen. Doe ſond hy al ſijne Scheepen / wijl hy deſelve niet meer van noden had / te rugg' na Grieckenland; trock voort; belegerde de ſtercke Veſtingh en Zee-ſtad Halicarnaſſus; veroverde oock deſelve ſtormenderhand. Doch hier by liep het vry hard af / en ſijn Volck leed geen geringe ſchade. Doe hy meeſter van deeſe Plaets was / heeft hy lightlijck ſigh onderworpen 't geheele Land Phrygien, en al d'aen de Zee geleegene Provintien, tot aen Cilicien opwaerts. Dit alles heeft hy verright in de tijd van een jaer; ſijnde dat der Weereld 3616,

[...]*lexander* [...]eroverd [...]*leyn*-[...]*ſia*,

[...]nnen de [...]d van [...]n jaer.

Om deeſen loop ſijner Victorien te ſtuyten / en hem een dwarsboom in den weg te ſtellen / voer de Perſiaenſche Overſte Memnon met een Vloot van drie-honderd Scheepen over Zee; gantſchlijck voornemens / Macedonien aen te grijpen / om alſoo een Afwendingh te maecken / en Alexander uyt Aſia na huys te trecken. Nam oock onderweegen in d'Eylanden Chios, Lesbos, Mitylene, en eenige andere. Daer-en-boven had hy alreeds vele in Grieckenland met geld omgekogt. Maer als hy alderyverighſt met dit werck beeſigh was / overviel hem een doodlijcke Sieckte / aen welcke hy ſtierf / tot ſeer groote droefheyd / en geen minder ſchade van Darius. Vermits men ſigh oock niet kon vergelijcken over eenen anderen Overſten ter Zee / ſoo was deeſen Toght vrughtloos. Te meer / wijl Darius voornam / den Oorlogh in eygener perſoon te beſtieren. Doch wijl hy langſaem hier mee te werck gingh / won Alexander tyd / en kreegh gelegenheyd / om beyde de Vorſtendommen Lycien en Pamphylien aen ſigh te brengen. Wendde ſigh vervolgens na 't Landſchap Phrygien, en maeckte alles / waer hy ontrent quam / ſigh onderworpen.

Vergeefſchen Togt der *Perſianen* na *Macedonien*.

om *Alexander* een afwendingh te maecken.

Tuſſchen beyde de Phrygien, 't Groote en 't Kleyne, lagh een Stad / genoemd Gordia. Deeſe wou Alexander onder ſijn geweld brengen; niet ſoo ſeer om Buyts of Roems wil / als om dat / gelijck hy gehoord had / in Jupiters-Tempel aldaer een Knoop was / van Riemen in malkander gevlogten / genoemd Nodus Gordius, van welcke / tſederd lange jaren / was geſeght / dat hy / die deeſe Gordiaenſche Knoop ſou konnen ontdoen / de Heerſchappy over gantſch Aſia ſou bekoomen.

Gordiaenſche Knoop in de Stad *Gordia*.

Hoe 't met deeſe Knoop gelegen was / werd van de Geſchiedſchrijvers aldus verhaeld. Als eens eenen / genoemd Gordius, ontrent

Bericht, hoe 't met deſelve

ANNO MUNDI.

deese Plaets in 't Veld ploeghde / vloogen de Vogelen met hoopen om hem heenen. Vermits dit nu tot eenige malen toe geschiedde / wierd hy daer door bewogen / in de naeste Stad te gaen / en de Waerseggers hier over te vragen. Doe hy aen de Poort quam / bejegende hem een seer schoone Jonckvrouw / welcke hy vraeghde / waer hy een Waersegger sou mogen vinden? Doese nu d'oorsaeck deeser vraegh van hem had vernoomen / en sy selfs de Waerseggery-konst wel verstond / gaffse hem tot antwoord: Hier door wierd hem voorbeduyd / dat hy noch Koningh sou werden. Bood hem oock aen / sijne Gemalin te willen sijn / indien hy anders haer ten Houwlijck wou neemen. Gordius liet sigh dit behagen; en na weynigh tijds verhief sig een groote twist onder de Phrygiers. D'Afgoden hier over gevraeghd sijnde / seyden / dat deese Burgerlijcke oneenigheyd niet anders dan door een Koningh kon werden neergeleght. Doemen nu lang had getwijffeld / wie dien Koningh sijn moght / en den Afgod weer daer over gevraeghd / soo was d'antwoord: Dat hy / die met een Wagen na Jupiters-Tempel reed / haren Koning sou zijn. Doe quam Gordius daer aen; die terstond voor haren Vorst wierd begroet / en aengenoomen. Waer op hy de Riemen / aen welcke d'Ossen de Wagen hadden voortgetrocken / sulcker wijs in malkander vloght / datse niemand weer ontdoen kon. Daer na leyde hy dit sijn werck in den Tempel ter bewaringh. Als nu Alexander in den selven quam / en deese Knoop wou ontbinden / kon hy geen eynd vinden. Dit verdroot hem soodanigh / dat hy sijn Swaerd uyttrock / en die leedere Knoop midden doorhackte. Doe vond hy meer als een eynd / en konse gemacklijck ontdoen.

geleegen was.

Een Boer werd Koningh; en hoe dit toegingh.

Alexander treckt Darius te gemoet.

Terwijl hy hier mee beesig was / kreeg hy tijdingh / dat Darius met een magtigh Heyr op hem aentrock. Flucks haestte hy sigh soo veel mogelijck was / om door d'Enghte des Geberghts Tauri in Cilicien te geraecken / eer deselve van de vyanden beset en gesloten moght werden. Doe hy by de Hoofdstad Tarsus quam / en doemaels de dagh seer heet was / kreegh hy lust / om sigh te Baden / en sijn sweet af te wasschen in de seer schoone Rivier Cydnus, die door de Stad Tarsus heenen loopt. Wierp derhalven Wapenen en Kleederen van sigh; springende met sijn verhit lighaem in deese Vloed / wiens Water van natueren seer koud is. Terstond bevingh hem een Kramp. Al sijne Leeden verstijfden; en de Sinnen begaven hem / soo dat hy oock selfs geenen adem meer kon halen. Doe nu yeder niet anders meende / als dat hy soo stracks sou sterven / was'er eenen onder d'Artzen / genoemd Philippus; die haer al t'samen moed inboesemde; hielp oock den Koningh soo geluckigh / dat hy sigh na vier dagen weer gesond bevond. Parmenio had deesen Geneesmeester in een Brief beschuldigd van Verradery / en Alexander wijs gemaeckt / dat de Persianen hem duysend Talenten hadden belooft / om hem (de Koningh) aen kant te helpen. Doch dien Artz heeft met deese geneesingh regt het tegendeel getoond; en hier uyt konnen wy leeren / dat een eerlijck Man dickmael valschlijck werd swart gemackt. Dat oock groote Heeren niet ligtlijck een bloote aenklagt geloof moeten geven / oock schoon d'aenbrengers selfs voorname persoonen waren.

't Baden brenght hem op 't laetste punt des doods.

Philippus, beschuldighd van hem te willen aen kant helpen, geneest hem noch.

ANNO MUNDI.

In dit jaer 3617. wierd Minutia, een Non, of Klooster-jonckvrouw der Afgodin Vesta, te Romen levendigh begraven. D'oorsaeck hier van was 't volgende. Sy had sigh een tijd langh in hare Kleederen veel netter en cierlijcker gedragen / als een Non betaemde; meer in een Spiegel / als in haer Ordensboeck gesien. Hier door geraecktese in argwaen / datse hare Kuysheyd niet had behouden. Na vlijtig ondersoeck heeftmen dit waeraghtigh bevonden; waer opse dan wierd veroordeeld tot de gemelde Straf.

Vestaelsche Non te Romen levendigh begraven. Livius l.8

Vermits de Latijnen, alhoewel tot tweemalen toe geslagen / door d'ontneemingh harer Ackeren en Goederen vry seer verarmd / noch al geen rust konden hebben; maer gedueriglh omsagen na nieuwe hulp / om al weer te rebelleeren, soo wierdense voor de derdemael te Romen voor vyanden verklaerd; en de Burgermeester Furius Camillus haer op den hals gesonden. Doch sy hielden sigh in de Steeden tusschen de Ringh-mueren / en wilden geenen Veldslagh meer wagen. Derhalven moesten de Romeynen haer in hare Vestingen belegeren: welcke veele goede Plaetsen veroverden: Besettingen daer in leyden / en Raed hielden / hoemen 't verder sou maecken met deese rustloose Koppen / die noch door Oorlogh noch door Vreede te stillen waren. 't Besluyt was: Men sou d'onschuldige tot Roomiche Burgeren aenneemen; d'andere uyt de Steeden verwijsen op de Dorpen / en haer tot Boeren maecken; maer d'alderonrustighste van al hare Goederen berooven / en haer uyt 't Land wegh jagen / om
sigh van den Bedelstaf te geneeren. In deese 3618.
Steeden wierden arme Burgeren uyt Romen gesteld / en dus hier nieuwe Colonien of Volckplantingen opgerigt.

De Latijnen geduerigh onrustigh; en hoe eyndlijck gehandeld.

Wijl sigh oock anderweegen d'Ausoniërs hadden gevoegd tot de vyanden des Roomschen Volcks / soo sijn beyde de Burgermeesteren tegens haer uytgetrocken / en met haer tot een Slagh gekoomen. Daer behoefde niet veel gevoghten te werden; want de goede Ausoniërs namen by tijds de vlught: begaven sigh in hare Steeden / en lieten aen de Romeynen 't Veld / t'samen met de Zeege.

D'Ausoniërs van de Romeynen geslagen.

Terwijl Alexander, wegens 't gedaghte Toeval / swack was / en sigh in Cilicien van sijne kranckheyd moest laten geneesen / liep
eenige tijd vrughtloos voorby. Ter dier oor- 3617.
saeck maeckte Darius sigh selven wijs / dat Alexander de koenheyd niet had / om over 't Gebergt Taurus in Syrien te koomen. Snelde derhalven met viermael honderd-duysend Mannen te voet en honderd-duysend te paerd na hem toe. Roemde / dat hy niets meer vreesde / dan dat de Macedoniërs geen stand souden derven houden. Darius dus voort-

Asiatischen handel.

Tweede Slagh van Alexander tegens Darius,

NO
NDI.

over de
000.
n sterk
s.

voortreckende / begaf sigh met sijn grootmaghtigh Heyr gantsch onbesonnen in d'Enge Pas des meergemelden Gebergts; 't welck Alexander een seer goed Spel maeckte. Want vermits Darius sulck een meenigte van Voetvolck / sulck een getal Ruyters by sigh had / ware 't hem duysendmael beeter geweest / dat hy op 't vlacke Veld in Syrien, daermen de Slaghordeningh en Vleugelen had konnen uytbreyden / sijnen vyand had verwaght; gelijck dan d'uytgangh dit genoegh bewaerheyd heeft. Alexander trock Darius te gemoet; wiens volck niet half aen 't werck kon geraecken. Daer viel een hard Gevecht voor; waer in Alexander in de lincker Vleugel der Slaghordeningh sig soo verr' voor uyt deed / dat hy in 't Bovenbeen (de Ogie) gewond wierd; alhoewel niet doodlijck.

rii on-
sonnen-
yd:

ANNO
MUNDI.

D'uytgangh deeses Slaghs was / dat de Macedoniërs de Zeege behielden; van de Persianen, soo in 't Gevecht als op de vlught / over de honderd en twintigh-duysend dood bleven. De Buyt der Overwinnaers was ongelooflijck groot. Darii kostlijcke Tent met alles wat'er in was; sijnen Wagen / Boogh en Pijlen wierden voor Alexander gebraght. Doch Darius selfs ontquam 't door de vlught. Korts daer na stelden de Macedonische Ruyters / die de Wagenburght hadden geplonderd / voor Alexander des Koninghs Darii Moeder / Gemalin / en twee Dochteren / noch Maeghden / als Gevangene.

en seer
sware
Neerlaeg.

Darii Moeder, Vrouw en Dochteren voor *Alexander* gebraght; en sijn seer eerlijck bedrijf.
Justin. *l.* 11. *Diod. Sic.* *l.* 17. *Curt.* *l.* 3. *Arrian.* *l.* 2. *Plutarch.* *in Alex.*

Als deese Vrouwspersoonen de Wagen en Boogh van Darius sagen / en kenden / meendense / dat hy om 't leven was gekoomen; en begonden ter dier oorsaeck seer jammerlijcke klaghten uyt te werpen. Doch Alexander sond Leonatus, eenen sijner Vorsten / tot haer / om haer te vertroosten / en aen te seggen / dat Darius noch in 't leven was. Datse voor hem (Alexander) niet te vreesen hadden / noch oock voor sijn Volck; want hy wou haer Koninglijck onthalen en handelen. Deese sijne Belofte heeft hy ten vollen gehouden. Hy bewillighde haer alles watse begeerden; en liet geenssins toe / datse met 't minste woord in haer' Eere aengetast / of op eenige andere wijs beleedigd of beswaerd souden werden. Of oock wel Darii Gemalin en beyde Dochteren boven maten schoone Vrouwspersoonen waren / de schoonste welke men in de weereld had mogen vinden / soo heeft hy echter geene der selver aengeraeckt / ja oock in 't voorby gaen sijn' oogen van haer afgewend.

Darii

Na de geeyndighde Slagh en bekoomene Zeege sond Alexander Volck na Damascus, in welcke Stad Darius een ongelooflijck-groote Rijckdom had doen voeren / om daer bewaerd te sijn: derwaerts oock veel' Eedele Persiaensche Vrouwen en Kinderen gevlooden waren. Dit alles deed hy voor hem brengen. De Thessalische Ruyteren bequamen hier een onnoemlijcken Buyt; welcke Alexander haer liet behouden / wijlse in den gedagten Slag 't beste hadden gedaen. 't Andere Krijghsvolck had oock niet te klagen / datse van den Roof waren misgedeeld.

Schatten in *Alexanders* handen;

en ongelooflijck-grooten Buyt der Soldaten.

De Macedoniërs deeden hier gelijk de Honden / die men Bracken noemd. Doese eens op 't Spoor waren gekoomen / hieldense niet op / voor datse 't Wild betrapt; 'k wil seggen / voor datse der Persianen Rijckdommen en Wellusten ten vollen ontdeckt / en sigh tot Heeren daer over gemaeckt hadden.

Doe Alexander sigh dus in Syrien bevond / quamen tot hem Gesanten uyt 't Eyland Cyprus, sigh aen hem overgevende. 't Selve deeden oock alle andere Steeden in Phœnicien, behalven de Stad Tyrus. Deese stelden sigh tot verweeringh / om Alexander in den loop sijner Overwinningen op te houden / en Koningh Darius tijd te geven / om sigh

Veele Steden geven sigh aen *Alexander* over.

ANNO MUNDI.

sigh op nieuws tegens de Macedoniërs toe te rusten.

Wonderbare opvullingh van een arm der Zee.

Deese hardneckigheyd der Tyriërs verdroot onse zeeghrijcke Vorst niet weynigh. Belegerde derhalven de Stad seer hard; doch sy pasten'er niet veel op / als geleegen op een Eyland in de Zee / soo datmen'er te Land niet kon aenkomen. Alexander deed / met ongelooflijck-groote moeyte en kosten / den Arm der Zee / tusschen de Stad en 't vaste Land / opvullen / door Steenen / Hout / en Aerde daer in te werpen; en hingh alsoo 't Eyland aen 't Land vast. Doch hier mee verloor hy seven maenden tijds. Na de verveerdigingh deeses wercks deed hy de Stad

Tyrus verovert, en de burgers grouwlijck gehandeld.

Tyrus met alle maght bestormen. Verovert de deselve / en liet de Burgers / wijlse hem soo langh opgehouden hadden / dood slaen: oock twee-duysend gevangen genoomene aen kruycen nagelen / en dus rampsaligh sterven. De Vrouwen en Kinderen beval hy te verkoopen / even gelijckmen de Beesten doet. Vervolgens trock hy voor de Stad

Desgelijks Gaza.

Gaza, in 't Land der Philistijnen, en wierd'er meester van / na een Belegeringh van twee maenden.

Joodsche Geschiedenissen. Joseph. l. 9. c. 8.

Korts voor de Belegeringh der Stad Tyrus was Saneballat (van geboorte een Chutteër, welck Volck de Koningh van Babel, in plaets der Thien Stammen / van hem weg gevoerd / in 't Land Israëls had gesonden / om Samaria en d'andere Steeden te bewoonen) van Darius, na dat hy twee Hoofd-geveghten had verlooren / afgevallen / en had Alexander aght-duysend goede Krijghslieden toegevoerd; welcke deese Vorst oock een goeden dienst hadden gedaen in de Belegeringh van Tyrus en Gaza.

Saneballat.

Deeses Saneballats Dochter was de Gemalin van Manasse, Broeder van Jaddua, of Jaddus, de Hooge-Priester. Nehemias had deesen Manasse, Schoonsoon van Saneballat, van sijn Priesterlijck Ampt afgeset / en gantschlijck van de Gemeente des Heeren uytgeslooten; wijl hy / een Heydenich Wijf genoomen hebbende / haer niet wou verlaten.

Aenvangh van de Religie der Samaritanen.

Manasse hier over seer toornigh / begaf sigh na sijnen Schoonvader Saneballat: die / uyt wraeckgierigheyd / wegens deese smaed / de Joden soo veel leed toevoeghde als hy vermoght; en / waer hy kon / haer verhinderde in den bouw der Stad Jerusalem: daer-en-boven van Koningh Darius verlof bequam / om op den Bergh Gerizim, in 't Land Samaria, de

Tempel op Gerizim.

Joden, en des Heeren Tempel te Jerusalem ten trots / eenen anderen Tempel te mogen bouwen; in welcken hy sijnen Schoonsoon Manasse ten Hoogen-priester wou maecken. Maer vermits Alexander ondertusschen het voorste Asia en Phœnicien veroverde / soo versoght hy op nieuws de bewilligingh van deese Vorst / en verkreegh de toestemmingh tot sijnen Tempelbouw op Gerizim. Deesen Saneballat bleef by Alexander, tot na d'inneemingh van Gaza: daer na is hy eerst gestorven.

Dwalingh in de Historien en Kronijcken aengewezen.

Een dienst van de Liefhebbers der Historien en Kronijcken staet dit volgende aen te mercken. Indien Nehemias in 't twintighste jaer der regeeringh van Koningh Artaxerxes Longimanus, of den eersten dieus Naems / in Judæa is gekomen / gelijck hy schrijft; en Saneballat alreeds ter selver tijd Stadhouder te Samaria was / ja ooch selfs een Schoonsoon / of Dochters Man had (de gemelde Manasse), hoe salmen dan uytkoomen met deeses Saneballats levens-lenghte; ja ooch met die van Nehemias selfs? 't Twintighste jaer van Artaxerxes Longimanus, of des Eersten / valt in 't jaer der Weereld 3505.: de 3505.
veroveringh van de Steeden Tyrus en Gaza is geschied in 't jaer der Weereld 3618. Dus 3618.
komen honderd en derthien jaren tusschen beyden. Nu is Saneballat in dit jaer noch niet gestorven. Daer-en-boven kon hy niet veel minder dan veertigh jaren oud sijn geweest / doe hy voornam / sijnen Schoonsoon een Tempel te bouwen.

Ontrent d'uytreeckeningh des tijds.

Als wy nu tot 113. jaren noch 41. doen / sullen wy vinden 154. jaren / welcke Saneballat overleefd sou hebben. Derhalven is veel aenneemlijcker de reeckeningh der Geschiedschrijvers / welcke de Geschiedenissen Nehemiæ betrecken tot de tijd van Artaxerxes de tweede; alhoewel ooch hier in sigh eenige swarigheden opdoen / gelijck voor deesen geseght is. Want een Mensch in dien tijd des Weerelds 154. jaren des levens te willen toeschrijven / sou gantschlijk niet voegen: om nu hier niet te seggen / dat het met Nehemia noch verder sou uytlopen.

Gesantschap der Griecken aen Alexander. Diod. Sic.

Als de Griecken verwittighd wierden van de soo veelvoudige en seer groote Victorien Alexandri, hieldense een Byeenkoomst te Corinthen. Sonden vijfthien aensienlijcke Mannen als Gesanten na Asia; welcke hem geluck wenschten met sijn' alreeds bekoomene / en tot de noch verder' Overwinningen: ooch hem een goudene Kroon vereerden. Sy vonden hem in de Belegeringh voor de Stad Gaza, en leyden hier haren last af.

Italiaensche Geschiedenissen. Justin. l. 12. Diod Sic.

Als ooch Alexander, Koningh der Epiroten, die deeses Grooten Alexanders Oom / of de Broeder sijner Moeder Olympias was / hoorde de geluckige daden en de groote voortgangh sijns jongen Neefs in Asia, wierd hy daer door aengewackerd / om een diergelijcke roem te bekoomen. Voer derhalven met een Krijghsheyr na Italien over / om die van Taranto bystand te doen / welcke sijne hulp hadden versoght tegens hare Nabueren / die haer met Oorlogh benauwden.

Alexander, Koningh van Epiren, wil 't sijnen Neef den Grooten Alexander nadoen; doch 't misluckt hem; en hy werd verslagen.

Deese gelegenheyd nam Alexander van Epirus met blydschap aen. Liet ooch somtijds hooren: 't Geluck had aen de twee Alexandren de geheele Weereld toegedeeld: aen den Macedonischen Asia en 't gantsche Oosten; aen hem / den Epirotischen, 't geheele Westen, Italien, Sicilien, en Africa. Als nu deesen Alexander van Epiren in Italien was aengekomen / greep hy d'Apuliërs aldereerst aen / ontrent de Stad Brindese; doch trad haest met haer in een Verdragh. Daer na Oorloghde hy tegens de nabuerige Grieckse Volckeren / welke dit gedeelte van Italien bewoonden. 't Geluckte hem soo verr' / dat hy sommige Steeden veroverde. Doch d'Italianen versamelden sigh

ANNO MUNDI.

sigh weer / en vergalden den Epiroter sijne voorige Victorien bitter genoegh; want sy versloegen hem in een openbare Veldslagh.

(eesen Alexander, sijn' Afgoden vraegende, onder... ck door de dubbelsinnigheyd des Satans bedrogen.)

Hier komen wy seeckere saeck / over welke men sigh te verwonderen heeft / niet voorby gaen. Doe deesen Alexander noch t'huys in Epirus was / en sijn' Afgoden vraeghde / wegens sijn toekomend geluck of ongeluck / waerschouwdense hem / dat hy sigh wel sou wagten voor de Stad Pandosia, en de Rivier Acherus; vermits hy ter dier plaets sou om 't leven komen. In sijn Koningrijck Epirus was een Pandosia en Acherus. Derhalven begaf hy sigh dies te liever na Italién, om soo veel te verder van de genoemde Stad en Rivier te zijn. Echter kon hem dit niet helpen: Want in Italien was Stad en Water van een gelijcken Naem; 't welck hy niet wist; maer waer by hy sijn leven verloor. Doe Alexander meende de gevaerlijcke Plaets sijns doods te vermijden / moest hy deselve in Italien gaen soecken. Dus heeft de Duyvel in sijn' Oraculen en dubbelsinnige Antwoorden altijd op glad Ys gevoerd en bedroogen de geene / welcke hem raed vraegden.

Doe nu Alexander Magnus, of de Groote, de Steeden Tyrus en Gaza had veroverd / sond hy Amyntas, eenen sijner Oversten / na Macedonien, om eenige Regimenten nieuwe Soldaten te werven / en na Asia over te voeren. Hy selfs trock op Jerusalem aen / met een quaed voorneemen tegens deese Stad en 't Volck. Want de Joden hadden / uyt vreeß dat Darius eyndlijck weer meester mogt werden / van den selven niet af / en Alexander toe willen vallen; 't welck hem niet weynigh vertoornde. Doe hy nu met grooten onwil van Gaza na Jerusalem trock / stond de Hooge-priester Jaddua, of Jaddus, in seer groote anghst. Keerde sigh derhalven tot Gebeeden: slagtte veele Dieren ten offer; en beval / beyde de Stad en 't Volck / aen den al-

(Joodsche Geschiedenissen. Joseph. l. 9. c. 8.)

(Alexander treckt in gramschap op Jerusalem aen.)

magtigen God. Ondertusschen quam Alexander aen een Plaets / genoemd Sapha; van waermen de geheele Stad Jerusalem en de Tempel kon oversien. Derwaerts gingh de Hooge-priester Jaddus, met de gantsche Priesterschap en al 't Volck hem te gemoet. De Hooge-priester had sijn Hoogh-priesterlijck heerlijck Gewaed en al sijne Cieraden aengedaen; nevens de Borst-lap / hoogen Hoed / met de goudene Plaet aen 't Voorhoofd / en daer in de Naem Gods gegraveert. 't Volck vertoondde sigh in witte Klederen. Doe Jaddus den Koning aensprack / en hem in den Naem Gods geluck wenschte / trad Alexander van sijn Paerd af / en bewees Jaddus de hooghste Eer / met geboogene knien. Als nu d'Asiatische en Macedonische Heeren / welcke by Alexander waren / sigh hier over verwonderden / Parmenio oock den Koningh bestrafte over sulck een onbetaemlijcke demoedighteyd / gaf hy tot antwoord: Hy deed deese Eere niet den Priester / maer den hooghsten God / dien hy diende. Boven dien had hy in Macedonien, doe hy seer in twijffel stond over den uytgangh des Persiaenschen Togts / een Man in sijnen Droom gesien / van even sulck een gestalte / en in soodanigh een Gewaed / gelijck deesen Joodschen Hoogh-priester; die hem in sijn voorneemen had versterckt / en bevoolen / na Asia te trecken; want hy sou sigh der Persianen Maght onderworpen maecken.

(Schielijcke Sin-veranderingh:)

(en hoogste eere, den Hoogen-priester betoond.)

3618.

(Wonderlijcke reden hier van.)

Doe nu Alexander den Hoogen-priester Jaddus seer vriendlijck had ontfangen en bejegend / gingh hy met hem in de Stad Jerusalem; en volbraght sijn' Offerhande / na aenwijsingh der Priesteren / in den Tempel. Welcke hem oock verklaerden des Propheeten Daniels Gesight van den Geytenbock en Ram; dat hy / Alexander, dien Grieckschen Koningh was / die de Medische en Persiaensche Monarchie te grond sou doen gaen. Over deese

(Daniels Prophetie aen hem verklaerd.)

ANNO MUNDI.

deese Wisseggingh heeft Alexander sigh seer verheughd: de Joden toegelaten/ na haer' eygene Wetten en Reghten te leven: en sijn' Amptlieden bevoolen/ van haer in 't sevende jaer geen Tribuit of Schatting t'eyschen; wijl dit een Sabbath of Rust-jaer was. Deese gunst heeft hy echter die van Sichem en Samaria niet laten weervaren.

Alexander neemd geheel *Egypten* in. 1 *Mach.* XII. *Diod. Sic.* *l.* 17. *Curt. l.* 4. *c.* 7.

Als deesen Jaddus, Hoogh-priester te Jerusalem, naderhand gestorven was/ is in deese Waerdigheyd hem gevolghd sijnen Soon Onias; aen wien de Spartanen een Gesantschap hebben afgevaerdighd. Van Jerusalem nam de zeeghrycke Held Alexander sijnen wegh na Egypten; daer hy van elck in 't gantsche Land met seer groote blijdschap wierd ontfangen. De Persiaensche Amptlieden hadden d'Egyptenaren, tsederd sy van Artaxerxes Ochus weer onder 't Persisch Jock waren gebraght/ seer hard beswaerd/ ellendigh uytgesoogen; waeromse dan oock voor Alexander Poorten en Deuren open stelden. Die/ als hy in Egypten op alles orde had beraemd/ voor hem nam/ tot geheel in Lybien, of Moorenland, te trecken; daer een Tempel van Jupiter Hammon was/ die op alle twijffelaghtige Vragen antwoord gaf.

Trekt over de Sandwoestijnen na *Lybien.*

Op deese Reys was geen geringh gevaer uyt te staen/ wegens de verschricklijck-groote Woestijnen en Sandvelden/ waer in niet een druppel water/ noch eenigh groen Kruyd voor Menschen of Beesten te vinden is. Alexander was niet onbewust/ dat voortyds 't Heyr van Koningh Cambyses in deese Sand-woestijnen door honger en dorst gestorven; ten deelen door een Draeywind van 't Sand overdeckt/ en daer onder begraven was (waer van in dit tegenwoordige Boeck t'sijner plaets meldingh is gedaen): evenwel moest sijn opset voortgangh hebben.

Uyterste gevaer, van door dorst te versmaghten.

Doese ontrent ter halver wegh waren gekoomen/ begonden de gedaghte dorre Wildernissen haren aenvangh te neemen; in welckese niet dan Hemel en Sand sagen. Op den vierden dagh was al 't Water/ 't welckse mee genoomen hadden/ ten eynde. Swaren dorst leedense in d'onlijdlijcke hitte. Als nu elck van sijn leven wanhoopte/ quam onvoorsiens een grooten Regen; waer over sy alle boven maten seer verheughd wierden; dit Water vlijtig opvingen; alsoo hare Reys volbraghten/ en eyndlijck/ na een verre weg afgeleght te hebben/ quamen tot 't beroemde Bosch/ en den vermaerden Tempel van Jupiter Hammon.

Tempel van *Jupiter Hammon:* en waer de Duyvel hier *Alexander* seyde en beloofde. *Justin. l.* 11. *c.* 11.

Alhoewel dit Oord van buyten is omslooten met enckel en eeuwigh Sand/ soo is echter inwendigh ontrent anderhalve of by de twee Duytsche mijlen wegs een seer schoone/ lustige Plaets/ bedeckt met groen Gras/ en vrughtbare Bomen; daer-en-boven rondom bevoghtighd met veele Springh-bronnen. In deese Afgods-Capel heeft de Duyvel aldereerst Alexander Magnus begroet als een Soon Jovis; en gesegt/ hy had niet Philippus, Koningh van Macedonien, maer hem (Jupiter) ten Vader. Hier door verweckte hy in hem (die tot noch toe deughdsaem en vriendlijck tegens yeder was geweest) trots en hooghmoed. Daer na heeft hy Alexander (als nu sijnen Soon) de Heerschappy over de gantsche Weereld beloofd; 't welck hy hem evenwel niet heeft konnen houden. Want of wel Alexander een groot gedeelte van Asia, nevens Egypten, onder sigh braght/ soo feylden'er echter noch veel aen/ gelijck yeder genoegh bewust is/ dat hy de geheele Weereld onder sijn Gebied sou gehad hebben.

ANNO MUNDI.

Keerd weer na *Egypten.* 3619.

Van den Tempel Jovis Hammonis is Alexander met de sijne weer opgebroocken: door de voorige Woestijnen en geweldige Sandvelden weer na Egypten gekeerd; doch eerst sigh beter als voorheenen met Water en andere noodwendigheden voorsien hebbende. Doe hy hier aengekoomen was/ besloot hy een gantsch nieuwe Stad te bouwen/ en deselve/ ter eeuwiger gedaghtenis/ na sijnen Naem Alexandria te noemen.

Gesight in sijnen Droom.

Doch als hy in twijffel stond/ ter welcker plaets hy deesen arbeyd en kosten alderbest sou mogen aenleggen/ sou hem in den Droom een Gesight voorgekoomen sijn; 't welck hem verhaelde twee Versen uyt den Poët Homerus; waer in genoemd en beschreven werd 't Eyland Pharus, gelegen reght tegens over 't Vaste Land van Egypten. Soo haest hy ontwaeckte/ vraeghde hy/ waer 't Eyland Pharus was? Begaf sigh met sijn' Ingenieurs en Bouwmeesters derwaerts. Bevond deese Plaets/ wegens de bygeleegene Zee en treflijcke Zeehaven/ seer bequaem/ om'er een Stad op te reghten. Seyde derhalven: Homerus was niet alleen een geleerd Man en goed Poët, maer oock een treflijck Bouwkundige geweest.

Curt. l. 4. *c.* 8.

Bouwd de Stad *Alexandria* in *Egypten.*

Stracks beval hy/ datmen sonder uytstel 't werck beginnen sou. Verordonneerde oock geld en alle behoeften tot deesen Bouw. Dit is geweest den aenvangh der seer groote en schoone Stad Alexandria in Egypten; naderhand geworden de maghtighste en rijckste Koopstad van dit geheele Gewest; ja van de gantsche Weereld. Hier is oock opgereght een Academie, of Hooge School; waer op sigh van tijd tot tijd hebben bevonden veele geleerde Lieden/ en een ontelbare meenigte van Studenten. Daer-en-boven is hier ontstaen een sonderlinge Secte, genoemd d'Alexandrinische.

Geleerde Mannen op deese *Academie* geweest.

Na des Heeren Christi geboorte sijn'er geweest de voortreflijcke Christen Leerraren Clemens Alexandrinus, Origenes, Ambrosius, Diaconus, Cyrillus, Didymus, en meer andere. Onder de Joden en Heydenen de geleerde Hebreer Philo, Appio Grammaticus, Appianus Historicus; en insonderheyd aller Calandarien (nu Almanacken)-maeckers Vader en Leermeester Claudius Ptolomæus.

Bysonderheden deeser Stad.

Eenige verhalen/ dat'er in een geheel jaer byna niet eenen dagh is/ in welke t'Alexandria de Son niet helder schijnd; sulck een stille/ gesonde/ en suyvere lught is'er; alhoewel deese Stad aen de Zee leght. Hedensdaeghs werdse van de Turcken genoemd Scanderia; doch is nu/ in vergelijcking met hare voorige Heerlijckheyd/ maer voor een Steenhoop t'aghten.

Uyt

Uyt Egypten begaf sigh Alexander na Syrien. Als Darius hier van verwittigd wierd/ rustte hy sigh op nieuws na alle Maght toe. Maeckte ten Oorlogh al de Toebereydselen welcke hy bedencken kon. Insonderheyd beval hy de Swaerden en Spiessen langer te maecken; wijl hy in de twee voorige Veldslagen hier aen gebreck had gevonden t'sijner schade. Ondertusschen trock Alexander al voort tegens 't Oosten na de Vloed Euphrates; met een vast voorneemen / niet te sullen afstaten / voor dat hy Darius had aengegreepen. Deese had (gelijck de Geschiedboecken melden) een maghtigh Heyr van aghtmael honderd-duysend Mannen te voet / en tweemael honderd-duysend Ruyters. Met deese meenighte leegerde hy sigh tusschen beyde de Wateren Euphrates en Tygris, in een seer schoon bequaem vlack Veld; daer hy besloot / Alexander te willen verwaghten / wijl hy sigh met hem in geen Verdragh wou inlaten. Doe nu Darius vernam / dat sijnen Vyand op hem aentrock / sond hy eenen Oversten / genoemd Mazæus, met eenige duysend Mannen na de Vloed d'Euphrat; om deselve te bewaren / en te verhinderen den Overtoght van Alexander. Doch als Mazæus bevond / dat deese Rivier vry diep was / en strengh genoegh liep / liet hy deese sorgh varen / en verwoestte 't Land allerwegen / om Alexander alle Proviande en Voeragie te benemen / of te verderven. Die ondertusschen sijn gantsche Heyr over den Euphrat braght / alhoewel niet sonder groote moeyte en gevaer. Want veele der sijne wierden door de snelle Stroom wegh geruckt / soo datse verdroncken. Eenen dagh liet hy doe 't Volck rusten. Op den anderen steldde hy haer in Slaghordeningh: 't welck hy deed met sulck een geschicktheyd en voorsightigheyd / dat yeder naderhand moest bekennen / hy had hier door / niet minder als door de dapperheyd sijner Soldaten / de Zeege bekoomen. De Regimenten plaetste hy wijd van malkander in Bataille, op datse van de groote meenighte der Persianen met moghten omringhd werden; waer door ook d'ysere Wagenen van Darius haer weynig schade doen konden. Kortlijck / hy ordonneerde alles soodanigh / dat hy toonde goede kennis te hebben van 't Spreekwoord: De Geleederen slaen den vyand / en niet de Wapenen.

ANNO MUNDI.

Hier tegens had Darius sijne Slaghordeningh soodanigh geschickt / dat hy insonderheyd had aght genoomen op de Volckeren en Natien: waer in hy noch verstand noch konst had gespaerd / indien 't maer had mogen helpen. Als 't nu tot den aenval quam / en de Boogh-schutters weersijds 't hare met afschieten gedaen hadden / troffen de Ruyteren van beyde de Parthyen op malkander. En gewisslijck / de Persianen deeden haer best; insonderheyd Mazæus, die de reghter Vleugel der Slaghordeningh bestierde: en oock / om onder Alexandri Heyr een schrick te verwecken / drie-duysend te Paerd / meerendeel Scyten en Tattaren, af-sond / om in der Macedoniërs Leger en Wagenburght te vallen. Als dit Parmenio, eenen der Oversten / sag / wierd hy seer verbaesd / en liet Alexander in aller haest aenseggen / dat het met de Bagagie en 't gantsche Leger gedaen was / indien men hem niet terstond hulp toesond. Alexander gaf den Boode tot antwoord: Parmenio raesd / en weet niet wat hy seghd. Laetse / vervolghde hy / 't Leger plonderen; wanneer wy de Slagh winnen / sullen wy niet alleenlijck 't onse weer krijgen / maer oock al der vyanden Goederen en Rijckdommen. Verliesen wy 't / soo konnen wy doch 't geen wy hebben niet behouden. Beval daer op Parmenio, hy sou maer dapper veghten / en voor de Bagagie niet bekommerd zijn. Dus hebben de drie-duysend Scytiërs en Tattariërs

Slaghorde van *Darius.*

Derde en laetste Slag van *Alexander* met de *Persianen.* *Justin.* *l.11.c.14.* *Curt.l.4.* *c.15.*

ANNO MUNDI.

't Leger geplonderd / veelerley moedwilligheden gepleeghd / en insonderheyd de Gevangene weer los gemaeckt.

Geweldige Neerlaegh der Persianen.

Ondertusschen gingh de Strijd allerweegen aen. De Macedonische Ruyters / welcker Overste Parmenio was / vaghten met ten besten; soo datse byna in de vlught gedreven waeren. Als Alexander dit vernam / verbeeterde hy terstond dit gebreck: sond haer eenige Cornetten te hulp: doch hy selfs drongh met sijn beste Regiment op Darii Koninghlijcke Lijfwaght; en quam soo verr' / dat hy syne Spies op Darius toe-schoot. Hy miste den Koningh wel / doch trof de Voerman (want Darius sat op een Wagen) soodanigh / dat hy ter aerden viel. Doe meenden de Persianen, dat Darius selfs dood was: waer op sigh eerst een geweldigh geschreeuw verhief; daer na de Vlught volghde. Vermits nu de Koningh sigh dus verlaten bevond / moest hy / alhoewel tegens sijnen wil / oock vlieden. Terstond was de vlugt algemeen geworden; welcke / ten opsight der seer groote meenighte / sulck een geweldige Stof-nevel veroorsaeckte / dat de najagende Macedoniërs de vlughtige Persianen nogh sien nogh kennen konden. Deese Stofwolcken dienden den ongeluckigen Darius nogh ten goeden: want hy nam de vlugt niet te rugg' / gelijck d'andere / maer ter sijden uyt.

3619. Doe 't gedaghte Stof weer neergeslagen was / saghmen 't geheele Veld / twee mijlen weghs verr' / vol Doode leggen. Want van Darii Heyr sijn / soo in de Slagh selfs / als in de vlught (wanneer gemeenlijck de grootste schade geschied) / by de negentigh-duysend Mannen gesneuveld; van de Macedoniërs daer tegens weynigh meer als vijf-honderd: doch seer veele van deese waren gewond; selfs oock eenige der voornaemste Oversten / als / Hephæstion, Perdiccas, Cænus, Menidas, en meer andere.

Alexander dus Koningh van geheel *Asia.*

Dit was d'uytgangh des Veldslaghs tusschen Alexander Magnus en Darius, by Arbela (want dit was de naem des Vlecks / waer by dit alles sigh toedroegh); de derde Neerlaegh der Persianen, de derde Zeege der Macedoniërs: waer door oock de Strijd tusschen deese twee maghtige Princen geeyndighd is / en Alexander Koningh van gantsch Asia genoemd wierd.

De *Griecken* nijdigh en bekommerd over *Alexanders* geluck.

3620.

Als de Griecken in Peloponnesus, insonderheyd de Spartanen, bericht ontfingen van de boven maten heerlijcke Victorien Alexandri, begondense hem / dien se buyten dit niet gunstigh waren / nogh meer te benijden. Lieten daer-en-boven hooren / datse by soo gestelde saecken van hare Vryheyd niet genoeg verseeckerd waren. Want wanneer Alexander de Persianen gantschlijck geslagen / en geheel Asia vermeesterd sou hebben / sou hy buyten twijffel Grieckenland sigh oock ten vollen onderworpen maecken. Hier op braghtense een taemlijck Krijghsheyr by een / van over de 20000. te voet / en 2000. te paerd; in meeningh / van Macedonien daer mee aen te vallen. Der Spartanen Koningh Agis was haren Oversten.

Bereyd... ligh te... Oorlog... tegens... *Macedo-nien*: m... werden... geslagen... van *Ale-xandri* Stadhou... der *Anti-pater.*

Als Antipater, des Grooten Alexanders Stadhouder in Macedonien, dit vernam / rustte hy sigh in aller yl toe. Trock met een veel grooter Kryghsmaght in 't Landschap Peloponnesus: deed een Slagh met de Griecken, en behield de Zeege. Agis, Regent der Spartanen, wierd selfs verslagen. Hoe hevigh dit Gevecht geweest is / kan men daer uyt afneemen / dat van de Spartaensche en harer Hulpgenooten sijde / over de vijfduysend; uyt Antipatri Heyr over de drieduysend sijn dood gebleven. Door deese Neerlaegh was de Spartaensche Maght soodanigh verswackt / haere moed soo seer gesoncken / datse om Vreede bidden / en als deselve haer toegestaen was / eenige jonge Edellieden tot Gyselaers ten onderpand geven mocsten. Dus was Alexander niet alleen in Asia, maer oock in Grieckenland Overwinnaer.

Alexan... treckt ... *Babylon* aen.

Na de derde en laetste Slagh by Arbela (andere noemen Gaugmela) tegens de Persianen, liet Alexander sijn Volck eenige dagen op de Veghtplaets stil leggen / om sigh te verfrisschen en van haren arbeyd te rusten. Maer vermits de doode ligchamen in geweldige meenighten op 't veld lagen / en dat het een vry warmen tijd was (want deese Slagh geschiedde op den eersten dagh van October in 't gemelde jaer 3619.) vreesde hy / dat de lught hier moght vergiftighd werden / en een Sterfte onder sijn volck veroorsaecken. Derhalven brack hy op / en trock met sijn geheele Heyr reght op Babylon aen: welcke Stad hem terstond de Poorten opende: daer-en-boven hem heerlijck ontfingh / en de by hem sijnde Macedoniërs van treflijcke Herbergingh voorsagh. Door deese vriendlijckheyd der Babyloniers liet Alexander sigh sulcker wijs ophouden / dat hy hier dertigh geheele dagen vertoefde. D'Ampten en Vooghdyen over de korts-geleeden veroverde Landen en Provintien deelde hy hier uyt; en begiftighde daer mee de geene / die sigh alderbest by hem gedragen hadden.

Welcke Stad hem de Poort... opend, ... heerlijck ontfang...

Sijne mil... heyd aen sijn Krijg... volck.

Ondertusschen quamen eenige duysend Mannen te Paerd en te Voet / varsch volck / uyt Grieckenland tot hem. Doe beschonck hy d'Officieren en Soldaten met heerlijcke Vereeringen. Trok voorts op na de Stad Susa, daer tot nogh toe de Koninghlijcke Hofhoudingh was geweest. De daer binnen sijnde Stadhouder gaf terstond deese Plaets aen Alexander op / nevens 't Kasteel: waer in hy vond veertigh-duysend Talenten ongemunt louter Silver. Dit was een gedeelte van de Schat / door de Persiaensche Monarchen gespaerd en by een gebraght / om in geval van d'uyterste nood te konnen gebruycken. Als hy oock in deese Stad op alles orde had gesteld / liet hy hier blijven Darii Moeder en sijne twee Dochteren (want de Koningin / Gemalin van Darius, was in 't voorleedene jaer gestorven / en van Alexander Koninghlijck begraven geworden): maer hy met sijn Heyr trock voort over de strenge Vloed Tygris, door veele gevaerlijcke Oorden en Engten / daer hem de Passen verleght waren: doch

Vind te *Susa* een boven m... ten groo... Schat va... Silver.

die

die hy door geweld opende / tot dat hy in Persien quam.

Op deese wegh bejegende hem een Boode met een Brief; waer in de Stadhouder van Persepolis aenbood / de Stad / sonder dat hy 't Swaerd behoefde uyt te trecken / aen hem te willen overgeven / indien hy schielijck en onvoorsiens voor deselve aenquam; gelijck dan oock geschiedde. Maer vermits uyt even deese Stad de Griecken, van tsederd anderhalf honderd jaren veel schade en ongelegenheyd was toegevoegd; dat oock de naem geweldigh gehaet wierd / soo gaf hy deselve sijne Soldaten ten besten; welckese / behalven 't Slot / uytplonderden; alle Manspersoonen dood sloegen; en sulck een ongelooflijcken rijckdom vonden / datse niet wisten / waerse met al 't goed souden blijven. Hoese hier met de Vrouwen en Dochteren te werck gingen / staet lightlijck te gissen. Dus is de ryckste en schoonste Stad / de Koningin van geheel Oosten / uytsteeckend in alle voorspoed / binnen weynigh tijds gantsch te niet geworden. Alhoewel 't Slot voor datmael onbeledighd bleef / soo heeft echter Alexander korts daer na / als hy droncken was / op de begeerte eener Hoer / 't selve in brand doen steecken; 't welck hem wel haest berouwde. De naem deeser snoode ontughtige was Thais, gebooortigh van Atheenen. Vermits de Persianen voortijds deese hare Vaderlijcke Stad hadden verbrand / soo wouse / uyt wraeckgierigheyd / dit Kasteel / de Residentie der Persiaensche Koningen / op deselve wijs gehandeld sien. Soo veel Goud en Silver bequam Alexander in deese Stad / dat de waerde daer van nauwlijcks uyt te spreecken is. Want de Geschiedschrijvers doen meldingh van honderd-en-twintig duysend Talenten; behalven d'andere Goederen / welcke Alexander ten deelen na Susa, ten deelen na Babylon deed brengen.

Welcker wijs d'ongeluckige Koningh Darius, na de verloorne derde Hoofd-slagh tegens de Macedoniërs, sigh door de vlugt noch reddede / is hier boven aengeweesen. Hy begaf sigh na de Landen der Persiaensche Monarchie, welcke verder na 't Noorden gelegen waren; insonderheyd na de Landvooghdy Bactra, hedensdaeghs genoemd Boccara. Hier meende hy een nieuw Heyr te vergaderen. Had oock alreeds ontrent dertigh-duysend Mannen van allerley Natien by een gebraght. Maer terwijl hy met deese toebereydselen van Oorlogh beesigh was / viel Bessus, der Bactrianen Landvooghd / van hem af. Leyde oock gantsch trouwloos en verraderscher wijs de handen aen sijnen Koningh. Bond hem met Keetenen op een Wagen / en sleepte hem dus een stuck weghs voort; meenende hem / noch in levenden lijve / daer toe te dwingen / dat hy 't Koninghrijck aen hem sou afstaen / en overgeven. Doch als deesen Verrader vernam / dat Alexander met een seer groote geswindheyd op Darius aentrock / schoot hy eenige Pijlen in hem; liet hem dus leggen / en nam de vlught.

(ren in de Noordersche Persiaensche Landen. *Curt. l. 5. c. 12 13. Plutarch. in Alex. Diod. Sic. l. 17. Just. l. 11. c. 15.*)

Darius stierf niet soo terstond; maer / na dat hy een teugh Water had gedroncken / vat te hy Polystratus, een Grieck, die 't gedagte Water hem had gehaeld / by der hand / en bad hem / dat hy van sijnent wegen Alexander op 't hooghste sou bedancken voor de weldaden / sijne Moeder en beyde Dochteren tot noch toe soo genadigh en Koninghlijck betoond. Dit moest Polystratus hem beloven / op 't vlijtighste te sullen verrighten. Daer op stierf Darius. Nauwlijcks had hy den Geest gegeeven / als Alexander daer aen quam trecken. Hy beweendde 't doodlijck ongeluck deeses Vorsts / soo schendigh vermoord van sijn eygen' Onderdaen. Nam voorts sijnen Koninghlijcken Lijf-rock van sijn eygen lighaem / en bedeckte 't Lijck van Darius daer mee. Sond het oock / met een aensienlijck Gevolgh / na Susa; daer 't sijne Moeder Sisygambis seer heerlijck deed begraven.

(Werd verraderlijck van *Bessus*, eenen sijner Landvooghden, vermoord.)

(Van *Alexander* beweend.)

(Te *Susa* begraven; en met hem)

Met de dood deeses laetsten Koninghs Darii Codomanni besluyten wy de Persiaensche Monarchie, in hem ten eynde geloopen; en te gelijck dit Tweede Boeck onser Historische Kronijck.

(de *Persiaensche Monarchie* ten eynde.)

HISTORISCHE KRONYCK,

Bevattende

De Geschiedenissen der Derde, of Grieckscher Monarchie; van 't jaer der Weereld 3620. tot 3902.

DERDE BOECK.

3620. In 't voorgaende Tweede Boeck is gesprooken van de sware Neerlaegh / Vlught / en Dood des laetsten Persischen Monarchs Darii Codomanni. Gelijck nu door deese soo gantsch aenmercklijcke Zeege Alexanders geluck boven maten hoogh was opgereesen / vermits hy door deselve sig had gemaeckt ten ontwijffelbaren Heer aller Landen / tot noch toe den Monarch van Persien in Asien onderworpen geweest; soo is ook de Nijd over sulck een noyt meer gehoorden aenwas by de Griecken in Europa aengegroeyd. Sy / die buyten dit den Macedoniër niet

(Groot geluck baerd Nijd.)

ANNO MUNDI.

niet ten besten geneegen waren / eensdeels uyt vrees / andersdeels uyt wangunst / gaven voor / dat Alexander, wanneer hy den Persiaenschen Koningh t'eenemael sou gedempt hebben / sigh met sijn zeeghrijck Heyr na Grieckenland sou wenden / om 't selve hem geweldadighlijck t'onderwerpen / en onder sijn Jock te brengen. Wijl nu even ter dier tijd Memnon, van Alexander gesteld ten Landvooghd over Thracien, een Oproer tegens sijnen Heer had aengevangen / en Alexandri Hoofdlieden met hem genoeg te doen vonden / greepen eenige Griecksche Steeden / insonderheyd de Spartanen, deese gelegenheyd by 't hayr / tot bescherming harer Vryheyd / gelijckse voorgaven. Beswoerren t'samen een Verbond. Braghten over de 20000. Mannen te voet / en 2000. te paerd by een / ten Oorlogh toegerust: en de hoogste Maght over dit Heyr stond by de Spartanen; welcker Koningh / genoemd Agis, ten Veld-oversten wierd.

Voorbeeld daer van in de Grieken. Diod. Sic. l. 17. Justin. l. 12. c. 1. Curt. l. 6. c. 1.

Welcke tegens Alexander oproerigh;

ANNO MUNDI.

Als Antipater, Stadhouder van Alexander in Macedonien, dit gevaer bemerckte / bestelde hy den Oorlogh in Thracien soo goed als hy kon; nam 't Volck / 't welck hy tot den selven had gebruyckt / en eyschte nieuwe hulp van sijne Bondgenooten; soo dat hy ontrent 40000. Koppen op de been bragt. Hier mee trad hy de Griecken onder d'oogen. 't Quam tot een bloedige en langhduerige Slagh; waer in de Grieckschen, na sigh treflijck verdeedigd te hebben / eyndlijk de Neerlaegh leeden / en sigh ter vlught moesten begeven. Agis, der Spartanen Oversten / had soo veele wonden ontfangen / dat hy sig niet meer overeynd kon houden. Wierd derhalven van eenige sijner Soldaten uyt 't Gevegt gedragen. Maer als de vyanden in de najagingh seer hard op hem aendrongen / en hy geen middel sagh / om haer t'ontkomen / beval hy de sijne / voort te snellen / om haer selven te redden. Hy daer tegens nam sijn Swaerd en Schild in de hand; en verweerde sig / op

doch door desselven Stadhouder Antipater in Macedonien, geslagen wierden.

Agis, der Spartanen Oversten, sneuveld; doch helddadigh.

de knien sittende / noch sulcker wijs / dat hy verscheydene sijner tegenparthyen om 't leven braght; tot dat hy eyndlijck met veele wonden / boven de voorige / wierd dood geslagen. Dus heeft deesen onnodigh-aengevangenen Oorlog der Griecken een ongeluckigh eynd bekoomen: en in deesen Slag hadden se over de 5000. Mannen verlooren.

Na dat Alexander in Asia een ongeloofllijckgroote Schat aen Goud / Silver / en andere kostlijckheden in 't Leger van Darius en 't Vleck Arbela gevonden / oock meerendeel onder sijne Vrienden en Krijghslieden uytgedeeld had / is hy voortgetrocken / en de Hoofdstad in Persien, genoemd Persepolis, genaerderd. Dit was een boven maten rijke Plaets; doch van de Griecken seer gehaet. Waerom oock Alexander deselve aen sijne Besoldelingen ten Buyt gaf / behalven 't Kasteel / de Hofhoudinghs-plaets der Persiaensche Koningen. Flucks sijn de Macedoniërs aen en ingevallen. Alle Manspersoonen wierden om 't leven gebraght; de Huysen geplonderd; een onnoemlijck-grooten Buyt gemaeckt; de Vrouwspersoonen geschonden / en ter Lijf-eygenschap weg gevoerd. In 't Slot vond Alexander sulck een Schat van Goud en Silver / dat hy / behalven de veele Paerden en Muyl-eselen / drie-honderd Cameelen daer mee beloed / en deesen rijckdom anderweegen heenen deed voeren.

Alexander bekoomd een ongeloofllijckgrooten Schat van Goud en Silver in 't Leger van Darius;

Curt. l. 5. c. 6. 7.

desgelijcks in Persepolis.

Als hy nu by soo een groot geluck sigh vrolijck maeckte / en droncken geworden was / heeft hy / op versoeck der Atheensche Hoer Thais, dit voortreflijck-schoon Koninglijck Kasteel doen aensteecken / en met Vyer verbranden. D'oorsaeck van deese hare begeerte was / om dat Xerxes voortijds de Stad Atheenen oock tot Asch had doen verballen. Ondertusschen evenwel is deese daed Alexandri

Doet in dronckenschap, op begeerte der Hoer Thais, 't heerlijck Slot deeser Stad verbranden.

NNO UNDI.

dri van niemand geprezesen geweest. Als hy nu oock noch andere Steeden in Persien en de nabuerige Landen had veroverd / nam hy voor / den Moordenaer Bessus, die den Koningh Darius om 't leven had gebraght / te vervolgen. Bessus was alreeds verre wegh gevlooden / tot in 't Landschap der Bactrianen, noch hedensdaeghs Boccata genoemd; alwaer hy sigh versterckte met Ruytery en Voetvolck / om Alexander op syn' aenkoomst te bejegenen. Had oock sigh selven den Koninghlijcken Titel toegeeygend. Alexander snelde hem na / doch viel met syn Heyr in een seer groote ongelegenheyd / wegens Water-gebreck; soo dat veele der syne van dorst stierven. Moest daer-en-boven door veele diepe Vloeden waden; veele hooge Geberghten beklauteren; insonderheyd den Bergh Caucasus; daer veele door vermoeydheyd bleven leggen; een groot deel andere Sneeuwblind wierden. Na soo veel' uytgestane ongelucken is hy eyndlijck in 't Landschap Bactriana gekoomen. Als nu de geene / welcke tot noch toe Bessus hadden aengehangen / hoorden / dat Alexander haer soo na by was / wierdense aen den meergenoemden Bessus trouwloos: namen hem gevangen; bonden hem; en leverden hem dus aen Alexander over. Die echter geen oordeel over hem wou vellen; maer gaf hem aen Oxyatres, des omgebraghten Darii Broeder / om na syn gelieven met hem te handelen. Hoedanigh deesen met hem te werck gingh / daer ontrent verschillen de Geschiedschryvers onder malkander. Eenige berighten ons / dat Bessus aen een Kruys wierd genageld; met Pijlen aen 't selve doorschooten; en syn vleesch met Steenen uyt Slingeren in stucken van den anderen geworpen. Andere melden / dat Oxyatres de Tacken van twee groene Boomen neerwaerts deed buygen; aen die des eenen Bessus met d'armen; aen die des anderen met de voeten deed binden: naderhand de gedaghte Tacken weer na om hoogh liet opspringen; waer door den ellendigen Bessus midden door gescheurd wierd. 't Sy soo 't wil / dit is ten vollen seecker / dat deesen trouwloosen Verrader en grouwlijcken Koninghmoorder synen behoorlijcken loon heeft ontfangen.

Margin (left): eckt op gens *Bes*s, den oorde-er van *arius*. — eer ge-erlijken oght. — rijghd *essus* in anden: n geeft em over en des ermoor-en *Darii* roeder *xyatres*. — *ssi* ramp-ulige ood. 3622. *Curt. l.* 7. *c.* 5. *Iustin. l.* 2. *c.* 5.

ANNO MUNDI.

Ondertusschen trock Alexander (dien niet alleen Asia, maer oock selfs de geheele Weereld te kleyn wou vallen) met een ongelooflijcke geswindheyd geduerigh voort. Nam d'eene Provintie voor / d'andere na in; en bedwongh d'alderstrijdbaerste Volckeren / de Scytiers en Tartaren. Begaf sigh over de Vloed Tanais, die Europa en Asia van malkander scheyd; en wendde sigh / na dat hem varsch volck uyt Grieckenland en Macedonien was toegekoomen / weer na 't Oosten. Quam in 't Landschap Bazaria, en vond hier een groot Woud / of Bosch / met een Haeg beslooten / als waer 't een Parck of Diergaerde geweest. Ontelbaer veel wilde Dieren van allerley slagh hadmen / over de honderd jaren langh / hier in behouden; derhalven deselve boven maten seer waren vermeenighvuldighd. Alexander trock met syn gantsche Heyr daer binnen; en beval de syne / sig door de Beesten-jaght te verlustigen. Hy / voor syn eygen persoon / gebruyckte sigh hier in oock dapper. Doch terwyl hy een Wild na-ylde / liep een onguere Leeuw op hem toe. Eenen syner Oversten / genoemd Lysimachus (die na de dood van Alexander Koningh over Thracien wierd) greep na een Swijnspriet / in meeningh / den Leeuw daer mee te doorsteecken. Maer Alexander stiet hem ter syden wegh; seggende: Ick kan even soo wel een Leeuw vellen als gy. Voortijds had deesen Lysimachus in Syrien eenen Leeuw omgebragt; doch was selfs daer over byna om 't leven gekoomen; wijl dit gewel-

Margin (right): *Alexander* neemd het eene Landschap voor, 't andere na in. — Beoorloogd de wilde Gedierten. — Verslaet een ongure Leeuw; en beschimpt *Lysimachus*. *Curtius l.* 8. *c.* 1.

digh Beest hem in 't aenvallen had aengegrepen; oock sulcker wijs aen de lincker arm en sijde beschadighd / datmen de Beenderen en Ribben gemacklijck kon sien. Hier op nu gebruyckte Alexander de gedaghte steeckelige woorden: gaf te gelijck den Leeuw een stoot in de borst / soo dat hy dood ter aerdn neer viel.

Clytus, eenen van *Alexanders* beste en getrouwste vrienden; die hem oock in 't uyterste gevaer by 't leven had behouden,

Maer soo veel roem deese daed hem toebraght / immers soo veel heeft sijn' eer en lof van haren glantsch verlooren door de steeck / welcke hy gaf aen Clytus, eenen sijner beste vrienden; en daer door hem de dood veroorsaeckte. Deesen Clytus had Alexanders Vader Philippus, Koningh van Macedonien, langh gediend; meenige Ridderlijcke daed gedaen; oock Alexander selfs in den Slagh by de Vloed Granico by 't leven behouden / wanneer een Persiaensch Overste / genoemd Rhosaces, Alexander eenen geweldigen slag toebraght; die hem / wijl hy geenen Helm op had / buyten twijffel 't Hoofd sou gekloofd hebben / indien niet Clytus juyst ter reghter tijd den Persiaen de hand / waer in hy de Sabel hield / had afgehouwen. Dit was
3622. de behoudenis des Konighs; die oock deesen Clytus vergeldingh deed / door hem tot de hooghste Eere te verheffen; maer ook eyndlijck een boosen loon gaf. Want eer noch 't Leger van hier opbrack / wou Alexander sigh met sijne Vrienden en Oversten lustigh maecken. Steldde op den avond een Banquet aen / en noodighde oock Clytus ter Tafel. Als nu de Koningh droncken was geworden / begon hy sijn' uytgevoerde Daden seer hoogh te verheffen. In deese pogchery hadden veele groot mishagen; doch al t'samen sweegense stil. Maer als hy nu oock begon de beroemde Overwinningen sijns Vaders Philippi eensdeels te veraghten / andersdeels sigh selven toe te schrijven / baerde dit noch grooter verdriet in d'oude Oversten / welcke onder Philippus hadden gediend. Insonderheyd liet Clytus misnoegen blijcken; soo dat hy oock seyde tot eenen die nevens hem sat: 't Was seer qualijck gedaen / dat de Koningh al de Victorien, welcke hy bequam / alleenlijck sigh selven toeschreef; daer doch de Bevelhebbers en Soldaten 't meeste daer toe deeden / en met haer bloed de Zeege moesten kopen. Alexander had 't geluyd der woorden wel gehoord / doch deselve niet verstaen. Vraeghde derhalven / wat Clytus had geseght? Als nu elck hier op stil sweegh / en hy geen antwoord ontfingh / begon hy yet veel argers te vermoeden. Seyde echter niets met allen; tot dat Clytus, die oock niet nughteren was / de daden van Philippus seer hoogh begon te roemen; de jonge Oversten Melckmuylen noemde; ja noch daer by voeghde: Alexandri Vader had in Griecken-land met Mannen; maer Alexander in Asia met Wijven gevoghten: derhalven behoorde hy sigh selven niet soo hoogh te roemen. De Koningh / verbuld van Wijn en Gramschap / wierp Clytus een Appel na 't Hoofd. Beval / hem van de Tafel af te rucken / en uyt te stooten. Deesen / oock van toorn opswellende / wierp noch meer onnutte woorden uyt; waer over Alexander soodanig vergrimdde / dat hy opsprongh / en na sijnen Partisan greep; doch de Dienaers haddense wegh genoomen. Doe wierd hy noch onsinniger. Liep na de Voorsael. Nam eenen der Besoldelingen sijnen Helbaerd uyt de hand / en snelde na Clytus; die / de vlugt nemende / sonder light na de deur liep. De Koningh bejegende hem / en vraeghde / Wie daer? Clytus antwoordde trotslijck / dat hy 't was. Daer op stack Alexander hem ter eener sijde in / soo dat hy dood ter aerden viel / en den Koningh met sijn bloed besprenckelde; die doe seyde: Clytus moght nu sijnen Vader Philippus seggen / hoe 't hem gegaen was. Doch als de Wijn en Toorn weer van hem geweecken waren / berouwde hem deese sijne daed soodanigh / dat hy oock sigh selven wou ombrengen. Als hy evenwel in dit sijn voorneemen verhinderd wierd / begeerde hy in drie dagen tyds geenerley Spijs te nuttigen; tot dat hy eyndlijck door 't gantsche Macedonisch Heyr vermaend wierd / sigh beeter te bedencken.

Curt. l.8. c.1. *Plutarchus in Alex.* *Justin.* l. 12 c.6. *Arrian.* l.4.

werd van hem, droncken sijnde, en te gelijck in toorn ontstoocken, om 't leven gebraght.

Omstandigheden deeser saeck.

Alexanders berouw.

In dit jaer is te Romen een noyt meer gehoorden grouwel ontdeckt geworden. Veele Raedsheeren en andere voorname persoonen wierden schielijck uyt 't leven wegh geruckt; al t'samen aen eenerley kranckheyd. Hielden oock eenerley wijsen en gebeerden in deselve / tot aen hare dood toe. Niemand wist / wat'er d'oorsaeck van moght sijn; insonderheyd / wijl geene Vrouwspersoonen stierven. Als nu elck hier over in twijffelaghtige gedaghten stond / verscheen een Dienstmaeghd voor Quintus Fabius, hem bekend maeckende / dat de Wijven aen dit onheyl schuldigh stonden / vermitsse hare Mannen yets t'eeten gaven / waer vanse noodwendigh sieck werden en sterven moesten. Doe nu / op vlijtige navorsschingh / de saeck waeraghtigh wierd bevonden / heeft men eerst harer 20. / daer na noch 170. / in gevanckenis doen leggen. D'eerste hebben moeten eeten deselve spijsen / welckese voor hare Mannen hadden toebereyd. D'andere wierden oock wel ter dood veroordeeld; doch aen hare naeste Vrienden overgelevert; welcke selfs haer uyt den wegh ruymden.

Een groot deel voorname Vrouwen te *Romen* brengen hare Mannen door vergif om 't leven. *Livius* l.8. c.38.

Hare Straf.

In 't jaer hier na heeft eenen Vitruvius een Oorlogh tegens de Romeynen verweckt. 3623.
Doe hy nu van Papyrius, Burgermeester te Romen, geslagen en op de vlught gedreven was / begaf hy sigh in de Stad Privernum: in welcke hy wel belegerd; echter de 3624.
Stad van dit jaer niet verovert wierd. In 't volgende jaer heeft de nieuwe Burgermeester Æmilius Mamertinus een nieuw Krijghsheyr voor de gemelde Stad Privernum gevoerd: deselve ingenoomen; Vitruvius, die daer binnen gevangen was gekreegen / doen dooden; en soo den Raed / als de voornaemste der Burgery / in Ballinghschap versonden.

Vitruvius verweckt Oorlogh tegens de *Romeynen*.

Werd omgebraght.

De gedaghte Papyrius is naderhand in den Samniter-Krijgh van Camillus ten Dictator, 3626.
of Opperhoofd en Generael deeses Oorlogs genoemd

Aenmerklijck voor-

ANNO MUNDI.

[…]eeld der [s]trenge Krijghs-[t]ughe

genoemd geworden. Tot sijnen Ritmeester (of Lieutenant) verkoos hy Q. Fabius Rutilianus. Tusschen deese beyde heeft sigh de volgende gedenckwaerdige saeck toegedragen. Wegens hooghdringende oorsaecken moest Papyrius een reys na Romen aennemen. Voor sijn vertreck deed hy in 't Leger verkondigen / dat in sijn afweesen niemand / oock selfs niet d'Overste der Ruytery / of Veld-Maerschalck / Fabius, sigh sou onderwinden / yets tegens de vyanden aen te vangen ; maer elck sigh in de Wagenburght stil houden. Fabius evenwel / gelegenheyd siende om yet groots te verrighten / vergat 't gemelde Verbod : voerdde de sijne tegens den vyand aen / en bevoght een treflyke Zeege ; waer in by de 15000. der Samniters soo verslagen als gevangen wierden. Doe Papyrius weer in 't Leger quam / wou hy den Maerschalck aen 't leven straffen ; doch hy verantwoordde sigh soodanigh / dat al de Krijghslieden genoegen daer in namen. Evenwel beval Papyrius de Provoost-dienaers / datse Fabius souden ontblooten / en de Beul

van *Papyrius* tegens *Fabius Rutilianus* : 3628. *Livius l.* 8. *c.* 30.

doen komen / om den ongehoorsamen te straffen. Deesen verweerdde sigh ; en onderwijl ontstond 'er byna een Oproer ; waer door hy gelegenheyd vond om t'ontkomen / en na Romen te vlieden. Papyrius volghde hem / en wou op geenerley wijs van sijnen ernst wijcken ; maer Krijghs-reght gehonden hebben. 't Geheele Roomsche Volck moest voor Fabius bidden / om hem in 't leven te behouden. Noch sijn aensienlijck Geslagt / noch de verdiensten sijner Voorouderen / noch sijn' eygene groote diensten / noch sijne nieuwlijcks-bevoghtene treflijcke Zeege konden by Papyrius in aenmerckingh komen : by wien de Krijghstught en 't Krijghsreght / sonder welcke / gelijck elck bewust is / geen Oorloghs-voeringh bestandigh kan sijn / meer golden / als dit alles. Echter liet hy sigh noch / op de gehoorde wijs / door 't Volck verbidden.

[…]en wat daer op volghde.

Als nu deesen twist dus neergeleght was / quam Papyrius weer van Romen in 't Leger : doch de Soldaten betoondden hem seer slegte eere ; ja verwelkoomden hem niet eens ; wijlse gantsch ongenegen tot hem waren / ter oorsack van sijne strenge handelingen tegens Fabius. Selfs oock / als 't met de vyanden tot een Slagh quam / deedense sulck een geringe tegenweer / datmen niet wist te seggen / wie van beyde de Parthyen 't Gevegt gewonnen of verlooren had. Papyrius bemerckte dit. Bemoeyde sigh derhalven op 't vlijtighste / om in 't Krijghsvolck weer een goede genegenheyd te doen ontstaen. Als hy nu de Soldaten sigh weer tot Vrienden had gemaeckt / greep hy de vyanden noch eenmael aen ; sloegh eenige duysenden derselve dood / en verswackte haer soodanigh / datse sigh gedwongen vonden / te Romen om Vreede te komen bidden ; welckese echter niet konden erlangen ; maer alleenlijck een Wapenschorsschingh voor den tijd van twaelf maenden verwierven. Die evenwel niet bestendigh bleef / gelijck wy hier na t'sijner plaets sullen hooren.

Met onwillige Honden is 't quaed Hasen vangen.

De *Samniters* swaerlijck geslagen.

Na de bovengemelde verrightingen in Asia, en als Alexander des gedaghten Oxyatris Dochter / genoemd Roxana, wegens hare sonderlinge schoonheyd / ten Gemalin had genoomen / nam hy gantschlijck voor / een Toght noch verder tegens 't Oosten in Indien te doen ; en dit groote Land sigh oock onderworpen te maecken. Sond derhalven twee sijner Oversten / Hephæstion en Perdiccas, voorheenen / om de Weegen te bereyden. Hy ondertusschen nam al de Steeden / welcke hem weerstonden / met geweld in ; insonderheyd Diassacca ; daer hy echter de Besettingh begenadighde / onder voorwaerde / datse met hem tegens d'Indianen souden optrec-

Alexander neemd *Roxana* ten Gemalin : en treckt verder tegens 't Oosten in *Indien.*

Curt. l. 8. 9. *Arrian. l.* 4. 5. *Diod. l.* 17.

ANNO MUNDI.

optrecken. Dit bewillighdense / meer uyt nood en dwangh / als uyt genegenheyd. Gingen oock een stuck weghs voort; doch onderwonden sigh doe / uyt te breecken: derhalven Alexander haer met sijn gantsche Heyr omringhde / en haer gesamentlijck deed neerhouwen.

Quaden loon van Muytery.

Daer op ruckte hy voort / en quam met sijnen geheelen hoop aen de groote Rivier Indus, van welcke 't Land Indien dien naem heeft bekomen. Hier vond hy een goed getal Scheepen en Ponten gereed / om sijn Volck over te voeren.

Treckt over de Rivier Indus.

Taxilles de Jonge, eenen der Indiaensche Koningen / begaf sigh met sijn gantsche Rijck in sijne beschermingh; en deed sijn Krijghsvolck veele bevoorderingh; waer voor hy oock een goede vergeldingh ontfingh.

Beoorlogd den Koningh Porus, een geweldigh langh en sterk Man.

Deesen Taxilles, anders oock Mophis geheeten / deed Alexander een breed verhael van de groote maght en Krijgs-ervarenheyd des Indiaenschen Koninghs Pori: derhalven hy voornam / den selven te beoorlogen. Porus had een seer maghtigh Heyr-leger / van over de 50000. Koppen te voet / by de 1000. Strijdwagens / en 130. Elephanten. Oock sou noch een ander Indiaensch Koningh sigh by hem vervoegen / die niet veel minder volk mee braght / en niet verr' van hem af was. Ter dier oorsaeck nam Alexander voor / Porus Slagh te leveren / eer deese Bystand sig tot hem had geslagen; en trock dus op den Indiaen aen.

Hevige Slagh tusschen deese beyde. Justin. l. 12. c. 8. Curt. l. 8. c. 13. 14.

't Gevecht was beyderSijds seer hevigh; want d'Elephanten deeden de Macedoniers seer groote schade / eer men haer van alle kanten met Pijlen kon dood schieten. Oock verweerde Porus met de voornaemste Indianen sigh gantsch Ridderlijck. Want hy was een seer groot Man / van vijf ellen lenghte; sterck van lighaems-kragten / en aengedaen met een dubbel Harnasch; soo dat niemand voor hem bestaen kon. Doch als elck met Pijlen op hem schoot / en hy seer veel bloed uyt sijne wonden had verlooren / viel hy van sijnen Elephant ter aerden neer. D'Indianen, meenende dat hy gantschlijck dood was / wierden seer verschrickt / en namen verbaesdlijck de vlught; in welcke veele duysenden der hare verslagen wierden; en onder deselve oock des Koninghs Pori twee Soonen. Porus selfs / door sijn' ontfangene wonden seer verswackt / wierd gevangen / en op Alexanders bevel geneesen.

Verwonderlijcke trouw eens Elephants tegens Porus; die gevangen wierd:

D'Elephant / van Porus bereeden / had een seer verwonderlijcke tegenweer gedaen; sijnen afgevallenen Heer weer van d'aerde opgebeurd / en op sigh genoomen. Was oock met hem van daer gelopen. Doch als hy soodanigh met Pijlen doorschooten was / dat hy niet verder voort kon / wou hy echter / soo langh hy leefde / niet gedoogen / datmen Porus gevangen sou nemen.

En van 't Paerd Bucephalus tegens Alexander.

Geen minder getrouwheyd heeft oock Alexandri Paerd Bucephalus tegens sijnen Heer getoond. Want als het eens seer gewond was / en genoeghsaem bemerckte / dat het sterven moest / trad het een weynigh ter sijden uyt d'orde / en leyde sigh saghtlijck neer / op dat de Koningh niet met hem vallen / maer gemacklijck afsitten moght. Daer op is dit eedele Paerd stracks gestorven.

ANNO MUNDI.

Porus van Alexander seer begunstighd.

Niet sonder reden moghtmen twijffelen / of de gedaghte Neerlaegh des Konings Pori hem meer schade of voordeel heeft toegebraght. Want Alexander nam hem / wegens sijne sonderlinge grootmoedigheyd en deughden / onder 't getal sijner Vrienden; ja vereerde hem een grooter Koninghrijck / als hy te vooren had beseeten. Vermits nu dit Land Alexander boven maten wel behaegde; hy oock daer vond seer veel schoone Bosschen van Dennen / Cederen / en andere Bomen / deed hy hier veele Scheepen vervaerdigen / om deselve te gebruycken op de groote Zee / genoemd d'Oceaen.

Die in Indien twee Steeden bouwd.

Oock heeft hy hier twee Steeden gebouwd; d'eene aen de Vloed daer hy overgetrocken was; d'andere op de Plaets / daer hy tegens den Koningh Porus had gevoghten. Vermits hy veele duysenden Menschen hier aen deed arbeyden / soo warense oock haest gereed.

Sophites, Koningh in Indien Curt. l. 9. c. 1.

Van hier voerde hy sijn Heyr dieper na 't Oosten / in 't Land eens Indiaenschen Koninghs / genoemd Sophites; wiens Onderdanen waren van de schoonste gestalte / diemen in de gantsche weereld had mogen vinden. Sophites begeerde met deesen zeeghrijken Vorst niet te strijden; maer trock hem vreedelijck te gemoet; en gaf sigh / nevens sijn Land en Krijghsvolck / aen sijne genade over. Ontfingh oock alles terstond van Alexander weer.

vereerd Alexander eenige sonderlinge Honden.

Doe gaf Sophites aen Alexander Koninghlijcke Geschencken; en onder meer andere bysonderheden eenige Honden / boven maten fel en grimmigh; van welcke men seyde / datse van een Hond en Tyger waren geteeld. Om'er een Proef van te nemen / deed Alexander een Leeuw aenkomen. Twee deeser Honden greepen den selven seer begeerigh aen; en hingen sig sodanig aen hem / dat / of schoon eenen der Indiaensche Jagers den eenen Hond 't eene been afhieuw / hy daer over niet eens huylde / of janckte; veel min de Leeuw los liet / maer hem soo langh vast hield / tot datse beyde 't leven verlooren.

Ander aenmerckelijck verhael van twee Honden, seer Edelmoedigh,

Byna yet diergelijcks verhalen Plinius en andere Geschiedschrijvers van een Hond / die de Koningh der Albaners den Grooten Alexander vereerdde op deesen sijnen Toght in Indien. Dit Beest was boven maten groot: derhalven Alexander, een proef van sijne kragt willende nemen / eerst een wild Swijn / daer na een Beer / tegens hem deed aenvoeren; doch de Hond bleef stil leggen / sonder sigh deese Dieren in 't minste aen te trecken. Doe wierd Alexander toornigh / en beval / datmen hem / als een vertsaeghden / onnutten Keeckel / sou dood slaen. Doe der Alba- 3623.
nen Koningh dit vernam / berouwde hem seer / dat hy Alexander niet beter had laten onderrighten.

door der Albanen Koningh aen Alexander geschonken.

Sond hem derhalven noch een Hond toe / met aenseggingh / dat hy'er geen meer van deesen aert had: doch hy moest hem niet stellen tegens oneedele / veraghtlijke Dieren / maer een Leeuw of Elephant met hem doen veghten. Daer op liet Ale-

xander

NNO IUNDI.

xander een Leeuw aenvoeren: dien de Hond al ſtracks in den eerſten aenval ſijn deel gaf/ en hem den hals brack. Doe braghtmen een Elephant aen. Soo haeſt de Hond deeſen ſagh/ deed hy ſijne Hayren na om hoogh rijſen; begon verſchrickelijck te blaffen; greep daer na dit onguer-groote Beeſt aen/ en dreef het ſoo langh om/ tot dat het/ als dol gemaeckt/ ter aerden neer plofte/ ſulcker wijs/ dat'er de grond van dreunde. Doe bemerckte Alexander ſijne begane misſlagh; en 't was hem leed/ dat hy deeſes Honds Medgeſel had doen ombrengen.

ly wil och verer in *Inien* treccen; doch jn volck egeerd iet.

Hier na nam Alexander voor/ ſijn Krijghsheyr noch al dieper in Indien te voeren. Doch wijl hy bemerckte/ dat 't volck ſulck een lange reys/ en ſoo veele gevaerlijcke gevegnten moede was (vermits deeſe Toghten aght jaren na den anderen geduerd hadden)/ ſoo gaf hy haer/ desgelijcks hare Vrouwen en Kinderen/ rijckelijcke Geſchencken; en ſoght haer door vriendlijcke woorden te beweegen/ met hem over de Rivier Ganges te willen treccken. Doch alles te vergeefs. Sy wouden na ſoo veel onruſten eens ruſt/ en in vreede de vrught van haren arbeyd genieten. Hy was derhalven gedwongen/ ſijne begeerte te breydelen. Rightede hier allerley Zeege-tekenen en Gedenckmarcken op/ ter geheugenis dat hy in dit Gewest was geweeſt; en der veelvoudige van hem bevoghtene Overwinningen. Keerde doe weer te rugg'/ op den

3624. Moet deralven veer te ugg' keeen.

wegh dien hy gekomen was/ na de Vloed Indus; in voorneemen/ van deſelve ſoo langh te willen bevaren/ tot dat hy ſigh ſou bevinden op den Oceaen, of de Groote Zee, van welcke hy in Grieckenland wel veel gehoord/ doch deſelve noyt geſien had. Hoe 't hem op deeſe Schipvaert gingh/ ſullen wy haeſt hier na hooren.

Looge-rieſters

By de Joden (die nu de Tempel en Stad Jeruſalem, door hulp van Zerubbabel, Ezra en Nehemias weer opgebouwd hadden) volgde op den Hoogen-prieſter Jaddus (van wien in 't vorige Boeck is verhaeld/ dat hy den Grooten Alexander voor de Stad Jeruſalem te gemoet gingh) in 't Hoogh-prieſterdom ſijnen Soon Onias, diens naems d'eerſte. Een-en-twintigh jaren langh heeft hy de Waerdigheyd deeſes Ampts genooten. Dit is dien Onias, aen wien Areus, de Soon Acrotati, Kleyn-ſoon van Cleomenes, Koning te Sparta, Geſanten en Brieven afvaerdighde; waer in de Spartanen ſigh noemden der Joden Broederen/ als die beyde haren oorſprongh van Abraham ſouden gehad hebben. Te gelijck verſoeckende/ datſe d'oude Verwantſchap met haer weer wilden vernieuwen. Voorts vallen d'aenteeckeningen der Joodſche Geſchiedeniſſen ontrent deeſe tijd ſeer mager.

ANNO MUNDI.

onder de *Joden.*

1 *Mach.* XII.

Onias d'I.

Spartanen beroemen ſigh van *Abraham* af koomſtigh.

Terwijl nu Alexander de voorgedaghte Scheepsvloot uytruſtte/ om daer mee over Zee te varen/ ſat hy noch ſtil noch leedigh; maer beſoght d'Indiaenſche Volckeren tuſſchen beyde de Rivieren Indus en Ganges, welcke hy noch niet bedwongen had. Als hy nu de Mallos (een dus genoemde Natie) in hare Stad beſtormde/ en over de Muer af midden onder de vyanden ſprongh/ feylden 'er weynigh aen/ dat hy niet verſlagen ware geworden. Oock hy ſelfs wanhoopte aen ſijn leven: en 't ware met hem gedaen geweeſt/ indien niet eenige ſijner alderbeſte Overſten aen een andere plaets in de Stad waren gebroocken/ en hem/ met verlies haers eygenen levens/ gereddet hadden. Doe nu de Macedoniërs met geweld waren ingedrongen/ hebben ſy alles/ ſelfs oock Vrouwen en Kinderen/ dood geſlagen/ ter oorſaeck van de wonden/ welcke de Koningh in deeſe Stad had ontfangen; die oock ſoo groot en gevaerlijck waren/ dat hy in ſeven dagen tijds niet van ſijn Bed opquam; en yeder

Alexander beoorlogd de *Mallos* in *Indien*; en geraeckt door ſijne ſtoutheyd in 't uyterſte gevaer. *Curt. l.9. c.5.6.*

ANNO MUNDI.

der meende / dat hy gestorven sou hebben. Doch sijn' uyr was doe noch niet genaerderd. Als hy geneesen was / wierd hy van Craterus en Ptolomæus, uyt de naem van al d'andere Vorsten en Oversten / ernstlijck berispt; en te gelijck vermaend / dat hy sigh voortaen niet meer soo onnodigh in doods-gevaer sou begeven / wijl hem sulcks veel meer tot vermeetenheyd en schimp / als tot Eere sou toegereeckend werden. Alexander nam deese Waerschouwingh voor goed op. Deed een openbare Dancksegingh en Offerhande aen sijne Goden: waer op een Koninghlijck Banquet volghde; by 't welck sigh 't volgende Schouwspel heeft toegedragen.

Werd van sijn' Oversten beriipt.

Onder de Macedoniërs was een Edelman / genoemd Coragus, seer groot en sterck van ligchaem, die oock in veelerley Gevechten sigh treflijck-wel had gedragen. Desgelijcks volghde 't Koninghlijck Hof eenen van Atheenen, wiens naem was Dioxippus, een soo genoemde Veghter van der jeughd af; die in openbare Schouwspeelen sig dapper wist te gebruycken in worstelen / loopen / en met een Knods te veghten / na de wijs van Hercules. Had oock altijd met groote roem de Zeegekrans wegh gedragen. Coragus was de gedaghte Dioxippus niet gunstig: en als hy wel gedroncken had / daeghde hy hem uyt tot een opentlijcken Kamp. De Koningh bewillighde / datse 's anderen daeghs malkander souden bejegenen. Doe de bestemde tijd aenquam / verscheen een ontelbare meenighte Volcks op de Veghtplaets. De Macedoniërs spraecken Coragus, als haren Landsman / een hert in 't lijf / om sigh dapper te houden. Even 't selve deeden d'andere Griecken ontrent Dioxippus. De Macedoniër Coragus trad in 't Parck / cierlijck opgepronckt; aengedaen met syn Harnasch en

Aenmerklijcke Kamp,

Curt. l. 9. c. 7.

tusschen den Mac donier Co ragus, e

verdere Wapenen. Dioxippus quam tegens hem gantsch naeckt; over 't gantsche ligchaem met Oly besmeerd; en had niet anders dan een knobbelige Houte Knods in de hand. Als nu den aenval sou geschieden / schoot de Macedoniër sijne Werp-pijl na den Veghter; doch deesen buckte / soo dat deselve over hem heenen vloogh. Daer op greep Coragus sijne Spies / en snelde daer mee na Dioxippus; die met een seer sonderlinge behendigheyd deselve met sijne Knods aen stucken sloegh. Doe vattede de Macedoniër sijnen Degen aen. Maer terwijl hy deselve uyt-trock / sprongh Dioxippus op hem toe; hield hem by den arm; settede hem een voetje / en stiet hem met de linckerhand soodanigh / dat hy ter aerden plofte. Daer na viel hy op hem. Greep hem met de linckerhand by de Krop / en verhief met de reghter sijne Knods / even als of hy hem den Kop had willen verpletteren. Deed het echter niet; maer keeck om na den Koningh; die hem toeriep / dat hy den armen Bloed weer sou laten opstaen. Dioxippus gehoorsaemde terstond / en schonck Coragus 't leven. Doch door deese dappere daed heeft de goede Dioxippus den seer fellen haet der Macedoniërs op sijnen hals gehaeld; ja oock selfs des Konings: 't welck hem ten laetsten 't leven heeft gekost.

den Atheniaen Dioxippus,

in de tegenwoordigheyd van Alexander.

Na deese Geschiedenissen deed Alexander de verbaerdighde Scheepen de Rivier Indus afvoeren na de Groote Zee; want hy wou enkelsing den Oceaen bevaren. Op deese Togt heeft hy d'Indiaensche Volckeren / genoemd Brachmanos (noch hedensdaeghs Braminen geheeten) / groote schade gedaen; over de 80000. der hare verdelghd / en 't geheele Land verwoest. Derhalven d'andere / seer verschrickt / sigh op genade aen hem overgaven. Doe nu de Macedoniërs veele dagen op de Vloed Indus hadden gescheept / wierdense eyndlijck de Zee gewaer: en hier bejegende haer een saeck / welcke haer / als sulcks ongewoon / seer vreemd voorquam. Want als

Alexander wil op de groote Zee varen.

D'Ebb en Vloed der selve was de sijne noch onbekend.

ANNO MUNDI.

Arr. l. 9.

als de Scheepen aen een Eyland waren aengekomen / en 't meeste deel des Volcks aen Land was getreeden / begon / na ontrent drie uyren / de Zee op te lopen / en / volgens desselven aert / hoogh te stijgen; waer door 't Water der Rivier te rugg' wierd gedreven / sulcker wijs / dat het boven den Oever heenen / en over de Velden liep. Dit verbaesde de Macedoniërs niet weynigh; en sy vreesden gantschlijck / datse souden moeten verdrincken. Liepen en swommen derhalven in een seer groote onorde na hare Scheepen. De Stierlieden / desgelijcks geen ervarenheyd hier van hebbende / wisten niet wat haer te doen stond: soo dat veele der Scheepen tegens malkander aen wierden gedreven / en in stucken gestooten: veele oock of Roer of Seylen / of beyde t'samen verlooren; even als of twee vyandlijcke Vlooten d'een op d'ander los gegaen waren. Eenige bevonden sigh door de Stroom op d'overstroomde Landen geset: en doe de tijd der Ebb / of des weer-afloops quam / ontgingh de Kielen 't Water / soo datse op d'eene sijde vielen / en sommige voorwaerts of aghterwaerts over storteden / wegens d'ongelijckheyd des Bodems. De Klippen lagen vol Goederen / uyt de Scheepen gevallen. Oock dreven daer heenen de stucken der gebrookene Roers en ander Scheepstuygh. Dus sagense sigh in d'uyterste nood; wisten niet / dat de Vloed sou weerkomen; en dat van de Galeyen / op 't drooge des Lands leggende / weer opgeheven souden werden.

[...] veroor- [...]ckt haer [...]n seer [...]ote [...]rick; [...]ck geen [...]eyne [...]hade:

Alsse nu ontrent de halve naght langh in deese bekommeringh waren geweest / quam de Zee op sijne tijd weer; en verhief de Scheepen allenxen weer na boven; 't welck in haer allen een seer groote blijdschap veroorsaeckte. Doe ontstond / in plaets van de vorige schrick / groote verwonderingh / en veel vragens / waer van daen soo geswind sulck een geweldige meenighte van water kon aenkomen; en waerwaerts het te vooren heenen gelopen was? Als nu Alexander met eenige Scheepen ontrent 400. Stadien, of 12. Duytsche Mijlen weghs / op d'openbare Groote Zee had gevaren / en dus sijnen lust geboet / keerde hy weer te rugg' / de Rivier op / en liet d'Oceaen den Oceaen blijven.

[...] gelijck [...]erwon[...]eringh.

Als hy nu veele Landen doorwandeld / de schrick sijns naems seer wijd en breed onder de vreemde Volckeren gebraght had / is hy weer te Susa in Persien gekomen. Hier heeft een Indiaensch Philosooph, genoemd Calanus, die den Koningh was gevolghd / en van hem bysonderlijck ge-eerd wierd / sijn leven op een wonderbare wijs geeyndighd. Hy was nu drie-en-tseventigh jaren oud geworden; en had noyt eenige Sieckte onderworpen geweest. Meende / dat hy nu had bereyckt de van de natuer bepaelde levens-tijd. Begeerde derhalven niet langer in de weereld te sijn; insonderheyd / wijl hy oock eenige ongesteldheyd / of beginsselen van kranckheyd begon te gevoelen. Op sijn aenhouden verkreegh hy van den Koningh bewilligingh / dat hy een grooten Houthoop moght oprighten / en

[C]alanus, [e]en Indiaensch Philosooph, [v]erbrand [s]igh sel[v]en; en [w]aerom.

3624.

Arrian. l. 6. Justinus. l. 12. c. 10.

den selven in brand steecken. Met een vrolijck aengesight gingh hy na dit vyer; sprong 'er onverfaeghd in / en verbrandde dus sigh selven. Dit was sijns levens uytgangh. Alexander deed sijn Gebeent eerlijck begraven. Nam daer op te Susa noch een Gemalin / namentlijck Statira, de Dochter van Darius. Hare jonger Suster gaf hy Hephæstion, eenen sijner getrouwste Vrienden / ten Wijf. Sijn voorbeeld wierd gevolghd van veel' Oversten en Heeren in sijn Heyr; welcke ten Houwlijck namen d'aldereedelste onder de Persiaensche Jonckvrouwen.

Alexander neemd te Susa noch een Gemalin.

Terwijl nu Alexander en de sijne dus Bruyloften hielden / quamen by de Stad Susa aen 30000. Persiaensche Jongelingen / al t'samen van een gelijcken ouderdom / en bequaem ten Oorlogh. De Landvooghden hadden haer in verscheydene Landschappen uytgekipt / op 't Macedonisch gekleed / gewapend / en op de Grieckſche wijs ten Krijg afgerigt. Dit nieuwe Krijghsheyr legerde sigh voor de Stad Susa; toonden in een algemeene Monsteringh hare behendigheyd; en behaeghden hier door Alexander soo bysonder-wel / dat hy haer al t'samen aensienlijck beschonck / en voor sijne Soldaten aennam: op dat hy haer / in geval van nood / moght stellen tegens sijne Macedoniërs, welcke met hem niet hadden willen trecken over de Rivier Ganges, en noch geduerigh op andere wijsen hem weerstonden.

Aenmerklijk nieuw Krijghsheyr van Alexander.

3624.

Hy had onder sijn' Amptlieden eenen Harpalus gesteld ten Rentmeester over 't geheele Land en de Stad Babylon. Deesen meende / dat Alexander noyt weer te rugg' uyt Indien sou komen. Greep derhalven dapper in sijns Heeren geld; verquistte veele duysend Ducaten; bedreef oock allerley moedwil / overdaed / en Echtbreuck met de Babylonische Vrouwen. Met deese was hy noch niet vergenoeghd; maer liet hem noch daer-en-boven Hoeren uyt Grieckenland toebrengen. Wou geen Visch eeten / ten ware deselve gevangen was in 't Roode Meir by Arabien. Kortelijck / hy droegh sigh als of hy selfs Koningh ware geweest. Maer doe hy nu vernam / dat Alexander weer te Susa was gekomen; en oock wist / hoe 't eenige Landvooghden / welcke geen goed huys hadden gehouden / gegaen was / soo vertrouwde hy 't We'er niet. Stal daer op noch 5000. Talenten Silver (yeder Talent doet ses-honderd Kroonen; waer uyt lightlijck staet te reeckenen / hoe groot deese diefstal was) / en vlood met dit geld na de Stad Atheenen. Olympias, de Moeder van Alexander, en Antipater, sijnen Stadhouder / schreven aen d'Atheniensen, datse Harpalus souden overleveren. Demosthenes, een voornaem Redenaer / weerried dit / en hield Harpalus een tijd langh in de Stad; ter welcker oorsaeck d'Atheniensen in groote ongenade vielen. Als nu Harpalus sagh / dat het ernst begon te werden / vertrouwde hy sigh niet langer t'Atheenen, maer ontweeck van daer / en quam in 't Eyland Creta; doch wierd hier om 't leven gebraght. Vermits oock Demosthenes overtuyghd

Alexandri ongetrouwe Rentmeester Harpalus verquist seer veel gelds; en gaet met een seer grooten Schat door, na Atheenen.

3625.

D'Orateur Demosthenes beschermd hem; doch werd daer over gebannen.

ANNO MUNDI.

wierd / dat hy eenige Goudene Vaten / nevens 3000. Kroonen / van Harpalus had genooten / om hem sijne Tongh te leenen / heeftmen hem / met eenige sijner Medgesellen in deese saeck / uyt de Stad en 't Land wegh gebannen.

Alexander treckt na *Meden.*

Terwijl sigh dit in Grieckenland toedroeg / danckte Alexander veele sijner oudste Soldaten af / en liet haer met grooten rijckdom weer na huys trecken. Betaelde oock al hare schulden / alhoewelse by de 10000. Mannen sterck waren; en beval / datmen haer in Grieckenland alle eere sou betoonen. Deed daer op een algemeene Monsteringh: nam 1000. Persianen tot sijne Lijfwagt aen: trock daer mee in Meden, na de Stad Ecbatana, om sigh selven en sijn Krijghsvolck te verlustigen: en hield seer praghtige Banquetten.

Hephæstion sijnen grootsten vriend, suypt sigh dood; en wat daer op volgde.
3626.
Curt. l. 10. *c.* 4.

Op welcker eene Hephæstion soo geweldigh soop / dat hy sieck wierd / en stierf. Alexander was over sijne dood soo onmatigh bedroefd / dat hy selfs de Geneesmeester / die den Supper te regt sou brengen / deed kruyrigen: even als of hy hem had verwaerloosd / en niet behoorlijck opgepast. 't Lijck wierd na Babylon gevoerd / en met 't selve soo een boven maten heerlijcke Lijckstatie aengesteld / datse by de 12000. Talenten (elck van 600. Kroonen) heeft gekost. Doch sulcks geschiedde eerst een jaer daer na / doe Alexander sigh te Babylon bevond.

Alexanders heerlijcken Intoght te *Babel*; tegens de waerschouwende voorsegghingh der *Chaldaers* en Starrekijckers.

De Chaldeërs en Starrekijckers hadden hem wel seer sterck afgeraden / sigh na Babel te begeven / wijlse uyt 't Gestarnt voorsagen / dat hy in deese Stad om 't leven sou komen: derhalven hy oock eenige mijlen weghs van deselve sijn Leger neersloegh: doch de Griecksche Philosophen, aenhangers der Secte van Anaxagoras, beloegen de Chaldeën; seggende / dat hare Voorseggingen ydelheyd waren; en datmen deselve gantschlijck niet t'aghten / of daer voor te schroomen had. Door deese wierd de Koningh bewogen / sijnen Intoght in Babylon te doen: daer hy van de Burgers / oock van de Gesanten der vreemde Vorsten en Steeden (welke uyt byna al de hoecken des weerelds derwaerts waren gekomen) op 't alderheerlijkste wierd ontfangen. Hy gaf d'Afgesondene met een sonderlinge vriendlijckheyd gehoor / en lietse met een voor haer aengenaem bescheyd van hem gaen.

Onversiedlijcke begeerte *Alexandri*, en sijne seer groote voornee-mens.
3627.

Onder deese veelvoudige verrightingen begon Alexandri Uyrglas ten eynde te lopen. Hy had voorgenomen / noch veel groote dingen uyt te wercken; namentlijck / na de bedwinginghh van geheel Oosten / uyt Syrien na Africa over te varen / om daer de Stad Carthago, tegens welcke hy met een grooten haet was ingenomen / te verwoesten: verbolgens door Barbaryen tegens 't Westen over Land te reysen tot by de Columnen van Hercules (tegenwoordigh de Straet van Gibraltar genoemd): van daer in Spaenje te Scheepen; en dan noch Italien te besoecken: Ten welcken eynde hy oock had bevoolen / een maghtige Scheepsvloot toe te rusten. Doch door sijn' onverwaghtte dood sijn al sijne Raedsbesluyten en Aenslagen verydeld geworden.

ANNO MUNDI.

Voorteeckenen van *Alexanders* dood.
Diod. l. 17. *c.* 116.

Voor deese sijne wegrhuckingh uyt de Wereld vertoonden sig schijnbare Voorboden / en genoegsame Waerteekenen sijns doods. Want eenen der Gevangene brack uyt de Gevanckenis; liep in 't Koninghlijck Slot te Babel; quam in Alexanders Cabinet; deed desselven Kleederen aen: voeghde de Koninghlijcke Kroon op 't hoofd / en settede sigh op den Throon. Wijl nu dit voor een quaed Voorteecken wierd gehouden / heeftmen dien Mensch omgebraght. De Koningh selfs was in sijn hert seer treurigh / en overlastigd van een geduerige swaermoedigheyd. De Voorseggingen der Chaldæen voghten hem onophoudlijck aen; en hy begon deselve hoe langer hoe meerder geloof te geven. In al sijne dingen was hy seer neerslaghtigh en verward. Derhalven hy / als'er noch meer andere ongelucks-teeckenen by quamen / de Grieckfche Philosophen, welcke hem bepraet hadden in Babylon te trecken / vervloeckte. Seer veel' en grote Offerhanden deed hy aen sijne Goden / op datse deese ongeluckige Voorbeduydingen stuyten / en de vervulling afwenden moghten. Om nu sijn' ongerustheyd en quellige gedaghten wat te verdrijven / hield hy geduerige Gasteryen: en sijn' Oversten noodighden hem oock tot hare Banquetten / wijlse sagen / dat hy daer mee gediend was.

Een grooten dronck beroofd hem van 't leven.

Op seeckere tijd / als hy sigh by eenen sijner Verwanten te gast bevond / en seer sterk gedroncken had / liet hy hem noch eyndlijck den Herculis-dronck toebrengen; 't welk een seer groote Hof of Verwelkomings-beecker was; en deed oock deselve soodanigh bescheyd / dat hy dit groote Vat met eene teug leedigh maeckte. Plotslijck gevoelde hy een steeckte ontrent sijn Hert: liet een diepe sugt; en de verwe sijns aengesights veranderde gantschlijck. Sijne Kamerheeren braghten hem van daer; trocken hem de kleederen uyt / en leyden hem te bed; verwaghtende / hoe 't met hem gaen sou. Doch vermits de swackheyd hoe langer hoe grooter wierd / soo riepmen de Geneesmeesters. Deese wisten weynigh hulp toe te brengen. Daer-en-boven sloegh'er een seer smertlijcke Buyckkrimpingh toe; soo datmen niet anders als de dood voor handen sagh. Hy bemerkte dit oock selfs wel. Track derhalven de Ringh van sijnen vinger / en gaf hem aen Perdiccas, eenen sijner Vorsten. Als hem gevraeg'hd wierd / wien hy 't Rijck na-liet? gaf hy tot antwoord: Den besten onder u. Doch ick voorsie genoegh, dat gy-lieden my een seer kostlijcke Lijckstatie sult houden. Met deese woorden gaf hy te kennen / datse na sijne dood malkander in 't hayr vallen / ombrengen / en verdelgen souden: gelijck dan oock geschied is.

Sijn' antwoord op de vraegh, aen wien hy 't Rijk naliet.

3627.
Tijd des doods *Alexandri Magni*; en verschil-

Dus is den Grooten Alexander gestorven / op den 18. April, in 't jaer der Weereld 3627. / voor Christi geboorte 321. / als C. Petulius Libo, en Lucius Papyrius Cursor Burgermeesteren te Romen waren: Agesias t'Atheenen

de

ANNO MUNDI.

de Heerschappy voerde. Hy heeft geenen hooger ouderdom bereyckt / als dien van 32. jaren en 8. maenden: niet langer na sijns Vaders Philippi dood geregeerd / als 12. jaren en 7. maenden; soo dat hy in den bloey sijns levens uyt de Weereld is wegh geruckt.

Verschillende meeningen van d'oorsaeck.

Diod. Sic. l. 17. in f. c. 4. Curt. l. 10. Arrian l. 7. Plutarch. in Alex. Justin. l. 12. c. 14.

Van d'oorsaeck sijns onverwaghten doods vindmen by de Schrijvers verschillende meeningen. Quintus Curtius, Diodorus Siculus, Justinus, en meer andere schryven / dat hy door vergif aen kant wierd geruymd / hem toegebragt van Cassander en Jolas, beyde Soonen van Antipater, Stadhouder in Macedonien, welcke Alexanders Schenckers waren. Doch Plutarchus weerleght dit; en segt / dat hy een Schrift heeft bekomen / waer in van dagh tot dagh stond aengeteeckend / hoe de doodlijcke koorts by hem was toegenomen. Vermeld daer benevens / dat hy op den thienden dagh sijner kranckheyd is gestorven. 't Sy nu soo 't wil / hy moest oock den wegh alles vleeschs gaen.

De rijckste Koningh Alexander, en d'armste der Bedelaren Diogenes sterven op eenen dagh. Laërt. l. 6.

Hier staet aen te mercken / dat de wonderlijcke Philosooph t'Atheenen, Diogenes, die een leven voerdde veel arger als een Bedelaer / waerom hy oock wierd bygenoemd de Hond, of de Hondsche Diogenes, in sijne Ton / waer in hy woondde / gestorven is op even den selven dagh / op welcke de Groote Alexander in de Koninglijcke Sael te Babylon de Geest gaf. Dus hebben deese twee / de rijckste der Koningen en den armsten aller Bedelaeren / t'eener tijd de Weereld verlaten / en den duysteren wegh bewandelen moeten. De laetste woorden Alexandri hebben wy hier boven verhaeld.

Diogenis laetste redenen.

De laetste redenen Diogenis waren de volgende: Als hem wierd gevraeghd / hoemen hem sou begraven / seyde hy: Men mogt hem op den buyck leggen. Doemen d'oorsaeck hier van begeerde te weten / gaf hy deese: Wyl 't tegenwoordigh in alle dingen verkeerd toegaet / soo sal mijn ligchaem sig oock omwenden / en dan reght leggen / gelijck 't behoord. Als nu de by hem sijnde met deese antwoord niet te vreeden waren / ging hy voort: Werp dan mijn ligchaem heenen uyt op 't Veld. Soo sullen u (lieten d'andere hooren) de Honden of de Ravens eeten. Legh / seyde Diogenes, een Stock by my / soo sal ickse daer mee wegjagen. Doe nu elck hier over loegh / seggende: Hy sou sulcks wel laten blijven / wijl hy dan niet gevoelen sou / soo brack hy los: Indien ick 't niet voelen sal / soo laetse my op eeten: wat kan my dit schaden?

Alexander besoeckt Diogenes in sijne Ton

Val. Max. l. 4. c. 3.

Hoe geringh en slegt deesen Diogenes oock sijn moght / echter heeft Alexander hem niet veragt: maer als hy te Corinthen was / selfs sigh tot hem vervoeghd. Diogenes lagh voor in sijne Ton in de Sonneschijn. Alexander stond voor hem / en seyde: Hy sou yets van hem begeeren / 't geen hem nodigh was. Deese Philosooph versogt niet anders / als dat Alexander van voor sijne Ton sou wegh gaen / wijl sijn ligchaem hem schaduw maeckte. Dus versmaedde Diogenes des Koninghs aenbiedingh; waer over Alexander sigh soo hoogh verwonderde / dat hy liet hooren: Indien ick niet *Alexander* ware, soo wou ick niemand anders sijn als *Diogenes*.

Curt. l. 10. c. 5.

Of wel de Griecken in Europa sigh niet weynigh verheughden over de dood van Alexander, wijlse vreesden / dat hy haer t'eenemael om hare vryheyd had mogen brengen / soo hebben echter de Persianen en veel' Asiatische Volckeren hem seer hoog betreurd / niet anders dan offe een Vader aen hem verlooren hadden. Sisigambis, des Koninghs Darii Moeder / wierd'er soo treurigh over / datse van hertenleed stierf; wijlse aen Alexander geenen vyand / maer een Soon had gehad. 't Geheele Krijgsheyr was gelijck als gestorven / wijlse sigh beroofd bevonden / niet alleen van een Koningh en Veldheer / maer

ANNO MUNDI.

Alexandri deughden, en treflijcke hoedanigheden.

oock als van haer eygene geest en leven. En waerlyck / Alexander was een Vorst / met sulcke uyterlycke gaven van God verciert / dat eenen sijns gelijke doemaels op den Aerdbodem niet was te vinden. In hem vertoondde sigh een ongeloofljjcke grootmoedigheyd; een onvergelijcklijck geduld in 't uytstaen van swaren arbeyd en allerley wederwaerdigheyd: een onvertsaeghd Hert in alle gevaren. Was boven maten milddadig tegens elck: goedertieren en seer sagt tegens d'Overwonnene. Die sigh voor hem verootmoedigden / verhief hy seer hoogh. De dood vreesde hy niet. De Wellusten des lighaems gaf hy wel wat toe / en gebruyckte se; doch niet verder als de Natuer vereyschte / en de Menschlijcke Reghten toelieten. Wist niet alleen goede Aen- en Voor-slagen te bedencken / maer oock deselve wijslijck in 't werck te stellen / en uyt te voeren. Syne Vrienden was hy ongemeen gunstig / en deed haer seer veel goeds. De Toornigheyd / der groote Heeren arghsten vyand / heeft hy dikmael gematigd; selfs de billijcke wraeck-begeerte te rugg' gehouden. Alhoewel nu d'aengeboorne voortreflijckheyd der Natuer by hem seer veel / ja wel 't meeste deed; soo is echter oock d'onderwijsingh sijner jeughd niet weynig hier ontrent toe te schrijven. Want sijnen Leermeester is geweest de geleerdste en beroemdste Philosooph Aristoteles, wiens heerlijke Schriften in aller Geleerden handen sijn: die hem oock den weg tot goede Konsten / Zeeden en Deughden aenweeg. Doe nu / na Alexandri dood / den Oorlogh tusschen Antipater en d'Atheniensen aenging / ontweeck Aristoteles van Atheenen; en begaf sig / t'sijner verseeckerdheyd / na Chalcis, in 't Eyland Eubœa, nu Nigropont genoemd; daer hy gestorven is in 't jaer der Schepping 3629.; twee jaren na den gedaghten sijnen Discipul Alexander, als hy nu had bereyckt den ouderdom van drie-en-tsestigh jaren.

Aristoteles de Leermeester van Alexander. Diog. Laert. l. 5. Plutarch. in Aristot.

ANNO MUNDI.

Alexandri gebreecken.

Maer gelijck het gemeenlyck pleegh te gaen / dat by heerlijcke deughden vry groote lasteren werden gevonden / soo heeft dit oock in Alexander niet gefeyld. Indien men echter de waerheyd wil spreecken / soo moetmen sijne gebreecken meer toeschrijven sijne jeugd / en al te groot geluck / als sijne Natuer. Hier uyt ontstond / dat hy sigh liet begroeten als een God. Dat hy sigh sijnen Vader Philippus byna schaemde; en na Barbarische wijs wou aengebeeden zijn. Dat hy de Macedonische Kleeder-dragt afleydde / en aentrock de Habyten der Volckeren / die hy te vooren veragt / en oock overwonnen had. Dat hy sigh aen eenige der sijne door overvlingh van gramschap vergreep. Dat hy sig te seer aen den Wijn over gaf; en sijn' eersugtige begeerten geen bepalingh wist te stellen. Dus leeft geen Mensch sonder gebreck. 't Was in hem niet te bestraffen / dat hy een Gebod liet uytgaen: Niemand / behalven Pyrgoteles, sou sijn Beeld van Marmor / of Elpenbeen / mogen vormen / of snijden; niemand / als Lysippus, 't selve van Koper gieten; niemand / dan Apelles, met verwen schilderen; vermits dit de voornaemste Meesters diens tijds in hare Konst waren; insonderheyd Apelles d'alderbeste Schilder. Alexander, doe hy noch jongh was / quam dickmael op sijn' Oeffenplaets: en als hy al te veel van de Konst wou oordeelen / seyde Apelles tot hem: Hy sou stil swijgen: anders souden de Jongens / welcke de verwen wreven / hem uytlagchen. Deesen Apelles pleegh de van hem geschilderde Beelden buyten op d'opene Straet te setten: sigh daer agter te verbergen / en te hooren / wat de Lieden daer van oordeelden. Eens had hy een schoon Vrouwenbeeld verv aerdighd; 't welck hy op deselve wijs ten toon steldde. Doe gingh'er een Schoenmaecker voorby /

Pyrgoteles, Lysippus, Apelles, beroemde Konstenaers in Alexandri tijd. Plin. l. 7. c. 37. & l. 37. c. 1.

Geval van Apelles met een Schoenmaker.

die

ANNO MUNDI.

die yets aen de Schoe berispte / als niet wel genoegh afgebeeld. Apelles nam dit gewillig aen: verbeeterde de feyl; en stelde 's anderendaegs sijn Schilderwerck weer ten toon. De Schoenmaecker siende / dat op sijn' aenwijsingh de misslag hersteld was / wierd daer op hoogmoedigh; en begon oock aen 't been des Beelds yets te mispryjsen. Doe sprong Apelles van agter sijne Schildery voor den dagh / en seyde: Schoenmaecker, blijf by uwe Leest. Oordeel niet verder als van de Schoenen.

Proefstuck der Schilderkonst van *Apelles.*

Wijl wy hier van Schilders gewagh hebben gemaeckt / willen wy noch yets meer spreecken van de Meesters en Liefhebbers deeser Konst / welcke ten tyde des Grooten Alexanders in een sonderlingh-grooten bloey is geweest. De voorgedagte Apelles had / onder meer andere Stucken / een Moederpaerd soo levendigh afgebeeld / dat een Henghst / diemen hier ontrent bragt / daer tegens begon te brieschen / en 't selve wou bespringen. Twee andere seer beroemde Schilderkonstenaers / Zeuxis en Parrhasius, streeden onder malkander / wien van haer beyde in deese Konst de volmaeckste was. Zeuxis schilderde Druyven / soo t'eenemael schoon en natuerlijck / dat de Vogelen quamen aenvliegen / om'er van t'eeten / wijlse deselve voor waeragtige Druyven hielden. Parrhasius beeldde niet anders af / als een Voorhang / of Gordijn / op een Panneel / even als of sijne Schilderingh daer mee bedeckt ware geweest. Zeuxis wou sijn Konst-stuck spoedigh besigtigen; en begeerde / dat de Meester de Voorhangh sou weg schuyven. Doe bevond hy sigh ge-aept; en gaf 't Parrhasius gewonnen. Want Zeuxis had alleen Vogelen; Parrhasius daer tegens een Mensch / en groot Meester in deese Konst / bedrogen.

Zeuxis bedrieghd door sijne Konst de Vogelen. *Parrhasius* Menschen. *Plin. l.* 35. *c.* 10.

3627.

Na Alexandri dood gingen sijne Vorsten en Oversten met malkander te rade / hoemen voortaen de Regeeringh sou aenstellen. Hier was 't nu: Veel Hoofden veel Sinnen; soo dat het byna tot een Inlandschen Oorlogh uytgeborsten ware. Eyndlijck hebbense sig noch deeser wijs vergeleecken. Aridæus, Soon van Koningh Philippus, en Broeder van Alexander, sou Koningh: Perdiccas (aen wien Alexander sijnen Ringh had overgegeeven) desselven Voogd zijn. D'andere Provintien wierden onder de Vorsten verdeeld doch alsoo / datse deselve onder den Koning / als sijne Stadhouders / souden regeeren. Ptolomæus, de Soon Lagi, bequam Egypten. Python 't Land Meden. Eumenes, Paphlagonien en Cappadocien. Antigonus, Kleyn-Asien. Lysimachus, Thracien. Cassander, Carien. Meleager, Lydien. Leonnatus, Phrygien, en Hellespontus. Seleucus sou Syrien en Babylonien besitten. Antipater Macedonien behouden / gelijck tot noch toe.

Alexandri Monarchie in veele Koninghrijken verdeeld. *Diod. Sic. l.* 18. *Curt. l.* 10. *c.* 10. *Justin. l.* 13. *c.* 4. *Plutarch. in Alex.*

Als nu deese Vorsten sigh toerusteden / om na hare Landvooghdyen te trecken / en d'Atheniensen van Alexandri dood verseeckerd waren / lieten deese sigh gelusten / de Heerschappy over geheel Grieckenland aen haer te brengen. Begonden derhalven een Oorlog tegens Antipater, Stadhouder in Europa: En om tegens hem te konnen bestaen / verbondense sigh met de nabuerige Volckeren in Ætolien en Thessalien. Wijl nu Demosthenes (voor deesen / gelijck hier boven verhaeld is / uyt 't Land gebannen) tot d'opregtingh deeser Verbindnis 't beste deed / soo lietense hem weer in hare Stad komen. Dus trocken die van Atheenen te veld: en vermitsse seer sterck in getal waren / soo schreef Antipater aen den Landvooghd in Cilicien, genoemd Craterus; hem met sijn Krijghsvolck na Grieckenland ontbiedende. Doch eer dese bystand kon aenkomen / wierd hy van d'Atheniensen aengevallen / en uyt 't Veld geslagen; soo dat hy na de Stad Lamia moest vlieden. Leosthenes, der Atheniensen Oversten / vertrouwde sigh niet / de Stad door geweld te snellen konnen veroveren; en hield derhalven deselve alleen beslooten; meenende / haer door hongersnood te snellen bedwingen. Doch de Belegerde deeden een uytval: en sloegen veele der Atheniensen, selfs oock den Oversten Leosthenes dood. In sijne plaets wierd Antiphilus na 't Leger gesonden / om de Belegeringh voort te setten / en uyt te voeren. Ondertusschen trock Leonnatus met sijn Heyr uyt Phrygien, over den Hellespont, om Antipater en de Stad Lamia t'ontsetten. Daer op quam 't tot een Veldslagh. Leonnatus wierd in een Moeras gedreven / en daer in omgebragt. Vermits nu d'Atheniensen de Belegeringh niet wilden opbreecken / quam Craterus met een stercke Magt aen. Antipater voeghde sigh met de sijne tot hem; en doe wierden de Griecken sulcker wijs geslagen / datse om Vreede moesten bidden. D'overige deeser Natie trocken weer na huys / en lieten d'Atheniensen sitten: welcke nu moesten danssen na 't gepijp des Overwinnaers / en doen alles wat Antipater haer opleyde. Als de Redenaer Demosthenes, die met alle magt tot desen Oorlog had geraden / dit gewaer wierd / snelde hy tot de vlugt; doch vermits hy de handen van Antipater niet sagh t'ontkomen / nam hy Vergif in / 't welk hy / in een Schryf-pen verborgen / by sigh droegh: wickelde sigh in sijnen Mantel / en is dus gestorven.

en Oorlog daer over ontstaen. *Plutarch. in Demosth.*

Haer wisselbaer geluck.

Moeten eyndlijck om Vreede bidden aen *Antipater*, Landvooghd in *Macedonien.*

Demosthenes brengd sigh selven door gif om 't leven.

3628. *Juvenal. Sat.* 10.

't Geen Alexander sijne Vorsten had voorseght / te weeten / datse na sijne dood haer selven onder malkander souden verdelgen / is gewisslijck vervuld geworden. Want Ptolomæus, de Soon van Lagus, vreesende dat Perdiccas hem met Kryjgsmagt op 't lijf sou vallen / verbond sigh / om hier tegens goede voorsorge te dragen / met den voorgedagten Antipater, Stadhouder in Macedonien, en met Antigonus, Landvooghd in Asien. Maer Perdiccas liet hem niet vreede; wendde sigh na Cappadocien: nam de Vorst deeses Landschaps gevangen; en deed hem kruycigen. Pleeghde noch boven dien aen andere Oorden seer vreeslijcke en bloedige Tyrannyen: derhalven d'Isauriërs, sijn gantsch onversoenlijck gemoed gewaer werdende / hare Vrouwen en Kinderen selfs om 't leven braghten; daer na sigh verweerden soo lang

Oorlogen onder *Alexandri* Vorsten.

Tyrannyen van *Perdiccas.*

Vreeslijck Voorbeeld van wanhoop in d'*Isauriërs.*

alsse

ANNO MUNDI.

alsse konden; en eyndlijck haer selven/ te gelijck met de Stad verbrandden. Lysimachus moest oock het hem toegevallene Gewest Thracien met geweld veroveren/ en een gevaerlijcke Veldslagh doen; waer in hy selfs byna 't leven had verlooren.

3629. *Philippus Aridæus*, Broeder en Nasaet van *Alexander*.

In 't jaer der Weereld 3629. bragt Philippus Aridæus, Broeder en Nasaet des Grooten Alexanders, 't Koninghlijck Lijck met een seer groote prael en heerlyckheyd in Egypten. Byna twee jaren langh was hy hier mee besigh geweest. Ptolomæus ontfingh hem met seer groote Pragt en Eere. Deed oock 't gedagte Lijck setten in een bysonderlijck hier toe gebouwde Capel/ tot dat de gelegenheyd sou verscheenen sijn/ om 't selve te doen voeren na den Tempel des Afgods Hammons, welcke in Moorenland stond.

Oorlogh tusschen *Perdiccas* en *Antipater*, Stadhouder in *Macedonien*.

Ondertusschen versogt Perdiccas, om sigh van de Koninglijcke Maght dies te beeter te mogen verseeckeren/ dat hem Cleopatra, de Suster van Alexander, ten Gemalin gegeven wierd. Hare Moeder Olympias was hier toe niet ongenegen. Maer vermits hy oock te gelijck de Dochter van Antipater sig ten Vrouw soght te verkrijgen/ doch om deesen/ onder schijn van goede vriendschap/ te mogen aen kant helpen/ en sulcks rugtbaer wierd/ bleef hy tusschen twee Stoelen in d'asch sitten; en bequam noch d'eene noch d'andere ten Bruyd.

Bedrijf en omkomingh van *Perdiccas*.

Doe moest hy sijne saken anders aenleggen: en vermits hy gewisslijck een Oorlogh had te verwaghten/ trock hy Eumenes, een dappermoedigh Overste/ tot sigh. Daer op gingh den alarm aen. Een seer harde Slagh viel in Asia voor tusschen Eumenes en Neoptolemus; in welcke de laetstgenoemde soodanig geslagen wierd/ dat hy nauwlijks met drie-honderd Ruyteren kon ontvlieden na Antipater.

De Bloedstortingh onder *Alexandri* Vorsten begind aen te gaen.
3630.

In 't volgende jaer wierd Eumenes van Antipatri en Crateri Heyr andermael aengegreepen. Eumenes hield sigh soo gantsch dapper/ dat Craterus van 't Paerd geworpen en vertreeden wierd. Neoptolemus bragt hy met eygener hand om 't leven/ en bevoght een treflijcke Zeege. Perdiccas was met sijn Krijghsheyr in Egypten getrocken/ doch kon'er niets verrighten; wijl Ptolomæus van yeder bemind en hoogh gehouden wierd.

Onbedagtheyd van *Perdiccas* kost hem 't leven.

Als hy nu sijn Heyr onbesonnener wijs door de Rivier de Nyl voerdde/ verdronken by de twee-duysend sijner Soldaten: waer over d'andere soodanigh vergrimdden/ datse Perdiccas in sijne Tent dood sloegen. Attalus, sijnen Admirael, vlood in aller haest na Tyrus; nam deese Stad in sijn geweld/ en bequam dus de Schatten van Perdiccas. Doe wierd Python verordonneert ten Voogd over den nieuwen Koningh Philippus Aridæus: en Eumenes verklaerd voor vyand van 't Koninghrijck Macedonien. Doch Python stond haest af van dit Voogdyschap/ vermits Euridice, des Koninghs Gemalin/ hem te veel indrangh deed; en droegh 't selve op aen den ouden Antipater; die deese Waerdigheyd met een groote begeerte aennam.

Ptolomæus, Landvooghd in *Egypten*, brenghd *Syrien* en *Phœnicien* onder sigh.

Als nu Ptolomæus, Landvooghd over Egypten, by de gedaghte veranderingh sagh/ dat Syrien en Phœnicien van Krijghsvolck ontbloot was/ sond hy sijnen Veld-oversten Nicanor derwaerts; die aldaer den Landvoogd Laomedon verdreef/ en de genoemde Landschappen in weynigh tijds/ ja byna sonder bloedstortingh/ onder Ptolomæi geweld bragt.

Bedrijven van *Antigonus*, Landvooghd in *Kleyn-Asien*.
3631.

In den aenvangh van 't jaer der Weereld 3631. greep oock Antigonus, des Koninghs Philippi Bastaert-soon/ die Landvooghd in Kleyn-Asien was/ wijder van sigh. Want als hy Eumenes overwonnen/ en hem ontrent 8000. Mannen afgeslagen had/ wou hy niet meer op Antipater passen/ maer selfs Heer over Asia zijn. Als hy oock den noch overigen Aenhangh van Perdiccas had ter neer gelegt/ en verdelghd/ wierd hy noch trotser. Trad met Eumenes in een Verdrag; gaf hem sijne Landvoogdy weer/ op dat hy hem tegens sijne vyanden bystand deed: nam oock daer op de treflijcke Landen Lydien en Jonien, nevens de Stad Ephesen in. Hoe 't nu verder met hem en Eumenes gegaen is/ sal hier na volgen. Voor ditmael moeten wy yets van de Roomsche Geschiedenissen vermelden.

Roomsche Geschiedenissen.

Oorlogh met de *Samniters*.
3629.
3630.
Livius l. 8.

Ofwel de Samniters in Italien, na hare geleedene Neerlaegh/ een Wapenschorssching van de Romeynen hadden verworven/ soo hebbense echter deselve niet gehouden/ maer nieuwe Oorlogs-toerustingen aengevangen/ en haer met d'Apuliërs tegens die van Romen verbonden: Welcke hier door genooddruckt wierden/ in 't volgende jaer te veld te trecken. 't Quam tusschen beyde de Deelen tot een felle Slagh: waer in de Romeynen selfs hare Tros en Wagenburgt verlooren. Doch vermits se dien geheelen dagh langh in 't Gevegt volhardden/ kreegen eyndlijck de vyanden de Neerlaegh/ en de Roomsche behielden noch een bloedige Zeege. De Samniters moesten aen haer overleveren de geene/ welcke den Stilstand hadden gebroocken; en voorts haer genoegsame voldoeningh geven.

Welcke, nu driemael geslagen, de vierdemael list ter handen nemen:

Maer onaengesien de gedagte Samniters in drie Veldslagen na den anderen ondergeleegen/ en in deselve groot verlies geleeden hadden; soo namense echter voor/ haer noch ten vierdenmael met al hare kraghten tegens de Romeynen te wagen. Doch niet meer opentlijck/ maer door listigheyd. Haren Veld-oversten Cajus Pontius verstack sijn Volck heymlijck in een duyster Woud/ daer 't niet gesien kon werden. Sond eenige der sijne op verscheydene Weegen uyt; en gaf haer alle bevel/ hoedanigh sy sigh te dragen hadden. Alsse nu gevangen/ en gevraegd wierden/ waer sigh 't Heyr der Samniten onthield/ gavense eenparigh tot antwoord: 't Lagh voor de Stad Luceria in Apulien; welcke Plaets seer hard benauwd was/ en buyten twijffel sig haest sou moeten overgeven. De Roomsche Burgermeesteren hadden meedelijden met de Belegerde. Snelden haer/ om deselve op 't spoedigste t'ontsetten; en begaven sigh onvoorsigtiglijck in een enge Pas/ genoemd de Caudinische Vorck, of Gavel. Gesamentlijck in deese *Livius l.* 9. *c.* 2.4.6.

nauwte

ANNO MUNDI.

nauwte gekomen ſijnde / vondenſe den weg voor haer verhouwen / ſoo datſe niet verder konden voorttrecken. Doe quam Pontius met de gantſche Magt der Samniten uyt ſijn' Agterlaegh te voorſchijn / en omringde haer van agteren; ſoo datſe ſigh bevonden als een Muys in de Val.

en de *Romeynen* in 't Net krijgen.

Wilden nu de Romeynen hier niet van hongerſterven / ſoo moeſtenſe / inſonderheyd de Burgermeeſter Poſthumius, een ſeer ſchandlijck Verdragh aengaen; met een Eed beveſtigen / 't ſelve te ſullen onderhouden: daer-en-boven noch ſes-honderd Gijſelaers uyt den Ridderlijcken ſtand ten onderpand overgeven. Vervolgens moeſt 't geheele Roomſche Heyr hare Wapenen afleggen; hare Goederen en Tros aghterlaten; en met ſeer groote ſpot half naeckt door-kruppen onder een houte Jock / gevormd als een Galgh.

Oock haer dwingen tot een alderſchandlijckſt Verdragh.

Doeſe nu met ſchade en hoon weer t'huys waren gekomen / verſoght Poſthumius ſelfs aen den Raed / datmen dit ſoo ſchandlijck Verdragh niet ſou aghtervolgen / maer / om daer van ontſlagen te zijn / hem / en met hem de voornaemſte Bevelhebberen aen de vyanden overleveren. Doch de Samniters wilden haer geenſſins aenneemen / maer 't Verdrag onderhouden hebben. Dus trock Poſthumius met d'andere weer na Romen; en de Romeynen greepen de Samniters op nieuws aen. Papyrius Curſor, ſchoon hem in den aenvangh 't geluck tegen was / ſloegh echter

Van de *Romeynen* niet gehouden; die de *Samniters* met deſelve ſmaed vergelden.

3632. noch de vyanden: veroverde der ſelver Leger / Tros / en Bagagie: bequam de ſes-honderd overgegevene Gijſelaers weer; en dwongh al de Samniters, datſe (even gelijck te vooren de Romeynen) onder een Galgh doorkruppen moeſten. Dus wierd ſmaed met ſmaed betaeld; en de geleedene ſchande eenighſins afgewaſſchen.

Grieckſche Geſchie- Als Antipater op de hier boven gehoorde wijs d'Athenienſen had verdeemoedighd / heeft hy daer in 't Slot / Munichia genoemd / een ſtercke Beſettingh geleght. Geerne was de Burgery daer van ontſlagen geweeſt. Sonden derhalven een Geſantſchap / onder 't welck den voornaemſten was de Redenaer Demades, nevens ſijnen Soon / aen Antipater af. Deeſen Demades had voor heenen een ſeer ſcharpen Brief aen Perdiccas tegens Antipater geſchreven en overgeſonden; doch deſelve wierd opgevangen / en aen Antipater overgelevert. Deſelve toondde hy nu aen Demades; die ſijne Hand niet kon ontkennen. Moeſt derhalven / t'ſamen met ſijnen Soon / 't Hoofd verlieſen: en dus was deeſe Affendingh te vergeefs. Oock is Antipater korts hier na geſtorven / en verordonneerde eenen Polyſperchon in ſijne plaets ten Vooghd over Koningh Aridæus. Dit verdroot Caſſander, Soon van Antipater, ſoodanigh / dat hy ter dier oorſaeck een nieuwen Oorlogh aenvingh.

ANNO MUNDI.

deniſſen. *Diod. l.* 18.

De Redenaer *Demades*, en ſijnen Soon, moeten 't hoofd laten, wegens een Brief.

In Aſia verſamelde Eumenes ſijn' oude Soldaten weer by een / ten goede van Antigonus. Ondertuſſchen wierd hy van Polyſperchon en des Koninghs Alexanders Moeder Olympias tot het Bewind des Rijcks / en 't Vooghdyſchap over Aridæus geroepen; oock ten dien eynde hem een groot deel gelds toegeſonden. Hy quam. Wierd van de Macedoniërs eerlijck ontfangen; en ten Veld-overſten verklaerd / om Polyſperchon te helpen. Oock wierd hem veroorloft / een Vloot ter Zee toe te ruſten.

Verwarden Handel in *Aſia*. 3632.

Caſſander hier tegens / wijl hy aen geenen deeſer beyde yets won toegeven / deed Polyſperchon veel afbreuck. Die / onaengeſien hy Antigoni en Caſſandri Overſten in een Scheeps-gevegt overwonnen / en ſeventhien harer Kielen doen ſincken had / evenwel weynigh voorderde. Want Antigonus heeft deeſe ſchade haeſt weer gewroocken / en al de Schepen van Polyſperchon in ſijn geweld gebragt. Eumenes was doemaels niet by der hand; 3633.

Veranderlijck geluk des Oorloghs.

ANNO MUNDI.

maer te Babylon by Seleucus: van wien hy wel veel begeerde / selfs met vertooning van Koninghlycke Brieven en Zeegelen; doch weynigh kon verkrijgen. Echter braght hy noch by de twintigh-duysend Mannen by een; waer tegens sigh Antigonus de geheele Soomer doortoerustte.

Bloedgierigheyd en wreede daed van *Olympias*, Moeder van *Alexander*, tegens Koningh *Aridæus* en sijne Gemalin. *Diod. Sic. l.19.c.11.*

Twee jaren voorwaerts was Olympias, des Koninghs Alexandri Moeder / met Roxana (die van Alexander een Soontje had ontfangen en gebaerd / ooch Alexander genoemd) t'samen met dit Kind in Macedonien gekomen / en van d'Onderdanen tot noch toe seer bemind geweest. Doese nu meende vast te sitten / lietse den Koningh Aridæus, die wel Philippi Soon / doch uyt een andere Vrouw was / in Gevanckenis werpen / en met Pijlen dood schieten. Dwongh ooch sijne Gemalin Eurydice, datse sigh over haers Mans ligchaem moest verhangen. Doch door deese wreede bloedige daed heeftse de herten der Macedoniërs t'eenemael afkeerigh van haer gemaeckt.

Agathocles, van een Pottebacker, 3633.

In 't Eyland Sicilien is in 't selve jaer ooch een veranderingh voorgevallen. Eenen / genoemd Carcinus, had een Soon / die de naem van Agathocles droegh. Deesen liet hy / wijl by hem niet veel ten besten was / 't Pottebackers Handwerck leeren. Doe sijnen Vader was gestorven / nam een Edelman te Syracusa, die Damas wierd geheeten / sigh deesen Jongen aen; en bevoorderde hem ten Krijghsdienst / wijl hy sterck van ligchaem / en in de Wapenhandelingh geoeffend was. Haest wierd hy Hoofdman; en bekleedde dit Ampt met lof. Damas overleed; en liet al sijne Goederen aen sijne Gemalin; welcke Agathocles ten nieuwen Man nam; waer door hy sigh seer rijck bevond.

eerst een rijck Man, door Houwlijk met een Weduw, geworden,

Doe nu groote Tweedraghten / inlandsche Twisten en Oproeren in deese Stad ontstonden / en d'eene Partyy d'andere uytdreef / wierd ooch Agathocles wegh gejaegd. Doch vermits hy Krijghsvolck by een vergaderde / waer door men voor hem bekommerd begon te werden / soo liet men hem weer in de Stad / en tot de sijne keeren; na datmen hem een Eed had afgenomen / dat hy hier niet yet nadeeligh's sou aenvangen. Soodanig wist hy sigh nu te houden / datmen de Waght en bewaringh der Stad / nevens 't Gewind over de Besettingh / hem toevertrouwde. Doch hy misbruyckte deese sijne Maght. Maeckte sigh een grooten Aenhangh. Begon een Muyterey / en veroorsaeckte een groot Bloedbad; waer door in twee dagen tijds over de 4000. voorname Mannen verslagen wierden.

maeckt sig selven door geweld,

De Huysen der sulcke / die hem tegens waren / deed hy plonderen: en wierd alsoo van de geene / die hy tot sigh getrocken had / ten opperste Regent uytgeroepen. Doe verdreef hy d'overige Raedsheeren / en al de persoonen / die boven andere eenig aensien hadden / ter Stad uyt in Ballingschap. Wierp de Kleederen / welcke hy tot noch toe als Overste had gedragen / van hem af; deed een Mantel om / en vertoondde sigh als een gemeen Burger; seggende: Hy had de Burgery nu genoegh gediend / en de Tyrannen wegh gejaeghd. Wou nu voortaen een gerust en gemeen leven voeren. Sy moghten toesien / datse niet misschien eenen anderen opwierpen / die over haer sou heerschen. 't Grauw en de Krijghslieden / insonderheyd de geene / welcke de Huysen der rijcke hadden geplonderd / riepen eenparig: Hy sou haer doch niet verlaten / maer haren Oversten en Aenvoerer blijven; waer toe sy alleen hem verkooren. Daer op liet hy 't gemeene volck veelerley moedwillen toe. Schold haer quijt 't geense schuldigh waren. Deelde d'Ackeren der rijcke onder haer uyt; en maeckte sigh dus ten Heer der Stad / wijl sigh niemand der andere Burgeren tegens hem opstellen dorfde / uyt vrees voor 't Grauw.

ANNO MUNDI.

en loos beleyd, ten Heer of Koning over *Syracusa* en *Sicilien*.

Eumenes, door verraed sijner Soldaten, aen *Antigonus* overgelevered, en van hem om 't leven gebraght. 3634.

Terwijl de saecken tusschen d'Erfgenamen van Alexander sigh hoe langer hoe gevaerlijcker lieten aensien / nam Antigonus een Reys na Babylon ter hand; verbond sigh met Seleucus, die Regent over Groot-Asien was: greep daer op Eumenes op nieuws aen; en daer geschiedde een Veldslagh. Vermits 't nu een heete dagh in de Somer was / en veel stof oprees / viel Antigonus in des vyands Wagenburgt / nemende al den Tros en Bagagie der Krijghslieden wegh. Verweckte te gelijck hier door in haer sulck een schrick / datse de vlught namen. D'oude Soldaten / welcke onder Alexander hadden gediend / wilden hare Goederen dus niet quijt zijn. Traden derhalven met Antigonus in een Verdragh / dat hy haer deselve sou weer geven; daer tegens leverdense Eumenes aen hem over; dien hy de dood opofferde. Dus was al weer eenen van Alexandri Vorsten van kant.

Antigonus bloedgierigh, en verradersch.

Als Antigonus deese kans soo wel geluckt was / noodighde hy Python, eenen der voorname Oversten van Alexander, dien de Landvooghdy in Meden ten deel was geworden / met een seer vriendlijcken schijn tot sigh; doch deed hem verraderlijck om 't leven brengen. Daer mee was'er al weer een minder. Ja selfs Olympias, de Moeder Alexandri, hoe loos sy ooch was / kon dit Bloedbad niet ontworstelen. Want Cassander, de Soon van Antipater, beleegerde haer / de geheele Winter langh / in de Stad Pydna; in welcke eyndlijck sulck een hongersnood ontstond / dat niet alleen Honden en Paerden / maer ooch de ligchamen der Menschen wierden gegeeten. De Soldaten deeser Plaets traden in Verdragh met den Belegeraer. Doe was Olympias gedwongen / haer over te geven; en Cassander liet haer door sijne Kneghten van 't leven berooven. Dus was Alexandri Moeder ooch uyt den wegh geruymd; doch sulck een loon hadse al voor langh verdiend.

Alexandri Moeder *Olympias* van *Cassander* omgebraght.

Roxana, Weduw van *Alexander*, en haer Soontje gevangen geset.

Hier mee was Cassander noch niet vergenoeghd; maer deed ooch Roxana, Weduw van Alexander, vangen; ooch haer / nevens haer Soontje den jongen Alexander, na Amphipolis voeren / en in Heghtenis setten. Op dat hy dies te beeter aenspraeck op 't Koningh-

ANNO MUNDI.

ninghrijck moght hebben / nam hy Thessalonice, Suster van Alexander de Groote, ten Gemalin. Maeckte sigh meester van 't geheele Land Peloponnesus en Bœotia. Herbouwde weer de Stad Theben, van Alexander voor twintigh jaren geslegt; waer toe de nabuerige Griecken groot behulp deeden. Doe Polysperchon, die des jongen Konings Aridæi Vooghd was geweest / deese handelingen van Cassander en Antigonus vernam / hield hy 't Spel verlooren; trock gantschlijck weg uyt Macedonien, en begaf sig in 't Landschap Ætolien, om te sien / waer op ten laetsten de saeck sou uytlopen. Dus was weer eenen der groote Heeren uyt den Sadel geholpen.

Thebe herbouwd.

Polysperchon aen kant geholpen.

Kortlijck / de gantsche Maght / en byna al Alexandri Heerschappyen / quamen eyndlijck aen vier persoonen / welcke seer maghtigh waren. Seleucus Nicanor maeckte sigh ten Koningh van Syrien, Babylon, Assyrien, en andere Morgen-landen. Antigonus van Kleyn-Asia en d'Eylanden. Ptolomæus, de Soon van Lagus, behield Egypten en Africa voor sijn eygen. Cassander settede sig selven in Macedonien de Kroon op 't hoofd / en was meester in Grieckenland. Dus is vervuld geworden 't Gesight des Propheeten Daniels; die Alexander had gesien in de gestalte eens Pantherdiers, sijnde seer grimmigh / en van een ongelooflijcke geswindheyd, doch dat door Wijn gevangen werd. Dit alles is in Alexander waeraghtigh geworden. De vier Vleugelen / en de vier Hoofden / welcke dit Pantherdier bequam / sijn de vier bovengenoemde Vorsten / Seleucus, Antigonus, Ptolomæus, en Cassander. Dit heeft de Heere onse God aen Daniel vertoond / geheele derdehalf honderd jaren / eer dit alles sigh toedroegh.

Al *Alexandri* Heerschappyen komen op vier: *Seleucus*, *Antigonus*, *Ptolomæus* en *Cassander*.

Dan. VII.

Verklaring van *Daniels* Gesight.

Eenige verhalen / dat ontrent deese tijd de Saxen en Friesen uyt Cilicien, een Landschap in Kleyn-Asien, over de Duytsche Zee gescheept zijn; daer op Nederland, Friesland, en Pruyssen, langhs de Zee / ingenomen / en oock beseeten hebben. Doch wy wenschten wel / datmen hier van gewisser en ontwyffelbarer getuygenissen had. Immers sal Cornelius Tacitus, die ontrent honderd jaren na Christi geboorte heeft geschreven / aen Furmerius dit niet toestaen. Even soo is 't gesteld met 't geen Trithemius, Abt van Spanheim, verhaeld van de Francken en Sicambren, nevens der selver Oorlogen met d'oude Galliërs; 't welck wy aen sijne plaets en in sijne waerde laten berusten; vermits d'Antenors, Helenen, Priamen en Cambren onder de Duytschen niet elck in 't hoofd sijn te brengen.

Saxen en *Friesen* uyt *Cilicien* in *Nederland* en *Friesland* gekomen.

Furmer. in Ant. Fris.

Trithemius in Comp.

Hector Boëthius steld den aenvangh des Schotschen Koninghrijcks op 't jaer der Wereld 3618. / voor Christi geboorte 330. / ontrent de tijd dat Darius Codomannus ten tweedenmael van Alexander wierd geslagen. Den eersten Koningh of Vorst der Schotten, genoemd Fregusius, geeft hy een regeeringh van 5. jaren. Sijnen Broeder Freithar, als Vooghd / van 15.: en Mano, de Soon des gemeldden Fregusii, van 29. jaren.

Aenvangh des *Schotschen* Rijcks. 3618.

Hect. Boëthius.

ANNO MUNDI.

De vriendschap tusschen Seleucus en Antigonus is van geen lange geduersaemheyd geweest. D'oorsaeck daer van was deese. De Chaldeeuwsche Waerseggers hadden Antigonus voorkondighd / dat Seleucus hem noch eens om 't leven brengen / en geheel Asia veroveren sou. Om dit te voorkomen / maeckte Antigonus sigh van Susa op / en trock na Babylon; in meeningh van Seleucus, nevens meer andere / aen de dood over te leveren. Doch deesen bemerckte sulcks; en ontvlood derhalven na Egypten, by Ptolomæus. Hier verbonden sigh de drie Vorsten / Ptolomæus, Seleucus, en Cassander, met malkander tegens den onrustigen Antigonus, begeerende van hem de Landschappen / welcke hy tegens reght besat. Alsse nu op haren eysch een weygerende antwoord kregen / kondigdense hem den Oorlogh aen. Antigonus daer tegens soght vriendschap met de Griecken te maecken / en bystand van haer te bekoomen. Even 't selve deed oock Ptolomæus; soo dat de gedaghte Griecken niet wisten wat haer te doen stond. In deesen Oorlogh is 't seer wonderlijck toegegaen. Nu had 't eene / dan weer 't andere deel d'overhand. Daer-en-boven sijn de drie Bondgenooten (gelijck gemeenlijck pleegh te gebeuren) niet langh by malkander bestandigh gebleven. Waerom dan Cassander, sigh verlaten bevindende / en siende dat Antigonus hem te sterck wierd / met hem Vreede maeckte / doch grootlijcks tot sijn nadeel; en onaengesien Antigonus hem seer vyandigh was.

Vyandschap tusschen *Seleucus* en *Antigonus*; waer over.

3635.

Diod. Sic. l. 19.

3636.

Verwarden Oorlogh onder de vier Koningen.

3637.

Als de Sicilianen sagen / dat Agathocles hoe langer hoe meerder in maght toenam / soo maeckten eenige Steeden een Verbond tegens hem; en versoghten van de Spartanen, datse haer eenen Oversten wilden geven. Deese sonden Acrotatus in Sicilien; die hier niet anders deed / dan leedigh gaen / en breten; derhalven de Sicilianen hem weer afschaften / en sigh met Agathocles verdroegen: die hier door seer opgeholpen wierd.

Siciliaensche saecken.

3636.

In Italien hadden de Samniters voor twee jaren langh een Wapenschorssingh bekomen. Na 't eyndigen van deese tijd gingh den Oorlogh weer aen. De Romeynen belegerden de Stad Satricula. De Samniters wilden deselve ontsetten / doch wierden van den Dictator, of Hoogh-Gesagh-hebber Lucius Æmilius wegh gedreven. Vermits nu de Belegeringh tot in 't volgende jaer duerde / quamense weer / om andermael 't ontset sigh t'onderwinden; doch wierden andermael geslagen; waer op de Stad sig moest overgeven. Van daer trock de Dictator Fabius na Sora, om deese Plaets te belegeren. Doch wierd onderweegen / als de naght begon aen te komen / van de vyandlijcke Ruyterry aengevallen; en daer op volghde een twijffelaghtigh Gevecht. Weynige dagen hier na bequam Fabius varsch volck; greep den vyand op nieuws aen; sloegh hem uyt 't veld; en veroverde 't Leger der Samniters. In 't volgende jaer wierd Sora door verradery ingenomen. Van de voornaemste Oproerige sondmen

Roomsche Historien.

3636.

Oorlogen tusschen de *Samniters* en *Romeynen*.

Livius l. 8. 9.

Florus l. 1. *c.* 16.

Aurel. Vict. de vir. Ill.

3637.

3638.

ANNO MUNDI.

225. na Romen; daerse niet Roeden gegeesseld / en onthoofd wierden.

Geene vyanden hebben de Romeynen soo veel te doen gegeven, als de Samniters.

Hier tegens hebben de Samniten de Stad Luceria veroverd / welcke een Romeynsche Besettingh was; want de Burgers deeser Plaets hadden de Roomsche Soldaten verraden. Doch dit is niet ongewroocken gebleven. De Romeynen, hier over vertoornd / veroverden deese Stad weer in den eersten Storm. Sloegen van de Burgeren en Samniten dood alles wat'er in was / en sonden van uyt Romen een nieuwe Besettingh derwaerts / om de Stad / en de Goederen der omgebraghte / te besitten. Noch al konden de Samniten niet rusten; maer namen voor / de Stad Capua te belegeren. Derhalven trocken beyde de Burgermeesteren met een groote Maght derwaerts; en daer geschiedde een hevige Slagh; waer in by de 30000. Samniters soo gedood als gevangen wierden. Noyt hebben de Romeynen een vyand gehad / die haer meer te doen heeft gegeven / als even dit Volck. Waerom sy dan oock in 't jaer der Weereld 3640. van Valerius weer op
3640. nieuws wierden aengevallen en geslagen. Ter welcker oorsaeck hy te Romen heeft getriumpheert.

Oorloghshandel tusschen de Vorsten Cassander, Antigonus, Seleucus, en Ptolomæus.
3638.
Diod. Sic. l. 19.

Ofwel Cassander, gelijck hier boven verhaeld is / met Antigonus in een Verdrag was getreeden / soo heeft hy echter haest berouw daer van gehad. Derhalven hy sijn' oude Bondgenooten / Seleucus en Ptolomæus, opmaende / en hare hulp versoght. Doe gingh den Oorlogh weer aen. Evenwel bleef Antigonus meester in Grieckenland. Een goed gedeelte sijns Heyrs stelde hy onder sijnen Soon Demetrius, een Jongeling van twee-en-twintigh jaren / en sond hem na Syrien tegens Ptolomæus. Doe 't tot een Slagh quam / wierd de jonge Demetrius van de twee oude Veldheeren / Seleucus en Ptolomæus, in de vlught geslagen; sulcker wijs / dat hy 't Leger en den gantschen Tros verloor. Na deese Zeege trock Seicucus op / om sijn Rijck Babylon weer in te nemen. Ptolomæus ruckte met sijn Volck in Syrien voort: nam geheel Judæa en de Stad Jerusalem in; doch niet opreghtlijck. Want hy geliet sigh / God een Offerhande te willen doen; en wierd dus in de Stad gelaten. Een Heydensch Schrijver verhaeld / dat dit geschiedde op eenen Sabbath: en dat de Joden liever een vreemd Jock op sigh wilden nemen / als haer op haren Rustdagh verweeren. Even deesen Heyden belaght de Jooden; noemd het een Overgeloof; en 't was oock niet veel anders. Evenwel heeft deesen Ptolomæus naderhand de Joden veele gunsten betoond; haer veroorloft / in Egypten te mogen woonen: gelijcke Reghten en Vryheden met d'Egyptenaren te genieten.

Ptolomæus veroverd Judæa en Jerusalem.
Joseph. l. 12. c. 1.

Seleucus neemd Babylonien weer in; oock Meden, en Susiana.
3639.

Seleucus had een sonderlingh geluck. Want op sijn' eerste aenkoomst wierd hy van de Babyloniërs ingelaten. Daer na overviel hy Antigoni Landvooghd / genoemd Nicanor, by nagt in sijn Leger: kreegh hem gevangen; en bragt de Koninghrijcken Meden en Susiana oock onder sijn geweld.

ANNO MUNDI.

De jonge Demetrius, Soon van Antigonus, neemd Ptolomæus veele Steeden:

Doch in Syrien nam 't Spel een gantsch andere streeck. Alhoewel de jonge Demetrius een swaere Neerlaegh had geleeden / soo gaf hy 't echter daer om niet verlooren: maer viel by naght in 't Leger van Ptolomæus; en slaegh soo veele sijner Soldaten dood / dat hy de schade / door hem geleeden / genoegh inhaelde. Als Antigonus de dappere daed sijns Soons ter ooren quam / voerdde hy / t'sijner hulp / een groot Heyr in Syrien. Om haer beyde tegenstand te doen / bevond Ptolomæus sigh te swack: derhalven verbrack hy de Mueren van Samaria, Gaza en Joppe; en keerdde doe weer na Egypten. Daer op nam Antigonus gantsch Syrien in. Greep vervolgens d'Arabiërs aen; doch wierd van haer te rugg' geslagen.

en Seleucus Babylonien weer af.

Sond derhalven sijnen Soon Demetrius met de Krijghsmaght na Babylon, om Seleucus te verdrijven; die na Meden ontweeck. De Burgers te Babylon openden voor Demetrius de Poorten: die Besettingh in deese Stad leyde / en sig weer na Syrien begaf. Deesen Demetrius, Soon van Antigonus, heeft Ptolomæus veel schade toegevoeghd; vaste Steeden en Kasteelen ontnomen: waer over hy bequam den bynaem van Poliorcetes, dat is / Steedenwinner.

Siciliaensche saecken.
Diod. l. 20.

Als de Carthaginensen in Africa vernomen hadden / hoe seer Agathocles sigh in Sicilien versterckte / kondense sulcks niet langer met goede oogen aensien; maer sonden na 't gemeldde Eyland eenen Oversten / genoemd Amilcar, diense 130. Galeyen hadden toegevoeghd; van welcke onderwegen 60. door Onweer te grond gingen. Ter dier oorsaek ontstond te Carthago seer groote droefheyd. Ondertusschen herstelde Amilcar deese schade in Sicilien ten besten hem mogelijck was.

De Carthaginensen oorlogen ongeluckigh tegens Agathocles, Koningh van Sicilien.

Als hy nu sijn Leger neergeslagen had / wierd hy van Agathocles onvoorsiens aengegrepen; dien oock 't geluck sig in 't begin niet onguntstigh toonde. Doch als onder dit Gevecht de Carthaginensen varssche hulp toequam / wierden by de 9000. der Sicilianen verslagen: 't Leger van Agathocles veroverd / en byna 't geheele Eyland viel die van Carthago toe. Doe onderwond Agathocles sigh een wonderlijck en seer gewaeghd stuck; te weeten / den Oorlogh uyt Sicilien in Africa te verplaetsen. Doch eer hy uyt Syracusa wegh trock / deed hy de voornaemste der Stad / voor welcke hy eenighsins had te vreesen / om 't leven brengen; roofde hare Goederen / en nam de Kinderen der geene / van welcke hy yet quaeds argwaende / met hem over Zee. Doe hy in Africa was aengekomen / verbrandde hy al sijne Scheepen / om de sijne te benemen de hoop en 't verlangen / van weer na huys te keeren.

Die selfs in haer Land valt, en meer als 200 Steeden veroverd.

Stracks begon hy 't op moorden en branden te stellen; soo dat de Carthaginensen twee Hoofdlieden tegens hem uytsenden moesten. Doch Agathocles braght den eenen om 't leven; dreef den anderen op de vlught. Vervolghde daer op sijne Zeege / en veroverde meer dan tweehonderd soo groote als kleyne Steeden / nevens maghtige Rijckdommen. Maeckte

oock

ANNO MUNDI.

oock de nabuerige Mooren hem tot vrienden. In sijn afweesen greep Amilcar de Stad Syracusa aen / en bestormde deselve. Eene sijner Papen voorseyde hem / dat hy 's anderen daeghs in de Stad sijn Avondmael sou doen. Amilcar was hier over seer wel te vreden; doch hy verstond het niet reght. Want de Belegerde deeden een stercken uytval; sloegen de Carthaginensen op de vlught; kregen Amilcar levendigh gevangen / en braghten hem binnen Syracusa; daer hy / tegens sijnen wil / sijn' avondspijs moest nuttigen. Hier na hieuwense hem den kop af / en sonden deselve na Africa aen Agathocles. Voorts verliep 't Africaensch Krijghsvolck in Sicilien byna t'eenemael.

[...]milcar, [...]oor Sa[...]ns dub[...]elsinnig[...]eyd be[...]rogen,

[...]erd in [...]racusa [...] hoofd [...]gesla[...]en.

De Carthaginensen onderwonden sig wel / Agathocles op allerley wijsen afbreuck te doen; booden oock sijn Krijghsvolck dubbele Besoldingh aen / en soghten haer tot Muytery te bewegen; 't welck dan geschiedde. Doch Agathocles voorquam al dit onheyl door een wonderlijcke geschicktheyd. Daer op greepen sy hem met geweld aen / doch wierden van hem uyt 't veld geslagen. Der Cyreners Oversten Ophella quam hem met 20000. Mannen te hulp. Maer vermits hy Agathocles te veel indrangh wou doen / soo deed deesen hem dooden / en bequam al sijne Schatten: welcke hy na Syracusa sond; doch deselve gingen met de Scheepen op de Zee te grond. In 't volgende jaer belegerde hy de Stad Utica in Africa; en kreegh 300. Burgeren levendigh gevangen. Deese liet hy aen den Bock (of Ram) en ander Stormtuygh binden; soo dat / sonder haer verderf / sijne Soldaten uyt de Stad niet getroffen konden werden. Echter verschoonden de Belegerde haer niet / maer schooten dapperlijck, soo dat niet alleenlijck deese / maer oock veele der Sicilianen om 't leven geraeckten. Evenwel wierd Agathocles meester van de Stad.

3641. [...]l de listen [...]er Car[...]aginen[...]n tegens [...]gatho[...]es te ver[...]eefs. 3642.

[...]y wind [...]tica in [...]frica.

In 't jaer der Weereld 3644. begon 't geluk deesen Agathocles den rugg' te keeren: want sijnen Soon Archagathus verloor in twee Veldslagen tegens die van Carthago over de 13000. Mannen; en moest de vlught nemen. Wierd oock in de Stad Utica belegerd. Agathocles selfs deed een Gevecht met de vyanden; doch wierd soodanigh geslagen / dat hy 't Spel in Africa gantschlijck verlooren gaf. Daght derhalven heymlijck te vlieden / en na Sicilien te varen. Doch als 't Krijghsvolck dit gewaer wierd / leyddense hem in de Boeyen / en bewaerden hem seer nauw. Echter ontquam hy noch / en ontvlood met eenige weynige in een eenigh Schip na Sicilien. Als de Soldaten sigh dus verlaten sagen / braghtense de twee Soonen van Agathocles om 't leven; maeckten met die van Carthago Vreede / en dienden haer. Dus heeft deesen Oorlogh / waer mee den onrustigen Agathocles de Carthaginensen vier jaren langh had geplaeghd; een onnoemlijcke schade door Moorden en Branden in Africa gedaen / ten laetsten een eynd genomen.

ANNO MUNDI.

Eyndlijck keord 't geluck hem den rugg'. 3644.

Sijne schendlijcke vlught, en eynd deeses Oorloghs in *Africa*.

Hier boven hebben wy verhaeld / hoe 't des Grooten Alexanders Broeder Philippus Aridæus, en sijne Moeder Olympias gegaen is. Nu willen wy oock berigh geven / wat voor een eynd sijn' arme Kinderen genomen hebben. Cassander had Alexandri Weduw Roxana, nevens haer Soontje by Alexander, een tijd langh t' Amphipolis gevangen gehouden. Doe nu dit Kneghtje opwies / vreesde hy / dat de Macedoniërs hem in 't Vaderlijck Rijck souden willen stellen. Liet derhalven Moeder en Soon (na sijnen Vader Alexander geheeten /) jammerlijck verworgen. Noch eenen Soon van Alexander was'er voorhanden / wiens Moeder Barsine was genoemd / een Jongelingh van seventhien jaren. Deesen nam Polysperchon tot sigh / om hem ten Koningh te maecken. Had oock

Macedonische Geschiedenissen. *Justin. l.* 15. & 16. *Diod. Sic. l.* 20. 3639.

ANNO MUNDI.

3641. Des Grooten Alexanders Kinderen om 't leven gebraght. 3641.

ten dien eynde een goede Krijghsmagt by een getrocken. Cassander stelde sigh tegens hem; doch dersde de Macedoniërs, welcke tot Alexanders Nakomelingen seer genegen waren / niet vertrouwen. Handelde derhalven met den gemelden Polysperchon, dat hy Hercules (dit was de naem des jongen Vorsts) sou om 't leven brengen: waer toe deesen sigh oock liet bewegen. Dus wierd den goeden Jongelingh de dood gegeven van den geenen / door wien hy hoopte Koningh te werden.

Cyprische Koningen. 3641. Nicocles brenght sigh selven om 't leven: Sijne Gemalin desgelijks.

In Cyprus regeerde Nicocles als Koningh. De maghtige Koningh van Egypten, Ptolomæus, had een stercken Arghwaen op hem geworpen / dat hy 't met sijnen vyand Antigonus hield / en aen den selven dit Eyland wou overgeven. Sond derhalven een Hoofdman derwaerts / om hem uyt den wegh te ruymen. Als Nicocles dit vernam / braght hy sigh selfs om 't leven. Sijne Gemalin was hier over soodanigh ontsteld / datse haer eygene Dochter uyt de weereld hielp. Daer na bewooghse haers Mans Nicoclis Broeder / de Koninghlycke Sael in brand te steecken. En dus stiervense gesamentlijck met Vrouw en Kinderen door de Vlammen: daer doch Ptolomæus haer veelligt niet in 't minste beleedighd sou hebben.

Roomsche Geschiedenissen. Livius l. 9. 3641, 3642. Oorlogh tegens de Hetruriërs, of Toscaners.

In Italien had de Samnitische Oorlogh noch geen eynd genomen / als een andere begon met de Volckeren / genoemd Hetruriërs, ter deeser tijd Toscaners: welcke de Stad Sutrium belegerden; doch door de Romeynen van daer wegh gedreven wierden. In 't volgende jaer quamense noch stercker weer aen: doch wierden van Fabius noch ongenadiger ontfangen; soo datse haer gantsche Leger moesten aghterlaten. Fabius echter vervolgde haer / en sloegh van de hare in haer eygen Land by de 60000. dood. Ten derdenmael leverden de Toscaners met hare Hulpgenooten de Spoletaners de gemelde Fabius noch een Slagh / die een geheelen dag lang aenhield / en waer in het seer hard toegingh. Echter hebben de Romeynen, na een langhduerigh Gevecht / 't Veld behouden / en hier door de Toscaners gedwongen / om Vreede te moeten bidden.

En tegens de Samniters, welcke al weer geslagen werden.

Vermits nu de Samniters wisten / dat de Romeynen met de Toscaners genoegh te doen hadden / soo greepense den eenen Burgermeester Martius aen. Daer viel een bloedig Gevecht voor; en weynigh feylden 't / of de Romeynen hadden de vlught moeten nemen. Doch Lucius Papyrius quam Martius te hulp; en sloegh 't Heyr der Samniters: welcker Schilden doemaels waren vercierd met goudene en silvere Platen. Van deese braght Papyrius veele honderden met hem te Romen, en hingh deselve / d'een na d'ander / op de Marckt ten toon. Beyde / Papyrius en Fabius, hebben hier over met eeren te Romen getriumpheert.

Oorlogh tusschen Antigonus, Koningh in Asia, en Ptolomæus, in Egypten. 3644. Diod. l. 20.

In 't jaer der Weereld 3644. was den Oorlogh tusschen beyde de Koningen / Antigonus in Asia, en Ptolomæus in Egypten, seer swaer. Ptolomæus verloor in een Scheeps-strijd by Cyprus veele Scheepen; en oock dit geheele Eyland. Antigonus vervolghde sijne Zeege. Voer met een Vloot van 150. Schepen na Egypten. Doch wijl hy / tegens den raed der Stierlieden / deese Toght te vroegh in 't jaer aenvingh / soo gingen 't meeste deel deeser Kielen door Onweer te grond: d'overige wierden gintsch en herwaerts verstroyd. Niet veel beeter geluck had Antigonus te Land; vermits sijn volck begon te Muyteneeren. Hier door wierd hy gedwongen / de Grensen van Egypten te verlaten / en weer na Syrien te keeren.

Demetrius Oorloghd seer geluckigh tegens Cassander. 3646. (Demetrias gebouwd). 3647. 3648.

Anderweegen sloegh Demetrius de Besettingh van Cassander uyt de Grieksche Steeden: welcke hem ter dier oorsaeck in openbare Schouwspeelen seer groote Eere betoonden. Hy bouwde oock een Stad (of vernieuwde veel meer een oude) in Peloponnesus, en noemde deselve Demetrias. Nam vervolgens Corinthen in / en maeckte sigh meester van geheel Achaja, wijl niet eene Stad sigh vertrouwde / hem te sullen konnen weerstaen. Oock was hy in sijne bedrijven niet Tyrannisch. Deese voorspoed van Demetrius verschrickte Cassander soodanigh / dat hy Gesanten aen Antigonus sond / om van hem Vreede te versoecken. Doch als hy hier afgeweesen wierd / nam hy / op den raed van Lysimachus, Koningh in Thracien, sijne toevlught tot Ptolomæus en Seleucus, haer te hulp roepende tegens Antigonus.

die by Ptolomæus, Seleucus en Lysimachus hulp soeckt, en vind.

Deese vier nu verbonden sigh tegens hem / en sijnen Soon Demetrius. Lysimachus was den eersten / die Antigonus in Asia aengreep / en de Stad Sardes innam. Na hem quam Cassander, die de Stad Ephesen vermeesterde. De derde was Seleucus, met een groot Heyr van 't Oosten. Doe bevond Antigonus sigh gedwongen / sijnen Soon Demetrius met desselven Krijghsvolck uyt Grieckenland na Asien te roepen.

Antigoni Heyr geslagen; en hy selfs gesneuveld. 3649. Justinus l. 13. 14. 15. 16. 17.

In 't volgende jaer quam Ptolomæus oock by Lysimachus, Cassander en Seleucus; en dus greepense gesamentlijck met haer vieren 't Heyr van Antigonus aen. Demetrius droeg sigh seer dapper. Sloegh de reghter Vleugel van der vyanden Slaghordeningh; doch vervolghde haer al te verr' / soo dat hy / in 't te rugg' keeren / niet weer by sijnen Vader kon geraecken: want Seleucus was hem met d'Elephanten in den wegh gaen leggen. Antigonus, onaengesien hy over de taghtigh jaren oud was / verweerdde sigh manhaftigh; tot dat hy door veele wonden verslagen bleef. Voorts wierd 't gantsche Heyr van Antigonus verstroyd: echter braght'er Demetrius noch 5000. te Voet / en ontrent 4000. te Paerd van. Met deselve vlood hy uyt Asia na Cyprus. Na deese bekomene Zeege verdeelden de vier boven genoemde Koningen Antigoni Landen onder haer.

3650. Bouwingh van Antiochien, Seleucia, Laodicea, Apamia, Edessa

Als Seleucus nu t'huys Vreede had / nam hy Demetrii Dochter ten Houwlijck; en bouwde veele schoone Plaetsen / te weeten: Antiochien, dus genoemd na sijnen Soon Antiochus; daer na Seleucia, Laodicea, Apamia, Edessa, Berrhoëa, en Pella; al t'samen groote /

ANNO MUNDI.

sa, Berrhoëa, en *Pella*.

groote/ treflijcke/ beroemde Steeden geworden. Selucia heeft hy seer dight by Babylon opgereght; waer door dan de Koophandel van Babel na Seleucia wierd verplaetst; en dus die seer oude Stad door de nieuwe tot verval gebraght.

Joodsche Geschiedenissen. *Syrach* L. 3650.

In dit jaer is Simon, gebynaemd de Regtvaerdige, Soon van Onias d'eerste/ en Soons-soon van Jaddus, die met den Grooten Alexander had gesproocken/ Hoogen-Priester geworden; en heeft dit Ampt negen jaren langh bediend. De Soon van Syrach gedenckt sijner seer eerlijck; en verhaeld van hem/ dat hy de Fundamenten en Mueren des Tempels op 't beste bevestighde: den selven met treflijcke Omgangen vercierde: de Stads-mueren vast maeckte: de vervallene Bronnen en Waterbacken herbouwde/ en 't Volck in een beeter orde braght. Voorts heeft Seleucus, Koningh in Syrien en Babylon, de Joden veroorloft/ datse nevens de Grieken moghten woonen in de van hem nieuwlijcks gebouwde Steeden/ welcke wy hier boven genoemd hebben. Oock met deselve even deselve Reghten en Vryheden souden genieten.

Sicilianensche Geschiedenissen; en vervolgh der Tyrannyen van *Agathocles*. *Diod.Sic.* l. 20. 3644.

Nu staet ons weer van Agathocles te spreeken. Als sijne saecken in Africa verdorven waren/ en hy weer in Sicilien gekomen was/ eyschte hy een geweldigh-groot deel gelds van d'Inwoonders der Steeden; en welke hem sulcks weygerden/ deed hy jammerlijck pijnigen en dooden: insonderheyd als hy meendde dat de Lieden rijck waren. Kortlijck/ hy was een onversaedlijcken Bloedhond. Doe hy niet verder kon geraecken/ maeckte hy vrede met de Carthaginensen; gaf haer wederom de Steeden/ welcke hy haer te vooren had ontnomen; en genoot daer voor dertigh Talenten. Nam oock eenige sijner tegenpartyen in genade aen; doch hield haer geen woord: maer deed haer in tegendeel al t'samen ter neer schieten. Eyndlijck evenwel moest het eens ophouden. Doe hy 72. jaren geleeft/ en 28. te Syracusa geregeerd had/ heeft eenen sijner Kamer-dienaren/ genoemd Menon, hem een arghlistigen treck gespeeld. Hy gaf hem een vergiftighde Tandstoocker.

Sijn verschrickelijck eynd 3660.

Als nu Agathocles met deselve sijne Tanden suyverde/ wierd sijn Tandvleesch en geheele mond door 't gif soodanigh aengestooken/ dat alles met stucken van malkander viel. Dit veroorsaeckte hem sulcke boven maten onlijdlijcke smerten/ dat hy sigh selven levendigh liet verbranden. Dus nam hy een eynd gelijck hy verdiend had: doch dit is eerst voorgevallen in 't jaer der Weereld 3660.

Romeynsche Geschiedenissen. *Livius l.* 10.

In de Roomsche Geschiedenissen vinden wy ontrent deese tijd niet veel aenmerklijks; behalven dat de Romeynen met d'Italiaensche Volckeren hare Nabueren/ als/ de Toscaners, Spoletaners, en Samniters, hebben georloghd; oock haer byna over al geslagen; en gedwongen/ haer om Stilstand of Vreede te bidden. Eenige hebbense gantsch naeckt onder de Jock-galgh doen heenen kruypen; andere voor Lijf-eygene Slaven verkoght: sommige oock gintsch en herwaerts in de Gevanckenissen verdeeld. Insonderheyd wierden'er eens op eenmael 7000./ en derhalven goed koop genoeg verkoght. Evenwel konden de Samniters by soo veele tegenspoeden en ongevallen noch geen rust neemen. Den Burgermeester Cornelius sneedense alle Proviande en Toevoer af. Veroverden oock de twee Steeden Sora en Calatia, in welcke Roomsche Besettingen lagen. Ter dier oorsaeck quam d'andere Burgermeester Q. Marcius sijnen Amptgenoot Cornelius te hulp. Trock agter de vyanden om/ soo datse sigh al t'samen in 't midden besloten bevonden/ en by de 20000. der hare verslagen bleven. Daer-en-boven wierd haer Leger ingenomen/ en verbrand. Niet veel beeter is 't de Samniters in 't volgende jaer geluckt; wanneerse 26. Vanen verlooren/ en haren Oversten sneuvelde. Hier op sijnse wat tammer geworden: versoghten Vreede; en verwierbense oock ten laetsten/ door veele smeeckingen; doch op seer sware voorwaerden.

3645. Oorlogen; insonderheyd tegens de *Samniters*; die, schoon dickmael geslagen, echter geen rust konden houden. Moeten eyndlijck den Vreede dier kopen. 3646.

Een groote meenigte Struykrovers in een Hol onder d'aerde, door vyer gedempt. 3648.

In 't Hertoghdom Spoleto onthielden sigh een groot getal Struyckrovers. Woonden in een groot Hol/ of Spelonck/ onder d'aerde. Deeden stercke Uytvallen/ en beroofden de Lieden waerse konden. Niemand kon haer by komen/ om haer in hare boosdaden te verhinderen. Echter soghten de Romeynen soo langh/ datse eyndlijck den uytgangh van dit Vossen-nest vonden. Doe stooktense hier vyer/ en bewaerden den voorsten Ingangh: soo dat'er niet eenen uyt kon geraecken. Als nu vlam en roock door de wind in 't Gat wierden gedreven/ sijn over de duysend deeser Rovers/ soo kleyn als groot/ versticket geworden.

Handel van *Demetrius*, na de geleedene Neerlaeg. 3651. *Plutarchus in Demetr.*

Demetrius had/ na de voorverhaelde geleedene Neerlaegh/ in welcke sijnen Vader Antigonus om 't leven was gekomen/ sijnen toevlught tot die van Atheenen genoomen; doch sy hadden hem in hare Stad niet willen ontfangen. Daer op belegerde hy Atheenen (want hy had sig weer hersteld, soo te Water als te Land; en benauwde haer seer door honger. Ptolomæus sond haer wel bystand toe/ doch Demetrius verhinderde deselve by haer te komen. Dus moesten d'Atheniensen sigh overgeven. Demetrius voorsagh de Haven en 't Kasteel met genoeghsame Besettingh. Greep daer op de Spartanen aen/ en sloegh haren Koningh Archidamus tot tweemalen toe uyt 't Veld. Doch vermits Lysimachus en Ptolomæus hem in sijn Land waren gevallen/ soo moest hy na huys/ en kon tegens Sparta niets meer verrighten.

3652.

Macedonische Geschiedenissen. *Cassander* gestorven. 3653. Sijne Nasaten. *Justin. l.* 16. *Plut. in Dem.* 3654.

In den aenvangh van 't jaer der Weereld 3653. stierf Cassander, de Soon van Antipater, Koningh in Macedonien, als hy twee-en-twintigh jaren na sijns Vaders dood had geregeerd. Hem volghde in 't Koningrijck sijnen Soon Philippus; doch die niet langer dan een jaer de regeeringh heeft gevoerd. Sijne Nasaten waren syne twee Broederen Antipater en Alexander, welcke 't Macedonisch Rijck onder malkander deelden. Thessalonice, nagelatene Weduw van Cassander,

was

ANNO MUNDI.

Antipater brenghd sijne Moeder om 't leven, en waerom.

3656. was haren jonger Soon Alexander altijd meer toegeneegen geweest als den oudsten / Antipater. Oock hadse deese eensijdigheyd laten blijcken in de deelingh des Lands / sulker wijs / dat Alexander 't beste gedeelte van Macedonien had bekomen. Soodanig verdroot dit Antipater, dat hy / als hy sijne Moeder eens op seeckere tijd alleen vond / haer om 't leven braght; onaengesien sy hem seer erbarmlijck om verschooningh bad; oock hem ontbloot toondde de Borsten / welcke hy had gesoogen. Dit behoord alle eerlijcke Ouders ten Voorbeeld te verstrecken / datse onder hare Kinderen / sonder hooge oorsaeken / geen te groote ongelijckheyd van genegentheyd laten blijcken.

Twist tusschen de twee Broeders, brenght haer beyde om 't leven,

Alexander wou aen sijnen Broeder deese Moedermoord niet ongewroocken laten. Riep derhalven Pyrrhus, Koningh in Epirus (tegenwoordigh Albanien genoemd) te hulp tegens Antipater. Hy quam wel; doch handelde in 't Land soodanigh / dat Alexander wenschte / hem t'huys gelaten te hebben. Om nu sulck een Gast af te schaffen / riep hy Demetrius de Steedenwinner (Soon van Antigonus, en Koningh in Asia, die byna geheel Griecken-land sigh onderworpen gemaeckt had) ten bystand. Deesen quam met een groote magt; waer op Antipater en Pyrrhus wijcken moesten. Doch vermits Alexander oock Deme-

3657. trius niet ten besten vertrouwde / soo sogt hy tot een Verdragh met sijnen Broeder te geraken: en tragtte / Demetrius heymlijk aen kant te helpen. Deesen sulcks gewaer werdende / voorquam hem: liet Alexander om 't leven brengen / en maeckte sigh alsoo Koning van Macedonien.

en 't Koninghrijck *Macedonien* aen *Demetrius*.

D'andere Broeder Antipater hield sigh in deesen Oorlogh by sijnen Schoonvader Lysimachus: die / bemerkende dat Demetrius hem wou beoorlogen / en alsoo den Krijgh in Thracien verplanten / sijnen Schoonsoon Antipater dood sloegh. Waerlijck / een reghtvaerdigh Oordeel en billijcke wraeck Gods / dat hy / die sijn' eygene Moeder had vermoord / wederom van sijnen Schoonvader sou vermoord werden.

Oordeel Gods over *Antipater*.

Dus heeft d'oneenigheyd en lightvaerdigheyd der Broederen 't voortreflijck en oud Koninghrijck Macedonien van de Stam des Koninghs Philippi gebraght op Demetrius; die 't oock seven jaren langh heeft beseeten.

Demetrius beoorlogt *Lysimachus*, Koningh van *Thracien*.

Of nu wel Lysimachus, Koning van Thracien, had gehoopt / dat hy door de Moord / begaen aen sijnen Schoonsoon (en door welke hy Demetrius had bevestighd in de Heerschappy over 't Koninghrijck Macedonien)

3658. van den Oorlogh sou bevrijd blijven / soo heeft hem echter sulcks niet mogen helpen. Want vermits Thracien voor Demetrius seer wel gelegen was / soght hy oorsaek tegens Lysimachus, en viel hem op 't lijf; maer ook ondertusschen viel de Stad Theben van Demetrius af; die hier door genoodsaeckt was / Thracien te verlaten; Theben te belegeren; (welcke Stad hy oock veroverde) / en sigh te wendden tegens Pyrrhus, Koningh in Epirus; die door Lysimachus tegens hem opgemaeckt was.

Doch moet sigh van daer tegens *Pyrrhus* wenden;

Demetrius handelde met de Thebanen seer genadig; en veroorsaeckte sigh daer door een groote gunst by al de Griecken. En gewislijck / hy moest haer tot vrienden houden / wijl hy genoegh te doen had met Pyrrhus; dien d'Ætoliërs, een seer strijdbare Griekische Natie, te hulp quamen.

een seer strijdbaer Koningh in *Epirus*. *Plutarch. in Pyrrh.*

Doe Demetrius had gehoord / dat Pyrrhus tegens hem in aentoght was / maeckte hy sigh op / om den selven te bejegenen. Pyrrhus desgelijcks trock op hem aen; doch sy misten malkander: soo dat Demetrius sonder eenige verhinderingh in Epirus, Pyrrhus sonder tegenstand in Macedonien quam. Demetrius verwoestte 't Landschap Albanien wijd en breed. Hier tegens sloegh Pyrrhus de Hoofdlieden Demetrii in Ætolien, en nam

by

ANNO MUNDI.

by de 5000. Macedoniërs gevangen; na welcke Slagh yeder seer groot werck van hem maeckte. Hier by is 't gebleven tot in 't jaer der Weereld 3664.; ter welcker tijd Demetrius doodlijck sieck lagh. Doe viel Pyrrhus in Macedonien, en nam byna 't geheele Land in / tot aen de Stad Edena toe. Demetrius deed sigh na buyten dragen: en leverde den vyand onvoorsiens Slagh: bequam de Zeege / en dreef Pyrrhus weer wegh: met wien het hier op tot een Vreede quam.

3664. *Pyrrhus* geslagen; en Vreede daer op gevolghd.

In 't volgende jaer nam hy een maghtige Heyrtoght voor / om Asia, syn Vaderlijck Koninghrijck / weer te veroveren. Als dit van d'andere drie Vorsten / Seleucus, Ptolomæus en Lysimachus, wierd gehoord / maecktense een Verbond tegens hem. Bewoogen oock / door hare Gesanten / den Koningh Pyrrhus, dat hy Demetrius den Vreede opkondighde / en hem met d'andere te gelijck wou beoorlogen. Dus greepen Lysimachus en Pyrrhus gesamenderhand Macedonien aen. Demetrius was / wegens deese Vreedebreuk / seer moeylijck over Pyrrhus; en wendde sigh met al syne Maght tegens hem; doch syne Soldaten wierden oproerigh / en vielen Pyrrhus toe. Doe moest Demetrius in de kleederen van een gemeen Krijghsknegt ontvlieden. Deeser wijs hebben Pyrrhus en Lysimachus Koningh Demetrius weer uyt Macedonien gedreven; welck Rijck hy tot in 't sevende jaer door geweld had beseeten. Syne Gemalin braght haer selven / uyt herteleed en wanhoop / door vergif om 't leven.

Welcke *Pyrrhus* weer breeckt, en met *Lysimachus* tegens *Demetrius* uytbreeckt. 3665.

Wiens Krijghsvolck oproerigh werd, en tot *Pyrrhus* valt: dies verloor *Demetrius* 't Rijck *Macedonien*.

Eer wy voortgaen tot de Koningen in Asia en Egypten, moeten wy ter deeser plaets meldingh doen van de Roomsche Geschiedenissen. In 't jaer der Weereld 3653. quamen Gesanten der Lucaners te Romen, en klaegden / dat de Samniters haer veelerley geweld toevoeghden. De Romeynen deeden de genoemde Samniten aenseggen / datse sigh van sulke onbillijckheden souden onthouden; doch sy dreven 'er den spot mee. Doe viel Fabius in haer Land: sloegh haer / en verwoestte / vijf maenden langh / alles seer jammerlijck. Brack oock ses-en-taghtigh Kasteelen af. Daer-en-boven quam noch den anderen Burgermeester Decius aen; die voorts ten vollen verbrandde en verdierf 't geen Fabius noch had overgelaten. De voornaemste Steeden der Samniters wierden ingenomen / en aen 't Krijghsvolck ten buyt gegeven. Hier tegens verwoestten de Samniten 't Landschap Campanien; en trocken aen sig de Galliërs, oude en gesworne vyanden des Roomschen Volcks. Deese sloegen Lucius Scipio met 6000. der Romeynen dood. Doe moest men een dubbel Heyr tegens deese oude en nieuwe vyanden uytsenden. De Galliërs en Samniters deeden een hevige Slagh tegens de Roomsche Burgermeesteren; waer in Decius tegens de Gallos, en Fabius tegens de Samniten in Slaghorde stond. Op Decii syde gingh 't seer qualijck: want de Galliërs sloegen hier de Romeynen aghterwaerts; en sy waren als gereed om de vlught te nemen. Om deese schande en schade te verhoeden / gaf de Burgermeester Decius selfs sigh over aen al de Helsche Goden; en bad haer / datse al de rampen des Krijghsvolcks van haer afwenden / en alleen over sijn persoon uytstorten wilden. Daer op reed hy met een losse toom midden onder de vyanden / en wierd van haer dood geslagen. Stracks daer na veranderde 't geluck. De Romeynen hervatteden de moed weer: en vermits Fabius ondertusschen de Samniters had geslagen / soo wendde hy sigh na de Galliërs, welcke hy van aghter aengreep; soo datse byna al t'samen of sneuvelden / of gevangene bleven. Van de Samniters sijn in dit Gevecht by de 16000. voor eeuwigh ter neer geleght.

Geschiedenissen der *Romeynen*. 3653. *Livius l.* 10. Verwoesten 't Land der *Samniters*.

Die de *Galliërs* en haer trecken, en t'samen de *Romeynen* beoorlogen. 3655.

Hoe 't in en Slagh gevaerlijck met de *Romeynen* stond, gaf de Burgermeester *Decius* sigh voor sijn Krijgsvolck aen de Helsche Goden over. *Livius l.* 10. *c.* 28.

Door soo veele verschrickelijcke Slaghtingen en Neerlagen konden evenwel deese harde koppen niet soo veel verootmoedigd werden / datse sigh eenmael tot rust souden begeven hebben. In tegendeel greepense in 't volgende jaer de Romeynen weer op nieuws aen / en deeden een Veldslagh tegens den Burgermeester Atilius. Niemand wist / welcke van beyde de parthyen het gewonnen had. De volgende dagh gingh de Strijd weer aen: met sulck een hevigheyd / dat in deese twee Gevegten over de 7000. der Romeynen dood bleven. In 't jaer der Weereld 3657. besloten de Samniters, haer geluck op 't uyterste te willen versoecken. Braghten al hare Maght by een / en deeden de Krijghsluyden in een Spelonck onder d'aerde met een hoogen Eed sweeren / datse in den aenstaenden Slagh noch selfs vlieden / noch gedogen souden / dat yemand anders vlood. Daer op geschiedde een seer bloedige Strijd: in welcke evenwel de Samniters, boven Eed boven al / eyndlijck uytbreecken / en de vlught nemen moesten. Dus heeft het gegaen tot in 't jaer 3660. wanneer de Roomsche Raed / siende dat van dit Volck noch rust noch vreede te verwaghten was / besloot / eens een eynd van dit werck te maecken. Sonden derhalven beyde de Burgermeesteren Publius Cornelius en Manius Curius met een groot Krijghsheyr in 't Land der Samniters: welke alles haer onderwierpen / en 't overige tot de grond toe verdierven.

Hardneckigheyd der *Samniters*, onaengesien al hare vreeslijcke Neerlagen.

3656.

3657.

3660. *Eutrop. l.* 2. *Flor. l.* 1. *c.* 16. *Aur. Vict. in M. Curio.*

Deesen Oorlogh der Romeynen met de Samniten heeft geduerd tot in 't vijftighste jaer: en vier-en-twintighmael hebbense over deselve getriumpheert. De gedaghte Manius Curius, die haer de laetste en hardste hertstoot heeft gegeven / maeckte de Romeynen soo veele Menschen onderworpen; veroverde soo veele Landen en Veldgoederen / datmen deselve niet al t'samen heeft konnen tellen en noemen. Als nu naderhand de noch overige Samniten Gesanten na den Roomschen Raed afsonden / tot aenhoudingh om Vreede / verVoeghdense sigh (volgens haren last) eerst by deesen Manius Curius, hem aensoeckende / een woord t'haren besten voor haer te willen spreecken. Booden hem ten dien eynde een groote som gelds / nevens andere seer treflijcke Vereeringen aen. Curius sat juyst doemaels by sijnen Haerd / en bried eenige Knollen by 't vyer. Als hy nu

Eynd des *Samnitischen* Oorloghs.

Sonderlingh Geval met *Manius Curius*, een veraghter van Geld en Geschenken.

ANNO MUNDI.

deese Ambassadeurs met hare Præsenten had gesien / en hare begeerte gehoord / begon hy over luyde te lagchen / en seyde: Vermits hy met sulck een Kost als deese vergenoeghd was soo behoefde hy geen geld. Veel liever wou hy heerschen over de gene die Goud hadden / als selfs Goud besitten.

3665. *Egyptische* Geschiedenissen.

In 't jaer der Weereld 3665. is Ptolomæus, de Soon van Lagus, d'eerste Koningh van dien naem in Egypten, gestorven / na dat hy 39. jaren had geregeerd. In den Herfst is hem gevolghd sijnen Soon Ptolomæus Philadelphus (want al sijne Nakomelingen hebben de naem van Ptolomæus gevoerd). Deeses Ptolomæi Moeder was genoemd Beronice. Hy was de jonghste onder des ouden Ptolomæi Soonen; want die van Euridice, sijn' eerste Gemalin / had hy van 't Koningrijck uytgeslooten. Deese Ptolomæus Philadelphus heeft na sijnen Vader aght-en-dertigh jaren langh wel en loflijck geregeerd: geleerde Lieden seer bemind: de Studien en goede Konsten maghtigh bevoordert. Verhalven oock een grooten toevloed van voorname geleerde Mannen na Alexandria wierd bespeurd / welcke deese Academie tot een grooten opgangh hebben gebraght. Onder deese sijn geweest Aratus, Apollonius, Lycophron, Nicander, Homerus de Jonge. Desgelijcks Conon en Hipparchus, treflijcke Starre en Wiskundige / nevens veel meer andere. Hier is oock ontstaen een sonderlinge Secte der Philosophen; naderhand na deese Stad genoemd d'Alexandrinische. Dit was dien Ptolomæus, die de seer voortreflijcke / door de gantsche Weereld soo hoog-beroemde Bibliotheeck t'Alexandria heeft opgeregt: oock tot cieraed en volmaeckingh der selve de H. Schrift des Ouden Testaments door tseventigh Geleerde Joodsche Mannen uyt de Hebreeuwsche in de Griecksche Tael heeft doen oversetten. Deese Vertolckingh / alhoewelse in 't begin de Joden te Jerusalem seer tegens de borst was / is echter naderhand aengenomen en gebruyckt geworden. 't Geen geseght werd van 't Gesantschap deeses Koninghs aen den Hoogenpriester; van de tseventigh Vertalers / als offe uyt alle Stammen Israels souden verkooren / en elck in een bysondere Cel besloten sijn geweest / met meer andere diergelijcke dingen / sijn enckele Fabulen; van de Joden in Egypten verdigt / om deese haer' Oversettingh daer door aghtbaerheyd te geven.

Ptolomæus Philadelphus. *Eutrop. l. 2.* *Justin. l. 17.* *Joseph. l. 12. Ant. c. 2.*

Sijnen lof; en bevoorderingh van Geleerde en geleerdheyd.

Sijne door de gantsche weereld vermaerde *Bibliotheek* t'*Alexandrien*; en de oversettingh des

ANNO MUNDI.

Bijbels in 't *Grieksch.*

Alhoewel nu Demetrius op de gehoorde wijs was t'ondergebraght / soo heeft hy echter daerom de moed niet laten sinken: maer voor eerst de Stad Atheenen aengegreepen. Daer na / vermits hy hier niets sagh te verrighten / voer hy over in Asia. Nam in dit Gewest eenige Steeden in. Doorstroopte Lydien en Cilicien. Veroverde Sardes en Tarsus. Doch vertoonde hier door sijnen Schoonsoon Seleucus soodanigh / dat hy met Oorlogh hem aenviel. Demetrius verweerde sigh wel kloeckmoedigh; doch vermits hy sieck wierd / en sijn Volck verliep / moest hy sigh aen Seleucus overgeven. Deese besloot sijnen Schoonvader in een Eyland / en hield hem drie jaren langh daer in gevangen; tot dat hy van droefheyd stierf / als hy nu 54. jaren oud was geworden. Dit bedrijf heeft Seleucus een slegte lof toegebragt. Demetrius liet een Soon na / genoemd Antigonus, die hier na Koningh van Macedonien wierd / en sijn Geslaght tot op Perseus heeft voortgeplant: gelijck wy hier na sullen verhalen.

Handelingen van *Demetrius* de Stedenwinner.

Eyndlijck van sijnen Schoonsoon *Seleucus* gevangen; en van droefheyd gestorven. *Plutarch. in Demetr.*

Als nu Lysimachus, Koningh in Tracien, sigh van soo een ontsaghlijcken tegenstrever ontslagen bevond / viel hy Pyrrhus, die 't grootste deel van Macedonien had ingenomen / op 't lijf / en joegh hem weer daer uyt. Dus moest Pyrrhus weer na huys in

Lysimachus door sijnen Kamer-dienaer van sijnen Schat beroofd.

Epirus

ANNO MUNDI.

Epirus trecken; daer hy sigh vier jaren lang gerust hield / en rust had / tot dat hy Italien
3668. beoorloghde. Ondertusschen had Lysimachus syne Schatten vertrouwd aen eenen syner Kamerlingen / genoemd Philetærus; die hem al dit geld ontstal: daer-en-boven de Stad Pergamus veroverde: sigh Heer van deselve maeckte / en hem begaf onder de Bescherming van Seleucus. Doe nu Lysimachus sijnen geweesenen Dienaer Philetærus
Justin. l. 17. aengreep / geraeckte hy daer over met Seleucus in vyandschap / en openbaren Oorlogh / als yeder deeser beyde nu al over de 74. jaren oud was geworden. D'uytgangh deeses Oorloghs is geweest / dat Lysimachus, als hy nu alreeds te vooren vijfthien Kinderen had verlooren / selfs in den Veldslagh om 't leven quam; na dat hy sigh / even als of hy noch jongh ware geweest / seer lang dapperlijck verweerd had.

Werd, na 't verlies van 15. sijner Kinderen, oock selfs in een Slagh verslagen.

3669. Dus was al weer eenen van Alexandri Magni Vorsten uyt den wegh geruymd; en van al deselve alleenlijck Seleucus overigh: die sigh / wegens dese Zeege / niet langh te verheugen had. Want als hy na Lysimachi dood geheel Macedonien had ingenomen / wierd hy van Ptolomæus Ceraunus, Broeder van Ptolomæus Philadelphus in Egypten, in de sevende maend / na dat Lysimachus was gesneuveld / desgelijcks omgebragt: die 't daer by niet liet blijven; maer oock de Kinderen van Lysimachus en Arsinoë jammerlijck vermoordde. Dus hebben al de Vorsten / welcke na Alexandri dood de Landen onder sigh verdeelden / en met Koninghlijck geweld beheerschten / een bloedigh eynd bekomen.

Seleucus koomd oock om: en dus hebben al *Alexandri* Vorsten een bloedigh eynd genomen.

Op deselve wijs is 't desen Ptolomæus Ceraunus niet onvergolden gebleven.
3670. Want als de Galliërs in Macedonien vielen (welcke te voren uyt Frankrijk en Duytschland na Griekenland overgetrocken waren) / ruckte Ceraunus haer te gemoet; doch wierd van haer verslagen / als hy noch maer negen maenden had geregeerd.

ANNO MUNDI.

Wy keeren ons nu weer tot de Roomsche Geschiedenissen. Na 't eyndigen van den langhdurigen Oorlogh met de Samniters, kreegen de Romeynen nieuwe vyanden; te weeten / de Volckeren in Apulien en Calabrien, t'samen met die van de Stad Tarentum, welcke sigh met de Galliërs hadden verbonden.

Roomsche Geschiedenissen. 3668. *Plutarch. in Pyrrh. Eutrop. l. 2. Justin. l. 4. c. 12.*

Vermits nu Fabricius deese nieuwe Tegenparthyen eenige malen had geslagen / sondense Gesanten aen Pyrrhus, Koningh van Epirus (tegenwoordigh Albania genoemd) / en versoghten sijnen bystand. Pyrrhus schickte sijnen Raed en Redenaer Cineas, nevens eenen sijner Krijghs-oversten / Milo, voor uyt na Italien, met een groot Heyr / en twintigh Elephanten. Die waren d'eerste deeser Beesten / die oyt in Italien waren gesien. De Romeynen meenden / 't waren geweldig-groote Ossen. Tot deesen Toght had Pyrrhus gewightige bevoordering. Want Antigonus in Grieckenland voorsagh hem met Scheepen: Antiochus, Koningh in Asia, en Ceraunus met Volck en Geld.

D' *Apuliërs, Calabriërs, Galliërs*, en *Pyrrhus* beoorlogen de *Romeynen*.

Doch door onstuymigheyd der Winden en Zee verloor hy in d'overvaert veele 3670.
Scheepen / Goederen, en Elephanten. Hy selfs wierd ter nauwer nood by 't leven behouden. Doe hy in Italien was aengekoomen / trocken de Romeynen hem te gemoet; en de Burgermeester Lævinus soght hem Slagh te leveren / eer d'Italianen syne Bondgenooten by hem quamen. Pyrrhus weygerde den Strijd niet; en trad met hem in een scharp Gevecht. In 't begin wierden de sijne te rugg' gedreven. Hy oock selfs / om niet bekend te mogen werden / wierp sijne Koninghlijcke Wapenen van sigh: doch deed terstond d'Elephanten uyt d'aghtertogt der Slaghordeningh na vooren in 't spits aenvoeren. Voor deselve als voor Wonder-

Schrik der *Romeynen* voor d'Elephanten, noyt meer van haer gesien, veroorsaeckt haer de Neerlaegh.

ANNO MUNDI.

dieren/ wierden de Romeynen seer verschrikt/ en geraeckten daer op in verwarringh. Doe beval Pyrrhus sijne Ruytery op haer aen te vallen; en sloegh dus 't geheele Roomsche Heyr; soo dat'er over de 7000. om 't leven geraeckten: doch hier tegens verloor hy ook van de sijne wel 4000. Voorts veroverde hy der Romeynen Leger en Tros. Vervolghde de vlughtige seer hevigh/ en legerde sigh in 't gesight der Stad Romen. De Romeynen, welcke de saeck nu reghten ernst wierd/ ensteden sigh weer met alle maght toe; en met deese Oorloghsbereydselen liep dit jaer ten eynde.

3671. Evenwel versoeckt *Pyrrhus* seer ernstigh Vrede van de *Romeynen*.

Als Koningh Pyrrhus deesen yver sagh/ behaeghde hem sulcks gantschlijck niet; en hy daght op middelen/ om uyt deesen Oorlogh te geraecken. De voornaemste oorsaeck hier van was/ datmen/ als de ligchamen der verslagene Romeynen op de Veghtplaets besightighd wierden/ bevond/ datse al t'samen in de Borst of andere Leeden van 't voorste deel des ligchaems de wonden hadden ontfangen; en na hare vyanden toe gekeerd lagen. Hier uyt kon hy lightlijck besluyten/ met wat voor Helden hy te doen had. Als daerenboven Cajus Fabricius aen Pyrrhus wierd gesonden/ om wegens de Gevangene en hare verlossingh te handelen; ook de Koningh deeses Fabricii armoede vernoomen had/ onderstond hy sigh/ hem aen te gaen/ dat hy sigh tot hem sou begeven: met belofte/ dat hy hem seer rijck en groot sou maecken. Fabricius begon te lagchen/ en seyde/ dat by de Romeynen groote Goederen weynigh geaght wierden; maer datse veel liever Heeren waren over de geene die groote Rijckdommen besaten.

En wat voor oorsaecken hem hier toe bewogen:

Uyt deese en meer andere Bedenckingen sond Koningh Pyrrhus sijnen Raed en Redenaer Cineas na Romen, met Geschencken. Deese bood voor eerst den Roomschen Raed goede Verdraghs-voorwaerden aen; te weeten: Pyrrhus wou de Gevangene los laten sonder eenigh rantsoen. Beloofde haer ook alle hulp/ tot bedwingingh van al haer' overige vyanden in Italien. Waer tegens de Romeynen tot niet anders verplight souden sijn/ als die van Tarenten hare mishandelingh te vergeven. De Roomsche Raed liet haer deesen voorslagh wel gevallen; en 't stond daer op/ dat de Vreede gesloten sou sijn geworden/ indien niet Appius Claudius, die door ouderdom blind was/ sigh op 't Capitool had laten dragen/ en haer dit sterck afgeraden/ als een hoogh-verwijtlijcke saeck. Derhalven kreegh Pyrrhus tot antwoord/ datmen geenen Vreede kon maecken/ soo langh hy in Italien was. Pyrrhus versoght het noch eenmael; en liet alle gevangene Romeynen na huys trecken; onder voorwaerde/ datse den Vreede souden helpen bevoorderen: doch indien deselve geenen voortgangh bequam/ soo soudense sigh weer in sijne handen stellen. Deese/ als alle hoop van Verdragh afgesneeden wierd/ maeckten sig vrolijck met hare Vrienden; wenschtten haer welvaerd/ en begaven sigh gesamentlijck weer te rugg' in 't Koninghlijck Leger.

Epit. Livii l. 13.

waer in eenige sonderlinge aenmercklijkheden voorkomen.

ANNO MUNDI.

Opregtigheyd des Burgermeesters *Fabricii* tegens sijnen vyand *Pyrrhus*, als hem aengebooden wierd, deesen door vergif wegh te ruymen.

Doe nu den Oorlogh dus van de Romeynen besloten was/ en beyde de Burgermeesteren tegens den Koningh te veld getrocken waren/ quam een Grieck in 't Leger/ brengende een Brief van des Koninghs Pyrrhi Lijf-artz; waer in hy de Romeynen beloofde/ indiense hem een eerlijcke vergeldingh wilden doen/ sijnen Heer door vergif om 't leven te sullen brengen. Fabricius deed deesen Boode met den Brief na den Koningh voeren; waerschouwende hem voor sulcke lagen; en deed hem seggen: Hy wou hem liever door dapperheyd en opreghtigheyd overwonnen/ als door vergif trouwloos gedood sien. Pyrrhus verwonderde sigh over de vroomheyd deeses Mans; en liet al de gevangene Romeynen sonder eenigh losgeld heenen gaen. De Raed gaf hem daer tegens even soo veel gevangene Puglianers en Calabriërs, op dat Pyrrhus haer niet te verwijten/ of sigh te beroemen moght hebben. Voorts bleef het by de voorige antwoord.

Tweede Slagh tusschen *Pyrrhus* en de *Romeynen*.

Hier na quam 't by de Stad Asculum tot een tweede Veldslagh/ welcke seer lang/ en tot in de naght toe duerde. Niemand wist/ wie van beyde de parthyen gewonnen of verlooren had. Evenwel scheen 't/ dat 't geluck den Koningh meest had begunstighd. 3672.

Plutarh. in Pyrrh.

Want van de Romeynen waren'er by de 6000. dood gebleven: daer tegens van Pyrrhi Volck maer 3505. omgekomen. Straks hier na wierd den Koningh van de Stad Syracusa en andere Sicilianen ernstigh en onophoudlijck versoght/ dat hy t'harer hulp wou verschijnen tegens de Carthaginensen, welcke haer seer benauwden. Pyrrhus gaf haer gehoor: leydde een stercke Besettingh in de Stad Tarentum: voer over in Sicilien, als hy twee jaren en vier maenden in Italien was geweest: verdierf der Carthaginensen Schepen/ en dwongh haer/ de Belegering van Syracusa te verlaten. Op sulck een wijs sijn de Romeynen voor datmael deese Gasten quijt geraeckt. Evenwel sijnse na drie jaren weer gekomen/ gelijck haest hier na sal verhaeld werden.

Pyrrhus treckt de *Sicilianen* te hulp.

Macedonische Geschiedenissen.

Alreeds is hier boven gehoord/ hoedanig de Galli in een Veldslagh den Macedonischen Koningh Ptolomæus Ceraunus hebben verslagen. Hier mee hieldense sigh niet te vreden: maer als haren Vorst Brennus sig met varsch volck had versterckt/ viel hy op nieuws in Macedonien: sloegh den nieuwen Koningh Sosthenes in de vlught: greep daer na 't Land Ætolien aen: verloor aen d'enge doortoght by de warme Baden een Strijd; en wierd daer over soo woedend-grimmigh/ dat hy voornam/ selfs de Goden te willen beoorlogen. Dus doorstroopte en verwoestte hy Thessalien, gelijck oock Grieckenland. Trok reght toe reght aen op den boven maten rijcken Tempel van Apollo te Delphos; met opset/ van den selven te plonderen. Doch 't is hem seer lelijck misluckt. Want de Phocensen sloegen veele deeser Galliërs dood. Daer-en-boven quam over haer een verschricklijck Hagel-onweer/ vergeselschapt van Donder

Justin. l. 24. *Diod. l. 22.* *Pausf. l. 10.*

3671. Bedrijven der *Galliers*, onder haren

en

ANNO MUNDI.

Hoofdman Brennus.

en Blixem. Te gelijck ontstond een Aerdbevingh / waer door een stuck van den Berg Olympus op deesen Hoop neer-viel. De Galliërs, hier door jammerlijck toegesteld en verstroyd / vergaten de voorgenomene plonderingh. Brennus selfs geraeckte in sulk een anghst / dat hy syn eygene Moordenaer wierd / sigh wanhopigh doorsteeckende.

Desselven Godloosheyd, en rampsalig eynd.

3672.

Die de gemeldde onheylen noch ontkomen waren / wierden in haren te rugge-togt van de Volckeren / genoemd Dardani, al t'samen verdelghd. De geene / welcke ondertusschen waren t'huys gebleven / verlieten hare Woningen: trocken over in Kleyn-Asia (hedensdaeghs Natolia), en namen hier in een goed gedeelte van 't Landschap Phrygien en Bithynien, waer in sy sigh hebben neergeset. Dit Land wierd naderhand geheeten Gallo-Græcia, of Galatia. En dit syn de Galateren, aen welcke de H. Apostel Paulus een Sendbrief heeft geschreven.

Gallo-Græcia, of Galatia, soo genoemd na de Galliërs, en van haer beseeten.

Alsse sigh oock hier niet gerust konden houden / maer van Koningh Antigonus geld wilden hebben / of in geval van weygeringh hem den Oorlogh dreyghden / ontfingh Antigonus hare Gesanten seer treflijck / en onthaelde haer gantsch Koninghlijck.

3673.

Door deese haer betoonde vriendschap wierdense maer dies te meer aengeset / om 't geheele Land te plonderen. Derhalven Antigonns tegens haer optrock. Doch vermits se hem veel te sterck waren / so verliet hy syn Leger / en ontweeck in de Bosschen. Van daer uyt greep hy de Galliërs onophoudlijck aen; sloegh haer eyndlijck in de Vlught / en maeckte sigh meester van haren veroverden Buyt.

Siciliaensche Geschiedenissen.

Ondertusschen tastte Pyrrhus in Sicilien dapper van sigh. Veroverde veele Steeden en Kasteelen. Een goed deel der selve gaven sigh vrywilligh aen hem over / en sonden hem hulp toe; waer door hy liet hooren / dat hy wel haest den Oorlogh tegens die van Carthago uyt Sicilien in Africa wou verplaetsen.

Pyrrhi bedrijven tegens de Carthaginensen.

Ter dier oorsaeck versoghten de Carthaginensen Vreede van hem: doch wildense deselve bekoomen / soo moestense dit heerlijck Eyland verlaten. Evenwel voer Pyrrhus voort; en maeckte een nieuwe Scheepsvloot gereed / met welcke hy de Carthaginensen in haer eygen Nest wou aengrijpen.

3674. Welcke hy wel verdrijft; maer oock de *Sicilianen* te hard handeld.

Doch vermits hy de Sicilianen al te hard door Schattingen druckte; oock met de voornaemste onder haer al t'onvriendlijck handelde / soo vielen de Steeden weer met hoopen van hem af; waer door hy in geen kleyn gevaer geraeckte; en niet wist / hoe hy sigh met eeren hier uyt sou redden / en van daer wegh komen. Tot syn geluck quam weer een Gesantschap uyt Italien tot hem; versoeckende / dat hy derwaerts sou overscheepen / ter hulp van syne Bondgenooten.

Moet derhalven *Sicilien* schandigh genoegh weer verlaten.

Vermits hy nu seer plotslijck opbrack / soo wierd hem dit voor een Vlught toegereeckend; en die van Messana sneeden hem den wegh af / soo dat hy'er met geweld doorslaen moest. Insonderheyd was'er eenen / die boven alle andere seer trots op den Koningh aenviel. Doch Pyrrhus selfs gaf hem met syn Swaerd soodanigh een slagh / dat hy hem van 't Hoofd af tot op den Navel in tweeen kloofde. D'andere / hier over verschrickt / vlooden van hem wegh. Dus quam hy weer in Italien, na dat hy Sicilien soo lightlijck verlooren als gewonnen had.

ANNO MUNDI.

De Romeynen, van syn' aenkoomst verwittighd / sonden hem Manius Curius, nu voor de derdemael Burgermeester / met een goed Krijghsheyr te gemoet. Daer op geschiedde de derde Veldslagh; in welcke Phyrri Slaghordeningh wierd gebroocken door syn' eygene Elephanten / die de Romeynen dappermoedigh te rugg' gedreven hadden; en hy vervolgens in de vlught geslagen. Curius bevoght hier een seer treflijcke Zeege; en vermits hy eenige Elephanten had gevangen bekomen / vertoondde hy deselve te Romen in een openbare Triumph.

Treckt weer na *Italien*: maer werd van de *Romeynen* geslagen.

3676.

Epit. Livii, l. 12. 13. Flor. l. 1. c. 18. Paus. l. 1.

Pyrrhus versoght van Antigonus, Koningh in Macedonien, Volck en Geld. Doch vermits hy noch 't een noch 't ander bequam / moest hy Italien verlaten. Liet synen Soon Helenus met een genoeghsame Besettingh te Tarentum; trok met 8000. Mannen te voet / nevens 500. Ruyteren / na Griekenland; en hier diende 't geluck hem soo wel / dat hy Antigonus, die hem hulp tegens de Romeynen had geweygerd / in een Veldslagh overwon / ja hem verdreef uyt geheel Macedonien; sulcker wys / dat hy met alleen seven Mannen te paerd ontquam.

Koomd in *Griecken-land*, en verdrijft Koningh *Antigonus* uyt geheel *Macedonien*.

Doch wijl deese Koningh niet kon rusten / maer oock de Stad Sparta aengreep / alhoewelse in geen openbare vyandschap met hem stond / wierd hy voor deselve uyt 't Veld geslagen.

Doe hy nu verstond / dat synen vyand Antigonus sigh in de Stad Argos beslooten hield / heeft hy / onaengesien syne geleedene Neerlaegh / hem in deselve belegerd / en deese Plaets seer fel bestormd: doch wierd in den tweeden Aenval door een Wyf met een Steen / van de Muer afgeworpen / soodanigh getroffen / dat hy stierf.

Werd door een Wijf met een Steen van de Muer dood geworpen, en *Antigonus* weer hersteld.

Dus is Antigonus weer in syn Koninghrijck Macedonien gekomen; en heeft de Soon van Pyrrhus 't Landschap Epirus gerustlijck laten besitten; oock syns Vaders Lijck hem / ter begraefnis / toegesonden.

3677.

Sulck een eynd heeft de dickmael gemeldde Pyrrhus gehad. Is geweest van een seer hoogen Adel; als die van Vaders weegen was gesprooten uyt Achilles; van Moeders syde uyt Hercules.

Sijnen lof.

Was een reedlijck / strijdbaer / reghtvaerdigh Vorst; met wien weynige Koningen voor en na hem te vergelijcken syn; in aenmerkingh dat hy met de beroemdste Vorsten Lysimachus, Demetrius, en Antigonus geluckige Oorlogen heeft gevoerd: desgelijcks oock met de twee maghtighste Steeden des Weerelds / Romen en Carthago; in welcke hy meermalen de Zeege als de Neerlaegh heeft gehad. Eer hy noch den Toght na Italien ter hand nam / deed hy den Afgod Apollo vragen / wat uytgangh den aenstaenden Krijgh sou nemen. De Duyvel gaf hem een antwoord / die geheel op schroeven stond / en soo wel op de Romeynen als op Pyrrhus kon geduyd werden;

Doet *Apollo* na den uytgangh des Oorloghs met de *Romeynen* vragen:

ANNO MUNDI.

den; te weeten deese:

Ajo, te Æacida Romanos vincere posse.

Werd door des Satans dubbelsinnigheyd bedrogen.

Welcke dubbelsinnige woorden konden verstaen werden: Ick segg' u Pyrrhe, gy sult de Romeynen slaen; of oock: Ick segg' u Pyrrhe, de Romeynen sullen u slaen. Pyrrhus namse in d'eerste beteeckeningh, en dus tot sijn voordeel op: doch wierd in sijne hoop bedrogen. Hier uyt blijckt, eerstelijck, dat de Duyvel geen kennis heeft gehad van den uytgangh deeses Oorloghs: waerom hy dan sijn Orakel sulcker wijs voorstelde, datmen hem, hoedanigh 't spel oock moght uytvallen, op geen leugen kon betrappen. Daer na sijne boosheyd en arghlistigheyd; daer in, dat hy door leugenaghtige prophetien groote Heeren tot den Oorlogh aenhitst, op datse om Landen en Volckeren, ja selfs om haer leven moghten komen.

Tarenten valt in handen der Romeynen.

Na Pyrrhi dood wilden die van Tarentum in Italien niet langer gehoorsaemheyd toonen aen Milo, van Pyrrhus daer in Besettingh gelaten. Doe hy sigh onderstond, haer met geweld te bedwingen, riepense de Carthaginensen te hulp. Hier tegens sond Milo Afgevaerdighde na Romen, om daer een Verdragh op te reghten tot een vryen Aftoght; en gaf 't Kasteel in handen der Romeynen. Als de Carthaginensen dit hoorden, wildense met die van Romen in geen Oorlogh treeden. Dus moest de Stad Tarentum sig oock aen de Romeynen overgeven: welcke hare Wallen afbraecken; hare Scheepen haer ontnamen, en een Roomsche Besettingh in deese Plaets leydden. Dus heeft de Tarentijnsche Oorlogh, die thien jaren langh had geduerd; en te gelijck de Samnitische, die tseventigh volle jaren was gevoerd geworden, een eynd genomen.

Aenvangh des eersten Carthaginensischen Oorloghs. 3678.

Nu behoorden immers de Romeynen eens rust gehad te hebben, wijlse gantsch Italien door zeeghrijcke Wapenen onder haer bedwangh hadden gebraght. Maer neen: Haer is eenen anderen gevaerlijcken Oorlog ontstaen met die van Carthago in Africa, van welke Stad alreeds dickmael in 't voorgaende en in dit Boeck gewagh is gemaeckt. Vermits nu deesen twist sijnen oorspronck heeft genomen wegens 't Eyland Sicilien, soo willen wy hier eerst van de Siciliaensche saecken handelen.

Siciliaensche Geschiedenissen. Hiero, een Edelman, werd Koningh van Sicilien. Polyb. l. 1. Diod. Sic. l. 23. Epit. Liv. l. 16. 17. Justin. l. 23. 3675. Veroverd Messana: en treed in Verbond met de Carthaginensen tegens de Romeynen.

Seecker Edelman van Syracusa, genoemd Hiero, had in den Oorlogh, van Pyrrhus tegens de Carthaginensen gevoerd, sigh door Kamp of Tweegevechten, desgelijcks in Bestormingen en Veldslagen, soo dappermoedigh gedragen, dat hem Pyrrhus ten Capitain maeckte; daer na tot een veel hooger Waerdigheyd verhief. Doe nu deese Koningh uyt dit Eyland was geweecken, verkooren de Syracusers dien Hiero ten Opperhooghd in hare Stad; ruymden hem veelerley Maght en Gesagh in: stelden hem ook eyndlijck ten Generalen Oversten tegens de Carthaginensen. Vermits hy nu niet alleen in deesen Oorlogh goed geluck had, maer dat hy sigh oock tegens elck gantsch vriendlijck droegh, wierd 't Volck hem soo toegeneegen, datse hem selfs ten Koningh verhooghden. Ondertusschen ontstond een Krygh tegens die van Messana. Hiero voerde sijn Heyr op haer aen: sloeg haer: bequam haren Oversten gevangen: maeckte met die van Carthago vriendschap; en dus veroverdense Messana gesamenderhand. De voorgewendde reden deeses Oorloghs was, om dat de Burgers van Messana voortyds Kneghten, of Slaven, waren geweest; doch hare Heeren verslagen; der selver Vrouwen en Goederen tot haer genomen: deeser wijs sigh meester van de Stad gemaeckt hadden. Doch de regte oorsaeck moetmen hier in soeken, dat Hanno, d'Overste der Carthaginensen, sigh met Hiero had vergeleecken, de Romeynen te willen beoorlogen. Om dit haer voornemen uyt te voeren, moestense sigh eerst van de Stad Messana verseeckeren, wijl van daer de kortste overvaert na Italien was.

De Romeynen nemen sigh die van Messana aen.

Nu hadden die van Messana, eer hare Stad noch was veroverd, van de Romeynen hulp versoght, en oock deselve, onaengesien sy een quade saeck hadden, na langh bedenken verworven. Ten Oversten in deesen Oorlogh wierd genoemd Appius Claudius, des voorheenen gedaghten blinden Appii Broeder. Deese deed, door Gesanten, Hiero en de Carthaginensen weeten, datse de Belegeringh van Messana souden verlaten. Doch vermits sulcks niet gedaen wierd, en daer op de Romeynen in Sicilien quamen, meende Hiero, dat de Carthaginensen, welcke gesteld waren om d'overvaert te bewaren, de vyanden geerne hadden laten inkomen. Soght derhalven gelegenheyd, om sig van haer t'ontslaen, en trock na sijne Stad Syracusa. Doe greep Appius de Carthaginensen aen: sloegh haer op de vlught, en legerde sigh voor de Stad Syracusa.

Slaen de Carthaginensen, verlaten van Hiero.

Die met de Romeynen Vreede maekt, en der selver bestandige vriend blijft.

De volgende dagh voeren de Romeynen noch stercker in Sicilien over; aen welcke sig by de tsestigh soo groote als kleyne Steeden overgaven. Setteden vervolgens de Belegeringh der Stad Syracusa voort. De Burgers wilden, dat Hiero met de vyanden tot een Verdragh sou treeden. Die daer op Gesanten aen de Romeynen afvaerdighde, en Vreede van haer verwierf; onder voorwaerde, dat hy haer tegens die van Carthago sou bystaen na vermogen: een seeckere som gelds opbrengen, en de gevangene los laten. De Romeynen hier tegens souden hem weer leveren eenige van haer veroverde Steeden. Dese Vreede sou veerthien jaren langh opreghtlijck werden onderhouden. Dit alles nam Hiero aen; en is der Romeynen bestandige Vriend gebleven tot aen sijne dood toe.

Vervolgh van den Oorlogh tusschen de Carthaginensen en de Romeynen 3688.

Als die van Carthago kennis van dit Verbond hadden bekomen, soghtense aen alle kanten hulp: namen oock eenige duysenden Galliërs en Spaenjaerden in Besoldingh: versamelden dus een groot Heyr, en voerden 't voor de Stad Agrigentum. Derwaerts begaven sigh oock de twee Burgermeesteren, met de geheele Roomsche Maght, ontrent den tyd des Ooghsts; en dwongen de Carthagi-

ANNO MUNDI.

thaginenſen, ſigh binnen de Mueren der genoemde Plaeţs te moeten beſlooten houden. De Romeynen belegerden haer: doch die van binnen deeden een ſtercken Uytval/ en ſloegen veele harer vyanden dood. Welcke hier na de Stad met een Wal omſchanſten/ en deſelve vijf maenden langh belegerd hielden. Ondertuſſchen quam Hanno uyt Africa met een grooten hoop volcks (en vijftigh Elephanten/ derwaerts. Sloegh ſijn Leger niet verre van dat der Romeynen neer; en hield ſigh over de twee maenden langh daer in ſtil. Daer na geſchiedde een bloedige Slagh: waer in Hanno met ſijne Mooren de Neerlaegh leed. Doe der Carthaginenſen Overſten in de Stad dit geſien had/ vlood hy by naght met de ſijne wegh. Strachs veroverden de Romeynen de Stad Agrigentum, en vonden een ſeer grooten Buyt daer binnen. Doch deeſe dubbele Zeege is de Romeynen niet lightlijck aengekomen, want in verſcheydene voorvallen hebbenſe over de 20000. der hare verlooren; derhalven de Burgermeeſteren niet moghten Triumpheeren. De Carthaginenſen hebben haren Overſten Hanno, wijl hy niet voorſpoedigh was/ van deeſen ſijnen Staet afgeſet.

De Carthaginenſen geſlagen, en de Stad *Agrigent* van de *Romeynen* verovered.

Na deeſe Carthaginenſiſche Neerlaeg vielen byna al de Steeden/ welcke midden in 't Land lagen/ de Romeynen toe. Doch de Zeeplaetſen in Sicilien hielden 't noch met de Carthaginenſen. Om deeſe nu op de Zee afbreuck te mogen doen/ lieten de Romeynen een Vloot van honderd en tſeſtigh Scheepen toeruſten; en ſteldden deſelve onder 't Gebied van den Burgermeeſter Cornelius Scipio. Hannibal, der Carthaginenſen Overſten/ (doch niet dien Hannibal, die naderhand in Italien trock)/ nam hem met ſeventhien Scheepen gevangen; doch niet opreghtlijck/ maer met bedrogh. Greep daer na den anderen Burgermeeſter C. Duillius aen/ die niet meer als vijftigh Scheepen onder ſigh had: echter ſloegh hy Hannibal met ſijne geheele Oorloghsvloot; en ontnam hem vijftigh Kielen. Deeſe Duillius was d'aldereerſte/ die een Zeeſlagh tegens de vyanden had gewonnen: ter welcker oorſaeck hy oock te Romen heeft getriumpheert.

Eerſte Zeevloot der *Romeynen*. 3689.

Haer eerſte Neerlaegh, en oock Zeege ter Zee, door en over der *Carthaginenſen* Overſten *Hannibal*.

Hier op heeft ſigh den Oorlogh tuſſchen beyde de Steeden uyt Sicilien verplaetſt in 't Eyland Sardinien; daer d'Africanen noch minder geluck hadden. Want C. Scipio, die nu weer in vryheyd was geraeckt/ heeft byna al der Carthaginenſen Scheepen geſlagen en verdorven: waer over ſy ſoo onwilligh en toornigh wierden/ darſe den ouden Hannibal deeden kruycigen; en den voorheenen gedagten Hanno weer in ſijne plaets ſtelden. Als nu deeſen oock van Scipio de Neerlaegh kreegh/ en veele der ſijne had verlooren/ begaf hy ſigh onder de vyanden/ en liet hem dood ſlaen: wijl hy/ indien hy weer t'huys quam/ voor noch arger vreeſde.

De *Romeynen* winnen een nieuwe Zeeſlagh. 3691.

Ondertuſſchen ſaten de Romeynen in Sicilien niet ſtil; maer joegen der Carthaginenſen Beſettingen uyt alle Steeden. Namen oock de Stad Palermo in. Doe de Burgermeeſter Atilius hoorde/ dat de vyanden de Stad Camarina hadden belegerd/ ſneldde hy derwaerts/ met ſulck een yver/ dat hy geene Beſpieders voor uytſond. Viel derhalven in een Aghterlaegh; waer uyt hy/ ſonder groote ſchade te lijden/ ſigh niet kon redden. Dit gevaer bewoogh een dappermoedigh Hoofdman/ genoemd Calpurnius, ſoodanigh/ dat hy drie-honderd uytgeleeſene Soldaten tot hem nam; en met deſelve ſigh te voet op een gevaerlijcke Hoogte aen den vyand maeckte. Lieve krijghslieden/ riep hy/ laet ons ſterven/ om met onſe dood d'ingeſlootene Regimenten der onſe te verloſſen. Dit geſchiedde oock. Want de Carthaginenſen greepen met allen ernſt

Onvoorſightigheyd des *Roomſchen* Burgermeeſters *Atilii*, weer goed gemaeckt door een onvergelijcklijcke moedig-

Calpur-

ANNO MUNDI.

heyd van Calpurnius.

Calpurnius aen. Maer vermits hy sigh met de sijne op 't uytmuntenste verweerdde / was haren Oversten genoodsaeckt / hoe langer hoe meerder Volck haer toe te senden: waer door Atilius eyndlijck lught bequam / om sig uyt d'Agterlaegh t'ontwickelen. Doch de drie-honderd Mannen by Calpurnius wierden gesamentlijck verslagen. Doe nu Atilius deese doode eerlijck wou doen begraven / vond hy Calpurnius gantsch dood-bleeck in sijn bloed leggen. Evenwel gingh hem den Adem noch uyt en in. Hier over was de Burgermeester seer verblijd: deed hem met de grootste vlijt geneesen; en dus wierd hy noch by 't leven behouden.

Eerste Zeetoght der Romeynen na Africa.

3693. Vermits nu de Romeynen in Sicilien 't geluck soo wel diende / datse d'eene Stad voor / d'andere na / selfs 't geheele Land innamen / derhalven oock te Romen eenige malen triumpheerden; soo beslootense / sigh wat hoogers en gewigtigers t'onderstaen; namentlijck / na Africa over te varen / en die van Carthago in haer eygen Land aen te tasten. 't Welck dan oock volbraght wierd in
3694. 't jaer der Weereld 3694. / onder 't Burgermeesterschap der twee voortreflijcke Mannen Lucius Manlius en Marcus Regulus. Dit was d'eerste overvaert der Romeynen na Africa. Wat by deselve hare verrightingen sijn geweest / sullen wy hier na hooren.

Beroemde geleerde Mannen in Grieckenland.

Philosophen. Orateurs. Geschiedschrijvers. Poëten.

Doch wy moeten hier oock de voorname geleerde Lieden niet vergeeten / welcke geleeft hebben na de dood van Alexander onder de Regeeringh syner Nasaten / tot op Antiochus, bygenoemd Theos; welcker Afbeeldingen ten deelen voorgesteld sijn in de Tafelen by den aenvangh deeses Wercks. Voor eerst dan koomd ons by de Joden voor Simon, bygenoemd de Reghtvaerdige, Hoogpriester te Jerusalem, van wien hier boven gewagh is gemaeckt. T'Atheenen bloeyde Theophrastus, die de Nasaet van Aristoteles is geworden. Gelijck dan oock aldaer en anderweegen in Grieckenland vermaerd sijn geweest Stilpo, Crates, Epicurus, Zeno, en Cleanthes, voortreflijcke Wijsgeeren. Demetrius Phalareus, beroemd Redenaer. Megasthenes, Geschiedschrijver onder de Persianen. Menander, Theocritus, Aratus, Apollonius, Dightkonstenaers / en meer andere; welcker Schriften noch meerendeel voorhanden zijn.

Antiochus Soter, Koningh in Asia en Assyrien.

Op wat voor een wijs Seleucus, de seer maghtige Koningh in Asia en Assyrien, in 't vijf-en-tseventighste jaer sijns ouderdoms van sijnen Gast Ptolomæus Ceraunus omgebraght wierd / is hier boven meldingh gedaen. Hem is in 't Rijck gevolghd sijnen Soon Antiochus Soter; wiens regeeringh sommige stellen op 19. / andere op 21. jaren. Van sijne verrigtingen vinden wy weynigh aengeteeckend: als alleenlijck / dat hy
3671. in 't jaer der Weereld 3671. / of voor des Heeren Christi geboorte 277. jaren / oorlogh heeft gevoerd tegens Antigonus, Soon van Demetrius de Steedenwinner, wegens 't Koninghrijck Macedonien, 't welck door de dood van Sosthenes, die de Heerschappy twee jaren had gevoerd / Koninghloos was. Doch vermits Antiochus te verr' af-sat; Antigonus daer tegens sigh na-by bevond / daer-en-boven van de Grieckscher Steeden hulp genoot / soo is hy meester geworden / en heeft 't Land Macedonien behouden. Dit was 3673.
dien Antigonus, van wien wy hier boven hebben geseght / dat hy de Galliërs, voor welke hy sigh eerst in de Bosschen moest verbergen / naderhand sloegh / en uyt sijn Koningrijck verdreef. In de Historien werd hem gegeven de bynaem van Conathas, of de tweede deeses Naems. Wy sullen hier de loop onses verhaels van hem voortsetten / wijl wy van Antiochus Soter weynigh te berighten hebben.

Antigonus de tweede; anders Conathas.

Geschiedenissen van deesen Antigonus Conathas. Justinus l. 25. 26.

Als hy een tijd langh in sijn Koninghrijck rust had genooten / wierd hy op eenmael te gelijck van de Spartanen, van Koningh Ptolomæus in Egypten; en op nieuws van de Galliërs, of Galaters, vyandlijck aengevallen. Vermits deese laetste vyanden hem al- 3687.
dernaest waren / nam hy voor / deselve eerst af te vaerdigen. Liet derhalven weynige der sijne tot bewaringh sijns Legers; en hy selfs trock met den geheelen hoop op tegens die van Galatia; in meeningh / van met d'eerste gelegenheyd haer Slagh te leveren. De Galliërs rusteden sigh desgelijcks toe: doch vraegden eerst haer' Afgoden / diense Menschen hadden opgeofferd / om raed. Kregen daer op tot antwoord: Dat onder haer een groote Neerlaegh en Vleeschhouwery sou ontstaen. Hier over wierdense soo toornigh / datse al hare Vrouwen en Kinderen / welcke 't Leger in groote meenighten waren nagevolghd / om 't leven braghten; meenende / dat de gedreyghde bloedstortingh hare vervulling had bekomen / door d'uytvoeringh deeser verschricklijcke Moord aen soo veel rampsalige. Dit was haer oock van de Duyvel geraden geworden. Met sulcke bloedige handen en grimmige Gemoederen 3688.
greepense Koningh Antigonus aen; doch wierden met duysenden / als Beesten / ter neer gehouwen; soo dat'er weynige der hare levendigh af geraeckten. Dus bevoght Antigonus hier een heerlijcke Zeege. Als Ptolomæus en de Spartanen de tijdingh hier van ontfingen / lietense den Oorlogh tegens Antigonus steecken / en trocken weer na huys. Wijl hy nu sigh t'eener tijd van drie vyanden ontslagen bevond / en evenwel sijn Krijghsvolck niet wou afdancken / soo tastte hy daer mee de Stad Atheenen aen. Ptolomæus sond d'Atheniensen wel hulp toe; doch deselve moght haer niet baten: want na een langhduerige Belegeringh moestense sigh aen Antigonus overgeven.

Onmenschlijke daed der Galliërs, op een bekomene antwoord harer Afgoden.

Werden van Antigonus ellendigh geslagen.

Die oock Atheenen veroverd.

Verlieft sijn Koninghrijck Macedonien.

Ondertusschen was Alexander, Koningh van Epirus, die sijnen Vader Pyrrhus in dit Koninghrijck was gevolghd / in Macedonien gevallen / en had seer groote schade in dat Gewest gedaen. Antigonus begaf sigh spoedigh na huys / om Alexander te straffen. Doch vermits hy sijn Krijghsvolck in Griekenland niet wel had gehandeld / soo vielense met hoopen van hem af / en Alexander toe.

Dus

ANNO MUNDI.

Dus verloor Antigonus met sijn Krijgsheyr sijn Koninghrijck. Hy had een Soon/ genoemd Demetrius, die/ alhoewel noch gantsch jongh/ in 't affijn sijns Vaders moed nam; Volck by een versamelde/ en Alexander, tegens desselven verwaghtingh/ aengreep; met soodanigh een geluck/ dat hy hem niet alleen weer uyt Macedonien sloegh; maer oock sijn eygen Erf-rijck Epirus veroverde. Dus was 't Alexander veel beeter geluckt tegens den Vader Antigonus, als tegens den Jongeling Demetrius; die hem van twee Koninghrijcken beroofde/ wijl hy sigh met een niet had willen laten vergenoegen. Alexander ontvlood met weynige der sijne in Acarnanien; en onthield sigh daer een tijd langh in Ballinghschap. Doch vermits sijnen Vader Pyrrhus sigh by d'Epiroten soo gantsch wel verdiend had gemaeckt/ voeghden sy en de nabuerige Griecken sigh by een/ soo veel uytwerckende/ datse hem weer herstelden in sijn Vaderlijck Koninghrijck Epirus; in 't jaer der Weereld 3690.

Sijnen Soon Demetrius, schoon seer jongh, herwind het, en ook 't Rijk Epirus.

Waer in echter Alexander weer herstelt wierd.

3690.

In dit jaer is Antiochus Soter, Soon van Seleucus, gestorven. Sijnen Nasaet in 't Koninghrijck Syrien en Assyrien is geweest sijnen Soon Antiochus Theos; die een Regeeringh van vijfthien jaren werd gegeven. Deese heeft een langhduerigen Oorlogh gevoerd met Ptolomæus Philadelphus, Koning in Egypten. Eyndlijck echter wierd deeser wijs een Verdragh getroffen; dat Antiochus Theos sou ten Gemalin neemen Ptolomæi Dochter Berenice; daer tegens verstooten sijn' eerste Echtgenoot Laodice, met welcke hy alreeds eenen Soon/ genoemd Seleucus, had gewonnen. Dit wierd dus volbraght. Doch naderhand is hier uyt veel quaeds ontstaen.

Oorlogh tusschen Antiochus Soter en Ptolomæus Philadelphus, Euseb. in Chron. Appian. Syr. Hieron. ad c. XI. Dan.

Want als Antiochus Theos gestorven was/ en gevolghd van den gemelden sijnen Soon Seleucus Callinicus, liet sijne Moeder Laodice hem geen rust; maer porde hem onophoudlijck aen/ dat hy sijne Stiefmoeder Berenice (welcker Vader/ d'Egyptische Koningh Ptolomæus, onlanghs te vooren oock was overleeden) sou om 't leven brengen. Als dit Berenice wierd aengekondigd/ vloodse met haer Soontje in een vaste Plaets/ genoemd Daphne; doch wierd hardelijck daer binnen belegerd. Doe de Steeden in Asia dit vernamen/ braghtense veel volck op de been/ om haer by te staen. Desgelijcks deed haren Broeder Ptolomæus Evergetes; die met een Krijghsheyr in aentoght was/ om haer t'ontsetten. Doch Berenice had sig ondertusschen laten bepraten/ eer de hulp noch aenquam/ om sigh aen haren Stiefsoon op trouw en geloof over te geven; die haer echter gantsch meyneedigh met haer Soontje deed dooden. Hier door geraeckte hy niet alleen by elk in groten haet en veragting; maer oock met Ptolomæus Evergetes in Oorlogh. Van den uytgangh desselven sullen wy hier na breeder spreecken. Onderwijl gelieve den Leeser na te sien 't elfde Hoofdstuk des Propheeten Daniels; die soo gantsch klaer heeft voorgesteld de tot noch toe verhaelde saecken van Alexander Magnus en sijner Nasaten; gelijck oock van deesen Antiochus, Seleucus, d'arme Berenice, Dochter van Ptolomæus, en haer Kind/ datmen sigh niet hoog genoegh kan verwonderen over de Wijsheyd en Voorsienigheyd Gods; wijl Daniel van dit alles soo net heeft gewisseght meer als drie-honderd jaeren voor dat het geschied is.

geëyndigt door een Houwlijck, 't welck veel quaeds baerd. 3693. *Seleucus Callinicus.*

Sijne meyneedige moord-daed aen sijne Stief-moeder Berenice, en haer Soontje.

Aenmerckingh op Daniel.

ANNO MUNDI.

In 't jaer der Weereld 3703. is Ptolomæus Philadelphus den wegh alles vleeschs gegaen/ na dat hy 30. jaren had geregeerd. Van hem/ insonderheyd van sijne gunst tot geleerde Lieden/ en goede Boecken/ is hier boven gehandeld. Onder sijne voornaemste verrightingen is oock dit te stellen/ dat hy een groote/ ruyme/ Schiprijcke Vaert heeft doen maecken uyt de Nyl-vloed tot in de Roode Zee: welck werck sigh langh voor hem d'Egyptische Koningen Pharao Necho, en Darius de Persiaen, te vergeefs hadden onderwonden. Na datmen seer langh aen deselve had gearbeyd/ isse volvoerd geworden in 't jaer der Weereld 3683. Op deesen Ptolomæus Philadelphus is in 't Egyptisch Koninghrijck gevolghd sijnen Soon Ptolomæus, bygenoemd Evergetes, of de Goeddadige: die tot in 't 26. jaer heeft geheerscht.

Ptolomæus Philadelphus gestorven. 3703.

Sijne Vaert, doen maken uyt de Nyl tot in de Roode Zee.

Van d'overvaert der Romeynen uyt Sicilien na Africa is hier boven eenigh gewag gemaeckt. Doe de Carthaginensen hier van eenighsins verwittight wierden/ was 't voor haer een noodwendigheyd/ te verhinderen/ dat de vyand niet in haer Land quam. De Romeynen hadden 330. Scheepen/ en op deselve 140000. Menschen/ soo Krijgs als Schiplieden. Tegens deese stelden de Carthaginensen 360. Scheepen; en op deselve 150000. Mannen. Sy bejegenden malkanderen op d'openbare Zee; en daer geschiedde een verschrickelijcke Slagh; waer in eyndlijck de Romeynen d'overhand behielden. Van de vyandlijcke Scheepen wierden'er 63. genomen/ en 30. gingen te grond. Maer hier tegens verlooren s'er oock 24. Daer op voerend' Overwinnaers voort. Traden in Africa te Land. Belegerden de Stad Clupea: veroverden deselve/ en leyden'er Besettingh in. Vervolgens voerde Manlius veele Scheepen weer na Italien; en met deselve over de 20000. Gevangene/ nevens een seer rijcken Buyt; ter welcker oorsaeck hy oock Triumpheerde. Sijnen Amptgenoot Regulus bleef in Africa. Sloegh drie Oversten der Carthaginensen in de vlught. Leyde 18000. der vyanden ter neer. Bequam'er 5000. gevangen/ nevens 18. Elephanten. Vier-en-tseventigh Steeden in Barbaryen gaven sigh aen hem over. Daer-en-boven veroverde hy de Stad Tunis; verwoestte de Landen rondom Carthago wijd en breed; en bragt de Numidiërs op sijne sijde; welcke de Stad Carthago grooter schade toevoeghden/ dan de Romeynen selfs.

Roomsche Geschiedenissen; en haren Inval in Africa.

3694. *Geweldige Zee-slagh. Polyb. l. 1. Diod. l. 23. Epit. Liv. l. 16. 17.*

Veelvoudige en groote veroveringen. 3695.

Als hy nu sijn Leger had neergeslagen niet verr' van een Water/ genoemd Pragarda, of Bagrada, en veele sijner Soldaten/ welcke uytgingen om Water te halen/ niet weer qua-

Grouwlijk-groote Slang in Africa, die meenighte

ANNO MUNDI.

quamen / wierd hem ten laetsten van eenen der selve aengesegt / datse om 't leven gebragt waren door een boven maten groote Slangh. Regulus trock met een sterck getal Krijgslieden derwaerts / en bestreed dit onguere Dier met allerley Geschut ; doch sonder eenigh voordeel / wijl 't gelijck als een Harnasch van Schelpen aen sigh had. Ondertusschen quamen veele der Menschen om 't leven / welcke ten deelen van dit Monster betrapt en gedood / ten deelen door sijnen giftigen adem omgebraght wierden. Doe liet Regulus 't groote Steen-geschut derwaerts voeren / en deese onguere Slang / of Draek / met swaare Steenen / aen welcke eenige Mannen genoegh te beuren hadden / eerst verlammen / daer na ten vollen dood werpen. Dit Dier was honderd-en-twintigh Maetvoeten langh ; derhalven heeftmen d'afgedane Huyd na Romen gebraght ; deselve opentlijck ten toon gehangen ; en is daer honderd vier-en-twintigh jaren tijds gesien geworden.

van *Romeynen* verslond. *A. Gell. l.* 6. c. 3. *Val. Max. l.* 1. c. 8.

Hoe omgebraght.

Na soo veel bekoomene Overwinningen begon Regulus te vreesen / dat yemand anders uyt Romen derwaerts moght verschijnen / welcke hem de volle Zeege / en alsoo d'eere deeser verrightingh / uyt de hand mogt nemen. Bood derhalven de Carthaginensen den Vreede aen : welcke wel van haer begeerd wierd / doch in de Verdragsstucken konnen niet over een komen. Daer-en-boven vatteden die van Carthago een nieuwe moed / wijl haer een varssche hulp van sommige duysend geworvene Soldaten uyt Griekenland toequam : onder welcke een Spartaner was / genoemd Xantippus : die / als hy op alle dingen aght genoomen / en deselve wel overwogen had / seyde : Men had sigh niet te verwonderen / dat de Carthaginensen dickmael waren geslagen / wijlse daer toe de saecken selfs soo hadden aengesteld. Vervolgens toondde hy den Raed soo gantsch opentlijck / waer in hare Hoofdlieden tot noch toe hadden gefeyld / datse hem niet alleen geloof gaven / maer oock 't Generaelschap over haer Leger toevertrouwden ; met bevel / dat al d'andere hem onderdanigh souden zijn.

De *Roomsche* Burgermeester *M. Regulus*, na soo veel Overwinningen op de *Carthaginensen*,

ANNO MUNDI.

Daer op ordonneerde hy 't Krijghsvolck / ontrent 12000. te voet / en 4000 te Paerd sterck / nevens 100. Elephanten / op een geheel andere wijs. Steldde de Slaghorde na de Griecksche gewoonte aen ; en begaf sig met sijn gantsche Heyr van de Hoogte / welcke die van Carthago tot noch toe ingehouden hadden / op 't vlacke Veld. Als de Romeynen hare vyanden in sulck een schicking daer heenen sagen trecken / warense daer over seer wel te vreeden ; en gingen op de Carthaginensen aen ; gantschlijck meenende / haer te sullen slaen / gelijck meermael voor deesen. Xantippus vermaendde de sijne tot dappermoedigheyd. Steldde d'Elephanten voor uyt ; aghter haer 't Voetvolck ; de Ruytery aen beyde de sijden ; en dus gingh den Veldslagh aen. Vermits nu 't Paerdevolck der Romeynen veel swacker was als dat der Africanen, soo wierd het / al stracks in den aenvangh des Geveghts / van de Carthaginensische Ruytery in de vlught geslagen. Der Romeynen Voetvolck wierd oock van d'Elephanten seer hard benauwd / en eyndlijck hare Slaghordeningh gebroocken. Waer op de Ruytery van Xantippus, weer te rugg' gekeerd van de najagingh der Vlughtige / de Roomsche Regimenten allerweegen aengreep. De nieuwlijcks-geworvene Griecken deeden desgelijcks haer best ; tot dat eyndlijck de Romeynen overweldighd / en gantschlijck geslagen wierden. Sy snelden sigh wel ter vlught ; doch op 't vlacke veld was 't vlieden te vergeefs / wegens de Ruytery en d'Elephanten ; soo dat een groo-
te

werd, als die van *Carthago Xantippus* ten Veldheer hadden gesteld, 3698.

Polyb. l. 1. *Epit. Livii l.* 17. *A. Gell. l.* 6. c. 3. *Oros. l.* 4. c. 8. 9.

ANNO MUNDI.

te meenighte der hare of dood geslagen of vertreeden wierd. Ontrent 500. der Romeynen hielden sigh noch by den Burgermeester Marcus Regulus; maer deese namen de Carthaginensen al t'samen gevangen/ gelijck oock hem geschiedde. 't Verlies der Romeynen in deese Slagh/ soo aen gedoode als gevangene, beliep by de 30000. Mannen. Weynige sijn 't door de vlugt in de naburige Stad Clupea ontkoomen. Hier uyt blijckt/ hoe veel in den Oorlogh aen een goed Hoofd gelegen is; en dat Chabrias met volle waerheyd heeft geseght: Beeter is 't/ te hebben een Heyr van Harten/ welcker Overste een Leeuw is/ als een Heyr van Leeuwen/ 't welck een Hart ten Oversten heeft. Of/ gelijck Euripides by Polybius seyde: *Sapiens animus unus, multorum manus vincit.* Soo veel als: Verstand en Wijsheyd verrigten 't; niet de veele handen. Xantippus heeft niet alleen in deesen Veldslagh getoond sijn sonderlingh Oorloghs-beleyd/ maer oock korts daer na sijn treflijck vernuf; daer in/ dat hy/ als die van Carthago hem een goede Vereering hadden gedaen/ sigh weer na huys begaf/ en 't geluck niet te veel wou vertrouwen; weetende/ dat hem ligtlijck een ongeval sou komen bejegenen/ 't welck dan al sijnen bekomenen roem sou hebben uytgewischt. Oock sou hy beswaerlijck hebben konnen ontgaen de nyd en laeggingen der Carthaginensische Heeren; welke niets minder konden lijden/ als dat een Vreemdelingh boven haer wierd gesteld. Al deese swarigheden is hy wijslijck voorkomen door sijn vertreck uyt Africa.

...endigh ...slagen, ...hy selfs ...vangen.

...n den ...orlogh ... meest ...elegen ...n een ...varen ...oofd.

...Geluck ...noetmen ...iet vertrouwen.

Alhoewel nu deese Neerlaegh de Romeynen byna wat verbaesd maeckte/ soo hebbense echter haest weer een ander Heyr op de been gebraght; 't selve in Scheepen geset/ en na Africa overgesonden. De Carthaginensen hier van verwittight/ braecken haer Leger op van voor Clupea, en trocken de Romeynen te gemoet. Daer viel een hevigh Zee-gevegt voor/ waer in de Romeynen d'overhand behielden/ en hare vyanden 114. soo groote als kleyne Scheepen ontweldighden. Na de bekomene Zeege tradense by Clupea aen Land. Namen de hare uyt deese Stad/ en voeren gelijckerhand weer na Sicilien. Doese nu meenden alle gevaer ontgaen te sijn/ wierdense/ dight by 't genoemde Eyland genaerderd/ van een seer grouwlijcke/ en nauwlijcks noyt meer gehoorde Stormwind overvallen; soo dat van 363. harer Scheepen maer alleen 80. geheel bleven. Noyt hadden de Romeynen grooter schade ter Zee geleeden. De gantsche schuld van dit verlies was den Oversten toe te schrijven/ die (tegens de vermaningh der Stierlieden en Zee-ervaerne/) in een onbequame jaerstijd was afgeseyld/ en sigh had begeven na de gevaerlijcke sijde des Eylands/ daer/ sonder eenige Haven/ niet anders als Klippen en Ondiepten waren. Dus gaet het/ wanneer men den raed van kennis hebbende Lieden niet wil volgen/ maer na sijn eygen hoofd te werck gaen.

...ieuwe ...eerlaegh ...ler *Carthaginensen* te water. 3696.

...e *Romeynen* varen ...veer over ...a *Sicilien.*

...waer verlies door ...en seer ...rouwlijcke Stormwind.

Deeser wijs nu heeft sigh den Oorlogh weer in Sicilien verplaetst; daer Carthalo, Oversten der Carthaginensen, de Romeynen seer veel te doen gaf: de Stad Agrigenten innam/ en ontmantelde. Hier tegens hebben die van Romen de Stad Palermo veroverd. Voeren weer over na Africa; en leydden hare vyanden in drie Veldslagen ter neer. Namen eenige Steeden in Barbaryen in. Vulden anderhalf honderd Last-scheepen met den bekoomenen Buyt/ en seylden daer mee na Italien. Doch haer quam al weer een Onweer over den hals; soo dat byna al de Scheepen verbroocken/ en d'Oevers wijd en breed beset wierden met de Goederen welke in de Kielen geweest/ en door de Golven na 't Land gedreven waren. Wijl nu We'er en Wind sigh tegens de Romeynen dus vyandigh toonden/ soo beslootense/ de Zee een tijd langh te laten rusten: houdende alleenlijck 60. Oorloghsscheepen op deselve/ om 't Italiaensche Strand tegens alle vyandlijcke overvallen te verseeckeren.

Nieuwe overvaert na *Africa*: 3697.

en nieuwe seer swaere Schipbreuck der *Romeynen*.

In 't volgende jaer quam de Roomsche Overste C. Cotta in Sicilien; die d'Africanen en Sicilianen d'eene gelijck d'andere handelde; en in vreeslijcke Veldslagen grouwlijcke Vleeschhouweryen onder haer aenregtte. Doch wijl in 't volgende jaer de Carthaginensen sigh seer versterckten; en insonderheyd veel' Elephanten in Sicilien overbraghten/ voor welcke de Romeynen seer bevreesd waren/ soo quam 't niet weer tot een opentlijck Gevecht/ voor in 't jaer der Weereld 3700.; wanneer een bloedig Treffen tusschen beyde de parthyen voorviel. Maer vermits der Carthaginensen Slaghordeningh door haer' eygene Elephanten gebroocken wierd/ leedense sulck een groote schade/ dat by de 20000. der hare dood bleven/ of gevangen wierden; nevens 120. Elephanten: welcke oock te Romen in Triumph getoond zijn. Doch wijl der selver Onderhoud seer veel sou gekost hebben; en men niet wist/ waer toe deese Beesten te gebruycken stonden/ soo wierdense eyndlijck veroordeeld/ datmen haer in 't Theatrum sou voeren/ om al t'samen van 't gemeene volck met Pijlen en Werpspiessen dood geschooten te werden.

Veldslagh tusschen beyde de parthyen in *Sicilien*; en Neerlaegh der *Carthaginensen* door haer eygene Elephanten. 3698. *Oros. l. 4. c. 7. Polyb. l. 1. Flor. l. 2. c. 2. Epit. Livii l. 18. 19.* 3700.

Door deese Neerlaegh bevonden sigh de Carthaginensen eenighsins verdeemoedighd. Sonden derhalven haren gevangenen Marcus Regulus na Romen, om met den Raed te handelen van een Vreede; of ten minsten van een uytwisselingh der Gevangene tegens malkander. Doch indien noch 't een noch 't ander wierd uytgewerckt/ soo sou Regulus sigh weer te Carthago in sijne Gevanknis komen stellen. Regulus deed den Eed/ dat hy dit sou nakomen. Maer als hy sigh nu te Romen bevond/ ried hy den Raed 't een en 't ander af: vond oock gehoor/ en begaf sig weer na Carthago in Heghtenis. Doe gingen de Carthaginensen seer vreeslijck en erbarmlijck met hem te werck. Sneeden hem d'ooghleeden af/ soo dat hy d'oogen noch sluyten/ noch slapen kon. Staecken hem in een Houten Kist/ of Vat/ vol Nagelen/ de

De *Carthaginensen* senden haren gevangenen *Regulus* na *Romen*, om haer Vreede te verwerven.

Hy raed het den Raed af: steld sigh weer gevangen, en werd ellendigh gemarteld.

 pun-

ANNO MUNDI.

Epit Liv. l. 18. V. Max. l. 1. c. 1. Gell. l. 6. c. 4.

punten na binnen toe gekeerd; en hier in moeſt hy / na veel' uytgeſtane ſwaerſte ellenden / jammerlijck ſterven. Behalven dat deeſen M. Regulus ſijne vyanden ſoo getrouwlijck woord hield / en ſijne gedane Beloſte volle kraght gaf / werd oock van hem geſchreven / dat hy / by ſoo veele ſijner bekomene Overwinningen / ſoo arm was / dat hy ſigh van ſijnen Veldbouw moeſt geneeren. En als hy / ten dienſt van 't Gemeen / deſelve niet kon waerneemen / moeſtmen ſijne Vrouw en Kinderen uyt de gemeene Schatkiſt te

Sijnen ſonderlingen lof.

Romen onderhouden. Want hy doelde maer enckelijck op Eer' en 't Gemeene Beſt. Onſe Overſten en Hoofdlieden in deeſe tijden houden een andere ſtreeck / en traghten alleenlijck daer na / datſe veel geld van vrienden en vyanden by een mogen ſchrabben.

Nieuw ongeluck der *Romeynen* ter Zee.
3701.
Polyb. l. 4.

In 't jaer 3701. is de Romeynen al weer een ongeluck ter Zee bejegend. Claudius Pulcher, Roomſch Burgermeeſter / wierd met een goed Heyr en veele Scheepen na Sicilien geſonden. Oock beſloot hy / de vyanden Slagh te leveren. 't Was der Romeynen gewoonte / alsſe ten Oorlogh gingen / altijd veele Papen en Waerſeggers by haer te hebben; welcke / onder meer andere middelen / tot uytvorſſchingh van toekoomende dingen / in gebruyck hadden / een byſonder ſlagh van Hoenderen in een Kouw op te voeden; en / als'er yet gewightighs op handen was / haer ſpijs voor te werpen. Indien'er de Hoenderen begeerigh aen vielen / en gulſigh aten / ſoo hieldenſe ſulcks voor een goed teecken / en voorbeduydingh van Geluck. Maer indienſe de Koſt lieten leggen / en weer na hare Kouw liepen / ſoo was ongeluck te verwaghten. Ter deeſer tijd wierd Claudius Pulcher van deeſe Hoenderwichelaers verwittighd / dat de Hoenderen niet wilden eeten; en dat hy derhalven ſigh van een Gevecht moeſt onthouden. Claudius hier over vertoornd / borſt uyt: Wel aen dan / willenſe niet vreeten / ſoo mogenſe ſuypen. Beval daer op / datmen de Korf met Hoenderen in 't Water ſou werpen. Yeder was hier over verſchrickt / behalven alleen Pulcher: die ſijne Scheepen in Slaghorde ſtelde / en tegens de Carthaginenſen aengingh; doch wierd ſchandlijck overwonnen; verloor in deeſen Strijd 117. Scheepen / en by de 20000. Mannen ſoo Soldaten als Bootsgeſellen. Hier tegens bleven'er weynige van de Carthaginenſen. Dit was noch niet genoegh. Carthalo deed noch vijftigh andere Scheepen der Romeynen te grond gaen; desgelijcks wierd de geheele Vloot des anderen Burgermeeſters Lucii Junii door Storm te niet gemaeckt: waer tegens die van Carthago hare Scheepen in een verſeeckerde Haven braghten; en ſonder ſchade behielden. Dit drievoudigh onheyl bedroefde Junius ſoodanigh / dat hy van hertenleed ſtierf. Claudius quam weer te Romen: doch wierd / wijl hy noch quade en bitſe woorden uytwierp / uyt de Stad gebannen.

Wichelary der *Roomſche* Papen met Hoenderen; en voorkondigingh van ongeluck aen *Claudius Pulcher*: van hem verworpen.

Rampſpoedige daer op gevolghde Zeeſlagh.
Flor. l. 2. c. 2.
3702.

Hier op hebben eyndlijck de Romeynen ſig met de Carthaginenſen vergeleecken / aengaende de verwiſſelingh der Gevangene. D'eene ſouden tegens d'andere los gaen. Doch die de meeſte hadden / ſouden van 't andere deel geld toe beuren. In 't jaer der Weereld 3705. heeft M. Fabius Buteo weer een Africaenſche Vloot geſlagen: doch door Storm niet alleen verlooren 't geen hy had veroverd / maer noch veel van ſijn' eygene Scheepen daer by. Alhoewel nu gantſchlijck ſcheen / dat 't geluck de Romeynen op Zee niet wou dienen / ſoo moeſtenſe echter / wijl de Carthaginenſen op geen andere wijs by te komen waren / een nieuwe Scheepsvloot toeruſten; waer toe elck te Romen, Man voor Man / geld gaf: ſoo dat in weynigh tijds twee-honderd groote Scheepen gereed

De *Romeynen* in haer geluck al weer ongeluckigh ter Zee.
3705.

Ruſten echter een nieuwe Vloot toe.
3708.

ANNO MUNDI.

gereed waren gemaeckt. Hier mee voer Cajus Luctatius na Sicilien. Greep Hanno ter Zee aen. Deed 50. sijner Kielen na de grond sincken; nam'er ruym 70. wegh/ en op deselve 10000. Mannen. Door deese Neerlaegh/ dus onverwaght geleeden/ wierden de Carthaginensen soo kleynmoedigh/ datse aen haren Generael Amilcar schreven/ hy sou na alle vermogen na een Vreede traghten. Waer op dan 't Verdragh tusschen beyde de Steeden Romen en Carthago wierd gesloten; onder deese voorwaerden/ dat de Carthaginensen d'Eylanden Sicilien, Sardinien, Corsica, en alle andere/ ten eeuwigen dagen afstaen: oock een groote som gelds aen de Romeynen opbrengen souden. Sulcker wijs heeft een eynd genomen deesen Oorlogh/ die nu 24. geheele jaren had geduerd: en waer in die van Romen veel grooter schade hadden geleeden dan hare vyanden; vermitsse in de genoemde tijd door der Carthaginensen geweld meer dan 700. Scheepen hadden verlooren/ behalven die door Onweeren te grond waren gegaen. Waer tegens die van Carthago in verscheydene Zeegevegten maer 500. Kielen/ en door Storm gantsch geene waren quijt geraeckt. Hier uyt blijckt/ dat de Romeynen de Zeege/ niet alleen over hare vyanden/ maer oock over 't Geluck hadden bekomen; eyndlijck door aenhoudingh en grootmoedigheyd alles doordringende en overwinnende.

Slaen de Carthaginensen soo danigh, datse Vrede moeten maecken, onder harde voorwaerden. Polyb. l. 1. Eutrop. l. 2.

Aenmerckingh.

Deesen Oorlogh werd in de Roomsche Historien genoemd primum bellum Punicum, of den eersten Carthaginensischen Krijgh. By Titus Livius vinden wy niets met allen van den selven/ wijl de Thien Boecken, welke hy daer van geschreven heeft/ verlooren sijn geworden; 't geen van de Geleerde niet weynigh werd beklaeghd. Vermits nu de Romeynen een wijl tijds van hare vyanden rust genooten/ soo sullen wy haer oock verlaten/ om na Asia te reysen.

Deesen Oorlogh genoemd den eersten Punischen.

Van den Oorlogh tusschen Seleucus Callinicus, Koningh in Syrien en Asia aen d'eene; Ptolomæus Evergetes, Koningh in Egypten aen d'andere syde/ aengevangen ter oorsaeck van de Moord/ door Seleucus gepleegt aen de Koningin Berenice, hebben wy hier boven beginnen te spreecken. Nu had de gemeldde Seleucus niet alleen Evergetes tegens hem/ maer oock wierd hy/ wegens de gedaghte boose daed/ van yeder gehaet. Alldereerst vielen de Parthers, welcker Overste Arsaces was genoemd/ van 't Koninghrijck Syrien af; soodanigh/ datse een nieuw en afsonderlijck Rijck oprighteden; 't geen 479. jaren langh heeft gestaen/ tot dat het van de Persianen wierd onderdruckt; 't welck geschiedde in den aenvangh des Keyserdoms Alexandri Severi, ontrent 't jaer Christi 225. Daer na weygerden hem oock de Steeden in Asia alle gehoorsaemheyd; sigh overgevende aen Ptolomæus. Maer vermits deesen/ om een Inlandschen Oproer te stillen/ sig weer na Egypten moest wenden/ soo kon hy Asia niet behouden. Doch eer hy noch vertrock/ plonderde hy Syrien, sonder dat Seleucus Callinicus hem sulcks kon verhinderen. Ten derden/ als Seleucus in 't volgende jaer een stercke Vloot by een had gebraght/ wierd deselve door Onweer t'eenemael vernietigd; soo dat hy nauwlijcks selfs met eenige weynige aen Land geswommene levendigh daer af kon komen. Ten vierden heeft Ptolomæus Evergetes, na dat Seleucus sigh op nieuws gesterckt had/ hem in een groot Zeegevecht overwonnen/ en soodanigh geslagen/ dat hy sigh al vliedende moest redden in de Stad Antiochien. Ten vyfden/ als Seleucus sijnen Broeder Antiochus, bygenoemd Hierax, dat is/ den Havick, had versoght/ hem by te staen/ quam deesen wel met eenige duysend Galateren aen; doch vermits Evergetes sigh onderwyl met Callinicus had vergeleecken/ gebruyckte Hierax sijne Krijghslieden tegens den gedaghten sijnen eygenen Broeder/ die hem ter hulp had geroepen: sloegh hem in de vlught/ en sou hem al sijne Landen hebben afgenomen/ indien de Galaters hem getrouw waren gebleven. Doch deese begaven sigh/ volgens hare gewoonte/ tot plonderen; en stroopten oock selfs tegens Hierax: die/ om van haer met glimp los te werden/ een groote Geldsom aen haer moest opbrengen.

Asiatische Geschiedenissen.

Wegens de Moord van Koningh Seleucus aen Beronice vallen veele Landen van hem af. Dan. XI. Justin. l. 27. Appian. in Syriac. Joseph. contra App. l. 2.

3705.
3706.

3709.
3711.

Veele seer sware onheylen, Seleucus Callinicus overkomen.

Op Philetærus, de nieuwe Koningh te Pergamus, (van wien hier boven by de Geschiedenissen van Lysimachus en Seleucus gewagh is gemaeckt) is gevolghd sijns Broeders Soon Eumenes, die 21. jaren langh heeft geregeerd. Na deesen quam Attalus, die de gelegenheyd/ om sijn Rijck te vergrooten/ niet wou versuymen. Terwijl de twee Broeders/ Callinicus en Hierax, malkander in 't hayr saten/ viel Attalus op Kleyn-Asia aen: nam byna 't geheele Land in/ en mackte sigh in 't selve ten Heer. Alhoewel nu beyde de Broederen verlooren hadden 't geen waeromse malkander waren aengevallen/ soo kondense echter sigh noch niet vergelijcken: tot dat het eyndlijck in 't jaer der Weereld 3715. tot een Veldslagh quam; waer in Antiochus Hierax de Neerlaegh leed/ en na sijnen Schoonvader den Koningh van Cappadocien moest vlieden; by wien hy sigh een tijd langh onthield. Hier staet aen te merken/ dat beyde de Broederen/ Seleucus en Antiochus, indiense eensgesind geweest waren/ en hare Magt gesamenderhand tegens Attalus hadden gebruyckt/ hem lightlijck uyt Asia hadden konnen verdrijven. Doch sy wilden liever haer selfs onder malkander verderven/ als den gemeenen vyand weerstaen. Waer uyt genoeghsaem blijckt/ dat de haet en verbitteringh/ tusschen Broederen ontstaen/ niet soo light te versoenen en neer te leggen is. Noch klaerder sietmen dit hier in/ dat Antiochus Hierax, als hy sigh by sijnen Schoonvader niet seecker genoegh hield te sijn/ en derhalven van hem wijcken moest/ sigh niet begaf na sijnen Broeder Seleucus, maer tot harer beyder gemeenen vyand Ptolomæus Evergetes in Egypten. Daer 't hem evenwel qualijck geluckte. Want Ptolomæus stelde hem in Gevanckenis/

Koningen te Pergamus.

Attalus.

Strabo, l. 13. Justinus.

Veroverd Kleyn-Asia.

3712.
3715.

Verderflijcken twist tusschen de twee Broederen Seleucus Callinicus en Antiochus Hierax, doet haer haer Rijck verliesen.

3716.

3717.

ANNO MUNDI.

Hare. beyder eendige omkomingh,

nis / en deed hem seer nauw bewaren. Doe hy nu seven jaren langh dus in Hegtenis had geseeten / is hy noch eyndlijck los geraeckt / door hulp van een gemeene Hoer / met welcke hy in sijne Gevanckenis kennis had gemaeckt / en is dus wegh gelopen. Doch haest daer na wierd hy van eenige Struyckrovers / welcke hem bejegenden / en hem niet kendden / ellendigh vermoord.
3725. Sijnen Broeder Seleucus Callinicus, viel ontrent deselve tijd / weynige dagen eerder of later / van sijn Paerd af: door welcke ongelegenheyd hy soodanigh wierd verseerd / dat hy korts daer na stierf. Dus sijn beyde deese Gebroeders / gebooren Koningen van Syrien en Asia, t'eener tyd jammerlijck om 't leven gekomen; arm / en van haer Vaderlijck Erf beroofd: ten loon van hare hardneckige oneenigheyd / en andere harer snoode Sonden. Op Seleucus Callinicus is gevolghd sijnen Soon Seleucus Ceraunus in Syrien en de Landen van Groot-Asien; doch heeft deselve niet langer dan drie jaren beseeten.

T'eener tijd.

Macedonische Geschiedenissen *Polyb.l.2. Justin. l.28.*

In 't jaer der Weereld 3711./ voor des Heeren Christi geboorte 237./ is gestorven Antigonus Conathas, Soon van Demetrius de Steedewinner, Koningh in Macedonien; na dat hy dit Rijck had beheerscht 36. jaren langh; van sijns Vaders dood af te reeckenen / 40. jaren.
3711. Gheduerende dien tijd was 't hem wel en qualijck gegaen. In de Regeeringh is hem gevolghd sijnen Soon Demetrius de II., die een besit van 10. jaren heeft gehad. Weynigh gedenckwaerdighs vinden wy van hem aengeteeckend; behalven dat hy boven sijn' eerste Gemalin / de Dochter des Koninghs Antiochi van Syrien, noch heeft genoomen Pria, Dochter van Alexander, Koningh in Epirus; en Kleyndochter van den hier boven dickmael gemelden Pyrrhus: welcke hare Moeder Olympias, doese sigh in nood bevond / hem had toegevoerd. Doch daer uyt is niet veel goeds ontstaen. Demetrius is gestorven in 't jaer
3721. der Weereld 3721./ als hy / gelijck alreeds geseght is / thien jaren had geregeerd. Hy liet een Soontje na / noch een Kind / genoemd Philippus. Ten Vooghd wierd hem gegeven sijnen Oom Antigonus de III. Deesen nam Demetrii Weduw / des Kinds Moeder / ten Houwlijck; en settede sigh selven de Kroon op 't hoofd / vermits sijn Weeskind noch van geringen ouderdom was. Deser wijs heeft hy 13. jaren langh de Regeeringh gevoerd. 't Vervolgh hier na.

Koningen: *Antigonus Conathas*, of de II. *Demetrius* de II.

Antigonus de III. als Vooghd over d'onmundige *Philippus*.

Koningen van *Epirus*.

Als Alexander, de Soon van Pyrrhus in 't Koninghrijck Epirus, door de dood uyt de Weereld was genomen / en twee Soonen had nagelaten / Pyrrhus en Ptolomæus, soo is voor eerst Pyrrhus sijnen Vader in 't Rijck gevolghd: daer na desselven Broeder Ptolomæus. Die / als d'Ætoliers in sijn Land waren gevallen / en hy met een Krijghsheyr haer te gemoet trock / onderwegen sieck wierd / en stierf. Soodanigh bekommerde sijne Moeder Olympias sigh hier over / datse korts daer door hertenleed den Geest gaf. Dus was van Pyrrhi Stam geenen Manlijcken Erfgenaem meer overigh / als Philippus, 't Soontje van Demetrius uyt Pria, de Dochter van Alexander, en Pyrrhi Soons Dochter; van wien wy hier na sullen handelen.

Pyrrhus, Soons-soon van *Pyrrhus*. *Ptolomæus*.

Philippus.

Joodsche Geschiedenissen. Hoogh-Priesters. *Joseph. Antiq.l. 12.c.2. Eusebius.*

Tegenwoordigh moeten wy oock kortlijck gewagh maecken van de Joodsche Geschiedenissen; vermits deselve ontrent deese tijd seer mager / en meest van weynigh belangh zijn. Na dat Simon de Reghtvaerdige, Hooge-Priester te Jerusalem, was overleeden / is sijnen Broeder Eleazar hem in 't Hoogh-Priesterdom gevolghd; wijl Onias, 't Soontje van Simon, noch te jongh tot dit Ampt was. 3662.
Dit geschiedde in 't jaer der Weereld 3662./ voor Christi geboorte 286.; drie jaren voor d'aentreedingh Ptolomæi Philadelphi in 't Joodsche Koninghrijck. Ontrent deese tijd dienden in Egypten twaelf-duysend Joden voor Lijf-eygene Kneghten. Deese al t'samen heeft de gemeldde Philadelphus, uyt ontfarmingh t'haerwaerts / in vryheyd gesteld / na dat eenige voorname Heeren sijns Hofs / als Aristæus, Sosibius, en Andreas der Trauwanten Hoofdman / een voorbeede voor haer hadden afgeleght. 3665.
Deese Koningh heeft al de gedaghte Lijf-eygene Joden voor sijn eygen geld van hare Heeren moeten koopen; waer toe / gelijck Fl. Josephus verhaeld / hy heeft uytgeschooten 460. Talenten; 't welck na onse Munt een seer groote som gelds beloopt. Uyt dit / en dan oock noch uyt 't geen voor deesen verhaeld is / blijckt genoeghsaem de sonderlinge genegenheyd Ptolomæi Philadelphi tegens deese Natie.

Ptolomæus Philadelphus koopt 12000. Lijf-eygene *Joden* los.

Jesus Syrach heeft in *Egypten* geschreven.

In 't 38./ dat is / in 't laetste jaer der regeering van deesen Ptolomæus Philadelphus, of de tweede diens Naems / 't welck oock was 't eerste van Ptolomæus Evergetes, of de derde / Koningh van Egypten, is Jesus, 3694.
de Soon van Syrach, en Soons-soon van Jesus, in Egypten gekomen; gelijck hy selfs getuyghd in de Voorreden van sijn Boeck: indien anders deese 38. jaren staen te tellen van den aenvangh der Heerschappy Philadelphi; en niet veel meer te halen sijn van een ander Beginssel; 't welck geloofelijcker is.

In 't jaer der Weereld 3694. is Menelaus 3694.
gevolghd op sijnen Broeder Eleazar, die 't Hoogh-priesterlijck Ampt 32. jaren langh had bediend. Deesen Menelaus besat het 26. jaren. Verbolgens is / na harer beyder dood / Hoogh-priester geworden haren Neef Onias, na dat de gedaghte sijn' Oomen deesen Staet soo langh alsse leefden hadden ingehad. Onias werden 14. jaren sijns Hoogh- 3719.
priesterlijcken Bewinds toegeschreven.

Vervolgh der Hoog-Priesteren.

In 't jaer na de Scheppingh 3729. is Ptolomæus de III., Koningh van Egypten, bygenoemd Evergetes, of de Goeddadige, gestorven / na dat hy den Throon ontrent 25. jaren langh had beseeten. 't Koninghrijck heeft hy nagelaten sijnen Soon Ptolomæus de IV., genoemd Philopator. Hoedanigh deesen sijne regeeringh aengevangen en oock vol-

Koningen in *Egypten*. *Evergetes* gestorven. *Polyb.l.4. Appian.*

ANNO MUNDI.

volvoerd heeft / sal hier na volgen.

Roomsche Geschiedenissen.

By den uytgangh des eersten Carthagi-
nensischen Oorloghs hebben wy geseght /
dat de Stad Romen een tijd langh rust van
hare vyanden genoot. Evenwel niet van
Vyer en Water. Want in 't jaer der Wee-
reld 3709. / als nu 't gemeldde Romen 512.

Over-doeyingh des *Tybers.*

jaren langh had gestaen / heeft de Tyber-
vloed sigh soodanigh verheven en uytgegoo-
3709. ten / datse door al de Straten der Stad heen-
nen stroomde in de Huysen / en seer groote
schade veroorsaeckte. Op deese overvloey-

Vreeslijke brand te *Romen.* *Epit. Liv.* *l.19.* *Florus.*

ingh des Waters is een verschricklijcken
Brand gevolgd: welcke niet alleen een groo-
te meenighte Burger-gebouwen / maer oock
veele Tempelen, en onder deselve die van
d'Afgodin Vesta, tot asch deed vervallen.
Insonderheyd heeft dit Vyer de grootste
schade gedaen ontrent de Marckt / daer de
voortreflijkste Huysen stonden. Doe Metellus,
d'Opper-Priester te Romen, d'Afgods-
beelden uyt deesen Brand pooghde te redden /
feylden 'er weynigh aen / dat hy met deselve
niet verbrandde. Evenwel wierd hy door
de Vlammen niet weynigh beschadighd.

Rebelly der Ligures tegens de Romeynen.

3713. Eer noch deese dubbele schade eenighsins
vergeeten was / heeft sigh in 't vierde jaer
daer na een nieuwe vyand in Italien opge-
worpen. Want de Volckeren in 't Land-
schap om Genua, genoemd Ligures, plon-
derden hare Nabueren ; en bejegenden de
Roomsche Gesanten seer schimplyck. Offe
nu schoon hier over gestraft wierden / soo
3716. rebelleerdense echter in 't derde jaer daer na
al weer. Dit duerde sulck een lange tijd / dat
men sigh genoegh voor deese Volckeren te
bekommeren had / selfs als al een Stilstand
met haer was gesloten. Daer-en-boven

Sardinien en *Corsica* tot *Roomsche Provintien* gemaeckt.

wilden oock beyde d'Eylanden Sardinien en
Corsica de reghte wegh niet gaen / noch de
Romeynen gehoorsamen ; derhalven wier-
densе door Wapengeweld bedwongen / en
3718. tot Roomsche Provintien gemaeckt. Doe
3719. hieldense sigh gerust. Maer 't was niet ge-
noegh / dat de Stad Romen Mannen ten
vyand had ; sy moesten oock tegens Vrou-
wen Oorlogh voeren.

Teuta, Koningin der *Illyriërs,* rooft op de *Romeynen,* en doet de *Roomsche* Gesanten met Bylen dood slaen. *Polyb. l.2. c.8. & seq.*

Want Teuta, Koningin der Illyriërs (te-
genwoordigh Crabaten en Dalmatiërs geheec-
ten) greep / na de dood van haren Man /
de nabuerige Griecken en Epiroten aen.
Plonderde met hare Scheepen den gant-
schen Oever ; en verschoonde oock selfs
d'Italiaensche Kooplieden niet. Ter dier
oorsaeck wierden te Romen veele klaghten
tegens Teuta gedaen. De Raed sond Ge-
santen aen haer / om haer van deese onbil-
lijckheyd te doen afstaen. Teuta gaf haer
3720. tot antwoord: 't Was geen gewoonte / dat-
met d'Avonturiërs verhinderde Buyt te ma-
ken. De Zee was open / en stond yeder vry.
Dit wouden de Gesanten soo niet verstaen.
Eyschten in goeden ernst weer 't geen de ha-
re was afgenomen ; en dreyghden / by wey-
geringh / Teuta den Oorlogh. Hier over
wierd dit Wyf toornigh. Liet de Gesanten
gevangen nemen ; daer na met Bijlen dood
slaen / even als offe Beesten waren geweest.

Sond vervolgens hare Scheepen al weer op
Buyt uyt: nam 't Eyland Corfu in / en be-
legerde de Stad Durazzo. Doe trock de
Burgermeester Quintus Fulvius uyt. Bragt
't Eyland Corfu weer onder 't Gebied der
Romeynen : ontsette Durazzo : veroverde

Hoe haer sulcks bequam.

de Stad Apollonia. Ruckte voorts met sy-
nen Amptgenoot tot in 't Landschap Illyrien,
en overweldighde eenige Steeden. Doe
moest Teuta, als te swack tegens sulck een 3722.
Maght / uyt 't Land wijcken. In deesen
aughst sondse Gesanten na Romen, en bad
om Vreede. Welckese wel verwierf / doch
onder sware Voorwaerden. Want jaer-
lijcks sou se een Tribuit na Romen senden:
van 't geheele Land / behalven eenige wey-
nige Steeden / afstaen ; en al hare Schee-
pen / tot op twee na / afschaffen. Hier in
moestse bewilligen / en dus nam deesen Oor-
logh een eynd.

Carthaginensische Geschiedenissen.

Alhoewel die van Carthago in Africa nu
verlost waren van den Oorloghs-last der Ro-
meynen, soo geraecktense echter in een an-
der gevaer / niet veel minder ; even in 't sel-
ve jaer / dat door 't Water en 't Vyer te Romen
sulck een sware schade was veroorsaeckt.
De Carthaginensen hadden eenige duysend
gewordene Soldaten in Sicilien leggen. Doe 3709.
nu de Vreede met de Romeynen gesloten
was / en sy deselve uyt dit Eyland moesten
afvoeren / quamense al t'samen in Africa.
Eyschten van de Stad haer agterstallige
Besoldingh: wilden hare Paerden betaeld /
en al hare geleedene schade vergoed hebben.
In de Schatkamer was niet veel geld voor

't Oproerig Krijgsvolck doet seer groote schade in Africa.

handen. Derhalven maeckten deese Ge-
wordene de Boeren door 't geheele Land-
schap oproerigh ; die / behalven dit / sigh
al langh over de Carthaginensische Regee-
ringh hadden beswaerd. Daer op beleger-
dense de Stad Utica ; doch Hanno ontsette
deselve / en sloegh de Muyteneerende wegh.
Maer terwyl hy sigh in de Stad vrolijck

Werden wel geslagen, doch vergaderen al weer.

maeckte / keerden d'Oproerige sigh weer
derwaerts : overvielen sijn Leger ; en na-
men hem voor den neus wegh al de Provian-
de, Tros / Bagagie, en Elephanten. Doe
setteden de Carthaginensen Hanno af / en
maeckten Amilcar in sijne plaets ten Gene-
rael. Deese greep de Rebellen by de Vloed
Marca listighlijck aen. Sloegh 6000. uyt de
hare dood / en vervolghde de vlughtige tot
by Utica en Thunis. In 't volgende jaer her-
stelden d'Oproerige sigh weer ; en maeck- 3710.
ten 't die van Carthago heet genoegh ; tot dat
Amilcar door list en beloften de Numidiërs
van haer deed afvallen. Daer op greep hy
haer dapper aen ; en sloegh by de thien-duy-
send der hare dood. Hier tegens gingen de 3611.

Grouwlijk-wreede bedrijven.

Muyteneerende verwoedlijck te werck on-
trent de gevangene Carthaginensen, welcke
byna 700. in getal waren. Een gedeel-
te der selve hieuwense de handen af. Ande-
re braeckense armen en beenen in stucken;
en wierpense in Groeven, daerse met groo-
te smerten moesten sterven. Wilden oock
geene Gesanten noch Middelaers hooren
spreecken.

Haer'

ANNO MUNDI.

Vreeslijcken honger onder haer: en hoe gedempt. *Polyb.l.1.* 3712.

Haer' Oversten waren genoemd Matho en Spendius. Soo gantsch vermeeten wierdense / datse de Stad Carthago dorfden belegeren. Doch Amilcar sneed haer de Toevoer af; en doe moestense vertrecken. Besloot haer daer-en-boven in een engh Dal / daerse / gedreven door hongersnood / eerst hare Gevangene / daer na oock andere moesten opeeten. Hier op traden de Hoofdlieden in Verdragh; doch alleenlijck voor haer' eygene persoonen. Doe nu de Soldaten Hoofdloos waren / wierden harer by de veertigh-duysend dood geslagen.

Vervaerlijcke doodswijsen weersijds tegens de Gevangene.

Spendius was eenen der geener / die sigh hadden overgegeven; doch Matho lagh te Tunis; en wierd in deese Stad belegerd. Eens deed hy een uytval / en versloegh in den selven veele Carthaginensen. Soodanig vergrimde Amilcar hier over / dat hy Spendius, nevens d'andere Hoofdlieden / liet kruycigen. Om dit te vergelden / deed Matho eenen anderen Uytval. Vingh een Oversten / genoemd Annibal, nevens veel' Edele / en deedse desgelijcks aen kruycen slaen. Naderhand viel Matho met al sijne Maght uyt; en daer geschiedde een Slagh; in welken hy gevangen / sijnen hoop geslagen en verstroyd wierd. Dus heeft deesen bloedigen Oorlogh een eynd genomen / na datse 3. jaren en 4. maenden had geduerd.

Eynd deeses Oorloghs.

Deesen Amilcar, van wien wy nu soo dickmael gewagh hebben gemaeckt / en aengeweesen / dat hy de Carthaginensen, door sijne sonderlinge krijghs-ervarenheyd / dickmael heeft gereddet uyt meenigerley groote en uyterste gevaren / is geweest de Vader van Hannibal, die naderhand de Romeynen in Italien persoonlijck veerthien jaren langh seer strengh heeft beoorloghd / en in de hoogste verlegenheyd gebraght: waer toe hy ook op een sonderlinge wijs was verpligt. Want als Amilcar, na 't eyndigen van den Oorlogh

Amilcar, Overste der *Carthaginensen*, doet sijn Soontje *Hannibal* sweeren, der *Romeynen* eeuwigen vyand te sullen sijn. 3713. *Diod.l.25.*

Livius l. 21.c.1.

met d'Oproerige / sijn onder hem staende krijghsvolck na Spaenje wou voeren / en eerst / na gewoonte der Heydenen, de Goden een Offerhande deed / liep sijn Soontje / de gedaghte Hannibal, doemaels noch maer negen jaren oud / toe; liefkoosde sijnen Vader / na de wijs der kinderen; en bad / dat hy hem mee na Spaenje wou nemen. Doe greep Amilcar deesen sijnen Soon; braght hem by den Altaer; deed hem 't Offer aenroeren / en voor de Priesteren met een Eed sweeren / dat hy der Romeynen eeuwigen vyand sou leven en sterven. Deese sijne beswoorne Belofte is hy stiptelijck genoegh nagekomen; gelijck wy hier na t'sijner plaets sullen hooren.

Dornadilla. Nothat, Koningen van *Schotland*. 3714.

In 't jaer 3714. is Dornadilla, Koningh in Schotland (volgens 't beright der Schotsche Schrijvers) gestorven; na dat hy 28. jaren langh had geregeerd. Sijnen Nasaet is geweest sijnen Soon Nothat, die 't Koninghrijck 20. jaren besat. Ontrent deese tijd heeft gebloeyd M. Livius Andronicus, een Latijnsch Poët; en Ennius wierd gebooren.

Buchanan.

Griecksche Geschiedenissen. 3723. *Plutarchus.*

In 't jaer der Weereld 3723. is in Griecken land een nieuwen Oorlogh ontstaen. D'oorsaeck was deese. Aratus, oberste Landvooghd der Archivers, soght door allerley middelen sijne Natie, die sigh alreeds met andere nabuerige Griecken had verbonden / groot te maecken. Ten welcken eynde hy oock de Stad Atheenen van de Besettingh der Macedoniërs bevrijdde; en met d'Achæis vereenighde. Geerne had hy die van Sparta in dit Verbond getrocken / op dat de Griecken sigh sterck genoegh moghten verbonden hebben tegens elcken vyand / wien hy oock had mogen sijn; doch de Spartanen hadden geen lust hier toe. Doe meendde Aratus haer te verschricken; en viel met een Heyr van 20000. Mannen in haer Gebied.

Inlandschen Oorlogh.

Doch

ANNO MUNDI.

Doch Cleomenes, een dappermoedig jongh Edellingh / trock hem met 5000. der sijne te gemoet. Sloegh oock de vyanden soodanigh te rugge / dat Aratus moest aerselen in de Stad Mantinea. Na deese bekoomene Zeege sou Cleomenes geerne verder geruckt hebben; doch d'Ephori, dat is / die van de Magistraet te Sparta, welcke hem deese Eere misgundden / lieten 't hem niet toe.

Cleomenes brenghd d'Ephori te Sparta om 't leven.

Vermits de gemelde Ephori altijd veelerley moedwil bedreven / oock de twee voortreflijcke Mannen Agides en Archidamus, sonder eenige oorsaeck / hadden om 't leven gebraght / soo nam Cleomenes voor / haer onbillijck geweld te breecken.
3724. Hy schreef nieuwe Soldaten in de Stad op; kipte onder haer uyt de geene / welcke hy vermoedde dat hem in sijn voorneemen verhinderlijck hadden mogen sijn; voerdde deselve in Arcadien, en leyddese daer in Besettingh tegens d'Achæos. Doch hy nam selfs tot sigh eenige honderd / op welcke hy sigh meest vertrouwde; braghtse in de Stad; oververviel d'Ephoros onvoorsiens / en sloegh haer dood. Joeg oock taghtigh Burgers van haren aenhangh ter Stad uyt. Reformeerde den geheelen Raed en Burgery.

Reformeert den Staet.

Deeldde d'onroerende / of Landgoederen om. Schold d'arme ingeseetene quijt de Capitalen en Pensioenen, welckese schuldigh waren. Nam nieuwe
3725. Burgers aen in de Gemeenschappen. Kortlijck / hy hersteldde de stand der Stad en der Regeeringh weer op den ouden voet van Lycurgus. Om nu wegh te nemen 't vermoeden / dat hy moght soecken alleen meester te sijn / nam hy sijnen Broeder Euclidas ten Collega of Amptgenoot aen. Doe quam hy d'Achæen andermael op 't lijf / en sloegh haer soodanigh / datse om Vreede moesten bidden. Cleomenes bewillighde haer deselve op billijcke voorwaerden.

Voortsettingh van den schaedlijcken Inlandschen Oorlogh *in Grieckenland.*

Dit verdroot Aratus sulcker wijs / dat hy bystand versoght van Antigonus, Koningh van Macedonien; oock 't Kasteel te Corinthen hem inruymde. Antigonus quam aen: dreef Cleomenes te rugg'; en trok over d'Engte by Corinthen in 't Landschap Peloponnesus; waer op de seer schoone Steeden Tagæa, Corinthus, en Argos sigh aen hem overgaben. Hier tegens veroverde Cleomenes de Stad Megalopolis: plonderde deselve uyt; verbranddese / en begaf sigh met den Buyt na Sparta. Daer na verwoestte hy 't gantsche Land rondom de Stad Argos; sonder dat Antigonus hem sulcks kon verhinderen / wijl hy sijn volck uyt de Winter-quartieren noch niet by een had getrocken. Doe de Lente aenquam / viel Antigonus met 30000. Mannen in 't Landschap der Spartanen.

Plutarch. in Agid. & Cleomen. Pausan. in Corinth. & Lacon.

Cleomenes en de Spartanen vantschlijck geslagen door *Antigonus,* Koningh in *Macedonien.*

Met een veel kleyner Heyr trock Cleomenes hem te gemoet; derhalven hy oock geslagen wierd; sulcker wijs / dat van de 6000. Spartanen nauwlijcks 200. ontquamen. Wijl'er nu geen hoop meer was / van sigh te konnen herstellen / blood Cleomenes met weynige der sijne na Ptolomæus Evergetes, Koningh van Egypten: waer na hy niets verders heeft verright; maer na drie jaren om 't leven geraeckte. Antigonus handelde genadigh met de Spartanen: liet haer hare Vryheden behouden / en begaf sigh weer na Macedonien. Dus heeft deesen alarm in Grieckenland weer een eynd genomen.

Grouwlijke Aerdbevingh in *Asia.* *Polyb. l. 5. c. 88. Plin. l. 34. c. 7. Strabo l. 14.*

In 't bovengedaghte jaer is 't Landschap Caria in Kleyn-Asia, nevens het daer tegens over leggende treflijck Eyland Rhodus, door een seer grouwlijcke Aerdbevingh vreeslijck geschuddet / en jammerlijck verdorven geworden. Niet alleen meenighte van Huysen / en heerlijke Tempelen wierden verwoest; maer oock om verre geworpen 't boven maten groote Sonnebeeld / genoemd Colossus, 't welck niet langer dan 65. jaren had gestaen. Deesen Colossus was gegooten van

ANNO MUNDI.

Koper / inwendig hol / en gevuld met groote Steenen / om 't gewight te geven. De hoogte was van 70. Ellen / of 126. Voeten. Al de Leeden hadden juyst hare reghte behoorlijcke evenmatigheyd. De Duymen waren soo groot / dat een Man eene der selve nauwlijcks kon omvademen. Yeder vinger was niet kleyner / als de Statue, of een uytgehouwen Beeld van een Mensch. Hier toe waren te kost geleght driehonderd Talenten aen geld / en twaelf jaren tijds / eer de Werckmeester en Konstenaer Chares Lyndius, des beroemden Lysippi Leerlingh / 't selve had verbaerdighd. 't Stond met de Beenen van malkander uytgestreckt / in sulck een wijdte / dat de groote Scheepen tusschen deselve ruym genoegh in de Rhodiser Zeehaven konden loopen. Dit onguer-groote Beeld is door de gedaghte Aerdbevingh omgevallen: ten deelen in de Zee neergestort: ten deelen by stucken 875. jaren langh op den Aerdbodem blijven leggen / tot in 't jaer na des Heeren Christi geboorte 653. Want ter dier tyd / als de Saraceenen de Stad Rhodus hadden ingenomen / hebbense oock 't Koper van deesen Colossus laten wegh dragen / en daer mee 900. Kameelen beladen. Lightlijck kannen hier uyt afnemen / wat voor een geweldigen Christoffel dit geweest moet zijn. Gemeenlijck werd dit Sonnebeeld gereeckend onder de Seven Wonderen der Weereld.

'tGeweldigh-groote Sonnebeeld, of de Kopere *Colossus*, daer door omverre geworpen.

Antigonus de III., Koningh van *Macedonien*, of liever Rijcks-voogd, gestorven.
3728.
Justin. l. 28. 29. *Polyb. l.* 2. & 5.

Een jaer na deese Aerdbevingh stierf Antigonus, diens naems de derde / Koningh van Macedonien; alhoewel hy veel meer Administrator, Stadhouder / of Vooghd des Koninghrijcks behoorde genoemd te werden; wyl hy alleen 't Voogdyschap besat over den jongen Philippus, des geweesenen Konings Demetrii Soon / en reghten Erfgenaem: schoon Antigonus desselven Moeder ten Gemalin had genomen. Hy heeft loflijck geregeerd / en sijn Weeskind seer wel voorgestaen. In 't eerst wilden de Macedoniërs hem niet toelaten / dat hy / maer alleen Vooghd / sigh den Koninghlijcken Titel sou toeeygenen. Belegerden hem oock in sijn Pallays. Doe gingh hy / sonder eenige Trauwanten tot haer uyt. Wierp de Koninghlijcke Kroon (of Hoofdband) / nevens de Purpure Mantel onder 't Volck / en seyde: Hy begeerde deese sware last niet. Sy soudense eenen anderen geven / diense meenden na haer welbehagen te sullen konnen meesteren. Hy had'er niets dan moeyte van. By sijne regeeringh sou sijn Weeskind niets met allen verlooren hebben. Te gelijck verweet hy haer haer' ondanckbaerheyd voor soo veel goeds / alsse tot noch toe van hem genooten hadden. 't Volck / hier door verbaesd / schaemde sigh over haer' onbesonnenheyd: bad hem / hy wou doch Kroon en Mantel / nevens 't Rijcks-bewind / weer aenneemen. Doch hy weygerde dit / tot dat de Belhamels deeses oproers hem waren overgeleverd.

Sijnen lof,

en aenmercklijk bedrijf.

Antigoni verrightingen:

Als na des Koninghs Demetrii dood de nabuerige Volckeren / Dardaniërs en Thessaliërs, rebelleerden / heeft Antigonus haer weer tot gehoorsaemheyd gebraght. Hoe hy Cleomenes en de Spartanen dempte / is korts hier boven voorgesteld. Als hy deesen Oorlogh ten eynde had gebraght / vielen eenige Volckeren 't Koninghrijck Macedonien aen; robende en brandende op de Grensen. Antigonus trock in aller yl haer te gemoet / alhoewel hy sieck en longensughtigh was. Leverden de vyanden Slagh / en behield de Zeege. Doch vermits hy sigh in de hitte des Tijds en Gevegts te seer vermoeyd / oock de sijne sterck toegeroepen had / was hem een Ader geborsten / waer door hy veel bloed uytbraeckte / en weynige dagen daer na stierf. Dus liet hy 't Macedonisch Koningrijck / 't welck hy derthien jaren langh seer wel had bestiert / aghter aen sijn Weeskind en Stief-soon Philippus, doe een Jongeling van seventhien jaren: van wien wy hier na sullen spreecken.

en doodswijs.

Egyptische Geschiedenissen.
3729.
Ptolomæus Philopator, een snooden Booswight.
Justin. l. 30.
3731.
3732.

In 't jaer der Weereld 3729. / voor des Heeren Christi geboorte 219. / is Ptolomæus Philapator, na de dood sijns Vaders Ptolomæi Evergeti, Koningh over Egypten geworden / gelijck alreeds hier boven aengeweesen is. Deese heeft al terstond / na den aenvangh sijns Rijcks / sijne Handen en Scepter met Moeder en Broederbloed besoeteld: welcke hy om 't leven deed brengen; gelijck hy dan oock een godloosen Booswight / Bloedschender / aen de wellusten gantsch overgegeven / een reghten onverlaet; sijnen Vader en Grootvader gantsch ongelijck was. In 't tweede jaer sijner Heerschappy wierd hy aengegreepen van Antiochus Magnus, of de Groote, Broeder van Seleucus Ceraunus in Syrien. Deese belegerde de Steeden Tyrus en Ptolemais. Doe versoght Philapator Vreede; doch rustte sigh ondertusschen heymlijck ten Oorlogh toe. Als Antiochus dit gewaer wierd / viel hy hem in 't volgende jaer weer op nieuws aen / om d'overige Steeden in Cælesyria voorts ten vollen te veroveren. Ptolomæus Philopator sond tegens hem uyt sijnen Oversten Neolaus; doch hy wierd aen den Bergh Libanus geslagen / met verlies van by de twee-duysend Mannen. Antiochus trock voort / en quam tot aen Samaria. Begaf sigh van daer in 't Winter-leger. Deese geluckige Verrightingen Antiochi maeckten Philopator reght wacker. Hy sagh nu / indien hy Egypten niet gantsch wou verliesen / dat hy 't werck anders aengrijpen moest. Braght derhalven by een een groot Heyr van 75000. Mannen te Paerd en te voet / nevens 73. Elephanten. Hier tegens bejegende Antiochus hem met 78000. Koppen en 102. Elephanten.

Werd beoorloghd van *Antiochus de Groote.*

(Sie hier van de *Prophetien Daniels c.* XI.)

Daer geschiedde een hevige Veldslagh; in welcke Ptolomæus, alhoewel swacker / d'overhand behield. Hy had oock / indien hy van eenige dappermoedigheyd was geweest / en sijne Zeege had willen vervolgen / Antiochus uyt sijn gantsche Rijck konnen verdrijven: doch hy maeckte Vreede met den selven / en rackte met sijn Heyr in Judæa voor

Dien hy slaet. Daer op in *Judæa* voor *Jerusalem* treckt.

ANNO MUNDI.

voor Jerusalem. De Joden lieten hem binnen; en wenschten hem geluck met sijne bekomene Overwinningh. Ptolomæus selfs deed God een Danck-offerhande in den Tempel. Maer als hy gantschlijk tot in 't Heylige der Heylige won gaen / ontstond een oploop in de Stad: en de Hoogh-priester Simon won sulcks geensins gedoogen. Ook wierd Ptolomæus Philopator van God soodanigh verschrickt / dat hy van sijn voorneemen moest afstaen. Deesen Simon was de tweede diens Naems / gevolghd in 't Hoog-priesterdom op Onias, Soon van Simon, bygenoemd de Gereghtige.

Wil in 't Heylige der Heylige des Tempels gaen: 't welck hem verhinderd werd; en wat daer op volgde.

De Booswight Ptolomæus toonde sig over 't geen hem bejegend was soodanigh vergrimd / dat hy een Bevel uytgaf: Men sou een groot deel Joden gevangen neemen / en na Egypten voeren. Daer op wierden eenige duysenden deeser Natie, Mannen / Vrouwen en Kinderen / na Alexandrien gebraght; daerse van vijfhonderd Elephanten souden vertrapt en om 't leven gebraght werden. Doch sy / nevens den Priester Eleazar, die by haer was / riepen tot God: waer op ook d'Elephanten haer verschoonden / en niemand der hare eenigh leed deed. Hier over verwonderde sigh Koningh Philopator ten hoogsten: kreeg ook selfs meedelijden met deese arme Lieden / en liet haer onbeschadighd weer na huys trecken. Deese Geschiedenis werd wijdlopigh beschreven in 't derde Boeck der Machabeërs ('t welck / volgens de tijd en orde der saecken / 't eerste moest sijn) / derwaerts wy den Leeser wijsen / om breeder berighte hier van te hebben.

Aenvangh van de Historien der Machabeën. Mach. l. 3. Joseph. l. 2. contr. App. Euseb. in Chron.

Na de gemelde Zeege begaf Ptolomæus Philopator sigh gantschlijck tot de wellusten des vleeschs / en allerley snoodheyd. Liet sijne Gemalin Eurydice, die te gelijck sijne Suster was / om 't leven brengen. Hingh sigh aen een Hoer / genoemd Agathoclia: welcke / t'samen met hare Moeder Evanthe, hem soodanigh innam; soo seer verdwaesde / dat hy haer ook selfs de Regeeringh overgaf. Hy hield geduerige Gasteryen. Was naght en dagh beesigh met Vreeten / Speelen / vol-suypen / ontught te bedrijven; en dit alles openbaerlijck. Agathoclia, en haren Broeder / een Jongelingh van een seer schoone gedaente / maeckten sigh meester over den Koningh: en stelden hem na hare hand / soo alsse hem hebben wilden. Beyde de gedaghte Wijven deelden de Landvooghdyen en Ampten des Koninghrycks uyt. Dus was Ptolomæus een reghten Sardanapalus; en dreef sulck een leven / tot dat hy eyndlijck stierf / in 't jaer na de Scheppingh der Weereld 3746. / als hy 17. jaren over Egypten had geheerscht. De gemelde Vrouwspersoonen / en ander nietwaerdigh Gespuys / hielden sijne dood een tijd langh verborgen. Ondertusschen roofdense den Koninghlijcken Schat / en maeckten Aenslagen / hoese de hooghste Maght in handen moghten behouden. Doch als nu rughtbaer wierd / dat de Koningh gestorven was / liep 't Volck met hoopen toe. Doe wierd de Jongelingh Agathocles aldereerst omgebraght; daer na gold het de twee Vrouwen / Agathoclia en hare Moeder Evanthe, welcke aen een Galg wierden opgehangen. Ptolomæus Philopator liet een Soon na / maer vijf jaren oud / gewonnen by sijne Gemalin Euridice. Van deesen sullen wy hier na spreecken.

Ptolomæus Philopator en tweeden Sardanapalus.

Laet sigh van de Hoer Agathoclia regeeren.

Sijne dood: 3746.

En de gedaghte Hoer opgehangen.

Strabo l. 18. Clem. Strom. 1. Ptol. Canon.

Na dat Seleucus Callinicus, Koningh in Syrien, op de bovenverhaelde wijs van sijn Paerd afgestort / en van dien val gestorven was / in 't jaer der Weereld 3725. / is hem in 't Rijck gevolghd Seleucus Ceraunus, die sijne regeeringh aenvingh met 't jaer 3726. Vermits nu Attalus, die sijnen Vader Seleucus Callinicus veele Landen had ontnomen / noch al geduerigh verder van sigh greep / en byna geheel Kleyn-Asia veroverde / soo bragt deesen Seleucus Ceraunus een Krijghsheyr by een. Trock met sijnen Bloedverwant Achæus over 't Gebergte Taurus tegens Attalus; doch hy wierd verraderlijcker wijs van de Galliërs omgebraght. Doe liet Achæus deese Moordenaers weer aen kant helpen; en maeckte Antiochus, de Broeder van Seleucus Ceraunus, en Soon van Seleucus Callinicus, ten Koningh; naderhand genoemd Antiochus Magnus, of / de Groote; die een Regeeringh van 36. jaren heeft gehad. Sijn' eerste verrightingh was / dat hy Melo, Landvooghd in Meden, die van sijnen Broeder Seleucus Ceraunus was afgevallen / onderdruckte / en soodanigh vervolghde / dat hy sigh selven om 't leven braght. Den tweeden van hem gevoerden Oorlogh was tegens Ptolomæus Philopator, Koningh in Egypten; van welcken Krijgh / en desselven uytgang / hier boven gewagh is gemaeckt. Ondertusschen had de gemelde Achæus sigh opgeworpen ten Heer in Kleyn-Asia: doch wierd seer nard beoorloghd van Antiochus Magnus; die ook met Attalus in een Verdragh trad / om Achæus dies te beeter te mogen op 't lijf komen. Ook benam hy hem alles wat hy had: belegerde hem in de Stad Sardes, en deed hem / na dat hy aen hem verraden was geworden / jammerlijck om 't leven brengen.

3725. Geschiedenissen des Koningrijcks Syrien.

3726. Polyb. l. 4. Appian. in Syr.

3729.

Antiochus Magnus werd Koningh van Syrien. Dan. XI. Polyb. l. 5. 7. 8. 10. 11.

3730.

3731.

3732.

In 't jaer der Weereld 3739. / sijnde 't thiende des Rijcks deeses Antiochi Magni, maeckte hy sigh indaghtigh de schade / welcke hy / nu seven jaren geleeden / van Ptolomæus Philopator had ontfangen. Viel derhalven Syrien aen. Slorgh d'Amptlieden van Philopator uyt de Steeden / en nam 't geheele Land byna sonder tegenstand in. Doe hy nu alles in dit Gewest wel besteld had / deed hy een Toght tegens de Parthers: bequam eenige overwinningen op haer / en ontweldighde haer Hyrcanien. Daer na voerde hy Oorlogh met Euthidemus, Koningh der Bactrianen; doch quam met hem tot een Vergelijckingh. Maer als hy eyndlijck den jongen Koningh Ptolomæus Epiphanes, Soon van Ptolomæus Philopator, sogt te beroven van sijn Koninghrijck Egypten, kreegh hy / tot sijn verderf / de Romeynen op den hals; gelijck wy t'sijner plaets breeder sullen verhalen.

3739. Sijne gevoerde Oorlogen.

3741.

3742.

Wat sijn verderf veroorsaeckte.

ANNO MUNDI.

Roomsche Geschiedenissen. *Polyb. l. 2. Eutrop l. 3. Epit. Liv. l. 20. Diod. Ecloz. l. 25. Flor. l. 2. c. 4*

Wyl wy 't nu met de Geschiedenissen der Koningen van Macedonien, Egypten en Syrien, desgelycks van Kleyn-Asien en Grieckenland, tot hier toe gebraght hebben / willen wy deselve voor een wyl tyds laten berusten / om over te gaen tot de Historien der Romeynen. Als deese Teuta bedwongen / den Illyrischen Oorlogh ten eynde gebraght hadden / ontstond in 't jaer der Weereld 3725. haer al weer een nieuwe en gevaerlycke Onrust.

3725. Want de Volckeren / welcke woondden tusschen d'Alp-geberghten en de Vloed Padus, of de Poo, genoemd Galliërs, en haer Land Gallia Cisalpina, of Gallia aen deese syde d'Alpen, versterckten sigh / met toedoen van hare Nabueren de Duytschen, tot op tweemael honderd-duysend Mannen: waer over de Stad Romen, en geheel Italien, in seer groote schrick stond.

Nieuwen seer gevaerlijken Oorlogh met de *Galliërs*.

Een gedeelte van dit Heyr quam in 't Land der Toscaners. De Romeynen trocken haer te gemoet / doch wierden te rugg' gedreven / met verlies van 6000. der hare. Na deese Neerlaegh voeghden al de Roomsche Oversten sigh by een. Greepen de Galliërs noch eenmael aen / en behielden (alhoewel 't seer hard afliep / soo dat selfs d'eene Burgermeester C. Attilius sneuvelde) na een langhduerigh Gevecht d'overhand; met verlies van 40000. der vyanden / soo gevangene als verslagene. Haren Koningh Congolitanus sneed sigh selven de Gorgel af.

Twee jaren hier na trocken de Romeynen over de Rivier de Poo, in 't Land deeser Galliërs. 3727.
Flaminius sloegh weer eenige duysend der hare dood. Braght oock een rycke Buyt / en veele Gevangene na Romen.

Welcke echter t'ondergebraght werden.

In 't volgende jaer 3728. belegerden de Galliërs de Stad Clastidium. Snellyck trock Marcus Marcellus derwaerts / om de Belegerde t'ontsetten / doch geraeckte onvoorsiens midden onder de vyanden. Doe hy nu sagh /

Virdomarus, of *Werdemayer*, haren Oversten, verslagen.

dat men vechten moest / viel hy met een grote woede onder haer / en versloegh met eygener hand Virdomarus, of Werdemayer. Hier op nam de gedaghte Belegeringh een eynd.

3728. Haest hier na / als de Romeynen varssche hulp was toegekomen / geschiedde noch een Slagh / waer in de Galliërs al weer onder lagen / en dus een eynd van deesen Tumult wierd gemaeckt. Marcellus heeft te Romen getriumpheert; wyl hy de vyanden geslagen / de Stad Milaen veroverd / en Virdomarus omgebraght had: wiens hem afgenomen Harnasch hy in den Tempel van Jupiter ophingh.

3731. Aenvangh van den tweeden, en voor de *Romeynen* aldergevaerlijcksten *Carthaginensischen* Oorlogh; en d'oorsaecken. *Polyb. l. 2. 3. Liv. l. 21. Flor. l. 2. c. 6. Eutrop. l. 3. Plutarchus in Annib.*

In 't derde jaer na deese Geschiedenissen heeft weer begonnen de tweede Carthaginensischen Oorlogh; d'alderswaerste en gevaerlyckste van al die de Romeynen oyt gevoerd hebben. Noyt hebbense grooter schade geleeden: noyt in eenen Krygh soo veel volcks verlooren: noyt is 't haer naerder aen 't hert gegaen: noyt heeft eenigh mensch haer meer te doen gemaeckt / als de voorheenen gedaghte Hannibal; die synen Eed / van der Romeynen vyand te sullen leven en sterven / meer als genoegh heeft voldaen. Synen Vader Amilcar had hem geduerigh in den Africaenschen en Spaenschen Oorlog nergens anders op afgericht / niets meer hem ingeboesemd / dan hoe hy de Romeynen schade sou toevoegen. 't Geen hem dus geleerd en ingeprent wierd / heeft hy treflyck weeten in 't werck te stellen. D'oorsaeck deeses soo grooten Oorloghs is de volgende geweest. 't Verdroot de Raed te Carthago, en insonderheyd Hannibal, seer hevigh / dat in 't vorige Verdragh met de Romeynen d'Eylanden Sicilien, Sardinien, Corsica, en meer anders; desgelycks geheel Spaenje, gelegen tusschen de Rivier Ebro en den Ronzeval, haer ontrocken waren geworden. Deese Vergelyckingh haddense ingegaen / meer door

dwangh

ANNO MUNDI.

dwangh van haer ongeluck / dan datse voorneemens waren 't beloofde te houden.

Hannibal begind in *Spaenje*; en belegerd *Saguntum*. *Liv. l. 21. c. 7. seq.* 3731.

D'aenvangh deeses Kryghs wierd in Spaenje gemaeckt. Als Hannibal, nu Generael-Overste der Carthaginensen, eenige Volckeren in Spaenje, nevens de Stad Salamanca, onder sigh had gebraght / greep hy oock aen de Stad Saguntum, gelegen aen de Vloed Ebro (welcke Stad de Geleerde houden voor deselve / welcke hedensdaegs Morvedere werd genoemd) alhoewel d'Ingeseetene met de Romeynen in Verbond stonden. De Saguntiners soghten hulp by de genoemde hare Bondgenooten. Welcke een Gesantschap na Carthago afvaerdighden / doch 't gingh'er langhsaem mee toe. Ondertusschen drongh Hannibal met de hooghste ernst op de Belegerde aen. Bestormde de Stad

Ellendigh wanhopig bedrijf der Bargeren.

tot verscheydene malen toe; en beanghstighde die van binnen soodanigh / dat de voornaemste onder de Burgeren op d'openbare Marckt een Vyer maeckten; haer Silver / Goud / Kleynodien / Kleederen / en al haer andere Kostlijckheden in 't selve wierpen; eyndlijck oock haer' eygene persoonen; en dus haer selven met hare Goederen verbrandden. Eenige staecken hare Huysen aen / of braghten sigh selfs om 't leven. Gedueren de de brand bestormde Hannibal de Stad weer / en veroverde deselve. Doe wierd alles wat sigh verweeren sou komen ter neer gehouwen: 't overige volck gevangen genomen / en verkoght. Deese bloedige en yverige veroveringh is geschied in d'aghtste maend / na dat Hannibal de Stad had beginnen te belegeren. Doe de tijdingh hier van te Romen quam / schaemde sigh yeder / datse hare getrouwe Vrienden en Bondgenooten dus in den nood hadden verlaten. Daer-en-boven ontstond geen geringe vrees in de Stad; derhalven de noodwendigheyd vereyschte / sigh met alle maght tot sulck een hevigen en gevaerlijcken Oorlogh toe te rusten. Dus braghten de Romeynen in een korte tijd by een 68000. Mannen te voet / en 5800. Ruyteren: daer-en-boven 245. Schepen. Dit volck stelddense onder de twee Burgermeesteren / en beslooten eenparigh den Oorlogh tegens de Carthaginensen.

Die van *Romen* bereyden sig ten Oorlogh.

Senden echter

Doch op datmen sigh naderhand niet moght beklagen / hier in al te voorbarigh en haestigh gehandeld te hebben / soo sondense noch eenmael vijf oude aensienlijcke Raedsheeren als Gesanten aen die van Carthago; begeerende / vermits Hannibal had gehandeld tegens 't Verdragh en alle Reght / datmen hem / als een Vreedebreecker / aen de klagende Romeynen sou overleveren / om hem te straffen na de gelegenheyd sijner misdaed. Als nu hier over een lange Twistredeneeringh ontstond / of 't Verdragh / 't welk Asdrubal met de Romeynen had gemaeckt / de Stad Carthago kon verbinden / wond Quintus Fabius sijnen Rock t'samen / als of hy yets daer in of onder had gedragen; en seyde: Hier behoefden geen disputen of woordstribbelingen. Vreede en Oorlogh had hy t'samen onder sijnen Mantel. Sy souden seggen / welck van beyde sy begeerden. De gantsche Carthaginensische Raed gaf hier op tot antwoord: Hy sou haer geven 't geen hy wou. Doe schuddede hy sijnen Mantel los / en seyde: Hy gaf haer, van wegen 't geheele Roomsche Volck / den Oorlogh. Met een sonderlinge grootmoedigheyd namen de Carthaginensen deselve aen.

noch eerst een Gesantschap na *Carthago*; doch te vergeefs. *Liv. l. 21. c. 18.*

Hoe *Q. Fabius* haer den Oorlogh aenkondighde.

3732.

Hannibals beswaerlijcken Toght na *Italien*.

Na de veroveringh van de Stad Saguntum verdeelde Hannibal sijn Krijghsvolck in de Winterquartieren. Hy selfs begaf sigh na Nieuw-Carthago. Soo haest de Lente aenquam / deed hy een algemeene Monstering. Sond 30000. Spaenjaerden na Africa: behield daer tegens 15000. Africanen in Spaenje, om dit Gewest daer mee in bedwangh te houden;

ANNO MUNDI.

en stelde synen Broeder Hanno hier over ten Opperhoofd. Hy selfs behield 50000. Mannen te voet / en 9000. Ruyteren; waer mee hy den Toght na Italien aennam. Vijf maenden liepen voorby / eer hy door Franckrijck aen 't Alp-geberght kon komen: evenwel was 't tot daer toe hem noch verdraeghlijck gegaen. Maer als hy quam aen de rauwe Switsersche Bergen / en daer-en-boven seer quaed We'er in viel (want 't was nu alreeds half October), moest hy met ongelooflijck-groote moeyte sigh een wegh door de Rotsen maecken. Hy deed geweldige vyeren op de Klipsteenen aensteecken. Alsse dan doorheet geworden waren / Edick daer op gieten; waer doorse van een sprongen. Op deese gantsche Reys uyt Spaenje, maer insonderheyd in d'overklimmingh der hooge Sneeuwgeberghten / verloor hy soo veel Menschen en Beesten / daer onder oock veel Elephanten / dat hy niet boven de 20000. te voet / en 6000. te Paerd in Italien braght.

Liv. l. 21. c. 32. 35. 37.

Moet sigh een Wegh door de Rotsen maecken, door Vyer en Edick.

Soo haest nu Hannibal met dit Heyr over de Switsersche Geberghten in 't Italiaensch Gewest was geraeckt, hebben de Volckeren in Piemont en 't Landschap der Genuesen sig aen hem overgegeven; by welcke hy oock syne Winterquartieren betrock. D'eerste Slagh / tusschen Hannibal en de Romeynen voorgevallen / geschiedde tusschen de twee Wateren Tessin (Tesino) en de Padus, of Poo: derwaerts Publius Cornelius Scipio was getrocken / om Hannibal den wegh af te snijden. Doch desselven Ruytery sloegh de Romeynen op de vlught; en buyten twijffel sou Scipio selfs hier 't leven verlooren hebben / indien niet sijn Soon sijnen Schild voor hem gehouden / en deeser wijs sijnen Vader beschermd had. Echter moest Scipio een goede wonde daer van wegh dragen. Uyt dit eerste Gevecht bleeck terstond / dat d'Africaensche Ruytery d'Italiaensche verre te boven gingh.

Eerste Slagh tusschen *Hannibal* en de *Romeynen*, tot nadeel van deese. *Livius l. 21. c. 46.*

De tweede Slagh heeft Hannibal gehouden tegens beyde de Roomsche Burgermeesteren Scipio en Posthumius te gelijck / aen 't Water Trebia, midden in de Winter. Wederom lagen de Romeynen hier onder / alhoewel sy over de 20000. Mannen sterck waren. Moesten sigh met de vlught over de genoemde Vloed redden na Placencen; terwijl noch veele der hare in de Trebia verdroncken; veel andere van de vyanden aghterhaeld wierden. Dit was voor de Romeynen geen geringe Neerlaegh en schade: derhalven oock daer over te Romen een seer groote schrick ontstond.

Tweede Slagh, al weer tot schade der *Romeynen. Liv. l. 21. c. 55. 56.*

Maer of wel de Carthaginensen te Land voorspoedigh en zeeghrijck waren / soo haddense echter ter Zee weynigh geluck. Want hare Vloot / welckese hadden laten uytloopen / om 't Eyland Sicilien te veroveren / wierd van de Romeynen geslagen; welcke een deel Scheepen na de grond deeden sincken / andere veroverden. Wederom / soo qualijck het Publius Cornelius Scipio was gegaen / die tweemael na malkander in Italien dapper was geklopt / soo veel meer geluck had sijnen Broeder Cneus Scipio in Spaenje; vermits hy eenige Steeden en gantsche Natien den Carthaginenseren afhaudigh maeckte. Dus dreef de soo genoemde Fortuyn haer Spel / gelijck insonderheyd in den Oorlogh hare gewoonte is.

Spaensche Geschiedenissen.

ANNO MUNDI.

Spel des gelucks.

Soo haest de Winter voorby liep / brack Hannibal uyt sijne Quartieren op. Trock / vermits het noch te vroegh in 't jaer was / na 't Landschap der Toscaners; doch wierd aen 't Apennin-geberght door Onweer te rugg' gedreven. Sijn volck leed geen kleyne schade / wegens de vuyle Poelen en Moerassen. Hy selfs verloor een oogh. Doe hy sig weer hersteld had / volvoerdde hy sijne Reys. Quam by 't Meir / of Lac, genoemd Trasimenus (tegenwoordigh Lago di Perugia) in 't Landschap Toscanen: derwaerts oock de Roomsche Burgermeester Quintus Flaminius met der Romeynen Heyr sigh legerde. Hannibal nam de gelegenheyd waer / dat Flaminius aen d'eene sijde van 't Meir / aen d'andere van 't Geberght beslooten was. Deed alle Hooghten door de sijne besetten: en als 's morgens op de grond / daer de Romeynen lagen / sigh een seer dicke Nevel verhief / deeden de Carthaginensen, op bevel van haren Oversten / aen alle kanten den aenval. 't Roomsche Volck kon door de Mist niet van haer sien; veel minder hare Geleederen en Slaghordeningh sluyten. Dus wierdense omringhd / en allerweegen jammerlijck ter neer gestoocken. Doe de Nevel met der Sonnen-opgangh verdween / gingh de Vleeschhouwery eerst reght aen. Flaminius en 15000. Romeynen met hem / wierden verslagen / ontrent 10000. verliepen gintsch en herwaerts. Dit was de derde Roomsche Neerlaegh in sulck een korte tijd; oock grooter als de twee voorige. Want 6000. bleven'er gevangen / welcke men in ysere Boeyen settede. Van Hannibals Heyr waren'er niet boven de 1500. gesneuveld.

Derde Slagh. 3733. *Polyb. l. 3. Liv. l. 22. c. 2.*

en seer groote Neerlaegh der *Romeynen. Liv. l. 22. c. 4. 5. 6.*

Doe de tijdingh te Romen quam / dat de Burgermeester Flaminius, en met hem 't geheele Roomsche Heyr verslagen was / behalven eenige weynige ontvloodene / liep 't Volck met hoopen onder de Poorten; insonderheyd de Vrouwen / welcker Mannen en Soonen met Flaminius waren uytgetrocken / om te verneemen / hoe 't met de hare staen moght. Hier by hebben sigh twee gedenckwaerdige Gevallen toegedragen. Een voorname Vrouw stond onder eene der Poorten / waghtende op eenigh bescheyd van haren Soon. By geval en onvoorsiens quam hy daer aenrijden. Alsse hem dus plotslijck gewaer wierd / vielse in onmaght ter neer; en wijl men haer niet tijdelijck genoeg te hulp quam / gaffe den Geest. Een andere Matroon had tijdingh bekomen / dat oock haren Soon was gesneuveld. Derhalven satse seer treurigh in huys / beklagende hem en sijn ongeval. Schielijck quam de gewaende doode ter deur intreden / en groette sijne Moeder: welcke over deese onverwaghtte aenschouwingh soodanigh verblyd wierd / dat haren Adem aghter bleef / en sy ter-

Twee Moeders te *Romen* onverwaght hare Soonen weer siende, sterven door blijdschap plotslijck. *Liv. l. 22. c. 7.*

stond

ANNO MUNDI.

ſtond ter aerden neer viel / als in een oogenblick den Geeſt gevende.

Tot deeſe groote ſchade der Romeynen quam noch een ander ongeluck. D'eene Burgermeeſter Cneus Servilius had ſijnen Amptgenoot Flaminius voor den Slagh aen 't Peruſiner Lac, of Meir / 4000. Ruyteren toegeſonden; 't welck geen geringe byſtand ſou geweeſt hebben. Doch deeſe quamen te laet / en doe 't Gevecht alreeds geſchied was. Wendden ſigh derhalven om / en trocken na 't Landſchap Spoleto; doch vielen onvoorſiens in de handen van Hannibals Ruytery: ſoo dat van deeſen Hoop ſeer weynige weer te Romen quamen. Evenwel wierden deeſe ſoo hoogh niet betreurd; wijl 't ander verlies onder Flaminius veel grooter was geweeſt.

Nieuw ongeluck voor de Romeynen. Liv. l.22. c.8.

In deeſen nood verkooren de Romeynen Quintus Fabius Maximus ten Dictator, of Opper-Generael, met volle Maght. Deeſe liet alle Vrughten / Granen en Voeragie in de Steeden voeren; en braght hier door de vyanden in hongersnood. Ondertuſſchen hield hy ſigh in ſijn welbeſchanſt Leger; en wou Hannibal geenen Slagh leveren. Hier tegens verbrandde en verwoeſtte Hannibal 't geheele Land / op een erbarmlijcke wijs / voor Fabii oogen. Hier door meendde hy hem tot een Gevecht uyt te locken; doch te vergeefs. Fabius ruckte met ſijn Leger geduerigh naerder aen de Carthaginenſen, en beſloot haer in een engen Hoeck; ſoo dat het ſcheen / ſy ſouden daer in van honger hebben moeten ſterven. Maer Hannibal bedaght een liſt. Eenige honderd Oſſen deed hy brandende Fackelen aen de Hoornen binden; en doe deſelve by naght van den Bergh af na 't Roomſche Leger jagen. Der Romeynen Schildwaghten wiſten niet wat dit ſijn of bedieden moght. Sagen alleen op d'Oſſen / en vreeſden voor een Aenſlagh. Ondertuſſchen voerde Hannibal al ſijn Africanen

Quintus Fabius Maximus Dictator gemaeckt. 3734.

Wil Hannibal geen Slagh leveren; maer benauwd hem.

Hannibals liſt, om t'ontkomen. Liv. l.22. c.16.17.

door een openingh uyt; tot ſijn groot geluck; wijl hy anders door Spijs-gebreck had moeten vergaen.

Als nu Q. Fabius Maximus ſijn Dictatorſchap had afgeleght / wierden Terentius Varro, en Æmilius Paulus Burgermeeſteren. Varro wou enckelſins met Hannibal ſlaen / tegens den wil van ſijnen Amptgenoot Æmilius; gelijck hy dan oock deed. 't Gevecht geſchiedde niet verr' van 't Vleck Cannæ, in 't Land Puglia. Was oock boven maten fel en bloedigh. Van de Romeynen en hare Bondgenooten wierden hier over de 40000. verſlagen; met deſelve d'eene Burgermeeſter Æmilius Paulus, en taghtigh Raedsheeren / welcke de hooghſte Ampten der Stad Romen bedienden. 't Getal der geſneuvelde Ruyteren was 2700. Een diergelijcke ſchade hadden de Romeynen van eenen vyand en op eene tijd niet geleden / ſoo langh de Stad Romen had geſtaen. Terentius Varro ontvlood met eenige weynige na deeſe Stad: en de Raed bedanckte hem / dat hy noch niet gantſchlijck aen de behoudingh van Romen vertwijffelde. Doch of ſchoon de Romeynen ſulcke veele en ſware ſtooten waren overkomen / evenwel lietenſe de moed noch niet geheel ſincken; maer verſamelden nieuw Krijghsvolck in een groot getal: wilden van geen Vreede hooren ſpreecken / oock de Gevangene niet weer loſſen. Marcus Junius ſteldenſe ten Generael. Sonden na Delphos; en vraeghden den Afgod Apollo, hoe ſe ſigh in deeſen nood ſouden dragen? Oock wierd ontdeckt / dat twee Veſtaelſche Klooſter-maeghden / Opimia en Floronia, tegens hare belofte van Kuysheyd / ſigh in Ontugt hadden verloopen. D'eene verhingh haer ſelven / uyt vrees van een harder dood. D'andere wierd levendigh in d'aerde gedolven. De Jongelingh / die haer geſchonden had / geeſſeldemen met Roeden / tot dat hy den Geeſt gaf. Hannibal, nu meeſter in 't veld /

nam

ANNO MUNDI.

Q. Fabius Maximus en Æmilius Paulus ſlaen met Hannibal by Cannas: en alderſwaerſte Neerlaegh der Romeynen.

Flor. l.2. c.6. Polyb. l.3. Macrob. Liv. l.22. c.47.48.49.

Twee Veſtaelſche Nonnen, van Ontugt overtuyghd, en geſtraft. Liv. l.22. c.57.

ANNO MUNDI.

nam eenige Steden in. Die van Capua braghten eerst al de Romeynen, welcke sigh by haer onthielden/ om 't leven; en lieten daer na Hannibal binnen: die/ vermits dit een groote en rijcke Stad was/ sijn meeste volk hier in Winter-quartier leydde: met 't overige de Stad Casilinum belegerde en innam.

Lift der *Galliërs* met doorgezaeghde Bomen, waer doorse een groot *Roomsch* Heyr gantsch vernietigen. 3735. *Liv l.*23. *c.*24.

Op dat het de Romeynen in dit jaer immers aen geen ongeluck moght ontbreecken/ soo quam'er noch dit by. L. Posthumius Albinus, d'eene Burgermeester/ deed/ op bevel des Roomschen Raeds/ een Toght tegens de Galliërs in 't Hertoghdom Milaen. Had oock alreeds ontrent 25000. Mannen in haer Land gebraght. Deese alle sijn met haren Oversten Albinus t'eenemael ellendig omgekomen. Want de Galliërs hadden de Bomen in een groot Bosch soodanigh doorgesaegd/ datse noch overeynd stonden. Doe nu de Romeynen in dit Woud quamen (want sy moesten'er noodwendigh door)/ stieten de Boijers, of Galliërs, de Bomen/ welcke de buytenste stonden/ om verr'. Deese vielen op de naeste; en die weer op d'andere; waer door in een korte tyd 't gantsche krijghsheyr overvallen en dood gedruckt wierd. De noch ontkomene vielen in de handen der Bojis, welcke haer al t'samen om 't leven braghten. Dus sijn van deese groote meenighte weynige overgebleven. Daer-en-boven veroverden de Galliërs hier een aensienlijcken Buyt.

't Geluck begunstighd de *Romeynen* weer in *Spaenje*. *Aur. Vict. in Marcell. Liv. l.*23. *c.*16.26.

Hier na begon 't Geluck sigh eens weer na de sijde der Romeynen te wenden. Want Marcellus heeft Hannibals Volck by de Stad Nola in 't opene Veld geslagen. Oock sijn ontrent 1000. Africaensche en Spaensche Ruyteren van de Carthaginensen tot de Romeynen overgelopen. Beyde de Scipioos bevoghten in Spaenje en heerlycke Zeege. Niet alleenlijck sloegense de Carthaginensische Oversten/ maer veroverden oock drie van der selver Legers/ en plonderdense. Soo dat hier by de 30000. Africanen om hals quamen; en ontrent deese tijd in Spaenje grooter dingen wierden verright/ als in Italien selfs.

Siciliaensche Geschiedenissen. 3735. *Liv. l.*24. *c.*4 5.6.7.

In dit jaer is gestorven Hiero, Koningh der Syracusers in Sicilien, als hy een stockoud Man was geworden/ en 56. jaren lang had geregeerd. Alhoewel hy/ geduerende de gantsche tijd sijner Heerschappy/ de Romeynen had ge-eerd/ en haer geholpen over al waer hy kon/ 't welck hem dan oock tot geen schade had gedijd/ soo heeft echter sijnen Soon Gelo hem aen de Carthaginensen gehangen/ en sigh ten Oorlogh tegens de Romeynen toegerust. Doch onder deese krijghs-toebereydselen is hy overleeden/ sonder sijn voorneemen tot de daed te konnen brengen.

Koningen te *Syracusa*.

Hem is gevolghd sijnen Soon Hieronymus, Soons-soon van Hiero; een Jongelingh van vijfthien jaren: die/ door sijne Vooghden verleyd/ de vriendschap/ welcke sijnen Grootvader vijftigh geheele jaren langh met de Romeynen had onderhouden/ haer opkondighde; daer tegens met de Carthaginensen en Hannibal een Verbond maeckte/ tot sijn verderf. Want als hy noch boven dien in sijne Regeeringh sigh gantsch hooghmoedigh droegh; yeder veraghtte/ en sigh toondde te sijn veel meer een Tyran/ gelijck Dionysius was geweest/ als een Koningh/ en Nasaet van Hiero, soo maeckten sijn' eygene Hof-dienaren en Trauwanten een Verbindnis tegens hem. Pasten oock op hem in een engen wegh/ daer sijne Lijfwaght hem niet kon beschermen; en staeken hem met verscheydene wonden dood.

Dit Koninghrijck van de *Romeynen* veroverd.

Na deese sijn' ombrengingh ontstond een verschrickljjcke verwarringh en oproer in de Stad Syracusa; welcke niet kon bygeleght werden/ voor dat Marcellus en de Romeynen deselve belegerden/ veroverden/ en 't Koninghrijck van Hiero in hare handen namen.

Koningen van *Macedonien*. 3728. *Entrop. l.*3. *Polyb. l.*7. *Liv. l.*23. *c.*34. *Philippi* verrightingen.

Op hoedanigh een wijs Philippus, Soon van Demetrius, na de dood van sijnen Stiefvader Antigonus de III., 't Koninghrijck Macedonien erfde/ hebben wy hier boven verhaeld. Vermits hy noch een Jongelingh van maer seventhien jaren was/ wierd hy van de nabuerige Volckeren veraght/ insonderheyd van de Dardaniërs, der Macedoniërs oude en geswoorne vyanden. Doch Philippus heeft haer niet alleen te rugg' gedreven/ maer oock de weerspannige Ætoliërs met Oorlogh aengegrepen: de stercke Stad Ambracia binnen veertigh dagen tijds veroverd/ nevens veel andere in Ætolia. Deese dingen verrightte hy eer hy noch twintigh jaren oud was. De Romeynen hadden Illyrien ingenomen/ en Demetrius, die na Teuta hier regeerde/ verdreven. Deese Vlughtelingh quam tot Koningh Philippus.

3731. Jonge Koningen konnen lightlijck verleyd werden.

Vermaende hem/ de twist en oorlogh met d'Ætoliërs te laten rusten; daer tegens de Romeynen te beoorlogen; welcke anders sig onderstaen souden/ hem oock wel haest na de Kroon te grijpen. Alhoewel nu Philippus voor datmael Demetrius geen gehoor gaf/ maer met den Oorlogh in Grieckenland gelucklgh voort-voer/ en sijn Rijck/ door veel' overwinningen/ mercklijck verwijdde; soo heeft hy echter naderhand/ als hy kennis

3733.

had bekomen van de meenighvuldige Neerlagen der Romeynen, voorgenomen/ Italien te beoorlogen. Ten dien eynde maeckte hy met d'Ætoliërs Vreede: doch kon sigh van den Grieckschen handel niet t'eenemael ontslaen.

Philippus wil de *Romeynen* in *Italien* aenvallen. 3735.

Ondertusschen deed hy veele Scheepen toerusten; en sond een Gesant na Hannibal, om met hem een Verbond van vriendschap te maecken. Maer 't Schip/ waer in d'Afgevaerdigde sig bevond/ wierd op Zee genomen; en hy/ met sijne Brieven/ na Romen gebraght. De Romeynen sonden den Ambassadeur met de geopende Schriften weer na Macedonien tot sijnen Heer. Doe nu Philippus sagh/ dat sijnen Aenslagh ontdeckt was/ hield hy voor dat jaer sijnen voorgenomenen Oorlogh tegens de Romeynen noch aghter. Maer als hy sigh nu na Italien meende te begeven/ kreegh hy t'huys in Macedonien, en in Grieckenland soo veel te doen/ dat hy sijnen Togt noch langer uytstellen moest. Hy had de Griecken veel beloofd; doch kon 't niet houden. Niet alleen d'Ætoliërs

3736.

ANNO MUNDI.

Wat hem hier in verhinderde, en tot Vreede dwongh.

liërs en andere nabuerige Volckeren in Griekenland gaven hem ruym werck genoegh; maer oock wierd hy van Attalus, Koningh in Kleyn-Asia, der Romeynen Vriend en Bondgenoot / aengegreepen. Hier door vond hy sigh gedwongen / met Sempronius en de Romeynen Vreede te maecken: 't welck geschied is in 't jaer 3745.

Die niet lang duerde; maer gebroocken wierd, om dat Philippus 't Koningrijck Egypten aenviel.

3745. 3746. *Justin. l. 30. 31. Polyb. l. 15.*

Maer deese Vreede heeft niet laugh geduerd. Want als de gedaghte Philippus sigh had vergeleecken met Antiochus Magnus, of de Groote, Koningh van Syrien, om Ptolomæus Epiphanes, de jonge Koningh van Egypten, Soon van Ptolomæus Philopator, sijn Vaderlijck Rijck t'ontweldigen; doch Philopator in sijn Testament deesen sijnen Soon en 't Koninghrijck Egypten den Romeynen ernstlijck had aenbevoolen / en haer gebeeden / d'een en 't ander te willen beschermen / soo konden die van Romen, eerenshalven / niet laten / sigh deesen jongen Vorst aen te nemen. Hier op is dan den Oorlogh tusschen Koningh Philippus en de Romeynen aengegaen; welcke weersijds veel goed en bloed heeft gekost; insonderheyd aen de Macedonische kant. Vermits nu d'Ætoliërs, en de Koningh Attalus, de Romeynen hielpen; Philippus geen geringe schade toevoeghden / soo wierd hy gedwongen / eyndlyck met Quintius en de Romeynen een Vreede aen te gaen / op sulcke voorwaerden / als sy hem voorschreven; te weeten: Philippus moest afstaen van

3752. *Moet weer Vrede maecken, tot sijne schade.*

geheel Grieckenland, en sigh met Macedonien alleen vergenoegen. Duysend Talenten Silver tot Straf geven: en sijnen Soon Demetrius, ten Gyselaer / of Borge des Verdraghs / na Romen senden.

Koningen te Pergamus, en in Kleyn-Asia.

3753. *Joseph. l. 12. c. 3. Liv. l. 24.*

In 't volgende jaer stierf Attalus, Koning te Pergamus en in Kleyn-Asia, na een Regeeringhvoeringh van 44. jaren. Hem volghde sijnen Soon Eumenes; die / met hulp der Romeynen, sijn Koninghrijck 39. jaren lang besat. Ondertusschen gingh Antiochus voort / om den jongen Koningh Ptolomæus Epiphanes van Egypten in Syrien te beoorlogen. Sijne Vooghden sonden eenen Oversten / genoemd Scopas, derwaerts. Deese ontnam Antiochus eenige Steeden / en braghtse aen 't Koninghrijck Egypten. Vyf jaren hier na wierd Scopas van Antiochus geslagen / niet verr' van den oorsprongh der Jordaen. Vlugtende moest hy binnen Sidon wijcken: en eyndlijck sigh met deese Stad overgeven.

Antiochus Magnus maeckt Vreede met Egypten.

3753. 3754. 3758.

Antiochus vervolghde deese sijne Zeege. Quam te Jerusalem. Dreef / op aenhoudingh der Joden, d'Egyptische Besettingh upt 't Slot deeser Stad / oock genoemd de Burght Syon: en nam gantsch Syrien in / neveus de Landschappen Lycien en Cilicien. Tastte daer na / met een Vloot van honderd Scheepen / Kleyn-Asia aen. Won hier wel veele Steeden: maer verloor / op sijnen te rugg'-toght / een groot deel sijner Kielen / door Stormwinden. Vermits hy nu bemerckte / dat de Romeynen hem op de Huyd wilden / maeckte hy met den jongen Ptolomæus Vreede / en gaf hem sijne Dochter Cleopatra ten Gemalin; oock Judæa ten Houwlijcks-goed. Doe hy nu van deese kant rust had / voer hy over in Grieckenland; en greep daer aen de Steeden / welcke met de Romeynen in Verdragh stonden; insonderheyd Thessalia. Sijnen Admirael Polyxenidas nam de Rhodiërs op vijf na al hare Scheepen t'eener tijd af. Hier tegens sloeg Æmilius met sijne Romeynen oock de Vloot van Antiochus; en verdierf ruym veertigh sijner Kielen.

3759. 3760. *Oorlogh met de Romeynen.*

3761. *Werd eyndlijck al weer gedwongen tot sijne groote schade Vreede te maecken.*

In 't volgende jaer wierd Scipio Nasica na Asia gesonden tegens Antiochus. Deesen wierd vertsaeghd / wegens de Maght der Romeynen; verliet derhalven de Stad Lysimachia, en ontweeck. Scipio volghde hem na; en daer geschiedde een Veldslagh; waer in Eumenes, Koningh in Kleyn-Asien, de Roomsche goede bystand deed. Of nu wel Antiochus een maghtigh Krijghsheyr / daeren-boven den ouden Oversten Hannibal by sigh had / soo wierd hy echter geslagen; sulcker wijs / dat hy by de vijftigh-duysend Mannen te voet / en vier-duysend Ruyteren verloor. Daer op versoght hy Vreede; doch moest gantsch Asia, aen deese sijde van den Bergh Taurus, verlaten ('t welck de Romeynen onder hare Bondgenooten en Bystanders verdeelden); dan noch 15000. Talenten swaer geld ter Straf opbrengen.

Door 't volck omgebraght, en waerom.

3764. *Justin. l. 32. Strab. l. 16.*

Als nu Antiochus Magnus (van wien wy tot noch toe hebben gesprooken) sigh dus had gebraght om 't grootste deel sijns Rijks; daer-en-boven door d'opbrengingh van soo veel geld sigh gantsch uytgeput bevond / nam hy voor / by naght den Tempel des Afgods Jupiters, bygenoemd Didimæus, te plonderen. Maer als 't volck dit bemerckte / liepense met meenighten toe / en sloegen Antiochus, met al de geene die by hem waren / dood; als hy 63. jaren langh had geregeerd. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Philopator, van Josephus genoemd Soter; die sijn Vaderlijck Rijck twaelf jaren heeft beseeten.

Der Romeynen geluk tegens Hannibal in Italien.

3736. *Liv. l. 24. c. 19. 20.*

Nu willen wy weer gaen besien / hoe 't in Italien is toegegaen. Na dat het Marcus Marcellus by de Stad Nola tegens Hannibal wel geluckt was / versoght hy andermael sijn Heyl; en behield al weer de Zeege. Sou oock den vyand veel grooter schade hebben toegevoeghd / indien sijnen Amptgenoot ter reghter tijd waer' aengekomen. Doe d'Africanen vlooden / nam Marcellus de Stad Casilinum weer in; en vervolgens braght hy 't geheele Landschap der Samniters weer onder der Romeynen gehoorsaemheyd. De geene / welcke van haer tot de Carthaginensen waren overgelopen / wierden met Roeden gegeesseld / en van de Rots Tarpeja afgeworpen.

Africaensche Geschiedenissen.

3737. *Liv. l. 24. c. 48. 49.*

Beyde de Broederen Scipiones hadden in Spaenje goed geluck. Op datse de Carthaginensen in haer eygen Land werck mogten verschaffen / hieldense vriendschap met een Numidisch Koningh / genoemd Syphax. Rightten hem en de sijne ten Oorlogh af; en leerden haer / hoese die van Carthago schade konden doen. Hier tegens maeckten de Carthaginensen een ander jongh Koningh in Bar-

ANNO MUNDI.

Barbaryen op/ Maſiniſſa geheeten / die Syphax aengreep/en over de 30000. ſijner witte Mooren dood ſloegh.

Romeynen onder *Marcus Centenus*, en onder *Cneus Fulvius* ſwaerlijck geſlagen. *Liv. l. 25. c. 15. 16. 21.* 3738.

In 't jaer der Weereld 3738. bejegende de Romeynen op nieuws een ongeluck. Want de treflijcke Steeden in Calabrien, Metapontum, Tarentum, en Thurii, vielen van haer af tot de Carthaginenſen. Hier na ruckte Hannibal aen op een Roomſch Overſte / Marcus Centenus, in Apulien. Deeſen meendde met ſijn Heyr / ontrent 14000. Mannen ſterck / veel wonderen te ſullen verrighten. Doch Hannibal ſloegh hem met al de ſijne dood. Dus gingh 't oock Cneus Fulvius met ſijn Volck. Want deeſe waren de reghte Lieden niet / om Hannibal hoofd en punt te bieden.

Siciliaenſche laecken.

Van de veranderingh / welcke ſigh na de dood van Hiero in Sicilien toedroegh; en hoe Marcus Marcellus was aenbevoolen/ de Stad Syracuſa te belegeren / hebben wy hier boven meldingh gedaen. Marcellus had al voor twee jaren dit Belegh begonnen; doch een eenigh Man in de Stad hield hem op / en verhinderde / dat de Romeynen yets tegens deſelve konden verrighten. Deeſen was Archimedes, een goed Aſtronomus, en voortreflijck Ingenieur: die door nieuwbedaghte ſubtyle Konſten / en ſeldſame Werckyuygen / groote Steenen wierp in der Romeynen Scheepen / welcke ſigh in de Haven onthielden. Stack oock een gedeelte der ſelve door konſtige Byerſpiegels aen brand. Sommige / die 't naeſte lagen / greep hy door ſeeckere Inſtrumenten: lighte haer voor om hoogh / en ſtelddeſe op haer aghterdeel; ſoo datſe Water ſcheppen / en te grond gaen moeſten. Dus deed hy de Belegeringh / welcke ter Zee geſchiedde / te niet; en Marcellus moeſt de Stad alleen te Land aentaſten: die hy echter in 't jaer 3738. / ontrent de Herfſt-tijd / beklom / innam / en ſijne Soldaten ten Buyt gaf.

De *Romeynen* belegeren *Syracuſa.* 3736.

Alleen *Archimedes* houd haer door ſijne Konſtvindingen ſeer langh op, en doet groote ſchade. *Val. Max. l. 8. c. 7. Liv. l. 24.*

Werd by d'inneemingh van een Soldaet dood geſlagen. *Liv. l. 25. c. 31.*

Terwijlſe met de Plonderingh beeſigh waren/ wierd oock Archimedes om 't leven gebragt van eenen der Krijgsknegten / die hem niet kendde / en terwijl hy in diepe gedaghten was; met een Stockje eenige Mathematiſche Figueren op d'aerde in 't Sand maeckende. Marcellus heeft ſijne dood ſeer hoogh beklaeghd: deed vlijtigh na ſijn ligchaem ſoecken / en 't ſelve eerlijck ter aerden beſtellen.

Verlies der *Romeynen* in *Spaenje*, en winſt in *Italien. Liv. l. 26. c. 15. 16.*

In dit jaer hield 't Geluck al weer een Wiſſelbeurt. Want de Romeynen, welcke tot noch toe in Spaenje altijd Overwinnaers waren geweeſt / verkeeckten 't hier ſoo leelijck / dat door d'afval eeniger Spaenſche Steeden d'Africanen meeſter / en beyde de Broeders Scipiones, nevens eenige duyſenden harer Romeynen, dood geſlagen wierden. Dit verlies heeftmen te Romen ſeer beklaeghd. Hier tegens veroverden de Roomſche de Stad Capua in Italien. Deeden den geheelen Raed door de Bijl ſterven: verkogten de Burgeren voor Lijf-eygene: braecken de Mueren af / en maeckten dus van deeſe groote ſeer treflijcke Stad een Dorp.

Geluck van de jonge *Scipio* in *Spaenje.* 3740. *Liv. l. 26. c. 46. 47.*

In Spaenje kreegh de jonge Scipio weer goede voorſpoed. Want hy nam wraeck over de dood van ſijnen Vader en Oom. Veroverde oock de Stad Nieuw-Carthago. De Kinderen der groote Spaenſche Heeren/ dieſe de Carthaginenſen tot Gyſelaers hadden moeten geven / ſond hy haer' Ouders en Maeghſchap weer t'huys: waer door hy ſigh byna al de Spaenſche Natien tot vrienden maeckte. Hier tegens deed Hannibal de Steeden/ welcke hy ſigh niet vertrouwde te ſullen konnen houden / uytplonderen: waer door veele der andere bewogen wierden / hare Poorten voor de Romeynen open te ſtellen. Hannibal ſloeg Marcellus; die hem den volgenden dagh met even-gelijcke Munt betaelde. Fabius nam de Stad Tarentum in / waer in hy een groote

Buyt

ANNO MUNDI.

Buyt vond. Daer tegens sloegh Hannibal de Besettelingen uyt 't Slot te Tarentum, die sigh na buyten hadden begeven / dood.

Der Romeynen geluck en ongeluck tegens Hannibal.

Als beyde de Burgermeesteren Marcus Marcellus en Quintius Crispinus op een Aenslagh waren getrocken / quamen Hannibals Ruyteren uyt een Aghterlaegh onvoorsiens voor den dagh / en sloegen Marcellus ter neer.

3741. Crispinus, seer

3742. gewond / vlood wel van daer wegh ; doch stierf korts daer nae. Dus sijn beyde de Burgermeesteren op eenmael in een geringh voorval om 't leven gekomen ; 't welck tot op heden toe noch noyt in eene Veldslag was gebeurd.

Asdrubal, Broeder van Hannibal, koomd hem in Italien met 60000. Africanen ten bystand; doch werden meest al, oock hy selfs, dood geslagen.

Ondertusschen quam Asdrubal, Broeder van Hannibal, met 60000. Mannen / varsch volck / bestaende uyt Africanen en andere Natien, over d'Alp-geberghten na Italien; in hoop / van hier sigh by den gedaghten sijnen Broeder te sullen vervoegen. Niet verre van Placenza sloegh hy sijn Leger neer. D'eene Burgermeester / Marcus Livius, trock tegens hem. D'andere / Nero, lagh tegens Hannibal. Deese Nero nam een seer gewaeghd stuck ter hand. Hy verkoos de kerne sijns volcks. Voerdde 't selve in alle stilheyd / sonder dat'er Hannibal yets van gewaer wierd / uyt sijn Leger.

3743. Quam daer

Liv. l. 27. mee by M. Livii Hoop: en doe greepen beyde de Burgermeesteren Asdrubal te gelijck aen: sloegen sijn geheele Heyr; oock hem selfs dood. Weynige ontquamen 't: en dus wierd deese gantsche Armee te niet. Op den sesden dagh quam Nero met de sijne weer in 't Leger; en liet 't Hoofd van Asdrubal voor Hannibals Wagenburght neerwerpen: die / als hy 't selve kendde voor dat van sijnen Broeder / overluyd uytschreeuwde / dat het nu met de Carthaginensen gedaen was.

Vervolgh des geluks van de jonge Scipio.

Daer by quam noch / dat Scipio de jonge beyde de Carthaginensische Oversten in Spaenje in een groote Hoofdslag overwon / en haer gantsch uyt Spaenje verdreef. Hier tegens kreegh Syphax in Africa, die 't met die van Carthago

3744. hield / d'overhand over Masinissa, en ontweldighde hem sijn gantsche Land; soo dat hy in Ballinghschap 'omswerven / en sijn Koninghrijck missen moest ; tot dat Scipio met sijn Heyr in Africa overvoer / en de Carthaginensen in haer eygen Geweest aengreep ; 't welck geschiedde in 't jaer der Weereld

3746. 3746. Asdrubal en Koningh Syphax trocken hem wel sterck te gemoet; doch vermits 't alreeds laet in 't jaer was / begaven beyde de Deelen sigh in 't Winter-leger.

Treurigh Geval van Masinissa en Sophonisba.

Soo haest de Lente des volgenden jaers was aengekomen / viel een seer hard Gevecht voor ; waer in Scipio de Zeege behield. Oock nam hy eenige Steeden in.

3747. Asdrubal

Livius l. 30. en Syphax leverden hem noch een Veldslagh ; doch leeden een schendlijcke Neerlaegh / en Koningh Syphax selfs wierd gevangen. Syne Gemalin Sophonisba, de Dochter van Asdrubal, gaf sigh over aen Masinissa, onder voorwaerde / datse aen de Romeynen niet sou overgeleverd werden. Op dat nu Masinissa dit Verdragh moght onderhouden / nam hy haer 's anderen daegs ten Houwlijck. Maer als hy nu bemerckte / dat Scipio hier in geen behagen had / van wien hy oock hier over bestraft wierd / sond hy Sophonisba een vergiftighde dranck ; met aenseggingh : Vermits hy haer niet met eeren kon houden / en echter haer niet begeerde over te leveren / soo

Een Bruyd moet op de tweede dagh sterven.

souse haer selven redden uyt schande en gevaer. Sophonisba was hier over niet sonderlingh verbaesd ; dronck 't doodlijck vergif kloeckmoedigh uyt ; en seyde niet anders / als alleen: Datse veel vrolijcker sou gestorven hebben / indiense sigh aen Masinissa niet verhouwlijckt had.

Hannibal uyt Italien na Carthago t'huys geroepen, tot sijne groote spijt.

Doe 't nu in Africa dus gevaerlijck stond / riepen die van Carthago haren Generael uyt Italien na huys ; wijl haer 't Hemd naerder was als den Rock. Dus was Hannibal gedwongen / Italien te verlaten. Hier over begon hy te knarsselanden ; en vloeckte sigh selven alle plagen op den kop / om dat hy /

3748. na de seer groote Neerlaegh / welcke de Romeynen by Cannas hadden geleeden / sijn zeegrijck Heyr niet terstond na Romen had gevoerd ; de Stad ingenomen / en alsoo een eynd van den Oorlogh gemaeckt. Hoe 't nu tusschen hem en Scipio in Africa is afgeloopen / sullen wy hier na verhalen.

Egyptische Geschiedenissen. Ptolomæus Epiphanes sterft.

Dat Ptolomæus Epiphanes sijnen Vader Ptolomæus Philopator in 't Koninghrijck Egypten op den Throon is gevolghd / alhoewel een Kind van noch maer vijf jaren / hebben wy hier boven aengeweesen. Schoon

3770. hy 29. jaren heeft geregeerd / soo onder

Prol. in Canon. Voogden / als voor hem selven / vinden

Euseb. in Chron. wy echter in de Geschiedboecken niet sonderlinghs van sijne verrightingen ; behalven

Appian. in Syr. dat hy met Antiochus Magnus, Koningh van

Joseph. l. 12. c. 5. Syrien, Oorlogh heeft gevoerd. Die doch eyndlijck deesen Ptolomæus sijne Dochter Cleopatra ten Gemalin gaf. Wijl dit onder de handelingen Antiochi verhaeld is / willen wy geen nieuwe herhalingh hier van doen. Ptolomæus Epiphanes is gestorven in 't jaer der Weereld 3770. / voor Christi geboorte 178. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Ptolomæus Philometor, die een heerschappy van 37. jaren heeft genooten. Naderhand breeder van hem.

Koningen in Syrien.

Op Antiochus Magnus, Koningh in Syrien en Groot-Asia, over sijne Kerckrovery dood

3764. geslagen sijnde / is in 't Koninghrijck ge-

Seleucus Philopator. volghd sijnen Soon Seleucus, bygenoemd

2. Mach. III. Philopator, in 't jaer 3764. ; en heeft 12. jaren de heerschappy gevoerd. Niet gedenck-

Dan. XI. waerdighs vinden wy van hem aengeteec-

Antiochus Epiphanes. kend: behalven dat hy uyt sijn' Ampten / of

3774. Landen / geld heeft verordonneert tot den Godsdienst te Jerusalem, om daer voor d'Offerhanden t'onderhouden. Doch daer na sond hy Heliodorus, om 't geld / 't welck Simon d'Afvallige hem had ontdeckt in den Tempel te sijn / daer uyt te roven. Hy is gestorven in 't jaer der Weereld 3774. In de Regeeringh is hem gevolghd sijnen Broeder Antiochus Epiphanes. Van deesen sullen wy hier na handelen.

Macedonische Ge-

Nu is noch overigh te spreecken van Philippus, Soon van Demetrius, Koningh in Mace-

ANNO MUNDI.

Macedonien. Hy had wel in 't jaer 3752. met
de Romeynen en Quintius Vreede gemaeckt;
doch kon echter niet rusten. De Griecken,
Schiedenissen. insonderheyd de Thessaliërs, deed hy veel
3752. leed; soo datse hem te Romen aenklaegden.
3765. Doe lieten de Romeynen hem weeten, hy sou
sigh aen 't opgereghtte Verdragh houden/
en afstaen van diergelijcke onbillijckheden.
3768. Hier over wierd Philippus vertoornd / en
plaeghde de Klagers noch meer als voorheenen.
Wegens veelerley oorsaecken was Philippus
by de Macedoniërs in een grooten haet
gekomen. Onder deselve was niet de minste /
dat hy de Lieden in Macedonien en Thessalien
dwongh / uyt de Steeden / welcke aen
de Zee lagen / te moeten vertrecken; haer'
oude Wooningen / Geboorte-plaetsen, Goederen
en Vaderlijck Erf te verlaten / om in
Hæmathia te gaen woonen. Vermits dit nu
d'Inwooners ten hooghsten verdroot / wierpense
allerley smaedlijcke redenen tegens
Philippus uyt. Die / hier door verbitterd /
noch harder aendrongh op d'uytvoeringh
sijns Bevels. Oock Barbarische Volckeren
uyt Thracien en andere Gewesten in de gedagte
Zeesteeden plantte; welke d'oude Burgeren
met Vrouwen en Kinderen daer uytdreven.
Die sig hier tegens stelden / en de
Romeynen noch een goed hert toedroegen /
deed hy dooden. Onder deese oock een groot
Heer uyt Thessalien, genoemd Herodicus:
die twee Dochteren had; d'eene geheeten
Theoxena, d'andere Archo.

Philippus ondernoud de Vreede met de Romeynen seer qualijck.

Werd van de Macedoniërs gehaet.

De laetstgenoemde nam ten Houwlijck
een voornaem Man, Poris; by wiense eenige
Kinderen bequam; doch sy selfs stierf vroeg /
terwijlse noch kleyn waren. Theoxena, alhoewelse
niet voorneemens was / in soo een
bedroefde gelegenheyd in den Echten staet
te treeden / trouwde echter haren Swager
Poris, wijlse de Kinderen harer Suster seer
beminde / en door dit middel haer dies te beter
sou konnen opvoeden. Sy kreegh een
Soon by Poris; diense echter geen grooter
genegenheyd toedroegh / of toonde / dan
harer Suster Kinderen. Dus wierdense gesamentlijck
seer sorghvuldigh opgetrocken.
Doe nu Philippus ouder wierd / wies oock
met de jaren sijnen arghwaen. Hy maeckte
sigh selven gedaghten / dat hy sijns Levens
en Rijcks niet verseeckerd kon sijn / indien
hy niet oock ombraght de Kinderen des geenen /
dien hy van 't leven had beroofd. Daer
op quam Koninghlijck bevel / dat Theoxena
al de Kinderen gesamentlijck aen 't Hof sou
leveren. Lightlijck konse reeckeningh maken /
hoe 't met deese ongeluckige sou gaen.
Nam derhalven voor / veel eer haer al t'samen
door vergif om 't leven te willen brengen,
als haer te laten komen in de handen
deeses Tyrans. Dit haer Besluyt maecktese
haren Man bekend. Poris verschrickte
over deesen rampsaligen voordragh; en seyde /
hy wou haer / nevens de Kinderen / na
Atheenen by sijne Vrienden brengen; en oock
selfs met haer derwaerts varen. Theoxena
was hier mee te vreeden. Daer op gingense
alle by naght / soo geheym als eenigsins mogelijck
was / t'scheep / in meeningh van na
Eubœa te seylen. Doch de Wind was haer
sulcker wijs tegen / datse / doe 't dag wierd /
sigh noch niet verr' van Land bevonden. Als
nu de geene / welcke de Zeehaven bewaerden /
dit Schip soo seer sagen arbeyden / om
wegh te geraecken / sondense een Jagt derwaerts /
vol gewapende Krijgslieden / met
een strengh bevel / 't gedagte Schip weer te
rugg' in de Haven te brengen. Doe nu
't Jaght digt by de Galey quam / vermaende
de Poris de Roeyers / datse haer uyterste vlijt
met de Riemen souden aenwenden. Hy selfs
deed oock sijn best; hoopende / noch te sullen
ontkomen. Ondertusschen nam Theoxena
't toebereydde Vergif ('t welckse al

Sijne Tyrannyen, selfs tegens groote Heeren, en der selver onnosele Kinderen. Livius l. 40. c. 4.

Getrouwheyd van Theoxena tegens de Kinderen harer overleedene Suster.

Woede van Philippus tegens deselve.

Hare wanhopige, doch by de Heydenen edelmoedige daed, te-

voor

ANNO MUNDI.

voor langh ten dien eynde gereed had gehouden); leydde twee scharpe Dolcken daer nevens; en seyde: Lieve Kinderen / hier is geen ander middel / om d'uyterste spot / schande en smaedheyd t'ontgaen / als de dood. Tot deese doodswijs syn twee wegen. Yeder verkiese onder deese beyde welcke hy wil. Anders moet gy Jongelingen schandlijck sterven; gy Dochteren in uwe Eere geschonden werden / en in een eeuwige Gevanckenis leven. Sommige nu doorstaecken haer selven met de Dolcken. Andere droncken 't vergif / of sprongen in de Zee. Doe nu de Soldaten aen 't Schip waren gekomen / greep Theoxena haren Man Poris; vattede hem in 't midden / en wierp sigh met hem in 't Water: soo dat de vyanden wel 't Schip / maer geen levendige Menschen bequamen.

(gens deselve, haren Man, en haer eygen persoon.)

Philippus doet sijnen Soon *Demetrius* door vergif ombrengen,

Deese droevige Geschiedenis heeft den haet der Macedoniërs en Thessaliërs tegens Koningh Philippus boven maten seer aengestoocken en verswaerd. Doe wierd hy harder te Romen aengeklaeghd; doch hy sond sijnen Soon Demetrius na den Roomschen Raed / om hem te verantwoorden. In aenmercking van deeses Demetrii hoedanigheden heeft de gedagte Raed den Vader alles vergeven; want hy was een seer schoon / bevallijck Jongelingh / schaemagtigh / en wel opgevoed. Doch deese gunst der Romeynen heeft hem by sijnen Vader Philippus en Broeder Perseus in arghwaen / en eyndlijck geheel om 't leven gebraght. Want Perseus beschuldighde Demetrius, dat hy der Romeynen genegenheyd t'sijnwaerts had gesoght en getrocken / om door haren bystand sijnen Vader uyt den Sadel te lighten / en hem (Perseus) uyt d'erf-volgingh in 't Koninghrijck te verstooten. Dit alles was valschlijck verdight. Doch Philippus, nu oud / en allerley quade vermoedens seer onderworpen / geloofden 't gantschlijck / en daght op middelen / hoe hy Demetrius aen kant moght helpen. Tot sijn ongeluck quam eenen der Amptlieden uyt Pæonia, seggende / dat Demetrius had voorgenoomen tot de Romeynen te vlieden. Doe bestelde Philippus, dat de goede Jongelingh door vergif uyt de weereld wierd geholpen. Twee jaren daer nae vernam hy / dat hy sijnen Soon Demetrius onschuldigh had doen sterven. Dit berouwde hem soodanigh / dat hy daer over sieck wierd; en na middel traghte / hoe hy den Broederlasteraer Perseus oock uyt 't Land der levende mogt weghruymen. Doch deesen had sigh nu te vast gesteld / en pastte niet meer op sijnen Vader. Dus stierf den Ouden in groote droefheyd / als hy 42. jaren langh had geregeerd; en moest / tegens sijnen wil / sijnen Soon Perseus 't Koninghrijck aghterlaten.

op de valsche beschuldigingh van sijnen Broeder *Perseus*. *Livius l.* 40. *c.* 8. 23. 24.

3769.

Bevind hem daer na onschuldigh, en sterft van hertseer.

Roomsche Geschiedenissen. *Livius l.* 30. *Polyb. l.* 15.

3748.

Laetste

Wy begeven ons nu weer tot de Romeynen en Carthaginensen. Doe Hannibal in Africa was gekoomen / versoght hy / met Scipio Gesprek te mogen houden. Dit wierd hem niet geweygerd. Waer op dan deese twee uytgeleesene Krijgshelden langh met malkander in woordenwisselingh bleven. Hannibal bemoeyde sigh seer / om een Vreede uyt te wercken; doch te vergeefs. Derhalven keerde elck van haer weer tot de sijne / om sigh toe te rusten tot een Veldslagh; welcke oock den volgenden Morgen seer geweldig aenginghn; en duerde / tot dat de Carthaginensen onder geraeckten. Ruym 20000. der haere bleven dood; en byna even soo veel gevangen. Ontrent ter selver tyd wierd Vermina, de Soon van Syphax, de Helper der Carthaginensen, in een ander Gevecht overwonnen; met verlies van 15000. der sijne. Hier over wierden die van Carthago soodanigh verschrickt en kleynmoedigh / datse om Vreede baden. Vermits nu Scipio vreesde / datmen hem / die 't nu dus verr' had gebraght / moght op ontbieden / en eenen anderen in sijne plaets senden / soo was hy niet ongewilligh hier toe. Dus sonden de Carthaginensen een Gesantschap na Romen, versoeckende seer ootmoedigh Vreede. Deese wierd haer vergund / onder de volgende voorwaerden. 't Geen de Carthaginensen voor deesen in Africa gehad hadden / soudense behouden. De Stad Carthago sou by haer' oude Vryheden blyven. Geenen Oorlogh voeren noch binnen noch buyten Africa, sonder voorkennis en goedvinden des Roomschen Volcks. Al hare Scheepen / behalven alleen thien / soudense de Romeynen overgeven: desgelijcks haer' Elephanten / gevangene / weghgeloopene / en overgevallene / sonder eenigh onderscheyd. Aen geld opbrengen thienduysend Talenten; 't welck bedraeghd tsestighmael honderd duysend Kroonen. Dit heeft Hannibal sijne Carthaginensers verdiend / met sijne veerthienjarige Oorlogen in Italien. Hier na is Scipio (als hy te vooren aen Masinissa 't geheele Koninghrijck van Koningh Syphax had geschoncken) weer in Italien gekoomen / en deed met een bovenmaten heerlycke Triumph sijnen Intoght binnen Roomen.

Slagh tusschen de *Romeynen* onder *Scipio*, en de *Carthaginensen* onder *Hannibal*.

Die van *Carthago* bidden de *Romeynen* ootmoedigh om Vreede; welckese verkrijgen, maer onder seer harde voorwaerden.

Na 't getroffene Verdragh was Hannibal te Carthago niet aengenaem; oock hield hy sigh daer niet wel verseeckerd. Daerenboven kon hy / geduerende deese Vreede / sijne gesworene vyandschap tegens de Romeynen niet oeffenen. Begaf sigh derhalven nae Antiochus Magnus, Koningh in Syrien, en braght hem tegens de Romeynen in 't Harnasch. Meende hem oock te bepraten / dat hy deselve in Italien sou aengrypen. Van d'uytgangh deeses Oorlogs hebben wy onder de Geschiedenissen des genoemden Antiochi de Groote gesproocken. Als deesen geslagen was / maeckte sigh Hannibal na den Koning Prusias in Bithynien. Hielp hem oock / door een wonderlijcke geswindheyd / welcke wy haest hier na sullen voordragen / de Zeege in een Slagh ter Zee tegens sijne vyanden bekoomen. Maer als Titus Flaminius, ten Ambassadeur aen den Koningh Prusias gesonden / Hannibal aen syn Hof sagh / begeerde hy / dat hy hem deesen vyand der Romeynen sou overleveren. Prusias bad voor hem: daer by voegende: Wijl Hannibal nu oud en onvermogende geworden was / soo behoorden de

Hannibal swerft hier en gintsch in Ballinghschap. *Epit. Liv. l.* 33. 34. 35. *Eutrop. l.* 3. *Flor. l.* 2. *Plutarch. in Annib. Corn. Nepos in Annib. Justin. l.* 32. *Livius l.* 39. *c.* 51.

Brenghd sigh selven door vergif om 't leven.

ANNO MUNDI.

de Romeynen hem van selfs te laten sterven. Maer als Flaminius by sijnen eysch volhardde; en Hannibal sagh / dat hy doch niet sou konnen ontkoomen / soo nam hy vergif in / en heeft dus sigh selven omgebraght. Sijn lighaem wierd in de Sand-velden van Bithynien, niet verr' van de Zee / by een Vleck / genoemt Libyssa, in een Steene kist gelegt / en begraven; met geen ander / als dit geringh Graf-schrift: ANNIBAL HIC SITUS EST; soo veel als: Hier leght HANNIBAL.

Slecht Graf-schrift. 3767.

Door de Satan bedrogen.

Deese Krijghsheld liet op seeckere tijd sijn' Afgoden vragen / waer hy sou sterven / en ter aerden besteld werden? Kreegh hier op tot antwoord: LIBYSSA TEGET CORPUS TUUM. Hannibal meende / hier door wierd van 't Orakel te kennen gegeven / dat hem sijn Graf in Africa was bereyd; wijl dit Land van de Griecken wierd genoemd Terra Libyssa. Doch de Duyvel bedroogh hem na sijne gewoonte; wijl 't boven-gemelde Vleck in Asia oock den naem van Libyssa droegh.

Aenmerklijckheyd van *Hannibal*, en *Scipio*. *Liv. l.39. c.52. Eutrop. l.3. Flor. l.2.*

Gedenckwaerdigh is 't / dat deesen Hannibal, en sijnen Overwinnaer Cornelius Scipio, in even 't selve jaer sijn gestorven; ook beyde buyten haer Vaderland; waer in geene deeser twee sijne Begraefnis heeft gehad. Nae dat deesen Scipio Hannibal geslagen / de Carthaginensen verdemoedighd had / bequam hy d'eere / dat hem wierd gegeven den lofrijcken Bynaem van Africanus (Overwinner van Africa). Heeft sigh oock treflijck-wel verdiend gemaeckt by de Stad Romen en 't Roomsche Volck. In dien tijd was sijns gelijcken nergens te vinden. Dit alles evenwel moght hem niet helpen. Hy wierd van de Gemeents-Mannen aengeklaeghd / dat hy niet getrouwlijck had gehandeld met den veroverden Buyt. Sulcks verdroot deesen dapperen Man soo seer / dat hy d'ondanckbare Stad Romen verliet: sigh na Linternum op sijne Hofsteede begaf; niet weer te Romen verschijnen wou / maer hier overleed. Men verhaeld / dat hy sijne Gemalin korts voor sijne dood beval / sijne Gebeenten niet na Romen te doen brengen / maer hier te begraven.

Ondanckbaerheyd der *Romeynen* tegens den laetst-genoemden.

Marcus Portius Cato, een geregtigh en ernstig Man, en Tughtmeester te *Romen*. *Plutarch. in Cat.*

Inde tijden van deesen Scipio Africanus heeft gebloeyd Marcus Portius Cato, een regtvaerdigh en ernstigh Man / te gelijck oock een Dapper Soldaet. Was geweest de Rentmeester / of Ontfanger en Uytgever / van Scipio in Africa. Geduerigh stond hy in twist met sijnen Generael. Want Scipio was een praghtigh Edelman; ontsagh geen geld / en wist de Roomsche graviteit wel te houden. Cato daer tegens was byr suynigh / een goed Huyshouder / en wou van 't geld niet scheyden. D'Edele te Romen waren geslagene vyanden van deesen Cato; en hy weer van haer. Veele der selve / welcke sigh niet behoorlijck droegen / had hy aengeklaegd / soo datse uyt den Raed waren gestooten. Hy daer tegens wierd tot vier-en-veertigh malen toe beschuldighd; doch wierd altijd voor onschuldigh verklaerd. Sijn' Afbeeldingh hebben wy gesteld in de Tafelen voor den aenvangh deeses Wercks.

Den Adel hem, hy den Adel vyandigh.

ANNO MUNDI.

Grieckenland door de *Romeynen* vry gemaeckt. 3754.

Na 't eyndigen des Africaenschen Oorlogs en 't getroffene Verdrag met de Carthaginensen, sijn de Romeynen haest klaer geworden met Philippus, Koningh in Macedoniën; en met Antiochus Magnus in Syrien; gelijck hier boven verhaeld is. Gantsch Grieckenland hebbense verlost van beyde deese Tyrannen; gelijck oock de Steeden aen de Zee in Kleyn-Asia. Toe deese Vryheyd in een openbaer Schouwspel en groote Byeenkoomst der Griecken wierd uytgeroepen / ontstond een ongelooflijcke blydschap en gejuygh; soo dat Titus Flaminius, de Roomsche Gesant / t'eenemael bedeckt en overladen wierd door de Bloemen en Bloemkranssen / welcke hem van alle kanten wierden toegeworpen; want ter dier tijd was 't juyst in den aenvangh der Maend May. Doch deese Natie heeft / uyt een haer aengebooren lightvaerdigheyd / deese weldaed niet genieten / noch hare vryheyd behouden konnen.

Bloem-werpingh.

Oproerige Volckeren in *Spaenje*, *Epit. Liv. l.48. Oros. l.5.* 3757.

Of wel de Carthaginensen onder 't Jock gebraght waren / soo vonden echter de Romeynen noch geduerigh werck met de Volckeren in Spaenje; tot dat Scipio Nasica in 't jaer der Weereld 3757. haer in eenige Veldslagen ter neer leyde / en alsoo byna geheel Spaenje onder der Romeynen bedwang braght. In Italien maeckten de Volckeren Boji en Ligures (dit sijn de Natien in 't Hertoghdom Milaen en 't Gebied der Genuesen) de Romeynen oock geen kleyn spel; alhoewelse in byna alle Gevegten de Neerlaegh leeden. Eyndlijck quam Scipio Nasica uyt Spaenje in Italien; en sloegh in een seer scharpe Strijd over de 30000. der hare dood / of namse gevangen. Veroverde hare Wagenburght en Leger. Dus dwong hy deese gantsche Volckeren / sigh aen de Romeynen te moeten overgeven.

en in *Italien* bedwongen.

D'*Ætoliërs* in *Grieckenland* van de *Romeynen* gedempt.

In Grieckenland waren d'Ætoliërs noch geduerigh onrustigh; vermitsse sigh alreeds voor lange tijd van d'andere Griecken hadden afgesonderd; derhalven de Romeynen voornamen / haer door geweld te verootmoedigen. Ten dien eynde sondense Marcus Fulvius derwaerts / met een groote Krijghsmaght. Deese veroverde de Stad Ambracia: verwoestte 't Land wijd en breed / en braght haer oock d'andere Griecken op den hals: waer doorse haer in sulck een nauwe bevonden / datse sigh / sonder eenigh voorbedingh / aen de Romeynen overgaven. Duysend Talenten (of sesmael honderd duysend Kroonen) ter straf opbraghten / en voortaen sigh stil houden moesten.

Scheeps-strijd gewonnen door een sonderlinge list; met Slangen en Adderen. 3767. *Justin. l.32.*

In 't jaer der Weereld 3767. verhief sigh een nieuwen Oorlogh in Kleyn-Asia, tusschen Koningh Eumenes, die sigh Koningh van Kleyn-Asia noemde / en Prusias, Koning in Bithynien. Deesen Prusias had den in Ballinghschap omswervenden Hannibal aen sijn Hof genomen / en gebruyckte desselven raed. Toe 't nu daer toe quam / datse een Zeeslagh tegens den anderen souden wagen / en d'oude Hannibal bemerckte / dat de vyanden hem te sterck souden vallen / bedaght hy

deese

ANNO MUNDI.

deese list. Hy deed veele honderden Slangen en Adderen vangen. Stackse levendig in Kannen van Aerde met enge Halsen; en deeldde doe aen yeder Schip een deel derser dus gevulde Kruyckens uyt. Doe nu 't Gevegt op 't hevigst was/ greepen de Krijgslieden van Prusias na haer' aerdene Vaten/ en wierpense op 't onstuymighste in der vyanden Scheepen/ soo datse in stucken braecken. Doe nu dit dus langh besloten geweest synde giftigh Ongediert sigh by bevond/ en door langhduerige hongerlijdingh gelijck als rasend was/ viel het seer begeerigh en happigh aen op de Soldaten/ en maeckte deselve soo veel te doen/ datse sigh niet genoeghsaem tegens die van Prusias konden verweeren; en dus van de Bithyniërs wierden overwonnen. De gemelde Prusias is naderhand sulck een sonderlingh-goed vriend der Romeynen geworden/ dat hy voor Perseus, Koningh in Macedonien, by den Roomschen Raed een Voorbeede dersde wagen. Ja/ in 't jaer 3784. quam hy in eygener persoon te Romen, met synen Soon Nicomedes; dien hy 't Roomsche Volck ten besten aenbeval. D'Afbeeldingen van Prusias en Perseus kanmen sien in de Tafelen, voor aen dit Werck gevoeghd.

Prusias, Koningh in *Bithynien*, een goed vriend der *Romeynen*.

Macedonische en *Romeynsche* Geschiedenissen.

3771. Wijl wy hier meldingh gedaen hebben van den Macedonischen Koningh Perseus, en ook selfs d'Orde ons tot hem brengd/ als die eenen geen geringen Oorlogh tegens de Romeynen heeft gevoerd/ soo staet ons nu van hem te handelen. Deesen Perseus, na synen Broeder Demetrius valschlijck by synen Vader Philippus beloogen/ en even daer door hem de dood veroorsaeckt te hebben/ is na Philippi overlijden Koning in Macedonien geworden/ in 't jaer der Weereld 3771.; voor des Heeren Christi geboorte 177. Elf jaren heeft hy geregeerd. Al stracks in den aenvangh syner Heerschappy hitstede hy de twee woeste Volckeren/ Dardani en Bastarnæ genoemd (tegenwoordigh de Syrien en Moldaviërs), welcke onophoudlijck Macedonien aenvielen/ tegens malkander op. Deese treck geluckte hem soo wel/ dat de Bastarnæ de Dardanos in een Veldslagh overwonnen: maer daer tegens plonderden en verbrandden de Dardani der Bastarners Leger. Deese/ in hoop van een nieuwen Buyt te sullen bekomen/ begaven sig over den Donauw, die doemaels toegevroren lagh. In 't begin droegh haer 't Ys genoegh/ soo dat al dit Volck daer op quam. Maer doese ontrent 't midden deser Rivier waren geraeckt/ brack d'Ysbrugh/ en al de Bastarners verdroncken; soo dat'er oock niet eenen levendigh overbleef.

Een geheel Heyr gaet op 't Ys te grond.

Hier na sond Perseus Gesanten aen de Carthaginensen, aen welcke den Raed by naght gehoor gaf. Dit wierd de Romeynen door Masinissa kond gedaen. Welcke terstond een Gesantschap afvaerdighden/ soo aen die van Carthago, als aen Perseus, om haer af te vragen/ watmen van haer te verwaghten had? Daer op quam Eumenes, Koningh in Kleyn-Asia, te Romen, en braght met sigh een geheele Lijst van aenklaghten tegens Perseus, hoe veelvoudigh hy tegens de Romeynen had gehandeldt. Ondertusschen pooghde Perseus de Roomsche Oversten door vergif aen kant te helpen; doch synen aenslagh wierd ontdeckt. Hier op gingh den Oorlogh aen. Licinius wierd uytgesonden na Grieckenland, tegens Perseus. Deese nam de Stad Corona in Bœotia in/ welcke het met Perseus had gehouden/ en handelde seer onbarmhertigh met d'Inwooners.

Aenvangh des Oorloghs tusschen de *Romeynen* en *Perseus*. 3776. *Liv. l.* 41. 42. 43. 44. *Plutarch. in Æmil. Aurel.*

Vid. in eod. Eutrop. l. 4. 3778.

In de Wynter des jaers 3781. deed Perseus eenen Toght in 't Land der Illyriërs. Nam de Stad Uscana op Verdragh in. Beloofde de Roomsche Besettingh een verseeckerde aftoght; doch nam haer al t'samen gevangen/ en sloot haer in Ysers. De Burgeren deeser Plaats verkoght hy. Vervolgens riep hy tot sigh de Galliërs, welcke doemaels aen geene syde des Donauws woonden/ om haer in synen Oorlogh tegens de Romeynen te gebruycken. Doch vermitsse sonder Besoldingh niet wilden dienen/ en Perseus daer tegens seer geldgierigh was/ soo liet hy haer weer na huys trecken/ tot syn verderf. Want de Roomsche Burgermeester Paulus Æmilius trock hem met syn Heyr onder d'oogen: en hield 'sanderen daeghs/ in de grootste Sonne-hitte/ een Gevecht met de Macedoniërs; versloegh ontrent 20000. der selve; en kreegh'er 6000. gevangen. Perseus nam de vlught/ en reddede sigh in Samothracien, een Eyland. Doch Æmilius sond hem volck aghter na: liet hem van daer halen; en voerdde hem/ nevens syne Kinderen/ met sigh na Romen; vertoondde hem aen al 't Volck in een openbare Triumph/ en leydde hem in Gevanckenis/ meenende/ dat hy sigh selven om 't leven sou brengen. Doch als sulcks niet geschiedde/ en dat in den Roomschen Raed voorbeeden voor hem gedaen wierden/ heeftmen hem in verdraeghlijcker Hegtenis geset. Maer vermits hy syne Bewaerders vertoornde/ soo lieten deese hem nagt noch dagh rust; alle slaep hem verhinderende. Waer op hy dan eyndlijck stierf; na dat hy twee jaren in Gevanckenis gelegen/ en (gelijck alreeds geseght is) elf jaren geregeerd had. Deese Perseus is geweest de laetste Koningh van Macedonien; want na hem heeft de Roomsche Raed dit Koninghrijck aen sigh genomen.

Perseus valt in *Illyrien.* 3781. 3782.

Werd van de *Romeynen* geslagen, en gevangen. *Vell. l.* 1. *c.* 9. 3783.

3784. 't Koningrijck *Macedonien* werd een *Roomsche Provintie.*

Alhoewel deesen Paulus Æmilius, of Æmilius Paulus, seer geweldige Schatten van Goud en Silver in Spaenje, noch grooter in Macedonien had veroverd/ en met hem na Romen gebragt/ soo is hy echter by al deese Rijckdommen soo arm geweest en gebleven/ datmen na syne dood aen syne Huysvrouw seer beswaerlijck heeft konnen weergeven haer ingebragte Houwlijcks-goed. Want al den veroverden Buyt leverde hy aen de gemeene Schatkist; sonder yets daer van voor sigh selven te behouden. In onse tijd soumen eenen syns gelijcken voor een Nar aensien.

Paulus Æmilius by groote Staten t'eenemael arm. *Epit. Liv. l.* 46.

Na de dood van Ptolomæus Epiphanes, gestorven in 't jaer der Weereld 3770./ wierd synen Soon Ptolomæus Philometor Koningh van

Egyptische en *Syrische* Geschie-

ANNO MUNDI.

van Egypten, noch een Kind ſijnde; en heeft
35. jaren geregeerd. Vier jaren hier na/ of
in 't jaer der Weereld 3774./ wierd Antio-
denisſen. chus Epiphanes, in plaets ſijns Broeders Se-
3774. leuci, Koningh over Syrien en Groot-Aſien.
Ptol. in Can. Vermits ſigh onder de Heerſchappy deeſer
Euſeb. in Chron. beyder Koningen veele dingen hebben toege-
Appian. in Syr. dragen/ welcke haer geſamentlyck betref-
Joſeph. l. 12. c. 5. fen/ ſoo ſullen wy hier niet/ gelijck tot noch
toe geſchied is/ van yeder afſonderlijck/
maer van d'Egyptiſche en Syriſche ſaecken
onder een vermenghd ſpreecken.

Koningen in Egypten, en in Syrien. Den aenvangh der Regeeringh van Philo-
metor was ſtil en geruſt/ terwijl hy ſigh noch
een Kind/ en onder ſijne Vooghden bevond.
1. Mach. 1. Desgelijcks droegh Antiochus ſigh d'eerſte
3776. twee jaren ſijner Heerſchappy vreedſaem;
Joſeph. l. 12. c. 1. tot dat hy in 't jaer der Weereld 3776. oor-
3777. ſaeck ſoght/ om 't Rijck des jongen Philo-
metors te beſnijden; en ten dien eynde een
Toght in Syrien deed. Om alle arghwaen
te verhoeden/ ſond hy Apollonius (nader-
hand van Machabæus verſlagen geworden)
ten Geſant na Romen, om daer de Vriend-
ſchap met den Raed en 't Volck te vernieu-
wen. Maer/ onaengeſien dit alles/ taſtte
3777. hy twee jaren daer na 't Land Cæleſyrien met
Oorlogh aen/ en braght het oock meeren-
deel onder ſijn geweld. De Vooghden des
jongen Koninghs Ptolomæi ſtelden ſigh wel
3779. Dien van Syrien valt in Egypten. tegens hem/ doch waren te ſwack. Bragh-
ten derhalven deeſen handel voor den Room-
ſchen Raed; derwaerts Antiochus ſijne Ge-
ſanten oock afvaerdighde. Maer als nu
't Vonnis tegens Antiochus wierd geveld/
doch de Romeynen met den Macedoniſchen
Krijgh tegens Perſeus genoegh te doen had-
den/ nam hy voor/ Egypten ſelfs aen te grij-
pen; waer toe hy dan oock ſchijnbare oorſa-
Daer d'eene Broeder d'andere ken had. Ptolomæus de jonge en ſijne Su-
ſter Cleopatra waren met malkander over een
gekomen/ den oudſten Broeder Philometor
te verdrijven; gelijck dan oock deeſen uyt de
Hoofdſtad Alexandria ontwijcken moeſt.
Antiochus maeckte hier op een ſchijn/ als of
ſoeckt te verdrijven: hy ſigh Philometor aennam/ en hem weer
herſtellen wou. Veroverde oock de Stad
Peluſium. Keerde daer na weer in Syrien:
't welck Antiochus van Syrien nam Jeruſalem in/ en handelde ſeer jammer-
3780. lijck met de Joden; gelijck wy haeſt hier na
onder de Joodſche Geſchiedeniſſen ſullen
aenteeckenen.

In 't volgende jaer belegerde hy Alexan-
gelegenheyd dria, doch kon deeſe Stad niet vermeeſte-
geeft, om Egypten, ren. Doe ſond de jonge Ptolomæus Geſan-
onder ten na Romen, en verſoght byſtand. Ver-
ſchijn van mits nu beyde de Broederen/ Koningen van
den eenen Broeder Egypten, bemerckten/ dat Antiochus al-
te willen leenlijck traghtte/ haer beyde van 't Ko-
helpen, ninghrijck te beroven/ ſoo vergeleeckenſe
voor hem ſigh met malkander; en deeden Antiochus
ſelven te door een byſonder Geſantſchap hier van ken-
bemaghtigen. nis geven. Baden hem derhalven/ dat hy
3781. van den Oorlogh tegens Egypten afſtaen/ en
ſijne Beſettingh uyt Peluſium afvoeren wou.
Dit quam Antiochus ongelegen. Begeerde
3782. 't Eyland Cyprus voor ſijne gedane Krijghs-
onkoſten/ en Peluſium in eygendom te be-
houden. Dit klaeghden de Broederen aen
den Roomſchen Raed; en deeden den ſelven
te gelijck voordragen 't Verbond met haren
Vader opgereght. De Senaet beſloot/ haer
te helpen; en ſond hare Geſanten na Egy-
pten. Deeſe vonden Antiochus met ſijn Heyr
noch voor Alexandria leggen. Popilius Læ-
nas, de voornaemſte deeſer Ambaſſadeuren,
Doch werd door trad tot hem toe/ om hem 't Beſluyt des
de Romeynen Raeds aen te kondigen. Antiochus liep hem
in ſijn te gemoet; bood hem de hand/ en wou hem
werck geſtuyt. heuſchlijck verwelkomen/ wijlſe te Romen
met malkander kennis hadden gemaeckt.
Doch Popilius wendde ſigh van hem af; ſeg-
gende/ 't was tegenwoordigh geen tijd/ om
aen hare byſondere onderlinge kennis en

vriend-

ANNO MUNDI.

vriendschap te dencken. Vraeghde hem daer op af / in den naem des gantschen Raeds en Roomschen Volcks / of hy van Alexandria aftrecken / en Egypten voortaen in rust laten wou / of niet? Hier op moest hy met korte woorden en rondlijck bescheyd geven. Antiochus wendde voor / dat hy sigh met sijne Raden hier over bespreecken / en hem daer na antwoord geven sou. Doch de Roomsche Gesant maeckte met sijnen Staf / die hy in de hand had / een Kringh in 't Sand / rondom den Koningh; en liet doe hooren: Segh nu / eer gy uwe voeten uyt deesen Cirkel set / of gy met de Romeynen Oorlogh of Vreede begeerd. Antiochus wierd over soo een ernstigh bedrijf gantsch verbaesd. Gaf derhalven tot antwoord / dat hy bereyd was te doen 't geen den Roomschen Raed behaegde. Doe beval Popilius hem / terstond met sijn volck uyt Egypten te wijcken: 't welck hy ook doen moest.

...nstige ...orden bedrij... ...n des ...omschen ...sants ...gens ...m. ...ll. l. 1. ...o.

3782. ...e Joden ...oeten ...ongel... ...n. ...Mach. ...VII. ...lp. Sev. ...

Als nu Antiochus weer in Syrien was gekomen / bedaght hy eerst / wat voor een smaedheyd hem bejegend was. Wierd derhalven half rasend; en goot sijn' onsinnige grimmigheyd uyt over d'ellendige Joden, en de rampsalige Stad Jerusalem. Jammerlijck gingh hy met de Menschen om; gelijck wy onder de Joodsche Historien breeder sullen hooren. Vervolgens nam hy voor / een Toght na Persien te doen. Doe hy in 't Landschap Elymais (anders Elam) quam / en hoorde spreecken van de seer groote Schat / die aldaer wierd bewaerd in den Tempel van Diana, nam hy gantschlijck een Besluyt / dien geweldigen rijckdom van daer weg te nemen. Doch 't volck settede sigh met alle magt soodanigh daer tegen / dat hy te rugg' geslagen wierd / en veele der sijne verloor. Ja / 't ware hem over deesen Kerckroof byna gegaen als sijnen Vader Antiochus Magnus, doe hy Jupiters-Tempel meende te plonderen; doch daer over de dood ten roof wierd. Deesen Antiochus evenwel quam'er noch levendigh van / en outblood na Babylon. Hier hoorde hy / dat sijn Volck in Judæa oock geslagen was: waer over hy sigh sulcker wijs ontroerde / dat hy eerst in een groote treurigheyd / daer na in een Sieckte viel; aen welke hy stierf / als hy nu twaelf jaren had geregeerd.

...y treckt ...Persien.

...il den ...empel ...n Diana ...roven.

...erft van ...eurig- ...yd. 3786.

Vermits deesen Antiochus Epiphanes, of den Eedelen, die in 't eerste Boeck der Machabeërs een schaedlijcke Wortel werd genoemd / de Joden op allerley wijsen heeft geplaeghd; soo dat deese Natie, behalven van Pharao, van geen Mensch soo veel geleeden heeft / als van hem / soo willen wy nu weer vervolgen de Joodsche Geschiedenissen, van welcke wy in een geruyme tijd weynigh bericht hebben gehad.

...oseph. l. ...c 4.5. ...useb. in ...hron. ...Mach. ...I. IV.

In 't jaer der Weereld 3742. is in 't Hoogh-Priesterdom te Jerusalem Onias de III. sijnen Vader Simon de II. gevolghd. Als na de dood Antiochi Magni en sijns Soons Seleuci Philopatoris (van welcke beyde hier boven genoegh is gehandeld) Antiochus Epiphanes, of den Eedelen, aen de Regeeringh

...oodsche ...eschie- ...nissen. 3742.

quam / maeckte Josua, of Jesus (die noch liever met eenen Heydenschen naem Jason wou geheeten sijn; gelijck'er oock noch sulcke wansinnige in onsen tijd werden gevonden) / de Broeder van den gemelden Onias, hem op: begaf sigh na deesen nieuwen Koningh; en rightte met hem een Koopmanschap van 't Hoogh-Priesterlijck Ampt aen; so dat Antiochus Onias afsetten / Jason daer tegens aenstellen sou; waer voor hy hem beloofde 360. Talenten te sullen geven. Of nu wel ten hooghsten onbillijck was / dat d'eene Broeder den anderen sou uytstooten / soo heeft echter 't geld by den gierigen Antiochus alles vermoght; en op deese wijs is Jason aen 't Hoogh-priesterschap geraeckt; doch heeft sijne Talenten qualijck aengeleght. Want in 't vierde jaer hier na sond hy eenen Menelaus ten Gesant na Koningh Antiochus, om hem den gewoonen Tribuit te leveren. Maer deesen maeckten 't met Jason, gelijck Jason het met sijnen Broeder Onias had gemaeckt. Want hy gaf de gedaghte Tribuit als een Geschenck / 't welck hy Antiochus van 't sijne vereerde. Beloofde hem oock dubbel soo veel Talenten, als Jason had opgebraght; en koght dus 't Hoogh-priesterschap voor een geweldigh-groote som gelds. Maer als hem onmogelijck viel / 't beloofde te leveren / verstiet de Koningh hem uyt deese Waerdigheyd. Doe greep Menelaus den Tempel aen. Nam de Vereeringen / van Vreemdelingen aen den selven gesonden / nevens veel Goud en Silver daer uyt: bragt het aen den Koninghlijcken Stadhouder Andronicus; en geraeckte door dit middel weer op den Hoogh-priesterlijcken Stoel. Bestelde oock / dat de vroome oude Onias wierd dood gestoocken. Doch wegens deese moorddaed wierd Andronicus ter dood veroordeeld / en op een gelijcke wijs om 't leven gebraght. Belangende Menelaus, door veel gelds bragt hy te weegh / dat hy los gelaten wierd / en in tegendeel sijn' aenklagers / schoonse de waerheyd hadden geseght / de dood moesten lijden.

ANNO MUNDI.

't Hoogh-priesterdom schendlijcker wijs een Koopmanschap geworden.

Jason stoot sijnen Broeder *Onias* daer uyt: hy *Antiochus*: en *Menelaus* weer *Jason*.

3775. 3778.

3779.

Verfoeylijcke bedrijven. 2. Mach. IV. V.

In 't jaer der Weereld 3780. quam Antiochus Epiphanes uyt Egypten in Judæa. Nam de Stad Jerusalem in. Gingh in 't Heylige der Heylige des Tempels. Nam daer uyt de goudene Tafel / de Tafel der Toonbrooden; voorts aen Silver en Goud over de dertigh Millioenen. Braght over de 80000. Menschen om 't leven: deed geen minder getal gevangen nemen / en verkoopen. In dit alles bood Menelaus hem de hand: die hem oock in den Tempel voerdde. Met sulcke sijne Priesters was doemaels 't Joodsche Volck voorsien.

3780. De Hooge-Priester een Dief, Moordenaer, Verrader.

Als de Samaritanen sagen / hoe qualijck het met de Joden gingh / hebbense / alhoewelse tot noch toe met de Joden in Juda de Besnijdenis en Offerhanden hadden onderhouden / dit alles laten vallen / en sigh gantsch gevoeghd na de wijs der Heydenen. Schreven oock aen den Koningh / dat se goed Grieckschwaren gewoorden. Derhalven beval Antiochus sijne Commissarissen en Ampt-

Afval der *Samaritanen* tot 't *Heydendom.* 3783. *Joseph. l.* 12. c. 7.

ANNO MUNDI.

lieden / datse de Samaritanen in rust en vreede souden laten. Hier door wierden ontelbaer-veel Joden aengelockt / van hare Religie af te vallen / en 't Heydendom met deszelven Afgoderyen aen te nemen.

Mathathias, Vader der Machabeen. 1 Mach. II. Joseph. l. 12. c. 8.

Dit veroorsaeckte Mathathias, of Matthias, een eerlijck oud Man / Soon van Johannes, Soons-soon van Simon, uyt Priesterlycken Geslaghte / een diep hertenleed; en 't smerte hem / dagelijcks sulck een Afval te moeten sien. Hy woonde te Modin. Als hy eens sagh / dat een Jode Afgodery pleeghde / vertoornde hy sigh soodanigh / dat hy hem opentlijck voor aller oogen dood sloegh; den Afgod verbrandde; den Altaer verbrack. Wegens deese daed moest hy uyt 't Gebergt ontwijcken. Een grooten hoop yverige Joden versamelden sigh tot hem; soo dat hy eyndlijck een taemlijck-groot Kryghsheyr by een kreegh. Hy is d'eerste geweest onder de Joodsche Natie, die sigh heeft derven opstellen tegens den onsinnigen Koningh Antiochus Epiphanes. Dan noch vermaende hy op sijn doodbed sijne Soonen, datse kloeckmoedigh voor d'eere Gods en de Religie souden vechten. Verordonneerde haer oock Judas Machabæus ten Oversten; gelijck sulcks wijdlopigh verhaeld werd in de Boecken der Machabeen.

Judas Machabæus, en sijne dappere verrightingen. 1. *Mach.* III. IV. V. VI. *Joseph. l.* 12. c. 11. 12. 13.
3784.

Daer op greep de gemeldde Judas Machabæus niet alleen de Heydenen, maer oock de geboorne Joden, tot 't Heydendom afgevallen / allerweegen aen; soo dat Antiochus d'Over-Amptman van Samaria tegens hem moest uytsenden: doch hy wierd van Judas geslagen en overwonnen. Doe versamelde Seron, Stadhouder in Syrien, noch een ander veel grooter Heyr tegens de Joden, doch hem weervoer 't selve. Antiochus, hier over verbaesd / sond Lysias tegens Machabæus; met bevel / dat hy alle Joden verdelgen / verkoopen, en andere Lieden in haer Land stellen sou. Lysias braght 40000. Mannen by een; en trock'er mee op tegens Judas: doch wierd op gelijcke wijs geslagen / met verlies van over de 5000. der sijne. Dus moest hy van sijn voornemen aflaten / en weer na Antiochien keeren.

Herstellingh des Godsdiensts te *Jerusalem.*
3785.

Daer op voerdde oock Judas Machabæus sijn volck weer na Jerusalem. Reynighde den Tempel. Bouwde een nieuwen Altaer. Verkoos Priesteren tot den selven / doch sulcke / welcke sigh met de Heydensche misbruycken niet besmet hadden; en stelde de Tempel-wyingh aen. Dit alles wierd verright binnen aght dagen tyds / van den 22. November tot op den 30. der selve Maend. In
3786. 't volgende jaer bequam Machabæus de Zeege over de nabuerige Volckeren / d'Edomiten en Ammoniten. Sloegh den Oversten Timotheus. Sond sijnen Broeder Simon in Galilea: die oock hier eenige Overwinningen bevoght: waer tegens de twee andere Broederen / Joseph en Azarias, onbedaghtlijck slaende met Gorgias en de Heydenen, by de 2000. der hare verlooren.

Syrische en Asiatische

Als in dit jaer der Weereld 3786. de groote Tyran Antiochus Epiphanes gestorven was / maeckte Lysias sijnen Soon / oock Antiochus genoemd / met den bynaem Eupator, ten Koningh; doch hy genoot deese Heerlijckheyd niet langer dan twee jaren. Deesen Eupator liet sigh door den Godloosen Hoogh-Priester Menelaus beweegen / gelijck oock door andere afvallige Joden, dat hy de Stad Jerusalem belegerde / en soodanigh benauwde (gelijck sulcks oock de Griecksche Geschiedschryver Diodorus verhaeld) datse met hem in Verdragh moesten treeden. Wijl hy vernam / dat de Booswight Menelaus tot noch toe veel onheyl had veroorsaeckt; niet anders dan Oorlogh en Oproer soght te verwecken / soo deed hy hem na Syrien voeren / en te Barrhæa om 't leven brengen; als hy thien jaren in 't Hoogh-Priesterlyck Ampt had geseeten. In sijne plaets stelde hy eenen Jacimus, die sigh op 't Heydensch de naem van Alcimus toevoeghde / en niet uyt de Priesterlijcke Stam was. Dier jaren heeft hy deese Waerdigheyd genooten.

ANNO MUNDI. Geschiedenissen. *Antiochus Eupator. Joseph. l. 12. c.* 14.

Hooge-Priesteren te *Jerusalem.*

Afvallige onder de Joden tot 't Heydendom.

Alhoewel nu in de tyden der vervolgingh des Joodschen Volcks / onder de Regeeringh van Antiochus Epiphanes en sijnen Soon Antiochus Eupator, veele meyneedige Booswighten en Afvallige tot 't Heydendom onder deese Natie gevonden wierden / welcke / of uyt vreés voor verdruckingh / of uyt hoop van Eerestaten of Rijckdommen te sullen bekomen / de Vaderlijcke Wet verlieten; soo ontbrack 't echter oock niet aen Voorbeelden van opregte volstandigheyd in den waren Godsdienst / soo wel by Vrouwen als Mannen. Want (om nu niet te spreecken van Judas Machabæus, sijnen Vader en Broederen; Eleazar, en meer andere) twee Vrouwspersoonen hebben laten blijcken een sonderlingh-grooten yver voor de Godlycke Wet: vermitsse / tegens 't verbod des Tyrans / hare Kinderen Besneeden (of lieten Besnyden): waerom haer oock deese Martelingh wierd aengedaen / datmen de gedagte Kinderen haer aen de Borsten bond: door de Stad heenen sleepte / en eyndlijck van over de Mueren afwierp. Daer-en-boven is bekend 't Voorbeeld der seven Broederen / met hare Moeder: hoe seer grouwlijck deselve geslagen / aen armen en beenen verminckt / gevild / levendigh in Pannen over 't Vyer gebraden wierden; alles in de tegenwoordigheyd en voor d'oogen harer Moeder; die eyndlijck oock in een even-diergelijcke volstandigheyd haren Geest opgaf. Doch wijl deese Geschiedenissen wijdlopigh beschreven sijn in de Boecken der Machabeers en de Historien Josephi; nevens meer andere van een diergelijcken aert / ten Spiegel voor alle lightvaerdige Weerhanen in Religions-saecken / soo willen wy den Leeser derwaerts gewesen hebben / terwijl wy sullen voortgaen in 't vervolgh der Syrische Geschiedenissen.

Maer oock volstandige Belijders; 2. *Mach.* VI. III. ter dier oorsaeck vreeselijck gemarteld.

Syrische Geschiedenissen. 3786. *Epit. Liv. l.* 46.

Wy hebben alreeds hier boven gehoord / hoe Antiochus Eupator, Soon van Antiochus Epiphanes, in sijns Vaders plaets op den Throon des Koninghrijcks geraeckte. Nu moeten wy oock voorstellen / op wat voor

ANNO MUNDI.

Handel van *Demetrius*, Soon van *Seleucus Philopator.*

voor een wijs hy beyde sijn Rijck en leven
verloor. Koningh Seleucus Philopator had
twee Soonen / Demetrius en Antiochus Epi-
phanes; van welcke hier boven dickmael en
veel gesprooken is. Als Seleucus met de
Romeynen een Verdragh had gemaeckt, sond
hy sijnen Soon Demetrius na Romen, als
Gijsel / Borgh / of Pandsman der Vreede.
Na Seleuci dood wierd Antiochus Epiphanes
Koningh. Demetrius evenwel moest te Ro-
men, en nu voor sijnen Broeder Borg blijven /
3788. alhoewel ongeerne. Doe deesen Antiochus
oock gestorven was / versoght Demetrius van
den Roomschen Raed / datmen hem sou laten
na huys trecken / wijl nu sijn Vaderlijck
Rijck hem behoorde. De Senaet sloegh hem

Ontkoomd sijne Gijselinghte *Romen.*

sulcks ten anderenmael af; seggende / dat
't gedaghte Rijck Antiochus Eupator, des
Antiochi Soon / moest voor-behouden wer-
den. Doe vlood Demetrius heymlijck uyt
Romen; settede sigh in een Schip / en quam
in Syrien: waer toe de vermaerde en seer
waeraghtige Geschiedschryver Polybius,
wiens Historien wy in dit ons Werck dick-
mael gebruycken / hem geraden en geholpen
had. Deese vlught Demetrii wierd soo
heymlijck / soo voorsightigh uytgevoerd /
datmen deselve eerst op den sesden dagh daer
na te Romen gewaer wierd. Vermits 't nu

Doet Koningh *Antiochus Eupator* en sijnen Vooghd *Lysias* dooden. I. *Mach.* VII. en II. *Mach.* XIV.

alreeds soo langh geleeden / en Demetrius
soo veel voor uyt was / wou de Raed niet /
datmen hem sou najagen. Dus quam De-
metrius te Tripoli, en vaerdighde Gesanten
na Romen af / om hem / wegens sijn ver-
treck / te verontschuldigen. 't Geluckte
hem soodanigh / dat hy met den Roomschen
Raed tot genoegen versoend wierd: gelijck
dan oock deselve naderhand hem verwaer-
dighde met de Koninghlijcke Titel. Over
sijn' aenkoomst was yeder in Syrien verblijd:
insonderheyd 't Kryghsvolck / 't welck van
den jongen Koningh Eupator afviel: hem /
oock den Stadhouder Lysias, gevangen
nam / en voor Demetrius braght; die gee-
nen harer beyde wou aenschouwen; maer
bevel gaf / datmen haer sou om 't leven bren-
gen. Dus wierd de jonge Antiochus Eupa-
tor, Soon van den Bloedhond Antiochus
Epiphanes, nevens sijnen Vooghd Lysias,
aen de dood overgegeven / eer hy noch voor
d'oogen van Demetrius was gekomen.

Joodsche en *Syrische* Geschiedenissen. *Joseph. l.* 12. *c.* 17. 2. *Mach.* XV. 1. *Mach.* VIII.

De nieuwe Koningh Demetrius bevestigh-
de Alcimus in 't Hoogh-Priesterdom te Jeru-
salem; doch Judas Machabæus joegh hem
wegh. Doe vlood hy tot den Koningh / en
klaeghde over geweld. Demetrius sond ee-
nen Oversten / genoemd Nicanor, tegens
Judas; doch hy wierd door hem in een hard
gevecht ter neer geleght. Selfs sneuvelde
3789. Nicanor hier. Deese Slagh geschiedde in
3790. 't jaer der Weereld 3790. / op den 24. der

Joseph. l. 12. *c.* 18. 19. En *l.* 13. *c.* 1.

Maend Februarius. Om deeser Zeege wil
hebben de Joden verordonneert / dat dien
dagh naderhand jaerlycks plegtlijck gevierd
3791. sou werden. In 't volgende jaer is Alci-
mus, ingedrongene Hoogh-Priester / aen de
Popelsy gestorven: en in syne plaets wierd Ju-
das Machabæus met deese Waerdigheyd be-
giftight; welcke hy oock drie jaren heeft be-
seeten. Als nu Demetrius de Joden te sterck
wou werden / riepense de Romeynen te hulp.
Maer hy bewees / datse sijn' Onderdanen
waren / en tot 't Koninghrijck Syrien be-
hoorden: derhalven wierd haer deese bystand
afgeslagen. Doch Demetrius, hier over 3792.
noch meer vergrimd / sond Bacchides met een
groot Heyr in Judæa. Elck ontsettede sigh
voor deese Maght: en al de Joden vlooden
wegh / behalven alleen 800. / welcke stand
hielden / en by Judas Machabæus bleven.

Judas Machabæus in den Strijd gesneuveld.

Met deese viel hy / als wanhopigh / in de
vyanden / en sloegh veele der selve dood.
Eyndlijck evenwel wierd hy van de seer
groote meenighte omringhd / en met al de
sijne ter neer gehouwen. Dit is geweest
't eynd deeses Edelen Helds Judæ Macha- 3793.
bæi: in wiens plaets d'overige van 't Jood-
sche Volk sijnen Broeder Ionathas ten Veld-
oversten maeckten. Deesen derfde sijne
Kryghslieden / wijl haer 't hert noch vol
vrees stack / niet veel vertrouwen: maer
begaf sigh met haer na de Iordaen in de Woe-
stijn. Sijnen Broeder Iohannes sond hy met
de Tros en Patoght na Arabien; meenende
dat hy daer verseeckerd sou sijn; doch wierd
geplonderd / en jammerlijck verslagen.

Egyptische Geschiedenissen. *Epit. Livii* *l.* 46. 47.

Nu vereyscht onse orde / dat wy oock van
't Egyptisch Koninghrijck meldingh doen;
't welck / gelijck hier boven gesegt is, nu
aen twee Broederen stond / genoemd Ptolo-
mæus d'oude / en Ptolomæus de jonge. Dee-
se hadden sigh wel / uyt vrees voor Antiochus
Epiphanes, met malkander vergeleecken /

Ptolomæus d'oude, en *Ptolomæus* de jonge, beyde Koningen.

en d'oudste / Ptolomæus Philometor geheeten /
sijnen Stoel t'Alexandria gesteld / daer hy
sigh oock droegh als Koningh; waer tegens
Ptolomæus de jonge de Stad Cyrene en 't by-
gelegene Landschap ten deel was geworden;
doch haer' Eendraght duerde niet langh.
De laetstgenoemde was met sijn besit niet te
vreden; maer had geerne 't Eyland Cyprus
noch daer by gehad. Onderstond sigh oock /
't selve door geweld van Wapenen in te ne-
men. Doch de Romeynen stelden sigh tus-
schen beyden / en geboden deese twee Broe-
deren / haer verschil uyt te voeren door den
wegh des Reghts. Daer op sondense beyde 3788.

Verschil onder de twee Broederen.

Gesanten na Romen. Die van d'oudste
Broeder braghten hare saeck soo glimplyck
in den Raed voor / dat haer geboden wierd /
binnen vijf dagen tijds uyt de Stad te ver-
trecken. Daer tegens wierd den jongen
't Eyland Cyprus by Vonnis toegeweesen.
Wyl dit echter soo gemacklijk niet door wou /
quam Ptolomæus de jonge in eygener persoon
van Cyrene te Romen; klaeghde hier sijnen
Broeder Ptolomæus Philometor aen / en be-
schuldighde hem / dat hy hem na 't leven had
gestaen. Verkreegh oock / dat desselven

Hoe door de *Romeynen* uytgeweesen.

Gesanten ten anderenmael de Stad ontsegt /
hem de besittingh van 't Eyland Cyprus op
nieuws toegeweesen wierd; met bevel aen de
Steeden in Grieckenland en Asia, datse hem
helpen souden. Dus is 't Koninghrijck Cy-
rene en 't Eyland Cyprus aen den jongen
Ptolomæus gebleven.

ANNO MUNDI.

Handel tusschen *Ptolomæus Philometor* en *Alexander Veles.*

3791. 3797. 3800.

Van den ouden / of Ptolomæus Philometor, vinden wy niet sonderlinghs; als dat hy Alexander, die sigh uytgaf voor de Soon van Antiochus Eupator, tegens den Koning Demetrius bystond; dien de gedaghte Alexander van sijn Koninghryck en leven beroofde. Deesen / bygenoemd Bala, of Veles, heeft de gemelde Ptolomæus Philometor in 't jaer der Weereld 3800. sijne Dochter Cleopatra ten Gemalin gegeven. Die oock Jonathas, de Broeder van Judas Machabæus, ter Bruyloft noodighde; vermits Alexander Veles hem boven andere seer toegeneegen was. Als nu Philometor, Koningh van Egypten, in 't jaer 3804. sijnen Schoonsoon Alexander in Syrien besoght / en bericht wierd / dat hy hem na 't leven traghtte / wierd hy seer vergrimd. Ontnam hem sijne Dochter / welcke hy hem ten Wijf had gegeven / en gaffe sijnen vyand / den jongen Demetrius. Hier uyt ontstond een grooten Oorlogh / tot verderf der beyde Koningen. Want of wel Ptolomæus Philometor in een Veldslagh d'overhand behield / soo wierd hy echter van sijn Paerd afgestoocken / en soodanigh gewond / dat hy na weynige dagen

ANNO MUNDI. 3804. *1. Mach. VIII.* *Philometor* koomd om, en hoe. *Ptol. in Canon. Just. l. 35. Joseph. l. 13. c. 8. Diod.*

Fragm. l. 32. Sulp. Sev. l. 2. 1. Mach. XI.

moest sterven. 't Welck evenwel niet geschiedde / voor dat hem sijns vyands en geweesenen Schoonsoons Alexandri Hoofd voor sijn Bed wierd gebraght. Als nu Philometor in 't 35. jaer sijns Rijcks dus was omgekomen / is sijnen Broeder Ptolomæus de jonge van Cyrenen hem op den Throon gevolghd. Hoedanigh hy sigh gedragen heeft / sullen wy hier na hooren.

Syrische Geschiedenissen. *Joseph. l. 13. c. 1. 2.*

Vermits ter deeser tijd d'Egyptische en Syrische Geschiedenissen d'een d'ander soodanigh ingewickeld waren / datse niet wel van een gescheyden konnen werden; soo willen wy nu voorts van 't Koningrijck Syrien handelen; waer over doemaels Demetrius Soter (die van Romen ontweecken was) de Regeeringh voerde. Na dat Bacchides, Demetrii Generael, of Veld-oversten / in Judæa, Jonathas met de sijne over de Jordaen gedreven / en in 't Vleck Bethalaga belegerd; daer tegens oock van hem geen kleyne schade geleeden had / maecktense met malkander Vreede / in 't jaer der Weereld 3795.; want Demetrius had sijn Krijghsvolck anderweegen van noden. Hy had sigh tegens de nabuurige Koningen opgeworpen; en niet alleenlijck deese / maer oock sijn eygene Onderdanen sigh tot vyanden gemaeckt. Deese nu braghten 't daer heenen / dat eenen / genoemd Alexander, die sigh uytgaf voor des Koninghs Antiochi Eupators Soon / hem een Aenhangh maeckte: oock / na dat hy van de nabuerige Koningen / als van Ptolomæus in Egypten, van Attalus in Asia, en van Ariarathes in Cappadocien, hulp bekoomen had / van Demetrius sijn Vaderlijck Koninghrijck eyschte; en daer over hem beoorloghde. In deese ongelegenheyd braght Demetrius een groot Krijghsheyr by een. Maeckte met Jonathas vriendschap: en op dat hy sigh niet tegens hem by Alexander moght voegen / liet hy de Joden, welcke hy op de Burght Sions gevangen had gehouden / ten vollen los. Vergundde oock Ionathas, weer in de Stad Ierusalem te mogen woonen.

3795.

O[illegible]logh tusschen

Demetrius Soter, en *Alexander Veles*; waer door de *Joden* rust bekomen. *1. Mach. X. Joseph. l. 13. c. 4. 5.*

Doe nu 't Gevecht tusschen beyde de Partyen / Demetrius en Alexander, aengingh / sloegh Demetrius in 't eerst sijnen Vyand te rugg'; soo dat eenige duysenden van Alexandri Heyr dood bleven: doch daer na wierd hy overmand / en in een Moeras gedreven; waer in sijn Paerd eerst bleef steecken; vervolgens om verr' viel: en dus wierd hy met Pijlen doorschooten / als hy / na d'om 't leven brengingh des jongen Eupators, thien jaren had geregeerd. Hem volghde sijnen Overwinnaer Alexander; die den Ioodschen Oversten Ionathas noch groter Eere betoon-

Demetrius, Koningh van *Syrien*, sneuveld. *1. Mach. X. Joseph. l. 13. c. 6. 7.* 3797.

de

ANNO MUNDI.

de / als Demetrius had gedaen. Want hy maeckte hem Hoogh-Priester: veroorlofde hem oock Purper en een goudene Kroon te
3798. 3804. mogen dragen; wijl hy hem in deesen Oorlogh eenige duysend Joden, strijdbare Mannen / ten bystand had gesonden. Hoe dee-
3805. sen Alexander omgekomen is / na een regeeringh van ses jaren / is hier boven by de Geschiedenissen van Ptolomæus Philometor, Koningh van Egypten, aengeweesen.

Demetrius Nicanor werd Koningh: doch verdreven van eenen *Tryphon*. 1. *Mach.* XI. XII. XIII. *Justin.* l. 63. *Joseph.* l. 13. c. 8. 9. 10. 11.

Hem is in 't Koninghrijck gevolghd Demetrius de jonge / bygenoemd Nicanor, des voorheenen gedaghten Demetrii Soon / dien oock Syrien, als syn Vaderlijck Rijck / toebehoorde. Doch hy liet de Regeeringh in 't wild lopen; sigh sodanigh tot luyheyd en wellusten begevende / dat hy van elck eerst veraght / daer na gehaet wierd. Eenen Tryphon, Hoofdman geweest onder den voorigen Koningh Alexander Bala, of Veles, wist sijn voordeel hier mee te doen. Nam Alexanders kleyn Soontje / genoemd Antiochus: wierp hem ten Koningh op / in sijns Vaders plaets: tastte Demetrius met een openbaren Oorlogh aen; en sou hem oock in de Stad Antiochien gevangen bekoomen hebben / indien de Burgers met 2000. strijdbare Joden, van Jonathas deesen Demetrius te hulp gesonden / ten ontset bekomen / en alsoo Tryphon te rugg' gedreven hadden.

Joodsche Geschiedenissen.

3806. Evenwel heeft Tryphon in 't volgende jaer / met bystand van Jonathas en de Joden, Koning Demetrius uyt 't Veld geslagen / en hem sodanigh benauwd / dat hy van 't Koninghrijk Syrien afstaen / en sigh begeven moest na de Boven-landen van Asia; te weeten / in Babylonien en Meden.

Tryphon brenghd den jongen Koningh om 't leven, en set sigh in den Throon.

Na deese Zeege pooghde Tryphon sig selven ten Koningh te maecken / en den kleynen Antiochus, Soon van Alexander, om 't leven te brengen; gelijck hy oock deed. Maer vermits hy wist / hoe veel goeds de Joden van Alexander hadden genooten; en derhalven vreesde / dat Jonathas de Moord / aen den jongen Koningh sijnen Soon begaen / niet ongewroocken sou willen laten / soo pooghde hy / oock deesen uyt den wegh te ruymen. Ten dien eynde stelde hy sigh vriendlijck tegens hem: deed hem groote Eer aen / en noch grooter beloften. Noodighde hem oock tot hem te komen in sijne Stad Ptolemais. Maer als Jonathas, hem al te veel vertrouwende / met eenige der sijne in deese Plaets quam / liet Tryphon de Poorten sluyten; Jonathas gevangen leggen / en die met hem gekomen waren / om 't leven brengen. Als nu de Joden Simon, de Broeder van Jonathas, ten Oversten hadden verkooren / deed Tryphon hem aenseggen / indien hy hem wou geven drie-honderd Talenten, en Jonathas twee Soonen tot Gijselaers / soo wou hy sijnen gevangenen Broeder los laten. Simon was even soo dwaes / als Jonathas was geweest. Sond het geld / nevens de Kinderen / aen Tryphon; sigh vertrouwende op de woorden van dien bekenden Verrader en Booswight: die / soo haest hy 't geld in handen had / de Vader Jonathas en sijne Soonen jammerlijck deed vermoorden. Dit Voorbeeld leerd ons / datmen geenen vyand moet geloven / 't sy wat voor goede woorden hy oock geven moght.

Sijne moorddadige Verradery tegens den Hoogen-Priester *Jonathas*, en desselven Soonen.
3807. *Joseph.* l. 13. c. 11.

Verrightingen van *Simon*, Broeder van *Jonathas*, die de *Syriërs* uyt de *Burgt Sion* verdrijft;

Hier op belegerde de nieuwe Generael Simon de Stad Gaza. Veroverde deselve. Dreef 'er de Griecken uyt / en gaf se de Joden ter bewooningh. Vermits oock de Syriërs in de Burght Sion de Burgeren der Stad Jerusalem veel leed toevoegden / soo hield Simon haer beslooten / en dwongh haer / door hongersnood / sigh te moeten overgeven. Op deese wijs is 't Heydensche Jock van den hals der Stad en Burgery geraeckt; waer mee sy soo langh beswaerd geweest waren. Simon braeck 't Slot / of de Burght / af; en gaf 't Volck den raed / datse den Bergh Sion, van welcken de geheele Stad Jerusalem gecommandeert wierd / souden sleghten / op dat geen plaets in deselve hoger moght sijn / als de Tempel. Dit wierd terstond aengevangen; en binnen drie jaren tijds was de gedaghte Bergh Sion met de daer op staende Gebouwen wegh gedaen / en d'aerde gelijck gemaeckt / wijl 't Volck dagh en naght onophoudlijck daer aen arbeydde. Doe heeft de gantsche Joodsche Natie Simon ten Vorst gemaeckt / en den Eed aen hem gedaen.

en de Berg *Sion* doet sleghten.
3811.

Syrische Geschiedenissen.
3809. *Justin.* l. 36. 41. *Joseph.* l. 13. c. 9. 12. 13. 1. *Mach.* XIV. XV.

De verdrevene Demetrius Nicanor had sig tot noch toe te Seleucia onthouden. Om den naem van luye traegheyd eenighsins van hem af te schuyven / greep hy sijne Nabueren de Parthers met Oorlogh aen. 't Geluckte hem oock in den aenvangh / dat hy der Partheren Koningh Mithridates eenige Landschappen ontweldighde. Deesen geliet sig / met Demetrius Vreede te willen maecken; doch bedroogh hem: kreegh hem gevangen: voerdde hem ten Schouwspel om in de Steeden / welcke hy hem had afgenomen; en liet hem eyndlijck na Hyrcanien in Gevancknis brengen. Dus had Demetrius andermael de kans verkeecken. Alhoewel nu Mithridates hem eerlijck en genoeghsaem Vorstlijck onderhield / oock sijne Dochter hem ten Wijf gaf; soo viel echter Demetrius de tijd hier te langh. Nam derhalven de vlught / in hoop / van weer in sijn Koninghrijck te sullen geraecken. Doch de Parthers snelden deesen Vlughtelingh aghter na: kregen hem in handen: voerdden hem weer na Hyrcanien, en namen voortaen beeter aght op hem: soo dat hy daer in Heghtenis moest blijven / tot op 't jaer der Weereld 3821.; wanneer hy weer vry wierd / en over Syrien heeft geregeerd / na dat Tryphon, als hy de Koninghlijcke Maght ontrent drie jaren langh misbruyckt had / om 't leven was geraeckt. Ondertusschen hadden in Syrien geregeerd Antiochus Entheus (des voorgedaghten Alexandri Soontje) met sijnen Vooghd Tryphon, 2. jaren: en Antiochus Sedetes, of Pius, oock Soter genoemd / 10. jaren. Deesen Antiochus Sedetes was de Broeder van Demetrius Nicanor, en de Soon van Demetrius Soter, die uyt sijne Gijselingh te Romen was ontvlooden. Eer wy voort gaen / om te spreecken van deesen Antiochus Sedetes,

Demetrius Nicanor van *Mithridates* gevangen genomen.
3810.

Koomd na *Triphons* omkomingh weer in sijn Rijck; waer van hier na breeder.

ANNO MUNDI.

tes, Demetrius en Ptolomæus de jonge / gesegt Physcon, moeten wy de Roomsche Geschienissen verhandelen.

Roomsche Geschiedenissen, en der *Romeynen* Oorlogen. 3796.

Na dat Paulus Æmilius den Koningh Perseus overwonnen / te Romen in Triumph gevoerd; Macedonien den Romeynen onderworpen gemaeckt; vervolgens Antiochus Epiphanes (door den ernst der Roomsche Gesanten / aen hem afgevaerdighd / verschrickt synde) Egyptenland verlaten had / hebben de Romeynen noch moeten Oorlogen met de Volckeren / welcke Piemont, 't Gewest der Genuesen, en een gedeelte soo van Provencen als van Delphinat bewoonddden. Deese laetste hadden die van Marsilien veele vyandschap betoond / veel quaed toegevoeghd. Waerom oock de Romeynen de Marsilianen te hulp quamen / berovende hare vyanden van hare Wapenen / en een gedeelte des Lands. Ondertusschen gingh 't met de Roomsche saecken in Spaenje niet seer wel; waer door veele Volckeren van de Romeynen afvielen.

Vriendlijckheyd en goed beleyd van den jongen *Scipio* in *Spaenje*, tot stilling van d'Oproeren.

Dit was wel voortijds oock geschied / na dat beyde de Scipionen van de Celtiberen (hedensdaeghs die van Castilien en Legion) verlaten / en met hare Heyren / d'eene dertigh dagen na d'andere / verslagen waren geworden; oock Claudius Nero, met 13000. Mannen derwaerts gesonden / om deese schade te wreecken / desgelijcks een swaere Neerlaegh had geleeden: doch Scipio de jonge (na sijns Vaders dood / alhoewel noch seer jongh / ten Opperhoofd des Spaenschen Oorloghs verkooren) had deesen afval der Celtiberen, en de vyandschap der andere Spaensche Natien, door sijne vriendlijkheyd en sonderlinge deughden / haest gestild / en te reght gebraght: doch nu wou 't deesen Scipio soo wel niet gelucken. Wy konnen hier niet voorby gaen te verhalen een sonderlingh Voorbeeld van bescheydenheyd; en hoe deesen gedaghten Jongelingh sijne driften in toom wist te houden. Doe hy de Stad Nieuw-Carthago in Spaenje stormenderhand veroverde / en in deselve eenige honderd Kinderen van Eedele of andere voorname Lieden / aen de Carthaginensers uyt byna geheel Spaenje in Gijselingh gegeven / verloste en op vrye voeten stelde; te gelijck een seer grooten Buyt bequam / wierd / onder meer andere Gevangene / hem toegebraght een boven maten schoone Jonckvrouw / tot hare Manbare jaren gekomen. Terwijl elck haer met verwonderingh aenschouwde / vraeghde Scipio haer na haer Vaderland / en Ouderen? Doe hy nu vernam / datse ten Houwlijck was verloofd aen seecker Castiliaensch Jongelingh uyt den Heeren-stand / genoemd Allucius (Valerius Maximus geeft hem de naem van Indibiles), soo heeft hy (alhoewel een Jongelingh van 24. jaren / en dus in de hitte sijner Jeughd; die deese Dochter / volgens Krijghsreght / als een Overwinner der Rebellen / voor hem selven had mogen behouden / of ten Wijf nemen / wijl hy noch ongetrouwd was) haer' Ouderen voor hem doen roepen: stelde de Maegd in der selver bewaringh; en ontbood oock haren Bruydegom Allucius; die / op hem overgelevert Vry-geleyde / terstond verscheen. Scipio sprack hem seer vriendlijck aen; en gaf hem sijne Bruyd onaengeraeckt weer. En niet alleenlijck dit; maer oock als haren Vader een goede som gelds voor haer Rantsoen had aengebraght / schonck Scipio dit alles aen den Bruydegom ten Houwlijcks-goed: begeerende daer voor niet anders / dan dat hy deese weldaed sou gedagtigh sijn / en voortaen der Romeynen goede Vriend blijven. Allucius heeft dit versoeck reedlijck voldaen. Want als hy t'huys quam / heeft hy dit Geval en de vriendlijckheyd van Scipio by de nabuerige Heeren sijne Verwanten en Bekende / soodanigh ge-

Sonderling-heerlijck Voorbeeld deeses Jongelinghs, in 't beteugelen der oneerlijcke lusten;

Val. Max. l.4 c.3. Livius l. 26.c.50.

als hem een uytmuntend-schoone, doch gevangene Bruyd wierd toegebraght.

roemd

ANNO MUNDI.

roemd / dat hy binnen weynigh tijds 1400. uytgeleesene Mannen te Paerd by een bragt / en daer mee na Scipio reed. Doch dit heeft sigh toegedragen langh voor de Geschiedenissen van welcke wy nu spreecken. Gelijck doemaels deese jonge Scipio, naderhand Africanus genoemd / de Muytenatien der Spaenjaerden stildde / soo heeft sulcks in 't
3798. jaer 3798. oock gedaen Scipio Æmilianus.

Valsche Koninghs Soon. Epit. Livii l. 48.

In Macedonien wierp sigh eenen Andriscus op / die sigh uytgaf voor des gevangenen Koninghs Persei Soon / en een openbaren Oorlogh aenvingh. Doch hy wierd overwonnen / gevangen / en na Romen gevoerd; daer hy synen verdienden loon ontfingh.

Scipio Æmilianus.

Scipio Æmilianus trock na Spaenje; daer hy de saecken weer te reght braght. Als oock eenen der Spaenjaerden hem trotslijck ten Kamp uytdaeghde / nam hy den selven aen / behield de Zeege; en sloegh synen vyand dood.

Derden Oorlogh tusschen die van Carthago en de Romeynen. 3800. *Epit. Liv. l. 49. 50. 51. Flor. l. 2. c. 15. Eutrop. l. 4.*

In 't jaer der Weereld 3800 / voor des Heeren Christi geboorte 148. / als de Stad Romen nu 603. jaren had gestaen / is weer aengegaen de derde Carthaginensische Oorlogh / uyt de volgende oorsaeck. Masinissa, een Koningh in Barbaryen, nu twee-en-tnegentigh jaren oud / stond in verschil met die van Carthago. Tegens hem braghten de Carthaginensen een groot Heyr by een / te Water en te Land; en gewisslijck veel meer volck / als haer nodigh was tegens sulck een vyand; te meer / wijl Masinissa geen Scheepsvloot had. Dit veroorsaeckte in de Romeynen quaed vermoeden; oock was dit gehandeld tegens 't voorheenen gemaeckt Verdragh; waer by uytdrucklijck was bedongen / dat de Carthaginensen geen Vloot op Zee moghten hebben. Ondertusschen viel een scharp Gevecht voor tusschen die van Carthago en Masinissa; waer in de Carthaginensen de Neerlaegh leeden / in de tegenwoordigheyd van Scipio; die dit werck aensagh / en seyde: Hy had in al den tijd sijns levens geen lustiger Schouwspel gesien.

3801.

Wijl dan nu de Carthaginensen tegens 't Verdragh hadden gehandeld: dat daer-en-boven Masinissa een Vriend en Bondgenoot des Roomschen Volcks was / dien men in 't syne had aengevallen; soo wierdense te Romen voor vyanden verklaerd / en den Oorlogh haer aengekondighd.

De Carthaginensen versien 't Spel; en de Roomsche Burgermeesteren handelen niet opreghtlijck

De Stad Utica in Africa won den ernst niet verwaghten; maer gaf sigh t'eenemael over aen der Romeynen genade. Haer Voorbeeld wilden die van Carthago oock selfs volgen: vaerdighden Gesanten na Romen af; en boden desgelycks aen / sig te willen overgeven. Doch deese wierden niet / gelijck die der voorige / aengenomen; maer beyde de Burgermeesteren na Africa gesonden; welcke niet opreghtlijck met die van Carthago handelden. Want na dat de Carthaginensen al hare Scheepen / al hare Wapenen en Geweeren / daer-en-boven drie-honderd eerlijcke Mannen tot Gijselaers of Borgen hadden overgeleverd / hebben de Romeynen Scheepen en Wapenrustingen verbrand; de gedaghte Burgeren na Romen gesonden: Doe de Carthaginensen gebooden / hare Stad met eygener handen in brand te steecken / en verr' van de Zee af een andere te bouwen / indiense anders 't leven wilden behouden. Dit oordeeldense een gantsch onbillijcke begeerte te sijn; en 't berouwde haer / datse sigh hadden ingelaten in een Verdragh / met overgevingh harer Scheepen / Wapenen / en Kinderen. Bereydden sigh derhalven op nieuws ten Oorlogh; slooten hare Stad toe / en bouwden andere Scheepen.

Aenmerklijcke daed der Carthaginensische Vrouwen.

Vermits 't haer ontbrack aen Hennip tot de Touwen / sneeden de Vrouwen haer Hayr af / en gaven 't om Kabels van te maecken. Dus stond de geheele Stad in Krijghs-alarm.

Daer

ANNO MUNDI.

Daer op wierd Carthago van de Romey-
nen belegerd; doch weynigh van haer daer
voor verrigt. In tegendeel leedense scha-
de/ wijl de Roomsche Oversten onvoorsigh-
3802. tigh genoegh te werck gingen. Ondertus-
schen stierf Masinissa, een over-oud Man;
en Scipio Æmilianus wierd/ onaengesien sy-
3803. ne jonckheyd/ te Romen Burgermeester ver-
kooren; oock tegens de Carthaginensen ge-
sonden. Soo haest hy in Africa quam/ deed
hy een Graght rondom de Stad Carthago
maecken/ begrypende 23000. schreden/ of
over de vijf Duytsche mijlen weghs. Be-
sloot dus de Stad aen alle kanten; verhin-
derde hier door die van binn en 't uytvallen/
en verdierf hare Zeehaven. In 't volgende
3804. jaer 3804./ als de Carthaginensen een nieuwe
Haven openden/ deed Scipio met haer een
Slagh ter Zee: en behield de Zeege. Greep
daer na/ alhoewel met groot gevaer/ Amil-
car in syn Leger aen: sloeg hem t'eenemael:
bestormde de Stad Carthago: veroverde de-
selve/ en stack'er ten deelen 't vyer in/ in
't 737. jaer na datse van de Koningin Dido
was gebouwd geworden/ gelijck in 't eerste
Boeck deeser Kronijck is verhaeld. De Ro-
meynen hebben deese Stad Carthago niet op
eenmael ingenomen/ maer nu een deel/ en
dan weer een deel daer van/ wylse boven ma-
ten groot was; tot datse eyndlijck aen
't Slot Byrsa quamen; 't welck Scipio be-
stormde/ innam/ en ten deelen verbrandde.
Veertigh-duysend Menschen gaven sigh aen
hem over; en met haer ook Acrubal, der Car-
thaginensen Oversten. Doch dit begeerde
desselven Gemalin geensins te doen. Maer
alsse haren Man scharplijck had verweeten/
dat hy uyt vertsaeghdheyd en levens-begeer-
te sulck een schandlijcke last der dienstbaer-
heyd op sigh genomen had/ toondde se hare
grootmoedigheyd: nam hare twee kinde-
ren in den arm/ en wierp sigh van uyt de bo-
venste vensteren des Slots na beneeden in
't vyer.

Carthago veroverd, en verbrand. *Vell. l. 5. c. 12.*

Doodsveraghtingh van *Asdrubals* Gemalin.

De grootte der Stad Carthago kanmen
genoeghsaem hier uyt afneemen/ datse se-
ventien gantsche dagen en naghten gebrand
heeft/ sonder eenigh ophouden/ wijl de Be-
legerde oock 't vyer selfs in hare Huysen stae-
ken/ op dat de Stad en de daer in sijnde groo-
te Buyt niet in der Romeynen handen viel.
Als Scipio deesen jammerlijcken Brand aen-
schouwdde/ borsten hem de tranen uyt d'o-
gen: wijl hy reeckeningh maeckte/ dat sy-
ne Vaderlijcke Stad Romen sulck een onheyl
oock wel eens kon weervaren. Dit vermoe-
den is oock waerheyd geworden/ gelijck wy
t'sijner tijd sullen hooren. Na deese verrig-
tingh begaf Scipio sigh na Romen, daer hy
getriumpheert heeft.

Carthago 17. dagen en naghten onophoudlijck in brand.

3805. Terwyl de Romeynen op de gehoorde wijs
met de Carthaginensen beesigh waren/ ver-
hief sig in Spaenje een nieuwe en seer gevaer-
lijcke Tumult. In 't genoemde Gewest
was eenen Viriatus, een Man/ sterck van
lighaem/ dapper van gemoed: eerst een
Schaephaarder/ daer na een Jager geweest/
eyndlijck een Struyckrover geworden. Dee-
se trock sommige sijns gelijcke boose Boe-
ven tot sigh; en al langhsaem vermeerderde
't getal sodanigh/ datse eenige duysenden
sterck wierden. Met deselve heeft Viriatus
byna 't geheele Land tusschen de Rivieren
Ebro en Tajo ingenomen. Marcus Vetilius,
een Romeynsch Overste/ trock met sijn Heyr
dit Gespuys te gemoet. Doch Viriatus
sloegh de Romeynen soodanigh/ dat Veti-
lius ter nauwer nood met eenige weynige le-
vendigh kon ontvlieden. Hier na wierden
sommige Roomsche Oversten tegens deesen
Viriatus uytgesonden; onder welcke Metel- 3807.
lus en Fabius de voornaemste waren. Deese
hebben wel tegens de Spaenjaerden en Portu-
geezen meer als eenmael geluckigh gevogh-
ten; doch eyndlijck echter met Viriatus een
billijck verdragh moeten aengaen. Dit
wierd Fabius te Romen ten arghsten afge-
nomen; wijlmen voor schandlijck hield/ dat
hy met een Struyckrover en Schaephaarder
Vreede had gemaeckt.

Een Schaephaarder en Struyckrover in *Spaenje* beoorloghd de *Romeynen*

met gelu[ck]. *Oros. l. 5. c. 4. Diod. l. 32. Ecl. 5. Epit. Liv. l. 53. Flor. l. 2. c. 17. Vell. l. 2. c. 1.*

In 't jaer der Weereld 3810./ als de meer-
gemeldde Viriatus de Romeynen in Spaenje
bijna veerthien jaren langh dapper gevexeert
had/ wierd Servilius Cœpia, Burgermeester
te Romen, tegens hem na Spaenje geson-
den. Deesen koght Viriati Trauwanten met
geld en groote beloften om/ soo datse haren 3810.
Oversten om 't leven braghten. Deese daed
van Cœpio wierd evenwel te Romen niet voor
goed gekeurd: oock verbooden/ aen de Ver-
raders eenige Vereeringh te geven.

Snoode daed des *Roomschen* Burgermeesters *Cœpio* tegens hem.

Doemen 't nu met die van Carthago had
uytgemaeckt/ kreegen de Romeynen oor-
saeck/ om de Stad Corinthen met Oorlogh
op 't lijf te vallen. De reden hier van was/
om dat d'Achæi der Romeynen openbare vy- 3805.
anden waren; en die van Corinthen de Room-
sche Gesanten smaedlijck hadden gehandeld
Ter deeser oorsaeck trock eerst Metellus der-
waerts; en nam 't geheele Land Achaia in.
Daer na quam Lucius Numius; die de Stad
Corinthen veroverde; doch gantsch onbarm-
hertigh met d'Inwooners te werck gingh.
Want de Manspersoonen deed hy dood
slaen; de Vrouwen en kinderen verkoopen;
deese heerlijcke Stad met vyer aensteecken
en verbranden. Echter wierd noch de vlam
gebluscht; waer door dan veel treflijcke ge-
houwene en gegootene Beelden/ oock onge-
meen-kostlijcke Schilderyen/ al t'samen
gedaen van de vermaerdste Meesters/ be-
houden wierden. Hoe bequaem de gemelde
Mumius was/ om t'oordeelen van soodanige
Konststucken en Rariteiten/ blijckt hier uyt.
Als yemand hem vermaende/ vlijtigh aght
te willen nemen/ dat deese Beelden en
Schilderyen/ als uytsteeckende verciersse-
len eener Stad/ in haer geheel na Romen
wierden overgebraght; deed hy de Schip-
pers aenseggen: Indiense deese Antiquitei-
ten en Konstwercken verlooren/ of bescha-
dighden/ soo souden se op haer' eygene ko-
sten andere in der selver plaets moeten le-
veren.

De *Romeynen* verbranden de Stad *Corinthen.* *Flor. l. 2. c. 16. Justin. l. 34. Pausan. in Achaic. Epit. Liv. l. 51. 52. Vell. l. 1. c. 13. Oros. l. 5. c. 3.*

De derde Stad/ welcke ontrent deese tijd
de Roomsche Maght/ tot haren Onder-
gangh/

Numantia in *Spaenje*

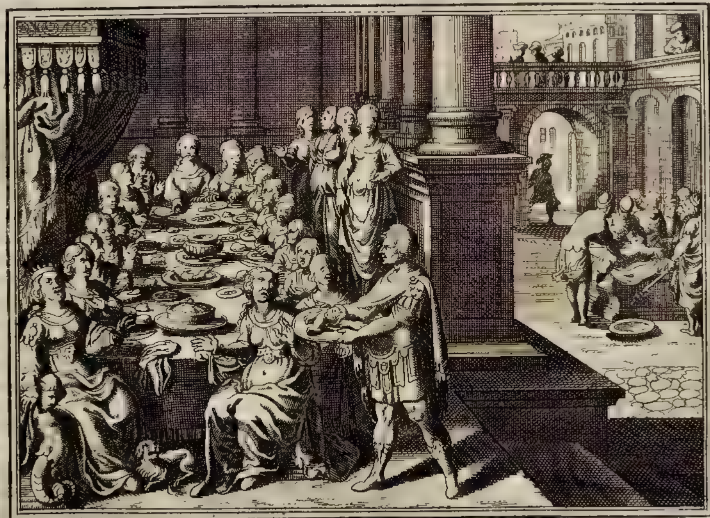
ANNO MUNDI.

gangh / moest gewaer worden / was Nu-
mantia in Spaenje: welcke / alhoewel sonder
Mueren en Thoornen / alleenlijck wat ver-
Boock van de *Romeynen* verwoest. heven op een Heuvel gelegen / en met geen
andere Besettingh / als met 4000. weerbare
Mannen voorsien / echter 't Heyr der Ro-
meynen, 40000. sterck / over de veerthien
jaren langh heeft weerstaen / beschadighd /
en meer als eenmael tot een smaedlijck Ver-
dragh gedwongen. Eyndlijck wierd Scipio
3813. *Epit. Liv. l. 57. 58. 59.* derwaerts gesonden / om dit Nest te ver-
meesteren; wijl Popilius, Mancinus, en meer
andere / hier soo weynigh geluckigh waren
Flor. l. 2. c. 18. geweest. 't Eerste / 't welck Scipio hier
Oros. l. 5. c. 6. deed / was de Roomsche Regimenten te re-
formeeren. Alle overdaed en moedwil schaf-
Vell. l. 2. c. 14. te hy in 't Heyr af. Joegh by de twee-duy-
3816. send Hoeren uyt 't Leger wegh. Oeffende
de Soldaten dagelijcks in de Wapenhandel
en andere dingen / tot den Oorlogh nodigh.
Als hy nu 't Krijghsvolck dus weer in orde
had gebraght / greep hy de Stad Numantia
aen; en dwongh haer sodanigh door honger /
datse sigh selven al t'samen door Swaerd /
Gif en Vyer om 't leven braghten. Dus
heeft Scipio deese Stad wel veroverd / en ge-
Wanhopige daed der Belegerde. slegt; doch noch Buyt / noch eenigh leven-
digh Mensch daer in gevonden / welcke hy
te Romen in Triumph had mogen toonen.
3817. Deese Stad Numantia werd hedensdaeghs
genoemd Soria: of liever / Soria leght nu aen
de plaets / daer voortijds Numantia stond.

Egyptische Geschiedenissen. Na dat Ptolomæus Philometor, Koningh
van Egypten, in een Veldslagh tegens Ale-
xander Bala, soodanige wonden had ontfan-
3807. gen / dat hy sterven moest / 't welck ge-
Strab. l. 17. schiedde in 't jaer der Weereld 3807. / is hem
Joseph. l. 2. cont. App. gevolgd sijnen Broeder Ptolomæus Physcon,
Athen. l. 2. c. 12. 14. of met den dicken buyck / die tot noch toe te
Dipnosoph. Cyrene had geregeerd / gelijck alreeds hier
Epit. Liv. l. 59. boven gehoord is; en heeft een Heerschappy
van 29. jaren over Egypten gehad. Wat

voor een sijnen Gesel deesen Physcon geweest
is / kan men oock hier uyt afneemen. Doe
hy na sijns Broeders dood Koningh was ge- *Just. l. 38.* 3809.
worden / nam hy desselven Weduw / Cleo-
patra, sijn eygene volle Suster / ten Wijf.
Philometor had een Soontje nagelaten /
't welck de Moeder Cleopatra, en de Vorsten
des Rijcks / geerne Koningh hadden ge-
maeckt; wijl haer niet onbekend was / wat
Physcon in sijnen Schild voerde. Dit bleef
voor deesen Tyran niet verborgen: waerom Woederyen van Koningh *Ptolomæus Physcon*, of de *Dickbuyck*.
hy oock / soo haest hy in de Hoofdstad Ale-
xandria was getrocken / deed om 't leven
brengen al de geene / die 't met den jongen
Vorst hadden gehouden. Hier by liet hy
't niet blyven; maer doodde oock 't Kind in
d'armen sijner Moeder / alhoewel hy haer
eerst onlanghs geleden ten Wijf had geno-
men. Geen danckbarer vergeldingh gaf hy
de geene / die hem tot 't Koninghrijck had-
den bevoorderd; welcke hy op deselve wijs
uyt de weereld hielp. Syne Lijfwaght ge-
dooghde hy / alles met bloed en moord te
vervullen.

Cleopatra had oock een Dochter van haren Grouwlijke Bloedschande;
eersten Man Ptolomæus Philometor. Dee-
se / alsse nu opgewassen was / heeft Ptolo-
mæus Physcon verkraght: daer na haer ten
Gemalin genomen / en de Moeder Cleopa-
tra weer verstooten. Dach dit heeft sig toe-
gedragen in 't jaer 3820. / als Physcon nu al- 3820.
reeds 14. jaren had geregeerd. Sulcke
Schendlijckheden en Tyranyen kon 't
Volck t'Alexandria niet langer verdragen.
Gebruyckten derhalven geweld tegens hem.
Staecken eenige Gebouwen des Slots in
brand; en dwongen hem / met sijn Soont-
je / by sijne Suster Cleopatra gewonnen / en
sijne nieuwe Gemalin / Cleopatras Dochter /
sijne Stief-dochter / sigh te redden door de
vlught na Cyprus. De verstootene Cleopa-
tra bleef t'Alexandria, en wierd daer voor

ANNO MUNDI.

Koningin gehouden. Tegens haer versamelde Physcon een Krijghsheyr. Doch vermits hy vreesde / dat d'Alexandriners sijnen oudsten Soon / dien hy in de Stad Cyrene had gelaten / in sijne plaets ten Koningh moghten opwerpen / soo deed hy hem na Cyprus halen / en daer van 't leven beroven.

en onmenschlijcke Kindermoord van dien vreesli-cken Boofwight.

Hier mee was evenwel sijne vrees noch niet ten eynde. Want die van Alexandrien wierpen de Beelden / hem ter eeren opgereght / allerweegen ter neer; verontéerden en verbraecken deselve. Physcon meende / dat dit geschiedde door aenporringh van sijne geweesene Gemalin Cleopatra: en wierd daer over soo onsinnigh / dat hy sijn eygen Soontje / 't welckse hem gebaerd had / in stucken hieuw: 't hoofd / de handen en de voeten de Moeder / alsse op hare Geboortedaghs-vernieuwingh een staetlijck Banquet had doen aenrighten / in een Korf toesond. Deese onmenschlijcke daed veroorsaeckte t'Alexandria een geweldige schrick en droefheyd. Hier op braght Physcon een Krijghsheyr op de been / om Egypten weer te veroveren. Cleopatra, niet weynigh bevreesd / versoght Demetrius, Koningh in Syrien, t'harer hulp. Doch Physcon hitste Alexander Zebenna tegens Demetrius op: voorsagh hem oock van Geld en Krijghsvolck. Deese maeckte Demetrius soo veel werck / dat hy Cleopatra geen bystand kon toesenden. Alsse sig hier verlaten bevond / moestse met haren Broeder en Man Vreede maecken. Dus quam Physcon weer uyt Cyprus in 't Koningrijck Egypten.

3821. Werd wel verdreven: Maer koomd evenwel weer tot 't Koningrijck.

3824.

Dood van Ptolomæus Physcon.

Vermits nu de gemelde Alexander Zebenna sigh seer ondanckbaer tegens hem droegh / onaengesien hy hem tot 't Koninghrijck Syrien had geholpen / soo braght Physcon te weegh / dat hy overgelevert wierd aen sijnen vyand Antiochus Grypus; van wien hy om 't leven wierd gebraght. Eyndlijck is deesen Ptolomæus Physcon (die sigh oock Ptolomæus Evergetes de II. noemde) gestorven / in 't jaer der Weereld 3834. / doe hy in alles 29. jaren als Koningh in Egypten had geregeerd. D'Erfvolgingh in 't Koninghrijck liet hy aen sijne Suster en Gemalin Cleopatra; doch onder voorwaerde / datse nevens haer sou laten Heerschen eenen der twee Soonen / welcke hy aghter liet. Alhoewel de Moeder liever de jonghste tot 't Rijck sou bevoordert hebben / soo begeerde doch 't Volck sulcks niet te gedogen: derhalven moestse den oudsten / genoemd Ptolomæus Lathurus, ten Koningh en Meede-Regent aenneemen. Doch te vooren moest Lathurus sijne Gemalin Cleopatra, oock sijne Suster / welcke hy seer beminde / van sigh stooten / en de jonger / Seleucia (schoonse eener Moeder Dochteren en volle Susters waren) ten Vrouw neemen. De verstootene jonge Cleopatra vertrock uyt Egypten, en nam ten Man Antiochus Cyzicenus, Soon des Koninghs van Syrien; doch dit heeft tot haer uyterste verderf gestreckt. Want deese Cyzicenus greep sijnen Broeder Antiochus Grypus met Oorlogh aen; maer wierd geslagen / en op de vlught gedreven. D'Overwinnaer Grypus belegerde de Stad Antiochien in Syrien, welcke hy oock / op seeckere Verdraghs-Artijckelen / veroverde. In deese Plaets was de gemelde jonge Cleopatra; die / uyt vrees / in den Tempel vlood / om haer leven te behouden. Doch Tryphæna, haer eygene Suster / Antiochi Grypi Gemalin / wou haer enckelsins dood hebben. Grypus wou daer in niet bewilligen / wijlse sijne Swagers / en eens Konings Dochter was. Hier over vertoornde Tryphæna sigh sodanigh / datse van haren Man wegh liep / en een deel Krijghslieden in den Tempel sond / om Cleopatra met geweld daer uyt te rucken / en om 't leven te brengen. De Soldaten konden haer niet uyt den Tempel krijgen / wijl deese ellendige sigh met beyde d'armen vast hield aen 't Beeld des Afgods. Maer doe hieuwense haer de handen af; en staecken haer voorts ten vollen dood. Dus jammerlijck stervende / wenschtese hare bloedgierige Suster de Godlijcke wraeck toe; welcke oock niet uytgebleven is. Want onlanghs daer na versamelde Cyzicenus weer een Krijghsheyr. Viel daer mee sijnen Broeder Grypus op nieuws aen. Sloeg hem in de vlught: kreegh sijne Gemalin / de toornige en wreede Tryphæna gevangen; en liet haer voor sijn' oogen even sodanigh van 't leven beroven / alsse te vooren hare Suster Cleopatra had doen sterven.

3834.

Cleopatra Koningin; en eenen harer Soonen Meede-Regent. Ptolom. in Canon. Justi. l. 39.

3834.

ANNO MUNDI.

Onmenschlijcke Suster-haet, en Moord. 3836. Joseph. l. 13. c. 8.

Gelijcke Vergeldingh. Justin. l. 39. 3837.

Syrische Geschiedenissen. 1. Macb. XIII.

Vermits wy hier de Syrische Geschiedenissen hebben aengeroerd / soo willen wy deselve van den aenvangh des Tyrans Tryphonis vervolgen. Na dat deese Booswight sijn Weeskind Antiochus Entheus verraderlijcker wijs had doen aen kant helpen / heeft Antiochus Sedetes, des voorigen Demetrii Broeder / hem in de Stad Dora met 120000. Mannen belegerd: evenwel sijn uytbreeckingh niet konnen verhinderen. Echter wierd hy noch op de vlught gegreepen / en aen de dood opgeofferd. Antiochus Sedetes betoondde in 't eerst de Joden veel vriendschap; doch naderhand keerdde hy sigh gantschlijck van haer af. Sond Cendebæus, van wien in de Historien der Machabeërs gewagh werd gemaeckt / tegens haer uyt; doch wierd van Johannes Hyrcanus, Soon van Simon, dappermoedigh weerstaen; die hem sloegh / en de Vestingh Cedron, door Cendebæus gesterckt / weer verbrack; waer van wy haest hier na onder de Joodsche Geschiedenissen sullen spreecken.

3812.

Antiochus Sedetes. Tryphon.

Johannes Hyrcanus.

In 't jaer der Weereld 3818. beoorloghde Antiochus Sedetes de Parthers. Behield oock in drie Veldslagen de Zeege / en ontnam haer geheel Babylonien weer. Phraates, der Parthen Koningh / had Demetrius, Broeder van Antiochus Sedetes, nu veele jaren langh als een Gevangene gehouden; doch doemaels liet hy hem los; op dat alsoo deese Demetrius sijnen Broeder Sedetes, wegens 't Koninghrijck / moght vexeeren. Oock greep Demetrius, met hulp der Egyptenaren, Antiochus listigh aen; bevoght de Zeege / en versloeg hem.

Demetrius van Phraates los gelaten; verslaet sijnen Broeder Antiochus Sedetes in een Veldslagh. 3818.

ANNO MUNDI.

hem. Vermits nu Ptolomæus Physcon, van wien hier boven veel geseght is / Demetrius ongenegen was / hitste hy den voorgedaghten Zebenna tegens hem op: die oock Demetrius in een Veldslagh ter neer leydde / soo dat hy vlieden moest / en van elck verlaten wierd; selfs oock van sijn' eygene Gemalin / die de Poorten voor hem toe sloot. D'ongeluckige Demetrius swerfde gintsch en herwaerts; doch was nergens seecker. Te Tyrus wierd hy uyt den Tempel geruckt / gemarteld / om 't leven gebraght. Na sijnen dood settede sijnen Soon Seleucus de Kroon op 't hoofd / en wierd Koningh. Doch wijl hy sulcks sigh onderstond te doen sonder raed en voorkennis van sijne Moeder Cleopatra, soo deedse deesen haren Soon Seleucus dooden / en maeckte haren anderen Soon Antiochus (wegens sijnen grooten Havicksneus / bygenoemd Grypus) ten Koningh van Syrien. Deesen vergaderde een Heyr tegens Zebenna (by andere Zebena) om sijns Vaders Demetrii dood aen hem te wreeken. Koningh Ptolomæus Physcon hielp Grypus met volk en geld tegens Zebenna: gaf hem oock sijne Dochter / de bovengedaghte Tryphæna, ten Gemalin. Grypus sloegh Zebenna; kreegh hem gevangen / en deed hem om 't leven brengen. Deese Zeege braght hem een seer grooten Naem toe. Dit verdroot sijne Moeder Cleopatra (te vooren aen haren Man Demetrius trouwloos / aen haren Soon Seleucus ten Moorderes geworden) sodanigh / datse voornam / deesen haren Soon Grypus oock aen kant te helpen. Op seeckere dagh quam deese Koningh uyt een Slagh tegens de vyanden t'huys / seer verhit en moede. Doe bood sijne Moeder Cleopatra hem een dronck aen / doch die vergiftighd was. Grypus was 't verraed alreeds ontdeckt geworden; begeerde derhalven / gelijck als uyt eerbiedigheyd / dat sijne Moeder eerst sou drincken. Alsse sulcks weygerde / gingh hy haer met ernst aen / seggende: Indien'er niet wat doodlijcks was onder gemenghd / soo souse geen swarigheyd maecken / d'eerste dronck te doen. Als nu dit schelmaghtigh Wijf geen andere uytkoomst sagh / moestse 't vergif inswelgen / en haer selven dus / door haer' eygene verradery / de levensdraed afsnijden.

Koomd ellendigh om 't leven.

Sijnen Soon Seleucus van de Moeder Cleopatra omgebraght;

die haren anderen Soon Antiochus Gryphus Koningh maeckt: 3834.

Doch hem oock wil vergiftigen, maer den dranck selfs moest suypen.

Eenige jaren hier na heeft Grypi Broeder van Moeders syde / genoemd Antiochus Cyzicenus, hem hevigh beoorlogt. Eerst wierd hy wel van Grypus geslagen; maer ten anderen mael behield hy d'Overwinningh tegens hem. Dus stond het seer wild en woest tusschen deese Broederen; waer door oock de Syrische Maght seer gekrenckt wierd. Deese tweedraght wist Hyrcanus, der Joden Vorst / tot sijn voordeel te gebruycken. Hy weygerde soo wel den eenen als den anderen den gewoonlijcken Tribuit, en vergrootte sijn Vorstendom seer merckelijck. Eyndlijck wierd Antiochus Grypus door eenen Heracleon verraderlijcker wys om 't leven gebraght / in 't vijf-en-veertighste jaer sijns ouderdoms / als hy 't Koninghrijck Syrien 29. jaren onder veel' onrusten had beseeten. Hem is in 't Rijck gevolghd sijnen Soon Seleucus; die den Oorlog tegens Antiochus Cyzicenus voortgeset; oock in een Veldslag hem geslagen en overwonnen heeft. Hier tegens heeft Antiochus, bygenoemd Eusebes, om sijnen Vader te wreecken / Seleucus weer geslagen / en sodanigh t'ondergebraght / dat hy hem uyt geheel Syrien verdreef. Seleucus vlood na Sicilien. Quam in de Stad Mopsuestia. Wou sigh op nieuws ten Oorlogh toerusten; en leydde ter dier oorsaeck swaere Schattingen op d'Onderdanen. Doch dit veroorsaeckte in haer sulck een verbitteringh tegens hem / datse de Deuren van 't Pallays toesllooten; Vyer daer binnen wierpen / en hem alsoo / met al de geene die by hem waren / levendigh deeden verbranden. Hem is gevolghd sijnen Broeder Antiochus. Hoe 't met deesen gegaen is / sullen wy hier na hooren.

Grypus van sijnen Broeder Cyzicenus beoorlogt.

Werd verraderlijck om 't leven gebraght. 3854. *Joseph. l. 13. c. 21.*

ANNO MUNDI.

Appian. in Syriac.

Sijnen Soon Seleucus verdreven; en in sijn Pallays levendigh verbrand. 3856.

Na dat Simon, de Soon van Mathathias (of Matthias) Broeder van Judas Machabæus, met sijne twee Soonen Judas en Matthias, van sijnen Schoonsoon Ptolomæus, Amptman te Jericho, verraderlijcker wijs over de Maeltijd was verslagen geworden / heeft sijnen oudsten Soon Johannes, bygenoemd Hyrcanus, sigh d'Oppermaght aengenomen / in 't jaer der Weereld 3815. Sijn eerste werck was / sijns Vaders en sijner beyder Broederen dood aen den Verrader Ptolomæus te wreecken; die oock sijne (Hyrcani) Moeder gevangen hield in de Vestingh Dagon. Johannes belegerde en bestormde dit Moordnest: doch Ptolomæus stelde sijne Moeder naeckt en bloot op de Muer / soo dat Hyrcani volck geen schoot konden doen / sonder haer te treffen. Als nu Hyrcanus 't schieten na-liet / en de Muer ondergroef / martelde de verradersche Booswight deese ellendige Vrouw jammerlijck / voor d'ogen haers Soons; die / hier door tot ontfarmingh bewogen / de belegeringh des Slots opbrack. Hier mee echter deed hy haer geen voordeel. Want Ptolomæus liet deese ongeluckige oude Vrouw / sijne Schoonmoeder / dood pijnigen / en vlood wegh.

Joodsche Geschiedenissen.

Johannes Hyrcanus, Vorst der Joden. 3815.

Joseph. l. 13. c. 14. 15. 16. 1. Mach. XVI.

Ptolomæi snoode boosdaed.

In 't volgende jaer nam Antiochus Sedetes, Koningh in Syrien, voor / de Joden onder sijn Jock te brengen. Ten dien eynde belegerde hy de Stad Jerusalem. 't Was doe juyst 't Sabbath-jaer, waer in noch Zaeyingh noch Ooghst was geschied; derhalven Hyrcanus vreesde voor een hongersnood in de Stad. Om deselve te verhoeden / deed hy veele Vrouwen en Kinderen / oock oude en tot den Oorlogh onbequame Lieden / daer uyt vertrecken. Sedetes wou haer geenen doortoght vergunnen. Dus lagense in grooten honger en ellende voor de Mueren. Hyrcanus, hier over tot ontfarmingh bewogen / liet haer weer in de Stad komen. Ondertusschen quam 't Feest der Loof-hutten aen. Doe versoght Hyrcanus een Stilstand van Wapenen / op dat 't gedaghte Feest na behooren gevierd moght werden. Antiochus Sedetes bewilligde niet alleen hier in / maer

Antiochus Sedetes belegerd Jerusalem. 3816.

Vreede gemaeckt, en op wel-

ANNO MUNDI.

ſond oock een groote meenighte reyn Vee ten
Offer binnen Jeruſalem. Verbolgens wierd
Vreede gemaeckt; op deeſe Voorwaerden:
Antiochus ſou van de Belegeringh aftrec-
ken. Hier tegens ſou Hyrcanus aen hem be-
talen vijf-honderd Talenten; en hem / wan-
neer hyſe van nooden had / eenige duyſend
gewapende Mannen ten byſtand ſenden.
Op dat nu Hyrcanus dit geld by een moght
krijgen / opende hy des Koninghs Davids
Graf / tot noch toe geſlooten en geheym ge-
weeſt; en nam'er uyt 3000. Talenten, be-
dragende aghtthienmael honderd-duyſend

ke Voorwaerden.

Hyrcanus opend *Davids* Graf, en neemd 'er een groote Schat uyt.

Kroonen. Hier mee betaelde hy niet alleen
al ſijne Schulden / maer deed oock aen Ko-
ningh Sedetes ſtaetlijcke Vereeringen.
Een lange tijd hier na / als Herodes de
Groote, de Soon van Antipater, om geld
verleegen was / en hoorde / dat Hyrcanus
ſulck een grooten Schat uyt des Koninghs
Davids Graf had genomen / deed hy oock
't ſelve openen / vermits hy ſigh inbeeldde /
dat'er noch al wat meer verborgen moeſt leg-
gen. Hy vond hier wel geen goud noch geld /
maer een groote meenighte Kleynodien /
goudene Vaten / en anders koſtlijckheden.

Naderhand deed *Herodes de Groote* 't ſelve; doch een ſeldſame Vyervlam quam'er uyt, die twee ſijner Trau-

wanten om 't leven bragt.

Hier door noch begeeriger gemaeckt / beval
hy de ſijne / noch dieper in te gaen / en noch
vlijtiger te ſoecken. Doch alsſe te na qua-
men / en in 't binnenſte deel gingen / daer de
ligchamen der Heylige Koningen / Davids
en Salomons, ruſteden / borſt van deſelve
een geweldige Vyervlam uyt; welcke twee
ſijner Trauwanten verſtickte. Hier over
wierden d'andere / oock Koningh Herodes
ſelfs / ſodanigh verſchrickt / datſe in aller
yl daer van daen vlooden. Herodes, in ſijn
Gewiſſe ontroerd / deed aen dit Graf een
ſeer treflijck Voorgebouw maecken / uyt
witte Marmorſteen; om dus deeſer Konin-
gen Ruſtplaets t'eeren / en ſijne begane
Kerckroof te verſoenen.
3821. Na de dood van Antiochus Sedetes taſtte
Hyrcanus van ſigh; en veroverde eenige
Steeden in Syrien. Trock voorts op Sama-
3822. ria aen: deed de Tempel / die Saneballat op
den Bergh Garizim had doen bouwen / ten
trots van den reghten Tempel te Jeruſalem,
ter aerden toe afwerpen / na datſe by de
200. jaren had geſtaen. Verbolgens greep
hy d'Idumeërs aen; veroverde hare Stee-
den; en gaf haer de keur / offe ſigh wilden
laten Beſnijden / dan offe uyt 't Land wou-
den vertrecken. Sy verkooſen de Beſnijde-
nis; bleven alſoo by en in 't hare. Van dien

Hyrcani Verrightingen.

Idumeërs nemen de Beſnijdenis aen. *Joſ. l.* 13. *c.* 17.

tijd af ſijn d'Idumeërs onder de Joden gereec-
kend geworden.
Een geruyme tijd hier na / te weeten / in 3840.
't jaer der Weereld 3840. / als de wrock en
onwil tuſſchen de Joden en Samaritanen hoe
langer hoe grooter wierd / ſond Johannes
Hyrcanus ſijne beyde Soonen Antigonus en
Ariſtobulus, met een Heyr uyt / om de Stad
Samaria te belegeren. De Samariten quam
wel hulp uyt Syrien toe; doch Hyrcanus ſloeg
deſelve te rugg'. Dus wierd Samaria, na
een Belegeringh van ruym een jaer / ver-
overd. Wijl deeſe Stad by de Joden in een
boven maten grooten haet ſtond / ſoo deed
Hyrcanus deſelve verbranden; de Mueren
en alle Steene Gebouwen ter aerden neer
werpen: gantſchlijck ſleghten: oock Wa-
terbeecken daer over leyden; ſoo dat de ge-
heele grond deeſer Plaets overſtroomd /
en dus gantſchlijck te niet gemaeckt wierd.
Als nu deeſen Johannes Hyrcanus, Soon van
Simon, Soons-ſoon van Mathathias, 31.
jaren langh in Judæa gelijck als Koningh had
geregeerd (alhoewel hy noch Koninghlijcke
Titel noch Kroon gebruyckte) / overleed hy
in 't jaer der Weereld 3845. / ontrent de
Maend November. Sijnen Soon Ariſto- 3845.
bulus wierd ſijnen Naſaet. Van deeſen ſal
hier na werden gehandeld: nu willen wy
van

Joſeph. l. 13. *c.* 18. 19.

Samaria door *Hyrcanus* verbrand.

Johannis Hyrcani dood.

ANNO MUNDI.

van de Roomsche Geschiedenissen spreecken.

3813. Roomsche Geschiedenissen. Justin. l.36. Flor. l.1. c.20. Epit. Liv. l.59.

Attalus, diens Naems de tweede / die op Eumenes was gevolghd in 't Koninghrijck van Kleyn-Asia, en gestorven in 't jaer der Weereld 3813. / had by Testament 't Roomsche Volck Erfgenaem gelaten van al sijne Goederen / Landen en Lieden. Hier mee was Aristonicus, dien Eumenes had gewonnen by seeckere Dochter van Ephesen, niet te vreden: maeckte aenspraeck op Asia, als sijn Vaderlijck Rijck; en nam oock eenige Plaetsen in. Dus geraeckte hy in een openbaren Oorlogh met de Romeynen.

Der Romeynen Oorlogh tegens Aristonicus.

Tegens hem wierd den Burgermeester Licinius Crassus met een goed Heyr / en een aenmercklijcke hulp der Asiatische Koningen uytgesonden: doch hy maeckte 't soodanigh / dat hy van Aristonicus geslagen / en selfs levendigh gevangen bekomen wierd.

Jammerlijcke omkomingh des Roomschen Burgermeesters en Oversten Licinii Crassi. Val. Max. l.3. c.2.4. Eutr. l.4. Strabo l.14. Oros. l.8. c.10.

Als men hem nu gebonden wegh voerdde / verdroot deese smaedheyd hem sulcker wijs / dat hy seecker Ruyter uyt Thracien met een Roede in 't aengesight sloegh / en hem 't een' oogh verdierf. Deesen wierd hier over soo hevig vertoornd / dat hy den Roomschen Oversten en Burgermeester Crassus (die oock anders niet begeerde / en even hierom de slagh gedaen had / op dat hy door de dood voor verder hoon bevrijd moght werden) 't hoofd in tweeen kloofde.

3820. 3821.

In 't volgende jaer quam een andere Burgermeester / Marcus Perpenna, in Asia, en greep Aristonicus onvoorsiens aen; sloegh en verstroyde sijn gantsche Heyr sodanigh / dat hy in de Stad Stratonice moest ontvlieden. Doch Perpenna belegerde hem in deselve; en dwongh hem / door honger / sigh te moeten overgeven.

Romeynen erven met d'Asiatische Goederen, ook d'Asiatische ondeughden. 3824.

Ondertusschen stierf Perpenna in den vollen loop sijner Victorien; en liet (alhoewel ongeerne) aen sijnen Opvolger Marcus Aquilius aghter den gevangenen Aristonicus, met al de Schatten en Goederen Attali: welcke Aquilius, na dat hy op alle dingen in Asia goede orde gesteld had / nevens noch andere groote Goederen en Gevangene / met hem na Romen braght. Aristonicus wierd wel in de Gevancknis met een Strop verworghd: maer de Romeynen hebben met d'Asiatische Goederen en Rijckdommen / door Attali Testament haer aengekomen / oock geerft en aengenomen d'Asiatische Lasteren / Pragt / Hooghmoed / Wellust en alle dertelheyd.

Schaedlijken Oproer te Romen. Vell. l.2. c.3.7. Plut. & S. Aur. in Gracch. Oros. l.5. c.12. Flor. l.3. c.15. App. l.1. Eutrop. l.4.

Als deesen Oorlogh dus ten eynde gebraght was / en de Romeynen byna geen uytlandsche vyanden meer hadden / kondense onder malkander selfs niet eenigh zijn. Beyde de Broederen Tiberius Gracchus en Cajus Gracchus begonden onrusten aen te vangen. Hitsteden 't gemeene Volck tegens de Raedsheeren en Patritien op. Wilden / datmen de Veldgoederen even-gelijk uytdeelen / d'arme Burgeren geld uyt Attali Erfdeel / en 't Koorn beter koop geven sou. Deese voordragh weerstond de geheele Raed; en Tiberius Gracchus wierd in 't Capitool met Stoelen en Bancken dood geslagen; sijn Lijck in den Tyber geworpen.

3828.

Evenwel voer sijnen Broeder Cajus Gracchus voort / en drongh noch veel heviger tegens d'Eedele aen. Verkreegh oock / dat eenige duysend arme Burgeren uyt Romen over Zee na Africa gebragt wierden / en daer aen haer gegeven de Grond en 't Land der Stad Carthago, door Scipio voor 22. jaren verwoest / om deese Plaets weer op te bouwen en te bewoonen.

Carthago met Romeynen beset.

Ongeluckigh eynd van Tiberius en Cajus Gracchus; en stillingh des Tumults.

Als hy weer t'huys quam / vingh hy 't op nieuws aen daer hy 't te vooren gelaten had. Doch de Burgermeester Opimius weerstond hem / en sijnen Medgesel Fulvius. Doe wierd eenen der Raeds-dienaren / die op Opimius pastte / in 't gedrangh om 't leven gebraght. Dit verdroot Opimius en d'andere Raedsheeren sodanigh / datse de Wapenen aengreepen. In deesen Tumult wierden by de 3000. Roomsche Burgeren / oock onder deselve Fulvius en Gracchus, welcke Gemeentsmannen waren / plotslijck dood geslagen: 't ligchaem van Gracchus in den Tyber geworpen / gelijckmen voor drie jaren tijds dat van sijnen Broeder Tiberius had gedaen; en dus quam deese onrust oock tot stiltte. 3829. Want of wel Opimius in 't volgende jaer / wegens deese Moordery scharp aengeklaeghd wierd / soo is hy echter / tegens veeler hope / vry gesprooken.

Cajus Marius, Gemeentsman, en geswoorne vyand der Eedele.

Na Cajus Gracchus heeft Cajus Marius, een seer ernstigh en strijdbaer Man / oock doemaels eenen der Tribunen, geswoorne vyand der Eedele / op de Raedsheeren hard aengedrongen / en haer vry veel afgeparst. Doch vermits ter dier tijd / en haest op malkander / twee groote Oorlogen ontstonden / 3830. d'eene tegens Jugurtha, Koningh der Numidiërs, d'andere tegens d'oude Duytschen en Deenemarckers; in welcke beyde Marius 't beste deed / en gelijck als der Romeynen Beschern-Engel was / soo willen wy / eer wy voort gaen / van deselve hier spreecken.

Aenvangh van den Oorlogh der Romeynen tegens Jugurtha. Epit. Liv. l.62. seq. Sallust. in Bell. Jug. Flor. l.3. c.1. Eutrop. l.4.

Masinissa, Koningh der Numidiërs, of der Witte Mooren in Africa, van wien hier boven in de Romeynsche en Africaensche Geschiedenissen dickmael gewagh is gemaeckt / had na sijnen dood 't Koninghrijck aghter gelaten aen sijnen Soon Micipsa. Deese / onaengesien hy selfs twee Soonen had / Adherbal en Hyempsal, heeft echter sijns Broeders Soon Jugurtha, die / noch een Kind sijnde / sijnen Vader had verlooren / in Soons-plaets aengenomen / en by Testament geordonneert / datse alle drie souden 3832. sijn sijn' Erfgenamen in 't Koninghrijck / met gelijcke Deelen. Of nu wel Jugurtha alleenlijck een aengenomene Soon van Micipsa was / en uyt enckele gunst ten Erfgenaem gesteld / soo had hy doch geerne alleen geregeerd / en de reghte natuerlijcke Erfgenamen verschupt.

Jugurtha, een ondanckbare aengenomene Soon.

Daer op deed hy den eenen Broeder / sijn volle Neef / Hyempsal, verraderlijcker wijs om 't leven brengen. Als deese Moord rughtbaer wierd / en geen ontkenningh hem helpen kon / greep hy den anderen / Adherbal, opentlijck met Oorlog aen; 3835. sloegh / en joegh hem uyt 't Koninghrijck; soo dat hy na Romen moest vlieden. Hier wierd besslooten / dat Numidien onder deese beyde / Adherbal en Jugurtha, sou ge-

ANNO MUNDI.

deeld werden. Doch vermits Jugurtha de
Roomsche Afgesondene door geld op sijne sy-
de braght / soo wierd hem door haer 't beste
gedeelte des Lands toegeweesen. Noch was
't onversaedlijck gemoed van Jugurtha hier
Jugurtha een dubbele Broeder moorder.
mee niet te vreeden. Hy vexeerde Adherbal
op soo veelerley wijsen / dat hy eyndlijck de
Wapenen moest aenvatten / om sigh tegens
onbillijck geweld te verdedigen. Doch hy
3838. wierd al weer geslagen. Ontvlood in de
Stad Cirtha, en wierd daer binnen van Ju-
gurtha belegerd : die deese Plaets verover-
de / en Adherbal jammerlijck deed vermoor-
den. Doe wierd Calpurnius, Burgermee-
ster te Romen, nevens Marcus Scaurus en
meer andere Edelen / tegens deesen Moor-
denaer Jugurtha uytgesonden / om hem te
straffen. Doch hy verguldde en vuldde der
't Geld maeckt over al Schelmen.
Romeynen handen / soo datse / in plaets
van hem sijne boosdaden te vergelden / selfs
Vreede met hem maeckten. Dus trock
Calpurnius weer na huys. 't Roomsche
Volck / hier over gantsch t'onvreeden / ver-
daghvaerdde Jugurtha na Romen, om daer
t'ontdecken / welcke sigh van hem met geld
hadden laten besteecken; doch niets met al-
len quam'er van. Te Romen nu was noch
eenen van des ouden Masinissæ Neven / ge-
noemd Massiva. Deesen maeckte de Room-
Derde Moord van *Jugurtha.*
sche Burgermeester Posthumius Albinus op /
wijl Jugurtha sigh soo gantsch qualijck had
gedragen / dat hy sijn Groot-vaderlijck Rijck
Numidien van 't Roomsche Volck sou eys-
schen. Als Jugurtha dit gewaer wierd / en
bemerckte / hoe lightlijck hy deeser wijs sijn
Koninghrijck sou konnen verliesen / soo liet
hy Massiva heymlijck uyt den wegh ruymen.
3840. Echter kon deese boosdaed niet verborgen
Die t'elckens de *Roomsche* Hoofden met geld weet te besteken; doch 't borst uyt.
blijven; derhalven Jugurtha sigh van Romen
ontstal. Terstond volghde Posthumius hem
met een Krijghsheyr na; doch kon weynigh
verrighten / wijl Jugurtha hem te loos was.
Daer-en-boven maeckte Aulus, des Bur-
germeesters Posthumii Broeder / en Over-
ste Lieutenant, een schandlijcke Vreede met
Jugurtha: by welcke Aulus (die geld genoo-
ten had) beloofde / binnen thien dagen tijds
3841. 't Roomsche Krijghsvolck van den Numidi-
schen Bodem af te voeren. Ondertusschen
brackt te Romen uyt / wie sigh van Jugurtha
hadden laten omkopen. Doe geschiedde
een scharpe navorsschingh; en al de geene /
welcke geld genomen hadden / heeftmen hard
gestraft, ten deelen oock van Eer en Amp-
ten beroofd.

Cæcilius Metellus en *Cajus Marius* verdrijven *Jugurtha* uyt *Numidien.*
Daer na wierden twee regtschapene Man-
nen / Cæcilius Metellus, en sijnen Lieutenant
Cajus Marius, na Africa gesonden: welcke Ju-
gurtha op de vlught sloegen. Hier op trock
Marius na Romen. Onderwijl sloegh Me-
tellus Jugurtha andermael; veroverde de
3843. Stad Thala, waer in de Schatten van Ju-
Sallust. Oros. l.5. c. 15. Epit. Liv. l. 67. Plut. in C. Mario.
gurtha waren / en verdreef hem uyt Numi-
dien; waer op hy vlood na den Koningh
Bocchus in Mauritanien; dien hy bewoogh /
om te gelijck met hem den Oorlogh tegens de
Romeynen voor te nemen. Als Marius, nu
Burgermeester geworden / weer in Africa
was gekomen / settede hy den Oorlogh dap-
per voort. Sloegh beyde de Koningen / Ju-
gurtha en Bocchus, tot eenige malen toe op
de vlught. Veroverde vervolgens eenige
vaste Steeden en Kasteelen. Braght het
selfs soo verre / dat Bocchus Gesanten na
Romen afvaerdighde / en om Vreede bad:
welcke hy oock verwierf. Doe handelde
Sylla, de Betaelmeester van Marius, met
Bocchus; hem voordragende / indien hy sig
in gunst by 't Roomsche Volck brengen / en
sigh by 't selve wel-verdiend maecken wou /
soo moest hy Jugurtha overleveren. Dit deed
Bocchus; en verried alsoo den Koningh Ju-
gurtha (sijnen Nabuer / die sijne toevlught
tot hem genomen had / en hem alles goeds
vertrouwde) aen de Romeynen. Marius
voerde hem met sigh gevancklijck na Romen:
toondde hem daer in openbare Triumph; en
deed hem / met ysere Ketenen gebonden / in
Sijn rampsalig eynd.
Gevanckenis leggen; waer in hy / als hy se-
ven dagen had gevast / eyndlijck van honger
is gestorven. Dit was de reghte loon deeses
Broedermoordenaers. De Verrader wierd
weer verraden. Die yeder soght te bedrie-
gen / wierd door bedrogh gevangen / tot sij-
nen ellendigen ondergangh.

Eerste meldingh van d'oude *Duytschen.*
Nauwlijcks had Cajus Marius deesen Krijg
in Africa ten eynde gebraght / als hem een
veel swaerder last wierd opgedragen tegens
de Duytschers en Deenen. De Cimbren (he-
Cimbren, wat voor volck.
densdaeghs de Holsteiners en Deenemarc-
kers, welcke Jutland, Wendsussel (anders
Wensussel, Vensyssel, Wenslia) en de na- 3837.
buerige soo Eylanden als Landschappen be-
Vallen met de *Duytschers* en *Switsers* in *Italien.* *Vell. l.2. c. 12. Flor. l.3. c. 3. Epit. Liv. l.63.65. 67. Eutrop. l.5. Oros. l.5. c. 15.16. Strabo. l.4. Gell. l.3. c.4.*
woonen) waren / nu een geruyme tijd gele-
den / uyt haer Land geweecken / wijl d'op-
lopende Zee haer met Vrouwen en Kinderen
had verdreven: hadden oock gintsch en her-
waerts geswerfd / om nieuwe Wooningen
te soecken. Doemen haer in Spaenje en Gal-
lia niet wou aennemen / beslootense in Ita-
lien te trecken / en sigh daer met hare Huys-
gesinnen neer te laten. Om dies te stercker
te sijn / namense tot sigh eenige duysenden
Duytschers en Switsers; insonderheyd uyt Zu-
richer-gouw. Tegens deese sonden de Ro-
meynen verscheydene Oversten uyt; als
eerst Papyrius Carbo; die geslagen wierd.
Daer na de Burgermeester Junius Silanus: 3838.
die desgelijcks de Neerlaegh leed. Onaen-
gesien deese Verliesen wou de Roomsche
Raed haer geen verblijf noch in Gallia, noch
in Italien vergunnen.

Niet beeter is 't gegaen met C. Mallius 3841.
De *Romeynen* dickmael deerlijck van haer geslagen.
en Q. Servilius Cæpio; welcke beyde de vlugt
nemen; haer Wagenburght en Leger aen
de Duytschers aghter laten moesten. Hier
op greep Cassius Longinus haer aen; doch
wierd met sijnen Oversten Lieutenant Piso
van de Switsers en Zurichers met een groot
getal Roomsche Soldaten verslagen. 't Wa-
re doemaels buyten twijffel met de Stad Ro-
men gedaen geweest / indien niet ter selver tijd
tot alle geluck Cajus Marius met Zeege uyt
Africa was t'huys gekomen. Want de scha- 3843.
de / welcke de Romeynen onder den Burger-
meester Cneus Mallius hadden geleeden / was

boven

ANNO MUNDI.

boven maten groot; vermits over de 70000. goede Soldaten / en by de 40000. van de Tros en Jongens door de Duytſchers waren verſlagen geworden; 't welck te Romen een groote droefheyd en geen minder ſchrick verweckte. Ter dier oorſaeck wierd Cajus Marius ten anderenmael Burgermeeſter verkooren; oock den Oorlogh tegens de Cimbren en Duytſchers hem aenbevoolen. In deeſen Toght voerde Marius een Arend / in plaets der Hoofdvaen; 't welck voor hem niemand had gedaen. Van dien tijd af aen is den Arend gebleven der Romeynen en des Roomſchen Rijcks eygendomlijck Wapen en Kleynood. Dit is voorgevallen in 't jaer der Weereld 3846. / voor Chriſti geboorte 102. jaren / en 648. na de Bouwingh der Stad Romen.

Groote ſchrick te Romen. Een Arend des Roomſchen Rijks Wapen geworden.

3846.

De Cimbren en Duytſchers verwoeſten een deel van Franckrijck. Epit. Liv. l. 67. 68. Plutarch. in Mario. Eutrop. l. 9.

Terwijl C. Marius ſigh ten Oorlogh toeruſtte / verwoeſtten de Cimbren en Deenen 't Land Frankrijk wijd en breed; inſonderheyd Provencen en Languedocq. Trocken daer na met haren geheelen hoop in Spaenje; en deeden daer ſeer groote ſchade; doch wierden van d'Inwooners weer te rugg' geſlagen. In Frankrijk quam een varſſche meenighte van Duytſchers by haer. Marius wierd ten vierdenmael Burgermeeſter verkooren: die wel tegens deeſe vyanden optrock / doch haer geen Slagh derfde leveren; maer ſijn volck in de Wagenburght by malkander hield. Nu was 't getal der Duytſchers van verſcheydene Natien ſoo groot / datſe aen eene Plaets niet langh konden blijven leggen: verdeelden ſigh derhalven. De Deenen trocken na d'Alp-geberghten, tegens Quintus Catulus, Amptgenoot van C. Marius in 't Burgermeeſterſchap. De Duytſchers en Ambroners legerden ſigh in Provencen; en beſtormden Marii Leger; doch wierden te rugg' gedreven.

3848.

Over de

Alsſe nu ſagen / dat de Romeynen tegens haer geen Slagh wagen wilden / begavenſe ſigh na 't Switſerſch Geberght / met voornemen / van in Italien te trecken. Marius volgde haer al langhſaem aghter na; en greep haer eens onverwaght aen. Sulck een Gevecht viel hier voor / dat van de Duytſchers en hare Bondgenooten over de tweemael honderd-duyſend Mannen verſlagen en gevangen wierden. Deeſe Slagh geſchiedde niet verr' van Aix, een ſeer ſchoone Stad in Provencen. In den ſelven quam oock om 't leven Teutobochus, der Duytſchen Koningh; een Man van onguere grootte / en Reuſen-kraght.

200000. der hare verſlagen, of gevangen genomen.

Ondertuſſchen hadden de Deenemarkers den Burgermeeſter Quintus Catulus uyt d'enge Paſſen des Alp geberghts verdreven; en waren / tot verwonderingh van elck / by de koude Winter-tijd over de hooge Alpen aghter Trenten alreeds in Italien gekomen; over de Rivier d'Etſch getrocken; en hadden ſigh gelegerd in 't Gebied der Venetianen. Doe greep Marius, nu ten vijfdenmael Burgermeeſter / haer aen / niet verr' van de Stad Vercel. De Slagh was ſeer grouwlijck / en duerde eenige uyren langh. Doe Marius den aenval deed / was'er een dicke Nevel ontſtaen / waer door de vyanden hem niet gewaer wierden. Daer na kreegen de Cimbren de Son in d'oogen; waer doorſe als verblind waren. Dan noch kondenſe de groote hitte niet verdragen; als in Deenemarken de koude gewoon ſijnde. Marius, door deeſe ongelegenheden der Cimbriërs geholpen / die noch daer-en-boven ſigh vermoeyd en dorſtigh bevonden / ſloegh haer ſodanigh / dat harer by de 120000. dood of gevangen bleven. De Romeynen hadden geen minder ſtrijd met de Vrouwen deeſer Volckeren / als met hare Mannen. Want de Wijven ſchoven de Wagenen en Karren dight in malkander: verweerden ſigh van daer uyt; en ſon-

Wederom werden van haer door C. Marius 120000. verſlagen of gevangen.

3849.

Woedende dappermoedigheyd harer Wijven, om haer

den

ANNO MUNDI.

den Afgevaerdighde na Marius, dat hy haer of vry laten / of de Godin Vesta schencken sou / op datse by haer' Eere bleven. Als nu Marius haer 't een en 't ander afsloegh / maeckten se Stroppen van haer Hayr: verworghden daer mee hare Kinderen: sy selfs verhingen sigh doe ten deelen aen de Wagenen en Karren / of aen de naeste Bomen. Veele oock doorstaecken d'een d'ander met Swaerden / om niet in der vyanden geweld te mogen geraecken. Den hoop der Zurichers en Switsers, die in't begin by d'andere Duytschers geweest waren; doch op der selver Toght na Italien sigh van haer afgesondert hadden / hoorende de sware Neerlaegh der Duytschen en Deenen, verstoven gintsch en herwaerts / sonder yet verders te verrigten. Dus sijn de Romeynen deese gevaerlijcke en vreeslijcke Gasten quijt geraeckt. Marius wierd hier over seer hoogh geroemd; oock Romulus, den Bouwer der Stad / en Camillus, die deselve van de Galliers had verlost / gelijck geaght; waerom hy dan oock in 't volgende jaer ten sesdenmael Burgermeester wierd verkooren.

Eere te bewaren.

3850. *Romeynen van deese vervaerlijke Gasten verlost.*

Wy sullen nu de Roomsche Geschiedenissen een tijd langh laten berusten / om ons weer na Egypten te wenden. Of wel Cleopatra, Weduw van Koningh Ptolomæus Physcon, haren Soon Ptolomæus Lathyrus onder seeckere / doch schaedlijcke voorwaerden / aen de Heerschappy had laten komen / gelijck hy dan oock met sijne Moeder 16. jaren langh heeft geregeerd; soo isse doch eyndlijck sijner moede geworden / en heeft 't gemeene Volck tegens hem opgemaeckt. Alsse hem dus met list van alle Koninghlijcke Maght had ontbloot / ontnamse hem oock sijne Gemalin Selene, alhoewelse hem gedwongen had / haer ten Houwlijck te moeten nemen; en onaengesien hy alreeds twee Soonen by haer had gewonnen / welcke noch in 't leven waren. Hier na verdreefse den gedaghten haren oudsten Soon Lathyrus door geweld uyt 't Koninghrijck; soo dat hy na 't Eyland Cyprus moest vlieden: en nam den jonger / Alexander, ten Mede-Regent aen. Waerlijck / een groote Vrouwlijcke lightvaerdigheyd / en snoode boosheyd in een Moeder.

Egyptische Geschiedenissen. Just. l. 39. Joseph. l. 13. c. 21. Snoodheyd der Koningin Cleopatra tegens hare Kinderen;
3851.
en lightvaerdigheyd deeses Wijfs.

Noch wasse hier mee niet te vreden / maer sond een Kryghsheyr na 't genoemde Eyland / om Ptolomæus Lathyrus te vangen; doch vermits hy hare handen ontquam / lietse haren Kryghs-oversten om 't leven brengen / om dat hy haren Soon had laten ontvlieden. Over 't bloedgierigh en seer boos gemoed deeses Wijfs was haren anderen Soon Alexander, diense ten Koningh had gemaeckt / soo t'onvreden / dat hy sigh gantschlijck van haer afsonderde / en niet meer met haer wou te doen hebben: want hy vreesde / datse hem oock eens mogt willen aen kant helpen. Ondertusschen quam Lathyrus met eenigh Kryghsvolck in Syrien en 't Joodsche Land; daer hy eenige vaste Plaetsen vermeesterde. Als sigh Alexander, der Jöden Koningh / tegens hem stelde / viel aen de Rivier de Jordaen een hard Gevecht voor; waer in Alexander de Neerlaegh leed / en by de 30000. Joden verslagen bleven. Doe Cleopatra deesen geluckigen handel en voortgangh haers Soons vernam / vreesdese / dat hy sijn Zeeghrijck Heyr na Egypten sou mogen voeren. Sond derhalven Lathyri vyand Grypus, Koningh van Syrien, een aensienlijcke Kryghshulp toe / nevens hare Dochter Selene, diese Lathyrus had ontnomen / om / by 't leven van haren eersten Man / de Vrouw eens anderen / te weeten van Grypus, te werden. Dit deed haer eygene Moeder. Doch dit alles heeft haer niet geholpen / want de Syrische Koningh Grypus wierd noch in 't selve jaer vermoord / gelijck hier boven is verhaeld. Doese sigh in deese hare hoop bedrogen bevond / riepse haren jonger Soon Alexander, die sigh aen een kant had gemaeckt / door Gesanten weer tot 't Rijcksbewind. Verdroegh sigh oock taemlijck-wel met hem / tot op 't jaer 3860. Doe konse / uyt aengeboorne lightvaerdigheyd / niet langer gerust blijven; maer stond Alexander heymlijck na 't leven. Als hy dit vernam / voorquam hy sijne Moeder / en deed haer uyt de Weereld ruymen; 't welck deese snoode oude voor langh al verdiend had. Want sy had haer eygene Moeder van haren Echten Man beroofd. Twee harer Dochteren by 't leven harer Mannen tot Weduwen gemaeckt. Haren eenen Soon van 't Koninghrijck verstooten / en van sijne Gemalin beroofd: den anderen eerst verdreven; daer na willen dooden; doch dit is haer / op de gehoorde wijs / leelijck misluckt.

3852.

De Joden van d'Egyptenaren geslagen. 3853.

Vervolgh van de boosdaden Cleopatræ.

3854.

3860.

Sy wil haren jongsten Soon oock om 't leven brengen. Hy doet het haer.

Evenwel is deese Moedermoord aen Alexander niet ongestraft gebleven. Want 't Volck t'Alexandria maeckte een Oproer tegens hem: verdreef hem uyt 't Koninghrijck / en riep sijnen ouder Broeder Ptolomæus Lathyrus t'huys: die hier na noch agt volle jaren; en alsoo in alles (de tijd van sijne Ballinghschap mee gereeckend) 35. jaren langh heeft geregeerd. In deese aght laetste ontsloegh hy sigh van alle Oorloghvoeringen / vermits 't geluck hem tot noch toe daer in al vry ongunstigh was geweest. Hy is gestorven in 't jaer der Weereld 3870. / voor Christi geboorte 77. jaren. Hem is gevolghd Ptolomæus Dionysius, bygenoemd Auletes, soo veel als / de Pijper, of Fluyter.

Werd verdreven; en sijnen Broeder Ptolomæus Lathyrus weer tot 't Rijck geroepen. Ptol. in Can.

Sijne dood. 3870.

In 't Koninghrijck Syrien en Assyrien heeft / na dat Seleucus, de Soon van Antiochus Grypus, ellendigh was om 't leven gekomen / gelijck t'sijner plaets is verhaeld / sijnen Broeder Antiochus, gebynaemd Pius, den Oorlogh voortgeset tegens den selven Antiochus, die Seleucus had verdreven: doch leed op deselve wijs de Neerlaegh / en wierd verslagen / als hy noch niet langh had geregeerd. Doe nam de derde Broeder Philippus 't Koninghrijck Syrien aen; alhoewel de vierde / Demetrius (want deese waren alle vier Antiochi Grypi Soonen / en Soons-soonen van Demetrius Nicanor) sigh te Damascus onthield / en een gedeelte van Syrien beheersch-

Syrische Geschiedenissen. Joseph. l. 13. Justin. l. 39. 40. Appian. in Syriac.

3857.

ANNO MUNDI.

beheerſchte. Deeſe beyde Broederen hebben ſigh met malkander ſoo wel verdragen / datſe geſamentlijck haren gemeenen vyand Antiochus, de Soon van Cyzicenus, hard beoorloghden: waer tegens hy ſigh manhaftigh verweerde. Dus is 't Koninghrijck Syrien door inlandſche Oorlogen jammerlijk verwoeſt geworden. Want na dat Cyziceni Soon door de Parthers verſlagen was / ſijn de gedaghte twee Broederen Philippus en Demetrius onder malkander / gelijck het gemeenlijck gaet / oneenigh geworden / en opentlijck tegens den anderen in Oorlogh geraeckt. Philippus, die ſigh te ſwack bevond / riep Mithridates, Vorſt der Arabiërs en Parthers, te hulp. Deeſe quam met een

Syrien door inlandige Oorlogen verwoeſt.

3861. maghtigh Heyr aen. Demetrius derfde ſigh met ſijn volck niet in 't Veld wagen; maer hield ſigh in ſijn Leger en Wagenburght. Mithridates omlegerde hem: parſtte hem met honger en dorſt: oock ſchooten de Parthers ſodanigh in 't Leger der Syriërs, dat Demetrius ſigh moeſt overgeven. Mithridates nam hem gevangen; en voerdde hem met ſigh na Parthia; doch onderhield hem ſeer wel en Vorſtlijck.

Verderfflijcke Broeder-oorlogen.

Terwijl Demetrius dus gevangen was / meenדde Philippus, dat hy nu geruſtlijck alleen Beſitter van gantſch Syrien ſou ſijn; doch 't is hem ſeer gemiſt. Want eenen anderen ſijner Broederen / en vijfde Soon van Antiochus Grypus, genoemd Antiochus Dionyſius, bequam des gevangenen Demetrii Heerſchappy / en ſettede ſijnen Stoel in de

3862. Stad Damaſcus. Dit verdroot Philippus; dies pooghde hy ſijnen Broeder uyt den Sadel te lighten / terwijl hy met een Krijghsheyr na Arabien was getrocken. 't Geluckte hem oock eenighſins: want hy quam voor de Stad Damaſcus; handelde met den Gouverneur daer binnen; ſoo dat deeſen hem de Poorten opende / en dus de Koninghlijcke Hofhoudinghs-plaets aen hem verried. Echter hield hy met ſijne Beſettingh 't Slot noch in handen. Vermits nu Philippus den Verrader niet kon of wou houden 't geen hy beloofd had / ſoo viel deeſen uyt 't Kaſteel / en dreef hem weer uyt de Stad.

Waer doorſe haer Vaderlijck Koninghrijck verlielen.

3863. Ondertuſſchen was Antiochus, bygenoemd Dionyſius, in Arabien beeſigh / en deed een ſcharp Gevegh tegens Aretas, Koning der Arabiërs. Had oock alreeds de Zeege en 't Veld behouden. Doch wijl hy de vyanden te verr' / en ſijn' Overwinningh al t'onvoorſightigh vervolghde / ſoo wierd hy verſlagen; en de gemeldde Aretas nam 't geheele Land Cæleſyrien in ſijn geweld.

't Welck van de Landſtanden werd opgedragen

3870. Als nu 't voortreflijck Koninghrijck Syrien deeſer wijs / door de geduerige oneenigheyd der Broederen / bedorven en verwoeſt was / ſagen de Landſtanden om na eenen anderen Heer / van wienſe beſchermingh genieten / en onder welckenſe in ſeeckerheyd leven moghten. Eenige ſloegen Ptolomæus, Koningh van Egypten, voor: andere Mithridates, Koningh van Pontus. Doch vermits Ptolomæus altijd der Syriërs vyand was geweeſt; derhalven men oock niet veel goeds van hem had te verwaghten; dat oock Mithridates in een openbare vyandſchap ſtond met de Romeynen, welcke de Syriers niet geerne oorſaeck wilden geven / om haer op den hals te komen / ſoo vielen eyndlijck de Stemmen eenparigh op Tigranes, Koningh in Armenien: als die niet alleen maghtigh in Landen en Volck was / maer oock met de Parthers een Verbond had; daer-en-boven noch een Bloedverwant van Mithridates ſijnde. Dus nam Tigranes d'aengeboodene Heerſchappy aen. Quam met een maghtigh Heyr uyt Armenien in Syrien; en maeckte ſigh door geweld Beſitter; behield het ook geheele aghtthien jaren langh; tot dat hy van den Romeyn Lucullus overwonnen wierd / gelijck hier na ſal volgen.

aen Tigranes, Koningh van Armenien.

Joodſche Geſchiedeniſſen.

Van de dood Johannis Hyrcani hebben wy hier boven t'ſijner plaets geſprooken / daer wy ten deelen ſijne Daden en Verrightingen verhaelden. Sijne geheele Levens-loop; Regeeringh; wat voor Oorlogen hy gevoerd; hoe hy de Mueren der Stad Jeruſalem gebouwd heeft / is alles omſtandighlijck vervat geweeſt in een byſonder Boeck; doch 't welck met de vijf Boecken van Jaſon van Cyrenen, en alſoo veele gedenckwaerdige saecken verlooren zijn. Deeſen Johannes Hyrcanus was de Secte der Phariſeën gantſchlijck niet toegeneegen. Veel ſneed hy haer af van hare Wetten en Vryheden. Hier tegens verhief hy de Sadduceën: die oock in deeſe verhoogingh hebben geſtaen tot op Alexandra, de Gemalin van Hyrcani Soon. Na ſijne dood is de Regeeringhs-vorm in Judæa veranderd geworden.

Johannes Hyrcanus, vyand der Phariſeën, vriend der Sadduceën.

Want in 't jaer der Weereld 3845. heeft Ariſtobulus, d'oudſte onder de vijf Soonen van Hyrcanus nagelaten / ſigh ſelven de Kroon opgeſet. Wou niet meer Vorſt / maer Koningh der Joden ſijn genoemd. Dit geſchiedde 102. jaren voor des Heeren Chriſti geboorte. Dus kregen de gedaghte Joden weer een Koningh / dienſe nu 485. jaren langh hadden moeten miſſen; te weeten / van Zedekias af / de laetſte Koningh die te Jeruſalem regeerde / door Nebucadnezar, Koningh van Aſſyrien, gevancklijck na Babel gevoerd / in 't jaer der Weereld 3360. / gelijck in 't eerſte Boeck deeſer Kronijck is aengeweeſen / tot op deeſen Ariſtobulus, de Soon van Johannes Hyrcanus; waerlijck een ſeer boos Menſch / ſijnen Vader (wiens liefde en trouw tegens ſijne Moeder wy hier boven hebben voorgeſteld en geroemd) t'eenemael ongelijck; gelijck hy genoegh doen blijcken heeft in de korte tyd ſijner regeering. Synen Vader Hyrcanus had by Teſtament, of uyterſte wil / verordonneert / dat ſijne na te latene Weduw t'ſamen met ſijnen oudſten Soon de Regeeringh ſou voeren. Dit was de heerſchſught en eergierigheyd Ariſtobuli ſodanigh in den wegh / dat hy ſijne Moeder niet alleen in Gevanckniſ deed werpen / maer oock in deſelve liet vergaen en ſterven door honger / en gebreck van allerley behoeften. Als nu drie der Broederen / hare Soonen / deeſe wreedheyd van Ariſtobulus ſmert-

3845. Nieu Koninghrijck in Judæa.

Ariſtobulus, Hyrcani oudſte Soon; maeckt ſigh ſelven Koningh. Joſeph. l. 13. c. 19.

Een ſeer boos Menſch.

Godloosheyd tegens ſijne Moeder en drie Broederen.

ANNO MUNDI.

lijck ter herten namen / en daer over klaeghden / deed hy haer desgelijcks gevangen ſetten. Den vierden Broeder / Antigonus, beweesʼ hy hier tegens alle eer; maeckte hem ten gemeenen Overſten over ſijn Krijghsvolck / en ſond hem uyt tegens d'Itureërs, een ſeer boos en Godloos volck / Nabueren der Edomiten, om 't ſelve te tughtigen / en t'onder te brengen.

Bemind den vierden ſeer hoogh.

Antigonus had in deeſen Oorlogh goed geluck. Sloegh d'Itureërs; veroverde haer geheele Landſchap; dwongh haer / de Joodſche Religie aen te nemen / en ſigh te laten Beſnijden. Dus vermeeſterde hy voor ſijnen Broeder Ariſtobulus een goed ſtuck Lands. Deeſe voorſpoed is Antigonus ſeer qualijck bekomen. Eenige Oorblaſers en quaedwillige Laſteraers beſchuldigden hem by den Koningh / dat hy heymlijck na ſijn Rijck ſtond. Ariſtobulus, die deeſen ſijnen Broeder ſeer beminde / gaf in 't eerſt deeſe aenbrengingh geen geloof; maer hield het daer voor (gelijck oock waeraghtigh was) dat desſelven wanguuſtige ſulcks verdight hadden.

Doch doet […] hem, door […] eenige Oorblaſers […] en valſche […] Menſchen opgemaeckt.

Eens quam Antigonus uyt den Oorlogh te Jeruſalem (even ter tijd alsmen 't Loofhutten-Feeſt vierde) in volle Triumph, en vergeſelſchapt van veele Krijghslieden. Gingh oock ſeer praghtigh in den Tempel / en wierd van al 't Volck met groot gejuyggh verwelkoomd. Doe maeckten ſigh de gedaghte Laſteraers weer by den Koningh; en blieſen hem in: Dit bedrijf van Antigonus gingh den Staet van een gemeen perſoon te boven; en daer was niets gewiſſer / als dat hy ſigh haeſt meeſter van 't Koninghrijck ſou ſien. Ariſtobulus begon nu in 't goed vertrouwen op ſijnen Broeder te wanckelen. Wou echter geen geweldaadigheyd tegens hem gebruycken / ſonder verder blijck. Vermits hy doemaels in den Thoon Stratonis, naderhand genoemd de Burght

Antonia, ſieck lagh / deed hy Antigonus voor
3846. hem ontbieden. Ondertuſſchen beſteldde hy eenige ſijner Lijfwaght in een donckere plaets; met bevel / datſe / indien Antigonus ſonder Wapenen quam / hem ſouden doorlaten; maer indien gewapend / datſe dan / ſonder na eenige andere laſt te waghten / hem ſouden dood ſlaen.

onverwaght om 't leven brengen.

Doe de Boden na Antigonus gingen / ſond de Koningin / Ariſtobuli Gemalin / die Antigonus een heymlijcke vyandſchap toedroegh / noch andere deſelve na / om te ſeggen: De Koning had gehoord / dat hy (Antigonus) ſigh een ſeer ſchoone Wapenruſtingh had laten maken: was derhalven begeerigh / hem in deſelve te ſien; en daerom ſou hy die aendoen. Antigonus daght op geen bedrogh; en gingh ter dier oorſaeck in ſijn cierlijckſte Harnaſch na des Koninghs Kamer toe. Doe hy nu quam ter plaets daer de Trauwanten verborgen lagen; en deeſe den glantſch ſijner Ruſtingh gewaer wierden / vielenſe op hem aen / en doorſtaecken hem / ſoo dat hy terſtond den Geeſt gaf.

Ariſtobuli berouw hier van: en Bloedbrakingh.

Als nu Ariſtobulus naderhand vernam / waerom Antigonus in ſijne Wapenen t'ſijnwaerts was gekomen / bekommerde hem deeſe Moorddaed ſoo ſeer / dat hy doodlijck ſieck wierd; en inſonderheyd veel bloed ter keel uytbraeckte. 't Gebeurde / dat eene ſijner Lijf-jongens een Becken vol bloed / van hem uytgeſpoogen / na buyten droegh / om aen een heymlijcke plaets uyt te gieten. Doch ſtruyckelde met 't gedaghte Becken / en viel ter neer even op deſelve plaets der duyſtere gangh / daer Antigonus de doodſteeck had ontfangen.

Aenmerklijckheyd.

Dus wierd Ariſtobuli bloed uytgeſtort op 't noch overgeblevene bloed Antigoni. Als de Koningh dit hoorde / wierd hy op 't hevighſte verſchrickt: erkendde de reghtvaerdige wraeck Gods over hem / en ſtierf plotſlijck / als hy niet langer dan een

ANNO MUNDI.

Godlijcke wraeck over deesen Moeder en Broeder-moorder. 3848. *Eit. Liv. l.68.*

een jaer had geregeerd; oock niet waerdigh was / de Heerschappy langer te voeren; insonderheyd / wyl hy syne Moeder van honger had doen sterven. Welcke boose daed dies t'afschouwlycker was / wijlse begaen wierd onder 't Volck Gods; en dat noch van een Asinoneër uyt Priesterlijcken Geslaghte: daer selfs de Heydenen tegens sulcke Godloose plight-vergeetene Kinderen op 't strenghste hebben gehandeld. Gelijck dan even ontrent deese tijd / immers niet langh daer na / Publius Malleolus te Romen, om dat hy syne Moeder had aen kant geholpen / in een Leedere Sack gestoocken / en dus in Zee geworpen wierd / om te versuppen.

Jannæus, of Alexander, Aristobuli Broeder, werd Koningh in Judæa. 3846. *Joseph. l. 13. c. 20. 21. 22.* Oock een Broeder-moorder.

Na de dood Aristobuli heeft desselven Gemalin / nu Weduw / Salome, eenen der gevangene Broederen / genoemd Jannæus, uyt de Gevanckenis genomen / en hem Koningh gemaeckt. Naderhand noemde hy sigh Alexander, en heeft 26. jaren langh geregeerd. Was een bescheyden Jongeling; en in 't begin droegh hy sigh seer wel. Heeft echter deesen lof niet langh behouden. Want uyt de twee Broederen / welcke noch overig waren / beschuldighde hy den eenen / dat hy hem na 't leven had gestaen; en beroofde hem derhalven van syn eygen leven. Den anderen ontsettede hy van alle Staten en Eere; soo dat hy als een gemeen persoon moest leven buyten eenige Waerdigheyd. Johannes Hyrcanus had deese Godloosheyd en Moorderyen syner Soonen door een Prophetische Openbaringh voorsien. Derhalven Alexander na Galilæen versonden / om verr' van 't Hof opgevoed / en niet onder syn oogen gebraght te werden.

Veroverd Ptolemais.

Doe hy nu seker sat / belegerde hy de Stad Ptolemais. De Burgers deeden een uytval; doch hy sloegh haer te rugg'; en beanghstigde haer sodanigh / datse Ptolomæus Lathyrus uyt Cyprus te hulp riepen. Maer als hy vertoefde te komen / gavense sigh over aen Alexander. Evenwel quam Ptolomæus met een groot Heyr aen. By de Rivier de Jordaen viel tusschen hem en Alexander een grouwlijcke Veldslagh voor / waer in de Joden de Neerlaegh bequamen / en over de 30000. der hare op de Veghtplaets dood bleven.

Werd van Ptolomæus Lathyrus swaerlijck geslagen. 3853.

Na deese Zeege heeft Ptolomæus noyt meer gehoorde wreedheden gepleeghd. Want de Joden, hare Vrouwen en Kinderen / deed hy om 't leven brengen: in stucken houwen: 't vleesch onder een mengen: 't selve in Ketelen en Potten werpen; en dus kooken; op dat de Joden sigh moghten inbeelden / dat Ptolomæi Soldaten Menschen-vleesch aten; en derhalven dies te meer sigh voor haer souden ontsetten.

Sijne verdere Oorlogen; Overwinningen, en Neerlagen. 3856.

Maer onaengesien deese Neerlaegh / belegerde Alexander de Stad Gadara; en thien maenden liepen voorby / eer hy deselve kon winnen. Daer na greep hy aen de stercke Vestingh Amathunte, geleegen aen de Jordaen; in welcke een groote Schat was. Doch Theodorus, de Soon van Zeno, viel met een wonderlijcke list en sonderlinge behendigheyd in 't Leger; 't welck hy plonderde / na dat hy thien-duysend Joden had verslagen / en Alexander daer uyt gedreven. Die in 't volgende jaer sigh weer herstelde / en de Stad Gaza belegerde. De Burgery verweerde sigh kloeckmoedigh; sulcker wijs / dat hy in een geheel jaer tijds niets daer voor kon verrighten. Eyndlijck echter wierd deese Plaets hem door verraed overgeleverd. Grouwlijcke Tyrannyen heeft Alexander hier geoeffend; waer door hy yeder / oock selfs de Joden, sigh sodanigh tot vyanden maeckte / datse hem / op 't hooge Feest der Loof-hutten te Jerusalem, spotlijck toeriepen / en syne boose daden hem verweeten; doch t'harer schade. Want sulcker wijs wierd hy hier over vergrimd / dat hy in een Tumult ses-duysend Joden deed ter neer houwen.

ANNO MUNDI.

Handeld seer grouwlijk te Gaza; waer over hy selfs by de Joden in haet geraeckt.

Werd deerlijck van d'Arabiers geslagen. 3858.

Hier na nam hy een Toght tegens d'Arabiërs voor. Dwangh oock de Moabiters en Gileaditers, datse hem Tribuit moesten geven. Doch als hy sigh onbedaghtlijck in een rauw / engh Geberght begaf / wierd hy van d'Arabiers sodanigh ontfangen en geklopt / dat hy nauwlijckx met 't leven daer van kon geraecken. Want der Arabiërs Oversten Obed heeft de Joden in de gedaghte enge Pas met Pijlen doen doorschieten; en door de meenighte syner Kemelen vertreeden. Wegens deese seer schandlijcke Neerlaegh is Alexander by syne Joden in noch grooter haet / en te gelijck in smaedlijcke verachtingh geraeckt; soo datse opentlijck van hem afvielen / en Demetrius Eucærus, Koning van Syrien, t'harer hulp riepen. Demetrius quam wel met een Kryghsmaght aen; en sloegh oock Alexander in de vlught; doch als hy t'huys selfs werck bequam / en derhalven weer aftrock / bevonden sigh d'oproerige Joden, onder welcke de Pharizeën de voornaemste Belhamels waren / gantschlijck verlaten.

De Joden vallen van hem af.

Sijn' onmenschlijke woedery tegens deselve.

Doe ging Alexander seer vreeslijck tegens haer te werck / te meer / wyl hy van de gedaghte Phariseërs en den gantschen Joodschen Adel een geswoorne vyand was. Hy vervolghde haer aen alle kanten. Deed over de 50000. Joden om 't leven brengen. Daer-en-boven aght-honderd der selve aen Kruycen nagelen: terwijlse noch in deese ellende leefden / hare Vrouwen en Kinderen daer by brengen; doe haer / voor d'oogen deeser rampsalige, jammerlijk vermoorden. Ondertusschen had hy een Banquet aengesteld; en sagh dit verbaerlijck Schouwspel met groot vermaeck aen. Drie jaren lang heeft hy hier mee doorgebraght; tot dat hy sig had gewroken aen syn' Onderdanen / en aen syn' uytlandsche vyanden; insonderheyd aen d'Arabiërs. 3860. Een onrustigh Mensch was hy; die byna al synen tijd in Oorlogen en Veldlegers doorbraght: selden te Jerusalem gra'n. De Joodsche Natie heeft hy seer verswackt: want of hy wel eenige aensienlijcke Overwinningen verkreeg / soo hebbense echter veel bloed gekost: behalven noch dat hy verscheydene sware Neerlagen heeft geleeden / en selfs buyten Oorlogh ontelbaer-veel Joden doen

ANNO MUNDI.

om 't leven brengen. Tot de dronckenſchap was hy ſeer genegen; gelijck hy dan oock een vierdedaeghſche Koorts hem ſelven op den hals ſoop; welcke hem vier jaren bybleef / en waer van hy oock eyndlijck is geſtorven; na dat hy tot in 't 27. jaer een ſeer harde Regeeringh had gevoerd.

Sijne dood, waer door veroorſaeckt.

3872. Deeſen Alexander was geſtorven voor 't Kaſteel Raga, in 't Landſchap der Gerazeners. Sijne Gemalin Alexandra wiſt geen middel / hoeſe beſt ſijn Lijck ſou mogen doen brengen na Jeruſalem in de Koninghlijcke Graven / vermits de Joden hem ſoo gantſch vyandigh waren. Eyndlijck riepſe de Pharizeën tot haer. Maeckte deſelve haer tot Vrienden. Seyde / datſe de Regeeringh / van haren Man in ſijn Teſtament haer nagelaten / niet anders / als na haer goedvinden en gelieven / wou voeren. Deeſe / hier door verlockt / en by 't Volck in een ſeer groot aenſien / bragten 't daer toe / dat niet alleenlijck Alexandri ligchaem ſeer heerlijck en met Koninghlijcke Pragt wierd begraven / maer oock / dat Alexandra en hare Soonen de Koninglijcke Hoogheyd behielden.

Sijne Gemalin Alexandra blijft in de Koninghlijcke Hoogheyd, door middel der Phariſeen. Joſeph. l. 13. c. 24.

Hier na heeft dit Wyf Alexandra de Pharizeën geweldigh verheven, veel meer gunſten gedaen / veel meer Vryheden gegeven / alsſe oyt te vooren hadden genooten; onaengeſien haren Schoonvader Johannes Hyrcanus, en Man Alexander, op 't uyterſte deeſe Secte hadden gehaet en beleedigd. In deeſe Hoogheyd en Aghtbaerheyd ſijn de Pharizeërs gebleven / tot op de laetſte verwoeſtingh der Stad Jeruſalem.

Welckeſe ſeer hoog verheft.

Deeſe Alexandra was in verſtand / gemoed en dapperheyd veel meer voor een Man als voor een Wyf te houden. Heeft oock de regeeringh roemlijck / en veel beter als haren Man Koningh Alexander gevoerd. Haer' eerſte verrigtingh was / datſe haren oudſten Soon Hyrcanus, diens naems de tweede / ten Hoogen-Prieſter ſtelde. Dit geſchiedde op den raed der Pharizeën; welcke genoegh bemerckten / dat deeſen Hyrcanus bequamer was tot 't Hoogh-Prieſterdom / als tot de Regeeringh. Echter lietſe / ten ſchijn / hem oock den Koninghlijcken Titel volgen; doch ſy / t'ſamen met de Pharizeën, trock al 't bewind des Rijcks aen ſigh. Ariſtobulus, de jonger Broeder / een wacker en kloeckmoedigh Jongelingh / verdroot dit niet weynigh; en wou niet langer aen 't Hof blijven. Sijne Moeder liet hem vertrecken / ter tijd toe dat hy uytgepruyld ſou hebben.

Hare ſeer roemlijke Regeeringh.

Tigranes, Koningh van Armenien, had gantſch Syrien onder ſijn geweld gebraght; en dreyghde nu / Judæa oock te willen aenvallen. Vermits Alexandra ſigh te ſwack tegens hem bevond / ſoo koghtſe voor een groot deel gelds den Vreede van hem; en is alſoo in geruſtheyd geſtorven / alsſe na haers Mans des Koninghs Alexandri dood 9. jaren geregeerd / en 73. jaren geleeft had. 3881.
In de Geſchiedboecken werd dit Wyf van niet ſonderlinghs beſchuldighd / dan alleen daer in / datſe de Pharizeën al te groote magt heeft ingeruymd; en / op der ſelver aenhitſingh / veele van haers Mans Alexandri Dienaren deed om 't leven brengen. D'overige / hier door verſchrickt / begaven ſigh van 't Hof / en uyt de Stad / om ſigh op hare Landgoederen in ſtilheyd t'onthouden. Na haer overlijden heeft Ariſtobulus, de jonger Soon / den ouder / Hyrcanus, van 't Prieſterdom en 't Koninghrijck verdreven / gelijck wy t'ſyner tijd breder ſullen verhalen. Voor ditmael moeten wy ons tot andere Geſchiedeniſſen wenden.

Koopt Vreede van Tigranes.

Joſeph. l. 14. c. 1. Ant. Lib. 1. de bell. c. 4.

Hoedanigh Cajus Marius de Deenen, Duytſchers en Switſers geſlagen; hier door gantſch Italien van 't uyterſte gevaer verloſt had / hebben wy hier boven gehoord. Onlanghs daer na moeſt hy oock een Oproer in de

Roomſche Geſchiedeniſſen. Epit. Liv. l. 69. Flor. l. 3.

NNO UNDI.

16. rof. l.5. 17. 3850.

nruſtige n oproe- ge Ge- eents- annen te omen.

de Stad Romen ſtillen. Daer waren twee Tribuni Plebis, of Gemeents-mannen/ Voorſtanders des Roomſchen Volcks/ Glaucias en Saturninus; welcke groote luſt hadden/ d'eene Tumult na d'andere te verwecken/ om de Heeren des Raeds te vexeeren. Als men nu in 't jaer der Weereld 3850. nieuwe Overheden ſou verkieſen / en eenen Cajus Memmius om 't Burgermeeſter-ampt aenhield/ deed Saturninus hem wrevelig om 't leven brengen: nam daer op / nevens Glaucias en Apulejus, de Wapenen aen: ſoo dat deeſe Geſellen veele Moorderyen en andere Moedwillen in de Stad bedreven. De Raed beval den oudſten Burgermeeſter Marius, deeſen wrevel te ſtraffen/ en verdere onheylen te voorkomen. Marius deed dit/ alhoewel ongeerne; want hy liet ſigh 't voorneemen en bedrijf deeſer Mannen niet mishagen/ wijl 't tegens d'Eedele gingh. Evenwel/ Eer en Amptshalven/ greep hy haer aen: dreef haer in 't Capitool: belegerde haer in 't ſelve/ en benam haer 't Water; ſoo datſe ſigh door dorſt moeſten opgeven. Marius had haer geerne by 't leven behouden; doch 't volck was ſodanigh vergrimd / dat hy haer niet kon beſchermen. Dus moeſtenſe alle drie 't leven verlieſen. Glaucias wierd met een Strop verworgd: Saturninus onthoofd: Apulejus dood geſteenigd. Nauwlijcks was oyt voor deeſen ſoo een ſtrenge Straf uytgevoerd.

Hoedanig geſtraft.

Verhael van den Oorlogh der *Romeynen* tegens *Mithridates*. en wat voor een Man hy was. *Eutrop. l.5. Flor. l.3. Appian. in Mithrid. Epit. Liv. l. 78. Vell. l. 2. Juſtin. l.38. Aur. Vict. in Mithr.* 3813.

Nu vermaend ons de tijd / om te handelen van den Oorlogh / welcke de Romeynen met den Koningh Mithridates hebben gevoerd: die oock ſeer lang heeft geduerd / met groot gevaer en ſchade van beyde de Deelen. Eerſt evenwel moeten wy yets ſeggen van Mithridates in 't byſonder. Dit was dien Man / die ſes-en-veertigh jaren langh de Romeynen met Oorlog heeft gevexeert; de voornaemſte Overſten onder haer / als Cornelius Sylla, Lucius Lucullus, en den grooten Pompejus reghtſchapen omgedreven. Men heeft hem oock niet gantſchlijck konnen overwinnen / vangen / of dooden: maer is vrywilligh geſtorven in ſijn Erf-Koninghrijck / in een hoogen ouderdom; en liet ſijnen Soon Erfgenaem. Doe de Romeynen met Ariſtonicus, Baſtaert-ſoon van Attalus, om 't Koningrijck van Pergamus in Kleyn-Aſia Oorlogh voerden / waer van hier boven den Leeſer berigt is gegeven / voeghden de twee Koningen / Ariarathes in Cappadocien, en Mithridates in Pontus, de Romeynen hulp toe; 't welck haer genoegſaem vergolden is. Want of wel Ariarathes in deeſen Krijgh ſneuvelde / ſoo hebben doch de Romeynen ſijne noch minderjarige Soonen de veroverde Landen Lycaonien en Cilicien overgegeven. Mithridates hebbenſe Groot-Syrien tot ſijn Koningrijck Pontus geſchoncken. Deeſe Mithridates is wel korts hier na geſtorven; doch heeft beyde de gemelde Koninghrijcken nagelaten aen ſijnen Soon Mithridates, de tweede diens Naems / in Erflijcken eygendom.

Aenmerk-

In 't jaer / waer in de laetſtgedaghte Mithridates wierd gebooren / liet ſig een groote Comeet, tſeventigh dagen langh / aen den Hemel ſien. In 't ſelve jaer dat hy begon te regeeren / vertoonde ſigh een andere / van gelijcke grootte; en oock even ſoo veele dagen langh. Waer uyt d'ervaerne in ſulcke Hemel-teeckenen ſlooten / dat Mithridates yet ſonderlings boven andere Koningen ſijn en uytvoeren ſou. In ſijne Jeugd poogden ſijne Vooghden hem door vergif aen kant te helpen. Om ſig hier voor te verſeeckeren / heeft hy dickmael (naderhand oock de gantſche tijd ſijns levens) Artzenyen tegens vergif ingenomen; en ſigh ſodanig daer door bewaerd / dat hy eyndlijck / als hy geerne dood had willen ſijn / en ten dien eynde vergif innam / hier door ſijn oogmerck niet kon bereycken. Dit ſeer heerlijck Tegen-gif / 't welck men noch hedensdaegs in alle Apotheecken bereyd vind / werd na hem Mithridaet genoemd / wijl hy d'uytvinder van dit Bewaermiddel is geweeſt.

ANNO MUNDI.

lijckheyd van een *Comeet* by *Mithridatis* geboorte, en aenvangh ſijner Regeeringh.

Het Tegen-gif *Mithridaet*. na hem dus genoemd.

Soo haeſt hy tot den Oorlogh en de Regeeringh bequaem was geworden / ſtelde hy ſijne pogingen daer heenen / hoe hy ſijn Vaderlijck Erf-Rijck ſou mogen vergrooten. Greep derhalven de Scytiërs, een ſeer ſtrijdbare Natie, met Krijghsmaght aen: maeckte oock deſelve ſigh onderworpen / door een onverwaght geluck / en tot elcks verwonderingh. Hier op nam hy met een gelijcke voorſpoed 't Landſchap Cappadocien in. Twijffelde oock niet / of hy ſou met'er tijd ſigh meeſter van geheel Kleyn Aſia maecken. In dit voorneemen doorwandelde hy met eenige weynige / welcke hem boven alle andere getrouw waren / 't geheele Land: nam aght op al de Steeden / Veſtingen / Wateren / Paſſen, en Enghten / met d'uyterſte vlijt. Dus bragt hy met deeſe Reys eenige jaren door. Vermits hy nu dus langh uytbleef / dreef ſijne Gemalin Laodice ondertuſſchen Overſpel met de Hof-Joncheren. Meende / dat Mithridates om 't leven was geraeckt; en baerde in ſijn afweeſen een jonge Soon. Doe nu de Koningh / tegens haer vermoeden / weer t'huys quam / bereydde ſe hem een vergiftighde dranck; doch hare Kamenier ontdeckte deeſe boosdaed. Derhalven Mithridates 't drincken aghter liet / en ſijne Gemalin beval om 't leven te brengen; vermitsſe haer' Echtbreuck door Moord / en alſoo 't eene Grouwelſtuck door een ander had willen verbergen.

Bedrijven en bejegeningen van *Mithridates* in den aenvangh ſijner Regeeringh.

Doet ſijne Gemalin *Laodice* wegens gepleeghd Overſpel, en voorgenomene Moord, ſterven.

Mithridates had ſijnen Swager Ariarathes, Koningh in Cappadocien, uyt den weg doen ruymen / meenende daer door aen dit Koninghrijck te ſullen geraecken. Doch de Weduw hertrouwde met Nicomedes, Koningh van Bithynien, en ſneed hier door haren Broeder den weg tot 't Koningrijck Cappadocien af. Dit verdroot Mithridates ſeer. Dreef de Beſettingh van Nrcomedes uyt 't Land / en dus kreegh de jonge Ariarathes ſijn Vaderlijck Rijck weer. Doch Mithridates beoorloghde hem oock. Als nu deeſe beyde Koningen / d'eene Oom van d'andere / twee maghtige Heyrlegers tegens malkander

Brenghd ſijnen Swager *Ariarathes*, Koningh van *Cappadocien*, en ſijnen Soon, om 't leven.

ANNO MUNDI.

kander aenvoerdden / derfde Mithridates de ſaeck op geenen Veldſlagh wagen. Riep derhalven Ariarathes, de Soon ſijner Suſter / tot een vriendlijck geſpreck. Deeſe Jongelingh vertrouwde hem te veel. Quam gantſch alleen tot hem. Doe ſtack Mithridates hem dood / voor d'oogen der beyde Legers. Als nu 't Heyr van Ariarathes ſagh / dat den geenen / voor wienſe ſouden veghten / dood was / trockenſe af: en dus bequam Mithridates 't Koninghrijck Cappadocien ſonder moeyte / ſonder veghten.

Bekoomd dus dit Rijck.

Oorſprongh des Oorloghs tuſſchen *Mithridates* en de *Romeynen*.

Geduerende deeſe twiſt / nam de Roomſche Raed ſigh de ſaeck aen: en wijl Nicomedes oock te wijd van ſig had getaſt / wierd een Beſluyt gemaeckt / dat de gemelde Nicomedes van 't Landſchap Paphlagonien; deſgelijcks Mithridates van Cappadocien ſou aftrecken / en voortaen van dit Landſchap ſigh onthouden. Vermits nu de Cappadociërs eenen anderen Koningh begeerden / ſoo gaven de Romeynen haer Ariobarzanes.

Mithridates verjaeghd de Koningen *Nicomedes* en *Ariobarzanes* uyt *Cappadocien*, en *Bithynien*.

3851.

Dit behaeghde Mithridates gantſch niet. Derhalven nam hy heymlijck voor / deeſen hoon aen de Romeynen te wreecken. Doch om tegens haer ſterck genoegh te ſijn / bragt hy Tigranes, Koningh van Armenien, door een wonderlijcke liſt op ſijne ſijde. Gaf hem ſijne Dochter Cleopatra ten Wijf. Hitſte hem op tegens Ariobarzanes; die door Tigranes uyt Cappadocien wierd verdreven. Dus nam Mithridates dit Koninghrijck weer in ſijn geweld; doch ſijnen Schoonſoon Tigranes kreeg hier over de Romeynen in 't hayr. Ondertuſſchen ſtierf Nicomedes d'oude / Koningh in Bithynien; en ſijnen Soon / oock Nicomedes genoemd / volgde hem in de Regeeringh. Doch eer deeſen Jongelingh noch reght in ſijnen Stoel ſat / dreef Mithridates hem uyt 't Land / en ontweldighde hem ſijn Vaderlijck Rijck. Doe vlooden beyde de verjaegde Koningen / Ariobarzanes en Nicomedes de jonge / na Romen; daerſe aen den Raed en 't gantſche Volck hare klaghten deeden over 't groot' onreght / 't welckſe van Mithridates hadden geleeden.

ANNO MUNDI.

De *Romeynen* willen haer weer inſetten; doch werden van *Mithridates* ſwaerlijck geſlagen. Die geheel *Kleyn-Aſia* bekoomd.

De Roomſche Raed beſloot / datmen beyde deeſe jonge Koningen weer in haer' Erf-rijcken ſou herſtellen. Ten dien eynde wierden Aquilius en Manlius Maltinus na Aſia afgevaerdighd. Doe braghten de twee Koningen / Mithridates en Tigranes, een boven maten groot Krijghsheyr by een; vermits ſe 't geheele Ooſten / en veele Barbariſche Natien tegens de Romeynen hadden gaende gemaeckt. Hier door wierden Aquilius en Manlius; oock met haer de jonge Nicomedes, uyt 't Land wegh geſlagen. Na deeſe Zeege vielen byna al de Steeden in Kleyn-Aſia aen Mithridates: daer-en-boven bequam hy geweldigh-groote Rijckdommen: 't welck in hem noch meerder moed en begeerte verweckte / om den Oorlogh tegens de Romeynen voort te ſetten. 3852.

Vervolgh des Oorloghs tuſſchen de *Romeynen* en *Mithridates*.

In 't jaer der Weereld 3854. Als Mithridates nu 24. jaren in ſijn' Erflanden had geregeerd / gingh den Oorlogh tuſſchen hem en de Romeynen op 't hevighſt weer aen. Evenwel konden de Roomſche Overſten tegens hem niets verrighten / vermits hy te maghtigh; daer benevens de Stad Romen 3854.
met allerley Oproer en Burgerlijcke Tweedraght vervuld was: tot dat eyndlijck de Stads-Schout / Cornelius Sylla, tegens hem
na Aſia wierd geſonden / om Ariobarzanes 3855.
weer te herſtellen. Sylla bequam eenige Overwinningen op Mithridates. Waer op Arſaces, Koningh der Parthers, een Geſant aen hem afvaerdighde na de Rivier Euphrates, om vriendſchap met hem te maecken. Doe deeſen Ambaſſadeur weer t'huys quam /
deed Arſaces hem / onaengeſien hy ſijnen laſt 3857.
ſeer wel verright had / 't hoofd afſlaen / om dat hy Sylla had laten boven aen ſitten.

Doe

ANNO MUNDI.

Oproer te *Romen.*

3860. De *Siciliaensche Vesper* met de *Romeynen* gespeeld in *Asia.*

3862. *Vell. l. 3. c. 18.*

Doe nu Cornelius Sylla weer te Romen was gekomen / pooghden 't eenige daer toe te brengen / dat Marius mogt gemaeckt werden ten Veldheer tegens Mithridates: doch dit veroorsaeckte niet anders dan een grooten Oproer; in welcken eenige / en daer onder oock de Soon des Burgermeesters Pompeji Rufi, Schoonsoon van Sylla, dood geslagen wierden. Van deese Scheuringh en Tweedraght wist Mithridates sigh meesterlijck te bedienen. Want hy kreegh den Roomschen Oversten M. Aquilius gevangen / en wierp hem in de Kercker. Bestack daer na sulck een verradery / dat de Siciliaensche Vesper, in vergelijckingh met deselve / noch geringh schijnd. Want hy beschickten 't sodanigh in de Steeden van Asia, dat op een eenigen Brief / aen haer afgesonden / al de Roomsche Burgers / soo veel als 'er in Asia waren / schoon 't getal over de taghtigh-duysend beliep / t'eener tyd / op eenen dagh wierden vermoord. Sooaingh was 't met deese daed gesteld / dat van een diergelijcke noyt gehoord is. Hier op nam Mithridates byna al de Steeden in. Voer over tot geheel in Grieckenland: maeckte sigh meester van de Stad Atheenen; en belegerde soo 't Eyland als de Stad Rhodus; doch kon hier d'overwinningh niet bekomen.

Cornelius Sylla, tegens *Mithridates* uytgesonden,

Slaet twee sijner Oversten seer geweldigh. 3863.

Dit was voor de Romeynen niet te verdragen. Derhalven sondense Cornelius Sylla andermael in Asia, om Mithridates, die hoe langer hoe maghtiger wierd / te weerstaen. Doe Sylla in Grieckenland quam / gaven vele Steeden sigh aen hem over: doch hy moest Atheenen belegeren; in welcke Stad Archelaus, eenen der Oversten van Mithridates, lagh / met een stercke Besettingh. Sulcker wijs verdeedighde hy sigh / dat Sylla hier niets met allen kon vorderen / voor in 't volgende jaer. Doe veroverde hy deese Plaets stormenderhand; en handelde seer grouwlijck met de Burgeren / om datse sigh soo lightlijck aen Mithridates hadden overgegeven; daer tegens de Romeynen soo hardneckigh weerstaen. Archelaus ontquam 't. Braght een maghtigh Heyr van 100000. Mannen by een; en leverde in 't volgende jaer een Veldslagh; doch leed een schandiglicke Neerlaegh / en verloor byna al sijn volck. Hier op greep Sylla oock Dorylaus, den anderen Oversten van Mithridates, aen: sloegh hem op deselve wijs; en veroverde 't Koninghlijck Leger; nevens een onnoemlijck-groote Buyt in 't selve.

De *Romeynen* van *Mithridates* weer betaeld. 3876.

In 't jaer der Weereld 3876. (want onderwijl was tusschen de Romeynen en Mithridates een Wapenschorssingh geweest) wierd Aurelius Cotta van de Roomsche Raed tegens hem gesonden. Deese verloor twee Gevegten tegens Mithridates; 't eene te Land / waer in 5000.; 't andere te Water / waer in ontrent 12000. der Romeynen om 't leven geraeckten. Dit gaf Mithridates weer moed. Maeckte daer-en-boven een Verbond met Sartorius, die doemaels in Spaenje tegens de Romeynen Oorlogh voerde.

En hy weer rijklijck van de *Romeynen*. 3877.

In 't volgende jaer heeft Lucius Lucullus de Romeynen genoeghsaem gewroocken / en haer verlies Mithridates rycklijck betaeld geset. Want hy versloegh by de Stad Cyzicum in Bithynien ontrent 10000. der sijne / en kreegh 'er by de 13000. gevangen; onder welcke oock was des Koninghs Mithridati Algemeenen Veld-oversten Archelaus. Dus moest Mithridates wijcken. Lucullus volghde hem na. Aghterhaelde hem by 't Water Granicus: sloegh hem noch twintigh-duysend Mannen af: beangstighde hem / en dreef hem sodanigh voort / dat hy sigh door de vlught moest redden in sijn Erfland Pontus. Alhoewel nu 't selve allerweegen beslooten was / soo opende echter Lucullus de Passen; en sloegh Mithridates tot verscheydene malen toe; soo dat hy over de 60000. Mannen verloor: uyt Pontus na Armenien moest vlieden; en sigh daer een jaer en aght maenden langh onthield. Ondertusschen namen de Romeynen al sijne Landen in. Lucullus trock al voort in Armenien; doch leed hier selfs schade; wijl hy door de Ruytery des Koninghs Tigrani te rugg' wierd gedreven. Doe raeckte hy voor de vaste Stad Nisibis; veroverde deselve met een sonderlinge list; en hield hier sijn volck in de Winter-quartieren.

3878. *Mithridates* moet uyt sijne Landen vlieden. 3882. *Diod. l. 35.*

Slaet de *Romeynen*, en herwind *Capadocien* en *Pontus*. *Plutarch. in Lucull.* 3884. Werd door *C. Pompejus* weer verdreven. *Diod. l. 37.*

Mithridates hier door een weynigh lught bekomen hebbende / trock op Triarius aen. Deese was een Roomsch Overste-Lieutenant: die onvoorsightigh en dwaeslijck sigh uyt sijn voordeel begaf. Dus vogt hy tegens Mithridates; doch leed een schandlijcke Neerlaegh: verloor Leger en Tros; nevens eenige duysend Romeynen, onder welcke anderhalf-honderd Capitainen waren. Hier op bequam Mithridates de Landschappen Cappadocien en Pontus weer in sijn geweld; 't welck dies te gemacklijcker toeginght / wijl Luculli Soldaten oproerigh waren geworden / en niet meer veghten wilden. Doe wierd in 't jaer 3884. Cneus Pompejus na Asia gesonden; die Koningh Mithridates quaed spel maeckte: hem van d'eene plaets na d'andere dreef: by donckere naght tegens hem een Slagh aenvingh / en de Zeege behield.

Sijnen Schoonsoon *Tigranes*, Koningh van *Armenien*, wil hem niet ontfangen; *Vell. l. 2. c. 37.* 3885.

Doe nu Mithridates nergens uyt noch in wist / vlood hy na sijnen Schoonseon Tigranes, Koningh van Armenien: doch deese won hem geen Herbergh vergunnen: in tegendeel onderwierp hy sigh aen Pompejus; die hem oock in genade aennam / en Koningh van Armenien liet blyven. Als nu tegens Mithridates niet meer te doen viel / gingh Pompejus los op de Volckeren / welcke aen 't Koninghrijck Pontus stieten / in de Landen / gelegen tusschen d'Euxinische en Caspische Zeeen; daer noch noyt Romeynsche Heyren gekomen waren. Sloegh d'Iberiërs en Albaniërs. Hier hoorde hy / dat Mithridates sigh onthield in 't Landschap Colchis; van waer voor lange tijden Jason 't Goudene Vlies / en Medea, des Koninghs Æetæ Dochter / had gehaeld. Wou hem derhalven oock hier besoght hebben: doch bevond de Weegen soo engh en quaed / dat hy 't niet

maer maeckt vriendschap met *Cn. Pompejus*.

wagen

ANNO MUNDI.

waegen dervde; maer sigh weer na Armenien begaf. Hier quam Tigranes wederom tot hem / om de Vriendschap / door een Geschenck van een groote som gelds / te versterken / en in syn Koninghryck / 't welck synen Soon de jonge Tigranes hem soght afhandigh te maecken / bevestight te werden.

Daer 't Geluk wijkt, wijcken oock de Vrienden.

Of nu wel Mithridates door Pompejus gantsch afgemat / en alreeds tot een hoogen ouderdom gekomen was / soo liet hy echter noch niet vallen de hoop / van de Romeynen weer te sullen overwinnen; maer besloot / na 't Voorbeeld van Scipio Africanus, den Oorlogh in Italien over te voeren: doch de syne / welcke hem tot noch toe boven alle andere getrouw waren gebleven / bemerckten wel / dat 't geluck hem gantschlijck den neck had gekeerd: derhalven nu oock veele der hare hem af / en Pompejus toevielen. Als d'oude Mithridates dit sagh / vattede hy tegens d'andere een quaed vermoeden op; en wierd soo arghwaningh / dat hy geene Menschen / selfs oock niet syn eygene Kinderen meer vertrouwde: ja oock eenige om 't leven deed brengen. Synen oudsten Soon Pharnaces meende / dat het voor hem tyd was / om toe te sien; en soght middel / om synen Vader aen kant te helpen; te meer / wijl hy hoopte / hier door van de Romeynen syn Vaderlijck Rijck te sullen weer bekomen.

Pharnaces, Mithridatis Soon, pooght sijnen Vader aen kant te helpen.

D'oude / die op alles vlytigh aght sloegh / bemerckte wat'er gesmeed wierd; en sond eenige syner Lyfwaghten heenen / om synen Soon te vangen. Doch Pharnaces wist sigh soo vriendlijck tegens deselve aen te stellen / datse hem toevielen / en met hem reght op de Vader aentrocken / om desselven levenslight uyt te blasen. Als dit Mithridates wierd aengeseght / beval hy eerstlijck syne Wijven / Kinderen / en Bywyven gif in te drincken, waer vanse haest den Geest gaven. Hy selfs dronck 't overige uyt. Doch 't gif kon op hem syne werckingh niet doen / wegens 't gedurigh gebruyck des Mithridates, waer toe hy sigh van syne jeughd af gewend had. Doe nam hy een Swaerd / en doorstack sigh daer mee; doch stierf niet soo terstond / wyl de steeck niet diep genoegh in 't lighchaem was gegaen. Terwyl hy dus in syn bloed lagh / quamen eenige van syns Soons Soldaten daer aen / die 't voorts geheel met hem uytmaeckten. Pompejus schonck synen Soon Pharnaces tot syn Erf-Koninghryck oock 't Landschap Bosphorus; en nam hem op in 't getal syner goede Vrienden.

Die sigh selven met sijne Wijven en Kinderen om 't leven brenghd. 3857. *Eutrop. l.*

Terwyl de Romeynen met deesen onrustigen Mithridates genoegh te doen hadden / verhief sigh in Italien een geen geringen Alarm; in welcke beroerte meenigh goed Roomsch Krijgsknecht om 't leven geraeckte. Livius Drusus had d'Italiaensche Volckeren / van oude tyden af der Romeynen Bondgenooten geweest / 't Roomsche Burger-reght / nevens meer andere Vryheden en Voorreghten beloofd. Vermits hy syne toeseggingh niet voldoen kon (want den Raed wou'er niet in bewilligen) / soo begonden d'Italianen allerwegen te Muytineeren. Traden oock in een openbaren Oorlogh tegens de Romeynen; in welcken weersyds over de driemael honderd-duysend Italiaensche Mannen sneuvelden / schoon deesen Krijgh niet seer langh duerde.

Italiaensche Oorlogh in *Italien*; 3858.

met groote bloedstortingh.

ANNO MUNDI.

S. Aurel. in M. Livio Druso. Epit. Liv. l. 71. 72. 73.

De Volckeren in Italien, welcke sigh t'samen verbonden hadden / versloegen Servius, Stads-Schout te Romen; nevens synen Lieutenant Fonteius. Daer na oock den Burgermeester Rutilius Lupus, en Cæpio, nevens meer andere: doch wierden daer tegens wederom geslagen van C. Marius, en Lucius Cæsar. Pompejus Strabo, Vader van den Grooten Pompejus, bequam op d'Italiaensche Bondgenooten een groote Zeege. Hier tegens wierd Lucius Portius Cato met veele Romeynen van haer verslagen. Deese schade heeft Sylla gewroocken: die d'oproerige Samniters sloegh en dempte. Eyndlijck / als van dit werck geen uytkoomst te voorsien was / deeden de Romeynen over al uytroepen / dat de geene / welcke de Wapenen tegens 't Roomsche Volck hadden aengegreepen / doch nu deselve weer neerleggen / en vreedsaem leven souden / sigh van 't Roomsche Burger-reght verseeckerd houden moghten. Veele / den Oorlogh moede synde / wierden hier op tot Burgeren aengenomen. 't Scheen nu wel / dat geheel Italien in rust sou sitten: doch doe gingh den Tumult in de Stad Romen selfs eerst reght aen / met een noyt meer gehoorde verwarringh / en veele Moorderyen. De Veroorsaeckers hier van waren insonderheyd Marius en Sylla.

Appian. de bell. civ. l. 1. Orosius l. 5. c. 17. Vell. l. 2. c. 15. 16. Diod. Sic. l. 37.

3860.

3861.

Tusschen deese twee Mannen was een oude ingewortelde wrock / van tsederd den Africaenschen Oorlog tegens Jugurtha af. D'oude Marius gunde Sylla, die veel jonger was / syn groot geluck en treflycken opgangh gantschlijck niet. Sylla daer tegens paste weynigh op Marius. Yeder van haer had een stercken aenhangh. Onder de geene die 't met Marius hielden / was oock Sulpitius, Gemeents-man te Romen: die met geweld deesen Marius ten Generael tegens Mithridates wou gemaeckt hebben. Als de Burgermeesteren daer in niet wilden toestemmen / deed hy haer geweld aen; en selfs des eenen Burgermeesters Soon wierd verslagen. Sylla oock moest sigh wegh maecken; en als syne vyanden hem sterck vervolghden / vlood hy / alhoewel ongeerne / in 't Huys van synen Hater Marius. Wierd echter hier / door een kleyn aghterdeurtje / uytgelaten / en quam dus by 't Krijghsheyr / 't welck noch tegens d'Italiaensche Bondgenooten te veld lagh. Van 't selve wierd hy met groote blijdschap ontfangen: en de geheele meenigte besloot / met hem na Romen te gaen. Dus trock Sylla, vol toorn en wraeck-begeerte / reght op de Stad aen. Deed terstond Marius en Sulpitius in den Ban. De laetstgenoemde hield sigh wel verborgen / doch synen Knecht / of Slaef / verried hem. Hier op wierd Sulpitius uyt syne Schuylhoeck gehaeld / en om 't leven gebraght; de Slaef daer tegens met

Oude wrock tusschen *Marius* en *Sylla* te *Romen*. *Eutrop. l. 5. Appian. l. 1. c. 8. Flor. l. 3. c. 3. Epit. Liv. l. 77. Plutarch. in Syll. & Mar. Oros. l. 5. c. 15.*

Uytgeborsten tot een vreeslijck Bloedbad. 3862.

ANNO MUNDI.

Vryheyd begiftighd. Maer op dat evenwel d'ontrouw van een Lyf-eygene tegens sijnen Heer niet ongestraft bleef/ heeftmen hem van de Rots Terpeja afgeworpen.

Marius van de hooghste eer tot d'ellendighste staet gekomen.

Marius, die soo groote Overwinningen bevoghten/ soo heerlijck getriumpheert, de Cimbren geslagen/ d'Eernaem van de twede Romulus bekomen had/ swerfde nu met een eenige Kneght arm en ellendigh door Italien om. Over dagh hield hy sigh verborgen in de Poelen en Moerassen by Minturnis; 's naghts wandelde hy voort. Wierd evenwel gekreegen: in Gevanckenis geleght; en een Soldaet/ van Natie een Galliër, tot hem gesonden/ om hem te dooden. Doch Marius verschrickte hem door sijn grimmigh gesight en vlammende oogen sodanigh/ dat hy sijnen Deegen ter neer wierp/ en van daer wegh vlood. De Minturnensers hadden oock meedelyden met hem: gaven hem teergeld/ en lieten hem overtrecken na Africa.

Cinna, Burgermeester, maer een bloedgierige Moordenaer, roept Marius weer te Romen. Flor. l. 3. c. 21. Diod. l. 38. Aur. Vict. in Cinna.

Ondertusschen trock Sylla met sijn Krijgsheyr tegens Mithridates in Asia. Maer Cinna, die Burgermeester/ en een goed vriend van Marius was/ braght een taemlycken hoop Volck by een. Riep Marius, nevens desselven Soon/ weer na Romen; en hy feylde niet/ daer te komen; sigh voegende by Cinna. Deese twee/ insonderheyd Cinna, deeden veel quaeds in de Stad. Cinna liet sijnen Amptgenoot/ den Burgermeester Octavius, dooden. Desgelijcks moest Merula sterven; oock Quintus Catulus, onaengesien hy met Marius had getriumpheert.

3863. Kortlijck/ al wie rijck was/ hield Cinna voor sijnen vyand/ en moest uyt de Weereld wegh gedaen werden.

3864. *Sijne seer boose bedrijven;* In 't volgende jaer maeckte Cinna sig selven weer Burgermeester; en nam tot sijnen Amptgenoot Cajus Marius den ouden: 't welk nu de sevende mael was/ dat hy deesen hoogen staet bekleedde. Als hy Sextus Lucius, eenen sijner Tegenpartyen/ van de Rots Tarpeja had doen afwerpen/ kreegh hy tydingh van de gelucktige verrightingen Syllæ; doch Marius wierd sieck/ en stierf noch in 't selve jaer: 't welck verloopen synde/ maeckte Cinna sigh ten derden mael Burgermeester; en nam tot sijnen Medgesel Papyrius Carbo.

3865. Deese twee waren snoode Booswighten/ welcke veel' eerlijcke Lieden geweld aendeeden. Ter welcker oorsaeck ook niet weynige Burgers uyt Romen over Zee na Grieckenland vlooden/ en by Sylla bescherminghs soghten.

en rampsaligen ondergangh. Cinna hier tegens won met sijn Krijghsvolck na Asia varen/ om Sylla daer te beoorlogen. Doch syne Soldaten hadden'er geen lust toe.

3866. Doe hy haer daer toe dwingen wou/ sloegense hem dood. Dus had wel Cinna sijnen loon bekomen; doch daer mee was alles noch niet geeyndt. Carbo bleef dat gantsche jaer alleen Burgermeester/ en heeft niet veel goeds uytgewerckt.

Sylla koomd uyt den Asiatischen Oorlogh weer te Romen.

Sulck een woeste verwarringh en onweesen te Romen veroorsaeckte/ dat Sylla met den Koningh Mithridates een Wapenschorsingh aenginghh/ en na Italien overvoer. Op sijn aenkoomst verkoos de Raed nevens hem noch eenige Kryghs-oversten; onder welcke oock Sertorius was/ van wien wy hier na veel sullen te spreecken hebben. Sylla deed in 't eerst niemand eenigh geweld; tot dat

3867. Scipio hem enckelsins op de Huyd won komen; doch dit gingh niet aen, wyl 't Krijgsvolck van Scipio tot Sylla overviel; derhalven hy de vlught moest nemen. Doemaels quam Pompejus de jonge/ naderhand gebynaemd Magnus, of de Groote, met drie Regimenten/ welcke hy/ onaengesien hy noch seer jongh was/ in weynigh tyds by een had gekreegen/ tot Sylla; 't welck hem niet onvergolden is gebleven.

't Capitool te Romen; en daer in de Sybillinische Boeken, verbrand. Vell. l. 2. Epit. Liv. l. 86. 87. 88.

Terwijl Sylla noch buyten de Stad was/ geraeckte 't Capitolium te Romen in brand. Behalven veel meer andere dingen/ wierden door dit vyer oock verteerd de Boecken der Sybillen, van Numa Pompilius voor lange jaren gekoght; welck verlies seer hoogh geaght wierd. De Stads-Schout Damasippus deed te Romen veel eerlycke Mannen om 't leven brengen; onder schyn/ datse 't met Sylla hielden/ tegens den jongen Marius, doemaels nieuwen Burgermeester geworden/ in 't ses-en-twintighste jaer sijns ouderdoms.

3868. *Oros. l. 5. Diod. Sic. l. 37.* Deesen Marius trock met sijn Heyr tegens Sylla uyt, doch wierd van hem geslagen: ontvlood in de Stad Præneste, en wierd in deselve belegerd. Doe hy nu geen middel sagh/ om t'ontkomen/ moest/ op sijn bevel/ sijn eygene Slaef hem om 't leven brengen. Dus is de jonge Marius sijnen Vader den ouden haest gevolghd. Hier na begaf Sylla sigh reght na Romen.

Gevaerlijken Slagh van Sylla met de Samniters.

Onderweegen stiet Pontius Telesinus, de Vorst der oproerige Samniters, met een sterck Heyr van Ruyteren en Voetknegten op hem aen. Een seer bloedige Slagh viel hier voor/ die tot in de naght duerde. 't Stond byna daer op/ dat Sylla, midden in den loop sijner Overwinningen/ en voor de Mueren der Stad Romen, sou ter neer geleght sijn geworden; soo boven maten fel was 't gevegt/ en de dapperheyd der Samniters: die echter eyndlijck/ ontrent ten een uyr in de naght/ weecken/ om dat haren Oversten Pontius verslagen was.

Vervaerlijke woederyen van Sylla te Romen.

Doe nu Sylla met overwinningh binnen Romen quam/ pleeghde hy ongehoorde wreedheden. Want 6000. der geene/ die sigh aen hem overgegeven hadden/ deed hy opentlijck op de Straten ter neer houwen;

3869. ook 12000. Prænestiners om 't leven brengen: vervullende voorts geheel Italien met Moord en Bloed. De voorgedaghte Carbo, en Domitius, liet hy door Pompejus aen kant helpen. Ontnam de geene/ welcke tegens hem geweest waren/ hare Goederen/ en verkoghtse openbaerlijck. Kortlijck/ Sylla heeft over de honderd-duysend Menschen doen dooden; daer onder tnegentigh Raedsheeren; vijfthien die Burgermeesteren waren geweest; en twee-duysend ses-honderd uyt den Ridderstand.

3871. *Dit vyer des Burgerlijcken* Na deese verrightingen begaf hy sigh na Cuma: en dus heeft dien

ANNO MUNDI.

Oorloghs gedoofd; niet gantsch uytgebluscht.

grouwlijcken Burger-oorlogh te Romen sijn eynd gekreegen. Was echter niet t'eenemael gedempt; maer de voncken gloeyden noch geduerigh onder d'asch; tot datse in Pompejus en Cæsar weer sijn uytgeborsten; ooch niet gebluscht wierden/ als met 't verlies der Roomsche Vryheyd / gelijck wy in 't vervolgh t' sijner plaets sullen hooren.

Spaensche Geschiedenissen, en Oorlog met *Sertorius.* *Epit. Liv. l.* 90. 91. 92. *Flor. l.* 2. *c.* 22. *Plutarch. in Sert.* *Eutrop. l.* 6.

Geduerende de gedaghte Burgerlijcke Tweedraghten had een voornaem Burger en dapper Hoofdman/ genoemd Quintus Sertorius, sigh gevoeghd tot de geene/ die 't met Cinna en Marius hielden. Wierd ooch/ wegens sijne deughden en dapperheyd/ van haer seer hoogh geaght. Want hy was geweest by de groote Veldslagh / in welcke Quintus Cepio met eenige duysenden Romeynen van de Deenen en Duytschen verslagen wierd. In de Vlught was Sertorius, ten vollen gewapend/ en sijnen Schild voor sigh houdende / over de Rivier Rhodanus geswommen / en alsoo ontkomen. In den Oorlogh tegens de Bondgenooten in Italien had hy eene sijner oogen verlooren / 't welck hem door de vyanden wierd uytgestoocken. Dit heeft hem echter in sijne krijghs-verrightingen geen verhinderingh toegebraght. Gelijck dan ooch Koningh Philippus van Macedonien; de strijdbare Koningh Antigonus in Kleyn-Asia, en d'onverwinlijcke Hannibal, welcker uytsteeckende daden genoegh bekend sijn/ niet meer oogen hadden als deesen Sertorius.

Sertorius, gewesene vriend van *Cinna* en *Marius.*

Doe hy bemerckte / dat Cinna sulcke groote moedwilligheden/ja vreeslijcke woederyen pleeghde / en ondertusschen nevens sijnen Amptgenoot seer slaperigh met de saeck omging/ bestrafte hy haer diens halven; en voorseyde haer/ wat dit eyndlijk voor een uytgang sou nemen. Maer vermits men hem geen gehoor gaf/ braght hy 't daer toe / dat hy als Landvooghd en Oversten na Spaenje wierd gesonden: want hy voorsagh wel / dat het te Romen qualijck sou gaen. Als hy naderhand hoorde / dat Cinna omgebraght/ Marius gestorven / sijnen Soon de jonge Marius ooch uyt de weereld / en alsoo deese Factie gantsch te grond gegaen was / kon hy lightlijck reeckeningh maecken / dat d'Aenhangh van Sylla haest een krijghsheyr tegens hem na Spaenje sou senden; gelijck dan ooch geschiedde. Want Sylla, nu ten vollen meester geworden / vaerdighde C. Annius na Sertorius af; die sig tegens deesen Aenkomelingh niet magtig genoeg bevond. Derhalven begaf hy sigh op Zee. Voer eerst na Barbaryen; voorts na 't Eyland Utica. Sloegh hier de Besettingh / welcke C. Annius daer had geleght; en wou doe sigh weer na Spaenje begeven; doch een ontstaen Onweer dreef hem aen de Canarische Eylanden. Echter quam hy van daer weer in Africa: maeckte sigh een Aenhangh van Zeerovers / en vermeesterde de Stad Tingis in Mauritanien. 't Was in deese Landen 't gemeen gevoelen / dat de groote Reus Antæus, voor veele Eeuwen door Hercules in een Kamp om 't leven gebraght ter deeser plaets begraven lagh.

3869. *Sylla*, te *Romen* meester geworden, send *C. Annius* tegens hem na *Spaenje*; die hem verdrijft.

Hy vind in *Mauritanien* 't Graf van den Reus *Antæus*, die, volgens de maet van 't Gebeente, 30 Ellebogen langh geweest moest sijn.

ANNO MUNDI.

Ooch spraecken de Lieden hier veel van sijn' ongelooflijck-groote lengte. Sertorius hield het voor een Fabel. Echter deed hy / om eenige gewisheyd hier van te mogen hebben/ 't Graf van Antæus openen; en vond daer in 't Gebeente van een boven maten groot menschlijck ligchaem; 't welck, volgens behoorlijcke uytreeckeningh/ meer dan dertigh Cubiten, of Ellebogen / langh geweest moest zijn. Sertorius hier over verschrickt / deed de Beenderen weer onderdompelen / en een varsschen hoop Aerde daer op leggen. Bouwde ooch/ na Heydensche gewoonte / eenen Altaer / en deed aen deesen Antæus Offerhande / als een Held en halve God.

Sertorius van de door de *Roomsche* Amptlieden verdruckte *Lusitaniërs* ten *Generael* gemaeckt.

Terwijl nu Sertorius in twijffel stond / waerwaerts heenen hy sigh wenden sou/ quam / tot sijn geluck / by hem aen een Gesantschap van de Lusitaniers (hedensdaeghs de Portugeezen), welcke hem opdroegen 't Generaelschap over haer Krijghsheyr. Want sy wilden tegens de Roomsche Amptlieden / van welckese seer tyrannisch onderdruckt wierden / een openbaren Oorlogh voeren; waer toe sy een goed erbaren Overste nodigh hadden. Dit was voor Sertorius een aengename tijdingh. Derhalven trock hy met haer uyt Africa na Spaenje; en hield sigh daer sodanigh/ dat hy niet alleen sijnen voorigen lof vergrootte / maer ooch sigh maeckte een maghtigen Aenhangh van verscheydene Volckeren in Spaenje en Portugal; waer toe hy meenigerley listige bedriegeryen en aerdige vonden wist in 't werck te stellen.

Sertorii wit Rhee-kalf, waer mee hy seer wel sijn voordeel wist te doen. *Gell. l.* 15. *c.* 22. *Plutarch. in Sertor.*

Seecker Jager vereerde hem eens een jongh / sneeuw-wit Rhee-kalf. De Moeder was hem ontloopen; en had haer Jongh aghtergelaten. 't Selve voedde Sertorius op / en maeckte 't soo tam / dat het over al met hem liep / even als een Hond; ooch sijne woorden verstond / wanneer hy Roomsch sprack. Doe nu dit Wild groot geworden was / wist hy sigh seer wel daer van te bedienen. Hy maeckte de Portugeezen wijs/dat de Godin Diana dit Dier hem had toegesonden / om van 't selve toekomende dingen te weeten. Als hem van sijne vyanden door de Bespieders kondschap wierd gebraght / seyde hy / dat sijn Hart hem sulcks had geopenbaerd. En wijl dit dickmael gebeurde / geloofden 't de Portugeezen eyndlijck: hielden ooch dies te meer van hem / wijlse nu meenden / dat hare saecken niet door Menschlijcken maer door Godlijcken Raed wierden geregeerd. 't Scheen ooch buyten dit sodanig te zijn. Want hy had by hem niet meer dan 2600. Romeynen (gelijck hyse noemde) / 700. Africanen, welcke met hem uyt Barbaryen na Lusitanien waren gescheept; 4000. Spaenjaerden te voet / en 700. te Paerd. Met dit geringe Krijghsheyr bestond hy tegens vier Roomsche Oversten / onaengesien deselve 120000. Mannen te voet / 6000. Ruyteren / en 2000. Booghschutters sterck waren. Met deese geweldige Maght konden se niets op hem winnen. Hier tegens heeft hy veele der Romeynsche Oversten geslagen;

Door sijne sonderlinge loosheyd slaet hy met een seer kleyne magt dickmael de groote der *Romeynen.*

ANNO MUNDI. gen; als/ Cotta in een Scheepsstrijd; Aufidius by Granada; Domitius en Manlius aen de Rivier Ebro: Thoranius, Oberste Lieutenant des Generaels Metelli; en deesen Metellus selfs heeft hy sodanigh omgedreven/ dat hy/ wijl Sertorius hem veel te loos was/ en geen stand hield/ noch upt noch in kon
3873. komen. Oock quam by hem Marcus Perpenna, een Roomsch Edelman/ doch upt Romen verdreven/ met eenige duysend Romeynen, en seer groote Goederen. Na d'aenkoomst van deese bystand wilden de Spaenjaerden, dat Sertorius sonder uytstel met Metellus en de vyandlijcke Romeynen sou veghten. Doch hy had geen lust hier toe. Seyde/ hy wou Metellus met'er tyd/ en sonder eenigh verlies der sijne/ wel upt 't Land drijven. De Spaenjaerden en Portugeezen echter wouden hardneckigh tot een Slagh komen. Doe veroorlofde Sertorius haer een Uytval; in welckese reghtschapen geklopt wierden/ en met verlies van veele der hare weer na 't Leger moesten vlieden. ANNO MUNDI. Sijne voorsigh-tigheyd.

Om de sijne sulck een onbedaghtsaemheyd en veghtenslust te benemen/ bedaght hy deese list. Hy riep sijn gantsche Krijghsheyr by een. Schickte het sodanigh/ dat in 't midden een ruyme plaets open bleef. Liet twee Paerden daer in brengen/ 't eene oud en mager/ soo dat het nauwlijcks kon voort gaen; 't andere sterck/ vet/ en moedigh. Beval doe een flucks/ jongh en sterck Man/ de Staert van 't oude magere Paerd met sijne beyde handen te vatten/ en te sien/ of hy deselve kon uyttrecken: doch als hy langh genoegh sig te vergeefs hier mee bemoeyd had/ moest hy eyndlijck van sijnen arbeyd aflaten/ sonder yets verrighet te hebben/ als dat hy van al 't Krijghsvolck belaght wierd. Doe deed Sertorius een kleyn oud Manneтje komen; en gebood hem/ een proef te nemen/ of hy 't schoone stercke Paerd de Staert kon uytrucken. Deesen onmaghtigen Grijsaert trock 't eene Hayr voor/ 't andere na uyt; soo dat dit schoone Paerd binnen weynigh tyds van sijne treflijcke Staert was beroofd. Doe seyde Sertorius: Sie hier nu/ mijne liebe Soldaten/ dat de saecken dickmael niet met geweld en op eenmael te verrighten sijn; maer alderbest door list en tyd. 'k Laet u nu selfs de toepassingh maecken/ en 't overige bedencken. Hier upt leerdden de Spaenjaerden en d'andere haer onverstand kennen: roemden daer tegens Sertorius, wegens sijn hoogh vernuf.

List van Sertorius om sijn volck van onbedagtsaemheyd af te houden. *Val. Max. l.7.c.3. Plutarch. in Sertor.*

Gelijck hy nu de Barbarische Volckeren door listigheyd tot beetere sinnen/ en onderwerpingh braght/ soo heeft hy oock door andere listen beyde d'aensienlijcke Roomsche Veld-Oversten/ den ouden Metellus, en den jongen geluckigen Pompejus, soo moede gemaeckt/ datse wel gewild hadden/ met eeren van hem ontslagen te sijn geweest. Pompejus (van Sylla selfs de Groote geroemd/ en die alreeds getriumpheert had/ eer hem noch de Baerd was uytgeloopen wierd van Sertorius niet anders genoemd/ als de Leerjongen van Sylla; en seyde: Hy wou hem noch leeren/ wat een Oberste sijn moest. Heeft het oock met'er daed volbraght. Want hy belegerde de Stad Laurona; en of wel Pompejus aenquam met een groote meenighte volck/ om deselve t'ontsetten/ soo veroverde echter Sertorius deese Plaets/ en verbrandde se voor d'oogen Pompeji; wiens roem en Aensien hier door merckelijck wierd gekrenckt; wijl hy/ soo nae by sijnde/ deese Stad moest laten verlooren gaen. *Sertorius* maeckt beyde de vermaerde *Roomsche* Veld-oversten, *Metellus* en *Pompejus* seer moede; tot verswackingh van haer aensien.

In 't volgende jaer/ sijnde dat der Weereld 3874./ gingh hy met een gelijcke voorsightigheyd en list te werck. Want als Pompejus sig met sijn Heyr had gelegerd by de Stad Sucron, leverde Sertorius hem een Slagh; met soodanigh een uytgangh/ dat Pompejus *Pompejus* van *Sertorius* geslagen. 3874.

ANNO MUNDI.

jus en sijnen Lieutenant Afranius uyt 't Veld geklopt wierden: Pompejus oock selfs sijn Paerd verloor / en door behulp der donkere naght noch met 't leven ontquam. 's Anderen daeghs voerde hy sijn Heyr weer uyt op 't Veld / om andermael met de Romeynen te slaen. Doch als hy hoorde / dat Metellus op hem aentrock / begaf hy sigh weer in sijn voordeel / en seyde: 'k Had gantschlijck voorgenoomen / deesen Jongen (Pompejus) den aers noch beter te geesselen / en hem soo nae Romen te senden / indien d'oude Hoer (Metellus) niet tusschen beyden ware gekomen.

Sertorii spotreden op *Pompejus.*

Hier nae voeghden de twee Generaels, Metellus en Pompejus, hare Maghten by een / en belegerden de Stad Calagurra, of Calaguris. Maer Sertorius, als hy haer een wijl tijds daer voor opgehouden / en ondertusschen sigh versterkt had / heeft haer sulcker wijs gevexeert / datse met schande weer moesten aftrecken / wegens gebreck van voorraed; Metellus over 't Geberght na Gallia; Pompejus over de Vloed Ebro in Navarre, daerse hare Winter-Legers hielden. Doemaels seyden de Lieden in Romen: Dat Sertorius noch eerder in Italien sou koomen / als Pompejus en Metellus. Koningh Mithridates berigt ontfangen hebbende van de deugden en geluckige voorspoed Sertorii, sond een Gesantschap af uyt Asia nae Spaenje, en maeckte een Verbond met hem. Veele Asiatische Steeden verwagtten sijne koomst met een groot verlangen.

Hy vexeert *Pompejus* en *Metellus* boven maten seer.
3876.

In 't tweede jaer hier nae ontstond een schaedlijcke t'samensweeringh tegens Sertorius. In Spaenje waren by hem veele Roomsche Heeren / door den Aenhangh van Sylla uyt Italien verdreven. Deese verdroot ten hooghsten / datse onder Sertorii bevel staen / en haer Vaderland soo langh ontbeeren moesten. Hadden derhalven geerne met Pompejus vreede gemaeckt / en nae Huys getrocken. Doe nu Sertorius een Banquet aengesteld / en de Roomsche Heeren te gast genoodighd had / vielen eerst Antonius en Perpenna, daer nae d'andere op hem aen / en staecken hem met veele wonden dood. Of 't nu wel Pompejus niet mishaeghde / dat Sertorius weg was / soo heeft echter deese verradersche daed hem soodanigh verdrooten / dat hy Perpenna desgelijcks om 't leven deed brengen. D'overige deelgenooten deeser Moord / sulck een ernst van Pompejus siende / liepen wegh. Een gedeelte wierden in Spaenje van de Boeren; een ander deel in Barbaryen, derwaerts sy gevlooden waren / van de Mooren dood geslagen. Hier op hebben Pompejus en Metellus geheel Spaenje tot gehoorsaemheyd gebraght.

Sertorius verraderlijck om 't leven gebraght.
3878.
Livius l. 96.
Oros. l. 5. c. 23.
Plutarch.

ANNO MUNDI.

in Sert.
3879.

't Gingh noch heenen / dat de Romeynen met reghtschapene Mannen moesten te doen hebben. Maer slimmer was 't / datse met boose Boeven / en hare Lijf-eygene Kneghten moesten veghten. Want nauwlijcks had Aquilius gestild den Oproer / door de Slaven in Sicilien aengevangen (welcke haer selven eenen Koningh opgeworpen / en dit heerlijck Eyland grouwlijcker verwoest hadden / dan oyt in de Carthaginensische Oorlogen was geschied) als sigh voortdeed eenen anderen lightvaerdigen Vogel / genoemd Spartacus, een Veghter / van 't slagh der geene / welcke onderhouden wierden / om andere / door met malkander ter dood toe te kampen / een oogenlust te veroorsaecken. Van sulcke Gesellen had'er Lentulus veele by een te Capua, die niet anders als op de gehoorde wijs de dood te verwaghten hadden; derhalvense oock voornamen / deselve eerst reghtschapen te verdienen. Harer drie / Spartacus, Chrixus, en Oenomaus, goede Meesters des langen Swaerds / braken uyt 't Vegt-School te Capua los; en met haer noch vieren-tsestigh andere van gelijcke soort. Be-

Spartacus, een Lijf-eygene, maeckt veele duysend Slaven op, die een Oproer aenvangen; *Italien* ellendigh verwoesten.
Epit. Liv. l. 95. 96. 97.
Flor. l. 3. c. 20.
Vell. l. 2. c. 30.
Oros. l. 5. c. 24.

ANNO MUNDI.

roofden 't Tuygh-huys: namen'er de Wapenen uyt: ſloegen de Trom / en wierden in weynigh tijds over de thien-duyſend ſterck. Deeſen onbandigen Hoop deed ſeer groote ſchaede in Italien. Plonderde alles uyt / voornamentlijck in Campanien en Apulien, hedensdaegs 't Koninghrijck Napels. Greepen oock aen de ſeer ſchoone Steeden Nola, Nuceria, en Metapontum. Sloegen daer-en-boven Clodius Glabrio van Romen in de Vlught, ſulcker wijs / datſe meeſter van ſijnen Tros en Leger wierden.

De Roomſche Heyren eenmael, andermael, en meermael ſwaerlijck van hare Slaven geſlagen.

3878. Derhalven moeſten in 't volgende jaer beyde de Burgermeeſteren Gellius en Lentulus met alle maght tegens deeſe Bedel-boeven / dit ſnood Geſpuys / optrecken. Gellius begaf ſigh ſeer onvoorſightigh uyt ſijn voordeel / om tegens haer te ſtrijden; doch wierd met bynae al ſijn Volck van Spartacus verſlagen. Doe quam d'andere Burgermeeſter Lentulus; en omringhde Spartacus, meenende / dat hy hem niet ſou konnen ontgaen: Maer oock deeſen ſoght ſulcks niet. In tegendeel viel hy kloeckmoedigh op Lentulus aen / en klopte hem ſoodanigh, dat hy de vlugt nam; 't Leger / en alles wat'er in was / verlaten moeſt. Doe won Caſſius, Stads-Schout te Romen, de geleedene ſmaed der Romeynen aen de Slaven wreecken; en overviel haer onvoorſiens; doch 't gingh hem even als de voorige; want met ſpot / ſchande en ſchade moeſt hy vlieden.

Eyndlijck evenwel deeſe weer geſlagen, en gantſch gedempt.

Vermits dit niet verr' van Romen, by de Stad Mutina, voorviel / liet Spartacus opentlijck verluyden / dat hy haeſt binnen Romen won ſijn / en daer met ſijne Slaven oock een wijl tijds de meeſter ſpeelen. Doe moeſten de Romeynen den handel anders aengrijpen. Bragten haer' uyterſte Magt by een. Sonden de nieuwe Stads-Schout Marcus Licinius Craſſus tegens dit Bedel-geſpuys / die twee ſeer ſcharpe Geveghten met haer deed. In 't eerſte wierd Spartacus met eenige duyſend Duytſchen en Galliërs (in d'Oorlogen voor deeſen gevangen geworden) verſlagen. In 't andere wel 40000. Slaven dood geſmeeten; welcke / gelijck ſulcke Veghters gevoeghlijck was / tot op den laetſten Man toe ſtand hielden. Dus heeft deeſen Oorlogh een eynd genomen.

Arioviſtus, der Duytſchen Koningh. Epit. Liv. l. 104. Jul. Cæſar. l. 1. de bell. Gal.

3877. Ontrent deeſe tijd / in 't jaer der Weereld 3877. / als Varro Lucullus en Cajus Caſſius Burgermeeſteren te Romen waren / 70. jaren voor des Heeren Chriſti geboorte / is Arioviſtus, of Eerentveſt, der Hooghduytſchen Koningh / met eenige duyſend Duytſchers over den Rhijn getrocken; ſigh neerlatende in 't Graefſchap Burgundien, tuſſchen de Rhijnſtroom en de Rhodanus: heeft oock dit Land met de ſijne ingehouden / tot dat Julius Cæſar haer daer uytſloegh / gelijck naederhand t'ſijner plaets ſal verhaeld werden.

Roomſchen Oorlogh tegens de Zeerovers.

3883. 3884. In 't jaer der Weereld 3883. is aengegaen den Oorlogh tegens de Zeerovers / welcke allerwegen op de Middellandſche Zee de Schepen / en Kooplieden plonderden / ſoo dat de Kielen oock ſelfs in de Zeehavens niet meer verſeeckerd waren. Men deed derhalven de voorſlagh / dat Cneus Pompejus den Krijgh tegens haer ſou voeren. Deeſe trock in 't volgende jaer uyt Romen; braght de Winter door met de toeruſting der Scheepen; en deed ſijne Galeyen gintſch en herwaerts uytloopen; welcke tot eenige malen toe met de Corſaren voghten; haer ſloegen / allerwegen verbolgden; en een groot getal gevangene bequamen: die Pompejus met buyten boord deed werpen / gelijckſe wel verdiend hadden / maer by 't leven behield. Doch op datſe door armoede niet weer gedwongen moghten werden / op Roof uyt te gaen / braght hy haer over in Cilicien; daer hy haer Ackeren en Dorpen gaf / om ſig daer van te geneeren. Hier op bouwden deeſe Corſaren een Stad / welckeſe / ter eeren van Pompejus, de naem van Pompejopolis gaven. Hier willen wy de Roomſche Geſchieniſſen een weynigh laten ruſten / om te koomen tot de Syriſche.

Flor. l. 3. c. 6. 7.

Pompeji goedertierenheyd tegens haer.

Van de tweedraght tuſſchen Philippus, Demetrius Eucærus, en Antiochus Dionyſius, Soonen van Antiochus Grypus, welcke om 't Koninghrijck Syrien malkander in 't Hayr ſaten / is alreeds hier boven geſprooken: desgelijcks / hoe de Standen des Rijcks / haren ondergangh voor oogen ſiende / Tigranes, Koningh van Armenien, tot 't Rijck hadden geroepen. Tigranes ſloegh deeſe aenbiedingh niet af. Trock met meer als honderd duyſend Mannen na Syrien. Belegerde de Stad Ptolemais, en veroverde niet alleen deeſe Plaets / maer oock 't geheele Land. Antiochus Dionyſius nam de vlught; en moeſt ſigh een lange tijd in Cilicien als Ballingh onthouden / tot dat Tigranes van Lucullus geſlagen / daer nae van Pompejus ten vollen verdemoedighd wierd.

Syriſche en Aſiatiſche Geſchiedeniſſen. Joſeph. l. 13. c. 24.

3879.

Tigranes in Syrien.

Antiochus verdreven.

Doe de Koningin Alexandra had vernoomen de ſterke aenkoomſt van Tigranes, ſondſe een Geſant aen hem / met Koninghlijcke Vereeringen / en verwierf alſoo / dat hy met de Joodſche Natie Vreede hield. Dus beſat Tigranes geruſtlijck 't Koninghrijck Syrien. Maer in 't jaer der Weereld 3882. / als Lucullus den Koningh Mithridates met Oorlogh verbolghde / en de Grenſen van Armenien, 't eygendom Tigrani, ten deelen had verwoeſt / moeſt hy uyt Syrien weer nae Huys keeren. Doe hy nu ſagh de ſchade / hem door Lucullus toegevoeghd / wierd hy ſoodanigh vertoornd / dat hy de Romeynen den Oorlogh aenkondighde. Tuſſchen Lucullus en Tigranes geſchiedde een bloedige Veldſlagh / in welcken meer als 90000. der Armeniërs; daer tegens van de Romeynen ſeer weynige dood bleven. Tigranes ontvlood. Had ſigh echter haeſt weer herſteld; en waegde noch een Gevecht met de Romeynen; doch wierd andermael geſlagen / en moeſt de vlugt neemen. Lucullus ſettede ſijne Zeege voort. Ruckte voor de Stad Tigranocerta, gelegen aen 't Geberght van Groot-Armenien, hedensdaegs genoemt Sultania; waer in Tigranes een gedeelte van ſijnen Schat in bewaringh hield; veroverde deſelve / en bequam ſulk een rijke Buyt / datſe wierd gewaerdeerd

Tigranes van den Roomſchen Lucullus geſlagen, 3882.

eenmael en andermael ſeer ſwaerlijk.

Epit. Liv. l. 101. Diod. l. 36. Appian. in

ANNO MUNDI.

op meer dan thien-duysend Talenten. Hier by bleef 't niet. Lucullus voer al voort. Nam oock de Stad Nisibis in. Doch als hy sigh in de saeck des Buyts al te gierigh tegens de Soldaten droegh / oock in andere dingen veel te streugh handelde / soo muyteneerde 't Krijgsvolck / en Lucullus wierd na Romen opontbooden; Pompejus in sijne plaets nae Asia gesonden. Van deesen Pompejus wierd Tigranes soodanigh verdemoedighd / dat hy hem te voet viel / en wel te vreeden was / dat hy Groot-Armenien mogt behouden; 't welk hem toegestaen sijnde / stond hy geerne af van alle andere Landen en Koningrijcken in Asien. Daer op schonck Pompejus aen den Koningh der Galateren, genoemd Deiotarus, 't Kleyn-Armenien, wijl hy hem tegens Tigranes had geholpen.

Mithrid. Eutrop. l. 6.

Door Pompejus van Syrien beroofd.

3885. Ondertusschen deed Antiochus, geweesene Koningh in Syrien, sigh weer voort. Hield hy Pompejus aen om sijn Vaderlijck Koningrijck; met voorwendingh / dat Lucullus hem sulcks beloofd had: doch Pompejus gaf tot antwoord: Doe gy Landen en Volckeren onder uwe magt had, hebt gy deselve niet konnen behouden; wat soud gy'er nu mee doen? Dus maeckte hy de Landschappen / Tigranes afgenoomen / als Syrien, Phœnicien en Cilicien, tot Roomsche Provintien; en deese Koninghrijcken wierden voortaen van de Romeynen beheersch; oock van uyt Romen met Landvoogden voorsien. Dit is 't eynd des Syrischen Koningrijcks geweest. Thien jaren voorwaerts, in 't jaer der Weereld 3875. / was Nicomedes, Koningh in Bithynien, gelegen in Kleyn-Asien, gestorven; en had sijn Koningrijck / by Testament, aen 't Roomsche Volck gemaeckt. Dus was / ontrent deese tijd / de Roomsche Maght door geheel Oosten boven maten hoogh geklommen.

Syrien, Phœnicien, Cilicien, Bithynien, werden Roomsche Provintien.

In Egypten heeft / na de dood van Ptolomæus Lathyrus, gestorven in 't jaer der Weereld 3870. / geregeerd Ptolomæus Auletes, of de Pijper; de Fluyter; van Diodorus en andere oock genoemd Dionysius. De Bynaem Pijper, of Fluyter, bequam hy / om dat hy sijne Koninghlijcke Aghtbaerheyd ter zyde setende, sigh des Dansens seer verblijdde; ook selfs ten Dans speelde. Daer-en-boven was hy als overgegeven tot allerley andere lightvaerdigheden en lasteren. Te Romen hield hy seer hevigh aen / dat hy mogt aengenomen werden voor een Vriend en Naber des Roomschen Volcks. Als hem dit nu langh was geweygerd / en eyndlijck hem geseght wierd / dat te Romen alles om geld veyl was / leydde hy seer harde Schattingen op sijn Koningrijck / en bragt soo veel by een / dat hy de Roomsche Heeren / insonderheyd Julius Cæsar, doemaels Roomsch Burgermeester / 6000. Talenten, of ontrent vier-en-vijftigh Tonnen Gouds / kon vereeren. Hier na verkreegh hy 't geen hy begeerde. Dit alles evenwel kon hem niet langh helpen. Want door de gedaghte swaere Schattingh had hy sigh d'Egyptenaren tot vyanden gemaeckt. Te Romen beyvaertte de Gemeents-Man Clodius 't Roomsche Volck / datse Ptolomæus, Koningh in Cyprus, voor vyand verklaerden; sijn Land de gemeene Schat-kist toewesen / en 't Eyland Cyprus hem ontneemen wilden / 't welck nu tsederd lange tijden aen 't Koninghrijck Egypten had behoord. Dus moest Cato na Cyprus varen / dit Rijck veroveren / en Ptolomæi Goederen na Romen voeren.

Egyptische Geschiedenissen. Ptolomæus Auletes, of de Pijper. Strabo l. 14. 17. Appian. de bell. civil. Diod. l. 38. 39. Sueton. in Jul. c. 54.

3891. Te Romen alles om geld veyl.

Cyprus van de Romeynen ingenomen. Plut. in Cat.

3893.

Hier door / en om dat Ptolomæus Auletes de Romeynen by d'inneemingh van Cyprus geen weerstand had gedaen / wierd 't Volck t'Alexandria noch veel onlustiger. Joegen hem ter Stad / daer na 't geheele Land uyt / en maeckten sijn' oudste Dochter Cleopatra (van Dion Cassius genoemd Berenice) ten Koningin. Auletes vlood na Romen, en bad / datmen hem weer in sijn Rijck sou herstellen. D'Alexandriners sonden oock hare Gesanten na Romen af / om den Pijper aen te klagen. Doch Ptolomæus Auletes deed haer ten deelen om 't leven brengen; d'andere koght hy met geld om / soo datse d'aenklaght aghter lieten. Terwijl nu de Romeynen besig waren met de gedagten / hoe se deesen Ballingh weer in sijn Rijck souden setten / vonden se in de Sibyllinische Boecken (van welckese noch Affschriften of Copyen hadden) / datse sigh souden waghten / van een Krijghsheyr nae Egypten te voeren. Dus moest Auletes noch een geheel jaer langh sigh te Romen in Ballinghschap onthouden; in welcke tijd de Pijpens-lust hem taemlijck vergingh. Doch vermits hy sigh seer aen Pompejus hield / oock hem geen kleyne vereeringen aenbood / soo nam deesen sigh sijner aen; en recommandeerde hem soodanigh by den Raed / dat een Besluyt tot sijne herstellingh wierd genoomen. Lentulus had wel geerne tot dit werck gebruyckt geweest, doch Pompejus voorquam hem, en schreef aen Aulus Gabinius, die met een Krijghsheyr in Syrien lagh / dat hy Ptolomæus Auletes met Wapen-geweld weer sou insetten. Gabinius trock op Alexandria aen. D'Alexandriners bejegenden hem gewapenderhand. Daer geschiedde een Veldslagh / waer in d'Egyptenaren de neerlaegh leeden / en van de Romeynen op de vlught wierden gedreven. Dus is Auletes van Gabinius weer in den Koninglijcken Stoel gesteld.

Ptolomæus Auletes uyt Egypten verdreven, en na Romen ontvloden.

Van de Romeynen weer in sijn Rijck hersteld. Diod. l. 39. Joseph. l. 14. c. 11. Strab. l. 17.

Terwijl Ptolomæus noch te Romen in Ballinghschap was / quam eenen t'Alexandrien, die sigh uytgaf voor Archelaus, Soon van Koningh Mithridates, daer hy doch niet meer was als de Soon sijns Veld-Hooftmans Archelai, die tegens Sylla had geoorloghd. D'Alexandriners gaven deesen Archelaus de jonge Koningin Cleopatra, Dochter van Ptolomæus de Pijper, ten Gemalin / en verhieven hem ten Koningh. Doch Ptolomæus liet deesen sijnen Schoonsoon Archelaus aengrijpen / en om 't leven brengen. Dus is sijne Heerlijckheyd geweest van een korte geduersaemheyd.

Eenen valschen Archelaus werd Koningh van Egypten; doch sijn Rijk duerd niet langh.

In 't jaer der Weereld 3899. stierf Ptolomæus Auletes, Koningh van Egypten. Sijnen Soon / die sigh noemde Ptolomæus Dionysius de tweede diens naems / volghde hem in de Regeeringh / nevens sijne Suster Cleopatra,

Ptolomæus Auletes gestorven. Sijnen Soon Ptolomæus

ANNO MUNDI.

Dionysius regeerd. 3889. *Cal. ad Cic. l.* 1. 3890. *Epit. Liv. l.* 112. 3902. *Jul. Cæs. de Bell. Civil. Flor. l.* 4. *c.* 2. *Lucan. l.* 10. *Eutr. l.* 6. *Oros. l.* 6. *c.* 15. 16. *Sueton. in Jul. c.* 52. 54. *Julius Cæsar* door de schoonheyd van *Cleopatra*, de Suster *Ptolomæi*, verlockt. 3903.

patra, die hem ten Vrouw gegeven wierd/ onaengesien hy niet boven de derthien jaren oud was. Dit geschiedde ten dien eynde/ op datse nevens/ of veel meer over hem regeerde. Doch d'eenigheyd tusschen deese Suster en Broeder nam haest af; daer tegens verhief sigh een groote twist/ om de Regeering: welcke duerde tusschen deesen Ptolomæus en Cleopatra, tot dat Julius Cæsar, nae dat hy Pompejus in Thessalien had geslagen/ t'Alexandria quam. Ptolomæus Dionysius sond hem Pompeji Hoofd en Zegelringh te gemoet; meenende hier door een grooten danck te sullen verdienen. Doch Cleopatra, alsse by Julius Cæsar t'Alexandria was gekoomen/ heeft hem met hare schone gestalte en vriendlijcke woorden soodanigh bewoogen/ dat de jonge Koningh lightlijck de reeckeningh kon maken/ wat goed Vonnis hem van sulck een Reghter te verwaghten stond. Als hy derhalven sijne Suster in syn Pallays sagh sitten/ en soo minnelijck met Cæsar spreecken/ wierd hy soodanigh vertoornd/ dat hy als een onsinnige nae buyten onder 't Volck liep/ de Koninghlijcke Band van sijn Hoofd afruckte/ en van sigh wierp; roepende met luyder stem/ dat hy verraden en verkoght was. Doe hier over een grooten oproer sigh verhief/ greepen de geene/ welcke by Cæsar waren/ den jongen Koningh/ en trocken hem met geweld in 't Slot. Stracks belegerden d'Alexandriners 't selve te Water en te Land. Souden 't oock veroverd/ en Cæsar daer in gevangen bekoomen hebben/ indien hy haer niet had aengesprooken van een hooge en voor hem verseeckerde plaets, haer stillende met de voorleesingh van 't Testament des Koninghs Ptolomæi Auletis; waer in geordonneert was/ dat sijne Kinderen Ptolomæus en Cleopatra te gelijck in Egypten regeeren; de Romeynen over haer en 't geheele Koninghrijck 't Over-opsight hebben souden. Dus bevestighde hy haer beyde in 't Egyptische Rijck. De twee jonger Kinderen/ Ptolomæus Minor, en sijne Suster Arsinoë, vereerde hy 't Eyland Cyprus. Vermits nu d'Egyptenaren sigh hier mee niet te vreeden houden wilden/ maer Julius Cæsar op nieuws beoorloghden en omlegerden; oock van geenen Vreede wilden hooren spreecken/ voor datse haren jongen Koningh Ptolomæus in hare handen hadden/ soo gaf hem Cæsar uyt 't Slot aen haer over. Haest daer na viel een Scheeps-stryd voor tusschen de Romeynen en Egyptenaren; in welcke veele der Alexandriners, en met deselve Koningh Ptolomæus, verdroncken.

Ptolomæus verdroncken.

Cæsar verweckt t'*Alexandria* een vreeslijcken brand; waer in te niet gingh de soo seer vermaerde *Bibliotheeck*.

In dese laetste Belegeringh des Koninghlijcken Slots t'Alexandria deed Julius Cæsar al de Gebouwen/ welcke 't selve te nae stonden/ ten deelen ter neer werpen/ ten deelen in brand steecken. Hier door ontstond een verschricklijck Vyer in de Stad; van 't welk oock aengetast wierd 't Huys/ waer in stond de seer groote en door de gantsche Weereld vermaerde Bibliotheek. Deese verviel al mee tot asch; te gelijck met een seer groote meenighte van heerlijcke Schriften/ welcke wy/ tot seer groote schade; nu missen moeten. De gedaghte Bibliotheeck wierd aldereerst opgereght van Koningh Ptolomæus Philadelphus, ontrent 't jaer der Weereld 3680.; en soo verr' was 't daer mee gebragt/ dat/ volgens 't getuygenis van Demetrius Phalereus, alreeds in synen tijd by een vergaderd waren by de tweemael-honderd-duysend met de hand geschrevene Boecken. Deesen Phalereus heeft geleefd 220. jaren voor deesen beklaeghlycken Brand; ter welcker tijd/ gelyck Gallius verhaeld/ 't getal vermeerderd was tot op sesmael-honderd-duysend/ welcke al t'samen door den brand vergaen sijn. Julius Cæsar nu ten vollen Meester over Egypten geworden synde/ maeckte dit Koningrijk niet tot een Roomsche Provintie, maer liet het aen sijne Concubyn Cleopatra, van welcke hier nae t'syner plaets onder de Geschiedenissen M. Antonii en Augusti verder meldingh sal geschieden. Voor ditmael gaen wy over tot de Joodsche Historien.

Cleopatra Koningin van *Egypten*.

Joodsche Geschiedenissen. 3881. *Aristobulus* beroofd sijnen Broeder *Hyrcanus* van 't Rijck en Hoogh-Priesterdom. *Joseph. l.* 14. *c.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. *Oros. l.* 6. *c.* 6. *Eutrop. l.* 6. 3883. 3885.

Na de dood van Alexandra, Koningin in Judæa, moest haren oudsten Soon Hyrcanus, die oock Hoogen-priester was/ geregeerd hebben, gelijck van oock alreeds den Roomschen Raed hem had bevestighd: doch sijnen jonger Broeder Aristobulus, een seer onrustigh Hoofd/ tastte hem met Oorlogh aen; en by de Stad Jericho viel een Slagh voor tusschen beyde de Parthyen; waer in Hyrcanus geslagen/ en van sijnen Broeder Aristobulus te gelijck van 't Rijck en 't Hoog-Priesterdom beroofd wierd. Dit verdroot Antipater, een rijcken Idumæër; en de voornaemste Joden mackte hy tegens Aristobulus op; waer door een Oproer ontstond. Doch Hyrcanus, een seer traeghen vadsig Mensch/ wou sigh van deese gelegenheyd niet bedienen/ als die meer lust tot rust en ledigheyd had. Ter dier oorsaeck kon Antipater met Hyrcanus niets verrighten; 't welck hem soo gantsch onwilligh maeckte/ dat hy Judæa verliet/ en sigh na Arabien begaf met sijne vijf kinderen/ onder welcke oock Herodes was/ tot den Koningh Aretas. Hy bewoog oock Hyrcanus, uyt Jerusalem te wijcken/ en tot den gemelden Koning te vlieden/ wien hy seer groote Beloften deed/ indien hy hem weer in sijn Vaderlijck Rijck herstelde. Aretas quam met een Krijghsmaght aen. Aristobulus trock hem te gemoet met 50000. Joden; doch wierd te rugg' geslagen; in de Stad Jerusalem gedreven/ en daer in sodanigh belegerd/ dat de Joden op haer Paesch-Feest geen Lammeren noch ander reyn Vee ten Offer konden bekomen. Wijl Marcus Scaurus, Overste Lieutenant van Pompejus, doemaels in Syrien was/ sonden beyde de Broederen Gesanten aen hem/ versoeckende sijne hulp. Aristobulus settede sijnen Broeder Hyrcanus af/ en verwierf sigh gunst by Scaurus: die hem in 't Rijck bevestighde; en aen Aretas schreef/ dat hy van Jerusalem sou aftrecken. Hy sond oock Aristobulus eenige duysend Romeynen toe; door welcker hulp hy naderhand Aretas overwon.

Hyrcanus bekoomd Jegunst van *Aretas*, Koningh in *Arabien*: maer *Aristobulus* die van *M. Scaurus*, Overste van *Pompejus* in *Syrien*.

Twee jaren hier na quam Pompejus selfs te

Joodsche

ANNO MUNDI.

Koningen pleyten voor de Romeynen. Diod l.37. Flor.l.3. c.5.

te Damascus in Syrien. Hier verscheenen voor hem beyde de Broederen Hyrcanus en Aristobulus, yeder syne saeck reghtvaerdigende. Pompejus bemerckte genoegh / dat de jonghste / Aristobulus, met enckel onregt en bedrogh omgingh. Beval echter / datse beyde vertrecken souden; met belofte / dat hy selfs te Jerusalem sou komen; gelijck hy
3887. oock deed. Op syne verschyningh in deese Stad deed hy Aristobulus gevangen nemen, en maeckte sigh meester van den Tempel met enckel geweld. Want de Joden, welcke van Aristobuli Aenhangh waren / stelden sigh sodanigh tegens hem / dat over de 12000. der hare dood bleven. Pompejus gingh wel in den gedaghten Tempel / besagh de Tafel der Toonbrooden / de goudene Kandelaren / nevens d'andere Vaten en Cieraden / doch nam'er niet 't alderminste uyt; gelijck hy oock niet gingh in 't Alderheylighste. Hier na stelde hy Hyrcanus weer in 't Hoogh-Priesterdom; doch sonder de Koninghlijcke Titel en Waerdigheyd. Aristobulus voerde hy met sigh na Romen. Dus hebben beyde deese Broederen met hare Tweedragt dit gewonnen / datse beyde haer Vaderlijck Rijck verlooren / en daer over niet meer te twisten vonden. 't Gingh haer gelijck de Muys en Kickvorsch / welcke / terwylse beyde om een Waterpoeltje twisteden / van een Kieckendief gegreepen en opgegeeten wierden. Aristobulus had de Koninghlijcke Titel, doch in groote onrusten / 6. jaren en 3. maenden gevoerd.

Pompejus gaet in den Tempel te *Jerusalem*. Voerd *Aristobulus* gevanckelijck na *Romen*, en hersteld *Hyrcanus* in 't Hoog-Priesterdom; doch niet in 't Koningrijck.

Aristobulus door vergif: sijnen Soon door onthoofdingh omgekomen.

Geduerende Aristobuli Gevanckenis ontstond den Burgerlijcken Oorlogh tusschen Pompejus en Julius Cæsar. Doe liet Cæsar de gevangene Aristobulus weer los / na dat hy tot in 't veerthiende jaer te Romen in Hegtenis had gesetten; en sond hem na Syrien, op dat hy Pompejus daer werck moght maecken: doch onderweegen wierd hy door vergif omgebraght. Doe nam synen Soon Alexander de saeck op; en kreegh een taemlijck Heyr by een; doch wierd gevangen / en na Antiochien by Scipio gevoerd. Hier hebben de Romeynen hem hevigh aengeklaeghd / als een Rebel: en Scipio deed hem / op bevel van Pompejus, 't hoofd afhouwen; in de derde maend / na dat synen Vader Aristobulus op de gehoorde wys was omgekoomen. Dus bleef Hyrcanus in 't Hoogh-Priesterdom; oock eenighsins in 't Koninghlijck bewind; alhoewel Antipater Idumæus, Vader van Herodes de Groote, meer regeerde dan hy. Gelijck hy dan oock eyndlijck verkreeg / dat hy te Romen wierd erkend en verklaerd voor Regent des Joodschen Lands. Daeren-boven wierd hem veroorloft / de Stadsmueren van Jerusalem, door Pompejus ten
3903. deelen neergeworpen / weer op te bouwen. Deesen Antipater heeft naderhand de Regeeringh over Judæa gegeven aen syne Soonen Phaselus en Herodes: welcker verrigtingen / wijlse voorgevallen sijn onder de Monarchie van Julius Cæsar, wy tot daer toe uytstellen / en voor ditmael de Joodsche Historien hier besluyten willen.

Antipater d'*Idumæër* Regent over *Judæa*.

ANNO MUNDI.

Roomsche Geschiedenissen.

Hoe meer de Roomsche Maght opkomt in Rijckdom / Vermoogen / en Heerlijckheyd / hoe minder sy hare voorspoed kon dragen. 't Gingh met de Republicq der Romeynen als met een Thoorn / die / een kleyn
3884. Fundament hebbende, al te hoogh werd opgehaeld; waer door hy eyndlijck ter neer storten / en over hoop vallen moet. Dus was 't geleegen met de Roomsche Vryheyd. Boven al de voorheenen verhaelde Tumulten en Burgerlijcke Oproeren te Romen, waer door deese Stad een onnoemlijcke schade was toegevoeghd / verhief sigh noch een nieuwen Alarm. De veroorsaecker daer van was een Roomsch Edelman / genoemd Lucius Catalina. Deese / van Natueren een onrustigh en met allerley lasteren behebt Mensch / besloot by sigh selven / de Burgermeesteren Aurelius Cotta en Lucius Manlius om 't leven te brengen; wyl men haer boven hem tot dit Ampt had verkooren. Ten dien eynde maeckte hy sigh een stercken Aenhangh; en braght veele voorname jonge
3886. Burgers op syne syde. Maer vermits syne t'saemgesworne (welcke sigh door een Eed aen hem verbonden / en tot bekraghtigingh van deesen moorddadigen aenslagh een Jongen geslaght / en desselven bloed gedroncken hadden) tot dit werck noch niet geschickt waren / moestense haer voorneemen tot in 't volgende jaer laten rusten.

Moord-aenslagen van *Catalina*. *Sallust. de Conjur. Cat. Vell. l. 2. c. 34. 35. Eutrop. l. 6. Diod. l. 37. Epit. Liv. l. 102. 103.*

Ondertusschen brack dit boose voornemen van Catalina uyt; en M. Tullius Cicero klaegde hem opentlijck aen: waer door dien boosen Mensch soo verwoed wierd / dat hy niet alleen Cicero (ondertusschen Burgermeester geworden) / maer oock den geheelen Raed en Ridderschap te Romen den dood swoer. Als dit openbaer wierd / stond de Raed in geen geringe bekommeringh; beval derhalven den Burgermeester Cicero, dat hy dit onheyl na vermoogen sou voorkomen. Den
3887. sesden van November quamen de t'saemgesworne by naght in 't Huys van Catalina, en beslooten daer / harer twee souden den Burgermeester in syne Wooningh vermoorden; d'andere de Stad aen eenige plaetsen in brand steecken. Twee dagen daer na quam Catalina selfs in den Raed. Wierd van Cicero seer hard aengeklaeghd. Liep doe van daer wegh / en trock ter Stad uyt. Stracks liet de Burgermeester d'overige Bloedverwanten grypen / en in Gevanckenis leggen: welcke oock op den vijfden December met de dood geloond wierden. Ondertusschen versamelde Catalina Krijghsvolck. Deed by de Stad Pistoia een Slagh met Petreus; doch wierd overwonnen / en met sijnen aenhangh verslagen. Als nu deese seer gevaerlijcke t'Samensweeringh dus geluckigh gedempt was / wierd Cicero, wegens syne hier in betoonde vlijt en voorsorgh / van yeder geroemd / en seer hoogh geaght.

Vlijt van *Cicero*, in 't dempen van deese gevaerlijcke t'samensweering.

't Welck geluckigh verright wierd, met de dood van *Catalina* en sijnen Aenhangh.

Nauwlijcks was men met Catalina vaerdigh geworden / of een andere moedwillige Gast / alhoewel een Jongelingh uyt een Edel Geslaght / genoemd Publius Clodius, begon een nieuw spel. Als de Vrouwen een

Publius Clodius verschijnd in Vrouwen-kleederen ongeheymt

geheym

ANNO MUNDI.

geheym Feest hielden / waer by geen Manspersoon komen moght / trock Clodius Vrouwen-kleederen aen / en quam dus met de Wyven in de Capel; daer sigh oock bevond Pompeja, Gemalin van Julius Cæsar, die Clodius heymlijck beminde. Ondertusschen wierd hy van seeckere Dienstmaegd gekend.

der de Roomsche Vrouwen, op haer geheym Feest.

3888. Epit. Liv. l. 103.

Oock verried hy / vermits hy niet swygen kon / sigh selven door sijne Stem. Flucks stieten de Vrouwen hem ter deur uyt / en wierden over syn bedryf niet weynigh beschaemd. Als Julius Cæsar dit vernam / gaf hy sijne Gemalin Pompeja haer ingebraghte Houwlycks-goed weer / en scheydde sigh voor eeuwigh van haer af.

Wat hier uyt ontstond.

Clodius wierd over dit en meer andere boose stucken aengeklaeghd: doch bestack de Reghteren met geld / soo dat hy wierd vrygesprooken. Gelijck Catalina was geweest een gesworne vyand van Cicero, soo pooghde Clodius niet minder / hem

Cicero verdreven.

3892.

beyde van Leven en Goederen te beroven. Braght het oock daer toe / datmen dien voortreflyken Man (wijl hy de t'saemgespannene met Catalina door Beuls handen had doen sterven / onaengesien deselve Roomsche Burgeren en oude Geslaghten geweest waren) uyt Romen in Ballinghschap verdreven / Huys en Goed de gemeene Schatkist toegeweesen heeft. Clodius echter wierd korts daer na door Annius Milo op d'openbare Straet dood geslagen / en Cicero weer ingeroepen.

Weer ingeroepen.

Pompejus, Cesar en Crassus, de maghtighste te Romen.

Ontrent deese tijd waren drie Mannen / Pompejus, Cæsar, en Crassus (bygenoemd / de Rijcke), de voornaemste en maghtighste / niet alleen te Romen, maer oock in de gantsche Weereld. Alles watse begeerden kondense in 't werck stellen en uytvoeren. Deese maeckten onder malkander een Verbond / dat niemand van haer den anderen in sijn voorneemen verhinderlyck sou zijn. Van Pompejus is hier boven alreeds veel geseght. Nu willen wy van Crassus, en vervolgens van Cæsar handelen.

3893.

Aulus Gabinius, Landvoeghd in Syrien; een grooten uytsuyger: derhalven van de Romeynen gebannen; en Marcus Crassus in sijne plaets gesteld. Joseph l. 14. c. 11. 12. Diod. l. 39.

Na dat Pompejus 't Koninghrijck Syrien tot een Roomsche Provintie had gemaeckt / wierd Aulus Gabinius daer in verordonneert ten eersten Landvooghd. Deese heeft voor eerst Alexander, Soon des gevangenen Aristobuli (Koningh in Judæa), wijl hy veel onrusten aenreghtede / sodanigh t'ondergebraght / dat hy sigh verborgen moest houden / tot dat Pompejus en Julius Cæsar tegens malkander begonden t'Oorlogen: daer na oock d'Arabiers overwonnen / en is dus met Zeege weer na sijne Provintie gekeerd. Ondertusschen had hy 't Land Syrien op 't aldersw aerste geschat; en sodanigh uytgesoogen / dat hy / gelijck Dio getuyghd / ontrent seventhien Millioenen Gouds de Lieden had afgevild. Waerom men hem oock / van de Romeynen op-ontbooden / en by duystere naght in Romen getrocken sijnde / opentlijck aengeklaeghd / en / om de gemelde reden / beyde uyt de Stad en 't Land gebannen heeft. In sijne plaets wierd Marcus Crassus na Syrien gesonden; en hem de regeeringh deeser Provintie voor vijf jaren tijds aenbevoolen.

ANNO MUNDI.

Doe nu Crassus in Syrien quam / en daer niets te doen vond / deed hy een Reys na Jerusalem, en wierd gewilligh ingelaten.

3896.

Trouwloosheyd van Crassus, in 't beroven van den Tempel te Jerusalem. Epit. Liv. l. 106. Diod. l. 40. Oros. l. 6. c. 13. Flor. l. 3. c. 11.

Doch op dat hy den Heyligen Tempel niet moght beroven / sond de Schatmeester Eleazar, om sijne gierigheyd te versadigen / hem tot een vereeringh toe een Becken van enckel Goud / weegende 750. ponden / Apotheeckers gewight. Hier tegens beloofde Crassus, dat hy den Tempel onberoofd sou laten. Doch hield sijn woord niet: maer stal aen weghgeleght en Heyligh geld thien-duysend Talenten; maeckende ontrent tsestighmael honderd-duysend Goudene Kroonen; en voerdde deese Schat met hem wegh. Hier over wierden de Joden soo verdrietigh / datse voortaen niet veel geld meer in den Tempel leyden. Van hier trock M. Crassus na 't Landschap Mesopotamien; en greep daer Orodes, Koningh der Parthers, met Oorlogh aen / sonder eenige oorsaeck / alleenlijck om sijne geldbegeerte te stillen. Even hierom heeft hy eenige Steden aen de Grensen uytgeplonderd. 't Volgende jaer ruckte hy verder over de Rivier d'Euphrat, om de Parthers op nieuws aen te tasten.

Beoorloght sonder eenige reden, als die van sijne gierigheyd, den Koningh der Parthers.

Doch daer deden sigh veele voorteeckenen op / toonende / dat deese Toght ongeluckigh sou afloopen. Onder meer andere wierp een groote Stormwind de Schipbrugg' af. Als nu de Soldaten hier over treurigh waren / wou Crassus haer vertroosten; seggende / sy souden sigh dienshalven niet bekommeren / wijl niemand onder haer weer over deselve sou trecken. Deese woorden bedroefden haer noch meer; soo dat haer alle lust en moed vergingh. En gewisslijck / sy syn hier byna al t'samen om 't leven geraeckt.

Werd van deselve seer ellendigh geslagen: soo dat maer alleenlijck

Crassus had eenen Verrader by hem / genoemd Augarus. Deese geliet sigh / een goed Vriend der Romeynen te sijn; doch ontdeckte aen de Parthers al Crassi aenslagen. Bepraette oock Crassus sodanigh / dat hy al dickmael een goede gelegenheyd t'sijnen voordeel liet voorby slippen; oock sig wierp in onnodige moeyten en onkosten. Ter deeser plaets waren veele Bosschen en Heuvelen; waer in en aghter de Parthers 't grootste deel haers Krijghsvolcks eens verborgen hielden; en sigh alleenlijck met een gedeelte harer Ruytery lieten sien. In deese Aghterlaegh voerdde de Verrader Augarus 't Roomsche Heyr; 't welck / den vyand veraghtende / byna sonder eenige orde daer heenen trock. De jonge Crassus, Soon van den Veld-oversten M. Crassus, stiet met sijne Ruytery moedigh aen tegens die der Parthers; welcke korts daer na / gelijck als overwonnen / de vlught nam. Crassus volghde de vooruytlopers; en doe hy nu / verr' van sijn ander volck af / in d'Aghterlaegh was gevallen / sprongen de Parthers van alle kanten toe / en versloegen hem / met veele der sijne. Als 't Roomsche voetvolck 't verlies harer Ruytery vernam / ylden de Regimenten met een groote drift na den vyand / om d'ontfangene schade en smaed te wreecken. Doch de Parthers; welcker meenighte seer

groot

ANNO MUNDI.

groot was / hielden geen ſtand; maer ſchoten van verre onder de Romeynen ſoo geweldigh / als of 't Pijlen gehageld had; ſoo datſe byna al t'ſamen om 't leven geraeckten / of gewond waren. Hier tegens kondenſe de ſnelle Ruytery der Parthers geen hinder doen. Dit duerde dus den geheelen dagh; en 't meeſte deel der Romeynen, dus in orde ſtaende / ſneuvelden beyde jammerlijck en ſchandlijck; tot dat den avond aenquam. Doe weecken de Parthers af. Craſſus dus lught bekomen hebbende / begaf ſigh op den wegh na de Stad Carras, (in de H. Schrift genoemd Haram); doch weynige konden hem volgen; wijlſe byna alle of dood geſchooten of gewond waren. Van deeſe laetſte bleven eenige honderden op de Veghtplaets leggen; welcker veele / door ondraeglijcke ſmerten wanhopigh / haer ſelven om 't leven braghten. D'overige wierden den volgenden dagh van de Parthers ter neer gehouwen / of gevanckelijck mee gevoerd.

weynige der ſijne ontquamen.

Eyndlijck werd hy oock ſelfs met d'overige dood geſlagen; 3897.

Craſſus wiſt wel / dat hy binnen Carras niet verſeeckerd was: derhalven nam hy met de ſijne by naght de vlught. Doch ſy verdwaelden van malkander. Caſſius Longinus ontvlood met eenige in Syrien. Met d'overige quam Craſſus in 't Geberght; hopende / dat hy Armenien ſou konnen aendoen. Surena, Overſte der Parthers, vreeſde / dat hy daer een nieuwen Oorlogh ſou mogen verwecken. Kon hem echter in de Bergen met ſijne Ruytery niet bykomen. Derhalven ſond hy aen hem Boden / om Vreede te maecken; en nodighde hem tot een Geſpreck / met groote Beloften van ſeecker Geleyde. Vereerde hem oock een ſeer ſchoon Paerd. Craſſus wiſt niet / wat hem in deeſen handel te doen ſtond. Begaf ſigh wel van 't Geberght op 't vlacke Veld; doch haeſt berouwde 't hem; en ſtond in bedencken / of hy verder voort / dan of hy weer te rugg' gaen ſou. Doe grepen de Parthers hem aen: en ſetteden hem met geweld op 't Paerd. Dit wilden de ſijne niet lijden; en dus quam 't met de Parthers tot ſlagen. Langh verweerden ſigh de Romeynen; doch wierden eyndlijck door de meenigte harer vyanden overmand. Craſſus ſelfs ontfingh een groote wonde / ſoo dat hy van ſijn Paerd af-viel / en voorts dood geſlagen wierd. Doe hy nu den Geeſt had gegeven / ſmadighden de Parthers noch ſijn dood lighaem: ſpalckten hem den mond op / en gooten hem uyt een Smeltkroes heet geſmolten Goud in de keel; met deeſe woorden: Gy onverſaedlijcken Romeyn, ſuyp u nu vol Goud / waer van gy in u leven niet verſadighd hebt konnen werden. Dit is geweeſt 't eynde van dien boven maten rijcken Roomſchen Edelman Marcus Craſſus, en ſijns Soons. Deeſer wijs wierd gewroocken ſijne Kerckdievery / en den Roof des Gouds uyt den Tempel te Jeruſalem.

en geſmolten goud hem in de keel gegooten, wijl hy van Goud noyt verſadighd had konnen werden. *Juſtin. l.42. Diod. Sic. l.40.*

ANNO MUNDI.

Alhoewel nu ditmael de Parthers 't geheele Land Meſopotamien (hedensdaeghs genoemd Diarbeck, geleegen tuſſchen de twee groote Rivieren Euphrates en Tygris) innamen / ſoo pooghdenſe echter niet verder door te dringen; maer hielden ſigh met deeſe winſt te vreeden / ſonder over den Euphrat te gaen; als na twee jaren. Doe vielenſe in Syrien: doch wierden van den gemelden Caſſius Longinus ſodanigh ontfangen / dat haren Overſten Oſaces, en met hem eenige duyſenden op de plaets dood bleven. Dus was de voorgedagte Romeynſche Neerlaegh door de Parthers haer eenighſins vergolden; en Syrien van deeſe vreemde Gaſten verloſt.

De *Parthers* vallen in *Syrien*; doch werden daer van de *Romeynen* weer geſlagen. 3899.

Van de dood Pompeji Magni, of des Grooten ſullen wy onder de Geſchiedeniſſen Julii Cæſaris handelen: van welcke wy nu een aenvangh maecken.

Geſchiedeniſſen

Cajus Julius Cæſar is gebooren te Romen, op den thienden van Julius (welcke Maend / te

van *Cajus Julius*

ANNO MUNDI.

Cæsar.

te vooren Quintilis geheeten / na hem de naem van Julius heeft bekomen) / in 't jaer der Weereld 3850.; voor des Heeren Christi Menschwerdingh 98. / als Cajus Marius, ten sesdenmael / en nevens hem Valerius Flaccus Burgermeesteren waren. Sijnen Vader was / gelijck hy / genoemd Cajus Cæsar, geweest Prætor, of Stads-Schout te Romen. Sijnen Grootvader Sextus Cæsar. Deese alle waren uyt 't Edele Geslaght der Juliërs. Hy is niet / gelijck eenige voorgeven / uyt sijns Moeders ligchaem gesneeden / en ter dier oorsaeck Cæsar genoemd geworden; want sijne Voorvaderen hebben oock dien selven naem van Cæsar gedragen. Daer-en-boven heeft sijne Moeder Aurelia, Dochter van Marcus Aurelius Cotta, noch langh / na datse hem ter weereld had gebraght / geleeft; en is eerst gestorven doe hy alreeds in Italien, als Veld-overste / Oorlogh voerdde. Doch wy willen niet ontkennen / dat d'eerste in dit Geslaght der Juliërs om de gedaghte oorsaeck wel den naem van Cæsar moght bekomen hebben. Hy verloor sijnen Vader / doe hy noch maer sesthien jaren oud was. Nam daer na ten Houwlijck Cornelia, de Dochter van Cornelius Cinna, die driemael Burgermeester was geweest; en als hy deselve / op begeerte van Sylla, niet weer wou verstooten / geraeckte hy daer over in lijfs en levens-gevaer. 't Is waer / hy wierd wel niet dood geslagen / gelijck soo veele honderden eerlijcke Burgers / die 't met Marius en Cinna hadden gehouden / weervoer: maer echter beroofde Sylla hem van sijn Ampt / Vaderlijck Erf / en sijner Vrouwen ingebragt Houwlijcks-goed. Hy selfs moest sigh door de vlught hier en gintsch redden; heymlijck verborgen houden: tot dat de Nonnen te Romen, en andere sijner Vrienden / Pardon voor hem verwierven.

Geboorte-tijd; Vader; Moeder, en Naem. 3850. *Suetonius & Plutarchus in Caj. Jul. Cæsar.*

Moet, wegens *Sylla*, uyt *Romen* vlieden; doch koomd weer binnen.

Van de Zeerovers gevangen; voor groot geld los geraeckt; en hoe hy haer straftte.

In sijne Jeughd heeft hy in Asia den Oorlogh bygewoond / en sigh langh by den Koningh Nicomedes in Bithynien opgehouden. Begaf sigh vervolgens na Rhodus, om daer te Studeeren. Als hy van hier weer na huys wou trecken / wierd hy van de Zeerovers gevangen; en moest sigh los kopen voor 30000. Kroonen Rantsoengeld. Doe hy haer deese som deed aentellen / dreyghde hy haer / datse 't noch eens met hare Halsen souden moeten betalen. Oock heeft hy stiptelijck sijn woord gehouden. Want doe hy sigh weer in vryheyd bevond / braght hy eenige Oorloghsscheepen by een: vervolghde deese Rovers: kreegh haer levendigh gevangen / en deed haer gesamentlijck ophangen.

Sijne Gemalinnen.

Sijn' eerste Gemalin was de voorgedaghte Cornelia, Dochter van de Burgermeester Cinna: by welcke hy een Dochter won / genoemd Julia; naderhand van Pompejus Magnus ten Vrouw genomen. Als Cornelia gestorven was / hertrouwde hy aen Pompeja, Dochter van Quintus Pompejus (niet van Pompejus de Groote); doch van deese scheydde hy sigh / wijl hy vermoeden had / datse met Clodius (van wien hier boven gesprooken is) Overspel bedreef.

Deesen Julius Cæsar werd beschuldighd / dat hy altijd na hooge dingen traghtte: sigh oock met Crassus, Sylla en Antonius had verbonden / den Roomschen Raed op seeckeren bestemden dagh te vermoorden: dan de Roomsche Maght en Ampten onder haer drieen te verdeelen. Doch wijl Crassus, de grouwlijckheyd van sulck een daed beseffende / andere gedaghten kreegh / soo moesten Cæsar en Antonius oock daer van aflaten. 't Was niet al onwaerheyd; gelijck de volgende handelingen van Cæsar genoeghsaem hebben doen blijcken. Immers / dit is buyten alle twijffel / dat hy sigh altijd benaerstighde / 't gemeene volck aen hem verplight te maecken; om 't selve / in geval van nood / tot sijnen dienst tegens de groote Heeren te mogen hebben en gebruycken.

ANNO MUNDI.

Traght altijd na hoge dingen; en waer mee hy beschuldighd wierd.

In 't vijf-en-dertighste jaer sijns ouderdoms / terwijl hy Stads-Schout te Romen was / wierd hem bevoolen / ondersoeck te doen op de heymlijcke Moordenaers / en deselve te straffen. Doe heeft Cæsar oock daer onder gereeckend al de geene / welcke in 't voorige Roomsche Bloedbad geld genomen / en de Burgers / van Sylla in den Ban gedaen / omgebraght hadden; welcke dan oock gestraft wierden. In 't volgende jaer wierd hy tot Pontifex Maximus, of Opper-Priester te Romen, verkooren; en hier in voorgetoogen veel' oude voorname Roomsche Mannen. Twee jaren hier na hebben de Helvetiërs (of de Volckeren / welcke bewoonden 't Gewest / nu Switserland genoemd) sigh t'samen verbonden / haer rauw / Berghaghtigh Landschap te verlaten / en sigh over 't Gebergt te begeven. Veele duysenden der hare hadden haer alreeds met Vrouwen en Kinderen tot de verrightingh van deesen Toght vaerdigh gemaeckt.

Werd Stads-Schout te *Romen.* 3886.

3887. *Pontifex Maximus,* of Opper-Priester.

3889.

In 't jaer der Weereld 3890. / als Julius Cæsar sigh in Spaenje wel gedragen had / en weer te Romen quam / hield hy aen om 't Burgermeester-ampt; en verkreeg 't oock. Dit was de hooghste Eerestand te Romen. In dit jaer nam hy sijne derde Gemalin / Calpurnia, Dochter van Lucius Piso, hier na Burgermeester.

Burgermeester. 3891.

Onder 't Burgermeesterschap van Julius Cæsar heeft der Hooghduytschen Koningh Ariovistus, of Eerenvest, 't sy hy selfs sigh te Romen bevond / of 't sy door Gesanten / van den Roomschen Raed verworven / dat hy Koningh verklaerd / in sijn Rijck bevestighd; een goede Vriend en Nabuer des Roomschen Volcks genoemd wierd. Maer vermits ter selver tijd een Oorlogh in Gallia begon t'ontsteecken / soo heeftmen Cæsar bevolen / 't bewind over dit Land aen te nemen; en met een hoop Krijghsvolck derwaerts te trecken: 't welck hy oock / na verloop des jaers / en 't eyndigen van den tijd sijns Burgermeesterschaps / heeft verright. Terstond vond hy hier werck. Want de Helvetiërs (of / soomense nu noemd / Switsers) trocken / gelijck alreeds geseght is / in een groote meenighte / uyt haer Land / wijl

Werd na *Gallia* gesonden.

De *Helvetiërs,* nu genoemd *Switsers,* trecken in

ANNO MUNDI.

Gallia, of *Franckrijck.* 3892.

't selve voor hare veelheyd te kleyn viel. Haer' eygene Steeden en Dorpen / nevens alles watse niet met haer konden nemen / staecktense selfs in brand. Hare Nabueren / van Natie Duytschers, haddense oock opgerockend; en waren nu met haren geheelen hoop over de Rivier Rhodanus gekomen; met voorneemen / van dieper in Franckrijck te dringen / gantschlijck tot in Xantonge te rucken; en sigh daer ter neer te setten.

Muer, of Wal, van *Cæsar* in aller haest tegens haer doen vervaerdigen.

Cæsar snelde met sijn Krijghsvolck derwaerts. Quam tot by Geneve, en deed de Brugg' over de Rhodanus (of Rhosne) afwerpen. Doe lieten de Switsers hem aenseggen: Sy moesten haeren wegh door Provencen en Delphinat neemen / vermitsse niet anders konden: doch souden gantsch geen schade doen. Verhoopten derhalven / dat hy haer deesen doortoght niet sou weygeren. Cæsar antwoordde noch neen noch jae; maer beval d'afgesondene / na eenige dagen weer te koomen. Ondertusschen deed hy van 't Genever Lac, of Meir / daer de Vloed Rhodanus, in 't selve loopt / tot aen den Bergh Jura (anders gesegt de Lever-Bergh) een Muer maken / niet met Kalck en Zand gemetseld / want sulcks waere in soo een korte tijd onmogelijck geweest; maer van Aerde en Steenen opgehoopt; derhalven men sigh niet te verwonderen heeft / dat'er nu niets meer van overigh is. De lenghte was van 19000. schreeden / de hooghte van 16. voeten. Oock deed hy'er een Graght voor graven / om dus de Helvetiërs den Pas te verhinderen. Deese Wal / of Muer / besettede hy met Soldaten.

Sy, hier door gestuyt,

soecken een wegh door *Burgundien.*

Als nu de Switsers hier niet door konden / soghtense een andere wegh / door 't Graefschap Burgundien; vonden deselve / en quamen tot aen 't Burgundisch Hertoghdom / 't welk onder 't Gebied der Romeynen stond. Hier begondense te roven en te branden. Cæsar had sigh ondertusschen versterckt met vijf nieuwe Regimenten. Liet Labienus, sijnen Oversten Lieutenant, by de gedagte Muer / en trock op de Switsers aen. Deese waeren nu gekoomen aen de Rivier Arar, tegenwoordigh genoemd La Sone (of Saone), die te Lyons in de Rhodanus loopt. Hier voerense met gemack over. Cæsar, van sijne Verspieders verwittigd / dat drie deelen der Helvetiërs over de Vloed waren getrocken / en alleen 't vierde deel / te weeten de Zurichers, noch aen deese zijde stond / greep dien Hoop onverwaght aen / en sloegh haer soodanigh / dat'ter veele dood bleven; d'andere in de Bosschen ontvlooden. Hier op deed Cæsar een Brugg' over de Saone maecken / in de tijd van eenen dagh; waer tegens de Switsers twintigh geheele dagen hadden doorgebragt / eers''er overgeraeckt waeren. Doe ruckte hy met al sijn Volck op de Helvetiërs aen. Deese gantsch verschrickt / soo over sijne geswindheyd als over sijne Maght / sonden Gesanten aen hem / en versoghten Vreede. Cæsar sloegh haer Bedingen voor / welckse niet konden aenneemen. Derhalven lietense nae / verder van Vreede te spreecken / en braecken haer Leger op. Cæsar sond sijne Ruyterey op haer af; doch de Switsers sloegen deselve te rugg'; onaengesien dien Hoop by de 4000. Paerden sterck was; en trocken vijf geheele dagen langh voort. Cæsar volgde haer aghter nae; en eyndlijck quam 't tot een Slagh. Aen beyde de zijden wierd dapperlijck gevoghten / van 's morgens ten seven uyren af; tot dat eyndlijck de Switsers van de Romeynen (welcke veel beeter gewapend / en in Oorlogshandel geoeffender waren) tegens 't aenkomen van de naght te rugg' gejaeghd wierden. Eensdeels begavense sigh op den naesten Bergh; andersdeels in hare Wagenburght: doch 's nagts sijnse gantschlijck afgetrocken / noch ontrent honderd en dertigh duysend Hoofden sterck.

ANNO MUNDI.

Werden te rugg' geslagen;

en moeten eyndlijck weer na haer *Switserland* keeren.

daerse voor haren uyttoght al hare Steeden en Dorpen hadden afgebrand.

Maer

ANNO MUNDI.

Maer vermits 't haer aen Proviande ontbrack / sondense andermael Gesanten aen Cæsar, en baden om genade. Doe moestense haere Wapenen neer leggen: Gijselaers overgeven / en weer nae Huys in haer Switserland trecken; waer in sy / voor haren uyttoght / haere Steeden en Dorpen hadden afgebrand. Wijl nu daer noch gezaeyd noch geooghst kon werden / soo gaf Cæsar bevel / dat die van Delphinat en Savoyen haer Koorn souden laten volgen. Dus heeft deesen Switser-Oorlogh een eynd genomen.

Vyandschap tusschen de Volckeren in *Burgundien.*

Als nu Julius Cæsar, nae de verkreegene Zeege / weer in Burgundien quam / klaeghden / niet alleen de Burgundiers, maer oock de Nabuerige Natien, hem met tranen / wat voor geweld en onbillijckheyd haer wierd aengedaen van Ariovistus en de Duytschen. Met deese saeck was 't dus gelegen. De Volckeren Sequani en Ædui, welcke beyde de Burgundien, t'Suntgauw, en d'andere aengrensende Landen bewoonden / stonden tegens malkander in openbare vyandschap; doch d'Ædui waren de Sequaners te magtigh. Doe riepen de Sequani der Duytschen Koning Ariovistus te hulp. Deese quam met eenige duysend Duytschers over den Rhijn: en als de Galliërs hem bejegenden / deed hy met deselve een Veldslagh / en behield soodanigh de Zeege / dat de Galliërs byna al haren Adel en Ridderschap / nevens veele duysenden van gemeene Soldaten verlooren. Dus verdemoedighde Ariovistus d'Æduërs, soo datse sigh hare vyanden de Sequaners onderwierpen; hare Kinderen tot Gyselaers overgaven / en met een Eed beloven moesten / hier over geen klaghten aen de Romeynen te sullen doen. Doch de Sequaners hebben hier oock geen Sijde by gesponnen. Want Ariovistus heeft voor hem en sijne Duytschers haer ontrocken 't derde deel van al haere Veldgoederen en Landeryen / tot vergelding voor de betoonde hulp. Vermits hy 't nu hier seer wel vond /
3892. schreef hy na Duytschland, en liet noch 24000. Duytsche, selfs van sulcke / die aen 't Boheemer-Woud woonden / derwaerts komen. Beval doe de Burgundiers, sy souden 't tweede derdendeel oock inruymen / en deese vreemde Gasten overgeven.

Der *Duytschen* Koningh *Ariovistus* helpt de *Sequaners* tegens d'*Æduërs*; doch de geholpene sponnen'er geen Sijde by.

Vermits nu d'Ædui, en eenige andere Volckeren in Gallia, onder der Romeynen beschermingh stonden / soo moest Julius Cæsar sigh harer aenneemen. Liet derhalven Koningh Ariovistus weeten / dat hy tot hem sou koomen / wijl hy van gewightige saecken met hem te spreecken had. Ariovistus deed hem antwoorden: Hy was even soo verr' van Cæsar, als Cæsar van hem. Indien hy sijner behoefde / soo kon hy tot hem gaen of rijden: Want hy was soo goet als een Romeynsch Overste. Cæsar meende / dat sulck een bescheyd smaedlijck was voor den Roomschen Naem. Deed derhalven Ariovistus aensеggen. Sijnen wil was / dat hy d'Ædui haere Kinderen / in Gijsel gehouden / sou weer geven; haer Land verlaten / en geene Duytschers meer tot hem over den Rhijn roepen. Ariovistus liet hem daer tegens aenkondigen: 't Land / 't welck hy besat / had hy met Zeeghrijcke handen veroverd / en behoorde nu hem. Cæsar had niets daer in verlooren; behoefde oock niets daer in te soecken. Hy schreef de Romeynen geen orde voor / hoe se 't met hare Provintien souden maecken. Wou Cæsar evenwel met sijne Romeynen sig tegens de Duytschen wagen / 't stond hem vry.

Scharpe woorden-wisselingh tusschen *Julius Cæsar* en *Ariovistus*, wegens d'*Ædui*. *Epit. Liv. l. 104. Jul. Cæsar, de bell. Gall.*

Julius Cæsar gaf hier op geen antwoord; maer trock met al sijne Krijghsmaght aen op de Stad Besançon, en nam deselve tot sijn voordeel in. Ariovistus was doemaels ontrent Mompelgard. Ging derhalven oock derwaerts / en nae Cæsar toe. Als de Romeynen d'aenkoomst van Ariovistus vernamen / overviel haer suick een vreès / datse begonden te tsidderen / en elck sijn Testament maeckte. Jae oock / 't meeste deel seyde opentlijck / datse met de Duytschers niet begeerden te veghten; Cæsar moght niet Ariovistus vreede houden. Daer-en-boven quam seeckere tijdingh / dat eenige duysenden Swaben en Hessen den Rhijn waren genaderd / onder de Vorsten van Nassauw en Zimbren. Deese souden 't binnen weynige dagen over den Rhijn setten / en sigh by Ariovistus voegen. Doe was 't voorts t'eenemael met der Romeynen moed gedaen. Niet anders sogtense / als gelegenheyd / om sigh t'ontsteelen / en van daer wegh te maecken. Cæsar sprack haer een Hert in 't Lijf / ten besten dat hy kon; en door sijne redenen wierdense eenighsins weer aengemoedighd.

Schrick onder 't *Roomsche* Krijghsvolck voor *Ariovistus* en sijne *Duytschers.*

Doe nu beyde de Heyren taemlijck dight by een waren gekomen / versogt Ariovistus, dat Cæsar met een gedeelte sijner Ruytery op seeckere genoemde plaets sou verschijnen; Hy wou desgelijcks doen / om t'saemen in Gespreck te treeden. Cæsar nam / op begeerte van Ariovistus, thien der sijne te Paerd tot sigh / en beval d'andere / twee-honderd schreeden aghterwaerts te blijven. 't Selve deed Ariovistus. Deese by-een-koomst geschiedde op een ruym Veld / in 't midden tusschen beyde de Legers. Als nu deese twee Opperhoofden / na een langhduerige Redenwisselingh / sigh met malkander niet konden vergelijcken / quam'er berigt / dat de Duytsche Ruytery tot dight by de Roomsche was gereeden / en met deselve begon te Schermutseren. Doe Cæsar dit sagh / trock hy van Ariovistus af; reed tot de sijne / en verbood haer te veghten; op datmen niet sou konnen seggen / dat d'onderhandelingh tot Vreede door haer den bodem ingeslagen was.

Gespreck tusschen *Ariovistus* en *Cæsar*, in 't midden der beyde Legers.

Twee dagen daer nae sond Julius Cæsar twee Gesanten aen Ariovistus, hem beyde wel bekend / om de Vreedehandel te hervatten; doch Ariovistus deed haer in Boeyen setten: brack met sijn Heyr op / en trock nevens Cæsars Leger heenen / meenende hem af te snijden den Toevoer van Proviande, welcke hem uyt Burgundien toequam. Daer vielen eenige lighte Schermutselen tusschen de weersijdsche Ruytery voor / doch 't quam tot geenen Veldslagh. Want of wel Cæsar de sijne dickmael in Slaghorde stelde / soo wou ech-

Overgeloof der oude *Duytschers*, *Oros. l. 6. c. 7.*

ANNO MUNDI.

ter Ariovistus geen Gevecht wagen. Cæsar vraeghde de Gevangene nae d'oorsaeck hier van; welcke hem berighteden / dat d'oude Hexen / of Waersegsters / welcke de Duytschers doemaels / als hare Propheten, met sigh voerden in al haer' Oorlogen / Ariovistus hadden gewaerschouwd / hy sou tot geenen Slagh treeden / voor d'aenstaende Nieuwe-Maen; anders sou't ongeluckigh met hem afloopen.

weet Cæsar tot sijn voordeel

Dit overgeloof wou Cæsar tot sijn voordeel gebruycken. Ruckte derhalven in volle Slagorde tot aen Ariovisti Leger. Doe moest hy / sigh schamende nu binnen te blijven / de sijne oock uytvoeren; doch omringhde sijne gantsche Slaghorde met Wagenen en Karren / om de Duytsers 't vlieden te beletten. Op deselve deed hy de Vrouwen en Kinderen sitten; welcke hare Mannen en Vaders vermaenden / Manhaftigh te vechten / op datse de Romeynen niet ten deel moghten werden. Daer op gingh de Veldslagh aen; en seer veel bloed wierd vergooten. De Duytschers quamen te kort op de lincker-zijde: hier tegens hadden 't de Romeynen quaedst in de reghter Vleugel; soo dat Publius Crassus,

te gebruyken.

Bloedige Veldslagh;

der Ruyteren Oversten / de geene / welcke Cæsar tot bewaringh des Legers had gelaten / uyt de Wagenburght moest neemen / om de gebroockene Slagorde weer te vervullen. Eyndlijck wierden de Duytschers vlughtigh / en namen haren wegh na den Rhijn toe / ter plaets daer nu Basel staet / doemaels een Overvaert. Harer seer veele wierden noch in de vlught van de Ruytery der Galliërs en Romeynen om 't leven gebragt. D'overige sijn ten deelen over den Rhijn geswommen / ten deelen in Aecken / of Scheepjens / overgevaren; onder welcke oock Ariovistus selfs was. Sijne twee Wijven / d'eene een Swabin, d'andere uyt Nortgauw van gebooirte / sijn in deese vlught om 't leven gekoomen. By haer waren twee Dochteren Ariovisti; van welcke d'eene omgebraght / d'andere gevangen wierd. De Geschiedschrijvers getuygen / dat in deese Slagh en Vlught / wel 80000. Duytschers sijn om hals geraeckt. Ariovistus selfs is onlanghs daer na van sijn' ontfangene Wonden gestorven. De twee gedaghte Gesanten van Cæsar geraeckten weer los. Deese geweldige Strijd is voorgevallen in Hoogh-Burgundien, by 't Stedeken Dampiere, aen de Rivier Dubis, of Doux, anderhalve Mijl beneden Mompelgard, ontrent (gelijck Julius Cæsar schrijft) 5000. schreeden / dat is / thien Mijlen weghs / van den Rhijn af; in 't jaer der Weereld 3892. / voor des Heeren Christi geboorte 56. jaren.

waer in de *Duytschers* de Neerlaegh leeden, en de vlught moesten nemen.

Ariovistus van sijne wonden gestorven.

3892.

3893.

Als nu de meergemelde Julius Cæsar de Gallische Landen had bevrijd / door de verhaelde Zeege / van Ariovisti en der Duytschen beswaerlijck jock; daer na over 't Gebergt in 't Milaensch Gewest getrocken was / kreeg hy tijdingh / dat de Volckeren / genoemd Belgen, welcke bewoonden de Landschappen Lotharingen, Luxemburgh, Picardyen, en Walsch-Braband, sigh t'samen hadden verbonden / en die van Rheims in Champagnie, welke der Romeynen Bondgenooten waren / met Oorlogh aengegrepen. Spoedigh trock Cæsar derwaerts / trad met de Belgen in een Gevecht; behield de Zeege / en dwongh haer tot gehoorsaemheyd. Doch die van Doornick en Antwerpen deeden niet 't geen van haer beloofd was. Derhalven sloegh Cæsar haer andermael; nam'er veele gevangen / en verkoght haer voor Lijfeygene. Doe gingh hy al voort: Kreegh een Scheeps-vloot / en viel aen op die van Neder-Bretaigne (daer nu Vannes leght) ter Zee. Sloegh haer. Voer vervolgens na Vlaenderen; doch heeft hier weynigh verright. Begaf sigh weer na Romen; en braght te wegh / door hulp van Pompejus en Crassus, dat sijn' Generaelschap

De *Belgen,* of *Lotharingers, Luxemburgers, Picardiërs* en *Walsch-Brabanders* van *Cæsar* geslagen. *Jul. Cæs. l. 2. Diod. l. 39.*

3894.

in

ANNO MUNDI.

in Gallia noch voor drie jaren tijds verlenghd wierd.

Een groot deel *Duytschers* uyt *Hessen* en *Westphalen* trecken over den *Rhijn* na *Gallia*. 3895.

In de Winter des volgenden jaers trock een groote meenighte Duytschers uyt Hessen, Westphalen en Munsterland over den Rhijn in Gallia; begeerende / dat Julius Cæsar haer daer sou laten woonen. Doe haer sulcks geweygerd wierd / namense haren Toght weer na den Rhijn, met voorneemen van voorts na Huys te keeren. Maer als onderwegen de Romeynen seer nae by der Duytschen Leger quamen / verdroot deese sulcks soodanigh / datse alleen met aght-honderd Duytschers te Paerd Cæsars geheele Ruytery / meer als vijf-duysend sterck / aenvielen / verstrooyden / en sloegen. Vier-en-tseventigh der selve bleven dood. D'andere hielden niet op van verbaesdlijck te vlieden / voor datse by 't Roomsche Voetvolck waren gekomen. Deese smaed druckte Cæsar niet weynigh. Met sijne geheele Maght viel hy aen op der Duytschen Leger / welcke hier op sigh geen gedagten hadden gemaeckt; en derhalven haer soo stracks in geen orde konden stellen. Echter verweerdense sigh ten besten datse mogten; doch Vrouwen / Kinderen / en andere weerloose (want sy waren met al 't haere over den Rhijn getrocken) begaven sigh terstond op de vlught. Cæsars Ruyteren volghden haer nae / en hieuwen alles ter neer. Als de geene / welcke noch in de Wapenburght voghten / 't jammerlijck geschreeuw deeser ellendige hoorden / wierdense oock vertsaeghd; wierpen haere Spiesen wegh / en vlooden nae den Rhijn toe. Doch wijlse vol vrees / vermoeyd en afgemat waren / konden haerer weynige dit groote Water overswemmen; soo dat 't grootste deel verdronck.

Slaen eerst *Cæsars* Ruytery, maer werden daer na selfs seer ellendigh geslagen.

Waer deese Slagh voorgevallen is.

Deese Slagh / en 't groot verlies der Duytschers, is voorgevallen tusschen de twee Rivieren / de Rhijn en Maes, beneeden Nieuwmeegen en Thiel, daer d'Arm des Rhijns, genoemd de Wael, sigh vereenigd met de Maes, boven Bommeler-Waerd. Andere meenen / dat deese Neerlaeg der Duytschen is geschied in 't Land van Trier: derhalven / dat'er een misslagh in d'Exemplaren van Cæsar is; en daer niet moest staen ad Rheni & Mosæ confluentem, maer Mosellæ: en dan hadden de vlugtige niet so wijd beneeden / maer veel verder boven / namentlijck / dight onder Cobelentz, den Rhijn moeten oversetten. Doch vermits al d'Exemplaren of afdrucksels van Julii Cæsaris Boeck eendraghtigh Mosa hebben / en deese Schrijver de Moesel nergens gedenckt / soo laten wy 't blijven by d'eerste meeningh.

Jul. Cæs. l.4. de bell. Gall.

Verschil.

Vermits nu de Duytsche Volckeren onophoudlijck over den Rhijn quamen / en soo wel de Romeynen als de Galliers veel' ongelegenheden veroorsaeckten / nam Cæsar voor / haer een Gebit in den mond te leggen; en haer te toonen / dat de Romeynen stout genoegh waren / om de Duytschers in haer eygen Nest te koomen besoecken. Liet derhalven een Brugh over den Rhijn maecken / niet van Scheepen / gelijckmen hedensdaeghs doet / maer van Boomen / welcke hy diep in de Grond deed slaen. Dit werck / alhoewel gantsch arbeydsaem / was in thien dagen tijds seer konstigh veraerdighd; en dus bragt hy sijn Heyr over uyt 't Cleefsche in Gelderland. Hier door verschrickte hy de Geldersche, oock de Marcklanders, sodanigh / datse hare Huysen verlieten; sigh met haer Vee / en watse voorts hadden / in de dicke Bosschen verborgen hielden / en hare Nabueren om bystand smeeckten. Cæsar ondertusschen verbrandde hare Dorpen: deed de Veldvrughten afmaeyen / en verderven. Ruckte doe voorts opwaerts na de Berghsche Landen. Maer als hy hoorde / dat een grooten hoop Westphalingers en Hessen (van Cæsar genoemd Sueven) op hem aentrocken / voerdde hy de sijne weer over de Brugg' / en liet deselve aghter hem afwerpen / als hy niet langer dan aghtthien dagen over den Rhijn op den Duytschen Bodem was geweest.

Cæsar laet een Brugh van Bomen over den *Rhijn* maecken. 3895. Koomd in *Gelder*, *Marck*, en *Berghsland*; daer hy quaed huys houd.

Moet weer vertrecken.

Gelijck nu Julius Cæsar d'eerste was geweest / die uyt Gallia over den Rhijn in Duytschland was gekomen / soo kreegh hy oock lust / om uyt Gallia over Zee te varen na Britannia, tegenwoordigh Engelland; van welck seer groot Eyland noch de Griecken noch de Romeynen ter dier tyd yet seekers wisten. Doe Cæsars volck aen Land wou treeden / bejegenden haer de Britanniers; doch sy sloegen haer agterwaerts / en volvoerden dus de Landingh. Als Cæsar sijn Leger had neergeslagen / overvielen de Britanniers hem ten tweedenmael; doch 't gingh haer als te vooren. Doese nu tot eenige malen toe de Neerlaegh hadden geleeden / versoghtense eyndlijck Vreede; welcke Cæsar wel aengaen moest / vermits de Winter voor de hand / en hy te swack was / om in Britannien t'overwinteren. Dus voer hy weer over in Gallia; sonder yets anders daer van te brengen / als d'eer / van deesen Togt te hebben gedaen.

Cæsar vaerd uyt *Gallia* na *Britannia* over. *Flor. l.3. c.10. Oros. l.6. c.19. Jul. Cæs. l.4.*

In den aenvangh des volgenden jaers ('t welck de Romeynen van de Maend Maert begonden te reeckenen) voer Cæsar op nieuws na Engelland. Dempte de naest-by-gelegene Volckeren / soo datse hem Gijselaers moesten geven / en Tribuit opbrengen. Doe hy nu de geheele Somer in Britannia had doorgebraght / voer hy in 't begin van September weer na Franckrijck: stilde den grooten Oproer / welcke onder den tijd sijns afwesens daer was ontstaen / en waer van de Luyckenaers d'aenvangers waren; die / door list / twee Oversten / en 5000. Romeynen hadden dood geslagen. Deese opstand veroorsaeckte Cæsar soo veel werck / dat hy / gedeurende dien Winter / in Gallia moest blijven. Die van Luycker en Triers-land riepen hare Nabueren te hulp. Daer op trocken eenige duysend Duytschers na den Rhijn. Om haer d'overtoght te verhinderen / sloegh Cæsar weer een Brugg' over deese Rivier / op de voorige wijs / doch wat hoger dan voor heenen; en voerdde sijn volck over deselve. Maer als hy nu hoorde / dat de Duytschers met een groote Maght op hem afquamen / maeckte hy 't gantsch kort aen geene sijde des Rhijns:

Tweede Toght van *Cæsar* na *Engelland*. 3896.

Oproer der *Luyckenaers*.

Tweede Brugg' van *Cæsar* over den *Rhijn*. 3897.

ANNO MUNDI.

Rhijns: trock weer op d'andere / en deed de Brugg' afwerpen: doch niet geheel / maer alleenlijck na de Duytsche kant toe. 't Andere deel voorsagh hy van een stercke Besettingh.

De Geldersche maecken goeden Buyt.

Maeckte sigh indaghtigh der Luyckenaren ontrouwigheyd / waer van hier boven gesprooken is; en stelde haer gantsche Land ten prijs. Op deese tijdingh begaven de Geldersche sigh over den Rhijn, en maeckten goede Buyt. Plonderden niet alleen de Luyckenaers en Galliërs, maer greepen oock de Romeynen aen: sloegen veele der selve dood; en trocken met wel-gevuldde Knapsacken weer van daer na huys. Cæsar kon deese smaed niet wreecken / vermits de Winter aenquam / en hy noodwendigh na Italien moest reysen.

Geweldigen en bloedigen Oproer in *Gallia.*
3898.
Jul. Cæs. l.7. Flor. l.3. c.10.

Ondertusschen ontstond een seer gevaerlijcke onrust: en byna al de Natien in Gallia quamen in de Wapenen. Cæsar begaf sigh in aller yl derwaerts. Belegerde de Stad Avaricum (tegenwoordigh gehouden voor de Stad Bourgos, of Viaron): veroverde / en sleghtte deselve. Trock daer na aen op de Stad Gergovia (hedensdaeghs genoemd Gergoy, beneden Clermont in Auvergne); daer hy eenige schade leed. Hier tegens belegerden en vermeesterden de Galliërs de Stad Nevers. Sloegen dood alles wat'er in was / en staecken'er doe 't Vyer in. Haren algemeenen Oversten was Vercingetorix.

Van *Cæsar* gedempt; doch hier toe moest hy de *Duytsche* te hulp roepen.
3899.

Deese gaf Cæsar veel te doen / ter tijd toe dat dien Romeyn de Duytschers, insonderheyd hare Ruyters / over den Rhijn riep: door welcker hulp / gelijck hy selfs bekend / de Romeynen overwinners wierden van hare vyanden. Derselver omgekoomene in deesen Oorlogh / die maer eene Somer heeft geduerd / beliep een getal van over de driemael honderd-duysend. Eyndlijck gaf Vercingetorix, der Galliërs Oversten / sigh over. Cæsar deed hem in d'Ysers slaen: voerdde hem mee na Romen in Triumph, en deed hem doe om 't leven brengen. Alhoewel naderhand in Artois en Heenegouw sigh oock een onrust verhief / soo heeft echter Cæsar gantsch Gallia onder sijn geweld gebraght.

Aenvangh des Oorloghs tusschen *Pompejus* en *Cæsar.*
Vell l.2. Flor.l.4. c.2. Diod. Sic. l 41. Epit. Liv. l 108.109. Suet. in Jul.c.28. 29.

De Nijd is een onafscheydlijcke Medgesellin van 't goede geluck. 't Kon derhalven niet feylen / ofte Romen moesten'er al veele gevonden werden / welcke Cæsar misgunden sijne soo veele en groote Victorien, nevens den Lof / hem daer uyt ontstaen. Onder deese waren de voornaemste Pompejus selfs, Cato, en den doemaligen Burgermeester Marcellus. Deese braghten een Raedsbesluyt te weegh / dat Julius Cæsar in 't toekomende jaer al sijne Regimenten sou afdanken / en als een Privaet persoon te Romen komen. Cæsar wist wel / dat hy binnen de genoemde Stad veele vyanden had / welcke na sijn Leven en Eere stonden. Hield derhalven niet voor geraedsaem / sijn Generaelschap over te geven. Handelde oock soo verre met de Gemeents-mannen des Roomschen Volcks / datse sigh sijner aennamen. Deese deeden den voorslagh / dat Pompejus soo wel als Cæsar sou afstaen / en alsoo beyde de Legioenen van haer laten. Hier in wou Pompejus niet bewilligen: en om de parthy van Cæsar te verswacken / braght hy 't daer toe / dat hem / door een Besluyt des Raeds / twee Legioenen, maeckende over de 10000. goede Roomsche Soldaten / wierden ontseght. Als nu Cæsar deselve liet volgen / heeftmense Pompejus toegevoerd; om 3900.
alsoo syne Maght tegens Cæsar te versterken. Dit verweckte noch meer vyandschap tusschen deese beyde: en van doe af aen liet Cæsar geene Soldaten meer gaen.

Grooten brand te *Romen.*

Onder deese verwarringh ontstond te Romen een grooten Brand / waer door veerthien Straten vernield wierden. 't Was een Voorboode van 't haest daer na volgende onheyl door den Burgerlijcken Oorlogh. Doemaels was Appius Claudius, gesworne vyand van Cæsar, Tughtmeester en Reformator te Romen. Veele der geene / die 't met Cæsar hielden / stiet hy uyt den Raed / of strafte haer op eenige andere wijs.

Pompejus en *Cæsar* versterken sigh tegens malkander.

Deese alle begaven sigh uyt Romen na Cæsars Leger; en hier door versterckte Appius den Aenhangh van Cæsar niet weynigh / dien hy doch op allerley wijs schade wou doen. De geheele Stad geraeckte in Alarm; en de Magistraet wierd bevoolen toe te sien / yeder aen syne plaets / dat alle schade en gemeen verderf verhoed moght werden. Doe nu de parthy van Pompejus binnen Romen enckelijck alleen domineerde, vlooden oock de Tribunen, of Tughtmeesters / ter Stad uyt / en begaven sigh al mee tot Cæsar. Dus wierd nu 't Liedje weer gesongen / na welcks Toon Marius en Sylla, ontrent veertigh jaren geleden / hadden gedanst. Gelijck Pompejus een Syllaner was / soo liet Cæsar sigh den handel van Marius behagen.

Pompeji aenhangh *domineert* alleen in de Stad *Romen.*

Doemaels begonden de Pompejanen door geheel Italien volck te werven. Sonden in byna al de Roomsche Provintien, om sigh dus allerweegen te verseeckeren / sulcke Landvooghden en Regenten, die van hare parthy waren. Daer-en-boven wierden gintsch en herwaerts Schattingen op 't Volck gesteld / om geld by een te krijgen; doch hier ontrent gingh alles seer onordentlijck toe / en 't honderd wierd in 't duysend geworpen. Hier tegens onthield Julius Cæsar sigh te Ravenna in sijne Provintie; verwaghtende antwoord op sijnen gedanen voorslagh en billijcke begeerte.

Cæsar begeeft sigh met sijn Heyr na *Romen.*

Maer als alles anders uytviel dan hy gedaght had / klaeghde hy deesen onreedlijcken handel aen sijne Soldaten; welcke beloofden / met hem te willen leven en sterven. Doe trock hy met haer op Romen aen / en riep allerweegen sijne Regimenten uyt de Winterquartieren tot sigh. Daer op begaf Pompejus sigh uyt de Stad Romen; oock nevens hem beyde de Burgermeesteren en veele uyt den Raed. Cæsar in tegendeel / wijl hem onbillijcke voorwaerden wierden voorgehouden / deed wervingh aen de Plaetsen daer hy te gebieden had: en sterckte sigh dus na alle vermoogen.

Veroverd 't Steedje

Seecker Pompejaensch Overste / genoemd Domitius, had sigh met veele Raedsheeren

en

ANNO MUNDI.

en voorname Lieden begeven in 't vaste Steedje Corfinium. Cæsar quam'er voor/ en belegerde 't selve. Domitius schreef aen Pompejus om hulp; doch kreeghse niet. Doe wou hy met eenige andere heymlijck uyt de Stad vlieden: doch de Soldaten wierden 't gewaer/ en begonden te muyteneeren. Dit dwongh Domitius, en andere Heeren/ tot Cæsar uyt te gaen/ en sigh aen hem over te geven. Doe wierden de Poorten der Stad geopend; en de Besettingh deed aen Cæsar den Eed: die niemand eenige beleedigingh toevoeghde: in tegendeel yeder/ die niet blyven wou/ selfs oock de groote Heeren/ sonder eenig Rantsoen liet heene gaen. Vervolgens trock Cæsar geheel Italien door. En doe hy hoorde/ dat de Burgermeesteren/ t'samen met Pompejus, sigh hadden begeven na Brindese, in den uytersten hoeck van Italien, snelde hy met thien Legioenen derwaerts. Doch op sijn' aenkoomst vernam hy/ dat de Burgermeesteren met een goed gedeelte des Krijghsvolcks na Durazo (Durazza) in Grieckenland waren overgevaren/ en alleen Pompejus te Brindese (Brindisi) gebleven was. Doe meende Cæsar, dat hy nu tot Vreede sou willen verstaen: en begeerde derhalven/ met hem in gesprecck te komen; doch kon'er niet toe geraecken. Want Pompejus trock/ met de noch overige Benden/ by naght in aller haest uyt Brindese wegh. Voer over na Durazo, en verliet dus Italien. Daer op nam Cæsar de Stad in: voorsagh deselve met een stercke Besettingh/ om hier de weer-overvaert van Pompejus te verhinderen; en nam sijnen Toght na Romen.

Corfinium.

De Burgermeesteren en *Pompejus* verlaten *Romen*; en begeven sigh na *Durazzo* in *Griekenland.*

3901.

Soo haest hy in de Stad quam/ riep hy den Raed by een. Klaeghde haer de groote onbillijckheyd/ welcke hy van Pompejus en desselven Aenhangh moest lyden. Beval yeder goeds moeds te sijn/ vermits Romen gantsch geen leed sou weervaren. Maer wijl men Pompejus soo een groot deel gelds uyt de gemeene Schatkist had gegeven/ soo eyschte hy oock soo veel. Vermits nu de Burgermeesteren de Sleutelen met haer genomen hadden/ beval hy/ de Poort des Geld-Thoorns op te breecken: nam daer uyt soo veel hy wou/ en trock weer uyt Romen door Franckrijck na Spaenje. Doe hy te Marsilien quam/ wilden de Burgers hem niet binnen laten. Hy belegerde derhalven de Stad. Liet sijnen Lieutenant D. Brutus daer voor blijven. Begaf sigh na Spaenje. Braght door weldadigheyd al Pompeji Regimenten op sijne zijde. Maeckte sigh meester van 't Eyland Cales Males; en geheel Spaenje hem aenhangigh. Doe die van Marsilien dit hoorden/ gavense sigh aen hem over.

Cæsar neemd geld uyt de gemeene Schatkist te *Romen.* *Cicer. l. 7. ad Att. l. 12. 13. &c. Et l. 8. toto. Et 9. ad Att. Ep. 17. 18. Lucan. l. 3. Epit. Liv. l. 110.*

De Gemeents-man Curio nam/ in Cæsars naem/ 't Eyland Sicilien in sijn geweld; en dreef Cato daer uyt: die na Africa vlood. Curio volghde hem/ en had goed geluck. Doch der Mooren Koningh Juba versloegh hem met sijn geheele Heyr van uyt een Aghterlaegh: want Juba hield het met Pompejus, 't welck hem naderhand seer qualijck bequam.

Juba, der *Mooren* Koningh, houd het met *Pompejus.*

Als nu Julius Cæsar uyt Spaenje en Franckrijck weer te Romen quam/ wierd hy ten Burgermeester verkooren. Doe hy in de Stad op alles orde had gesteld/ begaf hy sig na Brindese. Voer van daer in Grieckenland over/ onaengesien het in de Winter was. Doch vermits hy sigh tegens sijnen vyand te swack bevond/ braght hy de tijd door/ met van Vreede te handelen; tot dat Antonius hem meer Volck toevoerde. Doe daght hy om geen Verdragh meer/ maer blocqueerde de Stad Durazo, en Pompejus in deselve. Doch de Pompejaensche deeden een uytval/ en sloegen in Cæsars Heyr over de 1000. der alderbeste Soldaten dood. Wijl oock in sijn Leger groote hongersnood ontstond/ brack hy van Durazo op/ en nam sijnen Toght na Thessalien. Stracks volghde Pompejus, veel stercker als Cæsar, hem aghter na. Echter nam Cæsar eenige Thessalische Steeden in. De geene/ welcke hem weerstonden/ deed hy uytplonderen: die sigh overgaven/ wierden seer wel gehandeld. Pompejus vervolghde Cæsar noch al verder; ter tijd toe dat het eyndlijck quam tot de groote Pharsalische Veldslagh. Seer onvoorsightigh handelde Pompejus, dat hy 't gantsche Spel waeghde aen een eenigh Hoofd-gevegt, daer hy doch Cæsar genoegh had konnen ophouden/ en hem afmatten door uyt-reckingh des Oorloghs.

ANNO MUNDI.

Cæsar vaert over na *Grieckenland*, tegens *Pompejus.*

3902.

Diod. l. 41. Flor. l. 4. c. 2. Cæs. l. 3 de bell. civil. Lucan. l. 5. 6.

Pompeji onvoorsightigheyd.

Doe nu deesen bloedigen Dans sou beginnen aen te gaen/ deeden Pompejus, Scipio, Labienus, nevens al d'andere Oversten en Hoofdlieden/ een seer hoogen Eed/ datse niet weer in 't Leger souden komen/ voor dat de vyanden geslagen waren. Als nu beyde de Generaels, Cæsar en Pompejus, yeder affsonderlijck/ de hare hadden aengemoedighd tot dapperheyd/ geschiedde van Cæsars sijde d'eerste aenval. Soo dight quamen de Regimenten aen malkander/ datse hare Deegens gebruyckten. Daer na gingh Ruytery op Ruytery los: doch vermits die van Pompejus driemael stercker was/ soo moest de Cæsarische wijcken. Doe wierden eenige Compagnien uytgeleesene Soldaten/ van Cæsar bysonderlijck hier toe besteld/ tegens de Pompejaensche Ruytery aengevoerd: welke deselve met hare lange Spiessen soo veel schade deeden/ dat de gantsche Cavallery de vlught nam/ en sigh op den naesten Bergh begaf.

Bericht van de groote *Pharsalische* Veldslagh. *Sueton. in Jul. c. 34. 35 Vell. l. 2. c. 52. Eutrop. l. 6. Oros. l. 6. c. 15. Diod. l. 42. Plutarch. in Pomp. Lucan. l. 7. 8.*

Ondertusschen voghten de weersijdsche Regimenten te voet seer dapper; doch vermits de Pompejaensche Ruytery was gaen lopen/ en Cæsar met eenige Compagnien van aghter op de vyanden aenviel/ soo geraeckte Pompeji geheelen hoop aen 't vlieden. Doe Pompejus sijne Ruytery/ waer op hy sijne meeste hoop had gesteld/ soo schandlijck de vlught sagh nemen/ liet hy de moed sincken. Begaf sigh uyt den Slagh te Paerd in 't Leger. Beval de Hoofdlieden/ welcke hy in 't selve had gelaten/ de bewaringh daer van/ ten besten datse souden komen verrighten; en gingh voor sigh selven seer treurigh in sijne Tent/ verwaghtende den uytgangh.

Pompeji swaere Neerlaeg.

3902.

ANNO MUNDI.

Ondertusschen quamen de Regimenten en Vaendelen vlughtigh in 't gedaghte Leger. Cæsar ylde haer aghter na. Bestormde de Wal / en 't Leger selfs. Vond wel groote tegenstand / doch liet sigh hier door niet afschricken. De Wal wierd gewonnen. Doe vlood elck uyt 't Leger na de naestgeleegene Bergen: derhalven quam Tros Sak en Pak in Cæsars geweld. Als Pompejus gewaer wierd / dat Cæsar binnen de Wal was gekomen / wierp hy de Purpure Rock / en andere Kenteeckenen van sijn Generaelschap, ter neer: sprongh op een Paerd / en reed met noch vier andere sonder ophouden voort / tot dat hy in de Stad Lariffa quam. Alhoewel hy noch eenige Regimenten te Durazzo had / gelijck oock geheele Krijghsheyren in Africa en Spaenje, soo daght hy echter in deese grote vrees aen geene deeser dingen / maer snelde gantsch wanhopigh na de Zee toe. Begaf sigh met dertigh der sijne op een Proviandschip / en klaeghde onophoudlijck over sijne Ruytery, door welcke hy was verraden geworden. Dus voer hy na Egypten.

en vlught, met dertigh personen, na Egypten. 3902.

Na de bevoghtene Zeege toonde Cæsar sigh niet slaperigh. Omringhde met de sijne den Bergh / waer op de Pompejaensche geaerseld waren; en vermaende haer / sigh aen sijne genade over te geven. Een gedeelte der Oversten en Hoofdlieden maeckten sigh in de volgende naght van daer wegh. Doe 't dagh wierd / gingh al 't Volck van 't Gebergt af: leydden haer Geweer neer: vielen Cæsar te voet; en hy nam haer soodanigh in genade aen / dat hy oock selfs niet eenen uyt haer deed om 't leven brengen. In deesen Veldslagh verloor Cæsar weynigh Soldaten / maer dertigh Hoofdmannen / van uytsteeckende hoedanigheden. Van de Pompejaensche bleven over de 15000. op de Vegtplaets dood / en wel 24000. gevangen.

Cæsar vervolghd sijne Zeege.

Verlies van Pompejus.

Die in

Ondertusschen quam de vlughtende Pompejus te Pelusium (hedensdaegs genoemd Damiata) in Egypten aen Land. Daerdighde eenige af aen Koningh Ptolomæus, die noch seer jongh was / en met sijne Suster Cleopatra in openbaren Oorlogh stond. Deed hem voordragen de weldaden / welcke sijnen Vader Ptolomæus Auletes, of de Pijper, van hem (Pompejus) had genooten; dien hy / uyt 't Land verdreven sijnde / door Gabinius weer in sijn Koninghrijck had doen herstellen; en bad hem / dat hy hem in de Stad Alexandria wou ontfangen. De Raden van Ptolomæus waren Pompejus wel niet ongenegen; doch vreesden / dat hy door dit middel sigh van de Stad en geheel Egyptenland meester sou mogen maecken / met verschuppingh des jongen Koninghs. Gaven derhalven Pompejus goede woorden / en bevalen hem voor den Koningh te komen; doch hadden gantsch andere gedaghten / als se uyterlijck lieten blijcken.

ANNO MUNDI.

Egypten by Koningh Ptolomæus koomd.

Pompejus had sijne Gemalin Cornelia, nevens eenen sijner Soonen / gesonden na de Stad Mitylenen (gelegen in 't Eyland Lesbos), in onse tijd geheeten Meteline; om daer af te waghten den sigh ingebeeldden gelucktigen uytgangh des Oorloghs tegens Julius Cæsar. Doch in 't voorby-varen haelde hy haer / met harer beyder uyterste droefheyd / weer van daer / en voerdde haer met sigh in sijn Schip na den Egyptischen Oever. Sat dus by haer in de Galey / en waghtte op 't bescheyd der Egyptenaren.

met sijne Gemalin Cornelia, en eene Soon.

Onderwijl quam eenen van des Koninghs Ptolomæi Raedsheeren / genoemd Achillas, hier toe gelastight / en met hem twee Romeynen, Septimius en Salvius, nevens drie Dienaren / in een kleyne Boot aen Pompeji Galey varen. Septimius riep hem op 't Latijnsch toe; en noemde hem met eerbiedigheyd Generael. Achillas deed de begroetingh in 't Grieckſch. Als nu Pompejus sagh / dat 'er/

Verraderlijcke aenslagh der Egyptenaren, Epit. Liv. l. 112. Vell. l. 2. c. 53. 3902.

gelijck

ANNO MUNDI.

gelijck hy gehoopt had/ geen Koninghlijcke Galey quam/ om hem t'ontfangen; maer alleen een Visschers Schuytje/ stond hy in twijffel/ of hy deese aenkomende sigh wel mogt vertrouwen: doch 't was nu soo verr'/ dat hy sigh hier van niet kon ontrecken. Gaf derhalven de Vaer-wel-wensch aen sijne Gemalin en Soon; en trad tot d'andere in de Boot. Terstond bemerckte Pompejus, dat niemand deeser alle een reght vriendlijck gelaet had/ of hem met eenige goede woorden bejegende; alhoewel hy Septimius seer beleefdlijck aensprack. Alsse nu met hem taemlijck verr' van sijn Schip af/ en aen Land geraeckt waren/ stond Pompejus in de Boot op/ en maeckte sigh gereed/ om uyt te treeden. Doe stack Septimius hem van aghter in den rugg'. Daer na trocken Salvius en Achillas oock hare Degens uyt/ en staecken op Pompejus toe; die/ dit verraed siende/ sijnen Mantel om sijn Hoofd wickelde: niet een eenigh woord meer sprack; en sigh dus ten vollen liet om 't leven brengen.

tegens Pompejus, moordadigh volvoerd.

Dit alles kon sijne Gemalin Cornelia van uyt 't groote Schip aenschouwen, gelijck oock sijnen Soon en d'andere Romeynen. Groote klaghten wierpense hier over uyt: deeden haer Schip omwenden/ en vlooden wegh. De Moordenaers sneeden Pompejus 't hoofd af: droegen 't selve met haer; maer wierpen 't ligchaem naeckt en bloot uyt de Boot op 't Land; daer 't van elck genoeg gesien kon werden. Philippus, eenen van Pompeji vrygelatene Slaven/ bleef by 't mishandelde Lijck staen; tot dat sigh d'Egyptenaren door d'aenschouwingh van 't selve ge-

Ellendige Lijckstatie des Grooten Pompeji.

noegh versadighd hadden. Daer na nam hy 't op: wiesch 't met Zeewater af/ en wou 't/ na Roomsche gewoonte/ verbranden. Vermits hy geen Hout hier toe had/ liep hy hier en gintsch langhs den Oever. Vond daer eenige Plancken van oude verbroocke-ne Scheepjens. Deese braght hy by een: maeckten'er een Houthoop van/ en leydde/ met hulp eens ouden Roomschen Burgers/ 't ligchaem daer op. 't Hout was nauwlijcks genoegh/ om de brandingh daer mee te verrighten.

Dit is geweest d'uytgangh des levens van Cneus Pompejus, die door sijne deugden en ongeloofflijck-groote Overwinningen had verdiend de Bynaem van Agamemnon, en dien van Magnus, of de Groote, gelijck voor hem soo genoemd was geworden d'eerste Grieck-sche Monarch Alexander; wijl hy de drie deelen der Weereld/ Europa, Asia en Africa, met sijne Victorien en Zeege-teeckenen had vervuld. Geen Mensch in de Weereld had grooter aensien en ontsagh gehad/ dan hy: niemand had oock oyt meer vermoght te doen; soo dat hy van sigh selven roemde: Wanneer hy met sijnen voet op d'aerde stiet/ soo moest gantsch Asia tsidderen. Hy heeft geleeft 58. jaren en eenen dagh. Want hy is gebooren op den 28. van September in 't jaer der Weereld 3844.; en is om 't leven gekoomen den 29. der selve Maend September des jaers 3902./ eenen dagh na den dagh sijner Geboort-vernieuwingh: op welcken hy voor deesen te Romen dubbel en seer heerlijck had getriumpheert, wegens Koningh Mithridates, en de Zeerovers.

een Man, seer overwinnend, en in 't alderhooghste ontsag en vermogen, geweest.

Geboorte, en Sterf-dagh.

HISTORISCHE KRONYCK;

Bevattende

D'aenvangh en de verdere Geschiedenissen der Vierde of *Roomsche Monarchie*: van *Cajus Julius Cæsar* af, tot op *Constantinus Magnus*: of van 't Jaer der Weereld 3902. tot op 't Jaer na des Heeren *Christi* Geboorte 306.

VIERDE BOECK.

Als nu Cajus Julius Cæsar op de gehoorde wijs Pompejus in Thessalien uyt 't Veld geslagen/ sijn gantsche Heyr t'onder gebraght/ en een seer heerlijcke Zeege bevoghten had/ heeft hy sigh niet/ gelijck veel andere plegen/ tot leedigheyd en wellusten begeven; maer integendeel/ als een dapper en voorsightigh Veld-Overste/ voorgenomen/ sijn' Overwinningen voort te setten/ tot dat hy al sijne vyanden uyt den wegh geruymd/ sijnen staet in verseeckerdheyd gesteld sou hebben. Sijn eerste bedrijf was/ al de geene/ welcke sigh aen hem overgaven/ in genade aen te neemen. Gaf Pardon aen al de Roomsche Heeren en Hoofdlieden/ die 't begeerden/ schoon te vooren sijne hevigste haters en tegenpartyen geweest. Reformeerde de Regimenten van Pompejus; verdeeldese onder de sijne/ en maeckte dus van de twee Heyren maer een. Doe nam hy voor/ den vlughtigen Pompejus nae te jagen/ eer hy weer een nieuw Kryghsheyr op de beenen brengen/ en andermael een Oorlogh verwecken moght.

Julius Cæsar weet sijne Zeege seer wel te gebruycken. 3902.

Sijne bedrijven na den Pharsalischen Slagh.

Ondertusschen wist Cæsar niet/ waerwaerts heenen Pompejus sijnen wegh genoomen had. Hem viel in gedaghten/ dat hy sigh wel nae Asia moght begeven hebben. En vermits Thessalien aen de Hellespontische Zee stiet/ soo besloot hy/ over te varen. Als hy nu met weynige der sijne in een eenigh Schip daer heenen scheepte/ bejegende hem de geheele Vloot van Pompejus, waer op Cajus Cassius Overste was. Lightlijck had hier Cæsar in 't uyterste levens-gevaer konnen

Byna ongelooflijck Waeghstuck van Cæsar, hem wel geluckt. Epit. Liv. l. 112.

ANNO MUNDI.

vallen / of gevangen zijn geworden: doch hy was soo stout / dat hy onverfaeghd op Pompeji Kielen aenvoer; en de daer op zijnde met een luyde stem toeriep / datse sigh souden overgeven. Wegens dit soo kloeckmoedigh en onbetuttert uytgesprooken Bevel wierden de Pompejaensche verbaesd. Sagen oock / datse van haren Oversten geen ontset hadden te verwaghten / wijl hy sigh vlughtende had wegh gemaeckt. Deeden derhalven 't geen hy begeerde / en volghden hem tot den Oever van Kleyn-Asien, daer Cæsar seer goedwilligh wierd ontfangen: gelijck hy dan oock hier en gintsch d'Asiatische Steeden ten deelen ontsloegh van de swaere Contributien, welckese hadden moeten opbrengen: daer tegens haer begiftighde met verscheydene Privilegien, Vryheden en Voorreghten.

Hy werd over al meester.

Terwijl Cæsar hier mee beesigh was / en geduerigh pooghde / yeder hem ten vriend te maecken / kreeg hy tijdingh / dat Pompejus de vlught nae Egypten had genoomen. Stracks deed hy de sijne in aller spoed t'Scheep gaen; en voer / sonder eenigh uytstel / met haer na Alexandrien. Maer vermits deese Togt hem van te tragen voortgangh daght / soo liep hy met een Jaght sijne Vloot voorby / en voorupt; quam dus by de genoemde Stad; doch bleef wat verr' daer van af op Ancker leggen / wijl hy altijd een arghwaen had op de gemoederen der Egyptenaren, en derhalven sig aen haer niet dorfde vertrouwen. Terwijl hy sigh dus voor de Haven van Alexandrien bevond / sond Ptolomæus, Koningh van Egypten, hem 't Hoofd en de Zeegel-ringh des Grooten Cnei Pompeji toe. Cæsar 't een

Maeckt sigh allerweegen Vrienden.

Begeeft sigh na Egypten.

Koningh Ptolomæus fend hem Pompeji

Hoofd en Zegel-ringh toe.

en d'ander siende / toondde hier over groote droefheyd / als of 't hem seer leed ware geweest. Selfs liet hy tranen hier over vallen. Noemde Pompejus opentlijck een eerlijck Burger / en sijnen Schoon-soon. Beklaeghde sijn ongeval / en sulck een smaedlijcke dood. Seyde daer benevens / hy wist het de geene / welcke hem omgebraght hadden / geenen danck. Beval oock / datmen Pompeji Hoofd eerlijck sou begraven. Over dit sijn bedrijf / alhoewel voor sigh selven prijsens waerdigh / konden veele haer lagchen niet inhouden; wijl haer genoegh bekend was / dat Cæsar altijd had getraght nae de hooghste Maght te Romen: derhalven / dat hy / wijl hy door Pompejus geduerigh hier in verhinderd was geworden / hem even daerom altijd gehaet / beoorloghd / in d'uyterste nood / en hier door tot de dood gebraght had. 't Kan echter oock wel zijn / dat Cæsar waerlijck dit rampsaligh Geval Pompeji sigh ter herten heeft getrocken; hem indaghtigh maeckende de vriendschap / voortijds tusschen haer beyde geweest; te gelijck de seer groote veranderlijckheyd des Gelucks: en ter dier oorsaeck den ellendigen ondergangh deeses voortreflijcken Mans in reghten ernst heeft betreurd.

Cæsar beklaeghd den dooden, die hy in sijn leven had gehaet.

Doe nu Cæsar voor sijnen geweesenen vyand sigh verseeckerd bevond / trad hy uyt sijn Schip aen Land; en liet sigh / als Roomsch Dictator, of Algemeen Veldheer / twaelf t'saemgebondene Roeden / met even soo veel Moordbijlen / nae Romeynsche gewoonte / voordragen; ten teecken der Hooghe Magt. Dit Schouwspel konden die van Alexandria niet gedoogen. Verweckten een Oproer / en dwongen Cæsar met de geene die by hem waren soodanigh / dat hy sigh in 't Kasteel moest redden. Sijne Vloot was noch niet byder hand. 't Stond derhalven in 't begin seer gevaerlijck met hem / en lightlijck kon 't hem 't leven gegolden hebben; tot dat eyndlijck Koningh Ptolomæus in de Scheeps-strijd overwonnen wierd / en hy selfs verdronck. Waer op Cæsar de Stad Alexandria vermeesterde / en alles weer in rust stelde. Maer vermits van deesen Oorlogh / en de dood des laetsten Egyptischen Koninghs Ptolomæi, in 't voo-

Koomd t'Alexandria in 't uyterste levensgevaer. Dio l.42. Jul. Cæs. l.3. de bell. civil. Flor. l.4. c.2.

Hoe noch gereddet.

ANNO MUNDI.

't voorige derde Boeck wijdlopigh gehandeld is / soo willen wy geen nieuwe herhalingh doen: Cleopatra, nae haers Broeders Ptolomæi overlijden / in 't Koninghrijck Egypten laten regeeren; en de verdere verrightingen van Cæsar vervolgen.

Pharnax, of *Pharnaces*, Koningh in *Pontus*, 3903. *Dio l.42. Vell.l.2.*

Nae de dood van Mithridates, Koning van Pontus (van wien in 't voorige Boeck dickmael meldingh is gedaen / en geseght / dat hy in 't jaer der Weereld 3887. / van Pompejus de Groote overwonnen sijnde / sigh selven om 't leven braght) / heeft sijnen Soon Pharnaces, of / soo eenige andere hem noemen / Pharnax, wijl hy 't te vooren ten deelen met de Romeynen had gehouden / een gedeelte sijns Vaderlijcken Rijcks / namentlijck / 't Landschap aen d'Enge Zee / genoemd Bosphorus, voor sigh bekomen: waer mee hy oock tot op deese tyd toe te vreeden had moeten sijn. Maer als nu in den Oorlogh tusschen Julius Cæsar en Cneus Pompejus alles in onorde was geraeckt / en de Roomsche Maght in haer selven verteerde / kreegh Pharnaces, of Pharnax, hoop / dat hy in dit troubel Water sijn Vaderlijck Rijck wel weer sou mogen visschen. Greep derhalven d'Asiatische Landschappen Colchis, Armenien en Bithynien aen: braght oock een groote schrick in d'Oosterschc Provintien.

valt van de *Romeynen* af;

Pharnaces meendde / dat de Burgerlijcke Oorlogh tusschen Pompejus en Cæsar noch langh sou dueren. Maer als nu Cæsar meester was geworden / deed hy van uyt Egypten een Togt tegens Pharnaces; die alreeds 't Koningrijck Cappadocien en Armenien had verovert; Domitius te rugg' geslagen; veele Steeden in Asia en Pontus vermeesterd; oock daer in de Roomsche Kooplieden geplonderd. Of hy nu wel op Cæsars aenkoomst alle gehoorsaemheyd aenbood / soo gingh hy doch daer ontrent langhsaem te werck / en 't was hem geen reghte ernst. Derhalven trock Cæsar met al sijne Maght op hem aen; en daer geschiedde in 't Landschap Pontus een hevige Slagh; waer in 't gantsche Heyr van Pharnaces ter neer geleght wierd: hy selfs in de vlught verslagen; en alsoo door een eenigh Gevecht deesen gantschen Oorlogh geeyndighd.

doch werd als in een oogenblick van *Cæsar* gedempt.

Doe Cæsar deese Zeege aen den Roomschen Raed door een Brief bekend maeckte / deed hy sulcks alleenlijck met drie woorden / VENI, VIDI, VICI, om te toonen / hoe spoedigh het daer mee toegegaen was; beteekenende: Ik quam / ik sag / ik won; of wat breeder: Soo haest ick was gekomen / en den vyand maer gesien had / heb ick hem geslagen. Hier op gaf hy 't Koninghrijck van Pharnaces aen eenen / genoemd Mithridates, uyt Koninglijck Geslaght. Stelde op alles goede orde / en snelde met grooten haest weer nae Italien.

Eenige der voornaemste vyanden van *Cæsar*

Nae Pompeji Neerlaegh had Cicero, nevens meer andere / die de Vreede liever was als den rampsaligen Oorlogh / sigh nae Romen begeven. Maer Cato, Scipio, Labienus, Afranius, en veele harer Aenhangers / welcke besloten hadden / den Krijgh tegens Cæsar voort te setten / en uyt te voeren / waren na Africa geweecken. Hadden oock / met hulp der Barbarische Koningen / insonderheyd van Juba, een Heyr te Paerd en te Voet by een gebraght. Om nu deese desgelijcks te verrassen / begaf Cæsar sigh uyt Italien: nam sijnen Toght door 't Eyland Sicilien na Africa; en trad by de Stad Clupea in Barbaryen aen Land. In deese Plaets lagh Considius, met een stercke Besettingh van Romeynen en Mooren. Wijl nu Cæsar sig te swack sagh / om hem met geweld aen te grijpen / moest hy sig beschanssen, en in sijn Leger houden; onaengesien het midden in de Winter was.

brengen in *Africa* een Krijgsheyr by een.

Terwijl Cæsar in Egypten, Asia, en te Romen werck vond / hadden deese sijne vyanden sigh soodanigh met Volck in meenighte versterckt / datse niet alleen voornamen / met een Scheeps-Vloot nae Italien over te varen: maer oock sondense den jongen Cneus Pompejus, de Soon van Pompejus Magnus, na Spaenje, om daer / in aenmerckingh der weldaden / welcke de Spaenjaerden van sijnen Vader genooten hadden / een nieuwen Oorlogh tegens Cæsar te verwecken. Juba, Koningh der Numidiërs / quam met een grooten hoop Ruytery en veel' Elephanten by haer; soo dat het nu met Cæsar seer sleght / en hy in groote benauwdheyd stond.

Cæsar begeeft sigh na *Africa*; daer 't seer sleght met hem stond:

Doch 't Geluck / 't welck hem noyt verliet / ruckte hem doemaels / selfs boven sijne gedagten / uyt deesen nood. Een Roomsch Edelman / genoemd Sittius, uyt Romen verdreven / was met een taemlijck-grooten Aenhangh der sijne over Zee in Barbaryen gekoomen / en had sig begeven tot Koningh Bochus, of Bogud, in Mauritanien, of Moorenland; die hem niet alleen onderhoud verschafte / maer oock eenige duysend Mannen sijns Landvolcks hem toevoeghde. Deese nam Sittius geerne aen. Maeckte haer eenighsins geoeffend in de Roomsche Krijghsmanier; en viel met haer in 't Koningrijck van Juba, daer hy seer groote schade deed. Hier door moest Juba de vyanden van Cæsar verlaten / en met sijn Krijghsheyr weer nae huys trecken: 't welck dan de saeck onses Cæsars met weynigh bevoorderde.

Doch 't geluck begunstighde hem. *Jul. Cæs. l.5. de bell. civi. Dio l.43. Epit. Liv. l.114. Flor. l.4. Oros. l.6. c.16.*

Ondertusschen vielen oock de Getuliers, een seer strijdbare Africaensche Natie, onverwaght Julius Cæsar toe. Daer-en-boven kreegh hy varsch Volck uyt Italien. Hier door wies de Moed hem soodanigh / dat hy sigh vertrouwde / Scipio Slagh te leveren; en oock dit begeerde te doen / eer Juba sigh weer by den selven moght vervoegen. Scipio dit bemerckende / wou, voor d'aenkoomst van Juba, tot geen Gevecht treeden. Doe trock Cæsar hem onder d'oogen. Dreef desselven Besetting uyt 't Steedje Uzitta. Nam twee Heuvelen tot sijn voordeel in / en stelde in 't werck al wat hy kon / om Scipio in 't opene Veld uyt te locken. Deese sond d'eene Boode voor / d'andere nae / aen Juba, met versoeck / dat hy hem doch te hulp sou koomen; en beloofde hem geheel Africa, soo veel de Romeynen daer in besaten / tot vergeldingh. Hier tegens liet Cæsar in 't Leger

Cæsar bekoomd versterckingh; desgelijcks oock sijnen vyand *Scipio*.

van Scipio Brief-jens stroopen / waer in hy groote Beloften deed aen al d'Africanen en Romeynen, welcke tot hem souden overvallen.

Nu wil d'eene, dan weer d'andere Parthy, tot geenen Slagh komen.

Door dese toesegging liet een groot deel sig bewegen / van Scipio af / en tot Cæsar over te loopen: Maer oock aen d'andere zijde Juba sig beypraten, om op nieuws met een groot Heyr tot Scipio en Cæsars vyanden te komen. Doe dit geschied was / nam Scipio voor / met Cæsar de kans te wagen. Stroopte derhalven met d'Africaensche Ruyterij op 't Volck van Cæsar, 't welck op Voedering uytgingh; en deed onder 't selve geen kleyne schade. Cæsar sijnen Vyand dus versterckt siende / verschoof nu den Stryd; gaf nieuwe bevelen / om noch eenige Regimenten in Italien te werven; en kreegh oock / alhoewel vry langhsaem / door gebreck van Scheepen ter overvoeringh / ten laetsten de begeerde bystand. Hier door gemoedigd / voerde hy sijn Volck in goede orde buyten 't Leger. Even 't selve deeden sijne Vyanden; en stelden de hare in Slagh-ordeningh. Echter lietense 't tot geen Treffen koomen; maer yeder Parthy trock weer in sijn Voordeel. Cæsar bemerckende / dat Scipio noch geen lust had om te slaen; ruckte voor de Stad Thapsum; meenende / of de selve te veroveren / of den Vyand / wanneer hy aenquam om deese Plaets t'ontsetten / tot een Gevecht te dwingen. Scipio en Juba volghden hem na; maer terwijlse beesigh waren / met graven / om haer Leger te beschanssen / overviel Cæsar haer onvoorsiens; waer toe sijne Soldaten hem selfs aendrongen; gelijckse dan oock met een ongelooflijcke koenheyd aenvielen. D'Elephanten waren haer seer in den wegh; doch Cæsar stelde de Boogh-schutters en Slingeraers tegens haer. Deese Dieren / door de meenighte der Pijlen en Steenen gewond geworden / keerden sigh om / tegens den wil harer Meesters; soo datse 't Voetvolck / 't welck aghter haer stond / ten deelen met haere voeten vertraden / ten deelen in onorde bragten. Dit veroorsaeckte / dat 't selve sigh op de vlught begaf / en nae haer Leger toe snelde. De Mooren en Africaensche Ruyterij / deeser wijs van 't Voetvolck verlaten / vlooden desgelijcks met haren geheelen Hoop. Dus veroverden de Regimenten van Cæsar 't eerste Leger harer Vyanden.

Eyndlijck echter valt een Hoofd-geveght voor.

Waer in Cæsars vyanden geslagen wierden.

Dappermoedige daed eens Romeynschen Soldaets, tegens een Elephant.

Ter deeser plaets behoord niet (als yet gedenckwaerdighs sijnde) verswegen te werden de dappere daed eens Romeynschen Soldaets uyt Cæsars vijfde Legioen. Eenen der Elephanten / die een wonde had ontfangen / en derhalven woedend-toornigh was, greep eenen der Cæsarianen, wierp hem ter aerden; settede sijne knyen op hem / en druckte hem dood. Dit sagh de gemelde Krijgs-knegt; en 't verdroot hem sodanig / dat hy met sijn bloote Swaerd nae dit onguer-groot Beest toeliep; meenende sijnen Medgesel noch te sullen redden. D'Elephant liet den anderen / die alreeds dood was, leggen: battede de Soldaet met sijne Snuyt in 't midden; en beurde hem soo gewapend als hy was, om hoogh; om hem te leveren aen den geenen / die op sijnen rugg' sat. In dit gevaer deed de Besoldelingh met sijn Swaerd soo veel slagen op de Snuyt deeses Elephants / dat hy / wegens de smert deeser wonden / den Soldaet ter aerden liet vallen / en van daer wegh vlood.

Cæsar bekoomd een groote Buyt, en 64 Elephanten.

Als 't eerste Leger van Scipio dus veroverd was / vlooden de geene / die voor datmael ontkoomen waren / nae 't Leger van Juba; doch die van Cæsars tweede Vleugel hadden 't selve alreeds ingenoomen: en als de Krijgsknegten van Scipio sigh op genade wilden overgeven / moght haer soo veel gunst niet gebeuren; maer wierden al t'samen van d'oude Soldaten sonder eenige barmhertigheyd ter neer gehouwen. In deese Slagh en Zeege heeft Cæsar een groote Buyt; daer onder oock vier-en-tsestigh Elephanten / met haere Thoornen en alle andere toebehoorten / bekoomen.

Juba, Koningh van Barbaryen, helper van Scipio, door de vlugt ontkomen,

De Barbarische Koningh Juba, en met hem Petrejus, eenen der Romeynsche Oversten / waren uyt den Slagh / door middel haerer snelle Paerden / ontvlooden. Over dagh onthieldense sigh / uyt vreeß van ontdeckt te sullen werden / op de Dorpen in der Boeren Hutten. 's Naghts reedense voort / soo spoedigh alsse konden. Eyndlijck quamense by de Stad Zama, behoorende aen Koningh Juba; waer in hy oock sijne Gemalin / Kinderen / Schat / en Wapen-huys had. Doch de Zamaners slooten voor hem de Poorten toe; en begeerden hem niet in sijn Palleys te laeten. D'oorsaeck hier van was alleen sijn' eygene onbedaghtheyd. Want hy had laten verluyden / dat hy / indien hy in den Oorlogh tegens Cæsar geslagen wierd / al de Burgers van Zama wou om 't leven brengen / de Stad in vlammen stellen; voorts sig selven met Vrou / Kinderen / en al sijne Schatten verbranden / op dat de Vyanden niets daer van mogten bekoomen. Dit was de Zamaners kondigh gemaeckt. Derhalven / als Juba, op sijn' eerste aenkoomst / haer / als haren Koningh en Heer / beval / de Poorten t'openen / wildense hem niet gehoorsamen. Daer op versoght hy ootmoedig, men sou hem alleenlijck in sijn Eygendom inlaten. Als hem dit oock afgeslagen wierd / bad hy / om Gods wil / datmen hem sijne Vrouw en Kinderen sou laten volgen / op dat hy deselve met hem moght voeren: maer kon oock dit niet verwerven. Doe troch hy treurigh van daer af / en begaf sigh op eene sijner Lusthuysen / om te sien / wat sijne Burgers van Zama voorts doen souden. Deese sonden een aensienlijck Gesantschap aen Julius Cæsar, en gaven sigh aen hem over. Als nu Juba dus gewaer wierd / dat alle hoop van behoudenis hem afgesneeden was (want van d'andere sijner Steden had hy een diergelijke afwijsing ontfangen) / quam hy met Petrejus den Romeyn over een / datse / om verder hertenleed en spot te voorkomen / malkander Ridderlijck met de vuyst om 't leven souden brengen. Daer op vielense d'een d'ander seer hevigh aen. Doch vermits Juba veel grooter en stercker

werd van sijn' Onderdanen niet ingelaten op sijne weerkoomst.

Wanhopigh besluyt tusschen hem en den Romeyn Petrejus; met hare selfsame omkomingh. Appian. l. 2. Plutarch. in Cæs.

was

ANNO MUNDI.

was als Petrejus, soo doorstack hy deesen met veele wonden; en wijl hy selfs geen doodlijcke verseeringh gevoelde / stiet hy sijnen Deegen met eygener hand in sijn ligchaem. Echter bemerckte hy / dat hy oock van deese steeck niet sou sterven. Bad derhalven sijnen Kneght / dat hy 't voorts ten vollen met hem sou uytmaecken; die sulcks deed / om sijnen Heer uyt sijn' ellende te verlossen.

Marcus Cato brenghd desgelijcks sigh selven om 't leven;

Marcus Cato was niet in den Slagh geweest / maer hield sigh op t' Utica, een goede / wel-bewaerde Stad / waer in hy een Besettingh had. Derwaerts versamelden sigh veele Vlughtelingen / uyt de gedaghte groote Neerlaegh van Scipio ontkomen / insonderheyd Ruyters. Deese deeden niet anders / dan de Burgeren te vermoorden / en daer na de Huysen te plonderen. Begeerden echter met Cato de Stad niet te verdeedigen; maer maeckten sigh van daer wegh / met wel-gevuldde Knapsacken. Doe wilden d'andere / die noch by Cato waren / oock niet blijven: begaven sigh in de Scheepen; en voeren d'eene hier d'andere gintsch heenen. Als nu Cato sagh / dat de Stad niet te houden was; en veel verdraeghlijcker aghtte / voor soo een Man als hy / te sterven / dan sigh aen eens vyands genade over te geven / besloot hy / sigh selven om 't leven te brengen. Liet echter noch door woorden /

noch door gelaet / noch op eenigerley andere wijs blijcken / wat hy in den sin had. Doe hy na d'avondmaeltijd ter rust sou gaen / nam hy een scharpe Dolck met sigh. Hield deselve in 't Bed verborgen. Las een tijd lang in een Boeck van d'onsterflijckheyd der Ziel; en stiet doe 't Moord-geweer in sijn ligchaem. Als hy daer op ter aerden viel / wierp hy 't Tafeltje / 't welck in de Kamer stond / om verr'. Dit hoorden sijne Kneghten / nevens sijnen Lijf-Artz. Liepen derhalven spoedigh toe / en verbonden sijne wonde ten besten haer mogelijck was. Doch Cato, weer tot sigh selven gekomen / ruckte 't Verband af / en scheurde de wonde noch wijder op / soo dat hy door 't bloed-verlies den Geest gaf.

en hoe sulcks toegingh. *Plutarch. in Cat.*

Sijnen sonderlingen lof.

In sijn geheele leven was hy geweest een seer reedlijck / opreght Man / een ongeveynsde hevige vyand van Gierigheyd / Wellusten / en allerley andere ondeughden; ingetoogen en onberisplijck: waerom oock die van Utica hem een eerlijcke Begraefnis verschaften. Sijne dood was Julius Cæsar seer leed; en wenschte hertlijck / dat hy hem Pardon had mogen geven.

Afranius,

Afranius en Faustus Sylla sijn met eenige van de Ruyters / die de Stad Utica geplonderd hadden / op hare vlught gevangen / en van Cæsars Ruyteren om 't leven gebraght geworden. Scipio, die Algemeenen Oversten onder de vyanden Cæsars was geweest / had sigh / na sijne Neerlaegh / met Damasippus, Torquatus, en andere Roomsche Raedsheeren / vlughtigh op Zee begeven / meenende in Spaenje by den jongen Pompejus te sullen komen. Doch door tegenwinden konden se niet voort geraecken: moesten langh aen den Africaenschen Oever gintsch en herwaerts swerven: wierden eyndlijck door een Onweer by de Stad Hippona aen Land gedreven; doch Scipio, en al d'andere / welcke by hem waren / door Sittii Krijghsvolck (vermits hy 't met Cæsar hield) van 't leven beroofd. Considius, die de Stad Tisdra tegens Cæsar had verdeedighd / begaf sigh met een groote Schat van geld / gedurende sijn Gouvernement 't Volck afgevild / op de vlught / in begeleydingh eeniger Mooren. Maer als deese schoone Convoyeerders bemerckten / dat hy een grooten rijckdom by sigh had / sloegense hem op den wegh dood / en deelden 't geld onder malkander.

Faustus Sylla, Scipio, Damasippus, Torquatus,

Considius, hoedanigh al t' samen omgekomen.

Dit

ANNO MUNDI.

Dit is geweest den uytgangh des Afri-
caenschen Oorloghs; na welcken Cæsar sigh
meester van geheel Africa maeckte. De Stad
Zama, wijlse haren Heer de Koningh Juba
niet ingelaten had / met veele Privilegien ver-
cierde. 't Geheele Koninghrijck Numidien
herbormde tot een Roomsche Provintie.
Voorts leydde hy de Steeden in Africa, die
't met Juba en Scipio hadden gehouden / groo-
te geld-straffen op. Sommige moesten
Koorn / Wijn / Oly / en andere dingen op-
brengen. Hier na gingh hy in de Haven der
Stad Utica t'Scheep. Voer met de sijne
eerst na 't Eyland Sardinien; vervolgens na
Italien; en quam in den aenvang der Maend
Julius te Romen.

Cæsar, sigh meester van geheel *Africa* gemaeckt hebbende, keerd weer na *Romen*.

't Sal nu tijd sijn / weer tot de Joodsche
Geschiedenissen te komen. In 't voorige
Boeck deeser Historische Kronijck is ver-
haeld / hoe / na de dood van Aristobulus,
dien Pompejus gevancklijck van Jerusalem na
Romen had gevoerd; en van sijnen Soon
Alexander, dien Scipio t'Antiochien 't hoofd
deed afslaen / 't Land Judæa van sijnen Ko-
ningh beroofd; en Antipater, op den voor-
slagh en 't versoeck des Hoogen-Priesters
Hyrcani, ten Landvooghd over Judæa van
de Romeynen bevestighd was. Deesen Idu-
meër (Antipater) had Soonen / welcke hy
geerne hoogh aen 't Berd had gesien. Wend-
de derhalven voor / Hyrcanus was niet als
een enckele Paep; ondeugend tot bestiering
van weereldlijcke saecken. Maeckte daer
op sijnen oudsten Soon Phaselus ten Stad-
houder in Jerusalem, met Vorstlijcke Magt.
De jonger Soon / genoemd Herodes, steld-
de hy ten Landvooghd over Galilæa, doe hy
noch maer vier-en-twintigh jaren oud was.
Dit is dien Herodes de Groote, onder wiens
Regeeringh CHRISTUS de HEERE
gebooren wierd.

Joodsche Geschiedenissen.
3904.
Joseph. l. 14. c. 16. 17. 18. 19. 20.
Id. l. 1. *de Bell. Jud.* c. 8. 9. 10. 11.

Herodes

Een geboorne Jode, maer seer snooden
Booswight / die de naem van Ezechias voer-
de / had sigh een Aenhangh gemaeckt. Door-
stroopte met Roven en Moorden de Land-
schappen Syrien en Judæa. Niemand was
op de Weegen voor hem verseeckerd. He-
rodes trock tegens hem uyt. Kreegh / na
een lange en gevaerlijcke Strijd / hem en 3904.
sijne Medgesellen gevangen; welcke hy al
t'samen deed om 't leven brengen. Vermits
nu Herodes op deese Zeege hooghmoedigh
wierd; sigh oock veel hooge dingen onder-
wond / met veraghtingh van Hyrcanus, en
des Grooten Raeds te Jerusalem, soo wierd
hy van de gedagte Hyrcanus en d'Oudste ver-
daghvaerd / om reeckeningh van sijne be-
drijven te doen. Hy quam wel te Jerusalem,
verscheen oock voor den Raed en 't Gerigt;
doch verdemoedighde sigh niet / gelijck an-
dere voor hem gedaen hadden; maer wierp
in tegendeel boose woorden uyt; sigh verla-
tende op de Voorschrijving Sexti Cæsaris, die
hy by hem had; en ter welcker oorsaeck nie-
mand hem yets doen dersde. Doe hy weer
in Galilæa was gekomen / hield hy 't voor
een hoon / datmen hem voor 't Gerigt had
verdaghvaerd. Om deese gewaende smaed
te wreecken / braght hy een Krijghsheyr op
de been / en trock'er mee na de Stad toe.
Doch sijnen Vader Antipater, en sijnen 3906.
Broeder Phaselus, quamen hem voor de Poort
te gemoet / en stelden hem te vreeden / soo
dat hy weer na Galilæa keerde. Dus sijn
de Joodsche saecken noch geweest in een
taemlijcken staet / tot dat Cassius in Syrien
quam / die 't Land beswaerdde met onver-
draeghlijcke Schattingen; en over d'aght- 3907.
honderd Talenten Silver daer uyt parstte.
Herodes was d'eerste / die de Som / gelegt
op 't Landschap Galilæa, by een trock / en
aen Cassius leverde. Sijnen Vader Antipa-
ter beval eenen / genoemd Malchus, deese
Schattingh over Judæa in te samelen; doch

ANNO MUNDI.

de Groote Landvooghd in *Galilæa*.

Veraght het *Synedrium*, of den Hoogen Raed te *Jerusalem*.

Antipater doorgif om 't leven gebraght.

wierd

ANNO MUNDI.

wierd van deesen door vergif om 't leven gebraght. Cassius schreef aen Herodes, dat hy sijns Vaders Antipatri dood niet ongewroocken sou laten. Herodes versuymde sulcks niet: want hy deed den Verrader Malchus te Tyrus doorsteecken. Doch dit is geschied na de dood van Julius Cæsar, tot wien wy ons weer wenden.

Cæsars viervoudige *Triumph* te *Romen.* *Epit. Liv. l. 115.* *Diod. l. 43.*

Als deese Cæsar, gelijck hier boven verhaeld is / weer te Romen was gekomen / heeft hy / eerst in den sittenden Raed / daer na op de Marckt voor 't gantsche Volck / een Oratie, of Gesprek / gedaen; yeder deesen Troost gevende / datse aen hem souden hebben / niet een Heer of Koningh / veel minder een Tyran / maer een Vader en Beschermer. Daer op hield hy een viervoudige Triumph, vier dagen na malkander / boven maten praghtigh / vermits hy (behalven de Romeynen Pompejus, Scipio en meer andere) vier Vyanden had overwonnen; namentlyck / Vercingetorix in Gallia (die tot noch toe te Romen gevangen had geseeten): daer na / Ptolomæus in Egypten, ten derden / Pharnaces, of Pharnax, in Pontus, en eyndlijck Juba in Africa. By dit Vreughdenfeest noodighde hy 't gantsche Roomsche Volck te gast. Onthaelde 't selve heerlijck. Deelde oock / na gehoudene Maeltijd / aen yeder / hoofd voor hoofd / Koorn / Oly / en Geld uyt. Hier tegens wierd hem van den Raed en de gantsche Burgery te Romen alle bedencklijcke Eere getoond. En of wel voor deesen de Maght van een Dictator (dien / geduerende den tijd sijns Ampts / van niemand mogt weersproocken werden) aen eenen Man niet langer als voor een jaer wierd vergund; soo heeftmen echter nu een Besluyt genomen / dat Julius Cæsar deese hoogste Waerdigheyd de gantsche tijd sijns levens sou besitten / en dus Altijd-duerend Dictator zijn.

Werd altijdduerend *Dictator* gemaeckt.

Verbeeterd de Tijdreeckeningh. *Suet. in Jul. c. 40.* *Dio l. 41.* *Plin. l. 18. c. 25.*

Hier na heeft Cæsar te Romen nieuwe Wetten en Ordonnantien gemaeckt. Oock verbeeterd de Reeckeningh der Dagen en Maenden des jaers / tot noch toe in gebruyk geweest / doch seer gebrecklijck. 't Jaer heeft hy afgedeeld in drie-honderd vyf-en-tsestigh dagen / en ses uyren: oock geordonneert / dat deese ses uyren in elck jaer / in 't vierde jaer t'elckens een geheelen dagh souden geven. Dit vierde jaer noemen wy een Schrickel-jaer. Te Romen was 't tot noch toe geheel anders gerekend. Deese Astronomische konst en kennis had Cæsar in Egypten geleerd: oock gebruyckte hy tot deese Verbeeteringh des Almanacks den raed van geleerde Lieden t'Alexandria.

Cæsars Oorlogh tegens de jonge *Pompejen* in *Spaenje.* 3905. *Hirt. l. 6. de bell. civ.* *Eutrop. l. 6.* *Dio l. 43.* *Flor. l. 4. c. 2.*

Nu was 'er noch eenen van Cæsars Hoofdvyanden overigh; namentlijck / Cneus Pompejus, Soon van Pompejus de Groote, in Egypten verraderlijck om 't leven gekomen. De gedaghte Pompejus Magnus had sigh by eenige Volckeren en Steeden in Spaenje wel-verdiend gemaeckt. Deese waren derhalven den jongen Pompejus seer toegeneegen: waer door hy / sonder groote moeyte / een taemlijck-talrijck Krijghsheyr by een bragt. Oock vlooden / na de Neerlaegh van Scipio in Africa, veele Romeynen, soo Hoofdlieden als Soldaten / na Spaenje tot deesen Pompejus: die hier door seer gesterckt wierd; 't welck dan oock Cæsar geen kleyne sorgh en nadencken veroorsaeckte. Die daer op voornam / in eygener persoon na Spaenje te trecken / en daer een eynd van de saeck te maecken. Nu waren 'er in Spaenje twee Pompejen, Broeders; d'oudste Cneus, de jonger Sextus Pompejus genoemd. Sextus lagh in de Stad Corduba, met een stercke Besettingh / wijl dit een Hoofdstad was. Cneus hield de Stad Ulla belegerd; waer voor hy nu al eenige maenden geweest was; en 't stond daer op / datse sigh haest sou hebben moeten overgeven.

Daer hy de Stad *Ulla* ontset;

Ondertusschen quam Julius Cæsar niet verr' van daer aen; en vond elf Compagnien te voet / nevens een deel Ruyteren / den belegerden te hulp. Deese wierden derwaerts gevoerd door een geboorne Spaenjaerd, genoemd Paciccus; wiens Na-geslaght noch hedensdaeghs in Spaenje seer voornaem en aensienlijck is. Even doemaels verhief sigh een verschricklijck Onweer van Donder en Regen. Daer-en-boven was de naght seer duyster: 't welck Paciccus seer wel diende / om dit Volck in de Stad te brengen. Doese daer binnen waren / deedense / t'samen met de Besettingh / een stercken uytval / en sloegen veele der Pompejaensche in 't Leger dood. Wijl echter Cneus in de Belegeringh volhardde / trock Cæsar met sijn gantsche Heyr voor de Stad Corduba. Die van binnen vielen hevigh uyt; doch wierden door Cæsars Wapen-Ruyters soodanigh ontfangen / dat harer weynige weer in de Stad quamen. Doe schreef Sextus Pompejus in allerhaest aen sijnen Broeder Cneus om hulp: die derhalven moest opbreecken / en de Stad Ulla verlaten. Cæsar bejegende hem aen de Rivier Bætis (hedensdaeghs genoemd Guadalquivir), en verhinderde hem d'overtoght. Doch vermits deese tegens malkander-legging Cæsar te langh duerde / soo liet hy Pompejus in sijn voordeel / en begaf sigh aen een andere plaets over 't Water; voorneemens sijnde / de Stad Ategua, waer in beyde de Broeders een stercke Besettingh hadden / te veroveren. Dus quam Cneus by sijnen Broeder Sextus binnen Corduba.

Corduba belegerd: doch van dier na *Ategua* gaet.

Laetste Slagh van *Pompeji* Soon in *Spaenje* met *Cæsar;* 3905. *Cicero ad Att.*

Naderhand sijn eenige lighte Gevechten tusschen beyde de Deelen voorgevallen: en Pompejus, hoe jongh hy noch was / heeft Cæsar, dien ouden / ervaernen Veldheer / genoegh te doen gemaeckt: tot dat het eyndlijck by de Stad Munda tot een bloedige Veldslagh quam. Aen beyde sijden wierd Manhaftigh gevoghten. Maer eyndlijck moesten de Pompejaensche, als 't meeste deel der hare door 't onverwinlijck Heyr van Cæsar verslagen was / sigh door de vlught in 't naeste Steedje redden. Deese Slagh is geschied op den seventhienden der Maend Maert; en daer in sijn van Pompeji Heyr over de dertigh-duysend Mannen omgekoomen. Onder de verslagene waren oock Labienus en Actius Varus; dan noch over de 3000. van

ANNO MUNDI.

Adelijcken en Ridderlijcken Stand / ten deelen uyt de Roomsche Provintien. Seventhien Hoofdlieden en Oversten bleven gevangen. Derthien Regiments-Vanen met den Arend wierden door Cæsar veroverd. Hoe groot de meenighte der gesneuvelde geweest moet sijn / kannen lightlijck daer uyt afnemen / dat Cæsars Soldaten een Wal van enckele Lycken der verslagene / op malkander gehoopt / rondom de Stad Munda maeckten / en deselve Belegerden. Cneus Pompejus, uyt den Slagh ontkomen / hield niet op van vlieden / voor dat hy sigh bevond in de Stad Carteja, hedensdaeghs genoemd Tariffa, gelegen niet verr' van de Zee-enghte tegens over Africa. Sijnen Broeder Sextus, gehoord hebbende hoe 't te Munda gegaen was / vertrouwde sigh niet langer te Corduba, maer reed by naght ter Stad uyt: welke daer op door Cæsar wierd ingenomen: die van hier na Sevilla ruckte; en terstond wierd hy'er / door overgaef / meester van.

En hare seer sware Neerlaeg.

Wal van gesneuvelde Lijcken.

Cneus Pompejus weeck uyt Carteja, of Tariffa; en begaf sigh t' Scheep; meenende deeser wijs t'ontvlieden: doch wierd gedwongen aen Land te treeden. Doe stack Didius sijne Scheepen in brand: settede sijne Ruyters aen Land / en jaeghde Cneus aghter na; die alreeds eenige wonden ontfangen / en d'Encklauw sijns eenen voets uyt 't lid getreeden had. Dus wierd hy / niet ontvlieden konnende / aghterhaeld / dood geslagen / sijn Hoofd aen Julius Cæsar gebraght / en opentlijck getoond. Sulcker wijs is oock Cæsar van deesen Vyand los geraeckt; en door de gedaghte Zeege wierd geheel Spaenje hem onderworpen.

Ellendige omkomingh van Cneus Pompejus de jonge.

Dit was de laetste Veldslagh / welcke Julius Cæsar met syne vyanden heeft gedaen. Hier door meende hy buyten alle gevaer gesteld / alles te boven gekomen te zijn. Doe de seeckere tijding hier van te Romen quam / wierden / vyftigh dagen langh / Dancksegingen in al de Tempelen gedaen: en op even dien dagh / dat de Boode verscheen / te weten / op den een-en-twintighsten van April, voortaen een jaerlijcksche Vierdagh aengesteld. Als nu Cæsar in Spaenje alles op 't beste had verordonneert / trock hy weer na Romen: en alhoewel hy geen uytlandsche vyanden / maer enckelijck Roomsche Burgeren overwonnen; van deselve veele duysenden verslagen / en oock niet weynige der sijne verlooren had / soo heeft hy echter over deese Zeege getriumpheert: 't Volck / gelijck te vooren / een vrye Gastery / en Geschencken gegeven. Doch dit heeftmen hem ten quaedsten geduyd.

Cæsar werd meester van geheel Spaenje.

Houd te Romen een onnodige Triumph.

Marcus Tullius Cicero had in 't begin geenen lust tot / noch welgevallen aen den Oorlogh Pompeji Magni tegens Julius Cæsar; maer sigh gantschlijck daer van ontrocken / en middelen tot Vreede voorgeslagen. Of hy na wel / wegens de veelvoudige weldaden / van Pompejus te Romen ontfangen / eyndlijck sigh tot deszelven sijde keerde / soo had hy echter de Veldslagh in Thessalien niet bygewoond; maer was aen den Oever van Cilicien by de Scheepen gebleven. Na Pompeji Neerlaegh in 't gemelde Gewest wierd hem 't Generaelschap over de Vloot opgedragen; doch hy weygerde d'aenneemingh: voer over na Italien; quam te Brindese, en van daer te Romen. Doe hy hoorde / dat Cæsar in Italien was gekomen / gingh hy hem te gemoet. Hier tegens deed Cæsar hem d'eere / dat hy / soo haest hy hem gewaer wierd / van sijn Paerd aftrad / hem by der hand nam / en een goed stuck wegs met hem alleen te voet wandelde; t'samen een onderling gesprek houdende. Van dien tyd af aen hield Cicero sigh stil. Braght sijnen tijd met schrijven en studeeren door; en Cæsar quam hem / tot eenige malen toe / in 't jaer der Weereld 3905. in sijn Huys besoecken; insonderheyd doe sijne (Ciceronis) Dochter Tullia in de smert des Kinderbarens gestorven was. Vermits nu Publilia, de tweede Gemalin van Cicero, sig over de dood van hare Stief-dochter Tullia scheen te verblijden / verdroot hem dit sulcker wijs / dat hy haer een Scheydbrief gaf / en sigh van haer affonderde. Cicero is wel in eere en rust gebleven / soo langh Julius Cæsar leefde; doch dit sijn geluck heeft niet langh geduerd; vermits Cæsar in 't volgende jaer (3906.) uyt de Weereld wierd geholpen. Met deszelven vermoordingh is 't op de volgende wijs toegegaen.

Kort begrijp der Geschiedenissen van Marcus Tullius Cicero.

3903. *Plutarch. in Cicer.*

Geeft sijne tweede Huysvrouw een Scheydbrief.

3906.

De Romeynen betoonden Cæsar, wegens sijne veelvoudige Overwinningen / in welcke hy al sijne vyanden had gedempt / byna Godlijcke Eere. Hadden oock sijn Beeld / gemaeckt van Elpenbeen / gesteld in 't Capitool, nevens de Beelden der seven oude Koningen / welcke in den aenvangh over Romen hadden geregeerd. Hem oock magt gegeven / om te mogen doen wat hy maer wou. Evenwel waren'er veel' Eedele en dappere Mannen in de Stad / aen welcke dit alles seer mishaeghde. 't Verdroot haer / dat een vry Volck de heerschappy en moedwil van een eenigh Mensch sou moeten onderworpen zijn. Hier by quam noch / dat Cæsar veele sleghte Gesellen / van een gantsch lage Trap / in den Raed nam; d'oude Geslagten hier door oorsaeck tot een hevigh misnoegen gaf / en deselve beleedighde. Waerom oock veele een onversoenlijcken haet tegens hem opvatteden.

Aenslagh om Julius Cæsar aen kant te helpen.

Epit. Liv. l. 116. Suet. in Jul. c. 78. 79. Dio l. 44. Oros. l. 6. c. 17. Plutarch. in Cæs. & Brut. Appian. l. 2. de bell. Civil.

't Gebeurde nu / dat de Parthers, welcke door deesen Marcus Crassus, nevens sijnen Soon en 't Roomsche Heyr verslagen hadden (gelijck in 't voorige derde Boeck deeser Historische Kronijck verhaeld is) / sigh weer begonden te beweegen. Derhalven wierd van den Raed en de gantsche Burgery te Romen een Besluyt genomen / dat Julius Cæsar, d'altijd-duerende Dictator en groote Triumpheerder, tegens de Parthers na 't Oosten sou optrecken. Of nu wel Cæsar sigh tot deesen Togt gereed maeckte; oock op alle dingen / beyde te Romen en in de Roomsche Provintien, alreeds orde gesteld had / soo is 't echter niet tot d'uytvoeringh gekomen.

Cæsar bereyd sigh tot den Toght tegens de Parthers.

Onder de Raedsheeren te Romen was'er eenen / genoemd Marcus Brutus; van een

T'saemgeswoorne

oud

ANNO MUNDI.

tegens Julius Cæsar; onder welcke Marcus Brutus 't Hoofd was.

oud Geslaght / wijl hy reeckende / van Vader tot Grootvader / en soo al voorts / afkoomstigh te sijn van Junius Brutus, die voor een lange tijd den laetsten Koningh der Romeynen, Tarquinius, vermits hy gantsch Tyrannisch regeerde / uyt Romen verdreven / en de Stad vry gemaeckt had. Op deesen sagen insonderheyd de geene / welcke de handelingen van Cæsar voor quaed keurden. Sloegen oock hier en gintsch Briefjens aen / waer in sy hem sijns Ampts vermaenden; met byvoegingh / dat de Bruti gebooren waren / om de Tyrannen ter neer te werpen; de Dwinghlandy te dempen. Deesen nu verbond sigh met C. Cassius, eenen uyt den Raed / die Cæsar seer vyandigh was / en meer andere / datse hem / op den eersten dag dat hy in den Raed sou verschijnen / om 't leven souden brengen.

Sonderlinge Voorteeckenen, en gelijck als Waerschouwingen,

Gedenckwaerdigh is 't / dat eenen uyt de Starrekijckers / of anders Waerseggers / genoemd Spurina, als Julius Cæsar een Varr' offerde / en by desselven opsnijdingh geen Hert gevonden wierd / tot hem seyde: Hy sou in de dertigh volgende dagen op sigh selven wel aght nemen; insonderheyd op den laetsten / welcke was den vijfthienden der Maend Maert ; vermits hem op even dien selven een groot ongeluck sou bejegenen. Doe nu Cæsar na 't Capitool gingh / wierd hy onderweegen Spurina gewaer / tot wien hy met een lagchende mond deese woorden uytte: Wel nu Spurina, den vijfthienden dagh van Maert is gekomen. Waer op deesen hem seedighlijck antwoordde: Ja / hy is gekomen; maer noch niet voorby. Vermits nu noch veel andere quade Teeckenen en Waerschouwingen sigh voortdeeden: dat daer-en-boven sijne Gemalin Calphurnia welcke in de naght voor dien dagh een verschricklijcken Droom van hem had gehad) hem ernstigh bad / sigh voor datmael niet buytens huys te begeven / soo nam Cæsar dit eenighsins in bedencken / en wou dien dagh nagelaten hebben / na 't Raedhuys te gaen.

Vell. l. 2. c. 57. Suet. c. 81.

ANNO MUNDI.

de vermoording van *Julius Cæsar* voorgegaen.

Als de t'saemgeswoorne dit bemerckten / en daer door in bekommeringh stonden / dat de goede gelegenheyd haer sou mogen ontglijden / sondense Decius Brutus Albinus tot hem; die hem schamperlijck verweet / dat hy om eens Wijfs Drooms wil de Raedsheeren / alreeds by een vergaderd / vrughtloos wou doen scheyden. Voorts Cæsar by de hand nam / en hem uyt sijn huys voerdde; die sig van deesen dus liet bepraten / om met hem te gaen. Maer als nu Decius van verre sagh / dat Marcus Antonius, een seer groot en getrouw Vriend van Cæsar, oock na 't Capitool trad / liet hy Cæsar alleen opgaen ; maer bleef selfs by de Poort staen / tot dat Antonius aenquam; dien hy met allerley Gesprakken ophield / tot dat den moorddadigen Aenslagh tegens Cæsar verright was.

Hoe deesen Opreghter der vierde *Monarchie* om 't leven gebraght wierd.

Doe hy nu in den vollen Raed sigh op sijnen Stoel had neergeset / en Marcus Brutus met d'andere t'saemgeswoorne rondom hem stonden / trad eenen / genoemd Tullius Cimber, voor hem / doende een versoeck voor sijnen Broeder. Als nu Julius Cæsar hem 't begeerde afsloegh / greep Cimber sijnen Mantel / of Purpure Rock / met beyde de handen aen / en trockse hem van den hals af. Dit nu was 't bestemde teecken des aenvals. Flucks gaf eenen anderen / genoemd Casca, met een korte Degen Cæsar een steeck in den hals; doch deselve maeckte geen doodlijcke wonde. Daer op viel Cæsar hem onder den arm / ontnam hem sijnen Degen / en begon te roepen. De geene / welcke van dit Moord-verbond geen kennis hadden / verschrickten over deesen handel / en wisten in sulck een verbaesdheyd niet / wat haer te doen stond. Ondertusschen trocken al de t'saemgeswoorne hare Geweeren / met welckese

Sueton. l. 82. Eutrop. l. 6.

ANNO MUNDI.

seer grimmigh op Cæsar toe hieuwen en stieten; insonderheyd Marcus Brutus, die hem een doodlijcke steeck in den Buyck boven 't Gemaght gaf. Als nu Cæsar sagh/ dat geen tegenweer moght helpen/ geen middel om t'ontvlieden voor handen was/ wickelde hy sig in synen Mantel, sonk ter aerden neer/ en wierd doe voorts ten vollen met drie-en-twintigh wonden om 't leven gebraght.

Eenige aenmerckelijckheden ontrent de vermoordingh van Cæsar:

't Beeld van Cneus Pompejus stond dight by de plaets/ daer Cæsar neer viel; 't welck hy met syn bloed besprenghde. Veele lieten hier op hooren/ dat dit een reghtvaerdige wraeck was; want vermits Cæsar Pompejus tot aen syne dood toe had verbolghd/ soo moest hy nu oock by Pompeji Beeld syn bloed vergieten/ en aen desselven voeten sterven. Maer hier by staet oock in aght te nemen/ dat de voorgedaghte C. Cassius, als hy in een Slagh tegens de Vrienden van Cæsar de Neerlaegh leed/ sigh selven heeft doorstoocken met even deselve Dolck/ waer mee hy Cæsar doorstack. Eyndlijck is oock bedencklijck/ dat de drie voorname Roomsche Heeren/ Crassus, Pompejus en Cæsar, haer ondernamen/ sigh Meesters over de gantsche Weereld te maecken/ en de drie deelen der selve onder malkander hadden gedeeld. Yeder van haer heeft oock syn Deel bekoomen; doch op een andere wijs als se sig hadden ingebeeld. Want Crassus wierd van de Parthers in Asia verslagen. Pompejus van d'Egyptenaren in Africa: en Cæsar van syne Romeynen te Romen in Europa. Dus heeft elck van haer het hem toegedeelde Weerelds-deel met syn dood ligchaem beseeten.

En andere bedenckingen.

Ouderdom, en tijd des doods van Julius Cæsar.

Julius Cæsar was gekomen tot den ouderdom van 56. jaren. Had de Heerschappy alleen gevoerd 3. jaren en 6. maenden; te reeckenen van den Veldslag, met Pompejus gehouden in 't Landschap Thessalien. Van syne Geboorte/ Afkoomst/ Opvoeding/ Jeugd en Daden/ is in 't voorige derde Boeck deeser Historische Kronijck gehandeld. De Geschied-schryvers verhalen/ dat hy in vijftigh openbare Veldslagen tegens syne Vyanden heeft gestaen; en als voor onverwinlijck gehouden wierd. Maer als hy nu al syne Tegenparthyen had overwonnen/ wierd hy van syne Vrienden binnen Romen, aen de plaets des Vreedes rampsaligh vermoord/ op den 15. dagh der Maend Maert, in 't jaer der
3906. Weereld 3906./ voor des Heeren Christi Geboorte 42. Wy sullen nu de Romeynsche Geschiedenissen een weynigh laten rusten/ om te komen tot die van Syrien en Judæa.

Syrische en Joodsche Geschiedenissen. Epit. Liv. l. 106. Diod. l. 40. Joseph. l. 14. c. 17. 18. Et de bell. l. 1. c. 7. 8. 9. Oros. l. 6. c. 13. Flor. l. 3.

Na dat Pompejus de Groote Tigranes, Koningh in Armenien, uyt Syrien geslagen/ en dit Land tot een Roomsche Provintie, of Landvooghdyschap gemaeckt had/ wierd/ na Gabinius, Crassus, en Bibulus, daer in ten Landvooghd geset Sextus Cæsar, een Bloedverwant van Julius Cæsar. In 't jaer voor dat deesen Julius van Cassius en Brutus vermoord wierd/ had eenen van Pompeji Aenhangh/ Cæcilius Bassus geheeten/ deesen Sextus Cæsar verraderlijck om 't leven gebraght; syn Krijghsvolck aen sigh getrocken/ en geheel Syrien hem onderworpen gemaeckt. Doe dit d'andere Hoofdlieden van Cæsar vernamen/ braghtense een taemlijck Heyr op de been/ wijlse de Regeeringh aen Bassus niet wilden laten. Phaselus en Herodes, Soonen van Antipater, stonden haer by/ en sonden haer eenige duysenden weerbaere Joden toe/ wijl Sextus Cæsar haer veele weldaden had betoond. Bassus verweerde sigh dapper; en deesen Oorlogh duerde/ tot dat Marcus na Sextus in de Landvooghdy volghde: waer op stracks/ na de dood van Julius Cæsar, eenen der voornaemste syner Moordenaers/ Cajus Cassius, in Syrien quam. Deese Cassius deed terstond/ dat al de Soldaten der Krijghsheyren van Bassus, Marcus, en der Soonen Antipatri hem aenhingen. Maeckte sigh meester van d'Ammunitie en Proviand-Huysen in de Steeden; en leydde/ om d'Oorlogh te konnen uytvoeren/ ongehoorde Schattingen op Syrien en Judæa. Insonderheyd dwongh hy de Joden aght-honderd Talenten Silver af: van welcke Schattingh hier boven by Herodes yets geseght is.

ANNO MUNDI. c. 11. 3906.

3907. Cajus Cassius, eenen der Moordenaeren van Cæsar, koomd in Syrien.

Van de dood Aristobuli, des laetsten Koninghs in Judæa, en syns Soons Alexandri, is in 't voorige Boeck meldingh gedaen. Desen Aristobulus had noch een andere Soon/ genoemd Antigonus, nagelaten: die sigh/ door hulp van eenige nabuerige Landheeren/ en Roomsche Amptmannen/ een Aenhangh maeckte/ wijl hy van Koninghlijck Geslagt was. Greep oock 't Landschap Galilæa aen; waer in hy/ binnen een korte tijd/ eenige Steden en Vestingen veroverde. Doch Herodes toonde sigh hier ontrent niet traegh. Nam deese Plaetsen haest weer in: trock Antigonus te gemoet/ en sloegh hem uyt 't Land. Deese daed Herodis heeft hem by den Hoogen-Priester Hyrcanus, en al 't Volck te Jerusalem, beyde groote gunst en groote eer veroorsaeckt/ soo dat Hyrcanus hem ten Houwlijck gaf Mariamne, uyt Koninghlijcken Bloede/ Dochter van Alexander, des Aristobuli Soon/ en Hyrcani Neef/ of Broeders Soon; alhoewel Herodes alreeds een Gemalin had/ genoemd Dosis. Doch deese verstiet hy/ schoon hy een Soon/ Antipater, by haer had gewonnen.

Oorlogh in Galilæa. 3908. Joseph. l. 14. c. 21.

Mariamne.

Ondertusschen waeren de Parthers uyt 't Oosten in Syrien gevallen: hadden oock de treflijcke Steeden Apamea, Antiochien, en Tyrus alreeds ingenoomen. Antigonus, siende dat hy tegens Herodes niets vermoght uyt te reghten/ wendde sigh tot de Parthers. Beloofde haer duysend Talenten, en vijf-honderd Vrouw-persoonen/ indiense Hyrcanus en Herodes verdryven; hem in syn Vaderlijk Rijk instellen souden. Deese belofte bewoogh Pacorus, der Parthen Koningh/ sigh op te maken met een groot Heyr/ ter hulp van Antigonus. Even doemaels quam 't Pinxter-Feest aen. Herodes trock met eenige honderden der syne binnen Jerusalem, by synen Broeder Phaselus. Maer vermits de Joden hem niet vertrouwden/ soo ontstond een Oproer; en beyderSijds parthyen sloegen op malkander by den Tempel; doch Herodes

De Parthers vallen in Syrien.

Helpen Antigonus, de Soon van Aristobulus, tegens Phaselus en Herodes. Joseph. l. 14. c. 24.

wierd

ANNO MUNDI.

wierd in 't Slot gedreven; waer in hy ſigh verweerdde. Van uyt deeſe Burght deeden hy een Phaſelus een uytval; waer in eenige duyſenden van Antigoni aenhangh dood bleven. Doe begaf Herodes ſigh weer in ſijn voordeel.

Herodes moet in Ballinghſchap omſwerven. *Joſeph. l. 14. c. 25. 26. Et de bell. Jud. l. 1. c. 11.*

Ondertuſſchen begeerde Pacorus, Koning der Parthers, datmen hem / als Vriend / goedwilligh binnen de Stad Jeruſalem ſou laten; ſoo wou hy den Oproer ſtillen. Doe hy ingekoomen was / bepraette hy Hyrcanus en Phaſelus, datſe ſigh nae Galilæa ſouden begeven. Dit deedenſe / tegens den raed en waerſchouwingh van Herodes; maer wierden beyde gevangen. Als nu de Meyneedige Parthers ook Herodes laegen leyddden / ontweeck hy; met ſigh neemende een groot getal Vrouws-perſoonen; waer onder ſigh oock bevonden ſijne Moeder; ſijne Suſter Salome, ſijne Bruyt Mariamne, der ſelver Moeder / en veel andere Adelijcke Wijven; deſgelijcks een grooten hoop van Kinderen en Dienſtelingen. Dus quam hy in 't Landſchap der Idumeërs, en beſloot haer in 't vaſte Kaſteel Maſſada; doemaels voor onwinbaer gehouden. Hy ſelfs vlood na Arabien; en van daer na Egypten tot de Koningin Cleopatra.

Antigonus werd Koningh in *Judæa.* 3909.

Doe nu de Parthers hoorden / dat Herodes haer ontkoomen was / hebbenſe 't Slot en veele voorname Huyſen te Jeruſalem geplonderd: vervolgens wierd Antigonus van Pacorus ten Koningh van Judæa bevestighd: Die / om Hyrcanus / ſijns Grootvaders Broeder / ſoo wel tot 't Koninghrijck als tot 't Hoogh-Prieſterdom onbequaem te maecken / hem beyde d'ooren deed af-ſnijden.

Doet *Hyrcanus* d'ooren affnijden.

Als Phaſelus, de Broeder van Herodes, dit vernam / en te gelijck verſtond / datmen oock hem een ſmadelijcke dood ſoght te doen ſterven / wou hy ſulks voorkomen / door hem ſelven 't leven te beneemen. Hy was met yſere keetenen ſoodanigh gebonden / dat hy ſijne handen niet maghtigh was / om ſigh ſelven daer mee te beleedigen. Derhalven ſtiet hy ſijn Hoofd ſoo lang tegens de Steenen muer der Gevanckniſ / dat hy eyndlijck de Geeſt gaf. Dus wou hy liever ſoo gantſch ſmertlijck ſijn leven eyndigen / als den moedwil ſijner vyanden tegens hem verwaghten.

Phaſelus brenghd ſigh ſelven ſeer ellendigh om 't leven.

Doe Herodes op de verhaelde wijs de ſijne in ſeeckerheyd had gebraght / en de Tyranny der Parthers was ontkomen / nam hy voor / na Romen te varen; onaengeſien d'onbequaemheyd der Winter-tijd tot d'overvaert / en de verwarde ſtand / waer in 't Roomſche Volck ſigh dormaels bevond. By 't Eyland Rhodus wierd ſijn Schip door onweer verbroocken. Echter quam hy noch 'te Land / maer met verlies van ſijne Goederen. Moeſt derhalven in de Stad Rhodus geld opnemen / en een ander Schip hueren; waer in hy ſijnen toght na Italien vervolghde. Te Romen gekoomen / klaeghde hy Marcus Antonius, hoe qualijck het hem / ſoo t'Huys als op ſijne Reys / was gegaen. Marcus had meedelyden met deeſen Ballingh. En vermits hy in ſijnen Oorlogh tegens de Parthers den Dienſt van Herodes meende te gebruyken / ſo verkreegh hy te Romen, datmen even deeſen Herodes ten Koningh over Judæa maeckte; 't welck geſchiedde met een ſonderlinge pragt en heerlijckheyd. Hier op bleef Herodes niet langer dan ſeven dagen te Romen, en voer doe weer na huys.

Herodes begeeft ſigh na *Romen:* maer lijd Schipbreuck.

Daer gekomen, werd hy Koningh over *Judæa* gemaeckt.

Doe Cajus Julius Cæſar op de voorheenen verhaelde wijs om 't leven was gebraght / trad de Hoofd-moordenaer Marcus Brutus toe; en wou deeſe daed door een ſeer cierlijck-ingeſtelde Oratie, of Geſpreck / verſchoonen / jae reghtvaerdigen. Doch de Raedsheeren / welcke van deeſen Aenſlagh niets met allen hadden geweeten / liepen vol vrees en ſchrick ter deuren uyt; en vervulden de gantſche Stad met een diergelijken angſt;

Vervolgh der *Roomſche* Geſchiedeniſſen. *Vell. l. 2. Dio l. 45. Appian. l. 3. de bell. civ.*

ANNO MUNDI.

waer uyt geen kleyne onorde ontstond. De t'saemgesworne echter gingen ordentlijck genoegh nae Jupiters Tempel in 't Capitool, om daer de Goden te dancken / dat de saeck soo wel gelukt was. Spraecken daer na 't Volck seer vriendlijck aen, als door dit middel ontslagen sijnde van den Tyran; waer op 't dan in de Stad weer wat stil wierd. Maer als Marcus Antonius, doemaels Burgermeester / den derden dagh hier nae 't Volck op de Marckt by een riep; de dood Cæsars met een klaeglijcke Reden betreurde; des selven bloedigh Kleed / waer in hy vermoord was / opentlijck toonde / wierd de Meenighte hier over soodanigh vergrimd / datse de Moordenaers in haere Wooningen gingen soecken: en alsse deselve niet vonden / met brandende Fackelen de Huysen van Brutus, Cassius, en haerer deelgenooten in deese Moord / wilden in vlam setten. Onder deselve was'er eenen / genoemd Cornelius Cinna, Stads-Schout te Romen. 't Gebeurde / dat Helvius Cinna, Bloedverwant van Cornelius, en een goed vriend van Cæsar geweest / die van dit verraed niets met allen had geweeten / wegens eenige sijner verrigtingen over de Marckt gingh. 't Volck / meenende dat het Cornelius Cinna was / viel verwoedlijck op hem aen / en sloeg hem dood. Dus onsinnigh is dickmael d'onstuymigheyd van 't Grauw. Om deselve t'ontwijcken / begaven de schuldige aen Cæsars dood sigh uyt de Stad. Brutus gingh nae Grieckenland: Cassius na Syrien: andere anderweegen heenen.

De Moordenaers van *Cæsar* vlieden uyt *Romen.*

Grimmigheyd van 't Grauw tegens de selve.

Cajus Octavius, Bloedverwant en Erfgenaem van *Julius Cæsar.*
Cicer. Ep. 5 l. 14. ad Att.

Cajus Octavius, Dochters Soon der Suster van Julius Cæsar (want Caji Octavii Moeder was Attia, Dochter van Attius Balbus en Julia, de Suster van Cæsar), studeerde ter dier tijd op d'Academie t'Apollonia, gelegen aen de Jordanische Zee. Maer als hy hoorde / dat sijne Groot-Moeders Broeder / Julius Cæsar, by wien hy meest was opgevoed / moorddadigh om 't leven was gebraght / maeckte hy sigh op / en quam te Romen. Als hy hier verstond / dat Cæsar hem in sijn Testament ten Erfgenaem had gesteld / nam hy dadlijck de naem van Cæsar, en te gelijck 't Erfdeel aen. Riep al d'oude Krijghsliedén by een / en deelde de Geschencken onder haer uyt. Doe hy te Brindese quam, vielen de daer sijnde Regimenten van Antonius af / en hem toe. Dit verbaesde Antonius niet weynigh; die oock tseder dien tyd Octavius Cæsar niet gunstigh is geweest; al hoewel hy geenen onwil tegens hem liet blijcken.

Spaensche Geschiedenissen.
3906.
Dio l. 48.
Appian. l. 5. de bell. civ.

In Spaenje had Sextus Pompejus, Soon van Pompejus Magnus, nae de seer swaere Neerlaegh by de Stad Munda, en sijns Broeders Cnei Pompeji dood, sigh eenighsins weer hersteld / en nieuw Kryghsvolck op de been gebraght: oock Asinius Pollio, van Julius Cesar daer gelaten / in een Veldslagh overwonnen. Maer als Marcus Lepidus in Spaenje quam / en Sextus sigh te swack tegens hem bevond / trad hy met hem in een Verdragh / op deese voorwaerde / dat hy (Sextus) sijne
3908. Vaderlijcke Goederen behouden; daer tegens de Provintie van Spaenje verlaeten sou.

Dit Accoord liet de Roomsche Raed sigh welgevallen. Hier op nam de gedaghte Sextus Pompejus 't Eyland Sicilien met geweld in; daer na Sardinien; en gedooghde niet / dat van hier Koorn nae Italien sou overgevoerd werden. Dit veroorsaeckte / dat te Romen een groote Hongersnood ontstond: derhalven 't Volck den Raed dwongh / met Sextus Pom- 3910.
pejus tot een Vergelijckingh te koomen. An- 3911.
tonius en Octavius (dien wy voortaen altijd Augustus sullen noemen / of oock Octavius Augustus) gaven hem / boven de voorige Provintien, noch over 't Landschap Achaia in Grieckenland. Hier mee hield hy sigh noch al niet vergenoeghd / maer begon een onnoodigen Oorlogh tegens Octavius Augustus; die hem / nae eenige Gevechten / gantschlijck uyt Sicilien verdreef. Sextus vlood nae Grieckenland: doch wierd hier oock verjaegd.
Trock over na Syrien, en stelde daer nieu- 3915.
we Onrusten aen. Wou nae de Parthers vlieden; doch wierd onderwegen om 't leven gebraght. Dus was nu niemand van de Pompejen meer overigh.

Sextus Pompejus, de laetste Soon *Pompeji Magni*; onrustigh en noyt vergenoeghd, eyndlijck omgebraght.

Antonius belegerd *M. Brutus* in *Modena*; doch werd van de *Roomsche* Burgermeesteren geslagen.
Epit. Liv. l. 118.
Vell. l. 2.
Dio l. 46. 47.
3907.

Marcus Brutus, die Julius Cæsar had doorstoocken / was nae Modena getrocken / en versamelde hier Krijgsvolck. Antonius gingh op hem aen: belegerde / en beanghstighde hem seer hard. Beyde de Burgermeesteren / Hirtius en Pansa, begaven sigh uyt Romen, om Modena t'ontsetten. Daer geschiedde een Slagh / welcke twee dagen duerde / namentlijck den veerthienden en vijfthienden April. Eyndlijck moest Antonius vlieden / en quam over 't Geberght in Gallia by Lepidus. De Burgermeesteren Hirtius en Pansa hadden wel de Zege behouden; doch waren sodanigh gewond / datse beyde moesten sterven. De Roomsche Raed verklaerde Antonius en Lepidus voor vyanden: deed oock Octavius Augustus veelerley schimp en beleedigingh aen. Dit verdroot hem sodanigh / dat hy sigh met Antonius en Lepidus vergeleeck / om gesamenderhand de Moordenaers van Julius Cæsar te straffen. Doe deese drie niet verr' van Bononien by een gekomen waren / is ontstaen dat seer schaedlijck Triumvirat, of Driemanschap, waer door soo veele duysend Romeynen Lijf en Leven / Goed en Eere hebben verlooren. Want sy deeden een ontelbaer getal Burgeren / en daer onder honderd-en-dertigh Raedsheeren / oock de voortreflijcke Man Cicero, in den Ban / en stelden haer leven voor elck ten roof. Oock sijnse byna al t'samen omgekomen. Augustus wou den goeden Cicero hier van uytgeslooten hebben; doch Antonius, die hem een geswoorne vyand was / drongh door; en gaf (liever / als Cicero niet wegh te sien) de Broeder sijner Moeder / dien Augustus ongenegen was / ten besten.

Octavius Augustus verbind sigh met *Antonius* en *Lepidus.*
Triumvirat.
Vell l. 2. c. 55. 56. 57.

Als Cicero geseght wierd / dat de gedaghte Drie-mannen hem in den Ban hadden verklaerd / begaf hy sigh van Tusculum wegh na Astura, aen de Zee gelegen; daer hy een Hofsteede had; voorneemens sijnde / van hier na Macedonien te varen. Doch de Wind was hem soo tegen / dat hy weer aen

Cicero, in den Ban verklaerd, maeckt sigh weg.
Plutarch. in Cicer.
Appian. l. 4. de bell.

Land

ANNO MUNDI.

Land moeſt treeden. By de Stad Capua had hy Landgoederen / en een Luſthuys. Derwaerts begaf hy ſigh / om te verwaghten / wat hem geſchieden ſou. Ter ſelver tijd quam hier een hoop Ravens aen; welcke ſigh niet alleen boven op 't Huys neerſetteden / maer oock geheel tot in de Kamer vloogen. Dit hielden de Dienaren van Cicero voor een quaed teecken. Porden derhalven haren Heer aen / ſigh in de Draegh-zeetel te begeven / en droegen hem dus op den wegh na de Zee toe / om met hem na Grieckenland over te varen. Ondertuſſchen quamen twee

civ. Val. Max. l.5. c.3.

persoonen / van Antonius uytgeſonden / Cicero in 't gedaghte Huys ſoecken. Eenen daer in ſijnde Jongen verried hem / ſeggende / dat hy door 't Boſch den wegh na de Zee had genomen. Popilius (dit was des eenen Moordenaers naem) ſneldde hem aghter na ; en vond hem in 't gedaghte Boſchje. Soo haeſt Cicero hem ſagh / kon hy lightlijck reeckeningh maecken / waerom hy derwaerts quam. Beval ſijne Kneghten / de Draegh-zeetel neer te ſetten ; en ſtack ſijn Hoofd onvertſaeghd daer buyten ; 't welck Popilius hem met eenige ſlagen van 't lig-

ANNO MUNDI.

Omgebraght, hoe ; en door wien.

chaem afſonderde. Cicero had even deeſen Popilius, nu ſijnen Moordenaer / voortijds / doe hy van een Moord was aengeklaeghd / verdedighd / en buyten ſtraf gehouden.

Was een ſeer voortreflijck Man.

Dus is jammerlijck om 't leven gekomen dien voortreflijcken / en / wegens ſijne welſpreeckenheyd / boven alle Romeynen beroemden Mareus Tullius Cicero: een ſonderlingh liefhebber des Vaderlands; die oock 't ſelve had behouden in de ſeer ſchaedlijcke verradery van Catalina: als hy nu oud was vieren-tſeſtigh jaren / op den 7. van December, in 't jaer der Weereld 3907. Tot een beloo-

3907.

ningh deeſer Moord gaf Antonius aen Popilius meer als 40000. guldens. 't Hoofd van Cicero, en desſelven reghterhand / waer mee hy ſoo veele heerlijcke Boecken had geſchreven / deed hy opentlijck ten toon aennagelen.

Geheel *Italien* met bloed vervuld.

Eenige weynige dagen te vooren was ſijnen Broeder Quintus Cicero, met eenen ſijner Soonen / deſgelijcks in den Ban verklaerd / oock omgebraght geworden. 't Selve Lot heeft nevens haer ontelbaer-veel eerlijcke Lieden getroffen; ſoo dat in dien tijd geheel Italien, inſonderheyd Romen, met bloed vervuld wierd.

Lyons en *Baſel* wer-

't Stond ondertuſſchen in Gallia oock niet ſeer wel; vermits eenige Volckeren hier tegens de Romeynen oproerigh wierden. Doch Manutius Plancus, een Roomſch Edelman / braght haer onder. Heeft dienshalven te Romen getriumpheert: in de Steeden Lyons, en Baſel aen den Rhijn, Roomſche Burgers gebraght; en deſelve alſoo tot Colonien, of Volckplantingen / gemaeckt.

den *Roomſche Colonien.*

Laet ons nu ſien / hoe 't de geene gegaen is / door welcke Julius Cæſar was vermoord geworden. Als Decius (of Decimus) Brutus door Windiſchland na Macedonien wou trecken / wierd hy van de ſijne verlaten; van ſijne vyanden op den wegh aengevallen / en dood geſlagen. Caſſius ſwerfde gintſch en herwaerts door Aſia. Ruckte eyndlijck in Macedonien voor de Stad Philippi, waer in Antonii Hoofdlieden lagen / en belegerde deſelve. Derwaerts quam oock Marcus Brutus met ſijn Heyr. Als Antonius in Italien hier van bericht kreegh / ylde hy de ſijne ter hulp. Daer op viel een Slagh voor / welcke wel geteld magh worden onder de grootſte en bloedighſte. Op d'eene ſijde waren Overſten Antonius en Octavius Auguſtus: op d'andere Caſſius en Brutus. Boven maten fel was 't Gevecht; en geene der beyde deelen wou wijcken: tot dat eyndlijck de lincker Vleugel / daer Auguſtus was / begon te deynſen / en van Brutus te rugg' gedreven

Moordenaers van *Cæſar*, hoe omgekomen.

Decius, of *Decimus Brutus.*

Plutarch. in Cæſ.

Groote Veldſlagh by de Stad *Philippi.*

Epit. Liv. l.122 ſeq. Vell. l.2. c.70.

ANNO MUNDI.

Flor. l. 4. c. 7. Dio. l. 47. Appian. l. 4. de bell. civ. tusschen *M. Brutus* en *Cassius* aen d'eene; *Antonius* en *Octavius Augustus* aen d'andere sijde.

drevenwierd. Daer tegens sloegh Antonius op d'andere sijde Cassius in de vlugt. 't Was een seer heeten dagh; en door 't vreeslijck gewoel verhief sigh een seer dicke Stof-nevel/ waer door men niet sien kon/ welcke parthy d'overhand had. Brutus meende/ wijl hy Augustus te rugg' had gedreven/ dat sijnen Medgesel Cassius oock Antonius sou geslagen hebben/ en sy beyde alsoo de Zeege hadden bekoomen. Doch 't een en 't ander deel had het te gelijck verlooren en gewonnen. Want Cassii Leger wierd van Antonius; dat van Augustus door Brutus veroverd en geplonderd. Cassius had sig met de geene/ die uyt de vlugt noch ontkoomen waren/ op een Bergh gereddet. Om hem te soecken/ en weer moed in te boesemen/ fond Brutus een stercke Troup Ruytery uyt. Doe Cassius deesen Hoop sagh naerderen/ meende hy/ dat het waeren Antonii Ruyteren; die nu Brutus oock geslaegen hadden/ en aenquamen/ om hem te dooden. Op dat hy evenwel aghter de reghte grond mogt komen/ fond hy eenen sijner Capitainen haer te gemoet. Die/ als hy nu sagh dat het Vrienden waren/ en geen gevaer voor handen was/ al langhsaem met haer voortreed. Vermits hy niet weer quam/ meende Cassius, dat d'aenkoomende Ruyters hem gevangen of dood geslagen hadden. Kon derhalven niet anders dencken/ of 't waren vyanden. Om nu niet in haere handen te mogen vallen/ beval hy eenen sijner Kneghten/ genoemd Pindarus, hem te doorsteecken/ 't welck oock geschiedde. Doe nu de gemeldde Capitain weer by Cassii volck quam/ en bemerckte/ dat hy aen sijne dood schuldigh stond/ wijl hy versuymd had/ spoedigh wederom te keeren/ met de goede boodschap van Bruti Zeege/ berouwdde sulcks hem soodanigh/ dat hy sigh selven doorstack over 't doode ligchaem van Cassius. Hier op gebood Brutus, datmen Cassii Lijck heymlijck sou wegh brengen/ op dat 't Kryghsvolck door de kennis van sijne dood niet noch kleynmoediger moght worden.

Wonderlijcke verwarringh; en omkomingh van *Cassius*.

Tweede Slagh tusschen *Brutus* en *Octavius*.

Ondertusschen had Brutus de vyanden uyt Cassii Leger gedreven/ en van daer uyt haer veel afbreuck gedaen. Wist daer-en-boven/ datse oock gebreck van geld en leef-togt hadden. Doch vermits daeglijcks veele der sijne van hem af-vielen/ wierd hy gedwongen/ noch eene Slagh te leveren; en dit was 't geen Antonius soght. Terwijl nu beyde de deelen in Slaghorde stonden/ quamen twee Arenden aenvliegen/ welcke in de Lught tusschen beyde de Kryjgsheyren tegens malkander voghten. Die van M. Bruti zijde was gekoomen/ verloor de Kamp/ en wierd van den anderen vervolghd. Even soo gingh 't oock in 't Geveght tusschen Brutus en Antonius. Want als Bruti Regimenten langh gevloegen hadden/ namense ten laetsten/ gelijck als geslagene/ de Vlught. Brutus was/ met een gedeelte der Ruytery/ na een voordeelige Plaets geaerseld. Maer als hy hoordde/ dat veele der sijne sigh aen den Vyand hadden overgegeven/ wierd hy gantschlijck wanhopigh. Riep overluyd: Hy sagh nu/ dat

Brutus werd geslagen, en doorsteekt sig selven.

Deughd en Dapperheyd niet anders dan een bloote Naem was/ wijl 't geluck in alle dingen 't Bewind en de Voortoght had. Daer op doorstack hy sigh. Antonius deed hem 't Hoofd af-slaen; en sond het na Romen; doch 't ligchaem beval hy te begraven. Bruti Soldaten vielen meerendeel Antonius toe. Veel andere der geene/ die in de Vermoordingh van Julius Cæsar sijne Hulpgenooten waeren geweest/ sijn haer eygene Beuls geworden. Sommige hebben als Ballingen gintsch en herwaerts geswerft/ tot datse eyndlijck al t'samen jammerlijck sijn om 't leven geraekt. Dit is geweest den uytgangh der doodslaegers van Cæsar.

ANNO MUNDI.

Al *Cæsars* Moordenaers jammerlijck om 't leven geraeckt.

3909.

Oorlog en Moord begind nu op nieuws eerst reght te *Romen* aen te gaen.

Lightlijck salmen meenen/ wijl nu al Cæsars vyanden/ of uyt den wegh geruymd/ of ondergebraght en kraghtloos gemaeckt waren/ dat d'Oorlogen en Moorderyen onder de Romeynen selfs eens opgehouden souden hebben. Maer in tegendeel begonden d'een' en d'andere eerst regt aen te gaen. Want de gemeldde groote Heeren/ of Drie-Mannen/ Augustus, Antonius en Lepidus, vielen malkander selfs in 't hayr. Sulck een Geselschap/ waer in elck voor hem selven geerne Meester waere geweest/ kon niet langh in rust en eendraght blijven. Eerst schuypten de twee/ Augustus en Antonius, haeren derden/ Lepidus, uyt; vermits hy niet was geweest by den Slagh/ waer in Cassius en Brutus waeren overwonnen en verdelghd geworden. Dus bleven alleenlijck de twee stracksgenoemde overigh. Deese beyde geraeckten met malkander in oneenigheyd door een Vrouw/ genoemd Fulvia, de Gemalin van Antonius, en Augusti toekomende Schoonmoeder. Want deese Fulvia, met haren Swager Lucius Antonius, doemaels Burgermeester te Romen, onderstonden sigh veele dingen/ ten schimp en naedeel van Augustus. Daer-en-boven onderwond dit Wijf sig ook de Regeeringh. Mengde haer in den Kryjgshandel. Hingh somtijds den Deegen aen/ en deed opentlijck een Gesprek tot de Soldaten. Hier over wierd Augustus soo toornigh/ dat hy de Schoon-soon van deese Fulvia niet begeerde te sijn; maer haere Dochter/ aen hem ondertrouwd/ de Moeder weer t' Huys sond. Greep daer op Lucius Antonius en deese Fulvia met Oorlogh aen. Belegerde haer in de Stad Perusia; en dwong haer/ door Honger/ sigh te moeten overgeven. Echter liet hy haer/ sonder eenige beleedigingh/ af-trecken.

Epit. liv. l. 25. Flor. l. 4. c. 5. Diod. Sic. l. 48. Appian. l. 5.

Augustus en *Antonius* schuppen haren derden Drieman *Lepidus* uyt.

Wierden doe selfs oneenigh; door *Antonis* Gemalin *Fulvia*.

3911.

Ondertusschen quam Marcus Antonius uyt Grieckenland weer in Italien. Deese nam sigh sijn Wijf Fulvia aen. Beoorloghde Augustus. Veroverde de Stad Sipontus (oock genoemd Sipus, en Sipuntus), en belegerde Brindese. Doch tot alle geluck stierf doemaels d'onrustige Fulvia; waerom dese twee weer Vrienden wierden. Octavius Augustus gaf sijne Suster Octavia aen Marcus Antonius, nu Weduwenaer/ ten Houwlijck. Daer op trock M. Antonius na Griekenland. Quam t'Atheenen. Liet sigh daer/ uyt enckele moedwil/ als een God eeren/ en Bacchus noemen.

Doch nae hare dood weer vrienden.

De vleyende *Atheniensen* bieden *Antonius*, als de God *Bacchus*, haer Afgodin *Minervæ*

ANNO MUNDI.

ten Houwlijck aen: en hoe haer dit bequam.

noemen. D'Atheniensen, om hem te vleyen/ booden hem haer' Afgodin Minerva ten Gemalin aen. Dit Houwlyck liet Antonius sigh welgevallen. Doch vermits hy geen arme Vrouw begeerde/ moesten die van Atheenen haer' Afgodin een treflijcke Bruydschat geven/ te weeten/ aen Antonius opbrengen; honderd en agt-en-tseventig duysend guldens (Kroonen) uyt haere Middelen. Dit was een goeden treck van Antonius; en de pluymstrijckende Atheniensen bequamen reght haeren verdienden loon.

Vreeslijke Brand te *Romen.* *Vell. l.2.* *Flor. l.4. c.8* De Stad weer heerlijck herbouwd. 3911.

In dit jaer ontstond te Romen sulk een verschricklijcke Brand/ dat van een diergelijcke daer noyt gehoord was. Want eenige duysenden Huysen vervielen gantschlijck tot asch; ontelbaer veel Menschen wierden door 't vyer verteert. Octavius Augustus (anders oock Augustus Cæsar genoemd) sloot doemaels de gemeene Schat-kamer op; en gaf aen de Burgers veel geld/ om hare Huysen/ treflijcker alsse geweest waren/ weer op te bouwen. Ja/ in plaets van Tigchelsteenen kondense Marmor daer toe gebruycken. Hier over heeft oock Augustus sigh naderhand beroemd.

Augustus neemd ten Gemalin *Livia*, Huysvrouw van *T. C. Nero*, by haers Mans leven, en terwijlse van *Drusus* swanger gingh,

In 't volgende jaer nam Augustus Cæsar ten Houwlyck Livia; te voren Gemalin van Tiberius Claudius Nero, en doemaels in de sesde Maend swanger. Nae drie Maenden baerdese een Soon/ Drusus Nero. Hier van ontstond te Romen een Spreeckwoord: Die 't geluck heeft/ dien brenghd sijn Wijf op de derde Maend een jongen Erfgenaem toe. Doch dit Kind heeft Augustus niet opgevoed; maer desselven Vader Claudius Nero t'huys gesonden. Want deesen Claudius was noch in 't leven: 't welck een seldsamen handel gaf/ en ons vreemd voor koomd. Evenwel heeft Octavius Augustus met deese Livia vreedsaem huys gehouden/ tot aen sijne dood toe. De gedaghte Drusus, Soon van Livia en Claudius Nero, is in 't twee-en-dertighste jaer sijns ouderdoms in Duytschland om 't leven geraeckt.

3912.

Joodsche en Syrische Geschiedenissen. 3911. *Joseph. l. 14. c.24. 25.27. Et de bell. Jud. l.1. c.12.*

Als nu Herodes, selfs tegens sijne hoop en vermoeden/ te Romen alles soo geluckigh had verright/ en weer in Judæa was gekoomen/ vond hy de saecken in een gantsch andere staet/ als hy deselve had gelaten. Want de Romeyn Ventidius had de Parthers (van wiens Inval in 't Joodsche Land hier boven gesproocken is) in een groote Veldslagh ter neer geleght; en tot in Armenien te rugg' gedreven. Marcus Antonius beval deesen Ventidius, dat hy den nieuwen Koningh Herodes met genoeghsaem Volck sou bystaen/ om sigh in 't besit des Koninghrijcks te stellen. Dus heeft Herodes, met deese Romeynsche Hulp/ Galilæa weer ingenomen: de Besettingen van sijnen Vyand Antigonus daer uytgedreven/ en de Hoofdstad Sephoris veroverd.

De nieuwe Koningh *Herodes.*

Moordenaers en Struyckrovers in de Spelonken der Rotsen,

't Land was doemaels noch niet gantschlijk gesuyverd van Moordenaers en Struyckrovers. Deese verschoolen sig noch in de Kloven en Hoolen der steyle Gebergten en Klippen; waer toe 't gevaerlijck was te komen/ wegens d'enge toegangen. In sulcke Gaten onthielden sigh deese booswighten met haere Vrouwen en Kinderen. Konden oock op geenerley wijs daer uyt gedreven werden. Evenwel heeft Herodes haer beklommen. Deed van de hooghte der gedaghte Klippen

op een seldsame wijs van *Herodes* verdelghd.

pen houtene Kisten/ hangende aen Keetenen/ en voorsien met Gewapende Krijghsknegten/ neerdalen tot voor de gaten der Hoolen; welcke dit Gespuys met vyer en swaerd in haere Spelouncken verdelghden. Die sigh daer uyt begaven/ wierden van de hooghte der Rotsen ter neer geworpen. Onder deese Moordenaers was een oude Booswight/ die in sijn Hol by sigh had sijne Vrouw en seven Soonen. Alsse nu sagen/ dat'er gantsch geen kans van ontkoomingh was/ badense hem/ haer te willen veroorloven/ datse sigh aen de genade van Herodes moghten overgeven. Hier over vertoonde hy sigh soodanigh/

Grouwlijke daed.

dat hy sijne seven Kinderen / d'eene voor / d'andere na / doe sijn Wijf / van de Hooghte af na beneeden smeet / soo datse verpletterden. Eyndlijck deed hy oock selfs dien doodlijcken sprongh / en stierf dus in een woedende wanhoop.

Ventidius verslaet der *Partheren* Koningh *Pacorus*, en drijft haer uyt *Armenien*. *Dio. l.* 48.

Ventidius was niet te vreeden met sijne bekomene Zeege in Syrien, maer trock in 't volgende jaer de Parthers tot in Armenien na. Hier geschiedde noch een Veldslagh / waer in de Romeynen al weer haer' Overwinners waren. Haren Koningh Pacorus selfs bleef dood; en dus wierden de Parthers uyt geheel Armenien verdreven. Waerom dan oock Ventidius te Romen heeft getriumpheert. Na deese Victorie, en vermitsmen voor de Parthers geen bekommering meer had / leende Marcus Antonius aen Herodes van des Ventidii Regimenten noch 12000. Mannen / over welcke Sosius Overste was. Met deese bystand heeft hy allerweegen sijne Vyanden overmoght.

Joseph, Broeder van *Herodes*, koomd om 't leven. *Joseph. de bell. Jud. l.* 1. *c.* 13.

Ondertusschen deed Josephus, Broeder van Herodes, met ses Compagnien een Stroop in 't Landschap onder Jericho; en verwoestte daer de Vrughten op 't Veld / welke nu tijdigh waren om geooghst te werden. Doch als hy sigh geheel tot aen de Stad waeghde / viel hy in een Aghterlaegh; wierd omringhd / en met al de sijne dood geslagen. Antigonus deed hem 't Hoofd af houwen. Den romp bequam Herodis andere Broeder / genoemd Pheroras. Gaerne had hy oock 't Hoofd / ter begravingh / gehad: Doch kon 't van Antigonus niet bekoomen / voor dat hy 't met vijftigh Talenten, of dertigh-duysend Kroonen / gelost had.

Herodes tot tweemalen toe seer wonderlijck uyt 't uyterste doods-gevaer gereddet.

Om wraeck hier over te neemen / trock Herodes met sijn Krijgsvolck op Jericho aen. De daer binnen leggende Besettingh verwaghtte sijn' aenkoomst niet / maer liep uyt de Stad. Dus wierd Herodes ingelaten: die een heerlijck Banquet aenstelde in 't Koninghlyck Pallays; oock den Raed en al de voornaemste der Stad daer toe noodighde. Soo haest de Maeltijd ge-eyndighd was; en eerst de Gasten / daer na de Koningh selfs / uyt de Sael gegaen waren / viel deselve onvoorsiens in; sonder dat eenigh Mensch beschadighd wierd. Dus was hy in geen geringh gevaer geweest. Een byna diergelijck Geval droeg sigh toe in 't Vleck Isana; 't welk Herodes stormenderhand veroberd / en alles wat daer binnen weerbaer was ter neer doen houwen had. Want als hy in een Bad-Stoof sigh van 't Sweet wou reynigen; maer een eenige Jongen met sigh genomen / en alreeds sijne Kleederen afgeleght had / vertoonden sigh onvoorsiens eenige Gewapende Manspersoonen / welcke sigh binnen in 't Huys verborgen hadden gehouden / met bloote Swaerden. Voeghden echter Herodes, diense met sijnen Jongen lightlijck hadden konnen dooden / gantschlijck geen schade toe / maer liepen d'een voor d'ander nae ter Deur uyt / blijde sijnde / datse dus daer van quamen. Wegens deese twee Gevallen oordeelde yeder / dat God deesen Koningh byfonderlijk moest beminnen; en hy wierd ter dier oorsaeck van elck in een seer hooge aghtingh gehouden.

Herodes veroverd, met bystand der *Romeynen*, de Stad *Jerusalem*. *Joseph. l.* 14. *c.* 27. 28. & *l.* 15. *c.* 1. & *l.* 1. *de bell. Jud. c.* 13.

In 't derde jaer nae dat Herodes te Romen ten Koningh over Juda was gemaeckt / nam hy voor / aen 't werck een eynd te geven. Ruckte derhalven voor Jerusalem; en belegerde deese Stad even aen de selve Plaets / daerse Pompejus voor deesen aengegrepen had. Hier is / boven de voorige / Sosius met een grooten Hoop Romeynsche Soldaten by hem gekoomen; en dus hebbense gesamenderhand de Belegeringh voortgeset. Die van binnen / boven maten veel in getal / verdeedigden sigh Manhaftigh: deeden veel' Uytvallen: maeckten der Romeynen Stormtuygen en andere Wercken te niet: righteden noch daer-en-boven / binnen d'oude / nieuwe Mueren en Wallen op. Echter kon dit alles haer niet helpen. Want de Romeynen beklommen de Muer. Veroverden de Benedenstad / met den Voorhof des Tempels; drongen oock voort tot in de Bovenstad. Doe verhief sigh daer een seer vreeslijcke Vleeschhouwery / een verschricklijke Moord. Selfs de geene / welcke in den Tempel vlooden / bleven niet verschoond. Op de Straten en in de Huysen wierd alles om 't leven gebragt; oock selfs Vrouwen en Kinderen. Dus groot was de verbitteringh des Krijgsvolcks. Antigonus had sigh tot noch toe op een stercken Throon gehouden. Doch als hy sagh / dat alles verlooren was / klom hy af: deed voor Sosius een voetval / en bad om genade. Maer deese Romeyn deed hem in Boeyen leggen / en wel nauw bewaren. Vermits ondertusschen de Plonderingh der Stad Jerusalem geen eynd nam; en Herodes vreesde / dat dit onheyl oock den Heyligen Tempel mogt treffen / soo heeft hy Sosius en de Romeynen van verder Rovery afgekoght / en te vreeden gesteld met een ongeloofl yck-groote som gelds. Dit ellendigh Jammer is de Stad Jerusalem weervaren / vijf-en-dertigh jaren voor des Heeren Christi geboorte / als Cneus Pompejus, bygenoemd Magnus, of de Groote, nu seven-en-twintigh jaren geleeden / ontrent deselve jaers-tijd / even deese Stad veroverd en Cijnsbaer gemaeckt had.

Grouwlijke Moordery, daer in gepleegd.

Vreeslijke plonderingh.

Antigonus gevangen.

't Hoofd afgeslagen.

Doe nu Antigonus dus gevangen sat / wou Herodes, t' sijner verseeckering / sig gantschlyck van hem ontslaen. Handelde derhalven met Marcus Antonius, dat hy hem uyt den wegh sou ruymen. Deese was hem hier in te wil: en liet den rampsaligen Antigonus in de Stad Antiochien 't Hoofd af-slaen; onaengesien hy een geboorne Koningh uyt Koninghlijck bloed was. Met hem heeft de Heerschappy der Asmoneërs, of der Nakomelingen Machabæi, in Judæa een eynd genomen / na dat deselve 126. jaren had geduerd.

Eynd van de Heerschappy der Nakomelingen *Machabæi* in *Judæa*.

Africaensche Geschiedenissen. *Dio.*

Bogud, Koningh van *Mau-*

Terwijl deese dingen in 't Joodsche Land voorvielen / verhief sigh in Africa een nieuwe onrust en veranderingh. Want seeckere Koningh in Barbaryen, genoemd Bogud, voer over nae Spaenje; doorstroopte de Landen aen de Zee / daer nu de Koninghrijcken Algarbie, Granada en Murcia sijn. Quam

oock

ANNO MUNDI.

vitanien,

dock eenige malen in Gevegt met de Romeynen: welcke / om van deese Gasten ontslagen te werden / nae Africa sonden / en met Koningh Bocchus, Nabuer van Bogud, een Verdragh slooten / dat hy (Bocchus) in des afweesenden Boguds Land sou vallen. Bocchus versuymde niet / sulcks te verrighten. Hier door wierd Bogud gedwongen / Spaenje te verlaten / om sijn eygen Land te beschermen. Maer oock sijne Hoofdstad Tingi, tegenwoordig Tanier genoemd (anders Tanjer, of Tanger) viel van hem af. Dus sat Bogud tusschen twee Stoelen in d'asch. Want in Spaenje behield hy niets met allen: en t'Huys in Barbaryen had hy alles verlooren. Bocchus wierd van Octavius Augustus in 't Koninghrijck Mauritanien, 't welck hy Bogud had ontweldighd / bevestighd / en der Romeynen Vriend geheeten. Doch naderhand / als Bocchus gestorven was / heeft Augustus sijn Koninghrijck aen geenen anderen willen geven; maer 't selve de Romeynen onderworpen / en 'er een Roomsche Provintie van gemaeckt.

in *Spaenje* vallende, verlieſt t'huys sijn eygen Koningrijck.

In 't jaer der Weereld 3913. heeft sigh dit wonderlijck Geval toegedragen. Terwijl Livia, Gemalin van Cæsar Augustus, sig eens bevond op eene harer Hofsteeden / genoemd Villa Vejentana, vloogh een Arend daer heenen in de Lught / met een wit Hoen tusschen sijne klauwen; 't welck een Lauwertackje in den beck had. Doe d'Arend boven de Keyserin Livia quam / liet hy 't Hoen met 't Lauwertackje van om hoogh in haren schoot neer vallen: en vermits 't noch leefde / steldese terstond orde / dat het vlijtigh bewaerd / en sorghvuldigh opgevoed sou werden. Van deese Hen is naderhand een groot getal witte Hanen en Hennen voortgekoomen. 't Lauwertackje heeft Livia met eygener handen in d'aerde geplant; en 't is tot eenen Boom opgewassen. Wijl nu van deesen Boom veel andere Telgen in d'aerde wierden gestoocken / is 'er ten laetsten een groot Bosch van Lauwer-boomen uyt ontstaan. In 't laetste jaer van Nero, de laetste Keyser uyt de Nakomelingen van deese Livia, sijn al de witte Hoenderen op de gemeldde Hofsteede gestorven. Oock is 't geheele Lauwerbosch verdord. Een gewis Voorteecken / dat 't gantsche Geslaght der Cæsars met deesen Nero sou versterven: gelijck dan oock de daed sulcks bevestighd heeft.

Wonder-geval tusschen een Arend, en de Keyserin *Livia*, Gemalin van *Augustus*; 3913. *Dio. Sueton in Oct. Aug.*

en daer op gevolghde sonderlinge seldsaemheyd.

Gelijck nu ontrent deese tijd Augustus in Italien, en de Landen na 't Westen gelegen / seer maghtigh was / soo wou Marcus Antonius in d'Oostersche niet minder sijn. Nam derhalven voor / de Pharthers in haer eygen Land aen te tasten. D'oorsaeck daer van was deese: Nae de dood Pacori quam 't Koninghrijck Parthia aen Orodes. Doch vermits hy oud en kraghtloos was / gaf hy 't selve over aen sijnen oudsten Soon / genoemd Phraates. Hier voor danckte hy sijnen Vader sulcker wijs / dat hy voor eerst al sijne Broederen deed om 't leven brengen: en als Orodes hem deese Moord verweet / moest hy oock sterven. Daer-en-boven pleeghde hy tegens d'Edele des Rijcks grouwlijcke wreedheden: waerom oock veele van hem af-vielen / en nae Marcus Antonius in Syrien vlooden. Onder deese was eenen van 't Koninglijck Geslagt / genoemd Monæses. Al t'saemen hitstedense Antonius aen ten Oorlog tegens Phraates en de Parthers. Hy / uyt eygener drift genoegh hier toe genegen / sond Gesanten aen den Partischen Koningh / om weerom t'eysschen de Vanen en gevangene Romeynen, voor deesen Crassus afgenomen / gelijck hier boven t'sijner plaets verhaeld is. Op weygeringh / viel Marcus Antonius alder eerst aen op Artavasdes / Koningh in Meden, vermits hy Phraates bystand deed; en belegerde de maghtige / seer vaste Stad Praaspa.

Phraates, Koningh der *Parthers*, een wreed Tyran, Broeders en Vader-moorder. *Flor. l.* 4. *c.* 9. 10. *Epit. Liv. l.* 127. 128. 129. 130. 131. *Diod. l.* 49. *Vell. l.* 2. *Oros. l.* 6. *c.* 19. *Joseph. l.* 15. *c.* 5.

Artavasdes de Meder liet Antonius voor deese

Marcus

fe

Antonius treckt tegens hem op ten Oorlogh.

se Plaets leggen / wel weetende / dat hy op deselve seer weynigh sou konnen verrighten; en greep daer tegens aen sijnen Lieutenant Statianus, die eenige Mylen van Antonii Leger in den Natoght was. Sloegh hem oock met al de sijne dood. Marcus Antonius was van voor Praaspa opgebroocken / om Statianus te hulp te komen; doch 't was te laet; en hy vond daer niet anders als dode lighamen der sijne. Daer op keerde hy gantsch droevigh weer na de belegeringh der Stad. Doch als de levens-voorraed verteerd was / en de Romeynen seer verr' moesten uytloopen / om Voederingh te halen / wierden harer veele van de stroopende Parthische Ruyteren ter neer gehouwen. Daer-en-boven vielen de Beleegerde dickmael uyt; verbraecken der Romeynen Stormtuygh; en deeden haer op meer andere wijsen groote schaede; soo dat het de Beleggers qualijcker gingh voor / dan de Belegerde binnen de Stad. Als dit nu een geruyme tijd had geduerd / en de nood hoe langer hoe grooter wierd / moest Antonius eyndlijck af-trecken. Doe verbrandden de Belegerde al sijne Stormtuygen en Toerustingen. Overvielen hem oock in den Aftoght; soo dat hy met groote moeyte en veel verlies tot in Armenien moest aerselen. Doch ondertwegen gingh 't hem soo gantsch ongeluckigh / dat veele der sijne / door Honger en ellende aengedreven / van hem nae de Parthers liepen. Daer-en-boven kon hy van d' Armenische Koningh nauwlijcks soo veel verwerven / dat hy hem gedooghde / in sijn Koninghrijck te mogen overwinteren. Soo veel schade had Marcus Antonius in deesen Toght geleeden / dat van de sesthien Legioenen, welcke hy in Meden had gebraght / 't derde deel niet meer overigh was.

Doch sijnen Toght was t'eenemael ongeluckigh;

Verliest twee derde deelen sijns volcks.

Cleopatra, Koningin van Egypten, seer schoon, maer onkuysch, en gierigh. Vell. l.2. Epit. Liv. l. 132. Eutr l.7. Sueton.

Soo haest de Lente aenquam / maeckte hy sigh weer op / en nam de wegh na Egypten, tot sijne Cleopatra. Deese was Koningin over Egyptenland; boven maten schoon / maer oock seer onkuysch; Suster van Ptolomæus, de laetste Egyptische Koningh / die in 't Scheeps-gevecht tegens de Hoofdlieden van Julius Cæsar verdroncken was. Even deese Cleopatra had Antonius met hare liefde soodanigh ingenoomen / jae gelijck als betoverd / dat hy deed alles wat se wilde. Hier by noch was se boven maeten gierigh / en gantsch begeerigh nae vreemde Koninghrijcken. Liet oock Marcus Antonius geen rust / voor dat hy haer had geschoncken 't Land der Nabatheërs; desgelijcks Iturea; een gedeelte van Arabien, en voorts d' Eylanden Candia en Cyprus. Of nu wel Antonius Augusti Suster Octavia ten Gemalin had genoomen; echter hield hy sigh soodanigh by deese Cleopatra, dat hy drie kinderen by haer had gewonnen. Ja, 't geen noch grover gingh / als hy in 't volgende jaer uyt Egypten in Asia was gekoomen / en de gedaghte sijne Gemalin Octavia hem te gemoet trock met aensienlijcke Geschencken / derfde hy haer niet by hem houden / uyt vrees / van Cleopatra te sullen vertoornen. Sond haer derhalven weer na Romen: Hy daer tegens begaf sigh nae Egypten, by d'ontughtige Cleopatra.

Betoverd Marcus Antonius met hare liefde.

3915.

Antonius veroverd verraderlijck Armenien, en schenckt dit Rijck sijne Hoer Cleopatra. 3916. Diod. l.49.

Vermits nu Antonius niet kon vergeten de smaedheyd / in Armenien geleden / soo nam hy in 't volgende jaer weer een Kryghstoght nae dit Rijck ter hand; en te gelijck een onbetaemlijck verraed. Door sijne Gesanten deed hy den Koningh versoecken met bedrieglijck-vriendlijcke woorden en groote vereeringen / by hem in sijn Leger te willen koomen. Deese Vorst deed het / doch wierd terstond gevangen genoomen; met Silvere Keetenen geboeyd / en dus / nevens Wijf en Kinderen / nae Egypten gesonden. 't Veroverde Koninghrijck Armenien, en te gelijck een seer grooten Buyt / vereerdde hy sijne Concubin Cleopatra.

De Parthers slaen en vangen den Koningh der Meden.

Maer hier by liet het Marcus Antonius niet blijven. Noch eenmael trock hy nae 't Oosten: Maeckte Vreede met den Koningh der Meders, en voeghde hem eenige duysenden Roomsche Soldaten toe; met welcker hulp de Meders een heerlijcke Zeege tegens de Parthers en Armeniërs bevoghten. Doch als Antonius naderhand sijn Kryghsvolck weer te rugg' riep / wierd hy van de Parthers geslagen / gevangen; en verloor dus / behalven 't geen hy gewonnen had / sijn Erf-Koninghrijck Meden.

Verrightingen van Augustus. 3914.

Terwijl Antonius dus in 't Oosten handelde / sat Augustus Cæsar in 't Westen niet stil. Sloegh en verdreef Sextus Pompejus uyt 't Eyland Sicilien (alhoewel niet sonder groote moeyte en gevaer): joegh hem oock tot geheel in Asia, alwaer hy om 't leven quam / gelijck alreeds hier boven verhaeld is. Daer na voerdde hy een swaren Oorlogh in Hongaryen. Veroverde de Stad Siscia, tegenwoordigh genoemd Grieckisch-Weissenburg, en sloegh de rebelleerende Croaten. Quam hier op zeeghrijck te Romen; daer hem seer groote Eere wierd betoond.

3916.

Aenvangh des Oorloghs tusschen Marcus Antonius, en Augustus Cæsar.

Geene veynsery kan sigh altijd vermomd houden. Verborgene haet moet ten laetsten uytbarsten. Derhalven kon oock de heymlijcke vyandschap tusschen Antonius en Augustus sigh niet langer intoomen; maer brak nu uyt als vyer / 't welck een tijd langh besloten geweest sijnde / eyndlijck met geweld sigh een openingh maeckt. Marcus Antonius beginghe veele dingen / waer door hy den Roomschen Raed tegens hem onwilligh maeckte. Verstiet oock sijne Gemalin Octavia, Suster van Augustus Cæsar; ter welcker oorsaeck hy / vermits de gemelde Octavia een seer deughdsame Vrouw was / den haet van yeder op sigh haelde. Sijne boven maten groote hovaerdy / ongeregelde moedwilligheyd / en dwase liefde tot Cleopatra, aen welcke hy byna 't halve Roomsche Rijck had geschoncken / en haer gemaeckt ten Koningin aller Koninginnen / was niet langer te dulden. Derhalven heeftmen te Romen een gemeen Raedsbesluyt genomen / waer by Marcus Antonius wierd afgeset van al sijne Maght en Heerschappy: daer-en-boven de Koningin Cleopatra, van weegen 't Roomsche Volck / opentlijck den Oorlog aengekondighd. Dus was 't Roomsche Rijck

Besluyt des Roomschen Raeds tegens Antonius, en sijne Cleopatra. 3918. Dio. l.50.

Welcke Landen Augustus,

Rijck

ANNO MUNDI.

Rijck verdeeld in twee tegens malkander byanolijcke Deelen. Italien, Gallia, Spaenje, de Windische Landen, met Hongaryen, Africa, d'Eylanden Sardinien, Sicilien, en meer andere / hingen Augustus aen. Daer tegens hielden 't met Marcus Antonius de Landen van Asia, Armenien, Syrien, Griecken-land, Macedonien, Egypten oock d'Eylanden Candia en Cyprus. Van den uytgangh deeses Krijghs / door welcke bynae den gantschen Aerdbodem beweeghd wierd / sullen wy hier nae spreecken: tegenwoordigh handelen van andere Geschiedenissen.

en welcke Antonius aenhingen.

Bedrijf van Herodes. 3914.

Als Herodes op de voorheenen verhaelde wijs Jerusalem had veroverd; Antigonus om 't leven gebragt was / heeft hy al de geene / die 't met hem (Herodes) gehouden hadden / bevoorderd en verheven. Hier tegens Antigoni Aenhangers hevigh vervolghd; oock vijf-en-veertig uyt deselve / voorname Mannen / van 't leven beroofd. Al 't Goud en Silver / 't welck de Burgers by haer hadden / parste hy haer af / om 't selve aen Antonius en de Romeynen te geven.

Joodsche Geschiedenissen. Joseph. l. 15. Antiq. c. 2.

Hier boven hebben wy den Leeser bericht gedaen / hoe de Hooge-priester Hyrcanus, van de Parthers gevangen sijnde / op begeerte van Antigonus d'ooren wierden afgesneden. Deese hem in Parthia hadden gebragt / en Koningh Phraates vernam / dat hy uyt Koninghlijcken Geslaghte; daer-en-boven met de Waerdigheyd van Hooge-Priester vercierd was / hield hy hem in grooter eere als te vooren. Sond hem na Babylon, en verordonneerde hem genoeghsaem onderhoud. Hier wierd hy van de Joden, welcke in ontelbaren getale te Babel en aen geene sijde van de Rivier Euphrates woonden / ten vollen ge-eerd als een Hoogh-Priester en Koningh.

Gevallen van de geweesene Hooge-Priester en Koningh Hyrcanus.

Doe hy nu hoorde / dat Herodes, die sijne Dochters-Soons-Dochter ten Gemalin / en veele weldaden van hem genooten had / Koningh was geworden / verkreegh hy van Koningh Phraates vryheyd / om weer na sijn Vaderland te mogen trecken. Ongeerne sagen dit de Babylonische Joden. Echter begaf hy sigh op Reys / en quam te Jerusalem: daer Herodes hem / als een oud Man / en voorheenen Koningh geweest / de hooghste Eere betoonde. Hier door viel Hyrcanus in sorghloose seeckerheyd / sonder yet quaeds van Herodes te vermoeden: 't welck hem korts daer na seer berouwde / gelijck wy haest sullen hooren. Want deesen Tyran hield het daer voor / dat syn Koninghrijck / waer in hy sigh door geweld gedrongen had / niet vast genoegh stond / soo langh noch eenen uyt 't Geslaght der Machabeeën overigh was; 't welck hy aen sijn eygene Swager genoegh heeft getoond.

Aristobulus, Swager van Herodes, Dochters-Soons-Soon van Hyrcanus.

Deesen was Aristobulus, Broeder sijner Gemalin Mariamne, Soon van Alexander, en Dochters Soon van Hyrcanus, uyt Alexandra; een boven maten schoon en deughdsaem Jongelingh. Sijne Moeder / Schoonmoeder van Herodes, had hem geerne tot 't Hoogh-Priesterdom bevoorderd; doch Herodes wou'er niet aen; wyl Aristobulus niet meer dan sesthien jaren oud was. Dit verdroot sijne Moeder Alexandra. Hield derhalven heymlijck aen by Cleopatra, Koningin van Egypten, datse door Marcus Antonius sou te weegh brengen / 't geense by Herodes niet vermogt uyt te wercken. Als deesen Dwinghland hier van kennis kreegh / verschrickte hy niet weynigh; wyl hy seer vreesde voor Antonius, en niet minder voor Cleopatra. Gaf derhalven als vrywilligh 't Hoogh-Priesterdom aen Aristobulus, onaengesien sijne jonghheyd; en stelde hier door Alexandra te vreeden. Dus wierd Ananeel van 't Hoogh-Priesterdom af / en Aristobulus in sijne plaets ten Hoogen-Priester gesteld; alhoewel tegens d'ordonnantie Gods / en de Wet van Moses; waer in uytdrucklijck was bevoolen / dat een Hoogh-Priester deese Waerdigheyd moest behouden soo langh hy leefde; en voor sijne dood geenen anderen in desselven plaets magh ingeset werden. Doch deese Eere veroorsaeckte den Jongelingh Aristobulus een ontijdige dood.

ANNO MUNDI.

van Herodes wel ten Hoogen-Priester gemaeckt. Joseph. l. 15. c. 3. 4. l. 1. de bell. Jud. c. 14.

Want op 't Feest der Loof-hutten trad de nieuwe Hoogh-Priester in heerlijck Gewaed en Aaronische Cieraden voor al 't Volck tot den Altaer / om / na gewoonte / den Heere t'offeren. Vermits hy nu seer schoon van gedaente was; daer-en-boven syn Ampt seer cierlijck wist te verrighten / kreegh 't Volck een bysonder-groote genegentheyd tot hem: waer door Herodes stracks een vermoeden opvattede / dat dit voor hem niet goeds bereeckende. Gelijck dan eenen / die onreghtvaerdigh goed besit / nooyt een goed en gerust Gewisse kan hebben. Nam derhalven voor / sijnen Swager Aristobulus op 't spoedighste uyt den wegh te ruymen. Ondertusschen evenwel toonde hy sigh ongemeen-vriendlijck tegens hem / met sonderlinge gunstbewysingh.

maer oock van deesen Tyran verraderlijcker wijs

Eens braght hy hem ter plaets / daer de jonge Edelingen sigh oeffenden met Worstelen / Scyermen / Balslaen / en diergelijcke Ridderlijcke Speelen. Aristobulus, als een jongh Heer / sagh dit met groote lust aen. Vermits 't nu in de Somer / en seer heet was / liepen de geene / welcke dus gearbeyd hadden / na een Visch-vijver / die aghter 't Slot lagh / om te Baden. Aristobulus sagh dit sweemmen oock met groot welbehagen aen; en liet sigh door Herodes bepraten / soo dat hy by d'andere Jongelingen in 't water trad / om sigh te verkoelen. Eenige van Herodes hier toe bestelde Booswighten dompelden den goeden Jongelingh met geweld onder 't water / en hielden hem soo langh onder / tot dat hy den Geest had gegeven. Dus is d'Edele Hooge-Priester Aristobulus, dien 't Koninghrijck had behoord / jammerlijck en verraderlijcker wijs om 't leven gebraght in 't aghttiende jaer sijns ouderdoms.

onder 't water doen versmooren, die hy noch maer 18. jaren oud was: 3914.

met d'oorsaeck waerom.

Doe Alexandra, deeses Jongelings Moeder / en Mariamne, sijne Suster / dit seer droevigh Geval vernamen / borstense los in seer smertlijcke klaghten. Oock heeft de

Herodes by Marcus Antonius over deese Moord

ANNO MUNDI.

gantsche Stad Jerusalem en 't geheele Jodendom deesen Aristobulus seer weemoedigh betreurd: oock een geweldigen haet tegens Herodes opgevat; alhoewel hy niet weten wou/ eenighsins hier aen schuldigh te sijn; maer al mee groote droefheyd toondde/en een kostlijcke Begraefnis deed aenstellen. Sijne Huygchelry echter kon hem niet helpen. De gedaghte Vrouwen klaeghden hem aen voor Marcus Antonius, dien doemaels seer magtigen Roomschen Heer. D'Egypitsche Koningin Cleopatra deed oock 't haere hier by; wijlse meedelijden had met d'arme Weduw Alexandra; soo dat Herodes by Marcus Antonius seer swart wierd gemaeckt.

aengeklaeghd, door Aristobuli Moeder en Suster.

Hier op verdaghvaerdde Antonius hem na Romen, om sigh/ aengaende deese Moord/ voor 't Gerigt te verantwoorden. Herodes was doodlijck benauwd. Wist/ wat voor een strengh Man Antonius was; en hoe hy Koningh Antigonus soo lightlijck 't hoofd had doen af-houwen. Dit kon hem nu oock weervaren. Ja al had hy schoon geen oorsaeck gehad/ hy kon hem echter onder dit of dat voorwendsel uyt de weereld ruymen/ om sijne Gemalin de seer schoone Mariamne, tot sijnen wil te mogen krijgen. Want Antonius had haer Afbeeldsel van Gellius ontfangen/ en sigh over hare Gestalte niet weynigh verwonderd. Boven dien derfde Antonius doen alles wat hem maer in den sin quam; wijl hy noch God noch Menschen ontsagh.

Werd te Romen verdaghvaert.

Doe nu Herodes had voorgenoomen/ nae Romen te varen/ om voor Marcus Antonius te verschijnen (want hy kon niet anders)/ maeckte hy sijns Susters Man/ Josephus, ten Stadhouder/ geduerende de tijd sijns afweesens. Beval hem oock/ indien Antonius hem te Romen gevancklijck moght leggen/ of oock wel selfs doen dooden/ dat hy dan Mariamne sou om 't leven brengen; vermits hy noch Antonius, noch yemand anders/ de besittingh van sulck een schoonheyd nae sijne dood gundde. Onbedaghtlijck heeft Josephus dit Bevel ontdeckt; doch met geen ander insight/ als op dat Mariamne en hare Moeder Alexandra hier uyt moghten bemerken/ hoe lief de Koningh deese sijne Gemalin had. Dit heeft beyde Josephus en Mariamne den hals gebroocken/ gelijck wy hier na hooren sullen.

Sijn snood bevel, eer hy vertrock, aen sijnen Broeder Josephus, aengaende sijne Gemalin Mariamne.

ANNO MUNDI.

Alhoewel nu Herodes grootlijcks vreesde/ dat hy te Romen te gelijck sijn Rijck/ sijne Gemalin/ en sijn leven sou mogen verliesen/ soo heeft echter de saeck een geheel andere uytslagh gehad. Want vermits hy een ongelooflijck-groote Schat met hem uyt Jerusalem nae Romen voerdde/ en Marcus Antonius deselve had gesien/ soo kon dit geld (de beste Advocaet) al d'aenklaghten der Vrouwen lightlijck te rugg' drijven. Ja/ van Aristobuli vermoordingh wierd niet een woord gewagh gemaeckt. Dus is hy met groote blijdschap en welvergenoeghd weer t'huys gekomen.

't Geld maeckt hem te Romen vry.

Op sijn' aenkoomst heeft sijne Suster Salome, een reghte Echt-Duyvel/ haren eygenen Man Josephus by hem aengeklaeghd/ dat hy/ geduerende sijn afweesen/ te veel gemeenschap met Mariamne had gehouder. Boven dien heeftse deese onschuldige Vrouw en haere Moeder op veel' andere wijsen in arghwaen gebraght by Herodes; die doch van sigh selven meer dan te veel vol quaed vermoeden/ en gantsch ongeduldigh was. Tot het gevolghde onheyl heeft niet weynigh geholpen een onvoorsightige Reden. Als Herodes eens sijne Gemaelin tusschen sijn' armen hield/ en met veele woorden betuyghde/ hoe hevigh hy haer beminde/ wierp Mariamne onbedagtlijck hem voor/ waerom hy dan aen Josephus had bevoolen/ dat hy haer na sijne (Herodis) dood sou om 't leven brengen? 't welck een 3915.
seer

Seer boos bedrijf van Salome, Suster van Herodes.

Hem ophitsende tegens sijne Gemalin, en haer eygene Man. Joseph. l. 15. c. 4.

ANNO MUNDI.

seer sleght bewijs van liefde was. Als hy dit hoorde/ riep hy/ vol schrick/ overluyd uyt: 't Was nu buyten alle twyffel/ datse met sijnen Swager moest te doen gehad hebben; want buyten dat sou hy haer dit geheym niet hebben geopenbaerd. Met groote moeyte onthield hy sigh/ van Mariamne voor datmael te dooden. Doch sond terstond sommige heenen/ die den armen Josephus, sonder eenige Gerights-handel/ om 't leven braghten. Sijne Schoon-moeder Alexandra deed hy in Gevanckniss leggen.

Wat hier op volghde.

Terwijl alles aen Herodis Hof in sulck een verwarringh stond / rees tusschen hem en den Koningh van Arabien een nieuwen Oorlogh/ in welcken Herodes, door een Veldslag voorviel/ d'Arabiërs overwon. Andermael quamense weer/ en oock andermael geschiedde een Gevecht in 't Landschap Cælesyria; niet verr' van de Stad Cana; waer in de Arabiërs op nieuws moesten vlieden. De Joden souden hier een dubbele Zeege hebben bekoomen/ indien niet Athenio, Landvooghd der Koningin Cleopatra in dit Gewest/ op haer aengevallen ware/ en haer onvoorsiens groote schade toegevoeghd had. Doe de vlughtende Arabiërs dit gewaer wierden / wenddense sigh weer om / en sloegen van de Joden, nu vermoeyd/ oock buyten orde geraeckt/ eenige duysenden dood / en veroberden haer Leger. Herodes ontquam 't noch / met eenige weynige der sijne.

Oorlogh van Herodes met d'Arabiërs.

Hy slaet haer, en wert ge-slagen.

Hier by quam noch een ander ongeluck in even dit selve jaer/ 't welck was 't sevende van Koningh Herodes; te weeten/ een verschricklijcke Aerdbevingh/ van welckers gelijcke naauwlijcks oyt meer gehoord is. Geheel Judæa schudde seer ellendigh/ en 't Land leed een onuytspreecklijcke schaede. Doe d'Arabiërs dit hoorden/ wierdense noch stouter/ en braghten selfs der Joden Afgesondene/ om Vreedens-middelen voor te slaen/ tegens aller Volckeren Reght om 't leven. Dit smertte en verdroot Herodes en de Joden soodanigh/ datse d'Arabiërs met een groote grimmigheyd overvielen/ en over de 7000. der selve dood sloegen. Dus betaeldense haer haren hooghmoed; en namen wraeck van hun eygene voorgaende Neerlaegh.

Grouwlijke Aerdbevingh in Judæa.
3919.
Joseph. l. 15. c. 7. 8.

Hoedanigh de vyandschap tusschen Marcus Antonius en Octavius Augustus soo verr' was uytgeborsten/ dat het alreeds tot een openbaren Oorlogh was gekoomen: Hoe oock yeder deeser beyde sig een stercken Aenhangh had gemaeckt/ is voor deesen verhaeld. Hier op heeft Antonius sijne Scheeps-vloot/ waer by sigh oock bevond de Koningin Cleopatra met d'Egyptische Scheepen/ by 't Voorgebergt Actio in de Zee/ welcke aen Epyrus stoot / by een gebraght. Om hem deselve afhandigh te maecken / en op sijns selfs zijde te brengen / voer Augustus met sijn Heyr uyt Italien na Grieckenland over. Doch als dit voorneemen niet gelucken wou / deed hy de sijne aen Land treeden; sloegh sijn Leger neer / en bevestighde 't selve. Derwaerts quam oock Marcus Antonius, en daer viel een Ruyter-gevecht voor/ waer in Augustus de Zeege behield. Daer op vielen'er veele van Antonius tot Augustus over; soo dat hy / om sulcks voor taen te verhinderen/ sigh wat verder daer van daen legerde. Maer vermits hy gebreck van Leeftoght had / nam hy voor/ al de sijne t'scheep te doen gaen/ en van daer wegh te seylen. Dit bemerckte Augustus; ruckte deryalven met sijne geheele Vloot voor de Zeehaven/ waer in Antonii Scheepen lagen; ter welcker oorsaeck hy/ sonder te slaen / niet weer in d'opene Zee kon geraken. 't Quam derhalven tot een Zeestrijd/ welcke een geheele dagh duerde. Augusti Kielen waren kleyn / doch seer geswind: van welcke Antonii Scheepen (seer groot en swaer / gelijck als Thoornen en Kasteelen) bestreeden en bestormd wierden.

Romeynsche Geschiedenissen, en vervolgh van den Oorlogh tusschen Marcus Antonius en Octavius Augustus.
Dio. l. 50.
Joseph. l. 15. c. 5.

Eerste Gevecht tusschen Augustus en Antonius.

Als Cleopatra dit harde Gevecht sagh / dorf dese desselven uytgangh en gevaer niet langer verwaghten; maer vlood met hare Kielen van daer wegh. Doe eenige van Antonii Scheepen dit gewaer wierden / trockense de Zeylen desgelijcks op / en volghden haer na. Doch een goed deel van Antonii Vloot hield stand / en voght dapper tegens die van Augustus. De Scheepen van Cleopatra en Antonius hadden Zeylen; voeren derhalven met een goede wind wijd voor uyt. En vermits die van Augustus, sonder Zeylen / alleen met Riemen voorsien / haer niet konden najagen / soo wenddense sigh al t'samen tot de noch geblevene groote Scheepen Antonii; deselve van alle kanten bestormende. Doch alsse die oock deeser wijs niet veroberen konden / beval Augustus, Vyer daer in te werpen. Waer op niet alleen veele Kielen/ maer oock veele Menschen en Goederen door den brand sijn verteerd. Dus heeft Augustus Cæsar eyndlijck de Zeege bekoomen. Deese Slagh is geschied den 3. September in 't jaer der Weereld 3919./ voor des Heeren Christi geboorte 29. Hier op heeft Augustus oock des vyands Leger te Land vermeesterd. De Grieckische Steeden en de nabuerige Koningen een groote Geldschattingh opgelegt. Is doe uyt Grieckenland weer in Italien en te Romen gekomen.

De Scheeps-vloot van Antonius door Augustus geslagen; doch Cleopatra was met hare Scheepen doorgegaen.

Cleopatra was met al hare Scheepen daer van geraeckt; en nam haren loop reght na Egypten toe. Om de geleedene Neerlaegh te verbergen / en Oproer in 't Land te voorkomen / lietse uytroepen / dat Marcus Antonius 't Veld had behouden. Verchierde hare Galeyen met Mayen / en quam soo weer t'huys. Vermits nu 't Krijghsvolck in Asia de geslagene Antonius niet wou aenneemen / moest hy sigh na Alexandria begeven. Wijl hy oock lightlijck de reeckeningh kon maecken / dat Augustus niet sou nalaten / hem daer te komen besoecken / soo bemoeyde hy sigh / om weer een nieuw Krijghsheyr op de been te brengen.

Antonius bemoeyd sigh, een nieuw Krijghsheyr by een te krijgen.

Om dit dies te beeter te bevoorderen/ deed Cleopatra den Koningh van Armenien, die Antonius tegens belofte gevangen genomen/ en aen haer geschoncken had/ 't Hoofd afslaen; 't welckse sijnen vyand / den Koningh van Meden, tot een Vereeringh toesond; mee-

Snood bedrijf van Cleopatra, om sulcks te bevoorderen.

ANNO MUNDI.

meenende hier door sijne hulp en gunst te sullen bekomen. Antonius deed / door Afgevaerdighde / sijn Krijghsvolck / 't welck hy na sijn vertreck in Africa had gelaten / tot hem roepen; doch deese begeerden hem niet te volgen. Daer-en-boven stoegen al de Nabuerige hem alle bystand en toevoer af. Dus wierd hy allerweegen verlaten. Ja oock selfs d'Arabiërs verbrandden sijne Scheepen / welcke sigh in de Roode Zee bevonden; en waer op hy had gemeend te sullen ontvlieden / wanneer 't hem gantschlijck moght tegens loopen.

Alles loopt *Antonius* tegen.

Doe begon Marcus Antonius 't Hert te laten vallen. Driemael sond hy Gesanten aen Augustus; deed hem d'oude Kennis indaghtigh maecken / en versoght / met hem tot Vreede te mogen treeden: oock sond Cleopatra, buyten Antonii weeten / hem heymlijck seer kostlijcke Geschencken toe; welcke Augustus wel aennam / doch Antonius geen antwoord liet toekomen. Maer Cleopatra deed hy aenseggen: Indiense haer Leven en Koninghrijck Egypten wou behouden / soo moestse Antonius doen om 't leven brengen. Buyten dit was'er geen ander middel t'harer reddingh.

Hy versoeckt Vreede van *Augustus*; doch te vergeefs.

Terwijlse sigh hier op bedaght / quam Augustus met al sijne Maght voor de Stad Pelusium, hedensdaeghs Damiata genoemd / en belegerde deselve. Cleopatra sagh dit door de vingeren / en liet hem deese Plaets / sonder tegenweer te bieden / veroveren: want sy stond in goede hoop / dat Augustus geen vyandschap tegens haer sou plegen. Maer doe hy oock sigh na Alexandria begaf / om sigh desgelijcks Meester van deese Stad te maecken / trock Antonius hem met sijne Ruytery te gemoet. Daer geschiedde een Slagh / waer in 't Volck van Augustus op de vlught wierd gedreven. Dit deed Marcus Antonius weer moed nemen; soo dat hy 's anderen daeghs oock sijn Voetvolck tegens dat van sijnen vyand liet veghten: doch wierd doe swaerlijck geslagen; overhalven hy na de Scheepen vlood; in meeningh / van na Spaenje te varen / of anders met Augustus noch een Strijd ter Zee te wagen. Cleopatra dit gemerckt hebbende / had al de Scheepen bevoolen / van Land af te steecken; soo dat Antonius gedwongen was / t'Alexandria te blijven. Ondertusschen viel de gantsche Vloot van Cleopatra tot Augustus over.

Augustus treckt op *Egypten* aen;

en verovert *Pelusium*: ruckt na *Alexandria*.

Deese Koningin had in 't Slot t'Alexandria een seer praghtigh Graf doen verbaerdigen / en een boven maten grooten Schat daer in geleght / om met haer begraven te werden. Levendigh begaffe sigh daer in; even als of sulcks geschiedde uyt vreeß voor Augustus Cæsar. Liet oock opentlijck verbreyden / datse sigh selven daer binnen wou dooden. Enckelijck deedse sulck een gerugt loopen / op dat Antonius, dit hoorende / sig selven om 't leven sou brengen. 't Gebeurdde oock soo. Want als eenen harer Kamerdienaren quam aensnellen / en Marcus de tijdingh braght / dat Cleopatra dood was / gaf hy eenen sijner Soldaten sijn bloot Swaerd / met bevel / dat hy hem daer mee sou doorsteecken. De Besoldelingh nam het wel aen / doch stiet het in sijns selfs ligchaem. Doe nam 't Antonius weer in eygener hand / en trof sigh selven daer mee soo doodlijck / dat hy ter aerden neer viel. Maer als hy stracks daer na hoorde / dat Cleopatra noch leefde / richtede hy sigh weer op / en liet hem by haer dragen; doch vermits hy te veel bloed verlooren had / gaf hy ter selver tijd in haren schoot den Geest op.

Antonii laetste Neerlaeg:

waer op hy, door bedrogh van *Cleopatra*, sigh selven om 't leven brenghd.

Terstond deed Cleopatra aen Augustus dit bekend maecken; en gaf sigh oock aen hem over. Hy sond twee Roomsche Heeren tot haer / om haer te vertroosten; wijl hy breesde / datse sigh selven desgelijcks van kant helpen; 't Slot / nevens de daer in sijnde Schatten door vyer vernielen moght. Ja oock / hy quam selfs tot haer / om haer sulcke gedaghten uyt 't hoofd te praten. Cleopatra had haer seer vast ingebeeld / datse door hare sonderlinge schoonheyd en liefkoserven Augustus even soo lighte in liefde t'haerwaerts sou verstricken / alsse voortyds Julius Cæsar, en daer na Marcus Antonius had gedaen. Maer doese nu gewaer wierd / dat Octavius Augustus soo veel werck van haer niet maeckte / alsse had gemeend; ja oock eenighsins verstond / dat hy haer na Romen in Triumph, en ten openbaren Schouwspel wou doen voeren / soo namse voor / deese smaed te voorkomen / en haer selven 't leven te benemen; 't welckse oock ten vollen in 't werck heeft gesteld.

Sy meend *Octavius Augustus* door hare schoonheyd te verstricken, gelijckse *Julius Cæsar* en *Marcus Antonius* had gedaen: *Eutrop. l.7. Suet. in Oct.c.17.*

doch dit feyld haer.

Doch de Schrijvers verschillen onder malkander / op hoedanigh een wijs sigh dit toegedragen sou hebben. Men sagh geene wonde / of eenige andere vermoedlijcke oorsaeck des doods aen haer gantsche ligchaem / als alleenlijck eenige kleyne stipjens aen haren arm. De meeste meeningen loopen daer heenen / datse sigh heymlijck deed brengen een seer giftige Adderslang in een Korf vol Bloemen: deselve aen haren arm geset; haer laten bijten heeft; en alsoo door de vergiftiging is gestorven. Als dit Augustus wierd aengeseght / was hy seer verbaesd. Liep in eygener persoon derwaerts. Besagh 't doode ligchaem / 't welck met Koninghlijcke Gewaden op 't heerlijckste en cierlijckste was aengedaen. Liet haer allerley Tegengiften toe-eygenen / offe misschien noch niet ten vollen dood geweest moght sijn; doch alles te vergeefs; wijl de felheyd des Gifs haer terstond had doen sterven. 3920.

Veroorsaeckt haer selven een plotslijcke dood; en hoe. *Vell. l.2. c.87.*

Deese Cleopatra (welcker Natuer en driften wy hier boven hebben voorgesteld) is geweest de laetste Koningin uyt Ptolomæi Lagi Geslaght: Welckens Ptolomæi Nakomelingen 't Koninghrijck Egypten drie-honderd jaren min vijf hadden beseeten. Met hare Kinderen is 't gegaen op de volgende wijs. Cæsario, diense / gelijck men 't daer voorhoud / by Julius Cæsar had bekoomen / wou na Moorenland vlieden; doch wierd onderwegen agterhaeld / en om 't leven gebraght. Antillus, diense by Marcus Antonius had gewonnen / vlood in een Tempel; maer

Kinderen van *Cleopatra* by *Julius Cæsar*, en *Marcus Antonius*.

Hoe 't de selve gegaen is.

ANNO MUNDI.

maer wierd oock daer dood geslagen. Hare Dochter Cleopatra gaf Augustus aen den jongen Juba ten Gemalin / en maeckte hem ten Koningh in Mauritanien; 't welck anders sijn Vaderlijck Erfdeel was; doch met deese voorwaerde / datse de twee kleyne Soonen van Cleopatra, genoemd Ptolomæus en Alexander, eerlijck opvoeden en Vorstlijck onderhouden souden.

Alles is nu binnen en buyten Italien in goede rust. Suet. in Aug. c. 18. Eutrop. l. 7.

Als nu Augustus door de gemeldde Victorien, en d'ondergangh sijner Vyanden / 't Koninghrijck Egypten had vermeesterd: 't doode ligchaem van Alexander Magnus, die voor ontrent 300. jaren had geleeft / besightighd: d'Alexandriners, en in 't gemeen al d'Egyptenaren, begenadighd; oock aen Herodes weer gegeven 't gedeelte Lands / 't welck Marcus Antonius hem ontnomen / en aen Cleopatra geschoncken had / is hy door

3921. Asia na Grieckenland; van daer na Italien gevaren. Met sijn' aenkoomst heeft een eynd genomen de soo schaedlijcke Burger-oorlogh tusschen hem en Antonius. Desgelijcks was nu in de Provintien buyten Italien den Vreede weer gebraght. De Velden wierden bebouwd / en yeder leefde in rust.

Augusti drie Triumphen te Romen na malkander.

Doe Augustus te Romen quam / hield hy drie Triumphen na malkander: wijl hy de Hongariërs en Crabaten; daer na Marcus Antonius in de Zeeslagh: ten derden Cleopatra en d'Egyptenaren had overwonnen. De laetste / of Egyptische Triumph, was boven maten heerlijck: want hier door kreegh yeder in de Stad soo veel geld / dat (gelijck men voor vast hield) Romen noch voor noch na dien tijd oyt rijcker is geweest. Oock heeftmen van doe af aen minder Woecker of Interes van opgenomen geld gegeven.

De rebelleerende Wallachiërs en Bulgariërs gedempt.

Vermits nu de Wallachiërs, Moldaviërs, en andere Natien, aen Macedonien stootende / tegens de Romeynen rebelleerden / soo sond Augustus derwaerts eenen sijner Oversten / genoemd Crassus, die van de hare / gelijck oock van de Bulgariërs, eenige duysenden / met haren Koningh / dood sloegh. Alsse sigh op nieuws weer t'samen rotteden / deed hy haer noch grooter schade; en dus quam hier oock alles weer in rust.

ANNO MUNDI.

Diod. l. 49. 50.

Joodsche Geschiedenissen. Joseph. l. 15. Ant. c. 9. 10.

Maer in Judæa, en aen 't Hof van Herodes, wierden d'onrusten hoe langer hoe grooter. Vermits Herodes het tot noch toe met Marcus Antonius had gehouden / die nu niet alleen onder lagh / maer oock sigh selven had omgebraght / soo meende men / dat Augustus hem ter dier oorsaeck op 't hardste sou straffen. Hy selfs kon sigh niet anders inbeelden / als dat de gedaghte Augustus hem af / en eenen anderen in 't Koninghrijck sou stellen. Dit sijn vermoeden viel op niemand soo sterck / als op den ouden Hyrcanus, die uyt 't Koninghlijck bloed noch alleen overig was. Om nu deesen Grijsaert uyt den wegh te ruymen / quam hem / soo hy meende / een seer goede gelegenheyd voor. Hyrcanus liet sigh door sijne Dochter Alexandra, de Schoonmoeder van Herodes, en een seer onrustigh Wijf / beweegen / dat hy voor nam te vlieden tot Malicho, Stadhouder / of Regent, in 't Koninghrijck Arabien; wijl men ten vollen seecker hield / dat het met Herodes qualijck sou afloopen. Doe dit ontdeckt wierd / deed de gemelde Tyran de goede vroome Hyrcanus in 't taghtighste jaer sijns ouderdoms dooden; daer hy hem doch van sijn gantsche leven geen leed / maer in tegendeel veel goeds gedaen / en op wien hy al sijne hoop geset had. Dus is hy gewaer geworden / datmen te vergeefs een Dwingland weldaden bewijst; ydelijck van hem vergeldingh of gunst verwaght.

Herodes doet den vroomen taghtigh-jarigen Hyrcanus om 't leven brengen.

Herodes bekoomd de gunst van Augustus.

Herodes begaf sigh na Keyser Augustus; en quam by hem in de Stad Rhodus. Deese Vorst strafte hem niet over sijne gehoudene Vriendschap met Marcus Antonius, maer erkende hem in tegendeel / om sijner dapperheyd wil / voor sijnen Vriend; bevestighde

ANNO MUNDI.

hem oock in de besittingh des Joodschen Koninghrijcks. Hier tegens gaf Herodes aen Augustus en desselven geheyme Vrienden Koninghlijcke Geschencken. Hield sijn Heyr kostvry / en begeleydde hem tot aen de Grensen van Egypten.

Groote onrusten binnen sijn Huys.

Maer soo geluckigh deesen Man buyten was / soo ongeluckigh was hy binnens huys. Want sijne Gemalin Mariamne kon niet vergeeten 't bevel / door hem aen Josephus gegeven / van haer te dooden. Geduerigh lag haer oock in 't hoofd / dat hy haren Broeder Aristobulus en Grootvader Hyrcanus had om 't leven gebragt. Daer-en-boven was se van Natueren swaermoedigh / en wat onlydsaem. Alsse met hare Swageres Salome, na der Wijven gewoonte / dickmael in gekijf geraeckte / verweetse deselve haer' onadelijcke Afkoomst: dat haere Grootvader Hyrcanus haren (Salomes) Vader Antipater uyt den dreck had opgeholpen / en soo voorts. Dit alles verdroegh Herodes met geduld / wijl hy haer boven maten seer beminde; en sagh door de vingeren / datse sigh wat weersoordiger en knorraghtiger aenstelde / dan haer betaemde. Maer Salome, des Koninghs Suster / kon deese hoonwoorden niet verdragen. Pooghde derhalven / Mariamne in 't grootste onheyl en verderf te storten. Ten dien eynde bliesse Herodes in: 't Kon niet anders sijn / of sijne Gemalin moest een ander liever hebben dan hem; wijlse sigh soo afkeerigh en onvriendlijck tegens haren Man droegh.

Twist tusschen sijne Gemalin Mariamne, en Suster Salome.

Joseph. l. 15. c. 11.

Snood bedrijf van deese Salome,

om Herodes tegens Mariamne op te hitsen door grouwlijcke beschuldigingen:

Eens had Herodes sigh ontrent de middag op sijn Bed begeven / en beval Mariamne by hem te komen. Sy verscheen wel voor hem / doch wou sigh niet by hem leggen: in tegendeel verweetse hem haers Vaders en Broeders dood; nevens meer andere dingen. Hier over wierd hy boven maten toornigh; sprongh van 't Bed op / en swoer / dat hy haren trots en moedwil niet langer sou verdragen. Voorts liep hy ter Kamer uyt. Salome, die op dit alles aght genomen had / sond de Schencker hem te gemoet; die tot hem seyde / door ingevingh van Salome, dat Mariamne hem een Liefde-dranck had behandighd / om deselve den Koningh in te geven. Doch wijl desselven kraght hem onbekend was / vond hy sigh verplight / hem hier van te waerschouwen. Doe wierd Herodes noch

waerom hy haer oock deed dooden.

3922. veel grimmiger; en in deese ontsteeckingh des toorns beval hy / datmen Mariamne terstond heenen wegh voeren / en van 't leven beroven sou. Deese last wierd sonder uytstel volbraght. Onvertsaeghd ginghse ter dood / wijlse sigh gantsch onschuldigh kende van d' Echtbreuck en vergiftigingh / welcke grouwelen men haer had te last gelegt.

Sijn gelijk als rasend berouw.

Hier over wierd Alexandra, Moeder van Mariamne, sodanigh verschrickt / datse hare voorige trots en hooghmoed t'eenemael liet vallen: hare Dochter / terwijl men deselve ter dood voerde / hevigh schold: haer noemde een vermeetene scheuck / een ondanckbaer Beest; wijlse den Koningh / die haer soo hertlijck had bemind / niet met meer ootmoedigheyd en eerbewijsingh had bejegend. Mariamne veraghtte deese lasterwoorden met stilswijgen. Bestrafte hare Moeder alleenlijck / wegens deese Huyghelry / met een toornigh gesight / en is dus gestorven. Haest hier na / als de gramschap in Herodes sigh gestild had / maeckte hy hem indaghtigh de schoonheyd van Mariamne, en de wellust / van haer genooten. Waer op hy van sulck een hevigh berouw wierd aengetast / dat hy tot eenige malen toe onsinnigh wierd. Oock viel hy ter dier oorsaeck in een sware Sieckte; en vermits hy gantsch geen Artzenyen wou gebruycken / soo wanhoopte yeder aen sijn leven. Doe hy weer tot sig selven quam / deed hy oock sijne Schoonmoeder

Doet oock hare Moeder Alexandra om 't leven brengen.

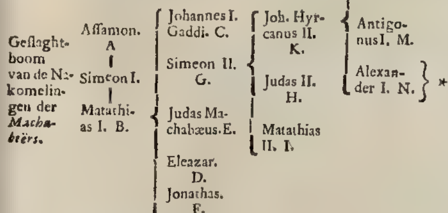
ANNO MUNDI.

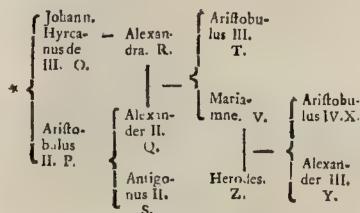
moeder Alexandra, wijlse sigh niet gerust kon houden/ van 't leven beroven.

Met haer 't geheele Geslaght der Machabeërs te grond gegaen.

Vermits nu met Mariamne en Alexandra 't gantsche Geslagt der Machabeërs te grond is gegaen (want Herodis Soonen uyt Mariamne behooren'er eygentlyck niet toe) soo sullen wy hier/ tot dies te beeter berigt der Leesers/ hare Genealogie, of Geslagtboom, ter neer stellen.

Geslaght-boom van de Nakomelingen der *Machabeërs*.

Verklaring deeser *Geslaght-Tafel.*

Verklaringh

A. *Assamon*, uyt Priesterlijcken Geslaghte. Van deesen wierden al de hier boven gestelde persoonen *Assamoneërs* genoemd.

B. *Mathathias*: is geweest den eersten, die de Wapenen aengreep; d'Afgodery afschafte, en d'Oorlogh tegens de *Heydenen* aenvingh.

C. *Johannes* d'I., anders *Gaddus* genoemd: wierd van die te *Jambre* aen d'*Arabische* Grensen gevangen, en jammerlijck van 't leven beroofd.

D. *Eleazar*, wierd in den Slagh tegens *Nicanor* van eenen Elephant omgebraght; die op hem viel.

E. *Judas*, bygenoemd *Machabæus*; een onverwinlijck Held. Is in den Slagh tegens *Bacchides*, van de sijne verlaten sijnde, gesneuveld.

F. *Jonathas*, is, in de plaets van sijnen Broeder *Judas Machabæus*, Overste der *Joden*, en Hoogen-Priester geworden. Liet sigh van *Tryphon* bepraten en bedriegen, soo dat hy met sijne twee Soonen van hem om 't leven wierd gebraght.

G. *Simeon*, de tweede Soon van *Matathias* d'I., is sijne beyde Broederen, *Judas Machabæus* en *Jonathas*, in 't Hoofdmanschap gevolgd. Wierd van sijnen *Heydenschen* Schoonsoon *Ptolomæus* te gast genoodighd, maer ondertusschen verraderlijcker wijse vermoord.

H. I. *Judas* de II., en *Matathias* de II., Soonen van den hier boven gemelden *Simeon*, wierden, na d'om 't leven koomingh van haren Vader, eerst gevangen, daer na gedood.

K. *Johannes*, diens naems de II., bygenoemd *Hyrcanus*, d'eerste Soon van *Simeon*, heeft, na de dood sijns Vaders, de Hooghste Magt, en 't Hoogh-Priesterdom, een-en-dertigh jaren langh beseeten.

ANNO MUNDI.

van de hier boven gestelde

L. *Aristobulus* d'I., Soon van *Johannes Hyrcanus*, is d'eerste geweest, die uyt de Hooge-Priesteren in *Judæa* de Koninghlijcke *Titel* heeft aengenoomen en gebruyckt. Is dood gebloed, na een regeeringh van maer alleen een jaer.

M. *Antigonus*. Deese wierd door sijnen Broeder, Koningh *Aristobulus* d'I., hier boven gemeld, onschuldigh om 't leven gebraght.

N. *Alexander*, diens naems d'eerste, derde Soon van *Johannes Hyrcanus*, heeft, na sijns Broeders dood, als Koningh geregeerd; en van sijn eygen Volck, de *Joden*, meer als aghtduysend Menschen omgebraght.

O. *Johannes Hyrcanus* de tweede diens naems, heeft seer veel moeten lijden: 't Hoogh-Priesterlijck Ampt langh bediend; en is eyndlijk in 't taghtigste jaer sijns ouderdoms door *Herodes* gedood.

P. *Aristobulus* de II., jonger Soon van Koningh *Alexander*, heeft sijnen ouder Broeder uyt 't Koninghrijck verdrongen. Wierd van *Pompejus* gevangen genoomen, en na *Romen* gevoerd: van *Julius Cæsar* na eenige jaren weer los gelaten; naderhand te *Malta* door vergif uyt de weereld geholpen.

Q. *Alexander* de II., Soon van *Aristobulus*, heeft na sijns Vaders dood den Oorlogh tegens *Pompeji* Aenhangh in *Syrien* voortgeset. Wierd gevangen; en door bevel van *Scipio* onthoofd.

Stam-boom, of Geslaght-Tafel.

R. *Alexandra*, Dochter van *Johannes Hyrcanus* de tweede, was de Gemalin van den gemeldden *Alexander* de II. Wierd in 't tsestighste jaer haers ouderdoms van *Herodes* aen de dood overgeleverd.

S. *Antigonus* de II., is uyt *Romen* ontkoomen. Heeft Oorlogh gevoerd tegens de *Romeynen* en *Herodes*. Wierd te *Jerusalem* gevangen, en door bevel van *Antonius* met de Bijl onthoofd.

T. *Aristobulus* de III., een seer schoon en Edel Jongelingh: oock Hooge-Priester. *Herodes* heeft hem te *Jericho* in 't Water doen versmooren, doe hy noch maer aghthien jaren oud was.

V. *Mariamne*, Dochter van *Alexander* de II., des gemelden *Aristobuli* Suster, een seer schoone en Eedele Vrouw, Gemalin van *Herodes*, en door hem om 't leven gebraght.

X. *Aristobulus* de IV., Soon van *Mariamne* en *Herodes*, wierd, gelijck oock

Y. *Alexander* de III., sijnen Broeder, door sijns Vaders bevel gehangen.

Z. *Herodes*, dien grooten *Tyran* en Bloedhond, is genoegh bekend.

Vervolgh der *Roomsche* Geschiedenissen.

Cajus Octavius werd den naem van *Augustus*

In 't jaer der Weereld 3923./ sijnde 25. jaren voor des Heeren Christi geboorte/ als Octavius Augustus, nae soo veel' en langhduerige Oorlogen alles tot Vreede had gebraght/ en daer door de genegentheyd van yeder gewonnen; geliet hy sigh/ als of hy de hooghste Maght niet langer voor hem selven alleen wou behouden/ maer 't Opper-

gegeven; en van hier af den aenvangh van Augusti Keyserdom gereeckend. Dio l.52. Sueton. in Octav. c.28

bewind weer overgegeven aen den Raed en 't Roomsche Volck. Bood oock dit opentlijck aen. Doe wierd hy van de gantsche Meenigte gebeden / geen veranderingh te willen maecken / maer de saeck te laten blijven in sulck een stand als se was. Vermits hem nu op den derthienden van Januarius in 't genoemde jaer / door een eenpaerigh Besluyt des Roomschen Raeds en gantschen Volcks / den Naem van AUGUSTUS, soo veel als Vermeerder des Rijcks, wierd gegeven / soo reeckenen eenige Geschiedschrijvers van deese tijd af den aenvangh sijns Keyserdoms / of der Monarchie. Doemaels stelde hy oock / t'sijner Verseeckeringh / hem selven een bysondere Lijf-waght aen. Maeckte te Romen allerley goede Ordonnantien. Rustte sig daer nae toe ten Oorlogh tegens 't Eyland Britannia, nu Engelland genoemd. Ruckte oock ten dien eynde met sijn Krijghsvolck nae Franckrijck. Doch vermits de Britanniers hem Gesanten te gemoet sonden / en om vreede baden / welckese oock verkreegen / soo is 't hier by gebleven.

Augustus bedwingd de Biscajers en Galliciers in Spaenje. Bouwd Augusta Emerita.

Maer om niet leedig te sijn / nam hy voor / de Volckeren in Spaenje, welcke Biscajen en Gallicien bewoonden / doemaels noch vrye lieden / oock onder 't Roomsche jock te dwingen. Veel tijds braght Augustus hier mee door; oock geraeckte hy daer over in levens gevaer; want de Biscajers verweerden sigh dappermoedigh. Eyndlijck echter dempte hy haer; en bouwde hier / ten teecken sijner Overwinningh / een Stad / welcke hy noemde Augusta Emerita. In 't volgende jaer trock hy weer na Italien, en quam te Romen.

Romeynen slaen veele Duytschers dood. 3915.

Ontrent dese tijd was ook eenige onrust in Duytschland. Sommige Roomsche Burgers / welcke Koophandel dreven / hadden sigh te diep in dit Gewest gewaeghd / en wierden alle van de Duytschers dood geslagen. Om deese wrevel te wreecken / viel Vinicius op haer aen / en braght veele der Duytschen om 't leven: waerom dan oock / t'sijner eeren / in d'Alp-Geberghten hem een Triumph-Boogh van Steen wierd opgereght. 't Geen

Trithemii Verdichtselen.

Trithemius, Abt van Spanheim, op deese tijd inslickt van den Oorlogh der Saxen en Thuringers tegen de Gotthen; van den oorsprong des naems Franck, en Franckrijck, gaen wy hier billijck voorby / wijl dit by geene geloofwaerdige / goed-gekeurde Schrijvers werd gevonden / maer van veele weersprooken / en alsoo geen genoeghsame grond heeft. Want ons voorneemen is / waeraghtige Historien hier plaets te vergunnen.

Pantheon te Romen, nu S. Maria Rotunda, gebouwd.

In dit Jaer (3925) heeft Vipsanius Agrippa, d'alderbertrouwdste Vriend van Augustus, de Stad Romen verciered met seer schoone Gebouwen; waer onder ook was de groote en praghtige Tempel, welcke hy de naem van Pantheon gaf / wijl hy deselve al de Heydensche Goden had toegeheyligd. Deesen Tempel staet noch tot op deesen dagh te Romen; werd met verwonderingh aenschouwd / en nu geheeten S. Maria Rotunda.

Augustus doodlijck

In 't jaer der Weereld 3927. viel Augustus in een doodlycke sieckte; soo dat niet alleen andere hem opgaven / maer oock hy selfs aen sijn leven wanhoopte. Als nu een voornaem Genees-geleerde / Antonius Musa, tegens yeders verwaghtingh / hem weer te reght braght / kreegh hy van de Keyser / en alle voorname Roomsche Heeren / boven maten groote Geschencken. Verwierf oock / boven meer andere Voorreghten / dat hy een Goudene Ringh moght dragen. Door hem / en om sijnent wil / hebben alle Genees-geleerde gelijcke Eer' en Vryheden bekomen; daer 't doch te vooren gantsch anders met haer gelegen was. Maer als naederhand Marcellus, Susters-Soon van Augustus, seer kranck wierd / kon Antonius Musa met al sijne konst niet verhinderen / dat de dood hem wegh nam. Dit veroorsaeckte 't Volck te seggen: Dat Augustus weer gesond was geworden / hadmen niet Musa maer 't Geluck te dancken.

sieck, van Antonius Musa geneesen. 3927.

Overvloeyingh des Tybers te Romen, 3928. Pest, en Hongersnood.

In 't volgende jaer is de Rivier de Tyber soodanig opgeswollen en overgevloeyd / datse eenige Bruggen af-wierp. Drie dagen langh moestmen met Schuytjens door de Stad varen. Daer-en-boven woedde in Italien een vreeslijcke Pest. Vermits de Boeren wegh geruckt wierden / bleven de Velden ongebouwd leggen: waer uyt een groote dierte en sware Hongersnood ontstond. Augustus echter heeft door sijne voorsigtigheyd verder onheyl voorkoomen / en dit gebreck vry veel wegh genomen.

Augustus stelt Stadhouders en Koningen. 3929.

Doe 't nu overal stil was / en sigh geene Natie meer tegens Keyser Augustus dorfde opwerpen / verordonneerde hy 't met de Provintien en Uytlandsche Koningrijcken na sijn gevallen. Agrippa stelde hy over 't Land Syrien. Jamblichus maeckte hy ten Vorst in Arabia: Archelaus ten Koningh in Kleyn-Armenien; en Tigranes in Groot-Armenien.

Vrees der Parthers voor Augustus. 3930.

Der Parthen Koningh Phraates was soodanig voor hem bevreesd / dat hy de Banieren en Vaendelen / welcke de Parthers voortijds de Roomsche Veldheeren Crassus en Antonius hadden afgewonnen / nevens de gevangene Romeynen, soo veel'er noch in 't leven waren / den Keyser vrywilligh toesond. Hier uyt kan nu den Leeser lightlijck afmeeten / waerom van deese Koninghrijcken en Vorstendommen / nevens de daer in voorgevallene Geschiedenissen / soo weynigh affonderlijck gewagh werd gemaeckt; want byna al t'saemen behoorense tot de Historien van Augustus.

Joodsche Geschiedenissen. Dio l. 58. Joseph. l. 19. c. 11. 12. 13. 14. 3926. Herodes herbouwt Samaria.

Willen derhalven sien / wat sigh voorts in Judæa heeft toegedragen. Na de dood van Mariamne, en harer Moeder Alexandra, begaf Herodes sigh tot Heydensche Zeeden. Begon oock / om sijne Swaermoedigheyd te verdrijven / kostlijcke Gebouwen te doen opregten; nevens Toneelen en Speelplaetsen / na de wijs der Romeynen. Herbouwde de Stad Samaria, en bevestighde deselve / om daer door de nabuerige Landen in toom te houden. Vermits door d'onvrugtbaerheyd des Aerdbodems / in even dit jaer / een groote dierte ontstond / taste Herodes sijne Schatten en silvere Vaten aen: sendende deselve na

ANNO MUNDI. Egypten, om'er Koorn voor te koopen; 't welck hy onder 't Volck uytdeelde. Ontsloegh haer daer-en-boven van 't derde deel der Schattingh; en braght sigh hier door eenighsins in de gunst van de gemeene Lieden.

Her-trouwd. Vervolgens trad hy tot een nieuw Houwlijck / en nam / in plaets van Mariamne, welcke hy / gelijck gehoord is / had doen om 't leven brengen / een geboorne Hebræïn, uyt Priesterlijcken Stamme / Simonis Boëthi Dochter. En op dat deese nieuwe Vermaeghschapping dies te meer Aensien mogt hebben / maeckte hy de Vader sijner Bruyt ten Hoogen-Priester.

3928. *Herodis* Soonen by *Mariamne* na *Romen* tot Keyser *Augustus* gesonden. Hy had by Mariamne twee Soonen gewonnen / seer schoone en deughdsame Jongelingen / Aristobulus en Alexander. Deese beyde sond hy na Romen, om Keyser Augustus te dienen; te gelijck oock / om onderwesen te werden in de Latijnsche Tael / en de Roomsche Zeeden. De Dienst en 't bedrijf van deese behaeghde Augustus soo gantsch wel / dat hy aen Herodes schonck de Landschappen Trachonitis en Batanæa; deeser wijs sijn Rijck vergrootende.

Bouwd een Stad, en een Tempel, ter eeren van *Augustus*. 3930. In 't volgende jaer begon Herodes te bouwen de Stad Cæsarea aen de Zee; dus van hem genoemd ter eeren van Keyser Augustus. Met seer groote onkosten deed hy daer maecken een seer heerlijcke Haven voor d'aenkoomende Scheepen. Als hy nu bemerckte / dat dit Augustus seer wel behaeghde / bouwde hy oock een kostlijcke Tempel / en wijdde den selven Keyser Augustus toe / als een God. Doch hier door vertoornde hy de Joden niet weynigh / wijlse sulck een handtastlijcke Afgodery niet verdragen konden.

Wijl de *Joden* hier over t'onvreeden waren, deed hy, om haer te vreeden te stellen, *Joseph l.* 1. *de bell. Jud. c.* 26. *Ant. l.* 15. *c.* 14. Om haer nu eenighsins weer te vreeden te stellen / nam hy voor / een gantsch nieuwen Tempel te Jerusalem te bouwen; onaengesien dit Werck ongelooflijk-groote onkosten vereyschte. Hy liet duysend Wagens maken / om de Steenen en andere noodige Bouwstoffen aen te voeren. Nam ontrent thien-duysend Bouwmeesters en Wercklieden aen; de beste die te vinden waren. Over deese stelde hy duysend Hebræërs, uyt Priesterlijken Stamme / en ervaren in de Bouwkunde. Daer stond noch wel den ouden Tempel / die d'Israëliten hadden gebouwd ten tijde van Zerubbabel en Ezra, doese weer uyt de Babylonische Gevanckenis waren gekomen / gelijck wy t'sijner plaets hebben verhaeld; doch was op geenerley wijs by den eersten Tempel Salomons te vergelijcken. Alleenlijck aen de hooghte ontbraecken tsestigh Ellebogen.

den ouden Tempel te *Jerusalem* afbreecken, en met ongeloofli,ck-groote kosten een gantsch nieuwe opregten. Deesen ouden Tempel deed Herodes niet afbreecken / voor dat hy alle Stoffen tot den nieuwen by een had gebraght: Steenen tot 't Metsel / Hout tot 't Timmerwerck / en soo voorts; alles sodanigh bereyd / datmen 't maer op malkander behoefde te schicken / of in een te voegen. Doe liet hy d'oude Grondvesten uytbreecken / en gantsch nieuwe leggen / ter lenghte van honderd Elleboogen. Daer op wierd geset 't Muerwerck van witte harde Steenen; in 't midden / daer 't op 't hooghste was / over de honderd Ellebogen verheven.

ANNO MUNDI. Deesen Tempel wierd omringhd met groote / wijde Galeryen / of Gangen / na den eysch van sulck een heerlijck Gebouw. 't Sou overtolligh sijn / een breede beschrijvingh hier van te willen doen. Alleenlijck staet dit aen te mercken / dat de gedagte Tempel drie Voorhoven had en even soo veel Galeryen rondom; hebbende vier ryen Pilaren / t'samen honderd twee-en-tsestigh in getal; yeder seven-en-twintigh voeten hoogh / behalven 't Postement, en soo dik / dat drie Mannen yeder der selve beswaerlijk konden ombademen.

Bericht van deesen Tempel-bouw; In den eersten Voorhof moght yeder komen die wou / selfs oock Heydenen. In den tweeden / of midden-sten / maer alleen de Joden en hare Vrouwen / indiense reyn waren. De derde Voorhof was alleenlijck voor de Priesteren; waer in een Altaer stond tot d'Offerhande. In 't midden deeses Voorhofs sagmen de reghte Tempel; een Gebouw / 't welck de Verwonderingh en 't Cieraed van geheel Oosten was. Over dit werk heeft Herodes gebouwd negen jaren en een half.

de Verwonderingh en 't Cieraed van geheel Oosten. Doe nu alles was afgedaen / verhief sigh een groote blijdschap en gejuygch onder 't Volck. Oock wierd Herodes geen geringe Eere betoond. Ter inwyingh van dit Huys / heeft hy voor hem selven Gode drie-honderd Ossen geslaghtet. Daer na offerden de voornaemste onder 't Volck yeder een seecker getal Dieren / na sijn vermogen. Soo geweldigh-veel waren d'Offerhanden / datmense niet alle kon tellen. Josephus verhaeld / uyt 't algemeene seggen sijns tyds / dat het / soo langh men aen den inwendighsten / of reghten Tempel / bouwde / noyt by dagh heeft geregend; maer wel by naght sijn somtyds eenige saghte regenen gevallen; op dat over dagh den arbeyd aen dit Huys niet verhindert moght werden.

Maria geboorte. 3932. In 't jaer der Weereld 3932. / of 16. jaren voor des Heeren Christi geboorte / is / volgens 't geen Nicephorus schrijft / de Moeder onses Saligmaeckers ter Weereld gekoomen.

Geleerde deeses tijds. In de thien eerste jaren der Regeeringh van Augustus Cæsar hebben geleeft en gebloeyd de Poëten Virgilius Maro, Horatius Flaccus, Marcus Manlius, Cornelius Gallus: de Geschiedschrijver Dionysius Halicarnasseus, en meer andere geleerde Lieden.

Tempel ter eeren van *Romulus*. 3934. *Dio*. In 't jaer der Weereld 3934. heeft Keyser Augustus, ter eeren van Quirinus, of Romulus, Bouwer der Stad Romen, eenen gantsch nieuwen Tempel gebouwd / rustende op 76. Steene Zuylen. Dewijls nu Augustus even juyst ses-en-tseventigh jaren oud is geworden / heeft naderhand yeder dit gehouden voor een verborgene aenwijsingh en voorbeduydingh van de jaren sijns levens.

Augusti eerste Oorloghsramp hejegend hem van de *Duytschers* in Tegens 't eynd deeses jaers is Augustus sijn eerste Oorloghs-ongeluck bejegend / in Duytschland; op de volgende wijs. Als de Romeynen sigh over den Rhijn op den Duytschen Bodem begeven / en sigh te verr' in dit Land gewaeghd hadden / hebben de Duytschers

ANNO MUNDI.

Duytschland.

schers veele der selve betrapt; aen Kruycen genageld / en op andere wijsen om 't leven gebraght. Hier mee hieldense sigh noch niet vergenoeghd. De Volckeren / welcke in Westphalen, 't Graefschap Marck, en 't Berghsche Land woondden / sijn over den Rhijn tot in Gallia getrocken (welck Gewest de Romeynen doemaels beheerschten); daerse goeden Buyt maeckten / en groote schade deeden. De Romeynsche Landvooghd M. Lollius sond sijne Ruytery tegens haer: doch de Duytschers sloegen deselve byna al t'samen dood: vervolghden de vlughtige: quamen / tegens al haer vermoeden en verwaghtingh / tot aen 't Hoofdleger en 't Voetvolck des Oversten Marci Lollii: sloegen eenige duysenden deeser Romeynen ter neer / en veroverden den Arend, of de Hoofdvaen / van 't vijfde Legioen. Hoe 't met deese Roomsche Neerlaegh eygentlijck geleegen was / melden hare Geschiedschrijvers niet verder / wijlse seer wel den Swygert wisten te speelen / wanneerse slagen kreegen; bysonderlijck in d'Oorlogen tegens d'oude Duytschen. Want vermits haer bekend was, dat dese niet konden schrijven / soo wildense oock selfs niet veel gerught daer van maecken / om andere haer verlies / t'harer schande / niet bekend te doen zijn. Echter toonense noch hier en gintsch in hare Schriften / dat het gewisslijck geen spel is geweest. Dion heeft dit Maximum bellum, een seer grooten Oorlogh geheeten. Vellejus Paterculus noemd het Cladem à Germanis acceptam, een Neerlaegh / diese van de Duytschen geleeden hebben. Suetonius Tranquillus oock / Gravem ignominiam cladem que; een sware smaed / en Neerlaegh. Desgelijcks werd deese benoemingh / Clades Lolliana, de Lollische Neerlaegh, als een bekende saeck / al dickmael in der Romeynen Schriften gevonden: derhalven dit geen geringe schade voor haer geweest moet zijn.

Welcke over den Rhijn in Gallia vallen.

Clades Lolliana; een groote Neerlaegh der Romeynen door de Duytschers.

Ondertusschen is 't seecker / dat dit verlies Keyser Augustus soodanigh ter herten gingh / dat hy in eygener persoon sigh uyt Romen begaf / en tegens de Duytschen te veld trock. Doch sy waren alreeds / Zeeghrijck en met een grooten Buyt beladen / weer na Duytschland gekeerd. Voor ditmael sijnse'er / sonder wraeckgevoeling / afgekomen / wijl Augustus niets tegens haer ter hand nam / maer integendeel Vreede met haer maeckte.

ANNO MUNDI.

Ontrent deese tijd had de Keyser een Landvooghd in Gallia, genoemd Licinius; van de laegste Trap / van een Kneght / of Slaef / tot sulck een Hooghheyd opgereesen. Deese had de Gallische Volckeren boven maten seer uytgemargeld / gevild / en maghtige Geldsommen uyt haer geparst: welcke hy oock met sigh na Romen braght. Hier wierd hy seer hevigh aengeklaegd; soo dat het nu gevaerlijck met hem stond. Doe braght hy Augustus in sijn Huys; toondde hem sijnen maghtigen Schat; schonck hem alles / en seyde: Heer Keyser / is 't niet beeter / dat dit geld in handen van uwe Majesteyt / dan in die der Galliërs is? 'k Heb haer de Vederen uytgepluckt / de Vleugelen gekort; soo datse voortaen 't Rebelleeren wel aghter sullen laten. Door deesen Treck is Licinius verder aenklaght en straf ontgaen. Sulck een vermoogen heeft 't geld.

Licinius; Landvooghd in Gallia, de grootste uytsuyger: hoe hy de straf wist t'ontgaen.

In 't jaer na de Scheppingh 3935. ontstond Keyser Augustus een nieuwen Oorlog. De Volckeren / welcke d'Alp geberghten bewoonden / insonderheyd d'Engadiners en Etschlanders, waren in Italien gevallen / daerse met Stroopen en Plonderen seer groote schade veroorsaeckten. Om haer te bejegenen / trocken beyde de Broederen / Drusus en Tiberius, des Keysers Augusti Stief-soonen / in 't Geberght / en sloegen haer te rugg' tot in 't Lech-Dal. Op datse niet

3935. Engadiners en Etschlanders Inval in Italien. Suet. in Tib. c. 9. 10. Vell. l. 2. c. 95.

ANNO MUNDI.

niet weer een diergelijcken handel moghten aengaen / bouwdense aen de Vloed Lycus, of Lech, een Stad. Leyden'er een Besettingh van Roomsche Burgers en Soldaten in: en noemden deese hare nieuwe Colonie, of Volckplantingh / Augusta Vindelicorum. Dit is geweest den aenvangh der treflijcke en beroemde Stad Aughsburgh.

Aenvangh der treflijke Stad *Aughsburgh.*

Onder deese onrust des Roomschen Rijcks pooghden de Hongariërs 't Jock der Romeynen af te schudden. Derhalven Augustus sijnen Schoonsoon Agrippa tegens haer sond: die den Oproer wel stildde / en weer in Italien quam / doch haest daer na (den 19. van Martius) stierf. Augustus deed hem heerlijck begraven. Doe de Hongariërs dit vernamen / rebelleerdense op nieuws; doch Tiberius bedwongh haer tot gehoorsaemheyd / en voerdde hare jonge Manschap uyt 't Land wegh. Synen Broeder Drusus bond tegens de Duytschers werck. De Geldersche, die van Utrecht, en van Over-Yssel, begaven sigh op de beenen. Wilden weer over den Rhijn na Gallia, om Buyt te halen. Doe voer Drusus de Rhijn en de Wael af. Viel in Gelderland en Zutphen. Trock van daer voort na Drenth, tot geheel in Friesland. Bedwongh deese Volckeren / soo datse de Romeynen eenige honderd Friesche Krijghslieden te voet moesten leveren. Maer hier op leed hy schade in de Suyder-Zee. 't Sou op een Schipbreuck met hem en de syne uytgekomen hebben / indien hy / door hulp der Friesen, dit onheyl niet te boven geraeckt ware. Gedurende de Winter lagh hy stil. In de Lente deed hy weer een Toght over den Rhijn tegens de Duytschers, beneeden Neder-Wesel. Ruckte in 't Stight Munster. Trock over de Lippe in 't Land vander Mark. Drong voort door Westphalen tot aen Brunswijckerland, en de Rivier de Weser. Besoght daer nevens oock Neder-Hessen en Waldeck. Echter had hy niet stoutheyd genoegh / om 't over de Weeser te setten; maer begaf sigh weer te rugg' op den wegh die hy gekomen was. Geraeckte in levens-gevaer. Moest dickmael slaen door de Duytschers, welcke hem de Passen hadden verlegt. Indien deese de kennis gehad hadden / van de vyanden met een goede orde aen te tasten / buyten twijffel souden'er weynige der Romeynen ontkoomen zijn. Doch haer' onkunde in de reghte Krijghskonst veroorsaeckte / dat Drusus noch ontsnapte: weer over den Rhijn in Gallia geraeckte; en van daer na Romen trock.

Tiberius bedwingd de *Hongariërs.*
3938.
Epit. Liv. l. 140.
Dio. l. 54. 55.

Drusus ruckt met sijne *Romeynen* in *Gelderland, Zutphen, Drenth, Friesland, Munster,* en in *Duytschland.*

Treckt weer na *Romen.*

't Verdroot de Duytschers niet weynigh / dat de Romeynen soo veel moedwil in hare Landen hadden gepleeghdt. Derhalven voegden in 't volgende jaer de Hessen, Westphalingers, en Geldersche sigh by een / om de geleedene schade te wreecken. Drusus trock tegens haer over den Rhijn; en daer viel een bloedigh Gevecht voor / over 't welk geene der beyde parthyen te lagchen had. Echter behielden de Romeynen 't Veld. Gingen over de Weser: deeden groote verwoestingen in Brunswijckerland; en quamen in 't Land Lunenburgh tot aen de Rivier d'Elve. Terwijl Drusus in gedaghten stond / hoe hy best over deese Vloed son mogen geraecken / verscheen hem een Spoock / in de gedaente eens Wyfs; en beval hem te rugg' te keeren / wijl doch sijn leven niet langh sou dueren. Door dit Gesight wierd Drusus soodanigh verschrickt / dat hy weer agterwaerts trock. Doe hy noch maer eene daghreys van den Rhijn af was / wierd hy sieck / en stierf in 't een-en-dertighste jaer sijns ouderdoms. Augustus was doemaels aen geene syde des Rhijns in Gallia. Liet door Tiberius, sijnen Stief-soon / en Drusi Broeder / 't Lijck afhalen; 't welck na Italien gevoerd / en in Campo Martio, of 't Veld van Mars, seer heerlijck begraven wierd.

De *Hessen, Westphalingers* en *Geldersche* weer gaende.
3940.

Drusus, tegens haer gesonden, siet een Spoock, 't welck hem de dood voorkondighd; en hy sterft.

Ondertusschen had Tiberius de rebelleerende Hongariers en Croaten gantschlijck gedempt / en tot gehoorsaemheyd gebraght: waer op hy in Triumph, of Zeegepralend / te Romen introck. Vermits hem dit soo wel gelukt was / beval Keyser Augustus hem / in 't volgende jaer den Oorlogh tegens de Duytschers voort te setten. Tiberius verrigtte sulcks met een sonderlinge voorspoed. Want byna alle Natien tusschen den Rhijn en d'Elve onderwierpen sigh aen hem. Waer op hy over de tnegentigh-duysend Menschen na Gallia overvoerdde / en haer gebood / langhs de Rhijn-stroom Wooningen op te reghten. Om deeser daed wil heeft hy te Romen getriumpheert. Haest daer na begaf hy sigh weer in Duytschland, doch heeft niet verders van belangh verright.

Tiberius bedwingd de *Hongariërs.*
3942.

Verplant meenighte van *Duytschers* over den *Rhijn.*

3943.

Van Alexander en Aristobulus, Soonen van Herodes by Mariamne, en hoe de Vader haer na Romen had gesonden / hebben wy hier boven meldingh gedaen op 't jaer 3928. Vier jaren daer na / als Herodes selfs na Romen voer / braght hy haer weer met sigh in Judæa, en gaf haer Gemalinnen: aen Aristobulus, den oudsten / Beronice, Dochter van sijne Suster Salome. Aen den anderen / Alexander, de Dochter van Archelaus, Koningh in Cappadocien, genoemd Glaphyra. Vermits nu Herodes van verscheydene Vrouwen Kinderen had / konden de gemelde twee niet eendraghtigh blyven met haren ouder Broeder Antipater: derhalven de Vader / dien deesen Broeder-twist mishaeghde / de gedaghte sijnen oudsten Soon overgaf aen Agrippa, Schoonsoon des Keysers Augusti, om hem met sigh na Romen te voeren. Doch hier mee was de saeck noch niet geholpen. Eenige boose Lieden beschuldighden beyde de t'huys geblevene Broederen / Aristobulus en Alexander, by Herodes, datse na sijn Koninghrijck stonden. Dit geloofde dien Ouden; en klaeghde daer op beyde sijne Soonen voor Keyser Augustus aen. Doch sy wisten sigh soodanigh te verantwoorden / datse onschuldigh verklaerd wierden.

Joodsche Geschiedenissen.
Joseph. l. 17. *c* 15.
Et de bell. l. 2. *c.* 6.
3932.
3937.

Herodis boos gemoed tegens sijne Soonen.
3940.

Niet langh hier na was Herodes by den Keyser haest in groote ongenade geraeckt / om de volgende oorsaeck. D'Arabische Ryvuyters waren in Judæa gevallen: hadden in dit Land oock door Moorden en Plonderen

Herodes in groot gevaer, door een valsche aenklaght te-

groote

ANNO MUNDI.

groote schade gedaen. Herodes liet deese Booswighten najagen; en tusschen beyde de parthyen quam 't tot een Gevecht / waer in vijf-en-twintigh Arabiërs dood bleven. Doe klaeghde Syllæus, een Arabisch Ampt-man / Herodes by Augustus aen / als een Vreedebreecker en Moordenaer; die vijf-en-twintigh honderd onschuldige Menschen om 't leven had gebraght. Augustus wierd hier over tegens Herodes sodanigh vertoornd / dat hy voornam / diensghalven hem te straffen. Doch als sijne Gesanten hem verontschuldighden / en voordroegen / dat hy enckelijck door nood gedwongen was geworden d'Arabische Rovers te weerstaen; en dat in deese tegenweer geen 2500. maer alleen 25. der hare waren om 't leven gekomen (want de klagers hadden van een / honderd gemaeckt) / keeck Augustus op Syllæus, en vraeghde hem / hoe veele der Arabiërs verslagen waren geworden? Syllæus bekendde / dat in 't getal gemist was. Waer op Augustus antwoordde: Seecker / een geringe mis-slagh? Deed hem daer op ter dood heenen voeren / als een onbeschaemde Leugenaer. Daer tegens sprack hy Herodes vry van alle aenklaght en straf.

gens hem by Augustus.
3943. Joseph. l. 16 c.14. 15.16.
Doch vry gesproocken, en den Aenklager ter dood veroordeeld.

Hoe meer 't geluck Herodes buytens lands begunstighde / hoe minder 't selve hem t'huys wou dienen. Aen sijn Hof ontstond d'eene Twist en Tweedraght op d'andere. In heymlijcke nijd / en arghlistige laeghleggingen wou niemand den anderen meester laten zijn. D'oudste Soon Antipater was op alle boose stucken afgericht; en bedaght veelerley snoode practijcken tegens sijne Broederen / om deselve by haren Vader in haet te brengen. Vermits d'Oude hem in veele dingen te wil was / soo verdroot sulcks de Soonen van Mariamne. Ook hare Wijven trocken sigh dit aen; insonderheyd de Dochter des Konings Archelai, welcke Salome, de Suster Herodis, gantschlijck niet begunstighde. Deese Salome vernam van hare Dochter Beronice, Gemalin van Aristobulus, alles wat de Broeders t'huys met malkander / vertrouwder wijs / in 't heymlijck overleyden en spraecken. Maeckte al der selver redenen haren Broeder Herodes bekend / en deed'er veel toe / om de goede Soonen van Mariamne te verontglimpen: te weeten / datse sigh lieten verluyden / de dood harer Moeder noch eens te sullen wreecken / en meer andere Verdightselen.

Ellendige Tweedraght en Tragedie aen 't Hof van Herodes. Joseph. l. 16.c.11. 12.16. 17. & de bell. Jud.l.1. c.17.
Snoodheyd van Herodis Suster Salome tegens de Soonen van Mariamne;

Hier by quam noch wat anders. Pheroras, Broeder van Koningh Herodes, gingh eens tot Alexander, de Soon van Mariamne, seggende: Hy had van sijne Suster Salome gehoord / dat Herodes heymlijck boeleerde / of sulcks soght te doen / met sijne (Alexanders) Gemalin Glaphyra. Hy / hier over vol yver / en hooghlijck bekommerd / begaf sigh na sijnen Vader / en klaeghde hem dit. Herodes wierd hevigh vertoornd; schold Pheroras voor een Booswight; en dreyghde hem swaerlijck. Deese leydde alles op Salome; die 't gantschlijck ontkende / en vermits Pheroras haer niet kon overtuygen / moest hy in den dreck blijven steecken. Hier tegens beschuldighden de Vrouwen en Pheroras de gemeldde Salome, datse by den Arabiër Syllæus (van wien hier boven gesprooken is) had geleegen. 't Was oock niet al onwaerheyd. By dit Katten-gevyt bleef 't noch niet. Beyde de Soonen van Mariamne wierden aengeklaeghd / datse na haers Vaders Koninghrijck stonden. Doe wierd Herodes half onsinnigh. Antipater stookte dit Vyer geduerigh aen. Gebruyckte Lasteraers en valsche Getuygen tegens Aristobulus en Alexander. Deed eenige harer Vrienden en Dienaren soo hard pijnigen / datse meer bekendden / danse wisten. Doch dit gedijdde tot haer eygen verderf; vermitsse daer over na de pijnigingh gedood wierden.

en hare leer boose, arghlistige bedrijven

ANNO MUNDI.

Antipater, Soon van Herodes, een snooden Booswight tegens sijne Broederen.

Vermits nu Alexander en desselven Broeder van niet quaeds konden overtuyghd worden; dat oock Archelaus, Koningh van Cappadocien, Alexandri Schoonvader / de saeck tot Vreede braght / liet Herodes d'ongunst tegens sijne Soonen uyt Mariamne eenighsins vallen. Doch Antipater heeft door eenen Spartaen, genoemd Euricles, alles in een noch veel verwarder staet gesteld / als uyt te hooren. Goot veele leugenen uyt / en bragt valsche Getuygen tegens sijne Broederen in: insonderheyd / datse besloten hadden / met malkander na Romen te vlieden (dit was waeraghtigh) / en Herodes by Keyser Augustus aen te klagen (dit was geloogen). Daer op wierden beyde de Broederen in een harde Gevanckenis geleght. Kortlijck / om van deese Tragedie eens een eynd te maecken / Herodes liet haer beyde (sijn' eygene Soonen / gewonnen by de seer schoone en Edele Mariamne, soo hoogh van hem bemind geweest; Alexander en Aristobulus) te Berytus voor 't Gerigt stellen. Nam oock / als een woest / onsinnigh Mensch / geen rust / voor datse ter dood waren veroordeeld. Doe deed deese Raven-Vader haer beyde in Banden na Sebaste voeren: met een Strop verworgen / en haer lighamen in 't Slot t'Alexandria begraven / by haren Grootvader Alexander, en andere haers Geslagts. Dit is geweest 't eynd deeser Edele Jongelingen. Doch de Godlijcke Wraeck heeft beyde Herodes en Antipater reghtschapen getroffen / gelijck wy hier na sullen hooren.

Hirst sijner Vader tegens haer op, en brenght valsche getuygen by.
Herodes doet sijne twee Soonen Alexander, en Aristobulus, uyt Mariamne, dooden.
3945.

In 't jaer der Weereld 3946. / sijnde 't tweede voor de geboorte des Heeren Christi, verrightte de Priester Zacharias, op sijne beurt-orde / na d'instellingh des Konings Davids, sijn Ampt in den Tempel te Jerusalem. Deese sijne Weeck was van den 21. tot den 28. Julius: binnen welcke tijd hem een Engel verscheen / die hem belofte deed van de geboorte sijns Soons Johannis des Dopers. Van de Hooge-Priesteren is t'sijner plaets bericht gedaen / en yeder der selve in de Historie van Herodes gedaght geworden. Doemaels was Matthias, Soon van Theophilus, Opperste Priester te Jerusalem.

3946. Matth. III. Luc. III. Marc. I. Johan. I. Geboorte van Johannes de Dooper voorkondighd.

Op 't eynd der Maend Januarius, als Elisabeth, Huysvrouw van Zacharias, sigh in de sesde maend swanger bevond van haren Soon

Des Engels Boodschap aen

ANNO MUNDI.

Maria. 3947. Luc. 1.

Soon Johannes, wierd d'Engel Gabriel van God gesonden na Nazareth, tot de Heylige Maeghd Maria, om haer aen te kondigen d'Ontfanghnis des HEEREN CHRISTI. Sy/ door sulck een Boodschap verheughd/ maeckte sigh korts daer na op/ en gingh over 't Geberght/ om Elisabeth (sijnde van haer Bloedverwantschap) te besoecken.

Geboorte van Johannes de Doper.

In April deeses jaers/ wierd/ negen maenden na d'Ontfanghnis/ gebooren de Heylige Johannes, Soon van den Priester Zacharias en sijne Huysvrouw Elizabeth; in de H. Schrift en de Kercklijcke Historien bygenoemd Baptista, of de Doper. 't Geen sigh by sijne geboorte gedenckwaerdigs heeft toegedragen/ kan men vinden in d'Euangelische Historie van de Heylige Lucas.

ANNO MUNDI.

Geboorte onses HEEREN en Salighmaeckers JESU CHRISTI. Luc. II. Math. I. II.

In 't jaer der Weereld 3947. is onse HEERE en Salighmaecker JESUS CHRISTUS gebooren van de H. Maegd Maria, gelijck blijckt uyt de nauwe waerneemingh aller omstandigheden/ en nette uytreeckeningh; insonderheyd uyt de beurt-orde der Priesteren/ van welcke d'Euangelist Lucas gewagh maeckt in Zacharias, Vader van Johannes de Doper; en de dagh des Paesch-Feests, welcke in 't jaer des Lijdens Christi op een Vrydagh viel; oock uyt de volle Maen desselven daghs; om nu andere Bewijsredenen voorby te gaen. Want oock in dit jaer heeft Keyser Augustus willen weeten de Maght des gantschen Roomschen Rijcks: en derhalven aengesteld een Be-

Augusti Beschrijvingh van al de vol-

schrijvingh der volwassene persoonen (in sommige Bybelsche Oversettingen een Schattingh genoemd / daer 't doch geen eygentlijcke Schattingh is geweest); oock selfs in die Landen / welcke / alhoewelse haer' eygene Koningen en Vorsten hadden / echter de Romeynen onderworpen waren / en als Leenen van de Keyser aengemerckt wierden; waer onder oock Judæa was. D'oorsaeck deeser Beschrijvingh / van de Roomsche Schrijvers genoemd Breviarium Orbis Romani, was deese. Augustus was begeerigh / een nauwe kennis te hebben / niet alleen / hoe veel Volcks hy uyt Italien en sijn' andere Provintien sou konnen by een brengen; maer oock / met hoe grooten Maght sijne Vasallen, of Leenlieden / hem / in geval van nood / souden konnen byspringen: gelijck een diergelijcke nieuwsgierigheyd oock Koningh David eens aenquam.

wassene persoonen, de Roomsche Heerschappy onderworpen.

Maer hier doet sigh geen geringe swarigheyd op / hoe deese Schattingh / of veel meer Beschrijvingh en Opschrijvingh / d'eerste kon geweest sijn / gelijck de H. Lucas seght / daer doch voor ruym 60. jaren Pompejus Magnus, doe hy Judæa had overwonnen / 't Joodsche Volck geschat / en bevoolen had / den Tribuit na Romen te brengen. Daer na / hoe te verstaen is / dat ontrent deese tijd van Christi geboorte Quirinius (of / 't welk evenveel is / Cyrenius) Landvooghd in Syrien kon geweest sijn / daer doch uyt de Geschiedboecken onweerspreecklijck blijckt / dat / ten tyde van des HEEREN koomst in de weereld / Koningh Herodes noch leefde; en Cyrenius eerst elf volle jaren na Herodis dood / als sijnen Soon Archelaus negen jaren te Jerusalem en in Judæa had geregeerd / Landvooghd in Syrien wierd; de Joden geschat / en Judæa tot een Roomsche Provintie gemaeckt heeft? Daer-en-boven oock gantsch gewis is / dat Quintilius Varus, en niet Cyrenius, doe de Heere Christus wierd gebooren / Landvooghd in Syrien was?

Swarigheyd, hoe deese Beschrijving werd genoemd d'Eerste; en hoe die kon geschied sijn onder den Landvoogd van Syrien, Cyrenius?

Hier op werd van de Geleerde verscheydentlijck geantwoord. De beste ontknoping deeser Swarigheyd dunckt ons deese te zijn. Men bevind / dat'er driederley Schattingen over Judæa sijn geweest. D'eerste is geschied onder Pompejus Magnus, 60. jaren voor Christi geboorte. De tweede onder Quintilius Varus, ten tijde van Christi koomst in de Weereld. De derde elf jaren hier na / als Archelaus in Ballinghschap verweesen / en sijn Land tot een Roomsche Provintie gemaeckt was. Dus is 't geen d'Euangelist seght van de Schattingh ten tijde der geboorte Christi, te verstaen van de tweede / welcke geschied is onder Varus. Derhalven sal dit den inhoud en de meeningh der woorden Lucæ sijn: Deese Schattingh / of Beschrijvingh / geschiedde voor de geene / of eerder / dan die / welcke geschied is onder Cyrenius; Landvooghd in Syrien. In deese sin sal d'Euangelist seer wel over-een-stemmen met de Geschiedschrijvers Tacitus, Suetonius, en Josephus. Ons verhinderd hier niet / dat in de Bijbelsche vertalingh staet / deese Schattingh te sijn geweest d'eerste, of / volgens de Hooghduytsche, d'aldereerste: want 't woord eerste, of aldereerste, volghd niet noodwendigh uyt den Grieckschen Text; wijl'er sulck een woord staet / 't welck oock wel Prior, voor, of eerder, kan beteeckenen.

Hoe lanig deese beyde voortgebroghte swarigheden van sommige Geleerde werden ontknoopt.

Boven dit alles heeft 't Joodsche Volck / by 't leven van Herodes, en sijns Soons Archelai, geen Schattingh te Romen gegeven; maer eerst na d'uytbanningh van de gemelde Archelaus.

Een andere Vraegh werd voortgebraght / aengaende de Wijse uyt 't Oosten; wanneer deselve te Jerusalem en te Bethlehem sijn gekomen? Want indien sulcks geschied is op den sesden van Januarius (gelijck de gemeene waen wil) / dat is / op den derthienden dagh na Christi geboorte: Herodes stracks daer op de Kinderkens heeft laten dooden: Maria met haer Kind / om deese Moordery t'ontgaen / na Egypten vlood / en daer gebleven is tot na Herodis dood; hoe heeft dan deese Moeder-maeghd op den drie-en-veertighsten dagh na hare Reynigingh / en veertigh dagen na de Geboorte / als de tijd harer reynigingh vervuld was / haren Soon Christus in den Tempel konnen vertoonen. Daer-en-boven / indien soo stracks na 't gerught en den oproer / door de woorden der Wijse te Jerusalem verweckt / alsse vraeghden na den nieuwlijcks-gebooren Koningh / en onder de grimmigheyd van Herodes, doe hy sigh door de Wijse bedrogen bevond / d'Ouders Christi hem in den Tempel gebraght hadden / daer hy opentlijck van Simeon, Hanna, en alle Godsalige / wierd erkend en geroemd door den Gesalfden des Heeren, soudense alle sigh niet geworpen hebben in een onvermijdlijck levens-gevaer? Volghd derhalven noodwendigh / dat d'aenkoomst der Wijsen uyt 't Oosten eerst geschied is na de dagen der Reynigingh Mariæ, en de voorstellingh des HEEREN CHRISTI in den Tempel; soo dat het noch voor d'Ouders noch voor 't Kind nodigh was / by 't leven van den Tyran Herodes weer na Jerusalem te keeren. Deese dingen hebben wy hier willen invoegen / wijlse / in aenmerckingh van de tyd / eygentlijck behooren tot een Kronijck of Tijdboeck.

Aenwijsingh en bewijs, dat de Wijse uyt 't Oosten niet te Bethlehem sijn gekomen op den sesden van Januarius, of derthien dagen na des Heeren Christi geboorte.

Haytonus, een gebooren Armeniër, getuyghd / dat de Nakomelingen deeser Wijsen uyt 't Oosten noch gevonden wierden in 't jaer Christi 1300. / woonende in een Landschap tegens 't Oosten / stootende dicht aen 't Koninghrijck Cathai: daerse Christus beleeden midden onder de Heydenen en Afgodendienaers.

't Geslaght der Wijse noch overigh in 't jaer 1300.

In 't jaer 3948. viel Herodes in een swaere Sieckte. Liet derhalven sijnen Broeder Pheroras by hem roepen; doch deese had hem liever dood als levendigh gesien: verontschuldighde sigh derhalven / en quam niet. Korts daer na trof Pheroras oock een doodlijcke swackheyd. Koningh Herodes, nu weer beeter geworden / quam hem met veel' Edele persoonen besoecken: toondde hem alle Broeder-

Antipaters verradery tegens sijnen Vader: Herodes ontdeckt. Joseph. l. 17. c. 5. 6. 7. & l. 1. de Bell. Jud. c. 18. 19. 20.

ANNO MUNDI.

Broederlijcke genegenheyd / en deed alles wat hy tot sijnen dienst bedencken kon. Hier door wierd Pheroras bewogen / sijne gedaghten en heymlijcken aenslagh te veranderen. Beval oock sijne Gemalin / 't Vergif / waer mee men voorgenomen had / Herodes aen kant te helpen / wegh te doen. Deese gaf wel een gedeelte aen 't Vyer over / doch behield de rest. Vermits nu Pheroras korts hier na stierf / en dat'er een gerught ontstond / als of hy door vergif waer' om 't leven gebraght / soo deed Herodes hier op sulk een scharp ondersoeck / dat hy eenige seer hard deed pijnigen. Deese beschuldighden wel Pheroras niet / maer seyden / in hare smerten / dat Antipater de geene was / die sijnen Vader Herodes door vergif had willen uyt de weereld senden. Doe riep hy deesen sijnen Soon van Romen na huys / onder een andere schijn en voorwending. Doe hy gekomen was / liet hy hem terstond gevangen setten / en wel bewaren.

ANNO MUNDI.

Herodes was van sijne voorige Sieckte noch niet ten vollen hersteld. Vermits nu dit bedrijf sijns oudsten Soons Antipatri hem seer hard bekommerde / soo is hy weer ingestort / en wierd krancker als oyt voorheenen. Wijl nu 't gerught liep / dat'er geen hoop meer was van Herodis langer leven / vatteden twee Professoren, of Leeraers / te Jerusalem moed / uyt een sonderlingen yver / om hare liefde tot de Vaderlijcke Wet opentlijck te laten blijcken. Deese waren Judas, de Soon Sephori, en Matthias. Een groot getal Studenten en Scholieren hingh haer aen. Doe nu een nieuw geroep quam / dat de Koningh alreeds in doods nood lagh / deden deese Jongelingen / door aensettingh harer Leermeesters / sigh voort: klommen op den klaren middagh / als 't Volck in den Tempel was / op de hooghste Poort desselven: hieuwen den goudenen Arend / van Herodes, ter eeren van Keyser Augustus, daer op geset / met Bijlen in stucken / en wierpense

Eenige Jongelingen, door aenporringh harer Leermeesters, werpen den Adelaer, van *Herodes* op de Poort des Tempels, ter eeren des Keysers gesteld, ter neer.

3949.

Joseph. l. 17. c. 8. 9. & de bell. Jud. l. 1. c. 21.

na beneden. Der Trauwanten Hoofdman quam terstond met eenige Soldaten toeloopen; nam veertigh deeser Studenten gevangen / en braghtse voor Herodes: die van gramschap uyt sijn bed opsprongh: en terstond bevel gaf / datmen deese Scholiers met hare Leermeesteren na Jericho voeren / en daer levendigh verbranden sou: 't welck oock verright wierd. Soodanigh een eynd heeft haren ontijdigen yver genomen.

Hoe wreedelijck gestraft.

Van dien tijd af aen wierd de kranckheyd van Herodes hoe langer hoe heviger. Sijn geheele ligchaem swol op. Aen de heymlijke Leeden groeyden Wormen. Sijne gantsche Huyd was met quaed Zeer en Schurft overtoogen. Hier by quam een benauwde Enghborstigheyd en Lamheyd; soo dat de Geneesmeesters t'eenemael aen hem wanhoopten / en yeder de Godlijcke Wraeck aen hem bemerckte. Evenwel wou hy de moed

Sieckte van *Herodes*

noch niet laten vallen. Gebruyckte d'alderkostlijckste Artzenyen / en trock over de Jordaen in een heet Bad by Callirrhoë; doch kon 't niet verdragen. Viel in sulck een sware onmaght / dat 't gesight begon te breken / en sijne Dienaeren hem in aller haest daer weer uyt nemen moesten. Doe gaf hy 't verlooren. Deelde onder de Krijghsknegten en der selver Oversten / oock onder sijne Dienaers / groote Vereeringen uyt, tot een mercklijcke Schat toe. Schickte sigh voorts tot de heenen-reys. Doch vermits de smerten sijns ligchaems hem boven alle maet plaeghden / soo wou hy selfs sijne dood bevoorderen. Beval derhalven / datmen hem een varsschen Appel sou geven / en te gelijck een Mes / om die daer mee af te schellen. Maer als hy 't bekomen had / streckte hy de hand uyt / om sigh selven daer mee te doorsteecken. Dit wierd Achabus,

boven maten ellendigh, en afgrijslijck.

ANNO MUNDI.

de Soon sijner Suster / gewaer: greep hem by den arm / en verhinderde dus deese Selfs-moord. Hier op sonck Herodes in onmaght ter neer. Onder de daer tegenwoordige rees een luyd geschreeuw / even als of hy alreeds dood geweest ware. Terstond liep eenen der Dienaren van daer / en braght deese valsche tijdingh aen Antipater in sijne Gevanckenis; die sigh hier over ten hooghsten verheughde / en sijne Hoeders veel gelds bood / op datse hem los lieten. Doch de Gevangenmeester verbood sulcks niet alleenlijck aen de geene welcke onder hem stonden / maer ging oock heenen / en maeckte dit Herodes bekend: die hier over soodanigh vergrimd wierd / dat hy / sonder uytstel / deesen sijnen Soon in de Gevanckenis liet dooden. Dus sijn deesen Booswight sijne Schelmstucken / insonderheyd de Broeder-moordery / vergolden geworden.

Soeckt hem selven te doorsteecken.

Doet noch sijnen Soon, den Booswight Antipater, dooden.

Op den vijfden dagh hier na is Herodes gestorven / in 't vier-en-dertighste jaer sijner Regeeringh; te reeckenen van sijns tegenstrevers Antigoni dood af: anders in 't seven-en-dertighste / na dat hy van de Roomsche Raed tot Koning over Judæa verklaerd was / volgens 't bericht van Josephus; en in 't jaer der Weereld 3949.

Sijne dood.

Wat voor een bloedgierigh gemoed deesen Mensch gehad heeft / is / boven d'alreeds verhaelde grouweldaden / oock daer uyt af te nemen / dat hy d'Edelste en voortreflijckste Mannen uyt al de Steeden en Vlecken van gantsch Judæa tot hem beschreef na Jericho. Doe haer al t'samen besloot in een grooten Voorhof; waer in men gewoon was de Paerden t'oeffenen en af te righten. Daer op sijne Suster Salome, nevens haren Man Alexas, tot sigh riep / en tot haer seyde: Hy wist wel / dat de Joden sigh over sijne dood souden verheugen. Doch op datse oorsaeck van treuren en rouwdragen moghten hebben / soo soudense / soo haest hy gestorven sou sijn / al de gedaghte Heeren / sonder eenigh onderscheyd / doen om 't leven brengen; op dat hy (Herodes) met deselve betreurd en beweend moght werden. Sijne Suster en Swager beloofden hem wel / dit te sullen uytvoeren; doch hebben 't niet verright. Lieten in tegendeel al deese gevangene los / en elck na sijn Huys trecken.

Grouwlijck-bloedigh bevel van Herodes, om na sijne dood uytgevoerd te werden; doch niet gedaen.

De Begraefenis Herodis is boven maten heerlijck geweest. 't Lijck wierd gevolghd van al de Soldaten / en de Koninghlijcke Lijfwaght; waer onder veele Duytschers waren: ontrent ses en een halve Duytsche mijl weghs heenen gevoerd / en in 't Slot Herodium begraven.

Sijne Begraefnis.

Na de dood van Herodes is 't Kind Jesus, met sijne Moeder Maria en haren ondertrouwden Man Joseph, weer uyt Egypten na 't Land Israels gekeerd. Hier van / gelijck oock van d'andere Geschiedenissen / betreffende de Geboorte en Kindschheyd des Heeren Jesu Christi, aghten wy onnodigh hier te spreecken / wijl deselve by d'Euangelisten te vinden / en yeder bekend zijn.

De Heere Christus koomd uyt Egypten weer in Judæa. Matth. II.

Gelijck 't Herodes seer ongeluckigh is gegaen met sijne Kinderen / soo heeft oock Keyser Augustus te Romen met de sijne niet veel beeter geluck gehad. Sijne Dochter Julia, die verscheydene Mannen houwlijck had genomen / doch by geene gebleven was / pleeghde opentlijck Hoerery / en bedreef andere schandlijcke dingen. Ja / op d'openbare Marckt te Romen hieldse by naght / en ontstoockene Lighten / Banquetten met haer' Overspelers. Geene lasteren en boosdaden waren haer te grof / wijlse sigh daer op verliet / datse des Keysers Dochter was. Als Augustus met seeckerheyd de waerheyd hier van vernam (want tot noch toe had hy 't niet konnen geloven) / vertoornde hy sigh soodanigh / dat hy haer eerst van 't Hof verstiet: daer na op een Eyland in Ballinghschap verdreef. Boven dien Julius Antonius en andere / welcke met haer Overspel hadden bedreven / deed om 't leven brengen. Phœbe, eene harer Kamenieren / welcke tot deesen boosen handel had geholpen / benam / uyt vrees voor arger / haer selven 't leven.

Roomsche / ANNO MUNDI.

Geschiedenissen. Diod. l. 48. 55. Suet. c. 61. 63. 65.

Schendlijke ontugt van des Keysers Augusti Dochter Livia.

Onlanghs daer na bad 't geheele Roomsche Volck / met geduerige aenhoudingh / voor deese Julia by haren Vader / dat hy haer weer in genade wou aennemen: doch altijd sloegh hy 't rondlijck af; tot dat hy sigh eyndlijck soo verr' liet verbidden / datse sigh uyt 't Eyland op 't vaste Land moght begeven / en daer woonen.

Hoe van hem gestraft.

Noch een ander ongeval bejegende hem. Sijn Keyserlijck Hof en Pallays geraeckte in brand / en wierd dus vernield. Doe heeft 't geheele Roomsche Volck een vrywillige Gift gedaen / waer door 't tot asch geworde ne Vorstenhof veel praghtiger en heerlijcker wierd opgebouwd / als 't te vooren geweest was.

Augusti Pallays verbrand; herbouwd.

Boven dien heeftmen een Verraed ontdekt; daer in bestaende / dat eenige te Romen hem de dood hadden gesworen: onder welcke de voornaemste was Cneus Cornelius Cinna, Dochters-Soon van Pompejus Magnus. Doe nu Augustus sijne gedaghten liet gaen / hoe hy deese Verraders / ten afschrick van andere / sou straffen / bewoogh sijne Gemalin Livia hem tot wat anders; te weeten / dat hy deese persoonen door goedertierenheyd en met weldaden sou overwinnen / om alsoo van vyanden vrienden te maecken: 't welck hy dan oock deed / en C. C. Cinna in 't volgende jaer tot 't Burgermeesterschap verhief.

Verraed tegens hem ontdeckt.

Hoe hy uyt vyanden vrienden maekte.

3953.

Jaren na de Geboorte des Heeren CHRISTI.

OF wel hier boven getoond / en ten deelen beweesen is / dat de Heere Christus voor twee jaren / namentlijck in 't jaer der Weereld 3947, gebooren wierd / en datmen derhalven den aenvangh der jaren Christi van dat jaer af behoorde te nemen: soo sullen wy 't echter / vermits 't jaertal Dionysii Exigui, 't welck twee jaren later koomd / nu soo een lange tijd van yeder gevolghd /

Aenmerckingh, op de reeckeningh der jaren na Christi geboorte.

1.

ANNO CHRISTI.

gevolghd/daer na geteld en geschreven is geworden / by de gemeene gewoonte laten blijven / en onse reeckening daer na righten; na de gedaghte waerschouwingh gedaen te hebben. Stellen derhalven hier

Na de Scheppingh der Weereld 3950.
Na de bouwingh der Stad Romen 753.
Des Keyserdoms Augusti 45.
Van de geboorte des Heeren Christi 1.

Phraates vermeesterd Armenien; doch moet het weer verlaten. 1. *Vell.l.2. c.102. Diod.l.55.*

Phraates, Koningh der Parthers, had 't Landschap Armenien vermeesterd / en begon sigh ten Oorlogh tegens de Romeynen toe te rusten. Augustus schreef aen hem; met bevel / dat hy uyt Armenien sou wijcken; doch wijl Phraates dit veraghtte / sond Augustus de jonge Prins Cajus (Soon van Marcus Agrippa en Augusti Dochter Julia, hier boven gemeld) met een Krijghsheyr na Syrien. Doe Phraates deesen ernst sag / en daer beneven verstond / dat het in sijn eygen Land tot een Oproer wou uytbarsten / verliet hy Armenien, en weeck te rugg'. Daer op quamen de twee Heyren van Cajus en Phraates aen de Rivier Euphrates by een. Beyde de Veldheeren hielden t'samen een Gesprek / en daer wierd Vreede gemaeckt.

Augustus verliest beyde sijne Dochters-Soonen. 2.

Vervolgens deed Cajus een Toght na Armenien, 't welck de Parthers hadden verlaten; en gaf dit Landschap een geboorne Meder, genoemd Ariobarzanes, ten Koningh. Hier wierd hy / onder een Gesprekhouwingh / onvoorsiens seer hevigh gewond. En of hy wel aen deese verseeringh niet stierf / soo heeftse hem echter soo veel nadeel toegebraght / dat hy voortaen niets meer kon verrighten. Ook is sijnen jonger Broeder / Lucius Cæsar, desgelijcks de Soon van Agrippa en Julia, op den Toght na Spaenje in de Stad Massilia gestorven.

3. *Neemd Tiberius Nero aen in Soons-plaets.* 4.

In 't volgende jaer weervoer even 't selve Cajus; want hy overleed in Lycia, op sijne Reys na Romen. Dus verloor Augustus binnen een korte tijd deese beyde Soonen sijner Dochter. Derhalven hy Tiberius Nero in Soons-plaets aennam; onaengesien hy noch een Dochters-Soon had. Deese Tiberius was de Soon van Tiberius Claudius Nero en Livia, des Keysers Augusti Gemalin geworden; dienvolgens Augusti Stief-soon/en de Broeder Drusi; van wiens bedrijf en dood hier boven gesproocken is.

Tiberius beoorloghd de Duytschers. Sueton. in Tiber. 5.

Doe nu Tiberius dus was geworden d'aengenoomene Soon van Keyser Augustus, deed hy een Toght tegens de Duytschen; doch heeft weynigh verrightt / en quam in de Maend December weer te Romen. Maer in 't volgende jaer trock hy andermael over den Rhijn; overviel de Duytschers onvoorsiens tusschen de Rivieren de Rhijn en Weser; sloegh haer / en braght haer tot onderworpenheyd. Ruckte voort tot in Oost-Friesland; van waer hy 't Roomsche Heyr over de Weser voerde tot aen d'Elve-Stroom: op welcke ook de Roomsche Scheepen quamen.

Koomd in Oost-Friesland; en tot aen d'Elve.

Als nu de Duytschers op d'andere sijde der Elve sigh lieten sien / trad uyt haer een oud Man / groot van ligchaem / boven alle andere aensienlijck / na den Oever: gingh in een Boot / en roeyde / gantsch alleen / met deselve tot in 't midden der Vloed. Hier hield hy stil; en riep met een luyde stem: Of hy ten vollen over moght varen / om Tiberius te sien? Doe hem dit vergund was / roeyde hy voort: trad aen Land: wierd voor Tiberius gebraght: aenschouwde hem en de Roomsche Heeren met een sonderlinge nauwkeurigheyd: kuste Tiberii handen / en voer / met groote verwonderingh / weer over d'Elve tot de sijne.

ANNO CHRISTI.

Bericht van Maroboduus, Koningh der Duytsche Marckmannen. Vell.l.2. c.108.109. 110. Dio.l.55. circa fin.

Met de gedaghte Verrightingen en Overwinningen was Tiberius noch niet te vreden; maer nam voor / een Duytsch Vorst / of Koningh / genoemd Maroboduus, of in sijn' eygene Duytsche Tael Mehrbott, aen te vallen. Deese was een geboorne Marcoman (of Marckman); van welcke Natie der Marckmannen wy gewagh hebben gemaeckt onder de Geschiedenissen van Julius Cæsar; en geseght / datse met Koningh Ariovistus (of Ehrenvest, Eervast) na Gallia overtrocken; in Burgundien geslagen wierden / en daer op haer weer na Duytschland begaven. Maroboduus was in sijne jeughd langh te Romen geweest / ja daer byna opgevoed; van Keyser Augustus bemind / met veele weldaden begunstighd / in groote Eere gehouden geworden; waer na hy sigh weer na sijn Vaderland begaf. Maer als hy sagh / dat de Roomsche Maght aen den Rhijnstroom d'overhand nam; en dat de beurt ook wel haest aen hem komen mogt / besloot hy / sijn Volk en Landslieden / de Marckmannen, welcke ter dier tijd aen 't Swart-Woud, Wirtenbergerland en Brisgauw woonden / van daer af / en verr' wegh te voeren / daerse sigh voor de Romeynen niet souden behoeven te vreesen.

Oorsprong des Naems Boheemen.

Dus trock hy met haer na 't Land; 't welk rondom omringhd was van 't groot en onguer Hartz-Wald; ter dier tijd bewoond van de Bojeren, of Bayeren, en alreeds doe van haer genoemd Bojohemum; der Bayeren of Bojeren Heym; hedensdaeghs geseght Boheemen. Hier dreef hy de Bojeren wegh: settede de Marckmannen, en andere Natien, die met hem getrocken waren / in hare plaets: rightte hier dus een Koninghrijck aen; en bouwde een Stad / of voornaem Vleck / midden in 't Land; 't welck hy na sijnen naem noemde Marobudum. De verdrevene Bojeren begaven sigh over den Donauw, en eygenden haer toe 't Land aen de Vloeden d'Ina en d'Iser; daer noch een groot deel van Bojer of Bayerland leyght.

De Bojeren, of Bayeren, door de Marckmannen daer uyt verdreven.

Maroboduus right hier een Koninghrijck op, seer maghtigh.

Vermits nu deesen Maroboduus, of Mehrbott, op de Romeynen niets met allen paste; als die 70000. Mannen te voet / 4000. Ruyters / uytgeleesen / wel-geoeffend volck / op de beenen had; daer-en-boven sigh en sijn Koninghrijck van dagh tot dagh versterckte / soo nam Tiberius Nero voor / hem door Oorlogh te verootmoedigen / en van alle kanten hem aen te grijpen. Beval derhalven Sentius Saturninus, een Romeynsch Overste / dat hy met sijne Regimenten door Hessen, Francken en Voigtland op Boheemen aen sou trecken; en / indien hy niet anders kon / sigh

Tiberius wil hem verootmoedigen;

ANNO CHRISTI

sigh een wegh door 't dighte dicke Bosch doen houwen. Tiberius selfs wou met sijn Heyr door Carinthia, of Karndten, en Saltzburgh na den Donauw, en soo voorts na Boheemerland rucken.

doch moet sijne Wapenen wenden tegens d'afgevallene *Hongariërs*, en *Croatiërs.*

6. Doch deesen Aenslagh Tiberii wierd tot Water. Want de Volckeren/ welcke 't Land Hongaryen, Dalmatien en Croatien bewoonden/ vielen even ter dier tyd van de Romeynen af. Braghten oock over de 200000. Mannen te voet/ en 9000. Ruyteren by een; meenende door Portenauw en Trieste een Inval in Italien te doen. Hier door wierd Tiberius gedwongen/ de Kryghsmaght/ met welcke hy de Marckmannen daght te besoecken/ tegens de Hongariërs en Croatiërs (gesegt Crabaten) te wenden/ op datse niet in Italien moghten dringen. Dit veroorsaeckte een sware en bloedige Oorlogh. Want of wel Cæcinna de Hongariers in een scharp Gevegt sloegh/ soo verloor hy echter oock veel volck; en de Geslagene herstelden sigh haest weer. Overwonnen Messalinus, eenen van Tiberii Oversten; en righteden groote verwoestingen in de Roomiche Provintien aen.

D. *Dalmatiers* geslagen.

7. Wijl nu deesen Oorlogh seer langh aenliep/ tegens de hoop van Augustus, meende hy/ dat Tiberius opsetlijck 't werck op de lange banck schoof. Sond derhalven Germanicus, Soon van Drusus, met een Heyr in Hongaryen. Hy deed een Slagh met de Dalmatiërs; overwon/ en dwongh haer/ om Vreede te moeten bidden. Haren Oversten/ genoemd Bato, quam voor Tiberius, om te hooren/ wat voor Vreedens-voorwaerden men sou willen voorstellen. Tiberius vraegde hem/ waerom hy/ en de geene welcke van 't Roomsche Ryck waren afgevallen/ soo een lange tyd hadden gerebelleert. Bato gaf tot antwoord: Gy Heeren Romeynen hebt de schuld daer van; wijl gy geen Harders of Honden uytsend/ om uwe Schapen te bewaren/ maer Wolven/ om haer te verslinden. Tiberius wist hier tegens niets in te brengen. Daer op dan wierd Vreede gemaeckt; doch deselve was van geen lange geduersaemheyd. Want als Tiberius weer na Romen was getrocken (daer hy van Augustus heerlijck wierd ontfangen)/ deeden de Dalmatiërs uyt de Stad Rhetino een uytval/ en gaven daer door de Romeynen, welcker veele hier door beschadighd waren geworden/ oorsaeck/ om deese Plaets te veroveren/ en gantschlijck te verbranden. Wijl oock Tiberius met varsch volck by haer quam/ vermeesterdense dus gesamenderhand de Stad Seretium. Verdeelden hare Maght in drie hoopen: doorstroopten 't geheele Land; en veroorsaeckten/ dat Bato, nevens de voornaemste der Dalmatiërs, op nieuws om Vreede moesten bidden. Dus is in 't thiende jaer na des Heeren Christi geboorte deesen Hongarischen Oorlogh ge-eyndighd: welcke de Romeynen veel goed en bloed had gekost; waer tegens sy een sleghten Buyt daer van braghten.

Ronde antwoord van haren Oversten *Bato* aen *Tiberius.* *Dio.l.58.*

ANNO CHRISTI.

9. Vreede gemaeckt; gebroocken; vernieuwd; en eynd des *Hongarischen* Oorloghs.

10.

Als na de dood van Herodes sijn Testament geopend; en daer in gevonden wierd/ dat hy aen Archelaus had gemaeckt twee Deelen des gantschen Lands/ te gelijck met den Koninghlijcken Titel, drongen de Krijghslieden met hoopen toe/ en wenschten/ nevens 't geheele Volck/ hem geluck met 't nieuwe Koninghrijck. 't Welck hy oock aennam; alhoewel 't hem daer na niet ten besten vergingh; wijl hy/ sonder des Keysers toestemmingh en bevestigingh te verwaghten/ op den aghtsten dagh na sijns Vaders dood/ aengedaen met een Sneeuw-wit Kleed/ in den Tempel gingh; sigh in den Koninghlijcken Throon settede/ en 't Volk/ als Koningh/ groote Toeseggingen deed. Hier by quam noch/ dat eenige onrustige

Joodsche Geschiedenissen.

2. *Joseph.l.7. c.15.16.& de bell. Jud. l.2. c.1.*

Archelaus na *Herodes* Koningh.

Hoof-

ANNO CHRISTI.

Hoofden / terwijl elck vol vreughde was / sigh onderwonden / een alarm te verwecken. Begonden met veele klaghten en groot gehuyl te beweenen de dood der geene / welcke Herodes had doen martelen / om datse de goudene Arend aen den Tempel op de voorheenen verhaelde wijs hadden verbroocken. Begeerden oock / dat Archelaus desgelijcks sou doen om 't leven brengen de geene / die de handen aen haer geleght / en Herodes hier toe opgehitst hadden.

Ontstane Tumult; en waer over.

Archelaus meende haer door goedheyd af te wijsen. Seyde / dat het nu geen tijd tot sulck een werck was. Sond oock een Hoofdman aen haer / om met haer te handelen: doch sy hoondden hem niet alleenlijck met veele boose woorden / maer wierpen hem oock met Steenen. Deese onnoodige klaght-uytwerpingh en heymlijcken Oproer duerde tot op 't Paesch-Feest; wanneer (volgens gewoonte) veele duysend Joden binnen de Stad Jerusalem quamen. Doe vreesde Archelaus, dat deese Klagers en Schreeuwers 't geheele Volck / als een Vyer / moghten aensteecken. Sond derhalven een Bende met desselven Hoofdman uyt / om de voornaemste deeser Oproerige / die 't meeste gerught maeckten / gevangen te nemen. Doch de Muytmaeckers met haren Aenhangh overvielen de Soldaten: wierpen eenige der selve met Steenen dood; en d'overige konden 't nauwlijcks met 't leven ontkomen. Als nu Archelaus sagh / dat deese brand sonder bloedstortingh niet was te dempen / sond hy eenige Regimenten syner Kryghsknegten tegens haer; welcke by de drie-duysend deeser moedwillige Gasten soo binnen als buyten de Stad Jerusalem dood sloegen.

D'oproerige willen sigh niet laten stillen.

Bloedige *Paesschen* der *Joden*.

Hier op trock Archelaus na Romen. Vond daer een groote Tegenparthy / te weeten / sijns Broeders Antipæ Redenaer; die hem om 't Koninghrijck aensprack. Hier over ontstond een groote twist tusschen beyde de Deelen voor den Keyser Augustus, en den gantschen Raed te Romen. Evenwel heeft Augustus 't Testament van Herodes willen volgen: 't geheele Land verdeeld in vier Vorstendommen: 't eene Philippus; 't andere Antipas; d'overige twee / de veste / en rijckste aen Inkoomsten / Archelaus toegeweesen. De Koninghlijcke Titel beloofde hy hem in 't toekomende / indien hy sou toonen / deselve waerdigh te zijn.

't Koningrijck *Judæa* verdeeld in vier Vorstendommen. *Joseph. l. 17. c. 13.*

D'andere Kinderen van Herodes, welcke noch minderjarigh waren / heeft Keyser Augustus vrywillig geschoncken de duysend Talenten, hem in Herodis Testament gemaeckt. Daer-en-boven desselven beyde Dochteren staetlijcke Vereeringen uyt sijn eygene Schat gedaen; oock haer ten Houwlijck gegeven aen de twee Soonen van Pheroras, Broeder van Herodes geweest.

Augusti mildheyd tegens *Herodis* Kinderen.

Terwijl sigh dit te Romen toedroegh / ontstond te Jerusalem een groot ongeluck. Want Sabinus, Overste over eenige Regimenten in Syrien, onderwond sigh / de Schat van Herodes te willen vermeesteren. Doch Quintilius Varus, Landvooghd in Syrien sijnde / wou sulcks niet gedogen: derhalven moest Sabinus te Cæsarea blyven. Maer als hy hier hoorde / dat Varus na Antiochien, en Archelaus na Romen vertrocken was / voer hy voort: quam in Jerusalem; en onderstond sigh / de Kasteelen / en de Koninghlijcke Schatten t'overweldigen. 't Was even doe 't Pinxter-Feest; waer toe veele duysenden Joden hier by een gekomen waren. Deese wilden dien Roof niet lyden. Omringhden de Romeynen, en benauwden Sabinus sulcker wijs / dat hy in 't Slot aersselen / en den grooten Thoorn Phasælus, t'sijner verseeckeringh / inneemen moest. Als hy van hier af sagh / dat de Joden sonder eenige orde lagen / deed hy sijne Soldaten op haer uyt en aenvallen: waer door een hevigh Gevecht in de Stad ontstond: doch de Romeynen, als die met goede orde en geschicktheyd streeden / behielden d'overhand; sloegen eenige duysend Joden dood / en dreven d'overige in den Tempel. Deese namen de hooghten aen de Voorhoven en Neven-gebouwen in: schooten en wierpen van boven af seer geweldigh op de Romeynen; welcke / hier door beaengstighd / de Voorhof en Galeryen in brand staecken / soo dat veele Joden door 't vyer verteerd wierden. De geene / die / om de vlam t'ontwycken / van boven af sprongen / vielen dood / of moesten de sneede van der vyanden Swaerden beproeven.

Sabinus, een Overste in *Syrien*, koomd te *Jerusalem*, om de Schat van *Herodes* te rooven. *Joseph. l. 17. c. 12. & de bell. Jud. l. 2. c. 2. 3.*

De *Joden* stellen sigh daer tegens; waer uyt een geweldigh Gevecht.

Daer op liepen de Kryghsknegten tot geheel in den Tempel; en roofden van den Schat des Heylighdoms veertigh Talenten. 't Overige nam Sabinus wegh. Dus verlooren de Joden de Tempel-Schat / terwijlse Herodis-Schat wilden bewaren. Evenwel / onaengesien al deese rampen / liepense weer t'samen; en belegerden Sabinus op nieuws in 't Koninghlijck Slot. 't Sou oock seer qualijck met hem gegaen hebben / indien niet Quintilius Varus met een groot Heyr tot sijn ontset had aengesneld. Doe hy voor de Stad quam / verstoven de Joden van voor 't Slot: d'overige openden de Stads-Poorten; lieten Varus binnen / en verontschuldigden sigh ten besten datse moghten. Vermits d'oproerige sigh vlughtigh buyten de Stad op 't veld hadden begeven / heeft Varus haer verbolghd: al de geene die hy vond gevangen genomen: een scharp ondersoeck gedaen: d'onschuldige laten lopen: de schuldige / by de 2000. in getal / aen Kruycen laten nagelen.

en een seer bloedigh *Pinxter-Feest* ontstaet.

De *Romeynen* houden d'overhand.

Twee-duysend *Joden* gekruycigd.

Daer-en-boven stonden / in 't afsijn des nieuwen Koninghs Archelai, Booswighten op / die haer selven voor Koningen van Juda opwierpen / en onuytspreecklijcke ellenden veroorsaeckten: insonderheyd eenen / genoemd Simon; die niets deed als branden en blaecken. Want al de Koninghlijcke Pallaysen en Huysen / daer hy by kon komen / leydde hy in d'Asch.

Opgeworpene Koningen in *Juda*;

Jae oock selfs een Koe-harder liet sigh gelusten / de Koninghlijcke Titel sigh aen te nemen: settede sigh selven een Koninghlijcke Kroon / of Diadeem, op 't hoofd. Door liep met een Aenhangh van Moordenaers

ja selfs ook een Koe-harder.

ANNO CHRISTI.

en Struyckrovers 't geheele Land. Sloegh oock by Amathunte een Troup Roomsche Soldaten. Doch deese en andere snoode Menschen sijn ellendigh en schandlijck te grond gegaen / ten deelen voor / ten deelen na Archelai weerkoomst in Juda.

De vreugde te *Romen* over d'overwinningh der *Hongariërs, Dalmatiërs* en *Croatiërs* ellendigh vergald. *Dio. l. 56.*

Van de Zeege der Romeynen tegens de Hongariërs, Dalmatiërs en Croatiërs, hebben wy hier boven meldingh gedaen. Als men nu te Romen beesigh was / met t'overleggen / hoe Tiberius en Germanicus praghtigh genoegh souden mogen Triumpheeren, quam'er een treurige boodschap / die haer alle lust tot vreughde benam. Want Quintilius Varus (van wien wy dickmael gewagh hebben gemaeckt / en gesegt / dat hy / korts voor deese tijd / des Keysers Stadhouder in Syrien was) / had met drie Legioenen uytgeleesene Soldaten; dan noch ses sterke Compagnien te voet / en drie Benden Ruyters / tegens de Duytschers gevoghten: doch was van deselve t'eenemael geslagen; ja soodanigh / dat alleen seer weynige de dood waren ontkomen. Yeder Legioen bestond uyt tusschen de vijf en ses-duysend Mannen: desgelijcks vinden wy / dat de Romeynen hadden Compagnien (Cohortes) van vijf of ses-honderd Koppen. Waer uyt dan lightlijck reeckeningh staet te maecken / hoe swaer deese hare Neerlaegh / hoe groot haer verlies is geweest.

Als de *Romeynen* in *Duytschland* sigh te veel Magt aenmatigden, over de *Duytschers*, en insonderheyd *Quintilius Varus* haer te hard begon te handelen; besluytense, haer uyt den wegh te ruymen.

De Romeynen hadden eenige Plaetsen aen deese sijde des Rhijns in Duytschland ingenomen / en tot een Roomsche Provintie gemaeckt / alhoewel deese hare Woonplaetsen wijd van malkander verstrooyd lagen. Hier haddense hare Soldaten in Besettingen. De voor deesen ellendige Boeren-hutten en Dorpen prongktense soodanigh op / datse byna kleyne Steedekens gelijck wierden. Bouwden oock daer in Raed en Rightshuysen; waer in sy tusschen de strydende parthyen Reght uytspraecken; meenende deeser wijs de woeste / wilde Duytschers tot een vreedsamen Burgerlijcken wandel te gewennen. 't Ging oock in 't eerst al vry wel / soo langh de Romeynen sigh vriendlijck en regtmatigh droegen; geen geweld of dwangh tegens de Nabueren pleeghden maer deselve haer' eygene dingen lieten beschicken. Want de Duytschers mogten wel lyden / dat hare Verschillen / en de Strijdigheden onder haer / welckese gewoon geweest waren door 't vuystreght of den Deegen te beslegten / door een Righterlijcke uytspraeck / sonder bloedvergietingh / afgedaen wierden. Maer als Quintilius Varus (uyt Syrien weer t'huys gekoomen) ten Stadhouder / of Regent, in Duytschland was gesonden / meendde hy met de Duytschers even soo om te springen / als hy gedaen had met die in d'andere Provintien der Romeynen. Nu gebood hy haer dit / dan dat te doen / en wou haer dwingen tot gehoorsaemheyd. Leydde haer seer swaere Geldschattingen op / en wou haer byna voor Slaven houden. Dit quam de Duytschers ongelegen: welcke / behalven dit / als een vry volck / niet wel konden lijden / dat de Romeynen sigh soo veel Maght aenmaemen. Besloote derhalven / haer uyt den wegh te ruymen.

Berigt van *Herminius*, of *Herman*, 't cieraed der *Duytsche Natie*;

Onder haer was een Edel Jongelingh / en dapper Krijghsman / genoemd Herman, of na der Latijnen uytspraeck Harminius, Soon van Sigmar, een Duytsch Vorst in dit Gewest. In de voorige Oorlogen was deese Herman op der Romeynen sijde geweest; en / wijl hy sigh bysonder-dapper gequeeten had / van Keyser Augustus ten Ridder geslagen; daer-en-boven vereerd met 't Roomsche Burger-regt. Met Varus was hy seer gemeensaem; gingh by hem uyt en in. Ontdeckte al sijne en der Romeynen Raedslagen. Vermits hy nu buyten twijffel stelde / datse seer wel te slaen waren / indien men hem sleghts maer volgen wou / soo beraette hy veele sijner voornaemste Vrienden en Landslieden / datse hem toevielen; sigh over dit werck met malkander vergeleecken / en maer alleen op een goede gelegenheyd wagtten.

voortijds een Vriend der *Romeynen*.

Deesen haren Aenslagh kon echter niet verborgen blijven. Eenen der Duytschen, genoemd Segest, verwoeghde sigh by Varus, en ontdeckte hem alles. Die evenwel geen geloof hier aen wou geven; seggende / hy kon dit Harminius, by wien hy geheel wat anders had verdiend / niet toe vertrouwen. De Duytschers dorfden ter plaets / daer Quintilius Varus doemaels sijn Leger had / te weeten / aen de Rivier de Lippe, niet seer verr' van den Rhijn, in 't Stight Munster, den aenval niet wagen / wijl sigh aen beyde de syden des Rhijns veele Romeynen onthielden / welcke Varus in een korte tijd te hulp hadden konnen komen: derhalven warense bedaght / hoese hem best dieper Landwaerts in / en soo verr' alsse konden van den Rhijn aftrecken moghten: en 't geluckte haer ook. Want Vorst Herman braght het daer toe / dat de Duytschers aen de Rivier de Weser een Rebelly aenvingen.

Sijnen listigen aenslagh,

om sijne Landslieden de *Duytschers* van 't *Roomsche* Jock t'ontslaen.

Varus nam voor / tegens deese op te trecken; waer toe de twee Vorsten Harminius en Sigmar hem oock vermaenden; met belofte / datse oock eenige duysenden der hare by een brengen / en hem daer mee helpen souden; ten welcken voorgewendden eynde sy eenige Roomsche Officieren by haer behielden. Varus brack op: moest sijnen wegh nemen door dighte Bosschen / moerassige Dalen / en een doorgangh laten houwen; ter welcker oorsaeck sijn Volck niet in orde kon blijven / maer verstrooyd daer heenen marcheerde: Behalven noch datse een grooten Tros van Wagenen en Paerden / Vrouwen en Slaven met haer voerdden. Hertogh Herman volghde allenxen na. Liet eerst de by hem sijnde Romeynen dood slaen. Greep daer na / onder een groot Onweer van Regen en Wind / Varus en de sijne (welcke niet gewoon waren in Broeckaghtige Landen en Bosschen / maer op 't vaste en vrye veld te veghten) kloeckmoedigh aen.

Verhael van *Vari* Neerlaeg, uyt *Florus, Suetonius, Velle-jus* en *Dion.*

Eerste Geveght tusschen de

't Gingh hier ter dier oorsaeck de Romeynen seer qualijck; en harer veele quamen om 't leven / wijlse sigh niet t'samen doen / noch

de

ANNO CHRISTI.

de Geleederen sluyten konden; waer in anders hare meeste Krijghs-kraght bestond.

Duytschers en *Romeynen.*

Echter verweerdense sigh tot dat de naght aenquam. Doe begondense een Leger te vormen / en 't selve met een Wal te beschanssen; soo veel de Bomen / Troncken / en Wortelen toelaten wilden. Verbranden oock een goed deel harer Wagenen en Karren / om den volgenden dagh met dies te minder bekommeringh te konnen voortreysen.

Tweede Aenval, en Geveght.

Doe quamense by een effene Vlackte/ doch geraeckten terstond weer in dighte Bosschen: daerse ten tweedenmael / maer veel harder als te vooren / aengetast wierden. De Romeynen deeden haer selven geen kleyne schade / wijlse aen sulck een enge plaets niet tot slaen konden komen; waer by dan noch de Ruytery onder 't Voetvolck was vermengd. De Duytschers hadden lange Spiessen / welcke verr' konden reycken: de Romeynen daer tegens alleenlijck hare Deegens: derhalven dit een ongelyck Geveght was; en van 't Roomsche Heyr een groot getal om 't leven geraeckte.

Derde aenval, en gantsche Neerlaegh der *Romeynens*

Op den derden dagh / alsse uyt deese Engte op 't Veld waren gekomen / verhief sigh een seer koude wind; en daer viel een boven maten sware Plasregen; soo dat de Romeynen niet stil staen / oock door 't diepe slijck niet voortgeraecken konden. De handen verstijfden haer van koude. Kleederen / Schilden / Bogen en Pijlen waren nat. Ondertusschen deed dit alles de Duytschers geen

hinder: welcke lange Spiessen voerdden; dicke Vuyst-kolven gebruyckten / en de koude Regen wel gewoon waren. Dus dan greep d'aghterste hoop der Duytschers, die tot noch toe niet gevoghten had / de Romeynen op nieuws aen: omringhde haer aen alle kanten; en sloegh haer / als weerloos / met meenighten ter neer. D'overste Quintilius Varus, nevens d'andere hooge Officieren en Hoofdmannen / gewond sijnde / en siende dat 't Spel verspeeld was / doorstaecken sig selfs met haer' eygene Swaerden.

nevens 't geen sig aenmercklijckst daer by toegedragen heeft.

Als d'andere Soldaten dit gewaer wierden / vielense desgelijcks in wanhoop. Harer veele stieten hare Deegens in en door haer ligchaem. 't Meeste deel wierpen 't Geweer van sigh / en lieten haer sonder tegenweer dood slaen. Dion meend / dat op deesen dagh niet een eenige Romeyn sou ontkomen sijn / indien de Duytschers niet te snel tot den Buyt gelopen hadden. Dus sijn'er noch sommige met Lucius Asprenas, door behulp van de naght / ontsnapt. De Duytsche vervolghden haer niet / wijlse des doodslaens moede waren. Volumnius, de Lieutenant van Varus, was met een gedeelte der Ruytery uytgebroocken. Doch terwijl hy na den Rhijn toe ylde / hebben de Duytschers hem betrapt / en om 't leven gebraght. De Quartiermeester Cesonius had sigh met eenige overgegeven / op hoop van genade / doch sy vondense niet; maer 't moest haer den hals kosten.

Flor. l. 4. c. 12.

Waer van daen de *Duytsche* den dubbelen Arend voeren.

Twee goudene Arenden (want elck Legioen had eenen der selve boven op de Hoofdvaen) kregen de Duytschers in haer geweld. De derde had de Vaendrigh in een Poel of Moerás verstoocken / soo dat hy d'Overwinners niet ten deel viel.

Wreedheyd der *Duytschers* tegens de Gevangenes;

De Gevangene waren oock seer veel in getal. Onder deselve was een Roomsch Edelman / Cælius Caldus, die / ongeduldig over de smaed / welcke hem wierd aengedaen / de sware ysere Keeten / met welcke hy gebonden was / met beyde sijne handen vattede / en deselve met sulck een geweld hem tegens 't hoofd smeet / dat hy sigh de Harssenen insloegh / en soo stierf.

insonderheyd tegens de

Sommige Procureurs en Tonghverhuerders / welcke 't Roomsche Leger gevolghd / en desgelijcks gevangen waren / wierden el-

Kk lendigh

ANNO CHRISTI.

Procureurs; seer aenmercklijck.

lendigh mishandeld van de Duytschers, wijlse tegens sulck een slagh van volck een sonderlingh-grooten haet hadden opgevat. Eenige van deese staeckense d'oogen uyt. Andere hieuwense de handen af. Eenen naeydense den mond toe / op dat hy niet meer sou mogen swetsen / en van reght krom maecken. Eenen anderen / die bysonder-wel klappen kon / sneedense de tongh uyt den hals: en als een Duytscher deselve in de hand nam / seyde hy: Nu sult gy eenmael ophouden van schuyffelen en uw vergif uyt te schieten / gy boose Slangh.

De doode blijven niet ongehoond.

't Lighaem des Oversten Quintilii Vari, van sijne Krijghsknegten onder d'aerde gedompeld / hebben de Duytschers weer ontgraven; 't Hoofd afgehouwen / en 't selve Koningh Maroboduus in Boheemen toegesonden / tot een Præsent en Buytpenningh. Naderhand sijn eenige der Gevangene door der selver Vrienden of Bloedverwanten weer gelost. Doch deese Gerantzoeneerde moesten sigh een lange tijd buyten Italien onthouden.

Uytsteeckende droefheyds-betooningh des Keysers *Augusti*.

Suet. in Octav. c.25.

Doe Keyser Augustus een omstandigh beright wierd gedaen van deese Slagh en soo groote Neerlaegh (welcke de Geschiedschrijver Lucius Florus vergelijckt by de Neerlaeg der Romeynen by Cannas, waer in over de 20000. der selve door Hannibal waren dood geslagen) / wierd hy soodanigh verschrickt / dat hy sijnen Rock in stucken scheurdde / en Treurkleederen aendeed. Ja / Suetonius verhaeld / dat hy met sijn Hoofd tegens de Deur aen liep / overluyd uytroepende: Vare, Vare, redde Legiones! soo veel als: o Varus, Varus, geef my mijne Legioenen weer! Dat hy oock / in eenige maenden tijds noch Hoofd noch Baerd liet scheeren; maer / ten teecken van sijn sonderlingh-groot hertseer / 't Hayr ongekort liet wassen. Voorts van doe af yder jaer den dagh / op welcken deese Neerlaegh sigh had toegedragen / met klagen en treuren doorbraght.

ANNO CHRISTI.

Groote uytwerckingh deeser Zeege voor de *Duytschers*.

't Eynd / en d'uytwerckingh deeser Zeege voor de Duytschers was / dat de Romeynen deese hare nieuwe Provintie weer verlooren. Daerse gemeend hadden / haer Gebied en Heerschappy over de Duytsche Zee tot in Deenemarcken uyt te strecken / sijnse daer na te breeden geweest / dat de Rhijn de Scheydspael sou sijn tusschen haer en de Duytschen: welcke sigh hier door vry gemaeckt / en 't Roomsche Jock van hare halsen geworpen hebben.

Waer deese Neerlaegh der *Romeynen* voorgevallen is.

Tacit. l.1. Annal. c.60.

Waer deese Neerlagen der Romeynen eygentlijck voorvielen / daer over sijn de meeningen niet eenerley. Philippus Cluverius, een Man / in de Historien treflijck-wel ervaren / en die Oud-Duytschland in drie Boecken heeft beschreven / steld de plaets diep in 't Stight Paderborn, byna aen den oorsprong der Lippe; wijl Cornelius Tacitus verhaeld / dat deese laetste Neerlaegh der Romeynen geschied is in saltu Teutoburgensi, by 't Steedje Dietmelle: 't welck al vry schijn van waerheyd heeft / in opsight dat de gelegenheyd deeses Oords wel over een koomd met 't geen van dat des Slaghs geseght is. Echter staet hier by aen te mercken / dat'er drie 10.
Aenvallen sijn geschied; en dat dit Slaen / deese Vleeschhouwery / drie dagen heeft geduerd: soo dat den aenvangh der selve veel verder beneden aen de Lippe is voorgevallen; en op den derden dagh sigh hooger heeft uytgestreckt tot boven 't Kasteel Falckenburgh, en 't Vleck Berlebeecke, tot aen 't doemalige Bosch en Geberght Dietmelle.

Waerom deese sack hier wijdlopigh voorgesteld is.

Wy hebben alles wat sigh toedroegh by deese soo heerlijcke Zeege der Duytschen, en schaedlijcke Neerlaegh der Romeynen, met vlijt en opset uyt de Geschiedschrijvers by een getrocken / wat wijdlopigh hier willen voordragen /

ANNO CHRISTI.

dragen (wijl wy niet weeten / dat yemand onder de Duytsche Authceuren deselve in sijne Schriften met al de gemelde omstandigheden heeft voorgesteld), ter eeren onser Voorvaderen / en ons / hare Nakomelingen / tot dienstigh bericht.

Augusti groote benauwdheyd over deese Neerlaeg. *Sueton. in Octav. c. 95.99. Vell l. 2. c. 120.*

Dat oock selfs de grootste Heeren veelerley Wederwaerdigheden en Hertenleed onderworpen sijn / hebben ons tot noch meenigten van Voorbeelden getoond. Hoe seer Keyser Augustus 't verlies sijner Legioenen in Duytschland ter herten gingh / blijckt niet alleen uyt 't geen alreeds verhaeld is / maer staet oock daer uyt af te nemen / dat hy terstond / en met de grootste ernst te Romen nieuwe Wervingen aenstelde. Vermits nu veele niet voort wilden / ontsettede hy de soodanige van alle Eere. D'overige moesten Looten; of wierden / op de manier der Engelsche, geprest: even als of hy bevreesd ware geweest / dat de Duytschers wel gantschlijck over 't Alp-geberght hadden mogen dringen / en soo in Italien vallen; gelijck der selver Voorvaderen hadden gedaen ten tijde van Cajus Marius. Over dit nieuwe Volck stelde hy sijnen Stief-soon Tiberius; die door Franckrijck over den Rhijn in Duytschland trock. Doch wijl Hertogh Herman (Harminius) hem geen Slagh wou leveren / begaf hy sigh haest weer over den Rhijn in 't Winter-leger.

Augusti hertenleed aen sijne Dochter en Dochters-Dochter, beyde *Julia* genoemd.

Tot deese ramp Augusti quamen noch eenige andere Quellingen. Julia, sijne Dochter / had hy / wegens haer' openbare Hoererey en schandlijck leven / uyt 't Land gebannen / gelijck hier boven verhaeld is. De Dochter van Julia, oock Julia genoemd / Augusti Dochters-Dochter / maeckte het niet beeter als de Moeder / gelijckmen al dickmael in andere siet gebeuren: waeromse oock / van Echtbreuck overtuyghd sijnde / op deselve wijs door haren Grootvader Augustus op 't Eyland Trimerus verbannen wierd. Hier heeftse twintigh jaren tijds in Ballinghschap doorgebraght. Indien Livia, Augusti Gemalin / haer beyde van 't hare geen onderstand had gedaen / soo hadden Moeder en Dochter door gebreck van Leeftoght moeten vergaen. Of oock wel de gantsche Roomsche Raed voor haer bad / echter wou Augustus haer niet begenadigen; maer wenschte de geene / die hier over seer sterck by hem aenhielden / in toornigheyd toe / datse selfs sulcke Dochteren en Wyven moghten hebben.

Sijnen ernst tegens deselve.

Met sijne Kinds-kinderen gaet het hem oock ongeluckigh. *Suet. c. 65.*

Met sijne drie Kinds-kinderen Cajus, Lucius, en Agrippa is 't hem oock seer ongeluckigh gegaen. Cajus en Lucius verloor hy binnen aghtthien maenden tijds. D'eene stierf in Lycien, d'andere te Massilien. Van den derden / Agrippa, wou niet goeds werden. Niet dappermoedighs / niet deughdsaems was aen hem. Hy begaf sigh tot Visch te vangen. Was in al sijn bedrijf meer een Boer dan een Vorst gelijck. Hier over wierd Augustus soodanigh misnoeghd / dat hy hem oock verstiet / en na Surrentum in Ballinghschap verwees. Dus heeft dien maghtigen Keyser aen sijne Kinderen en Kinds-kinderen hertenleed genoegh moeten beleven.

ANNO CHRISTI.

Joodsche Geschiedenissen.

Doe Archelaus, Soon van Herodes de Groote, en desselven Nasaet in 't Rijck (alhoewel sonder Koninghlijcken Titel), weer uyt Romen en van Keyser Augustus na huys was getrocken, heeft hy den Hogen-Priester Joazar van Oproer beschuldighd; van deese Waerdigheyd afgeset / en sijnen Broeder Eleazar daer in gesteld. Daer na 't Koninglijck Slot te Jericho, 't welck den Muytmaker Simon verbrand had / weer opgebouwd. By 't selve plantte hy een seer schoone Lusthof van Palm of Dadelboomen. Deesen Archelaus nam ten Vrouw Glaphyra, Dochter des Koninghs Archelai van Cappadocien, geweest de Gemalin van sijnen Broeder Alexander; onaengesien sy by deesen haren eersten Man Kinderen had gewonnen: 't welck tegens de Wet der Joden streed. Ja / 't geen sijne misdaed noch verswaerde / om deese Glaphyra te mogen genieten / stiet hy sijne Echte Gemalin Maria van sigh; 't welck de Joden seer qualijck aenstond. Boven dien regeerde hy Tyrannisch. Liet veele in Judæa om 't leven brengen. Insonderheyd toonde hy sigh gantsch wreed tegens die van Samaria; onaengesien 't verbod des Keysers. Waerom hy oock van de geheele Joodsche Natie te Romen wierd aengeklaeghd door Gesanten. Augustus deed Archelaus voor hem roepen. Hoorde aenklaght en antwoord. Sprack daer na 't Vonnis uyt; waer by Archelaus veroordeeld; van 't Rijck afgeset / en in Ballinghschap verweesen wierd na Vienne, een Stad in Franckrijck, aen de Rivier Rhodanus, of de Rhosne: waer op d'uytvoeringh deeser Sententie gevolghd is. Korts te vooren was sijne Gemalin Glaphyra gestorven / door schrick; wijlse in een Naght-gesight / of Droom / haren eersten Man Alexander had gesien en gehoord. Keyser Augustus heeft de Landen / welcke Archelaus had beseeten / de Provintie Syrien ingelijft / en Quirinius, anders geseght Cyrenius, een Roomsch Raedsheer / na Judæa gesonden; die Archelai Goederen verkoght / en een Schattingh op 't Joodsche Volck leyde / in 't elfde jaer na des Heeren Christi geboorte. En dit is de Schattingh / van welke d'Euangelist Lucas gewagh maeckt. Hoe desselven woorden te verstaen sijn / hebben wy hier boven aengeweesen.

Bedrijven van *Archelaus*. *Joseph. l. 17. c. 15. & de bell. Jud. l. 2. c. 6.*

Werd te *Romen* aengeklaeghd.

en uyt 't Koningrijck verstooten.

11.

Sijne Gemalin *Glaphyra* sterft door schrick eens Drooms.

Cyrenii Schattingh. *Joseph. l. 18. c. 1.*

Na 't vertreck van Cyrenius, die weer na sijne Provintie Syrien keerde (want hy was gevolghd op Quintilius Varo, door de Duytschers verslagen geworden) / is Marcus Coponius als Landvooghd in Judæa gebleven; daer hy twee jaren 't bewind had.

Roomsche Landvooghden in *Judæa*.

Onder deeses Coponii bestieringh is de Heere Christus, nu twaelf jaren oud geworden / op 't Paesch-Feest te Jerusalem verschenen; gelijck Lucas verhaeld in 't 2. Hoofdstuck sijns Euangeliums; en te gelijck / hoe hy in den Tempel leerde. Doemaels had Judæa en Jerusalem geenen Koningh; soo dat de Scepter van Juda gantschlijck was wegh genoomen. Als Coponius weer na Romen

De Scepter van *Juda* wegh genomen.

ANNO CHRISTI. 14. 15.

was gekeerd / is in 't Landvooghdyschap hem gevolgd Marcus Ambivius, tot in 't tweede jaer. Op Ambivius quam Annius Rufus; die drie jaren over Judæa regeerde.

Keyser *Augustus*, die de geheele weereld beheerschte, moet sijn boos Wijf ontsien.

Ontrent deese tijd is den Keyser Augustus al weer een wederwaerdigheyd bejegend. Wijl hy verstaen had / dat sijns Dochters Soon Agrippa, dien hy na Surrentum in Ballinghschap had verweesen / sigh aldaer seer wel droegh; en liet blijcken / dat sijne voorige feylen niet soo seer waren ontstaen uyt boosheyd des Gemoeds / als uyt gebreck van ouderdom en verstand / soo nam hy voor / den selven weer na Romen te roepen. Doch dit sijn voorneemen hield hy seer geheym / en ontdeckte 't selve aen niet een eenig Mensch / als alleenlijk aen den Raedsheer Fabius Maximus. Die verteldde dit aen sijne Huysvrouw Martia; echter met verbod / van sulks niemand te seggen. Maer sy kon so weynig als andere wijven een verborgenheyd by haer houden. Sy maeckte 't bekend aen de Keyserin Livia. Vermits nu deese vreesde / dat haren Soon Tiberius hier door van de Navolgingh in 't Keyserrijck moght verstoocken werden / soo begonse ter dier oorsaeck hevigh met Augustus te twisten: die tegens Fabius, wegens sijne klappery / soodanigh vertoornd wierd / dat hy hem ter dood veroordeelde. Ondertusschen derfde Augustus sijns Dochters-Soon Agrippa, om sijns boosen Wijfs wil / niet weer uyt sijne Ballinghschap t'huys roepen: en hy / die 't Gebied over de gantsche Weereld had / moest sijn oud Wijf ontsien. Eenige Roomsche Schrijvers meenen / dat Augustus even hierom in 't volgende jaer moest sterven: en dat hem van deese Livia een Italiaensche Sop wierd bereyd / welcke hy niet verteeren kon; wijlse geduerigh in vrees stond / dat de gedaghte Agrippa, de Soon van Julia, haren Soon / en Augusti Stief-soon / sou mogen voorgetrocken werden.

Ontdeckingh van geheymen baerd groot quaed. *Tacit. Ann. l. 1. c. 5.*

Dionis en *Aurelii* meeningh van *Augusti* dood.

ANNO CHRISTI. 15.

Sieckte, en levens-eynd van Keyser *Augustus*. *Joseph. l. 3. de bell. Jud. c. 8. & l. 18. Antiq. c. 3. Dio. l. 56. Eutrop. l. 7. Flor. l. 4. c. 12.*

't Sy nu hier mee geleegen soo 't wil / in 't jaer der Weereld 3963. / na des Heeren Christi geboorte 15. / is Keyser Octavius Augustus, als hy sijnen Stief-soon Tiberius 't Uytgeleyde gaf / binnen de Stad Nola in een doodlijcke swackheyd gevallen. Soo haest Livia dit vernam / lietse haren Soon Tiberius, die alreeds op wegh na Illyrien was / terstond te rugg' na Romen roepen; wijlse wel wist / dat Augustus uyt sijn Sieckbed niet weer sou opstaen. Ook is hy gestorven op den 19. der Maend Augusti, ontrent ten negen uyren / als hy 75. jaren / 10. maenden / en 26. dagen had geleeft. De tijd / welcke hy te Romen heeft geregeerd / na den Slagh by 't Voorgebergt Actium, waer in hy Marcus Antonius overwon / beloopt 44. jaren; doch na de dood van Julius Cæsar 57. jaren 6. maenden. Dit is geweest 't eynd van Augustus Cæsar Octavianus, des Roomschen Monarchs: wiens leven en bedrijf; ook deughden en gebreecken / men wijdlopigh beschreven kan vinden by Suetonius Tranquillus; te langh om hier verhaeld te werden.

Sijne Lijck-statie; en sijnen Nasaet *Claudius Tiberius*.

Livia, welcke by hem te Nola was gekoomen / hield sijne dood verborgen / tot dat haren Soon Tiberius was verscheenen. Doe wierdse bekend gemaeckt; en 't Lijck gedragen van de Raedspersoonen der Steeden / door welcke men den wegh na Romen nam: eyndlijck van de geene / welcke van Ridderlijcken Stand waren / by nagt in de gemelde Stad gebraght. Als sijn Testament geopend / en in 't openbaer geleesen was / wierd hem een boven maten praghtige Lyckstaetsie gehouden; bygewoond van de gantsche Roomsche Raed en Burgery; desgelijcks van eenige Regimenten Soldaten; nevens al d'Oversten en Hoofdlieden. 't Lijck heeft men in 't Veld van Mars op een Houthoop geset / en / na gewoonte der Romeynen, verbrand. Sijne Gemalin Livia vergaderde sijne Gebeenten

ANNO CHRISTI.

ten uyt d'Asch / en deedse begraven. In sijne plaets is Keyser geworden Claudius Tiberius, Soon van Claudius Tiberius Nero by Livia, en Augusti Stief-soon. Heeft geregeerd 22. jaren 5. maenden / en eenige dagen. Van hem sullen wy hier na handelen.

Duytsche Geschiedenissen. *Tacit.l.1. Annal.c.31.36. D.o.l.57.*

Keyser Augustus had een seer wacker Jongelingh / Germanicus, Soon van Drusus Nero, en Soons-Soon van Livia, ten Veld-oversten tegens de Duytschers verordonneert; oock onlanghs voor sijne dood agt Legioenen, of Regimenten, onder sijn bevel gesteld; om te wreecken de smaed en neerlaegh / welcke de Romeynen van Hertogh Herman, of Harminius, hadden geleeden. Doe deese Soldaten de dood Augusti vernoomen hadden / braeckense uyt tot Oproer / en wilden Germanicus Keyser maecken. Als hy sulcks bestendigh afsloegh / is hy daer over in levens-gevaer geraeckt. Eyndlijck / als hy / door uytdeelingh van veel geld onder 't Kryghsvolck / deesen Tumult had gestild / besloot hy / op datse niet weer moghten rebelleeren / haer tegens den vyand aen te voeren. Sloegh derhalven een Brugg' over den Rhijn. Ruckte met twaelf-duysend Roomsche Soldaten / ses-en-twintig Compagnien Bondgenooten / en agt sterke Benden Ruytery in Duytschland. Quam aen 't Woud / van C. Tacitus genoemd Sylva Cæsia, of 't Cæsia-Bosch, geleegen tusschen de Steeden Weesel en Coesveld; daer hy sijn Leger neersloegh. Als nu geene vyanden sigh vertoonden / en de Kondschappers bericht braghten / dat de Duytschers een hoogh Feest vierden / waer byse dapper vrolijck waren / soo maeckte Germanicus sigh gereed; trock met de Legioenen by nagt op haer aen; verdeelde sijn volck verr' van malkander; en sloegh de Kermis-houders allerweegen dood; verbrandde de Dorpen / en verwoestte 't Westphaelsche Land wijd en breed.

De *Duytsche* bekoomd hare Kermis-houdingh seer qualijck, door de *Romeynen* onder *Germanicus.* *Tacit.l.1. Annal.c.50.51.*

Door deese schade wierden de nabuerige Volckeren opgeweckt; welcke sig by een rotteden; de Romeynen aen beyde de syden in de dicke Bosschen aengreepen / en dapper daer op sloegen; soo dat beydersijds niet weynige dood bleven. Haest daer na sond Germanicus sijnen Oversten Lieutenant Cæcinna met eenige Regimenten (Legioenen), na 't Landschap Hessen. Hy selfs volghde / en deed groote schade in Hessenland; soo dat de Menschen sigh in de Bosschen verbergen moesten. Verbrandde oock hier een Slot en Vleck / genoemd Mattium, gelegen op den Bergh / daer tegenwoordigh de Stad Marpurgh staet. Als hy hier 't Land en d'Ackeren verdorven had / trock hy weer na den Rhijn toe.

ANNO CHRISTI.

Die *Westphalen* en *Hessenland* seer verwoest. *Tacit.l.1. Ann.c.56.*

Vermits nu Hertogh Herman, of Harminius, een nieuwe onrust aenvingh / en sijn eygene Schoonvader Sigest (wiens Dochter hy gerooft had / onaengesien deselve eenen anderen ten Houwlijck was beloofd) beoorloghde / soo moest Germanicus sigh tegens Harminius wenden; die hem bejegende; en daer op geschiedde een Slagh. Hertogh Herman was te swack: moest wijcken; en Germanicus nam 't Vleck in / waer in eenige Eedele Vrouwen der Duytsche Hoofdlieden / en daer onder oock Hertogh Hermans Gemalin selfs / Dochter van de gedagte Sigest, nu Swanger / gevangen wierden. 't Laetstgenoemde Wijf liet in dit haer ongeluck niet een eenige sught hooren; niet een eenige traen vallen. Bad oock niet om genade; maer keeck geduerigh op haren Buyk; en liet sigh beduncken / indiense niet Swanger was / datse niet te klagen sou hebben.

Harminius geslagen.

Kloeckmoedigheyd sijner Gemalin. *Tacit.l.1. c.57.*

Als Harminius wist / dat sijne Gemalin gevangen was / reed hy / als onsinnigh / rondom; braght allerweegen volck by een / en trock over de Weser in Brunswijckerland. Germanicus volghde hem na. Quam aen de plaets / daer / nu ses jaren geleeden / de

Germanicus siet een erbarmlijck Schouwspel.

ANNO CHRISTI.

Roomsche Legioenen verslagen waren. Sag hier een erbarmlijck Schouwspel; te weeten / groote meenigten van dorre Menschen-beenderen; aen d'eene plaets dick op malkander gehoopt; aen een andere verstroyd leggen; elck gelijck de dood hem had aengegreepen: desgelijcks onder de Menschen-gebeenten de Geraemten van Paerden. Aen eenige Bomen waren genageld de Hoofden der Roomsche Hoofdlieden. Aen een ander eynd stonden veele Galgen / waer aen men de Gevangene had gehangen. Wederom anderwegen eenige Altaren / by welcke de Duytschers haer' Afgoden Offeranden van Menschen / te weeten / Romeynen, hadden geslaghtet. Als Germanicus en 't Roomsche Heyr dit jammer aenschouwden / beweenddense den beklaeghlijcken ondergangh harer Medgesellen en Bloedverwanten / van welcke niemand meer te kennen was. Maeckten eenige seer groote Groeven / en wierpen de Beenderen / sonder onderscheyd / daer in. Righten oock van Aerde en Sooden een Gedenckteecken op / en betoonden haer dus de laetste eere / ten besten datse konden.

op de plaets daer voor ses jaren de *Roomsche Legioenen* waren verslagen. *Tacit.l.1. Ann. c. 61.62.*

Terwijl de Romeynen eenige dagen hier mee doorbraghten / was Hertogh Herman alreeds by der hand. Viel met sijne Ruytery op die van Germanicus: sloegh haer te rugg' / en sou haer gantschlijck in een Moeras hebben gedreven / indien Germanicus niet met de Legioenen aengekomen / en haer gereddet had. Daer op trock Harminius weer in sijn Leger: maer de Romeynen aerselden tot aen d'Eems; en van daer geheel tot aen den Rhijn.

Harminius doet de *Romeynen* weer wijken. *Tacit.l.1. Ann.c.63. seq.*

Der Romeynen Overste Lieutenant Cæcinna had met eenige Legioenen de Natoght. Geraeckte van den reghten wegh af in de Bosschen / en Moerassen. Wou sigh tegens den naght verschanssen; doch wierd van Hertogh Herman aengevallen; en 't Gevecht duerde tot in den avond. De Romeynen hadden geerne wat gerust / doch de Duytschers lieten 't haer niet toe. Leydden 't Water op hare Legerplaets aen; en dwongen haer / sigh uyt deselve te moeten begeven op 't vrye veld; alhoewel niet ruym genoegh / om sigh in Slaghorde te stellen. Doe 't dag wierd / greep Harminius haer al weer aen. D'eerste aenval geschiedde op de Ruytery / die haest gescheurd / en op de vlught gedreven was; wyl 't Paerd van d'Overste Lieutenant Cæcinna onder sijn lijf wierd dood gestoocken. Doe quam 't aen de Legioenen. Doch 't meeste deel van Harminii Krijghsvolck viel / uyt begeerte des Buyts / aen 't plonderen; 't welck de Romeynen tot geluck diende. Want hier door konden de Regimenten sigh redden; en weecken dus al langhsaem van deese haer gevaerlijcke plaets na een bequamer Oord; daerse weer een Leger vormden / en sigh beschansten. 's Anderen daghs bestormden de Duytschers haer met groote onvoorsightigheyd / sonder orde / tegens den wil van Hertogh Herman. Doe vielen de Romeynen met Geleederen op haer; sloegen haer te rugg' / en braghten een groot getal om 't leven. Harminius moest met d'overige door de Bosschen sigh weer te rugg' begeven. Aen deese ramp stond schuldigh een Duytsch Overste / genoemd Inguiomarus, of Jungemayer; die Harminius niet had willen volgen / noch waghten / tot dat de Romeynen uyt haer Leger trocken; maer euckelsins / tegens Hertoghs Hermans raed / haer binnen hare Wal wou aengrijpen.

Slaet haer, en sou haer gantschlijck geslagen hebben, hadden de *Duytschers* niet te buytgierigh geweest.

Werd van haer weer geslagen, door d'onbesuysdheyd van een *Duytsch* Overste.

In 't volgende jaer / sijnde 't 16. na de geboorte Christi, viel al weer een hard Gevecht voor tusschen de Romeynen en Harminius. Niet alleen stonden de Roomsche Legioenen tegens Hertogh Herman, maer oock veele Galliers, en Duytsche Natien van de Rhijnstroom, de Donauw, en uyt Nederland: derhalven hy / verr' overmand sijnde / de vlugt moest nemen / na dat hy een gevaerlijcke wonde ontfangen / en eenige duysend der sijne verlooren had.

Nieuwe Slagh, en verlies *Harminii.* 16. *Tac.l.2. Ann. c. 15.21.*

Wy wenden ons weer uyt Duytschland na Italien. Soo haest Claudius Tiberius, na Augusti dood / aen de Regeeringh was gekomen / bestond sijn' eerste verrightingh hier in / dat hy Agrippa, Dochters-Soon van Keyser Augustus (te weeten / van Julia) deed om 't leven brengen; wyl hy sigh van 't Ryck niet verseeckerd hield / soo langh deesen leefde. Sijne Moeder / de gedaghte Julia, welcke nu een lange tijd in Ballinghschap had geleeft / ontrock Tiberius alle onderhoud; soo datse byna van honger stierf. Augustus had in sijn Testament geordonneerd / dat aen 't gemeene Volck te Romen seeckere Som gelds sou uytgedeeld werden: doch Tiberius deed het niet. Op seeckere tijd gebeurden 't / dat men te Romen een Lijk over de Marckt ter Begraefnis droegh. Eenen liep toe / en luysterde den gestorvenen yets in 't Oor. Tiberius sond aen hem / en liet hem vragen / wat hy den dooden had geseght? Deese antwoorde / dat hy den Overleedenen had bevoolen / Keyser Augustus, wanneer hy by hem quam / aen te kondigen / dat sijn Testament noch niet volvoerd was. Tiberius, hier over seer toornigh / deed dien Man terstond om 't leven brengen / en seyde: Hy sou selfs verrighten 't geen hy den anderen had belast te doen. Echter heeft hy den volgenden dagh orde gesteld tot d'uytdeelingh des gelds / 't welck Augustus aen 't volk gemaeckt had.

Roomsche Geschiedenissen. *Claudius Tiberius* Keyser. *Suet. in Tib. c.22.*

Schimpery tegens *Tiberius*, kost den Schimper 't leven. *Dio.l.57.*

Anders heeft Tiberius in den aenvangh sijner Regeeringh sigh vriendlijck genoegh getoond tegens yder te Romen. Oock sijne Moeder Livia, die sigh al te groote Maght wou aenmatigen / den Toom soo los niet gegeven. Sijnen eygenen Soon Drusus, een seer woest en bloedgierigh Mensch / heeft hy den moedwil gebroocken / ja hem de dood gedreyghd / indien hy sigh niet beeterde. Binnen deese palen der bescheydenheyd heeft Tiberius sigh gehouden / soo langh Germanicus de boven-gedaghte Oorlogh tegens de Duytschen voerdde / en leefde. Deese was sijns Broeders Drusi Soon. Doch soo haest hy gestorven was / heeft Tiberius de Rock omgekeerd /

Tiberius noch bescheyden, soo langh sijns Broeders *Drusi* Soon *Germanicus* leefde.

ANNO CHRISTI.

gekeerd / en sijnen boosen aert opentlijck laten sien.

18. De meergedaghte Germanicus, de Duytsche Oorlogh eenighsins gestild hebbende / deed een Reys na Asia. Besagh hier alles wat aenmercklijcks was te sien: en trock van daer na Armenien. Maeckte 't Land Cappadocien, na dat Koningh Archelaus te Romen gestorven was / tot een Roomsche Provintie. Begaf sigh voorts na Egypten, om daer oock d'Oudheden te besightigen. Doe hy van hier weer na Asia keerdde / had sijnen Lieutenant Piso veele boose dingen bedreven / en sijne Maght misbruyckt. Derhalven Germanicus hem afsettede / en oock beval na Romen te gaen. Dit verdroot Piso soodanigh / dat hy Germanicus vergif toebraght; waer van hy stierf t'Antiochien in Syrien, in 't negenthiende jaer na des Heeren Christi geboorte. Syne Gemalin Agrippina stelde sijne Lyckstaetsie aen. Voerdde sijn Gebeente midden in de Winter uyt Asia na Romen; en klaeghde Piso wegens deese Moord aen. Hy ontkendde wel; doch wierd door Agrippina overtuyghd / en soodanigh beangstighd / dat hy sijn eygene Beul wierd / en sigh selfs de dood aendeed. Ondertusschen was Tiberius niet weynigh verheughd over de dood van Germanicus.

Die, door sijnen Lieutenant Piso vergiftight wierd, en dus stierf; tot blijdschap van Tiberius. Tacit l. 2. Annal. c. 69.

Ontrent deese tijd / of niet langh te vooren / heeft sigh oock een veranderingh in 't Koninghrijck der Parthers toegedragen. De Koningh / of veel meer grouwlyke Tyran Phraates in Parthia, was door sijn eygene Soon Phraataces om 't leven gebragt. Deesens Moeder was een Italiaensche Lijf-eygene / doch van een seer schoone gedaente / en aenlockende gebeerden / genoemd Thermusa. Keyser Augustus had deselve / nevens andere Vereeringen / den Koningh Phraates toegesonden: die haer in 't eerst sleghts voor een Byslaepster gebruyckte; doch naderhand / vermitsse hem seer wel vleyen en gelieven kon / haer tot sijne Gemalin nam / en de gemeldde Phraataces by haer won. Vermits nu deese Thermusa haren Soon tot 't Koninghrijck soght te bevoorderen / soo braghtse 't by den Koningh daer toe / dat hy sijne twee oudste Soonen na Romen sond / om daer Gyselaers of Borgen voor haren Vader te sijn aen des Keysers Augusti Hof. Ondertusschen wies Phraataces op: en wijl hy vreesde / dat de Vader eenen der gemelde Soonen na huys tot 't Koninghrijck moght roepen / soo braght hy hem / door hulp van sijne Moeder Thermusa, door vergif om 't leven. Doe deese daed rughtbaer wierd / hebben de Parthische Lands-heeren deesen Vader-moorder Phraataces oock doen sterven.

Parthische Geschiedenissen. Tacitus l. 2. c. 1. 2.

Phraates, Koningh van Parthia, door sijnen Soon, en deesen weer van de Lands-heeren omgebraght.

Te Romen, gelijck wy geseght hebben / waren twee Soonen van Phraates, genoemd Herodes en Vonones. De Parthers beriepen d'oudste tot 't Koninghrijck. Doe hy t'huys quam / pleeghde hy sulcke woedende Tyrannyen / dat deselve niet te verdragen waren. Derhalven sommige een t'samensweeringh maeckten / en hem / over Maeltijd sittende / vermoordden. Hier op sonden de Parthische Landstanden Gesanten na Romen, en begeerden den anderen Soon / Vonones, tot haren Koningh. Doe hy in Parthia was gekomen / behaeghde hy de Barbaersche Parthers oock niet. Seyden / hy was een Gyselaer / en Augusti Knecht geweest. Vielen derhalven van hem af / en verkooren Artabanus, Koningh der Meders; die met een Krijghsheyr derwaerts gingh. Vonones trock hem te gemoet. 't Quam tot een Slagh. Artabanus kreegh de Neerlaegh / en moest na sijn Koninghrijck Meden ontwijcken. Doe nu Vonones seecker genoegh meende te sijn / quam Artabanus weer aen met een groot Heyr: sloegh Vonones in de vlugt / en kreegh dus Parthia tot sijn Koninghrijck Meden.

Sijnen anderen Soon, Koningh Herodes, wegens sijne Tyrannyen, op deselve wijs gehandeld.

Artabanus, Koningh van Meden, werd oock Koningh van Parthia.

Uyt des Poëten Ovidii Schriften kan afgenomen werden dat hy in dit jaer is gestorven; als hy negen jaren agterwaerts door Keyser Augustus uyt Romen gebannen / en na Moldavien in Ballingschap gejaegd was; wijl hy Boecken van Minnery en onkuysheyd had geschreven / waer uyt de jonge Julia, Augusti Dochters-Dochter / sou geleerd hebben / hoese / buyten weeten haers Mans / met andere onbetaemlijcke liefde sou konnen plegen. Gelijck dan oock deese Julia, ter oorsaeck van Echtbreuk / desgelyks tot Ballingschap verweesen wierd. In 't volgende jaer is gestorven Titus Livius van Padua, wiens Schriften wy noch ten deelen hebben.

Dood van Ovidius:
17.
en van Titus Livius.
18.

Kleyn-Asia wierd door een noyt meer gehoorde Aerdbevingh soodanigh geschuddet / dat derthien Steeden / onder welcke oock waren Ephesen, Sardes, en Philadelphia, ten grooten deele vervielen. Om deselve weer te herstellen / heeft Tiberius een groot deel gelds van 't sijne gegeven.

Vreeslijcke Aerdbevingh in Kleyn-Asia. Tac. l. 2. c. 47.

Vermits sigh ontrent deese tijd binnen Romen veele Vrouwspersoonen / soo Eedele als Oneedele / opentlijck tot 't Hoeren-leven begaven / enckelijck / op datse ongestraft ontught moghten bedrijven; oock veele even daerom van hare Mannen liepen; wijl men aen een gemeene Hoer geen quaed moght doen; vermits d'Oude meenden / datse genoegh gestraft waren door haer' eygene schande; soo heeft Tiberius, als deese snoodheyd al te seer doorbrack / een Gebod laten uytgaen / dat niemand / welcker Grootvader / of Vader / of Man / van Ridderlijken Stand was geweest / sigh in een Hoerhuys begeven / en dienshalven / volgens gewoonte / sigh openbaerlyck aengeven sou / op straf van levens-verlies / of uytbanningh.

Grouwlicke ontught der Vrouwen te Romen. Tacit. l. 2. c. 85.

Oock was een seer Eedele Vrouw / genoemd Paulina, Gemalin van Saturninus, wegens hare schoonheyd en kuysheyd door geheel Romen beroemd / van een Edel Jongelingh / Decius Mundus, door snoode listen ten val gebraght / met hulp der Priesteren Isidis. Want vermits deese Paulina seer vlijtigh pleegh te gaen in den Tempel van d'Afgodin Isis, soo gaf Decius Mundus aen desselven Papen veel gelds / om Paulina wijs te maec-

Schelmstuck van Decius Mundus tegens de kuysche Paulina,
20
Tacitus l. 2.

ANNO CHRISTI.

door hulp der Papen van d'Afgodin Isis.

maecken / dat d'Egyptische Afgod Anubis, die in dien Tempel oock ge-eerd wierd / haer seer beminde / en tot sijnen wil begeerde. Paulina geloofde dit; en gingh in den Tempel. Wierd daer in een duystere Kamer gesloten / waer in Decius Mundus sigh te vooren had verborgen; en hier van hem misbruyckt / een geheele naght laugh; vermits dit eenvoudigh / of liever dwaes Wijf / gantschlijck meendde / datse den Afgod Anubis te wil was. Als Tiberius dit vernam / heeft hy al de schelmsche Papen aen Kruycen laten nagelen: de Tempel doen om verr' werpen / en 't Beeld des Afgods in den Tyber smijten; doch d'Echtbreecker Mundus in Ballinghschap verdrijven.

Al de Joden uyt Romen verdreven: en daer by gaende nock ander haer aengedaen onreght. Joseph. l. 18. c. 4. 5.

Alhoewel dit de Joden, welcke te Romen woonden / niet aengingh / soo moestense echter daerom lyden. Wijl de gewaende Godsdienst van Isis, waer door Paulina bedrogen wierd / een breemd en Egyptisch Overgeloof was: Dat oock eenige voorname Vrouwen / daer onder selfs d'Eedele Fulvia, sigh tot 't Jodendom hadden begeven; de Joden oock dickmael in 't Huys deeser Fulvia uyt en in gingen / soo vreesde haren Man / dat'er een diergelijck bedrogh moght aghter schuylen. Braght derhalven by Tiberius te weegh / dat alle Joden met hare Religie uyt Romen wierden verdreven. Uyt deese groote meenigte heeftmen een Uytschot gemaeckt; vier-duysend der sterckste en strydbaerste / tegens haren wil / met Wapenen voorsien / en na Sardinien gevoerd / tegens de Rovers / welcke 't gantsche Land oproerigh hadden gemaeckt; om daer de Rebellen uyt te rooyen / of van deselve uytgeroopd te werden. Want dit gold Tiberius even veel / wijl de schade van d'een of d'andere parthy seer weynigh by hem geaght wierd.

Vervolgh van Harminius, en sijnen Oorlogh tegens Marobodus. Tacit. l. 2. c. 46. 62 & ult.

Wy komen nu weer tot Hertogh Herman, of Harminius, van Brunswijck en Westphalen. Deese Man kon geen rust hebben; en vermits hy bemerckte / dat Germanicus voor sijn vertreck na 't Oosten de Roomsche Grensen soodanigh had beset / dat hy daer niets sou konnen verrighten / nam hy voor / der Romeynen Bondgenooten in Duytschland aen te tasten. Onder deese was Maroboduus, of Mehrbott, Koningh in Boheemen, de voornaemste: maghtigh in Land en Volck; soo dat hy oock de nabuerige Swaben, Langhbaerden (Longobarden), en andere Volckeren sigh onderworpen gemaeckt had. Doch deselve vielen van hem af / en hingen sigh aen Hertogh Herman. Daer tegens Inguiomarus of Jungmeyer (van wien hier boven gewagh is gemaeckt) gingh van Harminius over tot Maroboduus. Dus Oorloghden de Duytschen selfs onder malkander / gelijck noch hedensdaeghs hare gewoonte is: waer over de Romeynen en Walen reden hadden tot lagchen.

De Duytschers beoorlogen malkander selfs.

Daer geschiedde een vreeslijcke Slagh. De Marckmannen verweerden sigh wel een lange tijd / maer moesten eyndlijck wijcken; en Koningh Mehrbott begaf sigh met de sijne weer na Boheemen.

Marobo-

Deese Neerlaegh der Marckmannen behaeghde Tiberius seer wel. Want of schoon Koningh Mehrbott der Romeynen Vriend was / soo had echter de Keyser geen goed oogh op hem; en gundde hem deese schade van gantscher herten. Sond daer-en-boven sijnen Soon Drusus in Duytschland, om Mehrbott noch meer vyanden te verwecken / en de Duytschers al verder malkander in 't hayr te doen vallen.

-duus, Koningh van Boheemen, werd door des Keysers Tiberii heymlijck beleyd, uyt sijn Rijck gestooten, van Gottwald, of Catualda. Tacit l. 2. c. 62. 63.

Onder de geene / welcke Maroboduus voor sommige jaren uyt Boheemen had verdreven / doe hy sijne Marckmannen daer in plantte / was een voornaem Heer / genoemd Gottwalt, van de Latijnen geseght Catualda. Deesen hitste Drusus op. Hielp hem oock / dat hy een Krijghsheyr op de been braght. Hier mee trock hy door 't Boheemer-Woud in Boheemen, daer hem veel volck toeviel. Koningh Mehrbott, hier op niet verdaght / nam de vlught na den Donauw. Trock door Bayeren, 't Stight Saltzburgh en Etschland na Italien. Versoght hier hulp by sijnen gewaenden Vriend Tiberius, doch te vergeefs. Alleenlijck wierd hem vergund / sigh in Italien te mogen onthouden / en / t'sijner verseecherdheyd / in eene der Steeden deeses Gewests te woonen. Doe verkoor hy Ravenna; daer hy oock agthien volle jaren gebleven is / sonder yet verders te verrighten.

Deesen weer door de Meissners, Voitlanders en Over-Paltzers.

Haest hier nae wierd Gottwald (Catuald) met gelycke Munt betaeld. Want de Meiszners, Voigtlanders en Over-Paltzers (of veel meer de Volckeren / welcke doemaels besaten deese Landen / die aen 't Boheemer-Woud stooten) verdreven hem desgelijcks; soo dat hy op deselve wijs sijne toevlught tot de Romeynen moest nemen: doch deese lieten hem hulploos / onaengesien sy hem tot den Oorlogh tegens Maroboduus aengeset hadden.

Hertogh Herman traght sigh selven Koningh te maecken; doch werd daer over omgebraght. Tacit. l. 1. c. 63.

Doe deese twee maghtige Vorsten uyt Duytschland verdreven waren / quam Hertogh Herman een begeerte aen / dat hy geerne Koningh ware geweest. De Duytsche Ridderschap / en 't geheele Volck / de Vryheyd gewoon sijnde / wilden hem sulcks niet toestaen. Doe meendde hy door geweld sijn ooghmerck te bereycken. Hier over vielen eenige Gevechten voor; in welcke weersijds veele Menschen dood bleven: tot dat eyndlijck sijn' eygene Vrienden en Bloedverwanten (wijl hy niet wou aflaten) hem heymlijke lagen leyden / en om 't leven braghten. Deese Hertogh Herman, of Harminius, was een voortreflijck Overste / en (gelijck selfs de Roomsche Schrijvers hem dit getuygenis geven) een onverwinlijck Held: die 't met de Romeynen, onaengesien deselve Meesters van byna de gantsche Wereld waren / kloeckmoedigh heeft gewaeghd: en / gelijck Cornelius Tacitus seght / waerdigh was / in de Grieckſche en Latijnsche Historien behoorlijck gemeld te werden.

Harminii Lof, uyt C. Tacitus.

Hy heeft geleeft 37. jaren. Is derhalven niet boven de vier-en-twintigh jaren oud geweest / doe hy Varus en de drie Roomsche Legioenen op de boven gehoorde wijs versloegh.

Sejanus.

Te Romen was by Keyser Tiberius in een seer

ANNO CHRISTI.

seer groot aensien eenen Sejanus, die alles/ wat hy maer voornam/ kon uytvoeren. Deesen verhooghmoedighde sigh sulcker wijs/ en wierd soo vermeeten/ dat hy besloot/ Augusti gantsche Geslaght te verdelgen. Daer-en-boven beginghy hy Echtbreuck met de jonge Livia, welcke Drusi Gemalin/ en Tiberii Schoon-dochter was.

een sonderlingh Gunstelingh van Keyser *Tiberius.*

23\. *Tacit.l.4. c.38.* Sejanus had Drusus, des Keysers Soon/ in sijne jenghd een Kinneback-slagh gegeven; en kon lightlijck reeckeningh maecken/ dat Drusus t'sijner tijd deesen hoon niet ongewroken sou laten. Nam derhalven gedaghten/ hem uyt den wegh te ruymen. Braght hem oock door sijne (Drusi) overspeelige Gemalin Livia vergif toe/ waer van de jonge Keyser sterven moest. Deßelven Vader Tiberius wierd door Sejanus soodanigh betoverd/ dat hy op deese Moorddaed geen sonderling ondersoeck deed. Hier by liet Sejanus het niet

25\. blijven: maer traghtte oock na 't leven van Agrippina, een seer deughdsame en kloeckmoedige Vrouw; waer toe hy de volgende list gebruyckte. Hy deed haer heymlijck weten/ dat Tiberius haer door vergif soght aen kant te helpen. Doe nu Agrippina over Tafel sat/ onthieldse sigh van alle Spijsen. Insonderheyd wouse niets eeten van 't geen Tiberius had aengeroerd. De Keyser/ welke geen gedaghten had/ haer te beleedigen/ verdroot dit soodanigh/ dat hy/ schoon hy 't voor datmael liet heenen gaen/ daer na deese Agrippina deed opsluyten/ en van honger sterven.

Brengt des Keysers Soon *Drusus*; oock *Agrippina* om 't leven. *Tacit.l.4. c.54.*

27\. Sejanus voer al voort/ en braght veel' eerlijcke Lieden om 't leven; onder welcke oock Titius Sabinus was: dien hy verraderlijck bespiedde: daer na valschlijck by den Keyser beschuldighde; soo dat hy/ onaengesien hy sigh seer wel in de Duytsche Oorlogen had gequeeten/ in de Gevanckenis verworght/ en sijn ligchaem in den Tyber geworpen wierd. Ja/ 't quam eyndlijck soo verr'/ dat men niet wist/ wie Keyser was/ Sejanus of Tiberius: want oock Sejanus moest men te Romen Offerhanden doen/ als aen een God.

Veel andere Moorderyen van hem bedreven.

Men wist niet wie Keyser was, *Tiberius*, of *Sejanus.*

Maer gelijk sulke Hof-Duyvelen/ wanneerse eerlijcke Lieden langh genoegh geplaegd/ en door hare giftige Leugenmonden veel onheyl aengereght hebben/ eyndlijck haren behoorlijcken loon bekomen/ soo is 't oock Sejanus even alsoo gegaen. Want Tiberius sond hem na Romen. Gaf hem een Urias-brief mee: en doe hy met den selven op 't Raedhuys quam/ wierd hy/ als een dollen Hond/ ter neer geslagen: sijn ligchaem/ drie dagen langh/ opentlijck door en over de Straten gesleept; ten laetsten in een heymlijck Gemack geworpen. Daer-en-boven

31\. wierden sijne Kinderen/ een Soon en een Dochter (welcke de Beul eerst moest schenden)/ jammerlijck met een Strop verworgd. Even 't selve is al Sejani Vrienden weervaren. Soo grouwlijck woedde Tiberius tegens deese/ dat hy eenige honderden der selve deed dooden.

Rampsaligh eynd van hem, sijne Kinderen, en Vrienden by honderden.

Dio.l.58. Tacit l.5. c.9.

Omtrent deese tijd hebben te Romen gebloeyd veele geleerde Lieden: als/ de Poët Ovidius (alhoewel in Ballinghschap): de Geschiedschryver Titus Livius, van welcke beyde hier boven meldingh is gedaen. De Reghtsgeleerde Massurius Sabinus. De Geneeskundige Scribonius Largus. De Weereldbeschryver Strabo. De Geschiedschrijvers Valerius Maximus: Vellejus Paterculus: Pomponius Mela, Columella, en meer andere.

Geleerde Mannen deeses tijds.

ANNO CHRISTI.

Na Annius Rufus, van wien hier boven in de Joodsche Historien gewagh is gemaeckt/ wierd ten Landvooghd over Judæa verordonneerd Valerius Gratus, in 't seventhiende jaer na de geboorte des Heeren Christi; die dit Ampt tot in 't elfde jaer besat. Seer woest en onbescheyden handelde hy met de Hooge-Priesters; welcke hy na sijn welgevallen af en aen settede. Hannas (Ananus), de Soon Sethim, verstiet hy van deese Waerdigheyd/ en stelde daer in eenen Ismael, Soon van Fabius. Doch liet hem deese Staet niet langh behouden: maer gaffe aen Elcazar, de Soon des gedaghten Anani. Na verloop van een jaer settede hy deesen al weer af/ en in sijne plaets Simon, Soon van Camithus. Eyndlijck maeckte hy/ deesen verwerpende/ Joseph, bygenoemd Caiphas, ten Hoogen-Priester; die deese Waerdigheyd met sijnen Schoonvader Hannas, of Annas, gemeen hield; 't eene jaer om 't andere beurt houdende/ volgens 't bericht der Euangelisten.

Joodsche Landvoogden.

Hooge-Priesters in *Judæa* van de Landvooghd *Gratus* af en aen geset.

Op Valerius Gratus is in 't Landvooghdyschap over Judæa gevolghd Pontius Pilatus; die 't selve thien jaren heeft beseeten. Als hy by sijnen optoght 't Krijgsvolck van Cæsarea na Jerusalem in Winter-leger voerdde/ braght hy te gelijck in deese Stad de Teeckenen/ welcke de Roomsche Soldaten in hare Compagnien gebruyckten/ gelijck by ons de Vaendelen en Banieren; als/ des Keysers Tiberii Beeld/ den Roomschen Arend/ en andere gesneedene Beeldenissen. Geene der voorige Landvooghden hadden sigh dit onderwonden: maer Pilatus deed het; echter by naght/ om Oproer te vermyden. Doe de Burgers te Jerusalem dit gewaer wierden/ liepense met hoopen na Pilatus, en baden hem/ deese Teeckenen/ als tegens hare Wet strijdende/ uyt de Stad te willen brengen na een andere plaets. Als hy haer sulks afsloegh/ met voorwendingh/ dat het den Keyser tot smaed sou strecken; sy echter sigh niet wilden laten afwijsen/ soo dreyghde hy haer de dood/ indiense sigh niet gerust hielden. Doch 't hielp niet. De Joden boden hem hare halsen aen. Wilden liever sterven/ dan (seydense) sulck een grouwel in de Heylige Stad lijden. Doe Pilatus hare volstandigheyd sagh/ liet hy de Teeckenen/ of Vanen/ op welcke gesneedene Beelden waren/ van Jerusalem weer na Cæsarea brengen.

Pontius Pilatus Landvooghd.

28\. *Joseph. l. 18. Antiq. 3. & de bell. Jud. l.2. c.18.*

Joden willen liever sterven, dan de Beelden des Keysers en des Arends in de Stad *Jerusalem* gedogen.

Haest hier na begon Pilatus wat anders/ 't welcke de Joden even soo weynigh behaegde. Daer was/ na sijne meeningh/ gebreck van varsch en springend Water in de Stad Jerusalem: derhalven hy voornam/ een Springh-ader/ twee-honderd Stadien,

Pilatus tast de H. Schat, of *Corban*, aen. En Oproer daer over

ANNO CHRISTI.

of byna ses Duytsche mijlen van Jerusalem, door een Waterleydingh in de Stad te doen
ontstaen.
voeren. Hier toe wierd geen kleyne som gelds vereyscht. Om deselve te bekomen/ tastte hy aen de Heylige Schat/ Corban, welcke in den Tempel wierd bewaerd; meenende/ dat dit geld niet beeter kon aengelegt werden/ als tot 't gemeene nut. Doch 't Volck begeerde dit op geenerley wijs te lijden. Liepen met duysenden voor 't Righthuys/ en onthielden sigh oock selfs niet van smaedwoorden tegens den Landvooghd uyt te werpen. Doe sond Pilatus 't Krijghsvolk
Hoedanig gestild.
onder haer; 't welck/ niet met Swaerden en Spiessen/ maer met goede Knuppelen/ soodanigh op de Joden sloegh/ dat 't bloed haer allerweegen van de Hoofden afliep: eenige armen en beenen gebroocken waren: veele oock om 't leven geraeckten. Dus wierd deesen Oproer gestild.

'T Derde bedrijf van Pilatus gingh over de Samaritanen. Een Verleyder had haer opgemaeckt/ en valschlijck voorgegeven/ dat hy had gevonden en uytgegraven de Heylige Vaten, voortijds door Moses verborgen op den Bergh Garizim, welcke hy 't Volck wou toonen. Daer op hebben sigh eenige duysenden t'samen geslagen/ en een groot Dorp/ Tirithaba, gelegen onder aen den Bergh/ ingenomen/ om hier d'overige te verwagten. Pilatus meendde/ dat dit een Oproer was. Nam met sijne Ruytery eerst den Bergh in: greep vervolgens de Samaritanen aen/ en sloegh eenige honderden der hare dood; d'overige vlooden weer na huys. Doch wegens deese daed wierd Pilatus hevigh aengeklaegd; alhoewel eerst een tijd langh hier na.

De Samaritanen door een valschen *Propheet* leelijck bedrogen. *Joseph. l.* 18. *c.* 5.

In 't jaer der Weereld 3977./ sijnde 't 15. jaer des Keysers Tiberii, en 29. na de geboorte des Heeren Christi, heeft Johannes,

Euangelische Historien.

29. bygenoemd de Doper, de Soon van Zacharias en Elisabeth, beginnen te Prediken. In 't volgende jaer is de Salighmaker Christus
30. van hem in de Jordaen gedoopt geworden. Eenige uyt d'Oude hebben 't daer voor gehouden/ dat dit geschiedde den sesden van Januarius; andere betrecken 't op half September. Beyde hebbense hare Redenen. Haest daer na wierd afgevaerdighd 't aensienlijck Gesantschap der Joden aen Johannes in de Woestijn: die met de vingeren wees op JESUS, 't Lam Gods. Tot dit jaer behoord de roepingh van Petrus, Andreas, Philippus en Nathanaël; gelijck oock de Bruyloft te Cana in Galilea. In 't een-en-dertigste jaer des ouderdoms Christi valt 't eerste Paesch-Feest onder de tijd sijns Predickampts: wanneer hy de Koopers en Verkopers uyt den Tempel dreef met een Geessel van Koorden.

Christus van *Johannes* gedoopt. Wanneer. *Matth.* III. *Joh.* I. II.

Eerste *Paesschen. Joh.* II. *Joseph. l.* 18. *c.* 7.

In dit jaer trock Herodes Antipas, Soon van Herodes de Groote, na Romen. Nam onderweegen Herbergh by sijnen Broeder/ genoemd Herodes Philippus; die Herodias, Dochter sijns Broeders Aristobuli (dien de Vader had doen om 't leven brengen)/ ten Wijf had. Terwijl nu Herodes Antipas sigh een wijl tijds by sijnen Broeder Herodes Philippus onthield/ maeckte hy te veel kennis met sijne Schoonsuster Herodias; in welcke hy beeter behagen vond/ dan in sijn eygene Huysvrouw; welcke was de Dochter van Aretas, Koningh in Arabia. De gemeldde Philippus was een seedig/ en seer stil mensch: Herodias daer tegens een stout en ontughtigh Wijf. Derhalven sy dies te lighter in deesen snooden handel met haren Swager Antipas over een quam: haren Man liet sitten/ en met desselven Broeder wegh-trock: met haer neemende haer Dochtertje de jonge Herodias, gewonnen by haren eersten Man Philippus. Doe de Gemalin van Antipas dit vernam/ wouse niet langer by hem blijven/ maer begaf sigh na haren Vader in Ara-

Herodes Antipas gaet door met de Gemalin van sijnen Broeder *Herodes Philippus*, genoemd *Herodias*; en verlaet sijn' Echte Vrouw, Dochter des Koninghs van *Arabien*.

ANNO CHRISTI.

Arabien. Philippus begeerdde oock deese hem aengedane smaed niet te wreecken/ noch sijn overspeeligh Wijf weer t'eysschen; denckende/ dat hy een Hoer niet te winnen noch te verliesen is. Doch Johannes de Doper kon/ Amptshalven/ hier toe niet stil swijgen; maer bestraftte den Koning over deese Echtbreuck en Bloedschande: 't welck dien Heyligen Man 't Hoofd heeft gekost.

Johannes de Doper onthoofd. *Matth.* XIV.

Wat belangd Koningh Aretas van Arabien, hy heeft de hoon/ sijne Dochter toegevoeghd/ soo sleghtlijck niet laten doorgaen; maer Antipas met Oorlogh aengetast: die hem een wel-toegerust Heyr te gemoet sond. Doch als 't tot een Slagh quam/ behielden d'Arabiers soodanigh de Zeege/ dat byna al de Joden verslagen bleven. Antipas klaeghde hier over wel by Tiberius; maer ondertusschen hield 't gantsche Volck in Judæa het daer voor/ dat deese Neerlaegh hem was overkomen/ wijl hy den vroomen Man Johannes de Doper onschuldigh had doen sterven/ volgens 't verhael des Joodschen Geschiedschrijvers Josephi.

D'*Arabiër* slaet 't geheele Heyr van *Antipas.*

Doe Christus bericht had ontfangen van Johannis gevanckenis en dood/ weeck hy na Galilæa: nam sijnen wegh door 't Landschap Samaria: hield het Gesprek met de Samaritaensche Vrouw by de Fontein te Sichem; en is twee dagen daer gebleven.

Christus te *Samaria.*

32. Tweede *Paesch-Feest* onder *Christi* Predick-ampt. *Matth.* XII. *Luc.*6.

Hier op volghde 't tweede Paesch-Feest onder 't Predick-ampt Christi; wanneer op den tweeden eersten Sabbath, of Aghter-Sabbath, sijne Discipulen varssche Ayren afpluckten en aten. Deese Aghter-Sabbath wysd aen eene der drie Hooge Feesten, gelijck Epiphanius toond; en den dagh/ van welcken men/ na den Hoogen Sabbath, de seven weecken tot aen Pinxteren pleeg te tellen. In dit jaer quam deesen dagh op den vijfthienden van April: ontrent welcke tijd in Judæa de Koornayren tot soo verre tijdigh waren geworden/ datmense/ alhoewel noch weeck/ voor den honger ter spijs kon gebruycken. Want ontrent Pinxteren was d'Ooghst alreeds ingesameld; en d'Eerstelingen der Vrughten moesten op deesen Aghter-Sabbath nu al in 't Heylighdom sijn geleverd. 't Is ons voorneemen niet/ in deese onse korte beschrijvingh in te voegen d'Euangelische Historien, welcke sigh in dit jaer/ beyde voor en na 't Paesch-Feest, hebben toegedragen; als/ die van des Koninghs Hovelinghs Soon te Capernaum: de Vischvanghst Petri: de Beroepingh eeniger Apostelen: de krancke Knecht: Jightige: Predicatien des Heeren Christi: Onderwijsingh en Last aen sijn' Apostelen: verweckingh van de gestorvene Soon der Weduw/ nevens meer andere Handelingen en Wonderwercken Jesu. Breeder kan men dit en veel meer andere dingen in de Schriften der H. Euangelisten vinden.

Daden, en Wonder-wercken *Christi.*

Derde *Paesch-Feest.*

33. *Joh.*VI.

Wy spoedigen ons derhalven tot 't derde Paesch-Feest; 't welck gevallen is in 't drie-en-dertighste jaer des Heeren Christi. Want de Pharizeën en Schriftgeleerde/ welcke den HEERE van Jerusalem gevolgd/en met hem gedisputeert hadden/ sijn van 't Paesch-Feest in de weerkeeringh tot Christus gekoomen. Dit Feest is doemaels gevallen op den 17. dagh van Martius. Na 't selve heeft de Heere Jesus de Dochter der Cananeische Vrouw gesond gemaeckt. Desgelijcks den Stommen en Doven. Vier-duysend Mannen met seven Brooden gespysigt. Den Blinden te Bethsaida siende gemaeckt. Wierd op den Bergh Thabor verheerlijckt. Veel meer andere Saecken kanmen by d'Euangelisten vinden. Doemaels heeft oock de Heere Christus sijn' Apostelen uytgesonden om te prediken. Dat sulcks geschied is ontrent 't vierde Paesch-Feest, blijckt daer uyt/ dat den Ooghst ter dier tyd noch op 't Veld stond.

ANNO CHRISTI.

Marc. VII.

Matth IX. *Luc.* X.

34. Vierde *Paesch-Feest.* *Matth.* XVII. XVIII. XIX. *Luc.* XI. XII. XIII. *Joh.* VII. IX. X.

Dat oock dit vierde niet 't laetste Paesch-Feest was onder Christi Predick-ampt, wierd daer uyt bewesen/ dat hy sigh hier na weer na Galilæa begeven/ geleerd/ en Miraculen gedaen heeft. De Vrouw/ welcke agtthien jaren langh krom neergebogen had gegaen/ maeckte hy gesond. Nam de Sondaren aen. Gingh op na Jerusalem tot 't Feest der Loof-hutten. Gaf een Blind-geboorne 't Gesight. Als de Pharizeen hem lagen leydden/ begaf hy sigh over de Jordaen: maeckte de gestorvene Lazarus levendigh: en als de Pharizeën hem op nieuws belaeghden/ gingh hy weer na de Jordaen, byna gantsch tot aen de Woestijn/ by 't Steedje Ephrem. Hier bleef hy/ tot dat het vijfde Paesch-Feest voorhanden was.

Vijfde *Paesch-Feest des* Heeren *Christi:*

Doe 't selve aenquam/ nam de Heere Christus sijnen wegh na Jerusalem. Gingh door Jericho. Maeckte den blinden Bartimæus siende. Keerdde by Zachæus in. Quam ses dagen voor Paesschen te Bethanien. At by Simon de Melaetsche/ op een Saturdagh, den aght-en-twintighsten van Martius. *Saturdag:* De volgende Sondagh reed de HEERE in Jerusalem op 't Veulen van een Eselin. *Sondag:* Weendde over de Stad. Dreef de Kopers en Verkopers ten tweedenmael uyt den Tempel. 's Maendaghs vervloeckte hy den onvrughtbaren Vyggenboom. *Maendag:* Op Dinghsdagh den 31. der Maend Maert sagh hy den vervloeckten Vyggenboom verdord. *Dingsdag:* Verantwoordde syne Reformatie in den Tempel. Stopte de Pharizeën den mond; en leerdde 't volck door veele Gelijckenissen. Op Woensdagh den eersten van April maeckte Judas 't Verdragh met den Hoogen-Priester/ om den Heere Jesus te verraden. *Woensdag:* Donderdagh, den tweeden der genoemde Maend/ wierden twee der Discipulen uytgesonden/ om 't Paeschlam te bereyden. *Donderdag voor 't Feest.* 's Avonds heeft de HEERE 't selve met haer gegeeten; ontrent ten ses uyren. Ten seven uyren settede hy 't H. Avondmael in; en wiesch sijner Discipulen voeten. Als d'Apostelen onder malkander om d'Eerstheyd/ of Opperhoofdigheyd twistten/ wees de Heere Christus haer op 't geen hy hier gedaen had. *Joh.* XIII. XV. XVI. XVII. Deed daer op een heerlijcke Predicatie; en ontrent ten negen uyren sijn Gebed tot God sijnen Vader. Gingh buyten na den Olyf-bergh. Viel ontrent ten thien uyren op sijn aenge-

 sight

ANNO CHRISTI.

ſight neer. Bad tot driemalen toe; terwijl ſijne Diſcipulen ſliepen. Ter elfder uyr in de naght quam de Verrader Judas, en leverde Chriſtus in de handen der geene/ die ten dien eynde van de Hooge-Prieſter uytgeſonden waren. Deeſe voerdden hem ontrent ten twaelf uyren voor Annas: daer na voor Caiphas. Hier wierd de HEERE ondervraegd/ gehoond/ beſpot; en aldus dien naght doorgebraght.

Chriſtus van *Judas* verraden.

Vrydag; den dagh des Lijdens *Chriſti.*

Op Vrydagh den 3. April, 's morgens ten ſes uyren/ quamen de Hooge-Prieſters en gantſchen Raed by een; veroordelende Chriſtus ter dood. Ontrent ten ſeven uyren braghtmen hem voor Pontius Pilatus. Daer wierd hy aengeklaeghd/ maer onſchuldigh gehouden; en hier mee twee uyren toegebraght: want ontrent ten negen uyren ſond Pilatus de Heere Jeſus tot Herodes Antipas. Judas gingh heenen/ en verhingh ſigh ſelven. Als Chriſtus ontrent ten thien uyren weer in 't Reghthuys was gekomen/ wierd hy gegeeſſeld. Ten elf uyren ter dood veroordeeld; en heenen uytgevoerd/ dragende ſijn Kruys: waer aen hy in de twaelfde uyr wierd genageld; en opgeregt tuſſchen twee Moordenaers. Ter dier tijd droegh ſigh toe die wonderbare Son-verduyſteringh: waer van oock de Heydenen hebben geſchreven/ datſe voorviel tegens 't eynd des negenthienden jaers der Regeeringh van Keyſer Tiberius. Soo ſwaer wasſe/ datmen by helderen dagtijd de Starren aen den Hemel ſagh; volgens de berighten van Phlegon Trallianus, Dionyſius Ariopagita, Lucianus Martyr, Tertullianus, en meer andere. Doemaels hebben ſigh oock vertoond d'andere Wonderen/ van welcke d'Euangeliſten by de dood Chriſti gewagh maecken. Tuſſen vijf en ſes uyren tegens den avond wierd de HEERE van 't Kruys afgenomen/ en begraven.

Verſchrikkelijcke Son-verduyſteringh, en andere wonderen, by ſijne dood.

Begravingh.

Saturdag.

Saturdagh de vierde van April was 't de Groote Sabbath, vermits/ na der Joden Overleveringh/ twee Feeſten op den ſelven t'ſamen quamen; te weeten/ den gewoonen Sabbath, of Sevenden dagh/ en den Paeſchdagh. Op deeſen heeft de Heere Chriſtus, te gelijck met de voorgaende en de volgende naght/ in 't Graf geruſt.

Sondag. *Chriſti* opſtandingh.

Den 5. April, vroegh in de morgenſtond/ ſtond de Heere Jeſus uyt den dooden op; en openbaerdde ſigh vijfmael na malkander aen ſijne Diſcipulen. Vermits deeſe Opſtanding is geſchied op Sondagh, of d'eerſte dag der weeck/ ſoo werd deſelve genoemd de Dagh des Heeren.

Hemelvaert, en Sendingh des H. Geeſts.

Den 14. van de Maend May, op een Donderdagh, is de Salighmaecker Chriſtus ten Hemel opgevaren; ter reghterhand Gods. Van waer hy op den thienden dagh daer na/ den 24. der gemeldde May-maend/ op 't Pinxter-Feeſt, den H. Geeſt ſond over d'Apoſtelen. Op welcken dagh oock de H. Petrus 3000. Menſchen tot Chriſto bekeerdde. Dit is dus de tijdreeckeningh van 't geen ſig tſederd 't dertighſte jaer des ouderdoms Chriſti tot op ſijne Hemelvaert en Sendingh des H. Geeſts heeft toegedragen. Verder berigt hier van kan men in de H. Schrift vinden.

Roomſche Geſchiedeniſſen. 30. Dood van *Livia Druſilla, Auguſti* Weduw, *Tiberii* Moeder. *Tacit. l. 5. c. 5.*

Wy keeren ons nu weer tot de Geſchiedeniſſen der Romeynen. In 't 30. jaer des Heeren Chriſti is Livia Druſilla, Gemalin geweeſt van Auguſtus, des Keyſers Tiberii Moeder/ Germanici en Druſi Grootmoeder/ die oock eenige harer Kinds-kinds-kinderen heeft geſien/ te Romen geſtorven in 't 86. jaer haers ouderdoms. Cajus Caligula, haers Soons-Soons-Soon/ of de Soon van Germanicus, naderhand Keyſer geworden/ heeft haer/ na Roomſche gewoonte/ in een openbaer Geſpreck geroemd; en (om by gelijckenis ſoo te ſpreecken) de Lijck-predicatie gedaen. Sy ſelfs pleegh

ANNO CHRISTI.

pleegh d'oorsaeck van haer langh leven den goeden Veltoliner Wijn toe te schrijven/ welkese niet weynigh gedroncken had. Haren Soon/ Keyser Tiberius, heeft haer op haer Doodbed niet besoght; oock niet willen gedoogen/ datmen haer een staetlijcke Lijckpraght/ na gelegenheyd van haren Stand/ sou aenstellen. Echter isse begraven geworden nevens de Gebeenten van haren geweesenen Man Augustus.

Tiberius doet den Eedelen Jongelingh *Drusus*, Soon van *Germanicus*, *Tacit.l.6. c.15.*

Hier na scheen 't/ als of Tiberius sigh de Kinderen Germanici ernstlijck en getrouwlijck wou aenneemen. Want hy Houwlijckte sijne twee Dochteren uyt; gaf d'oudste/ Drusilla, aen Lucius Cassius; de jonghste/ Julia, aen Marcus Vinicius; welcke beyde aensienlijcke Mannen van goede oude Geslaghten waren. Onlanghs hier na heeft oock deeser beyder Dochteren Broeder/ Cajus, bygenoemd Caligula, Soon van Germanicus, ten Gemalin genoomen Claudia, de Dochter van Silanus, wijl 't Tiberius dus behaeghde. Doch deeser drie Kinderen Broeder/ Drusus, een seer Eedel Jongeling/ kon by deesen Keyser geen genade vinden; want hy deed hem door honger dooden. Tot op den negenden dagh hield d'arme Drusus het sonder spijs-genot uyt/ eer hy den Geest gaf. Deeser aller Kinderen Moeder/ Agrippina, des Keysers Augusti Dochters-Dochter/ uyt Julia, heeft het niet beeter gehad; vermitsse korts na haren Soon/ de gemeldde Drusus, desgelijcks door hongerlijding moest vergaen. Doese nu alreeds dood was/ heeft de Bloeddorstige Tiberius haer noch daer-en-boven van Echtbreuck doen aenklagen; waer in deesen snooden onverlaet en schendigen Mensch haer 't hooghste ongelijck deed. Want deese Vorstin was in haer gantsche leven hier van niet beschuldigd geweest: in tegendeel hadse gehad en behouden met volle waerheyd den roem van Grootmoedigheyd en Kuysheyd.

desgelijcks sijne Moeder *Agrippina*, door honger sterven.

Veele brengen haer selven om 't leven, om *Tiberii* woede t'ontgaen. *Tac.l.6. c.29.*

35.

Een diergelijcke woedery heeft oock Tiberius gepleeghd tegens veel' andere eerlijcke Mans en Vrouwspersoonen: welcker meeste deel echter 't Vonnis van deesen ouden Bloedhond niet verwaghten wilden/ maer liever haer selven om 't leven braghten. Gelijck dan Pomponius Labeo en sijne Huysvrouw; Mamercus Saurus en sijn' Echtgenoot; Aruntius, en meer andere/ haer selven d'Aderen harer armen afsneeden/ en sig soo dood lieten bloeden. Sextus Papinius wierp sigh uyt een hoogh Venster ter neer/ en viel dus dood.

Redenen, waerom deese Selfmoord te *Romen* soo seer gemeen was.

Indien hier yemand moght vragen/ waer om deese Lieden de Beul niet verwaghten/ maer haer selven dus om 't leven brengen wilden/ 't welck ter dier tijd een seer gemeene saeck te Romen was; soo sal hem tot antwoord dienen: De geene/ welcke door de Beul wierden van 't leven beroofd/ moesten de Begraefnis missen: en dan noch/ al der selver Goederen waren aen de Keyserlijcke Kamer vervallen; sonder dat d'Erfgenamen yets daer van kreegen. In tegendeel/ die haer selven aen kant hielpen/ genooten een heerlijcke Lijckstaetsie; en hare Goederen vielen hare Kinderen of andere naeste Vrienden toe. In onsen tijd werd het gantsch anders verstaen; en gewisslijck op seer goede redenen.

ANNO CHRISTI.

Joodsche Geschiedenissen.

35.

Joseph. l. 18 c.6 8.

Een jaer na de Hemelvaert des Heeren Christi is Philippus, die oock den Bynaem van Herodes voerdde/ gelijck Josephus aenteeckend/ en wiens Gemalin hem door Herodes Antipas was ontschaeckt/ gestorven. De Keyser heeft sijn Vorstendom d'Opper-Landvooghdy Syrien ingelijft.

Agrippa, *Aristobuli* Soon, soeckt met geleend geld by *Tiberius* groot te werden.

Na sijne dood trock de jonge Agrippa, de Soon Aristobuli, na Romen; meenende hier veel te sullen erlangen: doch verrightte niet anders/ dan dat hy groote Schulden maeckte/ en eyndlijck Banquerot moest speelen. Dus quam hy weer in Judæa; soo gantsch arm/ dat sijne Vrienden hem moesten onderhouden. Echter kreegh hy/ op 't geloof sijner Gemalin/ een groote som gelds te leen. Hier mee trock hy na Keyser Tiberius in 't Eyland Capreas; en wierd oock wel van hem gehandeld. Doe leende hy noch meer geld/ en Cajus Caligula (naderhand Keyser geworden) maeckte hy sigh daer mee ten vriend.

Een onbedaghte Wensch maeckt dat *Tiberius* hem by de kop doet vatten.

Eens reden Cajus en Agrippa in een Koets alleen uyt. Onder meer andere woordwisselingen verhief Agrippa beyde sijne handen na den Hemel/ en seyde: O woude God/ dat den Ouden onder d'aerde was/ en ick u op den Keyserlijcken Throon moght sien sitten/ soo sou 't in de Weereld reght gaen/ en oock ick geholpen zijn. Deese woorden had de Koetsier van Agrippa, genoemd Eutychus, gehoord. Als hy nu onlanghs hier na van sijnen Heer/ wegens gepleeghde Diefstal/ qualijck gehandeld wierd/ braght hy dit alles Tiberius aen. Die terstond Agrippa deed by de kop vatten/ en met ysere Keetenen binden. Eer hy noch in de Gevanckenis wierd gevoerd/ stond hy/ dus geboeyd/ voor 't Keyserlijck Pallays onder d'andere Gevangene/ leunende aen een Boom: op welcke een daer aenkomende Naght-uyl sigh settede/ tegens over Agrippa. Dit sagh eenen der Meede-gevangene/ van geboorte een Duytscher; en vraeghde/ wat hy voor eenen was/ die daer in een Purpur Kleed stond? Als 't hem geseght wierd/ trad hy tot Agrippa: sprack hem aen door een Tolck; en gebruyckte deese woorden: Gy sult binnen een korte tijd uyt deese ellende verlost/ en een groot-maghtigh Heer werden; oock in al uw doen en laten geluck hebben. Maer sijt indaghtigh/ dat gy/ wanneer gy deesen Vogel eens weer sult sien/ op den vijfden dagh daer na sult sterven. Alhoewel Agrippa deese Voorkondigingh des Duytschers gantschlijck veragtte/ en in de wind sloegh/ soo is doch deselve wonderlijck vervuld geworden; gelijck wy haest sullen hooren.

Wonderlijke voorkondiging eens ook gevangene *Duytschers* aen hem; tegens alle vermoeden vervuld.

Asiatische Geschiedenissen.

36.

Artabanus, Ko-

In dit jaer heeft Vitellius, Opper-Amptman in Syrien, tegens Artabanus, Koningh der Parthers, van wien hier boven gewagh is gemaeckt/ Oorlogh gevoerd/ hem te rugg' gedreven/ en de Parthers, van wegen

ANNO CHRISTI.

de Keyser / eenen anderen Koningh gegeven / te weeten / Tiridates. Deese had in 't begin goed geluck; en wierd oock ten Koningh gekroond. Doch wijl hy met de saecken langhsaem te werck gingh / soo quam Artabanus hem uyt den slaep opwecken / en sloegh hem weer 't Land uyt. Doe Tiberius dit hoorde / schreef hy aen Vitellius, hy sou den vadsigen Luyaert laten varen / en met Artabanus Vreede maecken ; 't welck oock geschiedde. Dus speeld 't Geluck dickmael met de groote Vorsten.

[Margin: ningh der *Parthers*, door *Tiridates* verdreven: deesen weer door *Artabanus*. *Tac. l. 6. c. 42.*]

In 't 37. jaer na des Heeren Christi geboorte wierd Tiberius van een swaere Sieckte aengevallen. Hy geliet sigh wel / als of 'er geen levens-gevaer was : deed oock een Gasterye aenreghten / en settede sigh aen de Tafel. Doch sijnen Lijf-artz seyde tot der Trauwanten Hoofdman / Macron, dat hy 't geen twee dagen sou uytharden ; waer na hy sijne saecken moght aenstellen. Macron was hier over verblyd : gunde Cajus d'Erfvolgingh / en hield sigh alreeds tot hem. Den 16. der Maend Maert viel Tiberius in sulck een swaere onmaght / dat elck hem dood hield te zijn. Stracks quam tijdingh / dat hy weer begon te spreecken / en sigh te hervatten. Macron was hier over niet wel te vreeden ; beval derhalven de Kamer-jongens / datse Kleederen en Deeckens op den Ouden souden werpen / om hem dus te versticken. Dit is geweest 't eynd des Keysers Tiberii, Soon van Claudius Tiberius Nero en Livia, geworden de Gemalin van Augustus. Hy is gestorven in 't 78. jaer sijns ouderdoms / als hy had geregeerd 22. jaren / 6. maenden / 28. dagen.

[Margin: Dood van Keyser *Tiberius*, hoedanig. 37. *Dio. in fin. l. 58. Tac. l. 6. c. 50.*]

Hem is in 't Keyserrijck gevolghd Cajus, van wien wy nu spreecken sullen. Deesen Cajus Cæsar, bygenoemd Caligula, is geweest de Soon van Germanicus en Agrippina (van welcke tot noch toe dickmael gewagh is gemaeckt) ; op goedvinden Augusti en desselven bevel / van Tiberius (onaengesien hy alreeds een Soon had / genoemd Drusus) in Soons-plaets aengenoomen. Hy was niet meer dan 25. jaren oud / doe hy tot de Regeeringh quam ; en heeft deselve gevoerd 3. jaren / 10. maenden / 9. dagen. Was veel meer een Monster en onguer Beest / dan een Mensch te noemen. Sulck een Verquister / dat / schoon hy in de Schatkist vond by de honderd Millioenen Gouds / van Tiberius nagelaten / hy deselve in d'eerste twee jaren al t'samen had doorgebraght ; soo dat hy haest gebreck sou hebben moeten lyden.

[Margin: Regeeringh van *Cajus Caligula*, een grouwlijck doorbrenger. 37. *Sueton. in C. Calig. c. 38.*]

Sijn' eerste verrightingh was / dat hy den Joodschen Vorst Agrippa uyt de Gevanknis verloste : In plaets der yscre Keeten / met welcke hy gebonden was geweest / hem een goudene van een evengelijck gewight vereerdde (welcke Agrippa naderhand / God ter eeren ; oock tot eeuwige gedaghtenis sijner Gevancknis en Verlossingh / in den Tempel te Jerusalem ophingh) : een gantsch goudene Kroon op 't hoofd settede / en alsoo daedlijck hem ten Koningh maeckte over de twee Vorstendommen / welcke Philippus en Lysanias hadden beseeten.

[Margin: Maeckt van den gevangenen *Agrippa* een Koningh. *Joseph. l. 18. c. 8. in fin. & l. 2. de bell. c. 8.*]

Den aenvangh des Keyserrycks Caji is goed en loflijck geweest. Want hy steldde Tiberio een heerlycke Lyckstaetsie aen. Reysde na de plaets daer Tiberius sijne Moeder Agrippina en sijnen Broeder Drusus van honger had doen sterven. Versamelde met eygene handen hare Gebeenten uyt hare seer sleghte Graven : braghtse na Romen, en leyddese in 't Graf van Augustus. Sijne Grootmoeder Antonia betoondde hy de hooghste eere / welcke hy bedencken kon ; gelijck oock sijne beyde Susteren. De jonge Tiberius, des Keysers Tiberii Soons-Soon / nam hy in Soons-plaets aen. Veele voorname Burgeren / van Tiberius in Ballinghschap verjacghd / liet hy weer t'huys / en tot hare Goederen komen.

[Margin: *Caji* regeeringh in 't begin loflijck. *Sueton. in Cal. c. 15.*]

Doch deese deughden bleven hem niet lang by ; en haest toondde hy sijne Klauwen. Want hy wou als een God ge-eerd werden. Nam 't Hoofd des Beelds van den Afgod Jupiter, en settede een gemaeckte Afbeelding van sijn eygene Kop in de plaets. Hy beroemde sigh / dat hy heymlijcke t'samenspreeckingen met de Goden hield ; ja dersde deselve oock wel dreygen. Van de veraghtingh der Goden quam hy tot die der Menschen. Hy begeerde niet / datmen sou seggen / Marcus Agrippa was sijnen Grootvader geweest. Sijne Grootmoeder Antonia deed hy door vergif uyt de Weereld verhuysen ; en de jonge Tiberius, dien hy in Soons-plaets had aengenoomen / onverwaght van 't leven beroven.

[Margin: Maer haest wierd hy tot een onguer Monster. *Joseph. l. 18. Ant. c. 10. 11. Sueton. l. 22. 23.*]

Deese Moord had Keyser Tiberius, door d'oordelende of voorseggende Starrekijckkunde (gelijckmense noemd) voorsien. Want als hy eens beyde de Jongelingen / Cajus en sijns Soons-Soon Tiberius, voor hem sag staen / seyde hy tot Cajus met een toornigh gelaet : Gy sult deesen armen Bloed (Tiberius) om 't leven brengen ; maer eenen anderen sal u desgelijcks doen. Beyde is 't oock geschied.

[Margin: *Tiberii* Voorsegging van hem.]

Deese Caligula pleeghde Bloedschande met sijne Susteren : begingh ontelbare Echtbreucken. Ontnam selfs eenige voorname Mannen hare Vrouwen met geweld : misbruycktese / en joegse dan weer van hem wegh. Hy was als rasend na de Schouwspeelen en Veghtschoolen / waer in de Menschen d'een d'ander om 't leven brengen / of naeckt tegens de wilde Dieren kampen moesten ; en kon sijn oogh niet versadigen van bloed. Waer door hy oock soo gantsch wreed en bloedgierigh is geworden / dat hy ontelbare Moorden aen persoonen van hoogen en lagen Stand begingh ; waer van men Suetonius kan nasien. Ja / hy wenschte / dat al 't Volck te Romen maer eenen hals moght hebben / om den selven met eenen slagh te mogen af houwen. In 't eerste jaer sijner Regeeringh viel hy in een swaere Sickte. Eenen der Pluymstrijckers deed de Goden een Belofte / seggende : Hy wou selfs geerne sterven / indien maer Caligula geneesen moght. Hier door meende hy een groo-

[Margin: Sijne grouwlijcke ontught. *Dio. in princ. l. 59. Sueton. in Calig. c. 27. 30.*]

[Margin: Vervaerlijcke wreedheden.]

ANNO CHRISTI. ten danck verdiend te hebben / en wel beloond
te ſullen werden. Doe nu Gajus weer geſond
Loon eens Vleyers. wierd / dwongh hy den Vleyer / te moeten
ſterven / om ſijne gedane Beloſte te betalen.
In dit eerſte jaer van Caligula is den Apo-
Euangeliſche Hiſtorien. ſtel Paulus (een jaer na de Hemelvaert des
Heeren Chriſti bekeerd en tot 't Apoſtelſchap
37. *Act.* IX. geroepen; daer op na Arabien getrocken /
daer hy 't Euangelium had gepredickt) weer
uyt Arabia te Damaſcus gekomen. Hier wierd
hy / om de lagen van Koningh Aretas t'ont-
wijcken / in een Mand over de Mueren af-
gelaten. Begaf ſigh eerſt na Cæſarea: ver-
volgens na Tarſus ſijn Vaderland. In 't
38. *Act.* X. tweede jaer Caligulæ heeft d'Apoſtel Petrus
beſoght de Gemeenten in geheel Judæa, Ga-
lilæa, en Samaria. Quam te Lydda. Maeck-
te den Jightſiecken Æneas geſond. Verweck-
te Tabitha te Joppe uyt de dood. Herbergh-
de daer by Simon de Leederbereyder. Gingh
van hier / door een Geſight bewoogen / na
Cæſarea, by Cornelius de Hoofdman; dien ANNO CHRISTI.
hy met de ſijne tot Chriſtum bekeerdde / en
Doopte. Paulus en Barnabas, alsſe de Ga- *Act.* XII.
ven / of Aelmoeſſen / van de Gelovige in
Syrien gegeven aen de noodlijdende Broede-
ren te Jeruſalem, daer hadden gelevert / ſijn
weer na Antiochien gekeerd; en hebben daer
de Suſters-Soon van Barnabas, Johannes,
bygenoemd Marcus, ten Meedehelper aen-
genomen. Men houd het daer voor / dat 39.
even deeſe Johannes Marcus is den Euangeliſt
Marcus. In 't volgende jaer / ſijnde 't der-
de der Regeeringh van Cajus Cæſar, heeft de
H. Geeſt Paulus en Barnabas afgeſonden / om
verder in 't Heydendom te Prediken. Sijn
gekoomen in Seleucien en Cyprus. Hebben
daer bekeerd de Stadhouder Sergius Paulus:
Elymas de Toveraer verblind / ſoo dat hy in
't duyſter omtaſtte als een blinde / en ye-
mand ſoght / die hem leyden moght.
Want of wel d'Apoſtel Paulus ſigh aller- *Paulus*

verblind *Elymas* de Toveraer. weegen geduldigh en ſaghtmoedigh toondde;
oock ons vermaend / ſulcks te ſijn tegens on-
ſe vyanden; echter heeft hy / vermits dee-
ſen Elymas een Toveraer / een vyand Gods
was / die den Loop des Euangeliums ſoght te
verhinderen; ſigh onderſtond den Stadhou-
der en de ſijne van 't Geloof af te wenden /
ernſt tegens hem willen gebruycken; en even
hier door aenwijſen / dat al de geene / wel-
ke de waerheyd des Euangelii weerſtreven /
niet anders als een eeuwige verblinding des
Gemoeds te verwaghten hebben.
Joodſche Geſchiedeniſſen. Van Herodes Agrippa, hoe hy door Key-
ſer Cajus Caligula uyt de Gevanckenis getroc-
Dio. l. 58. ken / en tot 't Koninghrijck verheven wierd /
Herodes Agrippa koomd van *Romen* met Koninghlijke praght in is hier boven geſprooken. Cajus wou hem
niet terſtond van ſigh na ſijn Rijck laten ver-
trecken; maer hield hem / wijl hy hem geer-
ne ontrent ſigh had / tot in 't tweede jaer
ſijns Keyſerdoms te Romen op. Doe liet
hy hem gaen; doch ſeer beſwaerlijck; en niet
als onder beloſte / dat hy haeſt weer te Ro- *Judæa.*
men ſou verſchijnen. Dus is Agrippa (voor *Joſeph. l.* 19. *c.* 9.
deeſen na Romen getrocken met Schulden
overladen / met armoede belaſt; daer-en-
boven hier met Keetenen gebonden gewor-
den) tegens elcks vermoeden in Koningh-
lijcke praght van Romen in Judæa aengekoo-
men; daer hy trad in de Regeeringh der twee
Vorſtendommen Philippi en Lyſaniæ. Dit
verdroot ſijne Suſter Herodias boven maten
ſeer. Deeſe was 't / die haren Man Hero- Nijdigheyd en
des Philippus had verlaten / en nu desſelven Staetſught
Broeder Herodes Antipas, als ſijne Gema- van ſijne
lin / bywoonde. Sy kon niet verdragen / Suſter *Herodias*, Ge-
dat deeſen haren Broeder / die te vooren / malin van
wegens de veelheyd ſijner ſchulden / had moe- *Herodes*
ten Banquerotteeren / tot de Koninghlijcke *Antipas*,
Hoogheyd was geraeckt. Lagh derhalven hierover.
haren Man geduerigh aen d'ooren / dat hy
na Romen trecken / en ſigh oock / gelijck
Herodes Agrippa, ſulck een hoogen Stand
te

ANNO CHRISTI

te weegh brengen sou. Of nu wel Antipas in 't begin hier niet aen wou / als geen lust hebbende / om sigh in den Roomschen handel te vermengen; soo heeft echter Herodias hem d'ooren soo vol geblasen / dat hy 't eyndlijck waeghde; en met haer na Italien voer.

Schoone Swagerlijke Liefde, en Trouw van *Herodes Agrippa.*

Als Herodes Agrippa dit vernam / en niet lijden kon / dat'er twee Koningen in Judæa souden sijn / sond hy eene sijner geheyme Raden aen Keyser Cajus, met Brieven / waer in hy sijnen Swager Herodes Antipas aenklaeghde / dat hy 't heymlijck hield met der Partheren Koningh Artabanus, en hem bystand had beloofd tegens de Romeynen; ten welcken eynde hy in sijn Tuygh-huys Wapenen voor 70000. Mannen by een had. Doe Cajus deesen Brief had geleesen / sweegh hy van alle andere dingen. Vraeghde alleenlijck Antipas, of 't waeraghtigh was / dat hy soo veele Wapenrustingen by een had gebraght? Wijl hy nu sulcks niet kon loochenen / wou de Keyser hem niet een eenigh woord meer hooren spreecken; maer velde terstond 't Vonnis tegens hem; 't welk daer in bestond / dat hy na Lyons in Franckrijck wierd verweesen ter Ballinghschap. Daer tegens souden sijne Landen Herodes Agrippa geschoncken / en ingeruymd werden. Dit was 't Koninghrijck / 't welck Antipas bequam door d'aenporringh van sijn Wijf Herodias. Doe Cajus Caligula vernam / dat Herodias was de Suster van Agrippa, heeft hy haer geschoncken al de roerende Goederen van Antipas; oock haer veroorloft / datse in Judæa moght blijven. Doch sy weygerde deese gunst aen te nemen; en wou liever met haren Man in Ballinghschap trecken; te meer / wijlse wel wist / het soo gemaeckt te hebben / datse t'huys weynigh genegenheyd te verwaghten had. Hier in blijckt ons een reghtvaerdigh Oordeel Gods. Deese bloedschandigh-overspeelige Herodias had de Heylige Johannes de Doper om 't leven gebraght: maer moest nu d'uytwerckster van haer eygen verderf sijn / en onder de vreemde in Ballinghschap sterven.

Herodes Antipas van *Cajus* in Ballingschap versonden; en sijn Land aen *Herodes Agrippa* gegeven.

Aenmerckingh op *Herodias.*

Haest hier na bejegende de Joden weer een andere ramp. Tusschen haer en de Griecken, welcke beyde Natien in de Stad Alexandria woonden / was oneenigheyd / wegens de Vryheden. Flaccus Avilius, Roomsch Landvooghd in Egypten, hield het met de Griecken. Welcke / om de Joden dies te meer leed te veroorsaecken / haer voor Keyser Cajus Caligula aenklaeghden / met vertooningh / dat / alhoewel des Keysers Beelden door de gantsche Weereld opgereght en ge-eerd wierden / echter alleenlijck de hardneckige Joden sulcks niet doen noch lijden wilden. Philo, een welspreeckend Jode, was gereed / om sijne Geloofsgenooten te verantwoorden; doch Cajus wou hem sien noch hooren: maer sond Petronius (dien hy in Vitellii plaets ten Opper-Landvooghd in Syrien had verordonneert) na Judæa, om sijn (des Keysers) Beeld met geweld in den Tempel te stellen; en de weygerige door daedlijckheyd te bedwingen. Doe de Joden hier van berigt ontfingen / quamense met hoopen tot Petronius in de Stad Ptolomais, om dit af te bidden: met byvoegingh / datse liever al t'samen sterven wilden / dan sulcks gedoogen. Als Petronius dit sagh / en lightlijck kon bemercken / dat deese saeck niet sou konnen in 't werck gesteld werden sonder groote bloedstortingh: dat oock de Broeder van Koningh Agrippa en andere groote Heeren voor de Joden baden / soo heeft hy aen Cajus hier over geschreven: hem voor oogen gesteld de standvastigheyd des volcks; en wat groot gevaer hier uyt te verwaghten stond.

Joden komen al weer in 't uyterste gevaer, wegens de Beelden des Keysers.

Joseph. l. 18 *c.* 10. 11. *Euseb. l.* 2. *Hist. Eccl. c.* 5. 40.

Agrippa was doemaels te Romen, en hield daer / ter eeren van Cajus Caligula, een seer kostlijck Banquet: waer op hy den Keyser soo wel onthaelde / dat deselve een groot genoegen daer aen had; derhalven Agrippa beval / hy sou een Beede aen hem doen; met belofte / van 't versoghte niet te sullen weygeren. Doe bad Agrippa met seer groote Eerbiedigheyd / dat hy doch wou herroepen 't Gebod / aen Petronius gedaen / aengaende d'opreghtingh sijns Beelds. Cajus, sigh schamende / dat hy sijne gedane toeseggingh niet sou nakomen / heeft hem dit bewilligd / en aen Petronius geschreven / indien 't Beeld alreeds opgereght was / soo sou hy 't laten staen: maer indien niet / hier over geen verdere moeyte ondernemen.

Hoe *Agrippa* dit onheyl van de *Joden* by Keyser *Cajus* noch afwendde.

Onlanghs daer na / als Cajus dit stuck verder nadaght / verdroot hem soodanigh 't uytstel sijns Bevels / 't welck Petronius had genomen / dat hy hem / door een Brief / gebood / sigh selven om 't leven te brengen. Doch dit Schrift quam eerst na Caligulæ dood in Petronii handen; waer door hy den inhoud niet behoefde uyt te voeren. Petronius selfs verwonderde sigh over de Godlijcke voorsienigheyd; welcke verschaft had / dat Caji Brief eerst soo laet aen hem / t'sijnen besten / was overgeleverd.

Voorbeeld der Godlijcke Voorsienigheyd.

In 't derde jaer der regeeringh van Caligula begon hy gantsch onsinnigh te werden. Niet alleen beginght hy ontelbare doodslagen aen eerlijcke en rijcke Burgeren te Romen, om hare Goederen na sigh te mogen trecken; maer oock reysde hy na Franckrijk en Spaenje: plaeghde de Menschen met onlijdlijcke Schattingen: veroordeelde veele onschuldige ter dood: waerdeerde daer na hare Goederen op 't alderdierste / en dwong 't volck / deselve tot soo hoogen Prijs te moeten koopen. Doe hy met een groot Heyr in Franckrijck en tot in 't Graefschap Bologne was gekomen / gaf hy voor / dat hy na Britannien wou overvaren / om dit Eyland te beoorlogen. Liet oock de meenighte sijns Krijghsvolcks aen den Oever der Zee sigh in Slaghordeningh stellen; even als of een vyand voorhanden geweest ware. Daer op gaf hy 't Teecken des Aenvals: en als elck verwaghtte / wat voor een eynd dit werck sou nemen / beval hy de Soldaten / Mosselschelpen en Slecken-hoorntjes op te rapen: welcke hy / als een rijcke Buyt / op de vyanden verroverd / met hem na Romen bragt:

Grouwlijcke Tyrannyen,

Sueton. in C. Calig. c. 46.

en dwase sotternyen van *Caligula.*

ter

ANNO CHRISTI.

ter dier oorsaeck seer hoogh ge-eerd wou sijn; en aen de Kryghsknegten / even als offe een heerlijcke Zeege hadden bevoghten / aensienlijcke Vereeringen deed uytdeelen.

Wil niet alleen een God, maer oock een Godin sijn.

Hy gaf niet alleenlijck sigh uyt voor een God / maer oock voor een Godin. Stelde sigh in Gebeerden en Kleedingh aen / even als ware hy Juno, of Venus geweest. Hy beroemde sigh / dat hy vleeschlijke gemeenschap met de Maen hield. Bouwde hem selven een Tempel / en wierd daer in sijnen eygenen Priester. Doch op dat hy 't niet alleen ware / nam hy sijn Lijf-paerd / Incitatus genoemd / ten Meedegenoot in 't Priesterdom. Ja / hy swoer met een hoogen Eed / dat hy even dit Paerd in 't toekoomende jaer Burgermeester wou maecken. Sulcke sijne sotternyen stonden niet langer te lijden. En wijl'er noch daer-en-boven eens weynig aen feylde / dat niet den geheelen Roomschen Raed om 't leven gebraght wierd / soo daghten de Romeynen dit Schrickdier niet langer te laten begaen / maer 't selve uyt den wegh te ruymen / eer'er noch meer onheyl uyt ontstond.

Maeckt sijn Paerd ten Priester, en wou 't Burgermeester maecken. Suet. c. 22. 52.

Verbindnissen tegens Caligula.

Verscheydene Verbindnissen wierden tegens hem gemaeckt; doch seer heymlijck. In 't begin waren'er drie parthyen. Maer vermits d'eene vermoeden op d'andere had / datse van even deselve Vrught swanger gingen / so sloegense sig tot malkander / en beslooten / Cajus by d'eerste gelegenheyd om 't leven te brengen. De voornaemste / en Hoofden deeses Aenslaghs waren Cassius Chærea, Annius Minutianus, en Cornelius Sabinus; welcke alleenlijck op bequame tijd waghtten / tot d'uytvoeringh haers voornemens: welcke sigh oock haest vertoondde.

Hoe in 't werck gesteld.

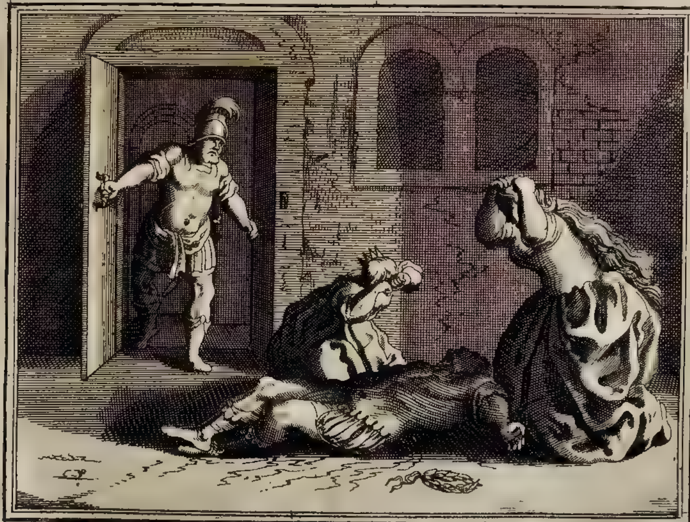
Want als openbare Schouwspeelen wierden gehouden / waer van Cajus op sijne gewone plaets toekijker was / en nu den avond des derden dags naerderde / stond hy op; en gingh uyt de Schouwplaets / om hem / na sijne gewoonte / te wasschen / en tot d'avondmaeltijd gereed te maecken. Chærea en Sabinus (wijlse Hoofdlieden der Lijfwaght waren) gingen met haer Geweer voor hem heenen: en alsse dus gesamentlijck by 't Keyserlijck Pallays quamen / trad Cajus af van de weg / daer sijne Dienaren en Hovelingen op hem waghteden: gaende in een doncker Verwelfsel / waer door men tot de Badstoof quam. Dit was een gewonnen Spel voor de t'saemgeswoorne. Doe begaf Cassius Chærea sigh na Caligula, versoeckende van hem 't Woord / of de Leus, vermits 't tijd was om de Wagt te bestellen. Cajus gaf hem / na sijn gemeen gebruyck / een spotlijck Waghtwoord: maer te gelijck bragt Chærea hem met sijnen Deegen een steeck in den neck; doch die / wegens 't hals-been / niet diep genoegh door 't ligchaem drongh. Cajus wou / uyt trotsen hooghmoed / niet schreeuwen / noch om hulp roepen; maer liep spoedigh voorwaerts uyt / meenende noch te sullen ontkoomen. Doch Cornelius Sabinus gaf hem een stoot in 't aengesight. Stracks waren al d'andere rondom hem / welcke / elck om 't best / op hem hieuwen en staecken; d'een d'ander aenwackerende met deese woorden: Noch eens; noch beeter; tot dat hy eyndlijck / gelijck een rasende Hond / van haer wierd dood geslagen. Doe nu deese Mannen sulck een koene daed hadden volbraght / lietense 't doode ligchaem in sijn bloed leggen; en gingen van daer door een andere wegh alsse gekoomen waren; soo dat haer doemaels niet quaeds weervoer.

Keyser Cajus Caligula met veele wonden door de t'saemgeswoorne om 't leven gebraght.

Joseph. l. 19. c. 1. Dio in fin. l. 59. Zonar. in Cal. Sueton. c. 58.

Cajus Caligula had / gedurende sijn leven / onder sijne Lijfwaght seer veel Duytsche Kryghsknechten aengenomen / welcke hy boven al d'andere beminde; gelijckse dan oock hem seer lief hadden. Als deese des Keysers dood vernamen / wierdense half on-

Caji Duytsche Trauwanten als rasend over de vermoordingh van

Et sinnigh

haren Heer.

sinnigh / wijlse sigh schaemden / datse haren Heer niet beeter bewaerd hadden. Liepen / nevens hare Hoofdlieden / met bloote Swaerden door de Stad om: soeckende in de Huysen / offe de Keysermoorders moghten vinden. Als Asprenas, Norbanus, en Antejus, voorname Heeren en Roomsche Eedele / haer bejegenden / viel haer een ongeluckigh lot te beurt: want de Duytschers hieuwen haer de Hoofden af: staeckense op Spiessen / en droegense / ten schrick / door de Stad rondom. Overvielen oock 't volck / 't welck noch in de Schouwburgh was. Groote moeyte hadmen / eermen haer stillen kon; want 't scheen / datse alles sonder onderschepd ter neer wilden houwen. Als nu d'Italiaensche Soldaten oock oproerigh begonden te werden / en geduerigh vraeghden / door welcke Cajus vermoord was? trad eenen der Raedsheeren / Valerius Asiaticus, een Man van een seer groot Aensien / stoutshertigh toe / en seyde niet anders dan deese woorden: Woude God / dat ick 't verright had. Doe de Krijgslieden dit hoorden / begavense sigh tot rust. Dus geraeckte 't volck uyt 't Speelhuys; en yeder begaf sigh na sijn' eygene Wooning.

d'Italiaensche Soldaten oock oproerigh.

Op een seldsame wijs gestild.

Daer waren nu noch overigh Caji Gemalin Cæsonia, en sijn Dochtertje. Deese wou Chærea oock uyt de weereld wegh hebben: doch eenige meenden / dat dit al te wreed sou gehandeld sijn / wijl de Vrouw en 't arme Kind de misdaden van Cajus niet hadden konnen beletten. Maer andere weerstonden deese onnodige barmhertigheyd; en seyden / dat Cæsonia haren Man Caligula een Liefdedranck had ingegeven / waer door hy een Dwaes was geworden. Men moest haer derhalven, als de Wortel soo veeler ongelucken / uytroyen. Daer op sond Chærea een Corporael over 't onder hem staende Volck / genoemd Julius Lupus, heenen / om Cæsonia en hare Dochter om 't leven te brengen. Doe Lupus aenquam / vond hy de gemelde Cæsonia by 't doode ligchaem Caji op d'aerde leggen / met bloed besoedeld; en haer Dochtertje nevens haer. Doese Lupus gewaer wierd / toonddese hem haren vermoorden Man; en beval hem / wat naerder by te treeden. Maer hy, sonder een eenig woord te spreecken / trock sijnen Deegen uyt / en stelde sigh in postuer / om haer te dooden. Doe de Keyserin bemerckte / datse sterven moest / beweenddese haer' ellende: bood Lupus haren ontblootten hals aen / en versoght / dat hy 't doch niet langh sou maecken. Dus heeftse de dood kloeckmoedigh uytgestaen. Terstond wierd oock haer Kind om 't leven gebraght.

Caji Caligula Gemalin Cæsonia en sijn Dochtertje ook vermoord;

met de voorgewendde Reden daer van.

Dit is geweest den uytgangh des vierden Roomschen Keysers Caji Caligulæ, dien onsinnigen / dollen Bloedhond / Tyran / en Nar; van alle Schrijvers veel meer een Monster / een Schrickdier / als een Mensch genoemd. Waerom hy oock de Regeeringh niet langer heeft konnen voeren / dan 3. jaren / 8. maenden / 2. dagen. Hy wierd vermoord in 't negen-en-twintighste jaers sijns ouderdoms; en heeft / nevens soo veel andere / verstreckt ten voorbeeld / dat de Dwinghlandy der Tyrannen geen lange geduersaemheyd kan hebben. Hem is gevolgd sijns Vaders Germanici Broeder / en Drusi Soon / Tiberius Claudius; welcke door Cajus Caligula niet aen kant was geholpen / enkelijck om dat hy hem hield voor een eenvoudige Geck; derhalven hy voor hem niet behoefde te vreesen. De Roomsche Raed had wel geerne / na Caji dood / de Regeeringh weer aen de gemeene Stad gebragt / op sulck een voet / als 't voor tnegentigh jaren en meer agterwaerts was geweest; doch 't Krijgsvolck drongh aen / en begeerde Claudius ten Keyser te hebben. Oock wou Claudius, op versoeck des Raeds / de Keyserlijcke Maght niet weer afstaen. Waer toe / nevens meer andere / oock der Joden Koningh Herodes Agrippa hem aensettede. Dus is hy Monarch des Roomschen Rijcks gebleven.

Regeeringhs- en levens-tijd van Caligula.

Sijnen Naset Tiberius Claudius.

Joseph. l. 19. c. 3. & l. 2. de bell. Jud. c. 10. Dio l. 60. Sueton. in Claud. c. 10.

Laets ons nu oock sien / hoedanigh Cassius Chærea en d'andere doodslagers van Cajus Caligula geloond sijn geworden. Alhoewel de Daed / datse een Tyran hadden aen kant geholpen / voor sigh selven van niemand strafbaer wierd gereeckend; echter hield het Claudius voor een voos Voorbeeld / en van quaed gevolgh / dat Hoofdlieden / welcke aen de hooghste Maght hadden gesrooren / sijn lijf en leven te sullen beschermen / selfs de handen aen hem leggen / en haren Vorst om 't leven brengen souden. Hy settede sigh dan op den Reghterstoel. Liet Chærea en Lupus voor hem roepen; aenklagen / en veroordeelde haer ter dood; den eersten / om dat hy den Keyser sijnen Heer; den anderen / om dat hy desselven Gemalin en Kind aen de dood had opgeofferd. Chærea leed de dood met een dappermoedigh Hert; en deed het Swaerd brengen / met 't welck hy Cajus d'eerste slag had gegeven: waer mee hem oock in eenen houw 't hoofd van 't ligchaem wierd afgesonderd. Lupus tsidderde. Kon sigh niet schicken om te sterven; en wierd jammerlijck met veele slagen gemarteld. Sabinus, die Caligula ter aerden had gestooten / wierd wel niet ter dood veroordeeld; echter wou hy sig 't gelweld van Claudius niet onderwerpen; maer liever met sijnen Eedgenoot Chærea dood zijn. Stiet sijn eygen Swaerd tot aen 't Heght in sijn ligchaem / en is dus aen sijn eynde geraeckt.

Straf over de vermoorders van Cajus Caligula, sijne Gemalin en Kind; te weeten.

van Chærea.

Van Lupus.

Van Sabinus door hem selfs.

41.

Claudius was alreeds vijftigh jaren oud / doe hy tot de Regeeringh quam: niet soo tyrannisch van gemoed / als voor hem Tiberius en Caligula waren geweest. Derhalven verwaghtte yeder yet goeds van hem: gelijck hy dan oock stracks in den aenvangh sijns Rijcks 't Volck onthief van den beswaerlijcken Tol en d'Ongelden / waer mee Cajus haer had belastet. Beyde de Susteren van Cajus, genoemd Agrippina en Julia, door haren Broeder in Ballinghschap verdreven / riep hy weer na Romen. Veele gevangene liet hy los. Eenige schaedlijcke dingen / van Cajus aengevangen / deed hy te niet. Begeerdde

Keyser Claudius regeerd in den aenvangh loflijck.

ANNO CHRISTI.

geerdde niet / datmen hem / gelijck Caligula, sou Offeren / of Godlijcke eere bewijsen. Kortlijck / veelsins toondde hy sigh seer vriendlijck en bescheyden. Daer-enboven gaf hy eenige Koningen in Asia, Pontus, en anderwegen / haer' Erfrijcken weer / welcke haer van Cajus waren afgenoomen. De Haven van Ostia verbeeterde hy / om dies te bequamer met groote Scheepen daer aen te konnen varen. By gebreck van dit was te Romen dickmael groote hongersnood ontstaen.

Sijne roemlijcke bedrijven.

In 't eerste jaer des Keysers Claudii heeft sigh d' Apostel Paulus met sijnen Reysgenoot Barnabas t'Iconien onthouden; na datse uyt de Stad Antiochia in 't Landje Pisidia waren verdreven. In 't tweede jaer wierd hy te Lystra gesteenighd / soo dat hy voor dood op d'aerde bleef leggen. Doch weer tot sigh selven gekomen sijnde / is hy met Barnabas van daer gescheyden / en een taemlijcklange tijd te Derben gebleven. Want deese beyde sijn in 't tweede jaer hier na eerst weer te Lystra en Iconien gekomen; daerse op de Gemeenten orde hebben gesteld.

Apostolische Geschiedenissen.

Act. XIV.

Gelijck Herodes Agrippa, Koningh der Joden, sigh met alle maght by den voorigen Keyser Cajus Caligula had gepooghd welverdiend te doen sijn / soo heeft hy oock Claudius sigh ten vriend gemaeckt; sulcker wijs / dat hy hem bevestighde in 't Koninghrijck / hem van Cajus gegeven: Dan noch tot de voorige Provintien, welcke hy alreeds besat / hem schonck Samaria en Abylene. Om sijnent wil betraghtighde hy oock der Joden Privilegien door 't geheele Roomsche Rijck / welcke Caligula merckllijck gekrenckt had. Agrippa selfs / na dat hy weer t'huys gekomen was / heeft eenige veranderingh in 't Hoogh-Priesterschap ter hand genomen: die van Jerusalem verlightingh doen genieten van den gewoonen Tol; en voorts sigh in andere dingen milddadigh en goedertieren tegens deese Stad betoond.

Joodsche Geschiedenissen.

Koningh Agrippa van Keyser Claudius bevestighd.

43.

Sijne goede regeeringh.

In 't 44. jaer na de geboorte des Heeren Christi, heeft deesen Herodes Agrippa, der Joden Koningh / den Apostel Jacobus, bygenoemd de Meerder, Broeder van Johannes, Zebedæi Soon / door 't Swaerd laten ombrengen; en Petrus in Gevanknis werpen; meenende hem na 't Feest op deselve wijs te doen sterven; doch door een Engel wierd hy wonderlijck verlost. Dit verdroot Agrippa soodanigh / dat hy d'arme onschuldige Krijghsknechten / gesteld ter bewaringh des Apostels, deed om 't leven brengen. Hy selfs trock na Cæsarea, om daer / ter eeren van de Keyser / een heerlijck Feest te houden: derwaerts oock alle Vorsten en groote Heeren des Lands beroepen waren.

Doet d'Apostel Jacobus dooden; Petrus in gevancknis werpen. Act. XII.

'sAnderen dags vroegh morgens heeft hy sigh opentlijck laten sien in een Kleed van Goud Laecken / boven maten verciert met Edele Gesteenten / op een heerlijck Toneel. Doe de Son op sijn Gewaed scheen / was de glans soodanigh / datmen'er beswaerlijck d'oogen op kon houden. Terstond vonden sigh hier Huyghelaers / en godloose Hof-bleyers; welcke van alle kanten begonden te roepen: Hy was geen Mensch / maer een God; baden hem daer op / dat hy haer genadigh wou zijn. Dit heylloos geroep wierd stracks van andere toegestemd; welcke seyden: Sy moesten bekennen / dat'er wat meer als menschlijcks aen hem was. Deese vreeslijcke Godloosheyd heeft Agrippa niet bestraft / maer geerne gehoord. Doch terwijl hy eens na boven keeck / wierd hy een Naght-uyl gewaer / sittende op een uytgespannen Touw boven sijn Hoofd. Doe hy deesen Vogel in 't gesight kreegh / verschrickte hy van gantscher herten; wijl hy hier uyt afnam / dat nu sijn laetste eynd niet verr' af was; gelijck de ge-

Laet sigh als een God groeten.

Sijne terstond daer op gevolgde rampsalige dood. Joseph. l. 19. Ant. c. 7.

ANNO CHRISTI.

Sonderlinge seldsaemheyd.

vangene Duytscher hem / nu seven jaren geleeden / had voorkondighd. 't Is oock soo gebeurd. Terstond gevoelde hy sulcke lighaems-smerten en buyckkrimpingh / datmen hem van de Schouwplaets moest wegh dragen na de Koninghlijcke Sael: daer hy / na vijfdagige uytgestane ellendige qualen / sijnen Geest opgaf. Ondertusschen bestrafte hy somtijds sijne Godloose Vleyers met deese woorden: Sie wat voor een God ick ben / die dus van de dood wegh geruckt werde. Hy was oud geworden 45. jaren; en had over 't Koningrijck Judæa geregeerd 7. jaren; in welcke tijd hy seer maghtigh was / en goed geluck genoot.

Judæa, ter oorsaeck dat Agrippa Soon noch geen 17. jaren oud was, weer tot een Roomsche Provintie gemaeckt.
45.

Herodes Agrippa liet een Soon na / oock Agrippa genoemd / die nu in 't seventhiende jaer sijns onderdoms gingh. Claudius had wel gantschlijck voorgenomen / deesen jongen Agrippa in sijns Vaders plaets Koningh over Judæa te maecken; doch 't wierd hem afgeraden; wijl hy noch te jongh was / om te regeeren. Dus heeft hy Judæa weer gemaeckt tot een Roomsche Provintie, en d'Opper-Landvooghdy Syrien aengehangen: voorts Cuspius Fadus derwaerts gesonden / om 't bewind over 't Joodsche Land te voeren. Claudius heeft oock den Opper-Landvooghd in Syrien, genoemd Marsus, afgesteld; en Cassius Longinus in sijne plaets verordonneert.

Apostolische Geschiedenissen. Act. XIV.

In 't volgende jaer sijn d'Apostelen Paulus en Barnabas; na datse geheel Pisidien en Pamphylien hadden doorwandeld / te Pergen gekomen / daerse 't Euangelium predickten. Van daer na Attalia, nu Setalia genoemd, en eyndlijck weer na Antiochien getrocken; van waerse / door bevel des H. Geests / nu ses jaren geleeden / afgesonden waren.

46.
Theudas, een valsch Propheet, brenghd veele Joden in haer verderf. Joseph. l. 20. c. 2.

In 't jaer na de geboorte des Heeren Christi 46. steld Josephus de Historie van Theudas, d'Oproermaecker en Toveraer; die een groote meenighte Volcks hem deed aenhangen; haer bepratende / datse hem tot aen de Jordaen souden volgen; met belofte / dat hy alleen door een eenigh woord deese Rivier / gelijck voortijds Josua en Elisa hadden gedaen / van een sou verdeelen / soo datse droogs voets daer door souden gaen. Een groot getal Menschen gingen uyt nieuwsgierigheyd met hem. Fadus vreesde / dat dit werck op een Rebelly was aengesien. Sond derhalven eenige Compagnien Ruyters tegens haer: welcke haer onvoorsiens overvielen / veele dood sloegen / en noch meer gevangen namen / onder welcke oock Theudas was; dien de gedaghte Ruyters 't Hoofd afhieuwen / en te Jerusalem braghten. Dit kan niet wel sijn dien Theudas, van wien Gamaliël sprack in de Handelingen der Apostelen.

Aenmerckingh op deesen Theudas.

Want 't geen sigh met d'Apostelen toedroeg / is langh voor deese tyd geschied. Soo spreeckt oock Gamaliël van de verleydingh door Theudas, als van een voor langh geschiedde saeck. Of Josephus moest gedwaeld / en deese Historie niet op hare reghte plaets gesteld hebben / maer daer mee te laet bygekomen zijn.

ANNO CHRISTI.

Roomsche Geschiedenissen.
42.
Claudius veranderd ten quaden.

Alhoewel Keyser Claudius in 't begin taemlijck bescheyden regeerde; veele Misbruycken en Onordeningen te Romen afschafte / soo heeft dit echter niet langer dan twee jaren geduerd. Doe begon hy / op valssche aenbrengingen van Narcissus, eenen sijner vrygelatene Slaven / en nu sijnen geheymen Raed; oock van Messalina, sijne Gemalin / veel' eerlijcke persoonen van 't leven te beroven. Op dat de Leeser weete / hoe wel Keyser Claudius met dit Wijf Messalina voorsien was / soo willen wy hier verhalen eenige harer aengerightede treecken en bedrijven.

Sijne Gemalin Messalina.
Aur. Victor. de Cæs. Suet. in Cl. c. 26 seq. Dio l. 60. Tacit. l. 11. c. 12. 26. Juven. Sat. 6.

Sy was boven alle maten onkuysch; en versoght van een Roomsch Raedsheer / Appius Silanus, oneerlijcke dingen. Als hy haer nu de begeerde Echtbreuck afsloegh / wierdse seer toornigh tegens hem; en klaegde den Keyser al bevende / en gelijck met groote onsteltnis: sy had in een Droom gesien / dat Silanus hem met eygener hand doorstack; derhalven stond het aen hem / toe te sien op sijn leven. Claudius hier over verschrickt / beval / datmen Silanus terstond aen kant sou helpen. Sy had een Comediant, of Speelman / genoemd Mnester, boven maten lief: doch hy wou haer niet te wil sijn / uyt vrees voor de Keyser. Doe bedaght Messalina deese vond. Sy klaeghde Claudius de geringe aghtingh / in welckese was; soo dat oock selfs een veraghtlijcken Speelman niet begeerde te doen 't geense hem beval. Claudius deed hem voor sigh roepen: schold hem seer hevigh / en gebood hem / voortaen de Keyserin sijne Gemalin in alles / wat het oock sijn moght / te gehoorsamen. Dus maeckte hy Mnester ten Echtbreecker met sijn Wijf / schoon buyten sijn weeten. Van doe af heeft Messalina deesen Speelman voor haren geduerigen Byslaper gehouden.

een Uytsteck aller schendlijcke Onkuyscheyd / tught', en anderer Lasteren.
43.

Hier by is 't noch niet gebleven: maer met ontelbare Mannen heeftse Overspel gepleeghd: deselve oock tot Rijckdommen en hooge Ampten verheven. Die hare schendlijcke drift met wilden vergenoegen / deedse ten deelen heymlijck / ten deelen opentlijck sterven. Sy hield haer daer mee niet te vreden / datse sigh dagh en naght in deese vuyligheyd wentelde; maer oock riepse veel' eerlijcke Vrouwen aen 't Hof tot haer. Alsse dan quamen / waren Boofwigten besteld / welcke met haer Echtbreuck moesten bedrijven voor d'oogen der Keyserin. Niemand deeser Vrouwen derfde sigh tegens dit geweld verweeren / indiense niet haest uyt de Weereld wouden zijn. Sulcke grouwelen bedreef dit Wijf niet alleen / terwijl Claudius in Britannia was; maer oock doe hy sigh te Romen, en niet verr' van daer / 't Ostia, onthield; ja selfs noch grover.

46.
Eenige Voorbeelden van hare noyt diergelijk-gepleegde Onkuyscheyd.

Want by naght ginghse onbekend in d'openbare Hoerhuysen / en deed daer 't geen de gemeene Schendbalgen bedrijven. Gemeenlijck wasse oock de laetste uyt 't Bordeel / en sloot de deur aghter haer toe. Dit alles was de dwaeslijk bedrogene Claudius onbekend: wijlse

hem

ANNO CHRISTI.

47.

Tacit. l. 11. c. 30. 37.

hem meeſterlijck wiſt om den thuyn te leyden; tot datſe 't eyndlijck al te plomp maeckte. Want noch by ſijn leven namſe eenen anderen ten Man / Cajus Silius; beloofde / 't Rijck hem ten Houwlijcks-goed te ſullen toebrengen; en verordonneerde alles tot de toekomende Bruyloft. Dit kon Narciſſus, die 't tot noch toe met haer had gehouden / niet langer verdragen: maer maeckte Claudius alles bekend: die daer op ſchielijck te Romen quam; de Comediant, en veel andere harer Echtbreeckers deed om 't leven brengen: oock Meſſalina ſelfs. Dus nam de Hoererey en Moorderey deeſes Wijfs een eynd; alhoewelſe een andere en veel grouwlycker doodswijs had verdiend.

Claudii tweede Gemalin, *Agrippina*, Moeder van *Nero*: *Tacit. l. 11. c. 22.*

Als Meſſalina dus van kant was geholpen / nam Claudius ſijns Broeders Dochter Agrippina weer ten Gemalin. Deeſe was de Moeder van Nero; een ſeer praghtigh Wijf / en die ſigh menghde in de ſaecken der Regeeringh. Door allerley Liſten verſameldenſe voor haren Soon een onnoemlycke ſom gelds. Daer-en-boven wasſe bloedgierigh. Liet'er veele om hals brengen / alleen om datſe rijck waren: oock een goed getal voortreflijcke Vrouwsperſoonen: en onder deſelve Lollia Paulina, wylſe / nevens haer / Claudius ten Vrouw was voorgedragen.

Staetſughtig, bloedgierigh.

Deeſe Paulina dedſe 't Hoofd afſlaen; en doemen haer 't ſelve braght / wenddeſe 't lang met de handen gintſch en herwaerts / ſonder het eygentlijck te konnen kennen / wijl de geſtalte ſigh gantſch had veranderd: tot datſe eyndlijck 't doode Hoofd den mond opbrack / en de Tanden bekeeck / waer aen ſy een ſonderlingh kenteecken had. Dit is die

50.

Seneca, Leermeeſter van *Nero*.

Agrippina, welcke naderhand haren Soon Nero tot 't Keyſerdom bevoorderde; doch die 't haer ſeer qualijck beloondde / gelijck wy hier na t'ſijner plaets ſullen hooren. Even deeſe Agrippina heeft den voortreflijcken Man Annæus Seneca (ſonder oorſaeck uyt 't Land gebannen) weer na Romen geroepen / en gemaeckt ten Præceptor, of Leermeeſter / van haren gemeldden Soon Nero; die hem / voor ſijn vlijt en trouw / even ſulck een danck gaf / als hy ſijne Moeder deed.

Agrippina vergroot de Stad der *Ubiërs*, en noemdſe *Colonia Agrippina*: by ons *Keulen*.

Wederom / dit is die Agrippina, welcke / na datſe in 't tweede jaer haers Houwlijcks met Claudius als Keyſerin van Romen wierd begroet / en daer voor aengenomen / op datſe hare Majeſteyt oock buyten Italien moght doen blijcken / een Roomſche Beſettingh van Burgeren en Krijghslieden ſond na de Stad der Ubiërs aen den Rhijn, daerſe voortgekomen was: deeſe Plaets (te vooren van een ſeer ſleght Aenſien) als die van hare geboorte ſeer vergrootte / en braght tot ſulck een Heerlijckheyd / als waer in ſe noch heden ſtaet: oock na haren naem noemde Colonia Agrippina; welcke naem haer noch ter deeſer tijd in de Latijnſche Tael is bygebleven; in 't Hooghduytſch echter met verkortingh geſeghd Colln, in 't Nederlandſch Keulen.

Brenghd

In 't veerthiende jaer der Regeering Claudii, ſijnde 't 54. na de geboorte des Heeren Chriſti, als Agrippina vreeſde / dat Claudius ſijnen Soon Britannicus voor haren Soon Nero 't Keyſerdom moght verordonneeren / daghtſe / hem te voorkomen / en den Ouden uyt den wegh te ruymen. Claudius bevond ſigh eenighſins onpaſlyck. Begaf ſigh derhalven na Sinueſſa, om daer de heylſame Wateren t'ſijner geſondheyd te gebruycken. Agrippina liet door ſeecker Wijf / Locuſta genoemd / en die ſulcke dingen wel meer gepleeghd had / vergif toebereyden. Koght des Keyſers Proever Halotus daer toe om / dat hy hem 't ſelve ſou doen inneemen. Deeſe Booſwight paſte op de gelegenheyd; en als eens voor Claudius een delicate Spijs was toegerighte / deed hy 't vergif daer in. Claudius at met groote luſt; en wijl hy veel Wijn daer toe dronck / overylde hem de Slaep, derhalven hy de werckingh des Vergifs ſoo haeſt niet gewaer wierd. Agrippina ſtond in grooten anghſt; en vreeſde / dat 't Gif niet ſou uytvoeren 't geenſe gehoopt had. Handelde ter dier oorſaeck met Xenophon, des Keyſers Lijf-artz / dat hy hem uyt de weereld ſou helpen / onder ſchijn van hem te willen helpen uyt ſijne quael. Deeſe ſtack Claudius een vergiftighde Veder in den hals / als of hy hem daer door tot braecken had willen brengen; en maeckte 't dus ten vollen met hem uyt. Dit was 't eynd des eenvoudigen Keyſers Claudii, na dat hy 13. jaren 8. maenden geregeerd; 63. jaren 8. maenden 20. dagen geleefd / en ſeer ſleght geluck met ſijne Wijven gehad had. Sijnen Naſaet Domitius Nero heeft hem een ſeer Heerlycke / gantſch Keyſerlycke Lijckſtatſie aengeſteld.

ANNO CHRISTI.

Keyſer *Claudius* door gif om 't leven, om haren Soon *Nero* te doen Keyſer werden.

54.

Diod. 60. Tac. l. 11. c. 66. 67. Sueton. l. 44.

Sijnen Naſaet was *Domitius Nero.*

't Grootſte der verrightingen *Claudii.*

't Grootſte van al wat hy verright heeft / magh geaght werden / dat hy uyt Italien door geheel Franckrijck in Britannien, nu Engeland, overgevaren is / en daer den Oorlogh met goed geluck gevoerd heeft. Waerom hy dan oock / na ſijne weerkoomſt / te Romen daer over Triumpheerde; en ſijnen Soon de Bynaem van Britannicus gaf.

Cheruſcen, wat voor Volckeren in *Duytſchland.*

In 't ſeſde jaer ſijner Regeeringh ſonden de Cheruſcen (Volckeren welcke een gedeelte van Weſtphalen en Brunſwijckerland bewoondden) Geſanten na Romen, en verſoghten een Koningh over haer. Want al hare Vorſten / en wat voorts van Koninghlijck Bloed was / hadden ſy / in de veelerley Veldſlagen / van haer gedaen / verlooren. Alleenlijck eenen / genoemd Italus (op 't Hooghduytſch Ethel) was noch overigh / doch tot de Romeynen getrocken: Soons-Soon van Flavius, Broeder van Hertogh Herman, of Harminius, geweeſt. Sijne Moeder was de Dochter eens Heſſiſchen Vorſts / genoemd Gutmeyer. Claudius ſond deeſen Italus, of Ethel, af. Gaf hem oock veel geld / en Roomſche Trauwanten mee.

Italus, of *Ethel* haren Koningh geworden.

In 't begin wierd hy van ſijne Duytſchers ſeer wel ontfangen. Doch als hy haer al t'Italiaenſch daght / vielen eenige uyt de Ridderſchap van hem af; en 't quam tuſſchen beyden tot een openbare Veldſlagh; waer in

Oorlogh tuſſchen hem en ſijn volck.

ANNO CHRISTI.

Koningh Ethel de Zeege behield. Hier op wierd hy hooghmoedigh: onderdruckte de sijne: en nam t'sijner hulp sijne Nabueren de Longobarden; anders Langhbaerden, welcke Marck-Brandenburgh besaten. Doch dit is hem naderhand niet ten besten bekoomen.

Fossa Corbulonis, of de Vliet van *Corbulo*. *Tacit.l.11. c.20.*

Ontrent deese tijd ontstonden geen geringe Oproeren in Holland en Friesland. Waerom oock Domitius Corbulo derwaerts wierd gesonden: die sijne Soldaten / na d'oude Roomsche wijs / in een scharpe Kryghstught hield. Oock eenen Noord-Hollander, genoemd Gennasius, een Zee-rover / in toomde; en daer na arghlistigh aen kant hielp. Deese Corbulo, om sijne Soldaten door leedigheyd niet te laten vertragen / heeft haer doen graven de Graght / hedensdaeghs genoemd d'Oude Vliet, gaende van de Stad Leyden na Delf, en voorts tot aen 't Dorp Maeslands-Sluys in de Maes. Als hy nu in den Oorlogh tegens de Duytsche wou voortvaren / wierd hy door Claudius daer in verhinderd; die hem weer na Romen ontbood.

De *Hessen* tasten van sigh;

Haest hier na hebben de Hessen van sigh getast; de nabuerige Volckeren door Roven en Branden groote schade toegevoeghd. Quamen selfs tot aen den Rhijn, tegens over Worms en Spier, brengende een seer grooten Buyt na huys. Maer alsse onderweegen sigh lustigh maeckten, wierdense 's nagts in haren Slaep overvallen van den Roomschen Oversten Pomponius; die harer veele dood sloegh / en haer den Roof weer ontweldighde. Deese Pomponius had by sigh veele Duytschen uyt Spier en Wormser-gauw; door welcker hulp hy de Zeege bequam; en de Hessen daer toe dwongh / datse de Romeynen om Vreede moesten bidden.

maer werden geslagen.

Claudius een goed *Proviand*-meester.

Voorts heeft Claudius alle vlijt aengewend / om een altijd-duerende Voorraed van Koorn te Romen te mogen hebben / en voor hongersnood bevrijd te zijn. Hier toe wendde hy jaerlijcks een groot deel gelds aen. Heeft oock met sware onkosten varsch Bronwater in de Stad doen leyden: en / ten gevalle des Volcks / seer kostlijke Schouwspeelen gehouden: in welcker eene sigh toedroegh 't Geval / waer van Appion, Plinius en A. Gellius gewagh maecken; wy ook hier sullen invoegen.

Seer aenmercklijck Geval tusschen een Leeuw en *Androdus*, een weghgelopene Slaef, die dit Beest een Doorn uyt de voet had getrocken.

Androdus, een Lijf-eygene Slaef / wierd van sijnen Heer / de Landvooghd in Barbaryen, soo gantsch hard gehandeld / dat hy van hem wegh-liep. Doe hy sigh nu bevond in de woeste Sandvelden / buyten verwaghting van eenige hulp of troost / kroop hy in een Hol onder d'aerde / sonder te weeten / wat voor een Gat het was. Onlanghs daer na quam een vreeslijck-groote Leeuw (welcker veele in Africa gevonden werden) in deese Spelonck; en vond'er den armen Androdus in. Beleedighde hem echter niet; maer toondde hem alleen sijn' eene poot; boven

maten seer opgeswollen en vol Etter / wegens eene daer in getreedene Doorn. Androdus trocks'er uyt; suyverde en verbond de Wonde ten besten hem mogelijck was. Hier voor toondde de Leeuw sigh soo danckbaer / dat hy hem tot in 't derde jaer in dit Hol onderhield. Van sijnen roof braght hy altijd 't beste deel aen Androdus. Die eyndlijck / dit woeste leven moede / sigh uyt de Spelonck elders heenen begaf. Haest wierd hy gevangen: en / na beleedene waerheyd / sijnen Heer te Romen toegevoerd; die hem veroordeelde / de wilde Dieren voorgeworpen te werden. Dit Vonnis wierd in 't werck gesteld: de Slaef Androdus gebraght in de Schouwplaets / genoemd Circus Maximus, en een verschricklijck-groote Leeuw tegens hem los gelaten. Dit Beest keeck hem eerst een tijd langh aen. Kendde eyndlijck Androdus. Maeckte sigh d'ontfangene weldaed indaghtigh. Leckte hem de handen en beenen. Toondde hem ongemeene vriendschap / en

A. Gellius l.5.c.14. Plinius, &c.

ANNO CHRISTI.

en nam hem in sijne bescherminghe. Keyser Claudius was hier over seer verwonderd. Al 't volck in de Schouwburgh maeckte een groot geroep / en vraeghde / waer van daen deese kennis en vriendschap tusschen den Leeuw en Slaef moght ontstaen sijn? Androdus verhaelde de gantsche gelegenheyd des Gevals; en wierd daer op niet alleen vry gelaten / maer oock de Leeuw hem geschoncken. Van doe af aen heeft Androdus dit danckbare Beest aen een Touw door de Stad omgevoerd / sonder dat het yemand beleedighde; en om des Leeuws wil wierd den geweesenen Slaef van d'een en d'ander veel geld gegeven. Dit Voorbeeld van danckbaerheyd in een onvernuftigh Dier beschaemd veele duysenden van Menschen / die sigh soo gantsch ondanckbaer tegens hare Weldoeners dragen.

Verwonderlijcke danckbaerheyd des Leeuws tegens deesen Slaef, in een sonderlinge ongelegenheyd.

Twee jaren voor Claudii dood had hy den jongen Agrippa, Soon van Herodes Agrippa, 't Vier-vorstendom Philippi geschoncken: hem oock gemaeckt ten Heer in Batanæa, het Trachonitisch Land / en Abila. Dit is even dien Herodes Agrippa, van wien naderhand in de Joodsche Oorlogen dickmael sal gesprooken werden. Vermits hy by Claudius in sonderlinge gunst stond / heeft hy de Joden dickmael uyt ongelegenheden geholpen / en haer voor veel' ongelucken bevrijd: insonderheyd in 't 52. jaer na des Heeren Christi geboorte; wanneer een Oproer tusschen de Joden en Samaritanen was ontstaen; soo datse malkander hadden dood geslagen. Vermits nu Cumanus de Samariters had geholpen / wierd hy van de Joden aengeklaeghd: en de saeck / door hulp van Herodes Agrippa, daer toe gebragt, dat Claudius de gemelde Cumanus van sijn Ampt afsettede / en in sijne plaets Felix ten Landvooghd over Judæa stelde. Deese Cumanus was d'eerste Fackel / die den Joodschen Oorlogh heeft aengestoocken; wyl hy gedooghde / dat de Joden d'eene smaed op d'andere wierd toegevoeghd. Want op den dag van 't Paesch-Feest, als 't Volck in groote aendaght na den Tempel gingh / trock een moedwillige Booswight onder de Roomsche Soldaten sijne Broeck neerwaerts / en toonde de Joden den blooten Aers. Dit verdroot haer boven maten seer. Begeerden / dat Cumanus hem sou straffen / wyl hy deesen hoon niet alleen haer / maer God selfs had gedaen. Als de Landvooghd haer hier in niet te wil was / wierpense smaedredenen tegens hem uyt: seggende oock / dat hy dien Fiel had bestelt / om sulcks te doen. Doe liet Cumanus 't Krijghsvolck by een komen / om de Joden daer door een schrick aen te jagen. Welcke / alsse de gewapende Soldaten sagen aenkomen / soodanigh begonden wegh te vlieden / dat eenige duysenden der hare in d'enge Straten dood gedruckt en vertrapt wierden; waer over d'andere haer' Offerhanden en Gebeeden vergaten. Dus hadden de Joden een treurige Paeschen. Haest hier na had een ander Soldaet ergens de Boecken Mosis bekomen. Deese verscheurde

De jonge *Herodes Agrippa*, gesteld over 't Viervorstendom *Philippi*, is een Gunstelingh van *Claudius*. *Joseph. l. 20. c. 3. 4. 5.*

52.

Schendlijke smaedheden, de *Joden* van de *Romeynsche* Soldaten aengedaen, van den Landvooghd *Cumanus* niet gestraft;

Oproer daer over ontstaen: en treurige *Paesschen* der *Joden*.

de hy voor elcks gesight. Lasterde daer-en-boven God en sijne Wet. Doe liepen de Joden weer by een / en na Cumanus toe. Indien hy deesen Krijghsknecht niet had doen onthoofden / soo sou buyten twijffel een grooten Oproer hebben gevolghd.

Deese Herodes Agrippa de jonge had drie Susteren / Drusilla, Maria, en Berenice. D'eerste / Drusilla, gaf hy ten Houwlijck aen Azisus, der Emeneseren Koning. D'andere / Maria, aen Archelaus, de Soon Helciæ. Doch geene deeser beyde is by haren Man gebleven. Want Drusilla liep van Azisus af / en hingh sigh aen den Landvooghd Felix. Desgelijcks verliet Maria haren Man Archelaus, en nam Demetrius, een seer rijck persoon t'Alexandria. Sijne derde Suster Berenice verhouwlijckte sigh aen Polemon, Koningh in Cilicien, een Heyden. Doch hy was haer al t'oud. Derhalven verlietse hem oock / en trock weer tot haren Broeder / met wiense te vooren in Bloedschande had geleeft.

De drie Susteren van *Herodes Agrippa* de jongen seer weynigh.

In 't jaer des doods van Keyser Claudius was Acilius Aujola te Romen Burgermeester. Plinius verhaeld van hem een wonderbare Geschiedenis. Als hy een tijd langh had sieck gelegen / viel hy in sulck een geweldige onmaght / dat hy voor dood wierd uytgedragen / en op een Houthoop geset / om / na Roomsche gewoonte / verbrand te werden. Doe nu 't Vyer opgingh / en 't lighchaem aenvatte / begon de gewaende doode sigh te beweegen / en om hulp te roepen. Yeder hoorde en sagh wel / dat hy noch leefde / doch de vlam had soodanigh d'overhand genomen / dat hy niet te redden was / en moest dus levendigh verbranden. Wy koomen nu tot Keyser Nero.

De Roomsche Burgermeester *Acilius Aujola* dood gewaend, noch levendigh verbrand. *Plin. l. 3. c. 52.*

54.

Deesen Nero Claudius Cæsar is sijnen Stiefvader Claudius in 't Keyserdom gevolghd / doch hy niet meer dan 17. jaren oud was; waerom oock sijne Moeder Agrippina de Regeeringh / doch te veel / sigh ondernam. Junius Silanus, een Roomsch Raedsheer / deedse door vergif dooden: en Narcissus, die by Claudius alles had vermoght / in Gevanckenis werpen: daer hy soo beanghstighd wierd / dat hy sigh selven 't leven benam. Soo rijck was hy / dat hy ontrent seventhien Millioenen Gouds besat. Als nu Nero haer inspraeck deed; oock sijnen Leermeester Seneca, en de Hofmeester Burrhus; de hooghmoed en wreedheyd deeses Wijfs weerstonden / rees oneenigheyd tusschen Soon en Moeder: derhalven Agrippina op middelen begon te dencken / om haren Soon Nero uyt den Throon te schuppen / en Claudii Soon Britannicus daer in te setten. Om dit te voorkomen / deed Nero den goeden vromen Jongelingh Britannicus door vergif om 't leven brengen; daer doch 't Keyserdom hem wettiger toequam dan Nero: die / met deesen Onschuldigen een aenvangh van Moorderye gemaeckt hebbende / naderhand geen Menschen-bloed hem soo lief liet sijn / dat hy 't niet sou hebben vergooten. Sijn' eerste Gemalin Octavia verstiet hy van sigh / en

't Keyserdom van *Nero*. *Dio. l. 60. Tac. l. 13. c. 1. 6. Suet. c. 33. in Ner.*

Wegens sijne jongheyd regeerd sijne Moeder, vry bloedigh.

55.

ANNO CHRISTI.

en nam in hare plaets Poppæa Sabina; na dat hy haer haren Man Otho ontnomen/ en hem na Portugal versonden had. Wijl Agrippina hier in mishagen toonde/ nam Nero voor/ haer te dooden/ onaengesien sy sijne Moeder was. Eerst had hy besloten/ haer door vergif uyt den wegh te ruymen; doch vreesde, dat dit niet sou willen gelucken. Derhalven liet hy een Schip toerighten/ waer in Agrippina sou varen; doch beval de Schipliedens/ 't selve te doen sincken/ op dat sijne Moeder verdrincken moght. Dit wierd dus wel in 't werck gesteld: doch Agrippina dreef een tijd langh op 't Water: wierd 's naghts van een Visscher opgevangen/ en aen Land geset/ ter plaets daerse een Hofsteede had. Van hier schreefse aen haren Soon (sonder sigh te gelaten/ als offe yets van deese verradery wist) in wat voor een groot gevaer sy geweest/ en hoe wonderbaerlijck sy van God geholpen was.

Tacit. l. 14. c. 3. 6. 7. 8. Suetonius c. 34.

Nero doet sijne Moeder *Agrippina* om 't leven brengen.

Over deese tijdingh verschrickte Nero boven maten seer: vreesende/ dat sijne Moeder hem een quaden treck speelen; de Romeynen en 't Krijghsvolck van hem doen afvallen moght. Nam derhalven voor/ haer door geweld aen kant te helpen. Niemand echter wou sigh tot deese grouwlijcke daed laten gebruycken; tot dat eenen/ genoemd Anicetus, sigh aenbood. Nero voegde hem Soldaten toe/ en beval hem/ de Moedermoord te volbrengen. Doe hy nu met twee Krijghsknechten in hare Kamer trad/ was niemand dan eene harer Maeghden by haer; welcke/ uyt schrick/ van daer wegh liep. Doe Agrippina sagh/ dat de Moordenaers hare Swaerden uyttrocken/ om op haer toe te slaen/ boodse haer haren Buyck aen/ seggende: Sy souden doorsteecken dat deel haers ligchaems/ 't welck sulck een boos Kind had gedragen. Dus wierdse met veele wonden ter neer gehouwen. Sulck een dood had dit trotse Wyf eenigermaten gewenscht. Want soo haest Nero ter weereld was gekomen/ vraeghdese eenen Astrologus, of Starrekundige/ wat voor geluck of ongeluck 't Gesternt hem voorkondighde? Sijn antwoord was: Dat dit Kind tot de hooghste Heerschappy geraecken; maer dan oock sijne Moeder van 't leven beroven sou. Waer op Agrippina los borst: Wil hy/ hy magh my om hals helpen/ als hy maer Keyser werd. Dit is oock dus gebeurd. Eenige Geschiedschryvers verhalen/ dat Nero 't doode ligchaem sijner Moeder besightighde: hare Leeden aenraeckte; eenige der selve prees/ andere laeckte. Ondertusschen een dronck Wijn deed. Ja oock selfs haer den Buyck deed opsnijden/ om te sien/ waer hy voor sijne geboorte had geleegen.

Dit trotse Wijf had sigh eenighsins sulck een dood gewenscht.

Grouwlijck bedrijf van *Nero*, ontrent haer Lijck. *Tac. l. 14. c. 9.*

Apostolische Historien.

In 't eerste jaer van Keyser Nero wierd d'Apostel Philippus by de Stad Hieropolis gekruycighd: maer als hy/ aen 't Kruys han-
54. gende/ 't Volck evenwel noch leerde/ voorts
55. met Steenen dood geworpen. D'Apostel Paulus was t'Ephesen. Trock ontrent Pinxter na dat de Tumult/ welcke Demetrius de Goudsmit tegens hem verweckt had/ weer gestild was) van daer na Philippi. Hier heeft hy geschreven de tweede Sendbrief aen die van Corinthen. Reysde voorts na Nicopolis in Macedonien; en midden in de Winter door Macedonien na Griecken-land; daer hy sigh drie maenden onthield. Schreef ondertusschen de Sendbrief aen den Romeynen. Ontrent 't Paesch-Feest was Paulus te Philippis: van waer hy te Troas quam. Bleef hier seven dagen. Weckte Eutychus uyt de dood op. Na ses dagen quam hy te Mileten. Riep d'Oudste van Ephesen tot sigh: vermaende haer: en reysde weer voort/ om op 't Pinxter-Feest te Jerusalem te mogen zijn.

56. *Act.* xx.

Valsche *Propheet te Jerusalem.* *Act.* XXIV. *Joseph. l. 20. c. 6. & de bell. Jud. l. 2. c. 12.*

Eenige maenden te vooren was een Egyptenaer te Jerusalem gekomen/ die door sijne bedriegeryen een groote meenighte des dwasen volcks aen hem getrocken/ en sigh voor een Propheet uytgegeven had. Ten Waerteecken sijner Beroepingh gaf hy voor/ dat op sijn woord en bevel de Mueren der Stad souden om verr' vallen; soo datmen allerweegen onverhinderd daer in sou konnen gaen. Een grooten hoop Menschen volghden hem na den Olyf-bergh, om aenschouwers van dit Wonder te zijn. Felix dit verneemende/ viel met sijne Ruyters op haer: sloegh'er 400. dood/ en nam'er 200. gevangen. D'Egyptenaer was verdweenen; en niemand wist/ waer hy heenen gekomen moght zijn. Doe nu Paulus te Jerusalem in den Tempel wierd gesien/ verweckten de Joden een Oproer tegens hem: namen hem gevangen/ en braghten hem voor Lysias; daer hem gevraeghd wierd/ of hy den gedagten oproerigen Egyptenaer was? Hy verantwoordde sigh seer wel/ maer wierd echter na Cæsarea gevoerd. Hier hoorden Felix en Drusilla hem prediken van de Gereghtigheyd/ Matigheyd en Kuysheyd/ aen welke deughden sy geen van beyde deel hadden: en van 't laetste Oordeel; 't welck een saeck was die haer niet behaeghde. Felix stelde derhalven den handel uyt/ en hield Paulus twee jaren lang in Gevancknis.

Paulus voor *Felix* gebraght.

Ontrent deese tyd was 't geheele Joodsche Land vol Toveraers/ Moordenaers/ en Verleyders des Volcks; welcke sig beroemden/ datse 't Roomsche Jock verbreecken/ en de Joden weer vry maecken wilden. 't Moght niet helpen/ dat de Landvooghd haer met duysenden en honderden ter neer liet slaen. Oock deeden de Romeynen de Joden soo veel leed/ soo veel bespottingh/ dat het niet langer verdraeghlijck was. De Landvooghd Felix liet de Hoogen-Priester Jonathan door eenige Banditen, welcke sigh onder sijne Dienaren hadden gemengd/ op d'openbare straet ter neer steecken. Te Cæsarea gaf hy 't de Syriërs, onaengesien hare saeck onreghtvaerdigh was/ tegens de Joden gewonnen: waer uyt veele Moorderyen en Ellenden ontstonden. Als nu Felix afgeset/ en Portius van Nero in sijne plaets gesonden was/ klaeghden de Joden Felix aen van veele misdaden voor den Keyser. Doch Pallas, Broeder van Felix, die aen 't Hof

't Joodsche Land vol Moordenaers, Toveraers, Verleyders.

56.

Boose bedrijven van de Landvooghd *Felix* tegens de *Joden.*

Portius Festus Landvooghd.

seer

ANNO CHRISTI.

seer veel vermoght / maeckte / dat der Joden klaghten geen gehoor vonden / en Felix niet quaeds weervoer. Deese en meer andere dingen waren de voorbereydselen tot den Joodichen Oorlogh.

Geschiedenissen en Reysen des *Apostels Pauli.* 58.

Doe nu Portius Festus, in plaets van Felix, in Judæa was gekomen / vond hy 't Land gantsch verwoest door Moordenaers en Oproerige. Handelde derhalven seer scharp tegens deselve. Sloegh oock een Toveraer / die een groote meenighte Volcks in de Woestyn had gevoerd / met veele honderden dood. Deese Festus deed Paulus oock voor hem komen. Hoorde hem / nevens de jonge Agrippa met desselven Suster Berenice; en vraegde / of hy (Paulus) van Cæsarea na Jerusalem won gebraght / en daer geoordeeld werden? Doch wijl d'Apostel wel bekend was / dat de Joden hem de dood hadden gesvvooren / soo beriep hy sigh op den Keyser / en wierd derhalven na Romen gesonden. Na veel' uytgestane Onweeren en Stormwinden quam hy in 't Eyland Malta. Leed Schipbreuck. Swom den vyfthienden van December aen Land. Bleef in 't genoemde Eyland drie maenden; tot in Martius des volgenden jaers. Vertrock in een Schip van Alexandria eerst na Sicilien. Landde vervolgens in Italien te Puzzola aen. Gingh van hier te voet na Romen. Woondde daer twee jaren in een van hem gehuerd Huys; en predikte aen alle die by hem quamen 't Euangelium van onsen Heere Jesu Christo met vrymoedighcyd / en onverhinderd. Ontrent deese tyd heeft d'Euangelist Lucas geschreven sijn Boeck van de Handelingen der Apostelen; 't welck daer uyt beslooten werd / om dat hy van Paulus geen verder meldingh doet.

Act. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. *59.*

Paulus te *Romen.*

Asiatische Geschiedenissen. 58. Oorlogh der *Romeynen*, *Tacit.l.13. c.41.*

In 't vijfde jaer der regeeringh van Keyser Nero verhief sigh den Oorlogh tusschen de Parthers en de Romeynen, wegens 't Koninghrijck Armenien; 't welck Vologeses, der Partheren Koningh / sijnen Broeder Tiridates had ingeruymd. Tegens hem sond Nero uyt eenen sijnen Overste / Corbulo, die de Stad Artaxata innam / en de Parthers te rugg' sloegh. Daer op maeckte Corbulo sigh meester van 't geheele Land Armenien; stelde Tigranes daer in ten Koningh / en begaf sigh weer na sijne Provintie Syrien.

tegens de *Parthers*, wegens 't Koningrijck *Armenien*. 60.

Om deese smaed te wreecken / quam der Partheren Koningh Vologeses na twee jaren aen met een dubbel Heyr. 't Eene wierd aengevoerd door Moneius, een Edel Parther, tegens den nieuwen Koningh Tigranes. Met 't andere greep Vologeses selfs Syrien aen. Maer Corbulo bejegende hem soodanigh / dat hy van den Oorlogh afstond; en Gesanten na Romen sond / om te sien / offe Vreede souden konnen maecken. Doch daer wierd niets verright. Ondertusschen ontbood Nero den ouden / ernsthaftigen Oversten Corbulo op / en sond in sijne plaets Cæsennius Pætus na Syrien. De Parthers, siende datse met eenen onervaernen Veldheer te doen hadden / greepen de Romeynen allerwegen aen. Dreven Pætus in sijn Leger en Beschanssingen: hielden hem in deselve beslooten / en dwongen de Romeynen, te moeten afstaen van alle aenspraeck op Armenien: die noch seer wel te vreden waren / datse met hare Geweeren / sonder slagen te krijgen / moghten aftrecken; onaengesien dit haer geen geringe schande was. Doe wierd Corbulo 't Generaelschap weer opgedragen: die haest alles verbeeterde 't geen Pætus had verbrod: sulcker wijs / dat Vologeses om Vreede bidden / en sijnen Broeder Tiridates beloven moest / in eygener persoon op 't spoedighste na Romen te sullen trecken / om d'Armenische Kroon aldaer van Keyser Nero t'ontfangen: gelijck oock naderhand geschied is.

De Romeynen geraken boven; onder, en weer boven.

Seer ouden Boom te *Romen*, van 830. jaren. *Tacit.c.58.* 58.

Ontrent deese tijd / en een weynigh te voren hebben sigh te Romen de volgende dingen toegedragen. Een Vygenboom / onder welcke / nu 830. jaren geleeden / geleegen hadden beyde de Kinderen / Romulus en Remus (naderhand geworden Bouwers der Stad Romen), doe de Harder Faustulus haer vond / suygende de Borsten eener Wolvin / is van de Stam opwaerts verdord / daer hy doch soo een lange tijd groen was geweest. Echter schoot de Wortel weer uyt / en gaf een nieuw Stammetje. Hier op maeckte men deese Uytleggingh: De Heerschappy over 't Roomsche Rijck sou van de Stam / of 't Geslaght / der Cæsars afgewend werden: in Nero te niet gaen / en op een ander Geslagt komen.

Seldsaemheyd aen den selven: en d'uytlegginghh.

Comeet; seer veele doodlijck. *Tac. l.14. c.22.*

In 't volgende jaer vertoondde sigh te Romen een Staert-Starr; van welke yeder oordeelde / dat hy veranderingh in de Regeering voorbeduydde. Deese lightende Comeet heeft veroorsaeckt / dat veeler levens-light wierd uytgeblasen. Want Nero deed uyt den wegh ruymen al de geene / van welcke hy meende dat hem yet quaeds te vreesen stond. In Asia is de Stad Laodicea door Aerdbevingh t'eenemael vervallen. Oock schoot de Blixem in 't Pallays van Nero, voor sijne Tafel; soo dat de Beecker / welcke hy had aengevat om daer uyt te drincken / hem uyt de hand viel. Sie Tacitus lib. 14. cap. 22. & 27.

Aerdbevingh.

Blixem valt voor de Tafel van *Nero*.

Verschriklijke brand te *Romen*, door *Nero* aengesteld. 64. *Tacit l.15. c.38.39. Sueton. in Nero c. 38.*

Onlanghs daer na is te Romen een vreeslijcke Brand ontstaen; van welckers gelijcke noyt gehoord was. 't Vyer begon alder-eerst in 't Huys des Hofmeesters Tigillini; en nam / vermits sigh een stercke Wind verhief / soodanigh d'overhand / dat men 't op geenerley wijs kon blusschen. Na dat deese Vlammen ses dagen aghter een hadden gewoedet / sijnse ten laetsten wat gedempt / door den inval van eenige groote Huysen. Doch de wind bliesse weer op / soo dat veele Tempelen / Pallaysen / Keyserlijcke Lusthuysen / en andere seer kostlijcke Gebouwen in Asch veranderden; met verdervingh van een ontelbare meenighte Menschen. De Stad Romen was verdeeld in veerthien Quartieren, of Wijcken. Van deselve bleven'er maer alleen vier geheel: drie waren tot de grond toe afgebrand. In d'andere seven Quartieren vondmen hier en daer noch eenige Huysen overigh. Vermits nu Nero

ANNO CHRISTI.

onder deese brand deed speelen de Tragedie van de verbrandingh der Stad Troyen: dat-men oock eenige vond / welcke met Fackelen omliepen / en daer mee tegens de Huysen stieten: dat noch daer-en-boven andere de Water-aenbrengers wegh sloegen / soo wierd opentlijck gesegt / dat Nero de Stad Romen moedwillens had doen in brand steecken.

Hy legt de schuld op d'onnoosele Christenen.

Om deese schande van hem af te schuyven / deed hy al de schuld op den hals der arme Christenen leggen: veele der selve gevangen nemen: op 't grouwlijckste martelen en dooden. Eenige deed hy naeyen in de Huyden van Beeren en andere wilde Dieren: dan de Honden op haer aenhitsen / dood bijten / en verscheuren. Wederom andere aen Kruycen nagelen: noch andere met Peck / Wasch / Vet / en diergelijcke brandende Stoffen / waer onder Hennip en dorr Hout was verborgen / overtrecken: daer na aen Palen binden; en / als de naght aenbrack / aensteecken / op datse allenxen verbranden / en te gelijck in de duysternis als Vyerpannen of Pecktonnen light van haer geven moghten. Hier by bespottedemen noch dese arme Menschen. Men noemde haer niet anders als Wasch-kaerssen / Peck-kranssen / en soo voorts. Door sulcke verbaerlijcke Doodswijsen sijn seer veel vroome Christenen, welke men buyten dat te Romen gantsch vyandig was / om 't leven gekomen. 't Staet oock by veele buyten twijffel / dat Petrus en Paulus in deese Verbolgingh Martelaers sijn geworden. Evenwel heeft Nero door al sulcke wreedheden niet konnen wegh nemen den argwaen / dat hy in Romen den brand had veroorsaekt. Ondertusschen deed hy de vernielde plaetsen opruymen: nieuwe Huysen oprighten: deselve verdeelen in seer schone welgeregelde Straten. Oock hem selven een Slot bouwen / van sulck een wijden omtreck / dat het een groot gedeelte der Stad begreep. Tot het verval deeser onkosten heeft hy niet alleen Italien, maer oock al de Provintien des Roomschen Rijcks gantschlijck van geld uytgeput; daer-en-boven noch 't Goud en Silver uyt de Tempelen geroofd.

Welcke hy op ongehoorde wijsen doet Martelen. Euseb. l. 2. Hist. c. 24. 25. Oros. l. 7. c. 7.

Verbindnis tegens Nero ontdeckt, en gestraft. Tacit. l. 15. c. 16.

Om deese en meer anderer Redenen wil wierden eenige treflijcke Heeren te Romen bewogen / om tegens Nero een Verbindnis te sluyten / onder welcke Calpurnius Piso de voornaemste was. Doch seeckere Slaef ontdeckte deesen handel / waer doorse al t'samen om 't leven geraeckten. Daer-en-boven moest oock de Præceptor, of Leermeester van Nero, Annæus Seneca, die hem van der Jeughd af had onderweesen / sterven. Deese Seneca was een seer uytsteeckend Man / en voortreflijck Philosooph. Voor de dood ontsettede hy sigh niet; maer opende d'Aderen sijner armen en beenen / op dat hy soo dood bloeden moght. Hy had gantschlijck geen deel in 't Verbond der geene / die Nero 't verderf hadden geswooren. Doch deese Tyran haette hem / alleen daerom / om dat hy somtijds sijn' ondeughden bestrafte.

De treflijcke A. Seneca omgebraght.

Meenighte sijner Moorderyen.

By de Geschiedschrijvers vindmen een geheele Lijst van persoonen / die Nero heeft doen ombrengen; onder welcke seecker Hoofdman te Romen, genoemd Flavius, hem in 't aengesight seyde: Altijd ben ick u seer getrouw en toegenegen geweest. Maer tsederd gy de Moordenaer van uwe Moeder en van uwe Gemalin waert geworden; daer-en-boven een Voerman / Speelman / Comediant, en Brandstighter / heb ick u een vyand moeten zijn. Hier by is 't noch niet gebleven. Als Nero korts daer na uyt de Schouwplaets / waer in hy sigh lightvaerdigh genoegh had getoond / wat laet t'huys quam / en sijne Gemalin Poppæa Sabina hem met scharpe woorden bejegende / vertoornde hy sigh soodanigh / dat hy met de voet haer

Brenght hey de sijne Gemalinnen om 't leven.

ANNO CHRISTI.

seer hevigh op den buyck stiet: en vermitsse hoogh-swanger was/ soo moestse van dien stoot sterven. Deese daed heeft echter Nero hoogh berouwd; want hy had haer seer lief/ en een jonge Soon van haer verwaght. Liet haer derhalven / na de gewoonte der Oosterſche Volckeren/ Balssemen/ en een seer kostlycke Lyckstacıſie aenstellen. Daer na nam hy ten Vrouw Statilia Messalina; welker Man Vestinus hy voor ontrent een jaer had doen om 't leven brengen. Poppæa Sabina is niet al ongelijck geschied. Want om harent wil had Nero sijn' eerste Gemalin Octavia, des Keysers Claudii Dochter/ eerst verstooten/ daer na gedood; onaengesien sy een vroome Vorstin/ en aen de haer opgedighte Laster gantsch onschuldigh was.

Tacit. l. 16. c. 6. Sueton. in Neron. c. 35.

Na de dood van Portius Festus heeft Nero ten Landvoogd in Judæa verordonneert Albinus, een seer gierigh en onbillijck Mensch; die de geene/ welcke om harer Moorderyen wil gevangen saten/ voor geld los liet/ en 't Volck met nieuwe Schattingen beswaerde. Eer hy noch te Jerusalem quam/ trad Ananias, de Hooge-Priester / een Sadduceër, en bloedgierigh Man/ buyten de palen van sijn Ampt/ en liet Jacobus de Mindere, Christi Broeder / dat is / de Susters-Soon der H. Maeghd Maria, nevens eenige andere/ door de Joden dood steenigen. Albinus was voornemens/ hem over deese daed hardinck te straffen, doch Agrippa had het alreeds gedaen/ en hem van 't Hoogh-Priesterdom afgeset. Onder deese Landvoogd Albinus heeft een eenvoudigen Mensch Ananus sijn jammerlijck geroep aengevangen; te weeten: Wee, wee Jerusalem, en soo voorts. Is geduerigh daer in voortgegaen/ tot dat de Stad belegerd wierd. Doe quam hy oock selfs om 't leven.

Albinus, Landvooghd in Judæa. 62.

De Hooge-Priester Ananias doet d'Apostel Jacobus de minder Steenigen. Joseph. l. 20. c. 8. 9. & de bell. Jud. l. 7. c. 12.

Of nu wel Albinus, gelijck alreeds gehoord is/ een seer boose Stadhouder was/ soo heeft echter sijnen Nasaet Gessius Florus in Gierigheyd/ Ongereghtigheyd/ en alle Boosheyd hem seer verr' overtroffen. 't Joodsche Land heeft hy soodanigh door Schattingen uytgeput/ dat d'Inwooners t'eenemael verarmd waren. Waer-en-boven veroorlost / geheele Steeden en Vlecken uyt te plonderen: soo dat de Lieden/ Huys en Hof verlatende/ uyt 't Land treckten moesten. Op dat de Joden over hem met klagen moghten/ hitste hy haer door alle bedencklijcke middelen aen tot Oproer tegens/ en Afval van den Keyser; want in sulck een geval soudense geen gehoor konnen bekoomen. Hier toe was een gewenschte gelegenheyd/ dat de Joden te Cæsarea haer Proces tegens de Syriërs, daer woonende/ aen 't Keyserlijk Hof verlooren. Hier op verhoogmoedighden sigh de Syriërs; deeden de Joden allerley smaed aen; en als deese sigh hier over by Florus beklaeghden / liet hy noch daeren-boven haer' Afgesondene in Gevanckenis werpen. Eyndlijck greep hy oock den Schat des Tempels aen/ en nam'er seventhien Talenten uyt. Als de Joden hem hier over scholden / trock hy met 't Krijghsvolck

Florus, een gantsch boos Landvooghd. Joseph. l. 20. c. 9. & de bell. Jud. l. 10. c. 13. 14.

Sijne seer snoode en bloedige bedrijven. 65.

uyt Cæsarea na Jerusalem; en gaf aen sijne Soldaten de Marckt ten buyt; welcke/ hier mee niet te vreeden/ oock in de Huysen vielen: rovende en moordende sonder onderscheyd; soo dat by de 1600. Menschen om 't leven quamen. Eenige Edele/ welcke gevancklijck voor hem wierden gebraght/ liet hy geesselen/ en aen Kruycen nagelen; 't welck noch niemand onder al de Romeynen sigh opt onderwonden had te doen. Dit is geweest den reghten aenvangh des Joodschen Oorloghs: in welck jaer oock veele verschricklijcke Teeckenen/ als Voorbooden desselven/ sigh hebben vertoond.

ANNO CHRISTI.

Aenvangh des Joodschen Oorloghs.

Want op den 8. der Maend April, als de Priesteren beesigh waren met de toerigtingh van 't Paesch-Feest, verscheen in de nagt een helder Light in den Tempel/ byna een halve uyr langh. Een Koe/ by den Altaer staende/ heeft in den Voorhof des Tempels een Lam geworpen. De kopere Poort tegens 't Oosten/ seer swaer/ en met stercke Grendelen wel bewaerd/ heeft sigh van selfs geopend. Den 21. van May saghmen gantsche Krijghsheyren in de lught; en de Priesters hoorden in de Pinxter naght een stem/ roepende: Laet ons vertrecken.

Teeckenen en Voorbooden desselven. Joseph. de bell. Jud. l. 1. c. 12.

Korts hier na begaf sig Florus van Cæsarea weer na Jerusalem: woedde met allerley onbillijckheyd en moordery tegens de Burgeren. Nam 't Slot Antonia in; en meende/ de geheele Schat des Tempels te roven. Doch de Joden dreven de Romeynen met Steenen te rugg' Braecken oock af de Galeryen/ of Gangen/ die van de Burght Antonia na den Tempel gingen/ en besetteden den Tempel selfs met gewapende Mannen. Dit alles behaeghde Florus seer wel. Maeckte hier van een openbare Rebelly; en klaegde haer aen voor den Opper-Landvooghd in Syrien, genoemd Cestius Gallus. Deese sond Politianus derwaerts; die/ nevens Koningh Agrippa, de Joden ernstlijck tot Vreede vermaende. Doch d'Oproerige wilden van Florus en de Romeynen niet meer hooren spreecken. Smadighden Agrippa; wierpen hem met Steenen/ en joegen hem ter Stad uyt. Vervolgens staeckense sijn Palleys/ 't Raedhuys/ en de Cancellery met vyer aen. Verbrandden al de Schriften. Desgelijcks de Huysen des Hoogen-Priesters en der Koningin Berenice; waer over het tot Slagen quam/ en veel bloed in de Stad vergooten wierd.

Der Joden onheyl begindaente gaen. Joseph. l. 2. de bell. Jud. c. 15. 16. 17.

66. Oproer tegens Florus, van hem gesoght.

Eenen/ genoemd Manahem, maeckte sig een Aenhangh: brack Herodis Wapenhuys te Massada op / waer in Rustingen voor 70000. Mannen waren. Hier mee voorsag hy d'Oproerige en Moordenaers. Keerdde doe weer na Jerusalem; en bestormde de Burght Antonia; sulcker wijs/ dat de geene/ die'er binnen waren/ sigh moesten overgeven/ onder bedingh van vryen uyttoght. Ondertusschen stelden andere sigh tegens Manahem op/ wijl hy al te groote Trots/ Praght en Moedwil bedreef. Deese overvielen hem in den Tempel. Doe gingh 't in des Heeren Huys seer erbarmlijck toe met

De Romeynen te Jerusalem geraecken in nood. Joseph. de bell. Jud. l. 2. c. 17. 18. 19.

De Joden vermoor-

ANNO CHRISTI.

moorden en bloed vergieten; tot dat eyndlijk Manahems parthy onder geraeckte; hy met al de sijne dood geslagen wierd. Daer na belegerdense de Romeynen, welcke sigh in de Thoornen hadden begeven t'harer reddingh. Sy traden wel met de Joden in Verdrag, datse vry souden upttrecken; doch haer wierd geen woord gehouden: want deese trouwloose braghten haer al t'samen om 't leven. Dit geschiedde op een Sabbath.

den malkander in den Tempel.

Even op dien selven dagh hebben de Heydenen te Cæsarea al de by haer woonende Joden, tot twintigh-duysend Hoofden, dood geslagen: en alsoo de gedaghte weynige Romeynen meer als genoegh gewrooken: daer-en-boven sigh gantschijck van de Joden ontlast: want oock Florus derd de gebloodene grijpen, en om 't leven brengen. Doch dit vergrimdde d'andere soodanigh, datse meer als sestien Steeden, en ontelbaer-veel Dorpen, behoorende de Syriërs en Grieken, uytplonderden, ten deelen oock verbrandden, of tot de grond toe verwoestteden; en boven maten veel Menschen levenloos maeckten. De Syriërs wilden haer dit niet onvergolden laten; dus wierd 't geheele Land met Roven en Moorden seer ellendigh toegerigt.

De *Heydenen* te *Cæsarea* slaen al de *Joden*, tot 20000. toe, dood.

Om soodanige onheylen af te weeren, quam Cestius Gallus, Landvooghd van Syrien, met een taemlijcke Krijghsmaght in Judæa; en op 't Feest der Loof-hutten voor de Stad Jerusalem. Doe deeden de Joden een Uytval, en versloegen by de vijf-hondert der sijne. Daer op trock Gallus wat te rugg', maer legerde sigh voor de Stad. Bestormde deselve, nevens den Tempel, binnen ses dagen tijds tweemael; doch kon'er niets op winnen. Nam derhalven sijnen Aftoght van Jerusalem; doch de Joden vielen op hem toe; doodden veele van sijn volck: en 't was voor de Romeynen doemaels goed, dat de naght aenquam: in welcke Cestius een Leger vormde, waer in hy 400. Mannen liet, nevens al de Bagagie en Wapenrustingen; met d'overige vlood hy in aller haest wegh. Deese vier-honderd maeckten veele Vyeren, even als of al 't volck noch in 't Leger ware geweest. Doe den dag aenbraeck, en de Joden sigh bedroogen bevonden, wierdense soo toornigh, datse deese al t'samen dood sloegen; en d'andere Romeynen drie Duytsche mijlen weeghs vervolghden; welcke, soo in deese als in de voorige Gevechten, ontrent 6000. Mannen hadden verlooren; en oock selfs Cestius Florus, de veroorsaecker deeses Oorloghs. Als die van Damascus dit hoorden, warense blijde, datse Reden hadden gevonden, om de Joden op de Huyd te mogen komen: van welckese by de thien-duysend in hare Stad aen de dood overleverden.

Cestius Gallus bestormd *Jerusalem*. 67. *Joseph. de bell. Jud. l. 2. c. 23. 24.*

Werd geslagen, en moet met groot verlies aftrecken.

Ondertusschen wierd Nero hoe langer hoe onsinniger. Want hy trouwde een Gesneedene Jongen, genoemd Sporus, als of hy een Vrouwspersoon ware geweest, en hield openbare Bruyloft met hem. De Griecken moesten Offerhanden doen, en de Goden bidden, dat van haer beyde Kinderen moghten voortkomen. Daer na onderwond hy sigh, den Isthmus, of 't Enge Land by de Stad Corinthen, geleegen tusschen beyde de Zee-en, oudtijds genoemd Mare Creticum & Jonium, maer nu Golfo de Engia en Golfo de Lepanto, te doen doorgraven, om alsoo van 't Land Peloponnesus, of Morea, een Eyland te maken. Hier toe heeft hy op-ontboden veele duysenden Menschen uyt alle Provintien; vermits 't gedaghte Enge Land veertigh Stadien, of vijf vierdedeelen eener Duytsche mijl breed is. Tot dit werk moest hy veel geld hebben. Liet derhalven de rijckste uyt Griekenland voor hem roepen, even als of hy haren dienst had willen gebruycken; doch daer na heymlijck om 't leven brengen, en troch hare Goederen na sigh. Oock heeft den beroemden, en voor deesen dickmael gemeldden Oversten Corbulo, desgelijcks Sulpitius Scribonius, en andere voortreflijcke Lieden, moeten aenhouden.

Roomsche Geschiedenissen. 67.

ANNO CHRISTI.

Onsinnige bedrijven van *Nero*. *Xiphilin. è Dione. Pausan. in Corinth. Plin. l. 4. c. 4.*

Korts te vooren had Nero Petronius, Soranus, Thrasias, en ontelbaer-veel voornaeme, eerlijcke Lieden van 't leven doen berooven; oock sigh onderstaen, soo veel in hem was, selfs de Deughd en Eerbaerheyd te verdelgen. Derhalven wierden aen verscheydene plaetsen Verbindnissen gemaeckt, om 't Roomsche Rijck van sulck een vreeslijk Schrickdier te verlossen; wijl hy was een Afgrond aller Lasteren, en een onversaedlijcke Bloedhond. Julius Vindex, Landvooghd in Gallia, maeckte den aenvangh: en vermits de Galliërs met onophoudlijcke Schattingen wierden uytgemargeld, soo warense lightlijck tot Oproer te beweegen. Als Nero dit aengeseght wierd, dreef hy'er sijnen spot mee; en meendde, dat hy deesen haren Afval hem wel tot voordeel sou doen dienen; wijl hy nu oorsaeck had bekoomen, om geheel Gallia te berooven. Doch als oock tijdingh quam, dat Sulpitius Galba en geheel Spaenje rebelleerde, verschrickte hy soodanigh, dat hy sigh niet wou laten troosten. Nu nam hy voor, al de Galliërs, welcke doemaels te Romen waren, om 't leven te laten brengen, en Gallia ten prijs te geven. Dan, den geheelen Roomschen Raed door vergif uyt de Weereld te helpen: De wilde verscheurende Dieren onder 't Volck te laten loopen: De Stad noch eens in brand te steecken, en soo voorts. Eyndlijck liet hy Werbingen aenstellen. Deed oock Lijf-eygene Kneghten onder sijne Soldaten aenschrijven. Leydde swaere Schattingen op de Burgers; onaengesien in de Stad een groote diere tijd was. Doe wierd der Romeynen onwil noch grooter; soo datse openbare Pasquillen tegens hem aensloegen, en Vindex in Gallia om hulp baden.

Veelvouwdige Moorderyen. *Sueton. c. 40. 41. 43.*

Gallia valt van hem af. Oock *Spaenje*.

Nero hier over seer verschrikt, en sijne woedende voorneemens.

Ondertusschen vielen de Krijghsheyren anderweegen oock van hem af. Als hem sulcks wierd overgeschreven, scheurdde hy de Brieven als rasende in stucken. Wierp de Tafel om verr'. Wou t' Scheep gaen, en sigh wegh packen, doch niemand begeerde hem te volgen. Ja, eenen derf de nu wel tot hem

De Krijgsheyren vallen van hem af. 68. *Sueton. c. 47. 48. 49.*

ANNO CHRISTI.

hem seggen / waerom hy niet stierf? Als hy in de volgende naght wacker wierd / bevond hy / dat oock sijne Lyfwaght van hem geweecken was. Doe hy sigh dus van elck verlaten sagh / soght hy yemand / die hem om 't leven wou brengen; doch kon tot dit werck oock niemand vinden. Waer op hy uytborst: Soo heb ick dan noch vriend / noch vyand. Flucks besloot hy / de vlught te neemen. Trock sleghte kleederen aen sijn ligchaem. Settede sigh op een Paerd; bedeckte sijn aengesight met een Neusdoeck / en reed dus met vier andere ter Stad uyt / in voorneemen / van sigh te verbergen op een Boeren-Hofsteede / toebehoorende eenen Phaon. Hier aengekomen / liet hy de meegenomene Ruyters van hem gaen. Verstack sigh een wyl tijds onder de Struycken en Heggen. Kroop'er door / onder de Mueren / tot aen de Boeren-hut; en leyde sigh neer op een sleght Sit-beddeken; na dat hy een teugh Water had gedroncken. Doe hy hier hoordde / dat de gantsche Roomsche Raed hem voor een openbaren vyand verklaerd had: dat oock Ruyters uytgesonden waren / om hem allerweegen te soecken / en na Romen te sleepen / deed hy hem twee Dolken geven / en beproefde op sijne Nagelen / welcke van beyde de scharpste was. Deese leydde hy ter syden hem / en seyde: Die sal 't doen. Ondertusschen quam'er eenen / die hem de tijdingh braght / dat de Ruyters / om hem te vangen / voor handen waren. Doe nam hy de Dolck; stietse sigh selven in de keel / of borst / en viel daer op ter aerden. Terstond quam de Ritmeester daer binnen / die hem half dood vond leggen. Evenwel kon hy noch een weynigh spreecken; doch stierf kortsdaer na met stijve oogen / welcke hem uyt den kop puylden; soo dat het breeslijck te sien was. Sulck een eynd heeft dit Monster genomen. Hy / die soo veel onschuldige Lieden had doen om 't leven brengen / moest sijn eygene Beul werden / in 't twee-en-dertighste jaer sijns ouderdoms / als hy had geregeerd derthien jaren / seven maenden / aght-en-twintigh dagen. Sijnen Nasaet was Galba, van wien wy hier na sullen spreecken.

Nero, van alle verlaten, vlied uyt *Romen*.

Werd gesoght.

Doorsteekt sigh selfs.

ANNO CHRISTI.

Sijnen ouderdom.

Na de gedaghte Neerlaegh van Cestius Gallus wierd Flavius Vespasianus ten Generael gemaeckt over 't Roomsche Krijghsvolck / 't welck in Judæa lagh. Terstond sond hy sijnen Soon Titus na Egypten, om van daer twee Regimenten in 't Joodsche Land te voeren. In de Lente deeses jaers quam hy selfs in Galilæa. Nam de Stad Gadara in / en belegerde de Vestingh Jotapata; waer in Flavius Josephus lagh / die sigh langh en dapper verweerde. Onder deese Belegeringh plonderden de Romeynen geheel Galilæa uyt. Sloegen by Samaria elfduysend Mannen dood / welcke tot ontset der Joden aenquamen: en veroverden de genoemde Vestingh Jotapata, na een belegh van seven-en-veertigh dagen. Hier wierd de gemelde Historieschrijver Fl. Josephus gevangen / en voor Vespasiaen gebraght; die hem na Romen tot den Keyser wou senden. Waer op Josephus hem seyde: Tot welcken Keyser doch woud gy my heenen schicken; even als of'er eenen anderen Keyser sou sijn dan gy? Dus voorseyde hy / dat Flavius Vespasianus en sijnen Soon Titus aen 't Roomsche Rijck souden geraecken: waerom hy dan oock Josephus twee jaren langh in een eerlijcke bewaringh by sigh hield.

Joodsche Geschiedenissen. *Joseph. in princ. l. 3. de bell. c. 1. 6. 7.*

Flavius Vespasianus verovert *Gadara*. Belegerd *Jotapata*.

Flavius Josephus voorseght hem 't Keyserdom. *Jos. l. 3. de bell. c. 14. & ult.*

Hier tegens greepen de Joden de Stad Ascalon aen; doch wierden van Antonius in twee Veldslagen ter neer geleght: verlooren in d'eerste 10000., in d'andere 8000. Mannen / nevens haer' Oversten en Hoofdlieden. Daer-en-boven veroverde Vespasianus 't geheele Landschap Galilæa; insonderheyd de

Galilæa van de *Romeynen* ingenomen. *Joseph. l. 3. de bell. Jud. c. 19. & l. 4. c. 3. 4.*

ANNO CHRISTI.

de Stad Tarichea, aen de Zee Gennezaret: daer na Gamala, en Giscala; by welcke inneming Titus 't beste deed. Ondertusschen had Vespasiaen voor deese Stad Gamala veel volck verlooren: oock hy selfs geraeckte in levens-gevaer / doe de Romeynen de gedagte Stad alreeds hadden ingenomen / doch weer daer uytgeslagen wierden.

De Joden binnen Jerusalem brengen malkander met duysenden om 't leven.
68.
Joseph. l. 4. de bell. Jud. c. 5. 6. 7.

Onderwijl / en eer noch Vespasianus voor Jerusalem ruckte / namen de Burgers deeser Stad allerley onnut Gespuys in; selfs oock de Struyckrovers: waer door niet alleen de Leeftoght wierd verteerd / maer oock eerlijcke / vreedelievende Lieden d'uyterste verdruckingen moesten uytstaen. Die onder de Burgeren aensienlijck waren / wierden van deese Moordenaers of gevangen genomen / of om 't leven gebraght. Deese Booswighten noemden sigh Zeloten, soo veel als Yveraers voor de Wet Gods: maeckten sig meester van den Tempel / en bedreven daer in veelerley moedwilligheyd. De Priester Ananus rustede 't Volck tegens haer toe. Eerst geschiedde een Gevegt voor den Tempel; daer na in den selven / soo dat allerweegen 't bloed der Menschen in 't Heylighdom heenen bloeyde. De Moordenaers wierden wel in den Tempel te rugg' gedreven; doch sy riepen d'Idumeërs te hulp; welcke met 20000. Mannen voor de Stad quamen. Ananus en de Burgery wilden haer niet binnen laten. Doe sloegense haer Leger voor de Stads-mueren neer. 's Naghts viel een seer swaren Regen / vergeselschapt van een verschricklijck Onweer. Onder 't selve deeden de Zeloten de Poort voor d'Idumeërs op: welcke by haren intoght sulck een meenigte Burgeren om 't leven braghten / datmen 's morgens 8500. doode ligchamen telde. Hier mee hieldense sigh noch niet vergenoeghd; maer plonderden de voornaemste Huysen; en sloegen dood de twee Hooge-Priesters / vroome Mannen / Ananus en Jesus: met welcke beyde (schrijft Josephus) der Joden Religie te grond gingh.

Vreeslijke staet deeser Stad.

Vespasiani Veroveringen in 't Joodsche Land.
Jos. l. 4. c. 2. 3.

Onder deese Inlandsche oneenigheyd en jammerlijcke ellende / rieden Vespasiani Hoofdlieden hem / dat hy Jerusalem sou aentasten. Doch hy hield voor geraedsamer / datmen haer selfs d'een d'ander sou laten uytroyen / soo had men dies te minder moeyte met haer. Ondertusschen veroverde hy de Steeden Bethabara, Abila, Julias, Besemoth, en meer andere. Daer-en-boven bejegende Placidus, een Romeynsch Overste / een hoop Joden van 15000. Mannen / welcke hy byna al t'samen dood sloegh.

Sijn voornemen van Jerusalem te belegeren voor een tijd langh uytgesteld; en waerom.
Idem. c. 4.

Doe de Winter voorby was (in welcke tijd die van Jerusalem onophoudlijck malkander vermoordden en verdierven) trock Vespasianus over de Jordaen, en braght 't geheele Land onder sijne gehoorsaemheyd. Quam te Jericho. Vond de Stad leedigh en verlaten. Besightighde de boven maten heerlijcke Bron / voortijds seer schadelijck en ondrinckbaer geweest / doch door de Propheet Elisa goed en gesond gemaeckt. Hier besettede hy al de Passen welcke na Jerusalem gingen: waer door niemand meer uyt de Stad kon ontvlieden. Hy was wel voornemens / terstond Jerusalem te belegeren; doch als hy hoorde / dat Nero dood / en Galba in sijne plaets Keyser geworden was / liet hy hier van af / tot op een nieuw en verder bevel. 't Selve doen wy hier oock / om ons te wenden na de Roomsche Geschiedenissen.

ANNO CHRISTI.

Roomsche Geschiedenissen.
Sergius Sulpitius Galba werd Keyser na Nero, alreeds over de 72. jaren oud.
Suet. in Galb.
Eutrop. l. 7.
Egnat. l. 8.

In Nero heeft de Stam der Cæsaren opgehouden; want hem is in 't Keyserrijck gevolghd Sergius Sulpitius Galba, een Edelman van een oud Geslaght; doch oock oud van jaren / als die alreeds in 't drie-en-tseventighste was getreeden. De Romeynsche Oversten en Krijghslieden in Spaenje hadden hem ten Keyser verkooren. Waer op hy oock / als hy noch eenige nieuwe Regimenten tot d'oude had geworven / na Italien trock. Doe dit te Romen gehoord wierd / was yeder wel te vreeden / en deed aen hem den Eed. Soo haest hy in de genoemde Stad quam / heeft hy de Bootsgesellen van de Scheepen / welcke Nero gewapend en tot Soldaten gemaeckt had / weer op deselve verdeeld / en haer de Vaendelen afgenomen. Alsse sigh hier over ten hooghsten beswaerden / sond Galba de Ruytery onder haer: deed haer verstroyen / en de thiende uyt haer sterven. Boven dien danckte hy af de Duytsche Lijfwaght / welcke soo veele Keyseren getrouwlijck hadden gediend; en sondse / sonder eenige Vereeringh / na haer Vaderland. Soo hier om / als om dat hy boven maten gierigh was / wierden de Soldaten / daer na oock yeder / op hem toornigh: te meer / om dat hy veele / welcke van Nero te groote Giften hadden genooten / dwongh / deselve weer te moeten geven / en in de gemeene Schatkist te leveren.

Is seer karigh.

't Welck de Soldaten van hem doet afvallen:
Suet. c. 16.

Eer de Soldaten hem den gewoonen Eed deeden / had hy haer door de Hoofdlieden veel doen beloven. Alsse dit nu eyschten / gaf hy tot antwoord: 't Was sijn gebruyck niet / Krijghsknegten te koopen. De Besoldelingen / welcke in Over-Duytschland dienden / verdroot deese ontreckingh van 't geen haer / volgens de gewoonte / toequam / soodanigh / datse van hem afvielen. Schreven oock aen d'oude Regimenten, die altijd te Romen bleven / en gelijck als der Keyseren Lijfwaght waren / datse eenen anderen ten Keyser souden verkiesen. Doe Galba dit hoorde / nam hy een Edel Jongelingh / die sigh in d'Oorlogen seer wel gequeeten had / genoemd Piso, in Soongs-plaets aen / en stelde hem de Hof-Regimenten voor; doch wijl hy geen gewagh van Vereeringen maeckte / wierdense noch onwilliger; en wierpen in 't Leger Marcus Sylvius Otho ten Keyser op. Doe Galba hier van bericht ontfingh / rieden eenige hem / hy sou tot haer gaen / en haer te vreeden stellen. Doch hy vertrouwde sigh aen haer niet; maer verliet hem op de Soldaten / welcke hy by sigh had. Haest quamen sommige hem (doch valschlijck) aenseggen / dat d'Oproer gestild / en Otho om 't leven gebraght was. Daer op begaf hy sigh uyt sijn

wijl hy haer de gewoone Vereeringen niet wou geven.

Voor-

Werd dood geslagen. Tacit. l. 1. c. 41. Sueton. in Galb. & Oth.

Voordeel. Terstond waren eenige Ruyters rondom hem / welcke hem dood sloegen: Niet een eenigh Mensch was'er ; die hem te hulp begeerde te komen ; maer elck weeck van hem af. Dus bleef hy dood op d'aerde uytgestreckt / en niemand trok sig 't Lijk aen ; tot dat een gemeen Soldaet / met een Sack Koorn op den hals / daer voorby gingh. Doe hy de Keyser dus in sijn bloed sagh leggen / wierp hy sijnen Last van den rugg' : liep na Galba toe / en sneed hem 't Hoofd af. Vermits 't selve gantsch kael was / soo dat hy 't niet by de Hayren kon vatten / stack hy sijne vingeren in den mond / en braght het dus tot Otho ; die 't voor de Trosboeven heenen wierp. Deese staecken 't op een Spies ; en droegen 't / met de grootste hoon / door de Stad om. Eyndlijck heeft sijnen Huys-Hofmeester 't Hoofd van haer gekoght / en / nevens 't ligchaem / in sijnen Hof begraven. Dit is geweest 't eynd van Sergius Sulpitius Galba, de sevende Roomsche Keyser / als hy 73. jaren geleefd / en noch geen 7. maenden geregeerd had.

Sijn Lijck schandlijck mishandeld. 68.

Marcus Sylvius Otho, agtste Keyser. Suet. in Oth.

Marcus Salvius (of Sylvius) Otho had sijnen Voorsaet Galba geduerig by desselven leven uyt 't Rijck soecken te schuppen; en ten dien eynde door veel geld de gunst der Soldaten gekoght. Als 't hem nu tijd daght / deed hy Galba op de gehoorde wijs / en te gelijck sijnen aengenoomenen Soon Piso ter neer houwen. Doe hy in de Regeering was getreeden / noemde hy sigh / sonder eenige schroom / de tweede Nero ; ja onderteeckende dus sijne Brieven. Als hy eens 's naghts in sijn Bed ter rust lagh / begon hy schielijck seer jammerlijck te schreeuwen en te weeklagen. Doe nu de Kamer-dienaers binnen liepen / vondense hem op d'aerde nevens de Bedsteede leggen. Sy vraeghden hem na d'oorsaeck van 't een en 't ander ? waer op Otho haer tot antwoord gaf: Galba had hem uyt 't Bed gesmeeten. Dus beanghstighde sijn Gewisse hem / soo langh als hy leefde.

Anghst van sijn boos Gewisse ; en seldsaemheyd.

Vitellius in Duytschland ten Keyser opgeworpen. 69. Tac. l. 1. c. 86.

Ondertusschen hadden de Roomsche Legioenen in Duytschland ten Keyser opgeworpen Aulus Vitellius ; die sigh met alle maght toerustte / om na Romen te trecken. Om hem te bejegenen / maeckte Otho sigh vaerdig met de Roomsche Regimenten en de Keyserlijcke Lijf waght. Doch Vitellius quam onverhinderd over d'Alp geberghten in Italien. By Placentz vielen twee lighte Geveghten voor; waer in Otho d'overhand behield. In de derde Slagh / welcke geschiedde by Bebriaco, een Dorp tusschen Cremona en Verona, scheen 't / als of Vitellius d'overhand sou behouden hebben. Of nu wel Otho geen soo groote schade had geleeden / dat hy gantschlijck behoefde te wanhoopen / vermits de sijne sigh noch seer vast by hem hielden / soo begeerde hy echter niet / dat om sijner regeeringh wil aen beyde sijden veel bloeds sou vergooten werden. Nam derhalven voor / deese Strijd met sijne dood te doen eyndigen. Maeckte sijn Testament: deelde 't geld / 't welck hy by sigh had / onder de Soldaten uyt: verbrandde al de Brieven / waer door d'een of d'ander in gevaer had mogen geraecken: verstack een scharpe Dolck onder sijn Hoofdkussen: leydde sigh ter rust / en sliep tot aen den morgen. Doe hy ontwaeckte gaf hy sigh selven een doodlijke steeck onder de lincker borst; viel ter aerden neer / en stierf dus. Wierd oock / volgens sijn voorheenen gegeven bevel / terstond / na de doemalige Roomsche gewoonte / verbrand, als hy 38. jaren geleefd / en 95. dagen geheerscht had. Soo droevigh waren sijne Soldaten over sijne dood, dat harer veele by sijne Lijckstaetsie haer selven doorstaecken. Andere ter dood toe tegens malkander voghten.

Geveghten tusschen beyde parthyen.

Otho, om meer bloed-vergieten te voorkomen, brenght sigh selven om 't leven. Tac. l. 2. Hist. c. 49. Suet. c. 11.

Droefheyd sijner Soldaten over sijne dood, en wanhopigh bedrijf.

Laet ons nu hooren / hoe 't sijnen Nasaet

Aulus Vi-

gegaen

ANNO CHRISTI.

tellius, de *9. Roomsche* Keyser. *Sueton. in Vitell. Xiphilin.*

gegaen is. Aulus Vitellius was de drie Keyseren Cajus Caligula, Claudius en Nero seer aengenaem geweest; oock door deselve van tijd tot tijd ter hooge Eere bevoorderd geworden. Galba had hem na Nederland gesonden / om daer Generael over 't Krijghsvolck te sijn; waer mee hy seer wel te vreden was / wijl hy 't te Romen niet kon houden / wegens de Schuld-eysschers. Stracks in den aenvangh sijner regeeringh heeft hy 120. oude Soldaten / welcke Galba om 't leven gebraght / en daer over een Vergeldingh van hem ge-eyscht hadden / laten dooden / wijlse hare handen aen den Keyser hadden derven leggen. Als hy de Dolck bequam / met welcke Otho sigh had doorstoocken / sond hy deselve na Keulen aen den Rhijn; om / ter gedaghtenis / in den Tempel van Mars opgehangen te werden. Doe hy / als Keyser / gewapenderhand sijnen Intoght in Romen had gedaen / betaelde hy niemand der geene / aen welcke hy schuldigh was. Ja seyde: Sy moghten God dancken / datse 't leven behielden. Gelijck hy dan oock veele der geene / welcke hem voor deesen wat hard hadden gemaend / nu met de dood betaelde. Deese snoode Mensch wentelde sigh in allerley Schanden en Lasteren / gelijck een Varken in den dreck. Was daer-en-boven bloedgierigh / en sulck een Vraet / dat hy yeder dagh viermael seer onmatigh at; en d'overvloedigh-ingenoomene Spysen lightlyck weer uytbraeckte. Somtijds besteedde hy 20000. en noch meer guldens aen eene Gastery. Waer van daen dan een gemeen Spreeckwoord ontstond / dat hy / indien hy langer geregeerd had / 't geheele Roomsche Rijck opgevreeten sou hebben.

Wenteld sigh in allerley schanden en lasteren.

Een geweldigh-groote Vraet.

Voorkondigingh sijns doods.

Al de Starrekijkers en Calender-makers heeft hy uyt geheel Italien gebannen: en een Edict aengeslagen / datse voor den eersten van October dit Gewest souden ruymen. Daer tegens deeden sy een Schrift aenslaen / dat hy noch voor dien dagh uyt de Weereld sou verhuysen. Oock heeft hy de Maend van October niet beleefd.

't Krijghsvolck valt van hem af.

In d'aghtste maend sijner beestlijcke regeeringh viel 't Krijghsvolck in Mysien en Hongaryen van hem af: haest daer na dat in Judæa en Syrien. Hy sond wel sijn' Oversten te Water en te Land tegens haer uyt; doch deselve wierden allerweegen geslagen / of vielen oock van hem af. Doe wou hy van 't Keyserdom afstand doen; doch haest bedaght hy sigh weer anders / en verliet hem op de beloften van 't dolle Grauw. Ondertusschen quam Antonius Primus, Overste des Voordravs Vespasiani, sonder eenige verhinderingh te Romen. Doe verberghde Vitellius sigh in des Deurwaghters Vertreck aen 't Pallays; doch wierd'er uytgetrocken. Men bond hem de handen op den rugg': men wierp hem een Strop om den hals; en een der Soldaten hield hem (op dat hy 't hoofd niet neer buygen / maer van elck gekend werden moght) een spitse Dolck onder de kin. Dus sleeptemen hem op de Marckt; onder d'uytwerpingh van de smaedlijckste scheldwoorden / en 't aendoen van allerley hoon. Voorts staeckense hem dood met ontelbaer-veele wonden / en wierpen sijn lighaem in den Tyber; in 't 54. jaer sijns ouderdoms.

Koomd schandlijck om 't leven. *Tac l.3. Hist.c.85. Suet.c.17.*

ANNO CHRISTI.

Op hoedanigh een wijs *Vespasianus* de thiende *Roomsche* Keyser wierd.

69.

Tacit.l.2. c.79. Sueton. in Vesp.

Doe Vespasiaen in Judæa vernoomen had / dat Vitellius Keyser was geworden / liet hy sijne Soldaten / na gewoonte / hem (Vitellius) den Eed doen. Wou oock / dat 't selve sou verright werden van de Regimenten in Syrien en Egypten. Doch de Syrische Landvooghd Mutianus, en Tiberius Alexander, Stadhouder in Egypten, wilden van Vitellius niet hooren. Waerom / vraeghde Mutianus aen Vespasiaen, neemd gy 't Keyserrijck niet selfs aen? Daer-en-boven deed Tiberius Alexander in Egypten sijn Krijghsvolck den Eed aen Vespasiaen doen. Soo haest de Regimenten in Judæa hier van tydingh ontfingen / riepense eenparigh: Flavius Vespasianus is Keyser. Dit geschiedde op den 13. van Julius in 't jaer na des Heeren Christi geboorte 69. Doe Antonius Primus, Overste des Krijghsvolcks in Mœsia, of Mysien, dit ervoer / deed hy de sijne desgelijcks den Eed aen Vespasiaen afleggen; oock was hy den eersten / die met sijn Heyr tegens Vitellius optrock. Allienus, Burgermeester te Romen, steldde sigh tegens hem; en nam tot sijn voordeel de Stad Cremona in. Deese twee hoopen / van welcke d'eene voor Vitellius, d'andere voor Vespasianus voght / sloegen hevigh tegens malkander / soo dat weersijds eenige duysenden sneuvelden. Eyndlijck tradense tot een Verdragh: en de Stad Cremona wierd geplonderd / verbrand / tot de grond toe verwoest / na datse 286. jaren had gestaen. Daer op ruckte Antonius Primus met sijne geheele Krijghsmaght van Cremona na Romen: trock'er binnen; en doe gingen sijne Soldaten met Vitellius om / gelijck wy alreeds gehoord hebben. Als Vespasianus vernam / dat oock de Roomsche Raed hem de Titel van Keyser had gegeven / trock hy derwaerts: en liet ondertusschen sijnen Soon Titus in Judæa, om daer van den Oorlogh een eynd te maken.

Cremona geplonderd en verbrand.

Tac.l.3. Hist.c.33.

Vitellii dood heeft oock in Duytschland een nieuwen Oorlogh verweckt. Want Claudius Civilis, een geboorne Hollander, wiens Broeder Paulus de Romeynen hadden om 't leven gebraght / hem selfs langh in Gevanckenis gehouden / nam hier uyt oorsaeck / om tegens deselve te rebelleeren; te meer / om datse in hare Wervingen de jonge Hollanders voor de bestemde tijd ten Oorlogh dwongen / en veelerley moedwilligheden bedreven. De Friesen en Noord-Hollanders riep hy te hulp; desgelijcks de nabuerige Hooghduytschen: en braght het daer toe / dat de Noord-Hollanders de Roomsche Besettingen in hare Winterquartieren overvielen en dood sloegen. Daer na oock de Romeynen ter Zee aengrepen / en haer vier-en-twintig Scheepen ontnamen of te grond deeden gaen. Dus verdrevense de Romeynen t'eenemael uyt de Betuw. De Roomsche Landvooghd Hordeonius Flaccus wou verder onheyl by tijds voor-

Claudii Civilis en der *Hollanderen* Oorlogh tegens de *Romeynen*.

Tacit.l.4. c.14.16. 18.

70.

ANNO CHRISTI.

voorkomen: en deed een Slagh met Civilis, die nevens sijne Hollanders veele Hoogduytsche Soldaten by sigh had: oock de Zeege behield/ soo dat de Roomsche Legioenen tot in haer Leger moesten aerselen. Eenige Benden Hollanders onthielden sigh ontrent Mentz en Trier: welcke/ alsse den Handel van Civilis gehoord hadden/ opbraecken/ en haren wegh na Holland namen. Flaccus meendde haer den Pas af te snyden. Snelde haer met 3000. oude Soldaten/ en seer veel andere/ uyt de nabuerige Landen by een gebraght/ te gemoet: doch de Hollanders, welke nauwlijckx half soo veel in getal waren/ sloegen 't meeste deel der vyanden dood: trocken nevens Keulen heenen/ en quamen dus by Claudius Civilis, 't Hoofd harer Landslieden/ geluckigh en zeeghrijck aen.

De Romeynen van de Hollanders geslagen.

Na Hordeonii verlies des eersten Gevveghts hadden twee Legioenen Roomsche Soldaten sigh begeven in 't oude Leger by Santen. Civilis nam voor/ deese aen te tasten. Braght derhalven een groot deel Volck uyt Holland, Gelderland, Over-Yssel en Westphalen t'samen. Bestormde 't Leger; doch vermits 't selve met Graghten en Wallen op 't beste versterckt was/ waer door hy'er niets op winnen kon/ soo begaf hy sigh weer in sijn Voordeel: oock trocken de Romeynen van daer na Bon en Keulen. Waren met haren Oversten gantsch niet te vreeden. Sloegen haer Leger te Neusz, of Nuys neer; en de Duytschen lagen daer tegens over aen den Rhijn. Ondertusschen quam

een en andermael, met seer groot verlies.

Tacit. l. 4. Hist. c. 27.

een groot Schip/ met Koorn geladen/ daer heenen varen/ na 't Roomsche Leger toe: doch wijl de Rhijn ter dier tijd seer laegh was/ bleef 't op de grond sitten. Doe wouden 't de Duytschers na hare sijde overtrecken; doch de Romeynen verhinderden 't haer; waer op dan weersijds veel volck by een versamelde; eenige honderden der Romeynen in 't Water verslagen bleven: en de Duytschers, 't Schip veroverende/ 't selve van daer braghten. Hier op hebben de Hollanders en Duytschen wijd en breed gestroopt. Setteden 't over den Rhijn: quamen tot aen de Moesel, en deeden voornamentlijck in Keulsland seer groote schade; wijl de Keulsche, geboorne Duytschers sijnde/ het evenwel met de Romeynen hielden: waerom oock harer veele te Deuren, of Duyren, dood geslagen wierden.

Geveght om een Schip met Koorn.

Terwijl dit dus in Duytschland voorviel/ gingh 't te Jerusalem seer jammerlijck toe. In de Stad waren driederley parthyen, welke malkander op 't grimmighst vervolgden: selfs de Koornhuysen in brand staecken/ en dus een grooten voorraed van Leeftoght vernielden. Titus Vespasianus ruckte nu gantschlijck na de Stad/ om deselve te belegeren. Hier tegens vielen de Joden uyt/ en deeden de Romeynen groote schade. Titus selfs quam tot eenige malen toe in levens-gevaer; tot dat hy eyndlijck de Stad met een Muer en Wal omvingh/ soo dat'er niemand meer uyt kon. Dit geschiedde den 12. van April, welcke was den dagh van 't Paesch-Feest. Doe de Joden dit sagen/ vergeleeckense sigh met malkander/ en swooren t'samen tegens de Romeynen: deeden oock stercke tegenweer: maer onaengesien dit alles veroverde Titus d'eerste Muer op den 5. May. Haest daer na de tweede/ of middelste. Vermits nu de honger boven maten groot in de Stad wierd/ liepen veele der Joden tot de Romeynen over; doch Titus wou haer niet aenneemen. In tegendeel deed hy veele der selve aen Kruycen heghten: veele oock de handen afhouwen/ en joeghse/ dus toegesteld/ weer in de Stad: welcke hy ondertusschen hoe langer hoe meerder naerderde: Batteryen en Katten opwierp (na gelegenheyd van de manier des Geschuts diens tijds)/ tot

Joodsche Geschiedenissen. Joseph. l. 6. de bell. c. 4. & seq.

Ellendige staet binnen Jerusalem;

en de Belegeringh der Stad vervolgd door Titus Vespasianus.

70.

ANNO CHRISTI.

tot op den 17. van Julius. Doe was binnen Jerusalem noch Lam noch ander kleyn Vee meer te bekomen / tot 't daeghlijcks Offer. Dit braght de Joden in een groote bekommeringh en schrick.

De Tempel bestormd.

Als Titus dit vernam / deed hy haer / door den voorheenen gedaghten Flavius Josephus, vermanen / datse sigh souden overgeben. Doch sy gaven tot antwoord / dat de Stad Gods niet gewonnen kon werden. Dus duerden d'aenvallen en bestormingen tot op den derden van Augustus. Doe quamen de Romeynen aen den Tempel; van waer uyt de Joden sigh salcker wijs verweerden / datser geen meester van konden werden. Hier over vergrimden sigh de Krijghsknegten soo hevigh / dat eenen der hare de gemelde Tempel in brand stack. Soodanigh nam de vlam d'overhand / datse niet te dempen was. Dus verbrandde dit treflijck Gebouw op den 10. van Augustus. Als op den vijfden dagh daer na de Priesters sigh wilden overgeven / seyde Titus: Wijl de Tempel door 't Vyer was vernield / soo hadmen harer niet meer van doen. Deed haer daer op al t'samen met Vrouwen en Kinderen ter neer houwen.

In brand gestoocken, en vernield *Joseph.l.7. de bell. c. 9. 10. 11. 13.*

De Boven-Stad ingenomen. *Joseph.l.7. c.16 17.*

De geene / welcke noch in de Boven-Stad waren / versoghten in Verdragh te mogen treeden / en datmen haer met haer Geweer sou laten aftrecken. Hier over wierd Titus toornigh; en liet dit gedeelte der Stad geduerigh bestormen / tot op den 8. van September, wanneer 't op een Saterdagh, of Sabbath der Joden, wierd ingenoomen. 't Getal der Gevangene was seven-en-tnegentigh-duysend: by d'elfmael hondert-duysend waren door honger gestorven / of op andere wijsen om 't leven gekomen: want dese Plaets was geweest vol vreemde Joden, tegens 't Paesch-Feest in deselve vergaderd. D'ellende / welcke d'arme Stad Jerusalem heeft moeten uytstaen / is op 't thiende deel niet te beschrijven / of met woorden uyt te drucken. 't Was met de Belegerde soo verr' gekomen / datse niet alleen ongewoone en afschouwlijcke dingen ter spijs gebruyckten; maer oock selfs hebben de Moeders haer' eygene Kinderen gekoocht / en gegeeten.

In deese Stad 1100000. Menschen door Honger en Swaerd omgekomen. *Joseph.l.7. c.7.8.*

Simon, Overste der Oproerigen, voor *Titus* gebraght. *Joseph.l.7. c.20.*

Als nu Titus Vespasianus de Stad Jerusalem dus verovert en verdorven had / trock hy na Cæsarea. Hier wierd tot hem gebragt Simon, Oversten der Oproerigen: die sigh seer langh in een Put onder d'aerde verborgen had gehouden. In de genoemde Plaets

71. moesten 2500. Joden of malkander selfs dooden / of tegens de wilde Dieren veghten / tot datse dood waren. Titi Oversten / welcke hy had aghter gelaten / hebben de Kasteelen Herodium, Machærus en Massada ingenoomen: in welcke laetste Plaets 906. persoonen met Vrouwen en Kinderen sigh selfs om 't leven braghten / om niet in harer vyanden handen te vallen. Dus is byna geheel Judæa omgekomen. De noch gantsch en herwaerts verstroyde Joden moesten de Silverlingh / diese te vooren in 't Heyligdom gaven / voortaen te Romen in 't Capitool leveren. Sulck een eynde heeft genoomen de Stad Jerusalem

Joseph.l.7. c.26.

Eynde der

en de Tempel / volgens 't geen de HEERE CHRISTUS haer had voorkondighd. Beyde de Vespasianen, Flavius en Titus, Vader en Soon / hebben te gelijck getriumpheert: en in deese Triumph Simon en Johannes, twee Aerts-Fielen / nevens noch 700. Joden, seer groote en stercke Mannen / ten toon gevoerd. Onder meer andere Buyt / welcke voor de Triumph-Wagen heenen gevoerd of gedragen wierd / waren oock de Goudene Tafel / Goudene Kandelaren / de Tafel der Wet / en veele der Heylige Vaten; welcke de Priesters in d'uyterste nood uyt den Tempel genoomen / en verborgen hadden. Deeser dingen Afbeeldingen siet men noch hedensdaghs in Steen uytgehouwen aen den Triumph-Boogh Vespasiani te Romen.

Joodsche Religie en *Politie.* *Joseph.l.7. c.14.*

Na deese tijd heeft Keyser Vespasianus goede rust genooten. Want Cerialis heeft den Oproer der Nederlanderen, door Claudius Civilis verweckt en aengevangen / met overwinnende handen gestild. Julius Sabinus, die de Rebelly had voortgeset / hield / uyt vrees / sigh in een Hol onder d'aerde verborgen; waer in hy / gantsch onbekend / sigh met sijne Huysvrouw Epponia negen gantsche jaren heeft onthouden / en in dien tijd met haer twee Soonen gewonnen.

Der *Nederlanderen* Oproer gedempt.

Als Flavius Vespasianus tot in 't vijfde jaer had geregeerd / heeft hy een Algemeene Monsteringh der Burgery te Romen aengesteld; en / volgens 't bericht van Plinius, die ter dier tijd leefde / 74.
Lieden gevonden / welcke honderd / honderd en thien / honderd en twintigh / honderd en dertigh / honderd en veertigh / tot over de honderd en vijftigh jaren oud waren. Men behoeft sigh derhalven soo seer niet te verwonderen / dat ten tijde des Keysers Hadriani, of Trajani voor hem / noch persoonen leefden / welcke CHRISTUS de HEERE in 't vleesch hadden gesien; wijl tot op de Regeeringh Trajani tsederd Christi Hemelvaert niet meer dan 70. jaren waren verloopen; en tot op de laetste levens-tijd Hadriani niet boven de honderd.

Seer oude Lieden te *Romen.* *Plin.l.7. c.49.*

In 't jaer na Christi geboorte 75. heeft Vespasianus de Tempel des Vreedens te Romen gebouwd / en allerweegen goed geluck gehad / tot in 't jaer 79. / wanneer een Comeet verscheen / en hy daer op sieck wierd. Der- 75.
mits hy sigh onder deese kranckheyd niet 79.
verschoonde / maer de Rijcks-saecken even soo wel als te vooren waernam / soo wierd hy te Reate van de Buyckloop aengevallen / aen welcke hy stierf op den 24. van Junius, als hy had geleeft 69. jaren / 1. maend / 7. dagen / en geregeerd 10. jaren min ses dagen. Van deesen Keyser Flavius Vespasianus werd alles goeds getuyghd / behalven dat hy te seer geldgierigh was.

Flavii Vespasiani sieckte, dood, en lof. *Sueton. c. 24 & c.16.*

Synen Nasaet in 't Keyserdom is geweest sijnen Soon Titus Vespasianus; die so gantsch wel heeft geregeerd / dat hy de Vreughde en Wellust des Menschlijcken Geslagts wierd genoemd. Hy pleegh te seggen: Dat een Keyser niemand van sijn aengesigt treurigh

Titus Vespasianus de elfde *Roomsche* Keyser. *Aur.Vict. Dio.*

moest

ANNO CHRISTI.

moest laten wegh gaen. Was niet minder in de Greeckische als in de Latijnsche Tael ervaren: seer geleerd; een goed Poët en Musicant.

Xiphilin. Sueton. in Tit. c. 8.

In 't eerste jaer sijner Regeeringh begon de Bergh Vesuvius in Campanien, tegenwoordigh Monte de Somma genoemd, gelegen niet verr' van Nola, in 't Koningryck Napels, onvoorsiens te branden, ook Asch en Aerde uyt te werpen. Dight daer ontrent, aen den Bergh Miseno, woondde de

Brand des Berghs *Vesuvii.*

seer heerlijcke Schrijver Cajus Plinius Secundus; die sigh derwaerts deed voeren, om d'oorsaeck deeses Brands uyt te vorsschen. Kon echter, wegens de vlammen en uytwerpingh, niet verder komen, dan by een Boeren-Hofsteede, daer hy sigh ter rust begaf. Doch vermits hy hier in gevaer stond, dat

Cajus Plinius Secundus door de roock verstickt.

de plaets met Asch en Steenen moght overdeckt werden, soo liet hy sigh uyt dit Huys op 't Veld dragen. Doe nu een dicke Wolk van Roock en Stof quam aenvliegen, verlieten sijne Knechten hem; derhalven hy door de gedaghte Roock, Asch en Swavel-damp moest versticken; want vermits hy een swaerlijvigh Man was, kon hy niet ontlopen. Dit geschiedde op den 2. November, in 't 79. jaer na Christi geboorte. De Wind voerdde d'Asch deeses Brand-berghs veele mylen weghs van daer heenen, ja geheel over de Zee in een ander Land. De naestbygelegene Steeden en Vlecken sijn door dit Vyer gantsch verdorven.

Grooten brand te *Romen.*
80.

Titus begaf sigh van Romen na Campanien, om dit Wonder der Natuer t'aenschouwen. In sijn afweesen ontstond een verschricklijcken brand te Romen, die drie dagen en naghten na malkander duerde. Veele Tempelen, Pallaysen, en andere heerlijke Gebouwen gingen gantsch te niet. Tot de weer-oprightingh der selve gaf Titus sijne Rijckdommen en Keyserlijcke Kleynooden. T'Amphitheatrum te Romen, hedensdaegs meerendeel vervallen, en Coliseum genoemd, van Flavius Vespasianus begonnen te bouwen, heeft Titus volvoerd, en tot inwyingh van 't selve honderd dagen langh praghtige Schouwspeelen doen houden. Hier na begaf hy sigh in 't Sabyner Landschap, niet verr' van Romen. Hier viel hem een stercke

Dood des treflijcken Keysers *Titi Vespasiani.*
82.

Koorts aen; die binnen weynigh tijds soodanigh d'overhand nam, dat hy uyt de weereld wierd wegh geruckt, in 't 41. jaer sijns ouderdoms, als hy niet langer dan 2. jaren 2. maenden en 20. dagen had geregeerd. Sijne dood heeftmen door 't gantsche Roomsche Rijck seer hoogh beklaeghd.

Domitianus, de twaelfde *Roomsche* Keyser.
82.

Hem is gevolghd in 't jaer Christi 82. op den Keyserlijcken Throon sijnen Broeder Domitianus, die sijnen Vader Flavius en Broeder Titus Vespasianus seer ongelijck was.

De *Romeynen* veroveren *Engelland.*
84.
Tacit. in vit. Agric.

In den aenvangh sijner Regeeringh heeft Julius Agricola, een Romeynsch Overste, eyndlijck, na een sesjarigen Oorlogh, 't geheele Land Britannien, hedensdaeghs Engelland en Schotland t'samen, onder sigh gebraght; en vernoomen, dat het een Eyland was; 't welck men tot noch toe had gemeend vast Land te sijn geweest, gelijck Spaenje of Italien is.

ANNO CHRISTI.

Van daer voer Agricola over na Hibernia, of Yrland, om ook dit Eyland de Romeynen onderworpen te maecken. Ondertusschen rebelleerden de Britanniërs; en weynigh feylden 't, dat de Romeynen niet gantschlijck geslagen waren geworden. Deese schade echter heeft Agricola hard genoegh gewrooken; en by de 10000. sijner Vyanden ter neer gelegt. Doe hy nu negen jaren na malkander in dit Eyland Oorlogh had gevoerd, ontbood Domitianus hem na Romen, daer hy door vergif aen kant wierd geholpen. 86.

Domitianus doet het door den brand beschadighde *Capitool* seer kostlijck weer opbouwen.
Suet. c. 5.

Anders heeft deesen Domitianus in 't sesde jaer sijns Keyserdoms 't Capitool, door den hier boven gemelden brand beschadighd geworden, weer opgebouwd, en van binnen t'eenemael doen vergulden; waer aen hy byna twaelf Millioenen Gouds heeft te kost geleght. Hier na is hy allenxen in Hovaerdy opgeklommen, soo dat hy selfs een God genoemd, en aengebeeden wou zyn.

Wil als God aengebeeden sijn.
Xiphil. & Dio.

Ondertusschen ontstond een Oorlogh in Sevenbergen en Walachien; met welcke Volckeren de Romeynen festhien jaren langh te stryden hadden, tot dat Trajanus haer eyndlijck bedwongh. Als nu onder Domitianus deesen Oorlogh een weynigh gestild was, verhief hy sigh daer op. Braght veele Roomsche Raedsheeren om 't leven; en verdreef andere in Balllingschap: onder welcke ook was Nerva Coccejus, naderhand Keyser geworden.

Sijne wreede bedrijven;

Om d'overgeblevene des Raeds noch meer te beanghstigen, steldde hy 't volgende Spel aen. Hy liet een afsonderlijck Huys van binnen allerwegen swart verwen; ook eenige swarte Bancken daer in stellen; en voorts daer binnen brengen allerley Werck-tuygen en dingen, welcke men gewoon was tot de Begraefnissen te gebruycken. Op de vloer stonden sommige Doodkisten; en op deselve geschreven de namen der geene, welke hy derwaerts had doen roepen. Daer boven hingen kleyne Lightjens, gelijck sijnde de Lampen, welcke in de Sterf-huysen branddden. Doecken lagen'er, waer in men de Lijcken pleegh te wickelen.

en seer vreeslijcke aengerigt Spel,

Alles was op 't verschricklijckst en treurighste toegerigt. In deese plaets wierden de Raedsheeren gebraght, gantsch alleen, sonder Dienaren. Alsse op dit gesight sigh met een groote vrees bevangen gevoelden, quamen noch, om deselve te vergrooten, uyt eenige Gaten kleyne Jongens te voorschijn, Kool-swart geverwd, even als boose Geesten, of Duyvelsche Spoocken; welke aen hare syde gingen staen. Men hoordde hier niet een eenigh woord sprecken, maer alles was gantsch naer-stil. Ten laetsten trad Keyser Domitianus selfs binnen: deed een Gesprek van de Dood; en datmen deselve met geduld moest lijden.

om den *Roomschen* Raed in d'uyterste doods-anghst te stellen.

Doe daghten voorts al de Raedsheeren niet anders, als datse hier moesten sterven. Als hy haer byna de geheele naght met deesen vreeslijcken anghst had gemarteld, deed hy haer eyndlijck weer na huys gaen: sond haer seer heerlijcke Veerin-

ANNO CHRISTI.

eeringen aghter na; en schonck haer de gedaghte Jongens/ welcke de Rol van Spooken en Bulbacken hadden gespeeld (doch nu weer afgewasschen waren/ voor Lijf-eygene. Over dit Vastenavonds-of Guygchelspel toondde Domitianus soo veel vreughde/ als of hy yet groots had verright.

Tweede Vervolgingh tegens de Christenen onder Domitiaen.
91.
Sulp. Sev. l. 2.

In't 91. jaer na des Heeren Christi geboorte/ of't elfde der Regeeringh Domitiani, is aengegaen de tweede Verbolgingh tegens de Christenen, in byna al de Provintien des Roomschen Rijcks. Haest daer na heeft Antonius, Landvooghd in Duytschland, eerst wel geklaeghd over de hoogmoed en onmenschlijcke wreedheyd Domitiani: maer is oock daer op van hem afgevallen: doch wierd van Lucius Maximus overwonnen/ en gevangen. Dus heeft hy sijne Rebelly niet konnen volvoeren. Te Romen en anderweegen vermenghden sigh heymlijcke Moordenaers onder 't volck/ welcke de Lieden met vergiftighde Naelden staecken.

Heymlijcke Moordenaers.

Vermits deese pricken niet veel geaght wierden/ soo stierven'er veele/ eerse 't quaed regt gevoelden. Ter dier oorsaeck nam men seer nauwe aght op sulcke Booswighten; en soo veel'er van deese boosdaed wierden overtuyghd/ straftemen met de dood.

Domitiani Oorlogh tegens Decebalus in Duytschland.
Dio.

Van den Oorlogh der Romeynen met Decebalus, Vorst in Wallachien en Sevenbergen, is hier boven eenige meldingh gedaen. Wijl nu de Silesiërs en Moraviërs den Keyser Domitianus in den selven niet hadden bygestaen/ nam hy voor/ haer op 't lijf te vallen. De Duytschers sonden hare Gesanten aen hem; doch hy liet haer/ tegens aller Volckeren Reght/ om 't leven brengen. Hier op quam 't tot een Gevegt/ en Domitianus wierd op de vlught geslagen. Doe sond hy aen Decebalus, en koght de Vreede van hem/ om sigh dies te beeter aen de Duytschen te mogen wreecken. Echter liet hy haer gerust sitten: trock weer na Romen, en hield een Triumph, even als of hy gantsch Sevenbergen en Moravien had veroverd; daer hy doch in tegendeel groote schade had geleeden. Dit verdroot Decebalus soodanigh/ dat hy op nieuws den Oorlogh aenvingh/ en de Romeynen genoegh te doen gaf.

ANNO CHRISTI.

Sijne dwase Triumph te Romen.

Doet niet anders als Moorden.
96.
Xiphilinus.

Van doe af aen was Domitianus als gantsch onsinnigh in Moorderyen en Doodslagen; soo dat hy oock selfs sijn' eygene Bloedvrienden niet verschoonde. Den Burgermeester Glabrio dwongh hy/ tegens een Leeuw te moeten Kampen; en als hy den selven kloeckmoedigh had doorstoocken/ moest hy daerom sterven. Veele Christenen deed hy om 't leven brengen; en schold haer voor godloose Lieden/ wijlse aen d'Afgoden geen Offerhanden begeerden te doen. Seecker Astrologus, of Starrekijcker/ voorkondighde hem/ dat hy door 't Swaerd sou van sijn leven berooft werden. Doe vraeghde Domitianus dien Voorsegger/ wat voor een doodswijs hem dan selfs beschooren was? D'Astrologus gaf tot antwoord: De Honden souden hem verscheuren. Domitianus wou hem ten Leugenaer maecken/ en beval/ datmen hem levendigh sou verbranden. Doe hy op den Houthoop stond/ en 't Vyer hem alreeds had aengevat/ viel een sware Plas-regen/ die de vlammen uytbluschten. 's Naghts quamen de Honden: verscheurende en verslindende de Starrekijcker/ die nu half gebraden was. Oock is Domitianus op even den selven dagh/ die d'Astrologus hem genoemd had/ omgebraght. Welcke saeck sigh aldus heeft toegedragen.

Vreemd Geval met een Starrekijcker.

Hy had een Lijst gemaeckt van de Namen der geene/ welcke hy wou doen aen kant helpen. Een kleyne Jongen/ die uyt kortswijl door de Kamer omliep/ vond dit Geschrift/ en braght het Domitiani Gemalin: die 't doorlas/ en oock haren Naem in dit

Tyrannen sijn haer selfs verraders.

Bloed-

ANNO CHRISTI.

Bloed-Regiſter ſag ſtaen. Hier over wierd de Keyſerin ontroerd / en daght / den Tyran te voorkomen. Sy vertoondde eenige / in wat gevaer ſy alle ſtonden; en verbond ſig met haer / dien ſnooden Moordenaer niet langer te laten leven. Onder deeſen hoop was eenen Stephanus; die ſigh aenbood / Domitiaen den doodlijcken ſlagh te willen geven. Doch om in geenen arghwaen te geraecken / verbond hy den lincker arm / even als ware hy daer in gewond geweeſt / en dat hy deſelve niet kon gebruycken. De Keyſerin had Domitiani Deegen / welcke hy altijd onder ſijn Hoofdkuſſen verberghde / aen een kant gedaen. Doe nu de beſtemde uyr quam / liet Stephanus den Keyſer aenſeggen / dat hy hem een heymlijcke ſaeck van gewight had t'openbaren. Wierd daer op binnen gelaten. Reyckte Domitiaen een Brief toe / en gaf hem te gelijck een ſteeck in den buyck / boven 't Gemaght. Hy daer tegens viel op Stephanus aen / en riep een daer ontrent ſtaende Jongen / dat hy hem ſijnen Deegen (of Dolck) van onder 't bed ſou gaen halen; doch de Vogel was al wegh gevlogen. Doe Domitiaen dit gewaer wierd / bemoeyde hy ſigh / om Stephanus 't Swaerd uyt de hand te wringen: en dus worſteldenſe beyde met malkander; doch Domitianus kreegh Stephanus onder ſigh. Terſtond deed ſijnen Opper-kamerlingh Parthenius de deur op; en liet Maximus, een vrygelatene Slaef / ook Clodianus, een Speelman / binnen treeden. Deeſe quamen Stephanus te hulp / en de Keyſer wierd met ſeven wonden doodgeſtoocken. Dit geſchiedde op den 18. van September in 't 96. jaer na des Heeren Chriſti geboorte: in 't vijfthiende ſijner Regeeringh / en 't vijf-en-veertighſte ſijns ouderdoms. Phyllis, een oude Vrouw / ſijne Voedſter geweeſt / heeft ſijn ligchaem heymlijck / en ſeer ſleght begraven.

Bericht, hoedanigh het met de vermoordingh van *Domitianus* is toegegaen. *Sueton. c.1.17.*

Ten tijde Flavii Veſpaſiani ſtellen de Kronijcken den eerſten Roomſchen Biſchop te ſijn geweeſt Linus (na Petrus, welcke andere den eerſten noemen): en in 't eerſte jaer der Regeeringh Titi Veſpaſiani de tweede Biſchop Cletus. In 't elfde jaer Domitiani de derde / Clemens. In 't thiende jaer van deeſen Domitianus wierd de H. Euangeliſt Johannes door de Landvooghd in Aſia gevanckelijck na Romen geſonden: ter dood verordeeld / en (gelijck d'oude Kercken-leeraers ſchrijven) in ſiedenden Oly geſet. Doch vermits hy door deſelve geen beleedigingh ontfingh / heeftmen hem in Ballinghſchap verweeſen na 't Eyland Pathmos. In 't ſelve jaer is oock Cletus, Biſchop te Romen, gemarteld; deſgelijcks de getrouwe Getuyge Chriſti, Antipas, te Pergamus. In 't genoemde Eyland Pathmos heeft de H. Johannes 't Boeck ſijner Openbaringen geſchreven; waer in hy van den nu gemeldden Antipas gewagh maeckt. Oock heeft ontrent deeſe tijd geleefd / en ſeer veel geleeden / d'oude Martelaer Ignatius. In 't derthiende jaer des Keyſers Domitiani heeft Flavius Joſephus de Jode ten eynde gebraght ſijn Boeck van d'oude Joodſche Geſchiedeniſſen / als hy nu ſes-en-vijftigh jaren oud was geworden. In 't volgende jaer wierd de Roomſche Biſchop Clemens ter Ballinghſchap verweeſen.

Roomſche Biſchoppen. *Euſebius.*

Johannes d'Euangeliſt in *Pathmos. Iren.l.5.*

Flavius Joſephus Geſchiedſchrijver der *Joden.*

Onder de Keyſeren Veſpaſianus, Titus en Domitianus hebben geleeſt en in geleerdheyd gebloeyd Silius Italicus, Martialis, Juvenalis vermaerde Dightkonſtenaers. De Philoſooph Epictetus; beyde de Plinien, Julius Solinus, Quintilianus, Frontinus, en de berugte Toveraer Apollonius Thyanæus; een Griek uyt Cappadocien: die veele wonderlijke dingen verright heeft; ſoo dat ſijnen Euangeliſt Philoſtratus Lemnius geheele Boecken van hem heeft geſchreven / en de Chriſten Vaderen / welcke ter dier tijd leefden / veel met hem te doen gehad hebben. Al de bovengemeldde ſijn Heydenen geweeſt. Onder de Ketteren / die de Kerck des Heeren Chriſti aenvoghten / boven de geene / welcke in d'Euangeliſche Hiſtorien genoemd ſijn / waren Ebion, Menander, Diſcipul van Simon de Toveraer / Diotrephes, en Cerinthus. Van Seneca en Lucanus is onder 't leven van Nero geſprooken.

Geleerde Mannen onder de *Heydenen.*

Ketters.

Op Domitianus is in de Keyſerlijcke regeeringh gevolghd Nerva Coccejus, als hy alreeds in 't 65. jaer ſijns ouderdoms gingh / daer-en-boven weeckelijck / en van een ſwacke Maegh was. Hy toondde ſigh altijd van een vroomen en goedertiernen aert te ſijn; ſoo dat hy oock de geene / welcke Domitianus hadden omgebraght / niet wou ſtraffen: doch de Krijghsliedem hebben niemand derſelve laten leven: waer toe Nerva ſtilſwijgen / en haer noch bedancken moeſt. Ter dier tijd was niet veel geld in de Keyſerlijcke Rentkamer. Derhalven deed Nerva de Goudene en Silvere Beelden / welcke hier en gintſch ter eeren van Domitianus opgereght waren / ſmelten / en vermunten. Ja / hy verkoght al de Keyſerlijcke en ſijn' eygene Kleynodien en Silvere Vaten; op dat hy 't Volck met geen Schattingen behoefde te beſwaren. Veele Chriſtenen, van ſijnen Voorſaet in Ballinghſchap verdreven; oock andere eerlijcke Lieden / liet hy weer t'huys komen; en verbood / over 't ſtuck van Religie yemand aen te klagen. De Slaven / welcke hare Heeren by Domitiaen hadden beſchuldighd / in lijfs-gevaer gebraght / en ten deelen in der ſelver Goederen ſaten / heeft hy al t'ſamen doen dooden / gelijckſe wel verdiend hadden. Hy verbood oock / de Knegtjens meer uyt te ſnijden. Schafte af al d'onnodige onkoſten / welcke tot noch toe aen de veelvuldige Schouwſpeelen waren verquiſt; en droegh ſigh ſoodanigh in ſijne Regeering / dat hy dickmael ſeyde: Hy had / ſijns weetens / nets gedaen / waer over hy bevreeſd behoefde te ſijn / wanneer hy ſchoon van 't Keyſerdom afſtond. Echter heeft eenen Calpurnius Craſſus ſigh met ſommige verbonden / om hem 't leven te beneemen. Doe Nerva dit bekend wierd / heeft hy de T'ſaemgeſwoorne in de Schouwplaets nevens ſigh doen ſitten: yeder van haer een Swaerd in de hand gegeven / en geſeght: Sy ſouden

Nerva Coccejus, de derthiende *Roomſche* Keyſer. 96. *Aur.Vict. Dio. Xiphilin. in Nerva.*

Sijne vrome en ſeer goedertierne regeeringh.

Saghtmoedigheyd tegens de geene, die hem hadden willen vermoorden.

ANNO CHRISTI.

besien / offe scharp genoegh waren. Hy was niet voorneemens / haer yets verder te doen. Doch Ælianus, Hoofdman der Lijf-waght / heeft / tegens sijnen wil / eenige der selve doen sterven.

Neemd *Trajanus*, om sijner deughden wil, in Soons-plaets aen, met ter sijden stelling van eygene Vrienden.
97.

Hier over heeft Nerva sigh seer bedroefd. Vermits hy hem oock / wegens sijnen ouderdom / veraght bevond / gingh hy Anno 97. na Christi geboorte op 't Capitool, daer hy / voor den gantschen Raed en 't Roomsche Volck / Marcus Ulpius Trajanus in Soons-plaets / en ten toekomenden Keyser aennam; oock selfs in persoon hem uytriep; alhoewel deesen Trajanus hem niet in Bloed-verwantschap bestond / en onaengesien hy eygene Bloedvrienden had. Want hy sagh enckelijck op de deughd / en de goede hoedanigheden in deesen Man. Doe nu Nerva Coccejus 66. jaren oud was / wierd hy doodlijck sieck; en stierf op den 27. van Januarius,

Sijne dood.
98.

na dat hy 1. jaer / 4. maenden 9. dagen den Keyserlijcken Throon seer loflijck en met groote goedertierenheyd had beseeten.

Johannes uyt *Pathmos*; beschrijft sijn *Euangelium*.
Hieron. in Præf in Matth.

In den aenvangh sijner Regeering wierd / nevens andere Christenen (gelijck alreeds geseght is) den H. Euangelist Johannes toegelaten uyt 't Eyland Pathmos weer te mogen keeren. Waer op hy sigh na Ephesen begaf; daer hy / op ernstige beede en aenhoudingh der Bisschoppen in Asia, sijn Euangelium beschreef / tegens den Ketter Cerinthus, en meer andere, na dat te vooren de gantsche Gemeente een Vast en Beededagh gehouden / God om sijnen H. Geest aengeroepen had; 't welck geschiedde op bevel des Apostels Johannis selfs.

Tacitus een reghtschapen Schrijver.

In 't jaer des doods van Nerva Coccejus heeft de voortreflijke Geschiedschrijver Cornelius Tacitus sijn Boeckje van de Zeeden en Gewoonten der oude Duytschen geschreven; 't welck de Duytschers hem billijck eeuwigh danck moeten weeten. Deese Tacitus is sulck een opreght / waeraghtigh en leerrijck Schrijver / dat geene van al d'andere met hem sijn te vergelijken; 't welck al de Geleerde ons geerne sullen toestaen. Derhalven behoefdmen aen sijne Geschicht-verhalingen geensins te twijffelen.

Marcus Ulpius Trajanus de veerthiende *Roomsche* Keyser.
Aur. Vict.
Eutrop. l 8.
99.
Een Keyser, noyt te volprijsen; behalven in sijn beveelen tegens de *Christenen*.

Na Nerva is aen de Regeeringh gekomen de bovengedaghte Marcus Ulpius Trajanus; niet te Romen, of in Italien, maer in Spaenje gebooren / in de Provintie, hedensdaeghs genoemd Andalusia. Doe Nerva stierf / was hy by 't Krijghsvolck te Keulen aen den Rhijn; daer hy oock 't Rijck heeft aengenomen. Al de Geschiedschrijvers geven deesen Keyser 't Getuygenis / dat hy noyt te volroemen was / wegens sijne heerlijcke Deughden en seer goede bestieringh; welcke hy byna twintigh jaren langh heeft gevoerd. Doch de Christenen hebben over hem te klagen gehad / dat hy den Heydenschen Afgodendienst boven maten seer aenhingh. Hy heeft wel geen uytdrucklijcke Vervolgingh tegens haer aengesteld; doch door veele Bevelbrieven hier en gintsch geboden / datmen sou blijven by den ouden Godsdienst / door veele honderd jaren te Romen in gebruyck geweest / sonder nieuwigheden in te voeren. Dat oock de Christenen niet by een souden komen / ten ware dan / dat yemand uyt d'Overigheyd daer by was. Hier door wierd haer 't gehoor des Godlijcken Woords en 't gebruyck van 't Sacrament des H. Avondsmaels genoeghsaem verbooden.

ANNO CHRISTI.

Sijne treflijcke Spreuck.
Cedren. p. 204.
99.

Dit volgende is bysonderlijck aen Trajanus te roemen. Doe hy in de Keyserlijcke Regeeringh trad / riep hy sijnen Opper-Maerschalk / die hem 't Swaerd moest voordragen / voor sigh; gaf 't selve hem bloot in de hand / en seyde: Neem dit uyt mijne handen / en gebruyck het voor my / indien ick wel regeer; maer indien qualyck / tegens my. In dit jaer heeft de voorgedaghte Cornelius Tacitus sijne Boecken der Historien geeyndighd; doch welcke wy nu niet in 't geheel hebben: gelijck dan oock sijn ander Werck der Jaerboecken seer verminckt is.

Slagh *Trajani* met de *Wallachiërs*.
Xiphilius.
100.
101.

Tot noch toe hadden de Romeynen aen Decebalus, Koningh der Sevenbergers en Wallachiërs, een jaerlijckschen Tribuit betaeld / om Vreede te houden / volgens 't Verdragh tusschen Domitianus en hem geslooten. Dit verdroot Trajanus: derhalven bereydde hy sigh tot den Oorlogh: kondighde Decebalus den Vreede op / en ruckte hem onder d'oogen. Tusschen beyde de deelen viel een verbaerlijcke Veldslagh voor; in welcke wel de Romeynen d'overhand behielden; doch soo veel gewondde (behalven de dooden) hadden bekomen / datmen niet Lijnwaed en Lompen genoegh kon vinden / om soo veele wonden te verbinden. Doe verschoonde Trajanus sijn eygen Lijnwaed en Hembd niet / maer gaf 't over tot dit gebruyck. Decebalus was met een groot deel der sijne ontvlooden. Trajanus, en sijnen Lieutenant Lucius, vervolgden hem tot aen sijne Hofhoudings-Stad. Vermits nu Decebalus, boven de voorige schade / in deese najagingh noch veel Volck verlooren had / soo versoght hy Vreede; welcke Trajanus hem toestond / onder voorwaerde / dat hy der Romeynen vyanden oock voor de sijne houden; de Bolwercken en Vestingen / welcke hy aen de Grensen sijns Rijcks had opgereght / sleghten sou. Dit beloofde Decebalus; en dus keerde Trajanus weer na Romen, daer hy sijnen Intogt deed met een praghtige Triumph.

Decebalus geslagen; en gevolgde Vreede.

Kercklijcke Geschiedenissen.
Des *Heydenschen Plinii* Brief aen *Trajanus*, tot lof van de *Christenen*.
Plin. l. 10. *Epist.* 101.
Eusebius l 3. *Hist. c.* 32. 33.
102.

In 't vijfde jaer der Regeeringh Trajani was Plinius Secundus de jonge Landvooghd over Bithynien in Kleyn-Asia. Deese schreef / van daer uyt / een Brief aen Keyser Trajanus, van deesen Inhoud: De Christenen waren soo gantsch argh niet / alsmen hem veelligt had aengebraght. Alleenlijck wildense de Heydensche Goden geen Offerhande doen. Anders warense onstraflijck: onthielden sig van alle Lasteren / welcker geene men haer met waerheyd kon te last leggen. Haren Christo ter eeren songense 's morgens voor Sonnen-opgangh Lof en Danck-liederen / &c. Soo veel werckte dit uyt / dat Trajanus verbood / verder ondersoeck op haer te doen. Doch indien eenige by geval betrapt wierden /

ANNO CHRISTI.

den/ soo souden deselve straffen. Hier door heeft de vervolgingh wat opgehouden. Deese/ onder Trajanus voorgevallen/ werd genoemd de derde. In deselve wierd gekruycigd Simon (de Soon van Cleophas), Bisschop te Jerusalem, in 't 120. jaer sijns ouderdoms/ na 't getuygenis van Eusebius. Dus is deesen Simon (volgens 't verigt des gemelden Eusebii en Egesippi) de laetste van al d'Apostelen op den Aerdbodem geweest. Want twee jaren te vooren was d'Euangelist Johannes t'Ephesen overleeden/ in 't 91. jaer sijns levens. En soo heeft de dood des H. Johannis 't honderdste jaer na de geboorte onses Heeren Christi besloten. Ontrent deese tijd is oock Ignatius, Bisschop t'Antiochien, van wien hier boven gewagh is gemaeckt/ na Romen gesleept/ en de wilde Dieren voorgeworpen. Stracks daer na heeft een verschrickelijcke Aerdbevingh de Stad Antiochien soodanigh doen schudden/ dat niet veel groote Gebouwen staende bleven.

Martelaren.

Aerdbeving t'*Antiochien*.

Trajani Steene Brugg' over de *Donauw*. 105. *Xiphilin.*

Ondertusschen begon Decebalus sigh weer te beweegen. Was met de voorgedaghte Vreedens-Artijckelen niet vergenoeghd; maer rustte sigh op nieuws ten Oorlogh toe. Op dat nu Trajanus hem dies te gevoeghlijcker mogt bykomen / bouwde hy een verwelf de Steene Brugg' over de Donauw: een Werck/ waer over men sigh niet genoeghsaem kon verwonderen. Want elcke Pylaer was boven 't Fundament 150. voeten hoogh/ en 60. dick. Schoon oock d'eene 170. voeten van d'andere af-stond/ soo gingh echter een Boogh/ of Verwelffsel/ van d'eene tot d'andere. Naderhand heeft Keyser Adrianus van deese Brugg' meer sorgh dan nut gehad; waerom hy oock de Boogen deed in stucken smijten. De Pilaren sijn noch in onse tijd by de Stad Severin in Hongaryen te sien. Over deese Brugg' voerde Trajanus sijn Krijghsvolck. Sloegh Decebalus in 't opene Veld. Nam sijne Residentie-plaets en 't geheele Land in. Bequam ook sijne Schatten / welcke hy in een Water had doen sincken: waer op Decebalus sigh selven uyt vertwijffelingh doorstack. Trajanus sond sijn Hoofd na Romen: veroverde geheel Dacien, en schickte van Romen nieuwe Colonien, of Bevolckingen/ derwaerts.

Slaet *Decebalus* t'eenemael.

Veroverd *Dacien*.

Sijn seer groot Aensien by verr'-af-

Als nu Trajanus Zeeghrijck weer te Romen quam / hebben sigh daer laten vinden veelerley Gesanten van uytlandsche en verr' afgeleegene Koningen / selfs van uyt Oost-Indien; welcke 't Verbond en de Vriendschap met hem vernieuwden. Daer na heeft hy een heerlijcke Bibliotheeck opgerigt; oock de seer kostlijcke hooge Zuyl / die noch heden te Romen staet/en Columna Trajani werd genoemd/ gebouwd. Dan noch veel andere heerlijcke Gebouwen binnen en buyten de Stad doen verbaerdigen / welcke noch ten deelen gesien werden.

gelegene Koningen.

Trajani Bibliotheek, en Gebouwen.

In 't 11. jaer sijner Regeeringh nam hy voor / oock 't Oosten te beoorlogen / vermits Exedares, Koningh der Armeniërs, de Rijcks-Kroon en Scepter niet van hem (Trajanus), maer van der Partheren Koningh had ontfangen. Deesen / genoemd Chosroes, sond Trajanus Gesanten te gemoet/ met Koninghlijcke Geschencken; doch hy namse niet aen/ maer ruckte voort. Quam door Asia en Cilicia in Syrien; al t'samen Roomsche Provintien. Nergens vond hy tegenstand / wijl elck sigh ontsettede voor sijne Maght; ontfagh had voor sijne Deughden. Dus verdreef hy den gewaenden Koningh Exedares uyt Armenien; nam dit geheele Land in / en heeft het tot een Roomsche Provintie gemaeckt. Doe de verdrevene tot den Keyser quam / in hoop van sijn Rijck weer te sullen verwerven / wierd hy / met geschreeuw en bespottingh der Soldaten / afgeweesen.

Trajanus treckt na 't Oosten ten Oorlogh, en sijn Overwinningen. 108.

Als

ANNO CHRISTI.

Van den Roomschen Raed ten hooghsten geeerd, en genoemd Optimum Principem.
109.

Als nu Trajanus sulcke groote dingen in 't Oosten had verrigt, heeft de Roomsche Raed hem alle bedenckelijcke Eere betoond/ en genoemd Optimum Principem, den Alderbesten Prins. Hier op is hy echter niet hooghmoedigh geworden, maer hield sigh seer gemeen met syne Soldaten: marcheerde te voet/ gelijck als sy: waedde en swom met haer over de wateren: en op sulck een wijs is hy met haer tot geheel in der Partheren Land gedrongen: nam de Steeden Nisibin en Batnin in. Bequam de Bynaem van Parthicus; soo veel als/ Overwinner der Parthers. En waerlijck/ hier in heeft hy 't verder gebraght/ dan al syne Voorsaten; wyl hy de Parthers een Koningh gaf/ en den selven met eygener handen de Kroon heeft op
114.
't hoofd geset. Echter hebben de Partheren naderhand dit werck haer geschaemd/ en deesen ingeveedelden Koningh weer uyt 't Land gejaeghd.

Grouwlijke wreedheden der Joden tegens Christenen en Heydenen. Niceph. l. 3. c. 22. 23.

In 't 16. jaer syner Regeeringh versamelden sigh de Joden in groote meenighten ontrent Cyrenen in Africa: wierpen eenen Andreas ten Oversten op/ en rebelleerden opentlijck tegens de Roomsche Magt. Hebben oock Romeynen, Griecken, Egyptenaren, Christenen en Heydenen, sonder onderscheyd/ dood geslagen; sommige der selve jammerlijck gemarteld: haer vleesch en ingewand/ uyt woedende grimmigheyd/ opgegeeten; sigh bestreecken met 't bloed der Verslagene: haer de Huyd afgetrocken/ en deselve om haer' eygene lichamen gehangen. Eenige doorsneedense met Zagen. Veele wierpense de wilde Dieren voor/ of dwongen haer/ tegens malkander tot in de dood te vechten.

Over de 220000. door haer onmenschlijker wijs omgebraght.

Diergelijcke onsinnige wreedheden bedrevense in 't Eyland Cyprus. Lieten haren Joodschen yver op sulck een wijs blijcken/ dat door haer over de tweemael hondert en twintigh-duysend Menschen/ soo Christenen als Heydenen, jammerlijck om 't leven wierden gebraght. Doch deese hare woede is haer niet onvergolden gebleven. Want

Hoe haer vergolden, Euseb. l. 4. c. 2.

Lucius Quietus, van Trajanus met een Krijghsheyr in Cyprus gesonden/ deed alle Joden, groot en kleyn; voorts alles wat maer na 't Jodendom rook/ aen de dood overleveren. Maeckte oock een Ordonnantie, dat geenen Jode ten eeuwigen dage in 't Eyland Cyprus sou mogen komen. En offe schoon door Onweer op Zee daer aengedreven wierden/ soo soudense evenwel ter neer gehouwen werden.

in verscheydene Gewesten.

In 't volgende jaer gingh 't oock over de Joden in Egypten. Eenen van des Keysers Trajani Oversten/ Marcus Turbo, viel met
115.
een Krijghsheyr op haer aen/ en sloegh'er ontelbaer-veel dood. Alsse al weer in Mesopotamien haren oproerigen aert begonden in 't werck te stellen/ wierdense/ sonder eenige ontfarmingh en onderscheyd/ gelijck als Beesten dood geslagen. Dus heeftmen haer de lust tot moorden verdreven.

Trajani sieckte, en dood.

Terwijl Keyser Trajanus in Syrien was/ kreegh hy tijdingh/ dat eenige Volckeren in 't Oosten van hem afgevallen waren. Hy nam wel een Krijghstoght tegens haer voor/ doch moest, wegens lichaems-swackheyd/ daer van afstaen. Maeckte sigh derhalven gereed/ om na Italien te reysen/ en liet Adrianus in syne placts by 't Krijghsheyr in Syrien. Ondertusschen heeft Trajanus Italien niet konnen bereycken. Doe hy in de Cilicische Stad Selines quam/ wierd hy van de Roode-loop aengevallen/ soo dat hy niet verder kon voorttrecken. Doe deese Bloedvloed/ door hulp der Artzen/ gestild was/ trof hem de Popelsy/ aen welcke hy stierf in 't 64. jaer syns ouderdoms; na dat hy 19. jaren 6. maenden/ 15. dagen had geregeerd. Soodanigh een lof liet hy aghter/ dat naderhand de Romeynen yeder nieuwe Keyser toewenschten Augusti geluck/ Trajani deugden en vroomheyd.

ANNO CHRISTI.

Dio in Trajan.
117.

Sonderling-grooten lof.

Publius Ælius Adrianus de vijfthiende Roomsche Keyser, van seer sonderlinge hoedanigheden. Spartian. in Adrian. Dio. Xiphilin. Suidas. Zonar. Cedren. Niceph.

Synen Opvolger in 't Keyserdom is geweest Publius Ænus Adrianus, van Trajanus in Soons-placts aengenomen: alhoewel eenige Schryvers dit ontkennen; maer seggen/ dat Plotina, Trajani Gemalin/ den Brief/ behelsende Adriani aenneemingh in Soons-placts/ selfs instelde/ en buyten kennis van Trajanus aen Adrianus in Syrien oversond; die dit Schrift ontfingh eenen dagh voor Trajani dood; te weeten/ den 9. van Augustus. Deesen Hadrianns (of Adrianus) was aen Trajanus vermaeghschapt; als desselven Broeders Dochter ten Gemalin gehad hebbende. Oock was Trajanus Adriani Vooghd geweest/ geduerende syne minderjarigheyd. De gedagte Adrianus beblytigde sigh de Grieckische Spraeck byna te veel. Was daer benevens een goed Poët, Medicus, Musicus, Geometra, Schilder en Beeldhouwer; soo datmen sigh daer over te verwonderen had. Boven dien had hy een voortreflijcke Geheugenis: was een goed Ingenieur, of Stercktenbouwer; een snelle Loper. Kortlijck/ syns gelijcke sou beswaerlijck te vinden syn geweest.

Doet Trajanus Triumpheeren na desselven dood.

Als hy nu t'Antiochien in Syrien van 't Krijgsvolck voor Roomsch Keyser gegroet en aengenomen was/ maeckte hy sigh gereed tot den Toght na Italien. Voerdde de Gebeenten Trajani (wiens Lijck/ na gewoonte der Romeynen, verbrand was geworden) in een Vat van enckel Goud met sigh: en als de Roomsche Raed hem toewees/ te mogen Zeegepralen/ heeft hy sulcks wel verright/ doch settede sigh niet selfs op den Wagen/ maer wel Trajani Beeld en Gebeente; op dat alsoo de doode Keyser niet beroofd moght syn van de Triumph welcke hy in syn leven had verdiend. Daer na heeft hy Trajani Beenderen geleght en beslooten in de bovengemelde van Trajanus gebouwde Zuyl.

Adrianus maeckte syne regeeringh in 't begin al wat bloedigh.

Of nu wel Adrianus werd geroemd/ dat hy van goedertierne Sinnen/ en niet bloedgierigh was/ soo heeft hy echter al stracks in den aenvangh syner regeeringh eenige eerlijcke Lieden/ als Palma, Celsus, Nigrinus, en meer andere/ doen om 't leven brengen; onder schijn/ als offe op de Jaght na 't syne hadden getraght. Maer als hy sagh/ dat 't Roomsche Volck hier over onlustig wierd/

swoer

ANNO CHRISTI.

swoer hy met een dieren Eed / dat het sonder sijn bevel was geschied. Oock heeft hy den seer konstrijcken Bouwmeester Apollodorus doen dooden / om de volgende oorsaeck. Op seeckere tijd / als Trajanus en Apollodorus sigh met malkander bespraeckten wegens eenigh Gebouw; en Adrianus, ongevraeghd / daer over oock sijn oordeel uyttede / soo seyde de gedaghte Apollodorus tot hem: Ga gy heenen / en schilder Concommeren; want dat kond gy. Dit seyde hy / 't sy om dat'er niets lighter af te beelden valt als een Concommer / wijlmense van allerley slagh / reght en krom vind; 't sy om dat Adrianus gewoon was / sulcke Vrughten af te schilderen. Deese woorden bleven hem soodanigh in de krop steecken / dat de goede Bouwmeester deselve naderhand met 't hoofd moest betalen: doch hy had het oock met noch andere redenen voorts verdorven.

Doet den konstigen *Apollodorus* om 't leven brengen; en waerom. *Abitu, & pinge Cucurbitas.*

Anders was Keyser Adrianus seer milddadigh. Hy ordonneerde / dat arme Vrouwspersoonen / Kneghtjens en Meysjens te Romen uyt de gemeene Beurs souden onderhouden werden. Heeft de geene / welke een goed deel Kinderen hadden / geld en Koorn doen uytreycken / op datse deselve dies te beeter souden konnen opvoeden. Ja oock voorname Lieden / alsse door toevallen tot armoede waren geraeckt / heeft hy heymlijck van 't sijne genoegsame bystand gedaen: daer-en-boven al de geene / die aen de Keyserlijcke Straf-kamer schuldigh waren / de schulden quijtgescholden / onaengesien deselve eenige Millioenen Gouds beliepen.

Groote weldadigheyd *Adriani* aen arme en andere.

ANNO CHRISTI.

Maer gelijck dit seer loflijck was / soo werd daer tegens aen hem niet geroemd / dat hy d'Oostersche Provintien, als Assyrien, Mesopotamien en Armenien, van sijnen Voorsaet Trajanus met sulcke groote moeyte veroverd / weer liet varen. Want hy riep de Landvooghden van daer weer na huys; en ordonneerde / dat de Rivier Euphrates voortaen sou sijn de Paelsteen en Scheydsmuer des Roomschen Rijcks. By 't Krijghsvolck heeft hy d'oude Krijghstught weer opgebraght / oock deselve seer strengh doen onderhouden. Waer door hy sigh soodanigh een Aensien maeckte / dat hy veel' Oorlogen / alleen door bedreygingen / heeft afgeweerd. Daer-en-boven onderwierp sigh yeder seer geerne aen hem / wijl nu niemand door de Soldaten overlast leed.

Verlaet de *Roomsche Provintien Assyrien, Mesopotamien* en *Armenien.*
119.
Orosius. Spartian.

In 't vijfde jaer sijner Regeeringh sond hy Antoninus (naderhand Keyser geworden) / als Landvooghd na Asia. Deese

Vrymoedigheyd der *Christenen*, in haer selven bekend te maecken; en vreemde antwoord aen haer.

vorschte de Christenen seer vlijtigh na. Doe hy'er eenige gevangen had gekreegen / quam een grooten hoop voor den Reghterstoel loopen; seggende: Sy waren al t'samen Christenen; en indiense ter dier oorsaeck moesten sterven / soo warense daer toe gereed. Antoninus wierd over de groote meenigte verbaefd / en wist niet / wat hy ontrent deselve sou aenvangen. Leydde derhalven alleen de voornaemste in Gevanckniss; en seyde tot d'andere: Indiense dan sterven wilden / daer waren Touwen en hooge Thoornen genoeg / om sigh daer mee te verhangen / of van boven neer af te werpen. Behoefden sigh ten dien eynde niet by hem te komen aengeven.

121.
Tertull. ad Scap. c. 5.

In 't volgende jaer nam Adrianus voor / al de Provintien des Roomschen Rijcks na 't Oosten en 't Noorden te gaen besoecken / om te sien / hoe de Landvooghden daer huys hielden. Aldereerst trock hy uyt Italien na Franckrijck: van daer na Duytschland: hield hier Monsteringh / en nam aght op de Veld-Legers. Vervolgens voer hy over Zee na Engelland. Van daer weer in Franckrijck: voorts na Spaenje; en hield in dit Gewest te Tarracona sijn Winter-leger. In deese Stad had hy byna 't leven verlooren. Want de

Adriani verre Reysen, om te sien, hoe 't de Landvooghden in de *Provintien* maeckten.
Xiphilin.

ANNO CHRISTI.

Kneght van sijnen Waerd liep/ terwijl hy in den Hof gingh wandelen/ met een bloot Swaerd seer grimmigh op hem toe. Doch Adrianus viel hem tusschen beyde d'armen/ tot datmen hem te hulp quam. Doe hy vernam/ dat deese Kneght in de Sinnen was geraeckt/ wilde hy niet, datmen hem yet quaeds sou laten weervaren/ maer beval d'Artzen/ datse hem souden geneesen. Uyt Spaenje voer hy na Asia: van hier na Grieckenland: doe na 't Eyland Sicilien. Beklom en besagh den Bergh Æthna, die ter dier tijd geen Vlammen uytwierp. Van Sicilien scheepte hy over in Africa: van daer weer na Italien, en quam eyndlijck te Romen. 't Is buyten alle twijffel/ dat noyt Keyser of groot Heer sulck een verre Reys binnen soo weynig tyds heeft afgeleght/ en daer by soo veel verrigt.

Sijn levens-gevaer, door een onsinnige Kneght. 122.

Hier mee was hy noch niet te vreeden/ maer reysde noch eenmael na Grieckenland, en Atheenen. Voer over in Asia. Quam in Cappadocien, derwaerts veele Koningen van 't Oosten verscheenen/ om hem te besoecken. Vertrock na Syrien. Doorwandelde 't Land Arabien. Begaf sigh na Egypten. Rightede hier by de Stad Pelusium, tegenwoordigh Damiata genoemd/ 't vervallene Graf des grooten Pompæji weer op. Uyt Egypten keerde hy weer na Italien. Met deese laetste Reys heeft hy eenige jaren tijds doorgebraght. Want seer langh hield hy sigh op in Grieckenland, insonderheyd t'Atheenen.

Wederom andere Reysen. 123. tot 130.

Ontrent deese tijd wierd de welbekende Stad Aken gebouwd van Serenus, een Keyserlijcke Lieutenant in Duytschland, die hier de warme Baden gebruyckte; en deese nieuwe Stad na sijnen Naem noemde Aquas Grani, of Aquisgranum. Van deesen Serenus Granus (by andere Serenius Granius) sal hier na onder de Kercklijcke Geschiedenissen werden gesproocken.

Aquis granum gebouwd, nu Aken, van Granus.

131. In 't 16. jaer der Regeeringh Adriani nam hy voor/ een Stad te bouwen/ even juyst daer voor deesen Jerusalem had gestaen. Deese Plaets had/ tsederd de tijd datse door Titus Vespasianus veroberd en vernield was geworden/ woest gelegen. Musenius Thyrrenus, des Keysers Titi Artillery-meester/ hadse tot d'aerde toe om verr' doen smijten/ op Keyserlijck bevel/ en de grond met de Ploegh doen om-aerden; ten teecken/ dat niemand/ sonder Keyserlijcke bewilligingh/ oock niet een Hutje daer sou mogen opslaen: en tot noch toe was 't soo gebleven. Doch in dit jaer/ sijnde 't jaer Christi 132./ deed Adrianus hier een nieuwe Stad bouwen; en op de plaets/ daer des HEEREN Tempel had gestaen/ den Afgod Jupiter, die in 't Capitool te Romen wierd ge-eerd/ een Tempel oprighten; oock desselven Beeld daer in stellen. Even hierom noemde hy deese Stad Ælia Capitolina, tsaemgeset van sijnen Naem Ælius, en van 't Capitolium. Op de Mueren en Poorten der selve deed hy setten Marmor-steene Zuylen. Geenen Jode moght'er/ op een mijl weghs na/ by komen/ op straf van levens-verlies. Hy leyde hier in een Bevolckingh van Roomsche Burgers; alhoewel hy oock de Syriërs en Griecken daer liet woonen.

Adrianus bouwd een nieuwe Stad op de Plaets daer Jerusalem had gestaen, 132. *genoemd Ælia Capitolina.*

't Is niet uyt te spreecken/ hoe seer deese smaed de Joden verdroot; en indien Keyser Adrianus doemaels niet soo na by geweest was/ buyten twijffel soudense terstond gerebelleert hebben. Doch stelden 't nu uyt tot op 't volgende jaer. Ondertusschen rustense sigh met alle maght ten Oorlogh toe: bevestighden hare Dorpen/ en braghten een grooten hoop van allerley Geweer by een. Haren Oversten was genoemd Bar-cocheba. Deese trock met de sijne te veld; en Tinnius Rufus, Landvooghd in Judæa, kon hem niet weerstaen. In 't begin veraghtte Adrianus deesen opstand. Doch als hy hoorde/ dat der Joden meenighte van dagh tot dagh grooter wierd; oock de nabuerige Volckeren sigh tot haer sloegen/ vermitsse goeden Buyt maeckten/ soo stond hem dit niet langer in ledighheyd aen te sien. Sond derhalven Julius Severus, een ervaren Overste/ derwaerts; die met de Joden, wijlse als wanhopige Menschen waren/ geen openbare Veldslagh wou aengaen; doch tastte haer aen op verscheydene plaetsen: sneed haer de Toevoer van Leeftoght af/ en deed haer soo veel schade/ dat hy eyndlijck door Honger/ Swaerd en Vyer haer gantschlijk verdelgde. De Geschiedschrijver Dion verhaeld/ dat in deesen Oorlogh over de vijfmael honderdduysend der Joden te grond gegaen: 50. Kasteelen: 980. schoone Steedekens/ Vlecken en Dorpen/ tot dien tijd toe van de Joden noch bewoond geweest/ verbrand en t'eenemael vernietigd geworden sijn: Judæa dus ten vollen tot een Woestijn gemaeckt is: gelijck de Propheet Daniel voor 680./ de HEERE Christus voor 100. jaren/ had voorseght; namentlijck/ dat de verwoestingh tot aen 't eynde over haer sou druppen; en hare Wooning haer woest gelaten sou werden. In deesen Oorlogh is oock omgekoomen de Verleyder en valsche Propheet Ben-cocheba (hier na genoemd Ben-cozban, soo veel als Leugen-smid/ Soon der leugen); nevens den ouden Rabbi Akiba, die de Romeynen dood pijnighden/ onaengesien hy 120. jaren oud was.

Joodsche Geschiedenissen.

Sy rebelleeren wanhopigh, wegens 't bouwen der gedagte Stad.

Meer als 500000. der hare verdelgd; en Judæa een Woestijn geworden. 134.

Hier na hebben de Romeynen op den Berg Golgotha een Heydenschen Tempel/ en in Bethlehem d'Afgodin Venus een Capel gebouwd. Oock wierd al de Joden, noch overgebleven/ op nieuws verbooden/ oyt meer ontrent deese Plaets te naerderen. Echter hebbense naderhand noch van den Keyser verworven/ datse op eenen dagh in yeder jaer/ te weeten/ den thienden van Augustus, in de nieuwe Stad Jerusalem moghten komen/ om daer te beweenen den ondergangh des Tempels/ der Stad/ des Priesterdoms/ des Koninghrijcks/ en harer gantsche Natie. Alsse nu dit deeden/ stonden de Roomsche Soldaten rondom haer heenen/ haer bespottende: en indiense langer dan een uyr tijds wilden in hare beweeningh voortgaen/ soo moestense haer geld geven. Dit is dus geweest d'uytgangh des laetsten Joodschen Krijghs; 135.

De Joden moeten geld geven voor 't beweenen des Tempels, der Stad Jerusalem, en harer Natie, eens in 't jaer.

ANNO CHRISTI.

Krijghs; welcke sijn eynde nam honderd jaren na 't lijden des HEEREN Christi; ter welcker tyd hare Voorouderen hadden geroepen: Sijn bloed sy op ons en onse Kinderen.

Adriani Sieckte.
173.
Wien hy in Soons-plaets aen-nam.
Entrop. l. 8.

In 't 20. jaer der Regeeringh Adriani viel hy in een Sieckte / en vreesde / dat hy sou dood bloeden. Vermits hy nu oock oud was / en geenen Soon had / nam hy Lucius Ælius Verus in Soons-plaets aen; voorby gaende de Soon sijner Suster Fuscus Severianus: doch Lucius Ælius stierf in den aenvangh des volgenden jaers. Vermits nu des Keysers Adriani kranckheyd vermeerderde / en tot de voorige gebreecken noch de Watersught quam / soo heeft hy op den 25. van Februarius in Soons-plaets en ten toekomenden Roomschen Keyser aengenoomen T. Aurelius Antoninus; met seekere bepaling / wie na den selven sou regeeren / indien hy (Antoninus) geenen Soon naliet. Adrianus leed voor syne dood soo hevige smerten / dat hy dickmael vergif / of een Mes eyschte / om daer mee sigh selven 't leven af te snyden; doch niemand wou 't hem geven. Eyndlijk is hy gestorven op den 10. van Julius, in 't jaer na Christi geboorte 138. / als hy had geregeerd 20. jaren / 10. maenden / 21. dagen / en geleefd 62. jaren / 5. maenden / 19. dagen. Hy had sigh een nieuw Graf doen vervaerdigen / en 't selve Molem Adriani genoemd: welck groot Gebouw noch op deesen dagh te Romen staet aen den Tyber, en Engelenburgh werd geheeten.

Sijne dood.
138.
Dio. Xiphilin. Spartian.

Keyser *Adrianus*, een kortswijligh Heer.

Keyser Adrianus was een kortswijligh Heer / die seer met bootseryen en schimperyen was gediend; gelyck hy dan oock selfs met deese Bijl wel wist te houwen. Als hy eens door 't gemeene Bad gingh / sagh hy / dat een oud Man sigh met de rugg' tegens een Steene Muer wreef. Adrianus vraeghde / waerom hy sulcks deed? De Grysaert antwoordde: Om dat ick geenen Knegt heb / die my sou mogen wryven. Doe schonck de Keyser hem een Lijf-eygene Slaef / en te gelijck soo veel Inkoomsten / dat hy den selven kon onderhouden. Onlanghs daer na ging Adrianus weer door 't selve Bad. Stracks begonden eenige oude Mannen sigh oock te wrijven tegens de Muer. De Keyser deed deselve vraegh als te vooren; en haer antwoord was gelijck die van den voorigen Ouden: in hoop, dat het haer even soo wel gelucken sou. Doch Adrianus liet haer hooren: Wrijf malkander / soo sult gy lieden al t'samen geholpen zijn. Syne kortswijligheyd verliet hem niet / oock selfs doe hy op sijn doodbed lagh. Want als hy gewaer wierd / dat hy haest sou moeten sterven / maeckte hy een Latijnsch Vers / van deesen Inhoud: Waer sult gy / myne liebe ziel / die 't lighaem sulck een lange tijd geselschap hebt gehouden / nu heenen varen? Na een koude / onvriendlijcke / duystere plaets / daer u de Potsspeelery wel vergaen sal. Sijnen Nasaet Antoninus heeft hem een heerlijke Lijckstaetsie aengesteld.

Klughtigh Geval.

Vers, van hem gemaeckt op sijn doodbed.

Geleerde

Ten tijde der Keyseren Trajani en Adriani hebben onder de geleerde Lieden gebloeyd Favorinus, een vermaerd Philosooph. De voortreflijcke Mannen Plutarchus, en Cornelius Tacitus, van wien hier boven gesprooken is. A. Gellius: Appianus: Ælianus: Phlegon, en de Geschiedschrijver Suetonius Tranquillus, des Keysers Adriani Cancellier, een geswooren vyand der Christenen; welcke hy oock / in syne Beschrijvingh des Levens van Nero, een sleghten Titel geeft. Dan noch Lucianus van Samoseta, dien godloosen Spotvogel / en afvalligen Christen; eyndlijck van de Honden verscheurd.

ANNO CHRISTI.

Mannen onder *Trajani* en *Adriani* regeering.

In de Christen Kerck hebben geleeft en geleerd Quadratus, Bisschop t' Atheenen; en Aristides, die een Schriftlijcke Verantwoordingh voor de Christenen opgesteld / en Keyser Adrianus overgeleverd hebben. Serenus Granius, hier boven gedaght, een Roomsch Edel-en Ampt-man / viel haer soo verr' toe / dat hy aen den Keyser schreef: 't Daght hem gantschlijck onreght te sijn / datmen d'arme Christenen, aen geenerley misdaden schuldigh / alleenlijck om des Naems wil / soo jammerlijck om 't leven braght / of in Ballinghschap verdreef. Hier door wierd Adrianus bewogen / Bevelbrieven uyt te senden / om de Vervolgingh wat te staecken. De gemeldde Quadratus betuyghd in sijn Boeck / dat hy'er niet weynige heeft gesien / welcke / met verscheydene kranckheden beladen sijnde / van de Heere Christus waren gesond gemaeckt; gelijck de H. Hieronymus van hem schrijft.

Kerckelijcke Geschiedenissen.
Euseb. in Chron.
Et l. 4. Hist. c. 3. 8. 9.
Hieron. in Catal.

Dan noch heeft onder Adrianus geleeft Papias, Bisschop te Hieropolis; die met de Discipulen der H. Apostelen veele gemeensaemheyd heeft gehouden; oock met de Dochteren Philippi; van welcke in de Handelingen der Apostelen werd gesprooken / dat in haren tijd een doode weer levendigh wierd gemaeckt. En met Justus, bygenoemd Barsabas, die dickmael Vergif sonder eenige schade heeft gedroncken.

Papias Bisschop te *Hieropolis*.

Ontrent 't jaer Christi 130. heeft oock geleeft Aquila Ponticus, nevens Theodotion, welcke de Boecken des Ouden Testaments uyt de Hebreeuwsche in de Grieckshe Tael hebben overgeset; insonderheyd de Propheeten; gelyck dan Hieronymus deesen Aquila aen meer als eene plaets gedenckt. In 't laetste jaer des Keysers Adriani heeft Justinus Philosophus (geboortigh uyt de Stad Neapolis in Syrien, ten tyde Davids genoemd Sichem; die sigh van 't Heydendom tot 't Christendom had bekeerd / en naderhand daer over een Martelaer des Heeren Christi geworden is) geschreven een seer heerlijck Boeck / tot Verantwoordingh der Christenen in 't Roomsche Rijck / en 't selve den nieuwen Keyser Antoninus overgegeven: waer mee hy / door Gods zeegen en hulp / soo veel heeft verright / dat deese Vorst op lijfstraf verbood / geenen Christen meer / om sijner Religie wil / eenigh leed te doen / ten ware dan dat hy van misdaden overtuyghd wierd.

Aquila Ponticus, en *Theodotion*, Vertalers des *Bybels* uyt 't *Hebreeuwsch* in 't *Griecks*.
130.
Justinus Philosophus.

Na den voorheenen gemelden Clemens is / Roomsche

ANNO CHRISTI.

B schoppen.

in 't vierde jaer Trajani Bisschop / of / soo men naderhand heeft geseght / Paus te Romen geworden Anacletus; en besat dien Stoel 10. jaren. Op hem is gevolghd Evaristus, 9. jaren en 10. maenden. Daer na Alexander, een Romeyn, 7. jaren 5. maenden. Sijnen Nasaet was Sixtus (of Xystus), d'eerste diens Naems / oock geboortigh van Romen; die 't bestier heeft gevoerd 9. jaren 9. maenden.

Antoninus Pius de seſthiende *Roomsche* Keyser. 139. *Capitolin. in Ant. Eutrop. l.* 8.

Na de dood des Keysers Adriani is Antoninus Pius tot de Regeeringh gekomen. Sijnen Voorsaet bewees hy al d'eere / welcke hy kon bedencken. Vernuts hy oock selfs sig seer goed-en milddadigh vertoonde tegens yeder / soo wierd by sijnen Naem Antoninus gevoeghd dien van Pius, de Godvrughtige / de Goedertierne. So haest hy 't bestier had aengevangen / heeft hy Marcus Aurelius Verus, een Jongelingh van 18. jaeren / in Soons-plaets aengenomen / gelijck hy Adrianus in sijn leven had beloofd te sullen doen: die verscheydene persoonen in Gevanckenis had laten setten; en bevoolen / datmense na sijne dood sou doen sterven. Maer Antoninus stelde haer al t'samen in vryheyd. Die Adrianus tot Ampten had bevoorderd / liet Antoninus deselve behouden. Oock settede hy noyt ligtlijck eenige Amptelingen af / ten ware gewigtige oorsaecken hem daer toe dwongen; onder welcke wel de voornaemste was / datse d'Onderdanen uytsoogen / of oberschatteden; een saeck / die hy gantschlijck niet kon verdragen.

Boven maten groote Eere van hem, sijne Gemalin *Faustina* na hare dood aengedaen. 142.

Sijne Gemalin Faustina, alsse in 't derde jaer sijner Regeeringh was gestorven / heeft hy boven alle maten seer ge-eerd: haer een Tempel gebouwd: t'harer gedaghtnis Priesters daer in gesteld; en toegelaten / dat haer Goudene en Silvere Beelden wierden opgereght. Om hare geheugenis noch te vergrooten / heeft hy een goed getal arme Maeghdekens te Romen doen opvoeden; van allerley nooddruft versorgen / tot datse Manbaer waren geworden; en haer genoemd Puellas Faustinianas, de Faustiniaensche Dochtertjens; ter eeren sijner verstorvene Gemalin. Sulcks oock in Figueren doen stempelen op Goudene en Silvere Munt / gelijck noch hedensdaeghs werd gesien. Sijnen Voorsaet Adrianus, die hem ten Soon had aengenomen / heeft hy oock eenen Tempel gestight. Daer-en-boven veel heerlijcke Gebouwen in de Stad Romen ten deelen van nieuws uyt de grond af opgevoerd / ten deelen verbeterd. In 't vierde jaer sijns Rijks verbood hy / de Sibyllinische Boecken te leesen; wijl 'er veel in gevonden wierd ten voordeel van de Christenen, en der selver Religie: desgelijcks eenige Schriften van Cicero.

ANNO CHRISTI.

143. *Apol. Just. Arnob. ad Gent.*

Oproeren en Oorlogen in vier plaetsen des Rijks, haest gestild.

In 't sevende jaer sijns Bewinds verhieven sigh aen vierderley Gewesten des Rijcks Oproeren en Oorlogen. In Britannien; doch sijnen Lieutenant Lollius Urbicus had hier de saeck haest te reght gebraght. In Barbaryen; maer daer verschrickte hy door sijn Aensien de Mooren soodanigh / datse om Vreede baden. In Duytschland, en in Sevenbergen: doch dit was maer een Opstand; en wierd derhalven door sijn' Oversten haest gestild.

D'Afgodendienst des Afgods *Serapis* uyt *Egypten* te *Romen* overgebraght. 146. 147.

In 't selve jaer / sijnde 't jaer Christi 146. is d'Afgodendienst des Afgods Serapis (wijl de Romeynen noch niet Afgoden genoegh hadden) uyt Egypten, altijd de Moeder aller Afgodery geweest / na Romen overgebraght / en met sonderlinge Ceremonien aengenomen; oock naderhand den Feestdagh gehouden op den 6. der Maend May. In 't volgende jaer heeft Antoninus Pius sijne Dochter / oock Faustina genoemd / na hare Moeder / ten Houwlijck gegeven aen sijnen aengenomenen Soon Marcus Aurelius Verus; en daer op hem eenighsins laten komen tot de Meede-regeeringh des Rijcks. By

deese

ANNO CHRISTI.

deese Bruyloft heeft hy doen blijcken sijne
Keyserlijcke mildadigheyd; en aen 't Kryggs-
volck geen geringe Vereeringen uytgedeeld.

148. *Antoninus* ontdeckt de Leedig-gangers hare Besoldingh.

Alhoewel anders deesen Antoninus Pius
seer karigh was / soo dat hy de Leedighgan-
gers / en sulcke die met ydele konsten omgin-
gen / afnam de Besoldingen / welckese van
ouds af hadden genooten; want (seyde hy)
wijlse aen 't gemeen geen nut doen / soo moe-
tense oock 't brood der Gemeente niet eeten:
soo heeft hy echter seer veel gelds verspild
aen de Schouwspeelen; waer in hy 't Volck
wilde Dieren toondde / en deselve tegens
malkander deed kampen; of oock haer door
de Menschen liet ter neer steecken / of dood
Waer in hy selfs quistigh was. schieten. In 't Amphitheatrum wierden ge-
sien Elephanten / Rhinoceroten (of Neus-
hoornen) / Tygeren / Hyænen, Crocodil-
len / Waterpaerden / genoemd Hippopotami,
en andere vreemde / tot noch toe te Romen
onbekende Gedierten; welcke hy uyt Egy-
pten, Moorenland, ja uyt alle hoecken der
Weereld / met ongeloof lijck-groote kosten
levendigh derwaerts liet brengen. T'eener
tijd deed hy hondert Leeuwen in de Schouw-
plaets loopen / en ter neer schieten.

Kan een neep voor goed opnemen.

Met sijne goede Vrienden was hy seer ge-
meensaem / en deed haer oock veel goed.
Eenen Omulus noodigyde hem op seeckere
tijd te gast. Als nu Antoninus in desselven
Pallays seer schoone Tuylen van Porphyr-
steen sagh / vraeghde hy synen Waerd / waer
hy die bekomen had? Waer op Omulus hem
tot antwoord gaf: Wanneer gy in een vreemd
Huys koomd / moet gy stom en doof zijn.
De Keyser sweegh / en nam deese neep ge-
duldigh op.

Oorsaeck sijner Sieckte, en daer op gevolghde dood.

Doe hy 74. jaren en 6. maenden oud was
geworden / stierf hy. Sijne sieckte ontstond
uyt de volgende oorsaeck. Op eene sijner
Hofsteeden wierd hem by d'Avondmaeltijd
een goede Switsersche Kaes voorgesteld;
161. waer van hy seer begeerigh at / meer dan sij-
Dio. ne Natuer verdragen mogt. De volgende
Xiphilin. naght bevond hy sigh seer onpaslijck. Een
Capitol. Koorts sloegh 'er toe / die de volgende dagh
seer hevigh aenhield. Op den derden deed
hy sijne Dochter Faustina en haren Man
Marcus Aurelius by sigh komen. Beval hem
't Roomsche Rijck. Gebood te gelijck / dat
men de goudene Fortuyn, welcke in de Key-
serlijcke Slaepkamer stond / in die van sij-
nen Schoonsoon sou dragen. Doe dit ver-
right was / wendde hy sijn aengesight na de
Wand toe / als of hy had willen slapen: doch
de goede oude Vorst gaf de Geest / sonder dat
het byna yemand gewaer wierd. Hy heeft
geregeerd 22. jaren / 7. maenden / 26. da-
gen. Had gantsch geenen lust tot Oorlogen;

Antonini Spreuck; en regeeringh sonder bloedstortingh.

en geduerigh in den mond de Spreuck
van Scipio: Liever wou hy eenen Burger
behouden / dan duysend vyanden dooden.
De Raed en geheele Burgery te Romen heeft
sijne dood seer beklaeghd / wijl hy noyt Bur-
ger of Raedsverwant deeser Stad had doen
om 't leven brengen. Dus heeft hy geregeerd
sonder bloedstortingh. En gelijck Trajanus
van de Romeynen wierd by Romulus, soo
hebbense oock Antoninus Pius by den ouden
Koningh Numa Pompilius vergeleecken.

Marcus Aurelius Antoninus Philosophus, de seventhiende *Roomsche* Keyser. *Dio. Capitolin. Spartian. Aur.Vict. Xiphilin. Eutrop. l.* 8.

Na sijne dood wierd Roomsch Keyser de
voorgedaghte Marcus Aurelius Antoninus
Verus, bygenoemd Philosophus, wijl hy van
der Jeughd af sigh had bevlijtight de Studie
in de Vrye Konsten en Philosophie. Op
dat hy oock in sijne Regeering hier in onver-
hinderd moght voortgaen / heeft hy Lucius
Verus, Soon van Lucius Commodus, ten
meedehulp in 't Bewind aengenomen / en de
helft der Bestieringhs-maght hem overge-
geven; vermits hy (Marcus Aurelius) swack
en gebrecklijck / Lucius Verus daer tegens
een sterck jongh Man / en goed Soldaet
was. Doemaels had de Stad Romen en
't Roomsche Rijck voor d'eerstemael twee
Heeren; 't welck noch noyt was geschied.

De *Romeynen* van de *Parthers* gantsch geslagen. *Oros. l.* 7. *c.* 5.

Doch een groote noodwendigheyd heeft
Marcus Aurelius hier toe als gedwongen. Vo-
logeses, Koningh der Parthers, had by des 161.
voorigen Keysers regeeringh sigh alreeds
ten Oorlogh tegens de Romeynen toegerust:
deed oock / soo haest Antoninus Pius dood
was / den aenval. Severianus, der Romey-
nen Oversten / trock tegens hem tot in Ar-
menien; en quam by de Stad Elegia. Hier
verkeerden de Romeynen 't spel seer leelijck.
Want Vologeses omringhde met sijn' ontel-
bare meenighte van Ruyteren de Roomsche
Legioenen op 't vrye veld; soo datse al t'sa-
men / nevens haer' Overste en Hoofdlieden /
met Pijlen wierden doorschooten.

Ter dier oorsaeck neemd *Marcus Aurelius* tot sijnen Meede-Keyser *Lucius Verus* aen.

Ter deeser oorsaeck / en vermits de Syri-
sche Steeden in seer grooten anghst stonden /
besloot Marcus Aurelius sijnen Meedegenoot
Lucius Verus na 't Oosten tegens de Parthers
te senden. Doch eer noch dit geschiedde /
beloofde hy hem sijne Dochter Lucilla ten
Gemalin; op dat hy te gelijck een Collega,
of Amptgenoot / en Schoonsoon aen hem
moght hebben. Dus nam Verus de Reys 163.
na Syrien aen / eer de Bruyloft wierd gehou-
den. Evenwel trock hy niet selfs in persoon
tegens den vyand / maer bleef t'Antiochien;
daer hy sigh selven veele kortswylen maeck-
te / met Jagen / Schermen / en diergelijc-
ke Tijdverdryven. 't Krijghsheyr beval hy
aen Cassius, een ervaren Overste; die oock
goed geluck tegens Vologeses had; hem te

Parthers van de *Romeynen* weer geslagen, en *Armenien* overwonnen.

rugg' sloegh / en te weegh braght / dat hy
van de nabuerige Koningen verlaten wierd.
Cassius ruckte al voort. Quam by de Stad
Seleucia in 't Landschap der Assyriërs; en ver-
overde deselve / onaengesien over de vier-
maelhonderd duysend Menschen daer binnen
waren. Van hier begaf hy sigh na de Stad
Ctesiphon, waer in Vologeses een Koningh- 164.
lijck Slot had. 't Selve deed Cassius ver-
branden / en tot de grond toe om verr' wer-
pen. Dus heeft hy de Partheren vry seer ver-
demoedighd. Op deselve wijs heeft oock
Statius Priscus (want Lucius Verus bleef
t'Antiochien sitten) den Oorlogh in Arme-
nien voorspoedigh gevoerd; en de saeck soo
verr' gebraght / dat d'Armeniërs van beyde 165.
de Keyseren Marcus Aurelius en Verus eenen *Verus* triumpheert,
Koningh aennamen. Al deese Overwinnin-

ANNO CHRISTI.

gen schreef Verus sigh selven toe; alhoewel hy niets met allen daer toe had gedaen. Heeft oock in 't volgende jaer / te gelijck met Marcus, over de Parthers en Armeniërs te Romen getriumpheert.

Schoon hy niets hier toe gedaen had.

In 't seste jaer der Regeeringh deeser beyde Keyseren is aengegaen den Oorlogh der Marckmannen, welcke Duytsche Volckeren waren; en deese hebben de Romeynen dapper op de Huyd geklopt. De Duytschers hadden al laugh moeds genoegh gehad / om yets aen te vangen: doch de nabuerige Roomsche Amptlieden hielden haer met goede woorden op / tot dat de Krijgh in 't Oosten was ten eynde gebraght / en de Romeynen ondertusschen tot deesen Oorlogh alle toebereydselen hadden vervaerdighd. Echter was voor deselve te Romen sulk een vreeg / dat Antoninus van alle kanten veele Heydensche Papen derwaerts had doen roepen / om door ontelbare Offerhanden de Goden te versoenen.

Duytsche Geschiedenissen.

Vrees te Romen, voor de Marckmannen. Xiphilin.

Daer-en-boven was in Italien een geweldige Sterfte door de Pest: welcke uyt Asia derwaerts was gevlogen; en naderhand sig tot aen den Rhijnstroom uytbreydde. D'oorsaeck deeses onheyls stellen ons de Geschiedboecken aldus voor. Doe Cassius (gelijck hier boven gemeld is) de Stad Seleucia in Assyrien had ingenomen / beval hy / 't Beeld des Afgods Apollo van daer uyt den Tempel wegh te nemen / en na Romen te voeren. Als nu de Soldaten 't gedaghte Beeld van syne plaets wegh ruckten / en alles nauw doorsoghten / vondense een engh / doch toegestopt Gat. Eenige (of eenen) opende 't selve uyt nieuwsgierigheyd. Maer terstond quam'er een vergiftighde damp uyt / die eerst de naest-bystaende / daer na oock andere de Pest aenbraght; welcke voortlopende / met een grouwlijcke woede in Asia en Europa heeft geheerscht.

Geweldige Pest in Italien: 166.

waer uyt ontstaen. Ammian. 167.

Wat nu den Duytschen Oorlogh belangd / onder de Duytschers hadden sigh de Mehrlanders (Moraviërs), Silesiërs, Boheemers en Bayeren by een gevoeghd: waren oock alreeds tot aen de Grensen van Italien gekomen / en hadden de Roomsche Onderdanen onnoemlijcke schade toegevoeghd. Tegens haer sond Keyser Marcus Aurelius een dapper Overste / Pertinax, naderhand Keyser geworden; die met de Duytschen een Veldslagh deed / en d'overhand voor soo verr' behield / dat hy haer op de vlught dreef. Doe men nu de doode lighamen begroef / bevond men / dat'er Vrouwen onder waren in Mans gewaed / die oock niet minder als de Mannen hadden gevoghten.

Oorlogh der Duytschen met de Romeynen.

Duytsche Amazonen.

Maer onaengesien deese Zeege / was Marcus Aurelius soodanigh vervreesd / dat hy een groot getal Lijf-eygene Slaven koght / en Soldaten van haer maeckte: oock de Veghters onder de Benden stack: ja selfs bekende Moordenaers en Struyckrovers aennam. Doe 't hem nu aen geld ontbrack / verkoght hy sijn' eygene Goederen / en versoght over al hulp. Ja / hy verschoonde selfs syne Silvere Vaten niet. De Kleynodien syner Gemalin moesten al mee dien weg gaen; soo gantsch swaer lagh hem deese Krijgh op 't Hert.

Groote vrees van Marcus Aurelius voor haer; onaengesien sy geslagen waren.

Doe nu alles gereed was / begaven sigh beyde de Keysers tot den Toght; en bleven / geduerende de Winter / t'Aglar in Friaul: daer Lucius Verus aen de Popelsy / of Beroerdheyd / stierf. Marcus voerde sijn lighaem na Romen, en leydde 't selve in Adriani Begraefnis-gebouw / nu Engelenburgh. Dus bleef d'Optoght tegens de Duytschers weer aghter / tot in 't jaer 173. Doe bewogen sigh de Marckmannen; en Keyser Marcus moest weer voort; doch stelde 't werck uyt tot de Somer des volgenden jaers; wanneer sigh deese wonderbaerlijcke Geschiedenis

De Marckmannen bewegen sigh. Jul. Capitol. 169.

173.

174.

toe-

ANNO CHRISTI.

toedroeg / kortlijck van ons hier voorgesteld.

't Keyserlijck Heyr in gevaer van door dorst te sterven.

De Duytsche hadden de Romeynen 't voordeel afgewonnen / soo datse / omringd sijnde / in de grootste hitte geen Water konden bekomen. Niet anders daghtense / dan dat Menschen en Beesten van dorst souden moeten sterven. Als nu Keyser Marcus Aurelius niet wist / wat hy ter hand sou nemen / om dit alderuyterste gevaer t'ontworstelen / quam d'Overste sijner Lijfwaght by hem / en seyde: Hy had dickmael gehoord / dat de Christenen door hare Gebeden alles van haren God konden verwerven / watse maer begeerden. Vermits nu een geheel Regiment van dit volck onder sijn Heyr was / soo sou hy door sijn' authoriteit haer opleggen / een proef hier van te doen. Soo haest nu de Christenen, op Keyserlijck bevel / haer Gebed hadden verrigt / wierd den Hemel met Wolcken bedeckt; en daer viel een seer dighten Regen / waer door Menschen en Paerden sigh verquickt bevonden. Als ondertusschen de Duytschers begonden aen te vallen / quam op den Regen een verschrickelijck Donder-onweer. Niet alleen viel een swaren Hagel / vermenghd met Blixem en Yserklompen / op de Duytschen, waer door de kleederen aen haer ligchaem in brand geraeckten / maer oock dreef de wind haer' uytgeschootene Pijlen te rugg' tegens haer selven: soo datse / t'eenemael verschrickt / na geledene groote schade / de vlught moesten neemen. De Heydenen schreven dit Onweer toe aen d'Egyptische of Chaldeeuwsche Toveraers / welcke in 't Leger waren / wylse deese Eere de Christenen niet gunden. Ondertusschen is 't seecker / dat Keyser Marcus van dien tijd af aen de Christenen veel gunstiger is geweest als te vooren: dit Christen-Regiment (of Legioen) veel eere betoonde / en 't selve Legionem Fulminatricem, of 't Blixemende Regiment, heeft genoemd.

Wondergeval, op 't Gebed der *Christenen* in sijn Leger, in deelen uytersten nood. *Tertullian. Oros. Claud.*

't Blixemende *Legioen.*

Rebelly van *Cassius*, Landvooghd in *Syrien*:

Haest hier na ontstond een gerught / dat Keyser Marcus Aurelius Antoninus Philosophus van de Duytschers was verslagen geworden. Doe schreef sijne Gemalin Faustina aen Cassius, Landvooghd in Syrien, dat hy sigh yets sou ondervangen: want sy wou hem ten Man neemen / en 't Keyserrijck hem toebrengen / vermits haren Soon Commodus noch jongh was. Cassius liet sigh hier toe beweegen: geloofde al te light / en begon een Muytery. Om deesen Opstand te stillen / rustede Keyser Marcus sigh toe tot een Toght tegens Cassius; doch 't had niet behoefd. Want in de derde maend na deese Rebelly bejegende Antonius, een Hoofdman / Cassius by geval; en gaf hem een houw in den hals; echter niet doodlijck. Oock sou hy 't ontkomen hebben / indien niet andere desgelijcks op hem hadden toegeslagen; welcke hem den kop afhieuwen / en deselve tot den Keyser braghten. Evenwel trock Marcus voort tot in Syrien, en braght door sijne saghtmoedigheyd alles weer te reght.

hoe gedempt. *Dio.*

175.

Marcus Aurelius besoeckt d'*Academie t'Atheenen.*

In 't sesthiende jaer sijner Regeeringh besoght hy d'Academie t'Atheenen in Griecken-land, Begiftighde deselve rijcklijck: vermeerderde de Besoldingh der Professoren, en stelde nieuwe aen. In 't selve jaer heeft hy oock sijnen Soon Commodus verklaerd ten toekomenden Keyser: in 't volgende hem een Gemalin gegeven / en met sigh genoomen in den Oorlogh tegens de Scyten: welcke hy echter niet heeft konnen uytvoeren; vermits hy haest daer na in een Sieckte viel / die hem op den 16. van Maert uyt de weereld ruckte; na dat hy had geregeerd 19. jaren / 11. dagen; en geleeft 58. jaren / 10. maenden / 20. dagen. Hem is gevolghd sijnen Soon Commodus; van wien wy hier na sullen spreecken.

176.

177.

178.

Sterft.

180.

Kercklijcke Geschiedenissen.

Van d'eerste Verantwoordingh des Philosoophs en Martelaers Justini, aen Keyser Antoninus Pius overgegeven / hebben wy hier boven gewagh gemaeckt. Hier by heeft hy 't niet laten blijven; maer in 't jaer Christi 150. noch een andere overgelevert; doch minder daer mee verright / als met d'eerste. Onder den gemelden Antoninus Pius heeft oock geleeft en geleerd Tatianus, Toehoorder geweest van Justinus Martyr. Tegens de Griecken schreef hy / doch is naderhand tot de dwalingh der Encratiten gevallen. Polycarpus quam onder Keyser Marcus Aurelius Philosophus te Romen. Is geweest een Discipul des Euangelists Johannis. Wederom / Polycarpi Discipul was Irenæus, Bisschop te Lyon. Alle drie sijnse geworden Martelaren om der Belijdenis Jesu Christi wil. Want de Stadsvooghd Rusticus heeft Anno 163. Justinus met Roeden laten geesselen / en voorts hem 't Hoofd afslaen. Polycarpus wierd te Smyrna onthoofd; desgelijcks Irenæus, doch eenige jaren later. Onder Keyser Marcus Aurelius sijn gemarteld Gervasius en Protasius, in 't jaer Christi 169.; en dan noch meer andere.

Voorname Mannen, Martelaers.

Baronii Annal.

Op Sixtus is in 't Roomsche Bisdom gevolghd Telesphorus, die 11. jaren en 8. maenden heeft geseten. Na hem quam Hyginus, 11. jaren 3. maenden. Doe Pius, van Aglar, 9. jaren / 5. maenden / 27. dagen. Vervolgens Anicetus 8. jaren 8. maenden.

Roomsche Bisschoppen.

Na Keyser Marcus Aurelius Antoninus Philosophus is in de Regeeringh des Roomschen Rijcks getreeden sijnen Soon Commodus, van hem gewonnen by de jonge Faustina, Dochter van Marcus Antoninus Pius. Van deesen Commodus gingh te Romen 't gerught / dat hy niet was de Soon des vroomen Keysers Marci Aurelii, maer dat Faustina hem van eenen anderen in Echtbreuck had ontfangen: en dat noch van eenen der Vegters / of Worstelaers; welcke seer stercke Lieden waren / die opentlijck voor al 't Volck in de Schouwspeelen plegen te kampen en te worstelen. Wat Faustina belanghd / 't was buyten twijffel / datse te Caieta sigh seer gemeen had gemaeckt met diergelijcke Veghters / en oock Scheeps-kneghten. Als dit den Keyser voorquam / en hem geraden wierd / haer te verstooten / gaf hy tot antwoord: Soo moest ick haer oock haer Houwlijcks-goed weergeven. Hier door verstond hy 't Roomsche Rijck / 't welck hy van sijnen Schoon-

Commodus d'aghthiende *Roomsche* Keyser.

180.

Lamprid. in Commod.

Faustina, sijne Moeder, *Marci Aurelii* Gemalin, overspeeligh.

ANNO CHRISTI.

Schoonvader had ontfangen. Ter dier oorsaeck moest hy veel door de vingeren sien. Andere verhalen deese Geschiedenis / tot meerder glimp voor Faustina, wat anders; te weeten / aldus.

Verhael van Commodi ontfangenis.

Als de Keyserin eens de Veghters voorby het Pallays sagh gaen / wierdse tegens eenen der selve soodanigh in liefde ontstooken / datse daer over in een Sieckte viel. Eyndlyck / doese geen ander middel wist / heeftse haren Man den Keyser de saeck geopenbaerd. Die daer op de Chaldeërs vraeghde / wat in dit werck te doen stond. Deese gaven hem den raed / dat hy de Vegter sou doen om 't leven brengen; sijn bloed in een Ketel versamelen / en de Keyserin Faustina sigh daer in laten baden. Doe dit geschied was / wierdse weer gesond: en als Marcus Aurelius haer daer op echtlijck bywoonde / hadse Commodus ontfangen / en ter reghter tyd gebaerd.

Commodus, 't Grondsop van allerley schendlijcke lasteren en grouwlijcke ondeughden. Herodot. l. 1.

't Sy nu hier mee gelegen soo 't wil / immers dit is gewis / dat geenen Veghter / geenen Bootsgesel / geenen Worstelaer / geenen van 't slimste Gespuys oyt sulck een heylloos / lightvaerdigh / oneerbaer leven heeft gevoerd / als even deesen Commodus. Selfs gingh hy mee in de Schouwplaets: worstelde / voght / schoot de wilde Dieren / en toonde sigh in alles meer een Guygchelaer / een woest onmensch / als eens Keysers Soon te zijn. Sijnen Vader had hem van sijne kindsheyd af treflijck-geleerde Mannen toegevoeghd / om hem t'onderwijsen tot deughden / Weetenschappen en goede Zeeden: doch alles te vergeefs; want / behalven de gemeldde lasteren / wierd hy een godloos / beestaghtigh / bloedgierigh Mensch; een meer Ondier / als de pen kan uytdrucken. Sijn seer wreed gemoed heeft hy al vroegh / in 't twaelfde jaer sijns ouderdoms / doen blijcken. Want als hy aen seeckere plaets / Centumcellæ genoemd / in 't Bad gingh / en 't selve hem niet warm genoegh was / beval hy / datmen den Bad-oppasser sonder uytstel in den Oven werpen / en verbranden sou. Doch sijnen Hofmeester deed een Hamelen-vel daer in steecken; door welks stanck hy bedrogen wierd. Doe hy verder opgewassen was / liet hy sigh gedurigh in de Veghtschoolen vinden / of in de gemeene Hoerhuysen; derwaerts hy / als een Bedeljongen / Water aendroegh: somtijds oock / in Voermans kleederen / de Paerden met de Sweep aendreef. Sijns Vaders Raedsheeren / en alle eerlijcke Lieden / kon hy niet ontrent sigh lyden; maer Deughnieten / welcke met hem van d'eene naght tot d'andere soopen / en Sodomitische grouwelen bedreven / waren hem aengenaame persoonen. Alleen sulcke bevoorderde hy tot Eerestaten / en settede eerlijcke Mannen van haer' Ampten af. Tegens deesen schendlijcken Woestelingh verbonden sigh eenige Roomsche Heeren / om hem aen kant te helpen; doch gingen hier ontrent soo onvoorsightigh te werck / dat haren Aenslagh ontdeckt wierd / ten koste van harer aller leven. Sijn eygene Suster Lucilla heeft hy ter dier oorsaeck in Ballinghschap verdreven. Dan noch ontelbare doodslagen aen Mannen en Vrouwen begaen.

Van jongs af bloedgierigh.

Sijne snoode oeffeningen,

en schendlijcke bedrijven.

ANNO CHRISTI.

183. Oorlogh in Britannien.

In 't vierde jaer sijner Regeering ontstond een Oorlogh in Britannien, en de Romeynen leeden vry veel schade van d'Ingeboorne; tot dat Commodus derwaerts sond eenen Oversten / genoemd Ulpius Marcellus, die de vyanden in eenige Gevechten t'onderbraght. Oock sijn de Noormannen uyt Sweeden en Noorweegen in Duytschland gevallen / met veele verwoestingen. Aen beyde de sijden der Rivier de Weeser sloegense sigh neer.

Noormannen vallen in Duytschland. Ann. Fris. 184.

Heymlijcken Aenslagh tegens Commodus. Dio. Xiphilin. Lamprid. 186.

Tot noch toe had Commodus, om sijne Veghteryen en schendlijcke Wellusten dies te beeter te konnen waerneemen / sigh byna gantschlijck van de Regeeringh ontslagen / en deselve gesteld aen sijnen Groot-Hofmeester Perennis, op wien hy sigh gantschlijck vertrouwde. Deese gelegenheyd nam de gemelde Perennis waer; en veraedslaeghde sig met sijne twee Soonen / hoese Commodus om 't leven brengen / en eenen van haer in sijne plaets Keyser maecken moghten. Doch deesen Aenslagh brack ontijdigh uyt / op de volgende wijs. Doe Commodus in de Schouwplaets was / om de Speelen te sien / quam een onbekend Man / aengedaen met een lange Rock / en een Staf in sijne hand / voor hem treeden / en sprack hem dus aen: 't Is / ô Commode! geen tijd / om een toekijcker van Schouwspeelen te sijn / want 't Swaerd uws Hofmeesters Perennis en sijner Soonen sweeft u over 't hoofd / indien gy geen goede aght op uw persoon slaet. Hy wou noch meer geseght hebben / doch Perennis beval / datmen hem / als een onsinnigen / van daer wegh rucken / en verbranden sou. Dus is sijne verradery doemaels wel verborgen gebleven / maer daer na echter uytgebroocken: derhalven gaf Commodus hem ten besten aen de Soldaten sijner Lijfwaght: die hem seer jammerlijck met Roeden geesselden: daer na 't Hoofd afsloegen. Een diergelijck eynd hebben genoomen sijne beyde Soonen / Vrouw / en Suster. In Perennis plaets is gekomen Cleander, welcke eene der Byslaepsters van Commodus ten Wijf had bekoomen: waer door hy soo hoogh opklom / dat hy alle Ampten binnen en buyten Romen voor gereed geld verkoght.

Ontdeckt, en hoe gestraft.

Cleander; waer door seer hoogh opgeklommen by Commodus.

Of nu wel deese T'samensweeringen tegens Commodus gedempt waren / soo ontstonden echter haest daer na weer andere; derhalven hy sigh te Romen niet langer verseeckerd hield: want eenen / genoemd Maternus, had sigh verkleed / en onder sijne Lijf-trauwanten vermenghd; t'eenemael voorneemens sijnde / hem te doorsteecken. Doch hy wierd verklickt / en selfs om 't leven gebraght. Doe begaf sigh Commodus na Laurentum, in hoop / van daer veyligh te sullen zijn.

Nieuwen toelegh op sijn leven ontdeckt.

188. Blixem verbrand te Romen de seer heerlijcke

In 't negende jaer sijner Regeeringh sloeg 't Hemelsch-vyer in 't Capitolium te Romen, en verbrandde / t'samen met de naburige Huysen / de seer heerlijcke Bibliotheeck. In 't volgende jaer ontstond hier sulck een Pesttijd /

ANNO CHRISTI. tijd / datmen van een diergelijcke te Romen
miſſchien noyt gehoord had; want yeder dagh
Bibliotheeck. ſtierven in deeſe Stad 2000. of meer Men-
ſchen. In 't eerſt hadden eenige heylooſe
188. Grouwlijcke Peſt. Booſwighten dit vergif opſetlijck onder 't
volck gebraght / en 't ſelve aengeſtoocken:
189. welcke Beſmettingh vervolgens ſoodanigh
voortliep / datſe door geenerley middelen kon
afgeweerd werden / wijl de gantſche Lught
giftigh was geworden.

Commodi booſe Tyrannyen. De grootſte luſt van Commodus was / dat
hy een grooten hoop wilde Dieren in de
190. Schouwplaets liet brengen: en dan deſelve
met Pijlen ter neer ſchoot; op dat yeder
moght ſien / hoe wel de Keyſer kon treffen:
't Welck doch de Lijf-eygene Slaven in Bar-
baryen, en de Parthiſche Soldaten immers
ſoo wel konden verrigten als hy. Wanneer
hy ſigh in de Veghtſpeelen oeffende / bragt hy
de geene / tegens welcke hy ſchermde / om
't leven; daer 't doch maer kortswijl wierd
geheeten. Weynige dagen gingen voorby /
in welcke hy geen Menſchen-bloed vergoot.
Somtijds ſpeeldde hy de Rol van een Bar-
Hoe hy de Barbier ſpeelde. bier; en ſijne goede Vrienden moeſten ſigh
van hem laten ſcheeren: maer eerſ"er op ver-
daght waren / ſneed hy met ſijn Scheermes
d'eene een Oor / d'andere de Neus af. De
Veghters / welcke in de Schouwplaets
wierden gebraght / dwongh hy / ter dood
toe tegens malkander te moeten kampen.
Yemand moght ſigh ſoo dapper en lang ver-
weeren als hy kon / eyndlijck echter moeſt
hy ſterven. Somtijds ſprongh hy wel ſelfs
onder haer; kloofde eenige 't Hoofd / en
ſettede ſigh dan weer in ſijnen Stoel neer.
Hy was lincks / maer ongemeen ſterck van
Ligchaems-ſterckte; en roem. ligchaem; waerom hy den Roomſchen
Hercules wou genoemd zijn. Deed oock bo-
ven ſijn Beeld ſchrijven / dat hy / alleenlijck
met ſijne lincker hand / meer als twaelf-duy-
ſend vyanden had overwonnen.

In 't twaelfde jaer ſijner booſe regeering ANNO CHRISTI.
is afgebrand de Tempel des Vreedens, door
Titus Veſpaſianus gebouwd; waer in hy had Tempel
geſteld een gedeelte der Heylige Vaten / wel- des Vree-
ke hy had genoomen uyt den Tempel te Jeru- dens te *Romen* ver-
ſalem. De vlam liep ſeer verr' rondom brand.
voort; en kon in eenige dagen niet gebluſcht 191.
werden / tot dat een grooten Regen dit vyer
dempte. Kortlijck / van den Joodſchen Tem-
pel moeſt niets meer over blijven.

Als nu Commodus twaelf jaren en een *Commodus*
half / niet geregeerd / maer getyranniſeert verraed ſig
en de Nar geſpeeld had / ontfingh hy eynd- ſelven.
lijck ſijnen loon op de volgende wijs. Hy had
gantſchlijck voor hem genoomen / op den
eerſten van Januarius, gekleed en gewapend
als een Swaerd-veghter / in den vollen Raed
te gaen. Lætus, de Hoofdman ſijner Lijf-
waght / ried hem dit af; gelijck oock ſijn
Bywijf Marcia, welke hy boven alle Vrouwen
beminde. Meer andere / die 't wel met hem
meendden / deeden 't ſelve. Dit verdroot
hem ſoodanigh / dat hy deeſer aller / en noch Op hoeda-
veeler anderer Namen opteeckende / in mee- nigh een
mingh / van haer haeſt te doen dooden. Dit wijs.
Regiſter hield hy onder ſijne Hoofd-peluw
verborgen. Een kleyn Jongetje liep juyſt
gantſch naeckt / nevens d'andere Kinderen /
welcke aen 't Hof tot kortswijl opgevoed
wierden / door deeſe Kamer eens gintſch en
herwaerts: vond by geval de gemelde Bloed-
lijſt; en bragtſe Marcia. Deeſe / haren Naem
oock daer op vindende / toondde deſelve Ele-
cto, den voornaemſten der Kamerlingen. Hy /
hier over niet weynigh verſchrickt / daght
dit onheyl by tijds te voorkomen.

Beyde beraedſlaeghdenſe ſigh met Ælius Hoe om
Lætus, Hoofdman der Lijfwaght. En 't leven
onder haer wierd goed gevonden / hem door gebragt.
vergif uyt de weereld te ruymen. Deeſe laſt *Aurelius Victor.*
nam Marcia op haer. Doe nu de Keyſer uyt *Eutrop. l. 8.*
't Bad quam / en door hitſigheyd dorſtigh

ANNO CHRISTI.

Oros. l. 7. c. 16.

was / voodse hem een dronck aen. Commodus deed een stercke Teugh / en leydde sigh daer op te Bed. Stracks daer na begon hy hem seer qualijck te gevoelen / en braeckte 't gif weer uyt. De gedaghte drie wierden hier over seer verbaesd. Lætus sond derhalven in de Kamer een seer sterck Jongelingh / genoemd Narcissus, een Worstelaer: die Commodus onder sigh ter aerden neer wierp; de keel toedruckte / en deeser wijs hem verstickte. Dus heeft dit Ondier eyndlijck opgehouden van rasen en woeden. Over geens Menschen dood is oyt by den Roomschen Raed so een groote blijdschap geweest / als over die van Commodus; want hy sou haer doch al t'samen gewisslijck hebben doen vermoorden. Hy had geregeerd 12. jaren / 8. maenden / 15. dagen; en was oud 31. jaren / 4. maenden.

Publius Helvius Pertinax, de negenthiende *Roomsche* Keyser. 193. *Julius Capitolinus. Herodot. l. 2. Dio. Aur. Vict. Niceph.*

Na hem is Keyser geworden Publius Helvius Pertinax, by den voorigen Keyser een Oversten geweest / en die sigh by 't Roomsche Rijck welverdiend gemaeckt had. De geene / welcke Commodus aen kant hadden geholpen / deeden 't gerught loopen / dat hy aen een Popelsy was gestorven. Begaven sigh terstond by Pertinax, en vermaendden hem / 't Roomsche Keyserdom aen te nemen. Daer op gingh hy met Lætus, Oversten der Lijfwaght / tot 't Krijghsvolck. Beloofde yeder Soldaet 120. guldens; en wierd van haer ten Keyser aengenoomen / als hy alreeds ontrent de 60. jaren oud was. In 't eerste Gesprek / 't welck hy tot de Besoldelingen deed / gebruyckte hy eenige woorden / welcke haer niet behaeghden: waerom se dan oock al stracks een haet tegens hem opnamen. Doch de geheele Roomsche Raed was wel met hem te vreeden; behalven dat eenige begeerden / hy sou Marcia en Lætus doen sterven / wijlse Commodus in sijne boosdaden hadden geholpen; 't welck Pertinax niet doen wilde.

Besluyt des Raeds tegens *Commodi* doode lighaem.

De geheele Raed had een Besluyt gemaeckt / datmen Commodi dood lighaem met een Haeck in den Tyber, of in een heymlijck Gemack sou sleepen / als niet waerdig der Begraefnis. Datmen syne Beelden sou ter neer werpen, en sijnen Naem allerweegen uytkratsen. Pertinax evenwel stelde orde / dat hy / sonder eenige prael / in Adriani Graf wierd geleght; doch de verdere dingen syn geschied / gelijck van den Raed was besloten. De lighamen der geene / die Commodus tegens alle reght had doen dooden / wierden van der selver Vrienden / op vergunningh van Pertinax, opgesoght / en eerlijck ter aerden besteld.

De voornaemste der Moordenaers van *Commodus* maeckt de Soldaten stracks tegens een goeden *Pertinax* gaende;

Haest hier na had Lætus berouw / dat hy deesen goeden ouden Man Keyser had gemaeckt. Misbruyckte derhalven der Soldaten onwil tegens hem: vingh met haer een Muytery aen; en wierp seecker Edelman / genoemd Falco, ten Keyser op. Doemaels was Pertinax niet te Romen: doch als hy dit hoorde / snelde hy derwaerts. Klaeghde aen den Raed / dat de Soldaten geen reden hadden / om sigh over hem te beswaren / wijl hy haer even soo veel vereerd had / als voor hem de beyde Keyseren Marcus Aurelius en Lucius Verus hadden gedaen. Dit hoorden de Krijghsknegten / en schuddeden daer over hare Hoofden: want hy had sigh vergist / wijl de gemelde twee yeder Soldaet hadden gegeven twee-honderd: Pertinax daer tegens maer honderd en twintigh guldens. Daer-en-boven had Pertinax sijnen tegenstrever Falco verschoond / onaengesien eenige uyt de Lijfwaght om 't leven gekoomen waren. Dus hitste Lætus d'andere tegens den Keyser op; voorwendende / dat het haer oock soo gaen sou. Hier op liepen tweehonderd van deese met bloote Degens na 't Keyserlijk Pallays; en drongen binnen tot in Pertinax Voorkamer; die haer te gemoet trad / en haer, ten deelen door sijne dappere Aensienlijckheyd / ten deelen door sijne woorden / soodanigh verschrickte / datse wat te rugg' weeken. Doch een oproerigh Krijghsknegt van Tongeren sprack d'andere weer moed in / en schoot te gelijck sijne Spies den goeden Ouden in de borst. Doe vielen d'andere oock op hem aen: braghten hem om 't leven: sneeden hem 't Hoofd af: staecken 't op een lange Spies / en droegen 't dus door de Stad tot in haer Quartier. Beyde / sijn lighaem en sijn hoofd / heeft sijnen Nasaet Julianus eerlijck doen begraven. Pertinax had niet langer dan drie maenden geregeerd. Was oud geworden 60. jaren 2. maenden en 25. dagen / doemen hem dus verraderlijck om 't leven braght.

soo datse hem om 't leven brengen, als hy maer drie maenden had geregeerd.

Didius Julianus de twintighste *Roomsche* Keyser. *Spartian. in Did. Jul. Dio. Niceph.*

Korts voor sijne dood had hy de Stadsvooghd Sulpitianus gesonden tot d'andere Besoldelingen / welcke niet hadden gerebelleert / om deselve in gehoorsaemheyd te houden. Deesen / hoorende dat Pertinax vermoord was / versoght aen haer 't Keyserdom voor sigh selven; en bood haer een groote Vereeringh aen. Doch Didius Julianus, een Edelman / en goed Reghtsgeleerde / gaf haer meer / en stack dus Sulpitianus af. 't Was nu soo verr' gekomen / dat 't Roomsche Keyserdom voor geld veyl stond. Alhoewel nu sulck een Koophandel den Raed niet behaegde / soo kondense echter niets hier tegens doen / maer moesten Didius Julianus oock voor Keyser erkennen / en aenneemen. Doch Pescennius Niger, Landvooghd in Syrien, en Septimius Severus, hielden sigh met deese keur niet vergenoeghd; maer rebelleerden / op aensettingh des volcks. Yeder deser beyde deed sigh voor Keyser uytroepen.

Septimius Severus tegens hem ten Keyser opgeworpen.

Ælius in Did. Jul. Dio. Cassius. 193.

Severus, die Romen veel naerder was als Pescennius, snelde met sijn Heyr derwaerts. Julianus was hier op niet verdaght. Riep op 't spoedighste de Roomsche Legioenen en de Lijfwaght by een: bereydde sigh tot tegenweer; en sond oock eenige persoonen uyt / om 't Krijghsvolck van Severus te doen afvallen; ja om hem selfs van 't leven te berooven, doch noch 't een noch 't ander wou hem gelucken. Doe begeerde Julianus, dat de Nonnen der Afgodin Vesta, en de Heydensche Priesteren / te gelijck met den Raed / Severus souden te gemoet trecken / om te sien / offe

ANNO CHRISTI.

offe hem te vreden stellen / en van sijn voornemen af wenden mogten. Doch hy kreegh tot antwoord: Wou hy Keyser sijn, soo moght hy selfs sigh tegens sijne vyanden verdeedigen. Vervolgens bood hy Severus aen / 't Keyserrijck met hem gemeen te willen houden; doch deesens bescheyd was: Daer moest maer alleen eenen regeeren. Doe nu Severus dight by quam; en Julianus bemerckte / dat elck hem vyandigh was / hield hy sigh verborgen / en liet 't gerught loopen / dat hy sigh selven had vergiftighd. Die van den Raed geloofden 't niet; maer sonden Soldaten uyt / om hem te soecken. Deese vonden hem in 't Pallays / en bragten hem om 't leven; terwijl hy niet anders riep / als: Wat heb ick misdaen? Wien heb ick laten dooden? Sijn ligchaem wierd gegeven aen sijne Gemalin en Dochter; welcke 't selve deeden begraven. Dus heeft Didii Juliani korte regeeringh van maer 66. dagen een rampsaligh eynd genomen / als hy bereykt had den ouderdom van 60. jaren / 4. maenden / 4. dagen.

Didius Julianus om 't leven gebraght.

Onder de Christenen hebben / ten tijde deser drie Keyseren / Commodus, Pertinax, en Julianus, gebloeyd de voorname Mannen Theophilus, Bisschop t'Antiochien; en Pantænus, die een heerlijck Christen-School t'Alexandria heeft opgerighte; waer uyt veele voortreflijcke Lieden sijn voortgekoomen; onder meer andere oock Clemens Alexandrinus. Desgelijcks Apollonius, een Raedsheer / die te Romen in den vollen Raed sijne Geloofs-belijdenis oplas; maer even hierom / door bevel van Perennis, onthoofd wierd. Doch eer dit jaer noch ten eynde liep / is Perennis oock / op de voorverhaelde wijs / uyt 't Land der levendige geholpen.

Kercklijcke Geschiedenissen.

Treflijcke *Christen* Mannen.

Na Anicetus, die op den seventhienden April des jaers 173. gemarteld wierd / was te Romen Bisschop / Soter; die dien Stoel 4. jaren besat. Synen Nasaet was Eleutherus, een Grieck; d'eerste deeser Bisschoppen / die een natuerlijcke dood is gestorven; want al de voorige sijn Martelaers geweest. Waerom oock deesen Eleutherus 15. jaren werden toegeschreven. Hem is gevolgd Victor; wiens tijd sigh uytstreckt tot in die der Regeeringh van Keyser Severus.

Roomsche Bisschoppen.

Oock hebben onder Keyser Commodus noch geleeft de beroemde Geneeser Galenus, die te vooren onder Antoninus Pius al had geschreven: Julius Pollux, en meer andere.

Geleerde Lieden.

Van Septimius Severus, Nasaet van Didius Julianus; hoe hy sigh door geweld Keyser maeckte / en van den Roomschen Raed daer voor aengenoomen wierd / hebben wy hier boven eenige meldingh gedaen. Eer hy noch sijnen Intoght te Romen deed / vreesden de Soldaten (welcke altijd te Romen bleven / en op de Keyseren pastten; derhalven Prætoriani wierden genoemd) dat Severus haer / wegens hare veelerley gepleegde Schelmstucken / behoorlijck sou doen straffen. Sonden derhalven eenige aen hem af / en versoghten genade: welcke Severus haer beloofde / onder voorwaerde / datse hem souden overleveren de geene / die hare handen aen Pertinax hadden geslagen. Doe dit geschied was / deed hy deese al t'samen door de Beul van 't Hoofd berooven; en heeft dus de dood van den goeden ouden Man gewroocken. Vermits oock de gedagte moedwillige Gasten tot noch toe veel wrevel hadden begaen / en hy niet goeds van haer te verwaghten had / soo besloot hy / haer gantschlijck af te snijden; 't welck hy oock door listigheyd verrighte.

Septimius Severus, de een-en-twintigste *Roomsche* Keyser. *Spart. in Sev. Herod. l. 2. Aur. Vict. Dio Cassius.*

ANNO CHRISTI.

Straft de Moordenaers van *Pertinax*.

Op een hooge Feestdagh deed hy haer al t'samen by een roepen / even als of hy uyt haer sigh wou verkiesen een bysondere en kleyner Lijfwaght voor sijn persoon. Doese nu / ten heerlyckten opgepronckt / alleenlijck met hare Sydgeweeren voorsien / op een ruym veld by een waren gekomen / omringhde hy haer met sijn gantsche Heyr / waer onder oock veele Duytschers waren. Deed tot haer een seer ernstigh Gesprek / waer in hy haer schold voor Schelmen en Keysermoorders. Vervolgens gebood hy haer / terstond hare Silvere Dolcken / Gordelen / Degens / en Soldaten-kleederen af te leggen; of anders / indiense weygerden / wou hy haer al t'samen ter neer laten houwen. Doe dit gedaen was / moestense met Vrouwen en Kinderen / sonder eenigh uytstel / ter Stad uyt trecken / en sweeren / dat harer geenen weer te Romen sou koomen. Dus sijn deese oude Soldaten / die nu gewoon waren 't Keyserdom aen de meestbiedende te verkoopen / en tot Keyser te maecken den geenen diense wilden / gelijcklijck t'eener tijd / sonder eenige beroerte / van daer wegh gejaeghd.

Schaft listigh al d'oude altijd te *Romen* leggende, en veelerley wrevel bedrijvende Soldaten af.

De Krijghslieden in Syrien hadden na de dood van Pertinax (gelijck alreeds gemeld is) Pescennius Niger; die in Britannia Clodius Albinus ten Keyser opgeworpen: soo dat Severus twee Meedevryers na de Bruyd des Roomschen Rijcks had / welcke hy noodwendigh uyt den wegh moest ruymen. Haer beyde te gelijck te beoorlogen / was hem ondoenlijck. Derhalven trad hy met Albinus in een Verdragh / dat hy met hem de Keyserlijcke Hoogheyd gemeen sou hebben / indien hy stil sat: doch hy bedroogh Clodius. Als hy nu alle dingen te Romen had besteld / en Pertinax een kostlijcke Lyckstaetsie gehouden / nam hy de Toght tegens Pescennius Niger ter hand. Doe hy voor de Stad Byzantium, tegenwoordigh Constantinopol genoemd / gekoomen was / wilden d'Inwooners hem niet binnen laten. Daer op deed hy by Cyzico een Slagh / en een andere by Nicomedia, met Nigri Hoofdlieden; in welke beyde hy de Zeege behield; met dit voordeel / dat geheel Kleyn-Asia sigh aen hem overgaf; en een gedeelte van Syrien afviel. Hy ruckte voort. Quam over d'Enghte tot aen den Bergh Taurus; en hier bejegende Niger hem. De Veldslagh geschiedde op even deselve Plaets / daer voortijds Alexander Magnus met Darius, Koningh van Persien, had gevoghten. Niger verloor 't Veld; en vlood na Antiochien; doch wierd niet ingelaten: derhalven moest hy in de Voorstad

Pescennius Niger, en *Clodius Albinus*, opgeworpene Neven-Keyseren met *Severus*. *Spartian. in Pesc. Nig.*

194.

Severus beoorlogd *Niger*: wiens Heyr geslagen; hy selfs verslagen; en sijn Hoofd aen een hoogh Kruys geheght werd. *Herodian. l. 3.*

ANNO CHRISTI.

blijven. Van daer wou hy na de Vloed Euphrates, en ſoo voorts na de Parthers vlieden: doch wierd gekreegen van Severi Ruyteren: welcke hem 't Hoofd afhieuwen / en 't ſelve tot Severus braghten: die 't aen / of op / een hoogh Kruys deed ſlaen / om van elck geſien te konnen werden.

196. By deeſe Zeege liet Severus het niet blijven; maer veroverde noch Arabia, en 't Landſchap Adiabena. Bequam oock eenige Overwinningen op de Parthers, en keerdde met groote roem weer na Romen. Noch wou de Stad Byzantium ſigh aen Severus niet opgeven; en ſijne Legioenen leeden groote ſchade voor deſelve. Want de Byzantiners hadden by haer een voortreflijck Ingenieur en groot Konſtenaer / genoemd Priſcus; die al 't Stormtuygh der Beleggers; oock de Scheepen / welcke voor de Stad lagen / te ſchande maeckte. Doch in 't volgende / ſijnde 't derde jaer der Belegeringh / als in de Stad een grooten honger was ontſtaen / en de tegenweer voortaen ſleght viel / wierd Byzantium van Severi volck gewonnen: alles wat'er in was ter neer gehouwen (behalven weynige Gevangene / waer onder oock was de Konſtenaer Priſcus): de Stad verbrand; en / door de ſlegtingh der Mueren en Thoornen / tot een Dorp gemaeckt.

Byzantium, nu *Conſtantinopol*, door *Severi* volck ingenomen, verbrand, geſleght.
197.

Oorlogh tuſſchen *Albinus* en *Severus*, die hem bedrogen had. *Capitol. in Clod. Alb.*

Nu gingh den Oorlogh tuſſchen Septimius Severus en Clodius Albinus aen. Want Albinus klaeghde / dat Severus hem niet hield 't geen hy beloofd had. Hier op noemde Severus ſijnen oudſten Zoon / Baſſianus, Cæſar, of Keyſer / op dat hy een gewiſſe Naſaet had; en gaf hem de Naem van Aurelius Antoninus. Hy ſelfs trock na Franckrijck; daer alreeds eenen ſijner Overſten / genoemd Numerius, eenige Overwinningen op Albini Hoofdlieden bekoomen / en alſoo van den Oorlogh een goed begin gemaeckt had. Doe Severus te Lyons was gekoomen; Albinus ſigh oock derwaerts had begeven / en dus beyde de Veld-overſten tegens malkander ſtonden / quam 't tot een Hoofd-Slagh / ſeer bloedigh; vermits elcke Parthy by de vijftigh-duyſend Mannen ſterck was.

ANNO CHRISTI.

In den eerſten aenvangh had Albinus eenen van Severi Hoofdlieden / genoemd Lupus, met veele ſijner Soldaten verſlagen: daer na 't Veld tuſſchen ſijn en Severi Heyr vol groeven gemaeckt; en deſelve met Zooden bedeckt. Doe 't nu tot de gedagte Slagh quam / weecken Albini Legioenen te rugg'; en als de Severiaenſche deſelve vervolghden / vielenſe in de gegravene Kuylen / en wierden / ſonder tegenſtand / daer in dood geſlagen. D'aghterſte / niet weetende hoe 't de voorſte gegaen was / drongen onophoudlijck aen; tot datſe de ſchade gewaer wierden / en hoe alreeds eenige duyſend der hare te paerd en te voet om 't leven waren geraeckt. Doe deynſdenſe aghterwaerts / en begonden te vlieden. Doch Severus, en met hem de voornaemſte ſijner Overſten / liepen de vlughtige te gemoet; deeden haer met bloote Swaerden weer te rugg' keeren: en Lætus greep met ſijne varſſche Ruytery Albinus van ter ſijden aen; waer door 't Spel ſoodanigh veranderde / dat Severus eyndlijck 't Veld behield; alhoewel met een bloedige Zeege. Want weerſijds waren ſoo veele duyſenden om 't leven gekomen / dat de Grond / eenige mijlen weghs verr' / vol doode ligchamen lagh. Albinus vlood in een Huys aen de Rivier Rhodanus, of de Rhoſne; doch als 't van ſijns vyands Krijghsvolck omringhd wierd / doorſtack hy ſigh ſelven. Severus deed hem 't Hoofd affnijden / 't welck hy na Romen ſond / en aen een Kruys liet heghten. 't Ligchaem deed hy onbegraven heenen wegh werpen.

Groote Veldſlagh tuſſchen deeſe beyde by *Lions* in *Franckrijck*; en ſonderlinge liſt *Albini*. *Dio in Sever.*
198.

Die echter de Neerlaegh lijd:

en ſigh ſelven doorſteeckt. Die noch van *Severus* mishandeld.

Na deeſe Zeege wierd Severus, als nu alleen meeſter geworden / ſeer hooghmoedigh.

Die, nu alleen

Ja

ANNO CHRISTI.

Ja oock / hy prees d'oude Tyrannen des Roomschen Volcks / Sylla, Marius, selfs oock Nero en Commodus; seggende / datse wel gedaen hadden. Met sulcke redenen joegh hy den Roomschen Raed een groote schrick op 't lijf; te meer / wijl hy vijf-en-twintigh persoonen uyt de geene / die aengeklaeghd wierden / datse 't met Lætus hadden gehouden / ter dood veroordeelde: onder welcke oock was de Schoonvader van Pertinax.

meester, seer hoogmoedigh en wreed wierd.

In 't volgende jaer deed Severus weer een Toght na 't Oosten. Beoorloghde de Parthers, welcke / terwijl hy afweesigh was geweest / in Mesopotamien waren gevallen. By de Stad Nisibis bejegende hem een wild Swijn / 't welck een Ruyter / die 't pooghde te vellen / van 't Paerd afgeruckt / en om 't leven gebraght had. 't Was soo geweldigh sterck / dat dertigh Mannen genoeg te doen vonden / eerse 't meester konden werden: soo dat Severus selfs sigh seer hoogh daer over verwonderde.

Groot, sterk wild Swijn.
199.

Van hier trock hy over de Rivier Euphrates. Veroverde de Steeden Babylon en Seleucia. Deed Ctesiphon, Hofhoudinghsplaets des Parthischen Koninghs / uytplonderen. Ruckte voorts voor de Stad Atra, en belegerdese. Doch de Burgers deeden een stercken uytval. Verdierven sijn Stormtuygh / en sloegen veele van sijn volck dood. Hy / hier over vergrimd / liet Julius Crispus der Trauwanten Hoofdman / en Lætus, Oversten der Ruytery / eerlijcke en dappere Mannen / t'eenemael onschuldigh om 't leven brengen. Besloot Atra op nieuws. Deed d'eene bestorming op d'andere aenvoeren, doch te vergeefs. Want de Belegerde sloegen deselve soo manhaftigh af / door schieten / heet Water / brandende Petroleo, en andere dingen op haer neer te storten / dat de Saldaten niet meer aenvallen wilden / en Severus met schande moest aftrecken. Die sigh van daer na Judæa en Egypten begaf. Hier heeft hy eerst tegens de Joden, daer na oock tegens de Christenen, seer grouwlijck gewoed / en veele om 't leven gebraght.

Severus veroverd *Babylon*, *Seleucia*, *Ctesiphon*.
200.

Moet met schande van voor *Atra* aftrecken.

201.

Doe hy nu weer te Romen quam / en over d'Oostersche Volckeren getriumpheert had / gaf hy sijnen Soon Bassianus ten Gemalin Plautilla, Dochter van den doemaligen Burgermeester Plautianus. Dese haren Vader gaf met haer ten Houwlijks-goed meer dan haer een Koningh had konnen geven; wijl hy d'alderrijckste Man in Romen was. Doch deese Swagerschap is den goeden Plautianus qualijck bekomen. Want Severus deed hem twee jaren hier na dooden; en verdreef sijne Kinderen in Ballinghschap. Evenwel warense hier mee niet vry: want Bassianus Caracalla liet haer naderhand oock uyt de weereld ruymen. Dus heeft al haren geweldigen rijckdom haer niet konnen baten; maer is haer veel meer doodlyck geweest.

Tyrannyen van *Severus*.
203.
Spartian. *Dio.* *Herodian.* *l.* 3.

Severus had twee Soonen; d'oudste Bassianus Caracalla, van wien alreeds gewagh is gemaeckt; de jonger Geta. Sy begaven sigh niet alleen tot allerley dertelheyd en ontught / maer droegen oock d'een tegens d'ander een giftige haet. Waerom dan de Vader / om haren moedwil wat te breecken / haer met sigh na Engelland voerde / om daer te leeren den Oorlogh gewoon te werden. Doch als de Britanniers hem nergens bejegenden / doorstroopte hy 't geheele Eyland: riep de Standen by een: vermaende haer tot Vreede; en scheydde 't deel / 't welck nu de Romeynen behoordde / van 't ander' af door een groote Wal. Daer na wierd hy sieck; en stierf t'Eborac, of Jorck, op den vierden van Februarius des jaers Christi 211.; oud 65. jaren en 8. maenden; van welcke hy de regeeringh / als Keyser / had gevoerd 17. jaren / 7. maenden / en 3. dagen. Was een onvermoeyd / strijdbaer / en (gelijck sijnen Naem beduyd) seer ernstigh Man. Syne Soonen hebben sijn ligchaem / na Roomsche gewoonte / in Engelland verbrand; de Gebeenten in een kostlijk Doodvat van Porphyrsteen na Romen gevoerd. Deese Kruyk (of dit Vat) had Severus al langh by sigh gehad in sijne Kamer: dickmael in de hand genoomen / en geseght: Gy sult eens een Man bevatten, die nu de gantsche Weereld te nauw (of niet groot genoegh) is. Hem is in 't Keyserdom gevolghd de gedagte sijnen Soon Bassianus Antoninus Caracalla.

Snoodheyd sijner Soonen.
205.

ANNO CHRISTI.

Treckt met deselve na *Engelland*.
208.

Daer by sterft.
211.
Eutrop. l. 8.
Egnat. l. 1.
Spart. in Sev.

Severi Spreuck.

Wat nu belanghd de Christlijcke Kerck: Keyser Severus liet deselve in den aenvangh sijner regeeringh een taemlijcke rust genieten. Derhalven oock onder hem geleerde Lieden tijd en gelegenheyd hadden / om te schrijven: als / Clemens Alexandrinus, en Tertullianus Afer; welcker heerlijcke Schriften noch in onse handen zijn. Maer oock dese Vreede heeft aenleydingh gegeven tot tweedraght en scheuringh tusschen de Kercken in Asia en Europa; voornamentlijck wegens 't Paesch-Feest. Deesen Stryd hebben insonderheyd aengebonden de drie Bisschoppen / Victor te Romen; Narcissus te Jerusalem, en Irenæus te Lyons.

Kercklijcke Geschiedenissen.
Euseb. in Chron. & l. 6. *Hist. c.* 11. *l.* 5. *c.* 23.

Maer in 't sevende jaer des Keyserrijcks Severi is de Vervolgingh tegens de Christenen weer aengegaen: welcke Plautianus, in d'afweesenheyd des Keysers / seer begeerig heeft voortgeset. In deselve is oock gemarteld Speratus en sijne Meedegenooten te Carthago. Desgelijcks heeft de gemeldde Plautianus Bisschop Victor doen om 't leven brengen: dien Zepherinus in 't Bisschoplijck Ampt is gevolghd; en 't selve 18. jaren heeft beseeten. In 't thiende jaer Severi is Leonidas, Vader des Leerraers Origenis, gemarteld: en Philippus, Landvooghd in Egypten, door Severus afgeset / en doen dooden. 't Selve is weervaren de twee Jonckvrouwen Perpetua en Felicatas: oock in 't selve jaer Irenæus, Bisschop te Lyons; van wiens Schriften hier boven gewagh is gemaeckt. Eyndlijck heeft / na Severi dood / de Christen Kerck ontrent 38. jaren langh rust en vreede gehad.

Vervolgingh
Tertull. ad Scap. c. 3.
199.
200.
Roomsche Bisschoppen.

Martelaren.

Op Septimius Severus is in 't Keyserdom gevolghd sijnen oudsten Soon Antoninus Bassianus Caracalla; diens jonger Broeder Septimius Geta, volgens des Vaders orde en Testament, sijnen Meedehulper in 't Rijck

Caracalla, den 22. *Roomschen* Keyser.
211.
Spart in

ANNO CHRISTI.

Anton. & Geta. Herod. l. 4. Egnat. l. 1. Eutrop. l. 9. Aur. Vict.

had moeten zijn. Doch deeſe twee konden gantſchlijck niet over een komen / noch voor noch na Severi dood. Daer-en-boven ſtond d'oudſte na 't leven des jonghſten. Om dit onheyl te voorkomen / vonden de Vrienden goed / 't Keyſerrijck tuſſchen haer te verdeelen. D'eene ſou te Romen in 't Weſten / d'andere t'Alexandria of t'Antiochien in 't Ooſten ſijne Hofhoudingh hebben. Doch de Moeder / welcke deeſe Scheydingh des Rijcks en harer Kinderen niet geerne had geſien / onderſtond ſigh / beyde de Broederen met malkander te verſoenen. D'oudſte toondde ſigh hier mee wel te vreeden. Dus quam Geta in de Kamer ſijner Moeder: maer Caracalla ſond Moordenaers derwaerts; die den goeden Jongeling met bloote Swaerden aenvielen / en in d'armen van de Moeder doodſtaken; welcke van 't bloed haers Soons gantſch beſpat wierd. Dit geſchiedde den 25. van Februarius Anno Chriſti 212.

Vermoord ſijnen Broeder *Geta.* 212.

Leugen, om de Soldaten te vreeden ſtellen.

Na de begane Broedermoord begaf Caracalla ſigh ſpoedigh na de Keyſerlijcke Lijfwaght; ſeggende / gelijck als vol ſchrick / dat hy een groot gevaer was ontgaen / wijl ſijnen Broeder Geta hem na 't leven had getraght; doch daer over oock ſijnen loon had ontfangen. Vermits hy nu maer alleen overigh was / ſoo wou hy haer dies te grooter vereeringen doen. De Soldaten wiſten niet / hoe 't met de ſaeck was geleegen; maer hielden ſigh te vreeden / wegens de groote beloften van Caracalla; die oock 's anderen daeghs even 't ſelve in den vollen Raed voorgaf.

Caracalla een ſeer grouwlijken Bloedhond.

Doe hy op de gedaghte wijs den aenvangh met ſijnen Broeder had gemaeckt / was hem voortaen niemand te lief; ſoo dat hy ontelbare doodſlagen beginghh. Eerſt deed hy de Hof-Artzen om 't leven brengen / wijlſe ſijnen Vader niet hadden door vergif willen aen kant helpen. Daer na moeſt ſijnen Leermeeſter ſterven / wijl hy hem had tegens geſprooken. Van den voortreflijcken Regtsgeleerden Æmilius Papinianus begeerde hy / dat hy uyt de Reghten ſijne begane Broedermoord ſou verdeedigen. Maer als Papinianus hier op antwoordde / dat ſulck een daed niet ſoo light te verontſchuldigen als te bedrijven was / deed hy hem met een Bijl 't Hoofd af houwen. Deeſe Papinianus was / doe hy ſterven moeſt / niet ouder dan 36. jaren en 3. maenden. Beyde / ſijn Vader en Moeder / waren noch in 't leven.

Sijne meenighvuldige Moorderyen. *Dio Caſſ. l. 77.*

Al de geene / welcke ſijnen Broeder Geta hadden gediend / of hem gunſtigh geweeſt waren / deed hy dooden / of met Vrouwen en Kinderen in Ballinghſchap vertrecken. 't Getal van deeſe beliep over de 20000. Hoofden. Vier Nonnen der Afgodin Veſta liet hy levendigh begraven / haer beſchuldigende van Onkuyſheyd; doch / gelijck de Schrijvers verhalen / valſchlijck / en uyt enckele booſheyd.

Sligh met de *Duytſchen*

Doe hy nu te Romen eenighſins met vermoordingen uytgeraeſd had / nam hy voor / een Toght na 't Ooſten te doen; doch de Duytſchers verhinderden hem hier in / wijlſe een Oorlogh tegens de Romeynen ter hand namen. Hy deed met haer een Ruyter-treffen aen den Mainſtroom; en ſloegh haer te rugg' / doch niet ſonder gevaer; derhalven hy hier oock niet langh vertoefde / maer ſig weer na Italien begaf. Evenwel liet hy de Togt na 't Ooſten niet aghter blijven; maer ruckte met ſijn Heyr in Syrien. Riep der Oſrhoëners Koningh tot hem / onder ſchijn / van met den ſelven een vriendlijck Geſpreck te willen houden: doch doe hy op goed geloof by hem quam / nam hy hem gevangen. Even dus meende hy met den Koningh van Armenien te handelen; maer deeſe was wijſer / en bleef t'huys.

ANNO CHRISTI. 215. en doet een Toght na 't Ooſten. 216.

Trouwlooſheyd.

Caracalla bedrijft bloedſchande met ſijne Moeder *Julia.*

Die van Alexandria in Egypten hadden de gewoonte / datſe Vorſten en groote Heeren beſpotteden; door Paſquillen heeckelden; hare gebreecken ten toon ſteldden. Dit haer gebruyck vergatenſe niet ontrent Caracalla. Hem noemdenſe OEdipus; ſijne Moeder Jocaſta (want oock deeſen ſchendlijcken booswight had bloedſchande bedreven met ſijne Moeder Julia): daer by doende / dat hy / een kleyn Mannetje / wou gelijck ſijn de Helden Achilles en Alexander de Groote. Dit verdroot Keyſer Baſſianus veel meer als men meende. Nam derhalven voor / d'Alexandriners ſoodanigh te ſtraffen / dat de luſt tot Vorſtenbeſchimpingh haer benoomen ſou zijn. Doe hy nu uyt Syrien na Alexandria quam / veynſde hy alle vriendſchap. Noodighde den gantſchen Raed te gaſt. Seyde / hy wou uyt de Soonen der Alexandriniſche Burgeren ſigh een ſonderlinge Lijfwaght verkieſen / ter eeren van Alexander Magnus, die hier begraven lagh. 's Anderen daeghs verſcheenen d'Ouderen op een ſeer ruym Veld buyten de Stad; vertoonende hare Soonen / ſeer heerlijck opgepronckt / en in grooten getale / voor den Keyſer: die al langſaem de Monſteringh begon aen te vangen; tot dat een groote meenighte volcks / om hier van toekijckers te ſijn / derwaerts was gekomen. Doe omringhden de Soldaten van Caracalla d'Alexandriners, en ſloegen haer / op 't gegevene teecken des Keyſers / al t'ſamen dood. Overvielen vervolgens de Stad ſelfs / en plonderden de Huyſen. Al wat haer voorquam moeſt ſterven. Door ſulck een ongehoorde Moorddaed wierd by na de gantſche Burgery deeſer ſoo groote Stad / behalven noch veele duyſenden Kooplieden en andere Vreemdelingen / om harer verrightingen wil derwaerts gekomen / t'eenemael verdelghd. Want dit doodſlaen duerde dagh en naght: ſoo dat 't bloed als met ſtroomen uyt de Stad tot in de Rivier de Nyl liep. Deeſe Bloedhond ſchaemde ſigh noch / datmen ſou geweeten hebben / hoe veele duyſenden hier vermoord waren; deed derhalven veele groote Kuylen maecken / en de Lijcken met hoopen daer in werpen. Voorts leydde hy een ſtercke Beſettingh in deeſe Stad. Sulck een ellendige Vergeldingh bequam der Alexandriners Paſquil en Schimp-luſt.

D'*Alexandriners*, gewoon, Vorſten en groote Heeren door *Paſquillen* te beſchimpen, doen 't oock *Baſſianus.*

Die ter dier oorſaeck, onder ſchijn van vriendſchap, een noyt meer gehoorde Moordery t'*Alexandria* aengeſteld.

Hier

ANNO CHRISTI.

Nieuwe Toght tegens de Parthers.

Hier na deed hy op nieuws een Toght tegens de Parthers. Quam tot aen de Grensen van 't Koninghrijck Meden. Nam de Stad Arbela in. Vond hier de Begraefnissen der Parthische Koningen / en verwoestte deselve; ja deed hare Beenderen buyten op 't Veld werpen. Maer 't wierd met hem nu ook tijd / dat sijne Tyranny te gelijck met sijn leven een eynd sou nemen. Hy had gantschlijk besloten / sijnen Groot-Hofmeester Macrinus door vergif uyt de weereld te senden. Doch als deesen sulcks vernam / dagt hy hem te voorkomen. Doese sigh bevonden tusschen beyde de Steeden Edessa en Charræ (in de H. Schrift genoemd Haran), handelde Macrinus met twee Ritmeesters / die Caracalla belagen / en sijn levens-lught uytblasen souden. Als hy nu wat ter syden af gingh / om sijn Gevoegh te doen / volghden deese twee hem na / en sloegen hem / met dit suyvere werck beesigh synde / onverwaght dood / op den aghtsten dagh der Maend April des jaers na Christi geboorte 217. / als hy had geregeerd 6. jaren / 2. maenden / 5. dagen / of liever dus langh 't Roomsche Rijck door sijne woederyen beswaerlijck en gevaerlijck was geweest. Macrinus, die hem had doen wegh ruymen / wierd sijnen Nasaet in 't Keyserdom.

Caracalla door Macrinus doen ombrengen. 217.

Macrinus de 23. Roomsche Keyser. *Capitol. in Macr. Herod. l. 4. & 5. Dion. exc. l. 79. Aur. Vict. Eutrop. l. 8. Lamprid. in Diad.*

Deese Macrinus was gebooren in Africa, van geringe Ouders; evenwel / door sijne bequaemheden / opgeklommen tot groote Waerdigheden; en selfs oock wierd hy op den vierden dagh na d'ombrengingh van Antoninus Caracalla door 't Kryghsvolck in 't Oosten ten Keyser verkooren en uytgeroepen. Echter wisten de Soldaten niet / dat Caracalla door sijn bestel 't leven had verlooren. Doe sijne Verkiesingh te Romen kondigh wierd / heeft de Roomsche Raed hem oock aengenoomen. Niemand sagh soo seer op sijn sleghte afkoomst / alsse wel blijde waren / sigh van den Tyran Bassianus verlost te vinden / en te gelijck ontslagen van de vrees voor sijne Moorderyen.

Hy maekt sigh by de Soldaten gehaet:

Artabanus, Koningh der Parthers, had niet vergeeten de smaed / hem door Caracalla aengedaen; derhalven hy met een groote maght op den nieuwen Keyser aentrock. Macrinus deed drie Veldslagen tegens hem; by welcke hy meer schade dan voordeel had bekoomen. Derhalven hy met Artabanus Vreede maeckte: hem groote Vereeringen toesond / en sigh bereydde tot de Reys na Italien. Tot noch toe had Macrinus sigh seer strengh gedragen tegens de voornaemste Hoofdlieden; en eenige der selve doen dooden. Wou oock aen 't Krijghsvolck niet geven de Vereeringen / die Caracalla haer gedaen had / vermits 't hem te veel daght te zijn. Hier door vatteden de Soldaten een geen kleyne onwil tegens hem op: welcke noch vry seer vergroot wierd / om dat hy nietwaerdige / veraghtte / snoode Lieden tot hooge Amten bevoorderde; daer tegens voorname / welverdiende Mannen verdruckte. Dan noch geen geluck in den Oorlogh had.

en waer door.

Een ge-

Deese wangunst der Soldaten misbruyckte eenen van Caracallæ bygelatene Slaven / genoemd Eutychianus; een boven maten groote vyand van Macrinus; en nam 't volgende by der hand. Julia, Moeder van Caracalla, had in Syrien twee Susters Dochteren / d'eene geheeten Soemis, d'andere Mammæa. Yeder deeser beyde had een Soon: d'eerstgemelde Avitus; de tweede Bassianus. De gedaghte Eutychianus braght Avitus, de Soon van Soemis, in 't Leger; en gaf voor / dat hy was de Bastaert-soon van Caracalla. Dit bevestighde sijne Moeder Soemis, en Grootmoeder Mæsa. Deese Avitus was een voortreflijck-schoon Jongelingh / derhalven oock yeder genegenheyd tot hem kreegh; en de Krijghslieden / welcke van Caracalla veel goeds hadden genooten / van Macrinus afvielen; daer tegens Avitus ten Keyser verkooren: oock hem toevoeghden de Bynaem van Antoninus. Stracks verdeelde 't Roomsche Heyr sigh in twee Deelen. 't Eene hingh Macrinus, 't andere Avitus aen. Doe 't tot een Slagh quam voghten Macrini oude Soldaten / insonderheyd die van de Lijfwaght / soo dapper / datse Aviti hoop op de vlught sloegen. Macrinus echter vervolghde haer niet / gelijck hy had behooren te doen / om sigh van de Zeege te verseeckeren. Waer tegens de Jongelingh Avitus, met 't blooten Swaerd in de hand / op de Vlughtelingen aenreed / en haer dwongh / sigh om te wenden / en te veghten. Desgelijcks deeden de twee Vrouwen Mæsa en Soemis, Grootmoeder en Moeder van Avitus, door woorden. Deese sprongen uyt haren Wagen (want ook sy hadden sigh in 't Heyr begeven): liepen de vliedende in den wegh / en baden haer / datse doch den armen Jongelingh dus niet verraden wilden. De Soldaten / hier over beschaemd / namen weer moed: deeden sigh t'samen; en setteden 't soodanigh in die van d'andere parthy, dat Macrinus aldereerst uytbrack / en sigh ter vlught snelde.

deelte des Heyrs valt van hem af, en verheft Avitus ten Keyser. 't Andere deel houd sigh aen Macrinus. 213.

Gevecht tusschen beyde de parthyen.

Waer in Macrinus den hoop van Avitus eerst op de vlught sloegh. Stracks weer in de vlught geslagen wierd.

Doe hy t' Antiochien quam / kon hy / wegens inlandschen Oproer / daer niet blijven. Deed derhalven Hayr en Baerd afscheeren: trock andere Kleederen aen / en vlood door geheel Kleyn-Asia tot aen Chalcedon. Hier eyschte hy van d'Amptlieden geld. Maer terwijl hy op 't selve waghtte / quamen Aviti Ruyters / hem vervolgende / oock derwaerts; greepen hem / en braghten hem weer te rugg' in Cappadocien. Doe hy onderweegen hoorde / dat sijnen Soon Diadumenus, dien hy na den Koningh van Parthia had gesonden / oock gevangen was / spongh hy / uyt groote schrick / van de Wagen / op welcke hy gevoerd wierd / en brack sijnen arm: waer op hy voorts ten vollen van de Krijghslieden wierd ter neer gehouwen. Hier uyt blijckt al weer / hoe gantsch onbestandigh en bedrieghlijck der Menschen geluck is. Keyser Macrinus, een oud Man / en wel-geoeffend Overste / wierd van een Jongelingh / wiens naem hy te vooren noyt had hooren noemen / dus schielijck beroofd van Rijck / van Eere / van Leven / als hy maer alleen een jaer en noch geen volle drie maen-

Macrinus in vermomd Gewaed door geheel Kleyn-Asia vliedende,

werd eyndlijck gevangen, en om 't leven gebraght.

ANNO CHRISTI.

maenden de Titel van Roomsch Keyser had gevoerd. Doe de Raed te Romen tijdingh van Macrini dood bequam / heeftse hare toestemmingh oock gegeven aen Avitus Antoninus: en hem / nevens Eutychianus, die hem tot deese Hooghevd had geholpen / voor 't toekoomende jaer tot Burgermeester verkooren.

Avitus Antoninus, bygenoemd *Heliogabalus*,

Wegens de voorhanden sijnde Winter kon de nieuwe Keyser van dit jaer niet te Romen verschijnen/maer bleef t'Antiochien. Op dat deese Stad niet moght geplonderd werden / gaf hy de Soldaten een groot deel gelds / en beloofde haer noch meer. Vermits deesen Avitus Antoninus in Syrien was geweest een Priester der Son / van de Syriërs genoemd Elagabal; en dat hy deesen sijnen Afgod mee na Romen braght / ja hem daer gaf d'eerste plaets / selfs oock boven den Afgod Jupiter, wierd hy gemeenlijck genoemd Heliogabalus; welcken naem / onder veel andere/ die hy voerdde / wy oock gebruycken sullen.

de 24. *Roomsche* Keyser. *Lamprid. in Heliogab. Dio l. 78. Herod. l. 5.*

Van deesen Heliogabalus verhalen de Roomsche Geschiedschrijvers / dat de Stad Romen tot noch toe noyt schaedlijcker en schandlijcker Monster had gesien / dan hem. Dat hy de geheele Stad heeft verontreynighd / niet alleenlijck door de vermoording veeler onschuldige Menschen/maer ook door noyt meer gehoorde Ontughtigheyd en Grouwelen. D'Amptlieden in de Roomsche Provintien, die deselve seer wel hadden bestierd / settede hy niet alleen af / maer deed haer om 't leven brengen. Veele Raedsheeren / en andere eerlijcke / onberisplijcke Lieden / liet hy onschuldigh dooden. Pomponius Bassus moest door sijn bevel sterven / enckelijck om dat hy een schoone Vrouw van hoogen Adel had; welcke hy doe voor sigh selven nam.

Heliogabalus, een *Monster*, en halve *Jode*.

Evenwel quam noch de Romeynen niets beswaerlijcker voor / dan dat hy / die als een Jode was besneeden / als een Jode sigh van Varckens-vleesch onthield / oock vreemde Goden te Romen braght; boven al noch uyt Syrien, sijnde een Dienstbare Provintie. Dat hy sijnen Afgod eenen onbekenden Naem / dien van Elagabalus, gaf / wiens Priester hy was geweest / en bleef. Dat hy daer-en-boven een Non, of Vestaelsche Maeghd/ uyt 't Klooster ten Vrouw nam / 't welck by de Romeynen een ongehoord dingh was. Hy had oock wel geerne / had hy maer gekonnen / de Roomsche Godsdienst en Ceremonien t'eenemael afgeschaft / op dat sijnen Afgod Elagabalus daer alleen / na Syrische wijse / had mogen ge-eerd werden.

Grouwlijke bedrijven.

Want hy wou 't Eeuwigh Vyer in den Tempel van Vesta uytblusschen. Verontreynighde de Maeghdlijcke Wooningen. Nam d'over-oude Goden van haer' Altaren wegh: offerde jonge Kneghtjens / welcke boven alle andere schoon waren / en die hy door gantsch Italien deed opsoecken. Deese moesten beyde haer' Ouders / Vader en Moeder / noch hebben / op dat der selver hertenleed dies te grooter ware. Uyt 't Ingewand deeser arme Kinderen pooghde hy toekomende en verborgene dingen uyt te vorsschen. Oock quam hem in den sin / sijnen Afgod Elagabalus een Wijf te geven: en als hy sigh langh hier op had bedaght / liet hy eyndlijck Urania, of de Koningin des Hemels / van Carthago over Zee na Romen brengen / en stelde tot dit Houwlijck sulck een Bruyloft aen / dat al de Provintien en Landen des Roomschen Rijcks geld daer toe moesten geven / als Vereeringen tot een Godlijck Houwlijcks-Feest.

Steld sijnen Afgod *Elagabalus* een Bruyloft aen.

Sijne Moeder Soemis en Grootmoeder Mæsa heeft hy in den Raed geset / en haer de plaets der Burgermeesteren ingegeven. Oock een afsonderlijck Raedhuys opgerigt/ daer de Vrouwen souden by een komen. Gelijckse dan oock deeden: Wetten en Ordonnantien voor de Wijven maeckten; hoedanigh sigh yeder sou dragen: hoese over de Straten ryden: wat voor Wagenen en Karren sy gebruyckten: offe Paerden/dan offe Eselen daer in spannen souden / en diergelijcke dwase grillen. Soodanigh was deesen Onmensch genegen tot d'ontught tegens de Natuer / dat hy alles / wat maer schandlijcks kon bedaght werden / deed en leed. In Praght en Kleederen / in onkosten tot Gebouwen / Banquetten / en vleeschlijcke Wellusten gingh hy soodanigh te werck / dat men meende / hy sou al d'Inkoomsten des gantschen Roomschen Rijcks verquist hebben. Oock liet hy hooren: 't Sou hem leed sijn / dat sijnen Nasaet na hem yets sou mogen vinden. Of nu wel sijne Grootmoeder Mæsa hem seer soght in te binden (want sijne Moeder Soemis was weynigh beeter als hy) soo heeft doch alles niet geholpen. Derhalven de gedaghte Wijven by hem aenhielden / dat hy de Soon van de Suster sijner Moeder / genoemd Bassianus, sou aenneemen in Soons-plaets / en hem verklaren ten toekomenden Keyser; 't welck hy dan oock deed/ en hem de naem van Alexander toevoeghde.

Maeckt sijne Grootmoeder en Moeder Burgermeesters: en right een Wijven Raedhuys op. *Lampridius.*

Grouwlijke ontught tegens de Natuer.

Maer vermits deesen Alexander, Soon van Mammæa, een groot misnoegen had aen sijns Neefs seer grouwlijcke bedrijven / en afschouwlijcke Lasteren / soo daght Heliogabalus op middelen / om hem uyt den wegh te ruymen. Doch de Krijgslieden beschermden hem soodanigh / dat hy niets tegens hem dorfde aenvangen. Ja oock / hy moest eenige Booswighten / die sijne jongheyd misbruyckt / en hem tot noch toe verleyd hadden / aen de Soldaten overleveren; welcke haer terstond om 't leven braghten.

Alexandri Severi afkeer van sijns Neefs afschouwlijckheyd.

221.

In 't volgende jaer pooghde Heliogabalus al weer / sijnen Neef om hals te helpen: bestelde oock eenige Lieden / om sulcks door vergif te verrighten: doch dit gedijdde tot sijn eygen verderf. Want de Jongelingh Alexander, met sijne Moeder Mammæa en Grootmoeder Mæsa, vlooden tot de Keyserlijcke Lijfwaght; welcke hem niet alleen beschermden / maer oock sigh schaemden / datse sulck een Booswight ten Keyser verkooren / en soo langh hem gedooghd hadden. Namen derhalven voor / deese smaed van haer af te werpen. Vielen / welgewapend/

Heliogabalus wil hem om 't leven doen brengen: doch tot sijn eygen verderf.

in

ANNO CHRISTI.

Want de Lijfwaght beschermden *Alexander*,

in den Hof aen 't Pallays / waer in Heliogabalus was / verwaghtende de tijdingh van Alexanders dood. Maer soo haest hy de Soldaten gewaer wierd / verberghde hy sigh aghter een Voorhangh / en sond eenen der Hoofdlieden haer te gemoet / die haer haers plights vermaende / en bad / datse doch den Keyser niet wilden ombrengen. Deese nu gingen wel weer wegh / en Heliogabalus in sijn Pallays; doch haest bevond hy sigh van andere overvallen. Ontvlood in een heymlijck Gemack; doch wierd daer in gegreepen / en doodgeslagen. 't Selve Lot vielt te gelijck sijne Moeder Soemis toe. Harer beyder Hoofden wierden afgehouwen; en de lighamen gelaten daerse lagen. De Soldaten wilden Heliogabali Lijck in 't Secreet geworpen hebben / doch 't was t'engh. Derhalven sleeptense 't naderhand met een Haeck over de Brugg' tot aen den Tyber. Bonden'er een Steen aen / op dat het niet boven drijven moght / en wierpen 't dus in de Rivier. Daer na moesten de geene / welke met hem schendlijckheden bedreven / of die sigh in sijnen dienst laten gebruycken hadden tot vermoordingh van eerlijcke Lieden / aenhouden. Sijnen Syrischen Afgod Elagabalus wierd uyt de Stad Romen wegh gedaen. Sulck een eynd heeft dit Mensch-Monster genomen / in 't 18. jaer sijns ouderdoms / als hy 3. jaren / 9. maenden / 4. dagen den Keyserlijcken Titel had gevoerd.

en braghten *Heliogabalus* om hals. *Dio Cassius.*

Aurelius Severus Alexander, de 25. *Roomsche* Keyser. *Lampridius in Alex. Herod. l. 5. 6.*

Aurelius Severus Alexander, Soon van Mammæa, is sijnen Neef Heliogabalus in de Regeeringh gevolghd / Anno Christi 222. Yeder nam een goed genoegen in deesen Jongelingh; alhoewel hy niet meer dan 16. jaren oud was. Want de manieren van Heliogabalus (of / gelijck Dio hem noemd / Sardanapalus) had hy sigh gantschlijck niet laten welgevallen: ja was ter dier oorsaeck in levens-gebaer geraeckt. Edele Gesteenten / Goud / en andere kostlijckheden aen de kleederen / schafte hy af / en gebruyckte een wit Gewaed. Was gespraecksaem met / en bryggevigh tegens yeder. Stracks betoonde de Raed hem soo veel Eer / als men eenen Keyser oyt sou mogen bewijsen. Gaven hem oock deselve Bynamen; en wenschten hem geluck. Hier tegens bedanckte hy haer in eygener persoon seer cierlijck. Alleenlijck dit werd hem ten arghsten nageduyd / dat hy sijne Moeder Mammæa, een eergierigh en karigh Wijf / te veel meester liet sijn / ja haer byna al de maght inruymde. Dit heeft hem oock den hals gebroocken.

Sijne seer goede regeeringh.

In den aenvangh sijner Regeeringh schafte hy van haer' Ampten af al de geene / welcke den snooden Heliogabalus daer in geset had / en stelde bequame persoonen in der selver plaets. Reformeerde oock alle Standen en Gemeenschappen der Burgery. Deed 't Krijghsvolck monsteren: allerweegen de boose en ongetrouwe straffen. Insonderheyd haette hy Dieven / welcke hy onder sijn' oogen niet kon lyden.

Heeft in sijne Hof-

Men schrijft van hem / dat hy in sijne Hof-Capel / nevens de Beelden der Heydensche Afgoden / oock heeft gehad d'Afbeeldingen van Abraham en Christus, deselve eerende. Dat hy oock 't leven en de gewoonten der geene / welcke hy tot Landvooghdyen bevoorderde / eerst seer vlijtigh ondersoght / vermits de Christenen sulcks deeden in d'aenstellingh harer Kerckendienaren. De Joden veroorlofde hy / weer in haer Land te mogen trecken / en 't selve te bewoonen; ten welcken eynde hy haer oock een Amptman gaf.

ANNO CHRISTI.

Capel d'Afbeeldingen *Abrahams* en *Christi.*

Sijne Raedsheeren en alderbertrouwdste sijn geweest de voortreflijcke Reghtsgeleerden Domitius Ulpianus, Julius Paulus, Pomponius, Herennius Modestinus, en meer andere: welcke hem aenleyden tot Gereghtigheyd / alhoewel geenen harer alle de Christenen gunstigh was. Onder de genoemde was Ulpianus Groot-Hofmeester by Keyser Alexander Severus; die veele misbruycken / onder Heliogabali bestier ingebroocken / verbeterde / doch wat te scharp tegens de Keyserlijcke Legioenen te werck gingh; waer door hy in haren haet viel. 't Roomsche Volck nam sigh deesen handel aen; en daer ontstond groote tweedraght tusschen 't selve / en de Lijfwaght / soo dat het ten laetsten tot slagen en een Gevecht uytborst. Drie dagen langh tasttense malkander dapper op de Huyd. Als de Soldaten sagen / datse te swack vielen tegens de Burgers / staeckense eyndlijck de Stad in brand. De Steedelingen / vreesende voor een gantsch verderf door 't vyer / maeckten / alhoewel ongeerne / een Verdragh met 't Krijghsvolck.

Sijne Raden voortreflijcke Reghtsgeleerde. 223.

224.

Gevaerlijke twist tusschen de *Roomsche* Burgeren en de Lijfwaght.

Evenwel konden de Soldaten niet bergeten 't geen waer inse van de Groot-Hofmeester Ulpianus meenden beleedighd te sijn; maer overvielen hem in 't volgende jaer. Hy / haer voorneemen bemerckende / ontblood in de Keyserlijcke Sael; daer hy beschermingh soght by Keyser Alexander Severus en desselven Moeder Mammæa; doch te vergeefs; want hy wierd van daer wegh geruckt / en om 't leven gebraght.

De treflijke *Jurist Ulpianus* van de Soldaten omgebraght.

In 't vijfde jaer der Regeeringh Alexandri Severi is Artaxerxes, een Persiaensch Heer / afgevallen van Artabanus, Koningh der Parthers; en onderwond sigh / sijne Natie vry te maecken van der Partheren dienstbaerheyd. Tot noch toe waren de Persianen de Parthers onderdanigh geweest: waerom oock van haer in soo langh geen gewagh gemaeckt werd in de Historien. Maer deesen Artaxerxes, sijne Landslieden tot Oproer bewogen hebbende / bequam tegens Artabanus in drie Veldslagen de Zeege / en versloeg hem oock selfs in de laetste; sigh dus meester maeckende van 't geheele Parthische Koninghrijck. Van hier trock de gemelde Artaxerxes na Armenien, tot aen der Romeynen Grensen. Doch de Meders, en Artabani Soonen / welcke sigh in Meden onthielden / dreven hem weer te rugg'. Evenwel quam hy met noch grooter Magt weer derwaerts; aenvallende niet alleen 't Land tusschen beyde de Rivieren Euphrates en Tygris, maer oock selfs Syrien. Beroemde sigh daer-en-boven /

Persianen komen weer te voorschijn: maecken sigh vry, door *Artaxerxes*, van de *Parthische* dienstbaerheyd, en veroveren selfs *Parthia.* 227. *Dio* 228.

229.

ANNO CHRISTI.

boven / dat hy geheel Aſia onder 't Perſiaenſch Gebied brengen / en d'oude Palen verder uytſetten wou.

Alexander treckt op tegens *Artaxerxes* en de *Perſianen*; doch ſonder voordeel.
230.

Tegens deſen Artaxerxes is Alexander Severus te veld gegaen, na dat hy eerſt ſijne Soldaten door veel' oeffeningen d'oude Roomſche Krijghstught had gewoon gemaeckt. Hy nam ſijne Reys door Armenien na 't Land der Meders. Hier deelde hy 't Volck in twee hoopen. D'eerſte / die ter ſijden aen 't Geberght heenen trock / heeft tegens de vyanden ſigh lightlijck verweerd. Maer d'andere leed in 't vlacke Veld groote ſchade van de Perſianen. Alexander ſelfs viel in een Siekte; oock veele der Bevelhebberen en Soldaten met hem; wijlſe deeſe haer vreemde lugt niet gewoon waren: derhalven hy / na eenige Gevegten / met ſijn Volck weer te rugg' na Antiochien quam / en daer bleef. Deſgelijcks keerden de Perſianen weer na huys; ſonder in de volgende vier jaren yets aen te vangen.

Andere Toght.
233.
Slagh tuſſchen de *Perſianen* en *Romeynen*, die een ſeer groote Overwinningh bekomen.
Aur.Vict. Eutrop l.8. Feſt. Ruf. in Brev.
234.

In 't jaer Chriſti 233. verſamelden de Perſianen weer een Heyr. Tegens haer ruſtte Keyſer Alexander ſigh toe. Hield ſcharpe orde onder 't Krijghsvolck / en trock met ſeer grooten ernſt op Artaxerxes aen. Hoedanigh de Perſianen ſigh tegens de Romeynen in poſtuer hadden geſteld / heeft Keyſer Alexander ſelfs verhaeld voor den gantſchen Roomſchen Raed; te weeten: Artaxerxes had ſeven-honderd Elephanten / van welcke yeder ſeecker getal Schutters op ſijnen rugg' droegh. Duyſend Wagenen / wel-beſet met voor-uytſteeckende Seyſſens; en twaelf-duyſend Ruyteren / meerendeel Kuraſſiers. Evenwel heeft Alexander haer geſlagen: drie-honderd Elephanten gevangen bekomen: aghtthien der ſelve mee te Romen gebraght. Twee-honderd waren in de Slagh om 't leven geraeckt. Thien-duyſend Perſiaenſche Ruyters ſneuvelden door de Romeynen. Veele wierden gevangen / en 't geheele Landſchap Meſopotamien weer verovert. De Perſianen hebben hare Gevangene geloſt / en naderhand ſigh ſtil gehouden.

Alexander Zeegepraeld.

Na deeſe Zeege quam Alexander weer te Romen, daer hy ſeer praghtigh Triumpheerde. De gantſche Raed en Burgery / oock ſelfs Vrouwen en Kinderen / gingen hem te gemoet / om hem t'ontfangen.

De *Duytſchen* vallen in de *Roomſche Provintien*; en *Alexander* treckt tegens haer op.

Doe hy nu te Romen in goede ruſt ſat / van elck bemind en waerd gehouden was / kreegh hy de treurige tijdingh / dat de Duytſchen aen tweederley Orden / over de Rhijn en over de Donauw, in de Roomſche Provintien waren gevallen / en groote ſchade hadden gedaen. Dit bewoogh hem / om op nieuws tegens deeſe nieuwe vyanden te trecken. Eerſt gingh hy na Franckrijck; doch de Regimenten in Gallia waren niet gelijck de geene / welcke hy in 't Ooſten gebruyckt / en waer mee hy de Perſianen geſlagen had; maer des Rovens en uytloopens tot Stropery gewoon / gelyk ongebondene Kalveren. Sulks mishaeghde Alexander ten hooghſten; en hy begon haer te dwingen tot d'oude Krijghstught; oock wel geheele Legioenen af te dancken / gelijck hy in Syrien had gedaen. Dit konden deeſe ruyge onbeſchaefde Geſellen niet verdragen. Righteden derhalven een Alarm aen: muyteneerden tegens Alexander, en wierpen ſijnen Veld-overſten Maximinus tegens hem ten Keyſer op. Deeſe ſond terſtond een groot getal oproerige Soldaten uyt / welcke Alexander Severus, ſijne Moeder Mammæa, en ſijn gantſche Hofſtoet dood ſloegen in 't Veldleger / niet verr' van Mentz, op den aghtthienden van Martius, Anno Chriſti 235. / als hy had geregeerd 13. jaren en 9. dagen; geleeft 29. jaren / 4. maenden. Sijn ligchaem heeftmen na Romen gevoerd / daer men hem een ſeer heerlijcke Lijckſtaetſie hield. Doch dat van ſijne Moeder Mammæa wierd t'Over-Weſel aen den Rhijn begraven.

D'oproerige Soldaten in *Gallia* werpen *Maximinus* ten Keyſer op; die *Alexander* doet dood ſlaen, nevens ſijne Moeder.
235.

Voornaemſte oorſaecken des ombrengens.
Lamprid. Herodian. l.6. Euſeb. l. 6. Hiſt. c. 15. & 21. Oroſ. l.7. c.18.

De voornaemſte oorſaecken ſijns doods ſijn deeſe: Eerſt / dat hy ſijne Moeder Mammæa te veel liet regeeren; en uyt ontſagh voor haer / die een ſeer gierigh Wyf was / de Soldaten geen Vereeringen derfde uytdeelen. Daer na / dat hy tegens 't Krijghsvolck aen den Rhijn wat te ſcharp handelde; waer by dan oock de verradery van Maximinus vry veel heeft gedaen. Anders was hy een vroom Heer / die ſeer wel regeerde: treflijck beleeſen: ervaren in de Griecksche en Latijnſche Talen. Hy heeft de Chriſtenen niet vervolghd. Van haer had hy deeſe Spreuck geleerd: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Soo veel als:

't Geen gy niet wilt dat u geſchied,
Doe dat oock aen een ander niet.

Deeſe woorden deed hy allerweegen in 't Keyſerlijck Pallays / oock gintſch en herwaerts aen voorname Gebouwen ſchrijven. Onder hem ſijn / gelijck alreeds verhaeld is / de Perſianen weer vry en haer eygene Meeſter geworden; welcke de Parthers nu over de vier-honderd jaren langh / tſederd Arſaces haer had t'ondergebraght / onderworpen geweeſt waren.

Origenis misverſtand van *Chriſti* woorden *Matth.* XIX.

Onder de Heerſchappy van Caracalla en Heliogabalus heeft geleeft en geſchreven d'oude Kercken-leerraer Origenes; die / als hy niet reght verſtond de woorden des Heeren Chriſti van de geene / die haer ſelven verſnijden / om 't Koningrijck der Hemelen / ſulcks aen ſijn eygen ligchaem heeft gedaen. Oock heeft doemaels gebloeyd Julius Africanus, een Geſchiedſchrijver. Naeſt daer na Ammonius, een Chriſten Philoſooph t'Alexandria.

Roomſche Biſchoppen.

In 't Roomſche Biſdom is op Zepherinus, die 18. jaren langh had geſeeten / gevolghd Calliſtus, anders Calixtus, 5. jaren. Sijnen Naſaet was Urbanus, 6. jaren / 7. maenden. Na hem is gekomen Anterus; die dit Ampt niet langer dan 1. jaer en 1. maend bediende. Hem volghde Fabianus, die 16. jaren ſat.

Maximinus, de 26. *Roomſche* Keyſer, een groot

Maximinus, op Keyſer Alexander Severus gevolghd in 't Keyſerdom / was geboortigh uyt 't Landſchap Thracien, van ſleghte arme Ouderen: een groot / welgeſet / boven

ANNO CHRISTI.

Beest.
Herodian. l.7. & 8. Lamprid. Capitol. Aur.Vict. Eutrop l.9.

maten sterck / maer oock Barbarisch en bloed-dorstigh Mensch; indien hy anders niet veel meer een wild / grimmig Beest behoorde genoemd te werden. Keyser Severus had hem eerst onder de gemeene Soldaten aengenoomen. Als hy daer na sagh / dat hy met een Kuyter te Paerd gelijck liep / en na volbragte loop noch seven stercke Mannen in 't worstelen ter neer wierp / stelde hy hem onder sijne Lijfwaght. Men schrijft van hem / dat hy in eenen dagh twintigh Kannen Wijn uytsuypen / en veertigh ponden vleesch breten kon. Sulcke groote kraften had hy / dat hy sijns Wijfs Armband aen sijnen Duym stack / en voor een Ringh gebruyckte. Hy alleen kon een geladene Wagen bewegen / en op 't vlacke Veld voorttrecken. Als hy een Paerd met een vuyst voor den Muyl sloegh / smeet hy'er de tanden uyt. Een Puymsteen wreef hy met de vingeren tot stof; en een jonge Boom spouwde hy met de handen van een. Waerom hy dan oock wierd genoemd de tweede Milo, Antæus en Hercules. Keyser Alexander Severus had hem eerst gemaeckt Drilmeester der jonge Soldaten. Vervolgens ten Regiments-Oversten; eyndlijck ten Generael over sijn gantsche Heyr; doch tot sijn eygen verderf.

Sijne geweldige sterckte, vratigheyd, &c.

Veraght, en dreygd den Roomschen Raed.

Doe hy / na Alexandri dood / van de Soldaten ten Keyser was opgeworpen / veragte hy den Roomschen Raed. Begeerde oock van deselve niet bevestighd en aengenoomen te zijn. Maer dreyghde / wanneer hy te Romen quam / dat hy d'een na d'ander uyt de weereld wegh sou senden. Ter dier oorsaeck was oock de geheele Stad soo seer voor hem verschrickt / dat Mannen en Vrouwen daeghlijckse Gebeeden en Offerhanden aen de Goden deeden / op dat maer Maximinus de Stad Romen niet moght sien.

Onmenschlijke wreedheyd.

Hy was oock soo grouwlijck wreed tegens elck / dat hy ontelbare Menschen deed om 't leven brengen: eenige duysenden kruycigen: veele voor de wilde Dieren werpen: niet weynige in Ossen en Paerdenhuyden naeyen; dan daer in laet verbuylen. Vermits hy eens Boeren Soon was / kon hy geen Edele ontrent hem lijden. Hy beeldde sigh in / wijl hy soo groot / soo geweldigh-sterck was / onmogelijck te sijn / dat yemand hem sou konnen aen kant helpen.

Barbarischen Oorlogh tegens de Duytschers.

D'oorlogh / welcke Alexander tegens de Duytschers had voorgenomen / heeft hy volvoerd. Soo haest de Koornvrughten rijp waren; settede hy 't met sijn gantsche Heyr over den Rhijn. Had hy sigh eenige duysend Booghschutters / Parthers, Osroëners, en Africaners; welcke de Duytschen, die byna naeckt waren / en noch Boogen noch Pylen gebruyckten / van verr' af groote schade konden toevoegen. Doe hy nu over den Rhijn in Duytschland quam / begon hy te branden en te blaecken. Stack Dorpen en Boeren-Hofsteeden in vlam. Dreef de Beesten wegh. Sloegh ter neer alles wat hem voorquam; en vernielde door 't vyer de Landen / meer als vijftigh Duytsche mijlen wijd en breed; tot dat hy by groote Wateren en Moerassen geraeckte; welcke hem verhinderden / verder voort te trecken. De Duytschers hadden sigh meerendeel in de dicke Bosschen begeven / om voor 't geweldigh schieten verseeckerd te mogen sijn; sonder met Maximinus in een Gevegt te treeden / behalven als de Romeynen sigh in Moerassige of Wateraghtige Plaetsen bevonden: dan vielense uyt / en schermutseerden ernstigh. Maximinus selfs stelde sijne vuysten dapper te werk; doch eens feylden'er weynig aen / dat hy niet gevangen ware geworden / doe sijn Paerd in 't Moeras bleef steecken. Uyt Duytschland begaf hy sigh na Hongaryen, om daer sijn Winterleger te houden / en met de toekomende Lente de Polacken aen te tasten.

ANNO CHRISTI.

en verwoestingh van Duytschland.

D'Africaensche Regimenten werpen Gordianus tegens Maximinus ten Keyser op.
Capitolin. in Gord. Pup. Balb. & Maxim.

Als nu ondertusschen de Legioenen in Baryen van d'onmenschlijcke wreedheden deeses Mans berigt kregen / vielense al t'samen plotslijck van hem af / en wierpen Gordianus, Stadhouder in Africa, een bedaeghd / aensienlijck persoon / ten Keyser op: welcke keur de Roomsche Raed oock bevestighde. Als Maximinus dit vernam / en dat hy te Romen voor een openbaren vyand was verklaerd / ontbrack'er weynigh aen / of hy waer' onsinnigh geworden. Sou oock sijnen Soon d'oogen uyt 't Hoofd gesmeeten hebben / indien hy hem niet ontweecken had. Kortlijck / hy stelde sigh aen / niet als een Mensch / maer als een woedend Beest. Doe hy nu niet wist / waerwaerts heenen hy sigh eerst sou wenden / of na Romen, of na Baryen, gebeurden 't / tot sijn sonderlingh geluck / dat eenen / genoemd Capelianus, de Mooren bewoogh tot Oproer tegens den nieuwlijcks verkoornen Keyser Gordianus, en sigh een grooten Aenhangh maeckte. Gordianus sond sijnen Soon tegens hem uyt. Daer viel een Gevegt voor / waer in de jonge Gordianus van Capelianus verslagen wierd. Doe sagh d'oude Gordianus wel / wat d'Africanen te vertrouwen was. Vreesde voor Maximinus, en verhingh sigh selven. Dus wierd deesen grouwlijcken Tyran van sijnen vyand sonder eenige moeyte ontlast.

Hy verhanghd sigh selven; en waerom.

Maximus Pupienus en Clodius Balbinus te Romen tot Keyseren verkooren.

Als deese tijdingh te Romen quam / wierd de schrick noch veel grooter. Derhalven verkooren de Romeynen twee Mannen / diense den Keyserlijcken Naem en Titel gaven / Maximus Pupienus, en Clodius Balbinus: Desgelijcks 't Vooghdyschap over den jongen Gordianus, des ouden Gordiani Soons-Soon; soo dat'er nu drie waren tegens Maximinus alleen. Deese verdroegen sigh met malkander / dat Maximus tegens Maximinus sou optrecken; Balbinus te Romen blijven / en daer orde stellen.

Maximini woedende grimmigheyd hier over.

Doe Maximinus hier van berigt ontfing / trock hy in een rasenden toorn op Romen aen; en nam sijnen wegh door Friaul. Doch de Roomsche Raed had aen d'Amptlieden en Onderdanen geschreven / dat yeder wegh wijcken; haer selven / hare Proviande, hare Beesten in de vaste Steeden bergen souden / en de vyanden niets met allen op 't Veld laten vinden. Daer op belegerde Maximinus de Stad Aquilegia, anders Aglar in

ANNO CHRISTI.

Friaul; waer in een grooten Voorraed aller dingen/ en een stercke Roomsche Besetting was; maer daer tegens in 't Leger groote nood/ soo dat de Besoldelingen begonden te muyteneeren. Maximinus liet ter dier oorsack eenige/ oock selfs onder de Hoofdlieden/ dooden: maer sulcks verweckte noch grooter verbitteringh tegens hem. Dit alles onaengesien moesten de Soldaten d'eene Storm op d'andere aenbrengen; waer tegens die van binnen sigh reghtschapen verweerden: met vyer en heet water de Bespringers afdreven/ en haer soo groote schade toevoeghden/ datse niet meer aen dien Dans wilden. Doe gaf Maximinus de Hoofdlieden de schuld/ en liet noch meer der selver om 't leven brengen. Wijl nu 't gebreck in 't Leger seer groot was: oock de krijghsknegten niet wisten/ hoe 't hare Vrouwen en Kinderen te Romen gaen moght/ tegens welcke sy nu Oorlogen moesten; soo besloo tense/ den Tyran wegh te ruymen.

Treckt op Romen aen, en belegerd Aglar te vergeefs. 237.

Maximinus, tegelijck met sijnen Soon, om 't leven gebraght: en uyterste blijdschap door geheel Italien hier over.

Op seeckere middagh/ als sigh Maximinus, uyt mismoedigheyd/ ter rust had gelegt/ en sijnen Soon/ de jonge Maximinus, by hem was/ vielen die van de Lijfwaght binnen: sloegen haer beyde dood: sneeden haer de Hoofden af: staeckense op lange Spiessen: droegense tot aen de Mueren der Stad Aglar, en toonddense aen de Belegerde. Terstond was de Vreede gemaeckt. D'Overste en Hoofdlieden wierden in de Stad gelaten: aen d'andere/ buyten deselve/ Levens-voorraed toegesonden/ en alle vyandschap vernietighd. Doe deese Hoofden te Romen gebraght wierden/ kon niet uytgedruckt werden de blijdschap/ welcke sigh in deese Stad/ en door gantsch Italien verhief. Yeder in 't gantsche Roomsche Rijck juyghte over de dood deeses Bloedhonds.

Aenmerkelijck bedrijf der Wijven, in de Belegeringh van Aglar in Friaul.

Maximus Pupienus lagh te Ravenna; en had sigh met eenige duysenden Duytschers, dapper volck/ versterckt/ om dus tegens Maximinus los te gaen. Maer als hy hoorde/ dat de Tyran dood was/ gaf hy de gedaghte Duytschen Vereeringen/ en liet haer weer na huys trecken. Hoe kloeckmoedigh en volstandigh de Stad Aquilegia, of Aglar in Friaul, sigh tegens Maximinus verweerde/ kan men daer uyt afneemen/ dat/ wanneer in deese Plaets Hennip ontbrack/ om daer van Peesen tot de Boogen te maecken/ de Vrouwen haer Hayr afsneeden/ om daer toe gebruyckt te werden. Waerom dan oock de Roomsche Raed deese Aglarsche Wijven een sonderlinge Eere deed weervaren. De lighamen der beyde Maximinen heeftmen de Honden ter verslindingh voorgeworpen: d'overgeblebene deelen in 't water doen neersincken: hare Hoofden te Romen verbrand/ tot de hooghste vreughde des Volcks.

Maximus Pupienus en Clodius Balbinus van de Soldaten al weer dood geslagen. 238.

Men meende nu/ dat Romen in goede vreede en rust sou sitten; te meer/ vermits beyde d'Administrateurs des Keyserrijcks/ Maximus Pupienus en Clodius Balbinus, sigh de Gereghtigheyd en een loflijcke Regeeringh beblijtighden/ tot een sonderlingh welbehagen van elck. Waerom oock de Roomsche Raed den eenen 't Generaelschap tegens de Duytschers, den anderen tegens de Parthers opdroegh. Doch de krijghslieden konden niet lijden/ dat yemand te Romen sou heerschen/ die niet van haer was verkooren. Meendden/ den Raed had een indrangh in haer Reght gedaen: waeromse dan oock beyde deese Mannen/ Maximus en Balbinus (die selfs onder malkander niet eenigh waren) op deselve dagh/ doch elck affonderlijck/ overvielen/ en doodsloegen; na datse tot in 't tweede jaer 't Keyserdom hadden voorgestaen. Maximinus had geregeerd 2. jaren 6. maenden.

Gordianus, de 27. Roomsche Keyser. Capitolin. Herodian. l. 7. & 8.

Na Balbini en Maximi dood greepen de Stads-Legioenen te Romen de jonge Gordianus, Soons-Soon van dien Gordianus, die sigh selven in Africa had verhangen/ en riepen hem ten Keyser uyt/ als hy noch was een Jongelingh van maer 16. jaren. Dit geschiedde op den 2. van April des jaers 238. na des Heeren Christi geboorte. Op welcken dagh/ 's morgens ten seven uyren/ sulck een verschricklijcke Son-Eclips was gesien/ datmen in veele Huysen op klaren middagh light moest aensteecken. Yeder hield dit voor een quaed Teecken/ en als een Voorbeduydingh/ dat Gordianus niet langh sou Heerschen. In 't tweede jaer sijner Regeeringh heeft sigh in Africa opgeworpen eenen Sabinianus, en nieuwigheden ter hand genomen; doch wierd door des Keysers Gordiani Amptlieden by tijds weerstaen en onderdruckt.

Persiaensche Geschiedenissen. 241. *Agathias l. 1. Zosim. l. 1.*

In 't jaer Christi 241. is Artaxerxes, Koningh van Persien, van wien hier boven is gesprocken/ gestorven; na dat hy te gelijk 't Persiaensch en Partisch Koninghrijck vijftien jaren had beseeten. Sijnen Navolger is geweest Sapores, een seer grouwlijken Tyran en Bloedhond; die oock 't Roomsche Rijck/ geduerende d'een-en-dertigh jaren sijner Regeeringh/ veel schade heeft toegevoeghd. Want niet alleenlijck heeft hy Mesopotamien verwoest/ maer oock Cilicien, Cappadocien, en Syrien uytgeplonderd. In soodanige vernielingen gingh hy voort/ tot dat Odenatus, Vorst der Palmyreners, hem eyndlijck te rugg' sloegh. In 't gemelde jaer heeft hy 't Land tusschen de twee Rivieren Euphrates en Tygris aengevallen/ en quam tot aen de Grensen van Syrien; waer over die in 't Oosten sigh niet weynigh verschrickt bevonden. Hier by quam noch een seer grouwlijcke Aerdbevingh in alle Landen; door welcke veele Steeden om verr' vielen/ veele Menschen levendig onder d'aerde versoncken.

Sware Aerdbevingh.

Keyser Gordianus treckt tegens de Persianen te veld.

Eer noch Keyser Gordianus tegens de Persianen te veld trock/ nam hy ten Gemalin de Dochter van een voornaem/ geleerd en wijs Man/ genoemd Misitheus, wiens getrouwen raed den jongen Vorst in veele dingen seer nuttigh was geweest. Op wiens goedvinden hy oock met hem/ sijnen Schoonvader/ in 't volgende jaer een Toght tegens de Persianen ter hand nam. Deese sijne Reys deed hy door Mœsien en Thracien. Quam van daer in Syrien. Sloegh de Persianen aghter-

ANNO CHRISTI.

aghterwaerts. Veroverde weer de Steeden Antiochien, Carræ, en Nisibis, welcke de Persianen den Romeynen hadden ontnoomen; alles door hulp en goede raedgevingh sijns gemeldden Schoonvaders Misithei: die stracks hier na / Anno Christi 243./ door de dood wierd wegh geruckt / veel te vroegh voor den goeden Gordianus. 't Gerught gingh / dat Philippus Arabs, of den Arabiër, hier na Keyser geworden / hem door vergif had wegh geruymd: 't welck dan Gordianus of niet wist / of niet geloofde; wijl hy hem / in plaets sijns Schoonvaders / ten Groot-Hofmeester en Veld-Overste maeckte; gantschlijck tot sijn eygen verderf.

Sijne Veroveringen, door hulp en raed sijns Schoonvaders Misithei: die door Philippus Arabs aen kant werd geholpen.

Deese Philippus Arabs was voortgekomen van sleghte / veraghte Ouders. Sijnen Vader was geweest een Rover / en Overste over sulcke / welcke sigh geneeren door andere hare Goederen t'ontweldigen. Of nu wel Gordianus deesen Philippus tot de gedagte Hooghheyd had verheven / soo was hy echter daer mee niet vergenoeghd / maer leydde den goeden Jongelingh op veelerley wysen lagen; om hem by 't Kryghsvolck in wangunst en veraghtingh te brengen: waer door hy 't lightlijck daer toe kreegh / dat de Keyserlijcke Hooghheyd gedeeld / en Philippus so veel geaght wierd als Gordianus.

Gordianus van deesen Philippus belaeghd:

Doe hy 't dus verr' had gebraght / trock hy allenxen de gantsche Maght alleen aen sigh. Maeckte de Soldaten hem tot vrienden. Dwongh Gordianus, van de geheele Regeeringh te moeten afstaen / en enckelijk om sijn leven te bidden. In 't begin scheen 't / als of d'Arabiër hem niet aen de dood wou overgeven: doch als hy overdaght / in wat voor een groote aghtingh Gordianus by den Raed en al 't Volck te Romen was / hield hy voor sigh geraedsaem / hem uyt den wegh te ruymen. Liet hem derhalven voor d'oogen aller Soldaten aenvatten / heenen wegh voeren / en onthoofden / als hy ses jaren had geregeerd. Dit geschiedde aen de Grensen van Persien, in den aenvangh der Maend Maert des jaers Christi 244. De Geschiedschrijvers verhalen / dat al de geene / welcke hare handen aen den goeden onschuldigen Gordianus hadden geleght (deese waren negen in getal) sigh selven naderhand met eygener hand / en met even deselve Swaerden / waer mee sy Gordianus hadden vermoord / hebben om 't leven gebraght.

afgeset: om 't leven gebraght. Capitolin. Aur. Vict. Eutrop. l. 9. Ruf. Fest. in Brev.

Dus is Philippus Arabs, of d'Arabiër, door moord en uytstortingh van onschuldigh bloed tot de Keyserlijcke Hooghheyd opgereesen. Echter heeft hy deselve niet lang konnen behouden. Groote moeyte vond hy / eer hy van den Roomschen Raed wierd aengenomen; wijl elck onwilligh tegens hem was / wegens Gordiani dood. Doch vermits men niet anders kon / moest men 't endlijck laten geschieden. Daer op nam Philippus sijnen Soon Julius Saturninus ten Meedehelper in de Regeeringh aen; onaengesien hy noch geen thien jaren oud was.

Philippus Arabs de 28 Roomsche Keyser. Aur. Vict. Zonar. T. 2. Eutrop. l. 9. Capitol.

De Persiaensche Oorlogh was noch niet ten eynde gebraght. Echter maeckte Philippus Vreede met de Persianen, na dat hy de Stad Bozra, voortijds geweest der Idumeërs Hoofdstad / gelegen aen d'Arabische Grensen / had ingenomen. Van hier trock hy na Romen.

Maeckt Vreede met de Persianen. 244.

Onder deese Keyser Philippus en sijnen Soon Julius heeft de Stad Romen bereyckt het duysendste jaer na d'eerste bouwingh. Ter dier oorsaeck wierd hier een seer heerlijck-praghtigh Feest gehouden: waer by gantsche Bergen en Bosschen in de Schouwplaets herom gingen; en ontelbare wilde Dieren ter neer geleght wierden. Want doemaels waren te Romen 22. Elephanten / 10. Elanden / 10. Tygerdieren / 60. Leeuwen / 30. Leoparden, 10. Hyænen, of Veelvraten / 8. Rhinoceren, of Neushoornen / 1. Waterpaerd / 10. Kameel-paerden / 20. Woud-Esels / en 40. wilde Paerden. Al deese Dieren verlooren 't leven in dit duysend-jarigh Spel / nevens duysend paer Veghters / welcke sigh dood veghten moesten. Dit was de Romeynen een vermaecklijck Schouwspel.

Feest te Romen, op 't duysendste jaer na de Bouwing. 245. Ludi seculares. Wilde Dieren te Romen. 248.

In 't laetste jaer der Regeeringh van Philippus Arabs, als de Scytiërs (van de Geschiedschrijvers oock genoemd Geten en Gothen) over den Donauw waren gevallen in de Roomsche Provintien, heeft hy derwaerts gesonden de Burgermeester Messius Decius. Doch deesen wierd terstond van de Soldaten begroet en uytgeroepen voor Roomsch Keyser. Als Philippus dit vernam / begaf hy sigh op wegh / om Decii overmoed / en des Kryghsvolcks muytery te dempen. Liet derhalven sijnen Soon / de jonge Philippus, te Romen. Doe hy te Verona quam / trof hem de Godlycke Wraeck; soo dat hem gedaen wierd / gelijck hy 't met den vroomen Gordianus had gemaeckt. Want hy wierd hier van Decii Aenhangh doodgeslagen / in 't sevende jaer sijns Keyserdoms. Ondertusschen was de Soon van deesen Philippus Arabs, die te Romen was gebleven / van sijn Paerd gevallen / en had sigh soodanigh verseerd / dat hy te bed lagh. Maer als de Prætorianen, of de Besettelingen te Romen, hoorden / hoe 't met sijnen Vader was gegaen / sloegense hem dood; en dus wierd Decius Messius Roomsch Keyser.

Scyten vallen in de Roomsche Provintien. 249. Philippus Arabs, en sijnen Soon dood geslagen. 250.

Deesen Decius had Hongaryen tot sijn Geboorte-land. Was uyt een Eedel Geslaght / oock van der Jeughd af by den Oorlogh geweest. Hy had een Soon / genoemd Hetruscus, dien hy nevens sigh Keyser maeckte. Nam een Toght voor tegens de Gothen, welcke op nieuws over den Donauw in de Roomsche Provintien waren gevallen. Ondertusschen wierp Lucius Priscus, Landvooghd in Macedonien, sigh ten Keyser op; en noch eenen anderen / Julius Valens, te Romen. Doch dit vyer wierd in sijnen aenvang onder d'asch gesmoord; en soo wel d'een' als d'andere Nieuwelingh by tijds om 't leven gebraght.

Decius, de 29. Roomsche Keyser. Aur. Vict. de Caes. & in Epit.

Decius en sijnen Soon trocken voort / en setteden 't over de Donauw. De vyanden weecken te rugg' / tot datse de Romeynen uyt

Decius en sijnen Soon in

ANNO CHRISTI

een Strijd tegens de Gothen verslagen, na een korte regeeringhs-tijd.

uyt haer Voordeel aen een enge plaets hadden gebraght. Doe greepense Decii Heyr aen, en versloegen een groot getal der Roomsche Volckeren; ook met deselve des Keysers Soon Hetruscus. Als nu de Hoofdlieden hem hier over wilden vertroosten/ seyde hy/ sulcks was onnodigh/ wijl 't doch met een Soldaet op en neer gingh. Onlanghs daer na greep hy de Gothen op nieuws aen. 't Gevegt was seer fel; onder 't welck Decius in een Moeras geraeckte/ en met sijn Paerd bleef steecken. Doe wierd hy van de sijne verlaten/ en van de vyanden dood geslagen/ na dat hy sigh een lange tijd Ridderlijck had verweerd. Dus heeft Decius Messius sigh/ na d'ombrengingh van Philippus Arabs, over de Keyserlijcke Titel en Maght niet langer te verheugen gehad/ als een jaer en drie maenden. Na sijne dood heeftmen sijn ligchaem nergens konnen vinden.

Vervolgingh der Christenen onder Decius. Euseb.l.6. Hist.c.29. 30.31. Zon.tom.6.

Onder Keyser Decius is aengegaen de groote Vervolgingh tegens de Christenen, waer in veele honderden vroome Lieden tot Martelaren wierden gemaeckt. Onder dese waren oock de Maeghden Apollonia en Agatha. Desgelijcks Julianus, Serapion, Epimachus en Alexander, nevens ontelbaer veel andere. 't Selve lot heeft getroffen Fabianus, Bisschop te Romen, en Babylas t'Antiochien. Cyprianus, Bisschop te Carthago, na dat hem al sijne Goederen waren benoomen/ is ter nauwer nood noch levendigh daer van geraeckt/ sigh verborgen houdende. Paulus, d'eerste Heremit, of Kluysenaer/ begaf sigh/ om de seer hevige Vervolgingh t'ontwycken/ in een Wildernis/ daer hy bleef tot op den tijd des Grooten Constantini. Doch veel' andere sijn niet volstandigh gebleven/ gelijck het gemeenlijck soo gaet in dagen van ellende; maer hebben den Heere Christus verloochend/ ten deelen opentlijck/ ten deelen heymlijck/ om daer voor niet aengesien te werden. Dus pleegh in Vervolginghs-tyden 't Kaf van 't goede Koorn wegh te stuyven.

Paulus, d'eerste Heremit.

252.

Trebon. Gallus; Volusianus, en Æmilianus, wijlse de Keyserlijke *Titel* maer weynigh tijds voerdden, werden onder de Keyseren niet geteld. *Zosim.l.1. Zonar. tom.2. Aur.Vict. Eutrop.l.9.*

253.

Na de verloorne Veldslagh/ waer in Decius en sijnen Soon Hetruscus waren om 't leven gekoomen/ heeft sigh 't verstroyde Krijghsvolck weer by een versameld/ en Trebonianus Gallus als Keyser begroet. Desen Titel heeft hy sijnen Soon Volusianus terstond deelaghtigh gemaeckt. Vermits hy nu sagh/ dat hy de vyandlijcke Gothen aen den Donauw te swack was/ gaf hy haer geld/ en koght alsoo den Vreede van haer. Doese nu 't selve hadden ontfangen/ daght haer de Som al te weynigh. Braecken derhalven haer woord; en vielen/ soo haest Trebonianus na Romen was getrocken/ in de Roomsche Provintien Thessalien, Macedonien, en Thracien: plonderden hier alles uyt/ en keerdden/ met welgevuldde Roofsacken/ weer na huys. Anderweegen deeden de Persianen een Inval. Namen Mesopotamien en Syrien wegh. Bestormden en veroberden de Stad Antiochien. Daer-en-boven ontstond Oorlogh in Kleyn-Asia. Dus was hier en gintsch 't Roomsche Rijck in grooten Alarm, nood en jammer. Niemand echter bemoeyde sigh/ om dit onheyl te stuyten.

ANNO CHRISTI.

Grouwlijke Pest in Italien en door de gantsche Weereld.

Boven al de gemeldde ongelucken en tegenspoeden woedde soodanigh een Pest in Italien en anderweegen/ dat alleen te Romen daeghlijcks 5000. Menschen stierven/ welcke geteld en uytgedragen wierden. Van daer vloogh deese besmetlijcke Sieckte over Zee tot in Moorenland, en byna door de geheele Weereld. Heeft oock aengehouden tot in 't thiende jaer.

De Keyseren Gallus, en Volusianus sijnen Soon, dood geslagen.

Als nu de Scythen en Gothen op de verhaelde wijs Grieckenland seer verwoesteden/ sond Trebonianus Gallus tegens haer eenen Oversten/ genoemd Æmilianus: die de vyanden sloegh; en 't geld/ 't welck Gallus haer als een Tribuit had beloofd/ onder de Soldaten uytdeelde. Hier door maeckte hy haer t'sijnwaerts soo geneegen/ datse hem ten Keyser opwierpen. Om deesen Oproer in de geboorte te smooren/ trock Gallus met sijnen Soon Volusianus uyt Romen tegens Æmilianus op. Doch alsse te Teramni quamen/ muyteneerden haer' eygene Soldaten/ sulcker wijs/ datse beyde Vader en Soon dood sloegen; doese de Keyserlijcke Titel noch geen twee jaren hadden gevoerd. Dus is Æmilianus wel Keyser gebleven/ doch sijne Heerlijckheyd heeft niet langer dan drie maenden geduerd; vermits hy aen de Pest stierf. Andere verhalen/ dat hy oock dood geslagen wierd.

Æmilianus na 3. maenden desgelijcks.

Kercklijke Geschiedenissen.

De voorheenen gedaghte Vervolgingh tegens 't Christendom heeft met de dood van Decius niet opgehouden. Want onder sijnen Nasaet Trebonianus Gallus sijn te Smyrna en t'Ephesen in Kleyn-Asia veele vroome Christenen levendigh verbrand/ of op andere wijsen gemarteld geworden. Ontrent deese tijd souden oock de Seven Slapers in de Spelonck sijn gegaen. In 't Concilium te Carthago wierd beslooten/ datmen d'afvallige van 't Christendom, wanneerse Kercklijcke Boet hadden gedaen/ weer sou opneemen/ behalven de Priesteren of Leerraren.

Concilium te Carthago.

Licinius Valerianus, de 30. Roomsche Keyser. Trebell. Poll. in Valer. Aur.Vict.

254.

Als nu/ na de boven-verhaelde voorvallen/ de Krijgslieden/ welcke aen den Donauw lagen/ sigh lieten bedunckken/ dat/ vermits 't Roomsche Rijck Hoofdloos was/ het aen haer stond/ weer een ander Hoofd te verkiesen/ soo hebbense Licinius Valerianus, een Man van ouden Adel/ en een goed Soldaet/ ten Keyser verheven. Met deese keur was de Roomsche Raed niet alleen wel te vreeden/ maer begiftighde oock sijnen Soon Gallienus met deselve Titel en Waerdigheyd naest de Vader. Doemaels had 't Roomsche Rijck met twee maghtige Vyanden te doen; namentlijck/ met de Persianen, en de Scyten, welcke sijn de Russen en Tattaren. Deese laetste vielen de Griecken soo gantsch lastigh/ dat de Stad Thessalonica sigh nauwlijcks tegens haer kon verdedigen. Derhalven sond Valerianus sijnen Soon Gallienus tegens de nu genoemde Scyten uyt. Hy selfs trock op na 't Oosten tegens de Persianen. Gallienus had by sigh eenen Oversten/ Successianus

nus

ANNO CHRISTI.

nus geheeten; door wiens hulp hy de Ruſſen en Tattaren manhaftigh te rugg' ſloegh. Als nu Valerianus meendde / dat in Grieckenland

255.

geen nood meer voorhanden was / riep hy

Verove-ringen der *Ruſſen* en *Tattaren* in *Aſia.*

deeſen Succeſſianus na 't Ooſten tot hem / wijl hy dien dapperen Overſten tegens de Perſianen wel noodigh had: maer doe vielen de Tat-

256.

taren weer in de Roomſche Provintien: ſtroopten tot gantſch in Aſia, en deeden in dit ſchoone Land boven maten groote ſchade. 't Selve bedrevenſe in 't volgende jaer. Veroverden 't Eyland Negropont: de Stad Nicomedia; deſgelijcks Nicæa. Niets was'er / 't welck haer kon weerſtaen.

Een Toveraer verweckt een grouwlijcke Vervolgingh der *Chriſtenen.* *Euſeb. l. 7. c. 9.*

Terwijl nu Valerianus ſigh in deeſen angſt bevond / quam tot hem een Egyptiſchen Toveraer / welcke hem ried / Offerhanden van Menſchen te doen: de Chriſtenen allerweegen te vervolgen / en om 't leven te brengen. Dit deed de Keyſer. Liet ſeer grouwlijcke Bevelbrieven tegens de Chriſtenen uytgaen; doch vond hier evenwel geen baet by; want de Tattaren quamen ſoo ſterck weer aen / als opt te vooren. Valerianus ſelfs moeſt tegens

258.

haer optrecken. Doch de Peſt / welcke ſoo wel onder de Tattaren als onder de Romeynen ontſtond / ſcheydde voor ditmael den verderen Oorlogh / en dwongh yeder deeſer Parthyen, na huys te moeten keeren.

259.

In 't jaer na Chriſti geboorte 259. moeſt Valerianus tegens den Perſiaenſchen Koningh Sapores optrecken. Sijnen Veld-overſten Marcianus voerdde hem / verraderlijcker wijs / ter ſoodaniger plaets / daer hy door een Aghterlaegh der vyanden wierd omringhd. Al de moeyte en vlijt / van de ſijne aengewend / konden niet beletten / dat hy gevangen wierd. Dus viel de goede oude Valerianus levendigh in der Perſianen handen. Koningh Sapores hield hem ſoo veraghtlijck / dat / ſoo dickmael hy op ſijn Paerd wou ſtijgen / Valerianus ſigh ter aerden bucken / en

Keyſer *Valerianus* van de *Perſianen* gevangen, gehoond, gevild. *Trebell. Poll. Euſeb. l. 7. c. 9. Feſt. in Brev. Agath. l. 4.*

hem voor een Voet-Schabel dienen moeſt. Eenige ſchrijven / dat de Perſiaenſche Koningh hem eyndlijck levendigh deed villen / daer na met Sout beſprengen; en dus hem een ſeer ellendige dood toevoeghde. Sijnen Soon Gallienus bekommerde ſigh niet over ſijns Vaders gevancknis; was in tegendeel blijde / dat hy ſigh van hem ontſlagen bevond / en alleen regeeren moght. Dus ſagh de Keyſer ſigh van alle menſchlijcke hulp verſtoocken / na dat hy ſes jaren met ſijnen Soon Gallienus had geregeerd.

Was wel een reghtvaerdigh Man, en liefhebber der deughden; maer een bitter Vervolger der *Chriſtenen.*

Dit is Valerianus weervaren tot een welverdiende Straf. Want of hy wel den roem had / van te ſijn een reghtvaerdigh Man / en liefhebber aller deughden; ſoo was hy echter daer by boven maten Afgodiſch / en heymlijck de Tovery toegedaen. Waerom hy dan oock de Vervolgingh der Chriſtenen, van Decius ſoo ſtrengh aengevangen / dapper heeft voortgeſet. Gaf oock Bevelbrieven uyt / datmen de Biſchoppen / Leeraers / en Ouderlingen der Chriſtenen ſonder eenige ooglupcking aen 't leven ſtraffen: de Raedsheeren / Amptlieden en andere voorname perſoonen / haer' Eereſtand en Goederen ontneemen; daer-en-boven / indienſe by hare Religie beſtendigh bleven / aen de dood overleveren ſou. De Vrouwsperſoonen ſou men / beroofd van al hare Have en Onderhouds-middelen / in Ballinghſchap verwijſen. Volgens dit Edict is Cornelius, Biſchop te Romen, gemarteld geworden. 't Selve weervoer ſijne Naſaten Lucius, Stephanus, en Sixtus. Deſgelijcks den voornaemſten Diaconus Laurentius, die levendigh op een Rooſter wierd gebraden den 10. van Auguſtus, Anno Chriſti 258. Deſe Vervolgingh door Valerianus heeft ſigh oock in Egypten en Africa uytgeſtreckt; daer Dionyſius Alexandrinus; in 't volgende jaer Fructuoſus, en Cyprianus, na dat hy veele beſwaer-

Roomſche Biſchoppen. Martelaers.

ſwaer-

ANNO CHRISTI.

ſwaerniſſen had uytgeſtaen / de Martel-kroon hebben ontfangen.

Gallienus, de 31. *Roomſche* Keyſer. 259. *Treb. Poll. in 30. Tyran.*

Na Valeriani Gevanckniſ bleef ſijnen Soon Gallienus alleen Keyſer. Hy begaf ſigh tot Luyheyd en vleeſchlijcke Wellüſten. Liet d'eene Provintie des Roomſchen Rijcks door / d'andere na verlooren gaen. Stelde ſigh aen / als of hy ſulcks niet aghtte. Braght dagh en naght door met ſuypen en by ſijne Hoeren: waerom hy van elck ſeer veraght wierd. Oock wierpen ſigh hier en gintſch Tyrannen op (Trebellius Pollio teld wel dertigh der ſelve) welcke al t'ſamen ſigh den Titel van Roomſch Keyſer toe-eygenden; maer oock d'een d'ander verdelghden.

Der igh opgeworpene Keyſeren: daer onder een Smit.

Onder deeſe was eenen Marius, een Smit van ſijn Ambaght geweeſt. Als eenen der Soldaten gereed ſtond / om hem 't leven te beneemen / toonde hy hem eerſt ſijn Swaerd / en ſeyde: Sie daer / Keyſer / deeſe Deegen hebt gy ſelfs geſmeed. Stack daer op dit Geweer hem door 't ligchaem.

Odenatus, een Heer van maer weynigh Land, ſlaet de *Perſianen*, en werd Meeſter van geheel Ooſten; 261.

Ondertuſſchen nam Sapores, der Perſianen Koningh / de kans waer / en greep Syrien aen. In de Stad Palmyra woondde een Roomſch Heer / genoemd Odenatus; die ſijn Landſchap / alhoewel 't kleyn was / met ſijne Gemalin Zenobia, een kloeckmoedige en dappere Vrouw / Manhaftigh tegens de Perſianen had beſchermd. Tot deeſen begaven ſigh de verdreevene Romeynen; vonden oock toevlught by hem. En ſeeckerlijck / waer'er deeſen Odenatus niet geweeſt / de Romeynen ſouden doemaels Syrien en geheel Ooſten hebben verlooren. Want hy kondighde den Perſiaenſchen Koningh Sapores den Oorlogh aen. Trad met hem in een Gevecht. Sloegh hem uyt 't Veld: joeg hem aghter na tot aen ſijne Hofhoudinghs-Stad Cteſiphon: veroverde 't Slot: bequam de Koninghlijcke Schat / en kreegh de Bywijven van Sapores in ſijne handen. Nam voorts in de Stad Niſibis: 't geheele Landſchap Meſopotamien, en de Stad Carræ. In deeſen Toght geraeckten ontelbaer-veel Perſianen om 't leven: want ſy deeden verſcheydene Gevechten met Odenates; die doch altijd d'overhand behield / en door alle beſwaerlijckheden heenen drongh. Dus maeckte hy ſigh ten Heer van geheel Ooſten: waerom oock Gallienus ſelfs hem de Titel van Keyſer mee-deeldde.

waer op *Gallienus* hem de *Titel* van Keyſer meedeelde.

Odenati dapperheyd. Koomd verraderlijck om 't leven. *Treb. Poll. in Gall. & Zenob.*

Deeſe Odenatus was een treflijck Held. Had ſigh van der Jeughd af in de Jaght geoeffend; want in der Palmyrenen Landſchap waren onguere Boſſchen en Wilderniſſen. 't Was ſijne luſt / wilde Swijnen / Leeuwen en Tygers te vangen. Nagt en dag pleegh hy daer ontrent beeſigh te zijn. Hier door was hy koude en hitte; honger en dorſtlijdingh ſoodanigh gewoon geworden / dat geenerley arbeyd hem te ſwaer viel. Doch doe hy ſigh nu bevond in den vollen loop ſijns gelucks / wierd hy door Mæonius, de Soon ſijner Suſter / verraderlijcker wijs om 't leven gebraght / t'ſamen met ſijnen oudſten Soon Herodes. Maer Odenati Krijgsliedenn hebben deeſe Moord wel haeſt gewrooken / en Mæonius in ſtucken gehouwen.

ANNO CHRISTI.

Sijne Gemalin *Zenobia*, een Wonderwijf, en Meeſterſtuck der Natuer, neemd de Regeering aen,

Na deeſens Odenati dood nam ſijne Gemalin Zenobia de Regeeringh Manmoedigh aen / en heeft deſelve gevoerd tot verwonderingh van de gantſche Weereld. Dit Wijf was / door voortplantingh des Geſlaghts / afkoomſtigh van de Ptolomæën, Koningen in Egypten: ſeer geleerd: wel-ervaren in d'Egyptiſche, Grieckſche, Syriſche en Latijnſche Talen; in welckeſe oock hare beyde Soonen / Herennianus en Timolaus, ſelfs had onderwijs gegeven. Van ſulck een Heroïſch Gemoed waſſe / datſe d'Oorlogh tegens de Perſiaenſche Koningh voortſettede / en voor haer Krijghsvolck heenen reed / gelijck een Veld-overſte. Wanneerſe de Soldaten wou aenſpreecken / quamſe te voorſchijn met een purpurverwigh Veldteecken / waer aen koſtlijcke Paerlen hingen. Op haer Hoofd hadſe een vergulde Stormhoed.

en voerd deſelve tot verwonderingh der gantſche Weereld. 264.

Veele jaren langh heeftſe in 't Ooſten de Heerſchappy gevoerd / veel beeter als Keyſer Gallienus te Romen, of eene van alle die oyt regeerden. Seer ernſtigh waſſe tegens de Beſoldelingen / welcke of de vlught namen / of eenige andere miſdaed bedreven. Deed oock de ſchuldige met de dood ſtraffen. Met de Ruyteren reedſe; met 't Voetvolck ginghſe te voet. Alhoewelſe voor haer ſelven ſeer matigh was / echter konſe met de Roomſche en Perſiaenſche Heeren ſomtijds wel een Geſondheyds-dronck doen / ſonder dat ſulcks haer eenigh nadeel veroorſaeckte.

Slagh tuſſchen *Zenobia* en Keyſer *Aurelianus*.

Alsſe nu 't Ooſterſche Rijck voor haer ſelven behouden / en den Roomſchen Keyſer Aurelianus niet wijcken wou / wierdſe van hem beoorloghd. By de Stad Emeſſa geſchiedde een bloedige Slagh. In 't begin had Zenobia d'overhand / ſoo dat Aureliani Ruytery ſigh op de vlught begaf. Doch 't Roomſche Voetvolck queet ſigh ſoo veel te beeter / en 't geluck veranderde ſulcker wijs / dat Zenobia, nevens hare Bloed-vriendin Zaba, moeſten vlieden; oock haer ſelven beſlooten in de Stad Palmyra. Maer vermits ſe ſigh daer binnen niet verſeeckerd bevond / ſettedeſe ſigh op een ſnelle Kemel / om na de Perſianen t'ontvlieden. Doch Aureliani Ruyters joegen haer aghter na / kreegen haer gevangen / en braghten haer voor den Keyſer; die haer hier na te Romen in Triumph voerdde / en opentlijck toondde / met verwonderingh van de gantſche Stad. Echter deed hy haer niet om 't leven brengen; maer ruymde haer te Tybur een Wooningh in / daerſe met hare Kinderen eerlijck leven / en haren Staet voeren kon als een Roomſche Matroon. Hier isſe oock gekoomen tot een taemlijck-hoogen ouderdom. Deeſe ſaeck is eenige jaren later voorgevallen; te weten / Anno Chriſti 274. / gelijck t'ſijner plaets / by Keyſer Aurelianus, ſal aengeweeſen werden.

Zenobia gevangen, en na *Romen* in *Triumph* gevoerd.

Duytſche Geſchiedeniſſen.

Onder den Keyſer Gallienus werd in de Roomſche Hiſtorien aldereerſt (voor ſoo veel ons bekend is) gewagh gemaeckt van de Francken, als een Duytſche Natie; en geſeght / dat Poſthumus, die ſigh ſelven te-

gens

ANNO CHRISTI.

gens Gallienus ten Keyser had opgeworpen / der Francken hulp by de Stad Keulen aen den Rhijn heeft gebruyckt. Dit geschiedde ontrent 't jaer Christi 261. Aurelius Victor verhaeld / dat d'Allemaniërs, een Duytsch Volck / tot in Italien stroopten; de Francken, na datse Gallia hadden verwoest / tot geheel in Spaenje gekomen sijn / en de Stad Tarraco ingenoomen hebben. Deese Francken sijn niet geweest een nieuwlijcks in Duytschland aengekoomen Volck / 't sy uyt Sweeden, of Noorweegen, of 'k weet niet wat voor Middernagtsche Eylanden uytgekroopen: maer / als de Duytsche Volckeren tusschen de Rhijn, Elve, Saal en Main sagen / dat 't Roomsche Rijck allerweegen vol Oproer was; en dat hare Nabueren d'Allemaniërs, ten tyde des Keysers Caracallæ in de Roomsche Provintien gevallen sijnde / daer in goeden Buyt hadden bekomen / soo wildense oock de laetste niet sijn in haer voordeel te soecken. Verbonden sigh derhalven t'samen / 't Roomsche Jock van haren hals te werpen / en sigh vry te maecken; waeromse oock haer selven noemden de Francken, dat is / Vrye: oock wel Vrye Francken. Alsse nu al langhsaem geheel Gallia onder haer gebraght hadden / noemddense dit Land der Francken Rijck. Hier uyt blijckt / datmen lightlijck antwoord kan geven aen de geene / welcke vragen / waer / voor Valeriani tyd / de Francken hebben gewoond; of voormaels als Tacitus noch in 't leven was / wijl hy van haer geen gewagh maeckt? Want de Volckeren / van welcke de gemelde Tacitus spreeckt / hebben eerst daer na de naem van Francken aengenomen; te weeten / doese sigh van de Romeynen Franck, dat is / Vry, maeckten. Anders moesten de geene / welke dus vragen / ons seggen / aen welcke Plaets ergens in 't Noorden de Francken hebben gewoond / eerse in Duytschland quamen? Desgelijcks / wanneerse daer uyt getrocken / en hier aengekomen zijn. Niets met allen vindmen hier van in de Historien. Van Hunibaldi, Hucbaldi, Trithemii Verdightselen / die sijne Priamen, Helenen, Antenors, en diergelijke versierde Namen den Leser op de Neus soeckt te setten / is voor deesen al beright en waerschouwingh gedaen.

Oorsprongh der oude Francken: en van 't woord Franck; oock van Franckrijck.

Trithemii Fabulen.

Ontrent even deese tyd hebben oock de Catten (of Hessen) en Saxen, sigh by een gevoeghd. Sijn over d'Alp-geberghten na Italien getrocken: hebben de Stad Ravenna ingenoomen / en de Romeynen gedreyghd / haer te willen besoecken. Wierden echter weer te rugg' gedreven. Soo kon oock de Donauwstroom de Swaben niet verhinderen / daer over te trecken / en soo Oostenrijck als Hongaryen, welcke beyde Roomsche Provintien waren / aen te grijpen.

De Swaben vallen in Oostenrijck en Hongaryen; de Hessen in Italien. 265.

Doe nu 't geheele Roomsche Rijck allerweegen vol oproer / jammer en ellende was / maeckte Gallienus sigh eens uyt 't Luybed op / en nam sijnen wegh na Franckrijck. Maer doe hy tot by Milaen was gekoomen / verbonden sigh tegens hem twee Regiments-Oversten Macrianus en Heraclitus. Wisten de saeck oock soodanigh te beleggen / dat Gallienus 's avonds laet uyt sijne Tent gingh. Doe wierd hy / sonder datmen wist van wie / met een Werp-pyl doorschooten / op den 21. van Maert, in 't jaer Christi 268. / als hy / soo met sijnen Vader Valerianus als alleen / had geregeerd 15. jaren; en nu gingh in 't 50. jaer sijns ouderdoms.

Gallienus om 't leven gebraght. Trebell. Poll. in Gall.

Hem is in 't Keyserdom gevolghd Aurelius Flavius Claudius, een Dalmatiër van geboorte; een wel-ervaren en geluckigh Overste. Soo haest hy 't Rijck had aengenoomen / moest hy een gevaerlijcken handel aengaen met de Scytiërs en Gothen; van welcke hy in den vollen Raed seyde: dat'er driemael honderd en twintigh-duysend vyanden op des Roomschen Rijcks bodem waren. Klaeghde daer benevens / dat'er noch Geweer noch Wapen voorhanden was / om sulck een groote Maght te bejegenen: Daer-en-boven seer groot gebreck aen Booghschutters. Dan noch had eenen / genoemd Tetricus, de Landen Spaenje en Franckrijck onder sijn gebied; sulcker wijs / dat hy Claudius niet eenen Soldaet van daer uyt wou laten tockoomen. Maer dit alles onaengesien greep de nieuwe Keyser deese Barbarische Volckeren gantsch onvertsaeghd aen / en sloegh by de Stad Martianopolis in Bulgaryen een ontelbare meenighte deeser vyanden dood. Kreeg oock soo veele Wijven gevangen / dat byna yeder Soldaet twee of drie der selve ten deel wierden. Een groot getal der vyandlijcke Scheepen deed hy te grond gaen. De Scyten en Gothen hadden sigh verdeeld in drie hoopen. D'eerste wierd door Claudius op de gehoorde wijs geslagen. De tweede lagh by de Stad Byzantium: de derde voor Thessalonica. Deese laetste twee sloegh Claudius desgelijcks; soo dat hy byna al de Gothen verdelghde / tot op de Gevangene; welcke hier en gintsch in de Provintien als Lijf-eygene Slaven wierden verkoght.

Claudius, de 32. Roomsche Keyser. Aur. Vict. Trebell. Poll. in 30. Tyran. & Claud. Pomp. Lat. Egnat. l. 1. Eutrop. l. 9.

De Gothen en Tattaren van Claudius swaerlijck geslagen.

Maer Claudius had sigh over deese Zeege niet langh te verheugen: want stracks na de gemeldde Gothsche Neerlaegh is hy aen de Pest gestorven / op den 5. der Maend Februarius des jaers Christi 270. / als hy niet langer dan een jaer / thien maenden en vijf dagen loflijck en seer wel had geregeerd. Na sijne dood heeft sijnen Broeder Quintilius de Keyserlijke Heerschappy aengenomen: doch vermits hy al te strengh tegens de Krijghslieden handelde / soo wierd hy / op den seventhienden dagh sijner bestieringh van haer dood geslagen / niet verr' van de Stad Aquilegia, of Aglar in Friaul.

Quintilius, de 33. Roomsche Keyser. Treb. Poll. Aur. Vict. Eutr. l. 9. Zosim. Vopisc. in Aurel.

Marcus Aurelianus, die op Claudius in 't Roomsche Rijck is gevolghd / heeft by alle Geschiedschrijvers dien lof / dat hy was een reghtvaerdigh / verstandigh / en ernsthaftigh Vorst; gelijck sulcks oock blijckt uyt sijn' Ordonnantie, waer in hy de Soldaten de soo genoemde Service in de Quartieren, te weeten / Oly / Sout en Hout / afspreeckt. Desgelijcks / haer seer scharp verbied / eenigh Hoen of Schaep te steelen / Druyven af te breecken / 't Zaed of de Veldvrughten te

Marcus Aurelianus, de 34. Roomsche Keyser. Ibidem. Sijnen lof.

ANNO CHRISTI.

te beschadigen / op lijfstraf; vermits 't niet betaemde / datmen de Buyt / welckemen alleen van de vyanden moest halen / by d'arme Boeren sou soecken.

Aureliani Overwinningen op de Gothen en Duytschen.

Sijnen eersten Veldslagh heeft hy gedaen tegens de noch overgeblevene Gothen, en haer over de Donauw na haer Land gejaegd. Doe nu de Marcklanders, Swaben, en andere Duytsche Volckeren in Franckrijck gevallen / en van daer in 't Milaensche Gebied gekoomen waren / waer over de Stad Romen in seer groote vrees stond / is Aurelianus tegens haer opgetrocken; doch wierd van de Marckers uyt 't Veld geslagen: die / door dese Zeege hooghmoedigh geworden / 't gantsche Land rondom Milaen jammerlijck verwoesteden. Doch haest heeft Aurelianus de-
272. se schade weer verbeeterd. Greep de Duytschers, welcke sigh gintsch en herwaerts verspreyd hadden / om Buyt te bekoomen / allerweegen aen; en betaelde haer sulcker wijs / dat harer weynige weer t'huys quamen.

Sijnen Toght na Syrien.

Daer lagh oock een grooten hoop Gothen in Thracien en de nabuerige Provintien. Tegens deese trock Aurelianus oock op: overviel haer onvoorsiens; en sloegh 5000. derselve / nevens haren Oversten / dood. Van daer voer hy over na Syrien, en legerde sigh voor de Stad Tyana; doch de Burgers slooten de Poorten voor hem toe. Hy gebood haer / die t'openen; doch sy begeerden niet te gehoorsamen. Derhalven swoer Aurelianus, dat hy niet eenen Hond in de Stad sou levendigh laten; welke ondertusschen door yemand aen hem verraden wierd / soo dat hy'er binnen quam. Doe waren de Soldaten seer vrolijck / wijlse meenden / dat door de gedagte woorden deese Plaets haer ten Prijs was gegeven: begonden derhalven te Moorden en te Roven. Maer Aurelianus verbood haer 't een' en 't andere; seggende: Hy had geswooren / geenen Hond in 't leven te sullen laten blijven: derhalven soudense al de Honden dood smijten / sonder de Menschen te beleedigen. Dus bleef de Stad verschoond.

Sijnen gedanen Eed, hoe van hem uytgeleght.
273.

Oorlogh tegens Zenobia.

Hier na heeft hy ter hand genomen d'Oorlogh tegens Zenobia, Weduw van Odenatus, Koningin in 't Oosten: haer overwonnen; gevangen bekoomen / en te Romen in Triumph getoond / gelijck hier boven verhaeld is. Doch hare Stad Palmyra wierd doemaels verschoond. Als hy sigh nu weer in Europa bevond / en na Romen meendde te trecken / rebelleerden de Palmyreners: sloegen den Gouverneur, van Aurelianus over haer gesteld / met 600. Soldaten dood; en wilden Achilleus, Neef der gevangene Zenobia, ten Koningh hebben. Doe de Keyser dit hoorde / wierd hy seer toornigh: trock weer in Syrien, en handelde met de Burgers der Stad Palmyra soodanigh / dat geen Menschen / oock selfs niet de Vrouwen en kleyne Kinderen / verschoond bleven. Als de geheele Stad dus geleedighd was / deed hy oock de Boeren op 't Land dood smijten.

De Burgers van Palmyra rebelleeren, maer werden, tot de Kinderen toe, door Aurelianus verdelghd. Trebell. in Zenob.

Bedwingd Egypten,

Haest hier na heeft hy 't Rijck Egypten onder syne Magt gebragt; en sigh van daer na Gallia gewend / om Tetricus, die sigh selven hier 't hooghste Gebied aenmatighde / te bedwingen. Doch deese wou de Slagh niet verwaghten: gaf aen Aurelianus syn Krijgsvolck over / en wierd van hem in genade aengenoomen / na dat hy hem eerst in syne praghtige Triumph te Romen had vertoond.

en Gallia.

Doe hy weer in deese Stad was / quam'er tijdingh / dat de Boji, dat is / d'Over-Paltzers en Bayeren, aen geene syde des Donauws, met groote meenighten over deese Rivier waren getrocken / en groote schade hadden gedaen in de Roomsche Provintien, in Lechgauw, en aen den Inn. Stracks bejegende Aurelianus haer. Dreef haer weer over de Donauw in hare Bosschen. Trock van daer in de Windische Landen / en rustede sig met Maght toe tegens de Persianen.

Drijft de Boji uyt de Roomsche Provintien. Vopisc.

Want in 't derde jaer der Regeeringh Aureliani was de Persiaensche Koningh Sapores gestorven / na dat hy 31. jaren lang een bloedige Regeeringh had gevoerd / en de Romeynen veel schade gedaen. Hem was ge-
272. volghd synen Soon Hormisdas; doch had
273. sigh niet langer als alleenlijck een jaer over syne Heerschappy te verblijden. Na Hormisdas volghde in de Regeeringh Varanes, die de Rijcksstaf drie jaren voerdde. In desens Varanis tweede jaer nam Aurelianus voor / gelijck alreeds geseght is / de Persianen te beoorlogen; doch kon syn voornemen niet uytvoeren. Want onderweegen op desen Toght / tusschen de Steeden Heraclia en Byzantium, wierd hy om 't leven gebraght / door bestel van synen Secretarius Mnestheus. Syne dood verdroot 't Roomsche Volck soo hevigh / dat Mnestheus, doe syne verradery ontdeckt was geworden / openbaerlijck aen een Pael wierd gebonden / en van de wilde Dieren verscheurd. Aurelianus had geregeerd 6. jaren min eenige dagen.

Persiaensche Geschiedenissen. Agathias.

Aurelianus werd om 't leven gebraght.

Na syne dood was'er een Interregnum, of Rijcks-openstand / van langer dan een half jaer. D'Overste en Soldaten begeerden / dat de Roomsche Raed haer eenen Keyser sou geven. De Raedsheeren / welcke wel wisten / dat haer dit geen ernst was / wilden'er niet aen / maer schoben 't Krijghsvolck de verkiesingh toe. Dit duerde dus van den 29. der Maend Januarius tot op den 25. van September. Doe wierd / met beyder bewilligingh / ten Roomschen Keyser verkooren Marcus Claudius Tacitus. Doch hy heeft niet langer dan ses maenden en twintigh dagen geregeerd. Ter dier oorsaeck oock niet veel gedenckwaerdighs konnen verrighten; anders / als dat hy de Tattaren en Gotten, welcke in Cilicien waren gevallen / terugg' heeft gedreven. Deese Tacitus was uyt 't Geslaght en de Nakomelingen des seer beroemden Geschiedschrijvers Cornelii Taciti. Wiens Boecken hy seer dickmael deed uytschrijven / en in alle Bibliotheecken setten. Hier door heeft hy echter niet konnen verhinderen / dat een goed deel der Schriften deeses Edelen Schrijvers te niet syn gegaen. Marcus Tacitus was een Spiegel en Voorbeeld aller deughden: een reght-vroom

M. C. Tacitus, de 35. Roomsche Keyser. Aur. Vict. Eutrop. l. 9. Zosim. l. 1. Vopisc. in Tacit.

Een Spiegel en Voorbeeld aller deugden: doch wierd na ses maenden de weereld ontruckt.

Vorst:

ANNO CHRISTI.

Vorst: vyand van alle praght en ongereghtighehyd: die in deese sijne Verheffingh en Heerlijckheyd een seer matigh leven voerdde. Doe hy uyt Cilicien weer in Europa was gekomen / wierd hy van een Koorts aengevallen / welcke hem uyt de Weereld weghruckte. Andere schrijven / dat hy van de Soldaten in een Oproer om 't leven wierd gebragt.

Florianus sijnen Broeder; heeft haest gedaen.

Sijnen Broeder Florianus heeft na sijne dood / door eygen geweld / de Regeeringh sigh toege-eygend; doch wierd na twee maenden by de Stad Tarsus van 't Krijghsvolck dood geslagen.

Kercklijke Geschiedenissen. *Euseb.l.7. c.22 24.*

Ten tijde der Regeeringh van Gallienus is onder de Christenen opgestaen de Ketterey van Sabellius; desgelijcks der Chiliasten en Samosatenianen dwalingen. Tegens welcke t'Antiochien een Concilium gehouden / en Samosateni Ketterey verdoemd wierd. Op Sixtus is in 't Roomsche Bisdom gevolghd Dionysius, 9. jaren en 4. maenden. De Nasaet Dionysii was Felix, 3. jaren.

Aurelius Probus, de 36. *Roomsche* Keyser. 277. *Vopisc.in Prob. Eutrop.l.9. Zosim.l.1.*

Met de verkiesingh van Aurelius Probus, die op Tacitus in de Keyserlijcke Hooghehyd is gevolghd / was yeder / soo wel de Roomsche Raed als 't Krygsvolck / seer wel te vreeden / wijl sijne Deughden en Oorloghsdapperheyd, onder de voorige Keyseren veelvoudigh betoond / hem genoegh bekend hadden gemaeckt. Syn eerste werck was / de Soldaten / welcke hare handen aen M. Aurelianus en M. C. Tacitus hadden gelegt / door listigheyd by 't Hoofd te krygen / en te doen sterven als Keyser-vermoorders. In 't tweede jaer sijner Regeeringh nam hy een Toght na Gallia voor tegens de Duytschers. Want de Francken hadden / na Aureliani dood / dit Land wijd en breed beseeten; tsestigh goede Steeden ingenoomen.

De *Francken* door *Probus* uyt *Gallia* verdreven; en selfs in *Duytschland* vervolghd, oock daer jammerlijck geklopt. 278.

Terwijlse nu op geenen Aenval verdaght waren / maer in sorghloose seeckerheyd / en sonder eenige tegenspoed 't Land doorstroopten / quam Probus met een maghtigh Heyr op haer aen. Sloegh veele duysenden der hare dood / en dwongh haer / de gedaghte Steeden weer te moeten verlaten: sigh over de Rhijnstroom na huys in Duytschland te snellen. Hier mee was Probus noch niet te vreeden; maer ruckte haer over den Rhijn aghter na. Sloegh en joegh haer over de Necker, en benauwde haer soodanigh / dat eenige Duytsche Vorsten by Probus quamen: den geroofden Buyt overleverden; voor hem neervielen / en om Vreede baden. Niemand onder al de Roomsche Keyseren voor deesen Probus had de Francken en Allemaniërs sulck een seer groote schade gedaen / als hy. Want oock selfs heeft hy 16000. harer jonge Manschap hier en gintsch verdeeld onder de Roomsche Guarnisoenen, welcke in de Grens-Steeden lagen; om in den Krijgshandel op Roomsche wijs onderwesen te werden. Van den Rhijn trock Probus na den Donauw; en maeckten 't daer even soo: waer door de Romeynen voor d'overvallen der Duytschers nu verseeckerd waren.

Probi groot Aenſien by de *Parthers*; en Vreede met deselve. 280.

In 't vijfde jaer sijner Regeeringh deed hy een Toght na 't Oosten. Doe de Parthers sijn aenkoomst vernamen / sondense hem Koninghlijcke Geschencken te gemoet / en versoghten Vreede. Probus weygerde de Vereeringen aen te neemen; maer maeckte echter Verdragh met haer. Uyt 't Oosten wendde hy sigh weer na Thracien. Settede over de hondert-duysend Polacken en Wenden in de Landstreeken / welcke 't Roomsche Rijk wel onderworpen / doch gantsch slegt bevolckt waren / en gaf haer Landen / om deselve te bewoonen; gelijckse oock deeden.

De *Francken* geplant in een Land by *Thracien*. Plonderen *Griecken-land*, *Sicilien*, *Africa*; en varen met een grooten Roof weer na *Duytschland*.

Doe de Francken in Duytschland, onlangs te vooren uyt Gallia verdreven / dit hoorden / badense / dat Probus haer desgelycks een stuck Lands / stootende aen Thracien, ter besittingh wou inruymen. Dit wierd haer oock niet geweygerd. Doch als de Keyser anderweegen den Oorlogh moest voeren / vergaten de Francken hare beloften. Vielen in Grieckenland. Roofden alles waerse maer by konden geraken. En alsse Scheepen hadden bekomen / voerense over na 't Eyland Sicilien. Hier maecktense 't niet beeter. Veroverden en plonderden de seer schoone Stad Syracusa. Voeren van daer na Africa. Deeden rondom Carthago seer groote schade. Seylden daer na / met een seer grooten Buyt beladen / rondom geheel Spaenje: quamen in Nederland weer by den Duytschen Bodem; en trocken vervolgens ten vollen na huys / van waerse uytgegaen waren.

Een geweesene Struyckrover werpt sigh in *Gallia* ten Keyser op. 282.

In 't sesde jaer des Keyserdoms Aurelii Probi ontstond by de Stad Keulen aen den Rhijn een nieuwe Muytery. Eenen / genoemd Proculus, die van der Jeughd af een snooden Struyckrover was geweest / daer na Overste-Lieutenant geworden / sterck van ligchaem / en seer strijdbaer / had / op aenhitsingh der Lyonners en anderer Galliërs, oock uyt eygener lightvaerdigheyd / de Keyserlijcke Titel en Maght by de sijne aengenomen; oock de Galliërs geen kleyn voordeel toegebraght, wijl hy de Duytschers, welke onophoudlijck in Gallia vielen / tot eenige malen toe te rugg' geslagen / en haer veel schade toegevoeghd had.

Maer *Probus* maekt van sijn Rijck haest een eynd.

Doch Probus trock op hem aen: sloegh en verjoegh hem; soo dat hy sijne toevlught in Duytschland by de Francken moest soecken. Welcke hem echter gevangen namen / en aen den Keyser overleverden.

Bonosus, de grootste Suyper, werpt sigh op ten Keyser. *Vopisc in Bonos & Prob. Oros.l.7. c.24.* Werd van *Probus* geslagen, en verhanghd sigh.

Nauwlijcks had Probus met deesen Proculus gedaen werck gemaeckt / als eenen anderen / genoemd Bonosus, wiens Vader een Britanniër, doch sijne Moeder uyt Franckrijck geboortigh was / sigh ten Keyser opwierp. Hy was een dapper / wel-geoeffend Soldaet / doch sulck een Dronckaert / dat Keyser Aurelianus van hem pleegh te seggen: Hy was gebooren / niet om te leven / maer om te suypen. Niemand ter weereld kon met hem op in 't swelgen. Tegens deesen moest Probus oock optrecken. Niet verr' van den Rhijn geschiedde een hard Gevecht / waer in Bonosus geslagen wierd / de vlught nam / en sigh selven verhingh. De geene / welcke hem dus sagen hangen / seyden:

ANNO CHRISTI.

Daer hingh een Wijnvat van een Aem / geen Mensch / aen 't Touw. Eyndlijck / in 't jaer Christi 282. / als Keyser Probus sigh toerustte tot een nieuwe Toght tegens de Persianen, en alreeds tot in Hongaryen was gekomen / by de Stad Sirmium, hedensdaegs genoemd Simach), de Plaets sijner geboorte / wou hy hier een groot Moeras doen afgraven; waer toe hy den arbeyd der Soldaten gebruyckte; doch die seer ongeerne daer aen wilden. Oock lagh haer in gedaghten 't geen hy onlanghs te vooren had geseght / te weeten: Hy wou 't met'er tijd daer toe brengen / datmen geen Soldaten meer van doen sou hebben. Ter dier oorsaeck begonden se tegens hem te muyteneeren. Probus, seer bevreesd / vlood in een Thoorn / genoemd d'Ysere, van hem doen bouwen tot een Waght-thoorn. Hier meende hy verseeckerd te zijn. Doch d'Oproerige volghden hem na / en vermoordden hem in den selven / als hy had geregeerd 6. jaren en 4. maenden. Echter haddense haest berouw van deese hare boosdaed. Waeromse oock hem hier oprighteden een Graf-teecken van Aerde en Sooden; en daer op stelden een staetlijck Grafschrift / in Steen uytgehouwen.

Keyser *Aurelius Probus* werd vermoord.

Sijnen Nasaet in 't Keyserrijck is geweest Marcus Aurelius Carus, die in de korte tijd sijner Heerschappy gewisslijck genoegh heeft verright. Stracks in den aenvangh der selve heeft hy beyde sijne Soonen / Carinus en Numerianus, tot toekoomende Keyseren bestemd. Daer na een Toght tegens de Polacken en Russen gedaen; oock over de sesthienduysend der selver dood geslagen. Vervolgens sigh na 't Oosten gewend. De Persianen en Parthers in Mesopotamien overwonnen: de twee heerlijcke Steeden Seleucia en Ctesiphon haer ontnoomen: sijn Leger aen de Rivier Tygris neergeslagen. Hier lagh de Keyser / wat siecklijck / in sijne Tent. Ter dier tijd ontstond een boven maten vreeslijck Onweer / met verschricklijcke Blixemen en Donderslagen / waer door veele Menschen verdierven. Doe 't selve / een tijd langh geduerd hebbende / voorby was gegaen / vondmen Carus op sijn Bed in de Tent dood leggen. Buyten twijffel is hy door een Blixemstrael getroffen geweest; of heeft door schrik de Geest gegeven. Sijnen jonghsten Soon Numerianus, een geleerd en deughdsaem Jongelingh / heeft de dood sijns Vaders sodanigh beweend / dat hy daer door gebreck aen sijn' oogen bequam.

Carus, de 37. *Roomsche* Keyser, verright veel in een korte tijd. *Vopisc. in Car. Num. & Carin. Ruff. Fest. in Brev. Aur. Vict. Eutrop.* 284.

Werd van de Donder dood geslagen.

Als nu yeder hem / in sijns Vaders Cari plaets / als Keyser eerde / hy oock met sijn Volck / na de geluckige uytvoeringh des Oorloghs / weer op de te rugg'-toght na huys was / deed sijnen Schoonvader Aper, die de hooghste Maght geerne aen sigh selven had getrocken / hem heymlijck om 't leven brengen: 't Lijck op een Bed leggen; en gaf by 't Krijghsvolck voor / dat Numerianus, wegens de smert en swackheyd sijns Gesights / haer niet kon aenspreecken / wijl hy 't daghlight niet verdragen kon. Ondertusschen gaf Aper bevelen / en stelde orde op alle dingen / even als of hy selfs Keyser ware geweest. Doe nu 't ligchaem dus tot op den vierden dagh had gelegen / wierd de gesteltenis deeser saeck door de stanck ontdeckt. Soo haest de Legioenen haers Heeren dood hadden vernoomen / quamense t'samen. Hielden Kryghsraed / en ondersogten / wie doch Numerianus om 't leven moght gebragt hebben. Terwijl nu elck Aper in 't oogh had / trad des Keysers Hofmeester / Valerius Diocletianus, toe: trock sijn Swaerd uyt: wees op Aper, en seyde: Dit is de Moordenaer Numeriani. Sloegh te gelijck op hem / en doorstack hem voor d'oogen van al 't Volck.

Numerianus, Cari Soon, van sijnen Schoonvader *Aper* stracks om 't leven gebraght.

't Welck hem oock selfs 't leven kost.

Doe Numerianus met sijnen Vader Carus tegens de Persianen optrock / was Carinus, Cari oudste Soon / t'huys gebleven / als van Carus de Regeeringh in 't Westen aenbevoolen. Doch Carinus viel van d'eene Laster in d'andere. Deed sijns Vaders Raedsheeren / die 't ten besten met hem meenden / van hem wegh: stelde in der selver plaets nietswaerdige Menschen / snoode Fielen / en bevoorderde deselve tot hooge Ampten. Negen Vrouwen nam hy na malkander / en stietse alle weer van sigh; schoon eenige by hem swanger waren. Sijn Hofgesin bestond uyt Speellieden / Comedianten, Hoeren / en Spitsboeven. Met deese braght hy sijnen tyd door. Naght en dagh was hy vol; en wentelde sigh soodanigh in allerley vleeschlijcke Wellusten / dat de Geschiedschryvers de snoodheyd daer van niet genoegsaem uytdrucken konnen. Doe sijnen Vader Carus hier van bericht ontfingh / borst hy overluyd uyt: 't Is mijnen Soon niet. Had oock gantschlijck voorgenoomen / hem t'onterven / of geheel aen kant te helpen.

Carinus, *Cari* oudste Soon, te *Romen* gebleven,

voerd een boven maten schendig leven.

Doe nu Carinus hoordde / dat sijnen Vader en Broeder dood waren / wierd hy noch veel slimmer. Meendde / dat hy nu van sijne Tughtmeesters ontslagen was. Doch sijne boosheyd had geen lange geduersaemheyd. Want Diocletianus trock met eenigh Krijgsvolck op deesen Onverlaet aen / en sloegh hem in een Gevecht dood. Sulck een eynd hebben genomen deese drie / Carus, Carinus, en Numerianus. Keyser Carus heeft geregeerd een jaer en sommige maenden. Hier by staet niet te vergeeten / dat Carinus onder soo veel' Echte Vrouwen / welcke hy besliep / oock schond d'Echtgenoot van eenen sijner Capitainen: die doemaels moest stilswijgen. Doch in 't Gevegt tusschen Carinus en Diocletiaen was hy deesen hoon indaghtigh; en doorstack sijnen Heer met eygener handen. Dus nam hy wraeck van de begane Echtbreuck / en veroorsaeckte Diocletiaen de Zeege.

Diocletianus slaet sijn Heyr, en eenen sijner eygene *Capitainen*, steeckt hem in 't Gevegt dood, om dat hy sijn' Echtgenoot had geschonden, 285.

Op Marcus Aurelius Carus en sijne Soonen Numerianus en Carinus, is in 't Roomsche Keyserrijck gevolghd de genoemde Diocletianus. Doe hy / noch een gemeen Soldaet sijnde / by Tongeren in Nederland eens in een Herbergh gingh / en met de Waerdin wat te nauw dongh / seyde eene der daer by sijnde

Diocletianus, de 38. *Roomsche* Keyser. *Vopisc. in Diocl. Aur. Vict. Eutr. l. 9.*

ANNO CHRISTI.

Eene Toveresvoorſeght hem 't Keyſerdom, doe hy noch een gemeen Soldaet was; en aenmercklijkheyd. *Vopiſc. in Numer.*

ſijnde Wijven/ die de naem van Wijſe Vrouwen/ of Druten voerden: Ghy ſijt al te karigh: waer op Diocletiaen haer in ſchimp antwoordde: Wanneer ick eens Keyſer ben/ ſal ick my miltdadiger toonen. Flucks liet de Waerſeghſter hem hooren: Spot'er niet mee/ Diocletiane! want gy ſult Keyſer werden/ wanneer gy een wild Swijn (by de Latijnen geſeght Aper) ſult hebben gedood. Deeſe woorden nam Diocletiaen in aght: en waer hy kon/ pooghde hy/ de wilde Varckens op de Jaght te vellen/ 't welck hem dickmael geluckte. Doch als na Keyſer Aurelianus eerſt Tacitus, daer na Probus, eyndlijck Carus tot deeſe Hoogheyd opklommen/ ſeyde Diocletiaen: Ick ſteeck geduerigh de wilde Swijnen dood/ en andere hebben'er 't genot van. Maer als eyndlijck Aper, de Vermoorder van Numerianus, hem ſtrafwaerdigh voorquam/ maeckte hy ſigh de Naem Aper indaghtigh: ſloegh hem dood/ en ſeyde: Nu heb ick eens 't reght Swijn getroffen. Oock wierd hy terſtond van 't Roomſche Krijghsheyr ten Keyſer uytgeroepen.

Was geſprooten van geringe Ouders. Neemd Maximiaen ten Meede-Keyſer aen.

Diocletianus was gebooren in de Stad Salona, gelegen in Dalmatien, uyt Ouderen van een ſeer geringen Stand. Allenxen was hy in den Oorlogh tot Bedieningen opgeklommen/ tot dat hy na Numeriani dood de Keyſerlijke Hoogheyd bequam. Doe hy ſag/ dat oock andere nevens hem ſigh in 't Rijck wilden dringen/ nam hy Maximianus, van geboorte een Hongariër, ten Meede-Keyſer aen/ en ſond hem met een goed deel des Heyrs na Franckrijck. Omtrent deeſe tijd was in de Roomſche Provintien alles vol oproer en onruſt. Want ſeecker Gelderſman,

Carauſius, een Gelderſman, gebruyckt 7. jaren in

genoemd Garauſz (doch van de Romeynen geſeght Carauſius), had de Nederlandſche Kuſt aen de Vlaemſche Zee een goede tijd ingehad/ en beſchermd tegens d'overvallen en Strooperyen der Francken en Saxen: maer ondertuſſchen oock goede Buyt gemaeckt. Vermits hy ſigh niet vertrouwde/ aen de Romeynen reeckeningh te ſullen konnen doen/ voer hy over na Engelland. Maeckte ſigh daer een Aenhangh; en gebruyckte de Keyſerlijcke Titel ſeven gantſche jaren langh/ terwijl de Keyſeren Diocletiaen en Maximiaen anderweegen genoegh te doen hadden. In Egypten had eenen Achilleus ſigh ten Heer opgeworpen. In Franckrijck waren de Boeren oproerigh geworden. Hadden onder haer twee Overſten. Greepen de Roomſche Beſettingen aen. Klaeghden/ dat d'Amptlieden/ van de Romeynen daer geſteld/ al te Tyranniſch met haer handelden; en wilden van haer niet langer gevild zijn. Deeſe t'ſamenrottingh wierd van dagh tot dagh ſtercker; en niemand meer van d'oproerige Boeren verſchoond. De Roomſche Soldaten noemden haer Bagaudæ. Soo verr' braghtenſe 't/ dat Diocletianus gedwongen wierd/ ſijnen Meede-Keyſer Maximianus, anders oock Herculeus genoemd/ weer na Gallia te ſenden; die haer in weynig tijds ſloeg; verſtroyde/ en hare Magt te niet deed.

ANNO CHRISTI.

Engelland den Keyſerlijcken Titel. 286.

Boeren-oproer in Franckrijck, door Maximiaen gedempt.

In Perſien was Vararanes, der Perſianen Koningh/ geſtorven; nalatende een Soon/ genoemd Narſes. Deſe greep de Landſchappen Armenien en Meſopotamien met Oorlog aen. De nabuerige Koningen hadden ſigh met hem verbonden. Diocletianus ſond derwaerts een jongen Hoofdman/ Galerius; die met Narſes in een Gevecht trad/ en een taemlijcke Zeege bequam. Hier op wierd hy hooghmoedigh. Waeghde noch eenmael een Slagh by de Stad Haran tegens de Perſianen; doch verkeeck hier de kans/ en verloor byna al ſijn volck. Doe weeck hy te rugg' na Syrien; en begaf ſigh/ met de weynige/ welcke hem overgebleven waren/ na Diocletiaen, dien hy onderweegen aentrof;

Perſiaenſche Geſchiedeniſſen; en Oorlogh tegens de Romeynen. *Eutrop. l. 9. Aur. Vict. Euſeb. in Chron. Oroſ. l. 7. c. 5. Ruf. Feſt. in Brev.*

ANNO CHRISTI.

doch soodanigh van hem wierd ontfangen / dat hy hem een lange tyd nevens sijnen Wagen deed lopen / sonder hem met een eenigh woord aen te spreecken; veel minder wou hy sijne verontschuldigingen aennemen. Eyndlijck beval hy hem / de Kerne uyt al de Roomsche Legioenen by een te trecken / en daer mee weer na Persien te gaen / om d'ontfangene schade en smaed te wreecken. Dit nu deed Galerius; en braght 20000. Ruyteren t'samen. Maximianus volghde hem met een groot getal Voetkneghten.

De Romeynen geslagen.

Onvoorsiens viel Galerius by naght in der vyanden Leger. Sloegh vyna al de Persianen dood, en vergaldde haer dus de voorige Zeege. Ruckte voort. Trock over de Vloed Tygris. Nam de Stad Ctesiphon in / en braght geheel Assyrien onder sigh. Maximianus volghde hem. Sloegh 't Heyr van Narses, soo dat de Koningh selfs swaerlijck gewond wierd / en in 't uyterste Geberght van Parthia sigh verschuylen moest. Eyndlijck evenwel wierd noch Vreede gemaeckt; onder voorwaerde / dat de Persianen souden afstand doen van Armenien, Mesopotamien, Assyrien, en de vijf Provintien aen geene sijde der Rivier Tygris, van Trajanus voortijds ingenoomen. Narses moest hier in bewilligen / indien hy anders sijne Vrouwen en Kinderen, nevens eenige duysenden Persiaensche Heeren en Edellieden / welcke van de Romeynen gevangen waren / in vryheyd wou sien.

Maer slaen daer na de Persianen t'eenemael.

Koningh Narses treed tot Vreede, met sijn seer groot nadeel.

In 't vijfde jaer des Keyserrijcks Diocletiani vielen de Burgundiërs en Swaben uyt Duytschland over den Rhijn in de Landen / tegenwoordigh Burgundien genoemd. Onnoemlijcke schade deedense door Moorden / Roven en Branden. Maximianus overtoogh haer van aghteren: sneed haer den Pas en Toevoer af; doch dorfde tegens haer geenen Slagh wagen. Doe quam 't meeste deel der selve door Honger en Pest om 't leven. In de Maend Januarius des volgenden jaers / als de Rhijn toegevrooren lagh / trocken andere Duytschen over na Gallia, en verwoestten 't Land hier / gelijck d'andere in Burgundien hadden gedaen. Doch Maximiaen sloegh haer te rugg'. Maeckte een Brugg' over den Rhijn: doorstroopte Swabenland, tot dat hy aen den oorspongh des Donauws quam. Doe hy nu / wegens 't Schwarts Wald ('t Swarte Woud) niet verder voort kon / keerde hy weer na Gallia.

Swaben en Burgundiërs vallen in Burgundien: andere Duytschen in Gallia; beyde t'harer schade. Ammian. Marcell. 287. 288.

Maer onaengesien de Romeynen dus veel aensienlijcke Victorien bequamen / soo stonden echter geduerigh nieuwe vyanden / d'een voor / d'andere na / tegens haer op. Ter dier oorsaeck namen Diocletianus en Maximianus noch twee Collegen, of Meede-Keyseren / aen; namentlijck / Valerius Constantius, en den hier boven gedaghten Galerius. Deese beyde moesten hare Gemalinnen / welckese tot noch toe gehad hadden / verlaten en andere ontfangen. Dus liet Constantius sijn Echtgenoot Helena, by welcke hy Constantinus, naderhand bygenoemd Magnus, of de Groote, had gewonnen / varen / en nam Theodora, Stiefdochter van Maximiaen. Desgelijcks trouwde Galerius de Dochter van Diocletiaen, geheeten Valeria. Deese vier deelden de Provintien des Roomschen Rijcks onder haer. Constantius wierd bevoolen / Garausz weer uyt Engelland te verdrijven. Doch hier toe behoefde hy niet veel moeyte aen te wenden; want Carausius, als hy Britannia seven jaren langh had beheerscht / wierd van sijn eygene Huysgenooten dood geslagen.

Diocletiaen en Maximiaen nemen noch twee Meede-Keyseren tot haer, Constantius en Galerius.

Carausius in Engelland dood geslagen. 292.

Galerius ruckte met sijn Volck over den Donauw. Greep daer op de Podoliërs en Moldaviërs aen. Deed een Veldslagh met haer / en behield de Zeege. In dit Gevegt heeft sigh seer wel gequeeten Constantinus (Soon van Constantius), noch een Jongelingh. Want met eygener hand nam hy den Obersten der Polacken gevangen / en braght hem voor Galerius.

Podoliërs en Moldaviërs geklopt.

In 't 15. jaer der Regeeringh Diocletiani, doe de Rhijn een Ysbraugh had bekoomen / vielen de Duytschen al weer over deese Rivier. Verdierven Franckrijck wijd en breed; en quamen tot aen de Stad Langres. Constantius trock haer te gemoet; doch wierd uyt 't Veld geslagen / en hy selfs gewond; soo dat hy sigh in de gemelde Stad moest redden. Vermits in deselve een stercke Besettingh lagh / en een talrijcke Burgery daer binnen was / sprack Constantius haer een hert in 't lijf. Deed met haer een Uytval; en greep de Duytschers, welcke na de bekomene Zeege sigh hier en gintsch verstroyd hadden / met een grooten ernst aen. Ondertusschen herstellden de gevloodene Romeynen sigh weer; en vielen met sulck een grimmigheyd op de vyanden aen / dat van de 40000. der hare niet veele levendigh daer van quamen.

Constantius in Gallia van de Duytschers geslagen. 297.

Slaet haer noch swaerder.

Vermits de Romeynen geduerigh voor d'overvallen der Duytschers hadden te vreesen / soo moestense de Grens-plaetsen aen den Rhijn en Donauw met meerder Krijghsvolck besetten. Ter dier oorsaeck wierd het Legioen der Thebeërs, over de 4000. Mannen sterck / met haren Regiments-Obersten Mauritius, uyt 't Oosten na Franckrijck geroepen. Doe 't selve aengekoomen was / slaghtte Maximianus sijn' Afgoden ontelbare Offerhanden / en riep haer om bystand aen. Gebood de Soldaten / tusschen twee brandende Houthopen / na Heydensche gewoonte / door te gaen / en Wieroock / de Goden ter eere / in 't vyer te werpen. De Soldaten in 't voorgedaghte Legioen waren eenelijck Christenen, gelijck oock haren Obersten Mauritius. Deese wilden geensins dit Bevel volgen / als strijdigh met de Christlijke Religie. Derhalven liet Maximiaen de thiende Man uyt dit Regiment nemen / en in stucken houwen. Doe gebood hy d'overige / te doen gelijck de Heydenen deeden. Sy weygerden volstandigh / gelijck te vooren. Daer op wierd weer de thiende Man om 't leven gebraght; en 't voorige bevel aen d'overgeblevene vernieuwd. Alsse nu noch niet wilden / deed Maximiaen haer door 't andere Krijghsvolk gantsch omringen / en alt' samen ter neer steec-

Maximiaen doet een geheel Legioen Christen Soldaten ter neer houwen, om datse sijn' Afgoden geen Eere wilden betoonen. Eusob. l. 8. c. 34. Orof. l. 7. c. 25.

ANNO CHRISTI.

steecken. Dus wilden deese Christen Soldaten liever alle sterven / dan d'Afgoden eere betoonen. Dit gebeurde in 't Onder-Wallifer-Land, niet verr' van 't Steedje Martinacht, daer tegenwoordigh 't Vleck S. Mauritz staet / voortijds Agaunum geheeten. Noch heden toondmen hier de Gebeenten van dit Thebaensch Legioen.

Hoe hy d'ontelbare andere *Christenen* in 't *Roomsche* Heyr afmatte. 300.

Vermits nu onder 't Roomsch Krijghsvolck ontelbaer-veel Christenen waren / en de Tyran Maximianus haer niet al t'samen kon of wou doen dooden; te meer / wijl hy door al sijne Moordenyen doch niets kon verrighten / soo liet hy door swaren arbeyd haer afmatten / en uytmargelen. Want hy deed te Carthago en te Romen (waer van d'overgeblevene Mueren hier noch gesien werden) / desgelijcks te Milaen en te Verona, seer groote Gebouwen verbaerdigen; welcke byna al t'samen sijn opgemaeckt door uytgemonsterde Christen Soldaten.

Diocletiani Triumph te Romen. Eutrop. Euseb. 301.

In 't 19. jaer der Regeeringh Diocletiani, 't welck was het 17. jaer van Maximianus, als deese beyde met ongeloofllijck-groote moeyte en arbeyd 't geheele Roomsche Rijck (soo se meenden) hadden gesteld in een vreedsame staet / hebbense / doch yeder affonderlijck / te Romen seer praghtigh getriumpheert over d'overwinningh harer vyanden / de Gotten, Polacken, Moldaviërs, Persianen, Parthers, Egyptenaren, Africanen, Britanniërs, Francken, Swaben, en noch andere Duytsche Volckeren. Dit geschiedde in 't jaer Christi 302.

Diocletiaen leght de Regeering neer, en gaet na sijne Hofsteede; met de redenen, welcke

Doe nu Diocletianus 20. geheele jaren had geregeerd / viel hy in een Sieckte. Hy stierf wel niet aen deselve / doch wierd gantsch treurigh en swaermoedigh / wijl 't hem mislucht was met de gantsche verdelgingh der Christenen, van hem besloten geweest. Vermits hy daer-en-boven 't Geluck niet te veel vertrouwde / nam hy voor / van 't Keyserdom af te staen; doch soo Maximiaen desgelijcks deed; die'er in 't eerst niet aen wou; doch eyndlijck sigh hier toe noch liet beweegen. Men verhaeld in de Geschiedboecken / dat Diocletiaen by sijne Toveraers / welcke hy seer veel gebruyckte / had nagevorscht de toekomende staet des Roomschen Rijcks; welcke hem hadden bericht / dat het t'eenemael jammerlijck daer in sou toegaen; dat d'eene Provintie voor / d'andere na / daer van sou afgeraecken. Dit had Diocletiaen niet willen verwaghten; maer liever met eeren van 't Rijck afstand doen. 't Was een wijse daed van hem. De voetstappen der voorige Keyseren hadden hem afgeschrickt. Dus heeft dan Diocletiaen 't Purpur neergeleght; de Keyserlijcke Cieraden overgelevert in de Stad Nicomedia; gevende de Keyserlijcke Heerschappy de schup. 't Selve deed Maximiaen te Milaen. Diocletiaen begaf sigh na sijn Vaderland Dalmatien; daer hy een boven maten lustige Hofsteede en Veldgoed had / gelegen by de Stad Salona. Hier plantte hy Bomen / en verdreef sijnen tijd met 't Hof-werck. By deesen arbeyd wierd hy seer oud; en eyndighde sijn leven in goede rust. Maximianus hield sigh desgelijcks als een gemeen persoon in 't Landschap van Italien, 't welck voortijds wierd genoemd Lucania, maer nu Basilicata, stootende aen 't Koninghrijck Napels. Naderhand evenwel soght hy sigh weer in te dringen.

ANNO CHRISTI.

hem hier toe bewogen.

304. *Euseb. l.* 8. *c.* 13. *& in Chron. Aur. Vict. de Caes. Eutr. l.* 9.

Beweeghd *Maximiaen*, desgelijcks te doen.

Constantius Chlorus, de 38. *Roomsche* Keyser, met *Galerius*. *Eutr. l* 9. *Euseb. l.* 8. *Hist. c.* 15. 16. *& de vit. Const. c.* 11. *seq.*

Dus quam dan nu 't Roomsche Rijck alleen aen beyde de bovengedaghte Vorsten / Constantius Chlorus, en Galerius: welcke de Provintien des Rijcks soodanigh onder haer verdeelden / dat Constantius sou besitten Italien, Franckrijck, Spaenje, en Africa. Daer tegens sou Galerius hebben Windischland, Grieckenland, Asia en 't Oosten. Naderhand evenwel is Constantius afgestaen van Italien, en heeft dit Geweest aen Galerius over-

ANNO CHRISTI

Galerius, de 39. *Roomsche* Keyser. 305.

overgelaten. In den aenvangh deeser gemeene Regeeringh settede Galerius de Vervolgingh der Christenen seer sterck voort. Vermaendde oock sijnen Meede-Keyser / desgelijcks te doen. Constantius geliet sigh / als of hy de Christenen van sijn Hof wou afschaffen (welcke hy / schoon selfs geen Christen, echter gunstigh was): beval derhalven / dat al de geene / welcke d'Afgoden met wilden offeren / sigh sonder uytstel / van sijn Hof souden wegh packen. Eenige / die sigh voor heenen tot 't Christen Geloof begeven hadden / traden nu weer te rugg' / en offerden / in meeningh van hier door den Keyser te sullen behagen. Maer veele bleven volstandigh / en leydden gewilligh haer' Eer-Ampten neer. Deese laetste nam Keyser Constantius weer aen; bevestighde haer in hare voorige Waerdigheyd / en seyde: Wylse sigh soo getrouwlyck aen haren Godsdienst vast hielden / soo vertrouwde hy oock / datse hem getrouw souden zijn. Daer tegens schold hy d'Afgevallene seer hevigh; benam haer haer' Ampten / Inkoomsten / en dreef haer van sijn Hof wegh.

Constantii aenmercklijcke *Religions*-proef.

306. *Maxentius* te *Romen* ten Keyser opgeworpen. *Aur.Vict. in Epit.*

Ondertusschen ontstond te Romen een Tumult. Want de Keyserlycke Soldaten / die geduerigh in deese Stad lagen / wierpen Maxentius, des voorgedaghten Maximiani Soon / ten Keyser op. Doe sijnen Vader / die seer ongeerne de Heerschappy verlaten had / dit hoorde / snelde hy sigh na Romen; in hoop van de Keyserlijcke Maght weer aen sigh te sullen brengen / en sijnen Soon daer van af te dryven. Doch de Soldaten maeckten een Oproer tegens hem / en joegen hem met veele Smaedwoorden wegh. Daer op vlood hy na Gallia, tot Constantinus (de Soon van Constantius), die in Franckrijck regeerde; en gaf hem sijne Dochter Fausta ten Houwlijck; doch ondertusschen traghtte hy heymlijck na 't Rijck. Dit ontdeckte de Dochter haren Man; derhalven moest Maximianus de vlught nemen. Doe hy te Marsilien was gekomen / en na sijnen Soon in Italien wou varen / verrastte Constantini Volck hem / en sloegh hem dood / wijl hy doch geen rust kon hebben.

Sijnen Vader *Maximiaen* tragt weer na 't Rijk, maer werd dood geslagen.

Constantius Chlorus in *Engelland* gestorven. *Euseb.in vit.Const. c.*11.*seq.*

In dit jaer is Constantius Chlorus (na Diocletiaen Keyser geworden / en die sigh een geruyme tijd in Britannia had opgehouden) te Jorck in Engelland gestorven / op den 25. van Julius. Doch te vooren had hy sijnen Soon Constantinus, hem uyt Helena gebooren / in sijne plaets ten toekomenden Keyser verklaerd. Terstond nam hy de Britannische Legioenen aen / en sy deeden den Eed aen hem. Dit is dus geweest den aenvangh des Rijcks Constantini Magni.

Maximinus, *Galerii* Meede-Keyser. 307.

Vermits Galerius sigh met de Regeeringhs-saecken overladen bevond / nam hy Maximinus, de Soon sijner Suster / ten Meedehelper aen / en gaf hem oock de Keyserlijcke Titel. Deese Maximinus heeft naderhand Oorlogh gevoerd met Maxentius; en is eyndlijck te grond gegaen binnen de Stad Tarsus in Cilicien. Van Licinius sal hier na t' sijner plaets gesproocken werden.

ANNO CHRISTI.

Maxentius, de 40. *Roomsche* Keyser. *Pomp. Læt in Constant. & Galer. Zosim l.* 2. 308.

Ondertusschen voer Maxentius voort. Maeckte sigh meester van de Stad Romen. Wierd daer als Roomsch Keyser uytgeroepen. Braght de Keyserlijcke Lijf waght op sijne sijde. Veroverde onlanghs daer na 't Land Africa, en deed Alexander, Galerii Stadhouder in dit Gewest / nevens veel andere / om 't leven brengen. Seer grouwlijck woedde hy tegens de Christenen; en liet oock eyndlijck sijne vyandschap tegens Constantinus blijcken: waer uyt naderhand een opentlijcken Oorlogh ontstond: welke geen eynd nam / voor dat Maxentius in een Veldslagh / dight by de Stad Romen, van Constantinus overwonnen wierd; en / vlughtende / in den Tyber verdronck. Breeder verigt hier van sal men vinden onder Constantini Geschiedenissen.

Afschouwlijke Sieckte en afgrijslijcke dood des *Christen*-vervolgers *Galerii*. 311. *Aur.Vict. in Epit. Euseb.l.*8. *c.*28 29. *Oros. l.*7. *c.*28.

In 't jaer der Weereld 4206. / of na des Heeren Christi geboorte 311. / bevond Keyser Galerius sigh aengetast van een afschouwlijcke kranckheyd. Want sijn Gemaght wierd vol giftige Sweeren / waer in Wormen groeyden / met een onlijdlijcke stanck. Door de hevigheyd der smerten wierd hy uytsinnigh; soo dat hy d'Artzen / welcke hem geneesen souden / doorstack. Daer na sijn d'oogen hem uyt 't Hoofd geswooren. 't Vleesch sijns ligchaems vervuylde soodanigh / dat het van de Beenderen af-viel. Doe gingh hy in hem selven / en stelde sigh voor / dat hy de Christenen al t'ongenadigh / en sonder reden vervolghd had. Liet derhalven in de Maend April deeses jaers opentlijk een Bevel-brief uytgaen / datmen deselve voortaen niet meer sou om 't leven brengen. Dus heeft de thienjarige Vervolgingh eens een eynd genomen. Korts daer na is Galerius seer ellendigh gestorven; en aen hem genoeghsaem gebleecken / dat de Godlijcke Wraeck / schoonse dickmael langh vertoefd / evenwel eyndlijck de Tyrannen overkoomd / en dies te harder treft. Want oock de grouwlijcke Bloedhond Diocletianus, of hy wel langh geleeft / en goede rust genooten had / is ten laetsten / uyt vrees voor Maxentius, sijns selfs Moordenaer geworden / en heeft door vergif den draed sijns levens afgesneeden.

Diocletiaen, sijn eygene Beul.

Roomsche Bischoppen.

De Roomsche Bischop Felix (anders geseght Paus) heeft ten Navolger gehad Eutychianus, een Toscaner, die deese Stoel heeft beseeten 9. jaren 6. maenden 9. dagen. Op hem is gekomen Cajus, een Dalmatiër; die 12. jaren 4. maenden en 7. dagen heeft geregeerd. Sijnen Nasaet was Marcellinus, een gebooren Romeyn; die de Bischoplijcke Titel heeft gevoerd 7. jaren / 11. maenden / 5. dagen. Deese Marcellinus had d'Afgodin Vesta in den tijd der Vervolgung geoffert. Doch heeft Boete gedaen / en is Martelaer geworden. Na hem quam Marcellus, 4. jaren en 6. maenden.

Kercklijcke Geschiedenissen. *Euseb.l* 8. *Hist. c.*3.

Wat nu de Vervolgingh der Christenen belanghd / deselve is onder de Keyseren Probus en Carus genadigh geweest. Maer Diocletianus heeft deselve op 't aldergrouwlijckst weer aengevangen, gelijck oock sijnen Mede-Key-

ANNO CHRISTI.

de-Keyser Maximianus. Dan noch hebben Galerius en Maxentius sigh van Christen bloed niet
4.5 7 8. versadigen konnen / twintigh geheele jaren
10 11.12. langh. Diodorus, een Godsaligh Bisschop /
13.17.19. als hy in een Hol onder d'aerde sijn Ampt
22.23.24. verrighte / met Prediken en de Sacramen-
25. ten te bedienen / wierd verraden. Daer op deeden de Tyrannen de Deur of Ingangh des Hols stoppen / soo dat al de daer in sijnde Christenen ellendigh vergaen moesten.

Grouwlijke Vervolgingh der *Christenen* onder de Keyseren

Doemaels verweckte de Duyvel de Cataphrygische, Gnostische, en andere onreyne Ketteryen; met welcke oock de regte Christenen van de Heydenen wierden beschuldighd / en derhalven dies te harder vervolgd. Diocletianus verklaerdde haer allerweegen oncerlijck; en verbood / door strenge Bevelbrieven / Godswoord ergens meer te hooren / of sigh te versamelen. Ja / men sou de Christen-Kercken tot de grond toe afbreeken / de Boecken der H. Schrift (welcke de Leerraers moesten overgeven) verbranden. Geenen Christen moght klagen / 't sy watmen hem oock mogt aendoen. Geenen der selve / een Slaef sijnde / kon vry gelaten werden. Niemand der Christenen moght yets Erven / of Testament maecken. Te Keulen aen den Rhijn is Gereon met noch 318. persoonen onthoofd. In Spaenje en Franckrijck sijn ontelbare Menschen tot Martelaers gemaeckt. Insonderheyd heeft men Vincentius boven alle andere te Saragossa in Spaenje gemarteld. Simplicius en Faustinus waren te Romen om Christi wil gedood ; en hare ligchamen in den Tyber geworpen. Vermits nu Beatrix, een Godvrughtige Jonckvrouw / deselve had doen uyt 't Water trecken / en begraven / wierdse in de Gevanckenis met een Strop verworghd. Vier rycke Mannen / welcke de gevangene Christenen te Romen met Brood en andere nooddruft waren te hulp gekomen / deed Maximianus 't Hoofd afslaen. Stephanus overtuyghdemen / dat hy andere persoonen in de Christlijcke Religie had onderweesen. Wierd derhalven vast gebonden / en met Pijlen doorschooten. Ja / in deese swaere Vervolgings-nood hebben d'Ouders niet derven nalaten / haer eygene Kinderen aen te melden. Veele sijn oock selfs tot Moordenaers der selve geworden. Ontelbare Belijders Christi heeftmen de wilde Dieren voorgeworpen : met Swaerd / Strop / Vyer / en door nieuwlijcks-bedaghte doodswysen om 't leven gebraght. D'onnoosele Suygelingen bleven niet verschoond. Wat voor een meenighte van Christenen deese Tyranny heeft wegh genomen / is daer uyt af te meeten / dat alleenlijck in Egypten, 't welck maer een kleyn stuck des Roomschen Rijcks was (daer doch de Vervolgingh door byna de geheele Weereld gingh) honderd en vieren-veertigh-duysend Menschen gedood; over de viermael honderd-duysend in Ballinghschap verjaeghd zijn. Noyt is in eenigen Oorlogh / hoe langhduerigh die oock geweest moght hebben / soo veel bloeds vergooten geworden / als d'arme Christenen, d'onverwinlijcke Belijders des Heeren Jesu, in deese Vervolgingh haren God en Verlosser hebben opgeofferd. Dit heeft geduerd / tot dat de HEERE sijne Kerck weer Vreede heeft gegeven door den vroomen Keyser Constantinus de Groote ; van wien wy in 't volgende Boeck sullen handelen.

ANNO CHRISTI.

Diocletianus, Maximianus, Galerius, en andere.

Ontelbare meenighte van Martelaren.

HISTORISCHE

KRONYCK;

Bevattende

De voornaemste Geschiedenissen, welke sigh onder de Vierde, of Roomsche Monarchie hebben toegedragen. Van den aenvangh der Regeeringh des *Grooten Constantini*, en 't jaer 306., tot op 't jaer 1000. na des Heeren *Christi* geboorte, en 't begin der Regeeringh van *Henrick* de II.

VYFDE BOECK.

Constantinus Magnus, de 41. *Roomsche* Keyser. *Eutrop. l.* 10.

FLAVIUS AURELIUS CONSTANTINUS, bygenoemd MAGNUS, of de Groote, was de Soon van Constantius Chlorus Pius, Roomsch Keyser / gewonnen by Helena, een Britannische Vrouw / van een sleghte Afkoomst / maer seer schoon van gedaente / waerom dan oock Constantius haer ten Gemalin nam. De Britannische Tijdboecken vermelden wel / datse sou sijn geweest des Koninghs Coeli Dochter; doch Ambrosius en meer andere / welcke onlanghs hier na geleefd hebben / weerspreecken deese / en bevestigen d'eerste meeningh. Van deese twee dan is voortgekomen de gedaghte Constantinus, gebooren in Engelland, in 't jaer Christi 272. / doe Aurelianus 't Roomsche Keyserdom besat. Sijne Jeughd heeft hy doorgebraght / eerst in goede Studien en Konsten; daer na in Krijghs-oeffeningen : gelijck hy dan oock / noch seer jongh sijnde / een treflijcke Zege behield tegens de Sarmatiers, of Polacken en Litthauwers. Als sijnen Vader Constantius in 't ses-en-vijftighste jaer sijns ouderdoms te Jorck in Engelland was gestorven / heeft hy / uyt kraght des Vaderlijcken Testaments, de Regeeringh aengenomen / doe hy nu ging

Sijne Vader, Moeder ; geboortetijd.

Opvoedingh.

Aentreedingh der Regeeringh.

ANNO CHRISTI.

in 't vijf-en-dertighste jaer sijns levens; 't welck was 't jaer Christi 306.

306. Ter dier tijd vier Keysers; de drie Vervolgers der *Christenen.* *Euseb. l. 8. Hist. c. 26. & in vita Const. l. 1. c. 27. seq.*

Ter dier tijd waren'er vier / welcke de Keyserlijcke Titel voerden; te weeten / deesen Constantinus, Galerius, Maximinus, en Maxentius. De drie laetste vervolghden de Christenen; Constantinus beschermde haer; doch kon niet verhinderen / dat d'andere drie in hare Provintien voortvoeren in't Tyranniseeren en Martelen: in welcke Vervolgingh t'Alexandria de Christlijcke Jonckvrouw Catharina; te Cæsarea de Priester Pamphilus, Bloedverwant des Geschiedschrijvers Eusebii; te Romen Bisschop Quirinus, en ontelbaer-veel andere / aen de dood wierden overgelevert / en de Martel-kroon ontfingen.

Constantini Toght tegens de *Duytschen.* 308.

In 't tweede jaer der Keyserlijcke Regeeringh Constantini deed hy een Toght over den Rhijn tegens de Duytschers en d'oude Francken, welcke geduerigh in Gallia vielen / en de Roomsche Provintien beschadighden; om haer in haer eygen Land te bestrijden. Heeft haer oock vervolghd tot aen de Grensen van Saxenland. Dan noch te Keulen een Brugg' over den Rhijn doen bouwen / om deese en andere Duytsche Volckeren dies te beeter in toom te konnen houden.

Groote verwarringh in 't *Roomsche* Rijck.

Ondertusschen was te Romen en in 't Oosten een groote verwarringh ontstaen. Want Galerius, in 't jaer 310. gestorven / had eenen Oversten uyt Wallachien, genoemd Licinius, gesteld / om na sijne dood Keyser te sijn. Maximinus, de Soon van Galerii Suster / hield sigh in 't Oosten oock voor Roomsch Keyser. Maxentius, de Soon van Maximianus Herculeus, die de Stad Romen in had / wou deese beyde niet erkennen; maer hield het eenighsins met Constantinus: tot dat de Romeynen de Tyrannyen Maxentii niet langer verdragen konden / en Constantinus tegens hem na Italien riepen. Dit was een versoeck des Roomschen Raeds van seer swaer gewight/

De *Roomsche* Raed roept *Constantinus* te hulp tegens *Maxentii* tyrannyen.

't welck hy echter / Eerenshalven / niet wel afslaen kon. Doch als hy te gelijck overdaght / wat gevaer daer mee gemenghd was / in aenmerckingh van Maxentii Magt / soo bevond hy sigh in geen kleynen aughst; en in geen minder twijffel / wien onder de Heydensche Afgoden hy best om hulp sou aenroepen. In deese seer bekommerde gedaghten is hem op klaren middagh een wonderbaerlijck Gesight voorgekomen; te weeten / twee blinckende Zuylen in de lugt / gevormd na de gedaente van een Kruys; met dit bovenschrift: IN HOC VINCES; soo veel als: In deesen sult gy overwinnen. De Keyser heeft dit niet alleen doemaels veele by hem staende getoond / maer oock naderhand dickmael verhaeld.

Wonderbaer Gesight *Constantini.* *Euseb. l. 1. de vit. Const. c. 22. seq.* *Zosim. l. 1. c. 34.*

Alhoewel nu Constantinus van sijnen Vader Constantius Chlorus en sijne Moeder Helena eenigh kleyn beginssel des Christendoms had ontfangen / soo vond hy sigh echter door dit Gesight gevoellijcker bewogen / om hem beeter in de Christlijcke Religie te laten onderwijsen. Deed oock het Teecken / 't welk hy in de lught had gesien / te weeten / X, met toedoeningh der Letter P, sijnde een Griecksche R, in al sijne Standaerden en Vaendelen afbeelden / op de hier neevens gevoeghde wijs. Daer op trock hy met een dappere moed na Italien. Greep den Tyran Maxentius by den Tyber aen / en sloegh sijn Heyr in de vlught. Maxentius selfs wierd door Constantini Soldaten soodanigh beaughstighd / dat hy met sijn Paerd van de Tyber-Brugh af-sprongh in 't Water / en dus verdronck; gelijck alreeds in 't voorgaende Vierde Boeck deeser Historische Kronijk, een weynigh voor 't eynd / gemeld is. Sijn ligchaem heeftmen niet konnen vinden.

De Letteren XP. beteeckenen *Christus.*

Constantinus slaet *Maxentius:* die sigh in de *Tyber* werpt, en verdrinkt. 312.

Van andere werd deese Slagh op de volgende wijs verhaeld. Als Constantinus over

Ander bericht van

ANNO CHRISTI.

Constantini Zeege, en Maxentii Neerlaegh. Aur. Vict. de Caes. & in Epit. Euseb. de vit Const. l.1.c.32. 33.

d'Alp-geberghten in Italien was gekoomen; de Steeden Vercelli, Brixen, Verona, Aglar, Piacenza (Placentz), Modena, en meer andere had bemaghtighd / ruckte Maxentius uyt Romen hem te gemoet / in voorneemen / van hem Slagh te leveren. Quam dus met 170000. Mannen te Voet en 18000. te Paerd over de Rivier de Tyber. Hier tegens had Constantinus by sigh minder Voetvolck / te weeten / 90000. / maer meer Ruyters / welker getal bestond in 60000. Doe nu Maxentii Ruyterye haest geslagen was / vreesde hy / dat Constantinus de Stad Romen sou overrompelen. Snelde derhalven na deselve toe over de Brugg' / genoemd Pons Milvius. Doch deese brack / door de sware daer op sijnde last; en al de geene die'er op waren ploften met Maxentius in de Tyber-vloed. Dus is de Tyran omgekomen / 't sy verpletterd geworden / of verdroncken. Deese Slagh is voorgevallen op den 24. van September, des jaers Christi 312. / ontrent den aenvang des sevenden jaers Constantini na sijns Vaders Constantii Chlori dood.

De Roomsche Raed geeft Constantinus de Bynaem van Magnus.

Doe deese Zege te Romen rughtbaer wierd / ontstond onder 't Volck een onbeschryflijcke blijdschap. De Roomsche Raed heeft / met eenparigh besluyt / Constantinus toegevoeghd de bynaem van Magnus, of de Groote: hem genoemd de Verlosser des Vaderlands; oock hem te Romen opgereght een seer heerlijcke Triumph-boogh.

Hy geeft Licinius sijne Suster Constantia ten Vrouw: en de Christenen werd seeckerheyd beloofd.
313.

Op de nu gehoorde wijs was Maxentius wel uyt den wegh geruymd; doch Maximinus woedde in 't Oosten noch al even seer tegens de Christenen. Liet oock genoeghsaem blijcken / dat hy Constantinus en Licinius, beyde te gelijck / wel haest sou beoorlogen. Om hem nu dies te beeter te mogen bejegenen / hebben Constantinus en Licinius sigh aen malkander vermaeghschapt; sulcker wijs / dat Constantinus aen Licinius ten Houwlijck gaf sijne Suster (doch van een andere Moeder) genoemd Constantia. De Bruyloft wierd te Milaen seer praghtigh gehouden; en door een openbaer Edict de Christenen seeckerheyd belooft.

Rampsalige ondergangh en dood des Tyrans en Keysers Maximini. Euseb. Hist. l.9. c.8.10. & l.2. de vit Const. l.51.52.

Hier mee was Maximinus, als een geswoorne Christen-vyand / gantschlijck niet te vreeden. Braght derhalven een Kryghsheyr by een / en greep Windischland aen. Licinius trock tegens hem op: en schoon 't hem in 't eerst wat misluckte / soo sloegh hy echter eyndlijck Maximinus te rugg'; soodanigh / dat hy / vlughtende / sigh eerstlijck in Thracien; daer na over d'Enge Zee in Kleyn-Asia moest begeven / binnen Tarsus in Cilicien. Doe hy hier een nieuw Kryghsheyr by een had versameld / wierd hy onsinnigh; en stierf in seer groote smerten. Dus wierd Constantinus oock van deesen Tyran ontslagen; en d'Oostersche Landen geraeckten een weynigh in rust. Want doe Maximinus dood was / wierden de Kercken en Beede-huysen der Oostersche Christenen, nu eenige jaren geslooten geweest / weer geopend: daer-en-boven veele nieuwe gebouwd. Doe begonnen Lof-en Danck-psalmen te singen / ter eeren GODS en des Heeren CHRISTI: de Predickdienst te verrighten / de Sacramenten uyt te deelen. D'arme vervolghde Christenen, welcke sig / uyt vrees / tot noch toe verborgen hadden gehouden / quamen nu opentlijck weer voor den dagh. Alles was vol blydschap / vol danckseggingh.

Constantinus slaet sijnen Swager Licinius. Euseb. l.10. Hist. c.8 9. & l.2. de vit Const. c.11.12.15. Sulp. Sev. l.2. Oros. l.7. c.28.

Hier mee was echter alles noch niet afgedaen; want Licinius behield voor sigh alleen al Maximini Koninghrijcken en Provintien, waer tegens Constantinus begeerde / dat hy deese Landen met hem sou deelen. Doe Licinius hier toe niet verstaen wou / geschiedde tusschen beyde de Partyen in Hongaryen een Veldslagh; waer in Licinius sulcker wijs wierd geslagen / dat hy om Vreede moest bidden; welcke hy oock verwierf / door middel van sijne Gemalin Constantia, de Suster Constantini; doch hy moest afstand doen van
eenige treflijcke Landen / als / Dalmatien, 314.
Macedonien, Wallachien, Bulgaryen, en
Sevenbergen. Hier na heeft Keyser Con- 315.
stantinus sijne beyde Soonen / Crispus, gewonnen by sijn' eerste Gemalin Minervina, en Constantinus, by sijne tweede Echtgenoot Fausta, aengenomen tot Meedehelpers in de Regeeringh des Rijcks / welckemen doemaels noemde Caesares. De gedaghte Cri- 316.
spus fond hy tegens de Francken aen den Rhijnstroom; die oock eenige Overwinningen op haer bequam / en harer veele uyt Gallia verdreef.

Licinius keerd weer tot 't Heydendom, en vervolghd de Christenen op nieuws.

Ondertusschen berouwde 't Licinius, dat hy met Constantinus een Verdragh had aengegaen op sulcke sware voorwaerden voor hem. Liet ter dier oorsaeck 't Christendom varen; nam de Heydensche Afgoderye weer aen / en vervolghde / uyt haet tegens Constantinus, de Christenen in sijne Provintien
op 't hevighste. Gedooghde de Bisschoppen 318.
niet meer te Prediken of te Leeren. Leydde 320.
haer gevangen. Verbood d'openbare Byeenkoomsten; braght harer veele / waer onder wel veertigh Maeghden waren / nevens andere voorname Mannen in Gods Kerck / om 't leven. Constantinus schreef aen hem / als sijnen Swager; en hield hem 't voorigh Accoord voor oogen: doch Licinius paste niets met allen daer op / maer woedde hoe langer hoe feller / tot dat het eyndlijck op een Oorlogh uytliep. Want Constantinus
versamelde een Kryghsheyr ontrent de Stad 322.
Thessalonica. Hier tegens rustte Licinius sigh in Thracien toe ten besten dat hem mogelijck was. Constantinus had 120000. Mannen te voet en 10000. Ruyters: Licinius 150000. te voet en 15000 te Paerd by een gebraght.

Oorlogh tusschen hem en sijnen Swager Constantinus.

Licinius swaerlijck geslagen.
323.

Op den 3. van de Maend Julius geschiedde de Veldslagh niet verr' van de Stad Adrianopol; waer in Constantinus de Zeege behield; over de 30000. der vyanden dood sloegh / en haer Leger veroverde. Licinius vlood na Asia: vergaderde op nieuws een Kryghsheyr; en wierd van Constantinus gevolghd. Niet verr' van Chalcedon quam 't weer tot een Gevecht met Licinius; waer in Constantinus ander-

Noch swaerder;

ANNO CHRISTI.

andermael 't Veld behield; met sulck een Zeege / dat de derde Man van Licinii Kryghsvolck niet levendigh overbleef. Hy selfs wierd gedwongen / sigh aen Constantinus op genade over te geven: die hem na de Stad Thessalonica sond / om daer / als een gemeen persoon / 't overige sijns levens vreedsaem door te brengen. Evenwel kon hy noch niet rusten. Braght op nieuws een Heyr by een. Soght hulp by de nieuwe Barbaersche Volckeren; en maeckte 't soodanigh / dat Constantinus hem uyt den wegh deed ruymen.

soo dat hy sigh op genade moest overgeven.

324. *Pomp. Lat.*

Sijne dood.

Dus is de Christlijcke Kerck binnen een korte tijd / en haest op malkander / ontslagen geworden van ses grouwlijcke Vyanden en Vervolgers; namentlijck / van Diocletianus, Maximianus, Galerius, Maxentius, Maximinus en Licinius; en nu heeft Keyser Constantinus de Regeeringh alleen gevoerd. Die daer op sigh stelde / om te besorgen 't geen tot den welstand des Roomschen Rijcks / en tot bevoorderingh der Christen Kerck dienen moght. Hield 't Groot Concilium te Nicæa; waer van hier na yets meer sal geseght werden. Noemde sijnen derden Soon Constantinus oock Cæsar; 't welck noch noyt eenigen Vader voor hem was weervaeren; en schafte t'eenemael af de bloedige Veghtschoolen / tot noch toe in 't Roomsche Rijck gebruyckelijck geweest. Maer soo geluckigh deesen Keyser was in al sijne verrightingen buytens huys / sulck een groot hertenleed is hem binnen 't selve ontstaen.

Constantinus nu alleen Keyser; en drie sijner Soonen Meede-Keyseren.

325.

Hy had / gelijck alreeds geseght is / by sijn' eerste Gemalin (of Concubyn) Minervina, een Soon gewonnen / genoemd Crispus; een manhaftigh en deughdsaem Jongelingh; seer schoon van persoon. Na de dood van Minervina nam Constantinus ten Gemalin Fausta, Dochter van Maximianus Herculeus; by welcke hy eenige Kinderen teelde. Fausta heeft haren Stief-soon Crispus, door valssche betightingh / om 't leven gebraght. Hier van sijn tweederley meeningen. Eenige schrijven / dat Fausta, tegens den gemeldden Crispus in oneerlijcke liefde hevigh ontstoocken / hem dickmael tot ontught aensoght. Doch als deese Jongelingh / een afgrijsen hebbende van sulck een schand-daed / haer t'elckens hare boose begeerte afsloegh / veranderde hare brandende liefde in een grimmigen haet: soo datse haren Stief-soon by sijnen Vader aenbraght / als of hy sigh dickmael had onderstaen / haer tot Onkuysheyd te beweegen / en ten val te brengen. Hier over wierd Constantinus soo gantsch toornigh / dat hy sijnen Soon Crispus, dien seer Eedelen Jongelingh / ongehoord en onverantwoord / by de Stad Pola in Istria deed van 't leven beroven. Andere berighten ons / dat deese valssche beschuldigingh van Fausta door haer wierd ter hand genomen / op datse haren Soon tot 't Keyserdom moght verheffen; waer in anders Crispus hem sou voorgegaen hebben. Dit heeft een seer goede schijn; wijl deese Fausta, niet langh hier na / te weegh braght / dat oock de jonge Licinius, Susters-Soon van Constantinus Magnus, uyt de weereld wierd wegh geholpen. 't Kon beyde wel waeraghtigh zijn. Ondertusschen is de Godlijcke wraeck niet aghtergebleven. Eenige tijd hier na vernam de Keyserin Helena, Moeder van Constantinus, de valschheyd der Beschuldigingh van Fausta; en droegh deese saeck den Keyser haren Soon seer beweeghlijck voor. Die hier over soo bekommerd / en te gelijck vergrimd wierd / dat hy sijn' ongetrouwe / snoode Gemalin Fausta in een siedend-heet Waterbad deed werpen / en dus sterven. Uyt dit Voorbeeld blijckt / wat de lasteringh en valssche aenklaght / insonderheyd van

Constantini groot Huys-Kruys. Euseb. l. 3. vit. Const. c. 42. 46. Eutr. c. 10.

ANNO CHRISTI.

Oros. l. 7. c. 28. Zonar. T. 3. Zosim. Cedren. Fasti. Sic. Aur. Vict.

Constantinus doet sijnen oudsten Soon Crispus dooden, op de valssche berightingh sijner Stief-moeder Fausta.

325.

Hare boosheyd ontdeckt; en hoe gestraft.

Vrou-

ANNO CHRISTI.

Vrouwen / vermagh uyt te wercken. En kan dienen tot een waerschouwingh / dat groote Heeren sigh niet moeten verhaesten in 't vellen en doen uytvoeren van een Vonnis. Want dit is een geen geringe misslagh geweest in deesen anders seer loflijcken Keyser.

Kruysen Graf-vindinghte *Jerusalem.* 326. *Euseb Hist. l.10 c.7.8. & l.3. de vit.Const. c.25.28.* 32. *Sozom. l.2. c.1. Theo. l.1. Hist.c.18. Sulp. l.2. Socrat. l.1. c.13.*

Om dit smertlijck hertenleed wat ter sijden te setten / en eenighsins te versaghten / heeft Constantinus van dien tijd af sigh tot 't Bouwen begeven / en daer in sijn vermaek gesoght: Insonderheyd oock eenige gantsch vervallene Gestighten te Jerusalem weer doen opreghten. By deese gelegenheyd heeft sijne Moeder Helena, door een Gesight / of in den Droom / hier van vermaend / gevonden 't Kruys / waer aen onsen Salighmaecker is gestorven ; nevens de Nagelen / en 't Opschrift. En niet alleenlijck dit / maer oock 't Graf / waer in de HEERE tot op den derden dagh heeft gerust: 't welck d'Ongelovige / soo een geruyme tijd langh / tot noch toe / met Aerde / Steenhopen / en diergelijcke dingen bedeckt / en verborgen gehouden hadden. Helena deed alles reynigen en opruymen: oock d'Afgodische Tempel / van de Heydenen hier gebouwd ter eeren der Afgodin Venus, gantsch neer werpen. Doemaels was Keyser Constantinus te Romen. Als daer de tijdingh quam van deese Kruys en Graf-vindingh / ontstond by yeder groote blijdschap. Oock deed de Keyser een praghtige Tempel bouwen op den Berg der Hoofdschedelplaets: sijne Moeder twee andere Tempelen van haer eygen geld; d'eene te Bethlehem, d'andere op den Olyf-bergh; op dat deselve moghten dienen ter gedaghtenis / niet alleen van des Heeren Christi dood / maer oock van sijne Geboorte en Hemelvaert.

Dood van *Helena.* 327.

Hier na is d'oude Keyserin Helena overleeden / in 't taghtighste jaer haers ouderdoms.

Drepanum herbouwd.

Vermits nu Keyser Constantinus de Bouwlust eens aengekomen was / kon hy niet weer daer van afstaen : maer liet de vervallene Stad Drepanum in Bithynien weer oprighten / en deselve noemen Helenopolis, ter eeren sijner overleedene Moeder.

Constantinus bouwd *Constantinopol. Euseb. l.4. Vit Constant. c.3. Zosim. l.2. Oros. l.7. c.28.*

In 't jaer Christi 328. / synde 't twee-en-twintighste van Constantini Regeeringh / nam hy voor / in 't Oosten een Keyserlijcke Hofhoudinghs-Stad te bouwen; gelijck Romen was de Hoofdstad des Keyserrijcks in 't Westen. Hier toe verkoos hy een Plaets / niet verr' van de Grond / waer op d'over-oude Stad Troyen had gestaen. Liet hier Graghten en Wallen maecken / oock Mueren oprighten. Doch als hy naderhand bemerckte de seer heerlijcke gelegenheyd der Stad Byzantium in Thracien, verging hem
329. de lust tot Troyen; deed al d'Arbeyders van daer herwaerts roepen / en begon een Nieuw Romen , of Constantinopol te stighten. Daer-en-boven riep hy veel' oude en Eedele Geslaghten uyt Romen na sijne nieuwe Stad : gaf haer onderhouds-middelen / en treflijcke Vryheden / om oock andere daer heenen te locken. Alles wat schoon / aenmercklijck / en gedenckwaerdigh was / nam hy uyt d'andere Steeden / oock selfs uyt Romen, en braght het na Constantinopol. Dus beroofde hy andere van hare Cieraden / om daer mee sijne nieuw-gebouwde Stad te vercieren.

Beroofd andere Steeden, om deese Stad te vercieren. 330.

In 't volgende jaer deed hy hier opreghten eenige heerlijcke Tempelen / insonderheyd de Kerck der Apostelen, en die des Vreedens. Rijcklijcke Vereeringen deelde hy onder de nieuwe Burgeren uyt.

Constantinopol, of *Nieuw-Romen*, ingewijd. 331.

In 't jaer Christi 331. wierd de Stad Constantinopol met seer praghtige Ceremonien ingewijd ; Nieuw-Romen genoemd / en verordonneert ten Hoofdstad van 't Oostersch Keyserrijck. Oock heeft de Keyser in even dit jaer de Tempelen der Heydensche Afgoden doen ter neer werpen / of toesluyten: daer tegens de Kercken en Schoolen der Christenen laten openen.

De *Gotthen* door *Constantinus* geslagen.

Ter deeser tijd quam Keyser Constantinus een onverwaghtten Oorlogh op den hals. Want de Gotthen waren in Polen en Litthauwen gevallen: oock door Wallachien tot in Thracien gekomen. Allerweegen haddense groote schade gedaen. Doch Constantinus heeft haer te rugg' geslagen; daer-en-boven soodanigh bedwongen / datse om Vreede bidden / en beloven moesten / hem / wanneer hy 't begeerde / veertigh-duysend Ruyters toe te senden. Op dat nu de Gotthen sulck een groote meenighte souden konnen opbrengen / hebbense hare Slaven weerbaer en bereeden gemaeckt; doch tot haer groot nadeel. Want deese Kneghten joegen hare Heeren 't Land uyt / en wierden 'er selfs meester in. De verdrevene blooden na Keyser Constantinus; die haer onder sijne Soldaten aennam; daer na gintsch en herwaerts in de Provintien des Roomschen Rijcks verdeelde.

De Slaven jagen hare Heeren 't Land uyt, en werden selfs Meester.

Persiaensche Geschiedenissen. 309.

In 't jaer Christi 309. stierf Hormisdas, Koningh der Persianen. Hem volghde in de Heerschappy sijnen Soon Sapores; die in sijns Moeders ligchaem wierd gekroond; derhalven soo veel jaren geregeerd als geleefd heeft ; te weeten / tseventigh. In sijne Jeughd hield hy sigh gerust / tot in 't jaer 336. / wanneer hy Mesopotamien, een Provintie des Roomschen Rijcks / aengreep. 336.
Vermits hy de Stad Nisibis belegerde / moest Constantinus hem door nood bejegenen / en tegens hem optrecken. Als nu de Keyser op deesen Toght was gekoomen by een natuerlijck-warm Bad / genoemd Thermæ Pythiæ, wou hy sijn nu afgeleefd ligchaem en oude leeden in dit Water verwarmen / doch hem overviel een hevige Koorts.

Dood des Keysers *Constantini Magni*, door vergif, 337. op sijnen Toght tegens de *Persianen.*

Liet sigh derhalven van daer na de Stad Nicomedia dragen / om hier geneesen te werden. Oock hadden d'Artzen hem een heylsamen Dranck bereyd ; doch de Dienaers menghden 'er Gif onder ; waer van de goede Keyser sterven moest / op Pinxterdagh, sijnde doemaels den 22. van May des jaers Christi 337.; als hy na sijns Vaders dood had geregeerd 30. jaren / 9. maenden / 27. dagen; en geleefd 65. jaren. Sijn Lyck wierd na Constantinopol gevoerd; en aldaer begraven met Keyserlijcke praght in der Apostelen-Kerck by sijne Moeder Helena. Alhoewel

ANNO CHRISTI.

hy Belijdenis van't Christen-Geloof deed / oock alles heeft verright wat tot bevoorderingh der Christlijcke Religie moght dienen; soo heeft hy echter d'ontfangingh des H. Doops gedurigh / en soo langh uytgesteld / dat niet weynige twijffelen / of hy den selven voor sijne dood heeft ontfangen / of niet. Eenige meenen / dat hy had voorgenomen / op deese Toght tegens de Persianen sigh te laten Doopen in de Jordaen, na 't Voorbeeld des Heeren Christi: doch dat hy / door de hem overkomende swackheyd hier in verhinderd is geworden. Echter vindmen in de Kercklijcke Historien, dat Eusebius van Nicomedien, een Arriaensch Bisschop / hem / korts voor dat hy den Geest gaf / sou gedoopt hebben.

Twijffel van sijnen Doop. Theod.l.1. c.31.

Deese Constantinus Magnus was van God begaeft met veele heerlijcke Deughden / en treflijcke Victorien: soo dat hy de Tyrannen / welcke met hem voghten om de hooghste Maght en 't Keyserdom / Maxentius, Maximinus, en Licinius, ten deelen selfs ter neer geslagen / ten deelen voor sijn' oogen te grond sien gaen heeft. Behalven dat hy geweest is een seer zeeghryck Veldheer / was hy oock soo geleerd / dat hy selfs eenige Boecken heeft geschreven. Seer hoogh beminde hy geleerde Lieden / en bevoorderde de Schoolen. Heeft doen vergaderen 't Groot Concilium te Nicæa: veele moeyte en kosten daer toe aengewend: de Bisschoppen / welcke daer verscheenen / eerlijck ontfangen / en kostbry gehouden. Eenige waren'er onder deselve / welcke de Tyran Maximianus, om hare volstandigheyd in de Belijdenis Christi, 't een' oogh had doen uytsteecken; als / Paphnutius, Potamon, en Spiridion. Keyser Constantinus kuste met eerbiedigheyd de holle Gaten / en begiftighde haer ryckelijck.

Lof des Grooten Constantini. Euseb. de vit. Const. l.4 c. 40. 45.46.53. 61. &c Zos.l.2.c. 23.24.27. Socr.l.1. c.19 20. ult. Theod.l.1. c 23.24. Aur.Vict. de Cæs.& in Epit. Ruf. Fest. in Brev. Hieron. in Chron. Eutrop. l. 10.

Vermits deeses *Constantini Magni* Nakomelingen langh na hem geregeerd hebben: hy oock d'eerste is geweest, die de Rijcks-Stoel na *Constantinopol* heeft verplaetst, soo vertoonen wy, tot berighte der Leesers, de hier nevens staende *Genealogie*, of Stam-Lijst.

Nu staet ons yets te spreecken van de Kercklijcke saecken: doch vermits deselve onder Keyser Constantinus seer meenighvuldigh sijn voorgevallen / soo sal den Leeser gelieven / sigh niet te laten verdrieten / dat wy ons daer ontrent wat langer ophouden als na gewoonte. Wat de Vervolgingh der Christenen belanghd / waer van wy hier boven meldingh hebben gedaen / deselve heeft een eynd genoomen met de dood der Tyrannen Diocletiani, Maximiani, Maxentii, Maximini, en ten laetsten met d'ondergangh Licinii. Onder Constantinus heeft de Kerck Gods beginnen te bloeyen en te wassen; waer toe oock deese Vorst alle bevoorderingh heeft gedaen.

Kercklijke Geschiedenissen.

Maer te gelijck begonden de Donatisten nieuwe en verschrickelijcke Dwalingen tegens den Bisschop Cæcilianus in Africa uyt te

Twist over de vieringh

- Eutropius. Claudia, Dochter van Crispus, Broeder van Keyser Claudius II.
  - Constantius Chlorus Keyser.
    - Helena uyt Engelland, sijn' eerste Gemalin. Haren Soon,
      - Constantinus Magnus. Keyser.
        - Minervina, sijn' eerste Gem. Haren Soon,
          - Crispus, die de Vader onschuldigh deed dooden.
        - Fausta, Dochter van Maximianus Herculeus, sijne tweede Gem. Hare Kinderen.
          - Constantinus.
          - Constans.
          - Constantius.
            - Constantia, des Keysers Gratiani Gem.
          - Constantia, Galli Gem.
          - Helena, Juliani Gem.
    - Theodora, Maximiani Stief-dochter; sijne tweede Gemalin. Hare Kinderen.
      - Annibalianus.
        - Dalmatius.
      - Constantius.
        - Gallus.
        - Julianus.
      - Constantia, Licinii Gem.
        - Licinianus.

stroopen.

stroopen. Braghten 't oock met haren Aen-
hangh al seer verr' by Keyser Constantinus.
van 't Alhoewel Cæcilianus onschuldigh wierd be-
Paesch- vonden / soo haddense echter geen rust / maer
Feest, verkreegen een Mandaet, waer in sy onder
den eer- des Keysers Beschermingh wierden genoo-
sten dagh derweeck: men. Daer viel veel twist over de houding
en Kette- van 't Paesch-Feest: oock was men niet wel
ryen. eensgesind wegens den sevenden dagh / en
Eus l. 10. den eersten der weeck / welcken men sou vie-
Hist. c. 1. ren; tot dat eyndlijck de Keyser d'uytspraeck
seq. Baron. deed / en de Sondagh beval te houden.

Kettery De Ketter Arius had sigh tot noch toe in-
van Arius. gebonden; maer brack met sijne valssche
317. Leere uyt in 't jaer 317. en 318. Hy loog-
chende de ware Godheyd onses Heeren Jesu
Christi. Tegens hem steldde sigh Alexander,
Bisschop van Alexandria in Egypten; waer-
schouwende de Christenen gintsch en her-
waerts voor sulk een Godslastering. Bragt
oock deese saeck voor den Keyser. Constanti-
nus hoorde seer ongeerne / dat sigh scheuringh
323. en argernis in de Kerck verhief. Vermits
ook dit werck een hoe langer hoe gevaerlyc-
ker aensien kreegh / en dat d'Arrianen na de
dood van Paulus, Bisschop van Antiochien,
een Kettersche Bisschop in deese Kerck had-
den ingedrongen / soo schreef hy een Alge-
Groot meen Concilium uyt, 't welck sou gehouden
Concilium werden te Nicæa, Hoofdstad des Lands Bi-
te Nicæa. thynien in Kleyn-Asia: waer heenen uyt al de
Euseb. l. 3. Landschappen des Roomschen Rijcks 318.
vit. Const. Bisschoppen by een quamen. D'aenvangh
c. 6. 13. deeses Concilii wierd gemaeckt op den twin-
14. 15. tighsten dagh van May, in 't jaer Christi 325.
Socr. l. 1. c. 8. Keyser Constantinus begaf sigh in eygener
Theod. l. 1. persoon derwaerts; en wierd dienshalven
c. 7. voor Eustathius, Bisschop van Antiochien,
Sulp. Sev. l. 1. opentlijck bedanckt. Hier tegens heeft de
Sozom. l. 1. c. 20. Keyser de Vaderen des Concilii vermaend /
325. datse sigh souden bevlijtigen d'Eenigheyd en
Arii Ket- Vreede: de saeck kloeckmoedigh voor de
tery ver- hand nemen. Waer op 't Besluyt tegens
oordeeld. den Ketter Arrius, of Arius, viel; en voorts
Euseb. ingesteld wierd de Nicænische Geloofsbelijde-
l. 10. Hist. nis, noch heden in de Christlijcke Kerck ge-
c. 5. 6. bruycklijck. Arius met sijnen Aenhangh
Trip. Hist. wierd veroordeeld; sijne Leere gedoemd als
l. 2. c. 9. Kettersch en Godslasterlijck. Dit Besluyt
des Concilii hebben al de Bisschoppen onder-
teeckend / behalven alleenlijck vijf. Oock
wierd doemaels bevoolen / datmen voort-
aen / gelijck tot noch toe was geschied / aen
de Psalmen en Gesangen sou hangen de
woorden: Eere sy God den Vader, en den Soon,
en den H. Geest, &c., tegens de gemeldde Ar-
rianen. Doch deese wilden sigh daerom niet
overtuyghd houden / noch tot rust begeven.

326. Want in de vijfde maend na 't eyndigen
Snoodhe- deeses Concilii stierf Alexander, Bisschop van
heden der Alexandria; en de vroome Athanasius, wiens
Arianen heerlijcke Geloofsbelijdenis noch heden in
tegens den onse handen is / wierd in sijne plaets vero-
vroomen donneert. Maer d'Arianen, die niet wey-
Athana- nigh voor hem bevreesd waren / steldden sig
sius. met alle maght daer tegens: en hare listig-
heyd braght door Constantia, des Keysers
Constantini Suster / en des voorheenen ge-

dagten Licinii Weduw / een Bevel te weeg /
waer by Athanasius wierd opgeleght / op ver-
lies sijner Bisschoplijcke Waerdigheyd /
Arius weer aen te neemen. Als nu Athana- 329.
sius dit met een goed Gewisse niet doen kon /
wierd hy hevigh aengeklaeghd; oock van
ongehoorsaemheyd / arglistigheyd en rebellie
beschuldighd. Doch vermits sijn' Aenkla-
gers niets hier van konden bewijsen / soo
wierd Arius, en met hem Eusebius van Ni-
comedien, door een Keyserlijck Edict op
nieuws uyt 't Land gebannen.

Van dien tijd af aen hebben deese twee met Athana-
haren Aenhangh niet gerust / maer eerst een sius Bal-
twijffelaghtige / op schroeven staende Ge- lingh.
loofsbelijdenis overgegeven; waer doorse 334.
de Keyser en veele vroome Lieden bedrogen / 335.
even als offe sigh hadden bekeerd tot 't waer-
aghtige Christen Geloof. Dus wierd haer
vergund / weer in 't Land te mogen komen.
Daer na hebbense door veelerley lasteringen
en versierde beschuldigingen tegens Athana-
sius een nieuw Bevel uytgewerckt / dat Arius
in de Kerck t'Alexandria weer opgenoomen
sou werden. Als nu Athanasius sulcks niet
kon doen / braghten 't d'Arianen door vals-
sche Getuygen daer toe / dat hy van sijne
Kerk in Ballingschap verdreven; daer tegens
Arius van de sijne met een groote prael na de
Hoofdkerck begeleyd wierd. Maer onder- 336.
weegen gevoelde hy hem van een Buykkrim- Euseb. l. 3.
pingh aengetast. Begaf sigh in een Huys / om c. 13.
sijn Gevoegh te doen / doch wierp te gelijck Oordeel
met de Stoelgangh sijn Ingewand uyt. Gods over Arius.
Stierf dus aen deese onreyne plaets / als hy Theod. l. 1.
de Kerck Gods elf jaren langh bedroefd / c. 1. 14.
ontroerd / maer noch veel langer Christus de Socr. l. 1. c. 19. 25.
Heere gelasterd had. Socrates seght / dat Sozom. l.
dit te Constantinopol is geschied; en dat Ale- 2. c. 28.
xander, Bisschop aldaer / dit Oordeel Gods
over Arius God had afgebeeden. Onder-
tusschen heeft de vroome Belijder des Heeren
Christi, de getrouwe Athanasius, sigh twee
jaren en vier maenden te Trier in Ballingh-
schap onthouden / tot dat hy door des Key-
sers Soonen weer tot sijne Kerk wierd geroe-
pen; 't welck geschiedde Anno 338.

In 't jaer Christi 309. is Paus / of Bi- Roomsche
schop / Marcellus gestorven / na dat hy vijf Bisschop-
jaren had geseeten. Hy wierd / door bevel pen.
des Keysers Maximiani, gemarteld. Hem
volghde in 't Bisdom Eusebius, een Grieck;
die desgelijcks wierd omgebraght / door last
van Diocletianus en Maximianus, als hy niet
langer dan 2. jaren en 7. maenden sijn Ampt
had bediend. Synen Nasaet Miltiades, ge-
boortigh uyt Africa, was 3. jaren en 2. maen-
den Bisschop. Daer na wierd hy gemarteld /
door 't gebod Licinii. Sylvester, een Ro- Sylvester is
meyn, was d'eerste onder de Roomsche Bi- d'eerste
schoppen / die in goede vreede heeft geleeft: geweest,
waerom hy oock d'eerste was / die de drie- die in goe-
voudige Hoofdkroon sigh selven op 't hoofd de vreede
heeft geset. Hy besat 't Bisdom 23. jaren / heeft ge-
11. maenden en eenige dagen. Aen deesen leeft.
Sylvester sou Keyser Constantinus de Stad
Romen, Italien, en geheel Europa geschon-
ken hebben / waer over wy ter deeser plaets
niet

ANNO CHRISTI.

niet voorgenoomen hebben te disputeeren.

Geleerde Lieden.

Ontrent deese tijd / te weeten / onder de Regeeringh van Constantius Chlorus en van sijnen Soon Constantinus, hebben geleeft voorname geleerde Lieden / als / Arnobius, geboortigh uyt Africa, die geschreven heeft tegens de Heydensche Philosophen. Desgelijcks / Lactantius Firmianus, Leermeester der Soonen Constantini; echter eyndlijck soo gantsch arm geworden / dat het hem ontbrak aen daeghlijcks Voedsel. De treflijcke Bisschop Hosius, te Corduba in Spaenje. Paphnutius; de Geschiedschrijver Eusebius, nevens andere / van welcke alreeds hier boven meldingh geschied is.

Deelingh des *Roomschen* Rijks onder *Constantini* drie Soonen. *Eutrop. l.* 10. *Epit. Aurel.*

Constantinus Magnus had drie Soonen; en aen deselve 't geheele Keyserrijck nagelaten. Der selver Namen waren Constantinus, Constantius, en Constans. Onder deese had hy de Provintien des Roomschen Rijcks dusdanigh verdeeld. Constantinus sou hebben alles wat over d'Alp-geberghten leght / Frankrijck, Spaenje, Switserland, een gedeelte van Duytschland, en al de Britannische Eylanden. De tweede Soon Constantius bequam voor sijn deel Grieckenland, Thracien, Asia, en geheel Oosten. De derde / Constans, was toegeleght Windischland, Italien, Africa, Dalmatien, Macedonien, en Egypten. D'oudste / Constantinus, heeft aen sijne plaets geregeerd 3. jaren. De middelste / Constantius, 24. jaren / 6. maenden. De derde / Constans, 13. jaren. Constantinus hield het met de reghtgelovige Christenen: maer Constantius met d'Arrianen. Die

Constantius, de II. de 42. *Roomsche* Keyser; een *Ariaen*, en vervolger der reghtsinnige.

sigh door Eusebius van Nicomedien liet bewegen / om veele dappere Christlijke Mannen om 't leven te brengen; onder welke oock waren sijne beyde Oomen / of sijns Vaders Broeders / Constantius en Annibalianus, nevens des selven Soon Dalmatius: desgelijcks de Groot-Hofmeester Ablabius, en Optatus, beyde van hoogen Adel; onder de schijn / datse schuld hadden aen de dood sijns Vaders Constantini Magni. Doch de reghte oorsaek was / om datse d'Arrianen niet wilden toevallen. 338. Te lighter staet dit te geloven / wyl hy oock veel andere reghtsinnige Belijders Christi en de Kerckendienaeren uyt 't Land verjoegh.

Tweedraght onder de drie Broederen. *Sozom. l.* 3. *c.* 2. *Zosim. l.* 2. *Pomp. Læt. Egnat. l.* 2.

Deese drie Soonen Constantini Magni konden niet langh onder malkander eenigh en gerust blyven. Insonderheyd liet den oudsten / Constantinus, sigh bedincken / dat sijnen Vader al t'ongelijcke Deelingh gedaen / en den jonghsten te veel gegeven had. Pooghde derhalven / hem Italien en Africa te beneemen; meenende / dat hy genoegh had aen Dalmatien, Windischland en Achaja. Terwyl nu de middelste Broeder Constantius in 't Oosten tegens Sapor, Koningh der Persianen, Oorlogh voerdde / en de jonghste / Constans, sigh in Sevenbergen ophield / bragt Constantinus, d'oudste / een Krijghsheyr soo van Galliërs als Spaenjaerden op de been / en viel daer mee sijnen Broeder Constans aen; die hem / wel toegerust / in Hongaryen bejegende; oock in een seer hard Gevegt 't Veld behield. Constantinus dus de Neerlaegh bekomen hebbende / vlood met de laetste sijner Hoopen tot in Friaul: en om niet gekend te mogen werden / wierp hy de Kroon en Purpere Mantel van sigh: doch dit streckte hem tot sijn verderf. Want de Ruyters van Constans aghterhaelden hem in sijne vlught / en sloegen hem dood / wyjlse niet wisten wien hy was. Dit geschiedde niet verr' van de Stad Aglar in Friaul, in de Maend Maert des jaers 340. Constantini Lijck wierd dus onbekend in de Vloed Alsa geworpen. Sulck een eynd heeft genomen deesen Constantinus, oudste Soon van Constantinus Magnus, als hy 340.

Constantinus d'oudste, wil *Constans*, de jonghste, een deel van 't sijne ontneemen; doch verliest sijn eygen Rijck, en tegelijck 't leven.

noch nauwlijcks drie jaren had geregeerd; en door sijnen ondergangh waeraghtigh gemaeckt 't gemeene Spreeckwoord: Die al te veel begeerd / koomd eyndlijck tot niet.

Of:

ANNO CHRISTI.

Of: Die al te veel wil hebben / verliesd wel alles. Door deese Zeege heeft de jonghste Broeder Constans bekomen al de Landen en Koninghrijcken Constantini des oudsten; en alsoo erlanghd 't geen / waer aen hy veellight in de gantsche tijd sijns levens niet eens gedaght sou hebben: werdende dus / tegens verwaghtingh / Heer en Monarch van 't geheele Westen en 't Zuyden.

Francken in Gallia. Weer daer uyt geslagen. In 't volgende jaer vielen de Francken, welcke nu een tijd langh stil geseeten hadden / weer over den Rhijn in Gallia; in meening / van hier haer Wooningen aen te stellen. Bleven oock in dit Land tot in 't volgende jaer /
341. en deeden de Romeynen groote schade in hare Provintien. Doch Constans quam met een Krijghsmaght aen / sloegh haer wegh / en joegh haer na 't Gewest van waerse uytgegaen waren.

342. Groawlijke Aerdbevingen. *Socrates. Cedrenus. Hieron. in Chron.* Ontrent deese tijd heeft een verschricklijcke Aerdbevingh veele Koninghrijcken en Landen doen schudden; niet weynige verwoest, insonderheyd Antiochien, Hoofdstad in Syrien; daer d'Aerdbodem een geheel jaer langh beefde. In Dalmatien verviel de Stad Durazo byna t'eenemael. Desgelijks gebeurde eenige Plaetsen in Italien. De Stad Romen tsidderde oock drie dagen lang / en yeder bevond sigh hier door in seer groote vrees. In 't volgende jaer heeft deese aenhoudende Aerdbevingh de Stad Nieuw-Cæsarea gantschlijck over hoop geworpen: soo dat'er niets met allen staen bleef / als de Kerck / en 't Bisschoplijck Huys. 't Selve is daer na oock de Stad Berythus in Phœnicien weervaren.

Onheyl te *Constantinopol.* Op dat het immers aen geen ongeluck moght ontbreecken / soo heeft oock noch dit volgende sigh te Constantinopol toegedragen.
343. *Socrates.* Terwijl daer een nieuwen Bisschop / genoemd Macedonius, wierd ingewijd / en 't Volck met groote hoopen toeliep / ontstond plotslijck een vergeefsche schrick onder haer; welke veroorsaeckte / dat over de drie-duysend Menschen in d'enge Straten der Stad ellendigh dood gedrongen wierden. Gelijck de Bisschop was / soo geluckte oock sijne Wyingh. 't Een noch 't ander doght yets.

Westphalingers uyt *Friesland* geslagen. De *Friesen* in *Westphalingen.* Bouwen *Soest* en *Engeren.* *Ann. Fris.* In 't jaer 344. deeden de Volckeren in Westphalen en Neder-Saxen een Toght in Friesland, wijl haer Land haer ter Wooning te nauw viel. De Friesen seyden haer / datse geen Gasten behoefden / wijlse voor andere niet over hadden. Derhalven quam 't tot slagen; doch de Vreemdelingen wierden van d'Inlanders in een groot Gevegt overwonnen. Daer op keerdde 't blad sigh om. Want eenige duysenden Friesen trocken na Westphalen, en sloegen sigh daer ter neer. Deese hebben oock de Steeden Soest en Engeren gebouwd / op sulck een wijs / als doe gebruycklijck was.

Persiaensche Geschiedenissen. In 't jaer Christi 349. / sijnde 't negende der Regeeringh des Keysers Constantii, bewoogen sigh de Persianen al weer. Haren
349. *Cedrenus Amm. Mart.* Koningh Sapores belegerde de Stad Nisibis met een groote Maght / en benauwde deselve tot op 't uyterste. Doch Constantius quam de Belegerde te hulp / soo dat de vyanden / sonder yets verright te hebben / moesten aftrecken. Doe nu Sapores sijn Leger had neer geslagen in 't Veld Sinear, by de Stad Singara, viel Constantius hem by naght aen. *Hieron. in Chron.* Veroverde de Wagenburght; en sloegh de Persianen wegh. Doch deese treflycke Zeege verdween hem uyt de handen.

Constantii Zeege veranderd door onvoorsightigheyd in een seer sware Neerlaeg. Want de Soldaten liepen met Fackelen en t'saemgevat brandend Stroo door 't Leger heenen; 't welck door deese Vlammen in brand geraeckte / en veele des Krijgsvolcks vernielde. Oock hadden de vliedende Persianen sigh weer hersteld; en schooten (wijlse door de helderheyd des vyers de Romeynen seer wel sien / maer van de Romeynen niet gesien werden konden) soo geweldigh met Pijlen op haer / dat 't grootste deel derselve om 't leven geraeckte / sonder sigh te konnen verweeren. Deese Neerlaegh was wel eene der grootste / die de Romeynen nu in een lange tijd hadden geleeden; want hier door wierden eenige Plaetsen in 't Oosten verlooren.

Neemd sijnen Neef *Gallus* ten Meede-Keyser aen, en send hem tegens de *Persianen.* In 't volgende jaer / als de Persianen 't Landschap Mesopotamien door Vyer en Swaerd verwoestten / en deesen handel Keyser Constantius te swaer won vallen / nam hy sijnen Neef / of sijns Vaders Broeders Soon / Gallus, ten Meedehelper aen / gaf hem de Naem van Cæsar, en sijn eygene Suster Constantia ten Gemalin. Sond hem
350. *Amm. Marc.* daer na met een Heyr in Syrien tegens de Persianen. Als nu deese nieuwe Overste Gallus met sijn Volck in Judæa quam / en de Soldaten hier / volgens hare gemeene gewoonte / veelerley moedwil bedreven / de Joden allerweegen hoondden / wierd deese Natie hier over soodanigh vergrimd / datse eens by naght 't Geweer aengreepen / en veele Kryghslieden / welcke hier op niet verdaght waren / dood sloegen. Doch de volgende dagh overviel Gallus haer met sijn gantsche Maght; braght veele duysenden der Joden om 't leven. Verwoestte hare Plaetsen / verbrandde de Dorpen; ja verschoonde selfs de Steeden Cæsarea en Tiberias niet.

Slaet meenighten van *Joden* dood; en waerom.

Constans begeeft sigh tot Wellusten. *Eutr. l. 10. Socrat. l. 2. c. 20. 27. Fast Sic.* Laet ons nu oock hooren hoe 't gegaen is met de derde Broeder / Constans. Doe hy sijns verslagenen oudsten Broeders Constantini Landen byna thien jaren langh had beseten / gaf hy sigh over aen de vleeschlijke Wellusten. Braght sijnen tijd door / of met de Jaght / of in 't Vrouwentimmer; 't welck niet over een kon komen met de bestieringh van sulck een seer groot wijd-uytgebreyd Rijck. Hier over quam hy by sijn eygen volk in haet en veraghtingh. Eenen sijner Oversten / een Graef aen 't Hof / genoemd Magnentius, die van Constans veele weldaden / en sijne gantsche Verheffingh had genooten / verweckte een Muytery tegens hem; en wierp sigh selven ten Keyser op. Hield echter sijn voorneemen en bedrijf verborgen / soo veel hy kon / tot dat hy 't Krijghsvolk t'sijnwaerts gewilligh had gemaeckt. Als nu Constans eens seer vermoeyd van de Jaght quam / en daer op sigh in sijne Tent ter rust

Werd vermoord door *Ma-*

ANNO CHRISTI.

leydde / sond Magnentius eenen Gæso daer binnen; die Constans plotslyck dood stack. Dit geschiedde by seeckere Plaets / genoemd Helena, aen 't Gebergte / 't welck Franckrijck en Spaenje van malkander af-scheyd / ter deeser tijd genoemd Ronceval; in 't jaer Christi 350. / als Constans had geleeft 30. / en na de dood sijns Vaders Constantini geregeerd byna 13. jaren. Dus was al weer eenen der Soonen van Constantinus Magnus uyt de wereld wegh geruymd; waer door Constantius alleen Heer en Keyser des gantschen Roomschen Rijcks bleef. Die / dit alles vernoomen hebbende / sijnen Broeder Constans seer beklaeghde.

(Ma)gnentius: die sigh selven ten Keyser opwerpt.

Stracks daer na nam hy een Krijghstoght uyt 't Oosten tegens den Tyran Magnentius ter hand. Vond in Hongaryen een nieuwe Rebelly; doch deese wierd haest door hem gedempt / wijl hy den aenvanger deeser onrust / Vetranio, dwongh / sigh te moeten overgeven; doch van de Keyser begenadigd wierd. Die daer op voortsnelde; maer de saeck veel swaerder vond / als hy sigh selven had ingebeeld. Want Magnentius had Nepotianus, des Keysers Constantini Susters Soon / die sigh tegens hem stelde / overwonnen en omgebraght: daer na de Stad Romen vermeesterd: veele Raedsheeren en vroome Lieden / die 't met Constantius hielden / in Ballinghschap verjaeghd: eenige oock doen dooden.

Constantius treckt tegens hem op.
351.
Aur. Vict. Oros. l. 7. c. 29.

Eer deesen Magnentius uyt Gallia na Italien vertrock / maeckte hy sijnen Broeder Decentius nevens hem ten Keyser; en beval aen hem 't Landschap Franckrijck. Doch Gundemayer, Koningh der Allemanniers, welcke Duytschers waren / trock met sijne Swaben over den Rhijn: deed een Veldslagh met Decentius: sloegh hem met 't grootste deel sijns volcks dood: verwoestte vervolgens Gallia wijd en breed. Trock daer na met den Buyt weer wegh na sijn Land.

Alemanniërs slaen de *Romeynen.*
Eutr. l. 10. Epit. Aur. Zonar. T. 3. Hieron. in Chron.
352.

Ondertusschen ruckte Constantius met sijn Krijghsheyr voort; en quam tot aen de Grensen van Hongaryen. Magnentius trock hem te gemoet; en alsse malkander by de Stad Mursia bejegenden / viel sulck een bloedige Veldslagh voor / dat weersijds over de vijftigh-duysend Koppen om 't leven quamen. De beste Kerne der Roomsche Krijghsmagt bleef hier in de loop. Magnentius verloor 't Veld. Vlood met 't overblijffsel sijns Heyrs na Italien; van daer (vermits die van Romen hem niet wilden inlaten) na Gallia. Keyser Constantius ylde hem na. Niet verr' van Lyons quam 't andermael tot een vreeslijck Gevecht; waer in Magnentius oock andermael wierd geslagen; de vlught nam / en sigh in de Stad Lyons besloten hield. Constantius belegerde hem in deselve; en beanghstighde hem soodanigh / dat hy / t'eenemael moedloos en wanhopigh / sigh selven doorstack. Dus ontfingh hy / als sijns Heeren Moordenaer / sijnen verdienden loon; na dat hy sijne tyrannige Heerschappy had gevoerd 3. jaren en 6. maenden / in 't jaer Christi 353.

Magnentius een en andermael van *Constantius* swaerlijck geslagen, brenghd sigh selven om 't leven.
353.

Op deese Zeege wierd Constantius te seer hooghmoedigh. Leydde sijne tot noch toe getoondde saghtmoedigheyd af: droegh sigh tegens yeder gantsch trots / en byna als een Tyran. Hier boven hebben wy geseght / dat hy sijns Vaders Broeders Soon Gallus vereerdde met de Naem van Cæsar: hem sijne Suster Constantia ten Vrouw gaf / en de Regeeringh in 't Oosten hem aenbeval: oock wat sijne verrightingen waren. Niets valt soo swaer / als in sulck een uytsteeckende Heerlijckheyd / en by groot geluck sigh te konnen matigen. De goede Gallus had haest vergeeten / hoe 't sijnen Neef Constantinus was gegaen; desgelijcks / dat hy maer alleen een gemaeckt Heer was / die eenen anderen / en noch hooger boven hem had. Hy hield sigh t'Antiochien als Keyser. Bedreef veelerley moedwillen tegens d'Onderdanen / en toonde sigh gantsch tyrannisch. Constantius deed hem waerschouwen. Sond Domitianus en Montius Afer tot hem / om hem niet alleen sijns Ampts indaghtigh te maecken / maer oock sijne Hofmeesters en Opsighters te sijn; op dat hy niets tegens de betaemlijckheyd ter hand moght nemen. Doch hy deed deese beyde ellendigh om 't leven brengen / en dan noch veel andere eerlijke Mannen.

Constantius werd nu hooghmoedigh en trots.

Sijnen Neef, die hy tot *Cæsar* had aengenomen, bedrijft veelerley boose stucken in 't Oosten.

Constantius behaeghde dit alles boven maten qualijck. Moest echter saghtlijck te werck gaen / om 't quaed niet arger te maken. Gaf Gallus goede woorden / en riep hem tot sigh na Milaen, om daer met hem sigh te beraden over de saecken des Rijcks. Gallus stelde sigh niet veel goeds voor. Bereydde hem wel tot de Reys / doch sond sijne Gemalin Constantia, des Keysers Suster / voor uyt / om hem by haren Broeder te versoenen. Maer op den wegh stierfse aen een Koorts / soo datse niet by den Keyser quam.

Keyser *Constantius* roept hem tot sigh na *Milaen.*

Doe hy nu aen de Grensen van Isterreich (Histria, of Istria) quam / wierd hy van de daer leggende Keyserse seer slecht ontfangen: van sijne Purpure Rock en andere Cieraden beroofd: doe voorts na Pola gevoerd: aen welcke Plaets Keyser Constantinus Magnus sijnen Soon Crispus had doen om 't leven brengen / gelijck wy hier boven hebben verhaeld. Hier liet Constantius hem door Notarius en Getuygen afvragen / om wat redenen hy de twee treflycke en eerlijcke Mannen / sijne Gesanten / t'Antiochien so erbarmlijck had doen sterven? Gallus gaf gantsch sotlijck tot antwoord: 't Was geschied door aenporringh van sijne Gemalin Constantia. Deese nu was den Keysers Suster / en alreeds dood. Doe wierd Constantius soodanigh vertoornd / dat hy Gallus, sonder eenige genade / 't leven ontseydde. Daer op voerde men hem uyt de Gevanckenis / met de handen op den rugg' gebonden / als een Misdadige. 't Hoofd wierd hem met een Bijl afgeslagen / en voor Constantius gebraght: 't ligchaem seer sleghtlijck en sonder eenige Eere begraven. Hy was oud geworden 29. jaren / van welcke hy 4. had geregeerd over d'Oostersche Provintien: en

Geeft, by sijn' ondervragingh, een sotte antwoord.

Keyser *Constantius* doet hem onthoofden.
354.
Ammian. Marcell. l. 14.

kan

kan verstrecken tot een Voorbeeld / dat niemand sigh op sijne Maght behoord te verhooghmoedigen / noch de gunst des Geluks te misbruycken / vermits sulcke uytspattingen een boosen loon bekomen. Weyngh ontbrack'er aen / dat niet Julianus, Broeder van Gallus, dien selven wegh gingh; wyl veele klaghten tegens hem wierden ingebraght. Dit evenwel heeft hem noch behouden / dat hy een stil / ingetoogen Mensch was / die syn leven in de Schoolen had toegebraght / soo datmen / na alle vermoeden / niet veel quaeds van hem te verwaghten kon hebben.

ANNO CHRISTI.

Groote onrusten in 't Roomsche Rijck. 355. *Aurel. de Cæs. & in Epit. Eutr. l. 10. Zosim. l. 3. Sozom. l. 5. Amm. Marc. l. 16. 17.*

Korts hier na vielen de Duytschers over de Donauw in 't Lechthal en Etschland, daerse seer groote schade veroorsaeckten. Desgelijcks deedense aen den Rhijnstroom; trocken over in de Roomsche Provintien. Veroverden de Stad Colonia Agrippina, of Keulen aen den Rhijn, en verwoesteden deselve t'eenemael. Daer-en-boven greepen de Persianen de Landschappen Armenien en Mesopotamien aen. Sloegen oock de Roomsche Besettingen. Dus was allerweegen 't Rijck in alarm. Keyser Constantius kon niet overal tegenwoordigh zijn. Derfde sigh oock op sijne Hoofdlieden niet reght vertrouwen. Maeckte derhalven sijnen Neef / Julianus, Broeder van Gallus (van wien hier boven gewagh is gemaeckt) ten Meedeheerscher; en gaf hem sijne jonghste Suster Helena ten Gemalin. Sond hem daer na tegens de Duytschers in Franckrijck.

356. *Aenmerkljck antwoord eens Persiaens.*

In 't jaer Christi 356. troch Constantius na Romen, en hield hier een praghtige Triumph, wegens d'overwinningh van Magnentius en andere vyanden. Hy had by sigh een Persiaensch Vorst / genoemd Hormisda. Deesen vraeghde hy / hoe de Stad Romen hem geviel? Waer op de Persiaen hem tot antwoord gaf: Niets behaeghde hem beeter / dan dat de Menschen te Romen oock sterven moesten / soo wel als in andere Landen.

ANNO CHRISTI.

Wat de gedaghte Julianus van deese tijd af in Duytschland heeft verright / sullen wy verhalen / als wy tot sijne Regeeringh komen. Constantius selfs heeft de Polacken en Over-Silesiers in een groote Veldslagh ter neer geleght / en haer sigh onderworpen gemaeckt. In 't volgende jaer sond hy eenen sijner Oversten / Sabinianus, die doch geen kennis van 't Oorloghs-bedrijf had / na Persien. De Persiaensche Koningh Sapores greep hem by naght aen / en sloegh byna 't geheele Roomsche Heyr dood. Belegerde daer op de Stad en Vestingh Amida, welcke hy veroverde in drie-en-tseventigh dagen / na dat hy by de dertigh-duysend Mannen daer by opgeset had: 't welck hem de lust sodanigh benam / dat hy niet wagen derfde / over de Vloed Euphrates te gaen.

Constantius slaet de Polacken en Over-Silesiers. 358.

Sijn Heyr van de Persianen verslagen.

Om deese schade te wreecken / nam Constantius voor / selfs tegens de Persianen op te trecken. Ten dien eynde schreef hy aen sijnen Neef Julianus, hy sou uyt sijn Heyr hem toesenden d'uytgeleesenste Soldaten; insonderheyd Duytschers en Galliërs. Doch sy hadden gantsch geen lust / om na de heete Oostersche Landen te gaen. Doe nu de Keyserlijcke Gesanten hard aendrongen / begondense te muyteneeren: maeckten haren Generael Julianus ten Keyser / en noemden hem Augustus. Julianus geliet sigh / als of dit tegens sijnen wil geschiedde; en verontschuldighde sigh dienshalven tegens Constantius: die hier mee wel moest te vreeden zijn. Vermits Sapores in 't Oosten geduerigh voortvoer / met noch meer Steeden in te neemen / soo trock Constantius op; doch te langhsaem; soo dat hy met sijn Volck in Syrien moest blijven / en daer de Winterquartieren betrecken. Vermits sijn' eerste Gemalin Eusebia overleeden was / nam hy t'Antiochia een andere / genoemd Faustina (of / gelijck andere willen / Fausta), en hield hier de Bruyloft. Verbond

Julianus van 't Krijghsvolck in Gallia ten Keyser gemaeckt. 360.

Constantii Optoght tegens de Persianen.

bond sigh met de Koningen der Ibericrs en Armeniers, datse hem tegens de Persianen behulpsaem souden zijn.

Julianus rebelleert tegens hem. Keyser Constantius de II. sterft. Am. Marcell. l. 18. seq. Orosius. Sulp. Sev. Tripart. Athanas.

Doe de Winter voorby was, brack hy op, en trock de Persianen te gemoet, tot aen de Stad Edessa. Ondertusschen rebelleerde Julianus opentlijck tegens hem. Maeckte met de Duytschers een Stilstand; en ruckte op den Keyser toe, eer 't hem gaen moght gelijck sijnen Broeder Gallus. Ter dier oorsaeck moest Constantius sijnen Toght tegens de Persianen uytstellen, om sijnen Neef Julianus te bejegenen. Doch hy te Tarsus in Cilicien quam, wierd hy aengevallen van een Koorts: evenwel ruckte hy voort, tot aen den Bergh Taurus. Doe nam sijne swackheyd d'overhand: waer by noch quam de spijt en bekommeringh over 't bedrijf van sijnen ondanckbaren Neef, de Booswight Julianus. Dus stierf hy den 3. November in 't jaer Christi 361., als hy gingh in 't 44. sijns ouderdoms, en na sijns Vaders dood had geregeerd 24. jaren en 5. maenden. Hy liet geene Kinderen, maer een swangere Gemalin na, de gedaghte Fausta; welcke na sijne dood een Dochter ter Weereld braght; naderhand geworden d'Echtgenoot des Keysers Gratiani. Dus is des Grooten Constantini Stamboom en Wortel haest uytgegaen. Van sijne Soonen en Dochteren, t'samen vijf in getal, was nu niemand meer overigh.

Kerckelijke Geschiedenissen.

Laet ons nu overtreeden tot de Kercklijke Geschiedenissen, om daer van oock yets te melden. Hoe de Godsalige Bisschop Athanasius, door valsche Beschuldigingen der Arrianen gelasterd, van Keyser Constantinus Magnus in Ballinghschap was verweesen, en sigh een tijd langh te Trier ophield, is hier boven verhaeld.

Athanasius uyt sijne Ballinghschap herroepen.

Na 2. jaren en 4. maenden heeft Constantinus de jonge, Soon des genoemden Constantini, hem weer geroepen, om te gaen na Alexandria tot sijne Kerck. Doe d'Arrianen dit vernamen, klaeghdense hem te Romen aen voor den Paus en de Westersche Bisschoppen. Athanasius quam derwaerts; maer sijn' Aenklagers bleven aghter. Terwijl hy nu op haer wagtte, schreef hy te Romen dat seer heerlijck Symbolum, of de Geloofs-belijdenis, noch hedensdaeghs in onse Kercken en Schoolen gebruyckelijck; waer van wy oock hier boven gewagh hebben gemaeckt. Als nu niemand der Arrianen verscheen, wierd Athanasius van 't Synodus te Romen onschuldigh verklaerd aen 't geen men hem had opgeleght.

Opnieuws door d'Arrianen afgeset, en Ballingh.

Hier tegens riepen d'Arriaensche Bisschoppen te Constantinopel een Synodus by een; en vermitsse hier de meeste Stemmen hadden, soo behielden d'Arrianen d'overhand: verdoemden Athanasius; en braghten 't by den Keyser, die selfs een Arriaen was, soo verr', dat Athanasius op nieuws afgeset: in Ballinghschap verweesen; en eenen Georgius uyt Cappadocien, een Arriaen, door vijfduysend Soldaten, en alsoo gewapenderhand, in 't Bisdom Alexandria ingevoerd wierd.

D'Arrianensche Bisschop Georgius Cappadox is de Ridder S. Joris in 't Pausdom. Theod. l. 2. c. 14.

Even deesen Georgius Cappadox, is de Ridder S. Joris; tot wiens eere men in 't Pausdom soo veele Kercken gebouwd, hem toegewijd, jae hem onder de Heyligen gesteld heeft. In dien tijd wierd hy, verbloemder wijs, genoemd een Ridder, en afgebeeld in een Harnasch, wijl hy gewapenderhand in sijn Bisdom wierd ingeset: oock geduerigh gewapende Trawanten om sigh had, en seer veel onschuldigh bloed vergoot. De Maeghd, om welcke hy Kampte, beduyd de Kerck, of 't Bisdom t'Alexandria. De Draeck, welcke hy doorstack, gaf te kennen de H. Leeraer Athanasius; welcke d'Arrianen doemaels niet anders als Draco, of de Draeck, plegen te noemen. Nicephorus Callistus, die eenige honderd jaren na deese tijd heeft geleeft, sou deese Fabel geerne een verwe geven; en sijnen Georgius Cappadox, dien hy ten Martelaer maeckt, onder de tijd van Diocletianus verschuyven, doch heeft hier van geene Getuygen. Oock bekend Volaterranus selfs, dat de Geschiedenis van S. Joris voortijds in de Kerck niet geloofwaerdigh was. Dus sietmen, watmen van 't meeste deel der Legenden heeft te houden.

Concilien. 344. 347. 351. 356.

Hier na is van den twist tusschen de Reghtgelovige en d'Arrianen byna geen eynd geweest. Verscheydene Synoden, of Concilien, wierden gehouden; als t'Antiochien, te Sardica, te Sirmio, t'Arimini, en te Seleucia. Doch in deese Byeenkoomsten wierd niet alleen niet goeds uytgewerckt, maer 't quaed arger gemaeckt: wijl d'oneenigheyd geduerigh aenwies. Veel wierd'er gedisputeert, maer weynigh tot opbouwingh. 't Eene deel verketterde; verdoemde, vervolghde 't andere. En vermits d'Arrianen de Keyser op hare sijde hadden, soo lagense boven, de reghtsinnige onder.

Dappere voorstanders der reghtsinnige waerheyd.

Hier tegens hebben de Godsalige Leeraers, Cyrillus, Bisschop te Jerusalem; Athanasius t'Alexandria; Paulus te Constantinopol; Julius te Romen; Hilarius te Poictiers; en meer andere, met leeren, vermanen, schrijven, en groot geduld, haer beste vlijt gedaen, en sigh met groote volstandigheyd tegens den Ketter-duyvel gesteld. Want behalven d'Arrianen quamen ter dier tijd noch andere Ketters en Ketteryen te voorschijn; als, de Sabellianen, Macedonianen, en Photinianen. Dan noch woedde de Persiaensche Koningh Sapores seer hevigh tegens de Christenen, met haer te vervolgen en te vermoorden. Dus was 't van buyten en binnen seer jammerlijck en ellendigh gesteld.

Hilarii Spreuk.

De bovengedaghte Hilarius, de droevige staet der Kerck in sijnen tijd beklagende, seght, dat onder de Voorstanders de selve niet anders omgingh dan kijven en bijten. Datmen, terwijl men om de woorden twistede, de Waerheyd, de Liefde, en te gelijck de Heere Christus verloor.

Roomsche Bisschoppen.

Onder de Pausen, of Bisschoppen te Romen, is op Sylvester gevolghd Marcus; doch heeft de Stoel niet langer dan aght maenden beseeten. Op hem is gekomen Julius, een Romeyn, wiens bestieringhs-tijd sigh heeft uyt-

uyt-

ANNO CHRISTI.

uytgestreckt tot vijfthien jaren vijf maenden. Sijnen Nasaet was Liberius, Soon van Augustus, een Romeyn; die op eene maend na even soo langh dien Titel voerdde; doch ondertusschen heeft hy sigh eenige jaren in Ballinghschap moeten onthouden.

Geschiedenissen der *Oost-* en *West-Gotthen.* *Isidor. & alii.*

Onder de Regeeringh des Keyser Constantii heeft oock aengevangen 't Rijck der West-Gotthen in Spaenje. Deese Gothsche Volkeren hadden alreeds voor een lange tijd/ onder Keyser Antoninus Pius, haer Vaderland Pomeren, Pruyssen, Rugen, Churland, nevens een gedeelte van Sweeden, nu Gothland geheeten/ verlaten; en sigh/ nevens hare Nabueren de Werlen, Wenden, en andere Duytsche Natien, (want dat het souden geweest sijn de Geten, of Daciërs, is een ongerijmde Fabel, oock schoon het van Jornandes geschreven werd)/ in de Provintien des Roomschen Rijcks gelijck een Vloed uytgegooten: daer na sigh/ wegens hare groote meenighte/ in twee hoopen verdeeld. D'eene wendde sigh na 't Oosten; en deese kreegen de Naem van Oost-Gotthen. D'andere hoop begaf sigh na 't Westen; en wierden ter dier oorsaeck West-Gotthen geheeten.

Berigt van d'opreghtingh des langhduerigen Koninghrijks

D'eerste hebben ingenoomen 't Land aen beyde de sijden des Donauws. Besaten een gedeelte van Hongaryen, Wallachien, Zevenbergen, Moldavien, tot aen Macedonien en Thracien. Tegens haer hebben de Keyseren groote/ seer sware Oorlogen moeten voeren/ gelijck ter behoorlijcker plaets verhaeld is/ en noch sal werden. D'andere namen haren wegh door Duytschland en Franckrijck na Spaenje; daerse een seer heerlijck en magtigh Koningrijck opgeregteden. D'Oost-Gotthen hebben eyndlijck met den Roomschen Keyser Vreede gemaeckt; en/ in 't Land blijvende/ sigh vermenghd met de Barbarische Volckeren in Bulgaryen, Syrffen, en andere; ja sigh onder haer byna gantsch verlooren. Maer de West-Gotthen, en der selver Koningen Nakomelingen/ hebben in Spaenje, insonderheyd te Legion en Castilla, tot op onse tijden geleeft: gelijck dan noch hedensdaeghs d'Alder-eedelste Spaensche Geslaghten sigh hier van beroemen/ datse van de Gotthen afkoomstigh zijn; 't welck oock hare Namen klaerlijck bewijsen. D'eerste Koningh onder de West-Gotthen werd genoemd Athanaricus, in 't Hooghduytsch geseght Ath Heinrick, of in onse Tael Vader Henrick; want Ath beteeckend Vader. Hem werden 13. jaren sijner Regeeringh toegeschreven. Op hem is gevolghd sijnen Soon Alaricus; die tot in 't 14. jaer heeft geheerscht: en alsoo tot aen de tijden van Valens en Gratianus. Van deesen sullen wy hier na spreecken: voor ditmael ons tot Julianus keeren.

der *West-Gotthen* in *Spaenje.*

Julianus de 43. *Roomsche* Keyser.

Flavius Claudius Julianus, de 43. Roomsche Keyser/ quam ter Weereld in 't jaer Christi 332. Sijnen Vader was Constantius, des Keysers Constantini Magni Broeder; en de Naem sijner Moeder Basilina. Van sijne kindsheyd af wierd hy tot de Studie opgevoed. Oock van Eusebius, Bisschop van Nicomedia, onderweesen/ tot soo verre/ dat hy in 't vijfthiende jaer sijns ouderdoms mee ter Choor gingh/ en sigh steldde onder de Clerici, of Domheeren. Maer oock hier benevens hoorde hy Maximianus en Jamblichus, twee Heydensche Philosophen. Twee jaren daer na riep sijnen Neef/ Keyser Constantius, hem na Romen: noemde hem opentlijk Cæsar; en gaf hem sijne Suster Helena ten Gemalin; te gelijck hem aenbeveelende 't Generaelschap in Franckrijck tegens de Duytschen. In sijnen eersten Toght dreef hy de Duytschers te rugg': deed de Stad Keulen aen den Rhijn, welckese verwoest hadden/ weer opreghten: trock van daer na Trier; en hield sijn Winterleger in Franckrijck. Hy had eenen Oversten Lieutenant, genoemd Barbatius: die met een deel Volk op Elsas-zaberen aenruckte/ en daer met de Duytschers tot een Gevehgt trad; doch verloor de Slagh/ en moest de vlught neemen. De Duytschen, Elsas-zaberen verwoest hebbende/ trocken van daer voort tot in 't Gebied der Baselaers; en al verder tot by Lyons. Alles vernieldense/ en maeckten seer grooten Buyt. Maer in 't te rugg'-keeren voorquam Julianus haer: sloegh haer/ en ontjoegh haer den Roof.

346. *Amm. Marcell. l.21.c.21. Socr.l.3.* *c.1.* *Theod. Hist.l.3. c.2.3.* *Sozom.l.5. c.1.2.3.* *Niceph. l.10.* *Aur.Vict.*

356.

Juliani verrightingen tegens de *Duytschers.* *Amm. Marcell.*

Hier op braghten ses Duytsche Vorsten (Ammianus Marcellinus noemdse Koningen) over de dertigh-duysend Mannen by een. Trocken weer in Elsas. Legerden sigh by Zaberen, en verwaghteden hier 't Roomsche Heyr. Julianus hield de sijne eenige dagen in sijn Leger. Vermaende haer daer na tot den Strijd/ en greep de Duytschers aen; welcker voornaemsten Oversten Gundemayer was. Deese Slagh was langhduerigh en bloedigh. In 't begin hadden d'Allemanniërs genoeghsaem de Zeege bekomen. Sloegen oock Juliani Ruytery te rugg'. Doch alsse sigh in 't najagen al te bloot begaven/ en selfs haer eygene orde scheurden/ wierdense van de Roomsche Legioenen, welcke hare Geleederen vast gesloten hielden als een Muer/ en niet te breecken waren/ op de vlught gedreven/ en over de 6000. der hare verslagen. Van de Romeynen bleven 'er niet boven de 350. dood. D'Overste Gundemayer, een seer groot en swaerlijvigh Man/ wierd gevangen: voor Julianus gebraght: vervolgens na Romen gesonden: daer hy/ onlanghs hier na/ van treurigheyd stierf. D'overige der Allemannen swommen over den Rhijn, en sijn 't dus onthoomen/ alhoewel oock harer veele in 't Water verdroncken.

Neerlaegh der *Allemanniërs*; 357.

en haren Opper-Oversten *Gundemayer* gevangen.

Na deese Slagh is Julianus den Rhijn af na Mentz getrocken. Hier heeft hy 't over den Rhijn en Mayn geset/ om de Duytschen in Franckenland aen te tasten; doch sy versoghten Vreede; welcke haer voor den tijd van thien maenden wierd vergund. Doe gingh Julianus weer na Franckrijck, en nam sijn Winterquartier te Parijs. Als de Winter voorby was/ heeft hy met de Francken, genoemd Saliërs, een Vreede gesloten: en op dat hy hare gedurige Invallen in Gallia dies

Stilstand. 358.

Vreede. 359.

te meer moght verhinderen / deed hy seven Steedjens aen den Rhijn bevestigen / en met Krijghsvolck besetten. Onder deese sijn geweest Neusz (of Nuys), Andernach, Bon en Bingen.

Julianus van sijn Krijchsvolck ten Keyser opgeworpen.

Na deese Overwinningen wierd Julianus, der Soldaten Generael, van haer begroet als Roomsch Keyser. In 't eerst weygerde hy wel / deesen Titel aen te nemen; doch naderhand deed hy 't gewilligh; onaengesien hy wel wist / dat sulcks hem in een sleghte gunst by Constantius sou brengen; gelijck oock gebeurde. Constantius pooghde / sigh selven tegens hem te verseeckeren. Hitste oock de Francken en andere Duytschers heymlijck tegens Julianus op / om de Vreede te breecken / en op hem aen te vallen.

Nieuwen Oorlogh met de *Duytschers.*

361. Haest trock een hoop Allemanniërs over den Donauw. Verwoesteden 't Lechthal en Aughsburgh: voorts 't Bisdom Saltzburgh, en 't Graefschap Tyrol. Doe sond Julianus een Overste-Lieutenant tegens haer: doch de Swaben sloegen hem met sijn Volck dood. Daer op vaerdighde hy eenen anderen af; die beter geluck had. Want hy overviel d'Allemanniers by naght / en kreegh haren Oversten Wadenmeyer, des voorheenen gedaghten Gundemayers Broeder / gevangen.

Julianus maeckt weer Vrede.

Vermits nu Julianus wel wist / dat hy van Constantius geen genade te hoopen had / soo begon hy met openbare vyandschap tegens hem aen te gaen. Maeckte met de Duytschers Vreede. Verdeelde sijn Volck in eenige Hoopen / en beval haer in Windischland, door verscheydene Weegen / weer by een te komen.

Constantius sterft.

Constantius trock hem te gemoet; doch stierf op deese Toght / gelijck alreeds hier boven geseght is.

Julianus nu Keyser.

Doe nu Julianus, door de dood Constantii sijns Neefs / voor alle gevaer bevrijd / oock buyten alle twijffel en strijd Roomsch Keyser was / trock hy al langhsaem voort / en quam op den elfden van de Maend December te Constantinopel.

Sijne seer groote veynsery.

Terstond hervormde hy de Hofhoudingh: schafte alle overvloed en praght / oock veel onnodigh Hofgesin af. Op dat hy by elck moght bekomen de lof van saghtmoedigheyd / en verwerven de naem van een genadigh Vorst / riep hy al de verdrevene Bisschoppen / 't sy Reghtgelovige / 't sy Arrianen, weer t'huys en in 't hare. Vermaende haer oock in een Versamelingh tot Eenigheyd. Ick vertrouw / seyde hy / wijl de seer strijdbare Volckeren / d'Allemanniërs en Francken, my gehoor hebben gegeven / dat gy lieden my oock sult hooren. Daer mee liet hy haer in vreede vertrecken.

361. Werd afvalligh van *'t Christendom* tot *'t Heydendom*: en sijne bedrijven tegens de *Christenen.* *Ammian. l. 22. 25. Hieron.*

Maer schoon hy in 't begin sigh geliet een Christen te sijn / gelijck hy dan oock somtijds tot den Godsdienst en de Predicatien gingh / soo liet hy echter sijnen Afval van 't Christendom hoe langer hoe meerder blijcken. Want tot de hooghste Ampten bevoorderde hy geen andere / dan Heydenen of Afvallige. Sijn' Overste en Bevelhebberen gebood hy / d'Afgoden t'offeren / op verlies harer Officien. De Heydensche Tempelen sloot hy weer op: deed de Christen Schoolen af; en verbood / de Kinderen in de Letterkonst / Grammatica, en Boecken voortaen t'onderwijsen.

in Chron. Trev. l. 3. Hist. c. 6. 7. 14. Socrat. l. 3. c. 12. Eutrop. l. 10.

De Christlijcke Bisschoppen vervolghde hy in Gallatia en anderweegen op 't uyterste. Echter deed hy hier door de Christenheyd niet soo veel afbreuck / als wel door sijne huychelaghtige saghtheyd / en vleyende Beloften / waer door hy'er veele op de Tinne des Tempels voerdde / en rampsaligh afstortte. Vermits hy nu de Heydensche Afgoden weer oprightte / en haer / na oude Heydensche gewoonte / ontelbare Offerhanden deed / wierd hy van de Christenen niet Julianus, maer Idolianus, dat is / Afgoden-dienaer genoemd. Noch hedensdaeghs heeft hy in alle Geschiedboecken de naem van den Apostaet, of Afvalligen; en sal dit brandmerck eeuwigh behouden.

Veroorloft de *Joden*, de Tempel *Salomons* weer te herbouwen: en wonderen, welcke sigh hier by toedroegen. *Euseb. l. 10. c. 37. 38. Theod. l. 3. c. 20.*

Om de Christenen noch meer verdriet aen te doen / veroorlofde hy de Joden, datse de Tempel Salomons weer moghten opbouwen. Schold haer oock de jaerlijcksche Schattingen / of Contributien, quijt; en beval d'Amptlieden / datse uyt de Keyserlijcke Inkoomsten geld tot deesen Bouw souden geven. Hier op wierden de Joden soo hoogmoedigh / datse byna al de Christen Kercken door geheel Judæa in brand staecken. Begonden daer-en-boven met een dappere moed 't werck haers Tempel-bouws aen te vangen. Maer terwijlse noch beesigh waren met de graving van 't Fundament / brack een vyer uyt d'aerde op / en verbrandde al de Werck-tuygen; oock niet weynige der Arbeyders. Daer-en-boven viel 's naghts weer in alles watse over dagh hadden uytgeworpen. Veel meer andere wonderlijcke dingen droegen sigh toe; welcke de Joden soodanigh verschrickten / datse van dit werck afließen / en 't woord des Heeren Christi waerheyd moesten laten blijven.

Athanasii Prophetie van hem.

363. Doe Julianus eerst aen 't Keyserdom quam / wierden de Christenen, welcke hem kendden (gelijck dan Gregorius Nazianzenus en Basilius van der Jeughd af kennis aen hem gehad hadden) niet weynigh verbaesd. Doch Athanasius vertrooste haer / seggende: Syt goeds moeds / 't is maer alleen een donckere Wolck / die haest voorby sal drijven. Dat dit een waeraghtige Prophetie was / is korts daer na gebleecken.

Juliani Toght in *Persien.*

Hy nam voor / een Toght tegens de Persianen te doen / om de Steeden tusschen de twee Rivieren Euphrates en Tygris, welcke Sapores 't Roomsche Rijck had ontnomen / weer te veroveren. Ten dien eynde braght hy 65000. strijdbare Mannen by een. Trok daer mee over de gemelde Vloed Euphrates, en veroverde eenige Plaetsen. Op dat hy oock de sijne benam alle hoop / van / indien 't qualijck gingh / te sullen mogen ontvlieden / deed hy de Brugg' aghter hem afwerpen. De Persianen trocken hem te gemoet / en greepen 't Roomsche Heyr van drie kanten aen. Beydersijds wierd seer Manhaftigh gevoghten.

Hevigh Geveght.

Julianus, die sijn Harnasch niet aengedaen / en maer alleen sijnen Schild aen den

lincker

ANNO CHRISTI.

lincker arm had / reed van d'eene plaets na d'andere / en (de reghter arm opgeheven houdende / in welcker hand hy de Regiment-Staf voerdde) vermaendde de syne tot kloeckmoedigheyd. Doe stack een Persiaen hem met een Spies in de reghter syde / soo dat het punt tot in de Lever gingh. Julianus greep met de reghter hand na 't Spies-yser / 't welck in syn ligchaem was blijven steecken / om 't selve uyt te trecken; doch wijl 't seer scharp was / doorsneed hy oock de Zenuwen syner vingeren. Als nu 't Bloed in groote meenighte hem ontliep / viel hy van syn Paerd af; doch wierd van syn Volk opgenomen / en in syne Tent gedragen. Doe hy gantschlijck bemerckte / dat de wonde onheelbaer was / en hy noodwendigh sterven moest / deed hy tot hem roepen twee Heydensche Philosophen, genoemd Maximus en Priscus. Disputeerde met haer seer ernstigh van d'onsterflijckheyd der Ziel; en deed daer op een stercken dronck koud Water / waer door hy sigh selven dies t'eerder de dood op den hals haelde. Want noch dien selven naght stierf hy / synde die van den 26. Junius des jaers Christi 363. Sijn Lijck wierd gevoerd na Tarsus in Cilicien, en daer begraven.

met de Persianen: *waer in Julianus doodlijck gewond wierd.* *Socr. l. 3. c. 21. Oros. l. 7. c. 30. Theod. l. 3. Hist. c. 20. Sozom. l. 6. c. 1, 2.*

Hoe gestorven. 363.

Eenige uyt d'Oude schrijven / dat hy / doe hy de wonde had ontfangen / en de doodlijckheyd daer van bemerckte / een hand vol bloeds na om hoogh wierp / seggende: Vicisti tandem Galilæe! soo veel als: Gy hebt het eyndlijck gewonnen, GALILÆER! want dus plegh hy de Heere Christus spotlijck te noemen.

Troost der *Christenen.*

De dood deeses Apostaets heeft de Christenen seer getroost: want buyten twijffel sou hy / indien syn leven langer had geduerd / seer sware vervolgingen hebben aengesteld. Doch de reghtvaerdige God sneed hem de draed tijdlijck af: want hy moest sterven in 't twee-en-dertighste jaer syns ouderdoms / als hy / na de dood des Keysers Constantii, niet langer dan 1. jaer / 7. maenden / en 27. dagen had geregeerd.

ANNO CHRISTI.

Der *Heydenen* oordeel hier van.

Hieronymus, die van sigh selven seght / dat hy ter dier tijd noch een Schooljongen was / die de Grammatica leerde / verhaeld / dat eenige der Heydenen, als de tijdingh van Juliani dood was aengekomen / tot de Christenen seyden: Hoe kond gy lieden seggen / dat uwe God langhmoedigh is / en de boose met groot geduld verdraeghd; daer hy doch sulcks aen deesen Keyser niet getoond / maer hem 't Facit haest opgemaeckt / schielijck hem weghgeruckt heeft.

Kercklijke Staet.

Hoedanigh de Staet der Kerck Christi onder Juliani regeeringh was / kanmen uyt 't geen alreeds verhaeld is genoeghsaem afneemen; te weeten / datse veele verdruckingen en vervolgingen moest uytstaen. Doch met de dood van Julianus quam verandering. Want hy is de laetste Heydensche Keyser geweest. Alle / die hem gevolghd syn / hebben belijdenis van 't Christen-Geloof gedaen. Onder welcke d'eerste is

Jovinianus, de 44. *Roomsche* Keyser; een yverig *Christen.* *Excerpt. Aur. Vict. Amm. l. 25. 26. Eutrop. l. 10. Zosim l. 3. Theod. l. 4. c. 1. 2. Fest. Ruf. in Brev. Niceph. l. 10. c. 38.*

Jovinianus, in orde de 44. der Roomsche Keyseren. Was een Hongariër van geboorte: de Soon Varroniani, een wel-bekend en wel-verdiend Man. Schoon was hy van gedaente / en langh van persoon. Soo haest Julianus dood was / heeft 't gantsche Krijgsheyr / met een eenparige Toestemmingh / Jovinianus ten Keyser verkooren. Doch hy weygerde deese Hoogheyd aen te neemen; seggende opentlijck: Hy was een Christen. Evenwel begeerdense hem ten Keyser. Waer op hy haer liet hooren: Ick wil geen andere Soldaten / dan die Christenen zijn. Stracks riepense gelijcklijck: Wy syn oock Christenen; of / wy willen 't werden. Dus heeft Jovinianus de Keyserlijcke Titel en Maght aengenoomen: oock terstond al de Vanen / groot en kleyn / laten veranderen. De Heydensche Afgoden wegh gedaen / en

des

ANNO CHRISTI.

des Keysers Constantini Merckteecken (gelijck hier nevens te sien is / beteeckenende de Naem des Heeren Christi) in syne Vaendelen weer ingevoerd by sijn Heyr: waer over de Christenen in al de Provintien des Roomschen Rijcks sigh niet weynigh verheughden. Al de geene / welcke Julianus, wegens de Christlijcke Religie in Ballinghschap had verdreven / liet Jovinianus weer na huys en tot hare Goederen komen. Riep oock de verjaeghde Bisschoppen der verschillende Religien, en vermaende haer tot Eenigheyd. Vermits hy de Heydensche Tempelen weer deed toesluyten / begaven veele sigh tot 't Christendom; en allenxen verlooren sigh de Heydensche Philosophen met hare lange Rocken.

Jovinians Heyr in groote hongers-nood.

Den aenvangh des Rijcks is Jovinianus seer swaer gevallen. Want met sijn gantsche Heyr had hy sigh gewaeghd over de Rivier Tygris. Hier begon sijn Volck groot gebreck en honger te lyden. Geerne warense weer over de Vloed geweest; doch hadden noch Scheepen / noch eenige middelen om een Brugg' te mogen slaen. Daer-en-boven was d'Oever aen d'andere syde door de Persianen soodanigh beset / dat niemand sou hebben konnen overswemmen. In 't Roomsche Heyr waren veele duysenden van Duytsche Soldaten. Deese viel de tijd te langh. Derhalven deedense sigh / by de vyf-honderd in getal / t'samen / en swommen in sulck een stilheyd over de Tybervloed, dat de Persianen, welcke den Oever bewaerden / haer gantschlijck niet gewaer wierden. Dus overvielen de Duytschers haer / en sloegen haer in dien selven naght gesamentlijck dood. Doch hier mee vonden sigh de Romeynen niet geholpen / wijlse in de Swemkonst soo wel niet ervaren waren. Sy waeghden sigh wel in 't water / doch veele der hare verdronken. Doe de Persiaensche Koningh Sapores gewaer wierd / in wat voor een nood 't Roomsche Volck sigh bevond / bood hy haer de Vreede aen; welcke Jovinianus niet afslaen kon / alhoewelse gemaeckt wierd met weynigh reputatie voor hem. Hy moest gantschlijck afstaen van alle reght en aenspraeck op de Provintien aen geene syde de Rivier Tygris: oock de Persianen inruymen de twee Steeden Nisibis en Singara. Dus wierden doemaels gesteld nieuwe Grensen en Paelscheydingen tusschen de Romeynen en Persianen.

Waeghstuck eeniger *Duytsche* Soldaten.

Hy moet met de *Persianen* een schaedlijke Vreede aengaen.

Jovinianus verstikt, door de damp van gedoofde Koolen, als hy noch geen aght maenden had geregeerd.

Deese Vreede sou dueren de tijd van dertigh jaren. Doe deselve gesloten was / brack Jovinianus op / en begaf sigh na Constantinopol, om daer syne Hofhoudingh aen te stellen. Doe hy nu was gekoomen in Kleyn-Asia, en binnen de Stad Dadastana, gelegen aen de Grensen van Galatia, begaf hy sigh / door gebreck van andere herbergingh / in een Kamer / die korts te vooren inwendigh met Kalck was bestreecken. Hier liet hy sijn Naght-leger toerusten. 't Was in de Maend Februarius, en taemlijck koud: derhalven deed hy Koolen aenleggen / om de Kamer te verwarmen. De sware damp der selve / te gelijck met de scharpheyd der noch natte Kalck werckende / heeft de Keyser / ter rust leggende / den adem benomen / en hem verstickt; want 's morgens wierd hy in sijn Vertreck dood gevonden. De tijd syner regeeringh is seer kort geweest / wyl hy de Keyserlijcke Titel niet langer heeft gevoerd dan 7. maenden en 22. dagen.

Geleerde onder de *Heydenen.*

Onder de geleerde Lieden / welcke ten tijde Juliani en Joviniani hebben geleeft / vinden wy by de Heydenen Maximus, Ædesius, Proætesius, Libanius, welcke den Keyser Julianus verdorven / en van 't Christendom weer tot de Heydensche Gevoelens en Afgoderyen vervoerd hadden. Desgelijcks de beroemde Geneesmeester Oribasius. Onder de Christen-Vaderen hebben gebloeyd Hieronymus, die in 't twintighste jaer syns ouderdoms Priester wierd. S. Martinus, des Bisschops Hilarii Discipul. Apollinaris; Optatus van Malta, en meer andere.

Onder de *Christenen.*

Roomsche Pausen, Bisschoppen.

In den Pauslijcken of Bisschoplijcken Roomschen Stoel is op Liberius gevolghd Damasus, een gebooren Portugeez; die 17. jaren langh heeft geseeten / tot op den tijd van Keyser Theodosius d'eerste diens naems.

Valentinianus en *Valens*, de 45. en 46. *Roomsche* Keyser. *Amm. Marcell. l.26. Zosim.l.4. Epit. Aur. Vict. Niceph.l.1.*

Vermits 't Roomsche Rijck niet langh Hoofdloos kon sijn / soo hebben de Soldaten / met eenparige bewilligingh / ten Keyser verkooren Valentinianus, in Hongaryen gebooren van sleghte Ouders / doch die in d'Oorlogen sigh seer wel gedragen had. Doemaels was hy t'Ancyra, van waer hy derwaerts wierd geroepen. Dus liepen thien dagen voorby / eer hy de Keyserlijcke Hoogheyd aennam. Maer vermits d'Overste en Bevelhebbers des Heyrs vreesden / dat het hem gaen moght gelijck Julianus en Jovinianus; te weeten / dat hy eerder sijn eynd moght bekomen als men hoopte / soo drongense hem / een Meedehelper in de Regeeringh te moeten aenneemen / met inruymingh van evengelijcke Keyserlijcke Magt / op dat by alle gevallen 't Rijck een seecker Hoofd moght hebben.

't Rijck [illegible] de twee Broederen gedeeld. *Zosim. l. 6 c. 6. 7 8. Socrat. l. 4. c. 1. 2. Theod. l. 4. c. 5.*

Daer op begiftighde hy synen Broeder Valens met de Titel van Roomsch Keyser; en beval hem / by hem op den Wagen te gaen sitten. Dit is geschied op den eersten van April in 't jaer Christi 364. En seeckerlijck / doemaels had 't Roomsche Rijck meer als genoegh twee Voorstanders van noden; vermits 't aen al de Grensen vol vyanden was. Want de Duytsche Volckeren / Allemanniers en Francken, vielen onophoudlijck over den Donauw en Rhijn; de Roomsche Provintien seer beschadigende. Desgelijcks deeden de Silesiërs en Polacken in Hongaryen. De Picten en Schotten doorstroopten Britannien: d'Oost-Gotthen maeckten 't even soo in Thracien: de Persianen in Armenien. Dus was overal Alarm. Om dit onheyl wegh te neemen / vergeleecken beyde de Broederen sigh met malkander / datse de Roomsche Provintien onder haer souden verdeelen. Valentinianus sou in 't Westen / daer 't gevaer aldergrootst was / heerschen / en orde stellen: Valens in 't Oosten. Yeder van haer wier-

D'een in 't Oosten, d'ander in 't Westen.

den

> ANNO CHRISTI.

den oock bysondere Raden / Oversten en Officieren toegevoeghd / welcke haer souden volgen en byblyven.

> *Romeynen* van d'*Allemanniërs* geslagen. 365.

In de Maend Januarius des jaers 365. deeden de Duytschers een Inval in Franckrijck. Valentinianus sond twee Oversten tegens haer uyt; doch beyde wierdense van de Duytschen verslagen. Deese Oproer en Neerlaegh hadden de Romeynen haer selven veroorsaeckt. Want als d'Allemannen (Alemaniërs) hare Gesanten na 't Keyserlijk Hof hadden afgesonden / heeftmen haer / in plaets van haer / na gewoonte / Koninghlijcke Geschencken aen te bieden / eenige weynig-waerdige Præsenten geleverd. Derhalvense oock deese Vereeringen van haer wierpen; en vervolgens hare gantsche Natie in 't Harnasch braghten; 't welck de Romeynen tot sleght voordeel streckte. Keyser Valentinianus kon dit verlies niet wreecken / maer moest deese saeck verschuyven / veraits hy anderweegen genoegh te doen had.

> *Procopius* werpt sigh in 't Oosten ten Keyser op. 365.

Valens vond in 't Oosten werk tegens Procopius, die daer geen kleyn Spel veroorsaeckte. Deese Procopius was een Bloedvriend des geweesenen Keysers Juliani. Had sigh tot noch toe heymlijck in Chalcedon onthouden / gelijck een gemeen persoon. Doch nu trock hy tot sigh een Aenhangh: quam door list binnen de Stad Constantinopol, en maeckte / in 't affsyn van Valens, sigh meester van 't Keyserlijck Pallays. Op dat hy de gunst / soo wel van 't gemeene Volck als de Soldaten moght winnen / voerdde hy de Dochter van Constantius (genoemd Constantia, na haers Vaders dood ter weereld gekomen) met sigh om / en veroverde deeser wijs eenige voorname Plaetsen in Kleyn-Asia. In dit alles gebruyckte hy de hulp der Gotthen en Tattaren. Valens wierd hier over soo verbaesd / dat hy voornam / met Procopius Vreede te maecken / ten besten hy sou konnen: doch d'Overste en Krijghsraed verhinderden dit. Daer op belegerde Valens de Stad Nicomedia. Bequam een stercke Bystand uyt Duytschland. Deed een Veldslagh met Procopius, en behield de Zeege. Procopius meendde sigh door de vlught in 't naeste Bosch te redden: doch kon / vermits de Maen seer helder scheen / niet verborgen blyven. Wierd derhalven betrapt / en voor Keyser Valens gebraght. Als hy nu stom stil swegh: niet een eenigh woord voortbraght t'sijner verontschuldigingh / beval Valens, datmen hem sonder uytstel 't Hoofd sou afhouwen. Ammianus Marcellinus verhaeld / dat Florentius en Barcalba, twee sijner eygene Hoofdlieden / hem overleverden. Doch haren loon was / datse van de Soldaten desgelijcks wierden onthoofd. Oock haddense geen beeter vergeldingh verdiend. De Verradery is veele wel aengenaem / maer niet de Verraders. Valens sond Procopii Hoofd over aen sijnen Broeder Valentinianus, ten bewijsteecken sijner bekoomene Zeege.

> Heeft in 't eerst een goede voortgangh; doch werd haest daer na van *Valens* geslagen, gevangen, onthoofd.

> *Ammian.* l. 26. *Sozom.* l. 6. c. 8. *Socrat.* l. 4. c. 5. 366.

> *Valentinianus* in 't Westen slaet de *Duytschen*, en straf over een *Legioen Romeynen*. 366.

Terwijl Valens met Procopius beesig was / nam Valentinianus in 't Westen wraeck over 't verlies / 't welck hy door de gedaghte Duytschers had geleeden. Want sijnen Veld-Maerschalck Dagalaiphus leydde haer in drie Geveghten ter neer. Hier by is 't noch niet gebleven: want oock Valentinianus selfs greep haer aen. Ondertusschen feylden 't seer weynigh / of 't Roomsche Heyr sou hier een schendlijcke Neerlaegh hebben geleeden. Want eene der Legioenen had alreeds de vlught genomen. 't Welck van de Keyser soodanigh wierd gestraft / dat hy haer al t'samen weerloos deed maecken / en aen d'andere Soldaten schonck voor Lijf-eygene. Evenwel wierdense noch verbeeden: hebben oock naderhand sigh dies te beeter gequeeten.

> Aerdbevingh, die de gestalte des Aerdbodems gantsch veranderd.

In dit jaer 365. sijn hier en gintsch seer verschricklijcke Onweeren ontstaen; gevolghd van sware Aerdbevingen; waer door Bergen van hare plaets verruckt wierden / en de Wateren sigh andere Gangen soecken moesten. Daer voorheenen vlacke Velden waren geweest / voermen nu met Scheepen en Schuyten; soo dat d'Aerdbodem veelerweegen een gantsch andere gestalte had bekomen. Te Constantinopel viel op den tweeden van Julius soodanigh een Hagel / dat veele Menschen en Beesten daer door dood geslagen wierden.

> *Valentinianus* doodlijck sieck; doch weer gesond geworden. 367.

In 't jaer Christi 367. viel Keyser Valentinianus in een doodlijcke swackheyd. Maeckte derhalven sijn Testament, en verordonneerde sijnen Soon Gratianus, noch in sijne kindsche jaren / ten Keyser in sijne plaets. Echter wierd hy weer gesond. Doch doe kreegh hy tijdingh / dat de Duytschers de Stad Mentz hadden veroverd; deselve uytgeplonderd / en een groote Buyt / nevens veele Menschen / met haer weghgevoerd. Stracks maeckte Valentinianus sigh op met sijnen Soon Gratianus. Trock over den Rhijn. Verwoestte der Duytschen Velden en Dorpen: ruckte diep Landwaerts in / tot dat hy quam te Sultz aen de Necker (Ammianus noemd het Solicinium), daer de Duytschers een Bergh tot haer Voordeel hadden ingenomen. Terwijl nu Valentinianus met eygener oogen aght nam / waer hy haer best sou mogen bykomen / was hy byna levendigh in der vyanden handen gevallen. 't Gelukte hem echter noch / dat hy by tijds sigh door de vlught reddede. Eenen sijner Edel-knapen / die hem den Helm aghter na droegh / wierd / t'samen met de Keyserlijke Rustingh / van de Duytschers gevangen genoomen. Evenwel heeft Valentinianus de gedaghte Bergh veroverd. Om de Duytschen hare geduerige Overtoghten te beletten / heeft hy de Rhijn, van Basel af tot in Nederland, met Kasteelen en Schanssen bewaerd. Waer op deese Natie sigh een tijd langh stil heeft gehouden.

> De *Duytschers* veroveren en plonderen de Stad *Mentz*. 368.

> *Saxen*, sijn seer ervaerne Zeeroovers.

Onder deese Keyser Valentinianus en sijnen Broeder Valens, werd aldereerst gewag gemaeckt van de Saxen, datse met hare geswinde Roof-Scheepen de Nederlandsche Zee onveyligh maeckten; tot aen de Kusten van Vlaenderen en Normandyen voeren / en

ANNO CHRISTI.

daer uyt de Roomsche Provintien een grooten Buyt haelden. Nauwlijcks waren 'er eenige vyanden, voor welke men meer vrees had, als voor deese; wegens der selver ongelooflijck-groote geswindheyd; en de seer geweldige schade / welcke deese Saxische Zeerovers veroorsaeckten. Eutropius gedenckt wel harer langh voor deese tijd / by de Regeering van Keyser Diocletianus: Doch doemaels hebbense alleenlijck op Zee / en aen d'Oevers Buyt gemaeckt. Maer onder Keyser Valentinianus sijnse oock uyt haer Vaderland te voet in de Roomsche Provintien getrocken; namentlijck / uyt de Landen langhs de West-Zee, tusschen den uytloop der Elve in de Zee / en West-Friesland. Doch sijn van Severus, des Keysers Lieutenant, weer te rugg' gedreven: oock hare Gesanten opgevangen / en verworghd geworden.

Vallen oock te voet in de Roomsche Provintien.

Hier tegens hebben 't de Silesiërs en Mahrlanders, of Moraviers, in de tijd des Oogsts over den Donauw geset; 't Land seer wijd en breed verwoestende. Souden oock Constantia, des jongen Keysers Gratiani Bruyd / betrapt gehad hebben / indiemmen haer niet met de grootste yl na Hongaryen had gevoerd. Maer alhoewel haer deesen Aenslagh was gemist / soo hebbense echter twee Roomsche Legioenen, by de twaelf-duysend Mannen sterck / welcke haer bejegenden / geslagen. Waren oock noch verder geruckt / indien niet de jonge Theodosius in haer Land had gevallen: waer door se gedwongen wierden / met verlies weer na huys te keeren. Deese hare moedwil heeft Valentinianus oock in 't volgende jaer moeten gedoogen / vermits hy te doen had met Macrianus, der Hooghduytschen Koningh in Sundgauw en Elsas. Doch met deesen maeckte hy noch in 't selve jaer Vreede: waer na hy sigh met allen ernst toerustte tegens de Silesiers en Moraviërs. Gelijck hy dan oock Anno Christi 375. over den Donauw trock: Moravien door Vyer en Swaerd verwoestte: en van daer veele Gevangene met sigh weghvoerdde.

Silesiërs en Moraviërs verwoesten de Roomsche Provintien.

373.

Valentinianus daer tegens verwoest weer Moravien.

Doe hy weer in 't Winter-leger quam / vertoornde hy sigh tegens de Poolsche Gesanten soo geweldigh / dat hy in een hevige Sieckte viel; van de Popelsy getroffen wierd / en terstond de Spraeck verloor. Sijnen Geneesmeester opende hem een Ader; doch geen bloed wou'er uytkoomen. Dus is hy gestorven in Windischland, op den 17. van November des jaers Christi 375. / sijns ouderdoms in 't vijf-en-vijftighste; als hy na Joviniani dood in alles had geregeerd 11. jaren en 9. maenden. Hy wierd te Constantinopol begraven. Onaengesien hy sijnen oudsten Soon Gratianus, gewonnen by sijne Gemalin Severa, alreeds ten Keyser en Erfgenaem had verklaerd / soo verkooren echter de Krijghslieden oock sijnen anderen Soon / Valentinianus de jonge / ten Keyser: 't welck noch Gratianus, noch Keyser Valens in 't Oosten / sigh lieten mishagen.

Sterft schielijck, door een seer hevige gramschap.

Amm. Marc. l. 30. Sozom. l. 6. c. 35. Socrat. l. 4. c. 26. 30.

Nu was noch overigh de gemelde Valens, des overleedenen Valentiniani Broeder / die in 't Oosten regeerde. Voornamentlijk vond hy werck tegens twee maghtige vyanden; te weeten / de Persianen, en d'Oost-Gotthen. Om de Persianen te bejegenen / nam hy een Toght na Syrien ter hand. Doe hy t'Antiochien quam / weecken de Persianen te rugg'. Terwijl hy sigh hier onthield / heeft de Duyvel door sijne Dienaers een Moordspel aengereght. Eenige Heydensche Philosophen, als Jamblichus, Libavius, Maximus, en andere / welcke te gelijck Toveraers waren / die oock Keyser Julianus, gelijck hier boven alreeds gemeld is / weer tot 't Heydendom hadden vervoerd / waren wonderlijck begeerigh / om te weeten / wie op Keyser Valens sou volgen in de beheersschingh des Oosterschen Keyserrijcks.

Valens in 't Oosten heeft te doen met twee sterke vyanden.

Toveraren bedrijf, om te weeten, wie na *Valens* sou regeeren.

Zeid

ANNO CHRISTI. Stelden derhalven hare Tovery op de volgende wijs in 't werck.

Waer door de Duyvel een ellendig Moord-spel aenreghtte; Al de Letteren van 't geheele ABC. schreven sy in een ronde kringh op d'Aerde; en leyden op elcke Letter een Garsten-koorn. Daer na lietense eenen / te vooren door seeckere woorden besvvoornen Haen / in de Circkel loopen; die al de Garsten-koornen opat / behalven alleen vier / welcke hy liet leggen op deese vier Grieckſche Letteren ΘΕΟΔ; uytmaeckende THEOD. Nu wistense even soo veel als te vooren; wijl 'er veele Namen sijn / die met Theod. beginnen. Doe Keyser Valens dit vernomen had / wierd hy soodanigh vertoornd / dat hy deese Toveraers gevangen deed setten / en om 't leven brengen al de geene / welcke met haer gemeensaemheyd hadden gehouden. De Belhamels Jamblichus en eenige andere droncken vergif / en stierven dus.

soo ontrent deese snoode selfs, als tegens meenighte van eerlijke Lieden. Maer hier by is 't niet gebleven. Valens, die seer arghwanend en grimmigh was / liet alle persoonen / welcker Naem met Theod. aenvingh / als / Theodosius, Theodorus, Theodotus, Theodulus, &c., in gevanknis werpen; oock een groot deel gantsch onschuldigh aen kant helpen. Evenwel heeft deese Bloedhond de reghte Theod. niet aen 't lijf konnen komen / soo weynigh als Herodes onder d'onnoosele Kinderkens den Heere Christus; vermits doch Theodosius na hem in 't Oosten heeft geregeerd. Aen de gedagte Philosophen, of veel meer Duyvels-konstenaers / sien wy / hoe de Satan sijne Dienaers pleegh te loonen: oock hoe hy haer in sijne Voorseggingen op glad Ys set.

Eerste aenkoomst der *Hunnen* in *Europa*. *Ammian. l. 31. Zosim. l. 4. Sozom. l. 6. c. 36. Socrat. l. 4. c. 33. 37.* D'oorlogh van Keyser Valens met d'Oost-Gotthen is veroorsaeckt door dit volgende. Ontrent deese tijd quam seecker vreemd Volck / genoemd Hunen, of Hunnen, van uyt 't aghterste Tattaryen herwaerts aen; een seer wilde / wreede Natie. Soodanigh benauwdense de Gotthen, dat deselve voor haer wijcken / en aen haer een goed stuck Lands inruymen moesten. Doe versoghtense / dat Keyser Valens haer een gedeelte
374. van Thracien sou geven / om daer te woonen. Hier tegens beloofdense / hem te sullen dienen in alles waer toe hy haer sou willen gebruycken. Vermits 't haer nu aen levens-middelen ontbrack / soo begeerdense / dat de Keyserlijcke Amptlieden haer Koorn voor de behoorlijcke waerde souden laten toekomen; doch kreegen tot antwoord: Sy moghten hare Honden en Paerden vreeten. Dit ver-
376. grimde de Gotthen soodanigh / datse 't gantsche Land Thracien, tot aen de Voorsteeden van Constantinopol toe / verwoesteden; ook des Keysers Stadhouder tweemael in de vlught sloegen.

Oorlogh van *Valens* tegens de *Gotthen*. Ondertusschen quam Valens uyt Syrien weer te Constantinopol; en als hy hoorde / wat schade de Gotthen sijne Landen gedaen hadden / wierd hy sulcker wijs tegens haer vertoornd / dat hy / om haer op 't lijf te komen / de Hulpbenden Gratiani niet verwagten wou. De Gotthen seer bevreesd sijnde / sonden een Bisschop aen hem / om door hem Vreede voor haer te verwerven: doch Valens wou gantschlijck niet hooren / maer trock op haer aen. Doe nu de Gotthen sagen / dat haer geen genade te verwaghten stond / wierdense gelijck als onsinnigh. Traden in een hevigh Gevecht met de Keyserſche. Sloegen eerst de Ruytery van Valens in de vlught. Dreven daer op 't Voetvolck in een Aghterlaegh; daer de meeste aen de dood wierden overgegeven; alhoewelse oock veele der haren verlooren. Valens, van de sijne verlaten / moest de vlught neemen: doch was soodanigh met een Pyl geschooten / dat hy tot eenige malen toe van sijn Paerd af-viel. Hy meende de Stad Adrianopol noch te sullen bereycken / doch kon door swackheyd niet meer voortkomen. Begaf sigh derhalven in een Boeren-hut. De Gotthen volghden de vliedende na: en wijlse niet wisten / wie in de Hut was / soo staeckense deselve in brand. Dus moest Valens sijn leven door 't Vyer verliesen / als hy 14. jaren / 4. maenden / en 9. dagen had geregeerd. Werd geslagen; gewond; in een Hut levendigh verbrand. *Niceph. l. 11. c. 49. 50. Jornand. de reb. Goth. Sozom. l. 6. c. 40. Cassiod. in Chron. Theod. l. 4. c. 35. 36. Socr. l. 5. c. 1.*

Wy komen nu weer tot de Kercklijcke Geschiedenissen. Valentinianus hield het met de reghtsinnige Christenen: maer Valens was een Arriaen. Waer uyt lightlijck de reeckeningh is te maecken / dat de Kerck beeter Vreede heeft gehad in 't Westen / als in 't Oosten. Valentinianus was sulck een yverigh Belyder Jesu Christi, dat hy daer over geen gevaer ontsagh. Op seeckere tijd / als hy den Keyser Julianus 't Swaerd voordroeg / en alsoo gedwongen was in een Heydenschen Tempel te gaen / besprenghde de Heydensche Paep hem met Wywater alleen op sijnen Kidder of Ruyter-Rock. Hier over gaf hy hem een kinnebackslagh; seggende / dat hy hem bevleckt had. Dit vertoornde Julianus soodanigh / dat hy Valentinianus van al sijn' Eerestaten beroofde / en in Ballinghschap verdreef. Evenwel kon hy hem d'opvolgingh in den Keyserlijcken Throon niet beneemen. Kercklijke Geschiedenissen. *Sozom. l. 6. c. 17. 18. 19. Theod. l. 4. c. 16. 17. 20. 21. & l. 5. c. 20. Oros. l. 7. c. 33. Socr. l. 4. c. 13. 14. 17. Niceph. l. 11. c. 16. Suid. in Val.*

Te Romen is 't oock niet ten besten toegegaen. Want als na de dood van Liberius en Felix twee Pausen / Ursicinus en Damasus, te gelijck wierden verkooren / hebbense sulcker wys om S. Petri Stoel gevoghten / dat op eenen dagh 137. menschen in de Kerck dood bleven. Dit gaf aen 't Roomsche Bisdom en de Pauslijcke Verkiesingh een sleght aensien. Damasus echter behield eyndlijck 't Veld: maer ondertusschen hebben d'Ongelovige sigh seer hier aen geargerd: oock seldsaem daer van gesprooecken / en geschreven. *Roomsche Pausen.* Twee t'eener tijd, met groote bloedstortingh.

Ontrent deese tijd hebben als Lighten en Starren in de Kerck Gods gescheenen de seer heerlijcke Mannen Basilius Magnus, Bisschop van Cæsarea in Cappadocien, en sijnen Broeder Gregorius Nyssenus: Didymus van Alexandria: Epiphanius, Bisschop van Salamina in Egypten: Gregorius Nazianzenus, de Leermeester van Hieronymus; van welcker sommige alreeds hier boven gesproocken is. Hilarius, Bisschop van Poictiers, is in sijn Bisdom gestorven Anno Christi 366.; Atha- Geleerde Mannen

 nasius,

ANNO CHRISTI.

nasius, Bisschop van Alexandria, in 't jaer 370./ na dat hy syne Kerck een reecks van 46. jaren had voorgestaen/ en seer veel van d'Arrianen geleden/ gelijck wy in 't voorgaende ten deelen gehoord hebben. Anno Christi 369. is S. Ambrosius Bisschop van Milaen geworden: wiens Pen en Schriften de Christen Kerck veel danck verschuldighd is. In 't jaer 378./ op den eersten dagh van Januarius, is overleeden de voortreflijcke Basilius Magnus, Bisschop te Cæsarea, hier boven gemeld/ als hy sijn Ampt 8. jaren en 6. maenden had bediend. Syne Schriften sijn noch heden in onse handen.

en treflijke Kercken Vaeders.

In d'Oostersche Provintien des Roomschen Rijcks heeft Valens al de geene/ die sijne Religie, dat is/ d'Arriaensche Ketterp/ niet wilden aenhangen/ op 't uyterste vervolghd; gelijck uyt dit Voorbeeld genoeghsaem kan blijcken. D'Arrianen hadden tot noch toe de Reghtgelovige te Constantinopol veel overlast/ verdriet en hoon toegevoeghd. Op dat sulcks in 't toekomende niet meer moght geschieden/ sonden de gedagte Orthodox een aensienlijck Gesantschap van taghtigh eerlijcke Mannen/ meerendeel Priesteren/ aen Keyser Valens, biddende om afdoeningh en verbeeteringh deeser onbillijckheden. Valens wees haer schimplijck af. Deed haer al t'samen in een Schip setten/ even als of hy haer over Zee in Ballingschap had willen versenden. Doch de Schipliedenhadden bevel/ datse 't Schip/ wanneer 't in volle Zee was/ in brand souden steecken/ gelijck oock geschiedde. Dus moesten al deese broome Lieden of levendigh verbranden/ of in 't water springen/ en verdrincken. Men behoefd sigh derhalven niet te verwonderen/ dat deese Tyran door 't tijdlijcke vyer na 't eeuwige is overgegaen.

Arriaensche vervolgingh der Reghtgelovige.

Grouwlijke daed van d'Arriaensche Keyser Valens.

Van de dood des Keysers Valentiniani, en hoe de Krijghslieden sijnen jonghsten Soon Valentinianus, wiens Moeder Justina was genoemd/ ten Keyser hadden verkooren of opgeworpen/ is hier boven meldingh gedaen. Maer vermits de Vader al voorheenen sijnen oudsten Soon Gratianus, gewonnen by sijne Gemalin Severa, ten Keyser en Erfgenaem by Testament had gesteld/ soo vergeleecken beyde deese Broederen sigh/ datse onder haer 't Westersch Keyserrijck souden deelen. Dus is Gratianus toegevallen Franckrijck, Engelland, Spaenje, en 't geen in Duytschland onder 't Gebied der Romeynen stond. Valentinianus de jonge/ of II., bequam Italien, Windischland, en Africa. Milaen wierd uyt behouden/ en aen Justina, Moeder van Valentinianus, ten Weduwen-gift/ ingeruymd. In 't Oosten was Valens doemaels noch Keyser.

Gratianus en Valentinianus Keyseren in 't Westen, de 46. en 47.
376.
Eutrop. auct. l. 12. Pom. Lat. Aur. Vict. Epit. Egnat. l. 1. Oros. l. 7. c. 33. 34.

378. In 't jaer Christi 378./ korts voor de dood van de gedaghte Valens, hebben sigh d'Allemannen en andere Duytsche Natien, over de 40000. sterck/ byeengevoeghd/ en sijn in de Maend Februarius, doe de Rhijn noch toegevroosen lagh/ over 't Ys gegaen/ om een Toght in Elsas te doen; vermitsse sigh hadden laten wijs maecken/ dat Gratiani Heyr was opgebroocken/ om Valens in 't Oosten ter hulp te trecken. Maer alsse nu met haer Leger tusschen Colmar en Straetzburgh waren gekomen/ gantschlijck op geenen vyand voordaght sijnde/ quam Nannejus, des Keysers Overste Lieutenant, met de gantsche Roomsche Maght/ oock veele Francken by sigh hebbende/ nevens der selver Koningh/ haer op den hals. Daer geschiedde een bloedige Slagh/ waer in de Duytschen sulck een Neerlaegh leeden/ dat harer weynigh boven de 5000. levendigh daer af quamen. Vermits nu de Lentienses, welcke waren de geene die ontrent Leytz, Fridingen, Veringen, Palingen woonden/ kortlijck/ de Swaben tusschen de Donauw en de Necker, deesen Toght eerst hadden aengevangen/ heeft de Keyser sigh met sijn geheele Heyr na haer gewend; doch sy gaven sigh op genade aen hem over. De gedaghte Neerlaegh is geweest eene der grootste van al de geene/ welcke d'oude Duytschers opt hebben geleeden.

Seer sware Neerlaegh der Duytschen,
door 't Heyr van Keyser Gratianus. Ammian. l. 31. Zosim. l. 4.

Echter heeft soo grooten verlies haer niet konnen afschricken. Want in 't volgende jaer sijnse by Mentz weer over den Rhijn na Franckrijck getrocken. Vermits sigh oock de Gotthen hoe langer hoe meerder versterckten/ soo wierd Gratianus gedwongen/ Theodosius (naderhand genoemd de Groote) ten Meedehelper in 't Keyserrijck aen te nemen; op den 16. van Januarius Anno Christi 379./ te Sirmien in Hongarien, als Theodosius noch maer 13. jaren oud was. Deesens Geboorte-land was Spaenje; de naem sijns Vaders Honorius; die van sijne Moeder Thermantia. 't Is seecker/ dat hy afkoomstig was uyt des Keysers Trajani Geslaght; een seer loflijck Vorst/ en die wel onder de beste mag geteld werden. Dus hebben wy nu hier te spreecken van drie Keyseren; namentlijck/ van Gratianus, Valentinianus, en Theodosius. D'eerste verrightingh des laetstgenoemden was/ dat hy de Gothlanders tot gehoorsaemheyd bedwongh: een deel daer van in Thracien liet blijven; d'andere in Egypten en Asia woeste Landen inruymde/ om deselve te bebouwen.

379
Theodosius de 48. Roomsche Keyser; met Gratianus en Valentinianus. Amm. l. 31. Zosim. l. 4. Aur. Vict. Epit. Pomp. Lat. Egnat. l. 1. Paul. Diac. l. 12.

Ontrent deese tijd sijn oock de Longobardi (of Langhbaerden; dus genoemd/ om datse/ volgens 't beright van Paulus Diaconus, lange Baerden voeckten) uyt 't aghterste deel van Duytschland aen de Noord-Zee voor den dagh gekomen/ en hebben hare Nabueren de Wenden in Cassubenland en Brandenburger-Marck een gedeelte haers Lands afgedwongen. Echter sijnse hier niet lang gebleven; maer ruckten voort na Italien, daerse een heerlijck Koninghrijck hebben opgeregt/ en 't selve beseeten tot op de tijd van Keyser Carel de Groote.

Der Longobarden eersten uytval.

Na veelerley voorgevallene Gevelghten heeft Theodosius met d'Oost-Gotthen Vreede gemaeckt; en als hy in een sware Sieckte was gevallen/ sigh laten Doopen: d'Arrianen uyt de Hoofd-kerck te Constantinopol verdreven/ en deselve ingeruymd aen den Godsaligen Bisschop Nazianzenus. Korts daer na wierd/ op bevel deeses Keysers Theo-

Kercklijke saecken. Sulp. Sev. Prosp. in Chron.

ANNO CHRISTI.

Theodosii, in de Maend May een Concilium
te Constantinopol gehouden; waer in veele
twisten wierden ter neer geleght; insonder-
heyd oock daer over / dat eenige niet reght-
matiger wijs aen hare Bisdommen waren

Concilium te Constantinopol, en andere.

381. geraeckt. Anderweegen sijn oock veele Ver-
samelingen der Geestlijcke aengesteld; als/
t'Aglar in Friaul; waer by S. Ambrosius sigh
bevond: te Saragossa in Spaenje: te Romen,
in Damasi tijd. Van al deese wierd der Arria-
nen en Priscillianisten Kettery verdoemd.

D'een Keyser weerstaet, d'ander helpt d'*Arrianen*.

Echter heeft dit niet geholpen; vermits Gra-
tianus de saeck der Priscillianisten; en Va-
lentinianus die der Arrianen weer op de been
hielp. Dus is de twist en alarm maer dies te
grooter geworden. Waerom oock de vroo-
382. me Nazianzenus eyndlijck op geene Concilien
meer verschijnen wou / wijl'er doch niets ver-
right wierd. Met den Godsaligen Ambro-
sius is 't oock seer hard gegaen; en met groo-
385. te moeyte heeft sijne Kerck te Milaen hem
386. konnen behouden. Ontrent deese tijd is S.
390. Hieronymus te Jerusalem seer beesigh geweest
met de besightigingh der H. Plaetsen / ge-
lijck oock met die van 't geheele Joodsche
Land. Oock heeft doemaels geleeft Ruffi-
nus van Aquilegia; wiens heerlijcke Schrif-
ten de Kerck Christi noch in onse tijden ge-
niet.

Maximus, Landvooghd in *Britannien*, oproerigh tegens *Gratianus*. *Excerpt. Aur. Vict. Zosim. l. 4.*

383. In 't jaer Christi 383. wierd een Oproer
verweckt tegens Keyser Gratianus. Seec-
ker Landvooghd / genoemd Maximus, van
de Keyser in Britannien gesteld / was een goed
Soldaet: die oock Eugenius, Koningh van
Schotland, in een Veldslagh versloegh / en
alle Schotten uyt 't Eyland verdreef. Maer
over deese Zeege wierd Maximus soo opgebla-
sen / dat hy opentlijck tegens Gratianus re-
belleerde. Met een seer groote Maght
trock hy uyt Engelland over na Franckrijck:
maeckte de daer sijnde Legioenen hem oock
aenhangigh. Liet sijnen Soon Victor door
't Krijghsvolck Augustus, of Keyser noemen/
en sond hem na Spaenje. Hy selfs / met
't grootste deel des Heyrs / trock op tegens
Gratianus, die alleenlijck in leedighgangh op
de voldoeningh sijner wellusten pastte.

Gratianus om 't leven gebraght.

Dus wierd deese sorghloose Keyser over-
yld / en vlood / sigh van 't Krijghsvolck ver-
laten siende / met eenige weynige wegh.
Doch Adrogatius, Veld-oversten van Maxi-
mus, aghterhaelde hem niet verr' van de
Stad Lyons, en sloegh hem dood / op den
25. van Augustus, Anno Christi 383. / als hy
had geleeft 24. en geregeerd 16. jaren. Dit
was 't eynd van Gratianus; en dus heeft de
Tyran Maximus sigh met geweld meester ge-
maeckt van de Provintien Gallia, Spaenje,
Africa, en Britannia: deselve oock vijf gant-
sche jaren langh beseeten.

Maximus oock Meede-Keyser geworden.

Als Valentinianus de dood sijns Broeders
Gratiani vernam / wierd hy oock selfs seer
voor Maximus bevreesd. Sond derhalven
Bisschop Ambrosius, als een Gesant / aen
hem / met beede / dat hy doch niet over d'Alp-
geberghten in Italien wou trecken. Maximus
stond dit wel toe / doch onder voorwaerde /
dat Valentinianus en Theodosius hem voor den
derden in 't Keyserdom souden aenneemen.
Deese beyde moesten hier in bewilligen / ver-
mitsse doemaels seer sleght van Krijgsvolck
voorsien waren.

Geval tusschen Theodosius, sijnen Soon *Arcadius*, en desselven Leermeester *Arsenius*.

In deese verwarringh heeft Keyser Theo-
dosius sijnen Soon Arcadius nevens hem ten
Roomschen Keyser in 't Oosten gemaeckt; en
hem Arsenius, een voornaem Man / ten Præ-
ceptor toegevoeghd. Eens vond Theodo-
sius sijnen Soon in een kostlijcke Stoel sit-
ten / en Arsenius voor hem staen / dus hem
onderwijsende. Stracks moest Arcadius,
op sijns Vaders bevel (die hier over niet wey-
nigh onwilligh was geworden) uyt sijnen
Seetel oprijsen / en sijnen Leermeester daer
in laten sitten.

Persiaensche Koningen.

In 't jaer Christi 380. is Sapores, de seer
maghtige Koningh van Persien, die in sijns
Moeders ligchaem was gekroond gewor- 380.
den / en alsoo gantsche 70. jaren langh had 382.
te gelijck geregeerd en geleeft / gestorven. 384.
Hem volghde op den Throon sijnen Broeder
Artaxerxes. Doch deesens Heerschinghs-
tijd is niet langhduerigh geweest / want de
dood ruckte hem wegh Anno Christi 384.
Sijnen Nasaet in 't Rijck was Sapores de jon-
ge / of de III.; die Gesanten aen Theodosius
afvaerdighde / en niet langer dan 5. jaren
heeft geregeerd.

Valentinianus door *Maximus* uyt *Italien* verdreven.

In 't jaer Christi 387. / als 't Geluck den
Tyran Maximus allerweegen soo seer wel had
gediend / wierd hy gantsch hooghmoedigh;
en dreyghde Valentiniaen, dat hy hem in Ita-
lien wou komen besoecken. Deese Vorst
sond Ambrosius al weer aen hem; doch te 387.
vergeefs. Want Maximus ruckte in aller yl
over d'Alp-geberghten; en verschrickte Va-
lentinianus soodanigh / dat hy met sijne Moe-
der Justina na Thessalonica in Grieckenland
vlood. Hier klaeghde hy Theodosius sijn
ongeluck; die hem oock hulp beloofde. On-
dertusschen handelde Maximus in Italien na
sijn welgevallen / en wierd over al voor Key-
ser aengenoomen. Oock heeft men hem en
sijnen Soon Victor Beelden opgereght.

Theodosius beoorlogd *Maximus*; en hoe dese Tyran om 't leven quam. *Oros. l. 7. c. 35. Suid. in Theod. Ambros. de ob. Valent. Niceph. l. 12. c. 21. Socrat. l. 5. c. 14.*

Ondertusschen trock Keyser Theodosius
sigh seer ter herten / dat hy d'onschuldige
dood Gratiani, van wien hy tot 't Keyserdom
was verheven geworden / dus langh aen
Maximus ongewroocken had gelaten. 't Be-
kommerde hem oock seer hoogh / dat Valen-
tinianus, de Broeder van Gratianus, door
even dien selven Tyran uyt sijne Landen was
verdreven. Nam derhalven voor / deesen
Ballingh te herstellen. Lightlijck kon Ma-
ximus dit bemercken. Rustte sigh derhalven
met alle Maght tegens Theodosius toe / niet
alleen te Land / maer oock te Water. D'eer-
ste Slagh geschiedde in 't Landschap Friaul. 388.
Na een langhduerigh Gevecht leed Maxi-
mus de Neerlaegh. Vlood na de Stad
Aglar; doch wierd aghterhaeld / en leven-
digh voor Theodosius gebraght: die hem be-
genadigen wou; doch de Soldaten begeer-
den daer in niet te bewilligen. Namen Ma-
ximus met geweld uyt des Keysers handen /
en sneeden hem den kop af op den 27. van
Augustus. Sijnen Oversten ter Zee / Adro-

ANNO CHRISTI.

gatius, die de vliedende Gratianus had dood geslagen / had soo haest de dood van sijnen Heer Maximus niet vernoomen / of hy wierp sigh selven uyt sijn Schip in de Zee / en verdronck. Dus geraeckte 't Ryck weer in Vreede / en de verdrevene Valentinianus weer op sijnen Throon.

Theodosii Triumph. 389.

Theodosius heeft over deese Zeege met sijnen Soon Honorius en Meede-keyser Valentinianus te Romen getriumpheert; sigh tegens yeder seer gunstigh en wilvaerdigh getoond: 't welck die van Thessalonica echter aen hem gantschlijck niet hebben bevonden.

Snooden Oproer te Thessalonica:

De Burgers deeser Stad hadden een Feest / waer in sy allerley Heydensche Speelen plegen t'oeffenen / insonderheyd 't konstigh rijden met veele Paerden. Des Keysers Amptlieden hadden eenen der Voerlieden / d'ervarenste onder al d'andere / wegens begane Echtbreuck gevangen geset / om hem / na verdienste / te straffen. 't Gemeene Volck wou / op 't gedaghte haer Feest / deesen Misdadigen los hebben / om hem tot hare Speelen te gebruycken; doch d'Amptlieden sloegen 't haer af. Hier over wierd 't dwase Grauw soo vergrimd / datse eenige der selve

maer ook d'Oproerige al te strengh gestraft. Suid. in Theod. Theod. l.5. c.17.18. Sozom. l.7. c.23.24. Zonar. T.3. Zosim l.4. Cedren. p.268.

dood sloegen / en d'Overspeelige Voerman uyt de Gevanckenis haelden. Als Theodosius, die doemaels noch in Italien was / dit hoorde / wierd hy boven maten seer vertoornd; en dreyghde / dat hy d'oproerige Thessalonicensers op 't hardste sou straffen. Ambrosius bad voor haer. Doch de Raed en Hoofdlieden vertoondden / datmen over soodanigh een wrevel niet kon ooghluycken; wyl'er de Keyserlijcke Aghtbaerheyd aen hingh. Dus beval Theodosius, datmen de Straf souter hand neemen; doch met seeckere matiging. Maer de Commissarissen deeden meer dan haer bevoolen was / en lieten 't gemeene volck / sonder voorgaende ondersoeck op de Belhamels en aenhangers des oproers / door de Soldaten gantsch onbarmhertigh ter neer houwen; soo dat doemaels binnen drie uyren tijds over de sevenduysend Menschen dood bleven.

Theodosius hardelijck van Ambrosius bejegend en bestraft.

Als nu hier na 't Paesch-Feest aenquam / en Keyser Theodosius sigh oock aen de Tafel des Heeren wou vervoegen / liet Bisschop Ambrosius hem tot d'ontfangingh des Sacraments niet toe; maer wees hem / onder meer andere / oock met deese woorden af: Hy sou eerst 't onschuldigh bloed van sijne handen doen / eer hy met deselve de Heylige Teeckenen aennam. Want die soo veel onnoosel bloed had vergooten / was des Bloeds Christi onwaerdigh. Sulck een scharpe bestraffingh onderwierp de Godsalige Keyser Theodosius sigh geerne: toondde hertlijck berouw over sijne Sonde; en deed aght volle maenden langh openbare Boete; tot dat hy sigh met de Kerck weer versoend had.

Sijne Boete. P. Diac. l.12.

Valentinianus de II. om 't leven gebraght. Oros. l.7. c.31. Zosim. l.4. Niceph. l.12. c.38. 392.

In 't jaer Christi 392. is Keyser Valentinianus de II. op de volgende wijs om 't leven gekomen. Gratianus had een gebooren Frank, genoemd Arbogast, wegens sijne sonderlinggroote Krijghs-ervarenheyd / ten Hof-Paltzgraef gemaeckt. Deese Eere-Staet behield hy onder Valentinianus: doch wierd hier op te gelijck soo trots / dat hy meendde / de jonge Keyser moest doen alles wat hy maer wou. 't Gebeurde eens / dat Valentinianus in toorne sijn Swaerd tegens Arbogast uyt-trock: doch andere schooten tusschen beyden / soo dat hy onbeschadighd bleef. Evenwel wierd hem aengeseght / dat hy sigh een tijd langh van 't Hof sou onthouden. Dit verdroot dien ondanckbaren Gast soodanig / dat hy door listige practijcken de verworging van Valentinianus met een Strop wist te weegh te brengen. Dit geschiedde te Vienne, gelegen aen de Rivier de Rhosne, of Rhodanus, op den 15. May des gemelden jaers.

Ver-

ANNO CHRISTI.

Eugenius ten Keyser opgeworpen; van Theodosius beoorloght, en doorstoocken. Theod. l. 5. c. 24. Sozom. l. 7. c. 24. Zonar. T. 3. Zosim. l. 4. P. Diac. l. 12.

Vermits nu Arbogast, als een Vreemdelingh en Barbaer, de koenheyd niet had / om sigh selven ten Roomschen Keyser op te werpen / soo deed hy 't eenen anderen, te weeten Eugenius, des Keysers Secretarius en Rentmeester geweest. Om deesen Schrijver en nieuwe Keyser te dempen / bragt Theodosius een Kryghsheyr by een; doch eer hy te veld troch / stelde hy Vast-en Beededagen aen. Eugenius maeckte sigh oock tegens hem vaerdigh. Insonderheyd besettede hy d'Enge Passen in d'Alp-geberghten. Theodosius had by sigh veele Hunnen, Alanen, en Gotthen, nevens der selver Koning Alaricus. Met deeser hulp opende hy den wegh door d'Alpen, en quam dus in Friaul. Tusschen beyde de Partyen verhief sigh een vreeslijcke Slagh. D'oude Legioenen van Eugenius vielen aen op Alaricus en de Gotthen, van welcke over de thien-duysend wierden dood geslagen. Doe geraeckte Theodosius in een groote benauwdheyd. De volgende gantsche naght lagh hy op sijn aengesight ter aerden / en deed Gebeeden tot God. 's Anderen daeghs greep hy de vyanden weer aen. Doe verhief sigh een vreeslijke Stormwind en verschrickliyck Onweer; waer door Eugenii Soldaten verhinderd en verblind; ja oock haer' eygene uytgeschootene Pijlen tegens haer te rugg' gedreven wierden. Als de voornaemste Oversten van Eugenius dit sagen / en hier uyt besloten / dat God van uyt den Hemel tegens haer streed / vielense met hare Legioenen tot Theodosius over: wierden oock aengenoomen / doch met deese voorwaerde / datse den Tyran Eugenius souden overleveren. Dit geschiedde; en doe hy voor den Keyser wierd gebraght / viel hy op syne knien / biddende om genade: doch eenen van des Keysers Trauwanten stack hem dood. Als Arbogast had vernomen / dat sijnen gewaenden Keyser uyt den wegh was geruymd / braght hy / twee dagen daer na / sigh selven om 't leven.

De Winden veghten voor Theodosius.

394.

Keyser Theodosius sterft. Hieron. in Cat. Ambros. de ob. Theod. T. 3.

Dus is Theodosius met Zeege weer na Milaen gekeerd / daer hy met sijnen Soon Honorius Triumpheerde. Maer onlanghs daer na kreeg hy de Watersught. Doe hy nu sagh / dat het met hem ten eynde wou lopen / verdeelde hy 't Keyserrijck onder sijne beyde Soonen. Aen Arcadius gaf hy de Landschappen tegens 't Oosten; aen Honorius die tegens 't Westen. Hier na overleed hy op den 17. van Januarius Anno Christi 395. / als hy 't Roomsche Rijck seer roemlijck had geregeerd de tijd van 16. jaren en eenige dagen. Sijn Lijck wierd gevoerd na Constantinopol, en aldaer in der Apostelen-Kerck begraven.

Arcadius de 49. en Honorius de 50. Roomsche Keyseren. Pomp. Lat. Egnat. l. 1. Zonar. T. 3. Zosim. l. 5. Hist. Socrat. l. 6. c. 1.

Arcadius had alreeds 12. jaren nevens sijnen Vader Theodosius de naem van Keyser gevoerd: d'andere Soon / Honorius, 2. jaren; doch na sijnen dood heerschte elck afsonderlijck. Honorii Vooghd was Stilico, een geboorne Wend; doch die sigh tsederd een lange tijd aen 't Hof welverdiend had gemaeckt: dien van Arcadius was Rufinus. Deese Rufinus droegh sigh niet getrouw ontrent sijn Weeskind en jongen Heer Arcadius. In tegendeel riep hy Alaricus, der Oost-Gotthen Koningh / heymlijck in Grieckenland: die oock daer alles plonderde en verwaestte; de Steeden verdierf waer hy heenen quam: alleenlijck voor Thebe en Atheenen kon hy niets verrighten. Wendde sigh derhalven na Peloponnesus: vernielde de Steeden Corinthen, Argos en Sparta. In deese hooge nood meende Rufinus de hooghste Maght Arcadius uyt de hand te rucken. Doch Stilico, Vooghd van Honorius, bemerckte deesen aenslagh / en quam Arcadius met een groote Krijghsmaght te hulp; in voorneemen / van Alarick te verdryven. Maer Rufinus braght het daer toe / dat Keyser Arcadius aen Stilico schreef / hy sou sijn Volck hem na Constantinopol toesenden / en sigh weer van daer na Italien begeven. Stilico moest dit doen / alhoewel met grooten onwil: doch beval Gaina, eenen sijner Oversten / dat hy de verradery Rufini niet ongewroocken sou laten. Deese last wierd oock volbraght. Want de Soldaten doorstaecken Rufinus met meer als duysend wonden / en hieuwen hem voorts in stucken.

Marcell. in Chron. Niceph. l. 12 c. 23. Sozom. l. 8. c. 1. Oros. l. 7. c. 34 37.

395.

De Verrader Rufinus geloond.

In syne plaets quam te Constantinopol eenen Eutropius, die noch arger was als Rufinus. Want veel' eerlijcke Lieden verjoegh hy in Ballingschap: verklaerde Stilico voor vyand: verweckte eenen onnoodigen Oorlogh in Africa; doch tegens Alarick en de Gotthen deed hy niets met allen. Die ondertusschen Grieckenland en Epirus soodanig verwoestten / dat deese Gewesten van een groot deel Inwooners verlaten wierden; welcke / uyt vrees deeser Tyrannen / sigh anderweegen heenen begaven.

Der Gotthen Koning Alarick verwoest Grieckenland.

396.

Honorius neemd sijns Vooghds Dochter ten Gemalin; doch sy sterft, noch Maeghd sijnde.

In 't jaer Christi 398. nam Keyser Honorius ten Gemalin Maria, de Dochter van sijnen Vooghd Stilico, doe hy noch maer veerthien jaren oud was. Deese Maria stierf / noch Maeghd sijnde; en wierd te Romen begraven in de Triumph Wegh, op de plaets / daer tegenwoordigh in de S. Pieters-Kerck de Capel der Koningen van Franckrijck staet. Want als onder Paus Julius de II. hier gegraven wierd tot een nieuwe Fundamentlegginghe / heeft sigh haer Graf ontdeckt. In 't selve vondmen een Marmorsteene Kist / langh aght en een halve / breed vijf voeten; en daer binnen / nevens de Beenderen / veel' Edele Gesteenten; heerlijcke Vaten van Krystal en Agaet-steen: kleederen geheel van Goud Laecken: kostlijcke Hayrnaelden / en een goudene Hoofdband / vol Edele Steenen, op welcke geschreven stond: DOMINO NOSTRO HONORIO. Desgelijcks een Silvere Plaet / met de Namen der vier Aerts-Engelen / behalven noch andere dingen; welcke Stilico buyten twijffel syne Dochter ten Bruydschat had gegeven / of willen geven. Dit alles wierd geleverd in handen van den gemelden Paus Julius. Na de dood van Maria heeft Stilico sijn' andere Dochter Thermantia den Keyser Honorius ten Houwlijck gegeven; doch deese is oock gestorven / eerse haren Bruydegom wierd bygeleght.

398.

Haer seer rijck Graf onder Paus Julius de II. gevonden.

Na

ANNO CHRISTI

Rebelly in Africa gedempt.

Na gehoudene Bruyloft sond Keyser Honorius tegens Gildo, die in Africa rebelleerde / Macefceles, des gemelden Gildons eygene Broeder / met een Heyr van 70000. Mannen. Deese braght voor eerst de Roomsche Soldaten in Africa op sijne syde. Sloegh daer na d'Africanen en Mooren. Bequam sijne Broeder Gildo gevangen: deed hem ophangen / en maeckte dus van deesen Oorlogh een eynd.

Keyser Arcadius geduerigh onder de handen van Verraders.

In 't Oosten was de goede Keyser Arcadius gelijck als de gevangene van Eutropius: die vast d'eene Oorlogh na d'andere verwekte / om sijnen Heer in vrees te houden. Doch Gaina braght te weegh / dat deesen Eutropius
399. te Chalcedon gevangen / aengeklaeghd / van veele boosdaden overtuyghd / en eyndlijck onthoofd wierd.

D'eene royd d'ander uyt.

400. Maer onaengesien Gaina wel wist / wat Rufinus en Eutropius was bejegend / soo stelde hy / niet langer dan een jaer hier na / even 't selve in 't werck / 't welck haer 't leven had gekost. Maer oock bequam hy een gelijcke loon. Want hy wierd van de Keyser verdreven; van de Hunnen gevangen / de kop afgeslagen / en 't Hoofd na Constantinopol gesonden.

Alaricus, der Gotthen Koningh, na veele verwoestingen eyndlijck in Italien geslagen.

Onderwijl gingh der Gotthen Koningh Alarick met sijne Landverwoestingen geduerigh voort. Uyt Grieckenland trock hy na Dalmatien: van daer in Hongaryen, en vervolgens na Italien. Door Stiermarck drongh hy in 't Landschap der Venetianen, en quam dus in 't genoemde Gewest. Wendde sigh doe na de Stad Æsta, en belegerde
401. Keyser Honorius in deselve. Doch Stilico braght een taemlijck Kryghsheyr by een: sloegh Alaricus, eerst by Pollentia, daer na by Verona op de vlught / en beroofde hem van eenige Regimenten Gotthen. Dus moest Alarick weer te rugg' na Windischland keeren / van waer hy gekomen was. Daer op maeckte Honorius Vreede met hem / om met eere van hem ontslagen te zijn.

Rhadegast valt met 200000 Mannen in Italien; doch dit gantsche Heyr werd te niet.

Maer onlanghs daer na quamen andere Gasten in Italien. Eenen / gheeten Rhadegast, van de Geschiedschryvers een Scyt genoemd / braght een Heyr van tweemael honderd-duysend Mannen by een uyt de Barbarische Volckeren aen geene syde des Rhijns en Donauws. Met deese meenighte
402. overviel hy Italien gelyck als een Sondvloed. Doch Stilico sneed hem allerweegen de Voorraed af / en verleydde hem de Passen.
Sozom. l.8. c.15. P. Diac. l.13.
405. Oock verkeeck Rhadegast selfs 't Spel; vermits hy sigh begaf in 't Fesulanisch Gebergt; daer 't grootste deel sijns Krijghsheyrs door honger moest vergaen. D'andere gaven sigh aen Stilico over; die haer met hoopen verkoght / gelijck men de Beesten doet. Rhadegast wierd op de vlught gevangen / en met sijne Kinderen onthoofd.

Seer rampsaligen staet des Westerschen Keyserrijcks in deese tijd.

De Geschiedboecken konnen niet genoeg uytdrucken / in wat voor een ellendigen staet 't Roomsche Keyserrijck in 't Westen sigh doemaels bevond. Want al de Provintien tusschen Constantinopol en d'Alp-geberghten; Thracien, Macedonien, Grieckenland, Bulgaryen, Wallachien, Moldavien, Sevenbergen, Hongaryen en Windischland wierden door de Gotthen, Hunnen, Wenden, en Duytschen verwoest en uytgeplonderd. Onder deesen handel ontbrack het oock aen geene Moorderyen / Vrouwverkraghtingen / Kerckroveryen / en allerley andere boosdaden. Men heeft de Priesteren van voor d'Altaren weghgeruckt / en ter neer gehouwen: van de Kercken Paerdestallen gemaeckt; der Martelaren Gebeenten uytgegraven en wegh geworpen. De Saxen roofden ter Zee. De Francken, Alemaniërs, en Burgundiërs verwoesteden Franckrijck, verowerden en plonderden Mentz, nevens meer andere Steeden aen den Rhijnstroom. De Picten en Schotten deeden even 't selve in Britannien. De Wenden en West-Gotthen hadden 't grootste deel van Spaenje haer onderworpen gemaeckt / en heerschten daer in. Honorii Amptlieden konden deese onheylen niet weeren; want de Wandalen sloegen haer te rugg'. Veroverden de Steeden Rheims, Amiens, Arras, Doornick, Mentz, Worms, Spier, en Straetsburgh: plonderden deselve / en vernieldense ten deelen. Trocken voort tot in Gasconje; verdierven de Landen in Languedocq, en rondom Lyons. Kortlijck / allerweegen was alles vol jammer. Ondertusschen werd Honorius van de Geschiedschryvers beschuldighd / dat hy en de sijne tot deese vyandlijcke Invallen groote oorsaeck hebben gegeven. 't Is oock seecker genoegh / dat Stilico dit alles geerne sagh / en daer door geen kleyne hoop opvattede / dat hy 't Rijck aen sigh sou brengen.

ANNO CHRISTI. 406.

Waer van hier een korte voorstelling werd gedaen.

407.

Stilico, de Vooghd Honorii, werd een Verrader.

Keyser Arcadius sterft; en Stilico bekoomd sijnen loon.

In 't jaer Christi 408. overleed Keyser Arcadius te Constantinopol, als hy 31. jaren en eenige maenden geleeft; na sijns Vaders Theodosii dood 13. jaren 3. maenden en 15. dagen geregeerd had. Hy liet een Soon na / genoemd Theodosius; over wien hy / niet sijnen Broeder Honorius, maer de Persiaensche Koningh Isdagerdes (Isdigerdes) ten Vooghd had gesteld: die oock sijn Weeskind Theodosius seer getrouwlijck heeft voorgestaen. Doe Honorius sijns Broeders Arcadii dood had vernoomen / wou hy / ten gevalle sijns jongen Neefs / een Reys na 't Oosten doen; om te Constantinopol op alle saecken orde te helpen stellen. Stilico ried hem deese Toght seer hevigh af; seggende / dat hy / by deese groote onrusten en vyandlijckheden in 't Westen / sigh sonder 't uyterste gevaer niet uyt 't Land kon begeven: doch hy (Stilico) wou deese moeyte op sigh neemen.
408. Deese snoode Verrader was voorneemens / wanneer hy te Constantinopol quam / de jonge Keyser / noch maer aght jaren oud / om 't leven te brengen / en sijnen eygenen Soon Eucherius daer tegens op den Keyserlijcken Throon te stellen. Maer als deesen sijnen Aenslag ontdekt wierd / en bewijsen genoegh voor handen waren / dat Stilico de Barbarische Gotthen, Hunnen, en andere Natien, selfs had opgehitst / en door haer soodanigh een Bloedbad aengerigt / soo heeftmen / in vollen Kryghsraed te Ravenna, 't Vonnis

Sozom. l.9. c.1. Socrat. l.7. c.1. Zonar. T.3. P. Diac. l.43. Marcell. in Chron. Procop. bell. Pers. l.1. Niceph. l.14. c.1. Oros. l.7. c.28.

tegens

ANNO CHRISTI.

tegens hem uytgesprooken; en 't Hoofd hem afgeslagen. Sijnen Soon Eucherius had sigh door de vlught in 't Anconer-Marck gereddet. Wierd echter gegreepen / en op deselve wijs om 't leven gebraght.

Alarick, der *Gotthen* Koningh, veroverd *Romen*. *Zonar.T.3. Procop.l.3. de bell. Vand. Prosp.in Chron. Egnat.l.1.*

Onder de Soldaten waren'er veele / welke de dood van haren Heer Stilico seer smertlijck viel. Liepen derhalven met hoopen na Alarick, Koningh der Gotthen, en bewoogen hem / om een Toght in Italien te doen. Hy quam dan met een groote Maght tot by Ravenna. Begeerde / Honorius sou hem en de sijne een Provintie ter bewooningh inruymen; doch dit wierd hem afgeslagen. Doe Blocqueerde hy de Stad Romen; en dwong de Romeynen, met hem tot een Verdragh te moeten treeden; doch de Voorwaerden wierden hem niet gehouden. Daer op belegerde hy de Stad noch nauwer. Kreeghse oock eyndlijck door verraed in sijn geweld / op den
409. 24. van Augustus Anno Christi 409.

Alaricks sonderlinge bescheydenheyd, tot schande onser *Christen* Vorsten,

In deese veroveringh der heerlijcke Stad Romen gebruyckte de Gothische Koningh d'aenmercklijcke Bescheydenheyd / dat hy sijn Krijghsvolck gebood / al de geene / welke in de Kercken gevlooden waren / te verschoonen. Datse sigh oock met de Plonderingh en Buyt souden laten vergenoegen / maer soo veel mogelijck was sigh onthouden van Menschen-bloed te plengen; behalven van al de geene / die sigh verweeren wilden. Soodanigh een billijckheyd werd tegenwoordigh weynigh in aght genoomen van de geene / die sigh Christenen laten noemen.

Aenmerckingh.

Dit is dus geweest d'eerste Veroveringh der Stad Romen, haer weervaren van vreemde Natien: behalven datse in 't jaer der Weereld 3562. van de Galliërs wierd ingenomen / en ten deelen verbrand / na datse had gestaen 365. jaren.

Constantinus, eens Boeren Soon, werpt sigh in *Engelland* ten Keyser op; en *Honorius* moest hem voor Meede-Keyser erkennen.

't Stond doemaels seer qualijck in 't Rijk. Want Honorii traegheyd en onagtsaemheyd maeckte hem by elck veraght. Soo dat sigh in Engelland een nieuwe Keyser opwierp / genoemd Constantinus, eens Boeren Soon. De Soldaten hingen hem oock aen / enckelijck om des Naems wil; en hy braght het soo verr' / dat hy sigh meester maeckte van geheel Gallia; des Keysers Honorii Heyr te rugg' sloeg: alle Passen en Enghten in d'Alp-geberghten met Krijghsvolck besettede; ja oock sijnen Soon / dien hy Constans noemde / tot sijnen Meede-Keyser deed uytroepen. Hier na sond hy Gesanten aen Honorius; verontschuldighde sigh / ten besten dat hy kon / en begeerde / dat hy hem sou erkennen voor sijnen Collega, en Meede-genoot; soo wou hy getrouwlijck op sijne sijde zijn / en hem bystaen. Honorius, die geenen lust tot den Oorlogh had / moest hier in bewilligen.

Attalus, al mee te *Romen* Keyser; en *Honorius* in d'uyterste nood.

Want daer quam eenen anderen voor den dagh / dien Alaricus te Romen met den Keyserlijcken Titel had begiftight; te weeten Attalus: die / te gelijck met Alarick, Keyser Honorius aengreep. Deese beyde benauwden hem sulcker wijs op 't uyterste / dat hy sigh nauwlijcks te Ravenna kon onthouden. Doch tot alle geluck quamen hem over Zee 4000. goede Soldaten toe / door welcker hulp hy Ravenna behield.

ANNO CHRISTI.

Plonderd *Romen* andermael. Verwoest *Napels*, *Apulien*, *Calabrien*, &c.
410.

Niet langh hier na schafte Alarick sijnen van hem gemaeckten Keyser weer af: rightte daer tegens met Honorius vriendschap en een Verbond op. Doch des Keysers Oversten in Franckrijck handelden wrevelighte gens 't selve; en sloegen veele Gotthen, welke hier op niet verdaght waren / ellendigh dood. Alarick, hier over niet weynigh vertoornd / overviel Romen plotslijck: nam de Stad in / en deedse door sijne Soldaten drie dagen langh uytplonderen; doch sy moesten sigh onthouden van Moord en Kerck-roof. Op den vierden dagh trocken de Gotthen weer uyt Romen. Namen haren wegh na 't Koninghrijck Napels, Apulien en Calabrien; alles verwoestende.

Werd sieck, en sterft.
411.

Doe nu Alarick oock na Sicilien wou overvaren / wierd hy in de Stad Cosenza van een Sieckte aengetast / welcke hem oock weghruckte. Sijn' Oversten stelden hem een wonderbare Begraefnis aen.

Wonderbare Begraefnis.

Want de Soldaten moesten de Rivier Busento afgraven / op datse droogh wierd. In deselve begroevense haren Koningh. Leydden een groote Schat by hem neer. Lieten daer na 't Water weer in loopen / en verberghden alsoo Alarici Graf. In sijne plaets wierd Koningh eenen sijner Bloedverwanten / Adolph, die Placidia, des Keysers Honorii Suster / ten Gemalin had; en ses jaren heeft geregeerd.

De Boeren Soon en opgeworpene Keyser *Constantinus* haest omgebraght. *Oros.l.7. c 42. Sozom.l 6. c.13.seq. Marcell. in Chron.*

Een Tyrannische en onreghtvaerdighlijck sigh aengematighde Maght kan geen lange geduersaemheyd hebben. Derhalven konden oock Constantinus en sijnen Soon Constans haer Keyserrijck niet langh besitten. Want Gerontius, een Overste van Honorius, kreegh de Soon in Franckrijck gevangen / en liet hem 't Hoofd afhouwen. Korts daer na wierd oock de Vader Constantinus selfs gevat / en levendigh voor Honorius gesteld; die hem sonder tijdversuym deed aen
413. kant helpen. Dus is geheel Franckrijck, gelijck oock Spaenje, aen deese sijde de Vloed Ebro, weer onder Honorii gehoorsaemheyd gekomen. Even 't selve is de Tyrannen Attalus en Heraclianus weervaren. D'eerstgenoemde wierd Keyser Honorius levendigh overgeleverd; d'andere te Carthago ter neer geslagen.

Joden grouwelbedrijven tegens de *Christenen*.
414.

In 't jaer 414. hebben de Joden t'Alexandria en Egypten een Alarm aengevangen; sulker wijs / datse by naght veele Christenen dood sloegen. Ter dier oorsaeck wierdense al t'samen uyt de Stad gejaeghd / en by den Keyser aengeklaeghd. In 't volgende jaer bedrevense in 't Joodsche Land veelerley moedwilligheden. Hoonden den Heere Christus. Sleepten een Kruys door den dreck heenen. Bonden / ten spot / een Christen Jongen aen 't selve. Maer ondertusschen wierdense hoe langer hoe onsinniger; en sloegen dit arm aen 't Kruys vastgemaeckt Kind soodanigh / dat het sterven moest. Hier over wierden veele der hare gevangen genoomen / en aen 't leven gestraft.

Gothsche

In 't jaer Christi 415. is der Gotthen Ko-

ANNO CHRISTI. ningh Adolph, Pasaet van Alarick, te Bar-
cellona in Spaenje door eenen sijner Kneghten
Koningen. in een Paerde-stal doodgestoocken. Hem is
Ex Isidoro. gevolghd Sigerick; doch die onlanghs daer
415. na van de sijne omgebraght wierd / wijl hy
meer tot Vreede was geneegen / als d'Oost-
Gotthen geerne sagen: welcke in sijne plaets
verkooren eenen Wallia. Deese maeckte
Vreede met Keyser Honorius, en leverde hem
weer sijne Suster Placidia, Weduw van Ko-
ningh Adolph. Heeft oock / met hulp der
Keyserſche, de Wandalen, Swaben en Ala-
nen in Castilien en Portugal geslagen; waer
op hy deese Landen sigh onderworpen maek-
419. te. Is gestorven Anno 419. In sijne plaets
is Dieterick Koningh geworden: die 23. ja-
ren heeft geregeerd.

422. Keyser Honorius had sijne Suster Placidia
Keyser *Honorius* sterft. aen Constantius, sijnen Generalen Veld-
oversten / ten Gemalin gegeven; die by haer
een Soon won / genoemd Valentinianus.
Deesen Constantius heeft Honorius nevens
hem verheven tot de Keyserlijcke Hooghejd.
Onlanghs daer na quam hy te Romen; daer
de Watersught hem aenviel; aen welcke hy
423. gestorven is Anno Christi 423. / in 't 39. jaer
sijns ouderdoms / als hy had geregeerd 28.
jaren en 7. maenden na sijns Vaders Theo-
dosii dood over 't Westersch Keyserrijck /
met seer wanckelbaer geluck.

Kercklijke Geschiedenissen. Wy begeven ons nu / om yets te spreec-
ken van de staet der Kerck Christi onder de
Regeeringh der Keyseren Arcadii en Hono-
rii. Ontrent deese tyd wierden de Christenen
van byna niemand opentlijck vervolgd; uyt-
gesonderd 't geense nevens d'andere moesten
lijden in de gemeene Verwoestingen door de
Barbarische Natien. Izdagerdes, der Persia-
nen Koningh / was een Christen-vriend: en
soo langh hy leefde / leedense onder hem geen
verdruckingh. Doch als hy Anno 420. was
gestorven / heeft sijnen Soon Vararanes haer
seer hevigh geplaeghd; soo dat harer veele
na Constantinopol moesten vlieden; waer uyt
naderhand den Persiaenschen Oorlogh is ont-
staen. In de Westersche Kerck is de H. Am-
S. *Ambrosius* en S. *Martinus* gestorven. brosius, Bischop van Milaen, overleeden op
den 4. van April Anno Christi 397. / in 't 46.
jaer sijns ouderdoms; en in 't vijfde jaer daer
na S. Martinus, Bischop te Tours in Franck-
rijck, als hy gingh in 't 81. jaer sijns levens.

Twist in de Kerck. De Kercken / soo wel in 't Oosten als in
Sozom. l. 8. c. 9. &c. 't Westen / hadden Vreede konnen hebben /
Socr. l. 6. c. 4. 7. 16. 17. 18. vermitsse van geen uyterlijck geweld wier-
Niceph. l. 13. c. 34. den aengevoghten / indien hare Bisschoppen
selfs onder malkander gerust hadden konnen
zijn. Maer onder haer ontstonden veeler-
ley twisten. Verscheydene Concilien heeft-
men kort op malkander gehouden; insonder-
derheyd vier; als / te Carthago, te Toledo,
te Hippone, en te Constantinopol, tegens de
Donatisten en Pelagianen; doch weynig wierd
'er door verright. Johannes Chrysosthomus,
Bischop te Constantinopol, had wat scharp
tegens de Vrouwen gepredickt / en daer door
Eudoxia, des Keysers Arcadii Gemalin / he-
vigh vertoornd; soo datse allesins sigh be-
moeyde / hem uyt den Sadel te lighten; doch
kon 't niet te weegh brengen. Deselve Chry- ANNO CHRISTI.
sosthomus vergeleeck eens in een Predicatie
de Keyserin Eudoxia by Herodias, die niet Geschiedenissen
kon rusten / voor datse 't Hoofd van Johan- van *Johannes Chrysosthomus.*
nes (sijnen Naem was oock Johannes) in een
Schotel had. Eyndlijck wierd Chrysostho-
mus, op bevel der Keyserin / door de Lijf-
waght gevangen genomen: eerst na Cilicien,
daer na in Armenien gevoerd: gelijck hy dan
oock / na veelerley uytgestane ongemacken /
ten laetsten in Ballinghschap is gestorven /
Anno Christi 407. Hy is geweest een Godsa-
ligh / heyligh Man; en seer strengh refor-
meerder der Geestlijcke.

Voorts hebben ontrent deese tijd gebloeyd Geleerde en vermaerde Mannen.
en geschreven d'Oudvaderen Hieronymus en
Augustinus. Desgelijcks Theophylus en
Cyrillus, beyde Bisschoppen t'Antiochien.
Oock Paulinus van Nola: Orosius: de Christ-
lijcke Poët Prudentius: Rufus Anienus: de
voortreflijcke Poët Claudianus, en meer an-
dere.

In 't Pausdom te Romen is op Damasus *Roomsche* Pausen, of Bischoppen.
gekoomen Siricius, Soon van Tiburtius,
die de Manicheën uyt de Stad dreef / en 14.
jaren 1. maend heeft geseeten. Hem volgh-
de Anastasius: wiens regeeringh niet langer
dan 4. jaren 1. maend 13. dagen heeft ge-
duerd. Na Anastasius trad op den Stoel
Innocentius van Alba: in wiens tijd Romen
van Alaricus wierd ingenoomen; doch de
Paus / of Bischop / was te Ravenna. Hy
heeft 't Bewind gevoerd in de Roomsche
Kerck 15. jaren / 2. maenden. In sijne
plaets quam Zosimus; dien sommige drie ja-
ren / andere maer alleen eenige maenden toe-
schrijven. Vervolgens Bonifacius, een Ro-
meyn; tegens wien / in Scheuringh / wierd
verkooren Eulalius; doch deese moest den an-
deren wijcken. Bonifacius heeft (na eeniger
meeningh) de Stoel 2. jaren en 10. maenden
ingehad. Der Pausen Historie is ter deeser
tijd seer verward en onseecker.

Hier boven is verhaeld / hoe / na de dood *Theodosius* de II., Keyser in 't Oosten, regeerd met sijne Suster *Pulcheria*, een seer verstandige Princes.
des Keysers Arcadii, 't Oostersch Keyser-
rijck viel aen sijnen Soon Theodosius: wiens
Vooghd / uyt kraght van 't Vaderlijck Te-
stament, is geweest de Persiaensche Koningh
Izdagerdes. Arcadius had oock drie Dochte-
ren nagelaten / Pulcheria, Arcadia, en Ma-
rina; onder welcke d'oudste / Pulcheria, sulck
een kloecke / verstandige Princes was / dat
haer / in haers Broeders plaets / de Rijcks- 408.
bestieringh een tyd langh wierd aenbevoo-
len; ja soo / datse op den 4. van Julius, An-
no Christi 414. opentlijck / als een Roomsche
Keyserin / wierd gekroond. Onder de Re-
geeringh van deese Suster en Broeder /
Theodosius de II. en Pulcheria, was door ge-
heel Oosten goede Vreede / tot dat Izdager-
des, Koningh van Persien, stierf / en des-
selven Soon Vararanes de gedaghte Vervol- 420.
gingh tegens de Christenen aenvingh: daer
na oock met Krijghsmaght in Armenien viel: Oorlogh met de *Persianen.*
doch hy wierd van Theodosii Hoofdlieden
zeeghrijck te rugg' geslagen. De Keyserlij- *Pomp. Laet. Egnat. l. 1. P. Diac. l. 4.*
ke Overste Ardaburius volghde de vlughten-
de na / en belegerde de Stad Nisibis. De
Per-

ANNO CHRISTI.

420. Schrickelijcke schrick.

Persianen riepen de Saraceensche Vorst Almundar te hulp; die met een groot Heyr aenquam/ en Ardaburius soodanigh beangstighde/ dat hy de Belegeringh verliet. De volgende nagt ontstond/ sonder eenige oorsaeck/ soodanigh een schrick onder de Saraceenen, datse al t'samen wegh liepen/ en/ door dwalingh/ meerendeel in de Rivier Euphrates vielen/ daerse verdroncken. D'overige sijn voorts verstoven. Dus behield Ardaburius de Zeege.

Keyser Theodosius neemt een arme, maer geleerde en deughdsame Dochter ten Gemalin.

421.

Na deese overwinningh gingh Theodosius een onverwaght Houwlijck aen. T'Atheenen was een geleerd Man en Philosooph, genoemd Leontius; die een seer schoone Dochter had; wel niet rijck/ noch van hoogen Adel/ maer treflijck ervaren in de Griecksche en Latijnsche Tael: oock in de Poëzy: geleerd/ en deughdsaem; genoemd Athenais. Vermitsse noch een Heydin was/ deed Theodosius haer onderwijsen in 't Christen Geloof: daer na Doopen/ en de Naem van Eudocia (soo veel als Welgevallen) geven. Doe nam hy haer ten Gemalin/ en hield met haer een Koninghlijcke Bruyloft. Deese Eudocia heeft naderhand haren Man Theodosius een Dochter gebaerd/ genoemd als de Moeder/ en ten Houwlijck gegeven aen Keyser Valentinianus de III.

Jonge Bruydegom en Bruyd.

In 't tweede jaer na dit Houwlijck/ als Placidia, des Keysers Honorii Suster/ by haren Broeder in eenigen arghwaen was geraeckt/ vloodse met haer Soontje Valentinianus na Constantinopol; daerse met alle Eere van Theodosius en Eudocia wierd ontfangen. Oock bleefse hier tot na de dood Honorii. Vermits nu deesen Valentinianus
424. Erfgenaem sou sijn van 't Keyserrijck in 't Westen/ soo ondertrouwde Theodosius aen hem sijn Dochtertje Eudocia. De Bruydegom was 6./ de Bruyt 2. jaren oud.

Na Honorii dood tragt eenen sijner Schrijvers Valentinianus uyt te schuppen, en selfs Keyser te werden; tot sijn verderf.

Eenen van Honorii Geheymschrijvers/ genoemd Johannes, viel/ na sijns Heeren dood/ 't Westersch Keyserdom aen; meenende Placidia en haren Soon Valentinianus daer uyt te stooten. Doch Theodosius sond sijne Hoofdlieden/ Ardaburius en desselven Soon Aspar, na Italien, tegens deesen Johannes. Maer Ardaburius wierd overyld; gevangen/ en na Ravenna gevoerd. Door een sonderlingh geluck maeckte de Soon sijnen Vader weer vry: kreegh Johannes in handen/ en sond hem Placidia toe; die hem eerst beyde de handen/ daer na 't hoofd deed afhouwen. Na deese Zeege wierd Valentinia- 425.
nus van Theodosius begiftighd met de Keyserlijcke Titel en Cieraden: voorts met sijne Moeder Placidia na Italien gesonden: daer hy 29. jaren en 5. maenden heeft geregeerd.

Geschiedenissen der Francken. Annal. Franc.

Van den aenvangh der Franckische Natie: van haren Naem/ Daden/ en andere verrightingen/ is in 't voorgaende Boeck deeser onser Historische Kronijck dickmael melding gedaen: oock aengeweesen de Reden/ waerom wy de Namen der oude Franckische Koningen/ welcke van eenige gesteld werden/ dit ons Werck niet hebben willen inlijven; aengesien noch wy noch de Leesers met Fabulen gediend zijn. Daer werden voor deese tijd eenige Franckische Koningen gedaght/ welcke wy geerne toestaen; doch sonder eenigh seecker berighte van haer' Erfvolgingh/ en waerse hare Hofhoudingh hebben gehad.

Franckische Hertogen en Koningen.

Een groot gedeelte deeser Duytsche Francken sijn over den Rhijn getrocken/ en hebben sigh in Gallia neergeslagen. D'andere bleven in Duytschland, sigh onthoudende aen de Rivieren de Rhijn, Main, Saal, en Fulda, daer noch 't Hertoghdom der Francken is. Uyt deese Franckische Hertogen sijn geweest Gundebald, Dagobert, Clodeweisz (Clodoveus), en Marckmeyer (Marcomirus) wiens Soon Warmund (Pharamund), of anders Fahrmund, na dat hy vijfthien jaren

Warmund, Fahrmund, of Pharamund.

ANNO CHRISTI.

Hertogh in Francken was geweest / op den 24. van April Anno Christi 419. te Wurtzburg ten Koningh wierd verkooren / en den 23. van Julius, na oude gewoonte / op een Schild geset / om hoogh verheven / en voor der Francken Koningh uytgeroepen.

Lex Salica, of de *Salische Wet*.

In 't derde jaer sijns Rijcks heeft hy met sijne Vorsten en andere verstandige Mannen een Wet gemaeckt / dat de Vrouwspersoonen in de Franckische Landen niet souden erven (te weeten / Landen en Lieden) / wanneer Manlijcke uyt dat Geslaght voorhanden waren. By sijn leven heeft hy 't Hertoghdom Francken sijnen Broeder Marckmeyer (Marcomirus) overgegeven: 't Koninghrijck voor sigh gehouden / en 't selve 7. (andere stellen 11.) jaren voorgestaen. Doe hy in 't jaer 425. was gestorven / is hem gevolghd sijnen Soon Hlodowis, of Clodoveus, van andere genoemd Clogio, en Clodius. Heeft over de 20. jaren (hier ontrent valt verschil) 't Koninghrijck bestierd: en / gelijckmen schrijft / sijne Hofhoudingh te Duisburgh gehad. Van nu voortaen heeftmen een rightige Aenteeckeningh der Franckische Koningen / welcke in Gallia, of Frankrijck hebben geregeerd.

Fransche Koningen. *Rob. Gaguin. l.* 1. *P. Æmil. l.* 1.

D'Oost-Gotthen nemen *Gasconje* in.

Ontrent deese tijd hebben de Gotthen, Wandalen en Hunnen gintsch en herwaerts gestroopt; oock d'eene Natie d'andere verdreven. D'Oost-Gotthen lieten sigh niet vergenoegen met de Landen / welckese in 't Oosten besaten; maer trocken na Italien; van hier na Gallia, daerse geheel Gasconje innamen en inhielden. De West-Gotthen pluckhairden in Spaenje met de Wandalen en Swaben. Beanghstighden oock de Wandalen soodanigh / datse eyndlijck Spaenje verlieten / en sigh na Africa begaven; waer toe haer een gewenschte gelegenheyd ter hand stiet.

De *West-Gotthen Spaenje*.

428.
Aëtii verradery tegens *Bonifacius*, Stadhouder in *Africa*, veroorsaeckt veel quaed. *Procop. l.* 3. *de bell. Vand. Jornand. de reb. Goth. Prosper. in Chron. Niceph. l.* 4. *c.* 56.

De jonge Keyser Valentinianus had twee dappere Oversten / Aëtius en Bonifacius. D'eerste hield sigh aen 't Hof: d'andere was Stadhouder in Africa. De gemelde Aëtius was Bonifacius gantsch niet gunstigh. Veraghtte hem by d'oude Keyserin Placidia, en gaf voor / dat hy na 't Keyserdom traghtte; ten dien eynde sigh oock met de Wandalen in Spaenje verswagerd had. Aen d'andere sijde schreef deesen Aëtius aen Bonifacius, dat hy by de Keyserin in groote ongenade stond: derhalven niet aen 't Hof sou komen / schoon hy derwaerts wierd geroepen; anders sou 't hem 't leven kosten. Dit was een dubbele verradery van Aëtius. Want als Placidia Bonifacius beschreef / tot haer te komen / vertrouwde hy haer niet / maer bleef in Africa; waer door hy sigh noch meer in arghwaen braght. Stracks wierden Keyserlijcke Hoofdlieden derwaerts gesonden / om Bonifacius gevangen te neemen / of om 't leven te brengen. Die / sigh in sulck een nood bevindende / eenige na Spaenje afvaerdighde / en Genserick, der Wandalen Koningh / te hulp riep: hem een gedeelte sijner Provintie in eygendom belovende. Genserick quam met al sijne Maght aen: deed Bonifacius bystand / en maeckte sigh meester van 't Land Mauritania, tegenwoordigh Barbaryen genoemd.

Eersten Inval der *Wandalen* in *Africa*;

ANNO CHRISTI.

Ondertusschen brack de verradery van Aëtius uyt. Echter derfde de Keyserin Placidia tegens hem niets ter hand neemen / wijl hy eenige Legioenen onder sigh had. Maer met Bonifacius maecktese Vreede; en beval hem / de Wandalen weer uyt Africa te drijven. Doch dit was te vergeefs. Wat Bonifacius oock mocht aenwenden / sy bleven in 't Land. Soodanige Gasten laten sigh lightlijck nodigen / maer beswaerlijck weer weghjagen.

tes oorsaeck van de verradery des gemelden *Aëtii*.

Bonifacius kreeg hulp van Romen, en van Constantinopol. Greep daer op de Wandalen met geweld aen; doch wierd van haer geslagen / soo dat hy nauwlijcks met 't leven daer van quam. In 't volgende jaer belegerde Koningh Genserick de Stad Hippone, waer in de H. Augustinus Bisschop was; en benauwde deselve seer hard. In de derde maend der Belegering bevond sigh Augustinus sieck / en stierf op den 28. Augustus. Na eenige maenden wierd Hippone van de Wandalen veroverd. Augustinus had geleeft 76. jaren / en sijn Bisdom 40. jaren langh seer loflijck bediend. Doe heeft de Heere onse God hem weghgenoomen / om den ondergangh sijns Vaderlands niet te sien.

Sijn niet weer uyt te drijven.
429.

Hippone van haer gewonnen. *Augustinus* onder de Belegeringh gestorven.
430.

In dit jaer sijn de Schotten en Yrlanders andermael in Britannien gevallen; verbreeckende de Muer / welcke de Romeynen tusschen Engelland en Schotland hadden gemaeckt. Voorts deedense seer groote schade. Dit heeft dus aghter een geduerd / tot dat Vortiger, Koningh der Britanniërs, de Saxen uyt Duytschland riep: welcke hem ten bystand quamen / en de Schotten te rugg' sloegen / tot in den uytersten hoeck des Eylands; waer van hier na t' sijner plaets breeder bericht sal gegeven werden.

De *Saxen* in *Britannien* geroepen.

In 't jaer Christi 432. heeft sigh onder de Joden in 't Eyland Creta een wonderlijcken Moses voortgedaen. Hy maeckte haer wijs / dat hy haer drooghvoets door de Zee in haer Vaderland Judæa wou voeren / gelijck hy voor veele Eeuwen haer door de Roode Zee had geleyd. Sy souden hem derhalven maer kloeckmoedigh volgen / en onvertsaeghd in 't Water gaen. Als nu d'eenvoudighste en yverighste hem geloofden / volghden / en sigh op sijn woord in de Zee begaven / sijn eenige honderden der hare verdroncken. D'andere keerdden by tijds te rugg'. Doemen deesen Moses wou aenvatten / om hem als een Bedrieger en Moordenaer te straffen / verdween hy. Derhalven yeder het daer voor hield / dat het de boose Geest was geweest.

Eenen nieuwen *Moses* doet veele *Joden* in de Zee verdrincken.
432.

In Franckrijck heeft Aëtius de Burgundiërs te rugg' geslagen / en haren Koningh Gunthar gedwongen / om Vreede te moeten bidden. Doch in Africa moest Valentinianus Vreede met de Wandalen maecken / wijl doch tegens haer niets te doen was. Haren Koningh Genserick is geweest een seer groot Tyran, en Vervolger der Christenen. Terwijl

Genserick, Koningh der *Wandalen* in *Africa*; een wreed vervolger der *Christenen*. *Ex Isid.*

ANNO CHRISTI.

439.

wijl Valentinianus anderwegen Oorlog had te voeren / heeft hy in 't jaer 439. de Stad Charthago belegerd: door verradery verovert: de Geestlijcke gevangen genoomen / in oude Scheepen vol Gaten gesect / en haer alsoo op Zee gesonden; waer door veele 't leven verlooren hebben. Hier na hield hy sig met Africa niet vergenoeghd; maer rustte sigh toe / om na Sicilien over te varen. Doch Valentinianus sond veele Scheepen en Volck na dit Eyland. Echter maeckte hy Vreede met Genserick en desselven Soon Hunerick. vermits hy een swaren Oorlogh tegens de Hunnen had te voeren.

Valentinianus maeckt Vreede met hem.

Historie der Hunnen. 422. *Ex Sigonio.* *Attila* haren Koningh, een bloedigh Tyran.

Beyde de Broeders / Attila en Bleda, der Hunnen Koningen / hadden niet alleen Bulgaryen en Thracien, maer oock Macedonien en Griekenland jammerlijck verwoest. In Tyranny en wreedheyd overtroffense de Gotthen seer verr'. Theodosius had haer wel sijn' Oversten te gemoet gesonden / doch hier door maer alleen dit Horselen-nest gaende / en der vyanden wreedheyd noch wreeder gemaeckt. Derhalven wierden beyde de Keyseren Theodosius en Valentinianus gedwongen / met deese Bloedhonden een Vreede aen te gaen; by welckese aen Attila gaven ses-duysend ponden Gouds / en dan noch belofte van duysend ponden jaerlijcks. Hier op begaf hy sigh weer na Tattaryen, met meer als hondert-duysend Gevangene / en een onbeschrijflijck-grooten Roof.

Aen wien *Theodosius* en *Valentinianus* Tribuitbaer werden.

443.
444.
446.

Doe nu Attila t'huys was gekoomen / en geenen vyand had / goot hy sijne grimmigheyd uyt over sijnen eygenen Broeder / van eenige Bleda, van andere Buda genoemd. Met eygener hand sloegh hy hem 't Hoofd af / onder voorwendingh / dat hy na de bekomingh van sijn Koninghrijck had getragt. Korts daer na / Anno 446. / kondighde Attila den Keyser Theodosius d'Oorlogh weer aen / vermits de beloofde Tribuit der duysend Ponden Gouds niet opgebragt wierd. Deese grouwlijcke Tyran beeldde sigh in / dat hy Heer over de geheele Weereld sou werden / wijl hy 't Swaerd van Mars had gevonden. Deese saeck heeft sigh dus toegedragen. Een Koe uyt de Kudde had ergens in getreeden / soo dat d'eene voet veel bloed uytgaf. De Harder volghde 't Spoor des Bloeds / en vond / ondiep onder d'aerde / een seer goed Swaerd leggen / 't welck hy uytgroef / en aen Koningh Attila braght: die sigh liet wijs maecken / dat dit was 't Swaerd van d'Afgod Mars, hem deeser wijs wonderlijck van God toegesonden. Om nu deesen Bloedhond te bejegenen / riep Valentinianus sijnen Oversten Aëtius tot sigh na Romen, om met hem te handelen van den Oorlogh tegens de Hunnen.

Attila bekoomd 't Swaerd van *Mars.*

Sijne grouwlijke verwoestingen in *Duytschland, Normandyen, Nederland, Friesland, Deenemarken, &c.*

447.
448.
450.

Want als in 't jaer 447. de Donauwstroom toegevrooren lagh / quam Attila in deese koude aen. Sloegh tegens des Keysers Theodosii Hoofdlieden. Trof echter met haer een Stilstand. Keerdde doe van daer sigh na 't Westen. Viel in Duytschland, en verwoestte alles; doch maeckte met eenige Duytsche Volckeren vriendschap / op datse hem niet verhinderlijck mogten zijn. Quam dus tot Keulen aen den Rhijn. Ruckte van daer in Thuringerland. Hield t'Eysenach Krijghsraed. Sond van hier sijn' Oversten uyt / om Normandyen, Nederland, Friesland en Deenemarken te verwoesten / te plonderen; welcke last sy oock getrouwlijck uytvoerdden. Doe de Duytschers sagen / dat de Hunnen sulck een groote Buyt bequamen / wildense alle met Attila ten Oorlogh trecken: soo dat hy een Heyr van sevenmael honderd-duysend strijdbare Mannen by een braght. Hier mee settede hy 't over den Rhijn: veroverde / plonderde / verbrandde de Stad Metz. Voer dus voort met Branden en Moorden / tot aen Orleans. Hier moest hy stil houden / wijl deese Stad niet so lightlijck was te winnen.

Heeft 700000. strijdbare Mannen by een.

Aëtius treckt tegens *Attila* op.

Ondertusschen quam den Romeynschen Oversten Aëtius op hem aentrecken. Doe liet Attila de Stad Orleans in rust / en ruckte Aëtius te gemoet / tot in 't vlacke Veld by Chalon in Champanje. Hier is voorgevallen de seer groote en bloedige Veldslagh / van welcke byna alle Geschiedschrijvers gewagh maecken. Attila had op sijne sijde de grouwlijcke Hunnen en Oost-Gotthen; dan noch deese Duytsche Natien: Pruyssers, Lijflanders, Wenden, Silesiërs, Marckmanners, Thuringers en Saxen, over de vijfmael honderd-duysend in getal. Aëtius had by sigh de Romeynen; de Franken met haren Koningh Meerweisz (Meroveus); de West-Gotthen met haren Koningh Diederick, de Burgundiërs, en de Rhijnlanders. 's Naghts voor de Hoofd-Slagh bejegenden 50000. Lijflanders en Litthauwers, welcke na de Hunnen toe wilden / een Heyr van 40000. Franken, die na Aëtius en de Romeynen trocken. Beyde deese Hoopen sloegen dien gantschen naght soodanigh tegens malkander / dat 's morgens 't vierde deel der hare niet meer overigh was. Noch d'een noch d'ander Parthy had het gewonnen.

Aldergrouwlijckste en noyt van diergelijcke gehoorde Veldslagh.

De volgende dagh gingh den Hoofd-Slagh tusschen Aëtius en Attila aen. Met sulck een onsinnige woede wierd weersijds gevoghten / dat / eer noch d'avond aenquam / over de honderd en taghtigh-duysend Menschen van beyde de sijden (behalven de gesneuvelde van de boven-gedaghte tnegentigh-duysend) dood op de Vegtplaets bleven leggen / onaengesien de Strijd niet langh had geduerd. Diederick, der West-Gotthen Koningh / was onder de verslagene. Doch uyt 't Heyr van Attila waren'er wel dubbel soo veel omgekoomen / als uyt dat van Aëtius; aen wiens en der Romeynen sijde de Zeege was gebleven / wijlse 't Veld behielden. Hoe groot hier de Bloedstorting is geweest / is daer uyt af te neemen / dat een kleyne Vloed / welcke door de Veghtplaets liep / van 't Bloed der gedoodde soodanigh opswol / datse de ligchamen der verslagene voor haer heenen dreef / volgens 't bericht der Geschiedschrijveren. Attila weeck by naght aghterwaerts / en bevestigde sijn Leger met een Wagenburght. Aëtius

tusschen *Attila* en *Aëtius*: waer in meer als 250000. Menschen sneuvelden.

Fornand. de reb. Goth. *P. Diac. l. 15.* *Marcell. Comm. in Chron.*

ANNO CHRISTI.

had ſoo veel moed niet / dat hy derfde wagen / deeſen ſchroomlijcken vyand noch eenmael aen te grijpen. Doe Thoriſmund, Soon van Koningh Diederick, ſijnen Vader dood ſagh leggen / vergrimde hy ſoodanigh / dat hy gantſchlijck voornam / hem te wreecken; alleenlijck met ſijne Gotthen, en de Franken, op Attila in ſijn Leger aen te vallen. Doch Aëtius, die hem deeſe Eere niet gunde / ried hem dit gantſchlijck af; en ſeyde / hy ſou ſigh na huys begeven / om ſijn Vaderlijck Rijck ſigh toe t'eygenen / eer eenen ſijner Broederen in ſijn Neſt ging ſitten. Dus is Attila ditmael daer van gekoomen. Die / gelijckmen ſchrijft / na de gedane Slagh in ſulck een anghſt viel / dat hy een groot deel Sadels (na de manier der Hunnen van Hout gemaeckt) op eenen hoop liet dragen / in meeningh / van deſelve met vyer aen te ſteeken / en ſigh daer op te verbranden / indien de Gotthen hem noch eenmael hadden aengegreepen. Doch dit is aghtergebleven / door Aëtii ongetrouwen Raed. Waer door oock deeſe Tyran tijd en gelegenheyd bequam / om ſigh weer te herſtellen / en een nieuw Heyr by een te verſamelen; waer van Italien naderhand de ſchade heeft gevoeld: gelijck haeſt hier na t'ſijner plaets ſal verhaeld werden.

Grooten anghſt van Attila; en ſijnen gantſchen ondergang door Aëtii nijdigheyd verhinderd.

In 't jaer Chriſti 445. is Clodius, of Clogio, der Franken Koningh / Pharamundi Soon / geſtorven / na dat hy 20. jaren had geregeerd. Alhoewel hy een Soon naliet / genoemd Albero, ſoo heeft echter Meroveus hem uytgebeeten / en is ſelfs Koningh geworden. Albero echter gaf hy Braband over. Deeſen Meerweiſz, of Meroveus, trock met de ſijne over den Rhijn: nam 't Land in tot aen de Seine; en heeft daer in geregeerd 16. jaren (andere ſtellen maer 12). Sijne Nakomelingen in 't Rijck der Franken werden genoemd de Meerwingers, of Merovingi; welcke hebben geregeerd een reecks van 307. jaren / tot op Pipin; die Hilperick, de laetſte uyt dit Geſlaght / deed beſcheeren / en hem in een Klooſter ſtack.

Frankiſche Koningen in Franckrijck.
445.
Ex Trithemio.
Clodius.
Meroveus.

Op deeſen Meroveus is in 't Frankiſche Rijck gevolghd ſijnen Soon Hulderick, of Childerick. Vermits hy ſijn Volck beſwaerde met al te groote Schattingen / daer-en-boven een laſterlijck leven voerdde / ſoo gaf hy hier door de Standen des Rijcks oorſaeck / om hem van 't Rijck te verſtooten: waer tegens ſy Ægidius, een Romeyn, ten Regent aennamen. Hulderick begaf ſigh na 't Duytſch Frankenland, by Genebald, Hertogh in 't ſelve. Hier hield hy ſigh op tot in 't aghtſte jaer. Ondertuſſchen wierden de Franken haren Romeyn Ægidius moede; en riepen Hulderick weer by haer: die gewapenderhand aenquam / en de gemelde Ægidius (van andere genoemd Gillo) by Soiſſons op de vlught ſloegh: deeſe Provintie, nevens Anjou, Orleans, en voorts 't geheele Land / tot aen de Rivier de Loire, innam; 't ſelve oock 24. jaren langh beheerſchte.

Hulderick, of Childerick, van ſijn' Onderdanen verdreven.

Weer geroepen. 461.

Thoriſmund, der Weſt-Gotthen Koningh / heeft / na d'omkomingh van ſijnen Vader Diederick in den Slagh tegens de Hunnen, niet langer dan ſeven jaren geregeerd in Guienne en Gaſconje. Want hy wierd van ſijnen eygenen Broeder in ſijne Kamer om 't leven gebraght. Deeſe / genoemd Diederick, voerde na hem de Heerſchappy.

Weſt-Gothſche Koningen.

In 't jaer Chriſti 450. / als Keyſer Theodoſius te Conſtantinopol ſigh / na ſijne gewoonte / met de Jaght verluſtighde / viel hy van ſijn Paerd / en brack 't Rugge-grad: van welcke val hy ſterven moeſt op den 29. Auguſti, als hy na ſijns Vaders dood had geregeerd 42. jaren en 3. maenden. Hem volgde Martianus, Man van Pulcheria, de Suſter Theodoſii, van welcke wy hier boven in den aenvangh ſijner regeeringh gewagh hebben gemaeckt. Deeſe Martianus was de Heer-

Theodoſii dood door een val van ſijn Paerd.

Martianus de 45. Roomſche Keyſer.

ANNO CHRISTI.

Heerschappy waerdigh. Sou oock 't swack/ struyckelende Rijck weer op de been hebben geholpen / indien hy niet soo oud ware geweest. Dickmael pleegh hy te seggen: Laet ons / soo langh wy Vreede konnen hebben / de Wapenen niet in de hand neemen. Oock heeft hy weynige Oorlogen gevoerd; voorts niet veel gedenckwaerdighs verright/ alhoewel hy 6. jaren en 6. maenden heeft geregeerd.

Pomp. Laet. Egnat. l. 2. P. Diac. l. 15.

Attila valt in *Italien*. *Evrag. l. 2. c. 3. Marcell. in Chron. Procop. l. 3. de bell. Vand. Jornand. de Regn. success.*

Soo wel het ter deeser tijd in 't Oosten stond / soo qualijck gingh het in 't Westen / daer Valentinianus heerschte. Want als Attila in 't jaer 452. / sijnde 't tweede na sijne Neerlaegh by Chalon, sigh weer versterckt had / nam hy een maghtige Toght tegens Italien ter hand. Valentinianus besettede d'Enge Passen in d'Alp-geberghten, en leyde oock een sterck Guarnisoen binnen de Stad Aglar in Friaul; welcke Plaets altijd alder-eerst moest aenhouden. Attila brack met geweld door 't Geberght heenen / en belegerde Aquilegia, of Aglar, seer hevigh: doch de Beleegerde verweerden sigh soo gantsch kloeckmoedigh / dat de Tyran voornam / 't Belegh op te breecken. Maer terwijl hy in deese gedaghten stond / sagh hy / dat een Oyevaer sijne Jongen uyt sijn Nest binnen de Stad nam / en buyten in een Hage bragt. Hier uyt vattede hy een goede hoop op / dat deese Vogel den ondergangh der Stad had bemerckt. Sprack sijn Volck een hert in 't lijf / om noch eenmael met alle maght een bestormingh aen te gaen; in welcke hy oock deese Plaets veroverde. Doe moest alles wat een adem des levens had sterven. Daeren-boven wierd de Stad verbrand / en tot de grond toe verwoest.

Oyevaers ongeluckig Voorteecken voor die van *Aglar*. 452.

Eersten aenvangh van de bouwingh der heerlijcke Stad *Venetien*.

In deese jammerlijke ellende / en als geene menschlijcke Maght der Hunnen onsinnigheyd kon weerstaen / hebben d'overgeblevene Inwooners van 't Landschap / genoemd Venetia, nevens de Burgeren van Aquilegia, Opitergio, Altino, Concordia, en Padua, na datse haer Vaderland uyt nood hadden moeten verlaten / sigh gereddet op d'Eylanden Rivalto en andere in d'Adriatische Zee. Alsse hier oock hadden gehoord / dat de Steeden en Dorpen op 't Vaste Land waren afgebrand / en alles was verdorven / soo begondense de gemelde Eylanden en Waerden / van de Natuer tegens d'onstuymigheyd der Zee met een gorden Dijck en Oever bewaerd / te bebouwen / en met bequame Huysen te vercieren / tot hare verseekerdheyd en gebruyck. Dit is geweest 't eerste beginssel der nu soo heerlijcke en praghtige Stad Venetien; de Pronck en 't Oogh der geheele Christenheyd; doch waer van wy geen gelegenheyd hebben te spreecken.

453. De Roomsche Bisschop *Leo* beweeghd den Tyran *Attila* uyt *Italien* te wijcken; en sijne rampsalige dood. 454. *P. Diac. l. 15.*

Van daer trock Attila voort. Greep d'andere Steeden van Italien aen. Gingh echter de Stad Modena voorby. Maer Milaen, Pavia, en veel andere heerlijcke Steeden moesten sijne verwoestingen gewaer werden. Yeder meendde / dat hy sijnen wegh reght op Romen aen sou neemen. Keyser Valentinianus stond in de hooghste anghst en nood. Sond hem derhalven den doemaligen Paus / of Bisschop / Leo te gemoet: die Attila door veele Smeeckingen daer toe bewoogh / dat hy niet alleen de Toght na Romen uytstelde / maer oock selfs gantsch uyt Italien weeck. Doe hy weer t'huys was gekomen / maeckte hy een nieuwe Bruyloft / en soop sigh soo vol Wijn / dat 's naghts 't bloed hem ten mond en ten neus uytliep. Dus moest deesen Bloedhond in sijn eygen Bloed versticken. Soodanigh een eynd heeft gehad dien onmenschlijcken Tyran / die sigh beroemde / dat de gantsche Aerdbodem door hem moest beven / en de Starren tsidderen. Sigh oock noemde de Geessel Gods over de gantsche Weereld. Welcke woorden hy

gebruyck-

ANNO CHRISTI.

gebruyckte in sijnen praghtigen Titel.

Des Keysers *Valentiniani* Echtbreuck, door een snoode list, *Zonar.T.3.*

Korts hier na is de dappere Veld-overste Aëtius, van wien nu dickmael gesprooken is/ en onlanghs na hem Keyser Valentinianus om 't leven gekomen. Met deese saeck was 't dusdanigh gelegen. Anicius Maximus, eenen der Raedsheeren te Romen, had een boven maten schoone/ niet min kuysche Huysvrouw. Valentinianus ontstack tegens haer in vuyle driften. Nam oock geen rust/ voor dat hy sijnen wil van haer had bekomen: 't welck op deese wijs toegingh. Hy noodigde haren Man te gast. Speelde met hem in 't Berd; en won hem al sijn geld af; soo dat Maximus eyndlijck sijnen Zegelringh hy-settede: welcke hy oock verloor. Doe hy nu te bed was geweesen/ sond Valentinianus aen sijne Huysvrouw de gedaghte Ringh/ tot een Waerteecken/ dat haren Man Maximus harer begeerde: derhalven moestse terstond aen 't Hof komen. De goede Vrouw liet sigh bedriegen. Gingh mee. Wierd in des Keysers Kamer gevoerd/ en daer geschonden. De schuld hier van gaffe aen haren Man/ die sijnen Ringh niet beeter had bewaerd: porde hem oock onophoudlijck aen/ dat hy deese smaed aen den Keyser niet ongewrooken sou laten. Maximus had Valentinianus wel geerne om 't leven gebraght/ doch vreesde voor Aëtius. Beschuldighde hem derhalven valschlijck by den Keyser/ dat hy hem na de Kroon stond/ en bragt het daer toe/ dat Aëtius van Valentinianus met eygener hand wierd doorstoocken. Vermits nu Aëtii Soldaten over haers Generaels onschuldige dood seer bedroefd waren/ handelde Maximus met haer/ en bewoogh haer daer toe/ datse Keyser Valentinianus in 't opene Veld doodsloegen. Dus wierd sijn' Echtbreuck met Maximi Wijf hem vergolden. Dit heeft sigh toegedragen op den 17. van Maert in 't jaer Christi 455./ sijnde 't dertighste jaer der Regeeringh Valentiniani.

doet hem 't leven verliesen. 455. *Procop.l.3. Bell. Vand. Evrag.l.2. Hist.c.7.*

Anicius Maximus die hem had doen vermoorden, maekt sigh selven Keyser; en dwingd *Valentiniani* Weduw, hem te trouwen.

Na sijne dood heeft Anicius Maximus 't Keyserdom door geweld aen sigh getrocken: en om 't selve met dies te meer glimp te mogen besitten/ dwongh hy de Keyserin/ datse hem ten Houwlijck moest nemen. Soo langh sy van Maximi Moordbedrijf onkundigh was/ leefdense met malkander in taemlijcke wel te vreedenheyd. Maer als hy haer eens onbedaghtlijck openbaerde/ dat hy Valentinianus had doen aen kant helpen/ wierdse soodanigh tegens hem verbitterd/ datse heymlijck Booden sond aen der Wandalen Koningh Genserick in Africa, nevens groote Giften en noch meer beloften; hem biddende/ dat hy doch wou overkoomen/ om haer van den Tyran Maximus te verlossen. Genserick begaf sigh t'Scheep met een seer groote Krijghsmaght: trad by Ostia aen Land/ en ruckte reght op Romen toe. De Romeynen, op sulck een schielijcken overval niet voordaght/ vlooden ter Stad uyt/ en Anicius Maximus met haer; doch wierd in de vlught van de Romeynen selfs met Steenen dood geworpen; sijn ligchaem in stucken gescheurd/ en in de Tyber neer doen sincken;

Die *Genserick*, der *Wandalen* Koningh, in 't Land roept.

Anicius omgebraght; en

na dat hy 77. dagen den Keyserlijcken Titel had misbruyckt. Dus troch Genserick op den 12. van Julius binnen de Stad Romen, waer in niemand wierd gevonden/ als een deel des gemeenen volcks/ 't welck geen tegenweer begeerde te doen. Hy plonderde niet alleen de Huysen/ maer oock de Kercken: nam al de kostlijckheden daer uyt wegh: oock selfs de Vaten en andere Wercktuygen tot den Joodschen Godsdienst; die Titus Vespasianus met sigh van Jerusalem na Romen had gevoerd.

Genserick neemd *Romen* in; welcke Stad hy plonderd. *P. Diac. l. 15.*

Eudocia (Eudoxia), de Keyserin/ Valentiniani Weduw/ moest/ nevens eenige duysenden Gevangene/ oock mee na Africa, te gelijck met beyde hare Dochteren Placidia en Galla. Dit was de reghte belooningh/ voor dat dit boose Wijf deesen schaedlijcken Gast te gast had genoodight uyt enckele wraeckgierigheyd/ tot nadeel en uyterste verderf van haer/ van de Stad Romen, en van 't gantsche Volck. De Plondering van Romen duerde veerthien dagen langh; en soodanigh wierd de Stad toegesteld/ datse tsederd dien tijd sigh noyt weer heeft konnen herhalen. 't Is oock met d'Opvolgers van Keyser Valentiniaen wonderlijck toegegaen; en meest alle sijn 't sleghte Potentaten geweest; welcke een seldsame regeeringh hebben gevoerd; en na deselve is 't haer oock geluckt. Eer wy treeden tot 't vervolgh der Historien, sullen wy haer kortlijck na malkander optellen.

Romen soodanigh toegesteld, dat deese Stad sigh tsederd dien tijd noyt heeft konnen herhalen.

Kort bericht, hoe 't met de volgende Keyseren is gegaen.

Op den aght-en-twintighsten dagh na dat Anicius Maximus was verslagen geworden/ wierd Avitus van de Romeynen ten Keyser verkooren; en 't Krijghsvolck was 'er mee te vreeden. Hy quam te Romen, doch vond daer een sleghte genegenheyd t'sijnwaerts/ wijl hy 't voor deesen met Maximus had gehouden/ wiens naem hier seer in den haet was. Richimer, een gebooren Swaeb, en Veld-Maerschalck/ dwongh hem/ de Keyserlijcke Titel af te leggen. Doe nam hy 't Bisdom van Placensen aen; doch kon 't ook niet behouden. Vlood derhalven na Frankrijk, en stierf hier van hertenleed.

Avitus regeerd 10. maenden. *Sidon. Apollinar.* 455. 456.

Hem volghde Valerius Majoranus, een Ruyter-Overste. Wierd by Ravenna gekroond. Hy heeft wel de Wandalen uyt Italien verdreven: oock sijne Scheepsvloot na Africa gesonden; doch terwijl hy sieck wierd/ verbrandden de Wandalen sijne Scheepen/ en joegen hem weer na huys. 't Selve weervoer hem in Spaenje; soo dat 't geluck hem nergens wou dienen. Eyndlijck/ als hy de gemelde Richimer ten Generalen Obersten had gemaeckt/ wierd hy van deesen Obersten gegreepen; die den armen Keyser van sijne Hooghheyd affettede; voorts hem deed om 't leven brengen op den 7. van Augustus des jaers Christi 461./ als hy 4. jaren en 4. maenden de Keyserlijcke Naem had gedragen.

Majoranus, ruym 4. jaren. *Sigonius.* 459.

461.

Na 3. maenden en 15. dagen wierd Vibius Severus ten Keyser verkooren te Ravenna. Wy vinden nergens/ dat hy wat sonderlings heeft verright. Want of wel d'Alanen, welcke in Italien waren gevallen/ in 't Ge-

Vibius Severus byna 4. jaren. *Aimoin. l. 1. c. 25. Jornand.*

nueser

ANNO CHRISTI.

nueser Landschap gantschlijck geslagen wierden; soo heeft echter niet hy / maer de bovengedaghte Richimer suicks gedaen. Severus is te Romen gestorven / als hy 3. jaren en 9. maenden had geregeerd. Hier op was'er een Interregnum, of Rycks-openstand van 1. jaer en 8. maenden. Want de Heerschappy over 't Westersch Keyserrijck was nu soo een heerlijcke saeck / datmen byna niemand kon vinden / die deese Hooghheyd wou aenneemen. Eyndlijck begeerde Richimer, die nu 't hooghste geweld had / dat Leo, Keyser te Constantinopol, yemand ten Keyser na Romen sou senden.

c.45. Cassiod. in Chron. Evag. l.2. c.12.13.

Anthemius 5. jaren. Procop. l.3. bell. Vand. Zonar. T.3. 472.

Daer op heeft de gemelde Leo afgevaerdighd Anthemius, des voorigen Oosterschen Keysers Martiani Dochters Man. Op dat hy nu Richimer de Swaeb sigh ten vriend moght maecken en houden / gaf hy (Anthemius) hem sijne Dochter ten Vrouw. In 't vijfde jaer wierden Schoonvader en Schoonsoon onder malkander oneenigh; tot soo verr' toe / datse de Wapenen aennamen. Richimer belegerde Anthemius in de Stad Romen; nam hem gevangen / en deed hem / tegens beloofd Geleyde / onthoofden. Dus wierd Romen ten derdenmael geplonderd. Doch Richimer moest korts hier na sterven.

Olybrius, 3. maenden. Cassiod. in Chron. 473.

Na Anthemius is aen de Regeeringh gekomen Flavius Olybrius, des Keysers Valentiniani Dochters Man: doch heeft deselve niet langer konnen voeren dan 3. maenden en 23. dagen. Want ten eynde deeses tijds is hy gestorven / op den vier-en-twintighsten der Maend October des jaers 473.

Glycerius. Marcell. in Chron. 475. *Julius Nepos. Orestes.*

Op den 5. van Maert in 't volgende jaer hebben de Gotthen eenen Glycerius tot 't Keyserdom verheven: doch Julius Nepos verdreef hem / en maeckten'er een Bisschop te Salona van. Twee jaren daer na heeft Orestes, een geboorne Gothlander, van Nepos gemaeckt ten Generael over sijn Heyr tegens de Francken, hem op deselve wijs vergolden. Want Orestes pooghde Keyser Julius Nepos, die binnen Ravenna was / te grijpen; maer hy ontvlood / en quam te Salona by dien Glycerius, die hy te vooren uyt 't Rijck had verdrongen; en die dit gewisslijck sigh noyt sou hebben konnen inbeelden. Doch de Romeynen, welcker veele het met Nepos hielden / sonden heymlijck Gesanten aen Oedacker (Odoacer), een Duytsch Vorst uyt 't Eyland Rugen, met versoeck / dat hy sou komen / om Orestes te straffen. Die ondertusschen sigh soo verseeckerd hield / dat hy sijnen Soon Augustulus, noch een Kind / ten Keyser maeckte. Oedacker, die oock der Werlen en Pomeren Koningh was / nam aen te doen 't geen op hem begeerd wierd. Quam in de Lente des jaers 476. over de Donauw in Italien. Sloegh Orestes op de vlught. Belegerde hem in Pavia. Kreegh hem gevangen. Voerdde hem met sigh na Placenza, en deed hem daer / voor d'oogen des geheelen Heyrs / 't Hoofd afslaen. Trock van hier eerst op Ravenna; vervolgens na Romen. Beyde deese Steeden gaven sigh aen hem over. D'ellendige Keyser Augustulus moest de Purpure Rock en Kroon afleggen: doch 't leven wierd hem geschoncken / wijl hy noch maer een Jongen was. Hier mee nu nam 't Keyserdom te Romen, of in 't Westen / een eynd; na dat het / van 't begin der Monarchie Julii Cæsaris tot op deesen Augustulus, had geduerd vijf-hondert twee-en-twintigh jaren. Odoacer heeft sigh aldereerst Koningh van Italien genoemd; de Gotthen een deel Lands daer in ingeruymd; deselve hem daer door tot vrienden gemaeckt; en sijne Hofhoudingh te Ravenna aengesteld. De tijd sijner Regeeringh beloopt 16. jaren.

Augustulus, de laetste Keyser in 't Westen. Procop. 476. *P. Diac. l.16.*

ANNO CHRISTI.

Odoacer, d'eerste Koningh van Italien.

Vreeslijken honger in Italien.

In 't jaer 450. ontstond soodanigh een hongersnood in Italien, dat d'Ouders hare Lijfsvrughten verkoghten / op datse voor haer selven Koorn bequamen / en hare Kinderen gevoed moghten werden van de geene diese koghten. Keyser Valentinianus maeckte hier over een Ordonnantie; en veroorlofde d'Ouders / datse de gedaghte hare Kinderen weer moghten lossen / wanneer de tijd beeter sou zijn.

Grouwlijke Aerdbevingh in Syrien.

In 't jaer 458. / in de naght des Sondaghs den 14. van September, wierd Antiochien, de Hoofdstad van Syrien, door een gantsch verschrickelijcke Aerdbevingh sulcker wijs geschuddet / dat al de voornaemste Gebouwen ter neer vielen. Om deselve weer op te konnen righten / heeft Keyser Leo de Stad niet alleen al de Tollen geschoncken / maer noch daer-en-boven duysend Talenten in Goud vereerd. Deese Aerdbevingh heeft byna gantsch Kleyn-Asia, Grieckenland, en d'Eylanden in de Jonische Zee, mee genoomen.

Vervaerlijke brand te Constantinopol. Ex Evag. & Niceph.

In 't jaer 464. brack een Vyer uyt in de Winckel eens Koopmans op de Marckt te Constantinopol, waer door de nabuerige Huysen in vlam geraeckten / en vervolgens een brand ontstond / die vier geheele dagen langh duerde / en door geen menschlijcke vlijt kon geleschd werden; schoon alle Inwooners / selfs oock de Heeren en Edele / Water aendroegen; en aen de Blusschers rijcklijck overleverden. Hoe fel deesen Brand is geweest / kanmen daer uyt afneemen / dat al de Huysen / vijf Stadien in de breedte / en derthien in de lenghte / daer door vernield wierden. Twee-en-dertigh Stadien geven een Duytsche mijl.

Britannische Geschiedenissen.

Wy keeren ons nu weer na Britannien. In 't jaer na de geboorte des Heeren Christi 446. vielen de Picten, Schotten en Yren al weer in dit Gewest: verbraecken de Muer / welcke de Romeynen, ter Afschrydingh / hadden gemaeckt / en deeden seer groote schade. De Britanniërs sonden Booden aen Aëtius, en versoghten hulp / doch bequamense niet. Als deesen Inval na twee jaren al weer geschiedde / en de Britanniërs het niet langer uythouden konden / maer sigh verschuylen moesten in de Bosschen en Gebergten: oock van de Romeynen geen bystand te verwaghten stond / deed Vortiger, Koningh van Britannien, de Saxen in Westphalen en Engeren t'sijner hulp roepen.

446. 448. *Beda. l.1. P. Diac. l.14.*

ANNO CHRISTI.

449. Eerste aenkoomst der *Engelſche* in *Britannien*; Doe hebben in 't volgende jaer ſigh opgemaeckt twee Gebroeders/ Saxiſche Heeren; d'eene genoemd Henghſt, d'andere Horſz (dat is/ Ros, of Paerd, want noch heden noemen d'Engelſche een Paerd Hors, en een Ruyter te Paerd Horsman), welcke met drie lange Scheepen na Britannien overvoeren/ en geduerigh noch meer andere van hare Natie derwaerts ontbooden. De Schotten en Yren ſloegenſe te rugg'/ ſoo dat eenige duyſenden der ſelve dood bleven. Ondertuſſchen

die de *Britanniërs* van de *Picten* en *Schotten* verloſſen. behaeghde deeſe nieuwe Gaſten dit Land ſoo wel/ datſe niet weer na huys begeerden te trecken. Lieten geduerigh meer Saxen overhalen/ en met deſelve oock de Dochter van Henghſt (Hengiſt); welckeſe Koning Vortiger ten Wijf gaven/ alhoewelſe noch een Heydin, Vortiger daer tegens een Chriſten was; die ſijnen Schoonvader 't Landſchap Kent in Engelland ten eygendom overgaf.

Maer met deſelve ſelfs in Oorlogh komen. Deeſe vriendſchap tuſſchen de Saxen en Britanniërs heeft niet langer geduerd / dan tot in 't jaer 452. De Saxen klaeghden / datſe niet ontfingen 't geen men haer beloofd

452. had; en greepen de Britanniërs hard aen: welcke / met byſtand van Aurelius Ambroſius, ſigh ter weer ſtelden. Hier uyt is een langhduerigen krijgh tuſſchen beyde de Partyen ontſtaen. De nieuwe Britanniſche Koningh Vortiger won de Saxen, welcke doch ſijn Volck van de Picten en Schotten bevrijd hadden/ niets meer te wil zijn. Greep

456. de beyde Broederen onvoorſiens aen; ſloegh Horſz dood / en joegh Henghſt ten Lande uyt.

De *Saxen* uytgedreven: maer komen weer. *Annal. Fland.* Maer Henghſt (Hengiſtus) quam in 't volgende jaer weer met een groote meenigte Angel-Saxen. Doe verſoghten de Britanniërs Vreede. 't Quam tot een Geſpreck op den eerſten dagh der May-maend. Henghſt

457. had ſijn' Overſten/ welcke deeſe Handeling ſouden bywoonen/ bevoolen/ dat elck van haer ſigh ſou voorſien van twee lange ſtercke Meſſen / welcke de Saxen in hare Spraeck Seſſes noemden; en deſelve verborgen by ſig houden. Hier na geliet Vorſt Henghſt ſigh/ als of hy de Britanniërs niet derfde vertrouwen; en braght dus te weegh / datſe ſulcker wijs onder malkander wierden geſchickt /

Brengen verraderlijck byna al den *Britanniſchen* Adel om 't leven. dat altijd een Britanniër en Sax, d'een om d'ander/ nevens een ſat. Doemen nu van den aengeſtelden handel ſou beginnen te ſpreken / en Henghſt de gelegenheyd bequaem ſagh / ſeyde hy tot de ſyne: Neem uw Seſſes, of Meſſen. Dit was de voorheenen beſtemde Leus: en daer op ſtak yeder der Saxen de twee aen beyde ſijden naeſt hem ſittende Britanniërs ſijne Meſſen in 't lighaem: ſoo dat elck Brit twee ſteecken ontfingh. Dus wierd byna al den Britanniſchen Adel om 't leven gebraght. Stracks vermeeſterden de Saxen byna 't geheele Land tegens 't Ooſten en 't Zuyden. 't Selve hebbenſe in 't gemeen Engelland; doch de byſondere Provintien

Hoeſe *Britannia*, en de *Provintien* deeſes Lands noemden. Ooſt-Saxen (*Eſſex*): Suyd-Saxen (*Sudſex*): Middel-Saxen (*Middelſex*) genoemd. In dit Middelſex leght de Stad Londen. Vorſt Henghſt heeft 't Landſchap Kent (*Cantium*) voor ſigh behouden. Oock hebben ſijne Nakomelingen over de 320. jaren daer in geheerſcht.

Kercklijke ſaecken. *Evragius l.3. Hiſt. Eccl.c.9. 10.* Wat nu de Kercklijcke Geſchiedeniſſen belanghd; onder de Keyſeren Theodoſius de II., Valentinianus de III., en Martianus d'I. ſijn eenige Concilien gehouden; of veel meer Byeenkoomſten / welcke Nationale Synoden wierden geheeten / tegens de Meſſalianen, Neſtorianen, Eutyches en ſijnen Aenhangh;

't *Concilium t'Epheſen* keurd de Kettery van *Eutyches* goed, en doemd oock andere. In deſelve heeft 't eene deel 't andere verketterd en verdoemd. Inſonderheyd wierd in 't jaer 449. een Synodus t'Epheſen aengeſteld; en daer in de Ketter Eutyches van 128. Biſchoppen bygeſprooken; ſijne dwalingh goed gekeurd: daer te-

gens

ANNO CHRISTI.

de Reghtsinnige.

gens al de geene / welcke reghtsinnigh leerden van de beyde Naturen in een persoon des HEEREN Christi, wierden gedoemd. Keyser Theodosius te Constantinopol heeft 't Besluyt deeses Concilii bevestighd en beschermd.

't Concilium te Chalcedon vernietigd 't Besluyt des Concilii van Ephesen.
451.
Zonar. Tom. 3. Evrag. l. 2. c. 4. 18. Niceph. l. 15. c. 2.

Hier tegens heeft Keyser Martianus na Theodosii dood een Algemeen Concilium te Chalcedon beschreven; een Stad in Kleyn-Asia, aen d'Enge Thracische Golf, tegens over Constantinopol; derwaerts van alle kanten der Christenheyd 630. Bisschoppen by een quamen. In dit Concilium wierd weerlegt 't Besluyt des Synodi van Ephesen: met verwerpingh van Eutyches, Dioscorus, en alle andere haer aenhangende Ketteren: in tegendeel wierd de regtsinnige Leere van den Persoon Christi verdeedighd en vastgesteld. Dit groote Concilium heeft sijnen aenvangh genoomen op den aghtsten dagh der Maend October, Anno Christi 451. Keyser Martianus en sijne Gemalin Pulcheria hebben 't selve in eygener persoon bygewoond; oock sodanigh bevestighd / dat hy verbood / daer tegens te disputeeren. Op den eersten van November in 't selve jaer is de laetste Sessie, of Sittingh / gehouden; en de volgende dag 't Besluyt verkondighd. Waer uyt blijckt / datmen doemaels met de verhandelingh der saecken niet soo langh beesigh was / als hedensdaeghs.

Roomsche Pausen, of Bisschoppen.

Op Bonifacius is in den Roomschen Pauslijcken of Bisschoplijcken Stoel gevolgd Cælestinus, die deselve 8. jaren / 5. maenden / en 3. dagen heeft beseeten. Na hem is gekomen Sixtus de III., een Romeyn; die al sijne Vaderlijcke Erfgoederen en Inkoomsten heeft te kost geleght aen schoone Gebouwen en Cieraden der Kercken. Sijne Regeeringh heeft geduerd 7. jaren en 11. maenden. Sijnen Nasaet was Leo, bygenoemd Magnus, een Toscaner; die 't Concilium van Chalcedon goed keurde / bevestighde / en in Schriften verdeedighde. Hy besat sijnen Bisschoplijcken Stoel 20. jaren en 11. maenden. Hem volghde Hilarius, een Sardiniër, wiens Bewind heeft geduerd de tijd van 9. jaren en 3. maenden. Sijnen Opvolger was Simplicius van Tybur: die een bestieringh heeft gehad van 15. jaren / 6. maenden en 25. dagen. Overleed Anno Christi 482.

Geleerde Mannen deeses tijds.

Onder de voorname geleerde Mannen / welcke ter deeser tijd hebben geleeft / sijn geweest Isidorus Pelusiota, Salvianus, Theodoretus, Nilus, Eucherius, alle Christlijcke Bisschoppen. Desgelijcks Sidonius, Sedulius Presbyter, en Nonnus Panopolita, t'samen Christlijcke Poëten. Dan noch Sulpitius Severus, Eutropius Presbyter, Socrates en Sozomenus, Geschiedschrijvers: nevens andere / de Theologanten en geleerde Lieden genoegh bekend.

Leo Thrax, de 55. Keyser in 't Oosten.
457.
Evrag. l. 2. c. 1. seq.

Na des Keysers Martiani dood / overleeden op den 26. van Januarius des jaers 457. / als hy had geregeerd 6. jaren en ontrent 6. maenden / is tot 't Keyserrijck geraeckt Leo, bygenoemd Thrax. Deese heeft terstond sijnen Veld-oversten Majoranus ten Keyser in 't Westen gemaeckt / en hem na Italien gesonden. Van hem; hoe 't hem daer gegaen is / en wie sijne Nasaten sijn geweest / hebben wy hier boven berigt gegeven. Men vind niet / dat deese Leo, in de 17. jaren sijner Regeeringh / veel gedenckwaerdighs heeft verright / behalven dit. In 't sesde jaer sijner Heerschappy maeckte hy Zeno, uyt 't Landschap Isauria, ten Stadhouder van gantsch Oosten. Gaf hem oock daer na sijne Dochter ten Gemalin. Na vier jaren ruste de hy sigh toe ten Oorlogh tegens Genserick, der Wandalen Koningh in Africa. Sond sijnen Oversten Marcellinus tegens hem; die de Wandalen 't Eyland Sardinien afnam. Doch doe hy na Sicilien overvoer / wierd hy verraderlijck om 't leven gebraght / en dus in sijn' Overwinningen gestuyt.

ANNO CHRISTI.
P. Diac. l. 15. 16. Zonar. T. 3. Niceph. l. 15. c. 15. Jornand. Get. c. 50. Pomp. Lat. Egn. l. 2. Procop. l. 3. Bell. Vand.
463.
467.

Sware Neerlaegh van Leo tegens de Wandalen, door verraed sijner twee Oversten.
Suid. in Basilisco & Zenone.
468.

D'andere Overste van Leo, genoemd Basiliscus, quam met een Vloot van duysend Scheepen voor de Haven te Carthago. Als 't nu tot een Gevecht sou komen / was Basiliscus d'eerste / die sigh met sijn Schip op de vlught begaf. Doe gingen d'andere oock door. Genserick met sijne Wandalen volghde haer na / en veroverde 't meeste deel der Scheepen van Leo, waer door sijne Maght niet weynigh wierd versterckt. De Keyser schreef deese seer schandlijcke Neerlaegh sijne beyde Oversten toe / genoemd Ardaburius, en Aspar; welcke / vermitsse noch daer-en-boven van een Verradery tegens hem waren beschuldighd; dan noch d'Arriaensche Ketterey toegedaen / op sijn bevel / door de Stadhouder Zeno, ter dood veroordeeld / en met haren gantschen Aenhangh om 't leven gebraght wierden.

Noemd de jonge Leo, de Soon sijner Dochter, ten toekomenden Keyser.
Cedren. & Marcell.
473.
474.
Sterft.

In 't sesthiende jaer sijner Regeeringh noemde hy Leo de jonge / Soon sijner Dochter Ariadne, gewonnen by den gemelden Zeno, ten toekomenden Keyser en Erfgenaem des Rijcks. Deed hem oock in 't volgende jaer te Constantinopol opentlijck met de Naem van Augustus uytroepen. Wederom in 't volgende jaer wierd Keyser Leo d'oude van een geweldige Buykloop aengevallen; waer van hy uytdrooghde als een dorr Hout; en eyndlijck stierf / na dat hy seventhien jaren min eenige dagen in 't Oosten had geregeerd. Hy was een milddadigh en goedertieren Vorst. Dickmael pleegh hy te seggen: Gelijck de Son alle Schepselen niet alleenlijk verligt maer te gelijck verwarmd / soo behoord oock een Vorst 't Volck niet alleen met Verstand en Wijsheyd voor te lighten / maer oock met weldaden te hulp te komen.

Treflijcke Spreuck.

Leo de jonge oock gestorven.

De jonge Leo was noch gantschlijck een Kind / doe sijnen Grootvader stierf; derhalven tot de Heerschappy-voeringh geheel onbequaem. Ter dier oorsaeck / en dan noch / wijl oock Leo de jonge haest hier na door de dood wierd weghgeruckt / heeft sijnen Vader Zeno, met bewilligingh der Standen / sigh de Rijcksbestieringh ondernomen. Van wiens regeeringh hier na sal gesproocken werden.

Persiaensche Ko-

In 't Persiaensche Koninghrijck regeerde ten tyde van Keyser Valentinianus de III. Varra-

ANNO CHRISTI.

ningen.

Vararanes, Soon van Izdigerdes d'I., die de Vooghd was geweest van Keyser Theodosius, Soon van Arcadius. Op Vararanes volghde desselven Soon Izdigerdes de II., die een Regeeringhs-tijd van 17. jaren heeft gehad. Na deesen quam Perozes; die de Heerschappy 24. jaren voerde/ tot in 't jaer Christi 481.

Kort begrijp van den aenvangh en 't eynd des Koninghrijks der *Swaben* in *Spaenje*, van 't jaer *Christi* 408. tot 585.

Doe de Gotthen, Wenden, en andere Natien in Gallia en Spaenje waren getrocken/ wilden de Swaben oock de laetste niet sijn/ in sigh te beweegen: maer hebben haer selven een Besittingh/ en al vry aenmercklijck Koninghrijck opgereght in Gallicien en een gedeelte van Portugal, ontrent den aenvangh der Regeeringh des Keysers Theodosii; dat is/ in 't jaer Christi 408. Ermenrick werd genoemd haren eersten Koningh. Als hy 32. jaren langh had geregeerd/ sijn andere hem gevolghd/ tot op Koningh Recker (Rectarius): die door Diederick, der West-Gotthen Koningh in Gasconje, in een Veldslagh wierd ter neer geleght. Deese Diederick stelde hier op een Goth, genoemd Edelhulff, of Adilulphus, ten Koningh over de Swaben. Doch sy waren met hem niet te vreden: maer setteden hare Kroon (evenwel met bewilligingh van Diederick) op 't hoofd van eenen harer Natie, genoemd Master, anders Masdras: die 't seer gekrenckte Koninghrijck der Swaben in Gallicien weer heeft opgereght. Vervolgens hebben eenige Koningen na malkander hier geregeerd; welcke 't meeste deel Arrianen waren/ tot op Koningh Dithmeyer, die in 't jaer Christi 558. heerschte/ en sigh tot 't Christen Geloof bekeerdde. Hy liet een Soon aghter/ geheeten Ehrenmeyer, of Ariomirus; van sommige maer sleghtlijck Meyer, of Mirus, genoemd. En deese Ehrenmeyer weer een Soon/ Eberick. Eenen sijner Vorsten/ geheeten Andeck, greep hem aen; stiet hem in een Klooster/ en nam Ehrenmeyers Weduw ten Gemalin. Doe Leeuwenheld (van de Geschiedschryvers geseght Livogildes) dit vernam/ trock hy met een Kryghsheyr in Gallicien: deed een Veldslagh met Andeck: nam hem gevangen/ en stiet hem in een Klooster/ gelijck hy Eberick had gedaen. Veroverde voorts sijn Koninghrijck Gallicien, en heghtede 't selve aen sijne Landen in Spaenje. Dit is geweest 't eynd des Swabischen Koninghrijcks in 't Spaensche Gewest; 't welck hare Koningen hadden beseeten een reecks van 176. jaren.

Ex Vaseo.

Gothsche Geschiedenissen in *Gasconje* en *Spaenje*.

Over de West-Gotthen in Gasconje regeerde Anno Christi 465. Theodoricus, of Diederick: die/ na dat hy ontrent 12. jaren de Heerschappy had gevoerd/ door Evaricus, of Eberick, sijnen Broeder/ in de Stad Tolosa wierd om 't leven gebraght. Eberick heeft na hem 't Koninghrijck sesthien jaren langh beseeten. Dit was dien Diederick, die der Swaben Koningh Recker (Rectarius) in Spaenje sloegh: in Franckrijck de Steeden Lyons en Narbona innam: de Romeynen in hare Provintie Gallia veel schade deed. Deese waren over sijne dood niet bedroefd. Want Evaricus, of Eberick, hield met den Keyser Anthemius en de gedaghte Romeynen een tijd langh Vreede. Doch in 't sesthiende jaer des Keyserdoms van Leo Thrax is deese Evaricus over 't Geberght tot in Spaenje getrocken. Heeft daer de Steeden Pampelona, Saragossa, en 't geheele Landschap Arragon veroverd. Na dat hy sigh hier een vaste voet had gemaeckt/ trock hy weer over 't Geberght in Gallia.

Hare Koningen.

Ellendige staet in *Hongaryen*, door de vreemde *Natien*.

In Hongaryen, Sevenbergen, Bulgaryen, Wallachien, en Dalmatien was 't ontrent deese tijd seer woest en ellendigh gesteld: want de Hunnen, Gotthen en Swaben, nevens andere vreemde Natien, saten malkander hier onophoudlijck in 't hayr. Daer waren nu oock tweederley Oost-Gotthen. Een gedeelte der selve verliet d'Oostersche Provintien, en trock met haren Koningh Windemeyer na Frankrijk; daerse sigh nevens de West-Gotthen ter neer steldden. D'andere hoop deed met Koningh Diederick een Inval in Windischland: verdierven 't selve; en lieten sigh neer in Thessalien, daer Keyser Leo met haer in Verdragh trad.

Tweederley *Oost-Gotthen*. 473.

Wandaelsche Geschiedenissen.

In 't jaer Christi 477. is de groote Tyran en zeeghrijcke Oorloghsman Genserick, der Wandalen Koningh in Africa, na dat hy de Romeynen alle leed en seer groote schade had aengedaen/ gestorven. Na de veroveringh der Stad Carthago heeft hy geregeerd 39. jaren en eenige maenden; te vooren noch 12. jaren: soo dat de gantsche tijd sijner Regeeringh bedraeght 52. jaren. Sijnen Soon Hunerick, van de Latijnen genaemd Honoricus, heeft het niet langer dan 7. jaren konnen maecken. Deese Hunerick vergunde in d'aenvangh sijner Heerschappy soo wel de reghte Christenen als d'Arrianen, vrye oeffeningh van haren Godsdienst. Maer als nu de Reghtgelovige in Africa seer toenamen/ en in meenighte d'Arrianen te boven gingen/ verweckten d'Arriaensche Bisschoppen een Vervolgingh tegens haer/ en braghten by Koningh Hunerick te weegh een Verbod/ waer door niemand der Wenden in de Kerken der Regtsinnige Christenen sig mogt verbergen. Ook dreef hy van sijn Hof wegh al de geene/ welcke niet Arriaensch waren. Joegh meer dan vijf-duysend eerlijcke persoonen in Ballinghschap; van welcke veele door honger en gebreck vergingen. Eenige deed hy Neus/ Ooren/ Tongh/ en andere leeden haers ligchaems affsnijden.

Haren Koningh *Genserick* in *Africa* gestorven.

Hunerick, sijnen Soon. 477.

480.

484. Wreedheyd tegens de Reghtgelovige *Christenen*.

Op deese harde vervolgingh ontstond een groote Hongersnood en Pest in Africa. De Tyran selfs is by levenden lijve verbuyld; van de Wormen opgegeeten; en ten laetsten soo onsinnigh geworden/ dat hy met eygene tanden in de leeden sijns ligchaems beet/ en deselve verscheurde. Dus rampsaligh is hy gestorven/ na dat hy seven jaren en thien maenden had geregeerd/ of liever getyranniseert. Hem is in 't Koninghrijck gevolgd Gundamund, Broeders Soon van Hunerick.

Hunericks gantsch rampsalige dood. *Gregor. Turone* l. 2. 3

Anno Christi 484. is Hilderick, of Childerick, der Franken Koningh/ gestorven/ in

Frankische of *Fran-*

'tvijf-

ANNO CHRISTI.

't vijf-en-twintighste jaer sijns Rijcks. Sijnen Nasaet was Hlodoweisz, anders Clodoveus: wiens Gemalin is geweest Rothild, of Chlotilde, Dochter des Burgundischen Koninghs Hildericks; om 't leven gebragt door sijnen Broeder Gundewald: die oock desselven Gemalin / de Moeder van Rothilde, een Steen om den hals deed binden / en soo in 't Water versmooren. Hlodoweisz, of Clodoveus, heeft in 't tweede jaer sijns Koninghrijcks de Romeynen by de Stad Soissons aengegreepen / en haren Oversten Syragrius uyt 't veld geslagen; die sijne toevlugt nam tot den West-Gothschen Koningh Alarick; doch tot sijn verderf. Want Alarick leverde hem aen Clodoveus over: die hier mee sijne Grensen uytbreydde tot aen de Rivier de Loire. Dus heeft der Romeynen Heerschappy in Gallia t'eenemael een eynd bekoomen: Welck Land nu de Gothiche, Burgundische, en insonderheyd de Franckische Natien, gantschlijck besaten / Anno Christi 486.; en 545. jaren na dat Julius Cæsar Gallia had ingenomen. Koningh Hlodoweisz deed de gemelde vlughtige Roomsche Oversten met seer grooten ernst van Alarick afeysschen: die den goeden Syragrius levendigh moest overleveren. Clodoveus deed hem terstond om 't leven brengen; en verjoegh d'overige Romeynen uyt sijn deel van Gallia. De Geschiedschrijvers loopen daer op uyt / dat ontrent deese tijd de Naem Gallia is veranderd geworden in dien van Frankrijk. Van Clodoveus en de Francken sal hier na meer volgen. Voor ditmael keeren wy ons weer na Italien.

sche Geschiedenissen. 484. *Sigebertus.*

De *Romeynen* t'eenemael uyt *Gallia* verdreven. 486. *Isidorus.*

De Naem *Gallia* veranderd in *Franckrijck.*

Op hoedanigh een wijs Oedacker (Odoacer), geboortigh uyt 't Eyland Rugen, der Werlen Koningh / de laetste Keyser te Romen, Augustulus, de Soon van Orestes, met geweld uyt 't Keyserdom verstiet: de Steeden Romen, Ravenna, nevens 't grootste deel van Italien innam / en sigh d'eerste Koningh van dit Gewest noemde / is hier boven by 't jaer 476. verhaeld. In dit besit is hy gantschlijck gebleven / tot dat Diederik van Bern, der Oost-Gotthen Koningh / hem een ander Liedje voorsongh.

Italiaensche Geschiedenissen. 476. *Odoacer*, eerste Koningh van *Italien.*,

Deesens Diedericks Voorvaderen waren dappere Helden by d'Oost-Gotthen geweest; en hadden gewelddadighlijck der Hunnen Jock van hare halsen afgeworpen. Onder deselve was Winthar des Diedericks Over-Grootvader; Walameyer sijnen Grootvader / en Theutemeyer sijnen Vader. Doe deese Theutemeyer der Oost-Gotthen Koning was / en met de voorgedaghte Keyser Leo Vreede had gemaeckt / gaf hy aen den selven sijnen Soon Diederick; niet soo seer als een Gyselaer / of Vreedens-Pandsman / als op dat hy aen des Grieckschen Keysers Hof moght werden opgevoed; gelijck oock geschied / en hem alles goeds weervaren is.

Afkoomst van *Diederick* van *Bern*, der *Oost-Gotthen* Koningh. *Cassiod. in Chron. Sigon. Procop.*

Doe Anno Christi 472. Diedericks Vader / Koningh Theutemeyer, die in Mæsia regeerde / sieck lagh / sond Keyser Leo hem deesen sijnen Soon weer t'huys: die oock de genoemde sijnen Vader / noch in 't selve jaer gestorven / heeft gevolghd in de Regeeringh. Keyser Zeno heeft deesen Diederik noch meer verheven: eerst hem gemaeckt ten Veldoversten over sijn Heyr: daer na Burgermeester te Romen: oock Anno 484. hem de hoop ingeboesemd / dat hy hem noch 't geheele Westersche Keyserryck sou inruymen. Drie jaren daer na / als Diederick in Mæsia en Bulgaryen gerustlijck regeerde / verdroot het Keyser Zeno in 't Oosten niet weynigh / dat Oedacker dus na sijn eygen welgevallen in Italien de meester speeldde. Hitstte derhalven Diederick, dien hy nu oock had aengenomen in Soons-plaets / met alle ernst op / dat hy een Toght tegens Oedacker sou ter hand neemen; waer toe hy hem alle hulp en bevoordering beloofde. Koningh Diederick, die behalven dit tot Italien niet onlustigh was / liet sigh lightlijck hier toe bepraten. Brack ten dien eynde op / niet alleen met al sijne Manschap in Mæsia (welck Landschap hedensdaeghs werd geheeten Bossen, of Bosnie, en Syrffen) maer oock volghden de Vrouwen en Kinderen met haren Huysraed / en al d'Oost-Gotthen, welcke onder sijne gehoorsaemheyd stonden. Als Koning Oedacker hier van tijdingh bequam / verleyde hy hem de Passen in d'Alp-gebergten: doch Diederick slaegh 'er door. Deed oock op den aght-en-twintighsten van Maert des jaers Christi 490. een Veldslagh tegens Odoacer; die hier de Neerlaegh leed / te gelijck sijn Leger en Wagenburght verloor.

Seer bevoorderd van Keyser *Zeno.*

ANNO CHRISTI.

484.

487.

489. Treckt na *Italien* tegens Koningh *Odoacer.*

Dien hy swaerlijck slaet, 490. *P. Diac. l. 46.*

De tweede Slagh geschiedde by de Stad Verona: waer in Diederik andermael 't Veld behield / en met een heerlijcke Triumph in de Stad Verona sijnen Intoght deed. Hier van daen wierd hy genoemd Veronensis, of van Bern; en de Stad Verona bequam de Naem van Diedericks-Bern.

Eenmael, andermael;

De derde Veldslagh is voorgevallen aen de Rivier Addua. In deselve wierd Koningh Oedacker soodanigh ter neer gelegt / dat hy sigh niet weer herstellen kon. Hy vlood na Romen; doch de Romeynen wilden hem niet binnen laten. Doe keerdde hy sigh na Ravenna; doch hier wierd hem oock de Poort voor den neus toegeslooten. Echter opende hy deselve met geweld. Quam 'er binnen; maer wierd tegens 't eyndigen des jaers van Koningh Diederick belegerd. Oedacker deed eenige Uytvallen; doch wierd t'elckens met verlies weer binnen gedreven.

ten derdenmael, en geheel. 491. 493.

Na twee jaren heeft de hongersnood Oedacker en de sijne soodanigh beanghstighd / datse deselve niet langer konden uytstaen. Namen derhalven voor / liever eerlijck te willen sterven / met 't Swaerd in de hand / als door Spijsgebreck te versmagten. Vielen daer op uyt / met sulck een woede / datse de Gotthen verre aghterwaerts sloegen. Souden oock een volkoomene Zeege hebben bevoghten / indien Koningh Diederick de sijne niet weer had doen omwenden; de Strijd dus hervat / en Koningh Odoacer weer na de Stad gejaeghd. Doch vermits de Gotthen voor Ravenna over de langhdurigheyd der Belegeringh verdrietigh wierden / niet minder

Belegerd hem binnen *Ravenna.*

Treed met hem in verdragh;

ANNO CHRISTI.

doch doet hem vermoorden; en werd dus de tweede Koningh in *Italien*. 493.

der als die van binnen/ soo trad men tot een Verdragh; en Diederick trock op den seven-en-twintighsten van Februarius binnen Ravenna. 't Accoord was soodanigh gemaeckt/ dat Oedacker een gedeelte van Italien behouden/ en daer in regeeren sou. Al 't overige sou Diederick (anders Theodoricus) blijven. Doch hy hield sijn woord niet. Noodighde Oedacker tot een Banquet, en deed hem/ doe hy alderminst daer op verdaght was/ met sijnen Soon door sijne Trauwanten ter neer houwen. Dit geschiedde op den 15. der Maend Maert, Anno Christi 493. Dus wierd Diederick van Bern de tweede Koning van Italien.

Sijne seer goede Regeeringh; te boven gaende die van de meeste der vorige Keyseren.

Alhoewel nu deese Diederick, of Theodoricus, een Gothlander, en alsoo een geboorne Duytscher was/ soo heeft hy echter veel beter geregeerd/ als 't meeste deel der Roomsche Keyseren voor hem. Soo dat Italien sigh onder hem weer heeft herhaeld. Den Vreede/ welcke d'Italianen nu een tijd langh hadden moeten missen/ bragt hy haer weer toe. De verwoestte Steeden rightte hy weer op. Maeckte goede Wetten en Ordonnantien: deedse oock onderhouden. Alhoewel hy ('t welck beklaeghlijck viel) een Arriaen was/ soo heeft hy echter de Reghtsinnige Christenen beschermd. Hem was niet onbewust/ dat een Vorst/ of Koningh/ tot behoudingh sijns Lands/ sijns Volcks/ en der Vreede/ goede Nabueren van nooden had; waer tegens de Naestgelegene/ al t'samen strijdbare Natien, oock geerne in Italien geheerscht souden willen hebben. Hy vermaeghschapte sigh derhalven met der selver Koningen door Houwlijcken. Want Clodovei, des Koninghs van Franckrijcks Dochter/ welcke de Geschiedschrijvers Audeflede noemen/ nam hy ten Gemalin. Sijne Suster Amelfreda gaf hy aen Hunerick, der Wandalen Koningh; sijne Moey/ Amelberga, aen Hermanfried, Koningh der Thuringers, ten Houwlijck. Desgelijcks handelde hy met sijne drie Dochteren. D'eerste gaf hy aen Alaricks, des Koninghs der Oost-Gotthen Soon/ genoemd Elmerick. De tweede aen Gundebald, Koningh van Burgundien. De derde aen Euterick, een jong Swabisch Vorst/ dien hy by sigh/ en oock hem niet anders hield/ dan of 't sijn eygene Soon ware geweest. Tegens den Keyser te Constantinopol droegh hy sigh vriendlijck. Dit is geweest den aenvangh sijns Rijcks. Maer hoe hy eyndlijck buyten 't Spoor heeft getreeden/ sullen wy hier na t'sijner placts hooren.

Soeckt sijnen Staet te verseeckeren door verhouwlijckingen met sijne Nabueren.

Zeno, de 56. Keyser; een Wellustelingh: door *Basiliscus* verdreven. *Procop. de bell. Vand. l.3. Evagrius l.3 Cassiod.*

Na de dood van Keyser Leo Thrax quam/ gelijck alreeds gehoord is/ Zeno in sijne placts aen 't Keyserdom. Hy had Ariadne, Dochter van Leo, ten Gemalin. In 't begin sijner Regeeringh hebben de Saraceenen 't Landschap Mesopotamien; en de Hunnen, Thracien seer ellendigh verwoest. Evenwel sat Zeno stil/ en nam maer alleen sijne Wellusten waer. Hier over wierd hy van elck gehaet en veraght. Eenen sijner Veld-oversten/ Basiliscus, rebelleerde tegens hem. Liet sigh te Heraclea voor Keyser uytroepen. Trock met een groot Heyr op de Stad Constantinopol aen; en verjoegh Zeno; die sigh door de vlught moest redden. Sijne Gemalin ontweeck in Isauria, een Landschap van Cilicien. Terstond verdreef oock Basiliscus de Reghtgelovige Christenen, en riep d'Eutychianen weer in; verwerpende 't Concilium van Chalcedon. Doch als hy hoorde/ dat Zeno in Isauria Krijghsvolck by een braght/ staeckte hy de Vervolgingh. Evenwel kon hy hier door den onwil des Volcks niet stillen; wijl hy/ als een Tyran/ wierd gehaet.

ANNO CHRISTI. *in Chron. Jornand. de Regn. succ.*

477. Grouwlijcke Brand te *Constantinopol*, en onvergoedlijcke vernielingh der boven maten heerlijcke *Bibliotheeck*. *Pomp. Lat. P. Diac. l.6. Egn. l.1.*

Hier by quam noch de seer groote brand/ welcke sigh weer te Constantinopol verhief; waer in 't beste deel der Stad/ d'alderschoonste Straten afbrandden: insonderheyd de seer heerlijcke Bibliotheeck; waer in over de hondert en twintigh-duysend Boecken by een vergaderd waren; doch nu al t'samen door 't Vyer wierden verteerd. Onder meer andere uytmuntendheden was in deese Boeckery een Draecken-huyd/ hondert en twintigh voeten langh; waer op de gantsche Poësy van Homerus was geschreven met goudene Letteren. Onuytspreecklijck is de waerde der meenighvuldige heerlijcke Boecken/ en der Konststucken van d'oude beroemdste Meesters; 't welck alles/ tot onvergoedlijcke schade/ in asch veranderde.

Basilisci ellendigen ondergangh; en *Zeno* weer hersteld.

Hier door wierden de voornaemste te Constantinopol bewogen/ om Zeno, die nu twintigh maenden langh in Ballinghschap was geweest/ weer in 't Rijck te roepen. Doe hy nu aenquam/ sond Basiliscus hem sijnen Veld-oversten Armatus met een Krijghsheyr te gemoet. Doch deese leverde al sijn Volck aen Keyser Zeno; die dus met een dubbele Maght op Constantinopol aentrock. Basiliscus, van elck verlaten/ vlood in een Kerck; doch wierd van voor den Altaer weg geruckt: met Vrouw en Kinderen na Cappadocien versonden; daer hy van koude en honger moest vergaen; wijl yeder op lijfstraf verbooden was hem in te nemen.

Begeeft sigh totalle wellusten, en geheel tot dronckenschap. 478. 491.

Van dien tijd af aen gaf Zeno sigh gantschlijck over aen leedighheyd/ en wellusten des ligchaems; insonderheyd tot volsuypen; soo dat hy voorts niet gedenckwaerdighs meer verright; maer in 't jaer Christi 491. een ellendigh eynd genomen heeft. Van sijne doodswijs sijn tweederley meeningen. Eenige schrijven/ dat hy met de Vallende Sieckte was behebt; en aen deselve dickmael gelijck als dood ter neer lagh. Als nu op seeckere tijd sijn' onmaght seer lang duerde/ hadmen hem te haestigh na sijn Graf gedragen; en dus levendigh daer in geleght. Andere berighten ons/ dat sijne Gemalin Ariadne een groote afkeer van sijne dronckenschap had. Als hy sigh nu eens soo vol had gesoopen/ dat tusschen hem en eenen dooden geen onderschepd was/ deedse hem dus in sijn Koninghlijck Graf leggen/ en met een groote Sarck toedecken. Schoon hy/ doe hy weer tot sigh selven was gekoomen/ seer jammerlijck brulde en huylde/ soo dorf de ech-

Werd begraven eer hy gestorven was. *Zonar. Tom. 3. Cedren. pag. 291.* door sijne Gemalin *Ariadne*.

ANNO CHRISTI.

echter niemand hem te hulp komen; vermits dit Wyf van dien Wyn-ſlaef ontſlagen wou zijn. 't Welck oock genoeghſaem daer uyt bleeck / datſe op den veertighſten dagh na deeſes Keyſers dood haren Secretarius, genoemd Anaſtaſius, ten Man nam / en terſtond tot 't Keyſerdom verhief. Zeno heeft geregeerd 17. jaren / 2. maenden / 7. dagen; daer onder gereeckend de twintigh maenden ſijner Ballinghſchap.

Die ſtracks daer op haren *Secretarius Anaſtaſius*, de 57. Keyſer, ten Man neemd; een *Eutychiaen*. 491. *Evrag.l.3. Th. Lect. l.2. Cedren. p.293. Niceph. l. 16.c.15. Pomp. Lat. Egn.l.2. Marcell.* 492. 497. 498.

Sijnen Naſaet Anaſtaſius moeſt / wijl hy d'Eutychiaenſche Ketterye aenhingh / met den aenvangh ſijner regeeringh een Verſeeckeringhs-ſchrift van hem geven / met eygener hand onderteeckend / dat hy 't Concilium van Chalcedon ſou handhaven / en geenerley nieuwigheyd in den Kerckenſtand invoeren. Doch hy heeft ſijn woord niet gehouden. In tegendeel Macedonius, Biſchop te Conſtantinopol, wijl hy hem 't gedaghte Handſchrift niet weer wou geven / uyt ſijn Biſdom / nevens meer andere eerlijcke Lieden / in Ballinghſchap verdreven: inſonderheyd ſulcke / die 't Beſluyt des gedaghten Concilii verdeedighden. In 't tweede jaer ſijner Regeeringh verhief ſigh een Oorlogh tegens hem. Want Longinus, Broeder van den voorigen Keyſer Zeno, had in Iſauria een Krijghsheyr by een verſameld: doch Anaſtaſii Overſten ſloegen hem te rugg'. Deeſen Oorlog heeft in Iſaurien langh geduerd; namentlijck / tot in 't jaer 497. / wanneer Athenodorus, d'eene Overſte onder des Keyſers vyanden / gevangen / onthoofd / en ſijn Hoofd te Tarſus in Cilicien opentlijck opgeſtoocken wierd. In 't volgende jaer kreeghmen Longinus, d'aenlegger deeſes Krijgs / desgelijks gevangen: wierd aen Keyſer Anaſtaſius overgelevert: te Conſtantinopol in de Schouwplaets ten ſpot omgevoerd / en eyndlijck te Nicæa dood gemarteld. Over deeſe Zeege was Anaſtaſius ſoo geweldigh verblijd / dat hy onder 't volck te Conſtantinopol geld uytwerpen / en aen veele treflijcke Vereeringen deed.

ANNO CHRISTI.

Eerſten Inval der *Bulgaren.* 500.

In 't jaer 500. is tegens Keyſer Anaſtaſius weer een nieuwe vyand opgeſtaen. Want de Bulgaren, een vreemd Volck / van 't welk men tot noch toe niet had hooren ſpreecken / quamen uyt de Noorder-Landen van Tattaryen na Thracien; welck Landſchap ſy met roven en branden ſeer verdierven.

Hare bedrijven en verwoeſtingen. 502. 503.

Anaſtaſius ſond tegens haer ſijne Krijghsmaght uyt; doch de Bulgaren ſloegen van deſelve 4000. Mannen dood / en behielden de Zeege; ſoo dat de Keyſer haer met geld moeſt wegh kopen. Echter quamenſe twee jaren daer na weer; en Anaſtaſius had ſoo veel hert niet / dat hy haer met Oorloghsmaght derfde bejegenen. In tegendeel ſond hy haer Koninghlijcke Vereeringen toe; en veypraette haer / datſe ſigh na 't Weſten ſouden wenden. Dit deeden de Bulgaren: vielen in Hongaryen: namen de beroemde Stad Sirmium in / en veroorſaeckten een ſeer groote ſchrick door 't geheele Land Illyrien. Koningh Diederick ſond eenen ſijner Overſten in Hongaryen; die de Bulgaren te rugg' ſloegh / en haren Koningh doodde. Veroverde daer-en-boven de Stad Sirmium weer. In deeſen Toght heeft een Edel Gothlander, genoemd Wittich, ſeer veel / en 't beſte gedaen. Oock is hy naderhand Koningh geworden.

Anaſtaſius moet t'elckens ſijne vyanden met geld wegh kopen. 505.

Nauwlijks was Anaſtaſius van deeſe vyanden los geraeckt / als de Sevenbergers, Wallachiërs en Moldaviërs in Macedonien en Griekenland vielen. Hy ſond Sabinianus, met 't grootſte deel ſijns Heyrs / tegens haer. Doch deeſen wierd verſlagen / en eenige duyſenden Keyſerſche met hem. Doe gaf Anaſtaſius haer geld; en daer mee trockenſe weer na huys.

Sijnen ſnooden handel tegens Biſchop *Ma-*

Doe deeſe Buyen overgedreven waren / ontſtond een andere / niet minder gevaerlijck; te weeten / een inwendige Oproer / in Conſtantinopol ſelfs. Hy was ſeer vergrimd op

Mace-

ANNO CHRISTI.

Macedonius, in wiens placts hy een *Eutychiaen* en Hoerenhenghst set.

Macedonius, Bisschop in deese Stad; en dagt op middelen/ om hem uyt sijn Ampt te stooten. Beschuldighde hem ten dien eynde van Eutychiaenische Kettery. Maer Macedonius deed opentlijck sijne verantwoordingh/ en beleed/ dat hy 't hield met 't Concilium van Chalcedon. Doe nam sigh 't Volck sijner aen na alle vermoogen. Als Anastasius deesen Aenslagh misluckt was/ maeckte hy sulck een bestellingh/ dat de Bisschop by naght gegreepen/ en na buyten in Ballingschap gesleept wierd. Settede oock eenen Timotheus, een Eutychiaen, en seer berugte Hoerenhenghst/ in sijne placts ten Bisschop. Maer daer op ontstond sulck een Oproer in de Stad/ dat seecker Monick, boven alle andere van Anastasius bemind/ dood geslagen/ sijn Hoofd op een Spies gestoocken/ en dus door de Stad omgedragen wierd. 't Onbandigh Grauw gingh noch al verder.

Oproer, daer over te *Constantinopol* ontstaen. *Cedren.* *Marcell.*

Braghten oock een Non om 't leven; en verbrandden soo haer als des gemeldden Monicks ligchaem t'samen met malkander. Begeerdden daer-en-boven/ dat de Keyser haer noch meer andere persoonen sou overleveren/ aen welcke se haren moed moghten koelen. Buyten twijffel sou dense Anastasius selfs ter Stad uytgejaeghd hebben/ indien hy niet in Treurkleederen/ en in een jammerlijcke gedaente/ sigh op de Marckt had begeven; biddende 't Volck om vergifnis: met belofte/ dat hy voortaen 't Concilium van Chalcedon sou handhaben.

Hy bid 't Volck om vergifnis, 512.

Houd sijn woord gantschlijck niet; maer, bedrieghd elck door valsche beloften. 514.

Maer als hy/ volgens sijnen aert/ seer laughsaem hier ontrent te werck gingh/ deed sigh een Graef/ Vitalianus, voort. Braght eenige duysend Mannen te hoop. Nam de Landschappen Mæsia en Thracia in; Anastasius hier door soodanigh verschrickende/ dat hy beloven moest/ Macedonius en Flavianus (Bisschoppen/ welcke hy in Ballinghschap had verjaeghd) weer tot hare Kercken te sullen roepen. Echter deed hy 't noch al niet; maer stelde de saeck van 't eene jaer tot 't andere uyt/ en gaf Vitalianus goede woorden/ tot dat eyndlijck Macedonius, de vroome Constantinopolitaensche Bisschop/ in Ballinghschap overleed. Met diergelijcke uytstellen en bedriegeryen heeft hy ook Paus Hormisda by den neus omgevoerd; hem ophoudende door de belofte eens Concilii, tot dat hy eyndlijck sijne Gesanten spotlijk weer na Italien heenen sond.

Hem werd voorseght, dat hy van de Donder sou dood geslagen werden. 515. 516.

Hy had by sigh een seer treflijck Mathematicus en groot Starrekijcker/ genoemd Proclus; een seer groot vyand der Christlijcke Religie. Deese voorseydde Anastasius sijne doodswijs; te weeten/ dat hy door de Donder des Hemels sou getroffen werden. Flucks deed de Keyser een affonderlijck Verwelffel vervaerdigen; meenende/ daer in voor den Donder bevrijd te sullen sijn; doch hy vond sigh in sijne reeckeningh bedrogen. Want als op den negenden van Julius Anno Christi 518. een verschricklijck Donder en Blixem-onweer ontstond/ wierd Anastasius soo bevreesd/ dat hy uyt d'eene Kamer in d'andere liep/ om sigh te verbergen. Doe nu 't gedaghte Onweer voorby was/ vond men hem dood op d'aerde leggen; na dat hy seven-en-twintigh jaren en drie maenden had geregeerd.

'tWelck oock geschied is, onaengesien al sijne voorsorgh. 518.

Drie jaren te vooren was gestorven sijne Gemalin Ariadne, welcke haren Man Zeno levendigh had doen begraven/ gelijck hier boven verhaeld is; na datse byna 60. jaren langh had mee geheerscht als Roomsche Keyserin.

Koningen der *Wandalen.* 485. *Gundamund.* *Trotzmund*, of *Thrasimundus.*

Gundamund was genoemd de Koning der Wandalen, die te Carthago sijne Hofhoudingh had. Hy hield sigh vreedsaem met de nabuerige Koningen; vermitsse hem/ insonderheyd die der Gotthen en Francken, te maghtigh waren/ om sigh tegens haer te wrijven. Dus heeft hy in Vreede geregeerd 12. jaren min twee maenden. Hem is gevolghd sijnen Broeder Trotzmund, of Thrasimund; welcke Amelfrede, Suster van Koningh Diederick van Bern, en Weduw van Koningh Hunerick, ten Gemalin had genoomen.

Sijne Vervolgingh. *Isidor in Chron. Goth.*

Deese Thrasimundus heeft in 't eerst de Christenen goede rust gelaten/ tot op 't jaer 503.; doe hy de Vervolgingh op nieuws verweckte/ insonderheyd tegens de Geestlijcke. De geleerde Bisschop Fulgentius, die aen Koningh Thrasimundus heeft geschreven/ is/ nevens noch 70. andere Bisschoppen/ uyt Africa na 't Eyland Sardinien in Ballingschap verdreven geworden.

Thrasimundus sterft.

In 't 26. jaer sijner Regeeringh sijn de Mooren in Africa tegens deesen Koningh opgestaen. Tusschen beyde deese Parthyen quam 't tot een grouwlijcken Veldslagh. Ter eener sijde stonden de Wandalen met haren Koningh; op d'andere de Mooren. Thrasimund verloor/ na een langhduerigh Gevecht/ 't Veld/ en moest sigh redden door de vlught na huys; daer hy door droefheyd en hertenleed de Geest gaf.

Hilderick laet de *Christenen* in rust. 522. 530. *Procop. de Bell. Vand. l.3 4. Niceph. l. 17. c.11.12. P. Diac. l.16. Evrag. l.4. c.16.17.*

Hem volghde in 't Rijck der Wandalen Hilderick, Soon van Koningh Hunerick, gewonnen by de Dochter van Keyser Valentiniaen. 't Wandalisch Koninghrijck heeft hy seven jaren seer wel geregeerd/ en de Christenen in goede Vreede gelaten. Maer vermits Hilderick een stil Man was/ soo verhief sigh Anno Christi 530. tegens hem sijnen Broeder Gilimer, die hem des Rijcks ontsettede/ en met sijne Kinderen gevangen nam. Keyser Justinianus bad wel voor hem/ doch Gilimer paste niets met allen daer op. Andermael begeerde Justinianus, dat Gilimer sijnen Broeder Hilderick, nevens desselven Kinderen/ na Constantinopol sou senden/ op dat hy haer daer van een eerlijck onderhoud moght versorgen, doch al mee te vergeefs.

Door sijnen Broeder *Gilimer* gevangen geset, en d'oogen uytgestoocken.

In tegendeel deed Gilimer hem (Hilderick) d'oogen uytsteecken/ en hield hem in noch strenger Gevanckenis. Doe sond Keyser Justinianus sijnen Veld-oversten Belisarius tegens deesen Gilimer: die 't Eyland Sardinien, en de Stad Tripoli in Africa innam. Vervolgens een Slagh deed tegens Gilimer, en hem overwon/ soo dat hy moest vlieden tot aen 't Koninghrijck Fez. Dus nam Belisarius de Stad Carthago weer in/ in 't bijf-

en-twe-

ANNO CHRISTI.

en-tnegentighste jaer / na dat Genserick, d'eerste Wandaelsche Koningh in Africa, deselve had veroverd. De vlughtige Gilimer onthield sigh drie maenden langh in 't Geberght. Vermits 't hem hier aen onderhouds-middelen ontbrack / gaf hy sigh over aen den Keyserlijcken Oversten Belisarius; die hem / met een heerlijcke Triumph, na Constantinopol voerdde / en gebonden den Keyser Justinianus voorstelde. Doe de gevangene Gilimer hem sagh sitten op een verhevene goudene Throon in volle Majesteyt / sughtte hy / en liet geen andere dan deese woorden hooren: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*; dat is: Ydelheyd der ydelheden, alles is ydelheyd. Hier door wou hy te kennen geven / dat hy te Carthago meer als eens in een diergelijcke praght en heerlijckheyd had geseeten / doch hier nu stond als een ellendige Gevangene / en arme Bedelaer. Justinianus maeckte oock sigh hier door indagtigh de wisselvalligheyd der weereldlijcke dingen; en gaf aen Gilimer eenige Veldgoederen in Thracien, waer van hy genoeghsaem onderhoud kon trecken. Sulck een eynd heeft genomen 't Koningrijck der Wandalen in Africa; door Genserick, na dat hy uyt Spaenje derwaerts was overgevaren / Anno 428. opgerigt; en geduersaem geweest tot in 't vijfde jaer der Regeeringh van Gilimer, begrijpende een tijd van 106. jaren.

533. *Gilimer* door des Keysers *Justiniani* Oversten *Belisarius* overwonnen; gevangen; voor *Justiniaen* gesteld; 534. en versorght van een eerlijk onderhoud.

Eynd van 't Koningrijck der *Wandalen* in *Africa*.

Als d'Angel-Saxische Vorst Henghst, of Hengist, 't Landschap Kent, anders Cantium, in Britannien, 33. jaren langh in Leenschap had beseeten / is hy gestorven / in 't 39. jaer na sijn' overvaert uyt Saxenland, of Westphalen. Hem volghde sijnen Soon / die van de Geschiedschrijvers werd genoemd Esca. In 't derde jaer hier na is noch een hoop Saxen na dit Eyland overgescheept. Deese hebben / doch aen een andere plaets / eenige duysenden der Britanniers dood geslagen; d'overige in Wallis en 't Geberght gedreven. Haren Oversten was genoemd Ella. Doe hy de Stad Andecaster had ingenomen / maeckte hy van deselve sijnen Stoel / en rigtte hier een nieuw Koninghrijck op; 't welck hy Sud-Saxen (nu Suffex) noemde.

Britannische Geschiedenissen. 488. 491. *Ella* koomd met een anderen hoop *Saxen* in *Britannien*, en right hier op 't Koningrijck *Suffex*.

In 't sevende jaer na de dood van Koningh Henghst voer al weer een Saxisch Heer / geheeten Kehrdich, met sijnen Soon Henrick, en vijf groote Scheepen vol Saxen-Kerlen, na Engelland. Sloegh / op sijn eerste aenkoomst / d'Inwooners wegh: onderwierp sigh een groot deel Lands / en stelde hier aen 't West-Saxisch Koninghrijck. In 't jaer 509. hebben de Britanniers weer moed gevat / om hare nieuwe Gasten in West-Saxen aen te grijpen. 't Quam tot een Gevegt / waer in de West-Saxische Koningh Kehrdich soodanigh een weerstand deed / dat hy 5000. Britanniers, nevens haren Koningh / doodsloeg. Dit was 't tsestighste jaer na d'eerste overvaert der Angel-Saxen. Vervolgens heeft deesen Koningh Kehrdich de Britanniers noch al verder te rugg' tot in Kornewal gedreven / en haer afgenoomen 't Eyland Wight, in 't Latijn, geseght Vectis.

Wederom *Kehrdich*, die hier 't *West-Saxisch* Koninghrijck opreght. 495. 509. 516.

ANNO CHRISTI.

Koningh Clodoveus van Frankrijk nam in 't derthiende jaer sijns Koninghrijcks een Toght na Friesland ter hand. Doch de Friesen trocken hem met haren Koningh Reichold, of Richold, te gemoet: sloegen de Franken te rugg' / en betaelden Clodoveus de moeyte sijner Reys soodanigh / dat hy den Oorlogh geheel vergat / tot in 't jaer Christi 499. Doe quam de Koningh der Allemanniers met een groote Maght / vergaderd uyt Overland, Swaben en Elsas, den Rhijn aftrecken; en ruckte voort tot in Gulickerland. Hier bejegende hem Clodoveus met sijne Franken. Niet verr' van Keulen geraeckten beyde de Heyren aen malkander. De Slagh was seer bloedigh / en weersijds wierd manhaftigh gevogten. D'eerste dagh scheen 't / dat de Swaben d'overhand hadden behouden; wijl de Franken tot in haer Leger hadden te rugg' moeten wijcken. Doch vermits de naght aenquam / konden d'Allemanniers haer niet verder vervolgen. In even deese naght / als Clodoveus in seer groote vrees stond / wijl hy verseeckerd was / dat hy de volgende dagh weer sou moeten veghten / gaf sijne Gemalin Groothilde (anders Rothild, of Chlotilde) hem den raed / hy sou aen God een belofte doen / dat hy / indien dien Almaghtigen hem de Zeege vergunde / een Christen sou werden. De Koningh volghde haer hier in. En na dat hy de gedaghte Belofte ordentlijcker wijs had gedaen / trad hy met d'Allemanniers andermael in 't Gevenght: waer in hy ooghblijcklijck de Godlijcke hulp bemerckte / en een heerlijke Overwinningh behield: want de Koningh der Allemannen bleef met veele duysenden der sijne verslagen.

496. *Frankische* of *Fransche* Geschiedenissen. *Clodovei* Oorlogen tegens de *Friesen* en *Allemannen*. *Greg. Tur. l.2.c.29. seq. Æmil l.1. Aim. l.1. c.22. Isidor. in Chron. Goth. Jornand. c.58.*

Groote Slagh van *Clodoveus* met sijne *Francken* tegens d'*Allemanniers*; en sijne belofte aen God.

Hier op heeft Clodoveus een groot deel der Allemanniers en Swaben, ja geheel Over-Duytschland, sigh onderworpen gemaeckt; en over haer gestrenge Regenten gesteld / om haer in toom en onderdanigheyd te houden. Vedastus, naderhand Bisschop van Arras geworden / heeft Clodoveus in 't Christen Geloof onderweesen: Remigius, Bisschop te Rheims in Champagne, hem gedoopt: van wien hy sigh oock / na de gewoonte en met de Ceremonien der Christenen, heeft laten Salven ten Koningh.

Clodoveus geworden d'eerste *Christen* Koningh in *Franckrijck*. 500.

In 't tweede jaer hier na greep Koningh Clodoveus den Burgundischen Koningh Gundemund aen. Overwon hem in een Veldslagh. Liet hem wel 't Land en de Koninglijcke Titel behouden / doch maeckte hem Cijnsbaer aen de Fransche Kroon. Diederick, Koningh in Italien, wenschte Clodoveus met beyde deese Victorien geluck: doch vermaende hem te gelijck / hy sou sigh daer op niet verhooghmoedigen / maer sigh toonen te sijn een genadigh Overwinner. Doch Clodoveus liet deese woorden voorby sijn' ooren heenen waeyen; en begon een Oorlogh tegens Alarick, der West-Gotthen Koning / die de Landschappen Gasconje en Languedocq besat. Koningh Diederik, Koningh Gundamund, en de Koningh der Thuringers stelden sigh tusschen beyden / om deesen

Maeckt de Koningh der *Burgundiërs* aen de *Fransche* Kroon Cijnsbaer. 501.

Verslaet *Alarick*, der *West-Gotthen* Koningh in *Gasconje* en *Languedocq*,

ANNO CHRISTI.

wiens Landen hy aen sijne Kroon beght. 507.

Strijd in goedheyd neer te leggen/ doch Hlodoweisz, of Clodoveus, wou na haer niet luysteren. Trock voort in Languedocq. Trad met Koningh Alarick in een Gevecht; en sloeg hem/ te gelijck met eenige duysend Gotthen, dood/ in 't 23. jaer syns Koninghrijcks. Deed voorts door sijnen Soon Diederick 't Land van Alarick sigh onderworpen maecken. Door deese Zeege heeft Hlodoweisz sijn Rijck uytgestreckt van den Rhijnstroom af tot aen 't Pyrenæisch Geberght/ 't welck Frankrijk en Spaenje van malkander scheyd.

Slaet op nieuws den Koningh der *Burgundiërs*.

Hier mee was Clodoveus noch niet vergenoeghd; maer brack Anno Christi 510. weer los op, Gundamund, Koningh der Burgundiërs; en verkreegh een treflijcke Zeege. Waer over Koningh Gundamund sigh soodanigh bekommerde/ dat hy van hertenleed stierf. Sijnen Soon Sigismund volghde hem in 't Burgundische Rijck.

Dood van Koningh *Clodoveus*. 514.

Als nu deese Clodoveus 't Koningrijck der Franken niet alleen geweldigh vergroot/ maer oock op een vaste voet gesteld had/ is hy Anno Christi 514. overleeden/ in 't 31. jaer sijns Koninghrijcks. Wierd begraven te Parijs in S. Pieters Kerck, tegenwoordigh genoemd S. Genoveve. Van sijne Soonen sullen wy hier na spreecken; en hoe 't Rijck onder haer gedeeld wierd.

Italiaensche Geschiedenissen. Berigt der Regeering van *Theodoricus Veronensis*, of *Diederick* van *Bern*. 500.

In 't jaer 500. deed Koningh Diederick van Bern sijnen Intoght binnen Romen seer staetlijck. Wierd oock van al 't Volck met groote blydschap; van de geleerde Raedsheer Boëthius met een cierlijk Gesprek heerlijck ontfangen. Voor sijn deel toondde hy sigh seer vriendlijck tegens den Raed en de Burgery. Stelde orde/ dat de verbroockene Stadsmuer herbouwd; tusschen de Burgery en Geestlyckheyd eenigheyd gehouden sou werden. Doe na de dood van Alarick 't Koninghrijck der West-Gotthen in Frankrijk en Spaenje was gevallen aen Amalrick, de Soon sijner Dochter/ door Erfreght/ doch wijl deese jonge Vorst noch minderjarigh was/ heeft hy sigh dit Weeskind aenbevoolen laten sijn; hem in sijn Erfnis behouden/ en deselve als Vooghd bestierd tot in 't 15. jaer.

ANNO CHRISTI.

518. Hanghd sijne tot noch toe gevoerde seer goede regeering

In 't jaer Christi 518. braght sijne Dochter Amelschwinde, Gemalin van Vorst Eutherick, een jonge Soon ter Weereld; dien de Grootvader toevoeghde de naem van Athalaricus, in 't Hooghduytsch geseght Ethelreich: en deed hem aen sijn Hof opvoeden. Gelijck hy dan oock na sijns Grootvaders Diederiks dood is geworden Koningh der Gotthen in Italien. Geen Mensch is volmaeckt; en alle menschlijcke driften sijn veranderlijck. De tot noch toe getoondde saghtmoedigheyd des Koninghs Diedericks van Bern, en sijne liefde tot de Gereghtigheyd heeft in 't jaer 524. een sware stoot gekreegen/ een leelijcke schandklad bekomen.

een leelijke schandklad aen, door sijnen snooden handel, en moorddadige bedrijven

Daer was te Romen een voornaem Raedsheer/ van groot aensien en vermoogen/ genoemd Boëthius, van wien hier boven eenig gewagh is gemaeckt. Deesen verdroot het niet weynigh/ dat d'aghtbaerheyd des Raeds seer gekrenckt wierd door des Koninghs Hof-dienaren. Diederiks Amptlieden beschuldighden de Roomsche Raedsheeren van ongehoorsaemheyd/ ja geheel van misdaed der gequetste Majesteyt. Boëthius verantwoordde haer treflijck; maer ter dier oorsaeck borst oock 't Onweer over hem uyt. Hy wierd van Romen na Pavia in Ballinghschap verweesen: daer hy twee jaren langh sijnen tijd moest doorbrengen in een Thoorn van gebackene Steenen/ noch hedensdaeghs te sien. Sijnen Schoonvader Symmachus, een seer treflijck en geleerd Man/ heeft men desgelijcks door valsche lasteringen en betigtingen soo swart by Koningh Diederick gemaeckt/ dat hy op deselve wijs gevangen wierd genoomen.

Ter-

ANNO CHRISTI.

tegens den Roomschen Bisschop Johannes; 525. *Niceph. l. 17. c. 9.*

Terwijl deese beyde dus in Heghtenis saten / deed Diederik Paus Johannes, die van Constantinopol, daer hy een Gesantschap aen den Keyser Justinus had verright, weer na Romen keerde / te Ravenna aenhouden: en wijl hy d'Arrianen niet wou toevallen / in de Gevanckenis verderven door honger / stanck / en ellende. Soo geheel had deese Koningh sigh aen d'Arrianery gelijck als overgegeven.

de voortreflijcke Mannen Symmachus en Boëthius. 526. *Aimoin. l. 2 c. 1.*

In 't volgende jaer deed hy / uyt een gantsch ongegronde arghwaen / beyde de gemelde seer heerlijcke Mannen / Symmachus, en desselven Schoonsoon Boëthius, ter dood veroordeelen: oock eerst Symmachus, daer na Boëthius, in de Gevanckenis onthoofden. Door deese drie moorddaden heeft Koningh Diederik sijnen voorigen lof en deughdenroem schandlijck bevleckt; wyl hy sigh door smaedsughtige Tongen en valsche Aenklagers soo verr' tot ongereghtigheyd liet verleyden / dat hy twee sulcke uytsteeckende Mannen / sonder haer te hooren / eerst van Eere en Goederen / daer na van 't leven selfs beroofde. Doch oock de Godlijcke wraeck over hem is niet aghtergebleven.

Wonderlijck Oordeel Gods over hem;

Want onlanghs daer na / op den 2. van September des jaers Christi 526. / als Koningh Diederik te Ravenna aen de Tafel sat / en hem een groote gekoockte Vischkop in een Schotel wierd voorgedragen / beelde hy sigh gantschlijck in / dat Symmachi Hoofd voor hem stond; 't welck met de Tanden tegens hem grijnsde; met stijve oogen / en een grimmigh gesight hem aenkeeck / en dreyghde. Sulcker wijs verschrickte hy hier over / dat al sijne Leeden hem begonden te tsidderen; oock terstond een hevige Koorts hem aenviel. Schielijck liep hy van den Disch af / en leydde sigh te bed; daermen met geen Decksel hem genoegh kon verwarmen.

en sijne ellendige, seldsame dood.

Hy beklaeghde aen sijnen Artz Elpido niets soo seer / als d'onschuldige dood Boëthii en Symmachi. Dus is hy ellendigh gestorven / als hy na de dood van Koningh Oedacker 't Koningrijck Italien had beseeten een reeckx van 33. jaren en 6. maenden. Even deesen is dien Diederik van Bern, waer van soo dikmael in d'oude Duytsche Heiden-liederen werd gesongen / en sijner meldingh gedaen. Van sijnen Nasaet sullen wy hier na handelen.

De Saraceensche Koningh Almundar valt in Arabien en Judæa. 509.

Anno Christi 509. sijn de Saraceenen, onder haren Koningh Almundar, in Arabien en 't Joodsche Land gevallen; daerse seer groote schade deeden / en insonderheyd verwoestten de Kloosteren / gebouwd op de H. Plaetsen. Maer als nu de genoemde Almundar sagh 't seer groot geduld / en d'onverwinlijcke volstandigheyd der Martelaren / wierd hy daer door soodanigh bewoogen / dat hy lust kreegh tot de Christlijke Religie, sigh in deselve liet onderwijsen / en Doopen.

Werd een Christen; en wijsd twee Eutychiaensche Ketters aerdigh af. Cyrillus.

D'Eutychiaensche Monik Severus sond twee sijner Medgesellen aen Koningh Almundar, om hem te brengen tot d'aenneemingh sijner Kettery: doch hy wist haer aerdigh te bejegenen. Deese twee Eutychianen vraeghde hy / watse voor goede nieuwe tijdingh hadden? Alsse nu antwoordden / datse van yet nieuws niet wisten / vervolghde hy: 'k Heb in deese uyr een Brief ontfangen / waer in geseght werd / dat d'Aerts-Engel Michaël gestorven is. Doese nu hier over begonden te lagchen; oock seyden / dat d'Engelen / wegens hare Geestlijcke Natuer / niet konden sterven: liet Almundar haer hooren: Waerom leerd gy dan / dat de Godheyd in Christus gestorven is; daer doch d'Engelen / welcke Schepselen sijn / niet sterven konnen? Hier mee wees hy beyde de Ketteren van sigh af.

Persiaensche Koningen en Geschiedenissen. Procop. l. 1.

In 't Persiaensche Koninghrijck is op Perozes gevolghd desselven Broeder Obalas; die een Regeeringh heeft gehad van 4. jaren. Doe quam Cabades, Soon van Obalas; die tot in 't twaelfde jaer regeerde; en Anno 502. de Landschappen Armenien en Mesopotamien verwoestte: oock de seer maghtige Vestingh Amida belegerde; en na ses maenden tyds veroverde / door de verradery van twee Monicken.

522. *Cabades;*

In 't jaer 522. heeft deesen Cabades de Volckeren in Colchis (welck Landschap hedensdaeghs Mengrelia werd genoemd) met Oorlogh aengetast: doch de Hunnen quamen haer te hulp, welcke de Persianen weer te rugg' dreven.

523.

In 't volgende jaer heeft Cabades de Hunnen voor haer bedrijf tegens hem betaeld.

slaet 20000. Hunnen verraderlijck dood.

Want hy nam een Oorlogh aen tegens den Keyser Justinus; en riep der Hunnen Koning Zeliobes te hulp: die met 20000. Mannen aenquam / sonder op yet quaeds bedaght te zijn. Doe omringhde Cabades haer al t'samen met sijne Persianen, en hieuwse / te gelijck met haren Koningh, in stucken. Daer na leydde hy haer Verradery te last.

Kercklijke Staet.

Wat nu de Kercklijcke saecken belanghd / onder de Keyseren Leo, Zeno, en Anastasius, deselve sijn ten deelen alreeds aengeteeckend geworden. 't Voornaemste is / dat de Reghtsinnige / of Catholici, veel hebben moeten lijden van d'Eutychianen; en deese oock weer van d'andere; elck daer hy onderlagh. Want nu had 't eene / dan 't andere deel d'overhand / na dat de Keyseren het met d'eene of d'andere sijde hielden.

Vervolgingh tegens de Reghtsinnige Christenen door d'Eutychianen.

Insonderheyd hebben twee Eutychiaensche Monicken / Petrus Fullo, en Severus, veel quaeds aengereght: de Kerck t'Antiochien en te Constantinopol niet weynigh beroerd. 't Selve heeft gedaen eenen Timotheus Ælurus in 't Bisdom Alexandria, tot datse eyndlijck alle haren loon bequamen. T'Antiochien ontstond in 't hooge Dom-Stight een Tumult / Anno Christi 479. / onder welcke Bisschop Stephanus met veel' andere van d'Eutychianen wierd dood geslagen.

Noch veel arger door d'Arrianen en d'Arriaensche Koningh Hunerick in Africa.

't Geen nu de Reghtsinnige Christenen in 't Oosten van d'Eutychianen moesten lijden / 't selve / en noch veel arger / is haer in Africa van d'Arrianen weervaren: daer der Wandalen Koningh Hunerick de Kerck Christi seer hevigh vervolghde: insonderheyd de Bisschoppen en Geestlijcke in Ballinghschap ver-

ANNO CHRISTI.

verjoegh. Onder welcke oock was een seer ouden Bisschop / genoemd Petrus, die dit sijn Ampt 44. jaren langh had bediend / en door ouderdom niet meer sien noch hooren kon. Der Christenen Goederen en Inkoomsten heeft Hunerick d'Arrianen ingeruymd; desgelijcks oock de Kercken. Ontelbaer-veel Martelaren heeft hy gemaeckt. De Geschiedschrijvers / en de Poët Sidonius, getuygen / dat eenige der hare de Tongh wierd uytgesneeden; die noch evenwel verstaenbaer gesprooocken / en den Heere haren God geloofd hebben.

Concilien of Synoden.

Gintsch en herwaerts sijn oock veele Synoden of Concilien gehouden geworden; als / te Milaen, Arelate, Constantinopol, Romen, Tours, en anderweegen. Insonderheyd heeft Paus / of Bisschop / Symmachus vijf of ses Byeenkoomsten sijner Kerckvoogden aengesteld. Wat in yder der selve verright en beslooten is / geven d'Acta te kennen.

Roomsche Pausen, of Bisschoppen.

Na Simplicius heeft den Pauslijken Stoel te Romen beseeten Felix de II. (of na eeniger reeckeningh de III.), een Romeyn, 9. jaren. Onuphrius teld 12. Daer na quam Gelasius, geboortigh uyt Africa; die een Regeeringh heeft gehad van 2. jaren 7. maenden. Sijnen Nasaet was Anastasius, een Romeyn, die maer 1. jaer en 10. maenden de Stoel bekleedde. Doemaels droegen de Keyser te Constantinopol en de Paus te Romen deselve Naem. Op Anastasius is gevolghd Symmachus, een Sardiniër; tegens wien in Scheuringh eenen anderen wierd verkooren / te weeten / Laurentius. Deesen Alarm heeft te Romen eenige doodslagen veroorsaeckt: gelijck dan oock Gordianus Presbyter, een vroom / geleerd Man / vermoord wierd. Evenwel is Laurentius na verloop van een jaer geweecken; en Symmachus heeft geseeten 15. jaren 8. maenden. Na sijne dood wierd verkooren Hormisda uyt Campanien. Deese sat 9. jaren 11. maenden: en sijnen Opvolger Johannes, een Toscaner, 2. jaren 9. maenden. Koningh Diederick van Bern deed hem in Gevanckenis werpen; waer in hy door honger en stanck vergingh; gelijck alreeds hier boven geseght is. Na deesen is gekomen Felix de III., of volgens andere de IV., 4. jaren en 2. maenden. Wiens Nasaet is geweest Bonifacius de II., een Romeyn; die 't niet langer dan 20. dagen maeckte.

Scheuringh, of twee Pausen te gelijck.

Onuphrius. Aimoin. l. 2. c. 1.

Geleerde Lieden deeses tijds.

Ontrent deese tijd hebben geleeft en geschreven Idacius, Bisschop in Portugal: Alcius Avitus, Bisschop te Vienne in Franckrijck: Gennadius, Presbyter te Marsilien. Van Symmachus en Boëthius is hier boven gesprooocken: welcker Schriften noch in onse handen sijn; insonderheyd die van Boëthius. Van Sidonius Apollinaris is alreeds meldingh gedaen. In deese Lijst behoord niet vergeeten te werden M. Aurelius Cassiodorus, geheyme Raed des Koninghs Diedericks van Bern, en hoogh-geaght Raedsheer te Romen. Van sijne geleerdheyd geven sijne Schriften genoeghsame getuygenis.

Wilde

Ontrent 't jaer Christi 465. heeftmen gintsch en herwaerts in Frankrijk veel' Aerdbevingen gevoeld. Oock liepen Vosschen / Wolven en Beeren in de Steeden; welcke groote schade / maer noch grooter schrick onder 't volck veroorsaeckten. Hier door wierd Mamertus, Bisschop te Vienna aen de Rhosne, bewoogen / de Beede-weeck / of Dies Rogationum, voor den Hemelvaerts-dagh aen te stellen.

Wreede Dieren lopen in Frankrijck in de Steeden. Cedren.

Anno 478. in de Maend September, ontstond een swaere Aerdbevingh t'Antiochien, en te Constantinopol; waer door veele groote Gebouwen / insonderheyd Kercken / ter neer geworpen / en eenige duysenden Menschen om 't leven gebragt wierden. Sommige jaren daer na sijn in 't Landschap Dardania door Aerdbevingh veerthien Kasteelen vervallen: eenige Dorpen en Steedekens oock in 't geheel of half van d'aerde verslonden geworden. Maer al deese nu gedaghte Aerdschuddingen heeft obertroffen de geene welcke sigh liet voelen in Syrien, Anno Christi 526. / op den 9. van May: wanneer op een Vrydagh, ten tijde der Middagh-maeltijd / een Aerdbevingh de geheele Stad Antiochien deed schudden / en ontelbaer-veel Gebouwen ter aerden wierp. Daer-en-boven brack een Vyer uyt / waer door de Huysen / welcke d'Aerdbeweegingh noch had laten staen / in vlam geraeckten / en eenige duysenden Menschen vernielde. Ses dagen aghter een duerde deese brand. Sulker wijs is deese heerlijcke Stad / 't Cieraed van geheel Oosten / gantschlijck verdorven en tot niet geworden; alsse nu een weynigh over d'aght-honderd jaren / tsederd haer' eerste bouwingh / of veel meer vergrootingh / had gestaen.

Swaere Aerdbevingen veeler-weegen.

maer alderverschrickelijckst t'Antiochien. Evag. Marcell.

In 't jaer 512. heeft de Bergh Vesuvius in 't Koninghrijck Napels, seer hevigh gebrand: meenighte van Steenen en Asch uytgeworpen: daer door 't nabuerigh Land verdorven; soo datmen de Schattingen op 't selve moest quijtschelden. Hier tegens heeft Anno 516. de Zee by Friesland de Dijcken verscheurd / en is dus over de Landen geloopen; waer door over de ses-duysend Menschen / maer noch veel meer Beesten verdroncken. Ondertusschen was in dit en eenige volgende jaren soodanigh een drooghte en gebreck van Water in Judæa, dat veele Plaetsen en Kloosteren t'eenemael verlaten wierden.

Brand van Vesuvius. Cassiod.

Waters-nood in Friesland. Ann. Fris.

Na de dood des Keysers Anastasii heeft eenen uyt de groote Heeren / genoemd Theocritus, met toedoen des Kamerlinghs Amantii, gepooght / sigh selven in den Keyserlijken Throon te dringen. Ten welcken eynde deese twee der Trauwanten Hoofdman Justinus een aensienlijcke Som gelds gaven / om daer door der Soldaten gunst en Stemmen tot de keur te kopen. Justinus vattede dit werck geheel anders aen. Deelde dit geld onder sijnen eygenen Naem aen de Soldaten uyt; en wist het soo te beleggen / dat de Krijghslieden van Theocritus (of Theocretianus) niets met allen weeten wilden / maer Justinus selfs ten Keyser verkoosen.

Justinus, de 58. Keyser. Pomp. Lat. Egnat. l. 2. Evag. l. 4. Niceph. l. 17. Procop. l. 1. P. Diac. l. 15. Zonar. T. 3. Sigeb. in Chron. Cedr. p. 298.

Hy

ANNO CHRISTI. Hy was in sijne Jeughd een Koe-harder ge-
weest. Daer na had hy sigh in den Oorlogh
begeven; en is eyndlijck tot deese Hoogheyd
opgereesen.

Sijne Regeeringh is de Kerk Gods Deese Keyser Justinus is de Reghtgelovi-
ge Christenen altijd gunstigh geweest / te-
gens d'Eutychianen en andere Ketters: welc-
ke hy oock / door een openbaer Concilium te
Constantinopol, heeft laten doemen. Met
den Persiaenschen Koningh Cabades heeft hy
Vreede gemaeckt. Daer na hebben deese
521. beyde / Justinus en Cabades, door strenge
Edicten de Manicheische Ketters uyt hare
Landen verjaegd. Veele der selve heeft Ca-
524. bades doen dooden. Dus heeft Justinus ook
ontrent d'Arrianen gehandeld / en haer aller-
weegen weghgedreven. Oock sigh hier van
niet laten weerhouden / schoon Diederick
van Bern, Koningh in Italien, voor haer
bad. De Christlijcke reghtsinnige Leer-
525. seer voorderlijck geweest. raers en Bisschoppen / welcke Anastasius had
verbannen / riep hy uyt hare Ballinghschap
weer t'huys; soo dat sijne regeeringh Gods
Kerck seer voorderlijck is geweest. Men
heeft hem wel quaijck nageduyd / dat hy
Andreas, Theocritus en Amantius, door wel-
ker geld hy aen 't Keyserrijck was geraeckt /
en meer andere van Anastaii Vrienden / heeft
doen om 't leven brengen. Maer hier by
moetmen oock weeten / datse hem van Rijck
en Leven hadden gepooght te beroven; en
derhalven sulck een straf wel waerdigh
waren.

Keyser Justinus sterft. 527. In 't jaer 527. kreegh Keyser Justinus een
gevaerlijck toeval aen sijn eene been / waer
in hy voortijds met een Pijl was geschooten
geworden. Vermits 't hoe langer hoe arger
met hem wierd / noemde hy Justinianus, de
Soon sijner Suster / tot sijnen Nasaet en
Erfgenaem des Keyserrijcks. Als nu
't koud vyer tot sijn gebreck sloegh / overleed
hy op den eersten van Augustus, na dat hy 9.
jaren en 23. dagen had geregeerd / Anno
Christi 527.

Justinianus de 59. Keyser. Pomp. Lat. P. Diac. l. 17. & 18. Egnat. l 2. Procop. de bell. Pers. l. 1. Niceph. l. 17. c. 10. 24. Justinianus, de 59. Keyser / is gebooren
in Illyrien, of Windischland. Was alreeds
44. jaren oud / doe hy tot 't Keyserdom ge-
raeckte. Waer 't mogelijk geweest / 't Room-
sche Rijck weer tot sijne voorige kraghten en
heerlijckheyd te brengen / soo sou 't deesen
Justinianus gedaen hebben. Wijl hem be-
kend was / dat d'Arrianen veel quaed in 't
Rijck hadden aengereght / en de Christlijcke
Kerck seer gequeld / beroerd / bedroefd /
soo joegh hy haer / in den aenvangh sijner
Regeeringh / door een strengh Mandaet
't Land uyt / en gaf aen andere de besittingh
harer Goederen. Daer na / vermits de
Provintien in 't Oosten door de Persianen aen-
gegreepen en verontrust waren / sond hy Be-
lisarius, een voortreflijck en beroemd Over-
ste / tegens haer uyt: die haer oock aghter-
waerts sloegh / en soo verre wegh dreef /
datse sigh binnen haer' oude Grensen moe-
sten houden. Wijl oock de gemeldde Persia-
Sijn' Oorloghsverrigtingen. 528. nen 't Landschap Colchis, of Mengrelia,
wiens Koningh met den Keyser in verbond
stond / hadden aengegreepen / soo deed Ju-
stinianus hem bystand door sijn' Oversten. ANNO CHRISTI.
Welcke / schoonse in 't eerst de kans verkee-
ken / evenwel eyndlijck de Zeege tegens de
Persianen behielden.

Hier na begaf Justinianus sigh tot saecken Verheeterd de Wetten, en doet deselve by een brengen.
welcke de Gereghtigheyd betreffen. De
verwarde en wijdlopige Wetten der Romey-
nen beval hy in een bequame en beknopte
orde te brengen. Hier toe riep hy / nevens
Trebonianus (een voornaem Reghtsgeleer-
de / alhoewel een ongelovige / en seer gie-
righ) oock andere Juristen van d'Academien;
welcke alles wat onnodigh of overtolligh
scheen / wegh deeden; vermits de groote
meenighte der onder malkander vermenghde
Wetten veel meer verbysteringh maecken /
als voorderlijck zijn. Dus hebben deese
Regtsgeleerde het Codex Juris Civilis by een
gesteld / en op den 7. van Februarius Anno
Christi 529. / in den naem des Keysers Justi-
niani opentlijck te Constantinopol gepubli-
ceert. Desgelijcks in 't vierde jaer daer na
d'Institutiones; alhoewel hy voor sigh selven Corpus Juris Justinian.
niet veel geleerdheyd had; en derhalven van
deese Lieden lightlijck bedroogen had konnen
werden. Doch sy moesten voor hem vree-
sen / wijl hy een strengh Vorst / een groot
yveraer voor de Gereghtigheyd was / met
wien niet te spotten stond. In 't vijfde jaer
hier na hebben de gedaghte Juristen oock de
Libros Digestorum aen den dagh laeten
koomen.

Doe nu Justinianus van uytlandsche vyan- 431.
den bevrijd was / verhief sigh een geweldige Geweldigen Oproer te
Inlandsche Oproer tegens hem. Drie Constantinopol tegens Justinianus.
Bloedvrienden des voorigen Keysers Anasta-
sii, genoemd Hypatius, Pompejus, en Pro-
bus, maeckten een t'samensweeringh tegens Marcell. in Chron.
den Keyser / om hem uyt den wegh te ruy- Aimoin. l 2. c. 15.
men. Vervolgens verwecktense een ver- 16.
schricklijcken Oproer: trocken een hoop on- Zonar. T. 3.
nut Gespuys tot sigh: plonderden de Stad
vier gantsche dagen langh / en Justinianus
dorfde niet uyt 't Keyserlijck Pallays gaen.
Op den vijfden dagh wierd Hypatius opent-
lijck op de Marckt voor Keyser uytgeroe-
pen; en Justinianus bevond sigh in 't uyterste
gevaer. Sijnen Veld-oversten Belisarius
had tot noch toe by de Stad Nisibis tegens
de Persianen den Oorlogh gevoerd: doch
quam / na de behoudene Zeege / even juyst
in deesen alarm te Constantinopol. Snelde
met een hoop uytgeleesene Kryghsknechten
na de Marckt toe; daer een verschricklycke
Vleeschhouwery voorviel / vermits by de
dertigh-duysend Menschen dood bleven. De
Belhamels deeses Oproers wierden oock
verslagen; en aldus dien Oproer door veel
bloedstortingh gestild.

In 't jaer Christi 531. voeghden sigh de Persiaensche Geschiedenissen.
Persianen, en der Saraceenen Koningh Al-
mundar t'samen / om gelijckerhand aen te
grijpen 't Landschap Comagena, 't welck 531.
aen Syrien stoot; en sy deeden 't oock. Ju- Procopius.
stinianus sond haer Belisarius te gemoet: waer
op de vyanden te rugg' weecken; en dus sou
voor datmael den Oorlogh sonder bloedstor-
tingh ten eynde geloopen hebben. Doch de

ANNO CHRISTI.

Keyserſche wilden enckelsing slaen; en dwongen haren Veld-oversten / dat hy moest aenvallen. Doch sy kreegen sulcke stooten, dat de lust haer vergingh / en de Zeege meer op der Persianen dan hare sijde bleef. Ondertusschen stierf Cabades, Koningh van Persien; en in sijne plaets quam Cosroes (van de Persiaensche Geschiedschrijvers genoemd Kaykozrao); die 48. jaren langh heeft geregeerd. Vermits nu deese nieuwe Koningh by d'aentreedingh sijns Rijcks veelerley verwarringen en onrusten vond / soo maeckte hy met Keyser Justinianus Vreede; welcke weersijds bekraghtighd wierd door een Eed/ en Koninghlijcke Geschencken.

Cosroes de Groote, Koningh van *Persien.*

Van d'Africaensche Oorlogen: de Gevanckniss des laetsten Wandaelschen Koninghs Gilimers, en 't eynd deeses Koningrijcks te Carthago, is hier boven onder de Wandaelsche Geschiedenissen bericht gegeven. Dit noch staet hier te vermelden / dat Belisarius de Heylige Vaten en anderen Roof / van Titus in de veroveringh der Stad Jerusalem bekomen / en in Triumph na Romen gevoerd; doch van der Wandalen Koningh Genserick, doe hy de Stad Romen uytplonderde / met hem na Carthago gebraght / te Constantinopol leverde. Justinianus heeftse van daer na Jerusalem gesonden. Voorts Africa in seven Provintien verdeeld / en dit Gewest op nieuws 't Roomsche Rijck onderworpen.

De H. Vaten des Tempels weer na *Jerusalem* gesonden. *Procop. de bell. Vand. l.* 3. 4. *Niceph. l.* 17. *c.* 11. 12. *P. Diac. l.* 16. *Evrag. l.* 4. *c.* 16. 17.

D'orde des tijds vereyscht / dat wy hier vervolgen en volvoeren de Geschiedenissen der Oost-Gotthen in Italien, en de Lijst der Nakomelingen van Koningh Diederick van Bern. Als dan de gemelde Diederick, of Theodoricus, gestorven was / wierd sijnen Erfgenaem en Nasaet de Soon sijner Dochter Amelschwinde, gewonnen by Vorst Euterick. Deesens Naem was Ethelreich, van de Latijnen hervormd in Athalaricus. Noch maer aght jaren was hy oud / en derhalven onbequaem tot de Regeeringh-voeringh. Derhalven sijne Moeder / de genoemde Amelschwinde, Koningh Diedericks Dochter / sigh deselve ondernam; ook die seer wijslijck en loflijck voerdde. Haer' eerste verrightingh was / datse de Kinderen van Symmachus en Boethius, welcke beyde seer voortreflijcke Mannen Theodoricus (of Diederick) had doen om 't leven brengen / hare Vaderlijcke Goederen weer deed inruymen; en met de Francken, voor welcke men niet weynigh had te vreesen / Vreede maeckte. Vermits oock klaghten quamen / dat de Professoren en Academien in Italien niet ontfingen de Jaergelden / haer toegeleght / soo stelde deese Koningin terstond orde / dat deselve aen haer voldaen / en sy behoorlijck te vreeden gesteld wierden.

Gothsche Geschiedenissen in *Italien. Jornand. de regn. succes. & reb. Goth. c.* 59. *Procop. de bell. Goth. l.* 1. *Cassiod. Agath. Blond. l.* 3. *dec.* 1. *P. Diac. l.* 7.

Seer loflijcke regeeringh eens Wijfs.

526.

529.

Seer wijslijck voedde Amelschwinde haren Soon de jonge Koningh Athalaricus op. Deed hem door sijne Leermeesters onderwijsen in goede konsten en alle deughden. Doch de Gothsche Vorsten / of veel meer Cyclopes, konden dit niet lijden; maer dwongen de Moeder / dien jongen Heer aen haer te moeten overgeven / om hem ten Oorlogh te gewennen; doch in der daed verdierven se hem. Onder de schijn / datse een Wijf niet onderworpen wilden sijn / verbonden se sigh tegens Amelschwinde, en hitsteden haren eygenen Soon tegens haer op. Doch deese verstandige Koningin voorquam voorsigtigh den voortgangh deeser Muytery / en bestelde 't soodanigh / dat de Belhamels aen kant geraeckten. Evenwel konse niet verhoeden / dat haren Soon de jonge Koningh door boos geselschap wierd vervoerd: die oock Anno Christi 534. van een doodlijcke kranckheyd wierd aengetast; waer aen hy / noch soo jongh / en nauwlijcks 17. jaren oud / moest sterven.

Voorkoomd wijslijck een Muytery der *Gothsche* Vorsten.

533.

ANNO CHRISTI.

Welcke haren jongen Soon *Athalaricus* verdierven. Die oock, noch geen 17. jaren oud, stierf.

534.

Koningin Amelschwinde gebruyckte / na de dood haers Soons Athalarici, deese bescheydenheyd / datse 't Rijck niet in hare handen behield / wijl oock de Gothsche Vorsten sulcks niet gedooghd souden hebben: maer gaf 't selve over aen een Goths Heer / haren Neef / als beyde Susters Kinderen; of / soo andere willen / de Soon harer Suster Amelfrede, en alsoo Koningh Diedericks Dochters Soon / genoemd Theutehat: beval hem oock aen den Roomschen Raed op 't best datse kon. Doch deese Theutehat heeft de goede Vorstin hare getrouwheyd t'sijnwaerts qualijck beloond. Want als hy vernam / dat Amelschwinde sigh na Constantinopol wou begeven / by den Keyser Justinianus, voorquam hy hare Reys. Deed haer eerst in gevanckniss setten; daer na in een heet Bad versticken. Dit was de danck / voor datse hem tot 't Koninghrijck had bevoorderd. Doch deese van hem gepleeghde wreedheyd is niet ongewroocken gebleven.

Amelschwinde geeft aen *Theutehat* 't Rijck over.

Die haer tot vergeldingh in een heet Bad doet versticken.

Want als Keyser Justinianus, aen wiens bescherming Koningin Amelschwinde met haren Soon sigh had bevoolen / deese ondanckbaerheyd en ontrouw van Theutehat, of Theudohad, vernam / verdroot sulcks hem soodanigh / dat hy terstond sijnen Veld-oversten Belisarius afsond / om de Gotthen in Italien te beoorlogen. Koningh Theutehat, voor Justinianus seer bevreesd / vaerdighde Paus Agapetus aen hem af, hoopende / vermits hy te Romen den Bisschoplycken Stoel besat / door hem den Keyser te sullen bevreedigen. Doch 't wou niet helpen. Belisarius voer met sijne Krijghstoerustingen tegens Theutehat voort. Quam met een sterck Heyr in Sicilien; waer in een Goth, genoemd Sinderick, ten Stadhouder was gesteld. Belisarius sloegh hem / en veroverde dit geheele Eyland. De Steeden Catana, Palermo, Saragozza konden Belisarii geweld niet weerstaen / maer wierden van hem ingenoomen. Als hy nu een schaedlijcken Oproer in Africa had gestild / begaf hy sigh weer na Italien. Belegerde de Stad Napels. Quam door een Watergangh daer binnen. Sloegh alles wat sigh ter weer stelde dood / soo wel Romeynen als Gotthen; en braght door geheel Italien sulck een schrick / dat sigh niet alleen de Zee-Steeden aen hem overgaven / maer oock selfs de Stad Romen de Poorten

Theutehat, of *Theudohadus*, de 4. Koning in *Italien.*

536.

537. Van Keyser *Justinianen* door *Belisarius* beoorloght, wegens de gedaghte Moorddaed; en *Belisarii* groote Overwinningen.

voor

ANNO CHRISTI.

voor hem opende: daer hy op den thienden van December binnen trock; de Mueren weer verbeterde / en op alles orde stelde tegens een tockomende Belegeringh.

Theutehat van de *Gotthen* verworpen, en *Wittich* Koningh gemaeckt, de 5. in *Italien*, die terstond *Theutehat* doet ombrengen.

De Gothsche Koningh Theudehat sond sijnen Veld-oversten / genoemd Wittich, tegens Belisarius: doch vermits de Gotthen een groot misnoegen tegens Theudehat hadden opgenoomen / eensdeels / om dat hy de vroome Koningin Amelschwinde had om 't leven gebraght; andersdeels / wijl hy voor sigh selven een heylloos Mensch was / soo verkoorense / met eendraghtige bewilliging / deesen Wittich ten Koningh; die terstond heenen sond / en Theudehat te Ravenna om 't leven deed brengen. Op dat nu Wittich dies te beeter reght en aenspraeck tot 't Koninghrijck moght schijnen te hebben / verstiet hy van sigh sijne Gemalin / en nam in der selver plaets een Jonckvrouw uyt 't Koninghlijck bloed / genoemd Madeschwinda, een Dochters-Dochter van Koningh Diederick. Sijne Hofhoudingh hield hy te Ravenna.

Versameld een Heyr van 150000. Mannen. *Evrag. l. 4. c. 19. Jornand. Niceph. l. 17. c. 17. Procop.*

Als deese Wittich vernam de geluckige voortgangh van Belisarius, aen wien byna gantsch Italien sigh had overgegeven / stond hy aen de Francken af al 't Land / 't welck de Gotthen noch in Gallia besaten / op datse tegens hem den Oorlogh niet souden aenvangen. Hy selfs braght een Heyr van honderd en vijftigh-duysend Mannen by een / om de Stad Romen daer mee te belegeren. Doe nu der Gotthen Voortoght derwaerts aen ruckte / quam de Keyserlycke Generael Belisarius met een Troup Ruytery daer aen rijden / en stiet op de Gotthen; van welcker aenkoomst hy niets had geweeten: waer op sigh dan een Schermutsel verhief. Onder de Gothsche waren'er eenige / die Belisarius kendden / sittende op een vael seer groot Paerd. Deese begonden te roepen: Sla op den valen (welcke woorden Procopius aldus verhaeld: Percute valam, of / in valam, op den Valen: waer uyt schijnd te blijcken / dat de Gotthen hebben Duytsch gesproocken): soo dat Belisarius sigh ter nauwer nood binnen Romen kon redden. Die daer op van Koningh Wittich wierd belegerd.

Belegerd *Belisarius* binnen *Romen*; doch moet met groot verlies weer af-trecken.

Doch vermits de Gotthen weynigh verstand hadden van Steeden te bestormen en te veroveren / soo kondense hier niet veel verrighten. Want de Romeynen verbrandden hare Stormtuygen. Ook wierdense / door de geduerige uytvallen / gedwongen / 't Belegh op te breecken; na datse een jaer en negen dagen langh 't selve voortgeset / en over de 30000. Mannen daer voor verlooren hadden.

Belisarius slaet hem voor *Rimini* op.
538.

Ondertusschen bequam Belisarius van Keyser Justinianus eenige duysend Mannen varsch volck / onder den Oversten Narses. De Gotthen, van voor Romen afgetrocken / belegerden de Stad Rimini. Doch Belisarius dreefse van daer wegh; en veroverde d'eene Stad na d'ander' / in den naem des Keysers / met kleyne moeyte / vermits yeder de Gothsche Regeeringh moede was.

Wittich hitst *Cosroes* tegens *Justinianus* op.

Koningh Wittich sond na de Longobarden, welke sigh in Hongaryen hadden neergeset / en versoght haren bystand; doch te vergeefs. Doe hitste hy door sijne Gesanten Koningh Cosroes in Persien op / om Syrien aen te grijpen; en dit geluckte hem. Want Cosroes nam veele Syrische Steeden in; soo dat Justinianus de Vreede van hem koopen moest.

Belisarius krijghd *Wittich* gevangen, en voerd hem na *Constantinopol*.
540.

Terwijl dit in Syrien voorviel / liet Belisarius Wittich geen rust in Italien. Hitste de Gotthen selfs tegens malkander op / en benauwde hem soodanigh / dat hy sigh in de Stad Ravenna moest laten belegeren: welke door Belisarius wierd veroverd. Koningh Wittich en de voornaemste Gothsche Heeren gaven sigh aen hem over. Booden hem ook de Koninghlijcke Hooghe yd aen; doch hy weygerde d'aenneemingh; maer voerde de Gevangene Gotthen met sigh na Constantinopol in Triumph. Keyser Justinianus onderhield Wittich, die niet langer dan vier jaren had geregeerd / eerlijck genoegh; en sond Belisarius weer na 't Oosten tegens de Persianen.

Theutobald, of *Hildebald*, de 6. *Gothsche* Koningh in *Italien*. *Procop. de bell. Goth. l. 3. Jornand. de bell. Pers. l. 2.*
541.
542.

Soo haest Belisarius uyt Italien was getrocken / voeghden de Gotthen, welcke Verona en andere Steeden noch besaten / sigh by een: en verkooren / om niet sonder Koningh te sijn / tot deesen Staet eenen Theutobald, of (gelijck Jornandes hem noemd) Hildebald: die / alhoewel hy in 't begin niet boven de duysend Soldaten had / echter in weynigh tijds een groot Heyr by een braght; den Roomschen Oversten Vitans op de vlugt sloegh / en der Gotthen saeck weer mercklijk op de beenen hielp. Doch na verloop van een jaer wierd deesen Theutobald van sijn eygen volck dood geslagen; en in sijne plaets verkooren Badwil, bygenoemd Totila, een dapper Man / en kloeckmoedigh Overste.

Badeweil, anders *Totila*, de 7. Koningh in *Italien*.

De Romeynen hadden by naght de Stad Verona, welcke de Gotthen besaten / afgeloopen: doch Badwil, of Badeweil, sloeghs'er weer uyt; en greep daer na de Roomsche Hoofdlieden opentlijck aen. Schoon hy niet boven de 5000. Mannen sterck was, soo bevoght hy echter twee aensienlijcke Victorien na malkander. Verdreef de Besettingen des Keysers uyt 't Landschap Toscanen. Veroverde de Stad Benevent, en verbrack hare Mueren. Maeckte sigh meester van de Landen Abruzzo, Basilicata, Puglia, en Calabria. Droegh sigh overal vriendlijck tegens de geene / welcke sigh overgaven. De Keyserische daer tegens / wylse geen geld kreegen / plonderden hare Quartieren, en handelden d'Italianen seer quaiyck; derhalvense ook van elck weer gehaet wierden.

Herstelt hier 't *Gothsche* Koninghrijck ten grootsten deele weer.

Ondertusschen belegerde Totila (of Badwil, Badeweil) de Stad Napels. Keyser Justinianus sond negen Oversten en varsch volck na Italien; doch Totila sloegh haer te Water en te Land; drongh voorts soo hard op de Neapolitanen aen / datse sigh moesten overgeven. Hy handelde haer genadigh / en liet de Besettingh der Romeynen met Sack en Pack uyttrecken. Wat voor een strenge Krijghstught deese Koningh der Gotthen gehouden

ANNO CHRISTI.

houden heeft / blijckt daer uyt / dat hy een Hoogh-Bevelhebber / van sijn Bloedverwantschap / wijl hy / tegens sijn Verbod / een eerlijcke Dochter had geschonden / deed onthoofden / en al sijne Goederen de geschondene toeweeg.

Sijne strenge Krijghs-tught.

Groote Veroveringen; 546.

Doe 't nu op de Keyserlijcke sijde dus qualijck in Italien toeginghj / wierd Justinianus genoodsaeckt / Belisarius weer uyt 't Oosten te roepen / om Totila te stuyten / en sijn voorneemen te verbreecken. Belisarius quam wel / doch braght geen Krijghsvolck mee / behalven 4000. nieuwlijcks geworvene Soldaten; soo dat Totila hem veel te sterck was / en de Stad Tybur, of Tivoli, hem voor den neus weghnam. Al de daer in sijnde Burgers wierden van de Gotthen ter neer gehouwen. Belisarius schreef om meer volck en geld; doch kreegh noch 't een noch 't ander. Ondertusschen wierden Fermo, Asculo, Spoleto, Perugia, Placentz, en meer andere Steeden / van Totila ingenoomen. Vervolgens begaf hy sigh na Romen: belegerde deese Stad / en benauwde deselve soodanigh door hongersnood / dat die van binnen Honden / ja Katten en Muysen moesten eeten; tot dat de Soldaten sigh eyndlijck overgaven / op den seventhienden van Januarius Anno Christi 547. Ditmael heeft Totila deese Stad verschoond; en geen andere schade daer in gedaen / als dat hy de Mueren aen eenige plaetsen ter neer wierp.

selfs oock van de Stad Romen. 547.

Wind Romen ten tweedenmael, maer handeld nu de Stad harder. 551.

Terwijl sigh dit in Italien toedroegh / gingh d' Oorlogh in Persien weer aen. Doe moest de Keyser Belisarius weer van daer roepen / om sig na 't Oosten te begeven. Eer hy noch uyt Italien vertrock / herbouwde en bevestigde hy de Mueren van Romen. Leydde oock 3000. goede Soldaten daer binnen / welcke / t' samen met de Burgery / de Stad souden verdeedigen. Doe Totila dit hoorde / quam hy met een groote grimmigheyd weer: belegerde op nieuws de Stad Romen. Verovert de deselve: verbrandde 't Capitool: verwoeste veele schoone Huysen en Pallaysen: deed oock op andere wijsen seer groote schade daer in. Daer na bedaght hy sigh anders. Liet de vervallene Mueren en Borstweeren weer opreghten. Ordonneerde alles tot beschermingh der Stad. Nam daer op byna geheel Italien weer in. Voer over na Sicilien. Bequam daer een ongelooflijck-grooten Voorraed van Koorn / en seer veele Paerden. Met deese Roof keerde hy weer te rugg' na Italien.

Brenghd byna geheel Italien onder sijn geweld.

Koningh Totila in een Slagh soodanigh gewond, dat hy moest sterven. 552.

In 't jaer 552. sond Keyser Justinianus sijnen Kamerlingh Narses (een Gesneedene) tegens Totila in Italien. Deese Narses riep de Longobarden tegens den Goth. Deed oock eenige voorname Oversten van hem afvallen; en nam sijnen wegh na Ravenna. Daer op bejegende Totila hem in 't Landschap der Toscaners. 't Quam tot een Veldslagh. Narses behield de Zeege; en meer als ses-duysend Gotthen bleven verslagen. Koningh Totila was soodanigh gewond / dat hy korts daer na moest sterven / als hy ontrent 11. jaren geregeerd / en Keyser Justinianus seer veel te doen gegeven had. Na sijne dood heeft Narses byna geheel Italien weer vermeesterd; selfs oock de Stad Romen.

ANNO CHRISTI.

Teja, de 8. en laetste Gothsche Koningh in Italien. 554. Procopius. Agath. l. 1.

Hier op hebben d'ongeluckige Gotthen verkooren haren laetsten Koningh in Italien, genoemd Teja. Die / uyt haet tegens de Romeynen, veel' Italianen, meerendeel Edele / deed om 't leven brengen. Doch sijn Bewind duerde niet langer dan een jaer. Want Narses greep hem aen by de Stad Cuma: en of schoon Teja weynige Gothsche Soldaten by sigh had / soo hield hy echter stand. Vocht oock soodanigh / dat byna al sijne Krijghslieden dood ter aerden neer lagen; en hy ten laetsten schier gantsch alleen stond. Hy daght noch op Accoord noch op Vlughten: maer verweerdde sigh soo langh / soo boven maten ridderlijck / dat hy eyndlijck / met Pijlen als bedeckt / en door bloedverlies kraghtloos / maer niet eerder / overwonnen wierd / en ter neer viel. Dit is geweest 't eynd des Gothschen Koninghrijcks in Italien: 't welck geduerd heeft van Diederick van Bern, d'eerste opreghter daer van / tot op d'ondergangh van deesen Teja, de tijd van 60.; doch soo wy 't beginssel neemen van Koningh Oedacker (Odoacer) af / 77. jaren. Doe heeft Keyser Justinianus 't Landschap Italien met de Hoofdstad Romen gemaeckt tot een Provintie des Constantinopolitaenschen Keyserrijcks; waer over hy den meermael gemeldden Narses ten Stadhouder stelde.

Ongelooflijck-heldmoedigh gesneuveld.

Eynd des Gothschen Koninghrijcks in Italien.

Inval der Allemanniërs en Francken in Italien; Agath. l. 2. 555.

Hier mee was echter 't ongeluckigh Italien noch niet geholpen. D'Allemanniërs quamen uyt Duytschland; de Francken uyt Gallia, en doorstroopten dit Gewest wijd en breed. D'Allemannen drongen door tot in 't Koninghrijck Napels, tot in Calabrien, en selfs tot in Sicilien. Plonderden / moorden / verdierven alles. Verschoondden oock selfs de Kercken niet / vermitsse noch Heydenen waren. Evenwel braghtense (gelijck 't doch gemeenlijck dus toegaet) van haren Roof seer weynigh mee t' huys. Want de Gevangene ontliepen haer. Veele der hare wierden van de Boeren dood geslagen. D' overige stierven aen de Pest. Niet beeter is 't de Francken gegaen. Over de 30000. warense sterck / doese uyttrocken: maer wierden van Narses sulcker wijs geklopt / dat in alles geen honderd der hare overbleven.

tot haer verderf.

Persiaensche Geschiedenissen.

Van den Persiaenschen Oorlogh / welcke Cosroes (by andere Chosdroes) een lange tijd heeft gevoerd tegens Keyser Justinianus, en waer in geene deeser twee Parthyen kon seggen / dat hy yets gewonnen had / is hier vooren aen eenige plaetsen gewagh gemaeckt. Als nu soo wel d'eene als d'andere deeser Potentaten des Krijghs moede was / heeft Cosroes sijnen Veld-oversten / die de kans in een Slagh tegens de Romeynen verkeecken / en ter dier oorsaeck de Neerlaegh geleeden had / levendigh laten villen: daer na met Justinianus Vreede gemaeckt; onder deese voorwaerde / dat yeder sou behouden 't geen hy besat. Sulck een Verdragh kondense wel voor den Oor-

Vreede tusschen Cosroes en Justinianus. 556.

ANNO CHRISTI. Oorlog en bloedstortingh gemaeckt hebben.

Belisarius beschuldighd, gevangen, losgelaten, hersteld: 561. 562. P. Diac. l. 16. Cedrenus.

In 't jaer 561. wierd een Verradery van eenige t'saemgeswoorne tegens den Keyser Justinianus ontdeckt. De geene / welcke hier over gevangen genomen waren / braghten oock den zeeghrijcken Oversten en welverdienden ouden Man Belisarius in 't spel / hem beschuldigende / van deelgenoot aen dit Schelmstuck te zijn. Stracks wierd hy met sijn gantsche Huysgesin by 't hoofd gevat, en in Gevanckenis geworpen; doch na gedaen ondersoeck alle weer in vryheyd / en hy in sijnen voorigen Eerenstand hersteld. Dat Belisarius d'oogen souden uytgestoocken sijn geworden / en hy langhs de Huysen of op de Straten sijn brood gebedeld sou hebben / vinden wy by geene geloofwaerdige / goedgekeurde Geschiedschrijvers. Laten 't derhalven voor een Fabel doorgaen. Ondertusschen is dit seecker / dat hy overleed in 't volgende jaer 563.

gestorven. 563.

Keyser Justinianus sterft. 566. Niceph. l. 17. c. 20. 29. 30. Evag. l. 4. c. 29. 30.

Drie jaren daer na / Anno Christi 566. / is Keyser Justinianus, op den 13. van November, den wegh alles vleeschs gegaen / als hy had geregeerd 38. jaren en 7. maenden. Langh heeft hy geleeft; want hy had byna sijn 84. jaer bereyckt: en soo wel geregeerd / dat hy te vergelijcken was by de roemlijckste Keyseren: behalven dat hy in sijnen hoogen ouderdom / weynige jaren voor sijne dood / verviel in d'Eutychiaensche of een diergelijke ongerijmde Kettery. Sijnen Nasaet is geweest de Soon sijner Suster / Justinus; van wien hier na sal gehandeld werden.

Koningen der West-Gotthen in Spanje. Isidor.

Belangende 't Koninghrijck der West-Gotthen in Spaenje; na de dood van Alarick de II., verslagen door Koningh Clodoveus van Franckrijck, is sijnen Nasaet geworden een Bastaerd / genoemd Geselrick. Maer vermits Amalrick, des gemeldden Alaricks Soon / en Koningh Diedericks Dochters Soon / den reghten Erfgenaem was / soo wierd Geselrick door deesen Diederick verdreven; die oock de Vooghdy over Amalrick vijfthien jaren langh heeft waergenoomen. Waer na de genoemde Amalrick vijf jaren in Spaenje heeft geregeerd. Op hem is gevolghd Theudius, die door een gemaeckte Geck / of Hof-Narr / om 't leven wierd gebraght / na dat hy 18. jaren had geregeerd. Theutegeisel, na hem Koningh geworden / heeft niet langer dan een jaer en eenige weecken geheerscht. Doe hy Anno Christi 549. stierf / liet hy 't Rijck aghter aen eenen / genoemd Agila: die van Athanagildus in een Veldslagh overwonnen / en in 't sesde jaer sijns Rijcks uyt 't Land gedreven wierd.

Frankische of Fransche Geschiedenissen, en Koningen.

Als de groote Koningh van Franckrijck, Hlodoweifz, of Clodoveus, in 't jaer Christi 514. was overleeden / heeft hy sijn Rijck nagelaten aen sijne vier Soonen / die 't selve onder malkander deelden. Lotharius, of Clotarius, die sijnen Stoel had te Soyssons, heeft geregeerd 50. jaren. Hildebert, of Childebert, die te Parijs sat / 45. jaren. Diederick, die sijne Hofhoudingh te Metz had / 23. jaren: en Clodomir t'Orleans 6. jaren. Als deesen Clodomir Anno 521. Oorlogh

De vier Soonen Clodovei deelen 't Rijck.

voerde tegens Koningh Sigmund van Burgundien, wierd hy van de Burgundische verslagen; en dus nam sijne Regeeringh een eynd. Deese Burgundische Koningh Sigmund had by sijn' eerste Gemalin een Soon gewonnen / genoemd Sigerick. Daer na nam hy een andere Echtgenoot: welcke haren Stief-soon Sigerick valschlijck by den Vader beschuldighde / als of hy heymlijck na desselven Koninghrijck stond: enckelijck daerom / om dat deese goede Jongelingh dickmael seer roemlijck sprack van sijne Moeder / welcke was geweest de Dochter van Diederick van Bern, Koningh in Italien. Dit kon de Stiefmoeder niet verdragen; en door hare snoode aendryvingh liet de Vader sigh daer toe bewegen / dat hy twee sijner Trauwanten in sijns Soons Kamer sond / die hem / terwijl hy te bed en in slaep lagh / een Strick om den hals wierpen / en dus jammerlijck verworghden.

ANNO CHRISTI.

Snoode Stiefmoeder doet Koningh Sigmund van Burgundien sijnen Soon Sigerick verworgen. 526. Turonens. Sigebert.

Hier ontrent nu sijn tweederley meeningen by de Geschiedschrijvers. Eenige seggen / dat Clodomir, hier over vertoornd / na Burgundien trock: Koningh Sigmund gevangen bequam: met hem na Orleans voerde / en daer hem in een Put deed versmooren. Andere berighten ons / dat Gutmar, Koningh Sigmunds Broeder / d'onschuldige dood van Sigerick heeft gewroocken / en Sigmund te gelijck met sijn Wijf om 't leven gebraght. Volgens 't verhael der eerstgedaghte sou niet Siglismund (of Sigmund) Clodomir, maer Clodomir Sigmund uyt de weereld geholpen hebben. Volgens 't voorgeven der andere sou Clodomir, Koningh t'Orleans, niet van Sigmund, maer van Gutmar sijn verslagen geworden; 't welck oock vermoedlijcker is. Clodomiri dood heeft d'andere Broederen / Clodovei Soonen / niet afgeschrickt / om de Zeege te vervolgen. Want gesamenderhand belegerden se de Stad Autun. Veroverden deselve / en braghten byna geheel Burgundien onder haer geweld.

Wraeck, hier over genomen. Verschil onder de Schrijvers.

Clodomir, eenen der vier Soonen Clodovei, sneuveld.

Sijne Broederen veroveren Burgundien.

Diederick, of Theodoricus, de derde Soon Clodovei, heerschte in Lotharingen, Elsasz, en aen den Rhijnstroom. Voerde Oorlogh tegens Hermanfried, Koningh der Thuringers. Ondertusschen viel Diederick een onverhoopt geluck toe. Occa, der Saxen Koningh in Engelland, sond in Duytschland, om van daer varsch Volck te doen overkoomen / tegens Artur, Koningh der Britanniërs. De Saxen quamen wel / doch konden in Engelland niet aen Land treeden / vermits Koningh Artur (of Artus) haer nergens wou laten aenvaren; dies begavense haer weer terugg' / en na Vlaenderen. Booden oock Diederick van Lotharingen haren dienst aen: die haer opnam / en tegens Koningh Hermanfried van Thuringen aenvoerde. Sloegh hem oock door deeser Saxen hulp / en veroverde geheel Thuringerland. Deese Slagh is voorgevallen by de Rivier Unstrut; welcke soo vol doode lighamen lagh / dat d'Overwinners over deselve konden gaen als over een Brugg'. Koningh Hermanfried selfs sneuvelde in dit Gevecht. Na de beko-

Diederick, een andere Soon van Clodoveus, die in Lotharingen heerschte,

527.

wind geheel Thuringerland.

ANNO CHRISTI.

mene Zeege heeft Koningh Diederick de Saxen, sijne Helpers / een gedeelte des veroverden Thuringerlands ingeruymd; namentlijck dat / 't geen leght aen beyde de Rivieren Ilm en Unstrut, voorts dieper Noordwaerts in aen den Hartz: 't welckse oock behouden hebben.

De drie Broederen trecken in *Spaenje*, om sigh te wreecken aen haren Swager *Almerick*, der *West-Gotthen* Koningh,

Anno Christi 531. vergeleecken de Soonen Clodovei, Koningen van Franckrijck, sigh met malkander / over 't Geberght een Togt na Spaenje te doen / wegens de volgende oorsaeck. Hare Suster Grothild, of Clotilde was de Gemalin van Almerick, Koningh der Gotthen in Spaenje, d'Arriaensche Kettery gantsch toegedaen. Koningin Grothilde, die de ware Christlijcke Religie aenhingh / moest dienshalven veele smaedheden lijden; wierd oock eens van 't gemeene Volck met Steenen geworpen, soo dat 't bloed uyt haer hoofd liep. Doe sondse haren bloedigen Sluyer hare Broederen in Franckrijck toe; klagende over deesen en meer anderen haer toegevoegden hoon. De drie Vorsten namen derhalven voor / hier over wraeck aen haren Swager te soecken; en vielen op hem toe met hare Krijghsmaght. Almerick was hier op niet voordaght: nam de vlught / en verliet dus sijne Hof houdinghsplaets. Doch vermits hy sijne beste Schatten daer in had aghtergelaten / keerde hy weer derwaerts / om deselve af te halen. Doe wierd hy van de Francken beslooten; die oock tot hem inbraken. Almerick vlood in een Kerck; doch wierd'er uytgeruckt en doodgeslagen; na dat hy / gelijck wy voor deesen hebben geseght / vyf jaren had geregeerd. De Broeders namen de Gothsche Schat / en hare Suster Grothilde, met sigh na Franckrijck: doch de Koningin stierf onderweegen / en wierd te Parijs begraven.

wegens den hoon, sijne Gemalin aengedaen, ter oorsaeck van hare Religie.

Hy werd dood geslagen. *Isidor.*

Koningh *Diederick* van *Lotharingen* en *Metz.*

Oock is Koningh Diederick van Lotharingen en Metz op deesen Toght gestorven: in wiens plaets sijnen Soon Theutebert aen 't Rijck quam; die Anno 551. door een wonderlijck geval om 't leven geraeckte. Op de Jaght bejegende hem een wilde Stier / die na hem toesnelde. Om sigh voor hem te beveyligen / ontweeck hy aghter een Boom: doch dit woedende Beest liep met sulck een onstuymigheyd tegens de Stam aen / dat 'er een Tack van af-brack / op den Koningh neerstortte: hem ter aerden wierp / en soodanigh beschadighde / dat hy noch dien selven dagh den Geest gaf. Hem volghde in de Heerschappy sijnen Soon Theobald, noch een Jongen; en die maer vyf jaren den Koninghlijcken Titel heeft gedragen.

Koomd door een wonderlijck geval om 't leven.

Engelsche Geschiedenissen. Koningh *Acturus*, of *Artus*. 518. 534.

In Engelland heeft ontrent 't jaer Christi 518. begonnen te Heerschen dien seer beroemden Koningh der Britanniërs, Acturus, of Artus. D'Angel-Saxen heeft hy veel te doen gemaeckt / en met sijne Britanniërs meenige treflijcke Zeege op haer bevoghten; oock geregeerd tot in 't vier-en-twintighste jaer toe. Anno 534. heeft Herdick, der West-Saxen Koningh in Engelland, 't Eyland Wight sijner Suster Kinderen / Stuffa en Witgar, overgegeven. Doe hy stierf / heeft hy sijnen Soon Hinrick, of / gelijck andere hem noemen / Kunrick, sijn Rijck nagelaten. Als in 't jaer 543. de gemelde Witgar de Weereld verliet / is 't Eyland Wigt weer aen Koningh Hinrick en 't West-Saxisch Koninghrijck gevallen. Vier jaren hier na heeft Ida, een Saxisch Vorst / uyt d'Afkomelingen van Henghst, of Hengist, sijn Vorstendom veranderd in een Koninghrijck. Begeerde niet meer Hertogh / maer Koningh van Northumberland genoemd te zijn.

Sigebertus. Boëthius.

543.

547.

Kercklijke Geschiedenissen.

Wat nu de Kercken-stand betreft / onder de Regeeringh der beyde Keyseren Justinus d'I. en Justinianus sijn eenige Synoden, of Byeenkoomsten der Geestlijcke gehouden / als /

ANNO CHRISTI.

als/ te Constantinopol, te Toledo, en anderweegen in Spaenje: desgelijcks t'Orleans in Franckrijck, drie korts na malkander. Insonderheyd wierd Anno Christi 548./ sijnde 't 22. des Keysers Justiniani, aengesteld een groot Concilium te Constantinopol, bygewoond van 165. Bisschoppen; waerom het dan werd genoemd het vijfde Algemeene Concilium. Onder meer andere Ketteryen sijn daer oock verworpen de dwalingen Origenis, Adamantii, Evagrii, en voorts der geene/ die sigh stelden tegens 't Concilium van Chalcedon. Paus Vigilius heeft d'Acten deeses Concilii onderteeckend; en oock Keyser Justinianus heeftse goed gekeurd.

Concilien. Evagr. l. 4. c. 37. Zonar. T. 3. Niceph. l. 17. c. 9. 27.

Op Bonifacius de II. is in 't Pausdom te Romen gevolghd Johannes de II., bygenoemd Mercurius, een Romeyn; die 2. jaren en 4. maenden heeft geseeten. Sijnen Nasaet was Agapetus, de Soon Gordiani; in de twaelfde maend sijns Pausdoms te Constantinopol overleeden. Sijn Lijck wierd in een Loode Kist na Romen gevoerd. Op hem quam Sylverius, die van de Romeynen en Geestlijckheyd/ op bevel van Theutehat, des Gothschen Koninghs in Italien, moest aengenoomen werden. Maer vermits deesen Sylverius naderhand by Belisarius in arghwaen geraeckte/ dat hy 't hield met de Gotthen tegens de Romeynen, moest hy van 't Pausdom afstaen; en Vigilius, een geboorne Romeyn, quam in sijne plaets; doch niet ordentlijcker wijs verkooren. Oock wierd hy beschuldighd/ dat hy sijnen Voorsaet Sylverius sou om 't leven gebraght/ en sigh selven in de Pauslijcke Stoel ingedrongen hebben. 't Sy soo 't wil/ hy heeft tot aen sijn levens-eynd deesen Staet behouden; te weeten/ 17. jaren en 3. maenden. Na Vigilii dood heeft Keyser Justinianus, en Narses, desselven Stadhouder in Italien, eenen Pelagius, van geboorte een Romeyn, ingeschoven; en de Geestlijckheyd moest hem wel aenneemen; gelijck hy dan oock byna vijf jaren heeft geseeten. Doe quam Johannes de III., bygenoemd Catellinus; die ontrent 13. jaren heeft geregeerd.

Roomsche Pausen; en hoe 't met sommige der selve is toegegaen.

Onder Keyser Justinianus heeft geleeft Benedictus Monachus, de Patroon aller Monicken in 't Westen. Had tot sijne Geboorteplaets de Stad Nursia in Italien; en in sijne Jeughd te Romen gestudeert; daer na een Monicks-leven aengevangen. By den Berg Cassino, daer voortijds de seer beroemde Romeyn Marcus Varro een Hofsteede had/ heeft hy Anno 529. een Klooster aengevangen. Daer waren noch overigh veel' Afgoderyen van 't oude Heydendom, en insonderheyd een Beeld van Apollo. Dit alles verbrack Benedictus, en stelde hier een Versameling van Monicken aen; welcke hy seer strenge levens-regelen voorschreef. Heeft bereyckt den ouderdom van 63. jaren. Noch by sijn leven had sijn' Orden sigh alreeds wijd uytgebreyd.

Aenvangh der Benedictyner Orden. 529. Chron. Cass.

Ter selver tijd heeft oock geleefd/ en tegens d'Eutychianen geschreven Vigilius. Desgelijcks hebben gebloeyd de Poëten Arator en Dracontius: De Geschiedschrijvers Procopius en Jornandes: nevens d'ongelucKige Priscianus.

Geleerde Lieden.

In 't jaer 538./ 't welck is geweest 't twaelfde der Regeeringh Justiniani, wierd Milaen van de Gotthen en Burgundiërs belegerd. Even ter dier tijd was Italien verbuld van verwarringen/ oorlogen en bloedstortingen; derhalven niemand de Belegerde te hulp kon komen. Dus moesten de Milaneesen sigh overgeven. Over de honderd-duysend Manspersoonen wierden dood geslagen. In de deelingh viel 't Vrouwvolck de Burgundiërs toe; die haer met sigh na huys voerden. Doemaels is deese Stad t'eenemael verwoest/ en byna tot de grond toe geslight geworden. Vermits men/ wegens de geduerige plonderingen en moorderyen/ de Velden niet kon bebouwen/ ontstond door geheel Italien sulck een hongersnood/ dat alleenlijck in 't Anconer Marck 65000. Menschen door Spijsgebreck sijn gestorven. De Moeders hebben haer' eygene Kinderen geslaght en gekoockt. Ja/ men heeft twee Wijven gevonden/ welke seventhien Manspersoonen heymlijck om 't leven gebraght/ en haer vleesch gegeeten hadden. Vier jaren daer na ontstond in Egypten en 't Oosten soodanigh een vernielende Pest/ dat meenigen dagh alleenlijck in de Stad Constantinopol thien-duysend Menschen door deese besmettende Sieckte wierden wegh geruckt.

Milaen van de Gotthen en Burgundiers veroverd, tot de grond toe verwoest; d'Inwooners deerlijck gehandeld. Procop. l. 2. 538.

Vervaerlijke hongersnood in Italien.

Grouwlijke Pest in 't Oosten. 542.

Anno Christi 552. heeft een verschricklijke Aerdbeweegingh geheel Grieckenland doen schudden/ en eenige Steeden t'eenemael omgekeerd. Veelerweegen is de Zee over 't Land heenen gevloeyd; en alsse weer binnen hare palen was gekeerd/ lietse op 't droge aghter veelerley soorten van vreemde Visschen. Een diergelijcke Aerdbevingh heeft na drie jaren (Anno 555. op den 15. der Maend Augusti) te Constantinopol veele heerlijcke Gebouwen/ en een groot deel van de Stads-muer om verr' gesmeeten. De Zee is hier niet (gelijck even hier boven van die in Grieckenland is geseght) over 't Land heenen/ maer by de duysend schreeden daer van afgeloopen; waer door veele Scheepen seer beschadighd wierden. Te Berytus is d'Universiteit, of hooge School/ over hoop geworpen. De Professoren en Studenten begaven sigh van daer na Sydon. Deese Aerdschuddingh heeft oock Egypten doen beven; alhoewel dit Gewest sulck een onheyl noyt onderworpen was geweest. In 't tweede jaer hier na quam deese plaegh al weer/ en duerde eenige dagen na malkander. Daer op ontstond in 't volgende jaer soodanigh een Pest/ datmen te Constantinopol tot de voorige noch duysend Doodgravers moest aenneemen. En vermits al de doode ligchamen niet begraven konden werden/ heeftmense eyndlijck met geheele Wagens vol in de Zee moeten werpen. Soo treurigh wierd de Keyser hier over/ dat hy Kroon en Purpur afleydde; een groote meenighte geld onder d'arme Lieden liet uytdeelen/ en door een seer scharp Edict allerley lasteren harder

Vreeslijk-vernielende Aerdbevingen: en bygaende seldsaemheden. 552. 555. Procop. Agath. 557.

Woedende Pest te Constantinopol. Evagr. 558.

ANNO CHRISTI.

van opt te hooren deed straffen.

Wonderlijcke en schaedlijke Berghval in *Franckrijck*. 562. *Sigonius*.

In 't jaer Christi 562. gebeurden 't/ dat een Bergh in Franckrijck, waer voorby de Rivier de Rhosne liep / en op welcke een Steedje was gebouwd / eenige dagen langh van binnen uyt sigh een geluyd liet hooren / gelijck als een vreeslijck gebrul / of een dompige Donder. Haest daer na maeckte deese Bergh sigh los van een andere / aen welcke hy hingh; sigh met 't Steedeken / en alles wat'er op was / in de genoemde Vloed neerwerpende. Dit geval heeft in veel' opsighten gelijckheyd met 't geen 't Steedje Pluers, of Pleurs, in Grauwbundten Anno Christi 1618. is bejegend.

Justinus de II., de 60. Keyser. *Zonar.T.3. P.Diac. l.18. Evrag.l 5. Hist.Eccl. Niceph. l. 17.c.33. 34. Pomp.Lat. Egnat.l.2.* 565. 566.

Na de dood des Keysers Justiniani, voorgevallen in 't jaer 565./ gelijck alreeds verhaeld is / is sijnen Nasaet in 't Keyserdom geworden Justinus, diens Naems de tweede. Justiniani Susters Soon; doch dien dese Keyser van sijne kindsheyd af aen sijn Hof als een eygene Soon had opgetrocken. In den aenvangh sijner Regeeringh toondde deese Justinus, door bestier sijner Gemalin Sophiæ, sigh seer milddadigh tegens yeder. Oock was hy selfs van een goede / tot weldoen geneegene / en saghte aert: waer door hy tot sigh troch de genegenheyd van 't Volk/ en der Soldaten. Maer oock was hy behebt met dit gebreck / dat hy dickmael van een soort der vallende sieckte schielijck ter neer geworpen wierd. Derhalven hy sigh meest binnen sijn Pallays hield / en seer weynigh hem openlijck liet sien. Ondertusschen handelden d'Amptlieden soo gelijckse wilden; ter welcker oorsaeck des klagens geen eynde was: tot dat eyndlijck de Keyser aen eenen volkomene Maght opdroegh; die de gepleeghde ongereghtigheden strafte/ en 't klagende volck dus te vreeden steldde.

Narses, des Keysers welverdiende Stadhouder in *Italien*, doch een Gesneedene, van de Keyserin smaedlijck gehoond, roept de *Longobarden* in *Italien*. 567.

Narses, des Keysers Justiniani Landvoogd in Italien, die de Gotthen uyt 't Land had wegh geslagen/ was tot noch toe te Ravenna gebleven / en maeckte sigh by yeder welverdiend. Doch in 't jaer 565. (dat des doods van Justinianus) ontstond tusschen hem en de Raed te Romen sulck een onwil / dat de gemeldde Raed Narses voor den Keyser aenklaeghde. Die daer op geroepen wierd/ om na Constantinopol te komen / en reeckeningh te doen: gelijck dan oock eenen Longinus na Italien wierd gesonden / om sijnen Nasaet in 't Stadhouderschap te zijn. Dit was noch niet genoegh / maer daer-en-boven hoondde de Keyserin hem; en deed hem aenseggen: Hy sou maer voor haer verschijnen; soo wouse hem in haer Vrouwentimmer setten / om daer aen 't Spinwiel te spinnen. Dit seyddese / om dat hy een Eunuchus, of Gesneedene was. Deese smaed verdroot Narses boven maten seer; en deed de Keyserin daer tegens aenseggen: Hy wou sulck een Gaern spinnen / datse haer gantsche leven langh genoegh daer aen te haspelen sou hebben. Terstond sond hy Afgevaerdighde aen de Langhbaerden (anders Longobarden), welcke in Hongaryen woondden/ en noodighde haer te komen / om haer meester van Italien te maecken; met belofte / datse hier seer groote Goederen souden veroveren.

Longobardische Geschiedenissen. Sigeb. Gembl. P Warnefr. l.3. de gest. Longob.

Deese Longobarden waren voortijds uyt d'aghterste deelen van Duytschland aen d'Oostersche Zee (andere seggen uyt Sweden en de Noordsche Eylanden) uytgetrocken: hadden haren wegh door Duytschland na Hongaryen genomen / en daer een nieuw Koninghrijck opgereght. Anno Christi 547. regeerde by deese Longobarden (dus genoemd wegens hare Lange Baerden) een Koningh / wiens Naem Alboin was. Hy voerdde Oorlogh tegens sijnen Nabuer de Koningh der Gepiden (welcke Natie t'samen met haren Naem te niet is gegaen) / Kunemund geheeten. Deese Barbarische Volckeren traden tot sulck een bloedigh Gevevght / dat weersijds tsestigh-duysend Mannen op de plaets des Strijds bleven leggen; evenwel op verre na soo veel Longobarden niet / als van d'andere. Alboin de Zeege bekoomen hebbende / liet van de Harssenschael sijns vyands des Koninghs Kunemunds, die in den Slag gesneuveld was / een Drinckvat maecken / en 't selve / ten teecken sijner Victorie, met Goud beslaen. Roosemond, Dochter van Kunemund, nam Alboin sigh ten Gemalin. Van deese Roosemond sal stracks hier na verder gesproocken werden.

Alboin, der *Longobarden*, of *Langhbaerden*, Koningh, verlaet sijn Koninghrijck in *Hongaryen*, en treckt na *Italien*.

Als nu Alboin de gedaghte begeerte en belofte van de Stadhouder Narses had gehoord/ sond hy Gesanten in Duytschland. Maeckte door deselve der Saxen en Thuringers mondenwaterigh / soo datse bewillighden / met hem een Toght na Italien te doen. Over de twintigh-duysend der selve versamelden sigh by een / met Vrouwen en Kinderen; waer na sy met Alboin voorttrocken. Die / eer hy sigh noch uyt Hongaryen begaf / sijne Nabueren de Hunnen sijn Land inruymde; doch onder voorwaerde / indien sijnen Aenslagh op Italien misluckte / datse dan weer wijcken / en hem sijn eygendom laten souden. Dus sijn de Hunnen in Pannonien genesteld: 't welckse oock hebben genoemd der Hunnen Land (waer van Hungaryen afkoomstig is) / na dat de Longobarden dit Gewest ontrent 42. jaren hadden beseeten.

Oorsprong des Naems *Hongaryen*.

Alboini groote Veroveringen. 568.

Als nu Koningh Alboin met sulck een groote meenighte woeste Volckeren in Italien was geruckt / ontstond een doorgaende schrick in elck; welcke veroorsaeckte / dat hy byna sonder tegenstand innam al de Steeden / die hem in den wegh lagen; als / Aquilegia, of Aglar, met geheel Friaul, Terviso (Tarvisium), Verona, Vicenza, en Trente: dan noch Brixia, Bergamo, Loda, Como, Milaen, tot op Pavia: welcke Stad hy tot in 't derde jaer belegerd hield: eyndlijck deselve veroverde / en sijne Koninghlijcke Hofhoudingh hier aensteldde. 569. 570.

Alboin, Koningh in *Italien*.

Na deese verrightingen wierd hy van sijn Krijghsvolck eenparigh begroet als Koning van Italien. Doch deese Hoogheyd heeft hy niet langh genooten. Doe hy eens met sijn' Oversten en Vorsten sigh vrolijck maeckte / en nu droncken was geworden / deed hy

hem

ANNO CHRISTI.

hem brengen de hier boven gemeldde Harssenschael van Kunemund: deselve met Wijn vullen; en dronckse upt. Liet doe weer andere daer in schencken: gaffe sijne Gemalin Rosamunda, en gebruyckte tot haer deese harde woorden: Daer Wijf / drinck met uwen Vader. Deese smaedreden gingh de Koningin soodanigh ter herten / datse voornam / deselve door een Moord aen haren Man te wreecken. Aen Alboins Hof was een dapper Edelman / genoemd Peredeus. Deesen viel Rosamunda seer moeylijck / dat hy den Koningh om 't leven brengen / en dus den hoon / aen haren Vader begaen / wreecken sou; soo wouse hem ten Man neemen / en Koningh maecken: doch Peredeus sloegh dit geduerigh af. Doe bedaght Rosamunda wat anders. Deese Hof-Joncker hield goede kennis met eene harer Kamenieren; en plegh haer somtijds by naght te komen besoecken. Eens leyddese sigh neer in 't Bed van deese / en bedreef alsoo met Peredeus, buyten desselven weeten en vermoeden / Echtbreuck.

Haest door sijne Gemalin Rosamunda doen vermoorden.

Om welke reden,

Na de verrightingh deeses handels seydese tot hem: O Peredee! nu siet gy / dat gy een van beyden moet aengaen; of Alboin om 't leven brengen / of verwaghten / dat hy 't u sal doen op d'alderellendighste wijs / wijl gy sijne Gemalin hebt beslapen. Als Peredeus dit hoorde / was hy boven maten seer verschrickt. Echter wou hy liever / dat een ander stierf / dan hy. Dus hielp hy / met hulp van Rosemond, en van een Kamerlingh / genoemd Elmick, Koningh Almoin, op sijn bed leggende / aen kant. Doe dit openbaer wierd / wilden de Longobardische Heeren haer beyde behoorlijck doen straffen: doch Rosamunda vlood met haren Echtbreecker Peredeus van daer wegh: nam de Koninghlijcke Schatten met haer; en begaf sig na Ravenna, tot den Keyserlijcken Stadhouder in Italien, de voorgedaghte Longinus; by wiense seeckerheyd vond. Als nu deese Landvooghd sagh / wat voor groote Schatten dit Wijf by haer had / en hy oock selfs lust tot haer kreegh / ried hy haer / na een middel te traghten / om sigh van Peredeus t'ontslaen; soo wou hy haer ten Gemalin neemen / en haer beschermen tegens de Longobarden. Vermits Rosamunda sigh had derven onderwinden / haren Man / een Koningh / aen de dood over te leveren / soo vondse geen swarigheyd / om oock haren Overspeeler dien selven wegh te doen gaen. Rigtte ten dien eynde een vergiftighde dranck toe; en als Peredeus seer verhit upt 't Bad quam / boodse hem deselve aen met de lieflijckste woorden. Peredeus dronck 'er ontrent de helft van; maer wierd terstond 't vergif gewaer: liet echter niets hier van blijcken / en begeerdde / dat Roosemond 't overige sou uptdrincken. Sy weygerde / met voorwendingh / datse geenen dorst had. Doch dit moght haer niet helpen. Peredeus dreyghde haer de dood / indiense niet gehoorsaemde. Dus moestse 't Grondsop inswelgen: viel daer op neer; en stierf noch eerder als Peredeus, die 't echter oock niet langh maeckte. Dus eyndighden deese twee haer leven door eenen Gif-dranck / en ontfingen beyde haren loon. Al de Schatten nam Longinus na sigh; doch sondse aen Keyser Justinus te Constantinopol; te gelijck oock de Koninghlijcke Princes Albeschwinda, Dochter van Koningh Alboin en Rosamunda. Ondertusschen verkooren de Longobarden, in Alboini plaets / ten Koning een Longobardisch Vorst / genoemd Cleopho, of Kleffo: die de Romeynen ontweldighde de Stad Forum Cornelii, tegenwoordigh bekend met de Naem van Imola. Doch hy regeerde niet langer dan een jaer en ses maenden; want hy wierd van eenen sijner Lijf-jongens te Pavia doorstoken.

en hoe dit van haer in 't werck gesteld wierd.

571.

Vlied met den geenen, door wiense de Moord

ANNO CHRISTI.

had verright, na *Ravenna.*

Vergiftighd oock haren tweeden Man;

doch moet te gelijck met hem sterven.

P. Warnef. l. 2. de Gest. Longob. c. 31. 32.

Cleopho, of *Kleffo,* de 2. *Longobardische* Koningh in *Italien.*

ANNO CHRISTI.

Verdervingh der *Latijnsche* Tael, door de bywooningh der *Barbaersche* Volckeren;

Ontrent deese tijd is de Latijnsche Tael / tot noch toe in Italien, Franckrijck en Spaenje gebruyckelijck geweest / door de bywooningh der Barbarische vreemde Volckeren / en d'overneemingh harer Spraecken / soodanigh verdorven geworden / dat niemand der oude Romeynen deselve sou konnen verstaen hebben; gelijck oock noch 't verschil genoegsaem blijkt. Want de Franken en Burgundiërs hebben in Franckrijck, of Gallia; de West-Gotthen en Swaben in Spaenje; d'Oost-Gotthen en Longobarden in Italien hare woorden en Phrases, of Spreeckwijsen / ingevoerd. Offe schoon oock de meeste Latijnsche woorden behielden / soo hebbense echter deselve gantsch anders uytgesprooken / na dat het haer best te pas quam. Ja / deese drie verdorvene Spraecken / d'Italiaensche, Fransche en Spaensche, sijn eyndlijck soo verr' van malkander verdwaeld / datse d'een d'ander soo weynigh verstaen / als de geene / welcke aen den Thoorn te Babel bouwden.

en verdere aenmerckingh hier op.

Tsederd dien tijd is 't gebruyck der Latijnsche Tael alleenlijck by de geleerde Geestlijke gebleven: welcke oock / met verloop van tijd / deselve t'eenemael hebben verbasterd / en meer Barbarisch als Latijn geschreven: tot dat / nu ontrent twee-honderd jaren geleeden sigh allenxen geleerde Mannen hebben vertoond / welcke de Latijnsche Spraeck weer op de been hielpen; soo datse nu tot haren voorigen bloey en staet is geraeckt.

Persiaensche Geschiedenissen. *Niceph. l.* 17.c.37. 38.39.

Wy keeren ons nu weer tot Keyser Justinus. Hy was een seer swack Man / die geduerigh van d'een' onmaght in d'andere viel. Ondertusschen maeckte Cosroes, Koningh van Persien, sigh meester van d'Oostersche Provintien, behoorende tot 't Roomsche Rijck. Doe sond Keyserin Sophia, een verstandige Vrouw / Gesanten aen hem; versoeckende / dat hy / als een grootmoedigh Vorst / den Oorlogh tegens een sieck Man en swacke Weduw sou uytstellen. Verkreeg oock hier door een Wapenschorssingh voor de tijd van een jaer. Onderwijl riedse den Keyser / dat hy sijnen Veld-oversten Tiberius tot sijnen Nasaet en toekomenden Keyser sou noemen: 't welck oock geschiedde op den sevenden der Herfst-maend Anno Christi 575. Justinus vermaendde hem / dat hy sigh op sijne Raedsheeren niet te veel sou vertrouwen / maer de saecken selfs ter hand vatten.

Keyser *Justinus* een seer swack Man.

575.

Noemd *Tiberius* ten toekomenden Keyser; die Koningh *Cosroes* van *Persien* een en andermael swaerlijck slaet.

Als nu Cosroes Anno 578. op nieuws weer begon aen te vallen / bejegende Tiberius hem met een maghtigh Heyr. Deed een Slagh met de Persianen, en joegh haer te rugg'. Cosroes selfs was in dit Gevecht byna gevangen geworden. Tiberii Volck vervolgde de Vlughtige. Veroverde niet alleen 't Leger / en de Schatten van Cosroes, maer te gelijck oock veele sijner Steeden in Persien. 't Quam noch eenmael tot een Veldslagh; waer in Cosroes soodanigh een Neerlaegh leed / dat hy diep Landwaerts in na 't Oosten moest vlieden; daer hy in 't selve jaer stierf / soo door hertenleed als ouderdom / na dat hy een reecks van 48. jaren 't Persische Koningrijck had bestierd. Ormisdas, sijnen Nasaet / begon weer d'Oorlogh tegens de Romeynen Anno 581.; doch 't gingh hem even gelijck Cosroes: want hy wierd geslagen / en verloor een grooten Schat / nevens veel' Elephanten; welcke na Constantinopol den Keyser Justinus wierden toegesonden. In 't volgende jaer / als Ormisdas noch al geen rust kon houden / sond Tiberius sijnen Veld-oversten Mauritius tegens de Persianen; die haer ten vierdenmael sloegh; soo datse schielijck verlooren alles watse tsederd een lange tijd van de Romeynen hadden gewonnen. Mauritius heeft hier over heerlijck getriumpheert.

Cosroes sterft. 578.

ANNO CHRISTI.

Ormisdas sijnen Nasaet, desgelijcks geslagen. 581. 582.

Keyser Justinus was alreeds te vooren gestorven / op den 5. van October in 't jaer Christi 578.; en daer op had Anicius Tiberius de Keyserlijcke Kroon bekoomen / drie jaren na dat hy van Justinus ten Erfgenaem des Rijcks was aengenoomen en genoemd; soo dat de verhaelde Gevallen met de Persianen sigh onder de Regeeringh van Tiberius hebben toegedragen. Die / als hy eens te veel Meloenen had gegeeten / daer door de Buyckloop bequam; soo dat sijn ligchaem gantsch begon uyt te teeren. Doe hy nu sag / dat sijn eynd naby was / noemde hy sijnen Schoonsoon / de gedaghte Mauritius, ten Keyser en Erfgenaem des Rijcks. Deed hem oock / door de Patriarch Johannes, te Constantinopol Kroonen. Korts daer na overleed hy / op den 14. van Augustus Anno Christi 582. / in 't aghtste jaer sijner Regeeringh. Wierd begraven in der Twaelf-Apostelen-Kerck te Constantinopol.

Tiberius de 11. Keyser. *Evrag. l.5. c.13. seq. P. Diac. l.17. P.Warnefr. de Gest. Long. l.3. c.11.12. Niceph. l. 18.c.1.2.*

Tiberius gestorven.

West-Gothsche Geschiedenissen in *Spaenje*, en hare Koningen.

570.

Gerund. Vasaeus. Isidor. in Chron. Goth.

Als Athanhild, der West-Gotthen Koningh in Spaenje, 14. jaren had geregeerd / stierf hy; en in sijne plaets wierd Luiba Koningh; die in 't derde jaer sijner Heerschappy oock van de dood wierd weghgeruckt; doch eerst had hy sijnen Broeder Leeuwenheld ten Meede-Regent des Koninghrijcks aengenoomen. Deese was een Arriaen, doch een ervaren Krijghsman. Hy nam Goswinda, Weduw van Athanhild, ten Gemalin. Regeerde 18. jaren en eenige maenden. Doe Anno Christi 572. sijnen Broeder Luiba (of Leeuw) gestorven was / en hy dus Spaenje, nevens Languedocq en Gasconje, alleen besat / waren'er noch veele Steeden in 't Spaensche Gedeelte na 't Zuyden / welcke sijne Heerschappy niet erkendden. Deese veroverde Leeuwenheld. 572. Maeckte den aenvangh met de Stad Corduba, en wierd'er meester van. 573. Die van Navarre en Arragon braght hy onder sijne gehoorsaemheyd. Deese Koningh had een Soon / genoemd Hermanheld, getrouwd aen de Dochter van Sigebert, Koningh van Franckrijck.

Koningh *Leeuwenheld*, een *Arriaen*, doet sijnen Soon *Hermanheld* om 't leven brengen. 583.

Hermanheld verliet / op den raed sijner Gemalin / d'Arriaensche Kettery; doch vermits hy hier over des volcks gramschap vreesde / besloot hy sigh in de Stad Hispalis; nu Sevilla, of Sivilien genoemd. Sijnen Vader Leeuwenheld quam met een groote Maght op hem aen / en belegerde Sevilla. Had oock de Swaben uyt Gallicien t'sijner hulp. Hy veroverde wel de Stad met groo-

te

ANNO CHRISTI.

te moeyte; doch sijnen Soon Hermanheld ontquam 't door de vlught. Wierd echter gevangen bekoomen; en wijl hy niet weer tot d'Arrianen wou vallen / op den 13. van April om 't leven gebraght. Deesens Hermanhelds Weduw, Koningh Sigeberts Dochter / begaf sigh met haren jongen Soon ter vlught / na haren Vader in Franckrijck; doch wierd in de Pyreneische Geberghten agterhaeld / en na Sicilien gevoerd. Hier stierfse van hertenleed. De Siciliaensche Landvooghd sond haer Kind na Constantinopol den Keyser Mauritius toe: die 't na Frankrijck deed brengen tot Koningh Hildebert, of Childebert, Broeder van Inagund, de Moeder deeses Kinds. Koningh Leeuwenheld berouwdde de Moord / aen sijnen Soon Hermanheld begaen / soodanigh / dat hy daer over sieck wierd / en voorts gestorven is / na dat hy (gelijck wy alreeds geseght hebben) 18. jaren en eenige maenden had geregeerd. Dit was dien Leeuwenheld, die Andeck, laetste Koningh der Swaben, had overwonnen en gedood; dus een eynd maeckende van 't Swabisch Koninghrijck in Gallicien.

wegens sijnen afval van d'Arrianery tot de reghtsinnige Religie.

Sijn doodlijck berouw.

Op hoedanigh een wijs Theutebert, Soon van Diederick, of Theodoricus, Clodovei Soon / die in Lotharingen en aen den Rhijnstroom regeerde / wonderlijck sijn leven verloor / is hier boven onder de Geschiedenissen der Francken verhaeld. Hem volghde in 't Rijck sijnen Soon Theobald, of Diebold: die in 't sevende jaer sijner Heerschappy sonder Erfgenamen overleed / Anno 558. Doe nam Clotarius, sijns Grootvaders Broeder / Theobalds Weduw / en te gelijck 't geheele Land na sigh; daer hy doch 't selve met sijnen Broeder Hildebert, die te Parijs regeerde / en even soo wel als hy Clodovei Soon was / moest gedeeld hebben. Hier uyt ontstond geen kleyne onwil tusschen deese twee Vorsten / Hildebert (Childebert) en Lotarius (Clotarius). Ja selfs Hildebert greep Lotharius met Oorlogh aen. Verweckte niet alleen de Saxen, maer maeckte oock sijnen eygenen Soon Gram op tegens hem. Benauwde hem voorts soodanigh / dat hy met hem in Verdragh moest treeden.

Fransche Geschiedenissen. Turenen. Marcell.

Broeder-Oorlogh.

Onlanghs daer na stierf Koningh Hildebert te Parijs; en wijl geen Manlijcke Erfgenamen voorhanden waren / sloot Lotharius de Dochteren van 't Erfdeel uyt / volgens d'oude Franckische Reghten. Dus wierd hy Koningh over gantsch Franckrijck, behalven Gasconje, Languedocq, en 't Land Burgundien.

Geheel Franckrijck koomd aen Lotharius alleen.

Of nu wel Lotharii Soon Gram (Chranes) een goed vriend aen sijnen Oom Koningh Hildebert had verlooren / soo liet hy echter daerom niet na / sijnen Vader met Oorlogh aen te veghten; en hingh sigh aen een Gotthisch Vorst in Gasconje, genoemd Kunebald. Doch Koningh Lotarius deed een Slagh tegens deese beyde / en bequam de Zeege. Sijnen Soon Gram brack uyt / en ontvlood over Zee na Engelland. Maer Kunebald, die / wegens sijn' ontfangene wonden niet kon ontvlieden / begaf sigh in een Capel van S. Marten. Doe de Françoisen hem met goede woorden niet daer uyt konden krygen / staecken se de Capel aen / en deeden hem levendigh in deselve verbranden. Evenwel heeft Lotharius deese Kerck veel heerlijcker weer opgebouwd.

Sijnen Soon Gram, of Chranes, beoorlogd hem. Werd geslagen. Vlied na Engelland.

Sijnen Soon Gram sigh in Engelland niet verseeckerd bevindende / moest sigh van daer wegh maecken. Doch vermits sijne Gemalin en Dochters seer langhsaem met de saeck omgingen / wierdense van de vyanden overyld. Namen haren toevlught in eens Boeren Huys; doch 't vyer geraeckte in 't selve: derhalven moest den ongeluckigen Gram met Vrouw en Kinderen verbranden. Dit was de vergeldingh der Rebelly / en der langduerige Oorlogen eens Soons tegens sijnen Vader. Koningh Lotharius heeft na deese onroemlijcke Zeege niet langh geleeft; maer overleed Anno 564. / als hy over de 50. jaren na sijns Vaders dood geregeerd; al sijne Broederen en Neven overleeft had. Na sijnen uytgangh uyt deese Weereld is 't Fransche Koninghrijck gevallen aen sijne vier Soonen; van welcke wy hier na sullen handelen.

Sijn rampsaligh eynd, met Vrouw en Kinderen. 563. Gaguin.

Keyser Tiberius had in 't sesde jaer sijner Regeeringh sijnen Schoonsoon Mauritius ten Erfgenaem en Nasaet in 't Keyserrijck genoemd: die oock na sijne dood in de volle Heerschappy trad. Deese Mauritius was gebooren in Cappadocien: eerst een Notarius geweest; daer na geworden Overste Wagtmeester aen 't Keyserlijck Hof; ten laetsten Tiberii Dochters Man / en sijnen Successeur in 't Keyserdom. Eer hy noch de Kroon op 't Hoofd sette / had God hem begunstigd met een heerlijcke Zeege tegens de Persianen. Oock had hy de Longobarden, Hunnen, Scyten, en andere Barbaersche Volckeren uyt Mæsien en Thracien verjaeghd; soo datse haren Toevlught tot de Bergen en Wildernissen moesten neemen. In Neder-Hongaryen, aen de Grensen van Bulgaryen en Syrffen, onthield sigh noch een Volck / genoemd Avaren: welcker Koningh Chacas, of Cacanus, oorsaeck van twist soght tegens Keyser Mauritius: bewoogh hem oock / door veelerley onbillijcke bejegeningen en eysschen / eyndlijck daer toe / dat hy een Kryghsheyr tegens deese Rovers en der selver Helpers de Slaven, uytsond; 't welck haer soodanigh klopte / dat Cacanus wijcken moest.

Mauritius de 62. Keyser. Evagr l. 5. c. 19. & l. 6. c. 1. 2. 3. Niceph. l. 11. c. 18. seq. P. Diac. l. 17. Zonar. T. 3. Georg. Cedren.

Ondertusschen greepen de Persianen de Provintien des Roomschen Rijcks op nieuws aen. Doe sond Keyser Mauritius sijnen Schoonsoon Philippicus tegens haer / die de Persianen soo verr' aghterwaerts sloegh / dat hy haer vervolgde tot in 't Neder-Land. Deese Oorlogh duerde tot in 't jaer 587. / wanneer Philippicus in twee malen vijf-duysend gevangene Persianen, nevens een aensienlijcke Buyt / na Constantinopol afvaerdighde. Na d'aftoght des Oversten Philippici sond Keyser Mauritius in sijne plaets eenen anderen / genoemd Priscus; die / wegens sijnen hooghmoed / van de Soldaten in een Muytery weghgejaeghd wierd. Dee-

Persiaensche Geschiedenissen. 585.

587.

588. 589. Evrag. l. 6. c. 14. seq.

ANNO CHRISTI.

le maenden liepen'er door / eer Mauritius dese saeck weer te reght braght / niet alleen door 't Krijghsvolck te pardonneeren, maer oock door haer groote Vereeringen te doen; en haer haren ouden Generael Philippicus weer toe te schicken. Eben deesen / en noch eenen anderen Oversten / Commentiolus, hebben tegens den Persiaenschen Koningh eenige heerlijcke Victorien bevoghten; waer over Ormisdas soo vergrimd wierd / dat hy sijnen Veld-oversten / die in soo veele Gevenghten de Neerlaegh had geleeden / een Vrouwen-gewaed deed aentrecken / en hem van alle Eer beroofde. Deese Overste daer tegens braght het by 't Krijghsvolck daer toe / dat Ormisdas, of Hormisda, van 't Koninghrijck verstooten / en sijnen Zoon Cosroes in sijne plaets verkooren; de Vader in tegendeel gevangen geleght wierd. Wijl hy noch geen rust wou houden / maer weer na 't Rijck stond / deed Cosroes hem om 't leven brengen. Dit nu mishaeghde de Hoofdlieden der Persianen soodanigh / datse haren nieuwen Koningh verdreven; die na Mauritius moest vlieden. De Keyser deed hem door sijn' Oversten in 't Oosten in sijn vorige Staet herstellen. Hier tegens gaf Cosroes aen Mauritius weer eenige Grens-Steeden; en tusschen haer beyde wierd een altijd-duerende Vreede geslooten.

en Oorlogen met Mauritius.

591. Vreede tusschen Mauritius en de Persianen. Niceph. l. 18. c. 28.

In 't jaer 592. tastte de voorheenen gemelde Cacanus de Landschappen Thracien en Mæsien op nieuws aen; derhalven Mauritius sigh tegens hem te veld moest begeven. Doch vermits sijnen vyand geen stand hield / trock de Keyser weer te rugg' / en beval deesen Oorlogh aen Priscus; die dit werck seer wel verrighte / en Cacanus te rugg' dreef tot in Hongaryen. De Barbaer, hier over vol grimmigheyd / greep Italien aen: quam tot in Friaul, en deed groote schade door moorden en plonderen. Doemaels regeerde in Friaul een Gotsch Hertogh / genoemd Geiszhulff. Deese trock den Avaer te gemoet / en trad met hem in een Gevegt; doch wierd met 't grootste deel sijns Heyrs verslagen. Na deese Zeege ruckte Cacanus voort. Belegerde de Hoofdvestingh deeses Lands / Friaul; doch kon deselbe niet veroberen. Des gedaghten Geiszhulffs Weduw was'er binnen; die / alsse eens Koningh Cacanus; een seer schoon en wacker Man / van eenen

Oorlogh van Cacanus tegens Mauritz. 592.

594.

Hertogin Romilda in Friaul, van Cacanus

der Thoornen haers Kasteels had gesien / soo hevigh op hem verliefd wierd / datse hem heymlijck deed aenseggen / indien hy haer ten Vrouw wou neemen / soo wouse hem oock de Vestingh / en de daer in sijnde Koninghlijcke Schat overleveren. Cacanus was met deese aenbiedingh wel te vreeden. Beloofde Romilda 't Houwlijck met een Eed; die daer op de Vestingh deed openen; haer selven en hare twee Soonen in haers vyands Maght overgaf. Cacanus hield sijne Belofte; trouwde Romilda, en heeft haer d'eerste naght Echtlijck bygewoond. Maer onaengesien hy een Barbaerisch Koning was / soo mishaeghde hem echter boven maten seer / dat dit Wijf haren verslagenen Man soo haest vergeeten / en / om hare geyle drifte te voldoen / haer Vaderland / haer' arme Kinderen / aen den vyand had verraden. Nam derhalven voor / haer met een sonderlingen ernst / ten afschrick van andere / te straffen. Hy gaf haer ten besten aen twaelf stercke Soldaten; die haer de Krebel meer als genoegh verdreven. Doese nu door haer seer verswackt was geworden / liet hy haer / door haer voor-lighaem / spitsen aen een Eyckene Pael. En waerlijck / dit had Romilda door hare verradery genoegh verdiend.

wegens hare geylheyd op de verschrickelijckste wijs gestraft. P. Warnefr. l. 4. Longob. Aimoin. l. 4. c. 5.

595.

Hier na heeft Cacanus de Landschappen Sclavonien en Dalmatien doorstroopt: van daer sigh weer na Mæsia gewend: 't Roomsche Heyr in de vlught geslagen: vervolgens Thracien aengevallen / en de Keyser in sulck een anghst gesteld / dat hy voornam / Constanti-

Cacanus maeckt Keyser Mauritius tot sijnen Tributaris.

stanti-

ANNO CHRISTI.

stantinopol te verlaten. Op dat hy deesen onrustigen vyand sigh van den hals moght schuyven / sond hy Gesanten aen den selven; welcke een Verdragh troffen / op deese voorwaerde / dat Mauritius jaerlijcks aen Cacanus sou leveren 50000. Goud-guldens. Doe nu deesen Barbaer aftrock / had hy by sigh twaelf-duysend Gevangene / al t'samen des Keysers Onderdanen; dien hy aenbood te willen los laten / indien de Keyser hem voor yeder Hoofd niet meer dan eene Goud-gulden gaf. Mauritius wou / uyt gierigheyd, dit geld niet uytschieten. Andermael sond Cacanus aen hem / en begeerdde voor elck persoon sleghts een halve Goud-gulden. Daer had nu Mauritius met alleen sesduysend Floreenen twaelf-duysend Christenen by 't leven konnen behouden; echter wou hy soo een geringe geldsom niet missen. De Barbaersche Koningh wierd hier over soodanigh vergrimd / dat hy al de Gevangene deed ter neer houwen / en doe sijnen wegh voort-trock. Als nu deese Moorddaed geschied was / gingh Mauritius in sigh selven. 't Berouwde hem hevigh / dat hy / door sijne gierigheyd / sigh had schuldigh gemaeckt aen soo veel Christen bloed. Keerdde sigh derhalven tot God / en bad ernstigh / hy wou hem doch hier in dit leven / niet hier na in eeuwigheyd straffen: 't welck hem dan oock weervaren is.

Mauritii gierigheyd veroorsaeckt 12000. *Christenen* de dood. *Pomp. Lat. Egnat. l.2. Niceph. l. 18. c.35. P. Diac. l.17.*

Sijn berouw, en Gebed.

Want in 't Veld-leger verhief sigh een Oproer. Boven dien waren de Soldaten met Mauritius seer qualijck te vreeden / wyl hy soo gantsch karigh was. Sonden oock Phocas, een Hoofdman / aen hem; die vry wat t'ernstigh tot den Keyser sprack; waer over hy een kinnebackslagh ontfingh; en noch behalven dat den Baerd hem uytgeruckt wierd. Als hy nu weer by 't Volck quam / wierd de Muytery veel grooter / en Phocas ten Keyser opgeworpen. Ondertusschen had Mauritius seer verschrickelijcke Droomen. Vertrouwde sijn' eygene Kinderen en Bloedvrienden niet meer; en sijn Gewisse benaghstighde hem / wegens de Moord aen soo veele Christenen, welcke hy had konnen verhinderen. Doe kreegh hy de tijdingh / dat Phocas door 't Krijghsvolck ten Keyser was gemaeckt. Die oock / sonder eenigh uytstel / met 't geheele Heyr op Constantinopol aentrock: van de Raed en Bisschop als Keyser ontfangen / en in S. Johannis Kerck gekroond wierd.

Phocas van de muyteneerende Soldaten ten Keyser opgeworpen.

Mauritius was gevlooden; doch Phocas sond hem volck aghter na: deed hem aengrijpen; en met sijne Kinderen na Chalcedon voeren. Hier wierden eerst sijne beyde Soonen Theodosius en Tiberius (andere spreecken van vijf Soonen) voor sijn' oogen om 't leven gebraght. De derde / Constantinus, was noch een Kind. Sijne Voedster hield hem verborgen; en braght haer eygen Kind aen / om 't selve te laten dooden / op dat des Keysers Soontje behouden moght blijven. Doch Mauritius, dit gewaer werdende / begeerde sulcks niet toe te laten / maer beval haer / sijn eygen Kind te leveren; 't welck oock terstond in sijne tegenwoordigheyd jammerlijck wierd vermoord. Onder dit alderellendighste Schouwspel seyde Mauritius niet anders / als: Justus es Domine, & justa judicia tua. Heere / gy sijt reghtvaerdigh / en regtvaerdigh sijn uw' Oordeelen. Eyndlijck bood hy oock met een seer groot geduld sijnen hals aen; die door een Byl van sijn lighaem wierd afgehouwen / op den 23. der Maend November, Anno Christi 602. / in 't 63. jaer sijns ouderdoms / als hy na de dood van Tiberius had geregeerd 16. jaren en 11. dagen. De nieuwe Keyser Phocas hield sigh niet vergenoeghd met de vermoordingh van sijnen Heer en desselven Kinderen; maer deed oock veele sijner Vrienden en Dienaren aen kant helpen. De Keyserin had sigh met hare Dochteren in een Kerck begeven t'harer veyligheyd. Phocas wou haer daer uyt laten rucken / om haer desgelijcks uyt de Weereld te senden; doch 't Volck liet hem sulcks niet toe: dreef de Soldaten wegh; en behield deese arme Vrouwspersoonen doemaels in 't leven. Op Voorbeede des Bisschops Cyriaci wierden de Moeder en hare drie Dochteren naderhand in een Klooster gedaen. Eyndlijck evenwel al mee onthoofd.

Mauritius gevloden, door *Phocas* gevangen; sijne Kinderen voor sijn' oogen; daer na hy selfs omgebraght.

ANNO CHRISTI.

Moorderyen van den nieuwen Keyser *Phocas*.

Wy wenden ons nu weer na Italien. Als Longinus, Keyserlijcke Stadhouder te Ravenna (die / gelijck oock sijne Nasaten / pleegh genoemd te werden met den Grieckschen Naem Exarchus) sijn Ampt tot in 't sesthiende jaer had bediend / wierd hy na Constantinopol geroepen / en eenen anderen / Zmaragdus, in sijne plaets verordonneert: die / eer noch 't vierde jaer was verloopen / weer na Constantinopol trock / sijne Bedieningh overlatende aen eenen Romanus; die 't Bewind oock 10. jaren langh gevoerd / en in dien tijd seer veel met de Longobarden te doen gehad heeft. Want na dat Koningh Kleffo, die op Alboin in de Regeeringh volgde / om 't leven was geraeckt / konden de Longobardische Heeren over de verkiesingh eens anderen sigh niet vergelijcken. Verordonneerden derhalven dertigh Mannen / aen welcke de Regeeringh sou staen met een gelijcke Maght. Doch dit was haer niet voordeeligh / vermits deese dertigh niet altijd eensgesind waren. Oock leeden de Longobarden onder der selver regeeringh niet weynigh schade van de Saxen en Francken: derhalven sy de veelheyd van Heeren haest moede wierden; en na verloop van 10. jaren weer een Koningh verkooren / genoemd Antharick. Vermits se nu hadden gehoord / dat eenige Keyseren / en d'alderedelste te Romen en Constantinopol de voornaem van Flavius hadden gebruyckt / soo besloten se eenparigh / dat oock hare Koningen voortaen Flavii souden werden geheeten.

Italiaensche Geschiedenissen. *Exarchen. Longinus. Zmaragdus. Romanus.*

Longobardische Geschiedenissen en Koningen. *P. Diac. Warnefr. l.3.c.16. seq.*

575.

585.

Op dat nu deesen Antharick sijnen Staet dies te praghtiger sou mogen voeren / gaven de dertigh Regenten hem de helft van de Schat / welcke se besaten. En gewisslijck / Antharick had die wel van noode. Want al terstond in den aenvangh sijns Rijcks wierd

Antharick, en sijn Oorlogen.

ANNO CHRISTI. hy aengevallen door Koningh Hildebert (of Childebert) van Franckrijck, hier toe opgerockend van Keyser Mauritius. En aen de Françoisen moest hy een groote Som gelds geven / op datse weer uyt Lombardyen trocken. Om nu in 't toekomende voor haer verseeckerd te mogen sijn / maeckte hy Vrede met Koningh Hildebert: begaf sigh in Isterreich (of Istria), en veroverde dit Landschap. Stroopte van daer tot aen Romen, oock tot aen Ravenna, en plonderde de Voorsteden. Doemaels was'er in Bayeren een Vorst / genoemd Garibald, anders Garibaldus. Deesens Dochter Dietelinde nam Koningh Antharick ten Gemalin. De Bruyloft wierd gehouden op den 13. der

589. Maend Maert, Anno Christi 589. te Pavia. Doch twee jaren hier na is Antharick, als hy besigh was met den Oorlogh tegens de Sijne dood. Francken, schielijck gestorven / vermoedelijck door vergif / op den 5. van September 591. Anno 591. / als hy byna ses jaren had geregeerd. Sijne Weduw / Dietelinde uyt Bayeren, behield / met bewilligingh der Rijcks-Standen / de Regeeringh in handen, doch nam niet langh daer na ten Houwlijck een Lombardisch Vorst / genoemd Egelhulf: die

Dietlinda, sijne Weduw.

592. oock in 't volgende jaer van de Standen ten Koningh wierd verkooren. Maer vermits sijne Regeeringh sigh uytstreckt tot in 't jaer 616. / soo sullen wy eerst hier na van hem spreecken.

Egelhulf.

Fransche Gefchiedenissen. Lotharius, of Clotarius, Soon van Clodoveus, Koningh in Franckrijck, overleeden Anno Christi 564. / liet vier Soonen tot

564. Erfgenamen aghter / onder welcke sijn Koninghrijck verdeeld wierd. D'oudste / genoemd Herebert, of Cherebert, nam sijne Hofhoudinghsplaets te Parijs, en behield de Koninghlijcke Titel. De tweede / Hilperick, of Chilperick, sat te Soissons. De derde / Guntram, t'Orleans. De vierde / Sigebert, te Metz in Lotharingen. Deese laetstgenoemde nam ten Houwlijck Brunhilde, Dochter des Gothschen Koninghs A-

Gregor. Turonens.

567. thanhildis in Spaenje; waer uyt naderhand veel quaed is ontstaen.

Brunhilde, Gemalin van *Sigebert,* Deese Brunhilde had een fraeye Suster / Geleschwind. De Broeder van Sigebert, genoemd Hilperick, die sijnen Stoel te Soissons had / versoght haer ten Gemalin. Oock wierdse hem gegeven / doch onder voorwaerde / dat hy sijne Byslaepsters van sijn Hof sou afschaffen. Hy beloofde 't wel / doch deed het niet. D'oudste Broeder / Koningh Herebert (Cherebert) nam / na dat sijn eerste Gemalin gestorven was / eenen der selver Susters voor sijne tweede. Wou haer oock / onaengesien alle vermaningen / niet van hem laten / voor datse beyde stierven;

572. 't welck geschiedde Anno 572. Dus is sijn Koninghrijck / 't welck hy ruym aght jaren had beseeten / op sijne Broederen gevallen / wijl hy geen Manlijcke Erfgenamen naliet. Hilperick kreegh'er 't meeste van; die sigh oock Koningh van Franckrijck noemde.

Arglistigh bedrijf van In 't jaer Christi 576. wierd Geleschwind, Gemalin van Koningh Hilperick, in hare Kamer dood gevonden. De mompelingh gingh / dat Fredegund, eene der Concubynen des Vorsts / haer de dood had veroorsaeckt. Doe nam Koningh Hilperick weer een andere Gemalin / genoemd Andovera; by welcke hy een Dochter won. Dit Kind wierd gebooren in Hilpericks afweesen. Fredegund, een snoode / doortrapte Schandbalgh / beprateette d'eenvoudige Koningin / datse selfs als Meter over den Doop harer Dochter sou staen; wel weetende / dat de Geestlijcke Reghten sulcks niet toelieten; of indien 't geschiedde / dat haer dan / wegens 't soo genoemde Geestlijcke Maeghschap / alle verdere Echte bywooningh harers Mans sou verbooden zijn. Doe de Koning t'huys quam / en vernam / wat sijne Gemalin gedaen had / scheydde hy sigh ter dier oorsaeck van haer af / en stiet d'onnoosele Andovera in een Klooster. Ja oock / hy nam de listige Fredegund (of Vreedegond) ten Houwlijck; haer dus van een Byslaepster verhoogende ten Koningin.

Koningh Hilperick Byslaepster, *Fredegund,* tegens sijne Gemalin.

Werd daer door selfs Koningin.

Twee jaren hier na verhief sigh een ontwil tusschen de twee Broederen / Koningh Hilperick, en Hertogh Sigebert van Lotharingen. In allerhaest braght Sigebert een Heyr op de been; en viel op sijnen Broeder aen / die sulck een geswinde overrompelingh niet voorsien had. Moest derhalven van Parijs na Doornick vlieden; daer hy / met sijne Fredegund, van Sigebert wierd belegerd. Deese snoode hoght / voor een groot deel gelds / eenige verraderlijcke Moordenaers om; welcke Sigebert om 't leven bragten / na dat hy 15. (andere stellen 12.) jaren in Lotharingen had geregeerd. Koningh Hilperick deed sijns Broeders Krijghsvolck aen hem den Eed afleggen; en sond sijne Weduw Brunhilde na Rhoan, om daer haer leven door te brengen. Sigebert had een Soon nagelaten / genoemd Hildebert, of Childebert. Deese nam sijn toevlught tot sijnen Oom Guntram t'Orleans; die de jonge Vorst ontfingh / in bescherming hield / en in sijn Vaderlijck Rijck herstelde.

Sigebert beoorlogd sijnen Broeder *Hilperick;* doch werd door *Fredegunds* bestel vermoord. *Aimoin. Æmil.l.* 1. *Gaguin. lix.*

Hildebert, Soon van *Sigebert.*

Hier uyt nu ontstond een Oorlogh tusschen beyde de Broederen. Koningh Hilperick nam Guntram eenige Steeden af. Oock baerde Fredegund den Koningh een jonge Soon / dien hy Diederick deed noemen: doch niet langh hier na is hy aen de Pest gestorven.

Oorlogh om sijnent wil. 583.

't Gemeene Spreeckwoord seght / dat van Hoeren niet goeds koomd. Koningh Hilperick is 't oock aen sijne Fredegund gewaer geworden. Hy had aen sijn Hof een Maerschalck / genoemd Landrick; een jongh / sterck Man / van een schoone gestalte / met wien Koningin Fredegund heymlijck Overspel bedreef. Eens begaf sigh Koning Hilperick om ter Jaght te rijden; doch vertoefde hier mee langer alsmen gemeend had. Ondertusschen stond de Koningin voor 't Spiegel / om haer Hayr te vleghten / en sigh te vercieren. Saghtjens quam de Koningh in de Kamer treeden / en sloegh haer met een stockje soetijck op den ruggh. Fre- degund

D'overspeelige Hoer *Fredegund,* haer selven beklapt hebbende,

ANNO CHRISTI.

degund meenדde gantſchlijck / dat Hilperick op de Jaght in 't Boſch / en haren Pol dus tot haer gekomen was. Seyde derhalven: Landrick, Landrick, ſijt gy een reedlijck Ridder / ſoo grijp my van vooren aen. Op deeſe woorden ſchoofſe 't Hayr van voor haer oogen wegh; keeck om / en bemerckte hare dwalingh: verſchrickte boven maten ſeer / doch ſweegh ſtil. De Koningh ſchuddede 't Hoofd: ſprack oock niets met allen / maer ſettede ſigh te Paerd / en reed na 't Boſch. Stracks riep Fredegund haren Echtbreecker Landrick tot haer: verhaelde hem 't gebeurde / en deed'er by: 't Staet nu daer op / dat of wy beyde moeten ſterven / of den Koningh. Landrick nam de ſaeck op hem / en beſtelde twee booſe Boeven / ſnoode Booſwighten / die den Koningh in 't Woud / doe 't begon duyſter te werden / doorſtaecken. Dit geſchiedde ſoo heymlijck / datmen niet kon uytvorſſchen / wie d'aenleggers en uytvoerers geweeſt moghten zijn. Dus wierd Koningh Hilperick van Franckrijck niet verr' van Parijs vermoord / als hy 22. jaren had geregeerd; en Fredegund hem voor vier maenden een jongen Soon /. Lotharius, had gebaerd; die noch niet gedoopt was. Sijnen Vooghd is geworden Hertogh Guntram van Orleans.

doet haren Man,

Koningh Hilperick vermoorden.

Hildebert, Soon van Sigebert, wil ſijns Vaders en Ooms dood aen deeſe Hoer wreecken; doch ſy weet het te verhinderen. 596. Aimoin.

Anno Chriſti 596. ſtierf de gemeldde Guntram, Hertogh van Orleans, die ſigh oock der Francken en Burgundiërs Koningh noemde. D'Erfgenaem ſijner Landen was de jonge Hildebert, nagelatene Soon van Koningh Sigebert in Lotharingen en Elſas. Vermits hy nu wiſt / dat niet alleen ſijnen Vader Sigebert, maer oock ſijnen Oom Koningh Hilperick, door beſtel van Fredegund om 't leven was gebraght / ſoo nam hy voor / deeſe Verradery en Moorden aen de Hoer te wreecken. Verſamelde ten dien eynde een Krijgsheyr by een / en trock op haer los. Fredegund beriep de Standen des Rijcks. Seyde / dat Hildebert geen andere oorſaeck tot deeſen Oorlogh had / dan dat hy haren Soon Lotharius, die noch kleyn was / en aen wienſe den Eed gedaen hadden / van ſijn Vaderlijck Koninghrijck won beroven. Dit was Hildebert noyt in den ſin gekoomen. Echter bewooghſe hier door de Rijcksſtanden / datſe de Wapenen aennamen / om haer en haren Soon te beſchermen. Dit braght te weegh / dat Hildebert haer niet na hare verdienſten kon ſtraffen. 599.

In 't jaer Chriſti 600. ſtierf Koningh Hildebert, als hy ſijn Vaderlijck Rijck 23. / en ſijns Ooms Guntrams Landen / genoemd 't Koninghrijck Burgundien, 4. jaren beſeeten had. Daer gingh een gemeen Gerught / dat hy door vergif was uyt den wegh geruymd. Twee Soonen liet hy aghter / onder welcke ſijne Vorſtendommen wierden gedeeld. D'oudſte / Theutebert, erfde de Landen Lotharingen, Elſas, en Rhijnſtroom. De jonghſte / Diederick, bequam Orleans en Burgundien, welcke Hertogh Guntram hadden behoord.

Hildebert geſtorven. 600.

Sijne Soonen.

Soo haeſt deeſe jonge Heeren haer Vaderlijck Erf hadden aenvaerd / quam Fredegund met haren Soon Lotharius op haer aenvallen; verwoeſtende hare Landſchappen wijd en breed aen de Grenſen. Alsſe nu ſoo veele booſdaden had aengereght / ſtierfſe eyndlijck te Parijs. Deeſe Fredegund was veel meer een Vrouwlijck Monſter of Schrickdier / als een Koningin te noemen. Eerſt waſſe een Concubin: daer na een Echtbreeckſter. Veele Moorden heeftſe bedreven; onder deſelve haren Man Koningh Hilperick, en desſelven Broeder Hertogh Sigebert van Lotharingen, om 't leven doen brengen. Werd derhalven genoemd een Fackel / door welcke geheel Franckrijck wierd aengeſtoocken. Brunhilde, Weduw

Fredegund, 't Vrouwlijk Schrikdier, geſtorven.

ANNO CHRISTI.

van Hertogh Sigebert, was niet een hayr beeter. Van deese sullen wy hier na spreecken.

West Gothsche Koningen in *Spaenje. Reckerod*, bygenoemd *Catholicus. Gregor. l.12. Epist. 7. Niceph. l. 18. c.46. seq. Aimoin. l.4. c 9.*

Wy komen weer tot der West-Gotthen Koninghrijck in Spaenje. In't jaer Christi 586./ na de dood van Koningh Leeuwenheld is sijnen Soon Reckerod in de Regeeringh getreeden. Hy beminde de reghtsinnige Christenen, en beschermde haer tegens d'Arrianen; waer toe hy oock van sijnen Vader/ op desselven doodbed/ was vermaend geworden. Ter deeser oorsaeck bequam hy den Bynaem van Catholicus. Deese Koning Reckerod besat oock in Gallia de Landschappen Gasconje en Languedocq. De bovengemelde Guntram viel hem met Oorlogh aen: doch hy bejegende sijnen Bespringer

586.

588. dapperlijck; en sloegh eenige duysenden Francken dood: waer op Guntram met groote schade weer na Orleans moest keeren. Anno

594. Christi 594. trouwde Koningh Reckerod Vrouw Clugeschwind, Suster van Hertogh Hildebert in Lotharingen, en Dochter van Hertogh Sigebert te Metz; waer door Vreede en Verbond tusschen de Gotthen en Francken wierd gemaeckt. Als nu deese Reckerod tot in't 16. jaer vreedsaemlijck had geregeerd/ stierf hy Anno 601.; en hem volghde in de Heerschappy sijnen Soon Liwa, of Leeuw, diens naems de tweede: die 't West-Gothsche Rijck in Spaenje aght jaren heeft voorgestaen.

ANNO CHRISTI.

601.

560. *Engelsche* Koningen. *Beda l.1. Greg. l.4. Epist. 32. 34.39.40. & l 6 Epist. 24.28. 30.31.& l.7. Epist. 30. 69.*

565.

In't jaer 560. sijn twee Saxische Koningen in Engelland gestorven; Hinrick in West-Saxen, en Ida in Northumberland. Haerer beyder Soonen sijn haer in hare Rijken gevolgd. Keulin, dien des eerstgenoemden/ heeft tot in't 30./ Ella, des anderens/ 31. jaren geregeerd. Vijf jaren daer na gingh dien selven wegh Ermerick, Koningh tot Cantelbergh. Hem volghde in't Rijck sijnen Soon Edelbert, die seer langh/ te weeten 53. jaren heeft geheerscht. In den aenvangh/ doe hy noch jongh/ en in den Oorlogh onervaren was/ hadden de Britanniërs hem schier van sijn geheele Land beroofd. Doch doe hy opwies/ en sigh in de Wapenen had geoeffend/ was hy soo geluckigh/ dat hy byna 't gantsche Eyland/ tot aen Northumberland, sigh onderwierp. Paus Pelagius had een geleerd Bisschop/ genoemd Augustinus, na Engelland gesonden/ om d'Angel-

Saxen te bekeeren; 't welck hy oock met groote vlijt verright/ en met hulp der Koningin Bertha, deesen Koningh Edelbert tot 't Christen Geloof gebraght heeft/ in't een-en-dertighste jaer sijns Koninghrijcks. Op

597. *Angel-Saxen* tot *'t Christen*-geloof bekeerd.

Kersdagh des jaers 597. heeft de gemeldde Augustinus, nevens sijnen Meedegenoot Mellito, en meer andere/ den meergenoemden Koningh Edelbert, en met hem over de thien-duysend Angel-Saxen gedoopt. Dit is geweest d'aenvangh des Christendoms der Saxen in 't Eyland Britannia. Drie jaren hier na sijn/ wegens de meenighte der geene/ die de Christlijcke Religie hadden aengenoomen/ door orde van Paus Gregorius Magnus, twee Aertsbisdommen in Engelland opgereght geworden; 't eene te Londen, 't andere te Jorck.

600. Kercklijke Geschiedenissen.

Laet ons nu oock yets spreecken van de Kercklijcke saecken/ onder de Keyseren Justinus de II., Tiberius de III., en Mauritius. In't eerste jaer des Keysers Justini is Columbanus, een Priester uyt Yrland, overgevaren na 't Eyland Britannien, daer hy de Picten en Schotten 't Christen Geloof heeft gepredickt. Doe/ door der Longobarden Inval/ 't Italiaensche Landvolck in armoede en hongersnood was geraeckt/ hebben de Bisschoppen de goudene en silvere Vaten; oock de Gewaden en andere Kerck-cieraden/ tot geld gemaeckt/ en 't selve onder d'Arme uytgedeeld; aen welcke het oock veel beeter aengeleght wierd/ als ten pronck.

Onder den West-Gothschen Koningh Leeu-

betreffen.

ANNO CHRISTI.

Leeuwenheld in Spaenje hebben de Christenen geen kleyne verbolgingh moeten uytstaen / wijl deese Vorst een yevigh Arriaen was: ontrent welcke tijd de Longobarden 't oude Klooster Benedicti, van hem selfs in Monte Cassino gebouwd / hebben uytgeplonderd en verwoest. De Monicken weecken na Romen, en bouwden daer een ander Klooster. Onder de Geestlijcke deeses tijds was een groote Twist / wegens 't houden van 't Paesch-feest; 't welck noch in Spaenje, noch in Franckrijck, noch in Engelland ter behoorlycker tijd wierd gevierd. Deese verschillentheyd en misreeckeningh heeft de Bisschoppen en Gemeenten veel moeyte veroorsaeckt. Is oock eerst een lange tijd hier na te reght gebraght / gelijck blijckt uyt eenige Synoden en T'samenkoomsten / diensweegen aengesteld.

de verscheydene Secken.

Op Paus Johannes de III. is in de Roomsche Stoel gevolghd Benedictus, bygenoemd Bonosus, een Romeyn; by wiens Verkiesingh seer groote Tweedraght was geweest. Gelijck oock na vier jaren en drie maenden by de keur van sijnen Nasaet Pelagius; die 12. jaren en 3. maenden heeft geseeten. Na hem wierd verkooren Gregorius Magnus, of de Groote, een gebooren Romeyn, Soon van de Raedsheer Gordianus. Deese Gregorius was in sijne Jeughd een Krijghsman. Begaf sigh daer na tot de besittingh van Weereldlijcke Ampten. Wierd Anno 581. Stadsvooghd te Romen; doch in 't volgende jaer begaf hy sigh in een Klooster. Den 3. van September Anno 590. wierd hy tot 't Pausdom verhooghd; welcke Staet hy 13. jaren en 6. maenden heeft bediend. Deese Paus Gregorius heeft veel' Ordonnantien / Ampten en Ceremonien in de Kerck gemaeckt. Oock taemlijck-veel geschreven / en onder andere dingen sijne Dialogen; in welcke hy aen Narses klaeghd / dat hy de Grieckische Tael niet verstond. Dat'er ook niemand te Constantinopol was / die 't Latijnsch en 't Grieckisch kon oversetten. Waer uyt dan af te neemen staet / dat de geleerde Lieden ter dier tijd raer waren. Met deesen Paus heeft Johannes, Patriarch te Constantinopol, getwist over 't Primaet, of d'Opperhoofdigheyd. Want Johannes wou genoemd sijn d'Overste en Algemeene Bisschop; welcke Titel Gregorius hem niet begeerde toe te staen; maer in tegendeel seyde en schreef / dat dit was 't reghte Kenteecken des Antichrists. Evenwel heeft Bonifacius de III. hier na van Keyser Phocas dien Titel bekomen; en dat / niet de Bisschop te Constantinopol, maer dien te Romen, OEcumenicus, of Algemeenen Bisschop / en Opperste Herder der Kerck Christi sou geheeten werden. Paus Gregorius is overleeden op den 12. van Martius des jaers 604. Na hem quam Sabinianus, een Toscaner, 5. jaren 19. dagen. Doe de bovengemelde Bonifacius de III., die niet langer sat dan 1. jaer en 2. maenden: andere stellen maer 8. maenden. Na sijne dood heeft de Pauslijcke Stoel byna een gantsch jaer leedigh gestaen / tot in 't jaer des Heeren Christi 608.

Roomsche Pausen.

Gregorius Magnus.

Ongeleerdheyd deeses tijds.

Twist om d'Opperhoofdigheyd.

Welcke Bonifacius de III. door de Keysermoorder Phocas bekomd.

ANNO CHRISTI.

In 't aghtste jaer des Keysers Justini is Gregorius, die de Franckische Historien heeft beschreven / Bisschop van Tours geworden: en in 't veerthiende jaer van Mauritii Keyserdom Isidorus Hispalensis Bisschop van Sevilla. By de Regeeringh des Keysers Tiberii is Rupertus, der Bayeren Apostel, in 't Stight Saltzburgh gekoomen / en heeft daer geleerd. Agathias Scholasticus heeft onder Keyser Justinus de II. sijne Historie geschreven; en Marcellinus Comes onder Keyser Tiberius. Harer beyder Wercken sijn noch voorhanden.

Geleerde Schryvers.

In 't jaer Christi 570. / 't welck was 't seste der Heerschappy des Keysers Justini de II, stellen de Geschiedschryvers de geboorte van de valsche Propheet en groote Verleyder Mahometh; die 63. Arabische jaren heeft geleefd. Een Arabisch jaer is van 12. Maneschijnen / of drie-honderd vier-en-vijftigh dagen; waer by sy in 't vierde jaer noch eenen dagh voegen. Van deesen Mahometh sal hier na / op 't jaer Christi 622. / breeder gesprooken werden.

Geboorte van Mahometh. 570.

Arabische jaren, hoedanigh.

In 't jaer 588. is Antiochia, Hoofdstad van Syrien, door een verschricklijcke Aerdbevingh soodanigh geschuddet / datse byna gantsch verviel; en over de twintigh-duysend Menschen om 't leven geraeckten. 't Was seer te verwonderen / dat'er de brand niet by quam / vermits sigh oock gintsch en herwaerts Vyer liet sien.

Aerdbevingh vernield Antiochia.

In 't volgende jaer heeftmen in Italien veel schaedlijcke Watervloeden gehad. Te Romen liep de Tyber over de Stads-mueren / soo dat veele treflijcke Gebouwen wierden vernield. Daer op volghde een verschricklijcke Pest. Om deselve te stuyten / heeft Paus Gregorius verordonneerd de sevenvoudige Litanie. Hoe hevigh deese Sieckte gewoed heeft / kannen daer uyt afneemen / dat / geduerende de Processie, binnen een uyr tijds / taghtigh Menschen op de Straten neervielen / en stierven. Twee jaren daer na ontstond een groote drooghte / vermits het van Januarius af tot in September niet regende. In deese en de volgende Somer hebben de Sprinckhanen alle groene Gewassen opgegeeten.

Watersnood en Pest te Romen en in Italien, seer grouwlijck.

Drooghte.

Sprinckhanen. P. Diac. l. 18.

In 't jaer Christi 602. is Phocas, door de Moord aen sijnen Heer Keyser Mauritius begaen / tot de Keyserlijcke Regeeringh geraeckt. In 't begin stelde hy sigh soodanigh aen / dat yeder een goede hoop van hem opnam. Doch in gierigheyd gingh hy Mauritius noch verr' te boven; 't welck hem dan oock seer sleght is bekoomen. In 't vijfde jaer sijner Heerschappy heeft hy sijne Dochter Domitia ten Houwlijck gegeeven aen een Graef van hoogen Adel / genoemd Priscus. Maer als 't gemeene volck / ter tijd de Bruyloft wierd gehouden / deesen Priscus als Keyser uytriep / verdroot sulcks Phocas soodanigh / dat hy d'aenhangers deeses Geroeps deed onthoofden; d'andere in Gevanckniss werpen: in welcke veele sijn vergaen / en gestorven.

Phocas, de 63. Keyser. 602.

Niceph. l. 18. c. 41. Zonar. T. 3. Aimoin. l. 4. P. Diac. l. 10. Georg. Cedr. Egnat. l. 2.

ANNO CHRISTI.

Phocas, een Tyran, Moordenaer, Echtbreeker, verwaerlooser van de welstand des Rijcks.

Als nu sijnen Schoonsoon Priscus sagh/ dat deeser wijs veel' onschuldige en dappere Lieden aen de dood wierden overgeleverd/ vreesde hy niet weynigh/ dat de beurt oock eens aen hem sou komen. Schreef derhalven heymlijck aen Heraclius, een Overste by 't Krijgsvolk/ dat hy sig sou opmaken/ om 't Roomsche Rijck van den Tyran te verlossen. Want Phocas wierd hoe langer hoe wreeder. Gaf sigh daer-en-boven gantsch over aen Hoerery en Echtbreuck: soo dat hy/ om sijne wellusten te voldoen/ de sorgh des Rijcks aen een kant stelde. Dit namen de Persianen waer. Maeckten sigh meester van de Landschappen Armenien en Cappadocien. Sloegen 't Roomsche Heyr te rugg'. Veroverden byna geheel Kleyn-Asien, tot aen Chalcedon. Vervulden alles met moorden en branden/ sonder dat Phocas haer tegenstand deed.

Onwil der Soldaten tegens hem.

Deese onaghtsaemheyd verdroot d'oude Soldaten/ welcke te Constantinopol in Besettingh lagen; soo datse veele smaedwoorden tegens den Keyser uytwierpen: waer over niet weynige der hare onthoofd/ of in de Zee geworpen wierden. Alsse noch evenwel sigh niet gerust hielden/ maer 't Raedhuys en hare Logimenten aen brand staken/ danckte Phocas haer al t'samen af/ en mackte haer weerloos.

Aenslagh van *Priscus*, *Gregoras* en *Heraclius* tegens hem.

Na deese dingen/ en vermits daerenboven in 't Westen grote onrust was ontstaen/ want Spaenje en Franckrijck (voor soo veel de Romeynen daer noch besaten) waren oock van den Keyser afgevallen/ verbonden drie Heeren in de Stad Constantinopol sigh t'samen/ te weeten/ Priscus, Gregoras, en Heraclius, om den Dwinghland uyt den wegh te ruymen. Heraclius quam te Water tegens hem. Gregoras sond sijnen Oversten Nicetas met een deel Volcks te Land. Deese beyde hadden sigh met malkander vergeleecken/ wie van haer Phocas eerst ombrengen/ en de Residentie-Stad vermeesteren sou/ sou oock Keyser zijn. 't Geluckte Heraclius. Want hy sloegh en veroverde de Scheepen van Phocas in de Haven te Constantinopol. Kreeg hem selfs gevangen. Deed hem een snood Boeren-kleed aentrecken: 't Gemaght afsnijden/ daer na handen en voeten; ten laetsten 't hoofd afhouwen. 't Ligchaem wierd weghgeworpen; van de Soldaten door den dreck omgesleept/ en eyndlijck verbrand.

Phocas seer ellendigh om 't leven gebraght. *Niceph. l.* 18 *c.* 55. 56. *Cedren.* 611.

Dit gebeurdde op den 26. van Martius, na dat Phocas 't Keyserrijck aght jaren en vier maenden had beseeten. 't Voornaemste sijner verrightingen is geweest/ dat hy den Paus van Romen bevestighde in 't Primaetschap, of d'Opperhoofdigheyd over d'andere Bischoppen; en de groote Afgodische Tempel/ genoemd Pantheon, gebouwd van Marcus Agrippa, Schoonsoon van Keyser Augustus, aen Paus Bonifacius de IV. overgaf; die de Heydensche Afgods-beelden daer uyt wegh deed/ en deselve de Heylige Maegd Maria, gelijck oock de Martelaren/ toewijdde: gelijck hy dan noch heden werd genoemd Maria Rotunda.

ANNO CHRISTI.

Heraclius de 64. Keyser. 611. *P. Diac.* *l.* 18. *Aimoin.* *l.* 4. *Zonar. T.* 3. *Sigeb. in Chron.* *Pomp. Lat.* *Egnat l.* 2. 613.

Dus heeft dan Flavius Heraclius sig 't Roomsche Rijck aengematigd Anno Christi 611.; en wierd met sijne Gemalin Eudocia (of Eudoxia) gekroond van Sergius, Patriarch te Constantinopol. Onlanghs daer na wierd hem een Soon gebooren/ Heraclius de Jonge, bygenoemd Constantinus; doch de Moeder Eudocia is korts na de verlossingh gestorven. Heraclius heeft in den Herfst des jaers 613. deesen Heraclius Constantinus tot sijnen Nasaet/ en Mede-Keyser nevens hem verklaerd. Sond oock Gesanten aen Cosroes de II., Koning der Persianen, om hem aen te seggen/ dat hy een eynd sou maecken van Moorden en Branden in 't Roomsche Rijck; daer-benevens sigh erinneren/ dat Keyser Mauritius hem tot 't Koninghrijck had bevoordeerd. Doch de Persiaen sond d'Ambassadeurs sonder eenige antwoord weer na huys. Dus hoogmoedigh was Cosroes, om dat Heraclius niet behoorlijck van Krijghsvolck was voorsien. Derhalven voer hy al voort: nam de Stad Damascus in/ en maeckte d'Inwooners tot Lijf-eygene.

Persiaensche Geschiedenissen. 614. *Cedren.*

Als nu de Keyser ten anderen mael Gesanten aen hem afvaerdighde/ en Vreede versoght/ gaf Cosroes tot antwoord: Indien Heraclius sijnen gekruysighden God verlaten/ en de Son aenbidden wou/ gelijck de Persianen deeden/ soo sou hy een Verdragh met hem sluyten.

Heraclius seer benauwd van twee vyanden te gelijck, de *Tattar Chaganus*, en de *Persiaen Cosroes*. 618.

Deesen goeden Keyser Heraclius overquam noch een ander ongeluck; te weeten/ dat Chaganus, der Avaren Koningh/ een Krijgsheyr uyt Tattaryen in Thracien voerde/ en de Landen des Roomschen Rijcks verwoestte. Heraclius sond hem vereeringen toe/ en versoght Vreede: welcke Chaganus hem beloofde; doch met dit bedingh/ dat de Keyser in eygener persoon deselve moest komen bevestigen. Op dat nu Heraclius het aen hem niet moght laten ontbreecken/ soo trock hy buyten de Stad den vyand te gemoet; doch was byna van den trouwloosen Tattar gevangen geworden. Nauwlijcks kon hy 't met de vlught ontkomen/ en sigh in de Stad redden. Al sijne Bagagie en Kleynodien moest hy aghter laten.

Is onvoorsien van geld en volck: doch neemd de Schatten der Kercken; en doet'er geld van munten. 621. 622.

Onaengesien deesen verraderschen Aenslagh/ moest Heraclius, wijl hy twee sulcke maghtige Vyanden te gelijck geen tegenstand kon bieden/ door de vingeren sien; met Chaganus een Vreede sluyten/ en sigh toerusten tegens de Persianen, by welcke geen genade was. Maer vermits 't hem aen geld ontbrack/ nam hy de Schatten der Kercken tot sijn behoef. Deed oock smelten en munten de Goudene en Silvere Vaten; en ontbood Krijgsvolk uyt Europa. Hier mee trock hy in 't twaelfde jaer sijner Regeeringh tegens de Persianen op. Beval sijnen Soon de sorge over de Stad Constantinopol, en stelde de gedagte Chaganus hem ten Voogd. Ondertusschen sond Cosroes eenen Oversten/ genoemd Saes, in Kleyn-Asia; die 't Land verwoestte tot aen Chalcedon toe. Hier bood hy Heraclius den Vreede aen: die/ al te veel vertrouwende/ tseventigh Gesanten aen hem afvaerdighde/ welcke Saes, te-

gens

ANNO CHRISTI.

gens Reght / en beloofd Vry-geleyde / in d'Yzers sloegh / en na Persien sond. Cosroes wierd toornigh / dat hy oock selfs Heraclius niet had overgeschickt. Deed Saes voor hem komen / en levendigh villen.

Heraclii Toght in *Persien:* 623.

Hier op liet Heraclius 't Persiaensch Heyr in Kleyn-Asia na haren wil begaen / en nam den reghten wegh tot in Persien; daer hy eerst de Ruytery / daer na 't Voetvolck van Cosroes op de vlught sloegh. Na deese verrightingh voerdde hy de sijne in de Winter-quartieren / en bood den Koningh van Persien op nieuws Vreede aen; begeerende te gelijck / dat hy hem sijne tseventigh Gesanten sou weer senden. Cosroes gaf geen antwoord. Derhalven ruckte de Keyser / by d'aenbreeckende Lente / dieper in 't Land: verbrandde alles wat hem voorquam: stack 't vyer in eenige Koninghlijcke Residentie-Steeden: sloegh de Hoofdlieden van Cosroes tot eenige malen toe in de vlught: trock over 't Geberght Taurus in Armenien: viel by naght in 't Leger der Persianen: klopte haer dapper / en bequam een onnoemlijck-grooten Buyt. Begaf sigh over de Rivier Euphrates: veroverde de Stad Samosata: nam de Natie der Turcken te hulp: doorbrack d'enge Passen des Caspischen Gebergts: bragt sijn Heyr midden in Persien: legerde sigh by de Stad Ctesiphon: hield sijn Kers-Feest in 't Pallays van Cosroes, en verwoestte al desselven Lusthuysen.

en veele seer groote Overwinningen. 624.

Cosroes, byna alles verlooren hebbende, werd van sijnen Soon *Siroes* op 't ellendigste omgebraght.

Doe nu Cosroes sigh nergens seecker bevond / bedaght hy eerst / hoe qualijck hy gedaen had / dat hy met Keyser Heraclius geen Vreede had gemaeckt. Vlood na Seleucia: bekommerde sigh soo hevigh / dat hy sieck wierd / en een Buyckloop hem overviel. Terwijl hy sigh in deesen staet bevond / wou hy sijnen jonger Soon Medroses ten Koning laten kroonen. Als d'oudste / genoemd Siroes, dit vernam / braght hy in aller haest een deel Krijghsvolck by een. Nam de gedaghte sijnen Broeder / oock sijnen Vader Cosroes gevangen: sloegh hem in d'Yzers: hingh hem een groote Steen aen den hals: wierp hem in een diepe Kelder onder d'aerde / en liet hem daer vijfthien dagen langh honger en koude lijden; daer na weer uythalen / en voor sijn' oogen 't Hoofd afhouwen / als hy nu 38. jaren had geregeerd. Na dit alles ontbood de nieuwe Koningh Siroes den Keyser Heraclius, wat sigh had toegedragen. Maeckte vervolgens Vreede met hem: leverde aen hem over de Gevangene / den voorheenen afgenoomenen Buyt / en oock 't H. Kruys / 't welck Cosroes voortijds / doe hy de Stad Jerusalem veroverde / met sig had weghgevoerd. Dus is Heraclius, na dat hy orde had gesteld op de Provintien des Rijcks in 't Oosten / weer na Constantinopol gekeerd / en met een seer heerlijcke Triumph in de Stad getrocken / als hy den Persiaenschen Oorlogh in ses jaren tijds geluckigh ten eynde had gebraght.

Siroes maeckt terstond Vreede met *Heraclius,* tot deesens groot voordeel. 628.

De Persiaensche Koningh Siroes heeft na deese dingen niet langer als elf maenden geregeerd; derhalven hy in sulck een korte tijd niet gedenckwaerdighs heeft konnen verrigten. Sijnen Soon Adhesir is hem in 't Koninghrijck gevolghd; doch heeft 't selve maer 7. maenden beseeten; want hy wierd van Sar-Baraz om 't leven gebraght. Cosroes had een Dochter nagelaten / genoemd Borane. Deese bestelde 't soodanigh / dat de gemelde Sar-Baraz na twee maenden weer aen kant wierd geholpen. Daer op regeerde sy met haren Neef Hormisda Izdegerd seven maenden: waer na sy stierf; en Hormisda bleef alleen Koningh 2. jaren en 3. maenden. Doe wierd hy van Othman, der Saraceenen Vorst / en des Caliphæ van Babylonien Soon / beoorloght / geslagen / overwonnen. Dus is 't Persiaensch Koninghrijck gekomen op een ander Ge-

Regeerd niet langer dan 11. maenden. 629. 630.

't *Persiaensch* Koninghrijck koomd aen de *Caliphen* van *Babylonien.* 631. 632.

ANNO CHRISTI.

Geslaght / namentlijck / aen de Caliphen te Babylonien; onder welcke d'eerste was Abubecher Saracenus, eenen uyt Mahomeths Bloedverwanten. Hy heeft geregeerd 2. jaren.

Aenvangh der *Saraceensche* Geschiedenissen. 634.

Doe nu Keyser Heraclius sigh van de Persianen had ontlast / overviel hem een ander onheyl van 't Oosten. Want der Saraceenen Koningh Omar, na dat hy de Stad Bozra in Arabien (in de Heylige Schrift genoemd de Hoofdstad der Edomiten), en vervolgens 't geheele Landschap Arabia had verovert / greep de Stad Damascus in Syrien aen. Nam deselve in. Wendde sigh met sijne Krijghsmaght na Judæa. Belegerde Jerusalem. Wierd'er meester van; desgelijcks van 't geheele Land Syrien, en sloegh des Keysers Heraclii Besettingen allerweegen weg. Doe hy de Stad Jerusalem had gewonnen / braght hy de Christenen niet om 't leven; verdreeffe oock niet / maer liet haer gerustlijck daer woonen en haren Godsdienst verrighten. Deese Stad is de Saraceenen 463. jaren lang onderworpen gebleven; te weeten / tot op Anno Christi 1099.; wanneerse herwonnen wierd door Hertogh Gottfried, of Godevaert van Bouïllon en de Christenen: waer van hier na t'sijner tijd en plaets wijdlopiger meldung sal geschieden.

635. 636. *Jerusalem* van haer gewonnen. *Zacuth. P.Diac. l.*18.

Thien jaren voor des gemeldden Omars inval in Arabien heeft de valsche Propheet Mahometh (die / gelijck hier boven geseght is / Anno 570. was gebooren) / sigh in sijn Vaderland te Mecha soodanigh gedragen / dat hy sijn leven moest redden door van daer wegh te vlieden. Van deese sijne Vlught hebben de Turcken, of Mahomethanen, hare jaren beginnen te tellen. Deese Mahometh (of / gelijck d'Arabiërs hem noemen / Muhamed) maeckte sigh een deel Stroopers aenhangigh; en veroverde door der selver hulp eenige Steeden in Arabien: wierp sigh selven ten Koningh op; en heeft geheerscht tot in 't thiende jaer. Wat voor Toveryen en Bedriegeryen hy gebruyckte: hoe hy 't volck wijs maeckte / wanneer de vallende Sieckte hem ter aerden wierp / dat d'Engel Gabriel Gesprek met hem hield. Hoe hy uyt de Joodsche en Heydensche Historien een Boeck by een schraepte / genoemd Alcoran, met bystand en toedoen van Sergius, een Nestoriaensch Monick; en die van sijnen Aenhang 't selve overgaf / in plaets van de H. Schrift. Hoe hy sijne Dwalingen en Bedrogh met Vyer en Swaerd voortplantte / en wat hier toe noch verder behoord / werd wijdlopigh gevonden in de Beschrijvingen der Turcksche Geschiedenissen. Hy is gestorven in 't twee-en-tsestighste / of / na d'Arabische reeckeningh / in 't drie-en-tsestighste jaer sijns ouderdoms; in dat der Weereld 4580. / na de geboorte des Heeren Christi 631.; sijnde 't twee-en-twintighste der Regeeringh Heraclii.

Mahomeths bedriegeryen en geweldenaryen. *Egnat. l.*2. *Pomp. Let. Blond. l.*9. *dec.*1. *Chron. Anton. tit.* 13.*c.*3.

Alcoran.

Tijd sijns doods. 631.

Anno Christi 641. is overleeden de gedaghte Keyser Heraclius, na dat hy tot in 't een-en-dertighste jaer had geregeerd. Alhoewel de Schrijvers een goed getuygenis van hem geven / soo scheldense echter aen hem / dat hy Martina, sijns Soons (of Dochters) / of / soo andere stellen / sijns Broeders Soons (of Dochters) Dochter / met toestemmingh van Sergius, Patriarch te Constantinopol, ten Gemalin nam: oock eyndlijck sigh begaf tot overgelovige navorschingen van toekomende dingen door 't Lot; dan noch in de Kettery der Monotheliten viel: waer door niet weynigh verwarringen in de Christlijcke Kerck ontstonden. Daer-en-boven stond hy by veel schuldigh aen 't verlies van Syrien, Egypten, Judæa, en de Stad Jerusalem: vermits hy in den Oorlogh tegens Cosroes had gebruyckt Arabiërs en Saraceenen; oock door hare hulp de Persianen overwonnen. Doe nu / na de bekomene Zeege / de Soldaten hare Besoldingh wierd uytgedeeld / quamen oock de gemelde Saraceenen aen in groote meenighten / om / gelijck billijck was / de hare mee t'ontfangen. Doch de Keyserlijke Betaelmeesters seyden: Waer sou men 't geld van daen halen / om deese Honden te geven? Dus weesense haer onbetaeld af. De Saraceenen hier over vertoornd / greepen de Stad Damascus en andere soo in Syrien als anderweegen in 't Oosten aen; alles inneemende en verwoestende. Naderhand hebbense 't Turksche Rijck opgereght; waer van de gantsche Christenheyd seer veel geleeden / en noch daer mee genoegh te doen heeft. Keyser Heraclius stierf aen de Watersught: waer by dan noch quam een afschouwlijck Gebreck. Want sijn Gemaght swol op; en stelde sigh soodanigh / tegens de natuerlijcke gewoonte / dat hy / wanneer hy sijn Water wou lossen / in sijn aengesight pistte; derhalven hy altijd yets daer voor houden moest: buyten twijffel tot straf sijner bloedschandige vermengingh.

Keyser *Heraclius* gestorven. *Cedren.* 641.

ANNO CHRISTI.

De *Saraceenen*, sijne Helpers, door d'onreedlijcke woorden sijner Betaelmeesters, tegens de *Christenen* gaende gemaeckt.

Wonderlijcke straf sijns bloedschandigen Houwlijcks.

Sijnen Soon Constantinus, van hem gewonnen by Eudocia, is sijnen Nasaet in 't Keyserrijck geweest. Al terstond in den aenvang sijner regeering is hem een ongeluckig Voorteecken bejegend. Men had de Keyserlijcke Kroon met sijnen Vader Heraclius begraven. Constantinus liet 't Graf openen / en de Kroon van des dooden hoofd afnemen; daer na deselve hem opsetten. Yeder hield dit te sijn een saeck van quade voorbeduydingh. Gelijck hy dan oock niet langh hier na / te weeten / in 't vierde jaer sijner Heerschappy / van sijne Stiefmoeder Martina door vergif uyt de Weereld wierd geruymd; welcke nu meendde / datse door deese moorddaed haren Soon Heracleonas 't Keyserrijck had te weegh gebraght. Doch deese Heerlijckheyd hebbense beyde niet langh genooten. Want ses maenden na Constantini dood hebben de Raed en Amptlieden te Constantinopol Heracleonas gedwongen / van 't Keyserdom afstand te doen; oock / op dat alle hoop / van in 't toekomende weer op den Throon te sullen geraecken / hem benoomen wierd / de Neus hem afgesneeden. Sijne Moeder Martina, om datse haren Stiefsoon Constantinus had om 't leven gebraght / deedense de Tongh uyt den hals snijden; en daer

Keyser *Constantinus, Heraclii* Soon, door sijne Stiefmoeder *Martina*, om 't leven gebraght.

Haren Soon *Heracleonas* Keyser; doch afgeset; hem de Neus af, sijne Moeder de Tongh uytgesneeden. 641.

ANNO CHRISTI. daer op Constans, des vergiftighden Con-
stantini Soon / Heraclii Soons-Soon / ten
Koningh kroonen. Van deesen sal hier na
breeder werden gesprooken.

Italiaensche Ge- Van den Longobardischen Vorst Egelhulf
schiede- (Agilulphus), die des Koninghs Anthericks
nissen. Weduw / Dietelinde, ten Gemalin had ge-
592. nomen / en door dit Houwlijck tot 't Koning-
Egelhulf rijck was geraeckt / hebben wy hier boven
Longobar- by de Longobardische Historien op 't jaer
disch Ko- 592. meldingh gedaen. Deese Egelhulf sond
ningh. 593. sijnen Obersten Arnulf met een Krijghsheyr
P. Diac. in 't Landschap Romandiola; die 't selve /
gelijck oock een groot deel van 't Landschap
Toscanen, doorstroopte; veel Roof / en ee-
nige honderden gevangene / van daer wegh
voerdde; welcke door Paus Gregorius weer
gelost wierden. In 't volgende jaer nam Ro-
manus, Exarch, of Stadhouder des Key-
sers / Perusia, en eenige andere Steeden /
welcke de Longobarden besaten / onvoorsiens
in. Doch Egelhulf quam met Maght aen:
veroverde deselve weer: nam veele Romey-
nen gevangen / en verkoghtse aen de Franc-
ken over 't Geberght in Gallia.

Sijne Hier by liet hy 't niet blijven; maer viel in
groote 't Koninghrijck Napels: veroverde de Stad
Verrigh- Crotone: deed de Roomsche Provintien veel
tingen schade; tot dat eyndlijck / door onderhande-
lingh van Paus Gregorius, en voorbeede
der Koningin Dietelinde, Koningh Egelhulf
in een Vreede bewillighde. Doch de Room-
598. sche Stadhouder Callinicus, die Romanus in
't Exarchat was gevolghd / verbrack deesen
Vreede; vermits hy de Dochter van Koning
Egelhulf, welcke de Bruyd was / onderwe-
599. gen opvingh / en na Ravenna voerdde. De
600. Vader / hier over seer vertoornd / greep de
Stad Padua aen / welcke tot noch toe des
Keysers was geweest; met sulck een ernst /
dat hy deselve veroverde / en verbrandde.
tegens Daer-en-boven sloegh Arnulph, een Lon-
d'Exar- gobardisch Vorst te Benevent, des Keysers
chen in Heyr op de vlught. Doe wierd Keyser Mau-
Italien. 602. ritius onlustigh tegens Callinicus: ontnam
hem sijn Ampt / en sond Smaragdus in sijne
plaets na Italien. Koningh Egelhulf eysch-
te van deesen sijne Dochter weer; doch hy
sloegh 't af. Daer op belegerde en verover-
603. de Egelhulf de Steeden Cremona en Mantua.
Desgelijcks 't Slot Volturio, en andere goe-
de Plaetsen / welcke hy ten deelen verbrand-
de en sleghtte. Doe quam 't den Exarch eerst
gelegen / om Vreede te bidden / en Koningh
Egelhulf sijne Dochter weer te geven. Dus
is 't ellendigh Italien tot rust geraeckt.

Egelhulf Anno Christi 616, is Egelhulf, der Lon-
gestorven. 616. gobarden Koningh / te Pavia gestorven. Sij-
nen Soon Adelwald is hem in de Regeeringh
gevolgd; welcke echter sijne Moeder Diete-
linde uyt Bayeren te gelijck met hem voerdde.
Koningh Egelhulf had deesen sijnen Soon
Adewald, Adelwald (Adewald) alreeds voor thien ja-
sijnen ren te Milaen tot Koningh doen uytroepen /
Soon, uyt en tot Houwlijck verloofd aen 't Dochtertje
't Rijck des Koninghs Theuteberts van Franckrijck:
verdreven. 626. waer door de vriendschap tusschen de Franken
627. en Longobarden vernieuwd en verder be-

kraghtighd was geworden. Doe deesen ANNO CHRISTI.
Adewald thien jaren had geregeerd / wierd
hy van sijn eygene Landstanden en Onder-
danen / nevens syne Moeder / uyt 't Rijck
verdreven; en Ehrenwald, een Arriaen, in
sijne plaets ten Koningh verkooren. Van
deesen sullen wy hier na spreecken.

In 't jaer Christi 601. besat Luiba (of Leeuw, West-Goth-
Leo), de tweede diens Naems / 't West- sche Ko-
Gothsche Koningrijck in Spaenje. Wuterick, ningen in
een Gotsch Heer / hieuw hem d'eene hand af: Spaenje. Isidor.
aen welcke wonde Luiba stierf / als hy een 601.
jaer en seven maenden 't Rijck had bestierd. Luiba.
Doe regeerde de gedaghte Wuterick in sijne Wuterick.
plaets. Hy heeft de Stad Sequentia, of / ge-
lyckse tegenwoordigh werd genoemd / Ci-
guença, de Romeynen afgewonnen / en sijn
Koninghrijck ingelijfd; doch behalven dit
niet veel gedenckwaerdighs verright. In 't
aghtste jaer sijner Regeeringh maeckten ee-
nige sijner Hovelingen een T'samenswee-
ringh tegens hem: overvielen hem onvoor-
siens / als hy over Maeltijd sat / en sloegen
hem dood. Doe quam Gundemar aen 't Ko-
ninghrijck; die 't selve byna drie jaren bestier- 608. Gunde-
de: en / doe hy nu gestorven was / de regeering mar.
aghter liet aen sijnen Broeder Sisbuth. Dee- 611.
se Koningh deed door sijn geheele Rijck een Sisbuth. 614.
Bevelbrief aenslaen / dat alle Joden sigh
moesten laten onderwijsen in de Christlijke
Religie, of anders uyt 't Land vertrecken.
Doe begaven sigh veele honderden deeser
Natie over 't Geberght na Frankrijk; doch
wierden hier sleght verwelkoomd / en deselve
Conditien haer voorgelegt. Vijf jaren hier na
heeft Koning Sisbuth, als hy de Romeynen had 619.
ontweldighd byna al de Steeden / welckese
noch in Spaenje besaten / een Synodus te Seville
gehouden; waer in de Monicken seer ernstig
wierd verbooden alle gemeenschap met de
Kloostermaeghden. Niet lang hier na is Sis-
buth (Sisebutus) overleeden; als hy ses jaren
en ses maenden had geregeerd. Synen Soon
Reckerod de II. volghde hem; doch stierf na
ses maenden; wiens Broeder Schwindhild
(van de Schrijvers uyt onkunde genoemd Schwind-
Scintilla) sijnen Nasaet wierd in 't West- hild. 620.
Gotschsche Koninghrijck in Spaenje. 621.

In Frankrijk regeerden / ontrent 't jaer Fransche
Christi 600. / drie Heeren / welcke alle de Geschie-
Koninghlijcke Titel gebruyckten. Te Parijs denissen. Aimoin.
heerschte Lotharius de II., Soon van Hilpe- 600.
rick. In Lotharingen, Elsas, en Rhijn- Drie Ko-
stroom, Theutebert, of Theodebert. T'Or- ningen in
leans, te Lyons, en in Burgundien, Diede- Franck-
rick. Deese beyde waren Soonen van Ko- rijck. 605.
ningh Hildebert, die Lotharingen en Weste-
rick had beseeten / Soons-Soonen van Sige-
bert en Brunhilde. Doese haer Vaderlijck
Erf vier jaren hadden bestierd / ried hare
Grootmoeder Brunhilde haer / datse haren
Bloedverwant Lotharius souden beoorlogen;
't welckse oock deeden. In Auvergne quam
't tot een bloedige Slag; waer in Lotharius de
Neerlaegh leed; om Vreede bidden / en bey- Broeder-
de de Broederen eenige Steeden en Ampten oorlogh,
sijns Lands overgeven moest. In 't se- door op-
vende jaer hier na verweckte Brunhilde, die rockening

ANNO CHRISTI.

nooyt rusten kon / tusschen beyde de Broederen / haer' eygene Soons-Soonen / soodanig een tweedragt / dat Diederik sijnen Broeder Theutebert den Oorlogh aenkondighde / en hem beschuldighde / dat hy de Vaderlijcke Schat voor hem alleen had behouden / welke onder haer beyde moest gedeeld sijn geworden.

haerer Grootmoeder Brunhilde. 612.

Aen 't Hof der oude Koningin was eenen Protadius, die in 't geheym met haer boeleerde / onaengesien sy alreeds wel-bedaeghd was. Deesen Protadius gaf men de schuld / dat hy tot deesen Broeder-oorlogh had geraden. Derhalven liet een der Rijcksvoorsten hem gevangen neemen / en dooden. Hier op traden beyde de Broederen tot een Verdragh. Doch vermits Theutebert in een Slag onder had geleegen / soo moest hy sijnen Broeder Diederik vry veel toegeven. Deesen leefde buyten den Echten staet in Hoerery. Had oock eenige Bastaerden gewonnen. Hier over / en wegens andere misdaden / bestraftte hem Columbanus, een Monick uyt Yrland: desgelijcks deed oock Desiderius, Bisschop van Vienne aen de Rhosne. Doch Brunhilde braght te weegh / dat Columbanus uyt 't Land verdreven / Desiderius met Steenen dood geworpen wierd. De meergemelde Koningin Brunhilde, een reghte Helsche Furie, maekte onlangs daer na haren Soons Soon Koningh Diederick wijs / dat Theutebert, die in Lotharingen regeerde / niet sijnen Echten Broeder / maer in Echtbreuk ontfangen was. Waerom oock Diederick hem met Krijghsgeweld aenviel. Niet verr' van Keulen viel een bloedige Slagh voor. Theutebert verloor 't Veld. Ontvlood in de Stad Keulen. Rustede sigh op nieuws ten Oorlogh toe: wierd andermael geslagen / gevangen / en op bevel sijner Grootmoeder Brunhilde gedood. Koningh Diederik sond sijns Broeders Theutebert's Kinderen tot deese Brunhilde; welcke deselve al t'samen om 't leven deed brengen / behalven eene Dochter / welcke Diederick voor sigh selven behouden / en haer ten Gemalin neemen wou; wijl men hem had gebraght in den waen / dat Theutebert sijnen reghten Broeder / en deese Dochter derhalven sijne Nabestaende niet was.

Grouwlijke boosheden en moorderyen, selfs aen haer eygen bloed, deeser Brunhilde. 615.

Dit Houwlijck wou Brunhilde niet gedoogen; dies ontstond tusschen haer en den Koningh een groote onwil. Brunhilde nam de gelegenheyd waer / om Koningh Diederick, doe hy uyt 't Bad quam / een vergiftighden dranck te geven; aen welcke hy stierf / als hy seventhien jaren had geregeerd. Deese Diederick liet / onder meer andere / een Bastaerd-Soon aghter / genoemd Sigebert; die sigh op sijns Vaders Throon meende te setten. Doch Koningh Lotharius te Parijs viel met een Krijghsmaght op hem aen: kreegh hem gevangen; en nevens hem dat seer boose oude stuck vleesch Brunhilde; welke soo veele jammeren in Frankrijck had veroorsaeckt. Hy stelde een Rijcksdagh aen; op welcken sy wierd aengeklaeghd / datse thien persoonen uyt Koninghlijck Fransch bloed had uyt de weereld geholpen. Hier over heeftmen 't Vonnis uytgesprocken / datmen haer met de Handen en Hayren sou binden aen de Staert van een wild Paerd / en dan 't selve met haer sou laten heenen hollen. 't Wierd gedaen; en sy dus ellendigh dood gesleept. Eenige andere verhalen uyt de Fransche Geschiedschrijvers / datmen haer eerst met Stocken of Knuppelen jammerlijk sloegh; daer na haer de reghter hand en voet afhieuw; eyndlijck haer op de gehoorde wijs aen de Paerdestaert vond. Sy was (gelijck t'sijner plaets geseght is) de Dochter van Athanhild, der West-Gotthen Koningh in Spaenje. Had Franckrijck over de twintigh jaren langh ontroerd en bedroefd. Be-

Brenghd oock Koningh Dierick door vergif om 't leven; 616.

en alsoo thien Vorsten van Koninghlijck Fransch bloed.

Haer seer rampsalig eynd. *Sigeb. Gembl. in Chron. Walaf. Strabo.* 617.

ANNO CHRISTI.

ANNO CHRISTI.

quam ten laetsten deesen loon voor hare meenighvuldige Moorderyen en andere Boosdaden.

Lotharius, of Clotarius, Koningh van Franckrijck. Maeckt Pipin eerste Hertogh van Braband. 620. 626. *Æmil. l. 1. Gaguin. l. 2.*

Na de dood der beyde Broederen / Theutebert (of Theodebert) en Diederick, is 't geheele Koninghrijck der Francken gekomen aen Lotharius (anders Clotarius), diens Naems de tweede: die Pipinus, bygenoemd Landes, de Soon van Carlemannus, die een tijd laugh aen sijn Hof was geweest / ten eersten Hertogh van Braband heeft gemaeckt / ontrent 't jaer Christi 620. Ses jaren daer na heeft Koningh Lotharius sijnen Soon Degenbert (anders Dagobertus) overgegeven 't Hertoghdom Lotharingen, nevens een goed deel van Duytschland tot aen den Rhijnstroom. Hertogh Pipin van Braband en Gulick stelde hy ten Groot-Hofmeester der Kroon Franckrijck; te gelijck ordonneerende / dat deese Waerdigheyd sou blijven Erflijck aen hem en sijne Nakomelingen. Koningh Lotharius, Monarch des geheelen Franschen Rijcks / is gestorven Anno 631. / als hy had geregeerd tot in 't vijf-en-veertighste jaer. Hem volghde in 't Koninghrijck sijnen Soon Degenbert, of Dagobert, d'eerste diens Naems; van wien wy hier na sullen spreecken.
631.

Saxische Koningen in Engelland. 597. 610.

Anno Christi 597. stierf Kehlrick, der West-Saxen Koningh in Engelland. Sijnen Soon Kehlwolf quam in sijne plaets. De Schotten greepen Engelland met Oorlogh aen: doch Edelfried, Koningh in Northumberland, sloegh haer te rugg' / tot in Noord-Schotland toe. In 't jaer 510. overleed de genoemde Kehlwolf; wiens Rijcks-Erfgenaem sijnen Soon Kunegisel was. Hy heeft bynaal de Britanniërs, of oude Inwooners / sigh onderworpen gemaeckt. Anno 615. quamen de Schotten al weer / en vielen in Northumberland; doch Koningh Edelfried sloegh bynaa 't geheele Schotsche Heyr dood. oock bleven by de 1200. Schotsche Monicken op de veghtplaets leggen; welcke met haren Koningh gekomen waren / om God de Zeege tegens de Saxen (doemaels noch Heydenen) af te bidden; doch wierden / gelijck alreeds geseght is / onder hare Gebeeden dood geslagen. Door deese Neerlaegh sijn de Schotten seer gekrenckt / en merckelijck verdemoedighd geworden.
615. *Edelw. Malmesb. Sigebert.*

Edelbert, d'eerste Christen Koningh der Saxen in Britannien. Sijnen Soon valt weer tot 't Heydendom. 616. *Beda.*

Koningh Edelbert te Cantelburgh, d'eerste Christen Koningh der Saxen in Engelland, van wien hier boven is gesproocken / stierf in 't jaer 616. Sijnen Erfgenaem en Nasaet was sijnen Soon Edwald, die de Christlijcke Religie weer verliet / en tot 't Heydendom viel. Haest daer na is Edelfried, Koning van Northumberland, in een Veldslagh om 't leven gekomen; als hy 21. jaren lang had geregeerd. Liet 't Koninghrijck na aen sijnen Soon Edwin; die 't selve den tijd van seventhien jaren in goeden Vreede besat. Anno 627. heeft deese Koningh Edwin sigh laten onderwijsen in der Christenen Godsdienst / en ontfingh op Paeschdagh den H. Doop; in 't honderd-en-taghtighste jaer na d'eerste overvaert en aenkoomst der Saxen in Britannien, nu genoemd Engelland.
627.

ANNO CHRISTI.

Kercklijcke Geschiedenissen. 610.

Als Bonifacius de IV., Paus te Romen, had gehoord / dat d'Angel-Saxen in Britannien de Christlijke Religie hadden aengenomen / heeft hy een Byeenkoomst der Geestlijcke te Romen aengesteld / derwaerts in 't jaer 610. over de tseventigh Bisschoppen verscheenen / en een Besluyt namen / datmen eenige Kloosteren en Stighs-kercken sou opreghten. Doemaels waren de Kloosteren niet gelijckse nu sijn; maer Schoolen / in welcke de Jeughd in alle goede Konsten en de Religie der Christenen wierd onderweesen. Oock hield Koningh Gundemar in Spaenje een Synodus, wegens de twee Bisschoppen van Toledo en Carthagena; welcke met malkander over d'Opperheyd in twist waren geraeckt.
Kloosteren, watse oudtijds waren.

't Euangelium in Switserland gepredickt. 613.

In 't jaer Christi 613. is d'Yrlandsche Monick Columbanus uyt Franckrijck over 't Gebergt na Italien getrocken / om de Longobarden tot 't Christendom te bekeeren. Sijnen Medgesel was Gallus Confessor. Deese wierd in 't Eedgenootschap sieck, soo dat hy daer moest blijven / en Columbanus niet kon volgen. Hier begon hy 't Christlijck Geloof te prediken. Kreegh eenige Medgesellen tot sigh; en bouwde met der selver hulp 't Klooster / in onse tyden S. Gallen geheeten. Dit is geschied in 't jaer 617.
't Klooster S. Gallen gebouwd. 617.

Pausen te Romen. Bonifacius de IV. Deus dedit en sijn instellingh van Echtscheyding.

Anno Christi 614. stierf Bonifacius de IV., als hy 6. jaren / 8. maenden / 13. dagen den Pauslijcken Stoel had beseeten. Hem volghde in den selven / na een openstand van ses maenden / Theodatus, of Deus dedit, een Romeyn; die 't Bewind heeft gevoerd 3. jaren en drie-en-twintigh dagen. Deesen werd toegeschreven / dat hy ingesteld heeft / wanneer Echte Lieden by den Doop harer Kinderen tot Gevaders stonden / datmense dan van malkander sou scheyden. Van waer of hy doch deese openbaringh gehad moght hebben; daer de Heere Christus immers geseght heeft: 't Geen God t'samengevoeghd heeft / scheyde de Mensch niet? Oock niet meer als twee reghtmatige oorsaecken der Echtscheydingh sijn; te weeten / Overspel / en de Dood. Ondertusschen hebben wy alreeds voor deesen / in de Historie van Fredegund, een Voorbeeld hier van gehad in Andovera, Koningin van Franckrijck; derhalven moet deese Ordonnantie onder zijn. Deus dedit was niet langer dan drie jaren en drie-en-twintigh dagen Paus. Na hem quam Bonifacius de V., een Neapolitaen: van wiens Regeeringhs-tijd verschillende meeningen zijn. Sommige geven hem vierdehalf; eenige aghtehalf jaer: gelijck dan oock in andere dingen der Pausen Geschichten seer verward door malkander loopen. De Nasaet van deese Bonifacius de V. was Honorius, Soon van Petronius de la Mara in Campanien: die een strenge Reformatie onder de Geestlijckheyd aenstelde; en in 't derthiende jaer sijns Pausdoms overleed. Doe volghde Severinus, een Romeyn, twee jaren. Daer na weer Johannes de IV., een jaer en negen maenden. Sijnen Stoelvolger /
Bonifacius de V. *Honorius.* *Severinus. Johannes de IV. Theodorus.*

ANNO CHRISTI.

ger / Theodorus, een Grieck, heeft geseeten 7. jaren en 7. maenden. Is overleeden Anno Christi 649.

Constans, de 65. Keyser. 642. *P. Diac. l. 19. Zonar. T. 3. Sigeb. in Chron. Cedren in Syn. Hist. Aimoin. l. 4.*

Nadat Constantinus, des Keysers Heraclii Soon / van sijne Stiefmoeder Martina door vergif om 't leven gebraght; daer op haren Soon Heracleonas van 't Rijck verstooten was geworden / gelijck hier boven verhaeld is / quam Constans, des nu gemelden Constantini Soon / op den Keyserlijcken Throon te Constantinopol; alleenlijck door den Raed hier toe verheven; niet door 't Krijghsvolck. Al stracks / in 't tweede jaer sijner Regeeringh / ontstond een Rebelly tegens hem. Isaacius, Keyserlijcken Exarch, of Stadhouder / te Ravenna, had over sijn Krijghsvolck eenen Oversten / genoemd Mauritius. Deesen handelde met de Soldaten soo verr' / datse hem opentlijck voor Keyser uytriepen. Maer de genoemde Exarch Isaacius kreegh hem / door listigheyd / gevangen: voerdde hem na Ravenna, en deed hem 't Hoofd afslaen. Dus nam deesen Oproer haest een eynd. Isaacius stierf

643. Anno Christi 643. als hy 't Exarchat 24. jaren langh had beseeten. In sijne plaets quam Theodorus Calliopa.

Saraceensche Geschiedenissen, en Veroveringen. 647. 648. *Guil. Tyrius l. 9. c. 20.* 650.

In 't jaer 647. greepen de Saraceenen Africa aen. Sloegen den Roomschen Landvooghd Gregorius, en joegen hem uyt 't Land wegh. Nadatse haer de Roomsche Provintien in dit Gewest Cijnsbaer hadden gemaeckt / keerddense weer na 't Oosten. Haren Vorst / genoemd Mavias, beoorloghde 't Eyland Cyprus: en na dat hy de Stad Constantia had veroverd / maeckte hy sigh meester van 't geheele Eyland. De Geschiedschrijvers verhalen / dat der Saraceenen Vloot doemaels seventhien-honderdt Scheepen sterck was. Daer-en-boven viel de Landvooghd van Keyser Constans in Armenien van den selven af / de Saraceenen toe; en ontfingh van haren Vorst Mavias sijne Provintie te leen.

Colossus te *Rhodus. Cedren.* 653.

Even deese Mavias beoorloghde en verroverde Anno 653. 't heerlijck Eyland Rhodus, daer 't overgroot Sonnen-beeld, van Koper gegooten / genoemd Colossus Solis, voor 875. jaren door een Aerdbevingh om verr' geworpen / noch stucks-wijs op d'aerde lagh. Hier vond sigh een Koopman / een gebooren Jode, die van de Saraceenen 't Koper deeses Colossi koght / en met dit Metael

Meenighte van Koper.

negen-honderd Kameelen beloed. Eens Kameels last is gewoonlijck agt Centenaren, of agt-honderd ponden. Volgens deese reeckeningh sou dit Koper hebben bedragen 7200. Centenaers; behalven noch 't geen van dit geweldigh Beeld in de Zee gevallen / of te vooren daer van wegh gedragen was. Van deesen grooten Afgod kan de Leeser nasien 't geen wy 'er in 't derde Boeck deeser onser Historische Kronijck van geschreven hebben; daer hy wijdlopiger beright sal vinden.

Constans lijd van de *Saraceenen* een groote Neerlaegh. 654.

Als nu de Saraceenen op de gehoorde wijs soo wijd van haer greepen; daer-en-boven voornamen / de Keyserlijcke Residentie-Stad Constantinopol selfs te gaen besoecken / dreef de nood Keyser Constans uyt den slaep op; soo dat hy een Armade te Water tegens deese maghtige vyanden moest toerusten. 't Quam tot een Slagh; waer in Constans de Neerlaegh leed. 't Grootste deel sijner Scheepen gingh te grond / of wierd genoomen. Hy selfs moest sigh van 't eene Schip in 't ander begeven t' sijner reddingh; soo dat hy 'er nauwlijcks met 't leven kon afkomen. Dit swaer verlies weervoer hem niet verr' van 't Eyland Rhodus, in 't derthiende jaer sijner Regeeringh. Maer vermits de Saraceenen oock geen Zijde by deesen Strijd gesponnen hadden / soo wierd tusschen beyde de Deelen een Stilstand gemaeckt; oock gehouden.

Sijne Broedermoord; boos Gewisse, en vreeslijke Gesighten. 659. *P. Warnef. de Gest. Longob. l. 5.*

Keyser Constans had een Broeder / genoemd Theodosius; dien hy in den Geestlijcken Stand had doen treeden / en Priester werden. Echter liet hy hem / uyt een enckele / gantsch ongegronde arghwaen / om 't leven brengen. Doch na deese Moorddaed beanghstighde sijn Gewisse hem soodanigh / dat hy meendde / hy sagh sijnen Broeder Theodosius geduerigh in Priesterlijck Gewaed voor hem staen / die hem allerweegen volghde: een Kelck vol bloed in de hand hield / en deselve hem aenbood / op dat hy daer uyt dronck. Om sigh nu van dit Gesight te mogen ontslaen / trock hy van d'eene plaets na d'andere; doch kon nergens rust vinden.

Oorlogh in *Italien.* 660.

Eyndlijck nam hy een Toght na Italien tegens de Longobarden ter hand. Veroverde eenige Steeden / waer onder oock Luceria was. Begaf sigh na Napels; daer hy van Rumwald, Soon van Koningh Grimwald, onderweegen wierd aengegreepen / en in een groote Slagh overwonnen.

Beroofd de Stad *Romen*, en *Italien. Aimoin. l. 4. c. 32.*

Na deese Neerlaegh begaf Constans sigh na Romen. Wierd op den 5. van Julius in 't jaer Christi 660. van Paus Vitalianus en de gantsche Geestlijckheyd heerlijck ontfangen; doch sulks haer slegt geloond. Twaelf dagen bleef hy hier. Doe hy nu weer vertrock / deed hy al de Cieraden der Stad / al d'oude heerlijke Antiquiteiten, of Oudheden / van Goud / Silver / Metael / en Marmorsteen / uyt de Tempelen en private Huysen wegh neemen / en t' Scheep dragen. Dus beroofde hy deese oude Eedele Stad van byna al hare kostlijkheden / en outblootte haer binnen weynige dagen meer / als de Barbarische Volckeren voor hem in derdehalf-honderd jaren hadden gedaen.

Begeeft sigh gantsch tot Wellusten.

Van hier nam hy sijnen wegh na Napels: verbolgens op Rhezo, alles uytplonderende; en quam eyndlijck in Sicilien. Nam sijne Hofhoudingh in de Stad Syracusa; en begaf sigh nu tot alle vleeschlijke Wellusten; 't welck veroorsaeckte / dat yeder hem vyandigh wierd.

Werd van elck gehaet.

In 't Bad dood geslagen. 668.

Doe hy nu eens in 't Bad was gegaen / sloegh eenen sijner Dienaren / genoemd Andreas, Soon van Troilus, met een Water-Emmer hem soodanigh op den kop / dat hy sterven moest / als hy byna seven-en-twintigh jaren had geregeerd. Sijnen Soon Constantinus voerdde 't Lijck met sigh na Constantinopol; en wierd in sijns Vaders

plaets

ANNO CHRISTI.

plaets op den Keyserlijcken Throon gesteld.

Constantinus de V., Pogonatus, de 66. Keyser. P.Diac. l.19 Aio Vien. at.6. Regino.l.1. Zonar.T.3. Cedren. Pomp. Lat. Egnat.l.2. 669.

Deese Constantinus wierd van 't gemeene Volck bygenoemd Pogonatus, dat is / met den Baerd, of de gebaerdde. D'oorsaeck hier van was / om dat hy / doe sijnen Vader hem met sigh nam op den Toght na Italien, sonder Baerd wegh trock / en met een Baerd weer quam. Doe hy te Constantinopol ten Keyser wierd uytgeroepen / riep 't Volck in 't gemeen: Daer moesten drie Keyseren zijn. Want Constantinus, diens Naems de V., had twee Broederen / Tiberius en Heraclius. Doe hy / als d'oudste / dit vernam / deed hy de gemelde sijne beyde Broederen de Neus afsnijden / en deeser wijs haer' Aengesighten schenden / om haer dus te stellen buyten alle hoop / van oyt tot 't Keyserdom te sullen geraecken. Hier op nam hy voor / sigh aen de Moordenaren sijns Vaders in Sicilien te wreecken; gelijck hy dan oock deed: doch hier over ontstond groote onrust. Als de Saraceenen sulcks bemerckten / vielense op dit Eyland aen. Belegerden de Stad Syracusa. Veroverden deselve met groote moeyte. Vonden hier al de Cieraden / Konststucken en Kostlijckheden / welcke Constans uyt Romen, ja uyt geheel Italien had geroofd / en derwaerts gebraght; in voornemen / van dit alles na Constantinopol te voeren. Dit nu geraeckte t'samen in handen der Saraceenen, die 't met haer na Alexandria namen.

De Roof van Constans geroofd van de Saraceenen.

Welcke Constantinopol belegeren. 671.

Anno Christi 671. belegerden de gedaghte Saraceenen de Stad Constantinopol te Water / doch van verre. Keyser Constantinus weerstond haer na vermogen: trad met haer in eenige Gevegten / en voeghde haer soo veel schade toe / datse weer moesten aftrecken. In 't jaer 673. quamense weer; doch wierden van des Keysers Oversten soodanig geklopt / dat over de 30000. der hare dood bleven. Hier door vergingh haer de lust / om meester van Constantinopol te werden.

673.

Doch tot hare schade. 675.

Ter dier oorsaeck / en vermits oock onder haer selfs Oproer was ontstaen / sondense aen Constantinus, en baden om Vreede; diense oock verkreegen; doch onder voorwaerde / datse jaerlijcks aen den Keyser thien-duysend Ponden Gouds / en bijftigh uytgeleesene Arabische Paerden ten Tribuit souden leveren. Hier tegens moest Constantinus aen de Bulgaren, na geleedene Neerlaegh / oock geld geven / en de Vreede daer mee koopen.

Constantinus steld een Algemeen Concilium aen. 681.

Hier na nam Keyser Constantinus Pogonatus, of Barbatus, voor / wijl in de Kercken / voornamentlijck in d'Oostersche / groote oneenigheden waren ontstaen / wegens de Monotheliten, een bysonder slagh van Ketters / deese beroerte te stillen door een Algemeen Concilium: gelijck dan oock 't selve Anno 681. te Constantinopol wierd gehouden; waer van wy t'sijner plaets breeder sullen spreecken. Vier jaren daer na is Keyser Constantinus de V. gestorven; te weeten / in de Maend September Anno Christi 685. / na dat hy volkomentlijck 17. jaren had geregeerd. Eer hy noch stierf / gaf hy de Kroon over aen sijnen Soon Justinianus de II., alhoewel

Sijne dood. 685.

noch een Jongelingh van maer 16. jaren; oock van een seer geringh verstand; gelijck wy hier na verder sullen hooren.

ANNO CHRISTI.

Saraceensche Koningen. 634. *Cedren.*

Wat nu belanghd de Saraceensche Koningen / of Caliphen; op Abubechar, die / gelijck wy hier boven hebben verhaeld / niet langer dan twee jaren geregeerd heeft / is gevolghd (na dat hy Anno 634. was gestorven) Omar (of Haumar); welcke Vorst de Steeden Damascus, Jerusalem, en meer andere veroverde; oock d'eerste Mahometaensche Tempel bouwde in de genoemde Plaets Jerusalem, tegens over den Olyf-bergh: want de Christenen liet hy hare Kercken behouden. In 't thiende jaer sijner Regeeringh is hy / terwijl hy in den Tempel sijne Gebeeden verrighte / van eenen sijner Kneghten / een geboorne Persiaen, doorstoocken geworden. Sijnen Nasaet was Othman, Bloedverwant van Omar, die geheerscht heeft tot in 't jaer Christi 656.

Longobardische Koningen in Italien. 626. 638. *P.Diac.*

In 't Koninghrijck der Longobarden heerschte Ehrenwald, Anno 626. Koningh geworden. Te Benevent (een afsonderlijck Vorstendom) stierf d'oude Hertogh Erick (anders geseght Arichis), na dat hy vijfthien jaren 't Hertoghdom had bestierd. Sijnen Soon Hajo wierd van de Sclaven omgebraght: wiens dood sijnen Nasaet Radwald gewroocken / en de Sclaven uyt Italien verdreven heeft. Na dat de voorgedaghte Ehrenwald twaelf jaren Koningh der Longobarden was geweest / stierf hy / en in sijne plaets quam eenen / genoemd Roodhayr (anders Rotharis); die oock een Arriaen was. Echter liet hy de Christenen by hare Religie blijven / en nevens d'andere woonen. Deese Roodhayr (Rothaar, Rotharis) heeft 't Heyr des Keyserlijcken Stadhouders Isaacii ter neer geleght; by d'aght-duysend sijner Ruyteren in een Strijd verslagen / en den Keyser twee Provintien in Italien afgewonnen. 639.

Longobardische Reghten by een gebraght. 645.

De Longobarden hadden tot noch toe geen Lands-ordonnantien / of beschrevene Wetten gehad / maer de Vonnissen uytgesprooken na hare Gewoonten. Doch Koningh Rotharis deed deselve in een Boeck by een brengen / en gebood / datmen 't Reght volgens dien sou uytspreecken. Dit geschiedde in 't aght-en-tsevent ighste jaer na dat de Longobarden in Italien waren gekomen.

Rotharis veroverd geheel Toscanen. 646.

Anno 646. heeft even deese Koningh Rotharis geheel Toscanerland den Keyser ontweldighd / en de Stad Terviso tot de grond toe geslegt. De Keyserlijcke Exarch had geen vermogen genoegh / om hem te weerstaen. Doe hy nu in 't 16. jaer sijns Rijcks was gestorven / quam de Regeeringh aen Rhadebald, die met de Vrouw eens Longobardischen Edelmans boeleerde. Als hy van dit oneerlijck werck niet wou afstaen / betrapte de Man hem eens op de daed / en stack hem dood / onaengesien hy Koningh was. Op Rhadebald is gevolghd Ehrenbert, van de Latijnen genoemd Aribertus. Sijnen Vader was geweest Gundebald, Broeder der hier boven gemeldde Koningin Dietelinde uyt Bayeren. In de regeeringhs-tijd deeses Ariberti

Radebald, in Overspel doorstoocken.

661.

ANNO CHRISTI.

berti verschillen de Schrijvers; want sommige geven hem vijf/ andere maer drie jaren. Doe hy overleed/ liet hy twee Soonen aghter/ d'eene genoemd Gutbert, d'andere Pferdtritter (Paerdridder), geseght op 't Latijnsch Pertharitus. Deese beyde twistten met malkander om 't Koningrijck. Doe quam een Longobardisch Vorst/ Grimwald, die nu twintigh jaren Hertogh te Benevent was geweest/ en lightte soo wel d'een' als d'ander uyt de Sadel. Want Gutbard wierd in een Strijd verslagen; Pferdtritter moest de vlught neemen/ en na Franckrijck wijcken. Dus bleef Grimwald der Longobarden Koningh. De Francken, of Franschen, wilden Pertharitus weer in sijn Vaderlijck Erf herstellen; ten welcken eynde sy een Togt over 't Geberght na Lombardyen deeden. Grimwald bejegende haer; doch als hy sagh/ dat d'Aenvallers hem te maghtigh waren/ weeck hy te rugg': liet veele Proviande, en goede Italiaensche Wijn aghter: waer mee de Franken sigh lustigh maeckten/ en op de vyanden niet eens daghten. Ontrent middernaght overviel Koningh Grimwald haer; en zeegende haer den dranck soodanigh/ dat van al den hoop seer weynige weer t'huys quamen. Vermits hy sigh evenwel vreesen moest voor Koningh Clotarius de derde/ by wien Pertharitus sigh in Ballinghschap onthield/ soo maeckte hy Vreede met de Françoisen; gaf haer veel toe/ en stierf in 't jaer Christi 673. Na sijne dood erfde de meergemelde Pferdtritter, Soon van Koningh Ehrenbert, sijn Vaderlijck Koninghrijck/ 't welck hy besat tot in 't aghtthiende jaer. Anno 679. gaf deese Koningh Pertharitus sijne Dochter Weigelinde aen Hertogh Grimwald van Benevent, die na de dood van sijn Vader Rumwald over dit Vorstendom drie jaren had geregeerd; oock de Romeynen afgewonnen de Steeden Taranto en Brindise. Pferdtritter maeckte in 't sevende jaer sijner Regeeringh sijnen Soon Kunebert ten Mede-Regent. Hy stierf Anno 689./ en na sijne dood trad de gemelde Kunebert in de volle Heerschappy. Van deesen hier na breeder.

Schaedlijke Broedertwist.

Sonderlinge Krijgslist.

673. *Pferdtritter, of Pertharitus.*

Sijne dood. 689.

In Franckrijck begon Degenbert, of Dagobert, na de dood sijns Vaders Lotharii, te regeeren Anno 631. De Westphalingers en Friesen deeden een Inval in der Franken Gebied; setteden 't over den Rhijn, en maeckten goede Buyt. Dagobert trock tegens haer op/ doch moest 't Veld ruymen; en ontfingh selfs soodanigh een slagh met een Vuysthamer/ welcke door den Helm tot in de Harssenpan drongh/ dat hy sigh doodlijck gewond bevond. Doch weynige dagen daer na greepen de Francken hare vyanden op nieuws aen/ vermits se varssche hulp hadden bekomen. By Ingelheim in den Paltz geschiedde een grouwlijcke Veldslagh: in welcke Berwald (Beroald), der Friesen Vorst/ en met hem veele duysenden soo Westphalingers als Friesen verslagen bleven. Waer op Dagobert deese Volckeren/ als Overwonnene/ een Tribuit opleydde/ om voortaen van haer betaeld te werden.

Fransche Koningen en Geschiedenissen. P. Æmil. l. 1. Gaguin. l. 3. Sigeb. Gembl. Dagobert, Soon van Lotharius, Koningh.

Deese Dagobert scheydde sigh in 't tweede jaer sijns Rijcks van sijne Gemalin/ om datse onvrughtbaer was; en nam een Non uyt een Klooster ten Vrouw. Bisschop Amandus weersprack dit/ als een onbetaemlijcke saeck; doch hier over verdreef de Koningh hem uyt sijn Bisdom. Amandus quam in Vlaenderen, en leerdde daer 't Volck 't Geloof der Christenen. Als nu Dagobert onlanghs daer na een jonge Soon wierd gebooren/ riep hy Amandus weer t'huys; die oock dit Kind heeft gedoopt.

ANNO CHRISTI.

Sijn Echtscheyding. Baronius. 636.

Doe Koningh Dagobert de Friesen, op de stracks-gehoorde wijs had overwonnen/ ontnam hy haer/ ten straf/ een stuk Lands; te weeten/ 't geen tusschen de Rhijn en Yssel leght. Hier bouwde hy Anno 642. een Slot/ aen een Overvaert/ in 't Latijn geseght Ultrajectum; waer van daen de Naem Utrecht is ontstaen. Aen dit Kasteel is naderhand allenxen een Stad gegroeyd; welcke deese Koningh eyndlijck schonck aen Bisschop Cunibert van Keulen. Twee jaren daer na maeckte hy sijn Testament; waer in hy sijnen Soon Clodoveus (van andere genoemd Ludovicus, doch in der daed is 't even deselve Naem in beteeckenis) ten Koningh van Burgundien: sijnen Broeder Sigebert ten Hertogh van Lotharingen, Luxemburgh, Westerijck en Elsas maeckte. In 't volgende jaer overleed hy/ als hy tot in 't een-en-vijftighste had geregeerd. Doe volghde hem in 't Koninghrijck de gedaghte sijnen Soon Clodoveus, van sommige genoemd de II., van andere de III. Sigebert, Koningh in Lotharingen, Clodovei Broeder/ heeft Hertog Rathulf (Radulph) in Thuringen overwonnen/ en desselven Land 't Oost-Franckische Hertoghdom aengehangen. Als hy nu langh met sijne Gemalin geleeft/ doch geenen Erfgenaem by haer gewonnen had/ nam hy Hildebert, Soon van sijnen Groot-Hofmeester Grimwald, in Soons-plaets aen/ en verklaerde hem voor den Erfgenaem des Rijcks; waer uyt naderhand groote Oorlogen sijn ontstaen. Want als Sigebert na dien tijd selfs een Soon wierd gebooren/ genoemd Degenbert, of Dagobert, bemerckte hy sijne begane misslagh; veranderde sijn Testament; en beval dit sijn Soontje aen den Groot-Hofmeester Grimwald, of Grimoald, dat hy 't opvoeden/ en 't Koninghrijck voor hem bewaren sou. Doch Grimwald heeft/ na Koningh Sigeberts dood/ 't Kind na Schotland gesonden/ daer 't in een Klooster wierd gestoocken. Hier tegens maeckte hy sijnen Soon Hildebert, door Sigebert voor ses jaren in Soons-plaets aengenomen/ met geweld Koningh. Deese onbillijckheyd verdroot de Standen des Rijcks. Vielen den Groot-Hofmeester met Oorlogh aen: behielden de Zeege: namen de gewaende Koningh Hildebert gevangen; en sonden hem Koningh Clodoveus te Parijs toe/ met beede/ dat hy 't Kind Dagobert, sijns Broeders Soon/ in sijn Erf-Koninghrijck wou herstellen. Clodoveus veroordeelde Hildebert ter eeuwiger Gevanckenis; doch liet

Utrecht gebouwd. 642.

644. *Dagoberts Soonen, en dood.*

645.

Clodoveus de II. of III.

648.

652.

657. *Sijnen Broeder Sigebert Koningh in Lotharingen.*

Sijne voorbarigheyd veroorsaeckt sijnen Soon 't Rijckverlies.

daerom

ANNO CHRISTI.

daerom Dagobert sijn Vaderlijck Koninghrijck niet toekomen; maer maeckte sijnen Soon Hulderick ten Koningh in Lotharingen, Westerijck, Luxemburgh, Elsas, en Rhijnstroom.

Clodoveus neemd 't Goud en 't Silver uyt de Kercken, en versorght'er d'arme van. 660.

In 't jaer 660. was in Franckrijck een seer grooten honger ontstaen. Doe deed Clodoveus 't Silver en Goud uyt de Kercken neemen; in de Munt brengen / en dit geld aen d'Arme geven. Hy doorsoght selfs de Graven / en vond'er veele Goederen in; welcke hy / als door de doode van geen nuttigheyd / daer uythaelde / en aen de behoeftige uytdeelde. Oock liet hy des Martelaers Dionysii Areopagitæ Graf openen / doch gingh wat ongeschickt met dat H. lighaem te werck / soo dat hy een arm daer van af-brak. Hier over verschrickte hy seer; meende een groot quaed begaen te hebben; en viel in een swaermoedigheyd / welcke hem tot aen sijne dood aenhingh: gelijck hy dan gestorven is Anno Christi 662. na een regeeringh van sesthien jaren.

Sterft. 662.

Lotharius, te Parijs. Hilderick in Lotharingen.

Hy liet drie Soonen aghter / Lotharius, of Clotarius, (in d'oude Brieven leestmen Hlodarius), Hulderick (Hilderick), en Diederick. D'oudste / Lotharius, volghde sijnen Vader in 't Koninghrijck / doch regeerde geen vijf volle jaren; want hy overleed in den uytgangh des jaers 666. Sijnen Nasaet was sijnen Broeder Diederick (want Hilderick besat alreeds 't gedeelte des Franckischen Rijcks na Duytschland, 't welck Koningh Sigebert had behoord) / wiens Groot-Hofmeester was Eberwijn, een hooghmoedigh Man; die door sijne trotsheyd den jongen Koningh Diederick by de Standen gehaet maeckte: waerom se dan oock hem affetteden: met sijnen Hofmeester Eberwijn in een Klooster staecken / en Hilderick van Lotharingen ten Koningh beriepen; die dus een Monarch des geheelen Franschen Rijcks wierd: 't selve beheerschte tot op 't jaer 678.; maer doe / sijnde 't aghtste jaer sijner volle Regeeringh / erbarmlijck om 't leven quam.

666.

Diederick, te Parijs, afgeset.

Hilderick Monarch over geheel Frankrijck.

Werd ellendigh, te gelijck met sijne swangere Gemalin, om 't leven gebraght. 679.

Hy had aen sijn Hof een Edelman en dapper Soldaet / genoemd Bodilo, een gebooren Franck. Deesen deed de Koningh eens / door gramschap overvyld / aen een Pael binden / en met Roeden geesselen / soo dat 't bloed van sijn lighaem af-liep. Bodilo verdroegh deese smaed / tot dat de Koningh met sijne Gemalin ter Jaght gingh / niet verr' van Parijs, by 't Vleck Cala. Hier nam Bodilo de gelegenheyd waer: liep onvoorsiens op Hilderick toe / en stack hem dood met een Dolck. Snelde vervolgens na de Koningin / welcke Swanger was / en doorstack haer desgelijcks. Dit was 't rampsalig eynd des Franschen Koninghs Hildericks; die 8. jaren 't Koninghrijck in 't geheel; maer Austrasia, dat is / Lotharingen en Rhijnstroom, by de 20. jaren had beseeten.

Diederick de Monick, uyt 't Klooster tot de Kroon geroepen.

Na sijne dood riepen de Rijcks-standen Diederick de Monick uyt 't Klooster; setteden hem de Kroon op / en gaven hem ten Groot-Hofmeester eenen / genoemd Landes. Doe Eberwijn dit hoorde / brack hy oock uyt 't Klooster: plonderde de Kercken: kreegh toeloop van onrustigh Gespuys: schermutseerde met Landes: sloegh hem dood: versoende sigh met Koningh Diederick, en geraeckte weer in sijn voorig Ampt. Deesen Eberwijn, of Eboin, heeft sigh verschricklijck gewroocken aen al de geene / welcke raed of daed tot sijne verstooting hadden gegeven; insonderheyd aen de Geestlijcke en Bisschoppen; welcker veele hy in Ballinghschap verjoegh; voornamentlijck Lambertus en Leodegarius; de laetstgenoemde oock / na dat hy hem eerst ellendigh had doen martelen / laten onthoofden. Alles wat deesen Eberwijn deed / moest Koningh Diederick goed keuren: want d'authoriteit der Groot-Hofmeesters was doemaels grooter / als die der Koningen selfs. Doch in 't jaer 688. heeft hy sijnen loon bekoomen. Seecker Franckisch Edelman / genoemd Ermenfried, sloegh hem dood / en nam de vlught na Hertogh Pipin van Braband: die door geweld en wapenen by Koningh Diederick Anno 690. soo veel te weegh braght / dat hy hem maeckte ten Groot-Hofmeester / en Generael, of Opper-Overste / over 't Kryghsvolck in geheel Franckrijck. Vier jaren hier na stierf Koningh Diederick, als hy ontrent 15. jaren na sijnen uytgangh uyt 't Klooster had geregeerd. Sijnen Soon Ludovicus, of Clodoveus de III., wierd sijnen Nasaet. Van deesen sullen wy hier na handelen.

Tyrannyen sijns Groot-Hofmeesters Landes. 685.

Werd dood geslagen, en Pipin koomd door geweld in sijne plaets. 690.

Diederick sterft. 694.

Koningen der West-Gotthen in Spaenje. 621. Vasaus. Schwindhild.

Over 't Koningryck der West-Gotthen in Spaenje regeerde ontrent 't jaer 621. Schwindhild, anders Scintilla, een seer strijdbaer en zeeghrijck Koningh; die de Romeynen 't kleyn gedeelte Lands / 't welck se in Spaenje noch besaten / voorts ten vollen afdwong; en alsoo d'eerste onder al de West-Gotthische Koningen Heer over geheel Spaenje geworden is. In 't elfde jaer sijner Regeeringh begon een Gotsch Heer / genoemd Sisenand, een Muyterye tegens hem aen te vangen / en verdreef hem / met hulp der Françoisen, door Koningh Dagobert ten sijnen bystand derwaerts gesonden / uyt sijn Rijck; waer over hy byna vijf jaren na Schwindhild heerschte. Na Sisenand wierd Chintil Koningh / die 't Bewind vier jaren voerde. By sijnen tijd heeftmen te Toledo een Concilium gehouden / in orde des getals 't vijfde ter dier plaets / Anno 638. In 't selve wierd besloten / dat voortaen yeder Koningh van Spaenje met een Eed sou moeten sweeren / dat hy niemand / die niet Catholijck was / in sijne Landen sou gedoogen. Uyt kraght deeses Decreets wierden doemaels / gelijck oock eenige malen daer na / de Joden uyt geheel Spaenje wegh gejaeghd. Na deesen Koningh stellen sommige Tulga, twee jaren; maer andere laten hem uyt de Lijst / en komen van Chintilla stracks op Kindeschwind; die Anno Christi 649. sijnen Soon Reicheschwind ten Meede-Regent in 't Koninghrijck aennam; wijl hy een strijdbaer / en tot de Regeeringh geschickt Jongelingh was. Na sijns Vaders dood heeft hy 12. jaren en 6. maenden alleen geregeerd. Is gestorven Anno 672.

Sisenand.

Chintilla.

Decreet van 't vijfde Concilium te Toledo. 638.

Tulga.

Kindeschwind. Reicheschwind.

Doe

ANNO CHRISTI.

Doe quam tot de Kroon Bamba, gesprooten uyt Koninghlijck Gotsch bloed. Hy sou een
Bamba. beter Monick als Koningh geweest konnen zijn. De Biscayers en die van Navarre rebelleerden tegens hem; doch Bamba dwongh haer weer tot gehoorsaemheyd. Righte oock d'oude Stad Carteja weer op. In 't negende jaer sijner Heerschappy wierd hem
Werd vergiftighd. Gaet in een Klooster. door een Graef / genoemd Eerwigh, van een seer groot aensien in sijn Hof / vergif toegebraght; waer door hy sijne geheughnis t'eenemael verloor; daer na soo sieck wierd / datmen van sijn leven gantschlijck wanhoopte. Derhalven maecktemen de toebereydingen tot sijne dood / en deeden 't laetste Olysel hem toevoegen. Doe nu Bamba weer tot sigh selven quam / en van de Bisschop vernam 't geen geschied was / wenschte hy de Weereld een goed jaer: gingh in een Klooster / en bleef 'er tot aen 't eynd sijns levens / na dat hy 8. jaren / 1. maend / en 14. dagen
Eerwigh. had geregeerd. Doe geraeckte Eerwigh aen 't Koninghrijck; 't welck hy 7. jaren besat. Doe hy in 't jaer 687. stierf / wierd sijnen
Egick. Schoonsoon Egick sijnen Nasaet: die de Heerschappy 13. jaren heeft gevoerd.

Joden-aenslagh in Spaenje bekoomd hier qualijck. Anno Christi 694. maeckten de Joden, welcke noch in Spaenje overgebleven waren / een verraderschen aenslagh tegens den Koningh. Tot uytvoeringh desselven verbondense sigh met de Joden over Zee / in Barbaryen. Deese souden tot haer na Spaenje overvaren / en haer haer voorneemen helpen uytwercken. Doe dit openbaer wierd / maecktemen allerweegen de Joden tot Lijf-eygene; en hare Goederen wierden de Koninghlijcke Kamer toegeweesen. Hare Kinderen / soo veel 'er niet boven de seven jaren oud waren / gafmen aen de Christenen, om deselve op te
700. voeden. Anno 700. stierf Koningh Egick, na een regeeringh van 13. jaren. In sijne
Wittilo. plaets quam sijnen Soon Wittilo, van wien wy hier na sullen handelen.

Engelsche Geschiedenissen. Beda. l. 2. In Engelland was ontrent 't jaer 632. groote onrust. Want Koningh Edwijn van
632. Northumberland, die sigh voor elf jaren had laten doopen / wierd van d'oproerige Britanniers met 't grootste deel sijns volcks dood geslagen. Hy liet wel twee Soonen na / Einfried en Osrick: doch wylse 't Koninghrijck onder malkander deelden / en daer door des
634. selven Maght verswackten / soo warense niet Mans genoegh tegens de Britanniërs; welcker Vorst Carduella haer beyde / d'een' na d'ander / dood sloegh.

Angel-Saxische Koningen in Engelland. Deese daed heeft Oswald, Koningh in Northumberland gewroken / in 't volgende jaer gewroocken. Sloegh Carduella met eenige duysenden Britanniërs dood; en joegh naderhand d'overige uyt geheel Engelland na de Schotten toe. Deese Britanniërs waren noch van de Natie, welcke men voortijds had
640. geheeten Picten. Anno 640. stierf Edwald, Koningh van 't Landschap Kent in Engelland, die te Cantelburgh sijne Hofhoudingh had. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Erckembert, of Erckebracht. Hy schafte de Heydensche Afgoderyen in sijn Koninghrijck af / en ordonneerde / datmen de veertighdaeghsche Vasten sou houden.

ANNO CHRISTI.

Daer was noch een Heydensch Koningh van d'Angel-Saxen in Engelland, die 't midden-gedeelte des Eylands besat. Sijn Koninghrijck wierd genoemd Merck, of Mark; en hy selfs Penda. Koningh Oswald van Northumberland beoorloghde hem; doch wierd met eenige duysenden der sijne van de Marckers verslagen. Sijnen Soon Oswijn heeft hier na geduerigh met deesen Penda t'Oorlogen gehad. Kon oock door geenerley middelen met hem tot een billijcke Vreede geraecken / hoe dickmael hy deselve van hem versoght. Als hy nu eyndlijck sagh / dat het niet anders sijn kon / deed hy in 't jaer 655. een Algemeenen Beededagh houden / en trad vervolgens op den 15. van November tot een bloedigh Gevecht. Sloegh den onrustigen Heyden Penda, en met hem een groot deel sijns volcks dood. Na deese seer heerlycke Zeege vermeesterde hy 't gantsche Koninghrijck Marck, en besat het drie jaren. Maer doe verkooren de gemelde Markers Wolffer, de Soon van Penda, tot haren Koningh / en joegen Oswijn weer uyt 't Land wegh. Doch na drie jaren greep der West-Saxen Koningh Kenwald deesen Wolffer met Kryghsmaght aen: overwon hem: kreegh hem gevangen / en voerde hem met sigh. Dus wierd Koningh Oswijn van Northumberland van deesen vyand verlost. Doe begaf hy sigh tot de Religions-saecken. Deed sijne Geestlijcke te Jorck by een komen / wegens 't Paesch-feest. Sond daer op Gesanten na Romen aen Paus Vitalianus, met treflijcke Vereeringen; ontfingh daer tegens van hem eenige Heylighdommen / en Geestlijcke Persoonen. Deese Oswijn is in 't vierde jaer daer na overleeden; te weeten / Anno 670. / den 15. van Februarius, na dat hy 28. jaren te Jorck had geregeerd. Sijnen Soon Eckfried wierd na hem Koningh van Northumberland.

Eenen noch Heydensch. Beda. l. 3. 642.

655. *Eyndlijck hy en sijnen Soon verdelghd.*

658. *Veelerley bejegeningen*

664.

670.

Op Koningh Eckert van Cantelburgh volghde sijnen Soon Lotharius, in 't jaer 673. Als Kenewald, der West-Saxen Koningh in Engelland, in 't een-en-dertighste jaer sijns Rijcks was overleeden / regeerde sijne Gemalin Saxburgh een jaer na hem; daer na hare beyde Soonen Escawijn en Kenewijn tot in 't jaer 685. Anno 677. viel Edelred, Koningh der Marckers, met Kryghsgeweld in 't Landschap Kent (Cantium). Verwoestte 't selve wyd en breed. Verbrack Steeden en Kloosteren. Gingh seer onbarmhertigh met de Menschen om. Op deselve wijs sond Koningh Egfried van Northumberland sijn Krijghsvolck in Yrland; 't welck in dit Eyland geen geringe schade deed. De gebeeden en smeeckingen der Geestlijcke konden haer hier van niet afhouden. Doch deese Koningh Egfried bequam in 't volgende jaer sijnen loon. Want de Picten, door sijnen Grootvader Oswald in 't jaer 634. uyt Engelland in Schotland gedreven / begaben sigh weer herwaerts / om haer Vaderland te bewoonen. Eckfried, of Egfried,

en wissel-vallighe-den 673.

677.

der gedagte Angel-Saxische Vorsten.

ANNO CHRISTI.

De Picten komen weer in *Northumberland.* frid, trock haer te gemoet. Doe weecken-se te rugg'/ tot datse hem lockten in een Agterlaegh; daer hy/ in een enge Pas, met 't meeste deel sijns volcks verslagen wierd. De Picten vervolghden hare Zeege. Verdreven soo wel de Schotten als Engelsche uyt deese Gewesten/ en stelden sigh weer in haer Land ter neer: 't welckse oock over de 40. jaren langh hebben beseeten.

Kedwald, der *West-Saxen* Koningh. 689. Anno 689. trock Kedwald, der West-Saxen Koningh/ uyt Engelland na Romen, om sigh daer te laten doopen; 't welck oock geschiedde/ op Saterdag voor Paesschen, den 10. van April. Doch op den thienden dagh daer na overleed hy. In sijne plaets quam Ina; die 't Koninghrijck seer wel en loflijck heeft geregeerd/ 38. jaren langh.

Kercklijke saecken. Kettery der *Monotheliten.* *Ado Vien. Anastas. Beda. Baron.* 648. Nu staet ons oock yets te spreecken van de Kercklijcke saecken/ welcke sigh hebben toegedragen onder Keyser Constans, Soongs-Soon van Heraclius, en onder Constantinus de V., bygenoemd Pogonatus, of Barbatus. By 't leven des Koninghs Heraclii had sigh opgedaen een nieuwe Kettery/ welcker Aenhangers wierden genoemd Monotheliten. Der selver Opperste Hoofd was Athanasius, der Jacobiten Patriarch. Dus wierden-se genoemd/ wijlse maer eene Wil en Wercking in Christo stelden: en daer uyt arghlistighlijck wilden besluyten/ dat'er in Christo maer eene Natuer was. 't Is onuytspreecklijck/ wat voor groote onrusten deese dwalingh in de Christlijke Kercken heeft veroorsaeckt. Keyser Heraclius, en sijns Soons-Soon Constans, die na hem regeerde/ waren met deese Secte besmet. De Bisschoppen in Africa en Europa hebben diensghalven veele Byeenkoomsten gehouden/ en deese Kettery allerweegen weersprooken.

Sware onrusten dour haer Doe Paulus, Bisschop te Constantinopol, dit gevaer sagh/ meendde hy een middel gevonden te hebben/ tot weghneemingh van 't selve. Gaf derhalven den Keyser sulck een raed/ dat hy over al een Bevelbrief deed afkondigen: Men sou noch van eene noch van twee Willen in Christo meer spreecken/ maer gantschlijck daer van stil swygen. Dit quam de Geestlijckheyd in 't Westen/ insonderheyd Paus Martinus, ongeleegen. Hy sond Gesanten na Constantinopol, en liet door haer Bisschop Paulus vermanen/ van sijne dwalingh af te staen. Paulus verliet sigh op den Keyser. Deed de Gesanten/ tegens aller Volckeren Reght/ geweld aen: sond haer oock hier en gintsch op d'Eylanden der Zee in Ballinghschap. Daer op schreef Paus Martinus een Concilium uyt te Romen; derwaerts honderd en vijftigh Bisschoppen quamen; welcke der Monotheliten Kettery eenparigh doemden. Oock wierd Bisschop Paulus in den Ban gedaen/ en des Bisschoplijcken Staets onwaerdigh verklaerd.

in de Kerk verweckt.

Keyser *Constans* aen hare sijde.

Veroordeeld in een *Concilium* te *Romen.* 649.

Dit verdroot Keyser Constans. Beval derhalven sijnen Exarch, of Stadhouder te Ravenna, genoemd Theodorus Calliopa, dat hy den Paus gevangen nemen/ en na Constantinopol senden sou. Theodorus quam heymlijck te Romen. Greep Paus Martinus, die hier op niet voordaght was/ in Constantini Kerck. Settede hem in een Schip. Sond hem eerst na 't Eyland Naxus; vervolgens na Constantinopol. Keyser Constans deed hem in Gevanckenis werpen: na vijf-en-tnegentigh dagen daer uyt halen/ en voor hem stellen. Vermits hy nu niet wou afwijcken van 't regte Gevoelen des Persoons Christi, moest hy noch vijf-en-taghtigh dagen in Gevancknis leggen. Als hy doe noch niet Apostatiseeren, en de Monotheliten toevallen wou/ verwees de Keyser hem na Charsona, gelegen in 't Eyland Pontus, ter Ballinghschap: daer hy/ na groote hongerlijdingh en veelerley ongemacken/ gestorven is op den 10. van November Anno 654. 654.

Paus *Martinus* aen den Keyser gelevered; in Gevanckenis gelegt; in Ballinghschap door gebreck gestorven. 650. 651. 652.

ANNO CHRISTI.

D'Abt Maximus, door bevel des Keysers, gemarteld. Act. Mart.

In Africa was een vroom/ geleerd Abt, genoemd Maximus; die de Monotheliten seer hevigh tegenspraeck/ en hare dwalingen soo in Schriften als Predicatien weerleyde. Van de Keyser wierd hy voor 't Hof verdaghvaerd/ om reeckenschap van sijne Leere te geven. Hy quam met twee Monicken/ sijne Discipulen, te Constantinopol. Wierd onderbraeghd/ en antwoordde soodanigh/ dat hy sijne Tegenparthyen te schande maeckte. Daer op beval de Keyser/ datmen hem sou geesselen/ en in een boose Gevanckenis werpen: daer na/ datmen hem de Tongh sou uytsnijden/ en de reghterhand afkappen. Als Maximus evenwel niet stierf/ sond hy hem in Ballinghschap onder de wilde Volckeren/ genoemd Alanen: by welke hy/ dus ellendigh toegesteld/ sigh onthield/ en

660. Anno Christi 660. overleed. Een diergelijke Martelary hebben de gedaghte sijne twee Leerlingen moeten uytstaen.

Deese vervolgingh heeft geduerd tot op Keyser Constantinus Barbatus.

Hier staet aen te mercken/ dat de geene/ welke dus gemarteld/ of in Ballinghschap verdreven wierden/ dit alles moesten lijden/ onder den schijn/ datse des Keysers Mandaet van stilswijgen ongehoorsaem waren geweest. Men wou niet weeten/ datse dus om haers Geloofs wil wierden vervolghd/ maer alleenlijck gestraft over weerspannigheyd. Van sulcke greepen weetmen sigh noch hedensdaeghs te dienen. Deese onrust en argernis in de Kercken heeft (vermits de Patriarchen van Constantinopol en Antiochien, ja byna al d'Oostersche Gewesten/ met der Monotheliten dwalingh vergiftighd waren) geduerd tot in 't jaer 681.: wanneer door Keyser Constantinus Barbatus te Constantinopol een Algemeen Concilium wierd aengesteld/ bygewoond van anderhalf honderd Bisschoppen; waer by sigh oock bevonden d'afgesondene van Paus Agatho. In 't selve wierd door deese Vaderen/ met een eenparigh Beslupt/ der Monotheliten Kettery verworpen/ en der selver Aenhangers gedoemd.

Die een Concilium aenstelde, 't welk der Monotheliten Kettery doemde. 681.

Roomsche Pausen. Martinus.

Anno Christi 649. is de hier boven dickmael gemeldde Paus Martinus sijnen Voorsaet Theodorus in den Roomschen Stoel gevolghd. Was een gebooren Toscaner. Heeft de Pauslijcke Hooghheyd maer drie (Onufrius seght ses) jaren beseeten. Hoe 't hem gegaen is/ hebben wy even hier boven gehoord.

Eugenius.

Na dat hy in Ballinghschap was overleden/ heeft Eugenius 't Pausdom 2. jaren en 9. maenden voorgestaen. Sijnen Nasaet wierd Vitalianus, een goed Musicant, die in de Kercken heeft verordonneert 't Gesangh/ 't welkmen noemd Cantus Figuralis; oock daer toe laten gebruycken Orgelen en Snarenspel. Aen der Engelschen eeuwigh heyl liet hy sigh seer veel geleegen zijn. Sond haer Theodorus toe/ nevens andere Bisschoppen en Leerraren. Stierf Anno Christi 670./ als hy den Pauslijcken Stoel 14. jaren en 5. maenden had beseeten. Hem volghde Adeodatus, een Romeyn, 7. jaren en 2. maenden: en deesen weer Domnus, de Soon Mauritii, een Romeyn, 5. maenden en 6. dagen. Doe

Adeodatus. Domnus.

quam Agatho, een Monick van Palermo in Sicilien, 4. jaren. Onder sijne regeeringh wierd 't gedaghte Algemeen Concilium te Constantinopol gehouden. Na sijne dood heeft de Stoel leedigh gestaen 6. maenden en 4. dagen; tot dat eyndlijck Leo de II., oock een Siciliaen, wierd verkooren: en na hem Benedictus de II. Van de tijd harer regeering sijn verschillende gevoelens; gelijck oock van die der volgende Pausen/ Johannes, Conon, en Sergius: onder welcke sigh een Schisma of Scheuringh verhief/ ontrent 't jaer 690. Naderhand breeder hier van.

ANNO CHRISTI. Agatho. Leo de II. Benedictus de II. 690.

Onder Keyser Heraclius heeft geleeft en geschreven Isidorus Hispalensis, Bisschop te Sevilla, Leerlingh van Paus Gregorius Magnus: en na hem Sophronius, laetste Bisschop te Jerusalem. Onder Keyser Constans heeft te Straetsburgh gebloeyd de beroemde Bisschop Arbogastus, of Eerbaergast, en d'Abt Maximus, van wiens Martelary hier boven gewagh is gemaeckt.

Geleerde Mannen.

D'Engelsche Geschiedschrijvers verhalen/ dat in 't jaer Christi 730. eerst is gestigt geworden d'Universiteit of Hooge Lands-School te Cambridge in Engelland, door Sigebert, der Oost-Saxen Koningh. Andere seggen/ dat sulcks al langh te vooren/ te weeten/ in 't jaer 370./ was geschied van Cantabro, een Koningh in Spaenje; derhalven/ dat de gemelde Koningh Sigebert deese Academie alleen bevestighd en vernieuwd heeft. Anno Christi 424. had Keyser Theodosius de II. de Hooge School te Bononien aengesteld; en onlanghs daer na die te Constantinopol. Van die te Parijs, te Tolosa, en anderweegen/ sullen wy t'sijner plaets bericht geven.

Academien te Cambridge, Bononien, en Constantinopol.

In 't jaer 615./ sijnde 't sesde der Regeeringh Heraclii, wierd geheel Italien, byna een jaer langh/ door een Aerdbevingh geschuddet. Hier op volghde een afschouwlijke Sieckte/ waer door de Menschen in 't aengesight soodanigh veranderden/ datse meer doode als levende scheenen te zijn. In 't selve jaer/ na dat Cosroes de Stad Jerusalem had veroverd/ hebben de Joden der Christenen Lighamen en Goederen van de Persianen gekoght; en uyt een duyvelsche boosheyd over de taghtigh-duysend der selve/ soo groot als kleyn/ binnen en buyten de Stad doodgeslagen; dus hun moed aen haer koelende.

Aerdbevingh in Italien. Mar. Scot.

Duyvelsche Joden boosheyd. Cedren.

Anno 660. was in Frankrijk de geweldige honger/ waer van wy gewagh hebben gemaeckt onder de Geschiedenissen des Koninghs Clodovoi de II. In 't jaer 670. was 't sulck een koude Winter/ dat veele Menschen/ maer noch veel meer Beesten/ dood broosen. Bomen en Wijngaerden waren verdorven. Anno 680. heeft de Pest grintsch en herwaerts seer fel gewoedet. In de drie Maenden/ Julius, Augustus en September, sijn veele duysenden Menschen daer aen gestorven. In 't volgende jaer was de diertte in Neder-Saxenland soo geweldigh/ dat een groot deel der Inwooners/ door honger wanhopigh geworden/ sigh selven in de Zee wier-

Honger. Koude Winter.

Pest, en diere tijd.

ANNO CHRISTI. wierpen. Een diergelijcke Hongersnood en Pest heeft Anno 682. Syrien en d'Oostersche Provintien aengevoghten. In 't jaer 684. brandde de Bergh Vesuvius, en veroorsaeckte seer groote schade.

Vesuvii brand.

Justinianus de II. de 67. Keyser. *P. Diac. l.* 19. *Regin. l.* 1. *Zon. T.* 3. *Cedren. Egn. l.* 2. *Abb. Ursp.*

Op Keyser Constantinus Pogonatus, of Barbatus, is in de Heerschappy gevolghd sijnen Soon Justinianus de II., als hy nauwlijckx 16. jaren oud / daer-en-boven van natueren slecht-verstandigh was. Soo haest hy in de Regeeringh was getreeden / sond hy sijn' Oversten in Armenien; welcke de Saraceenen van daer wegh sloegen / en haer dwongen / den beloofden Tribuit te betalen. In

685. 't volgende jaer hield Abdelmelech, der Sara-

686. ceenen Calipha, seer ernstigh by Justinianus aen om Vreede; welcke hy wel verkreegh / doch onder swaere Voorwaerden: en de Saraceenen moesten de gedaghte Tribuit opbrengen / wijlse onder malkander selfs oneenigh waeren. Want twee harer Vorsten / Musab

687. en Muctar, voerden d'eene tegens d'ander' Oorlogh. Muctar wierd van Musab in Persien verslagen. Hier tegens wierd Musab van Abdelmelech met deselve Munt betaeld; die door deese Zeege de Heerschappy over Persien en Mesopotamien bequam.

Is eerst Zeegrijck tegens de *Saraceenen*; daer na, de Vreede breeckende, ongeluckigh.

Drie jaren hier na / als Keyser Justinianus sigh liet beduncken / dat de Saraceenen de Tribuit niet getrouwlijck genoegh opbraghten / maer quaed geld in de Schatkamer leverden / deed hy haer den Vreede opkondigen. De Saraceenen baden den Oorlogh af; en booden aen / gelouterd sijn Goud te leveren; doch te vergeefs. Justinianus voer

690. voort. Nam 30000. Sclavoniërs aen / en

691. voerdde deselve tegens de Saraceenen. Als deese sigh nu te swack bevonden / en alreeds in een Gevecht ondergeleegen hadden / handeldense met de Sclavoniërs; gaven haer 't geld / 't welckse anders den Keyser hadden moeten opbrengen; en maeckten hier door / datse van daer wegh na huys trocken. Daer op greepen de Saraceenen Justinianus aen: die / door deese verlatingh der Sclavoniërs seer verswackt / geslagen en op de vlught gedreven wierd. Dus verschaften de Saraceenen haer selven Vreede door de Wapenen.

Werd daer op een gantschen Tyran. *Suidas in Justinian. Rhinotmeto.*

Over deese Neerlaegh wierd de Keyser soo ongeduldigh en bloedgierigh / dat hy veele der Sclavoniërs, welcke sigh t'Huys hadden gehouden / gantsch onschuldigh deed om 't leven brengen. Ook Tyranniseerde hy tegens de Burgeren te Constantinopol. Beswaerde niet alleen 't Landvolck met onverdraeghlijcke diensten / wijl hy seer groote Gebouwen oprightte / maer oock den Adel met groote Geldschattingen. Eenige / welke tegens dit sijn bedrijf yets spraecken / deed hy levendigh verbranden / of op andere wijsen uyt de weereld wegh ruymen. Hier over ontstond byna een Oproer onder de Constantinopolitaensche Burgeren; welcke allerley smaedredenen tegens den Keyser uytwierpen: die / hier over noch meer verbitterd / den Stadsvooghd Stephanus beval / de voornaemste onder 't Volck aen de dood over te leveren; en den aenvangh te maecken met den Patriarch Callinicus. Justinianus had seker Edelman en Overste / genoemd Leontius, die sigh in den Oorlogh tegens de Saraceenen seer wel had gequeeten / in Gevanckenis doen werpen. Doch als hy nu volck van node had / trock hy hem weer uyt deselve / en maeckte hem ten Landvooghd over Griekenland. Deese Leontius braght Krijghsvolck by een / om sijne Provintie tegens de Saraceenen te beschermen. Doe nu 't selve in de Haven van Constantinopol lagh / gereed 694.
om af te varen / en als hy selfs 't Scheep wou treeden / rieden eenige sijner Vrienden hem / hy soude goede gelegenheyd / om de hem aengedane smaed te wreecken / niet versuymen. Daer op riep Leontius sijne Soldaten tot hem: ontdeckte aen haer sijnen aenslagh: opende de Gevanckenissen / en overviel Keyser Justinianus in sijn Pallays. Nam hem gevangen: deed hem de Neus affnijden / en verwees hem in Ballinghschap.

ANNO CHRISTI.

Sijne wreede bedrijven.

Werd verstooten, en de Neus afgesneeden.

Straf over sijne Dienaren. *Leontius* de 68. Keyser. *P. Diac. l.* 19. *Egn. l.* 2.

Sijne Dienaren / welcke sigh hadden laten gebruycken tot d'uytvoeringh aller sijne wreedheden en lasteren / wierden met de voeten gesleept op d'openbare Plaets / en daer levendigh verbrand. Dit gebeurdde in 't thiende jaer van Justiniani Regeeringh / Anno Christi 694. D'ontneusde Keyser vlood tot den Koningh van Bulgaryen; en onthield sigh by hem. Dus wierd Leontius Keyser. Doch deese Hooghheyd heeft hy niet langh konnen genieten. Want Anno 697. muyteneerden die van 't Keyserlijck Heyr in Africa, 697.
alsse / door haer' aghteloosheyd / een groote Neerlaeg van de Saraceenen hadden geleden; en wierpen Tiberius Apsimarus ten Keyser op. Die terstond met sijn Krijghsvolck over trok na Griekenland, en de Stad Constantinopol innam / eer Leontius sigh tot tegenweer kon bereyden. Apsimarus kreegh hem gevangen: sneed hem de Neus af / gelijck Justinianus was weervaren: wierp hem in Gevanckenis / en deed sigh van den Patriarch Callinicus ten Keyser Kroonen. Sijnen Broeder Heraclius gaf hy 't Generaelschap over 't Krijghsvolck; en sond Leontius met sijn neusloos aengesigt na Dalmatien, om daer een Monick te werden.

Tiberius Apsimarus, de 69. Keyser. Ontneusd; verdreven. *P. Diac. l.* 20. *Zon. T.* 3. *Cedren. Abb. Ursp.*

Anno 698. oorloghden de Saraceenen selfs 698.
onder malkander; en verlooren door deese hare Tweedraght 't Koninghrijck Persien. Sulk een gelegenheyd nam Apsimarus waer. Viel in Syrien: verwoestte alles wijd en breed: sloegh over de tweemael honderdduysend Saraceenen dood / en bequam een 700.
seer grooten Roof. Habdalla, een Saraceensch Vorst / wou deese schade wreecken. Deed geen geringe verwoestingh in de Keyserlijcke Landen; doch moest haest weer te rugg' wijken. Wendde sig doe na Armenien, en nam byna 't geheele Landschap in. Voorts greepen de Saraceenen 't Land Cilicien aen: doch Heraclius, des Keysers Apsimari Broeder / sloegh haer; kreegh'er een groot getal van gevangen / en sond deesen 700.
Hoop den Keyser toe na Constantinopol. 701.
Echter lietense sigh hier door niet affschricken. Quamen in 't volgende jaer noch veel 702.

P. Diac. l. 20. *Zonar. T.* 3. *Cedren. Abb. Ursp.*

Slaet de *Saraceenen* geweldig.

ANNO CHRISTI.

stercker in Cilicien; doch wierden andermael van Heraclius soodanigh bejegend/ dat/ in een seer hard Gevecht/ over de twaelfduysend der hare verslagen bleven.

Justinianus neemd *Constantinopol* en 't Keyserrijck weer in.

In 't sevende jaer der Regeeringh Tiberii Apsimari nam de verdrevene Justinianus, die nu tot in 't thiende jaer Ballingh was geweest/ en sigh een tijd langh had opgehouden by Trebellinus, der Bulgaren Koningh/ weer een hert. Bequam van de nu gemelde Vorst een goede bystand. Greep daer mee 't Landschap Thracien aen/ en belegerde Constantinopol. In 't begin kon hy hier niets verrighten. Eyndlijck evenwel quam hy met sijne Bulgariërs door een Watergang in de Stad. Apsimarus en sijnen Broeder Heraclius wilden vlieden; doch wierden beyde gevangen. Doe nu Justinianus deeser wijs Apsimarus in handen had gekreegen/ liet hy oock sijnen vyand Leontius, die hem de Neus doen affnijden en van 't Koningrijck verstooten had/ uyt de Plaets sijner Ballinghschap derwaerts brengen. Heraclius, des Keysers Tiberii Apsimari Broeder/ deed hy/ nevens meer andere voorname persoonen/ ophangen: Apsimarus selfs/ nevens den geweesenen anderen Keyser Leontius, met Paerden voor sijnen Throon slepen/ wel gebonden sijnde. Hier trad hy met sijne voeten op haren Hals en Aengesigt; terwijl d'omstanders singen moesten: Op Slangen en Adderen sult gy gaen; op Leeuwen en Draken treeden. Eyndlijck liet hy haer op de grouwlijckste wijs in stucken houwen; daer-en-boven den Patriarch Callinicus d'oogen uytsteecken. By deese inneemingh der Stad Constantinopol sijn eenige duysenden der Burgeren om 't leven gekomen. Dus heeft Justinianus den hem aengedanen hoon strengh genoegh gewroocken. De Bulgariërs, door welcker hulp hy weer op den Keyserlijcken Throon was geraeckt/ gaf hy treflijke Vereeringen/ en sond haer weer na huys.

Handeld seer grouwlijk met de geweesene Keyseren *Leontius* en *Apsimarus*. *P. Diac. l. 20. & Longob. l. 6. Zonar. T. 3. Cedren. Reg. l. 1.*

Grouwlijk-wreede bedrijven van *Justinianus.*

Van dien tijd af aen wierd Justinianus hoe langer hoe wreeder. Brack de Vreede met de Bulgariërs; en betoonde haren Koningh Trebellinus een sleghte danckbaerheyd voor de beweesene weldaed. Doch de Bulgariërs sloegen sijn Heyr op de vlught; sulker wijs/ dat de Keyser selfs nauwlijckx in een Boot kon ontvlieden/ en 't leven daer van brengen. Noch veel onmenschlijcker gingh hy te werk met d'Inwooners van 't Landschap Chersonesus; daer hy alles/ jongh en oud/ Man en Vrouw/ liet neerhouwen. Ontrent 73000. Kinderen wierden noch behouden/ en in Scheepen geset; welcke echter al t'samen door Onweer Schipbreuck leeden/ en vergingen.

Justiniani rampsalig eynd. *Philippicus Bardanes*, de 70. Keyser. *Egnat. l. 2. P. Diac. l. 20. Zon T. 3. Sigeb. Reg. l. 1. Cedren.* Hoe omgekomen.

Sulck een onmenschlijcke Tyranny was selfs 't Krijghsvolck tegens de Vorst; ja mishaeghde haer soodanigh/ datse eenen anderen ten Keyser verkooren; te weeten/ Philippicus Bardanes; die des Keysers Justiniani Krijghsheyr in Chersonesus sloegh. Voer voorts over na Constantinopol. Nam de Stad in; en voor eerst Tiberius, de Soon Justiniani, noch een Kind/ gevangen/ en sneed hem de keel af. De Vader Justinianus deed hy 't Hoofd afhouwen; en maeckte sigh dus meester van 't Keyserrijck; 't welck hy echter niet langh besat. Want als hy noch maer een jaer en ses maenden had geregeerd/ braght Artemius Anastasius door verradery het daer toe/ dat hem beyde d'oogen wierden uytgestoocken; vervolgens wierp men hem in een Gevanckenis/ daer hy van honger en gebreck stierf. In den aenvangh der Regeeringh Artemii Anastasii hebben de Saraceenen een Scheepsvloot toegerust/ om Constantinopol daer mee te belegeren. Artemius daer tegens braght sijne Galeyen by een; maeckte sigh gereed tot een dappere tegen-

Artemius, de 71. Keyser. *Anastas. in vit. Const. & Greg. P. Warnef. Longob. l. 6. c. 36.*

ANNO CHRISTI.

genweer/ en beval de Burgers/ sigh voor de tijd van drie jaren met Proviande te voorsien. Doe nu de Saraceensche Vloot by de Stad Tyrus vertoefde/ sond de Keyser sijne Galeyen derwaerts/ om de Scheepen der Saraceenen in brand te steecken. Ondertusschen ontstond tweedraght onder 't Roomsche Kryghsvolck/ en d'Oproerige sloegen haren Oversten dood. Vermits se nu voor Artemii gramschap over deese daed seer bevreesd waren/ soo wierpen se ten Keyser op eenen Theodosius, een Rentmeester/ uyt Syrien, van een onaghtbaer Geslaght. Dwongen hem oock/ deese Hoogheyd aen te neemen. Daer op ruckte hy voor Constantinopol. Belegerde de Stad te Land: veroverde deselve na drie maenden. Kreegh Artemius, die alreeds na Nicæa gevlooden was/ gevangen: deed hem een Kruyn scheeren/ en stack hem in een Klooster. Deeser wijs hield Theodosius sigh te Constantinopol als Roomsch Keyser.

Theodosius de III. de 72. Keyser.

Artemius had korts te vooren Leo Isaurus, eenen sijner Veld-oversten/ met een Heyr na Armenien tegens de Saraceenen gesonden. Deese voght noch dappermoedigh voor sijnen Heer. Doch als nu rughtbaer wierd/dat Theodosius de gedagte Artemius uyt 't Rijck gestooten/ en ten Monick gemaeckt had/ droegen niet alleen de Soldaten/ maer oock d'Armeniërs en Saraceenen, Leo 't Keyserrijk op. Dus bequam hy de Soon van Theodosius in sijn geweld. Soo haest de Vader dit gehoord had/ stond hy af van 't Keyserdom/ 't welck hy ongeerne en door dwangh had aengenoomen: trock met sijnen Soon na Ephesen; en begaven sigh daer beyde in den Geestlijcken Stand. Van deesen Leo Isaurus sullen wy hier na breeder spreecken.

Staet geerne van 't Keyserdom af.

Leo Isaurus.

Anno Christi 656. quam Othman, Koning der Arabiërs, om 't leven. Hem is gevolgd Haly; die desgelijcks in 't vijfde jaer hier na verslagen wierd. Hy liet twee Soonen aghter/ Hasen en Mavia. Aen Hasen viel Mesopotamien, aen Mavia daer tegens Damascus en Syrien ten deel. Hasen stond van 't Rijck af; trock na Medina in Arabien, en wierd een Turksche Monick. Van Mavia en sijne verrightingen hebben wy gewagh gemaeckt onder de Geschiedenissen van de Keyseren Constans, en Constantinus Pogonatus. Hy is gestorven in 't jaer 680./ sijnde 't een-en-twintighste sijns Rijcks. Sijne Soonen/ Jezid en Marvan, waren sijne Pasaten/ doch hebben beyde niet boven een jaer geregeerd. Ter dier oorsaeck wierd Abdelmelech Calipha te Damascus, en heeft twintigh jaren geregeerd. Van sijne verrigtingen is gehandeld onder Keyser Justinianus de II. Doe hy Anno 701. was gestorven/ wierd sijnen Soon Walid Koningh. Deese Walid ontnam de Christenen te Damascus hare Kerck/ en maeckte daer van een Turksche Moschea, of Tempel. Verbood haer oock/ voortaen yets in de Griecksche Tael te schrijven. Dus heeftmen van dien tijd af aen d'Arabische Spraeck en Letteren moeten gebruycken. Onder de Spaensche Historien

Saraceensche Geschiedenissen en Vorsten. *Othman. Haly. Hasen. Mavia. Jezid. Marvan.*

680.

Abdelmelech.

Walid. 701.

sal verdere meldingh van hem gedaen werden.

ANNO CHRISTI.

In 't jaer Christi 689. regeerde over 't Lombardisch Koninghrijck Cunibertus, of Kunebert, de Soon van Pferdritter, of Pertharitus. Tegens wien Alahis, Hertogh in Friaul, die sijne Hofhoudingh te Trente hield/ een Rebelly aenvingh; en/ terwijl Kunebert niet tegenwoordigh was/ de Koninghlijcke Residentie-Stad Pavia innam. Ondertusschen moest Cunibertus sigh anderweegen onthouden. Maer als Alahis eens ter Jaght uytreed/ wierd de Koningh heymlijck daer van verwittighd; die in aller spoed aenquam/ en van de Burgeren ingelaten wierd: derhalven Alahis sijn gevangen Wildbraed in een andere plaets moest eeten.

Italiaensche, en *Longobardische* Geschiedenissen. *P. Diac.* 689.

In 't derde jaer hier na kondighde Alahis Koningh Kunebert den Oorlogh aen; onder voorwendingh/ dat hy sigh al te seer aen de Geestlijckheyd had overgegeven. Waerom hy oock met een hoogen Eed swoer/ indien hy de Zeege bequam/dat hy dan alle Papen de Ballen sou laten uytsnijden/ en deselve gesamentlijck in een Put by een doen werpen. Kunebert deed hem aenseggen/ dat hy 't onschuldigh bloed verschoonen/ en met hem alleen in een Kamp treeden sou. Maer vermits Alahis daer in niet wou bewilligen/ soo moest Koningh Kunebert hem Slagh leveren; in welcke Alahis sneuvelde/ en sijn Volck verstroyd wierd. Cunibertus overleed Anno Christi 701./ en liet ten Pasaet in 't Rijck aghter sijnen Soon Luitbert, noch jongh. Derhalven wierp sigh eenen anderen/ genoemd Regenbert, ten Koningh op/ en voerde Oorlogh tegens Luitberts Voogden. Als hy nu noch in 't selve jaer stierf/ settede sijnen Soon Eerenbert, by de Latijnen geseght Aribertus, den Krijgh voort. Kreegh de Jongelingh gevangen/ en veroverde dus 't Koninghrijck geweldadigh; 't welck hy negen jaren langh besat. Doe wierp sigh op een Longobardisch Heer; die/ met hulp der Bayeren, Koningh Eerenbert aengreep/ en hem uyt 't Veld sloegh; soo dat hy na de Rivier Tesino moest vlieden. Doch vermits 't Schipje/ waer in hy wou overvaren/ te swaer geladen was/ soo sonck het te grond. Dus moest Eerenbert verdrincken. Drie maenden daer na stierf oock Ansbrand: en sijnen Soon Luitbrand regeerde over 't Lombardisch Koninghrijck tot in 't twee-en-dertighste jaer.

691.

Kunebert, tegens wien *Alahis* rebelleert; doch in eenen Slagh omkoomd. 694.

701. *Luitbert*; verstooten van

Eerenbert; die oock omkoomd. 712.

Ansbrand. Luitbrand.

In 't jaer 725. hadden de Mooren, of Saraceenen, 't Eyland Sardinien ingenoomen. Als nu deese Koningh Luitbrand berigt kreegh/ dat 't Gebeent van S. Augustinus, geweest Bischop van Hippo in Africa, in de Vervolgingh der Wandalen derwaerts was gebroerd geworden/ sond hy Gesanten aen der Saraceenen Oversten/ datmen hem deese Overblijffselen sou laten volgen: 't welck hem oock toegestaen wierd. Dus wierden de gedaghte Beenderen te Pavia gebraght. Anno Christi 744. is de Lombardische Koningh Luitbrand, na dat hy soo wel den Keyserlijcken Stadhouder/ of Exarch, te

S. Augustini Gebeent te *Pavia* gebraght. 725.

744.

ANNO CHRISTI.

Ravenna, als de Roomsche Pausen genoegh gevexeert had / te Pavia gestorven; 't Rijck aghterlatende aen sijns Soons-Soon Hildebrand. Doch de Longobarden begeerden hem niet t'erkennen, maer verkooren ten Koningh eenen Rachis, van wien wy hier na sullen spreecken.

Fransche Koningen. *P. Æmil. l. 2. Gaguin. l. 3.*

Clodoveus de II., Soon van Koningh Diederik, regeerde in Frankrijk ontrent 't jaer 695. Stierf Anno 698. Sijnen Nasaet wierd sijnen Broeder Hildebert, anders geseght Childebert; die wel 't Koninghrijck over d'aghtthien jaren langh heeft beseeten/ maer niet veel gedenckwaerdighs verright; wyl nu de hooghste Maght stond aen den Groot-Hofmeester of Connestabel des Franschen Rijcks; die ter deeser tijd was Pipin, Vader van Carolus Martellus, de Grootvader Caroli Magni.

Pipin, Groot-Hofmeester van *Franckrijck.*

Deese Pipin, die te gelijck was Vorst in Braband, Lotharingen, Gulik, en Holland, had een Gemalin / van de Geschiedschrijvers genoemd Plectrude. Nevens haer hield hy een Concubin, Alpaida; by welcke hy oock won de gedaghte Carolus, op goed Hooghduytsch geseght Kerle, een Keerl; bygenoemd Martellus.

Carel Martel, sijnen Soon.

Bisschop Lambertus van Luyk bestrafte Pipin, wegens sijn Bywijf/ en deed haer in den Ban.
698. Maer deese Alpaida braght haest te weegh / dat Lambertus van 't leven wierd beroofd. Pipin had noch een Soon/ geheeten Grimwald, of Grimoaldus. Deesen maeckte hy in sijne plaets ten Groot-Hofmeester en Constabel van Frankrijk, om sijne Landen dies te beeter te konnen regeeren. Gaf hem oock ten Gemalin de Dochter van Radbot,
700. Vorst der Friesen. Als de gemelde Grimwald eens in een Kerck te Luyk sijn Gebed verrightte/ wierd hy van sijns Schoonvaders Radbots Lijf-Trauwanten doodgestoocken.

Pipin van *Herstal* sterft.

Deesen Pipin droegh de bynaem van Herestal, of Herstal. Als hy sijn Vorstendom
714. 27. jaren langh had beseeten / en even soo langh Groot-Hofmeester der Kroon Frankrijk was geweest/ is hy gestorven op den 16. van December des jaers Christi 714. Sijnen Soon Carolus Martellus was sijnen Nasaet in sijne Landen en Vorstendommen.

Childebert de II. en

Als nu in 't volgende jaer Koningh Hildebert de II. was overleeden/ en Degenbert,
716. of Dagobert de II., in sijne plaets getreeden/ bekleedde Plectrude, Weduw van de gemelde Pipin van Herstal, nevens haers Soons-Soon Diebold, 't Connestabel of Groot-Hofmeester-Ampt. Vermitsse Carel Martel, des Bywijfs Soon/ een seer grooten haet toedroegh/ soo maecktese/ dat hy te Keulen in Gevanckenis wierd gehouden.

Dagobert de II. overleeden.

Maer als nu Koningh Dagobert in 't vijfde jaer na Childebert oock overleed/ riepen de
719. Standen des Rijcks Hilperik, of Chilperik, sijnen Broeder / uyt 't Klooster / en maeckten hem Koningh. Joegen daer-en-boven Pipini Weduw met haren Diebold van 't Hof wegh.

Bericht van *Carel Martel,* Hertogh van *Braband.*

Dus wierd oock Carel Martel, tegens sijne verwaghtingh/ uyt sijne Heghtenis te Keulen ontslagen. Ging na Braband, en nam 't besit sijner Landen aen. Maer hier bequam hy twee maghtige vyanden/ Radbot, Koningh van Friesland, en Chilperik, Koningh van Frankrijk. Koningh Rad-
bot greep hem eerst aen; sloegh Carel in de vlught/ en voerdde een treflijcken Buyt met 716.

Slaet met sijne *Nederlanders* de *Fransche* swaerlijck. *Annal. Fris.*

sigh na huys. Koningh Chilperik ruckte met sijn Heyr tot dight by Camerik, in voorneemen/ van Braband te beoorlogen. Doe overviel Carel hem onvoorsiens/ op Palm-Sondagh des jaers 717. Sloegh de François-
sen in de vlught; vervolghdese tot by Parijs; 717.
Kreegh sijne Stiefmoeder Plectrude gevangen/ en sond haer na Keulen, daer hy te voren door haer bestel in Heghtenis had geseeten. 718. Deed haer echter hier heerlijck onderhouden.

Verdrijft *Chilperick,* en maeckt *Clotarius* Koningh.

Koningh Dagobert de II. had een Soon nagelaten / genoemd Lotharius, of Clotarius. Deesen nam Carel Martel, na de bekoomene Zeege/ en maeckte hem Koning;
wijl hem onbillijck daght/ dat een Broeder 720.
sou regeeren / daer een Soon en wettige 721.
Erfgenaem voorhanden was. Chilperik nam sijne toevlught tot Hertogh Eudo in Gasconje. Versamelde hier Kryghsvolck/ en leverde Carel Slagh / doch kreegh de Neerlaegh/ en moest vlieden; komende alleen met weynige weer in Gasconje tot Hertogh Eudo. Ondertusschen stierf de nieuwe Koningh Clotarius; en sijnen Broeder Diederik was noch een Kind / tot de Regeeringh onbequaem. Op dat nu 't Rijck niet sonder Hoofd en Koningh moght sijn/ vergeleeckt Carel Martel sigh weer met Chilperik, en liet hem tot de Regeeringh komen.

Saraceenen in *Franckrijck:* grouwlijk van *Martel* geslagen. *P. Warnefr. l. 6. Long. c. 46. Fredegar. c. 108. Sigeb. Gembl. Annal. Fuld.*

In de twee volgende jaren heeft Martellus Oorlogh gevoerd met de Bayeren en Swaben in Duytschland: Als deese twist gestild was/ greep hy Eudo, Hertogh van Gasconje, aen; en beschadighde soo sijn Land als sijn Volck niet weynigh. Eudo vond sigh te swack tot tegenstand. Riep derhalven de Saraceenen tegens Carel te hulp. Daer op quam Abdiram, een Saraceensch Vorst / met 40000. Mannen aen/ meenende / in Frankrijk voortaen te sullen woonen. Nam de Steeden Bourdeaux, Poictiërs, en meer andere in. Handelde oock / over al waer hy quam / seer
grouwlijck. 725. Tegens soodanigh een meenighte van vyanden riep Carel de Longobarden uyt Italien: braght oock in Over en Neder-Duytschland een maghtigh Heyr op de been; en trock daer mee de Saraceenen onder d'oogen. Waer op sulck een Slagh voorviel / dat meer dan 30000. Saraceenen of Turken daer in om 't leven quamen; waer tegens van de Duytschen en Françoisen niet boven de 1500. dood bleven. Dus ooghblijcklijck was de bystand Gods in deese Zeege.

Hy maeckt sigh magtiger, als de Koning van *Frankrijck* selfs was.

Twee jaren hier na stierf Koningh Chilperik van Frankrijk. 727. Doe settede Carel Martel Dagoberts jonger Soon/ Diederik de II., de Kroon op 't hoofd: doch op dat hy oock sigh selven niet vergat/ kneep hy 't Fransche Koninghrijck 't Landschap Burgundien af. En als Eudo, Hertogh van Gasconje, gestorven was/ nam hy de gantsche Provintie Aquitanien

ANNO CHRISTI.

nien in sijne handen. Nergens vond hy tegenstand; so dat Carel Martel veel maghtiger was/ als Koningh Diederik selfs. Anno 731, veroverde hy ook de Stad Avignon, welke de Saraceenen hadden ingenoomen; doch na een langhduerige Belegeringh.. Alles wat hy daer binnen vond/ sloeg hy dood. Als een ander Saraceensch Vorst de Stad Narbona in Languedocq had vermeesterd/ belegerde Carel hem eenige maenden tijds daer binnen. De Mooren uyt Spaenje quamen de Beslootene te hulp; doch Martellus ontfingh haer soodanigh/ dat haerer seer weynige den wegh over 't Gebergt weer konden vinden. Noch eenmael quamense; en greepen Languedocq soo te Water als te Land aen: doch wierden in eenige Gevechten ter neer geleght; veele duysenden der hare verslagen en gevangen. D'overgeblevene gingen t'Scheep/ meenende weer na Spaenje te varen; doch geraeckten door Onweer en Schipbreuck byna al t'samen om 't leven. Dus qualijck is haer ten laetsten hare Stropery in Frankrijk vergaen. Vermits nu de West-Gotthen in Languedocq deese grouwlijcke vyanden ter hulp geroepen hadden tegens Carel, soo wendde hy sijne Maght tegens haer. Nam in de Steeden Nimes, Agde, Mompellier, en vervolgens 't gantsche Land Provence. Deese zeeghrijcke Held is gestorven op den 22. van October Anno Christi 741.; en wierd te Parijs begraben; na dat in 't voorige jaer Diederik de II., Soon van Dagobert de II., Koningh van Franckrijck, overleeden/ en Childerick, of Hilderick, de IV. in sijne plaets gekomen was; van wien wy hier na beright sullen geven.

Bekoomd veel' Overwinningen, en treckt veel aen sigh, selfs van de Fransche Kroon.

741. Martel sterft; ook Diederick de II. Aimoin.

Wittizo, Soon des Koninghs Egicks van Spaenje, was een seer ondeugend en onkuysch Mensch. Hem maghmen wel toeschrijven/ d'oorsaeck te sijn geweest van d'ondergangh des West-Gothschen Koningrijcks in Spaenje. Hy deed Dietfried (Theofredus), des voorgedaghten Reicheswinds Soon/ en Rodericks (die hier na regeerde) Vader/ d'oogen uytsteken. Wou 't even alsoo gemaeckt hebben met desselven Bloedverwant Pelagius; doch dese ontquam sijne handen. Als hy nu sodanigh had te werck gegaen/ dat yeder hem vyandigh was geworden/ en hy in vrees van een Oproer stond/ deed hy de Mueren der Steeden en van alle vaste Plaetsen ter neer werpen/ behalven te Toledo, Legion, en Astorga: waer door dan de Saraceenen naderhand dit Land dies te lighter konden vermeesteren.

Spaensche Geschiedenissen. Ex Vasaeo. 700.

Wittizo, een seer godloos Mensch.

In deese onordeningh/ en in dit misvertrouwen/ nam Roderick, Soons-Soon van Rheicheswind, een besluyt/ sijns Vaders Dietfrieds beleedigingh en hoon/ wijl Wittizo hem d'oogen had doen uytsteecken/ te wreken. Braght ten dien eynde een Krijgsheyr op de been. Deed een Slagh met den Koningh: behield 't Veld; kreegh hem gevangen/ en deed hem d'oogen uytgraven/ als hy negen jaren had geregeerd. Daer op wierd Roderick van elck ten Koningh aengenoomen. Deese Wittizo had twee Soonen; welcke/ uyt vrees voor Koningh Roderick, na Barbaryen tot de Saraceenen vlooden/ en deselve om hulp smeeckten. Roderick was niet onbekend/ dat'er noch veele in 't Land waren/ die 't met de Kinderen van Wittizo hielden. Was oock bekommerd/ datse/ wanneer de gelegenheyd sigh aenbood/ souden traghten/ haer Vaderlijck Rijck weer aen sigh te brengen. Maeckte derhalven al sijne Burgers en Onderdanen weerloos. Dit was 't tweede voordeel voor de Saraceenen. Waer by dan noch 't volgende quam. Roderick had aen sijn Hof een Graef/ genoemd Julianus, een dapper Overste. Deesen sond hy met een Scheepsvloot na Septa, of Ceuta, in Africa tegens de Saraceenen. Ondertusschen

D'oogen werden hem uytgestoken. Ex Roder. Tolet.

Dingen, welcke de Saraceenen hebben gediend tot de veroveringh des West-Gotschen Rijks in Spanje.

schond

ANNO CHRISTI.

schond hy sijne Dochter Jacoba. Andere stellen / datse sijne Gemalin was. Doe haren 710. Vader (of Man) Julianus deese smaed vernam / verdroot hem deselve soodanigh / dat hy sigh met Moses, Koningh in Africa, tegens Rodericus verbond.

Insonderheyd Koningh *Rodericks* schending van de Dochter (of Gemalin) eens Graefs.

Gelijckerhand voerense na Spaenje over. Hier vermeesterden de Saraceenen, vermits de Steeden sonder Mueren / de Menschen weerloos gemaeckt waren / met kleyne moeyte Tariffa, Algezir, en meer andere Plaetsen. Sloegen haer Leger op den Bergh Gibraltar, en stroopten van daer door 't Land. Enck, Veld-overste van Roderik, bejegende haer wel / doch wierd van Tarich, der Mooren Oversten / geslagen / en op de vlught gedreven; gelijck oock Koningh Roderik selfs / onlanghs daer na. Ondertusschen kreegen de Saraceenen varsch volck van over Zee: derhalven voer Tarich voort; d'eene Stad voor / d'andere na inneemende; waer door Roderik gedwongen wierd / met de gantsche Maght sijns Rijcks hem onder d'oogen te trecken. In den aenvangh der Maend September Anno Christi 713. vielen veele Gevechten na malkander voor / een geheele weeck langh; waer in ontrent 16000. der Saraceenen verslagen wierden; doch 't kon niet helpen; vermits 't getal der Mooren te groot was. Gelijckse dan oock eyndlijck Koningh Roderik, na dat hy sigh vry langh seer Ridderlijck had verweerd / in 't opene veld dood sloegen; en daer op byna geheel Spaenje veroverden. Want terstond hebbense Sevilla en Legion, Steeden en Landen ingenoomen: hare Residentie aengesteld in de Stad Corduba, en op de Christenen een swaren Tribuit geleght.

Hy, de laetste *Gothsche* Koningh in *Spaenje*, werd verslagen; en de *Moorsche Saraceenen* meester van *Spaenje*.

Die sigh 't Saraceensche Jock niet onderwerpen wilden / vlooden in de Geberghten van Biscajen en Asturien. Hier hieldense / door behulp der Bergen / sigh noch op / met haren Vorst Pelagius, een Bloedverwant van Roderick. Tegens hem sond der Saraceenen Vorst Moses een Krijghsheyr uyt. Doch Pelagius lockte 't selve in een Aghterlaegh / en sloegh over de twintigh-duysend der Mooren dood. Doe begon Pelagius een nieuw Koninghrijck in Asturien aen te stellen / genoemd 't Rijck van Asturia en Legion. Als de Mooren sagen / datse tegens Pelagius en de sijne in de Gebergten niets konden verrigten / lietense haer varen; en begaven sigh over 't Geberght Ronçeval na Gasconje en Frankrijk. Hoedanigh sy daer verwelkoomd wierden / is hier boven verhaeld onder de Geschiedenissen van Carolus Martellus.

De *Christenen* regten in de Geberghten een nieuw Koninghrijck op. 714.

Engelsche Geschiedenissen en Koningen.

In 't jaer 705. stierf Alfried, Koningh in Northumberland; 't Rijck nalatende aen sijnen Soon Osred; noch een Kind van maer 8. jaren; en die 11. jaren heeft geregeert. In 't vierde jaer hier na trock Conrad, Koningh der Markers in Engelland, tot voldoeningh sijner Beloste / na Romen; met sigh neemende Offa, Soon van Siger, Koningh in Oost-Saxen. Doe hy ter genoemder Plaets was gekoomen / begaf hy sigh in een Klooster / en wierd een Monick. Sijnen Nasaet in 't Koninghrijck was Kehlred, die 8. jaren regeerde / en Anno 717. overleed: 't Rijck nalatende aen Edelwald; die 't tot in 't veertighste jaer besat. Oock stierf in dit jaer Osred, Koningh der Northumbriërs: wiens Rijck Osrik erfde / en 't selve 12. jaren langh beheerschte.

705. 706. 709. 717. *Beda.*

Als Ina, der West-Saxen Koningh / 37. jaren 't bewind had gevoerd / trock hy uyt aendaght na Romen; en maeckte sijn gantsche Koninghrijck aen Paus Gregorius de II. Cijnsbaer; sulcker wijs / dat yeder Hoofd in 't selve jaerlijcks een Engelsche Penningh na Romen sou moeten leveren. Naderhand wierd dit genoemd S. Pieters Penningh; en is een lange reecks van jaren gegeven geworden.

S. Pieters Penningh in *Engeland.* 717.

Daer waren ontrent deese tijd / gelijck ook te vooren / veele Koningen in Engelland, wel al t'samen ontsprongen uyt de Saxen, of Angel-Saxen, als / in Northumberland, Oost-Saxen, West-Saxen, Markerland; en echter reesen onder haer geduerige Oorlogen; tot dat eyndlijck Edwald, Koningh der Markers, een goed deel der navuerige door Krijghsgeweld bedwongh / en sijn Koninghrijck aenhangigh maeckte / gelijck wy hier na breeder sullen hooren.

Geduerige Oorlogen onder d'*Engelsche* Koningen.

Wy komen nu weer tot de Kercklijcke saken. Onder de Keyseren Justinianus de II., Philippicus Bardanes, Artemius, en Theodosius de III. hebben veele Volckeren in Duytschland de Leere van den Heere Christus ontfangen en aengenoomen. Want Kilianus, een Monick uyt Hibernia, of Yrland, predickte in de Stad Wurtzburgh, en braght Frankenland tot 't Christen Geloof. Den aenvangh maeckte hy Anno 686. En als hem daght / dat hier wel yet goeds uyt te wercken stond / begaf hy sigh na Romen; en verkreegh van Paus Conon Bischoplijke Magt in Oost-Frankenland. Quam dus in 't volgende jaer weer te Wurtzburgh, met twee Meedegesellen / Colomannus en Totnanus. Bekeerde Gotsbert, Hertogh in Francken, doemaels noch ongelovigh / tot 't Christendom, en doopte hem op 't Paesch-Feest. Hertogh Gotsbert had nevens sijne Gemalin een Concubyn, of Byslaepster / genoemd Geyla. Kilianus vermaendde den Vorst / deese onchristlijcke Bywooningh te verlaten / en Geyla van hem wegh te doen. Vermits nu de Hertogh stracks hier op na Koningh Diederick van Franckrijck reysde / bestelde deese Concubyn, dat niet alleen Kilianus, maer oock sijne beyde gemeldde Medgesellen onthoofd wierden / in 't affijn van de Vorst. Dit geschiedde in 't jaer Christi 688. / op den 8. van Julius. Hare ligchamen wierden in een Paerdenstal begraven / en de Groef weer gevloerd / gelijckse te vooren was geweest / om deese Moorddaed verborgen te houden. Andere verhalen / dat deese Geyla niet was des Hertoghs Concubyn, maer sijn' echte Gemalin; doch sijns Broeders Dochter: waerom Kilianus hem vermaendde / sigh van haer te scheyden / vermits hy haer niet kon behouden / sonder tegens de Wet Gods swaerlijck te sondigen.

733. Kercklijke saken. *Beda l. 5. Sigebert. Gembl. Ann. Fris. Baron. Marcell.* 686. 687. *Kilianus* bekeerd de *Francken.* Werd vermoord. 688.

Anno

ANNO CHRISTI.

Willibrord, d'eerste Bisschop van Utrecht. 692.

Anno Christi 692. quam Willibrordus, een Engelschman, uyt Britannien, of Engelland, om de Neder-Duytsche Volckeren 't Euangelium te prediken. De Friesen wilden hem niet hooren. Als hy sigh eerst t'Utrecht had neergelaten / joegh Radbot, der Friesen Vorst (of Koningh) hem van daer wegh. Doe vlood hy na Pipin van Herstal, Hertogh van Braband en Gelder; welke Radbot van Utrecht wegh sloegh / en Willibrordus daer weer insettede. Die noch aen andere plaetsen trock / om 't Euangelium te verkondigen. Eenen sijner Medgesellen / genoemd Weippert, of Wigbertus, liet hy in Friesland; die daer d'Afgods-Beelden ter neer

Wigbertus, in Friesland onthoofd.

wierp; doch Vorst Radbot deed hem grijpen / en 't Hoofd afslaen. Doe blooden sijne hulpgenooten desgelijcks na Pipin; die haer t'Utrecht onderhoud verschafte / tot dat sig een beeter gelegenheyd sou opdoen. Van hier uyt sond de voorgemeldde Bischop Willibrord eenen sijner twaelf Medgesellen / geheeten Willibald, in 't gedeelte van Francken-land, daer tegenwoordigh Aychstatt, of Eystatt, leght / om 't Euangelium Christi te prediken. De Suster deeses Willibaldi is geweest die Walburgh, van welcke de Duytschers soo veel bestel maecken / en haer Feest vieren op den eersten dagh der Maymaend.

Willibald predickt t'Eychstad.

Doe nu met den Frieschen Koningh Radbot t'sijner bekeeringh niets uyt te wercken was / quam tot hem Wolfram, Bischop van Sens in Franckrijck, met een Brief van Koningh Hildebert, of Childebert, aen den selven; meenende / hem Christo noch te sullen toebrengen. Braght het oock soo verr' / dat hy Ingram, Soon van Radbot, tot de Christlijcke Religie bewoog / en doopte. De Vader bewillighde hier in / en wou oock selfs de Doop aenneemen. Dus wierd een groot Vat verveerdighd / waer in Radbot sigh naeckt sou begeven / en den H. Doop ontfangen. Korts te vooren had Bischop Wolfram geprediekt / dat'er veele geroepen / weynige uytverkooren waren; en dat wy door den Doop / 't Bad der wedergeboorte / werden afgesonderd van de wellusten deeser Weereld. Dit quam Radbot juyst doemaels in gedaghten. Vraeghde derhalven Bischop Wolfram: Of dan sijne Vooroudren / als Heydenen geweest / in de Hel waren? en kreegh tot antwoord: Buyten twijffel / meer in de Hel dan in den Hemel. Doe trock Radbod sijnen voet / welcke hy alreeds in 't Water had gestoocken / te rugg'; en seyde: Hy wou by den grootsten hoop sijn / 't gingh hem dan soo 't moght. Dus bleef hy ongedoopt. Evenwel ontfingen in 't volgende jaer veele Menschen in Friesland de Doop van Wolfram; en doe begaf hy sigh weer na Franckrijck.

Radbot, der Friesen Koningh, wil liever by veele in de Hel, als by weynige in den Hemel sijn. Sigeb. Gembl.

Onttreckt sigh den Doop.

Ontrent deese tijd heeft oock Suibertus de Saxen in Westphalen gepredickt / en vry veel verright / tot in 't jaer 714. / wanneer hy 't Klooster Verden bouwde / en drie jaren daer na (Anno 717.) in 't selve stierf.

Suibertus bouwd 't Klooster Verden. 714. 717.

In 't volgende jaer quam Bonifacius, bygenoemd Wenefried, een Angel-Sax, met Brieven van Paus Gregorius de II. in Over-Duytschland; daer hy in Thuringen en Hessen 't Euangelium predickte. Trock doe weer na Romen; en wierd Bischop van Over-Duytschland verklaerd. Welck Ampt hy vlijtigh waernam / tot in 't jaer 739.; wanneer hy weer na Romen; doe in Bayerland reysde; daer hy veel goede Kercken en Gemeenten vond: oock de Bisdommen Regensburgh en Saltzburgh aenstelde. Anno 742. ordonneerde hy Burchardus, uyt Koninghlijck Bloed in Engelland, ten Bischop van Wurtzburgh.

Bonifacius, of Wenefried (Vinfried) 718. 723. 739. 742.

Anno 742. heeft deese Bonifacius (van de Schrijvers der Hooghduytschen Apostel genoemd) begonnen te bouwen 't Klooster Fulda.

Sticht 't Klooster Fulda.

ANNO CHRISTI.

Ann Fuld. 745.

Fulda. Wijl Gervilius, Biſchop van Mentz, ſigh meer met de Jaght en Oorlogh / als met de Godsdienſt bemoeyde / wierd hy / na voorgaende aenklaght / afgeſet / en Bonifacius in ſijne plaets ten Biſchop van Mentz geſteld.

Werd van de Frieſen dood geſlagen.

Die / verneemende dat de Frieſen van 't Chriſten Geloof weer afgevallen waren / ſigh derwaerts begaf / om hier in te voorſien: doch wierd van de Boeren by Dockum dood geſlagen; ſijn ligchaem na Utrecht; van daer na Fulda gevoerd.

Beda, d'eerwaerdige, in Engelland. 700.

Ontrent 't jaer 700. heeft gebloeyd en geſchreven de geleerde Man in Engelland, Beda, bygenoemd Venerabilis, of d'Eerwaerdige. Sijne goede Boecken ſijn noch heden in onſe handen; inſonderheyd d'Engelſche Hiſtorien, ſoo veel belanghd de Kercklijcke Saecken; welcke hy t'ſaemgebraght heeft van d'eerſte overvaert der Saxen uyt Duytſchland na Britannien, tot op 't jaer 731.

Sijne Schriften, en dood. 734.

Op Hemelvaertsdagh Chriſti Anno 734. is hy in Engelland overleeden / in 't 8. jaer van Edelhart, Koningh der Weſt-Saxers.

Pauſen te Romen. Sergius.

Op Paus Conon, geboortigh uyt Thracien, is gevolghd Sergius, tegens wien twee andere / Theodorus en Paſchalis, wierden verkooren; doch Sergius behield d'overhand / en beſat de Pauſlijcke Stoel 13. jaren / 8. maenden / 23. dagen.

Johannes VI.

Sijnen Naſaet was Johannes de VI., 3. jaren / 2. maenden / 13. dagen.

Johannes VII.

Op hem quam Johannes de VII., een Grieck: geleerd / welſpreeckend / en een liefhebber van ſchoone Schilderyen. Sat niet langer dan 2. jaren / 7. maenden / 17. dagen.

Conſtantinus.

Wierd gevolghd van Conſtantinus uyt Syrien: mild tegens d'Arme / 7. jaren / 1. maend. De tijd van Paus Gregorius de II. ſtreckt ſigh uyt tot in de Regeeringh van Keyſer Leo Iſauricus: tot wien wy nu koomen.

Leo Iſauricus, de 73. Keyſer. 716. Paul. Diac. Miſc. l. 21. Hiſt. Long. l. 6. c. 47. 49. Zonar. T. 3. Egnat. l. 2. Cedren. in Synopſ. Hiſt.

Deeſe Leo was van een geringe Afkoomſt; ſoo arm geweeſt / dat hy ſigh van ſijne handen moeſt geneeren. Doe hy 't Generaelſchap over 't Ooſterſch Krijghsvolck had bekomen / en Theodoſius de III. ſoodanigh verſchrickt / dat hy vrywilligh 't Keyſerrijck afſtond / heeft hy 't ſelve / met bewilligingh des Volcks / aengenoomen; en wierd gekroond van de Patriarch Germanus. In 't tweede jaer ſijner regeeringh bequam hy een jonge Soon; dien hy op Kersdag deed dopen / en Conſtantinus noemen. Vermits nu dit Kind / doe 't naeckt in de Vont quam / 't Water met ſijnen afgangh beſoedelde / ſoo wierd hem de Bynaem van Copronymus, ſoo veel als Vont-beſchijter, gegeven.

Artemius onthoofd. 722.

Tot noch toe had Artemius ſigh te Theſſalonica in een Klooſter gehouden; doch ontrent deeſe tijd begon hy te dencken / of hy weer tot 't Rijck moght geraecken. Maeckte ſigh oock een Aenhangh / inſonderheyd van Bulgariërs: doch wierd verwonnen / en van ſijn eygen Volck aen Keyſer Leo overgeleverd: die hem deed onthoofden. Gaf oock in 't ſeſde jaer ſijner Regeeringh een Bevel uyt / dat alle Joden 't Chriſten Geloof moeſten aenneemen. Daer op lieten eenige ſigh Dopen: maer veele der andere ſtaecken / liever als dit te doen / haer' eygene Huyſen aen; ſigh verbrandende met Vrouwen / Kinderen / en alles watſe hadden.

ANNO CHRISTI.

Erbarmlijcke Joden-daed.

Eene deeſer gedoopte Joden ried Keyſer Leo, dat hy de Beelden uyt de Chriſten-Kercken ſou wegh doen / wylſe van God verbooden waren; ſoo ſou hy langh regeeren. Hier uyt ſijn vreeſlijcke onruſten ontſtaen.

Beelden-ſtrijd ontſtaen. Sigebert. Gembl.

Te Conſtantinopol wierd den aenvangh gemaeckt. en daer over vielen eenige doodſlagen voor. Oock trock Paus Gregorius ſigh deeſe ſaeck ſeer hoogh aen: ontſeyde den Keyſer de gehoorſaemheyd: hingh ſigh aen de Longobarden; en maeckte / dat de Keyſerlijcke Inkoomſten uyt Italien te rugg' gehouden wierden.

Paus Gregorius en Keyſer Leo hier over hevigh tegens malkander.

Als nu Keyſer Leo hier op niet paſte / maer beyde de Beelden en die'er voor ſtreeden ernſtigh vervolghde / ontſtond te Conſtantinopol een Oploop; en 't Grauw wierp de Keyſerlijcke Afbeeldingen ter aerden neer. Doch veele wierden hier over doodgeſlagen; oock der Griecken Scheepen in de Haven verbrand. Paus Gregorius riep Carel Martel om hulp aen; beval hem de Stad Romen, en bewaerde ſigh ſulcker wijs / dat de Keyſer niets tegens hem vermoght. Leo ſtelde de Biſchoppen / die 't niet met hem hielden / in 't Ooſten af. Hier tegens deed Gregorius de Keyſer in den Ban; en onthield hem de Keyſerlijcke Tribuit.

735. Paul. Diac. l. 21.

Leo ſond een Scheepsvloot na Italien af / en verbood d'opbrengingh der Pauſlijcke Inkoomſten in Sicilien en Calabrien, bedragende jaerlijcks 8000. Kroonen. Doe ſonden de Paus en d'Italiaenſche Vorſten een aenſienlijck Geſantſchap aen den Keyſer / om voor de Beelden te bidden: doch Leo hield deeſe Afgevaerdigde 8. maenden langh op / en liet haer eyndlijck ſonder eenige verrightingh weer vertrecken. Deed veele / die voor de Beelden hevigh yverden / hardelijck ſtraffen; oock door veelerley Martelaryen om 't leven brengen.

Dood van Leo Iſauricus.

Deeſe Twiſt heeft geduerd tot op de dood van Leo, welcke voorviel Anno 741. / als hy 24. jaren en 2. maenden had geregeerd.

Conſtantinus Copronymus, de 74. Keyſer. P. Diac. l. 22. Miſcell. Zonar. T. 3. Cedren. Anaſt. Zach. Sigebert. Gembl. Egnat. l. 2.

Hem volghde ſijnen Soon Conſtantinus Copronymus, van de Vader al langh te vooren ten Keyſer beſtemd; te weeten / Anno 720. Soo haeſt hy 't Rijck had aengenoomen / deed hy een Toght in 't Ooſten tegens de Saraceenen. 't Geluckte hem oock / dat hy haer verr' te rugg' dreef. Maer terwijl hy in Aſia Winter-Leger hield / onderſtond ſigh Artavaſtus, die Conſtantini Suſter ten Vrouw had / de Regeeringh aen hem te trecken. Deed ſigh Keyſer noemen / en / om de gunſt des gemeenen volcks te bekoomen / de Beelden / door Conſtantinus afgeworpen / weer in de Kercken ſtellen. Nam daer-en-boven ſijns Swagers Kinderen gevangen.

Artavaſtus, Conſtantini Swager, wegens ſijne rebelly ge-

Doe de Winter voorby was / trock Conſtantinus op Conſtantinopol aen. Artavaſtus ſond hem ſijnen Soon met een Heyr te gemoet; doch wierd geſlagen / en moeſt weer in de Stad vlieden. Conſtantinus gingh voort / en legerde ſigh niet verr' van de

Stads-

ANNO CHRISTI.

Stads-muer. Artavaſtus trock uyt; deed een Slagh tegens hem; maer moeſt wijken/ en ſigh binnen de Ring-muer redden. Daer op hield Conſtantinus de Stad geblocqueert; en benam de Conſtantinopolitanen alle toevoer te Water en te Land: waer door onder haer een groote hongersnood ontſtond. Doe joegen de Burgers Artavaſtus ter Stad uyt: die/ nevens ſijne twee Soonen/ van Conſtantinus gegreepen wierd. Alle drie deed hy haer d'oogen uytſteecken. Daer na op den 2. van November des jaers 743. wierd Conſtantinopol gewonnen; en van Conſtantini Krijghsvolck uytgeplonderd: die de Patriarch averechts op een Eſel deed ſetten/ en dus door de Stad omvoeren. Echter herſtelde hy hem / op voorbeede de Roomſche Geſanten/ weer in ſijnen ſtand.

ſtraft: *Conſtantinopol* geplonderd. 743.

Saraceenſche Geſchiedeniſſen. 746.

Drie jaren hier na / als onder de Saraceenen (nu ſoo maghtigh / datſe niet alleen Perſien, Syrien, Egypten, maer oock Africa en Spaenje beſaten) een inlandſche Tweedraght was ontſtaen/ nam Conſtantinus deeſe kans waer: greep haer in Syrien aen; ſloeg en vervolghde haer tot geheel in Aſſyrien. Hier tegens vielen de Saraceenen uyt Egypten op 't Eyland Cyprus; doch wierden door de Keyſerlijcke Overſten in een Scheepsſtryd overwonnen en weghgedreven. Als oock Marwa, der Saraceenen Koningh te Damaſcus, den Mahometaenſchen Hoogen-Prieſter had laten om 't leven brengen/ wierd hy van 't gemeene volck verdreven / ſoo dat hy na Egypten moeſt vlieden / daer hy gevangen en gedood wierd. Doe verdeelde 't Saraceenſche Rijck ſig in drie deelen. Abubalas bequam Perſien. Salim Egypten en Africa: Habdalla Syrien. Die 't met Marwa gehouden hadden/ bevonden ſigh noch in Syrien noch in Egypten verſeeckerd. Moeſten derhalven na Spaenje wijcken. Als nu Abubalas in 't vierde jaer hier na ſtierf/ kreegh Habdalla tot ſijn Koninghrijck Syrien noch desſelven Deel Perſien. Deſe Habdalla was de Chriſtenen ſeer ongeneegen: handelde haer ſlimmer als de Joden; en leydde ſulcke ſware Schattingen op haer / datſe ſelfs hare Kercken-Cieraden moeſten verkopen; welcke de Joden, ten hoon en ſpot der Chriſtenen, aen ſigh braghten.

Der *Saraceenen* Koning *Marwa* omgebraght, en waerom.

't *Saraceenſche* Rijck in drieën verdeeld. 753. 757.

Succeſſie der *Saraceenſche* Koningen tot op de verdeeling haers Rijcks.

Met de Succeſſie der Saraceenſche Koningen is 't dus geleegen. Op Walid (van wien hier boven na Keyſer Theodoſius de III. meldingh is geſchied) is/ als hy 9. jaren had geregeerd/ gevolghd Zuleiman, of Solyman, 4. jaren. Op deeſen quam Haumar, of Omar, de II., 3. jaren. Daer na Gezid Abuſaled, 4. jaren. Sijnen Naſaet was Haſchan, Soon van Abdelmelech, 19. jaren. Doe traden in de Regeeringh Gezid de II. en Hyces t'ſamen 4. jaren. Eyndlijck Marwa de II.; die verdreven/ gedood/ en 't Saraceenſche Rijck op de gehoorde wijs verdeeld wierd.

Hagag, een grouwlijk Tyran te *Taurus*,

Ten tijde van Walid d'I., die ſigh in Syrien ontheld/ regeerde te Taurus en Babylon eenen Hagag; ſulck een grouwlijcken Tyran en Bloedhond/ dat hy/ volgens de berighten der Hiſtorien, in de 20. jaren ſijner Heerſchappy/ over de 120000. Menſchen heeft doen om 't leven brengen. 't Was ſijne luſt/ de Lieden met hoopen in Gevanckniſ te werpen/ en daer in van honger te laten ſterven; op welcke wijs hy by de 50000. Mannen/ en meer als 30000. Vrouwsperſoonen heeft ontzield. Doe hy bemerckte/ dat de dood hem wou naerderen/ deed hy een Starrekijcker tot hem roepen/ en vraeghde/ of de Starren hem niet konden voorſeggen/ dat in 't lopende jaer een Koningh ſou ſterven? D'Aſtrologus gaf tot antwoord/ ja; en dat een Koningh ſou weghgeruckt werden/ die de Naem eens Honds had. Hagag wierd indaghtigh/ dat men hem/ eer hy tot de Regeeringh geraeckte/ gemeenlijck den Hond had geheeten; en nam hier uyt af/ dat 't hem ſou gelden. Doch ſeyde tot deeſen Propheet: Wijl ick dan ſterven moet/ ſoo ga gy voorheenen/ en beſtel my de Herbergh. Stracks deed hy 't Hoofd afhouwen den geenen/ die/ eenen anderen ſijne dood voorkondigende uyt de Starren/ ſijn eygene ramp niet had konnen voorſien.

ANNO CHRISTI.

doet een ongelooflijk-groote meenighte Menſchen rampſalig ſterven. *Zacuth.*

Seldſaem Geval met een Starrekijcker.

In 't jaer Chriſti 754. / ſijnde 't 14. der regeeringh Conſtantini Copronymi, hield deeſe Keyſer een Concilium te Conſtantinopol, 't welck duerde van den 10. Februarius tot op den 9. Auguſtus. Onder meer andere Beſluyten wierd oock dit gemaeckt/ dat men de Beelden uyt de Kercken weghdoen/ en haer al t'ſamen met eenen Naem IDOLA, of Afgoden noemen ſou. Dit Concilium wierd bygewoond van 338. Biſchoppen/ die 't Decreet nevens de Patriarch Conſtantinus onderteeckenden. Door een verſchricklijcke Peſt was 't Land rondom Conſtantinopol, gelijck oock geheel Thracien en Macedonien, ſeer leedigh gemaeckt van Menſchen. Derhalven beſchreef Keyſer Conſtantinus eenige duyſenden Mannen en Vrouwen/ met hare Kinderen/ uyt Armenien en Iberien, om in de genoemde Landen te komen woonen. De voornaemſte onder haer nam hy ſelfs binnen Conſtantinopol, en gaf haer leedige Huyſen in/ om deeſe Stad weer te bevolcken.

Concilium te *Conſtantinopol* tegens de Beelden. 754. 755.

Vreeſlijke Peſt te *Conſtantinopol*, in *Thracien* en *Macedonien*.

In 't jaer 760. gingh de Beelden-alarm weer aen. Conſtantinus handelde ſeer ſtreng tegens de geene/ die/ 't gedaghte Concilium verachtende/ de Beelden of eerden of verdedighden. Seecker Monick/ genoemd Andreas, quam/ ongeroepen/ moedwillens/ te Conſtantinopol: ſtelde ſigh tegens den Keyſer / en ſtreed voor de Beelden. Hier over wierd Conſtantinus ſodanigh vertoornd/ dat hy deeſen Monick deerlijck met Roeden deed geeſſelen; daer na by de voeten door de ſtraten der Stad ſleepen/ tot dat hy ſtierf/ en doe 't lichaem in de Zee werpen. Over al joegh hy de Monicken wegh/ wijlſe d'Afgoden ſoo yverigh verdeedighden. 't Sou haer en andere noch arger hebben gegaen/ indien de Bulgaren den Keyſer niet met Oorlogh hadden aengegreepen. Doch Conſtantinus viel met een Krijghsheyr in haer eygen Land: deed op den 30. van Junius een bloedige Slagh met haren Koningh/ welcke aght

Nieuwe Beelden-*alarm*. 760. *Baron.*

Der ſelver verdeedigers ſeer hard van *Conſtantinus* gehandeld. 763.

Sijnen geluckigen Oorlogh

ANNO CHRISTI.

geheele uyren duerde. De Bulgaren leeden hier een seer swaere Neerlaegh. Sloegen oock / wegens hare groote geleedene schade / haren eygenen Koningh dood. Constantinus keerde met Triumph weer na Constantinopol. Door dit verlies waren de Bulgaren soodanigh verschrickt / datse sigh tegens Constantinus niet meer dorfden wagen; onaengesien hy twee jaren daer na hare Landen jammerlijck door Moord en Brand verwoestte.

tegens de Bulgaren.

Eerste Orgel in *Europa* gebraght. 766. *Avent. Annal. Franc.*

Anno Christi 766. sond Constantinus een aensienlijck Gesantschap af aen Koningh Pipin van Franckrijck; dat / onder meer andere Geschencken / hem oock toebraght een Orgel / 't welck door Blaesbalgen wierd gedreven. Een diergelijck Speeltuygh was in 't Westen noyt gesien noch gehoord: en na dit Patroon sijn al d'andere Orgelen gemaeckt geworden / welcke men tsederd in de Kercken van Europa heeft gebruyckt. Deese Keyser Constantinus Copronymus was de Monicken of Kloosterlieden seer vyandigh; doch alleen sulcke / welcke Beelden wilden hebben / en der selver voorstanders waren. In 't gemeldde jaer 766. liet hy allerweegen Bevelbrieven aenslaen / datmen noch de Beelden noch de Heyligen sou eeren met aenroepingh: oock / dat de Monicken souden Vrouwen neemen / een Burgerlijck leven leyden / en sigh eerlijck generen. Eenige waren seer wel hier mee gediend. Andere bleven in hare Kloosteren. Deese beriep de Keyser in 't volgende jaer uyt gantsch Asia in de Stad Ephesen by een; en gebood haer / of een Vrouw te trouwen / en Weereldlijck te werden / of na 't Eyland Cyprus in Ballingschap te gaen. Harer veele verkoosen den Echten staet; andere trocken van daer weg. Sommige / die sigh alderhardst hier tegens stelden / deed hy d'oogen uytsteecken. De Kloosteren en Klooster-goederen wierden verkoght: 't geld / 't welck'er van quam / bedragende een groote som / in des Keysers Schatkamer geleght.

Keyser *Constantinus* beveeld alle Monicken te trouwen, of in Ballingschap te gaen.

Overwind de *Bulgaren* op nieuws. 774.

Anno 774. heeft Constantinus de Bulgaren andermael met Oorlogh aengetast; en 12000. der selver dood geslagen / met seer weynigh verlies der sijne. Hier op quam 't tot een Verdragh: doch wijl de Bulgaren 't selve niet hielden / besoght Constantinus haer in 't volgende jaer op nieuws: doch wierd aengevallen van een hitsige Koorts / en een Sweeringh / welcke men Karbonckel noemd; waer aen hy overleed Anno Christi 775. / in 't 57. jaer sijns ouderdoms / en in 't 35. sijner regeeringh.

Sieckte, en dood. 775.

Longobardische en *Fransche* Geschiedenissen. 726.

Eer wy in de Historien der Keyseren voortvaren / moeten wy handelen van de Geschiedenissen in Europa, beginnende met de Francken en Longobarden, wijl deeser beyder Volckeren Gevallen aen malkander hangen. Van der Longobarden Koningh Luitbrand hebben wy hier boven gewagh gemaeckt. Hy geraeckte in onwil met d'Exarch, of Keyserlijcken Stadhouder te Ravenna; dien hy oock belegerde; de genoemde Stad veroverde / en door sijne Soldaten liet uytplonderen. Paus Gregorius de II. hield het met den Exarch Paulus, tegens Luitbrand; doch 't bequam hem seer qualijck. Want Luitbrand en Paulus traden met malkander tot een Verdragh; en doe stortte 't onweer sigh over Gregorius uyt. Koning Luitbrand belegerde Romen: en schoon hy weer daer van aftrock / soo nam hy echter vier Steeden des Pauslijcken Gebieds in sijn geweld: verwoestte oock de Landen der Kerck in Campanien met Vyer en Swaerd. 't Sou noch veel arger sijn gegaen / indien Carel Martel, Conneftabel van Franckrijck, sigh de saeck niet aengenomen / en Luitbrand met Gregorius versoend had. Hoe / als deese Koningh gestorven was / niet sijnen Kleyn-Soon Hildebrand, gelijck hy geerne gesien had / maer Rachis hem in 't Longobardisch Rijck volghde / hebben wy hier boven / stracks na de Regeeringh van Theodosius de II., aengeweesen. Carel Martel liet by sijn overlijden twee Soonen na / Pipinus en Carolomannus, of op 't Franckisch Caerleman; onder welcke beyde sijn' Erflanden in Frankrijk, Hoogh-en Neder-Duytschland gedeeld wierden; doch alsoo / dat aen Pipin bleef 't Groot-Hofmeester en Conneftabel-Ampt aen 't Koninglijck Hof te Parijs. Haer eerste werck was / datse den Hertogh van Gascoigne en Bearn met overwinningh bevoghten.

ANNO CHRISTI. 730. *Anastas.*

Paus *Gregorius* de II. in nood, door der *Longobarden* Koningh *Luitbrand.*

744.

Pipin, Soonen en Erfgenaem van *Carel Martel.* *Blond. l. 1. dec. 2. Æmil. l. 2. Fredegarii Chron. Regin. l. 2.*

Ondertusschen traden de Swaben en Bayeren in een Oorlogh; willende de Francken niet meer te wil zijn. Der Swaben Hertogh was Diebold; der Bayeren Odilo. Deese wierden van de beyde Broederen Pipin en Carolomannus gesamenderhand / eerse daer op voordaght waren / overvallen / en op de vlught geslagen. Hertogh Odilo van Bayeren had Pipin sijne Dochter ontvoerd; 't welck de grootste oorsaeck deeses Krijghs was. Waer in Pipin wel d'overhand behield / doch niet sonder vloed en verlies der sijne. Vermits oock de Saxen het Duytsch of Oost-Franckenland aengegreepen / en veel schade aen de Thuringhsche Grensen gedaen hadden / trocken Kaerleman en Pipin met een Krijghsheyr tegens haer / en dreven haer te rugg'. Veroverden oock 't Slot en Steedje Osnabruck.

Duytsche Geschiedenissen. 742. *Annal. Fuld.* 743.

Swaben en *Bayeren* van de *Franschen* geslagen.

Hier na liet Carolomannus, Broeder van Pipin, sigh bepraten / dat het veel dienstiger was ter zaligheyd / een Monick / als een Vorst of Regent te zijn. Verliet daer op sijn Vorstendom: trock na Romen: bouwdde een Klooster op den Bergh Soracte; doch bleef daer niet; maer begaf sigh in 't Klooster S. Benedicti te Monte Cassino; en voerde hier een seer strengh leven.

Carolomannus werd van een Vorst een Monick.

Anno 750. greep der Longobarden Koningh Rachis de Stad Perus aen / en belegerde deselve; uytdrucklijck tegens 't beswoorne Verdragh. Paus Zacharias gingh tot hem in 't Leger; een aensienlijcken hoop Geestlijcke by sigh hebbende: en bewoogh hem / dat hy niet alleen aftrock (vermits de Paus hem seer scharp voorstelde den grouwel van meyneedigheyd); maer ook Kroon en Scepter neerleyde; sigh in een Klooster begaf/

Warnefr. Paul. Diac. Longob. l. 6. c. 59.

ANNO CHRISTI.

begaf / en van Koningh Monick wierd / na dat hy 't Longobardisch Koninghrijck ses jaren had beheerscht.

Koningh Childerick van Frankrijck door Paus Zacharias af, en Pipin in sijne plaets geset.

752.

Eginhart. in vit. Car. Magni. Fredegar. Scholast. Adelm in Ann. Franc. Regin. l. 2. Marian. Scotus l. 2. Sigebert. Gembl.

In 't jaer 751. / als de Groot-Hofmeester en Connestabel Pipin al de Maght in Franckrijck alleen besat / en Hilderick, of Childerick, niet anders als de bloote Naem had / gelijck hy dan oock eenvoudigh / slegt / en tot de Regeeringh onbequaem was / nam hy voor / wijl hem / om Koningh te sijn / niets ontbrack dan de Titel, dat hy oock deselve aen sigh wou brengen. Sond derhalven Gesanten aen Paus Zacharias, te weeten / Bisschop Burchard van Wurtzburgh, en sijnen Hof-Capellaen Volrad, door welcke hy den Paus deed voordragen: Wijl Koningh Childerick van een geringh verstand; daer-enboven luy / sorghloos / gantsch onnut was / sigh alleen bevlytigende de wellusten des lighaems; waerom dan oock de Roomsche Kerck geen bescherming van hem had te verwaghten; of 't niet dienstiger ware / datmen Pipin, die doch alreeds de Koninghlijcke Maght in Franckrijck oeffende / en alles met grooten roem bestierde / ten Koningh kroonde; vermits men sigh gantschlijck kon verseckeren / dat hy de Koninghlijcke Scepter en Titel veel beeter verdiende en voldeedt als de dolle Childerick. Paus Zacharias, die al voor langh op deese Vorst had geooghd / en aen hem een getrouwe Bystander tegens de Longobarden hoopte te sullen hebben / nam sigh de Maght aen ('k weet niet uyt wat voor reght) om een Uytspraeck te doen / dat Childerick, die tot noch toe in Franckrijck had geregeerd / 't Koninghrijck niet waerdigh was. Ontsloegh derhalven Pipin van den Eed / die hy aen sijnen Heer den Koningh had gedaen; en ordonneerde / dat hy ten Koningh van Franckrijck sou uytgeroepen en gekroond werden. Dit wierd dus verright; en Bonifacius, Aerts-bisschop van

Dus is 't Fransche Koninghrijck van de Merwingers

Mentz, heeft de meergedaghte Pipin, Soon van Carel Martel, te Soissons gezalfd / en hem de Kroon op 't Hoofd geset. De goede Childerick, een geboorne Koningh van Frankrijk, wettige Erfgenaem des Throons / wierd van sijn Erfrijck verstooten / en in een Klooster gestoocken. Dus is 't Koninghrijck der Francken van 't Geslaght der Merovingers (Merwingers) gekomen op dat der Carlingers, onaengesien 't selve nu 331. jaren langh in een onverbroockene Linie was geweest aen de Nakomelingen van Pharamund, of Waermond.

gekomen op de Karlingers.

Longobardische Geschiedenissen.

In 't Longobardisch Koninghrijck is op Koningh Rachis, die een Monick was geworden / gevolghd Aistulphus (of Hasthulff), die de smaed / van de Paus ontfangen / noch indaghtigh was. Derhalven hy ook 't Land rondom Romen seer wyd en breed verwoeste: daer door oock Paus Stephanus dwongh / om vreede te bidden. Doe wendde Aistulph sigh van Romen na Ravenna: veroverde deese Stad; en verdreef d'Exarch, of Keyserlijcken Stadhouder Eutychius; soo dat hy na Constantinopol tot Keyser Constantinus Copronymus moest vlieden. Dus is de Stad Ravenna met 't Exarchat (dat is / 't Land / 't welck in dit deel van Italien den Keyser noch behoorde) in der Longobarden Maght gevallen; na dat het / van Longinus af tot op deesen Eutychius, 182. jaren langh door Exarchen, of Landvooghden / van de Constantinopolitaensche Keyseren derwaerts gesonden / was geregeerd.

't Exarchat te Ravenna neemd een eynd.

Over deese Zeege wierd Aistulphus hooghmoedigh: ruckte voor Romen: leydde de Burgers swaere Schattingen op; en wou van haer hebben de Contributie-gelden / welckese te vooren aen den Keyser hadden gegeven. Paus Stephanus sond aen den selven om hulp; doch konse niet erlangen. Doe bad hy Koningh Pipin van Franckrijck om

Aistulphus, hooghmoedigh geworden, ruckt voor Romen.

ANNO CHRISTI.

bystand. Ondertuſſchen gingh Aiſtulphus al voort. Ontnam de Paus d'eene Stad voor d'andere na; ja legerde ſigh voor Romen. De gedaghte Pipin ſond een aenſienlijck Geſantſchap aen hem af/ om van een Wapenſchorſſingh te handelen. De Paus ſelfs trock met deeſe Ambaſſadeurs na Pavia tot Koningh Aiſtulph; bad om Vreede; doch kon niets verwerven. Doe verſoght hy een Vry Geleyde/ om met Pipini Afgeſondene na Franckrijck te mogen trecken: Dit wierd hem vergund. Als Paus Stephanus te Parijs was gekoomen/ klaeghde hy Pipin ſijnen nood; die daer op de ſaeck met meerder ernſt ter hand nam; een ſterck Krijghsheyr op de been braght/ en daer mee/ te gelijck met den Paus/ na Italien trock. Aiſtulphi Beſettingen ſloegh hy uyt d'Enge Paſſen in 't Alp-gebergt te rugg'. Aiſtulph vlood na de Stad Pavia. Pipin belegerde hem in deſelve/ en dwongh den Longobarder, te moeten beloven/ dat hy Ravenna, met al wat tot 't Exarchat behoorde/ weer in handen des Paus ſtellen/ oock hem al 't ontnoomene weer leveren ſou. Daer op begaf Pipin ſigh weer na Franckrijck.

Benauwd Paus *Stephanus* op 't uyterſte; die van Koningh *Pipin* van *Franckrijck* ontſet, en 753. *Anaſtaſ. in Steph.* III.

Aiſtulph tot Vreede gedwongen werd. *Fredeg. in Chron. Adel. in Ann. Franc. Regino l.* 2.

Aiſtulph behaeghde dit werck niet. Kondighde den Paus 't Verdragh op; verſterckte ſigh ſeer/ en belegerde Romen op nieuws/ drie maenden langh. De Paus ſond weer na Franckrijck. Bad Pipin om Gods en ſijner Heyligen wil/ hy wou hem doch niet verlaten. Die oock aenquam met een maghtigh Heyr: Aiſtulphus in de vlught ſloegh; hem afdwongh al de Landen in Italien, welcke des Keyſers waren geweeſt/ en de Longobardiſche Koningen 't Roomſche Rijck hadden ontweldigd. De Conſtantinopolitaenſche Geſanten/ daer tegenwoordigh/ begeerden/ dat Pipin deeſe Steeden en Landen den Keyſer weer ſou inruymen: doch hy gaf tot antwoord: 't Had hem ſijn goed en moeyte gekoſt: wou derhalven dit alles aen S. Pieter ſchencken. Hier op moeſt Aiſtulph ſijne Beſettingen uyt al de Plaetſen afvoeren; en Pipin gaffe aen de Roomſche Kerck in eygendom; te weeten/ 't Exarchat: de Hertoghdommen Spoleto en Benevent, nevens d'andere Landen/ welcke de Pauſen noch hedensdaeghs beſitten. 't Viel Pipin niet ſwaer/ vermits hy door de Paus was geworden Koningh van Franckrijck en een groot deel van Duytſchland, dat hy hem tot vergeldingh ſchonck 't geen hy eenen anderen had ontnoomen.

Die deſelve weer breeckt, doch door *Pipin* alles verlieſt: die 't gewonnene aen den Paus ſchenckt; of, ſoo 't genoemd werd, aen *S. Pieter*.

Aenmerckingh.

Hier op trock Pipin weer na Franckrijck. Aiſtulphus viel af van ſijn Paerd/ en ſtierf aen deeſe verſeeringh/ in 't 7. jaer ſijner Regeeringh. Vermits hy geen Kinderen naliet/ ſoo wierd Deſiderius, een Krijghsoverſte/ van de Longobarden ten Koningh verkooren; waer toe Pipin hem ſelfs bevorderlijck was. Deeſe Deſiderius moeſt ſulck een Lied ſingen als de Paus wou/ op dat hy ruſt moght genieten. Derhalven gaf hy aen de Roomſche Kerck de Stad Faenza, 't Vorſtendom Ferrara, en meer andere Deelen ſijns Koninghrijcks.

Aiſtulphs dood door een val.

Deſiderius, laetſte Koningh der *Longobarden*. *Anaſtaſ.* 756.

Na deeſe Geſchiedeniſſen verhief ſigh in Gaſconje, Auvergne, en Poictou een Oproer tegens Pipin: doch 't was met eene Slagh gedaen; in welke hy ten vollen d'overhand behield/ en door deeſe Zeege de Rebellen dempte. D'aenvangers verlooren 't leven; en de gedaghte Landen maeckte hy ſigh onderworpen.

ANNO CHRISTI.

Oproer tegens *Pipin*. 764. 765. *Regino.*

Anno 768. viel Koningh Pipin in een ſware Sieckte. Hy liet ſigh na Tours voeren/ daer de Beenderen van S. Marten ruſten. Doch als hy hier weynigh hulp gevoelde/ deed hy ſigh brengen by S. Denys ligchaem; maer al mee te vergeefs: want hy ſtierf op den 24. van September, in 't 27. jaer na ſijnen Vader Carel Martel; in 't 17. na dat hy Koningh van Franckrijck was geworden. Hem volghden ſijne twee Soonen Carolus en Carolomannus. Carolus wierd te Worms ten Koningh gekroond; Carolomannus te Soiſſons. Naderhand ſullen wy breeder van haer ſpreecken.

Koningh *Pipin* van *Frankrijk* ſterft. 768.

In 't jaer 736. ſtierf Pelagius, d'eerſte Koningh in Aſturien en Legion, na dat hy dit ſijn nieuw Koninghrijck 18. jaren had beſtierd. Hem volghde ſijnen Soon Favila, doch gingh de wegh alles vleeſch in 't tweede jaer ſijner Regeeringh. Doe verkooren de Weſt-Gotthen en Spaenjaerden Pelagii Dochters Man/ genoemd Alphonſus, uyt de Nakomelingen van Koningh Reckerod; die voortijds in Spaenje geheerſcht/ en van d'Ariaenſche Kettery ſigh tot 't Chriſtlijck Geloof bekeerd had: waerom hy dan oock Catholicus wierd geheeten; gelijck na hem deeſen Alphonſus. Hy heeft de Saraceenen met Zeege bevoghten; daer-en-boven haer uyt eenige Steeden geſlagen; en in plaets van den Mahometaenſchen Grouwel de Chriſten Religie daer weer opgereght; oock Biſchoppen verordonneert. Als hy Anno Chriſti 757./ in 't 19. jaer ſijns Rijcks/ was overleeden/ quam ſijnen Soon Frojola aen 't bewind: die Anno 759. een bloedige Veldſlagh deed tegens Joſeph, der Saraceenen of Mooren Koningh in Spaenje, aen de Grenſen van Gallicien. Hy behield hier een heerlijcke Zeege/ wijl in dit Gevecht 45000. der Onchriſtenen dood bleven. Wegens deeſe Neerlaegh wierd Joſeph van de ſijne ſoo gehaet/ datſe hem uyt Spaenje wegh joegen/ en eenen anderen/ Abderamen, ten Koningh verkooren; die ſijne Hofhoudingh in de Stad Corduba nam. Tot noch toe waren de Saraceenſche Koningen in Spaenje de Caliphen in Babylonien onderworpen geweeſt: doch deeſen Abderamen was d'eerſte/ die ten vollen Heer ſijn/ en geen Tribuit meer na Babel ſenden wou. Als Frojola 11. jaren en 6. maenden Koningh in Aſturia en Legion was geweeſt/ wierd hy omgebraght van ſijnen Neef/ Aurelius; die 't heymlijck met de Mooren hield: oock ſigh meeſter maeckte van Frojolæ Rijk; 't welck hy 6. jaren beſat. Hem volghde ſijnen Swager Sylus, een Arabiër; van wien wy hier na ſullen ſpreecken.

736. *Spaenſche* Geſchiedeniſſen. 738. *Ex Vaſco.*

Koningh *Pelagius* geſtorven. *Favila. Alphonſus Catholicus.*

757. 759. *Frojola.*

Mooren van de *Spaenjaerden* geſlagen.

770. *Aurelius.*

In Engelland is Koningh Ethelbert (Edelbert) te Cantelbergh jammerlijck verbrand gewor-

Engelſche Geſchie-

ANNO CHRISTI.

geworden door een Yver / 't welck onvoorsiens uytbrack. 't Ryck liet hy Anno 736. na aen sijnen Broeder Edbert. In 't volgende jaer heeft Koningh Gewolf in Northumberland, als hy 8. jaren had geregeerd / sijn Koninghrijck overgegeven aen sijnen Bloedverwant Edward, en wierd een Monick. De Britanniërs, of oude Inwooners van Engelland, onthielden sigh in 't Landschap Wallis: vielen van daer somtijds uyt / en voeghden d'Angel-Saxen schade toe. Dit geschiedde oock Anno 744. Doch Gutred, der West-Saxen, en Edelbald, der Marckers Koningh / trocken hare Magt by een; traden in een Stryd met de Britanniërs, en sloegen haer t'eenemael. Doch korts daer na wierden deese beyde Koningen onder malkander oneenigh: waer op de West-Sax Gutred, met hulp van Edbert in Northumberland, den Marcker Koningh Edelbald een goed deel sijns Lands ontweldighde. Gutred stierf Anno 754. / na een regeeringh van 14. jaren. Vermits sijnen Nasaet Sigebert seer strengh en tyrannisch heerschte / wierd hy uyt sijn Land gedreven. Kunewolf quam in sijne plaets; die den Throon 30. jaren langh besat.

deniffen. Ex Append. Beda. 736.

Edelbert, Edbert, Gewolf, Edwart, Gutred, Edelbald, Sigebert, Kunewolf, Koningen der Saxen.

Roomsche Pausen. Anastas. 731. Gregorius de III.

Op Gregorius de II., die Bonifacius, anders genoemd Werenfried, ten Aertsbisschop van Mentz had bevestighd / is in 't Pausdom te Romen gevolghd Gregorius de III., die met Keyser Leo Isauricus, om der Beelden wil / seer twistigh was; ja oock selfs hem in den Ban deed. Carel Martel in Franckrijck, en de Longobarden in Italien hitste hy tegens malkander op; waer uyt eyndlijck d'ondergangh des Longobardischen Koninghrijcks is ontstaen. Door hem is Italien en 't geheele Westen van de Keyser afvalligh gemaeckt. Hier toe heeft noch meer geholpen sijnen Nasaet Zacharias, een Grieckſch Monick; die Koningh Childerick van Franckrijck uyt sijnen Throon verstiet / en desselven Groot-Hofmeester Pipin ten Koningh stelde. 't Bisdom Keulen verhief hy tot een Aertsbisdom. Als hy 10. jaren Paus was geweest / quam in sijne plaets Stephanus de II.; doch die op den vierden dagh na sijne verkiesingh stierf. Waer op Stephanus de III. tot den Stoel geraeckte; die van Aistulphus, der Longobarden Koningh / veele wederwaerdigheden moest uytstaen / tot dat eyndlyck Pipin hem te hulp quam / gelijck hier boven gehoord is. Doe hy in 't vijfde jaer sijns Pausdoms was overleeden / is sijnen Broeder Paulus hem gevolghd; wiens weldadigheyd tegens d'Arme / Weduwen en Weesen seer geroemd wierd. Thien jaren en 1. maend besat hy de Stoel. Na hem wierd verkooren Stephanus de IV. (of / soo andere reeckenen / de III.); die te Romen in Lateran een Concilium hield; en daer in 't leven der Geestlijcke reformeerde. Na 3. jaren en 6. maenden is hy gestorven. Sijnen Nasaet was Adrianus, van wien wy hier na sullen handelen.

Zacharias. *Stephanus de III.* *Paulus.* *Stephanus de IV.*

Berigt van Johannes

Onder Keyser Leo Isauricus, ontrent 't jaer Christi 728. heeft geleeft en geschreven Johannes Damascenus, een Monick; eerst aen 't Saraceensch Hof te Damascus in een groot aensien geweest: daer na / wijl hy seer hevigh voor de Beelden streed / door Keyser Leo in levens-gevaer gebragt. Derhalven hy 't Hof-leven verliet; sigh tot den Godsdienst begaf / en een Monick wierd. Voortijds was hy den Secretarius des Saraceenschen Vorsts geweest. Sijne Schriften sijn noch in onse handen / en leesenswaerdigh. Van andere voorname geleerde Lieden is hier boven t'sijner plaets gewagh gemaeckt.

ANNO CHRISTI. *Damascenus.*

Anno 717. was 't een seer harde Winter; in welke 't Land Asia, tegens de Natuer deeses Gewests / langer dan 100. dagen sodanig met Sneeuw lagh bedeckt / dat de Vogelen en wilde Dieren in groote meenighten van koude en honger stierven. Te Romen swol de Tyber sulcker wijs op / datse over de Stadsmueren heenen liep / en groote schade deed / tot aen S. Pieters Poort toe. In 't jaer 729. verscheenen twee Comeeten; welker eene de Son voorgingh / d'andere deselve volghde. Beyde hebbense groote onheylen en bloedstortingen voorbeduyd.

Ongewoon-felle Winter. *Watersnood te Romen.* *Comeeten.*

Den 26. October Anno 740. gevoeldemen te Constantinopel een verschrickelijcke Aerdbevingh; waer door veele Kercken / Kloosteren en Pallaysen om verr' gesmeeten wierden. 't Selve gebeurde te Nicomedien, en in andere Asiatische Steeden; daer d'Aerdbevingh noch veel langer duerde. Keyser Constantinus Copronymus deed de Mueren weer opbouwen; doch 't Volck moest'er 't geld toe opbrengen.

Verschrikkelijke Aerdbevingen.

In 't jaer 744. / eer de Hunnen de Landschappen Wallachien en Zevenbergen hadden ingenoomen / quam van de nabuerige Gebergten soodanigh een hoop Arenden en Wouwen aenvliegen / datse niet alleen 't Vee op de Velden beschadighden / maer oock de Menschen hare Spysen van de Tafel weghroofden.

Seldsaemheyd van Arenden en Wouwen in meenighten.

Anno 746. ontstond een grouwlijcke Pest in Calabria en Sicilien: welcke van daer na Grieckenland, en tot in Constantinopol overvloogh. Soo veele Menschen stierven'er aen / datmense niet alle kon begraven. Veele bleven in de Huysen leggen; waer door de besmettingh noch seer vermeerderde. Vier jaren daer na wierd gantsch Syrien door een Aerdbevingh soodanigh geschuddet / dat eenige Steeden en Vlecken over de Bergen in de Dalen neergestort wierden; waer door 't Land een geheel ander aensien bequam.

Vervaerlijke Pest. *en woedende Aerdbevingh.*

In 't jaer 763. was 't een seer fel-koude Winter. Begon den 1. October, en duerde tot in Maert. De Zee boven Constantinopol, genoemd Pontus Euxinus, of de Swarte Zee, lagh soo hard bevrooren / datmen'er in vond Ys-schollen van 30. voeten dickte. Van yet diergelijcks was noyt te vooren gehoord geworden. Doe de koude in den aenvangh van Maert afnam / braght 't Water door d'Enge Zee tusschen de beyde Kasteelen Dardanellen sulcke groote stucken Ys in de Zee Propontis, dat deselve de Mueren der Stad Constantinopol

Felle Winter. *Zee-ys-schollen, 30. voeten dick; en kraght der selve.*

ANNO CHRISTI.

nopol bestormden / en om verr' wierpen.

Concilium te Worms.

Anno 770. wierd een Concilium te Worms aen den Rhijn gehouden; en daer in besloo-ten / dat de Geestlijcke sigh voortaen gantsch-lijck van den Oorlogh souden onthouden.

Leo de IV., 75. Keyser. *P. Diac. l.* 23. *Zonar. T.* 3. *Cedren. in Syn. Egnat. l.* 2.

Na de dood van Constantinus Copronymus quam sijnen Soon Leo de IV. aen 't Keyser-dom / Anno 775. Stracks in 't volgende jaer nam hy sijnen Soon ten Meede-Regent en toekomenden Keyser aen. Deed oock de Vorsten en Standen des Rijcks sweeren / datse na sijnen dood geenen anderen / als de gedaghte sijnen Soon Constantinus, ten Key-ser souden neemen. In 't selve jaer begon Nicephorus, Broeder van Leo, een Muy-tery tegens hem aen te vangen: onderstond sigh oock / hem uyt 't Rijck te verdringen. Doch Leo wierd deese verradery gewaer: kreegh d'oproerige gevangen: deed eenige der selve bescheeren en in Kloosters stooten; andere in Ballinghschap heenen wegh trec-ken.

779. Beoorlogd de *Saraceenen*.

In 't vierde jaer sijns Rijcks voerde hy een Heyr in Syrien tegens de Saraceenen, en sloeg haer soodanigh / dat deeser Ongelovige en Arabiërs over de 12000. dood bleven. Haest daer na quam der Saraceenen Koningh Mabdi aen / met een ontelbare meenighte / om van deese schade wraeck te neemen. Leo derfde hem niet te gemoet trecken: doch deed alle Proviande in de vaste Steeden voeren; en dwongh dus d'Arabiërs door honger / datse sigh weer te rugg' moesten begeven.

Waer mee hy sijnen Lof seer beswalckt heeft.

't Heeft de Lof van deese Leo seer be-swalckt / dat hy een goudene Kroon van Keyser Mauritius, God ter eeren in den Tempel te Constantinopol opgehangen / daer uyt nam / wijlse verciert was met d'alder-kostlijckste Eedele Gesteenten / en deselve sigh toe-eygende. Hy is gestorven in 't 6. jaer sijner Regeeringh / als hy noch geen 30. jaren oud was. Liet tot Erfgenamen des Rijcks aghter sijne Gemalin Irene, Dochter des Koninghs van Bulgaryen, en sijnen Soon Constantinus de VII., een Kind van noch geen 10. jaren. Wijl hy derhalven tot de Regeeringh onbequaem was / wegens sijne jongheyd / soo voerde Keyserin Irene 't gant-sche bewind. Dit Wijf braght de Beelden terstond weer in de Kercken. Deed oock de Monicken en Nonnen hare Kloosteren weer inruymen. Keyser Leo had de gedaghte sij-nen Broeder Nicephorus wegens Oproer in een Klooster verbannen. Anno 781. wierd hy door eenige Muytmaeckers daer uyt ge-haeld / en als Keyser begroet. Doch Irene vermaende de Standen des Rijcks haers Plights / en des Eeds / aen haren Soon ge-swooren. Doe trocken sy de hand van Nicephorus af. De Keyserin liet hem op nieuws bescheeren met sijnen Aenhangh / en haer stooten in verscheydene Kloosteren / welcke de Gevanckenissen niet ongelijck waren.

Constantinus de VII.

Na sijne dood voerd sijne Gemalin *Irene* de Beelden weer in.

781. *Blond. Egnat. l.* 2. *Zonar. T.* 3. *Cedren. Regino l.* 2. *P. Diac. Misc. l.* 23.

Irene send Gesanten aen Koningh *Carel de Groote* van *Frankrijk*, om Vreede te maken.

Anno 782. sond Irene een aensienlijck Ge-santschap af aen Carolus Magnus, doemaels Koningh van Franckrijck en Duytschland, om met hem een Vreede op te reghten. Ten welcken eynde sy oock aen Carel versoght / dat hy sijne Dochter Ruhetraut aen haren Soon Constantinus wou ten Houwlijck ge-ven. Schickte oock eenige persoonen over / om de gemelde Princes in de Grieckschen Tael en Zeeden t'onderwijsen. Doch van deese Echt is niets geworden. Want Irene vreesde / wanneer haren Soon soo een maghtige Schoonvader bequam / dat haer de Regee-ringh niet langer in handen gelaten sou wer-den.

788. Vanghd een Oorlog tegens hem aen t'harer schade. *Regino.*

In 't jaer 788. heeft Koningh Carel de Hertogh van Benevento uyt sijn Land ver-dreven. Dit verdroot de Keyserin / wiens Leenman de Hertogh was / seer hoogh. Sond derhalven een Krijghsheyr na Italien tegens Carel: doch deeses Koninghs Hoofd-lieden sloegen de Griecken seer ligtlijck: dre-ven haer eerst tot in 't Koninghrijck Napels, daer na geheel uyt Italien na Grieckenland. Hier over wierd Irene noch toorniger / en gaf haren Soon ten Wijf Maria, de Dochter eens geringen Mans uyt Armenien; tot wel-ke de jonge Vorst weynigh lust had; doch hy moest de wil van sijne Moeder volgen. Van dien tijd af aen heeft 't misnoegen tusschen de Moeder en Soon toegenoomen. Want of wel Constantinus nu in 't 20. jaer sijns ouder-doms was getreeden / soo hield echter Irene de Regeeringh alleen aen haer. Joegh selfs de geene / welcke hem boven andere getrouw en gunstigh waren / in Ballinghschap wegh. Dwong daer-en-boven 't Volk te Constantinopol, op nieuws den Eed aen haer te doen. Als dit oock de Regimenten uyt Armenien en Thracien wierd afgevoordert / steldense sig gesamenderhand daer tegen; en wilden geen Wijf onderworpen sijn / nuse een mundigen Heer hadden.

Onwil tusschen haer en haren Soon, wegens de Regeeringh-voeringh.

789. *Irene* afgeset. *Constantinus* de VII. Keyser: die haer weer in 't Meede-*Regentschap* steld.

Dus wierd Constantinus voor Keyser aen-genoomen / en Irene moest afstaen van de Regeeringh / welckese nu 10. jaren lang had gevoerd. Stracks joegh Constantinus de geheyme Raden sijner Moeder / die hem tot noch toe weerstaen hadden / in Ballingh-schap / en riep de geene / die Irene verdreven had / weer aen sijn Hof. In 't tweede jaer hier na liet hy sijne Moeder weer aen 't Rijck komen / en nevens hem regeeren; doch hy deed een Toght tegens de Bulgaren. Maer vermits hy een slegt-ervaren Soldaet was / soo verkeeck hy de kans; wierd van sijne vy-anden geslagen; sulcker wijs / dat hy hier verloor sijnen meesten Adel / sijne Bagagie, en Keyserlijcke Kleynodien. Dus vlood hy in aller haest weer na Constantinopol. Doe wierd hy van elck veraght; en twee der voor-name Heeren / Christophorus en Nicetas, trocken Nicephorus, Broeder van Keyser Leo, weer uyt 't Klooster / om hem Keyser te maecken. Doch Constantinus deed hem vatten / en d'oogen uytsteecken. D'andere twee liet hy niet alleen blind maecken / maer oock de Tongh uyt den hals snijden / door raed en bevel sijner Moeder. Die hem oock aenporde / sijne Gemalin Maria in een Kloo-ster te steecken / en een andere uyt haer Vrou-wentimmer / genoemd Theodota, te trou-wen. Hier over was 't volck immers soo mis-

792. Sijne Neerlaegh door de *Bulgaren* maeckt hem veraght.

Sijne quade bedrijven, door aenporring sijner Moeder.

795.

ANNO CHRISTI.

misnoeghd / als over de wreedheyd / aen sij-
nen Oom Nicephorus gepleeghd.

Die hem d'oogen doet uytsteecken, en voorts dooden.
797.
Cedren.

Anno 796. verhief sigh op nieuws een Twist tusschen de Soon en Moeder. Irene maeckte sigh / terwijl hy een Toght tegens de Saraceenen deed / een Aenhangh. Bestelde oock eenige / die hem op sijne weerkoomst aentasten / en gevangen nemen souden. Doe Constantinus dit gewaer wierd / wou hy na Armenien vlieden / daer hy sijn Krijgshepr had. Hy nam tot sig eenige / welke hy meende / boven andere hem getrouw te zijn. Doch 't waren Verraders: hielden 't met de Moeder: namen den armen Keyser / die hier op geen gedaghten had / gevangen; staecken hem d'oogen uyt / en martelden hem soodanigh / dat hy weynige dagen daer na stierf. Dit alles gebeurde hem door bestel sijner eygene Moeder, even op dien dagh / als hy / nu 5. jaren geleeden / sijns Vaders Broeder d'oogen had doen uytsteecken. Wijl nu Nicephorus, oock Christophorus, van deese wonden niet gestorven waren / soo sond 't bloedgierigh Beest Irene haer na Atheenen, en deed haer daer om 't leven brengen. Dus is 't gantsche Geslaght van Leo Isauricus door dit Wijf te niet gegaen.

Boosdaden van dit bloedgierigh Beest.

Nicephorus, een Edelman, ten Keyser verkooren.
Irene afgeset; na verdienste gestraft.
802.
Zonar.T.3.
Cedren.

Na de begane Kindermoord heeft de Weduw Irene de Regeeringh weer alleen in handen bekomen. Doch vermitsse niet weynig bevreesd was voor Carel de Groote (nu gekroond tot Roomsch Keyser) soo sondse aen hem een aensienlijck Gesantschap / met aenbiedingh van Vreede / en haer selven aen hem ten Houwlijck. Carel sloegh noch 't een noch 't ander af / in hoop van 't Oostersch Keyserdom hier door weer aen 't Westersch te sullen hegten: ten welken eynde hy oock Gesanten na Constantinopol schickte. Doch in der selver tegenwoordigheyd wierd op den 30. October, korts voor midnaght / Nicephorus, een Edelman / ten Keyser verkooren: die Irene terstond deed grijpen; haer van 't Rijck / 't welckse nu 23. jaren had beheerscht / verstiet; en in een Klooster stack: haest daer na haer in 't Eyland Lesbus ter Ballinghschap versond; daer hy haer soo strengh deed bewaren / datse nu geen Menschen meer sien kon. In deese Heghtenis isse ellendigh gestorven; gelijckse genoegh verdiend had. Van Keyser Nicephorus en desselven Regeeringh sullen wy hier na spreecken.

Fransche en Duytsche Geschiedenissen.
769.
Annal. Fuld.

Van de dood Pipini, des Koninghs van Franckrijck, en van sijner Soonen aentred in de Regeeringh / is hier boven / aen 't eynd der Fransche en Duytsche Geschiedenissen / by 't jaer 768. / meldingh geschied. 't Eerste / 't welck deese Broeders / Carolus en Carlomannus, aenvingen / was d'Oorlogh in Guienne. Want Hunaldus, Vorst aldaer / stelde sigh op tegens Pipini Soonen; doch wierd van haer geslagen / en vlood na Gasconje. Hier wierd hy van Lupus, der beyder Koningen Landvooghd / gevangen / en aen Carel overgelevered. Dus kreegh deese Krijgh sijn eynd.

Dood van

Anno 771. stierf Carleman, Pipini Soon en Caroli Broeder / op den 4. van December aen een Koorts. Carel was sijnen Erfgenaem; en wierd dus alleen Heer over Frankrijck en Duytschland. Stracks in 't volgende jaer sond hy Bertha, Dochter des Longobardischen Koninghs Desiderii, aen hem ondertrouwd / doch sonder dat 't Byleger noch geschied was / haren Vader in Italien weer t'huys; en nam daer tegens ten Gemalin Hildegard, Dochter van Hildebrand, Hertogh in Swaben. Dit veroorsaeckte een groote vyandschap / en daer op gevolghde Oorlogh tusschen Desiderius en Carel. De Longobarder maeckte den aenvangh. Ontnam de Paus de Steeden Faënza, Ferrara, en 't gantsche Exarchat te Ravenna, van Pipin aen de Roomsche Kerck geschoncken, en stelde daer in Landvooghden. Hield oock de Stad Romen soodanigh beslooten / dat 'er niemand uyt noch in kon. Paus Adrianus klaeghde hier over aen Koningh Carel; die hem soo terstond niet kon bystpringen / wijl hy in Duytschland Oorloghs-werck vond. Want de Saxen, noch Heydenen, waren in Thuringen en Hessen gevallen; stroopten tot aen Franckenland, en deeden seer veel schade. Wijl d'aenval uyt Westphalen was geschied / greep Carel haer daer oock aen / en veroverde de Stad Heresburgh, daer d'oude Saxen een Afgod vereerden / welckense Irmenseul noemden. Deesen Afgod / Beeld / of Zuyl / deed Carel verbreecken. Trad noch eenmael met de Saxen in Gevecht aen de Weser; sloeg en bedwongh haer soodanigh / datse om Vreede bidden / en 12. der Eedelste Mannen onder haer tot Pandslieden geven moesten.

ANNO CHRISTI.
Carleman.
Carel alleen Koningh.
771.
772.

Aenvangh des Krijgs tusschen *Desiderius,* Koningh der *Longobarden,* en Koningh *Carel.*
Anastas.
Regino,
alii.

Caroli Oorlogh tegens de *Saxen.*

D'Afgod *Irmenseul* afgebroken.

Doe de Westphaelsche Oorlogh ten eynde was gelopen / sond Carel een Gesantschap aen Koningh Desiderius; hem voordragende / hy sou aen den Paus de hem ontnoomene Landen en Steeden weergeven; met aenbiedingh / van een aensienlijcke som gelds daer voor uyt sijn eygene beurs. Doch de Longobarder hoorde hier na niet. Dus braght Carel een Krijghshepr by een. Trock daer mee over d'Alp-geberghten; en deed met Desiderius een Slagh; die de Neerlaegh leed. Adelgis, des Longobarders Soon / ontvlood eerst na Verona: van daer na Venetien; voorts over Zee na Constantinopol. Desiderius selfs besloot sigh in de Stad Pavia. Wierd daer binnen van Carel belegerd / de geheele Winter en de volgende Lente; tot dat hy door hongersnood gedwongen wierd / sigh met sijne Longobarders over te geven. Carel voerde hem / nevens sijne Gemalin / gevanckelijck na Franckrijck; en quam dus Triumpheerend weer t'huys. Aen den Paus gaf hy weer alles wat sijnen Vader Pipin S. Pieter had geschoncken: doch 't Longobardisch Koninghrijck / waer van Pavia en Milaen de Hoofdsteeden waren / behield hy voor hem selven. Dus heeft 't Longobardisch Koninghrijck in Italien met deesen Desiderius een eynd genomen; na dat het / van Alboinus af / 206. jaren had gestaen.

D'Oorlog tusschen *Carel* en de *Longobarder* barst uyt.
773.
Annal. Fuld.

Desiderius van *Carel* gevangen bekomen, en eynd des *Longobardischen* Rijcks in *Italien.*
774.
Sigebert.
Regin.l.2.

Terwijl Koningh Carel in Italien met den Longobardischen Oorlogh werck vond / kon-

775.
Saxen en

Ooo den

ANNO CHRISTI.

Heſſen verwoeſten *Heresburg* en *Sigeburgh:* doch werden van *Carel* geſlagen.

den de Saxen en Heſſen niet geruſt zijn. Greepen de Steeden Heresburgh en Sigeburgh, van Carel beveſtighd / met geweld aen; verbraecken deſelve / en bleven meeſter in 't veld: tot dat Carel haer quam beſoecken; aen de Weſer met haer in een Gevecht trad / en haer te rugg' ſloegh. Die van Engeren overvielen de Francken in haer Leger / en deden haer geen geringe ſchade; doch leeden ſelfs geen minder nadeel. Doe herbouwde Carel de Veſtingen Heresburgh en Sigeburgh. Maeckte oock eenige Forten aen de Lipſtroom, en wendde ſigh doe tegens den Hertogh van Friaul, die Lombardyen had aengevallen. Sloegh hem in 't opene veld dood: veroverde Friaul en Tervis. Beſettede deeſe Plaetſen; en ylde weer uyt Italien na Duytſchland.

De *Weſtphalingers* kruypen in hare ſchelpen voor *Carel*, en laten ſigh doopen.

Doe de Weſtphalingers ſijne gramſchap en maght bemerckten / kropenſe in hare ſchelpen: beloofden / haer te ſullen laten Doopen / en gaven Gyſſelaers tot verſeeckeringh. Koningh Carel onthield ſigh te Paderborn. Hier quamen de Saxen en Weſtphalingers by hem / volgens hare be-

777. lofte/en namen de Doop aen. Hertogh Wittekind (Witikind) was na Deenemarcken gevlooden. Doe nam Carel 't Land Engeren in; en gaf de Duytſchen, die hem in deeſen Oorlogh hadden bygeſtaen / heerlijcke Privilegien: maeckte oock veele der ſelve tot Ridders en Eedele.

ANNO CHRISTI.

Caroli Toght na *Spaenje* tegens de *Mooren.*

Anno 778. deed Carel een Toght over den Ronceval na Spaenje tegens de Saraceenen. Veroverde de Stad Pampelona in Navarra, en Saragozza in Arragon. Dwongh de Mooren tot de beloſte / datſe 't Chriſtendom ſouden aenneemen. Doe nu Carel weer over 't Geberght in Franckrijck quam / overvielen de Gaſconjers uyt een Aghterlaegh ſijnen Natoght; plonderden den Tros / en verſloegen veel dappere Mannen; onder deſelve oock Paltzgraef Anſelmus; de Hofmeeſter Eginhart, Hertogh Roland, Soon van Bertha, Suſter van Carel.

Sijner Suſter Soon *Roland* verſlagen.

Dit verlies heeft de Koningh ſeer ſwaer gevoeld / en hoogh beklaeghd / oock met eygener hand de gedaghte Roland een Epithaphium of Grafſchrift geſchreven.

Saxen vallen t'elckens weer af van 't *Chriſtendom.*

De Saxen vielen weer van 't Chriſten Geloof af: en dat niet eenmael / maer t'elkens alsſe gelegenheyd daer toe ſagen; haer' oude Heydenſche Afgodery weer hervattende. Seer veel werck gavenſe den goeden Koning

778. Carel; die ſigh een tijd langh aen d'Elve en Weſer moeſt onthouden; daer hy eenige Biſdommen opreghtte; als / te Minden, t'Oſnabrugh, te Selingſtad; welck laetſte naderhand te Halberſtad wierd verplaetſt.

D'Afgod *Crodo*, of Padden-Duyvel. *Krantzius.*

De Heydenſche Saxen hadden te Hertzburgh noch eenen Afgod / van haer genoemd Crodo, of Padden-Duyvel. 't Was een Menſchlijck Beeld met een Padden-kop. Dit Monſter wierd van haer aengebeeden. Carel trock derwaerts. Liet deeſen Afgod Crodo in ſtucken houwen; en righte ter ſelver Plaets een Kerck op.

Eyndlijck bedwingd *Carel* de *Saxen* en *Weſtphalingers.*

Als dan de Saxen en Weſtphalingers haers afvallens en rebelleerens geen eynde maeckten / ſloegh Carel haer allerweegen ſonder eenige barmhertigheyd dood; verwoeſtte oock haer Land door Vyer en Swaerd / tot over d'Elve heenen. Om haer eens tot gehoorſaemheyd te brengen / nam hy by de 10000. perſoonen van de voornaemſte Geſlaghten uyt de hare / en ſond haer na Braband en Vlaenderen, om daer te woonen. Sy en hare Nakoomelingen ſijn'er gebleven tot heden op deeſen dagh.

Oock Hertogh *Taſſilo* van *Bayeren.*

Doe begaf hy ſig na Bayeren tegens Hertogh Taſſilo, die des Koninghs Deſiderii van Lombardyen Dochter ten Gemalin had / en op ſijns Schoonvaders aenhitſingh ſigh onderſtond / desſelven ſmaed te wreecken. Paus Adrianus ſteldde ſigh tuſſchen beyden / om Carel en

Taſ-

ANNO CHRISTI.

Tassilo, of Tessel, te vereenigen. Daer op wierd Tassilo tot den Rijcksdagh na Worms geroepen. Hier moest hy sigh met een Eed verbinden / niets tegens Carel te sullen onderneemen. Doch hy hield sijn woord niet / maer ruste Anno 787. sigh op nieuws tegens Koningh Carel toe. Riep oock de Barbarische Volckeren / Hunnen, of Hongaren, in 't Land / om hem te helpen. Doe voerdde Carel drie Heyren uyt Duytschland, Franckrijck en Italien tegens Hertogh Tassilo aen: die van de sijne verlaten / en daer over soodanigh verschrickt wierd / dat hy sigh moest overgeven. Op dat nu Carel sigh door hacstigheyd aen sijn persoon niet moght vergrijpen / riep hy de Rijcksvorsten te Worms by een / om syne Verantwoordingh te hooren. Hier wierd door een gemeen Besluyt geoordeeld / dat hy van sijn Vorstendom sou werden beroofd; aldermeest / om dat hy ongelovige t'sijner hulp had geroepen. Doe liet Carel hem een Kruyn scheeren / en stiet hem in 't Klooster Lorsch aen de Berghstraet; daer hy oock onder de Monicken gestorven en begraven is. Noch heden werd sijn Graf gesien aen de Muer der Kerck; met dit Opschrift:

Die, meyneedigh en afvalligh geworden, van sijn Vorstendom afgeset, en in een Klooster gestoocken wierd.

Tassilo Dux primum, post Rex, Monachus sed ad imum,
Conditur hac fovea, quem pie Christe bea.
Idibus in ternis decesserat ille Decembris.

Sijn Grafschrift.

783. In 't jaer 783. stierf Bertha, Moeder van Koningh Carel. Onlanghs te vooren was overleeden Hildegardis, de Swabin, Carels Echtgenoot. Waer op hy weer ten Gemalin nam Festrade, Dochter van Rudolph, een Duytsch Graef. Andere noemen haer Fastrada. By deselve heeft hy twee Dochteren / doch geenen Soon gewonnen. Na 10. jaren ginghse den wegh alles vleeschs / en wierd begraven in S. Albani Kerck buyten de
794. Stad Mentz. Naderhand heeftmen haer Epitaphium, of Grafschrift / van daer genoomen / en gesteld in d'Aerts-Bischoplijcke Domkerck; daer 't noch te leesen is / en aldus begind:

Dood van *Caroli* Moeder, en Gemalinnen.

Fastradana pia Conjux Caroli vocitata, &c.

Of nu wel / na soo veelvoudige geleedene schaden / der Saxen Vorst Wittekind, Hertogh in Westphalen en Engeren, sigh liet doopen; en ten teecken sijner bekeeringh 't Swarte Paerd, 't welck hy tot noch toe in sijn Wapen had gevoerd / in een Wit veranderde / soo hadden echter d'andere Saxen sulck een afkeer van 't Christen Geloof / datse d'eene rebelly voor d'andere na aenvingen; in welkese echter altijd te kort quamen; als / in de jaren 794. / 795. / 798. / 804.; tot dat Carel eenige duysenden der hare / insonderheyd Nord-Albingers, na Sevenbergen sond / welcke daer seven Steeden / of Burghten / hebben gebouwd; noch hedensdaeghs bewoond van der selver Nakoomelingen; die / midden onder de Hongarische Volckeren / de Saxische Spraeck gebruycken. Om de geene / welcke noch in 't Land waren gebleven / van Echtbreuck en Rebelly af te houden / heeft Carel 't heymlijck Gerightin Westphalen verordonneert; 't welck seer strengh handelde tegens d'afvallige van 't Christendom; sonder Proces, sonder Vonnis haer aen de Bomen deed ophangen. Van dit Westphaelsch Reght kanmen andere Schrijvers nasien. 't Heeft noch tot naby onser Vaderen tijd in gebruyck geweest. D'Oorlogh met d'Oost en West-Saxen heeft 33. jaren langh geducrd / en veel volck gekost.

Duytsche Geschiedenissen.

De *Sax Wittekind* neemd 't *Christendom* aen.

Sevenbergen van de *Saxen* bewoond.

ANNO CHRISTI.

Heymlijk Gerigh in *Westphalen.*

Maer ondertusschen heeft Carel oock anderweegen groote dingen verright tegens de Sclaven, Wenden, en Wilten; tegens de Saraceenen in Spaenje: tegens de Hunnen, of Hongariërs: tegens de Deenen en Noormannen: oock doen houden eenige Concilien der Geestlijcke: onder welcke insonderheyd gedenckwaerdigh is dat te Franckfurt aen den Mayn Anno 794. Doch vermits onmogelijk valt / in 't kort begrijp deeses Wercks dit alles wijdlopigh te verhalen / en d'orde ons tot andere Geschiedenissen wijsd / soo sullen wy hier alleen yets van de Spaensche voorvallen spreecken; en beginnen van Silus, Koningh in Asturien en Legion; die na Aurelius Anno 775. syne Heerschappy heeft aengevangen: nevens wien Alphonsus, des Koninghs Frojolæ Soon / heeft geregeerd tot in 't 8. jaer Sili. Die / sterbende / 't Rijck den gedagten Alphonsus heeft nagelaten. Doch hy kon 't niet behouden / wijl hy van sijnen Neef / Maurogatus, Bastaerd-soon van Koningh Alphonsus Catholicus, verdrongen wierd. Deese heeft den Throon tot in 't 5. jaer beseeten. Sijnen Nasaet is geweest Alphonsus de II., bygenoemd Castus, of de Kuysche. Heeft seer langh / tot in 't 43. jaer / geregeerd. Weremund, Soons-Soon van Alphonsus Catholicus, had wel tot 't Koninghrijck behooren te komen / en kon'er toe geraekt hebben / doch hy deed vrywillig afstand van sijn Reght / en gaf 't Alphonsus de Kuysche over. Anno 791. deed Hissem, der Saraceenen Koningh / een Inval in Gallicien; doch wierd door de gedaghte Weremund, met groot verlies der Mooren, te rugg' geslagen. Hier door nam Alphonsus soo veel moed / dat hy de Tribuit, van Silus, Maurogatus, en van hem selfs tot noch toe opgebraght / weygerde te geven. Deese Tribuit bestond daer in / dat de Spaenjaerden aen de Mooren jaerlijks moesten leveren 100. Jonkvrouwen / eenige Adelijcke Jongelingen / en dan een seecker getal Lijf-eygene. Wijl nu de Saraceenen wilden hebben 't geense tot noch toe hadden genooten / soo quam 't tot een Oorlogh; waer in Alphonsus een heerlijke Zeege behield; over de 70000. Saraceenen en Mooren dood sloegh; en sijn Rijck van dit lastigh Jock vry maeckte. Hier op soght Koningh Alphonsus met Koningh Carel in vriendschap en verbond te treeden. Sond hem een seer kostlijcke Arabische Tent; veele Saraceensche Vanen / Rustingen / Harnasschen / een groot getal Gevangene / en andere dingen van de Buyt. Bequam hier tegens hulp van Carel; waer door hy de Mooren, welcke d'Eylanden Mallorca en Menorca (Majorca en Minorca) veel overlast toe-

Caroli andere groote verrightingen.

Spaensche Geschiedenissen. *Ex Vasæo.* 783.

Lijst der *Christen* Koningen in *Spaenje.*

791.

Menschen-*Tribuit*, aen de *Saraceenen* betaelt; doch van *Alphonsus* afgeschaft. 799.

Saraceensche Neerlagen.

ANNO CHRISTI.

voeghden / zeeghr[illegible] afdreef en swaerlijck sloegh.

Engelsche Geschiedenissen. Rogerius.

Anno Christi 784. stierf Kunewolf, der West-Saxen Koningh in Engelland. Sijnen Soon Bicthric wierd Koningh in sijne placts. Vier jaren hier na kreegen d'Engellanders vreemde Gasten. Want de Deenen, doemaels Noormannen geheeten / vermitsse van 't Noorden quamen / voeren over na Engelland, beschadigende d'aen de Zee geleegene Plaetsen swaerlijck door roof en brand. Dit was d'eerste overvaert der Deenen in Britannien: die 't hier even so maeckten / als voortijds de Saxen Anno 448. Boven dien deeden d'Engelsche Koningen (of veel meer Koninghjens) elckander overal soo veel schade alsse konden. De West-Saxen verdreven de Northumbriërs: der Marckers Koningh dien van Kent. Insonderheyd kreegh de Marcker dien van Cantelbergh gevangen; liet hem de handen afhouwen; d'oogen uytsteecken / en eygende sigh selfs sijn Land toe. Dit veroorsaeckte de Noormannen een gewonnen spel. Die Anno 793. noch stercker als te vooren aenquamen; oock in 't volgende jaer Engelland door roven en moorden verwoesteden. Noch al hield d'Inlandsche tweedragt niet op; tot dat eyndlyck Egebrecht al d'andere Koningen dempte / en over hare Landen geweldadigh heerschte. Doch wijl deese Geschiedenissen op 't jaer 801. vallen / soo sullen wy naderhand hier van spreecken.

Eerste overvaert der Deenen na Engelland.

Verwoesten dit Land, door de tweedraght der Angel-Saxische Koningen.

Roomsche Pausen.

Na de dood van Stephanus de IV. besat de Pauslijcke Stoel Adrianus, van een Adelijck Roomsch Geslaght / 20. jaren langh; en braght by Carel soo veel te weegh / dat Desiderius, de laetste Longobardische Koningh in Italien, uyt sijn Rijck gestooten wierd; 't welck Adrianus niet schaedlyck was. Deese Paus heeft sig niet weynigh met de Beelden bemoeyd, en haer te veel Eere toegeschreven. Waer tegens Carel een Concilium aenstelde te Franckfurt aen den Mayn; daer in sigh bevonden meer dan 300. Bisschoppen; behalven d'Abten en andere Prælaten, derwaerts gesonden uyt al Caroli Koninghrijcken en Landen. Eerst wierden hier veroordeeld d'oude en nieuwe Nestorianen; onder welke Felix en Elipandus, Bisschoppen te Toledo in Spaenje, de voornaemste waren. Daer na hebben de Vaderen 't Besluyt van Paus Adrianus en sijner Bisschoppen / dat de Beelden sijn te vereeren (adorandæ), verworpen; en in de tegenwoordigheyd der Gesanten Adriani een Decreet gemaeckt / dat het onreght en Godloos is / den Beelden eere te doen: sulcks oock beweesen met goede gronden / gelijck te sien is in de noch voorhanden sijnde Acten deeses Concilii. Paus Adrianus is gestorven Anno 796. / als hy 23. jaren en 11. maenden had geseeten. Leo de II. volgde hem / van eenige genoemd de III., een Romeyn. In den aenvangh deeser sijne Hoogheyd gingh 't hem qualijck. Want Paschalis en Campulus, twee voorname Geestlijcke te Romen, met sijne verkiesingh niet te vreeden / bestelden 't soodanigh / dat hy / terwijlmen de groote Litanie songh / en de

Concilium te Franckfurt aen den Mayn, tegens de Beelden.

794.

Eginhart. Annal. Fuld. Regino. Cent. Magdeb. Tom. 8.

Paus Leo de II. qualijck gehandeld; van Carel weer ingesteld:

Processie na S. Sylvesters Kerck geschiedde / van sijn Paerd afgeruckt / swaerlijck geslagen / en / na dat hem een oogh uyt 't Hoofd gesmeeten was / in Gevanckenis geworpen wierd. Na eenige dagen quam hy'er uyt: ontvlood na Duytschland: vond Koningh Carel te Paderborn in Westphalen: klaegde hem sijnen nood / en verwierf / dat hy gewapenderhand weer ingeset wierd. Dit is even dien Paus Leo, die Carel, der Franken Koningh / ten Roomschen Keyser verklaerde / en deed uytroepen / op Christdagh Anno 800. Stracks breeder hier van. Als hy in alles 20. jaren / 5. maenden / 18. dagen in den Pauslijcken Stoel had geseeten / is hy gestorven / en kreegh ten Nasaet Stephanus de V.

die hy Roomsch Keyser verklaerd.

817.

In Italien heeft gefloreerd en geschreven Paulus Diaconus, een goed Geschiedschrijver / Cancellier des Longobardischen Koninghs Desiderii; die met sijnen Heer gevangen wierd; met groote moeyte los geraeckte / en te Cassino 't Monicken-leven aennam. Wy hebben noch sijne Schriften. Ontrent deese tijd hebben oock geleeft en gebloeyd Alcuinus, een geleerd Engelschman van Jorck, Discipul van Beda, Leermeester van Carolus Magnus. De twee Schotten, Claudius Clemens en Johannes Mailrosius, die d'eerste te Parijs Professors sijn geweest. Eginhart, Secretarius van Carel de Groote, en Turpinus, Bisschop van Rheims, nevens weynige andere.

Geleerde Lieden deses tijds.

Wy bevinden in de Historie der Keyseren / dat 't Roomsche Rijck / 't welck oud-tijds maer een Hoofd had / driemael gedeeld is geworden. Eerst na de dood van Constantinus Magnus, Anno Christi 336. / wanneer sijne Soonen 't selve onder haer verdeelden. Daer na / als Theodosius d'I. was gestorven / hebben sijne beyde Soonen / Arcadius en Honorius, elck weer een stuck genoomen. Arcadius verkoor 't Oostersch Keyserrijck / en nam sijne Hofhoudingh te Constantinopol. Honorius regeerde in 't Westen te Romen. Deese Deelingh geschiedde Anno Christi 596. Tegenwoordigh komen wy tot de derde; als Carolus Magnus in 't Westen / en Nicephorus in 't Oosten de Keyserlijcke Titel gebruyckten. Vermits Carel byna twee jaren voor Nicephorus Keyser wierd / soo sullen wy oock eerst van hem handelen.

Eerste, Tweede, Derde Deelingh des Roomschen Rijks.

Deese Carel, bygenoemd de Groote, van wien wy tot noch toe veel hebben gesproocken / was de Soon Pipini, des Koninghs van Franckrijck, Hertogh van Braband, Lotharingen, en Elsas. Sijne Moeder was Bertha, Dochter des Keysers van Constantinopol; welcke hem t'Ingelheim, niet verr' van Mentz, Anno Christi 741. ter weereld braght. Hy volghde sijnen Vader Pipin in 't Fransche Rijck en d'andere Erflanden / Anno 768. Wat / geduerende de tijd sijner 33. jarige Regeeringh / sijne meeste verrightingen sijn geweest / is alreeds van ons verhaeld.

Carolus Magnus, d'eerste Duytsche Keyser.

In 't jaer 800. / na dat Paus Leo de II. (of III.) van de Romeynen de gedaghte seer groote

800. Hoe hy

ANNO CHRISTI.

groote ſmaed had geleeden / en tot Koningh Carel van Frankrijk ſijne toevlugt genomen / beſloot deeſe Vorſt / dien hoon aen d'oproerige Romeynen te wreecken. Den 14. van November quam hy te Romen aen / en hoorde d'aenklagers van Paus Leo: die ſigh daer tegens door een pleghtlijcken Eed van haer aenklaght ſuyverde / en alſoo vry geſproocken wierd. Al de Burgers / die de handen aen den Paus hadden geſlagen / welcker getal meer als 150. was / deed Carel op de Plaets by S. Jan de Lateran onthoofden. De Geeſtlijcke / welcke ſigh aen deeſen Oproer ſchuldigh hadden gemaeckt / wierden na Franckrijck en Duytſchland in Ballingſchap verſonden. Doe nu 't Feeſt der Geboorte Chriſti voorhanden was / en Carel vroeghmorgens in S. Petri Munſter was gekoomen / om den Godsdienſt by te woonen / wierd hy van den gemelden Paus Leo met de behoorlijcke Ceremonien ten Roomſchen Keyſer / en Vermeerder des Rijcks gezalfd / gekroond / en opentlijk uytgeroepen: waer op de Geeſtlijckheyd en al 't Volck hem met groote blijdſchap geluck en heyl toewenſchte. Dit alles is Carel in 't begin ſoodanigh tegens de borſt geweeſt / dat hy met diere woorden betuyghde / indien hy 't geweeten had / dat hy niet in de Kerck ſou gekoomen ſijn; onaengeſien 't het hooge Feeſt van des Heeren Geboorte was. Dit geſchiedde in 't 33. jaer ſijns Franſchen Koninghrijcks.

d'oproerige te Romen tegens Paus Leo heeft geſtraft.
Æmil. l. 2. Egnat. l. 3. Sigebert. Gembl. Suffr. l. 1. Epit. Eginh. in vit. Car. Annal. Franc. Annal. Fuld. Abb. Urſp. l. 4. Regin. l. 2.

Die hem daer voor onverwaght ten Keyſer Kroonde.

Als nu Carel de gantſche Winter te Romen had doorgebraght / en alles op 't beſte beſteld / trock hy den 24. van April Anno 801. van daer na Spoleto. Verbolgens na Pavia, en na Piſa; daer de Geſanten van Aaron, Koningh der Saraceenen te Damaſcus, by hem quamen / en onder meer andere Koninghlijke Præſenten, hem een Elephant vereerden. Anno 802. ſond Keyſer Carel een Geſantſchap na Conſtantinopol, daer even doe Nicephorus ten Keyſer was verkooren: die Caroli Ambaſſadeurs weer te rugg' ſond / vergeſelſchapt van de ſijne. Geſamentlijck vondenſe de Keyſer te Saleck aen de Saal, niet verre van Salfelden: daer 't Verdragh tuſſchen beyde deeſe Vorſten / Carel en Nicephorus, wierd opgereght.

Vereeringen des Saraceenſchen Koninghs Aarons aen Keyſer Carel.

ANNO CHRISTI.

Anno 805. greepen de Boheemers, welcke van Natie Sclaven waren / te verr' van ſigh / en beſchadighden de Provintien des Rijcks. Derhalven ſond Keyſer Carel ſijnen Soon / oock Carel genoemd / van hem gewonnen by Vrouw Hildegard uyt Swaben, tegens haer uyt. Oock ſloegh hy van de Boheemers eenige duyſenden met haren Overſten Lech dood; en dus was deeſen Oorlogh haeſt geeyndighd.

Boheemers bedwongen. 805.

In 't jaer 807. quamen andermael Geſanten van de Saraceenſche Koningh Aaron, welke / onder meer andere heerlijcke Præſenten van Goud en Zijde aen Keyſer Carel, oock een ſeer koſtlijck Uyrwerck mee braghten / diergelijcke in deeſe Landen noyt was geſien geworden. In 't volgende jaer wierp ſigh een nieuwen vyand op / te weeten Gottfried, Koningh van Deenemarcken. Tegens hem ſond de Keyſer ſijnen Soon Carel. Ondertuſſchen veroverde Gottfried Frieſland. Waer op een Vreede wierd geſlooten; onder voorwaerde / dat de Deen Frieſland weer verlaten / en voortaen ſigh geruſt houden ſou. Doemaels wierd de Stad Hamburgh eerſt tegens de Deenen gebouwd. In 't volgende jaer quam Koningh Gottfried weer / en greep Frieſland op nieuws aen. Carel ruckte met een ſterck Heyr hem te gemoet; doch eer 't noch tot een Slagh quam / wierd Gottfried van ſijn eygen volck omgebraght. Daer op trock Keyſer Carel weer na Aken. In 't ſelve jaer ſtierf Pipin, Soon van Keyſer Carel, dien hy 't Longobardiſch Rijck in Italien had overgegeven. Deeſe Pipinus liet een Soon

Nieuwe Geſanten van Aaron aen den Keyſer. 807.

Carels Oorlogh met den Koningh van Deenemarken, Gottfried: en Hamburgh tegens den Deenen gebouwd. 809. 810. Adelm. Annal.

ANNO CHRISTI.

na / genoemd Bernhard; na sijnen Vader Koningh van Italien geworden. T'sijner plaets sullen wy van hem spreecken. Wijl Hemming na Gottfried Koningh van Deenemarcken was gesteld / maeckte hy Vreede met Carel; trad oock af van de Stad Hamburgh: derhalven Carel voornam / naderhand hier een Bisdom op te reghten / gelijck oock geschied is.

Testament van Keyser *Carel*, en mildheyd tegens de Geestlijke. 811. *Eginhart.*

Anno Christi 811./ als Keyser Carel nu tot een hoogen ouderdom was gekomen/maeckte hy sijn Testament. Sijne Schatten en roerende Goederen verdeelde hy in drie parten. Twee deelen daer van bespraek hy aen de 21. Aerts-Bisschoppen in sijn Rijck; soo dat yeder Aertsbisdom een gelijck deel sou hebben van de 21. deelen der twee-derde parten. 't Derde deel was door sijne Kinderen; doch sulcker wijs / datse / na sijne dood / 't derde deel van dit derde deel onder d'Arme souden uytdeelen.

Keyser *Carel* van drie Soonen maer eenen overgebleven.

Keyser Carel de Groote had van drie Soonen / Carel, Pipin, en Lodewijck, nu niet meer als eenen / Lodewijck, over; d'andere twee waren gestorven. Deese Ludovicus onthield sigh in Gasconje. Sijnen Vader riep hem na Aken tot sigh / hem verklarende sijnen Erfgenaem / Pasaet / en Roomsch Keyser. Terwijl hy Anno 814. noch in sijn Pallays t'Aken was / overviel hem een Koorts; welcke hy / na sijne gewoonte / met Vasten wou verdrijven. Doch daer op volghde een Sijdesteeckte / welcke hem op den 28. van Januarius des genoemden jaers /

Dood van Keyser *Carel de Groote.*

sijnde Saterdagh / tusschen 8. en 9. uyren / uyt deese Weereld weghruckte; na dat hy 46. jaren Koningh van Franckrijck, 13. jaren en 1. maend Roomsch Keyser was geweest / in 't 72. jaer sijns ouderdoms. Hy wierd t'Aken, welcke Stad hy boven alle andere beminde / begraven; en sijn Graf verciert met een kort / sleght / doch waeraghtigh Grafschrift / 't welck daer noch te sien is. Sijnen Soon Lodewijck is hem gevolghd in 't Roomsche Keyserdom; desgelijcks in al sijne Landen en Koninghrijcken / uytgesonderd in Lombardyen, welck Land Carel had gemaeckt aen Bernhard, sijns overleedenen Soons Pipini Soon. Van Keyser Ludovicus sullen wy hier na handelen.

Nicephorus, de 77. Keyser te *Constantinopol.* *P. Diac. l. 24.* *Sigebert. Gembl.* *Zonar. l. 3.* *Cedren.* *Blond. l. 2.*

Als Nicephorus Keyserin Irene had afgeschaft / nam hy 't Oostersch Keyserrijck in handen / Anno 802.; een jaer en elf maenden / na dat Carel de Groote te Romen ten Keyser uytgeroepen was. In 't volgende jaer 803. vergeleeck hy sigh met Keyser Carel sulcker wijs / dat hy / Nicephorus, in 't Oosten / Carel in 't Westen de Heerschappy voeren / en d'een met d'ander vreede houden sou.

Egnat. l. 1.

Deese Nicephorus heeft veel te strijden gehad met sijne Nabueren de Bulgaren, welcke 't Oostersch Rijck swaere schade toevoegden; insonderheyd Anno 809. een groote som gelds opgevangen / en daer nevens 6000. Keyserlijcke Soldaten verslagen hadden. Om deese smaed te wreecken / bragt Nicephorus een maghtigh Heyr op de been: trock daer mee in Bulgaryen: veroverde de Residentie-plaets des Koninghs Grunni; en beanghstighde hem soodanigh / dat hy om Vreede moest bidden. Nicephorus wou van geen Verdragh hooren; maer ruckte voort / en viel onvoorsightigh in een Aghterlaeg; daer hy van de vyanden omringhd / en met al sijnen Adel dood geslagen wierd. Sijnen Soon Stauratius, seer gewond / ontvlood na Adrianopol. Deese Neerlaegh geschiedde den 6. van Julius Anno Christi 811./ na dat Nicephorus 9. jaren te Constantinopol had geregeerd.

Van de *Bulgaren* verslagen.

Michaël Curopalates, 78. Keyser. *Miscell.*

Vermits nu sijnen Soon Stauratius niet alleen door de veelheyd der Wonden / in de gedaghte Slagh ontfangen / seer verswakt / maer oock / wegens de sleghtheyd sijns verstands

ANNO CHRISTI.

sub fin. Adelm. in Annal. Egnat. l. 2.

stands tot de Regeeringh onbequaem was/ soo wierd Michaël Curopalates, des Keysers Nicephori Schoonsoon/ en Groot-Hofmeester/ tot de besittingh des Throons verkooren. Stracks verstiet hy sijnen Swager Stauratius in een Klooster; doch heeft selfs de Keyserlycke Hooghevd niet langh genooten; onaengesien hy een dapper Vorst/ en deese Staet veel beeter waerdigh was/ als Stauratius. Hy deed een Toght tegens de Bulgaren; doch vermits de Burgeren te Constantinopol ondertusschen oproerig wierden/ moest hy/ sonder eenige verrightingh weer na Huys trecken. Daer op belegerden de Bulgaren de Stad Mesembria; en wierden 'er meester van; sonder dat Michaël deselve kon ontsetten; in tegendeel wierd hy van de Bulgariërs geslagen. Dit ongeval benam hem de lust tot de Heerschappy. Besloot derhalven 't Keyserdom af te staen aen Leo, bygenoemd Armenus. Oock deed hy 't; gaende met Vrouw en Kinderen in een Klooster/ na dat hy byna 2. jaren den Keyserlijcken Titel had gevoerd. Van de gedaghte sijnen Nasaet sullen wy hier na handelen.

De Regeer-lust vergaet hem haest; dies staet hy 't Keyserdom af aen *Leo Armenus.* 813.

Engelsche Koningen. *Ex Regerio.*

Wy hebben voortaen dit voordeel bekoomen/ dat ons niet meer nodigh is van de Longobardische, Franckische en Duytsche Geschiedenissen affsonderlijck/ gelijck tot noch toe/ te spreecken/ wijl deselve nu behooren tot de Regeeringh der Keyseren in 't Westen. Belangende d'Engelsche Saken/ Egbrecht, of Egbert, Soon van Bicterick, Koningh der West-Saxen in Engelland (die 6. jaren heeft geheerscht) volghde sijnen Vader op den Throon. Byna geheel Engelland heeft hy gedwongen hem onderworpen te zijn. Den aenvangh sijns Rijcks valt in 't
801. jaer Christi 801. Van deese tijd af aen hebben d'Engelsche Historien een nette jaer-reeckeningh en Successie; welcke tot noch toe/ wegens de veelheyd der Koningen/ vry gebrecklijck is geweest.

Egbert, al d'andere Koningen overwonnen hebbende, werd alleen Koningh over *Engelland.*

Anno 805. stierf Gutred, Koningh van Kent: wiens Soon Baldred door de gemelde West-Sax Egbert overwonnen wierdt. 't Selve weervoer de Koningen van Nort-humberland en Marck. Dus maeckte Egbert sigh ten Koningh en Monarch van geheel Engelland, ontrent 't jaer Christi 827. Na deese overwinningen heeft hy noch 9. jaren geleefd; en is/ na een 36. jarige regeering/ overleeden Anno 836.

Pausen te *Romen.*

Na Leo de III., gestorven Anno 816./ wierd Paus te Romen Stephanus de V. (by eenige de IV.), een Romeyn, de Soon Julii Marini. Terstond na sijne Verkiesingh trok hy na Keyser Lodewijck in Franckrijck; en kroonde hem/ nevens desselven Gemalin/ den 29. van Augustus te Rheims. Maeckte een Wet/ dat voortaen/ by de verkiesing eens Paus/ altijd Keyserlijcke Gesanten souden zijn. Na hem heeft de Stoel beseeten Paschalis d'I., oock een Romeyn, Soon van Maximus Bonosus; die Lotharius, Soon van Keyser Lodewijck, ten Koningh van Italien kroonde. Als hy 7. jaren/ 3. maenden/ 17. dagen de Pauslijcke Titel had gevoerd/ overleed hy. Van sijnen Successeur Eugenius sal in 't verbolgh beright werden gegeven. Wy keeren ons nu tot eenige sonderlinge Geschiedenissen.

Wet van *Stephanus* de V. 816.

Hunnen- Krijgh.

Anno 788. is aengegaen der Hunen of Hunnen-Krijgh/ door Hertogh Tassilo (Tessel) van Bayeren in Duytschland geroepen. Schoon Caroli Magni Heyr haer te rugg' had geslagen/ soo heeft echter deesen Oorlogh aght gantsche jaren geduerd. In 't volgende jaer heeft men te Constantinopol een swaere Aerdbevingh gevoeld. Anno 790. wierd een groot deel der selve Stad van 't vyer vernield; waer door oock veele goede Boecken/ welcke wy nu missen moeten/ tot asch sijn geraeckt. De Tyber te Romen swol sodanig op/ datse over de Mueren heenen liep. Veelerweegen in de Stad stond 't Water ses Ellen hoogh.

Aerdbevingh en Brand te *Constantinopol.*

Waters-nood te *Romen.*

Brugg' te *Mentz.*

Anno 792. deed Carel de Groote een Brug te Mentz over den Rhijn bouwen/ 500. schreden langh. Doch wierd Anno 811. door vyer t'eenemael verteerd.

Aenvangh der *Universiteit* te *Parijs:* en van 't Bisdom *Bree-men.*

In 't jaer 791. heeft aenvangh genoomen d'Universiteit te Parijs. De Stighter derselve was Carolus Magnus, op den raed sijns geweesenen Præceptors Alcuini, een Discipul van Beda. Drie jaren voorwaerts had de gemelde Koningh Carel opgeregt 't Bisdom Breemen; 't welck naderhand bevestight/ en met meerder Privilegien begiftighd geworden is.

Rijp en Vorst in *Julius.*

Anno 806. is gestorven Leumgand, een Swabische Vorstin/ vijfde en laetste Gemalin van Keyser Carel. By deese had hy geene Kinderen gewonnen. In 't selve jaer/ den 7. en 8. van Julius viel een strenge Rijp/ en 's naghts Vorst. Echter heeft deese ongewoone koude de Vrughten geen schade gedaen.

Dresden, en *Naumburgh* gebouwd.

In 't jaer 808. heeft Keyser Carel begonnen twee Vestingen te bouwen tegens de Boheemers en Wenden; Dresden aen d'Elve, en Naumburgh aen de Saal. Anno 813. heeft hy de Stad Ulm (doemaels noch maer een Vleck) aen de Monicken in Reichenauw geschoncken. Naderhand hebben d'Ulmers, door geldgevingh/ haer weer vry gemaeckt. Niet langh voor Caroli Magni dood heeft hy opgereght d'Universiteit of Hooge School te Tolosa; welcke door sijnen Nasaet voorts volvoerd en geprivilegeerd geworden is.

Ulm den Monicken geschoncken.

Academie te *Tolosa.*

Ludovicus Pius, tweede *Duytsche* Keyser. *Aimoin. l. 4. c. 120. & l. 5. vit. Lud. Ann. Fuld. Annal. rer. gestar à Ludov. Mar. Scot. l. 3. Sigebert. Adelm. in Chron. Gaguin. l. 4. Egnat. l. 3.*

In 't jaer na des Heeren Christi geboorte 814. heeft Keyser Lodewijk, Soon van Carolus Magnus, Keyser/ en Hildegardis, Hertogin van Swaben, de Rijcks-regeeringh aengevangen. Wegens sijne weldadigheyd en mildheyd tegens de Geestlijcke kreegh hy de bynaem van Pius, of de Godvrughtige. Yeder was hy lief en waerd. Koningh Harald van Deenemarcken wierd beoorloght van Koningh Gottfrieds Kinderen. Keyser Lodewijck sond hem eenige duysend Mannen te hulp. Als de Swaben en Wenden aen geene sijde der Elve tot opstand waren uytgebroocken/ wierdense door sijne Hoofdlieden te rugg' geslagen. In 't derde jaer sijner Regeeringh hield hy een Rijcksdagh t'Aken;

daer

ANNO CHRISTI.

daer de Geestlijcke gereformeert, en haer seeckere Regulen, om na te leven, voorgeschreven wierden.

Sijne Majesteyt in seer groot gevaer.
817.

Anno 817. als Keyser Lodewijck t'Aken in de Kerck was, en nu weer na 't Pallays wou gaen, viel een Houten Verwelffsel aen de Kruysgangh ter neer; en sloeg sijne Majesteyt, nevens 20. Graven en Heeren, behalven de Dienaers, ter aerden. De Keyser selfs ontfingh een wonde by 't regter oor, en een Balck viel seer hard tegens sijne reghter Ogie. In 't vallen stortte hy met de borst op de knoop van sijnen Degen; soo dat hy sigh in 't hooghste levens-gevaer had bevonden. Echter wierd hy, door de Godlijcke bystand, binnen 20. dagen weer geneesen; sulcker wijs, dat hy ter Jaght reed. Al de gemelde andere waren oock verseerd. Dit gebeurde op den 7. van April, in de Goede Weeck, Donderdaghs voor Paesschen; gemeenlijck genoemd Witten Donderdagh.

Verdeeld sijne Rijken onder sijne Soonen.

Als nu Ludovicus sig weer gesond gevoelde, riep hy sijne Soonen t'Aken by hem: noemde d'oudste, Lotharius, ten Koningh van Franckrijck, en sijnen Nasaet op den Keyserlijcken Throon. Den tweeden, Pipin, bestemde hy de Landschappen Guienne en Gasconje: den derden, Lodewijck, Bayeren en Oostenrijck. Deed een Toght tegens d'Obotriten, dat is, de Mekelenburgers en die van Pomeren. Na een geluckige verrightingh deeses Oorloghs keerde hy weer na Aken, om daer, gedurende de Winter, 't warme Bad te gebruycken. Hier ontfingh hy bericht, dat Bernhard, sijns overleedenen Broeders Pipini Soon, een rebelly in Italien tegens hem en 't Rijck had aengevangen.

Beoorloght geluckigh d'*Obotriten*; en welcke deese waren.

Deese Bernhard hield sigh met Lombardyen niet te vreeden: maer liet aen hem den Eed doen van de Standen welcke aen 't Rijk behoorden. Protesteerde tegens de Deeling, welcke Keyser Lodewijck onder sijne Soonen had gemaeckt; schickte sigh tot een Oorlogh-voeringh, en besettede al d'Enge Passen in d'Alp-geberghten, om den Keyser de doortoght in Italien te verhinderen. Lodewijck, vol toorn, trock in aller haest derwaerts: sloegh Bernhards Besettingen weg; en wijl deesen sigh te swack bevond, gaf hy sigh aen den Keyser sijnen Oom over op genade en ongenade. Doe vernam Lodewijck, dat sijne voornaemste Raden mee deel hadden aen deese rebelly; namentlijck, de Cancellier Reinhard; de Bisschoppen Anselmus te Milaen; Wolffalt te Cremona, en Diethulf t'Orleans. Deese alle deed Lodewijck gevangen neemen. In 't volgende jaer riep hy de Vorsten des Rijcks by een, om oordeel te vellen over de Weerspannelingen. 't Vonnis des doods wierd tegens haer uytgesprooken: doch de Keyser versaghtte deese Straf. De Geestlijcke wierden gedoemd tot een eeuwige Gevancknis: de Weereldlijke d'oogen uytgestoocken. Bernhard, deese smert en smaed niet verdragen konnende, stierf drie dagen daer na. Sijne dood heeft Keyser Lodewijck soodanigh bedroefd dat hy die nehalven opentlijck Rouw gedragen, en Boete gedaen heeft.

Bernhard, Koningh in *Lombardyen*, Neef van Keyser *Lodewijck*, rebelleert tegens hem.

Werd gevangen, en d'oogen hem uytgestoocken.

ANNO CHRISTI.

Ludovici Gemalin sterft: waer op hy een andere neemd.
818.

Anno 818. stierf Vrouw Irmengard, Dochter van een Saxisch Vorst, Gemalin van Keyser Lodewijck; by welcke hy had gewonnen de gemelde drie Soonen Lotharius, Pipinus, en Ludovicus. Doe begaf sigh de Keyser na Ingelheim; liet daer eenige Vorstlijcke Jonckvrouwen voor hem brengen, en verkoos uyt deselve Judith, Dochter van Graef Wolff van Altdorf in Swaben; de schoonste onder al d'andere; welcke hy ten Gemalin nam. Uyt dit Houwlijck is naderhand veel onheyl ontstaen. Want de Soonen Ludovici, by Irmengard geteeld, waren met deese Stiefmoeder niet te vreden; insonderheyd doese een jonge Prins, genoemd Carolus, ter weereld braght; welken de Vader, soo 't scheen, meer genegenheyd toedroegh, als sijne Kinderen uyt 't eerste Bed; die nu niet alleen tot hare Manbare jaren gekoomen, maer oock alreeds getrouwd waren.

Veel onheyl daer uyt ontstaen.

Veele uyt de Raden Ludovici menghden sigh in deesen handel, en maeckten sijnen Soon Pipin wijs, dat de Keyserin Judith Echtbreuck bedreef met Bernhard, Hofmeester des Vrouwentimmers. Pipin geloofde al te light; braght een Krijghsheyr by een, om deese smaed met geweld te wreecken. Keyser Lodewijck moest de gedaghte Bernhard van 't Hof wegh senden; en op dat Pipin sigh te vreeden moght stellen, beval hy Judith, datse sigh een tijd langh in 't Klooster te Laon sou onthouden. Ondertusschen quam d'oudste Soon Lotharius uyt Italien. Pipin meende, deesen sijnen Broeder op sijne syde te sullen trecken; doch Lotharius wou sigh aen sijnen Vader niet vergrijpen; maer ried tot een Rijcksdagh: welcke Keyser Lodewijck te Nieuwmeegen aenstelde. Hier wierd de Vreede gemaeckt; en d'aenstookers deeser oneenigheyd sijn na verdiensten gestraft.

Opstand van *Ludovici* Soon *Pipin* tegens sijnen Vader.
830.
Annal. rer. gest. Ludov.

831.
In 't volgende jaer hield de Keyser weer een Dagh t'Ingelheim. Hier wierd seer scharp gehandeld van de gewaende Echtbreuck der Keyserin Judith. Haren Hofmeester Bernhard, hier mee beschuldighd, trad toe, en bood, gelijck doemaels gebruycklijck was, sijne Betighters een openbare Kamp om Lyf en Eer' aen; doch niemand was'er, die deselve wou aenneemen. Daer op swoer hy een plegtlijcken Eed, dat hem onreght geschiedde; en wierd doe vry gesprocken. De Keyser deed sijnen oproerigen Soon Pipin voor hem roepen; doch hy wou niet verschijnen. Doe trock Lodewijk op tegens hem in Gasconje, en dwong hem, sigh te moeten voor hem stellen; waer op hy na Trier in Gevancknis wierd gevoerd; doch hy ontvlood uyt deselve.

De nieuwe Keyserin *Judith* van Echtbreuk beschuldighd.

832.

Hier op ontstond een noch veel grooter rebelly als de voorige. De drie Soonen Ludovici lieten sigh bedunken, dat haren Vader al te langh leefde. Wilden volstreckte Heeren sijn, en den Keyser geen gehoorsaemheyd meer toonen. Hier toe hielpen de Bisschop-

Keyser *Lodewijck* van sijne Soonen des Rijcks ontset; gevangen genomen;

ANNO CHRISTI.

Biſchoppen dapper; inſonderheyd Paus Gregorius de IV.; die Keyſer Lodewijck, op ſtraf des Bans gebood / van 't Rijck af te ſtaen / wijl hy 't ſelve / wegens ſijnen ouderdom / niet meer beſtieren kon. Dus wierd de vroome Lodewijck met verr' van Baſel, op den dagh van S. Johannes Baptiſta, door ſijne Soonen omringhd / ſoo dat hy ſigh aen haer moeſt overgeven. Deeſe verweeſen terſtond hare Stiefmoeder Keyſerin Judith met haren Soon Carel na Dertona in Italien. Lotharius voerde ſijnen Vader met hem gevanckelijck door 't Rijck om; en dwongh hem / te moeten bekennen / dat hy onbequaem tot de Regeeringh was. Hier mee noch niet vergenoeghd / hield hy hem gevangen. Deeſe onbillijckheyd verdroot eenige Duytſche en Burgundiſche Heeren ſoodanigh / datſe ſig met malkander verbonden / d'oude Keyſer gewelddadigh weer los te maecken. Alsſe d'andere twee Soonen Ludovici (Pipin en Lodewijck) te vreeden geſteld hadden / dwongenſe Lotharius, ſijnen Vader haer te moeten laten volgen: Die op den Sondagh Lætare Anno 834. / aengedaen met de Keyſerlijcke Cieraden / op nieuws in ſijne voorige Waerdigheyd geſteld wierd. Pipin en Lodewijck baden om vergifnis / en verſoenden ſigh met hem. Maer Lotharius verdierf de Landen der Duytſche Vorſten / welcke hem ſijnen Vader hadden afgedwongen. Eyndlijck evenwel moeſt hy om Pardon bidden; en wierd daer op van den Ouden na Italien over 't Gebergt verweeſen. Doe riep Ludovicus ſijne Gemalin Judith, nevens haren Soon / van Dertona weer na huys / en tot haren vorigen Stand. Strafte eenige Biſchoppen / die hem des Rijcks onwaerdigh hadden verklaerd / en ſtelde ſommige van haer' Ampten af. Verſcheydene der ſelve vlooden na Koningh Lotharius.

Marginal notes: en ſmaedlijck gehandeld. — Door eenige *Duytſche* en *Burgundiſche* Heeren weer verloſt; — in voorige ſtaet herſteld; en met ſijne Soonen verſoend. — Roept ſijne Gemalin en Soon weer tot hem.

Na deeſe dingen bepraette Judith den Keyſer haren Heer ſoodanigh / dat hy haren Soon Carel de Landen Burgundien, Elſas, Switſerland en Swabenland ten voor-uyt maeckte; door hare vleyeryen oock by haren Stiefſoon Lotharius het daer toe brengende / dat hy hier in bewilligde. Daerenboven ſtierf Pipin, Soon van Ludovicus, Heer in Gaſconje; nalatende een Soon / Pipin de Jonge. Terſtond was Judith weer in de weer; en dreef / met toedoen Lotharii, d'oude Keyſer daer toe / dat hy onder ſijne Kinderen een nieuwe Deelingh aenſtelde. Van ſijn geheele Koninghrijck maeckte hy twee portien. D'eene helft beſtemde hy Lotharius, d'andere Carel. Lodewijck bleef niets / als Bayeren. Pipin de Jonge, Soons-Soon van Keyſer Ludovicus, wierd ſijn Vaderlijk Erf t'eenemael ontrocken / en hy na den Biſchop van Metz geſonden / om een Geeſtlijk perſoon te werden.

Marginal notes: Welcke hem bepraet tot een onbillijcken handel tegens ſijn andere Soonen; — twee der ſelve gantſch mis deelende.

Deeſe onbillijkheyd verdroot des Keyſers Ludovici Soon Lodewijck niet weynig; wijl hy ſigh dus uytgeſchupt bevond. Riep de Vorſten en Standen van Duytſchland na Franckfurt aen den Mayn tot ſigh. Klaeghde ſeer hevigh over de gedaghte Deelingh / waer in ſijnen jonghſten Broeder hem ſoo ſeer verr' was voorgetoogen; en verſoght haren byſtand: welckenſe hem oock beloofden. Daer op nam hy al de Landen aen deeſe ſijde des Rhijns in; oock 't Voor-uyt van ſijnen Broeder Carel. Keyſer Lodewijck wou hem hier over ſtraffen. Maeckte ſigh op van Poictiers na Duytſchland. Quam ontrent Paeſſchen Anno 840. t' Aken; voorts t' Ingelheim. Hier viel hem een geweldige Sinckingh op de borſt; aen welcke hy / na dat hy elck had vergeven 't geen tegens hem moght misdaen ſijn / te Mentz overleed / op den 20. van Junius in 't gemelde jaer 840. / ſijnde 't 64. ſijns ouderdoms / en 't 27. ſijns Keyſerdoms. Wierd te Metz begraven; en ſijn Teſtament niet aghtervolght; maer een gantſch andere Deelingh gemaeckt; waer van wy hier na onder de Geſchiedeniſſen des Keyſers Lotharii bericht ſullen geven.

Marginal notes: D'eene, *Lodewijck*, neemd dier op de Wapenen aen, en veele Landen in. — Keyſer *Lodewijck* ſterft. 840.

Na dat Michaël Curopalates van 't Rijck vrywilligh afſtand had gedaen / wierd Leo Armenus Keyſer te Conſtantinopel. In 't tweede jaer ſijner Regeeringh ſettede hy den Oorlogh tegens de Bulgaren voort. Doch in d'eerſte Strijd wierd hy geſlagen / en moeſt ſigh redden op een Bergh. Als hy nu van hier af ſagh / dat de vyanden / door 't plonderen des Buyts / in onorde waren geraeckt / vermaende hy de ſijne tot een nieuwen Aenval. Quam haer onvoorſiens op den hals; ſloegh eenige duyſenden der hare dood / en kreegh een groot getal Gevangene. Door dit verlies bevonden de Bulgaren ſigh in ſulck een ſtaet / datſe een Wapenſchorſſingh voor de tijd van drie jaren maeckten.

Marginal notes: 813. *Leo Armenus*, 79. Keyſer te *Conſtantinopol.* *Miſcell. in fine.* *Zonar. T. 3.* *Cedren.* *Adelm. in Chron.* *Egnat. l. 2.* *Blond. l. 2.* — 814.

Deeſe Keyſer Leo kon de Beelden ook niet dulden: maer vervolghde de geene / welcke deſelve eere beweeſen. Gelijck hy dan ter dier oorſaeck de Patriarch Nicephorus van ſijn Ampt verſtiet / en in Ballinghſchap verdreef: daer tegens eenen anderen / Theodorus, in ſijne plaets ten Patriarch ſtelde.

Marginal notes: Kon de Beeldendienaers niet dulden. — 816.

Leo Armenus had een beroemd Overſte / genoemd Michaël Balbus; die gantſch geen welgevallen had in des Keyſers bedryven; en dienſtweegen / wijl hy wat vrymoedig van tongh viel / ſigh dickmael in gevaer had bevonden. Eyndlijck maeckten eenige / waer onder oock deeſen Michaël was / een t'ſamenſweeringh / om Leo aen kant te helpen. Doch dit Verraed brak uyt; en Michaël wierd op Kers-avond gevangen genoomen. Noch voor Kersdagh wou Leo hem levendigh doen verbranden: doch de Keyſerin bad / dat hy op 't Heyligh Feeſt aght neemen / en de Miſdader na 't eyndigen van 't ſelve doen ſtraffen ſou. Ondertuſſchen liet de Gevangene Michaël ſijne Bloedverwanten weeten / datſe ſonder uytſtel met 't werck ſouden voortvaren / of anders wou hy haer al t'ſamen beklappen. Daer op overvielen de Verbondene in Chriſtnaght den Keyſer; ſloegen hem dood: namen Michaël uyt de Gevanckenis; en deeden hem op 't Kers-feeſt door de Patriarch Kroonen. Dit is geweeſt 't eynd van Keyſer Leo Armenus, na dat hy 7. jaren en 5. maen-

Marginal notes: Keyſer *Leo Armenus*, door beſtel van eenen ſijner Overſten, *Michaël Balbus*, vermoord. — *Michaël Balbus*, 80. Keyſer in 't Ooſten.

ANNO CHRISTI.

5. maenden had geregeerd. Michaël sond terstond de Kinderen van sijnen Voorsaet Leo, als hy haer eerst had doen lubben / na d'Eylanden in Ballinghschap. De Keyserin / die door haren raed op de gehoorde wijs sijn leven had geredt / stiet hy in een Klooster.

Zonar. T. 3. Cedren. Egnat. l. 2. Blond. l. 2.

Der *Saraceenen* Oversten *Thomas* de *Mammeluck* belegerd *Constantinopol*: werd geslagen: gevangen: seer grouwlijk omgebraght.

Anno 821. quamen de Saraceenen aen / onder haren Oversten Thomas, een Mammeluck; en belegerden de Stad Constantinopol tot in 't volgende jaer 822. seer strengh te Water en te Land. Doe quam der Bulgaren Koningh den Keyser te hulp: sloegh de Saraceenen van daer wegh; en trock met een rijken Buyt weer na huys. Thomas de Mammeluk vlood na Adrianopol. De Keyser vervolghde / en belegerde hem binnen de genoemde Stad. Dwongh hem oock / dat hy sigh / nevens sijnen Soon Anastasius, aen hem moest overgeven. Michaël Balbus liet haer beyde eerst handen en voeten afhouwen; daer na voorts op 't grouwlijckste martelen / tot datse dood waren. Dit was de loon voor haren afval van 't Christendom.

Sware Neerlaegh der *Griecken* door de *Saraceenen* in *Creta*. 826.

In 't jaer 823. ontweldighden de Saraceenen Keyser Michaël 't Eyland Creta, tegenwoordigh genoemd Candia. Om 't selve weer te veroveren / sond hy Anno 826. sijne Hoofdlieden derwaerts / die in den eersten Strijd de Saraceenen sloegen. Maer in de volgende naght / als de Griecken sorghloos sliepen / wierdense van deselve overvallen / en al t'samen omgebraght / soo dat'er niet een eenige levendigh van quam.

Michaël Balbus sterft.

Anno 829. stierf Keyser Michaël Balbus, als hy 8. jaren / 9. maenden / en eenige dagen had geregeerd. Hem volghde sijnen Soon Theophilus; die de geene / welke Keyser Leo Armenus hadden vermoord / dred ombrengen; onaengesien sy door haer Verraed sijnen Vader op den Keyserlijcken Throon hadden geholpen. Deese Theophilus is niet minder een Beelden-vyand geweest / als sijne Voorsaten. Om der selver wil heeft hy veele in Gevanckenis doen werpen.

Straf over de Moordenaers van *Leo Armenus* door Keyser *Theophilus*. 830.

Zonar. T. 3. Cedren.

Eens sagh hy een seer groot Schip / bevraght met allerley Koopmans Waren / in de Haven van Constantinopol loopen. Op sijne vraegh / wien 't behoorde / kreegh hy tot antwoord: Sijne Gemalin / die deese dingen door hare Factoren weer verhandelde. Hoe / borst Theophilus hier op los / wil mijn Wijf van my een Koopman of Kramer maken / daer ick Roomsch Keyser ben? Terstond beval hy Vyer aen te brengen; en deed 't Schip / met al de daer in sijnde Goederen / verbranden.

Sonderlingh Geval.

Theophils overwinningen over de *Saraceenen*; doch eyndlijcke Neerlaeg. 841.

Doe deese Theophilus de Saraceenen tot verscheydene malen toe / als in de jaren 833. / 834. / 839. / had overwonnen; by de 30000. Gevangene na Constantinopol gevoerd / en deselve daer verkoght / verkeeck hy eyndlijck Anno 841. de kans; soo dat syn Volck van de Saraceenen en Turcken in Cilicien een sware Neerlaegh leed. Daer op verloor hy eenige Steeden in 't Oosten: in welcke de Turcken seer erbarmlijck met des Keysers Onderdanen te werck gingen. Dit veroorsaeckte de goede Theophilus sulck een hertenleed / dat hy ten eynde desselven jaers sieck wierd / en den Geest gaf op den 30. van Januarius Anno 842.; na een regeeringh van 12. jaren en 3. maenden: in welcke hem is gevolghd sijnen Soon Michaël, met sijne Moeder Theodora; van welcke hier na breeder.

Werd siek van droefheyd, en sterft. 842.

Spaensche Geschiedenissen.

In 't 33. jaer der Regeeringh Alphonsi Casti, in Asturia en Legion, als de Spaenjaerden, welcke sigh tot noch toe onder de Mooren hadden gehouden / 't Saraceensche Jock te swaer viel / begaf een groote meenighte der selve sigh over 't Geberght na Languedocq. Keyser Lodewijck nam haer aen met een sonderlinge vriendlijckheyd / en begiftigde haer met treflijcke Privilegien. In 't volgende jaer heeftmen / volgens de Spaensche

Meenighten van *Spaenjaerden* in *Languedocq* gekomen.

Kerck

ANNO CHRISTI. Kercklijcke Historien, te Compostel gevonden 't Ligchaem / of de Gebeenten van S. Jacob de Meerder, na datse voor ruym 750. jaren derwaerts souden gebragt sijn geweest. Hoe sigh dit mogt toegedragen hebben / daer in verschillen de verighten; en 't sou onnodigh sijn / deselve hier aen te wijsen. Oock sou in 't vierde jaer hier na des Euangelisten S. Marci Ligchaem door eenige sijn gestoolen uyt de Hoofdkerck t' Alexandria, en verkogt aen Venetiaensche Kooplieden / die 't selve te Venetien braghten.

't Ligchaem van S. Jacob de Meerder gevonden. 816. Baron.

820.

Anno 821. ontstond een inlandsche Tweedraght onder de Saraceenen in Spaenje. Deese gelegenheyd namen de Christenen waer / en ontweldigden de Mooren de Stad Barcellona (Barchinone). De Heydenen wilden deselve weer belegeren; doch haren Koning Alhacam stierf / eer hy dit voorneemen werkdadigh kon maecken. Als nu de Saraceenen 't eene voor 't andere na in Spaenje verlooren / rusteden sigh een grooten hoop der hare toe / en vielen met een stercke Vloot aen op d' Eylanden in de Middellandsche Zee, plonderden deselve: quamen eyndlijck by 't Eyland Creta (nu Candia genoemd) / en veroverden 't door geweld. Op datse nu / by een ongeluckigh Geval / geen hoop moghten hebben / van sigh door de vlught te redden / en haer deselve gantsch af te snyden / soo verbranddense al hare Scheepen: verstercktten de tot noch toe onbevestighde Steeden / en verschansten sigh soodanigh / dat de Grieckische Keyser Michaël niets op haer kon winnen.

De Christenen ontneemen de Saraceenen Barcellona. Roderic. Vasaus. Sax. l. 9.

Sy daer tegens veroveren Candia of Creta.

In 't jaer 824. stierf Alphonsus Castus, of de Kuyssche, Koningh der West-Gotthen in Asturien en Legion. Vermits Wermund, Soons-Soon van Koningh Alphonsus Catholicus, 't Rijk gewilligh aen hem had afgestaen / soo vergold hy dit aen Wermunds Soon Ramirus; dien hy stelde ten toekoomenden Koningh / en sijnen Erfgenaem. Gelijck dan oock deese Ramirus noch in 't selve jaer (na de dood van Alphonsus Castus) in de Regeeringh trad. De Saraceenen eyschten van hem met dreygementen den gewoonen Tribuit: doch Ramirus betaelde haer den selven sulcker wys / dat hy in twee Veldslagen over de 60000. Mooren aen de dood overleverde; en daer op eenige Saraceensche Steeden veroverde. Dit geschiedde in de Maenden Junius en Julius des jaers 825. De dood deeses Koninghs Ramiri stellen eenige op 't jaer 831.; andere 850. Dit is geen gering verschil; 't welck wy echter hier niet willen poogen te vergelijcken.

Dood van Alphonsus Castus.

Ramirus sijnen Nasaet in Asturien en Legion, slaet de Saraceenen geweldig. 825.

In 't jaer 836. overleed Koningh Egbert (Ecbert) de West-Sax, geweest d'eerste Monarch, of Alleenheerscher / in gantsch Engelland, in 't 37. jaer sijner regeeringh. Sijnen Soon Ethelwolf (Edelwolf) volghde hem in 't Rijck. De Picten, een sonderlinge Natie, hadden tot noch toe sigh onthouden tusschen d' Engelsche en Schotten, in een gedeelte van Britannien, aghter Northumberland. Vermitsse in een nauw begrijp waren by een gedreven geworden / soo tastedense van sigh / en deeden beyde de gemelde Natien, insonderheyd de Schotten, als de swakste / veel overlast. Eyndlijck kon Kenneth (Kennethus), der Schotten Koningh / dit niet langer verdragen. Greep de Picten met Krijghsmaght aen: sloegh haer tot segmael aghter een in de vlught; verdreef haer uyt 't geheele Eyland / en gaf al hare Landen aen syne Schotten. Dus heeft 't Rijck der Picten, een over-oud Volck / gelijck oock deese gantsche Natie, t' samen met haren Naem / ontrent 't jaer 839. in 't Eyland Britannien een eynd genoomen.

Engelsche Geschiedenissen. 836. Ex Hunt.

Picten, een sonderlinge Natie.

ANNO CHRISTI.

Uyt Britannien verdreven. 839.

Anno Christi 842. stellen de Poolsche Geschiedschrijvers d' aenvangh der Regeeringh van Piastus in Polen. Hy was een Boer van Afkoomst. Heeft sigh echter by de Poolsche Natie soo wel verdiend gemaeckt / datse hem / als d' eerste Linie der Regenten in Polen was uytgestorven / ten Hertogh verhieven. Voor hem had 't Bewind over 't Poolsche Volck gehad Cracus, Bouwer der Stad Cracouw, in 't jaer Christi 700. Lescus, of Lecho, Anno 716. Venda, Dochter van Cracus, Anno 730. Lecho de II. Anno 760. (oock Pramislzl, of Primislaus genoemd). Lescus de II., eens Boeren Soon / Anno 780. Lescus de III., sijnen Soon / Anno 815. Poppel d' I., Soon van de gemelde Lescus; van de Duytschers genoemd Osserich. Poppel de II., of de Jonge; die al sijne Neven / twintigh in getal / door vergif deed om 't leven brengen. Hy geliet sigh sieck te sijn. Riep al sijne Bloedverwanten tot sigh: waer op sijne Gemalin een vergiftighde Dranck aenbraght / versoeckende / datse op des Vorsten gesondheyd verbolgens na malkander een dronck souden doen. Sy weygerden dit niet; doch stierven al t' samen in de volgende nagt. Poppel deed hare Ligchamen onbegraven daer heenen werpen; voorgevende / datse hadden getraght hem van 't leven te berooven. Onlanghs daer na sijn uyt de half-verbuylde Lijcken groote en ongelooflijck-veele Muysen voortgekomen: welcke Poppel, sijne Gemalin / en twee Kinderen soo langh / oock selfs door Water en Vyer / vervolgden / tot datse haer al t' samen tot op 't Gebeent toe hadden opgegeeten. Dus heeft de regtvaerdige wraeck Gods 't onnoosel bloed gewroocken. Na de dood van Poppel hebben de Standen des Lands te Cruswitz een Vergaderingh aengesteld / en / na langhdurige verschillen / tot haren Vorst verkooren eenen / genoemd Piast, die sigh van de Ploegh en Spade geneerde; doch een opreght / vroom Man: wiens Nakomelingen oock in Polen hebben geregeerd.

Poolsche Geschiedenissen. 842.

Lijst harer Vorsten.

Poppel de II. doet al sijne Bloedverwanten door vergif sterven.

Werd, met sijne Gemalin en Kinderen van de Muysen, uyt de doode ligchamen komende, opgegeeten.

Een Boer werd Vorst.

Anno 824. stierf Paus Paschalis; en in sijne placts quam Eugenius, een Romeyn; die de Roomsche Stoel 3. jaren en 7. maenden besat. Hem volghde Valentinus; doch overleed op den 40. dagh na sijne verkiesingh. Doe geraeckte Gregorius de IV. aen 't Pausdom; die sigh seer bemoeyde / om een Vereeniging tusschen Keyser Lodewijck en sijne Soonen te treffen; ter dier oorsaeck oock na Franckrijck reysde. Hy heeft 16. jaren lang de Regeeringh gevoerd. Sijnen Nasaet

Roomsche Pausen.

ANNO CHRISTI.

Sergius de II., te voren *Os Porci*; d'eerste Paus, die sijnen Naem heeft veranderd.

was Sergius de II., 3. jaren 1. maend. Deese Paus is d'eerste geweest / die sijnen Naem veranderde. Voor sijne verkiesingh was hy genoemd Os Porci, soo veel als Varckens-muyl. Vermits nu sulck een smaedlijcke Naem de Pauslijcke Hoogheyd niet betaemd sou hebben / soo nam hy dien van Sergius aen. Van hem is de gewoonte opgekomen / dat alle Pausen / tot op heden deesen dagh / haren eygenen Naem na hare verkiesingh hebben verlaten / en sigh eenen anderen gegeven; eenige weynige uytgesonderd.

Geleerde Mannen onder Keyser *Lodewijck de Vroome.*

Onder Keyser Lodewijck heeft geleeft Eygenhard (Eginartus), geweest Cancellier van Keyser Carel de Groote, en Beschrijver sijns levens. Oock Ansgarius, een Monik van Corvey (Corbey), genoemd d'Euangelist der Neder-Saxers en Deenen. Desgelijcks Rabanus Maurus, een seer geleerd Abt van Fulda; daer na Aerts-Bischop van Mentz geworden: en Johannes Scotus, van sijne Discipulen met Griffien en Pennemessen doodgestoocken. Voorts Walafridus Strabus, des gemelden Rabani Scholier: en Haymo, Bischop van Halberstad.

Lotharius de 3. *Duytsche* Keyser. *Annal. Fuld. Aimoin. l. 5. c. 19. 20. Chron. Laurisb. Regino l. 2. Mar. Scot. l. 2. Sigeb. Gembl. Æmil. l. 3. Egnat. l. 3.* 841.

Na de dood van Keyser Ludovicus Pius wierd sijnen oudsten Soon Lotharius Keyser. Al stracks onderstond hy sigh / sijne beyde Broederen / Lodewijck en Carel, een gedeelte harer Landen t'ontweldigen. Wou oock / datse hem / als haren Heer / onderdanigh en gehoorsaem souden zijn. Alsse dit nu weygerden / braght hy een Heyr by een / en viel haer op 't lijf. De Broeders booden hem aen / tot een minlijck Verdragh te willen treeden / en baden hem / geen geweld te gebruycken; doch te vergeefs. Moesten derhalven oock de Wapenen aenneemen; en sloegen Anno 841. Lotharii Heyr in de vlught. In deese Strijd is gesneuveld Graef Albrecht, Veld-Oversten van Lotharius. Die / een nieuwe Maght vergaderd hebbende / noch eenmael sijne Broederen aengreep. Daer op geschiedde sulck een grouwlijcke Slagh / dat aen beyde de sijden over de 100000. Mannen op de plaets dood bleven; en byna de geheele Fransche Adel 't leven verloor. Lotharius leed de Neerlaegh / en moest vlieden. De twee Broeders vervolghden hem niet / wijlse oordeelden / dat alreeds meer als te veel Christen bloed vergooten was. Ten derden mael rustte Keyser Lotharius sigh toe. Braght een groote meenighte volck by een / en viel op Over-Duytschland aen. Lodewijk en Carel trocken hem tot by Straetsbürgh te gemoet; en sloegen hem ten derdenmael op de vlught. Doe begon Lotharius wat beeter koop te geven: bood beyde de Broeders den Vreede aen / en bad om vergifnis. Sy sloegen geen Verdragh af. Daer op wierden 120. persoonen tot Scheydsmannen en Regters verkooren: welcke een Deelingh onder de Broederen maeckten. Lodewijck sou geheel Duytschland hebben / tot aen den Rhijnstroom, nevens eenige Steeden over den Rhijn, daer een goed Wijngewas was. Carel sou Francken besitten / tot aen de Rivier de Loire. Lotharius sou Keyser sijn / en nevens Italien hebben Provencen, en 't gedeelte van Franckrijck, 't welck naderhand na hem wierd genoemd Lotharingen. Pipin de Jonge, Soon van haren overleedenen Broeder Pipin, sou Guienne en Gasconje behouden. Deeser wijs is de Fransche Monarchie, over welcke tot noch toe maer een Hoofd had geregeerd / in vier Koninghrijcken verdeeld geworden.

Wil sijne twee Broeders van hare Landen beroven; doch werd soo deerlijck geslagen, een, twee, en ten derdenmael, dat hy om Vreede moest bidden. 841.

Nieuwe Deelingh onde haer drieen, en haren Neef. 843.

ANNO CHRISTI.

Carel van *Franckrijck* beoorloghd al weer sijnen Neef; doch tot sijne schade.

In 't volgende jaer kon Koningh Carel van Franckrijck, bygenoemd de Kale, niet rusten / maer greep sijnen Neef Pipin (daer hy Oom over was) in Gasconje aen. Deese / schoon noch een Jongelingh / deed Carel sulck een dappere tegenstand / dat hy desselven Heyr te rugg' sloegh / en sijn Land behield. Stracks hier na (Anno 845.) kreegh Carolus Calvus soo veel te doen / dat hy Pipin vergat. Want de Noormannen vielen in Franckrijck, en verwoesteden 't geheele Land aen de Seyne opwaerts tot aen Parijs. Koningh Carel was op de koomst deeser Gasten niet voordaght geweest. Gaf haer derhalven een groote som gelds / en koght haer daer mee wegh. Evenwel trocken de Noormannen daerom niet na huys; maer vielen in Friesland en Neder-Saxen: verdierven de Stad Hamburgh, en deeden seer groote schade / wijlse doemaels noch Heydenen waren.

De Noormannen vallen in *Franckrijck*; welke hy moet weg kopen.

Anno 850. quamen de Noormannen al weer / met verwoestingh des Lands aen beyde de sijden der Seyne, tot aen Picardyen toe. Carel sogt hulp by sijnen Broeder Lotharius, doch deselve quam langhsaem by. Moest derhalven met de Noormannen tot een Verdragh treeden / en haer in eeuwigen eygendom geven 't Land / waer in sy sigh alreeds hadden neergeset / en noch hedensdaeghs Normandyen werd genoemd. In Duytschland had Koningh Lodewijck, te doen met de Boheemers en Wenden, welcke hare Naburen beschadighden. De Boheemers verdemoedighde hy in een Veldslagh soodanigh / datse om Vreede moesten smeecken. De Wenden trock hy door Thuringen te gemoet; braght haer in de Val / en dwongh haer door honger / sigh te moeten overgeven. Doe wierden haer sware Conditien opgeleght; veele oock gevanckelijck weghgevoerd.

Komen weer, en hy moest haer *Normandyen* inruymen.

Koningh *Lodewijck* van *Duytschland* dempt de *Boheemers* en *Wenden*. 848.

In 't jaer 851. maeckte Koningh Carolus Calvus van Franckrijck al weer aenspraeck op de Landen van sijnen Neef Pipin. Onvoorsiens overviel hy hem: kreegh hem gevangen: deed hem een Kruyn scheeren / en stiet hem in een Klooster. Dus trock hy de Landen Aquitanien en Vasconien (Gasconje) met geweld aen sigh. De Land-Standen in Gasconje soghten hulp by Koningh Lodewijck van Duytschland; doch konden deselve niet verwerven / vermits hy tegens de Sclaven en Wenden beesigh was.

Carel beroofd sijnen Neef *Pipin* van sijn Land, en stoot hem in een Klooster. 851.

Anno Christi 855. / als Keyser Lotharius nu 15. jaren had geregeerd / en veele wederwaerdigheden uytgestaen / nam hy voor / sigh deese onrust t'ontrecken. Verdeelde derhalven sijne Landen onder sijne twee Soonen / Ludovicus en Lotharius. Den oudsten / Lodewijck, gaf hy Italien en Provencen

Keyser *Lotharius* deeld sijn Rijck onder sijne Soonen, en werd een Monick.

ANNO CHRISTI.

vencen in Franckrijck, nevens den Titel van Keyser. Aen Lotharius Lotharingen en de Nederlanden. Hy selfs trock een Kap aen; gingh in 't Klooster Prum, gelegen in 't Bisdom Trier, en wierd een Monick; in welcke staet hy oock gestorven is.

Annal. Fuld.

Griechsche Keyseren. 841. *Blond. l. 2. dec. 2. Egnat. l. 1. Zonar. T. 3. Cedren.*

In 't Oosten en te Constantinopol voerde de Keyserlijcke Titel de Soon van Theophilus, genoemd Michaël: doch wijl hy noch seer jongh was / stond de Regeeringh aen sijne Moeder Theodora en de Voogden. Ter dier tijd wierd Boger, der Bulgaren Vorst / een Christen; trock na Constantinopol, en liet sigh Doopen. Doe hy weer t'huys quam / waren de Bulgaren hier mee niet te vreeden / en verdreven haren Heer van haer wegh. Hy nam sijne toevlugt tot Keyser Michaël, en kreegh van hem een stuckje Land tot sijn onderhoud. De Saraceenen vielen tot verscheydene malen toe Italien aen / en beschadighden dit Gewest seer ellendigh. Wierden oock hier tegens meer dan eens van de Venetianen en Neapolitanen geslagen. Tegens deese vyanden heeft Paus Leo gebouwd 't gedeelte der Stad Romen aen geene sijde des Tybers, na sijnen Naem Leonia geheeten. Vermits nu een groot getal Sardiniërs en Corsicaners van de Saraceenen uyt deese beyde Eylanden waren verjaeghd / en

Saraceensche Invallen in *Italien.*

na Italien gekomen / soo gaf Leo haer sijne nieuwe Stad / om deselve te bewoonen. Deese heeft hy Anno 852. met sonderlinge Ceremonien ingewijd.

852.

Anno 854. als Keyser Michaël sijnen Manlijcken ouderdom had bereyckt / wou hy sig noch van sijne Moeder noch van sijne Voogden laten bestieren. Was een seer boos en lasterlijck Mensch; in veele dingen den snooden onverlaet Nero gelijckvormigh. Hy braght sijnen tijd door met ligtvaerdige Boeven en nietwaerdigh Volckje. Stiet oock sijne Moeder in een Klooster. Doe hy nu sagh de boven maten groote Schat / van haer vergaderd / bedragende 3000. Talenten Silver / en 1900. Talenten Goud / wierd hy noch vooser en Godlooser als te vooren. Eens trock hy wel op in 't Oosten tegens de Saraceenen; belegerde oock de Stad Samosata aen de Rivier d'Euphrat, doch wierd afgeslagen / en verloor 't beste deel sijns Heyrs. Doe ontrock hy sigh gantschlijck d'Oorlogvoeringh: en hingh de Regeeringh aen een Nagel; welcke Bardas, de Broeder van sijne Moeder Theodora, op sigh moest neemen. Maer als hy sigh op deese hooge waerdigheyd te seer verhief / en Meester over den Keyser wou sijn / deed Michaël hem ter neer houwen / en nam Basilius uyt Macedonien

Michaël de III., een seer lightvaerdigh Mensch, in veele dingen *Nero* gelijck. 854.

Hangh de Regeering aen een Nagel; en stoot sijne Moeder in een Klooster.

ten Meede-Regent aen. Deese onderwond sigh / de Keyser van sijn lightvaerdigh leven tot een geregelder te brengen: doch hier over wierd Michaël hem soo vyandigh / dat hy eenige Lieden bestelde / om hem aen kant te helpen. Doe Basilius dit gewaer wierd / oordeelde hy best / hem te voorkomen. Als hy sigh nu eens had vol gesoopen / en in een vaste slaep lagh / deed Basilius hem door sijne Trauwanten dood slaen / na dat hy 25. jaren had geregeerd; te weeten / 14. met sijne Moeder Theodora, en 11. alleen. Dus heeft Basilius Macedo 't Oostersche Keyserrijck bekoomen / en 't selve oock 20.

Werd in sijne dronkenschap om 't leven gebraght.

jaren langh beheerscht.

Als Koningh Edelwolf, Soon van Egbert, 22. jaren in Engelland had geregeerd / en korts te vooren een Beedevaert na Romen gedaen / stierf hy Anno 847. / nalatende twee Soonen / Edelwald en Edelbert: welcke 't Vaderlijck Rijck deelden. Voor 19. jaren hadden de Schotten de Picten gantschlijck uyt haer Land gedreven: doch ontrent deese tijd quamense weer / en versoghten van d'Engelsche hulp tegens de Schotten. Deese stonden haer wel by / en sloegen de Schotten te rugg' / doch gaven haer 't veroverde Land niet weer; maer behielden

Engelsche Geschiedenissen.

De *Picten*, uyt haer Land in *Engelland* verdreven, begeven sigh na *Denemarken*.

ANNO CHRISTI.

hielden 't voor haer selven / en besetteden 't met haer eygen volck. Doe de Picten dit sagen / lietense al hare hoop vallen / en trocken over na Deenemarcken, om sigh daer neer te setten.
860. Als nu Anno 860. der West-Saxen Koningh Edelwald overleed / erfde sijnen Broeder Edelbert sijn Koninghrijck; waer door geheel Engelland weer onder eenen Heer quam.

Roomsche Pausen.

Na Paus Sergius quam Leo de IV.; die seer groote lust tot Bouwen had. Want (gelijck alreeds hier boven geseght is) 't gedeelte der Stad Romen, genoemd Leonina Civitas, heeft hy ommuerd: oock de Steeden Ostia en Centumcellas, door de Saraceenen verwoest / weer opgeright. Hy besat den Roomschen Stoel tot in 't 8. jaer. Na deesen Leo stellen de Geschiedschrijvers Marianus Scotus, Sigebertus, Platina, Bulæus en veel' andere Johannes d'VIII., of Johanna, van welckense schrijven / dat hy een Vrouwspersoon was; terwijlse te Romen in Processie gingh een Kind baerde / en na de verlossingh overleed. Andere weerspreecken 't / en houden 't voor een Fabel. Wy willen hier over 't oordeel niet vellen. Die wil magh 't geloven of laten.

Johanna d'VIII. Paulin.

Geleerde Mannen.

Onder de Regeeringh des Keysers Lotharii heeft in Franckrijck geleeft en geschreven Bertramus, een Priester / en Hincmarus, Bisschop van Rheims: oock de Geschiedschrijver Anastasius; welcker aller Schriften noch in onse handen sijn.

Bouw der S. Marci Kerck te Venetien.

Anno 829. wierd gemaeckt den aenvangh der boven maten heerlijcke Kerck S. Marci te Venetien; welcken Tempel wierd gebouwd na de Grieckse manier. In 't jarr 832. heeft Keyser Lodewijck d'I. 't Bisdom van Hamburgh opgereght; en 't selve toege-eygend al de Landen aen de Belt, of Oost-Zee. D'eerste Bisschop is geweest Ansgarius; van wien hier boven oock gewagh is gemaeckt.

't Bisdom te Hamburgh opgereght.

Basilisk te Romen.

Anno 847. onthield sigh een Basilisk in een gat onder d'aerde by S. Luciæ Kerck te Romen. Met sijnen Adem / of door sijnen reuck / doodde hy veele Menschen. Tegens dit Dier wierden gemeene Gebeeden en Processien aengesteld. Eyndlijk wierd het niet meer vernoomen.

Aerdbevingh in Italien.

In 't selve jaer heeft een Aerdbevingh byna geheel Italien doen schudden / insonderheyd de Landen rondom Benevento. De Stad Isernia is byna geheel / insonderheyd de Hoofdkerck / ter neer gestort; de Bisschop met veel volck daer onder verpletterd.

Vervolgingh der Christenen in Spaenje.

In de jaren 850. en 851. heeft Abdaramen, der Saraceenen Koningh in Spaenje, veele Menschen / wegens de Christlijcke Religie, te Corduba laten dooden; soo dat doemaels niet weynige tot Martelaers sijn geworden.

Dieretijd in Spaenje; en aenmercklijck Geval.

In 't gedaghte jaer 850. is soodanigh een dieretijd / insonderheyd aen den Rhijnstroom, ontstaen / dat veele der Lieden van honger stierven. Seecker Man met sijn Wijf en Soontje maeckte sigh op / om na Thuringen te trecken / in hoop van daer beter de kost te sullen bekomen. Ondertusschen pijnighde de honger haer soo geweldigh / datse beslooten / 't Kind te dooden en t'eeten / wijlse 't doch niet by 't leven konden behouden. Met sulck een voorneemen weeckense na een Bosch. Terwijlse sigh tot de Slaghtingh bereydden / sagh de Man twee Wolven / welcke een Hart hadden afgemaeckt / en daer van aten. Snellijck liep hy toe; verjoegh de Wolven van haer Wildbraed: nam het; en had daer van een tyd langh met sijn Vrouw en Soontje t'eeten. Waerlijck is dit een sonderlinge Schickingh Gods geweest.

Lodewijck de II., 4. Duytsche Keyser. Annal. Fuld. Regino l. 2. Egnat. l. 3.

Anno Christi 855. trad Ludovicus de II., Soon van Lotharius, na sijnen Vader in de Keyserlijcke Regeeringh. Sijnen Broeder Lotharius heerschte in Lotharingen en Burgundien. Had sijne Hofhoudingh te Metz genomen. Keyser Lodewijck was een goed / vriendlijck Heer; derhalven yeder aengenaem; en had wel gestudeert. In Franckrijck regeerde Koningh Carel de Kale; en in Duytschland Koningh Lodewijck; welcke beyde Broeders van eene Vader waren; doch niet ten besten over een konden komen.

Lodewijck, Koningh van Duytschland: sijnen Toght na Franckrijck, tegens sijnen Broeder Carel de Kale, wegens deselven tyrannige regeering.

Uyt Franckrijck quam een aensienlijck Gesantschap tot Lodewijck, sigh ten hooghsten beklagende over de Tyranny en boose bestieringh van haren Koningh Carel; derhalven hem biddende / 't benauwde Land te hulp te willen komen. Koningh Lodewijck riep de Duytsche Vorsten by een. Deed op haren raed / en met haren bystand / een Toght na Frankrijk, en maeckte sigh meester van eenige Steeden. Doch vermits de Duytsche Krijghsknegten de Stighten en Kloosteren geen kleyne schade toevoegden / soo ontstonden soo veele klagten van alle kanten / dat Lodewijk, in Frankrijk overwinterd hebbende / weer na Duytschland trock / en Carel dus alles weer kreegh wat hem ontnoomen was. 857.
Seer hard handelde hy tegens de geene / welcke Koningh Lodewijk in Frankrijk hadden geroepen. Selfs eenige Bisschoppen en Prælaten wierden hier over uyt 't Land gebannen.

Verbond tusschen de drie Koningen Lodewijck van Duytschland; Carel van Franckrijck; en Lotharius in Lotharingen.

Hier op hield Koning Lodewijk een Rijksdagh in Duytschland te Worms. Derwaerts quamen Gesanten van Koningh Carel uyt Frankrijk, en van Lotharius uyt Lotharingen; versoeckende een Verdragh. Op een Eyland / of Waerd / in den Rhijn, vervoeghden de drie Koningen Ludovicus, Carolus en Lotharius, sigh t'samen / en maeckten een begin van de Vergelijckingh / die Anno 860. te Cobelentz, daer deselve drie Koningen weer by een quamen / voltrocken wierd. 859.
't Besluyt was / wanneer yemand van haer door een buytenlandschen vyand wierd aengevallen / dat d'eene d'ander sou te hulp komen. Doch Carel is korts daer na trouwloos geworden.

Koningh Lotharius, om sijne Concubin te mogen trouwen, doet sigh scheyden van sijne Gemalin

Paus Nicolaus maeckte Lotharius, die te Metz sijne Residentie had / seer veel te doen. Hy had een Gemalin / genoemd Dietburgh, of Theoburga, en nevens haer een Concubyn, Waldrada; by andere Baldrada, en Galdrada. Deese relde den Koningh geduerigh aen d'ooren / dat hy haer ten Vrouw sou neemen. Lotharius kon dit niet doen / ten wa-

re

ANNO CHRISTI.

Dietburg.

re hy sigh van Dietburgh afscheydde. Om hier toe te geraecken/ geliet hy sigh/ als of hy de Suster van Gunthar, Bisschop van Keulen, ten Gemalin wou neemen/ indien hy van Dietburgh gescheyden wierd. Daer op vernietighde de Bisschop van Keulen, met toedoen van dien te Trier, deese Echt/ en veroorlofde Lotharius, een andere te trouwen: die des Keulschen Bisschops Suster liet sitten / en Waldrada nam. Koningin Dietburgh klaeghde hier over aen den Paus/ die beyde d'Aerts-Bisschoppen van Keulen en Trier, oock al die haer geholpen hadden/ van haer' Ampten affettede. Onbeschrijflijck is't / hoe de Paus deesen Koningh Lotharius om dien handel beanghstighde/ tot dat hy Waldrada weer van sigh deed / en Dietburgh in haer' oude plaets stelde. Naderhand moest Lotharius selfs te Romen verschijnen; om daer met een Eed / en d'ontfangingh des Sacraments, te betuygen / dat hy / tsederd de verlatingh van Waldrada, niet met haer te doen had gehad. Doe hy nu van Romen weer na Lotharingen keerde / wierd hy te Placencen sieck / en stierf. Dus heeft deesen Wijven-handel een eynd genoomen.

Werd daer over van Paus Nicolaus soo beanghstighd, dat hy Dietburg weer moest neemen, en d'andere verlaten. Doch sterft haest.

Anno 870. greepen de Sclavoniërs de Landen Oostenrijck en Bayeren aen; doende daer in seer groote schade. Oock vielen de Wenden en Boheemers uyt / met verwoesting der Duytsche Provintien. Koningh Lodewijck van Duytschland had drie Soonen. D'eerste/ Carleman, sond hy met een Krijghsheyr na Oostenrijck. De tweede / Lodewijck, tegens de Wenden. De derde / Carel, tegens de Boheemers. Deese hadden allerwegen goed geluck/ en overwonnen de vyanden; 't welck haren Vader geen kleyne vreughd veroorsaeckte. Ondertusschen nam Koningh Carel van Frankrijk des overleedenen Lotharii Landen / Lotharingen en Burgundien, in sijn geweld; daer deselve veel billijcker Lotharii volle Broeder / Keyser Lodewijk, moesten t'huys gevallen zijn. Als nu Paus Adrianus sigh in deese saeck stack/ en Carel voor sijnen Broeder had te schroomen/ maeckte hy een Deelingh. Gaf aen Lodewijk de Steeden Trier, Straetsburg, Metz, en alles wat naerder aen den Rhijn lagh. Hy daer tegens behield Burgundien, nevens 't gedeelte van Lotharingen na Frankrijk toe. Doch met deese Deelingh was Keyser Lodewijk niet te vreeden. Die ter dier oorsaeck Anno 871. na Romen trock; en van de Paus sigh liet kroonen ten Koningh van Burgundien en Lotharingen. Ondertusschen had den anderen 't Land; hy de Titel. Koningh Carel schreef aen den Paus/ wat hem deesen handel roerde: 't Betaemde hem niet/ Landen onder Koningen en Vorsten uyt te deelen. Evenwel heeft de Duytsche Koningh Lodewijk sijn deel aen Lotharingen, 't welck hy bekomen had/ goedwilligh aen den Keyser overgegeven.

Carel de Kale van Franckrijck wil al deselven Landen na sigh trecken.

Doch door vreesgeeft hy sijnen Broeder Keyser Lodewijck, die alles toebehoorde, een deel.

Die daer mee sigh niet te vreden hield.

Anno 875. overleed Keyser Lodewijck de II., in 't 20. jaer sijns Rijcks; en wierd te Milaen in S. Ambrosii Kerck begraven. Sijne Gemalin Engelberga begaf sigh in een Nonnen-Klooster. Soo haest Carel de Kale dit had vernoomen/ snelde hy na Romen. Nam al de Schatten van Keyser Lodewijck in sijne handen/ gelijck oock desselven Landen. Koningh Lodewijck van Duytschland, die de tydingh later had gekreegen / sond echter sijnen oudsten Soon Carolomannus na Italien, om Carel verder toegrijping te verhinderen. Deese ontfingh sijnen jongen Neef vriendlijck; deed hem staetlijcke Vereeringen/ en beprate hem soodanigh / dat hy met sijn Heyr weer na Duytschland trock. Ondertusschen gingh hy al voort na Romen. Liet sigh van Paus Johannes d'VIII., of de IX., ten Keyser kroonen en uytroepen; op Kersdagh Anno 875. Als Lodewijk hier van bericht ontfingh/ braght hy een sterck Heyr van Duytschers in Frankrijk, en maeckte een groot gedeelte des Lands hem onderworpen; overwinterde oock in 't selve. Hier tegens nam de nieuwe Keyser Carel de Stad Pavia en 't geheele Lombardisch Rijck in. Oock moesten de Bisschoppen in Lombardyen aen hem den Eed doen. Terwijl sigh dit in Italien toedroegh/ quamen de Geestlijcke in Frankrijk met hoopen by Koningh Lodewijk, hem biddende / dat hy sijn Heyr weer uyt 't Land wou voeren / 't welck de Françoisen groote schade deed: en dat hy doch op d'arme Lieden niet wou verhalen 't geen waer in haren Koningh hem misdaen mogt hebben. Daer op begaf sigh Koningh Lodewijk weer na Duytschland; wierd sieck / en stierf den 28. van Augustus Anno 876. / als hy 36. jaren na sijnen Vader Koningh Lodewijck de Godvrughtige geregeerd / en sigh by gantsch Duytschland wel-verdiend gemaeckt had. Hy liet drie Soonen na / hier boven gemeld. D'oudste Carleman kreegh in de Deelingh de Landen Bayeren, Boheemen, Moravien, Oostenrijck en Karndten. De tweede / Lodewijck, bequam Neder-Duytschland, Hessen, Thuringen, Saxen, en Wenden. Des derden / Caroli, deel was Swabenland, Switserland, Elsas, Paltz en Lotharingen.

Keyser Lodewijck de II. sterft. 875.

ANNO CHRISTI.

Regino l. 2. Sigeb. Gembl. Egnat. l. 3.

Carel de II. de Kale van Frankrijck, Roomsch Keyser, en hoe. 875.

P. Æmil. l. 3. Egnat. l. 3. Annal. Fuld. Aimoin. l. 3. c. 30 31. 32. Regino. l. 2. Marian. l. 3. Sigeb. Gembl.

Koningh Lodewijck van Duytschland sterft.

Deelingh onder sijne drie Soonen.

Soo haest Keyser Carel de Kale de dood van sijnen Broeder Koningh Lodewijck van Duytschland had vernoomen / onderstond hy sigh/ desselven Soonen/ sijne Neven/ van hare Landen te beroven. Quam ter dier oorsaeck met een Krijghsheyr aen / en verroverde de Stad Aken, toebehoorende Lodewijck de Jonge, die op deesen aenval niet voordagt was geweest. Echter braght hy in aller haest eenigh Volck by een; legerde sigh op d'andere sijde des Rhijns in 't Bergsche Land/ en schreef aen beyde sijne Broederen om spoedige hulp. Ondertusschen vaerdigde hy Gesanten aen Carel af: deed hem voor oogen stellen de Nabloedverwantschap tusschen haer beyde; en hoe qualijck hy deed / een ander sijn goed te roven. Versogt hem voorts/ geen verder geweld te willen plegen. Doch dit alles moght de jonge Vorst niet helpen. Carel gingh met sijn gantsche Leger over den Rhijn; voorneemens / Lodewijck onvoorsiens t'overvallen. Die / dus d'uyterste nood voor oogen siende / de sijne een Hert insprack;

Keyser Carel de Kale soeckt al weer deese sijne Neven van hare Landen te beroven.

ANNO CHRISTI.

sprack; en met sulck een furie op de François-sen inbrack / dat sijn kleyn hoopje 't groote Heyr van Carel scheurde / op de vlugt sloeg; 't Keyserlijcke Leger veroverde / en al Carels Schatten in sijne handen kreegh. Deese Slagh is voorgevallen op den 7. van October Anno Christi 876. Na ge-eyndighden Strijd quamen beyde Lodewijcks Broederen met de bystand / doch nu onnodigh: wenschten hem geluck met sijne Zeege; en sy met haer drieen verbonden sigh t'samen / malkander tegens alle geweld van buyten getrouwlijck te sullen helpen.

Valt op den jonghsten aen: die met een kleyn hoopje sijn seer groot Heyr een sware Neerlaegh veroorsaeckt. 876.

Caroli Calvi (of des Kalen) ongetrouwheyd is hem niet langh onvergolden gebleven. Want in de volgende maend quam Rollo met een groote meenighte Noormannen uyt Deenemarcken: viel in Franckrijck; en dwongh Carel, dat hy tot een Verdragh treden / hem noch een groot deel Lands / nevens de Stad Rouan en meer andere/overgeven moest. Hier na liet deesen Rollo sigh Doopen / en ontfingh de Naem van Robert. Sijne Nakoomelingen hebben in Normandyen als Hertogen geregeerd; en van hem komen af de Koningen van Engelland, welcke tot aen deese Eeuw hebben geheerscht.

Sijne ontrouw hem door de Noormannen haest vergolden.

Anno 877./ als Carel uyt Italien weer na Franckrijck wou reysen / wierd hy te Mantua van een Koorts aengetast. Hy had by sigh eenen Jode, genoemd Zedekias; die / als des Keysers Lijf-Artz / op desselben begeerte hem een Suyverdranck bereydde; doch hy deed'er vergif in; waer aen Carel op den thienden dagh / na uytgestane seer verschrickelijcke smerten / den Geest gaf / als hy na sijns Vaders dood 37. jaren over Frankrijck, en noch geen 3. volle jaren als Keyser geregeerd had. Deese Carolus Calvus was een geleerd Heer; die oock geleerde Lieden beminde en waerd hield; doch onmatig Staetsughtigh; en die'er weynigh op paste / of hy sijn woord hield / of niet. Sijn lighaem wierd gebalsemd / om na Franckrijck gevoerd te werden: doch men kon't / wegens de geweldige stanck / veroorsaeckt door 't ingenoomene vergif / niet verder als te Vercel krijgen. Hier wierd hy in een kelder der S. Eusebii Kerck gesteld; en na ses jaren van daer te S. Denis in Franckrijck gebragt; daer hy begraven leght.

Carel de II. de Kale werd door een Jode sijnen Lijf-Artz vergiftighd.

Sijnen aert.

ANNO CHRISTI.

Hoe met sijn Lijck gehandeld.

Na hem wierd sijnen Oom Ludovicus Balbus, of de Stamelaer, van Paus Johannes de IX. ten Keyser gekroond; doch tegens veeler Vorsten en Heeren wil; als die veel liever Carel, Soon des Duytschen Koninghs Ludovici, tot deese Hooghheyd hadden bevoorderd gesien. Maer de Paus en Romeynen drongen door. Als Koningh Carleman, des gedaghten Ludovici Germanici (of des Duytschers) oudsten Soon dit vernam / sond hy een maghtigh Heyr na Italien; 't welck de Stad Romen innam / en Paus Johannes in Gevanckenis stelde; die echter / door de sorgloosheyd der Waghters / ontsnapte / en sig na Franckrijck tot Keyser Lodewijck de Stamelaer begaf; oock al de geene / die tot sijne gevangenneemingh geholpen hadden / in den Ban deed. Ondertusschen maeckte 't deese Keyser niet langh. Want als hy maer 1. jaer en 6. maenden had geregeerd / stierf hy op Paesch-avond den 10. April Anno 879. Werd oock / wegens de korte tijd sijner Heerschappy / en wijl hy niet gedenckwaerdighs verright heeft / van de meeste Schrijvers onder de Keyseren niet geteld; welcke op Carolus Calvus, of de Kale, terstond Carolus Crassus, of de Dicke, laten volgen: van wien wy hier na sullen spreecken.

Ludovicus Balbus, of de Stamelaer, de 6. Keyser.

Aimoin. l. 5. c. 36 37. 38. 39. Regino. l. 2. Æmil. l. 3. Egnat l. 3. Annal. Fuld.

Paus Johannes de IX., die hem doorgedrongen had, hier over uyt Romen verdreven.

Balbus haest gestorven.

Als Basilius Macedo op de verhaelde wijs Keyser Michaël, Soon van Theophilus, uyt de weereld had geruymd / trad hy Anno 867. op den Throon des Oosterschen Keyserrijcks. Vermits nu de gemelde Michael de

Basilius Macedo, Keyser in Griecken-land. Cedren.

Key

ANNO CHRISTI.

Zonar. T. 3. 867.

Keyserlycke Schat / en al de Voorraed des Rijcks had uytgedeeld aen Oorblasers / Spitsboeven / Comedianten, en diergelijk niet waerdigh Volckje / ook voorts doorgebraght door eygene overdaed / soo dwong hy al de geene / die yets boven behooren van hem hadden ontfangen / 't selve weer te leveren.

Sijne verrigtingen. 868.

Waer op hy een andere orde in de Regeeringh aenstelde: de Saraceenen, welcke de Stad Ragusa in Dalmatien seer hard hadden belegerd / afdreef; en in 't Oosten de Stad Samosata, nevens eenige andere aen geene sijde der Rivier Euphrates, innam. Sond oock Volck na Italien, ter hulp van Keyser Lodewijck tegens de Saraceenen.

Koomd in levens-gevaer, in 't najagen van een Hart. 869.

In 't selve jaer quam hy / niet verr' van Constantinopol, in 't uyterste levens-gevaer. Want als hem op de Jaght een seer groot Hart bejegende / sneide Basilius, met 't blooten Swaerd in de hand / op 't selve toe. Vermits nu 't Dier niet kon ontwyken / soo moest het sig verweeren: gingh derhalven overeynd staen: vattede de Keyser met syne Hoornen / en quam met 't eene eynd der selve in sijnen Gordel / soo dat Basilius sigh van 't Beest niet kon ontslaen; tot dat eenen der Trauwanten toeschoot / en met sijn Swaerd de Gordel aen des Keysers Lyf in stucken sneed. Dus wierd Basilius by 't leven behouden; doch de goede Trauwant kreeg een seer quade Vergeldingh.

Boose vergeldingh aen sijnen Redder.

Want de Keyser deed hem 't Hoofd afhouwen / wijl hy sijn Geweer voor syne Majesteyt had uytgetrocken / sijnen Gordel raeckende / daer hy veel meer 't Hart moest doorstoocken gehad hebben. Evenwel berighten de Geschiedschrijvers ons / dat Basilius doemaels door dit Dier seer gewond was geworden: soodanig / dat hy 't eenige jaren daer na met 't leven moest betalen.

Basilius is seer geluckigh tegens de *Saraceenen.*

Anders heeft deesen Basilius taemlijck geluk tegens de Saraceenen gehad: haer 't Land Cappadocien afgewonnen: oock in twee Hoofd-geveghten ter Zee by de Stad Tarsus in Cilicien en by 't Eyland Creta haer ter neer geleght; ja soodanigh toegerigt / datse de Zee een lange tijd moesten mijden. Deese selve Vloot des Keysers Basilii heeft oock d'Africaensche Saraceenen, of Mooren, geslagen: haer veel goede Steeden in Sicilien weer afgenoomen; en is doe met een boven maten grooten Buyt weer na Constantinopol gekeerd.

Sijne dood. 886.

Anno 886. is Basilius gestorven / als hy 19. jaren na Michaël had geregeerd. Sijnen Nasaet is geweest sijnen Soon Leo de VI., van wien wy t'syner plaets sullen handelen.

Spaensche Geschiedenissen.

Wat nu belanghd d'uyttreeckeningh der Jaertallen van de Koningen in Gallicien, Asturien, en Legion, daer in vindmen ontrent deese tijd een groote verschillentheyd. Doch hier in komen de Schrijvers over een / dat op Ordonius d'I., Soon van Koningh Ranimirus, is gevolghd Alfonsus de III., anders de Groote: die de Saraceenen in Spaenje dappere tegenstand heeft gedaen / en de Grensen sijns Rijcks vry wijder uytgestreckt.

Alfonsus de Groote bekoomd groote overwinningh op *de Saraceenen* in *Spaenje.*

Die van Toledo sloegh hy Anno 874. soodanigh / dat over de 12000 Mooren op de Vegtplaets dood bleven. Die van Corduba weervoer noch arger. Hier door wierden de Saraceenen genoodsaeckt / by hem om Vreede aen te houden; diense oock voor de tijd van drie jaren verwierven.

ANNO CHRISTI.

Deensche en *Engelsche* Geschiedenissen in *Britannien.* *Ex Roger.* 867.

Onder de Regeeringh van Keyser Lodewijck de II. hebben de Deenen, welcke men doemaels in 't gemeen Noormannen noemde / door geduerige Invallen groote schade in Franckrijck en Duytschland gedaen: insonderheyd Anno 867. twee Fransche Vorsten / Marckgraef Robert van Anjou, en Hertogh Reinhult van Gasconje, verslagen. Een diergelijk onheyl hebbense oock aengeregt Anno 876.: maer noch veel meer Engelland geplaegd.

Bedrijven der *Noormannen* in *Franckrijck, Engelland,* en *Schotland.* 874.

Want in 't jaer 870. overwonnense in een Veldslagh Edmund, der Oost-Saxen Koning in Britannien. Als hy in een Kerk vlood / om sijn leven te redden / trocken de Deenen hem daer uyt / bonden hem aen een Boom / en schooten hem met een Pyl dood. Anno 874. beanghstighden sy den Koningh der Marckers in Engelland sulcker wijs / dat hy sijn Land verliet; met Vrouw en Kinderen na Romen vlood / daer hy van droefheyd stierf. Niet beter macktense 't in Schotland; daerse in 't eerst wel van Constantinus, der Schotten Koningh / in de vlught wierden geslagen: doch als hy haer al te hittigh vervolghde / en haer in sulck een plaets dreef / daerse niet verder wycken konden / deed de Wanhoop haer weer veghten; met sulk een woede / datse Constantinus met eenige duysenden der Schotten dood sloegen. In 't volgende jaer hebbense geheel Northumberland ingenoomen / en onder haer gedeeld. 877.

Slaen den Koningh der *West-Saxen:* en werden weer van hem gantschlijk geslagen.

Alsse nu deeser wijs een groot deel van Engelland sigh onderworpen gemaeckt hadden / vielense ook Alfried, der West-Saxen Koningh / aen / en wonnen tegens hem een groote Veldslagh. Alfried moest vlieden. Hield sigh met de sijne verborgen in de dighte Bosschen en rauwe Geberghten. Hier verwagtte hy een goede gelegenheyd. Greep op Pinxterdagh sijne vyanden onvoorsiens aen; en sloegh haer soodanigh / dat d'overige sigh op genade overgeven / en den Christlijcken Doop aenneemen moesten. 't Geen noch ontkoomen was / reddede sigh over Zee in Normandyen.

Sware Neerlaegh der *Saraceenen* door de *Deenen.* 879.

Anno 879. / als de Noormannen en Deenen de dood van Koningh Lodewijck in Duytschland vernoomen hadden / voor wiense tot noch toe seer beschroomd waren geweest / vielense met groote meenighten in Holsteyn en 't Stight Breemen. Beyde de Broeders / Bruno en Danckwaert, Hertogen van Saxen, Soonen van Hertogh Ludolph, trocken met een veel kleyner Heyr de Deenen onder d'oogen. By Lunenburgh geschiedde een bloedige Veldslagh; waer in de Deenen, wegens hare groote veelheyd / d'overhand behielden / en beyde de gedaghte Hertogen / met eenige duysenden Saxen, dood sloegen.

Twee Hertogen van *Saxen* gesneuveld.

In dit Gevеght sijn oock 12. Graven en eenige Bisschoppen gesneuveld. Dus is 't Hertogdom Saxen gekoomen op Ludolphs jonghste

ANNO CHRISTI.

Soon / Hertogh Otto; uyt wien hier na is voortgekoomen Keyser Henrick de Vogelaer.

Die nu *Engelland* beginnen te bewoonen.

Anno 880. hebben de Deenen (welcke tot noch toe Engelland alleenlijk verwoest en geplonderd hadden / de Buyt van weghvoerende) begonnen 't Land te bebouwen / en te bewoonen.

Hertogen van *Polen*.

In Polen regeerde Hertogh Ziemovitus, Soon van Piastus: wiens Heerschappy sigh heeft uytgestreckt tot in 't thiende jaer des Keysers Arnulphi.

Roomsche Pausen.

In 't jaer 856. is Benedictus de III., een Romeyn van geboorte / Paus geworden; doch heeft niet langer dan 2. jaren en 6. maenden geseeten. Op hem volghde Nicolaus, 9. jaren en 4. maenden. Voorts Adrianus de II. 4. jaren / 11. maenden / 12. dagen. Deesens Nasaet was Johannes de IX., die den Pauslijcken Stoel 10. jaren bekleedde. Doe quam Martinus 1. jaer / 1. maend. Op hem Adrianus de III. 1. jaer / 5. maenden / 13. dagen. Vervolgens Stephanus de V.

Othfried van *Weissenburgh* brenghd d'*Euangelien* op Rijm in *Franckisch Duytsch*.

Onder Keyser Lodewijck de II. heeft geleeft Othfried van Weissenburgh, een Monnick te S. Gallen, die de vier Euangelien op Duytsche Rijmen gebraght heeft / soo goed alsmen doemaels kon; en syn werck toegeeygend Koningh Lodewijck van Duytschland, Soon van Keyser Lodewijck de Godvrughtige. 't Is noch heden in onse handen / en werd billijck hoogh geaght / als een treflijcke Duytsche Antiquiteit; want wy houden 't daer voor / dat geen ouder Duytsch Schrift te vinden is. Daer uyt blijckt oock / hoedanigh onse Voorouderen voor ontrent 900. jaren gesproocken en geschreven hebben; en hoe seer de Duytsche Spraeck sigh heeft veranderd: desgelijcks / wat voor een groote verwantschap deselve had met d'Engelsche.

't Bisdom *Breemen* van 't Aerts-Bisdom *Keulen* door de Paus afgescheurd.

In 't jaer 858. is door Paus Nicolaus 't Bisdom Breemen van 't Aerts-Bisdom Keulen afgescheurd / en dat van Hamburgh toegevoeghd. 't Capittel te Keulen beswaerde sigh wel seer hoogh hier over; doch te vergeefs. In 't volgende jaer stellen de Geschiedschryvers sulck een fel-koude Winter / dat de Venetiaensche Golfo, of Adriatische

Felle Winter.

Zee, toegevrooren lagh. Van Maestre konmen te voet over 't Ys gaen tot in de Stad Venetien.

Eerste Graef van *Holland*. 863.

Anno 863. wierd Diederick van Koningh Carel de Kale ten Graef van Holland ingeset / op den 15. van Junius; dien Keyser Lodewijk de II. een Bosch / nevens eenigh Land / van 't sijne daer toe vereerde: gelijck oock een roode Leeuw in sijn Wapen; wijl hy sigh seer manhaftigh tegens de Noormannen had gedragen.

Eerste Klocken in *Grieckenland*. 865. 873.

In 't jaer 865. heeftmen d'eerste Klocken in Grieckenland gehoord; welcke van Venetien na Constantinopol waren gebraght. Anno 873. viel een seer groote meenigte Sprinkhanen in Frankrijk neer / welcke al de Vrughten af-aten. Sy waren van een ongewoone

Sprinckhanen.

gestalte / en leelijcke aenschouwingh. Hadden ses vleugelen / aght beenen / steen-harde tanden / wijde becken / en dicke buycken. Hare Voorders vlogen voor uyt / even als of se / gelijck Fouriers, voor d'andere de Quartieren hadden willen bestellen. Daer op volghde dan de meenighte. Doese nu alles hadden afgevreeten / wierdense van een stercke Wind opgeheven / en in de Britannische Zee geworpen.

Carolus Crassus, de 7. Keyser. *Annal. Fuld. Aimoin. l. 5. c. 40. Regino l. 2. Æmil l. 3. Egnat. l. 3.*

Na de dood van Keyser Ludovicus Balbus was Carleman, des Duytschen Keysers Ludovici Soon / de naeste tot 't Keyserdom; doch hy wierd aengevallen van een Beroerdheyd / waer door hy de Spraeck verloor: derhalven stond hy de Regeeringh af; gaf Italien aen sijnen Broeder Carel over / nevens 't Keyserrijck: sijnen anderen Broeder / Lodewijck, Bayeren, en 't geen hy voorts in Duytschland had. Sijnen Soon Arnulph, welcke hy by seeckere jonge Dochter had gewonnen / maeckte hy Oostenrijk en Karndten. Hy (Carleman) overleed den 22. van Maert Anno 880. / en wierd in Bayeren begraven. Dus wierd Carel, bygenoemd de Dicke, of de Vette, eerst Koningh van Lombardyen: daer na te Romen op 't Kers-feest van Paus Johannes de IX. ten Roomschen Keyser gekroond.

Der *Noormannen* seer grouwlijke verwoestingen in *Duytschland*. 881.

Terwijl nu de nieuwe Keyser sigh in Italien onthield / vielen de Noormannen in Duytschland: verbranden de Steden Nieuwmeegen, Camerick, Maestricht, Aken, Keulen, en meer andere. Koningh Lodewijck van Duytschland trock haer met een krijghsheyr te gemoet; doch stierf op deesen Togt / en wierd by sijnen Vader in 't Klooster Lorch begraven / als hy niet meer dan ses jaren had geregeerd. Soo haest hy dood was / verstoven sijne Soldaten; derhalven ruckten de Noormannen voort. Staecken de Steeden Cobelentz en Trier in brand: versloegen oock den Bisschop van Metz, die sigh tegens haer had geset. Als nu Keyser Carel sagh / dat tegens deese woeste Menschen met de Wapenen weynigh te verrigten was / maeckte hy Vreede met haer; gaf haer Friesland ter bewooningh in; en haren Vorst Gothofredus (Godevaert) des overleedenen Koninghs Lotharii Dochter ten Gemalin.

Fransche Geschiedenissen.

In Frankrijk regeerde Carolomannus, Soon van Ludovicus Balbus (niet dien Carleman, waer van hier boven is gesprooken / de Soon des Duytschen Koninghs Ludovici). Deese Vorst wou sigh eens met de Swijne-jaght verlustigen. Doe hy sigh nu in eenigh gevaer bevond / wegens een wild Varcken / 't welck hy soght te vellen / liep een Jager met sijne Swijnspriet toe / om 't Beest te steecken. By ongeluck raeckte hy Carleman, en trof hem soodanigh in 't been / dat hy den sevenden dagh daer na aen deese wonde moest sterven. Doe viel sijn Rijck sijnen Broeder Carel d'Eenvoudige ten Erf; dien / wijl hy noch maer seven jaren oud was / Graef Otto van Anjou, uyt Saxische Afkomst / ten Vooghd wierd gegeven; in opsight sijner Ridderlycke Daden / waer door hy sigh by Franckrijck seer wel-verdiend had gemaeckt.

Ongeluckige dood van Koningh *Carleman* op de Jaght.

De *Noormannen*

Anno 886. verwoesteden de Noormannen Franck-

ANNO CHRISTI.

mannen verderven *Franckrijck* op nieuws.

Frankrijk op nieuws seer ellendigh. Want dit woeste Volck/ 't welk noch op woord noch belofte pastte/ trock selfs tot voor de Stad Parijs, en belegerde deselve byna een gantsch jaer langh. De Françoisen versoghten hulp van Keyser Carel de Dicke: die wel aenquam/ doch met de Deenen geen Slagh dorfde wagen. In tegendeel trad hy met haer in een Verdragh/ en gaf haer/ boven 't gedeelte des Lands/ 't welck se alreeds langs de Zee besaten/ noch een groote Provintie, naderhand genoemd Opper-Normandyen. Daer op begaven sigh deese onrustige Gasten weer tot rust. Doch Keyser Carel geraeckte hier door by yeder in groote veraghtingh en haet; sulcker wijs/ dat in 't volgende jaer 887. d'Oost-Franken, Saxen en Thuringers van hem afvielen; wijl hy soo een schaedlijck Accoord met de Noormannen had aengegaen; daer-en-boven noch aen ligchaem noch aen gemoed welgesteld was: dan noch syne Gemalin sonder oorsaeck van Echtbreuck had aengeklaeghd. Deese Keyserin syn' Echtgenoot was genoemd Richarda, Dochter des Koninghs van Schotland. Carel had een arghwaen op haer geworpen/ datse met Luitwald, Bischop van Vercel, synen geheymen Raed/ Overspel bedreef. Sy verontschuldighde sigh niet alleen met een ernstigh Gesprek voor de Raden; maer ook door een Eed. Seyde noch verder: Sy had tot noch toe haers Mans Schande en Onmaght door stilswygen bedeckt; doch vermits hy haer gantsch onbillyck van sulck een snoode Laster had beschuldighd/ soo wouse nu opentlijck seggen/ dat Carel geen Man was; haer tot noch toe niet bekend had; derhalven sy noch Maegd was gelijckse by hem was gekomen. De Keyser wierd hier over seer verschrickt en beschaemd: had niet gedagt/ datse dit so sou geopenbaerd hebben/ en wou sigh met haer weer versoenen. Doch sy begeerde niet; maer nam haer ingebraghte Goederen/ Schatten en Kleynodien na sigh: verkoght alles/ verliet den Dickbuyck: bouwde voor 't bekoomene geld een Vrouwen-Klooster in Elsas; gingh'er in/ en heeft oock daer haer leven ge-eyndight.

Keyser *Carel de Dicke* geeft haer, boven 't geense alreeds hadden, noch 't Gewest, daer na genoemd *Opper-Normandyen*, waer over

en over meer andere dingen, hy in veraghtingh en haet valt. *Chron. Laurish.*

Aenmerklijken handel van syne Gemalin, welke hy valschlijck van Overspel had beschuldigd, en nu ontdeckt, dat hy geen Man was.

Om deese en meer andere redenen weecken de Duytsche Vorsten van hem af; verkooren daer tegens de gedaghte Arnulph, Hertogh in Oostenrijk en Karndten, Soon van Koningh Carleman, Soons-Soon van Lodewijk, geweesene Koningh van Duytschland; dien d'andere Vorsten des Rijcks toevielen; en dus wierd hy voor Roomsch Keyser aengenoomen. Carel was nu van yeder/ oock selfs van syne Dienaren/ sodanigh verlaten/ dat hy van gebreck had moeten sterven/ indien niet eerst Bischop Luidiger van Mentz, daer na Keyser Arnulph hem levensmiddelen hadden verschaft. Dus speelde God het DEPOSUIT met deesen Vorst/ soo dat hy/ onder wiens Gebied drie magtige Koninghrijcken stonden/ Duytschland, Frankrijk, en Italien, naderhand honger en armoede moest lijden; syn leven soberlijck onderhouden van 't geen hem gegeven wierd.

De *Duytsche* Vorsten wijcken van hem af, en verkiesen *Arnulph* ten Keyser.

Carel moet nu armoede en honger lijden.

Koningen en groote Heeren mogen hier uyt leeren de Les van de veranderlijckheyd der weereldsche dingen; en aen hem een Voorbeeld neemen van te myden 't geen hem soo qualijck bequam. Hy is gestorven in 't Eyland en Klooster Reichenauw, geleegen in de Bodensee; oock daer begraven.

Sijne dood.

Als nu Arnulph op den Keyserlijcken Throon was getreeden/ hield hy terstond een Rijcksdagh te Regensburgh. In den aenvangh syner Regeeringh wierpen sigh veel nieuwe Heeren op, als/ Berengarius en Guido in Italien. D'eene was Hertogh van Friaul; d'andere van Spoleto. Yeder van haer wou Koningh over Italien syn; doch Guido behield d'overhand/ en dreef Berengarius uyt geheel Italien tot in Duytschland. Ludovicus, Soon van Boso, wou sigh ten Koningh van Provencen maecken: 't selve sogt Arnulph, Soon van Conrad, in Burgundien. Eenige deeden den Eed aen Arnulph; d'andere moest hy laten begaen/ wijl hy geen Krijghsmaght op de been had. Dus bevestighde hy yeder in 't geen hy besat: gaf oock aen Schwentepold, Marckgraef in Moravien, 't geheele Böheemerland; die echter hem daer voor niet danckbaer was. Daer-en-boven/ wijl Arnulph de Saraceenen in Italien geen tegenstand kon doen/ soo heeft Paus Formosus den gedaghten Guido tot Roomsch Keyser gekroond. Dus waren'er t'eener tijd twee Keyseren in 't Westen/ Arnulph en Guido. Deese ongelegenheyd kon Keyser Arnulph niet verhinderen/ wijl hy gedurigh met de Noormannen werck vond: welcke Anno 892. groote schade aen den Rhijnstroom deeden; de Stad Worms verbrandden; de Burgers om 't leven bragten: oock Bischop Sunderhold te Mentz doodsloegen. Doe maeckte Keyser Arnulph sigh op met syn gantsche Maght/ en trock haer tusschen den Rhijn en de Maes te gemoet. De Deenen hadden aghter haer de Rivier; van vooren was haer Leger met Palen en Graghten sterck beschanst. Evenwel braecken de Duytschen door; veroverden 't Leger/ en sloegen de Noormannen met sulck een furie te rugg'/ dat veele duysenden der hare in 't water verdronken. Hare twee Koningen syn hier gesneuveld; en met haer soo een meenighte haers volcks/ dat binnen 24. uyren tijd (volgens de berighten der Schrijvers) 90000. Deenen 't leven verlooren; waer tegens seer weynige van Arnulphi Heyr syn gebleven. Deese Zeege heeft de Keyser door een sonderlinge schickingh Gods bevogten; die dit oock erkendde/ en openbare Dancksseggingen deed aenstellen. In 't Leger deeser Noormannen, over de 100000. sterck/ waren niet alleen Deenen, maer oock veel Sweeden, Noorwegers, en Gothlanders; welcke gesamentlijck noyt grooter Neerlaeg hadden geleeden.

Arnulph, 8. Keyser.

Verscheydene werpen sigh in *Italien*, *Provencen*, *Burgundien*, &c. tot Koningen op. *Regino l. 2. Annal. Fuld. Egnat. l. 6.*

Paus *Formosus* Kroond *Guido* ten Keyser.

Worms van de *Noormannen* verbrand. 892.

Geweldigh-sware Neerlaegh, haer toegevoeghd door Keyser *Arnulph*.

Haer Heyr bestond uyt *Deenen, Sweeden, Noorwegers* en *Gothlanders*.

Korts na deese heerlijcke Zeege verhief de Moravische Vorst Schwentepold sigh tegens Keyser Arnulph, onaengesien hy van hem met Boheemen was begiftighd. Doe riep Arnulph de Hongariërs, welcke hy den Pas

Arnulph roept de *Hongariërs* tegens *Schwente-*

ANNO CHRISTI.

pold te hulp; en opend haer dus de deur, om naderhand *Duytschland* te verwoesten.

door Oostenrijck en Bayeren vergünde. Deese klopten Schwentepold, de Boheemers en Slavoniërs soodanigh/ datse haer d'Oorlogslust taemlijck verdreven. Door hulp deeser Hongariërs heeft oock Arnulph de gemelde Schwentepold met sijne Boheemers en Moraviërs gantschlijck bedwongen. Maer te gelijck deese gantsch onbarmhertige Natie de Deur tot Duytschland opgedaen; 't welckse naderhand dickmael overvallen en jammerlijck verwoest hebben.

893.
Arnulphi Toght in *Italien* tegens *Guido.*

Anno 894. deed Keyser Arnulph een Togt na Italien tegens Guido: sloegh desselven Heyr te rugg': veroverde de Stad Bergoma: ruckte Anno 896. door de Stad Romen, waer in Adeltruyd, Gemalin van Guido, sigh onthield/ en de Mueren der Stad tegens den Keyser beset had. Op seeckere dagh riep Arnulph sijn gantsche Heyr by een; en deed tot haer een Gesprek. Ondertusschen quam een Haes uyt een Haegh schieten/ en na de Stad lopen. Eerst wierd dit Beest vervolghd van eenige/ daer na van meerder Soldaten/ en geduerigh van meer; alle na de Stad toe. D'aghterste wisten selfs niet/ waerom de voorste/ en oock sy dus liepen. De Roomsche Krijghslieden/ die de Haes niet gesien hadden/ maer wel d'aendringingh deeser meenighte/ meenden/ datse ten Storm aenquamen; en verschrickten soodanigh/ datse hare Geweeren verlieten/ en van de Mueren wegh blooden. Haest wierden de Duytschers dit gewaer. Lieten den Haes varen: klommen over de verlatene Wallen in de Stad: openden den Keyser een Poort/ en lieten hem met sijn gantsche Heyr binnen. Dus veroverde Arnulph de Stad Romen buyten sijne verwaghtingh. Guido was verlooren; en niemand wist/ waer heenen hy gekoomen moght zijn. Sijne Gemalin Adeltruyd ontvlood met haren Soon Lambertus na Spoleto. Keyser Arnulph belegerde haer in deese Plaets; doch dit snoode Wijf schonk sijnen Schencker een groot deel gelds/ om sijnen Heer vergif toe te brengen. Deese evenwel gaf hem alleen een Slaepdranck/ waer door Arnulph in drie dagen en naghten niet kon ontwaecken. Of hy nu wel hier over niet stierf/ soo wierd hy echter sodanigh in Gemoeds en Ligchaems-kraghten verswackt/ dat hy van verder Oorlogh afliet/ en weer na Duytschland trock. Van dien tijd af aen nam hy geduerigh af/ tot dat Anno 899. hem een Beroerdheyd trof; waer by noch een afschouwlijcke kranckheyd quam; te weeten/ dat hem Luysen in 't ligchaem wiessen/ en met hoopen door de Sweetgaten der Huyd uytkroopen; waer op hy te Regensburgh overleed den 29. November des genoemden jaers/ als hy byna 12. jaren had geregeerd. Hy wierd in Bayerland by sijnen Vader begraven.

Romen wonderlijck, door middel van een Haes, ingenomen. *Luitprand. l.1.c.7.8. 9. &c.*

Keyser *Arnulph* door een dranck qualijck toegesteld.

De Luyssieckte koomt'er toe.

Sijne dood. 899.

ANNO CHRISTI.

Grieckische Keyseren. *Leo* de VI. 889. *Zonar.T.3. Cedren.* 890.

Drie jaren voor deesen Keyser Arnulph is Leo de VI., Soon van Basilius, getreeden in de Regeeringh van 't Oostersche Keyserrijck te Constantinopol. Met de hulp der Hongariërs heeft hy Anno 889. een heerlijcke Zeege tegens de Bulgaren en haren Vorst Simeon bevoghten; dien hy dwongh/ hem om Vreede te moeten bidden. Hier tegens heeft Simeon, na d'aftoght der Hongariërs, Keyser Leo weer genoodsaeckt/ al de gevangene Bulgaren sonder Rantsoen los te laten.

Saraceenen neemen hem eenige Plaetsen af. 891.

Anno Christi 891. ontnamen de Saraceenen deesen Leo de Stad Taurominia in Sicilien; gelijck oock 't Eyland Lemnus; doodslaende of weghvoerende al wat haer bejegende. Maer noch een grooter ongeluck weervoer deesen Keyser in 't gemelde jaer. Op Pinxterdagh was hy te Constantinopol in de Kerk/ tot waerneemingh des Godsdienst. Doe drongh een Booswight onder de meenighte des volcks aen/ en gaf Leo met een dicke Stock een geweldige Slagh op 't Hoofd.

Moordadigh bedrijf eens

Gewis-

ANNO CHRISTI.

Gewisslijck had hy daer van dood gebleven / indien niet een Kandelaer de hevigheyd des slaghs eenighsins had gebroocken. In onmaght / en van alle sinnen beroofd / viel hy ter aerden neer. 't Bloed liep hem ter keel en neus uyt. Dus wierd hy voor dood weggedragen. De Vader / terstond gegreepen sijnde / hieuwmen 'handen en voeten af. Daer na wierd hy in 't vyer geworpen / en al langhsaem levendigh verbrand.

Booswigts tegens Leo in de Kerk.

911. Anno 911. / als Leo 25. jaren 1. maend Grieckſch Keyser was geweest / wierd hy aengetast van een hevige Buyckloop en Darmkrimpingh / welcke hem uyt de wereld weghruckte. Hy was een geleerd Vorst; oock wel ervaren in d'Astronomie; waerom hy genoemd wierd Leo Philosophus. Van vele saken heeft hy geschreven. Korts voor sijne dood sagh hy sijnen Broeder Alexander, die na hem Keyser sou werden / seer sterck aen; en seyde eyndlijck tot hem: Na 13. maenden sal u een groot ongeluck aenstooten. 't Is oock geschied. Want als deesen Alexander sigh op seeckere tijd onmatig met Spijs en Dranck had opgevuld / en hy doe met dit volle Lijf sigh wou oeffenen in 't Bal-slaen / borst een groote Ader inwendigh open / waer door 't bloed hem uyt de keel en alle andere openingen des lighaems vloeyde / in sulck een meenighte / dat hy moest sterven. Dus wierd sijns Broeders Leonis voorkondigingh aen hem waeraghtigh; na dat hy 1. jaer en 1. maend schandlijck geleeft en qualijck geregeerd had. Sijnen Nasaet was Constantinus d'VIII., Soon van de gemelde Leo; van wien wy t'sijner plaets bericht sullen geven.

Sijne dood. Was een geleerd Vorst, genoemd Leo Philosophus.

Voorseggingh aen sijnen Broeder Alexander, vervuld; als hy maer 1. jaer na Leo Keyser was geweest.

Ten tijde der Regeeringh Ludovici II. sijn 'er twee Saraceensche Caliphen geweest; d'eene sigh onthoudende in Egypten, d'andere in Syrien. Dit heeft geduerd tot op 't jaer Christi 902. / wanneer Aaron, de Soon Hamariæ, in Egypten wierd omgebraght van Calipha Muchtaf te Damasco in Syrien. Dus is Egypten en Syrien in 't selve jaer weer onder een Hoofd gekomen. Deese Muchtaf, die den Caliph van Egypten overwon / heeft te gelijck Babylonien en Persien beseeten. In 't 8. jaer sijner Regeeringh stierf hy / al sijne Rijcken aghterlatende aen sijnen Soon Muctedar; die tot in 't 26. jaer 't Oosten beheerschte.

Caliphen der Saraceenen in Egypten en Syrien; doch eyndlijck d'eene van d'andere overwonnen.

Na dat Alphonsus de III., of de Groote, over de 40. jaren langh de Landen Legion, Asturien, en Gallicien in Spaenje geregeerd / oock veel treflijke Overwinningen tegens de Saraceenen bekomen had / begon hy sijne Soonen al te langh te leven. Deese wierden tegens haren Vader oproerigh / en wilden 't Land van hem gedeeld hebben. Op dat nu de goede Vorst in sijnen hoogen ouderdom tegens sijn' eygene Kinderen niet gedwongen moght sijn t'Oorlogen; oock wel wetende / dat hier door 't Rijck de Saraceenen ten Roof sou werden / trad hy van de Koninghlijcke Heerschappy af. Gaf sijnen oudsten Soon / Garzias, Asturien en Legion: aen den jonger / Ordonius, Gallicien. Niet langer dan 3. jaren heeft Garzias geregeerd. Ordonius 12. jaren en 6. maenden.

Spaensche Geschiedenissen. Ex Mariana.

De Soonen van Alphonsus de Groote tegens haren Vader oproerigh.

ANNO CHRISTI.

Anno Christi 899. overleed in Engelland Koningh Alfried de West-Sax, na dat hy 29. jaren de Heerschappy gevoerd / en sijn Rijck by wel tegens de Deenen verdeedighd had. Hem volghde sijnen Soon Eduard d'I.; tegens wien de Deenen in Northumbrien sijnen Broeder Edelwald aenhitsten / om 't Vaderlijck Rijck hem af t'eysschen; waer toese hem haren bystand beloofden. Edelwald quam in West-Saxen; doch sijnen Broeder dreef hem weer wegh. Doe vlood hy tot de Deenen; met welcker hulp hy sijns Broeders Rijck geweldadigh aenviel. Eduard trock hem te gemoet; en 't quam tot een Veldslagh / waer in Edelwald sneuvelde. Doe de Deenen haer Opperhoofd verlooren hadden / namense de vlught / en versoghten Vreede.

Engelsche Geschiedenissen. 899. Ex Polyd.

Edelwald wil sijnen Broeder Eduard 't Rijck ontneemen; doch sneuveld. 904.

In 't jaer Christi 885. is / na de dood van Adrianus de III., Paus geworden Stephanus de V., van goeden Adel / en groote middelen; van welcke hy d'Arme in den dieren tijd veel goeds had gedaen. De Bisschoppen / door de Noormannen uyt Franckrijck verdreven / voorsagh hy van Kercken en onderhoud. Is gestorven na dat hy 6. jaren en 14. dagen had geseeten. Na sijn overlijden is 't seer seldsaem met de verkiesingh eens nieuwen Paus toegegaen / en vervolgens met andere. Waerom oock van deese tijd af veele verschillen onder de Beschrijvers der Pausen werden gevonden. Want na Stephani dood wierden twee ten Paus verkooren / Sergius en Formosus; doch die Formosi sijde hielden waren de sterckste / en dreven Sergius ter Stad uyt. Dit was dien Formosus, die Guido in Italien ten Keyser Kroonde tegens Arnulph; waer uyt veel' onrusten en Oorlogen sijn ontstaen. Als nu Formosus 6. jaren en eenige dagen had geseeten / heeft sigh in 't Pausdom ingedrongen Bonifacius, te vooren van 't Diakenschap verstooten / en des Priesterdoms onwaerdigh verklaerd. Nu sou hy Paus sijn: doch wierd van Stephanus (van sommige Nicolaus genoemd) na 15. dagen verjaegd: welke Stephanus veel arger was als sijnen Voorsaet; daer-en-boven gantschlijck onervaren in de H. Schrift. Men geeft hem een Bewind van byna 4. jaren: sou oock eyndlijck in Gevanckenis geworpen / en met een Strop verworght sijn geworden / gelijck hy verdiend had.

Roomsche Pausen; onder welke 't nu seldsaem toegaet. Stephanus. 885.

Groot rumoer onder deselve, en schendlijke Scheuringen. Formosus.

Bonifatius een seer snood Mensch.

Stephanus, of Nicolaus, noch arger. Platina.

Deese Nicolaus, die sigh Stephanus noemde / heeft alles wat Paus Formosus had gedaen en verordonneert / verworpen en vernietighd. Op hem is gevolghd Romanus, die 4. maenden en 23. dagen heeft geseeten. Wegens de korte tijd heeft hy weynigh verright / gelijck oock sijnen Nasaet Theodorus de II., die 't niet langer dan 20. dagen maeckte. Johannes de X. heeft weer al d'Acten of Handelingen Formosi voor goed gekeurd: daer tegens die van Stephanus de VI. voor ondeugend verklaerd / op een Concilium te Ravenna. Na hem is gekoomen Benedictus

Verniettighd alles wat Formosus had gedaen. Romanus.

Johannes de X. bevestighd Formosi doen.

ANNO CHRISTI.

Benedictus IV. Christophorus.

ctus de IV., onseecker hoe langh. Daer na Leo de V., 1. maend en 10. dagen. Sijnen Pasaet Christophorus wierp hem uyt den Stoel/ en in Gevanckenis. Maeckte dus sigh selven geweldadigh ten Paus. Doch kon sigh niet langh in dien Staet houden. Want vermits hy Formosi handelingen voor goed verklaerde/ deed Sergius de III. (in de Historien der Pausen een Booswight tot in de grond geheeten) hem vangen/ in een Klooster stooten/ en ten Monick maecken. Deese Sergius liet des gemelden Formosi Lijck opgraven: Pauslijcke Kleederen aentrecken: voor eenige Bisschoppen/ even als had hy noch geleefd/ ten Gerighte stellen: klaeghde hem aen/ en beschuldigde hem van veele lasteren. Voorts deed hy hem degradeeren: drie vingeren der reghterhand afhouwen/ met welcke hy had geconsacreert: deselve in den Tyber: 't overige verminckte en voorts onthoofde ligchaem onbegraven wegh werpen. Wat voor bedrijven dit geweest sijn/ geven wy yeder in bedenckingh.

Sergius de II. verstoot Christophorus: doet Formosus ontgraven; en handeld op 't alderbarbaerste met desselven Lijck. Plat. in vit. Serg.

Geleerde deeses tijds.

Ten tyde der Keyseren Caroli Crassi en Arnulphi heeftmen onder de Geleerde geteld Hucbaldus, een Monick in Franckrijck, en een Poët na de gesteltenis diens tijds. Remigius, Bisschop tot Antisiodoro. Odo Cluniacensis; de voortreflijcke Astronomus Albategni, een Mahometaen; en noch weynige andere.

Orleans geheel afgebrand: en seldsaemheden.

Anno 888. heeft (gelijck 't scheen) een Crucifix t'Orleans in Franckrijck geweend. Oock liep een Wolf in de Kerck; nam 't Klock-touw in sijnen Muyl/ en trock'er sulcker wijs aen/ dat een geluyt ontstond. In 't volgende jaer is de geheele Stad met al de Kercken verbrand. Doe nu de Bisschop de Hoofdkerck weer wou herbouwen/ en liet graven om de Fundamenten te leggen/ vond hy een seer groote Schat van Goud.

Oock Regensburgh.

In 't jaer 891. is de Stad Regensburgh t'eenemael afgebrand.

Lodewijck de IV. 9. Duytsche Keyser. Regino. l. 2. Marian. Scot. l. 3. Luitpr. l. 1. Gottfr. Viterb. Chron. p. 17. Carion l. 3. Herm. Contr. Schafnab. Sigebert.

Na de dood van Keyser Arnulph quamen de Standen des Duytschen Rijcks by een in 't Steedje Forchheim, nu behoorende tot 't Bisdom Bambergh, en verkooren sijnen Soon Lodewijck in sijns Vaders plaets ten Keyser. Doch wijl hy noch seer jongh was/ wierden hem tot Vooghden verordonneert Aerts-Bisschop Hatto van Mentz, en Hertogh Otto van Saxen. Keyser Arnulph had een Bastaerd-soon nagelaten/ genoemd Schwentepold, en hem verordonneert ten Hertogh van Lotharingen. Doch vermits hy een bloeddorstigh Tyran was/ vielen d'Onderdanen van hem af/ en Keyser Lodewijck toe. Deesen Afval wou Schwentepolt wreecken; nam de Wapenen aen; doch wierd van de Lotharingers doodgeslagen.

Twee Keyseren beyde Lodewijck genoemd; d'eene in Duytschland, d'andere in Italien, en deelen van de Paus gekroond.

In Italien hadden nu een tyd langh Guido en sijnen Soon Lambertus de Keyserlijcke Titel gebruyckt. Doch Berengarius verdreef haer beyde/ en maeckte sigh meester van Lombardyen. Tegens deesen verhief sigh Lodewijck, een Soon van Boso, Koningh in Provencen en een gedeelte van Burgundien: won eenige Veldslagen tegens Berengarius, en joegh hem eyndlijck geheel uyt Italien. Daer op trock deese Lodewijck, Soon van Boso, na Romen, en liet sigh van Paus Johannes de X. ten Keyser kroonen: die dit dies te lieber deed/ wijl Keyser Lodewijck, Soon van Arnulph, niet te Romen quam/ noch de Krooningh van hem begeerde. Dus waren'er weer twee Keysers/ beyde Lodewijk genoemd/ d'eene in Duytschland, d'andere in Italien.

Tweede inval der Hongariërs in Duytschland.

In 't tweede jaer des Rijcks van Keyser Lodewijck de IV. vielen de Hongariers met een groote Maght in Bayeren. Keyser Lodewijck trock tegens haer op: sloegh haer in 't eerst te rugg'; doch viel in een Aghterlaegh/ daer hy een goed deel der sijne verloor/ en nauwlijcks selfs door de vlught kon ontkoomen. Doe voeren de Hongariërs voort: verwoestten Bayeren, Swaben en Francken seer jammerlijck. Desgelijcks deeden se in Lombardyen: roofden een geweldigen Buyt: versloegen de Bisschop van Vercell, en trocken met wel-gevulde Sacken weer na Hongaryen.

D'Italiaensche Keyser Lodewijck, Soon van Boso, door Berengarius d'oogen doen uytsteecken.

Als Berengarius sigh in Italien eenighsins weer hersteld had/ sloegh Lodewijck, de Soon van Boso, hem andermael: doch vervolghde sijne Zeege niet; maer sette sigh te Verona neer/ in meeningh van voortaen in rust en wellusten te leven. Doch de Veronensers verrieden hem: openden voor Berengarius de Poort/ en lieten hem binnen. Stracks nam hy Lodewijck gevangen/ en deed hem d'oogen uytsteecken. Dus was 't met de Keyser/ van de Paus gekroond/ nu gedaen. Eenige der Geschiedschrijvers sijn seer verdwaeld/ alsse stellen/ dat Lodewijck, dien Berengarius heeft doen blinden/ is geweest de Duytsche Keyser Lodewijck, Soon van Arnulph; daer 't Lodewijck, de Soon van Boso was/ uyt Provencen.

Oorlogh in Francken tusschen Graef Albrecht van Bambergh en de Bisschop van Wurtzburgh, met sijne Helpers.

Anno 902. verhief sigh een Krijgh in Frankenland. Want Graef Albrecht van Bambergh greep den Bisschop van Wurtzburgh aen: die sigh tot tegenweer schickte/ en met den Graef een Slagh deed; waer in desselven twee Broederen; oock aen de sijde des Bisschops Landgraef Eberhard van Hessen, sneuvelden/ en Graef Albrecht de vlught moest neemen. In 't volgende jaer greep dien van Bambergh den Bisschop op nieuws aen; behield de Zeege/ en verdierf 't geheele Bisdom Wurtzburgh. Joegh oock des gemelden Landgraef Eberhards Soon uyt sijn Vaderlijck Erf. Doe riep de Bisschop Hertogh Conrad van Francken te hulp; die haest aenquam. Doch Graef Albrecht overviel hem onvoorsiens/ en versloegh hem. Daer op ontstonden van alle kanten klaghten tegens Graef Albrecht; soo dat de Keyser hem verdaghvaerdde/ om sigh te verantwoorden; doch hy verscheen niet. Doe belegerde Keyser Lodewijck hem in sijn Slot te Bambergh. Aerts-Bisschop Hatto van Mentz was by den Keyser in 't Leger/ en beloofde/ den Graef hem te sullen leveren. Reed/ onder voorwendingh van een Middelaer te willen sijn/ na 't Kasteel van Albrecht: ried hem/ in persoon by den Keyser te

902. 903. Luitprand. l. 2. c. 3. Siffrid. l. 1. Witichind. l. 1. Annal. 905.

ANNO CHRISTI.

te verschijnen / en hem afbiddingh te doen. Beloofde hem oock / by Vorstlijcke Trouw en Woorden / dat hy hem weer in sijn Slot Bambergh sou brengen. 's Anderen daeghs 's morgens begaven beyde deese Heeren sigh na 't Keyserlijck Heyr. Ondertusschen seyde de Bisschop: My dunkt / dat wy qualijck hebben gedaen / voor ons vertreck den ontbijt niet te hebben ingenoomen. De Graef bad hem / weerom te keeren; 't welck hy deed; en wel gegeeten hebbende / reedense beyde weer uyt 't Kasteel / tot in 't Keyserlijk Velt-Leger. Soo haest Keyser Lodewijck Graef Albrecht gewaer wierd / deed hy hem gevangen neemen / en veroordeelde hem ter dood. De Graef maende d'Aerts-Bisschop op sijn gegeven woord; doch Hatto deed hem hooren / dat hy 't selve gehouden / en sijne belofte voldaen had. Want na datse sig d'eerstemael uyt 't Slot hadden begeven / had hy hem weer daer in gebraght. Tot yet verders had hy sigh niet verbonden. Dus wierd Graef Albrecht wegh gevoerd / en hem 't Hoofd afgeslagen; sijn Graefschap de Keyserlijcke Kamer toegeweesen. Dit geschiedde den 9. van September in 't jaer Christi 905.

Trouwloos bedrogh van Aerts Bischop Hatto van Mentz aen Graef Albrecht, hem aen den Keyser ter dood overleverende.

In de jaren 907. en 909. hebben de Hongariers door geheel Duytschland boven maten groote schade gedaen met Roven / Moorden en Branden: oock Landgraef Burchard van Thuringen, die haer onder d'oogen was getrocken / by Ysenach verslagen. Echter hebbense de Stad / met Mueren en Graghten bewaerd / onaengetast gelaten. Ontrent deese tijd sijn seer veel Kasteelen en Bergh-huysen gintsch en herwaerts in Duytschland gebouwd geworden / om sigh daer in te verseeckeren voor deese moordadige Rovers. Een deel der selve sijn noch geheel overgebleven; van andere sietmen alleen d'oude Mueren en ruïnen. De Hongariërs maeckten van dit haer onmenschlijck bedrijf geen eynd / voor dat Keyser Lodewijck met haer in Verdragh trad / en haer een groote Som gelds gaf. Dit geschiedde in 't 11. jaer sijns Keyserdoms. Wegens dit veraghtlijck Accoord, en oock om dat hy in sijn' Oorlogen ongeluckigh was / is Lodewijck by de sijne in veraghtingh / en voor hem selven in sulck een hertenleed geraeckt / dat hy daer over in een doodlijcke kranckheyd viel / aen welcke hy overleed den 21. van Januarius Anno 912. Wierd begraven te Regensburgh, in S. Heimeran.

Hongariërs roven, moorden en branden in Duytschland. Ex Schafnab.

Van Keyser Lodewijck met veel geld wegh gekoght.

Die in veraghtingh geraeckt, en van droefheyd sterft.

Als na sijne dood de Vorsten tot een nieuwe Verkiesingh by een quamen / vielen byna al de Stemmen op Hertogh Otto van Saxen, Engeren, en Westphalen. Doch hy verontschuldighde sigh op sijnen hoogen ouderdom; en stemde op Hertogh Conrad van Francken, Soon van Hertogh Conrad, die door Graef Albrecht verslagen was: Soongs-Soon van Keyser Arnulph; Heer in Francken, Hessen, en Wetterauw. De Stem van Hertog Otto wierd van d'andere Vorsten gevolghd; en dus de gemelde Hertogh Conrad ten Keyser verkooren. Aerts-Bisschop Hatto van Mentz heeft hem in de Stad Aken gekroond. Anno 914. stroopten de Hongariërs al weer in Bayeren en Oostenrijck: doch Keyser Conrad trock haer te gemoet / en sloegh haer te rugg'. Vermits nu Hertogh Otto van Saxen, Engeren en Westphalen voor Conrad tot 't Keyserdom was verkooren geweest / doch nu gestorven / soo verhooghmoedighde sijnen Soon Henrick sigh hier op / en wou Keyser Conrad de behoorlijcke gehoorsaemheyd niet betoonen. Dit veroorsaeckte een hevige vyandschap tusschen deese beyde. De Keyser dagt / dat het beeter ware / Henrick door list / als door geweld te dempen; en wou de gedagte Aerts-Bisschop Hatto van Mentz hier toe gebruycken: die een seer schoonen Halsband van Silver deed maecken / en vergulden: welcke hy Hertogh Henrick vereeren / en hem daer door verstricken wou. Terwijl de Goudsmit beesigh was / quam Hatto hem besoecken: besagh 't werck: begon te sughten / en seyde: Gy overtrekt deesen Halsband met Goud; maer ick vrees, dat hy binnen weynigh tijds met bloed sal werden overtrocken. De Goudsmit borschte heymlijck uyt / dat deesen sijnen arbeyd aen Hertogh Henrick van Saxen sou vereerd werden / om hem / onder schijn van vriendschap / in 't Net te krijgen. Schreef derhalven aen hem / dat hy wel toesien moest. Doe nu 't Præsent van Mentz aenquam / sond Hertogh Henrick 't selve weer te rugg' / met geen andere als deese woorden: Hy kon hem (Hatto) niet vertrouwen: vermits hy even soo een weecken hals had / als Graef Albrecht van Bamberg. Wyl nu d'Aerts-Bisschop uyt deese antwoord bemerckte / dat sijne Schelmerij nu ten tweedemael was ontdeckt geworden / bekommerde hy sigh daer over soodanigh / dat hy in 't volgende jaer van droefheyd stierf.

Conrad d'I., 10. Duytsche Keyser. Luitprand. l.2.c.7. Siffrid. l.1. Continuat. Regin. Schafnab. Sigeb. Gembl. Gothof. Vit. Witichind. l.1. Annal.

Nieuw Schelmstuck van Aerts-Bisschop Hatto van Mentz tegens Hertogh Henrick van Saxen.

D'ontdeckingh daer van bekommerde hem soodanigh, dat hy van droefheyd stierf.

Hertogh Henrick verwoestte de Landen des Aerts-Stights / daer deselve aen Saxen paelden; en geraeckte dus met Keyser Conrad tot een openbaren Oorlogh: in welcke by Merseburgh een vreeslijck Gevecht voorviel; soo dat'er een Spreeckwoord van ontstond: Waer sulck een groote Hel (andere hebben Hol) te vinden moght sijn, welcke soo veel verslagene sou konnen bevatten? Doch de Francken schooten in deese Krijgh te kort / en de Saxen behielden d'overhand. In 't volgende jaer braght Keyser Conrad een nieuwe Maght by een tegens Hertogh Henrick: doch de Toght tegens deese Vorst wierd hem afgeraden. Doe voerde hy sijn Volk aen tegens Hertogh Arnulph van Bayeren, bygenoemd de Boose, wijl hy tegens den Keyser was opgestaen / en de bloeddorstige Hongariërs te hulp geroepen had. Keyser Conrad sloegh hem / en veroverde de Stad Regensburgh: waer op Arnulph tot de Hongariërs vlood. Maer in 't volgende jaer quam hy weer / met een groote meenighte deeser Natie, en dreef des Keysers Broeder Hertogh Eberhard van daer wegh. De Hongariërs trocken niet weer na huys / voor datse eerst een Stroop hadden gedaen door Swaben en Fran-

Oorlogh tusschen deesen Henrick en Keyser Conrad. 914. 915.

Die hier te kort koomd.

Conraat Oorlogh tegens Arnulph de Boose van Bayeren.

ANNO CHRISTI.

Francken, tot aen Fulda, alles verwoestende.

Sieckte van Keyser Conrad.

Anno Christi 918./ als Keyser Conrad 7. jaren en 6. maenden had geregeerd/ wierd hy soo sieck/ dat hy selfs van sijn leven wanhoopte. Doe riep hy de Vorsten des Rijcks voor hem; gelijck oock sijnen Broeder Hertogh Eberhard; vermaende haer tot Eendraght/ en gaf de Keyserlycke Kleynodien/ 't Swaerd/ de Scepter/ de Rijcks-appel/ en de Kroon aen den gedaghten sijnen Broeder; met bevel/ dit alles over te leveren aen Hertogh Henrick van Saxen, die doch sijnen heftighsten vyand en tegenparthy was; wijl hy hem bequaem kende om Keyser te sijn; niet alleen wegens sijn hooge Stand/ groote Maght/ en Vorstlycke deughden; maer oock/ om dat hy soo begunstighd wierd van 't Geluck; 't welck sigh tsederd een deel jaren gantschlijck had afgewend van de Nakomelingen Caroli Magni. Dus liet deese loflijke Keyser de gemeene welvaert van sijn Vaderland en de Duytsche Natie sigh liever sijn/ als d'Eer' en bevoordering van sijn eygen Huys; en de vyandschap deed hy wijcken voor de Reden. Een Voorbeeld/ 't welck van weynige gevolghd werd. Hertog Eberhard voldeed syns Broeders bevel getrouwlijck. Dus stierf Keyser Conrad, en wierd begraven te Fulda in 't Klooster. In 't volgende jaer quamen de Duytsche Vorsten en Bisschoppen te Fritzlar by een/ en verkooren de meergemelde Hertogh Henrick van Saxen ten Keyser; van wien wy hier na sullen spreken.

Steld alle vyandschap tegens Hertogh Henrick ter sijden, en de gemeene welvaert boven de bevoordering van sijn eygen Huys.

Sijne dood. 918. *Trithemius.*

Grieckſche Keyseren. Constantinus. Carion. l. 3. Egnat. l. 3. Cedren. Zonar. Sigebert. Luitprand. l. 3. c. 6. 7. 8.

Te Constantinopol quam na Alexander, Broeder van Leo de II., aen de Keyserlycke Regeeringh Constantinus, een Kind van 8. jaren/ Soon van de gedaghte Leo. Deese Constantinus heeft eerst met sijne Moeder Zoë; daer na nevens sijnen Vooghd en Mede-Keyser Romanus Patricius, seer langh/ te weeten 49. jaren geregeerd. De gemelde Romanus braght het eyndlijck daer toe/ dat des Keysers Moeder Zoë van de Regeeringh verstooten/ en in een Klooster gestoocken wierd/ wyl hy by Constantinus, die sijne Dochter ten Gemalin had/ alles vermogt. Gelijck hy dan oock sigh selfs op 't Kersfeest Anno 919./ nevens sijne Gemalin en Soon Christophorus, ten Keyser liet kroonen.

Romanus, Constantini Schoonvader en Mede-Keyser, van sijne Soonen in een Klooster gestoocken. 944.

Deese Romanus is 't Rijck dienstigh geweest. Heeft veel' Oorlogen gevoerd tegens de Bulgaren en Saraceenen: oock taemlijck geluck in deselve gehad: tot dat hy eyndlijck van sijn eygene Soon Stephanus gevangen/ beschooren/ en in een Klooster gestooten wierd/ Anno 944. Wyl nu deese Stephanus en sijnen Broeder haren Swager Constantinus even 't selve soghten te doen/ voorquam hy haer: deed haer beyde desgelijcks bescheeren/ en in bysondere Kloosters besluyten. Dus ontsloegh Constantinus sigh van dit trouwloos Geselschap; en regeerde van doe af veel beeter als te vooren/ tot in 't jaer 960.; wanneer hy een Toght tegens de Saraceenen ter hand nam: doch stierf op den wegh; en liet 't Keyserdom na aen sijnen Soon Romanus; die 't niet langer dan 3. jaren en 4. maenden besat.

960. *Constantinus sterft.*

Fransche Geschiedenissen. Ex Frodoard. 892.

In Franckrijck gingh 't onder de regeeringh van Carolus Simplex, of d'Eenvoudige, seldsaem toe. Tot noch toe was hy geweest onder 't Vooghdyschap van Hertogh Otto van Anjou; doch nu wilden de Standen hem afschaffen; en lieten d'eenvoudige Carel te Rheims door Bisschop Fulco kroonen. Hier uyt ontstonden in Franckrijck geen geringe Inlandsche Oorlogen; waer in Paus Formosus sigh Carel aennam. Otto, de geweesene Stadhouder/ belegerde Rheims, en daer in Bisschop Fulco; doch moest weer aftrecken. Deese bloedige twist duerde tot in 't jaer 898./ wanneer Otto in een doodlycke sieckte viel. Doe vermaende hy de Fransche Heeren/ sy souden Carel d'Eenvoudige voor haren wettigen Koningh erkennen. Daer op overleed hy den 3. van Januarius Anno 898.; en doe bleef Carel alleen Koningh: die Anno 916. door sijne Krijghs-Oversten 't Land Lotharingen vermeesterde/ en weer aen Franckrijck braght.

Carel d'Eenvoudige; en Inlandsche Oorlogen onder hem.

898.

Graef Robert van Parijs tegens Carel gekroond; doch haest gesneuveld.

Maer vermits hy boven sijn' eenvoudigheyd oock onnut was/ en gedurigh quade Menschen ontrent hem had/ soo verlieten de Rijcksvorsten hem/ en zielden Graef Robert van Parijs de Koninghlycke Kroon op 't Hoofd. Doch Carel riep de Noormannen te hulp; overviel Robert onvoorsiens/ en sloegh hem dood. Om dit te wreecken/ noodighde Graef Herbert van Vermandois Koningh Carel, onder schijn van vriendschap te gast; en wierp hem in Gevanckenis. Doe verkooren de Standen Koningh Rudolph van Burgundien, die voorheenen den gewaenden Keyser Berengarius in Italien geslagen/ en sig daer door een Naem gemaeckt had: gelijck hy dan ook niet langh daer na de Hongariërs in d'Alp-geberghten betrapte/ en met weynigh verlies der sijne haer een groote Neerlaegh veroorsaeckte. Anno 936. stierf deesen Rudolph van Burgundien, na dat hy 12. jaren in Franckrijck had geheerscht. Doe sonden de Standen des Rijcks na Engelland, en riepen van daer tot haren Koningh Ludovicus, Soon van Carel d'Eenvoudige; die tot dien tijd toe sigh had onthouden by Koningh Adelstan sijnen Bloedverwant. Heeft oock tot in 't 19. jaer geheerscht.

Carel in Gevanckenis.

Koningh Rudolph van Burgundien Koningh van Franckrijck.

Louis, Soon van Carel Koningh.

Spaensche Geschiedenissen. Ex Marian.

In Asturien, Gallicien, en Legion heeft na sijnen Vader Alphonsus de Groote en sijnen Broeder Garzias geregeerd Ordonius de II. De Mooren en Saraceenen te Corduba hadden ten Koningh Abderamen, bygenoemd Almansor. Gelijk deese twee dappere Regenten waren/ soo hebbense oock malkander werck genoegh verschaft. Ordonius ontnam 't Saraceensche Rijck eenige vaste Plaetsen. Almansor trock op hem aen met een groote Maght; en in Castilien geschiedde sulck een bloedige Slagh/ dat over de 50000. Saraceenen dood bleven; ook Almansors Heyr soodanigh wierd vernictighd/ dat hy selfs nauwlijcks met 20. Paerden kon ontvlieden. Na deese Neerlaegh moest hy om Vreede bidden; welcke hy oock verkreegh. Hier

Koningen der Christenen en Saraceenen.

913. 916.

Sware Neerlaegh der Mooren in Spaenje. 919.

op

ANNO CHRISTI.

op brengde Ordonius sijne Residentie wat wijder uyt in de Stad Legion; welcke hy oock op nieuws met Mueren en Graghten omringh.

920. Die weer yets winnen:

Anno 920./ als Almansor varssche bystand uyt Barbaryen over Zee had bekomen/ greep hy Ordonius weer aen/ meenende de voorige Neerlaegh te wreecken. Of nu wel 't verlies weersijds byna gelijck was/ soo moest echter Ordonius met de sijne den Moor de Zeege en een stuck Lands in Biscayen laten. Oock wierden twee Spaensche Bisschoppen gevangen. In 't jaer Christi 923. deed Ordonius noch een Slagh met Almansor, by de Stad Talabriga: waer in de Saraceenen soodanigh van de Spaenjaerden wierden geklopt/ dat over de 12000. der hare op de plaets bleven leggen. Korts na deese Zeege stierf Koningh Ordonius, als hy na sijnen Vader Alphonsus 12./ na sijnen Broeder Garzias 9. jaren 6. maenden wel en geluckigh had geregeerd. Sijnen Nasaet in 't Rijck was sijnen Broeder Frojola; een nietwaerdig Mensch; die oock na 14. maenden in Echtbreuck betrapt/ en om 't leven gebraght wierd. Alphonsus de IV., Ordonii Soon/ quam in sijne plaets.

Maer op nieuws swaerlijck geslagen werden. 923.

Ordonius sterft.

Engelsche Geschiedenissen. *Ex Roger.* 913.

In Engelland regeerde Eduard d'I., die Koningh Erick overwonnen/ beyde de Rijken Oost Saxen en Markerland onder sigh gebraght had/ soo dat gantsch Engelland weer onder eene Kroon was gekomen/ uytgesonderd Northumberland, 't welck de Deenen besaten. Als nu deese van Koningh Eduard oock benauwd wierden/ verbondense sigh met de Schotten, om d'Engelsche dies te beeter tegenstand te mogen doen. Doch d'uytwerckingh deeses Verbonds heeft sigh eerst langh hier na vertoond/ ten tijde van Koningh Adelstan, Soon van Eduard: die uyt deese weereld verhuysde Anno Christi 924./ na dat hy 23. jaren had geregeerd. Hem volghde de gedaghte sijnen Soon Adelstan: die Anno 929. met de t'saemverbondene Deenen en Schotten soo een verbaerlijcke Veldslagh deed/ dat byna de geheele Schotsche Adel om 't leven quam. Dus verlooren in deese groote Neerlaegh de Schotlanders een gedeelte haers Rijcks/ Westmorland; en de Deenen ruym de helft van Northumberland.

924. Sware Neerlaegh der *Deenen* en *Schotten.* *Ex Buchanan.* 929.

940. In 't jaer 940. is Koningh Adelstan overleden/ in 't 27. sijns Rijcks. Sijnen Nasaet was sijnen Broeder Edmund. Doch Adelstan was een Bastaerd van Koningh Eduard; maer Edmund sijn Echte Soon.

Roomsche Pausen. *Anastasius* de III. *Lando.* *Johannes* d'XI.

Na Sergius de III. is Roomsch Paus geworden Anastasius de III.; die de Stoel heeft beseten/ 2. jaren/ 1. maend/ 22. dagen. Na hem is gekoomen Lando, 7. maenden. Daer na Johannes d'XI., door een qualijckberught Wijf/ Theodora, de Hoer van Adalbertus te Romen, de Romeynen toegeschoven/ of veel meer opgedrongen. Veel bequamer was hy/ om een Soldaet dan om Paus te zijn. Regeerde tot in 't 16. jaer; en hadt ten Nasaet Leo de VI., die 't Pausdom niet langer als een half jaer genoot. Doe volghde Stephanus d'VIII., 1. jaer/ 1. maend/

Leo de VI. *Stephanus*

ANNO CHRISTI.

15. dagen. Op deesen Johannes de XII., Soon van Paus Sergius de III. en der Hoer Marozia, met geweld ingedrongen: 't welck oock Onufrius en Baronius beklagen. Echter heeft hy byna 5. jaren geseeten/ en wierd na sijne dood in S. Jan de Lateran begraven. De na hem komende Leo d'VIII. is 3. jaren/ 6. maenden/ 14. dagen Paus geweest.

d'VIII. *Johannes* de XII.

In deese tijden was 'er een sleghten voorraed van geleerde Lieden. Anno Christi 890. heeft geleeft Hulderick, Bisschop van Aughsburgh; die den Houwlijcken Staet der Priesteren met de pen heeft verdeedighd. Overleed Anno 900./ als hy 83. jaren oud was geworden. Regino, Abt van Prum in Lotharingen, een goed Geschiedschrijver/ heeft sijne Kronijck beslooten in 't jaer 907. Dan noch sijn'er geweest Radulfus van Flaviaco, en weynige andere.

Geleerde Lieden: in deese tijden, en sleghten voorraed der selve.

Anno 898. was door gantsch Duytschland een sware hongersnood/ van welcke eenige Historie-schrijvers gewagh maecken.

Hongersnood.

In 't jaer Christi 900. stierf Diederick, d'eerste Graef van Holland, na een Regeeringh van 27. jaren. Hem volghde sijnen Soon/ oock Diederick genoemd; die dit Graefschap 88. jaren besat/ en 125. jaren oud wierd; 't welck magh gehouden werden voor een verwonderenswaerdige saeck. Niet min verwonderlijck is 't/ dat men ontrent deese tijd soo veele Monsters na malkander den Pauslijcken Stoel heeft sien besoedelen; en twee Hoeren te Romen, Theodora en hare Dochter Marozia, soo veel vermogten/ dat se tot Pausen maeckten de geene diese wilden; waer over de Schrijvers diens tijds selfs klagen.

Graef *Diederick van Holland* sterft.

Twee Hoeren *te Romen* maecken Pausen sulke alsse wilden.

Van de verkiesingh des Hertoghs Henrici van Saxen is hier boven gewagh gemaeckt. Doe nu sulcks ordentlijcker wijs te Fritzlar was geschied/ sonden de Vorsten des Rijcks eenige uyt de hare tot hem/ om hem deese keur aen te kondigen/ en hem te beroepen tot de Rijcksversamelingh te Fritzlar. Dermits nu de Gesanten hem juyst aentroffen op 't Veld/ terwijl hy beesigh was met de Valcken-jaght/ om Vogelen te vangen/ soo wierd hem toegevoeghd de Bynaem van Auceps, of de Vogelaer; de Vogelvanger. Sijnen Grootvader was geweest Hertogh Ludolph van Saxen, Engeren en Westphalen, Soon van Bruno, die de Stad Brunoswijck, nu Brunswijck, bouwde/ en de Broeder van Wittekind: sijnen Vader Otto, Hertogh van Saxen; van wien hier boven veel gesproken is. Keyser Henrick had eerst ten Houwlijck genoomen de Dochter eens Graef van Oldenburgh, welcke sigh aen een Klooster had verloofd; oock by haer een Soon gewonnen/ genoemd Danckwaert. Doch de Bisschoppen maeckten hem wijs/ dat deese Echt niet kon bestaen/ wijl de Vorstin een Non was geweest. Derhalven deed hy sigh van haer scheyden; en de goede Danckwaert wierd voor een Onechtelingh erkend; waer uyt naderhand veel' onrusten sijn gereesen. Want Henrick nam tot sijn andere Gemalin Machthild, Dochter des Graefs van Ringelheim,

Henrick d'I. *de Vogelaer,* 11. *Duytsche* Keyser. *Luitprand. l.2.c.7.* 8.9. *Siffrid. l.1. Witichind. l.1. Annal. Ditmar. l.1. Chron. Otto Fris. l.6.c.18.* 919.

Sijn eerste Houwlijck met een *Non,* gescheyden.

ANNO CHRISTI.

gelheim, die de Deenen in Holstein had geslagen; en won by haer Otto de Groote, naderhand Keyser geworden..

920. Keyser *Henrick* bedwingd *Frankrijk. Schafnab.* 921.

In 't eerst stelde sigh tegens hem op Hertogh Burchard van Swaben, sigh verlatende op sijnen Swager Koningh Rudolph van Burgundien. Doch Keyser Henrick braght in aller haest een groot Heyr by een / en verschrickte Burchard daer door soodanigh / dat hy beter koop gaf / en den gewoonen Eed deed. Doe trock Keyser Henrick tegens Franckrijck, en dwongh Koningh Carel d'Eenvoudige, 't Landschap Lotharingen weer aen 't Duytsche Rijck te moeten overgeven.

Optoght van Keyser *Henrick* tegens Hertogh *Arnulph de Boose* van *Bayeren.*

De tweede / die sigh tegens Keyser Henrick opstelde / was Arnulf de Boose, Hertogh van Bayeren: die oock 't Keyserlijck Heyr / alreeds tot in Bayeren geruckt / met 't sijne onder d'oogen trock. Eer 't noch tot een Slagh quam / versoght de Keyser / met Hertogh Arnulph in Gesprek te mogen komen; die 't niet afsloegh. Doe deese beyde Heeren gantsch alleen by een waren genaerderd / seyde de Keyser tot den Hertogh: Hy sou sigh indaghtigh maecken / dat alle Magt van God was; derhalven oock buyten twijffel sijne Verkiesingh tot 't Keyserdom. Indien de Vorsten hare stemmen op hem (Arnulph) hadden gegeven / of sulcks noch deden / soo wou hy (Henrick) sigh geerne hem onderworpen hebben / of noch onderwerpen. Doch wyl 't God anders had geschikt / soo verwaghtte hy even 't selve van hem. Door deese wijse en vriendlijcke woorden liet Hertogh Arnulph sigh te vreeden stellen; en dus wierd een groote bloedstortingh voorkomen: 't welck niet sou geschied sijn / indien yeder van haer met een dolle kop had voort gewild / gelyck veele der Groote doen / en daer door haer' Onderdanen aen de dood opofferen.

Groote bloedstorting voorkomen door een wijse vriendlijke Reden van *Henrick* tot *Arnulph.*

Henrick wil de *Hongariërs* geen *Tribuit* meer geven: 922.

In 't derde jaer sijns Rijcks liet Keyser Henrick sigh beduncken / door 't Duytsche Keyserdom seer schimplijck te sijn / aen de Roofgierige Hongariërs Tribuit te geven / door sijne Voorsaten Lodewijck de IV. en Conrad d'I. haer beloofd. Doe nu deese Tribuit aghter bleef / namen de Hongariërs daer uyt oorsaeck / om weer in Duytschland te vallen; 't welckse deeden / eerst in Bayeren, daer na den Donauw op in Swaben. Beneden Brisack settedense 't over den Rhijn; verdierven Neder-Elsas en Lotharingen; stroopten door Hessen en Thuringen, tot aen Maeghdenburgh en Breemen; sonder dat yemand haer weerstaen kon. Keyser Henrick braght / door een sonderlinge list en behendigheyd / haren Oversten / of Koningh / in sijn geweld / en hield hem gevangen. De Hongariërs sonden tot sijn Rantsoen soo veel Gouds als hy swaer was. Maer Henrick wou hem door geen geld los laten; doch bood hem haer door niet aen / indiense vreede houden / en een Stilstand voor eenige jaren maken wilden. Doe beloofdense een Wapenschorssingh voor een tijd van 9. jaren.

die daer over *Duytschland* ellendigh verwoesten.

Door wat middel hy haer dwongh, tot een Stilstand voor 9. jaren. 923.

Hoe Key-

Ondertusschen wendde Henrick met seer groot verstand alle vlijt aen / om de Duytschen, oock selfs de Boeren op de Dorpen / in de Wapen en Krijghshandel t'oeffenen. Deed een groote meenighte Geweer maecken: eenige wel-geleegene Vlecken met Mueren en Graghten bevestigen; gaf oock deselve goede Privilegien: en hier van daen hebben 't meeste deel der noch sijnde kleyne Steedjens in Duytschland haren oorsprongh. De geene / welcke in de Dorpen woonden / die niet te Fortificeeren waren / moesten al haren voorraed van Koorn en Voeder in de Steeden brengen; en men bestelde seeckere persoonen / om daer aght op te neemen. In elcke Stad moesten vijf Burgers den sesden / wanneer hy te veld trock / besoldigen: en aght Boeren op de Dorpen den negenden. Doe hy nu sijne nieuwe Soldaten genoeghsaem had laten afrighten / voerdde hy haer / om een proef van haer te neemen / tegens de Wenden, die doemaels Pomeren en 't Marck besaten; niet soo strijdbaer noch wreed / als de Hongariërs. 't Geluckte hem / dat hy 't gantsche Land / met de Stad / van de Wenden Schorelitz, maer nu Brandenburgh genoemd / veroverde. Stelde daer op hier ten eersten Marckgraef van Brandenburgh Graef Sigismund van Ringelheim. Haest daer na righte hy hier oock een nieuw Bisdom op.

ANNO CHRISTI.

ser *Henrick* de *Duytsche* tot den Wapenhandel oeffende. *Sigebert. Gembl. Contin. Regin. Herman. Contract. Mar. Scot. l.3.*

Verovert 't geheele Land der *Wenden.*

Eerste Marck-graef van *Brandenburgh.*

Anno Christi 928. heeft Keyser Henrick desgelijks aengesteld 't Markgraefschap Meissen, als hy korts te vooren had gebouwd de Stad Meissen aen 't Watertje van dien selven Naem. Sijnen Bloedverwant de Graef van Within maeckte hy ten eersten Meissenschen Marckgraef / om te beschermen de Grensen des Rijcks aen geene sijde d'Alb, of Elbe, tegens de Wenden en Boheemers. Eyndlijck stelde hy Hertogh Leupold (Leopold) van Swaben ten Marckgraef in Oostenrijck, tegens de Hongariërs. Dit is / na veeler meeningh / geweest den aenvangh van 't Marckgraefschap / naderhand Hertoghdom Oostenrijck.

Marck-graef in *Meissen.* 928.

Van *Oostenrijck. Trithemius.*

In 't volgende jaer / als de Wenden in Pomeren met een groote Maght op de been waren / en de Mekelenburghsche Grensen verwoesteden / sond Keyser Henrick Hertog Bernhard van Lunenburgh en de Graef van Within met den Uytschot tegens haer. Hier droegen de nieuwe Landsknegthen sigh soo wel / datse over de 100000. der Wenden doodsloegen / oock haer vervolghden tot aen d'Oost-Zee. Doemaels heeft Keyser Henrick den vierden Marckgraef te Sleeswijck tegens de Deenen en Noordsche Wenden verordonneert. Wat 't Ampt eens Marckgraefs is / geeft de Naem selfs te kennen; te weeten / de Marken, dat is / de Grensen des Rijcks / tegens den overval van uytlandsche vyanden te bewaren. Hier van daen hebben naderhand d'Italianen hare Marchesen, of Marquisen, genomen; daerse doch niet wisten / wat het beteeckende.

Sijne nieuwe Soldaten slaen 100000. *Wenden* dood.

Marck-graef van *Sleeswijck.*

Oorsprongh van der *Italianen Marquisen.*

Ondertusschen waren de 9. jaren des Stilstands met de Hongariërs ten eynde geloopen; dies had men niets seeckerder / als haren

De *Hongariërs* eyssen meer

Inval

ANNO CHRISTI.

Tribuit van de *Duytschen*, die haer een schurftigenHond aenbieden. *Spangenb. Krantz.*

Inval te verwaghten. Keyser Henrik riep de Standen des Rijcks by een / om met haer te beraedslaen / wat best te doen stond. Doe wierd een Besluyt gemaeckt / van haer niets te bewilligen / maer 't punt te bieden; wijlmen nu genoeghsaem geoeffend Krijgsvolck in Duytschland had. De Hongariërs quamen / en eyschten de gewoone Tribuit (welke men haer tot noch jaerlijcks had gegeven / om haer af te houden); doch begeerden nu meer. De Vorsten bespotteden haer / en booden haer een schurftigen Boeren-hond aen / aghter rondom 't Hayr afgeschooren. Dit Beest souden de Gesanten / in plaets van Tribuit, meeneemen. Doe wierden de Hongariërs seer grimmigh. Ontseyden den Keyser en 't gantsche Rijck. Quamen oock tegens den Winter desselven jaers aen met een Heyr van Hongariërs en Sclavoniërs, over de 300000. sterck. Vielen in Oostenrijck en Bayeren; deeden daer onvergoedlijcke schade; en alsse dien geheelen Winter over allerley onmenschlijcke Tyrannyen hadden gepleeghd / braeckense in de Lente Anno 933. op / en verdeelden haer Heyr in twee Hoopen. D'eerste nam sijnen wegh na Franken en Thuringen: doch de Graef van Sundershuysen bejegende haer met de Keyserſche, en sloegh haer soodanigh / dat'er weynige van quamen / schoonse over de 50000. sterck geweest waren. De tweede hoop was voor de Stad Mersburgh geruckt / om deselve te belegeren. Keyser Henrick was niet wel te pas. Verschoonde echter sigh selven niet; want als hy hoorde de goede tijdingh der Zeege van Sundershuysen, brack hy op: greep met sijn / niet groot / maer wel-geoeffend Heyr de vyanden by Weissenfels aen. Soo haest deese twee Krijghsmaghten malkander in 't gesight hadden gekreegen / verhief sigh een Veldgeschrey onder beyde de parthyen. 't Woord der Christenen was Kirie-eleison; dat der Hongariërs, Huï, Huï. Daer op begon sulck een felle Strijd / dat aen beyde de sijden veele duysenden ter neer vielen; insonderheyd van de Hongariërs en Sclavoniërs; welcke hier een groote Neerlaegh leeden. 't Geen in 't Gevegt niet dood bleef / wierd verstrooyd / en verliep. Dus was Duytschland voor ditmael van deese Bloedhonden verlost.

Vallen met 400000. Man, en seer groote verwoestingen, in *Oostenrijck* en *Bayeren.*

Werden seer swaerlijck van *Sundershuysen*

en van Keyser *Henrick* geslagen.

ANNO CHRISTI.

Ridderlijken Kamp te Paerd, tusschen *Hans Dollinger.*

Hier konnen wy niet voorby gaen / gewag te maecken van de Ridderlijcke Kamp / welke Hans Dollinger van Regensburgh Anno Christi 929. / onder de handelingh van Stilstand met de Hongariërs, heeft aengegaen tegens een Hunnisch Overste. Als Keyser Henrick met de gemelde Hongariërs te Regensburgh tracteerde, en met haer een negenjarige Vreede besloot / gebeurden 't / dat een Overste der Hunnen, genoemd Craco, een groot / seer sterck Man / thien Maetvoeten langh / een seer goed Renner en Langbreecker / oock een geweldige Toveraer / na de gewoonte der Saraceenen, dickmael eenen van des Christen Keysers Hof uytdaeghde tot een Kamp; of om met de Lans tegens malkander te steken. Hy had alreeds in verscheydene malen / door toversche verblindingh / 40. andere ter neer geleght; en sulck een schrick onder de Keyserſche veroorsaeckt / dat niemand sigh tegens hem dersde wagen. Eyndlijck vermat hy sigh / harer drie te gelijck tegens hem alleen te beroepen. Even doemaels lagh een Burger te Regensburgh, genoemd Hans Dollinger, wegens Crimen Læsæ Majestatis, gevangen. Als 't bedrijf deesens Heydens hem ter ooren quam / liet hy den Keyser aen seggen: Indien hy genade kon erlangen / soo wou hy sijn leven wagen / en / tot reddingh der Keyserlijcke Eere / alleen met den Heydenſchen Hun te Paerd veghten. Sijne Majesteyt gaf hem Pardon: deed hem van een goede

een Burger te *Regensburgh*, doch om misdaed van gequetste Majesteyt gevangen sittende.

ANNO CHRISTI.

Rustingh en bequaem Paerd voorsien. Als hy nu 't H. Sacrament ontfingh/ seyde een oud Priester by 't Klooster Neder-Munster tot hem: Hy sou op de Kampplaets een Kruys laten stellen/ soo souden de twee Geesten/ welcke nevens den Heyden reden/ verdwijnen. Dollinger begaf sigh met sijnen Schildknegt en Wapendrager na dit Kampveld; daer de Hun hem verwaghtte; sigh verwonderende over syne vermeetenheyd. Doe nu de Keyser met sijn Gevolg was aengekoomen/ om deesen Strijd t'aenschouwen/ reeden beyde de Parthyen op malkander toe/ en de Heyden stack Hans Dollinger uyt den Sadel/ soo dat hy ter aerden viel/ doch sonder schade. In de tweede Ren wierd hy weer ter neer geworpen. Doe quam hem in gedagten 't geen d'oude Priester hem geraden had; reed na den Keyser/ en versoght/ dat een Kruys op de Kampplaets moght gesteld werden. 't Wierd gedaen. Doe reedense ten derden mael tegens een; maer de twee mederijdende Geesten bleven aghter/ en Dollinger stack den Hun onder den Helm by d'ooren in/ soo geweldigh/ dat Man en Paerd ter aerden plofte. De Heyden, om sigh op te houden/ ondersteunde sigh met sijne linckerhand aghter op de Sadel/ en sloeg te gelijck 't reghter been om den hals van 't Paerd onder de kinnebacken/ om 't selve van den val te doen oprijsen; doch 't hielp hem niet. Dollinger had hem te hard getroffen/ en voorts/ met blijdschap aller toesieners/ ter neer gelegt. Fluks nam hy des overwonnenen Henghst; en hem selfs sijne Rustingh af; welcke hy ter gedaghtenis deed ophangen by S. Erhardi Graf/ in de Kerck des Kloosters Neder-Munster, in de tijd der Abdis Wiltrudis. De Helm was gegooten van Metael/ en woegh 20. ponden. 't Harnasch was een lange Rock/ gemaeckt van een Elephants-huyd/ waer op dicke yfere Schubben waren genageld. De Schild/ geheel van Stael/ was van een heldere glantsch/ gepolijst/ blinckende als een Spiegel. Op deselve stond d'Afbeeldingh eens Duyvels/ met een Lancie. 't Swaerd had de lenghte van derdehalve El/ en de breedte van ruym eens Mans hand. De gedaghte Rustingh heeft tot in 't jaer Christi 1542./ en alsoo over de 600. jaren langh/ in de gemelde Kerck gehangen; wanneerse/ op begeerte van Keyser Carel de V., van de doemalige Abdis, Vrouw Barbara van Aham, hem gegeven wierd. Na deese Ridderlijcke daed wierd Hans Dollinger van Keyser Henrik ten Ridder geslagen; oock hy en sijne Nakomelingen met sonderlinge Vryheden begiftighd. Noch op den hedigen dagh is in der Dollingers Huys/ dight by 't Raedhuys/ een Geheugenis-teecken hier van te sien.

en een de Keyserſche uytdagende Hunniſch Overſten, een Reus van thien Maetvoeten lenghte, en dan noch een Toveraer.

Met d'aenmerklijckheden,

daer ontrent voorgevallen.

Beschrijvingh van des Reusen Wapenrustingh.

Dollingers vergelding voor ſijne dapperheyd.

Hier na nam Keyser Henrick voor/ de Ridderlijcke oeffeningh/ genoemd 't Tournoyspel, aen te stellen/ om driederley redenen wil. Eerst/ op dat d'Edele en Ridders/ na soo veele gevaerlijcke Oorloghstoghten/ en getrouwe diensten aen hem beweesen/ sigh wat moghten verlustigen. Ten anderen/ om haer door dit middel in geduerige Krijgsbeesigheyd te houden. Ten derden/ op dat by sulcke t'samenkoomsten d'ondeughden opentlijck gestraft wierden. Dus sijn doemaels op de Vergaderingh der Vorsten XII. Artijckelen ingesteld; en in 't volgende jaer 935. wierd d'eerste Tournoy te Maegdenburg in Saxen gehouden/ beginnende half Januarius. Waer in dit Tornoyen bestond/ en waerom deese loflijcke oeffeningh in onse tijd te niet is gegaen/ kan de Leeser vinden by de geene/ die wijdlopigh hier van geschreven hebben.

Keyser Henrick ſteld het Tournoyen in;

en om welcke oorſaken.

Eerſte Tournoy te Maeghdenburgh.

Anno 936. besloot Keyser Henrick, een Toght na Italien te doen: doch wierd ondertusschen doodlijck sieck/ en aengetast van de

Dood van Keyser Henrik d'I.

Beroerd-

ANNO CHRISTI.

Beroerdheyd. Dus stierf hy den 20. van Julius in 't genoemde jaer / als hy 17. jaren en 6. maenden 't Keyserrijck seer wel en roemlijck had geregeerd / en 60. jaren geleeft. Wierd begraven te Quedlinburgh, in 't Klooster / 't welck hy selfs gestight had / en waer in sijne Dochter Machthild d'eerste Abdis was geweest. Een treflijck Vorst was hy; Verlosser des Vaderlands van de wreedheyd der Barbarische Volckeren; en een sonderlingh cieraed der Duytsche Natie.

Luitprand. l.4. c 7.

Nasaet van Keyser Henrik.

Hem is in 't Roomsche Rijck gevolghd sijnen Soon Otto d'I.; van sijnen Vader Henrik by desselven leven / met bewilligingh der Vorsten / ten toekomenden Keyser bestemd. Eer wy van deesen spreecken / moeten wy van d'Italiaensche Saecken meldingh doen; insonderheyd wijl Keyser Henrick noyt in Italien is gekomen.

Italiaensche Saecken. Luitprand. l.2. c. 10. seq. & l.3. c. 1. seq. 904. 909. 915.

Als Ludovicus, Soon van Boso, te Verona gevangen; van 't Rijck Lombardyen, en te gelijck van sijn Gesight beroofd was / deed Berengarius sigh wel van de Paus kroonen ten Koningh van Italien en Roomsch Keyser; echter heeft de Raed te Romen beeter behagen gehad in Lambertus, Soon van Guido. Hier uyt sijn swaere Oorlogen ontstaen; tot dat eyndlijck deesen Lambertus door Graef Hugo van Milaen op de Jaght / als hy geen vermoeden hier van had / verslagen wierd. Doe vond Berengarius sijnenthalven sigh sonder bekommeringh. Settede sijne Regeeringh voort; en wierd oock van Paus Johannes d'XI. ten Keyser gekroond / tot bekraghtigingh der eerste Krooningh. Maer als deesen Berengarius sigh al te Tyrannisch droegh / riepen d'Italianen Anno 923. Koningh Rudolph van Burgundien tot sig. Hy quam aen; sloegh Berengarius, en joeg hem uyt 't Land. Doe versoght hy hulp van de Hongariërs. Maer als d'Italianen dit hoorden / wierdense soo onwilligh tegens hem / datse hem dood sloegen. Daer na belegerden de Hongariërs Pavia: veroverden en verbrandden deese Stad t'eenemael op den 14. May; soo dat van 43. Kercken niet eene / en van de gantsche Burgery nauwlijcks 200. Mannen overbleef. Twee jaren hier na quam Hugo, Graef van Arelat, van de Paus geroepen / in Italien, en wierd Koningh van Lombardyen: welck Rijck hy ook besat tot in 't jaer 932. Doe quam Arnulph de Boose, Hertogh van Beyeren, door de Bisschop van Verona geroepen / om Hugo uyt te schuppen. Doch vermits de Hongariërs in Duytschland vielen / moest hy van Verona weer na huys trecken / sonder yets meer te konnen verrighten. Eyndlijck evenwel was Hugo gedwongen / uyt Italien te vlieden / na Frankrijk te wijken / en een Monik te werden.

Berengarius van de Paus gekroond ten Keyser, en Koningh van Lombardyen: wegens sijne Tyrannyen verdreven: doodgeslagen. 924.

Hugo, Koningh van Lombardyen: moet eyndlijck vlieden, en een Monick werden.

Oostersche Keyseren.

Van d'Oostersche Keyseren te Constantinopol is hier boven / tot in de tyden van Keyser Otto, meldingh gedaen.

Otto de Groote 12. Duytsche Keyser. Luitprand. l.4. c.7 seq.

Wat nu belanghd Keyser Otto d'I., of de Groote, Soon van Henrick en Mathild, Dochter des Graefs van Ringelheim, hy wierd door de Bisschop van Mentz Anno Christi 936. in de Stad Aken gekroond. In 't tweede jaer sijner Regeeringh versoghten 't de Hongariërs noch eens; en deeden een Inval in Duytschland; doch sy vonden door dit geheele Gewest de saecken geheel anders gesteld / als te vooren: goede Steeden en Sterckten aen de Passen. Burgers en Boeren / nu al t'samen gewapend / voegden sigh by een; en verwelkoomden haer soodanigh / dat haerer weynige den wegh na huys weer vinden konden. Ontrent deese tijd waren noch twee voorname Vorsten in 't Rijck / van 't Bloed des Keysers Caroli Magni, namentlijck / Eberhart, Paltzgraef by den Rhijn, en Giselbert, Hertogh van Lotharingen. Deese verdroot het / dat de Keyserlijcke Hooghheyd sulcker wijs van de Francken op de Saxen quam. Seyden derhalven Keyser Otto de gehoorsaemheyd op; doch om oorsaeck tot Oorlogh te vinden / hingense sigh aen de Broeder van Keyser Otto, de voorheenen gedaghte Danckwaert; hem ophitsende / dat hy / als d'oudste / een ander en beeter Erfdeel sou eysschen: ja dat hem / als d'eerstgeboorne / de Keyserlijcke Kroon toequam. 't Kon hem niet hinderlijck sijn / dat sijne Moeder een Klooster-Jonckvrouw was geweest / wijl dit geen reghtmatige oorsaeck van Echtscheydingh was.

& l.6. c.6. Rosuita de Gest. Ott. Witichind. l.2. Annal. Lamb. Schafnab. Sigeb. Gembl. Otto Frising l.6. c.19. Dum l.2. Chron. Contin. Regin. Egnat. l.3. Æmil. l.3.

Tot alle ongeluck gebeurden 't / dat Siegfried, Marckgraef van Brandenburgh, overleed. Doe eyschte Hertogh Danckwaert dit Marckgraefschap van sijnen Broeder Keyser Otto. Daer was een naerder toe / te weeten / Graef Gereon; dien de Keyser daer mee beleende. Soodanigh verdroot dit Danckwaert, dat hy / met hulp van Paltzgraef Eberhard, Keyser Otto opentlijck beoorloghde. In welcken Krijgh de Paltzgraef Hertogh Henrick, des Keysers jongsten Broeder / gevangen kreegh / en na den Paltz voerde. Na sijnen Aftoght greepen de Keyserische Danckwaert weer aen; die de Neerlaegh kreegh / en in een Kerck ontvlood; doch wierd in deselve van 't Krijghsvolck / buyten weeten des Keysers / doorstoocken. Doe Paltzgraef Eberhart de geluckige voortgangh van Keyser Otto gewaer wierd / liet hy de gevangene Hertogh Henrick niet alleen weer los; maer verbond sigh oock / nevens de Hertogh van Lotharingen, met hem tegens Keyser Otto sijnen Broeder: waer uyt een langhduerigen en gevaerlijcken Oorlogh ontstond: vermits de Rebellen ook de Koningh van Franckrijck en Aerts-Bisschop van Mentz in haer Verbond hadden getrocken. Eenige Veldslagen vielen tusschen beyde deese Parthyen voor; en Keyser Otto geraeckte dickmael in groote nood; tot dat eyndlijck Paltzgraef Eberhard op seeckere dagh ongewaerschouwd van des Keysers Ruytery overvallen / en doodgeslagen wierd. De Hertogh van Lotharingen meende t'ontvlieden / doch wierd in den Rhijn gejaeghd / waer in hy ellendigh moest verdrincken. Eenige stellen dit geschied te sijn niet verr' van de Stad Andernach; andere in Elsas.

Keyser Ottonis oudste Broeder Danckwaert, beoorloghd hem, doch koomd om 't leven. 938.

Sijnen jonghsten Broeder Henrick doet even 't selve, door ophitsingh.

Beyde d'ophitsers sneuvelen; de Paltzgraef en Lotharinger. 941.

Doe Keyser Otto van deese twee vyanden ontslagen was / vond hy noch werck met sijnen

Henrick versoeckt

 nen

ANNO CHRISTI.

nen Broeder Henrick; die hem niet weynigh te doen maeckte. Doch als hy sagh / dat 't Geluck Otto begunstighde / quam hy te Franckfurt, daer de Keyser 't Kers-feest hield. Viel sijnen Broeder / aengedaen met een swart Rouwkleed / te voet; en wierd niet alleen in genade opgenoomen / maer oock begiftighd met een gedeelte des Hertoghdoms Bayeren. Hertogh Conrad van Franken verkreegh 't Leen over Lotharingen, 't welck open stond door de dood van Hertogh Giselbert.

vergifnis; en werd vriendlijck opgenoomen.

943.

Anno 946. deed Keyser Otto, ter Jaght sijnde / een gevaerlijcken val; en wierd daer op doodlijck kranck. Hy verordonneerde sijnen Soon Ludolph tot sijnen Nasaet; waer uyt naderhand veel onrusten ontstonden / wijl hy / vermits hy in 't leven bleef / deese sijne laetste Wil veranderde.

Gevaerlijke Val van *Otto.*

Na 't verloop deeser dingen heeft Keyser Otto Oorlogh gevoerd met Koningh Harold van Deenemarcken; hem overwonnen / en tot 't Christen Geloof gebraght. Oock tegens Boleslaus, Vorst in Boheemen, die sijnen Broeder Wenceslaus had doodgeslagen. De Keyser belegerde hem binnen Praegh; dwongh hem oock / sigh op genade te moeten overgeven / en te beloven / dat hy sou openbare Boete doen over sijne sonden; de Kerck voortaen onverdruckt laten. Doemaels is Boleslaus een Vasal of Leenman des Roomschen Rijcks geworden.

Oorlogh van *Otto* tegens *Deenemarcken* en *Boheemen*, met Zeege. *Saxo l. 9. 10.*

Boheemen een Leen des Rijcks.

Hier boven by d'Italiaensche Geschiedenissen hebben wy meldingh gedaen van Hugo, Graef van Arelat; die sigh had gehouden als Koningh in Italien; doch eyndlijck na Franckrijck wijcken / en in een Klooster gaen moest. Deese Hugo had een Soon / genoemd Lotharius, die sigh / na sijnen Vader / Koningh van Italien schreef: doch wierd door vergif weghgeruymd Anno 950. Sijne Weduw Adelheid vreesde voor Berengarius de II., Marckgraef van Eporedia, die sigh Koningh van Lombardyen en Roomsch Keyser noemde. Vlood derhalven tot Graef Azo op 't vaste Kasteel Canosso, een boven maten groote Schat met sigh neemende. Berengarius belegerde haer hier / en pleeghde daer rondom grouwlijcke Tyrannyen. Koningin Adelheid en Graef Azo riepen Keyser Otto te hulp: die Anno 951. met 50000. Mannen in Italien quam / by sigh hebbende Hertogh Conrad van Francken en Lotharingen, sijnen Schoonsoon. Hy sloegh Berengarius de II. met sijnen Soon Adelbert; kreeg haer beyde gevangen / en sond haer na Duytschland. Vermits nu Keyser Otto Weduwenaer was / (want sijn' eerste Gemalin Edith, Dochter van Edmund, Koning van Engelland, was Anno 947. gestorven) soo nam hy ten Houwlijck de gemelde Adelheid, Weduw van Koningh Lotharius, Dochter van Koningh Rudolph van Burgundien; en bequam dus met haer 't Koninghrijck Italien. Dit geschiedde Anno 952.

Italiaensche Geschiedenissen. *Chron. Cassin. Witich. l. 3. Annal. Frodoard. in Chron. Contin. Regin. l. 2.*

950.

Keyser *Otto* werd door Houwlijk oock Koningh van *Italien.*

952.

Met deese tweede Echt was sijnen Soon Ludolph, alreeds genoemd ten toekoomenden Keyser / gantschlijck niet te vreeden; insonderheyd als hy hoorde / dat sijne Stiefmoeder Vrouw Adelheid (van Keyser Otto seer bemind) Swanger was. Hier op maeckte hy een Verbond met sijnen Swager Hertogh Conrad van Francken en Lotharingen, die sijn volle Suster Luitgard ten Gemalin had; desgelijcks met de Bisschoppen van Mentz en Straetsburgh; in welcke T'samenspanningh ook trad Paltzgraef Arnulph van Scheyeren en Wittelsbach, Soon van Arnulph de Boose, Hertogh van Bayeren; en dus wierd de Rebelly tegens den goeden Keyser Otto openbaer.

Sijnen Soon *Ludolph*, met deese Echt niet te vreeden, treed met andere in Verbond tegens sijnen Vader.

Ludolph voerde / ten gevalle van deesen Arnulph van Scheyeren, sijn Heyr na den Donauw; nam 't geheele Bayerland, 't welck de Keyser sijnen Broeder Henrick had gegeven / met geweld in: plonderde de Stad Augsburgh; veroverde oock Regensburgh: bequam daer in de Keyserlijcke Schatten: joegh sijne Moeder ter Stad uyt; en trock sijnen aenmaerderenden Vader onder d'oogen. Een bloedige Slagh sou tusschen deese beyde sijn voorgevallen / indien niet Bisschop Ulrick van Aughsburgh de Jonge sulcks had verhinderd. Dus scheydense wel voor dat mael van malkander af: doch Ludolph riep in 't volgende jaer / nevens de Bisschop van Saltzburgh, de Hongariërs in 't Rijck. Deese verwoesteden Oostenrijck en Bayeren met Vyer en Swaerd: trocken door Swaben en Francken na den Rhijnstroom: doch wierden te Worms met seer veel geld gestild / en afgeweesen: waer op se haren wegh na Lotharingen en Franckrijck namen; daerse handelden na hare gewoonte.

Neemd *Bayeren* in; plonderd *Aughsburgh*; veroverd *Regensburgh.*

Roept de *Hongariërs* in 't Land; die *Duytschland* grouwlijk verwoesten.

Ondertusschen ruckte Keyser Otto op de Rebellen aen. Onder welcke de Bisschop van Mentz, als hy sagh / dat het qualijck sou willen aflopen / by sijne Majesteyt genade socht / en deselve met groote moeyte verkreegh. Hertogh Conrad, sijnen Schoonsoon / deed desgelijcks; doch deesen wierd / ten straf / Lotharingen ontnoomen / en hy moest sigh met een kleyn Stuck Lands te vreeden houden. Hertogh Ludolph en Graef Arnulph van Scheyeren wilden niet om Pardon bidden; maer begaven sigh in de Stad Regensburgh. Keyser Otto belegerde haer in deselve: en in een Uytval wierd Graef Arnulph doodgeslagen.

Eenige der t'saemverbondene soecken vergifnis te bekomen.

954.

Doe nu Ludolph sigh gantsch alleen bevond / berouwde hem 't geen hy tot noch toe tegens sijnen Vader had mishandeld. Bad door eenige Bisschoppen om genade: viel hem in een ellendige gestalte te voet; en wierd / alhoewel niet sonder groote moeyte / gepardonneert. Keyser Otto sag niet soo seer op sijnen moedwilligen Soon / als op sijn' eerste Gemalin / Koningin Editha, Moeder van Ludolph, welcke hy seer bemind had. Evenwel ontnam hy Ludolph, tot welverdiende Straf / 't Hertoghdom Swaben; en gaf 't selve sijnen anderen Schoonsoon / Graef Burchard van Helffenstein.

Ludolph van sijnen Vader ook *gepardonneert*; doch hem sijn Hertoghdom *Swaben* ontnomen.

Anno 955. quamen de Hongariërs, van Hertogh Ludolf in 't voorige jaer genoodigd / met sulck een geweldige Maght in Bayeren,

Hongariers vallen weer met

datse

ANNO CHRISTI.

een grouwlijke meenighte in Duytschland. 955.

datse roemden: Indien de Hemel niet neerviel / en haer verpletterde / of d'aerde sigh opdeed / en haer verslond / soo kondense van geen menschlijck geweld overwonnen werden. Keyser Otto braght de Maght van geheel Over-Duytschland op een. Had 8. Regimenten, yeder van 5000. Mannen. Hier mee ruckte hy den vyand / niet verr' van Aughsburgh, aen de Rivier de Lech, onder d'oogen. Daer ontstond een verschrickliike vleeschhouwery / van 's morgens af tot den avond toe. Eyndlijck evenwel behield Keyser Otto 't Veld / en byna 't geheele Heyr der Hongariërs wierd verslagen. Met de Gevangene gingen de Duytsche Landsknegten seer erbarmlijck te werck; wijlse voordeesen oock veelerley onmenschlijckheden hadden gepleeghd. Doese des doodslaens moede waren / begroevense eenige honderden derselve levendigh. Vyf harer Oversten / onder welcke drie van 't Koninghlijck bloed waren / wierden van Keyser Otto ten Præsent Hertogh Henrick van Bayeren, die te Regensburgh sieck lag, toegesonden; welke haer alle vijf in orde deed ophangen. Door deese Neerlaegh waren de Hongariërs soodanigh verschrickt / datse van doe af aen geen lust hadden / om weer in Duytschland te vallen; want harer waren over de 100000. in deese Slagh om 't leven gekomen / of gevangen / of van de Boeren op hare vlught verslagen geworden. Maer of dit wel eene der heerlijckste Victorien was / die de Duytschers oyt op eenige Barbaersche Natie hadden bevoghten / soo heeft echter oock deselve haer veel dappere Mannen gekost; want in deesen Strijd waren gesneuveld Hertogh Conrad, des Keysers Schoonsoon / en Hertogh Burchard van Swaben. Hertogh Conrad wierd te Worms begraven. Bisschop Herold van Saltzburgh, die de Hongariërs in 't Land had gebraght / heeftmen / op Vonnis der Vorsten / d'oogen uytgestoocken.

Werden byna t'eenemael verslagen:

de Gevangene seer ellendigh gehandeld; een deel levendigh begraven.

ANNO CHRISTI.

De t'elckens oproerige Wenden van Keyser Otto gedempt.

Na deese Zeege viel Keyser Otto in een swaere Sieckte; welcke hem een tijd laugh 't bed deed houden. Evenwel lieten de Wenden hem geen rust; die nu al dickmael trouwloos waren geworden. Wyl'er dan anders geen raed toe was / trock Keyser Otto met groote grimmigheyd op haer aen; sloeg haer aen alle kanten dood: deelde oock hare Huysen en Goederen onder sijne Duytschen uyt: waer door doemaels / en voorts naderhand / 't Land Pomeren en Marck, te vooren van Wendisch Volck bewoond / met Duytschers wierd beset en bevuld.

Berengarius de II. weer los gelaten, vernieuwd sijne Tyrannyen.

Van Berengarius de II., Koningh in Lombardyen, en sijnen Soon Adelbert, hebben wy hier boven op 't jaer 951. gesproocken. Na haer' eerste gevanckniß wierdense van Keyser Otto gepardonneert, en een goed deel haers Lands in Italien haer weer ingegeven. Doch sy berooveden de Bisschoppen en andere Geestlijcke van hare Kercken. Deeden oock Paus Johannes soo veel overlast / dat de Keyser van alle kanten om hulp wierd gebeeden.

961. Toght van Keyser Otto na Romen. 962. Chron. Cassin.

Hier op bestemde Otto Anno 961. sijnen Soon Otto de II. tot sijnen Nasaet in 't Keyserdom / onaengesien hy noch maer 7. jaren oud was; noemde de Vooghden over hem; bestelde alles in 't Rijck op 't beste: trok over 't Geberght na Italien: quam te Verona, en wierd allerweegen met groote vreughd ontfangen. Berengarius snelde ter vlught; doch stack eerst sijn Koninghlijck Slot te Pavia in brand. Doe nam Keyser Otto deese Stad in / en hield daer sijn Winter-leger. Sond Aerts-Bisschop Hatto van Mentz voor uyt na Romen, om daer alles tegens sijn' aenkoomst te bestellen; en quam den 12. van Februarius selfs daer aen. Wierd hier met groote Solemniteit, met sonderlinge blijdschap / als Roomsch Keyser ontfangen / en van Paus Johan-

Werd te Romen gekroond. Witichind. l. 3. Annal. Frodoard. in Chron. Contin. Regino l. 2.

ANNO CHRISTI.

Johannes de XII. opentlijck gekroond.

Berengarius van Otto belegerd.

Hier op belegerde hy Berengarius, die sigh in een gantsch vast Slot had beschanst / seer strengh: kreegh oock sijne Gemalin gevangen; doch liet haer weer los / om haren Man tot d'overgaef te vermanen. Berengarii Soon Adelbert vlood eerst na de Saraceenen in 't Eyland Corsica: van daer na Romen: verbond sigh met de Paus tegens den Keyser / en righte naderhand een nieuwe onrust aen. Doe ruckte Keyser Otto op Romen toe: doch Adelbert en de Paus vlooden van daer wegh. Syne Majesteyt riep de Geestlijckheyd by een; en daer quamen sulcke klaghten over den Paus / dat de Bisschoppen d'ooren daer van kloncken. Eene onder deselve was / dat hy op des Duyvels gesondheyd had gedroncken. Paus Johannes wierd verdaghvaerd / doch verscheen niet. Wierd derhalven van 't Concilium afgeset; en Leo d'VIII. in sijne plaets verkooren; van wien wy hier na sullen handelen.

Paus Johannes de XII., een snooden Boosewigt, afgeset. 963.

Terwijl 't nu dus wonderlijck met de Pausen toeging / gebeurden 't / dat de Hoofdlieden van Keyser Otto Berengarius overwonnen / en gevangen kreegen. Syne Majesteyt sond hem na Duytschland, om te Bamberg bewaerd te werden / en daer sijn leven t'eyndigen; gelijck oock geschiedde; en hier is hy begraven. Synen Soon Adelbert was na Constantinopol gevlooden. Anno 964. / als de Pest onder 't Volck van Keyser Otto gekomen; de Bisschop van Trier, Hertogh van Lotharingen, en veel' andere voorname persoonen alreeds daer aen gestorven waren / begaf hy sigh na Duytschland.

Berengarius gevangen, en na Duytschland gevoerd; daer oock gestorven.

Hier na is Keyser Otto weer in Italien getrocken tegens de Romeynen, welcke in sijn affsijn trouwloos en oproerigh waren geworden. Seer strengh / en byna onbarmhertigh handelde hy tegens haer / meest om datse Paus Johannes de XIII. gevangen en qualijck getracteert hadden. Dus heeft Otto eenige jaren in Italien doorgebragt; groote / gewightige dingen verright: sijnen Soon Otto de II. ten Gemalin gegeven Theophania, Dochter des Grieckschen Keysers Nicephori; met welcke de gedagte jonge Otto een boven maten praghtige Bruylost hield te Romen; wyl de Bruyd hem toebragt Calabrien en Apulien, seer heerlijcke Landschappen in Italien. Hier op sond Otto sijn meeste Krijghsvolck uyt dit Gewest na Duytschland; doch hy begaf sigh na Franckrijck, om sijne Verwanten te besoecken: heeft daer oock groote strijdigheden ter neer geleght.

Derde Tøght van Otto in Italien. Trithm. compil. Chron. W. Tyrius. l. 19. c. 20. Platina. O. Frising. l. 6. c. 24. Ditm. l. 2. Helm. Hist. Sclav. l. 1. c. 11. Th. de Niem. Labyr. l. 6. c. 33. 970.

Na deese en veel meer andere roemlijcke bedrijven hield Keyser Otto d'I. een Rycksdagh te Quedlinburgh; derwaerts uyt veele Koninghrijcken Gesanten; oock veele groote Vorsten in eygener persoon verscheenen waren. Van hier trock hy na Merzburgh: voorts na Memleben aen d'Unstrut. Hier begonden hem sijne kraghten allenxen te begeven; stierf oock in de tegenwoordigheyd sijns Soons en sijner Gemalin op den 7. May Anno 973. / als hy ontrent 37. jaren had geregeerd. 't Lijck wierd gevoerd na Maeghdenburgh, daer hy 't Aerts-Bisdom had aengesteld / en hier begraven. Wy behoeven niet veel te seggen tot lof deeses dapperen en vroomen Keysers. 't Is gantsch gewis / dat hy is geweest eenen der roemlijckste Vorsten en Helden / van God uyt verweckt ten goede des menschlycken Geslagts. Waerom hem oock billijck wierd toege-eygend de Bynaem van Magnus, of de Groote. Van sijnen Soon Otto de II. hier na.

Dood van Keyser Otto d'I., of de Groote.

Sijnen sonderlingen Lof.

Belangende 't Oostersch Keyserdom / Anno 960. regeerde te Constantinopol in sijns Vaders Constantini des VIII. plaets Romanus de II.; die door sijne Hoofdlieden / onder welcke Nicephorus Phocas de voornaemste was / de Saraceenen 't gantsche Eyland Creta en veele Steeden in Syrien had afgewonnen. De gedagte Phocas sond soo veel gevangene Mooren en Arabiers na Constantinopol tot den arbeyd aen de gemeene Werken / datmense niet alle wist te gebruycken. Hy sloegh oock de-gemelde Saraceenen gantschlijck by de Stad Alepo. Keerde daer na met een heerlijcke Triumph en groote Buyt na Constantinopol, om daer sijnen Intoght te doen. Ondertusschen stierf Romanus, na dat hy 3. jaren en 4. maenden had geregeerd. Terstond wierd Nicephorus Phocas (alhoewel niet sonder oproer) ten Keyser verkooren: oock den 16. van Augustus Anno 963. van den Constantinopolitaenschen Patriarch gekroond.

Griecksche Keysern. Romani Overwinningen op de Saraceenen door Nicephorus Phocas. Zonar T. 3. Cedren. Egnat. l. 2.

Sijne dood.

In 't begin sijns Rijcks wilden de Saraceenen, welcke Sicilien besaten / den gewoonen Tribuit van 12000. Ducaten jaerlijcks / niet meer opbrengen. Nicephorus sond derwaerts sijnen Oversten Emanuel, een jongh Man / die den Oorlogh soo voorsightigh voerde / dat hy met al sijn volck van de Sicilianen wierd doodgeslagen. Doch Nicephori anderen Oversten / Johannes Zimisces, had tegens de Saraceenen in Cilicien beter geluck; en weynigh feylden 'er aen / of hy had 't geheele Land Cilicien ingenomen.

Nicephorus Phocas Keyser in 't Oosten. 963.

Anno 966. veroverden d'Oversten Nicephori oock de Stad Antiochien. Wyl nu door deese Victorien de saecken in 't Oosten tot rust waren gebraght / nam deese Keyser voor / met Keyser Otto d'I. vriendschap en verbond te maecken. Beloofde oock sijne Dochter (of / soo andere hebben / Stief-dochter) Theophania aen desselven Soon Otto de II. ten Gemalin. Ter deeser oorsaeck sond Keyser Otto d'I. Luitprandus, een Geestlijck / seer geleerd Man / van Pavia na Constantinopol: die oock deese Reys wijdlopigh heeft beschreven / en seer wonderlycke dingen daer in verhaeld.

Maeckt vriendschap en verbond met Keyser Otto d'I.

Terwijl men met deesen Houwlijcks-handel besigh was / begingh Nicephorus, na der Griecken gewoonte / een bedrieghlijck Boevenstuck. Hy hield de Gesanten van Keyser Otto te Constantinopol op; doch sond andere / met een taemlijcken hoop Krijghsvolck / na Italien; welcke voorgaven / datse den jongen Keyser sijne Bruyd toebraghten. Otto sond haer te gemoet d'aensienlijckste

Sijn snood bedrogh, onder schijn van sijne Dochter der jongen Keyser Otto ten Gemalin toe te senden.

ANNO CHRISTI.

lijckste Mannen van Duytschland en Italien, om sijne nieuwe Schoondochter op 't staetlijckste t'ontfangen. Doe nu de Bruyd / welcke noch niet byderhand was / geleverd sou werden / greepen de Griecken hare Geweeren aen: overvielen de Keyserische: namen'er veele gevangen; sloegen oock eenige dood: d'andere ontvlooden / en verhaelden Keyser Otto, wat voor een leveringh geschied was. De Griecken hadden gehoopt / dat de jonge Otto, als Bruydegom / selfs daer by geweest sou sijn; doch dit is haer gemist.

Wraeck, van d'oude Otto hier over genomen.

Over deese Verradery vertoonde d'oude Otto sigh soodanigh / dat hy met sijn Heyr na Calabrien ruckte; een groote meenighte Griecken gevangen kreegh; die / tot haer Rantsoen / al haer vermogen moesten opbrengen. Veele deed hy oock Neus en Ooren affsnijden / haer dus na Constantinopol sendende. Gesamentlijck leyddense de schuld haers ongelucks op d'ongetrouwe daed Nicephori: die / siende dat hy ter dier oorsaeck van yeder gehaet wierd / in geen kleyne bekommeringh viel; de Mueren van sijn Pallays hooger deed maecken / en de Sleutelen tot de Poort in eygener bewaringh hield. Echter kon dit alles hem niet helpen. Sijne

Nicephorus hier door in den haet des volcks geraeckt.

Gemalin / die met den gedaghten Veld-Oversten Johannes Zimisces boeleerde / trock hem met een Touw over de Muer op / en braght hem in de Keyserlijcke Slaepkamer; daer hy Nicephorus met eygener handen dood sloegh / als hy 6. jaren / 6. maenden had geregeerd. Zimisces stroopde uyt / dat de Keyser door eenen anderen was vermoord geworden: derhalven wierd hy ten Keyser gemaeckt / en gekroond op Kers-dagh Anno 961. Doch hy behield Nicephori Weduw niet; maer stict haer in een Klooster. Een al te geringe straf voor hare Manne-moord; om welcker wil sy een andere had verdiend.

bewaerd sigh seer sorghvuldigh: werd echter door de Pol sijner Overspeelige Gemalin vermoord. Mar. Scot. l. 3.

Die, genoemd Johannes Zimisces, Keyser werd. Zonar. T. 3. Cedren. in Synoph. Hist. 970. 971.

In 't volgende jaer heeft de nieuwe Keyser Johannes Zimisces al de Duytschen, welcke tot noch toe te Constantinopol gevangen hadden geseeten / los gelaten: en met haer Theophania na Italien gesonden; daer Keyser Otto de II. met haer binnen Romen een praghtige Bruyloft hield / gelijck alreeds geseght is. Hier na heeft Zimisces door sijnen Veld-oversten Bardas in Asia een Rebelly gestild / doch sonder bloedstortingh. De Russen, welcke in Thracien waren gevallen / victorieus weer te rugg' geslagen; oock de Bulgaren gedempt. Als hy nu meende sigh tot rust te begeven / en de vrught sijner Overwinningen voortaen te genieten / heeft hem Basilius, eenen sijner Kamerlingen / vergif toegebraght / waer aen hy stierf by de Stad Damascus. Dus wierd de Moord / aen Nicephorus bedreven / aen deesen Johannes gewroocken / als hy niet langer dan de gemelde Nicephorus Phocas had geregeerd / te weeten / 6. jaren 6. maenden; waer uyt 't beleyd der Godlijcke Voorsienigheyd klaer genoeg te mercken is.

Door vergif om 't leven gebraght.

In Franckrijck regeerde ontrent 't jaer Christi 937. Koningh Lodewijck, Soon van Carel d'Eenvoudige. Hy wierd bygenoemd Transmarinus, soo veel als d'Over-Zeesche, wijl hy / gelijck alreeds verhaeld is / sigh een tijd laugh by Koningh Adelstan van Engelland had onthouden. In 't vijfde jaer sijner regeeringh ontstond een groote Rebelly der Onderdanen van byna geheel Franckrijck tegens deesen Lodewijk: doch Paus Stephanus en Keyser Otto stelden sigh tusschen beyden / en dempten dit vyer. De Koningh echter vergat het soo haest niet; want in 't tweede jaer hier na deed hy 't de Vorsten / die sigh aen deese Rebelly deelgenooten hadden gemaeckt / seer swaer gevoelen. Graef Herbert van Vermandois, die sijnen Vader Carel gevangen had genoomen / moest hangen. 944.

Fransche Geschiedenissen. Koningh Ludovicus Transmarinus. Malmesb. 937. 942.

ANNO CHRISTI.

Willem, Soon des Hertoghs van Normandyen, wierd onvoorsiens doodgeslagen.

Hugo, Graef van *Parijs*, neemd Koningh *Lodewijck* gevangen; en maeckt sigh selven Koningh. *Frodoard.* 948. 950.

Doch hier mee was de saeck niet geholpen. Graef Hugo van Parijs nam Koningh Lodewijck gevangen / en hield hem een geheel jaer langh in Heghtenis / tot dat Keyser Otto door harde dreygementen hem weer los kreegh. 't Besluyt / van Hugo aen te vallen met Oorloghsgeweld / wierd gemaeckt op den Rijcksdagh t'Ingelheim: oock Hugo, die nu Lodewijck weer had losgelaten / aengeseght / sigh t'onthouden van de Koninghlycke Titel over Franckrijck. Dit geschiedde op den 6. van Januarius Anno 948. Doch deese rust duerde niet langer dan tot in 't jaer 950. Doe nam Graef Hugo Koningh Lodewijck op nieuws gevangen / en noemde sigh andermael Koningh van Franckrijck. Keyser Otto deed hem weeten: Hy sou van deese onbillijcke bedrijven afstaen; of hy sou andere middelen moeten ter hand neemen: Want Koningh Lodewijck had Gerberga, Suster van Otto, ten Gemalin. Hugo bespottede Ottonis Gesanten; en vraeghde: Wat doch de Saxen, die soo dickmael van Carel de Groote en de voorige Fransche Koningen waren geslagen geworden / doen wilden. Swoer daer-en-boven: Hy had sulck een Voorraed van Wapenen / dat in Franckrijck meer ysere Stormhoeden waren / als Stroo-hoeden in Duytschland. Keyser Otto deed hem weer aenseggen: Hy wou komen / en met hem soo veele Stroo-hoeden in Franckrijck brenghen / dat hy sigh daer over sou verwonderen.

Respot de Gesanten van Keyser *Otto*. *Witichind.* *l.* 2. & 3.

Otto brenghd meenighten van Stroo-hoeden in *Frankrijk*; die *Hugo* dwingen.

De Geschiedboecken verhalen / dat Otto, behalven de Ruytery / 32. Vaendelen Voetvolck / yeder Vaendel tusschen de 5. en 600. Mannen sterck / in Franckrijck voerdde / welcke al t'samen Stroo-hoeden ophadden / ten spot der Françoisen. Dus trocken de

Koningh *Lodewijck* weer los te laten, en van 't Koninghrijck af te staen.

Keyserische op Rheims aen; oock op Lions en Parijs. Hugo derfde sigh nergens met sijn' Ysere tegens deese Stroo-hoeden vertoonen; maer weeck geduerigh te rugg'; deed met Keyser Otto van een Vreede handelen; en liet Koningh Lodewijck los; die van Otto weer in sijnen Throon wierd gesteld. Op dat nu de Keyser deese Magt niet te vergeefs by een gebraght moght hebben / trock hy daer mee na Burgundien, en de Nederlandsche Walsche Provintien; lijfde deselve 't Roomsche Rijck in; en maeckte Keulen tot een Rijcks-Stad.

Dood van Koningh *Lodewijck.* 954.

Korts hier na / Anno 954. / stierf Koning Lodewijck van Franckrijck, als hy 18. jaren had geregeerd. Op de Jagt vervolghde hy te Paerd een Wolf soo hittigh / dat hy met den Henghst ter aerden plofte: welcke val hem de dood veroorsaeckte. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Lotharius, van hem gewonnen by Gerberga, Dochter van Keyser Henrick, Suster van Keyser Otto d I.

Spaensche Geschiedenissen. *Ex Marian.* & *Tuld.*

Anno 929. quam Alphonsus de IV., Soon van Ordonius de II., Koningh van Spaenje, d'aendaght aen / dat hy Monick wou werden. Gaf derhalven 't Rijck over aen sijnen Broeder Ramirus, en wou de Weereld afsterven. Na weynige dagen kreegh hy berouw / en wou weer Koningh zijn. Ramirus quam dit niet geleegen. Seyde: Gestorven was gestorven: en dwong hem / in sijn Convent te gaen. Alphonsus verweerde sig wel langh; doch 't hielp niet. Hy moest de Kap weer aentrecken / en na 't Klooster wandelen; 't sy 't hem lief of leed was. Dus wierd Ramirus Koningh den 7. October Anno Christi 931. De Landschappen Gallicien en Legion hebben by deesen Ramirus geen schade geleeden. Want Anno 939. deed hy een grouwlijcke Veldslagh tegens de Mooren en Arabiërs, van welcke hy over de 80000. versloegh; even op dien dagh dat'er een vervaerlijcke Son-Eclips was / den 19. van Julius.

Alphonsus de II. werd een Monick, kreeg berouw, maer moest Monick blijven.

Ramirus Koningh: slaet de *Mooren* vreelijck.

Elf

ANNO CHRISTI.

Ramiri dood. 950.

Elf jaren hier na viel een andere bloedige Strijd voor van Ramirus tegens de Saraceenen, by de Stad Talavera; van welke hy over de 12000. doodsloegh / en wel 7000. gevangen bequam. Doch over deese Zeege heeft hy sigh niet langh te verheugen gehad. Een Popelsy viel hem aen / van welcke hy schielyck stierf Anno 950. / als hy 18. jaren en 3. maenden had geregeerd. Synen Soon Ordonius de III. is hem in 't Rijck gevolghd / ontrent vijf jaren en een half. Doe hy Anno 955. / niet sonderlinghs verright hebbende / stierf / quam sijnen Broeder Sanctius de Dicke in sijne plaets: soo boven maten vet / dat hy noch staen noch gaen kon. Hy liet sigh derhalven na Corduba voeren; daer d'Arabische Geneesmeesters / door sonderlinge middelen / hem weer mager maeckten / soo dat hy bequaem wierd tot de Regeeringh / welcke hy / van deese tijd af / noch 12. jaren besat.

Ordonius de III.

Sanctius, soo vet, dat hy noch gaen noch staen kon. Hoe mager gemaeckt.

Saraceensche Koningen in Spaenje. Almansor sterft. Ex Roderico.

Anno 961. verliet Abderamen Almansor, der Arabiërs en Saraceenen Koningh te Corduba in Spaenje, deese weereld; na dat hy 50. jaren had geregeerd. Doe quam sijnen Soon Alhacam aen 't Rijck; die Graef Ferdinand van Castilien met Oorlogh aenviel / en / vermits de Castiliaen tegens hem te swack was / groote schade in 't Land deed. Soodanigh bedroefde dit Graef Ferdinand, dat hy van hertenleed stierf / Anno 967. In welck jaer oock Sanctius, Koningh in Gallicien en Legion, overleed: werdende in 't Rijck gevolghd van sijnen Soon Ramirus de III. Van deesen hier na.

967.

Engelsche Geschiedenissen. Ex Roger. Edmund, Koningh.

Koningh Edmund was de Nasaet van sijnen Broeder Adelstan in Engelland. Hy settede de bekoomene Victorien sijns Broeders tegens de Deenen voort / en ontnam haer Northumberland ten vollen. Wierd dus Heer van byna geheel Engelland; doch besat 't selve niet langer dan 6. jaren. Want Anno 946. wierd hy over de Maeltijd verraderlijck aengevallen / en doodgeslagen. Doe wierd sijnen Broeder Edred sijnen Erfgenaem. De Schotten ontweldighden hem 't grootste deel van Northumberland; oock de Stad Jorck. Doch Edred, met hulp der Deenen, sloegh haer seer ellendigh / en herwon alles wat hy verlooren had. Na een regeeringh van 9. jaren en 6. maenden is Edred gestorven. Sijn' Erfvolgers waren sijne twee Soonen Edwin, en Edgar; dien 't Marckerland ten deel wierd. Doch Edwin stierf na 4. jaren / noch maer 16. jaren oud. Doe quam 't gantsche Rijck op sijnen Broeder Edgar; die 't 16. jaren besat / doch sonder veel te verrighten. Als hy Anno 975. overleed / liet hy de Koninghlijcke Hooghe yd na aen sijnen Soon Eduard de II.; van wien hier na sal gesprooken werden.

Edred.

Edwin. Edgar.

975.

Poolsche Geschiedenissen.

In Polen was na Lescus de IV. Ziemomisle in de Regeeringh gevolghd; welcke hy 51. jaren langh heeft gevoerd. Sijnen Soon Mieslaus was van sijne geboorte af d'eerste 7. jaren blind geweest. Doe hy sijn Gesight had bekomen / wierd hem ten Houwlijck bestemd de Dochter van Boleslaus, Hertogh van Boheemen: door welcker onderrigtingh deese Mieslaus een Christen wierd; en sigh te Gnesen in Polen met een groote meenighte sijner Onderdanen liet doopen. Dit geschiedde op Sondagh Lætare in de Vasten des jaers 965. Vermits nu op dien selven dagh de Heydensche Afgoden / en al de Werck tuygen der Afgodery ter neer geworpen / in stucken geslagen / en weghgedragen wierden / soo heeft men / tot een altijd-duerende gedaghtnis deeser saeck / noch jaerlijks op den selven Sondagh in Silesien, Lauszhitz, en de nabuerige Landen deese Ceremonie herhaeld; d'Afgoden uytgedragen / en in den dreck geworpen. Deese Mieslaus heeft twee Aerts-Bischoplijcke Kercken in Polen opgereght; te Gnesen en te Cracauw. Na sijne dood quam sijnen Soon Boleslaus aen de Regeering; van Keyser Otto de III. ten eersten Koningh van Polen gemaeckt: die hem selfs te Gnesen de Koninghlijcke Kroon op 't Hoofd settede Anno Christi 1000. Naderhand breeder hier van.

Polen en Silesien tot 't Christen Geloof bekeerd. 965.

Polen ten Koninghrijck verheven.

Boheemsche Geschiedenissen.

't Christendom hier aengenomen.

Op gelijcke wijs heeft Hertogh Wenceslaus van Boheemen Anno Christi 921. de Christlijcke Religie seer bevorderd en uytgebreyd / na dat Berisovius, de laetste Heydensche en eerste Christen Hertog / Anno 895. alreeds den aenvangh gemaeckt / en sigh met sijne Gemalin Ludimilla doen Doopen had. Deese Hertogh Wentzel, of Wenceslaus, is / als hy 8. jaren had geregeerd / door bestel sijns Broeders Boleslai, vermoord geworden in de Kerck / soo als hy sijn Gebed deed. De Moordenaer Boleslaus volghde hem in 't bewind. Keyser Otto beoorloghde hem Anno 937. Dwongh hem oock daer na / Anno 949. 't Christen Geloof aen te neemen; wegens sijne begane Broedermoord openbare Boet te doen; en sigh 't Roomsche Rijck t'onderwerpen; gelijck alreeds verhaeld is in de Geschiedenissen van Otto de Groote. Deese Boleslaus is Anno 967. / in 't 38. jaer sijner Regeeringh / gestorven. Hem is gevolghd sijnen Soon Boleslaus de II., wiens bewind sigh uytstreckt tot in de tijden van Keyser Otto de III.

Boleslaus, de Broedermoorder, werd Hertogh: gedwongen tot 't Christendom.

Kercklijke saecken.

Wat nu de Staet der Kerck belanghd / beyde de Keyseren Henrick d'I. en sijnen Soon Otto d'I. hebben hier en gintsch veele Bischoplijcke Stighten en Kloosteren opgereght; als Henricus I. d'Abdy Quedlinburg; de Bisdommen Brandenburgh, Havelbergh, Meissen, Zeitz, Maeghdenburgh (van Keyser Otto d'I. tot een Aerts-Bisdom verheven) / en meer andere. De gemelde Keyser Otto heeft oock gestight 't Klooster Bergen, 't welck tegenwoordigh buyten Maeghdenburgh staet; doch eerst binnen de Stad is geweest. Hier tegens sijn veel treflijcke Kloosteren door d'onmenschlijcke Hongariërs verbrand en verwoest geworden; als / dat te Fulda, Ten Schotten, te S. Gallen, en andere; welcke men echter naderhand weer herbouwd heeft.

Bisdommen, Abdyen, en Kloosteren gestight.

Andere door de Hongariërs verwoest.

Roomsche Pausen. 939. *Stephanus de IX.*

Na Leo de VII. is tot de Pauslijcke Hoogheyd geraeckt Stephanus de IX., een Duytscher van geboorte; die de Romeynen aennamen ten gevalle van Keyser Otto: doch onlanghs

ANNO CHRISTI.

langhs daer na hebbense in een Oproer hem
soodanigh 't aengesight misinaeckt / dat hy /
geduerende de gantsche tyd sijns Pausdoms /
't welck sigh tot 3. jaren en 5. maenden heeft
uytgestreckt / door schaemte niet buyten sij-
ne deur gingh. Op hem is gekomen Mari-
Marinus de II. — nus de II., een Romeyn, 3. jaren / 6. maen-
den / 14. dagen. Doe / Agapetus de II., een
943. Agapetus de II. — Romeyn, seer vroom / en een groot liefheb-
ber der Christlijcke Eenigheyd. Hy sat 9.
946. — jaren / 7. maenden. Heeft veel moeten lij-
den van Berengarius, en desselven Soon
955. — Adelbert. De Nasaet van Agapetus was
Johannes de XIII., een af-grijslijken Booswigt, afgeset. — Johannes de XII. (of XIII.): die Keyser Ot-
to d'I. te Romen Kroonde; doch van hem af /
en tot Adelbert viel; waer uyt veel' onheylen
sijn ontstaen. Als deese Paus Johannes te
Luitprand. l.6.c.6 7. & 9.10.11. Niem. in Union. Dact.6. c.33. Witich. l.3. Annal. Sigebert. Platina. Contin. Regin. l.2. Onufr. — Romen was aengeklaeghd van veele ver-
schricklijcke lasteren / elck voor sigh selven
de dood waerdigh; en daer van overtuyghd /
is hy / op goedvinden van Keyser Otto, door
de Geestlycke op 't Concilium afgeset; en in
sijne plaets verkooren Leo d'VIII.

Maer als nu Keyser Otto van Romen was
vertrocken / joegh Johannes met sijnen aen-
hangh deesen Leo ter Stad uyt; soo dat hy
nauwlijcks na den Keyser kon ontvlieden.
Terwijl nu Otto in gedaghten stond / hoe hy
In Overspel doodgestoken. — deesen hoon sou mogen wreecken / gebeur-
den 't / dat een Burger te Romen Paus Jo-
964. — hannes by sijne Huysvrouw in Echtbreuck
betrapte / en hem doodstack. Doe verkoo-
ren de Romeynen, tegens haren gedanen
Eed / Benedictus de V. Dit stond Keyser
Otto niet te dulden. Derhalven quam hy
met Kryghsmaght aen / en belegerde de
Stad Romen. Paus Benedictus trad op de
Mueren; en deed de Keyser met sijne Duyt-
schers pleghtlijck in den Ban: doch sy pasten
'er niet op. Beanghstighden in tegendeel
de Romeynen dies te meer: soo datse de
Benedictus de V. in Ballinghschap versonden. — Poorten moesten openen. Benedictus wierd
gevangen: voor 't Concilium gesteld: ver-
oordeeld: sijn Pauslijck Gewaed hem afge-
daen; en hy door Keyser Otto na Hamburgh
in Ballinghschap versonden.

Johannes de XIII. door d'Oproerige Romeynen gevangen na Capua doen voeren; doch weer hersteld. — Hier na wierd / met voorweeten des Key-
sers / en in de tegenwoordigheyd sijner Ge-
santen / ten Paus verkooren de Bisschop van
Narnia, en genoemd Johannes de XIII. (XIV.)
Doch hy behaeghde de Romeynen oock niet.
Want sy riepen Joffredus, Graef van Capua,
na Romen; die Paus Johannes gevangen
nam; met hem na Capua voerdde / en hem
11. maenden langh hier in Heghtenis hield.
Doe kreegh de goede Keyser Otto weer
nieuw werck. Moest al weer met een
Kryghsheyr over 't Geberght na Italien trec-
ken / om den Paus los te maecken. Joffre-
dus (Gioffredo) braght sijnen gevangenen
972. — na Romen; en stelde hem op vrye voeten.
973. Straf van Keyser Otto over de Belhamels des Oproers, seer strengh. — Doch de Romeynen waren soodanigh voor
Keyser Otto bevreesd / datse de gemelde Jof-
fredus van Capua doodsloegen; meenende / dat
sijne Majesteyt sigh hier mee te vreeden sou
houden; doch vonden wat anders. Otto quam
te Romen. Steldde een Gerigt aen over
de Belhamels deeses Oproers. Liet de

Stads-Vooghd Petrus een geheelen dagh — ANNO CHRISTI.
langh by 't Hayr ophangen; daer na geesse-
len / averreghts op een Esel setten / en door de
Stad omvoeren; daer na dooden. Deed
oock ophangen twaelf Roomsche Raedshee-
ren. Door deese strengheyd meende hy d'an-
dere Romeynen van verdere Rebelly af te
schricken. Dus bleef Johannes de XIII. (of
XIV.) gerust Besitter des Pauslijcken
Stoels seven jaren; en overleed den 6. Se-
ptember Anno 972. Op hem volghde Do-
mnus de II.; die niet langer dan 3. maenden — Domnus II.
regeerde. Kreegh ten Nasaet Benedictus de
VI., een Romeyn. Wierd gevangen van — Benedictus VI.
Cincius Frangepan, oock een Romeyn, door
aenhitsingh des Kardinaels Bonifacii Franco- — D'eene Paus vermoord en verdrijfd d'andere.
nis. Deese beyde slooten d'arme Benedictus
in de Gevanckenis van S. Angeli, of Enge-
lenburgh; en lieten hem in deselve van hon-
ger sterven; of / volgens andere / verworg- — 975.
den hem met een Strop. Daer op wierd deese
Paus-moordenaer Bonifacius selfs Paus.
Doch na verloop van een jaer vond hy sigh
verdreven door Benedictus de VII. Doe Boni- — Benedictus de VII.
facius sagh / dat hy 't Nest moest ruymen /
plonderde hy eerst de Kerck in 't Vatican;
nam den Roof tot sigh / en voer'er mee na
Constantinopol. Dus bleef Benedictus Paus /
en besat de soo genoemde Pieters-Stoel 9. ja-
ren / te weeten / tot in 't jaer Christi 984. — 984.

Wat nu de geleerde persoonen betreft / ee- — Geleerde Mannen deeses tijds.
nige stellen der Bulgaren Bisschop Theophy-
lactus in de tijd van Otto de Groote. Onder
deese Keyser heeft oock geleeft en geschreven
Luitprandus Ticinensis, Bisschop van Pavia,
en Historieschrijver. Giselbertus, een ge-
leerd Benedictyner Monick. Wittekind
(Witichindus), een Historicus. Almansor,
een seer wijs Koningh der Saraceenen in
Spaenje: en Rhazes, een Arabisch Medicus,
beyde Mahometanen: insonderheyd een ge-
leerde Non in 't Klooster Gandersheim, gele-
gen in Saxen, genoemd Roswida; wel-erva- — Seer geleerde Non in Duytschland. Ex Trithem.
ren in de Grieckshe en Latijnsche Talen.
Heeft veel geschreven; als: De Geschiede-
nissen en Daden van Keyser Otto: van de
Martelaren; beyde in Latijnsche Verssen.
De[illegible]ycks ses Comedien, na de wijs van
Terentius; waer over men sigh te verwonde-
ren had. Sy heeft geleeft en gebloeyd on-
trent 't jaer Christi 970.

Anno 935. wierd door Keyser Henrick de — Eerste Tournoy.
Vogelvanger d'eerste Tournoy gehouden te
Maeghdenburgh.

In 't selve jaer is in 't Ligurier Geberght — Bloedbron in Ligurien, en daer op Genua van de Saraceenen ellendigh gehandeld.
uytgebroocken een Bloedbron / waer uyt
eenige dagen langh meenghte van bloed
bloeyde. Korts daer na sijn de Saraceenen
uyt Africa met een groot getal Scheepen by
Genua aengekoomen. Hebben de Stad on-
voorsiens overvallen; alles wat Manbaer
was doodgeslagen; de Vrouwen en Kinde-
ren / nevens een seer grooten Buyt / met
haer na Barbaryen gevoerd.

Anno 968. in de Maend May verhief sigh — Schaedlijk verdervende Wind.
een scharpe rouwe Wind; die door sijne door-
dringende subtylheyd al 't Koorn / nu opge-
schooten sijnde / desgelijcks al de Bloesse-
men

ANNO CHRISTI.

men der Boomen / al de Wijnstocken uytdrooghde en verteerde : waer door dan een groote diere tijd ontstond.

Eerste Klockendoop te *Romen.*

In 't selve jaer heeft Paus Johannes de groote Klock te S. Jan Lateran, (nieuwlijcks gegooten) gewijd / gedoopt / en Johannes genoemd. Deese gewoonte van de Klocken te doopen / is tot op onse tijd toe in 't Pausdom gebleven.

Hatto, Abt van *Fulda,* werd Aerts-Bischop van *Mentz.*

Als Anno 967. Wilhelm, Aerts-Bischop van Mentz, overleeden was / is Hatto, Abt van Fulda, in sijne plaets gekoomen. Van hem werd geschreven / dat hy / in een groote dierte en hongersnood van d'arme Lieden seer aengelopen werdende / eyndlijck besloot / sigh van een deel der selve t'ontslaen. Liet daer op een groot getal deeser Behoeftige in een Schuer by een komen / onder hoopgevingh / datse een goede Aelmoes souden ontfangen. Doch hy deed de gedaghte Schuer

Sijn seer grouwlijk bedrijf tegens een groot deel arme Lieden.

met vyer aensteecken / waer door al de daer in besloten sijnde Menschen jammerlijck moesten verbranden. Alsse nu seer deerlijck daer in huylden en schreeuwden / bespottede hy haer noch daer-en-boven / en sou gesegt hebben : Hoor, hoe piepen de Muysen. 't Was sijne gewoonte / de Bedelaers Muysen te noemen / die 't Koorn onnutlijck verteerden. Deese grouwlyke daed eens Aerts-Bischops is van God met ongewroocken gelaten. Een ongelooflijck-groote meenigte Muysen overvielen Hatto. Doorknaegden al de Wanden : dreven hem van d'eene plaets sijns Hofs in d'andere ; soo dat hy eyndlijck / nergens van haer vry sijnde / sigh begaf in den Thoorn / die by Bingen in den Rhijn staet / en noch heden den Muysen Thoorn werd genoemd. Maer dit moght hem oock niet helpen. Want de Muysen swommen door 't Water ; klommen de Mueren op / en lieten niet af / voor datse hem doodgebeeten / en tot 't been toe opgegeeten hadden : waer na sijne Gebeenten in S. Alban wierden begraben. Een byna diergelijcke Geschiedenis hebben wy hier boven verhaeld van Poppel (Popielus), Hertogh van Polen.

Vreeslijck en wonderlijck van God gestraft.

Getuygenissen hier van.

Dat dit sigh waerlijck dus toegedragen heeft / is niet alleen een oude Traditie in geheel Duytschland ; maer 't werd oock betuygd van seer veel oude Geschiedschrijvers ; en onder deselve van Trithemius, Abt van Spanheim : Sigfried, een Priester te Meissen, die 170. jaren voor Trithemius heeft geleeft : Seb. Munsterus : Genebrardus : Simon Majolus, Bischop te Vulturaria : en een seer oude Kronijck, langh voor Trithemius geschreven. Oock is'er tot noch toe niemand gevonden / die deese saeck heeft geloochend / of tegengesproocken ; behalven in onse tijd ; in welcke men selfs wel andere dingen begint te verwerpen. Ondertusschen magh een yeder hier van geloven 't geen hy wil ; doch soo veel oude overeenstemmende treflijcke Historieschrijvers te leugenstraffen / kan soo light niet met reden geschieden.

Serarius rerum Mogunt. l.4. c.1.& 5.

Bergh-werck te *Goslar.*

Anno 969. heeft sigh reght geopenbaerd 't Berghwerck te Goslar, gevonden van Keyser Henrick d'I. ; en de Bearbeyders groot voordeel verschaft.

Otto de II. de 13. *Duytsche* Keyser.

Keyser Otto de II., Soon van Otto d'I., of de Groote, en van Adelheid, gebooren Koningin van Burgundien en Italien, nam / na sijns Vaders dood / de Regeeringh aen Anno Christi 973. Al stracks in den aenvangh kreeg hy een harde aenstoot. 't Was verwonderens-waerdigh / dat voor en in deese tyd / soo dickmael een Keyser ordentlijcker wijs tot deese Hooghieyd geraeckte / sigh altijd eenige uyt den Vorsten-stand tegens hem opstelden ; welcke onrust men 't aldereerste moest te reght brengen. Dus gingh 't oock met Otto de II. Want sijns Vaders Broeders Soon Henrick, bygenoemd Hetzel, Hertogh in Bayeren, meende / dat hy soo veel

Blond. l.3. dec. 2: Egnat. l.3. Abb. Ursp. Ditmar. l.1. Chron. Sigebert. Lambert Schafnab. Otto Frising. l.6. c.25.

 reght

ANNO CHRISTI.

reght tot 't Rijck had / als Otto; en maeckte sigh een stercken aenhangh van Geestlijke en Weereldlijcke Vorsten. Want met hem hielden 't de Bisschoppen van Maegdenburgh, Mentz, en Aughsburgh: de Koningh van Deenemarcken: de Hertogen van Polen en Boheemen. Doch Keyser Otto schreef een Rijcksdagh uyt: en doe lieten de gesamentlijcke Vorsten / door Gesanten / Hertogh Henrick van Bayeren waerschouwen / en tot wat beeters vermanen. Oock liet hy sigh wysen / en bad om vergifnis.

Oorlogh van *Otto* tegens Koningh *Harald* van *Deenemarcken*.
974.

In 't tweede jaer sijner Regeeringh trock Keyser Otto op tegens Koningh Harald van Deenemarcken, die Saxenland had aengegrepen; en dwongh hem / te moeten beloven / dat hy sigh 't oordeel des Rijcks sou onderwerpen. In 't volgende jaer wierd te Wismar een Byeenkoomst gehouden; en met den gedaghten Deenschen Koningh Harald gehandeld van de Greusen des Rijcks; oock hoe verr' hy den Keyser verplight sou zijn.

Tegens Hertogh *Henrick*, van *Bayeren*; dien hy verdrijfd.

Vermits Hertogh Henrick van Bayeren noch niet wou rusten / soo gingh Keyser Otto op hem los: dreef hem uyt sijn Land wegh / en gaf Bayeren aen de Soon sijns Broeders Ludolphi, die Hertogh in Swaben was / genoemd Otto.

Anderen Oorlogh tegens Hertogh *Henrick*, en de *Boheemers*, by welcke hy sigh nu onthield.
976.

Hertogh Henrick Hetzel onthield sigh in Boheemen; dies viel nu 't Onweer op de Boheemers; want de Keysersche verwoesteden haer Land wyd en breed. Doch alsse nergens weerstand vonden / wierdense sorgloos / en handelden onbedaghtsaem. Hertogh Henrick van Bayeren nam dit voordeel waer: overviel haer onvoorsiens: veroverde haer Leger / en sloegh haer uyt 't Land wegh. Na deese Zeege begaf hy sigh binnen Passauw. Doe belegerden de Keyersche hem in deese Plaets / en dwongen hem door hongersnood / te moeten beloven / in 't toekomende jaer sigh voor de Vorsten des Rijcks te sullen stellen / om reeckenschap van sijn bedrijf te geven. Doe 't daer toe quam / stond het seer sleght met hem: want de Vorsten ontsetteden hem en sijnen Soon van haer Land.

De Vorsten setten hem van sijn Land af.

De Bisschoppen van Aughsburgh en Freisingen wilden haer Vonnis niet verwaghten: verlieten hare Bisdommen / en trocken wegh. De Hertogh van Boheemen wierd gepardonneert; gelyck oock beyde d'Aerts-Bisschoppen van Mentz en Maegdenburgh.

Des *Franschen* Koningis *Lotharii* snood bedrijf tegens *Otto*: die daer op in *Franckrijck* valt.
978.
Contin. Aimoin. l. 5. c. 44.

Koningh Lotharius van Franckrijck voerde ontrent deese tijd Oorlogh in Lotharingen. Als hy hoorde / dat Keyser Otto met sijnen Hof-stoet t'Aken was / overviel hy hem soo plotslijck / dat de Keyser 't Eeten op de Tafel moest laten staen / om sigh met de sijne door de vlught te redden. Doe voeghden de Françoisen sigh aen den Disch / en aten 't geen voor Otto bereyd was. Die / om deesen hoon te wreecken / na Franckrijck trock; ook 't Land ontrent Rheims, Lions, en Parijs verwoestte. Doe quam de Pest onder de Duytschen; derhalven moest de Keyser weer te rugg' treckken. Wierd onderweegen van de Franschen aengetast; en verloor sijnen Tros.

Vreede tot nadeel van *Frankrijck*.

Vermits nu Lotharius wel wist / dat Otto de saeck hier by niet sou laten blyven / soo deed hy by hem van Vreede handelen: welcke wel geslooten wierd; doch soodanigh / dat voortaen Lotharingen, 't Stight Luyck, 't Graefschap Leeuwen en 't Marckgraefschap van Antwerpen tot 't Duytsche Rijck souden behooren. Met deese Vergelyhingh waren veele Fransche Heeren / insonderheyd Graef Hugo van Parijs, niet te vreeden.

Basilius, *Grieksch* Keyser, valt op den *Duytschen* Keyser in *Italien*; en slaet de *Duytschers* wegh.
980.
Zonar. T. 3. Cedren.

Anno 980. verhief sigh een nieuwe en gevaerlijcke Oorlogh tegens Keyser Otto de II. De Grieckische Keyser Johannes Zimisces had Otto sijne Bruyd Theophania, Stief-Dochter des geweesenen Oosterschen Keysers Nicephori, van Constantinopol toegesonden (gelijck hier boven gemeld is); onder voorwaerde / dat Otto van harentweegen / als toegebraght Houwlijcks-goed / sou hebben en besitten alles wat tot noch toe de Grieckscke Keyseren in Italien had behoord. Keyser Otto had oock terstond sigh in Possessie gesteld / en alle Plaetsen met Amptlieden voorsien. Basilius, Nasaet van Johannes Zimisces, was hier niet met te vreeden. Sond een Krijghsheyr in Calabrien, en dreef door 't selve de Duytschers, (die op geenen Oorlogh voordaght waren) allerweegen uyt. Daer-en-boven hadden sigh de Griecken met de Saraceenen verbonden.

Otto koomd met een nieuw Heyr tegens de *Griecken* en *Saraceenen* in *Italien*.

Keyser Otto maeckte sigh op; nam sijnen Toght na Romen; en braght wel een uytgeleesen Heyr in Italien: maer vermits 't getal der Griecken en Saraceenen seer groot was / soo leydde hy de Steeden in Italien op / hem dus en soo veel Soldaten toe te brengen / om met sijn Heyr tegens de Griecken en Saraceenen los te gaen. Met dit Volck trock Keyser Otto seer diep in 't Land. Belegerde de Stad Taranto, aen de Zee gelegen / en veroverde deselve. Eenige duysenden Saraceenen, welcke aen een enge Pas ten ontset waren gekomen / wierden doodgeslagen.

Slaet een deel der hare.

Wijl nu de Saraceenen en Grieken sigh in deese Stryd soo sleght en wyssch hadden gedragen / wierden de Keyserlicne hooghmoedigh: veraghten haren vyand / en hielden niet meer soo goede Orde en Waght als te vooren. Doe de Griecken dit gewaer wierden / namense voor / met haer een Veldslagh te doen. Otto sloegh 't niet af.

Werd dapper van haer geslagen.
Chron. Laurisham. Platina in Bened. 811.

Terwijl hy nu sijn Heyr in Slaghorde stelde / wilden d'Italianen d'eere des eersten Aenvals hebben; en 't wierd haer toegestaen. Doch stracks na d'eerste Charge namense de vlught / en lieten de Duytschers in 't gevaer: welcke dapperlijck voghten / tot datse door de meenighte der vyanden overweldighd wierden / en byna al hare Hoofdlieden verlooren hadden; daer onder oock eenige Vorsten / Graven / en Bisschoppen. 't Paerd van Keyser Otto was seer gewond: derhalven wierp hy de Keyserlijcke Kenteeckenen en Cieraden van sigh: geraeckte vliedende in de Zee; en wierd van de Grieckscke Schiplieden / welcke sigh hier onthielden / eerst ingenoomen; daer na voor een Gevangene gehanden. Sy verschoonden hem / wijl hy Griecks sprack; en hielden

Geraeckt in sijner vyanden handen, doch noch wonder-

NNO HRISTI.

hem derhalven voor geenen Duytscher. Juyst was'er een Koopman/ van Natie een Sclavoniër, die de Keyser kendde. Deese trad met de Schipluyden (eenige stellen/ dat het Zeerovers waren) in onderhandelingh/ en koght hem van haer voor weynigh geld; soo dat Otto doemaels onbekend los geraeckte.

...ijck haer ontkomen.

Sonder uytstel versamelde hy sijn volk weer/ en kreegh nieuwe hulp uyt Duytschland, welcke te Verona op hem waghtte. Doe trock hy op Benevento aen (want de Beneventeis hadden d'aenvangh der vlught gemaeckt in den Slagh by Busentello): belegerde en beroverde deese Stad: welcke hy door sijne Soldaten liet uytplonderen; die oock de Burgers doodsloegen/ en deese Plaets in brand staecken.

Herstelde sigh weer; en handeld die van *Benevent* seer qualijck, wijl deese d'eerste de vlugt hadden genomen.

Als hy dus een schrick in gantsch Italien had gebraght/ begaf hy sigh met een gedeelte sijns Heyrs na Romen; derwaerts uyt vele Steeden Gesanten tot hem quamen/ om hem/ Eerenshalven/ op te waghten. In 't Vatican stelde hy een heerlijck Banquet aen. Noodighde tot 't selve veele Bisschoppen en groote Heeren/ soo uyt de Stad als van vreemde Plaetsen. Maer terwijlmen op 't vrolijkste was, wierd alles met gewapende Landsknegten omringhd. Doe liet hy door een Herauld opentlijck uytroepen/ dat niemand sigh van sijne plaets sou beweegen; en niet spreecken/ 't sy wat'er oock geschieden moght. Stracks wierden de Namen van een goed deel der Gasten opgeleesen; d'een na d'ander weghgevoerd/ en 't Hoofd haer afgeslagen. Want sy waren schuldigh aen conspiratie en verradery met de Griecken. Om deeser daed wil noemden d'Italianen Keyser Otto Sanguinarium, soo veel als de Bloedstorter.

Andere seer strenge straf over veele Groote Heeren te *Romen.*

In 't volgende jaer hield de Keyser een Rijcksdagh te Verona; op welcken besloten wierd/ Italien geenssins te verlaten; maer twee Armeën in 't Rijck op te righten; 't eene tegens de Grieken in Calabria; 't andere tegens de Wenden in Duytschland; want dese waren/ onder 't affijn van Otto, over d'Elve gekomen; hadden de Steeden en Bisdommen Zeitz en Mersburgh jammerlijck verwoest; oock op hare te rugg'-toght even alsoo gehandeld met de Bisdommen Havelbergh en Brandenburgh. Tegens deese wierd Hertogh Otto van Swaben ten Generael verkooren: doch de Keyser selfs bleef in Italien, om daer den Oorlogh voort te setten. Want de Griecken en Saraceenen quamen met een groote Maght uyt Griekenland en d'Eylanden in Scheepen na Italien varen. Keyser Otto trock haer te gemoet; deed tegens haer een Scheepsslagh/ en behield de Zeege. Soo veele der vyanden bleven hier verslagen/ dat Otto een andere Bynaem bequam/ en Pallida mors Saracenorum; der Saraceenen bleecke dood genoemd wierd. Evenwel ontfingh hy in deese Strijd een wonde door een vergiftighde Pijl; welcke niemand kon geneesen. Doe hy nu sagh/ dat hy sterven moest/ maeckte hy sijn Testament; en ordonneerde/ dat sijnen Soon Otto de III.,

Regt twee Legers op; 't een in *Italien* tegens de *Griecken:* 't andere in *Duytschland* tegens de *Wenden.*

Sijne groote Zeege ter Zee.

Otto bygenoemd *Pallida mors Saracenorum.*

ANNO CHRISTI.

noch maer 12. jaren oud/ hem sou volgen in 't Rijck en d'Erflanden. Sijne Schatten verdeelde hy in vier deelen. 't Eerste maeckte hy den gedaghten sijnen Soon; twee deelen aen de Kerck en tot den Godsdienst: 't vierde aen sijne Hof-dienaren. Daer op is Otto de II. overleeden den 10. van December Anno 984. Wierd begraven te Romen, in de Kruysgangh by S. Pieters Kerck; na dat hy 10. jaren en 6. maenden had geregeerd; in 't 59. jaer sijns ouderdoms.

Hoe om 't leven gekomen. 984.

In 't Oosten heerschte/ na Nicephori dood/ Basilius, de Soon Romani, in de Regeeringh getreeden Anno 876./ in 't 20. jaer sijns ouderdoms. Bardas Sclerus, eenen sijner Hoofdlieden/ maeckte hem veel werck. Liet sigh oock Keyser in 't Oosten noemen: doch wierd eyndlijck door Basilii Oversten uyt 't Land geslagen; en moest tot de Saraceenen vlieden: met welcker hulp hy de Keyserlijcke Provintien in Asia vier jaren langh veel schade heeft toegevoeghd.

Grieksche Keyseren. Zon. T. 3. Cedren. in Synops. Hist. 976.

Anno 980. sond Keyser Basilius sijn Heyr na Italien tegens Keyser Otto de II., om de Landschappen Apulien en Calabrien weer aen 't Oostersch Keyserdom te brengen. In deesen Oorlogh heeft sigh toegedragen 't geen alreeds hier boven onder de Geschiedenissen van Otto de II. verhaeld is/ tot op desselven dood/ Anno 984. Deese Basilius had in sijne Krijghvoeringh weynigh geluck. Maeckte 't oock soo/ dat 't Krijghsvolck hem niet gunstigh was. 't Welck derhalven haren Veld-Oversten/ Bardas Phocas, die de voorgedaghte Bardas Sclerus uyt 't Land had weghgeslagen/ ten Keyser opwierp Anno 987. Tot in 't tweede jaer voerdde hy dien Titel: en sou buyten twijffel Basilius uyt den Sadel hebben gelight/ indien hy niet schielijck op de reys na Constantinopel gestorven ware. Dus bleef Basilius sitten; die/ na dit uytgestane gevaer/ de Regeering wat kloeckmoediger aengreep: sig met 't Krijgsvolck versoende; de Bulgaren van de Grensen te rugg' sloeg; de Landen Syrien, Phœnicien; en in deselve de Steeden Tyrus, Damascus, Tripoli en andere weer aen 't Rijck braght.

Basilii Oorlogen tegens Keyser *Otto.* 980. 981. 984.

Bardas Sclerus, en *Bardas Phocas* opgeworpene Keyseren. 987. 989.

Hier na heeft Keyser Basilius eenige Toghten in Bulgaryen gedaen; insonderheyd Anno 999. en 1000.: oock haer verscheydene malen overwonnen/ en haren Vorst Samuel gedwongen/ verre te rugg' te moeten wijcken/ tot aen de Grensen van Wallachien. Vermits deeses Basilii Regeeringh en Geschiedenissen sigh uytstrecken tot in de Heerschappy van Keyser Conrad de II., en 't jaer Christi 1024./ soo willen wy 't hier by laten/ om naderhand verder van hem te spreecken.

Basilii Overwinningh op de *Bulgaren.*

Als de Calipha Muctedar, de Groote Koningh en Monarch in Babylonien, Persien en Egypten, in 't 26. jaer sijns Rijcks/ Anno Christi 932. was gestorven/ is sijnen Soon Elkahar hem gevolghd; doch heerschte niet langer dan een jaer. Anno 933. wierd Rhazes sijnen Nasaet/ 16. jaren langh. Deesens Successeur was Muctedar; in wiens sevende Regeeringhs-jaer d'Egyptenaren van hem afvielen/ en sigh een nieuwen Caliph opwier-

Caliphen der Saraceenen in 't Oosten. Zacuth. 932. 933.

ANNO CHRISTI.

wierpen; namentlijck / Abigud, de Soon van Achfeid, en Tangi Soons-soon. Dus wierd doemaels 't Rijck der Saraceenen in 't Oosten weer verdeeld; en daer waren twee Caliphen; d'eene in Babylonien; d'andere t'Alcair, of t'Alexandria. By deese Scheuringh is 't een lange tijd gebleven; doch met een onordentlijcke Successie, en verwarde / onrightige Jaer-reeckeningh; te weeten / ruym 315. jaren; wanneer de laetste Caliph te Bagdat, Mufteazes, van de Tattaren wierd verslagen; waer mee deese Monarchie een eynd nam.

Scheuring in hare Monarchie, over de 300. jaren langh.

In Franckrijck regeerde Koningh Lotharius, Soon van Ludovicus Transmarinus (over Zee) / en van Gerberga, Suster van Keyser Otto d'I. In 't vijfde jaer sijner Heerschappy stierf de maghtige Graef Hugo van Parijs; van wien hier boven by de Fransche Geschiedenissen dickmael meldingh is gedaen. Sijnen Erfgenaem was sijnen Soon Hugo, bygenoemd Capet; die hier na 't Fransche Koningh-rijck op hem en sijne Nakomelingen heeft gebraght. Want als Koningh Lotharius, van wiens verrightingen wy onder 't leven van Keyser Otto de II. eenigh gewagh hebben gemaeckt / Anno Christi 986. / sijnde 't 32. sijner Regeeringh / was gestorven / quam sijnen Soon Lodewijk in sijne plaets; doch wierd in 't tweede jaer sijns bewinds van sijne Gemalin Blanca door vergif aen kant geholpen; soo dat hy binnen de Stad Compiegne overleed in sijne bloeyende jeughd. Billijck moest Hertogh Carel van Lotharingen, als naeste Bloedverwant / Ludovicus op den Throon sijn gevolghd. Doch wijl hy seer goede gemeenschap met de Duytsche Vorsten hield / mishaeghde hy de Fransche Standen; welcke de gemelde Hugo Capet, tegens al de Protestatien van Hertogh Carel, ten Koning verkooren; waer uyt geen geringe Oorlogen in Frankrijk sijn ontstaen.

Fransche Geschiedenissen. Æmil. l. 3. Guguin. l. 5. Contin. Aimoin. l. 5. c. 44. 45.

958.

986. *Koningh Lodewijck door sijne Gemalin vergiftighd.*

Hugo Capet van de Fransche Standen ten Koningh aengenomen.

Vermits van d'Ouderen en Voorouderen deeses Hugonis by eenige Geschiedschrijvers seer smaedlijck werd gesproocken / soo diend de Leeser te weeten / dat der Saxen Koningh Wittekind, die met Koningh en Keyser Carel de Groote soo een langhduerigen Oorlogh heeft gevoerd / een Soons-Soon had / oock Wittekind geheeten. Deesens Oom was Hertogh Robert, Vorst in Oostphalen, tusschen de Saal en d'Elve. Robert had een Soon van gelijcken Naem; die sigh na Frankrijk begaf; door sijne deughden en Houwlijck daer aen Landen gerakende. De Soon van Robert de II. was Hugo de Groote, Graef van Parijs, Vader van Hugo de II., gebynaemd Capetus. Hier uyt blijckt / dat deese Hugo Capet was gesprooten in de reghte Linie uyt 't Koninghlijck en Vorstlijck bloed der Hertogen van Saxen: 't welck eenige Schrijvers hem niet gunnen.

Geslaght van deesen Hugo Capet uyt Koninghlijck Saxisch bloed.

Hertogh Carel van Lotharingen stelde sig met alle maght tegens deese verkiesingh van Hugo: greep hem oock met Oorlogh aen / en belegerde hem binnen Laon. Doch Hugo deed een Uytval: sloegh Carel van daer wegh; stack sijn Leger in brand. Trock voorts met sijnen Soon Robert na Rheims, en deed sigh daer ten Koningh van Frankrijk Kroonen Anno 988. Op deese wijs is der Franken Koninghrijck in Gallia van de Linie Caroli Magni, aen welcke het nu 236. jaren langh was geweest / op een andere / namentlijck 't Geslaght van Hugo Capet, gekomen; by 't welck het tot op den hedigen dagh gebleven is.

Inlandsche Oorlogen in Franckrijck.

988.

Anno 990. belegerde Hertogh Carel van Lotharingen de Stad Rheims; beroverde / en plonderde deselve. Bisschop Arnulph wierd van Hugo beschuldighd / dat hy de Stad had verraden. Daer op begaf hy sigh opentlijk tot Hertogh Carel van Lotharingen binnen Laon. Hugo ruckte met een Krijghsheyr voor deese Plaets. Wierd door verradery binnen gelaten / en nam beyde sijne Tegenparthyen gevangen; te weeten / Hertogh Carel, en Bisschop Arnulph. De laetstgenoemde heeftmen / na belydenis sijner ontrouw tegens Hugo, in Gevanckenis geleght / in welcke hy drie jaren langh sijnen tijd moest doorbrengen. Hertogh Carel wierd van Koningh Hugo na Parijs gevoerd; daer hy in de Kercker overleed Anno 992. Dus was Hugo van een groote vyand ontslagen. Sijnen Soon Otto bequam 't Hertoghdom Lotharingen.

990. *Koningh Hugo krijghd eyndlijck sijne tegenparthy Hertogh Carel van Lotharingen gevangen; die in Gevanckenis sterft.*

992.

Anno 998. stierf Koningh Hugo Capet, in 't 9. jaer sijns Rijcks. Sijnen Nasaet op den Throon was sijnen Soon Robert; die treflijck-wel had gestudeert. Heeft oock gemaeckt eenige Geestlijcke Gesangen; welcke noch hedensdaeghs in de Kercken werden gebruyckt. Hy regeerde 34. jaren. Naderhand breeder van hem.

Dood van Capet. Sijnen Soon en Nasaet een geleerd Heer.

998.

Als Alhaca, Soon van Koningh Almansor te Corduba in Spaenje, was gestorven (hy had 16. jaren na sijnen Vader geheerscht) / quam sijnen Soon Hissem aen de Regeering. Doch vermits hy noch maer 10. jaren oud was / wierd Muhammed, bygenoemd Almansor de II., hem ten Vooghd gegeven; een seer hevige vyand der Christenen; die 26. jaren langh deese Maght heeft gebruyckt.

976. *Spaensche Koningen der Saraceenen. Ex Roder.*

In Gallicien en Legion regeerde Ramirus de III.; die in 't 14. jaer sijns ouderdoms een Gemalin nam; en sigh soo hooghmoedigh droegh tegens de Standen des Lands / datse sijnen Broeder Weremund ten Koningh verkooren: waer uyt een Inlandsche Oorlogh in Spaenje ontstond. Eyndlijck beangstigde Ramirus sijnen Broeder soodanigh / dat hy na de Saraceenen moest vlieden. Haest daer na stierf Ramirus. Doe quam Weremund weer / en wierd sonder tegenspraeck Koningh. Maer vermits hy / gedeurende sijne vlught en Ballinghschap / de Saraceenen meer had beloofd als hy kon of wou geven / soo viel Almansor, de Stadhouder te Corduba, hem met Oorlogh aen / en belegerde de Stad Astura. Onvoorsiens quam Weremund met de sijne derwaerts. Viel in der Mooren Leger; en sloegh 'er veele dood. Dus kreegh de Belegeringh een eynd.

Christen Koningen in Gallicien en Legion.

980. *Tulens.*

981.

In 't volgende jaer ruckte Almansor voor Barcel-

Oorlogen

ANNO CHRISTI.

tusschen de *Moorsche* en *Christen* Koningen in *Spaenje*.

Barcellona, en veroverde deese Plaets den 6. van Julius. Van hier trock hy voor de Stad Legion, welcke hy byna een geheel jaer belegerd hield / eer hy'er meester van kon werden. Doe wierd een Stilstand voor de tijd van aght jaren gemaeckt. Na 't eyndigen der selve vielen de Mooren in Gallicien. Verover den de Stad Compostel, verbrandden dese Plaets / en voerden al de Klocken weg. Doe quam de Pest onder haer / soo dat de meeste stierven. D'overige wierden van Koningh Weremund overvallen / en weghgeslagen.

993. Groote Neerlaegh der *Saraceenen*. 998.

Vyf jaren hier na greep de Vice-Roy (Stadhouder / of Vooghd) Almansor, 't Koninghrijck Legion op nieuws aen. Doe trocken de Spaenjaerden al hare Maght by een; en leverden Almansor een Veldslagh / in welke by de 70000. Mooren en Saraceenen op de plaets sneuvelden. Na deese Zeege veroverde Koningh Weremund weer byna alles wat hy te vooren had verlooren. Korts daer op / Anno 999. / stierf hy / als hy 17. jaren in veel' onrusten en bekommeringen had geregeerd. Hem volghde synen Soon Alphonsus de V., van wien wy hier na sullen handelen.

Engelsche Geleenden sien. *Malmesb. Roger.* 977.

In Engelland voerdde de Heerschappy ontrent 't jaer Christi 977. Koningh Eduard de II., Soon van Koningh Edgar: die / als hy eens ontrent Paesschen ter Jaght was / en 't Slot / waer in sijne Stiefmoeder haer Hof hield / niet verre daer van daen lagh / sigh in 't selve begaf. Vermits hy sigh vermoeyd en dorstigh bevond / bood de gedaghte sijne Stiefmoeder hem een vergiftighde dronck aen. Seer begeerigh deed hy een stercke teugh; waer van hy stierf / doe hy weer in 't Bosch was gekomen. Dus erfde sijnen Broeder Edelred 't Koninghrijck; dien de Deenen veel te doen hebben gegeven.

Koningh *Eduard* van sijne Stiefmoeder vergiftighd.

Koningh *Edelred*

Ten tijde deeses Edelreds heeft geleeft d'Aerts-Bisschop Dunstanus in Engelland; na wiens dood de Deenen dit Koninghrijck jammerlijck verwoesteden; soo dat Koningh Edelred haer met een groot deel gelds van sig moest afkopen. Alhoewel haer 't Goud terstond aengeteld wierd / soo blevense echter in Engelland dien geheelen Winter over. Derhalven moest Edelred haer op nieuws paeyen / wou hy anders deese Bloed-Egelen uyt 't Land wegh krijgen. 't Overige sijner verrightingen sal in 't volgende Boeck werden voorgesteld.

ANNO CHRISTI.

van de *Deenen* seer geplaeghd. 979. 990. 999.

Roomsche Pausen. *Platina.*

Als Paus Benedictus de VII. in 't negende jaer sijns Pausdoms was gestorven / quam in sijne plaets Petrus van Pavia, Bisschop aldaer; voortijds geweest Cancellier van Keyser Otto de II. Hy veranderde sijnen Naem in dien van Johannes de XIV. In d'aghtste maend sijns Pausdoms quam Bonifacius de VII., die de Kercken beroofd had / en van Benedictus de VII. uyt de Stad was verdreven / gelijck hier boven gehoord is / weer te Romen. Wierd / door bevoordering eeniger Heeren / weer aengenoomen. Stiet Johannes de XIV. van de Stoel: leydde hem in Engelenburgh gevangen / en liet hem in Gevanckenis ellendigh van honger sterven. Dus besat deese Malefacius de Stoel noch 4. maenden en 6. dagen. Doe stierf hy / en wierd van 't Roomsche Volck by de voeten over de Straten gesleept; sijn ligchaem getrappelt / in stucken gehouwen / en eyndlijck in de gemeene Graven geworpen. Sijnen Nasaet Johannes de XV. heeft veel van Crescentius moeten lijden; echter de Pauslijke Stoel 9. jaren en 6. maenden ingehouden. In de noemingh sijns Successeurs sijn de Schrijvers van der Pausen levens niet eenigh. Want eenige stellen na hem Johannes de XVI., vier maenden. Andere laten deesen Johannes aghter / en springen terstond op Gregorius de V. 't Is ons werck niet / dat verschil te vereffenen.

Snooden handel der selve.

en wonderlijcke verwarringen.

ANNO CHRISTI.

Otto de III. 14. Duytsche Keyser. 997. Dithmar. l. 4. Chron. Larisham. Chron. Egnat. l. 3. Blond. l. 3. Dec. 2.

Na de dood van Keyser Otto de II. begaf 't meeste deel des Keyserlijcken Krijgsvolks sigh uyt Italien na Duytschland; met haer neemende des Keysers Soon Otto de III., noch maer 12. jaren oud / om by sijnen Bloedverwant d'Aerts-Bisschop van Keulen te werden opgevoed. Hertogh Henrick van Bayeren was sijnen naestbestaenden / als de Soon des Broeders van Otto de Groote; doemaels seer maghtigh in 't Rijck. Vermits nu Otto de III. noch soo jongh was / onderstond hy sigh / de Keyserlijcke Magt aen sigh te trecken. Quam te Keulen: maeckte sigh meester van de jonge Keyser en desselven Suster Adelheid, die te Hal in Saxen wierd opgevoed. Schreef een Rijcksdagh te Maeghdenburgh uyt; en droegh sigh even als ware hy Keyser geweest. Dit wilden d'andere / insonderheyd de Saxische Vorsten / van hem niet verdragen. 't Stond derhalven daer op / dat het tot een bloedigen Oorlogh in Duytschland sou uytgeborsten sijn / indien niet Hertogh Herman van Swaben, door sijne wijsheyd en voorsightigheyd / de twist door vreedsame middelen had bygeleght. Daer op wierd een Rijcksdagh te Franckfurt gehouden: Keyser Otto (doemaels 't Kind genoemd) in 't Keyserdom bevestighd; en voorts gehandeld van een Oorlogh tegens de Wenden.

Hertogh Henrick van Bayeren soeckt de Keyserlijcke Maghtaen sigh te trecken; en gevaer daer uyt ontstaen.

In 't jaer 986. gingh aen den Krijgh tusschen Keyser Otto en de Boheemers. Van beyde de Deelen wierd groote schade veroorsaeckt; tot dat eyndlijck Hertogh Boleslaus sijnen Broeder Miesco aen den Keyser affond; die / onder meer andere Præsenten aen sijne Majesteyt / oock een Cameel mee braght; 't welck in Duytschland een sonderlinge seldsaemheyd was. Deese heeft soo veel uytgewerckt / dat hy / op seeckere Voorwaerden / Vreede verwierf.

Oorlogh tusschen Otto, en de Boheemers. 986. 987.

Vreede.

Onder de jongheyd deeses Keysers lieten de Deenen en Ditmassers sigh gelusten / met een groot getal Scheepen / de Rivier d'Elve op / in Saxenland te rucken. Vermeesterden Staden aen de genoemde Vloed; en namen de daer in sijnde Marckgraef gevangen. Als nu de Saxen op haer aentrocken / om verder inbreuck te verhinderen / wierdense van de Deenen op de vlught geslagen. Maer vermits oock deese geen kleyne schade hadden geleeden; dat daer-en-boven de Marckgraef van Staden haer in een kleyn Schuytje was ontvlooden / vergrimdense soodanigh / datse d'overige Gevangene of de handen en voeten af hieuwen / of de Neus afsneeden. Doese nu met haren seer grooten Roof weer na Huys wilden keeren / doch geen kennis van den wegh hadden / dwongense een Sax, genoemd Herbart, voor haer heenen te gaen. Deese Leydsman voerdde haer in een Moeras; en maeckte de Saxische Boeren dit bekend: die van alle kanten quamen toelopen / en de Deenen doodsloegen; soo dat'er niet eene levendigh afquam. Doemaels sneuvelden over de 20000. Menschen; en al de Buyt wierd hernoomen.

De Deenen en Dithmarssers vallen in Saxenland. 988. Abb. Stad.

Werden tot eenen toe doodgeslagen; en hoe.

Anno 996. deed Keyser Otto de III. sijnen eersten Toght na Italien. Quam te Venetien, daer hy treflijck wierd ontfangen; en de Venetianen deese Vryheyd gaf / datse onder geens Keysers of Koninghs Jurisdictie, of Gebied / staen / maer een vrye Republicq, en tusschen de twee Keyserdommen 't Oostersche en 't Westersche / een middelbare Stand sijn souden. Van hier trock hy na Ravenna, Pavia, en Romen. Over al wierd hy met groote praght verwellkoomd. Van Romen verreysde hy na Puglia. Besoght allerweegen de Heylige Plaetsen en Heyligdommen. Als hy hoorde / dat de Wenden in 't Aerts-Stight Maeghdenburgh en 't Vorstendom Anhalt waren gevallen; ook de Stad Bamburgh hadden verobered en verbrand /

De Venetianen gemaeckt tot een vrye Republicq. 996.

moest

ANNO CHRISTI.

moest hy noodwendigh sigh weer na Duytschland begeven.

Roomsche Pausen. *Platina. Contin. Aimoin. l.5.c.45. Dithmar. l.4. Trithem. in Chron. Hirsaug.*

Keyser Otto had eenen van sijn Maeghschap / genoemd Bruno, Soon van Otto, Hertogh van Saxen en Swaben, na Paus Johannes de XV. Paus gemaeckt; tegens wil der Italianen, die liever eenen uyt den haren tot deesen Stand hadden verheven gesien. Als nu de Keyser vertrocken was / joegh Crescentius, een groot Heer / en Consul, of Burgermeester te Romen, deesen Bruno, hernoemd Gregorius, ter Stad uyt; en stelde eenen anderen / de Bisschop van Placencen, op den soo genoemden S. Pieters Stoel. Gregorius vlood na Duytschland tot Keyser Otto; en klaeghde hem sijnen nood: die terstond de Vorsten en Leenlieden des Rijcks opontbood / en de Monsterplaets te Verona bestemde. Crescentius bevreesd werdende / versterckte S. Angeli, of Engelenburgh. Keyser Otto quam voor Romen; en de Burgers openden hem de Poort. Crescentius begaf sigh met sijnen nieuwen Paus Johannes in de genoemde Burght. Otto nam van de Roomsche Raedsheeren Pandsmannen / en dwongh Crescentius, sigh op genade en ongenade te moeten overgeven. Doe liet de Keyser hem Neus en Ooren afsnijden; de handen afhouwen: averreghts op een Esel setten; dus na de Gerightplaets voeren / en daer ophangen. Al de Raedsheeren / die 't met hem hadden gehouden / heeftmen met de Bijl onthoofd; en sijnen Paus Johannes d'oogen uytgestoocken. D'overige / die sigh aen den Oproer schuldigh hadden gemaeckt / wierden in Boeyen; de Duytsche Paus Gregorius de V. weer in sijnen Stoel geset; na dat hy deselve 11. maenden had moeten missen.

Paus Gregorius, door Keyser Otto gesteld, van Crescentius verdreven:

Crescentius en sijnen Paus Johannes ongenadigh van Otto gehandeld.

998.

Toght van Keyser Otto na Polen; en waerom.

Doe Keyser Otto weer in Duytschland was gekomen / nam hy / uyt een sonderlinge aendaght / voor / te gaen oesoecken de Gebeenten Adelberti, geweesene Bisschop te Praegh; van de Pruyssers, welcke hy 't Euangelium had gepredickt / doodgeslagen / en ten Martelaer gemaeckt. Hy quam te Gnesen, en wierd van Boleslaus, Hertogh van Polen, Koninghlyck onthaeld. Om sigh nu hier voor danckbaer te betoonen / deed hy de gemelde Boleslaus by hem in de Kerck roepen: maeckte hem daer van Hertogh ten Koning / en settede hem met eygene handen de Kroon op 't Hoofd; onder seeckere voorwaerden / hoe verr' hy 't Roomsche Rijck sou verplight zijn. Boleslaus gaf hier tegens den Keyser kostlijcke Geschencken; oock / onder meer andere / een Arm van 't ligchaem S. Adelberti. Doe Otto weer in Duytschland quam / deed hy 't Graf van Keyser Carel de Groote t'Aken, seer vervallen / en byna niet meer te vinden / weer oprighten.

999.

Hertogh Boleslaus van Polen door Keyser Otto ten Koningh verheven.

Derde Toght van Otto na Italien.

1000.

In 't 1000. jaer na onses Heeren Christi geboorte deed Keyser Otto sijnen derden Toght / of / gelijckmen 't noemd / Romenvaert, na Italien. Bemoeyde sigh seer / om Reliquien te bekomen. Stightte oock eenige Kercken en Kloosteren. Te Romen verweckte eenen Gregorius een vreeslijcken Oproer tegens hem; soo dat hy in sijn Pallays wierd belegerd / en in levens-gevaer geraeckte. Als Hugo, een Marckgraef van Brandenburgh, dit vernam / snelde hy sigh na vermogen derwaerts; stilde de Burgery / en hielp Keyser Otto, die doemaels sijn Kryggsvolk niet by hem had / van daer wegh. Die nu besloot / weer na Duytschland te keeren / en een Heyr by een te brengen / om deese smaed aen de Romeynen te wreecken. De Weduw van Crescentius (die Otto op de voorverhaelde wijs had doen sterven / en met welck Wijf hy groote gemeensaemheyd had gehouden) vereerde hem / t'harer gedaghtnis / een paer Handschoenen; sulcker wijs vergiftighd / dat over 't gantsche ligchaem des Keysers boose Bladeren en Pestilentiale Plecken quamen. Dus moest hy sterven op sijnen wegh na huys; niet meer dan 29. jaren oud; als hy 17. jaren en 4. maenden had geregeerd. Hertogh Henrick van Bayeren voerdde 't Lijk voorts na Duytschland. 't Ingewand wierd t'Aughsburgh, 't ligchaem t'Aken begraven. Hy liet geene Kinderen aghter / alhoewel hy een Gemalin had gehad; te weeten / Maria uyt Spaenje, Dochter van Sanctius Garzias, Koningh van Arragon en Navarre; een seer ontughtigh Wijf / en onvrughtbaer. Sy boeleerde met een Jongelingh / die gedurigh by haer was in Vrouwen-kleederen / als eene harer Kamenieren. Als de Keyser dit ontdeckt wierd / liet hy hem ontblooten; en / na bevindingh der waerheyd / levendigh verbranden. Vermitsse evenwel niet naliet / haer' ontught te bedrijven; en noch daer-enboven een Italiaensch Graef van Mantua, die haren onkuysschen wil niet wou voldoen / door haer valsche beschuldigingh 't leven had doen verliesen / deed Keyser Otto 't Vonnis over haer uytspreecken / en haer desgelijcks verbranden.

Gevaerlijken Oproer tegens hem te Romen; noch gestild.

Werd door de Weduw Crescentii vergiftight met een paer Handschoenen; en sterft.

1001.

Gothofred. Viterb.

Sijne gantsch onkuysche Gemalin, Maria van Arragon, onvrughtbaer,

en doen verbranden.

Wijl wy nu sijn gekoomen tot over 't duysendste jaer na de geboorte onses Heeren Jesu Christi, soo willen wy hier mee dit Vijfde Boeck onser Historische Kronijck besluyten. Van d'aenstellingh der Keurvorsten / welcke / na eeniger meeningh / ontrent deese tyd is verright / en de noch overige Geschiedenissen / sullen wy in 't volgende Sesde Boeck meldingh doen.

Besluyt deeses Vijfden Boecks.

HISTORISCHE KRONYCK;

Bevattende

De voornaemste Geschiedenissen, welcke sigh gintsch en herwaerts in de Weereld hebben toegedragen onder de *Roomsche Monarchie*: Van 't jaer *Christi* 1002., of de dood van Keyser *Otto* de III., tot op den aenvangh der Regeeringh van Keyser *Carel* de V., in 't jaer *Christi* 1519.

SESDE BOECK.

ANNO CHRISTI.

Inleyding tot dit *Sesde Boeck.*

Wy wy aen 't eynd des voorigen Vijfden Boecks gewagh hebben gemaeckt van d'eerste aenstellingh der Keurvorsten des Duytschen Rijcks / welcke byna alle Geschiedschrijvers betrecken onder de tijd van Keyser Otto de III., en Paus Gregorius de V., soo sullen wy nu hier voordragen 't geen wy in de Historien daer van vinden; en dan oock onse meeningh hier van ontdecken / doch sonder præjuditie van yemand; en met onderwerpingh aen een beeter oordeel.

Tegens de wettige, ordentlijcke Keyseren in 't *Roomsche* Rijck.

Uyt de Geschiedenissen der voorige Keyseren is bekend / dat nevens d'ordentlijcke reghtmatige Keysers / soo wel uyt 't Geslaght Caroli Magni, als uyt de Saxen, Uytlanders / insonderheyd Italianen, wierden gevonden / welcke / meerendeel door bestel en bevoorderingh der Pausen / sigh in 't Roomsche Rijck indrongen; en haer onderwonden / nevens de Keyserlijcke Titel oock de Keyserlijcke Maght te gebruycken. Ten tijde van Carolus Crassus wierp sigh op Guido, Hertogh van Spoleto; tegens wien Arnulph, Soon van Carolomannus, Soons-Soon van Ludovicus Germanicus, wierd verkooren. Na de dood van Guido wierd desselven Soon Lambertus van Paus Formosus ten Roomschen Keyser gekroond / tegens den gemelden Keyser Arnulph. Tegens Ludovicus, Soon van Arnulph, is Ludovicus, Soon van Boso, Koningh in Provencen, desgelijcks ten Keyser gekroond van de Paus; doch van Berengarius, Hertogh in Friaul, van Rijck en Oogen beroofd geworden. Even alsoo heeft de nu genoemde Berengarius sigh langh gedragen als Keyser in Italien; en ten tijde van Keyser Otto d'I. Berengarius de Jonge, Soon van Adelbertus, een Italiaensch Marquis, nevens desselven Soon Albertus: welcke beyde laetstgemelde wierden overwonnen door Keyser Otto de Groote; die de Vader gevangen kreegh / en na Bambergh in Ballinghschap versond: de Soon na Constantinopol verjoegh. Boven dit alles had sigh oock ten tijde van Keyser Otto de III. Crescentius te Romen yet diergelijcks ondernoomen: doch hoe 't hem daer over ging / is onder de Geschiedenissen deeses Keysers verhaeld.

sijn verscheydene andere dickmael opgeworpen, en meest alle van de Pausen gekroond geworden.

Om deese soo schaedlijcke Tweedraghten / en daer uyt ontstaende groote Beswaernissen voortaen te voorkomen / heeft de meergedaghte Keyser Otto goed gevonden / met hulp van Paus Gregorius de V., de saeck daer toe te brengen / dat na sijnen dood / wijl hy geene Kinderen noch Erfgenamen had / 't Roomsche Rijck niet weer door twee of drie Hoofden moght in verwarringh geraecken: en vermits hem niet onbewust was / dat'er / soo wel in Franckrijck, als in Italien, waren / die na de Keyserlijcke Titel en Hoogheyd streefden / de gevreesde onheylen den wegh af te snijden / door een Fondamenteele en altyd-duerende Wet. Hier toe had de Keyser den Paus gewilligh gevonden. En wijl hy (Gregorius) een Duytscher, en Sax van geboorte / daer-en-boven van Otto's Maeghschap was / soo hebben deese beyde (Paus Gregorius de V. en Keyser Otto de III.) in een staetlijcke Versamelingh veeler Duytsche en Italiaensche Vorsten en Bisschoppen / een Ordonnantie gemaeckt / dat voortaen alleen by de Duytsche Vorsten de keur eens Roomschen Keysers moest blijven; en sy eenen uyt de hare / van geboorte en afkoomst een Duytscher, eerst ten Roomschen Koning verkiesen souden: die dan de Paus daer na ten Keyser Wyen en Kroonen mogt. Maer of doemaels dit Voorregt der Koninglijke keur aen seeckere Vorsten was gebonden; en of 't getal derselve seven is geweest / en sulcke seven / als noch t'onsen tyden Keurvorsten en Keurvorstlijcke Geslaghten sijn / is een saeck van verschil. Daer sijn wel eenige Schrijvers / die 't daer voor houden / als Platina, Marsilius Patavinus, Martinus Polonus, Carion in vet. edit. en andere: doch werden hier in tegengesprooken van Aventinus, Onufrius, Curio, en veele nieuwe Historie-schrijvers; oock / onses oordeels / niet sonder groote redenen: welcker eenige / geenssins te verwerpen / Sethus Calvisius op Anno 998. bybrenghd; en uyt Wippo, die 't leven van Keyser Conradus de II. heeft beschreven / toond / dat by de verkiesingh deeses Keysers / gedaen Anno Christi 1024. / byna al de Geestlijcke en Wereldlijcke Vorsten versameld waren / en derselver stemmen eenparigh op Conrad vielen. Deese keur nu is geschied eenige jaren na d'Ordonnantie van Keyser Otto de III. Daer na / als de Roomsche Pausen Gregorius de VII. en Urbanus de II. Keyser Henrick de IV. van 't Keyserdom wilden affetten / schreven-

ANNO CHRISTI.

Om voortaen diergelijcke onheylen en verwarringen te voorkomen, heeft Keyser *Otto* de III. met Paus *Gregorius* de V.

Naucler. Gen. 34. Plat. in Gregor. V.

de verkiesingh eens Keysers aen de *Duytsche* Vorsten gebraght.

Doch 't getal immers van seven doe noch niet bepaeld.

se

ANNO CHRISTI.

se hier over aen de Vorsten en Bisschoppen in Duytschland in 't gemeen / datse eenen anderen souden verkiesen. Sulcks sou niet geschied sijn / indien'er doemaels een bestemd getal van Keurvorsten geweest was. Dan noch / in de Pauslijke Uytschrijving werd de Naem Electores, Keurvorsten / niet gevonden.

'tWelck, door verscheydene overtuygende redenen werd beweesen.

Ten derden blijckt uyt de Historien der volgende Keyseren / dat eenige Verkiesingen sijn geschied / waer by sigh Duytsche Vorsten bevonden / welcke geenssins onder de Weereldlijcke Keurvorsten of tot der selver Geslaght behoorden. Oock hebben somtijds de Hertogen van Francken, Swaben, Bayeren en andere de Keyserlijcke keur tegengesprooken; als by die van Lotharius de II. en Conradus de III.: 't welckse gantschlijck niet hadden konnen doen / indien die van Francken, Swaben en Bayeren niet soo wel hare Stemmen hadden gehad als d'andere Vorsten.

Doe Keyser Frederick d'I. met Paus Adrianus de IV. in onwil stond / en deesen hem voorwierp / dat hy de Keyserlijcke Hooghеyd had van de Paus / stond Frederick hem dit geenssins toe; maer beweesin een Brief Anno 1156. / dat hy deselve van niemand anders besat / dan van God en al de Duytsche Vorsten; welcke in sijne keur eenparigh waren geweest. De Paus had'er niets toegedaen / als de Krooningh. Boven dien werd in eenige Vorstlijcke Versamelingen / aengesteld tot de Keyserlijcke verkiesingh / gewag gemaeckt van Hertogen; daer doch maer eenen Hertogh / namentlijck Saxen, Keurvorst is; desgelijcks van Abten, Prælaten en Graven; welcke immers tot 't Keurvorstlijk Collegie niet behooren.

Wanneer de seven Keurvorsten sijn opgekomen.

Eyndlijck toonen de Rijcks-Constitutien, uytgegeeven door Melchior Goldastus van Haiminsfeld, gedruckt te Franckfurt aen den Mayn, dat Anno 1208. Keyser Otto de IV. (een Hertogh van Brunswijck) de volgende Wet op de Keyserlijcke Verkiesingh heeft aengesteld: Dat niemand sigh sou onderstaen / 't Keyserdom Erflijck te maecken. Maer dat ses Vorsten / drie Geestlijke / als Mentz, Trier, en Keulen; en drie Weereldlijck / Paltz, Saxen en Brandenburgh, den Roomschen Koning verkiesen souden. Doch indiense sigh in de Stemmingh niet konden vergelijcken / soo soudense de Koningh van Boheemen tot sigh neemen / om Scheydsman te zijn.

Wat Keyser *Otto* de III.; en wat *Otto* de IV. hier ontrent is toe te schrijven.

Hier uyt blijckt / eerst / dat d'aenstellingh der Seven Keurvorsten, gelijckmen deselve nu vind / op verre na soo oud niet is / als velе meenen; noch te betrecken staet op de tijd van Otto de III. Ten anderen is 't seer geloofflijck / dat een feyl in 't getal is begaen / en Otto de III. genoomen geworden voor Otto de IV. die wel 200. jaren na den III. heeft geregeerd. Ten derden / dat d'eerste aenstellingh (te weeten / dat alleen Duytsche Vorsten uyt haer midden eenen Roomschen Koningh souden verkiesen) Keyser Otto de III. is toe te schrijven. Maer dat Otto de IV. even dit selve Reght der keur heeft gebraght tot een bepaeld getal en Geslaghten der Keurvorsten.

Besluyt deeser verhandeling.

Die deese orde verschuyven tot de tijd des 22. jarigen Interregni, of wel geheel op Carel de IV., gaen te verr'. Want selfs Carel de IV. maeckt in sijne Goudene Bul gewagh van de Seven Keurvorsten, als van een oude en seer nuttige Ordonnantie. Dit is dus onse eenvoudige meeningh / sonder dat wy evenwel andere aen deselve willen verbinden / maer yeder sijn oordeel vry laten.

Henrick de II. Keyser. 1002. *Dithmar. l.5.6. Sigebert. Gembl. Otto Frising. l.6. Blond. l.3. Dec.2. Egnat. l.3.*

Na de dood van Keyser Otto de III. wierd ten Keyser verkooren Henrick de II., bygenoemd de Kreupele, Hertogh van Bayeren, Anno Christi 1002. Hy was van Saxisch bloed: besat echter een gedeelte van Bayerland, nevens 't Graefschap Bambergh. Want Keyser Otto d'I. had sijnen Broeder Henrick, bygenoemd de Twistige, of de Krackeelsughtige, Bayerland overgegeeven. Wiens Soon Henrick Hetzel na veeler meeningh is geweest de Vader van Keyser Henrick de II.; andere stellen sijnen Grootvader. De slordigheyd der Duytsche Schryvers was in deese tyd seer groot; waerom men oock hier van / en van veel andere gewightige dingen / insonderheyd aengaende d'omstandigheden / geen verseeckerd bericht kan vinden.

Sijnen lof.

Ondertusschen is 't gewis / dat deese Keyser Henrick de II. een treflijck / vroom / daer benevens zeeghrijck Vorst geweest is / die groote Oorlogen heeft gevoerd met goed geluck.

Opstand tegens hem.

In 't begin stond tegens hem op Eckhard, een Saxisch Marckgraef; die 't Rijck met geweld aen sigh meende te brengen. Kreegh oock eenige Vorsten op sijne syde; doch wierd haest van deselve weer verlaten; in den Rijcksban gedaen / en in 't volgende jaer verslagen. 1003.

Andere rebelly, door *Henricks* wijsheyd en saghtheyd gedempt.

Evenwel was de saeck hier mee noch niet geholpen. Want tegens Keyser Henrick maeckte sigh op sijn eygene Broeder Bruno, Bisschop van Aughsburgh, en Hertogh Henrick van Swaben, nevens eenige andere; soo dat hier een Burger-oorlogh scheen te sijn ontstaen. Echter braght de Keyser / door sijn sonderlingh verstand en saghtigheyd / het daer toe / dat deese weerstrevelige hare feyl bekenden / en genade versoghten; welckese oock verkreegen. Dus wierd alle bloedstortingh voorkomen.

Oorlogh tegens den afvalligen Markgraef *Henrick* van Oostenrijck: die geslagen: in Gevanknis gesteld, en hoe noch weerlos gelaten wierd.

Doch in 't volgende jaer ontstond een Krijgh. Want Marckgraef Henrick van Oostenrijck en desselven Soon Ernestus ontseyden den Keyser gehoorsaemheyd / en trocken tegens hem te veld. 't Quam tusschen haer en Henrick tot een Veldslagh; waer in d'Oostenrijcker de Neerlaegh leed / en na Boheemen moest ontvlieden. De Soon wierd gevangen; doch van de Vorsten soo verr' verbeeden / dat hy niet onthoofd / maer in Ballinghschap verweesen wierd. In 't jaer hier na deed Marckgraef Henrick van Oostenrijck den Keyser ernstigh om versoeningh aensoecken / en bood aen / afbiddingh te willen doen. Daer op wierd hy van de levens-straf ontslagen / doch op een Slot gevangen gehouden; welk Kasteel de Schryvers diens tijds Gebichen-

ANNO CHRISTI.

stein noemen; tot dat eyndlijck Godschalck, Bisschop van Freysingen, by de Beleeningh van Jarimir, Hertogh van Boheemen, door een welgepast Gesprecck Keyser Henricks gemoed verweeckte / en te weegh braght / dat Marckgraef Henrick weer los gelaeten wierd.

Ardovinus werpt sigh in *Italien* ten Keyser op. *Huldr. Mutius Chron. l.* 14.

Ondertusschen had een Italiaensch Marquis in Lombardyen door eenige Italiaensche Bisschoppen en Heeren sigh tot Roomsch Keyser laten opwerpen. Synen Naem was Ardovinus, of Erdwein. Met sijne Lombardyers soght hy den Keyser de Pas af te snijden / om hem buyten Italien te houden. Henrick trok vlack op dit Geweest aen. Sloegh Ardovini Besettingen uyt d'Enghten wegh: opende de Passen met geweld / en brack door. Ardovinus versamelde sijn Heyr op nieuws / en deed noch een Gevecht met de Keyser; doch verloor al sijn volck / en bleef selfs dood. Doe ruckte Henrick tot verr' in 't Land. Quam met Triumph eerst te Verona; daer na te Bressa; alwaer d'Italiaensche Heeren sigh by hem verfoeghden / en de Huldigingh aflëyden. Als hy te Pavia quam / en 't meeste deel sijns Volcks voor de Stad had gelaten / verweckten de Burgers een Oproer: begonden met des Keysers Lyfwaght te veghten: vermeesterden deselve: namen Keyser Henrick gevangen / en bewaerden hem op 't Raedhuys.

Keyser *Henrick* treckt derwaerts, verslaet sijn gantsche Heyr, en oock hem selfs.

De Burgers te *Pavia* werden tegens hem gaende, nemen hem in een Oproer gevangen.

Als de Duytschers voor de Stad 't gevaer van haren Heer vernamen / braeckense de Poorten met geweld op / en vielen daer binnen. Ondertusschen wierd Keyser Henrick de tegenwoordigheyd der sijne gewaer. Ontblood sijne Waghters; sprongh met een onvertsaeghd gemoed van de Sael neerwaerts; doch viel de Heup uyt malkander. Hy wierd wel geneesen; doch heeft de gantsche tyd sijns levens wat moeten hincken. Hier van daen koomd het / dat hy in de Historien werd geheeten Henricus Claudus, soo veel als de Kreupele, of Hinckende. Door dit ongeval des Keysers wierden de Duytschen soo toornigh / datse de Stad Pavia aen brand staken; welke dien geheelen naght in vlammen stond / en wel half tot Asch verviel. Veele hondert Burgeren wierden doodgeslagen. Van daer trock de Keyser op tegens Milaen; doch begeerde niet in de Stad te komen; maer legerde sigh buyten op 't veld. Strafte hier al de geene / welcke Ardovinus hadden aengehangen: doorwandelde 't Landschap Toscanen, en keerde weer na Duytschland.

Hoe hy verlost: door een sprongh kreupel: de Stad half afgebrand; een groot deel der Burgery doodgeslagen wierd.

Anno 1006. kreegh Henrick twee geen geringe Oorlogen op den hals. Boleslaus had sijnen Broeder Hertogh Jarimir uyt geheel Boheemen verdreven. Die daer op Keyser Henrick om hulp bad. Haestlyck quam hy aen; sloegh Boleslaus, die op sulck een schielijcke Aenval niet verdaght was / in de vlugt / en herstelde Jarimir weer in 't Hertoghdom Boheemen. Onlangs daer na heeft Boleslaus sijnen Broeder andermael verdreven; seer hard benauwd: voorts veel quaeds aengereght; tot dat hy van Boleslaus, Koning van Polen, op een Gastmael wierd gevangen: die hem d'oogen deed uytsteecken; oock de Stad Praegh en 't grootste deel van Boheemen innam.

Henrick koomd *Jarimir* van *Boheemen*, door sijnen Broeder verdreven, te hulp. 1006.

ANNO CHRISTI.

Henricks Oorlogh wegens *Lotharingen.*

D'andere Oorlogh was in 't Hertoghdom Lotharingen. Want als de Vorst deeses Lands / Hertogh Otto, de laetste uyt 't bloed van Keyser Carel de Groote (so veel de Manlijcke Linie betreft) was gestorven / beleende de Keyser Hertogh Gottfried, of Godevaerd, van Ardenna met dit Vorstendom. Hier mee wou Graef Boudewijn van Vlaenderen niet te vreeden zijn. Met bystand der François en vingh hy een Krijgh aen; overviel sijnen Bloedverwant Hertogh Gothfried, en veroverde eenige Plaetsen in Lotharingen. In 't volgende jaer nam Keyser Henrik voor / Boudewijn in sijn eygen Land / Vlaenderen, te gaen besoecken. Ruckte met sijn Heyr over de Schelde: verwoestte Vlaenderland wijd en breed: kreegh veele Vlaemsche Heeren gevangen / en belegerde de Stad Gent. Vermits nu Boudewijn sigh te swak bevond / bad hy om Vreede: stond oock af van al sijn Aenspraeck op Lotharingen, en 't geen hy in dit Land had ingenoomen. Hier op wierd hy van Keyser Henrick begenadighd; en noch boven dien Beleend met eenige Eylanden in Zeeland. Dus is Gothofredus van Ardenna Hertogh in Lotharingen gebleven. Die oock Graef Gerard geslagen / en 't Graefschap Heenegouw ingenoomen heeft.

1007. Hy verwoest *Vlaenderen*: en daer op gevolghde Vreede.

Anno 1007. stierf Rheinhold, de laetste Graef van Babenbergh, of Bambergh: derhalven viel dit Graefschap / als een Rijcksleen / den Keyser t'huys; die voornam / hier een Bisdom te stighten. De Bisschop van Wurtzburgh steldde sigh hier tegens / wijl sijn Bisdom veele Goederen in dit Graefschap had. Henrick bood hem voor deselve genoeghsame vergoedingh; doch hy begeerde niet. Vermits nu de Keyserin Kunigund seer ernstigh hier op aenhield / heeft de Keyser / soo hierom als om andere oorsaecken / een Rijcksdagh uytgeschreven / om gehouden te werden te Franckfurt aen den Mayn; en de Bisschoppen vermaend / hare stemmen en oordeelen over deese saeck te willen geven. Van 't meerendeel wierd beslooten / wijl dit werck streckte tot bevoordering des Godsdiensts en der Kerck / dat het door niemand sou mogen verhinderd werden. Dus moest dien van Wurtzburgh swijgen. Doe gingh Keyser Henrick met de Fundatie voort. Maeckte d'aenvangh met 't bouwen der Domkerck en twee Kloosteren. Begiftighde oock dit nieuwe Bisdom rijcklijck; niet alleen met 't Graefschap Bambergh, maer oock met een gantsche Heerlijckheyd in 't Landschap Karndten, nevens eenige Leenen in Thuringen en Anhalt. Wou oock / dat het exempt, en geen Aerts-Bisdom onderworpen sou zijn. Maeckte daer-en-boven eenige Vorsten des Rijcks tot des Bisschops Leen-mannen. Deeser wijs wierd Keyser Henrick de Fundateur des Bisschoplijcken Stoels Bambergh. In den Herfst Anno 1011. deed hy den Bamberghschen Dom, nevens S. Benedicti Kerck / nu volbouwd / door

Bambergh van Keyser *Henrick* 1007. tot een Bisdom gemaeckt, en rijcklijk begiftigd.

1011.

de

ANNO CHRISTI. de Patriarch van Aglar, in de tegenwoordigheyd van 30. Bisschoppen en andere Prælaten staetlijck inwyen. Stelde hier oock een School aen / tot onderwijsingh der Jeughd in goede Konsten en Weetenschappen.

Pausen-tumult, en handel te Romen. 1013. Ondertusschen was te Romen een Tumult ontstaen; en eenen / genoemd Gregorius, had Paus Benedictus d'VIII. uyt den Stoel gestooten; waer in hy selfs was gaen sitten. Benedictus soght hulp by Keyser Henrick; die in October Anno 1013. te Pavia aenquam. D'ingedrongene Paus Gregorius nam de vlught / wijl hy seer voor den Keyser vreesde. Doe sond Henrick Paus Benedictus voor uyt na Romen; doch hy selfs bleef / geduerende de Winter / te Pavia: trock met den aenvang des volgenden jaers na Romen toe; en wierd

1014. daer op den 14. van Februarius Anno 1014. van de gemelde Paus gekroond; na dat hy nu al 12. jaren Koomsch Koningh was geweest. Oock heeft deese Paus Benedictus d'VIII. Keyser Henrick dit ten gevalle gedaen / dat hy vier jaren daer na persoonlijck te Bambergh in Duytschland quam; 't Bisdom al hier inwydde / bevestighde / en met nieuwe Privilegien begiftighde.

Keyser Henricks Oorlogh met Polen. 1015. Terwijl Keyser Henrick in Italien beesigh was / vingh Miesco, Soon des Poolschen Koninghs / in 't Rijck een Oorlogh aen; onaengesien de Keyser hem verlost had uyt de Gevanckenis des Boheemschen Hertoghs Boleslai. Doe nu de Polacken te veld waren getrocken / bejegende Henrick haer / en leyde haer in twee Veldslagen ter neer. Verloor echter oock veele der sijne. Om dit verlies te wreecken / belegerden de Polacken de Stad Meissen; waer in sigh Marckgraef Herman bevond; die sigh soodanig verweerde / dat de vyanden gedwongen waren af te trecken.

Verrightingen van Keyser Henrick Anno 1022. braght Keyser Henrick de II. een groot Heyr by een / en begaf sigh daer mee na Italien; welck Landschap van de Griecken, met hulp der Saraceenen, seer beschadighd wierd. Hy verdeelde sijne Krijgsmaght in twee hoopen. D'eerste en grootste voerdde hy selfs na Apulien. D'andere / bestaende in 20000. Mannen / sond hy / onder 't Commando des Aerts-Bisschops van Keulen, na Romen. Deesen was bevel gegeven / d'Abt van Cassino en de Vorst van Capua gevangen te neemen / wijlse sigh met de Griecken hadden verbonden. D'Abt ont-

in Italien tegens de Griecken. blood op de Zee; doch leed Schipbreuck / en verdronck. Dien van Capua wierd gekreegen / en na Duytschlaud gesonden. Keyser Henrick belegerde de Stad Troja in Apulien: veroverde deselve na 3. maenden: sloegh der Griecken Heyr in de vlught; en nam soo Apulien als Calabrien in. Vermits de Noormannen hem in deesen Oorlogh dappere dienstenhadden gedaen/soo schonck hy aen haer een gedeelte des Lands / 't welckse naderhand altijd hebben beseeten. Als hy 't ge-

De Noormannen een deel Lands hier ingegeven. heele jaer had doorgebraght met orde te stellen op d'Italiaensche saecken / trock hy Anno 1023. weer na Duytschland. Sprack onderweegen met Koningh Robert van Frankrijck, aengaende de Reformatie der Algemeene Kerck: en stelde voorts sijne gedaghten gantschlijck daer op / hoe hy weer sou mogen herstellen de schade / welcke een goed deel van Duytschland in de tijd sijns afweesens had geleeden.

Want Mistevo, der Wenden Vorst / had de Dochter van Bernhard, Vorst van Lunenburgh, ten Houwlijck versoght: oock hadse de Vader aen hem verloofd: waer op Mistevo een aensienlijcken hoop Ruyterey met Keyser Henrick na Italien had gesonden. Doe nu de gemelde Mistevo sijne Bruyd meende te sullen bekomen / sloegh Hertogh Bernhard hem deselve schimplijck af; daeren-boven noch hem scheldende voor een Wendischen Hond. Om deesen hoon te wreecken / viel de Wendische Vorst met een groote Krijghsmaght in Saxen: verwoestte beyde de Bisdommen Hamburgh en Stargard: handelde seer grouwlijck / insonderheyd met de Geestlycke: sneed haer de Huyd Kruyswijs open op 't Hoofd / latende de Lappen afwaerts hangen / en voerdde haer dus ten spot om. Deese Wenden verdreven Marckgraef Diederick van Brandenburgh, en namen de Stad Brandenburgh in; soo dat Diederick na Maeghdenburgh moest vlieden / en sigh daer ophouden. Tot sulck een behoeftighe

De weygeringh eener toegeseyde Bruyt, en bygevoegde Hoonwoorden, veroorsaecken Duytschland een elleudigh jammer,

tighеyd geraeckte hy / dat hy honger had moeten lyden / indien niet de Maeghdenburgsche Aerts-Bisschop hem met een Canonicaet had voorsien. Hertogh Bernhard dreef wel / met hulp der Saxen, de Wenden weer te rugg'; doch kon haer niet tot 't Christen Geloof brengen / noch haer de Stad Brandenburgh weer ontweldigen; maer moest Vreede met haer maecken na haer welgevallen. Dit kan groote Heeren tot een Voorbeeld verstrecken / datse hare Beloften getrouwlijck houden; eenen anderen niet lightlijck door smaedredenen en onbillijkheyd ten Oorlogh aenhitsen moeten.

en geweldige bloedstortingh door der Wenden Vorst. Spangenberg.

Anno Christi 1024. viel Keyser Henrick de II. te Alsted in een gevaerlijcke sieckte. Als hy nu sagh / dat het met sijn leven ten eynde liep / beriep hy de Vorsten des Rijcks tot hem / om sigh met haer te beraedslaen over een Nasaet en toekomenden Keyser. Verscheydene wierden hier voorgeslagen; en van sommige Hertogh Conrad van Franken voorgesteld; aen wien Keyser Henrick oock sijne stem gaf; gelijck hy alreeds te vooren in sijn Testament had gedaen. Hier op stierf hy te Groningen, niet verr' van Halberstad, den 13. van Julius, in 't 52. jaer sijns ouderdoms / na dat hy 't Keyserrijck 22. jaren en 5. maenden seer wel had bestierd. Sijn Lijck wierd met groote heerlijckheyd uyt Saxen na Bambergh gevoerd / en daer begraven in de van hem gestighte Bisschoplijcke Domkerk.

Keyser Henrick de II. werd sieck; en sterft. 1024. Te Bambergh begraven.

Sijne Gemalin was Kunigunda, Dochter van Siegfried, Paltzgraef aen den Rhijn; van welcke de Geschiedboecken melden / datse den gantschen tijd haers Houwlijcks hare Maeghdom heeft behouden; doch met bewilligingh van de Keyser haren Man. Die oock / korts voor sijne dood / haer' Ouders en

Sijne Gemalin Kunigunda, met beyder bewilligingh, Maeghd by hem

ANNO CHRISTI.

en Bloedvrienden voor hem doen roepen; Kunigund haer overgegeven / en betuyghd sou hebben / dat hy haer hare Dochter weer leverde / soo suyver Maeghd / als hy deselve had ontfangen. Stracks na Henrici dood begaffe sigh oock in een Klooster / van haer selfs gestight / waer inse haer leven heeft besloten. Van de regeeringh des Keysers Conradi II. sullen wy hier na spreecken; voor tegenwoordigh ons tot andere Geschiedenissen keeren.

gebleven. Mutius Chron. l. 14. Sifrid. l. 1.

Griecksche Geschiedenissen. Keyser *Basilii* verrigtingen, en seer lange regeeringh.
1002.
Zonar. T. 3. Cedren. Egnat. l. 2.

Te Constantinopol regeerde / als Keyser in 't Oosten / Basilius, de Broeder Constantini, die ten tyde van Keyser Otto d'I. had beginnen te regeeren; en de Heerschappy 50. jaren langh heeft gevoerd. Anno Christi 1001. oorloghde hy tegens de Bulgaren met goed geluck. Sloegh haer niet alleen uyt de Thessalische Steeden / welckese voor deesen met geweld hadden ingenoomen; maer veroverde selfs geheel Servien; en verjoegh Samuel, der Bulgaren Vorst / tot in 't uyterste Geberght. Heeft oock veele Plaetsen van Bulgaryen met Griecken beset. Deese Oorlogh heeft geduerd tot in 't jaer 1017. / wanneer Basilius sigh uyt Bulgaryen weer na Constantinopol begaf. Want Johannes, Hertog der Bulgariërs, Nasaet van Samuel, greep de Stad Durazzo met geweld aen; doch wierd van de Griecken verslagen / als hy maer alleen 2. jaren had geregeerd. Dit onheyl verschrickte de Bulgaren soodanigh / datse sonder orde / gelijck als vluchtende / uyt Grieckenland na Bulgaryen weecken. Basilius maeckte een goed gebruyck van deese gelegenheyd: viel in haer Land: veroverde byna al de Steeden: bequam een seer grooten Schat: deelde deselve uyt onder syn Kryghsvolck: leydde haer hier en gintsch in Besettingh; en keerdde Anno 1019. met Triumph weer na Constantinopol. Twee jaren hier na onderwond sigh een Grieckisch Heer / genoemd Phocas, 't Oostersch Keyserrijck aen sigh te brengen. Doch Basilius voorquam dit quaed door syne voorsightigheyd; soo dat hy Phocas met synen Aenhangh noch in 't selve jaer onderdruckte. Door soo veelerley gelucckige verrightingen wies Basilius de moed; derhalven hy sigh ondernam, Sicilien weer aen syn Rijck te brengen; gelijck hy dan ook een Scheepsvloot daer heenen afvaerdigde. Doch hy wierd onder dit voorneemen van de dood verrast; en stierf in December des jaers 1025. / als hy 50. jaren had geregeerd / en 72. geleefd. Hem volghde synen Broeder Constantinus de IX., van wien wy hier na sullen handelen.

1017.
Bulgariërs gedempt; en *Bulgaryen* met *Griecken* beset.

1019.
Weerspannelingh ondergebraght.
1021.

Dood van Keyser *Basilius.*
1025.

Fransche Geschiedenissen. *Robert*, Koningh van *Frankrijck.*
1003.
Monach. Antissiod.

In Franckrijck voerde de Heerschappy Robertus, Soon van Hugo Capet, een vroom en geleerd Vorst; soo dat hy oock selfs eenige Hymnen, of Gesangen / heeft gemaeckt in de Latijnsche Tael / welke noch hedensdaeghs in de Kerck werden gesongen. Anno 1003. wilden de Burgundiërs hem niet voor haren Heer erkennen; maer begeerden / dat de Keyser haer eenen Vorst sou geven. Doe beoorloghde Robert haer; en 't Hertogdom Burgundien wierd jammerlijk verwoest.

Oorlogh tegens *Burgundien.*

Hier na regeerde Rudolphus in Burgundien, wyl Koningh Robert geen lust tot Oorlogen had. Deese Rudolph quam tot Keyser Henrick de II., en trad met hem in accoord, indien hy kinderloos overleed / dat in sulck een geval 't Landschap Burgundien 't Roomsche Rijck sou t'huys vallen. Dit Verdragh mishaegde den Burgundischen Adel; welken dien van Poictou sigh aennam. Dus quam 't andermael tot een Krygh; waer in echter niet anders wierd verright / dan Land en Lieden verderdingh; tot dat in 't volgende jaer 1017. een Vergelijckingh wierd getroffen: waer by de Graef van Poictou ten Gouverneur, en de naeste na den Koningh in Burgundien wierd gesteld.

Weer een nieuwe Krijgh in 't selve Landschap
1017.

Koningh Robert had synen oudsten Soon Hugo voor eenige jaren tot synen Nasaet in 't Fransche Koninghryck genoemd: doch hy stierf Anno 1028. / als hy nu 27. jaren oud was geworden. Doe wou Robertus, dat d'oudste onder syne twee noch overige Soonen / Henrick geheeten / Erfgenaem van de Kroon sou zyn. Had oock alreeds met hem beginnen te regeeren. Doch de Moeder / die de jonghste / Robert, liever had / begeerde / dat deesen / na de Vader / op den Throon sou klimmen. Hier uyt ontstond aen 't Hof een hevige Twist; waer in sigh oock de Vorsten en Standen des Rijcks vermenghden; onder haer selven Parthyen makende; tot dat het eyndlyck / na Koningh Roberts dood / ten openbaren Oorlogh uytborst. Ondertusschen evenwel drongh Koningh Robert door; en liet synen Soon Henrick, tegens wil van syne Gemalin / te Rheims Kroonen.

Koningh *Roberts* oudste Soon stierf: hy wil synen naest-oudsten Soon ten Erfgenaem maken; syne Gemalin den jongsten.
Glaber.

In Spaenje viel ontrent deese tyden oock veranderingh voor. Want Anno 1002. stierf de Saraceensche Koningh Almansor te Corduba; die de Christenen in Spaenje veel leed had toegevoeghd. In syne plaets quam synen Soon / die weynigh nut was. Want hy liet geschieden / dat de Gouverneurs en Stadhouders der Provintien sigh tot Koningen opwierpen; waer door der Saraceenen Maght verdeeld en seer gekrenckt wierd. Dit gaf de Christenen een goede gelegenheyd / om haer te dempen / indiense niet selfs onder malkander tweedraghtigh geweest waren / en sigh verdorven hadden.

Spaensche Geschiedenissen.
Roderic.
1002.
Dood van *Almansor.*
Verdeeldheyd der *Saraceenen:* en tweedragt der *Christenen.*

In 't Koninghrijck Gallicien en Legion stierf Alphonsus de V., na dat hy tot in 't 28. jaer had geregeerd. In Portugal wierd hy met een Pyl doorschooten. Synen Nasaet was synen Soon Weremund (of Veremundus) de III., die 10. jaren heerschte.

Dood van *Alphonsus* de V.

In Engelland was 't ontrent deese tyd ellendigh gesteld. Koningh Edelred, Soon van Edgar, of Eadgar, had tot noch toe veel van de Deenen geleeden; welcke insonderheyd Anno 1004. de schoonste Provintien in Engelland jammerlyck hadden verwoest. Hy dreef haer wel Anno 1005. met geweld uyt; doch der Deenen Koningh / genoemd Swijn (Sueno) quam in Julius Anno 1006. weer. Braght veele Scheepen / veel volck met sigh; en verbuldde alles met ellende door

Engelsche Geschiedenissen; en veelerley *Deensche* verwoestingen in *Engelland.*
Roger.
1004.
1005.
1006.

brand

ANNO CHRISTI.

brand en moord; sonder evenwel Edelred en d'Engelsche Slagh te leveren. Tegens de Winter begaf hy sigh na 't Eyland Wight. Die van Kent en Cornewal moesten hem Tribuit geven.
1009. Drie jaren hier na quam een andere hoop roofgierige Deenen; plonderende en verwoestende alles wat aen de Zee lagh/ en geen tegenstand kon bieden.
1010. Anno 1010. handeldense op een gelijcke wijs. Deeden oock een Veldslagh met Koningh Edelred; behielden 't Veld/ en vermeesterden 't Eyland na 't Noorden.
1011. Anno 1011./ ontrent S. Michael, veroverdense de Stad Cantelbergh; en gingen dien gantschen Winter seer grouwlijck in 't Land te werck; tot dat Koningh Edelred sigh genoodsaeckt vond/ de Vreede van haer te koopen; waer toe een seeckere Som gelds wierd genoemd. Terwijl de Deenen te Londen na d'opbrengingh waghtten/ schattedense den Bisschop deeser Stad gantsch hoogh. Als hy nu soo veel gelds niet kon/ of niet wou leveren/ wierd hy in de Paesch-weeck van haer doodgeslagen. Doese 't voorgedaghte Accoord-geld hadden ontfangen/ voerense van daer wegh; doch gingen byna al t'samen/ met al hare geroofde Goederen/ door Stormwinden en Schipbreuck te grond. Dus bequam haer de Diefstal/ gelijck de Scorpioen by Esopus den Kieckendief.

Vreede van haer gekoght.

Gaen byna alle met al haer geroofd goed op Zee te grond.

Evenwel quam Koningh Swijn (of Sueno) Anno 1013. met een groote maght van volck weer. Nam Northumberland in: viel in Marckerland. Roofde/ brandde/ moordde op 't grouwlijckste. Belegerde Londen. Dwongh Koningh Edelred, na Frankrijk te moeten wijcken/ na dat hy sijne Gemalin en Kinderen voor af derwaerts had gesonden. Dus braght Sueno geheel Engelland onder sijn geweld. Als hy nu meende alles gewonnen te hebben/ wierp God hem ter neer; want plotslijck stierf hy in Februarius Anno
1014. 1014. Doe maeckten de Deenen sijnen Soon Knot (Knut, Canutus, Cnutus) ten Koningh. Hier tegens riepen d'Engelsche Koningh Edelred uyt Normandyen weer na huys in Engelland. Hy quam/ en sloeg den Deen Cnut 't Land uyt: die ondertusschen dreyghde/ dat hy sterck genoegh wou weerkomen: gelijck hy dan oock deed/ en Anno 1015. Engelland jammerlijck verwoestte. Koning Edelred lagh te Londen sieck. Canutus belegerde hem binnen deese Stad. Edelred stierf op 't Paesch-Feest Anno 1016./ onder de Belegeringh van Londen; na dat hy 37. jaren met wanckelbaer geluck had geregeerd. Sijnen Soon Edmund wierd sijnen Nasaet; die twee Veldslagen tegens de Deenen deed; waer in d'Engelsche 't voordeel hadden: doch in de derde Stryd leedense een swaere Neerlaegh/ en de beste kerne der Engelsche Ridderschap sneuvelde hier. Koningh Edmund had sijn Volck verlooren/ maer niet 't Hert. Bood derhalven Canutus een Kamp aen. Seyde/ 't was onnoodigh/ dat om twee Menschen wil soo veele duysenden souden sterven/ en geheel Engelland verdorven werden; daer doch de dood van eenen harer beyde alles kon afmaecken. Canutus wou hier toe niet verstaen. Bood daer tegens Edmund den Vreede aen/ onder voorwaerde/ dat Engelland sou gedeeld werden in twee deelen: 't eene sou Edmund behouden; 't ander Canutus besitten. Hier op verkoos Edmund West-Saxen, en liet Canutus 't Marckerrijck. Maer als Edmund korts hier na overleed/ verdreef Cnut desselven Broeder Eduard, en wierd dus meester van geheel Engelland. In 't volgende jaer nam hy Emma, Weduw van Koningh Edelred, ten Gemalin. Deelde 't veroverd Engelland in vier deelen. Behield West-Saxen voor sigh selven. D'overige drie deelen gaf hy sijne voornaemste Oversten in Leen: doch naderhand verdreef hy haer weer. 1017.

Der Deenen Koning Sueno of Swijn, veroverd geheel Engelland. Sterft daer op plotslijck. Matth. Westmonast.

De Deenen uyt Engeland geslagen. 1015.

Komen al weer, onder haren nieuwen Koning Knot (Cnut, Canutus); die sigh meester van geheel Engelland maeckt.

De meergemelde Koningh Cnut, of Canutus, had nu twee Koninghrijcken/ Deenemarcken en Engelland. Maer Anno 1026. bequam hy oock 't derde/ tegens sijne gedaghten. Koningh Olaus van Noorweegen was eenvoudigh en sleght van verstand. Derhalven wilden de Noorweegers hem niet langer hebben; maer riepen Canutus tot haren Koningh. Die wel haest met 50. Schepen aenquam; Olaus verdreef uyt geheel Noorweegen, en hier gekroond wierd. Olaus onderstond sigh wel/ 't sijne weer te bekoomen; doch wierd van sijn eygen Volck verslagen. Dus bleef Canutus Koningh van Deenemarcken, Engelland, en Noorweegen.

Canutus, nu Koningh van Deenemarcken en Engelland, werd oock Koningh van Noorweegen. 1026.

In Hongaryen regeerde Koningh Stephanus, Soon van Geiza. Men houd het daer voor/ dat hy is geweest d'eerste Hongarische Christen Koningh. Keyser Henrick heeft seer veel gedaen tot bekeeringh der Hongariërs van 't Heydendom tot 't Christendom. Gelijck hy dan oock Koningh Stephanus sijne Suster Gisela ten Gemalin gaf. Deese Stephanus was gantsch milddadig tegens d'arme Lieden. Deed de Geestlijke seer veel goeds/ en voerdde een onbestraflijck leven. Waerom hy oock 42. jaren na sijnen dood onder de Heylige wierd gesteld. Hy heeft geregeerd 37. jaren: en als hy Anno 1038. was overleden/ is Petrus, de Soon sijner Suster/ sijnen Nasaet geworden. 1038.

Hongarische Geschiedenissen. S. Stephanus, d'eerste Christen Koningh van Hongaryen.

Wat de Kroon Polen betreft/ de Geschiedschrijvers stellen den aenvangh desselven Rijcks op 't duysendste jaer na des Heeren Christi geboorte/ als Keyser Otto de III. Hertogh Boleslaus, Soon van Miecislaus, ten Koningh van Polen verhief/ en hem te Gnesen de Kroon op 't Hoofd settede. Deese Boleslaus heeft naderhand sijn Rijck merckelijck vergroot: de Stad Cracouw de Boheemers afgedrongen: Boleslaus, Hertogh van Boheemen, verslagen/ de Hoofdstad Praeg belegerd/ en Boheemen twee jaren langh beseten; doch wierd van Keyser Henrick de II. weer daer uyt gedreven. Hier uyt ontstond een Oorlogh tusschen de Duytschers en Polacken; in welcke weersijds niet weynigh bloed is vergooten; tot dat eyndlijck te Bautzen Vreede wierd gemaeckt; en de Keyser den Poolschen Koningh bystond tegens Jaroslaus, Vorst van Rusland, die met groote Maght

Poolsche Geschiedenissen. Wanneer Polen een Koninghrijk wierd. 1000. Boleslaus. 1002.

Oorlogh tusschen de Duytschers en Polacken. Dithmar. l. 7.

ANNO CHRISTI.

in Polen was gevallen. Met der Duytschen hulp heeft Boleslaus de Russen weer uyt
1015. 't Land geslagen. Als hy Anno Christi 1024.
1017. overleed / quam sijnen Soon Miesco, oock
1024. Miecislaus de II. genoemd / tot 't Koninghrijck. Onder den voorgemelden Koningh Boleslaus is 't gebeurd / dat de Poolsche Edelieden de Christlijcke Religie begonden moede te werden; alleenlijck om datse de Bisschoppen en Papen de Thienden moesten geven: meenende / dat het by haer' oude Afgodery veel gemacklijcker en lustiger was toegegaen. Als nu hier over een Oproer ontstond / dempte Koningh Boleslaus dit vyer onder d'asch. Deed de Hoofden deeser Rebelly ten deelen dooden; ten deelen soodanigh tughtigen / datse voortaen stil saten.

Egyptische Caliphen. Cedren. Torsell.

In Egypten regeerde Calipha Hachan, wiens Moeder een geboorne Christinne was. Evenwel brack hy / om sijne Saraceenen genoegsaem te toonen / dat'er geen Christen Ader was in sijn gantsche ligchaem / Anno 1010. de Vrede met Basilius, Keyser te Constantinopol. Viel in de Stad Jerusalem; verwoeste de heerlijcke Tempel des Grafs Christi: verbrandde de Kloosteren / soo daer als in 't gantsche Land: sloegh eenige Monicken dood; joegh d'overige wegh; en voeghde de Christenen in 't gemeen groote schade toe.

Tempel des H. Grafs te *Jerusalem* verwoest.

Kercklijke Saken.

Wat belanghd de Kercklijcke Staet / onder Keyser Henrick de II. wierden eenige Byeenkoomsten der Geestlijcke aengesteld; als / te Maeghdenburgh, Dortmund, Bambergh, en Selingstad. In deselve wierden wel eenige Ordonnantien gemaeckt; doch betroffen meerendeel 't Gesangh der Kercken / en andere Ceremonien; of dienden tot Reformatie van 't onordentlijk leven der Geestlijckheyd. Van de Stightingh des Bisdoms Bambergh, en eenige andere Kercklijcke sacken / is hier boven meldingh gedaen.

Roomsche

Na Johannes de XVII. heeft den Pauslijcken Stoel beseeten Johannes d'XVIII. (of XIX.). Op hem is gevolghd Sergius de IV. Op deesen Benedictus d'VIII.; die Keyser Henrick de II. heeft gekroond Anno 1014. / en 't Dom-Stigt te Bambergh ingewijd. Deese Paus Benedictus d'VIII. was van hoogen Adel. Had derhalven lust tot fraeye Paerden / insonderheyd die t'eenemael wit van Hayr waren. Op 't Stight Bambergh leydde hy / wegens d'Exemptie en andere Vryheden / een Tribuit; dat hem de Bisschop jaerlijcks moest geven 100. Marck Silver / nevens een schoone witte Pel met het daer toe behoorende Tuygh. Doch Keyser Henrick heeft naderhand dien Tribuit afgelost; door den Paus de Stad Benevent te geven / en dus 't Bisdom daer van bevrijd

ANNO CHRISTI.

Pausen.

Benedictus d'VIII. een groot liefhebber van fraeye Paerden, insonderheyd witte.

Onder de voorname geleerde Lieden deeses tijds vindmen Berno, een Abt van Reichenauw, in de Costenzer Zee, wiens Schriften noch voorhanden zijn. Burchard, Bisschop van Worms, die aldaer de Dom heeft opgebouwd / na dat hy d'oude / genoemd S. Pieter, had afgebroocken / en ingewijd in de tegenwoordigheyd van Keyser Henrick de II. Sijn Boeck is noch in weesen. Oock heeft onder deese Keyser gebloeyd Guido van Aricia, een beroemd Musicant; die deese Konst in seeckere Præcepten heeft vervat / en een veel lighter manier om te singen aen 't light gegeeven / als opt te vooren gebruyckelijck was; waerom oock Paus Benedictus hem na Romen riep.

Geleerde Lieden deeses tijds. *Berno*, een *Abt.* Bisschop *Burchard.*

Guido van *Aricia*, een *Musicant.*

Onder de Saraceenen of Mahometanen in Spaenje floreerde doemaels aldermeest dien seer beroemden Medicus Avicenna, die in 't Arabisch van de Geneeskonst heeft geschreven. Sijne Schriften sijn in verscheydene Talen overgeset / en werden daeghlijcks geleesen.

Avicenna onder de *Saraceenen in Spaenje.*

Anno Christi 1012. heeft sigh toegedragen deese gedenckwaerdige Geschiedenis / aen-

Wonderbaerlijcke

getree-

ANNO CHRISTI.

geteeckend en bevestighd van veele Historie-schrijvers. In 't Stight Maeghdenburgh (Albertus Krantzius steld 't Bisdom Halberstad) is een Dorp / genoemd Kolbeck. De Kerck van 't selve is S. Magnus toegewijd. In de naght voor 't Kers-feest quam een Boer / Ottobert geheeten / met noch 14. Mannen en 3. Vrouwen / t'samen 18. in getal / op 't Kerckhof. Deese begonden hier te Danssen / en te gelijck met een groot geschreeuw ongeschickte Liedekens te singen. Wijlse nu de Priester / genoemd Ruprecht, die met den Godsdienst beesigh was / daer in verwardden / gingh hy tot haer uyt / en vermaende haer / van deese Godloosheyd af te laten. Sy pasten'er niet op / maer voeren geduerigh in haer werck voort. Doe wierd de Priester toornigh / en vloeckte haer in den Naem Gods / en des Martelaers S. Magni; met toewensschingh / datse een geheel jaer aghter malkander moesten Danssen. Daer op voerense als onsinnige Menschen voort / danssende en singende dagh en naght. Klaeghden noch over koude / noch over hitte / noch over honger / noch over dorst. Daer-en-boven viel noch Dauw / noch Regen / noch Sneeuw op haer. Hare Kleederen en Schoenen versleeten niet. Yemand wou sijne Suster met geweld van de Rey aftrecken / en nam haer ten dien eynde by den arm; die stracks ter aerden neer viel / sonder dat'er een eenige bloeddruppel volghde. Ondertusschen danste dit Wijf (noch jongh sijnde) geduerigh voort. Doe dit een geheel jaer langh had geduerd / in welke tyd sy d'aerde in de rondte soodanigh hadden neergedrongen / datse tot aen haer midden waren neergesoncken / quam de Bischop van Keulen met eenige Geestlijke derwaerts; deeden 't Gebed voor haer; en doe nam de gedaghte Bischop haer by de hand / scheydde haer van malkander af; voerdde haer in de Kerck / en danckte God voor hare verlossingh. Drie van deese / waer onder oock 't Wijf / 't welck den arm had verlooren / stierven terstond voor den Altaer. Eenige eyndighden haer leven in de tweede en derde maend hier na. De geene / die noch overigh bleven / tsidderden geduerigh / en konden hare Leeden niet stil houden / tot een altijdduerend getuygenis harer begane misdaed. Hier uyt sien wy / dat God sigh niet laet bespotten / en dat moedwillige godloosheyd een boosen loon bekoomd. Deese Geschiedenis is van meer als thien geloofwaerdige Historie-schrijvers beschreven / welcke meerendeel ter selver tijd / of niet langh daer na geleeft hebben.

[…]eschiedenis, […] van een Dans onder 18. persoonen op 't Kerkhof te Kolbeck; die een geheel jaer agter malkander duerde, op de vervloeking des Priesters. 1012. Arb. Stad. Roger. Angl. Albertus Krantzius, &c.

Anno 1016. heeft Keyser Henrick de II. 't Vleck Goszlar, 't welck hy bysonderlijck beminde / tot een Stad gemaeckt / en begonnen met Mueren t'omvangen; want tot noch toe was 't een opene Plaets geweest.

't Vleck Goszlar tot een Stad gemaeckt.

In 't jaer 1017. kreegen de Joden op Goede Vrydagh te Romen een Crucifix; deeden de Beeldnis Christi van 't Kruys af; sloegen / bespoogen / geesselden deselve; en heghteden doe 't Beeld weer aen 't Kruys; handelende dus daer mee / gelijck hare Voorvaderen op dien dagh den waeraghtigen Christus hadden gehandeld. Maer op dit schelmstuk wierdense betrapt; en harer veele moesten 't met den hals boeten.

Joden schendlijk bedrijf met een Crucifix.

ANNO CHRISTI.

In 't selve jaer vielen onder een Regen bloeddruppelen van den Hemel. Die op der Menschen lighamen quamen / konden van de Huyd niet weer afgewasschen werden: 't welck men evenwel gemacklijck kon doen van de Kleederen; oock van Hout en Steen.

Seldsaem bloedige Regen.

Anno 1020. was allerweegen in Duytschland een grouwlijcke Pest. In de doode Lijken wiessen terstond giftige Slangen; soo datmen deselve sonder gevaer niet kon begraven.

Wonderbare Pest.

Anno 1023. heeft Adelbold, Bischop van Utrecht, in deese Stad de van hem gebouwde seer heerlijcke Domkerck ingewijd op den 9. van Julius, in 't bysijn van Keyser Henrik de III., en noch 12. Bisschoppen. De gemelde Keyser deed aen deselve heerlijcke giften / en vercierdese met treflijcke Privilegien.

Domkerck t'Utrecht ingewijd.

Na de dood van Keyser Henrick de II. wierd van de Vorsten eendraghtigh ten Keyser verkooren Conrad de II., bygenoemd Salicus, Soon eens Hertoghs van Francken, en van Adelheid, Hertogin van Lotharingen; aen wien oock Keyser Henrick op sijn doodbed sijne stem had gegeven / gelijck hier boven gehoord is. Hier op wierd hy den 8. September Anno 1024. te Mentz gekroond. Beyde de Hertogen / Ernst van Saxen, en Wolf van Bayeren, hadden sigh in 't eerst aengekant tegens de keur van Conrad: doch alsse d'eenparigheyd der andere Vorsten sagen / lietense af / en hielden sigh te vreeden. De Vorsten en Steeden in Lombardyen sonden in 't volgende jaer hare Gesanten na Duytschland, om den Keyser geluck te wenschen; behalven die van Pavia; welcke 't seer schoone Slot in hare Stad / de Woonplaets der oude Lombardische Koningen / ter neer wierpen / op dat de Duytsche Keyser niet misschien daer in moght komen Resideeren. Doch Conrad trock Anno 1026. met een Krijghsheyr in Italien: verwoestte alles rondom Pavia: belegerde de Stad / en dwongh haer door hongersnood / sig te moeten overgeven. Onder meer andere beswaernissen was dit hare Straf / datse 't Koninghlijck Pallays / door haer om verr' gesmeeten / op eygene kosten / en met eygene handen weer opbouwen moesten.

Conrad de II. Roomsch Keyser. Wippo in ejus vita. Gothofredus. Viterb. p. 17. Otto Frisingens. l. 6. c. 28. Gaguin. l. 5. Æm[…] l. 3. Carion. Chr. l. 3. Sigebert. Gembl. Hermann. Contract. Huld. Mutius, Chron. l. 14.
1025.

In April Anno 1027. quam Conradus te Romen. Onder meer andere Vorsten had hy by sigh Koning Rudolph van Burgundien. Hier heeft hem Paus Johannes de XX. gekroond: welcke Keyserlijcke Krooningh wierd bygewoond van twee Koningen; Canutus, Koningh van Engelland, Deenemarken en Noorweegen; en van de gedagte Koningh Rudolph van Burgundien. Op Paeschdagh begonden eenige onrustige Romeynen een Oproer aen te vangen; doch wierden door des Keysers Oversten haest gedempt.

Van de Paus gekroond.
1027.

Doe Keyser Conrad uyt Italien weer in Duytsch-

Graef Wolf

ANNO CHRISTI.

Duytschland quam / vervoeghde hy sig eerst te Wurtzburgh; daer na t'Ulm, om een Oproer te stillen. Want Wolf, Graef in Swaben, had den Bischop van Aughsburgh beoorloghd; syn Bisdom verdorven; oock de Stad Aughsburgh vermeesterd / en deselve geplonderd. Conrad verdaghvaerdde desen Wolf, binnen Ulm te verschijnen. Hy quam: verdemoedighde sigh; en moest alle aengedane schade vergoeden; soo die de Bischop / als die de Stad en 't Land had geleeden. Hier toe moest hy opbrengen byna alles wat hy had. Was dit niet wel gevischt?

in *Swaben*, hoe gestraft wegens sijnen Oorlogh tegens *Aughsburgh*.

Vermits nu gintsch en herwaerts / soo binnen 't Rijck als buyten 't selve / veelerley onrusten opreesen / soo verkreegh Keyser Conrad van de Vorsten / dat sijnen Soon Henrik, noch maer 11. jaren oud / van Pilger, Aerts-Bischop van Keulen, in de Stad Aken tot Roomsch Koningh en toekoomenden Keyser wierd gekroond: oock gaf Conrad hem terstond 't Landschap Bayeren over. Koningh Stephanus van Hongaryen weersprack dit; en meende / dat Bayeren hem toequam / wijl hy Gisela, Suster van Keyser Henrick de II. (sonder Kinderen overleeden) ten Gemalin had. Conrad antwoordde: dat Bayeren geen Spinrockens Leen was; en tot 't Rijck behoorde. Stephanus wou sigh hier mee niet laten afwijsen; derhalven quam 't Anno 1030. tot een Oorlogh. De Hongariërs grepen eerst Bayeren aen / en deeden groote schade in dit Land. Keyser Conrad trock tegens haer op; sloegh haer te rugg'; en verwoeste Hongaryen tot by Raab. Doch vermits hem alle Proviande wierd afgesneeden / soo moest hy sigh weer na Duytschland begeven. Hier op versogt Koning Stephanus, tot Vreede te treeden; welcke oock getroffen wierd; wijl hy van syn' Aenspraeck op Bayeren afstond.

Henrick, Soon van *Conrad*, gekroond tot *Roomsch* Koningh. 1028. *Spangenb.*

Oorlogh tusschen Koningh *Stephanus* van *Hongaryen*, en Keyser *Conrad*, wegens *Bayeren*. 1030.

Vreede.

Haest daer na kreegh Keyser Conrad werk met sijnen Stief-soon Hertogh Ernst van Swaben; die nu meermael tegens hem had gerebelleerd. De Keyser wou geen Vonnis over hem vellen; maer stelde 't selve aen de Vorsten: die 't Oordeel uytspraecken / dat hy straf-waerdigh was / en syn Vorstendom verbeurd had. Doe benam Conrad hem 't Hertoghdom Swaben, en gaf 't sijnen Broeder Hermannus; die met de Rebelly van Ernst noyt had willen te doen hebben. Ernestus wou dit niet ongewroocken laten / en viel des Keysers Erflanden aen. Graef Mangold, Stadhouder van Conrad, bejegende hem. In den Strijd troffense soo geweldig d'een op d'ander / datse beyde dood bleven. Hier mee was dien Krygh ten eynde gekoomen.

Oorlogh tusschen Keyser *Conrad* en sijnen Stief-soon Graef *Ernst* in *Swaben*: die in den Strijd sneuveld. 1031.

In 't volgende jaer verdreef Miesco, der Wenden Vorst / sijnen Broeder Otto uyt 't Land. De verjaeghde vlood na Keyser Conrad, en klaeghde den selven sijnen nood. Doe viel Miesco in d'Erflanden des Keysers. Plonderde en verdierf tusschen de Rivieren de Saal en Elb over de 100. Dorpen; en voerde by de vier-duysend Menschen gevanklijck wegh.

1032. Tegens *Miesco*, Vorst der *Wenden*;

Keyser Conrad braght een Krijghsmaght by een: settede de verdrevene Otto weer in syn Land; en beangstighde Miesco soodanigh / dat hy Vreede versoght; deselve oock verkreegh; onder voorwaerde / dat hy al de Gevangene weer na huys senden / en de genoomene Buyt weergeven sou. D'oorsaeck / waerom Conrad soo saght gingh tegens deesen Wendischen Rover / was / om dat hem in Burgundien een nieuwen handel wierd aengesponnen / welcke hy te reght moest brengen.

ANNO CHRISTI.

dien hy bedwingt

De laetste Koningh van Burgundien, Rudolph, was Anno 1032. gestorven. Met hem had dit Koninghrijck een eynd genomen / na dat het 144. jaren had gestaen. Hy liet geen Erfgenamen aghter: derhalven onderstond sigh Odo, de Soon sijner Suster / dit Rijck in te neemen. Keyser Conrad, spoedig met den Wend Miesco Vreede gemaeckt hebbende / trock midden in de Winter na Burgundien. Veroverde / soo in dit als in 't volgende jaer 1033. eenige Steeden en vaste Plaetsen; tot aen Geneve; daer hy van eenige Italiaensche Vorsten en Burgundiërs staetlijck wierd ontfangen; oock van Heribertus, Aerts-Bischop van Milaen, ten Koningh van Burgundien gekroond; na dat hy Odo uyt 't Land had verdreven. Die Anno 1034. sig andermael onderwond / door middel van een aenhangh / welcke hy hem had gemaeckt / Burgundien weer in te neemen: doch de Keyser was hem te magtigh / en sloegh hem voorts ten vollen wegh. Anno 1035. gaf Conrad sijnen Soon Henrick ten Gemalin de Dochter van Canutus, dien seer maghtigen Koningh van Engelland, Deenemarken, en Noorweegen.

1032. Veroverd 't Koningrijck *Burgundien*, na de dood van Koningh *Rudolph*.

1033.

en werd daer gekroond.

1035.

In dit jaer was Italien vol Oproer: derhalven moest Keyser Conrad sigh Anno 1036. in eygener persoon derwaerts begeven. Te Verona hield hy 't Kers-feest. Hier vernam hy / dat Heribertus, Bischop van Milaen, d'oorsaeck van al deese onrusten was. Deed hem derhalven gevangen neemen / en leverde hem den Patriarch van Aglar over / om hem te bewaren. Doch Heribert ontquam sijne Heghtenis; begaf sigh na Milaen; en begon een Oorlogh tegens den Keyser. Doch Conrad belegerde deese Stad; en dwongh de Bischop / sigh te moeten overgeven. Vermits oock de Bischoppen van Placenza, Cremona en Vercel sigh aen deese Rebelly hadden schuldigh gemaeckt / soo verwees hy haer alle in Ballinghschap; en braght dus Italien tot rust.

Italien vol Oproer; door bestel eeniger Bischoppen.

Van *Conrad* gedempt en de Bischoppen in Ballinghschap versonden. 1036.

De Winter des volgenden jaers bleef hy te Parma. Trock van daer na Capua: verdreef Pandulphus, Heer aldaer / wijl hy d'Abdy te Cassino veel schade had toegevoeghd. Gaf doe 't Vorstendom Capua aen Gualtherus, Heer van Salerno. Als hy nu in Italien op alles orde had gesteld / en de reys na Duytschland weer aennam / quam de Pest onder syn Heyr / door welcke veele dappere Mannen wierden weghgeruckt; en daer onder oock des Keysers Stief-soon / Hertogh Herman van Swaben. Vermits 't nu aller-

Verdrijft *Pandulph* Heer van *Capua*; en keerd weer na *Duytschland*.

De Pest koomd onder sijn Heyr.

ANNO CHRISTI. weegen in 't Rijck stil was/ maeckte hy sigh na Burgundien: gaf sijnen Soon Henrick dit Land/ en te gelijck 't Vorstendom Swaben, 't welck den gemelden Hertogh Herman had behoord.

1039. Aenvangh van 't Landgraefschap Thuringen. Op 't jaer Christi 1039./ sijnde 't 15. der Regeeringh van Keyser Conrad de II., stellen de Geschiedschrijvers den aenvangh van 't Landgraefschap Thuringen; waer uyt naderhand 't Landgraefschap Hessen is ontstaen. Gisela, Gemalin van Keyser Conrad, Dochter van Lotharius de V., Koningh van Franckrijck, had twee Neven/ Lodewijck met den Baerd, en Hugo, welcke Graven van Orleans waren. De Keyserin bevoorderde haer soodanigh/ dat d'oudste/ Lodewijck, eerst Maerschalck aen des Keysers Hof/ daer na Stadhouder in Thuringen wierd gesteld; waer toe d'Aerts-Bisschop van Mentz vry veel deed. Dit geschiedde Anno 1025. Wijl nu deese Lodewijck met den Baerd (Ludovicus Barbatus) sigh seer wel queet in de hem aenbevoolene Landvooghdy; waer uyt naderhand 't Landgraefschap Hessen is ontstaen. ooek 't Slot Schauwenburgh had gebouwd/ soo maeckte Keyser Conrad hem ten eersten Landgraef van Thuringen; gevende hem dit Landschap in Leen/ t'samen met het Thuringhsche Wapen; 't welck de Landgraven van Thuringen en Hessen, met seer geringh onderscheyd/ noch heden gebruycken.

Keyser Conrad sterft t'Utrecht. In 't gemelde jaer 1039. quam Keyser Conrad de II. t'Utrecht. Hield hier 't Pinxter-feest. Viel schielijck in een doodlijcke sieckte/ en overleed op den 14. van Julius, als hy 14. jaren en 11. maenden had geregeerd. Sijn Lijck wierd na Spier gevoerd/ en daer begraven in de Domkerck, welcke hy seer heerlijck op sijne kosten had doen bouwen. Sijnen Nasaet wierd sijnen Soon Henrick de III., van wien wy hier na sullen spreecken.

Griekfsche Geschiedenissen. Keyser Constantinus, een nietwaerdigh, boos Mensch. Zonar. T. 3. Cedren. Egnat. l. 2. In 't Oosten was Keyser te Constantinopol Constantinus, de Broeder Basilii; een Man/ tot de Regeeringh onbequam; die al sijnen tijd had doorgebraght met nietwaerdige Boeven; geen eerlijcke/ dappere Lieden ontrent hem moght lijden. Waerom hy ooek den zeeghrijcken Veld-oversten Nicephorus, die sigh soo treflijck tegens de Saraceenen had gedragen/ d'oogen deed uytsteecken. Ter deeser tijd (1025.) vielen de gedaghte Saraceenen met een groote Maght op de Grieckſche Eylanden in den Archipelagus aen. Doch de Keyserlijcke Vloot quam tegens haer; sloegh haer te rugg'; en ontweldighde haer twaelf treflijcke Scheepen/ met 't geen'er toe behoorde. Den 9. van November Anno 1028. wierd Constantinus doodlijck sieck. Toe de Geneesmeesters van hem wanhoopten/ en hy sagh/ dat hy sterven moest/ deed hy voor sigh roepen Romanus Argyrus, een persoon van hoogen Adel; doemaels Stadhouder te Constantinopol. Deesen gaf hy de keur/ of hy sijne Gemalin verlaten/ en Zoë (de Dochter Constantini) ten Vrouw neemen/ ooek daer door Keyser werden; of liever lijden wou/ datmen hem d'oogen uytstack/ om niet yets te mogen begin-

Constantinus, doodlijck sieck, steld Romanus een gevaerlijcke keur voor.

ANNO CHRISTI. nen/ wanneer eenen anderen 't Rijck aennam. Als Romanus sigh hier op bedaght/ en sijn' Echtgenoot Helena 't gevaer bemerckte/ scheydde se goedwilligh van hem; sneed haer selven 't Hayr af/ en gingh in een Klooster: waer in sy ooek haer leven eyndighde Anno 1032. Dus nam Romanus Argyrus des Keysers Constantini Dochter Zoë ten Vrouw/ die 't Grieckſche Keyserrijck hem ten Bruydschat toebraght. Haren Vader Constantinus de X. stierf in 't genoemde jaer 1028.; als hy maer 3. jaren na sijnen Broeder Basilius had geregeerd. Daer op wierd Romanus de IV., bygenoemd Argyrus, met den aenvangh des jaers 1029. van Alexius, Patriarch te Constantinopol, gekroond.

Constantinus dood. 1028. Romanus de IV. Keyser.

1030. In 't volgende jaer 1030. nam hy een Toght na Syrien tegens de Saraceenen voor; doch deselve had een voor hem ongeluckige uytgangh. 't Was een seer heete Somer: buyten dit is in Syrien veelerweegen geen Water te bekoomen. Daer-en-boven stopten de Saraceenen alle Bronnen; en groeven de Griecken 't Water af. Terwijlse van dorst versmaghtten/ wierdense van de Saraceenen overvallen; welcke haer sloegen/ te gelijck 't Keyserlijck Leeger en den Tros veroverden. Romani Oversten hadden niet veel beeter geluck tegens de Saraceenen in Sicilien; doch veel verradery liep'er onder. Onaengesien dit dubbel verlies/ quam echter Amer, der Saraceenen Landvooghd t'Alepo, te Constantinopol: vernieuwde 't voorige Verbond met den Keyser/ en bood aen/ den gewoonen Tribuit te geven.

Sijn' ongeluckige Oorlogen tegens de Saraceenen, soo in Syrien, als in Sicilien.

Daer op greep Romanus Anno 1032. Syrien noch eenmael aen. Hier tegens vielen de Saraceenen in Mesopotamien; alles wijd en breed verwoestende. Niet als met groote moeyte kon de Keyserlijcke Stadhouder de Stad Edessa noch behouden. Met duysend Scheepen begaven sigh de Saraceenen op nieuws na de Griekſche Eylanden: doch wierden van d'Overste Nicephorus geslagen: die 500. gevangene na Constantinopol sond. Ondertusschen vielen de Volkeren Pazinacez aen op de Windiſche Landen aen geene sijde des Donauws: verbrandden en verdierven alles/ tot in 't Eyland Corfu; 't welck den goeden Keyser Romanus groote bekommeringh veroorsaeckte. Hier by quam de schaedlijcke Aerdbevingh/ welcke Syrien en Thracien 40. dagen langh deed schudden. Dan noch bedreef de Keyserin Zoë in 't heymlijck Echtbreuck met eenen aen 't Hof/ genoemd Michael uyt Paphlagonien. Alsse nu vermoedde/ dat de Keyser haer bedrijf gewaer was geworden/ namse voor/ hem uyt den wegh te ruymen. Gaf hem derhalven een vergiftighde dranck in; die wel wat/ en soo veel werckte/ dat Romanus sieck wierd; ooek 't Hayr sijns Hoofds en des Baerds uytviel: doch wijl hy niet haest genoegh stierf/ deed Zoë hem door haren Pol in 't Bad versmooren. Dit heeft sigh toegedragen Anno Christi 1034./ als Romanus 46. jaren geleeft/ 5. jaren en 5. maenden geregeerd had.

Welcke Mesopotamien verwoesten.

Werden echter eens geslagen.

Grouwlijcke Aerdbevingh.

Romani Overspeelige Gemalin vergiftighd hem: en doet hem voorts door haren Pol om 't leven brengen.

ANNO CHRISTI.

Michaël Paphlago, Romani Moordenaer, werd Keyser.

In deselve naght wierd de Patriarch Alexius na 't Hof geroepen; en hy moest Michaël, den Moordenaer van Romanus, de Keyserlycke Kroon opsetten / wijl 't Zoë soo begeerde. Maer deese moorddadige Echtbreeckster heeft sigh over deese hare misdaed niet langh te verheugen gehad. Want of wel Michaël had beloofd / alle maght in de Regeeringh aen haer te sullen laten / soo heeft hy echter / soo haest hy in de Keyserlycke Stoel vast sat / haer t'eenemael 't Bewind ontnoomen / en tot de Spinrock geweesen. Dus bleef hy alleen meester / en bestierde 't Rijck seer wel. Doch hy begon van doe af hoe langer hoe swacker te werden; buyten twijffel door hem toegebraght vergif. Hier toe sloegh de Watersught. En wijl'er allerley herten-anghst by quam / om dat gantsch Sicilien verlooren wierd / behalven de Stad Messana; dat de Griecken van de Noormannen uyt Apulien waren geslagen; dat'er Inlandsche Oproeren ontstonden; soo riep hy de Soon syner Suster / oock Michaël genoemd / met de bynaem van Calaphates, tot sigh / gaf hem 't Keyserrijck over; deed sigh uyt 't Keyserlijck Hof na een Klooster in de Voorstad van Constantinopel, 't welck hy had doen bouwen / dragen; wierd een Monick / en stierf hier Anno 1041. / na dat hy 7. jaren en 8. maenden had geheerscht. Van Michael Calaphates sullen wy hier na spreecken.

Leyd 't Keyserrijck af; werd een Monick; en waerom. Egnat. l. 2.

Sterft. 1041.

Fransche Geschiedenissen. *Glaber.* 1031.

Welcker wijs Koningh Robert van Frankrijck synen oudsten Soon Henrick, tegens wil syner Moeder / die de jonghste / Robert, geerne Koningh had gesien / deed Kroonen; hoe oock ter dier oorsaeck tusschen de twee Broederen / en de Standen des Lands selfs / onwil en wrock ontstond / is hier boven aengeweesen onder de Fransche Geschiedenissen by 't jaer 1028. Deese Tweedraght brack Anno 1031. uyt tot een openbaren Oorlogh: welcke de Moeder door haer onnodige sydigheyd omtrent hare twee Kinderen had ontstoken / en onderhield. Koningh Robert, de Vader / vergaderde oock een Heyr / om de moedwil des jonghsten Broeders te straffen. Vraeghde echter te vooren een beroemd Abt, genoemd Wilhelmus, na den uytgangh deeses Oorloghs: die hem tot antwoord gaf: Hy sou sigh tot Kruysslijdingh en gedulď begeven; wijl hy wel wist / dat hy 't met synen Vader oock soo gemaeckt had. Robert, een oordeel Gods hier in bemerckende / schafte de Oorloghs-bereydselen tegens synen Soon af; en braght te weegh / dat beyde de Broederen sigh t'samen vergeleecken.

Broedertwist en Oorlogh tusschen de twee Soonen van Koningh *Robert.*

Vereeningingh.

In 't volgende jaer / Anno 1032. stierf Koningh Robert van Franckrijck, na dat hy 33. jaren had geregeerd. De gemelde synen Soon Henricus, diens Naems d'I., quam tot 't Koninghrijck. Naderhand breeder van hem.

Dood van Koningh *Robert* van *Frankrijck.* 1032.

Spaensche Geschiedenissen. *Mariana.*

Belangende de Spaensche Geschiedenissen / als Anno 1029. Garzias, Graef van Castilien, den 13. van May, even op den dag syner Bruyloft / was omgebraght / heeft Sanctius, Koningh van Navarre en Gasconje, syne Provintie ge-erft. Deeses Sanctii Soon / Ferdinand, heeft naderhand tot de genoemde Koninghrijcken noch 't Rijck Legion bekoomen; en is dus geworden een Heer van byna al de Landschappen; behalven 't geen de Mooren en Saraceenen noch besaten. Want hy had Veremundus, Koningh van Legion verslagen / en sigh in desselven Stad ten Koningh doen Kroonen. Eer hy stierf / deelde hy syne Landen uyt onder syne vier Soonen; waer aen hy qualijck deed. Want deese wilden onder malkander niet te vreden syn; maer d'eene greep den anderen na 't syne / waer door sware ellenden in Spaenje ontstonden. 't Is een Geval / 't welck van groote Heeren wel in aght staet te neemen: te weeten / of 't voor 't Land en 't Volck niet beeter ware geweest / dat eenen had geregeerd en Koningh ware gebleven / als dat vier Koninghjens d'Onderdanen beswaerden / en sigh selven onder malkander verdierven.

ANNO CHRISTI.

Ferdinand werd Heer over byna al de Landen der *Christenen* in *Spaenje.*

Syne deelingh onder syne Soonen seer schaedlijck geweest.

Ondertusschen heeft even 't selve gedaen Koningh Cnut, of Canutus, van Deenemarcken; Engelland en Noorweegen; verdeelende syne drie Koninghrijcken onder syne drie Soonen. Hardeknut stelde hy ten Koningh van Deenemarcken: Herold, of Harald, van Engelland; en Swijn, of Sueno, van Noorweegen. Koningh Canutus stierf op den 12. van November Anno Christi 1035. Hy had synen Soon Hardeknut nevens Deenemarcken ook een gedeelte van Engelland gemaeckt. Maer vermits hy sigh met Deenemarken liet vergenoegen / en niet in Engelland quam / soo behield synen Broeder Herold dit Koninghrijck geheel voor sigh. Doch als hy na vier jaren gestorven was / erfde Hardeknut 't Koninghrijck Engelland, en besat het tot in 't jaer 1042.

Engelsche en *Deensche* Geschiedenissen. *Roger.*

Canutus deeld syne Koninghrijcken *Deenemarken, Engelland* en *Noorweegen* onder syne drie Soonen.

Doe deese Hardeknut eerst in Engelland quam / liet hy sigh door Bisschop Alfrick van Jorck, en andere / bepraten / dat hy alles wat synen Broeder Herold had verordonneerd / vernietighde: selfs oock syn lighaem / 't welck in Westmunster lagh / weer deed opgraven / onthoofden; en 't Hoofd in 't Water werpen. By geval wierd het van de Visschers in hare Netten opgetrocken / en aen de Deenen gelevered; die 't eerlijck begroeven. Twee jaren hier na trof Hardeknut (Hardeknot, eygentlijck by ons de Harde Canutus, of Canutus de Harde) de Godlijcke wraeck. Want als hy op den 20. van Julius Anno 1042. met syne Gasten over Tafel sat / wierd hy aengetast van een Popelsy; sulcker wijs / dat hy plotslijck ter aerden neer viel / en stierf. Dus waren nu twee Koninghrijcken Heerloos / Deenemarken en Engelland. D'Engelsche riepen Eduard, Soon van Koningh Edelred, die noch van de reghte Engelsche Stam was / uyt Normandyen, en stelden hem op den Koninghlijcken Throon. Maeckten oock met eenen nevens de Koning een Wet / dat voortaen ten eeuwigen dagen geenen Deen meer in Engelland sou heerschen. Deese Koning Eduard regeerde 24. jaren. Swijn, of Sueno, de derde Soon van Canutus, greep de Schot-

Herold, Koningh van *Engelland,* sterft.

Sijnen Broeder *Hardeknut,* Koningh van *Deenemarken,* nu oock Koningh van *Engelland.* Sijn seer grouwlijk bedrijf tegens sijns Broeders begraven Lijck: en plotslijck oordeel Gods.

Eduard Koningh.

Wet der *Engelsche,* dat ten eeuwigen dage geenen *Deen* over haer

ANNO CHRISTI.

Schotten met alle maght aen; doch wierd van Donaldus, Koningh van Schotland, in eenige Veldslagen soodanigh begroet/ dat weynige der sijne weer in Noorweegen quamen. Ter dier oorsaeck maeckten de Noorweegers een Wet/ dat voortaen geen Noorweeghsch Koningh sigh meer sou mogen onderwinden/ Schotland aen te tasten.

sou heerschen.

Wet der Noorweegers.

Na de dood S. Stephani, of des Heyligen, Koningh van Hongaryen, quam Petrus, de Soon sijner Suster/ tot de Kroon. Hy regeerde al te strengh/ ja Tyrannisch. Wierd derhalven van sijn' Onderdanen uyt 't Land verdreven; soo dat hy na Duytschland tot den Keyser moest vlieden. De Hongariërs verkooren tot haren Koningh eenen Aba, van 't Maeghschap S. Stephani. Begeerden/ dat de Keyser Petrus aen haer sou overleveren: stroopten oock met drie verscheydene hoopen in Duytschland: verwoestten Bayerland; doch droegen immers soo veel slagen als buyt wegh. Maer vermits deesen Oorlogh behoort tot de Geschiedenissen van Keyser Henrick de III., soo laten wy deselve hier rusten.

Hongarische Geschiedenissen. Spangenberg.

Als Miceslaus de II., Koningh van Polen, overleeden was/ gingh 't seer seldsaem in dit Rijck toe. Hy had eenen/ noch minderjarigen/ Soon nagelaten/ genoemd Casimirus. De Moeder sond hem na Parijs, om daer te studeeren. Doch hier behaeghde 't Klooster-leven hem soo wel/ dat hy een Monick wierd/ en Professie deed. Daer op voerdde de Moeder de Regeeringh. De Polacken wilden van geen Wijf gecommandeert sijn; maer kondighden haer de gehoorsaemheyd op. Doe namse de Rijcks-Schatten tot sigh/ en vlood'er mee na Duytschland. Dus bleef Polen seven jaren langh sonder Koningh/ tot op 't jaer 1041. Naderhand sullen wy hier van beright geven.

Poolsche Geschiedenissen. Koningh Casimir, noch onmundigh. Werd een Monick.

Hier boven hebben wy geseght/ dat de Saraceensche Caliph, alhoewel van een Christen Moeder gebooren/ de Tempel des H. Grafs verbrack/ en de Christenen Anno 1010. seer veel leed toevoeghde. Na drie-en-twintigh jaren (Anno 1033.) bepraette sijne Moeder hem soo verr'/ dat hy den Grieckschen Keyser vergunde/ den verwoesteden Tempel te Jerusalem weer te mogen opbouwen: gelijck dan oock Romanus Argyrus noch in 't selve jaer den aenvangh daer van maeckte. Drie jaren hier na stierf deesen Caliph: en terstond sloot de meergedaghte sijne Moeder een Vreede voor dertigh jaren met den Grieckschen Keyser. Geduerende deese Stilstand onderstonden de Saraceenen sigh/ onder schijn des vreedens de Stad Edessa (in de H. Bladeren genoemd Ragesch in Meden) in te neemen. Vijf-honderd uytgeleesene kloecke Mannen quamen met 500. swaerbeladene Kamelen daer aen. Gaven voor/ datse Koninghlijcke Præsenten braghten aen den Keyser te Constantinopol; en versogten/ dien naght in de Stad Edessa te mogen rusten. Yeder deeser Kamelen droegh vier wel-gewapende Krijghsknegten; soo dat 't gantsche getal bestond in 2500. uytgekipte Soldaten; welcke hy naght de Stad meenden t'overrompelen. Met haer was een Bedelaer ingekoomen; die de Burgery deesen Aenslagh bekend maeckte. Daer op wierdense al t'samen/ te gelijck met hare Kameelen/ gevangen/ en de voornaemste na Constantinopol gesonden/ daerse loon na haer werck outfingen.

Saraceensche Geschiedenissen. Cedren.

Tempel des H. Grafs te Jerusalem herbouwd. 1033.

Der Saraceenen sonderlinge list, om de Stad Edessa t'overrompelen, ontdeckt, en gestraft.

Als Benedictus d'VIII. 12. jaren langh Paus was geweest/ stierf hy. Schoon hy in sijn leven sonderlinge lust tot witte Paerden had gehad/ soo verhalen echter de Historien, dat hy na sijne dood een Monick verscheen op een Kool-swart Paerd; klagende over d'ondraeghlijcke smerten/ welcke hy in de Hel moest uytstaen. Dat hem oock sijne gedane

Roomsche Pausen.

Benedictus d'VIII, hoe na sijne dood verscheenen.

ANNO CHRISTI.

gedane Aelmoessen niet te baet quamen / wijl hy deselve had gegeven van onreghtvaerdigh goed. Na hem quam op den Pauslycken Stoel Johannes de XX., een Romeyn; die tot in 't 9. jaer sat. Eenige geven hem maer 8. jaren sijns Pausdoms.

Basel werd een Rijcks-Stad.

Anno 1026. / terwijl Keyser Conrad de II. tegens Koningh Rudolph van Burgundien Oorlogh voerde / ontnam hy hem de Stad Basel, welcke tot dien tijd toe aen 't Burgundisch Rijck had behoord. Dus is Basel doemaels aen 't Duytsche Keyserrijck gekomen.

Vijfmaendige Regen.

Anno 1029. ontstond een Regen / welcke de geheele Winter / vijf maenden na malkander / duerde. Hier door swollen de Wateren soodanigh op / dat in Maert des volgenden jaers geheele Vlecken en Dorpen weghstroomden; veele Menschen en Beesten verdroncken.

Aerdbevingh van 40. dagen aghter een.

In 't jaer 1034. heeft een Aerdbevingh / veertigh dagen aghter malkander / Thracien en Syrien doen schudden; oock groote schade te Constantinopol gedaen. Cedrenus schrijft / dat eenige Steedjens en Dorpen onder d' aerde versoncken.

Dorre Somer; en diere tijd.

Anno 1037. was 't sulck een dorre Somer / dat door Regen-gebreck al de Granen op 't veld verdierven / en een groote diere tijd ontstond. De Keyser van Constantinopol koght 100000. Mudden Koorn / en deelde deselve uyt onder d' Arme deeser Stad. In Thessalonica was oock de dierte ongemeen swaer. De Bisschop wou niets met allen geven tot verlightingh der noodlijdende; seggende / dat hy niets had. Doe liet Keyser Michaël Paphlago ondersoeck by hem doen; en men vond in sijn Huys 30000. Ducaten in Goud. Dit alles deed Paphlago hem ontnemen / en onder de behoeftige uytdeelen. Dus wierd deesen Geldsack 't Nest gelaten / maer de Vogel daer uyt gehaeld.

Aenmerklijke mildadigheyd van Keyser *Michaël*, en gierigheyd eens Bisschops.

1039. *Henrick* de III. *Roomsch* Keyser. *Herm. Contr. in Chron. Lamb. Schafn. de reb. Germ. Egnat. l. 3. Gothofr. Viterb. Dabrav. l. 7.*

Anno 1039. quam tot 't Duytsche Keyserdom Henrik de III., van sommige genoemd de II.; wijlse Henrik d' I., bygenoemd de Vogelvanger, niet onder de Keyseren reeckenen / om dat hy van de Paus niet gekroond was. Hy was de Soon des voorgemelden Keysers Conradi Salici, en van Vrouw Gisela, Hertogin uyt Lotharingen; alreeds hy 't leven sijns Vaders tot Roomsch Koningh gekroond; een seer vriendlijck / vreedsaem / verstandigh Vorst; die 't Rijck over de 17. jaren langh seer wel heeft voorgestaen.

1040.

D' eerste Oorlogh die hem voorquam / ontstond van de Boheemers, welcke 't Poolsche Rijck / sonder Koningh / door moord en brand verdierven. De Poolsche Standen klaeghden hier over aen den Keyser; en droegen hem voor / dat Hertogh Bretislaus van Boheemen sigh Koningh van Polen schreef; oock alreeds eenige goede Plaetsen ingenoomen en bevestighd had.

Henricks eersten Oorlogh tegens Hertogh *Bretislaus* van *Boheemen*;

Keyser Henrik schreef aen Bretislaus, dat hy sigh van Polen sou onthouden. Maer soo verr' was 't van gehoorsamen / dat hy selfs den Keyser d' Oorlogh aenkondighde / en 't Boheemer-woud deed verhouwen. Henrik trock op Boheemen aen; en verdeelde sijn Volck in twee hoopen. D' eene wierd door Silesien, d' andere door Over-Bayeren derwaerts gevoerd. Maer gelijck 't eerste Heyr wierd geslagen / soo moest 't andere / sonder eenige verrightingh / weer aftrecken. Dit verlies moest de Keyser doemaels verkroppen. Maer in 't volgende jaer hield hy een Rijcksdagh te Selingstad; bequam des Rijks hulp: deed noch een Toght na Boheemen: sloegh Bretislaus terugg': belegerde de Stad Praegh, en verwoestte Boheemerland 42. dagen aghter een. Oock veroverde Marckgraef Leopold eenige Boheemsche Plaetsen op de Grensen: soo dat Bretislaus gedwongen wierd / te Regensburgh voor den Keyser te komen / en om vreede te bidden: welcke hy verkreegh; doch onder voorwaerde / dat hy de Koninghlijcke Titel des Poolschen Rijcks sou afleggen / en voortaen 't Duytsche Rijck den gewoonen Tribuit opbrengen.

eerst ongeluckigh, daer na geluckigh. en den *Boheemer* tot gehoorsaemheyd gebraght.

Henricks Oorlogh tegens *Hongaryen.*

De tweede Oorlogh / van Keyser Henrik gevoerd / trof de Hongariërs; welcke / gelijck alreeds geseght is / haren Koningh Petrus verdreven / en eenen anderen / Aba, aengenoomen hadden. Henrik dan trock na Hongaryen. Sloegh in twee Gevechten Aba tot tweemalen toe / en dwongh hem / om Vreede te moeten bidden. Doch de Keyser sond de Legaten van Aba na Bayeren, welk Landschap de Hongariërs hadden verdorven: en hier kreegense seer slecht bescheyd. Daer op gingh d' Oorlogh weer aen; en Aba wierd soodanigh beanghstight / dat hy sigh op genade moest overgeven. Vermits nu Hertog Albert van Bayeren den Keyser in deesen Oorlogh getrouwlijck had bygestaen / soo gaf Henrik hem een gedeelte van Over-Hongaryen, 't welck hy Aba had afgewonnen. En wijl dit Land sigh na 't Oosten streckt / soo bequam 't de Naem van Oostenrijk.

1042.

1043.

Oorsprong des Naems *Oostenrijk.*

De verdrevene Koningh *Petrus* bekoomd sijn Rijck weer; en Koningh *Aba* gedood.

Anno Christi 1044. deed Keyser Henrick weer een Toght na Hongaryen. Had de verdrevene Koningh Petrus by sigh; en sloeg op den 4. van Julius 't Heyr van Aba op nieuws in de vlught. Petrus snelde den vliedenden Aba met een deel der Keyserlijke aghter na; kreegh hem gevangen; deed hem dooden / en quam dus weer tot sijn Koningrijck. De Hongariërs moesten aen den Keyser d' Eed doen. Veele waren 'er onder deselve / die noch goede gehengenis hadden van Petri gepleeghde tyrannien. Stelden sigh derhalven tegens hem op; en begeerden hem gantschlijck niet ten Koningh. Doe riep Koningh Petrus Keyser Henrick weer in Hongaryen: die / onaengesien hy in Lotharingen genoegh te doen vond / echter een nieuwe Toght na 't Hongarisch Land ter hand nam. Als hy in Oostenrijck was gekomen / en op een Slot / 't welck de Geschiedschrijvers Bosenburgh noemen / met sijne Vorsten en andere Groote Heeren d' avondmaeltijd deed / viel de Kamer plotslijck onder haer neer. Henrick sprongh na 't Venster toe / en hield sigh aen een ysere Tralie vast. Deele der geene / die by hem waren / wierden verpletterd: onder welcke oock Bruno, Bisschop van Wurtzburgh, soo geweldigh ver-

Henricks nieuwe Toght na *Hongaryen.*

Uyterste gevaer, door 't neerstorten van de Kamer, waer in hy was.

1045.

seerd

ANNO CHRISTI.

feerd wierd / dat hy op den sevenden dagh na dit ongeval moest sterven. Echter ruckte de Keyser voort tot in Hongaryen; daer hy alle saecken door saghtheyd en bescheydenheyd te reght braght.

Hertogh Gottfried van Lotharingen gevangen geset; en waerom. Annal. Fland. 1045. 1046.

Terwijl Keyser Henrick Anno 1044. in Hongaryen Oorlogh voerdde / greep Hertog Gottfried (Godevaert) van Lotharingen, Soon van Gozelo, 't Vorstendom op de Mosel aen / en maeckte allerweegen aen den Rhijnstroom veel onrust. Doe nu Henrick in 't selve jaer weer t'huys was gekoomen / riep hy Hertogh Gottfried voor den Vorsten-Raed; daer hy hevigh aengeklaeghd / in Heghtenis genoomen / en op 't Slot Gebichenstein in gevanckenis gehouden wierd. Als Keyser Henrick in't volgende jaer t'Aken was / deeden de Vorsten soo veel Voorbeden voor deesen Hertogh / dat hy hem weer na Lotharingen liet trecken; doch behield sijnen Soon by sigh ten Gijselaer / of Pandsman. Soo langh deese Soon leefde / hield Hertog Gottfried sigh in. Doch soo haest hy vernam / dat hy gestorven was / greep hy des Keysers Landen aen. Braght de Graef van Vlaenderen op sijne sijde. Nam soo Nieuwmeegen als Gelder in / en verbrandde deese Steeden / nevens 't seer kostlijck Paleys. Voer al voort / en versloegh Albert, Hertog op de Moesel. Keyser Henrick gaf 't genoemde Vorstendom aen Landgraef Gerard op den Elsas; en beleende Graef Frederick van Luxemburgh (Lutzenburgh) met 't Hertoghdom Lotharingen. Maer als Hertogh Gottfried in den Oorlogh tegens Henrik volhardde / en met hulp des Graefs van Vlaenderen in sijne Rebelly voortgingh / trock de Keyser / die doemaels Paus Leo en Koning Sueno van Deenemarcken by sigh had / met geweld op hem aen. Hier over wierd Gottfried niet weynigh verschrickt. Vermits oock de Paus hem tot gehoorsaemheyd vermaende / quam hy voor den Keyser t'Aken; verootmoedighde sigh / en bad om genade. Henrick liet hem evenwel aenvatten; en gaf hem den Bisschop van Trier in bewaringh. Graef Boudewijn van Vlaenderen moest nu oock aflaten: gaf aen 't Rijck de Steeden Antwerpen en Camerick weer: daer-en-boven noch aen 't selve levendige Panden / dat hy voortaen sigh gehoorsaem sou dragen. Als echter deesen Boudewijn hier na niet kon rusten / wierd Keyser Henrick toornigh: trock met Krijghsmaght in Vlaenderen; en verwoestte hier alles. Begaf sigh doe / wijl de Graef nergens te vinden was / met een grooten Buyt na Over-Duytschland.

Los gelaten, maeckt hy 't noch arger als te vooren.

Nieuwmeegen en Gelder van hem verbrand.

Eynd des Lotharingschen Oorloghs. 1049.

Keyser Henrick verwoest Vlaenderen.

Tournoy te Luyk; waer in Graef Diederick van Holland de Broeder des Bischops van Keulen en Luyk dood stack. Ex Chron. Belg.

Anno 1048. wierd een Tournoy te Luyck uytgeschreven. Derwaerts quam oock Graef Diederick de V. van Holland met een groot getal sijner Bekenden. In 't Rennen gebeurden 't / dat de gedaghte Diederick trof op den Broeder des Bisschops van Keulen en Luyck, dien hy in deesen Loop doorstack. Vermits hy nu wel wist / dat de Bisschop dit niet ongewroocken sou laten / vlood hy ter Stad uyt. De Keulsche snelden hem na / en versloegen twee Hollandsche Edellieden. Doe Diederick te Dordrecht quam / deed hy de Keulsche en Luyckische Scheepen / die daer lagen / aensteecken: nam de Kooplieden gevangen / en stelde haer op een hoogh Rantsoen. Hier uyt outstond een openbaren Oorlogh. De Marckgraef van Brandenburgh trock den Rhijn af met eenige Regimenten Hooghduytsch Krijghsvolck; en wierd van de Dordrechtsche Burgeren ingelaten. Diederick quam by naght noch sterker derwaerts; vermeesterde de Poort; en geraeckte met de Duytschers in een scharp Gevecht. Behield wel de Zeege / doch wierd in de Ogie geschooten; aen welcke verwondingh hy sterven moest; en by sijne Voorvaderen t'Egmont begraven wierd. Dit was de vrught en uytgangh des Luyckschen Tournoys.

ANNO CHRISTI.

Wat daer op gevolghd is.

Italiaensche Geschiedenissen.

Ter deeser plaets moeten wy / alhoewel de Historie der Pausen hier niet behoord / echter yets spreecken van den droevigen staet der Roomsche Kerck; wijl Keyser Henrick de III. niet weynigh daer mee bemoeyd is geweest.

Pausen-Historien.

Na Johannes de XX. quam tot den Roomschen Stoel Benedictus de IX., Soon van Albericus, Graef van Tuscula. Hy had de Stemmen voor gereed geld gekoght; en was noch een Jongen van maer 11. jaren. Als hy tot in 't 12. jaer Paus was geweest / wierd hy / wegens sijn boos leven / van de Romeynen verdreven; en in sijne plaets genoomen Sylvester de III. Doch als deesen Sylvester noch geen 3. maenden had geseeten / quam Benedictus weer; joegh hem ter Stad uyt / en settede sigh op nieuws in den Stoel. Vermits hy sag / dat hy van elck gehaet was / handelde hy met Johannes Gratianus, een Edel Romeyn. Deese Gratianus sou in sijne plaets Paus sijn; hier tegens Benedictus overlaten de jaerlijcksche Inkoomsten uyt Engelland. De koop dus gemaeckt / noemde Johannes Gratianus sigh Gregorius de VI. Dus waren'er op eene tijd drie Pausen: woonden oock alle drie te Romen. Sylvester hield sigh in S. Pieter: Benedictus in S. Maria Maggiore; en Gregorius in S. Jan de Lateran. Niemand wist / wie de reghte Paus was. Dit duerde tot in 't jaer 1046. Geenen onder deese drie wou den anderen wijcken. Deese argernis kon Keyser Henrick niet langer verdragen. Trock met een Krijghsheyr na Italien. Schreef een Concilium uyt te Sutrio by Romen. Deed scharp ondersoeck op de gedaghte drie Pausen / en settede haer / na bevindingh van reghtmatige oorsaecken / gesamentlijck af. Daer-en-boven sond hy Gregorius na Duytschland, en maeckte ten nieuwen Paus Suidagerus, of Schweickhard, Bisschop van Bambergh; die op Kersdagh Anno 1046. ingewijd / en Clemens de II. genoemd wierd. De volgende dagh kroonde hy Keyser Henrick de III., nevens sijne Gemalin Vrouw Agnes van Poictiers.

Paus Benedictus de IX. maer 11. jaren oud.

Drie Pausen t'eener tijd binnen Romen. Platina. Otto Frising. l. 6.

Alle door Keyser Henrick af, en Clemens de II. aengesteld. 1046.

Concilium te Romen, tegens de Simonie. 1047.

Op dat nu een diergelijck-argerlijcke scheuringh in de Pauslijcke Verkiesingen niet meer moght voorvallen / moest de Burgery en Clerisy te Romen aen Keyser Henrik twee-

ANNO CHRISTI.

sweeren / datse voortaen / buyten sijn weeten en bewilligingh / geenen Paus souden verkiesen. Paus Clemens hield Anno 1047. te Romen een Concilium, waer in verdoemd wierden (doch alleenlijck met woorden) al de geene / welcke Geestlijke Ampten en Beneficien koghten of verkoghten. Daer na begaf hy sigh met den Keyser na Duytschland; stierf daer / en leght te Bambergh begraven. Doe dit te Romen rughtbaer wierd / quam Benedictus weer te voorschyn; en settede sigh aght maenden langh op den Pauslijcken Stoel: tot dat Keyser Henrick ten Paus verordonneerde Poppo, een gebooren Bayer, Bisschop van Brixen, of Bressa. Deese quam in Julius te Romen; wierd ingewijd / en genoemd Damasus de II. Over deese Hooghheyd had hy sigh niet langer dan 23. dagen te verheugen: want hy wierd door den verbloeckten Benedictus met vergif om 't leven gebraght: die door deese Moord ten vierdenmael op de Pauslijcke Stoel klom; en deselve weer 6. maenden inhield.

Benedictus ten derden: en door Pausen-moord ten vierdenmael Paus. 1048.

Ondertusschen noemde Keyser Henrick eenen anderen ten Paus / te weeten Bruno, Bisschop tot Tul (Soon van Hugo, Graef van Duisbergh), die oock gekroond / en Leo de IX. geheeten wierd. Seer streugh was hy tegens de Geestlijcke / welcke van een ongeregeld leven waren. Settede eenige Bisschoppen af. Hield te Rheims een Synodus (of Concilium); daer na te Mentz. Deed Keyser Henrick goede bystand in 't bestrijden der geene / welcke sigh tegens hem opstelden. Regeerde 9. jaren en 2. maenden. Dus is / door de voorsightigheyd deeses Keysers Henrici, de schaedlijcke Scheuring / en veelheyd der Pausen t'eener tijd / wijslijck wegh-genomen; en de Waerdigheyd des Roomschen Rijcks in dit stuck behouden geworden.

Leo de IX. van Keyser *Henrik* gesteld: wiens voorsightigheyd de Pausen-scheuring heeft weg genomen. 1049.

Want als de Romeynen, na de dood van Paus Leo de IX., door Gesanten van Keyser Henrik eenen nieuwen Paus versogten / gaf hy haer Gebhard, Soon des Graefs van Kalb in Swabenland, van des Keysers Maegschap / en tot noch toe Bisschop van Aichstad geweest. Hy hield te Florencen een Concilium: Reformeerde 't leven der Geestlijcke; en stierf aldaer / als hy 2. jaren / 3. maenden en een halve den Pauslijcken Stoel had beseten. Op der Pausen-Lijst is hy Victor de II. Dus hebben wy vier Duytsche Pausen na malkander gehad; 't welck voor wat wonders is t'aghten.

Victor de II. van Keyser *Henrick* gesteld. 1056.

Anno Christi 1056. sond Keyser Henrick de III. een Krijghsheyr uyt tegens de Wenden, welcke doemaels Pomeren en Mekelenburgh besaten. Doch de Keyserische wierden t'eenemael geslagen; en byna al de Hoofdlieden sneuvelden. Dit verlies veroorsaeckte Henrick groot hercenleed. Om 't selve wat te verdrijven / begaf hy sigh aen den Hartz, om sigh door de Jaght te verlustigen. Hier wierd hy op seecker Slot sieck / en stierf op den 5. October, in 't 40. jaer sijns ouderdoms / als hy na sijns Vaders dood 17. jaren en 4. maenden seer loflijck had geregeerd. Hy was een voortreflijck / met alle Heroïcke deughden rijcklijck verciert Vorst; die een langer leven waerdigh ware geweest. Een liefhebber der Gereghtigheyd; strijdbaer; daer-en-boven vroom en Godvrughtigh. Als hy / na 't overlijden sijner eerste Gemalin / ten Houwlijck nam Agnes, Dochter van Willem, Hertogh van Poictiers, en hy met haer t'Ingelheim aen den Rhijn Bruyloft hield / begaven sigh derwaerts een groote meenighte Speellieden / Guychelaers / Koordedanssers / en ander diergelijck lightvaerdigh Volckje / waer onder sigh oock Swartkonstenaers bevonden; meenende hier veel te sullen opdoen. Doch de Keyser gaf haer niet een eenige penningh; beval oock / datmen haer al t'samen van 't Hof sou weghdrijven / sonder eeten. De Spijsen / van de Hofmeester voor haer bereyd / deed hy onder d'Arme uytdeelen. Hem is gevolghd sijnen Soon Henrick de IV., van wien wy t'sijner plaets sullen spreecken.

Dood van Keyser *Henrick* de III.; na een geleedene swa re Neerlaegh door de *Wenden* in *Pomeren* en *Meekelenburgh*. 1056.

Sijnen lof [illegible] Lof.

Als Michaël Paphlago Anno 1041. de Weereld had verlaten / en in een Klooster was gegaen / quam sijnen Neef Michael Calaphates uyt Paphlagonien in sijne plaets. Of hy wel Michaëls Susters Soon was / soo was hy echter van suick een geringe afkoomst / dat sijnen Vader sigh had geneerd met 't Pecken van Scheepen; waerom de Griecken hem de bynaem van Calaphates gaven. In 't eerst beloofde hy Zoë, sijns Ooms Weduw / met eenen Eed / dat hy haer sou laten regeeren / en sigh vergenoeghd houden met de bloote Titel van Keyser. Doch hy hield sijn woord niet; maer beschuldighde haer / datse hem door vergif had willen aen kant helpen. Daer op deed hy haer bescheeren / en in een Klooster stooten; naderhand verbandde hy haer in een Eyland. Wegens deese ondankbaerheyd en Eedbreuck van Calaphates wierd 't Volck te Constantinopol soo grimmigh / dat'er een Oproer gemaeckt / en de Keyser in sijn Pallays overvallen wierd. Michaël Calaphates nam de vlught; doch sy vervolghden hem; kreegen hem gevangen; staecken / na Grieckische gewoonte / hem d'oogen uyt / en wierpen hem in een Klooster / als hy niet meer dan 4. maenden en 5. dagen had geregeerd.

Grieksche Keyseren. *Michael Calaphates*. Cedren Zonar T. 3. Egnat. l. 2.

D'oogen uytgestoken, en in een Klooster gestooten. 1042.

Zoë wierd weer op den Keyserlijcken Throon geset. Onaengesien sy alreeds oud was / echter wouse weer een Man hebben. Kiep derhalven Constantinus de XI., bygenoemd Monomachus, dien se voorheenen in Ballinghschap had verdreven / weer na Constantinopol; nam hem ten Man / en maeckte hem Keyser. De Patriarch Alexius moest hem oock kroonen.

Zoë weer Keyserin; en neemd, schoon oud, *Constantinus Monomachus* ten Man.

Tegens hem wierp sigh op een dapper Oversten / genoemd Maniaces, die voor deesen met goed geluck in Italien en Sicilien had geoorloghd. Hy settede sigh oock de Kroon op; en meende deselve te behouden met hulp der Bulgaren. Doch in 't eerste Gevecht wierd hy van Constantini Volck doodgeslagen. Doe had dit werck een eynd. Even 't selve onderstond sigh in 't derde jaer hier na Leo Tornitius t Adrianopol: die sigh niet alleen

Maniaces, 1043. daer na *Leo Tornitius*, werpen sigh ten Keyser tegens *Constantinus* d'XI. op. 1046.

ANNO CHRISTI.

leen ten Keyser opwierp / maer oock de Stad Constantinopol belegerde; d'uytgevallene Burgers weer te rugg' sloegh; en deese Plaets buyten twyffel sou veroverd gehad hebben / indien hy de Belegeringh ernstigh had voortgeset. Doch hy suckelde hier mee / tot dat den Keyser bystand uyt 't Oosten toequam. Daer op verlieten hem sijne Soldaten / en begaven sigh tot Constantinus. Doe wierd Leo Tornitius gevangen; en / na uytsteking der oogen / in Ballingschap persoonden. Dit was de loon / voor dat hy de gelegenheyd en sijn voordeel niet had weeten te gebruycken.

Hater beyder ongeluckigh eynd.

De Keyserin Zoë had gemeend / dat haren Man Constantinus Monomachus haer getrouw sijn en echtlijck bywoonen sou; onaengesien haren hoogen ouderdom. Doch hy onttrock sigh van haer; en hield daer tegens verscheydene Concubinen; met welcke hy sigh verlustighde. Onder deselve was'er eene van een schoone gedaente / genoemd Maria Sclerena, welcke hy opentlijck / in plaets van een Echte Gemalin / aen sijn Hof had. Hier over bekommerde d'oude Zoë sigh soodanigh / datse van jaloursheyd stierf in 't 70. jaer haers ouderdoms.

De 70 jarige Zoë sterft door jaloursheyd.

Anno 1054. volghde haer na 't Graf Constantinus Monomachus, of d'XI., aen een Sydensteeckte ('t Pleuris), na dat hy 12. jaren en 8. maenden had geregeerd. Hy had wel eenen Nicephorus tot sijnen Nasaet genoemd; doch Theodora, de Suster van Zoë, wierd hem voorgetrocken / en op den Keyserlijcken Stoel geset: gelijckse dan oock byna twee jaren langh seer wel en met roem 't Bewind heeft gevoerd; tot datse in 't 70. jaer haers ouderdoms den weg alles vleeschs gingh; werdende seer betreurd.

Constantinus Monochus sterft. 1054.

Theodora, Suster van Zoë, Keyserin.

In Franckrijck heerschte Henrick d'I., Soon van Robertus Sanctus, of de Heylige. Anno 1033. trad hy in de Regeeringh / en besat deselve 28. jaren langh. Hy voerde Oorlogh tegens Eudo, Graef in Champaigne; oock tegens Boudewijn, Graef van Vlaenderen. Wyl hy soo geluckigh was / dat hy deese beyde eenige Steeden en Kasteelen afwon / soo leyde hy al der selver Inkoomsten / desgelijcks de veroverde Buyt / te kost aen de S. Martens Domkerck te Parijs, welcke hy van nieuws af fundeerde, en rijcklijck begiftighde.

Fransche Geschiedenissen. Æmil. l. 3. Gagum. l. 5. Henrik d'I. Koningh.

Anno 1052. greep Ferdinand, Koningh in Castilien en Legion, de Saraceenen, of Mooren, in Portugal aen; nam oock een goed deel deeses Lands in. Dit geluck misgunde hem sijnen Broeder Garzias, die in Gasconje regeerde. Kondighde hem opentlijck de vriendschap op / en trad tot den Oorlogh: doch wierd van Ferdinand in een harde Strijd overwonnen en verslagen. Dus verloor hy nevens sijn Land oock sijn leven; 't welck hy sijne Nydighheyd had te dancken. Na deese Zeege wierd Ferdinand soo trots / dat hy Keyser wou sijn genoemd. Doch Paus Victor schreef aen hem van uyt 't Concilium te Trojes in Champanien: 't Was noch de tijd niet; sou derhalven deese saeck laten rusten / en sigh

Spaensche Geschiedenissen. Ferdinand Koningh. 1052. 1053. Tudens. Marian.

Werd trots op sijn geluk, en wil Keyser sijn genoemd.

met de Koninghlijcke Titel laten vergenoegen: 't welck dan Ferdinand oock deed.

Hoe Koningh Petrus door Keyser Henrick de III. weer in sijn Hongarisch Rijck hersteld wierd / is hier boven in de Historien deeses Keysers op Anno 1045. verhaeld geworden. Doch 't duerde met hem niet langer dan een jaer. Want doe vielen de Hongariërs weer van Petrus af: namen hem op de Jaght gevangen: staecken hem d'oogen uyt / en bragten al de geene / die 't boven andere getrouwlijck met hem gemeend hadden / om 't leven. Onder deese sijn oock eenige Bisschoppen en andere Geestlijcke aen de dood opgeofferd. Doe verkooren se eenen anderen / genoemd Andreas, de Soon van Ladislaus Calvus, Broeders-Soon van Geiza. Vermits nu deesen Andreas voor Keyser Henrick bevreesd was / sond hy een Gesantschap aen hem af na Italien, om hem te verontschuldigen. De Keyser beval de Legaten na Duytschland te trecken / en sijner daer te verwagten. Doch wijl soodanigh een Moord sigh niet soo lightlijck liet versoenen / soo beval de Keyser Marckgraef Albrecht van Oostenrijck, de Hongariërs te beoorlogen; die oock / met bystand der Bayersche, Andreas in de vlught sloegh. In 't volgende jaer greep de Keyser Hongaryen selfs aen / en belegerde Presburg. Doe stelde Paus Leo sigh tusschen beyden; en braght het daer toe / dat Andreas sigh den Keyser onderwierp; en de Keyser Andreas in genade opnam.

Hongarische Geschiedenissen. Spangenb. Herm. Contract.

Koningh Petrus d'oogen uytgestooken.

Koningh Andreas van Keyser Henrick beoorloghd. 1051.

1052.

Vreede.

Anno 1056. stierf Albert, eerste Marckgraef van Oostenrijck. Sijnen jonger Soon Ernst wierd sijnen Erfgenaem / wijl d'oudste / Leopold, overleeden was.

Oostenrijk. 1056.

't Koninghrijck Polen had nu tot in 't sevende jaer geenen Koningh gehad; en ondertusschen veel moeten lijden van de Nabueren; insonderheyd van Bretislaus, Hertogh van Boheemen; die Polen veelerweegen had uytgeplonderd / en verwoest. Doe nu 't Water haer tot de lippen was gekomen / beslooten se / Casimirus, haers Koninghs Boleslai Soon / die met sijne Moeder na Duytschland was geweecken / in 't Rijck te roepen. Sy vonden de Moeder wel te Brunswijck, doch de Soon was te Cluniac in Franckrijck een Monick geworden; en had alreeds de Wying tot Diaconus aengenoomen. De Polacken hadden hem geerne uyt 't Klooster gehad; doch de Paus wou hem haer niet laten volgen; voor dat de Polen eyndlijck beloofden: Sy en hare gantsche Natie souden 't Hoofdhayr niet tot over d ooren laten wassen; ten teecken / datse eens een geschooren Monick tot haren Koningh gehad hadden. Voorts sou yeder van haer in 't gantsche Poolsche Koninghrijck jaerlijcks eenen Penningh na Romen senden. Dan noch / een eeuwigh Light in S. Pieters Kerck aldaer onderhouden. Dus bequamen de Polacken haren Koningh Casimir; die 18. jaren langh in Polen heeft geregeerd; en altijd Casimirus Monachus, of Casimir de Monick genoemd wierd. Tegens deesen Casimir heeft sigh opgesteld Maslaus, Hertogh van Masovien: doch de

Poolsche Geschiedenissen. 1041.

Roepen de Monick Casimirus, Soon van Koningh Boleslaus, tot haren Koningh.

Seldsaemheden. welckese den Paus bewilligen moesten, eer hy haer Casimir wou bewilligen.

Opstand tegens

ANNO CHRISTI.

hem gedempt.
1043.

Koningh deed hem in twee Hoofdslagen twee seer swaere Neerlagen lijden; waer in over de 15000. Masauwers en Pruyssers op de Veghtplaets bleven leggen. Doe begaf Masaus sigh tot rust; 't welck hy te vooren wel had konnen doen.

Deensche Geschiedenissen.
1026.
Saxo Grammat. l. 10.
Matth. Westmonast.
1046.

Anno 1026. had Knut (Knot, Cnutus, Canutus), Koningh in Deenemarcken en Engelland, Olaus, Koningh van Noorwegen, uyt 't Land verdreven; die voorts van sijn eygen volck om 't leven wierd gebragt. Olaus liet een Soon na / Magnus genoemd / noch minderjarigh. Na 20. jaren / als Magnus sijnen ouderdom had bereyckt / quam hy met een Kryghsmaght in Noorweegen, om sijn Vaderlijck Rijck in te neemen. Koningh Swijn (of Sueno), die in Deenemarcken en Noorweegen regeerde / trock hem te gemoet. In den Strijd behield Magnus 't Veld tegens de Deenen, en bleef meester in Noorweegen. In 't volgende jaer tastte Magnus Koningh Sueno in sijn eygen Land Deenemarcken aen: sloegh hem noch eenmael / en dreef hem uyt 't Rijck. Seeckerlijck had Sueno in Ballinghschap moeten omswerven / indien niet Magnus te vroegh gestorven ware. Dus is Sueno noch Koningh van Deenemarcken gebleven. Heeft oock Noorweegen weer veroverd.

Koningh *Sueno* verliest *Noorweegen* en *Deenemarken*: doch bekoomd beyde weer.

Saraceensche en *Turcksche* Geschiedenissen.
Cedren.
1047.

Terwijl Romanus Argyrus, van wien hier boven is gesproocken / te Constantinopol regeerde / hadden de Saraceenen in 't Oosten der Turcken hulp tegens den Grieckschen Keyser gebruyckt. Als nu de Turcken sagen / dat de Saraceenen sleghte Kryghslieden / nietwaerdige Menschen waren / keerdense hare Wapenen tegens deselve: sloegen de Saraceenen, die haer te hulp geroepen hadden: ontnamen haer gantsch Persien en Babylonien. Daer op greepense oock Armenien aen / 't welck den Grieckschen Keyser behoorde; die aldaer een Stadhouder had / genoemd Ambustus. Deese bejegende / met bystand der nabuerige Vorsten in Meden, 't Turcksche Heyr. Sloegh 't selve door een geswinde Kryghslist; en klopte deese nieuwe Gasten soodanigh / dat harer weynige 't leven behielden. Om deese schade te wreken / sond der Turcken Koningh sijnen Veld-Oversten Ibrahim uyt Persien met 100000. Mannen in Armenien. De gemelde Ambustus sigh te swack bevindende / dorfde geen stand houden. Beval 't Landvolck / met alles watse hadden / na de Steeden en vaste Plaetsen te vlieden. Eene der selve vermeesterde Ibrahim stormenderhand. Braght 150000. Menschen daer in om 't leven; doch verloor oock veele der sijne. Doe viel Ambustus op hem aen. Behield wel 't veld; doch weersijds was soo veel bloed vergooten / dat geene der beyde deelen sigh te verheugen had.

De *Saraceenen* roepen de *Turcken* te hulp; doch deese ontnemen haer geheel *Persien* en *Babylonien*.

Turcken beoorlogen den *Griekschen* Keyser in *Armenien*.

1050.
Twee jaren daer na trock de Turcksche Sultan in Meden; doch vond geen Proviande voor sijn volck; wijl de Boeren alles weghgedaen hadden. Moest derhalven weer na Huys keeren.
1052.
Weer in 't tweede jaer hier na voerden de Turcken onder malkander in Persien Oorlogh; waer door de Christenen in 't Oosten een tijd langh van haer rust genooten.

ANNO CHRISTI.

Geleerde Mannen seer schaers.

Berengarius.

Lanfrancus.

Hermannus Contractus.

Ter deeser tyd had men een seer sleghten voorraed van geleerde Mannen. Evenwel vinden wy / datten tyde van Keyser Henrick de III. heeft geleeft Berengarius, Aerts-Diacon t'Angiers in Franckrijck; die van 't Sacrament des H. Avondmaels geheel anders heeft gevoeld dan de Roomsche Kerck pleegh te leeren. Paus Nicolaus de II. dwongh hem naderhand tot herroepingh. Tegens hem heeft oock geschreven Lanfrancus, Aerts-Bisschop van Cantelbergh in Engelland. Daer-en-boven leefden in deesen tijd Guitmundus, en Hermannus Contractus, een geboorne Graef van Veringen in Swaben; doch lam aen sijne Leeden; waerom hem oock de bynaem van Contractus was gegeven. Wegens dit ligchaems-gebreck wierd hy een Monick te S. Gallen; en heeft / nevens eenige andere Boecken / oock een goede Kronijck geschreven / welcke noch heden in onse handen is / en met nuttigheyd geleesen werd.

Aerdbevingh.

Anno 1040. gevoeldemen te Constantinopol en in Asia een swaere Aerdbevingh / waer door de beroemde Stad Smyrna byna geheel ter neer viel.

Vaert van *Modona* in de *Po*.

In 't jaer 1042. versoghten die van Modena aen Keyser Henrick de III., haer te willen veroorloven / datse hare Stad moghten bevestigen / en de Rivier soodanigh verwyden / datmen op deselve met Scheepen in de Po, en voorts na Venetien sou konnen varen: 't welck haer oock toegestaen wierd.

Patriarch van *Constantinopol* laet geweldigh veel geld na.

Anno 1043. stierf Alexius, Patriarch van Constantinopol, als hy 18. jaren dien Stoel had beseeten. Aen gereed geld liet hy na over de 800000. Kroonen. Dit alles nam Keyser Constantinus Monomachus na sigh; en heeft dus de volgesoogene Spons uytgedruckt.

D'Orden *Vallis Umbrosæ*.

Anno 1054. is aengesteld geworden de Monicken-orden Vallis Umbrosæ, van eenen Johannes Walbertus.

Der *Geesselaren* Orden.

Ontrent 't jaer 1056. is opgekoomen d'Orden der Geesselaren. D' eerste Broeders in deselve waren in hare Geesselingh soo yverigh / dat (gelijck men schrijft) in een Klooster over de 1000. nieuwe Beesemen daer toe gebruyckt sijn geworden.

Henrick de IV. Keyser, noch maer vier jaren oud.
Lambert.
Schafnab.
Otto Frising. l. 6. *c.* 34.
Egnat. l. 3.

Als nu Keyser Henrick de III. Anno 1056. was overleeden / wierd Keyser in sijne plaets Henrick de IV., gewonnen by Vrouw Agnes, Dochter van Willem, Hertogh van Poictiers. Doemaels was hy noch maer 5. jaren oud: en sijnen Vader had hem al voor twee jaren doen Kroonen; oock hem op sijn doodbed de Vorsten des Rijcks aenbevoolen. D'eerste onrust / welcke sigh onder hem toedroegh / was / dat de Saxen ten Keyser opwierpen Marckgraef Otto, die de Boheemers te hulp had. Als de Keyserin dit vernam / riepse de Vorsten des Rijcks by haer
1057.
te Merszburgh; en bad haer / haren Soon tegens onreghtvaerdigh geweld te willen bystaen. Doe wierden genoemd twee Hertogen van Brunswijck, Bruno en Ecbert; die tegens Otto optreckten / en hem te rugg' drijven

Otto Tegen-Key-

ANNO CHRISTI.

ſer, ſneuveld. ven souden. Daer geschiedde een Slagh; waer in beyde Otto en Bruno sneuvelden. Ecbert behield een bloedige Zeege; doch door deselve wierd deesen Oproer gestild.

De Duytsche Vorsten willen van een Wijf, des jongen Henricks Moeder, niet gereegeerd ſijn. 1062. Hier na voerdde de Keyserin de regeeringh in den naem haers Soons / tot op 't jaer 1062. Doe wilden de Standen des Rijcks 't Gebied eener Vrouw niet langer onderworpen zijn. Seyden daer benevens / dat Bisschop Henrick van Aughsburgh (der Keyserin geheymen Raed en Cancellier) 't bestier had / en alles deed na sijnen wil. Beslooten derhalven / den jongen Keyser sijne Moeder t'ontneemen / en de Regeeringh anders aen te stellen. Keyserin Agnes bevond sigh doemaels met haren Soon Henrik te Werth, by Spier. Derwaerts quam Aerts-Bisschop Enno van Keulen, en Marckgraef Ecbert van Saxen, quansuys / om de Keyserin op te waghten. Doese nu weer vertrecken souden / bepraetten se den jongen Keyser / dat hy haer sou vergeselschappen tot in haer Schip. Hy deed het. Flucks liet de Keulsche Aerts-Bisschop van Land afsteecken. Ontruceken haer haren Soon. Doe de jonge Heer dit sagh / vreesde hy / datmen aen hem geweld sou willen plegen. Sprongh daer op / uyt kinderlijcke schrick / in den Rhijn; en sou buyten twijffel verdronken hebben / indien niet Marckgraef Ecbert onvertsaeghd nagesprongen; hem in 't Water gegreepen / en soo langh gehouden had / tot datmen met een kleyn Schuytje haer beyde upthaelde. Desſelven uyterſte gevaer van te verdrinken. De Keyserin moest deese geweldadigheyd God beveelen. Kon haren Soon niet weer bekoomen. Gingh / uyt hertenleed / in een Klooster te Romen; en heeft daer d'overige tijd haers levens doorgebraght. Doemaels was de Keyser noch geen 12. jaren oud; te weeten / als hy de Sprong in den Rhijn deed: want hy was gebooren den 11. November Anno 1050.

Landgraef Wy willen hier verhael doen van een andere Sprongh / in 't derde jaer hier na voorgevallen. In Saxen was een Paltzgraef / genoemd Frederick, Broeder des Aerts-Bisschops van Breemen. Hy woonde op 't Slot Weissenburgh, niet verr' van Freibergh in Meissen. Sijne Gemalin bedreef heymlijck Echtbreuck met Marckgraef Lodewijk van Thuringen, Soon van Lodewijck met den Baerd; en soght haren Man aen kant te helpen. 't Verraed wierd aldus aengeleght. Landgraef Lodewijck van Thuringen sou in Paltzgraef Fredericks Gebied gaen jagen / waer toe hy niet bevoeghd was. Doe dit geschiedde / porde de Gemalin van Frederick hem aen / dat hy dit niet verdragen / maer sijne Gereghtigheyd beschermen sou. Frederick liet sigh bepraten; reed in eygener persoon na 't Bosch / om Lodewijck 't Jagen te verbieden / doch wierd van de Thuringer doodgeslagen.

Lodewijck van Thuringen bedrijft Overſpel met de Gemalin van Paltzgraef Frederick; die hy, door haer beſtel, om 't leven brenghd, en hoe. Spangenb. 1065.

Eenige tijd hier na nam Landgraef Lodewijck des verslagenen Fredericks Weduw ten Gemalin. De Bisschop van Breemen klaegde hier over aen den Keyser; die Lodewijck voor 't Reght verdaghvaerdde; doch hy wou niet verschijnen. Echter wierd hy gevangen bekomen / en in 't Slot Gebichenstein op een hoogen Thoorn in goede bewaringh gehouden. Vermits hem nu de tijd hier te langh viel / sprongh hy boven van den Thoorn na beneeden in de voorby loopende Rivier de Saal; en is dus / sonder eenige schade / de Gevanckniß ontkoomen. Van doe af aen wierd hy genoemd Lodewijck de Springer; en draeghd oock dien Bynaem in de Geschiedboecken; welcke hem toeschrijven den ouderdom van 83. jaren eer hy stierf; en dat hy over sijn Land 67. jaren heeft geregeerd. Soo gantsch geen leed had deese Sprongh hem gedaen.

Werd gevangen: en ontkoomd door een ſeldſame Spronght.

Daerom oock Lodewijck de Springer genoemd.

Vermits nu Keyser Henrik noch soo jongh was / trocken de Vorsten / welcke hem by

Quaden ſtaet der

ANNO CHRISTI

Regeering in 't *Duytsche* Rijck. 1069.

haer hadden / 't gantsche Rijcks-bewind aen haer; terwijl Henrick met Jagen Speelen / en andere kortswijlen / de tijd versleet. Elck pluckte van 't Rijck af 't geen hy wou. Versoghten oock veel' onbetaemlijcke dingen van den Keyser; waer van bezeegelde Brieven wierden gegeven. Evenwel stond de hooghste Maght aen Bisschop Albert van Breemen; waer over d'andere hem niet weynigh benijdden. Belangende Henrick, hy nam meer waer de wellusten des lighaems / als de saecken des Keyserrijcks. In 't negenthiende jaer sijns ouderdoms wou hy gescheyden sijn van sijn' Echtgenoot Bartha, Dochter van een seer rijck Marquis in Italien, onaengesien hy haer noch maer alleen een jaer ten Houwlijck had gehad. Hy droegh deese saeck den Aerts-Bisschop van Mentz voor; seggende / dat hy Bartha niet Echtlijk kon bywoonen. Datse sijnenthalven noch Maeghd / en derhalven d'Echtscheydingh light te doen was. Dien van Mentz beloofde hem / dit werck te sullen uytvoeren; indien de Keyser hem daer toe wou helpen / dat de Thuringers hem de Thienden gaven; 't welckse tot noch toe geweygerd hadden. Henrick stond dit toe. D'Aerts-Bisschop van Mentz riep de Geestlijckheyd t'samen; stelde haer de saeck voor; en daer wierd sterck van d'Echtscheydingh gehandeld. Ondertusschen trock hy in Thuringen; vertoonde 't Keyserlijck Bevel / en wou met geweld de Thienden opgebraght hebben. De Thuringers stelden sigh hier tegen; insonderheyd Marckgraef Diederick, en wilden dien van Mentz niets te wil sijn. Hier uyt ontstond een Oorlogh; in welcke Keyser Henrick 't Slot Bichlingen innam/en Marckgraef Diederick ten Lande uytjoegh.

Henrick past meer op sijne Wellusten, als op de Rijcks-saecken.

Sijn' onbehoorlijke Echtscheyding, van hem begeerd.

Snood bedrijf des Aerts-Bischops van *Mentz* hier ontrent.

Gheduerende de Vergaderingh der Geestlijcke te Mentz, en als 't nu daer op stond / datmen de Keyserin in een Klooster sou gestoocken hebben / quam de Pauslijcke Legaet Petrus Damianus daer aen / en verbood deese Echtscheydingh / op de straf des Bans. De meeste Rijcksvorsten behaeghde dit werck oock niet. Derhalven wierd geweesen / dat Henrick sijne Gemalin Bartha moest behouden: 't welck hy niet alleen deed / maer oock in liefde en trouw met haer leefde; sulcker wys / dat hy 2. Soonen en 3. Dochteren by haer heeft gewonnen.

Henrick werd bevoolen, sijne Gemalin te behouden. Had haer van doe af lief en waerd.

Anno Christi 1070. wierd Hertogh Otto van Bayeren aengeklaeghd / dat hy tegens den Keyser een heymlijcke verbindnis had gemaeckt. Henrick verdaghvaerdde hem; doch hy wou niet verschijnen. Doe viel des Keysers Krijghsvolck in Bayeren, en verdierf dit Land. Hier tegens deed Hertogh Otto geen kleyne schade in Thuringen, en sloegh 300. Mannen dood / welcke hem den Buyt wilden ontjagen. In 't volgende jaer / als Hertogh Otto een vaste plaets had ingenoomen / daer hy seecker was / versamelde hy op nieuws Krijghsvolck; en versterckte sigh soodanigh / dat hy den Keyser 't spits bood. Henrick had een afschouw van bloedstorting Gaf de tusschen-beyden-spreeckers / welcke tot vreede rieden / gehoor; doch dat Hertog Otto sigh in persoon voor hem sou stellen. Doe hy nu dit deed / wierd hy vastgehouden: tot dat in 't volgende jaer nieuwe Voorbeeden gedaen wierden. Doe liet Keyser Henrick hem los; doch ontnam hem Bayerland, en liet hem alleenlyck 't Graefschap Northeim, nevens eenige Vlecken / 't Erfgoed sijner Moeder.

Oorlogh in *Bayeren* tusschen Keyser *Henrick* en Hertogh *Otto*. 1070. *Schafnab.*

1071.

ANNO CHRISTI

1072. *Bayeren Otto* ontnoomen.

Anno 1073. hield d'Aerts-Bisschop van Mentz noch sterck aen op de Thienden in Thuringen. Bragt oock beyde d'Abten van Fulda en Hirschfeld daer toe / datse bewilligden. Dit was d'oorsprongh en aenvangh des Saxischen en Thuringhschen Oorlogs. Vermits nu deese Volckeren niet te bedwingen waren / greep Keyser Henrick de saeck op een andere wys aen. Hy bouwde hier en gintsch Kasteelen en Vestingen; leydde oock Guarnisoenen daer in; welcke van daer uytvielen; de Lieden overweldighden; voorts seer woest te werck gingen met Rooven / Plonderen / en Vrouwen-schenden. De Landlieden klaeghden hier over aen Keyser Henrick, en soghten dit geweld af te bidden / doch konden geen gehoor bekoomen. Doe verbonden de Thuringers en Saxers sigh t'samen / om deese Rovers met geweldadigheyd af te weeren / en hare vryheyd te verdedigen. Eerst echter schickten se noch eenmael Gesanten aen den Keyser / en baden om verbeeteringh van dit ongelijck.

Oorlogh tusschen Keyser *Henrick*, en de *Thuringers* 1073. om des Aerts-Bischops van *Mentz* wil, wegens de Thienden.

Henrick had gantschlijck voorgenoomen / de Saxen te verdemoedigen. Maeckte derhalven een Verbond met Koningh Canutus de IV. van Deenemarcken tegens haer. Hitste oock de Lausznitzers op (doemaels noch Wenden) om in Saxenland te vallen. Hier op trocken de Saxers en Thuringers te veld. Belegerden 't Kasteel Hartesburgh, waer in sigh doemaels de Keyser bevond. Henrick hield de Gesanten by sigh; en maeckte hem ondertusschen van daer wegh / tot dat hy in Hessen quam / drie daghreysen van Hartesburgh. Hier versamelde hy een krijgsheyr. Ondertusschen verbraecken de Saxen en Thuringers eenige van des Keysers Kasteelen; maeckende sigh dus met geweld vry van de Thienden. Onder deesen handel quamen Pauslycke Legaten, begeerende / datse beyderzijds de Wapenen souden neerleggen / en de saeck afdoen door den wegh des Reghts. Doch te vergeefs. Want de Saxen wilden van geen andere Vreedens-middelen hooren / dan datmen de Kasteelen / welke de Keyser in haer Land had gebouwd / sou ter neer werpen. Vermits nu Henrick hier toe niet verstaen wou / soo deedense 't selfs. Insonderheyd onderstondense sulcks aen 't Slot Hartesburgh (Hartzburgh), sonder oock selfs de Kerck te verschoonen.

Henrick maeckt een Verbond met Koningh *Canutus* van *Deenemarcken* tegens de *Saxen*.

De *Thuringers* krijgen voordeel op den Keyser. 1074. *Bruno de Bell. Sax.*

Doe de Keyser Anno 1075. sigh sterck genoegh bevond / trock hy de Saxen onder d'oogen / tot aen Newstad aen d'Unstrut. 't Quam tot een bloedige Slagh; waer in de Saxers en Thuringers wel overwonnen wierden / doch de Keyser verloor hier oock sijn beste Ridderschap en voornaemste Hoofd-

Lijden weer de Neerlaeg. 1075.

ANNO CHRISTI.

Hoofdsteden. Echter gebruyckte d'Overwinner sijne Seege. Als eenige Saxische Vorsten en Bisschoppen sigh aen hem hadden overgegeven / deed hy haer in een harde Gevanckniß werpen; ten deelen oock uyt 't Rijk weghvoeren. Hier over klaeghden d'andere Saxen aen Paus Gregorius de VII. Beschuldighden Henrick van veele Lasteren. Dit was een aengenaem spel voor de Paus / om sigh de gehoorsaemheyd des Keysers t'ontrecken / en daer tegens de Keyser hem onderworpen te maecken. Hier op verdaghvaerdde Gregorius Keyser Henrick na Romen, om op d'Artijkelen der klaghten t'antwoorden; insonderheyd / dat hy Bisdommen en Prælatueren om geld had verkoght. Keyser Henrik sond na Romen sijn' Ambassadeurs; doch sy wierden spotlijck bejegend / en eyndlijck uyt de Stad gedreven. Henrik beschreef de Bisschoppen des Rijcks na Worms. Klaeghde over deese onbillijkheyd; en hier by quam een verdrevene Kardinael uyt Romen; die seer sware beschuldigingen tegens den Paus inbraght. Waer op een Besluyt gemaeckt / en van 26. Bisschoppen onderteeckend wierd / daer in bestaende / dat Gregorius den Pauslijcken Stoel onwaerdigh / en derhalven af te setten was. Hier tegens hield de Paus een ander Synodus, of Concilium; waer in hy wou beweeren / dat het in sijne Maght stond / den Keyser af te setten: gelijck hy hem dan oock in den Ban deed; de Vorsten en Bisschoppen binnen en buyten 't Duytsche Rijck ontslaende van haren Eed en Plight der gehoorsaemheyd.

Klagen over *Henrick* aen den Paus *Gregorius*: die dit een gewenscht spel was, om sigh de gehoorsaemheyd des Keysers t'ontrecken; daer tegens de Keyser sigh onderworpen te maken.

De Keyser en Paus setten d'een d'ander af.
1076.
Benno Card. in vit. Hildeb.

Op deese Pauslijcke Brieven / en te meer / om dat Henrik veele Steeden des Rijcks had beleedighd / quamen de Vorsten te Tribur by een / om eenen anderen Keyser te verkiesen. Henrik bad / datmen daer niet toe treeden wou. Beloofde beeterschap / en toonde sigh billijck. De saeck liet sigh aensien tot een gevaerlijcken Oorlogh. Eyndlijck evenwel wierd voor de tijd van een jaer stilstand gemaeckt. Ondertusschen sou de Keyser sigh van den Pauslijcken Ban los wercken.

De Vorsten, op schrijvens des Paus, komen by een, om eenen anderen Keyser te verkiesen.

Volgens dit Besluyt trock Henrik met sijne Gemalin en Soon / nevens eenige weynige Dienaren / in de koude Winter over d'Alpgeberghten na Italien. Quam Anno 1077. met den aenvangh des jaers te Canosso. Doe hy nu tot aen den derden dagh bloots voets / in een sleght Hayren Kleed / sonder spijs en dranck / voor 't Pallays des Paus had gestaen / wierd hy eyndlijck op den 28. van Januarius geabsolveert: doch met deese voorwaerde / dat hy sigh den Paus in alle dingen onderwerpen / en de Keyserlijcke Maght in 't Rijck niet gebruycken sou.

Henrick treckt na *Italien*: en sijne meer als slaefsche verootmoedigingh voor den Paus.
Plat. in Greg. VII.

Doe nu Henrik meende / dat alles wel sou werden / sond de Paus ondertusschen Gesanten na Duytschland; die 't daer toe braghten / dat de Vorsten te Forchheim by een quamen; Keyser Henrik verwierpen / en Hertogh Rudolph van Swaben (die Mathilde, de Suster van Henrik, ten Gemalin / en 't Vorstendom Swaben van hem ontfangen had) ten Roomschen Koningh verkooren; dien de Paus oock een Kroon van Goud toesond / aen welcke dit Vers stond.

Op bestel des Paus werd Hertogh *Rudolph* van *Swaben* ten Tegen-Keyser verkooren.
Platina in Greg. 7.

Petra dedit Petro, Petrus Diadema Rudolpho.

De Sin hier van is: Dat Rudolph de Kroon had bekoomen van Petri Pasaet / de Paus.

Oock wierd deesen Rudolph op den 26. van Maert te Mentz gekroond. Doch de Burgers / welcke het met Henrik hielden / joegen noch dien selven dagh den nieuwen Keyser met haren Bisschop ter Stad uyt. Dit alles gebeurde terwijl Henrik sigh noch in Italien bevond. Doe hy weer in Duytschland quam / versamelde hy een Heyr aen den Rhijnstroom: oock hielp hem Hertogh Gottfried van Bouillon. Hertogh (nu Keyser) Rudolph verdreef hy uyt sijn eygen Hertoghdom Swaben; en schonck 't selve aen Graef Frederik van Hogen-Stauffen; dien hy oock sijne Dochter ten Gemalin gaf. Voor Wurtzburgh wierd Keyser Henricks Heyr eens geslagen / en de Stad door Rudolph ingenoomen. Doch haest had Henrick sigh hersteld / en Wurtzburgh herwonnen.

Oorlogh tusschen beyde de Keyseren.
Sigebert. Gembl. Waldram. in Apol. Henr. IV. Author. Hist. de vit. Henrici IV. W. Tyr. l. 9. Helmold. l. 1. c. 29.

Op den 7. van Augustus Anno 1078., geschiedde een harde Slagh tusschen Henrick en Rudolph niet verr' van Mellerstad in Frankenland. 't Verlies aen beyde de sijden was bykans gelijck; behalven dat aen Rudolphs sijde meer Heeren en Oversten waren gebleven; onder welcke geteld wierden Hertogh Magnus van Saxen, de Bisschop van Maeghdenburgh, en andere. Op Keyser Henriks sijde sneuvelde Graef Poppo van Hennenbergh. 't Oorlogen / bloedstorten / roven en branden tusschen beyde deese Vorsten heeft geduerd tot in 't jaer 1080. Doe wierd op den 15. October, niet verr' van d'Elsterstroom 't vierde / laetste / en hevighste Gevegt gedaen; met sulck een onophoudlijckheyd / dat beydersijds Slagh-ordeningen tot eenige malen toe gebroocken / en t'elckens weer hersteld wierden. 't Had eens op des Keysers sijde een gevaerlijck aensien; soo dat Henrik sigh alreeds onbekender wijs van daer wegh maeckte. Doch Hertogh Frederik van Hogen-Stauffen viel ter reghterhand met sijne Swaben soo hevigh op de Saxen, dat hy haer in onorde braght. Hertogh Gotfried (Godevaerd) van Bouillon, die de Rijcks-Banier met den Arend voerde / sagh de nieuwe Keyser Rudolph, en stack hem ter sijden 't Gemaght / soo dat hy van 't Paerd viel. Doe reeden noch andere op hem toe; en vermits hy sigh Ridderlijck verweerde / wierd hem sijne reghterhand / waer in hy den Degen had / afgehouwen. Als hy nu ter aerden lagh / en in sijner vyanden handen was geraeckt / verlooren de Saxen 't Hert / en van alle kanten tradmen tot de vlught. Rudolph wierd na Merszburgh gevoerd. Derwaerts tot hem quamen de Saxische Bisschoppen / die uyt de Veldslagh waren ontvlooden. Rudolph riep / eer hy noch stierf / haer voor hem. Toonde haer den stompen arm / daer de hand van afgehouwen was / en seyde: Sie daer gy Heeren / hier aen heeft de hand gestaen / met welcke ick mijnen Heer Keyser Henrik getrouwheyd had geswooren.

1078.
Hoofdslag tusschen Keyser *Henrick* en *Rudolph*.

Laetste en alderhevighste Slagh tusschen beyde de Vorsten:

waer in *Rudolph* de Neerlaegh lijd, en de reghterhand hem werd afgehouwen.

Sijne laetste woorden tot de Bisschoppen, die

Doch

ANNO CHRISTI.

Doch door uwe en des Paus verleydingh heb ick mijnen Eed gebroocken; den Keyser om lijf en goed pogen te brengen. Hebt gy my niet wel gevoerd / nu ick selfs Goederen / Leven / en Rijck verlies? Ick ontfang mijnen loon. Maer gy lieden / sie toe / hoe gy 't sult konnen verantwoorden. Dus stierf hy in groote smerten en droefheyd / op den 16. October Anno 1080. : wierd oock te Mersburgh begraven.

hem vervoerd hadden.

Als de Paus vernam de geluckige Overwinningen van Keyser Henrik, vertoornde hy sigh boven maten seer / en deed hem andermael in den Ban. Hier tegens beriep Henrik de Bisschoppen / eerst te Mentz, daer na te Brixen, by een. In deese Vergadering hebben over de 30. der selve / nevens de Keyser / na voor-afgegane scharpe aenklagten / Paus Gregorius des Pausdoms onwaerdigh verklaerd / en eenen anderen ten Paus verkooren; te weeten / Wippert, Bisschop van Ravenna; diense Clemens de III. noemden.

Paus Gregorius doet Henrick weer in den Ban. De Duytsche Bisschoppen verkiesen eenen anderen Paus.

Anno 1081. deed Keyser Henrik een Toght na Italien, om Gregorius af / en sijnen Clemens in te stellen. Leydde oock sijn Volck rondom de Stad Romen; 't welck daer groote schade deed. Doe schreef Paus Gregorius, aen de Saxen, en eenige andere Duytsche Vorsten / vermits Henrik in den Ban / en niet meer Keyser was / datse eenen anderen souden verkiesen. De Saxen, nevens de Bisschoppen / gaven hare Stemmen aen Hertogh Herman van Lotharingen; die oock door de Bisschop van Mentz den 26. December te Goszlar wierd gekroond. Doch d'andere Vorsten stelden sigh tegens deese keur; en noemden Hertogh Herman niet anders dan de Knoplooks-Koningh.

Henricks Toght na Italien.

Ondertusschen doet de Paus een nieuwe Keyser verkiesen; die de Knoplooks-Koningh wierd genoemd.

Vermits de Keyser ter deeser tijd in Italien was / soo ontstond in Duytschland d'eene onrust op d'ander. Hertogh Leopold van Oostenrijk beoorloghde Hertogh Frederik van Swaben; tot schade der Stad Aughsburgh; welcke gewonnen en geplonderd wierd. De Boheemers hadden Meissenland in; doch Marckgraef Ecbert sloegh haer daer uyt. Hier tegens dreef Graef Weiprecht van Groitz Marckgraef Ecbert weer uyt Meissen; veroverde Wurtzen, Leipzigh, Groitz, en andere Plaetsen. De Keysersche en d'Aenhangers van Hertogh Herman sloegen malkander dapper in 't Graefschap Mansveld, en verdierven 't Land. Kortlijck / veelerweegen was alles in Alarm.

Oorlogen en Oproeren in 't Rijck.

ANNO CHRISTI.

1082. Spangenberg.

Ondertusschen vond Keyser Henrik in Italien werck. Voor eerst veroverde hy 't gedeelte der Stad Romen, 't welck Leonina werd genoemd. Daer na 't Pallays in Lateran. De Paus ontvlood in 't Kasteel S. Angeli, of Engelenburgh. Doe wierd de nieuwe Paus Clemens de III. gewijd en ingeset; die daer tegens Keyser Henrik met sijne Gemalin op Paeschdagh in groote heerlijckheyd kroonde. Ondertusschen stond Gregorius na 't leven van Keyser Henrik. Riep de Noormannen uyt Puglia tegens hem. Oock wierd'er eenen besteld / die een seer groote Steen door een Gat in 't Verwelfsel der Kerck S. Maria Maggiora van boven af op den Keyser sou werpen. Doch terwijl de Verrader de Steen hier toe schickte / versagh hy 't / en viel met deselve van boven neer. 't Volck toelopende / scheurde hem in stucken. Dus wierd Keyser Henrik, door een sonderlinge bestieringh Gods / noch geluckig behouden.

Henrick veroverd Romen; en set de nieuwe Paus Clemens in. 1084.

Verraed tegens des Keysers leven, door Paus Gregorius. Hoe verydeld.

Als nu noch meer andere Verraderyen tegens sijne Majesteyt wierden voorgenomen / wou hy niet langer in Italien blyven. Maeckte derhalven met de Romeynen Vreede. Ontfingh Gijselaers van haer; trock van daer na Siena, en voorts na Duytschland. Doe quam Robert, Vorst der Normandyers, door

Henrick vertreckt uyt Italien na Duytschland

De Normandyers

Paus

ANNO CHRISTI.

Plonderen Romen, en voeren Gregorius gevanklijk wegh.

Paus Gregorius ontbooden / met een Krijgs-
heyr aen: plonderde de Stad Romen: en / in
plaets van de gemelde Gregorius de VII. weer
in ſijnen Stoel te ſetten / nam hy hem met
ſigh uyt Romen na Salerno; daer hy oock ge-
bleven is / tot dat hy ſtierf.

Oorlogh tuſſchen Keyſer Henrick

1085. Anno 1085. gingh d'Oorlogh weer aen tuſ-
ſchen Keyſer Henrik en de Saxen met haren
Knoplooks-Koningh; waer door Heſſen en
Thuringen verdorven wierd. Van hier liep
de Krijgh voort in Frankenland; daer Henrik,
door de verradery der ſijne / de Neerlaegh
leed; in welcke hy by de 4000. Mannen ver-
loor; en de Stad Wurtzburgh van de vyan-
den wierd gewonnen. Dit duerde dus tot in
1087. 't jaer 1087. / wanneer de gemelde Knop-
looks-Koningh, Hertogh Herman van Lo-
tharingen, om 't leven quam / op de volgende
wijs.

...n de Tegen Keyſer Hertogh Herman van Lotharingen; genoemd de Knoplooks-Koningh. Abb. Urſp.

Doe hy ſig van de Saxen verlaten bevond /
trock hy weer na Huys in Luxemburgh.
D'Aerts-Biſchop van Trier nam ſigh ſijner
aen / en gaf hem een vaſt Kaſteel in / waer
in hy ſeecker was / en ſigh noch langh tegens
den Keyſer kon opſtellen. Eens was Her-
togh Herman uytgereeden. Doe hy ſigh
weer na 't Slot begaf / kreegh hy luſt / ſigh
met de ſijne aen te ſtellen als offe vyanden
waren geweeſt; op dat hy vernam / hoe ſigh
't Guarniſoen in ſijn afweeſen ſou houden.
Aenkomende / vond hy de Poort open; de
Wagten onbeſet. Liep derhalven als ſtor-
menderhand binnen / even als waren'er vy-
anden geweeſt. Die van 't Slot quamen by
een / om ſigh te verweeren. Onderwijl
wierp een Wijf een Steen van een hooge
Thoorn af; die juyſt op Hertogh Hermans
Kop viel / ſoo dat hy dood ter neer ſeegh.
Dus moeſt deeſe Knoplooks-Koning ſchimp-
lijck ſterven van eener Vrouwen hand / even
gelijck Abimelech. Hy wierd te Metz begra-
ven / na dat hy ſigh in Saxenland 9. jaren en ee-
nige maenden tegens Keyſer Henrik had op-
geſteld / en gedragen als Roomſch Koningh.

Die eyndlijck ſchimplijk om 't leven koomd, door de handen eener Vrouw, even als Abimelech.

Marckgraef Ecbert van Meiſſen houd ſigh als Roomſch Koningh, tegens Henrick; en is ſeer maghtigh.

Noch had Keyſer Henrik eenen vyand in
Duytſchland, namentlijck / Marckgraef
Ecbert van Meiſſen, Graef van Gleichen;
die met ſijnen Aenhangh ſoo maghtigh was /
dat hy ſigh voor Roomſch Koningh hield.
Oock overviel hy eens Keyſer Henrik in ſijn
Leger; ſloegh veele dappere Mannen dood;
en ſelfs ſijne Majeſteyt kon nauwlijcks le-
vendigh ontkomen. Doch deeſen Ecbert
kreegh in 't tweede jaer hier na ſulck een eynd 1088.
als hy verdiende. Na de gedaghte Zeege
vingh hy Biſchop Udo van Hildesheim, die
't getrouwlijck met Keyſer Henrik hield / en
belegerde de Stad. Seer qualijck handelde
hy Biſchop Udo, om dat hy ſijne begeerte
niet wou voldoen; te weeten / de Burgers
beveelen / datſe Hildesheim aen hem ſou-
den overgeven. Doe ſettede Ecbert de Be-
legeringh ernſtiger voort; liet meer volck ha-
len: oock reed hy eens met eenige Ruyteren
uyt / om yets te verrighten. 't Was een
ſeer heete dagh in de Somer. Begaf ſigh
derhalven in een Molen / geleegen in een
Boſchje / niet verr' van Naumburgh. Hier
ontſadeldenſe hare Paerden; en vermitsſe
ſeer dorſtigh waren / ſondenſe den Molenaer
na 't naeſte Vleck / om van daer haer een
dronck te brengen. Eenige Keyſerſche Ruy-
teren bejegenden hem / welcke vraeghden /
waer hy met ſijne Kruyck heenen wou? De
Molenaer antwoordde eenvoudighlijck / 1090.
Marckgraef Ecbert was in ſijne Molen ge-
komen / van wien hy uytgeſonden was / om
een Dronck te halen. Flucks ſnelden de
Keyſerſche na de Molen toe; en daer verhief
ſigh een hevigh Gevecht; waer in Ecbert,
na ſigh langh ſeer manhaftigh verweerd te
hebben / eyndlijck doorſtoocken wierd. Doe
de Saxen, welcke voor Hildesheim lagen / dit
hoorden / braeckenſe terſtond op. Dus be-

Waldram. in Apol. Henr. IV. Sigebert. Gembl. Anthor. Hiſt. Henr. IV.

Hoedanig omgekomen.

Huy vond

ANNO CHRISTI.

vond sigh Keyser Henrik wederom van een vyand wonderlijck ontslagen.

Clemens en Urbanus Pausen; t'eener tijd. 1091. *Baron.*

In't volgende jaer / als Duytschland nu eens tot vreede was geraeckt / deed Keyser Henrik sijnen tweeden Togt na Italien. Veele Steeden gaven sigh gewilligh aen hem over. Mantua stelde sigh tegens hem op. Doe belegerde hy deese Stad 10. maenden langh; tot datse sigh onderwierp. Daer op sond hy sijnen Paus Clemens voor uyt na Romen; die Engelenburgh innam / en besettede. Urbanus de II., oock Paus / onthield sigh heymlijck te Capua. Als nu deese Urbanus over de 2. jaren langh uyt Romen was geweest / bedaght hy de volgende list.

Henrici Soon Conrad, van Urbanus opgehitst tegens sijnen Vader.

Keyser Henrik had sijnen Soon Conrad 't Bestier des Rijcks in Italien overgegeven / nevens de Koninghlijcke Titel. De Paus hitste door Welf, en een Italiaensche Vorstin Mathilde, dien jongen Heer soodanigh op / dat hy tegens sijnen Vader rebelleerde, en buyten desselven weeten sigh te Milaen deed Kroonen.

Doet sigh Kroonen ten Koningh van Italien, en brenght Urbanus te Romen.

Doe dit geschied was / voerde Conrad Paus Urbanus met sigh na Romen; en stelde hem / onaengesien hy sijns Vaders arghste vyand was / weer in de Pauslijcke Hooghey d. Stracks vielen veele Steeden in Italien van Keyser Henrik af; waer door hy in geen kleynen angst geraeckte; vermits Urbanus den ongehoorsamen Soon geduerig aenstoockte; oock beloofde / hem ten Keyser te sullen Kroonen. Of nu wel Urbanus de Stad Romen in had / soo kon hy echter den anderen Paus Clemens, van Keyser Henrik geordonneert / niet uyt Engelenburg drijven. Dus waren'er op eene tijd twee Pausen binnen Romen.

Werd onterft. 1099. *Abb. Ursp.*

Als geene Vaderlijcke Afmaningen op Conrad yets vermoghten / hield Keyser Henrik Anno 1099. een Rijcksdagh te Keulen, en klaeghde sijnen Soon voor de Vorsten aen als een Rebel: die daer op van alle Erfdeel en Successie wierd uytgesloten: maer d'andere Soon / Henrik, in sijns Broeders plaets ten Roomschen Koningh bestemd; na dat hy eerst met een hoogen Eed had geswooren / sijnen Vader al de dagen sijns levens getrouw te sullen blijven. Hoe hy dien Eed heeft gehouden / sal hier na blijcken.

Dood van Paus Urbanus, en van Henricks Soon de weerspannige Conrad. 1100. 1101.

In't volgende jaer stierf Paus Urbanus de II. des Keysers hevighste vyand; en maer een jaer daer na sijnen ongehoorsamen Soon Conrad. Dus was de Keyser weer ontslagen van twee seer groote bekommeringen. De Heere onse God gaf hier door te kennen / dat weerspannige Kinderen haer leven niet ter helft brengen. De gedagte Conrad stierf in Italien; over welck Rijck hy ontrent 9. jaren had geregeerd. Wierd te Florencen begraven.

Paus Paschalis de II. doet Henrick al mee in den Ban; en hitst sijnen anderen Soon Henrick tegens hem op 1102.

Anno 1102. kreegh Keyser Henrik weer een nieuwe vyand / Paus Paschalis de II., te vooren een Monick geweest / genoemd Reinerius. Deese deed / even gelijk sijne Voorsaten / hem al mee in den Ban. Hitste oock Graef Robert van Vlaenderen op / dat hy de Rijcks-Steeden Camerik en Luyk aenvallen; Keyser Henrik soo veel quaeds doen sou / als hy kon. Doch 't bequam Robert seer qualijck / wijl hy daer over veel van sijn Land verloor. Als 't nu hier niet gelucken wou / nam Paschalis en sijnen Aenhangh eenen anderen wegh. Stelden te Northuysen een Rijcksdagh aen; waer by de jonge Koningh Henrik sigh oock liet vinden. Deesen maeckten de Bisschoppen wijs / dat geen Christen Mensch / sonder verlies sijner saligheyd / trouw of liefde aen eenen Gebannenen mogt betoonen / schoon 't selfs sijnen eygenen Vader was.

door de Bisschoppen; en der selver froode redenen tot hem.

Hy (de jonge Henrik) moest oock toesien / dat 't Keyserrijck / wanneer de Paus en de Vorsten sijnen Vader verwierpen / niet op eenen anderen wierd gebraght. Belangende d'Eed / aen den Ouden geswooren / deselve was niet verbindend / wijlse tegens den Paus en de Kerck aenliep. Door deese en diergelijcke aenporringen liet de jonge Vorst sigh oprockenen. Bragt een sterck Krijgsheyr op de been; verdreef de Bisschoppen / van sijnen Vader ingeset. Trock eerst op Mentz aen: daer na over den Rhijn na Neurenbergh. Belegerde deese Stad / die 't noch met den Keyser hield / en veroverdense na twee maenden. Van daer ruckte hy na Regensburgh; derwaerts hem sijnen Vader / die sigh ondertusschen gesterckt had / volghde.

Oorlogh tusschen Vader en Soon.

Hier sou sigh een vreeslijcke Slagh hebben toegedragen / indien de weersijdsche Vorsten sigh niet tusschen beyden hadden gesteld. Geduerende d'opgereghtte Stilstand schreef d'oude Keyser aen den Paus: 't Was sijnen plight / te verhinderen / dat 't Christen bloed niet soo trouwloosl ijck wierd vergooten.

Schendlij… bedrogh… van de Paus; en verrader… sche geveynsdheyd van de Soon … waer door hy sijnen Vader gevangen b… koomd.

Veel meer moest hy sijnen Soon tot Kinderlijcke gehoorsaemheyd vermanen / als tot Rebelly ophitsen. Daer op sond Paschalis een Gesant na Duytschland, die de Vorsten des Rijcks te Mentz by een riep / onder schijn van een Vergelijckingh te willen maecken. Ondertusschen quam de Soon by den Vader: viel hem te voet: klaeghde / dat hy verleyd was geworden; en bad om vergifnis. Bepraette oock den goeden Ouden soo verre / dat hy 't Krijghsvolck / 't welck hy by sigh had genoomen / van hem deed gaen. Dus reeden Vader en Soon met malkander den Rhijn op na Mentz, om sigh by de Vergaderingh te verboegen. Maer doese beyde te Bingen quamen / hield de Soon sijnen Vader daer gevangen / tegens alle vermoeden en belofte. De jonge Henrik trock voorts na Mentz, om de Byeenkoomst by te woonen.

De jo… Henrick … van de Bisschoppen en Vorsten Keyser verklaer… Helmold. l.1.c.32. 33. Otto Frising. l.7. c 10. Auth vita Henr. IV.

Met den aenvangh des jaers 1106. wierd Keyser Henrik de IV., in de tegenwoordigheyd des Pauslijcken Legaets, Bisschop Richard van Alba, door 52. Bisschoppen en Prælaten, behalven de Weereldlijcke Vorsten / daer tegenwoordigh / (in de Stad Mentz) van 't Keyserdom afgeset: de Ban van drie Pausen na malkander herhaeld; en sijnen Soon Henrik de V. voor Roomsch Koningh gegroet: aen wien oock de Geestlijcke en Weereldlijcke Vorsten terstond den Eed afleydden. Hier op wierden drie uyt de Bisschoppen na Bingen tot den ouden Keyser gesonden;

ANNO CHRISTI.

den; welcke hem daer beroofden van Kroon/ Scepter/ Keyserlijcke Mantel/ en andere Kleynodien. Helmoldus schrijft in sijne Sclavonische Kronijk, dat dit t'Ingelheim is geschied. Verhaeld oock niet alleen al de hier by voorgevallene omstandigheden; maer daer benevens de Protestatie, en beweeglijke Reden/ welcke d'oude Henrik aen de Bisschoppen deed. Doch vermits dit alles soo by deesen Autheur, als by Munsterus en andere/ te vinden is/ soo willen wy den Leeser tot deese Schrijvers gewesen hebben/ wijl de voorstellingh daer van onse kortheyd veel te langh sou vallen.

Gothofr. Viterb. Dodechin. in Append. Abb. Ursp.

Des jongen *Henricks* Keyserdom steld sigh seer sleght in.

Doe nu Keyser Henrik de V. op deese wijs aen 't Rijck en de Keyserlijcke Cieraden was geraeckt/ trock hy met eenige Vorsten en Bisschoppen den Rhijnstroom af; en quam te Ruffach in Over-Elsas. Hier droeg sijn Volk sigh soo onbetaemlijk/ dat onder de Burgers een Oproer ontstond; welcke den nieuwen Keyser ter Stad uyt dreven. Soo seer snelde hy ter vlught/ dat hy de Keyserlijke Kleynodien/ sijnen Vader ontweldighd/ moest aghterlaten. Dit was den aenvangh der volgende Godlijcke wraeck.

1106. Keyser *Henrick* d'oude sterft van hertenleed. 1107.

D'oude Keyser Henrik was nu van elk verlaten. Echter nam Hertogh Henrik van Lotharingen sigh sijner aen. Braght hem eerst na Keulen; daer na te Luyk. Hier stierf hy van hertenleed/ als hy 50. jaren na sijnen Vader had geregeerd. Een strijdbaer Vorst was hy geweest/ die sigh in 62. Veldslagen bevonden/ en meer d'overhand behouden als ondergelegen had. Sijn Lijk heeftmen eerst te Luyk in S. Lamberti Munster ter aerden besteld; doch weer opgegraven/ en na Spier gevoerd; daer hy oock begraven wierd/ als hy hier vijf jaren langh in een Kist had gestaen. Van sijnen Soon Henrik de V., en wat geluck hy in sijne Regeeringh heeft gehad/ sullen wy hier na; tegenwoordigh van d'Oostersche/ en vervolgens van andere Geschiedenissen spreecken.

Hoe met sijn Lijck gehandeld.

Griecksche Keyseren. *Cedren. Zonar. T. 3. Egnat. l. 1.* 1056.

Als Theodora, Dochter van Constantinus de X., na de dood van Constantinus Monomachus ontrent 2. jaren in Griekenland had geregeerd/ en Anno 1056. / tot droefheyd van elck/ was overleeden/ wierd tot 't Keyserdom bevoorderd Michaël Stratioticus, dat is/ de Krijger, of Krijghsman; op voorslagh en recommandatie van Theodora selfs. Tegens hem wou sigh indringen Theodosius; Neef van Constantinus Monomachus; doch wierd/ eer hy yets kon aenvangen/ in Ballinghschap verweesen. De nieuwe Keyser Michaël droegh sigh te Constantinopol tegens yeder vriendlijck genoegh; doch was te gierigh tegens de Soldaten; welcke hy oock/ om geringe oorsaecken wil/ scharp strafte. Sy/ hier over vertoornd/ wierpen ten Keyser op Isacius Comnenus, een persoon van hoogen Adel/ gebooren te Constantinopol. Keyser Michaël sond tegens hem sijnen Veld-oversten Theodorus; die van Comnenus in de vlugt wierd geslagen. Doe trock d'Overwinner met vliegende Vaendelen op de Stad aen. Als Michaël dit hoorde/ leydde hy Kroon

Michaël Stratioticus Keyser.

't Krijghsvolck werpt tegens hem *Isacius Comnenus* op.

ANNO CHRISTI.

en Purpur af; deed een Monicks-kap aen/ en gingh in een Klooster. Stracks wierden de Poorten voor Comnenus geopend/ en hy Anno 1057. van de Patriarch Michaël gekroond; die oock Isacius in alles bevoorderlijck was geweest. Doch als hy sigh hier op verhooghmoedighde/ en meester over den Keyser wou sijn/ wierd hy van den selven uyt 't Patriarchschap verstooten/ en heenen weg gejaeghd; soo dat hy in Ballingschap moest sterven. Echter heeftmen sijn Lijck na Constantinopol gevoerd/ en eerlijck begraven; wijl Comnenus berouw had van de tegens hem gepleeghde strengheyd.

Michaël gaet in een Klooster; en *Isacius* werd Keyser. 1057.

Verdrijft de *Patriarch Michaël*; en waerom.

In 't tweede jaer sijner Regeeringh/ als hy op de Jaght was/ quam hem schielijck een Sijde-steeckte aen. Andere stellen/ dat hy van een Donderslagh getroffen/ en buyten postuer gesteld wierd. Immers/ hy wierd na sijn Pallays gedragen; en vermits hy wanhoopte/ van weer tot de Rijcks-bestieringh bequaem te sullen werden/ gingh hy in der Studiten Klooster/ en wierd Monick; na dat hy Constantinus Ducas, Soon van Andronicus Ducas, ten Keyser en sijnen Erfgenaem had genoemd. Anno 1060. wierd deese Constantinus Ducas, of de XI., van de Patriarch gekroond. Was al te gierigh in sijne Regeeringh; derhalven ook van elck gehaet. Hy viel in een langhduerige Sieckte/ door welcke hy gantsch wierd uytgeteerd; en overleed Anno 1067./ als hy 7. jaren de Heerschappy had gevoerd. Liet aghter sijne Gemalin Eudoxia, en drie Soonen; met welcke de Moeder te gelijck 't bewind sou voeren/ sonder weer een andere Man te mogen neemen; 't welckse met eenen Eed Constantinus Ducas, haren Echtgenoot/ had beloofd. Doch na seven maenden vergatse hare beswoorne Belofte/ en trouwde de Veld-overste Romanus Diogenes, een seer strijdbaer Held; die de Barbaersche Volckeren te rugg' sloegh; doch daer tegens oock groote schade leed: daer-en-boven van de Saraceensche Sultan gevangen wierd genomen: die hem echter/ soo langh hy hem in sijn geweld hield/ seer eerlijck handelde/ en naderhand weer na sijn Huys liet trecken.

Isacius Comnenus van de Donder getroffen; werd oock Monick.

Constantinus Ducas, of de XII. 1060.

Sterft. 1067.

Eudoxia, Constantini Gemalin. 1068.

Neemd, tegens hare belofte, weer ten Man *Romanus Diogenes*. 1069.

Onderwijl hadden sigh te Constantinopol alle dingen veranderd. Eudoxia was van de Regeeringh afgeset/ en Michaël Ducas, Soon van Constantinus Ducas, ten Keyser aengenoomen. Deese Michaël sond sijnen Broeder Andronicus sijnen Stiefvader Romanus te gemoet. Andronicus nam hem gevangen/ en deed hem beyde d'oogen uytsteeken. Vermits men de Wonden niet behoorlijcker wijs verbond/ soo swol hem 't Hoofd geweldigh op. Oock wiessen Wormen in d'oog-holligheden; soo dat hy in seer grouwlijcke smerten overleed; als hy met sijne Gemalin Eudoxia en hare Soonen drie jaren en aght maenden de Heerschappy had gevoerd.

Eudoxia afgeset. *Michael Ducas*, Keyser.

Die sijnen Stiefvader *Romanus* d'oogen doet uytsteeken; waer aen hy ellendigh sterft. 1071.

Dus bleef Michaël Ducas Keyser; doch trock sigh de Regeeringh weynigh aen. Hield daer tegens sigh beesigh met Studeeren, en de Poësy. Liet ondertusschen de Tur-

Keyser *Michaël studeert*, en *Poëtiseert*, maer

regeerd niet.

Turken en Saraceenen in 't Oosten handelen na haer welgevallen: soo datmen sigh genoeghsaem genoodsaeckt bevond / eenen anderen ten Keyser op te werpen / die bequaem moght sijn / om den vyand tegenstand te doen. Deesen was Nicephorus Botoniates; welcke in Asia 't Rijck aennam / en Michaël Ducas verstiet; die den Roomschen Paus wel t'sijnen Bystander had versoght / doch te vergeefs. Want Botoniates nam met hulp der Turken 't Land in; en wierd te Nicea uytgeroepen voor Keyser. Michaël Ducas moest in een Klooster kruypen; sijne Gemalin in een ander; na dat hy byna 7. jaren had geregeerd. Na drie jaren speelde Nicephori Groot-Hofmeester en Overste / Alexius Comnenus, des voorgedagten Isacii Comneni Soon / met hem 't selve spel / 't welck hy met Michaël Ducas had gespeeld. Hy nam de Stad Constantinopel in; plonderde deselve / en plaeghde al de geene / die Nicephorus aenhingen / op 't uyterste. Dwongh oock de Keyser selfs / van 't Keyserdom te moeten afstaen: 't welck hy overgaf op den 1. April Anno 1081.; en wierd daer op in een Klooster gestoocken. Dus quam 't Oostersch Rijck weer aen de Comnenen in den persoon van Alexius: die eerst t'Adrianopol in Thracien; daer na te Constantinopol op Paeschdagh des gemelden jaers / ten Keyser wierd uytgeroepen en gekroond. Heeft dit Keyserrijck over de 37. jaren langh bestierd. Tegens deesen Alexius heeft Robert de Normandyer Oorlog gevoerd. Sloegh oock de Scheepsvloot der Grieken, en quam met sijn Volck in Epirus. Doch in 't volgende jaer stierf hy; en Alexius behield 't Keyserdom. Want de gedaghte Robert had Michaël Ducas, op bevel van de Paus / weer op den Throon willen setten.

Nicephorus Botoniates verstoot hem; en werd selfs Keyser. 1075.

Weer verstooten van *Alexius Comnenus*, en Monick gemaeckt. 1076.

Alexius Comnenus Keyser.

Onder deesen Alexius Comnenus verhieven sigh de Jerusalemsche Oorlogen / en de veelerley Toghten na 't H. Graf; welcke (gelijck de Geschiedschrijvers dienstijds vermelden) over de dertighmael honderd-duysend Menschen gekost hebben. D'eerste oorsaeck quam hier van daen. Seecker Heremyt, genoemd Petrus, was van de Patriarch te Jerusalem gesonden na 't Concilium te Placenza, daer Paus Urbanus sigh in eygener persoon bevond. Seer beweeghlijck klaeghde hy de Vaderen / dat 't H. Graf, nevens d'andere H. Plaetsen / van d'Ongelovige wierden verontreerd. Hoe oock d'arme Christen in daer seer groote overlast geschiedde. Versoght derhalven hulp. De Paus was hier toe gewilligh: en om tot dit werck veel Volck op de been te brengen / schreef hy een Concilium te Clermont in Frankrijk uyt / om gehouden te werden in 't aenstaende jaer. Hier vermaende hy de Vaders / en voorts yeder / op 't yverighste tot deesen Toght na 't Heyligh Land; en ried de geene / welcke daer souden komen / een rood Kruys van Wollen Laeken op hare Schouderen vast te heghten. Beloofde oock al de sulcke / welke op deesen Togt souden sterven / volle vergifnis van al hare Sonden. De toeloop der

Aenvangh des Oorloghs in 't *H. Land* om 't *H. Graf.* 1095. 1096. *Sigebert. Gembl. Dedech. in Append. Marian. Robert. Monach. de Exped. Hierosol. W. Tyrius l. 1 seq. Chron. Hierosol Albert. l. 1. Platin. in Urban. II. Raim. de Agiles Hist. Hier. Fulch. Carn in gest. peregr. Franc. Guibert. Hist. Hier. l. 5. & 6. Goth Viterb. p. 17.*

Menschen was onbedencklijck groot. Elck woud' eerste sijn / om 't H. Graf te winnen; ondertusschen vondense daer niet anders dan haer eygen Graf. Met veele duysenden wierdense ter neer geslagen. Verscheydene hoopen trocken aen / sonder orde en discipline. Plonderden en roofden allerweegen daerse doortrocken: waeromse oock in Bulgaryen, Griekenland, en voorts over al jammerlijck om 't leven wierden gebraght. Onderwijl moesten de Joden in Duytschland aenhouden; van welcke te Keulen, Mentz, Worms, en in andere Steeden over de 12000. aen de dood wierden opgeoffert; vermits doch deesen Oorlogh tegens d'Ongelovige was aengesteld. Hugo, Broeder des Koninghs Philippi van Frankrijk, wierd van de Bulgaren gevangen / en na Constantinopol aen Keyser Alexius Comnenus gesonden.

Alb. Aquen. l. 6. Baldr. Hist. Hierosol. l. 4.

Onder al de geene die na 't H. Land trocken is 't niemand beeter geluckt / als Hertogh Gottfried (Godevaerd) van Bouillon; die den 15. van Augustus Anno 1096. met sijnen Broeder en veel' andere treflijcke Mannen sigh op reys begaf. Quam door Hongaryen, Bulgaryen, en Syrfen tot aen Macedonien. Hier begeerde hy / dat Keyser Alexius Comnenus de gevangene Broeder des Koninghs van Frankrijk hem sou toesenden; wijl hy nogh reght noch prætensie had / om hem te houden. Alexius weygerde. Doe verwoestte Hertog Gottfried 't Land rondom Constantinopol aght geheele dagen langh. Dus dwong hy Comnenus, Hugo te moeten overgeven; daer-en-boven sijn Volck Proviande te verschaffen.

Toght van *Gottfried*, of *Godevaert*, Hertogh van *Bouillon*;

Na Godefried trocken derwaerts Boëmundus, Broeder van Rogerius, Hertogh in Apulien: Reimundus, Graef van Tolosa; Graef Robert van Vlaenderen, en Hertogh Robert van Normandyen; welcke naderhand sigh voeghden by 't Heyr van Godevaerd.

waer by sigh noch andere voegen.

Anno 1097. hieldense een generale Monsteringh by de Stad Nicea, en bevonden sig sterck te sijn 600000. te voet / en 100000. gewapende Ruyteren / behalven de Tros; waer by ongeloofl ijck-veel Geestlijcke en Vrouwen waren. Op den 20. van Junius veroverdense de gedaghte Stad Nicea; en verdeelden sigh in twee Hoopen. Solyman greep den eenen aen / waer in Italianen en Normandyers waren. 't Gevecht duerde langh / tot dat Hertogh Godevaerd aenquam. Doe namen de Turken de vlught; en 4000. der hare wierden verslagen. Graef Boudewijn, Broeder van Godefried, nam een deel Volck tot hem: sloegh door Syrien: quam tot aen den Euphrat: veroverde de Steeden Edessa en Samosata. D'andere hoop ruckte voor de Stad Antiochien: belegerde deselve; en al t'samen swoerense met eenen Eed / niet van malkander te sullen wijcken / voor dat de Stad Jerusalem sou veroverd zijn. Op dat nu Boëmund een schrick onder de Turken moght brengen / deed hy eenige Gevangene der selve slaghten / en aen Spitten by 't vyer braden / in 't aenschouwen der andere; welke / weer tot de hare gekoomen sijnde / seyden /

't Christen Heyr; hoe sterck.

Nicea gewonnen.

Antiochien belegerd.

Vreemd bedrijf, om de *Turken* een schrik aen te jagen.

ANNO CHRISTI.

den / dat de Normandyers Menschen-vleesch aten. Dit veroorsaeckte geen kleyne vrees onder de Turken; soo datse op verre na niet meer soo onvertsaeghd aenvielen als te vooren.

De Christenen veroveren Antiochien. Anno 1098. wierd Antiochien door 't Heyr der Christenen ingenomen. Drie dagen na de veroveringh quam een Persiaensch Vorst met een groote meenighte volck / om die van Antiochien t'ontsetten. Doch als hy sagh / dat het te laet was / belegerde hy de Christenen weer in de Stad; en benauwde haer soodanigh door honger / datse gedwongen wierden een Uytval te doen; welcke geschiedde met sulck een ernst / dat by de 100000. Persianen om 't leven quamen / en de Belegerde een rijcken Buyt met haer in de Stad braghten. *Werden van de Persianen weer belegerd; en slaen by de 100000. der selve dood.* Maer korts hier na ontstond sulck een grouwlijcke Pest onder 't Christen Heyr / dat 'er over de 30000. Mannen van wierden wegh geruckt. *Pest.*

Als nu Antiochien en 't meeste deel van Syrien in de handen der Christenen was gevallen / gingh de Toght reght op de Stad Jerusalem aen. 't Geheele Heyr hield 't Paesch-feest ('t welck doe quam op den 10. van April) te Tripoli; 't Pinxter-feest te Cæsarea. Den 6. van Junius wierd Jerusalem belegerd met 40000. Mannen te voet / en 1500. Ruyters: den 15. July stormenderhand verovered: al de daer binnen sijnde Turken en Saraceenen doodgeslagen. De Stad wierd niet geplonderd; maer de Soldaten hielden de Huysen en 't geen'er in was voor haer / om deselve te bewoonen. *Jerusalem van de Christenen belegerd, en stormenderhand verovered. Naucler. Gen. 37.* D'eerste / die de Muer had beklommen / was Hertogh Gottfried van Bouillon; die oock op den 22. van Julius, door eenparige keur aller Vorsten / ten Koningh van Jerusalem wierd gemaeckt. *Gothofredus van Bouillon, eerste Christen Koningh van Jerusalem.* Doemen hem / na Koninghlijcke gewoonte / wou kroonen / sloegh hy sulcks ootmoedigh af; seggende: 't Betaemde hem niet een gouden Kroon te dragen ter plaets / daer sijnen Verlosser met Doornen was gekroond geweest.

Doe de Sultan in Egypten hoorde / dat Jerusalem in der Christenen handen was / quam hy met een groote meenighte volcks na Ascalon. *D'Egyptische Sultan treckt tegens hem op.* Koningh Gothofredus liet de Stad Jerusalem genoegsaem van Guarnisoen voorsien / en trock den Sultan met 20000. Mannen onder d'oogen. Deese Slagh is voorgevallen den 12. van Augustus Anno 1099.; en was soo vreeslijck / dat'er veel meer Egyptenaren dood bleven / als 't geheele getal der Christenen sterck was; namentlijck 30000. Mannen. *Werd swaerlijck geslagen; en hy selfs verslagen. 1099.* Hertogh Robert van Normandyen doorstack d'Egyptische Sultan met eygener hand. Na deese heerlijcke Zeege keerden de Christenen weer na Jerusalem: hielden daer een openbare dancksegghingh; badden sigh al t'samen in de Jordaen; en de Vorsten scheydden sigh van een. Boëmundus na Antiochien: Boudewijn (Broeder van Koningh Gottfried) na Edessa: de Graef van Toloso na Seleucia: Tancredus na Tiberias; doch Koningh Gottfried bleef te Jerusalem. Dit was dus d'aenvangh des nieuwen Christen Koninghrijcks in 't H. Land.

Anno Christi 1100. wierd de Normandyer Boëmundus Hertogh van Antiochien; doch als hy sigh waeghde over de Rivier Euphrates, van de Turken gevangen. Den 15. van Julius overleed Hertogh Gothofredus van Bouillon, eerste Koningh van 't nieuwe Christen Koninghrijck te Jerusalem, als hy 1. jaer min 7. dagen had geregeerd. *Koningh Gothofredus van Jerusalem sterft; en sijnen Broeder Boudewijn werd Koning in sijne plaets. 1100.* Sijnen Broeder Boudewijn, Hertogh van Edessa, quam in sijne plaets. Wierd oock in 't selve jaer op 't Kers-feest gekroond. De tijd sijner Heerschingh is geweest 17. jaren ruym. Te Constantinopel regeerde Alexius Comnenus: die de Christenen in soo veele Toghten na 't H. Graf niet alleen geen bevoordering deed;

 maer

ANNO CHRISTI. maer daer tegens verhinderlijck was soo veel hy kon: oock veele duysenden der selve verraderlijcker wijs in de handen der Turken heeft gelevert.

Koningen van Frankrijck. Philips d'I. Gagum. l. 6. Annal. Fland. Aimoin. Cont. l. 5. c. 42. Anno 1060. stierf Henrik d'I., als hy 31. jaren langh in Frankrijk had geheerscht. Hem volghde sijnen oudsten Soon Philippus d'I., die seer langh, te weten, tot in 't 49. jaer heeft geregeerd. Vermits hy noch maer 8. jaren oud was, doe hy aen 't Bewind quam, wierd Graef Boudewijn van Vlaenderen sijnen Vooghd. Deese Philips nam eerst ten Gemalin Bartha, Dochter van de genoemde Boudewijn: won oock by haer een Soon, Lodewijk de Dicke, na hem Koningh geworden. Doch als hy harer moede was, stiet hy haer van hem, na Monstreul, en hing sigh aen een ander, Bertranda geheeten, Dochter (andere stellen Gemalin) van Fulco, Graef van Anjou. Bisschop Ivo van Chartres bestrafte den Koningh hier over; doch Philips deed hem in Gevanckenis werpen. Doe sprack de Paus den Ban tegens hem uyt; en absolveerde hem niet, voor dat hy Ivo in vryheyd stelde, en Bertranda van hem deed. Als nu Paus Urbanus de II. gestorven was, nam Philips deese Bertranda weer tot sigh. Bisschop Ivo van Chartres klaeghde hier over aen den nieuwen Paus Paschalis; die sijne Legaten in Frankrijk sond, en Philippus andermael Excommuniceerde, tot dat hy gehoorsaemheyd toonde. Dus wierd oock deese Koningh van de Pausen genoegh gevexeert; alhoewel niet buyten schuld: en t'eener tijd waren de Duytsche Keyser en de Fransche Koningh in den Pauslijcken Ban.

Van de Paus in den Ban gedaen; en waerom.

Andermael ge-excommuniceert.

1065. Spaensche Geschiedenissen. Marian. Anno 1065. stierf Koningh Ferdinand van Legion in Spaenje aen de Koorts, na dat hy 40. jaren had geregeerd. Dre Soonen liet hy aghter; Sanctius, dien hy Castilien; daer tegens aen Alphonsus Legion, en aen Garzias Gallicien had bestemd. Deese deelingh des Lands is geheel Spaenje schaedlijck geweest; vermits deese Broeders malkander geduerig in 't Hayr saten, en d'Inwooners verdierven, tot op Anno 1071. Doe heeft d'oudste

1071. Sanctius leght sijne beyde Broederen gevangen, en neemd hare Rijken. Broeder Sanctius den middelsten, Alphonsus, gevangen bekoomen; in een Klooster gestooten, en sijn Koninghrijck Legion aen sigh getrocken. Onlanghs daer na heeft hy oock de jonghste, Garzias, in handen gekregen; in Gevanckenis geworpen, Gallicien ingenoomen, en sigh alsoo meester gemaeckt van 't grootste deel der Spaensche Landen. Doch over deese ontrouw tegens sijne Broederen had hy sigh niet langh te verheugen: want in 't volgende jaer, als hy de Stad Zamora belegerde, wierd hy doodgestoocken: sijnen Broeder Alphonsus uyt 't Klooster genoomen, en op den Koninghlijcken Throon geset. Evenwel liet deesen Alphonsus sijnen anderen Broeder Garzias niet los, maer hield hem in de Gevanckenis.

Werd doodgestoocken. 1072.

Alphonsus de VI. Wind Toledo. Even dien Alphonsus de VI. heeft Anno 1080. na een vierjarige belegeringh verovert de maghtige Stad Toledo; welcke de Mooren 368. jaren hadden beseeten: oock een Slot daer in gebouwd, en hier de Koninghlijcke Residentie aengesteld. Ordonneerde oock, dat de Gothische Letteren, welcke men tot noch toe in Spaenje had gebruyckt, souden afgeschaft, en ingevoerd werden de manier van met Latijnsche Letteren te schryven.

Schaft de Gotsche Letteren af.

't Land Arragon had ter dier tijd noch Graven; en Graef Sanctius deed de Mooren groote tegenstand. Behield oock de Zeege in eenige Gevehten tegens haer; ontnam haer eenige Landen en Steeden. Insonderheyd veroverde sijnen Soon Petrus de Stad Osca; sloegh daer-en-boven in een geweldige Slagh over de 40000. Mooren en Arabiers dood. Waerom oock deese Petrus d'eerste is geweest, die sigh naderhand de Titel van Koningh in Arragon heeft toegevoeghd. Hy is gestorven Anno 1104. in 't 10. jaer sijner regeeringh. Sijnen Broeder Alphonsus wierd sijnen Nasaet.

Arragon noch een Graefschap. 1093. Werd een Coninghrijck.

1104.

Engelsche Geschiedenissen. 1066. Ex Ingulpho. Anno Christi 1066. overleed Eduard, Koningh van Engelland, de laetste uyt 't Geslaght van Koningh Kerdik; 't welck in West-Saxen by de 550. in 't overige van Engelland 270. jaren had geregeerd. Doe hy van de Deenen verdreven was, had hy sigh eenige jaren in Normandyen, een deelte van Frankrijk, by Hertogh Willem onthouden; aldaer oock by Testament gemaeckt, indien hy sonder Manlijcke Erfgenamen quam te sterven, dat dan de gedaghte Willem Koningh van Engelland sou werden. Hy nu overleed Kinderloos. Doe meende Hertogh Willem Erfgenaem van Engelland te sijn: doch Harald voorquam hem, en liet sigh Kroonen. Deese Harald was des Koninghs Canuti Susters Soon. Hertogh Willem beriep sigh op 't Testament, en sijn Reght; doch 't quam Harald niet gelegen, hem te wycken. Doe liet Willem 't disputeeren varen; vergaderde een aensienlijck Krijghsheyr, en voer uyt Normandyen over na Engelland. Harald trock hem te gemoet; en op den 14. van October geschiedde een Veldslagh; in welcke Harald niet alleen de Neerlaegh leed, maer oock omgebraght wierd. Dus geraeckte Hertogh Willem aen 't Engelsch Koninghrijck; daer hy sigh op Kersdag door d'Aerts-Bisschop van Jork deed Kroonen. In de Latijnsche Historien werd hy genoemd Guilielmus Conquæstor, soo veel als Willem de Veroveraer; wijl hy Engelland door 't Swaerd had veroverd.

Koningh Eduard sterft; en maeckt sijn Testament.

Hertogh Willem van Normandyen verovert Engelland, en werd genoemd Wilhelm d'Overwinner. 1067. Malmesbur.

De Steden Oxfort en Jork wilden sigh aen hem niet overgeven. Daer op belegerde Koningh Willem deselve; veroverde se, dreef veel Engelsche uyt 't Land wegh, en settede Normandyers in der selver plaets. De verjaeghde vlooden na Koningh Canutus van Deenemarken, en rieden hem, sijn oud Vaderlijck Rijck weer in te neemen. Hy quam met 300. Scheepen in Engelland aen. Sloegh Koningh Willem in de vlught, en belegerde Jork. De Normandyers wilden alleenlijck de Voorstad in brand steecken: doch de vlam liep verder, en leydde de geheele Stad in d'asch. Doe verwoesten de Deenen

De Deenen vallen in Engelland; en Koning Willem moet haer met geld weghkopen. 1070.

Jorck afgebrand.

ANNO CHRISTI

nen geheel Northumberland door vyer en swaerd; waer door Koning Willem genoodsaeckt was / haer met geld uyt 't Land te koopen.

Opstand tegens hem, gedempt. 1074.

Hier na pooghden d'Engelsche Heeren dickmael / haer van 't Jock der Noormandyers t'ontslaen en Willem uyt 't Land te drijven; doch quamen daer over te kort; en moesten ten deele door de Schapreghter 't leven verliesen; andere in Gevancknis sitten / of in Ballinghschap gaen. Kortlijck / Willem bleef Koningh / tot in 't jaer 1087.; ter welker tijd hy had voorgenoomen / Frankrijk te beoorlogen; doch deed een val met sijn Paerd; brack yets in sijn ligchaem / en moest dus sterben; na dat hy 21. jaren in Engelland had geregeerd. Hem volghde sijnen Soon Willem, bygenoemd de Roode.

Sterft door een Val. 1087.

Willem de Roode, sijnen Soon. 1089. 1091.

Tegens deesen verweckten d'Engelsche een nieuwe Rebelly, en hitsteden sijnen Broeder Robert, die Normandyen besat / tegens hem op. 't Quam oock tot een openbaren Oorlogh; maer te gelijck tot een Verdragh / waer by Willem de Roode sijnen Broeder Robert ten Eerfgenaem stelde.

Koningh van Schotland; en Oorlogh tegens Engelland. 1093.

Anno 1093. viel Milkolm (Malcolmus), Koningh van Schotland, met een wel-toegerust Heyr in Engelland: verwoestte de Provintie Northumberland, en belegerde een Vestingh aen de Grensen. D'Engelsche deden een Uytval / en sloegen Koningh Malcolmus dood. Sijnen Soon Dunstanus quam in sijne plaets; doch de Schotten braghten hem om 't leven / en verkooren eenen anderen ten Koningh.

Ongeluckige dood van Koningh Willem de Roode. 1100.

Als Willem de Roode, Koningh van Engelland, sigh Anno 1100. op de Jagt bevond / schoot een Fransman, genoemd Walther (Gualtherus) na een Hert: 't welck hy niet raeckte / maer wel de Koningh; want de Pijl vloogh hem in de borst; soo dat hy stralis stierf / als hy 13. jaren had geregeerd. 't Lijck wierd op een Koolwagen geleght; doch vermits 't regenaghtigh we'er / en de wegh seer boos was / soo brack de Wagen; en 't Koninghlijck ligchaem viel in den dreck. Hertogh Robert van Normandyen, oudste Broeder van Willem, wou Erfgenaem van Engelland sijn / gelijck billijck was; doch Henrik, de jongste / wierd hem voorgetrocken.

Henrick, Koningh van Engelland. 1101.

Als nu deesen handel tot een Oorlogh scheen te sullen uytbarsten / wierd door Scheydsluyden een Accoord opgereght; te weeten / Henrik sou Engelland behouden / doch aen sijnen Broeder Robert jaerlijcks opbrengen 3000. Marck Gouds. Dit wierd dus aghtervolgd tot in 't jaer 1106.

Oorlogh met sijnen Broeder Robert.

Verdragh.

Doe wou Robert met geld niet langer te vreeden sijn; maer sprack sijnen Broeder op nieuws aen om Engelland. Dit verdroot Henrik soodanigh / dat hy na Frankrijk overvoer; Robert overwon / in handen kreegh / en ter eeuwiger Gevanckenis veroordeelde. Dus had hy / die sigh met veel niet wou laten vergenoegen / ten laetsten niets met allen.

Nieuwen Oorlogh. 1106.

Hongarische Geschiede-

Anno 1061. ontstond oock Oorlogh in Hongaryen. Koningh Andreas wierd van sijnen Broeder Bela, die de Hongariërs aen sigh had getrocken / aengevallen. Sond derhalven sijne Gemalin en Soon Salomon na Duytschland, tot sijnen Swager Keyser Henrik; van wien hy oock bystand versoght. Henrik stierde hem eenige duysend Duytschers toe / onder Marckgraef Willem van Meissen, en de Bisschop van Zeitz. In 't eerste Gevecht sloegh de Marckgraef de Hongariërs. Doch haest haddense sigh weer gesterckt; en omringhden de Duytschen, niet half soo veel in getal. De Strijd was seer hevigh. Koningh Andreas wierd onder de voeten der Paerden vertreeden: De Bisschop van Zeitz verslagen: Marckgraef Willem verweerde sigh seer langh; doch moest hem ten laetsten overgeven. Vermits nu de Hongariërs sijne dapperheyd beproefd hadden / lietense hem / sonder eenigh losgeld / na Huys trecken; om by den Keyser een billijcke Vreede te bewercken. Doch Marckgraef Willem stierf in 't volgende jaer / en d'ingedrongene Koningh Bela Anno 1063.

ANNO CHRISTI nissen. 1061. Koningh Andreas van sijnen Broeder Bela aengevallen; en in den Strijd gesneuveld. Mechovius.

1061. Bela sterft. 1063.

Sijnen Soon Geyza vertrouwde sigh niet / 't Rijck te sullen konnen behouden: stond derhalven vrywilligh van 't selve af / en weeck sijnen Neef Salomon (Soon van Andreas) dien de Keyser uyt Duytschland na Hongaryen sond: daer hy oock aengenoomen en gekroond wierd. Dus had Koningh Salomon rust tot in 't jaer 1674. Doe viel de gemelde Geyza, Soon van Koningh Bela, hem met Oorlogh aen: en nam ook een groot deel des Lands in / want Salomon had in twee Veldslagen de Neerlaegh geleeden. Riep derhalven Keyser Henrik de IV. te hulp / en deed hem groote beloften. Waer door deese Majesteyt sigh liet beweegen / en met een sterck Heyr in eygener persoon na Hongaryen trock. Doch vermits Geyza alle Proviande en Voederingh in de vaste Steeden had doen brengen / waer door sijn Krijghsvolck groot gebreck leed / moest hy weer te rugg' na Duytschland keeren / sonder yets verright te hebben. Dus is Geyza met geweld Koning van Hongaryen gebleven.

Salomon, Soon van Andreas.

Verdreven van Geyza, Soon van Bela. 1074.

Poolsche Geschiedenissen. 1058.

In Polen had Koningh Casimirus, de geweesene Monick / tot noch toe seer wel geregeerd; doch stierf Anno 1058.; 't Rijk nalatende sijnen Soon Boleslaus de II.; die sijn leven door braght in Hoereeren / Echtbreecken / en andere Lasteren; waer over Bisschop Stanislaus hem uyt Gods woord bestrafte / en d'Excommunicatie dreygde. Boleslaus wierd hier over soodanigh vertoornd / dat hy Stanislaus deed om 't leven brengen.

Koningh Boleslaus, een Godloos Vorst: doet Bisschop Stanislaus, die hem bestrafte, om 't leven brengen.

Als Paus Gregorius de VII. dit vernam / deed hy de Koningh in den Ban: ontsloegh al d'Onderdanen der Kroon Polen van haren Eed: en vermits niemand Boleslaus gunstig was / moest hy opbreecken / en na Hongaryen wijcken; daer hy Anno 1081. in vreemdelinghschap is gestorven. Sijnen Broeder Uladislaus wierd Koningh in sijne plaets.

De Paus doet hem in den Ban: en hy wijckt na Hongaryen.

Uladislaus.

Hy wou niet / datmen hem Koningh sou noemen / maer hield sigh met den Hertoglijcken Titel van Polen vergenoeghd. Deese Uladislaus heeft een langhduerigen Oorlogh gevoerd tegens de Pomersche, welcke sigh van

't Ko-

ANNO CHRISTI.

't Koninghrijck Polen hadden afgeſonderd; en haer eyndlijck met groote moeyte weer tot gehoorſaemheyd gebraght. Is geſtorven Anno 1102. Had ten Naſaet ſijnen Soon Boleſlaus.

Noordſche Geſchiedeniſſen.

Belangende de Noordſche Rijcken / in Deenemarken heerſchte Koningh Sueno, of Swijn, en overleed Anno 1067.

Harald, Koningh van Noorweegen, een Heyden. Sijne veroveringen. Valt Engelland aen met moord en brand. Wreedheyd tegens Papen en Monicken. Sneuveld hier. Rogerius. 1066.

In Noorweegen was Koningh Harald, een ſeer ſtrijdbaer Krijghs-man, doch een Heyden, van Paus Honorius de II. vermaend geworden / 't Chriſten Geloof aen te neemen: doch dit werckte niet anders / als dat Harald dies t'arger wierd. Anno 1062. onderwierp hy ſigh met geweld al de Noordſche Eylanden / leggende aghter Schotland; deſgelijcks 't Eyland Yrland. Hier mee was hy noch niet vergenoeghd; maer viel met een Vloot van eenige honderd Scheepen op Engelland aen. Woedde verſchricklijck met moorden en branden: braght oock over de 1000. Papen en Monicken om 't leven / wijl hy inſonderheyd deſelve ſeer vyandigh was. Dit geſchiedde in de Maend September Anno 1066. Doemaels regeerde in Engelland een Koningh / oock Harald genoemd; die tegens den Noorweeghſchen Rover optrock; een Veldſlagh met hem deed; en dien Bloedhond doodſloegh.

Koningh Canutus van Deenemarcken, door ſijn' Onderdanen doodgeſlagen.

Als Cnutus, of Canutus de IV., Koningh van Deenemarken, Anno 1079. de Thienden van de Boeren al te ſtrengh deed afhalen / ontſtond daer over ſoodanigh een Oproer in 't Land / dat hy van ſijn' Onderdanen verſlagen wierd. In ſijne plaets quam Olaus, die 10. jaren over Deenemarken regeerde.

Roomſche Pauſen. Stephanus de X.

Na de dood van Paus Victor de II. trad tot 't Pauſdom Stephanus de X., Soon des Hertoghs Gozelonis van Lotharingen; doch ſtierf te Florencen, eer hy den Stoel noch 8. volle maenden had beſeeten. In ſijne plaets klom'er op Nicolaus de II., een Savoyaerd, te vooren genoemd Gerard.

Nicolaus de II.

Deeſe Nicolaus heeft in 't Concilium te Romen, bygewoond van 113. Biſchoppen / Berengarius, Aerts-Diacon van Angiers, gedwongen tot herroepingh / en ſijne Boecken met eygener handen te moeten verbranden.

Alexander de II.

Alexander de II. was een Milaner, en Biſchop van Lunen, te vooren Anshelmus geheeten. Wijl hy ſonder voorkennis van Henrik de IV. verkooren was / gaf de Keyſer eenen anderen ten Paus / te weeten Cadulus, Biſchop van Parma; hernoemd Honorius de II.

Honorius de II.

Alexander en Honorius beoorlogen malkander.

Als nu Alexander hem niet wou wijcken / bragt Cadulus een Krijghsheyr op de been; trock na Romen: ſloegh ſijn Leger voor de Poorten neer: hield met de Romeynen twee Geveghten; en bequam in d'eerſte Strijd de Zeege; doch lagh in d'andere onder / ſoo dat hy na Parma moeſt vlieden. Maer Anno 1064. quam hy weer: nam de Voorſtad van Romen, gelijck oock 't ſeer ſtercke Kaſteel S. Angeli, anders Engelenburgh, met geweld in; en men kon hem in twee volle jaren niet daer uyt krijgen; tot dat hy eyndlijck in 't Concilium van Mantua wierd afgeſet / en Alexander alleen Paus bleef / 12. jaren lang.

Gregorius de VII.

Gregorius de VII. was een Toſcaner, anders geſeght Hildebrand, Aerts-Diacon te Romen. Geen trotſer Schepſel is oyt in de Weereld geweeſt.

Noyt is trotſer en booſer Menſch in de weereld geweeſt.

Op Spaenje, 't Eyland Sardinien, Hongaryen, en alle Koninghrijcken der Chriſtenheyd, maeckte hy aenſpraeck / als ſijne Leenen. Hy was d'eerſte / die ſigh onderſtond een Roomſch Keyſer in den Ban te doen / af te ſetten / en eenen anderen aen te ſtellen. 't Selve nam hy ter hand tegens Koningh Philips van Frankrijk, en Boleſlaus van Polen. Keyſer Henrik de IV. heeft hy op 't uyterſte vervolghd en geplaeghd: oock ſulcke Bloedbaden in 't Rijck der Duytſche Natie aengeſteld / dat het een grouwel is daer aen te gedencken.

Benno Cardinalis van 't leven Gregorii VII.

Benno, een Kardinael / heeft ſijn leven en daden beſchreven; in welck werck hy ſeldſame dingen van hem verhaeld. Onder meer andere deed hy oock in den Ban Cincius, Stephani Soon / die Stadsvooghd te Romen, en ſeer maghtigh was. Op Kersnagt viel Cincius, in de Capel, terwijl Hildebrand Mis deed: ruckte hem met geweld van den Altaer wegh: wierp hem in de Gevanckenis; doch liet hem haeſt weer los / vermits 't volk oproerigh wierd.

Is d'eerſte, die de Prieſters in Duytſchland gebood, haer Echte Vrouwen te verlaten.

Hy was d'eerſte / die de Prieſteren in Duytſchland gebood / haer' Echte Vrouwen te verlaten / op verlies harer Beneficien. De Boheemers verſoghten / hy ſou haer veroorloven / de Godlijcke dienſten in de Boheemſche Spraeck te mogen verrighten; doch hy ſloegh 't haer af. Is geſtorven te Salerno, na dat hy 12. jaren langh Paus was geweeſt.

Deſiderius, Abt van Caſſino, werpt de Pauſlijke Mijter en Mantel van ſigh.

Op hem wierd Deſiderius, Abt te Caſſino, ten Paus verkooren. Doch hy wierp de Pauſlijcke Mijter en Mantel van ſigh: wou met 't Pausdom niet te doen hebben / maer gingh weer in ſijn Klooſter. Doe wierd Victor de III. Paus; en na hem Urbanus de II., te vooren genoemd Otto, een Franſchman van Chaſtillon ſur Marne.

Urbanus de II.

Deeſe heeft de Baſuyn geblaſen ten Oorlogh van 't H. Graf, waer in over de 3000000. / of dertighmael honderd-duyſend Menſchen ſijn om 't leven gekomen. Tegens deeſen Urbanus heeft de Keyſerlijcke Paus Clemens de III. de Stoel een wijl tijds ingehad.

Clemens de III.

Urbanus heeft geſeeten 11. jaren en 4. maenden.

Paſchalis de II.

Sijnen Naſaet wierd Paſchalis de II., Soon van Creſcentius, te voren geheeten Reinerius; een Toſcaner van geboorte: tegens wien verkooren wierden twee Pauſen d'een na d'ander / van de Kardinalen te Ravenna; namentlijck / Albertus en Theodoricus; doch Reinerius drongh door / en bleef ſitten.

Twee Tegen-Pauſen.

Heeft / gelijck ſijne Voorſaten / Keyſer Henrik de IV. Geëxcommuniceert; en tegens deſſelven Soon Henrik de V. ſoodanigh een handel begonnen / als wy hier na ſullen verhalen. Is geſtorven / na dat hy den Pauſlijcken Stoel had bekleed 18. jaren / 5. maenden / 9. dagen.

De Biſchoplijke Kerck te Luyck

Hoe ſtaetlijck de Biſchoplijcke Kerck te Luyk ten tijde van Keyſer Henrik de IV. heeft gefloreert, kan men daer uyt afneemen / dat t'eener tijd de volgende Heeren daer hebben gereſideert.

Caro-

ANNO CHRISTI.

Carolus, Soon des Koninghs van Frankrijk, Broeder van Koningh Lodewijk.

heeft onder Keyser Henrick de IV. staetlijck gefloreert:

Henrik, Soon des Koninghs van Engelland.

Ogier, Soon des Koninghs van Deenemarken.

Eudo, Soon des Koninghs van Sicilien.

Leopold, Soon des Hertoghs van Oostenrijk.

Wenceslaus, Soon des Hertoghs van Boheemen.

Henrik, Soon des Hertoghs van Saxen.

Gerard, Soon des Hertoghs van Lotharingen.

Hugo, Johannes, Eustachius, Soonen des Hertoghs van Burgundien.

Herman, Frederik en Philips, Hertogen van Swaben.

met de Namen der Domheeren.

Ogier, Gottfried, en Himfried, Soonen des Hertoghs van Lancaster in Engelland.

Gottfried, Soon des Hertoghs van Orliens.

Albert, Florentius, en Pieter, Soonen des Graefs van Holland.

Henrik en Herman, Graven van Angiers.

Gerard en Andreas, Graven van Gelder.

Willem, Bruyn, en Nicolaus, Graven van Gulik.

Guido en Bruno, Graven van Leuven.

Gangfried en Parzeval, Graven van Vlaenderen.

Guido en Willem, Graven van Namen.

Servatius en Ogier, Graven van Zeeland.

Lodewijk en Boudewijn, Graven van Poictiers.

Conrad, Soon des Graefs van Blois.

Adolph, Graef van Vienne in Delphinat.

Doch 't meerendeel deeser jonge Heeren was om te Studeeren na Luyk gesonden geworden; wijl de School ter dier Plaets doemaels een grooten roem had.

Geleerde Mannen

Wat nu geleerde Mannen en Schrijvers aengaet, onder Keyser Henrik de IV. heeft geleeft Theophylactus, Bisschop in Bulgaryen. Haymo, een Monick, en Aerts-Diacon in Engelland. Lambertus van Aschaffenburgh, een goed Historie-schrijver, wiens werck noch heden van ons geleesen werd. De Kardinael Benno, die de levens der Pausen heeft beschreven. Wilhelmus, Abt van Hirschauw, een Historicus. Insonderheyd is ontrent dese tijd beroemd geweest Anshelmus, een Abt; daer na Aerts-Bisschop van Cantelbergh in Engelland; van de Koningh eerst vervolghd, daer na waerd gehouden; oock van de Paus na Romen beroepen geworden. Ivo Carnutensis, waer van wy gewagh hebben gemaeckt by de Geschiedenissen der Koningen van Frankrijk. Marianus Scotus; die eerst te Regensburgh, daer na te Fulda geleeft, en een goede Kronijck geschreven heeft, van de Scheppingh der weereld af tot op sijnen tijd; gelijck oock Sigebertus Gemblacensis. In Grieckenland heeft gefloreert Xiphilinus, Patriarch van Constantinopol; die de voortreflijcke Geschiedschrijver Dion Cassius in een kort begrijp heeft t'saemgetrocken; en daer door veroorsaeckt, dat dien heerlijcken Autheur byna gantsch verlooren is geworden. Beter waer 't, datmen elck sijnen arbeyd liet, soo hyse gemaeckt heeft, sonder verstommelingh en verminckingh.

Onder de Regeering van Keyser Henrik de IV., in Duytschland en anderweegen.

In Grieckenland.

Diere tijd en hongersnood

Anno 1062. ontstond in Duytschland een groote diere tijd en hongersnood. Landgraef Lodewijk van Thuringen heeft hier en

ANNO CHRISTI.

in Duytschland.

in Meissen eenige Kasteelen gebouwd / en Steeden ommuerd. De daer aen arbeyden de gaf hy voor haren loon niet anders als 't dagelijcks brood; en seer geerne wildense daer voor wercken. Onder deese Kasteelen sijn oock geweest Wartburgh, en dat te Freiburgh.

Bloedigh Gevecht te Goszlar in de Kerck op 't Pinxterfeest.

Anno 1063. op Pinxterdagh ontstond te Goszlar een grooten Alarm in de Kerck tusschen Bisschop Hezel van Hildesheim, en Abt Widerad van Fulda. Keyser Henrick de IV. was'er tegenwoordigh / om 't Feest te vieren. In de Vesper, als de Stoelen voor de daer sijnde Prælaten geset wierden / wilden de Dienaers des Abts van Fulda dien van haren Heer stellen naest onder de Zetel des Aerts-Bisschops van Mentz; 't welck de Dienstelingen des Bisschops van Hildesheim niet begeerden te gedoogen. Hier over quam 't tot slagen. En als de Bisschop met geweld de bovenplaets had ingenomen / riep hy de sijne toe / datse dapper op de Fuldische souden smijten. Dit wierd sulcker wijs verright / dat die van Fulda wijcken moesten. Doch haest quamense veel stercker weer; sloegen rijckelijck op de Hildesheimsche; en dreven haer uyt de Kerk weg. Weersijds bleven'er niet weynige dood; en 't bloed liep ter Kerckdeuren uyt. 's Anderen daegs deed de Keyser ondersoeck doen; en de schuld wierd op den Abt geleght; die oock de doodslagen versoenen / en alle schade vergoeden moest. Hier door wierden d'Inkoomsten van 't Klooster Fulda seer gekrenckt.

tusschen de Geestlijcke, om de bovenplaets, soo dat 't bloed ter Kerckdeur uytliep. L. Schafnab. Walt. in Apol. Henr. IV.

Schricklijcke Aerdbevingh.

Anno 1064. was te Constantinopel en in geheel Thracien, oock in Kleyn Asia, een gevaerlijcke Aerdbevingh / die tot in 't volgende jaer aenhield. Nevens ontelbaer-veel treflijcke en andere Gebouwen viel oock ter neer een stuck der S. Sophie Kerck te Constantinopol. Een diergelijcke Aerdbeving heeft men hier na / Anno 1081. / in Engelland gevoeld.

Aenvangh der Carthuser Orden.

Op 't jaer 1087. werd gesteld d'aenvangh van d'Orden der Carthuisers, die Bruno van Keulen te Parijs in Franckrijck begonnen / en vervolgens met eenige weynige Medgesellen gestight heeft in een Bosch / genoemd de Carthuse.

Ondanckbare Bisschop: doodgeslagen.

Anno 1087. wierd Bisschop Burchard van Halberstad, by de Schrijvers diens tijds genoemd Bucco, in een Oploop te Goszlar doodgeslagen. Keyser Henrick de IV. had deesen Bucco, of Burchard, uyt een seer lagen stand tot deese Hooghevd verheven; doch is'er weynigh danckbaer voor geweest; want hy wierd sijnen arghsten vyand / en heeft in derthien Veldslagen tegens hem gestaen.

Augsburgs Mueren verbrooken.

In 't jaer 1088. wierd de Stad Augsburgh ten anderenmael beklommen / ingenomen; de Bisschop gevangen geset / en de Stadsmuer afgebroocken.

't Klooster Lorch verbrand.

Anno Christi 1090. / op den 21. van Martius, hadden de Monicken te Lorch konstige Lustvyeren gemaeckt. Alsse nu deselve wilden aensteecken ter genoemder tijd / misluckte haer de Konst. Want 't Vyer liep voort; quam in 't Gebouw / en verbrandde 't geheele Klooster gantsch tot asch.

ANNO CHRISTI.

Als Paus Urbanus de II. Anno 1095. een Concilium hield te Clermont in Franckrijck, wierd by wegens den Toght na 't H. Graf, wierd besłooten / datmen 't Ave Maria en 't Paternoster dagelijcks seer dickmael sou herhalen. En op datmen wist / hoe veelmael yeder gesproocken wierd / soo sijn doemaels bedaght en ingevoerd de soo genoemde Paternosters, of Roosekransjens; doch alleen de Geestlijke opgeleght. Naderhand is deese gewoonte oock onder 't gemeene Volck gekoomen.

Pater-nosters, of Roosekransjens bedaght.

Sprinckhanen.

Anno 1096. / korts voor dat Hertogh Gothofredus van Bouillon, en met hem 't Heyr der Christenen, te Constantinopol was gekomen / had een ontelbare meenighte Sprinkhanen / van 't Westen herwaerts vliegende / sigh rondom de gemelde Stad neergelaten / en alles opgegeeten.

Zee-overstrominh in Engelland.

In 't jaer 1099. / in de Maend November, wierd een groot deel van Engelland door de Zee overstroomd / met verdrincking van onnoemlijck-veel Menschen en Beesten.

Spier bemuerd.

Anno 1083. sou de Stad Spier door Rudinger, Bisschop aldaer / met Mueren en Graghten ombangen sijn geworden.

Henrick de V. Roomsch Keyser. 1107. Egnat. l. 3. Gothofr. Viterb. p. 17. Cronic. Dedechin. Abb. Ursp. Sigebert. Gembl.

In 't jaer Christi 1107. / als Keyser Henrick de V. diens Naems / Soon van Henrik de IV. en Bertha, Marquisin uyt Italien, na sijnen Vader aen 't Keyserrijck was geraekt / (hoedanigh sulcks geschiedde / hebben wy hier boven verhaeld) / moesten de Steeden Keulen, Luyck, Maestricht en meer andere sigh aen hem overgeven; want tot noch toe haddense 't met sijnen Vader gehouden. Hy nam haer wel in genade aen; doch sy moesten een maghtigh deel gelds opbrengen. Een diergelijcke gunst echter moght Hertog Henrick van Lotharingen, die sigh den ouden Keyser had aengenoomen / en hem in sijnen uytersten nood behulpsaem was geweest / niet weervaren. In tegendeel wierd hy in Gevanckenis geworpen; doch God hielp hem wonderlijck uyt deselve. Ondertusschen verloor hy sijn Vorstendom; 't welck Henrik gaf aen Graef Gottfried van Leuven, bygenoemd met den Baerd; na dat het door die van Ardenne ontrent 100. jaren was beseeten geweest.

Verandering in Lotharingen;

daer Hertogh Henrick door Keyser Henrick verstooten wierd. 1107. 1108.

In 't volgende jaer onderstond sigh Hertogh Henrick Neder-Lotharingen en Braband weer in te neemen. Maeckte sig oock meester van de Stad Aken: doch wierd door Graef Gottfried van daer weghgedreven. Die oock Hertogh Henricks Gemalin wel gevangen had konnen houden / doch haer in vryheyd liet heenen trecken; seggende: Hy oorlogde tegens Mannen / niet tegens Vrouwen. Dus moest de goede Hertog het voor datmael hier by laten blijven.

Twee Hertogen in Boheemen.

Stracks na den aenvangh der regeeringh van Henrick de V. ontstond onrust in Boheemen. Want Schwanteploch verdreef Hertogh Borivoy, en bleef in Boheemen meester. Borivoy vlood na Duytschland tot den Keyser; biddende / dat hy hem weer wou herstellen. Schwanteploch sond Legaten aen Keyser Henrick;

Borivoy door Schwanteploch verdreven.

ANNO CHRISTI.

1108. Cosmas Prag. l. 3. Chron.

rick; en bragt door groote Geschencken de saeck by hem daer toe / dat hy bleef stil sitten / en sijnen toorn liet vallen. Ja / deesen Schwanteploch is / nevens eenige honderd Boheemers, met Henrik tegens de Hongariërs getrocken; welcke de Pelgrims, die na 't H. Graf wilden / ten grooten getale hadden vermoord. Als nu Hertogh Schwanteploch door een Bosch reed / sloegh de Tack eens Booms hem 't een' oogh uyt; waer door deese Toght te niet gingh. Echter quam Schwanteploch na vier maenden weer; bragt een groote Krijghsmaght in Hongaryen, en verwoestte 't Land wijd en breed; treckende daer na met een rijcken Buyt weer na Boheemen.

Oorlogh tusschen Schwenteploch, Soon van Ladislaus, en Borivoy, geweesene Hertogh; voor den laetsten ongeluckigh.

Borivoy, geweesene Hertogh van Boheemen, had tsederd sijne Vlught sigh een tijd langh by Koningh Boleslaus onthouden. Maer als hy hoorde / dat sijnen vyand Schwanteploch, die niet veel langer dan twee jaren tyranniseerde / gestorven was / maeckte hy sigh Anno 1110. op / met hulp der Polacken, om sijn Land weer te veroveren. Nam oock de Stad Praeg in. Doch Ladislaus, Soon van Schwanteploch, versoght hulp aen den Keyser; die een Krijghsheyr in Boheemen sond. Doe wierd Borivoy, nevens andere Rebellen / gevangen / en haer d'oogen uytgestoocken. De Stadsvoogd te Praeg, die sijnen Heer Ladislaus niet had willen binnen laten / moest / ter straf / een schurftigen Hond op den hals dragen; van welcken hy genoegh verontreynighd wierd. Daer na schoor men hem den Baerd af. Voorts wierd hy ter Stad uyt tot den Bedelkorf gejaeghd.

Twist tusschen de Keyser en Paus, onder Henrick de V. voortgeset. 1107.

De twist / welcke tusschen Keyser Henrik de IV. en de Pausen een lange tijd had geduerd / wegens d'Investituer en Beleeningh der Bisschoppen / Abten en Prælaten in 't Duytsche Rijck / die tot noch toe de Ringh en Staf van de Keysers hadden ontfangen / doch welck Reght de Pausen haer niet wilden toelaten / hield noch sterck aen tusschen Henrick de V. en Paus Paschalis de II. D'eene Parthy wou hier in d'andere niet wijcken. De Keyser schreef aen den Paus / dat hy dit sijn Reght / 't welck de Keyseren van Carel de Groote af tot op dien tijd toe sonder inbreuk hadden gebruykt / niet kon laten vallen. Hier tegens deed de Paus in den Ban al de Geestlijcke / die hare Beneficien van de Keyser of eenigen Leeck ontfingen. Dus gingh de voorige Alarm weer aen.

Keyser Henricks Toght na Romen. 1110. 1111. Baronius. Sigebert. Gembl. Otto Frising l. 1. c. 13. 14. 15. Dodechin. in App. Mariani Scot. Helmold. l. 1. c. 40. 41.

Keyser Henrik bragt veel volck by een / en rustte sigh toe tot den Toght na Romen. De Paus deed d'opbod sijner Leenlieden / de Normandyers in Apulien en Calabrien. In de Maend September quam Henrick over 't Geberght in Italien. Alle Steeden gaven sigh aen hem over. Te Florencen hield hy Anno 1110. 't Kers-Feest. In Februarius des volgenden jaers quam hy voor de Stad Romen. Paus Paschalis begeerde / dat hy / eer men hem binnen liet / van sijn Reght op de Bisschoppen en Kloosteren sou afstaen. Henrick gaf tot antwoord: Hy sou hier in doen 't geen de Vorsten des Rijcks souden goed vinden. Als men nu in hoop der Krooningh stond; doch Keyser Henrik sigh niet anders / als gehoord is / verklaren wou / quam 't van woorden tot slagen: en buyten twijffel sou de Keyser om 't leven sijn gekoomen / indien hy niet / als een sterck Man en strijdbaer Held / sigh dapper verweerd / en met eygener handen eenige ter neer geleght had. Doe de Duytschers 't gebaer van haren Heer vernamen / vielense gantsch grimmigh op de Romeynen aen: sloegen veele der selve dood; en joegen een goed deel in den Tyber. Paus Paschalis selfs wierd gevangen; en Henrik voerde hem met sigh uyt de Stad Romen. Doe moest hy des Keysers Liedje singen: door Schrift voor Notarius en Getuygen hem bevestigen d'Investiture en andere Reghten; oock hem de Krooningh beloven. Dus trockense met malkander weer in de Stad: daer Henrik met groote praght ten Keyser gekroond: sijnen Vader / Keyser Henrick de IV., die nu vijf jaren dood was geweest / uyt den Ban gedaen wierd. Maer op Henrick de V., weer in Duytschland gekomen / hem te Spier by sijne Voor-ouderen deed begraven.

ANNO CHRISTI.

Alarm te Romen.

Keyser Henrick krijghd Paus Paschalis gevangen: die doe sijn Liedje singen moest.

1112. De Paus weerroept alles, wat hy de Keyser met Brief en Zegel had bewilligd. De Bischoppen doen hem in den Ban; waer uyt groote bloedstortingh ontstaet.

Anno 1112. weerriep Paus Paschalis alles wat hy Keyser Henrik met Brief en Zeegel had bewilligd. Liet oock toe / dat hy van eenige Aerts-Bisschoppen en Bisschoppen in Duytschland, Italien en Frankrijk wierd geexcommuniceert. Dus vernam Henrick, dat de Geestlijcke hem even soo handelden / als sijnen Vader. Kortlijck / daer ontstond een ellendigh onweesen in 't Duytsche Rijck. Aerts-Bisschop Albert van Mentz wierd van de Keyser gegreepen / en drie jaren langh gevangen gehouden. De Saxen wierden tegens Henrik oproerig: doch hy was haer te sterck. Veroverde de Vestingh Hornburgh: nam de Stad Brunswijk in: verbrandde Halberstad, en beangstighde de gemelde Saxen allerweegen. De Keyserlijcke Veld-overste / Graef Hojer van Mansveld, handelde ook seer woest tegen de geproscribeerde Vorsten: eenige wierden om 't leven gebraght; andere verjaeghd. Evenwel hield Keyser Henrik onder al deese Alarmen een Rijcksdagh te Mentz; en te gelijck oock Bruyloft met Vrouw Mathild, Dochter van Henrik, Koningh van Engelland, welcke de Vader een seer groote Bruydschat mee gaf.

Keyser Henrick verwoest 't oproerigh Saxenland. 1115.

Lijd van de Saxen een sware Neerlaeg. Pauli Langii Chron. Citicen. Helmoldus.

Doe nu de Keyser niet afliet van Saxen en Thuringen te verwoesten / rusteden sigh de Saxers met alle maght tot tegenstand toe. Haren Oversten was Lotharius, Hertogh van Saxen, Graef van Suplenburgh; die in 't Land van Mansveld viel / en daer groote schade deed. Graef Hojer bejegende hem / en daer geschiedde een bloedige Slagh; in welcke de gemelde Mansvelder, na dat hy een lange tijd Ridderlijck had gevoghten / van de vyanden wierd verslagen. Deese geweldige Strijd is voorgevallen niet verr' van Mansveld, aen Welfs-Bosch; en in deselve sneuvelden weersijds by de 40000. Mannen; doch veel meer van de Keyserische als van de Saxische. Oock schrijft Helmoldus, dat de

ANNO CHRISTI.

Keyserſche veel ſtercker in getal waren / als de Saxers; ſoo dat 3. Saxen tegens 5. Keyſerlijcke ſtonden. Na deeſe Neerlaegh heeft Keyſer Henrik de Saxen in ruſt gelaten.

Tweede Toght van Keyſer Henrick na Romen. 1117.

Tot noch toe had hy / wegens d'onruſten in Duytſchland, moeten toeſien / dat de Paus na ſijn welgevallen te Romen tegens hem handelde. Doch Anno 1117. deed hy een Toght na Italien, en quam in de Vaſten te Romen aen. De Paus wou hem niet verwaghten: veel minder hem van den Ban abſolveeren; maer vlood uyt Romen na de Normandyers. Daer op nam Henrik de Stad Romen in. Hield daer 't Paeſch-feeſt, en begaf ſigh voorts na andere Italiaenſche Plaetſen.

Dood van Paus Paſchalis; waer op de Kardinalen, en Keyſer Henrick elck een Paus ſtellen. 1118.

Ondertuſſchen quam Paſchalis uyt Apulien, met een wel-toegeruſt Heyr van Normandyers, weer na Romen, en trock'er binnen: doch ſtierf den 19. van Januarius Anno 1118. Doe verkooſen de Kardinalen eenen Monick / Johannes van Cajeta; die Keyſer Henrik verwierp / wyl hy hem niet wou los ſpreken van den Ban, en eenen anderen ten Paus ſtelde / namentlijck / Mauritius Burdinus, Biſchop van Braccara.

Keyſer Henrick de V. heeft van de Pauſen immers ſoo weynigh ruſt, als ſijnen Vader Henrik de IV.

Deeſe handel veroorſaeckte veel onruſt / moord / brand / en bloedſtortingh. Paus Gelaſius de II. (dus had ſigh Johannes van Cajeta hernoemd) moeſt uyt Romen en Italien na Frankrijk wycken. Keyſer Henrik vreeſde / dat hy daer een nieuw ſpel moght aenvangen. Begaf ſigh derhalven oock terſtond na Duytſchland. Paus Gelaſius deed hem in den Ban / op een Concilium te Cluniac in Frankrijk. Doch ſtracks daer na ſtierf hy. In ſijne plaets wierd verkooren Calliſtus (of Calixtus) de II., een Burgundiër; die 't ſelve Lied van ſijnen Voorſaet Gelaſius ſongh. Hier door wierd Henrik ten laetſten ſoo moede gemaeckt / dat hy Anno 1122. / op den grooten Rijcksdagh te Worms, na langhduerige onderhandelingh / van ſijn Reght / belangende de Beleeningh en Inveſtiture der Biſdommen / Abdyen en Prælaturen, afſtond / en de Geeſtlijcke overgaf. Hier tegens bewillighde en ordonneerde de Paus / dat de Biſchoppen en Prælaten hare Leenen / Regalien, en Weereldlijcke Heerlijckheden van den Keyſer ſouden ontfangen.

Treed met de Paus tot een Verdragh; en ſtaet af van ſijn Reght. 1122.

Hier mee was tuſſchen de Keyſer en Paus Vreede gemaeckt; Henrik van den Ban ontſlagen; en dit Verdragh wierd in 't Veld-leger voor Worms, binnen de Stad / en allerweegen door 't Rijck uytgeblaſen; tot ſeer groote blydſchap der gantſche Duytſche Natie; inſonderheyd der Geeſtlijcke / welcke deeſer wijs de Zeege hadden behouden.

Keyſer Henrick ſterft binnen Utrecht. 1125.

Hier na kreegh Keyſer Henrick in Holland (Nederland) werck: daer hy de Graeffſchappen of Heerlijckheden Ooſtergoo en Weſtergoo den Biſchop van Utrecht ontnoomen / en deſelve aen ſijner Suſter Soon / den Graef van Holland, gegeven had. In de genoemde Stad Utrecht wierd hy ſieck / en overleed den 20. van May Anno 1125. / als hy 18. jaren en 9. maenden had geregeerd. 't Lijck wierd na Spier gevoerd / en daer begraven by ſijne Voor-ouderen. In ſijne

ANNO CHRISTI.

Had ſigh in ſijne Jeughd laten verleyden tot ſchendige rebelly tegens ſijnen Vader.

Jeughd had hy ſigh laten verleyden; ſoo dat hy tegens ſijnen Heer Vader rebelleerde: hem niet alleen in ſijn leven verſtiet uyt de Keyſerlijcke Hoogheyd / en alle Eere; maer oock na ſijne dood hevigh vervolghde al de geene die 't getrouwlijck met hem hadden gemeend: waerom God hem oock deeſe vier Straffen heeft opgeleght. I. Dat hy van de Pauſen en Biſchoppen heeft moeten lijden even dat 't welck ſijnen Vader had geleeden. Met 't geen / waer mee men ſondigd / werd men geſtraft. II. Dat hy geen geluck in ſijn' Oorlogen heeft gehad / wyl hy ſijnen Vader had beoorloghd. III. Dat hy ſijne levenstijd nauwlijcks ter helft braght. God heeft een langh leven beloofd de geene die haer' Ouders eeren. IV. Dat hy by ſijne Gemalin geen Kinderen heeft gewonnen. Want die alle Kinderlijcke liefde en plight tot ſijnen Vader had vergeeten / moeſt ſigh niet over Kinderen verheugen. Anders was hy een ſtrijdbaer Held / van een onvertſaegd hert / en ſterck van ligchaem. Buyten twijffel ſou hy in den Oorlogh veel hebben konnen verrighten / indien hy niet eerſt van God / daer na oock van de Vorſten des Rijcks ware verlaten geworden.

Aenmerckingh op de Straffen, hem van God opgeleght.

Griekſche Keyſeren. Alexius Comnenus, een boos Menſch. Tyrius l. 11. Albert. l. 11. Platina in Paſchal. II. Pulch. Carnot. Æmil. l. 5. Egnat. l. 1. 1108.

Te Conſtantinopol regeerde als Keyſer Alexius Comnenus, Soon van Iſaacius, een geldgierigh / daer by arghliſtigh Menſch: die ſigh geliet / als of hy 't wel meende met de Chriſtenen, welcke uyt Europa na Syrien trocken: ondertuſſchen deed hy haer heymlijck al 't quaed dat hy bedencken kon. Verried oock al haer' aenſlagen aen den Turckſchen Koningh Solyman. Ter dier oorſaeck viel Boëmundus, Vorſt der Apuliërs, met een Krijghsheyr in ſijn Land; 't ſelve wijd en breed verwoeſtende; inſonderheyd aen de Zeekuſten. Belegerde de Stad Durazzo, en dwongh Alexius, te moeten beloven / dat hy al de Kruysvaerders getrouwlijck in alles ſou behulpſaem zijn.

Sijne dood. Zonar. in fin. Hiſt.

Als nu deeſe Alexius Comnenus tot in 't 37. jaer had geregeerd / en getreeden was tot in 't 70. ſijns ouderdoms / ſtierf hy te Conſtantinopol, daer hy oock begraven wierd. Hem volgde ſijnen Soon Calojohannes Comnenus. De gedaghte Alexius heeft beyde d'Eylanden Candia en Cyprus, die ſigh ſijne gehoorſaemheyd hadden ontrocken / weer aen 't Rijck gebraght; maer anders weynigh geluck in ſijn' Oorlogen gehad. Alhoewel hy ſeer gierigh was / en allerley middelen bedaght / om geld by een te ſchrapen / ſoo toondde hy ſigh echter milddadigh tegens d'Arme; inſonderheyd tegens behoeftige Weeſen / voor welcke hy eenige Huyſen bouwde / en Inkoomſten uyt ſijn' eygene beurs daer toe ordonneerde; op datſe behoorlijck opgevoed en onderweeſen moghten werden.

Sijne gierigheyd: doch mildheyd tegens d'Arme.

Geſchiedeniſſen des H. Lands. Blond. l. 4. Dec 2. Tyrius l. 12.

Als Gothofredus, d'eerſte Chriſten Koningh te Jeruſalem, Anno 1100. was geſtorven / quam ſijnen Broeder Boudewijn, Hertogh van Edeſſa, in ſijne plaets: die in 't volgende jaer ſijn eerſte Proefſtuck deed; in 't Land der Arabiërs viel / en een groote

Buyt

ANNO CHRISTI.

1101.

Buyt met sigh t'huys braght. Kreegh oock de swangere Gemalin des Arabischen Vorsts gevangen; doch hield haer Vorstlijck / tot datse gerantsoeneert en afgehaeld wierd. Hier door maeckte hy de gantsche Natie der Arabiërs hem tot Vrienden. Voorts nam hy/ met hulp der Genueesen, de Steeden Arsuth, en Cæsarea Philippi in. Deed met d'Egyptische Saraceenen by de Stad Ascalon een hevige Slagh / behield de Zeege / en braght by de 5000. der vyanden om 't leven.

Aenmerklijck voorbeeld van danckbaerheyd eens *Arabischen* Vorsts tegens Koningh *Boudewijn* van *Jerusalem*.

In 't volgende jaer versterckten sigh de Saraceenen weer. Quamen / over de 20000. te paerd en te voet/ by de Stad Ascalon, op de voorige Veghtplaets. Boudewijn trock haer te gemoet; doch vermits hy nogh geen 300. Ruyters by sigh had / wierd hy van de meenighte der vyanden overweldighd / en moest na den Arabischen Vorst ontvlieden; wiens Gemalin door deesen sijne Gevangene was geweest / doch die hy seer wel onthaeld had. D'Arabiër was hier over soo danckbaer / dat hy hem onbekend / midden door de vyanden / na Joppa braght / en hier op vrye voeten stelde. Dus kan weldadigheyd en billijckheyd vyanden tot vrienden maecken.

Ptolemais ingenoomen. 1104.

Anno 1104. belegerde Koningh Boudewijn, met hulp van 70. Genueesche Galeyen / de Stad Ptolemais; welcke sigh na 22. dagen moest overgeven. Doe d'andere Christen Vorsten dit hoorden / verbonden sigh t'samen Boëmund, Hertogh van Antiochien; Tancredus, Vorst van Tiberias; Boudewijn, Graef van Edessa; en Joscelin, Graef aen den Euphrat, Deese belegerden d'over-oude Stad Charras in Mesopotamien, in de H. Schrift genoemd Haran; en dwongen deselve tot overgaef. Sy trocken'er met terstond binnen / maer twisteden onder malkander / wie uyt de hare de Stad ten eygendom sou hebben. Met dit verschil braghtense twee dagen door. Ondertusschen quamen eenige duysend Saraceenen en Turken ten ontset; sloegen de Christenen van daer wegh; kreegen beyde de Graven Boudewijn en Joscelin gevangen. Boëmund en Tancredus konden 't nauwlijcks door de vlugt ontkomen. Dus wierd hier door oneenigheyd om eygen voordeel soo een seer schoone gelegenheyd verlooren; welcke misslagh de Christenen in Syrien dier genoegh hebben moeten boeten.

Oneenigheyd onder de *Christen* Vorsten, wegens een veroverde Stad, doet haer niet alleen deselve verliesen; maer oock werd haer gantsche Heyr verslagen.

Koningh *Boudewijn* slaet den *Egyptischen Sultan* swaerlijck. 1105.

Als de Sultan in Egypten van deese Neerlaegh bericht had ontfangen / en oock wist / dat veele duysenden der Christenen weer na Europa t'huys getrocken waren / greep hy Judæa te Water en te Land aen. Koningh Boudewijn bejegende d'Egyptenaren tusschen Gaza en Ascalon: sloegh haer in de vlugt / en bequam een heerlijcke Zeege / nevens een groote Buyt. Te Water streed God voor de Christenen: want de gantsche Egyptische Vloot gingh door Storm en Onweer te grond.

1107. Landsmannen der *Christenen* aen de *Turcken*

Anno Christi 1137. verwoestte Graef Hugo van Tiberias 't Landschap der Tyriers. Belegerde oock / op bevel van Koning Boudewijn, hare Stad selfs; en maeckte een Fort daer voor: doch wierd daer over met een Pijl doodgeschooten. Twee jaren daer na wierden beyde de Graven / Boudewijn en Joscelin, uyt de Turksche Gevanckenis ontslagen; na datse een groot deel gelds tot haer rantsoen beloofd / en Gijselaers ten onderpand gegeven hadden. Doch de Borgen namen de gelegenheyd waer; braghten hare Hoeders om 't leven / en namen de vlught. Dus was 't losgeld betaeld.

ANNO CHRISTI.

gegeven, ontkomen haer. 1109.

Tripoli veroverd.

In 't selve jaer veroverde oock Graef Bertram uyt Provencen de Stad Tripoli, met hulp van Koningh Boudewijn. Die oock Bertram deese Stad / nevens 't bygeleegene Landschap / te Leen gaf.

1110. Verrightingen der *Christenen* en *Saraceenen*. 1112. 1114. 1115.

In 't volgende jaer nam Koningh Boudewijn in de treflijcke Stad Berytus, met hulp der Genueesen. Haest daer na d'over-oude Stad Sydon; en verwijderde dus sijn Koninghrijck seer aenmercklijck. Hy belegerde ook wel de Stad Tyrus; doch te vergeefs: want de Saraceenen verschaften hem werck in Judæa: stroopten tot aen de Voorstad van Jerusalem: en brandden de daer sijnde Koornhuysen af. Daer na belegerdense Joppe, en namen de Zeehaven in; doch de Stad selfs kondense niet vermeesteren. Daer-en-boven sloegh Graef Rogier van Antiochien haer by de Stad Ascalon. Hier leedense soo een swaere Neerlaegh / dat haer de lust tot 't stroopen vergingh.

Koningh *Boudewijn* sterft. 1118.

Anno 1118. deed Koningh Boudewijn van Jerusalem een Toght in Egypten: quam tot aen de Rivier de Nyl; doch wierd hier doodlijck sieck. Moest derhalven te rugg' keeren; stierf onderweegen; wierd / op Palm-Sondagh, te Jerusalem gebragt; en daer oock begraven / nae dat hy 18. jaren had geregeerd. Hem volghde Boudewijn de II., Neef des overleedenen; tot nogh toe Hertogh van Edessa, en eens der Turken Gevangene geweest. Deese vyanden / welcke Rogier (Rogerius), Vorst van Antiochien, en met hem eenige honderden Christenen hadden doodgeslagen / heeft hy dien arbeyd rijcklijck vergolden / en 't Antiochische Vorstendom 't Koninghrijck Jerusalem onderworpen. Ook heeft hy de Saraceenen van Damasco, in een Slagh aen de Rivier de Jordaen, ter neer geleght. Als der Turken Koningh Balak 't Graefschap van Joscelin door Vyer en Swaerd verdierf / quam Koningh Boudewijn de II. de Christenen te hulp / en legerde sigh tegens over de vyanden. Doch als hy met eenige Kondschappers te verr' reed / om der Turken Veld-leger te bespieden / heeftmen hem gegreepen / en op een Kasteel gevangen gelegt. Dit wierd eenige Armeniërs bekend; welke sigh in andere kleederen vermomden; door list in 't Slot quamen; de Kastelcyn / nevens de Turksche Waghters / doodsloegen / en de Gevangene daer van daen wegh hielpen. De Turken dit gewaer werdende / joegen de vlughtelingen aghter na: onderhaeldense: leydden haer in een harder Gevanckenis als te vooren: verdierven daer op 't Land Judæa; doch wierden van de Stadhouder Eustachius, met hulp der Venetianen, op de vlught geslagen. Veele der

Boudewijn de II.

Sijn' overwinningen op de *Turcken*.

Van haer gevangen gekregen.

ANNO CHRISTI der selve moesten verdrincken.

Als deesen Eustachius gestorven was/
wierd Graef Willem van Tiberias verkooren
1123. D'*Egyptische Sultan* geslagen. ten Stadhouder te Jerusalem; die met hulp
der Venetianen den Egyptischen Sultan sloegh
by Ascalon: daer na d'oude Stad Tyrus belegerde;
welcke hy, met deselve Venetiaensche
Tyrus veroverd. 1124. hulp / op den 29. Juny Anno 1124. veroverde.
Twee deelen der selve wierden den Koninghlijcken
Stadhouder / 't derde deel de Venetianen
toege-eygend. In 't selve jaer is Koningh
Boudewijn de II., als hy aght maenden
Koningh *Boudewijn* koomd los, tegens een groot-Rantsoen. gebangen had geseeten / los gelaten /
voor een Rantsoen van 200000. Ducaten.
Doch vermits hy soo veel geld niet vermogt
op te brengen / moest hy sijn eygene Dochter
ten onderpand geven. In 't volgende jaer
1125. sloegh hy de Saraceenen by Antiochien, en
bequam in den Buyt soo veel geld / dat hy de
gedaghte syne Dochter / vijf jaren oud / van
de Turken kon lossen / en t' huys halen.

De rijcke *Mathild* in *Italien* gestorven. In Italien was Anno 1115. gestorven de
seer rijcke Vorstin Mathild, Dochter van
Hertogh Bonifacius in Toscanen; welcke had
1115. beseeten de Heerlijckheden Canosso, Parma,
Mantua; 't Marquisaet Ferrara, nevens een
goed gedeelte van 't Vorstendom Florencen,
en Lombardyen. Altyd hadse Paus Gregorius
Had 't beste deel harer Landen gemaeckt aen de *Roomsche* Kerck, noch genoemd '*t Patrimonium S. Petri.* de VII. tegens Keyser Henrik de IV. bygestaen:
oock by Testament aen de Roomsche
Kerck gemaeckt 't beste deel haers Lands in
Lombardyen en Toscanen; namentlijck / van
Radicofano af tot Ceperano toe; noch hedensdaegs
genoemd 't Patrimonium S. Petri.
Doe nu dit Wijf in 't 76. jaer haers ouderdoms
na 't Graf was gegaen / wou Keyser
Henrik de V., als Leenheer / deese Landen
na sigh neemen. Doch de Paus leydde hem
1117. 't Testament voor den neus: derhalven quam
1119. niets aen den Keyser / als de Steeden en
Vorstendommen Parma en Mantua. Belangende
't Marquisaet Ferrara, 't selve was een
Leen der Roomsche Kerck; en viel derhalven
den Paus weer t' Huys. Marquis Thedaldus,
Grootvader van Mathilda, had het ontfangen
van Paus Johannes de XIV.

Koningen van *Frankrijck.* Anno 1108. stierf Philippus d'I., Koningh
van Frankrijk, als hy 49. jaren en 2. maenden
Eerste Oorlogh tusschen *Engelland* en *Franckrijck.* had geregeerd. Hy liet de Kroon na aen sijnen
Soon Lodewijk de Dicke; die tot noch
toe sijnen Vader goede bystand had gedaen in
de bestieringh sijns Rijcks. In sijnen tijd
1111. (Anno 1111.) / is d'eerste Oorlogh tusschen
Æmil. l. 5. Annal. Fland. Engelland en Frankrijk aengegaen. D'Engelsche
wierden van Koningh Lodewijk in
Normandyen geslagen; de Stad Meaux belegerd;
1115. in welcke belegeringh Graef Robert
van Vlaenderen van sijn eygen Paerd wierd
dood gedruckt. Maer vier jaren hier na
voerdde Koningh Henrik van Engelland een
groot Heyr in Frankrijk; en verdreef Koningh
Lodewijk geheel uyt Normandyen. In
deesen Krijgh is oock Koningh Boudewijn
van Vlaenderen, Soon van de gemelde Robert,
doodlijck gewond geworden / en sonder
Erfgenamen overleeden; waer door eenen
geen geringen Oorlogh in Vlaenderen is
opgereesen.

Deesen Krijgh tusschen Frankrijk en Engelland ANNO CHRISTI.
heeft met veranderlijck geluck geduerd
tot in 't jaer 1120. Doe wierd een Verdragh
getroffen / en geaccordeert, dat Willem, Vreede gemaeckt.
Soon des Koninghs Henrici van Engelland, 1120.
by Koningh Lodewijk in Frankrijk *Rogerius.*
komen; 't Hertogdom Normandyen in Leen
ontfangen / en daer over den Eed afleggen
sou. Dit is dus geschied. Maer als Hertogh
Willem nu weer na Engelland keerde /
stiet sijn seer schoon en groot Schip / door Ellendige
d'onvoorsightigheyd der Stierlieden / tegens Schipbreuk van
de Steenklippen by naght aen stucken; de Soon
soo dat de Hertogh / en 140. soo Heeren als des Koninghs van
Eedele / behalven de Bootsgesellen en Dienaren *Engelland.*
/ verdronckken. Evenwel hield sijnen
Vader Bruyloft met de Dochter des Hertoghs
van Braband en Leuven, op welcke alles
seer praghtigh toegingh. Koningh Lodewijk
de Dicke van Frankrijk had een Soon /
genoemd Philippus, die sijnen Vader getrouwlijck
had bygestaen in den Oorlogh tegens
d'Engelsche: waerom hy hem oock te
Rheims deed kroonen / en ten Meedehelper
in de Rijcks-bestieringh aennam. Doch eer
noch 't jaer ten eynde was gekomen / gebeurden Doodlijke
't / dat een groot Varcken liep onder de val van de
voeten des Paerds / daer Koningh Philips Soon des
op reed; waer door 't Beest ter aerden viel / Koninghs
met sijnen Heer / en sijn ligchaem soodanigh van *Frankrijck.*
druckte / dat hy van deesen val moest sterven.

Anno 1077. overleed Geyza, Koningh van *Hongarische* en
Hongaryen, die sijnen Neef Salomon had verdreven. *Poolsche*
Sijnen Soon Ladislaus (andere Koningen
noemen hem sijnen Broeder) wierd Koningh en Geschiede-
in sijne plaets. Hy besat 't Hongarisch Rijk nissen;
18. jaren langh. Doe volghde hem op den vermengt
Throon Colomannus, Soon van Geyza: na met de *Boheemsche*,
wien gekomen is Stephanus de II. Colomannus en die van
had met de Venetianen Oorlogh gevoerd / Keyser
en de Stad Jadera in Dalmatien belegerd. De *Henrick.*
Venetiërs sonden hem een Krijghsheyr te gemoet
/ over 't welck Ordelaphus Overste
was. Maer de Hongarische Koningh sloeg
de Venetianen op de vlught; Ordelaphus bleef
op de Veghtplaets dood / en de Stad Jadera
wierd ingenoomen. Oock had Colomannus
de Boheemers aengegreepen; doch Koningh 1110. Oorlogh
Stephanus maeckte met haer Vreede; onder
die haer seer wel te pas quam / wijlse gantsch malkander.
hard benauwd wierden van de Polacken; welke
Anno 1109. in Boheemen en Silesien waren
gevallen; deese Landen seer groote schade
toevoegende. De Boheemers volghden de
Polacken na; meenende haer den Roof weer
af te jagen; doch leeden hier geen minder
schade als te vooren. Keyser Henrik nam
sigh de Boheemers aen / wijl Boheemen een
Rijcksleen was; en trock met sijn Heyr over
den Oder. De Stad Groot-Glogauw was
doemaels in der Polacken handen. Deese
wierd van de Keysersche belegerd en bestormd.
Koningh Boleslaus de III. van Polen Aenmerk-
sond Ambassadeurs aen den Keyser / en versoght lijck Geval tus-
een billijcke Vreede. Henrik stelde schen Key-
sware Conditien voor: en om de Gesanten ser *Henrick*
dies te meer te verschricken / toonde hy haer en een
sijnen

ANNO CHRISTI.

sijnen Schat / in welcke een groot deel Goud was; als een genoeghsaem middel / om Polen door Oorlogh te bedwingen. Eenen uyt de Poolsche Afgesondene (hy werd genoemd Heer van Scharbik) trock de Ringh van sijnen vinger / wierpse by den Keyserlijken Schat / en seyde gantsch smaedlijck: Addatur aurum auro, soo veel als: Goud behoord by Goud; of: Nu is'er noch meer Goud. Keyser Henrik liet niet blijcken / dat deesen hoon hem verdroot; maer seyde tot den Gesant: Heb dank. Dit woord is / als een bynaem / aen 't Edele Geslaght van Scharbik in Polen gebleven; soo datse noch heden de Habdanken werden geheeten. Onder desen Vreede-handel stierf de Boheemsche Koningh. Doe trocken de Boheemers, welke by den Keyser in 't Leger waren / na huys / en verlieten de Duytschen. Als de Polacken dit sagen / en nu wisten / dat des Keysers Maght seer verswackt was / greepense de Duytschers aen; en daer ontstond een hevige Strijd; in welcke de Duytsche door de veelheyd der Polacken wierden overwonnen; 't meeste deel doodgeslagen. De Poolsche lieten de doode ligchamen onbegraven leggen. By deselve versamelden sigh een grooten hoop Honden / diese verscheurden en aten. Even dit Veld des Gevechts / 't welck maer een myl weghs van Presla leght / wierd naderhand genoemd 't Hundsfeld, of Hondenveld. Deese Boleslaus heeft in 't vierde jaer hier na de Pruyssers beoorloghd / welcke noch Ongelovige waren; deselve overwonnen / en eenige honderden na Polen gesonden / om daer de woeste Velden te bouwen.

Poolsch Gesant. — *Oorsprongh van de Naem Habdanck, noch heden gevoerd van een Edel Geslaght in Polen.* — *Polacken slaen de Duytschen.* — *Oorsprongh van de Naem Hondsveld.* — *Pruyssers noch Heydenen.*

Anno 1119. heeft Koningh Boleslaus van Polen 't Land Pomeren, 't welck nu verscheydene malen had gerebelleert, en van 't Christen Geloof was afgevallen / onder 't Jock gebraght. Derwaerts quam Bisschop Otto van Bambergh, een seer vroom en vlijtigh Man. Predickte Christus in Lausznitz en Pomeren. Schafte allerweegen d'Afgoderye af / en bouwde nieuwe Kercken / in welcke hy leerde en doopte. Werd ter dier oorsaeck der Pomeren Apostel geheeten.

Pomeren tot 't Christen Geloof gebraght.

In Spaenje was Koningh Petrus van Arragon Anno 1104. gestorven; en had sijnen Soon Alphonsus 't Koninghrijck nagelaten. Die ten Gemalin nam Uraca, Dochter van Alphonsus de VI., Koningh van Castilien en Legion; nu oock van Arragon en Navarre; te vooren geweest Graef van Tolosa. Hy sloeg Anno 1110. den laetsten Koningh der Mooren dood. Waer door hy dan oock maghtiger was / dan alle Christen Koningen in Spaenje voor hem geweest waren.

Koningen van Spaenje. — 1110.

Anno 1112. stierf Graef Henrik van Portugal. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Alphonsus; dien de Standen des Lands kroonden / en dus d'eerste Koningh van Portugal maeckten. Koningh Alphonsus van Castilien en Arragon veroverde de Stad Saragozza, van d'oude genoemd Cæsaraugasta; na datse by de 400. jaren langh in der Saraceenen geweld was geweest. Hier rightte hy 't oude Bisdom weer op.

Portugal een Koninghrijck geworden. 1112. *Histor. Portug.*

ANNO CHRISTI.

Op Paus Paschalis de II. quam in den Pauslijcken Stoel Gelasius de II., te vooren genoemd Johannes van Cajeta: die door den Keyserlijcken Paus Gregorius de VIII. uyt Romen verdreven sijnde / na Frankrijk vlood / als hy maer alleen een jaer had geseeten. Hem volghde Callistus, of Calixtus de II., eerst genoemd Guido, Soon van Willem, Graef van Burgundien; die de voorgedaghte Gregorius gevangen / gesmadighd / en in een Klooster gestooten heeft. Als hy na 5. jaren en 10. maenden stierf / wierd Paus in sijne plaets Honorius de II., te vooren geheeten Lambertus de Faguna; die 5. jaren en 2. maenden heeft geregeerd / tot onder de Heerschappy van Keyser Lotharius de II.

Roomsche Pausen. Gelasius de II. Gregorius d'VIII. Calixtus, of Callistus de II. — *Honorius de II.*

Anno 1113. is S. Bernardus, van geboorte een Burgundiër, als hy 18. jaren oud was / geworden een Monick van d'Orden der Cisterzers: na ses jaren Abt van Clareval in Frankrijk; welck Klooster hy / nevens veel andere / onder hem gesteld / 38. jaren langh heeft geregeerd. Sijn leven heeftmen afsonderlijck beschreven. Sijne Schriften sijn noch in onse handen.

Geleerde Mannen. S. Bernardus.

Onder Keyser Henrik de V. heeft Helmoldus beschreven sijne Kronijk van de Geschiedenissen der Sclavonische of Windische Natie; doch vermenght met veele Duytsche Historien.

Helmolds Kronijck der Sclavoniërs.

Johannes Zonaras, een Griekesch Geschiedschrijver / eyndighd sijne Kronijk met de dood Alexii Comneni, des Keysers te Constantinopol, gestorven Anno 1118. Deese Zonaras heeft geleeft 88. jaren. Wierd begraven aen den Berg Athos in 't Klooster van S. Helena.

De Grieksche Geschiedschrijver Johannes Zonaras.

Wilhelmus Tyrius heeft onder de gemelde Keyser geleeft / en beschreven sijne Historie van de Toghten uyt Europa na 't H. Graf. Voorts Otto, Bisschop van Bambergh, der Pomeren Apostel. Oock Robert, een geleerd Benedictijner Monik; daer na Abt te Duytz, tegens over Keulen. Sijne Schriften sijn noch voor handen.

Wilh. Tyrius. — *Otto, der Pomeren Apostel. Robert, Abt.*

Anno 1112. is Bisschop Walderik te Laon in Frankrijk door sijn eygene Burgeren doodgestoocken; en alsoo den Harder van de Schapen verscheurd geworden. In deesen Alarm brack een vyer uyt / waer door de heerlijcke Stights-Kercken S. Maria en S. Johannes, nevens veele treflijcke Huysen en kostlijcke Gebouwen / wierden afgebrand.

Walderick, Bisschop van Laon door sijn eygene Burgers doodgestoocken.

Den 23. April Anno 1114. is in Nederland sulck een sware Sneeuw gevallen / dat de Daecken daer onder neervogen / en de Gebouwen verscheurden.

Geweldige Zneeuw.

In Januarius Anno 1117. heeft d'Aerdbodem hier en gintsch geschuddet; bysonderlijk in Lombardyen; waer door veele Gebouwen ter neer vielen / wijl deese Aerdbevingh by de 40. dagen langh duerde. Een geheel Dorp wierd van sijne plaets genoomen / en op een andere neergeset. In de May-maend quam een ontelbare meenighte Sprinckhanen van over Zee in 't Joodsche Land; welcke alles opaten en verdierven.

Aerdbevingh. — *Sprinckhanen.*

In 't gemelde jaer / als de geheele Geestlijck-

Grouw-

ANNO CHRISTI.

lijckheyd te Luyk in S. Lambrechts Kerck vergaderd was tot de Vesper voor Christi Hemelvaertsdagh, en nauwlijcks den eersten Psalm was gesongen / ontstond plotslijck een Stormwind / met een noyt meer gehoord Onweer van Donder / Blixem / en Hagel / soo dat elck meende / de jonghste dagh voorhanden te zijn. De Blixem sloegh in de Domkerk; door welcke twee Geestlijcke en eenen van Adel terstond dood neervielen.

lijck Onweer te Luyck.

In September Anno 1118. sijn de Rivieren in Boheemen soodanigh opgeswollen / dat 't water aen eenige plaetsen thien Ellebogen over de Bruggen heenen liep: waer door groote schade wierd veroorsaeckt.

Waters-nood in Boheemen.

In 't selve jaer is opgekoomen d'Orden der Tempelheeren des H. Grafs: welcke binnen weynige jaren soodanigh heeft toegenomen / dat deselve in rijckdom en maght by de Koningen was te vergelijcken.

Aenvangh der Tempelheeren des H. Grafs.

Anno 1119. woedde in Boheemen een geweldige Wind / waer door 't Kasteel Vicegrad van uyt de grond wierd omgekeerd. Ontelbaer-veel Bomen vondmen met de Wortel uytgeruckt.

Grouwlijke Wind in Boheemen.

In 't jaer 1122. sijn beyde de Graefschappen / Vander Mark en Bergh, door twee by de Keyser welverdiende Edellieden opgeregt geworden. 't Graefschap Bergh wierd naderhand tot een Hertoghdom verheven.

Vander Marck en Bergh Graefschappen geworden.

Anno 1123. wou de Bisschop van Mentz met geweld de Thienden van de Thuringers hebben. Hier toe wildense niet verstaen / maer quamen / over de 20000. sterck / by een. Doe moesten de Thienden-eyssers sigh stil houden / en nogh goede woorden toegeven / om dit onrustigh volck weer tot rust te brengen.

Thienden-Alarm.

In de Pinxterweek, den 20. van May Anno 1125. / ten tijde des doods van Keyser Henrik de V., viel een seer dicke Sneeuw: en daer op quam sulck een felle koude / dat Bomen en Wijnstocken verbroorden. De Byen moesten in hare Korven sterven. Veel andere schade wierd hier door veroorsaeckt.

Felle Vorst in 't laetst van May.

Na dat Keyser Henrik de V. Anno 1125. sonder Kinderen was overleeden / quamen de Vorsten des Rijckx by een / en verkooren (alhoewel niet sonder veele verschillen) ten nieuwen Keyser Lotharius, Hertogh van Saxen, Soon van Graef Gerard van Suplinburgh (Supplimburgh), en Hedwig, Burg-Gravin van Neurenbergh. Den 13. van September des genoemden jaers wierd hy gekroond door d'Aerts-Bisschop van Keulen in de Stad Aken. Hertogh Conrad van Swaben, des Keysers Henrici Susters Soon / liet sigh wel bedunken / dat hy naerder aen 't Rijck was / dan Lotharius: wou ook 't selve met geweld aen sigh trecken; vermeesterde eenige voorname Rijcksteeden / als Ulm, Neurenbergh, Aughsburgh, en andere: trock vervolgens met een Krijghsheyr over 't Geberght na Italien; liet sigh in de Stad Milaen kroonen ten Koningh van Lombardyen: doch de Paus nam geen genoegen hier in; maer weerstond sijn voorneemen; soo dat hy / sonder yets verright te hebben / weer na Duytschland moest keeren.

Lotharius de II. Roomsch Keyser. 1125. Gothof. Viterb. p. 17. Chron. Frising. l. 7. c. 17. & de gest. Frid. l. 1. c. 16. Vincent. Spec. Hist. l. 18. Aimoin. Cont. l. 5. c. 50 Dodech. in App. Sigeb. Cont.

ANNO CHRISTI.

Anno 1127. belegerde Keyser Lotharius, met hulp des Hertoghs Sobeslai van Boheemen, de Stad Neurenbergh seer hard; en verwoestte 't Landschap daer rondom. Doch Hertogh Conrad had'er een sterck Guarnisoen binnen / waer door Lotharius sigh gedwongen vond / sonder eenige verrightingh weer af te trecken.

1127. Neurenbergh van Lotharius belegerd. Annal. Suev.

Keyser Henrik had 't Hertoghdom Franken den Bisschop van Wurtzburgh ontnoomen / en aen Hertogh Conrad van Swaben, de Soon sijner Suster / gegeven. Doch Lotharius beroof de Conrad weer van 't selve / en gaf 't den Bisschop. Ondertusschen deeden beyde d'Aerts-Bisschoppen / Albertus van Mentz en Nortgerus van Maeghdenburgh, Hertog Conrad in den Ban. Lotharius belegerde oock de Stad Spier; welcke sigh na 9. maenden overgaf.

Hertogh Conrad van Swaben sijn Hertoghdom ontnoomen. 1128.

In 't nu gemelde jaer trock Landgraef Diederik van (of uyt der) Elsas, wiens Moeder was geweest Geertruyd, Dochter van Robert de Vries, Graef van Vlaenderen, met eenige duysend Duytschers den Rhijn af in Vlaenderland: want hy gaf voor / dat Graef Willem van Normandyen dit Land met onreght besat. Willem trock hem onder d'oogen / en daer geschiedde een harde Slagh; in welcke Graef Willem een wonde ontfingh / waer aen hy moest sterven. Dus wierd Landgraef Diederik uyt der Elsas, met gemeene bewilligingh der Landstanden / Heer van Vlaenderen, 40. jaren langh.

Landgraef Diederick uyt der Elsas werd Graef van Vlaenderen, Graef Willem van Normandyen verslagen hebbende. Annal. Fland.

Anno 1129. belegerde Keyser Lotharius de Stad Neurenbergh op nieuws; welcke sigh nu moest overgeven: gelijck oock de Stad Ulm; beyde Plaetsen / die Hertogh Conrad tot nogh toe had ingehouden: maer ondertusschen wierd Spier weer van hem veroverd; waer in hy sigh nu onthield / met sijnen Broeder Hertogh Frederik d'Een-ooghge. Keyser Lotharius trock in aller haest voor deese Stad; belegerde sijne vyanden in deselve: doch door vreedsame Lieden / onder welcke oock was Bernhardus, Abt van Clareval, wierd een Verdragh tusschen Lotharius en beyde de Broederen getroffen; Conrad en Frederik in genade aengenoomen / en dus deesen Krijgh ge-eyndighd.

Lotharius wind Neurenbergh en Ulm. 1129.

Vreede tusschen Keyser Lotharius en Hertog Conrad. 1130.

Keyser Lotharius had Gesanten na Hal in Saxen gesonden; doch de Burgers / die 't tot nogh toe met Hertogh Conrad hadden gehouden / sloegen deselve in een Oproer dood. Doe belegerde de Keyser deese Stad: verover de die; en strafte soo d'Oproerige als de Moordenaers seer verschrickelijck. Veel' onschuldige moesten veel aen deese ramp hebben.

Lotharius straft die van Hal in Saxen seer wreeslijck; en waerom.

Anno 1132. nam Keyser Lotharius voor / na Italien te trecken; en quam in Augustus t'Aughsburgh. Hier ontstond een Alarm tusschen de Burgeren en 't Krijghsvolck. Veele der Steedelingen wierden doodgeslagen / en een goed deel der Stad afgebrand. Van hier ruckte hy over 't Geberght in Lombardyen. Alle Steeden gaven sigh aen hem over / behalven Milaen en Verona.

Lotharii Toght na Lombardyen. 1132.

Met

ANNO CHRISTI.

Na Romen, daer hy van de Paus gekroond wierd. 1133.

Met den aenvangh des volgenden jaers quam hy met Paus Innocentius te Romen, en wierd daer van hem gekroond. Van hier begaf hy sigh weer na Duytschland; en belegerde de Stad Ulm, waer in de Hertogen van Swaben nieuwe onrusten hadden begonnen. Doch sy streecken 't Seyl; waer op de Keyser sigh tot Vreede liet beweegen. Beyde de Broederen / Conrad en Frederick, quamen te Bambergh voor Lotharius; verootmoedighden sigh / en versoghten genade; welcke haer oock weervoer / Anno 1134.

Bayeren bekomd door Houwlijk met Lotharii Dochter Saxen en Brunswijk.

Op Paesschen des gemelden jaers quam Koningh Erick van Deenemarcken, met sijnen Soon Magnus, te Halberstad; en begaven sigh beyde in des Keysers protectie. Magnus deed aen hem den Eed der Getrouwheyd / vermits hy Lotharii Dochter Geertruyd ten Gemalin versoght; welcke oock aen hem verloofd wierd. Doch na 7. weecken sloegen sijn' eygene Onderdanen in Deenemarcken hem dood. Doe gaf Keyser Lotharius de gedaghte sijne Dochter aen Hertogh Henrick van Bayeren, bygenoemd de Hovaerdige; en met haer ten Bruydschat de Hertoghdommen Saxen en Brunswijck; wijl hy geen andere Kinderen had.

Lotharii tweede Toght na Italien, ter hulp van de Paus.

Verdrijft van daer Koningh Rogerius van Sicilien en Apulien. Abb. Ursp.

Tot noch toe had Rogerius, Koningh in Sicilien en Apulien, seer woest in Italien te werck gegaen / en de Provintien des Paus merckelijck beschadighd. Innocentius riep Keyser Lotharius te hulp; die Anno 1137. ten tweedenmael in Italien quam. Hier sloegh hy Rogerius, en dreef hem uyt geheel Apulien. Belegerde 't vaste Kasteel Bari 40. dagen langh. Veroverde 't selve stormenderhand. Kreegh 1500. Sicilianen daer in gevangen; en deed haer / wijlse openbare Rovers waren geweest / al t'samen aen Bomen ophangen. Ruckte daer na voor de beroemde Stad Salerno, en veroverde deselve desgelijcks.

Institutiones Justiniani gevonden.

Ter deeser tijd stellen de Geschiedschrijvers eenparigh / dat Keyser Lotharius de Roomsche Keyserlijcke Reghten / soo alsse Keyser Justinianus, nu 60.. jaren geleeden / had doen by een versamelen en onder sijnen Naem uytgeven / te Malfi in Apulien heeft gevonden: welcke Roomsche Wetten nu sulck een lange tijd waren verlooren geweest; immers verborgen gehouden. Dit Boeck gaf Lotharius aen sijne Raden / om 't selve na d'Universiteiten van Italien te senden; en beval / dat voortaen niet meer sou geoordeeld werden na de Frankische of Lombardische Reghten / maer na 't Codex Justiniani. D'eerste Professor deeser Wetten was Wernerus (van d'Italianen, welcke de Duytsche Naem Werner onbekend was / genoemd Irnerius).

Eerste Professor in deese Regten.

Te Bononien heeft hy de Reghten geleesen. 't Gebondene Boeck hebben eerst de Pisaners gehad / als haer geschoncken van Keyser Lotharius. Naderhand is 't gekoomen in de Bibliotheeck der Mediceërs te Florencen.

Keyser Lotharius keerd uyt Italien weer na Duytschland.

Na de vlught van Koningh Rogerius uyt Italien in Sicilien; en als Keyser Lotharius dit Geweest bevreedighd / de verwarringh meerendeel te reght gebragt had / kreegh hy verlangen / om weer na Duytschland te keeren; vermits hy nu anderhalf jaer in Italien had doorgebraght. Begaf sigh derhalven op reys. Maer als hy gekoomen was in 't Tridentinisch Geberght / wierd hy aengevallen van een doodlijcke Sieckte; waer toe oock de koude der Winter veel quaed deed. Dus stierf hy in een ellendigh Boeren-hutje / wijl men hem niet verder kon voortbrengen / op den 6. van December Anno 1137. / als hy byna 13. jaren had geregeerd; soo wel en loflijck / als oyt eenige Keyser onder al de geene die voor hem geweest zijn. Syn Lijck wierd van sijnen Schoonsoon / Hertogh Henrik van Bayeren, en sijnen Neef Aerts-Bisschop Conrad van Maeghdenburgh, eerst na Aughsburgh gebraght; daer na in Saxen gevoerd / en begraven in 't Klooster Koninghslauteren, tusschen Brunswijk en Helmstad. Vermits sijne Regeeringhs-tijd kort was / willen wy / eer wy tot andere Geschiedenissen overgaen / in d'orde der Duytsche Keyseren voortvaren.

Sterft onderweegen in een ellendigh Boeren-hutje. 1137. *Spangenbergius.*

Conrad de III. Roomsch Keyser. 1138. *Abb. Ursp. Otto Frising. l. 7. c. 22. Gottf. Viterb. Helm. l. 1. Vincent. Spec. Hist. l. 18.*

Na des Keysers Lotharii II. dood quamen de Vorsten des Rijcks te Cobelentz t'samen / om een nieuwe Keyser te verkiesen. Door bevoordering van Albertus, Aerts-Bisschop van Trier, viel de keur op Hertogh Conrad van Swaben, Soon van Hertogh Frederick van Hohenstauffen in Swaben, en Agnesa, Dochter van Keyser Henrik de IV., en Suster van Keyser Henrik de V. Dit is even dien Conrad, die met sijnen Voorsaet Lotharius, nu 10. jaren geleeden / soo hevigh om 't Keyserdom had getwist. Hy heeft 't Spreeckwoord waeraghtigh gemaeckt: 't Geluk sou veele wel ter reghter tijd toekoomen, indien sy 't maer verwaghten konden.

Hertogh Henrick van Bayeren en Saxen wil Keyser sijn. 1138.

Op deese Verkiesingh Conradi was Hertogh Henrik van Bayeren en Saxen gantsch niet voordaght geweest. Vermits hy des Keysers Lotharii Schoonsoon was; daeren-boven de Keyserlijcke Kleynodien in sijne maght had / soo liet hy sigh bedunken / dat niemand anders Keyser moest werden als hy. Doe hy sag, dat dit hem gemist was ondersiond hy sigh / 't gantsche Rijck onrustig te maecken. Wou oock de Keyserlijcke Regalien, doese hem afge-eyscht wierden / niet overgeven. Hier op heeft men te Regensburg een Rijcksdagh gehouden. Henrik verscheen wel: leverde oock de Regalien over; doch wou geensins afstaen de Steeden en Landschappen / welcke hy in Italien en Duytschland noch inhad / doch tot 't Rijck behoorden. Doe wierd hy van Keyser Conrad en de Vorsten in den Rijcksban gedaen; van al sijne Landen beroofd. Want de Keyser gaf 't Hertoghdom Saxen aen Vorst Albert de Beer, Soon van Otto, Marckgraef van Soltwedel, Graef van Ascanitz en Ballensteede, Heer van Bernburgh. Hertogh Leopold van Oostenrijk beschonck hy met Bayeren aen geene sijde des Donauws; beyde in Leen.

Werd daer over beroofd van al sijne Landen.

Sterft, na een aengevangenen Oorlogh, van her-

Hier op nam Hertogh Albert de Beer de Neder-Saxische Steeden Bardewik, Boheemen, Lunenburgh, en meer andere in. Ondertusschen quam Hertogh Henrik, uyt Ba-

 yeren

ANNO CHRISTI.

tenleed. 1139.

yeren verdreven / in Over-Saxen; en wierd daer van sijn' oude Onderdanen goedwilligh opgenoomen. Verdreef allerweegen Alberts Amptlieden en Guarnisoenen: doch stierf van hertenleed Anno 1139./ en dus bleef Saxen aen Albert de Beer. Keyser Conrad had/ om Henrik in sijn voorneemen te stuyten/ met hulp des Paltzgraven by den Rhijn en der Vorsten van Oostenrijk, een krijghsheyr by een gebraght; waer mee hy op Henrik aentrock tot in Thuringen. Doch door deesens dood is de bloedstortingh aghtergebleven.

Oorlogh tusschen *Welf*, de Broeder van *Henrick*, en Hertogh *Leopold* van *Oostenrijck*, om *Bayeren*. *Ex Trithem.*

Hertogh Henrik de Hovaerdige liet een Broeder na/ genoemd Welf, of Wolf. Als nu Hertogh Leopold van Oostenrijk 't Land Bayeren sigh aenmatighde / stelde Welf sigh daer tegens; en 't quam tot een Slag / waer in d'Oostenrijker de Neerlaegh leed. Doch Hertogh Frederik van Hohenstauffen quam Leopold te hulp / en Welf wierd op de vlugt geslagen: die sigh met veel' Eedele begaf na 't Steedje Weinsbergh in Franken. Keyser Conrad had alreeds Krijghsvolck op de been. Trock daer mee op Welf aen / en belegerde hem binnen Weinsbergh. Vermits nu deese Welf sigh groflijck tegens de Keyserlijcke Majesteyt had vergreepen / wierd Conrad soodanigh vertoornd / dat hy al de daer binnen sijnde Manspersoonen de dood swoer. Die van binnen vonden haer sulcker wijs beangstigd/ datse sigh/ soo door geweld als door honger / moesten overgeven.

Sonderling voorbeeld van echte liefde en trouw der *Duytsche* Wijven tot hare Mannen, binnen *Weinsbergh*.

D'Eedele Vrouwen gingen uyt tot den Keyser in 't Leger; biddende in haren en aller anderer Wijven naem/ dat hy/ by den Uyttoght/ haer wou veroorloven/ soo veel met haer te mogen neemen/ als se dragen konden. De Keyser bewilligde haer dit. Doe lieten de Vrouwspersoonen hare kostlijcke Kleederen/ Juweelen/ en alles aghter; maer yeder nam haren Man op den rugg'/ en droegh hem dus uyt de Stad. Hertogh Frederick, des Keysers Broeder/ wou dit niet voor goed laten doorgaen; seggende/ 't was tegens 't Accoord, waer by haer niet was veroorlost geworden/ hare Mannen dus uyt te dragen: doch Conrad, als een goedertieren Vorst/ moest selfs lagchen om deese Pots; en dat hy dus door Wijven bedrogen was. Liet haer niet alleen met hare Mannen heenen trecken/ maer vereerde haer oock al de Goederen/ welckese in de Stad hadden gelaten. Deeser wijs wierd de Vrouwen vergolden haer' echte Trouw en Liefde: de Keyser om sulck een saghtmoedigheyd hoog geroemd; en deese Geschiedenis/ tot beydersijds eeuwige geheugenis/ opgeteeckend.

Henrick, Soon van d'overleedene Hertogh *Henrick de Hovaerdige*, werd *Brunswijck* en *Lunenburg* weer gegeven. 1142.

Anno 1142. wierd een Rijcksdagh gehouden te Frankfurt; en daer verhandeld de saeck van Hertogh Henrik de Hovaerdige, al voor meer dan twee jaren overleeden. Hy had een Soon nagelaten / oock Henrik genoemd. Voor deesen baden de Saxische Heeren en Landstanden: oock hadden de Rijcksvorsten met hem meedelyden. Daer op is hem Brunswijker en Lunenburgerland weer gegeven; te gelijck Albert den Beer aengesegt/ sigh van deese Landen t'onthouden. Oock wierd de Weduw van Hertogh Henrik de Hovaerdige, des Keysers Lotharii Dochter/ Hertogh Henrik van Oostenrijk, Broeder van Leopold, ten Gemalin toegevoeghd. Deeser wijs quam de gemelde Oostenrijker, Henrik, door Houwlijck / tot de reghtmatige Besittingh van Bayeren; 't welk sijnen Broeder Leopold in vier jaren tijds hem niet geheel had konnen onderwerpen.

Toght van Keyser *Conrad* na 't *H. Land*. *W. Tyr. l. 16. Otto Frising. l. 7. c. 30. & l. 1.*

Ondertusschen stonden de saecken in 't H. Land seer sleght. Van Koningh Boudewijn de III. quamen Gesanten aen Keyser Conrad en den Koningh van Frankrijk. Vertoonden/ dat de Vorstendommen Edessa, en andere/ voor de Christenen verlooren/ van de Turken ingenoomen waren; en versogten hulp voor

die

ANNO CHRISTI.

die te Jerusalem. Daer-en-boven rieden Paus Eugenius de III. en den Abt S. Bernhardus den Keyser / dat hy met Maght de benauwde Christenen te hulp sou trecken. Daer op hield Keyser Conrad een Rijcksdagh: vermaende de Vorsten met hem te gaen; en bragt Anno 1147. een Kryghsheyr van 200000. Mannen by een / waer onder 70000. gewapende Ruyters waren. D'optoght geschiedde Dinghsdagh voor Hemelvaertsdagh, en duerde tot in de Maend September, wanneer de Keyser te Constantinopol quam. Emanuel Comnenus, die hier Griecksch Keyser was / ontfingh hem met schoone woorden / doch had enckel bedrogh en verradery in 't Hert. Want in placts der beloofde hulp met geld en proviande, liet hy valsche Munt slaen; en Gijps onder 't Meel mengen, waer door veele duysenden der aengekoomene Christenen stierven. Voorts deed hy aen haer alles op 't dierste verkoopen; en de Grieksche Booswighten bedrogen de Duytsche soo veelse konden. Ja oock Emanuel Comnenus ontdeckte aen de Turken al Conradi aenslagen; en deed 't Duytsche Heyr haer in de handen vooren; 't welck by de Stad Iconien een sware Neerlaegh leed; soo dat nauwlijcks de thiende Man weer te Constantinopol quam / en de Turken een onnoemlijck-grooten Buyt bequamen.

Gesta Frid. c.34. Nicet. l. 1. 2.

De Grieksche Keyser *Emanuel Comnenus*, een Verrader en Moordenaer der aengekoomene *Christenen.*

Of nu wel Koningh Lodewijk van Frankrijk sulck een groote schade niet had geleden / vermits de Françoisen een verseeckerder weg hadden gevonden; so kon hy echter so wenig over Land door Kleyn-Asia te Jerusalem komen / als Keyser Conrad met sijne noch overige Duytschen. Derhalven begaven sigh beyde de Vorsten / Conrad en Lodewijk, te Water. Voeren na Syrien, en belegerden hier de Stad Damascus. Doch in deese Belegeringh gingh 't oock soo verraderlijck toe / datse geen voordeel konden bekomen. Waerom dan oock noch de Keyser / noch de Koning van Frankrijk lust hadden / om hier langer te blijven; maer trocken beyde weer na huys; na dat 't grootste deel haers volcks door honger / Pest / Swaerd / vergiftigingh en verradery der Grieken jammerlijck om 't leven was gekoomen. Dus is deesen Toght ongeluckigh geweest.

Welcke, na een geweldigh-groot verlies,

weer na huys moeten keeren, sonder yets verrigt te hebben. 1148.

Na deeser beyder Vorsten vertreck uyt Syrien, belegerde der Turken Vorst Noradin de Stad Antiochien. Sloegh Raimund, die hier Hertogh was / dood. Kreegh Joscelin, tot Ontset gekoomen / gevangen. Dreef de Grieken, welcke sigh hier ingedrongen hadden / uyt 't Land wegh / en veroverde de genoemde Stad / nevens de drie naest-geleegene Bisdommen.

Antiochien van de *Turcken* veroverd.

Als Keyser Conrad Anno Christi 1152. had voorgenoomen / een Toght na Italien te doen / en alles daer toe gereed was / wierd hy plotslijck in de Stad Bambergh van een doodlijcke kranckheyd aengetast. Doe hy nu bemerckte / dat sijns levens-eynd naerderde / riep hy d'aenweesende Vorsten voor sigh. Sprack met haer van een Nasaet in 't Rijck / en sloegh haer voor Hertogh Frederik van Swaben, Soon van sijnen Broeder Frederik; seggende / dat hy niemand kende / bequamer tot deesen Staet. Dien Voorslag hebben de Rijcks-vorsten naderhand in aght genoomen. Daer op stierf Keyser Conrad te Bambergh, op den 15. van Februarius Anno 1152. Niet weynige waren'er / welcke opentlijck seyden / datmen hem met vergif had wegh geruymd; door d'Italiaensche Doctoren, welcke Koningh Rogerius van Sicilien en Apulien den Keyser had toegesonden; vermits hy sigh niet weynigh bevreesd bevond / wegens Conradi aenstaenden Toght na Italien. Sijn Ingewand wierd te Bambergh; 't Lichaem in 't Klooster Lorch begraven. Van sijnen Nasaet Fredericus Barbarossa sullen wy hier na / maer voor ditmael van d'Oostersche Geschiedenissen handelen.

Dood van Keyser *Conrad*, als hy beesigh was om een Toght na *Italien* te doen. 1152.

Sterk vermoeden, dat Koningh *Rogerius* van *Sicilien* hem vergif had doen toebrengen door *Italiaensche Doctoren.*

Als Alexius Comnenus, Keyser te Constantinopol, Anno 1119. was gestorven / quam sijnen Soon Calojohannes in sijne placts: die in 't volgende jaer de Turken, door een listige Kryghs-treck / de Stad Sozopolis ontnam. Al de geene / welcke hem by sijns Vaders leven gedienstigh waren geweest / bevoorderde hy tot de hooghste Eerestaten. Sijnen Broeder Isacius beminde hy sonderlingh seer. Deed eenige Veldslagen met de Turken en Persianen; in welcke hy dickmael de Zeege behield.

Grieksche Keyseren. *Nicet.* 1119. *Calojohannes* Keyser. *Æmil. l. 5. Egnat. l. 2.* 1126.

Anno Christi 1132. onderstond hy sigh Raimund, Vorst t'Antiochien, sijne Stad en Heerschappy t'ontweldigen. Viel ook met een Kryghsheyr op hem aen. Doch Fulco, Koningh te Jerusalem, leyde dien twist deeser wijs ter neer / dat Raimund Antiochien sou behouden / maer de Leenman des Keysers van Constantinopol zijn.

Beoorlogd Hertogh *Raimund* van *Antiochien.* 1132.

Anno 1138. voerde Calojohannes oorlog tegens den Turkschen Koningh Mahumed in 't Landschap Paphlagonien. Doemaels was sijnen Soon Manuel oock in 't Leger; die / tegens sijns Vaders uytdrucklijck Verbod / met de Turksche Voordraf in Gevecht trad; waer in hy wel de Zeege behield; doch wijl hy sigh te verr' in 't gevaer waeghde / nauwlijcks 't selve ontvlieden kon. Doe de Vader daer by quam / prees hy wel sijnen Soon voor al 't Kryghsvolck / wegens sijne dapperheyd: doch stracks daer na deed hy hem / alhoewel heymlijck en in sijne Tent / de handen binden / ter aerden neer werpen / en jammerlijck slaen / om sijner ongehoorsaemheyd wil. Echter gingh hy lijdlijcker te werck als de Romeyn T. Manlius; die / wegens een evengelijck Geval / sijnen Soon deed onthoofden / gelijck voor deesen t'sijner plaets verhaeld is.

Oock den *Turckschen* Koningh *Mahumed.*

Straf over sijnen Soon *Manuel*, om dat hy, tegens sijn verbod, sigh in een Gevecht had ingelaten. 1138.

In 't jaer 1143. heeft Keyser Calojohannes in Cilicien by de Stad Anabarza, op een wijd Veld / genoemd Pratum Palliorum, door onvoorsightigheyd sigh selven om 't leven gebraght. Want als hem een wild Swijn bejegende / en hy / om 't selve te schieten / sijnen Boogh seer stijf spandde / ontglipte hem de gespannene Pees uyt de reghter hand / soo dat de Pyl hem door de lincker heenen vloog. Vermits nu deselve vergiftighd was / kon nie-

Keyser *Calojohannes* veroorsaeckt sigh selven door sijnen Boogh de dood. 1143.

ANNO CHRISTI.

niemand de wonde heelen. Dus stierf hy / als hy 24. jaren en 8. maenden had geregeert; sijnen Soon Manuel ten Erfgenaem des Rijcks genoemd hebbende.

Manuel Keyser in 't Oosten; een Christen-verrader. 1148.

Hoe ongetrouw en verraderlijck deesen Manuel (of Emanuel) met Keyser Conrad de III. en 't Duytsche Heyr / na 't H. Land gaende / handelde / en 't selve als op de Vleeschbanck leverde / is verhaeld onder de Geschiedenissen des genoemden Keysers. Om dit schelmstuck te straffen / greep Rogerius, Koningh van Sicilien en Apulien, met een sterke Scheepsvloot Griecken land aen; en veroverde 't Eyland Corfu, 't welck Manuel niet weer kon vermeesteren / maer wel daer over groote schade leed. Echter won hy tegens Rogerius, door sijnen Oversten Michaël Palæologus, in Sicilien een Slagh. Van dit verlies nam Rogerius in 't volgende jaer wraeck; sloegh 't Grieksche Heyr op de vlugt; kreegh d'Overste gevangen / en dwongh Manuel, Vreede te moeten versoecken. D'overige Geschiedenissen deeses Manuels behooren tot de Historien van Keyser Frederick d'I.

Sijnen Oorlogh met Koningh Rogerius van Sicilien. 1149.

Geschiedenissen des H. Lands. Nicet. W. Tyrius l. 15. 1126.

Als Boudewijn de II., Koningh van Jerusalem, sijn Dochtertje / door betalingh des Rantsoens / weer los gekregen had / greep hy kloeckmoedigh de Saraceenen te Damasco aen; en leydde haer in een gevaerlijck Gevecht ter neer. Sloegh oock de Scheepsvloot des Egyptischen Sultans, welcke Palestina had aengetast; en gaf Boëmund de jonge uyt Apulien sijne Dochter ten Gemalin / nevens 't Hertoghdom Antiochien. Maer als deesen Boëmund, in 't vijfde jaer hier na sigh t'scheep na Sicilien begaf / wierd hy van de Saraceenen aengevallen / en met al de sijne doodgeslagen. By de gedaghte sijne Gemalin had hy een jonge Soon gewonnen; aen wien de Grootvader Koningh Boudewijn 't Vorstendom Antiochien gaf; en d'Onderdanen d'Eed aen dit Kind liet doen. Hy had noch eenen Schoonsoon / Fulco, Graef van Tours, die sijnen Schoonvader / stracks hier na overleeden / Anno 1131. in 't Koningrijck van Jerusalem volghde.

1131. Koningh Boudewijn de II. sterft. 1131.

Fulco, Koningh te Jerusalem, en sijne verrigtingen. 1132.

Deese Koningh Fulco overviel / in 't eerste jaer sijns Rijcks / de Saraceenen, die van de Persiaensche Golf tot by Antiochien waren gekoomen / in haer Leger; sloegh 't grootste deel dood / en bequam een treflijcken Buyt. Oock greep Raimund, Graef van Tripoli, de Turken aen by den Bergh Libanus, en verstroyde haer gantsche Heyr. In 't selve jaer rightte Koningh Fulco weer op de Stad Barsabe (Barseba); in over-oude tijden geweest een Grens-Stad des Israëlitischen Koninghrijcks.

Veroverd Cæsarea Philippi. 1135.

Anno Christi 1135. ontweldighde Koningh Fulco de Turken, welcke ondertusschen voor Damascus gelegerd waren / de Stad Cæsarea Philippi. Vermits de Zee-stad Ascalon tsederd lange tijden was geweest een Roofnest der Straetschenders / van waer uyt sy door geheel Judæa strooypten / soo sloot Koningh Fulco haer alle weegen af; bouwde twee Forten voor deselve; en onlanghs daer na noch een; leydde Volck daer in; en verhinderde haer hier door 't uytvallen.

Benauwd de Rovers t'Ascalon.

ANNO CHRISTI.

Geduerende de Blocqueeringh der Stad Ascalon reed Koningh Fulco op de Jaght. Doe hem een Haes voorquam / snelde hy den selven gantsch begeerigh na; doch sijn Paerd struyckelde / en viel met hem ter neer; in welcke val hy sijn Hoofd soo geweldigh tegens een Steen stiet / dat de Harssenen versterd wierden / en hy sterven moest. Dit onheyl droegh sigh toe niet verr' van de Stad Ptolemais, in November Anno 1141. 't Koninghrijck van Jerusalem quam op sijnen Soon Boudewijn de III.; noch maer 13. jaren oud.

Sterft door een ongeluck[ig] geval op de Jaght. 1141.

Anno 1149. / als Koningh Boudewijn, of Balduinus, nu 21. jaren oud geworden / en de Stad Ascalon noch niet gewonnen was / deed hy de Stad Gaza, niet verr' van daer geleegen / bevestigen / om van daer uyt d'Ascaloniters dies te beeter te mogen bedwingen; en gaffse aen de Tempel-heeren. Daer op wierd Ascalon noch nauwer belegerd / en binnen vijf maenden tijds de Muer / door Stormrammen / ter neer geworpen. Doe men de Bestormingh sou aenvangen / liepen de Tempel-heeren toe. Quamen oock wel binnen / doch wierden / wijlse niemand anders wouden laten inkoomen / weer uytgeslagen. Doe moestmen de Belegeringh weer van nieuws beginnen. Maer als d'Ascaloniters deesen ernst sagen / gavense sigh over / onder voorwaerde van een vryen aftoght. Dus wierd dit Roofnest eyndlijck vermeesterd.

Boudewijn de III., Koningh te Jerusalem.

't Roofnest Ascalon ten laetsten vermeesterd. 1154.

In Italien maeckte Rogerius van Sicilien en Apulien, die doemaels noch maer een Graef was / doch sigh Hertogh noemde / Paus Honorius een quaed spel. Nam 't geheele Land Apulien, een Leen der Roomsche Kerck / sonder Honorius te kennen / in sijn geweld; en belegerde hem selfs binnen Benevent. Schoon Honorius hem tot tweemalen toe Excommuniceerde, 't mogt hem niet helpen; want Rogerius pasten'er niets met allen op. Kreegh oock de Stad Benevent onder sijn Gebied. Ja selfs Keyser Lotharius de II., persoonlijck in Italien gekoomen / den Paus ter hulp / kon niets tegens hem verrighten; maer moest hem laten begaen. Doe Innocentius de II. na Honorius Paus was geworden / speelde Rogerius met hem 't selve spel. Nam Capua, nevens meer andere Steeden in; en liet hem toekijcken. Doch Anno 1137. trock Koningh Lotharius ten tweedemael in Italien, en sloegh deesen moedwilligen Siciliaen uyt dit geheele Gewest; gelijck onder Lotharii Geschiedenissen gehoord is.

Rogerius in Sicilien en Apulien maeckt de Pausen quaed spel. Baron. Nicet. l. 1. 1128.

1132. Past op haren Ban niet. 1137.

Soo haest de Keyser den rugg' had gewend / en weer na Duytschland was getrocken / greep Rogerius den Paus op nieuws aen; ontnam hem weer de Stad Benevent; en maeckte sigh aen Calabrien, waer over de Paus en de Keyser Rainulphus ten Hertogh hadden gesteld. Deese Rainulph stierf; en niemand stelde sigh tegens Rogerius. 't Verdroot Paus Innocentius ten hooghsten / dat deese Man dus na sijnen moed-

Gaet geduerigh al voort.

1139. Krijght Paus Inno[centius]

ANNO CHRISTI.

moedwil in alles te werck gingh. Quam in eygener persoon met een Krijghsheyr aen/ om hem op de buysten te kloppen. Rogerius pastte sneedigh op/ en kreegh de Paus gevangen. Die/ indien hy weer los won geraecken/ Rogerius eerst van den Ban moest absolveeren; daer na hem Kroonen tot Koningh van Sicilien. Ten derden hem inruymen de Hertoghdommen Apulien en Calabrien, nevens 't Graefschap Capua.

[Inno]centius gevangen: dien hy dwongh, hem te moeten *absolveeren*; en te Kroonen tot Koningh van *Sicilien*, &c.

Anderweegen in Italien, te weeten in Lombardyen, gingh 't noch al woester toe. D'eene Stad was tegens d'andere. De Paduanen voerdden Oorlogh tegens die van Verona. De Milaners wilden die van Como t'eenemael verdelgen. In Toscanen vielen die van Lucca en Pisa malkander aen. Die van Tivoli weygerden de Romeynen alle gehoorsaemheyd. De Romeynen selfs wilden niet langer onder 't Gebied des Paus staen, maer vry sijn/ en de Regeeringh weer aenstellen op d'oude voet. Schreven oock hier over aen Keyser Conrad; doch kreegen geen antwoord. Ondertusschen voerense voort: verkooren twee Consuls, of Burgermeesteren/ aen welcke alle Bewind en Maght sou staen/ in 't tijdlijck. De Paus sou de Kerck waerneemen. Dit veroorsaeckte Innocentius sulck een hertenleed/ dat hy daer over stierf. Met sijnen Nasaet Lucius de II. speeldense 't noch arger. Want in een Oproer wierd hy soodanigh met een Steen getroffen/ dat het hem 't leven kostte. Eugenius de III. lietense niet toe/ te Romen gekroond te worden; maer dreven hem ter Stad uyt/ en braken af de Huysen der Kardinalen/ die hem verkooren hadden. Doch Eugenius quam met een Krijghsheyr voor Romen, en dwong de Burgers/ van haer bedrijf af te staen; de voorige gehoorsaemheyd te betoonen.

In *Italien* gaet het seer woest toe.

De Romeynen willen niet meer onder den Paus staen.

Oproer tegens de Pausen; 1147. doch de Burgers verliesen 't Spel.

Als Koningh Rogerius van Sicilien de Griecken Anno 1150. overwonnen; de Stad Reate in Italien veroverd had/ voer hy over na Africa; sloegh verscheydene malen de Saraceenen; en vermeesterde een gedeelte deeses Lands. Hier op wierd hy soo hoogmoedig/ dat hy sig liet voordragen een groot Swaerd/ waer op met Goudene Letteren geschreven stond: De Landen Apulien, Calabrien, Sicilien en Africa sijn onder mijn geweld. Onlanghs daer na stierf deese Rogerius. Daer lagh sijnen trots op Apulien, Calabrien, &c. ter neer.

Rogerii des *Siciliaens* groote verrigtingen, en hooghmoed. 1150.

Sijne dood.

Anno 1127. sloegen de Burgundiërs haren Heer Hertogh Willem dood. Vermits hy kinderloos was/ viel dit Land 't Rijck t'huys. Derhalven schonck Keyser Lotharius 't Hertoghdom Burgundien Hertog Conrad van Zahringen.

Hertogh *Willem* van *Burgundien* doodgeslagen. *Sigeb. Gembl.*

Als Koningh Lodewijck de Dicke van Franckrijck overleeden was/ volgde hem op den Throon sijnen Soon Lodewijck de VII. Deese trock met een groote Krijghsmaght na 't H. Land. By de Stad Damascus in Syrien voeghde hy sigh tot 't Krijghsheyr van Keyser Conrad de III. Doe hy weer na huys trock/ geraeckte hy onder de Grieckische Scheepen/ van welcke hy gevangen wierd.

Koningen van *Franckrijck*. *Lodewijck de Dicke.*

Sijnen rampsaligen Toght

ANNO CHRISTI.

't Stond daer op/ dat hy sou overgeleverd sijn geworden aen den ongetrouwen Verrader Manuel, Grieckisch Keyser. Tot alle geluck hielden eenige Scheepen van Rogerius, Koningh in Sicilien, sigh voor Constantinopol, daerse de Voorstad hadden geplonderd. Deese/ de Grieckische Scheepen gewaer werdende/ greepen deselve aen; bequamen d'overwinningh/ en te gelijck Koningh Lodewijck; voerden hem met sigh na Sicilien: die van daer na Romen, en voorts na Franckrijck trock; doch seer weynige van sijn volck weer t'huys braght/ daer hy soo veele duysenden had uytgevoerd. Dit was oock eene der geluckige Toghten na 't H. Graf.

na 't *H. Land.* 1148. *Æmil. l. 1. Chron. Belg.*

Als Koningh Lodewijck weer in sijn Rijck was gekoomen/ scheydde hy sigh af van sijne Gemalin Leonora, Hertogin van Aquitanien (of Guienne); welcke stracks daer na van Hertogh Henrick van Anjou ten Vrouw genoomen wierd; naderhand Koningh van Engelland; waer uyt een grooten Oorlogh tusschen de François en Engelsche is ontstaen.

Scheyd sig van sijne Gemalin *Leonora*; die een andere ten Man nam.

Als Alphonsus, de seer maghtige Koningh van Spanje, Soon van Koningh Petrus van Arragon, 30. jaren had geregeerd/ quam hy om 't leven in een Schermutsel met de Mooren, waer in hy al t'onvertsaeghd voght. Hier doet sigh in de Historien geen kleyn verschil op. Want eenige schrijven deesen Alphonsus een Regeeringh van 50. jaren toe/ en stellen sijnen dood op 't jaer Christi 1157. 1157.
Seggen oock/ dat hy by sijn leven de Landen onder sijne Soonen uytdeelde; te weeten/ aen Ferdinand 't Koninghrijck Legion; aen Alphonsus Castilien; aen Ranimirus Arragon. Deese Koningh Alphonsus de VII. is geweest een strijdbaer en zeeghrijck Heer; die dertigh Veldslagen heeft gedaen met de Mooren of Saraceenen in Spanje; en altijd in eygener persoon daer by geweest is.

Spaensche Geschiedenissen en Koningen. *Marian.*

Dapperheyd van *Alphonsus* de VII.

Anno 1138. had Alphonsus, Soon van Hertogh Henrick, sigh tot Koningh van Portugal laten Kroonen; met bewilligingh van Paus Eugenius de II. Dus is deesen Alphonsus d'eerste Koningh van Portugal geweest. Op den derden dagh na sijne Krooningh leverde hy de Saraceenen, of Mooren, een Veldslag: versloegh vijf Vorsten der selve: veroverde haer Schilden en Banieren. Hier van daen koomd het/ dat de Koningen van Portugal noch hedensdaeghs Vijf Schilden in haer Wapen voeren. Vermits nu deesen Alphonsus soo een seer goed geluck genoot/ quam hem Anno 1144. een Aendaght aen; sulcker wijs/ dat hy sijn gantsche Koninghrijck de Roomsche Kerck Cijnsbaer maeckte/ en een seecker geld daer op settede; te weeten/ eenige oncen Gouds jaerlijcks na Romen te senden.

Alphonsus, eerste Koningh van *Portugal*.

Oorspongh van de *Vijf Schilden* in *'t Portugeesch* Wapen.

Maeckt *Portugal* de Paus Cijnsbaer.

Als Henrick d'I., Koningh van Engelland, 35. jaren en 3. maenden geregeerd/ al sijne kinderen overleefd had/ stierf hy eyndlijck aen een Koorts/ den 1. December Anno 1135. In sijne plaets quam een François, Graef Stephanus van Blois, Henrici Susters Soon/ wijl men doemaels meende/ dat ge-

Koningen van *Engelland*. 1135. *Malmesb.*

Na de dood van *Henrick*

ANNO CHRISTI.

d'I. werd een *Fransman*, Graef *Stephanus* van *Blois*, Koningh. 1138.

geenen naerderen Erfgenaem voor handen was. Doch hier over geraeckte 't Rijck in een groote verwarringh. Want Koningh Stephanus greep die van Normandyen in Frankrijk aen / om dien van Anjou daer uyt te drijven: doch leed verlies / en moest de Vreede koopen. Ondertusschen vielen de Schotten in Northumberland; en gingen grouwlijck daer te werck: tot dat Stephanus met de gantsche Engelsche Maght tegens haer optrock; en 11000. der Schotten doodsloegh.

Mathild, de Suster van Coning *Henrick*, beoorloghd hem, en krijghd hem gevangen.

Maer hier mee had hy noch geen rust. Want Mathild, des overleedenen Koninghs Henrici Suster / deed sigh op; seggende / datse een naerder Erfreght had / als haers Susters Soon. Alhoewel sigh in 't begin niet meer dan 540. Krijghslieden by haer bevonden / echter wasse soo stout / datse met deese geringe Maght Koningh Stephanus dorfde beoorlogen. Te meer / om dat haer naeste Bloedverwant de Graef van Glocester haer in 't volgende jaer een varsch Heyr van Engelschen en Schotten toevoerde. Daer op geschiedde een Slagh tegens den Koning; waer in hy met een Steen voor 't Hoofd wierd geworpen; soo dat hy van 't Paerd viel / en sigh gevangen moest geven. Dus wierd Mathild voor Koningin van Engelland verklaerd. Doch niet langh daer na traden de Helpers van Koningh Stephanus met dien van Glocester tot een Strijd / en kregen hem in hare handen. Doe wierd een verwisseling aengegaen / soo dat Koningh Stephanus en Glocester tegens malkander los geraeckten.

Geraeckt tegens den Hertogh van *Glocester* los.

Belegerd *Mathilde* in *Oxfort*; en hare list, om t'ontkoomen.

Stephanus herstelde sigh allenxen weer; braght een nieuw Krijghsheyr by een / en belegerde Mathild binnen Oxfort. Op datse niet in haers vyands handen moght vallen / bedaghtse een list. In seeckere naght viel een geweldige Sneeuw; en onder deselve hingen de Koningin en de geene die by haer waren witte Laeckens over hare ligchamen; gingen dus ter Stad uyt / en ontquamen 't gevaer geluckigh. Hier na bleef Stephanus van Blois Koningh in Engelland, tot in 't jaer 1154.; wanneer hy stierf / na een Regeeringh van 19. jaren. Hem volghde in 't Koninghrijck / uyt kraght des opgereghten Verdraghs / Hertogh Henrik van Normandyen, Soon van Anjou en de gedaghte Mathild.

Stephanus weer Koningh. Sterft. 1154.

Poolsche Geschiedenissen en Koningen. 1138. 1139. *Uladislaus* volghd sijnen Vader *Boleslaus* in 't Rijck.

Na dat Koningh Boleslaus van Polen in veele Veldslagen de Zeege over sijne vyanden had bevoghten / leed hy eyndlijk Anno Christi 1138. de Neerlaegh in Russland. 't Stond hem hier soo na / dat een gemeen Ruyter hem op sijn Paerd nauwlijcks daer van kon brengen. Dit ongeval bekommerde hem soo hevigh / dat hy sieck wierd / en een geheel jaer langh te bed lagh. Derhalven gaf hy by sijn leven 't Rijck over aen sijnen Soon Uladislaus, en overleed Anno 1139. / als hy 39. jaren had geregeerd. Deese Uladislaus had twee Broederen; welcke de Vader haer Erfdeel affsonderlijck in Groot-Polen had bestemd. Uladislaus wou haer uyt 't hare verdrijven: en als hy hoorde / datse sigh in Posen bevonden / belegerde hy haer seer hard in deese Plaets. Doch als hy sorghloos was / deeden de Broederen een Uytval / en sloegen de Koning wegh; met veroveringh van de Bagagie en 't geheele Leger. Uladislaus, van alles ontbloot / vlood na Cracauw. Doe hy sigh weer had hersteld / en sijne Broederen op nieuws beoorloghde / wou 't geluck hem noch minder dienen. Want sy / vermits hy niet wou rusten / verdreven hem uyt geheel Polen; soo dat hy met sijne Gemalin na den Keyser in Duytschland moest vlieden: die met sijnen grooten Toght na 't H. Land soo veel te doen had / dat hy den Polack niet kon helpen. Dus stierf Uladislaus van bekommeringh en hertenleed / als hy noch geen 7. jaren had geheerscht. Sijnen Nasaet was sijnen Broeder Boleslaus, dien hy geerne verdelghd wou hebben. Hy / die niemand nevens hem wou lijden / moest selfs 't Nest voor sijnen vyand ruymen.

Wil sijne Broederen uyt haer Erfdeel verjagen: doch werd van haer selfs uyt sijn Rijck verdreven.

Koningen van *Hongaryen*.

Na de dood des Koninghs Stephani II. van Hongaryen quam Bela de II., Broeders Soon van Stephanus, aen 't Koninghrijck.

Deenemarken wind *Lissabon* voor Koningh *Alphonsus* van *Portugal*.

Anno 1147. heeft Koningh Erick van Deenemarken, nevens d'Aerts-Bisschop van Breemen, en Graef Diederick van Vlaenderen, een Toght te Water na Spaenje gedaen. Veel' Engelsche en Lotharingers had hy by sigh. Den 28. van Junius belegerde dit Heyr de maghtige Zee-stad Lissabon (Lisbona) in Portugal; veroverden naderhand deselve / en gavense Koningh Alphonsus van Portugal over; na dat de Mooren deese Plaets een lange tijd tyrannisch hadden beseeten. De Steden Corduba en Almeria wierden doemaels oock wel van d'onse gewonnen; doch na haer vertreck van de Mooren weer veroverd.

Roomsche Pausen. *Gelasius* de II. *Calixtus* de II.

Na Paus Paschalis de II. beklom den Roomschen Stoel Gelasius de II., te vooren genoemd Johannes van Cajeta. Van hem is hier boven gesprooken onder de Historien van Keyser Henrick de V. Op hem volghde Callistus (of Calixtus) de II., een Burgundiër. Met deesen heeft de gedaghte Keyser Henrick een vergelijckingh aengegaen / wegens d'Investiture der Geestlijcke / na dat deese twist over de 50. jaren had geduerd. Na Honorius de II. quam Innocentius de II., een Romeyn. Doch by deese keur geraeckten de Kardinalen in scheuring; so dat Anaclecus de II. Innocentius wierd tegens geset: die sig oock seven jaren lang Paus genoemd; Innocentius uyt Romen en Italien verdreven heeft. Doe deese Anacletus was gestorven / verkooren eenige Kardinalen / al weer tegens Innocentius, Victor de IV., die van dit Ampt vrywilligh affstond: en dus bleef Innocentius byna 14. jaren langh Paus. Sijnen Nasaet wierd Cælestinus de II., doch maer 5. maenden. Deesen volghde Lucius de II., 11. maenden. Eyndlijck quam Eugenius de III., van wien hier boven / onder de Geschiedenissen des Koninghs Rogerii van Sicilien gesprooken is.

Honorius de II. *Innocentius* de II. Tegens hem *Anacletus* de II. en *Victor* de IV. *Cælestinus* de II. *Lucius* de II. *Eugenius* de III.

Geleerde Mannen. *S. Bernhardus*.

Onder beyde de Keyseren Lotharius de II. en Conrad de III. heeft S. Bernhardus aldermeest gebloeyd; oock veele twisten tusschen

de

ANNO CHRISTI.

de Geestlijcke en Weereldlijcke Potentaten te reght gebraght; waer van hier boven al yets geseght is.

Hugo de S. Victore.

Hugo de S. Victore heeft geleeft onder Keyser Lotharius. Was een Carthuser Monick. Heeft geschreven een Kronijck van de Pausen en Keyseren/ eyndigende met 't jaer Christi 1130.

Petrus, Abt van Cluniac. Otto Frisingensis. Gratianus.

Onder Keyser Conrad was bekend Petrus, Abt van Cluniack, die der Turken Alcoran uyt d'Arabische in de Latijnsche Tael heeft overgebraght. Desgelijcks Otto, Bisschop van Freysingen, een goed Geschiedschrijver: en Gratianus, een Monick/ die de Decreten, of Geestlijcke Reghten/ by een heeft gesteld. Welck Werck Paus Eugenius goed gekeurd/ en bevoolen heeft/ in de Schoolen te leesen.

Hongers-nood in Franckrijk en Nederland.

In 't jaer na de dood van Keyser Henrick de V. (Anno 1126.) is in Franckrijck en Nederland soodanigh een hongersnood geweest/ dat veele Lieden jammerlijck daer heenen stierven. Graef Carel van Vlaenderen verbood 't Bier-brouwen; en beval alle Honden dood te slaen; wylse 't Brood/ 't welck de Menschen behoorde/ verslonden.

't Klooster Erbach gebouwd.

Anno 1127. wierd gebouwd 't Klooster Erbach in Frankenland; derwaerts men voerd en begraefd de Herten der overleedenen Bisschoppen van Wurtzburgh, in een Glas/ soo datse gesien konnen werden.

Regensburgh afgebrand. Leipzig herbouwd.

Anno 1132. is de Stad Regensburgh byna gantsch tot Asch vernietighd. Ontrent deese tijd is de Stad Lubeck, van de Wenden verwoest/ weer herbouwd/ door bevoorderingh van Graef Adolph van Schauwenburgh en Holstein.

Waters-nood in Holland.

In 't jaer 1134. heeft de Zee in Nederland de Dijcken doorbroocken; Vlaenderen en Holland overloopen; een groot deel deeser Provintien overstroomd.

Drooge Somer.

In 't volgende jaer 1135. was 't sulck een drooge/ dorre Somer/ dat de Schiprijcke Wateren uytdrooghden; de Bosschen in brand geraeckten: hier en gintsch verschrickelijcke Hongersnooden ontstonden.

Boos-levende Nonnen.

In 't selve jaer heeft Keyser Lotharius al de Nonnen in 't Klooster Koninghs-Lauteren, wegens haer seer boos leven/ uytgedreven/ en daer in geset Monicken van d'Orde der Benedictijnen.

Wonderlijke Steen, uyt de lugt gevallen.

Anno 1137. viel t'Oldesleben een Steen uyt de Wolcken ter aerden/ in grootte en gestalte eens Menschen-hoofd gelijckvormigh. Een lange tijd isse hier te sien geweest.

Branden.

In 't selve jaer was 't weer een dorre Somer. Veele Steeden geraeckten in brand; insonderheyd Mentz, Spier, en Goszlar.

Keyserlijk Kamer-gerigt aengesteld.

Anno 1146. heeft Keyser Conrad de III. 't Keyserlijck Kamer-gerigt te Rothweil aengesteld; en verordonneert/ dat een Graef van Sultz daer in Præsident sou zijn.

Eerste Sijdeworm in Sicilien gebragt.

Anno 1148. / als des Koninghs Rogerii Zeevloot in 't Eyland Negropont aenlandde/ hebben de Sicilianen hier d'eerste Sijdeworm gevonden/ en met haer overgebraght in Sicilien en Apulien.

Frederick d'I. Barbarossa, Roomsch Keyser. Otto Frising. l. 2. de Gest. Frid. c. 1. seq. & l. 1. c. 63. Gunt. l. 1. 2. Ligur. Helm. l. 1. Chron. Sclav. c. 74. Ursp. in Frid. Egnat. l. 3.

Als Keyser Conrad de III. Anno 1152. was overleeden/ quamen byna al de Vorsten des Rijcks (seght Bisschop Otto van Freysingen) in de Stad Franckfurt by een; en verkooren met eenparige Stemmen ten Roomschen Koningh Hertogh Frederick van Swaben (Soon van Hertogh Frederik van Hohenstauffen, Broeder van Keyser Conrad de III.). Hy was een seer dapper en verstandigh Heer; in Oorloghs-saecken wel-geoeffend: gespraeksaem: milddadigh: van een onvertsaeghd Gemoed: langh van persoon: 't Hoofdhayr en den Baerd rood; waerom hy oock in 't Latijn Ænobarbus, van d'Italianen Barbarussa, soo veel als Rood-baerd, wierd genoemd. Na de gedane verkiesingh trock Frederik, met een goed deel soo Geestlijcke als Weereldlijcke Vorsten/ den Rhijn af na Aken; daer hy van Arnoldus, Aerts-Bisschop van Keulen, wierd gekroond/ op den Sondagh Lætare in 't jaer Christi 1152.

Verdragh tusschen de Paus en Keyser. 1152.

Ten eynde van de Maend Maert in even dit selve jaer vergeleeck Keyser Fredercik sigh met Paus Eugenius de III., dat hy (de Keyser) de nu langh weerspannigh geweest sijnde Romeynen tot gehoorsaemheyd aen den Paus sou brengen. Hier tegens sou Eugenius Keyser Frederik de Keyserlijcke Kroon opsetten/ en hem hulp tegens de Saraceenen in Italien toevoegen.

Fredericks eerste Toght na Italien. Veroverd Placencen. 1153.

Ondertusschen sonden de Steeden Lode en Pavia Gesanten aen Keyser Frederik, klagende over de Milaners, datse sigh onderstonden/ de Meesterschap over geheel Lombardyen aen haer te trecken. Derhalven maekte de Keyser sigh op tot den Toght na Italien. Belegerde in November de Stad Placencen; veroverde deselve: verdierf 't Land rondom Milaen, en hield 't Kers-feest in de Stad Pavia.

Oock de Stad Dertona; welke hy tot de grond toe fleght. 1154. Werd te Romen van de Paus gekroond. Tumult aldaer tegens hem. Verwoest Spoleto. Bedwingd Verona.

Na Kers-mis belegerde hy de Stad Dertona; welcke tegenstond tot op 't Paesch-feest, eerse sigh overgaf. Als hy nu deese Plaets/ wegens hare hardneckigheyd/ tot de grond toe gesleght had/ trock hy na Romen, en wierd van Paus Adrianus de IV. gekroond by den 18. Junius Anno 1155. Stracks na de Krooningh verweckten de Burgers een Tumult tegens hem; vermitsse gehoopt hadden/ hy sou haer bedrijf tegens de Pausen hebben toegevallen; 't welck Frederick niet begeerde te doen. Doch de Keyfersche sloegen d'Oproerige te rugg'; en dit vyer van onrust wierd geblusscht met 't bloed eeniger Burgeren. Als nu de hitte te Romen begon toe te neemen/ trock Keyser Frederick na Spoleto; maer d'Inwooners slooten de Poorten voor hem toe. Hy belegerde derhalven deese Plaets: won deselve Stormenderhand/ en verwoestte se byna geheel. Doe hy van daer te Verona quam/ hadden de Veronensen sigh in een Bosch begeven/ en deeden sijn volck eenige schade. Maer alsse den ernst sagen/ badense om genade; en moesten haren moedwil met geld boeten.

Straf over eenige Graven in Duytschland.

Doe Keyser Frederick weer t'huys was gekoomen/ hield hy een grooten Rijcksdagh te Worms. Op den selven wierden Paltzgraef Herman, Graef Berthold van Nidda,

een

ANNO CHRISTI.

1156. een Graef van Catzenelleboge, nevens meer andere / aengeklaeghd en overtuygd / datse in 's Keysers afweesen eenige Kloosteren en Dorpen in 't Stight Mentz hadden verdorven: waer over sy oock opentlijck wierden gestraft.

Oostenrijck ten Hertoghdom gemaeckt. Cuspinianus. 1156.

In 't gemelde jaer 1156. / als Keyser Frederick tusschen de Hertogen van Bayeren en Oostenrijck, en sijnen Neef Hertogh Welf, een Verdragh had gemaeckt / verhief hy Henrick, d'aghtste en laetste Marckgraef van Oostenrijck, ten Hertogh; stellende dus 't Land Oostenrijck boven en onder d'Ens, met bewilligingh der gesamentlijke Vorsten / tot een Hertoghdom.

Boheemen ten Koninghrijck verheven. Trithem. Dubrav.

Twee jaren hier na (Anno 1158.) als Uladislaus de II., Hertogh van Boheemen, Keyser Frederick getrouwe bystand tegens Polen had gedaen / heeft hy hem van Hertogh ten Boheemschen Koningh gemaeckt. Gaf hem ooch ten Wapen een witte Leeuw in een rood Veld; de Leeuw met een dubbele Staert; waer van eenige dit d'oorsaeck stellen. De Meester / die 't Boheemsche Wapen voor den nieuwen Koningh schilderde / had de Leeuw soodanigh afgebeeld / datmen hem / wegens de korte Staert / nauwlijcks voor een Leeuw kon kennen. De Boheemers beswaerden sig hier over / seggende: Sy wisten niet / of 't een Aep / dan of 't een Leeuw was. Doe beval de Keyser den Schilder met een lagchende mond / hy sou den Leeuw twee Staerten / en die langh genoegh / aensetten / op dat hy niet moght aengesien werden voor een Boheemschen Aep.

Yet aerdighs van de Leeuw in 't Boheemsche Wapen

Fredericks tweede Toght na Italien. Lombardyen behoord tot 't Rijck.

In 't jaer 1158. deed Keyser Frederick sijnen tweeden Toght na Italien. Te Roncalia aen de Rivier de Po liet hy de Standen en Steeden in Lombardyen, nevens eenige Reghtsgeleerde / voor hem roepen. Doe hy nu sijn Regt tot 't Longobardisch Koningrijck genoegsaem had beweesen / deed hy sigh van haer Huldigen / en den Eed aen hem afleggen. 't Selve deed ooch de Stad Milaen, doch hield haer woord niet langer dan 7. maenden. Want als Keyser Frederick en Paus Adrianus met malkander in swaren onwil waren geraeckt / maeckte de Paus de Milaneesen hem aenhangigh tegens den Keyser; die noch in Italien was; en plonderden de Stad Lode, welke 't met Frederik hield; die terstond de Stad Crema 7. maenden lang belegerde.

Radevicus Gest. Frid. l. 1. 2. Annal. Suev. Gunt. l. 6. seq.

Paus Adrianus sterft door een Mugg'.

Ondertusschen wou Paus Adrianus in de heete Maend Augustus een dronck koel Water uyt een Bron doen; doch slockte te gelijck een Vliegh in / welcke hem in de keel bleef sitten / en noch op noch neer te brengen was. Dus moest hy aen een Vliegh (of Mugg') sticken. Keyser Frederick hield met de Belegeringh van Crema aen. Veroverde deese Plaets; liet 't Volck met een Kleed / en witte Stockjens uyttrecken: verbrack die Mueren / en alle daer in sijnde schoone Gebouwen.

Frederick veroverd en verwoest Crema. 1160.

Belegerd Milaen; en veroverd deese Stad.

Van Crema gingh Keyser Frederik na Milaen; doch wijl hy geen Krijghsvolck genoegh had / kon hy weynigh op deese Stad winnen. Hier tegens deeden de Milaneesen in een Uytval hem al vry veel schade. Doe swoer hy / niet weer na Duytschland te sullen keeren / voor dat hy de Stad in sijn geweld had bekoomen. Als hem nu in 't volgende jaer een goed getal Duytsche Soldaten waren genaerderd / belegerde hy Milaen noch nauwer; soo dat die van binnen / door hongersnood gedwongen Honden en Paerden t'eeten / sigh op genade of ongenade moesten overgeven / Anno 1162. Doe wierden al d'Inwooners / groot en kleyn / ter Ballinghschap verweesen; de Mueren en Huysen ter neer geworpen; de gantsche Stad tot de grond toe verwoest; de bodem met de Ploegh omgeaerd / en Sout daer op ge-

1162. *Verwoest deselve gantschlijck; doet de grond omploe-*

ANNO CHRISTI.

[...gen, en met Sout bestroyen.]

strooyd. Dus handelde Keyser Frederick d'I. met Milaen, gelijck Abimelech met de Stad Sichem, in 't Boeck der Reghteren Cap. IX. Als d'overige Steeden in Lombardyen dit hoorden / kroopense in hare schelpen / en gaven sigh over. Munsterus in syne Cosmographia fol. 560. novæ Edit. verhaeld d'oorsaeck / om welcker wil Frederick op de Milaners dus hevigh vergramd was. De Leeser kanse ter aengewesener plaets nasien.

Hy mackte 't met *Milaen*, als *Abimelech* met *Sichem*.

Fredericks derde Toght na *Italien*. Mackt een Koningh van *Sardinien*. 1164.

Anno 1164. deed Keyser Frederick synen derden Toght na Italien. Maeckte de Vorst van Sardinien ten Koningh deeses Eylands. En wijl de Venetianen met eenige Lombardische Steeden heymlijck verstand tegens hem hielden / soo besettede hy de Steeden in Italien met Duytsche Amptlieden en Guarnisoenen, om goede aght te slaen op de practijken der Venetiërs.

Oorlogen in *Duytschland*. 1165. *Chron. Belg.* 1166.

Ondertusschen was'er oock Oorlogh in Duytschland. Want de Bisschoppen van Keulen en Minden belegerden den Graef van Arensbergh (Arnsbergh) in syne Stad / en verdreven hem uyt syn Land. De Paltzgraef aen den Rhijn voerde Krijgh tegens Hertogh Welf van Bayeren. De Paltzgraef had de Boheemers te hulp; welcke Swaben en Bayerland jammerlijck verdierven. Oock duerde de twist tusschen de twee Pausen / Alexander en Victor, noch al; waer door de gantsche Christenheyd in verwarringh geraeckte / wijl niemand wist / wie 't reghte Hoofd was. Na Victor wierd eenen anderen tegens Alexander verkooren / Paschalis de III. Ter dier oorsaeck / en oock wijl de Grieckſche Keyser Manuel de Stad Ancona in Italien had ingenoomen / moest Keyser Frederick ten vierdenmael over 't Geberght na 't Land der Italianen trecken.

Pausen-twist en scheuring.

Fredericks vierde Toght na *Italien*. 1167.

Hy braght dan een aensienlijck Krijghsheyr van Duytschers op de been. Quam met den aenvangh des jaers 1167. in Italien. Sond Aerts-Bisschop Reinhold van Keulen na de Stad Tusculum, niet verr' van Romen; die de Velden en Hoven daer rondom op 't uyterste verwoestte. Ondertusschen lagh Frederick met den grooten hoop voor de Stad Ancona; in welcke de belegerde sigh dapper verweerdden. Hier door kreegen de Steeden in Lombardyen lught; en righteden de Stad Milaen weer op / den Keyser ten trots. Verbonden sigh oock tegens hem t'samen; doch tot haer groot nadeel.

Milaen, hem ten trots, weer herbouwd. *Gothof. Monach. Colon.*

Paus *Alexander* hitst die van *Romen* op, om de *Keyserſche* binnen *Tusculum* te belegeren.

't Verdroot Paus Alexander de III. niet weynigh / dat de Duytschers, onder 't Commando des Aerts-Bisschops van Keulen, dus als voor synen neus te werck gingen met branden en verwoesten. Lockende derhalven / door groote beloften / de geheele Stad op / soo dat de Roomsche Burgery / over de 42000. sterck / uyttrock / om de Stad Tusculum, en dien van Keulen binnen deselve / te belegeren; 't welckse oock / na datse van Alexander den Zeegen hadden ontfangen / yverigh in 't werck stelden. Als Keyser Frederick de nood der syne in Tusculum vernam / sond hy haer uyt 't Veld-leger voor Ancona een goed deel volck ten ontset toe.

Werden ellendigh geklopt.

Doe 't selve aenquam / wendden sigh de Romeynen, en booden de Keyserſche 't Hoofd. Doch de Keulsche vielen aghter in de Pauslijke; die dus in 't midden beslooten waren; en soodanigh geklopt wierden / dat over de 9000. der hare verslagen / en ruym 5000. gevangen wierden. Als Keyser Frederick de Zeege der syne wierd aengekondighd / brack hy van voor Ancona op; trock reght op Romen aen; nam de Stad sonder tegenstand in; ontfingh van de Romeynen een groote som geld; en 280. voorname persoonen tot Gijselaers.

Keyser *Frederick* neemd *Romen* in.

Naderhand is hy van Paus Paschalis de III. (want Alexander was in onbekend Gewaed na Benevent ontvlooden) met syne Gemalin Beatrix, Gravin van Burgundien, binnen de Stad Romen met de Keyserlijcke Kroon gekroond. Maer onlanghs hier na wierd dit groote geluck / en den heerlijcken voortgangh des Keysers Frederici Barbarossæ, hem bitter genoegh vergald. Want de Pest quam onder syn Kryghsvolck; soo dat binnen een korte tijd over de 2000. / en daer onder veel treflijcke Mannen / stierven. Aerts-Bisschop Reinhold van Keulen en Hertogh Frederick van Swaben kon haren hoogen Adel hier niet bevrijden; maer moesten oock aen den Dooden-dans. Hier door wierd Frederick in de Maend September gedwongen / Romen te verlaten / en sigh na Lombardyen te begeven.

Werd van de Tegen-Paus *Paschalis* gekroond.

De Pest onder syn volck doet hem *Romen* verlaten, en na *Lombardyen* gaen.

Hier vond hy alles in onorde / en geen geringe tegenstand. Vermits hy nu sigh niet sterck genoegh sagh / om yets ter hand te vatten; en hem geen hulp uyt Duytschland toequam / wijl dit Rijck in sigh selven oneenigh was; soo liet hy den Oorlogh rusten; trock na Burgundien, en quam dus in Duytschland.

Moet weer na *Duytschland* trecken.

Soo haest Keyser Frederick Italien den rugg' had toegewend / dreven de Milaneesen, nevens die van Cremona en Placenza, de Keyserlijcke Amptlieden ter Stad uyt. Begonden oock een nieuwe Stad te bouwen / diense / Paus Alexander ten gevalle / Alexandria noemden; aen soo een vrughtbare en welgeleegene plaets / als ergens kon gevonden werden. Waerom dan oock deese nieuwe Stad in weynigh tyds soodanig toenam / datse alreeds in 't eerste jaer van 15000. Burgeren bewoond wierd.

Alexandria in *Lombardyen* gebouwd; en dus genoemd na Paus *Alexander*.

Wegens deese en andere vyandlijcke onderneemingen der Lombardyers, moest Keyser Frederick synen vijfden Toght na Italien ter hand neemen / onaengesien het alreeds laet in 't jaer was; soo dat hy eerst in September Anno 1174. in Lombardyen aenquam. Hy veroverde wel de Steeden Susa en Asti: belegerde oock 't nieuw Alexandria; doch kon / wegens de geduerige Regenen / en oock wijl 't koud wierd / weynigh daer voor verrighten. Echter wou hy niet aftrecken / maer bleef de gantsche Winter voor deese Stad leggen; deed 't Krijghsvolck veel vergeefſchen arbeyd verrighten / door opwerpingh van Schanssen / en Mineeren: leed oock geen kleyne schade / tot in 't jaer 1175. Doe

Fredericks vijfde Toght na *Italien*. 1174. *Abb. Ursp. Otto de S. Blasio. Baron.*

Belegerd *Alexandria*.

ANNO CHRISTI.

Hertogh Henrick van Saxen muyteneert tegens hem, en treckt met al sijn volck van hem weg: wijl hy in des Paus Ban was.

1175.

begon Hertogh Henrick van Saxen, bygenoemd de Leeuw, een Muytenatie tegens Frederick. Seyde / dat hy / wegens sijn Gewisse / niet langer kon bystaen een Keyser / die in den Pausselijcken Ban was. Trock daer op met sijn Volck wegh. Dit verbaesde Keyser Frederick niet weynigh. Want vermits Hertogh Henrick eenen der rijckste en maghtighste Vorsten des gantschen Rijks was / soo had hy eenige duysend Koppen by 't Keyserlijck Heyr. Frederick bad hem / te willen blijven; doch 't moght niet helpen. Hertogh Henrick gingh voort. Frederick volghde hem na tot aen de Cumer-Zee: stelde hem hare Bloedvriendschap voor oogen; en weynigh feylden'er aen / of hy sou hem te voet gevallen hebben; doch alles te vergeefs: de Leeuw vervolghde sijnen wegh na Duytschland. Doe nu 't Keyserlijck Heyr dus verswackt was / moest Frederick een Stilstand maecken tot in de Maend Junius, en van de Stad Alexandria aftrecken. Als hy eyndlijck weer in Duytschland was gekomen / hield hy een Rijcksdagh te Wurtzburgh. Deed hier voor de Rijcksvorsten Henrick de Leeuw, Hertogh van Bayeren en Saxen, aenklagen als een Verrader; ongetrouwe; schuldigh aen misdaed van gequetste Majesteyt. Daer op wierd Henrik veroordeeld / alle Rijcksleenen verbeurd te hebben / en in den Rijcksban gedaen.

Dit verbrod des Keysers saecken in Italien.

Henrick de Leeuw in den Rijksban verklaerd.

Seside Toght van Keyser Frederick na Italien.

Hier na ylde Keyser Frederick met barsch volck weer na Italien. D'Aerts-Bisschop van Keulen voerdde eenige Regimenten hem na. Doe nu de Keyserische door de lange Reys over d'Alp-geberghten moede / en in onordre waren / wierdense van de Lombardyers aengegreepen. De Keyser quam in eygener persoon 't nieuwe Volck te hulp / doch de goede Duytschers waren te swack; en wierden van d'Italianen in de vlught geslagen. Keyser Frederick moest sigh langh met de vuysten verweeren; doch eyndlijck oock vlieden. Onbekend quam hy te Pavia; derhalven elck meende / dat hy in den Slagh was gesneuveld.

Werd geslagen.

Ondertusschen maeckte Hertogh Henrick de Leeuw sigh een Aenhangh in Duytschland.

1177.

Ondertusschen maeckte d'in den Rijksban verklaerde Hertogh Henrick de Leeuw sigh in Duytschland een Aenhangh. Door de toegevallene ongelegenheyd des Keysers in Italien kon 't gevelde oordeel tegens hem niet volvoerd werden. Dus wierd Frederik door de nood gedwongen / op Vredens-middelen te dencken; 't welck oock der Vorsten meeningh was. Hier by quam noch een ander ongeluck. Paus Alexander de III. was uyt vrees voor den Keyser na Venetien gevlooden. Wijl nu de Venetianen sigh sijner aennamen / sond Frederick Barbarossa sijnen Soon Otto, die naderhand 't Graefschap Burgundien erfde / met een Scheepsvloot tegens haer; ernstlijk begeerende/datse hem Paus Alexander souden overleveren. Maer Sebastiaen, Hertogh van Venetien, trock tegens des Keysers Soon uyt. Otto had van sijnen Vader uytdrucklijck bevel / met de Venetiaensche Vloot niet te slaen / voor dat d'overige Scheepen by hem souden gekomen

Al meer ongelucken.

Sijnen Soon Otto van de Venetianen, by welcke Paus Alexander

was, gevangen.

zijn. Doch hy liet sigh verleyden van sijne jeughdige Eergierigheyd: leverde Hertogh Sebastiaen Slagh; maer wierd overwonnen / gevangen / en binnen Venetien gebraght.

Om hem les te krijgen, moet hy met Alexander, dien hy nu 19. jaren langh niet voor wettigh Paus had willen erkennen, in Verdragh treeden.

Dit ongeluck by al de voorige koomende / bewoogh de vroome Vader / die sijnen Soon geerne weer by hem had gesien / dat hy met Paus Alexander, dien hy nu 19. jaren langh had weerstaen / en hem noyt voor wettigh Paus willen erkennen / vreede te maecken / en om Absolutie te bidden. Met eenige Duytsche Vorsten quam hy te Venetien. Wierd van den Raed en de Heeren aldaer staetlijck ontfangen; vervolgens in de S. Marcus Kerck gevoerd. By of aen den Ingangh sat de Paus in sijne Heerlijckheyd. Eenige Kardinalen en Bisschoppen stonden rondom hem. Doe Keyser Frederick Barbarossa aenquam / knielde hy ter aerden / om den Paus / na oude gewoonte / de voeten te kussen. Doch Alexander trad hem met d'eene op den hals / en beval sijne Clercken, uyt den Psalm deese woorden te singen: Op Slangen en Basilisken sult gy gaen; treeden op jonge Leeuwen en Draecken. Dit verdroot Keyser Frederick ten hooghsten; en gewislijck niet sonder reeden. Seyde derhalven tegens hem: Non tibi, sed Petro; soo veel als: Deese verootmoediginghe betoon ick niet u / maer den Apostel Petrus. Doch Alexander liet daer op hooren: Et mihi & Petro; dat is: Soo wel my als Petrus. Met deese al te groote verneederingh des Keysers / en onverantwoordlijcke hooghmoed des Paus waren de Duytsche Vorsten seer qualijck te vreeden; insonderheyd Marckgraef Otto van Meissen; die (in plaets van Hertogh Henrick van Saxen, nu in den Rijcksban) den Keyser 't Swaerd voordroegh. Met een grimmigh gemoed en vreeslijcke gebeerden swaeyde hy 't gedaghte Swaerd over den Paus: ter welcker oorsaeck Alexander sulcker wijs verschrickte / dat hy bevende Keyser Frederick om den hals viel; oock niet van hem afliet / voor dat hy sigh genoeghsaem verseeckerd bevond.

Hoe deerlijck Alexander te Venetien met Keyser Fredericus Barbarossa handelde.

Sabell. l. 5. Enn 9. Jac. Phil. Berg. l. 12. Naucler. Gen. 40.

Nedrigheyd van Frederick, hoogh-moed van Alexander.

De Vreede tusschen Paus en Keyser allerweegen uytgeroepen.

Na 't eyndigen van deesen handel sijnse beyde met malkander ter Mis gegaen. Paus Alexander erkendde Fredericus Barbarossa voor wettigh Keyser: Frederick daer tegens Alexander voor Catholijck of wettigh Paus / opperste Herder der Christenheyd. Deese Vreede wierd allerweegen / insonderheyd in Italien, uytgeroepen. Wat nu van deese daed des Paus Alexandri tegens den treflijcken Held en vroome Keyser Frederick d'I. te houden / en hoe deselve te verantwoorden is / laten wy andere oordeelen.

Hertogh Henrick de Leeuw Bayeren, Saxen, &c. ontnoomen, en andere Vorsten gegeven.

1179.

Anno 1179. hield Keyser Frederick een Rijcksdagh te Worms. Hier quamen veele klaghten over en tegens Henrick de Leeuw; die tot verscheydene malen toe verdaghvaerd wierd / doch noyt wou verschijnen. Doe herhaelde Keyser Frederick den Ban tegens hem: ontnam hem al sijne Landschappen / en gaffe de gehoorsame Standen des Rijcks; te weeten / aen Paltzgraef Otto van Wittelsbach Bayerland, nevens d'Over-Paltz en 't

ANNO CHRISTI.

Nortgauw. Aen Vorst Bernhard van Anhalt 't gedeelte van Saxen, 't welck tegenwoordig noch tot de Keur behoord / en waer in de Stad Wittenbergh leght: Welcke Bernhard, ten onderscheyd van sijner Broederen Wapen / van de Keyser in sijnen Schild bequam den Ruyten-krans dwars over de Vijf Balcken. Doe d'Aerts-Bisschop van Keulen sagh / dat Hertogh Henrick in den Ban was / greep hy oock toe ; neemende de Hertoghdommen Engeren en Westphalen na sigh.

De Ruyten-krans in 't Saxisch Wapen 1180.

Oorlogh van en tegens Hertogh Henrick. Spangenb.

Ondertusschen sat Hertogh Henrick de Leeuw niet stil ; maer deed een Toght in Westphalen tegens Aerts-Bisschop Philips van Keulen. By Harleveld geschiedde een Slagh ; in welcke de Westphalingers van de Saxen geklopt wierden / en wijcken moesten. In dit Treffen deed insonderheyd 't Holsteinsch Regiment 't beste. Graef Simon van Tekelenburgh, en meer andere Heeren / quamen om 't leven. In deesen Oorlogh wierd oock de Stad Halberstad door Hertogh Henricks volck ingenoomen / geplonderd / verbrand / en Bisschop Ulrick den Hertogh gevangen overgelevert.

Halberstad van sijn Volck geplonderd en verbrand.

Hertogh Henrick oorloghd voorspoedigh.

In 't volgende jaer greep Hertogh Henrik de Leeuw Thuringen aen / en belegerde Northuysen. Landgraef Lodewijck trock tegens hem op / en deed met hem een Slag: doch de Thuringers leeden de Neerlaegh: Landgraef Lodewijck en Paltzgraef Herman wierden gevangen. Dus trock Hertog Henrick met Triumph in de Stad Brunswijk. Doe Vorst Bernhard van Anhalt sagh / dat de Leeuw soo voorspoedigh was / wou hy hem voor datmael noch niet met Oorlogh aenvallen / maer hield sigh met den Hertoghlijcken Titel van Saxen vergenoeghd / tot op een beter gelegenheyd.

Keyser Frederick trekt selfs tegens hem op. 1182.

Ondertusschen kreeg oock Henrick de Leeuw de Graefschappen Holstein en Schauwenburgh in / nevens de Kasteelen Plon en Segenburgh, verdrijvende beyde de Graven. Doe wou Keyser Frederick niet langer stil sitten / of leedigh toekijcken ; maer nam voor / Henrick in eygener persoon te beoorlogen / op dat 't Rijcks-vonnis tegens deesen in den Ban sijnde voortgangh moght bekoomen. Als Henrick de Leeuw dit vernam / bevestighde hy sijne Steeden en Kasteelen / meenende / den Keyser van daer uyt te weerstaen. Doch 't was te vergeefs. Want Frederick nam gantsch Saxenland aen geene sijde d'Elve wegh. Trock daer na over deese Rivier: handelde daer op een gelijcke wijs: vervolghde den Hertogh tot by Staden, en weer over d'Elve tot aen Holstein. Quam voor de Stad Lubeck ; welcke de Poorten voor hem toesloot ; vermits de Leeuw een sterck Guarnisoen daer binnen had / waer over de Graven van Tekelenburgh, Oldenburgh, en de Welffen 't Bevel hadden. Dus wierd Lubeck seer hard belegerd. Die van de Stad lieten haren Heer Hertogh Henrick vragen / hoe se sigh souden hebben te houden: die haer ried / datse / ten besten datse konden / souden accordeeren. Daer op sonden se haren Bisschop Henrick aen den Keyser / en gaven sigh over op een genadigh Verdragh. Die van Hamburgh wierden door Graef Adolph van Holstein met Frederik versoend. Deeser wijs sijn beyde de gemelde Steeden Keyserlijcke Rijcks-Steeden geworden.

Neemd Saxenland in.

Lubeck en Hamburgh Keyserlijke Rijcks- Steeden geworden.

Hertogh Henrick soeckt genade by den Keyser.

Hier op begaf sigh de Keyser na Lunenburgh, doemaels noch maer een Slot / sonder Stad daer by ; en sloegh sijn Leger hier neer. Hertogh Henrick de Leeuw onthield sigh te Staden: en vermits hy nu byna alles verlooren had / moest hy beeter koop geven. Sond derhalven aen den Keyser ; bad / een Gesprek met hem te mogen houden / en versoght Vry-geleyde daer toe. Eer hy sigh noch op wegh maeckte / liet hy Paltzgraef Herman en Landgraef Lodewijck, welcke hy gevangen had gehouden / los / om hem hier door by den Keyser gunst te verwerven. Als hy nu selfs verscheen / braght hy veel by t'sijner verantwoordingh / doch kon hier door des Keysers toornigheyd niet stillen ; die hem een Dagh stelde te Quedlinburgh, om aldaer voor de Vorsten reeckenschap te geven. Doemen nu hier niets verrighten kon / wierd noch een Dagh t'Erffurt gehouden. Hertogh Henrick, nu van een Leeuw een Schaep geworden / viel Keyser Frederick te voet ; doch wierd van hem weer opgebeurd ; vermits hy geen kleyn meedelyden had met 't ongeluck van deese Vorst / sijnen Bloedverwant. Wijl hy hem niet weer in voorigen Stand kon herstellen / soo ried hy hem / sigh een tijd langh buyten 't Rijck te begeven ; hem vertroostende met de goede hoop / dat de Vorsten dan niet soo strengh tegens hem souden handelen.

De Leeuw nu een Schaep geworden.

Valt Keyser Frederik te voet.

Daer op swoer hy / de Grensen des Rijks in drie jaren niet te sullen naerderen. De Keyser liet hem behouden 't Hertoghdom Brunswijck, 't welck hy van sijne Moeder had ge-erfd. Maer Henrick de Leeuw voer met Vrouw en Kinderen na Engelland tot Koningh Henrick de II., wiens Suster hy ten Gemalin had. Koninghlijck wierd hy hier ontfangen ; oock hem Volck en Geld aengebooden / indien hy meende 't verloorne weer te sullen konnen winnen. Doch hy antwoordde: 't Sou te vergeefs sijn. Bleef derhalven in Engelland en Normandyen, tot dat de drie jaren verstreecken waren. Doe quam hy weer in Duytschland ; hield sigh stil te Brunswijck, en hoopte op de restitutie sijner overige Landen: doch men songh hem 't Liedjen van uytstel ; en niets met allen wierd'er van. Veel eerder kan men Vorstendommen verliesen / als weer krijgen ; gelijck de Voorbeelden onser tijden genoegh geleerd hebben. Derhalven / die yets heeft / sie toe / dat hy 't behoude.

Behoud alleen Brunswijck, en gaet met Vrouw en Kinderen na Engelland.

Koomd na drie jaren weer te Brunswijk.

Anno 1183. vingh Landgraef Lodewijck van Thuringen een Oorlogh aen tegens Marckgraef Otto van Meissen ; die wel den Thuringer bejegende / doch met seer weynig Ruytery: derhalven hy oock van hem geslagen / gevangen / na Wartburgh gevoerd / en daer op 't Slot in Heghtenis gehouden wierd. Doch Keyser Frederick menghde

Oorlogh tusschen Landgraef Lodewijck van Thuringen en Marckgraef Otto van Meissen.

ANNO CHRISTI.

sigh in deesen handel/ en Lodewijck moest Otto weer los laten; daer-en-boven al de hem toegevoeghde schade met geld boeten.

Keyser *Frederick* in 'tuyterste gevaer, door een Inval; in welcke over de 100. Heeren en andere doodbleven; 1184.

Oock had de gemelde Landgraef Lodewijk van Thuringen verschil met den Aerts-Bischop van Mentz. Om deesen twist neer te leggen/ stelde de Keyser een Dagh t'Erfurt aen/ in Julius Anno 1184. Hier droegh sigh een onverwaght en verschriklijck Geval toe. Keyser Frederick had/ met sijne Graven en Ridderschap/ welcke hem oppasten/ sijn Verblijf in 't Convent van S. Pieter t'Erffurt, in een Sael/ een oud Gebouw/ onder 't welk de Vuylighevds-vergadering van der Monicken gemeen Secreet was. De Toeloop des Volcks wierd soo groot/ dat de verVuylde Balcken dien last niet konden dragen. Braecken derhalven in stucken/ en al die sig in de Sael bevonden/ weynige uytgesonderd/ sonken met 't Hout en d'andere Materialen, tot diep in 't Heymlijck Gemack neer. Frederick hield sig noch, alhoewel seer beswaerlijk/ met de handen aen d'ysere Tralien des naesten Vensters; en wierd behouden van daer afgehaeld. Over de honderd persoonen/ waer onder ses geboorne Graven waren/ vielen dood/ of wierden verplettered onder d'Invallen/ of verdierven in den Dreck/ wijlmen haer niet soo stracks te hulp kon koomen. Alderdiepst was'er ingesonken Graef Henrik van Schwartzenburgh; derhalven hy oock hier versmoorde. Sijnen gewoonen vloeck was geweest: Indien dit of dat niet waer is, soo moet ik in 't Schijthuys sterven.

oock Hertogh *Henrick* van *Schwartzenburgh*; dien sijnen gewoonen vloek hier weervoer. *Hist.Landgrav. Thur.c.*17 *Crantzius in Saxon. l.*6 *c.*45.

Nieuwe twist tusschen Paus *Lucius* en Keyser *Frederick*, over 't stellen van een Aerts-Bischop te *Trier*. *Baronius*

In 't genoemde jaer 1184./ als Aerts-Bischop Arnold van Trier was overleeden/ gaf Paus Lucius dit Aerts-Stight aen eenen Volckmarus. Keyser Frederick daer tegens noemde eenen anderen/ Rudolph. Handhaefde hem oock met geweld tegens den eerstgedaghten. Ter dier oorsaeck moest Volkmar na Keulen vlieden; en sigh daer met een Præbende te vreeden houden. Doe gingh de twist tusschen de Keyser en Paus/ wegens d'Investituren, op nieuws weer aen. Weynigh feylden 't/ of Keyser Frederik was van Paus Lucius geëxcommuniceert geworden. Doch vreedsame Lieden stelden sig tusschen beyden; oock hield 't eene Swaerd 't ander in de Scheede; want Lucius was de Maght van Barbarossa niet onbekend. Dus bleef Rudolph voor datmael Aerts-Bischop van Trier.

Noch bygeleght.

Praghtige Rijcksdag van Keyser *Frederick* te *Mentz*; waer toe aengesteld. *Gothofr. Colon. Otto de S. Blasio. c.*26.

In 't meergemelde jaer hield Keyser Frederik Barbarossa een praghtige Rijcksdagh te Mentz aen den Rhijn. Sulck een meenighte volck quam derwaerts/ dat de Stad t'engh was/ om haer al t'samen te herbergen; derhalven men buyten deselve veele Tenten/ gelijck als een Veldleger/ moest opslaen. De voornaemste oorsaeck was/ op dat 't onderhanden sijnde Houwlijck tusschen Henrick, Soon van Keyser Frederik, en Constantia, eenige Dochter van Willem de II., Koningh van Sicilien en Napels, Erfvolghster deeser Rijcken/ met bewilligingh der Vorsten bevestighd/ en Henrik tot Roomsch Koningh gekroond wierd.

ANNO CHRISTI.

Geweldigen *Tumult* in de Kerck te *Mentz* op 't *Pinxter-Feest*

Als nu Keyser Frederik op 't Pinxter-feest in de Domkerck te Mentz in sijne Heerlijckheyd sat/ en de Vorsten rondom hem/ wierd de Stoel des Aerts-Bischops van Mentz ter reghterhand des Keyserlijcken Throons; des Aerts-Bischops van Keulen ter linckerhand gesteld. Hier tegens begon d'Abt van Fulda te Protesteeren, dat hem behoorde de naeste plaets ter linckerhand nevens den Keyser. Beriep sigh op sijn oud Reght/ en de Gewoonte in diergelijcke Gevallen. Vermits nu dien van Keulen niet wijcken wou/ quam de saeck voor den Keyser; die d'uytspraeck deed/ datmen 't by 't oude Gebruyk moest laten blijven/ en geen nieuwigheyd behoorde in te voeren. Doe Aerts-Bischop Philips van Keulen hoorde/ dat hy sou moeten wijcken/ verdroot hem sulcks boven maten seer; stond op/ en gingh wegh met deese woorden: Wel aen dan, soo wijck ick, een Aerts-Bischop, eenen Abt; een Keurvorst eenen Monick. De hooghmoed des Abts van Fulda mishaeghde veele Vorsten; welcke oock van hare Stoelen opstonden/ en dien van Keulen volghden. Onder deese waren Paltzgraef Conrad aen den Rhijn; de Hertog van Braband; de Graef van Vlaenderen, van Nassauw, en meer andere. Hier uyt ontstond een groot rumoer; insonderheyd als Landgraef Lodewijck van Thuringen dien van Nassauw toeriep: Hoe nu Neef! Gedenckt gy niet aen uwe Leen-plight/ en dat gy des Abts van Fulda Leenman sijt? Wilt gy nu eenen anderen volgen? De Graef van Nassauw gaf hem tot antwoord: 'k Weet wel/ dat ick een Leenman van 't Stigt Fulda ben: wil oock mijne Leenplight behoorlijker wijs betraghten. Maer ben oock de Leenman des Aerts-Bischops van Keulen; en wijl ick met hem gekoomen ben op deesen Rijcksdagh/ soo is oock billijck/ dat ick hem tegenwoordigh volge.

tusschen Aerts-Bischop *Philips* van *Keulen* Keurvorst, en den *Abt* van *Fulda*, om de bovenplaets, naest den Keyser:

't welk tot een ellendig Bloedbad stond uyt te breken:

Over deese onverwaghte Tumult wierd de jonge Koningh Henrick seer verbaesd; viel dien van Keulen om den hals/ en bad hem/ deesen dagh sijner Heerlijckheyd niet te willen benevelen door sulck een treurigh geval; maer te blijven. 't Selve versoght oock d'oude Keyser. Doe keerdde d'Aerts-Bischop sigh om/ en seyde opentlijck: Hoe schoon betaeld sijne Keyserlijcke Majesteyt mijne getrouwe diensten my? My/ die voor hem/ en om sijnent wil deese grauwe Hayren drage! Die in Italien, Saxen, en Lombardyen, mijn leven soo dickmael heb gewaeghd. Nu wilmen om eens Monicks wil my opentlijck beschimpen. Maer nu/ indienmen wil dat ick blijven sal/ soo settemen de Stoelen weer/ gelijckse te vooren gestaen hebben. Aerts-Bischop Philips had deesen Alarm genoeghsaem voorsien. Was derhalven met 4000. gewapende Mannen te Paerd en te Voet te Mentz gekoomen; buyten twijffel/ om met de Fuldische te veghten/ indien de saeck niet ware vergeleecken geworden. Maer doe d'Abt, op vermaningh van Keyser Frederik, de Benedenplaets had beslagen/ wierd bloedstortingh vermijd.

doch noch bygeleght wierd.

Alber-

ANNO CHRISTI.

Crantzius l.6 Saxon. c.46.

Albertus Krantzius deeſe Hiſtorie beſluytende / voeght'er deeſe Spreuck by: Væ tibi ſuperbia, &c.; ſoo veel als: Wee u Hovaerdy / die wel in den Hemel gebooren / maer van daer met uwen Vader Lucifer in d'onderſte Hel verſtooten / en ter eeuwiger pijn veroordeeld bent.

Handelingh tuſſchen Keyſer *Frederik* en Paus *Lucius* in *Italien*, te vergeefs. *Platin.* 1185.

Anno 1185. trock Keyſer Frederik d'I. op nieuws na Italien. Paus Lucius wou hem te Romen niet verwaghten / maer ging hem te gemoet tot na Verona. Doe wierd van verſcheydene verſchillen tuſſchen haer gehandeld; inſonderheyd aengaende de Krooningh van Koningh Henrik de VI., Soon van Barbaroſſa; doch niets verright. Ondertuſſchen ſtierf Lucius, en Urbanus de III. quam in ſijne plaets: die echter de Roomſche Stoel niet boven de thien maenden beſat.

Praghtige Bruyloft van *Henrik* de VI., Soon van Keyſer *Frederick*, oud 21. jaren *Urſperg. in Frid.*

In Januarius Anno 1186. hield Keyſer Frederik Barbaroſſa ſijnen Soon Henrik een boven maten praghtige Bruyloft te Milaen, doe hy nu 21. jaren oud was. Daer tegens was ſijne Bruyd Conſtantia, Dochter van Koningh Willem van Sicilien en Napels, over de 40. jaren oud / en derhalven dit een ongelijck Houwlijck / wijl Conſtantia wel de Moeder van Henrik had konnen zijn. Doch de twee Koninghrycken / welckeſe hem toebraght / maeckten haer jongh en moy. Haren Grootvader Rogerius had een Soon nagelaten / genoemd Tancredus; doch buyten Echt gewonnen: derhalven begeerden de Standen hem niet ten Koningh. Van deeſe Conſtantia vinden wy in de Hiſtorien verſchillende berighten. Eenige ſchrijven / haren Vader Koningh Willem was door een Mathematicus voorſeght / dat Conſtantia een Soon ſou baren / die in Italien een grouwlijcke verwoeſtingh ſou aenreghten. Om dit onheyl te voorkomen / had de Vader haer te Palermo beſteld in een Nonnen-Klooſter / genoemd S. Clara, om daer door haer alle hoop / van een Man te bekoomen / af te ſnyden. Doch 't moght niet helpen. Want alsſe vele jaren in 't Klooſter was geweeſt / nam de Paus haer daer uyt; diſpenſeerde ontrent haer / en gaf haer Koningh Henrick de VI., Soon van Fredericus Barbaroſſa, ten Man: dienſe hier na in haren ouderdom baerde eenen Soon / Frederick de II., die / gelijck de Starrekundige had voorkondighd / een felle Roede der Italianen is geworden. Andere ſeggen / datſe wel van der jeughd af aen in 't Klooſter opgetrocken / en lange jaren daer in geweeſt was / doch niet als een Non, die Profeſſie had gedaen. Want de Paus / die doemaels met Keyſer Frederik in vyandſchap ſtond / ſou hier toe ſijne diſpenſatie niet gegeven hebben / indienſe een Non geweeſt ware. Daer-en-boven wierdſe niet van de Paus / maer van de Standen des Lands Swaben uyt 't Klooſter genoomen / en aen Koningh Henrik ten Gemalin gegeven. Deeſe laetſte meeningh is niet te verwerpen. Van de Plaets / daer de Bruyloft wierd gehouden / valt al mee verſchil. Eenige noemen Milaen; andere ſtellen op 't opene Veld tuſſchen beyde de Steeden Mantua en Pavia.

met *Conſtantia*, Dochter van Koningh *Willem* van *Sicilien* en *Napels*, oud over de 40. jaren.

Verſchil onder de Geſchiedſchrijvers,

of deeſe *Conſtantia* is geweeſt een *geprofeſſide Non*, of niet.

ANNO CHRISTI.

Ondertuſſchen quamen Geſanten van uyt 't H. Land, te weeten / de Patriarch van Jeruſalem, en de Biſchop van Tyrus, verhalende den ellendigen ſtaet der Chriſtenen in 't Ooſten: te gelijck hulp verſoeckende van alle Chriſten Koningen. Keyſer Frederik, voor twee jaren uyt Italien weer na Duytſchland gekoomen / trock dit ter herten. Schreef Anno 1188. een Ryckſdagh uyt te Mentz; en op den ſelven wierd de Toght na 't H. Land voorgenoomen. Frederick ſond den Aertſ-Biſchop van Mentz voor uyt / om Proviande te beſtellen / en de Pas te bereyden door Hongaryen na Conſtantinopol. In 't volgende jaer (Anno Chriſti 1189.) / ſijnde 't 38. der Regeeringh Frederici Barbaroſſæ, nam deeſe roemlijcke Keyſer / nevens ſijnen tweeden Soon Hertogh Frederick van Swaben, den Toght na 't H. Land in eygener perſoon ter handen. Behalven de Koningh van Boheemen, en de Hertogen van Ooſtenrijk, waren by hem boven maten veel Biſchoppen / Graven en Heeren. Eerſt hield hy een Rijcksdagh te Regensburgh. Sond daer op een gedeelte des Volcks door Italien, 't welck in vijftigh Scheepen na Griekenland wierd gevoerd. Hy ſelfs geleydde de grootſte hoop door Ooſtenrijk in Hongaryen; vervolgens in Bulgaryen; met welcke Reyſen twee maenden tijds doorliepen. Van hier ſond Keyſer Frederik de Biſchop van Munſter en de Graef van Naſſauw na Keyſer Iſacius Angelus te Conſtantinopol, om vriendſchap en verbond met hem te maecken. Doch de trouwlooſe Griek wierp d'Ambaſſadeurs in Gevanckniſ / en ſneed de Duytſchers de Pas by de Stad Philippopolis af. Frederik echter brak met geweld door: ſloeg 6000. Grieken dood; verwoeſtte 't Land / en dwong Iſacius, de Gevangene op vrye voeten te ſtellen; oock Proviande voor 't Heyr te geven. Als nu des Keyſers Volck ten deelen te Philippopolis, ten deelen t'Adrianopol in Griekenland had overwinterd / geſchiedde d'Optoght met den aenvangh van Maert Anno 1190. De gantſche Chriſten Magt voer in noch deſelve Maend uyt Europa in Kleyn-Aſia, over de Zee-enghte Helleſpontus. Den 7. May wierden de Chriſtenen van de Turken aengevallen / en doe geſchiedde d'eerſte Slagh / waer in by de 6000. Turken ſneuvelden. Als nu de Mahometanen dus een proef van der Duytſchen dapperheyd hadden genomen / hielden d'Overſte onder haer niet geraedſaem / Frederik en de ſijne opentlijck onder d'oogen te trecken; maer loerden hier en gintſch op haer; maeckende nu d'eene / dan d'andere Aghterlaegh.

Geſanten uyt 't *H. Land* komen in *Duytſchland*, vertoonende den ellendigen ſtaet der *Chriſtenen* in dit Geweſt.

1189. Keyſer *Frederick Barbaroſſa* treckt in eygener perſoon derwaerts, met een groot Heyr.

Trouwlooſheyd van de *Grieckſche* Keyſer *Iſacius. Angelus. Nicet. in Iſac. l.1.2. Otto de S. Blaſio c.32. ſeq. Gothof. Colon.*

Eerſte Slagh tuſſchen de *Duytſchen* en *Turken.* 1190.

Eens was een Duytſch Ruyter van ſijn ſeer groot Paerd af gaen ſitten / om 't ſelve / wijl hy een ſeer ſware Ruſtingh aen had / te verlighten. Dus voerdde hy 't Beeſt met de Toom aen ſijne hand. Flucks reed een Turkſch Ruyter op hem toe; meenende / wijl hy te voet was / hem ter neer te houwen. De Duytſcher, een ſeer groot / ſterck Man / liet ſijn Paerd gaen; vattede ſijn groot Swaerd in beyde de handen / en deed ſoodanigh een Slagh na den Turk, dat hy ſijn

Geweldige houw eens *Duytſchen* Ruyters op een *Turckſchen.*

ANNO CHRISTI. Paerd de twee voorste voeten afhieuw; en/ als de Mahometaen op d'aerde quam/ door een andere slagh hem in tweeen kloofde/ van 't hoofd af tot aen 't midden toe. D'andere Turken dit siende/ konden haer niet genoeg daer over verwonderen; en waren naderhand byp meer beschroomd/ om de Duytschers aen te grijpen. Dit verhaeld Nicetas Choniates, een Grieksch Historicus; die de Kronijk van Zonaras heeft vervolghd. Deese saeck behoeft niemand niet soo seer vreemd voor te komen/ wijl oock de Geschiedschrijvers/ verhalende de Toght van Keyser Conrad de III. na 't H. Land, voor deesen gedaen/ gewagh maecken van eenige Duytschen, welke sodanig een sterckte in haer' Armen hadden/ datse met hare lange Switsers Slaghswaerden een Man door kop en rugg'/ tot op den Gordel toe doorhieuwen. De Hierosolymitaensche Kronijk spreeckt van een Duytscher, genoemd Wikher, die/ ontrent 100. jaren voor deesen Toght Frederici Barbarossæ, met Hertogh Godevaerd (Gothofredus) van Bouillon na 't H. Land was getrocken/ ten tijde van Keyser Henrik de IV.; en seght/ dat het deesen Wikher seer gemeen was/ de vyanden in 't midden van malkanderen te houwen. Oock heeft hy op de Brugg' t'Antiochien eenen Turk, die hem ten kamp had uytgedaeghd/ in sijn Kleed en Harnasch van boven af doorgekloofd.

Nicetas.

Andere diergelijke *Duytschers* slagen.

ANNO CHRISTI. en midden-doorhouwingen van vyanden. *Chron. Hierosolym. l. 7. c. 24. & l. 8. c. 70.*

Even deese Wikher liet eens sijn Paerd by Joppe in de Weyde loopen/ en gingh selfs in 't Gras neerleggen. Doe quam van den naesten Bergh af een verschrickelijke Leeuw/ die veele Dieren en Menschen in dit Gewest had verscheurd/ op 't Paerd aenlopen. De goede Wikher was bekommerd voor sijn Beest. Greep Schild en Swaerd/ en verboeghde sigh by 't selve. Flucks snelde de Leeuw met opene Kaecken op hem toe/ en vattede in dit ongelijk Gevegt de Schild van Wikher; doch deese Duytscher kloof de hem met d'eerste slagh den Knop in tweeen/ soo dat dit onguere Dier dood voor hem neerviel; tot groote blijdschap van 't geheele Landschap.

Bedrijf van *Wickhard*, een oud *Duytsch* Soldaet, tegens een Leeuw.

Wy komen weer tot Keyser Frederik en 't jaer 1190. Na de gedaghte eerste Slagh met de Turken bevoghten de Christenen noch andere Victorien op deselve/ en deeden ontrent 10000. der hare sneuvelen. Veroverden oock de Stad Iconien in Kleyn-Asia. Hier vonden de Duytschers een grooten Buyt/ en veel Proviande, waer aen 't haer tot noch toe meerendeel had ontbroocken. Daer na vervolgdense hare Reys. Quamen door Natolien en Cilicien in 't Landschap Armenien, daer de Vloed Saphar uyt 't Enge Geberght Taurus voortschiet. In deese Rivier/ niet breed/ maer seer diep/ heeft dien dapperen Held en lofwaerdigen Keyser sijn leven geeyndighd. Hoe sulcks toegegaen is/ daer in sijn de Geschiedschrijvers niet eenigh.

Keyser *Fredericks Victorien* op de *Turken.*

1190.

Sommige stellen/ dat hy in de groote hitte op seeckere dagh sijne Kleederen uyttrock/ en in deese Vloed gingh/ om sigh te verkoelen/ en 't Sweet af te wasschen; doch dat de strenge loop deeses hem onbekenden Waters hem wegh ruckte/ soo dat hy in een Wervel/ of Draeykolck/ jammerlijck moest verdrincken. Andere seggen/ dat dit Water was van een ongemeen-kouden aert; waer door al de leeden des Keysers soodanigh verkilden/ dat hy/ korts na datmen hem uyt deese Vloed genoomen/ en weer in sijn Quartier gebraght had/ was gestorven; gelijck dan Alexander de Groote byna 't selve weervoer in de Vloed Cydno. De derde geven voor/ dat Keyser Frederik met sijn Paerd door deese Rivier wou rijden/ gelijck hy gewoon was te doen; doch dat 't Paerd of met hem gevallen/ of in een Wielingh geraeckt is/ waer door de Keyser in 't water quam te leggen.

Dood van Keyser *Frederick Barbarossa*; en verschillende meeningen hier van. *Nauel. Gen. 40. Nicet. l. 2. in Isaac. c. 7. Otto de S. Blasio c. 34. 35. Gothofr. Colon. Marin. l. 3. p. 10. Arnold. l. 3. c. 34. Vitria. l. 1. c. 99.*

Of

ANNO CHRISTI

Of nu wel eenige daer in sprongen / om hem te redden / soo was 't echter te vergeefs / wijl de Stroom hem wegh ruckte ; en dus was hy verdroncken. 't Sy nu soo 't wil / dien voortreflijcken Held heeft in deese Vloed d'oorsaeck sijns doods gevonden. Anno Christi 1190. / sijnde t 39. sijner Regeeringh.

Werd te Tyrus begraven: van 't gantsche Heyr beweend, als een Vader.

't Geheele Krijghsheyr heeft hem beweend / niet als een Heer en Veld-overste / maer als een Vader. Daer na den Eed gedaen aen sijnen Soon Hertogh Frederick van Swaben: die sijns Vaders ligchaem met hem na de Stad Tyrus voerde / en daer ter aerden bestelde. Onnodigh is 't / hier een verhael te willen doen van sijnen welverdienden Lof / wijl de Geschiedboecken / ter eeuwiger gedaghtnis / daer mee vervuld zijn.

Grieckſche Geschiedenissen. Emanuel Comnenus. Sijnen aert, en Oorlogen. Blond. l. 5. Dec. 2. Egnat. l. 2. 1155. 1156. *Robertus de Monte. Nicet. l. 5. 6.*

Te Constantinopol regeerde Manuel, of Emanuel Comnenus, een seer arghlistigh en gierigh Mensch / die / alhoewel hy geensins maghtigh genoegh was tegens de Turken en Saraceenen, echter eenige geringe Plaetsen / welcke de Christenen in Syrien besaten / aen sigh soght te brengen. Oock kon hy sig beswaerlijk verdeedigen tegens de Koningen in Sicilien, Rogerius en Wilhelmus, Vader en Soon. Want als de gedagte Wilhelm, Koningh in Apulien en Sicilien, de Grieken uyt gantsch Apulien had verdreven / en nu vernam / dat de Paus het had gehouden met den Griekschen Keyser tegens hem / soo nam hy oock de Paus gevangen / en dwongh hem veele Privilegien af / tot nadeel der Roomsche Kerck. Dus liet Manuel Comnenus de Landschappen Apulien en Calabrien met vreeden / en wendde sijne Wapenen tegens d'Armeniërs, welcke Silicien verwoest / en veele Steeden deeses Gewests ingenoomen hadden: waer toe hem behulplijk waren de Vorst van Antiochien, en Boudewijn, die sijne (Manuels) Dochter ten Gemalin had.

Belegerd Damiata te vergeefs. 1168.

Anno 1168. greep Comnenus, geholpen van Almerik, Koningh te Jerusalem, 't Land Egypten aen. Gesamenderhand belegerdense de Stad Damiate; doch moesten sonder eenige verrightingh weer aftrecken; na dat de Grieken voor deese Plaets groote schade te Water en te Land geleeden hadden.

Van de Venetianen dapper bedwongen. 1173.

In 't jaer 1173. soght Keyser Emanuel oorsaeck tegens de Venetianen, en maeckte hare Goederen in 't geheel' Oosten verbeurd. Hier tegens verwoesteden die van Venetien Griekenland; en dwongen / met hulp van Willem, Koningh in Sicilien, den trouwloosen Manuel, dat hy om vreede bidden / de Venetianen alle schade vergoeden / en een groote som gelds opbrengen moest.

Slaet den Turckschen Sultan t'Iconien. 1176. *W. Tyr. l. 11. c. 12.*

Eyndlijck gelluckten 't Manuel eenmael in Kleyn-Asia, dat hy den Turkschen Sultan, die sigh in de Stad Iconien onthield / in een Veldslag swaerlijk ter neer leyde / en dwong / Vreede te moeten versoecken: waer over hy sigh in een Brief aen Keyser Fredericus Barbarossa seer hoogh veroemde. Sond hem ook Koninghlijcke Geschencken in Duytschland toe.

ANNO CHRISTI.

Emanuel Comnenus sterft. Sijnen Soon Alexius noch maer 12. jaren oud. 1178.

Ten laetsten stierf Keyser Emanuel Comnenus te Constantinopol, na een Sieckte van een geheel jaer / als hy by d' 38. jaren had geregeerd. Hem volghde op den Throon sijnen Soon Alexius Comnenus; dien hy in sijnen ouderdom had gewonnen by Maria, Dochter des Vorst van Antiochien. Deese Alexius was noch geen 12. jaren oud / doe sijnen Vader overleed. Derhalven hy sijnen Oom ten Vooghd bequam; doch onder bedingh / dat niet alleen hy / maer oock andere nevens hem / Momboirs over dien jongen Heer souden zijn.

Andronicus Comnenus sijnen Vooghd; slaet al d'andere Vooghden dood. 1180.

Maer deese Andronicus Comnenus sloegh Anno Christi 1182. al sijne Meede-Voogden dood / en trock de Regeeringh in 't geheel aen sigh alleen. De jonge Alexius moest hem ten Meede-Regent aenneemen.

Is een Tyran en Moordenaer. W. Tyr. l. 22. c. 9. 10. Nicet. l. 7. Rob. de Mont. Blond. l. 5. dec. 2. Egnat. l. 2. Arnold. l. 3. Chron. Sclav. c. 8. Goth. Colon. Nicet. in Alex. & in Andron. l. 1. 2. 1182. 1183. *Doet Alexii Moeder, en Alexius selfs, om 't leven brengen.*

Doe nu Andronicus in de Stad Constantinopol opentlijck ten Keyser was uytgeroepen / woedde hy seer grouwlijck tegens al de Bloedvrienden Alexii. Waer hy haer kon vinden / deed hy haer om 't leven brengen. Maria, Weduw van Keyser Emanuel Comnenus, Moeder van Alexius, beschuldigde hy van Verradery; en gebood / alhoewelse gantsch onschuldigh was / haer in de Zee te verdrincken; haer ligchaem / sonder eenige Eere / in 't Sand te begraven. Niet lang hier na deed deese Moordenaer de goede Alexius, sijn Weeskind en Meede-Regent, by nagt met een Boogh-pees verworgen / en 't Lijck in de Zee werpen / na dat hy (Alexius) noch geen drie jaren den naem van Keyser had gedragen. Geen Schelmstuck / geen grouwel is soo groot / 't welck een boos Mensch niet kan bedrijven / als hy werd aengeset door een onversaedlijcke begeerte om te Regeeren. 't Bleeck hier aen Comnenus. Die / na deese moord-bedrijven / voornam / alle Françoisen, Duytschen en andere Natien, welcke uyt Europa in Griekenland waren gekoomen / en te Constantinopol woonden / te verdelgen.

Andere sijner Grouwelbedrijven.

Doese nu meerendeel de vlught namen / trock hy hare Goederen na sigh. Doch vermits d'uytgeweeckene vry sterck in getal waren / soo maecktense sigh meester van Andronici Galeyen: stroopten daer na langhs Griekenland heenen / en roofden alles wat haer voorquam. Doe liet de Bloedhond Andronicus der gevloodene Vrouwen en Kinderen grouwlijcker wijs vermoorden. Selfs verschoonde hy den Gesant des Roomschen Paus niet.

Voortgangh in sijne verschriklijke Moorddaden.

Om deeser Tyrannyen wil vielen de Landvooghden van Nicea en Prusia van hem af. Doe belegerde hy beyde deese Steeden; won d'eene na d'andere / en pleeghde verbaerlijke Moorddaden in deselve: verdierfse voorts tot in de grond. Doe stonden noch meer vyanden tegens Andronicus op; onder welcke de voornaemste was Isacius Angelus, uyt Koninghlijcken Stamme; die sigh meester maeckte van 't Eyland Cyprus.

1184.

Als nu Andronicus Comnenus deesen Isacius niet in handen kon krijgen / nam hy desselven Broederen / Raedsheeren te Constantinopol, gevangen; deed haer oock met Steenen dood wer-

ANNO CHRISTI

werpen / hare ligchamen aen Palen steec-ken / en dus ten toon stellen.

Opstand tegens hem.

Vermits hy des Moordens geen eynd maeckte / kondighde Koningh Wilhem van Sicilien hem den Oorlogh aen; voer over na Griekenland, en oeffende daer allerley vyandlijckheden: veroverde oock beyde de treflijcke Steeden Durazzo en Thessalonica. Wyl daer-en-boven van binnen hoe langer hoe meerder vyanden tegens hem opstonden / soo vraeghde hy den Duyvel raed; en kreegh van een Toveraer tot antwoord / dat hy / eer noch den 14. van September verscheen / om 't leven gebraght sou werden van eenen / wiens Naem begon met de Letteren I. en S. Nu was Isacius Angelus doemaels te Constantinopol; derhalven beval Andronicus, dat-men hem sonder uytstel sou aenvatten. Doch Isacius verweerdde sigh Ridderlyck; sloegh eenige der geene / welcke hem gevangen wilden neemen / dood / en ontvlood in S. Sophiæ Tempel.

Hy vraegd de Duyvel raed; en antwoord eens Toveraers aen hem; voorseggende, dat hy voor sulck een dagh sou vermoord werden.

Onder deesen Alarm liepen de geene / welke tegens Andronicus een t'samensweeringh hadden gemaeckt / van alle kanten toe. Riepen Isacius Angelus uyt ten Keyser in 't Oosten / en terstond wierd Andronicus Comnenus gevangen genoomen op den 12. van September (tot vervullingh van de Voorseggingh des Toveraers): aghterwaerts op een Esel geset / en met veele slagen door de Stad omgevoerd. Eerst stackmen hem 't een' oogh uyt. Daer na hieuwmen hem de reghterhand af. Eyndlijck vergrimde 't gemeene Volck soodanigh tegens hem / datse hem met ysere Haecken in stucken scheurden. Dus ontfingh dien Bloedhond sijnen verdienden loon; en heeft 't oude Spreeckwoord waeraghtigh gemaeckt / dat selden een Tyran met een drooge dood na den Duyvel vaerd. Deese Andronicus Comnenus had noch geen drie jaren geregeerd / of liever getyranniseert. Synen Nasaet wierd de gemelde Isacius Angelus, die in September Anno 1185. door Basilius Camaterus, Patriarch te Constantinopol, wierd gekroond. Syne Regeeringh streckte sigh uyt 9. jaren en 7. maenden. Van sijne Geschiedenissen sullen wy hier na spreecken.

Andronicus Comnenus op een vreeslijcke wijs om 't leven gebragt, ten dage hem van de Toveraer bestemd.

Isacius Angelus, Keyser te Constantinopol geworden.

1145. In 't nieuwe Koninghrijck der Christenen te Jerusalem regeerde Boudewijn, of Balduinus de III., Soon van Fulco: in wiens tijd de Hospitael-heeren van 't H. Graf de hoofden opstaecken; Steeden en Dorpen / Landen en Lieden aen sigh braghten / onaengesien de Protestatien des Patriarchs en der Bisschoppen aldaer. De gemelde Koning Boudewijn had de Weyden by de Stad Cæsarea Philippi de Turken verleend voor een seecker Jaergeld; doch hield haer sijne Belofte niet; maer deed al haer Paerden en ander Vee weghdrijven. Hier over wierd der Turken Vorst Noradin seer toornigh; en trok op tegens Boudewijn, by de gemelde Stad Cæsarea. Boudewijn bejegende hem; en Noradin week te rugg'. Doe meende Boudewijn, dat de Turken vlooden; en joeg haer derhalven aghter na; doch viel in een Aghterlaegh.

Jerusalemsche Geschiedenissen. 1156. W. Tyrius l. 18. 19. 20. 21.

Koningh Boudewijn jaeghd der Turken Vorst Noradin, door onbillijck bedrijf, in 't Harnasch; en werd van

Flucks wendde Noradin sigh om; en kreegh dus Boudewijn in 't midden; die omringhd / en soodanigh geslagen wierd / dat hy sijne beste Ruytery en Soldaten hier verloor. Eerlijcke Lieden houden 't geense beloofd hebben / selfs aen hare vyanden.

hem swaerlijck geslagen.

In 't volgende jaer heeft Koningh Boudewijn deese schade eeniger wijs gewroocken / wyl hy tegens den Turk Noradin niet verr' van de Jordaen in een openbare Veldslagh een heerlijcke Zeege bevoght / door hulp des Graefs van Vlaenderen.

Boudewijn sliet Noradin weer. 1157.

Anno 1163. stierf Koningh Boudewijn van Jerusalem, diens Naems de III., als hy 20. jaren met wanckelbaer geluck had geregeerd / en de Turken stercke tegenstand gedaen. Sijnen Nasaet was sijnen Broeder Helmerick, van de Latijnen genoemd Almericus.

Dood van Boudewijn. 1163.

In 't vierde jaer des Rijcks Almerici quam de Saraceensche Caliph uyt Persien met een stercke Krijghsmaght in Egypten. In de groote Sand-woestijnen had hy wel veel volk verlooren / echter braght hy d'overige in Egyptenland. D'Egyptische Sultan riep Koningh Almericus van Jerusalem te hulp / en beloofde hem een groote Som gelds. Hy quam / en dwongh / t'samen met de Sultan, de Persianen soodanigh / datse van Vreede handelen / en Egypten verlaten moesten. Doe keerde Almericus weer na huys; een onnoemlijcken Schat van Silver en Goud met hem na Jerusalem voerende.

Almericus Koningh van Jerusalem; helpt d'Egyptische Sultan tegens den Caliph van Persien.

Doe nu Koningh Almerik de smaeck van d'Egyptische Rijckdommen had bekoomen / kreegh hy lust tot deselve. Soght oorsaeck tegens den Sultan, met wien hy in Verbond stond / en beoorloghde hem tegens billijckheyd / sonder eenige wettige reden / Anno Christi 1169. Weynigh heeft hy door deesen onnodigen Krijgh gewonnen / oock de Stad Damiata te vergeefs belegerd. Maer daer tegens veroorsaeckt / dat 't Koninghrijck Egypten, 't welck tot noch toe met de Christenen vriendschap had onderhouden / hier door in 's vyands handen viel. Want vermits d'Egyptische Sultan sigh nu te swack bevond / om Almericus te weerstaen / soo sogt hy hulp by Noradin, der Turken Vorst te Damasco; die hem sijnen Veld-oversten Saracon met een hoop Volck toesond. Saracon sag / dat de Sultan van Egypten een vertsaegd / nietwaerdigh Mensch was. Wierp hem derhalven eerst in Gevanckenis; deed hem daer na dooden / en maeckte sigh selven dus Sultan over Egyptenland. Deese Saracon had een Soon gewonnen / de strijdbare Saladinus; die naderhand de Stad Jerusalem gewonnen / en 't Christen Koninghrijck hier verdelghd heeft. Waer uyt dan te sien is / wat onheyl een onnoodigen Oorlogh / uyt enckele gierigheyd aengevangen / kan toebrengen; insonderheyd als daer ontrent Meyneedigheyd en Bondbreuck werd gepleeghd.

Beoorlogd hier na den Sultan selfs, om sijne Schatten te bekoomen. 1168. 1169.

Veroorsaeckt hier door, dat Egypten, tot noch der Christenen vriend geweest, in de hand der Turken koomd, en eyndlijck Jerusalem verlooren wierd.

Want als Saracon, na verloop van een jaer / gestorven was / volghde hem in de Regeeringh sijnen Soon (andere stellen Soongs-Soon) / de gemelde Saladin, een wacker en dapper-

Saladin nu Sultan over Egypten. 1170.

ANNO CHRISTI.

dappermoedigh Jongelingh/ die voorts geheel Egypten onder hem braght; en noch voor 't eyndigen deeses jaers Palestina met Oorlogh aengreep; de Stad Gaza verooverde/ en met een grooten Roof weer na huys trock. Anno 1172. braght Saladin een groot Heyr in Syrien tegens de Christenen: doch deese hielden sigh in de vaste Steeden/ soo dat d'Egyptenaeren haer niet konden bykoomen.

Tast Palestina aen.
1172.
Matth. Paris.

Doe nu Noradin, der Turken Vorst te Damasco, Anno 1173. gestorven was/ eenen minderjarigen Soon nalatende/ twistteden de Standen des Rijcks onder malkander om 't Vooghdyschap. Als Saladin dit vernam/ quam hy snellijck derwaerts met een Heyr; wierd van de Damasceners aengenoomen/ en maeckte sigh meester van dit Rijck. Dus kon hy nu de Christenen in Judæa van twee sijden en uyt twee Landen/ uyt Egypten en uyt Syrien, bespringen.

Maeckt sig Meester van 't *Turcksche* Vorstendom *Damasco.*

In 't selve jaer stierf Koningh Almerik, in 't elfde jaer sijner Regeeringh. In sijne plaets trad sijnen Soon Boudewijn de IV., een Jongelingh van 15. jaren; dien de vyanden/ wegens sijne jonghheyd/ veraghteden. Dus was Jerusalem met deese nieuwe Koningh seer sleght voorsien. Des gestorvenen Noradini Broeder quam wel aen/ om Saladin wegh te jagen/ en 't Rijck Damasco weer te veroveren: doch Saladinus sloegh hem op de vlught; en behield alsoo 't Land met geweld.

Boudewijn de IV., Koningh van *Jerusalem*, noch maer 15. jaren oud.
1175.

Terwijl nu Saladin deeser wijs werck vond in Syrien, hadden de Christenen in Jerusalem en Judæa rust van hem. 't Scheen oock/ als of hy geen groote lust had tot den Oorlogh tegens de Christenen. Doch Boudewijn de IV., door sijne Raden verleyd/ kon deese stilte niet verdragen; maer voerde sijn Krijghsvolck na Syrien tegens Saladin aen; verwoestte 't Land rondom Damascus: fond een goeden Buyt na huys; ruckte voort na 't heerlijck/ seer vrughtvaer Landschap Ituræa: sloegh Saladini Broeder op de vlught; bequam een grooten Buyt/ soo aen Vee als Geld/ en braght dus Saladin in 't Harnasch/ soo om sigh te verdeedigen/ als om wraeck te neemen. In 't volgende jaer quam hy aen. Belegerde de Stad Ascalon; doch wierd van Boudewijn, dien eenige Vaendelen Brabanders te hulp gekoomen waren/ voor ditmael te rugg' geslagen; soo dat hy weer na Egypten moest wijcken/ nauwlijcks de thiende Man met hem t huys brengende. Na deese Zeege bouwde Koningh Boudewijn een nieuwe Ringhmuer om de Stad Jerusalem; waer toe selfs de Geestlijcke niet weynigh moesten opschieten.

Maeckt den slapenden Hond wacker, en veroorsaeckt *Saladin*, om *Judæa* te beoorlogen.

Heeft in 't eerst taemlijck geluck tegens hem;

Deese veelvoudige hoon kon Saladin niet verdouwen. Derhalven hy Anno 1178. 't vaste Slot aen de Jordaen, in de Stam Naphthali, door Boudewijn nieuwlijcks gebouwd/ weer verbrack/ en eenige honderden Christenen doodsloegh. Als Boudewijn suick een klap had gekreegen/ maeckte hy een Stilstand met Saladin voor twee jaren tijds. Ondertusschen sou geenen harer beyde met Krijgsvolck over des anderens Grensen komen.

doch 't duerde niet langh.
1178.
1180.

Anno 1183./ als Koningh Boudewijn niet weynig voor Saladin sigh had te vreesen/ leydde hy een Schattingh op al d'Onderdanen sijns gantschen Koninghrijcks; te weeten/ dat yeder den honderdsten Penningh sou geven. Wijl hy Melaetsch was geworden/ nam hy sijnen Swager/ de Graef van Ascalon, ten Mede-Regent aen; en deed hem huldigen. In 't volgende jaer stierf deesen Boudewijn de IV. te Jerusalem, in 't 12. jaer sijner Heerschappy/ en 't Rijck quam aen sijnen Soon Boudewijn de V., een Kind van noch maer 5. jaren. Doch vermits hy in d'aghtste maend hier na stierf/ of veel meer sterven moest/ soo quam Guido, die de Suster van Boudewijn de Melaetsche ten Gemalin had/ aen 't Koninghrijck. Reynmund (Raimund), Graef van Tripoli, en d'andere Vorsten stelden sig tegens hem. Seyden/ dat Guido 't Kind door vergif had omgebragt; en dus outstond een inlandschen Oorlogh onder haer: 't welck dan een seer gewenscht spel voor de Saraceenen en Turken was. Maer hier by quam noch wat anders. Saladin had de Stilstand met de Christenen noch voor eenige jaren verlanghd; niet twijffelende/ of deselve sou getrouwlijck werden gehouden. Hier op verviet sigh oock Saladini Moeder/ en trock met een seer grooten Schat uyt Egypten na Damascus, om daer voortaen hare Residentie te houden. Doe Reginaldus de Castro, Amptman van Koningh Guido, dit vernam/ liet hy sigh door de lust tot sulck een grooten rijckdom verblinden. Deed/ onaengesien de Treves, een uytval/ en beroofde d'oude Koningin van al hare Goederen; selfs oock konse nauwlijcks met 't leven daer van geraecken. Dus wierd de Wapenschorssingh aen der Christenen sijde eerst gebroocken. Saladin verhaestte sigh niet. Sond Gesanten/ en begeerde de geroofde Goederen weer te hebben; doch wierd noch daer-en-boven bespot. Kortlijk/ daer moesten oorsaecken sijn/ tot d'uytwerkingh van den ondergangh deeses Aerdschen Jerusalems: de ware Christenen hebben 't Nieuw Jerusalem met hier/ maer in den Hemel te soecken.

Boudewijn stelt een Schattingh aen.
Sterft.
1185.
Boudewijn de V.
Guido, de laetste Koningh te *Jerusalem.*
W Tyrius l.22.c 19. & l.23.c.1. Arnold. Lub. Chron. Sclav.l 3. c.24.25. Jac. de Vitr.l.6. 94 95.
1186.
Trouwloosheyd der *Christenen* tegens *Saladin.*
Hem op veelerley wijs, en ongeregtlijck tergende.

Als nu Saladin door soo veel hoon sigh boven maten seer getergt bevond/ stelde hy al sijne gedaghten te werck/ hoe hy sigh best aen Guido en de Christenen te Jerusalem sou mogen wreecken. Vermits d'Egyptenaren, in vergelijckingh met de Christenen uyt Europa, sleghte Soldaten waren/ soo nam hy aen Cirkassers en Tattaren, welcke aen de Caspische Zee paelden; naderhand genoemd Mammelucken. Met deese en meer andere braght hy een maghtigh Heyr by een/ waer in (gelyck men schrijft) 50000. Ruyters waren. Trock reght op Judæa aen. Verwoestte 't Land door de gantsche Maend April Anno 1187. Den 1. May bejegenden hem de twee Hooghmeesters der Tempelheeren en Hospitael heeren van 't H. Graf; doch wierden beyde met groot verlies in de vlught

Saladin treckt met een groote Maght op *Judæa* aen.
1187.
Belegerd *Tiberias.*

ANNO CHRISTI.

vlugt geslagen. Daer op wendde Saladin met sijnen hoop sigh na Galilæa, en legerde hem voor de Stad Tiberias.

Koningh *Guido* treckt tegens hem op; lijd, door de Verrader *Raimund*, een sware Neerlaeg, en werd selfs gevangen.

Doe braght Koningh Guido al sijne Magt by een / en trock Saladin onder d'oogen. Als de Veldslagh nu sou aengaen / maeckte hy de Graef van Tripoli ten Voorst / en vertrouwde hem de Koninghlijcke Hoofd-baen. In 't hevighste des Strijds / en als men noch niet wist / op wiens sijde de Zeege sigh sou wenden / wierp de Verrader Reinmund (Raymund) de Standaerd wegh / en maeckte 't begin van de Vlught. Hem volghde sijn geheele Regiment. Soo haest de Slagh-orde gebroocken was / wierden de Christenen met hoopen neergehouwen; Koningh Guido met de Hooghmeester der Tempel-heeren gevangen. D'overige ontvlooden / ten deelen na Jerusalem, ten deelen na andere digtbygelegene Plaetsen.

Saladin veroverd *Jerusalem*, en 't *Joodsche Land*;

Saladin vervolghde sijne Zeege: veroverde de Steeden Ptolemais, Beryte, Biblus, Ascalon, en meer andere; alle noch in 't selve jaer. Ruckte daer op voor Jerusalem. Belegerde en bestormde deese Plaets 14. dagen aghter een. Vermits 'er nu geen Ontset te verwaghten was / gaven de Belegerde sigh over; onder voorwaerde / dat elck soo veel met hem sou mogen neemen als hy kon dragen. Dus is de Stad Jerusalem en 't Joodsche Land weer gekomen in de handen der Saraceenen; na dat 't selve 88. jaren onder de Magt der Christenen was geweest. Saladin liet d'Inwooners uyttrecken: doch leyde een seeckere Tribuit op yeder Hoofd; en berontreynighde al de Kercken met den Mahometaenschen grouwel. Onlanghs daer na quam Marckgraef Conrad van Montferrat uyt Grieckenland voor de Stad Tyrus; beloovende de Burgeren / indiense hem innamen / en sigh onder sijn Gebied begaven / dat hy deese Plaets en haer sou beschermen. Maer

na dat de *Christenen* 't selve 88. jaren hadden beseeten.

wel haest verscheen Saladin voor Tyrus. Conrad echter deed d'eene uytval op d'andere / soo te Water als te Land; en maeckte hier door Saladin eyndlijck soo moede / dat hy weer aftrock.

Frederici Barbarossæ Toght na *Asia*. 1188.

Doe 't gerught van 't verlies der Stad Jerusalem, des H. Lands, en des H. Grafs in Europa klonck / maeckte Keyser Frederick Barbarossa sigh op / en deed dien Toght na Asia, van welcke alreeds hier boven onder de Geschiedenissen deeses Keysers is gesprooken / en derhalven hier niet herhaeld behoefd te werden.

1190. *Fransche*, *Engelsche* en *Hollanders* komen voor *Damiata* in *Egypten*.

Terwijl Saladin in grooten anghst was / wegens d'aenkoomst van Keyser Frederick, waerom hy dan oock veele Steeden in Syrien deed sleghten / op dat de Duytschen sig daer in niet moghten onthouden / quamen Anno 1191. de Koningen Philips van Franckrijck en Richard van Engelland, Graef Floris van Holland, nevens veel andere groote Heeren / en een maghtige Scheeps-vloot voor de Stad Damiata in Egypten, oudtijds genoemd Pelusium, om deselve te belegeren. De Christenen hadden in hare Kielen een uytgeleesen Krijghsheyr / doch konden niet Landen / wijl de Haven voor Damiata beslooten was met twee ysere Keetenen / welcke van d'eene Thoorn tot d'andere gingen. Een groot Schip van Haerlem nam / door raed van Graef Willem van Holland, op sigh / deese Keetenen te verbreecken. Onder aen de Kiel wierden gemaeckt groote ysere Zagen van 't beste Stael. Doe waghte men / tot dat de Zee sterck aenliep / en de Wind dapper na 't Land toe woep; ter welcker tijd de Noord-Hollanders, over de 1000. Koppen op dit Schip in getal / al de Seylen optrocken / en op de Keetenen aenliepen; welcke / door dit geweld in stucken gezaeghd / den Pas openden / met groote lof van Graef Willem en de Hollanders. De Stad Haerlem heeft

't Schip van de Stad *Haerlem* verbreeckt de gespannene ysere Keetenen voor de Haven.

noch

ANNO CHRISTI.

noch de roem hier van / wijl 't groote Schip van Haerlem deeſe gevaerlijcke Pas, in ſoo groote tegenſtand der Saraceenen en Egyptenaren, Ridderlijck geopend heeft. Een namaeckſel van dit Schip in 't kleyn hanghd noch in de Groote Kerck aldaer. Deſgelijks hebbenſe daer de Klockjens van Damiata. Doemaels wierd 't Wapen der Stad Haerlem veranderd / en daer toe gedaen een Silvere Swaerd / nevens een Kruys. Van d'overige Geſchiedeniſſen in 't Ooſten ſullen wy hier na ſpreecken onder Keyſer Henrick de VI.

en opend alſoo den Pas. 1191.

Italiaenſche Geſchiedeniſſen; en ellendige verwarringen aldaer. *Radevic. Otto de S. Blaſ. Naucler, Gen.* 39.

D'Italiaenſche Geſchiedeniſſen ſijn meerendeel verhandeld onder de Hiſtorie des Keyſers Frederici Barbaroſſæ; gelijck oock de langhduerige twiſt deeſes Vorſts met vier Pauſen; waer van echter hier na noch yets meer ſal geſeght werden. Voor deeſe mael maer alleen dit. Anno 1159. maeckte Paus Adrianus de IV. byna geheel Italien tegens Keyſer Frederick oproerigh / inſonderheyd Koningh Willem van Sicilien en Apulien, nevens de Steeden in Lombardyen; waer uyt een ellendigh Bloedbad ontſtond. Noch arger wierd het / als na Adriani dood twee Pauſen te gelijck wierden verkooren / Alexander de III. en Victor de IV. Want vermits elck van haer ſijnen Aenhangh / en d'een d'ander geëxcommuniceert had / ſoo geraeckte alles in verwarringh; en in deeſe onorder wierd de heerlijcke Stad Milaen tot de grond toe vernield. Oock heeft Romen, onder deeſe Pauſen-alarm tegens den Keyſer / veel harde aenſtooten geleeden; onder welcke Anno 1167. by de Stad Tuſculum over de 9000. Romeynen van de Keyſerſche wierden doodgeſlagen / en Paus Alexander na Benevent moeſt vlieden.

1162. *Annal. Suev.* 1167. *Gotf. Colon. Baron.*

Koningen van *Sicilien.*

In Sicilien ſtierf in 't gemelde jaer Koning Willem, Soon van Rogerius. Op hem volghde in dit Rijck Willem de II., Soon van Willem d'I.; noch maer 12. jaren oud; die / van nu af aen te reeckenen / 22. jaren heeft geregeerd. Deeſe Koningh ſond Anno 1173. een Vloot van 200. Scheepen na Egypten, om de Stad Alexandria te belegeren: doch deſelve leed door Onweer groote ſchade / en moeſt ſonder verrightingh weer aftrecken.

1173.

Die van *Romen* jagen Paus *Lucius* wegh.

Anno 1183. joegen de Burgers te Romen Paus Lucius de III. ter Stad uyt / wijl hy in hare begeerte niet wou bewilligen. Doe verſoght Lucius van Keyſer Frederick hulp; die ſijnen Cancellier met een Heyr voor de Stad ſond. De Burgers deeden een Uytval; doch wierden van de Duytſchers te rugg' geſlagen. Dus namen de Keyſerſche de Voorſtad in / en deeden de Romeynen van daer uyt groot nadeel. Welcke / alsſe ſagen / datſe tegens de Duytſchen door Wapen-geweld niets vermoghten te verrighten / de Bronnen vergiftighden. Hier door ſtierven over de 1000. van deeſe Natie; ſelfs ook de Cancellier, en andere voorname Lieden / eer men 't Schelmſtuck gewaer wierd. Ter dier oorſaeck trocken d'overige af; vreeſende / dat diergelijcke Soppen haer noch meer gegeven moghten werden.

Werden door Keyſer *Frederiks Duytſchers* belegerd.

Vergiftigen haer de Bronnen.

ANNO CHRISTI.

Willem, Koningh van *Sicilien* en *Apulien,* ſterft. *Henrick, Roomſch* Koningh, van hem ten Erfgenaem geſteld. 1189.

Anno 1189. ſtierf Willem de Jonge, Koningh in Sicilien en Apulien. Ten Erfgenaem deeſer Landen ordonneerde hy ſijnen Swager Henrick de VI., Roomſch Koning / Soon van Fredericus Barbaroſſa, die Conſtantia, Suſter van Willem, ten Gemalin had. Hier tegens wilden de Siciliaenſche Standen Tancredus, onechte Soon van Rogerius, ten Koning. Keyſer Henrik nam wel de Landen Apulien en Calabrien in / doch kon voor dat mael 't Eyland Sicilien noch geen Meeſter werden. Echter is 't in 't vijfde jaer hier na geſchied; gelyck wy onder de Gevallen deeſes Keyſers ſullen hooren.

Franſche Koningen. *Lodewijck* de VII. hitſt Hertogh *Henrick* van *Normandyen* op tegens ſijnen Vader Koningh *Henrik* van *Engelland. Æmil. l.* 5. *M. Pariſ. Polydor.* 1175.

In Frankrijk regeerde Koningh Lodewijk de VII.: die niet geerne ſagh / dat de Koningh van Engelland Normandyen en 't Hertoghdom Anjou in Frankrijk beſat. Wende derhalven alle vlijt aen om d'Engelſche Koningh Henrick de II. hinderlijck te ſijn / en ſchade toe te voegen. Hitſte ſijnen eygenen Soon tegens hem op: en als Henrick na Normandyen trock / om ſijns Soons moedwil te dempen / verweckte Koningh Lodewijck een Oproer in Engelland tegens hem; alwaer Hertogh Robert van Glocester rebelleerde, en de Schotten met Krijghsmaght in Engelland vielen. Maer als Anno 1175. de gemelde Koningh Lodewijck (of Louis), deſgelijcks Graef Philips van Vlaenderen, welke tot noch Hertogh Henrick in Normandyen tegens ſijnen Vader Koningh Henrick hadden bygeſtaen / deeſen Oorlogh en d'Onkoſten moede waren / tradenſe van hem af: en doe moeſt de Soon ſijnen Vader om vergiffenis bidden.

Philippus Auguſtus gekroond ten toekomenden Koningh van *Frankrijck.* 1179. 1180.

Anno 1179. viel Philips Auguſtus, Soon van Koningh Lodewijck in Frankrijk, in een doodlijcke ſieckte. Doe deed ſijnen Vader een belofte / dat hy 't lighaem van Thomas, Aerts-Biſchop van Cantelbergh in Engelland, onlanghs te vooren om 't leven gebraght / ſou gaen beſoecken; 't welck hy oock verrightte. Als nu Philips weer geſond was geworden / deed de Vader hem kroonen / en uytroepen ten toekoomenden Koningh / doe hy noch maer 15. jaren oud was. In 't volgende jaer gaf hy hem ten Gemalin Iſabella, Dochter van Philips, Graef van Vlaenderen. Hy ſelfs (Lodewijck) overleed aen een Popelſy op den 18. van September Anno 1180. / als hy 43. jaren had geregeerd. De gedaghte ſijnen Soon Philippus Auguſtus is ſijnen Vader terſtond op den Throon gevolghd; en heeft in de tijd ſijner 42. jarige Heerſchappy ſijn Koninghrijck merckljjck vergroot.

Koningh *Lodewijck* de VII. ſterft.

Koningh *Philippus Auguſtus* drijfd de *Joden* uyt *Frankrijk.* 1182.

In 't tweede jaer ſijns Rijcks / als hem wierd voorgedragen / dat de Joden, door haren onverdraeghlijcken Woecker / byna den gantſchen rijkdom des Lands en veele Landgoederen aen haer hadden gebraght / deed hy een Gebod uytgaen / dat alle Joden in Frankrijk ſigh moeſten laten doopen / of hare roerende Goederen verkopen / d'onroerende aen den Koningh laten / en noch voor den dagh Johannis des Dopers uyt 't Land wegh-

ANNO CHRISTI.

trecken. Veele bleven / en lieten sigh huyschelaghtigh Doopen; maer een veel meerder getal maeckte sigh van daer / haer begevende na Duytschland of Spaenje.

Sijnen Oorlogh met Graef *Philips* van *Vlaenderen*.

Deese Koningh Philippus Augustus van Franckrijck heeft een swaren Oorlogh gevoerd tegens Graef Philips van Vlaenderen. Want des Konings Gemalin Isabella moest / volgens 't Houwlijcks-Contract, hem toegebraght hebben 't gedeelte van Vlaenderland tegens 't Westen / genoemd Walsch-Vlaenderen; doch de Vlaemsche Standen / te gelijck met de Graef / wilden 't beloofde niet voldoen. Hier over wierden Vlaenderen en d'aengrensende Gewesten jammerlijck verwoest. Men hield wel eenige Byeenkomsten / doch op deselde wierd niet veel goeds uytgewerckt.

1185. *Hist. Fland.*
1186. Vreede, na veele verwoestingen.

Anno 1185. viel Graef Philips van Vlaenderen 't Land Heenegouw aen / en verwoestte dit gantsche Graefschap met Vyer en Swaerd; soo dat de Françoisen met hem een Stilstand van Wapenen moesten maecken / tot op Anno 1186. / wanneer 't tot een Vreede quam; doch niet na den wil des Vlamings. Maer vermits hy sagh / dat Koningh Philips van Frankrijk hem te sterck wierd / was hy gedwongen / toe te geven.

Koningh *Henrick* de II. van *Engelland* treckt persoonlijck ten Oorlogh na *Franckrijck*; doch vind de dood in een Slagh.
1190.

Anno 1188. nam Graef Richard van Poictiers d'Oorlogh aen tegens den Graef van Tholosa; verbreeckende dus haer onderlingh Verdragh. Koningh Philips van Frankrijck nam sigh dien van Tholosa aen: in tegendeel stond Koningh Henrick van Engelland dien van Poictiers by. Hier over geraeckten deese twee Koningen aen malkander; sulcker wijs / dat Koningh Henrick in eygener persoon na Frankrijk voer. Philippus Augustus trock hem onder d'oogen / en deed een Slag met d'Engelsche; waer in Koningh Henrick soodanigh gewond wierd / dat hy den derden dagh daer na overleed. Oock had Koningh Philips 't Veld behouden: die stracks hier na met Koningh Richard, Erfvolger van sijnen Vader Koningh Henrick de II. in Engelland, Vreede maeckte. Beyde deese Koningen trocken na 't H. Land, gelijck wy t'sijner plaetse sullen verhalen.

Koningen van *Engelland*. *Rogerius*.

In Engelland had Henrick van Anjou, Hertogh van Normandyen, Anno 1154. na Koningh Stephanus beginnen te regeeren. Deese Henrick heeft 't Landschap Wallis, of Walsch-Engelland, waer in de Nakomelingen der oude Britanniërs, door de Saxen verdreven geworden / sigh tot noch hadden onthouden / en de Koningen van Engelland niet gehoorsaem waren geweest / met geweld van Wapenen onder sigh gebraght; en alsoo in den aenvangh sijner Regeeringh taemlijck-goed geluck gehad / tot in 't jaer 1162.; wanneer Thomas, in sijne Jeughd een Krijghsman / daer na des Konings Secretarius, vervolgens Cancellier, eyndlijck wierd verkooren tot Aerts-Bisschop van Cantelberg. Met deesen Thomas heeft Koningh Henrick een seldsame Twisthandel gehad / welcke ten laetsten den Aerts-Bisschop om 't leven / den Koningh in groote nood en ellende gebraght heeft / gelijck wy hier nu sullen voordragen.

Aerts-Bisschop *Thomas* van *Cantelbergh*, wat voor eenen geweest.
1162.

Twist tusschen Koning *Henrick* en Aerts-Bisschop *Thomas*, waer uyt ontstaen. *Baronius. M. Paris. in Henr.* II.
1163.

Anno 1163. hadden eenige Geestlijcke persoonen / den Aerts-Bisschop Thomas onderworpen / boose daden / daer onder oock een doodslagh begaen. Dit misbedrijf wou Koningh Henrick na behooren straffen; doch Thomas wou hem de Misdadige niet leveren; seggende / 't was genoegh / datse Boete in 't Klooster deeden. Dit was 't begin van de langhduerige twist tusschen den Koningh en de Geestlijcke in Engelland. In 't volgende jaer wierd te Londen een Rijcksdagh gehouden; en de meeste Stemmen vielen voor den Koningh tegens den Aerts-Bisschop; dat de Hoogheyd en Reghten des Koninghrijcks tegens de Geestlijckheyd souden gelden. 't Besluyt was / dat de Clerely door 't geheele Koninghrijck onmiddelbaer den Koningh sou onderworpen sijn / even soo als de Leecken. D'Aerts-Bisschop van Jorck, de Bisschoppen van Londen, Chester, en andere moesten hier in bewilligen; maer Aerts-Bisschop Thomas van Cantelbergh begeerde niet t'onderteeckenen; en blood / wijl de Koningh hem dreyghde / na Franckrijck. Als Paus Alexander vernam / hoe dapper Thomas sigh had gequeeten voor de Vryheyd der Geestlijke / maeckte hy hem ten Legaet des Roomschen Stoels / en gaf hem volle Kercklijcke Maght in Engelland. Daer op Excommuniceerde Thomas al de Bisschoppen / welcke sigh / tegens der Kercken-vryheyd / onder den Koningh hadden begeven; buyten twijfel had hy Koningh Henrick selfs in den Ban gedaen / indien hy niet doodlijck sieck ware geweest.

1164. Snooden wrevel van Aerts-Bisschop *Thomas* tegens den Koningh.
1166.
1167.

1168. Die, uyt *Engelland* gevloden, weer koomd, en het noch arger maeckt.

In 't volgende jaer heeft Paus Alexander, wijl hy vreesde / dat d'Engelsche Koningh van hem af wijcken / en sijnen Tegenstrever Paschalis voor wettigh Paus erkennen moght / de Bisschoppen geabsolveert van den Ban des Aerts-Bisschops Thomæ. Anno 1170. wierd Koningh Henrick door des Paus Gesant versoend / en met Thomas vergeleecken; die daer op in Engelland tot sijn Aerts-Bisdom keerde. Maer soo haest hy weer in sijnen Stoel sat / begon d'alarm op nieuws. Thomas wou de Bisschoppen / welke sigh den Koningh hadden onderworpen / van sijnen Ban niet ontslaen. Doe voeren se over na den Koningh in Normandyen, en klaeghden over d'Aerts-Bisschop / dat hy 't geheele Rijck onrustigh maeckte. Waer op Henrick uytborst: 't Moet God geklaegd sijn / dat ick niet eenen getrouwen Man heb / die sigh mijner aenneemd / en my rust van deesen Paep verschaft.

Klaeglijke woorden des Koninghs.

Deese woorden hoorden vier persoonen van des Koninghs Lijfwaght / Willem Breton, Hugo Morveil, Reinhold Fittes, en Willem Tratz. Deese maeckten een Verbindnis / datse des Koninghs smaed aen den Aerts-Bisschop wilden wreecken. Voeren daer op na Engelland over; belaeghden Thomas; en als hy op den vijfden dagh na Kersmis in de Vesper was / overvielense hem in de Kerck te Cantelbergh, en sloegen hem met eenige wonden dood voor den soo genoem-

Welke van vier sijner Trauwanten gehoord sinde, *Thomas* om 't leven brengen; waer op de Paus hem ten *Sanct* maeckt.

ANNO CHRISTI.

noemden Altaer van onse L. Vrouw. Drie jaren hier na (Anno 1174.) heeft Paus Alexander de III. deesen Thomas onder de Martelaren geteld / en ten Sanct gemaeckt. Koningh Henrick d'VIII. daer tegens heeft Anno 1538. sijne Gebeenten uyt de Kerck doen neemen / en verbranden; 367. jaren na dat hy gecanoniseert was geworden.

Koningh *Henrick* moet sigh met een Eed suyveren, en sijn Reght laten vallen, om niet in den Ban te geraecken. 1171. 1172.

Toe deese doodslagh geschied was / wierd Koningh Henrick van alle kanten voor den Paus aengeklaeghd. Doch hy betuyghde / dat dit sonder sijn bevel was geschied. Deed oock hier op voor den Pauslijcken Legaet een openbaren Eed. Evenwel moest hy / om niet geëxcommunineert te werden / sijn Regt laten vallen / en de Kerck hare soo genoemde Vryheyd weer overgeven. De vier / welcke d'Aerts-Bisschop hadden omgebragt / namen (wijl de Koningh haer / gelijckse gehoopt hadden / niet wou beschermen / en sy sigh nergens anders seecker bevonden) haren toevlught tot den Paus / en baden om vergifnis. Verkreegen oock genade / doch onder voorwaerde / datse haer gantsche leven langh tegens de Turcken in 't H. Land souden veghten.

Oorlogh tusschen *Henricks* Soonen door de dood des oudsten verhinderd.

In 't jaer 1181. maeckte Koningh Henrik van Engelland sijnen oudsten Soon ten bestemden Koningh. Wou oock / dat sijn' andere Broederen / noch by sijn (des Vaders) leven / den Eed van getrouwheyd aen hem souden doen. Dit wierd van haer geweygerd. Toe veroorlosde hem de Vader / haer door geweld van Wapenen daer toe te dwingen. Doch terwijl de jonge Henrick met d'Oorloghs-toerustingh beesigh was / overylde hem de dood; en dus bleven sijne Broeders onaengeveghten.

Nieuwe Toght der Koningen van *Frankrijck* en *Engelland*, en des Graefs van *Vlaenderen* na 't *H. Land*. *Rogerius*.

Anno 1188., als Koningh Philips van Franckrijck en Koningh Henrick van Engelland hoorden / dat Keyser Frederick d'I. en de Duytsche Vorsten een Toght na 't H. Land hadden voorgenoomen / vergeleeckense sig / en met haer de Graef van Vlaenderen, t'samen op gelijcke wijs met een Heyr derwaerts te trecken. Op dat nu hare Natien sigh onder malkander moghten kennen / namen de Françoisen een rood Kruys aen; d'Engelsche een wit; de Vlamingen een groen. Doch deese Toght is niet voortgegaen voor

1191. Anno 1191.; wanneerse beyde van Sicilien afvoeren / en haren cours na 't H. Land stelden; als Keyser Fredericus Barbarossa alreeds in Armenien was gestorven / en der Christenen saecken in 't Oosten meer als half verlooren waren. Vermits de verdere Gevallen behooren onder de Geschiedenissen van Henrick de VI., Soon van Barbarossa, soo sullen wy deselve tot daer toe verschuyven / en ondertwijl van andere dingen spreecken.

Spaensche Koningen en Geschiedenissen. *Alphonsus* de VII.: wou niet Koningh, maer Keyser

Anno 1157. stierf Alphonsus de VII., Koningh van Spaenje in Castilien, Legion en Gallicien; soo maghtigh geweest / dat hy niet Koningh / maer Imperator Hispaniæ, Keyser van Spaenje, wou genoemd zijn. Want boven de voorige Landen had hy sigh onderworpen gemaeckt de voortreflijcke Steeden Corduba, Almeria, en Bajona. Twee Soonen liet hy na / Sanctius en Ferdinandus. D'eerste / Sanctius, bequam voor sijn deel 't Koninghrijck Castilien: d'andere / Ferdinand, Legion. Sijne Dochter Beatrix wierd de Gemalin des Koninghs Ludovici van Franckrijck.

ser van *Spaenje* genoemd sijn. *Marian.* Verschil in de *Spaensche Historien.*

In de Spaensche Historien vindmen hier ontrent geen kleyn verschil. Want eenige stellen de gemelde Ferdinand niet Alphonsi Soon / maer sijnen Broeder te sijn geweest: doch dat hy evenwel na de dood van Alphonsus de Landen Legion en Gallicien heeft beseten. 't Sy soo 't wil / dit is gewis / dat Sanctius de III., Alphonsi Soon / Castilien en Navarre heeft behouden; doch niet langer dan een jaer / volgens Roderici Sanctii berigt.

Sanctius de III. *Roder. Sanct.*

1159. *Alphonsus* d'VIII., noch een Kind, door sijnen Oom uyt *Castilien* verdreven;

Want Anno 1159. is hem gevolghd sijnen Soon Alphonsus d'VIII., bygenoemd de Goedertierne; noch maer 4. jaren oud. Ferdinand, Koningh van Legion, sijnen Oom / veraghtte hem in 't eerst / wegens sijne jongheyd. Viel met een Kryghsheyr in sijn Land. Ontweldighde hem bynа 't gantsche Koninghrijck Castilien, en soght dit Kind uyt de weereld wegh te ruymen. Sou hem oock levendigh in sijn geweld hebben bekoomen / indien niet de Burgers van Abula deesen jongen Heer wegh gevoerd en beschermd hadden. Hier by bleef 't noch niet. Sanctius, die in Gasconje regeerde / greep deeses jongen Koninghs Landen aen d'andere sijde aen; soo dat hy van d'een en d'andere kant geplukt wierd; weynigh behoudende. Dus bevondmen in Spaenje waeraghtigh de Spreuck: Wee 't Land, wiens Koningh een Kind is.

behalven uyt yet weynighs.

Hy, derthien jaren oud geworden, neemd de Regeering selfs aen, en bekoomd heerlijcke Overwinningen. 1166.

Maer Anno 1166., als Koningh Alphonsus 't 13. jaer sijns ouderdoms bereyckt had / en sijn verlies allenren begon te gevoelen / nam hy de Regeeringh selfs aen. Veroverde de Stad Toledo door geweld; en stracks daer na andere Steeden / vermits 't geluck sigh na sijne sijde begon te wenden. Buyten alle twyffel had hy geheel Castilien weer verovered / indien niet de Saraceenen, of Mooren, uyt Barbaryen na Spaenje waren overgevaren / en hem werck hadden verschaft. Sijn' overige Daden / insonderheyd sijne boven maten heerlijcke Victorien, tegens de Mooren en Saraceenen beveghten / behooren niet ter deeser plaets / als veele jaren hier na geschied.

Koningen van *Polen*. *Boleslaus* de IV.

In Polen had tot noch toe geregeerd Boleslaus de IV., bygenoemd Kroes-hayr, of Kruys-bol, Broeder van Uladislaus, na dat hy sigh met Keyser Conrad de III. had versoend. Toe hy Anno 1173. stierf / quam sijnen Broeder Miecislaus in sijne plaets. Hy begaf sigh niet alleen tot allerley vleeschlijcke Wellusten / maer handelde oock gantsch onbarmhertigh met de Poolsche Ridderschap: waerom hy dan verneemen moest / dat Tyranny geen lange geduersaemheyd heeft. Want Anno 1177. / als hy noch geen 4. jaren had geregeerd / verdreven de Polacken hem / en namen de derde Broeder der genoemde twee / Casimirus, ten Koningh aen. Miecislaus nam sijne toevlught tot Keyser Frede-

Miecislaus, wellustigh en *Tyrannisch*, derhalven verdreven. 1177. *Casimirus*.

ANNO CHRISTI.

Frederick Barbarossa; doch deese Vorst had ander werck / en kon hem niet helpen. Doe moest Miecislauw 't seyl stryken / en voor lief neemen 't geen sijnen Broeder Casimir hem goedwilligh gaf.

Des verdrevenen Koninghs Uladislai Soonen

De Soonen van Koningh Uladislaus, door sijnen Broeder Boleslaus Crispus uyt 't Rijck verdreven / waren tot noch toe als in Ballinghschap / en van haer Patrimonium beroofd geweest. Keyser Frederick nam sigh harer soo verr' aen / dat hy de Poolsche Standen eenen ernstigen Brief toesond; haer bevelende / te verschaffen / dat / volgens 't voorheenen gemaeckte Verdragh / des verjaeghden Uladislai Kinderen weer tot 't hare mogten geraecken. De meergedagte Uladislaus had drie Soonen nagelaten; (1) Boleslaus de Lange, een reghtvaerdigh en strijdbaer Vorst. Deesen bequam 't middelste en beste deel van Silesien; namentlijck / Breslauw, Lignitz, Neusz, en andere Plaetsen. (2) Miecislaus; wiens deel was Over-Silesien, als / Ratibor, Oppelen, Teschin, &c. En (3) Conrad, de jonghste; die tot sijne portie kreegh Neder-Silesien, namentlijck Crossen, Glogauw, Sagan, en andere Oorden. Dus heeft Silesien doemaels sijn eerste Vorsten bekoomen; van welcke de tegenwoordige Hertogen van Silesien ten deelen noch afstammen.

bekomen Silesien; en Silesien dus sijn eerste Vorsten.

Koningen van Hongaryen. Stephanus de III.

Op Bela de II., Koningh van Hongaryen, is gevolgd sijnen Soon Geyza de II. Na hem quam sijnen Soon Stephanus de III.; die de Venetianen en Grieken in verscheydene Gevegten overwon; doch ondertusschen kon hy selfs niet gerust blijven. Want by sijn leven ondernam sigh Ladislaus, Soon van Bela de Blinde, de Regeeringh in Hongaryen. Behield oock deselve ses maenden langh met geweld tegens Koningh Stephanus. Als nu Ladislaus stierf / deed desselven Broeder Stephanus even 't selve / vijf maenden; doch wierd van Koningh Stephanus de III. verdreven; die dus alleen Koningh bleef / tot in 't jaer 1173. Doe hy nu overleeden was / sonder Kinderen na te laten / quam aen 't Rijck sijnen Broeder Bela de III., Soon van Geyza de II.; die de Moordenaers en Struyckrovers in Hongaryen uytroyde; sijnen Soon Emerik Anno 1191. 't Koninghrijck aghterlatende.

Ladislaus, Stephanus, maecken sigh Koningen;
1165.
doch Koningh Stephanus blijft Koningh.

Bela de III.

Deensche Koningen. Saxo Grammat. l. 15.

In Deenemarken regeerde ten tijde van Keyser Fredericus Barbarossa een dapper en zeeghrijck Koningh / genoemd Woldemar; die Anno Christi 1161. / met hulp des maghtigen Hertoghs Henrici van Saxen, groote Oorlogen voerde tegens d'Obotriten, Mekelenburgers, en andere Wenden, doemaels noch Heydenen. Hy veroverde 't Eyland Rugen; verwoestte de twee Steeden / welke ter dier tijd daer op gebonden wierden / namentlijck / Arcon en Carent. Van de Materialen der selve is naderhand gebouwd de nieuwe Stad Straelsund, tegens over Rugen. Dit Straelsund is insonderheyd vermaerd geworden in onse Eeuw / wegens de harde Belegeringh en veele Bestormingen / welckese manhaftigh heeft uytgestaen Anno Christi 1629. De gedaghte Koningh Woldemar sou 't buyten alle twijffel uytgemaeckt hebben met de Wenden in Pomeren en Mekelenburgh, indien de dood hem Anno 1184. niet had weghgeruckt.

1162.
Woldemar, een strijdbaer Koningh.

Aenvangh der Stad Straelsund in Pomeren. Helm. in Chron. Sclav.
1184.

Canutus de V.

Na sijn overlyden wierd Knut, of Canutus de V., Koningh van Deenemarken. Dese wou 't Leen van Keyser Frederick niet ontfangen; 't welck doch sijnen Vader Woldemar had gedaen. Hier over geraeckte hy met eenige Vorsten des Rijcks / insonderheyd met den Hertogh van Pomeren, in een openbaren Oorlogh. De Pomeranen vielen in 't Eyland Rugen; doch wierden van de Deenen weer weghgeslagen. Dus bleef Rugen doemaels onder 't Gebied des Koninghs van Deenemarcken. Echter is 't naderhand aen Pomeren gekoomen. Vermits deese Canutus Anno 1200. overleed / soo hebben wy hier van de Deensche Geschiedenissen niet verder te spreecken. 1200.

en sijne gevoerde Oorlogen.

Sweedsche Koningen.
1168.

In Sweeden regeerde ontrent 't jaer Christi 1168. Carel; die / na dat hy der Deenen Koningh Erick had verslagen / tot 't Koninghrijck wierd beroepen. Deese Carel heeft de Sweedsche Provintien, tot noch toe tweedraghtigh geweest / vereenighd. Alhoewel hy de Suster van Woldemar, Koning van Deenemarken, ten Gemalin had / soo heeft hy echter de Deenen uyt 't Land Sweeden verdreven. Doe hy nu meende wel verseeckerd te sijn / en vast te sitten / wierd hy verslagen van Canutus, de Soon van sijnen Voorsaet Erick; die Koningh bleef tot in 't jaer Christi 1192.

Carel, verslagen van Canutus, Soon van Erick.

Roomsche Pausen. Adrianus de V.

Wat nu de Roomsche Pausen belangd / na Anastasius de IV. is tot deese Hoogheyd geraeckt Adrianus de V., van geboorte een Engelschman; genoemd / eer hy tot 't Pausdom quam / Nicolaus Breckspear, of in 't Nederlandsch Speerbreecker. Tot dien tijd toe was hy geweest Abt van S. Rufus te Valence in Frankrijk. Tot sijne bevoorderingh deed seer veel / dat hy voortyds was getrocken na Noorweegen, en daer d'Ongelovige 't Euangelium had gepredickt. Als hy in 't vijfde jaer sijns Pausdoms was versticht aen een Mugg' / onder 't drincken in sijne keel gekoomen / wierd in sijne plaets verkooren

verstickt aen een Mugg'.

Alexander de III. van Siena, een Toscaner, voor heenen genoemd Rolandus Baudinellus. Tegens hem wierden gesteld drie Tegen-Pausen / d'een na d'ander; Victor de IV., die 4. jaren en 7. maenden; daer na Paschalis de III., die 5. jaren; eyndlijck Callistus, of Calixtus de III., die 7. jaren en 5. maenden heeft geseeten: soo dat de Roomsche Kerck 17. jaren aghter een twee Hoofden t'elckens heeft gehad; waer toe Keyser Frederick Barbarossa dapper hielp. Alexander evenwel heeft al sijne Tegen-Pausen overleefd; en op dat een diergelijcke Scheuringh niet meer moght voorvallen / geordonneert / dat voortaen de Clerefy en Roomsche Burgerschap gantschlijck van de verkiesingh eens Paus sou uytgeslooten sijn; en deselve alleen aen de Kardinalen staen. Alexander heeft de Roomsche Stoel beseeten de tijd van 21. jaren / 11. maenden / en eenige dagen. Na sijne

Alexander de III.; tegens hem drie Pausen, d'een na d'ander. Victor de IV. Paschalis de III. Calixtus de III.

De Clerefy en Burgers te Romen van de Keur uytgesloten.

ANNO CHRISTI.

Lucius de III., van de Romeynen verdreven. *Urbanus de III.* *Gregorius d'VIII.* *Clemens de III.*

sijne dood is hem gevolghd Lucius de III., een Toscaner uyt de Stad Luca, te vooren geheeten Ubaldus Allucingolus. Met deesen konden de Romeynen gantschlijck niet over een komen; waeromse hem dan oock uyt de Stad verdreven / soo dat hy na Verona moest vlieden; daer hy gelijck als in Ballingschap stierf; na dat hy 4. jaren 3. maenden Paus was geweest. Sijnen Nasaet wierd Urbanus de III., een Milaner; wiens eygene naem was Lambertus Cribellus. Hy nam voor / groote dingen te verrighten tegens de Saraceenen in 't H. Land. Als hy dienshalven na Venetien wou trecken / stierf hy te Ferrare, in d'11. maend sijns Pausdoms. In sijne plaets quam Gregorius d'VIII. Sat niet langer dan 2. maenden. Doe trad op den Stoel Anno 1188. Clemens de III., een gebooren Romeyn, voorheenen genoemd Paulus; die hem seer liet gelegen sijn aen den Toght der Christen Vorsten na 't H. Graf. Doch hy maeckte 't niet langer dan 3. jaren en 3. maenden; want hy stierf Anno 1191. en wierd in Lateran begraven.

Geleerde Mannen. *Petrus Lombardus.* *Petrus Comestor.* *De Non en Abdis Hildegerd.*

Onder de Regeeringh van Fredericus Barbarossa hebben onder de geleerde Mannen geleefd Petrus Lombardus, Bisschop van Parijs, gemeenlijck bygenoemd Magister Sententiarum, of Meester der Spreuken; de Vader der Schrijvers / welcke men noemd Scholastique. Desgelijcks Petrus Comestor, des gemelden Lombardi Stief-broeder / doch in onecht gebooren. Van d'Aerts-Bisschop Thomas van Cantelbergh is hier boven gesprooken. Hier by behooren oock de Regtsgeleerde Hugolinus, Martinus, Placentinus, Udalricus. Desgelijcks Hildegerd, Non en Abdis in S. Rupechts Klooster te Bingen aen den Rhijn; die / alhoewelse de Latijnsche Tael niet had geleerd / echter door de Geest Gods in 't Latijn heeft gesproocken / geschreven / gedicteert. Is oud geworden 82. jaren / en gestorven den 17. September Anno Christi 1180.

Franciscus van Assisien. *Dominicus.*

Op 't jaer 1182. stellen de Geschiedschrijvers de geboortedag van Franciscus van Assisien, Vader en Stigter van d'Ordens der Barvoeters en Capucijners. Twaelf jaren voorwaerts (Anno 1170.) sou ter weereld sijn gekomen Dominicus van Calahorra in Spaenje; eerste aenvanger der Prediker Monicken.

Aenvangh der Stad Munchen. *Aerdbevingen.*

In 't jaer 1175. werd van sommige gesteld d'aenvangh der Stad Munchen in Bayeren. In dit jaer sijn verschrickelijcke Aerdbevingen geboeld in Syrien en Damascus. Deese Plaegh heeft oock 't Eyland Sicilien getroffen; soo dat in en by de Stad Catana over de 2000. Menschen dood bleven.

Waldensen. *Petrus Waldus, of Valdus.*

Ontrent 't jaer 1160. heeftmen eerst gehoord van de Waldensen (wiens aenvanger was geweest eenen Petrus Waldus), door de Paus van al hare Goederen beroofd / en uyt haer Land verjaeghd; derhalven sy in d'uyterste armoede sijn geraeckt / en slegts d'arme van Lions geheeten wierden. De gedagte Petrus Waldus werd genoemd den eersten / die de Bybel in sijne Moedersprack heeft overgeset.

ANNO CHRISTI.

De Ligchamen der Drie Koningen te Keulen gebraght van Milaen. *Carel de Groote in 't getal der Sancten gesteld.*

Anno 1162. / als de Stad Milaen door Keyser Frederik d'I. gantschlijck omgekeerd / en de Burgerschap in Ballinghschap verjaeghd was / heeft Aerts-Bisschop Reinhold (Reynaud) van Keulen de Ligchamen der soo genoemde H. Drie Koningen, of eygentlijck Wijsen, uyt 't Oosten / van de gemelde Keyser bekoomen: deselve met sigh over 't Geberght na Keulen gebraght / en in de Domkerk geset. In 't tweede jaer hier na / als Keyser Frederik Barbarossa uyt Italien weer in Duytschland quam / sijn de Beenderen van Carel de Groote t'Aken uytgenoomen / en hy selfs is van Paus Paschalis onder 't getal der Sancten gesteld.

Zee-overlopingh in Sicilien.

Anno 1165. heeft de Zee Sicilien overloopen / drie dagen aghter een; waer door 12000. Menschen / en veele Beesten verdroncken.

De Rugers en Jutlanders bekeerd.

In 't jaer 1168. wierd Rostok in Mekelenburgerland tot een Stad gemaeckt / en geprivilegeert: de Rugers en Jutlanders tot 't Christen Geloof gebraght.

Vervaerlijke Aerdbevingh in Syrien.

Ontrent 't jaer 1170. heeft een verbaerlijke Aerdbevingh / welcke geheel Syrien deed schudden / de Steeden Antiochien, Laodicea, Cæsarea, Tripoli, en meer andere geweldigh beschadighdt. Veele duysenden Menschen quamen om 't leven. Oock is aen den Oever van Friesland de Zee over de Landen geloopen / tot seer groot verderf.

Silver Bergwerk in Meissen, hoe eerst gevonden. 1171.

In 't jaer 1171. wierden eerst ontdeckt de Silvere Berghwercken in Meissen op de volgende wijs. Een Voerman / gewoon Sout na Boheemen te brengen / vond een Metalsteen / niet verr' van de Plaets / daer nu Freibergh in Meissen leght. Deese Steen voerde hy met sigh na Goslar; en in de Proef bevondmen / dat hy / nevens Loot / oock Silver had. Stracks begonnen hier t'arbeyden; en seer veel Metal wierd uytgegraven. Marckgraef Otto van Meissen heeft'er seer veel toe geholpen; en hier begonnen te bouwen de Stad Freibergh, dus genoemd na de Vryheden, aen de Berghlieden vergund: welcke geweldigh aengegroeyd is; in Heerlijckheyd en Rijckdom seer toegenoomen heeft.

Saghte Winter.

Anno 1172. was 't sulck een saghte Winter / dat de Boomen in Januarius uytliepen; de Vogelen in Februarius Jongen hadden uytgebroed.

Joden in Frankrijck seer hard gehandeld. Rickord.

In 't jaer 1180. brack in Frankrijk 't Gerught uyt / dat de Joden op yeder Paesch-feest een Christen Kind plegen te martelen en dooden. Daer op wierdense overvallen / gevangen / van al hare roerende Goederen beroofd. Moesten noch daer-en-boven veele Tonnen Gouds opbrengen. Twee jaren daer na heeft Koningh Philips oock hare onroerende Goederen aen sigh getrocken; en haer voorts 't Land uytgedreven.

Augsburg afgebrand.

Anno 1183. brack t'Augsburgh onverwagt een vyer uyt / waer door byna de geheele Stad is afgebrand.

's Hertogenbosch gebouwd.

In 't jaer 1184. is de Stad 's Hertogenbosch in Braband begonnen te bouwen door Hertogh Gotfried van Lotharingen en Braband.

ANNO CHRISTI.

band. Eenige jaren daer na wierdse met Wallen en Graghten bevestighd. Van dien tijd af heeft 's Hertogenbosch altijd gestaen onder 't Gebied der Hertogen van Braband, tot op 't jaer 1629. / wanneer de Staten der Vereenighde Nederlanden deese stercke Stad veroverden.

Vervolgingh tegens de *Joden* in *Engelland*, en derselver grouwlijck-wanhopige daed.

Anno 1190. gingh 't de Joden in Engelland gelijck voor 10. jaren in Frankrijk. Ontrent 500. Mannen deeser Natie met Vrouwen en Kinderen begaven sig in een beslootene Hof; waer aen een stercke Thoorn was / binnen Jork, om van daer uyt sigh te verweeren tegens geweld. Op Palm-Sondagh wierdense hier van 't gemeene volck bestormd. Doese nu sagen / dat hare tegenstand te vergeefs sou sijn / braghten de Mannen eerst hare Vrouwen en Kinderen om 't leven. Daer na sloegense malkander selfs dood. Waerlijck een daed van d'uyterste wanhoop.

Bern gebouwd.

In 't gemelde jaer is de Stad Bern in Switserland door Hertogh Berthold van Zahringen aengevangen te bouwen.

Henrick de VI., *Roomsch* Keyser. *Æmil. l. 6. Blond. l. 6. Egnat. l. 3. Arn. Lub. Abb. l. 4. Chron. Sclav. c. 1. seq. Hist. Landgr. Thur. c. 24. Otto de S. Blas. c. 33. seq. Gotf. Colon. Fasc. Temp.*

Als Keyser Frederik d'I., bygenoemd Barbarossa, Anno Christi 1190. / sijnde 't 39. jaer sijner Regeeringh / in Armenien op de bovenverhaelde wijs was omgekomen / quam sijnen Soon Henrick de VI., van sijnen Vader by desselven leven doen Kroonen tot Roomsch Koningh / aen 't Keyserdom. Eer noch sulcks geschiedde / had hy in Duytschland verscheydene onrusten te stillen. Hoe Hertogh Henrick de Leeuw, door reghtmatigh vonnis van Keyser Frederick d'I. in den Rijcksban verklaerd / van beyde sijne Hertoghdommen Bayeren en Saxen beroofd wierd; hoe hy sigh / als vlughtigh / een tijd langh in Engelland onthield; van daer weer te Brunswijck quam / en noch door smeecken / noch door aenbiedingen / noch door Voorspreeckingen / weer tot sijn Vaderlijck Erf geraecken kon / is voor deesen t' sijner plaets verhaeld. Als nu Henricus Leo (de Leeuw) sagh / dat hy met goedheyd niets kon verwerven / settede hy 't op de vuyst. Nam de

Hertogh *Henrick de Leeuw* vanghd een nieuwen Oorlogh in *Duytschland* aen.

gelegenheyd waer / doe Keyser Frederick in 't H. Land was / en Hertogh Adolph van Holstein sigh by den selven bevond. Met Aerts-Bisschop Hartwick van Breemen handelde hy / dat hy hem (de Leeuw) 't Graefschap Staden overgaf. Van hier uyt maeckte hy sigh / door listige practijcken, meester van de Steeden Hamburgh, Itzehoe (Itzenho) en Plone. Veroverde / met bewilligingh der Standen / gantsch Holstein. Be-

Sijne veroveringen en verwoestingen. 1189. *Spangenb.*

legerde daer op / met hulp der Graven van Schwerin en Razenburgh, d'oude Stad Bardewick; die sigh ter weer stelde. Henrick de Leeuw echter namse stormenderhand in / en verwoestese tot de grond; soo datmen nauwlijcks weet waerse gestaen heeft. Van d'oude Muerwercken is naderhand de Stad Lunenburgh gebouwd geworden. Vervolgens voer Hertogh Henrick al voort; won oock Lubeck; daer na Lauwenburgh, en belegerde Seegenburgh.

Versoend sigh met

Deese groote voortgangh van de Leeuw verdroot de jonge Koningh Henrick; die in sijns Vaders affijn de Regeeringh over Duytschland voerde; soo dat hy tegens hem optrock. Alhoewel hy met veel verrigtte / echter soght Hertogh Henrick door de Bisschoppen van Mentz en Keulen versoeningh by den Koningh: die hem een Dagh te Fulda stelde: daer hy, onder seeckere voorwaerden / in genade wierd opgenoomen. Gaf oock / tot nakoomingh der selve / sijnen Soon Lueger ten Gijselaer. Doch als deesen t' Augsburgh overleeden / en Koningh Henrick na Italien getrocken was / deed Henrick de Leeuw niets met allen van 't geen hy beloofd had. Deese twist van de Leeuw met Graef Adolph van Holstein, de Bisschop van Breemen, en andere / heeft geduerd / tot dat de dickmael gemelde Henricus Leo te Brunswijk overleed; daer hy oock begraven leght. Hy is de Stamvader der Edele Hertogen van Brunswijk en Lunenburgh, welcke noch in onsen tijd regeeren.

Koningh *Henrick*, Soon van Keyser *Frederick*, in 't affijn sijns Vaders.

Doch houd de voorwaerden niet.

Sterft eyndlijck.

Wy keeren nu weer tot Koningh Henrick; die Anno 1191. de Reys na Italien, genoemd de Romervaert, ter hand nam / om sig daer te laten Kroonen. Even doemaels was Clemens de III. gestorven / en Calestinus de III. ten Paus verkooren geworden. Deese / om Henrik op te houden / verschoof sijn' eygene Krooningh. Als nu deselve op Paeschdagh eyndlijck was verright / wierd Henrick op den volgenden dag met de Keyserlijke Kroon van de nieuwe Paus gekroond.

Koningh *Henrick* treckt na *Italien*; en werd van de Paus ten Keyser gekroond. 1191.

Van Romen nam de nieuwe Keyser Henrik de VI. de Reys aen na Apulien en Calabrien, om 't Vaderlijck Erf sijner Gemalin Constantia te rucken uyt de handen des Onechtelinghs Tancredi. Doe hy te Napels quam / woumen hem niet binnen laten. Hy fond derhalven Constantia na Salerno, en hy selfs belegerde Napels. Ondertusschen pleegden die van Salerno een snoode verradery: riepen Tancredus uyt Sicilien derwaerts / en leverden hem de Keyserin over: die haer met sigh in Sicilien voerde / en gevancklijck deed bewaren in 't Kasteel te Palermo. Doch dit snood bedrijf is die van Salerno seer qualijck bekoomen.

Sijne Gemalin *Constantia* door die van *Salerno* verraderlijck aen *Tancredo* overgeleverd. *Annal. Suev.*

Als nu Keyser Henrik voortvoer met de Landen Apulien en Calabrien in te neemen; oock voorneemens was / van daer na Sicilien over te varen / stierf ter welgeleegener tijd de gedaghte Tancredus, die sigh tot noch toe als Koningh deeses Eylands had gedragen; agterlatende sijne Gemalin Sibylla, met een Soontje / genoemd Willem. Doe hebben die van Palermo Keyser Henrick sijne Gemalin Constantia weer overgeleverd.

Tancredus, die d'Erflanden van *Henricks'* Gemalin onwettig inhield, sterft.

Twee jaren te vooren hadden de twee Koningen van Franckrijck en Engelland t'samen bestemd / een Heyrtoght na 't H. Graf te doen; welck voorneemen Anno 1191. in 't werck wierd gesteld. Van hare verrightingen sullen wy hier na spreecken. Doch vermits deese beyde Koningen met malkander oneenigh wierden / soo kreegh den Krijgh tegens de Turken een gat. Eerst trock dien van Frankrijk, daer na dien van Engelland, weer na huys.

Vergeefschen Toght der Koningen van *Frankrijck* en *Engelland* na 't *H. Land*. 1191.

Anno

Anno 1192. was oock Hertogh Leopold van Ooſtenrijck in Syrien gekoomen; en had ſijnen Fourier voor uytgeſonden / om hem in de Stad Joppe een Quartier te bereyden. Deeſe ſagh na een goede Herberg om; vond 'er een; beſloegh deſelve in ſijns Heeren naem / en hingh 't Ooſtenrijckſch Wapen voor de deur. Seecker Edelman uyt Normandyen, die tot noch toe ſijn Logis in dit Huys had gehad / verſoght aen / en verwierf van Koningh Richard van Engelland, dat hy des Hertoghs Leopoldi Schild van voor 't Huys moght weghrucken. Dit deed de Normandyer, bygeſtaen van een deel Engelſche; welcke oock 't Ooſtenrijckſche Wapen op de Straet wierpen / en in den dreck traden. Hertogh Leopold was te ſwak van volck / om deeſe hoon te mogen wreecken; want d'Engelſche hadden de Stad Joppe in. Doch ſoodanigh wierd hy hier over vertoornd / dat hy weer na huys trock; met hem oock Adolph van Holſtein, Graef van Schauwenburgh.

ANNO CHRISTI.
[...]loon, [...]ertogh [...]eopold [...]an Ooſten[...]jck te [...]oppe aen[...]edaen [...]oor Koningh Richard van [...]ngelland. 1192.
[...]datth. [...]aris. [...]iſt. Hi[...]of. [...]dar. l. 3. [...]. 10.

Als nu Koningh Richard van Engelland beyde de Françoiſen en Duytſchen ſig ten vyand had gemaeckt; en van haer verlaten was geworden / kon hy in Syrien met veel meer verrighten. Hem ontbrack Geld en Proviande. Moeſt derhalven met den Turckſchen Koningh Saladin Vreede maecken / en weer na huys trecken. In de Maend October voer hy van Ptolemais af. Had veele Stormen en Onweeren uyt te ſtaen / tot dat hy eyndlijck met ſijn Schip aen den Oever van Iſterreich wierd geworpen. Van hier moeſt hy de weg over land neemen. Door Franckrijck derfde hy 't niet wagen / wijl hy Koningh Philips niet vertrouwde / ter oorſaeck van d'oude vyandſchap. Nam derhalven voor / door Duytſchland te trecken. Hy vermomde ſigh als een Koopman / in hoop / van dus onbekend te ſullen blijven; doch hy wierd aen Hertogh Leopold verraden. Want als hy door Iſterreich en Friaul in Ooſtenrijck, tot aen een Dorp niet verr' van Weenen was gekoomen / en in eens Boeren-hutje eenen

ANNO CHRISTI.
Als nu Koningh *Richard* uyt 't *H. Land* weer na *Engelland* voer, wierd ſijn Schip door Onweer aen *Iſterreich* geworpen.
Moeſt nu te Land reyſen door *Ooſtenrijck*.
Vermomde ſigh.

Haen aen 't Spit bried / wierd eenen van des Hertoghs Dienaers hem gewaer / en kendde hem / wijl hy hem te Joppe had geſien. Flucks maeckte hy dit in de Stad rugtbaer; en daer op wierd de goede Koningh Richard van 't Braedſpit afgehaeld; na Weenen gebraght / hier gevancklijck gehouden; en vernam dus / dat geen' Injurien onvergolden blijven; derhalven / datmen ſigh daer van heeft te waghten. In 't volgende jaer moeſt Hertogh Leopold ſijnen gevangenen Koning Richard aen Keyſer Henrick ſenden / wijl deeſen was bericht / dat Richard een Muytery tegens hem in Sicilien en Apulien had geroockend. In een nauwe bewaringh wierd hy gehouden. Hoe hy noch weer los geraeckte / ſullen wy onder d'Engelſche Geſchiedeniſſen verhalen.

Als Keyſer Henrick had vernoomen de

[...]end het [...]pit.
[...]Werd ontdeckt, en [...]van *Leopold* gevangen.
De *Saler*-

dood ſijns Vyands Tancredi, trock hy van de Stad Salerno (welcke hy / wegens de verradery aen ſijne Gemalin Conſtantia begaen / belegerd / tot de grond toe verwoeſt / en d'Inwooners ſeer hard geſtraft had) voort na Scylazo, en voer van daer na Sicilien. Doe gaven de Sicilianen ſigh over aen ſijne genade; welcke haer beſwaerlijck moght weervaren / wijl Henrick een rouw en onbarmhertigh Menſch was: 't Lijck des geſtorvenen Tancredi deed hy weer opgraven; eens Koninghs Kroon op 't Hoofd ſetten; daer na deſelve weer afneemen / en den Dooden de kop afſlaen. Daer op wierd hy / nevens ſijne Gemalin Conſtantia, ten Koningh en Koningin van Sicilien gekroond. Doe liet hy Tancredi Weduw / Sibylla, nevens hare Dochteren / d'Aerts-Biſchop van Palermo, oock veele Siciliaenſche Heeren en Edele /

ners van Keyſer *Henrick* ongenadig geſtraft.
Harden handel van Keyſer *Henrick* tegens de *Sicilianen*.
Werd Koningh van *Sicilien* gekroond. 1193.

ANNO CHRISTI.

wijlse voorgenoomen hadden / een Muyterye tegens hem te verwecken / by 't Hoofd vatten / en na Duytschland voeren. Richard, Graef van Saterra, die tot de Gevanckenis sijner Gemalin voornamentlijck had geholpen / deed hy d'oogen uytsteecken; daer na by de voeten aen een Galgh hangen. Willem, Soon van Tancredus, begenadighde hy / en maeckte hem ten Hertogh van Tarento, doch liet hem ontmannen / op dat hy geen Kinderen moght bekoomen.

Keyserin *Constantia* baerd, over de 50. jaren oud, Keyser *Frederick* de II. op d'openbare Marckt, voor elcks gesight; en waerom. 1195.

Na al deese verrightingen nam hy de Kinderen der voornaemste Heeren en Standen in Apulien, Calabrien en Sicilien tot Gijselaers / om hier door een nieuwen Oproer te voorkomen; en bereydde sigh tot sijn vertreck na Duytschland. Doch vermits sigh sijne Gemalin hoogh-swanger bevond / soo wou hy in Italien blijven tot datse verlost sou sijn van hare Vrught / op dat 't Kind in 't Koninghrijck gebooren wierd / en een ontwijfelbaer Erfgenaem des Lands ware. Dus beviel Keyserin Constantia, alreeds over de 50. jaren oud / van een jonge Soon in de Stad Salerno, op d openbare Marckt / in de tegenwoordigheyd veeler Eedele Matroonen, in een Tent / by klaren dagh. Deese Eedele Vrouwen had hy uyt veele Plaetsen des Koninghrijcks derwaerts doen komen / en sulck een orde aengesteld / op datmen aen de baringh der Keyserin niet moght twijffelen / wegens haren ouderdom; en niemand sou mogen seggen / dat het een ondergestoken Kind was. Deese Soon wierd genoemd Frederik. Is na sijnen Vader geworden Roomsch Keyser / en een harde Geessel der Stad Romen, des Paus / en van gantsch Italien; gelijck d'Abt Joachim van Calabrien van hem voorseghd had.

Des *Abts Joachimi* voorseggingh van dit Kind.

Hier uyt blijckt nu / dat de Godlijke Voorsienigheyd niet te verhinderen is door eenige menschlycke wijsheyd. 't Moght niet helpen / dat Constantia eerst een Non, van haren Vader in 't Klooster gestoocken / daer-en-boven een oud Wyf was. Deese Soon moest 'er koomen. Onlanghs hier na overleed Welf (Guelph), Hertogh van Spoleto. Doe nam Keyser Henrick dit Vorstendom in sijne handen / als een aen 't Rijck gevallen Leen. Waer mee hy oock / nevens 't Hertoghdom Swaben, naderhand sijnen Broeder Philips beleende; die sigh van doe af schreef Dux Sueviæ & Thusciæ. Dit geschiedde na dat Keyser Henrick weer in Duytschland gekoomen was.

Aenmerckingh op de Godlijke voorsienigheyd.

'т Hertoghdom *Spoleto* word een *Provintie* des Rijcks.

Anno Christi 1196. sond Paus Cælestinus een Kardinael uyt in 't Rijck; om groote en kleyne aen te setten tot den Oorlogh tegens de Turken in 't H. Land. Daer op hield Keyser Henrick een Rijcksdagh te Straetsburgh. Nam selfs 't Kruys tegens d'Ongelovige aen; en met hem Paltzgraef Henrik aen den Rhijn; Leopold, des voorgemelden Hertogs Leopoldi van Oostenrijcks Soon; Marckgraef Otto van Brandenburgh; Landgraef Herman van Thuringen en Hessen; Graef Adolph van Holstein en Schauwenburgh; Aerts-Bisschop Hartwick van Breemen; Bisschop Rudolph van Verden, en veel andere Heeren / nevens 400. Burgeren van Lubeck.

Keyser *Henrick*, en veel groote Heeren neemen 't Kruys aen, om na 't *H. Graf* te trecken. 1196.

Anno 1197. wierd deesen Toght aengevangen. Die t'scheep waren getreeden / namentlyck / de Deenen, Friesen, Hollanders, Lubeckers, en Breemers, seylden tusschen Engelland en Frankrijk heenen / geheel Neerland, Frankrijk en Spaenje om. Quamen te Lissebon in Portugal. Wierden hier van de Koningh staetlijck ontfangen / en kostvry gehouden. Van daer passeerdense door de Spaensche Zee-enghte / of Straet, by Gibraltar: quamen aen 't Eyland Sicilien, en wierpen 't Ancker uyt by Messana, of Messina, om verder bevel van Keyser Henrick te ver-

Nieuwe Toght na 't *H. Land* van *Deenen*, *Friesen*, *Hollanders*, *Breemers*, en andere *Duytschen*. 1197.

wagh-

ANNO CHRISTI.

waghten; die ondertusschen over Land in Italien, en soo in Sicilien was gekoomen. Doch hier en in Apulien vond hy de saecken in sulck een verwarden staet / dat hy / sonder ooghschijnlijck verlies sijner Erflanden / niet na Syrien kon reysen. Derhalven hy sijnen Cancellier Bisschop Conrad van Wurtzburgh, en Graef Adolph van Holstein met 60000. Mannen afvaerdighde / en haer bevel gaf / sigh by d'andere te vervoegen; om dan gelijkerhand na 't H. Land te varen. Wat hier verright is / sal t'sijner plaets volgen.

Rebellen in *Sicilien* en *Napels* schricklijk gestraft. *Arnold. l.5.c.2.*

Doe Keyser Henrick te Napels was gekoomen / vernam hy / dat Willem, Soon van Tancredus, dien hy ten Hertogh van Tarento had gemaeckt / geheel Apulien tot Oproer bewoogh / en opentlijck rebelleerde. Doe liet de Keyser hem door list grijpen / d'oogen uytsteecken / en sond hem na Swabenland.

Henricks oude Gemalin een Overspeelster, uyt wraecksught.

Daer-en-boven wierd sijne Gemalin Constantia by hem beschuldighd / datse / onaengesien haren ouderdom / met een Siciliaensch Graef heymlijck Overspel bedreef; niet soo seer uyt geylheyd / als uyt wraecksugt / wijlse wist / dat de Keyser liever by jonge Vrouwspersoonen sliep / als by haer. Deese Siciliaen was genoemd Jordanus; en by Constantia in sulck een gunst / datse hem onnoemlijcke Schatten toegevoegd / dan noch beloofd had / datse hem ten Koningh van Sicilien sou maecken / indiense van haren Man Henrick kon ontslagen werden. Eenige verhalen oock / dat deese beyde den Keyser door vergif soghten aen kant te helpen. Als Henrick dit had vernoomen / wierd hy boven maten grimmigh.

Grouwlijke straf over haren Pol, Graef *Jordanus. Jac. Vitriac. l.1. c.100.*

Deed Jordanus gevangen neemen; naeckt op een gloeyende ysere Stoel setten / en een gloeyende Kroon met Nagelen op sijn Hoofd vast heghten. Dus moest hy / die na eens anders Koninghrijck had getraght / in onuytspreecklijcke qualen sijn leven eyndigen.

Wreedheyd tegens andere Heeren; en ter dier oorsaeck bygenoemd *Asper*.

Veel andere voorname Heeren in Apulien en Sicilien deed Henrick jammerlijck om 't leven brengen; handelde oock voorts seer onbarmhertigh: waerom hy in de Historien werd genoemd Henricus Asper, soo veel als de scharpe, of Harde Henrick. Door deese wreedheyd / gepleeghd tegens Jordanus en andere / wierd sijne Gemalin Constantia soo onwilligh / datse sigh met eenige Landsheeren in Sicilien in een Verbindnis tegens hem inliet.

Verbindnis van sijne Gemalin en andere tegens hem.

Sy maeckte sigh meester van de Hoofdstad Palermo, waer in de Schatten des Koninrijcks lagen. Hare Bondgenooten greepen den Keyser met openbaer geweld aen. Henrick was niet genoeghsaem voorsien van Krijghsvolck.

Hy versoend sigh met haer.

Moest sigh redden in een sterck Kasteel. Sand van daer uyt een Gesantschap aen sijne Gemalin; en versoende sigh met deselve.

Dood van Keyser *Henrick*, en hoe hy sigh deselve veroorsaeckte.

Doe hy nu meende / dat alles weer wel was / begaf hy sigh met haer / en sijnen noch kleynen Soon Frederik op de Jagt. 't Was een seer heeten dagh; en wijl hy sigh door al te geweldige oeffeningh seer verhit had / deed hy een stercke dronck van ys-koud Water. Daer-en-boven leyde hy sigh / om hem te verkoelen / op de koude aerde neer / en sliep tot ontrent middernaght. Hier van ontstond hem een stercke Buyckloop; aen welcke hy overleed den 8. van September Anno 1198. / als hy noch geen volle negen jaren na sijns Vaders dood had geregeerd. Hy wierd Koninghlijck begraven in de Domkerck te Messana, of Messina. 1198.

Keyseren te *Constantinopol.* 1185. *Isacius Angelus Victorieus* tegens de *Sicilianen. Egnat. l.2. Nicet. in Isac.* 1186.

Als Isacius Angelus Comnenus Anno 1185. te Constantinopol ten Keyser in 't Oosten gekroond was / heeft hy ten eersten aengegrepen 't Krijghsvolck des Siciliaenschen Koninghs Wilhelmi; 't welck de Stad Amphipolis en byna 't geheele Land had vermeesterd. Sloegh 't selve te Water en te Land; en verdreef het gantschlijck. In 't volgende jaer Anno 1186. sond hy een Vloot van 70. Scheepen uyt / om 't Eyland Cyprus in te neemen. De Soldaten traden te Land / en lieten de Scheepen leedigh. Doe quamen de Zeerovers; namen de Kielen wegh / en voerddense na Sicilien.

Lijd een sware Neerlaegh in *Cyprus.*

Als nu de Griecken hier over seer verbaefd stonden / overvielen de Cyprianers haer in deese schrick / en sloegen haer jammerlijck. Wat niet om 't leven geraeckte / bleef gevangen.

Ander noch grooter ongeluck tegens de *Wallachiërs.*

Tot dit quam noch een ander ongeluck / te weeten / dat de Wallachiërs van Isacius afvielen / en 't Keyserlijck tegens haer uytgesonden Heyr leelijck ontfingen. Doe sond Isacius een varsch Heyr onder den Veld-oversten Alexius Brana tegens haer; die 't noch arger maeckte. Want hy trad met d'Oproerige Wallachiërs tot een schandlijcken Vreede / en keerde de Wapenen tegens sijnen eygenen Heer den Keyser; doch tot sijne schade en ondergangh. Deesen Oorlogh heeft geduerd tot in 't jaer 1188. Ondertusschen konden de Grieken de Wallachiërs niets afwinnen. 1188.

Weygerd Keyser *Frederick* d'I. de doortoght na *Kleyn-Asia*; doch moest noch wel meer doen.

Anno 1189. weygerde deese Isacius Angelus Keyser Frederick d'I. den Doortoght in Kleyn-Asia, en sneed hem in Thracien den Pas af. Doch als hy by de 6000. sijner Grieken had verlooren / moest hy wel voor lief neemen / 't Christen Heyr Proviande en alle bevoorderingh te verschaffen.

Een valsche Keysers Soon, *Alexius*, gedempt. 1192.

Deesen Isacius wierd Anno 1192. van noch een ander onheyl aengevallen. Eenen / die sigh Alexius noemde / stond op / en gaf sigh uyt voor de Soon van Keyser Emanuel Comnenus. Hy wierd oock van 't Volk daer voor aengenoomen; met sulck een grooten toeval / dat Isacius Angelus hem met geen Oorlogh derfde aentasten. Doe nu de Keyser sigh in de hooghste anghst bevond / gebeurden 't / dat de valsche Alexius in sijnen slaep van een Paep wierd doodgeslagen; en dus nam sijn Koninghrijck een eynd.

Isacius van sijn eygene Broeder, dien hy uyt de *Turcksche* Gevanknis had losgekoght, uyt den Throon gestooten, en d'oogen uytgestoken. 1195.

Isacius meende / dat hy met deesen Alexius sijnen grootsten vyand en tegenstrever had gedempt. Doch daer quam eenen anderen Alexius, te weten / sijnen eygenen Broeder / van de Turken voor deesen gevangen geweest / maer door Isacius voor een groote som gelds los gekoght. Sijne danckbaerheyd was / dat hy deesen sijnen Broeder arghlistigh gevangen bequam / d'oogen uytstack / en te Pera in een Klooster stiet. Anno 1203. wierd hy wel

ANNO CHRISTI.

dooꝛ ſijnen Zoon weer daer uyt verloſt; doch kon echter ſigh niet weer tot de lught gewennen/ maer ſtierf in 't volgende jaer. Deeſe Iſacius Angelus Comnenus had geregeerd 9. jaren en 7. maenden / met een taemlijcken Lof. Na veele rampſpoeden overleed hy in 't 60. jaer ſijns ouderdoms.

Sterft. 1203.

Geſchiedeniſſen des *H. Lands. Roger. Hiſt. Hieroſ. Marian. l.3. part. 10.*

Wat nu belanghd de Jeruſalemſche Geſchiedeniſſen; wy hebben hier boven gewag gemaeckt van de Toght der Koningen Philippi van Frankrijk en Richardi van Engelland na 't H. Land; oock hoeſe de Stad Damiata en meer andere in Egypten veroverden. Haer' andere verrightingen ſijn niet minder gedenckwaerdigh. Als Koningh Philips Anno 1191. geluckigh dooꝛ de Stad Ptolemais was gekoomen/ maeckte Koningh Richard ſigh oock op wegh van Meſſana in Sicilien; doch moeſt veel' ongemacken uytſtaen/ eer hy aen 't Eyland Cyprus quam. Want als d'Engelſche aen 't genoemde Eyland gintſch en herwaerts omſwerfden / deed de Koningh van Cyprus dooꝛ ſijn volck hare Scheepen plonderen. Koningh Richard begeerde van den Cyprianer, dat hy hem 't ſijne ſou weerleveren; doch kreegh een ſleghte antwoord. Daer op taſtte Richard hem met openbaren Oorlogh aen: ſloegh en kreegh gevangen Iſacius Comnenus, den Tyran in Cyprus, en ſchonck hem aen eenen ſijner Overſten/ als dooꝛ een Lijf-eygene Slaef.

Koningh *Richard* van *Engelland* veroverd onderwegen op ſijnen Toght na 't *H. Land* 't Eyland *Cyprus.*

1191. *Ptolemais* van de *Chriſtenen* veroverd.

Hier op belegerde hy / nevens Koningh Philips van Frankrijk, de Stad Ptolemais; welcke ſigh overgaf/ op vooꝛwaerde/ van een weerſijdſche verwiſſelingh der Gevangene; en dat Saladin ſou weergeven 't Kruys Chriſti, 't welck hy te Jeruſalem had bekoomen. Maer als Saladinus dit niet wou laten volgen / vertooꝛnde Koningh Richard ſigh ſoodanigh/ dat hy ontrent 5000. gevangene Turken met Bylen de kop deed af houwen. Koningh Philips van Frankrijk verwiſſelde ſijne Gevangene / en trock na huys. Koningh Richard liet hem heenen gaen/ en ſettede den Oorlogh in 't H. Land vooꝛt tegens Saladin: die/ ſiende dat hy de Zee-ſteeden niet ſou konnen inhouden/ Cæſarea, Joppe, Aſcalon en Gaza verliet; ſigh met de ſijne in 't Geberght begevende.

Vijf-duyſend gevangene *Turcken* met de Bijl onthoofd. 1192.

Saladin, de Groote *Sultan* van *Egypten*, en veelvoudige Overwinner, ſterft. 1193. *Jac.Vitr. l.3.*

Na dat de gemelde maghtige en zeegrijcke Vorſt Salaheddin, van ons genoemd Saladin, ſigh had onderwoꝛpen gemaeckt de ſeer ſchoone en vrughtbare Koninghrijcken Syrien, Egypten, Damaſcus, Meſopotamien, en meer andere: Jeruſalem veroverd / en ſijne Maght dooꝛ geheel Ooſten ſeer wijd uytgebreyd / ſtierf hy in Februarius Anno 1193. In ſijn Teſtament had hy verordonneert/ datmen hem ſonder praght ſou begraven; en vooꝛ ſijn Lijck / in plaets van Wapenen / Schilden / Helmen / Vanen / Trophæen, Paerden / Lighten / &c. / niet anders ſou dragen / dan ſijn Hemd (andere ſtellen een ſwart Laecken / aen een lange Spies) / waer in hy by ſijne ter aerden-beſtellingh ſou gewickeld werden: en die de Spies droegh / moeſt uytroepen: Saladinus, de Groote Sultan van Egypten, Bedwinger van 't Ooſten, neemd van al ſijne Koninghrycken en Vorſtendommen niets meer mee / als deeſe Lomp. Sulk een beſcheydenheyd/en kennis van aller aerdſcher dingen ydelheyd / was in deeſen Heyden te prijſen; doch betaemd noch meer een Chriſten. D'Arabiſche Schrijvers konnen deeſen Koningh Salaheddin niet genoegh roemen / wegens ſijne Gereghtigheyd. Sijne dapperheyd en Oorloghs-ervarenheyd ſijn de Chriſtenen en 't ellendigh Jeruſalem meer als te veel gewaer geworden.

Sijn bevel in ſijn *Teſtament*, hoe hy begraven wou werden, aenmerklijck.

Koningh *Guido* van *Jeruſalem* valt uyt ſijn venſter, en breeckt den hals. *Append. Urſp.*

Als nu na ſijne dood een groote Krygh onder ſijn' Erfgenamen ontſtond / hebben de Chriſtenen in Syrien ruſt bekoomen / tot op Anno 1197.; wanneer Guido, de laetſte Koningh van Jeruſalem, uyt een Venſter van ſijn Pallays viel / en den Hals brack. Doe belegerden de Saraceenen de Stad Joppe. De daer binnen ſijnde Chriſtenen verweerden ſig manhaftigh. Inſonderheyd deeden de Duytſchers een Uytval / en ſloegen de vyanden verr' te rugg'. Deeſe roem en Zeege benijdden haer d'andere Natien: deeden de Poorten der Stad toe / en ſlooten dus hare Medgeſellen buyten. Als de vlugtige Turken dit gewaer wierden / keerdenſe weer agterwaerts; overvielen de Duytſchen met een grooter meenighte / en ſloegen haer al t'ſamen vooꝛ de Stads-mueren dood. Doch de Schelmen binnen Joppe kreegen haeſt haren loon. Want de Turken beſtoꝛmden terſtond de Stad; veroverden deſelve geweldadigh/ en hieuwen ter neer alles wat'er in was / by de 2000. Zielen; verwoeſteden Joppe, en trocken weer wegh. Dit was de ſchoone Vrught der heyllooſe Nijdigheyd. Doe nu de Chriſtenen deeſe Stad leedigh en vernield vonden / trockenſe van daer na Tyrus en Ptolemais, oock Accon genoemd; welcke Plaetſen noch in der Chriſtenen handen waren. Vervolgens namenſe de Stad Sydon in: desgelijcks Sarepta, Beryte, en meer andere. Sloegen daer-en-boven de Saraceenen in een Veldſlagh; waer op d'Ongelovige allerweegen vooꝛ haer weecken. Onder deeſe geluckige vooꝛtgang der Chriſtenen quam de treurige tijdingh / dat Keyſer Henrick de VI. in Sicilien was geſtorven. Doe liet elck hert en hoop vallen. 't Krijghsvolck verſtoof. De Groote Heeren trocken weer na huys; en nu wierd hier vooꝛts niets meer verright / als datmen den Vorſt van Tyrus de Titel van Koningh te Jeruſalem gaf; onaengeſien noch de Stad noch 't Land in ſijne maght was.

De *Turken* belegeren *Joppe.*

Grouwelbedrijf der *Chriſtenen* daer binnen, uyt nijd over de dapperheyd der *Duytſchen*; en verlies van *Joppe* daer op, met harer aller dood.

Overwinningen der *Chriſtenen* op de *Turken.*

Doch plotſlijck verydeld alles, op de tijding van de dood des Keyſers *Henrici.*

Cyprus en *Armenien* Rijcks-leenen geworden.

Hier diend niet vergeeten te werden / dat in deeſen Toght de beyde Koningen van Cyprus en Armenien den Duytſchen Keyſer Henrick de VI. ſigh onderwierpen / en hare Landen hem Cijnsbaer maeckten. Gelijck dan oock volgens dien / en op Henricks bevel / de Biſchop van Wurtzburgh, Conradus, den Koningh van Cyprus; dien van Mentz, nevens dien van Verden, den Koningh van Armenien hebben gekroond.

Franſche en *Engelſche* Geſchiedeniſſen.

Vermits d'Italiaenſche Geſchiedeniſſen / in deeſe tijden vooꝛgevallen / onder de Hiſtorie van Keyſer Henrick de VI. ſijn verhaeld / ſoo

ANNO CHRISTI.

soo laten wy 't daer by blyben; en komen tot de Fransche en Engelsche Saecken / wijl deselve nu onder malkander sijn gemenghd. Van de Toght deeser beyder Koningen / Philippi en Richardi, na 't H. Land; der selver te rugg'-koomst / en de gevanckenis van Koningh Richard in Duytschland, is hier boven gehandeld. 't Heeft de gedaghte Richard van Engelland seer veel gekost / eer hy weer los kon geraecken; te meer / wijl Koningh Philips van Frankrijk tot verscheydene malen aen den Keyser schreef / dat hy den Engelschman in gevanknis sou houden; ten dien eynde hem een geweldige som gelds aenbiedende. Even-wel stelde Keyser Henrik hem Anno 1194. op Rantsoen; te weeten / op 100000. Mark Silver; waer van de twee derde deelen souden komen in de keyserlijke Schatkamer; 't derde derde deel aen Hertog Leopold van Oostenrijk. Als Koningh Richard sijne Standen en Onderdanen hier van berightede / heeftmen een Schattingh op 't gantsche Koninghrijck gelegt / waer van oock de Geestlijcke niet verschoond bleven. Dus wierd de helft des gelds / te weeten 50000. Mark Silver / by een gebraght; voor d'overige helft stelde Richard Burgen; en wierd daer op van sijne Heghtenis ontslagen.

nissen onder een vermengd.

Onbillijkheyd van Koningh Philips in Frankrijk, ontrent ce by den Keyserge-vangene Koningh Richard van Engelland.

Die een seer swaer Rantsoen moest opbrengen. 1194. Roger.

Soo haest nu Koningh Richard weer in Engelland was gekoomen / en vernam / dat Koningh Philips van Frankrijk onder sijn afweesenheyd Normandyen ('t welck Richard behoorde) met Oorlogh had aen-gegreepen / braght hy in aller haest Volck by een; voer na Normandyen over; deed een Slagh met de Françoisen, en behield de Zeege. Bequam hier oock soo veel Buyt / dat hy sijne schade ten deelen weer inhaelde.

Françoisen van d'Engelsche geslagen. Matth. Paris.

Anno 1195. geschiedde weer een Slagh in Frankrijk; en wederom bleef de Victorie aen d'Engelsche. Dit gebeurde tweemael op malkander. In de laetste Strijd wierd ook / onder meer andere / gevangen bekoomen de Bisschop van Beauvois, in sijn volle Curas. Koningh Richard deed hem / aengedaen met deese seer swaere Rustingh / in een Choorn setten. Bestelde oock Oppassers / om toe te sien / dat hy deese ysere Choor-rok, van een groot gewight / nogh by naght noch by dag moght afleggen. Want / seyde hy / wijl hy / tegens sijn Beroep / lust gehad heeft / sulck een Mis-gewaed aen te doen / soo magh hy 't nu oock dragen. Als deesen Bisschop een goede tijd langh met dit Curas in sijne Gevancknis was geplaeghd geweest / bragten sijne Vrienden deesen handel voor Paus Cœlestinus: die daer op aen den Koningh schreef / en hem vermaende / met sijnen Soon den Bisschop wat saghter te werck te gaen / ja hem gantsch los te laten. Doe deed Koningh Richard dien Prælaet de Rustingh afneemen; sond deselve in 't geheel den Paus toe; en daer by een Brief; waer in geen andere als deese woorden stonden / welcke de Soonen Jacobs tot haren Vader gebruykten / als se hem haers Broeders Josephs bloedigen Rock vertoonden: Deesen hebben wy gevonden: besie of dit Uws Soons Rock is, of niet. Waer over de Paus niet weynigh schaemrood wierd.

Wederom, en wederom geslagen. 1195.

In de laetste Slagh de Bisschop van Beauvois, in een vol Curas, gevangen.

Aerdigh geval, tusschen Koningh Richard, de Bisschop, en Paus.

Gen. XXXVII.

Vermits nu deesen Oorlogh met Koningh Richard van Engelland Koningh Philips van Frankrijk veel gelds kostte / wijl hy geduerigh de gevangene Françoisen van d'Engelsche moest lossen / soo quamen de Joden, te vooren uyt 't Land gedreven / en booden hem een groote som gouds aen / indien hy haer weer in sijn Koninghrijck wou laten komen. Philips nam 't geld; en veroorlofde de Joden, weer te Parijs en in andere Fransche Steeden te mogen woonen.

Philips laet de Joden weer in Frankrijck toe, voor geld. 1198.

Eyndlijck hebben beyde de Koningen van Frankrijk en Engelland Anno 1199. een Vreede voor vijf jaren met malkander geslooten.

1199. Koningh Richard, een gerin-

ANNO CHRISTI.

't Eynd van deese Treves heeft Koningh Richard niet beleefd. Want noch in 't selve jaer / als hy een Vestingh belegerde in Aquitanien, 't welck een stuck van Frankrijk is / wierd hy van een Pyl getroffen. Hy aghtte de wonde niet / wijse geringh scheen; en liet deselve niet eens verbinden. Doch hier door wierdse soodanigh ontsteecken / dat hy sterven moest. Hem volghde in 't Koningryck Engelland sijnen Braeder Johannes.

ge wonde verwaerloosende, moet daer van sterven.

Na dat Alphonsus d'VIII., Christen Koningh in Spaenje, sijn Vaderlijck Erf / 't welck hem in sijne jeughd meerendeel / door d'ontrouw en nalatigheyd sijner Vooghden / ontnoomen was / ten grooten deele weer had herwonnen / stelde hy al sijne kraghten in 't werck tegens de Saraceenen; 't welck oock voor hem nodigh was. Want Aben-Jacob, der Mooren Koningh in Spaenje, riep Anno 1184. veele Saraceenen en Arabiërs uyt Barbaryen, welcke met een groote Maght na Portugal overvoeren; verscheydene Steeden verovorden / en byna 't geheele Land verwoesteden. Doch Koningh Alphonsus bejegende haer sulcker wijs / en sloegh haer soo geweldigh / dat hy / enckelyck van den bekoomenen Buyt / 200. Kercken en Capellen in sijn Koninghrijck deed opreghten; deselve oock voorsagh van genoeghsame Inkoomsten.

Spaensche Geschiedenissen. Mariana Zacuth.

Alphonsus d'VIII. slaet de Saraceenen swaerlijk; en grooten Buyt.

Onaengesien deese Neerlaegh nam Aben-Joseph, Koningh van Marocco, 600000. Arabiërs, Mooren, Numidiërs en Saraceenen tot sigh. Met deesen geweldigen hoop voer hy Anno 1195. uyt Barbaryen over na Spaenje. Koningh Alphonsus van Castilien trock hem te gemoet; leverde hem een Slagh met een onverschrickt hert; doch lagh onder; en verloor byna al sijn volck / ontrent 40000. Christenen. Daer op vermeesterden de Mooren de schoone Landschappen Andalusia, Granada, en Algarbia; welckese een vry lange tijd hebben beseeten.

Waeghd een Slagh tegens 600000. Saraceenen; doch met verlies van byna al sijn volck, en veele Landen. 1195.

Als oock Anno 1198. Aben Zephus, een Arabiër, of Moor, in Arragon groote schade deed door branden en moorden / moesten de Koningen Alphonsus van Castilien, en Petrus van Arragon Vreede met hem maecken / t'harer kleyne reputatie. Want sy gingen dit Verdragh maer alleenlyk aen met d'Ongelovige, om Sanctius, Koningh van Navarre en Gasconje, die doch een Christen was / dies te beter te mogen beoorlogen. Gelijckse hem dan oock Anno 1200. uyt sijne Landen verdreven / en dwongen / sijne toevlught te moeten neemen tot de Mooren in Africa.

Alphonsus maeckt Vreede met d'Ongelovige, om den Christen Koningh van Navarre te verdrijven.

In Polen regeerde ontrent 't jaer Christi 1185. Casimirus de II., die met Bela de II. van Hongaryen Oorlogh voerde. Echter wierd ten deelen een Vergelijckingh / en een Treves voor drie jaren gemaeckt tusschen beyde de parthyen. In 't volgende jaer versoght Koningh Bela, door een aensienlijck Gesantschap / aen Koningh Philips van Frankrijck, dat hy hem sijne Suster Margaretha ten Gemalin sou geven; 't welck hem vergund wierd; en de Bruyd na Hongaryen gevoerd.

Koningen van Polen, Casimir de II., en van Hongaryen, Bela de II. Richard.

Plotslijcke

Anno 1194. / als Koningh Casimirus van Polen een heerlijck Banquet had doen toerighten / wierd hy over Tafel plotslijck sieck / so datmen hem van daer moest dragen; gelijck hy dan oock korts daer na stierf / als Koning Emerik, Nasaet van Bela, nu in 't derde jaer over Hongaryen regeerde.

sieckte en dood van Casimir. 1194.

Na de dood des Koninghs Casimiri van Polen quam 't Rijck aen Lescus, genoemd de Witte, sijnen Soon. Doch vermits hy noch jongh was / en de Regeeringh aen sijne Moeder stond / geheeten Helena, pooghde Mieciflaus, Casimiri Broeder / haer te beprâten / datse van de Regeeringh afstaen / en deselve aen hem / als Oom van Lescus, overgeven sou. Hy wou niet alleen des jongen Koninghs Vooghd sijn / maer oock hem in Soons-plaets aenneemen / en tot sijnen Erfgenaem stellen. De goede Vrouw liet sig beweegen / en deed afstand. Doch vermits Mieciflaus niets hield van 't geen hy beloofd had / soo wierden de Standen des Rijcks onwillig / en verstieten hem weer van de Regeeringh; waer uyt naderhand veel' Oorlogen in Polen sijn ontstaen.

Lescus, sijnen Soon, noch minderjarigh.

Oorlogen, in Polen gevolghd, waer uyt ontstaen.

In Hongaryen regeerde na Koningh Emerik sijnen Soon Ladislaus de III.; doch niet langh. Doe volghde Koningh Andreas, Broeder van de gedaghte Emerick. Deese Andreas was de Vader van S. Elisabeth, Gemalin van Landgraef Lodewijk in Thuringen en Hessen.

Koningen van Hongaryen.

Een jaer na Keyser Henrick de VI. begon Cœlestinus de III. den Pauslijcken Stoel te besitten. Was een Romeyn, eerst genoemd Hyacinthus Bubo. Van Keyser Henrik bequam hy de Stad Tusculum; welcke de Roomsche Burgeren naderhand hebben verwoest. Als hy 6. jaren en 9. maenden had geregeerd / kreegh hy ten Nasaet Innocentius de III.: die de Pauslycke Throon byna 19. jaren besat. Was geleerd / en een goed Jurist. Heeft oock veel in de Theologie geschreven. Hield een groot Concilium te Romen in Lateran; bygewoond van twee Patriarchen; dien van Jerusalem, en van Constantinopol: voorts van 70. Aerts-Bisschoppen / 420. Bisschoppen; meer dan 800. Abten en Prioren. Stierf te Perugia, en wierd daer begraven. Wy sullen gelegenheyd hebben van hem verder te spreecken / als wy komen tot de Historien des Keysers Philippi.

Pausen te Romen. Cœlestinus de III.

Innocentius de III.

Groot Concilium te Romen.

Onder Keyser Henrik de VI. heeft geleeft de Poët Guntherus, een Duytscher van geboorte; die de Daden van Keyser Frederick d'I., bygenoemd Barbarossa, in Latijnsche Verssen / verdeeld in twaelf Boecken / heeft beschreven. Dit werck heeft hy / tot geen kleyne verwonderingh / volbraght in de tijd der grootste Barbaersche onweetenheyd / die doemaels allerweegen gevonden wierd.

Geleerde Lieden. De Poët Guntherus.

Ontrent 't jaer Christi 1196. wierd gestigt d'Universiteit of Hooge School te Mompelier in Frankrijk: welcke voortijds in de Regten niet minder bloeyde / als nu in de Geneeskonst.

Academie te Montpellier.

Anno 1190. / als Keyser Fredericus Barbarossa in 't Oosten was gestorven / heeft sijnen aenvangh genoomen de Duytsche Orden te Jerusa-

Aenvangh der Duytsche Ridder-Orden

ANNO CHRISTI.

te Jerusalem.

Jerusalem, in een Hospitael, genoemd t'Onser Vrouwen. Onder meer andere Regelen was oock deese: Datmen geenen ten Ordens-Ridder moght aenneemen / als die was een geboorne Duytscher, en van goeden Adel. D'eerste Ordens-Meester was Henrik Walpot, of Waelpot. Haer Ordens-kleed is eerst geweest een witte Mantel met een swart kruys. Paus Innocentius de III. heeft deese Orden bevestigd Anno 1201. Sie Munsterus lib. 5. van Duytschland.

Drooge Somer. Swaren Hagel. Ravens met gloeiende Kolen in hare Becken.

Anno 1194. was 't in Duytschland sulk een drooge Somer / dat de kleyne Rivieren gantschlijck verdrooghden; de groote soodanigh afnamen / datmense byna niet meer kon bevaren. Na deese drooghte viel een verschricklijcken Hagel. De Steenen waren soo groot als Hoender-eyeren / en vierkant. Men sagh oock Ravens / welcke gloeyende Kolen in hare Becken droegen; waer door de Huysen wierden aengestoocken. Daer-en-boven heeft 't Vyer hier en gintsch groote schade gedaen.

Aerdbevingh te *Constantinopol.*

Anno 1199. heeft een Aerdbeving de Stad Constantinopol doen schudden. De Grieckische Keyser Alexius Comnenus begaf sigh uyt sijn Pallays / om buyten de Stad op 't Veld t'ontwijcken. Doe scheurde d'Aerde sigh voor hem van malkander; en de geene / welke / na gewoonte / voor hem heenen gingen / vielen in deese Kloof. Eenige derselve wierden swaerlijck verseerd; andere stierven.

Vervolgh der Keyser-*Historien.* *Spangenb. Gotfr. Colon. Arnold. Lubec. l. 6. c. 1. seq. Æmil. l. 5. Egnat. l. 3. Carion l. 3.*

Na de dood van Keyser Henrik de VI. was 't Duytsche Volck / 't welck tot noch toe in Syrien den Oorlogh had gevoerd / op geenerley wijs langer te houden / maer elck snelde sigh weer na sijn Vaderland. Ondertusschen stond 't Duytsche Rijck byna ses maenden langh sonder Hoofd / of Keyser. Yeder sag wel op Hertogh Philips van Saxen, Broeder van Keyser Henrik, en nu Vooghd over sijnen Soon Frederick: Doch Paus Cælestinus, dien niet onbekend was / wat sijne Voorsaten van de Keyseren Frederick d'I. en Henrick de VI. hadden geleeden / schreef aen den Aerts-Bisschop van Keulen: Hy sou met alle maght verhinderen / dat niemand uyt 't Geslaght van Barbarossa Keyser wierd. Hier tegens erinnerde Hertogh Philips den Vorsten hare verplightingh aen Keyser Henrick, en datse desselven Soon de jonge Frederik soo veel als gesworen hadden. Evenwel bevonden sigh te Mentz eenige Vorsten / die noch Philips noch Frederick begeerden; maer verkooren Berthold, Hertogh van Zahringen, Heer van Nuchtland, en een gedeelte van Burgundien; doemaels seer rijck. Doch als hy sagh / dat hy ter dier oorsaeck met Philips in een openbaren Oorlogh sou geraecken / waer toe hy weynigh lust had / quam hy in persoon by Philippus; vergeleeck sigh met hem / en stond van de keur af.

Groote twist en scheuring.

Over de verkiesing eens nieuwen Keysers, na de dood van

Ondertusschen quamen Aerts-Bisschop Adolph van Keulen en Paltzgraef Henrick; die / nevens andere Vorsten / Hertogh Otto van Brunswijck, Soon van Henrick de Leeuw, ten Keyser verkoosen. Otto was doemaels na Poictiërs in Frankrijk; ter hulp van Koningh Richard, die by sijner Moeder Broeder was / in den Oorlogh tegens den Franschen Koningh. Doe hy nu weer na Duytschland quam / wierden hem de Rijcks-Heraulden te gemoet gesonden / welcke hem de gedaghte keur aenkondighden / en na Keulen begeleydden. Philips hier van kondschap krijgende / sond in aller haest een deel Krijgsvolck na Aken, om te verhinderen / dat Otto daer niet gekroond wierd. Doch Otto quam noch stercker aen; dreef Philippi Besettingh uyt de Stad / en wierd door d'Aerts-Bisschop van Keulen gekroond.

ANNO CHRISTI. *Henrick* de VI.

door bestel van Paus *Cælestinus.*

Twee Keysers te gelijck, beyde gekroond; Hertogh *Philips* van *Swaben*, als Voogd over *Frederick* de II., Soon van Keyser *Henrik*, en *Otto* van *Brunswijk*, Soon van Hertogh *Henrick de Leeuw.*

Philips, om sijne Tegenparthyen niets toe te geven / deed sigh te Mentz kroonen door d'Aerts-Bisschop van Tarento, vermits Aerts-Bisschop Conrad van Mentz noch in 't H. Land was. Doe gingh d'Oorlogh in Duytschland weer aen; wijl beyde de Keyseren Aenhangh hadden. Echter waren de Vorsten en Steeden / die 't met Philips hielden / veel meer in getal. In deesen handel vermengden sigh oock Uytlandsche Vorsten. Koningh Philips van Frankrijk was op de sijde des Roomschen Konings Philippi; Koning Richard van Engelland aen die van Otto. Met deesen hield het oock de Paus; en wou aen geenen Aerts-Bisschop 't Pallium geven / ten ware hy was op de sijde des Brunswijckers. Koningh Philips pastte hier op niet / maer maeckte sigh hoe langer hoe stercker. Deed met Otto een Veldslagh / niet verr' van Spier, en behield d'overhand. Paus Innocentius de III., hier over seer vergrimd / sond een Kardinael in Duytschland, die Philippus en al sijne Helpers in den Ban deed. Doch dien Blixem / vermits se soo dickmael quam / verloor sijne kraght / en gold nu niet half soo veel als in voorleedene jaren.

Paus *Innocentius* de III. doet *Philips* in den Ban. 1201.

Ondertusschen quam Aerts-Bisschop Conrad van Mentz uyt 't H. Land weer in Duytschland; doch stierf korts daer na aen een Sieckte / welcke hy op deese langhduerige Reys had vergaderd. Op dat het nu aen geenerley Tweedraght moght ontbreecken / wierden te Mentz oock twee Bisschoppen verkooren / Leopold, die 't met Philips hield / en Siegfried, die Otto aenhingh. Als nu ondertusschen Otto sigh in Saxen had begeven / vervolghde Philips hem tot voor de Stad Brunswijk. Otto had wel een taemlijck Heyr by een; dorf de echter Philips niet aentasten: die hem in de Stad Brunswijck belegerde; doch vermits hem van buyten door d'aenhang van Otto alle Toevoer wierd afgesneeden / soo moest hy opbreecken / en wegh-trecken.

Twee Aerts-Bisschoppen van *Mentz* te gelijck.

Brunswijck van *Philips* te vergeefs belegerd. 1202.

Hier na versterckte Otto sigh met nieuwe hulp: want behalven dat Landgraef Herman van Thuringen het met hem hield / sond oock Koningh Ottocar van Boheemen hem een groote bystand toe. Philips sloegh sijn Leger by Erffurt neer / en verdierf alles wat Landgraef Herman behoorde. De Boheemers souden 't verhinderen; doch deeden selfs met roven en branden grooter schade als de vyanden. Sesthien soo Mannen als Vrouwen-Kloosteren wierden van de Bo-

Vervolgh van den Oorlogh tusschen *Philips* en *Otto*, met groote verwoestingen in *Duytschland*.

heem-

ANNO CHRISTI.

heemsche geplonderd: de Nonnen aen de Sadels gebonden; dus mee gesleept/ en geschonden; 't Land Thuringen op 't grouwlijkste verwoest. Sulcke schoone Helpers had Hertogh Otto; sulcke schoone Spiesgesellen Landgraef Herman.

insonderheyd door Otto; die derhalven van de meeste sijner Bystanders verlaten wierd. 1203.

Door deese Barbaersche bedrijven wierden veele bewoogen/ sigh van Otto af te scheyden; insonderheyd Paltzgraef Henrik; die met al sijn Volck van hem wegh trock/ en sigh tot Philips begaf. Hier by quam noch/ dat d'Oversten van Otto de Stad Goszlar aenbielen/ innamen/ en tot op 't alderuyterste plonderden: weynigh feylden'er aen/ datse deese Plaets niet geheel in brand staecken. Wegens deese en andere oorsaecken trocken de Boheemers weer na huys. Landgraef Herman moest door een boetval en afbiddingh sigh met Koningh Philips versoenen. Graef Willem van Gulik deed even 't selve by den selven door Brieven. Bragt oock/ door behendige practijken, d'Aerts-Bisschop van Keulen op Philippi sijde; 't welck deesen soo wel bequam/ dat hy ter dier oorsaeck van de Paus afgeset/ in den Ban gedaen/ en de Capitularen bevoolen wierd/ eenen anderen ten Bisschop te verkiesen; die oock Bruno, Prooft te Bon, ten Keurvorst en Aerts-bisschop maeckten/ alhoewel d'oude Bisschop Adolph de Steeden en Kasteelen des Bisdoms inhield, nevens der selver Inkoomsten.

Aerts-Bisschop *Adolph* van *Keulen* door de Paus afgeset en in den Ban gedaen. 1204.

Als de Hertogh van Lotharingen, en dien van Braband sagen de goedertierenheyd van Koningh Philips, die yeder/ selfs sijn' argste vyanden/ geerne vergifnis liet weervaren/ verhoeghdense sigh oock tot hem/ en hielpen hem tegens Otto.

Philips werd seer sterck. 1205.

Koningh Philips had nu niet alleen Over-Duytschland, Straetsburgh, Elsas, Bayeren, Franken en Rhijnstroom in sijn geweld: maer oock de Stad Keulen, door een langhduerige Belegering/ tot overgaef gedwongen; en de nieuwe Bisschop Bruno gevangen bekoomen. Hertogh Otto kon ligt de reeckeningh maecken/ dat hy voortaen tegens Philips te swack sou zijn. Begeerde derhalven/ de Koningh van Engelland en Paus van Romen souden de saeck daer toe brengen/ dat een Vreede moght gemaeckt werden/ doch met eenige reputatie aen sijne sijde.

Otto geraeckt onder; en soeckt Vreede:

Hier op sond de Paus twee Kardinalen in Duytschland. Deese verscheenen op den Rijcksdagh te Quedlinburgh; daer/ na lange disputen, Philips van den Pauslijken Ban ontslagen/ de gevangene Bisschop Bruno van Keulen op vrye voeten gesteld; vervolgens een vergelijking tusschen beyde de Koningen getroffen wierd. Otto sou Beatrix, Dochter van Koningh Philips, ten Gemalin hebben/ en na sijns Schoonvaders dood Keyser zijn. Ondertusschen tot dien tijd toe sigh van den Koninghlijcken Titel onthouden. Dit wierd ook volvoerd.

die gemaeckt wierd door bemiddeling van de Paus en Koning van *Engelland*. *Gothof. Colon.*

Doe nu de wonden in 't Rijck tot dus verr' toe geheeld waren/ nam Keyser Philips voor/ oock te dempen d'uytlandsche vyanden/ die/ gedurende d'onrusten/ Duytschland hadden aengegreepen. Want Cnut, of Canutus, Koningh van Deenemarken, had Marckgraef Otto van Brandenburgh, oock Graef Adolph van Holstein en Schauwenburgh, met Oorlogh aengetast; en/ als de sterckste/ byna geheel Ditmarssen en Holstein ingenomen. Graef Adolph was gevangen. De Steeden Hamburgh, Lubek, en veel andere/ hadden sigh aen de Deenen moeten overgeven. Koningh Canutus was onder deese verrightingen gestorven; doch sijnen Broeder en Nasaet in 't Koninghrijck/ Waldemarus, voer voort; veroverende oock de Kasteelen Segenbergh en Lawenburgh. Koningh Philips had ten vollen besloten/ sulcke na sigh treckingen der Deenen te verhinderen; de vervreemde Provintien en Steeden weer aen 't Rijck te brengen. Doch wierd hier in belet door een grouwlijcke daed.

Deensche Geschiedenissen. 1208. Koningh *Canutus* neemd *Ditmarssen* en *Holstein* in.

Want als hy Anno 1208. te Bambergh was gekoomen/ wierd hy op den 21. van Junius door Paltzgraef Otto van Wittelsbach (gelijck byna alle Schrijvers stellen) hier vermoord. De saeck droegh sigh dus toe. Paltzgraef Otto had een vrye toegangh tot de Keyser; en was hem soo aengenaem/ dat hy hem eenighsins sijne Dochter had toegeseght. Doch vermits deese Otto een woest Mensch was/ die eenige doodslagen had begaen/ vond des Keysers Dochter geen lust tot hem; en derhalven sloegh oock haren Vader hem af. Doe versoght Paltzgraef Otto de Dochter des Hertoghs van Polen ten Houwlijck; van wegen hare Moeder met Philips in Bloedverwantschap staende. Otto bad den Keyser/ hem by den Hertogh van Polen te willen recommandeeren, op dat hy desselven Dochter moght bekoomen. Of nu wel Keyser Philips soo weynigh lust had/ hem sijne Nicht/ als sijne Dochter te geven/ soo beloofde hy echter/ om van hem ontslagen te sijn/ een Brief aen den Poolschen Vorst in sijn faveur te sullen opstellen. Doe nu Otto van Wittelsbach 't Keyserlijck Schrijvens had ontfangen/ twijffelde hy/ of 't oock tot sijnen voordeel moght zijn. Opende de Brief/ en gaffe sijnen Secratarius, om deselve te leesen; want Otto, een enkele Krijghsgorgel/ kendde d'eene Letter niet voor d'andere. Doe hy nu bemerckte/ dat het een Urias-Brief was/ wierd hy boven maten grimmigh. Deed sijn Paerd sadelen/ en voor hem heenen leyden. Gingh/ volgens sijne gewoonte/ na den Keyser in de Sael/ die/ volgens eeniger bericht/ sigh een Ader had doen laten; ook nu wat rustte; en bragt hem met sijn Swaerd soodanigh een houw toe/ dat hy terstond den Geest gaf.

Keyser *Philips* door Paltzgraef *Otto* van *Wittelsbach* moorddadigh om 't leven gebraght. *Otto de S. Basio c.* 48. *Abb. Ursp. Arnold. Lub. l.* 7. *c.* 14. *Nauclor. Gen.* 41.

Doemaels bevonden sigh by Keyser Philips de Bisschop van Spier, de Kamerlingh/ en eenen Truchses van Waldpurg. De Bisschop verberghde sigh onder de Tafel. De twee andere liepen toe/ om hem de deur af te winnen/ maer yeder van haer/ insonderheyd den Truchses van Waldpurgh, kreegh een reghtschapene wonde; soo datse hem verder ongemoeyd lieten heenen gaen. Met sijnen bloedigen Deegen drongh hy door de Wagt: sprongh op sijn Paerd/ en reed wegh. Dit

Om welke oorsaeck dit geschiedde.

De Moordenaer ontkoomd stoutmoedigh.

was

ANNO CHRISTI.

was 't levens-eynd des vroomen Keysers Philippi, Soon van Frederick Barbarossa, na dat hy noch geen volle thien jaren had geregeerd. Syn Ligchaem wierd eerst te Bambergh begraven. Daer na door Keyser Frederick de II. opgenoomen / na Spier gevoerd / en daer by sijne Voorvaderen in de Domkerk geset.

Otto de IV. Roomsch Keyser.

Na de dood van Keyser Philippus quamen de Vorsten in een groot getal te Franckfurt by een: en doe wierd Hertogh Otto van Brunswijck, volgens 't accoord met Philips, op nieuws ten Keyser verkooren / en genoemd Otto de IV. De Constitutiones Imperii, of oude Rijcks-ordonnantien / melden / dat in dit jaer 1208. aldereerst de Seven Keurvorsten wierden aengesteld / gelijckse tegenwoordigh sijn: waer by sigh souden bevonden / en in den Naem des Paus deese nieuwe (of / soo eenige willen / vernieuwde) Ordre geapprobeert hebben twee Kardinalen; namentlijck / Hugolinus, Bisschop van Ostia, en Leo Sabinensis.

Instellingh der Seven Keurvorsten.
1208.

Pragtigen Toght na Italien van Keyser Otto.
Arnold. l. 7. c. 16. 17. Otto de S. Blas. c. 50. 51. Abb. Ursp. Æmil. l. 5. Egnat. l. 3. Carion l. 3.

Otto had in den aenvangh sijner regeering voorgenoomen / sigh te wreecken aen al de geene / welcke hem tot noch tegen geweest waren; doch de Vorsten lieten 't hem niet toe. Daer op bereydde hy sigh tot de Reys na Italien. Trock seer praghtigh over 't Geberght; wierd van de Lombardische Steeden seer treflijck ontfangen; begaf sig voorts na Romen, en wierd daer van Paus Innocentius ten Roomschen Keyser gekroond. Hoe heerlijck Keyser Otto sijnen Intoght te Romen deed / kaumen daer uyt afneemen / dat de volgende Vorsten sigh by hem bevonden. Uyt de Geestlijcke d'Aerts-Bisschoppen en Bisschoppen van Trier, Maeghdenburgh, Wurtzburgh, Spier, Straetsburgh, Basel, Worms, Constans, Passauw, Chur, Aughsburgh, Eychstad, Praegh, Olmutz; nevens d'Abten uyt Reichenauw, van S. Gallen, Kempten, Weissenburgh, Seltz, Prum, en Echternach, anders Epternach. Uyt de Weereldlycke Vorsten waren by hem de Hertogen van Bayeren, Lotharingen, Zahringen, Karndten, Mehren, nevens vele Graven en Heeren. De Ruytery beliep 6000. te Paerd in sware Rustingh / behalven die in ligte Rustingen / en d'Archiers.

Krooning des Keysers door de Paus.
1209.
Goed verstand tusschen haer beyde:

By de gedaghte Krooningh / welcke geschiedde den 4. van October Anno 1209., was soodanigh een toeloop van Volck / dat / terwijl de Keyserfche na gewoonte geld te grabbel wierpen / veele Menschen dood gedrongen of getreeden wierden. Na de verrightede Krooninghs-pleghtlijckheden heeft de Paus den Keyser te Gast gehouden; daer na de Keyser den Paus. 't Scheen / dat het nu eens tusschen Paus en Keyser goed sou werden; doch deese vriendschap duerde niet langh / wegens de volgende oorsaeck.

haest gebroocken; en d'oorsaeck.

Geduerende de twisten in Duytschland tusschen beyde de Keyseren Philips en Otto, had Paus Innocentius dapper van sigh getast in Italien; de Roomsche Kerck eenige Steeden en Landen toegevoeghd / welcke de Keyser seyde tot 't Rijck te behooren; derhalven hy oock deselve van den Paus weer eyschte; voordragende sijnen gedanen Eed / by de Krooningh geswooren / dat hy 't Rijck / en desselven Inkoomsten / niet verminderen / maer vermeerderen sou.

ANNO CHRISTI.

Doe hy nu met goedheyd van de Paus niets kon verkrijgen / daer-en-boven oock van de Romeynen gesmadighd wierd / en selfs eenige der sijne wierden doodgeslagen / moest hy geweld gebruycken. Greep daer op met ernst de Romeynen aen / van welcke doemaels eenige honderden 't leven verlooren. Nam gewapenderhand wegh 't geen tot 't Rijck behoorde: onthield sigh oock niet van 't Patrimonium der Kerck / en de Goederen des Paus. Innocentius sond Legaten aen Otto, om hem hier van af te manen / doch te vergeefs. Uyt Toscanen ruckte de Keyser voort in 't Hertoghdom Apulien, 't welck des jongen Konings Frederici Moederlijck Erf was; doch te gelijck een Leen der Roomsche Kerck; en toondde sigh dus des Paus openbaren vyand. Doe deed Innocentius Otto in den Ban. D'Aerts-Bisschop van Mentz verkondighde d'Excommunicatie in Duytschland; doch quam daer over te kort. Want hy wierd door Hertogh Willem van Lunenburgh, Broeder van Otto, uyt sijn Bisdom verdreven / soo dat hy na Thuringen moest vlieden. Doe vergrimde Innocentius noch meer / en schreef aen de Keurvorsten / datse eenen anderen Keyser souden verkiesen; 't welck oock van eenige niet versuymd wierd.

Otto neemd met geweld weer 't geen de Paus 't Rijk had ontrocken.
Matth. Paris. Spangenb. Trithem.

Paus Innocentius doet hem in den Ban;
1210.
en beveeld de Keurvorsten eenen anderen Keyser te verkiesen.

Doe Keyser Otto, ter dier tijd in Calabrien sijnde / hier van bericht ontfingh / snelde hy na Duytschland. Hield een Rijcksdagh te Neurenbergh; toonde / dat hy in Italien niets gedaen had / dan 't geen streckte tot welvaert des Rijcks / en tot Eere der Duytsche Natie. Versoght derhalven / dat de Vorsten voortaen / gelijck tot noch toe / sigh by hem wilden houden. Soo weynigh paste Otto op den Pauslijcken Ban / dat hy Landgraef Herman van Thuringen beoorloghde; Rotenburgh, Saltzingen, Weissensee en andere Plaetsen hem ontnam. Dus gingh d'Alarm in Duytschland weer aen.

Otto past op des Paus Ban niet.
1211.

Doe handelde de Paus met de Keurvorsten / welcke door den Ban van Otto vervreemd geworden waren / datse Koningh Frederick van Sicilien, Soon van Keyser Henrick de VI., Soons-Soon van Keyser Frederik Barbarossa, uyt Sicilien na Duytschland souden roepen / met hoopgevingh / van hem Keyser te sullen maecken. Frederick quam uyt Italien derwaerts. Otto meende hem by Constans den Pas af te snijden: doch Koningh Frederick drongh door: quam tot by Hagenauw: veroverde deese Stad: trok van daer den Rhijn af na Mentz; daer eenige Duytsche Vorsten sigh tot hem sloegen: die hem na Aken begeleydden / en daer tot Roomsch Koningh kroonden / als hy ontrent 20. jaren oud was.

Frederick, Soon van Henrick de VI., door bestel des Paus uyt Sicilien na Duytschland geroepen, en tegens Otto ten Keyser gekroond. Goth. Colon.

Hier mee was Paus Innocentius noch niet te vreeden: maer verweckte Keyser Otto een veel grooter Tegenparthy; te weeten / Koningh Philips van Frankrijk. Daer was

De Paus hitst Frankrijck oock tegens Otto op.

ANNO CHRISTI.

een oude vyandschap tusschen Otto en de Françoisen, want Otto was de Susters Soon van Koningh Johannes in Engelland; en had in den voorigen Oorlogh d' Engelsche tegens de Franschen altijd bygestaen.

Die met *Frederik* een Verbond maeckt.

Anno 1213. maeckte Koningh Philips van Frankrijk met de jonge Koningh (nu oock Keyser) Frederick een Verbond te Valencijn in Heenegouw, tegens Keyser Otto, om malkander met volck en geld te helpen.

Op Graef *Ferdinand* van *Vlaenderen* aenvalt, ter Zee; doch een geweldige Neerlaegh lijd. *Trithem.*

Daer op greep Koningh Philips Graef Ferdinand van Vlaenderen, die met den Koningh van Engelland in verbond stond / aen; en rustte een Scheepsvloot tegens Vlaenderen toe. Doch d'Engelsche hulp quam tijdigh derwaerts; en de Vlamingh maeckte sigh meester van al de Fransche Scheepen; van welcke hy by de 200. veroverde; d'overige verbrandde / of na den afgrond deed sinken. Dus moest Philips den Oorlogh ter Zee laten rusten / en Graef Ferdinand te Land aenvallen.

Doe te Land hem beoorlogde: doch Keyser *Otto* trock hem te hulp.

Doe de Vlamingh de sterke Krijghstoerustingh der Françoisen had vernoomen / versoght hy hulp / eerst by den Koningh van Engelland, daer na by Keyser Otto. Kreeghse oock van beyde. Ja / de Keyser trock persoonlijck na Nederland, en braght een goed Krijghsheyr met sigh derwaerts; 't welck hy by d'Engelsche en Vlamingen voeghde. Dus ruckten se gesamentlyck de Françoisen onder d'oogen.

Geweldige Slagh by *Bovines* tusschen Keyser *Otto* en Koningh *Philips* van *Frankrijk*. *Chron. Belg. Gotfr. Colon.* 1214.

Koningh Philips was sterck van Ruytery; derhalven trock hy ontrent twee mylen aghterwaerts / op 't vlacke veld; en verwaghte hier sijne vyanden / by een Brugg' / genoemd Pons Bovines; waer by een Dorp legt van een gelycken Naem. De Françoisen hadden al hare Maght / Ridderschap en Adel by een gebraght: oock de Slaghorde soodanigh geschickt / datse de Son op den rugh; daer tegens de Duytsche en Nederlanderen deselbe in 't aengesight hadden. Doe 't nu middagh / en de hitte seer groot was / (op den 27. van Julius Anno 1214.) geschiedde den Aenval; weersijds seer dappermoedigh. Graef Ferdinand met de Vlamingen had de reghter Vleugel. Voght Ridderlijk: doch begaf sigh te diep onder de vyanden / en wierd gevangen. Doe nu de Slagh-ordeningh aen de reghter sijde ontbloot was / viel de geheele Fransche Maght op Keyser Otto; waer op drie uyren langh seer hevigh wierd gestreeden. De Duytschen, welcke by den Keyser waren / braecken door d'eerste Gelede-

Gevaer van *Philips* en *Otto*.

ren / en quamen soo na by Koningh Philips, datse hem van sijn Paerd afstieten: waer op hy / die de Fransche Hoofd-banier voerde / om hulp riep. Anderweegen greep een Franschman 't Paerd van Keyser Otto by den Toom; doch Otto stack hem ter aerden. Maer doe 't Paerd swaerlijk gewond wierd / liep het met den Keyser / tegens desselven wil / uyt de Slaghordeningh / en viel onder hem neer. Hy wierd wel op een ander Paerd geholpen; doch kon / wijl sigh de Ruytery te dight en dick in malkander hield / niet weer in de Batalie komen. Doe verhieven de Françoisen een geschreeuw / dat Keyser Otto de vlught had genoomen. Hier over wierden de Duytschen verschrickt / en begonden allenxen te wycken.

De *Fransche* behouden eyndlijck de Zeege: doch hare Schrijvers hebben deselve onmatigh vergroot.

Behalven de Graef van Vlaenderen, wierden hier noch van de Fransche gevangen de Graef van Holland, van Bologne, en de Broeder des Koninghs van Engelland. Keyser Otto en de Hertogh van Lotharingen trocken tegens den avond / alsse sagen dat 'er niets meer te verrighten was / alderlaetst af. Dit is de Slagh van Bovines, wel niet geringh / maer echter van de Fransche Schrijvers soodanigh opgeschickt en vergroot / als offe daer door gantsch Duytschland onder haer gebraght hadden.

De meeste der Vor-

Als Keyser Otto na deese Neerlaegh weer in Saxen was gekoomen / vebond hy / dat 't Ge-

ANNO CHRISTI.

[...]ten, die [...]t met *Otto* gehouden hadden, vallen nu van hem af.

't Geluck hem hoe langer hoe meerder den rugg' toekeerde. De Voꝛſten / welcke tot noch toe ſijne ſijde hadden gehouden / inſonderheyd de Hertogh van Braband, vielen d'een na d'ander af / en verboeghden ſigh tot den jongen Keyſer Frederick : die Anno 1215. met veele Rijcksvoꝛſten t'Aken quam ; en daer noch eens van den Pauſlijcken Legaet Sigefried gekroond wierd.

Leefd in eenſaemheyd te *Brunſwijk.*

Koꝛtlijck / allerweegen liepen d'aenſlagen van de goede Keyſer Otto agterwaerts. Hy / van elck verlaten / hield ſigh eenſaem te Brunſwijck. Hier overviel hem Anno 1218., koꝛts na 't Paeſch-Feeſt een hevige Buykloop en hittige Kooꝛts; waer aen hy te Hartzburgh overleed den 15. van May, en te Brunſwijck wierd begraven. Vooꝛ ſijne dood had Sigefried, Biſchop van Hildesheim, hem van den Ban ontſlagen ; en Paus Honorius heeft ſulcks goed gekeurd. De tijd ſijner Regeeringh moet verſcheydentlijck aengemerckt werden. Eerſt wierd hy Anno 1198. met Hertogh Philips van Swaben te gelijck ten Keyſer verkooren : met wien hy / alhoewel in Scheuringh / tot in 't 9. jaer de Keyſerlijke Titel voerde. Daer na heeft hy 4. jaren alleen geregeerd / tot Anno 1212. Eyndlijk / nevens Frederick de II. 6. jaren ; t'ſamen genoomen 19.

En ſterft aldaer. 1218.

Griekſche Keyſeren. *Alexius Angelus.* 1195. *Nicet. in Alex. Comnen. Egnat. l. 2.*

Na de dood van Iſacius Angelus Comnenus regeerde te Conſtantinopol ſijnen Bꝛoeder Alexius Angelus, die Iſacius d'oogen had doen uytſteecken / en verſtooten. Doe deeſe Alexius na ſijne Krooningh op 't Keyſerlijck Paerd wou gaen ſitten / begeerde 't ſelve hem geenſſins op ſigh te neemen. Als de daer by ſijnde hem daer op hielpen / begon dit Beeſt ſodanigh te woeden / dat het den Keyſer weer afwierp / van welcke val oock de Kroon van ſijn Hoofd ter aerden plofte / en gebꝛoocken wierd. Yeder hield dit vooꝛ een quaed Vooꝛteecken ; gelijck 'er dan oock quaeds genoegh op gevolgd is. Doe Keyſer Henrik de VI. in Sicilien d'overhand had bekoomen / deed hy Alexius aenſeggen : Indien hy hem geen voldoeningh wou geven van d'Injurien, ſijne Vooꝛſaten in 't Rijck / Conrad en Frederik, in de Toghten na 't H. Graf toegevoeghd / ſoo kondighde hy hem den Ooꝛlogh aen. Hier over wierd Alexius verſchꝛickt ; en wijl hy noch van volck noch van geld vooꝛſien was / liet hy de Gꝛaven der oude Grieckſche Keyſeren openen / en gaf van deeſe Dooden-roof Keyſer Henrick een ſeer groote ſom gelds.

Sijn ſeldſaem geval met 't Keyſerlijck Paerd; een quaed Voorteecken.

Beroofd de Graven der oude Keyſeren. *Otto de S. Blaſio. c. 43. Nicet. l. 1. 2.*

Rebellyen tegens *Alexius.* 1197.

De Heeren en 't Volck te Conſtantinopol waren met deeſen handel qualijck te vꝛeeden. En vermits oock Alexius een heylloos Menſch was / ſoo ontſtonden veelerley Rebellyen tegens hem. Inſonderheyd ſoght de Soon des verſtootenen Iſacii Angeli hulp by Keyſer Philippus in Duytſchland, die Irene, Dochter van Iſacius Comnenus, ten Gemalin had. Of nu wel Philips, wegens inlandſche Ooꝛlogen / hem niet kon byſtaen / ſoo recommandeerde hy hem echter by de Venetianen ; die / met hulp van Philippus, ſigh ſijner aennamen / en Alexius aenvielen. Gꝛaef Boudewijn van Vlaenderen was / tot voldoeningh eener Gelofte / op wegh na 't H. Land. Deeſen wierd van de Venetianen en de jonge Alexius, Soon van Iſacius, bepꝛaet / dat hy met haer Anno 1603. de Stad Conſtantinopol te Water en te Land belegerde ; want hy had by ſigh 20000. Soldaten te voet / behalven de Ruyters. Alexius deed met de Venetianen en Boudewijn een Slagh / doch verlooꝛ 't Veld / en moeſt geheel uyt Conſtantinopol wijcken. Doe wierd de jonge Alexius, des geblindden Iſacii Soon / in S. Sophiæ Hoofdkerck ten Keyſer gekroond. Maer als hy Gꝛaef Boudewijn en de Venetianen de beloofde Vereeringen / de Beſoldelingen hare Gagie betalen ſou / had hy geen geld. Derhalven bleven ſe hem dien geheelen Winter op den hals leggen. Daer-en-boven geraeckte dooꝛ dit Kryghsvolck de Stad Conſtantinopol in bꝛand. 't Vyer kon dien geheelen naght en volgenden dagh niet gebluſcht werden.

Graef *Boudewijn* van *Vlaenderen* en de *Venetianen* verdrijven *Alexius*

Angelus. 1101.

Alexius, de Soon van den door *Alexius Angelus* geblindden *Iſacius,* werd Keyſer.

Conſtantinopol in brand.

Als de Lente des jaers 1204. aenquam / was 'er ſoo weynigh geld als te vooren. Doe nu de Venetianen en Vlamingen uyt de Stad trocken / wierp eenen van een ſleghte Afkoomſt / genoemd Murzuflus, ſigh ten Keyſer op / en bood Gꝛaef Boudewijn 't ſpyts. Daer-en-boven deed hy den jongen Alexius, de Soon Iſaci, die niet langer dan 7. maenden had geregeerd / met een Strick in de Gevanckniſ verwoꝛgen. Daer op belegerde en veroverde Boudewijn, te gelijck met de Venetianen, de Stad Conſtantinopol ten anderen mael : en hy (Boudewijn) wierd / met bewilligingh van Henricus Dandalus, Hertogh van Venetien, ten Keyſer verkooren. Ter dier tijd maeckten de Venetianen met de Vlamingen een Verdꝛagh / dat de Koninghlijcke Titel aen de Françoiſen, doch 't Patriarchſchap aen de Venetianen ſou blijven. Dus wierd Thomas Maurocenus d'eerſte Venetiaenſche Patriarch te Conſtantinopol ; die oock Gꝛaef Boudewijn (Balduinus) daer ten Keyſer heeft gekroond. Ducas Murzuflus moeſt by naght wegh vlieden / en begaf ſigh na 't Eyland Morea. Wierd van daer weer na Conſtantinopol gevoerd ; van beyde ſijn oogen beroofd ; dooꝛ de Stad geſleept / en eyndlijck in ſtucken geſcheurd. Dus bequam hy ſijnen verdienden loon / wegens de Mooꝛd / aen Keyſer Alexius begaen.

Eenen *Murzuflus,* van ſleghte Afkoomſt, werpt ſigh ten Keyſer op, en doet *Alexius* verworgen. 1204.

Graef *Boudewijn* van *Vlaenderen* belegerd *Conſtantinopol,* en werd Keyſer. *Nicet. in Murzufl. Urſperg. in Phil. Monach. Antiſiod. in Chron. Gottf. Colon.*

Ondertuſſchen kon Gꝛaef Boudewijn de Keyſerlijcke Heerlijckheyd niet langh genieten / wegens de volgende ooꝛſaeck. De Grieckſche Heeren hadden ſigh / na de veroveringh der Stad Conſtantinopol, begeven na Johannes, Vooꝛſt van Wallachien ; hem biddende / dat hy haer weer in haer Vaderland wou herſtellen. Daer op greepen de Wallachiërs aen de Steeden / behoorende tot 't Keyſerrijck ; namen eenige der ſelve in / en ruckten vooꝛ de Stad Adrianopol. De nieuwe Keyſer Boudewijn trock haer met een Kryghsheyr te gemoet : doch viel hy de gemelde Stad Adrianopol in een bedꝛieghlijcke Aghterlaegh : wierd gevangen / en te Ternobi in een grouwlijcke Gevanckniſ gewoꝛpen ; waer in hy een jaer en vier maenden

De nieuwe Keyſer *Boudewijn* van de *Wallachiërs* gevangen, en op 't ellendigſte omgebraght. 1205. *Nicet. in Bald. & Heinr. Egnat. l. 2. Niceph. Greg. l. 1.*

ANNO CHRISTI.

moest doorbrengen. Daer na trocken sijne vyanden hem daer uyt: hieuwen hem handen en voeten af. Wierpen hem voorts van de hooghte neer in de Graght/ in welcke hy dus ellendigh moest versmooren.

De Wallachier veroverd veele Steeden des Keyserdoms.

Johannes, Vorst der Wallachiërs, voer al voort. Nam veele Steeden in Grieckenland en Thracien in. Hield'er eenige van voor hem selven; d'andere gaf hy de Griecksche Heeren: van welcke elck sigh droegh als een Koningh; insonderheyd Theodorus Lascares, die sigh te Nicæa onthield / en een goed gedeelte van Kleyn-Asia onder sijn Gebied had.

Henrik, Broeder van Boudewijn, Keyser te Constantinopol. 1206.

Anno 1206. moesten d'onse noodwendigh eenen anderen Grieckschen Keyser verkiesen in plaets van de gevangene en omgebraghte Boudewijn. Hier toe heeftmen verheven Boudewijns Broeder Graef Henrick, op den 14. van Augustus. Korts daer na wierd hy gekroond van de Patriarch Thomas Maurocenus. Deese Koningh heeft/ door hulp der Bulgaren (met welcken Vorst hy sigh door Houwlijck had vermaeghschapt) weer veroverd byna
1208. al de Steeden / die de Wallachier Johannes sijnen Broeder Boudewijn had ontnoomen; waer onder Adrianopol eene der voornaemste was.

Veele Koningen te gelijck in Grieckenland. Petrus Antisiodorus Keyser te Constantinopol. 1216. 1217.

Hier tegens droegh Theodorus Lascares sig als Keyser te Nicæa en in Asia. Desgelijcks deeden David en Emanuel Comnenus, d'eene te Trapezunt, d'andere in Phrygien. Echter behield Henrick de beste Landen/ en de Stad Constantinopol. Hy had geenen Manlijcken Erfgenaem; doch gaf sijne Dochter Jolanta aen Graef Pieter van Antisiodoro: die oock/ na Henricks dood/ te Constantinopol voor Keyser wierd aengenoomen/ en buyten de Stad Romen van Paus Honorius gekroond Anno 1216. Doch als hy uyt Italien weer na huys trock/ en sijnen wegh door Macedonien nam/ wierd hy/ tegens gegeven Vry Geleyde/ van Theodorus Lascares gevangen genoomen/ en twee jaren langh in Heghtenis gehouden. Ondertusschen bestierde sijne Gemalin Jolanta 't Rijck. Van sijn' overige verrightingen sullen wy hier na spreecken.

Fransche en Engelsche Geschiedenissen onder een. Matth. Paris. Æmil. l. 6. Mon. Antis. in Chron.

Wat nu de Fransche en Engelsche Geschiedenissen belanghd/ deselve loopen oock hier noch door malkander/ wegens Normandyen en eenige andere Provintien van Franckrijck, over welcke tusschen beyde de Koningen verschil was. Anno 1200. quamen Koningh Philippus Augustus van Frankrijk en de nieuwe Koningh Johannes van Engelland by een. Onder haer wierd besloote/ dat Ludovicus, Soon van Koningh Philippus, son ten Houwlijck neemen de Dochter van d'overleedene Koningh Richard van Engelland, en een gedeelte van Normandyen ten Houwlijksgoed hebben. Alhoewel Vreede 't oogmerck van deesen handel was/ soo is'er echter een verder Oorlogh uyt ontstaen. Want hier door kreegen de Françoisen noch meer Aenspraeck en Eysch op Normandyen.

Houwlijk, aengelegt tot Vrede, baerd verder Oorlogh.

Koningh Philippus Augustus van Frank-

Koningh Philips van Frankrijk had ten Gemalin de Dochter des Koninghs Canuti van Deenemarken. Doch vermits hy harer moede wierd/ scheydde hy sigh van haer/ en nam een andere; onder voorwendingh / dat d'eerste aen hem te na vermaeghschapt was; schoon onwaerheyd. Als hy nu/ op Pauslijck bevel / sijn' eerste Gemalin niet weer tot sigh wou neemen/ deed Paus Innocentius hem in den Ban/ en stelde geheel Frankrijk onder Verbod. Philips pastte hier op niet; maer verjoegh noch daer-en-boven de Bisschoppen/ en ontnam de Geestlijcke hare Goederen. Dit dreef hy dus twee gantsche jaren aghter een tot Anno 1202. Doe sond de Paus andermael een Gesantschap aen hem; die hem door dreygementen daer toe braght / dat hy sijn' eerste Gemalin weer aennam. Soodanigh een vrees hadden in dien tijd de Koningen voor den Blixem uyt 't Vaticaen, of de Pauslijcke Ban.

ANNO CHRISTI.

rijk van Paus Innocentius in den Ban gedaen; en waerom. Richard. 1202.

Koningh Johannes van Engelland, een Wellustelingh.

Anno 1203. greep Koningh Philippus d'Engelsche in Normandyen aen. Koningh Johannes van Engelland bood geen tegenweer/ maer pastte alleen op sijne wellusten. Dit voordeel wist Philips wel te gebruycken. Bragt d'eene Plaets voor/ d'andere na in sijn Geweld; oock selfs de Hoofdstad Roan; welcke de Françoisen van t'sedert de tijd Caroli des Kalen, nu 326. jaren langh / hadden moeten ontbeeren. D'overige Steeden traden in Verdragh met de Franschen, sulcker wijs/ datse Koningh Philips souden Huldigen/ indien binnen een jaer tijds haer geen Ontset uyt Engelland toequam. Als nu de gestelde Termijn verloopen was/ en d'Engelsche niets ter hand namen/ heeft Koningh Philips Anno 1204. geheel Normandyen na sigh getrocken/ nevens de Landschappen Anjou, Poictou, en al wat d'Engelsche noch voorts in Frankrijk hadden beseeten.

laet Koningh Philips van Frankrijk geheel Normandyen, Anjou, Poictou wegh nemen. Matth. Paris.

Koningh Johannes beroofd de Joden van al haer geld.

Twee jaren hier na gingen Koning Johannes d'oogen op. Voer derhalven met een groot Heyr van Engelsche na Frankrijk over. Koningh Philips bejegende hem met een weltoegerustte Kryghsmaght. Greepen echter malkander niet aen/ maer maeckten een Wapen-stilstand voor twee jaren; en Koningh Johannes trock weer na Engelland. Vermits 't hem nu aen geld ontbrack/ tastte hy de Joden aen/ en ontnam haer al hare gereede Penningen. Eenen deeser Natie, seer rijck/ had sijn geld verborgen/ en niemand kon weeten/ waer 't gebleven was. Koning Johannes deed hem gevangen setten/ en yeder dagh een Tand uyt de mond breecken/ om hem te doen klappen. Doe men hem nu seven Tanden met groote smerten had quijt gemaeckt/ ontdeckte hy sijnen verborgenen Schat. Dit had hy wel eer konnen doen/ en sijne Tanden behouden hebben. Van de Joden quam Johannes tot de Papen in 't Koninghrijck Engelland, haer schattende op een groote som gelds. De Monicken stelden sigh hier tegen. Doe wierd de Koningh toornigh/ en joegh haer 't Land uyt. Haest deed de Paus hem in den Ban. Johannes gaf 'er niets om/ maer gingh noch veel harder tegens de Geestlijckheyd te werck. De sijne kreegen d'Archi-Diacon van Londen gevangen. Koningh Johannes deed hem een gantsch

Seldsaem geval hier ontrent.

Van de Joden quam hy tot de Papen in 't Koninghrijck Engelland.

Geheel

ANNO CHRISTI.

gantsch kleed van enkel Lood aen 't lijf doen; en seyde tot hem: Hy sou nu heenen loopen. Doch deese Rock was soo swaer / dat de goede Priester daer van sulcker wijs gedruckt wierd / dat hy sterven moest. De Paus excommuniceerde hem andermael: doch Johannes pastte op den laetsten Ban soo veel als op den eersten. Doe verklaerde de Paus hem des Koninghrijcks onwaerdigh; schonck Engelland aen Koningh Philips van Franckrijck; en beloofde den Hemel aen al de geene / die tegens den Engelschman souden veghten.

Kleed van Loot. De Paus doet Johannes een en andermael in den Ban; en schenkt Engelland aen Philips van Frankrijk.

Hier op vielen veel' Engelsche Heeren van Koningh Johannes af; en hy wist niet / op welke hy sig sou mogen vertrouwen. Koning Philips van Frankrijk maeckte sigh met alle Maght op / om met sijn Heyr na Engelland over te varen. Dus bevond Koningh Johannes sigh in grooten anghst. Ondertusschen quam de Pauslijcke Legaet Pandulfus in Engelland; die 't daer toe braght / dat Koningh Johannes, door d'Absolutie van den Ban / en versoeningh met den Paus / sijn gantsche Koninghrijck de Roomiche Kerck / als een Leen / Cijnsbaer maeckte / den Paus jaerlijcks 1000. Marck Sterlinghs Tribuitgeld sou opbrengen; en de Geestlijcke weer geven de haer ontnomene Goederen. Doe dit geschied was / wendde de Pauslijcke Legaet Koning Philips van Frankrijk met sijn gantsche Heyr af van den Toght na Engelland. Ses jaren en drie maenden langh was Koningh Johannes in den Ban geweest: ondertusschen had sijne Spijs hem even wel gesmaeckt. Soo haest hy met den Paus versoend was / nam hy voor / sigh aen d'Engelsche Heeren te wreecken. Allerweegen vervolgde hy haer; en braght te weegh / dat de Paus haer in den Ban deed, oock eenige Bisschoppen affettede: welcke daer tegens / nevens den Adel / Ludovicus, Soon des Koninghs Philippi van Frankrijk, ten Koningh opwierpen / en in Engelland riepen / wijl hy de Dochter van de voorige Koningh Richard ten Gemalin had. Lodewijck voer over. De Paus deed hem in den Ban. Ludovicus trock sigh dit niet aen; maer beanghstighde Koningh Johannes soodanigh / dat hy in een Melancholy viel / en van hertenleed stierf in de Maend October Anno 1216. / als hy byna 18. jaren had geregeerd. In sijne plaets quam sijnen Soon Henrick de III.; die Anno 1217. met Lodewijck tot een Veldslagh trad. De Françoisen kreegen de Neerlaegh; en Lodewijck wierd in de Stad Londen belegerd: selfs soodanigh beanghstighd / dat hy alle aenspraeck op Engelland moest afsweeren; oock by 't Accoord beloven / dat hy den Koningh van Engelland 't Landschap Poictou in Normandyen weer sou inruymen.

Koningh Johannes in deese nood,

maeckt 't Koningrijck Engelland de Roomsche Kerck Cijnsbaer.

Lodewijk van Frankrijk valt in Engelland, als van d'Engelsche Heeren ten Koningh verkooren tegens Johannes, die van droefheyd sterft.

1216.

Sijnen Soon Henrik de III. slaet Lodewijk, en dwinghd hem tot een schandlijk accoord.

1217.

In 't Koninghrijck Castilien regeerde na Alphonsus d'VIII., van wien hier boven is gehandeld / Alphonsus de IX.; doch alleen in Castilien. Maer als Henrick, Soon van Alphonsus d'VIII., gestorven was (by de Stad Valentia met een Steen dood geworpen sijnde) / erfde hy oock 't Koninghrijck Legion. Ondertusschen versterckten sigh de Mooren en Saraceenen in de Spaensche Landen tegens 't Zuyden; en der Mooren Oversten Mahomet won de Stad Salvaterra, na een Belegeringh van twee jaren. Doe verbonden sigh de Christen Koningen in Spaenje tegens deesen vyand. Veele lieten sigh oock met 't Kruys teeckenen tegens de Saraceenen. Der Christenen Oversten was Ferdinand de III., Soon van Alphonsus de IX., een seer wacker en strijdbaer jongh Heer; die de Mooren Mores leerde: over de 100000. der hare versloegh; d'overige in 't Koninghrijck Granada, als in een hoeck / by een dreef; haer Cijnsbaer maekte; en op deese wijs byna geheel Spaenje onder sijne Maght bragt. Heeft oock sijnen Swager / Koningh Jacob van Arragon, geholpen / tot de veroveringh der beyde Eylanden Mallorca en Menorca (Majorca en Minorca), voortijds genoemd Insulæ Balearicæ, of de Baleariſche Eylanden. Dus wierden hier d'Inwooners tot 't Christendom gebraght. Deese Ferdinand heeft met Beatrix, Dochter des Hertoghs van Braband, nevens meer andere Kinderen oock gewonnen Alphonsus de X., Koningh van Castilien en Legion; naderhand van eenige Keurvorsten des Duytschen Rijcks verkooren tot Roomsch Koningh / gelijck wy t' sijner plaets sullen hooren.

Spaensche Koningen en Geschiedenissen. Marian.

1210.

ANNO CHRISTI.

Ferdinand de III. slaet over de 100000. Mooren dood, en brenghd byna geheel Spaenje onder sijne Magt.

Andere sijner verrigtingen.

Van de Poolsche en Hongarische Geschiedenissen sal korts hier na gesprooken werden onder Keyser Frederik de II. Desgelijks van de Noordsche en Jerusalemsche. Voor ditmael willen wy meldingh doen van den Uyttoght der Tattaren; welcke Anno 1003. / veele duysenden sterck / met Vrouwen en Kinderen 't Noorder Scytien, of 't Aghter-Tattaryen verlieten; over de groote Rivier Araxes trocken; de Landen Meden en Persien doorstroopten / en tot aen 't Mæotisch Meir quamen; daerse sigh neersloegen / en een wijl tijds rust hielden.

Eerste Optoght der Tattaren

Eenige jaren hier na (Anno 1212.) begavense sigh weer van daer / en trocken verder na Rusland. De Russen gingen haer wel te gemoet; deeden oock een Slagh met deese vreemde Gasten; doch leeden met hare groote schade de Neerlaegh; welcke d'eerste was / die de Muscoviters door de Tattaren wierd toegevoeghd. Hoese Anno 1241. Polen en Silesien doorstroopten; seer beschadighden / sal hier na volgen.

uyt 't Noorder Scytien, of Aghter-Tattaryen, na Europa.

Te Romen besat de Pauslijcke Stoel Innocentius de III., die soo veele Vorsten met sijnen Vaticaenschen Blixem verschrickt / en haer geëxcommuniceert heeft; als / beyde de Keyseren Philippus en Otto: de Koningen van Frankrijk en Engelland: veele Keurvorsten en Vorsten; oock de gantsche Engelsche Ridderschap. Als hy Anno 1216. was gestorven / quam in sijne plaets Cincius Sabellus, een Romeyn en Kardinael; die de beyde Ordens der Franciscanen en Dominicanen bevestighde. Heeft als Paus geregeerd 10. jaren 8. maenden.

Roomsche Pausen. Innocentius de III. die geweldigh met sijnen Ban heeft gewoed.

Onder 't Keyserdom van Philips en Otto hebben sigh opgedaen / en haer' Ordens gestight / Franciscus van Assisien, een Italiaen, en

S. Franciscus en S. Dominicus; Stigh-

ANNO CHRISTI.

ters der *Barvoeter* en *Prediker Monicken* Orden.

en Dominicus Calagurritanus, een Spaenjaerd, uyt 't Eedele Geslaght der Gusmannen. De gedaghte Franciscus is d'Insteller van d'Orden der Barvoeters; Dominicus van die der Prediker-Monicken.

Geleerde Mannen.

Voorts heeft ontrent deese tijd geleefd en geschreven Conrad van Lichtenauw, Abt van Ursperg, in 't Klooster tusschen Ulm en Aughsburgh; een goed Historie-schrijver. Desgelijcks de voorname Jurist Azo, Professor in de Reghten te Bononien.

Nieuwstad in *Oostenrijk* gebouwd. 1200.

Anno 1200. heeft Hertogh Leopold gebouwd Neustad (Nieuwstad) in Oostenrijk, tegens de Hongariërs, welcke geduerigh in dit Land stroopten. Of wel de Hongariërs deese Stad tot verscheydene malen toe hebben afgebrand / soo isse echter t'elckens weer schooner opgebouwd alsse te vooren was.

De Keyser-moordenaer *Wittelsbach* doorstoken. *Annal. Suev.*

Anno 1210. is Otto van Wittelsbach, Moordenaer van Keyser Philips, binnen sijn eygen Slot in Bayeren doodgestoocken door Rudolph, Maerschalck van Pappenheim; en dus wierd de Moord / aen den vroomen Keyser bedreven / gewroocken.

Wonderbare onsinnigheyd in meenighten van Kinderen, soo in *Duytschland* als *Frankrijk*, willende 't *H. Kruys* te *Jerusalem* uyt de handen der *Saraceenen* gaen halen;

In 't jaer 1212. quam een wonderbare Fantasy onder de Kinderen in Duytschland, en Frankrijk. Eerst gingh een Jongen in Saxen door de Steeden en Dorpen om; singende een Gesang / waer van den Inhoud was: Dat de Heere Christus haer sijn Heyligh Kruys weer geven wou; 't welck de Saraceenen, nevens de Stad Jerusalem, in haer geweld hadden. Al de Jongens / welcke hem dus hoorden singen / quam een onsinnigheyd aen / soo datse meenden / sy moesten na Syrien trecken. Als men haer vraegde / waer van voorts heenen? gavense tot antwoord: Na Jerusalem, om 't H. Kruys weer te halen. Een seer grooten hoop maeckte sigh op. Noch door goede woorden / noch door slagen / noch door banden konnen haer weerhouden. Dus trockense voort na Italien, om daer in Scheepen over te varen. Maer in 't Switsersch Geberght vergingense in de Bosschen meerendeel door honger en koude. De weynige / welcke noch in Italien quamen / geraeckten daer te schande / wijl niemand sigh harer wou aenneemen. Even 't selve geschiedde in Frankrijk; daer eenige honderden Jongens na Marsilien liepen / en met geweld ter Zee overgevoerd wilden zijn. Doemen nu haer hier in te wil was / sijnse byna alle door Schipbreuck verdroncken. Genoeghsaem blijckt hier uyt / dat deesen yver om 't Kruys niet anders is geweest als een onsinnigheyd / en bedrogh des Satans.

en haren rampsaligen ondergangh. *Robert. Antisiod. in Chron. Matth. Paris.*

Pruyssen veroverd van de *Kruysheeren* *Chytraeus.*

Anno 1220. hebben de Ridder-Broeders des Duytschen Ordens haren eersten Toght gedaen in Pruyssen; d'Ongelovige daer bedwongen; haer tot 't Christen Geloof gebraght; oock hier 't Hooghmeesterschap / en eenige Bisdommen opgeright. In 't jaer 1218. wierd gebooren Graef Rudolph van Habsburgh, naderhand Keyser geworden.

Frederik de II. *Roomsch* Keyser. *Gottf.*

Vermits wy nu koomen tot de Regeering van Keyser Frederick de II., soo staet voor af te weeten / dat eenige den aenvangh sijns Rijcks stellen in 't jaer Christi 1212.; in welck jaer hy van Paus Innocentius de III. uyt Sicilien na Duytschland wierd gesonden; van sommige Keurvorsten en Vorsten te Mentz aengenoomen; oock in de Maend December t'Aken gekroond. Andere neemen 't begin sijner Regeeringh van 't jaer 1218. / als Otto de IV., Soon van Hertog Henrik de Leeuw, gestorven was. Deese sullen wy / om verwarringh te vermijden / in dit ons Werck volgen; en alsoo van 't jaer 1218. onse Historie voortsetten.

ANNO CHRISTI. *Colon. Egnat. l. 3. Carion l. 3. Trithem. Æmil. l. 7. Blond. l. 7. dec. 2. Annal. Suev.* 1218.

Sijne Koningrijcken en Landen.

Soo is dan Frederik de II. (Soon van Keyser Henrik de IV. en Constantia, van Vaders sijde Hertogh van Swaben; van Moeders wegen Koningh van Napels, Sicilien en Sardinien, Hertogh van Apulien en Calabrien: van wegen sijne Gemalin Jola Koningh van Jerusalem), Anno 1219. / als hy nu 25. jaren oud was / na Romen getrocken; daer hy met seer groote praght en heerlijckheyd op den 22. van November door Paus Honorius de III. tot Roomsch Keyser wierd gekroond. Van hier begaf hy sigh na sijn Moederlijck Erf / 't Landschap Apulien, waer in eenige Toscaensche Graven vyandlijckheden hadden gepleeghd; welcke hy dempte door geweld van Wapenen. D'overwonnene namen haren toevlught tot den Paus; die haer beschermingh beloofde. Hier uyt ontstond d'eerste wrock en onwil tusschen Frederik en Honorius. De Keyser trock uyt Apulien na Sicilien. Bestelde alles in sijn' Erflanden; en wist niet anders / als dat de Paus sijnen goeden vriend was; doch haest bevond hy 't tegendeel. Want als hy eenige Plaetsen / welcke tot sijn Patrimonium behoorden / en de Paus in handen had genoomen / weer eyschte / gingh 't spel aen: en Honorius deed Frederik in Italien al 't leed 't welck hy kon bedencken; waer tegens de Keyser sigh beschermde soo goed als hy kon.

Werd te *Romen* van de Paus gekroond. 1219.

Eerste wrock tusschen Paus *Honorius* en Keyser *Frederik.* 1220.

Thom. Fazell. Rer. Sicul. l. 8. c. 2.

Frederik klaeghd de *Duytsche* Vorsten de snoode bedrijven des Paus tegens hem. 1222.

Maer vermits hy gewaerschouwd wierd / dat de Paus met de Ban tegens hem swanger gingh / soo begaf hy sigh / op dat geen onrust in 't Rijck ontstond / Anno 1222. uyt Sicilien na Duytschland. Riep de Vorsten des Rijcks te Frankfurt by een. Klaeghde haer d'onbillijcke bedrijven des Paus / hem soeckende te schuppen uyt 't Roomsche Rijck en sijn' eygene Koningrijcken / sijn' Erflanden. Om sulcke verderflijcke aenslagen te verhinderen / handelde hy met de Keurvorsten daer heenen / dat hy sijnen Soon Henrik, noch maer 9. jaren oud / van hem gewonnen by Constantia, Dochter des Koninghs Ferdinandi van Spaenje, in de Stad Aken deed Kroonen tot Roomsch Koningh / en sijnen toekoomenden Nasaet.

Die hem in den Ban doet, en vreeslijck scheld.

Doe de Paus dit hoorde / wierd hy noch grimmiger. Deed Frederick in den Ban; schold hem voor een Ketter / Kercken-vyand / en Scholier des vervloeckten Mahomets. Frederik liet Honorius vloecken; maer rustte onderwijl een goed Krijghsheyr toe / en voerde 't selve in Italien tegens Honorius. Even doemaels was Johannes, Koning van Jerusalem, te Romen, die seer sterck aenhield

hield

ANNO CHRISTI.

hield om hulp tegens de Saraceenen. Deese Johannes maeckte een vergelijcking tusschen de Keyser en Paus. Gaf oock daer op sijne Dochter Jola aen Frederik ten Gemalin; nevens al sijn Reght op 't Koningrijck van 't H. Land. Ter dier oorsaeck schrijven de Koningen van Sicilien noch heden sigh toe de Titel van Koningh te Jerusalem. Als nu Keyser Frederik te Romen met Jola Bruyloft had gehouden / trock hy Anno 1223. weer na Duytschland, om daer d'onrusten / welcke ondertusschen ontstaen waren / te stillen. Want daer was een Oorlogh gereesen tusschen Landgraef Lodewijk van Thuringen en Graef Poppo van Hennebergh, wegens 't Vooghdyschap over Henrick, nagelaten Soontje van Marckgraef Diederick van Meissen: maer noch veel meer tusschen de Koningh van Deenemarcken en de Saxische Vorsten en Steeden.

Verdragh, door Johannes, Koningh van Jerusalem; die Frederik sijne Dochter Jola geeft; waer door hy 't Koninghrijck Jerusalem bekoomd. 1223.

Inwendige Oorlogen in Duytschland.

Koningh Waldemar de II. van Deenemarken had geheel Holstein, nevens de Steeden Hamburgh en Lubek; welcke sijnen Vader Canutus, en Grootvader Waldemar d'I. onder de Scheuringh der twee Keyseren hadden ingenoomen / noch in sijne handen. Daerenboven tastte hy verder en verder van sigh. Eens had de gedaghte Koningh Waldemar sigh gelegerd onder den openen Hemel / en verlustighde sigh met de Jaght. 's Avonds quam hy met sijnen Adel uyt 't Bosch; en wijl 'er geenen vyand in 't Land was / maecktense sigh vrolijck; latende den Koningh byna alleen in sijn Logis. Graef Henrik van Schwerin was ter dier tijd by Waldemar gekoomen / om met hem in een Verdragh te treeden wegens eenige verschillen; doch wijl men hem al te swaere Conditien voorhield / daght hy de saeck anders aen te grijpen. 's Naghts / als elck in slaep lagh / gingh de Graef in des Koninghs Tent: maeckte hem de mond toe / soo dat hy niet kon roepen: sleepte hem met gewelt na buyten in sijn Schip; voer daer op wegh / en hield hem in sijn Slot Dannebergh gevangen. Dit was eene der aldergewaegste stucken / die oyt van yemand sijn ondernoomen. Want indien de Deenen Graef Henrick op deese daed hadden betrapt / gewisslijck soudense hem seer qualijck hebben gehandeld.

Deensche Geschiedenissen. Arnold. Witfr. Hist. Dan. p. 1. Eric. Upsal. Hist. l. 3. Krantz. Dan. l. 7. c. 19. Chytraus.

Gewaegd stuck des Graefs van Schwerin, in Koning Waldemar gevangen te nemen.

Als Keyser Frederik de II. dit vernam / had hy Koningh Waldemar geerne los gesien. Liet oock door Aerts-Bisschop Engelbert van Keulen over deese saeck handelen; doch daer wierd niets verright. Want nu ontbrack 't aen den Koningh / dan aen den Graef. Dus moest Waldemar twee jaren langh in gevanckenis blijven / tot dat hy 45000. Mark Silver opbragt. Doe wierd hy los gelaten / na dat hy onderwijl had verlooren al de Landen / welcke hy in Saxen en Holstein had beseeten. Graef Adolph van Schauwenburgh de Jonge bequam Holstein weer; en de Stad Lubek geraeckte weer aen 't Rijck; na datse de Deenen 25. jaren langh onderworpen was geweest.

Groot Rantsoen, 't welck hy moest opbrengen; en groot verlies van Landen, ondertusschen geleeden. 1224.

Anno 1225. was Keyser Frederik te Neurenbergh. Hier wierd 't Houwlijck gesloo- ten tusschen sijnen Soon Henrik, gekroond tot Roomsch Koningh / en Margaretha, Dochter van Leopold, Hertogh van Oostenrijk. Als hy geduerende de Winter in Duytschland was gebleven / trock hy in de Lente des volgenden jaers na Italien; en riep hier de Duytsche Vorsten tot sigh na Cremona: doch vermits die van Verona haer den Pas afgesneeden hadden / kondense niet door geraecken. Moesten derhalven weer te rugg': 't welckse niet ongeerne deeden.

Frederiks nieuwe

ANNO CHRISTI.

Toght na Italien.

Anno 1227. gaf Hertog Henrik van Brunswijk en Lunenburgh (Soon van Hertogh Henrik de Leeuw, Broeder van Keyser Otto de IV.; die oock door sijne Gemalin Agnesa, Dochter van Paltzgraef Conrad, de Paltz aen den Rhijn had bekoomen) sijne Dochter Geertruyd ten Houwlijck aen Graef Otto van Wittelsbach en Scheyeren, uyt 't Bloed der Hertogen van Bayeren. Hier door is de Paltz en Keur aen 't Huys Bayeren gevallen / wijl Paltzgraef Henrik geen Manlijke Erfgenamen had.

De Paltz koomd door Houwlijk aen Bayeren. 1227.

Als in 't gemelde jaer Paus Honorius was gestorven / en Gregorius de IX. in sijne plaets gekoomen / liet deese Paus niet na / Keyser Frederik aen te drijven / dat hy na 't H. Graf trecken / en de Stad Jerusalem weer veroveren sou; tot dat hy hem beloofde / dit te sullen verrighten. Frederik wist wel / dat Gregorius, wanneer hy in Syrien sou sijn / sou aengrijpen / of 't geen 't Roomsche Rijck behoorde in Lombardyen; of Spoleto en Tuscia; of sijn' Erflanden in Apulien en Napels. Had derhalven geenen lust tot sulck een verre Reys; en stelde deselve uyt soo lang hy kon. Ondertusschen trocken van alle Oorden der Christenheyd de geene die sigh met 't Kruys hadden laten teeckenen / insonderheyd veele duysenden uyt Engelland, derwaerts. Uyt Duytschland begaven sigh oock niet weynige Vorsten en Heeren op wegh; insonderheyd Landgraef Lodewijk van Hessen, die ten Gemalin had S. Elisabeth, Dochter van Andreas, Koningh van Hongaryen.

Nieuwe Toght na 't H. Land; en practijk van Paus Gregorius hier van ontrent tegens Frederik. Th. Fazell. d. l. Matth. Paris. Gottf. Colon. Ann. Suev.

Keyser Frederik hield sigh dien gantschen Winter in 't Eyland Sicilien stil; in welcke tijd een groot deel des Duytschen Volcks / 't welck de hitte in 't Land Calabria niet kon verdragen / door siecktien stierf; daer onder oock de gemelde Landgraef Lodewijk van Hessen te Brindese. Doe Keyser Frederik dit vernam / begaf hy sigh uyt Sicilien in aller haest derwaerts. Nam al des Landgraven Geld / al sijne Kleynodien / Wapenen en Paerden na sigh / sijnde een al vry groote Schat waerdigh. Vermits hy ondertusschen niet voort trock / deed Paus Gregorius hem op nieuws in den Ban; soo dat eyndlijck Keyser Frederik in Augustus Anno 1228. de Reys aennam / en geluckigh by de Stad Ptolemais quam.

Keyser Frederik, door de Paus gedwongen, en weer in den Ban gedaen, moet de Reys na 't H. Land aenneemen. 1228.

't Was Paus Gregorius al weer niet na den sin / dat Frederik was afgevaren / daer hy in den Ban was. Schreef derhalven na Syrien, dat geen Christen Mensch met hem gemeenschap sou houden. Deed oock den Turkschen Sultan waerschouwen / dat hy

Snoode bedrijven van Paus Gregorius tegens Frederik in Palestina.

met

ANNO CHRISTI.

met Frederik in geen Verdragh of Verbond sou treeden: oock hem in 't minste niet vertrouwen. De Sultan sond deesen Pauslijken Brief aen den Keyser / op dat hy sagh / wat hem te doen stond. Boven dien gaf Gregorius aen Koningh Johannes van Jerusalem, Frederiks Schoonvader / die sigh in Italien onthield / Volck en Geld / hem beveelende / 't Land Apulien met geweld in te neemen.

Frederiks Vreede met den Sultan, waer by hy Jerusalem en andere Plaetsen bekoomd. 1229.

Ondertusschen / als de Sultan des Keysers Maght in 't Oosten sagh / die vast op Jerusalem aentrock / terwyl hy met de Rebellen in sijn Land genoegh te doen vond / hield hy voor best / met Frederik een Verdragh aen te gaen. Gaf hem derhalven de Stad Jerusalem, nevens Bethlehem, Nazareth en meer andere in handen: doch onder voorwaerde / dat de Saraceenen een Kerck in de Stad Jerusalem voor haer behouden souden / om in deselve / doch ongewapend / haren Godsdienst te verrighten. Oock soudense ter selver tijd in de Voorstad mogen Logeeren. Deese Vreede sou 20. jaren langh bestendigh onderhouden werden.

Frederik, tot Koningh van Jerusalem gekroond, keerd weer na Sicilien, en verovert in 15. dagen tijds alles wat de Paus hem in anderhalf had ontnoomen.

Op Sondagh Lætare Anno 1229. wierd Frederik in de H. Stad tot Koningh van Jerusalem gekroond. Alles gingh by deese Krooningh heerlijck toe / behalven dat geen Mis wierd gesongen / wijl de Keyser in den Ban was. Die / als hy sigh in de Jordaen, ter plaets daer de Heere Christus gedoopt was geworden / gebadet / en nu gehoord had / wat onrust de Paus hem in Italien had verweckt / Graef Reinhold ten Stadhouder van 't H. Land maeckte: daer na t'scheep na Sicilien voer; hier oock geluckigh / en vervolgens in Apulien aenquam; sijnen Schoonvader Johannes Brennes met 't Pauslijck Heyr in de vlught sloegh / en in 15. dagen weer veroverde alles wat de Paus hem in anderhalf jaer had ontnoomen.

Nieuwen Oproer in Sicilien gedempt, en swaerlijck gestraft. 1233.

Anno 1233. rebelleerden eenige Steeden in Sicilien; insonderheyd Messana, of Messina. Om deesen Oproer te stillen / moest Keyser Frederik sigh in persoon derwaerts begeven: en gewisslijck / hy strafte d'Oproerige seer hard; soo dat hy selfs eenige levendigh deed verbranden. Ondertusschen maeckte sijnen Soon Henrik, dien hy / gelijck hier boven geseght is / tot Roomsch Koningh had doen Kroonen / een Muytery tegens hem in Duytschland. Hy viel den Hertogh van Bayeren met Oorlogh aen; kreegh hem gevangen / en vermeesterde sijn gantsche Land. Op dit geluck verhief hy sigh tegens sijnen Vader. Trock eenige Vorsten en Steeden aen sijne syde. Spraeck oock de Markgraef van Baden hier over aen; doch ontfing van hem weygeringh. Doe beoorloghde Koningh Henrik hem; doch weynigh tot sijn voordeel. Hy sogt ook die van de Stad Worms tot hem te trecken; doch alsse bestendig bleven in haren plight tot sijnen Vader / deed hy de Burgeren al 't leed dat hy kon; tot dat Keyser Frederick selfs aenquam / en die van Worms verloste. Doe Henrick hoorde / dat sijnen Vader tegens hem in aentoght was / vergingh hem d'Oorloghs-lust: quam na Worms, en versoght genade. Doch Frederick was soodanigh vertoornd / dat hy sijnen Soon terstond gevangen deed neemen / en bewaren in den grooten Thoorn te Worms, genoemd Kijck in 't Land. Na eenige dagen gaf hy hem over aen Paltzgraef Otto, om hem een tijd langh in verseeckeringh te houden. Als evenwel Koningh Henrick noch niet kon rusten / maer hem eenige Plaetsen tot sijn behoef wou ingeruymd hebben / behaeghde sulcks den Keyser soo qualijck / dat hy hem na Sicilien sond / om daer in een eeuwige Gevanckenis te leggen: in welcke hy oock na vijf jaren is gestorven.

Rebelly van sijnen Soon Koningh Henrik tegens hem: 1234.

dien hy ter eeuwiger Gevancknis veroordeeld: waer in hy na vijf jaren overleed.

Beleeningen van Keyser Frederik aen verscheydene Vorsten. 1235.

In 't gedaghte jaer 1235. hield Keyser Frederick te Worms een Koninghlijke Bruyloft met Isabella, Suster des Koninghs van Engelland. Schreef daer op een Rijcksdag te Mentz uyt. Beleende Hertogh Otto van Bayeren met den Paltz aen den Rhijn, vermits hy / gelijck hier boven verhaeld is / Paltzgraef Henricks Dochter ten Gemalin had. Desgelijcks Hertogh Otto van Saxen, Soon van Willem, Soons-Soon van de maghtige Henrick de Leeuw, met 't Hertoghdom Brunswijck en Lunenburgh. Dan noch Albert, Soon van Vorst Henrick van Anhalt, met 't gedeelte van Saxenland, 't welck tot de Keur behoord.

Veroverd Oostenrijk, en steld te Weenen een Academie aen.

Anno 1236. beoorloghde Keyser Frederick den Hertogh van Oostenrijck, en verdreef hem uyt sijn Land. Dien Winter hield hy sijn Hof te Weenen, welcke Stad hem soo wel behaeghde / dat hy hier een Universiteit begon aen te stellen: gelijck hy dan selfs een geleerd Heer was / en seer geneegen tot geleerde Lieden; waer van oock blijck geeft de Hooge School te Napels; desgelijcks te Padua, beyde van deese selve Keyser gestight.

Frederiks Oorlogh in Italien. 1237. *Matth. Paris. Gotif. Colon. Chron. Aug. Niceph. Greg. l. 2. 3. 4.*

In 't jaer 1237. gingh Fredericks Oorlogh in Italien aen. Hy trock over 't Geberght voor Milaen; welcke Stad / nevens eenige andere in Lombardyen, hem een lange tijd gehoorsaemheyd had geweygerd. De Milaners wierden opgehitst / en kreegen hulp van de Paus. Trocken derhalven den Keyser met een Krijghsmaght te gemoet: waer op een bloedige Slagh volghde: in welke de Lombardyers van de Duytsche op de vlught geslagen wierden / en by de 10000. der hare dood bleven. Door deese Neerlaegh quam soodanigh een schrick onder 't volck / dat geheel Lombardyen, behalven alleen drie Steeden / sigh aen Frederick overgaven / en om genade baden.

Paus Gregorius soeckt Frederik allerweegen vyanden te verwecken.

Deese sijne Zeege was Paus Gregorius de IX. een heymlijck verdriet. Soght allerweegen gelegenheyd / om den Keyser vyanden te verwecken. Sond aen Koningh Jacob van Arragon, hem aenbiedende 't Koninghrijck Sicilien, nevens de Landen Apulien en Calabrien, indien hy met een Krijgsheyr in Italien wou koomen tegens Frederick. Doch Koningh Jacob had'er geen lust toe / wijl hy t'huys genoeg te doen vond tegens de Mooren en Saraceenen.

Hy veroverd Sar-

Ondertusschen voer Frederick al voort. Sloegh de Saraceenen uyt 't Eyland Sardinien,

ANNO CHRISTI.

...dinien van de Saraceenen.

nien, en braght dit Land onder sijn geweld. De Paus seyde / dat dit Eyland de Roomsche Kerck behoorde; en derhalven / dat de Keyser 't selve hem in handen sou geven; doch dit quam Frederick ongelegen; wijl hy dit Rijck met 't Swaerd gewonnen / en d'Ongelovige ontweldighd had. Doe men nu 't Kind sijn wil niet wou doen / begon 't al weer te grijnen. De vergrimde Gregorius greep op nieuws na 't Swaerd des Bans / en excommuniceerde den Keyser.

Wegens dit Rijck doet de Paus hem al weer in den Ban.

Frederick treckt op Romen, Paus Gregorius predickt 't Kruys tegens hem.

Doch de Duytsche Vorsten en Bisschoppen weersprackten deesen Ban; verklarende deselve krachtloos: oock verschrickte dien Blixem Frederick niet. De Stad Bononien greep hy aen. Sloegh eenige honderd Burgers dood. Stelde de Belegeringh van Milaen uyt / en trock reght op Romen aen; welke Stad in geen kleyne verbaesdheyd stond. Gregorius predickte 't Kruys tegens den Keyser; en eenige duysenden lieten sigh teeckenen; doch binnen weynigh tijds wierdense van Frederick uytgeroyd.

Schrick binnen Romen; en anghst van de Paus; die stilstand met Frederick maeckt; en sijn bedrogh. Annal. Suev. Matth. Paris.

Anderweegen namen des Paus Hoofdlieden de Stad Ferrara in. De Keyser vervolgde sijnen wegh na Romen; doch veroverde eerst Ravenna en Siena. De Romeynen hielden Processien: droegen de Hoofden der Apostelen S. Petri en S. Pauli door de Stad om. Paus Gregorius was soo baugh / dat hy met den Keyser een Stilstand maeckte tot op een Algemeen Concilium: 't welck hy wel uytschreef / doch riep'er enckelijck sulcke Bisschoppen toe / die des Keysers ontwijffelbare vyanden waren. Frederik verbood haer / na 't Concilium te trecken. Belegerde de Stad Faenza; veroverde deselve / en versterckte sigh daeghlijcks met nieuwe hulp uyt Duytschland.

Weerspannige Bisschoppen, hoe van Frederick gestraft.

Maer om te voorkomen de te lastlegging / dat hy 't Concilium verhinderde / soo beloofde hy de Bisschoppen Vrygeleyde / indiense te Land na Romen wilden gaen. Doch soose de Reys te Water deeden / wou hy haer voor vyanden houden. De Bisschoppen / in veraghtingh des Keysers / braghten een Vloot van 26. Scheepen by een / en voeren af met een lustigh Gemoed. Doch de Keyserlijcke Overste ter Zee greep haer aen met 21. Kielen. Veroverde 20. der hare; deed 'er 3. na den afgrond sincken / en kreegh byna al de Prælaten gevangen: welcke hy noch op des Paus / noch op anderer voorspraeck weer los wou laten.

Paus Gregorius sterft van hertknagingh.

Deese voorvallen / en dat Paus Gregorius gantsch geen geluck tegens Keyser Frederick had / bekommerden hem soodanigh / dat hy van hertknagingh stierf / als hy den Roomschen Stoel 19. jaren en 5. maenden had beseeten. Sijnen Nasaet Cœlestinus de IV. was maer 17. dagen Paus. Na sijne dood bleef de Roomsche Kerk 21. maenden sonder Hoofd. Doe nu Innocentius de IV. was verkooren / greep deesen de saeck aen daerse sijnen Voorsaet had gelaten: bevestighde Gregorii Ban / en maeckte 't noch veel arger. Want onaengesien Keyser Frederick aenbood / te willen treeden tot eerlijcke Verdraghs-middelen / soo wou hy echter hem te Romen niet verwaghten; maer vlood eerst na Genua: vervolgens na Lions in Franckrijck. Hier liet hy een Concilium vergaderen; deed door deese Vaderen hevige klagten over den Keyser. Frederick sond derwaerts een Reghtsgeleerde / Thaddæus van Sinuessa: die wel den Keyser verantwoordde; echter niet langer dan 14. dagen uytstel verwierf / binnen welcke tijd Frederick op 't Concilium te Lions sou moeten verschijnen.

Innocentius de IV. maeckt het noch arger met Keyser Frederick; vlied na Frankrijk, en daeghd Frederick voor 't Concilium te Lions. 1245.

Veel' Italiaensche Steeden vallen van hem af.

Doe nu de Keyser op wegh derwaerts was / vielen van hem af de Steeden Viterbium, Vercel, Alexandria en Parma, door aenhitsingh van de Pauslijcke Legaet Gregorius Montelongus, Bisschop van Aglar. Meer andere Steeden volghden deese; waer door Frederick gedwongen wierd de Reys na Lions te laten rusten / en sigh weer na Italien te wenden.

De Paus wil, dat de Keurvorsten eenen anderen ten Keyser souden verkiesen.

Als nu de gestelde tijd verstreecken / en de Keyser niet verscheenen was / wierp Paus Innocentius in 't volle Concilium sijnen Blixem tegens hem uyt. Verklaerde hem des Keyserdoms onwaerdigh; en schreef gantsch ernstigh aen de Keurvorsten / datse eenen anderen ten Keyser souden verkiesen.

Landgraef Henrick van Thuringen d'oude ten Keyser verkooren. Alb. Stad. in Chron. Spangenb. Marian. l.3.p.12. Matth. Paris.

Op deese Pauslijcke Brieven lieten eenige / onder welcke d'Aerts-Bisschoppen van Mentz en Keulen de voornaemste waren / sig beweegen; soo datse Landgraef Henrik van Thuringen, d'oude / ten Keyser verkooren. Doch hy verontschuldighde sigh op sijnen ouderdom; oock / wijl hy in rijckdom en maght by Frederick niet te vergelijcken was. De Paus daer tegens schreef hem / dat hy 't Rijck sou aenneemen / en sond hem tot sijn behoef 25000. Marck Silver. Daer op trok Landgraef Henrick voor Franckfurt. Koningh Conrad, Soon van Keyser Frederick, braght in Duytschland oock een Krijghsheyr by een / om Henrick van daer wegh te slaen. By 't Water / genoemd de Nied, quam 't tot een Gevecht; waer in Conrad de Neerlaegh leed; en Henrick behield de Zeege: die hier op te Frankfurt andermael verkooren wierd. Doch deese nieuwe Keyser heeft korts hier na beyde Leven en Rijck verlooren; wijl hy voor Ulm met een Pijl wierd geschooten; van welcke wonde hy stierf Anno 1248.

Werd voor Ulm dood geschooten.

Factien der Guelphen en Gibellinen, tot verderf van Italien.

Ondertusschen voer Keyser Frederick in Italien voort: welck Land nu in volle Oorloghs-vlammen stond; wegens de twee seer schaedlijcke Parthyen, de Welffen, of Guelphen, en Gibellinen; waer door eenige Italiaensche Steeden byna gantsch te grond gegaen zijn. De Keyser hielp de Gibellinen: veroverde de Stad Florencen; sloegh'er de Guelphen uyt / en maeckte hare Goederen Prijs. De verdreevene begaven sigh na Bononien. Vermits Frederick de Stad Parma een sonderlingh-grooten haet toedroegh / wegens haren Afval / nam hy voor / deselve te veroveren / 't mogt dan gaen soo 't wou. Met geweld was'er niets met voordeel tegens te verrighten / wegens 't stercke daer in leggende Guarnisoen: want de Steeden Milaen, Pla-

ANNO CHRISTI.

Placentz, Ferrara, Bononien, Modena, en andere/ hadden haer Volck binnen Parma. Derhalven besloot de Keyser/ deese Plaets van verre te belegeren/ en door honger te dwingen. Hy bevestighde sijn Leger met Graghten en Wallen op 't beste. Wegens de wyde uytstreckingh scheen 't byna een Stad te zijn. Dit veroorsaeckte in Frederik lust/ schoon hy in 't eerst niet eens daer op had gedaght/ om dit sijn Veldleger de naem van Victoria te geven/ en 't selve tot een Stad te maecken. Ten dien eynde nam hy voor/ als hy de Stad Parma sou gewonnen hebben/ deselve tot de grond toe om verre te werpen/ en van die Materialen sijne nieuwe Stad Victoria op te reghten. Hy bouwde hier een Stights-Kerck/ ter eeren des Martelaers S. Victoris; en deed'er een seeckere Munt slaen/ genoemd Victoriners. Veele vreemde Koopluyden en allerley Volck begaven sigh derwaerts. Byna geenen dagh verliep'er/ of men sagh'er vreemde Gasten uyt Barbaryen, Moorenland, Syrien en Egypten. Veele vreemde Dieren wierden'er gebragt/ Elephanten/ Dromedarissen/ Leeuwen/ Panthers/ Luxen/ Witte Beeren/ &c.; oock veel seldsaem Gevogelt/ van ongeloofelijcke grootte en gestalte. De Keyser had hier sijn Vrouwentimmer/ Hofhouding/ Paerdenstal; alles op 't heerlyckst toegesteld. Niets ontbrack aen deese nieuwe Stad Victoria, als de Ringh-muer.

Frederick belegert van verre de Stad Parma, Æmil. l. 7. — *en maeckt van sijn Leger een nieuwe Stad, Victoria.* — *Hoedanig gesteld.*

Vermits nu deese Belegeringh lang duerde/ en geweldigh veel gelds daer toe van noden was (waer door Keyser Frederick eens genoodsaeckt wierd geld van Leder te doen munten; 't welck hy echter daer na weer introck/ en goed geld daer voor gaf); soo begon hy tegens de Gevangene seer wreed te handelen. Sommige deed hy erbarmlijck verminckten: andere uyt de groote Steenbussen in de Stad werpen. Voorts ontseyde hy de Belegerde alle genade. Derhalven sy/ als vertwyffelde Menschen/ doe nu de Belegeringh byna twee jaren had geduerd/ 't uyterste middel moesten versoecken. De voorgedaghte Gregorius Montelongus had waergenoomen/ dat de Keysersche in hare nieuwe Stad t'eenemael sorghloos waren/ en hare vyanden veraghteden. Stelde derhalven 't Guarnisoen in orde. Deed daer mee/ in 't affsijn des Keysers/ een grimmigen Uytval op de Stad Victoria. Drongen/ door verwaerloosing der Wagten/ ter Poorten in; staecken de Huysen en Hutten in brand. Keyser Frederick verloor hier sijn gantsche Schat; goudene en silvere Vaten; selfs sijne Kroon van een ongeloofelijck-groote waerde. Dit alles viel in de handen der Parmasanen; die vervolgens de nieuwe Stad tot de grond toe ter neer wierpen.

Leedere geld van Keyser Frederick doen munten. — *Sijne wreedheyd tegens de Gevangene.* — *De Parmasanen doen een onverwaghten Uytval: veroveren de nieuwe Stad: slegtense tot de grond: bekoomen de Keyserlijcke Schat, en selfs sijne Kroon.*

Na dit verlies vergaderde Frederick (die oock Saraceenen in sijn Heyr had) sijn Krijgsvolck weer by een. Sond sijnen Bastaerd-Soon Encius (anders Heintz) met een deel desselven in Italien guntsch en herwaerts/ om de Steeden en Landen/ welcke hem noch aenhingen/ namentlijck/ Toscanen, Faenza, Ravenna, Anconer-marck, en andere/ in gehoorsaemheyd en getrouwheyd te behouden. Dit wierd van hem wel verright; maer eyndlijck verkeeck hy de kans/ soo dat die van Bononien hem gevangen kreegen; en niemand hem/ tot sijne dood toe/ uyt de Gevanckenis ontslagen kon krijgen. Evenwel wierd hy in deselve Vorstlijck getracteert.

Vervolgens kregen die van Bononien sijnen Bastaerd-soon Encius gevangen.

ANNO CHRISTI.

Als Landgraef Henrick van Thuringen (ten Keyser verkooren) op de verhaelde wijs voor Ulm was omgekoomen/ drongh Paus Innocentius hard aen/ dat de Keurvorsten eenen anderen souden verkiesen. Hier op noemden eenige Graef Willem van Holland, Soon van Graef Floris: die oock door Bisschop Conrad van Keulen wierd gekroond; doch niet t'Aken, wijl deese Stad Koningh Conrad, Soon van Keyser Frederick, seer stijf aenhingh. Conrad stelde sigh tegens Willem; doch wierd te rugg' geslagen. Echter versamelde hy sijn volck weer by een. Greep Willem andermael aen/ en behield 't Veld. Doe moest Willem sigh na de Nederlanden begeven; daer hy met de Friesen Oorlogh heeft gevoerd.

Graef Willem van Holland tegens Frederick ten Keyser verkooren, en gekroond. 1249. — *Van Conrad, Soon van Frederick, geslagen; die sigh na Nederland begeeft. 1250.*

Anno 1250./ als Keyser Frederick sig ontshield in Apulien op 't Slot Florentina, of Florenzola, begon hy sigh den 13. van December qualijck te gevoelen. Terstond arghwaende hy/ datmen hem vergif had toegebraght. De Geneesmeesters deeden wel haer best t'sijner hulp; echter overleed hy den 26. der selve Maend. Eenige schrijven/ dat sijnen Bastaerd-soon Manfried (Manfredo) dien hy had gemaeckt ten Hertogh van Tarento, doch waer mee hy sigh niet te vreeden hield/ hem heeft verstickt/ door hem een Kussen op den mond te houden. Dese Keyser Frederick was een geleerd Heer. Nevens de Latijnsche en Duytsche Spraecken was hy oock wel-ervaren in d'Italiaensche, Grieckesche, en Saraceensche. Welspreeckend en Sinrijck was hy/ maer boven maten praghtigh; oock een goed Krijghs-overste. Heeft een uytsteeckend-groote Schat nagelaten; welcke hy meest/ by Testament, heeft verordonneert tot de weer-veroveringh der Stad Jerusalem en des H. Grafs. De tijd sijner Regeeringh tot op sijne dood werd tweesins gereeckend. Eerst/ 6. jaren by 't leven van Keyser Otto de IV.; daer na alleen 32. jaren; t'samen 38. of/ 32. jaren na de dood van Otto. Sijn Lijk wierd begraven te Montereal in Sicilien; of/ volgens andere/ te Palermo.

Keyser Frederick de II. sterft; en hoe. Abb. Stad. Matth. Paris. Th. Fazell. l. 8. c. 2. 1250. — *Sijne geleerdheyd.* — *Grooten Schat.* — *Regeeringhstijd.*

Na 't overlijden van Frederick de II. hield sijnen Soon Conrad, gewonnen by Jola, Koningin van Jerusalem, sigh in Duytschland als Roomsch Keyser; onaengesien Graef Willem van Holland tegens hem was verkooren geworden/ gelijck hier boven gehoord is. Paus Innocentius had voorgenoomen/ uyt Franckrijck weer na Italien te treccken: maer als hy hoorde/ dat Keyser Conrad allerley vyandlijckheden oeffende/ deed hy hem oock in den Ban/ gelijck te vooren sijnen Vader. Conrad paste hier op niet; maer trock/ als hy orde gesteld had op

Keyser Conrad de IV., Soon van Frederick. 1251. — *Al mee van Paus Innocentius in den Ban gedaen.*

de

ANNO CHRISTI.

de saecken des Rijcks/ noch dien selven Winter na Italien; en nam in besit de Landen Apulien, Sicilien, Calabrien, als sijn Grootmoederlijck Koninghrijck: ondertusschen moest hy de Stad Napels aght maenden lang belegeren/ eer hy'er meester van kon werden.

Schriklijk Verraed des Bischops van Regensburgh tegens 't leven van Keyser Conrad; *waer uyt hy noch geluckigh ontquam.*

Doe hy weer in Duytschland quam / geraeckte hy in 't uyterste lijfs en levensgevaer binnen de Stad Regensburgh, waer in hy 't Kersfeest hield. In den Oorlog tegens Graef Willem van Holland had Koningh Conrad doen verbranden eenige Kasteelen en Dorpen / aen 't Bisdom Regensburgh behoorende. Deese schade begeerde Bisschop Conrad van Hohenfeliz by deese gelegenheyd aen hem te wreecken; te meer / om dat hy in den Pauslijcken Ban was. 's Naghts voor Onnoosele Kinderendagh quam de Bisschop met eenige gewapende persoonen voor des Keysers Kamer. Deselve wierd hem geopend. Doe vielense gelijckerhand binnen. Sloegen twee van des Keysers Dienaren dood; namen'er drie gevangen / en voerdense in 't duyster met haer wegh; meenende datse Keyser Conrad onder deselve hadden; die / soo haest hy dit verraed bemerckte / sig aghter een Stoel had begeven / om daer verborgen te zijn. Dus wierd hy datmael door Gods schickingh wonderlijcker wijs behouden.

't Napelsch ongetoomd Paerd legt hy een Gebit in den mond. Anton. p. 3. t. 19. c. 6. 7. Monach. Pad. l. 2. Aventin. l. 7. Mart. Pol. l. 4.

Als nu Conrad gewaer wierd / hoe 't in Duytschland gesteld was; en dat meer Vorsten het met Willem van Holland, als met hem hielden / trock hy weer na Italien, en voorts na 't Koninghrijck Napels. Doe sond de Paus een Heyr tegens hem in Apulien; 't welck van Conrad t'eenemael geslagen wierd. Daer na belegerde hy de weerspannige Stad Napels noch eens: beroverde deselve: deed de Mueren en Thoornen ter neer werpen; handelde oock byna al te straf tegens de Burgeren. In de Domkerck te Napels stond een seer treflijck Konstwerck / te weeten / een kopere Paerd / gantsch natuerlijck en als levendigh; t'eenemael vry / sonder Teugel. Dit Paerd deed Keyser Conrad een Toom aendoen; en daer by schrijven / dat hy de tot noch toe vrye Stad betoomd en verootmoedighd had. Seer onbarmhertigh gingh hy oock te werck tegens de Stad Capua.

Paus Innocentius bied des Koninghs van Engelland Broeder Sicilien aen; doch hy heeft'er geen lust toe.

Als Paus Innocentius de IV. deese onverhoopte voortgangh van Conrad vernam / wierd hy byna rasend. Schreef aen Graef Richard van Cornewal, Broeder van Koningh Henrick in Engelland, en bood hem Sicilien, Napels, Apulien en Calabrien aen; dies dat hy quame / Conrad daer uyt sloegh / en 't Rijck innam. Richard had'er weynigh lust toe / en bedanckte den Paus voor sulck een Gift. Dus bleef Conrad Koningh; en sijnen Bastaerd-Broeder Manfried, of Manfredo, Hertogh van Tarenten. Doch vermits Conrad een strengh Man / en den gemelden Manfredo niet seer toegeneegen was / soo vreesde deesen voor hem / en stond hem na 't leven. Ondertusschen wierd Conrad van een Koorts aengevallen; en de Geneesmeester ried hem / een Olysteer te gebruycken. Manfredo beloofde den Artz een groote som gelds / indien hy den Keyser door Fenijn weghruymde. Dus vergiftighde hy de Clysteer; waer door Conrad moest sterven op Hemelvaerdsdagh-avond Anno 1254.; waer na hy te Napels met Koninghlijcke praght wierd begraven.

1254. Conrad sterft door een vergiftighde Clysteer, hem doen toebrengen van sijnen Bastaerd-Broeder Manfredo.

De Paus meend Apulien in te nemen; doch werd door Manfredus verhinderd.

Soo haest de Paus hoorde / dat Conrad dood was / maeckte hy sigh op / meenende / vermits Apulien, als een Leen der Roomsche Kerck / hem was toegevallen / dit Land in te neemen. Doch Manfredus, Keyser Fredericks onechte Soon (wijl hy aenbood / te willen bewijsen / dat de Keyser sijne Moeder korts voor sijne dood had getrouwd) / besat Conradi Landen door geweld / en sloegh 't Heyr des Paus te rugg'.

De Roomsche Koningh Willem koomd om 't leven. 1256. Chron. Traj. Abb. Stad. Chron. Aug. Matth. Paris. Chron. Joh. de Beka.

Doe 't nu Innocentius hier niet gelucken wou / ontbood hy Graef Willem van Holland, Roomsch Koningh / dat hy te Romen sou komen / om sigh daer te laten Kroonen. Willem trock in eygener persoon / doch onbekend / en alleen met 10. Reysgenooten / na Italien, om te sien hoe 't'er stond; doch keerde weer / en had geen lust na Romen te gaen; insonderheyd oock / wijl de Friesen hem werck maeckten: van welcke hy Anno 1256. wierd verslagen. Want hy stelde sijn gantsche Heyr onder den Heer van Brederoode, en met eenige weynige reed hy voor uyt / om te besightigen de Passen en Aenslagen der vyanden. Doe hy over 't Ys eener Vloed trock / en sijn Paerd daer in brack / liepen de Friesen uyt een Aghterlaegh schighligh toe / en staken den Roomschen Koningh dood / als hy dien Titel agt jaren langh had gevoerd. Wijl nu door sijne dood 't Rijck weer sonder Hoofd was / verkooren een gedeelte der Keurvorsten den voor deesen gemelden Graef Richard van Cornewal, Broeder des Koninghs van Engelland. Andere lieten haer beeter behagen Alphonsus de IX., Soon van Ferdinand de III., Koningh van Castilien en Legion.

Richard van Engelland, en Alphonsus van Spanje ten Keyser verkooren.

D'oorsaeck, waerom de Duytsche Vorsten Uytlandsche verkooren, was de lieve Penningh. 1257.

Indien yemand sigh hier wou verwonderen / waerom doch de Duytsche Vorsten met hare Keur op Uytlanders sijn gevallen; den selven kan men geen gevoeghlijker antwoord geven / als dat de lieve Penningh dit veroorsaeckte; welcke seer veel vermoght in deese verwarde stand des Rijcks. Want Koningh Alphonsus sond veele duysenden Dubbloenen in Duytschland: en Richard loste d'Aerts-Bisschop van Mentz uyt de Gevanckenis / waer in Hertogh Albert van Brunswijck hem een tijd langh had gehouden. Dus bevoorderde dien van Mentz den Engelschman; dien van Keulen den Spaenjaerd. Geenen deeser beyde echter heeft in 't Duytsche Rijck veel verright; oock niemand den anderen met de Wapenen begeeren aen te tasten. Alphonsus bemerckte wel / dat hy sonder maghtigh-groote onkosten 't Keyserdom niet sou konnen inhouden: wou derhalven de Rijckdommen van Spaenje niet op 't onseeker wagen. Richard, geweldige Geldsommen in Duytschland gespendeerd hebbende /

Geen van beyde hebben in Duytschland yets verright; werden derhalven

ANNO CHRISTI.

1259. onder de Keyseren niet geteld. *Interregnum* van 22. jaren.

begaf sigh weer na Engelland. Ter deeser oorsaeck stellen de meeste Geschiedschryvers noch Alphonsus, noch Richard, noch oock selfs Conrad de IV. op de Lijst der Keyseren; maer maecken een Interregnum, of Rijcks-openstand/ van Anno 1250./ wanneer Frederick de II. stierf/ tot op Anno 1273./ wanneer Rudolph d'I. wierd verkooren.

Veelerley onrusten in *Duytschland*.

't Kon oock niet anders sijn/ of in Duytschland moesten allerley onrusten onder de Standen ontstaen/ terwijl Keyser Frederick de II. van 't jaer 1220. af meest den tijd in Italien en Sicilien was: daerenboven onder des Paus Ban stond; oock drie of vier andere Keyseren tegens hem en sijnen Soon Conrad wierden opgeworpen. 't Volgende sal dit doen blijcken.

Oproer en Oorlogh in *Meissen*. 1225.

D'Adel in Meissen wierd oproerigh tegens haren Heer Marckgraef Diederick; die ook de Ridderschap niet weer in ordre kon brengen/ wijl Aerts-Bisschop Albert van Maegdenburgh haer ondersteunde/ soo langh als Marckgraef Diederick leefde.

In *Neder-Saxen* en *Holstein*. 1228.

In Neder-Saxen en Holstein gingh 't noch slechter. Want Graef Albert van Orlemund greep de Graven van Holstein en Schwerin aen; verloor een Slagh/ en wierd gevangen; bleef oock in Hechtenis/ tot dat hy des Overwinners wil deed. Koningh Woldemar van Deenemarcken, weer los geraeckt sijnde/ wou sigh wreecken over sijne Gevanckenis/ waer van hier boven gesprooken is. Taste den Graef van Schwerin en de Lubeckers aen: doch de Bisschop van Breemen en Hertogh Albert van Saxen stonden haer by; dreven den Deen te rugg'/ en sloegen by de 4000. Deenemarcksche dood.

In *Elsas*. 1228.

De Graven van Pfirt beoorloghden den Bisschop van Straetsburgh: doch Graef Albert van Habsburgh hielp hem; en dwongh de Graven met haren Aenhangh/ alle kosten en schade te moeten vergoeden. Doe stond Graef Diether van Mompelgard tegens 't Stight Straetsburgh op/ en deed veel schade in Elsas; doch de Bisschop wierd hem meester/ en kreegh hem gevangen. D'opstand van Koningh Henrick tegens sijnen Vader Keyser Frederick; hoe hy sigh een Aenhang in 't Rijck maeckte/ en wat voor een eynd hy nam/ is hier boven verhaeld.

In der *Marck*. 1229.

Anno 1239. hebben beyde de Broederen Johannes en Otto, Marckgraven van Brandenburgh, Oorlogh gevoerd tegens Marckgraef Henrick van Meissen; dien de twee Bisschoppen van Maeghdenburgh en Halberstad bystand deeden. De Brandenburgers traden tot een Gevegt niet verr' van den Havel; behielden de Zeege/ en kreegen den Bisschop gevangen.

Oorlogh van Koningh *Conrad* tegens de Tegen-Keyseren *Henrik* van *Thuringen* en *Willem* van *Holland*. 1247.

Anno 1247. ontstond Oorlogh tusschen Koningh Conrad, Soon van Keyser Frederick, en de nieuwlijcks verkoorne Roomsch-Koningh Landgraef Henrick van Thuringen; insonderheyd in der Wetterauw, Elsas, en Swaben. Doch onlanghs daer na nam deesen Krijgh een eynd/ door de dood van Hertogh Henrick. Doe vond Koningh Conrad werck met Graef Willem van Holland; dien hy oock weer na Nederland dreef. Van deeser beyde Heeren dood/ oock van andere Oorlogen in Duytschland, is hier boven meldingh gedaen.

Griecksche Keyseren. Twee te gelijck, te *Constantinopol* en t'*Adrianopol*. 1221.

D'Italiaensche saecken hebben wy noodwendigh moeten brengen onder de Geschiedenissen van Keyser Frederick de II. In 't Oostersch Keyserrijck waren nu een tijd lang twee Keyseren geweest/ Petrus Antisiodorus, een François, en Theodorus Lascares, een Grieck. Deese Lascares had Petrus, tegens gegeven Vry-geleyde/ gevangen genomen. Na twee jaren maeckte hy hem sulck een goede hoop van loslatingh/ dat Petrus niet anders meende/ of hy sou nu haest in vryheyd staen. Lascares noodigde hem te gast. Als nu Petrus vrolijck was/ deed Lascares hem verraderlijcker wys over de Tafel doorsteecken. Doe dit te Constantinopol rughtbaer wierd/ verkooren de Heeren en Standen Robertus, Soon van Petrus, ten Keyser. Theodorus Lascares had sigh over sijne Moorddaed niet langh te verheugen; want hy stierf noch in 't selve jaer. Hem volghde sijnen Soon Johannes Ducas t'Adrianopol.

Lascares doet *Petrus* verraderlijck vermoorden. 1222. *Egnat* l. 2. *Niceph. Greg.* l. 3. c. 1.

1223. *Robert*, en *Johannes Ducas*.

Opstand tegens *Johannes* gedempt.

Tegens deesen Johannes stelden sigh op twee Grieckische Heeren/ uyt Keyserlyck bloed/ Alexius d'oude/ en Isaacus. Kreegen oock de jonge Keyser Robertus op hare syde. Doch alsse in Asia waren gekoomen/ wierdense van Johannes Ducas geslagen; die oock na deese Zeege weer innam al d'Asiatische Steden/ welcke de Françoisen tot noch toe hadden beseeten.

Keyser *Robert* ontschaeckt een Graef sijne Bruyd; en desselven grouwlijke wraeck aen haer. *Georg. Logoth.* in *Chron. Const. Gotfr. Col.*

Robertus, Soon van Petrus, hield sigh te Constantinopol; daer hy een Burgundisch Graef/ een stoutmoedigh Krijgsman/ met geweld ontroofde sijne boven maten schoone Bruyd/ en deselve ten Gemalin nam. Door deese snoode daed maeckte hy sigh veele der Fransche en Nederlandsche Heeren ten vyand. Daer-en-boven viel d'eerste Bruydegom in sulck een yversught/ of veel meer onsinnigheyd/ dat hy sigh een Aenhangh maeckte; terwijl Keyser Robertus afweesig was in sijne Kamer drongh: de Bruyd/ wylse had bewilligd in hare Schaecking/ eerst de Neus/ daer na de Gorgel in haer bed afsneed: hare Moeder/ als de Koppelaerster/ uyt een Venster in de Zee wierp. Doe Robertus dit vernam/ besloot hy gantschlijck/ deese onmenschlijcke daed op 't alderwreedste te straffen. Snelde sigh derhalven na Constantinopol; doch stierf onderweegen in Achaja, door hevige gramschap/ Anno 1228., als hy noch geen 7. jaren had geregeerd. Hy liet een Soontje na/ genoemd Boudewijn (Balduinus), gewonnen by sijn' eerste Gemalin. Wegens sijne jongheyd stond hy een tijd langh onder 't Voogdyschap van Johannes Bryennes, geweesene Koningh van Jerusalem, tot dat hy bequaem was om sijns Vaders Pasaet in de Regeeringh te zijn. Wierd genoemd Boudewijn de II.

Roberti dood door hevige gramschap. 1228.

Boudewijn de II., Keyser te *Constantinopol*.

Deese Boudewijn heeft vreeslycke aenstooten van de Griecken geleeden; welcke sigh onderstonden/ de Latijnen uyt geheel Grieckenland en 't Oostersch Keyserdom te dryven;

ANNO CHRISTI.

ven; 't welck haer eyndlijck oock geluckte. In den Oorlogh wierd Boudewijn soodanigh uytgeput van geld / wijl de Kooplieden niets wilden geven / dat hy 't Tin en Lood van de Daecken in de Stad afneemen / en verkoopen moest. Als dit noch niet veel helpen kon / leende hy een groote som gelds van de Venetianen, en gaf haer te pand d'Edelste Kleynodien die hy had; namentlijck / de Lancie, waer mee de Zijde onses Heeren Jesu Christi wierd geopend; de Spons, welcke men hem toereyckte in sijnen dorst; en een groot deel van 't Kruys: Want doemaels bevond Boudewijn sigh in een sleghte staet. Johannes Ducas, die sigh als Keyser te Constantinopol hield / had 't Eyland Cyprus ingenoomen; en Boudewijns Maerschalck / tegens Johannes gesonden / in een groote Veldslagh ter neer geleght. Daer-en-boven had Theodorus Angelus, uyt Keyserlijke Griecksche Stam / Macedonien, nevens de Stad Thessalonica, veroverd; en stroopte tot aen Constantinopol.

Blond. l. 7. dec. 2. Volaterr. l. 23. Æmil. l. 7.

1232. Johannes Ducas, Keyser t'Adrianopol, brengd hem in een sleghte staet.

Anno 1248. belegerde Johannes Ducas de nu genoemde Stad; soo dat de Burgers noch uyt noch in konden. Keyser Boudewijn riep de Venetianen te hulp: en vermits hy niet anders had te geven / sond hy sijnen eygenen Soon Philippus ten onderpand na Venetien; die daer sou blyven / tot dat hy d'onkosten weer opgebraght had. Daer op quamense met 25. Galeyen aen; dreven Ducas af / en reddeden dus Constantinopol voor dat mael. Maer als nu Ducas sagh / dat hy geen rust had te verwagten; daer-en-boven de Stad tegens 't geweld der Griecken niet sou konnen inhouden / gaf hy 't eyndlijck verlooren. Nam de Schatten uyt de Kercken na sigh; vlood daer mee over Zee na 't Eyland Negropont: wierd in seeckere naght overvallen: moest sigh / alleen met weynige Goederen / welcke hy in aller haest by een braght / over de Vloed Euripus op 't vaste Land salveeren, en Grieckenland verlaten / na dat hy met sijnen Vooghd en Schoonbader Johannes Bryennes 20. / voor hem selven alleen 13. jaren te Constantinopol onder veel' ongelucken had geregeerd. Doe nam Michaël Palæologus de Stad in / en 't Oostersch Keyserrijck quam weer aen de Grieken; 't welck de Graven van Vlaenderen en hare Nakoomelingen 57. jaren hadden beheerscht. Dus veranderd God Koningen en Vorstendommen na sijnen wil. 't Is altijd soo geweest; en 't geschied noch in onse dagen.

Belegerd Constantinopol; doch de Venetianen doen hem afwijken. 1248. Cusp.

Eyndlijk moet Boudewijn de vlught nemen: en dus verliesen de François 't Grieck-sche Keyserdom. 1260.

Wy koomen tot de Geschiedenissen des H. Lands onder de Regeeringh van Keyser Frederick de II. In 't jaer 1227. is een groote meenighte Volck byna uyt geheel Europa derwaerts getrocken. Men meend / dat alleen uyt Engelland over de 60000. Menschen daer heenen gingen. Selfs de Wyven wilden de laetste niet zijn; maer volghden hare Mannen sulck een verre wegh na. Landgraef Lodewijck van Thuringen en Hessen stierf te Brindese op deesen Toght / waer toe oock sijne Gemalin S. Elisabeth hem seer sterck had geraden. In 't volgende jaer quam Keyser Frederick de II. te Ptolemais aen. Begaf sigh van daer na Jerusalem. Wat sijne verrightingen hier waren / is in sijne Historie aengeweesen. Of nu wel de Keyser / na 't getroffene Accoord met den Sultan, weer na sijn Erf-Koninghrijck Sicilien trock / soo bleef echter 't overigh Christen Heyr in Syrien; 't welck oock / nevens de Tempel-heeren, de Turcken veel te doen gaf. Want Anno 1240. maeckten de Christenen een Stilstand met den Sultan. Maer als de Turksche in 't tweede jaer daer na deselve braecken / quam 't tot een bloedige Slag; waer in veele duysenden Turcken en Egyptenaren van de Tempel-heeren wierden verslagen.

Geschiedenissen in Judæa en Syrien. Gottfr. Colon. Geweldige meenighte volck uyt Europa derwaerts getrocken Anno 1127. 1136.

ANNO CHRISTI.

Verrigtingen der Christenen en Turken. 1240.

1242.

Om deese schade te wreecken / riep d'Egyptische Sultan de Saraceenen uyt Babylonien en Assyrien. Sy quamen. Sloegen veele Christenen in 't Joodsche Land dood; en namen'er noch meer gevangen. De Christenen verwittighden hier van haren Bondgenoot de Sultan van Damasco: die haer wel te hulp trock; doch als 't tot een Slagh quam by de Stad Ascalon, namen de Saraceenen van Damasco de vlught / latende d'andere in 't gevaer; die 't (een seer groote Neerlaegh geleeden hebbende) eyndlijck / niet veel in getal / oock op de loop stelden. Dus vernamense / wat voor hoop op d'Ongelovige te setten is.

Sware Neerlaeg, eerst der Turcken, daer na der Christenen.

Anno 1249. veroverde Koningh Lodewijk van Franckrijck de Stad Damiata in Egypten. Deed van daer uyt een Slagh tegens de Saraceenen, en behield 't Veld. Desgelijcks maeckten de Christenen in de Stad Ptolemais sigh op. Greepen uyt haer voordeel de stroopende Turken aen; sloegen haer te rugg' / en joegen haer ontrent 16000. stucks Beesten af / welckese hier en gintsch hadden geroofd.

Damiata in Egypten verowerd.

In deesen gantschen Oorlogh had Koningh Lodewijck de IX. van Franckrijk, bygenoemd de Heylige, der Christenen saeck seer bevoorderd / en haer allerweegen bystend gedaen. Doch Anno 1250. heeft hy de kans leelijck verkeecken. Want als hem door de Turken de Proviande was afgesneeden / soo dat hem van Damiata niets kon toekoomen: dat daer-en-boven de Pest in sijn Heyr was gebroocken / onderstond hy sigh / met geweld na de genoemde Stad Damiata t'aerselen: doch de Saraceenen omringhden hem met sijn gantsche Heyr: sloegen byna al de Françoisen dood / en kreegen Lodewijk gevangen / nevens sijne twee Broederen. De Koningh lagh doemaels selfs sieck aen de Pest; doch de Sultan deed hem op 't sorghvuldighste geneesen; die eyndlijck op 't volgende Verdragh wierd losgelaten. Eerst: Hy souden Sultan de Stad Damiata weer inruymen. Ten anderen / 80000. Kroonen door sijn Kantsoen opbrengen. Ten derden / in thien jaren tijds niet tegens de Saraceenen en den Sultan Oorlogen. Hier tegens sou de Sultan Koningh Lodewijck en sijne Broederen op vrye voeten stellen; alle gevangene Chri-

Koningh Lodewijk de Heylige van Frankrijk, door de Saraceenen geslagen, en gevangen. 1250. Matth. Paris. Ludov. Reg. Epist. Marin. Sanut. Tors. l. 2. c. 3. Anton. p. 3. l. 19. c. 9.

Op wat voorwaerden hy los geraeckte; en grouwlijk bedrijf der Saraceenen, soo tegens den

ANNO CHRISTI.

Christenen, ontrent 12000. in getal / vry-gelaten. Op sulke conditien geraeckte Koning Lodewijk los. Maer als nu deese Vreedens-Artijkelen openbaer waren geworden/ wierden de Saraceensche Oversten en Soldaten so grimmig/ datse eerst den Sultan in stucken hieuwen; daer na wel 9000. der gevangene Christenen; so dat'er nauwlijks 3000. over bleven. Dit nam Koningh Lodewijk voor een Vreedebreuck. Onthield sigh te Ptolemais, en sond sijne Broeders na Europa, om daer varsch Volk te versamelen/ en na Syrien te voeren; wijl hy niet meer verbonden was/ de Saraceenen belofte te houden. Dus bleef hy 4. jaren te Ptolemais.

Sultan, als de gevangene *Christenen.*

Ondertusschen verbond sigh de nieuwe Sultan van Egypten met dien van Damasco tegens de Christenen. Beyde deese Sultans veroverden gesamentlijck Anno 1253. de Stad Sidon. Al d'Inwooners sloegense dood/ behalven 400. / diese mee na Damascus voerden / na datse Sidon gantsch uytgeplonderd hadden. Doe maeckte Koningh Lodewijck sigh op/ en ruckte in aller haest derwaerts; doch de vyanden waren met den Roof alreeds wegh. Echter leyde hy in Sidon een Guarnisoen; en bevestighde deese Plaets/ om verder geweld te konnen weerstaen; wijl 't een goede Zee-Stad was. Doe hy weer te Ptolemais was gekoomen/ wierd hy den Oorlogh in deese Oostersche Landen moede; begaf sigh op wegh/ en voer na Franckrijck, als hy weynigh dienstighs verright; veele Schulden/ en noch veel meer arme Weesen gemaeckt had. Kortlijck/ by deesen onheyligen Krygh in 't soo genoemde H. Land was gantschlijck geen heyl. God wou niet/ dat wy sijnen Soon te Jerusalem, maer in den Hemel/ ter reghterhand sijns Vaders/ souden soecken. Daer-en-boven hielpen de Venetianen, Pisaners en Genueesen, door hare Twistsught/ niet weynigh daer toe/ dat

Sidon van de *Turken* gewonnen: weer verlaten, na een groote daer in gepleeghde Moord. 1253.

Koningh *Lodewijk*, d'Oorlogh in 't *H. Land* moede, keerd weer in *Frankrijk*, weynigh verright, veele schulden, noch meer Weesen

't getal der Christenen in 't Oosten hoe langer hoe minder wierd: waer op de Sultans van Egypten en Syrien d'eene Plaets voor / d'andere na veroverden / tot dat ten laetsten alles verloren was / gelijck hier nae sal volgen.

gemaeckt hebbende.

Anno 1224. stierf Philippus Augustus, Koningh van Franckrijck, als hy 43. jaren geregeerd/ en sijn Rijck/ met schade der Engelsche, treflijck vergroot had. Hem volgde sijnen eerstgeboornen Soon Lodewijck d'VIII., dien hy by sijn leven had laten Kroonen. Met Keyser Frederick maeckte hy een Verbond. Veroverde de Stad Roschel, en dreef d'Engelsche gantsch uyt Franckrijck. Overwon de Graef van Tholosa. Vervolgde d'Albigensen op 't uyterste; doch regeerde niet langer als 3. of 4. maenden na sijnen Vader. Want hy overleed den 8. November Anno 1226. / 't Koninghrijck nalatende aen sijnen Soon Lodewijck de IX., ontrent 12. jaren oud.

Fransche Koningen. *Lodewijck* d'VIII. *Richard. Gaguin.* l. 7. *Æmil.* l. 7. 1224.

In 't tweede jaer sijner Regeeringh sond deese Koningh een Krijghsheyr uyt tegens den rijcken Graef van Tholosa: doch deese pastte op de Françoisen aen een bequame plaets; greepse van uyt een Aghterlaegh aen / en sloegh harer veele dood: d'overige namen de vlught. Onlanghs daer na rebelleerden veele Heeren / insonderheyd de Hertogh van Bretagne, tegens Koningh Lodewijk. Braghten oock Koningh Henrik de III. van Engelland op hare syde; die na Frankrijk overvoer / en daer oorloghde tot in 't volgende jaer; wanneer een Stilstand voor vijf jaren tusschen beyde deese Vorsten wierd gemaeckt.

Lodewijk de IX. Opstand tegens hem; en Oorlogh met *Frankrijk*. 1230. 1231.

Anno 1235. schreef de Graef van Clermont in Franckrijck een Tournoy uyt; waer toe hy oock Duytsche Vorsten en Heeren noodigde. Onder meer andere verscheenen daer de Graef van Cleef, en de Graef van Holland.

Tournoy-spel loopt uyt op Moord. 1235.

In

ANNO CHRISTI.

Chron. Belg. In 't derde Rennen stack de Graef van Clermont Graef Floris van Holland dood. Dit verdroot de Graef van Cleef soodanigh / dat hy dien van Clermont desgelijcks doorstack. Dus veranderde 't Spel in Moord.

Engelland valt in Frankrijk. 1242. M. Paris. Anno 1242. voer Koningh Henrik uyt Engelland weer na Frankrijk, en greep 't Land Poictou aen. Doch Koningh Lodewijck bejegende hem sulcker wijs / dat d'Engelschman met spot en schade te rugg' moest wijcken.

Lodewijcks Toght na 't H. Land. 1248. 1249. In 't jaer 1248. deed Koningh Lodewijck de Toght na 't H. Land. Quam in 't Eyland Cyprus; en bleef daer dien Winter over. In 't volgende jaer ontstond in dit Eyland sulck een dierte / dat buyten twijffel veele François en van honger hadden moeten sterven / indien Keyser Frederick haer geen Proviande uyt Sicilien had toegesonden. Van Lodewijcks verrightingen in Syrien is hier boven gehandeld / onder de Joodsche Geschiedenissen.

1269. Nieuwe Toght van Lodewijck na 't H. Land. Sterft in Barbaryen aen de Pest. 1270. M. Paris. in Supplem. Monach. Pad. l. 3. Æmil. l. 7. Henr. Steron. Chron. Blond. l. 8. Dec. 2. Anno 1269. maeckte Koningh Lodewijck sigh andermael op tot den Toght na 't H. Land. Doe hy uyt de Haven van Marsilien was afgevaren / wierd hy door Onweer verworpen in 't Eyland Sardinien; en sijn Schip soodanigh toegesteld / dat hy hier overwinteren moest. Ondertusschen wierd hem geseght / dat de Witte Mooren van Tunis in Barbaryen seer groote Zee-rovers waren / en de Pelgrims, welcke na 't H. Graf trocken / seer veel schade deeden. Derhalven wendde sigh Lodewijk in 't volgende jaer 1270. met al sijne Maght tegens deese Corsaren. Quam in Junius in Africa; veroverde de Stad Carthago, en belegerde 't Hoofnest Tunis. Doch daer quam een grouwlijke Pest onder 't Volck / welcke veele duysenden Christenen weghruckte; oock selfs Lodewijck. Dien selven dagh quam in Barbaryen Koningh Carel van Sicilien. Deese besmetlijcke Sieckte greep de sijne desgelijcks aen; 't welck veroorsaeckte / dat hier niets te verrighten was. Derhalven begaven al de geene / welcke noch overgebleven waren / sigh tot de vaert na huys; op welcke

Deese Togt t'eenemael ongeluckigh. se door Stormwinden soodanigh wierden beschadighd / dat veele Scheepen te grond gingen / en by de 4000. Menschen verdroncken. Sie daer al weer een heerlijcke Toght na 't H. Land. Koningh Lodewijcks Soon / Philippus, voerdde sijns Vaders Gebeenten met sigh na Frankrijk, waer in hy 44. jaren had geregeerd.

Waerom Lodewijck de IX. wierd bygenoemd de Heylige. Deese Koningh Lodewijck, of Louis de IX., bequam de Bynaem van de Heylige, wijl hy des biddens en andere Godsdiensten sigh soodanigh bevlytighde / dat sijne Hofhoudingh wel een Kerck of School van reghte Godvrughtigheyd had mogen geheeten zijn. Geene Guygchelaers / Comedianten, Schalcknarren / Bootsemaeckers / en diergelijck Gespuys / wou hy aen sijn Hof gedoogen; maer d'onkosten / welcke aen deselve hadden moeten gedaen werden / gaf

Sijn Hof een School van God- hy aen arme Lieden. Heeft oock de Bijbel in de Fransche Spraeck doen oversetten; en las seer naerstigh daer in. D'afgenoomene Academien herstelde hy weer in bloey: bouwde nieuwe Kercken / en wou niet lijden / dat eene

vrughtigheyd. Priester twee of meer Præbenden sou hebben. Hierom heeft hy oock in sijnen tijd geluck en goede Vreede over al in Franckrijck gehad.

Was oock seer geluckigh, behalven in de Togten na 't H. Land. Een voorspoedigh Koningh ware hy geweest / indien hy de verbloeckte Toghten na Syrien niet had ter hand genoomen. Hem volghde in 't Rijck de gemelde sijnen Soon Philippus, bygenoemd Audax, of de Koene; van wien wy hier na sullen spreecken.

Engelsche Koningen. Henrick de III. 1224. M. Paris. In Engelland regeerde Koningh Henrick de III., Soon van Koningh Johannes; tegens wien Koningh Lodewijck d'VIII. van Frankrijk d'Oorlogh voortsettede; hem de Stad Roschel, welcke een eenige Plaets in 't Fransche Rijck d'Engelsche noch besaten / ontnam / en dus deese Natie geheel daer uyt dreef. Echter beschreef Henrik een Rijcksdagh; op welcken van de Standen wierd be-

D'Engelsche gantsch uyt Frankrijck gedreven. slooten / datmen de Landen in Franckrijck, te weeten / Normandyen, de Graefschappen Anjou en Poictiers, met geweld weer verovren sou. Tot d'Oorloghs-onkosten sou yeder in 't Koninghrijck Engelland 't vijfthiende deel sijner Inkoomsten en Renten moeten opbrengen. Hy eyschte oock weer alles wat 1227.

hy na sijns Vaders dood had moeten geven aen de Bisschoppen en Heeren in 't Land / wijlmen hem sulcks door dreygementen had afgedwongen. Dit veroorsaeckte geen kleyne beroerten in 't Koninghrijck.

Die van Wallis rebelleeren. Ondertusschen stierf Lodewijck d'VIII., Koningh van Frankrijk; wiens Nasaet was Lodewijck de IX. Die van Wallis in Engelland rebelleerden, en maeckten Koning Henrick soo veel werck / dat de Toght na Frankrijk voor datmael te niet liep.

Henrik send sijnen Broeder Richard na 't H. Land. 1240. Anno 1240. sond Koningh Henrik van Engelland sijnen Broeder Richard met een aensienlijck Heyr na Syrien. Die terstond de Stad Ascalon weer opbouwde en bevestighde; daer na met den Sultan in onderhandelingh trad / soo dat hy hem eenige Steeden in 't H. Land, en een groot getal gevangene weer gaf. Onderwijl maeckte Koningh

Hoe veel de Paus jaerlijcks uyt Engelland trok: en haet des Paus tegens hem, als hy sigh hier over beswaerde. 1245. Henrik een overslagh van 't geld / 't welck de Paus jaerlijcks uyt Engelland trock; en bevond / dat het yeder jaer beliep 60000. ponden Sterlinghs, bedragende 660000. Hollandsche guldens. Hier over beswaerde hy sigh ten hooghsten op 't Concilium te Lions door sijne Gesanten. Dit verdroot de Paus soo geweldigh / dat hy aen den Koningh van Frankrijk schreef: Hy sou de Wapenschoorsingh breecken / en Engelland met Oorlogh aentasten. Doch Lodewijck quam'er niet toe / wijl hy sigh doemaels met den Toght na Syrien besigh hield. Langh hier na /

1259. Anno 1259. / quam Koningh Henrick persoonlijck in Frankrijk; besoght Koningh Lodewijk; en daer op hebben deese beyde Heeren sigh in vriendschap met malkander vergeleecken.

Koningh Henrik, in Oorlogh met sijne Anno 1264. / als 't mistrouwen en d'oneenigheyd tusschen Koningh Henrik en d'Engelsche Landstanden nu langh / en van tse-

derd

ANNO CHRISTI.

Standen, werd van deselve gevangen; door sijnen Soon *Eduard* weer verlost.

derd de Regeeringh des Koninghs Johannis
geduerd had / borst de smoockende vlam uyt.
Daer geschiedde een harde Slagh; in welke
de Koninghsche onder lagen / en Henrik, nevens
sijnen Broeder Richard (te vooren tot
Roomsch Koningh verkooren) beyde gevangen
wierden / gelijck oock Henricks Soon
Eduard. Doch als de laetstgenoemde aen
een bysondere plaets / en aghtloos genoeg /
1264. bewaerd wierd / ontquam hy in 't volgende
1265. jaer sijne Gevanckenis. Braght in aller yl
Contin. Paris. Krijghsvolck op de been; deed een Veldslag
Polyd. Virg. l. 16. tegens 't Volk der Standen: behield de Zege:
Hist. Angl. sloegh de voornaemste onder haer dood /
en verloste dus / tot sijnen seer grooten roem /
beyde sijnen Vader en sijnen Oom. Koning
Henrick heeft naderhand deesen sijnen Soon
1269. Eduard na 't Onheyligh Land gesonden; daer
hy / gelijck alle andere voor en na hem / weynigh
verrightede; als dat hy de Tattaren tegens
de Saraceenen aenhitste. Koningh
1272. Henrik de III. overleed Anno 1272. / als hy
56. jaren had geregeerd. Leght te Weltmunster
begraven. Van sijnen Soon Eduard
hier na.

Spaensche Koningen. *Alphonsus* de X.

In 't jaer 1252. geraeckte Koningh Alphonsus
de X. aen de Heerschappy der Koninghrijcken
Castilien en Legion, gelijck hy
1252. selfs verhaeld in sijn' Astronomische Tafelen,
Tabulæ Alphonsinæ, een seer dienstigh van hem aengeleght Werck.
na hem genoemd Tabulæ Alphonsinæ. Want
deese Koningh riep tot sigh d'alderberoemdste
en ervarenste Astronomos, soo Hebreërs
als Mooren en Arabiërs, uyt alle Gewesten /
en deed haer vervaerdigen de nauwkeurigste
Tijdreeckeningen in de gedaghte Tafelen,
tot seer groot nut der Geleerde. Over de
400000. Floreenen heeft hy hier aen te kost
geleght. Koningh Lodewijk van Frankrijk
maeckte Aenspraeck op 't Koninghrijck
Spaenje; vermits hy (Lodewijk) was voortgekoomen
van Blanca, oudste Dochter van
Alphonsus d'VIII., Koningh van Spaenje.
Deese twist echter wierd neergeleght door
't Verdragh / dat Alphonsi oudste Soon /
Ludovicus de la corda, sou ten Houwlijck neemen
Blanca, Dochter des Koninghs Ludovici
van Frankrijk. Doch Ludovicus is gestorven
voor sijnen Vader Alphonsus.

Twist, tusschen *Alphonsus* en *Lodewijk* van *Frankrijk*, wegens *Spaenje*, door Houwlijk bygeleght. *Marian.*

Mooren in *Spaenje* van *Alphonsus* dapper geslagen.

Anno 1263. maeckten der Mooren Koningen
in Spaenje aenslagen / hoese een groot
getal harer Landslieden uyt Barbaryen in de
Spaensche Landen moghten doen koomen /
en deselve tegens de Christenen gebruycken.
1263. Om dit te verhinderen / greep Alphonsus
haer met alle Maght aen / en sloegh
haer tot eenige malen toe uyt 't veld. Wijl
oock dit werck te Murcia was aengeleght /
veroverde Alphonsus deese Stad / nevens
't gantsche Landschap Murcia, en dreef de
Saraceenen uyt dit seer schoone Gewest. Desen
Oorlog duerde vier jaren / met groote
schade der Mooren. Na sulcke verrigtingen
gaf Alphonsus sijne Dochter / gewonnen by
sijne Concubyn, aen den Koningh van Portugal,
en 't Landschap Algerbia ten Houwlijcks-goed.
Bevrijdde oock de Portugalsche
Koningen van den Plight / waer mee sy aen
de Koningen van Castilien waren verbonden.

Portugal ontslagen van de Plight aen *Spaenje*.

Want de Portugeez had den Castiliaen, gedurende
sijn' Oorlogen / 300. Ruyters op
eygene kosten moeten toesenden. Hoe deese
Koningh Alphonsus van eenige Keurvorsten
ten Roomschen Koningh verkooren / en in
Duytschland geroepen wierd / is hier boven
t' sijner plaets verhaeld. Alleen dit staet hier
noch te weeten / dat Alphonsi Soon Sanctius,
van hem / geduerende sijn afwesen in Duytschland,
gesteld ten Vice-Roy, of Stadhouder
over Spaenje, na dat sijnen Vader 't Roomsch
Koninghrijck was gemist / en hy nu weer
na huys quam / hem 't Koninghrijck niet
weer wou inruymen / maer door geweld
't selve inhield. Dus bleef Alphonsus tusschen
twee Stoelen in d'asch sitten; waer over hy
sigh soo seer bekommerde / dat hy van droefheyd
stierf Anno 1284.: en sijnen ondanckbaren
Soon Sanctius behield de Successie,
elf jaren langh. Van deesen hier na.

Alphonsi Soon *Sanctius* stoot sijnen Vader uyt 't Koningrijck; en desselven dood. 1284.

In Hongaryen begon ontrent 't jaer 1200.
te regeeren Andreas, Soon van Bela,
Bloedverwant van S. Elisabeth, Gemalin
van Landgraef Lodewijk van Thuringen;
welcke / na desselven dood / sigh te Marpurgh
onthield / en daer een Heyligh leven
voerde. Alsse Anno 1231. hier overleed /
wierdse vier jaren daer na van Paus Gregorius
de IX., wegens hare milddadigheyd tegens
d'Arme / gesteld op de Lijst der Sanctinnen.
Doe de gemelde Koningh Andreas
de II. Anno 1235. was gestorven / quam in
sijne plaets sijnen Soon Bela de IV.: in
wiens tijd de Tattaren, na datse Muscouw en
Rusland hadden verwoest / oock Hongaryen
dreyghden / Anno 1238. Waerom Koning
Bela by Keyser Frederik en den Koningh van
Frankrijk hulp soght; doch beyde deese Vorsten
vonden voor haer selven genoeg te doen.
Derhalven vielen de Tattaren Anno 1242. /
alsse Silesien hadden uytgeplonderd / in
Hongaryen; en dwongen Bela (na dat hy
byna al sijn Volck in eene Veldslagh tegens
deese vyanden had opgeset) arm en ellendig
na Oostenrijk, van daer na Dalmatien te moeten
vlieden. Daer op gingen de Tattaren in
Hongaryen vier jaren langh seer grouwlijck
te werck. Doe nu / na haren verderflijken
Aftoght / Koningh Bela weer na sijn Koninghrijck
wou keeren / wierd hy door Hertogh
Frederik van Oostenrijk verhinderd / en
dus een oude schuld gewroocken. Wijl nu
Bela geenen anderen wegh wist / moest hy 1246.
geweld gebruycken; en deed met Hertogh
Frederik een Veldslagh: waer in d'Oostenrijker
een wonde by 't reghter oogh ontfingh;
van 't Paerd geworpen / en vertreeden
wierd. Deese Hertogh Frederik liet geene
Kinderen aghter / maer alleen Susters.
Derhalven trock Koningh Primislaus van
Boheemen, doemaels seer maghtigh / de regeeringh
deeses Lands tot sigh. En om
't selve met dies te beeter Titel te mogen besitten /
gaf hy sijnen Soon Ottogar (Ottocar) 1247.
aen Vrouw Margaretha van Oostenrijk,
eene der Susteren van Frederik, ten Man /
schoonse alreeds vry oud was.

Hongarische Koningen. *Dubravius.* *S. Elisabeth*, Landgravin van *Thuringen*, gestorven. 1231.

Andreas de II. gestorven. *Bela* de IV.

Grouwlijken Inval der *Tattaren* in *Hongaren*; en Koningh *Bela* verdreven. Koomd weer.

Oostenrijk koomd aen *Boheemen*; en hoe.

Als nu Koningh Primislaus van Boheemen
na

Bela over-

ANNO CHRISTI.

Oorlogh tegens *Boheemen*; en wind'er *Stiermarck* mee. *Cuspin. Chron. Aug.*

na drie jaren was gestorven / stiet sijnen Soon Ottocar Vrouw Margaretha, wijlse een oud Wijf was / van hem; of / gelijck eenige schrijven / deed haer door vergif om 't leven brengen / en nam een andere ten Gemalin. Doe kreegh Koningh Bela van Hongaryen oorsaeck / om dien van Boheemen aen te grijpen. Verwoestte Oostenrijck, Stiermark en Moravien. Voerde / behalven den Roof / veele duysend Gevangene wegh; waer op Ottocar eyndlijck met Bela tot een Verdragh treeden / en hem Stiermarck overgeven moest.

Ottocar, Koningh van *Boheemen*, vergroot sijn Rijck geweldigh. 1255.

Koninghsbergh in *Pruyssen* gebouwd.

Deese Koningh Ottogar (of Ottocar) heeft sijn Koningrijck treflijck vergroot; aen d'eene sijde tot aen d'Adriatische of Venetiaensche; aen d'andere tot aen de Duytsche of Balthische Zee, anders genoemd d'Oost-Zee. Want met hulp van Marckgraef Otto van Brandenburgh bedwongh hy de Pruyssers en Samoiten; bouwde hier ook de Stad Koninghsbergh. Daer-en-boven / na de dood des Hongarischen Koninghs Belæ viel Ottocar weer op Stiermarck aen. En of wel de nieuwe Koningh Stephanus de V., Soon van Bela, hem aen de Grensen met een goed Krijghsheyr bejegende / soo wierd hy doch op Margarethen-dagh Anno 1260. geslagen en overwonnen. Eenige duysenden Hongariërs sneuvelden hier door de Boheemers, die oock Stiermarck weer veroverden.

Stiermarck weer aen *Boheemen*.

Oorlogh tusschen de *Hongarische* Koningh *Stephanus*, en de *Boheemsche Ottocar*. 1272.

Dus moest Koningh Stephanus geduld hebben / tot in 't jaer Christi 1271. Doe greep hy Koningh Ottocar, die nu Boheemen, Moravien, Oostenrijck en Stiermarck besat / opnieuws aen. Doch Ottocar nam de Steeden Altenburgh, Presburgh, nevens meer andere in. Weersijds wierden d'Onderdanen ellendigh verdorven. Dit duerde tot in 't jaer 1272. / wanneer Koningh Stephanus de V. stierf / en sijnen Soon Ladislaus, of / gelijk andere hem noemen / Uladislaus, sijnen Nasaet wierd. Van deesen Boheemschen Koningh Ottogar, of Ottocar, sal hier na meer gesprooken werden onder de Geschiedenissen van Keyser Rudolph.

Verwoestende Invallen der *Tattaren* in *Muscovien*, daer na in *Polen*. 1240. 1241. *Dubrav. Crom. l. 8.*

In Polen regeerde na Lesco de Witte, en sijnen ongetrouwen Voogd Miecislaus, Boleslaus de V., Soon van Lesco: in wiens tijd (Anno 1240.) de Tattaren (na datse Georgius, Grootvorst in Muscovien, verslagen / sijn gantsche Land door vyer en swaerd verwoest hadden) een Inval in Polen deeden; de Stad Lublin veroverden / en 't Land tot aen de Weixel toe gantsch verdierven. In de volgende Winter / als de genoemde Vloed bevrooren lagh / begaven sig de Tattaren daer over. De Polacken, welcker Oversten de Palatin was / trocken wel tegens haer op; en de Tattaren wierden gedwongen te wijcken: echter braghtense korts daer na weer een Heyr by een: greepen de Polacken noch eenmael aen / en versloegen eenige duysenden der selve. Doe vlood de Poolsche Koningh Boleslaus na Hongaryen. Sommige Landsheeren begaven sigh na Silesien. De Tattaren ruckten voort; waer op allerweegen een geweldige Vlught ontstond. Veele duysen-

Grouwlijke ellende in *Polen*.

den Menschen / insonderheyd Vrouwen en Kinderen / vlooden in de Bosschen / om haer leven te redden. Deselve Tattaren quamen tot aen Cracouw, nu verlaten en gantsch leedigh. Alsse deese Stad verbrand hadden / verdeeldense hare gantsche Maght in twee hoopen. D'eerste / onder de Vorst Bathi, vervolgde Koningh Boleslaus na Hongaryen. D'andere / onder Peta, nam voor / Silesien en Boheemen te verwoesten. Deese laetste Tattarische hoop ruckte door Polen tot aen de Silesische Stad Breslauw. Doch de Breslauwers, haer niet verwaghten willende / staeken haer' eygene Stad in brand / en vlooden wegh. Doe trocken de Tattaren voort tot aen de Stad Lignitz.

De *Breslauwers* steecken hare Stad selfs in brand.

1241. Bloedige Slagh tusschen de *Christenen* en *Tattaren*;

Ondertusschen braghten Hertogh Henrick van Lignitz, de Marckgraef van Moravien, en de Hertogh van Oppelen, nevens Pompo, Hooghmeester des Duytschen Ordens, en eenige Poolsche Heeren / een sterck Krijghsheyr van over de 30000. Mannen op de been. Hier mee gingense de Tattaren onder d'oogen. Op den 9. van April, sijnde doemaels Dingsdagh na Quasi modo geniti, quam 't tot een bloedige Slagh / in welke Hertogh Henrick en de Silesiers aen d'eene / de Polacken aen d'andere sijde manhaftigh voghten; ook de Tattaren tot eenige malen toe te rugg' sloegen. Doch eenen der selve / die goed Poolsch kon spreecken / reed op 't snelste rondom 't Heyr der Polacken, roepende in de Poolsche Tael / dat elck sou vlieden / wijl nu alles verlooren was. De Polacken hier over verschrickt / stelden 't op 't loopen. Hertogh Henrick stond met de sijne noch als een Muer: doch in de hooghste hitte des Geveghts schoot een varsschen hoop Tattaren op hem toe. Doe wierden de Duytschers omringhd / en meerendeel door de Tattarische Sabels ter neer gehouwen. Deese Slagh is voorgevallen in Silesien, op 't Veld Wolstad, niet verr' van de Stad Lignitz: en deese Neerlaegh is eene der grootste van al die de Christenen oyt hadden geleeden. Want in deselve sijn dood gebleven de gemelde Hertogh Henrick van Lignitz in Silesien; Marckgraef Boleslaus van Moravien; des Duytschen Ordens Hooghmeester Pompo; en met haer soo veel Christen Krijghslieden / dat de Tattaren, van yeder der verslagene een Oor van 't hoofd gesneeden hebbende / negen Sacken met Ooren vuldden. Hertogh Henrick hieuwense 't Hoofd af; staecken 't op een Lancie, en droegen 't dus door haer Leger om. Vrouw Anna, Dochter des Koninghs Ottocars van Boheemen, deed sijn ligchaem onder de dooden op de Veghtplaets soecken; 't welck gekend wierd aen de linker voet / voorsien met ses Tee-en; en begraven / doch Hoofdloos / in de S. Jacobs Kerk te Breslauw.

in welke de *Christenen* een sware Neerlaegh lijden; soo groot,

dat de *Tattaren*, van elck der verslagene een Oor affsnijdende, negen Sacken met Ooren vuldden.

Gaen vreeslijk te werck in *Hongaryen*.

Ondertusschen sijn oock in dit hittigh Geveght veele duysenden der Tattaren omgekomen. Alsse nu de Stad Lignitz hadden verbrand / doch 't Slot niet konden veroveren / namense haren wegh door Moravien (daer de Heer van Starrenbergh haren gantschen

ANNO CHRISTI.

Natoght versloegh) na Hongaryen: voeghden sigh hier by den anderen hoop Tattaren onder Bathi, en gingen gantsch onmenschlijck te werck. Koningh Bela wierd van haer uyt 't Land gedreven / gelijck hier boven onder de Hongarische Geschiedenissen is verhaeld.

Sout-groeven in *Polen* gevonden. 1252. *Chron. Polon.*

Onder de Regeeringh des Poolschen Koninghs Boleslai wierden gevonden d'eedele seer rycke Soutgroeven in Polen; d'eerste gelegen by Bochna, vier mijlen van Cracouw, d'andere / genoemd Wilitzka, vijf mijlen van de nu gemelde Stad. Uyt deselve werd jaerlijcks getrocken een ongelooflijck-groote meenighte van heerlijck Sout; wel niet sonder veel moeyte en kosten / doch tot groot nut des geheelen Koninghrijcks. De gedaghte Boleslaus was geen groot vriend der Geestlijcke. Want de Bischop van Breslauw en sijne Domheeren nam hy by 't Hoofd / en hield haer in een harde Gevanckenis / sonder dat de Bischop van Gnesen, selfs oock Paus Alexander, haer daer uyt verlossen kon. Hy stierf Anno Christi 1279. / als hy 52. jaren met wanckelbaer geluck in Polen had geregeerd.

Koningh *Boleslaus* geen goed vriend der Geestlijke.

Sijne dood.

Noordsche Geschiedenissen. 1242. *Krantz. l. 7. Dan. c. 9. Eric. Upsal. Hist. l. 3. Arnold. Witf. Hist. Dan. p. 1. Chron. Hamb. Mss. Adami Thracigeri. Albert. Stad.*

Anno 1242. overleed Waldemar de II., Koningh van Deenemarcken; 't Rijck nalatende aen sijnen Soon Erick; wiens Broeder Abel Hertogh van Sleeswijck was. Deese beyde konden met malkander niet over een koomen. De twist wierd soo groot / dat Koningh Erick sijnen Broeder Abel met Krijghsmaght aenviel / om hem te verdrijven. Abel riep beyde de Vorsten van Holstein, Johannes en Gerard, te hulp: welcke oock / nevens d'Aerts-Bischop van Breemen, hem ten bystand quamen / en na Deenemarcken overtrocken. Als Koning Erick sulck een ernst sagh / trad hy met sijnen Broeder in accoord; waer op de Duytsche Vorsten sigh weer te rugg' begaven. Eenige jaren daer na / als yeder meende / dat beyde de Broeders seer wel met malkander te vreeden waren / gingh Erick Abel besoecken / sonder arghwaen van yet quaeds. Stracks liet Abel Koningh Erick aenvatten / hem 't hoofd afslaen / en 't ligchaem in de Zee werpen. Hy selfs wierd in sijne plaets Koningh van Deenemarcken. Hier is 't een verkeerd Spel geweest; wijl niet Cain, maer Abel, tot een Broeder-moordenaer is geworden.

ANNO CHRISTI.

Abel werd de Moordenaer van sijnen Broeder Koningh *Erick*.

Doch Koningh Abel had sigh niet langh te verheugen over sijnen beganen doodslagh. Want haest daer na wierd hy in Friesland van de Friessche Boeren omgebraght. Na sijne dood quam sijnen Broeder Christoffel tot de Kroon; die Oorlogh voerde tegens de Vorsten van Holstein; doch van deselve / nevens sijne Gemalin / gevangen wierd. Daer na stierf hy Anno 1258. 't Koninghrijck nalatende aen sijnen Soon Erick d'VIII.; die 't Hertoghdom Sleeswijck door geweld de Kroon Deenemarken onderwierp.

Koningh *Abel* van de *Friessche* Boeren weer dood geslagen. *Christoffel* Koningh.

Erick d'VIII. 1256.

Na Paus Honorins de III. wierd de Roomsche Stoel beseeten van Gregorius de IX., geboortigh van Anagnia, te vooren genoemd Hugolinus; die / door 't ontijdigh in den Ban doen van Keyser Frederick de II., geheel Italien in Vlammen heeft gesteld. Hy regeerde tot in 't vijfthiende jaer. Doe hy hoorde / dat de Keyser de Kardinalen / die na 't Concilium te Romen wilden / gevangen had / stierf hy van bekommeringh. Hem volghde Cœlestinus de VI.; die 't niet langer dan 14. dagen maeckte. Na sijne dood stond 't Pausdom 1. jaer / 8. maenden / 15. dagen open / vermits de Keyser de Kardinalen gevangen hield. Eyndlijck wierd verkooren Sinibaldus de Flisco, een Genuees; die alder-eerst ordonneerde / dat de Kardinalen breede roode Hoeden souden dragen. Een gesworne vyand van Keyser Frederick was hy.

Roomsche Pausen. *Gregorius* de IX.

Cælestinus de VI., niet langer dan 14. dagen.

Stierf

ANNO CHRISTI.

Alexander de IV. Urbanus de IV. Clemens de IV.

Stierf te Napels, na dat hy 11. jaren en 5. maenden had geseeten. Synen Nasaet was Alexander de IV. van Anagnia, uyt 't Geslaght der Graven van Signia. In 't aghtste jaer hier na volghde hem Urbanus de IV. van Troyes in Champagne. Men schrijft van hem / dat sijnen Vader een Schoenmaecker was. Hy riep Carel van Anjou uyt Franckrijck tegens Manfredo, Koningh van Sicilien; en heeft daer door een groot Bloedbad veroorsaeckt. Doch na drie jaren en eenige maenden moest hy plaets maecken voor Clemens de IV. van Narbona. Na deesens dood stond de Pauslijcke Stoel by de drie jaren langh leedigh.

Geleerde Mannen. Albertus Magnus.

Onder de Regeeringh van Keyser Frederik de II. heeft gefloreerd de boven maten geleerde Man Albertus Magnus, een Duytscher van Afkoomst / gebooren te Lauwingen in d'Over-Paltz, wegens sijne Studien en Schriften door de gantsche Weereld beroemd geweest. Hy begaf sigh in der Predickheeren Orden, Trock na Keulen op de Hooge School / en wierd daer Professor. Heeft geleeft tot in 't 87. jaer sijns ouderdoms; en nagelaten seer treflijcke Discipulen, geworden Mannen van een grooten Naem; Thomas van Aquino, uyt een Vorstlijck Geslaght; Thomas Cantipratanus, een Brabander, en meer andere. Oock heeft ontrent deese tijd geleeft Bonaventura, der Franciscanen Generael, van haer genoemd de Seraphische Doctor; nevens sijne Gesellen Antonius van Padua, oock een Minderbroeder, en Hugo, Kardinael van Barcellona, die alderéerst de Bybelsche Concordantie heeft aengevangen. Voorts Accursius, de seer vermaerde Regtsgeleerde. Petrus de Vineis, Cancellier van Keyser Frederik, die sijns Heeren saeck in 't eerste dapperlijk tegens de Pausen heeft verdeedighd. Doch door de Pauslijcke Parthy liet hy sigh met geld besteecken; soo dat hy / nevens een Medicus, Keyser Frederick na 't leven stond. Beyde wierdense hier over aengegreepen; de Geneesmeester gehangen / Petrus in een boose Gevanckenis geworpen; waer in hy / of uyt vrees voor swaerder straf / of uyt ongeduld / sijn Hoofd soo langh tegens de Muer aensloegh / dat hy eyndlijck stierf. Andere seggen / dat hem onreght geschied is. Wilhelmus de S. Amore heeft onder Koningh Richard tegens de Bedel-Monicken geschreven. Daer-en-boven hebben ontrent deese tijd gebloeyd Albertus Galeottus, en Wilhelmus Durandus, Juristen. Onder de Geschied-schrijvers behooren hier Saxo Grammaticus, Deensch Historicus; d'Abt Albert van Staden; en Matthias van Parijs, een Engelsch Geschichtschrijver. Van Alphonsus, Koningh van Castilien, is hier boven meldingh gedaen.

Bonaventura. Hugo Cardinalis. Petrus de Vineis des Keysers Fredericks Cancellier. Sijn ellendige dood door hem selfs uytgewerckt. *Wilhelmus de S. Amore.*

Grouwlijk bedrijf van vier Monicken in *Duytschland, Trithemius.*

Aghter de Geleerde / eerlijcke Mannen willen wy een snoode Booswight plaetsen. Deese was een Prediker-Monick van Marsilien, genoemd Conradus Dorso; die een lamme Scholier / Johannes, met hem omvoerde. Beyde gavense voor / datse de Ketters en Toveraers seer wel kenden. Kreegen derhalven van d'Aerts-bischop maght / tegens deselve te procedeeren. Sy begonden met de verbrandingh van eenige / die met reght daer van overtuygd wierden. Hier door braghtense sigh in aensien en geloof. Vermitse oock de Goederen der verbrandde persoonen d'Overheden toeweesen / soo kregense van deselve hulp en handbieding. 1231. Dus verre gekoomen sijnde / gingense voort / en verbrandden d'onschuldige met de schuldige / insonderheyd rijcke Lieden / om haers gelds wil. Trocken tot haer Broeder Conrad, gewesene Biechtvader van S. Elisabeth, en andere / om sigh dies te meer aghtbaerheyd te maecken. Als de goede Lieden betuyghden noch Toveraers noch Ketters te sijn / soo moestense haer onschuld doen blijcken door middel van gloeyend Yser; een t'eenemael onseecker dingh. De geene / die van 't selve gebrand wierden / veroordeelden deese Booswighten terstond ter dood. Alsse nu dus onsinnighlijck te werck gingen na haer gelieven / maecktense sigh oock aen Graef Henrick van Sayn, en beanghstighden hem sulcker wijs / dat hy aen den Paus moest appelleeren. Die / de procedueren deeser vier Monicken verneemende / begon te lagchen / en seyde: De Duytschers waren Narren / en moesten daerom oock Narren tot Reghters hebben. Doch haest daer na (alhoewel voor meenigh eerlijck Man veel te laet) kreegense haren wel-verdienden loon. De Biechtvader Broeder Conrad, en eenen sijner Medegesellen / wierden van sommige Ruyters op den wegh na Marpurgh dood geslagen. Haren Broeder Conrad Dorso wierd by Straetsburgh doorstoocken: en de lamme Scholier Johannes by Friedbergh aen een Galgh gehangen. Dit was 't eynd deeser Kettermeesters.

meenigte van eerlijcke Lieden doende verbranden, insonderheydrijke, enckelijck op hare beschuldigingh, datse Toveraers of Ketters waren. 1232. Haren eyndlijcken loon.

Ongemeen-felle Winter. 1234.

Anno 1234. is 't / volgens de Historien, soo een grimmige koude geweest / datmen te Venetien over de Vloed de Po niet alleen te voet gaen / maer oock 't Ys geladene Wagens dragen kon / tot Cremona toe. De Beesten verbrooren in de Stallen. De Vaten met Wijn desgelijcks in de Kelders. Alle Molens moesten stil staen / 't welck groot gebreck van brood veroorsaeckte. De Wijnstocken en vrughtbare Boomen spouwden op door de felheyd der koude. De Kinderen vondmen dood in hare Wiegen of Bedden leggen. Doe de Vorst ophield / quam een Pest.

Vreeslijke Aerdbevingen in *Savoyen* en *Piemont.*

Anno 1248. gevoeldemen in Savoyen en Piemont verschricklijke Aerdbevingen. Niet alleen Huysen en Toornen / maer oock de Bergen storteden ter neer. Behalven d'ontelbare meenighte van Beesten verdierven by de 9000. Menschen. Gintsch en herwaerts sijn oock sware Vyerbranden ontstaen.

Joden Kruycigen een *Christen* Kind. *Annal. Arrag.*

In 't jaer 1250. koghten de Joden te Saragozza in Spaenje een Christen Kind / van eenen anderen Jode gestoolen. Dit arme Kneghtje / 7. jaren oud / nagelden deese boose Joden aen een Kruys / en doorstaecken 't met een Spies. Dus speeldense de Passie met hem / ten hoon des Heeren Christi.

ANNO CHRISTI.

T'eener draght 36. levendige Kinderen.

Op den 20. van Januarius Anno 1270. heeft Margaretha, Gemalin van een Poolsch Heer / genoemd Virboslaus, op eenen dagh 36. Kinderen van 't Manlijck Geslaght / alle levendigh / ter weereld gebraght / volgens 't verhael der Poolsche Geschiedschrijvers.

Conradinus Soon van Keyser Conrad de IV.,

Eer wy koomen tot de Regeeringh van Keyser Rudolph d'I., willen wy beright geven / hoedanigh 't oude / seer Eedele Huys der Hertogen van Swaben in Conradin, Soon van Keyser Conrad de IV., Soons-Soon van Keyser Frederick de II., sijn eynd heeft genoomen.

noch seer jongh doe sijnen Vader stierf, en Koning van *Sicilien* en *Napels* Hertogh van *Swaben*. *Mart. Polon. in Chron. l. 4. Platina. Chron. Aug. Henr. Erphod. l. 94. Avent. l. 7.*

De gemelde Conrad de IV., Soon van Keyser Frederick de II., Koningh van Napels en Sicilien, Hertogh van Swaben, waer van hier boven onder de Keyseren op sijne plaets is gesprooken / had ten Gemalin gehad Elisabeth, Dochter van Otto, Paltzgraef aen den Rhijn, en Hertogh in Bayeren; welke hem een Soon baerde / dien de Vader na sijnen eygenen Naem Conrad deed noemen: doch van d'Italianen werd hy altijd in hare Schriften Conradinus geheeten / veelught om onderscheyd tusschen sijnen Vader en hem te maecken. Vermits hy nu in de meeste Geschiedboecken dien Naem voerd / soo sullen wy hem den selven laten behouden. Als nu deese Conradinus noch niet langh op de Weereld was geweest / stierf sijnen Vader Conrad; waer door al de genoemde Koningrijcken en Landen op deesen sijnen Soon / noch gantschlijck een Kind / vielen. Doe onderstond Paus Innocentius de IV. sigh de Koningrijcken Sicilien en Napels, als een aen de Kerck toegevallen Leen / na sigh te neemen. Sond oock een Kryghsheyr derwaerts / 't welck sigh legerde by en in de Stad Fogia. Maer als Manfredus, onechte Soon van Keyser Frederick de II., Stiefbroeder van Keyser Conrad, hoorde / dat deese Conradin ongelijck geschiedde / bragt hy in aller yl Kryghsvolck op de been; overviel 't Pauslijck Heyr by Fogia; sloegh 't in de vlught; veroverde dit deel Lands weer / en liet aen hem den Eed doen / als Voogd over sijnen Neef de gedagte jonge Conradin. Hy voor sigh selven besat 't Hertogdom Taranto in 't Koninghrijck Napels. Onlangs hier na stroyde hy uyt / dat Conradinus in Bayeren gestorven was. Bestelde oock eenige persoonen uyt Duytschland, die / in den Rouw gekleed / tot hem in Apulien quamen / met deese tydingh. Ondertusschen was alles versierd; en onder deese schyn soght Manfredus beyde de Koninghrijcken Sicilien en Napels aen sigh te trecken. Oock braght hy 't door dit bedrogh soo verr' / dat hy gekroond en gehuldighd wierd.

Paus *Innocentius* wil *Sicilien* en *Napels* na sigh neemen. 1254.

Werd van *Manfredus* wegh geslagen:

die, door een snood bedrogh, sigh selfs doet Kroonen.

Paus *Alexander* doet hem in den Ban. 1255.

Paus Alexander de IV. begeerde dit niet te lyden; maer deed Manfredus in den Ban. Sond oock de Kardinael Octavianus Ubaldinus na Napels, om sigh tegens Manfredi bedrijf te stellen: die wel haest deese Kardinael uyt 't Land joegh; sigh meer en meer versterckte; oock den Paus met de Guelphen in Italien genoegh te doen gaf.

Paus *Urbanus* laet 't Kruys tegens hem prediken in *Italien* en *Franckrijck*.

Als Alexander korts hier na stierf / wierd Urbanus de IV. Paus; die tegens Manfredus even soo weynigh kon uytwercken als sijnen Voorsaet. Hy liet derhalven in Franckrijck en Italien 't Kruys tegens hem prediken. Deeser wijs braght hy een groote meenighte volck by een / 't welck hy tegens Manfried na Apulien sond. Hier mee was hy noch niet vergenoeghd / maer schonck Hertogh Carel van Anjou, Graef van Mans en Provence, beyde de Rijcken Sicilien en Napels, om deselve met geweld in te neemen / onaengesien Urbanus wel wist / dat de reghte Erfgenaem Conradin noch leefde. Carel was van sigh selven eergierigh genoegh / als de Broeder van S. Ludovicus, Koningh van Franckrijck. Wierd noch daer-en-boven van sijne Gemalin Beatrix, Dochter van Reinmund, Graef van Provence, aengepord / deese goede gelegenheyd niet te versuymen. Geerne hadse Koningin genoemd willen sijn; en seyde dikmael tot haren Man Carel: De Koninghrijken waren niet alle daegh veyl. Hy besloot derhalven eyndlijck / de Toght na Napels ter hand te neemen.

Schenckt *Napels* en *Sicilien* aen *Carel* van *Anjou*. 1264.

Na Paus Urbanus besat Clemens de IV. de Roomsche Stoel; die oock de Steen dapper voortwentelde / en Carel aendreef / tot dat hy eyndlijck t'scheep by de Stad Ostia aenquam; vervolgens den Tyber opwaerts na Romen voer; daer hy met sijne Gemalin wierd gekroond ten Koningh en Koningin van beyde de Sicilien, gelyckmen doemaels de Koninghrijcken Napels en Sicilien noemde: onder bedingh / dat hy en sijn' Erfgenamen van beyderley Geslaght den Paus jaerlijcks ten eeuwigen dagen te Romen souden leveren 48000. Kroonen / nevens een witte Tel: Leenlieden der Kerck sijn / en noyt t'Keyserdom aenneemen souden / schoon 't haer oock selfs van de Keurvorsten wierd aengebooden. Daer op trock de nieuwe Koningh Carel van Romen na Napels: verdreef Manfredi Besettingen uyt de Passen: kreegh de Graven van Ceperano, Aquino en S. Germano gevangen: quam voorts door 't Enge Geberght tot aen de Rivier Calor, twee mijlen van de Stad Benevento.

1265. Die met sijne Gemalin na *Ravenna* treckt; daer Paus *Clemens* de IV. haer Kroond tot Koningh en Koningin van *Sicilien* en *Napels*.

Sijne veroveringen.

Koningh Manfredus, die sijnen vyand wel door affnijdingh der Proviande had konnen afmatten / droegh sigh al te stout. Hy had sijn Volck noch niet by malkander; echter trock hy met de by hem sijnde over de gemelde Rivier Calor, en leverde Carel Slagh. D'aenval geschiedde op de reghter sijde der Duytsche Landsknegten; welcke de Françoisen verre te rugg' dreven; en Carel wierd van sijn Paerd afgestoocken; doch stracks van de sijne weer opgeholpen. Aen d'andere sijde hield sigh Manfredus selfs met d'Italiaensche Esquadrons; doch wierd van de Graven van Galvano, Carrana en Caserta schendigh verlaten; door de Picardyers omringhd / en dood geslagen; waer op dan de sijne aen alle kanten de vlught namen. Dus heeft wel Carel de Zeege behouden / doch met groot verlies sijns volks. De Kerne der Françoisen was hier om 't leven geraeckt / waerom oock geene genade by den Overwinner

Slagh tusschen *Manfredus* en *Carel* van *Anjou*;

waer in *Manfredus* sneuveld. 1266.

ANNO CHRISTI.

winner gebonden wierd. Carel deed Manfredi lighaem werpen in een Groef / niet verr' van de Brugg' te Benevento: en de Soldaten bedeckten 't met een hoop Steenen. Doch wijl hy gestorven was / in den Ban sijnde / wou de Paus dit Lijck in 't Koningrijck Napels niet gedoogen; maer beval / dat men 't van daer wegh neemen / en buyten de Grensen aen een veraghte Plaets begraven sou. Dus quam 't geheele gedeelte van Italien, genoemd 't Koninghrijck Napels, bevattende de Landen Campanien, Brutii, Lucanien, Apulien, en Calabrien, nevens 't seer schoone en vrughtbare Eyland Sicilien, aen Carel van Anjou.

Sijn Lijck seer smaedlijck gehandeld.

Ondertusschen wierd de jonge Vorst Conradinus opgevoed by sijne beyde Bloedverwanten Lodewijck en Henrick, Paltzgraven aen den Rhijn, Hertogen in Bayeren. Begon nu oock tot sijn verstand en jaren te geraecken. Doe wierd hy van eenige Italiaensche Steeden / oock van Henrik, Soon des Koninghs Ferdinandi van Castilien, die doemaels te Romen in groot aensien was / hard aengepord / dat hy sijn Vaderlijck Erf met geweld sou aen sigh brengen. 't Ontbrack hem oock in Duytschland aen geen goede Vrienden / welcke hem sulcks rieden / met belofte / van hem tot den Toght na Italien behulpigh te sullen zijn.

Conradin, nu tot sijne jaren komende, en van vele aengepord, om sijn Vaderlijck Erf door geweld aen sigh te brengen,

Dus braght Conradinus een aensienlijck Heyr van Ruyters en Voetvolck by een. Met hem trocken op Hertogh Lodewijck, Paltzgraef aen den Rhijn; en Hertogh Frederick van Oostenrijck en Stiermarck, Kleynsoon des Hertoghs Leopoldi van sijne Moeder Geertruyd, welcke gehouwlijckt was aen Marckgraef Herman van Baden; die oock door haer een gedeelte van Oostenrijck besat / tegens Ottocar, Koningh van Boheemen. Conradinus wierd door die van Verona op 't heerlijckst ontfangen. Terwijl hy hier sijn overigh Krijghsvolck verwaghtte / en nu in Duytschland een nieuwe Keyser sou verkooren werden / soo wierd Paltzgraef Lodewijck, als Keurvorst / tot den Keurdagh geroepen. Dus moest hy / alhoewel ongeerne / Conradin, de Soon sijner Suster verlaten; 't welck den selven tot groot nadeel streckte. Conradinus trock van Verona voort na Padua; vervolgens na Genua en Pisa. Hier voeghden sigh eenige Italiaensche Heeren tot hem; insonderheyd Guido, Vorst van Urbin. Op deese wegh / niet verr' van de Stad Siena, bejegende hem des Koninghs Caroli Veld-Maerschalck / met een hoop Ruyters / door hem by een vergaderd van de Guelphen in Toscanerland: die op Conradi Ruyters aenviel; doch wierd met al de sijne van 't Duytsche Paerdevolck dood geslagen.

treckt na Italien. Supplem. M. Paris. Monach. Pad. Chron. l. 3. Collen. l. 4. Hist. Neap. Cuspin. in Conr. IV. T. Fazell. l. 8. d. 2. c. 3. Chron. Henr. Steronis. P. Æmil. l. 7. Mich. Ritius de Reg. Sicil. l. 3. Platina. 1267.

Eerste Geveght.

Na deese Zeege nam Conradinus sijnen wegh nevens Viterbo heenen na Romen. Doemaels was de Paus in de Stad Viterbo. Als hy Conradini Volck voorby sagh trecken / seyde hy: Sie doch / deese Jongelingh gaet daer heenen als een Schaep na de Slaghtbanck. Ter dier tijd propheteerde Caiphas, vermits hy in dit jaer Hooge-Priester was.

Reden des Paus van Conradinus.

Te Romen wierd Conradinus in 't Capitool met Keyserlijcke Eere ontfangen / door bestel van sijnen Bloedverwant Henrick van Castilien. Die oock met Conradinus voorttrock na 't Koninghrijck Napels. Al terstond vielen niet weynige Steeden in Apulien, welcke de François en moede waren / van Carel af tot den reghten Erfgenaem Conradin; diense oock alle bevorderingh deeden. Des gedaghten Henrici van Castiliens Broeder / Frederick, en met hem de Vloot der Pisaners en Saraceenen, grepen Carel ter Zee aen; en namen de meeste Zeesteeden in; welke Conradin moesten huldigen. In geheel Sicilien aen de Zee behield Carel niet meer dan deese drie Steeden / Messana, Panorma, en Syracusa. Doe Carel van Anjou dit vernam / was 't voor hem geen tijd meer / om stil te sitten. Hy braght soo veel volck by een als hem mogelijck was; trock in eygener persoon mee op; en wou of sterven of overwinnen. Carel had wel sterck beset d'enge Passen in Apulien; doch Conradin was door een andere wegh in 't Land gekoomen / en trock op een schoone vlackte daer heenen. Had ter reghter hand 't Meir Lacus Fucinus; ter linker een taemlijck hoogh Geberght / soo dat sijne Bataille in een goed postuer was. Aen 't eynd deeser Vlackte had Carel een Heuvel tot sijn voordeel ingenoomen. Doe nu beyde deese Heyren malkander in 't gesight kreegen / bereyddense sigh tot den Slagh / en stelden sigh in orde.

Veele Steden, de Françoisen moede, vallen Conradin toe.

De Heyren van Carel en Conradin komen tegens malkander aen.

Twee dagen te vooren was een oud Kryghsman / genoemd Alardus, die onder de Duytschen lange jaren had gediend / uyt Syrien, of 't H. Land, by Koningh Carel gekoomen / doemaels oock in 't Heyr sijnde. Als nu deese Alardus sagh / dat Conradin in getal en dapperheyd der Soldaten de Françoisen overtrof / seyde hy tot Carel, men moest hier een sonderlinge List gebruycken. Carel stelde dit werck aen hem. Daer op ordonneerde hy 't Heyr in drie hoopen; schickende de twee soodanigh / datse konden gesien werden. De derde / bestaende uyt de Kerne der Fransche en Italiaensche Edele / deed hy aghter den Heuvel blijven. Behalven dit gebruyckte Alardus noch een ander bedrogh. Graef Philips van Montfort, Overste over de Fransche Cavallery, deed hy Koninghlijcke Kleederen en Cieraden aendoen; en stelde hem in den eersten hoop / als ware hy de Koningh selfs geweest. Carel was alleen met een gemeene Rustingh voorsien; en moest sigh by den derden verborgenen hoop houden. Alard nam de hooghte des Heuvels in / van waer hy 't Geveght eygentlijck kon aenschouwen.

Een Soldaet, eerst uyt 't H. Land gekoomen by Carel,

gebruyckt een sonderlinge List, in 't schicken sijner Slagordening; en noch een ander bedrogh.

Doe Conradinus sagh / dat de vyand van sijn Heyr twee hoopen had gemaeckt / stelde hy 't sijne oock in een dubbele Slaghordeningh. In den eersten hoop ordonneerde hy d' Italianen en Spaenjaerden, welcke hy by sigh had. In den tweeden de Duytschen, by welcke hy sigh bevond. Doe 't nu tot den

Eygentlijk beright,

Strijd quam / dreef Conradini eersten hoop dien van Carel te rugg'. Doe quam dien van Montfort met den anderen hoop aen / vallende met de Ruyterp in de Spaenjaerden. Drie uyren langh wierd seer strengh gevoghten; tot dat de Duytschen dien van Montfort oock aengreepen / hem van 't Paerd afstaecken / en dood sloegen. Als de Fransche dit gewaer wierden / meendense / dat Koningh Carel selfs was gesneubeld; en begaven sigh op de vlught. D'Italianen en Spaenjaerden snelden haer na. De Duytschen, welcke by Conradin stonden / vreesden / dat de Buyt haer ontloopen moght. Verlieten derhalven t'eenemael onbedaght hare Geleederen / en ylden / sonder eenige ordre / de vliedende aghter na; verdeelden sigh / en elck roofde 't geen hy bekoomen kon. D'oude Alardus sagh dit alles van den Heuvel / en gaf doe aen Koningh Carel het bestemde Teken; die in goede schickingh van aghter den Bergh voortruckte; met een groote Furie op de Conradinische viel / na de gewoonte der Françoisen; en haer allerweegen ter neer sloegh / wijlse ten deelen vermoeyd / ten deelen met Buyt beladen waren. Dus nam hy deese Buytmaeckers de Victorie uyt de handen. 't Getal der gesneubelde was seer groot. Veele wierden gevangen; weynige ontquamen 't. Onder dese laetste waren ook beyde de Vorsten Conradinus en Frederick van Oostenrijck. Des Koninghs van Castilien Soon Henrick, en met hem Graef Gerard van Pisa, ontvlooden in een Monicks-klooster. Doch de Paus deed haer (uyt een Christlijck meedelijden) daer uyt halen / en sond haer Carel toe. D'overige gevangene wierden door de Françoisen jammerlijck om 't leven gebraght; of men liet haer in de Gevanckenissen ellendigh vergaen.

hoedanigh het toegingh in deesen Veldslagh tusschen *Carel* en *Conradin*; welcke laetste Vorst geheel geslagen wierd; en waer door dit ongeval hem overquam.

Als de twee jonge Vorsten Conradin en Frederick sagen / dat alles verlooren was / wierpense haer Vorstlijck Gewaed van haer; vermomden sigh als Ruyters Jongens; gingen met een Italiaensch Edelman / Galvano de Lancea, sijnen Soon Galeotto, en een Rijd-kneght / drie dagen langh seer ellendigh dwalen door Bosschen en Geberghten; tot datse eyndlijck quamen by 't Steedje Astura, behoorende aen den Paus. Hier handeldense met een Visscher / dat hy haer in sijn Vaertuygh sou voeren tot aen der Pisaners Grensen. Doch wijlse in langh niet gegeeten hadden / en derhalven seer hongerigh waren / gaf Hertogh Frederick van Oostenrijck aen den Visscher sijnen Ringh (want sy hadden geen geld) / om daer voor in de Stad Astura Spijs te koopen. Johannes Frangepan, Gouverneur deeser Stad / als dien Ringh voor hem gebraght wierd / bemerckte daer aen / dat dit geen geringe Lieden moesten geweest zijn. Sond derhalven in aller haest een Jaght uyt / om deese beyde Jongelingen aghter na te jagen / en haer gevangen binnen Astura te brengen; gelijck oock geschiedde. Doe nu Carel van Anjou vernam / dat Conradin t'Astura in Hegtenis sat / quam hy spoedigh met sijn Krijgsvolck aen; belegerde deese Stad te Water en te Land / soo dat'er niemand uyt noch in koomen kon; tot dat hem de vlughtige al t'samen geleverd waren. Terstond deed hy Galvano de Lancea en sijnen Soon Galeotto de Hoofden afslaen / om sigh te wreecken over de dood van sijnen Maerschalck dien van Montfort. Beyde de Vorsten Conradinus en Frederick voerde hy gevanckelijck met sigh na Napels, daerse een tijd langh in de Kercker wierden gehouden / tot datmen haer Proces had gemaeckt.

Hoe de vliedende *Conradin*, en sijnen Neef *Frederick* van *Oostenrijk*, door een Ringh ontdeckt sijnde, ongeluckigh gevangen genoomen wierden, en aen den wraeckgierigen *Franschen Carel* overgeleverd.

Terwijl nu deese Heeren gevangen lagen / heeft Carel sijn bloeddorstigh gemoed laten blijcken op de vreeslijckste wijs tegens al de geene / welcke het met Conradin hadden gehouden; dus sijne Zeege op een barbaersche wijs misbruyckende. De Stad Anversa in Campanien heeft hy gantsch omgekeerd. In Apulien en Lucanien ontelbare Menschen doen ombrengen; te Corneto 103. laten hangen; en t'Amalphi veele van de Bergen doen afwerpen / soo datse dood ter neer vielen.

Sijne grouwlijke woede tegens de geene, welke het met *Conradin* hadden gehouden.

't Scheen / als of hy met de gevangene Vorsten niets op sijn eygen goeddunckken wou ter hand neemen / maer by de nabuerige Potentaten raed soecken. Aldereerst wou hy 't oordeel des Paus verneemen; die sijne meening hem te kennen gaf met deese weynige woorden: *Vita Conradini, mors Caroli: mors Conradini, vita Caroli.* Dat is: Conradini leven is Caroli dood: Conradini dood is Caroli leven. Wat de sin deeser woorden was / kan elk ligtlijck begrijpen. Oock ried Koningh Ottocar van Boheemen, datmen beyde deese Jongelingen uyt de Weereld sou helpen; enckelijck / op dat hy Frederick 't deel van Oostenrijck, 't welck hy tegens alle reght besat / hem niet behoefde weer te geven. Want deese Koningh Ottocar had sigh meester gemaeckt van 't Hertoghdom Stiermarck, en een goed stuck des Lands Oostenrijck.

Schoonen *Christlijken* Raed des Paus aen *Carel*, ontrent Prins *Conradin*.

Daer tegens waren eenige onder de Fransche Heeren / welcke Carel dit hevigh afrieden; insonderheyd sijnen Schoonsoon Graef Robert van Vlaenderen; die gantschlijck niet wou hooren van d'ombrengingh deeses Vorsts. In tegendeel gaf hy den raed / dat Carel aen Conradin sijne Dochter / aen Fredrrick sijns Susters Dochter ten Houwlijck sou geven / en dus deese Heeren sigh tot Vrienden maecken. Graef Robert daght oock niet anders / of deesen sijnen raed sou gevolghd werden. Doch als hy t'huys na Vlaenderen trock / en de Bloedhonden sagen / dat haer nu geen tegenspraeck meer sou gedaen werden / wierd 't Vonnis uytgesprooken / dat beyde Conradin en Frederick souden sterven. Dit deedmen Graef Robert te Post weeten; die sigh terstond opmaeckte / en na Napels ylde / om dit Bloed-oordeel te voorkoomen; doch eer hy daer kon sijn / was 't al uytgevoerd / op deese wijs.

Carels Schoonsoon Graef *Robert* van *Vlaenderen* ontried *Carel* gantschlijck de dood der Princen.

Op den 2. der Maend December Anno 1268. wierd te Napels op de Marckt een Schavot opgereght / bedeckt met rood Fluweel. Op 't selve braghtmen Conradin, geboorne Koningh van Napels, Sicilien en Jerusa-

Conradin, *Frederick* van *Oostenrijck*, en andere op 't Scha-

ANNO CHRISTI.

vot gebraght.

rusalem, Hertogh van Swaben: desgelijcks Frederick, Hertogh van Oostenrijk en Stiermarck, Soon van Koningh Henrik van Castilien: een Swabisch Edelman van Hirnheim, Ridder; en vier Napelsche Vryheeren. Niet verr' van daer was een hoogh Gestoelt veraerdighd / waer in sigh stelde Robert van Bar, Caroli Cancellier; die uyt een Schrift 't Vonnis oplas; haer alle ter dood veroordelende.

Conradins Sententie.

D'oorsaeck deeser Straf wierd gesteld te sijn: om dat Conradin den Vreede der Kerck verstoord; sonder bewilligingh des Paus den Koninghlijcken Titel gebruyckt; Koningh Carel na 't leven gestaen; 't Eygendom der Roomsche Kerck vyandlijck aengevallen had. D'andere hadden hem hier in geholpen. Hier op keeck Conradin den Notarius, of Cancellier, die de Sententie geleesen had / met een ernstigh gelaet aen / en seyde in de Latijnsche Tael: Wie maeckt u / Hoeren-soon / en stinckende Roffiaen, soo stout / dat gy derft ter dood veroordelen een

Sijne ernstige woorden tot den

geboorne Koningh / eens Koninghs Soon / eens Keysers Soons-soon? Daer op protesteerde hy / dat hem noyt in den sin was gekoomen / de Landen der Roomsche Kerck aen te vallen. De Koninghrijcken Napels en Sicilien waren sijn Vaderlijck Patrimonium, sijn wettigh Erf. Vermits men hem tegens Reght / en door geweld / daer had uytgeslooten of uytgestooten / soo was hy niet te beschuldigen / dat hy deselve met geweld weer had willen veroveren. Hy moest wel sterven / doch had Bloedverwanten en Swagers in Duytschland en anderweegen / welke sijne dood niet ongewroocken souden laten. Voorts riep hy God tot Getuyge sijner onschuld / en appelleerde voor den Righterstoel Christi.

geenen, die hem deselve voorlas.

Sijn bevel aen Heer Henrick Truchses van Waldburgh;

Terwijl hy nu sijn' oogen na d'Omstanders wendde / sagh hy Heer Henrick Truchses van Waldburgh, die / onder meer andere Swabische Ridders / met hem na Italien was getrocken. Stracks nam hy sijnen Zeegelringh van sijnen vinger; stack hem in

dien hy

onder de Toekijkers sagh,

eene sijner Handschoenen / en wierpse den gemelden Vryheer toe / met deese woorden: Neem / Truchses, deese Ringh en Handschoe: brenghse mijnen Swager Koningh Petrus van Arragon, en segh hem / dat ick hem hier mee / als door een Testament, opdraeg' / inruym / en overgeef al mijn Reght tot beyde de Koninghrijcken Napels en Sicilien, bestendigh en erflijck. Dit bevel heeft Heer Henrick Truchses getrouwlijck uytgevoerd / en Koningh Petrus beyde Handschoe en Ringh overgelevert. Die dan Conradini Testament dapperlijck heeft geëxecuteert, gelijck wy t'sijner placts sullen hooren: ook Truchses en sijne Nakoomelingen gegeven in sijnen Schild de drie Leeuwen / 't oude Wapen der Hertogen van Swaben.

om 't selve Koningh *Petrus* van *Arragon* aen te kondigen.

Eerst Hertogh Frederick,

Hier op nu wierd eerst de jonge Hertogh Frederick van Oostenrijck na de Moordbank geboerd / en 't Hoofd hem met een Byl afgehouwen; 't welck Conradinus met beyde sijne handen opnam / met tranen kuste / en seer beklaeghde / dat hy dien jongen Vorst sijne Moeder (welcke deesen haren eenigen Soon seer ongaerne had laten gaen) als uyt de schoot geruckt / en in deese ellende gebraght had. Daer op trad hy onvertsaeghd na 't Block; knielde neer; bad God om vergifnis sijner Sonden / en bood sijnen hals aen de Beul; die hem desgelijcks 't Hoofd afhieuw. De derde / dien even 't selve bejegende / was Graef Gerard van Pisa: de vierde dien van Hirnheim, een Swabisch Edelman en Ridder. De vier Italiaensche Barons, die met d'andere uyt de Gevancknis waren geboerd / heeftmen gehangen. Henrick, Soon des Koninghs van Castilien, wierd met 't leven begenadighd / doch ter eeuwiger

daer na Prins *Conradin*; voorts andere Heeren onthoofd.

Gevanck-

ANNO CHRISTI.

Gevanckniſ verordeeld. Soo haeſt d'Executie verright was/ heeft eenen hier toe beſtelden de Beul 't Hoofd afgehouwen; die hier op geen reeckening had gemaeckt. Dit geſchiedde/ op dat hy ſigh niet moght beroemen/ dat ſulcke groote Vorſten en Heeren door ſijne handen om 't leven waren gekoomen.

Als dit verright was, oock de Beul ſelfs; en waerom.

Of nu wel veele duyſend Menſchen dit bloedigh Schouwſpel aenſchouwden / ſoo waren'er evenwel weynige / die niet bitterlijck daer over weenden. Alleenlijck de Bloedhond Carel, die op een Thoorn/ niet verr' daer van daen/ ſtond/ kon dit met droge/ of vrolijcke / oogen aenſien. Om nu ſijn bloeddorſtigh gemoed noch meer te doen blijcken/ verbood hy/ de doode ligchamen/ buyten ſijn bevel/ wegh te neemen. Dus moeſtenſe in haer bloed blijven leggen tot aen den avond/ wanneermenſe begroef. Conradin moeſt daer-en-boven noch beſpot werden met een ſmaedlijck Grafſchrift; te weeten: Een Leeuw had ter deeſer Plaets een jonge Arend gevangen/ den ſelven geplukt/ en hem de Kop afgeruckt.

Hoe de Franſche Bloedhond Carel van Anjou ſigh hier ontrent droegh.

Smaedlijk Grafſchrift.

Dit was dus 't beklaeghlijck eynd der twee ſeer Edele jonge Vorſten Conradini, of beeter Conradi, laetſte Hertogh van Swaben, en Frederici, laetſte Hertogh van Ooſtenrijck, uyt Leopoldi Stam: welcker Voorvaderen roemlijcke Keyſeren en Koningen waren geweeſt. De Moord/ aen deeſe jonge / onſchuldige Heeren begaen / heeft Carel van Anjou met ſijne François en een eeuwige ſchande by de Nakoomelingen toegebraght; oock werd hy in alle Hiſtorien een Barbariſch Tyran genoemd.

Eeuwige ſchande des Barbaerſchen Franſchen Tyrans, en ſijner Franſoiſen.

Veel eerlijcker en Chriſtlijcker handelde Vrouw Conſtantia, Dochter van Koningh Manfredus, Gemalin des Koninghs Petri van Arragon; die/ alsſe in een Scheepsſtrijd Caroli Soon gevangen had bekoomen/ hem niet begeerde te dooden/ maer in vryheyd heenen liet gaen/ of ſchoon 't Vonnis over hem was geveld / datmen hem ſou doen/ gelijck ſijnen Vader Conradin had gedaen. 't Geluck des Oorloghs is wanckelbaer. Indien d'Overwinners de Gevangene altijd aen den Beul wilden overleveren/ wat voor ellende ſou weerſijds daer op niet volgen? De Victorie wil met beſcheydenheyd gebruyckt / en gematighd zijn. Caroli Schoonſoon / Graef Robert van Vlaenderen, verſtond deeſe ſaeck reght. Want als hy te Napels quam/ en hoorde/ dat d'Executie alreeds geſchied was / ſoo dat hy die niet meer verhinderen kon / vertoornde hy ſigh daer over ſulcker wijs/ dat hy de Notarius (of Cancellier), die de Sententie over de Vorſten had geleeſen/ met ſijnen Deegen doorſtack. Ondertuſſchen heeft de Roomſche Paus niet weynigh hier toe bygebraght/ Carel van Anjou dit Moordbedrijf aenradende; en ſigh d'uytvoeringh ſoo wel latende gevallen/ dat hy deeſen Bloedhond ten deelen ingaf/ hoe hy ſigh ſou verontſchuldigen.

Veel Chriſtlijcker handelde de Vrouw Conſtantia, alsſe hier na Carels Soon gevangen bequam.

Korte aenmerkingh.

Carel de

Maer gelijck deeſe Moorddaed 14. jaren hier na/ in de Siciliaenſche Veſper (van welke wy korts hier na bericht ſullen geven) aen de François en gewroocken is geworden/ ſoo heeft oock Carel (of veel meer Phalaris), haeſt 't geheele Eyland Sicilien verlooren; en ſijne Nakoomelinghſchap ſigh niet langh te verheugen gehad over de beſittingh van 't Koninghrijck Napels. Beyde de Koningrijcken ſijn gekoomen aen 't Koninghlijck Huys Arragon, Frederici des II. en Manfredi Erfgenamen: eyndlijck aen 't Huys Ooſtenrijck. Dus weet de Heere onſe God alles te ſchicken en om te wenden.

Franſche Tyran heeft ſigh niet langh over Sicilien te verheugen gehad.

Als 't Roomſche Rijck nu byna 23. jaren (van tſederd de dood des Keyſers Frederici II.) ſonder een reghtmatigh Hoofd was geweeſt / vermits de geene / welcke ſigh ondertuſſchen voor Roomſche Keyſeren of Koningen uytgaven / van 't meeſte deel daer voor erkend wierden; derhalven Duytſchland in groote verwarringh ſtond/ en alles woeſtelijck in 't wild liep / ſchreef Paus Gregorius de X. ernſtigh aen de Keurvorſten/ datſe by een koomen/ en een Roomſch Koningh verkieſen ſouden. Indien niet/ ſoo wou hy haer een Koningh geven/ dienſe wel ſouden moeten hebben. Doe wierd van eenige voorgeſlagen Koningh Ottocar van Boheemen, doemaels ſeer maghtigh; doch hy begeerde 't Rijck niet aen te neemen; 't welk hem naderhand qualijck bekoomen/ en ſeer tot ſijn nadeel uytgevallen is.

Rudolph d'I. Roomſch Keyſer. Urſpergenſ. Avent. l. 7. Fel. Faber Hiſt. Suev. l. 1. c. 13. Annal. Colm. Henr. Stero. Chr. Chron. Aug. Æmil. l. 8. Egnat. l. 3. Alb. Argent. Annal. Suev.

Den 12. October Anno 1273. quamen de Keurvorſten te Franckfurt t'ſamen; en verkooſen/ op gedane voorſlagh van Paltzgraef Lodewijck d'oude / Keurvorſt / met eenparige bewilligingh Rudolph, Graef van Habsburgh, Landgraef in Elſas, Soon van Graef Albrecht van Habsburgh, tot Roomſch Keyſer.

Was Graef van Habsburgh.

Doemaels lagh Graef Rudolph voor de Stad Baſel, wijl hy met den Biſchop deeſer Plaets in openbaren Oorlogh ſtond; oock vyandſchap droegh tegens eenige der Burgery. Als hem door de Burghgraef van Neurenbergh deeſe tijdingh in ſijn Leger wierd gebraght/ deed hy terſtond den Vreede uytblaſen; liet alle Gevangene ſonder eenigh Rantſoen los/ en trock van voor Baſel af: voorts na Aken, daer hy gekroond wierd. Doch wijl de Keurvorſten niet alle tegenwoordigh waren/ ſijn de gewoonlijcke Ceremonien niet in alles in 't werck geſteld. 't Ontbrack aen den Keyſerlijcken Scepter. Doe nam Rudolph in des ſelven plaets een Kruys in de hand/ ſeggende: Hy wou voortaen deeſe Scepter gebruycken. Syn eerſte werck na ſijne Krooningh was/ dat hy ſigh vermaeghſchapte met de voornaemſte Vorſten des Rijcks. Aen Paltzgraef Lodewijk Keurvorſt / doemaels Weduwenaer / gaf hy ſijne Dochter Machthild: aen Keurvorſt Albrecht van Saxen ſijn' andere Dochter/ Agnes, ten Houwlijck. Korts daer na ſijne Dochter Jutha, of Judith, aen Koningh Wenceſlaus van Boheemen; en Hedwich aen Marckgraef Otto van Brandenburgh. Dus wierden alle vier de Wereldlijcke Keurvorſten

Hoe hy deeſe tijdingh ontfingh.

Aenmerklijckheyd by ſijne Krooningh.

Maeckt door verhouwlijkingen ſijne banden vaſt.

NO RISTI.

vorsten des Rijcks sijne Schoon-Soonen.

rschil schen yser dolph

Koningh Ottocar van Boheemen had / na de dood des laetsten Hertoghs van Oostenrijck, sigh meester gemaeckt van de Landen Oostenrijck, Stiermarck, Karndten en Tyrol, wijl hy ten Gemalin had genomen Margaretha, Suster des overleedenen Hertoghs van Oostenrijck. Doch hy stiet haer van hem; en had dus haer Houwlijcks-goed verbeurd. Daer-en-boven waren dit Rijcks-leenen / welcke op de Spinrocken niet konden erven. Derhalven oock Keyser Rudolph de gemelde Landen van hem eyschte / als onmiddelbaer 't Rijck t'huys gevallen. Doe hy nu weygeringh tot antwoord ontfingh / schreef hy een Rijcksdagh t'Aughsburgh uyt; en verdaghvaerdde Koningh Ottocar, nevens sijnen Helper / Hertogh Henrick van Bayeren, voor de Vorsten des Rijcks. Als nu niemand van haer verscheen / wierdense beyde in den Rijcksban gedaen. Hier op leydde de Boheemsche Koningh sterke Guarnisoenen in d'Oostenrijcksche Steeden Weenen, Wels,

Koning tocar n Boheeen; 1274.

aer uyt ntstaen.

Stier, Lintz, en meer andere; voorts met alle maght sigh ten Krijgh toerustende.

ANNO CHRISTI.

In 't volgende jaer 1275. vond Keyser Rudolph werck met den Oorlogh in Elsas, Sundgauw, en Burgundien; oock had hy te doen met den Marckgraef van Baden; derhalven hy den optoght tegens den Boheemschen Koningh uytstelde tot in 't jaer 1276. Doe rukte hy / in de Maend September, met maght in Oostenrijck, en belegerde de Stad Weenen. Koningh Ottocar trock hem te gemoet met een geweldigh Heyr. Evenwel sagh hy sigh te swack tegens den Keyser / ter welker oorsaeck hy een onderhandelingh aenbood. Door bemiddelingh van Paltzgraef Lodewijck Keurvorst / nevens eenige Geestlijcke Heeren / quam 't tot een Verdragh. Ottocar sou d'Oostenrijcksche Landen aen 't Rijk afstaen: Boheemen en Moravien van Keyser Rudolph te Leen ontfangen. De Boheemsche Koningh hield sigh hier mee te vreeden; doch bad / dat hy de Leenplight en Eed der getrouwheyd alleen voor den Keyser onder

1275. Oorlogh tusschen deese beyde Vorsten.

1276.

Verdragh gemaeckt; onder welke voorwaerden.

sijne Tent / en niet voor 't oogh van elk doen moght. Dit wierd hem wel niet geweygerd / en enckelijck de Vorsten toegelaten by de Huldigingh te mogen sijn; doch als Ottocar voor Keyser Rudolph op sijn knijen lagh / viel de Tent (opsetlijck dus toegerightt) plotslijck neer ter aerden; en doe sagh yeder / soo wel van de Boheemers als Keyserscher / hoe de Keyser in sijne Majesteyt sat / met de Keur-en-Vorsten ontrent hem; daer tegens / hoe de Koningh van Boheemen met ontdeckten hoofde voor hem lagh neergeknield. De hooghmoedige Ottocar verdroot deese smaed niet weynigh: echter dorfde hy geen gramschap laten blijcken / maer begaf sigh met sijn volck weer na huys.

erdige reck, den oogmoeigen Ottocar van Keyser udolph espeeld. 1276. En. Silvii list. Boem. c. 17.

Ondertusschen had Koningh Ottocars Gemalin Kunegund, van hem genoomen by 't leven sijner verstootene Echtgenoot Margaretha van Oostenrijck, dit alles gehoord. Ontfingh derhalven haren Man met een toornigh gemoed en smadige woorden / wijl hy sigh soodanigh had verdeemoedighd voor den geenen / die voortijds sijnen Groot-Hofmeester was geweest. Wou hem oock noyt vriendschap bewijsen / ten ware hy deese smaed uytwischte / door sigh aen Rudolph te wreeken. Vermitsse nu des twistens geen eynd maeckte / braghtse den Koningh daer toe / dat hy sijnen gesworenen Eed brack; Brief en Zeegel vernietighde; den Keyser d'Oorlogh aenkondighde. Dus trock Ottocar met een groot Heyr in Oostenrijck. Hier tegens braght Rudolph desgelijcks een goede Krijgsmagt by een uyt Ergauw, Elsas, Swaben en Franken. Oock was by hem de Hertogh van Bayeren; en Koningh Ladislaus had hem 12000. Hongariërs toegesonden.

Kunegund, Gemalin van Ottocar, parst hem, sijnen Eed te breecken, en Rudolph weer te beoorlogen.

Felle Veldslag; waer in Ottocar doodlijck

ANNO CHRISTI.

gewond wierd, en ſtierf. 1278.

Den 26. Augusti Anno 1278. geſchiedde een felle Veldſlagh. 't Stond met Keyſer Rudolph ſoo na/ dat hem 't Paerd onder ſijn lijf wierd dood geſchooten; en hy met de vuyſt te voet moeſt vegten/ tot datmen hem op een ander hielp. Doe vielen de Duytſchers ſeer grimmigh op de Boheemers; ſloegen haer uyt 't veld; en Koningh Ottocar wierd van een Stiermarcker doodlijk gewond; ſoo dat hy op de vlught in een Ooſtenrijcks Vleck moeſt ſterven. Dit had hy ſijne hoogmoedige Gemalin te dancken.

Vreede met Boheemen, door Houwlijken.

Na de bekoomene Zeege en Koningh Ottocars dood nam Rudolph 't geheele Land Moravien in. Ruckte oock na Boheemen, en had voorgenoomen/ alles te verwoeſten. Doch de Biſchoppen deeſes Lands trocken hem deemoedig te gemoet; en bragten 't daer toe/ dat de jonge Koningh Wenceſlaus, Soon van Ottocar, des Keyſers Dochter Jutha (of Judith); en des Keyſers Soon/ oock Rudolph genoemd/ Hertogh van Swaben, Koningh Ottocars Dochter Agneſa ten Houwlijck ſou neemen. 't Hertoghdom Ooſtenrijck, 't welck de Boheemiſche Koning 24. jaren langh onwettigh had beſeeten/ ſou des Keyſers Soon Albertus werden gegeven. Dus is in de Perſoon deeſes Alberti 't Hertoghdom Ooſtenrijck aen de Graven van Habsburgh gekoomen.

Ooſtenrijck koomd aen de Graven van Habsburgh.

Rudolph geeft ſijn' eene Dochter aen Koningh Carel van Sicilien.

Anno 1281. gaf Keyſer Rudolph ſijne Dochter Clementia aen Koningh Carel van Napels en Sicilien ten Gemalin. Doe deſelve na Italien wierd gevoerd/ bekommerde hare Moeder ſigh ſoodanigh over haer vertreck/ datſe ſieck wierd/ en/ gelijck men 't daer voor hield/ van droefheyd ſtierf.

Een doortrapte oude Schalk, Tille Kilup geeft ſigh uyt voor Keyſer Frederick de II. 1285. Spangenb.

Anno 1285. quam een oude/ doortrapte Schalck/ genoemd Tille Kilup, in Swaben, voorgevende/ dat hy was Keyſer Frederick de II. Hy had/ ſeyde hy/ ſijn Koninghrijck en 't Keyſerdom verlaten uyt verdriet/ en ſig heymlijck aller oogen ontrocken. Eenen anderen was in ſijne placts begraven geworden; maer hy had over de 30. jaren langh om geſworven/ om voor ſijne ſonden te boeten. Nu had hy ſigh in ſijnen hoogen ouderdom weer willen vertoonen. Deeſe Bedrieger kreegh eenige Steeden/ ja oock Vorſten aen ſijne ſijde/ van welcke hy wierd aengenoomen. Tot ſulck een vermeetenheyd borſt hy uyt/ dat hy Keyſer Rudolph derfde ontbieden/ hy ſou afſtaen van de Keyſerlijcke Maght/ en by hem te Nuys koomen. Rudolph bemerckte haeſt de Schelmery: deed Tille Kilup aentaſten/ en pijnlijck ondervragen. Doe beleed hy/ dat hy van der jeughd af aen Keyſer Fredericks Hof geweeſt/ en daer op alles nauw aght genomen had. Hier op wierd hy te Nuys verbrand.

't Bedrogh werd ontdeckt, en ſijnen loon.

Rudolphi Oorlogen. 1289.

Na deeſen voerdde Keyſer Rudolph Krijgh in Elſas en Switſerland, tegens de Steeden Hagenauw, Colmar, Bern en Zurich; desgelijcks tegens den Hertogh van Burgundien, en den Aerts-Biſchop van Saltzburgh, dien hy door ſijnen Soon Albert beoorlogde/ en tot gehoorſaemheyd braght. Ondertusſchen ontſtond een Oproer t'Erffurt in Thuringen. Derwaerts begaf ſigh Keyſer Rudolph in de Maend December Anno 1289.; en ſtildde de Tumult, doch eenige moeſten dienshalven 't Hoofd verlieſen. Vermits oock/ terwijl geen wettige Keyſer in 't Rijk was geweeſt/ alles in onorde was geraekt; 't getal der Snaphanen/ welcke ſigh geneerden met Rovery/ en de Lieden op de Wegen 't hare af te neemen/ ſigh boven maten had vermeerderd/ ſoo hield Rudolph in de genoemde Stad een ſcharp Reght. Liet 29. Vrybuyters/ overtuyghd van Struyckrovery/ opentlijck onthoofden: daer-en-boven 60. Roof-Kaſteelen alleen in Thuringen, afbreecken. Deeſer wijs handelde hy oock in andere Oorden van Duytſchland.

Vrybuyters in Duytſchland hard geſtraft, en over de tſeſtigh Roof Kaſteelen alleen in Thuringen afgebroocken.

Veel' oorlogen en verwarringen in 't Rijck, die Rudolph niet alle kon ontwarren.

Onaengeſien deeſe ſtrengheyd was in 't Rijck ontrent deeſe tijd vol onruſt/ oproer en oorlogh. De Graven van Hennebergh vielen 't Stight Wurtzburgh aen. Beyde de jonge Landgraven Frederick en Dietzman bevoghten haren Vader Albert; en Rudolph kon haer met malkander niet vergelijcken. Want de Vader verpandde 't Land aen Marckgraef Hans (Johan) van Brandenburgh; en hitſte hem tegens ſijn' eygene Soonen op. De Graven van Gulick en van der Marck braghten een goed deel van 't Aerts-Biſdom Keulen onder haer/ terwijl de Biſchop gevangen was. Al deeſe verwarringen kon Keyſer Rudolph niet ontwarren/ of te reght brengen.

Sijn verſoeck aen de Keurvorſten, datſe ſijnen Soon Albert by ſijn leven tot Roomſch Koningh wilden verkieſen, hem afgeſlagen. 1292.

Als nu deeſe Majeſteyt tot een hoogen ouderdom was geraeckt/ en aen lighchaems-kraghten meer en meer begon af te neemen/ beriep hy de Keurvorſten na Franckfurt aen den Main, en verſoght op haer/ datſe ſijnen Soon Albertus, Hertogh van Ooſtenrijck, noch by ſijn leven tot Roomſch Koningh wilden verkieſen. Doch de Keurvorſten hielden dit voor te bedencklijck/ en ſloegen 't af. Doe trock hy/ eenighſins t'onvreeden/ van Franckrijck na Erffurt. Wierd hier ſeer ſieck. Nam echter in aller yl ſijnen wegh na Spier; meenende in deeſe Stad/ daer ſoo veel Keyſerlijcke en Koninghlijcke Lijcken ruſteden/ ſijn leven t'eyndigen/ en hier begraven te werden. 't Laetſte is geſchied/ maer niet 't eerſte. Want doe hy te Germersheim was gekoomen/ overylde hem de dood/ in den ouderdom van 73. jaren/ en na een 18. jarige Regeeringh. Sijn Lijck wierd na Spier gevoerd/ en daer ter aerden beſteld met Koninghlijcke Solenniteiten.

Sterft korts daer na. Cuſpinian.

Wou noyt na Romen trecken; en de reden.

Sed me veſtigia terrent, omnia te verſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Keyſer Rudolph had noyt na Romen willen trecken/ om daer de Kroon t'ontfangen; maer liet ſigh vergenoegen met de Pauſlyke bewilligingh ſijner verkieſingh/ en de Kroningh/ welcke t'Aken verright was. Als hem gevraeghd wierd/ waerom? gaf hy tot antwoord: Hy vertrouwde d'Italianen niet. De voetſtappen mijner Voorſaten (vervolgde hy)/ welcke derwaerts ſijn getrocken/ ſie ick wel; maer geene der voetſtappen/ die uyt Italien herwaerts gaen. (Of: De voetſtappen mijner Voorſaten gaen alle derwaerts; maer geene weer te rugg'). Hy

nam

ANNO CHRISTI.

nam geld; en maeckte daer tegens de Steeden Bononien, Florencen, Genua en Luca vry/ tot groot nadeel des Rijcks. Als de Paus hem vermaende/ na Syrien te trecken/ om 't H. Land, nevens de Stad Jerusalem, te rucken uyt de handen der Ongelovige/ en hy geen lust hier toe had/ wierd van hem een middel uytgevonden. Hy gaf aen den Paus veele Landschappen in Italien; namentlijck 't Vicariat des Rijks in Toscanen; de Provintie Flaminia; 't Exerchat met de Stad Ravenna. Hier voor beloofde Paus Nicolaus, dat hy den Oorlogh in Syrien op sijn' eygene kosten sou voortsetten. Doch doe hy deese Buyt wegh had/ daght hy om den Oorlogh in 't H.Land niet.

Geeft aen Paus Nicolaus veele Landen in Italien; en waerom.

Hier tegens is aen Rudolph te prijsen/ dat hy de Provintien, welcke de Koningh van Boheemen 't Rijck had ontrocken/ weer aen 't selve braght; alhoewel hy oock toeliet/ dat Koningh Philips van Franckrijck 't Koninghrijck Arelat, behoorende aen 't Rijck/ weg nam. Gintsch en herwaerts dempte hy de Struyckrovers/ en verbrack hare Roofnesten: ordonneerde/ dat de Mandaten, Privilegien, Houwlijcks-voorwaerden/ Koopbrieven/ en allerley Contracten, niet meer/ gelijck tot dien tijd toe/ in de Latijnsche, maer voortaen in de Duytsche Tael souden beschreven werden.

Eenige goede verrigtingen van Rudolph.

Anno 1292. quamen de Keurvorsten te Franckfurt aen den Mayn by een/ om in Rudolphi plaets eenen anderen ten Keyser te verkiesen. Gebhart van Epstein,, Aerts-Bisschop van Mentz, overlistede haer; want hy braght te weegh/ dat d'andere Keurvorsten hare Stemmen hem overgaven; waer tegens hy beloofde/ 't Rijk sulck een Hoofd te verschaffen/ dat het daer mee seer wel voorsien sou sijn. Daer op noemde hy sijnen Bloedverwant/ Graef Adolph van Nassauw, Heer van Wisbaden en Itstein. D'andere Keurvorsten hadden sulcks niet gedaght; oock lietense sigh beduncken/ dat Graef Adolph 't vermogen niet had/ om sodanigh een hooge Staet te voeren. Maer vermitsse de saeck uyt hare handen in die van Gebhart hadden gesteld/ soo lietense 't daer by blijven; en Adolph wierd t'Aken gekroond.

Graef Adolph van Nassauw Keyser geworden; en hoe. Albert. Argent. Spangenb. Æmil. l.8. Egnat. l.5. 1292.

Als nu de Vorsten des Rijcks van Adolph hare Leenen ontfingen/ ontrock Hertogh Albert van Oostenrijck, Soon van Keyser Rudolph, sigh hier van. Waer uyt Keyser Adolph oorsaeck nam/ hem te beoorlogen. Andere schrijven/ dat Albertus oock 't Leen ontfingh; maer echter van Adolph wierd aengevallen/ wijl Albrecht sijne Dochter aen Adolphs Soon/ oock Adolph genoemd/ niet ten Houwlijck wou geven. Immers/ Adolph greep des Hertoghs Landen in Elsas aen/ sijnde sijn Patrimonium. Belegerde de Stad Colmar, en veroverde deselve/ nevens eenige andere Rijcks-Steeden/ welcke Albertus aenhingen. Doch wijl deese Hertogh hem te sterck was/ en desselven aenhangh te groot/ wegens de vermaegschappingh met veele Vorsten/ soo moest hy 't werck hier voorts by laten blijven.

Adolph beoorlogd Hertogh Albert van Oostenrijk, Soon van Keyser Rudolph; en waerom. 1293.

Anno 1294. duerde d'Oorlogh noch tusschen de Koningh van Engelland, Eduard, en van Franckrijck, Philippus Pulcher, of de Schoone. Koningh Eduard sond aen Keyser Adolph uyt Engelland 100000. Marck Silver/ om dit geld te geven aen de Duytsche Vorsten/ welcke Engelland tegens Franckrijck souden willen dienen/ en Eduard volck toevoeren. Adolph bood wel eenige der Vorsten een deel deeses gelds aen; doch sy begeerden geen Engelsche Besoldelingen te sijn; veel min den Keyser toe te staen/ dat hy/ 't Hoofd des Rijcks/ eenen vreemden Vorst dienen/ en ter hulp trecken sou. Daer op behield Adolph 't geld: d'Engelschman kreegh geen Soldaten uyt Duytschland, en de 100000. Marck waren voor hem verlooren.

Koningh Eduard van Engelland send aen Adolph 100000. Mark Silver. Waerom? en hoe 't met dit geld gingh. 1294. *Annal. Fland. Naucl. Gen. 44.*

Ondertusschen bood Landgraef Albrecht van Thuringen sijn geheele Land te koop aen Keyser Adelph, om sijne beyde Soonen Frederick en Dietzman, van welcke hy voor deesen gevangen was geworden/ t'eenemael t'onterven; alhoewel hy niet alleen 't Land Thuringen besat/ maer oock 't Markgraefschap Meissen had ge-erft. Dit was een gewenschte saeck voor Keyser Adolph: derhalven koght hy van Landgraef Albrecht sijn Land; doch 't Slot Wartburgh sou hy voor de gantsche tijd sijns levens behouden. Men seght/ dat deese Kooppenningen bedroegen 12000. Marck Silver. Beyde de Soonen van Landgraef Albrecht protesteerden tegens deese koop: oock begeerden d'Onderdanen Keyser Adolph niet te huldigen. Derhalven quam 't tot een openbaren Oorlogh; waer in Thuringerland jammerlijck verwoest; de Steeden Freibergh, Leisznick, Rochlitz, Grimme, en meer andere in Meissen, van de Keyserschе veroberd wierden; welcke allerweegen seer woest te werck gingen met Rooven/ Moorden/ en Vrouwenschenden; selfs de Klooster-maeghden niet verschoonende. Hier door kreegh Keyser Adolph over al een quaden naem; te meer/ wijl hy oock de sijne 't Branden toeliet; 't welck billijck van yder/ als een verduyveld werck/ gehaet wierd.

Landgraef Albert van Thuringen verkoopt sijn Land aen Keyser Adolph, om sijne Soonen t'onterven. 1296. *Suffrid. Epit. l.2. Alb. Argent. Chron. Colon.*

Oorlogh daer over ontstaen; en boose bedrijven van Adolphs Soldaten. 1297.

Deese en meer andere dingen/ welcke ten deelen voor sigh selven niet loflijck waren/ ten deelen met de gewoonte des Oorloghs moghten verontschuldighd werden/ nam Hertogh Albert van Oostenrijck tot sijn voordeel waer; en klaeghde Keyser Adolph, soo dickmael hy gelegenheyd vond/ by de Keurvorsten aen. Braght oock by eenige der selve te weegh/ datse Anno 1298. te Mentz een Vergaderingh aenstelden; op deselve Keyser Adolph des Rijcks onwaerdigh verklaerden/ en Albert van Oostenrijck in desselven plaets ten Roomschen Keyser verkooren. Om deese verkiesingh tot de daed te brengen/ trock Hertogh Albert met een groote Krijgsmaght uyt Oostenrijck en Swaben tot aen den Rhijnstroom. Adolph was niet voorneemens/ soo sleghtlijck hem te wijcken/ maer kreeg een dapper Heyr by een/ door bystand

Keyser Adolph van de Keurvorsten des Rijcks onwaerdigh verklaerd; en Albert van Oostenrijck in sijne plaets verkooren. Tritkem.

ANNO CHRISTI.

van Paltzgraef-Keurvorst Rudolph, Her-
togh Otto van Bayeren; der Rijcks-Steeden
Worms, Franckfurt, Spier, en andere. Hier
mee trock hy tusschen Spier en Worms Her-
togh Albertus onder d'oogen. Doe beyde de
Kryghsmaghten te Gelheim aen den Don-
ners-bergh (welcke Plaets noch heden Nas-
sauwsch is) waren gekoomen/ verhief sigh
een felle Strijd/ die ses gantsche uyren lang
duerde/ eermen kon weeten/ aen welck Deel
de Zeege sou toevallen. Adolph, al te be-
geerigh na d'overwinningh/ begaf sigh te
verr' voor uyt; en als hy Hertogh Albert in
de Slagorde gewaer wierd/ reed hy gantsch
onvoorsightigh op hem toe/ met deese woor-
den: Hier moet gy uw Rijck en Leven aen my
overgeven. Waer op Albert antwoordde:
Dat staet noch aen God. Als nu elck op
Adolph toesloegh/ gaf Hertogh Henrick
hem een schaedlijcke wonde in 't aengesight;
eenen anderen hieuw hem in den hals/ soo
dat hy van sijn Paerd af-viel/ en van de voe-
ten der andere Paerden vertreeden wierd.
Doe nu d'Adolphsche sagen/ dat haren Heer
1298. dood was/ wekense ten deelen uyt den Strijd;
d'andere gaven sigh gevangen. Want Her-
togh Albert had laten uytroepen/ datmen
niemand meer doodslaen/ maer alleen ge-
vangen neemen sou. Dus geraeckten de
Soon van Keyser Adolph, en met hem wel
60. soo Graven als Heeren/ in handen van
Albertus. Hertogh Otto van Bayeren had
drie Wonden bekoomen/ en ontvlood seer
beswaerlijck na Heydelbergh. De twee
Veld-oversten/ een Graef van Isenburgh op
des Keysers Adolphs, en eenen van Oxen-
stein op Hertogh Alberti sijde/ sijn door de
groote hitte der jaerstijd/ en 't stof/ in hare
swaere Rustingen versticht: want deese
Slagh geschiedde op S. Jans-dagh in 't midden
der Zoomer. Adolphi Lijck wierd eerst in
't Klooster Roosendal, niet verr' van de

Seer felle Veldslagh tusschen *Albertus* en *Adolph*;

waer in *Adolph* dood blijft; en hoe.

Eenige bysonderheden

Veghtplaets/ begraven; daer na te Spier
gebraght/ en in de Keyserlijcke Begraefnis-
sen geset. De tijd sijner Regeeringh be-
draeghd 6. jaren/ 6. maenden; alhoewel an-
dere hem meer jaren geven. Gelheim, daer
deese Strijd voorviel/ leght op d'Altzheimer
Gauw, drie mijlen weghs beneeden Worms.
Noch heden is'er te sien een Monument, of
Gedenckteecken/ daer opgeregt. Nu kee-
ren wy ons tot andere Geschiedenissen.

ANNO CHRISTI.

deeses Veldslags.

Als Theodorus Lascares, die sigh tot noch
toe t'Adrianopol als Grieckſch Keyser had
gehouden/ gestorven was/ wierd Michaël
Palæologus, bygenoemd Despota, van wien
hier boven meldingh is gedaen/ van de
Standen verordonneert ten Vooghd over
Lascaris nagelatene Soon Theodorus: gelijk
hy dan oock met een hoogen Eed swoer/ dat
hy sijn Weeskind getrouwlijck als een Va-
der sou voorstaen. Doch hy hield sijn woord
op goed Grieckſch. Want als hy tegens den 1260.
Vorst in Macedonien, die hem/ met hulp
der Sicilianen, indrangh wou doen/ de Zee-
ge had bevoghten/ deed hy sigh voor Keyser
uytroepen. Wendde vervolgens sijn uyter-
ste vermoogen aen tegens de Françoisen, en
Nederlandsche Vorsten/ welcke noch in
Grieckenland waren. Kreegh Willem,
Prins van Achaja, gevangen; die/ ten los-
geld/ een goed deel van 't Landschap Morea
moest overgeven. Belegerde Constantino-
pol, waer uyt Boudewijn de II. alreeds was
ontweecken. Veroverde deese Stad/ door
verradery; en sond sijnen Broeder tegens
Michael, Vorst in Macedonien; doch wierd
van de Macedoniërs geslagen/ gevangen/ en
Koningh Manfredo in Sicilien toegesonden.

Michael Palæologus Grieckſch Keyser geworden, door meyneedigheyd tegens den onmundigen Soon van *Lascaris*.

Blond. l. 7. Dec. 2. Egnat. l. 2. Volaterr. l. 23. Æmil. l. 7. Niceph. l. 3. Georg. Logoth. in Chron.

Hier op deed Palæologus de Dochter van
Lascares na Italien trecken; en sijn Wees-
kind/ de jonge Theodorus, d'oogen uytstee-
ken/ op dat hy onverhinderd 't Keyserrijck
moght behouden. Dus hield deese Tyran

Dien hy d'oogen doet uytsteecken, om selfs Keyser

den

ANNO CHRISTI.

den Eed / aengaende Theodorus gesworen. Om deese Meyneedigheyd te wreecken / viel der Bulgaren Koningh / die Lascaris Dochter / en des blinden Theodori Suster ten Wijf had / in Grieckenland, en deed / met hulp der Turcken, den nieuwen Keyser groote schade. Doch weynigh wierd hier door uytgewerckt. Want Palæologus liet nu Theodorus voorts geheel om 't leven brengen; en bleef dus met geweld Keyser te Constantinopol.

te blijven.

Daer na geheel om 't leven brengen.
1264.

Noch kon hy niet rusten / maer begon werck tegens de Venetianen; vermits hy aller Françoisen en Italianen gesworne vyand was. Doch sy wierden hem meester; souden hem oock geheel uyt 't Land wegh gejaeghd hebben / indien 't door de Genueesen niet ware verhinderd geworden. Als hy nu met haer een Stilstand had opgeregt / trock hy Anno 1274. na Lions in Franckrijck, tot 't Concilium, 't welck Paus Gregorius de X. daer hield. Hier beloofde hy den genoemden Paus gehoorsaemheyd / alleen onder dit uytbedingh / dat den vlughtigen Keyser van Constantinopol, Boudewijn de II., geen hulp uyt Europa sou toegesonden werden. Als nu de Standen des Grieckschen Rycks bekend wierd / dat haren Keyser Michael sigh den Paus had onderworpen / vergrimdense soodanigh tegens hem / datse hem / selfs na sijnen dood / der begraefnis onwaerdigh aghtten. Hy stierf aen een Hertkloppingh Anno 1283. / als hy 23. jaren na Theodorus Lascares had geregeerd / in 't 58. sijns ouderdoms. Hem volghde sijnen oudsten Soon Andronicus Palæologus.

Oorlogh tegens de *Venetianen*, t'sijner schade.

Onderwerpt sigh de Paus; en waerom.
1274.

't Welck de *Grieken* soo euvel namen, datse hem der begraefnis onwaerdig aghtten.

Sijne dood.
1283.

Deese Andronicus de II. Palæologus heeft sijnen Broeder Michael de IX., en als hy overleed / sijnen anderen Broeder Constantinus Porphyrogenitus ten Meede-Regent aengenoomen. Doch als deese beyde voor Andronicus waren gestorven / meende de Soon van Michael de IX., dat hy in Constantini plaets sou koomen. Maer als dit niet geschiedde / viel de jonge Andronicus (dus was Michaels Soon genoemd) sijnen Oom den Keyser met de Wapenen op 't lijf: bragt hem oock daer toe / dat hy de Venetianen en Bulgaren te hulp moest roepen; welcke hem weer herstelden; doch eyndlijck sijner moede wierden. Doe moest hy met sijnen jongen Neef Andronicus de III. tot een Verdragh treden: en hem nevens sigh te Constantinopol laten heerschen. Andronicus de II. heeft wel seer langh / te weeten / over de 44. jaren geregeerd / doch niet veel gedenckwaerdighs verright. Stierf Anno 1326. / na dat hy sijnen ouderdom had gebraght tot 70. jaren.

Andronicus de II. Keyser te *Constantinopol.*
Egnat. l. 2. *Niceph. Chron. Phryg.*

Opstand van sijns Broeders Soon tegens hem.

Sijne dood.
1326.

In Syrien en 't H. Land gingh 't ontrent 't jaer Christi 1271., en daer na / wonderlijck verward door malkander. De Christenen, welcke sigh noch in 't Oosten onthielden / wierden van de Turcken en Saraceenen seer benauwd. Hier tegens voeghden de Tattaren, welcke Koningh Eduard van Engelland aen de Saraceenen had gehitst / sigh tot de Christenen, en sloegen de Turcken met duysenden ter neer. Hugo, die sigh Koningh van Jerusalem noemde / had alleen de bloote Titel; en onthield sigh in de Stad Ptolemais; daer na een tijd langh te Tyrus. Hier tegens gaf Koningin Maria haer Reght en Aenspraeck op 't Koninghrijck Jerusalem over / Notarialijck en by Getuygen / in de tegenwoordigheyd eeniger Kardinalen / aen Koningh Carel van Sicilien: die oock een Stadhouder na Ptolemais sond; daer hy / in 't afsijn van Koningh Hugo de Lusignan, van de Tempel-heeren wierd aengenoomen.

Verwarden handel in 't *H. Land.*
Marian. l. 3. *p.* 12. *c.* 11. *Suppl. Parif. Gomef. l.* 18.

Mon. Pad. l. 3. *Æmil. l.* 7. *Blond. l.* 8. *dec.* 2.
1271.
1275.
1276.

Anno 1277. stierf aen de Roode-loop d'Egyptische Sultan Bendoctar, een seer grouwlijck Vervolger der Christenen in 't Oosten; waer door de beanghstighde een weynig lugt bequamen. Doch deese rust misbruyckten se; want de Tempel-heeren beoorlogden den Prins van Antiochien 3. jaren langh / tot in 't jaer 1280.

De *Christenen* misbruycken hare bekoomene rust.
1277.
1279.
1280.

Anno 1281. deeden de Tattaren (anders geseght Tartaren) de Saraceenen in 't Land Mesopotamien onuytspreecklijcke schaede. Deeser Tattaren Oversten was Abaga Chan. Om dit onheyl te verhinderen / braght de Sultan van Babylonien over de 100000. Mannen by een / meerendeel te Paerd. Hier mee rukte hy Abaga onder d'oogen; doch tot sijne schade. De Saraceenen wierden van de Tattaren op de vlught geslagen / en eenige duysenden der hare voorts van de Boeren in d'Armenische Geberghten vermoord.

Saraceenen van de *Tattaren* dapper geslagen.
1281.

In 't volgende jaer trock de zeeghrijcke Abaga Chan weer een maghtigh Heyr by een; in voorneemen / van het gantschlijck met de Saraceenen uyt te maecken. Doch d'Egyptische Sultan braght door verradery te weegh / dat hy door vergif wierd aen kant geholpen. Hem volghde sijnen Broeder Muhamet Chan, die de Christenen soo veel leed toevoeghde / als sijnen Voorsaet haer gunst had betoond.

De zeeghrijke *Abaga Chan* door vergif weghgeruymd.
1282.

Anno 1284. stierf Hugo van Lusignan, Koningh in Cyprus, die oock te Jerusalem ten Koningh was gekroond / gelijck hier boven verhaeld is. Na hem wierd in Cyprus Koningh sijnen Soon Johannes; die echter maer een jaer regeerde; want hy overleed in May Anno 1285. In welck jaer de gemelde Tattarische Vorst Muhamet Chan, die groote Christen-vyand / sijnen Broeder Argon gevangen nam / en oock wou doen dooden / wijl hy der Christenen vriend was. Doch Argon ontquam uyt de Gevanckenis: overviel onvoorsiens sijnen Broeder Muhamet; sloegh hem dood; en wierd in desselven plaets Chan, of Koningh der Tattaren.

Hugo de Lusignan, Koningh van *Cyprus* en *Jerusalem*, gestorven.
1284.
1285.

Anno 1288. belegerde Melech Messor, Sultan van Babylonien, de Stad Tripoli in Syrien, en veroverde deselve stormenderhand; plonderdese / en verbranddese. Ruym 7000. Christenen quamen hier ellendigh om 't leven. D'overige ontvlooden / door middel van Scheepen. Als nu deese Tyran Anno 1290. met een noch grooter Heyr tegens de Christenen in aentogt was / wierd hy onderweegen van een plotslijcke dood overvallen / en daer op verstoof sijne geheele Krijgsmagt.

1288.
Tripoli in *Syrien* van *Melech Messor* ingenomen, en 7000. *Christenen* omgekomen.

Sijne dood.
1290.

ANNO CHRISTI.

De Saraceenen veroveren Ptolemais, en slaen 30000. Christenen daer in dood. 1291.

In 't volgende jaer quam Seraph, de nieuwe Sultan van Babylonien, met een groote Maght voor de Stad Ptolemais, welcke de Christenen noch besaten. Belegerde deselve met 130000. Mannen te voet en 60000. te Paerd. Na eenige swaere Bestormingen wierd deese Plaets van de Saraceenen veroverd / en alles wat'er in was / by de 30000. Menschen / dood geslagen. Als de nabuerige Stad hoorde / hoe 't die van Ptolemais gegaen was / droegen d'Inwooners alles watse voortbrengen konden in de Scheepen / en vlooden wegh. 's Anderen daegs quamen de Saraceenen, en namen de leedige Stad in. Even 't selve geschiedde oock in andere Steden. Dus verlooren de Christenen op eenmael alles 't geense met soo veel moeyte en bloed gewonnen / soo veele jaren met gevaer behouden hadden. 't Meeste deel nam de vlught na 't Eyland Cyprus. Met deese Zeege was de Sultan noch niet vergenoeghd. Liet Anno 1292. wel 100. Galeyen toerusten / om daer mee de gevloodene te besoecken / en 't Eyland Cyprus te vermeesteren. Doch sijne Hoofdlieden / welcke geen lust hadden / om op 't Water te veghten / sloegen hem / ter Jaght sijnde / dood. Dus bleef deese Scheeps-toght aghter. Want vermits Sultan Seraph geen Erfgenamen naliet / soo ontstond onder de Saraceenen selfs een inlandschen Oorlogh.

De Christenen verliesen in 't H. Land op eenmael alles, watse met so veel moeyte en bloed hadden gewonnen. 1292.

Italiaensche en Fransche Geschiedenissen. 1268. *Niceph. l. 5. Henr. Steron. Chron. J. Phil. Berg. l. 13. Hier. Blanc. in Comm. Arrag. Th. Fazell. de reb. Sic. d. 2. l. 8. c. 4. Platina. Mart. Pol. in App. Tilius in Chron. Franc. M. Ritius l. 2. de Reg. Sic. Blond. l. 8. dec. 2. Mar. de reb. Hisp. l. 11.*

Hoedanigh Conradinus, Soon van Keyser Conrad de IV. (of / gelyck sommige / doch valschlijck / willen / van desselven Broeder Henrick), de reghte en eenige Erfgenaem der Koninghrijcken Sicilien en Napels, tyrannisch wierd omgebraght door Hertogh Carel van Anjou, Broeder van Lodewijck de IX., Koningh van Franckrijck, die sigh indrongh in de genoemde Rijcken / is hier boven t'sijner plaets verhaeld. Deese Moord / aen den onschuldigen begaen / is / na verloop van 14. jaren / verschrickelijck gewroocken geworden in de soo genoemde Siciliaensche Vesper: met welcke het op de volgende wijs is toegegaen.

De gedaghte Koningh Carel van Anjou had de voornaemste Steeden en Plaetsen in Sicilien met Françoisen beset / om dus d'Inwooners in toom te houden. Deese bedreven allerley moedwilligheden en schelmstucken: beroofden de Sicilianen van 't hare; gingen gantsch ontughtigh te werck met der selver Vrouwen en Dochteren: waer doorse een onversoenlijcken haet van yeder in 't geheele Eyland op haren hals haelden. Derhalven de dus geplaeghde Sicilianen niets hooger soghten / dan datse 't Fransche Jock van haren hals moghten afschudden. Deese dwinghlandy verdroot oock onder meer andere boven maten seer seecker Edelman / Johannes, van Prochyta, een kleyn Eylandje in de Zeeboesem by Puzzola. Anno 1280. begon hy gedaghten te neemen / hoe hy sigh aen Carel moght wreecken / die hem had afgeset van 't Ampt / 't welck hy ten tyde van Manfredus had beseeten.

De dwinglandy en grouwlijcke moedwillen van Koningh Carel in Sicilien en sijner Françoisen brengen haer in den haet aller Sicilianen.

Hy begaf sigh na Koningh Petrus van Arragon, die Constantia, de Dochter Manfredi ten Gemalin had genoomen: dien ook Conradinus, doe hy op 't Schavot moest sterven / sijn Reght tot de Kroon overgegeven / en hem ten Erfgenaem genoemd had. Deesen deed hy aenneemlijcke Voorslagen / hoe hy tot 't Rijck Sicilien sou konnen geraecken. Doe hy nu bemerckte / dat Petrus goede lust hier toe had / trock hy na Romen; en verwierf van de Paus so veel / dat hy sijn' toestemming tot Petri van Arragons aenslagen gaf / indien maer de Françoisen uyt Sicilien moghten gedreven werden. Met sulck een Toelegh is Johannes van Porchyta aghtthien geheele maenden besigh geweest; doch soo geheym / dat niemand yets daer van te weeten quam.

Waer op gevolghd is de Siciliaensche Vesper, of de vermoording aller Françoisen door geheel Sicilien op deselve uyr;

Ondertusschen liet Koningh Petrus van Arragon een Vloot toerusten / waer aen anderhalf jaer wierd gearbeyd / onder schijn / dat hy daer mee de Mooren in Barbaryen wou aenvallen. De Françoisen konden niet riecken / dat het op haer was aengeleght. Doe Johannes van Prochyta weer t'huys quam / handelde hy desgelijcks seer voorsightigh; en in alle stilheyd met de Siciliaensche Heeren en Edele; vervolgens met de Steeden. Daer op wierd een Verbond gemaeckt / datmen al de Françoisen in 't geheele Eyland t'eener tyd sou doodslaen. Tot dit werck wierd bestemd de derde Paesch-dagh, sijnde Dinghsdagh, als tegens den avond allerweegen de Vesper sou geluyd werden. Deese aenslagh had een geweldige uytwerckingh. Want als 't bestemde Teecken sigh liet hooren / greepen alle Sicilianen, jongh en oud / wat maer de handen kon roeren / haer Geweer aen / en sloegen aen alle kanten de Françoisen, welcke hier op gantsch niet voordaght waren / met een groote woede dood. Niemand van haer wierd verschoond. Geen bidden / geen aenbiedingh van Rantsoen moght haer baten. Die sigh in Hoecken en Kelders verborgen hadden / wierden'er uytgehaeld / en op 't grimmighst omgebraght. De toorn des gemeenen volcks was soo onsinnigh / datse oock selfs de Siciliaensche Vrouwspersoonen / welcke sigh van Françoisen hadden laten beswangeren / doorstaken / en de Vrught in haer ligchaem dus vermoordden. Alles wat Fransch was moest sterven / en niets overblijven van 't geen aen de wand pist. Fulgosus schrijft / dat door geheel Sicilien by d'8000. Fransche op dese wijs om 't leven geraeckten. T. Fazellus getuygd / dat in sijnen tijd op 't Kerckhof van Cosmus en Damianus, desgelijcks in eenige Capellen te Palermo, noch groote hoopen Beenderen wierden gesien / toonende de blijcken / hoe deerlijck sy gehackt en gehouwen waren. Eenige weynige hadden sigh begeven in 't vaste Slot Sperlinga; doch de Sicilianen sneden haer alle Passen af / nevens de Proviande, soo datse daer binnen van honger jammerlijk moesten sterven.

en hoe desen Aenslagh aengelegt was.

Soo haest Koningh Petrus van Arragon dit vernoomen had / voer hy / als die sigh uytgaf voor den reghten Erfgenaem van Conradin en Manfried, in aller haest uyt Africa

Koningh Petrus van Arragon ten Koningh van

ANNO CHRISTI.

Africa na Sicilien over / en liet sigh aldaer ten Koningh kroonen. Carel van Anjou was / doe hem deese treurige tijdingh wierd gebraght / te Romen: van waer hy snellijck vertrock / en met een Krijghsmaght voor de Stad Messana (Messina) ruckte; doch kon hier niets met allen verrighten. Korts daer na quam Constantia, de Dochter Manfredi, en des Koninghs Petri Gemalin / in Sicilien; daerse van elck met groote blijdschap wierd ontfangen.

Sicilien gekroond.

Carel koomd met een groote Maght tegens *Petrus* aen.

Paus Martinus dit alles verneemende / wierd soo toornigh / dat hy den Arragoniër in den Ban deed; doch Petrus aghtte dien Blixem niet veel. Carel versoght Koningh Philippus en geheel Franckrijck te hulp. Braght oock een geweldigh Heyr van François en by een / alle seer begeerigh om de dood harer Broederen en Landslieden te wreeken. Hier nu wierd een list gebruyckt / waer door de Franschen leelijck over den Dorpel geworpen wierden. Koningh Petrus was op verre na soo sterck niet / dat hy Caroli Maght had mogen tegenstand bieden. Liet derhalven den Franschman aenseggen: 't Was onnoodigh / ja onchristlijck, dat om d'eergierigheyd van alleen twee Menschen soo veel onschuldigh Christen bloed sou vergooten werden. Hy was bereyd / met honderd Ruyteren der sijne tegens hem (Carel) in een Gevegt te treeden; die oock honderd der sijne tot sigh neemen / en dus in 't veld verschijnen sou / indien hy anders een Man / en Soldaet was. Deese aenbiedingh Petri was Carel boven maten aengenaem. Hy verheughde sigh hier over met sijne François en; en elck der selve wou hem geerne in dit Duel bystaen. Ondertusschen bemerckte niemand / waer 't op aengesien was; want gewislijck / Petrus had niets minder in den sin als dit. Terwijl men disputeerde, aen welcke Plaets de Kamp sou geschieden (vermits Koningh

Desselven list, om al de *François en* over den durpel te werpen; welcke hem oock geluckte.

Petrus sigh Italien niet wou laten behagen; Carel oock met soo weynige der sijne sigh niet wou wagen in Sicilien), wierd de tijd onnutlijck doorgebraght. Ondertusschen danckte Carel vast een goed deel sijns Volcks af; veele verliepen van selfs; onder d'overige quam een Sterfte; waer door der François en hitte allenxen verkoelde; en eyndlijck van deese geweldige toerustingh niets met allen wierd. Carel moght op Petrus waghten tot dat hy hem verscheen.

ANNO CHRISTI.

Ondertusschen begonden die van Napels oock te muyteneeren. Doe nu Carolus sag / dat hy door den Arragoniër bedrogen was / liet hy in Franckrijck een Vloot van 25. Scheepen toerusten / en sond die na Sicilien. Des Koninghs Petri Admirael, Rogerius, trock deselve te gemoet; deed 20. deser Kielen sincken / en nam d'overige 5. wegh. Weynige dagen daer na quamen d'andere Scheepen / welcke noch tot de Fransche Vloot behoorden / ontrent 70. in getal / onder 't Commando van Carel, Soon des Koninghs Caroli van Anjou; doch Rogerius sloegh haer desgelijcks / en kreegh noch daer-en-boven de jonge Carel gevangen. Ondertusschen belegerde d'oude Carel de Stad Napels; die sigh op genade overgaf. Doe liet hy 150. uyt de voornaemste Burgeren der Stad ophangen. Ondertusschen / na dat Carel van Anjou de gemelde goede gelegenheyd tegens Koningh Petrus van Arragon had verwaerloosd / kon hy van dien tijd af in Sicilien niets meer verrighten: waer op hy dan oock Anno 1285. is gestorven. Dit kan sijn een gedenckwaerdigh Voorbeeld voor een Krijghs-overste / dat hy / een genoeghsame Maght op de been hebbende / en als dan de kans sigh aenbied / dit voordeel sigh geenssins magh laten ontglippen / maer 't selve vernuftigh moet gebruycken. Want d'Occasie (gelegenheyd) heeft maer alleen

Die van *Napels* beginnen oock te Muyteneeren. 1284. *Annal. Suev.*

De Vloot van Koning *Carel* gantsch geslagen, en de jonge *Carel*, sijnen Soon, gevangen.

Caroli dood.

Aenmerckingh op *Caroli* misslagh.

Hayr

ANNO CHRISTI.

Hayr aen 't voorhoofd / waer by mense grijpen kan; niet aghter aen 't Hoofd: waer doorse / voorby gegaen zijnde / niet kan gevat werden. In een oogenblik verliest men / 't geen in geen geheel jaer met weer is te herwinnen.

Koningh Philips van Frankrijck set d'Oorlogh tegens Petrus voort in Spaenje, doch sterft; en duysenden Françoisen, door de Pest. 1286. Marin. Æmil. l. 7. Collen. l. 17.

Na de dood van Carel van Anjou, Koning in Sicilien, gingh desselven Neef (Broeders Soon) / Koningh Philips van Franckrijck, in d'Oorlogh tegens d'Arragoniër voort. Sond oock een nieuwe Scheepsvloot tegens Petrus uyt. Doch de gemelde Rogerius Doria sloegh de Françoisen tweemael te Water. Koningh Philips had wel te Land beter geluck tegens Spaenje, wijl hy de Stad Gironda veroverde / en Petrus van Arragon in de vlught sloegh; die oock swaerlijck gewond wierd: doch daer ontstond een sware Pest onder sijn volck; waer door niet alleen eenige duysend Françoisen wierden weghgerukt / maer oock de Koningh selfs stierf te Perpennianum (gemeenlijck geseght Parpignan), op den 6. van October Anno 1285. Hem volgde in 't Rijck sijnen Soon Philippus Pulcher, of de Schoone; die 28. jaren heeft geregeerd.

De Gevangene jonge Carel van Constantia, Weduw van Koningh Petrus, losgelaten, en onder wat voorwaerden: waer van hy niets nakoomd. 1288.

Belangende de jonge Carel, die / gelijck verhaeld is / gevangen / en na Sicilien gesonden was / 't Besluyt der meeste Standen des Rijcks liep daer op uyt / datmen hem 't Hoofd sou afslaen / gelyck 't sijnen Vader met den Edelen Conradin had gemaeckt; en 't sou gewisselijck dus geschied sijn / indien niet Constantia sigh over hem had ontfarmd; en hem (na de dood van haren Man Koning Petrus) los gelaten; doch onder uytdrucklijcke voorwaerde / dat hy sigh sou vergenoegd houden met Napels, Apulien en Calabrien; d'Eylanden Sicilien en Sardinien afstaen aen d'Erfgenamen van Koningh Petrus. Maer als nu de jonge Carel sigh in Vryheyd bevond / heeft hy niets van syne beloften gehouden. Daer op is de twist tusschen beyde de Huysen van Arragon en Anjou voortgeset tot in 't jaer 1296.: wanneer Paus Bonifacius d'VIII. Carel, Hertogh van Anjou, met Koningh Jacob van Arragon en Sicilien deeser wijs vergeleeck / dat Jacob sou ten Houwlijck neemen Blanca, Dochter van Koningh Carel. Doch vermits de Sicilianen een afgrijsen hadden van Fransch bloed / en Franschen naem / soo muyteneerdense hier tegens; verwierpen al de Transactien van Koningh Jacob met Carel, en verkooren Frederick, Broeder van Jacob, ten Koningh / in 't elfde jaer na de dood des Koninghs Petri van Arragon.

Verdragh, van de Paus aengesteld, door middel van Houwlijck. 1296.

Afgrijsen der Sicilianen van den Franschen naem.

Fransche Geschiedenissen, vermengd met d'Engelsche. Gaguin. l. 7. Æmil. l. 8.

Wy keeren ons nu tot d'overige Fransche Geschiedenissen. Anno 1285. wierd Philippus Pulcher, of de Schoone, Soon van Philippus de Koene (of Stoute), gekroond ten Koningh van Frankrijk. Anno 1293. heeft hy d'Engelsche veel Lands in Gasconje afgedrongen. Maer daer tegens te water een sware Neerlaegh van haer geleeden. D'oorsaeck deeses Oorloghs tusschen Frankrijk en Engelland bestond hier in. Graef Guido van Vlaenderen had een Dochter / welcke Koningh Philippus de Schoone ten Doop geheven / en Philippa doen noemen had. Deese Philippa wierd van haren Vader Guido ten Houwlijck verloofd aen Koningh Eduard d'I., uyt 't Normandysch Geslaght. Als nu de Bruyd d'Engelsche Koningh sou toegevoerd werden / begeerde Koningh Philips, datse met haer Gevolgh haren wegh op Parijs sou neemen; gelijck oock geschiedde. Doe liet Philips op 't aldertrouwloosste haer / en al de Vlamingen, gevangen neemen; de Koninghlijcke Bruyd / met 20. Kamenieren / en andere van 't Vrouwlijk Geslagt / verworgen; hare Lijcken in de Rivier de Seine werpen. De by haer geweest sijnde Manspersoonen deed hy ophangen aen de Galgh te Parijs, genoemd Montfaucon. Een daed / die den Alderchristlijksten Koningh wel betaemde.

Godloose, tyrannische grouweldaed van de Fransche Koningh Philips de Schoone tegens de Koninghlijcke Bruyd van Eduard d'I, welke hy ten Doop had geheven.

Voorts greep Philips met openbaren Oorlogh Graef Guido Dampier aen. Wijl nu de Vlamingh tegens den Franschman te swack was / stelde Graef Carel van Valois sigh tusschen beyden (deese was Philippi Broeder) / en ried Guido van Vlaenderen, dat hy by den Koningh komen / en om Vreede bidden sou. Graef Guido liet sigh bepraten. Trock met twee sijner Soonen en 50. Edele na Philips; die haer terstond deed aengrijpen / en in verscheydene Gevanckenissen leggen / agt jaren langh. 't Landschap Vlaenderen schonck deese Schoone Philips den Graef van S. Paul: die 't soodanigh maeckte / dat die van Brugge in Vlaenderen oproerigh wierden / en 5000. der Françoisen dood sloegen; 's anderen daeghs die van Gent 2000. Dit was voor den Fransche een nieuwe Siciliaensche Vesper. Onschuldigh bloed wil niet ongewroocken blijven.

Nieuwe verraderlijcke trouwloosheyd tegens de Vader der Bruyd. Annal. Fland.

Nieuwe Siciliaensche Vesper der Françoisen in Vlaenderen. 1300.

Om de Vlamingen deese Moord te vergelden / sond Koningh Philips sijnen Broeder Robert met een Kryghsheyr in Vlaenderen. Met hulp der Graven van Namen en Gulik, trocken de Vlamingen Robert onder d'oogen: deeden in Groeningerland een Slagh met hem / en behielden 't Veld; soo dat deese Nederlanderen 3000. Françoisen te Paerd / byna al 't Voetvolck / en 30. groote Heeren uyt Frankrijk dood sloegen. Hier op moest Philips de Schoone tot Vreede treeden; Graef Guido van Vlaenderen en d'andere Gevangene los laten; en bekennen / dat hy van Wollewevers dapper was afgerost. Doch vermits deese Geschiedenis valt onder de Regeeringh van Keyser Albert d'I. soo willen wy 't vervolgh tot daer toe uytstellen.

De Franschen van de Nederlanderen ellendigh geslagen. 1302.

Engelsche Geschiedenissen. Polyd. Virg. 1292. Eduard d'I. ooek de IV.

In Engelland was Anno 1273. in de Regeeringh getreeden Eduard, d'I. uyt 't Geslaght der Normandyers (anders was hy diens Naems de IV.); die de Joden uyt geheel Engelland verdreven; oock d'oproerige Wallisers gedempt heeft. Eens ontnamen de Françoisen hem twee Scheepen / door de Winden aen Normandyen verworpen; en vermoorden alles wat'er in was. Om deesen wrebel te wreecken / deeden d'overige Scheepen in Normandyen seer groote schade / en vernielden de gantsche Fransche Vloot. Waer op d'Oorlogh tusschen Engelland

Oorlogh tusschen Engelland en Franckrijck.

ANNO CHRISTI.

gelland en Franckrijck seer strengh aengingh; gelijck hier boven onder de Fransche Geschiedenissen ten deelen meldingh is gedaen. Of nu wel Koningh Johannes van Schotland verplight was / dien van Engelland te helpen / soo liet hy echter Eduard varen / en hield het met den Koningh van Franckrijck; waer uyt dan Oorlogh tusschen Engelland en Schotland ontstond. Koningh Eduard greep Schotland aen: veroverde de Stad Barwick; sloegh Koningh Johannes; kreegh hem gevangen / en leydde hem in een Thoorn. Daer op stelde d'Engelsche Koningh een Vice-Roy over Schotland; en dus bleven d'Ingeseetene tot in 't elfde jaer sonder Koningh.

1295. Tusschen *Engelland* en *Schotland*.

Koningh *Johannes* van *Schotland* gevangen. *Buchanan.*

Alhoewel de Schotten in den gedaghten Slagh over de 6000. Mannen verlooren hadden / soo vattedense echter Anno 1298. weer een hert / en rebelleerden tegens den Engelschen Vice-Roy, of Stadhouder. Koningh Eduard sond een Krijghsheyr tegens haer uyt: doch de Schotten sloegen / door een sonderlinge list / niet alleen d'Engelsche op de vlught / maer vielen oock / na de bekoomene Zeege / in Engelland, daerse met branden en moorden groote schade deeden. Doe quam Eduard, na dat hy met den Franschman Vreede had gemaeckt / in eygener persoon tegens de Schotten: sloeg 10000. der selve dood / en verootmoedighde haer op nieuws.

De *Schotten* muyteneeren tegens *Eduard*. 1298.

Andermael geslagen. 1299.

Niet beeter gingh 't d'arme Schotten Anno 1302.; wanneerse al weer van d'Engelsche geslagen wierden / met verwoestingh van haer Land. Dus wierd byna geheel Schotland Eduard onderworpen; die nu te gelijck Engelland en Schotland beheerschte; tot in 't jaer 1305., wanneer de Schotsche Standen Robertus Brusius opwierpen.

1302. Ten derdenmael; en *Schotland* *Engelland* onderworpen. 1305.

Na dat Alphonsus de X., Koningh van Castilien en Legion (van sommige der Keurvorsten ten Roomschen Keyser verkooren) / Anno 1283. was gestorven / gelijck voor deesen verhaeld is / hield sijnen oudsten Soon Sanctius de Heerschappy in / oock selfs tegens den wil des Paus. Na de dood des Konings Petri van Arragon Anno 1286. wierd sijnen Soon Jacobus Koningh van Sicilien en Napels; de tweede Soon Alphonsus ten Koning van Arragon gekroond. Deese Alphonsus regeerde maer alleen 5. jaren. Doe bequam sijnen Broeder Koningh Jacob van Sicilien oock 't Koninghrijck Arragon.

Spaensche Koningen en Geschiedenissen. *Mariana.* *Rodericus Sanctius.* 1283.

De gedaghte Sanctius heeft 11. jaren geregeerd / en 't Rijck nagelaten sijnen Soon Ferdinand de IV., noch maer 9. jaren oud. Sijne kindschheyd braght hem in veraghtingh by d'andere Spaensche Koningen; namentlijck / sijns Vaders Broeder Johannes, Koningh Jacob van Arragon, en dien van Portugal; welcke alle den jongen Koningh beoorloghden. Doch sijne Moeder Maria, een Vrouw van hoogh verstand / weerstond haer geweld met sulck een dapperheyd / datse niets konden verrigten; en dus behield haren Soon Ferdinand 't Koningrijk. Men schrijft van hem / dat hy twee eerlijcke Mannen / onschuldigh sijnde / van een hoogen Thoorn heeft doen afwerpen; welcke voor haren dood appelleerden aen den Reghterstoel Jesu Christi, en de Koningh voor den selven verdaghvaerdden. Ferdinand moest verschijnen / vermits hy / volgens hare tijdstellingh / op den 30. dagh daer na is overleeden.

Sanctius Koningh.

Ferdinand de IV. en inlandschen Oorlogh in *Spanje*.

Werd verdaghvaert voor den Reghterstoel *Jesu Christi*. 1312.

Na de dood van Boleslaus de Schaemaghtige, gingh 't in Polen seldsaem toe. Sijnen Nasaet moest geweest sijn Henrick met den Baerd, Hertogh van Silesien; doch de Poolsche Standen verkooren Lescus de Swarte, Boleslai Broeders Soon. In sijnen tijd / Anno 1282., vielen de Russen en Litthauwers met een ongelooflijcke meenighte in Polen; verwoesteden alles / en voerden by de 40000. Menschen gevancklijck wegh. Eenige da-

Poolsche en *Hongarische* Geschiedenissen.

Inval der *Russen* in *Polen*. *Hist. Pol. in Cont. Magdeb.* 13.c.16.

ANNO CHRISTI.

Chron. l. 10. & 11. 1279. 1282.

gen daer na vervolghde Lescus haer; viel onvoorsiens op haer aen/ soo alsse verstroyd waren/ en sloegh eenige duysenden van dit volck dood. Terwijl de Litthauwers met de Polacken voghten/ maeckten sigh al de Gevangene los; vielen van aghter in de vyanden/ en gaven dus Lescus de Zeege in de hand.

Lescus door de Hertogh van *Muscovien* uyt *Polen* verdreven. 1285. 1286.

Korts hier na voerde hy een seer swaren Oorlogh tegens Hertogh Conrad van der Masaw (Masovia), welcke eenige Poolsche Landsheeren ten Regent van Polen hadden opgeworpen. Conrad behield/ met hulp der Duytschen, d'overhand/ en dreef Lescus 't Land uyt; doch haest quam hy weer/ met eenige duysend Hongariers; sloegh Conrad uyt sijn Nest/ en besat voorts Polen tot in't jaer 1288.

Grouwlijken Inval der *Tattaren* in *Polen*.

Ter dier tijd (volgens 't verhael der Poolsche Historien) sijn de Tattaren in de Maend December, doe de Wateren bevrooren lagen/ met een grouwlijcke meenigte in Polen gevallen; versloegen alle Menschen die haer voorquamen; alleen verschoondense de jonge Dochteren/ om tot ontught te misbruycken. Deese waren ontrent 12000. in getal. In haren aftogt hebbense oock de Rivieren en Putten vergistigd. Hier door is dit Land/ insonderheyd aen de Grensen/ eenige jaren langh woest en onbebouwd blijven leggen.

Lescus sterft. 1289. 1292. 1293.

Anno 1289. stierf Lescus van hertenleed/ als hy nu 10. jaren had geregeerd. Vermits hy geen Lijfs-erven naliet/ geraeckte Polen in een groote verwarringh en ellende. Boleslaus, Hertogh in der Masauw, des voorgedaghten Conradi Soon/ was d'eerste/ die sigh d'Erfvolgingh ondernam; doch wierd

Groote verwarringh in *Polen*. *Dubrav. l.* 18.

haest uyt 't Land wegh gedreven. Doe quam Koningh Wentzel, of Wenceslaus, van Boheemen, dien Lesci Weduw de Rijks-Schatten had ter hand gesteld/ met een Krijghsmaght in Polen, en gaf sigh daer voor Koningh uyt: maer de Polacken wilden hem oock niet. Verkooren in tegendeel Hertog Henrik van Breslauw in Silesien; doch hy wierd door vergif uyt de Weereld weghgeruymd.

Verscheydene willen sig tot Koningh indringen; doch verworpen.

Doe wou sig Uladislaus, bygenoemd Locтek, of met de lamme Elleboogh, indringen: maer de Poolsche Standen vonden al mee geen behagen in hem: welcke Anno 1295. by een quamen/ en Primislaus verkooren; die sigh weer Koningh noemde; oock te Gnesen sigh liet Salven en Kroonen; 't welck van de voorige Regenten in langer dan 200. jaren niet was

Primislaus verkooren; doch haest vermoord. 1295.

geschied. Doch wijlse niet alle in sijne Verkiesingh hadden bewilligd/ soo wierd hy/ door bestel der Marckgraven van Brandenburgh, noch in 't selve jaer op Vasten-avond overvallen en dood geslagen; als hy de Koninghlijcke Titel noch geen aght volle maenden had gevoerd.

Uladislaus Locteck verkooren, en weer afgeset. 1300.

Doe hadden de Polacken al weer geen Hoofd; derhalven verkoorense den voorgemelden Uladislaus Locteck: maer door sijn Godloos leven met Moorderyen en Overspeelen maeckte hy 't soodanigh/ dat de Standen hem weer affetteden/ Anno Christi 1300.; Koningh Wenceslaus van Boheemen riepen/ en hem kroonden. Doch hy stierf Anno 1305. Dus waren d'ongeluckige Polacken al weer Koninghloos. Waer op Uladislaus Loctek sigh andermael indrongh/ en sijnen voet vast stelde. Van sijne Regeeringh sullen wy hier na handelen.

ANNO CHRISTI.

Wenceslaus van *Boheemen* verkooren; maer haest gestorven. 1305.

Wy treeden nu tot de Hongarische Geschiedenissen. Ladislaus volghde sijnen Vader Stephanus de V. in dit Koninghrijck Anno 1273., gelijk hier boven verhaeld is.

Hongarische Koningen en Geschiedenissen. 1273. 1290. *Hist. Austr.*

Tegens Hertogh Albertus van Oostenrijk voerde hy Oorlogh/ doch met sleght geluck. Want als Albrecht Anno 1290 in Hongaryen viel/ en/ behalven de verwoestingh des Lands/ oock aen den Donauw eenige goede Hongarische Plaetsen innam/ bekommerde Uladislaus sigh daer over soo geweldigh/ dat hy in 't volgende jaer stierf; 't Rijck nalatende aen Andreas de III.; wel uyt Koninghlijcken Stamme gebooren/ doch by de Venetianen opgevoed.

1291. *Ladislaus. Andreas* de III.

Deese Andreas, om Hertogh Albertus met gelijcke Munt te betalen/ deed een vyandlijcken inval in Oostenrijk; doch de Bisschoppen stelden sigh tusschen beyden/ en braghten de saeck tot een Verdragh. Albrecht moest toegeven/ wijl de nieuwlijcks-verkoorne Keyser (of Koningh) Adolph van Nassauw hem sterck beoorloghde.

Carel Robert; en tegens hem *Wenceslaus* van *Boheemen*. 1301.

Deeses Koninghs Andreæ Suster Martha had ten Man Carel, Soon van Carel van Anjou, Koningh van Sicilien en Napels; en hem gebaerd Carel Robert; dien eenige Landsheeren ten Koning begeerden. Maer andere verkooren Wenceslaus, Soon des Koninghs van Boheemen; waer uyt in Hongaryen een verderflijcken Inlandschen Oorlogh ontstond. Wat sigh daer in toegedragen heeft/ sullen wy t'sijner plaets verhalen.

Deensche Geschiedenissen. 1286. *Eric. Rex in Hist. Dan. Eric. Upsal. l.* 3. *Arn. Witfr. in Chr. Sax p* 1. *Krant. l.* 7. *Dan.*

Anno 1286. wierd Koningh Erick d'VIII. van sijn' eygene Dienaren doodgestoocken. 't Rijck liet hy aen sijnen oudsten Soon Erik de IX.; die ten houwlijck nam de Suster des Konings van Sweeden. Eenigen Oorlogh had hy met dit Rijck; daer des Koninghs beyde Broederen/ Waldemar en Erick, den Koningh Birgerich in gevancknis leydden. Om hem te verlossen/ quam sijnen Swager Koningh Erick van Deenemarken na Sweeden; doch kon hier niets verrigten/ wijl hy sigh te swack bevond. Deese Erick heeft 't Eyland Lauland, of Laland, de Kroon Deenemarken onderworpen gemaeckt. Als hy overleed/ is sijnen Broeder Christophorus de II. sijnen Nasaet in 't Deensche Rijck geworden.

Roomsche Pausen.

Na de dood van Clemens de IV., en een Vacantie van 3. jaren min eenige weecken/ wierd ten Paus verkooren Theobaldus, uyt 't Geslaght der Vice-Graven van Milaen; doemaels noch Aerts-Diacon te Luyk. Hy hernoemde sigh Gregorius de X.

Gregorius de X. 1271.

Als hy na 10. jaren was gestorven (andere geven hem maer 5. jaren; dus seecker gaet de tijdreeckeningh der Pausen)/ volgde hem Innocentius de V., een Burgundiër, soo in den Roomschen Stoel/ als in 't Graf; vermits hy niet langer dan 5. maenden sat; te Romen stierf/

Innocentius de V. 1276.

en

ANNO CHRISTI. en in Lateran begraben wierd. Innocentii Nasaet / Othobonus Fiescus van Genua, hernoemd Adrianus de V., had een nogh korter Pausdom / wijl hy de Pauslijcke Kroon maer 1. maend en 7. dagen op 't Hoofd droeg. Stierf te Viterbo, en wierd daer begraben. Na hem quam Johannes d'XXI., een Portugeez van Lisbona; die 't niet hooger dan 8. maenden en 8. dagen kon brengen. Niet langer sat sijnen Nasaet Nicolaus de III., een Ursiner van Romen. Dus gingh 't ter deeser tijd met der Pausen begin en eynd haers Pausdoms geswind toe / tot op Martinus de IV., een François van Tours; die 4. jaren en 1. maend geruftlijck heeft geseeten.

Adrianus de V. 1276. *Johannes d'XXI.* *Nicolaus de III.* 1277. *Martinus de IV.* 1281.

Soo goed had het sijnen Nakoomelingh Honorius de IV. niet; wijl hy maer 2. jaren en 2. dagen na sijne verkiesingh leefde / om plaets te maecken voor Nicolaus de IV. Doe quam de Stoel aen Petrus de Isernia, die sigh Cælestinus de V. deed noemen. Doch de driedoudige Kroon woegh te swaer op sijn hoofd; oock was hy al te vroom en t'eenvoudigh / om Paus te sijn. Derhalven Benedictus van Cajeta, een Jurist, een scharp Practicant, hem door een wonderlijck bedrog wist te beweegen / dat hy 't Pausschap overgaf / als hy 5. maenden en 7. dagen de Pauslijcke naem had geboerd.

Honorius de IV. *Nicolaus de IV.* *Cælestinus de V.* 1294.

Hier op wist het de genoemde Benedictus Cajetanus van Anagnia met de Kardinalen soo listigh te speelen / dat hy ten Paus wierd verkooren. Stracks daer na handelde hy gantsch ondanckbaer tegens den goeden eenvoudigen Cælestinus; want als deese weer na sijne Heremits-Klups wou keeren / deed Benedictus, nu Bonifacius d'VIII. genoemd / hem gevangen neemen (uyt vrees / dat hy misschien berouw krijgen moght) / en in een boose Gevanckenis leggen / waer in hy na twee jaren moest verderven en sterven. Dit geschiedde uyt barmhertigheyd tegens sijnen Voorsaet. Deese Paus Bonifacius was d'eerste / die ingesteld heeft 't houden van 't Jubel-Feest op elk honderdste jaer. Vermits nu 't selve maghtigh veel geld opbrengd / soo hebben naderhand de volgende Pausen 't Jubel-jaer gebraght op 't vijftighste / eyndlijck op 't vijf-en-twintighste jaer. In 't gemelde Jubel-Feest van 't jaer 1300. verscheen Paus Bonifacius eerst in Pauslijck Gewaed / en gaf 't Volck den Zeegen. 's Anderen daeghs in Keyserlijcke Kleederen; deed hem een Swaerd voordragen; en uytroepen: Sie hier twee Swaerden.

Bonifacius d'VIII. door bedrogh ingekomen. Snoode ondanckbaerheyd tegens sijnen Voorsaet. Steld 't *Jubeljaer* in; waer by hy sigh laet sien als Paus en Keyser. 1300. *Krantz. l.8. c.36. Abb. Ursperg.* 1301.

Dit is dien Bonifacius d'VIII., die van Philips de Schoone, Koningh van Frankrijk, begeerde / dat hy 't Koninghrijck van hem te Leen sou ontfangen / wijl 't het sijne was. Doch Philips antwoorde hem: *Sciat tua maxima fatuitas, &c.*; soo veel als: Uwe grootste dwaesheyd weete, &c. Sulck een bescheyd had hy niet verwaght. Daer op excommuniceerde hy Koning Philips, en de Columneesers van Romen met hem. Soo verr' was 't daer van daen / dat Philips sigh hier door sou hebben laten verschricken / dat hy in tegendeel daght op middelen / hoe hy sigh meester van Bonifacii persoon sou mogen maecken. Hier toe verscheen hem een goede gelegenheyd. Want als Bonifacius Anno 1303. t'Anagnia in sijns Vaders Huys was / en daer 't geld telde / 't welck hy van 't Jubel-Feest had genooten / soo wierd hy / op bevel des Franschen Koninghs / overvallen van Sarra Columna, een Italiaen van Romen, en Felix Nogaret, een François. Deese namen hem gevangen: beroofden hem van sijnen gantschen Schat; voerden hem na Romen, en incommuniceerden hem soodanigh / dat hy haest door hertseer en ongeduld den Geest gaf / als hy 8. jaren en 9. maenden den Pauslijcken Stoel had beseeten. Na sijne dood was dit sijne Lofspreuck. Dat hy was ingesloopen als een Vos: had geregeerd als een Wolf: was gestorven als een Hond.

Begeerd, dat Koningh *Philips de Schoone* van *Frankrijck* sijn Koninghrijck van hem te Leen sou ontfangen. Doet hem in den Ban; maer *Philips* krijgd hem gevangen. 1302. 1303. Is ingesloopen als een Vos: heeft geregeerd als een Wolf: is gestorven als een Hond.

Onder Keyser Rudolph van Habsburgh heeft geflorcert Johannes Seneca, bygenoemd Teuthonicus, een Jurist, en Domheer te Halberstad; die Glossen heeft gemaeckt over 't Geestlijck Reght Gratiani. Anno 1273. is gestorven Thomas van Aquinen; en in 't volgende jaer Bonaventura, beyde hier boven gemeld. Oock heeft ontrent deese tijd geleeft Petrus Hispanus, die de parva Logicalia heeft geschreven / nevens meer andere Tractaten. Desgelijcks Jacobus de Voragine, Aerts-Bisschop van Genua, Autheur van de Legenden der Sancten, genoemd Historia Lombardica; dapper gevuld met onguere Fabulen. Voorts / Arnoldus de Villa Nova, een sonderlingh groot en beroemd Alchymist, die gebloeyd heeft onder Keyser Adolph. Van de Juristen en Rabbinen, die ter deeser tijd geschreven hebben / is onnodigh hier meldingh te doen.

Geleerde Mannen. *Johannes Teuthonicus.* *Thomas Aquinas.* *Petrus Hispanus.* *Jacobus de Voragine.* *Arnoldus de Villa Nova.*

Anno 1257. heeft Paltzgraef Lodewijck d'oude / Keurvorst / Hertogh van Bayeren, op sijne Gemalin Maria, Dochter des Hertoghs van Braband, een Arghwaen van Echtbreuck geworpen; welcke soodanigh by hem d'overhand nam / dat hy haer te Donauwaerd door de Beul deed onthoofden. Doch doe hy naderhand haer onschuldigh bevond / berouwde hem sijn misbedrijf soo boven maten seer / dat hy / tot boete / 't Klooster Furstenfeld stightte.

Valsche arghwaen van Overspel veroorsaeckt een onschuldige Vorstin de dood.

Anno 1260. is opgekoomen de Secte der Geesselaers. Tot aen de Navel gingense naeckt; en geesselden sigh tot bloedlatens toe. By andere Schrijvers kannen breeder berigt hier van vinden.

Secte der Geesselaren.

In 't jaer 1276. is de Stad Lubeck door Vyer gantsch verteerd; doch haest daer na veel schooner weer opgebouwd; en seer vergroot geworden.

Lubeck verbrand.

Anno 1277. heeftmen beginnen te bouwen de seer heerlijcke en door de gantsche Weereld beroemde Thoorn te Straetsburgh; gereeckend onder de Wonderwercken der Wereld. Geheele 28. jaren heeftmen doorgebraght met den Bouw tot aen den Helm; en is eyndlijck tot sijne volmaecktheyd gekoomen Anno 1449.

Bouw des *Straetsburghschen* Thoorns.

Anno 1278. hebben die van Aken Graef Willem van Gulik met sijne drie Soonen / en al

Graef *Willem* van

ANNO CHRISTI.

Gulik met sijne drie Soonen van d'*Akenaers* dood geslagen.

al haren Aenhangh dood geslagen / wijl hy voorgenoomen had / haer sulcks te doen. Doch ter dier oorsaeck hebben d'Akenaers aen den Keyser een groote som gelds ter straf moeten opbrengen.

Goed koop Eetwaren.

In 't jaer 1280. was in Duytschland de Proviande, of Leeftogt / soo goed koop / datmen een Schepel Tarwe kogt voor 24. Duytsche penningen; agt Eyeren voor 1. / en vier Haringen oock om 1. penningh; 't welck in onse tijden verwonderlijck is te hooren.

Studenten-Krijgh te *Parijs*.

Anno 1282. was te Parijs een Studenten-krijgh. D'Engelsche en Picardische bestormden malkanders Huysen / dreven d'een d'andere ter Stad uyt / en verrighteden geen geringe Moordery.

Treurigh geval van honderd en dertigh Kinderen te *Hamel*, door de *Satan* in eens Menschen-gestalte weg gevoerd.

In 't jaer 1284. heeft sigh toegedragen 't treurigh geval met de Kinderen te Hamel in 't Land van Brunswijck. Eenen / verbeeldende de persoon van een Mensch / was met de Burgers in een Verdragh getreeden / dat hy / voor een seeckere som gelds / en door middel van een Fluyt / alle Ratten en Muysen / van welckese groote overlast leeden / uyt de Stad wegh voeren / en haer van dit Ongediert bevrijden sou. Hy voldeed sijne belofte; want op sijn fluyten volghden hem al de Muysen en Ratten tot in een Water / daerse gesamentlijck verdronken. Vermits nu die van Hamel (gelijkmen segt) de bedongene Loon hem niet geven wilden / quam hy op een Vrydagh in de Maend Junius, terwijl 't volck in de Kerck was / weer in de Stad / en begon te fluyten als voorheenen. Doe vergaderden sigh 130. Kinderen tot hem: welcke deesen Fluyter alle navolgden / tot in 't Dal des Koppenberghs; en hier voerde hy haer in den Bergh; na welcke tijd men niet 't alderminste van haer vernoomen heeft. Die van Hamel reeckenen haer jaertal noch hedensdaeghs van deese rampsalige uytgangh harer Kinderen af. Dus loond de Satan de geene / welke met hem in accoord treeden.

Voorbeeld van der *Joden* haet tegens de *Christenen*.

Anno 1288. hebben de Joden in 't Stight Wurtzburgh een Christen mensch heymlijck vermoord / en sijn ligchaem geparst in een Wijnpars-back. Thien jaren daer na (Anno 1298.) bedrevense noch een andere boosdaed met een geconsacreerde Hostie (gelijckmen 't noemd); waeromse oock gintsch en herwaerts om 't leven gebraght / of uyt 't Land wegh gedreven wierden.

Albertus van *Oostenrijck*, Keyser.
Æmil. l. 8.
Egnat. l. 3.
Albert. Argent. Annal.
Henr. Steron.
Fel. Faber Hist. Suev. l. 1. *c.* 13.
Sifrid. l. 2.
Cuspin.
1289.
1299.

Of wel Hertogh Albertus van Oostenrijck noch by 't leven van Keyser Adolph ten Roomschen Koningh was verkooren geworden; schoon hy oock sijne Tegen-partHy Adolph had verslagen / soo wou hy echter de Rijcks-regeeringh sigh niet onderneemen / voor dat hy andermael ordentlijcker wijs van al de Keurvorsten tot Roomsch Koningh aengenoomen was. Dit nu geschiedde te Franckfurt aen den Mayn, met eenparige bewillingh / Anno 1298. Hier op liet hy sigh met sijne Gemalin Elisabeth, Hertogin van Karndten, Gravin van Tyrol, in de Stad Aken kroonen; en deelde d'Oostenrijcksche Landen onder sijne Soonen uyt. In 't volgende jaer versoght hy van Paus Bonifacius d'VIII. de Confirmatie, of Bevestigingh: doch hy weygerde hem deselve: ja seyde op 't Jubel-jaer te Romen Anno 1300., dat hy selfs Paus en Keyser was. (*Ego sum Papa & Cæsar*). Maer vermits deese Bonifacius onlanghs hier na met Koningh Philips de Schoone van Frankrijk in een groote twist geraeckte / soo bekraghtighde hy noch Alberti keur / en meende hem tegens de Franschen aen te hitsen. Doch dit wou hem niet gelucken. Want Albertus en Philippus quamen by een; en vereenighden sigh met malkander.

Eenige Keurvorsten seggen *Albertus* de gehoorsaemheyd op; en waerom.

Koningh Philips gaf sijne Suster Blanca aen Rudolph, des Keysers Alberti Soon / ten Gemalin: doch wijl Philips in den Pauslijcken Ban was / en derhalven Albertus sigh met hem niet moght vermaegschappen / volgens 't voorgeven der Roomsch-Geestlijcke / soo vielen d'Aerts-Bisschoppen van Mentz en Trier van Albrecht af. Braghten oock Paltzgraef-Keurvorst Rudolph op hare sijde / en seyden hem de gehoorsaemheyd op. Dus quam 't tot een inlandschen Oorlog. Want Keyser 1301.
1302.

Paltzgraef oudtijds des Keysers Reghter.

Albertus viel op der Bisschoppen Landen aen / en deed'er groote schade in: belegerde Bingen aen den Rhijn, oock Trier aen de Moesel, met veel verderf. De Bisschoppen vermaenden den Paltzgraef-Keurvorst sijns Reghter-ampts; als van ouds gebruycklijk / dat de Paltzgraef des Keysers Righter was; en beschuldigden Albert voor hem / dat hy / tegens sijn Gewisse en Eed / des Rijcks Landen sijne Kinderen toestack / en deselve aen haer Erflijck maeckte. Kortlijck / sy soghten hem af te setten. Doch hy quam 1304.

Inlandschen Oorlogh; en Verdragh.

met een groot Heyr uyt Elsas en Swaben aen den Rhijnstroom; en verschrickten de Vorsten soodanigh / datse sijn Liedeken singen / en met hem tot een Verdragh treeden moesten.

Doemaels was oock Oorlogh in Meissen 1305.

Oorlogh in *Meissen* tusschen Marckgraef *Frederick* en *Philips* van *Nassauw*: 1306.

tusschen Graef Philips van Nassauw en Marckgraef Frederick, Soon van Albert. Deese Krijgh nam sijnen aenvangh wegens Keyser Adolph; en Keyser Albrecht deed dien van Nassauw heymlijck veel bystand. Verdaghvaerdde oock Marckgraef Frederick voor hem te Reght: doch hy begeerde niet te verschijnen. Anno 1306. quam Keyser Albertus t'Altenburgh, en riep derwaerts Marckgraef Frederick van Meissen. Doe hy sigh daer liet vinden / sou hy buyten twijffel van eenen daer toe bestelden Moordenaer verraderlijk doorstoken sijn geworden / indien eenen sijner Dienaren deese Moord niet verhinderd had. Daer op vermomde Frederick sigh; trock in aller haest daer van daen: veroverde / met hulp sijner Stiefmoeder / de Vestingh Wartburgh; vervolgens Gotha en Weinmar in Thuringen. Des Keysers Hoofdlieden konden hem geen genoeghsame tegenstand doen.

waer in oock Keyser *Albrecht* sigh stack.

Marckgraef *Dietzman* van *Meissen* te *Leip*-

Anno 1307. bevoghten beyde de Broederen Frederik en Dietzman weer een Victorie tegens des Keysers Alberti Heyr. In deese Strijd leeden insonderheyd de Swaben een

groote

ANNO CHRISTI.

groote Heerlaegh. Vervolgens namen de Broederen geheel Meissen in / behalven alleen de Stad Freybergh. Doch Marckgraef Dietzman wierd / door bestel van Graef Philips van Nassauw, te Leipzich in S. Thomas Kerck / op Kers-avond overvallen / en doodlijck gewond / soo dat hy sterven moest / en in S. Pauli Kerck wierd begraven. Deese doodslagh hebben de Leipzigers langh daer na moeten ontgelden.

zich vermoord. 1307.

't Jaer 1308. was dat des doods van Keyser Albertus. Hy had by sigh aen sijn Hof Johannes, Soon van sijnen Broeder / geweesene Hertogh van Swaben; overleeden voor sijnen Vader Keyser Rudolph. Deeses jongen Hertoghs Johannis Vooghd was Albertus; die / onaengesien sijn Weeskind nu tot sijne Manlijcke jaren was gekoomen / hem echter sijn Patrimonium, of Vaderlijck Erf in Swaben, niet wou inruymen / vermits hy gantsch gierigh was. Hertogh Johannes eyschte 't sijne dickmael / doch te vergeefs. Ja oock / Keyser Albert settede hem eens / op de gedaghte afvoorderingh / een groen Krans je van Loof op 't hoofd / seggende: Sie daer Neef / dit voeghd u beeter / als de regeeringh van Landen en Lieden. Seer toornigh wierd de jonge Vorst hier over; verscheurde 't Kransje; en dagt / hoe hy sigh / wegens deese smaed / aen sijnen Oom sou mogen wreecken. Om dit uyt te voeren / verbond hy sigh heymlijck met drie Eedele / des Keysers geheymste Kamer-Jonckeren / genoemd Rudolph van Warth, Walther van Eschebach, en Ulrik van Palm: welcke hem met een hoogen Eed beloofden / den Keyser aen kant te sullen helpen. Vlijtigh loerdense op een goede gelegenheyd; welcke haer voorquam op Maydagh Anno 1308., wanneer Albertus van Baden na Rheinfelden wou rijden. Doe hy nu te Windisch aen de Reusz was gekoomen / en sigh daer moest laten oversetten / trad hy aldereerst in de Pont; daer na Hertogh Johannes, en de drie gemelde Kamer-Jonckeren. Dus voerense met hare Paerden over 't Water. Terwijl nu de Pont weer te rugg' keerde / om 't ander Hofgesin oock over te brengen / en de gedaghte vijf alreeds te Paerd saten / vielen de drie Kamer-Jonckeren op Keyser Albertus aen.

Ongeregtigheyd van Keyser *Albert* tegens sijns Broeders Soon Hertogh *Johannes* van *Swaben*.

Welck veroorsaeckte,

dat hy jammerlijck wierd vermoord;

Hertogh Johannes vattede de Toom sijns Paerds / en seyde: Hoe is 't Oom? Wanneer sal ick eens mijn Vaderlijck Erf bekoomen? Na 't uyten deeser woorden stiet hy hem met een Dolck in den hals. Rudolph van Wart en Walther van Eschebach doorstaecken hem met hare Deegens. Ulrick van Palm kloofde hem 't hoofd en 't aengesight; soo dat hy van sijn Paerd af-viel / en de Geest gaf. Dusdanigh een eynd heeft genoomen Keyser Albertus d'I., Hertogh van Oostenrijck, Soon van Rudolph d'I., als hy 't Keyserdom / na Adolphi dood / 9. jaren en een half had geregeerd.

en op hoedanigh een wijs

sulcks toegegaen is.

Wat sig na sijn' omkoming heeft toegedragen / en hoe grouwlijk dese Moord gewroken is geworden aen al de Deelgenooten der selve / kan de Leeser vinden by S. Munsterus, van 't leven deeses Keysers fol. 637. der nieuwe Editie. Alberti Lijck wierd na Spier gevoerd / en daer by sijnen Vader Keyser Rudolph d'I. begraven.

Waer, van deese saeck, breeder

bericht is te vinden.

Na Alberti ombrengingh bleef 't Roomsche Rijck 6. maenden en 25. dagen sonder Hoofd; te weeten / tot in November Anno 1308., wanneer Graef Henrick van Lutzenburgh (Luxemburgh) ten Keyser wierd verkooren; van wien ons nu staet te spreecken. Deese Eedele en dierbare Vorst / Keyser Henrick de VII., Soon van Graef Henrick van Luxemburgh, en Beatrix, Gravin van Heenegouw, is geweest een Heer / wel niet van groot vermoogen en ryckdom / maer van een hoogh verstand; een liefhebber der Geregh-

Henrick de VII. Keyser. *Alb. Argent. Conr. Vecer. in Henr.* VII. *Plat. in Clem.*V. *Æmil. l.* 8. *Egnat. l.* 3.

ANNO CHRISTI.

Gerechtigheyd / en een goed Krijghs-Overste van een dappere moed.

Philips de Schoone van Frankrijck Doemaels handelde Koningh Philips de Schoone van Frankrijk seer sterck met Paus Clemens de V., een geboorne Franschman van Bourdeaux, hoe se de Keyserlijcke Hooghetd en Titel van de Duytschen mogten brengen op de Françoisen, in den persoon des gemelden Philippi. 't Liet sigh aensien / als of den Paus / door de vermoordingh van Keyser Albertus, 't Spel in de hand gegeven was. Gelijck dan oock Philips seer hevigh en met Wapen-geweld op de belofte des Paus aendrongh. Clemens stond in angst / en wist niet / hoe hy 't sou maecken. Doe schreef Nicolaus Pratensis, een Kardinael / aen de Duytsche Vorsten; haer voor oogen stellende 't voor handen sijnde gevaer; en haer vermanende / sonder langer uytstel te treeden tot de verkiesingh eens Roomschen Koninghs. Te gelijck sloegen hy en de Paus haer voor de gedaghte Graef Henrick van Luxemburgh; als die 't Roomsche Rijk seer wel voorstaen / en de Kerck dienstigh sijn sou. De Keurvorsten dit vernoomen hebbende / bedanckten den Kardinael Pratensis voor de gedane waerschouwingh. Quamen in aller spoed te Franckfurt aen den Mayn by een / en verkooren Henrick ten Keyser. Koningh Philips de Schoone sijne hoop tot Water siende geworden / vattede een hevige wrock op tegens Paus Clemens, en vertrouwde hem van doe af niet goeds.

tracht 't Keyserdom van de Duytschen in sijn persoon op de Françoisen te brengen.

Henrici verkiesing van Paus Clemens bevestigd. Henrick schickte terstond Graef Amadeus van Savoyen en Graef Guido van Namen na Avignon aen den Paus / om de Confirmatie te versoecken: welckese oock verwierven; doch onder voorwaerde / dat Henrick binnen twee jaren de Kroon te Romen sou komen ontfangen. Voorts sond Clemens de Kardinalen Pratensis en Fliscus na Duytschland, om Henrici Krooningh by te woonen: welcke verright wierd op Drie-Koningen-dagh, Anno 1309. binnen Aken.

Sijnen Soon Johannes werd door Houwlijk Koningh van Boheemen. *1310.* *1311.* *Trithem.* In 't volgende jaer 1310. quamen Boheemsche Gesanten by den Keyser / biddende / dat hy Elisabeth, Dochter en eenige Erfgenaem des overleedenen Boheemschen Koninghs Wenceslai de II., met 't Koningrijck wou beleenen. Henrick antwoordde / dat Boheemen was een Rijckx-leen / alleenlijck op de Manlijcke Stam gaende; doch dat hy evenwel hier toe een goed middel wist. De Boheemsche Standen souden de Koninghlijcke Princes sijnen Soon Johannes ten Gemalin geven; 't welck dan oock gedaen wierd. Dus quam Johannes van Luxemburgh aen de Boheemsche Kroon; trock in 't volgende jaer derwaerts / en nam de Regeeringh aen.

Wirtembergbschen Krijgh. *Annal. Suev.* In dit jaer ontstond de Wirtemberghsche Oorlogh; waer in de Swabische Steeden den Graef van Wirtembergh over de 70. Steedjens en Kasteelen afwonnen: doch na Keyser Henriks dood heeft hy al deselve weer verovert.

Italien in tweedragt Met den aenvangh des jaers 1311., als geheel Italien in onrust was / insonderheyd de Steeden / door de Factien der Gibellinen en Guelphen, deed Keyser Henrick den opbod door geheel Duytschland, beveelende / dat al de geene / die Leenen van 't Rijck besaten / sigh gereed souden houden / om met hem de Romer-vaert (de Reys na Romen) over 't Gebergt in Italien te verrigten. Hy selfs trock voor uyt / in voorneemen / 't overige Volck te Lausanna in te waghten. *door de Guelffen en Gibellinen.* Derwaerts quamen tot hem de Gesanten uyt d'Italiaensche Provintien en Steeden / behalven de Florentijnsche: welcke / om sigh dies te beter tegens den Keyser te konnen opstellen / een Verbond maeckten met Koningh Robert van Sicilien. Hier tegens vereerden hem die van Pisa 40000. Goudguldens / en bevalen sigh in sijne bescherming. Dit geld quam Henrik op deese sijne Reys treflijck wel te pas. Van Lausanna begaf hy sigh na Turin; vervolgens na Asti; daer hy sijn volck verwaghtte.

Des Keysers Henrici Toght derwaerts. 1311.

Henrick werd meester van Milaen, en daer gekroond. Onder de weerspannige Steeden was oock Milaen, daer de Guelphen en haren Oversten Guidottus Turrianus d'overhand / en de Gibellinen, welcke 't met den Keyser hielden / ter Stad uytgedreven hadden. Dese Turrianus verhinderde de binnenlating des Keysers met alle maght: doch de Kardinael Fliscus, door bevel des Paus / en hulp des Vice-Graefs Maphæi, drongh door / en bragt te weegh / dat Henrik binnen Milaen sijnen Intoght als Keyser deed. Oock wierd hy hier door Aerts-Bisschop Castanus met d' ysere Kroon ten Koningh van Lombardyen gekroond.

De weerspannige Stad Brixia van Henrick belegerd; en na veel tegenweer veroverd. Hier op gaven sigh aen Keyser Henrick over de Steeden Mantua, Vicenza, Padua, Terviso, en Verona. Brixia en Cremona verweerden sigh; doch wierden door geweld verovert; hare Mueren afgebroocken / en de Burgery een sware Boete opgeleght. Ondertusschen gingh 't voor Brixia soo gemacklijck niet toe: want in de veelerley Uytvallen / welcke de Brixianen deeden / wierd Graef Walrad van Luxemburgh, des Keysers Broeder en Veld-Maerschalck / met een Pijl dood geschooten. Hier door wies de Belegerde den moed / en deeden noch een Uytval / doch verkeecken de kans / soo dat harer by de 200. wierden verslagen; 40. der voornaemste Burgeren / nevens d'Overste der Stad / Galeacius Brusatus, gevangen bekoomen. Galeacius had voor deesen aen den Keyser d'Eed afgeleght; derhalven hy / als een Meyneedige / door vier Paerden van een wierd gescheurd. D'andere gevangene verlooren 't Hoofd door de Bijl. Hier tegens ruckte de Pest in des Keysers Leger ... le wegh; en onder deselve oock Graef Guido van Namen. Echter begeerde Henrick van voor Brixen niet af te trecken. Doe de Belegerde deesen ernst sagen / gavense sigh over op genade; en moesten 20000. Goudguldens ter straf / en 100. Mannen tot Gyselaers geven: oock hare Stadsmueren en Thoornen selfs afbreecken.

Hard oordeel over de Gevangene, in een Uytval bekoomen.

Straf der weerspannige Burgery.

Keyser Henrick Van hier trock de Keyser na Genua; daer hy van d'Ingeseetene met sonderlinge blijdschap

ANNO CHRISTI. *Treckt op Romen aen. 1312.* *Drijft sijne vyanden van daer wegh; en werd hier gekroond.*

schap en eere ontfangen / oock met 100000. guldens begiftighd wierd. Den 6. van May Anno 1312. voer hy van Genua na Pisa, met veele groote Heeren uyt Hoogh en Neder-Duytschland vergeselschapt. Hier verklaerde hy Koning Robert van Sicilien voor een vyand des Roomschen Rijcks. Nam voorts synen wegh na Romen; daer d'Ursiners, en andere syner tegenparthyen / sigh tegens hem gesterckt hadden; derhalven hem niet begeerden binnen te laten. Doe de Keyser digt by Romen was genaerderd / vielen de Sicilianen en Ursiners uyt; doch wierden door Henricks Ruytery weer binnen gedreven. Den 1. van Junius trock hy in de Stad; dreef sijne vyanden / alhoewel niet sonder verlies der syne / uyt de vaste Plaetsen / diese ingenoomen hadden; en wierd van de Pauslijcke Legaten, welcke Kardinalen waren / gekroond; vermits de Paus selfs sigh t'Avignon onthield.

Wil de Florentijners tughtigen, en Koningh Robert van Sicilien beoorlogen. 1313. *Werd van een Monik door een vergiftigde Hostie van 't leven beroofd. Cuspin. in Henr. VII. Avent. l. 7. Ursperg. Naucl. Gen 44. Collenutius l. 5. Hist. Neap.*

Hier na nam Keyser Henrick voor / de rebellige Guelffen, insonderheyd de Florentijners en andere Toscaners, te verdemoedigen: te gelijck oock uyt te voeren de Ban tegens Koningh Robert: ten welcken eynde hy de Standen des Rijcks na Neurenbergh beriep / en vermaende tot de gewoone Leen-hulp. Hy selfs begaf sigh op de Reys. Maeckte met Koningh Frederik van Sicilien een Verbond / en wou de Florentijners met geweld aengrijpen. Den 14. van Augustus quam hy te Bonconvent. Wou s'anderen daeghs / op Mariæ Hemelvaert, 't Sacrament des Ligchaems Christi ontfangen / waer toe hy sigh eenige dagen langh met vasten en bidden had bereyd. Doe gaf de Prediker Monick Johannes Politianus van Siena, door de Florentijners hier toe aengeset / hem een vergiftigste Hostie; waer op hy plotslijck sieck wierd. Vermits hy nu geen Braeckmiddel wou gebruycken / om niet met 't gif te gelijck de geconsacreerde Hostie uyt te werpen / soo nam de kranckheyd sulcker wijs d'overhand / dat deese roemlijcke Keyser sijnen Geest gaf op S. Bartholomæi dagh den 24. van Augustus. 't Lijck wierd gevoerd na Pisa, en daer Koninghlijck begraven. Hy had geregeerd 5. jaren en 1. weeck. Men seght / dat hy den Monick deed waerschouwen / sigh wegh te packen / wijl hy sijn misbedrijf hem geerne vergaf. Immers / voor datmael is 't dien Booswight ontkoomen. Maer na des Keysers dood wierd hy gegreepen / levendigh gevild / en sijn Klooster in d'asch geleght.

Koningh Johannes van Boheemen set d'Oorlogh in Italien voort.

Doe de Duytsche Hulpbenden (waer by sigh oock bevonden des Keysers Henrici Soon Koningh Johannes van Boheemen, een Marckgraef van Brandenburgh, en de Hertogh van Bayeren), de tydingh van des Keysers dood hadden ontfangen / keerde 't meeste deel weer na Duytschland: doch Koningh Johannes volhardde in sijn voorneemen / en settede den Oorlogh in Italien voort.

Griecksche Keyseren.

Nu moesten wy ons tot de Griecksche Keyseren wenden; doch van de Regeering Andronici II. Palæologi is alreeds meldingh gedaen tot in de tyd van Keyser Lodewijk van Bayeren, en 't jaer Christi 1326., wijl sigh onder deselve weynigh gedenckwaerdighs heeft toegedragen.

Aenvangh der Turksche Geschiedenissen. Zacuthi. Niceph. Greg. l. 6. Georg. Pach. l. 9. Georg. Phran. l. 1. c. 8. seq. *Ottoman d'I., of de Groote.* *Na hem al de Turksche Monarchen genoemd Ottomannen; en haer Hof d'Ottomannische Porte.*

In de Geschiedenissen der Oostersche Landen is / nevens de Saraceenen, dikmael gewagh gemaeckt van de Turken, alhoewel sonder ordre / wijlse doemaels noch geen seeker Overhoofd hadden; of indien'er een was / soo is'er doch in de Historien niets van te vinden. Maer op Anno Christi 1300. stellen byna alle Schrijvers d'aenvangh der Regeeringh van Ottoman d'I., of de Groote; op de volgende wijs. In Natolien, of Kleyn-Asia, heerschte een Saraceensche Sultan, genoemd Aladinus; die sijne Hofhouding had t'Iconien; oock te gelijck over Cilicien en Caramanien 't gebied voerde. Anno 1297. vielen de Tattaren in sijn Land / en dreven hem daer uyt / soo dat hy tot aen de Zee moest ontvlieden. Om nu haer dies te sterker tegenstand te mogen doen / maeckte hy sigh de Turken tot Vrienden / en gaf haren Vorst Otrugarel (by andere Ortogulus) 't Land Caramanien in Leen. Doe nu de gemelde Otrugarel korts daer na stierf; beleende de Sultan Aladin daer mee Osman, of Ottoman, Otrugarels Soon: gaf hem oock by d'Investiture Swaerd / Vaen / en Wapen. Deese Ottoman, of Osman, is even dien geenen / na wien de Turksche Monarchen noch hedensdaeghs Ottomannen werden genoemd; en haer Hof d'Ottomannische Porte.

Werd van Sultan Aladin in Natolien, een Saraceen, beleend met Caramanien. *Wind verscheydene Plaetsen aen de Swarte Zee. Sterft. 1325.*

Beyde Otrugarel en Ottoman waren van een geringe Afkoomst onder de hare / doch goede Krijghslieden / van behendige aenslagen; ter welcker oorsaeck sy oock soo hoogh waren opgeklommen. Ottoman insonderheyd liet sigh met 't Landschap Caramania niet vergenoegen; maer veroberde Anno 1300. de seer maghtige Stad Sebasta, in onse tyd genoemd Sina: daer na veel andere Plaetsen / geleegen aen de Swarte Zee. Men eygend hem toe een Regeeringh van 26. of 28. jaren: doch datmen d'aenvangh neeme van Anno Christi 1297.; dan sal sijne dood vallen in 't jaer 1325.; ter welcker tyd hem gevolghd is sijnen Soon Orcanes, als tweede Turksche Koningh.

Italiaensche Geschiedenissen.

Van d'Italiaensche Geschiedenissen is onder de Historien des Keysers Henrici VII. genoeghsame meldingh gedaen / wijl byna al de verrightingen deeses Vorsts sigh in Italien hebben toegedragen. Te Napels regeerde Robertus, Caroli Soon; en in Sicilien Frederik van Arragon; van welcke beyde oock gesproocken is onder Henrik de VII.

Fransche Geschiedenissen. *Franschen Oorlogh tegens de Vlamingen.*

Belangende Frankrijk, wy hebben hier boven gewagh gemaeckt van den Oorlogh / die Koningh Philips de Schoone voerde tegens de Vlamingen. Deese Krijgh heeft sigh / met veranderlijck geluck / doch groote schade van Vlaenderland, uytgestreckt tot in 't jaer 1309., wanneer Vreede wierd gemaeckt; by welcke de Vlamingen, als de swackste / de Françoisen in veelen moesten te wil sijn / en ja seggen / daerse liever neen geseght hadden. Sulck een uytgangh werden gemeenlijck gewaer de geene / welcke met

Magh-

ANNO CHRISTI.

Maghtiger dan sy sijn / Oorlogh willen voeren. 't Is d'aerdene Pot niet geraedsaem tegens d'ysere te stooten.

Bericht van de *Tempel-heeren*; 1307.

Anno 1307. heeft sigh toegedragen d'ellendige ombrengingh der Tempel-heeren, gemeenlijck geseght Tempellieren, in Franckrijck, onder de Regeeringh van de Bloed en Geld-gierige Philips de Schoone. Om den Leeser een naerder bericht van deese Lieden te geven / soo staet te weeten / dat d'Orden der Tempel-heeren is ontstaen Anno 1123., onder Paus Calixtus de II. Eerst voeghden in de Stad Jerusalem sigh negen persoonen by een; onder welcke de voornaemste waren Hugo Paganus, en Gotfried van S. Omer. Deese hadden hare Wooningh in den Voorhof van Salomons Tempel te Jerusalem. Herberghden de Vreemdelingen / of Pelgrims, die uyt Europa in 't H. Land quamen. Bragten deselve gewapenderhand hier en ginstsch / binnen en buyten de Stad / en toonden haer de H. Plaetsen. Tot haer begaven sigh naderhand meer / en noch meer andere / selfs oock Eedele; soo dat haer getal / bestaende uyt allerley Natien, groot wierd. S. Bernhardus, Abt van Clervaux, heeft haer seeckere Regulen, om na te leven / voorgeschreven; Paus Honorius de II. haer' Orden bevestighd / en haer veroorloft / in wit Gewaed te gaen. Eugenius de III. heeft'er 't roode Kruys toegedaen.

en d'opkoomst harer Orden.
Mart. Pol. Platina. Paralip. Ursperg.

Werden in rijckdom en maght de Koningen gelijk.

Deese Tempelliers namen van dagh tot dagh toe in rijckdom en maght; sulcker wijs / datse daer in de Vorsten / ja Koningen gelijk waren. Hier door deedense de Saraceenen en Ongelovige een lange tijd dappere tegenstand: beschermden de Christenen in 't H. Land; en beweldadighden de Vreemdelingen. Insonderheyd in Franckrijck besatense veele Goederen en Heerlijckheden; 't welck oock d'oorsaeck haers ondergangs is geweest.

Koningh *Philips de Schoone* van *Frankrijck*, lust tot hare Goederen krijgende,

Philips de Schoone, Koningh van Franckrijk, kreeg lust tot de Rijckdommen der Tempel-heeren in sijne Landen. Handelde derhalven met Paus Clemens de V., soo dat hy in hare Veroordelingh bewillighde. Daer op gingh d'aenslagh tegens haer aen. Men beschuldighde haer van Afval van 't Christen Geloof; van Kettery; van t'samenverstand met de Saraceenen; van Sodomie, van misdaed der gequetste Majesteyt / &c.

beschuldighd haer van verschricklijcke misdaden;

Veele Schrijvers houden 't daer voor / dat haer van de Paus en Koningh onreght geschiedde. 't Sy so 't wil / men heeft haer allerweegen aengegreepen / en in harde Gevanknissen geworpen; waer inse jammerlijck geplaeghd en gepijnighd wierden. Men beloofde 't leven te schencken aen den geenen / die yets tegens sijn' Orden bekennen / deselve als een schaedlijcke Secte verwerpen / en de gedane beschuldigingen bekraghtigen sou. Doch niemand van alle wou hier toe komen. Haren Opperstten / of Hooghmeester / Jacob van Burgundien, wierd gegreepen / en na Lions tot Paus Clemens gevoerd / die hem door goede woorden soo verr' beyraette / dat hy yets beleed tot nadeel sijner Ordens-broederen. Doch doe hy weer te Parijs quam / weerriep hy alles; seggende / dat hy qualijk gedaen / en d'onschuldige beloogen had. Doe maecktemen een Vyer op d'openbare Plaets; en men voerde hem daer by. Echter betuyghde hy / datmen de Tempel-heeren ten onreght de gemeldde misdaden opleydde. Daer op braght men hem 't vyer aen de voeten / welcke verbrand wierden; doch hy bekendde niets met allen. Voorts deedmen 't vyer opwaerts tot aen sijn ligchaem gaen; maer noch bleef hy volstandigh by sijn' ontkenningh. Dus stierf hy in onuytspreecklijcke smerten. Een diergelijcke doodswijs / met een evengelijcke volstandigheyd / hebben uytgestaen twee persoonen van hoogen Adel / de naeste na Jacob van Burgundien in deese Ridder-orden. Al d'andere Tempel-heeren in geheel Frankrijk, sijn op 't wreedste uyt de weereld geholpen; meerendeel levendigh verbrand. Hare Goederen troch Koningh Philips na sigh; waer door hy den argwaen / dat dit wel alleen d'oorsaeck haers doods mogt sijn / niet weynig vermeerderde.

en brenght haer, met bewilligingh des Paus, alle om 't leven, door seer vreeslijcke doodswijsen, 1309.

op 't alder-tyrannighst; voorts al hare Goederen na sigh neemende.

Hoe 't in *Spaenje* en anderweegen met haer ging. 1310.

Doe den aenvangh dus in Franckrijck gemaeckt was / gingh 't in andere Landen ook over d'arme Tempelliers; doch wat saghter. Want sy wierden niet soo tyrannisch om 't leven gebraght / als in Frankrijk, maer alleen wegh gejaeghd; en hare Goederen in Spaenje d'Orden van Calatrava, anderweegen genoemd der Johanniten Orden, of de Duytsche Kruys-broeders, toege-eygend.

Philips de Schoone valt op de Jaght van sijn Paerd, en moet sterven.
Annal. Fland.

In November Anno 1314., als Koningh Philips de Schoone ter Jaght was / en een wild Swijn met lossen Toom na-ylde / viel hy van sijn Paerd af; en wierd van 't selve een stuck weghs voortgesleept. Tot de versseeringh sloegh een Sieckte / welcke hem na weynigh dagen uyt de tijdlijckheyd ruckte te Fontainebleau, daer hy ter weereld was gekoomen; als hy nu byna 28. jaren had geregeerd. Hem volghde sijnen Soon Lodewijck, of Louis, de X., bygenoemd Hutin: die de Joden weer in Franckrijck liet woonen; waer uyt sijnen Vader haer verdreven had. Deese Ludovicus was seer onrustigh. Braght oock een Heyr aen tegens Vlaenderen; doch sonder yets te verrighten / wijl hy Anno 1316. overleed / als hy nauwlijcks anderhalf jaer had geregeerd. Van sijnen Nasaet Philips de Lange sullen wy hier na spreecken.

Lodewijk de X. 1316.

Engelsche Geschiedenissen. 1306.
Buchan. l. 8. Polyd. Virg.

Als de Schotten eenige jaren langh Koningh Eduard van Engelland onderworpen waren geweest / verkoorense eyndlijck Anno 1306. tot haren Koningh Robertus Brusius. Andere stellen / dat hy sigh selven in de Regeeringh indrongh / na dat hy Johannes Cumingus, Stadhouder in Schotland, in de Kerck by den Altaer had dood geslagen. Koningh Eduard van Engelland wou deesen Robert verdrijven; doch hy verweerdde sigh tegens d'Engelsche; en noch daer-en-boven vielen de Schotten in Northumberland; verbrandende en vermoordende alles wat haer voorquam. Ondertusschen stierf Eduard, diens Naems d'eerste onder de Normandy-

Dood van *Eduard* d'I.

sche

ANNO CHRISTI.

sche Koningen in Engelland, na dat hy 34. jaren had geregeerd. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Eduard de II.; die met den aenvangh des jaers 1308. te Westmunster wierd gekroond. Onder hem heeft Koningh Robert van Schotland al d'Engelsche voorts ten vollen uyt 't Schotsche Rijck gedreven; oock twee Invallen in Engelland gedaen/ en daer grouwlijck gehandeld. Eduard sond een Krijghsheyr tegens hem: doch de Schotten sloegen d'Engelschen op de vlught: voeren over na Yrland, en plaeghden dit Eyland vier jaren langh met roven en branden; tot dat d'Yrlanders Roberts Broeder Eduard versloegen/ en de Schotten weer 't Land uytjoegen.

Eduard de II. 1308.

Der Schotten Invallen in Engelland. 1311.

Na Ferdinand de IV., Koningh van Castilien en Legion, die/ gelijck hier boven gemeld is/ op der twee onschuldig-omgebragte Broederen verdaghvaerdingh voor den Reghterstoel Christi, had moeten verschijnen/ en sterven Anno 1312., is sijnen Soon Alphonsus d'XI. in de Regeeringh getreeden; die de Heerschappy 39. jaren heeft gevoerd; soo dat deselve sigh uytstreckt tot in de tijd van Keyser Carel de IV.

Spaensche Koningen.

Als Uladislaus Locteck sijne Tegenparthy/ Hertogh Henrick van Glogauw, door hulp sijns grooten Aenhanghs/ uyt 't Land gedreven/ en nu 't Koninghrijck Polen in handen had/ sond hy niet/ gelijck hy had behooren te doen/ wegens sijne krooningh aen Keyser Albertus, vermits hy wist/ dat deese Majesteyt hem niet gunstigh was/ maer na Paus Clemens t'Avignon: die wel hier in bewillighde/ soo dat Locteck te Cracauw wierd gekroond op den 20. van Januarius Anno 1320.; doch onder een harde voorwaerde. Want hy moest de Pieters-Penning, voor deesen op elck hoofd in 't gantsche Koninghrijck gesteld/ doch een wijl tyds aghtergebleven / den Paus op nieuws schriftlijk beloven/ en hem sijn Rijck Leenbaer maken. De Vorsten van Silesien wilden hier in niet bewilligen; derhalven wierdense van de Paus geëxcommuniceerd. Hoe 't verder gegaen is/ sal in 't vervolgh der Geschiedenissen van Koningh Locteck verhaeld werden.

Poolsche Geschiedenissen. Dubrav. l.20.

Uladislaus Locteck.

Maeckt Polen den Paus Cijnsbaer. 1320.

Om 't Koninghrijck Hongaryen twistteden Anno 1302. Wenceslaus, Soon des Konings van Boheemen, en Carel Robert, Soon des Koninghs van Sicilien. Paus Bonifacius d'VIII. verdaghvaerdde haer voor hem; maer vermits deese Vorsten niet schuldig waren te verschijnen/ so wierd ook niets verrigt: daer-en-boven stierf Bonifacius korts daer na (Anno 1303.). Niet langh na deesen riep Koningh Wenceslaus van Boheemen sijnen Soon/ oock Wenceslaus genoemd/ uyt Hongaryen weer t'huys; die de Kroon van S. Stephanus met sigh nam/ en in Boheemen braght. Doe verkooren de Hongariërs Paltzgraef Otto, Hertogh van Bayeren; die S. Stephani Kroon van Koningh Wenceslaus weer bequam/ en met deselve gekroond wierd. Als nu Koningh Otto 't Land met een breedsame meeningh doorreysde/ sonder eenige aghterdoght op verradery/ wierd hy van de Waywoda in Sevenbergen, Ladislaus, gevangen genoomen/ in een Kasteel gevoerd/ en daer in vast gehouden/ tot dat hy de Kroon weer overgaf/ en van 't Koninghrijck afstond. Dus quam Carel Robert, of Carlebert, aen de Hongarische Kroon.

Hongarische Koningen. Hist. Austr. Dubrav. l.18.

1303.

1305.

Verwarden handel daer ontrent.

In 't volgende jaer/ als de jonge Koning Wenceslaus van Boheemen een Toght na Polen wou ter hand neemen/ om dit Koninghrijck/ 't welk sijnen Vader voor Locteck had beseeten/ als sijn Patrimoniael Goed/ in te neemen/ en op deese Reys t'Olmutz in Moravien was gekoomen/ wierd hy hier op den klaren middagh in sijn bed dood geslagen/ noch geen jaer geregeerd hebbende; waerom hy dan van eenige niet onder de Koningen werd geteld. Men kon oock niet te weeten koomen/ wiese waren/ die sulck een gewaeghd stuck hadden begaen. Van dien tijd af aen/ en noch heden/ hebben de Boheemers uytlandsche Koningen gehad. Want na Wenceslaus is 't Koninghrijck Boheemen gekomen op sijnen Swager Hertogh Johannes van Luxemburgh, Soon van Keyser Henrick de VII., gelijck hier boven gehoord is.

Poolsche Geschiedenissen Siffrid. l.2.

Koningh Wenceslaus vermoord. 1311.

In Deenemarken regeerde Christophorus de II., Broeder van Koningh Erick de IX., ontrent Anno 1325. Hy voerde Oorlogh tegens Graef Gerard van Holstein; doch met slecht geluck. Want hy wierd van de Holsteiners op de vlught geslagen; selfs gevangen/ en op 't Slot Gottorp gebraght. Wilden nu de Deenen haren Koningh Christoffel weer los krijgen/ soo moestense den Holsteinschen Graef/ in plaets van Rantsoen/ 't Eyland Funen inruymen. Hier over vergrimden sigh de Deenemarkers soodanigh/ datse gantsch onsinniger wijs alle Saxen en Holsteiners, diese in de Steeden Lunden en Helsenburgh aentroffen/ dood sloegen. Om nu sijnen Vader te wreecken/ heeft des Koninghs Christophori oudste Soon (want hy heeft'er twee nagelaten Otto en Woldemar) sigh opgemaeckt/ en viel op Holstein aen. Graef Gerard bejegende de Deenen; deed met haer een Veldslagh/ behield de Zeege/ en voerde Otto met hem na Holstein; daer hy hem deed bewaren op 't Slot Seegenbergh.

Deensche Geschiedenissen. 1325.

Joh. Petri Chron. Holst p.1. Krantz. Dan. l.7.

Twee Koningen van Denemarken gevangen.

Na de dood van Paus Bonifacius d'VIII. wierd in sijne plaets verkooren van 22. Kardinalen Nicolaus Bocasinus van Terviso, uyt de Prediker-Orden; die sigh noemde Benedictus de IX.; doch sat niet langer dan 8. maenden en 6. dagen. Stierf te Perusia; en wierd oock daer begraven. Doe verkoor men Clemens de V., een gebooren Franschman van Bourdeaux. Na de gedane keur begaf hy sigh na Lions in Frankrijk. Als de Kardinalen hier mee niet te vreeden waren/ seyde hy: Willense my ten Paus hebben/ soo is 't billijck/ datse my volgen; niet ick haer. Dus liet hy sigh kroonen/ in sulck een toeloop van volck/ dat een diergelijcke meenigte daer noyt gesien was. Na de volbraghte Ceremonien/ terwijl Koningh Philips van Frank-

Roomsche Pausen.

Benedictus de IX.

Clemens de V.

Doet sigh Kroonen te Lions in Frankrijk.

ANNO CHRISTI.

Frankrijck en veel andere groote Heeren met hem uyt de Kerck na 't Palays gingen / viel een Muer ter neer / verpletterende Hertog Johannes van Burgundien, en veel andere Menschen. Koningh Philips selfs wierd beschadighd: en de Paus in 't gedrangh van sijn wit Paerd afgestooten / soo dat de drievoudige Kroon van sijn Hoofd af-viel; uyt welcke een Karbonckel / of / volgens andere / een Rubijn wierd verlooren / gewaerdeerd op 3000. Ducaten. Hoe kostlijk moet dan de geheele Pauslijcke Kroon wel sijn? Deese Clemens heeft / nevens Koningh Philips de Schoone van Franckrijck, de Tempelheeren op de voorheenen verhaelde wijs verdelghd: een groot Concilium te Vienna aen de Rhosne gehouden; en de Pauslijke Stoel van Romen na Avignon verset; daerse 74. jaren langh is gebleven / tot geen kleyn nadeel van Italien en de Stad Romen. Paus Clemens heeft geregeerd 8. jaren / 10. maenden / 16. dagen. Stierf in April Anno 1314, als even 8. maenden te vooren Keyser Henrik de VII. was overleeden. Dus had men ter deeser tijd noch Keyser noch Paus in de Christenheyd. Want 't Keyserdom stond 1. jaer en 2. maenden; 't Pausdom 2. jaren en 3. maenden open. Van sijnen Nasaet Johannes sullen wy spreecken onder Keyser Ludovicus Bavarus.

en jammerlijken Inval by deese Kroningh.

De Pauslijke Stoel van Romen na Avignon verset, 74. jaren langh.

De Christenheyd nu langh sonder Paus en Keyser.

Onder de geleerde Mannen ten tijde van Keyser Albrecht vindmen Johannes Scotus, genoemd de subtile Doctor, en Alanus, d'Universeele Doctor (want sulcke Namen wierden doemaels gegeven). Onder de Juristen, Petrus de Bella pertica, Professor t'Orleans, en Jacobus Ravanus in Lotharingen, die aldereerst sijne Discipulen sou geleerd hebben / na de Dialectica te disputeeren. De Griecksche Historieschrijver Nicephorus Callistus stellen sommige in 't jaer 1300.

Geleerde Mannen.

Anno 1295. viel Koningh Alexander van Schotland van sijn Paerd af / en brack den hals / soo dat hy terstond den Geest gaf / als hy 37. jaren had geregeerd over 't genoemde Koninghrijck.

Koningh Alexander van Schotland breeckt den hals.

In 't jaer 1298. ontstond een verschricklijke Aerdbevingh / waer door veele Huysen / ja geheele Steeden ter neer geworpen wierden; ontelbare Menschen om 't leven quamen. Doemaels was de Paus te Reate, en begaf sig op 't Kerckhof aen 't Predikheeren-Klooster; daer hy sigh onthield met de Kardinalen en sijn gantsche Hofgesin in Tenten en Stroo-hutten / alhoewel 't koud / en na S. Andries dagh was.

Grouwlijke Aerdbevingh in Italien.

Anno 1305. is de Stad Wilda in Litthauwen gebouwd geworden door Gedimin, der Litthauwers Vorst / na dat hy de Landen Volhinien en Kiow had veroverd.

Wilda in Litthauwen gebouwd.

In 't jaer 1306. liepen de Wateren in Duytschland, insonderheyd de Rhijn en Main, soo hoogh op / dat deese (de Main) de Brugg' te Franckfurt om verr' wierp / en veel meer andere schade deed.

Waters-nood in Duytschland.

Anno 1307., als de Landvooghden van Keyser Albertus, door hem als Roomsch Keyser in Switserland gesteld / hare Maght misbruyckten / en allerley moedwil tegens d'Ingeseetene pleeghden / bevonden die van Ury, Schweitz en Unterwalden sigh genoodsaeckt / op middelen te dencken / hoese haer tegens onbillijck geweld souden mogen beschermen. Doemaels begondense al van een Eed-verbond te handelen. Dat nu tot desen Opstand / en de daer op gevolgde Verbindnis / d'Inwooners der drie Landen Ury, Schweitz en Unterwalden gelijck als gedwongen wierden door de Tyrannyen der Landvooghden (niet van d'Oostenrijckshe Vorsten / maer van de Roomsche Keyseren en Koningen ingeset) / kan blijcken uyt veele sonderlinge gevallen / welcke sigh ontrent deese tijd hier toegedragen hebben / en aengeteeckend sijn geworden. Wy willen van eenige der selve kortlijck gewagh maecken; wijlmen de breede beschrijvingh daer van kan vinden by Munsterus, Simlerus, en meer andere.

Eersten aenvangh des Switserschen

Verbonds 1307. Pirkhaim. l. 1. bell. Helvet. 7. Simlerus.

Waerom gemaeckt.

De Vooghd van Unterwalden begeerde aen eenen sijner Landlieden / dat hy hem een paer Ossen sou senden / sonder te seggen / of hy deselve wou betalen of niet. Als nu de Landman dit beleefdlijck weygerde / sond de Landvooghd een Kneght derwaerts / die d'Ossen met geweld wou wegh neemen. Des Boeren Soon kon dit soo niet verstaen. 't Quam derhalven tusschen deese twee tot slagen / en de Geweldenaer wierd aen sijn' eene hand wat verseerd. Doe liep hy weer na sijnen Heer / en klaeghde over des Landmans Soon. Doch wijl deese / uyt vreese voor de Landvooghd / de vlught had genoomen / deed dien Tyran, de Vader selfs niet bekoomen konnende / de Vader grijpen / die doch met deesen Twisthandel gantschlijk niet te doen had gehad / en hem tegens alle reght d'oogen uytsteecken.

Kort beright van eenige wreveldaden

en grouwlijcke Tyrannyen

Een andere Vooghd t'Underwalden had oogen vol Overspel geworpen op eens Landmans Wijf / schoon van gedaente. Hy raemde de tijd / dat haren Man niet t'huys was / en dwongh haer / hem een Kruyd-bad te bereyden / daer na by hem in 't selve te gaen sitten. De Vrouw meende / datse den Landvooghd niets moght weygeren. Stelde echter de saeck soo langh uyt alsse kon / op hoop / dat haren Man onderwijl sou t'huys koomen; gelijck oock gebeurde. Hy vond de Heer Landvooghd in 't Bad sitten; maer in plaets dat hy hem geweven sou hebben / sloegh hy hem met een Bijl de Hoofdader af / soo dat hy in 't Bad beyde des Badens en Boeleerens vergat. Dus ontfingh hy sijnen loon.

der van de Keyser gestelde Landvoogden in Switserland.

Willem Tel, een Landman van Ury (eenige stellen / dat hy van Adel was) werd in de Switsersche Historien boven andere dickmael gedaght / wegens den handel des Landvooghds van Ury en Schweitz tegens hem. Wijl hy te Tyrannisch met d'Onderdanen te werck gingh / en van haer eysche dingen / welckese niet schuldigh waren te geven of te doen / soo beklaeghdense sigh hier over meenighmael. De Landvooghd had Vleyers by sigh / welcke hem inbliesen / dat

Aenmerklijke Geschiedenis.

dat

.NNO CHRISTI.

dat der Onderdanen gehoorſaemheyd aen haer Overheden ſoo groot moeſt ſijn / dat als hy (de Vooghd) ſijnen Hoed op een Staeck ſettede / ſy ſchuldigh waren / den ſelven geen minder eere te betoonen/ als hem ſelfs. Doe de Vooghd dit hoorde / wierd hy begeerigh / de Proef hier van te neemen. Liet op de wegh een Stangh opregten; ſtelde ſijnen Hoed daer op; en beval / dat alle die voorby gingen dien Hoed eere ſouden bewijſen/even als of hy ſelfs daer tegenwoordig ware. Ordonneerde oock een Dienaer / om hem aen te brengen al de geene / welcke dit bevel niet ſouden gehoorſamen. De gedagte Willem Tel gingh voorby / en liet de Hoed

oorge- allen tuſ- chen ee- en *Willem* *el* van *ry*, een

den Hoed ſijn / wijl ſijn grootmoedigh hert in ſulck een dwaſe Slavernij niet kon bewilligen. Terſtond wierd hy verklickt / en voor den Landvooghd geroepen. Hy kon niet loogchenen 't geen waer mee hy beſchuldighd wierd. Doe beval deeſe Dwingland / dat hy ſijn Soontje/ter ſtraf/een Appel van 't hoofd ſou ſchieten / wijl hy de roem had / van een ſeer juyſt Booghſchutter te zijn. De Vader weygerde vry langh / wegens 't groot gevaer. Doch ſiende dat het niet anders ſijn kon / ſoo nam hy twee Pijlen. D'eene deed hy op den Boogh; d'andere ſtack hy in ſijne Pijlkoocker. Vervolgens ſchoot hy / door een genadige beſtieringh Gods / d'Appel

ANNO CHRISTI.

ſeer gewis Boogh-ſchutter.

van ſijns Kinds hoofd / en voldeed dus 't Vonnis tegens hem uytgeſprooken. De Landvooghd / hier tegenwoordigh ſijnde / vraeghde Willem Tel, waer toe hy de tweede Pijl had willen gebruycken? Onvertſaegd gaf hy tot antwoord: Indien ick mijn Soontje had getroffen / ſoo ſou ick deeſe Pijl op u uytgeſchooten hebben. De Tyran, hier over verbaeſd / liet Tel aenvatten / in een Schip werpen / en wou hem na een Gevancknis doen voeren. Maer als de Schiplieden met hem tuſſchen Ury en Brun quamen / ontliep hy haer / en hield ſigh een tijd langh u[...]'t Geberght op. Doe hy nu hoorde / dat de Landvooghd een Reys derwaerts deed / voorquam hy hem op den wegh / en ſchoot een Pijl na hem / die hem ſoodanigh raeckte / dat hy diergelijcke moedwilligheden noyt meer begingh. Wijl nu oock anderweegen geen minder wreveldaden van de Landvooghden wierden gepleeghd / ſoo quam 't daer toe / dat d'Ingeſeetene de Vooghden gantſchlijck afſchaftten; en hare Vryheyd / volgens hare Privilegien, beeter in aght namen; welckeſe oock / door middel haers Verbonds / tot noch toe loflijck hebben verdeedighd en behouden. Dit is

n den *Ty-* *annischen* and- oogd van *ry* en *chweitz.*

t Verbond er drie Orden; n de

echter eerſt naderhand onder de Regeeringh van Keyſer Lodewijck de Bayer Anno 1310. in 't werck geſteld geworden. Twee jaren daer na heeft Keyſer Henrick de VII. de gemelde drie Cantons, Ury, Schweitz en Unterwalden, 't Privilegium gegeven / datſe van niemand anders / dan van een Roomſch Keyſer / hare Landvoogden ſouden ontfangen; en dat deſelve Inboorlingen haers Lands moeſten ſijn.

Anno 1313. hadmen een ſwaere Peſttijd. In Duytſchland was de hongersnood ſoo geweldigh / datmen Koorn uyt vreemde Landen / ja ſelfs uyt Sicilien, derwaerts bragt. Twee jaren hier na verdierf 't Koorn al weer / vermits 't van May af tot in November geduerigh regende; waer door de Granen niet tot hare rijpheyd konden geraecken. Hier uyt ontſtond een groote diere tijd en hongersnood. In deeſe dierte ſijn alleen in de Stad Erffurt 8000. Menſchen van honger geſtorven; welcke met Wagenen buyten de Mueren wierden gebraght.

Na de dood van Keyſer Henrik de VII., als 't Rijk nu 1. jaer / 1. maend en 24. dagen ſonder Hoofd was geweeſt / quamen eyndlijck de Keurvorſten in November Anno 1314., ten deelen

Land-voogden afgeſchaft. 1310.

1313. Peſt en Hongers-nood.

1315. Gedueriger Regen.

Alleen t *Erffurt* 8000. van honger geſtorven.

Twee Keyſers te gelijck verkooren.

ANNO CHRISTI.

len in eygener persoon / ten deelen door Gesanten / in de Stad Franckfurt aen den Mayn by een; doch wierden over de keur tweedraghtigh. De beyde Aerts-Bisschoppen van Mentz en Trier, de Koningh van Boheemen, en de Marckgraef van Brandenburgh gaven hare Stemmen op Hertogh Lodewijck van Bayeren, Paltzgraef aen den Rhijn, Soon van Keurvorst-Paltzgraef Lodewijk. Tegens desen wierd van d'Aerts-bisschop van Keulen, de Paltzgraef-Keurvorst by den Rhijn, en de Hertog van Saxen verkooren Hertog Frederik van Oostenrijck, des voorigen Keysers Alberti Soon. Maer vermits Hertogh Lodewijck van Bayeren de meeste Stemmen had / soo wierd hy t'Aken door dien van Mentz en Trier gekroond. Hertogh Frederick daer tegens deed sigh door dien van Keulen te Bon kroonen. Deese twee Vorsten waren Suster en Broeders Kinderen. Want Hertogh Fredericks Vader / Keyser Albertus, en Hertogh Lodewijcks Moeder / Vrouw Mathild, waren beyde Kinderen van Keyser Rudolph van Habsburgh. Echter hebbense aght volle jaren malkander vyandlijck beoorloghd / tot dat eyndlijck Frederiks rampspoed en gevanckenis een eynde van deesen handel maeckte.

Alb. Argent. Æmil. l. 8. Egnat. l. 3. Annal. Henr. Steron. & Henr. Rebd. Blond. d. 2. l. 10.

1314.

Lodewijck de *Bayer* gekroond t'*Aken*: *Frederick* van *Oostenrijck* te *Bon*.

Anno 1315., als de Steeden in Elsas en Switserland hoorden / dat Paltzgraef Lodewijck van de meeste Keurvorsten verkooren / en t'Aken gekroond was / namense hem aen voor wettigh Keyser en haren Heer. Ook schafften die van Ury, Schweitz en Unterwalden d'Oostenrijcksche Landvooghden af; waer uyt een swaren Oorlogh ontstond. Hertogh Leopold viel / in den naem sijns Broeders / seer sterck op de genoemde drie Cantons, of Oorden, aen.

Oorlogh tusschen *Oostenrijck* en *Switserland*, wegens d'afschaffingh der Landvooghden. *J. Simlerus.*

In dit jaer quam 't tweemael tot een Slagh. Want de Hertogh van Oostenrijck greep die van Ury en Schweitz met meer dan 15000. Mannen ontrent Morgarten by d'Eger-Zee aen: doch vermits dit een enge Pas was / soo datmen met de Ruytery hier niets kon verrighten / wierden d'Oostenrijckers met hare groote schade te rugg' geslagen; van welke ontrent 1600. te paerd in de loop bleven. Een andere hoop van Leopoldus greep die van Unterwalden aen: doch die van Schweitz en Ury quamen d'Unterwalders te hulp; soo dat ook hier d'Oostenrijcksche wierden geklopt. Der selver Oversten was de Graef van Strasbergh.

Neerlaegh des *Oostenrijckers* door de *Switsers*, eenmael en andermael.

Vermits nu deese drie Oorden, of Cantons, in dien harden aenstoot malkander soo getrouwlijk hadden bygestaen; en sy genoegsaem voorsagen / dat de Vorsten van Oostenrijck niet soo lightlijck souden aflaten van haer te beoorlogen / soo hebbense t'Ury t'samen een eeuwigh Verbond beswooren; 't eerste 't welck in Switserland met een Eed was bekraghtighd: waerom dan ook van dien tijd af aen deese Verbondene wierden genoemd 't Eed-genootschap, en d'Eed-genooten: 't Verbond selfs der drie Walh-Statten Bund. Van 't selve vindmen dit Vers in hare Tael.

Eerste *Switsers* Verbond, of Eed-genootschap. 1316.

Da Demuth weint/und Hochmuth lagt/
Da ward der Schweitzer Bund gemacht.

Vermits Paltzgraef Rudolph Keurvorst in de Keyserlijcke Verkiesingh sijne Stem niet had gegeven aen sijnen Broeder Hertogh Lodewijck, soo nam deesen sulcks soo euvel op / dat hy den gemelden sijnen Broeder beoorloghde / en hem geheel uyt den Paltz verdreef. Daer op ontweeck Rudolph na Engelland, en is hier ook gestorven. Naderhand echter hebben sijne Kinderen den Paltz weer bekoomen.

Keyser *Lodewijck* verdrijft sijnen Broeder *Rudolph* uyt den *Paltz*.

Anno 1317. belegerde Hertogh Frederick van Oostenrijck (Tegen-Keyser) de Stad Eszlingen. Keyser Lodewijck quam aen / om deselve t'ontsetten; waer op tusschen beyde deese Parthyen een Veldslagh voorviel; met weersijds groot verlies van volck; sonder dat yemand wist / aen welck deel de Zeege was toe te schrijven. Twee jaren hier na / als beyde deese Vorsten sigh merckelijck hadden versterckt / ruckte Keyser Lodewijk met sijn Heyr in 't Land over den Ens. Hertogh Frederick trok hem wel-toegerust te gemoet. Doch vermits Lodewijck eenige verradery in sijn Leger bemerckte / soo dorfde hy geenen Slagh wagen / maer weeck te rugg'. Doe wendde Frederick sigh ook; en deed seer groote schade in Bayerland aen beyde de sijden des Donauws, twee maenden langh / sonder dat Lodewijck sulcks kon beletten; wijl hy doemaels sijn Krijghsvolck ander weegen van doen had.

Slagh tusschen de twee Keyseren *Lodewijck* en *Frederick* met gelijke schade. 1317. *Paralip. Ursp. Annal. Suev.*

Anno 1322. stieten beyde de Heyren deeser Vorsten op malkander by Ampfingen, een Vleck tusschen Muldorf en Oetingen. Hertogh Frederick had een Bergh in / en derhalven een treflijck voordeel. Was ook seer sterck van Ruytery en Voetvolck; insonderheyd Schutters. Sijnen Broeder Hertogh Leopold was daer-en-boven in aentoght met een groot getal Benden uyt Overland. Keyser Lodewijck had by sigh Koningh Johannes van Boheemen; de Hertogh van Silesien; veele Graven en Heeren; over de 1500. te paerd en 20000. te voet. Doch vermits Frederik in sulck een goed postuer lagh / soo vertrouwde Lodewijck sigh niet / hem aen te grijpen: begaf sigh derhalven met sijne gantsche Krijghsmaght te rugg'. Frederick, al te hitsigh / volgde hem aghter na; verliet dus sijn voordeel / en trad tot het Gevegt / sonder sijnen Broeder Leopold in te waghten. Weersijds wierd gantsch ernstigh gestreden / twee geheele uyren langh. Over de 3000. Ruyters bleven hier dood / behalven 't voetvolck. Eens scheen 't / als of de Zeege sigh op de sijde van Hertogh Frederick had willen wenden: doch doe vielen 400. wel-toegeruste Curassier-Ruyteren / onder haren Ritmeester Seyfried Schwepperman van Neurenbergh, op Frederick in; verbraecken sijne Slagh-ordre / en braghten de Hongariërs, welcke by hem waren / op de vlught. Hertogh Frederick wierd van eenen / genoemd Rindsmaul (Ossenmuyl) gevangen / gelijk ook sijnen Broeder / Hertogh Henrick, Coadjutor te Mentz. Deese Henrick wierd Koning

Hevige Veldslagh tusschen beyde de selve Keyseren; 1322. *Chron. Bohem. Cuspin.*

waer in *Frederick* geslagen en gevangen wierd.

Seyfried Schwepperman.

ANNO CHRISTI.

Koningh Johannes van Boheemen overgelevert / die hem in bewaringh nam: doch Hertogh Frederick wierd van Keyser Lodewijck geset in een Slot / genoemd Trautzenitz, geleegen in d'Over-Paltz, daer hy drie jaren langh in Hechtenis bleef. Deese Slagh is voorgevallen op S. Michaels dagh Anno 1322.

Verdragh tusschen Keyser Lodewijck en Hertog Frederik; en deesens loslatingh. 1325.

Naderhand oorloghde Hertogh Leopold, Broeder van Frederick, seer hard tegens Keyser Lodewijck, meenende de gedagte sijnen Broeder met geweld los te krijgen; doch 't woû hem niet gelucken. Doe stelden Koningh Johannes van Boheemen en andere Heeren sigh tusschen beyden. 't Verdragh wierd getroffen / dat Keyser Lodewijk Hertogh Frederick sou los laten; Frederick daer tegens sweeren / dat hy Keyser Lodewijck geenen indrangh in 't Rijck sou doen. Dus geraeckte Frederick weer in vryheyd / en quam t'huys in Oostenrijck. Twee jaren daer na stierf sijnen Broeder Leopold.

Hevige twist tusschen Paus Johannes de XXII. en Keyser Lodewijck de Bayer.

Na de bekoomene Victorie noemde Lodewijck sigh Roomsch Koningh; droegh sigh oock in alle handelingen als Keyser / schoon hy de Pauslijcke Krooningh noch niet had bekoomen. Dit nam Paus Johannes de XXII. eubel op / en dreyghde hem met den Ban. Evenwel deed Lodewijck den Vice-Graef van Milaen, en de Scaligers te Verona bystand tegens den Paus. Die / hier over noch meer vergrimd / Lodewijck gebood / van 't Rijck afstand te doen; en binnen drie maenden tijds voor hem t'Avignon te verschijnen. Lodewijck aghtte dit niet; maer antwoordde den Paus door twee geleerde Mannen / Wilhelmus Occam, een Theologant, en Marsilius van Padua, een Jurist: welcke beyde in hare Schriften bewesen / dat de Paus den Keyser / als sijne hooge Overigheyd / gehoorsaemheyd schuldigh was / en onderdanigh moest sijn. Paus Johannes schold den Keyser / en leydde hem te last / dat hy 't Rijk tegens Reght had aengevallen. Lodewijck daer tegens noemde den Paus een Aerts-Ketter. Hield oock een Rijcksdagh te Regensburgh. Leydde de Standen de Keyserlijcke Kenteeckenen en Kleynodien voor / te gelijck vragende / of hy deselve van de Paus moest ontfangen? Doe riep yeder: Hy sou de Vryheyd des Rijcks beschermen / wijl de Paus geen Reght over 't Roomsche Rijck had.

Wilhelmus Occam en Marsilius van Padua verdeedigen de Keyser tegens den Paus. Marsil. Patav. in defens. Pacis p. 2. c. 25.

Toght van Lodewijck na Romen. Cuspinian. Avent. l. 7. Anton. p. 3. t. 21. c. 5. Annal. Henr. Rebd. Mutius in Chron. Germ. l. 24.

Op dat nu niet alles by woorden moght blijven / rustede Keyser Lodewijck sigh toe / om na Italien te trecken. Riep hier op sijnen Schoonvader Graef Willem van Holland, om hem na Romen te vergeselschappen. De Paus / om deese Reys te verhinderen / dreyghde Willem met den Ban / indien hy met sijnen Schoon-soon gingh. Evenwel trock Lodewijck voort / of schoon Paus Johannes t'Avignon tegens hem donderde en hagelde; oock sigh opentlijck tegens den Keyser ten Oorlogh toerustte. Lodewijck quam Anno 1328. te Romen. Schreef aen den Paus t'Avignon ('t welck oock de Roomsche Raedsheeren deeden) / dat hy sigh na Romen sou begeven / om den verkoornen Keyser te kroonen. Als hy hier toe niet woû verstaen / voeren de Romeynen voort / en deeden hem door de Kardinael Stephanus Columna de Kroon opsetten. Doe wierd Paus Johannes als onsinnigh. Verklaerde in den Ban al de geene / die hier toe raed of daed gegeven hadden. Hier tegens stelde Keyser Lodewijk eenen anderen ten Paus; te weeten / Petrus de Corbaria, uyt 't Geslaght der Columnesers, Bisschop van Reate. Al te langh sou vallen 't verhael / hoe argerlijk / smaedlijck en schandlijck deese twee Pausen tegens malkander te werck gingen; hoe gantsch onchristlijck dien t'Avignon tegens Keyser Lodewijk handelde. Welcke Majesteyt echter sigh dit weynigh aentrock / wijl hy hem onschuldigh kende aen de hem opgeleyde betightingen. Terwijl nu de Keyser te Romen was / baerde sijne Gemalin in deese Stad een jonge Soon; dien hy de naem van Ludovicus Romanus, of Lodewijck de Romeyn, gaf.

Werd daer van een Kardinael gekroond: waer over Paus Johannes als onsinnigh donderd en blixemd met sijnen Ban.

Lodewijck steld eenen anderen ten Paus. Mutius de schism. 21. 1329.

Vreest voor verradery drijft Keyser Lodewijk uyt Italien na huys. Dubrav. 1330.

Vermits nu de kosten op den Doop deeses Kinds en de Keyserlijcke Hofhoudingh seer hoogh liepen; oock meerendeel van de Roomsche Burgery gedragen moesten werden / soo wierden eyndlijck de Romeynen onwillig / en souden Lodewijk wel ter Stad uyt gedreven hebben. Wijl hy oock in Toscanen voor een Oproer / te Milaen voor Verraed vreesde; dat daer-en-boven Koningh Johannes van Boheemen een nieuw spel in Duytschland begon aen te vangen / soo begaf Keyser Lodewijk sigh weer na huys. Doe spraken hem de Soonen van sijnen Broeder Paltzgraef-Keurvorst Rudolph aen om 't Erfdeel haers nu overleedenen Vaders; 't welck Lodewijk haer geerne inruymde. Dus kreegense weer 't besit van de Paltz aen den Rhijn, en 't gedeelte van Bayerland, genoemd d'Over-Paltz; waer in Ambergh de Hoofdstad is.

Dood van Johannes de XXII. 1334. Paus Benedictus d'VIII. wil Vicarius des Keyserrijcks sijn.

Anno 1334. stierf Paus Johannes de XXII. Doe wierd verkooren Benedictus d'VIII. Deese bekende wel / dat de Proceduren sijns Voorsaets tegens Keyser Lodewijk niet dogten. Evenwel / wijl 't de Koningh van Franckrijck soo begeerde / approbeerde hy 't geen Johannes daer ontrent had gedaen. De Keyser sond een Hertogh en Graef aen hem / versoeckende / van den Ban ontslagen te werden; doch 't wierd hem geweygerd. Ja oock Paus Benedictus seyde: Wijl Lodewijk des Rijcks ontset was / soo was hy (de Paus) / en niemand anders / Vicarius in 't Keyserdom.

De Keurvorsten stellen sig ernstigh daer tegens. Trithem. Naucler. Gen 45. Cuspin. Alb. Argent. Avent. l. 7. Annal.

Dit verdroot de Keurvorsten niet weynig. Quamen derhalven op den agtsten van Augustus Anno 1338. in de Stad Mentz by een. Schreven aen den Paus. Verweeten hem sijn ongeregeld bedrijf; en toondden met goede gronden / dat hy / die door alle / of door 't meeste deel der Keurvorsten tot 't Rijk wierd verkooren / een wettigh Roomsch Keyser was / hy ware dan van de Paus gesalfd of niet. Besloten oock / dat hy / die anders seyde / sou schuldigh sijn aen mis-

ANNO CHRISTI.

Henr. Rebd. Polyd. Virg. c. 19.

daed van gequetste Majesteyt. De Geestlijcke te Franckfurt wouden dit Besluyt der Keurvorsten aen de Poorten harer Stighten en Kercken niet laten aenslaen. Maer ter dier oorsaeck wierdense ter Stad uytgedreven. Moesten oock een tijd langh daer buyten blijven; en de Franckfurters behielpen sigh met de Monicken. Ondertusschen hield S. Leonhards Stight het met den Keyser Lodewijck.

Groote Rijcksdag te *Franckfurt.* 1339.

Doch vermits dit Besluyt van de Hoogheyd des Keysers tegens den Paus alleenlijck door de Keurvorsten was gemaeckt / en derhalven d'andere Standen des Rijcks eenigsins had mogen præjudiciëren, soo hield Keyser Lodewijck in 't volgende jaer 1339. een algemeene Rijcksdagh te Franckfurt aen den Mayn: en wijl hier sou gehandeld werden van hooghwightige saecken / soo deed hy oock d'uytlandsche Koningen en Potentaten hier van kondschap toekoomen. Dus verscheenen te Franckfurt, nevens Keyser Lodewijck, Koningh Eduard van Engelland, Koningh Johannes van Boheemen, en byna alle soo Geestlijcke als Weereldlijcke Vorsten.

en seer aenmerklijke Besluyten

Hier wierd met eenparige bewilligingh 't gedaghte Besluyt der Keurvorsten geapprobeert; oock daer by gevoeghd: Dat van de Paus de Krooningh wel was te versoecken / doch niet uyt noodwendigheyd / maer eerens-halven. Wou hy niet / soo moght sulcks geschieden van elck Aerts-bisschop of Bisschop in 't Rijck. Want welcke Paus doch had Constantinus Magnus, en andere Keyseren voor hem gesalfd? Wie kroonde en salfde de Grieckische Keyseren te Constantinopol? Al wat de Pausen hadden / haddense van de Keyseren; en 't was een enckele Aelmoes. De Keyser sou voortaen aen den Paus geenen Eed doen: gelijck dan oock in 't Keyserdom en de Weereldlijcke Regeering de Keyser niets met allen van de Paus had. 't Geen de Paus daer ontrent verrigtte / was een bloote / onnoodige Ceremonie; welke men seer wel kon nalaten. Wanneer 't Rijk hoofdloos was / was niet de Paus / maer waren beyde de Keurvorsten / Paltz en Saxen, des Rijcks Vicarissen. Deese en diergelijke Artijkelen wierden doemaels op den grooten Rijcksdagh te Franckfurt aen den Mayn, met eenparige toestemmingh aller Vorsten en Standen / besloten / verkondighd / en de Rijcks-Constitutien ingelijfd.

aller Vorsten en Standen van *Duytschland,* tegens den *Roomschen* Paus.

Gelder werd een Hertoghdom.

Ter dier tyd heeft oock Keyser Lodewijck Graef Reinhold (Reinald) van Gelder ten Hertogh gemaeckt / hem gevende de Titel, Hertogh van Gelder, Graef van Zutphen.

Gulick een Marckgraefschap.

Dit alles heeft sigh toegedragen in de Vasten des jaers 1339.; ter welcker tijd oock 't Graefschap Gulick tot een Marckgraefschap wierd verheven.

Grouwlijke woede van Paus *Clemens* de VI. tegens Keyser *Lodewijck.*

Anno 1343. begeerde Keyser Lodewijk andermael d'absolutie van Paus Clemens de VI. Deese Clemens was een Franschman van Limosin, te vooren genoemd Petrus Monstrius, een reght Monster, t'saemgeset uyt geldgierigheyd / eersught / en onbarmhertigheyd: waerom hy oock den vroomen Keyser Lodewijk noch heviger vervolghde / als yemand sijner Voorsaten. Hy schreef hem / wou hy geabsolveert werden / sulck een spotlijck / veraghtlijck / Monstreus-onchristlijck Formulier van Belijdenis voor / dat de Vorsten des Rijcks 't selve Clemens weer te rugg' sonden / met een scharp verwijt / en beschuldigingh van onsinnigheyd. Dus liep deese Onderhandelingh te niet.

ANNO CHRISTI.

Besteld, dat eenige Keurvorsten Markgraef *Carel* van *Moravien,* Soon van Koningh *Johannes* van *Boheemen,* ten Keyser verkooren

Want de Paus pastte op 't schrijven der Vorsten niets met allen; maer excommuniceerde de Keyser op Witten-donderdagh Anno 1346. op nieuws / en op 't grouwlijkste. Schreef oock ernstig aen de Keurvorsten / datse eenen anderen ten Keyser souden verkiesen / of hy wou 't doen. Daer-en-boven verweckte hy in sommige Vorsten een heymlijcken onwil tegens den goeden ouden Keyser; onder welcke sigh oock bevonden Koningh Johannes van Boheemen, en desselven Soon Carel. Deese beyde braghten door geld en groote beloften soo veel te weegh / dat in 't gemelde jaer de vier Keurvorsten Trier, Keulen, Boheemen en Saxen by een quamen / en Marckgraef Carel van Moravien, Soon des Koninghs Johannes van Boheemen, alhoewel hy doemaels in Franckrijck was / ten Roomschen Koningh verkooren. Als Keyser Lodewijck dit vernam / beriep hy de Vorsten en Standen des Rijcks na Spier, om te sien / watse van deese Verkiesingh souden seggen. Doch al de daer tegenwoordige wilden van Carel niet hooren spreecken; maer hielden sigh standvastigh aen Lodewijck: deeden ook op nieuws den Eed aen hem / datse hem getrouw souden blijven / 't sy wat ook de Paus doen moght.

tegens *Ludovicus.*

Koningh *Johannes* van *Boheemen* sneuveld.

Ondertusschen was Koningh Johannes van Boheemen in een Veldslagh / waer in hy dien van Franckrijck bystond / gesneuveld. Sijn Lijck wierd na Luxemburgh ter begraefnis gevoerd. Sijnen Soon Carel volgde hem in 't Koninghrijck Boheemen.

Keyser *Lodewijck* werd vergiftighd.

Ontrent deese tijd quam Keyser Lodewijk te Neurenbergh, daer hy sigh eenige dagen onthield; onder meer andere Vorsten by sigh hebbende de Burghgraef van Neurenbergh. Als hy nu over Tafel sat / en sigh vroolijck maeckte / gevoelde hy eenige steeckte ontrent sijn hert; waer op hem terstond invjel een arghwaen / datmen hem vergif had toegebraght. Hy pooghde / door uytbraeckingh / 't selve quijt te werden / gelijck hy wel meer gedaen had; doch 't wou nu niet gelucken.

Doet te gelijck een sware val van sijn Paerd;

Doe riedmen hem / dat hy door een stercke beweegingh 't ligchaem sou verwarmen. Derhalven begaf hy sigh ter Jaght; en als hem een Beer bejegende / vervolghde hy den selven soo hittigh / dat hy van sijn Paerd ter aerden stortte / en een seer sware val deed / waer van hy in onmaght bleef leggen. Doe hy weer tot sigh selven quam / verhief hy syne handen ten Hemel; bad God om vergifnis / en stierf stracks daer na / als hy 33. jaren had geregeerd. Wierd te Munchen Koninghlijck begraven.

en sterft. 1347.

Carel de IV. van

Of nu wel eenige Keurvorsten / gelijck hier boven gemeld is / Carel, Soon des Koninghs

ANNO CHRISTI.

eenige ten Keyser verkooren, van andere tegengestaen.

ninghs Johannis van Boheemen tot Roomsch Keyser hadden verkooren / selfs by 't leven van Keyser Lodewijck, soo hebben echter d'andere Keurvorsten / Mentz, Paltz en Brandenburgh, dese Keur tegengesprooken; oock na Ludovici dood / by gehoudene Versamelingh / doen uytroepen / dat nu 't Roomsche Rijck open stond / en sonder Hoofd was. Waer op dan gevolghd is een Interregnum of Vacantie van 1. jaer en 26. dagen. Welcke tijd echter eenige reeckenen tot de Regeeringhs-jaren van Carel de IV.

Constantinopolitaensche Geschiedenissen, vermengd met de Turksche. 1326. Niceph. Greg. l. 8. 9. Annal. Turc. Sult. Christ. Rocher. l. 1. Andronicus Palaeologus de III. en Andronicus de II., Griekse Keyseren.

Belangende 't Grieckse of Oostersche Keyserrijck te Constantinopol, of wel hier Andronicus Palæologus de III., Soon van Michael de IX., nevens sijnen Oom Andronicus de II. eenige jaren regeerde / soo werden echter de jaren der Heerschappy des III. Andronici eerst aengevangen te tellen van de dood Andronici des II., namentlijk van 't jaer Christi 1326. Ontrent deese tijd trocken de Griekse Keyseren sigh Kleyn-Asia niet veel aen / maer pooghden alleenlijck hare wellusten te voldoen; of twisteden onder malkanderen: waer door de Turken meer en meer gelegenheyd bequamen / om haer Rijck wyder uyt te breyden. Gelijck dan in 't nu genoemde jaer Orchanes, Soon van Ottoman, tweede Turcksche Koningh / de Stad Prusa in Bithynien belegerde; met Accoord veroverde / en sijnen Koninghlijcken Stoel hier bestighde. Keyser Andronicus vond werck in Macedonien; derhalven hy met der Bulgaren Vorst in een Verbond trad / tegens den Despota van Servien, en andere inlandsche vyanden.

1329. Orchanes, tweede Turksche Koningh, slaet de Griekse Keyser Andronicus, en verovert Nicea. 1331.

Anno 1329. belegerde Koningh Orchanes de Stad Nicea. Keyser Andronicus de III. maeckte sigh op / om deese Plaets t'ontsetten; doch de Turken sneeden hem den Pas af. Doe quam 't tot een Gevecht / 't welck uytsloegh tot groot voordeel der Turken; die uyt een Agterlaegh op de Grieken aenvielen / en haer in de vlught sloegen. Selfs Andronicus wierd gewond / en kon sigh nauwlijcks na Constantinopol redden. Na de bekoomene Zeege settede Orchanes de Belegering van Nicea voort; en dwongh 't Guarnisoen, door honger / sigh op genade of ongenade te moeten overgeven Anno 1331. Veele Menschen wierden als Beesten verkoght; de meeste Christen Kercken afgebroocken; behalven eenige weynige / van welcke Orchanes Turksche Mosquéen maeckte; en een Turcksche School opreghtte / waer in de grouwelen van Mahometh wierden geleerd. De Stad Nicea noemen de Turken Isnick.

Voortgangh der Turken, door Andronici versuym. 1334. 1335.

Billijck had Andronicus nu al sijne kraght en Krijghsmaght tegens de Turken behooren te wenden; maer in tegendeel beoorloghde hy de Heeren van Servien en Bulgaryen; tegens welcke hy doch niet op moght / maer geheel Macedonien verloor. Ondertusschen gingen de Turken dapper voort. Voeren van 't vaste Land over na d'Eylanden / en maekten de Zee onvry. Vermits d'Italiaenen hier met de Grieken om de Narre-kap twisteden / konnen de Turksche Zeerovers geen genoeghsame tegenstand doen. Dus was 't met alles slecht genoegh gesteld / tot Anno 1340., wanneer Keyser Andronicus van een pestilentiale koorts en hoofdpijn wierd aengevallen; waer aen hy maer 4. dagen siek lagh / en doe stierf / als hy ontrent 13. jaren had geregeerd.

Sijne dood. 1340.

Groote veroveringen van Orchanes.

Wegens de Turksche Koningh Orchanes sijn de Geschiedschrijvers verschillende. Ondertusschen is dit seecker / dat hy de Landschappen Mysien, Lycaonien, Phrygien, Carien, en byna geheel Kleyn-Asien; naderhand oock sijnen Soon Zuleiman (Solyman) de Stad Callipoli, aen deese sijde der Enge Zee / ingenoomen heeft. Welcke Landen / voor hem / ten deelen de Saraceenen, ten deelen de Griekse Keyseren hadden beseeten. Over de tijd sijner regeeringh sijn de Historien niet eenigh. Sommige stellen sijne dood op 't jaer Christi 1350.; andere op 1358.; welke laetste wy toevallen. Als wy tot deese tijd koomen / sullen wy spreecken van de Heerschappy sijns Soons Amuraths.

Verschil over de tijd sijns doods.

Fransche Koningen. Gaguin. l. 7. Æmil. l. 8. Annal. Fland. Louis de X. bygenoemd Hutin, en Mutin.

Als Koningh Philips de Schoone deese wereld had verlaten / quam de Fransche Kroon aen sijnen Soon Lodewijk, of Louis, de X.; dien / wijl hy een twistsughtigh / onrustigh Vorst was / van de Françoisen de Bynaem van Hutin en Mutin wierd toegevoegd. Hy regeerde echter niet langer dan anderhalf jaer. Doe stierf hy; en 't Rijck quam aen sijns Vaders Broeder Philippus, gebynaemd de Lange, wegens de lenghte sijns persoons. Anno 1316. trad hy de regeeringh aen. Veel grooter was hy van Lighaem als van Gemoed. Soo gantsch vreesaghtigh en vertsaegd / dat hy by sijne krooningh te Rheims de Kerckdeuren deed sluyten / en van een sterck getal Soldaten bewaren. In sijnen tijd begonden twee Monicken en een Paep quaed spel in Frankrijk aen te vangen. Want onder schijn van een Toght na 't H. Land maeckten se 't volck oproerigh. Philips sagh dit soo langh door de vingeren / dat de Tumult eyndlijck nauwlijcks door geweld in Languedocq kon gestild werden.

Philippus de Lange. 1316. van een seer vreesaghtigh Gemoed.

Grouwlijk bedrijf der Joden en Melaetsche in Frankrijk, in 't vergiftigen der Bronnen. 1322.

In 't laetste jaer sijner Regeeringh (Anno 1322.) viel een groot Onweer over de Joden en Melaetsche in Frankrijk. Alreeds waren de Joden tot eenige malen uyt dit Gewest verdreven / en hadden groote schade aen hare Goederen geleeden. Doe nu Koningh Ludovicus Hutin haer weer ingenoomen had / onderstondense sigh / de geleedene smaed op een grouwlijcke wijs te wreecken. De Melaetsche in Frankrijk trockense tot haer / en bewoogen deselve daer toe / datse allerweegen de Bronnen souden vergiftigen. Deese ontfingen 't geld / en swoeren de Joden, datse hare begeerte souden voldoen: stelden oock dit schelmstuck veelerweegen in 't werk. Sy namen haer Melaetsch bloed en pis / kneedden daer mee een Deegh; vermenghd met Paddenswadder / en giftige Kruyden; deeden dan deese Deegh-klootjens door daer aengebondene Steenen op de grond der Putten sacken. Veele / die van dit Water dronken / wierden of Melaets / of stierven daer-

heenen.

heenen. Koningh Philips was doemaels te Narbona. Als hy deese boosdaed vernam/ beidde hy/ tegens sijne gewoonte/ een scharp vonnis. Al de Melaetsche/ welcke kennis van dit bedrijf hadden/ deed hy levendigh verbranden. D'aenstoockers van 't selve hadden 't niet beter; want veele deser trouwloose moesten desgelijcks de hitte des vyers gevoelen. In de Stad Vitry lagen 40. Joden, wegens deesen grouwel/ gevangen.

Vreesslijke Straf. *Chron. Belg.*

Haer boos Gewisse braght haer tot sulck een vertwyffelingh/ datse uyt haer allen twee jonge/ stercke Boosswighten verkooren/ welcke d'andere souden om 't leven brengen; gelijckse oock deeden. Doe nu deese twee alleen noch overigh waren/ vermoordde d'een d'ander. De laetste wou sigh met een Couw uyt den Thoorn aflaten; doch vermits hy al 't Goud en Silver der omgebragte Joden by hem had genoomen/ en daer door sigh veel swaerder gemaeckt/ soo brak 't Couw in stucken/ en hy in 't neervallen sijn eene Been. Wierd daer op gevangen; met gloeyende tangen geneepen/ en levendigh verbrand.

Verschrikkelijck Moordbedrijf van 40. der gevangene *Joden*.

Carel de IV. Koningh van Frankrijk. 1322.

In 't gemelde jaer 1322. stierf Philips de Lange, Koningh van Frankrijk. Hem volgde op den Throon sijnen Broeder Carel de IV.; in verstand en wijsheyd Philips seer verr' te boven gaende. Derhalven hy oock weer herstelde 't geen onder sijnen Broeder vervallen was; maeckende of vernieuwende door 't geheele Koninghrijck goede Wetten en Ordonnantien.

Fransche en Engelsche Geschiedenissen onder een gemengd. *Æmil. & Gaguin. l. 8. Polyd. Virg. l. 18. 19. Hist. Angl. Froiss. l. 1. Buchan. l. 8. Annal. Fland.* 1324. 1327.

Anno 1323. was in Gasconje een voornaem Heer/ genoemd de Monpesac, seer maghtigh; en die nieuwe Vestingen aen de Grensen deed opreghten/ tot nadeel des Franschen Rijcks. Koningh Carel sond tegens hem sijnen Bloedverwant Carel de Valois; die dien van Monpesac overwon/ en hem geheel Gasconje afnam/ behalven twee of drie Steden. Monpesac was te gelijck Stadhouder des Koninghs van Engelland in Gasconje. Doch doemaels konden d'Engelsche de Françoisen geen tegenstand doen/ wijl Koningh Eduard was gewickeld in den Oorlogh tegens de Schotten. Daer-en-boven wierden d'Engelsche van de Schotten tot tweemalen toegeslagen; en Koningh Eduard selfs kon nauwlijcks de dood ontkoomen: ter welcker oorsaeck hy sigh gedwongen vond/ met den Koningh van Schotland te treeden in een Stilstand van wapenen voor de tijd van 13. jaren.

Philips van Valois werd Koningh van *Frankrijk*.

Anno 1327. stierf Koningh Carel de IV. van Frankrijk, als hy byna drie jaren sieckelijck was geweest. Hy liet geenen Manlijcken Erfgenaem aghter/ doch een swangere Gemalin/ Johanna. Doe ontstond tweedraght onder de Fransche Heeren/ wegens een nieuwe Koningh. Eenige begeerden Eduard van Engelland, wijl desselven Moeder was geweest de Dochter van Koningh Philips de Schoone. Andere stelden sigh hier tegens/ sigh beroepende op de Grondwetten des Franschen Koninghrijcks/ de Vrouwen van de Kroon gantschlijck uytsluytende. Derhalven was Philips van Valois de naeste Bloedverwant des overleedenen Caroli. Wierd oock ten Koningh verkooren/ en Eduard uytgeslooten.

Koningh *Eduard van Engelland*, van sijne Gemalin beoorloghd.

Hier over vond sig de genoemde Koning van Engelland gantsch verontrust. Vermits hy ook seer droevig was over sijne Neerlaegh in Schotland: dat hy noch daer-en-boven beoorlogd wierd van sijn' eygene Gemalin en Soon/ welcke byna den gantschen Engelschen Adel op hare sijde hadden gebraght/ soo liet hy hert en hoop t'eenemael vallen; stond van 't Koninghrijck af; en liet toe/ dat sijnen Soon Eduard de III., een Jongeling van 14. jaren/ ten Koningh wierd gekroond; die oock 't Rijck 51. jaren langh heeft beseten. Korts hier na bestelde Koningh Eduards Gemalin (Isabella, Suster des Koninghs Philippi van Frankrijk) dat haren Man/ die 't Rijck had overgegeven/ in Gevanckniss geworpen/ en door haren Overspeeler/ Rogier van Mortimer, met wiense langh in Echtbreuck had geleefd/ om 't leven gebraght wierd. Deese Moord kon de jonge Koningh Eduard, noch een Kind/ doemaels niet wreecken; doch naderhand heeft hy 't gedaen.

Geeft 't Rijck over aen sijnen veerthienjarigen Soon.

Werd om 't leven gebraght door de gedaghte sijn' overspeelige Vrouw.

Koningh *Philips van Frankrijk* en Graef *Willem van Holland* beoorlogen *Vlaenderen*. 1328.

Anno 1328., als die van Vlaenderen allerweegen gehaet waren/ wegens haer' inlandsche onrusten/ en vermitsse aen haren Graef Lodewijk de handen hadden geleght/ wierdense aengevallen door Koningh Philips de Valois, en Graef Willem van Holland. Deese deeden groote schade in Vlaenderen. Als nu de Vlamingen tegens haer optrocken/ wierden over de 6000. der hare dood geslagen.

Koningh *David van Schotland* door Koningh *Eduard van Engelland* uyt sijn Rijck verdreven, en waerom. 1332. 1333.

Van tsederd de tijd Johannis Ballioli, Koningh van Schotland, hadden de Schotsche Koningen aen d'Engelsche den Eed van getrouwheyd moeten doen. Koningh David, die sijnen Vader Robert in 't Rijck was gevolghd/ wou den selven niet afleggen. Derhalven wierd hy beoorloghd van Koningh Eduard de jonge van Engelland, en uyt 't Land verdreven. Heymlijck ontvlood hy na Frankrijk, by Koningh Philips van Valois, Anno Christi 1332. Ondertusschen nam des gemelden Johannis Ballioli Soons-Soon 't Schotsche Rijck aen. In 't volgende jaer/ als de Schotten selfs onder malkander oneenigh waren/ viel Koningh Eduard haer op 't lijf. Belegerde de Vestingh Berwick, en sloegh eenige duysend Schotlanders dood. Noch grooter Neerlaegh leeden de Schotten drie jaren hier na. D'Engelsche verwoesteden seer jammerlijck 't geheele Rijck: welke schade de Schotten door haer eygene oneenigheyd overquam. Want 't eene deel der hare hield het met den gevloodenen Koningh David; 't ander met Balliolus.

Schotland van d'*Engelsche* deerlijck verwoest. 1336.

Oorsprongh des langhduerigen Oorloghs tusschen *Engelland* en *Frankrijk*.

Als nu Koningh Philips van Frankrijk hem in dese saeck mengde/ en sigh de verdreven Koningh David tegens dien van Engelland aennam/ geraeckten deese beyde Koningen/ Philippus en Eduard, malkander in 't Hayr: waer op gevolghd is de langhduerige Oorlogh tusschen Engelland en Frankrijk.

Koningh

NO RISTI.

ningh uard Engel. d ekt den vangh.

Koningh Eduard van Engelland maeckte den aenvangh. Greep Graef Lodewijck van Vlaenderen aen / en sloegh de Vlamingen op den 10. van November Anno 1336. Hier tegens rustede Koningh Philips van Franckrijck sigh toe. Koningh Johannes van Boheemen, Soon van Keyser Henrick de VII., trock hem met een Krijgsheyr te hulp; want Johannes, des Koninghs Philippi oudste Soon / had Gutta, Dochter des Koninghs Johannis van Boheemen, ten Gemalin. Dese Johannes van Boheemen had alreeds sijn' een' oog verlooren; en 't ander begon oock te verderven. Koningh Philips (want doemaels warense by malkander in Heenegouw) ried hem / dat hy sigh na Mompellier by de Geneesmeesters sou verboegen / om geneesingh te bekoomen. Hier cureerden d'Artzen hem sulcker wijs / dat hy van een een-oogige een blinde wierd. Daerom echter liet hy van d'Oorlogh-voeringh niet af / maer bleef met sijn Volck by de Françoisen, welcke doemaels by de 100000. sterk waren; behalven de Scheepsvloot / die in Gasconje gereed lagh. Koningh Eduard hield sigh in Xantonge te veld; by sigh hebbende veele Duytsche Vorsten en Heeren; als / de Marckgraef van Brandenburgh, des Keysers Ludovici Bavari Soon; de Hertogh van Braband; de Marckgraef van Meissen; de Graven van Gulick, van Bergh, van Vlaenderen, en meer andere. Of nu wel de Fransche Krijghsmaght veel stercker was als d'Engelsche, soo wou echter Philips Eduard geen Slagh leveren / onaengesien d'Engelschman een geheelen dagh langh in Slagorde stond / en sig den Franschman ten Strijde aenbood.

ningh hannes n Bohee- n door rtzen een n-oogi- een ndege- heckt; ch laet erom n den orlogh et af.

oningh duard in ankrijk.

Als Koningh Eduard in 't volgende jaer weer na Engelland was gevaren / liet Koningh Philips door sijne seer stercke Vloot / bestaende uyt meer dan 300. Seylen / al de

1340. eer swaere eerlaegh er Fran- isen door

Havens en Aenvaerdten aen den Vlaemschen Oever op 't beste bewaren / op dat d'Engelsche daer niet moghten aenlanden. Echter kon hem dit niet helpen. Want Koningh Eduard quam aen met 260. Kielen; en deed met de Françoisen een bloedige Zeeslagh; in welcke d'Engelsche de Zeege behielden; soo dat byna al Philippi Scheepen of genoomen of na d'afgrond gesonden wierden. Men schrijft / dat doemaels over de 20000. Françoisen dood bleven / soo verslagen als verdroncken. Dus leed Philips de Valois hier geen kleyne schade. Waerom hy dan oock aen Eduard een Stilstand voor 2. jaren versoght; welcke hy beswaerlijck / en niet als onder harde voorwaerden / kon verwerven.

ANNO CHRISTI. d'Engelsche ter Zee op de Kusten van Vlaenderen. 1341.

Anno 1342. quam David Brusius, verdrevene Koningh van Schotland, weer t'huys / en tot de Regeeringh sijns Rijcks. *Schotland.*

Doe de gedaghte Treves ten eynde was geloopen / quam Koningh Eduard weer in Vlaenderen, en deed groote schade in dit Gewest. In 't volgende jaer verscheen d'Engelsche Vloot / over de 1000. Seylen sterck / aen de Kust van Normandyen: daer Eduard veele goede Plaetsen veroberde; een onnoemlijcken Buyt / en veele gevangene Françoisen, met hem na Engelland voerde. Hier na rukte hy tot midden in Frankrijk: doch als Koningh Philips hem te gemoet trock / weeck hy wat te rugg' / tot aen een Bosch en Plaets / genoemd Cressy; daer hy sijnen vyand verwaghtte. Hier op quam 't den 26. van Augustus Anno 1346. tot een hevigh Gevecht. Alhoewel d'Engelsche de Françoisen in getal op verre na niet gelijck waren / soo sloegen echter alleen d'Engelsche Booghschutters 't geheele Fransche Heyr op de vlught. Deese Slagh duerde van 's morgens af dien geheelen dagh over tot ontrent ten een uyr na middernaght. Koningh Johannes de Blinde van Boheemen sneuvelde op

Koningh *Eduard* ruckt midden in *Frankrijk.*

Koningh *Philips* trekt hem te gemoet.

Werd al weer seer swaerlijck geslagen.

Koningh *Johannes*

de Veghtplaets; gelijck oock de Koning der Eylanden van Mallorca (Majorca), desgelijcks Carel, des Koninghs Philippi Broeder; Hertogh Rudolph van Lotharingen; Graef Lodewijck van Vlaenderen, en andere groote Heeren in Frankrijk. De volgende dagh/ den 27. Augusti, staecken d'Engelsche eenige Vaendelen en Standaerden op; welckese hare vyanden hadden ontnoomen. Doe de Fransche dit sagen/ meendense/ 't waren hare Vrienden; en liepen met groote hoopen na de gedaghte Vanen. In deese dwalingh wierden niet minder der hare dood geslagen/ als in 't voorige Geveght.

de Blinde sneuveld in dit Geveght; nevens veel andere Groote.

Geweldig verlies der *Françoisen*.

De Fransche Geschiedschrijvers verhalen/ dat Eduard, na de bekoomene Zeege/ beval/ de verslagene Vyanden te tellen; welcke bevonden wierden te bestaen in 11. Heeren van Koninghlijcken en Vorstlijcken Stam; 80. Graven en Heeren/ nevens 1200. Edele. 't Getal der gemeene Krijghslieden te Paerd en te voet beliep by de 30000.; soo dat dit is geweest de grootste Neerlaegh/ welcke de Françoisen oyt hadden geleeden.

Koningh *Eduard* belegerd *Calais*.

Op dat nu Koningh Eduard een vrye Pas en Haven in Frankrijk moght hebben/ belegerde hy Calais. Koningh Philips deed alles wat hy vermoght/ om d'Engelsche van hier af te drijven. Hy soght hulp by de Vlamingen; doch deese wilden sigh tegens d'Engelsche niet wagen. Doe hitste hy Koningh David van Schotland aen haer; die sigh hier toe wel liet gebruycken/ doch in eene Slagh over de 15000. sijner Schotten verloor; daer-en-boven selfs van d'Engelsche gevangen wierd. Kortlijck/ wijl die van Calais door een grouwlijcken hongersnood wierden geplaeghd/ en geen ontset uyt Frankrijk te verwaghten hadden/ soo moestense sigh overgeven; en de Burgers al t'samen uyt de Stad trecken; welcke door Eduard met Engelsche wierd beset: die doe met groote Triumph weer na huys keerde.

Krijghd Koningh *David* van *Schotland* gevangen.

Veroverd *Calais*.

Wapen-schorssing tusschen *Engelland* en *Franckrijck*.
1350.

Hier op wierd/ door onderhandelingh van Paus Clemens de V., tusschen beyde de Kroonen Frankrijk en Engelland andermael een Stilstand van Wapenen gemaeckt. Gedeurende deselve is Koningh Philips van Franckrijck, bygenoemd van Valois, afgemat door veelerley wederwaerdigheden/ sorgen en moeylijckheden/ te Nogent le Roy overleeden/ den 28. Augusti Anno 1350., na een Regeeringh van 22. jaren en 5. maenden. Sijn lighaem wierd begraven te S. Denys. Deese Philips is geweest d'eerste/ die de Sout-tol in Frankrijk heeft bedaght: die oock 't Landschap Delphinat koght van Vorst Humbert. Van sijnen Soon Johannes sullen wy hier na spreecken.

Koningh *Philips de Valois* gestorven.

Koningen van *Spaenje*. *Marian.*
1327.
Alphonsus d'XI. een bloeddorstig *Tyran*.

In 't Koninghrijck Castilien en Legion is op Ferdinand de IV. gevolghd Alphonsus d'XI., gelijck hier boven gemeld is. Hy was een grouwlijck en bloedgierigh mensch/ insonderheyd ontrent sijn' Onderdanen In sijnen tijd stierf Jacobus, Koningh van Arragon, als hy 17. jaren geregeerd/ en de drie Koninghrijcken Arragon, Catalaunia (Catalonien) en Valentia, soodanigh met malkander vereenighd had/ datse voortaen niet meer dan eenen Heer hebben souden. Deesens Jacobi Soon/ Alphonsus van Arragon, voerdde een onnoodigen Oorlog tegens den gedaghten Koningh Alphonsus van Castilien, en deed hem niet weynigh schade. Dit namen de Saraceenen en Mooren in Spaenje tot haer voordeel waer. Voeren over na Spaenje; veroverden eenige Steeden/ en verdierven 't Land. Alphonsus d'XI. dorfde tegens haer niet optrecken; koght derhalven een Vreede/ of liever Wapen-stilstand/ van haer voor de tijd van 4. jaren.

Lijd groote schade van de *Saraceenen* en *Mooren*.
1333.

1337.
Beoorloogd *Portugal*.

Anno 1337. greep Koningh Alphonsus van Castilien Koningh Alphonsus van Portugal aen/ en overwon hem in een Scheeps-gevecht. Doch twee jaren hier na vielen de Mooren op de Castilianen ter Zee/ en sloegen de Spaensche Vloot op deselve wijs: belegerden oock de Stad Thariffa. Alphonsus d'XI. quam aen ten ontset; en tusschen beyde de Parthyen geschiedde een Slagh/ waer in de Castilianen de Zeege behielden/ en by de 20000. Mooren verslagen bleven. Doe maeckte Alphonsus van Castilien sigh meester van de Saraceensche Stad Alcala, na een langhdeurige Belegeringh. Anno 1344. dwongh deese Alphonsus de Saraceenen oock af de Stad Algezir in Spaenje. De Burgers moesten vertrecken/ en Castilianen wierden in hare plaets geset.

Groote Neerlaegh der *Mooren* in *Spaenje*.
1341.
1344.

Dood van *Alphonsus* d'XI.
1350.

Anno 1350. stierf Koningh Alphonsus d'XI. aen de Pest; 't Rijck nalatende aen sijnen Soon Petrus, van hem gewonnen by Maria van Portugal. Sijne Concubyn Leonora, uyt 't Geslaght der Gusmannen, had hem eenen Soon gebaerd/ genoemd Henrick, die sijnen Broeder Petrus beoorloghde: van welcken handel wy hier na sullen spreecken.

Koningen van *Hongaryen*. *Chron. Bohem.*
Carel, en sijn gevaerlijck geval.
1336.
Lodewijck en *Andreas*, sijne Soonen.

In Hongaryen regeerde ontrent Anno 1330. Koningh Carel, Soon van Carel Martel; dien 't in sijne Regeeringh seer wonderlijck gingh. Als hy eens in de Koninghlijke Sael by sijne Gemalin alleen sat/ gantschlijck geen quaed vermoedende/ overviel hem een Hongarisch Edelman/ en braght hem met sijnen Sabel een wonde in 't hoofd toe. Doe hy hem noch een slagh wou geven/ pooghde de Koningin deselve te breecken; en wierp'er haren arm voor; waer door haer de hand wierd afgehouwen: doch ook de Moordenaer gegreepen/ en hem sijnen loon gegeven. Deese Koningh Carel liet twee Soonen na/ Ludovicus en Andreas; onder welke beyde 't Koninghrijck gedeeld wierd. D'oudste/ Lodewijck, koght van sijnen Broeder Andreas desselven gedeelte van Hongaryen, en betaelde hem daer voor gereed 352000. Ducaten. Dit geld leydde Andreas aen in Italien, tot veroveringh van 't Koningrijck Napels. Hy wierd'er wel meester van; doch sijne Gemalin Johanna, Dochter van Koningh Carel, wijlse deesen haren Man weynigh liefde toedroegh/ deed hem verraderlijcker wijs met een sijdene Strop verworgen; en nam daer op ten Houwlijck Lodewijck, Soon des Hertoghs Philippi van Taren-

Andreas verkoopt sijn deel aen *Hongaryen*: veroverd 't Koningrijck *Napels*: werd van sijne Gemalin *Johanna* om 't leven gebraght.

ANNO CHRISTI.

Annal. Henr. Rebd. Platina. Blond. Dec. 2. l. 10.

Tarento. Echter konse met deesen 't Koninghrijck Napels niet behouden: want Carel, Soon van de vermoorde Andreas, Hertogh van Durazzo, quam met een Krijghsheyr uyt Hongaryen; veroverde de Stad Napels; nam Koningin Johanna gevangen / en deed haer doorsteecken. Dus wierd hare verradery gewroocken / en hare Mannemoord haer geloond. Carel bleef Koningh van Napels. Doch doe hy na Hongaryen ten Koningh was geroepen / en nu derwaerts trock / wierd hem 't hoofd gekloofd; gelijk hier na breeder sal verhaeld werden.

Poolsche Koningen en Geschiedenissen. Hist. Pol. 1325.

Wat nu betreft de Poolsche Geschiedenissen / wy hebben deselve hier boven by de Regeeringh van Uladislaus Locteck (welke valt in 't jaer 1320.) laten berusten. De Litthauwers waren doemaels noch een woest / Barbarisch, Heydensch Volck. Geduerigh vielense in Polen, en voerden der Inwooneren Vee wegh. Om dit onheyl in 't toekoomende te verhinderen / versoght Koning Uladislaus voor sijnen Soon Casimirus ten Houwlijck de Dochter Gedimini, Groot-Vorst van Litthauwen: welcke daer op gedoopt / en Anna genoemd wierd. In plaets van Houwlijcks-goed gaf de Litthauwsche Vorst sijne Dochter al de Gevangene / welke hy en de sijne uyt Polen hadden wegh gevoerd. Door dit Echts-verbond was nu Vreede tusschen de Litthauwers en Polacken.

Houwlijk tusschen Polen en de noch Heydensche Litthauwers.

Oorlogen van Uladislaus Locticus. 1326.

Daer na beoorlogde Locteck de Marckgraven van Brandenburgh, welcke voor heenen Polen seer beschadighd hadden. Deed oock een Slagh met de Duytsche Ordens-Broederen, en behield de Zeege. Hier op wierd hy soo hooghmoedigh / dat hy de Vorsten in Silesien, onaengesien sy uyt 't reghte Koninghlijck bloed waren / niets met allen aghtede / noch haer riep tot de gemeene Rijcks-Beraedslagingen. Derhalven vergeleecken de Silesische Vorsten sigh t'samen; scheurden sigh van Polen af / en ontfingen hare Vorstendommen van de Boheemsche Koningh Johannes te Leen: welcke Johannes doemaels seer maghtigh was / en 't Vorstendom Breslauw alreeds in handen had. Deeser wijs is geheel Silesien van Polen afgerukt / en geworden een ingelijfd Land der Boheemsche Kroon / tot op onse tijden.

Geheel Silesien koomd van Polen aen Boheemen. 1327. 1328.

Casimir de III., Soon van Uladislaus, een loflijk Vorst. 1333.

Anno Christi 1333. stierf deesen Uladislaus Locteck (Locticus), Koningh van Polen, latende 't Rijck aen den gedaghten sijnen Soon Casimirus de III., die de laetste is geweest uyt 't Geslaght Miecislai. Hy heeft 39. jaren langh 't Rijck seer loflijck geregeerd / en treflijck verbeeterd met Steeden en Kasteelen; heerlijck verciered met schoone Gebouwen; oock de barbaersche Zeeden der Polacken tot een merckelijcke beschavingh gebraght. Anno 1335. heeft deese Casimir met des Duytschen Ordens Kruys-Broederen een Vreede geslooten / en bewilligt / datse Pomeren moghten behouden; om welck Land sulck een lange tijd soo veel strijd was geweest.

1335.

Litthau-wen ...

In 't jaer 1342. greep Casimir de Litthauwers met Krijghsmaght aen; onderwierp een groot deel deeses Lands de Poolsche Kroon / en maeckte daer van een Provintie. In 't volgende jaer bevestighde hy de Duytsche Kruys-Broederen de Privilegien, weegens Pomeren, en Nieuw-Marck. Dit jaer verstreecken sijnde / vielen de Tattaren seer woedend in Polen: verdierven alles tot aen de Weixel, of Weissel; over welcke Rivier sy niet konden koomen. Oock dorfde Koningh Casimir sigh over deselve niet tegens haer wagen. Dus trocken de Tattaren ongestraft / en met een grooten Buyt weer uyt 't Land. Van de verdere verrightingen en dood deeses Casimiri sal hier na gesprooken werden.

Kroon Polen onderworpen. 1342.

Grimmigen Inval der Tattaren in Polen.

Deensche Geschiedenissen. 1333. Chytr. l. 1. Chron. Sax. Eric. Ups. l. 4. Joh. Petri Chron. Holsat. p. 2. Krantz. Dan. l. 7. Chronic. Schawenb.

Nae dat Koningh Christophorus de II., (sijnen Broeder Erik d'XI. op den Deenemarckschen Throon gevolghd) / door de Graef van Holstein was gevangen geworden / quam hier aen de Regeeringh Woldemar de III., Soon des gedaghten Koninghs Christophori; die geen minder aenstoot en brandschap had uyt te staen / als sijnen Vader; insonderheyd van de Sleeswijksche en Holsteinsche Vorsten. In deesen Oorlogh nam Hertogh Waldemar van Sleeswijk 't beste deel des Lands Deenemarken in / en dreef Koningh Waldemar daer uyt. Graef Gerard van Holstein, die tot noch toe over de Deenen de meester had gespeeld / wierd in seeckere naght door een Deensch Edelman op 't Slot Randershuysen, geleegen in Jutland, verraderlijck op sijn Bed doorstoocken. De drie Soonen van Graef Gerard, genoemd Henrick, Nicolaus, en Johannes, lieten sig ten hooghsten geleegen sijn / om wraeck over deese Moord te neemen; en alsse 't Lijck haers Vaders t'Istzehoe hadden doen begraven / voerde Graef Henrik een deel des Holsteinschen Volcks in 't Deensche Eyland Sialand; sijnen Broeder Graef Nicolaus settede den Oorlogh in Jutland voort. Liet oock niet af / voor dat hy sijns Vaders Moordenaer in 't Slot Scaldenburgh (daer hy de 2000. Deenen om 't leven geraeckten) in handen had gekreegen: deed hem in vier stucken houwen; en de vier Quartieren op Raderen leggen / ter spijs voor de Ravens. Deese Broederen handelden oock eyndlijck met dien van Sleeswijk sulcker wijs / dat Koning Waldemar weer toegelaten wierd tot de Regeeringh over 't Rijck Deenemarken; na datse hem te vooren de beste Slagh-veederen hadden uytgepluckt.

Waldemar de III. weer aen 't Rijck gekomen.

Kon evenwel niet rusten,

Evenwel kon Waldemar sigh niet gerust houden; maer wou sijne geleedene schade aen de Zee-Steeden weer inhalen. Sloot de Koophandel / voornamentlijck in de Sond: stelde nieuwe Tollen en Licenten op de Scheepen. Kortlijck / maeckte 't soodanigh / dat d'Oosterlingen sigh t'samen voeghden; na Deenemarken trocken: 't Land seer beschadighden door Roven en Branden: 't Kasteel in Coppenhagen veroverden; en de Koningh van d'eene Plaets na d'andere joegen; tot dat hy eyndlijck haer Liedje singen / en met de Steeden tot een Verdragh na haer welgevallen treeden moest. Hier op quam Waldemar

en veroorsaeckt sigh een nieuw seer groot quaed.

ANNO CHRISTI.

demar weer aen 't Rijck; doch stierf onlangs daer na. Van syne dood en Nasaet sal gesprooocken werden op 't jaer 1375.

Roomsche Pausen. *Johannes* de XXII. en tegens hem *Nicolaus* de V.

De soo genoemde S. Pieters Stoel te Romen wierd na de dood van Clemens de V. beseeten van Johannes de XXII., een Fransch-man; te vooren geheeten Jacobus Ossa. Als hy weygerde / Keyser Lodewijck van Bayeren de Keyserlijcke Kroon op te setten / verklaerde deese hem des Pausdoms onwaerdigh / en stelde tegens hem Petrus de Corbaria, een Bisschop van de Franciscaner Orden / hernoemd Nicolaus de V.; van wien hy te Romen wierd gekroond. Doch in 't 4. jaer hier na gaf Nicolaus 't Pausdom t'Avignon weer over; en dus bleef Johannes 18. jaren en 4. maenden Paus; na welcke tyd hy stierf / en t'Avignon in de Domkerck begraven wierd. Hy was by de 90. jaren oud geworden; en had met 't Pauslyck Ampt soo wel syn voordeel weeten te doen / dat hy over de 250. Tonnen Gouds in gereed geld naliet. Sijnen Nasaet is geweest Jacobus Furnerius, een François van Tholosa (want doemaels waren de Galli de beste Hanen in de Broodkorf) / die sigh deed noemen Benedictus de XII. Keyser Lodewijck van Bayeren heeft hy veel meer geplaeghd / verkettert / en met sijnen Ban vervolghd / als yemand sijner Voorsaten oyt had gedaen. De Schat / van Johannes de XXII. nagelaten / wou hy niet verminderen; maer heeft'er in tegendeel niet weynigh toe gedaen in de 7. jaren en 4. maenden sijns Pausdoms. Doe stierf hy; en wierd t'Avignon begraven. In sijne plaets quam Clemens de VI. Deese onderwond sig / Keyser Ludovicus Bavarus gantschlijck van 't Rijck af te setten. En of wel de Rijcksvorsten hem sulcks niet gedooghden / maer sijnen wrevel hem hevigh verweeten / soo liet hy echter niet af voor dat hy stierf / na dat hy 10. jaren t'Avignon was Paus geweest. Innocentius de VI. van Limosin quam Anno Christi 1352. in sijne plaets / en sat 9. jaren / 8. maenden.

Johannes weer alleen.

Laet 250. Tonnen Gouds in gereed geld na.

Benedictus de XII.

Clemens de VI.

Innocentius de VI.

Geleerde Mannen.

Onder de Regeeringh van Keyser Lodewijck de Bayer hebben geleeft en geschreven de volgende Theologanten: Nicolaus de Lyra, een gebooren Hebreër, doch naderhand een Barvoeter Monick; die goede Uytleggingen heeft gemaeckt over de Boecken des Ouden Testaments; welcken arbeyd wy noch met nut leesen. Wilhelmus Occam, een Engelschman, en Marsilius van Padua. Beyde hebbense de reghtvaerdige saeck van Keyser Lodewijck met Schriften kloeckmoedig tegens den Paus verdeedighd. Eenige jaren daer na heeft te Straetsburgh geleerd Johannes Taulerus; wiens Wercken noch in onse handen sijn. Onder de gemelde Keyser hebben desgelijcks geleeft en geschreven de voortreflijcke Italiaensche Poëten Dantes Aligerius en Franciscus Petrarcha. 't Heeft oock aen Reghtsgeleerde niet ontbroocken; doch onnodigh der selver Namen hier te stellen. Boccatius, die de Cento Novella, of Honderd Nieuwigheden heeft by een gesteld / is 8. jaren jonger geweest als Petrarcha; dien oock Petrarcha sijne goede Luyt by Testament maeckte.

Nicolaus de Lyra.

W. Occam Marsilius van *Padua.*

J. Taulerus.

Dantes Aligerius. Fr. Petrarcha. J. Boccatius.

Academie te Heydelbergh.

Anno 1346. stellen eenige den aenvangh der Universiteit te Heydelbergh; en seggen / dat Hertogh Ruprecht de II., Paltzgraef aen den Rhijn, deselve ter dier tyd heeft aengesteld. Andere / welcke deese Academie 41. jaren jonger maecken / schrijven / datse gestight is Anno 1387., den 18. van October, of veel meer aengerigt wierd; welcke laetste wy liefst toevallen.

De *Turken* verwoesten *Macedonien* en *Thracien.*

Anno 1323. waren de Turken soo magtigh geworden / datse uyt Kleyn-Asia, of Natolien, na Europa overvoeren / en de treflijcke Landen Macedonien en Thracien jammerlijk verwoesteden. De Constantinopolitaensche Keyser Andronicus was te swack / om haer tegenstand te doen.

Grouwlijke Pest en hongersnood.

Aght jaren te vooren (Anno 1315.) heeft de verschricklijcke Pestsieckte door geheel Europa breeslyck gewoedet. Men hield het daer voor / dat 't derde deel der Menschen was wegh geruckt. Hier by quam noch de hongersnood; in Polen en Silesien soo grouwlijck / dat d'Ouders de ligchamen harer gestorvene Kinderen / nevens meer andere afschouwlijcke dingen / hebben gegeeten.

Bon en *Metz* vergeefs belegerd.

Anno 1324. heeft Koningh Johannes van Boheemen de twee Steeden Bon en Metz belegerd; doch geen van beyde konnen veroveren.

Watersnood in *Holland.*

Den 23. van November des gemelden jaers is de Zee in Holland soo hoogh opgeloopen / datse over de Landen heenen vloeyde; veele Vlecken en Dorpen met hare Golven bedeckte. By de 5000. Menschen waren verdroncken.

Bern koomd in 't *Switsersch* Bond.

Anno 1331. verbonden die van Bern sigh met eenige Orden / of Cantons, in 't Eedgenoodschap. Wierden derhalven van de nabuerige Vorsten en Heeren beoorloghd. Doch de Berners, geholpen door die van Schweitz, behielden 't Veld / en versloegen by de 4000. harer vyanden.

Geweldige Sneeuw in 't laetst van *April.*

Den 23. April Anno 1334. viel sulck een dicke Sneeuw / dat veele duysenden Boomen / welcke alreeds Loof hadden / door de swaerte in stucken braecken. Alhoewel deese Sneeuw vijf dagen langh bleef leggen / soo wierden echter de Veldvrughten niet beschadighd; in tegendeel volghde daer op een goed en overvloedigh jaer.

Verbod van gelduytvoeringh uyt *Engelland.*

Anno 1336. wierd in Engelland een Wet gemaeckt / dat niemand sigh sou onderstaen / sonder voorkennis des Koninghs / Goud of Silver uyt 't Koninghrijck te brengen. Dit werd noch by onse tyden onderhouden.

Grouwlijke meenighte van Sprinckhanen.

In de jaren 1336. 1337. 1338. hebben de Sprinckhanen in Polen, Boheemen, Oostenrijck, ja door byna gantsch Duytschland, onuytspreecklijcke schade gedaen. Sy vloogen met geheele hoopen / als groote Wolcken / daer heenen / en bedeckten 't Aerdrijk eenige mylen weghs in de lenghte en breedte. Anno 1339. wierdense door de geheele Somer van d'Oyevaers / Kranen / Ravens / en andere Vogelen verslonden. Op d'overgeblevene viel den 19. van October een

Sneeuw,

[ANNO CHRISTI.]

Eeuw / waer door se ten vollen vernield wierden.

[Eerste Hertogh van Gelder, en eerste Marckgraef van Gulick.]

In 't selve jaer 1339. is op den Rijcksdagh te Frankfurt, bygewoond van Keyser Lodewijck de Bayer, Koningh Eduard van Engeland, en Koningh Johannes van Boheemen, in eygener persoon / Graef Reinhard (Reynoud) van Gelder ten eersten Hertogh van Gelder; en Graef Willem van Gulick ten eersten Marckgraef van Gulick door de genoemde Keyser verheven geworden.

[S. Stephani Thoorn te Weenen gebouwd.]

Anno 1340. heeft Hertogh Albrecht van Oostenrijck beginnen te bouwen de S. Stephani Thoorn te Weenen. Na 60. jaren (Anno 1400.) wierd se volleyndighd. Is in 't geheel hoogh 480. voeten: echter 18. voeten lager als dien te Straetsburgh.

[Geweldig Onweer en Watersvloed.]

Anno 1342., op den 23. van Januarius, ontstond een noyt meer gehoord Onweer / met Donder / Blixem / en Hagel. Daer op volghde een natte Somer; waer door de Wateren / insonderheyd de Mayn, uytbraecken / en geheele Dorpen wegh spoelden.

[Vroege felle koude.]

Den 13. September Anno 1346. wierd het soo fel koud / dat de Druyven aen de Wijnstocken verbrooren / en gantsch te niet gingen.

[Carel de IV. Roomsch Keyser. Emil. l. 8. Ignat. l. 3. Blond. d. 2. l. 10. Alb. Argent. Amal. Henr. Rebd. Aventin. l. 7. Cuspinian.]

Carel de IV., die na Lodewijck de Bayer 't Duytsche Keyserrijck heeft beseeten / had ten Grootvader Henrick de VII. van Luxemburgh, Roomsch Keyser; wiens Soon / Koningh Johannes van Boheemen, Hertogh in Silesien, deese Carel had gewonnen by sijne tweede Gemalin Elisabeth, Hertogin van Oostenrijck. Hy is / gelijck hy selfs schrijft in sijn Leven / gebooren te Praegh, den 14. van May, Anno 1316. In sijnen Doop wierd hy genoemd Wenceslaus; doch in sijne Vormingh deed Carel de IV., Koning van Frankrijk, hem sijnen Naem Carel geven; niet willende / dat dien Koninghlijcken Jongelingh voortaen de Boheemsche Naem Wentzel sou dragen; maer sijnen eygenen Naem Carel aenneemen / wijl deese jonge Heer aen sijn Hof wierd opgetrocken.

[Van jongs af ten Oorlogh aengevoerd. 1331.]

In sijne jeughd had sijnen Vader Johannes hem ten Oorlogh aengevoerd; en ten dien eynde hem mee-genoomen na Italien; daer hy Anno 1331. tegens den Koningh van Apulien, desgelijcks tegens den Vice-Graef van Milaen; tegens Mastinus Scaliger van Verona, oock op die van Mantua en Ferrare, treflijke Victorien bequam.

[Azo, Vice-Graef van Milaen, vergiftigd de Spijsen van Carel.]

Als Carel op Paesch-avond te Verona was / drongh een Schalck-nar / die sigh veynsde stom te sijn / in de Keucken / en wierp / sonder dat 'er yemand aght op nam / een giftigh poeder op al de Spijsen / eer se aengedischt wierden. Eenige van Caroli Dienaren / die 'er van gegeeten hadden / stierven terstond: d'andere wierden / alhoewel seer beswaerlijck / weer te reght gebraght.

[Wonderlijk weervaerd hem niet quaeds hier door.]

Vermits Carel 's anderen daghs 't Sacrament des Avondmaels wou ontfangen / soo vastede hy dien avond / tot sijn groot geluck; waer door hem niet quaeds weervoer. De Moordenaer wierd gevangen / en beleed op de Pijnbanck / dat de Vice-Graef Azo van Milaen hem hier toe gehuerd had: 't welck dan oock deesen Azo qualijck bekoomen is.

[Carel, door bestel van Paus Clemens de VI.]

De Pausen Johannes de XXII. en Benedictus de XII. hadden tsederd veele jaren een onversoenlijcken haet tegens Keyser Lodewijck de Bayer gedragen; oock hem dickmael geëxcommuniceerd. Harer beyder Nasaet Clemens de VI. gingh noch heviger te werck / en wou gantschlijck de vroome Lodewijck van 't Rijck afgeset hebben. Schreef derhalven Anno 1346. aen de Keurvorsten / dat 't Rijck vaceerde, of open stond; want Lodewijck was een Ketter en Onchristen; ter dier oorsaeck soudense ten allereersten eenen anderen verkiesen; met byvoeging van vele dreygementen.

[van eenige Keurvorsten tegens Keyser Lodewijck ten Keyser opgeworpen. 1346.]

Hier op quamen de Keurvorsten van Trier, Keulen, Boheemen en Saxen in de Stad Rees aen den Rhijn by een; en verkooren Carel, Soon des Koninghs Johannis van Boheemen, tot Roomsch Koningh. Doch deese gewaende Keur wierd door Keyser Lodewijck en d'andere drie Keurvorsten Mentz, Paltz, en Brandenburgh tegengesprocken. Oock wilden die van Aken Carel ter Krooningh niet binnen laten: derhalven hy door den Aerts-bischop van Keulen te Bon wierd gekroond.

[1347. Na Lodewijks dood Landgraef Frederick van Thuringen tegens Carel verkooren; doch hy weygerd de Kroon.]

Doe nu Keyser Lodewijck Anno 1347. gestorven was / quamen de Keurvorsten te Frankfurt aen den Main t'samen; en men heeft besloten / dat de verkiesingh van Carel, wegens veelerley mangel en onvormlijckheden / kraghtloos was. Derhalven wierd 't Rijck opgedragen aen Frederick, Landgraef in Thuringen, Marckgraef in Meissen; doch hy bedanckte de Heeren Keurvorsten / wijl hy sigh tegens Carel, wegens de Kroon / niet in twist wou inlaten. Echter hadden de Keurvorsten Paltz, Saxen en Brandenburgh noch geen lust tot Carel; maer braghten te weegh / dat Graef Gunther van Schwartzenburgh in Thuringen Anno 1349. te Franckfurt tegens Carel verkooren wierd:

[Doe Graef Gunther van Schwartzenburgh, diese aenneemd,]

die oock / als een strijdbaer en dapper Man / deese Hoogheyd aennam / en sigh met ernst tegens Carel stelde. Hy quam met een Krijghsheyr voor Franckfurt; doch wierd niet binnen gelaten / wijl de Burgers sigh beriepen op hare Privilegien; oock behelsende / datse niet verplight waren / eenen Keyser / die in Scheuringh verkooren was / de Poorten t'openen / voor dat hy sijne tegenparthy overwonnen / of sigh niet den selven in goedheyd vergeleecken had. Tegens dit haer Voorreght wou Gunther niets ter hand neemen; maer bleef met sijn Heyr ontrent 2. maenden langh voor de Stad leggen; verwaghtende / of Carel sigh sou onderstaen / hem van daer wegh te drijven.

[en binnen Franckfurt ontfangen werd. Cuspin. in Gunth. Naucler. Gen. 46. Hist. Henr. Rebd. Annal.]

Doch hy / alhoewel hy oock een goede Krijghsmaght by een had getrocken / derfde Gunther niet aentasten. Wijl nu ondertusschen de bestemde tijd verliep / heeftmen Graef Gunther te Frankfurt ingelaten / en als Roomsch Koningh ontfangen. Hier over wierd Carel seer vertoornd. Onderstond sigh oock / om wraeck te neemen / de Herfst-Mis van daer na Mentz te verleggen. Doch dit had / wegens

ANNO CHRISTI.

't hier na gevolghde Verdragh/ geenen voortgangh.

1349. De *Frankfurters* bekoomen twee *Missen* voor een.

Den 10. van May in 't gemelde jaer 1349. bevestighde Koningh Gunther 't Besluyt der Vorsten; te weeten / dat hy/ die van de Keurvorsten ordentlijck was verkooren / voor een wettigh Keyser sou werden gehouden; 't sy hy van de Paus wierd gesalfd en gekroond / of niet. Oock gaf en bekraghtighde hy de Frankfurters de Vasten-Mis; soo datse twee Missen (of Jaermarckten) voor een bequamen. Na 't Accoord heeft Keyser Carel deselve beyde bevestighd; oock de Stad Franckfurt andere treflijcke Privilegien geschoncken.

Koningh *Gunther* vergif toegebraght; waer van hy wel niet stierf; maer in sijne Leeden lam wierd.

Onderwijl bevond Koningh Gunther sigh wat onpaslijck. Daer was een beroemd Medicus by der hand (de Geschiedschrijvers noemen hem Freydanck); die Gunther een dranck toebraght; en des selven deughden seer hoogh roemde. De Koningh vertrouwde hem niet; maer beval den Geneesmeester/ sijn Geneesmiddel eerst half uyt te drincken; 't welck hy terstond deed. Doe nu Gunther des Artzen vereydwilligheyd sagh/ had hy geen arghwaen meer / maer dronck 't overige voorts uyt. Doch daer op wierdense beyde doodlijck sieck. De Medicus overleed op den derden dagh hier na. Koningh Gunther had wel een gedeelte des Gifs weer uytgebraeckt / soo dat hy niet stierf; maer wierd in sijne Leeden lam / en derhalven tot den Oorlogh onbequaem.

Accoord tusschen *Gunther* en *Carel.*

Hier na liet Carel een Proef op Gunther nemen / of de Twist door eenigh Verdraghsmiddel sou mogen neergeleght werden. Marckgraef Lodewijck van Brandenburgh nam op sigh / sijn best hier toe te sullen doen. Gunther had niet veel lust tot een vergelijckingh: doch in overweegingh van sijns lighaems-gebrecklijckheyd moest hy doen 't geen hy kon / niet wat hy wou. Dus wierd een overeenkomingh getroffen. Graef Gunther sou van 't Rijck en de Koninghlijcke Titel afstaen / deselve aen Carel latende. Carel daer tegens sou aen Gunther voor sijne Krijghskosten betalen 22000. Mark Silver/ en hem twee Rijcks-Steeden in Thuringen voor den gantschen tijd sijns levens inruymen. Doch vermits Gunther korts hier na te Franckfurt overleed / soo sijn de gedaghte twee Plaetsen niet geleverd. Hy heeft de Koninghlijcke Naem niet langer dan 6. maenden gevoerd. Leght begraven in S. Bartholomæi Stights-kerck der genoemde Stad Frankfurt aen den Mayn.

ANNO CHRISTI.

Doch korts daer na is *Gunther* overleeden.

Carel de IV. nu ten vollen Keyser. 1350.

Als nu Carel deeser wijs van sijne Tegenparthy ontslagen was / gaf Marckgraef Lodewijck van Brandenburgh de Keyserlijcke Insignien en Kleynodien hem over; welcke hy tsederd de dood van sijnen Vader Keyser Lodewijck in handen had gehad. Dus wierd nu Carel van elck voor ongetwijffeld Roomsch Koningh gehouden. Daer op reysde hy door de Rijcksteeden om / met seer groote praght / en decd hem van deselve Huldigen. Om ook hare gunst t' sijnwaerts te vermeerderen / stond hy haer toe / nieuwe Tollen te Water en te Land te mogen aenstellen; tot groot nadeel der Kooplieden. Vermits nu hier over veele klaghten en beswaernissen wierden ingebraght; eenige Rijcks-Steeden oock den Rhijn gantschlijck slooten / soo heeftmen de nieuwe Tollen weer afgeschaft: doch sonder nadeel der oude.

Doet hem in al de Rijcksteeden Huldigen. 1352.

Luxemburgh tot een Hertoghdom verheven. 1354.

Anno 1354. quam Keyser Carel de IV. te Luxemburgh, anders Lutzenburgh. Verhief dit Landschap / tot noch toe een heerlijk Graefschap geweest / tot een Hertoghdom/ en begiftighde 't selve met treflijcke Privilegien. Sijnen Grootvader Keyser Henrick de VII. had dit al in sijnen tijd willen doen. 't Gedaghte Graefschap Luxemburgh en de Kroon Boheemen hebben ruym honderd jaren

ANNO CHRISTI.

ren langh onder eene Heerschappy gestaen.

Caroli Toght na *Italien.* 1354.

In 't selve jaer nam Keyser Carel de Togt na Italien aen. Quam te Milaen, en wierd daer/ na oude gewoonte/ met d'ysere Kroon gekroond ten Lombardischen Koningh. De Vice-Graven en Broeders Galeatius en Barnabas maekte hy tot Stadhouders des Ryks te Milaen. Naderhand synse seer maghtigh geworden.

Geweldigen Oproer te *Pisa* tegens *Carel.* *Petrarch. Ep. ad Carol. Jov. l. 8. de Vice-Com. Mediol.*

In de Lente des volgenden jaers begaf hy sigh na Romen. Doe hy te Pisa was gekomen met 't minste deel sijns volcks/ verweckten de Burgers een Oproer tegens hem. Carel wierd soodanigh aengevallen/ datmen hem nauwlijcks met groote moeyte kon beschermen. De Keyserin ontvlood met haer Vrouwentimmer alleenlijck in haer Hemdd. Naderhand hebben de Pisaners haren wrevel dier genoegh moeten boeten. Die van Senis onderstonden sigh yet desgelijcks; doch de voornaemste Muytmaeckers wierden gegreepen/ en een Hoofd korter gemaeckt.

Sijne koomst te *Romen.*

Doe hy nu by Romen quam/ gingh de Raed met den gantschen Adel hem in Processie te gemoet/ en ontfingen hem op 't heerlijkste: leverden hem oock de Sleutelen der Stad over. Carel, om sigh tegens de Romeynen vriendlijck te toonen/ trad van sijn Paerd af; hoorde 't geense te seggen hadden staende/ en gaf haer selfs antwoord. In de Stad gekoomen/ wierd hy van twee Kardinalen en Pauslycke Legaten, door de Paus van Avignon na Romen gesonden/ gekroond/ op Paeschdagh den 5. van April Anno 1355., als hy nu 40. jaren oud was. Van sijne verdere verrightingen in Italien vinden wy/ voor dit mael/ niets verder/ als dat hy eenige Steden/ welcke sigh de gehoorsaemheyd des Paus hadden ontrocken/ den selven op nieuws onderworpen maeckte: oock/ ten geval des Paus/ de Gibellinen, welke goed Keysersch waren/ uytdreef; de Guelffen weer insettede. Soo dat hy niet dan te veel sigh des Paus gebied en dwangh onderwierp.

Verdrijft, ten geval des Paus, de *Gibellinen*, die goed Keyfersch waren, en onderwerpt sigh te veel den Pauslijken dwangh.

Doet de *Goudene Bul* instellen op den Rijksdagh te *Neurenbergh.* 1356.

Doe Keyser Carel weer in Duytschland quam/ hield hy een Rijcksdagh te Neurenbergh; bygewoond van veele Vorsten en Standen des Rijcks. Hier wierd schriftlijk opgesteld de Goudene Bul; in welcke gevonden werden veel heylsame Ordonnantien, belangende de Verkiesingh eens Roomschen Keysers; de Hooghheyd en Gereghtigheden der seven Keurvorsten/ en meer andere dingen. Deese Goudene Bul is gedateert te Neurenbergh, den 10. van Januarius Anno 1356., in 't 10. jaer der Regeeringh Caroli, en in 't eerste sijner Krooningh te Romen. Keyser Carel reeckend hier de tijd sijner Regeeringh van sijn' eerste verkiesingh af/ geschied by 't leven van sijnen Voorsaet Koning Lodewijk de Bayer.

Verwijderd sijn Erf-Koninghrijck *Boheemen* seer, door listige grepen, tot sijnen sleghten lof. 1357. *Dubrav. l. 22.*

Hier na vestighde Keyser Carel sijne gedaghten gantschlijck op sijn Erf-Koninghrijck Boheemen; 't welck hy vercierde en vergrootte soo veel hem mogelijck was; door Verruylingen/ Schenckingen/ en andere listige Greepen. Daer deselve niet moghten gelden/ begon hy 't met een openbaren Oorlogh. Verdreef de Russen van Blauwen (Plauwen) uyt Voigtland; en maeckte 't selve meerendeel Leenbaer aen de Kroon Boheemen. Daerenboven kneep hy van 't Duytsche Rijck af al wat hy moght; waerom hy oock in de Geschiedboecken een sleghten lof heeft. Selfs kon hy sijne handen niet van Geestlijke saecken houden; maer ontrock 't Bisdom te Praegh de gehoorsaemheyd des Aerts-bischops van Mentz; en maeckten 'er een eygen Aerts-bisdom van: desgelijcks van de Sael des Keysers Caroli Magni t'Ingelheim een Klooster; onder voorwaerde/ dat oock Boheemers daer in souden aengenomen werden. D'Universiteit te Praegh heeft hy opgerigt/ en begiftight: voorts niet aghter gelaten van 't geen kon dienen tot verheffing van 't Boheemsche Rijck/ en de daer ingelijfde Provintien.

De wonderlijke *Secte* der *Geesselaren*.

Ten tijde van deese Carel de IV. heeft sigh hier en gintsch in Duytschland voortgedaen de wonderlijcke Secte der Geesselaers. Anno 1350. woedde een verschricklijcke Pest door byna geheel Europa. Om deselve te stillen/ en God te versoenen/ quamen deese Geesselaers uyt Hongaryen in Duytschland. Wandelden van d'eene plaets na d'andere; met Processien, Vanen/ en Gesangen. Sy sloegen haer selven met Koorden/ dat 't bloed uyt haer ligchaem liep; om hier door te verdienen vergifnis der Sonden/ en quytschelding van straf/ voor haer selven en andere. 't Waren byna al t'samen enckele Idioten, onweetende Menschen/ behalven eenige weynige. Haer Gesellschap bestond uyt Mannen/ Vrouwen en Kinderen. Sy hielden seeckere uyren/ in welckese haer Geesselden; tweemael 's daegs/ en eens 's nagts; so wel in 't openbaer als in 't heymlijk. Hadden oock hare Meesters; sonder welcker voorkennis sy niets dorfden doen. Hare ligchamen waren als bedeckt met blauwe strepen/ en geronnen bloed/ wegens de geduerige slagen; want meerendeel geesseldense sigh met Touwen/ wel voorsien met harde knoopen. Hevigh scholdense de Geestlijcke; en beschuldighden de Roomsche Kerck van veele dwalingen; door haer verbat in 44. Artijkelen. Dit verdroot een Barvoeter Monik, die sigh aen haer maeckte/ om tegens haer te disputeeren. Doch in plaets van Argumenten gebruyckten se S. Stevens-Geschut/ en wierpen hem dapper met Steenen.

koomd uyt *Hongaryen* in *Duytschland*, en hare bedrijven. 1350.

Schelden seer de Geestlijckheyd. *Nauclor. Gen. 45.*

Door Paus *Clemens* en Keyser *Carel* in *Duytschland* uytgeroyd.

Dit stond Paus Clemens de IV. niet langer te gedogen: derhalven bragt hy te weeg/ datse over al verdreven wierden. Keyser Carel de IV. bood hem hier in vlijtigh de hand: die haer beval/ sigh uyt de Provintien des Rijcks wegh te maecken: en die niet gehoorsaemden/ vervolghde hy op allerley wijs. Dus wierd deese dwase en overgelovige Secte door geheel Duytschland uytgeroyd.

Oorlogh tusschen Keyser *Carel* en de Graef van *Wirtenbergh*.

Keyser Carel had oock verschil met den Graef van Wirtembergh, soo dat het uytborst tot een openbaren Oorlogh. Doe deese Twistsaeck was bygeleght door d'onderhandelingen eeniger Bisschoppen en des

Marck-

ANNO CHRISTI.

1358.

D'*Eszlingers* werd den Buydel gevaeghd. *Trithem. Annal. Suev.*

Marckgraefs van Baden, begaf Carel sigh na Eszlingen, om daer eenige Rycksſaecken te verrighten. Doch de Burgers braecken uyt tot Oproer: overvielen den Keyser / en dwongen hem / sijne reddingh in de vlught te moeten soecken. Hier op beval Carel aen Graef Eberhard van Wirtembergh, deesen wrevel te straffen. Gewilligh nam hy dien last op sigh. Belegerde de Stad Eszlingen, en benauwde deselve soodanigh / dat de Burgers aen Keyser Carel, voor de hem aengedane smaed / moesten opbrengen 60000. Duytsche guldens; en aen Graef Eberhard, voor sijne Kryghs-kosten 30000. Soo dier quam haren moedwil haer te staen.

1367. D'*alarm* tusschen de *Guelffen* en *Gibellinen* gaet in *Italien* weer aen.

1368. De Paus roept de Keyser derwaerts.

1369. Die in *Italien* koomd: doch in plaets van Strijden, een Markt aensteld.

Anno 1367. gingh d'Alarm in Italien tusschen de twee schaedlijcke Parthyen, de Guelffen en Gibellinen, weer aen met alle kraght; want sy beschadighden malkander waerse maer konden. Derhalven riep Paus Urbanus de V. Anno 1368. Keyser Carel in Italien, om door sijn' authoriteit de daer ontstane strijdigheden / insonderheyd in Lombardyen, te stillen. Dus maeckte Carel Anno 1369. sigh op. Trock over 't Geberght in Italien; doch verrighte hier weynigh gedenckwaerdighs. Want in plaets dat hy de Weerspannelingen met een helddadige hand bestreden / en haer hem onderworpen gemaeckt moest hebben / stelde hy een Marckt aen. Verkoght de Rijcks-Gevallen en Gereghtigheden. Weygerde niemand yets / als hy maer geld braght; 't welck geene der Roomsche Keyseren voor hem hadden gedaen. Dit verdroot Landgraef Willem soodanigh / dat hy den Keyser verliet / en weer na huys keerde. Carel selfs quam oock met sleghte reputatie weer in Boheemen.

Schaedlijken Oorlogh in *Wirtenbergerland*,

met seer groote verwoestingen. 1372.

Alhoewel Keyser Carel de IV. voor hem selven in 't Rijck geen sonderlinge Oorlogen voerde / soo is 't echter daerom niet over al stil en vreedsaem geweest. Want de Graven van Wirtembergh hadden Anno 1372. een swaren Strijd met de Rijcks-steeden in Swaben. In deese Krygh wierden over de 1000. Dorpen verbrand; 't weersijdsche Landvolck onuytspreecklijcke schade toegevoeghd aen Wynbergen / Ackeren / en andere Veld-goederen. Eens quam de Graef met veele Heeren en Eedele tot dight by de Stad Reutlingen. Doe deeden de Burgers door een ongewoone Poort een Uytval / en sloegen op de Ruyters. De strijd was seer fel; in welcke de Wirtemberger te kort schoot; en / swaerlijck gewond sijnde / nauwlijcks kon ontvlieden. Drie Graven / sijne Helpers / bleven op de Veghtplaets dood / nevens veele Heeren / Ridderen / en Edellieden; oock de kerne sijner Ruytery. Hier door vond Graef Eberhard, die te vooren elck in 't Rijck werck had gegeven / sigh soo gebotst / dat hy 't Oorlogen een tijd lang moest uytstellen. Hertogh Otto van Brunswijck stond in twist met Landgraef Herman van Hessen: 't welk d'oorsack was van d'Erfvereenigingh tusschen beyde de Landgraeflijke Huysen in Hessen en Thuringen; die ontrent deese tijd wierd opgereght.

Brunswijck tegens *Hessen*.

ANNO CHRISTI.

't *Swabisch* Verbond opgeregt. 1374.

Vermits nu de Rijcks-steeden in Swaben den twistgierigen Graef van Wirtembergh niet dorfden vertrouwen / soo maeckten veele derselve t'samen een Verbond; 't welck ook eenige Graven en Heeren onderteeckenden; met belofte / van malkander getrouwlijck te sullen bystaen. Deese Vereenigingh der Swabische Steeden / nevens d'andere gemelde / wierd genoemd 't Swabisch Verbond.

Carel koopt de Stemmen der Keurvorsten, om sijnen Soon *Wenceslaus* tot *Roomsch* Koningh te verkiesen. *Sylvii Hist. Bohem. c. 33.*

Anno 1376. drongh d'Eygenbaetsught Keyser Carel daer toe / dat hy alle middelen aenwendde / om sijnen Soon Wenceslaus noch by sijn leven verkooren te mogen sien tot sijnen Nasaet in 't Keyserdom. Om dit eynd te bereycken / daght hem bequaemst / geld te spendeeren, om de Keurvorsten te winnen. Hy beloofde yeder derselve 100000. Duytsche guldens / en verpandde daer voor de Tollen in 't Rijck / voornamentlijck op den Rhijn, welcke den Roomschen Keyser hadden behoord / maer tot op deesen dag toe niet weer gelost sijn: gelyck dan oock de verkoorne Roomsche Keyser t'elckens dit Artijkel moet besweeren. Hier door bewoogh hy de Keurvorsten / datse de gedaghte Wenceslaus in 't 16. jaer sijns ouderdoms binnen de Stad Aken tot Roomsch Koningh verkooren en kroonden / onaengesien hy deese Hoogheyd geenssins waerdigh was.

Dood van *Carel* de IV., 1378.

Na twee jaren (Anno 1378.), op den 27. van Martius, overleed Carel de IV., Roomsch Keyser / Boheemsch Koningh / als hy na de dood van Keyser Lodewijck de Bayer 30. jaren en 5. maenden / na d'eerste verkiesingh byna 32. jaren had geregeerd. Alhoewel hy / behalven sijne gierigheyd en eygen voordeel-soeckingh / welcke hy in de vergrooting sijner Erflanden genoegh heeft laten blijcken / oock met waerheyd beschuldigd werd / dat hy door sijne veelvoudige Alienatien (gelijck hy dan alleen in den Swabischen Kreytz 16. Steeden / onmiddelbaer tot 't Rijck behoorende / heeft verkoght) / weghschenckingen en spendeeringen, 't Roomsche Rijck heeft gebraght tot de behoeftigheyd / waer in 't sigh noch heden bevind; soo moet men hem echter niet berooven van deesen Lof / dat hy is geweest een verstandigh en seer vreedsaem Heer; geleerd; in veele Talen welervaren: gelijck hy dan oock in de Goudene Bul genoeghsaem betoond heeft sijne kennis. 't Ware te wenschen / dat deselve beeter wierd onderhouden / als nu geschied.

Is 't Rijck seer schaedlijk geweest: anders een loflijck Vorst.

Wenceslaus sijnen Vader *Carel* in de Keyserlijcke Regeering gevolghd.

Vermits sijnen Soon Wenceslaus, noch by 't leven sijns Vaders tot Roomsch Koningh verkooren / hem in de Regeeringh is gevolghd / soo willen wy hem hier oock aghter de Vader stellen; te meer / wijl weynigh gedenckwaerdighs of bysonders van hem te seggen valt. Want wat anders is 't / langh te leven / wat anders / langh te regeeren.

Quade voorteeckenen van hem.

Deese Wenceslaus, Soon van Keyser Carel de IV., is gebooren te Neurenbergh, op den 17. van Maert in 't jaer Christi 1361. Al terstond lieten sigh sien eenige teeckenen van sijn aenstaende woest en schandlijck leven. Terwijl de Koster 't Doopwater warmde / geraeck-

[ANN]O [CH]RISTI.

geraeckte 't Huys in brand / en verteerdde gantschlijk door de vlammen. Doe hy gedoopt wierd / maeckte hy sigh vuyl / en verontreynighde met sijnen dreck 't water des Doops; gelijck voor deesen Constantinus Copronymus te Constantinopol had gedaen. Anno 1376., als hy noch geen 16. jaren oud was / wierd hy te Franckfurt aen den Mayn tot Roomsch Koningh verkooren; en naderhand in de Stad Aken gekroond.

[...]ubrav. [...]3. [...]v. Hist. [...]hem. [...]4. [...]eod. à [...]em. in [...]m. [...]ion. [...]ct. 6. [...]3. [...]ucler. [...]n. 47. [...]spinian.

Na twee jaren overleed sijnen Vader Keyser Carel de IV. Doe trad hy selfs in de Regeeringh. Vermits hy sigh nu Meesterloos bevond / gaf hy sigh t'eenemael over aen de wellusten des ligchaems. Hield veel meer van schoone Vrouwen en goede Wijn / als van de bestieringh sijner Landen. Men vind niet / dat hy yet aenmercklijcks sou verright hebben / behalven dat hy de Duytsche Ridder-Broeders in Pruyssen hare Privilegien bevestighde / en met nieuwe vermeerderde. Anno 1392. konden de Landstanden van Boheemen hem niet langer verdragen; insonderheyd / wijl hy / boven sijne beestlijke wellustigheyd / oock de Rol van een Tyran begon te speelen / en eenige persoonen deed om 't leven brengen. Derhalven voegden die van de Heerenstand en de Raed te Praegh sigh t'samen; namen hem gevangen / en leydden hem in een arme Gevanckenis; waer in hy 17. weecken sigh kommerlijck moest behelpen. Doe bad hy de geene / aen welcke sijne bewaringh bevoolen was / datse hem wilden vergunnen / eens in 't Bad te gaen / om sigh af te wasschen van d'onreynigheyd / in sijne Heghtenis bekomen. Doch hy had wat anders voor. Als hem sijn versoeck was toegestaen / handelde hy met de Bad-Maeghd / soo datse hem heymlijck wegh hielp. Dus ontquam hy naeckt en bloot / eerst in een Huys; daer na in sijn Slot. Hier gingh hy den ouden gangh; ja maeckte 't noch arger dan te vooren: waerom hy andermael by 't hoofd gevat / doch door sijnen Bloedverwant Marckgraef Johan van Moravien, onder Borghstellingh / weer los gemaeckt wierd. Wyl hy sigh nu niet een hayr beeter droegh / klaeghden de Boheemsche Standen sulcks aen sijnen Broeder Koningh Sigismund van Hongaryen: die hem heymlijck deed gevangen neemen / en overgaf aen Hertogh Albert van Oostenrijck, om hem binnen Weenen in verseeckeringh te houden. In een lange tijd wist niemand / waer den Onverlaet sijn mogt. Eyndlijck quam hy / door hulp van twee Visschers / van daer wegh. Begaf sigh in Bedelaers Gewaed weer na Praegh. Voer voort in sijn voorigh leven; en vermits yeder sagh / dat niets op hem te winnen was / soo vertwijffeldense aen sijne beeterschap / en lieten hem voortaen begaen.

[...]1378: [...]nceslaus [...]n schen- [...]ge Wel- [...]telingh,

[...]nmael, [...]de- [...]ael, ten [...]rden- [...]ael ge- [...]ngen [...]set, van [...] Bohee- [...]ers;

[...]ch t'elc- [...]ns weer [...]tkoo- [...]en;

[...]oock [...]lckens [...]sijn vo- [...]gh leven [...]er [...]ortge- [...]en.

Ondertusschen schreven de Keurvorsten des Rijks aen Wenceslaus, hem met ernst vermanende / van sijn roeckloos leven af te staen; daer tegens de Rijcksfaecken behoorlijck en getrouwlijck waer te neemen. Doch dit werckte soo weynigh op hem / dat hy / oock selfs buyten kennis der Duytsche Vorsten / de Vice-Graef van Milaen, Galeatius, ten Hertogh maeckte; waer voor hy ontfingh 100000. Floreenen; tot groot nadeel des Roomschen Rijcks.

[...]aeckt, [...]or geld, [...]leatius, [...]ce-Graef [...]n Mi- [...]en, ten [...]ertogh.

Hier op quamen Anno 1400. de Keurvorsten des Rijcks in de Keur-Stad Franckfurt by een; en setteden / met een eenparigh Besluyt / Wenceslaus van 't Keyserdom af; als een tot de Regeeringh onbequaem Mensch. 't Kon hem niet baten / dat sijnen Vader en Grootvader Roomsche Keyseren waren geweest / en wel geregeerd hadden. Ook deed Aerts-bisschop Johannes (een Graef van Nassauw) door een opentlijcke Uytschryvingh de Standen weeten / dat 't Rijk open stond / en niemand voortaen Wenceslaus had te gehoorsamen. Die sigh weynigh hier aen stiet: in Boheemen bleef / en daer sulck een leven voerde als hy gewoon was. Van sijnen Nasaet Paltzgraef-Keurvorst Ruprecht (Rupertus) sullen wy hier na spreecken.

Wenceslaus van 't Keyserdom afgeset; 't welck hy sigh weynigh aentreckt.

Anno 1389. heeft Wenceslaus de Graef van Bergen verhooghd / en sijn Land tot een Hertoghdom gemaeckt. Hier tegens / als hy de Gravin van Vlaenderen tegens 't onbillijck geweld des Hertoghs van Gelder niet kon / of niet wou beschermen / moestse een anderen Protector of Schuts-heer soecken. Hingh sigh derhalven aen den Hertogh van Burgundien, en droegh hem haer Land op. Dus is deese Eedele Provintie door dien heylloosen Wenceslaus oock van 't Duytsche Rijck afgeraeckt.

Verheft de Graef van *Berg* ten Hertogh.

Eene prijswaerdige saeck heeft hy verright. Korts voor sijne Gevanckenis Anno 1391., als hem berigt wierd gedaen van d'onverdraeghlijcke Woecker der Joden, gaf hy een Mandaet uyt / datse al d'Edellieden hare Panden en Obligatien souden weer in handen geven / sonder betalingh / soo van Renten als Hoofdsom. Van d'andere / geen Eedele / soudense niet meer als 't halve Capitael mogen eysschen / sonder eenige Woecker. Die dit Edict niet wilden volgen / moesten 't Land verlaten.

Wenceslai Edict tegens den Woecker der *Joden*.

Onder desen Koning Wenceslaus heeft Johannes Hus opentlijk beginnen te prediken tegens den Paus en de dwalingen der Roomsche Kerk; sulker wijs / dat Anno 1394. alreeds sijne Leere niet alleen in Boheemen, maer oock in Duytschland, van veele was aengenoomen / en in swangh gingh. Oock begon men doe al t'Aughsburgh en anderweegen verscheydene om deeser oorsaeck wil te verbranden. Koningh Wenceslaus sagh dit door de vingeren in Boheemen. Waer door dan de Hussiten soodanigh vermeerderden / insonderheyd te Praegh, dat'er nu geen kans was / om haer te weerstaen. Men hield het daer voor / dat d'aenvangh der Leere van Hus meerendeel is ontstaen en genoomen uyt de Schriften van Johannes Wiclef, een geleerd Engelschman; die geschreven heeft ontrent 't jaer Christi 1369., en gestorven is Anno 1387.

Aenvangh der Leere van *Johannes Hus*, in *Boheemen*. *Sylvii Hist. Bohem. c. 35. Naucler. gen. 47.*

Als nu de Hussiten dus d'overhand bequamen / vexeerdense de Duytsche Professoren te Leipzich

Academie te *Leipzich*

ANNO CHRISTI.

en Studenten op d'Universiteit te Praegh, met bewilligingh des Koninghs Wencelai, soo dapper / datse sigh eenparigh met malkander verbonden / Praegh te verlaten: gelyckse dan oock deeden / soo dat op eenen dagh meer als 2000. van daer wegh trocken / en d'Academie te Leipzigh oprighteden; oock hier treflijck geprivilegeert wierden.

opgereght door de *Professoren* en *Studenten*, welke *Praegh* verlieten.

Hussiten Tumult te Praegh;

Doe nu Koningh Wenceslaus des Roomschen Rijcks ontset was / en t'huys in Boheemen regeerde / wierden de Hussiten (welcke hy geen tegenstand deed) soo veel in getal / dat haer de Kercken / in welckese predikten / te kleyn wierden. Die in de Nieuwe Stad Praegh woonden / liepen voor 't Koninglijck Slot / en versogten een grooter Kerck. Haren voornaemsten was een Edelman; die van Koningh Wenceslaus wat schimplijk wierd afgeweesen; waer op hy met de syne in d'Oude Stad na 't Raedhuys liep. De daer vergaderd synde Raedsheeren verschrickten hier over soo hevigh / datse meerendeel de vlught namen; niet verwaghten willende den voordragh van 't onsinnige Grauw. Seven der hare / die sigh niet spoedigh genoegh hadden wegh gemaeckt / wierden van d'oproerige ten vensteren uytgeworpen / en in 't vallen ontfangen op de Spiessen en Helbaerden der geene die beneeden stonden. Koningh Wenceslaus sond synen Kamerlingh aen haer; doch sy wierpen en sloegen sulcker wys op hem / dat hy op 't geswindste moest gaen lopen. Als dit aen 't Hof verhaeld / en d'Alarm hoe langer hoe swaerder wierd / stond yeder in groote vrees en bekommering; selfs oock de Koningh: wiens Schencker gantsch onbescheyden in deese woorden uytborst: Hy had voor langh wel geweeten / dat het by deese regeeringh niet anders sou toegaen. Hier over vertoonde Wenceslaus sig soo geweldigh / dat hy synen Bestraffer ter aerden wierp / en met voeten trad. Buyten twijffel sou hy hem oock met een Dolck hebben doorstoocken / indien hy niet ware verhinderd geworden. Deese syne hevige gramschap veroorsaeckte / dat hy van een Popelsy wierd aengevallen; aen welcke hy 18. dagen en naghten in groote smerten kranck lagh. Sonder ophouden wierp hy sigh gintsch en herwaerts / en gaf eyndlijck synen Geest / in 't 57. jaer syns ouderdoms / Anno Christi 1418., als hy by de 55. jaren in Boheemen had geregeerd.

ter oorsaeck van eenige schimpige woorden *Wenceslai*: die, door een hevige gramschap tegens sijnen Schenker van een Popelsy werd aengetast, en seer ellendigh sterft. 1418.

Van syne geboorte / leven en regeeringh is hier boven gehandeld. Doch van noch een dingh willen wy hier kortlijck gewagh maecken. Doe de Steeden in 't Rijck / na sijn' Affettingh / sigh syne gehoorsaemheyd onttrocken / en Paltzgraef Rupert huldigden / wilden die van Neurenbergh hier toe niet verstaen / sonder syne toestemmingh. Sonden derhalven eenige gecommiteerde aen hem; met beede / haer van haren Eed en Plight te willen ontslaen; waer voor sy hem 10000. Duytsche guldens aenbooden. Wenceslaus begon te lagchen / en gaf tot antwoord: Sy souden haer geld behouden / en hem alleen sommige Vaten goede Bacharachsche Wijn toesenden. Hier mee waren de Neurenbergers seer wel te vreeden.

Bemind weynigh Wijn veel meer als een groot deel geld.

Wy wenden ons weer na de Griecksche Geschiedenissen in 't Oosten. Als Andronicus de II. Palæologus, Soon van Michael de IX., Keyser te Constantinopol, Anno 1340. was gestorven / moest synen Soon Johannes Palæologus hem terstond in 't Rijck syn gevolghd: doch vermits hy noch maer 12. jaren oud was / wierd synen Bloedverwant / Johannes Cantacuzenus, hem ten Vooghd verordonneert. Doch hy wou niet als Momboir, maer als Keyser heersschen. Deed sigh derhalven te Constantinopol van de Patriarch Aprinus kroonen. Evenwel verstiet hy syn Weeskind niet; maer liet het nevens hem regeeren. Gaf hem oock / doe hy tot syne jaren was gekoomen / syne Dochter Irene ten Gemalin. Doch deese Eendraght duerde niet langh. Eenen / genoemd Apocauces, verweckte / met toedoen des Patriarchs Johannis Aprini, een Muyterey tegens hem; en braght soo veel te weegh / dat hy onder den naem des jongen Keysers beoorloghd en verdreven wierd. Om deese smaed te wreecken / trock Cantacuzenus een Krijghsheyr by een; waer mee hy syn Weeskind en Schoonsoon vijf jaren lang bestreed; ook soo veel verrigtte / dat de Stad Constantinopol hem door verradery wierd overgegeven. Echter trad hy met syns Dochters Man in een accoord, soo datse beyde in een Huys woonden / en by malkander Hof hielden. De hooghste Maght in een Rijck / gelijck 't Spreeckwoord seght / kan geen Medgesel lijden. Derhalven konden deese twee niet langh t'samen vreedsaem syn. De vyandschap brack uyt / en Calo-Johannes, de jonge Keyser / vlood uyt Constantinopol na 't Eyland Tenedos. Hier kreegh hy hulp van de Genueesen: ontseydde synen Schoonvader vyandlijck / en rustede sigh toe ten Oorlogh tegens hem. Doe Cantacuzenus dit vernam / wierd hy soodanigh verbaefd / dat hy hert en hoop liet vallen; in een Klooster gingh / en Monick wierd. Twee Dochteren had hy; d'eene ten Gemalin gegeven aen den Turkschen Koningh Orchanes; d'andere aen den gedaghten Calo-Johannes. Dit is voorgevallen Anno Christi 1354.

ANNO CHRISTI.

Griekshe Keyseren t' Constantinopol. 1340. *Niceph. Greg. l.8. 9. 10. Laon. l.1. Blond. dec. 2. l.10. Annal. Sultan. P. Jovius in Comm. rer. Turc. Phranzes l.1.c.15.*

Bedrijven der twee Keyseren *Calo-Johannes* en *Johannes Cantacuzenus.*

Cantacuzenus gaet in een Klooster. 1354.

Dus nam Johannes (in de Geschiedboecken Calo-Johannes genoemd) de Regeeringh in 't genoemde jaer alleen aen / en liet sigh in de Maend Februarius van de gemelde Patriarch Johannes Aprinus kroonen. Franciscus Catelusius, een Italiaensch Overste / had sigh by deesen Calo-Johannes wel-verdiend gemaeckt / en hem geholpen tegens synen Schoonvader Cantacuzenus; derhalven wierd hy van hem begiftighd met het seer treflijck en vrughtbaer Eyland Lesbus, geleegen in d'Egyptische Zee, in onse tijd genoemd Meteline. Deeses Francisci Catelusii Nakomelingen hebben 't over de 100. jaren langh beseeten; tot dat de Turken Anno 1464. 't selve met geweld innamen. Anders vinden wy niet veel bysonders van 't geen Calo-Johannes sou verright hebben. Hy liet de Turken

Calo-Johannes alleen Keyser.

over

…NNO …RISTI.

1357. …et de …rken …er den …llespont …Thracien …omen.

ober d'Enge Zee Hellespontus in Thracien overvaren. En als hem de tijdingh wierd gebraght / datse de Stad en seer vaste Pas Callipoli hadden veroverd / aghtte hy sulcks soo geringh / dat hy seyde: Wat is 't meer / dan ofmen een Stal met Beesten had verlooren? Maer hoe veel aen deese Stal gelegen was / heeft d'uytgangh in 't volgende jaer getoond.

…l roept …ck selfs …Turken hulp te…ns de …lgaren. 1360.

Noch slimmer was 't / dat Calo-Johannes Anno 1360., als hy van Marcus, Heer in Bulgaryen, beoorlogd wierd / de Turken te hulp riep: welcke hem geerne bystand deeden; en door deese gelegenheyd / na datse de Bulgaren hadden geslagen / de heerlijcke Stad Adrianopol, van de Gouverneur verlaten sijnde / veroverden; een Kasteel daer in bouwden / en alsoo hare Maght in Europa hoe langer hoe meerder versterckten. Doemaels regeerde der Turken Koningh Amurarathes, of Morath (van wien haest breeder berigt sal gegeven werden); en onder hem sijn de Janitzaren opgekoomen.

…ood van …alo-Jo…annes. 1384.

Anno 1384. stierf deesen Calo-Johannes; 't Rijck nalatende aen sijnen oudsten Soon Andronicus de IV.; doch hy regeerde niet langer dan 3. jaren. Ondertusschen moeten wy bekennen / dat de jaer-reeckeningh hier niet seer vast gaet / ter oorsaeck van de verschillendheyd en verwarringh / welcke men by de Griecksche Schrijvers vind; insonderheyd by Chalcondyla.

…urksche …onin…en. …rchanes …estorven. 1358. …muraath …'I. Turksch …eyser. …gnat. l. 2. …ovius & …ucherius. …er. …urc. l. 1.

In 't jaer 1358., als Solyman, des Turkschen Koninghs Orchanis Soon / de Christenen in Griekenland en Asia veel schade had toegevoeghd / soght hy eens sigh door de Jaght te verlustigen. Doe hem een Rhee in 't gesight quam / ylde hy 't selve met sulck een schichtigheyd na / dat hy met sijn Paerd ter aerden stortte / en den hals brack. In de derde maend daer na stierf oock sijnen Vader Orchanes (of geraeckte om 't leven); derhalven quam de Regeeringh aen sijnen jonger Soon Morath; van onse Schrijvers genoemd Amurath d'I. Was niet alleen sterk en strijdbaer van persoon / maer oock doortrapt en vol bedrogh. Hy deed den Constantinopolitaenschen Keyser Calo-Johannes, op desselven versoeck / hulp tegens Marcus, Heer in Bulgaryen en Syrffen. Hier tegens bevestighde de gemelde Calo-Johannes hem in 't besit der Stad Callipoli; te vooren van Amuraths Broeder Zuleiman, of Solyman, ingenoomen. Doch hier mee hield hy sigh niet te vreeden: maer vermeesterde oock (gelijck alreeds gesegt is) de magtige Stad Adrianopol, van de Turken genoemd Edrenede; daer hy sijne Residentie aenstelde: wijd en breed daer rondom stroopte/en 't omgelegene Land onder sijn geweld braght.

…erd niet …lleen Be…itter van …allipoli, …maer ver…overd ook …Adriano…opol. 1361.

…Eersten …aenvangh …er Janit…zaren in …Turkyen.

Deese Amurath, of Morath, was d'eerste / die uyt de gevangene Christenen de schoonste en wackerste Jongens uytkipte; deselve na Natolien sond / en in 't Turcksch Ongeloof deed onderwijsen; in de Wapenhandelingh oeffenen / en daer na aen 't Hof riep. Dit is geweest d'aenvangh der Janitzaren aen d'Ottomannische Porte: door welcker dapperheyd de Turcksche Tyrannen tseder dien tijd soo veele Koninghrijcken en Landen sigh onderworpen hebben gemaeckt. Want de gewoonte van dus te handelen met d'arme Christen-Kinderen / is van deesens Amuraths tijd af gedueright onderhouden geworden van sijne Nasaten in 't Rijck; en noch hedensdaeghs in gebruyck. ANNO CHRISTI.

Als nu Amurath op de gemelde wijs de Stad Adrianopol had bevestighd / quam een seer groote schrick onder de Volckeren in Europa; waerom dan de naestgeleegene Natien niet goed vonden / langer stil te sitten. Uyt de Landschappen Servien, Mysien, en Bulgaryen maeckten sigh veele duysend Mannen op: maer Amurath trock haer onder d'oogen: trad met haer tot een Slagh / en behield 't Veld. Een groote meenighte Christenen bleef hier dood; gelijck oock Lazarus, Vorst van Servien, van de Grieken genoemd Despota. Eenen van Lazari vrygelatene Slaven nam gantschlyck voor / sijns Heeren dood aen Amurath te wreecken. Soght gelegenheyd / om by den Koningh te koomen; en deselve gevonden hebbende / stack hy hem met een Dolck dood. Andere verhalen 't dus. Gedurende 't Gevegt / terwijl die van Servien en de Turken noch tegens malkander doende waren / doch de Neerlaegh de Servianen scheen te beurt te sullen vallen / heeft een Dienaer / of Slaef / van Lazarus, genoemd Karbilowitz, voorgenoomen / dit onheyl of te beletten / of te wreecken. Hy geliet sigh / van sijnen Heer wegh te lopen / en tot de Turken te vlieden. Doe nu de Strijd op 't hevighste was / begaf hy sigh na Amurath, en doorstack hem. De Turcksche Bassen echter hielden sijne dood verborgen. Wierpen terstond Bajazeth, een jonger Soon van Amurath, tot haer Hoofd en Heer op: die oock de Slagh volvoerdde / en de Zeege behield / met een bloedige Neerlaegh der Christenen. 't Jaer van deesens Tyrans dood is seer onseecker. Eenige stellen deselve op Anno 1373.; andere op Anno 1380.; noch andere op 1388. Van sijnen Soon en Nasaet Bajazeth sullen wy hier na spreecken.

Die van *Servien, Mysien* en *Bulgaryen* trecken tegens *Amurath* te veld.

Seer swaere Neerlaegh der *Christenen.*

De vry-gelatene Slaef van Vorst *Lazarus* van *Servien,* om sijns Heeren dood te wreecken, doorsteekt *Amurath.*

Onmogelijck was 't / dat Italien onder de regeeringh van Keyser Lodewijck de Bayer in rust kon blijven / wegens de vyandschap tusschen de gemelde Ludovicus en sommige aghter-een-volgende Pausen. Anno 1324. greep Koningh Robert van Apulien de Genueesen aen / en veroverde Genua. Hier tegens won Galeatius, Vice-Graef van Milaen, die 't met Keyser Lodewijck hield / de Stad Vercel. Deesen Oorlogh vloogh oock over tot in 't Eyland Sicilien, en duerde onder d'Inwooners deeses Koninghrijcks over de 20. jaren langh. De Koningh van Arragon vergat oock sigh selven niet; maer vermeesterde / doch met bewilligingh des Paus / 't naburige Eyland Sardinien. In Lombardyen hingh Mastinus Scaliger Keyser Lodewijck aen; welck Geslaght der Scaligers in 't Nederlandsch werden genoemd de Heeren van de Ladder. Deese Mastinus, Heer van Verona

Italiaensche Geschiedenissen, en groote onrusten in dit Gewest. 1324. *Platina. Nauclerus, Gen.* 45. *Cuspin. Avent. l.* 7. *Alb. Argent.* 1325.

ANNO CHRISTI. rona en Padua, misbruyckte / wijl hy seer
maghtigh was / de Keyserlijcke Naem en
Mastinus Authoriteit; greep te wijd van sigh / en deed
Scaliger, de nabuerige Steeden veel overlast. Der-
Heer van halven verbonden die van Venetien, Floren-
Verona en cen, Milaen, Ferrare, Mantua en Bononien
Padua. sigh met malkander. Braghten oock Carel,
Soon des Koninghs Johannis van Bohee-
men, op hare syde: die hier door de Stad
Monfeltre onder sijn geweld kreegh / gelijck
de Venetianen Padua. Keyser Lodewijk was
doemaels te Romen. Trock van daer.
Quam te Luca, en belegerde Milaen; welc-
ke Stad met hem tot een Verdragh moest
treeden. Brixia wou sigh niet overgeven:
doch de Keyser sou buyten twijffel de Brixia-
nen bedwongen / en noch wel meer verright
hebben / indien hy niet ware verhinderd ge-
worden door Koningh Johannes van Bohee-
1330. men. Dus trock Ludovicus in 't volgende
jaer weer na huys.

Verove- Anno 1331. deed de gemelde Koningh Jo-
ringen des hannes van Boheemen, op aensoeckingh des
Koninghs Paus / een Toght na Italien. Nam / in
Johannis des Paus naem / de Steeden Bergamo, Lu-
van *Bohee-* ca, Parma, Regio, Modena, in; en stelde
men in sijnen Soon Carel ten Gouverneur over de-
Italien. selve. Doemaels deed deese Carolus, al-
1331. hoewel noch seer jong / een Veldslag met den
Koningh van Apulien, bygestaen van de
Milaensche Vice-Graven / Mastinus Scali-
ger; die van Ferrare, Mantua, &c. Echter
behield hy met sijne Duytschers en Bohee-
mers d'overhand; 't welck hem in Italien een
groot aensien maeckte.

Manne- In 't Koninghrijck Napels viel oock veran-
moord der deringh voor. Want Andreas, Broeder des
Koningin Koninghs Ludovici van Hongaryen, die Ko-
Johanna ningin Johanna ten Gemalin had genoomen /
van *Na-* nam dit Land met geweld in; doch wierd on-
pels. langhs daer na / door bestel deeser Johanna,
1347. met een Strop in sijn Bed verworgd. Dee-
1348. se Moorddaed heeft de Soon van Andreas na-
derhand gewroocken / gelijck alreeds hier
boven is aengeweesen. Koningh Lodewijk
van Hongaryen deed oock 't sijne hier toe.
Tegens deesen Koningh Lodewijck heeft
1352. Paus Clemens hier na Hertogh Lodewijk van
Tarento, van de moorddadige Johanna ten
Man genoomen / in 't Koninghrijck Apu-
lien ingeset; 't welck oock niet sonder moey-
te toegingh.

Oorlogh In deese tijd waren de Venetianen en Ge-
tusschen nueesen bittere vyanden / wegens eenige
Venetien Grieckische Eylanden. Anno 1352. deeden
en *Genua*. beyde deese Parthyen by de Stad Pera, niet
Platina. verr' van Constantinopol, een Slagh ter
Mariana. Zee; en die van Genua behielden de Zeege.
1353. In 't volgende jaer sloegense weer tegens
1354. malkander / by 't Eyland Corsica. Doe
wierden de Venetianen Meester / en deeden
by de 40. Genuesische Galeyen na de grond
gaen. Wederom in 't volgende jaer geluck-
ten 't in tegendeel de Genueesen, datse de Ve-
netianen overwonnen; welcke doemaels
geen geringe schade leeden.

Hongaryen Anno 1358. overquam de Venetianen noch
en Venetien een ander onheyl. Sy hadden / volgens
hare gewoonte / wat te verr' van haer ge- ANNO
tast / en 't Koninghrijck Hongaryen in Dal- CHRISTI.
matien de beste Plaetsen afgenoomen. Doe in Oorlog
maeckte de Hongarische Koningh Lodewijck 1358.
sigh op; trock haer te gemoet; sloegh haer
te Land / en veroverde alles wat hy verloo-
ren had. Oock geraeckten de Venetianen de
Stad Terviso quyt.

Anno 1380., als die van Genua van de Ve- *Genua* en
netianen wat rust wierd gelaten / greepense *Cyprus* in
den Koningh van Cyprus aen / en verwoeste- Oorlogh
den dit heerlijck Eyland wijd en breed; soo- tegens
danigh / dat de gemelde Koningh gedwon- malkan-
gen wierd / de Vreede voor veele duysend der.
Ducaten van haer te koopen; daer-en-bo- 1380.
ven sigh te verbinden / aen de Stad Genua een
jaerlijckschen Tribuit te sullen opbrengen.
Anno 1381., als deese beyde Steeden mal- 1381.
kander tot op 't uyterste hadden verdorven /
quamense tot verdragh / door onderhande-
lingh des Hertoghs van Savoyen; 't welckse
voor de schade wel hadden konnen doen.

Na dat Philips de Valois, Koningh van *Fransche*
Frankrijk, Anno 1350. was overleden / quam Geschie-
sijnen Soon Johannes in sijne plaets / en re- denissen,
geerde 14. jaren. Hy erfde van sijnen Va- vermengd
der te gelijck met het Rijck veelerley weder- met d'*En-*
waerdige Twisthandelingen en Oorlogen / *gelsche*.
welcke tot noch toe tusschen Frankrijk, En- 1350.
gelland en Vlaenderen hadden geduerd. Als 1351.
stracks na den aenvangh sijner regeeringh *Æmil. l. 9.*
den Connestabel Rudolphus de Nesle van ver- *Albert.*
radery by hem beschuldighd wierd / deed hy *Argent.*
hem aenvatten / en 't Hoofd afslaen. Syn *Froiss. l. 1.*
Ampt gaf hy aen Graef Carel van Angoules- *Gag. l. 9. c. 1.*
me; hier na door Koningh Carel van Navarre *Ritius l. 3. de Reg. Franc.*
dood gestoocken. Als nu de Navarrois sigh *Lilius in Hist. Angl.*
hoe langer hoe vyandlijcker droegh / en sijn 1354.
Hoofd na den Koningh van Engelland hing /
nodighde Koningh Johannes hem / nevens
de Hertogh van Normandyen, ter Tafel.
Maer doese verscheenen / deed hy haer bey-
de / nevens veel andere Heeren en Eedele /
by 't hoofd grijpen / en in Gevanckenis leg-
gen / om sigh van haer te verseeckeren.

Hier op viel Anno 1355. Koningh Eduard 1355.
(van wien hier boven veel gesproocken is) Koningh
met een groote Maght in Frankrijk; doende *Eduard*
daer in seer groote schade door roven en van *Engel-*
branden. Doch als Koningh Johannes hem *land* valt
met een Krijghsheyr te gemoet trock / week in *Frank-*
hy te rugg' na Engelland. In 't volgende *rijk*.
jaer quam hy weer / en legerde sigh in 1376.
't Landschap Poictou. Koningh Johannes,
die sijn Krijghsvolck van 't voorleedene jaer
noch by malkander had / quam Eduard soo
schielijck op den hals / dat hy / schoon hy Slagh van
't niet in den sin had gehad / met de Françoi- *Poictiers*,
sen veghten moest. Daer op verhief sigh waer in
tusschen beyde de Koningen op den 19. van *Eduard*
September een ernstigh / doch ongelijck Ge- met 8000.
veght. D'Engelsche waren weynigh boven *Engelsche*
d'8000., de Franschen meer als 40000. sterck. 40000.
Evenwel had dit Spel / na een langduerigh *Françoisen*
aenhouden / sulck een uytgangh / dat de kley- slaet, en
ne hoop den grooten sloegh / en Eduard de selfs Ko-
Zeege behield. By de 7000. Françoisen, ningh *Jo-*
1700. Eedele / en 16. Graven wierden hier *hannes* ge-
gevan- vangen bekoomd.

ANNO CHRISTI.

gevangen; selfs oock Koningh Johannes, nevens sijnen jongsten Soon Philippus. Dit geschiedde niet verr' van de Stad Poictiers. Doe deese Victorie in Engelland wierd verkondighd/ deedmen een geheele weeck lang openbare Danckseggingen in de voornaemste Kercken.

Vergeefsche Vreedehandel.

In 't volgende jaer wierd door tusschenspraeck van vreemde Heeren/ insonderheyd van de Paus/ veel gehandeld van Johannis los-latingh/ en of tusschen beyde deese Vorsten een Verdragh moght te treffen sijn; doch te vergeefs. Echter braghtmen 't tot een Stilstand van Wapenen voor de tijd van twee jaren. Ondertusschen wierd noch al geduerigh van Vreede gehandeld.

Eduard valt al weer in Frankrijk; met seer groote verwoestingen.

Na 't eyndigen der Wapenschorsingh scheen 't/ als of Koningh Eduard goede genegenheyd tot een Accoord had. Deed ten dien eynde de gevangene Koningh Johannes uyt Engelland na Calais overvoeren/ om d'onderhandelingh dies te naerder te sijn. Doch d'Engelsche sloegen sulcke onaenneemlijcke Conditien voor/ dat de Françoisen daer in niet konden bewilligen. Doe nu dit Vreedewerck den bodem ingeslagen was/ verwoestede Eduard veele Provintien in Franckrijck; en de Fransche konden noyt een Krijghsheyr op de been brengen/ sterck genoegh tegens d'Engelsche, wijl 't haer aen geld ontbrack. Moesten derhalven de Britanniërs na der selver wil laten begaen. Eyndlijck quam 't Anno 1360. tot een Verdragh op deese voorwaerde: Koningh Eduard sou hebben geheel Aquitanien (of Guienne), sonder daer voor eenighsins aen de Kroon Frankrijk verplight te sijn. Koningh Johannes sou hem/ voor sijne los-latingh/ betalen 1300000. Kroonen. Tot dat de voldoeningh geschied was/ sou hy sijne drie Soonen als Gijselaers geven.

Vreede, op harde Conditien voor Frankrijk. 1360.

De Joden, om geld te krijgen, weer in Frankrijk gelaten.

Doe nu Koningh Johannes weer in Frankrijk was gekoomen/ vergunde hy/ om dies te beter de gemelde groote geldsom te konnen opbrengen/ aen de Joden, weer in 't Land te mogen woonen; welcke nu in een lange tijd sigh daer niet hadden laten verven sien. In 't selve jaer ('t welck was Anno 1361.) bequam hy eenige verquickingh. Want Philippus, de laetste Hertogh van Burgundien uyt die Stam/ stierf sonder Erfgenamen; derhalven dit Land/ als een Leen van Frankrijk, deese Kroon t'huys viel. Hier op schreef Koningh Johannes voortaen sigh Hertogh van Burgundien. Doch na verloop van een jaer gaf hy dit Hertoghdom aen sijnen Soon Philippus, die met hem voor Poictiers was gevangen geworden.

1361. Burgundien koomd aen deese Kroon. 1363.

1364. Koningh Johannes van Frankrijk sterft te Londen in Engelland.

Anno 1364. viel in Koningh Johannes een Aendaght/ om over Zee een Beedevaert te doen na 't H. Land en de Stad Jerusalem. Doch op dat/ gedurende sijn afweesen/ alles in een gerusten stand moght blyven/ soo begaf hy sigh in eygener persoon na Koning Eduard van Engelland: maer wierd binnen Londen sieck/ en stierf daer in de Maend April. Sijn Lijck heeftmen na Frankrijk gevoerd/ en te S. Denys begraven. Hem volgde in 't Koningrijck sijnen Soon Carel de V., die geweest was d'eerste Delphin (Dauphin) van Frankrijk. Deese Carel heeft den lof van vroomheyd/ wijsheyd/ gereghtigheyd; en dat hy sijne gedaghten meer tot vreede als tot oorlogh rightede. Anno 1368. wierd hem een Soon gebooren/ die na hem regeerde/ en Carel de VI. was genoemd.

Carel de V. Koning van Frankrijk; en sijnen Lof. 1368.

D'Engelsche weer in Franckrijck. 1369. 1370.

In 't volgende jaer gingh 't Krijghsvyer tusschen Engelland en Franckrijck weer aen. Hertogh Philips van Burgundien deed hier by 't beste; en hield d'Engelsche af van de verwoestingh des Lands; echter kon hy 't niet geheel verhinderen. Daer-en-boven namen d'Engellanders voor d'oogen der Françoisen de Stad Limoges in; plonderden deselve; verdiervense/ en pleeghden veelerley moedwil. Doch Anno 1371. gaf 't Geluck de Franschen een lieflijcker wenck. Want door hulp des Koninghs van Castilien vernieldense d'Engelsche Vloot by Roschel: deeden haer oock te Land veel afbreuck. Om deese schade te wreecken/ sond Koningh Eduard twee jaren daer na sijnen Soon/ oock Eduard geheeten/ met 14000. Mannen na Frankrijk, om 't Land te verwoesten. Hertogh Philips van Burgundien sneed haer allerweegen de Proviand af/ en stopte de Passen, soo datse niets konden verrighten/ en weer na huys moesten keeren.

1371.

1373. 't Geluck geeft de Françoisen een lieflijker wenk.

Dood van Eduard de II. en Eduard de III. de Soon voor de Vader. 1376. 1377.

Deese Eduard de jonge stierf in 't derde jaer na deesen Toght/ en in den bloey sijner jeughd. Liet een Soontje na/ genoemd Richard, die sijnen Grootvader in 't Rijck is gevolgd Anno 1377. Want in dit jaer overleed oock Eduard de II. van Engelland, als hy 51. jaren had geregeerd/ en een groot deel van Franckrijck onder hem gebraght. Koningh Richard was doemaels maer 11. jaren oud; derhalven wierd hem ten Vooghd toegevoeghd sijnen Oom de Hertogh van Lancaster.

Dood van Carel de V. Koning van Frankrijk. 1380.

Drie jaren daer na stierf oock Carel de V., Koningh van Frankrijk; latende desgelijcks aghter een Soontje van 11. jaren/ Carel de VI. Sijnen Vooghd was Hertogh Philips van Burgundien; soo dat ter dier tijd Franckrijck en Engelland seer jonge Koningen hadden. D'Engelsche Richard trad in de voetstappen van Rehabeam, Salomons Soon. Leydde een sware Schattingh op d'Onderdanen door 't geheele Koninghrijck; yeder op Hoofd-geld gesteld. Doch verweckte hier door een geweldigen Oproer. Over de 60000. Engelsche voeghden sigh by een/ welke gesamentlijck tegens deese Schattingh protesteerden, en met groote moeyte nauwlijcks weer gestild konden werden; 't welck dan noch niet geschiedde/ voor dat Koningh Richard van sijnen swaren eysch afstond. Maer vermits de Burgers te Londen in deesen opstand de voornaemste waren geweest/ soo wierdense boven al d'andere gestraft. Deese Richard heeft oock Oorlogen tegens Frankrijk en Schotland gevoerd. Daer-en-boven nevens andere een Scheepsvloot na Barbaryen gesonden; door welcker hulp veel ellendige Christenen verlost wierden uyt de

Richard, Koningh van Engelland, maeckt het als Rehabeam. Soon van Salomon.

1382. Geweldigen Oproer, daer over ontstaen.

ANNO CHRISTI.

breeslijcke Slaverny der Mooren.

Carel de VI. Koningh van Frankrijk.

Geen minder Oproer verhief sigh in Frankrijk onder Koningh Carel de VI.; voornamentlijck in de Steeden Parijs, Rouan, en Amiens. D'oorsaeck was oock d'onmatige Tribuit, waer mee Carel sijn Land beswaerde / wijl hy geld moest hebben tot sijnen voorgenoomenen Oorlogh tegens Engelland.

Om deselve oorsaek een gelijke Oproer in sijn Rijck.

De Burgers in de genoemde drie Steden vielen in de Huysen der Joden, en roofden alles wats'er in vonden. De Heer van Caucy stilde deese Tumult wel; doch de Muytmaeckers wierden gestraft / insonderheyd die te Parijs; welcke byna al hare Privilegien verlooren.

Valt, door gramschap, in een langhduerige onsinnigheyd. 1392.

Koningh Carel nam deesen Oproer hevigh ter herten: en als hy hoorde / dat de Connestabel, Heer Petrus van Craon, dien hy in seer groote waerde hield / doodlijck gewond was / vertoornde hy sigh daer over soodanigh / dat hy in wansinnigheyd viel; sijne Lyfwaght ontliep / en beswaerlijck weer gekregen kon werden. Vermits nu deese sijne dolligheyd niet beeterde / wierd de Rijcks-bestieringh overgegeven aen beyde de Hertogen van Berry en Burgundien.

ANNO CHRISTI.

Doe 't wat beeter met hem wierd, stelden eenige Fransche Heeren een Vasten-avonds-spel aen; 1394.

Ontrent 2. jaren hier na / als 't een weynigh beeter met hem was geworden / wilden sommige Fransche Heeren hem wat vervrooljjcken. Stelden derhalven op Caroli dagh in Januarius een Vasten-avonds-spel aen / met een Mommery. Ses onder de hare vertoonden sigh in de gestalte van Wilde-mannen / of Satyrs. De kleederen / welckese aen hadden / waren engh / of nauw / soo datse als om de Leeden gespannen stonden; daer-en-boven oversmeerd met Peck / of Hars / waer aen Hennip of Werck hingh / in plaets van Hayr.

waer by sigh oock Carel bevond, al mee vermomd in Kleederen van Hars.

In sulck een wilde gedaente quamense te voorschijn; en 't behaeghde Carel soo wel / dat hy de sevende / en op deselve wijs gekleed wou sijn. Dit geschiedde by naght; ter welcker oorsaeck men Fackelen moest gebruycken / doe deesen Dans in de tegenwoordigheyd des Vrouwen-timmers wierd aengevangen. De Koning /

Ellendigen uytgangh deeser Mommery. Æmil. l. 10. Annal. Fland.

dus vermomd / quam by de Hertogin van Berry; en maeckte / volgens hare meening / sigh al te gemeen met haer; derhalven sy hem vast hield / en niet wou los laten / sonder eerst te weeten wien hy was. Als hy sig echter niet bekend wou maecken / nam de Hertogh van Orleans, oock aenschouwer deeses Spels / eenen der Dienaren de Fackel uyt de hand / en hieldse Koningh Carel voor 't aengesight. Stracks geraeckte de Hennip en 't Peck aen 't Narren-kleed in brand / soo dat sijne Majesteyt in vlam stond. D'andere Mommers dit siende / vergaten datse selfs een diergelijck Sots-gewaed aen 't lijf hadden / en liepen toe / om 't vyer aen den Koningh te blusschen; doch geraeckten op deselve wijs in vlammen.

De Koning werd door schrick weer onsinnigh, en blijft soo tot sijn eynd toe.

Terwijl nu elck na Carel snelde / wierden vier deeser Fransche Heeren soodanigh gebrand / datse korts daer na jammerlijk moesten sterven. De Koningh wierd wel behouden / sonder seer beschadighd te sijn aen sijn ligchaem: doch door de schrick / en 't groot geschreeuw ontrent hem / viel hy weer in sijne voorige onsinnigheyd; kon oock van deselve niet hersteld werden / tot sijne dood toe.

Joden uyt Frankrijk gedreven. 1395.

Anno 1395. liet deese Koningh Carel de VI. een strengh Gebod uytgaen / dat al de Joden uyt sijn Koninghrijck souden gedreven werden. 't Wierd oock uytgevoerd; en dus moest deese Natie op nieuws Frankrijk ruymen.

1397. Koningh Richard van Engeland verdrijft Her-

Anno 1397. stierf Hertogh Johannes van Lancaster in Engelland. Hy liet een Soon aghter / genoemd Henrick; die billijck sijns Vaders Erfgenaem had behooren te sijn. Doch Koningh Richard, die een oude wrock

tegens

ANNO CHRISTI.

tegens sijnen Oom Hertogh Johannes in sijn hert voedde / onterfde de jonge Hertogh Henrick door geweld; ja oock / na dat hy hem sijn gantsche Patrimonium had ontnoomen / verdreef hy hem voorts geheel uyt Engelland. Deese onredelijckheyd verdroot de Standen soo hevigh / datse in 't tweede jaer hier na de verjaeghde Hertogh Henrick van Lancaster weer in 't Land riepen; en hem niet alleen alle hulp beloofden / maer oock met'er daed betoonden. Henrick maeckte hem terstond aen Koningh Richard; kreegh hem in handen / en hield hem tot op den dag sijns doods in Gevanckenis. Hy daer tegens liet sigh kroonen ten Koningh / en regeerde tot in 't veerthiende jaer. Wierd genoemd Henrick de IV. Van deesen nieuwen Engelschen Koningh / gelijck oock van d'overige Geschiedenissen des Koninghs Caroli van Frankrijk, sullen wy hier na handelen.

[T]ogh Henrick van Lancaster: die weer coomd; hem gevangen neemd; en sigh Koningh doet Kroonen 1399.

Na de dood van Alphonsus d'XI., Koning van Castilien en Legion, aen de Pest gestorven Anno 1350., quam aen 't Rijck sijnen Soon Petrus d'I., noch een Jongelingh van 16. jaren. In 't sesde jaer daer na stierf ook Alphonsus de IV., Koningh van Portugal; wiens Nasaet desgelijcks sijnen Soon Petrus was; een seer onbarmhertigh en wreed Mensch. Koningh Petrus van Castilien leed Anno 1362. eene geen geringe Neerlaeg van de Mooren en Saraceenen; in welcke hy verloor eenige duysend Castilianen, ten deelen dood geslagen / ten deelen gebangen. Echter greep hy / onaengesien deese schade / den Koningh van Arragon met Oorlogh aen; en ontnam hem eenige Steeden. Belegerde oock de heerlijcke Stad Valentia; doch moest in 't volgende jaer weer opbreecken.

Spaensche Geschiedenissen en Koningen. Marian. 1350. 1356. 1362. 1363.

Anno 1365. bequam Koningh Petrus van Castilien ten tegenparthy sijnen eygenen Bastaerd-broeder Henrick; die / met hulp van de Paus en Fransche Koningh / een groot Heyr / insonderheyd van Françoisen, t'samen braght / en daer mee te Barcellona in Spaenje quam. Oock deed de Koningh van Arragon hem een merckelijcke bystand van Geld en Proviande. Als nu Henrick dus onderssteund was / nam hy de Stad Calahorra in / en liet sigh daer kroonen ten Koningh van Castilien. Petrus, op sulck een overval niet bedaght / onthield sigh een tijd langh binnen de Stad Burgos, gelegen in Oud-Castilien: doch vermits hy sigh hier niet derfde vertrouwen / soo vlood hy na Sevilla. Henrick vervolgde hem oock hier. Doe packte hy sijne Schatten by een / en nam de vlught na den Koning van Portugal: doch wijl hy hier niet welkoom was / begaf hy sigh gantsch treurigh na Bajona in Gasconje, doemaels aen d'Engelsche behoorende.

Koningh Petrus van Castilien door sijnen Bastaerd-broeder Henrick verdreven; met Fransche hulp; 1365. *die hem ten Koningh van Castilien doet Kroonen.* 1366.

Vermits hy in gantsch Spaenje geen Vrienden had / soght hy hulp by Koningh Eduard van Engelland; die hem eenige duysend Mannen toevoeghde; met welker hulp hy over 't Pyrenæisch Geberght trock / tot aen de Stad Pampelona. Sijnen Bastaerd-Broeder Henrick gingh hem te gemoet met een uytgeleesen Heyr / en trad tot een Veldslagh. Doch de Spaenjaerden wierden van d'Engelsche op de vlught gedreven. Henrik moest uyt Spaenje na Frankrijk vlieden. Dus kreegh Petrus sijn Koninghrijck Castilien weer. Doch wyl hy tegens de Steeden / welcke sigh aen Henrick hadden overgegeven / al te Tyrannisch handelde / en seer veel Menschen deed om 't leven brengen / soo wierd den haet des volcks tegens hem hoe langer hoe grooter.

Petrus verdrijft Henrick weer, met bystand der Engelsche. 1367.

Handeld te Tyrannisch tegens sijn Onderdanen.

Ondertusschen sterckte Henrick sigh weer in Frankrijk, en 't ontbrack hem aen geen Fransche hulp. Met deselve ruckte hy in Spaenje. Veroverde de Stad Burgos; vervolgens Legion. Doe geraeckte Koningh Petrus andermael in den Sack; en wierd sodanigh benauwd / dat hy van de Mooren bystand soght / en sijn eygene Steeden verbranden moest / op dat sijne vyanden geen Proviande moghten vinden. Doch dit viel ten quaedsten voor hem uyt. Want hier door ontstond gebreck in sijn eygen Land. D'Onderdanen wierden hem noch meer vyandigh. Oock had hy geen geld / om d'Engelsche te betalen: welcke hem ter dier oorsaeck verlieten / en na huys trocken. Doe greep Henrick Petrus aen / en sloegh hem in de vlught: 't geen hem niet swaer viel / wyl hy d'Engelsche niet meer tegens had. Petrus wierd / vliedende / gevangen / en voor Henrick gebraght; die hem 't hoofd deed afslaen / en dus Koningh van Castilien bleef. Want of wel andere sigh opwierpen / en haer voor Erfgenamen des Rijcks Castilien uytgaven / soo behield echter Henrik sijnen Throon door geweld / 13. jaren langh. Liet ook de gunst / door Carel de V., Koningh van Franckrijck, hem beweesen / niet onvergolden; maer sond hem Anno 1371. een aensienlijcke Scheepsvloot te hulp tegens d'Engelsche: van welcker Vloot by Rochel door de Françoisen en Castilianen 40. Kielen soo genomen als na de grond geschickt wierden: 't welck voor Engelland geen kleyne schade was.

Petrus andermael van Henrik verdreven: 1368. *die hem gevangen bekoomd, en 't hoofd doet afslaen.* 1369. *Henrick nu Koningh, doet de Fransche bystand tegens d'Engelsche.* 1371.

Anno 1379. stierf deesen Henrik, Koning van Castilien, als hy 13. jaren en 3. maenden had geregeerd; 't Rijck aghterlatende aen sijnen Soon Johannes. Deese had ten Gemalin Leonora, Dochter van Petrus, Koningh van Portugal, en Suster van Ferdinand, die sijnen Vader Petrus in 't Rijck was gevolghd. Doe nu deese Ferdinand stierf / en geen echte Erfgenamen naliet / meende Koningh Johannes van Castilien, dat 't Koninghrijck Portugal, van wegen sijne Gemalin / hem behoorde. Doch de Portugeezen riepen Johannes, des Koninghs Petri Bastaerd-soon / Overste over 't Krijghsvolck / en maeckten hem Koningh. Dit wou dien van Castilien niet gedoogen; maer viel met Krijghsmaght den Portugeez aen; en belegerde de Stad Lisbona. Doe quam de Pest in sijn Heyr; soo dat hy / sonder yets verright te hebben / moest aftrecken. In 't volgende jaer / als Koningh Johannes van Castilien niet wou rusten / wierd hy van de nieuwe Koningh van Portugal in een Veldslagh overwonnen / waer in hy ontrent

Sijne dood. 1379. *Sijnen Soon Johannes Koningh van Castilien.* 1383. *Groote onrusten in Spaenje;* 1384. *tusschen Castilien en Portugal.* 1385.

10000.

ANNO CHRISTI.

10000. der sijne verloor. Doe hield hy sigh stil.

Dood van Koningh *Petrus* van *Arragon*.

Anno 1388. stierf Koningh Petrus van Arragon, na dat hy een seer lange tijd van byna 52. jaren had geregeerd. Sijnen Nasaet in dit Koninghrijck was sijnen Soon Johannes, van andere genoemd Jacobus. In 't tweede jaer hier na wierd oock door de dood wegh geruckt Koningh Johannes van Castilien. Als hy in de Maend October Anno 1390. sijn Paerd oeffende en sprongen deed doen/ 't arme Beest al te seer tormenteerende/ wierp 't selve hem met sulck een onstuymigheyd uyt den Sadel/ dat hy van dien val moest sterven. Sijnen Erfgenaem in 't Rijck was sijn Soontje Henrick, noch maer 11. jaren oud.

1388. Van *Johannes* van *Castilien* ongeluckigh.

1390.

1395. De gemelde Koningh Johannes van Arragon was een groot Liefhebber der Jaght. Als hy eens in May Anno 1395. hier in beesigh was/ bejegende hem een Wolvin van een ongeloofslijcke grootte; veel meer een Spoock/ of de Duyvel selfs. Hier over verschrickte Johannes soodanigh/ dat hy sieck wierd/ en na weynige dagen den Geest gaf. Na sijne dood twisteden twee om 't Arragonsch Koninghrijck; te weeten/ Martinus, des overleedenen Koninghs Broeder/ en de Graef van Foix, die door de Koningh van Frankrijk wierd geholpen. Echter behield Martinus d'overhand. Van de verdere Spaensche saecken sal hier na t'sijner plaets werden gesprooken.

Koningh *Johannes* van *Arragon* gestorven, door schrick voor een Duyvelsche Wolvin.

1396.

1382. Anno 1382. stierf Koningh Lodewijk van Hongaryen, Soon van Carel Robert of Carlobert. Twee Dochteren liet hy na. D'eerste/ Maria, was ten Houwlijck verloofd aen Sigismundus, Soon van Keyser Carel de IV., Broeder van Wenceslaus. De tweede/ Hedwigh, gaven de Poolsche Standen/ alhoewel niet sonder veel tegenspraeck/ Jagello, Grootvorst in Litthauwen, ten Gemalin; die dus door haer Koningh van Polen wierd. Doch vermits Sigismund (doemaels Marckgraef van Brandenburgh) noch te jongh tot de Regeeringhs-last was/ soo voerdde onderwijl de jonge Koningin Maria met hare Moeder/ Vrouw Elisabeth, 't bewind in Hongaryen. Nu waren 'er eenige in 't Rijck/ welcke de Vrouwlijcke swackheyd misbruyckten/ en al de Maght aen haer alleen trocken. Dit verdroot d'andere Landsheeren. Derhalven sondense Gesanten na Koningh Carel van Napels, die van 't Bloed der Hongarische Koningen was; en booden hem 't Koningrijck aen. Carel liet sigh niet afhouden door de getrouwe Vermaningen sijner Gemalin/ maer trock met een sterck Heyr van Italianen uyt Napels na Hongaryen. Wierd van de Standen/ welcke 't met hem hielden heerlijck ontfangen/ en korts daer na gekroond. D'andere/ welke van des Marckgraefs Sigismundi parthy waren/ wilden hier toe gantschlijck niet verstaen. Daghten derhalven op middelen/ hoe Carel best uyt den wegh moght geruymd werden. 't Viel uyt na haren wensch. De twee Vrouwspersoonen/ Koningin Maria en hare Moeder Elisabeth, deeden Koningh Carel, als uyt een vriendlijcke meeningh/ tot een Gesprek met haer versoecken. Hy verscheen met eenige sijner Heeren en Raden. Deese snoode Vorstinnen seyden/ datse yet geheyms met hem hadden te verhandelen. Daer op beval Carel de sijne/ uyt de Kamer te treden. Doe quam van aghter de Tapijten eenen hier toe bestelden Booswight te voorschijn; die met sijnen Hongarischen Sabel sulck een slag den Koningh toebraght/ dat hy hem 't Hoofd kloofde. Na de begane Moord gingh de Moordenaer midden door de voor de deur staende Italiaensche Heeren heenen/ en geraeckte dus wegh. Als die van de Parthy der Koningin Maria hoorden/ dat deesen Aenslagh geluckt was/ greepense de Wapenen aen/ en sloegen d'Italianen 't Land uyt.

Hongarische Geschiedenissen en Koningen. *Dubrav.*

Groote onrusten in 't Rijck; en d'oorsaeck daer van.

1384.

Koningh *Carel* van *Napels* tegens Marckgraef *Sigismund* van *Brandenburgh* tot *Hongarisch* Koningh verkooren.

1385.

Door de Koningin-ne Weduw en hare Dochter schendlijk doen vermoorden. *Blond. dec.* 2. *l.* 10. *Bonfin.* *Falmer in Chron.*

Doe nu d'oude Koningin Elisabeth haren tegenstreber dus aen kant sagh/ trockse met hare Dochter Maria, Erfgenaem des Rijks/ en de Landsheeren van haren Aenhangh/ door Hongaryen om/ en deed haer beyde Huldigen. Doch de Ban van Croatien, die den vermoorden Carel seer had bevoorderd/ nam gantschlijck voor/ desselven dood te wreeken. Hy doorstroopte de Weegen met sijne Ruyteren; bejegende de Koningin met haer Gevolgh; versloegh al de by haer sijnde Manspersoonen; onder welke oock was de Moordenaer van Koningh Carel: nam d'oude Koningin Elisabeth by 't hayr: sleepte haer over d'aerde heenen/ en deed haer verdrincken. De jonge Koningin Maria, toekoomende Gemalin des Keysers Sigismundi, liet hy gevangen setten. 't Overige des Vrouwentimmers gaf hy aen sijne Trauwanten ten besten. Buyten twijffel sou hy oock de jonge Koningin om 't leven gebraght hebben/ indien hy niet had gevreesd/ dat met haer 't geheele Koninghlijck Hongarisch Geslaght in Hongaryen te grond sou sijn gegaen. Ter dier oorsaeck kreegh deesen Ban van Croatien andere gedaghten; en sond Maria met groote praght weer na Hongaryen.

Strenge wraeck, door de *Ban* in *Croatien* over deese Moord genoomen; oock met d'ellendige dood der oude Koningin *Elisabeth*.

Gedurende deese jammerlijcke Tragedie was Sigismund met een Heyr van Duytschen en Boheemers in Hongaryen aengekoomen; die oock dit Rijck sonder eenige tegenstand innam/ en haest daer na met sijne Gemalin Maria gekroond wierd. Terstond stelde hy voor/ de Moord aen sijne Schoonmoeder verright/ en de smaed/ sijne Bruyd aengedaen/ op 't strenghste te wreecken. Met dit Besluyt begaf hy sigh na Croatien: vervolghde den moorddadigen Ban: liet ook niet af/ voor dat hy hem gevangen had bekoomen. Daer na deed hy hem op 't grouwlijkste pijnigen; met gloeyende tangen nijpen; in vier stucken houwen/ en deese Quartieren op de Weegen ten toon ophangen. 't Selve (of weynigh minder) weervoer sijne Medgesellen. Dus wierd Moord door Moord/ en deese weer met wreedheyd vergolden.

Sigismund koomd in *Hongaryen*; en werd daer gekroond.

1386.

Straft den *Croatischen Ban* seer grouwlijck.

Hier na besat Koningh Sigismund met sijne Gemalin Maria 't Koninghrijck Hongaryen in goede rust; vermits de Turcksche

Beoorlogd de *Waywoda* van

Koningh

NO RISTI.

Koningh Bajazeth tegens 't Oosten genoegh te doen vond / tot Anno 1395.; wanneer hy in Oorlogh trad met den Waywoda van Sevenbergen en Wallachien. Deesen wierd van Sigismund geslagen / en tot gehoorsaemheyd gebraght. Doe hy weer t'huys quam / overleed sijne Gemalin Maria; en met haer stierf oock sijn beste geluck / sijne meeste welvaerd. Ses jaren had hy met haer Echtlijk geleeft; doch geen Kinderen by haer gewonnen. Evenwel is hy gebleven in 't volle besit des Koninghrijcks Hongaryen.

(venber- en Walla- en. 395. / ne Gemalin rft; en et haer n beste luck.)

Anno 1396. is voorgevallen de geweldige Slagh tusschen de Hongarische Koningh Sigismund en de Turcksche Koningh Bajazeth d'I.; van wien wy hier maer een kort gewagh sullen maecken; doch wijdloopiger van hem spreecken onder de Turcksche Geschiedenissen.

(eweldi- Slagh)

Koningh Sigismund had een uytgeleesen Heyr van Hongariërs, Wallachiërs, Duytschers en Françoisen, bestaende in 35000: Ruyteren / behalven 't Voetvolck. Echter quam 't daer toe / door d'onordre en eergierigheyd der Françoisen, van Hertogh Philips onder sijnen Soon Johannes Koningh Sigismund toegesonden / dat de Christenen in de vlught geslagen / verstroyd / en over de 20000. der selve om 't leven gebraght wierden. Nauwlijcks kon 't Sigismund in een groote Aeck ontvlieden. Eerst quam hy te Constantinopol: daer na t'huys in Hongaryen; doch wierd hier gantsch sleght verwelkoomd. De Landsheeren / welcke buyten dit hem niet seer gunstigh waren / veragtten hem nu gantschlijck; sloegen de handen aen hem; wierpen hem in gevanckenis; ruckten hem den Baerd uyt / en mishandelden hem op noch andere wysen. Boven dien sonden se eenige uyt de hare na Koningh Ladislaus van Napels; droegen hem 't Koninghrijck op / en riepen hem in Hongaryen. Ondertusschen ontquam Sigismund uyt den Thoorn sijner Gevanckenis / door hulp eens Wijfs. Begaf sigh na Moravien. Bragt een Kryggsheyr van Duytschers en Boheemers by een; voerdde 't selve na Hongaryen toe / en wierd 'er Meester van. Eerstond deed hy al de geene / welcke hem op de gemelde wijs hadden gehoond / by de kop vatten / en in hare Gevanckenissen leggen. Twee-en-dertig der voornaemste Heeren en Eedele moesten 't Hoofd verliesen.

(sschen ningh rismund n Hongaryen, en n Turcksen Koningh Bajazeth d'I. 1396. on. l.2. mil. o. uc. l.47. / are erlaegh r Christenen: en ismund n de ngariërs vangen; shandeld. 1398. / ntvlied: rmee- rd Hongaryen er; en ne raeck.)

Doe hy nu meendde / eens rust te sullen genieten / verhief sigh een nieuwe t'Samensweeringh tegens hem. Eenige Hongarische Heeren klaegden over Sigismunds groote Tyrannyen: braghten 't gemeene Volck op hare sijde: wierden gelijckerhand oproerig: namen de Koningh andermael gevangen; en gaven hem over aen een Adelijcke Vrouw / om hem in haer Kasteel te bewaren. De Hongariërs meendden / dat hy hier in genoeghsame verseeckeringh sou sijn / vermits hy de Man en Soon deeser Weduw had doen onthoofden; derhalven / dat sy en hare Vrienden / uyt wraecksught / genoegh op hem souden passen / om niet t'ontkoomen.

(ismund dermael n sijne ngariërs vangen. 1401. / e weer s geeckt, en or geeld weer)

Doch Sigismund wist haer en haer' overige Soonen sulcke schoone woorden te geven / datse hem los lieten. Doe quam hy door geweld weer in 't Rijck; doch onthield sigh nu van scharpe straf. Bevoorderde oock de Soonen der gedaghte Adelijcke Vrouw tot de hooghste Eerestaten in 't Koninghrijck.

(ANNO CHRISTI. — aen 't Rijk gekomen.)

Anno 1409. leed Koningh Sigismund van Hongaryen de tweede Neerlaegh van de Turken by de Stad Senderovia; van welcke hier na onder de Turcksche Geschiedenissen breeder sal gesproocken werden.

(Sigismundi tweede Neerlaegh door de Turken.)

In Polen had tot noch toe seer wel en loflijck geregeerd Koningh Casimirus, Soon van Uladislaus Locteck; doch overleed sonder Manlijcken Erfgenaem Anno 1369. Sijne Suster Elisabeth had ten Man Carel Robert, of Carlobert, Koningh van Hongaryen; diense een Soon had gebaerd / genoemd Ludovicus, veele jaren Koningh van Hongaryen geweest. Als nu de Broeder sijner Moeder / Casimirus, overleeden was / wierd deese Lodewijck Anno 1370. ten Koningh van Polen verkooren / en gekroond. Dus quamen beyde de Koninghrijcken / Polen en Hongaryen, onder een Hoofd. Doch Koningh Lodewijck stierf Anno 1382.; waer op sijn' oudste Dochter Maria (van welcke hier boven onder de Hongarische Geschiedenissen breed genoegh gesprocken is) verloofd aen Marchgraef Sigismund van Brandenburgh, 't Koninghrijck Hongaryen erfde. D'andere Dochter Ludovici, genoemd Hedwigh, was Hertogh Willem van Oostenrijck ten Gemalin toegeseght door haren Vader; doch doe hy dood was / wilden de Poolsche Standen hem niet ten Koningh; maer verkooren ten deelen Semovitus van Masovien; doch 't andere Deel stemdden op des Koninghs Dochter Hedwigh. Deese behielden oock d'overhand; en dus wierd Hedwigh met seer groote praght ten Koningin gekroond.

(Poolsche Geschiedenissen. Dubrav. Mechov. Hist. Pol. Trithem. Cromer. l.14.15. 1369. — 1370. — 1382. — Hedwigh, Dochter van Koningh Lodewijck van Hongaryen en Polen, gekroond tot Poolsch Koningin. 1386.)

Hertogh Willem van Oostenrijck had noch al hoop / dat hy de hem beloofde Bruyd / en te gelijck 't Koningrijck / sou bekomen; doch 't miste hem. Want Jagello, Grootvorst in Litthauwen, sond een aensienlijck Gesantschap af aen de Poolsche Standen; versoeckende de jonge Koningin ten Houwlijck: met voordraghingh / dat hy / sijne Broederen / en al de Litthauwers (tot noch toe alle Heydenen geweest) 't Christen Geloof aenneemen; alle gevangene Polacken (veel in getal) los laten souden. Daer-en-boven wou hy sijne Landen (namentlijck / Litthauwen, Samogitia, en een gedeelte van Rusland) voor eeuwigh de Kroon Polen inlijven. Deese voorslagh behaeghde de Poolsche Heeren seer wel: doch Koningin Hedwigh, die meer genegenheyd had tot Hertogh Willem van Oostenrijck, was seer qualijck daer mee te vreeden. Maer de Standen stelden haer voor oogen / dat dit Houwlijck met Jagello 't gantsche Koninghrijck tot seer groot voordeel sou gedyen: derhalven moestse 't Gemeene-best voor hare sinlijckheyd beoogen. Daer-en-boven souden hier door soo veele duy-

(Was verloofd aen Hertogh Willem van Oostenrijk: doch de Poolsche Standen doen haer trouwen aen den Grootvorst Jagello van Litthauwen die de Christlijke Religie aenneemd:)

ANNO CHRISTI.

in sijnen Doop hernoemd wierd *Uladislaus*, oock *Litthauwen*, *Samogiten*, en een deel van *Rusland* de Kroon *Polen* inlijfde.

duysenden arme Heydenen tot 't Christendom bekeerd/ en den Heere Christo toegebraght werden. Dus moest Hedwigh bewilligen; en Grootvorst Jagello quam met seer groote Praght te Crakauw; deed de Koningin groote Vereeringen: liet sigh onderwijsen in d'Artijckelen der Christlijcke Religie; en wierd met sijne drie Broederen gedoopt. Der selver Heydensche namen waren Vigunt, Corigallo, en Suitrigello; maer in haren Doop wierdense hernoemd Alexander, Casimir, en Boleslaus. Jagello kreegh de naem van Uladislaus. Haest hier na hield hy Bruyloft met Koningin Hedwich: wierd daer op gesalfd/ en tot Poolsch Koningh gekroond.

Litthauwen door *Uladislaus Jagello* tot 't *Christendom* gebraght.

1387.

In 't volgende jaer (Anno 1387.) trock de nieuwe Poolsche Koningh Uladislaus Jagello, met sijne Gemalin Koningin Hedwigh, de Hertogh van Masovien, eenige Bisschoppen en Ordens-persoonen/ na Litthauwen, om de Reformatie daer ter hand te neemen. Hy deed uytblusschen 't Eeuwigh Vyer/ 't welck de Litthauwers tot noch toe ge-eerd; en doodslaen de Slangen/ diese in hare Huysen aengebeeden hadden: oock verbreecken d'Altaren der Afgoden; de gewaende heylige Bosschen afhouwen; en beval/ d'Onderdanen van 't Heydendom af te trecken door d'onderwijsingh in de Christlijke Religie. Ten dien eynde stighte hy in de Stad Vilna (van

1389.

de Duytschers genoemd Wilda, of Wilden, in Litthauwen) een Bisdom/ 't welck hy rijcklijck begiftighde. Boven dit alles rigtede hy te Gracauw in Polen op d'Academie, of Hooge School; waer aen echter de Koningin Hedwigh 't Fundament had geleght; en onlanghs daer na/ Anno 1399., in 't Kinderbed was overleeden; sonder evenwel een Erfgenaem na te laten. Van d'Oorlogen/ welcke deese Uladislaus Jagello heeft gevoerd tegens de Duytsche Ordens-Broeders, of Duytsche Ridder-orden/ sullen wy hier na handelen.

Academie te *Cracauw*.

1401.

Koningin *Hedwigh* in 't Kinderbed gestorven.

Deensche Geschiedenissen.

1375.

Als Koningh Waldemar van Deenemarken, Soon van Christophorus de II., Anno 1375. was gestorven/ sonder een Manlijken Erfgenaem na te laten/ nam Vrouw Margaretha, Dochter van Koningh Waldemar, welcke Haquin, Koningh van Noorwegen, ten Man gehad had/ en by hem gewonnen eenen Soon/ geheeten Olaus, de Regeering aen. Deese Margaretha had een meer dan Mannen Hert in een Vrouwlijck Ligchaem/ gelijck genoegh gewaer wierden al de geene/ welcke met haer te doen hadden. Hertogh Albrecht van Mekelenburgh meende sijnen Soon Henrick in Deenemarken in te schuyven (want sijnen oudsten Soon/ oock Albrecht genoemd/ had hy ten Koningh van Sweeden bevoorderd); ten welcken eynde hy hem oock een Krijghsheyr toevoeghde: doch Koningin Margaretha bejegende hem aen de Grensen des Rijcks/ en dreef hem te rugg'. Hier op reysdese met haren Soon Olaus door 't Land om; en hield sigh seer wel tegens den Adel des Rijcks/ insonderheyd in Jutland. Om oock met den Graef van Holstein rust te hebben/ gaffe hem 't Hertoghdom Sleeswijck in Leen/ tegens voldoening van de Leenplight.

Margaretha, Koningin van een meer dan Mannen hert.

Krantz. Dan. l. 7. & Suec. l. 2. Arn. Witfr. Chron. Dan. p. 3. Erpold. Lindenbr. Hist. Dan.

ANNO CHRISTI.

1389.

Sweedsche Geschiedenissen.

Ondertusschen soght Koningh Albrecht van Sweeden, Hertogh van Mekelenburgh, oorsaeck tegens Margaretha van Deenemarken en Noorweegen, wylse sijnen Broeder Hertogh Henrick had verdreven. Koningh Albrecht had een vast Kasteel doen bouwen/ op de Frontieren sijns Rijcks; van waer uyt hy de Deenen veel schade doen/ en haer den Pas na Sweeden affnijden kon. Vrouw Margaretha, die Koningh Albrecht niet een hayr breed begeerde te wijcken/ bouwde op den Deenschen Bodem een andere Vestingh; van waer uyt sy desgelijcks verhinderde/ dat in 't nieuwe Kasteel der Sweeden geen Proviande kon gebraght werden. Eerst twisteden d'Amptlieden hier over. Daer na quam 't tot de Wapenen; en d'eene parthy stroopte op d'andere. Eyndlijck braght Koningh Albrecht een Krijghsheyr op de been/ en trock daer mee op Deenemarken aen. Vrouw Margaretha bejegende hem met de hare/ en steldde de Slaghorde seer wijslijck/ gelijk in oude tijden de grootmoedige Zenobia, Weduw van Odenatus, Koningin der Palmyreners; van welcke in 't vierde Boeck onser Kronijck is gesproocken.

Oorlogh tusschen Koningh *Albrecht* van *Sweeden* en *Margaretha* van *Deenemarken*.

Tusschen beyde deese Krijghsheyren was een staende Water. Geen van beyde de parthyen wou'er over trecken/ om sigh niet uyt sijn voordeel te begeven. Echter kon ten laetsten 't al te hitzigh Gemoed van Koningh Albrecht geen langer uytstel gedogen; en hield dit stil leggen voor hem spotlijck. Derhalven begaven de Sweeden sigh in 't water; doch vonden groote moeyte/ om'er door te geraecken. Eerse oock al t'samen over gekoomen/ en in goede ordre gebragt waren/ wierdense van de Deenen kloeckmoedig aengegreepen; welcke 't gantsche Sweedsche Heyr in de vlught sloegen. Koningh Albrecht selfs bleef/ nevens sijnen Soon Erick, gevangen: moest sigh na Deenemarcken laten voeren; en wierd daer seven jaren langh van dit Wijf in Heghtenis gehouden.

Hare sonderlinge Grootmoedigheyd en voorsightigheyd in den Slagh tegens Koningh *Albrecht*; diense met sijnen Soon *Erik* gevangen bequam.

De Hertogen van Mekelenburgh, insonderheyd Johannes, Heer des Lands Stargarden, wendden alle mogelijcke vlijt aen/ om de gevangene Koningh Albrecht weer te verlossen; doch alles te vergeefs. Want Margaretha had sigh in de Gemoederen van 't meeste deel der Landstanden in Sweeden soodanigh weeten in te dringen/ datse met hare Regeeringh seer wel te vreeden waren. Echter hield de Hoofd-stad Stockholm sigh noch getrouwlijck aen Albrecht. Deese Plaets wierd derhalven van de Deenen belegerd. Hertogh Johannes voer met sijn Heyr van Straelsond af/ by sigh hebbende de hulp van Rostock en Wismar. Gesamenderhand namense in d'Eylanden Bornholm en Gothland, deselve uytplonderende. Daer op maecktense sigh na Sweeden. Hertogh Johannes van Mekelenburgh had doemaels de Deenen wel van voor Stockholm konnen opslaen/ en de Belegerde ontsetten; indien hy sigh niet had laten ophouden door een vergeef-

Maekt sig Meester van byna geheel *Sweeden*.

1390.

1392.

Kon echter *Stockholm* niet veroveren.

ANNO CHRISTI.

geeſſche toeſeggingh van Koningh Albrechts verloſſingh. Evenwel wierd Stokholm van de Deenen niet veroverd.

Koningh *Albrecht*, om los te geraken, moet geheel *Sweeden* aen haer afſtaen.
1395.

Naderhand wierden veel' Onderhandelingen weerſijds aengeſteld / om Koningh Albrecht uyt ſijne Heghtenis los te krijgen. Doch de hooghmoedige Margaretha wou geen ander Verdragh aengaen / als dat Albrecht ſou afſtaen van al ſijn Reght en Aenſpraeck op 't Koninghrijck Sweeden. Hier in moeſt hy Anno 1395. bewilligen. De Steden Lubeck, Straelſund, Greipswald, Dantzik, Thorn, Elbingh en Revel bleven Borg voor Albrecht, ter ſom van 60000. Marck Silver / tot dat hy ſijne Beloften aen Koningin Margaretha ſou verbuld hebben. Doe wierden Koningh Albrecht van Sweeden, ſijnen Soon Erik, en d'andere Gevangene op vrye voeten geſteld: welcke na Mekelenburgh trocken / alsſe tot in 't ſevende jaer in Heghtenis waren geweeſt. Hoe deeſe Koningin Margaretha na eenige jaren Hertogh Erik van Pomeren in Soons-plaets aennam / vermits haren Soon Olaus overleeden was / en hem ſtelde ten Erfgenaem harer Koninghrijcken: wat oock voorts daer op volghde / ſullen wy hier na t'ſijner plaets verhalen.

Dus wierdſe Koningin over de drie Noorder Kroonen, *Deenemarken*, *Noorwegen* en *Sweeden*.

Roomſche Pauſen. *Urbanus* de V.

Na Innocentius de VI., van wien voor deſen geſproocken is / geraeckte tot de Pauslijcke Hooghevd Urbanus de V., een Franſchman van geboorte / voorheenen genoemd Wilhelmus de Griſaco. Eens quam hy te Romen; doch ſagh daer niet anders als verwarringh en onorde. Derhalven wou hy ſigh hier niet langh ophouden / maer vertrock weer na Avignon. Doe hy ſterven moeſt / gaf hy bevel / datmen ſijn Lijck na Marſilien voeren / en in S. Victors Klooſter / daer hy voortijds Abt was geweeſt / begraven ſou.

Gregorius d'XI.

Sijnen Naſaet was een Graef van Beaufort, die ſigh deed noemen Gregorius d'XI. In 't ſevende jaer ſijns Pausdoms begaf hy ſigh van Avignon na Romen; daer hy overleed / en te Maria Nova ter aerden wierd beſteld. Na ſijne dood kreegh de Roomſche Kerck twee Hoofden; en heeft deſelve byna 50. jaren langh behouden. Paus Gregorius had / korts voor ſijn vertreck uyt deeſe weereld / de Pauslijcke Stoel (die ontrent 70. jaren langh t'Avignon in Franckrijck was geweeſt / vermits de Pauſen hare Reſidentie daer hadden gehouden) weer verplaetſt na Romen; waer mee echter de Franſche Kardinalen niet te vreeden waren. Als nu Gregorius d'XI. was geſtorven / verkooren de Roomſche Kardinalen een Neapolitaen, genoemd Bartholomæus Prignanus, en ſetteden hem op S. Pieters Stoel Anno 1378. Hier tegens hebben de Franſche eenen van haren Landaert / Robert de Gebenna, in even 't ſelve jaer t'Avignon tot de Pauslijke Hooghevd verheven. De Roomſche Paus hernoemde ſigh Urbanus de VI.; dien t'Avignon Clemens de VII. 't Was nu door geheel Europa ſeer wild geſteld. Niemand wiſt / wien van beyden voor den reghten Paus te houden ſtond; en echter had yeder van haer ſijnen Aenhangh. Engelland, Hoogh- en Neder-Duytſchland, en Hongaryen hielden 't met Urbanus. In tegendeel Frankrijk, Spaenje, Schotland en Napels met Clemens. D'eerſte (Urbanus) beſat de Stoel te Romen 11. jaren / 6. maenden; d'andere / Clemens, dien t'Avignon, 15. jaren / 11. maenden.

Verplaetſt de Pauslijke Stoel van *Avignon* weer na *Romen*.

Na ſijne dood twee Pauſen. *Urbanus* de VI. te *Romen*; en *Clemens* de VII. t'*Avignon*.
1378.

1389.

Bonifacius d'XI. te *Romen*.

Deeſe Scheuringh heeft noch door diens noch door deeſens dood een eynd genoomen. Want na Urbanus de VI. verkooren de Romaniſten weer een Neapolitaen, Petrus Tomacellus, die ſigh Bonifacius d'XI. noemde. Echter voer Clemens t'Avignon voort / en wou gehouden ſijn voor den wettigen Paus / tot op Anno 1394., wanneer hy ſtierf / en Benedictus de XIII. in ſijne plaets t'Avignon trad; doch van Bonifacius voor geen Paus erkend wierd. Kortlijck / deeſe twiſt en ſcheuringh heeft geduerd tot op 't Concilium van Conſtans, gehouden Anno 1414. onder Keyſer Sigiſmund; waer van wy t'ſijner plaets meldingh ſullen doen.

1394.
Benedictus de XIII. t'*Avignon*.

Geleerde Mannen.

Onder de Regeeringh van Keyſer Carel de IV. heeftmen meer geleerde Mannen gevonden / dan voor ſijnen tijd: wijl hy niet alleen ſelfs had geſtudeerd, maer oock perſoonen van Studie bevoorderde. Wy willen alleen eenige der ſelve noemen. Johannes Wiclef, een Engelſchman, heeft ontrent Anno 1368., en te vooren / geſchreven tegens de Leer' en 't leven der Roomſche Pauſen. Waerom hy oock Anno 1375. voor een Ketter wierd verklaerd. Op Pauslijck bevel verbranddemen ſijne Boecken te Londen. Eenige der ſelve ſijn echter noch behouden geworden; welcke / naderhand in Boheemen gebraght / Johannes Hus d'oogen hebben geopend; en hy gebruyckte deſelve met groot voordeel. Doemaels heeft oock gebloeyd Rabbi Levi Ben Gerſon, bygenoemd Harlebeck, een ſeer geleerd Jode. Onder de Geſchiedſchrijvers Johannes Froſſardus, een François, en Diederik Nihem (Theodoricus à Niem), een Duytſcher. Onder de Juriſten, Angelus en Petrus de Ubaldis, des Baldi Broeders; Bartholomæus Salicetus, en meer andere. Onder de Geneesmeeſters de beroemde Wond-Artz Guido de Cauliaco; die noch ter deeſer tijd in Frankrijk ſeer hoogh werd gehouden. Behalven d'Academien te Weenen, Heydelbergh, Praegh en Cracauw, van welcke hier boven geſproocken is / ſijn noch meer andere opgereght geworden; als te Siena in Toſcanen, te Keulen, Erffurt, en Leipzigh.

Johannes Wiclef in *Engelland*.

Rabbi Levi Ben Gerſon.
J. Froſſard.
Theod. à Niem.

Guido de Cauliaco.

Academien.

Aerdbevingh ſeer ſwaer.

Anno 1348. gevoeldemen in Ooſtenrijck, Stiermark, Karndten en Hongaryen een ſware Aerdbevingh / veertigh dagen lang. Door deſelve ſijn veele / te weeten / 26. Steeden en Kaſteelen / vernield. Doe ontſtond weer de Peſt / die in 't voorige jaer meenighte van Menſchen had wegh geruckt.

Peſt.

Delphinat koomd van 't *Duytſche* Rijk aen *Frank-*

In 't ſelve jaer heeft Humbertus, Vorſt in Delphinat, ſijn Vorſtendom / een ſtuck van der ouden Allobrogeren Land / den Koningh van Frankrijk te koop aengebooden; wijl hy ſijne Bloedverwanten / van welcke hy ſigh

ANNO CHRISTI.

rijck.

beleedighd hield / dit Erfdeel niet gunde. Doch by dit Verdragh wierd bedongen / dat d'oudste Soon der Fransche Koningen altijd dit Land besitten / en na desselven Naem den Delphin (Dauphin) genoemd werden sou.

Waerom, en onder wat voorwaerde.

Keyser Carel de IV. sagh dit door de vingeren; onaengesien hy 't wel had konnen verhinderen. Want Humbertus en desselven Voorsaten waren Vorsten des Rijcks geweest; en Delphinat, nevens 't Land Arelat (voor deesen een Koninghrijck) Provintien des Rijcks.

Joden vergiftigen de Bronnen in *Duytschland.*

Ik vinde in eenige Historien, dat in 't meergedaghte jaer 1348. eenige honderden Joden hier en gintsch in Duytschland door vyer en swaerd aen de dood wierden overgelevert / wijlse sigh hadden onderstaen de Bronnen te vergiftigen; gelijckse te vooren in Frankrijk hadden gedaen.

Een Molenaer wil Marckgraef van *Brandenburgh* sijn.

Anno 1349. wierd gevonden een Molenaer / den voor eenige jaren overleedenen Marckgraef Woldemar van Brandenburgh van leeden en aengesight soo gantsch gelijckvormigh / dat hy van veele daer voor gehouden wierd. Hier op was deesen Dwaes hooghmoedigh: maeckte sigh een aenhang / en eyschte 't Brandenburger Mark van Marckgraef Lodewijck, Soon van Keyser Lodewijk, als sijn Erfgoed. Langh dreef hy deesen handel; greep oock 't Land met geweld van Wapenen aen; tot dat hy eyndlijk met sijnen boosen Aenhangh te grond ging.

Grouwlijke Pest.

In 't jaer 1350. woedde de Pest seer grouwlijck in de gantsche Christenheyd; insonderheyd stierven veele Monicks-Kloosteren gantsch uyt. Paus Clemens de VI. verkondighde een Jubel-jaer, en beloofde Aflaet van Sonden aen al de geene / die te Romen quamen / en geld mee braghten. Een geweldige meenigte maeckten sigh van alle kanten derwaerts; doch haelden van deese Reys niet anders dan de dood op den hals; want van duysend quamen'er nauwlijcks thien weer t'huys.

Jubel-jaer te *Romen.*

Kort beright van den verraderlijken Aenslagh tegens,

In even dit jaer 1350. heeft sigh toegedragen de verradersche Aenslagh en Moordnagt te Zurich. Voor eenige jaren waren 't meeste deel der oude Raedsheeren / gelijck oock niet weynige der voornaemste Burgeren / door de gemeene Burgery van haer' Ampten afgeset geworden. Om deese smaed te wreken / begavense sigh met haren Aenhangh uyt de Stad / haer voegende tot eenige naburige Graven en Heeren; insonderheyd tot Graef Johan van Habsburgh, die te Rappersweil am See woonde. Deese parthy maeckte gesamenderhand een Aenslagh tegens de Stad / en den nieuwen Burgermeester Rudolph Braun, om hem en sijnen Aenhangh by naght t'overvallen. In Januarius Anno 1350. sonden de t'saemgeswoorne van tyd tot tijd eenige honderd weerbare Mannen in Moniks en Pelgrims-gewaed binnen Zurich, welcke Herbergh namen in de Huysen der Burgeren / die 't met haer hielden; en hier verborgen bleven. Eenige weecken daer na quam desgelijcks in deese Stad Graef Johan van Habsburgh, met eenige Vryheeren / veel'

en de Moordnaght binnen *Zurich Anno* 1350.

Edellieden / en Ruyters. Had oock by sig 't meeste deel der uytgeweeckene Burgeren. 's Naghts voor den dagh des Apostels Matthiæ sou 't moorden aengaen. Doch door een sonderlinge schickingh Gods wierd de gemelde Burgermeester Braun 't schelmstuk gewaer. Bestelde / dat de Burgers haer Geweer aengreepen / en hare vyanden / alhoewel seer beswaerlijk / te rugg' sloegen: van welcke sy'er een goed deel gevangen bequamen. Onder de verslagene vondmen vele Barons, en eenige van Adel: onder de gevangene Graef Johan van Habsburg selfs; een Vryheer van Bonstatten, en meer andere van hooge Stand. Maer oock waren eenige Zurichers om 't leven gekomen. Na dese Zege lieten die van Zurich aghtthien persoonen / boven al d'andere van Verradery beschuldighd / Radbraecken: noch aghtthien 't Hoofd afslaen. D'uytgangh deeses handels was / dat de Zurichers dien van Habsburgh van sijn Land beroofden.

Wat voor een uytgangh deesen handel bequam. *Annal. Suev.*

In 't volgende jaer (Anno 1351.), oock 1352. hebben de Steeden Zurich, Glaris en Zug, met de vier Waldsteeden Lucern, Ury, Schweitz, en Unterwalden sigh begeven in een eeuwigh Verbond en Eedgenootschap.

Verbond van seven *Switsersche Cantons.*

Anno 1353. viel na half May een seer dicke Sneeuw in Silesien en Polen, welcke ses dagen langh bleef leggen; sonder evenwel aen de Vrughten eenige de minste schade te veroorsaecken.

Geweldige Sneeuw diep in *May.*

Anno 1360. en 1361. hebben haren Aenvangh genoomen onder Koningh Amurath of Morath d'I., de Janitzaren, sijnde de kerne des Turckschen voetvolcks: welcke oock toe te schrijven staen de meeste Victorien, die de Turken te Land op de Christenen hebben bevoghten.

Aenvangh der *Janitzaren.*

Als de Steeden aen den Rhijn in kreeg stonden voor eenige naburige Vorsten en Graven / slootense Anno 1366. een Verbond / om malkander in alle gevallen van nood te sullen bystaen. Desgelijcks deeden de Swabische Steeden Anno 1371.; waer uyt ontstaen is de langhduerige verderflijcke Oorlogh in Duytschland tusschen de Vorsten en Steeden.

Verbond der Steeden aen den *Rhijn:* en in *Swaben.*

Anno 1368. was te Neurenbergh de groote Oproer van al de Gilden en Handwerckers tegens den Raed en de Patricien, alleen 't Vleesch-houwers Gild uytgesonderd. Waerom oock 't selve wierd begiftighd met een jaerlijcks Vastenavond-spel / en andere Vryheden.

Oproer te *Neurenbergh.*

De Kronijken, of Tijdboecken / der Swabische Natie, vermelden / dat de Graven van Wirtenbergh Anno 1372. een swaren Oorlogh tegens de Stad Ulm voerden; en d'Ulmers in een Strijd overwonnen. Derhalven die van Aughsburgh, wijlse oock in kreeg stonden / twintigh grove Stucken van Metael lieten gieten / uyt welkese / geen ysere / maer steene Kogelen schooten. Indien 't waeraghtig is / soo dwalen al de geene / welcke schrijven / dat 't Busschieten en 't Buskruyd eerst Anno 1380. in Duytschland

Verschillende meeningen van de vindingh des Buskruyds en Geschuts. *Forcat. Lib. de Imp & Phil. Gall. Pancirol. t. 18. nov. repert. Salm. in not. ad*

gevon-

gebonden is. Hier van sijn oock de meeningen malkander seer ongelijck; soo aengaende de persoon des Vinders / als de tijd. Eenige schrijven / dat de grove Stucken al gebruyckt wierden in den Oorlogh / die de Venetianen ter Zee tegens de Genueesen voerden Anno 1380.; en datse deselve daer door groote schade toevoeghden; ja door dit middel meester bleven. Derhalven moest 't Geschut al voor 't jaer 1380. gevonden sijn geweest. Achilles Gassarus gaet noch verder te rugg'; wijl hy aen Munsterus schrijft / dat de grove Bussen Anno 1354. al in de Deensche Zee gebruyckelijck waren. Polydorus

Virgilius van Urbino steld de vindingh des Buskruyds oock op 't jaer 1380., of daer ontrent; en noemd / met verscheydene andere Schrijvers / d'Uytvinder een Duytsch Monick / Berthold Schwarts. Dat een Monick d'Autheur sou geweest sijn / behoeft niemand wonderlijck voor te komen; want

Non audet Stygius Pluto, quod audet
Effrenis Monachus ——

't welck onse over-oude Voorvaderen hebben uytgedruckt met deese woorden: De Duyvel uyt de Hel sal wel laten ongedaen, 't geen een Monick derf bestaen. Oock verhaeld Albertus Krantzius, dat in den Oorlogh / door de Markgraven van Brandenburgh Anno 1469. gevoerd tegens den Hertogh van Pomeren, t'Ukermunde in de Belegeringh een Monick Constapel is geweest / soo gantsch gewis in 't schieten / dat hy alles wat hy wou en binnen 't bereyck des Canons was / kon treffen. Om te besluyten / wy konnen niet yet seeckers seggen van de tijd der eerste vinding des Geschuts.

Ondertusschen kanmen niet loochenen / dat in China, 't uyterste Koninghrijck en Provintie van Asia tegens 't Oosten / de groote Bussen / en oock Handroers / seer in gebruyck sijn; ja meer als by ons in Europa. Oock seggen de Chineesen, datse deselve al voor veele honderd jaren hebben gehad. Wat voor een oorsaeck Polydorus Virgilius steld van de Vindingh des Buskruyds door den genoemden Monick / kanmen op de hierboven aengeteeckende Plaets nasien.

Van de Buskruyd-Tonnen koomen wy tot de Haringh-Tonnen. Ontrent 't jaer 1386. woonde te Biervliet een Visscher / genoemd Willem Buchold (of Beuckholt). Van deesen werd geseght / dat hy d'eerste in geheel Nederland was / die geleerd heeft / hoemen den Haring moet souten. Deese vindingh heeft Keyser Carel de V., die seer geerne gesoutene Visch at / soo hoogh gehouden / dat hy Anno 1556., als hy met sijne Suster Maria, Koningin van Hongaryen, te Biervliet quam / in eygener persoon sigh begaf na 't Graf deeses Visschers (overleeden Anno 1397.), en hem onder d'aerde bedanckte / 159. jaren na sijne dood.

Anno 1377. in de Maend November heeft de Zee de Dammen in Vlaenderen doorgebroken; 't Land overstroomende / soo dat over de twintigh Dorpen verdroncken.

Op den 25. van Martius des volgenden jaers ontstond te Gent in Vlaenderen een verschricklijke Brand / waer door over de 5000. Huysen en Gebouwen tot asch wierden. Dus bevonden sigh de Vlamingen haest op malkander van Water en Vyer geplaegd.

Dit was noch niet genoegh / 't Swaerd moest'er by koomen. Want als in 't jaer 1380. de Steeden in Vlaenderen Oorlogh voerden tegens haren Heer den Graef / leeden de Burgeren van Gent in de Maend Augustus een sware Neerlaegh / waer in by de 5000. der hare verslagen bleven. Alsse in Januarius Anno 1381. deese schade wilden wreecken / vielen'er al weer over de 6000. door 't Swaerd. Doese noch geen rust konden neemen / greepense haren Heer Graef Lode-

Marginalia (left): ANNO CHRISTI. — Tirol. — De rer. invent. l. 2. c. 11. — Krantzii Vand. l. 13. c. 2. — In China 't Geschut voor eenige nonder-den van jaren bekend. — Haringh-

Marginalia (right): ANNO CHRISTI. — souten gevonden van Willem Beuckholtsz. — Keyser Carel bedankt hem in sijn Graf, 159. jaren na sijne dood. — Zee-inbreuck in Vlaenderen. — Grouwlijken Brand te Gent. — In een Strijd tegens haren Graef 5000. Gentsche Burgers verslagen. — Wederom 6000.

ANNO CHRISTI.

Lodewijk van Vlaenderen, die sigh met Fransche hulp had gesterckt / in November Anno 1382. noch eenmael aen; maer wierden gantschlijck geslagen / soo dat 16000. der hare neergeveld lagen / welcke noyt weer opstonden. Echter soghtense noch al geen Vreede / voor Anno 1385., wanneer Hertog Philips van Burgundien Graef van Vlaenderen wierd. Doe moestense 't Zeyl strijcken; na dat in deesen Vlaemschen Oorlogh by de tweemael honderd-duysend Menschen om 't leven waren gekoomen.

en noch eens 16000.

200000. Menschen in den *Vlaemschen* Oorlogh gesneuveld.

Anno 1386. is voorgevallen de Slagh tusschen Hertogh Leopold van Oostenrijck aen d'eene / die van Lucern, Schweitz, Ury en Unterwalden aen d'andere sijde / voor Sempach. In Julius des genoemden jaers trock de Hertogh met sijn Heyr voor de gemelde Stad / of Steedje / om deese Plaets door belegeringh te veroveren. Hier tegens sonden de vier gedaghte Cantons 1400. Mannen derwaerts / om die van Sempach t'ontsetten: 't welck dies te lighter kon geschieden / wijl d'Eedgenooten korts te vooren uyt Thurgauw, daerse Oorlogh hadden gevoerd / bewerd en in ordre weer t'huys gekomen waren. Als Hertogh Leopold hoorde / dat de Switsers op hem aentrocken / nam hy / uyt trevelige hooghmoed / en met veraghtingh sijner vyanden / voor / alleen met sijne Ruytery tegens d'Eedgenooten te vegten. Waer by dan de Graef van Ochsenstein en andere voorname persoonen oock 't hare spraecken; seggende: Sy wilden deese Boeren met Lepelen opvreeten. De Switsers namen een Voordeel in / aen sulck een plaets / daer de Ruytery haer niet kon bykoomen; 't welck oock wijslijck van haer gedaen was. D'Oostenrijksche, seer begeerigh tot den Strijd / saten van hare Paerden af; gaven deselve aen hare Kneghten in bewaringh / en begonden met de Switsers te voet te vegten. Weersijds droegense sigh seer Ridderlijck. Doch vermits 't langh duerde; de dagh / als midden in de Somer / gantsch heet was; en niet alleen de hitte / maer oock de sware Rusting de Heeren Oostenrijkers seer lastigh viel / als deese dingen niet seer gewoon sijnde / soo begondense hoe langer hoe meerder te verslauwen; gelijck dan alreeds veele der hare waren gesneuveld. De Kneghten / welcke de Paerden hielden / siende dat dit werck geen goed eynd sou neemen / reeden van daer weg. Doe d'Oostenrijksche Heeren en Edele na hare Beesten omsagen / vondense die niet. Doe gingh de vleesch-houwery eerst reght aen. Over de 400. Oostenrijkers, alleen van sulcke / die gekroonde Helmen voerden / bleven dood op de plaets des Gevechts leggen; behalven d'andere. Selfs Hertogh Leopold wierd verslagen; en met hem Marckgraef Otto van Hochbergh; de Graven van Ochsenstein, van Furstenbergh, van Mompelgard, van Thierstein: nevens een groot getal Vryheeren; welcker 60. met den Hertog naderhand in 't Klooster Koninghsveld begraven wierden. Van de Switsers quamen oock ontrent 200. om 't leven.

Slagh voor *Sempach*, 1386. *Pirckhaim.*

tusschen Hertogh *Leopold* van *Oostenrijck* aen d'eene;

de *Switsers* van *Lucern*, *Schweitz*, *Ury* en *Unterwalden* aen d'andere sijde.

Sware Neerlaegh der *Oostenrijkers*; waer in selfs Hertogh *Leopold*, nevens een groot getal Graven en Edele, sneuveld.

In 't gemelde jaer 1386. was 't Wijngewas soo heerlijck en meenighvuldigh / dat in 't volgende jaer aen de beste Plaetsen des Rhijnstrooms 't Voederstuck Rhijnsche Wijn wierd verkoght voor 6. Duytsche guldens; de geringer Wijnen voor 2. of 3. guldens. De Lunenburghsche Kronijck verhaeld / dat in 't selve jaer Aerts-bisschop Adolph van Mentz honderd Voederstucken Wijn koght voor 80. Floreenen; doch hy gaf'er de Vaten toe.

ANNO CHRISTI.

Goed koop Wijn in *Duytschland.* 1386.

Anno 1388. was d'Oorlogh der Steeden tegens de Vorsten op 't hevighst. Daer tegens greepen oock de Vorsten de Steeden op 't vyandighst aen; yeder de geene welke hem naest waren. De Graef van Wurtenbergh sloegh 't Volck des Swabischen Bonds by de Stad Weyl; en dwongh deese Plaets / de Vreede van hem te moeten koopen. Ruprecht, Paltzgraef-Keurvorst by den Rhijn, tastte die van Mentz, Worms en Spier aen: sloegh oock der selver volck / 't welck in den Paltz seer groote schade had gedaen / by Becchelheim; kreegh'er veele gevangen; en deed vijftigh der selve / wijlse met de Paltzische Onderdanen seer qualijck geleeft hadden / in een Kalck-oven tot Pulver verbranden; volgens 't verhael der Limburghsche Kronijk. D'Edele van Kroonbergh (Cronbergh), welcke Paltzische Ruytery by sigh hadden / beoorloghden de Steeden Frankfurt en Mentz. Tegens haer trocken de Franckfurters uyt met 1500. weerbare Mannen / tot voor Cronbergh; doch kreegen slagen; soo dat by de 100. der hare dood / over de 600. gevangen bleven. De gemelde Limburghsche Kronijk seght / dat dit doemaels verraderlijck toegingh; en voeght'er deese woorden by: O Franckfurt, Franckfurt, gedenck aen deese Slagh! De Frankfurters hebben hare Gevangene weer gelost voor 70000. Duytsche guldens. Hier mee heeft 't Verbond der Steeden in Duytschland een eynd genomen.

Steeden-oorlogh tegens de Vorsten. *Trithem.*

Vijftigh gevangene Soldaten der Steeden in een Kalk-oven geworpen, en tot stof verbrand.

De *Frankfurters* geslagen.

Anno 1392. viel des Roomschen Konings Wenceslai Heyr de Stad Straetsburgh aen; en verwoestede alles daer rondom / een gantsche maend langh. Of schoon de Straetsburgers by de 20000. Mannen in hare Stad sterck waren / soo trockense echter niet uyt tegens hare vyanden; maer hielden sig daer mee te vreeden / datse hare Poorten en Mueren beschermden.

Straetsburgers lijden last.

In den Herfst desselven jaers / als in Duytschland de Wijnstocken vol Druyven hingen / quam sulck een felle Vorst tusschen Matthæi en Michaels dag / dat al de Druyven verbrooren; soodanigh / datmense met yser aen stucken moest stooten / of anders sware Houten daer toe gebruycken. D'oude schrijven / dat 't Wijngewas deeses jaers de smaek had van 't Sap der Wilde Appelen. Doch in 't volgende jaer hadmen weer een goede Wijn.

Suer Wijngewas, ter oorsaeck van een felle Vorst.

Anno 1395. hadmen in Duytschland een gevaerlijcke Aerdbevingh / en te gelijck een groote Sterfte.

Aerdbevingh. Sterfte.

Twee jaren daer na (Anno 1397.) hieldmen te Frankfurt de groote Rijcksdagh / bygewoond van seer veel Keurvorsten / Vorsten /

Groote, seer prachtige Rijksdagh te

Anno Christi.

sten / Graven en Heeren / Geestlijcke en Weereldlijcke; te weeten / volgens d'oude Aenteeckeningen / 23. Vorsten; over de 150. Graven en Heeren; 1300. Ridders; en 3700. Edele. Landgraef Herman van Hessen verscheen daer met 500. Marckgraef Frederik en Georgh van Meissen met 1200. Paerden. Maer al deese Heeren overtrof Hertogh Leopold van Oostenrijk. Want hy hield een vrye opene Tafel voor elck; en gaf daeghlijcks Voeder uyt voor 4000. Paerden. Evenwel wierd met al deese Magnificentie niets verright; noch den Turkschen Koning Bajazeth eenige tegenstand gedaen.

Frankfurt; 1397. Doch niets daer op verright.

Vroegh en vrugtbaer jaer.

Dit was sulck een goed en vrugtbaer jaer / datmen aen den Rhijnstroom in May Oogste; en ontrent Pinxteren Brood van 't nieuwe Koorn wierd gebacken. Alles was ook seer goedkoop. 't Mud Koorn gold 1. Duytsche gulden / of Hollandsche Daler. Een Maet gemeene Wijn 2. Hellers; d'alderbeste 4. Dit duerde dus 't gemelde en 't volgende geheele jaer.

Grouwlijcke Brand t'Erffurt.

In even dit jaer ontstond t'Erffurt de groote Brand / waer in over de 1000. Huysen tot Asch vervielen. Men meendde / dat dit vreeslijck Vyer door Blixem was veroorsaeckt.

Wenceslai reys na Vrankrijk. 1398.

Anno 1398. wierd weer te Frankfurt een Rijcksdagh gehouden / bygewoond van Keyser Wenceslaus en byna al de Keurvorsten. Ten eynde desselven trock Wenceslaus na Frankrijk, aen 't Hof deeses Konings: doch maeckte 't allerweegen soodanigh / dat hy na twee jaren wierd afgeset van 't Roomsche Rijck.

Hertogh Frederick van Brunswijck tot Roomsch Koningh verkooren,

Na dat / gelijck alreeds eenige malen gemeld is / Koningh Wenceslaus, Soon van Carel de IV., door eenparigh Besluyt der Keurvorsten van 't Roomsche Rijck was beroofd / wierd van eenige uyt de hare op den 25. van May Anno 1400. ten toekoomenden Roomschen Koningh voorgesteld Hertogh Frederik van Brunswijk en Lunenburg, Soon van Hertogh Magnus. Daer was een oude wrock tusschen hem en de Keurvorst van Mentz: die oock / volgens 't berigt der Historien, bestelde / dat Hertogh Frederik, als hy door Saxen trock / by de Stad Fritzlar door eenige Edele sou gevangen genoomen werden. Doch hy / als een Ridderlijck Vorst / wou sigh geenssins in hare handen geven; en wierd derhalven doorstoocken. D'andere by hem sijnde Heeren konden 't nauwlijcks door de vlught ontkoomen.

werd, door bestel des Aerts-bisschops van Mentz, vermoord.

Paltzgraef Keurvorst Rupertus werd Keyser. Blond. l. 10. dec. 2. Egnat. l. 3. Naucl. gen. 47. Cuspin. Mutius l. 16. Chron. Belg. Freher.

Doe deese Moorddaed openbaer wierd / quamen de Keurvorsten te Poppart aen den Rhijn by een / en verkooren / met eenparige bewilligingh / oock met toestemmingh van Paus Bonifacius, tot Roomsch Koningh Paltzgraef-Keurvorst Rupertus aen den Rhijn, Hertogh van Bayeren. Deesens Ruperti (of Ruprechts) Vader was oock Ruprecht genoemd; sijne Moeder geweest Beatrix, Koningin van Sicilien. Belangende Rupertus, hy had door 't geheele Rijck de lof van Gereghtigheyd / en van een hoogh verstand. Daer-en-boven had hy sigh in der Steeden-krijgh getoond te sijn een dapper Krijghsman / van goed beleyd. Met den aenvangh des jaers 1401. quam de nieuwe Koningh Rupertus voor de Stad Aken; meenende / daer de Krooningh te sullen ontfangen. Doch d'Akenaers slooten de Poorten harer Stad voor hem toe; voorgevende / datse niet waren ontslagen van haren Pligt / en vrygesprooken van haren Eed / aen Koningh Wenceslaus gedaen. Doe begaf Rupertus sigh na Keulen, en wierd door de Keulsche Aerts-bisschop gekroond. Dit verright sijnde / deed hy de Stad Aken in den Keyserlijcken Ban. Liet sigh echter na eenige jaren met deselve versoenen.

Anno Christi. T. 2. rer. germ. Theod. à Niem. in Nem. Union. Tract. 6. c. 33. 1400. 1401.

Paus Bonifacius de XII., en de Florentiners versoecken hulp van hem tegens Galeatius, Vice-Graef van Milaen.

Koningh Ruprecht had voorgenoomen / noch in dit jaer sijne Roomsche Togt te verrighten / en de Kroon van des Paus handen t'ontfangen. Doch vermits d'onrusten in 't Rijck noch niet te reght gebraght waren / wierd sijn vertreck hem door de Vorsten afgeraden. Dus bleef de Keys aghter tot in 't jaer 1403. Doe quam een Gesantschap van Paus Bonifacius de XII., en met 't selve de Legaten der Florentiners, begeerende hulp tegens Galeatius, Vice-Graef van Milaen, die in Maght seer hoogh opgeklommen was; oock de nabuerige Vorsten en Steeden seer beswaerlijck viel. Keyser Rupertus ruste sigh toe / om de verdruckte te hulp te komen. Trock met de sijne over 't Geberght; gevolghd werdende van de Keulsche Aerts-bisschop / en de Hertogh van Oostenrijk.

Ruperti ongeluckigen Toght na Italien;

D'oude Schrijvers melden / dat in deese Toght alles seer ongeschickt toeging. De voorste hoop / by welcke de Keyser sigh bevond / trock seer wijd voor uyt / eer d'andere aenquamen; wierd van de Milaners aengegreepen / geslagen / en te rugg' gedreven: waer by oock de Venetianen 't hare deeden. Rupertus moest wijcken. Klaeghde / dat de Florentiners niet hadden gehouden 't geen van haer beloofd was; doch dit wierd niet t'sijner verontschuldigingh aengenoomen. Want dien van Keulen en Oostenrijck scheydden met al haer volck sigh van hem af / en keerden weer na Duytschland. Rupertus moest volgen. Besogt echter op deese Keys de Venetianen, om hare Stad te besien. Wierd van haer / gelijck oock te Trente, Koninghlijck ontfangen; en nam doe sijnen wegh voorts na 't Rijck. Die van Florencen sonden hem aghter na / versoeckende andermael sijne hulp / en deeden hem grooter beloften als te vooren. Doch hy / hare valschheyd en ontrouw gewaer geworden sijnde / gaf haer geen gehoor; maer liet d'Italianen onder malkander twisten / en bleef voortaen in Duytschland; daer hy al sijne vlijt aenwendde / om middelen uyt te vinden / tot bevreedigingh van 't Vaderland / en herstellingh in goede welstand.

en weerkeering na Duytschland.

Oproer der Luyker-Walen tegens haren Bisschop en Clerefy; d'een en

Onder Keyser Ruprecht (te weeten Anno 1407.) was een grouwlijcken Oproer in de Stad Luyck. De meeste der Burgery maeckten een t'samensweeringh tegens haren Bisschop en de Geestlijkheyd. De Raed / en voornaemste der Stad begeerden met haer niet

t'samen

ANNO CHRISTI.

d'ander wegh-jagende. 1407. Chron. Belg.

t'samen te spannen. Doe viel 't Grauw toe: sloegen eenige van deese dood: joegen d'andere te gelijck met den Bisschop en de Geestlijcke ter Stad uyt. Voeren al voort / en belegerden Maestricht: doch moesten onverrighter saecken weer na huys keeren. Ondertusschen soght de verdreven Bisschop hulp by de nabuerige Vorsten. Braght op sijne sijde Graef Willem van Holland en Zeeland, uyt 't Geslaght der Hertogen van Bayeren, gelijck oock de Hertogh van Burgundien, nevens andere Graven en Heeren. Met der selver bystand greep hy die van Luyk aen. In de Maend September trocken de Burgers hem onder d'oogen. Voor de Stad geschiedde een grouwlijck Gevegt / waer in over de 20000. Luykenaren dood bleven of gevangen wierden. Door deese vreeslijcke Neerlaegh wierd de Stad soodanigh verdemoedighd / datse sigh na twee dagen overgaf. Doe verlooren hier de Burgers al hare Privilegien. De Gilden en Gaffelen wierden vernietighd; hare Vanen opentlijck verbrand / 147. persoonen onthoofd. D'overige moesten 247000. Kroonen ter straf opbrengen. Dus dier quam haer deese Tumult te staen.

Sware straf, tegens deese Stad geoeffend.

Hertogh Adolph van den Bergh verdrijft sijnen Vader en Moeder uyt 't Land.

Kortst te vooren had Hertogh Adolph van den Bergh sijnen Vader en Moeder opentlijck beoorloghd; haer beyde uyt 't Land gedreven. Doe vloodense tot Keyser Rupertus, en klaeghden hem haer' ellende: waer op Hertogh Adolph in den Rijcksban gedaen / en gestraft wierd.

Schielijke Sieckte, en gevolghde dood van Keyser Rupertus.

Den 18. van May Anno 1410., als Keyser Ruprecht t'Oppenheim aen den Rhijn was / overviel hem schielijck een doodlijcke Sieckte / aen welcke hy overleed / als hy 9. jaren / 9. maenden 't Keyserdom met roem had bestierd. In 't Keurvorstendom van Paltz aen den Rhijn is hem gevolghd sijnen Soon Lodewijk met den Baerd: die oock de gedaghte sijnen Vader te Heydelberg deed begraven.

1410. Jodocus van Moravien ten Keyser verkooren; doch niet onder de Keyseren geteld.

Na de dood van Keyser Rupertus stellen eenige Joost, of Jodocus van Moravien, alreeds gekoomen tot een hoogen ouderdom. Æneas Sylvius geeft hem 't getuygenis / dat hy tot de Regeeringh onbequaem was. Vermits men oock nergens vind / waer hy de Kroon sou ontfangen hebben / soo werd hy niet onder de regte Keyseren geteld; even soo weynig als Hertogh Frederik van Brunswijk, van wien wy voor Keyser Ruprecht meldingh hebben gedaen. De thien maenden / welke wy vinden tusschen Ruperti dood en de Verkiesingh Sigismundi, stellen de Historien een Interregnum, of Rijcks-openstand. Van deesen Sigismund sullen wy hier na spreeken.

Griecksche Keyseren. Egnat. l.2. Lacon. Annal. l.2. Keyser Manuel.

Ontrent 't jaer 1386. regeerde / als Keyser te Constantinopol, Manuel, of Emanuel de II., Soon van Calo-Johannes. Alhoewel hy de Keyserlijcke Titel veele jaren heeft gevoerd / soo heeft hy echter niet gedenckwaerdighs verright. In sijne jeughd was hem ten Gemalin beloofd de Dochter des Koninghs in 't Landschap Colchis, ter deeser tijd genoemd Mengrelia, een Princes / welcke in schoonheyd haers gelijck niet had. Deese te Constantinopol wierd gebragt / om den jongen Manuel bygeleght te werden / en desselven Vader Johannes, een Man van by de 70. jaren / haer sagh / kregh d'oude Var sulck een begeerte tot haer / dat hy / alle Eere en Betaemlijckheyd ter sijden settende / deese Jonckvrouw sijnen Soon met geweld ontnam / en haer voor sigh selven ten Vrouw behield. Dus moest Manuel van sijne Bruyd afgesonderd blijven; en / wou hy niet alleen slapen / een andere trouwen.

Sijne Vader Calo-Johannes ontroofd hem sijne seer schoone Bruyd.

De Turcksche Koningh Bajazeth begeerd van hem de stercke Stad Philadelphia; 1395.

Anno 1395. begeerde de Turksche Koning Bajazeth van hem / dat hy hem sou inruymende de boven maten stercke Stad Philadelphia, geleegen in 't Landschap Lydien; 't welck Manuel hem niet derfde afslaen. Daer-en-boven / als sigh de Burgeren van Philadelphia ter weer stelden / en deesen Turckschen Tyran voor haren Heer niet begeerden aen te neemen / trock Manuel in eygener persoon voor deese Stad met Bajazeth: hielp deselve belegeren / en was d'eerste / die in den Aenloop der Bestormingh op de Muer quam. Dus toondde hy sigh meer als een Man / doe hy sijn eygene Stad op eens anders Bevel bestormde: maer om 't sijne dappermoedigh te beschermen / was hy minder als een Wijf. Kortlijck / deesen armen Keyser van Constantinopol moest doen alles wat de Turcksche Keyser begeerde. Kon echter hier door by deesen Bloedhond geenen danck verdienen. Derhalven wierd Manuel gedwongen / als de Turck boven dit alles noch sijne Residentie-Stad Constantinopol belegerde / by de Christen Potentaten in Europa hulp te soecken: die hem dan oock toegesonden wierd / en waer op volghde de groote Slagh by Nicopolis; van welcke wy haest sullen spreecken.

welcke hy hem niet derf weygeren; maer selfs hem deselve helpt bestormen.

Constantinopol belegerd van Bajazeth. 1399.

Anno 1399. belegerde Bajazeth de Stad Constantinopol. Sou oock deselve buyten twijffel veroberd hebben / indien niet de Groote Tamerlan ware gekoomen; die hem van hier wegh dreef / sloegh / en gevangen bequam / gelijck t'sijner plaets sal verhaeld werden.

Wederom van Musa, of Moses; beyde te vergeefs. 1411.

In 't jaer 1411. wierd Keyser Manuel andermael binnen Constantinopol belegerd door Moses, van de Turken genoemd Musa, Soon van Bajazeth. Doch de Grieken deeden met de Mahometanen een Slagh te Water / en behielden d'overhand; waer door Moses de Beleegeringh moest opbreecken. Eyndlijck is Manuel, als hy veel had geleeden van sijne Nabueren de Turken, te Constantinopol gestorven Anno 1416.; in 't 30. jaer sijner regeeringh. Anno 1417. wierd sijnen Soon Johannes de VII. van de Patriarch Matthæus in sijns Vaders plaets ten Keyser gekroond. Andere verhalen / dat hy niet de Soon van Manuel, maer van Andronicus de IV. is geweest. 't Sy hier mee soo 't wil / hy heeft niet langer dan 3. jaren geregeerd; want hy overleed Anno 1420. Hem is gevolghd Johannes d'VIII., Soon van Manuel. Van deesen hier na breeder.

Dood van Manuel. 1416.

Johannes de VII. Griecksch Keyser. 1417.

Turksche

Na d'ombrengingh van Amurath, of Morath,

ANNO CHRISTI.

rath, derde Turksche Koningh uyt Osmans of Ottomans Geslaght / viel'er geen geringe twist / om d'Erf-volgingh in 't Rijck. Hy liet twee Soonen aghter / Soleiman en Bajazeth; van welcke elck geerne Koningh ware geweest. Doch Bajazeth voorquam Soleiman, en deed desen sijnen eygenen Broeder verworgen; om alleen / en sonder eenige indrangh / te mogen regeeren. Sijnen eersten Toght (na dat hem de kans tegens Soleiman geluckt was) deed hy na Servien, om wraeck te nemen over de dood sijns Vaders Amurathi. Onderweegen greep hy Bulgaryen aen / een treflijck-goed en vrughtbaer Land. In 't selve handelde hy seer verschrickelijck. Lazarus Bulcus, en Marcus Despota, welke hier Landsheeren waren / trocken hem te gemoet / om hem den Pas tot verder indringing af te snijden. Doch haer volck wierd van de Turken geslagen; en sy beyde (Lazarus en Marcus) in stucken gehouwen. Ondertusschen stierf de Koningh van Caramania, welck Land van d'oude Cilicien werd geheeten. Soo haest Bajazeth dit vernam / wendde hy sigh ten snelsten derwaerts; en braght deese Provintie met geweld onder hem; even als offe hem ten Erfdeel waer' aenbestorven geweest.

[Margin: Konin-gen. — Bajazeth, Broeder-moorder. — Leon. l. 2. 3. Annal. Turc. Georg. Protov. l. 1. c. 18. seq. Æmil. l. 10. Naucl. Gen 47. Dreschler. de reb. Turc. Pet. Perod. in vit. Tamerl. P. Jov. de reb. Turc. — 1389. 1390.]

Anno 1393., als hy 't meeste en beste deel in Griekenland veroverd / en d'Oostersche Keyser byna niets meer als Constantinopel behouden had / belegerde Bajazeth oock deese Stad; en hield met de Blocqueeringh der selve aen tot in 't jaer 1396. Doe riep Keyser Manuel de Christen Vorsten in Europa te hulp; die oock ten deelen besloten / hem bystand toe te senden. Hertogh Philips van Burgundien vaerdighde sijnen Soon Johannes derwaerts af / nevens de Graef van Nevers, de la Tremouille, en andere Fransche Heeren / met een uytgeleesene Ruyterey. Uyt Duytschland trocken oock eenige Vorsten en Heeren na Constantinopol, onder welcke de voornaemste was Paltzgraef Rupertus aen den Rhijn; om nu niet te spreecken van de Boheemers en Moraviërs.

[Margin: Constantinopol van Bajazeth belegerd, van Anno 1393. tot in 't jaer 1396. — Veele Christen Vorsten in Europa senden Keyser Manuel hulp toe.]

't Gantsche Christen Heyr trock door Hongaryen, door Bulgaryen, en 't Land Mœsien. Quam dus voor de Stad Nicopolis in Thracien, van de Duytschers genoemd Schiltaw. Deese Plaets belegerden de Christenen; doch bevondense veel stercker / oock beeter van Proviande voorsien / als se sigh hadden ingebeeld. Terwijlse nu dus voor Nicopolis stil lagen / brack Bajazeth met sijn gantsche Heyr van Constantinopol op / en ruckte der Christenen Maght onder d'oogen. Doe 't tot een Slagh sou komen / wou Hertogh Johannes van Burgundien d'eerste aenval doen met de sijne. Koningh Sigismund gaf een beeter raed; willende dat de Hongariërs en Wallachiërs deesen Dans souden aenvangen / als die 't veghten met de Turcken gewoon waren. Doch de Françoisen wilden hardneckigh de voorste sijn / om alleen d'eer te hebben / datse den vyand hadden geslagen. Als nu Koningh Sigismund van Hongaryen en de Waywoda van Wallachien sagen / dat de hooghmoedige Françoisen met haer hoofd door wilden / versoghtense alleenlijck op Hertogh Johannes en de Françoisen, datse doch niet wilden aenvallen / voor 't overige Volk / de Hongariërs, Duytschers en Boheemers, haer souden volgen. Dit wierd wel van de Fransche Heeren beloofd / doch hielden 't niet. Hertogh Johannes trock met de sijne verr' voor uyt / en bejegende onverwaght den geheelen hoop van Bajazeth; soo dight by hem / dat hem onmogelijck was weer agterwaerts na 't ander Christen Heyr te keeren / of 't selve in te waghten. Daer op gingh de Strijd aen. In 't begin en d'eerste hitte deeden de Françoisen, volgens hare gewoonte / wel dappere tegenstand / soo laughse hare Geleederen in ordre hielden: doch als de Turken in de Voortoght sigh veynsden te willen vlieden / en daer op te rugg' weecken / volghden de Fransche haer onbedaghtsaem na; geraeckten uyt hare Slaghordre; en verlieten dus 't geringe voordeel / 't welckse tot noch toe gehad hadden. Ondertusschen ruckte Bajazeth met den reghten hoop sijner Ruyterey voort. Had sijne Slaghordeningh gesteld in de vorm van een halve Maen; met welcke hy de Françoisen, Burgundiërs, en andere by haer sijnde / omringhde / en haer byna al t'samen / behalven die hy gevangen kreeg / dood sloegh.

[Margin: Belegeren de Stad Nicopolis in Thracien. — Bajazeth treckt derwaerts, ten Ontset. — De vermeetene hooghmoed der Françoisen en haer opgeblasene eersugt veroorsaeckt eerst haer eygene geheele ondergangh.]

Terstond viel Bajazeth, als Overwinner / met een grouwlijcke woede op den anderen hoop der Christenen: welcke door sulck een snelle overrompelingh / en de vernoomene Neerlaegh der Françoisen, soodanigh verschrickten / datse in verwarringh geraeckten / en desgelijcks jammerlijck ter neer geslagen wierden. Insonderheyd was de Vleeschhouwery geweldigh onder 't Voetvolck / wyl 't gantschlijck niet kon ontwijcken. By 't selve hield sigh Koningh Sigismund; en nauwlijcks kon hy soo veel lught krijgen / dat hy / met de Hooghmeester van Rhodus, in een kleyn Schipje over den Donauw moght ontvlieden; vermits de Turken van 't Land af meenighte van Pylen na deese beyde schooten. Doese met groote moeyte en gevaer overgeraeckt waren / quamense onbekend eerst te Constantinopol; voorts na Rhodus; daer de Hooghmeester bleef. Koningh Sigismund voer voort: quam in Dalmatien; vervolgens t'huys in Hongaryen. Hoe 't hem daer gingh / hebben wy hier boven onder de Hongarische Geschiedenissen aengeteeckend.

[Margin: daer na de geweldige Neerlaegh des anderen Christen Heyrs in de Slagh by Nicopolis. — Koningh Sigismund van Hongaryen kon nauwlijks levendigh ontkoomen.]

Onder de seer veele Fransche Gevangene lieten de Turken 300. der selve levendigh blijven / wijlse boven al d'andere met schoone Rustingen waren aengedaen; hoopende datse van haer / als hooge Standspersoonen / een seer groot Rantsoen souden bekoomen; al d'overige hieuwense terstond met hare Sabelen in stucken. Als nu deese 300. voor Bajazeth wierden gevoerd / en hy terstond vernam / dat onder deselve oock was de Graef van Nevers, uyt 't Bloed der Fransche Koningen; deed hy hem voor sigh roepen / en door een Tolck deese Genade aenbieden: Alhoewel 't tegens sijne (Bajazeths)

[Margin: Al de gevangene Françoisen, behalven 300. der aensienlijkste, van de Turcken in stucken gehouwen.]

ANNO CHRISTI.

Aert en Wet was / eenigen Christen gunst te betoonen; soo wou hy echter / in opsight sijns hoogen Stands / hem niet alleen 't leven schencken / maer oock veroorloven / uyt 't gantsche getal der Gevangene vijf te mogen uytkiesen / die met hem 't leven souden behouden.

Dese 300. desgelijcks gehandeld; en aenmercklijkheyd van *Bajazeth* daer ontrent, alleen seven sparende.

Dien van Nevers bedanckte Bajazeth seer demoedigh / en verkoos uyt den geheelen hoop dien van Guise; de la Tremouille; d'Yvoys; de Graef van Artois; en in plaets van Duc de Guienne, die de Koninghlijcke Vaen gevoerd had / doch gesneuveld was / eenen van desselven Bloedverwanten. Eyndlijk / na veel smeeckens / vergunde Bajazeth hem noch / tot de gedaghte vijf te mogen neemen Monsieur Buciald, Mareschal van Frankrijk. Al d'overige / noch 293. in getal / wierden in stucken gehouwen sonder eenige barmhertigheyd: welck Treurspel deesen Tyran met eygener oogen aenschouwde.

Hoogh Losgeld deeser seven.

Doch hier mee waren deese seven noch niet vry. Men voerde haer over Zee na Bythynien, in de Stad Prusia; daerse gevangen wierden gehouden / tot datse hadden betaeld een Rantsoen van 200000. Ducaten. Hertogh Johannes van Burgundien en Paltzgraef Ruprecht aen den Rhijn sijn oock vry gelaten / na d'opbrenging van haer los-geld; en d'eene in Burgundien, d'andere in den Paltz weer aengekoomen.

Verschil onder de Schrijvers, wanneer dese Neerlaegh der *Christenen* is voorgevallen, en aenmerkingh daer ontrent.

Van 't getal der Verslagene aen beyde sijden kanmen niet seeckers schryven. Onder de geene / welcke hier van Aenteeckeningen hebben gemaeckt / heeft byna yeder een bysondere reeckeningh. Noch meer heeftmen sigh daer over te verwonderen, dat de Schryvers selfs ontrent de tyd niet over-een-koomen. De Turksche Historien stellen 't jaer 1392.; 't welck echter niet sijn kan / schoon eenige der onse haer daer in toevallen. Andere setten deese Slagh op Anno 1395.; met byvoegingh / dat deese Neerlaegh der Christenen is voorgevallen op een Donderdagh, sijnde S. Michaels avond, den 28. van September. Maer nu is S. Michaels avond Anno 1395. niet op een Donderdagh gevallen / maer wel in 't volgende jaer Anno 1396.; waer op wy oock deese Geschiedenis brengen.

Bajazeth belegerd *Constantinopol* op nieuws.

Na de bekoomingh van sulck een magtige Victorie ruckte Bajazeth weer voor de Stad Constantinopol; met een voorneemen / van niet weer daer af te trecken / voor dat hy dese Plaets sou hebben verobert. Syn Heyr liet hy voor deselve leggen te Water en te Land. Hy selfs deed met eenige duysend ligte Ruyteren een vreeslijcke Stropery door geheel Griekenland. Won de Stad Amphipolis. Verwoestte in gantsch Mœsien, Thracien en Macedonien alles wat schoon en heerlijck was. D'oude Monumenten, voortreflijcke Gebouwen / en beroemde Antiquiteiten deed hy ter neer werpen. Kortlijck / hy verdierf alles. Deese Tyran was geens Menschen vriend: hield d'eene gelijck d'andere. Waerom dan oock de Landsheeren in Griekenland en Morea, desgelijcks Keyser Manuel selfs / genoodsaeckt wierden / den Tattarischen Grootvorst Tamur, of Temir Chan, die doemaels in Syrien Oorlog voerde / tegens deesen Bloedhond te hulp te roepen. Eer wy voortgaen / moeten wy van dien Tattar-Vorst den Leeser eenigh bericht geven.

Sijne grouwlijke verwoestingen.

De *Grieken* roepen der *Tattaren* Groot-vorst *Tamur*, of *Temir Chan* te hulp tegens *Bajazeth*.

Kort bericht van *Tamerlans* opkoomst.

De Historien verhalen ons van deesen Tamur Lan (van de Grieken genoemd Temires, van de Latijnen Tamerlanes), dat hy is geweest van geboorte een Parther, uyt een sleghte afkoomst; eerst een gemeen Soldaet te Paerd; doch een uytsteckend Held: waerom hy oock in den Oorlogh van 't eene Krijghs-ampt verhoogd wierd tot 't ander; geduerigh al hooger; tot dat hem eyndlijck een gantsch Heyr wierd toevertrouwd. Hy / voor sigh selven / plegh 1200. Paerden aen sijn Hof t'onderhouden.

Sijne geweldigh groote veroveringen.

Doe hy nu sigh meester had gemaeckt van 't Tattarisch Koninghrijck / trock hy met een ongelooflijcke meenighte Volck uyt op de Stad Samarcanda, gelegen aen de Vloed Jaxattes. Doorstroopte / en onderwierp sigh met geweld de groote Landen Persien, Meden, Parthen, Iberien, en Albanien. Wendde sigh van daer weer na 't Oosten. Trock met 400000. Mannen over de Rivier Euphrates. Veroverde 't geheele Land Mesopotamien. Ruckte voorts na Syrien; daer de Grieksche Gesanten / gelijck oock veele Turken, de bloeddorstigheyd van Bajazeth ontweecken / by hem quamen / en sijne hulp versoghten.

Bajazeths Tyrannyen mishagen hem, schoon selfs een *Tyran*.

Alhoewel Tamerlanes (dus willen wy hem voortaen noemen) selfs een Tyran was / soo mishaeghden hem echter de grouwlijcke handelingen van Bajazeth. Schreef derhalven een vriendlijcken Brief aen hem; waer in hy hem sijnen Soon noemde, en tot billijckheyd vermaende. Bajazeth daer tegens smadighde hem seer in sijn' antwoord; te gelijck hem verwijtende sijn' onadelijcke Afkoomst.

Werd van *Bajazeth* gehoond.

Trekt tegens *Bajazeth* op: en *Bajazeth* tegens hem.

Tamerlan stond ter deeser tijd in Oorlogh met den Sultan van Alcair in Egypten, dien hy de heerlijcke Steeden Alepo en Damascus had afgedrongen; daer-en-boven hem uyt 't veld geslagen. Doch als hy den hoonrijken Brief van Bajazeth had ontfangen / liet hy d'Egyptenaer met vreeden / en snelde na Kleyn-Asia. Quam aen de Grensen des Landschaps Armenien, en ruckte van daer na Galatia, wel toegerust ten Strijde. Bajazeth was met al sijne Maght van voor Constantinopol opgebroocken: had sigh onderweegen versterckt met eenige duysenden Tattaren, sijne Nabueren; en trock met een onvertsaeghd Hert Tamerlan onder d'oogen.

Grouwlijke Slagh tusschen beyde deese *Parthyen*.

Doe beyde deese Heyren gekoomen waren tot aen 't Geberght / genoemd Stella, ter plaets daer voortyds de Roomsche Pompejus de Groote den Koningh Mithridates had overwonnen / verhief sigh tusschen beyde deese parthyen een seer verschrickelijcke Veldslagh. Als nu de Zeege een lange tyd twijffelagtigh had gestaen / vielen eyndlijck de Tattaren, van Bajazeth ter hulp genoomen / van hem af/

NNO HRISTI.

af/ en begaven sigh met vliegende Vanen op de sijde van Tamerlan. 't Selve deeden ook eenige Turksche Hoofdlieden / die tegens haren Heer misnoeghd waren. Dus wierden de Turken deerlijck geslagen: de Tyran Bajazeth selfs gevangen bekoomen / en voor den Overwinner gebraght; die hem in

ajazeth d de leerlaeg, werd lfs gevangen.

't eerst gantsch saght en vriendlijck handelde. Doch als hy / onaengesien sijnen ellendigen staet / noch even trots bleef; daer-en-boven dreyghwoorden tegens Tamerlan uytwierp / soo nam deesen voor / de hooghmoed van Bajazeth soodanigh te dempen / dat hy'er een reght gevoelen van sou hebben.

ANNO CHRISTI.

Blijft even trots.

Werd derhalven van Tamerlan in een groote ysere Kevie gesloten, en ten spot omgevoerd.

Hy deed een ysere Kevie maecken / als die voor de Vogelen; doch seer groot / en van dicke ysere Spylen. Hier in settede hy den Turckschen Tyran, vastgeheght aen een goudene Keeten: en voerde hem dus / ten spotlijcken Schouwspel / door Asia om / byna 4. jaren langh. Bajazeth stond deese smaed uyt met taemlijck geduld / wijl hy noch hoop van verlossingh had. Maer als hy eyndlijk eens sagh / dat sijne Gemalin / des Heeren van Syrien Dochter / Tamerlan half naeckt voor sijne Tafel moest oppassen / en hem inschencken / verdroot deesen hoon hem soodanigh / dat hy nu niet meer begeerde te leven. Sloegh derhalven sijn Hoofd soo langh tegens d'ysere Spylen der Kevie / dat hy sieck wierd / en den Geest gaf. Dit is geweest d'uytgangh en 't gevolgh des vreeslijcken Veldslaghs tusschen den Turkschen en Tattarischen Koningh; in welcken weersijds meer dan 300000. Menschen om 't leven waren gekoomen.

Hoe hy sigh selven de dood veroorsaekte. 1402.

Tamerlans voorneemen, om na Europa over te varen, waer door verhinderd.

Na deese Zeege nam Tamerlanes voor / uyt Asia over de Zee-enghte na Europa over te varen; en dit Weerelds-deel hem desgelijcks onderworpen te maecken. Terwijl hy in deese gedaghten was / kreegh hy tydingh / dat d'Indianen tegens 't Oosten / in 't Land des Grooten Mogols, van hem waren afgevallen. Doe moest hy van meeningh veranderen / en een gedeelte sijns volcks derwaerts heenen senden. Met 't overige verwaghte hy den uytgangh in Natolien.

Bajazeths Soonen

Na de Gevanckenis des Turckschen Koninghs Bajazeths gingh 't in desselven Rijck seer woest toe. De Grieckschen Schrijvers verhalen / dat van d'aght Soonen Bajazeths d'eene d'andere na 't leven heeft gestaen. D'eerste noemense Orthobules; van Tamerlan levendigh gevangen bekoomen binnen de Stad Sebastia in Cappadocien, en doen dooden. De tweede / Josua (van de Turcken geheeten Issem), ondernam sigh / terstond na sijns Vaders en oudsten Broeders gevanknis / de Regeering in de Stad Prusia; daer hy oock vier jaren langh de Heerschappy voerde. Doch de derde Broeder Suleiman, of Solyman, (van andere Museilman genoemd) braght tegens hem een Krijghsheyr uyt Europa op de been; sloegh / en doodde hem. De vierde Soon Moses, of Musa op 't Turksch, van wien Tamerlan had bevoolen / datmen hem eerlijck sou opvoeden / greep de Wapenen aen tegens sijnen Broeder Solyman (of Museilman): bragt veele Turksche Heeren / oock de Servianers, op sijne sijde: deed met den genoemden sijnen Broeder / niet verr' van Constantinopel, een Veldslagh / en behield de Zeege. Solyman echter ontquam 't noch door de vlught; en verweckte daer na een nieuwe onrust. Kreegh 't oock soo verr' / dat hy de Stad Adrianopol veroverde / en byna 7. jaren daer regeerde. 1410.

brengen d'een d'ander om 't leven.

Laon. Chalc. Annal. Turc. l. 4. Phrant. l. 1. c. 30.

1403. *Wat sigh toedrough tusschen*

Ondertusschen onthield sigh Moses daer hy best kon / tot dat hy den haet des Krijghsvolcks tegens sijnen Broeder Solyman gewaer wierd. Doe greep hy hem weer aen; meer door verradery / dan door geweld van Wapenen. Kreegh hem gevangen / en liet hem met een Strop verworgen. Orthobu-les,

Solyman, en sijnen Broeder Moses, of Musa. Die Solyman doet verworgen.

ANNO CHRISTI.

les, d'eerste Soon van Bajazeth, had een Soon nagelaten / genoemd Orchanes, tot noch toe van de Grieksche Heeren opgevoed. Manuel, Keyser van Constantinopol, riep hem tot sigh; voorsagh hem soo van geld als Wapenen; en ried hem / sijnen Oom Moses te veoorlogen: doch in den eersten optoght wierd Orchanes van Moses gevangen bekoomen; die hem desgelijcks deed verworgen.

Werd beoorloghd van sijnen vijfden Broeder *Mahometh*;

Als nu Musa meende / in sijne Regeering vast te sitten / ontstond hem een nieuwen vyand, sijnen vijfden Broeder Mahometh; die sigh tot noch toe heymlijck in Caramania had onthouden. Hier versamelde hy een Krijghsheyr: verbond sigh met den Keyser van Constantinopol: ruckte uyt Asia over in Europa: deed tegens sijnen Broeder Moses in Thracien een Slagh: verloor 't Veld: vlood eerst na Constantinopol; vervolgens na Asia. Musa kon hem / door gebreck van Scheepen / niet volgen. Mahometh versterckte sigh op nieuws / en quam in 't volgende jaer (Anno 1413.) weer over / door bevoordering van Keyser Manuel. Sloeg

die eerst de Neerlaegh, naderhand de Zeege bekoomd,

sijn Veldleger neer niet verr' van de Thracische Grensen, daer Moses met een Krijghsheyr op hem afquam. Doe de Stryd sou aengaen / wou eenen / genoemd Chasanes, met sijne Bende Ruytery van Moses tot Mahometh overvallen. Soo haest Moses dit bemerckte / reed hy op Chasanes aen / en sloegh met sijnen Sabel op hem toe: doch eenen van Chasanis Ruyteren voorquam hem noch / en hieuw hem de reghterhand af. Daer op reed Chasanes met de sijne wegh. De Turken dit siende, vorlieten hem, verlatende Moses: die van sijnen Broeder Mahometh gevangen genoomen / en op desselven bevel verworghd wierd. Dus moest deese Tyran eerst sijn Land verliesen; daer na sijne hand; eyndlijk even dat lijden / 't welk hy sijnen Broeder Suleiman en Neef Orchanes had aengedaen. Deser wijs bleef Mahometh Turksch Koningh: van wien / en van sijnen Broeder Mustapha, wy hier na sullen spreken De twee laetste hebben niet aenmercklijcks verright.

en *Musa*, of *Moses*, weer doet verworgen.

Johannes Galeatius, *Vice*-Graef van *Milaen*, van Keyser *Wenceslaus* ten Hertogh gemaeckt. *Anton.p.3. l.22.c.3. Froiss. l.4. Platina. Æmil. l.9. Blond. dec. 2 l.10. Naucl. gen. 43.*

Anno Christi 1389., en voorheenen / was de Vice-Graef Johannes Galeatius te Milaen seer maghtigh: oock had Keyser Wenceslaus van hem geld genoomen / en daer voor hem verheven ten Hertogh van Milaen, alhoewel sonder kennis der Keurvorsten. Deese Johannes Galeatius had een Swager / genoemd Barnabas, Man van Johannis eygene Suster. Barnabas behoorde de helft der Stad Milaen, nevens 't daer toe behoorende Landschap. Vermits nu Johannes Galeatius geerne alleen Meester ware geweest / nam hy de gedaghte sijnen Swager Barnabas gevangen; en deed hem in de Gevancknis sterven. Hier by liet hy 't niet berusten; maer bestelde noch daer-en-boven / dat de Soonen van Barnabas en sijner Suster ten deelen om 't leven gebraght / ten deelen uyt 't Land gejaeghd wierden. Hier op gaf hy (Galeatius) den Paus en geheel Italien wercks genoegh. Veroverde de Steeden Bononien, Verona, Siena, Perusia, Lucca, Vercel, en meer andere / ontrent 25. in getal. Met de Florentijners voerde hy twaelf volle jaren langh Oorlogh; en meende haer met geweld onder sijn Jock te sullen brengen. Sy riepen Keyser Rupertus tegens hem in Italien; doch Galeatius dreef hem weer te rugg'. Dit geschiedde Anno 1403. Doe hy nu dacht / dat sijne saecken op 't alderbeste stonden / stierf hy in 't volgende jaer 1404. Waer op sijnen Soon Johannes Maria te Milaen en in Lombardyen heerschte.

Moorderyen van *Galeatius* aen sijne Bloedverwanten.

Geeft den Paus en geheel *Italien* wercks genoegh. 1403. Sterft. 1404.

Deese Johannes Maria was een noch grooter Tyran als sijnen Vader Johannes Galeatius was geweest. Insonderheyd woedde hy geweldigh tegens sijn' Onderdanen de Burgers van Milaen. Veele derselve deed hy dooden; veel' in de Gevancknissen van honger sterven. Maer gelijck hy sigh tegens haer droegh / soo was oock hare gunst en genegenheyd t'sijnwaerts. Veele Steeden vielen van hem af / en namen andere ten Heer aen. Selfs de Milaneesen maekten een Verbindnis tegens sijn persoon / en doorstaken hem in de Kerck / voor den Altaer, soo als hy de Mis hoorde. Hem volghde sijnen Broeder Philippus Maria, van wien wy hier na beright sullen geven.

Sijnen Soon *Johannes Maria* noch grooter *Tyran* als sijnen Vader.

Werd vermoord in de Kerck.

Wat nu belangd 't aghterste deel van Italien, 't Koningryck Napels, 't selve besat na den in Hungaryen omgebraghten Carel (waer van 't verhael hier boven gedaen is) sijnen Soon Ladislaus: doch hy heeft alleen in Italien geheerscht; want Sicilien en Sardinien waren in de handen des Arragoniers. Deesen Ladislaus had stryd met eenige Pausen. Quam derhalven Anno 1408. op Romen aen: nam deese Stad / nevens 't Capitool, onvoorsiens in: kon echter 't Kasteel S. Angeli, of Engelenburgh, soo geswind niet veroveren. Want als hy 't had belegerd / quam des Paus Veld-overste / Paulus Ursinus, en dreef hem van daer wegh; soo dat hy niet alleen dit Kasteel / maer oock de Stad Romen verlaten moest.

Napelsche Geschiedenissen. *Blond. dec.* 3. *l.*1. *Platina. Naucl. gen.* 47. 1408.

Koningh *Ladislaus* neemd *Romen* in.

Anno 1409. (by andere 1407.) bequam 't Koninghrijck Sicilien oock eenen anderen Heer. Want Martinus, Siciliaensch Koningh / overleed te Calaris, in 't Eyland Sardinien, als hy de daer ontstane rebelly wou stillen. Hem volghde sijnen Schoonvader / oock Martinus genoemd / Koningh van Arragon. Deese Martinus braght de Koninghrijken Arragon, Mallorca (Majorica), Sicilien en Sardinien onder een Hoofd; derhalven hy seer maghtigh wierd. Doch hy besat deese Grootheyd niet langh; wijl hy Anno 1412. deese Weereld moest verlaten / en de wegh sijner Voorvaderen oock bewandelen.

Sicilien koomd aen *Arragon*. 1409. *Martin.*

De Koninghrijken *Arragon*, *Mallorca*, *Sicilien* onder een Hoofd.

Koningh Ladislaus van Napels kreegh Anno 1413. andermael werck met Paus Johannes. Veroverde oock de Stad Romen ten tweedenmael door list / en verdreef de Paus / soo dat hy na Florencen ontvlieden moest. Doe deed Johannes 't Kruys tegens Ladislaus prediken. Doch 't volck liet hier op hooren: Dit gingh de Paus in 't bysonder / niet de gantsche Christenheyd aen; waer door sigh

Koningh *Ladislaus* van *Napels* neemd *Romen* andermael in. 1413.

ANNO CHRISTI.

sigh dan weynige lieten opteeckenen.

Ladislai dood; door vergif. 1414. Marian.

Eyndlijck stierf Koningh Ladislaus van Napels Anno 1414., of liever / hy moest sterven: want hy was noch seer jongh / en elck seyde / datmen hem door vergif aen sijn eynd had geholpen. Doe hadden de Pausen van hem / en hy van haer rust. 't Koninghrijck viel aen sijne Suster Johanna, Dochter van Carel: welck Wijf / door hare lightvaerdigheyd / 't Land in groote ellende heeft gesteld / gelijck wy hier na sullen hooren.

Koningen van Frankrijck. 1395. 1396. Carel de VI. Æmil. l.9.

In Franckrijck regeerde ontrent 't jaer Christi 1395. Carel de VI., die / na de dood van Paus Clemens de VII., t'Avignon gestorven / sigh seer bemoeyde / om Benedictus de XIII. te beweegen / dat hy afstond van 't Pausdom / om d'Eenigheyd in de Kerck te herstellen; doch alles te vergeefs. Hier over wierd Koningh Carel seer onlustigh; en verjoegh al de Joden uyt geheel Franckrijck.

Keyser Wenceslaus besoeckt hem. 1398. Platina. Anton. p.3. t.22. c.3.

Twee jaren daer na quam Keyser Wenceslaus in eygener persoon by Koningh Carel te Rheims in Champagne. Hier handelden beyde de Potentaten seer veel met malkander; en oordeelden / dat beyde de Pausen / Bonifacius te Romen, en Benedictus t'Avignon, van 't Pausdom moesten aftreden. Als nu geenen harer beyde hier toe wou verstaen / wierd Koningh Carel toornigh; soo dat hy Benedictus, die sigh in Franckrijck hield / met geweld aentastte; gevangen nam / en t'Avignon deed bewaren. Evenwel ontquam hy sijne Heghtenis; en gaf sigh voor Paus uyt / gelijck te vooren.

De Pauslijke Inkoomsten uyt Frankrijck den Paus gantsch afgesneeden, en verbooden, door Carel en 't Parlament.

Doe 't nu de Pausen dus groof maeckten / wierd Koningh Carel hoe langer hoe moeyelijcker. Derhalven hy in 't 26. jaer sijns Rijcks (Anno Christi 1406.) te Parijs in een Generael Parlament by een Decreet ordonneerde / datmen d'Annaten, Statuten, en Eerstelingen der Beneficien, welcke de Pausen gewoon sijn te trecken / niet meer uyt Franckrijck sou laten volgen / maer in 't Land houden: en indien eenigen Paus ter deeser oorsaeck yemand Excommuniceerde, dien Ban sou kraghtloos en van geener waerde sijn.

Dood van Carel de VI. 1422.

Deese Carel de VI. heeft seer langh in Franckrijck geregeerd; doch na gelegenheyd van de veelheyd der jaren weynigh verright / wegens de swackheyd sijns verstands. Overleed Anno Christi 1422. te S. Paul in 't Pallays / na dat hy 42. jaren en 2. maenden de Scepter had gevoerd.

Twist en Moorderey, tusschen de Huysen Burgundien en Orleans. 1407. Æmil. l. 10. Annal. Fland.

Onder deesen Carel is ontstaen de langhduerige Twist tusschen beyde de Huysen Burgundien en Orliens, of Orleans. Anno 1407. deed Hertogh Johannes van Burgundien sijnen Bloedverwant dien van Orleans te Parijs doorsteecken. De Burgundiër beschuldighde hem / dat hy sigh had onderstaen met sijne Gemalin tot Echtbreuck te koomen. Na de begane Moord reed Hertogh Johannes weg. Quam in 't tweede jaer weer te Parijs, met eenige duysend weerbare Mannen. Deed voor den Koningh sijne Verantwoordingh / en wierd vry gesproocken. Des Koninghs Soon / de Delphin Carel, was met det Vounis niet te vreeden. Doch vermits hy sigh aen Hertogh Johannes datmael niet kon wreeken / stelde hy de wraeckneemingh 12. gantsche jaren uyt. Doe liet hy hem Anno 1419. te Monstreul onverwaght doodsteeken. Onbeschrijflijck is d'ellende / welcke uyt deese dubbele Moorderey is ontstaen; wijl deselve sigh tot op de Nakoomelingen heeft uytgestreckt.

1419. Ellenden hier op gevolgd.

Op wat voor een wijs van andere dit Geval en dubbele Moord werd verhaeld.

Andere verhalen dit Geval aldus: Hertogh Lodewijck (Louis) van Orleans, Broeder van Carel de VI., Koningh van Franckrijck, en Hertogh Johannes van Burgundien, Soon van Philips de Stoute, hadden malkander nu al een lange tijd een onversoenlijken haet toegedragen. D'oorsaek stelden men deese: Wegens de swackheyd en verwardheyd des verstands van Koningh Carel had yeder van haer geerne d'Administratie der Rijkssaecken aen sigh getrocken: echter kon 'er d'een wegens d'ander niet toe geraecken. Haren onwil hieldense niet verborgen / maer gavense opentlijck te kennen in hare Wapenen en Devisen. Eyndlijck huerde dien van Orleans eenen Rudolph Datoville; hem een groot deel gelds belovende / indien hy den Burgundiër van 't leven beroofde. Hertogh Johannes hier van verwittighd / riep Datoville heymlijck tot sigh / en beloofde hem dubbel soo veel / als Orleans had gedaen / indien hy deesen aen kant hielp. Den 22. van November Anno 1407. gingh Hertogh Louis van Orleans de Koningin besoecken: en als hy 's avonds laet weer na sijn Logement reed / wierd hy van Datoville aengevallen / die hem van sijn Paerd afstack / en om 't leven bragt / nevens den Dienaer / die hy by sigh had. Soo haest deese daed verright was / reed Johannes uyt Parijs wegh / en quam t'Arras in Artois, welcke Provintie sijne Gemalin behoorde.

Te Parijs noch 3000. andere dood gebleven. 1408.

In 't volgende jaer (Anno 1408.) quam de Burgundiër met een groot deel Volck te Parijs; soo dat elck voor hem bevreesd was. Sijnen Veld-oversten Johannes de Lilledame riep overluyd door de Stad: Vive la Bourgoigne? Stracks vielen de Burgundische op den aenhangh harer Tegenparthyen (des Dauphins en Conneltabels) aen; waer door weersijds by de 3000. dood bleven. Koning Carel de VI. moest selfs voor den Burgundiër vreesen; sprack hem derhalven vry van d'eerste / en-oock deese Moordery / om van hem ontslagen te mogen sijn.

Hoe 't toegegaen is met de vermoordingh des Burgundiërs, 1419.

Ondertusschen trad de Dauphin, dien de dood sijns Ooms des Hertoghs van Orleans seer ter herten gingh / met dien van Burgundien in een Verdragh / alhoewel valschlijck. Tot meerder verseeckeringh van 't selve wierd een dagh bestemd te Monstreul, en Hertogh Johannes derwaerts ontbooden. Of hy wel den Dauphin niet veel vertrouwde / soo wierd hy echter bepraet / daer heenen te gaen. In de gemelde Stad Monstreul was tusschen de Brugg' en 't Slot een Tent opgeslagen / waer in de Dauphin dien van Burgundien verwaghtte. Maer soo haest Hertogh Johannes daer binnen was gekoomen / en met den

ANNO CHRISTI.

door bestel des Dauphins.

Dauphin begon te spreecken / quam eenen hier toe bestelden te voorschijn / die den Burgundiër sulck een steeck gaf / dat hy dood ter aerden neer viel. Oock wierd hy in Laersen en Spooren te S. Paulus begraven.

Koningen van Engelland. Froff. l. 4. Richard afgeset, en in Gevanknis: 1399. Henrick de IV. op den Throon: doet Richard dooden.

Hier boven hebben wy verhaeld / hoe Koningh Richard de II. sijnen Neef Henrik, Hertogh Johannis van Lancasters Soon / sonder eenige billijcke oorsaeck uyt Engelland verdreef; en hoe Henrik hier van wraeck nam / ten koste van Richards Rijck en Leven. Daer op heeft deese Hertogh Henrick sigh doen kroonen ten Koningh van Engelland, den laetsten van September Anno 1399.; en wierd genoemd Henrik de IV. Dus quam d'Engelsche Kroon aen de Roode Roos. Koningh Richard lagh in Gevancknis / en had door dwangh 't Koninghryck aen de Standen van Engelland afgestaen: welcke oock 't Vonnis uytspraecken / dat hy al sijn leven sou gevangen blyven; maer echter eerlyck onderhouden werden. Doch de nieuwe Koningh / wel bewust van de lightvaerdigheyd der Engelsche; en vreesende / datse hem eens oock uytschuppen; dan Richard weer op den Throon setten moghten / liet hem in de Gevancknis om 't leven brengen.

Schotsche Geschiedenissen. Buchanan.

Ontrent deese tyd was vyandschap tusschen d' Engelsche en Schotten. Want Koningh Robert de III. van Schotland hingh sig aen de Françoisen, en hielp haer tegens Engelland.

Koningh Robert de III. houd het met Frankrijk tegens Engelland.

Anno 1406. sond Koningh Robert sijnen eenigen Soon Jacob d'I. over Zee na Frankrijk: doch onderweegen wierd hy van d'Engelsche gevangen genoomen / en voor Koningh Henrik gebraght. Over dit ongeval bedroefde sijnen Vader Robert sigh soodanigh / dat hy van hertenleed stierf. Wijl nu sijnen Soon in Engelland gevangen was / soo wierd de Regeeringh des Lands Hertog Robert van Albanien aenbevoolen / tot dat Jacob weer in vryheyd sou sijn.

Koningh Henrick van Engelland heeft veel' Oproeren te stillen.

Ter selver tyd / of korts te vooren / hadden de Heeren in Wallis, of de Walsch-Engelsche, een Rebelly tegens den Koningh begonnen / hem de gehoorsaemheyd weygerende. Henrick trock met een Kryghsmaght tegens haer op. Maer terwijl hy met deese Weerspannelingen te doen had / braghten sommige oproerige Heeren en Graven in Engelland een groote meenighte Volck by een / sigh tegens den Koningh opwerpende. Doe liet Henrik van de Walsch-Engelsche af; trock weer te rugg' / en deed een Slagh met de Rebellen; waer in / na een langhduerigh Gevecht / de Zeege aen syne sijde bleef / en d'Engelsche Heeren door deese Neerlaegh verdemoedighd wierden.

Dood van Henrick de IV. van Engelland. 1412. 1413.

Anno 1413., met den aenvangh des jaers (volgens andere in Maert 1412.) stierf deese Koningh Henrick de IV.; en wierd te Cantelbergh begraven. Hem volghde in 't Koninghrijck sijnen Soon Henrick de V.; die Catharina, Dochter van Carel de VI., Koningh van Frankrijk, ten Gemalin kreegh; want doemaels was een Wapen-stilstand tusschen d'Engelsche en Fransche Kroonen gemaeckt. Van de gedaghte Henrick de V. sal hier na werden gehandeld.

ANNO CHRISTI.

Spaensche Geschiedenissen. Mariana. 1406.

In 't Koninghrijck Arragon regeerde ontrent Anno 1400. Martinus, Broeder van Koningh Johannes; die dien van Foix, welcke sigh onderstond / 't Rijck aen sigh te trecken / uyt 't Land had verdreven. Anno 1406. is overleeden Koningh Henrik van Castilien, nalatende een Soontje van 2. jaren / genoemd Johannes, d'eenige Erfgenaem des Rijcks. De gedaghte Koningh Henrick had korts voor sijne dood Oorlogh gevoerd tegens de Mooren; 's naghts met haer een Slagh gedaen / en de Zeege behouden; alhoewel niet sonder bloedverlies der sijne.

De Mooren van de Castilianen geslagen. 1407.

Doe hy nu overleeden was / veraghteden de Vyanden den jongen Koning / noch een teder Kind; en greepen Castilien op nieuws aen: rusteden oock een Vloot toe tegens de Castilianen. Doch de Voogdes des jongen Johannis deeden dappere tegenstand: sloegen de Mooren te Water en te Land: drongen haer oock eenige Steeden af. Drie jaren hier na (Anno 1410.) gingh de Mooren-Krijgh weer aen. De Spaenjaerden belegerden de Stad Antiquera, een seer beroemde Plaets / met stercke Mueren / en een vast Kasteel bewaerd; waer aen de Poorten gantsch van Yser sijn. Daer is oock een Sout-Mijn, en een natuerlijcke Kalckgroef. De Mooren trocken seer sterck aen / om Antiquera t'ontsetten. 't Quam tot een Gevecht / waer in by de 15000. Saraceenen verslagen bleven. Doe moest Stad en Slot sigh overgeven: alles wat'er binnen was een andere plaets ter wooningh gaen soecken. Dus wierd Antiquera met Spaenjaerden beset.

eenmael en andermael; ook, onder meer andere Steeden, Antiquera haer ontnoomen. 1410.

Koningen van Arragon.

In 't selve jaer stierf Martinus, Koningh van Arragon, sonder Manlijcken Erfgenaem na te laten. Veele waren'er / welke na dit Koninghrijck streefden. Om gevreesd onheyl te voorkoomen / stelden de Standen des Rijcks een Vergaderingh aen / en verkooren Ferdinand, Broeder van Henrick de III., Koningh van Castilien; die oock gekroond / en Ferdinand de V. genoemd wierd.

Ferdinand de V., Stamvader der Spaensche Koningen tot op onsen tijd.

Van deesen Ferdinand koomd de Linie der Spaensche Koningen; tot op onse tijden voortgeplant. Want in Koningh Martinus van Arragon was uytgestorven 't Geslaght der oude Graven van Barcellona, welcke de Regeeringh byna 600. jaren in handen hadden gehad.

Werd beoorloghd van sijns Broeders Soon Koningh Johannes van Castilien.

Koningh Johannes van Castilien gundde sijnen Oom Ferdinand deese Hoogheyd niet: maer eyschte 't Koninghrijck Arragon van hem. Doch Ferdinand verweerdde sigh soodanigh / dat Johannes niets tegens hem kon verrighten. Deese Castiliaensche Koningh (Johannes) had by sigh een Prediker Monik, genoemd Vincentius, die een groote schijn van Heyligheyd vertoonde; en den meergemelden Koningh wijs maeckte / dat geenen Vorst of Heer met een goed Gewisse de Joden in sijn Land kon gedoogen.

Die de Joden gebied, sigh te laten Dopen,

Daer op liet Johannes een strengh Gebod uytgaen / dat al de Joden sigh souden laten Doopen / of 't Land ruymen. Veele honderden deeses

Volcks

[A]NNO [CH]RISTI.

Volcks namen den Doop aen / doch met een valsch hert. Met de mond gavense sigh voor Christenen uyt; maer heymlijck onderhieldense noch de Joodsche Ceremonien. Dit slagh van menschen nam geweldigh toe; en eyndlijck wierdense Marranen, of Maranen, geheeten. Koningh Johannes van Castilien heeft geregeerd 47. jaren: derhalven wy van sijne verdere verrightingen hier na sullen spreecken.

't Land ruy-[n]en.

[O]orsprongh [de]s Naems [M]arranen.

In 't verhael der Hongarische Geschiedenissen sijn wy gekoomen tot op Anno 1409.: in welck jaer (alhoewel de Historien oock hier in 't jaer-tal niet over een stemmen) Koningh Sigismund ten tweeden mael in de vlugt was geslagen. Maer hier valt oock verschil / of hem deese Neerlaegh wierd veroorsaeckt door Moses (van sommige geheeten Zelibes of Celibos), of door Mahometh d'I. De derde twijffelingh is / of Koningh Sigismund in eygener persoon is geweest by den Slagh te Galombetz, of niet. Kortlijck / hier is enkele verwarringh. Doch daer in koomd men over een / dat de gedaghte Sigismund van Hongaryen (uyt insight der Inlandsche Tweedraghten tusschen Bajazeths Soonen / met seer groote bloedstortingh en verminderingh der Ottomannische Maght nu langh geduerd hebbende) voornam / alle geweld aen te wenden / tot verhinderingh dat de Turken, na de geleedene schade door Tamerlanes, weer tot kraghten moghten koomen. Ten dien eynde braght hy een grooten hoop volck van Hongariers en Boheemers by een; ruckte daer mee voort na Servien; en legerde sigh by de Stad Galombetz (by andere Golombetz), niet verr' van Senderovia aen den Donauw. Doe nu de Turken 't Christen Heyr hier bejegenden / ontstond weer een verschrickelijck Gevecht; waer in 't Volck van Koningh Sigismund andermael te kort quam / enckelijck uyt wrevel en onvoorsightigheyd. Want soo haest de Hongarische en Wallachische Regimenten den vyand gewaer wierden / trockense / uyt een onbedaghten yver en begeerte tot den Strijd / verr' voor 't Voetvolck heenen / en begonden de Slag. De Turken, seer veel meer in getal / braecken in den eersten aenval de Slaghordre der Hongariërs, welke al te vooren seer qualijck geslooten was; en voeghden deselve soo veel schade toe / datse de geheele Ruyterey op de vlught joegen. Als de Heyducken, nevens de Boheemsche en Hooghduytsche Voetknegten / gewaer wierden / dat het met de Cavallery dus qualijck gesteld was / ontbrack haer 't hert / soo datse nauwlijcks door de Hoofdlieden in ordre konden gebragt werden. Ondertusschen ruckten d'Ottomannische met alle maght aen op 't Voetvolck; 't welck / na een seer sleghte tegenweer / terstond haer den rugg' bood; maer daer op van de haer vervolgende Turken gruwlijcker wys neergezabeld wierd. De geene / welcke willen / dat Koningh Sigismund persoonlijck by dit Gevecht is geweest / seggen / dat hy hier in geen minder gevaer heeft gestaen / als in den Slagh by Nicopolis tegens Bajazeth.

[H]ongari[sc]he Geschiedenissen en Koningen. 1409. [C]u[s]pin. in [S]igism.

[V]erschillen ontrent Sigismundi tweede Neerlaegh tegens de Turken.

[W]aer in de schrijvers over een komen.

[M]et een eygentlijk beright.

Van 't geen sigh in desen tweeden Slagh heeft toegedragen, tot nadeel der Christenen, en bevoorderingh van de toeneemingh der

Want oock hier moest hy sigh redden / door met een Schuytje over den Donauw te varen. 't Sy nu met d'omstandigheden geleegen soo 't wil / immers dit is seecker / dat de Christenen hier geen geringe Neerlaegh leeden: waer door dan oock de toeneemingh der Ottomannische Maght geweldigh bevoorderd is geworden.

ANNO CHRISTI.

Ottomannische Maght.

Hier na heeft 't Koninghrijck Hongaryen een tijd langh rust gehad van uytwendige vyanden / maer niet van inlandsche beroerten. Echter dorfden de misnoeghde haer voorneemen niet tot de daed brengen / wijl haren Koning Sigismund, nu Roomsch Keyser geworden / haer te magtigh was. Ook was der Turken Maght soo hoogh gereesen / dat men geduerigh tegens desen Christen-vyand op sijne hoede moest sijn.

Hongaryen heeft nu een tijd langh rust van buyten, niet seer van binnen. 1411.

In Polen regeerde ontrent 't jaer 1405. Uladislaus de IV., bygenoemd Jagello, een Litthauwer; die / van de genoemde tijd af / veel te strijden heeft gehad tegens de Duytsche Ordens-Heeren in Pruyssen. Verscheydene Schermutselen vielen voor / in welcke nu deese / dan geene parthy d'overhand behield / tot op 't jaer 1410., wanneer 't tot een Hoofdslagh quam. D'Ordens-Broeders maeckten d'aenvangh. Onderstonden sigh eenige Steeden en Landen / aen de Kroon Polen behoorende / haer onderworpen te maecken. Hier tegens braght Uladislaus Jagello sijn' uyterste Magt by een in een Heyr / bestaende uyt Polacken, Litthauwers, Russen en Tattaren. Over 't selve stelde hy ten Opper-Veldheer Vitoldus, Hertogh in Litthauwen. De Kruys-Broeders versamelden desgelycks een Heyr van Pruyssers en Duytschers, soo veel'er by een konden brengen. Als nu beyde deese Armeën, niet verr' van Marienburgh tot op een halve Duytsche mijl weeghs na by een waren gekoomen / sond de Hoogh-meester een Trompetter aen Koning Uladislaus Jagello, hem uytdagende tot een Veldslagh. Ja / deese Ordens-Broeders waren / volgens meeniger berighten / soo vermeeten / datse de Polacken de keur gaven van 't Voordeel / en de Son: welke aenbieding sy oock aennamen / en daer van groot nut trocken. Doe nu de Slagh sou aengaen / gebruyckte de Litthauwer Vitoldus, Overste des Poolschen Heyrs / noch een Krijghslist t'sijnen voordeel. Hy stelde de Tattaren en Russen (seer sleght gewapend / doch in getal een groote meenighte) voor aen / en behield de beste kerne sijns Volcks / Litthauwers en Polacken, ten Steeckblad. De Duytsch-Meester deed reght anders: ordonneerde de beste der Ridder-Broeders tot den Aenval / en stelde de sleghte aghter. Doe 't nu tot den ernst quam / sloegen de Duytschen een geweldigen hoop der ongewapende Russen en Tattaren dood. Deese naeckte Vogelen souden oock buyten twijffel de vlugt hebben genoomen / indiense van d'aghter haer sijnde Polacken daer in niet verhinderd waren geworden. Als dit nu langh duerde / wierden de Duytsche Broeders vermoeyd van 't doodslaen / en noch sagense geen eynd van dit

Poolsche Geschiedenissen.

Oorlogh tusschen Koningh Uladislaus Jagello en de Duytsche Ordens-heeren. 1405. Joh. Micral. in Syntag. Annal. Boruss. 1410.

Groote Veldslagh tusschen beyde deese Parthyen: en schaedlijke vermeetenheyd der Ordens-Broeders tegens de Polacken.

Krijghslist des Poolschen Veldheers.

Omstandigh verhael

ANNO CHRISTI.

van dit bloedigh Gevecht, en de swa-re Neerlaegh der Duytsche Ordens-Broeders.

dit werck. Waren daer-en-boven alreeds afgemat door de geweldige hitte deeses dags/ wyl 't in Julius was. Doe viel Vitoldus met synen varsschen hoop Polacken op de Duytsche Ordens-Broeders in; welcke soo moede waren/ datse geen genoeghsame tegenstand vermoghten te doen. Wierden derhalven lightlijck van een gescheurd/ en geslagen. Als de Hooghmeester, genoemd Ulrick van Junglingen, dit sagh/ settede hy 't met de Lijf-baen te Paerd gantsch onstuymigh in de Polacken; deed onder deselve veel schade/ doch vond sigh eyndlijck overmand/ en bleef dood met 't meeste deel sijner Compagnie. Doe namen de Duytschen van alle kanten de vlught; soo veele als'er wegh geraecken konden. In deese Slagh sneuvelden weersyds by de 50000. Mannen. 't Getal der dooden in 't Poolsche Heyr was weynig minder als in dat der Ridder-Broeders. Doch ontrent 6000. Duytsche bleven gevangen.

Aenmerkingh op 't gepogch der Poolsche Schrijvers, over deese Neerlaegh der Duytschen.

Dit is de Slagh en Neerlaegh/ waer van de Polacken in hare Geschiedboecken met sulck een grooten ophef en gepogch spreecken. Daerse immers behoorden te bedencken/ dat aen hare syde stond de geheele Poolsche Maght/ nevens de hulp uyt Tataryen en Ruisland. Waer tegens de Duytsche Ridder-Broeders niet waren de geheele Duytsche Natie, maer alleenlijck een Orden, welcke in Duytschland nauwlijcks maer eens Vorsten plaets had konnen bekleeden. Daer was derhalven een groote ongelijckheyd tusschen beyde deese parthyen; om nu niet te spreecken van 't voordeel/ en de krijghslist der Polacken.

1411. Keyser Sigismund maeckt Vreede tusschen beyde de Parthyen 1412.

Na deese Zeege heeft Koningh Uladislaus Jagello de Duytsche Orden wel eenige Landen en Steeden ontnoomen/ wyl de Pruyssische Inwooners de Mantel na wind hingen/ en sigh aen den Poolschen Koningh overgaven: doch Keyser Sigismund bevoorderde tusschen beyde de Deelen een Verdragh. D'Orden sou den Koningh seeckere som gelds geven/ tot lossingh der Gevangene. Uladislaus daer tegens de Kruys-Broederen haer Land weerleveren. Welck Accoord oock tot de daed wierd gebraght.

1416. Uladislai Kinderen by sijne vierde Gemalin. 1422.

Anno 1416. heeft Koningh Uladislaus Jagello een andere/ dat is/ syne derde Gemalin genomen; by welke alle hy geen Erfgenamen heeft gewonnen: doch van de vierde/ die hy ses jaren hier na trouwde/ bequam hy twee Soonen. D'eerste noemde hy Uladislaus; d'andere Casimirus. Van deeser beyder Vorsten Regeeringh sullen wy spreecken/ wanneer wy koomen tot Anno 1434., in welck jaer d'oude Uladislaus overleed.

Noordsche Geschiedenissen. Erpold. Lindenbr. Hist. Dan.

In 't verhael der Noordsche Geschiedenissen hebben wy hier een voordeel bekoomen; vermits Koningin Margaretha de drie Koninghrijcken/ Noorweegen, Deenemarken en Sweeden onder haer had gebraght. Waerlijck was 't van een Wijf seer veel gedaen. Dus besatse dan geweldighlijck/ na de Gevanckenis des Koninghs Albrechts van Sweeden, byna 't geheele Noorden. Selfs de Sweedsche Hoofdstad Stockholm moest eyndlijck sigh aen haer overgeven. Hier op wierd Anno 1396. te Calmar in Sweeden een Landdagh gehouden; en op deselve/ met bewilligingh der Afgesondene van de Standen der drie Rijcken/ een Besluyt gemaeckt/ dat voortaen de drie Middernagtsche Koninghrijcken/ Deenemarken, Sweeden, en Noorweegen, niet meer dan eenen Koningh hebben/ en alleen van hem beheerscht werden souden. Hertogh Albrecht van Meekelenburgh deed afstand van de Kroon Sweeden; te meer/ om dat hy sijnen eenigen Soon door de dood had verlooren.

ANNO CHRISTI.

1396. Margaretha werd Koningin over Noorweegen, Deenemarken en Sweeden.

Graef Gerard van Holstein wil de Dithmarssers be-oorlogen. 1404. Chron. Holst. p. 3. Krantz. Sax. l. 10. c. 22. Arnold. Witfr. p. 3 Chron.

Blijft dood, met byna al den Holsteinschen Adel.

Anno 1404. nam Graef Gerard van Holstein voor/ de Dithmarssers te bedwingen; 't welck syne Voorsaten sigh meer dan eens hadden onderstaen te doen. By Suderham viel hy in 't Land met 500. te Paerd/ onder welcke veele Ridders en Edellieden waren. De Dithmarssers trocken haer te gemoet/ en sloegense gesamentlijck dood. Graef Gerard selfs moght geen Quartier bekoomen/ maer moest met d'andere sterven. Op dien dagh wierd byna de gantsche Holsteinische en Sleeswijcksche Adel uyt de wereld wegh geruymd; 't welck Koningin Margaretha van Deenemarken, Sweeden en Noorweegen niet tegens de borst was. 't Kostte veel moeyte/ eer de Dithmarssische Boeren den dooden Vorst Gerard wilden laten volgen/ om begraven te werden. Al d'overige moesten op de Veghtplaets blijven leggen/ ten Aes voor de Honden en Vogelen. Dus geweldigh waren deese Land-bouwers vergrimd.

Koningin Margaretha neemt Hertogh Erick van Pomeren in Soons-plaets aen.

Doe nu Koningin Margaretha begon oud te werden/ en geen Lijfs-Erven had/ namse Anno 1411. Hertogh Erick van Pomeren in Soons-plaets aen; waer in ook de Standen der drie Koninghrijcken bewillighden. Dus wierd de gedaghte Erick ten Koningh gekroond. Vermits nu/ gelijck hier boven verhaeld is/ Graef Gerard van Holstein, Hertogh tot Sleeswijck, door de Dithmarssers was verslagen geworden/ soo onderstond Koningh Erick sigh/ 't Vorstendom Sleeswijck aen de Kroon Deenemarken te brengen. Hier tegens stelden sigh de jonge Heeren van Holstein: waer op 't tot een Oorlog quam. Doch de Koningh was de jonge Graven te sterck/ en nam Sleeswijck met geweld in. Hier tegens trocken de Hertogen van Brunswijck en Lunenburgh, gelijck ook die van Hamburgh en andere Hanse-Steeden, sigh de jonge Heeren van Holstein aen; en maeckten Koningh Erick genoegh te doen. Beoorloghden hem te Water en te Land. Kortlijck/ de Deenen leeden soo veel schade door de Saxen, dat Koningh Erick genoodsaeckt wierd/ na Hongaryen tot Keyser Sigismund te reysen; daer hy syne tegenparthyen aenklaeghde. Waer op dan door deese Majesteyt een Uytspraeck tot Vreede wierd gedaen. Doch dit geschiedde eerst Anno 1424. Waerom wy dan oock d'overige verrightingen van Koningh Erick tot daer toe uytstellen.

Oorlogh tusschen Deenemarken en Holstein; met d'oorsaeck daer van.

Roomsche Pausen.

Belangende de Roomsche Pausen; ter deeser plaets hebben wy van haer niets te seg-

gen/

ANNO CHRISTI.

gen/ dan dat'er nu twee/ dan drie te gelijck waren: 't welck duerde/ tot dat 't Concilium te Constans van dit onweesen een eynd maeckte. Vermits nu dit Concilium wierd gehouden onder Keyser Sigismund, soo sullen wy ter behoorlijcker plaets daer van spreken.

Geleerde Mannen.

Onder de geleerde Mannen/ ten tijde van Keyser Rupertus Paltzgraef/ vinden wy voor eerst Johannes Hus en Hieronymus van Praegh, van welcke haest hier na berighte sal gegeven werden. Voorts/ Petrus Dresdensis; Thomas à Kempis (of van Kempen): de geleerde Grieken, Manuel Chrysoloras en Theodorus Gaza. Onder de Juristen, Petrus Ancoranus; de beroemde Cancellier van Parijs Johannes Gerson, &c.

Geweldig-koude Winter.

Anno 1400. was 't sulck een grimmigh-koude Winter/ dat eenige Zee-en/ insonderheyd de Belt, of Oost-Zee, aen sommige Oorden toevrooren. Deese gelegenheyd namen de Ridder-Broeders in Pruyssen en Lijfland waer/ om over de toeleggende Rivieren en Moerassen in Muscouw te vallen/ daerse een grooten Buyt bequamen/ sonder dat de Muscoviters haer sulckx konden beletten.

Claes Stortenbeker en Godeke Michael van de Hamburgers gevangen, &c. 1401.

Anno 1401. hebben de Hamburgers de Zee-rovers/ welcke d'Engelsche Koopvaerdy-scheepen plegen wegh te neemen/ bestreeden; een Zeeslagh met haer gedaen/ en d'overhand behouden. Deeser Zee-roveren Hoofdlieden waren Claes Stortenbeecker en Godeke Michael. Beyde wierdense gevangen/ en ter dood gebraght. Dus is 't Liedje van Stortenbeeker al een oud Gesangh.

Aght Walvisschen by Oostende gestrand.

In 't jaer 1403. sijn 8. Walvisschen met hoogh Water by Oostende in Vlaenderen op 't Strand vastgeraekt/ als de Vloed haer ontgingh; en wierden dus gevangen. De grootste was 75. voeten langh/ en gaf 25. Vaten Traen.

Zee-Vrouw in 't Purmer-Meir gevangen.

De Vlaemsche Kronijken verhalen/ dat in 't gemelde jaer een Zee-monster van Vrouwlijke gedaente door de Schiplieden van Embden in 't Purmer-Meir gevangen wierd/ gantsch naeckt/ doch stom. Als dit Schepsel te Haerlem wierd gebraght/ heeftmen 't met'er tijd gewend/ tot Kleederen aen te doen; en 't Beeld van Maria eere te betoonen. Wat voor een Dier dit geweest magh sijn/ laten wy andere bedisputeeren.

Tamerlanes gestorven.

Anno 1404. is de zeeghrijke Vorst en groote Bedwinger van Asia, Tamerlanes, gestorven/ na dat hy 40. jaren had geheerscht over de Parthers, Meders en Scytiërs.

Wet op 't decken der Huysen t'Augsburgh.

In 't selve jaer heeft de Raed van Aughsburgh een Wet gemaeckt/ datmen voortaen de Huysen der Stad niet meer sou decken met Stroo/ maer met Tegelen. Hier uyt kan de Leeser bemercken d'oude Eenvoudigheyd.

Academien te Leipzigh en t'Erffurt.

Als Anno 1409./ in den Hussitischen Strijd/ de Professoren en Studenten van Praegh wegh getrocken waren/ en te Leipzigh aenquamen/ heeft Marckgraef Frederick haer vriendlijck opgenomen/ en met bewilligingh van Paus Alexander de V. d'Universiteit aldaer opgerigt. Seventhien jaren te vooren geschiedde d'eerste Stightingh der Hooge School t'Erffurt.

Koningh Sigismund van Hongaryen werd Roomsch Keyser. Cuspinian. Æmil. l. 10. Chron. Belg. Rambald l. Aug. Blond. dec. 3. l. 1. Platina. Naucl. gen. 47. Egnat. l. 3.

Anno 1411. quamen de Keurvorsten des Duytschen Rijckx by een; en verkooren in de Maend Maert tot Roomsch Keyser de Hongarische Koningh Sigismund, Soon van Keyser Carel de IV. en Vrouw Johanna; Broeder van Keyser Wenceslaus; een dapper/ geleerd/ verstandigh Vorst/ schoon van persoon en Statuer; doch weynigh geluckigh in den Oorlogh; vermits hy/ gelijck hier boven gehoord is/ van de Turken twee swaere Neerlagen had geleeden. Evenwel stieten de Duytsche Vorsten sigh hier aen niet. Seer yverigh bemoeyde hy sigh/ om de Scheuringh in de Roomsche Kerck/ wegens de Pausen/ welcke nu soo veele jaren had geduerd/ wegh te neemen. Heeft het oock eyndlijck daer toe gebraght/ dat in 't vierde jaer sijns Rijckx (Anno 1414.) 't Groot Concilium te Constans aen de Boodensee sijnen voortgangh bequam. 't Wierd begonnen den 16. van November des genoemden jaers/ op welcken dagh d'eerste Sessie of Sittingh/ wierd gehouden. Is ge-eyndighd in May Anno 1418.

De Roomsche Kerck heeft drie Hoofden t'eener tijd; te weeten, Benedictus de XII. (XIII.) Gregorius d'XII., en Johannes de XXIII.

Doemaels had de Roomsche Kerck drie Hoofden/ wyl'er drie Pausen te gelijck waren. Want de Kardinalen t'Avignon in Franckrijck hadden te vooren verkooren Petrus de Luna, een Arragoniër, die sigh noemde Benedictus de XII. (of XIII.); en hem eerst t'Avignon, daer na in Spaenje onthield. Die van Romen hadden/ na de dood van Innocentius de VII., een Venetiaen, geheeten Angelus Cornarius, in den Roomschen Stoel geset; die sigh hernoemde Gregorius de XII. Wederom de Kardinalen te Bononien hadden Balthasar Cossa, een Neapolitaen, ten Paus moeten maecken: welcken Cossa sigh met geweld indrongh/ en sigh noemde Johannes de XXIII. Was doemaels de Roomsche Kerck niet wel voorsien? Maer hoe meer Harders/ hoe qualijcker gehoedet. Gregorius had/ voor sijne verkiesingh/ met een hoogen Eed gesmooren/ dat hy/ wanneer 't beste der Christenheyd sulckx vereyschte/ de Pauslijcke Hooghheyd weer sou afleggen. 1406. Doemen hem nu sulckx indaghtigh maeckte/ seyde hy/ dat hy 't niet kon doen/ voor dat sijnen Tegen-Paus Benedictus afstand had gedaen; 't welck hy wel wist/ dat noyt sou geschieden.

Concilium te Pisa; op 't welcke Benedictus en Gregorius verdaghvaerd wierden; doch niet verscheenen.

Doe sigh de Roomsche Kardinalen dus bedrogen sagen/ quamense te Pisa in Toscanen by malkander. Gaven deese Versamelingh de Naem van een Concilium; en verdaghvaerdden beyde de Pausen Benedictus en Gregorius voor 't selve; maer niemand verscheen. Wierden derhalven beyde afgeset; doch sy pasten'er niet op/ en elck van haer hield sigh voor de wettige Paus. Daer op verkooren deese Kardinalen Alexander de IX., een oud Man van 90. jaren; die na thien maenden te Bononien stierf. Doe dwongh Balthasar Cossa de Kardinalen/ datse hem de Pauslijcke Mantel moesten omhangen. Als Gregorius dit hoorde/ verliet hy Romen, en trock na

ANNO CHRISTI.

na Rimini, by Carolus Malatesta. Stracks begaf Cossa sigh na Romen. Benedictus onthield sigh in Arragon.

Groot-Concilium te Constans Anno 1414. Platina. Fel. Fab. Hist. Suev. l. c. c. 15. Anton. p. 3. t. 22. c. 6. 3. Marius f. 3. schis. 22.

Om sulck een groote argernis wegh te doen / wendde Keyser Sigismund alle mogelijcke vlijt aen: ontsagh sigh oock geene kosten / tot d'aenstellingh van 't Concilium te Constans. Van Geestlijcke persoonen verscheenen daer / behalven Paus Johannes de XXIII., 4. Patriarchen; 27. Kardinalen; 49. Aerts-bisschoppen; 270. Bisschoppen; 96. Wy-Bisschoppen; 132. gemyterde Abten. 't Getal der overige Abten, Prioren, Guardianen, Doctoren, Professoren, was byna ontelbaer; om nu niet te spreecken van de Keur-en Vorsten / Grooten en Heeren. Kortlijck / uyt de gantsche Weereld quamen persoonen sonder getal te Constans. Vermits een geheel Boeck van dit Concilium is uytgegaen / soo willen wy niet wijdlopigh van 't selve spreecken / maer alleen de voornaemste handelingen aenwijsen.

Paus Johannes vlied uyt Constans wegh. 1415.

Als Paus Johannes op den 2. van Martius te Constans Mis had gedaen / beloofde hy met uytdrucklijcke woorden / dat hy van 't Pausdom sou afstaen / indien 't de Vaderen des Concilii soo goed souden vinden. Doch 't was hem geen ernst. Want als hy gewaer wierd / waer heenen 't met hem wou uytlopen / handelde hy heymlijck met Hertogh Frederick van Oostenrijck, dat hy hem van uyt Constans wegh sou helpen. Hy leydde sijne gewoone Kleederen af; hingh een grauwe Mantel om; trock een grauwe Kap aen / en reed dus / met een Boogh aen de Sadel / en met maer eenen Dienaer / ter Stad uyt. In dit Habijt quam hy t'Ermatingen. Deed een dronck by den Priester aldaer. Liet de Paerden hier staen; trad in een Schip / en voer den Rhijn af / tot aen Schaf-huysen.

Werd echter weer gekregen, en voor 't Concilium gesteld.

Doe Keyser Sigismund vernam / dat Hertogh Frederick van Oostenrijck Paus Johannes had wegh geholpen / tot schade en spot der gantsche Christenheyd, deed hy hem in den Rijcksban. Vermaende oock de nabuerige Vorsten / Heeren / en Standen / insonderheyd d'Eed-genooten, datse Hertogh Frederick souden aengrijpen over al waerse hem vonden. 't Geschiedde oock; en doemaels verloor 't Huys Oostenrijck veele Landen. De Paus wierd weer na Constans gebraght; en voor 't Concilium van seer sware misdaden beschuldighd. Vier-en-veertigh Artijkelen wierden tegens hem beweesen. Geene der selve ontkendde hy. Seyde oock niets t'sijner verontschuldigingh. Maer op elcken Artijkel, die hem wierd voorgehouden / gaf hy een sught / en borst uyt: Hy had noch een veel swaerder misdaed begaen. Gevraeghd / wat voor een? gaf hy tot antwoord: Dat hy over 't Geberght (uyt Italien) in Duytschland gekomen; en niet liever te Romen gebleven was.

Sware beschuldigingen tegens hem beweesen.

Wat hy segt, sijne grootste misdaed te sijn.

Paus Johannes van 't Concilium afgeset, en ter eeuwige Gevanckenis gedoemd.

Hier op wierd Balthasar Cossa door de Gedeputeerde der vijf Natien, Duytschland, Franckrijck, Italien, Spaenje en Engelland, op Decreet en Bevel des gantschen Concilii, veroordeeld; van 't Pausdom afgeset / en gedoemd ter eeuwiger Gevanckenis. Dit geschiedde 's Maendaghs na Palm-Sondagh, den 26. van Martius Anno 1415. Hy wierd oock gedwongen / dit Besluyt des Concilii selfs te moeten Approbeeren en onderteeckenen. Daer na leverde men hem over aen Paltzgraef Lodewijck met den Baerd, Keurvorst; die hem met sigh voerdde op 't Slot Manheim; daer hy hem drie jaren in Gevanckenis hield. Want deese Paltzgraef Lodewijck was doemaels Protector en Executeur deeses Concilii.

Paus Gregorius, siende hoe 't Johannes gegaen was, resigneert sijn Pausdom in handen des Concilii tot sijn voordeel.

Doe Paus Gregorius te Rimini vernam / hoe 't met sijnen Meede-Paus Johannes te Constans was afgelopen / vermoedde hy voor hem selven oock niet veel goeds. Sond derhalven Malatesta derwaerts; en resigneerde op 't cierlijckste 't Pausdom in handen des Concilii: 't welck hem dan wel vergolden wierd; want om deeser gehoorsaemheyds wil bleef hy Opperste Kardinael / en Apostolische Legaet in 't Anconer-Marck. Doe nu op deese wijs twee Hoofden van 't lighaem der Roomsche Kerck wegh waren / quam de beurt aen den derden / namentlijck Benedictus, die sigh in Spaenje onthield. Keyser Sigismund nam voor / in persoon derwaerts te reysen / en hier over met Koningh Ferdinand te spreecken. Doch eer dit verright wierd / hebben sigh twee dingen toegedragen.

Hertogh van Cleef en Savoyen Hertogen gemaeckt. Chron. Belg.

't Eerste was / dat Koningh Sigismund Graef Adolph van Cleef, en Graef Amadeus van Savoyen tot Hertogen verhief. Den Vice-Graef Galeatius gaf hy 't Wapen des Hertoghdoms van Milaen. Twee jaren daer na beleende hy Burghgraef Frederick van Neurenbergh met Marck-Brandenburgh en 't Keurvorstendom / Anno 1417.

Johannes Hus en Hieronymus van Praegh, tegens Vry-Geleyde, verbrand. Æneas Sylv. in Hist. Boh. l. 26. Poggii Epist. ad L. Aretin. Foxus rer. in Eccles. gest. l. 4.

't Andere was d'Executie van de vroome Johannes Hus. Van deeses Mans Leer' en Leven hebben wy hier boven gewagh gemaeckt; oock geseght / hoe hy / insonderheyd Anno 1403., tegens de Geestlijckheyd predickte: hoe sijne Boecken te Praegh wierden verbrand / en hy een tijd langh uyt de Stad moest wijcken. Deesen Hus nu wierd oock voor 't Concilium geroepen. Ontfingh van Keyser Sigismund een opene Vry-Geleyde-Brief en Pas; waer op hy sigh stracks te Constans liet vinden. Doch hem wierd geen woord gehouden / en 't Vry-Geleyde trouwloos verbroocken. 't Concilium veroordeelde hem ten Vyere / als een Ketter / en gaf hem over aen de Weereldlijcke Overigheyd. Waer op hy / tegens al de Protestatien der Boheemers, op den 6. van Julius Anno 1415. buyten de Stad Constans levendigh wierd verbrand. Even 't selve weervoer sijnen Collega Hieronymus van Praegh, op den 30. van May des volgenden jaers 1416. Van deser beyder vroome Mannen geleerdheyd / Godsaligheyd / geduld / en bestendigheyd / selfs midden in de Vyervlammen / hebben veele geschreven. Men kan hier van nasien de Martelaer-boeken, welcke genoegh bekend / en in der Menschen handen sijn.

Hardnec.

In de Maend Julius Anno 1415. maeckte

Keyser

ANNO CHRISTI.

kigheyd van Paus *Benedictus* tegens 't *Concilium.* *L.Marin. ver. Hisp.l.11. Laur.Vall. de Ferd. Arag.l.3. Rod.Sanct. Hist.Hisp. l.4.26.27.* Keyser Sigismund, en met hem de Gesanten des gantschen Concilii, sigh op wegh na Spaenje, tot Koningh Ferdinand van Arragon, by wien de gewaende Paus Benedictus sigh onthield. Keyser Sigismund quam met 400. Paerden / doch sleghte praght / te Parpignan; handelde eerst seer veel met Koning Ferdinand; daer na deese beyde gelijckelijck met Benedictus, om hem van 't Pausdom te doen afstaen; doch alles te vergeefs. Hy bleef by sijn elf oogen: dus waren de gedane kosten / en de moeyte van soo een lange reys / verlooren. Doe settede 't Concilium deesen Benedictus van 't Pauslijck Ampt af; vervloeckte sijne geheugenis / en maeckte eenen Maledictus van hem. Doch hy aghtede dit alles soo veel als niet. Hy wou Paus sijn / en Paus blijven; insonderheyd wijl Koningh Ferdinand van Arragon in 't volgende jaer 1416. overleed. Na soo veel disputeerens, en aengewende vlijt / verkooren de Vaderen des Concilii eenen anderen Paus; te weeten / Otto de Columna, een Romeyn, en Kardinael. Vermits sijne Verkiesingh op S. Martini dagh geschiedde / soo hernoemde hy sigh oock Martinus.

1416. Nieuwe Paus. 1417. *Platina.*

Wil niet hooren van de *Reformatie* der Geestlijcke. 1418. Anno 1418. trock de nieuwe Paus Martinus, tegens wil van Keyser Sigismund, uyt Constans wegh: nam sijnen toght na Mantua en Florencen; wijl hy niet begeerde / datmen sou handelen van de Reformatie der Geestlijke. Daer op gingen oock d'andere Geestlijcke Heeren heenen; en dus eyndighde dit Concilium met den aenvangh der Maend May.

Keyser *Sigismundus* trekt door 't Rijck om. Na deese verrightingen trock Keyser Sigismund hier en gintsch door 't Rijck om / op dat hy de twisten allerweegen na vermogen moght wegh neemen. Door Franckrijck quam hy in Nederland. Van daer te Luyck, Aken, Keulen, en weer op waerts. Buyten twijffel sou hy veel meer hebben verrigt / indien de Hussiten-Krijgh, welcke doemaels haren aenvangh nam / hem niet had verhindert. Van deesen Oorlogh moeten wy hier eenigh bericht geven.

ANNO CHRISTI.

Doe de Boheemers vernamen / dat op 't Concilium van Constans een Besluyt was gemaeckt / men sou de Leecken (gelijkmen de geene noemd / welcke geen genaemde Geestlijcke sijn) 't Sacrament des Avondmaels maer alleen onder eene gestalte geven / sonder haer de Drinckbeecker deelaghtigh te maecken / soo protesteerdense daer tegen; en lieten een Schrift uytgaen / waer in sy de Tegen-leere opentlijck verdeedigden. Maer alsse noch daer-en-boven hoorden / datmen Johannes Hus en Hieronymus van Praegh had verbrand / preesense deese Mannen / sonder eenige schroom / voor Godsalige / nu salige / en Martelaren des Heeren Christi. Beslooten / datmen haers naems gedaghtnis / en de dagh haers doods jaerlijcks sou vieren. Scholden al de geene / welcke raed of daed tot hare verbrandingh hadden gegeven / behalven Keyser Sigismund, op 't hevighste; haer beschuldigende van trouwloosheyd en meyneedigheyd.

Aenvangh des *Hussischen* Krijghs; en d'oorsaeck. *Æn.Sylv. Hist.Boh. c.36. seq. Cuspinian. Chron. Citiz.* 1417. *Dubrav. l.24.26.*

D'aenvangh deeses Oorloghs maeckten se in Junius Anno 1418., te Praegh; daerse den Raed der Stad op 't Raedhuys overvielen / en harer seven ter Vensteren uytwierpen; waer over Koningh Wenceslaus sigh soodanigh vertoornde / dat hy van een Popelsy wierd aengetast / en daer aen overleed / gelijck wy hier boven by sijne dood wydloopiger hebben aengeweesen.

't Begin te *Praegh* gemaeckt, 1418.

Doe nu Koningh Wenceslaus de Geest had gegeven / nam een Boheemsch Edelman / Johannes van Troseneck, bygenoemd Zisca, sigh de Hussiten aen. Gingh seer hard te werck tegens de Monicken en Papen. Insonderheyd was hy seer fel tegens de Franciscaner en Prediker-Monicken, wijl Johannes Hus

Johannes Zisca neemd sigh de *Hussiten* aen. 1419.

ANNO CHRISTI.

Hus door haer' aenporringh om't leven was gekoomen. Deese Hussiten verwoesten kercken en Kloosteren/ na datse deselve eerst hadden uytgeplonderd. Dit geschiedde door byna geheel Boheemen.

Sigismund Erfgenaem sijns Broeders *Wenceslai*, wil't Koninghrijck *Boheemen* inneemen; daer de *Boheemers* sigh tegens stellen.

Anno 1420. wou Keyser Sigismund, als Erfgenaem sijns Broeders Wenceslai, 't Boheemsch Koninghrijck in sijne handen neemen. Doch vermits hy te Breslauw eenige/ om Oproers wil/ met de dood had doen straffen/ soo maeckten die van Praegh de re-keningh/ dat haer 't selve van hem sou mogen weervaren. Schreven derhalven aen al de Steeden in Boheemen, datse Sigismund niet souden aenneemen/ wijl hy als een vyand na haer toe quam. Zisca trock oock tegens hem uyt. Veroverde de Stad Aussigh, en ruckte doe Keyser Sigismund onder d'oogen. De Veghtplaets was t'eenemael onbequaem voor de Ruytery; derhalven de Keyserlijcke Cavallery van hare Paerden afsitten/ en de Strijd te voet verrighten wilde.

List van *Zisca* om de Keyserische te slaen.

Doe Zisca dit gewaer wierd/ beval hy de Wijven (welcker seer veele hare Mannen in't Leger volgden)/ datse hare Sluyers/ doemaels seer smal/ ter aerden souden werpen/ op den wegh/ welcke de Ruyters moesten afkoomen: die met hare Spooren in dit Tuygh verwarden/ en niet voort konden geraecken. Daer op wierdense van hare vyanden overvald en geslagen. Dus kon Keyser Sigismund noch de Stad Praegh noch Tabor in sijn geweld bekoomen.

Drie Legers van over de 100000. Mannen trecken in *Boheemen*.

Anno 1421. sond Paus Martinus de V. een Kardinael uyt Italien na Duytschland, om de Keyser en Duytsche Vorsten tegens de Boheemers aen te hitsen. Doe wierden drie maghtige Heyren by een gebraght/ en na Boheemen geboerd. In 't eerste waren Francken en Over-Paltzers, onder den Marckgraef van Brandenburgh, als Generael. In 't tweede de Rhijnlanders en Moeselaers, onder 't Bevel des Aerts-bisschops van Trier. De derde hoop commandeerde de Hertogh van Bayeren, by wien sigh bevond 't Volck der Swabische Rycks-Steeden en der Kreytz-verwanten. Deese drie Armeën waren over de 100000. Mannen sterck.

Wonderlijcke schrick onder haer, soo datse al t'samen wegh vlooden, sonder vyand gesien te hebben; alles aghterlatende. 1421.

Gesamentlijck ruckten se na 't Boheemer-Woud, en sloegen hier haer Leger neer. Doch daer quam (niemand weet waerom) sulck een gantsch onnodige vrees onder 't Krijghsvolck/ datse de vlught namen/ eerse eenigen vyand gesien hadden. De Boheemers veroverden hier der Duytschen Wagenburght/ Bagagie, en alles. Vielen voorts in de nabuerige Paltzische, en Marckgraefsche Landen; maeckten goeden Buyt/ en trocken met wel-gevuldde Knapsacken weer na huys.

De *Saxische* Keurwaerdigheyd koomd aen de Marckgraven van *Meissen*. 1423. *Krantzius*.

Als Hertogh-Keurvorst Albrecht van Saxen Anno 1422. gestorven was/ sonder Erfgenamen na te laten; waer door dit Land (in 't welk Wittenbergh de Hoofdstad is)/ als een Rycks-leen/ 't Keyserrijck weer t'huys viel/ gaf Keyser Sigismund 't selve/ te gelijck met de Keur-waerdigheyd/ Anno 1423. aen Frederick, Marckgraef van Meissen; Landgraef in Thuringen; onaengesien Hertogh Erick van Neder-Saxen, Engeren, en Westphalen daer tegens protesteerde, als die sigh uytgaf voor den reghten Erfgenaem van Keurvorst Albrecht. Doch al sijne Protestatien moghten hem niet helpen; vermits Marckgraef Frederick sigh in d'Oorlogen by Keyser Sigismund wel-verdiend had gemaeckt. Dus is de Saxische Keurwaerde doemaels gekoomen aen de Marckgraven van Meissen.

ANNO CHRISTI.

Zisca, geheel blind, voerd echter sijne *Hussiten* tegens de vyanden aen, alste vooren; en dwinghd *Sigismund* tot een Verdragh. *Fulg. l. 3. Æn Syl. c. 48.*

Of wel de voorgedaghte Boheemsche Zisca Anno 1424. oock had verlooren sijn eenigh noch goed oogh/ waer door hy van een Eenoogigh een Blind Overste was geworden; soo voerde hy echter sijn Volck/ de Hussiten, aen gelijck te vooren. Sloegh tegens de vyanden; veroverde Steeden en Kasteelen: was over al voorspoedigh; en braght Keyser Sigismund daer toe/ dat hy/ wou hy anders 't Koninghrijck Boheemen bekoomen/ met hem tot een Verdragh moest treeden. Dus beloofde deese Majesteyt aen Zisca, indien hy 't met hem wou houden/ dat hy sijnen Opper-Veldheer/ en Stadhouder over geheel Boheemen sou sijn. Gaf hem hier van oock bezeegelde Brieven. 't Waer' echter niet nodigh geweest/ tot dit verdragh te koomen. Want korts daer na/ te weeten/ in October desselven jaers/ is deese Johannes van Troseneck, gebynaemd Zisca, aen de Pest overleeden.

De *Hussiten* gaen in den Oorlog voort; en hare Zeege. 1426.

Maer alhoewel de Hussiten dus van haren Hoofdman beroofd waren/ diense soo hoog aghteden/ datse sigh na sijne dood Orphanos (dat is/ Weesen) noemden; soo hebbense niet nagelaten/ den Oorlogh voort te setten. Gelijckse dan oock 't Volk des nieuwen Keurvorsts (Hertogh Frederik van Saxen en Meissen) by 't Steedje Aussigh Anno 1426. overvielen/ en meer als 9000. der Meissenaers dood sloegen. Ondertusschen evenwel sponnense oock geen sijde daer by.

Slaen 't geweldigh Heyr des Keysers seer swaerlijk. 1427. 1428. *Georg. Fabr. Orig. Sax. l. 7. Chron. Citiz.*

Ter deeser oorsaeck wierd Anno 1427. een Rijcksdagh te Neurenbergh gehouden/ en in de volgende Somer een maghtigh Kryghsheyr uyt alle Natien van Duytschland by een vergaderd. Doe deese Armee in Boheemen quam/ gingh 't deselve als de vorige. Want deese Duytschers blooden voor de Boheemers; doch met noch veel meerder schade als voor ses jaren was geschied. Want ontrent 10000. der vlughtelingen wierden van de Hussiten dood geslagen; 't gantsche Leger geplonderd/ en een seer grooten Buyt verooverd. Kortlijck/ de Roomsch-Catholijke hadden gantschlijck geen geluck tegens de Hussiten; sulcker wijs/ dat alle Uytlandsche Natien sig daer over verwonderden.

Doen grouwlijcke schade in *Meissen*. 1429.

Anno 1429. deedense in Meissenland grouwlijcke schade. Namen de Steeden Pirn en Oud-Dresden in: belegerden de Stad Meissen aen d'Elbe: doch wierden hier afgedreven; gelijck oock van voor Wittenbergh. Daer op plonderden en verbranddense eenige honderd Dorpen. Nergens kon Keurvorst Frederick haer tegenstand doen. Eyndlijck trockense met een onnoemlijcken Buyt door Lausznitz weer in Boheemen.

Ver-

ANNO CHRISTI.

Geesselen Duytschland seer ongenadigh. 1430.

Vermits 't nu de Hussiten hier soo wel gelukt was / quamense in 't volgende jaer weer in Meissen. Keurvorst Frederik sond sijne Ruytery tegens haer; doch deselve wierd van de Boheemers geslagen. Dus was hy al weer ongeluckigh. Daer op verbrandden de Hussiten Altenburgh. Ruckten in Voigtland. Quamen te Bambergh: en over al / daermen haer niet met geld af koght / verwoestedense alles; gelijck sulcks de Stad Neurenbergh, nevens de nabuerige Vorsten en Bisschoppen / smertlijk genoegh gewaer wierden. Dit was de Ketters verdelgen.

Haren Oversten, na Zisca, was Procopius Rasus.

Ontrent deese tijd sijn de Steeden Maeghdenburgh, Erffurt, Brunswijck, Neurenbergh en meer andere / tegens de Boheemers noch meer als te vooren gefortificeert geworden: want der Ketteren schrick was over alle Roomsch-Catholijken gekomen. In plaets van Zisca was nu haren Oversten Procopius, gebynaemd Rasus; die de Silesiërs Mores leerde / en dapper op de huyd klopte.

Al weer een maghtigh Heyr na Boheemen tegens de Hussiten gesonden: 1432.

Paus Eugenius de IV., in den Roomschen Stoel gevolghd op Martinus de V., porde op den Rijcksdagh te Neurenbergh Anno 1431. den Keyser en de Duytsche Vorsten op nieuws aen tot den Oorlogh tegens de Ketters. Wederom wierd een geweldigen hoop volck by een gebraght; men schrijft van wel 30000. Ruyters / behalven 't Voetvolck. In 't eerst deed sulck een Krijghsmaght seer groote schade in Boheemen: maer soo haest deese gemeende Ketterdwingers hoorden / dat de Hussiten in aentoght waren / namense de vlught; verlooren in de najagingh over de 10000. der hare; en moesten ontrent 12000. Wagenen / geladen met Ammunitie en Proviande, aghterlaten. Kortlijck / de meyneedigheyd / aen Johannes Hus begaen / stack de Roomsch-Catholijke soodanigh in 't Gewisse / datse de bloote naem van Hussiten of Boheemers niet hooren / noch der selver aengesight verdragen konden.

maer oock al weer seer jammerlijck geslagen.

Gemeen gerught, dat de doode Zisca al de vyanden deed vlieden, waer uyt ontstaen.

Doemaels liep 'er een gemeen gerugt / dat de doode Zisca de vyanden dus voor hem heenen joegh / en deed vlieden. 't Selve was hier uyt ontstaen. Doe Zisca in d'uur sijns doods wierd gevraeghd / waer hy wou begraven werden; gaf hy tot antwoord: Men sou hem 't Vel aftrecken; deese Huyd doen bereyden / en over een Trommel spannen. Wanneer dan de Vyanden deese Trommel souden hooren / soudense oock buyten twijfel de vlught neemen. Dit sou in 't werck gesteld / en sulck een uytwerckingh daer op gevolghd sijn.

Concilium te Basel. 1432. Platina. Cuspin. Anton. p. 3. l. 2. c. 10.

Ondertusschen gingh 't Concilium te Basel aen. Keyser Sigismund bestelde / dat de Boheemers oock daer toe geroepen wierden; en voorsagh haer van de Keyserlijcke Vry-Geleyde-Brieven. Of nu wel de Boheemers geleerd waren / hoewel Johannes Hus 't Vry-Geleyde had gehouden / soo quamense echter / over de 300. sterck / tot 't Concilium: gaven reeckenschap van haer Geloof / en men moest haer al veel toegeven; vermitsse tegens de Vaderen deeses Concilii vijftigh dagen laugh hadden gedisputeert. Daer op trockense weer na huys: en niemand was soo koen / die eenen uyt de hare sou derven aengehouden hebben.

De Hussiten disputeeren 50. dagen lang tegens de Vaderen.

Sigismundi Toght na Romen; en Krooning aldaer. 1433.

In den Herfst desselven jaers begaf Sigismund sigh op den Togt na Romen, om daer van de Paus de Keyserlijcke Kroon t'ontfangen. In November quam hy te Milaen, en wierd hier met d'ysere Kroon gekroond ten Lombardischen Koningh. Vermits nu Italien met inlandsche Onrusten was overlastighd / bleef hy 6. geheele maenden te Siena, tot dat de Twisten waren bygeleght. In 't begin van May des volgenden jaers bevond hy sigh te Romen, daer hy op Pinxter-dagh de Krooningh ontfing met groote Solenniteit.

De Boheemers roepen Sigismund tot haren Koningh: en onder welcke Condition.

Anno 1436., als nu de Boheemers des Oorlogens en rebelleerens oock moede waren geworden / sondense Gesanten aen den Keyser / met versoeck: Hy wou in Boheemen koomen / en haren Koningh sijn; doch onder voorwaerde / dat hy haer 't gebruyk des H. Avondmaels onder beyde de gestalten sou toelaten; en bestellen / dat de Paus sijnen Ban te niet deed. Sigismund bewillighde in 't een en 't ander. Quam te Praegh, en wierd gekroond tot Boheemsch Koningh. Doch als hem geseght wierd / dat Paus Eugenius aenslagen maeckte / om 't Concilium van Basel te verstooren / en 't selve na Ferrare te verplaetsen / haestede hy sigh na Basel, om dit werck te verhinderen. Doemaels gaf 't een vreemden handel tusschen de Paus en 't Concilium; vermits de Vaderen van 't selve een Decreet maeckten / dat een Concilium boven den Paus is. Want / seydense voorts / wie sou anders den Paus konnen tegenspreeken / wanneer hy den slimsten Booswight onder de Son moght sijn? Als de Paus haer hier in weerstond / settedense hem gantschlijck af; voorgevende; 't betaemde niet / dat een Wolf sou Harder sijn over de Schapen. Doch Eugenius paste op haer niet; wijl hy te Romen veel vaster sat / als Johannes de XXIII. te Constans.

Werd gekroond. 1436.

Besluyt des Concilii van Basel, dat een Concilium boven den Paus is. 1437.

Sigismundi Gemalin Barbara een seer ontugtige Overspeelster. Cuspin. Æn. Sylv.

Als nu Keyser Sigismundus sigh met ouderdom en swackheyd beladen bevond / wou hy voor sijne dood sijn Erf-Koninghrijck Hongaryen noch eens besoecken. Begaf sigh derhalven op wegh: trock uyt Duytschland door Boheemen en Moravien: doch als hy te Znaym was gekoomen / moest hy / wegens Sieckte / hier blijven. Hy had ten Gemalin Barbara, Dochter des Graefs van Cilien in Hongaryen: welcke / na datse een Dochter / Elisabeth, had gebaerd / d'overige tijd haers levens doorbraght in allerley dertelheyd en wellusten / insonderheyd in Overspel. Dit was Sigismund niet verborgen; doch hy sagh 't door de vingeren; wijl hy wist / dat hy selfs niet beeter handelde.

Dood van Keyser Sigismund; en sijn bevel, hoemen na sijn overlijden me

Doe hy nu gevoelde / dat de tijd sijns afscheyds naby was / riep hy de Hongarische en Boheemsche Land-heeren tot sigh / soo veel als 'er by hem konden koomen. Stelde haer sijnen Schoonsoon / Hertogh Albrecht van Oostenrijck, voor; dien hy soo hoogh roemde / dat hy seyde: 't Was een geluc-

ANNO CHRISTI.

fijn' ontughtige Gemalin *Barbara* sou handelen.

1437. *Durrav. l.* 27.

geluckigh Land 't welck hem ten Heer sou hebben. Begeerde daer op / datse hem ten Koningh van Hongaryen en Boheemen souden aennemen en behouden : gelijckse dan oock sulcks beloofden. Doch wijl hy wist / dat sijn' ontughtige Gemalin / om der Regeeringh wil / boos Zaed sou uytstrooyen / soo beval hy in sijn Testament, datmen haer / terstond na sijne dood / sou gevangen neemen / en soo langhse leefde in Gevanckenis houden. Daer op stierf hy in de gemelde Stad Znaym op den 9. December, oud 70. jaren ; in 't 27. sijns Keyserdoms. 't Lijck wierd na Hongaryen gebraght / en in de Bisschoplijcke Kerck te Groot-Wardeyn begraven.

Aenmerkingh.

Buyten twijffel was 't een treurigh en ellendigh Schouwspel / alsmen op eene Wagen de gevangene Keyserin Barbara, en des overleedenen Keysers Sigismundi lighaem in de Kist / daer heenen sagh voeren. Waerlijck / twee gedenckwaerdige Voorbeelden van d'ydelheyd en onbestandigheyd aller menschlycke dingen. Deese Barbara heeft noch langh hier na geleefd / doch beroofd van alle bewind der Regeeringh. Eyndlijck stierfse aen de Pest ; en dus d'eene Pest aen d'andere.

Albert de II., *Roomsch* Keyser, Koningh van *Hongaryen* en *Boheemen.* *Æn.Sylv. Hist. Boh.c.*55. 56. *Chron. Belg. Cuspin. Naucler. gen.*48. *Egnat. l.* 3.

Albertus, Hertogh van Oostenrijk, Soon van Hertogh Albert de IV., Schoonsoon van Keyser Sigismund, wierd stracks na sijns Schoonvaders dood / namentlijck op Nieuw-jaers dagh Anno 1438., ten Koningh van Hongaryen ; den 6. van May desselven jaers ten Koningh van Boheemen gekroond. Den 30. der selver Maend wierd hy oock / met eenparige bewilligingh der Keurvorsten / tot Roomsch Koningh verkooren / en ontfingh de Krooningh. Dus bequam hy in vijf maenden tijds drie Koninghlycke Kroonen op sijn hoofd. Maer 't geen schielijck opwast / vergaet oock schielijck.

De *Hussiten* roepen *Casimir*, Broeder des Konings van *Polen*, tot haren Koningh ; doch hy werd uyt 't Land geslagen.

De Hussiten in Boheemen begonden weer een nieuw Spel ; vermitsse Casimirus, Broeder des Koninghs van Polen, ten Koningh opwierpen / en in Boheemen riepen. De Duytsche Vorsten schreven aen hem / dat hy sigh des nieuwen Keysers Erf-Rijck niet sou aenmatigen ; doch hy gaf geen gehoor ; maer quam met eenigh volck uyt Polen in Boheemen. Albertus braght soo veel Krijgsknegten op de been / als hy inder haest by een kon krijgen : oock sond de Keurvorst van Saxen hem hulp toe. Hier mee wierd Casimir met sijne Polacken weer uyt 't Land geslagen ; en dus bleef Albertus Boheemsch Koningh.

De *Boheemers* meenen Hertogh *Frederick* van *Saxen* door bedrogh te slaen, doch werden selfs van hem geslagen ; en de Gevangene moeten in de Gevanknissen verderven.

Maer vermits 'er noch strijd was tusschen Keyser Albertus en de Boheemers, soo bood Keurvorst Frederick van Saxen sigh ten Middelaer aen / om de verschillen in goedheyd by te leggen. Die van Boheemen stelden 'er sigh niet tegens / maer ontbooden den Keurvorst / hy sou maer by haer komen ; sigh gelatende / als offe na een Verdragh begeerigh waren. Hertogh Frederick quam dan met een taemlijck-groot getal Ruyteren aen: doch de Boheemers, welcker Oversten de Heer van Starrenbergh was / lagen seer sterk in een Embuscade ; omringhden de Saxische, en sneeden haer den Pas af. Doe Hertogh Frederick sigh dus bedrogen sagh / vermaende hy sijn volk tot dappermoedigheyd ; en seyde: Sy souden doen gelijckse sagen dat hy deed. Daer op greep hy met de sijne de Boheemers soo grimmigh aen / dat hy haren hoop van een scheurde. Ontrent 4000. bleven 'er dood ; by de 2000. gevangen ; welcke Hertogh Frederick hier en gintsch in Gevanckenissen verdeelde. Vermits nu Keyser Albrecht haer / als ongetrouwe Menschen / niet wou laten rantsoeneeren / soo sijnse byna alle in hare Kerckers vergaen ; behalven dien van Starrenbergh, die door losgeld vry geraeckte. Dus heeft d'ontrouw hier haren eygenen Heer getroffen.

Turckschen Inval in *Hongaryen*, onder *Amurath.* 1439. *Laon. Chalc. l.* 5. *Bonfin. Annal. Turc. Georg. Protov. l.* 1. *c.* 32. *& l.* 2. *c.* 9. *Hist. Turc. Græc. l.* 1.

Anno 1439. overviel de Turksche Koningh Amurath de II. sijn eygene Schoonvader Georgius, Heer van Syrsen, wiens Dochter Irene hy ten Gemalin had. Georgh vlood na Hongaryen, en versoght hulp by Keyser Albertus. Ondertusschen nam Amurath de Hoofd-vestingh in Servien, genoemd Sinderovia, stormenderhand in ; kreegh Georgii Soonen gevangen ; stack haer d'oogen uyt ; en belegerde daer op Griecks-Weissenburgh. Als hy eenige weecken voor deese Stad had geleegen / quam de Heer van Syrsen, Georgius, met Hongarische hulp aen. Keyser Albert volgde hem in eygener persoon. Doe Amurath dit hoorde / wou hy de stoot niet verwaghten / maer brack van voor Griecks-Weissenburgh op / en trock weer te rugg'. T'Ofen hield Keyser Albert sigh eenige weecken stil. En vermits de Somer deses jaers boven maten heet / ongemeen droogh was / wou sijne Majesteyt op seeckere dagh de hitte verkoelen door 't gebruyck van Meloenen.

Dood van Keyser *Albert*, door 't eeten van Meloenen.

Doch wijl hy'er te veel at / bequam hy de Roode-loop / aen welcke hy overleed den 27. van October Anno 1439., en wierd begraven te Stuhl-Weissenburgh. Hy had noch geen 2. jaren geregeerd. Liet sijne Gemalin Elisabeth swanger / welcke in sijn leven hem twee Dochteren / Anna en Elisabeth, na sijne dood een Soon / Ladislaus, baerde. 't Roomsche Rijck heeft na sijn overlijden vier maenden en eenige dagen open gestaen.

Sijne Kinderen.

Griekschen Keyseren. 1421. *Johannes Palæologus.*

Na Johannes de VII., Keyser te Constantinopol, quam aen de Regeeringh Johannes d'VIII., Soon van Manuel de jonge. Anno 1421. wierd hy van de Patriarch Euthymius gekroond. Hy bevlijtighde sigh / rust en vreede te houden met de nabuerige Vorsten / soo veel hem mogelijck was : gelijck hy dan oock van der Turken Koningh Mahometh d'I. weynigh aenstoot leed / wijl deese Vorst genoegh te doen had met d'Inlandsche Vyanden ; insonderheyd met sijnen Broeder Mustapha, sonder dat hy noch de Grieken daer by op den hals behoefde te halen. Maer doe Mahometh gestorven was / kon Johannes van desselven Soon Amurath niet langer onaengevoghten blijven.

Constantinopol belegerd door *Amurath.* 1424.

Want Anno 1424. belegerde de gemelde nieuwe Turcksche Koningh de Stad Constantinopol seer strengh ; soo dat de Grieckse Keyser hem door geld moest af-

ANNO CHRISTI.

afkoopen. 't Sou hem echter niet geholpen hebben / indien niet Mustapha een nieuw spel in Turkyen aengevangen / en de Stad Nicea ingenoomen had. Vermits nu ter dier oorsaeck de Turken sigh na Asia moesten begeven / soo bequam Koning Johannes een weynigh rust.

Keyser *Johannes* treckt na 't *Concilium* te *Ferrara* en *Florencen*,

Maer vermits hy niet anders had te verwaghten van de Turcksche Amurath, als een aenstaenden vreeslijcken Oorlogh / soo soght hy de Christen Potentaten in Europa door alle mogelijcke middelen sigh tot vrienden te maken / om haren bystand te genieten. Ondertusschen quam hem ter ooren / dat Paus Eugenius 't Baselsche Concilium van daer na Ferrara had verleght; en nam derhalven voor / in eygener persoon derwaerts te trecken. Hy quam / nevens sijnen Bloedverwant Demetrius, eerst in Peloponnesus, hedensdaeghs genoemd Morea: vervolgens in Februarius Anno 1438. te Venetien, seer sterk vergeselschapt. Van hier begaf hy sigh / onder Venetiaensch Geleyde / na Ferrara. Liet door sijne Grieckſche Theologanten eenige dagen langh handelen met de Latijnsche Vaderen deeses Concilii. In eenige Sessien wierd een Proef genoomen / of men de Verschillen tusschen de Roomsche en Grieckſche Kerck sou konnen bijleggen. Dit duerde / tot dat een sware Pest te Ferrara sulker wijs inbraeck / dat niemand / sonder gevaer / daer langer kon blijven. Derhalven wierd de Plaets deeses Concilii al weer veranderd / en na Florencen verleght. Derwaerts vervoeghde sigh oock d'ongeluckige Johannes; en onderwierp sigh met sijne Grieckſche Geestlijckheyd d'Opperhoofdigheyd des Roomschen Paus; belovende / dat hy de Leere der Grieckſche Kerck sou reformeeren na de Roomsche. Dus wierd een gewaende Eenigheyd getroffen. Maer doe nu Johannes met sijne Geestlijke weer t'huys quam / wierd hy van die te Constantinopol seer qualijck ontfangen: en de Grieken weerriepen alles wat te Ferrara en Florencen, deese saeck belangende / gehandeld en ingewilligd was. Naderhand is 't oock by deese herroepingh gebleven.

en onderwerpt de *Grieckſche* Kerck aen de *Roomſche*. 1438. *Æmil. l.*10. *Naucl. gen.*48. *Platina. G. Phrant. l.*2.*c.*13. *seq. Laon, l.*6. *Anton.p.*3. *t.*22.*c.*11.

Maer de *Grieken* weerroepen al 't gehandelde.

Johannes sterft. 1445.

Anno 1445. stierf deese Keyser Johannes d'VIII., en laetste / te Constantinopol, als hy tot in 't 24. jaer geregeerd / en veele seer harde aenstooten geleeden had. Hem volghde in 't Grieckſche Keyserrijck sijnen Broeder Constantinus, jonghste Soon van Manuel de II., met wien der Grieken Keyserdom een eynd heeft genoomen / vermits de Stad Constantinopol onder hem van de Turken wierd veroverd / gelijck wy hier na sullen hooren.

1413. Des *Turkſchen* Konings *Mahomeths* verrigtingen, na dat hy sijnen Broeder *Moses*, of *Musa*,

Als Mahometh, Soon van Bajazeth, sijnen Broeder Moses geslagen / om 't leven gebraght / en sigh alsoo met geweld ten Turckschen Koningh gemaeckt had (Anno 1413.), greep hy oock den Koningh van Caramania met Oorlogh aen; en dwongh hem een goed deel sijns Lands af / vermits hy 't met Moses, of Musa, had gehouden. Hy vervolgde oock ten hardsten al Mosis Helperen in de Koninghrijcken Galatia en Pontus, tot in Cappadocien toe. Selfs die geene moesten 't ontgelden / op welcke hy maer eenigh vermoeden had / datse Moses behulpsaem of gunstigh waren geweest; onder welcke sigh oock de Venetianen bevonden. Hy viel op de haer behoorende Eylanden in de Jonische Zee. En als de Venetianen een sterke Vloot tegens hem aenvoerdden / geschiedde een Zeeslagh / waer in de Turken de Neerlaegh / en geen kleyne schade leeden. Mahometh hier door verschrickt / trad met die van Venetien tot vreede; welcke in deesen Oorlogh eenige Steeden en Eylanden onder haer Gebied hadden gebraght.

had geslagen en doen ombrengen.

Oorlogh tegens de *Venetianen*. 1418.

Moet vrede maken.

Sijnen Broeder *Mustapha*, sijnen grootsten vyand; van de *Grieken* gevangen genomen.

De grootste vyand onder al d'andere / was hem sijnen Broeder Mustapha; die sigh inbeeldde / dat hy met hulp der Grieken wonderen tegens Mahometh sou verrighten. Doch de gedaghte Grieken wilden om deesens Mustaphæ wil Mahometh sigh niet op den hals halen. Maer om by den selven danck te verdienen / greepense Mustapha selfs aen; leydden hem in Gevanckuis / en hielden hem in deselve vast / tot na de dood van Mahometh. Dit is haer oock ten besten gedijd.

Mahomeths seer groote overwinningen,

Als nu deese Mahometh met een seer verwonderlijck geluck bijna alles / wat Tamerlanes sijnen Vader Bajazeth in Kleyn-Asia had afgenoomen / weer veroverd; oock de Koninghlijcke Turcksche Stoel t'Adrianopol in Thracien bevestighd had / stierf hy Anno 1421. Over sijne dood was geheel Griekenland verblijd. Twee Soonen liet hy na / Amurath en Mustapha, onder welcke hy sijne Rijcken by Testament had verdeeld. Amurath sou besitten 't geen in Asia; en Mustapha 't geen in Europa lagh. Doch 't gingh gantsch anders als de Vader had gemeend. Want vermits Amurath d'oudste was / soo eygende hy sigh de Regeeringh aen deese en geene sijde der Zee alleen toe; willende aen sijnen Broeder Mustapha, als den jongsten / niets met allen laten. Hield oock niet op / voor dat hy hem / door verradery / in handen had gekreegen; waer na hy hem deed verworgen.

en dood. 1421.

Amurath, *Turkſch* Koningh: doet sijnen Broeder *Mustapha* verworgen.

1423. Sijnen Oom *Mustapha*, van de *Grieken* los gelaten, ontneemd hem alles in *Europa*.

Als de Grieckſche Vorsten dit hoorden / lietense Amuraths Vaders Broeder / oock Mustapha genoemd / en die tot noch toe by haer gevangen had geseeten / weer los. Hielpen hem oock soodanigh / dat hy bijna alles wat Mahometh in Europa beseeten had / onder sijn geweld braght. Maer soo veel voordeel trockense hier van / dat Amurath, gantsch vertoornd / de Stad Constantinopol belegerde / grouwlijck beschoot / en hard beanghstighde / tot dat de daer binnen sijnde Grieckſche Keyser met den Turck na desselven wil tot een verdragh trad.

Waer op hy *Constantinopol* swaerlijck belegerd.

1424. *Thessalonica* (welke Stad de *Grieckſche* Keyser aen de *Venetianen* had verkoght)

Anno 1430., als de Grieckſche Keyser Johannes aen de Venetianen verkoght had d'Edele seer beroemde Stad Thessalonica, wijl hy sigh niet vertrouwde / deese Plaets te sullen konnen behouden / brack Amurath de Wapenschorssingh / voor deesen met de Venetianen opgerighť; belegerde deselve: ondergroef-

ANNO CHRISTI.

dergroefſe / ſoo dat de Muer ten grooten deele neerviel; en beſtormdeſe daer op met alle maght/ tot dat hy'er meeſter van was geworden. Wat van de Burgeren niet neergehouwen was / wierd hier en gintſch in d'omgeleegene Steeden verkoght; daer na Theſſalonica met nieuwe Inwooners uyt Turkyen beſet. Hier op kondighden de Venetianen den Turck d'Oorlogh aen. Echter hebbenſe weynigh tegens hem verright.

door Amurath veroverd.

Deeſe Turckſche Tyran doorliep met een ongelooflijcke geſwindheyd / en ſulck een ernſt / datſe niet te weerſtaen was / de Landſchappen Macedonien en Theſſalien. De ſeer hooge Geberghten Toënarus en Pindus konden hem in ſijnen loop niet verhinderen; maer over deſelve ruckte hy in Epirus. Beoorloghde Johannes Caſtriotus, Heer deeſes Lands; en dwongh hem / dat hy niet alleen de ſeer ſterckе Stad Croja, maer ſelfs ſijne drie Soonen tot Gijſelaers of Pandslieden moeſt overgeven; onder welcke oock was Georgius Caſtriot, van de Turken genoemd Scander-beg. Naderhand ſullen wy dickmael oorſaeck hebben / om van hem te ſpreeken. Alleenlijck moeten wy hier verhalen de wonderlijcke Kamp / welcke hy aenghingh in 't 21. jaer ſijns ouderdoms aen 't Hof van de Turckſche Keyſer Amurath.

Snellen loop ſijner Victorien. 1434.

Dwinghd Johannes Caſtriotus in Epirus ſijne Stad Croja, en drie Soonen af, tot Gijſelaers.

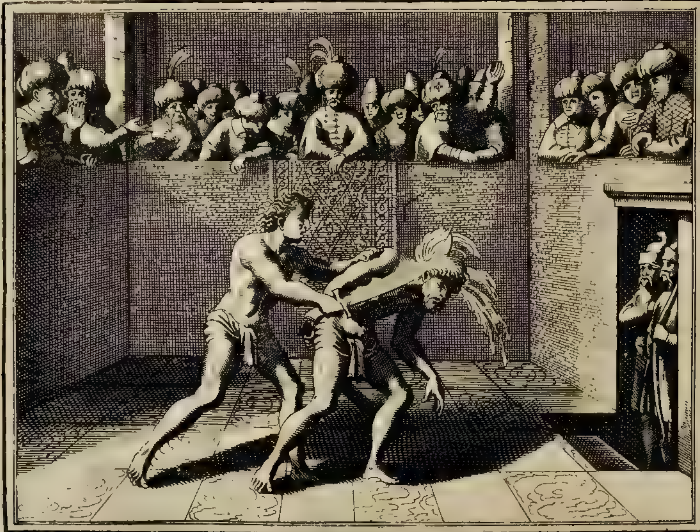
Eenen / die ſigh uytgaf en gehouden wierd voor 't Puyck van alle Vegters / quam uyt Tattaryen te Conſtantinopol, 't gantſche Ottomanniſch Hof uytdagende / of'er yemand 't hert had / tegens hem om lijf en leven in een Tweeſtrijd te treeden / op de volgende wijs: Yeder harer beyde ſou gantſch naeckt ſijn / alleenlijck de Schaemte bedeckt; voorſien met een bloot Swaerd / ſonder Schild / of yet anders. Doe de Turken deeſe beroepingh ten Kamp / en de dwaſe voortwaerden van de manier des Geveghts / hoorden / had niemand luſt / om ſigh hier in te wagen. 't Stond nu daer op / dat deeſe Pogcher ongeveoghten met de Prijs ſou weg gegaen hebben / ten ſpot der geheele Ottomanniſche Porte. Om deeſe Schimp te voorkoomen / deed Amurath Koninghlijcke Geſchencken ten toon ſtellen; of yemand miſſchien daer door moght bewoogen werden / ſigh tegens deeſen Tattar te begeven; doch de vreeſlijcke wijſe des veghtens / met 't naeckte lighaem / en de ſchroomlijcke geſtalte des Veghters / had meer kraght om af te ſchricken / als de heerlijcke belooning / om aen te locken. Doe nu niemand verſcheen / en de Vreemdelingh na de gedaghte Prijſen begon te taſten / ſprongh Georgius Caſtriot voor den dagh / en riep: Sta ſtil / Tattar; want ſonder bloed ſult gy deeſe Kleynodien u niet eygen maken. Eerſt moeſt gy my doodſlaen. Weet derhalven / dat gy hier hebt gevonden den geenen dien gy ſoo langh hebt geſoght.

Wonderlijcke Kamp van Georgius Caſtriot, anders Scander-beg, aen 't Turkſche Hof, Barlet. l. 1.

tegens eenen 'tgantſche Turkſche Hof uytgedaeghd hebbende Tattar,

Daer op wierdenſe beyde voor Amurath gebraght; en de Plaets ten Kamp beſtemd. Doeſe nu al hare Kleederen / en ſelfs oock

t'eenemael naeckt, behalven

hare Hembden / van ſigh geworpen hadden / wierden haer twee Sabels gegeven / van evengelijcke lenghte en gewight. De Tattar braght d'eerſte Slagh na Georgh Caſtriot, die deſelve met de linckerhand afweerdde / met de reghter hem den neck meer als half doorhieuw / ſoo dat dien Tattariſchen Snorker dood ter aerden neerviel. Daer op heeft Scander-beg hem voorts den hals afgeſneeden / en de Kop / ſoo naeckt / en met bloed beſprenghd / voor Koningh Amurath gebraght; die hem ſeer roemde / wijl hy ſigh ſoo dapper gedragen / en d'eere van ſijn Hof gereddet had. Ook wierden de Koninghlijcke Præſenten hem t'huys geſonden.

de Schaemte, en alleen met een Swaerd voorſien.

Zeege van Caſtriot.

Anno 1439., als Amurath de II. Servien had ingenoomen / belegerde hy de Stad Grieks-Weiſſenburgh; doch wierd van ſijnen Schoon-

Amurath lijd ſchade voor Griecks-

ANNO CHRISTI.

Weissenburgh.

Schoonvader Georgius Despota van daer afgedreven. In sijnen Aftoght verloor hy by de 10000. Mannen.

Send Mesi-beg na Hongaryen. 1441.

Twee jaren daer na kreegh Amurath lust tot Hongaryen. Hy beval sijnen Veld-oversten Mesi-beg een Stroop door Wallachien en Sevenbergen in dit Gewest te doen; 't welk Mesi-beg blijtigh verrightte. Onlanghs te vooren hadden de Hongariërs de Poolsche Koningh Uladislaus, uyt 't Jagellonisch Geslaght, oock tot haren Koningh verkooren. Hy nu sond Johannes Hunniades, Waywoda in Sevenbergen, den Mesi-beg te gemoet. Of nu wel de Turken ontrent 80000. Mannen sterk waren/ soo wierdense echter meerendeel van Hunniades dood geslagen; sulcker wijs/ dat'er maer weynige levendigh afquamen. Om dit verlies te wreecken/ sond Amurath in 't volgende jaer den Begler-beg van Romania met een groote Maght door Bosnien in Wallachien. Voeghde hem oock de gedaghte Georgh Castriot, of Scander-beg, toe; die doemaels 't Bevel over eenige Compagnien Ruyters had. Johannes Hunniades bejegende hem (de Begler-beg) met 10000. te Paerd/ uyt sijnen geheelen hoop uytgekipt. Doe 't tot den Strijd sou komen/ verrightte Scander-beg een saeck/ welcke hy al langh had voorgenoomen te doen. Hy weeck met sijne Compagnien weer te rugg'/ uyt de Slaghordre/ even als had hy niet vermogt te weerstaen den vreeslijcken aenval der Hongariërs. Hier over wierd de Begler-beg verschrickt/ en begon oock te wijcken. Doe Hunniades dit bemerckte/ sloegh hy dies t'onvertsaeghder toe; en behield/ met weynigh bloedstortingh der sijne/ een heerlijcke Victorie. 't Grootste deel der Turken wierd verslagen. 't Getal der Gevangene was 4000. De Begler-beg ontquam 't door de vlught/ met weynige overgeblevene. Sijnen Tros en Leger viel in der Hongariërs handen. Georgh Castriot begaf sigh gantsch vrolijck na Johannes Hunniades; en braght oock/ door een sonderlinge Krijghs-list/ te weegh/ dat de Stad Croja, sijn Vaderlijck Erfgoed/ hem door den Turckschen Gouverneur wierd ingeruymd.

Die door Johannes Hunniades swaerlijck werd geslagen.

Andere sware Neerlaegh van Amuraths Heyr, door den selven Hunniades. 1442.

Onder 't Gevegt valt Scander-beg van de Turken tot de Christenen; en bekoomd sijn Vaderlijck Erfgoed weer.

Amurath verwerft van Koningh Uladislaus in Hongaryen een Stilstand. 1443.

Na deese Neerlaegh versamelde Amurath een nieuw Heyr; waer over hy Caram-bey ten Generael stelde. Doch had niet meer geluck als voorheenen. Daer-en-boven viel de Winter in. De Vorsten in Caramania rebelleerden tegens hem; derhalven hy gedwongen wierd/ sijne Maght na Kleyn-Asia te senden. Om sulcks te konnen doen/ versoght hy aen Koningh Uladislaus een Stilstand van Wapenen voor eenige jaren. Ten onderhandelaer gebruyckte hy den Landheer in Servia, die een Christen was; dien hy ook al 't hem afgenomene Land weer gaf. Dus verkreegh hy/ door veel bidden/ een Wapenschorssingh voor de tijd van thien jaren; bevestighd met gezeegelde Brieven. Daer op begaf Amurath sigh seer vrolijck tot sijnen Toght na Kleyn-Asia. Deese Vreede/ of Stilstand/ verdroot Paus Eugenius de IV., wijl Koningh Uladislaus sijnen mond daer over geen raed gevraeghd had. Derhalven sond hy de Kardinael Julianus Cæsarinus ten Legaet aen den Hongarischen en Poolschen Koningh/ om hem (Uladislaus), nevens de Landsheeren in deese Koninghrijcken/ tot den Oorlogh tegens Amurath op te hitsen: onaengesien de thienjarige Treves met dierbare Eeden beswooren was.

Æmil. l.10. Æn. Sylv. de Stat. Eur. c.56. Naucl. gen. 49. Bonfin. d.3. l.6. Laon. l.6. & 7. Pet. Gallim. de pugn. Varn. l.2. G. Phrant.

ANNO CHRISTI.

l.2. c.18. Chron. Belg.

Paus Eugenius hitst Uladislaus op, tot den Oorlogh tegens Amurath, en absolveert hem van sijnen Eed.

Als Cæsarinus dit te gemoet wierd gevoerd/ gaf hy tot antwoord/ datmen niet schuldigh was/ sijn Woord te houden aen de vyanden des Christlijken Geloofs. 't Was Uladislaus al vry tegens de borst/ dat hy sou breecken den Eed/ van hem gedaen/ en waer by hy de vinger op 't Euangelie-boeck had geleght/ gelijck de Turcksche Gesant op den Alcoran. Echter liet hy sigh door de goede woorden Juliani des Kardinaels (die hem uyt Apostolische authoriteit, gelijck hy 't noemde/ van den gedanen Eed absolveerde), beweegen tot deese Meyneedigheyd. Braght oock een grooten hoop volck by een/ Hongariërs, Polacken, en Wallachiërs. 't Getal der Ruyteren alleen was 40000. De Koningh bevond sigh in eygener persoon by dit Heyr/ nevens eenige Bisschoppen en groote Heeren. De Kardinael Julianus was Overste der met 't Kruys geteeckende: doch 't Generaelschap was Johannes Hunniades opgedragen. Met deese Maght drongense door 't Landschap Mysien. Deeden geweldigh-groote schade in de Landen der Turken. Voeren over den Donauw. Trocken door Bulgaryen. Quamen by/ en sloegen haer Leger neer voor de Stad Verna, van d'oude genoemd Dionysiopolus, niet verr' van Pontus Euxinus, of de Swarte Zee. Op dat nu Amurath niet uyt Asia moght herwaerts over koomen/ en de Christenen aenvallen/ wierd Franciscus Condelmarius, een Venetiaen, geordonneert over de Galeyen/ welke sigh onthielden in d'Enge Zee tusschen Kleyn-Asia en Griekenland, om de Turken d'overvaert te verhinderen.

Daer na valt hy, meyneedighlijck, in de Turksche Landen; terwijl Amurath in Kleyn-Asia doende was.

Die daer op weer herwaerts treckt.

Doe Amurath hoorde/ dat de Christenen soo trouwloosljick Eed en Vreede verbroocken hadden/ snelde hy uyt Caramania weer te rugg'. Niets beanghstighde hem meer/ dan hoe hy over de Zee sou geraecken. Doch deese sorge was hem onnodigh: want de gedaghte Galeyen/ by de 50. in getal/ waren door een onstuymige Wind (wijl 't alreeds in November was) van malkander gedreven en merckljick beschadighd geworden; soo datse/ om verder gevaer te vermijden/ sigh uyt de Zee-Enghte hadden moeten begeven.

Snood bedrijf van een Genuees.

Men verhaeld/ dat een Genueesch Schipper/ die hier noch twee Galeyen had/ honderd-duysend Turken heeft overgevoerd/ van elck een Ducaet ontfangende tot Draghtgeld. Als hy naderhand deese geweldige Geldsom aen twee Kooplieden in Vlaenderen deed/ sijn der selver Scheepen en Waren te grond gegaen; sy alle drie dus t'eenemael verdorven.

Hoedanig Johannes Hunniades

Soo haest Amurath over de Zee in Thracien was gekoomen/ trock hy sonder uytstel op 't Leger der Christenen aen. Als Johannes

ANNO CHRISTI.

de Slagh-orde der *Christenen* ordonneerde.

hannes Hunniades des vyands aenkoomst vernam / voerde hy 't geheele Christen Heyr tusschen een Geberght en een Meir: daer hy 't soodanigh in Bataille stelde / dat op de reghter sijde de kerne der sware Ruyterÿ en Curassiers; Koningh Ladislaus (of Uladislaus) midden tusschen deselve stond. Op de lincker sijde ordonneerde hy de ligte Ruytery / bestaende uyt Hongariers en Polacken. Over deese Vleugel stelde hy twee Hongarische Bisschoppen / dien van Gran, en van Wardein. In de Middel-Slaghordeningh hield sig 't Voetvolck in hare Regimenten. Deese geheele Slagh-ordre kon niet anders als aen eene Plaets / te weeten van vooren / aengegreepen werden.

Eygentlijk berigt

D'eerste aenval deed een Turcksche Bassa met 15000. Paerden op de reghter Vleugel der Curassiers, by welcke Koningh Ladislaus selfs was. Doch de Turken wierden hier soodanigh ontfangen / datse sigh haest omwenden / en de vlught neemen moesten. Johannes Hunniades hield de sijne te rugg' / en wou niet / datse de vyanden souden najagen / op dat d'ordre niet gebroocken wierd; wijl hy wel wist / dat het by deese bespringingh niet sou blijven. Doch de twee Bisschoppen in de lincker Vleugel riepen de lighte Ruytery toe / datse de vliedende Turken souden vervolgen / en haer dus niet laten ontkoomen; gelijckse oock deeden. In deese nasettingh bejegendense den reghten Turkschen Hoop / waer by sigh Amurath in eygener persoon bevond. Doe wierden de gedaghte lighte Ruyters van de Turken in onordre gebragt; en / wijlse van 't voetvolk niet bygestaen konden werden / gantschlijck gescheurd; harer veele dood geslagen. Beyde de Bisschoppen / dien van Wardein en Gran, bleven oock in de loop / en ontfingen dus de loon haers wrevels.

van deesen geweldigen Slagh

tusschen de *Turken* en *Christenen*;

Amurath, alreeds kleynmoedigh geworden / begon nu weer een hert te vatten. Settede 't met sijn Victorius Heyr te Paerd onder der Christenen voetvolck / 't welck nu van de lincker Vleugel beroofd was / en op die sijde bloot stond. Doe verhief sigh een verschricklijcke Moord; waer door Hunniades genoodsaeckt wierd / een gedeelte sijner Ruytery haer te hulp te senden. 't Uyterste dwongh hem hier toe / wijl de Regimenten alreeds uyt hun ordeningh waren geraeckt. Terwijl hy hier mee beesigh was / vermaenden de Hongarische Heeren Koningh Uladislaus, dat hy met sijne Curassiers op Amurath sou vallen. Als de Turck dit sagh / wierd hy soo beanghstighd / dat hy de vlught wou neemen. Doch Haly Bassa vattede de Toom sijns Paerds / en hield hem dus met geweld tegen. Doe deed Amurath een Belofte / indien hy deese Slagh won / dat hy een Derviser Monick sou werden. Terwijl nu de beydersijdsche Lijf-Regimenten te Paerd t'samen voghten / voerde Haly Bassa de Janitzaren ter sijden in: welke soo sterk toeschooten op Koningh Uladislaus en sijne Compagnie, dat deese Vorst 't leven verloor / eer de Hongariërs sulcks gewaer wierden. Doe Hunniades van 't Voetvolck weer na de reghter Vleugel keerde / vond hy alles verdorven en verlooren. Hy bemoeyde sigh seer / om ten minsten des Koninghs doode ligchaem daer van te brengen; en waeghde sigh ter dier oorsaeck met sijne Compagnie in 't grootste gevaer onder de Turken. Ondertusschen geraeckte 't gantsche Christen Heyr / Ruyters en Voetkneghten / in een openbare Vlught. Als Hunniades dit met weenende oogen aenschouwde / vlood hy oock; en braght / buyten alle hoop / noch eenige duysend Christenen van daer. D'overige / insonderheyd van 't Voetvolck / welcke de Sabelen en Vuystkolven der Turken ontweecken waren / liepen na de Geberghten / Bosschen en Wateren; doch wierden van 't Landvolck meerendeel gantsch jammerlijck vermoord. In dit Gevecht is oock gesneuveld de Kardinael en Pauslijken Legaet Julianus Cæsarinus, die de Vreedebreuck soo seer aengedrongen had. De geene / welcke sijn dood ligchaem op de Veghtplaets gesien hadden / getuyghden / dat hy met veele Wonden soo gehouwen als gestoocken / ook naeckt uytgetrocken was / en ten Aes der Dieren daer bleef leggen. Waerlijck / een gedenckwaerdigh Voorbeeld / datmen woord en belofte / insonderheyd met een Eed bevestighd / vast en onverbreecklijck moet houden; 't sy oock aen wien men deselve moght gedaen hebben. Want 't staet aen ons / of wy beloven en sweeren willen / of niet. Sijn 't Ketters / of vyanden onses Geloofs / laetmen niet sweeren / of 't besworne houden. De Duyvel heeft d'Æquivocatien, en de Regel H.N.E.S.F. (men is niet schuldigh de Ketters geloof te houden) bedaght; en de Vrughten geven 't genoegh te kennen. 't Ware goed / datmen d'aenblasers tot Meyneedigheyd met Julianus Cæsarinus, de Bisschoppen van Gran en Groot-Wardein, voor aen in 't spits stelde / op datse een evengelijcke loon der ongereghtigheyd ontfingen. Doch deese blijven in hare Collegien, en laten andere 't hoofd te pletter loopen.

met d'aenmerklijke bysonderheden,

daer in voorgevallen;

en de seer groote Zeege der *Turken*.

Koningh *Ladislaus* selfs hier gesneuveld.

Aenmerkingh op sijn meyneedigh bedrijf; en den Regel, datmen de Ketters geen Geloof noch Eed behoefd te houden.

't Hoofd van Koningh Uladislaus, of Ladislaus (doemaels gingh hy in 't 25. jaer sijns ouderdoms) deed Amurath, ten teecken sijner Victorie, op een Lancie steecken / en door sijne Koninghrijcken omdragen. Oock ter plaets daer deese Slagh geschied was / opreghten een groote Pilaer / gegooten van Koper; en daer in gegraveert 't geen sigh had toegedragen. Philippus Callimachus verhaeld / dat men in sijnen tijd noch heeft sien leggen op de gedaghte Plaets des Gevechts seer groote hoopen van Doodsbeenderen. Gewis is 't / dat weersijds over de 50000. Mannen op deselve waren doodgebleven. Deese groote Bataille, en sware Neerlaegh der Christenen is voorgevallen op S. Martens-dagh den 11. van November Anno Christi 1444.

't Hoofd *Ladislai* op een Lans door de Koninghrijken van *Amurath* omgedragen.

Wy laten nu hier de Turcksche Staet rusten; en sullen / vermits 't verhaelde alreeds tot in de tijd van Keyser Frederick de III. inschiet / van Amuraths verdere verrightingen

't Vervolg der *Turksche* saken uytgesteld.

ANNO CHRISTI.

gen hier na t'sijner plaets handelen.

Napelsche Geschiedenissen. Koningin *Johanna*, een hoogmoedigh Beest. 1414. 1420. *Platina. Æmil. l. 10. Barth. Facius de Gest. Alphons. l. 1. seq. Blond. l. 22. seq. Th. Fazell rer. Sic. l. 19. c. 9.*

Na de dood des Koninghs Ladislai van Napels quam sijne Suster Johanna tot de Regeeringh / welcke Hertogh Jacob van Bourbon ten Houwlijck nam. Dit geschiedde Anno 1414. Hertogh Louis van Anjou viel haer met Oorlogh aen Anno 1420.; en 't quam soo verr' / dat hy haer binnen Napels belegerde: waer toe Johanna selfs oorsaeck had gegeven. Want soo hooghmoedigh wasse / datse haren Man met begeerde toe te laten / sigh Koningh van Napels te mogen schrijven; maer wou / dat hy sigh sou laten vergenoegen met de Titel van Hertogh van Tarento. Doch sy liet haer Koningin noemen. Vermits evenwel de Landstanden deesen Jacob voor Koningh hielden en eerden / verdroot sulcks dit hovaerdigh Beest soodanigh / datse hem deed in gevanckenis leggen. De Paus / als Leen-heer der Kroon Napels, kon dit niet lijden; maer braght by Koningin Johanna te weegh / dat Jacob weer in vryheyd wierd gesteld. Doch hy wou sijn Wyf niet langer vertrouwen / maer trock na Frankrijk, en wierd daer een Monick. Doe beleende de Paus de gedaghte Hertogh Louis van Anjou met 't Koninghrijck Napels; die met Krijghsmaght aenquam / en d onrustige Johanna in hare Stad belegerde.

Schendlijke hoodheyden lightvaerdigheyd deeses Wijfs;

Ontrent deese tijd had Alphonsus, Koning van Arragon, 't Eyland Sardinien met geweld bedwongen; en stond nu gereed / om van daer weer te vertrecken. Koningin Johanna versoght op hem / dat hy haer te hulp sou koomen; soo wouse hem instellen ten Erfgenaem des Koninghrycks. Alphonsus quam met een sterck Heyr ter Zee aen; dreef Louis wegh / en wierd van de Koningin in Soons-plaets aengenoomen. Of nu wel de Paus / als Leenheer / deese Adoptie voor goed keurde / soo viel echter de lightvaerdige Johanna van Alphonsus weer af / en nam de gemelde Louis ten Soon aen. Waer uyt dan veel' Oorlogen sijn ontstaen; welke langh na de dood deeser Johanna tusschen beyde de Huysen Arragon en Anjou hebben geduerd. Ja / 't quam daer toe / dat / terwijl Koning Alphonsus in Sicilien en Spaenje werck vond / de Françoisen byna 't geheele Koninghrijck Napels, Apulien, en Calabrien innamen. Eyndlijck evenwel wierd Alphonsus meester / en sloegh de Franschen uyt 't Land Anno 1442.

waer uyt langhduerige Oorlogen sijn ontstaen tusschen de Huysen van *Arragon* en *Anjou*. 1415.

1442.

Philippus Maria, Hertogh van *Milaen*, *P. Jovius.*

Inden Staet van Milaen heerschte ontrent 't jaer Christi 1430. Philippus Maria, Soon van Hertogh Johannes Galeatius, die de Florentijnen, en andere sijner Nabueren / grootte schade toevoeghde. Want Anno 1435. belegerden die van Florencen de Stad Luca, tegens welckese nu al langh een wrock hadden opgevat. Luca was een Rijcks-Stad / gelijck nu noch: derhalven riepen d'Inwooners van Luca Hertogh Philippus van Milaen, als een Rijcksvorst / te hulp: die oock niet aghterbleef. Want hy quam met Krijghsmaght aen / en ontsettede deese Plaets / na dat hy de Florentijners van deselve had wegh geslagen.

ontset die van *Luca* tegens de *Florentijners*. 1431.

Slaet de

In 't volgende jaer bevoght deese Philippus Maria noch een treflijcke Zeege tegens de Venetianen; wyl hy hare geheele Vloot / welckese hadden op de Rivier Padus, of de Poo, verstroyde / sloegh / en deed sincken. 't Meeste deel harer Kielen wierd genomen / of na de grond gesonden. By de 5000. Venetianen geraeckten om 't leven.

ANNO CHRISTI.

Venetianen seer swaerlijck. *Justin. Ven.*

Hertogh Philips had een Dochter / doch in onecht gewonnen (wyl sijne Gemalin / een Hertogin van Savoyen, onvrughtbaer was) / genoemd Blanca. Deese gaf hy ten Houwlijck aen een dapper Kryghs-oberste / Franciscus Sfortia; een Man van groote deughden / en seer strydbaer Held / doch van een sleghte Afkoomst. Synen Vader Attendulus was niet anders dan een Boer geweest / die met arbeyden in de Wyngaerdbouw de kost moest winnen; anders van persoon een sterck en kloeckmoedigh Man. In den Oorlogh / welcke de Paus doemaels tegens de Venetianen voerde / lieten sigh veele in Lombardyen aenschryven. Op seekere dagh gingh Attendulus (van sommige genoemd Jacomuzzus) in seer groote hitte gantsch treurigh na een Wynbergh / om daer in besig te sijn. Als hy nu eenige nieuwe Soldaten sagh voorby gaen / die sigh seer lustig toonden / en hare Deegens droegen / begon hy in twijffel te geraecken / of hy mee gaen / dan of hy noch langer arbeyden sou. In deese gedaghten quam hy by een Notenboom / niet verr' van de Wynbergh. Hier stond hy stil / en seyde in sigh selven: Wel aen / 'k wil een Proef neemen / wat my te doen staet. 'k Sal mijne Byl tegens den Boom werpen. Blijftse daer in steeken / soo sal ick ten Oorlogh trecken. Maer valtse op d'aerde / soo wil ick / ellendige / noch langer werken. Flucks wierp hy de Byl na de Boom / die'er in bleef sitten (andere hebben / dat hy de Proef deed / met de Byl in de Tacken des Booms te werpen: bleefse daer in hangen / soo wou hy Soldaet werden; vielse neer / aen sijnen arbeyd blijven): waer op hy de Byl de Byl liet sijn: na huys gingh; sigh toerustte ten besten dat hy kon / en na den Oorlogh trock. Eerst wierd hy een gemeen Voetknegt. Daer na Corporael, en Sergeant. Doe wou hy niet langer te voet dienen. Wierd een Ruyter; en droegh sigh / om 't kort te maecken / soo dapper / dat hy eyndlijck Overste-Lieutenant over 't gantsche Heyr wierd. Wyl hy ongemeen-sterck van lighaem en leeden was / wierd hy van d'Italianen genoemd Sfortia; soo veel als de Sterke. Sijnen Soon Franciscus rightede hy soodanigh af / dat hy in alle Oorlogs en Ridderlijcke oeffeningen sijnen Vader te boven gingh. 't Geld / 't welk deesen Franciscus door den Oorlogh bequam / leyde hy weer aen tot den Oorlogh. Wierf eenige Compagnien; onderhield deselve op sijn eygene beurs / en was over al Victorieus.

Franciscus Sfortia, de Soon van een Boer, die met arbeyden in de Wijngaerdhouw de kost moest winnen,

doch seldsamer wijs sigh in den Oorlogh begaf,

en van sleght Soldaet tot de hooghste Ampten opklom;

werd oock selfs een seer groot Krijghsman.

Als Hertogh Philippus Maria van Milaen kennis kreegh van 't geluck en de deughden deeses Mans / traghtte hy / hem de Venetianen afhandigh te maecken / en op sijne syde te brengen. Op dat hy voortaen sijnen dienst

Krijghd d'eenige Dochter des Hertoghs van *Milaen* ten

ANNO CHRISTI.

dienst sou mogen gebruycken / beloofde hy hem syn' eenige Dochter Blanca (alhoewel een Onechtelingh) ten Gemalin. Franciscus Sfortia sloegh deese aenbiedingh niet af. Quam te Milaen. Hield daer Bruyloft; en braght Philippus groot voordeel toe.

Gemalin. 1438.

Doch deese Schoonvader en Schoonsoon konden niet langh met malkander over een koomen. De Venetianen dit bemerckende / soghten hem op nieuws aen / en boden hem ter maend 12000. Kroonen Besoldingh. Hy bewillighde; en begaf sigh weer op hare syde. Hier over wierd Hertogh Philippus soo onlustigh / dat hy Anno 1440. een Heyr tegens Franciscus uytsond. Doch 't wierd van den selven in de vlught geslagen. Die daer op de Stad Verona veroverde / en Gonzaga, aengekoomen om deese Plaets t'ontsetten / dood sloegh. Doe synen Schoonvader Philippus Maria gestorven was / en de Milaneesen na hare vryheyd traghteden / verdreef hy haer deese lust: wijl hy haer Volck ter neer leyde; de Stad seer hard belegerde; en haer door honger soodanigh dwongh / datse sigh eyndlijck moesten overgeven.

Twist tusschen dese Schoonvader en Schoonsoon; die sigh weer tot de *Venetianen* sloegh. 1439.

Werd door geweld Hertogh van *Milaen*.

Wy koomen nu weer tot Franckrijck. Carel de VII. was 12. jaren oud / doe synen Vader Carel de VI. overleed. Volghde hem oock in de Regeeringh. Gelijck nu in 't bovengemelde Voorbeeld 't Geluck de Sfortias van den laeghsten Trap der geringheyd tot den hooghsten Graed der Heerlijckheyd verhief; soo heeft even 't selve / met een wonderbare verwisselingh / deese maghtige Koningh der Franken door d'Engelsche soodanig verneederd / dat hy in Franckrijck weynigh overigh behield / en sigh te Burges (Bourges) armlijck moest onthouden. Waerom hy ook spotlijck wierd genoemd *le Roy de Bourges*, of / de Koningh van Burges.

Fransche Geschiedenissen. 1422. *Carel* de VII. spotlijck genoemd Koningh van *Bourges*. *Gaguin. l. 9. & 10. Æmil. l. 10. Chron. Belg.*

Syn eerste bedryf was / dat hy sigh met alle maght onderstond d'Engelsche uyt Franckrijck te dryven. Doch 't is hem seer verr' gemist. Want d'Engelsche sloegen veele duysenden Françoisen dood; en maeckten Carel 't ruyme Gallia te nauw.

Byna geheel *Frankrijk* 1423.

Anno 1424. viel een bloedige Slagh voor by Verneuil; waer in de Françoisen met haren Koningh Carel de Neerlaegh leeden; soo dat ontrent 5000. der hare door d'Engelsche wierden verslagen.

door d'*Engelsche* 1424.

Twee jaren daer na belegerden d'Engellanders de Stad Mans; en braghten 'er d'eerste grove Stucken Geschuts voor / om daer mee de Mueren te beschieten. Soo geweldigh verschrickten de Burgers hier over / datse sigh opgaven. Wierden oock van d'Engelsche wel gehandeld. Maer in 't volgende jaer vielen die van Mans van de Britanniërs weer tot de Françoisen. Koningh Carel sond'er een Besettingh binnen. Doch Koningh Henrick de VI. van Engelland quam andermael aen. Belegerde deese Stad op nieuws: veroverde deselve: nam 't Fransche Guarnisoen, oock de Burgery gevangen: en gingh nu veel harder met haer te werck / als te vooren.

verovered, 1426. 1427. onder *Henrick* de VI.

Orleans

In dit jaer (Anno 1428.), als d'Engelsche een groot gedeelte van Franckrijck hadden ingenoomen / belegerdense ook de Stad Orleans. Hertogh Philips van Burgundien haddense by sigh. Vermits nu de Belegerde van Koningh Carel geen ontset te verwagten hadden / wildense sigh wel overgeven; echter niet aen den Koningh van Engelland, maer aen den Hertogh van Burgundien. Wijl nu d'Engelsche hier mee niet te vreeden wilden syn / ontstond tusschen haer en de Burgundische een Twist; waer door de tyd / en meenige goede gelegenheyd verlooren wierd.

ANNO CHRISTI. van d'*Engelsche* belegerd.

Ondertusschen quam tot Koningh Carel een jonge Dochter / in de Fransche Historien genoemd *Jeanne la pucelle d'Orleans*, of Johanna, de Maeghd van Orleans: welcke sigh uytgaf / van God bevel te hebben / om d'Engelsche van de Stad Orleans, en geheel uyt Franckrijck te verdryven. Deese Johanna was niet t'Orleans, maer in een Dorp in Lotharingen gebooren. Haren Vader wierd genoemd Jaques Dart; hare Moeder Isabella. Waren Boeren geweest; en deese hare Dochter had de Schapen gehoed. Van uyt Lotharingen quamse (gelijck alreeds geseght is) voor Koningh Carel, alsse nu 18. jaren oud was. Droegh hem haer beroep van God voor; en voeghde daer by: In 't huys eener Edele Vrouw te Tours, genoemd Catharina Fourbon, was een Swaerd. 't Selve soumen haer aengorden; en daer mee souse d'Engelsche slaen / de Stad Orleans ontsetten. Koningh Carel nam / door d'aenspraeck deeser jonge Maeghd / sulck een hert / dat hy meende / 't spel alreeds gewonnen te hebben. Voeghde haer derhalven eenigh Volck / en een goed deel Proviande toe; 't welckse / door d'Engelsche heenen / in de Stad braght. Tweemael aghter een verrigtedese dit; en als die van Orleans deeser wijs Voorraed hadden bekoomen / wildense van geen Overgaef meer hooren. Hier op vermaende Johanna d'Arcq haer / datse een Uytval op de vyanden souden doen. Sy selfs trock voor uyt; voerende 't Fransche Wapen op haren Schild. De Belegerde volghden haer; greepen d'Engelsche aen / en sloegen haer wegh. Dit deedse ten tweedenmael / en maeckte de vyanden daer buyten soo moede / datse eyndlijck in May Anno 1429. opbraecken / en van de Stad aftrocken. Om deeser weldaed wil heeft de Raed en Burgery t'Orleans 't Beeld deeser Johanna doen opreghten op de Brugg' over de Rivier de Loire.

Berigt van *Johannes d'Arcq*, van de *Françoisen* genoemd 1428. *Jeanne la pucelle d'Orleans*, of *Johanna*, de Maeghd van Orleans; door welke d'*Engelsche* van voor *Orleans* 1429.

Na deese Victorie riedse Koningh Carel, dat hy d'overige Steeden / welcke d'Engelsche noch besaten / oock sou inneemen; insonderheyd Rheims in Champagne. Doe hy deese Stad had veroverd / liet hy sigh daer / in de tegenwoordigheyd van Johanna, Kroonen ten Koningh van Franckrijck; vermits sulcks / terwijl d'Engelsche deese Plaets inhielden / niet had konnen geschieden.

en voorts uyt geheel *Frankrijk* gedreven wierden.

Anno 1430., als 'er een groote vyandschap was tusschen Hertogh Philips van Burgundien, nu oock Heer der Nederlanden, en Ko-

In de belegeringh van *Compiegne*

Ko-

ANNO CHRISTI.

Koningh Carel de VII., beleegerde de Burgundiër de Stad Compiegne, in 't Latijn gesegt Compendium. Een Fransch Guarnisoen lagh 'er binnen; waer over de Maeghd Johanna d'Arcq, of van Orleans, 't Bevel had: die sigh oock niet alleen in de Beleegeringh dapperlijck queet/ maer daer-en-boven door veel uytvallen de Burgundische geen kleyne schade toevoeghde: tot datse eyndlijk den 24. van May de kans verkeeck/ en gevangen bekomen wierd door Hertogh Johan van Luxemburgh, die sigh by Hertogh Philips van Burgundien bevond. Hertogh Johan verkoght haer aen d'Engelsche, die sigh geweldigh verheughden/ datse haer in handen hadden gekreegen. Sy schaemden sigh/ datse van een Vrouwsperson voor Orleans geslagen en afgedreven waren; derhalven seydense: Johanna was een Toveres, en had alles verrigt door hulp des Duyvels. Maer alhoewel sy haer seer grouwlijk deeden pijnigen/ en allerley gewaende bewijsen by een soghten/ soo kounen haer echter met waerheyd van niet quaeds overtuygen. De swaerste misdaed/ waer mee men haer beschuldighde met bewijs/ was/ datse Mans Kleederen aengedaen/ en 't Swaerd aengegord had. Maer onaengesien haer' onschuld wierdse op de Marckt te Roan op den 30. van Martius Anno 1431. verbrand. De seer beroemde Cancellier van Parijs, Johannes Gerson, heeft haer in een openbaer Schrift verdeedighd. 't Selve heeft gedaen een Hollander, genoemd Henrick van Gorcum. Doch 't moght niet helpen. D'Engelsche Neerlaegh en schande kon van haer niet anders bemanteld werden/ als door te seggen: De Duyvel had het dus besteld; die doch alles gedaen moet hebben.

door de Burgundiërs wierdse in een Uytval gevangen bekomen:

aen d'Engelsche verkoght; die haer, om hare schande te bedecken, van Toverry beschuldigden.

Welcke haer oock te Rouan doen verbranden.

De gemelde Hertogh Philips van Burgundien heeft Koningh Carel seer veel leed toegevoeghd. Want vermits hy (Philippus) seer maghtigh was/ als die/ behalven Burgundien en andere Landen/ welcke hy in Frankrijk besat/ oock Holland, Zeeland, Vlaenderen, Heenegouw en Artois onder hem had; daer by Anno 1430. noch Braband quam/ waer door de Neder-Burgundische Landen dus aen malkander groeyden; soo vermengde hy sigh in alle Oorlogen; en wou over al de hand mee in de Pot hebben. Hielp den Graef van Vaudemont tegens Renatus, Koningh van Napels. Versloegh 8000. Françoisen en Neapolitanen. Nam de Koningh gevangen/ en deed hem dus sijn Koninghrijck verliesen; 't welck van Alphonsus wierd ingenoomen.

Hertogh Philips van Burgundien, een seer magtig Vorst, doet Carel veel leed.

Doe nu de goede Koning Carel sulker wijs van d'Engelsche en Burgundische wierd beanghstighd: dat sigh oock Koningh Henrick de IV. van Engelland opentlijck te Parijs ten Koningh van Franckrijck had laten kroonen/ moest hy of met den eenen of met den anderen Vreede maecken/ wijl hy niet maghtigh genoegh was/ haer beyde weerstand te bieden. Trad derhalven/ door onderhandelingh van Paus Eugenius, met de gemelde Philippus Bonus (of de Goede) van Burgundien, wiens Vader hy had doen om 't leven brengen/ gelijck hier boven gehoord is/ tot een Verdragh; en gaf hem een groote som gelds/ tot versoeningh des Doodslaghs. Doe dit verright was/ wierden d'Engelsche van de Burgundische verlaten/ en hadden naderhand soo veel geluck niet meer tegens de Françoisen, als tot noch toe.

Koningh Carel van Frankrijk, niet magtigh, om beyde d'Engelsche en Burgundische te weerstaen, versoend sigh met Hertogh

Philips. 1433. 1435.

Hier op dan onderstond sigh Koningh Carel van Franckrijck, d'Engelsche oock uyt Normandyen te verdrijven; doch 't mistte hem hier seer leelijck. Want in twee Gevreghten wierd hy ter neer geleght; en oock sijn eygene Soon Louis stond tegens hem op; soo dat de Vader met hem afsonderlijck in een Verdragh treeden/ en sijnen wil doen moest. Van deesen Louis de Dauphin, en sijnen Inval in Elsas, sullen wy hier na in 't vervolgh der Fransche Geschiedenissen meldingh doen.

Lijd in Normandyen van d'Engelsche swaere Neerlagen. 1439.

Op Koningh Henrick de IV., overleeden Anno 1413., volghde op den Engelschen Throon sijnen Soon Henrick de V. Deese Vorst settede d'Oorlogh in Franckrijck dapper voort; 't Land wijd en breed seer verwoestende; waer door Carel de VI. gedwongen was/ hem met Krijghsmaght te bejegenen. Derhalven trocken tegens Henrick op de Hertogh van Orleans en de Graef van Nevers; tot welcke sigh oock voeghde Hertogh Anthonius van Braband met sijn Volck. Aen alle kanten sneedense d'Engelsche den Pas af; waer doorse in hongersnood geraeckten; en eyndlijck voornamen/ liever door den vyand/ als door honger te sterven. De Fransche hadden sigh gelegerd by Assencourt in 't Graefschap S. Paul. Hier wierdense van de wanhopige Engelsche met een geweldige Furie aengegreepen; voor welcke de Françoisen niet langh konden bestaen. D'Engellanders waren noch geen 10000. Mannen sterck: evenwel sloegense ruym 10000. Françoisen dood/ en namen 'er 8000. gevangen: waer tegens van d'Engelsche in alles nauwlijcks 400. waren omgekoomen. In deese Slagh sneuvelden oock Graef Philips van Nevers, en Hertogh Anthonius van Braband: soo dat dit voor de Françoisen geen geringe Neerlaegh was.

Engelsche Koningen. Henrick de V., en sijnen Oorlogh tegens Frankrijk. 1413. 1415.

De Fransche van d'Engelsche swaerlijck geslagen; schoon deselve weynigh in getal waren.

In 't derde jaer hier na voer Koning Henrick de V. met een groote Maght uyt Engelland over na Normandyen. 't Geheele Land was vol schrick/ en gaf sigh terstond over aen d'Engelsche, behalven de Stad Rouan: welcke van Henrick belegerd/ en door honger tot d'overgaef gedwongen wierd.

Henrick in Normandyen.

In 't selve jaer wierd Hertogh Johannes van Burgundien door den Dauphin verraderlijck vermoord/ gelijck hier boven t'sijner plaets gemeld is. Sijnen Soon Philippus, om hier over wraeck te neemen/ sloegh sigh tot d'Engelsche, 't welck deselve tot geen kleyn voordeel; de Françoisen daer tegens tot groote schade en verderf streckte. Want Koningh Carel de VI. wierd door deese beyde soodanigh benauwd/ dat hy den Koningh van Engelland sijne Dochter Catharina ten Gemalin geven/ en den selven beloven moest/

Oorsaeck des Oorloghs tusschen Frankrijk en Engelland,

1420. uyt de niethoudingh van Belofte.

ANNO CHRISTI.

moest / dat hy (Henrick) na sijne (Caroli) dood Koningh van Franckrijck: ondertusschen opperste Regent en Gouverneur des Koninghrijcks sijn sou.

Verder berigt van dese saeck, 1422.

Vermits nu deese Beloften niet gehouden wierden / is sulcks een oorsaeck geweest van de seer grouwlijke en bloedige Oorlogen / welcke daer op in Franckrijck sijn gevolghd. Want uyt kraght deeses Verdraghs wou Henrick de VI., Soon van de gedaghte Catharina, Erfgenaem sijns Grootvaders sijn. Koningh Henrick de V., als hy 9. jaren had geregeerd / overleed te Parijs in 't 36. jaer sijns ouderdoms. Sijn Lijck wierd gevoerd na Westmunster, en daer begraven. Henrik de VI., Soon en Erfgenaem van Henrik de V., was ter dier tijd een Kind van 10. jaren; soo dat 't Rijck door Vooghden wierd bestierd. Deese lieten Koningh Jacob van Schotland, die nu een lange tijd in Engelland gevangen had geseeten / voor d'opbrengingh van een bestemd losgeld weer in vryheyd.

De gevangene Koningh *Jacob* van *Schotland* los gelaten.

Koningh *Henrick* de VI. van *Engelland* te *Parijs* gekroond ten Koningh van *Frankrijk*.

Doemaels hadden d'Engelsche de Stad Parijs in haer geweld. Derwaerts riepense uyt Engelland haren jongen Koningh Henrik de VI.: die hier met seer groote Solenniteit wierd gekroond tot Koningh van Frankrijk; gelijck dan oock de meeste Fransche Heeren den Eed aen hem afleyden. Haest deed hy hier nieuw geld munten / met 't Wapen van beyde de Koninghrijcken Engelland en Frankrijck. 't Parlament moest hem Huldigen; 't welck oock niet anders dan in sijnen Naem wierd gehouden.

Hertogh *Philips* van *Burgundien* verlaet d'*Engelsche*. 1435.

Paus Eugenius, en andere Vorsten der Christenheyd, bemoeyden sigh wel / offe een bestandige Vreede tusschen beyde deese Koningen souden mogen uytwercken; doch te vergeefs. Koningh Carel wierd van d'Engelsche en Burgundische ten uytersten toe vervolghd / tot op 't jaer 1435.; wanneer een Verdragh tusschen Franckrijck en Burgundien wierd getroffen: waer over Koningh Henrick van Engelland soo qualijck te vreden was / dat hy den Oorlogh deed uytblasen tegens Vlaenderen, welcke Provintie Hertogh Philips van Burgundien behoorde.

Parijs valt van d'*Engelsche* af. 1436.

In 't volgende jaer vielen de Parisianen van d'Engelsche af / en haren Koningh Carel de VII. weer toe / na dat deese Stad 15. jaren langh in der Engellanderen geweld was geweest. Dit geschiedde door verradery.

Koningh *Jacob* d'I. van *Schotland* ellendigh vermoord, door bestel sijns Ooms, de Graef van *Atholia*. 1437.

Anno 1437. wierd Koningh Jacob d'I. van Schotland, die soo langh in Engelland was gevangen geweest / gantsch trouwloosslijck met 28. wonden in sijn Bed vermoord. Deese verraderlycke boosdaed was aengesteld door Jacobs Oom / of Vaders Broeder / de Graef van Atholia, wijl hy geerne selfs Koningh ware geweest. Daer op quamen de Schotsche Standen by een / en belden 't Vonnis / dat al de geene / die tot deese Moord hadden geholpen / op 't ellendighste souden werden gedood; gelijck oock geschiedde. De Graef van Atholia wierd naeckt door de Stad Edenburgh omgevoerd. Doe met een Touw door een Catrol tot eenige malen toe in de hooghte opgetrocken; dan weer plotslijk laten neervallen. Tegenwoordigh noemd men 't Wippen. Voorts settedemen hem een gloeyende ysere Kroon op 't hoofd; en men braght hem weer in de Gevanknis. Dit was de Straf des eersten daghs. Op de tweede dagh wierd hy aen de Staert eens Paerds gebonden. Dus na de Plaets des Gerights gesleept. Op een Tafel geleght. De buyck opgesneeden; de Darmen hem levendigh daer uyt gerukt; vervolgens 't Hert / en alles in een Vyer geworpen. Eyndlijck sneedmen 't hoofd af; en men hieuw 't lighaem in vier stucken. Doe quam de beurt aen Robert Gram. De reghterhand wierd hem afgesneeden: 't geheele lighaem geneypen; verscheurd met gloeyende Tangen; voorts in vier stucken gehouwen. D'overige Moordenaren heeftmen op diergelijcke verbaerlijcke wijsen om 't leven gebraght.

Afgrijsllijke Straf, hem, en de Meedeplightige aengedaen.

Op de vermoordde Koningh Jacob d'I. is in 't Schotsche Rijck gevolghd sijnen Soon Jacob de II.; die de Françoisen toeviel / en d'Oorlogh tegens Engelland voorsettede; doch tot sijne schade en verderf. Want voor Roxburgh wierd hy door een houtene Stamper / die uyt een Stuck grof Geschut vloog / soodanigh getroffen / dat hy sterven moest.

Jacob de II. Koningh van *Schotland*, en sijn' ongeluckige dood.

Anno 1439. sloegen d'Engelsche in Lombardyen Koningh Carel en de Françoisen tot tweemalen toe. Vermits Koningh Henrik van Engelland langh heeft geregeerd / en sijn' overige Geschiedenissen tot diep in de tijden van Keyser Frederick de III. inschieten / soo willen wy oock deselve uytstellen tot op de Regeeringh deeses Frederici.

D'*Engelsche* slaen i. *Lombardyen* de *Fransche* tweemael.

Anno 1415. voer Koningh Johannes van Portugal over na Africa, en ontnam de Mooren door geweld de Stad Sesta. In 't volgende jaer stierf Koningh Ferdinand van Aragon, als hy noch geen 4. volle jaren had geregeerd. Hem volghde in 't Rijck sijnen Soon Alphonsus; die dies te langer / namentlijck 45. jaren / den Throon besat. Hy was Koningh van Arragon en Sicilien. Bequam noch daer-en-boven 't Koninghrijck Napels; na dat hy Anno 1420. van d'oude Koningin Johanna in Soons-plaets was aengenomen; gelijck hier boven by d'Italiaensche Geballen verhaeld is.

Spaensche Geschiedenissen vermengd met de *Napelsche*. *Barth. Facius de Gest. Alph.* l. 3. *Marian.*

Of nu wel de Paus 't Testament van Koningin Johanna had bekraghtighd / en deese Adoptie goed gekeurd / soo heeft echter Alphonsus van Arragon veel moeyte en arbeyd hier ontrent gehad / sulks dat hy eerst na eenige jaren van dit Koninghrijck en de Stad Napels meester heeft konnen werden. Want terwijl hy Anno 1425. in Spaenje werk vond / quam Hertogh Ludovicus (of Louis) van Anjou daer aen; veroverde Napels, en byna 't geheele Land Apulien. Alphonsus kon niets hier tegens doen / wijl hy / nevens sijnen Bloedverwant de Koningh van Navarre, in openbaren Oorlogh stond met Koningh Johannes van Castilien. Die echter eyndlijk Anno 1429. door die van Arragon en Navarre in een Hoofd-gevecht geslagen wierd / en eenige Steeden sijns Castiliaenschen Rijcks verloor.

Alphonsus, Koningh van *Arragon*

1425. kan niet als na veel moeyte en arbeyd

1429.

In

ANNO CHRISTI.

In 't volgende jaer (Anno 1430.) heeft 't geluck Koningh Alphonsus van Arragon sonderlingh wel gediend. Renatus van Anjou, Koningh in Sicilien, beoorloghde den Graef van Vaudemont, om 't Hertoghdom Lotharingen. Hertogh Philips van Burgundien sond Vaudemont hulp toe. Maer op 't tot een Slagh quam; in welke Renatus gevangen, en den Burgundiër overgeleverd wierd; die hem een tijd langh in Gevanknis hield. Deese gelegenheyd nam Alphonsus waer. Voer over in Italien, en maeckte sig meester van 't geheele Koninghrijck Napels, behalven alleen van de Hoofd-stad, welcke de Koningin Johanna noch bleef aenhangen. Doch na hare dood belegerde Alphonsus deese Plaets vry langh. Kon echter door geweld niets met allen winnen, tot Anno 1442., wanneer hy deselve wonderlijck veroverde; wijl sijn Volck door een Waterleydingh, of Gangh (Canael) onder d'aerde daer binnen geraeckte. Dus hebben de François en doemaels ten vollen dit seer schoone Koninghrijck verlooren: 't welck in de handen des Arragoniërs viel.

't Koninghrijck Napels gevecken. 1430. — *1431.* — *Veroverd de Hoofdstad Napels op een wonderlijcke wijs. 1442.*

Deese Alphonsus, Koningh van Arragon, Sicilien en Napels, magh met reght geteld werden onder de verstandighste en dapperste Vorsten sijns tijds; waer van sijne daden genoeghsaem blijck geven. In Spaenje was een oude Ordonnantie, of Wet, wanneer een Heer, of Huysvader, een Lijf-eygene Maeghd besliep, en deselve by hem een Kind bequam, soo moest de Moeder in Vryheyd sijn gesteld. Sulck een geval droegh sigh toe onder Koningh Alphonsus. Maer als de Slavin een Soon ter Weereld had gebragt, en sigh aen 't Spaensch Gereght begaf, om hare Vryheyd te begeeren, ontkendde haren Heer, de Vader des Kinds te sijn. Kon oock daer van niet overtuyghd werden. Doe bedaght Koningh Alphonsus deese vond. Hy beval, datmen 't Kind, na dat het gespeend was, opentlijck aen de meestbiedende sou verkopen. Eenen was'er, die een taemlijcke som gelds voor 't Kneghtje bood, en de koop wierd hem toegeslagen. De Vader stond'er niet verr' van daen. En als hy sagh, dat 't Kind den Koper wierd overgelevérd, barsteden hem eerst de tranen uyt d'oogen. Eyndlijck kon hy de Gemoedssmerten niet langer uytstaen: beleed, dat dit Kind 't sijne was; en bad, dat het niet verkoght moght werden. Doe velde Koningh Alphonsus 't Vonnis; den Vader sijnen Soon, de Moeder hare vryheyd toewijsende, volgens 't Spaensch Reght. Dit Exempel koomd eenighsins over een met 't Gerigt en Oordeel Salomons; waer van de Heylige Bladeren meldingh doen.

Deese Alphonsus was eenen der wijsste en dapperste Vorsten sijns tijds. — *Voorbeeld van sijn verstand in 't ontdecken van een verborgene saeck.* — *2. Kon. III.*

Deese Koningh Alphonsus las seer vlijtigh de Roomsche Geschiedschrijvers en andere goede Boecken; welcke hy sijne Præceptores (Leermeesters) noemde: maer noch vlijtiger de H. Schrift; gelijck hy dan oock betuyghde, dat hy den Bybel tot 14. malen toe gantschlijck had doorleesen. Oock pleegh hy te seggen: Een ongeleerd Koningh, of Vorst, is niet anders dan een gekroonden Esel.

Had 14. mael den Bybel uytgeleesen.

ANNO CHRISTI.

Wat nu de Hongarische Geschiedenissen belanghd, wy hebben daer van of in de Historien des Keysers Sigismundi, te gelijck Koningh van Hongaryen, of in de Turksche Oorlogen gesprooken, tot op de tijden des Keysers Alberti II., Schoonsoon van Sigismundus. Welcken Albertus, als hy Anno 1439. overleed, sijne Gemalin swanger agterliet: die in 't volgende jaer 1440. een Soon baerde, genoemd Ladislaus. Vermits hy na sijns Vaders Alberti dood ter weereld quam, werd hy in de Historien genoemd Ladislaus Posthumus.

Hongarische Geschiedenissen. Bonfin. Albertus de II. 1439. 1440. Ladislaus Posthumus.

Koningin Elisabeth had den gedaghten haren Man Albertus alreeds te vooren met twee Dochteren verrijckt; namentlijck Elisabeth, Gemalin des Koninghs Casimiri van Polen, en Anna, Echtgenoot van Hertogh Willem van Saxen: doch de Soon Ladislaus moest alleen Erfgenaem sijn.

Alberti Kinderen.

Maer vermits de Hongarische Standen sulck een jongen Koningh niet konden, of veel meer niet wilden hebben, soo riepense Koningh Uladislaus van Polen na Hongaryen, om 't Rijck aen te neemen: verschuppende dus den reghten Erfgenaem Ladislaus Posthumus (gebooren Hongarisch Koningh) in sijne Kindsheyd. Sijne Moeder Elisabeth dit siende, wou geen oorsaeck geven tot inlandsche onrusten en bloedstortingen; insonderheyd, wijl gevaer van de Turken stond te verwaghten. Vlood derhalven met haren Soon na Keyser Frederick in Oostenrijck, als des Kinds naeste Bloedverwant. Dus behield de Polack Uladislaus 't Koninghrijck Hongaryen door geweld, tot Anno 1444., wanneer hy in den Slagh by Varna van den Turkschen Amurath met veele duysend Christenen wierd dood geslagen, gelijck in der Turken Historien van ons verhaeld is.

De Hongariërs verschuppen haren geboornen Koningh Ladislaus en nemen Uladislaus van Polen ten Koningh. P. Callimach. Exp. de pugn. Varn. l.4. Æn. Syl. Hist. Boh. c.57.58.

Doe Koningin Elisabeth uyt Hongaryen na Oostenrijck vlood, namse, nevens haer Soontje en de Kleynodien des Rijcks, oock de Hongarische Kroon met sigh; welke Hongaryen 24. jaren langh heeft moeten missen; tot datse eyndlijck van de Hongariërs gelost wierd. Met deese Kroon (genoemd S. Stephani, of de Heylige Kroon) was 't Kind Ladislaus alreeds gekroond geworden in de vierde maend sijns ouderdoms; derhalven Uladislaus billijck geen Koningh van Hongaryen had mogen werden. Men schrijft, dat de Hongarische Heeren sijner Parthy (te weten, die 't met Uladislaus van Polen hielden), alsse de reghte Hongarische Kroon niet magtigh konden werden, een andere Kroon namen van 't doode hoofd des Koninghs Stephani, en deselve op dat van Uladislaus setteden; 't welck de verstandige voor een quaed Voorteecken hielden: gelijck dan oock den uytgangh leerde, dat de Hongarische Kroon deesen Uladislaus by Varna d'oorsaeck sijns doods is geweest. Van Ladislaus Posthumus sullen wy hier na handelen.

Ladislai Moeder, na Oostenrijck vliedende, neemd de Hongarische Kroon met sigh. — *Aenmerklijckheyd ontrent de Krooning van Uladislaus.*

Op deselve wijs als Hongaryen, was Polen na deeses Uladislai dood, by Varna omgekoo-

Poolsche Geschie-

ANNO CHRISTI. denissen. *Casimir*, Koningh. 1445.

gekomen / Koninghloos. Doe verkooren de Poolsche Standen sijnen Broeder Casimir tot haren Koningh; die tot noch toe Groot-Hertogh van Litthauwen was geweest. In 't begin des jaers 1445. wierd hem de Poolsche Kroon op 't hoofd geset. Doch vermits deeses Casimiri leven en dood valt in de tijd van Keyser Frederick de III., soo is 't hier de gelegenheyd niet / om verder van hem te spreecken.

Noordsche Geschiedenissen. 1425. *Krantz. Dan. l.8. Chron. Hamb. & Holf. Huitf. p.3. Eric. Ups. Hist. l.5.*

In Deenemarken, Sweeden en Noorweegen regeerde ontrent Anno Christi 1425. Koningh Erick, Hertogh van Pomeren, van Koningin Margaretha in Soons-plaets ten Erfgenaem aengenomen. Deese Erick, een Vonnis van Keyser Sigismund ten sijnen voordeel bekomen hebbende tegens de Hertogen van Sleeswijck en Holstein, nam voor / een Toght na 't H. Graf te doen: en weynigh feylden 'er aen / dat hy daer sijn eygen Graf niet vond. Aen sijn Hof had hy een Edelman / die 't heymlyck met sijne Tegenpartyen hield; en aen eenen te Venetien des Koninghs Pourtret oversond / met een bygaende Brief / dat dit was d'Afbeeldingh eens Koninghs / die Heer was van drie Koninghrycken.

Koningh *Erick* besoeckt onbekend 't *H. Graf*; en verradery, door sijn' Afbeeldingh aengeregt; doch hy ontkoomd 't gevaer noch.

Koningh Erick quam te Venetien. Schafte hier 't grootste deel sijner Dienaren af: deed sleghte Kleederen aen / en trad in een Schip / 't welck na Syrien voer. Als hy nu sijne Reys afgeleght had / en weer na huys wou / haelde de Mammeluck, die 't Pourtret van den Venetiaen bekomen had / 't selve voor den dagh / en seyde: Meend gy / dat wy niet weeten wien gy bent? Gy syt een Koningh van drie Koninghrijcken: Sie daer uw Afbeeldingh. Hevigh verschrickte Erick hier over; en wist niet wat hem te doen stond. Doch de Koopliede / die mee in 't Schip waren / spraecken ten besten / soo dat de Mammeluck (dit slagh van volck had doemaels / nevens Judæa, geheel Syrien in) geld nam / en de Koningh liet passeeren.

Oor[illegible]h tegens de Vorsten van *Holstein*.

Doe hy weer in Deenemarcken was gekomen / en hoorde / dat ondertusschen de Vorsten van Sleeswijck en Holstein 't Keyserlijck Vonnis niet hadden gehoorsaemd / begon hy den Oorlogh weer op nieuws. De Zee-Steeden namen sigh de Holsteinsche Vorsten aen: deeden groote schade in Jutland en de nabuerige Eylanden. Leeden oock hier tegens eens de Neerlaegh op Zee. Ondertusschen kon deese maghtige Potentaet de gedagte Vorsten weynigh afwinnen.

1434. Oproer in *Sweeden*, wegens de *Tyrannyen* der *Deensche* Amptlieden. 1435.

Dit braght Koningh Erick groote bekommeringh aen. Maer noch veel meer verdroot hem d'onrust in Sweeden. Want terwijl hy met de Duytsche Vorsten en Steeden besigh was; oock ter dier oorsaeck weynig in Sweeden quam / soo misbruyckten onderwijl de Deensche Amptlieden / in Sweeden gesteld / hare Maght; en schatteden d'Onderdanen / onder de naem van Koninghlyke Contributie, op 't hooghste. D'Adel wou dit niet langer gedoogen; stelden geweld te werck / en dreven de Deenen uyt de Kastreelen en Ampthuysen; waer in sy sigh tot noch toe hadden onthouden. Sulcker wijs hadden se te werck gegaen / dat elck haer moede was. Koningh Erick begaf sigh / om verder opstand te voorkomen / in eygener persoon na Sweeden; en schreef een Landdagh uyt. Doch weynigh feylden 'er aen / dat hy niet gevangen wierd genomen. Onbekend / in vermomde Kleederen / moest hy sigh van hier wegh maecken / en weer na Deenemarken keeren.

ANNO CHRISTI. Gevaer van Koning *Erik*.

Werd de Regeering moede, en leght deselve af. 1438.

Koningh Erick deeser wijs van verdriet en wederwaerdigheyd overvallen / wierd noch / tot vergrootingh van 't een en 't ander / gedwongen / met de Holsteinsche Vorsten en Zee-steeden een Verdragh aen te gaen / 't welck hem en de Kroon Deenemarken noch tot voordeel noch tot reputatie streckte. Dit krenckte hem sodanigh / dat de Regeeringh hem tegens de borst stack; hy deselve afleydde Anno 1438., en weer na Pomeren trock; om daer d'overige tijd sijns levens geruste dagen en een goed leven te mogen genieten. Sijne drie Koninghrijcken gaf hy over aen Paltzgraef Christoffel, de Soon sijner Suster; van wiens bestier wy hier na sullen handelen.

Roomsche Pausen.

Wy keeren ons tot de Pausen van Romen. Keyser Sigismund, en de Vaderen des Concilii van Constans, hadden gemeend / dat door d'affettingh der drie Pausen t'eener tyd / en de verkiesingh van Martinus de V. de saeck geholpen / de Scheuringh in de Roomsche Kerck (van de Latijnen geseght Schisma) wegh genomen sou sijn geweest; doch 't was 'er noch verr' van daen. Want Petrus de Luna, die sigh noemde Benedictus de XIII., schoon van 't Concilium afgeset en vervloeckt / hield sigh echter als Paus / tot sijne dood toe. Doe hy nu gestorven was / bestelde Koningh Alphonsus van Arragon, die geerne een Paus by sigh in 't Rijck had / dat in des gemelden Benedicti plaets eenen anderen wierd verkooren; te weeten, Ægidius Numonius, Domheer te Barcellona, tegens Martinus de V. te Romen. Deese Ægidius hernoemde sigh Clemens de VII. Echter kreeg hy na vier jaren berouw: leydde sijnen Pauslijcken Titel af: keerdde weer tot sijn Canonickschap, en liet Martinus alleen Paus blijven.

Martinus de V.; en tegens hem *Benedictus* de XIII, daer na *Clemens* de VII.; die van selfs sijnen *Titel* afleght.

Martinus alleen Paus.

Eugenius de IV.

Na Martini dood wierd verkooren Gabriel Condelmarius, een Venetiaen, Soon van Angelus Condelmarius, uyt een seer Eedel Geslaght; die Eugenius de IV. wou genoemd sijn. Anno 1431. heeft hy aengevangen 't Concilium van Basel; 't welck seer langh / byna 15. jaren / heeft geduerd. Anno 1434. gingh 't hem wonderlijck. Want als hy had voorgenomen / de Columnesers, seer groote Heeren te Romen, uyt te byten / maeckten deese de geheele Roomsche Burgerschap tegens hem op. 't Stond hem soo na / dat hy sijnen Pauslijcken Rock upttrecken / een Franciscaner Kap aendoen / en een Roey-Schuytje hueren moest / om hem uyt Romen na Ostia te brengen. Echter kon hy niet onbekend blijven. 't Volck liep hem na aen beyde de kanten des Tybers: wierp hem

Oproer tegens hem te *Romen*; waer over. Sijne vlught, en hem aengedanen hoon.

met

met dreck en steenen; deeden hem alle hoon aen/ en begeleydden hem dus een goed stuck weghs. Hier na moest Eugenius sigh met de Columnesers vergelijcken. Deese Paus onderwond sigh/'t Concilium van Basel eerst na Ferrara, vervolgens na Florencen te verplaetsen; waer uyt geen kleyne onrusten in de Kerck sijn ontstaen; doch onnodigh hier te verhalen.

Anno 1439. verklaerde 't Baselsch Concilium hem des Pausdoms onwaerdigh: setteden hem af; en verkooren in sijne plaetse Hertogh Amadeus van Savoyen; die sigh Felix de V. hernoemde. Dus was nauwlijcks 't eene Schisma genedsen/ of daer vertoonde sigh een ander. Op nieuws was de Roomsche Kerck tweehoofdigh. Een gedeelte der Christenheyd hingh Eugenius, 't andere deel Felix aen. Seecker/ een schoone Bestellingh. Vermits deese Scheuring heeft geduerd tot in de tijden van Keyser Frederick de III., soo sullen wy hier na verhalen/ wat voor een eynd deselve genomen heeft.

Wijl Keyser Sigismund een geleerd Vorst was/ en geleerde Mannen bevoorderde/ soo wierden oock onder hem meer Geleerde gevonden/ dan in de tijden voor hem. Want om nu te swijgen van de twee Concilien te Constans en Basel, by welcke sigh bevonden de geleerdste Lieden der gantsche Christenheyd in dien tijd/ soo sijn/ behalven Johannes Gerson, Cancellier te Parijs (van wien hier boven gewagh is gemaeckt) beroemd geweest Petrus de Alliaco, Kardinael en Bisschop van Camerick, Johannes de Turrecremata: Poggius Florentinus: Leonardus Aretinus; Paulus Burgensis; eerst een geleerd Jode, daer na een Christen, en vlijtigh Uytlegger der H. Schrift des Ouden Testaments. Onder de Juristen hebben gebloeyd Franciscus Zabarella: Johannes de Imola: Nicolaus Siculus, anders genoemd d'Abt van Palermo, en veel meer andere. Ontrent deese tijd sijn oock aengesteld d'Academien of Hooge Schoolen te S. Andre in Schotland; te Rostock, en te Leuven in Braband.

Oock hebben ontrent deese tijd geleefd en gebloeyd de beroemde Schilders te Gent in Vlaenderen, Johannes Eyck (van Eyck), en sijnen Broeder Hubertus, eerste vinders van de verwen met Oly te temperen/ daer men tot noch toe alleen Water-verwen had gebruyckt in de Schilderkonst. Hare gemaekte Schilderyen heeftmen na Italien gevoerd; daer se seer dier wierden verkoght. Haer sijn na gevolghd Rogier van der Weyden, te Brussel; Hugo van Leyden, en Lancellot van Brugge.

Anno 1416., als de Vaderen in 't Concilium van Constans niet veel te doen hadden/ geboodense/ te tellen al de Benedictijner-Monicks-Kloosteren in geheel Europa, en 't getal haer over te leveren. Dat der Kloosteren deeses Ordens was 15107. Indienmen nu in yeder Klooster maer alleen 8. Monicken reeckend (immers kanmen geen minder vermoeden)/ soo souden'er doemaels sijn geweest over de 120000. alleen Benedictijner Monicken. Seecker/ een goeden hoop ledigh Volckje; 't welck evenwel eeten en drincken wil. Hoe ontelbaer was dan wel 't getal der andere Monicken/ in soo veelerley Ordens verdeeld.

Op't jaer 1418. stellen de Historien, dat d'eerstemael in Duytschland gesien wierden de Landlopers en Land-dieven/ welckemen Heydenen, of door verbasteringh Heyens noemd. Wat voor een Gespuys dit is/ watse voorgeven van d'oorsaeck haers omswervens/ hare Bedriegeryen en Dieveryen/ kanmen wijdlopigh beschreven vinden by Albertus Crantzius, en Sebastianus Munsterus. Oock getuyghd allerweegen de daeghlijcksche ervarenheyd/ wat voor sijne

Anno Christi. — Concilium van Basel. — Eugenius van 't Baselsche Concilium af, Felix de V. aengestelt; en een nieuw Schisma de Roomsche Kerck. — Geleerde Mannen deses tijds. — Academien. — Beroemde Schilders. Johan en Hubert van Eyck, eerste vinder der Olyverwe. — Getal der Benedictijner Kloosteren, en Monicken. 1416. — Eerste aenkoomst der soo genoemde Heydenen, of Heyens, in Duytschland.

ANNO CHRISTI.

Lieden sy sijn. Derhalven is onnoodigh / van haer verder te spreecken.

Thabor gebouwd.

Anno 1420. is de stercke Stad Thabor in Boheemen door de Hussiten, geduerende d'Oorlogh / gebouwd.

't Eyland Madera ontdeckt. 1420.

In 't selve jaer bevonden sigh twee Astronomi by den Koningh van Portugal; op welker raed hy eenige Scheepen uytrustede / die tusschen 't Land Africa en de Canarische Eylanden heenen voeren; ooch ontdeckten 't vrughtbaer en Suykerrijck Eyland Madera. Dit heeft naderhand aenleydingh gegeven / 't geheele Land Africa om te seylen.

Watervloed in Holland.

In 't volgende jaer (Anno 1421.), 's nagts voor S. Elisabeths-dagh, heeft de Zee in Holland Dijcken en Dammen doorgebrooken; de Landen tot aen S. Geertruydenbergh toe overstroomd. In deese Vloed verdroncken 72. Dorpen / welcke noch van de Wateren bedeckt leggen.

Grouwlijk schaedlijke Aerdbevingh.

In Catalonien, behoorende tot 't Koningrijck Arragon, ontstond Anno 1427. een sware Aerdbevingh / door welcke ontrent 20. Steeden / soo groote als kleyne / over hoop vielen. Oock gingh by Mompellier een Steedje t'eenemael te grond.

Johannes Wiclef weer opgegraven, en verbrand.

Als Johannes Wiclef, een Leerraer in Engelland, die de dwalingen der Roomsche Kerck in leer en leven ernstigh bestrafte / soo met de mond als met de pen / nu 41. jaren onder d'aerde had gerust / wierd sijn Lijck / op bevel van Paus Martinus de V., Anno 1428. weer opgegraven / en opentlijck verbrand. Langh te vooren / namentlijck Anno 1410., waren sijne Boecken / nevens andere / te Praegh aen 't vyer overgelevert.

Sware Watersnood in Duytschland.

In 't jaer 1432., ontrent de Maend Augustus, vielen gintsch en herwaerts in Duytschland sodanige Stortregenen / dat de Rivieren overliepen; byna alle Bruggen / insonderheyd op d'Elve, verbraecken; onnoemlijcke schade aen Menschen / Beesten en Huysen deeden. Alleen in Thuringen gingen 40. Dorpen te grond.

Zneeuw, 40. dagen agter een; en ellende daer uyt ontstaen.

In 't begin des volgenden jaers quam noch een ander ongeluck. 't Zneeuwde veertigh gantsche dagen aghter een; soo dat de Huysen en Schueren op de Dorpen van de Zneeuw overdeckt waren. Ontelbaer-veel Beesten stierven van honger. Harten / Beeren / Wolven / en andere wilde Gedierten / verlieten de Bosschen / en liepen in de Dorpen. Liever wildense sigh laten dood slaen / als langer van den honger gequeld sijn.

Erfvereeniging tusschen Hessen en Saxen.

Anno 1436. wierd vernieuwd 't Verbond en d'Erf-vereeningingh tusschen beyde de Huysen Keur-Saxen en Hessen, vermits de Hessische Landgraef de Keur-Saxische Dochter ten Gemalin nam. Ontrent deese tijd sijn oock / door 't afsterven der Manlijcke Linie, aen 't Vorstendom Hessen gekoomen vier Graefschappen / Dietz, Catzenellebogen, Ziegenhain, en Nidda.

Snoode handeling des Hertogs Ernesti van Bayeren

In 't gemelde jaer regeerde te Munchen in Bayeren Hertogh Ernst, die een taemlijck Bayersch Exces begingh. Sijnen Soon Albrecht, een jong Heer / was geweldig verliefd op eens Baders Dochter van Aughsburgh, een boven maten schoone Maeghd. De Vader onderstond sigh wel / deese Dochter den Jongelingh tegen te maecken / doch te vergeefs. Hy beminde haer even als of 't sijn Echte Vrouw ware geweest. Doe liet Hertogh Ernst haer in een Sack steecken / en te Straubingen van de Brugg' af in 't Water werpen. Dus moestse verdrincken; en dit was op sijn goed Bayersch gehandeld. Als de Soon dit vernam / wierd hy soo toornig / dat hy tegens sijnen Vader een openbare vyandschap opvattede. Niemand kon haer versoenen. Van hertenleed wierd hy seer sieck. Oock had d'Oude berouw van deese sijne daed. Liet by 't Graf der verdronckene Maeghd een Capel bouwen / en ordonneerde / datmen daeglijcks Mis voor hare Ziel sou doen. Doch hier mee was de saeck niet geholpen / noch 't onschuldigh bloed voldaen. Doe 't Kalf verdroncken was / wou men (soo 't Spreeckwoord seght) de Put dempen.

Anno Christi.

tegens een seer schoone jonge Baders Dochter, van sijnen Soon op 't hooghste bemind.

Konst des Boeckdruckens gevonden. Avent. l. 7. Polyd. Virg. de rer. invent. c. 7. Irenic. Exeg. Germ. l. 2. c. 47. Pancirol. t. 2. nov. repert. & Salm. in not.

Alle Schrijvers stellen den aenvangh der eedele Konst des Boeckdruckens op 't jaer 1440. Doch 't gaet hier byna / gelijck met de vindingh des Busschietens. Men is niet eenigh over den persoon des eersten Vinders. De meeste schrijven deese Inventie toe aen Johannes Gutenbergh; en seggen / dat hy een Straetsburger van geboorte was. Andere / welcke beeter kennis van saecken meenen te hebben / noemen hem Johan Gutenbergh ten Jungen; voorgevende / dat hy is geweest uyt 't Geslaght der Ten Jungen, noch hedensdaeghs te Franckfurt aen den Main in waerde en aensien. De naeste na hem werden gesegt Johan Mentel, oock van Straetsburg, en Johan Medembach; daer na Johan Faust, en Johan Schaffer (Scheffer), welke deese Konst aldereerst te Mentz hebben in 't werck gesteld.

Verschillende meeningenhier ontrent.

Sixtus Rusinger van Straetsburgh heeftse naderhand te Napels gebraght / en Ulrick Haente Romen. Dit schrijft dus wel Wimpfelingh van Schletstat: doch in 't Augustiner-Klooster te Heydelbergh, tegenwoordigh genoemd 't Collegium Sapientiæ, of der Wijsheyd, vindmen een Graf-steen / met dit Opschrift:

Hans von Laudenbach ist mein Nam;
Die ersten Bücher druckt ich zu Rom.
Bitt für mein Seel / Gott gibt dir Lohn.

Dus sien wy / dat oock in dit stuck geen regte seeckerheyd is.

Chineesen hebben de Druckkonst gehad langh voor d'Europianen;

Gelijck wy niet loochenen konnen / dat de Bussen en 't Buskruyd by de Chineesen veel eer als by ons in gebruyck sijn geweest; soo moeten wy oock bekennen / dat de gemelde Chineesen langh voor ons de Konst van een slagh des Druckens op Pappier hebben gehad. Doch daer is een groot onderschey dtusschen 't Drucken der Chineesen en der Europianen. De Schriften der eerstgenoemde sijn gesneeden op houtene Tafelen / uytwendigh / of verheven / even gelijck by ons de houtene Platen / gemaeckt van de Figuersnijders in Hout. Doch deese Vormen konnense tot niet anders gebruycken / als tot d'afdruck van 't geen'er op gesneeden is; de

Lette-

ANNO CHRISTI.

Letteren niet van één verdeelen / om andere woorden en bladeren daer mee te vervaerdigen. De verſtandige Leeſer kan derhalven oordelen / of de Lof der Vindingh deeſer Edele Boeckdruckery-konſt de Duytſchen met eenige ſchijn ontrocken / en de Tattaren, of Chineeſen, door de nijdige Uytlanders toegeeygend magh werden.

doch van een geheel ander ſlag.

't Jaer 1442. was een ſeer heerlijck Wijnjaer ; ſoo datmen aen den Rhijn 't Voeder koght voor ſes en een halve Hollandſche gulden ; aen de Main en Necker voor elf Hollandſche Schellingen. Desgelijcks waren de Koorn-vrughten ſeer goed koop. Daer op volghde een langhduerige en ſeer harde Winter. Hier mee beſluyten wy voor ditmael de byſondere Geſchiedeniſſen.

Goed koop Wijnen, en Koorn. 1442.

Na de dood van Keyſer Albertus de II. quamen de Keurvorſten des Rijcks te Franckfurt aen den Main by een / en verkooren / in Alberti plaets / Hertogh Frederick van Ooſtenrijck , Soon des Hertoghs Erneſti van Ooſtenrijck , uyt Cimburga , Hertogin van Maſo?ien, een Provintie van Polen. Hy was gebooren den 21. van September Anno 1415., en gingh nu in 't 27. jaer ſijns ouderdoms. Wierd op den 17. Junius door d'Aerts-biſchop van Keulen in de Stad Aken gekroond / en heeft geregeerd 53. jaren ; ontrent ſoo langh als Keyſer Auguſtus; echter / na gelegenheyd van ſulck een lange tyd / niet veel gedenckwaerdighs verright ; ten ware men ſijn Keyſerdom geheugenis-waerdigh wou maecken / door onder 't ſelve te betrecken / dat de Turckſche Keyſer Mahometh de II. onder hem de Stad Conſtantinopol veroverd / en alſoo 't Grieckſche Keyſerdom te grond doen gaen heeft.

Keyſer Frederick de II. van Ooſtenrijk

Egnat. l. 3. Cuſpin. Naucl. gen. 49.

heeft 53. jaren geregeerd, doch weynigh verright.

Anno 1444., terwijl men genoegh met de Turken te doen had / was'er Oorlogh in Bayeren , tuſſchen Hertogh Lodewijck met den Bult en ſijnen Vader / oock Lodewijck genoemd / die ſijn Hof t'Ingolſtad hield. De Soon klaeghde / dat ſijnen Vader hem had onterfd. Riep ſijnen Bloedverwant Markgraef Albert van Brandenburgh te hulp ; met wiens byſtand hy ſijnen Vader beoorloghde. D'oude Lodewijck moeſt wijcken. De Soon nam 't geheele Land in: en als de Vader na Nieuwburgh aen den Donauw vlood / belegerde hem de Soon in deeſe Stad / en kreegh hem gevangen. Vermits hy nu aen Marckgraef Albert een groote ſom gelds ſchuldigh was voor de gedane Krijghs-onkoſten / ſoo gaf hy den ſelven ſijnen gevangenen Vader in betalingh. Albert hield hem in Heghtenis / tot dat ſijns Vaders Broeder / Hertogh Henrick van Landshut hem voor een ſeer groot Rantſoen weer los kreegh.

Lodewijck met den Bult, Hertogh in Bayeren, beoorlogd ſijnen Vader, krijgd hem gevangen; en leverd hem aen Marckgraef Albert van Brandenburgh, tot betalingh ſijner ſchuld.

By de verkieſingh van Keyſer Frederick, en eenige jaren daer na / duerde 't Concilium van Baſel noch / onder Paus Felix de V.; 't welck ſijnen Tegen-Paus Eugenius de IV. op allerley wijſen ſoght te verſtooren. Of nu wel Keyſer Frederick in 't eerſt Felix voor Paus / en 't Concilium van Baſel voor wettigh erkende / ſoo wendde hy echter naderhand den rock om ; hingh ſigh aen Eugenius, en deed hem alle bevoorderingh tegens de Vaderen des Concilii. Met ſijne bewilligingh quam Anno 1444. de Dauphin Louis, oudſte Soon van Carel de VII., Koning van Franckrijck, met meer dan 30000. Françoiſen door Lotharingen in Sundgauw, om 't Baſelſche Concilium een vrees aen te jagen / en / ſoo 't mogelijck ware / van daer wegh te drijven. Sijnen Overſten Lieutenant was de Graef van Armignac; ter welker oorſaeck ſijn Volck / 't welck de Voortoght had / wierd geheeten d'Armignacken. D'eenvoudige Boeren / welcke dit Franſch woord niet verſtonden / noemden 't geheele Heyr des Dauphins niet anders als d'Arme Gecken;

Toght des Delphins van Frankrijck, om 't Baſelſch Concilium te verſtooren. Simler. Pirckhaim. bell. Helvet. l. 1. 1444.

Sijn Heyr genoemd d'Arme Gecken; en oorſpronck diens naems.

ANNO CHRISTI.

ken; en als haer oock deese naem te langh viel om uyt te spreecken / sleghts de Gecken.

D'Eed-genooten trecken tegens haer op, schoon met een geringh hoopje.

In de Maend Maert quam de Fransche Voordraf tot by Basel. Doemaels lagen de gemeene Eed-genooten voor de Stad Zurich, met welckese in Twist stonden. Deese sonden 600. Mannen uyt haer Leger / en 900. uyt 't Land / tegens de Françoisen voor Basel. Noch 150. Man uyt de Baselsche nabuerschap stieten tot haer. Deese kleyne hoop Switsers greep de Fransche in twee Quartieren aen / en sloegh haer daer uyt / tot op een halve mijl van Basel. Eenige honderden der Arme Gecken verlooren hier 't leven.

Slagh der weynige Switsers tegens de geheele Maght der Françoisen by Basel.

Met d'aenvangh der Maend September ruckte de Dauphin Louis met sijne geheele Krijghsmaght op Basel aen. De Switsers, maer een kleyn hoopje tegens sijn groot Heyr / wilden gewapenderhand binnen Basel trecken. Quamen oock over de Rivier / genoemd de Byrs. Maer ondertusschen bejegende haer de geheele meenighte Françoisen; welcke in 't vlacke opene Veld d'Eed-genooten aenvielen. Daer op verhief sigh een reghtschapen Gevegt; alhoewel de weersijdsche Parthyen seer ongelijck in getal waren. Die van Basel trocken taemlijck sterck onder hare Stads-Vanier uyt / ter hulp der Eed-genooten. Als nu d'Arme Gecken sigh verdeelden / in voorneemen van

de Poort af te lopen / en haer dus buyten te sluyten / moestense sigh haest te rugg' begeven / en weer binnen de Stad wijken / welke anders verlooren ware geweest. De Switsers verweerden sigh tegens den grooten hoop der Fransche van 's morgens af tot op den avond. Niemand daght om te vlieden / tot datse eyndlijck allerweegen omringhd / en byna al t'samen dood geslagen wierden. Doch geenen onder d'Eed-genooten leydde sigh neer tot d'eeuwige slaep / voor dat hy ten minsten een paer Françoisen eerst ter aerden geleght had. Ruym tweemael soo veel Arme Gecken geraeckten hier om 't leven / als 't gantsche getal der Switsers was geweest. Ter dier oorsaeck dorfde de Dauphin niets verder tegens haer ter hand neemen. Echter bleven de sijne dien Winter over in 't Land leggen. Bedreven allerley moedwil / en deeden geweldige schade / volgens de gewoonte der vreemde Natien, wanneerse van de Duytschers in Duytschland te gast werden genoodighd. Kortlijck / de Françoisen handelden hier op goed Crabatisch. Alsse nu d'Elsas op 't uyterste kael gemaeckt en verdorven hadden / wildense in 't volgende jaer weer na huys trecken. Doch hare Natoght wierd door die van Schletstad en der selver Nabueren / t'samen ontrent 400. sterk / manhaftigh aengevallen; soo dat van d'Arme Gecken (selfs volgens der selver bekentnis) over de 500. wierden verslagen. Oock verlooren hier de Franschen 400. Paerden / 9. Stucken Geschuts / en 8. Vanen; nevens veele Wagenen / Curassen, en andere Wapen-rustingen. Dit alles braghten de Schletstadsche in hare Stad.

Sy volhardden in 't Gevegt, tot datse alle dood waren;

doch hadden eerst ruym dubbel soo veel Françoisen neergeleght.

Welcke noch van een andere kleyne hoop Eed-genooten dapper wierden geklopt, met groot verlies.

Oorlogh om de Stad Soft, of Soest, in Westphalen.

Naucler. gen. 49. Æn Sylv. de stat Europ. c. 24. seq.

In de meergedaghte Twisten des jaers 1444., als de Bisschop van Keulen de Burgers van Soft of Soest in Westphalen harder wou parssen als hare Vryheden konden lijden / stelddense sigh tegens hem op. Als hy echter sigh niet wou laten te reght wijsen / vielense gantsch van hem af / en namen de Hertogh van Cleef tot haren Heer aen. Hier uyt ontstond een swaren Oorlogh tusschen Hertogh Adolph van Cleef met de Stad Soest aen d'eene / en de Bisschop van Keulen met sijne Helpers aen d'andere sijde; in welken beyde de parthyen een seer grooten ernst gebruyckten: oock niet eer ophielden / voor datse weersijds sigh arm georloghd hadden. Evenwel is de Stad Soest, na een uytgestane harde Belegeringh en Bestormingh / tot noch

1444.
1445.
1446.

ANNO CHRISTI.

noch toe gebleven aen de Cleeffche en Gulikfche Vorsten.

Nieuwen Oorlogh tusschen de Steeden en Vorsten. 1448. *Annal. Suev.*

Anno 1448. ontstond op nieuws den Oorlogh tusschen de Vorsten en Steeden. D'aenvangh wierd gemaeckt in Wurtenbergerland, daer de Stad Ulm en desselven Graef malkander in't Hayr vielen / en de Lieden verdierven. Uyt Swabenland vloogh d'Alarm over na Neurenbergh; welke Stad door Marckgraef Albert van Brandenburgh-Anspach in de Maend Julius Anno 1449. vyandlijck den Krijgh wierd aengeseght. Byna al de Rijcks-Steeden in Overland sonden de Neurenbergers bystand toe. Hier tegens wierd den Marckgraef van ses Graven geholpen. Albert leed de grootste schade aen Landen en Lieden; vermits veele sijner Dorpen en Vlecken afgebrand wierden / met verderving der Boeren. In tegendeel wierden de Neurenbergers dickmaler uyt 't Veld geslagen. Negen Gevechten en Schermutselen vielen tusschen beyde de Parthyen voor; in welcke Marckgraef Albert tot tweemalen toe soodanige wonden ontfingh / dat hy voor dood wegh gedragen wierd; want altijd wou hy voor aen in 't spits sijn. Of nu wel de Neurenbergers in seven Strijden ondergelegen hadden / soo hebbense echter in den negenden en laetsten weer herwonnen alles watse in de voorige Neerlagen hadden verlooren. Eyndlijck / na twee jaren quam 't tot een Verdragh; doch meer tot voordeel des Marckgraefs / als der Stad Neurenbergh.

Oorlogh tusschen de Stad *Neurenbergh* en Marckgraef *Albert*. *Æn.Syl. c.31.* 1449.

Aenmerklijckheden in den selven.

Tyrannisch gevoerden Oorlogh tusschen de Graven van *Schwartzenburgh*, tot ellendigh verderf van *Thuringen* 1450.

Anno 1450. (want 't scheen / dat ontrent deese tijd geheel Duytschland verdorven moest werden) beoorloghden malkander de beyde Graven van Schwartzenburgh en Thuringen, Henrick en Gunther, Bloedverwanten; in welcken Krijgh sigh vermenghden beyde de Hertogen van Saxen, Keurvorst Frederick, en sijnen Broeder Hertogh Willem: niet / dat het haer soo seer om die van Schwartzenburgh te doen was / als wel om haren ouden wrock en toorn uyt te laten. In deesen Oorlogh / waer in geen gedeelte van vyandschap en tyrannische wreedheyd aghter bleef / wierd niet anders verright / dan Boeren-plonderen / 't Vee wegh drijven / Dorpen en Hofsteeden in brand steecken: gelijck dan op eenen dagh 60. Dorpen in d'asch wierden geleght / en alsoo geheel Thuringerland jammerlyck verdorven. De Stad Gera wierd belegerd; veroverd; 5000. Menschen daer in dood geslagen; de Vryheer deeser Plaets gevangen / en na Boheemen gevoerd. Hertogh Willem wou / dat sijn' Onderdanen hem souden lossen. Doch deesen Heer / der selver armoede en onvermogen ter herten nemende / wou liever een Gevangene sijn en blijven / als oorsaeck geven / dat sijn' arme Boeren tot op 't Margh toe souden uytgesoogen werden door deese Schatting. Weynige sijns gelijcke Heeren soumen hedensdaeghs vinden; en byna soo light een witten Raven / als sulcke / die 't met haer' Onderhoorige soo getrouwlijck meenen. De Heeren willen alles hebben: de Boeren mogen Stroo eeten. Korts daer na is deesen onnodigen en hooghst-schaedlijcken Krijgh / op aenmaningh des Keurvorsten van Brandenburgh, en Landgraefs van Hessen, door ernstigh bevel van Keyser Frederik, tot een Verdragh gekoomen; en van doe af aen een geduerige vriendschap tusschen beyde de Broederen onderhouden geworden. D'oorblasers deeses onheyls ontfingen haren loon: wierden van al hare Goederen beroofd / en in Ballinghschap verdreven.

Getrouwheyd eens *Barons*, tot sijn' Onderdanen.

Aenmerkingh.

ANNO CHRISTI.

De Vreede eyndlijck gemaekt.

Anno 1450. stierf te Heydelbergh Paltzgraef Lodewijck Keurvorst / Soon van Ludovicus Barbatus, of Lodewijck met den Baerd. Hy liet aghter een swangere Gemalin / Margaretha, Dochter des Hertoghs Amadei van Savoyen, daer na Paus geworden. Korts na Ludovici dood braghtse ter weereld een jonge Vorst / Philippus; wiens Vooghd wierd sijns Vaders Broeder Frederick, gebynaemd de Zeeghrijcke, of Victorieuse; anders oock geseght de boose Fritz. Vermits nu sijn Weeskind noch soo gantsch jongh was / hield Frederick voor sigh beswaerlijck / sulk een lange tijd Administrator, of Momboir te sijn. Traghtte derhalven de volle Regeeringh / en de Titel van Keurvorst aen sigh te brengen. Om dit met dies te beeter gevoeghlijckheyd te mogen doen / nam hy de jonge Philips aen in Soonsplaets; en maeckte al sijne hem toebehoorende Landen / datse aen Keur-Paltz souden blijven. Beloofde oock / niet te sullen trouwen / op dat de jonge Vorst door niemand eenige indrangh sou mogen geschieden. D'Onder-Paltz aen den Rhijn nam deese Conditien aen / en huldighde Frederick als Keurvorst. Doch d'Over-Paltzers, insonderheyd die van de Stad Ambergh, wilden hier in niet bewilligen. Beriepen sigh op den Eed / aen Keurvorst Lodewijck, Philippi Vader / gedaen; doch dit is haer qualijck bekoomen / en Frederick bleef evenwel Keurvorst. Hoe 't verder gegaen is / sullen wy hier na verhalen.

Paltzgraef *Lodewijck* Keurvorst sterft.

Sijnen Soon *Philippus* na sijne dood gebooren.

Philippi Oom en Vooghd *Frederick*, werd selfs Keurvorst; en op welke Voorwaerden.

Anno 1452. nam Keyser Frederick de III. sijnen Toght na Romen ter hand. Wierd van Paus Nicolaus de V. en 't gantsche Roomsche Volck (gelijck oock allerweegen in Italien, behalven te Milaen) op 't heerlijckste ontfangen. Hy had een geweldigh-groot Gevolgh by sigh; en daeglijcks vloeyde noch meer Ridderschap en Volck tot hem toe. In de Stad Siena wierd hem toegebraght sijne Bruyd / Leonora, Dochter des Koninghs Eduardi van Portugal, een uytmuntend-schoone Princes; welcke / te gelijck met haren Man / van de Paus gekroond wierd. Frederick had by hem sijnen Broeder Albrecht, nevens Ladislaus, de jonge Koningh van Hongaryen en Boheemen, Soon van Keyser Albertus de II.: welcke hy met sig van Romen na Napels voerde; daer hy by Koning Alphonsus een praghtige Bruyloft hield. Doe hy weer t'huys quam / vond hy niet anders als oproer en onrust in 't Land. D'Oostenrijkers waren niet te vreeden / dat haren jongen Heer aen des Keysers Hof

Keyser *Frederick* te *Romen* gekroond. *Anton.p.3. t.22. §.3. c. 12.*

Sijne Bruyd hem hier toegebraght. En Oproeren tegens hem. *Æn.Sylv. H.st.Boh. c.60.61.& de st. Europ.c.6. Cuspin.*

was. Begeerden/ dat Keyser Frederick hem (Ladislaus) sijn Vaderlijck Erf sou inruymen. De Hongariërs wilden haren Koning oock by haer hebben. Daer-en-boven was sijn' eygene Broeder Albrecht hem tegen; die oock bestelde/ dat Keyser Frederick binnen Nieuwstad in Oostenrijck belegerd wierd: waer toe Graef Ulrick van Cilien niet weynigh had geholpen. Eyndlijck moest de Keyser Ladislaus over geven; die/ nu in 't derthiende jaer sijns ouderdoms/ te Weenen inreed/ en met groote blijdschap des Volcks daer ontfangen wierd. Hier stelde hy over sijne Landen drie Stadhouders. Johannes Hunniades, Waywoda van Sevenbergen, beval hy Hongaryen. 't Koninghrijck Boheemen aen Georgius Pediebrad; en Oostenrijck aen Graef Ulrick van Cilien: welke Ulrick oock de jonge Koningh by sigh behield. Keyser Frederik had noch de Hongarische Kroon by hem/ en begeerde deselve niet over te leveren. Doe viel de Stadhouder Hunniades met 12000. Paerden in Oostenrijck: plonderde/ verbrandde/ verwoestte alles wat tusschen Weenen en Stiermarck leght. Kon echter hier door de Kroon niet bekoomen. Anno 1453. wierd de jonge Koningh Ladislaus na Praegh gevoerd/ en daer gekroond tot Boheemsch Koningh. Hier bevestighde hy de Standen hare Privilegien, en de Hussiten de vryheyd harer Religie.

Keyser Frederick binnen Nieuwstad in Oostenrijck belegerd.

1452. *Moet de Hongariërs, Boheemers en Oostenrijkers haren Koningh en Heer Ladislaus overgeven.*

In 't voorgaende jaer hadden de Graven van Lutzelstein en Westerrijck (doemaels seer maghtigh; en die sigh oock verlieten op den Hertogh van Burgundien) Paltzgraef Frederick Keurvorst veelerley leed/ en den Paltz geen kleyne schade toegevoegd. Daer op belegerde Frederick de Stad en 't Slot Lutzelstein; gingh oock soo langh hier mee voort/ dat hy deese beyde veroverde. De Graven ontquamen 't wel/ doch verlooren al haer Land/ en stierven eyndlijck in Ballinghschap.

De Graven van Lutzelstein door Paltzgraef Frederick verdreven. Trithem.

In 't volgende jaer kreeg Paltzgraef Frederick aen den Rhijn nieuw werck. Een goed deel Heeren/ insonderheyd de Bisschop van Mentz, Hertogh Lodewijck de Swarte van Veldentz; de Graven van Nassauw, Leiningen, Wertheim, Hennebergh, en meer andere/ hadden sigh tegens hem verbonden; en stroopten in den Paltz, tot voor 't Steedje Pfedersheim, niet verr' van Worms. Paltzgraef Frederick ruckte haer met sijn Volck onder d'oogen; en daer op viel een ernstigh Gevecht voor; waer in de gedaghte Heeren overwonnen/ en harer eenige gevangen wierden: welcke de Bisschop van Mentz beloofde/ weer te sullen lossen. Maer als 't hem aen geld ontbrack/ moest hy Palzgraef Frederick eenige Vlecken aen de Bergh-Straet overgeven/ wijl 't Rantsoen dertigh-duysend Goud-guldens bedroegh. Hertogh Lodewijck de Swarte was 't voor dit mael door de vlught ontkoomen.

Paltzgraef Frederick heeft veele vyanden.

Slagh by Pfedersheim, waer in hy de Zeege behoud; en groot Rantsoen van de Gevangene bekoomd.

Anno 1453. wierd de Stad Constantinopol door de Turcksche Koningh Mahometh de II. stormenderhand ingenoomen: waer van wy hier na onder de Turcksche Geschiedenissen verder berigt sullen geven.

De Turck verovert Constantinopel.

In 't jaer 1455. droegh sigh een wonderlijke Menschen-dievery in Meissen toe. Seeker Edelman/ genoemd Cuntz van Kauffingen, een goed Soldaet/ die Keurvorst Frederick de II. van Saxen in d'Oorlogen had gediend/ wierd eens van de vyanden gevangen bekoomen. Frederick loste wel d'andere Gevangene/ maer niet deesen Cuntz van Kauffingen; die derhalven sijn losgeld selfs moest opbrengen; 't welck hem al sijn goed kostte. Als hy nu weer vry was/ versoght hy tot eenige malen toe vergoedingh by den Keurvorst; doch te vergeefs. Doe bedagt hy een list/ om daer door sijne schade in te halen. Op 't Slot t'Altenbergh in Meissen wierden opgevoed de twee jonge Vorsten/ Ernestus en Albertus, Soonen van Keurvorst Frederick. Cuntz nam voor/ deselve wegh te voeren. Op den 7. van Julius, als Frederick met sijne gantsche Hofhoudingh te Leipzigh was/ en sigh daer vrolijck maeckte/ quam Cuntz van Kauffingen 's nagts voor 't Kasteel. Doe hy nu van de daer in sijnde Kock bericht van alles had ontfangen/ sloeg hy/ met desselven hulp/ de Ladder aen: quam in de Kamer der jonge Heeren; greep deselve; dreyghde haer de dood/ indiense eenigh geluyd maeckten: liet haer/ met hulp der by hem sijnde/ aen Touwen ter venster uyt/ en voerde haer/ wel gebonden/ van daer wegh. Hy meende haer na Boheemen te brengen; en dat dan haren Vader haer dier genoegh sou moeten lossen. Quam oock in 't Boheemen-Woud, aen de Grensen van Meissen; en daght/ dat hy 't nu gewonnen had. Doch vermits de jonge Princen sigh kraghtloos bevonden/ en/ na der Kinderen gewoonte/ eeten wilden/ soo vreesde deese Rover/ datse souden mogen flauw werden/ en versmaghten. Begaf sigh derhalven by een Koolbrander/ die haer sulcke Spijs gaf/ als hy had. Ondertusschen wierdmen t'Altenburgh deese Dieffstal gewaer. Veele begaven sigh gewapend op reys/ om den Rover te vervolgen. Eenige troffen de reghte wegh/ en vonden Cuntz met de jonge Vorsten in de Hut des Koolbranders. Gesamentlijck wierdense na de Stad gevoerd; en al de geene/ welcke deel aen deese daed hadden/ ter dood veroordeeld: eerst de Kock met eenige andere gevierendeeld; welcke Straf Cuntz moest aenschouwen. Vervolgens hieuw men hem 't hoofd af; en dus kreegh hy den loon sijner wraeckgierigheyd.

Cuntz van Kauffingen steeld de twee jonge Soonen van Keurvorst Frederick van Saxen; en waerom.

Voerd deselve na Boheemen, en tot wat eynd.

Werd onderwegen betrapt.

Hoe gestraft.

Anno 1458. belegerde Hertogh Lodewijck van Bayeren de Stad Donauwaerd; en veroverde deselve. Keyser Frederick hield doemaels een Rijcksdagh te Neurenberg; schreef van daer aen den Bayer, en gebood hem/ van de Stad af te trecken. Hertogh Lodewijck hier over vertoornd/ verscheurde opentlijck 't Keyserlijck Mandaet. In 't volgende jaer deed Frederick hem in den Rijcksban; en beval d'uytvoeringh aen Marckgraef Albert van Brandenburgh. Doch Hertogh Lodewijck kreegh hulp van Paltzgraef Frederick Keur-

Hertogh Lodewijck van Bayeren van de Keyser in den Rijksban gedaen: doch hy past'er niet op. Trithem.

ANNO CHRISTI.

Keurvorst; en maeckte Marckgraef Albert door roven en branden in sijn eygen Land soo veel te doen / dat hy d'Executie vergat / en sigh genoodsaeckt vond / tot een verdragh te treeden.

Strijd tusschen twee Aerts-bisschoppen van *Mentz*, *Naucler. gen.* 49.

Den 6. May Anno 1459. stierf Diederick Schenck van Erpach, Aerts-bisschop van Mentz. Na 43. dagen wierd / met eenparige bewilligingh des Capittels, in sijne placts verkooren Graef Diether van Ysenburgh en Budingen. Paus Pius de II. was deesen Diether seer ongeneegen / om seeckerer oorsaecken wil; onder welcke niet de minste was / dat Ysenburgh sigh beswaerde / soo een groote som gelds voor 't Pallium na Romen te senden; seggende daer-en-boven / dat dit vergeeffsche en onnodige kosten waren.

Veroorsaekt door Paus *Pius* de II.

Daer op wierd de Dom-heeren van de Paus bevoolen / datse eenen anderen ten Aerts-bisschop souden verkiesen: welcke / wijlse niet geerne sagen / dat Ysenburgh in goede vriendschap en nabuerschap stond met Paltzgraef Frederick (dien de Paus oock vyandig was) / na een kort overlegh Graef Adolph van Nassauw deese Staet opdroegen. Waer uyt niet anders dan ellende en bloedstortingh is ontstaen.

Oorlogh tusschen deese beyde.

Want dien van Ysenburgh liet sigh door 't Pauslijck Bevel niet affschricken / maer weerstond desselven uytgesondene / welcke gintsch en herwaerts in Duytschland geld versamelden / onder schijn / dat het tegens de Turken sou aengeleght werden. Dus quam
1461. 't Anno 1461. tot een Oorlogh. Aerts-bisschop Adolph van Nassauw had eerst Paltzgraef Frederick op sijne syde / tegens dien van Ysenburgh: die sigh een grooten Aenhangh maeckte tegens Adolph en Frederick, sijne weerparthyen.

Paltzgraef *Frederick* heeft op eenmael 18. Vorsten tot vyanden. *Trith. in Chron. Hirs. vol.* 2. *Georg. Heimb. in App. à Pio II. ad Concil.*

Trithemius, Abt van Spanheim, steld aghtthien Vorsten en Heeren / welcke den meergedaghten Paltzgraef-Keurvorst Frederick t'eener tijd tot vyanden had. Onder deselve waren de voornaemste Keyser Frederick de III.: Marckgraef-Keurvorst Albert van Brandenburgh: Hertogh Albert van Saxen: Aerts-bisschop Diether van Mentz: Aerts-bisschop Johannes van Trier: Bisschop Georgh van Metz: Bisschop Johannes van Spier: Hertogh Lodewijck de Swarte van Zweybrucken: Marckgraef Carel van Baden: Graef Ulrick van Wurtenbergh: Graef Erick van Leiningen, &c.: waer tegens Paltzgraef Frederick van niemand wierd bygestaen / dan alleen van Hertogh Lodewijk de Rijke in Bayeren, en Landgraef Lodewijck van Hessen.

Voortsettingh des Oorloghs tusschen de twee Aerts-bisschoppen.

De gemelde Landgraef braght het eyndlijck daer toe / dat tusschen Paltzgraef Frederick en Aerts-bisschop Diether van Ysenburgh een Verdragh wierd gemaeckt. Gelijck dan oock Diether van doe af de hulp van Frederick tot sijn groot voordeel heeft gebruyckt. Want als Adolph van Nassauw byna Meester van 't spel was geworden / braght Paltzgraef Frederick te weegh / dat dien van Ysenburgh negen Steeden en Ampten in 't Aerts-bisdom Mentz by bleven / terwijl al d'overige van hem af / en dien van Nassauw toevielen. Voor deese moeyte en aengewendde onkosten moest Aerts-bisschop Diether aen Paltzgraef Frederick betalen 100000. Duytsche guldens. Doch wijl'er geen geld was / gaf hy aen hem voor deese Som 't stuck Lands van Heydelbergh aen geene syde de Necker-Brugg' tot aen Diepurgh, genoemd de Bergh-straet; waer in de voornaemste Plaetsen sijn 't Kasteel Starkenburgh; de Steedjens Heppenheim en Bensheim; nevens een groot deel seer schoone Vlecken en Dorpen: echter onder voorwaerde / dat dien van Mentz dit onderpand weer sou mogen lossen. Al langh te vooren (Anno 1232.) had Aerts-bisschop Seyfried deese geheele Streeck Lands / of de Berg-Straet, 't Klooster Lorsch affhandigh gemaeckt / en 't Aerts-bisdom Mentz ingelijfd. Dus gold hier 't Spreeckwoord: Soo 't gekoomen was / is 't gegaen. Adolph van Nassauw aen d'andere syde / om sijne Vrienden en Helpers aen sigh te houden / gaf haer (te weeten Hertogh Lodewijck de Swarte van Zweybrucken, en Markgraef Carel van Baden) veel treflijcke Steedjens en Vlecken / insonderheyd op den Gauw, en aen de Grensen des Hondsrughs: doch niet langh daer na heeft Paltzgraef Frederick haer al deselve weer ontnoomen door geweld van Wapenen. Deeser wijs wierd 't Aerts-Stight Mentz niet weynigh geplukt / en de Paltz merckelijck veel vergroot.

Paltzgraef *Frederick* helpt Aerts-bisschop *Diether*.

De *Bergh-Straet*, watse is; en hoe aen den *Paltz* gekomen;

te vooren behoord hebbende aen 't Aerts-bisdom *Mentz*.

Drie Vorsten vallen in 't Land van Paltzgraef *Frederick*, met een groot getal Krijghsvolck; 1462.

Anno 1462., als de vyanden van Paltzgraef Frederick bericht wierden / alhoewel valschlijck / dat hy na den Over-Paltz was vertrocken / namense voor / een Strooperye in den Onder-Paltz te doen. Daer op voeghden den Marckgraef Carel van Baden, sijnen Broeder Bisschop Georgh van Metz, en Graef Ulrick van Wurtenbergh met hare Helperen / sigh t'samen / sterck 600. te Paerd / en 6000. te Voet. Met deesen hoop strooptense wijd en breed aen de Necker. Belegerden ook 't Steedje Heydelsheym in Brurein. Paltzgraef Frederick begaf sigh persoonlijck met een deel goede Soldaten in 't genoemde Steedeken: stelde hier noodwendige ordre / en reed by naght weer van daer. Als de vyanden 's anderen daeghs gewaer wierden / dat de Besettingh in Heydelsheym versterckt / en alles seer wel geordonneert was / trockense van daer af / en sloegen haer Leger neer niet verr' van Heydelbergh. Hier quamen by haer 400. Ruyters en 3000. Voetkneghten / haer door Aerts-bisschop Adolph van Nassauw toegesonden. De drie genoemde Vorsten deese hulp bekoomen hebbende / trocken met ontrent 1000. Paerden uyt; lieten 't Voetvolk in 't Leger / en deeden geen kleyne schade door Roven en Branden / tot aen Seckenheym, geleegen ontrent een mijl weghs van Heydelbergh aen den Necker. Paltzgraef Frederick hier van verwittighd / reed 's morgens voor dagh met 700. Paerden uyt Heydelbergh; oock eenigh Voetvolck by sigh hebbende. Noch 300. Ruyters van Ysenburgh

en doen daer groote schade.

De Paltzgraef trekt tegens hem op.

burgh

ANNO CHRISTI.

Slaet, en krijghd alle drie de Vorsten gevangen.

burgh quamen by hem. Met deesen hoop gingh hy in 't soo genoemde Fronholtz in Embuscade leggen / tot dat de vyanden voorby getrocken waren. Doe viel hy van aghter op haer in; en scheurde haer' Ordening. Schoonse sigh dapper verweerden / soo wierden'er echter veele verslagen; en daer onder de twee Graven van Helffenstein en Salm. 't Getal der Gevangene was ontrent 500. behalven noch de drie Vorsten van Metz, Baden en Wurtenbergh; welcke naderhand sigh moesten los koopen voor d'opbrengingh van een groot Rantsoen. Dit Gevecht is voorgevallen op S. Petri en Pauli dagh, den 29. van Junius Anno 1462. Deese Zeege van Frederick behaeghde noch de Paus noch de Keyser: echter kondense 't niet veranderen. Beyde onderstondense sigh wel / Hertogh Philips van Burgundien, of desselven Soon / tegens Paltzgraef Frederick aen te hitsen; doch deese hadden'er geen lust toe.

't Welck noch de Paus noch de Keyser behaegde.

Aerdigh bedrijf van Paltzgraef Frederick tegens de gevangene Vorsten, haer Vorstlijke Spijsen doende opdisschen, doch sonder brood, en waerom.

't Is een gemeen seggen in den Paltz, dat Paltzgraef-Keurvorst Frederick de drie Gevangene Vorsten 's avonds Vorstlijcke Spijsen deed opdisschen / doch verbooden had / Brood daer by te stellen. Alsse nu langh daer op gewaght hadden / en echter geen Brood op de Tafel quam / eyschtense 't eyndlijck; doch de Keurvorst deed haer aenseggen: Vermitsse 't Koorn op de Velden door de voeten harer Paerden vertreeden / de Molens verbrand hadden / soo konnen geen Brood backen. Dus moesten deese goede Heeren dien avond / schoon seer hongerigh en vermoeyd / haer' avondmaeltijd sonder brood doen; en hier uyt leeren / hoe veel'er gelegen is aen de behoudingh des Veldbouws; 't welck echter van de Krijghsgorgelen weynigh in aght genoomen werd / welke de Landen verwoesten / de Boeren hare Paerden en Ossen van de Ploegh uytspannen / &c.

De Stad Mentz door verradery van binnen, geweldadigh ingenomen: Naucler. gen. 49.

In 't gedaghte jaer 1462., als Aerts-bischop Diether van Ysenburgh nu meende gerustlijck vast te sullen sitten / was hy sijn ongeluck aldernaest. Want op den 27. van October wierd de Stad Mentz door sijne vyanden / Aenhangers van Adolph van Nassauw, ingenoomen. De Burgers hielden 't wel met Ysenburgh, doch daer waren oock Verraders onder haer / gelijck meest allerweegen. De Geschiedboecken noemen'er insonderheyd twee / Ortwein en Dudo, welke sigh met Hertogh Lodewijck de Swarte van Zweybrucken, en de Graven van Sultz en Koninghsteyn hadden vergeleecken / haer met haer Volck by naght in de Stad te brengen. Dus quamen deese Heeren op den avond van S. Simon en Juda voor Mentz, by sigh hebbende taemlijck veel Krijghsvolck / en de Boeren uyt 't Rhijngauw. De Ladders wierden aengeslagen aen seeckere Plaets / daermen had gemeend onmogelijk te sijn / binnen te konnen koomen; waerom hier oock geen Waght was gesteld. Eerst klommen / met hulp der Verraders / eenige weynige in de Stad. Deese snelden terstond na de Gauwpoort. Hieuwen deselve met Bijlen en andere Instrumenten op / en lieten 't daer buyten staende Volck binnen. De Burgers deesen Alarm, en 't geschreeuw der Waghten hoorende / greepen in 't duyster na hare Geweeren; liepen / sonder ordre / toe op d'aendringende vyanden; en dreven haer tot tweemalen toe te rugg'. Doch de Verraders staecken op twee Plaetsen de Stad in brand. Doe de Burgers de vlammen sagen / ontviel haer 't hert: en als'er nu alreeds over de 300. der hare verslagen waren / moesten d'andere sigh overgeven / en de Wapenen neerleggen. Al die deselve hadden gevoerd / moesten terstond ter Stad uytgaen / sonder datse eerst eens na huys moghten keeren / om van Vrouw en Kinderen afscheyd te neemen. Daer op wierd de gantsche Stad Mentz uytgeplonderd: en vermits de nabuerige Edellieden / desgelijcks de Kloosteren en Boeren / hare beste Goederen in deselve hadden geberghd / soo wierd hier een geweldigen Buyt geroofd; wijlmen in deese Plonderingh noch Geestlijke noch Weereldlijcke / noch Monicken noch Nonnen verschoonde. Joden en Papen wierden aen een geknoppeld; na Elsas gevoerd / en daer gerantsoeneert. Al die 't met Bischop Diether hadden gehouden wierden ter Stad uytgejaeghd. Hy selfs was doemaels in 't Slot van Mentz, by sigh hebbende de Graef Philips van Catzenellebogen. Maer alsse hoorden / dat de Stad was ingenoomen / lietense sigh aen Touwen uyt een Venster af / en ontvlooden in een Schuytje over den Rhijn.

en gantsch deerlijck geplonderd.

Aerts-bischop Diether ontkoomd noch door de vlught.

Verdragh tusschen d'Aerts-bischoppen Ysenburgh en Nassauw. 1463.

In 't volgende jaer wierd tusschen beyde de Bischoppen / dien van Ysenburgh en Nassauw, te Franckfurt aen den Main een Verdragh getroffen; waer by Diether van Ysenburgh aen Adolph van Nassauw afstond 't Aerts-bisdom Mentz; dies dat hy voor de gantsche tijd sijns levens sou besitten d'Ampten Lonstein, Hochst, Steinheim, en Diepurgh, met al de Toebehoorten / en d'Inkoomsten der Steeden, Kasteelen / Dorpen en Tollen tot sijn gebruyck. By deese Vergelijckingh wierd Paltzgraef Frederick niet vergeeten / die hier een goede pluck deed. Als nu Aerts-bischop Adolph van Nassauw hier na overleed / quam Diether van Ysenburgh weer tot 't Aerts-bisdom en Keurvorstendom; 't welck hy oock van doe af tot sijne dood toe beseeten heeft.

Ysenburgh na Adolph dood weer Aerts-bischop.

Hertogh Carel van Burgundien handeld seer hard te Dinant. 1465.

Anno 1465. en 1466. heeft Hertogh Carel van Burgundien, noch by 't leven sijns Vaders Philippi, die van Luyck seer hard benauwd / en haer gedwongen tot seer beswaerlijcke Accoorden. Daer op de Stad Dinant belegerd; veroverd / en 800. persoonen ter verdrinckingh in 't Water doen werpen.

Pruyssen koomd van 't Duytsche Rijck aen Polen. 1466. Chron. Belg.

Anno 1466. is de Hoogh-meester in Pruyssen, eenen van Elrichshuysen, door afval der Onderdanen / en 't geweld des Konings Casimiri van Polen, genoodsaeckt geworden / een schaedlijck Verdragh met den Polack aen te gaen; waer door 't grootste deel des Lands Pruyssen aen den Koningh bleef / en 't overige

ge

ANNO CHRISTI.

Annal. Fland. Alb. Crantz. 1468.

ge gemaeckt wierd ten Leen der Poolsche Kroon; grootlijcks tot schimp der Duytsche Natie. Hier by bleef Keyser Frederick stil sitten; en liet dit / nevens meer andere dingen / dus heenen gaen / wijl 't sijn persoonlijck of bysonder Interes niet betrof. Oock heeft hy met stilswijgen aengesien / dat de Hertogen van Pomeren Anno 1468. door Keurvorst Frederick van Brandenburgh aengevallen / en 't Land weersijds door den Oorlogh verdorven wierd. Deese verwoestingh sou noch langer geduerd hebben / indien 't niet tot een Vreede ware gekoomen door onderhandeling des Koninghs van Polen.

Verwoestenden Oorlogh van *Brandenburgh* tegens *Pomeren*.

Aenvangh des verderflijken *Keulschen* Krijghs. *Arnold. de Lalaing. T.2.rer. Germ. Trithem.*

In 't voorgedaghte jaer verhief sigh een schaedlijcke onrust tusschen Aerts-bisschop Ruprecht, die een Paltzgraef en Broeder van Frederick de Zeeghrijke was / aen d'eene / en sijn Capittel met de Ridderschap des Aerts-Stights Keulen aen d'andere sijde. De Bisschoplijcke Inkoomsten waren door de voorige Aerts-bisschoppen soodanigh vermindered en met Schulden belast geworden / dat'er nauwlijcks soo veel / als een Bisschop tot sijn eerlijck onderhoud van noden had / was overgebleven. D'Aerts-bisschop sprack de Domheeren en gantsche Geestlijckheyd aen om een Subsidium; gelijck oock de Leenlieden des Stights; doch kon niets bekoomen. Vermits hy dan met goedheyd geen onderstand sagh te krijgen / nam hy toevlugt tot sijnen Broeder Paltzgraef Frederick: die met een Krijghsheyr te Paerd en te Voet / nevens veel Geschut / den Rhijn afquam / ter hulp des Aerts-bisschops. Hy verschrickte niet alleen de Leenlieden deeses Stights / maer oock de geene / welcke Goederen en Renten Pands-wijse besaten / soodanigh / datse meerendeel uyt 't Land weecken. Doe nam Paltzgraef Frederick in de Steeden Bon, Neusz (Nuys), Zullich, Bruel, Lintz, Nurbergh in der Eyfel, Andernach, Altenaer, Rinbach, Rolands-Eck, Kempen, Erpenrode, nevens veel andere / welcke hy sijnen Broeder in handen stelde. Doch dit alles is Aerts-bisschop Rupert, doe sijnen Broeder Frederick gestorven was / ten arghsten bekoomen; en heeft hem sijn leven gekost.

Waer uyt deselve haren oorsprongh nam.

Keyser *Frederick* de III. doet een bespotlijke Beedevaert na *Romen*. 1469. *Piccolom. Comm. l.7. Volaterr. l.23.*

Anno 1469. nam Keyser Frederick de III. voor / op dat hy eenmael wat deed / een Bedevaert na Romen te verrighten / om daer de Reliquien en Heylighdommen te besoecken. Hy trock derwaerts als een Pelgrim, met een geringe / onaensienlijcke vergesselschappingh; en passeerde midden in de Winter 't Geberght; dus in Italien koomende. D'Italianen, welcke niet gewoon waren / dat een Duytsch Keyser soo gantsch slegt sigh quam vertoonen / dreven haren spot met hem; wijlse wisten / ten deelen door eygene kennis / ten deelen uyt de Historien, met hoe veele duysend gewapende Mannen te paerd en te voet de voorige Keysers haer plegen te komen besoecken. Wierd derhalven van weynige na behooren eerlijck ontfangen; van 't grootste deel veraght en belagcht: evenwel van Paus Paulus de II. vriendlijck genoegh verwelkoomd: die hem oock seven dagen langh te Romen by sigh hield / tot dat hy alles genoegh had besightighd. Daer na trock de goede Bedevaert-reyser met een evengelijck Respect weer na huys.

ANNO CHRISTI.

Aenvangh des *Burgundischen* Oorloghs tegens de *Switsers*. *Pirckhaim. l.1. bell. Helvet. Fel. Fabri Hist. Suev. l.1.c.10.*

Anno 1473., als Hertogh Sigismund van Oostenrijck in Strijd stond met d'Eedgenooten, of Switsers, wou hy haer een maghtigen Nabuer aen de sijde setten. Verpandde derhalven aen Hertogh Carel van Burgundien sijne Landen in Elsas, Sundgauw en Briszgauw voor 70000. Goudguldens. Carel stelde daer in ten Landvooghd Pieter van Hagenbach: die sulck een Godloose en Tyrannische regeeringh voerde / dat de Land-Standen te Brisack hem gevangen namen; van veele boosdaden overtuyghden / en eyndlijck deeden onthoofden. Hier uyt ontstond den Burgundischen Oorlogh / welcke soo veel goed en bloed / selfs oock Hertogh Carel 't leven gekost heeft.

Hertogh *Carel* van *Burgundien* begeerd van Keyser *Frederick*, dat hy hem Koningh sou maken.

Eyndlijck quam in September desselven jaers Keyser Frederick te Trier. Hier besogt hy Hertogh Carel van Burgundien: en onder haer beyde wierd gehandeld van een Houwlijck tusschen des Keysers Soon Maximiliaen, en des Hertoghs eenige Dochter Maria. Carel begeerde oock van Keyser Frederick, dat hy Burgundien, t'samen met de Nederlanden, tot een Koninghrijck / en hem ten Koningh sou maecken. Doch als sijne Majesteyt dit niet kon goed vinden / en Carel echter seer hevigh aendrongh / soo trock Frederick in stilheyd van Trier wegh. 't Scheen / dat hy selfs op des Rijcksbodem voor Hertogh Carel bevreesd was.

Vervolgh des *Keulschen* Oorloghs. *Trithem.* 1474.

Korts hier vooren hebben wy gewagh gemaeckt van de hulp / die Paltzgraef Frederick de Zeeghrijke sijnen Broeder Aerts-bisschop Ruprecht van Keulen beweesd. Soodanigh verdroot dit Keyser Frederick, dat hy Anno 1474. Paltzgraef Frederick in den Rijcksban verklaerde; doch hy paste weynigh daer op / wijl deese Ban geenen nadruk had. Echter verkoos 't Dom-Capittel te Keulen in plaets van Ruprecht eenen anderen ten Bisschop; namentlijck / Landgraef Herman, Prooft t'Aken; dien Keyser Frederick oock de Regalien des Aerts-Stigts verleende. Hier tegens versoght Aerts-bisschop Ruprecht Hertogh Carel van Burgundien ten bystander: die hem oock met'er daed te hulp quam; met eenige duysend Mannen in 't Aerts-Stight viel; groote schade daer in deed / en Neusz, of Nuys, belegerde. Ondertusschen verbonden sigh Hertogh Sigismund van Oostenrijck, Hertogh Renatus van Lotharingen, en de Switsers met malkander tegens den onrustigen Hertogh van Burgundien; voor wiense alle sigh bekommeren en vreesen moesten.

Hertogh *Carel* van *Burgundien* menghd sigh daer in; en belegerd *Nuys*.

Eenige Vorsten verbinden sigh tegens hem. 1475.

Anno 1475. deed Hertogh Renatus van Lotharingen, volgens 't bedingh des Verbonds / een Inval in Luxemburgerland, behoorende aen Hertogh Carel, die ter dier tijd voor Nuys lagh; en door de langhduerige Beleegeringh de Stad tot sulck een hongersnood had gebraght / dat alreeds eenige honderden Paerden daer in gegeeten waren; derhalven

ANNO CHRISTI.

de Stad Keulen sigh in geen geringe sorgh bevond.

Verlaet *Nuys.*

Doe nu Keyser Frederick met de hulp des gantschen Rijcks oock den Rhijn aftrock/ bracht Hertogh Carel met de sijne van voor Nuys op/ na dat hy by de 12000. Mannen voor deese Plaets had verlooren/ en onnoemlijck-groote onkosten gedaen. Noch in den Herfst desselven jaers viel hy aen op den Lotharinger, en maeckte sigh meester van byna sijn gantsche Land. Won oock selfs de Hoofd-stad Nancy. Hertogh Renatus moest de vlught neemen. Begaf sigh eerst na Koningh Lodewijck (Louis) van Franckrijck; vervolgens na d'Eed-genooten; insonderheyd na Bern; versoeckende hulp/ welcke hem oock toegevoeghd wierd.

Neemt byna geheel *Lotharingen* in.

Treckt op tegens d'*Eed-genooten.* 1476.

Comin. l. 6. 7. Pirkhaim. l. 1. de bell. Helvet.

Vermits nu de Switsers Hertogh Renatus bystand deeden/ soo liet Hertogh Carel den Lotharinger varen/ en wendde sigh tegens d'Eed-genooten. Veroverde oock twee Kasteelen/ niet verr' van Gransen geleegen. Vond daer in 500. Switsers, van de gedagte Eed-genooten hier in Besettingh geleght. Deese deed hy gesamentlijck aen de naeste Bomen ophangen; vijf of ses aen eene Tak. Als d'Eed-genooten sulcks verwittigd was/ quamen sy/ en met haer een taemlijken hoop volck uyt Sundgauw, Briszgauw en t Swarte-Woud (Schwartzwald), om den Hertog (bygestaen door de Koningh van Engelland, de Hertogh van Milaen, en de Hertogin van Savoyen) aen te grijpen.

ANNO CHRISTI.

Æmil. l. 10. Naucl. gen. 50.

Snoode bedrijven van Hertogh *Carel* tegens de *Switsers*, en tegens sijn woord.

Ondertusschen vermeesterde Hertogh Carel 't Steedje Gransen; en bestormde daer op 't Slot/ door de Switsers beset. Hy bood de daer binnen leggende goed Accoord aen/ en beloofde haer alle genade. 't Guarnisoen liet sigh bepraten; en de Hoofdman gaf 't Slot op. Maer als nu de Switsers meenden uyt te trecken/ wierd haer van de Burgundiërs geen woord gehouden. Want Hertogh Carel deed'er 80. aen Bomen ophangen; en 200. verdrincken. D'overige hield hy gevangen.

Eerste Slagh tusschen de *Switsers* en Hertogh *Carel*:

Ondertusschen quam by d'Eed-genooten 't Volck/ haer toegesonden van de Steeden Basel en Straetsburgh; desgelijcks d'Oostenrijcksche Ruytery. Gesamentlijck vielense op 't Volck des Burgundiërs aen/ die sijne Slaghordeningh noch niet ten vollen gemaeckt had. Na een kleyne tegenstand namen de Burgundische de vlught. De schade was wel niet seer groot/ soo veel de verslagene betreft; wijl de Burgundiërs, tegens des Hertoghs wil/ al te vroegh gingen loopen: doch 't gantsche Leger en de Wagenburght/ (waer in een meer dan Koninghlijcke overvloed was van goudene en silvere Vaten/ Eedele Gesteenten/ welcker gelijcke in de Weereld nauwlijcks te vinden waren/ Tapitseren/ &c.); al 't grof Geschut/ Ammunitie, Wapenen; een ongelooflijck-groote voorraed van Spijsen en Speceryen, was verlooren/ en quam in der Duytschen handen. Sulck een meenighte van geld wierd 'er gevonden/ dat de Switsers 't selve met Hoeden malkandrr toedeelden. De Burgundiërs selfs waerdeerden dit verlies op 3000000. Kroonen. Dese Buyt heeft d'Eed-genooten en Duytschers weynigh bloed gekost; wijl byna niemand der hare was om 't leven gekoomen.

die de Neerlaegh lijd; en een onnoemlijken Rijckdom verliesd.

Tweede Slagh

Hertogh Carel ontquam 't door de blught na Lausanna. Hier versterckte hy sigh weer. Bragt over de 80000. Mannen by een. Rukte voor 't Steedje Murten; en na sijn' Armee in drie hoopen verdeeld te hebben/ beschoot en bestormde hy dit Plaetsje op 't selfste. Vijf-honderd Berners lagen'er binnen; die sigh soo Ridderlijck verweerden/ dat de Burgundische in d'eerste bestormingh by de 1000. der hare verlooren. Om in dit verhael niet te langh te sijn/ sullen wy alleen seggen/

ANNO CHRISTI.

gen/ dat op den 21. van Junius d'Eedgenooten, met die van 't Swarte-Woud, Basel, Straetsburgh, d'Oostenrijcksche en Lotharinghsche Ruyterye by een quamen / en op den volgenden dagh ontrent ten thien uyren den grooten hoop Burgundische, waer by Hertogh Carel sigh in eygener persoon bevond/ soo dappermoedigh aengreepen / datse den selven / na een strengh Gevecht / op de vlught sloegen. De Bastaerd van Burgundien, die met 20000. te Paerd en te Voet aen 't Meir lagh / had 't hert niet / om hem by den Hertogh te voegen / maer begaf sigh op de loop. Doch de Duytschen quamen hem voor; en sloegen'er soodanigh op / dat by de 5000. soo door 't Swaerd sneuvelden / als in 't Meir verdroncken. Hertogh Carel selfs was gewond; en verloor in deese Strijd ontrent 6000. der sijne. Maer d'Oostenrijcksche en Lotharinghsche Ruyterye / die onophoudlijck de vlughtige najoegen / tot aen Peterlingen, deeden sulck een schade onder de Burgundische, dat 't getal der verslagene op der selver sijde beliep ontrent 14000. Carel verloor andermael sijn gantsche Leger / Geschut / Kleynodien / Tros / en alles. Quam seer treurigh te Besançon in Burgundien, en maeckte sigh gedaghten / hoe hy deese Neerlaegh aen sijne vyanden sou mogen wreecken.

en daer op gevolghde seer swaere Neerlaegh des Hertoghs Caroli van Burgundien, met verlies sijns gantschen Legers.

Hier op besloot hy / den Hertogh van Lotharingen alder eerst te willen t'huys soecken. Soo ongeduldigh was hy / dat hy de Lente niet kon verwaghten; maer ruckte in de Maend November, by seer quaed Weer / in Lotharingen; en verdreef Hertogh Renatus ten anderen mael. Belegerde oock daer op de Hoofd-stad Nancy. Renatus soght in eygener persoon allerweegen hulp: verkreeghse oock / niet alleen van de Switsers, maer desgelijcks van de Hertogh in Oostenrijck, de Steeden Straetsburgh, Basel, Colmar, Schletstad en meer andere; soo dat hy 3000. te Paerd / en 16000. te Voet by een braght.

Sijne droefheyd, ongeduld, en wraeckbegeerte.

Den 5. van Januarius Anno 1477. greep deesen hoop Hertogh Carel van Burgundien in sijn Leger en Schanssen aen; die al sijn Geschut tegens haer had gekeerd na den wegh van waerse quamen. Doe de Duytschen dit bemerckten / weeckense van daer af / braecken door een Bosch / en vielen op de Burgundiërs ter sijden aen. Doe verhief sigh al weer een hevige Slagh; waer in des Hertoghs Krijghslieden uyt al hare voordeelen / en voorts op de vlugt gedreven wierden. Over de 3000. der hare geraeckten om 't leven / meest in de najagingh. Andere schrijven van 7000.; want oock seer veele der Burgundische verdroncken in de Moesel. Balduinus en Antonius van Burgundien, Soonen des Hertoghs Philippi, wierden gevangen / nevens de Marckgraef van Retelen; een Graef van Nassauw, een groot Engelsch Heer / en veel andere voorname persoonen. Hertogh Carel selfs wierd in de vlught van 't Paerd afgestoocken / en met drie wonden / al t samen van agter ontfangen / aen de dood opgeofferd.

Derde Slagh, en derde Burgundische Neerlaeg, 1477. waer in Hertogh Carel van Burgundien selfs om 't leven koomd.

's Anderen daeghs heeftmen sijn ligchaem gevonden in een Moeras / en uyt 't Ys opgetrocken. De koude had sijn aengesight soodanigh veranderd / datmen hem nauwlijcks kon kennen. Hertogh Renatus van Lotharingen deed 't Lyck na Nancy voeren / en daer Vorstlyck begraven.

Dit was 't eynd van dien seer maghtigen / strydbaren / doch al te toornigen en onbedaghten Vorst / Hertogh Carel van Burgundien, die na de dood van sijnen Vader Philips de Goede 9. jaren en 6. maenden heeft geregeerd over Burgundien en de Nederlandsche Provintien. Philippus Cominæus, eenen sijner Hof-Jonckeren / schrijft van hem / dat hy in d'eerste jaren sijns bewinds was van een goedertierne / seer saghtmoedige geest; sigh tegens elck / die 't waerdigh was / gantsch mild en weldadigh toonende. Doch naderhand wierd hy grimmigh en onbarmhertigh. Deese veranderingh sijner goede hoedanigheden in quade en onvriendlijcke was (doet'er de gedaghte Schrijver by) een gewis teecken en voorboode / van sijnen ondergangh. Hier op behoordmen wel aght te neemen. Hoe veele werden hedensdaegs ten onregt genadige Heeren genoemd? Een onbarmhertigh Oordeel sal gaen over de geene die geen barmhertigheyd geoeffend hebben. Met deese Carel is ter neer gestort de Heerlijckheyd van 't oude Koninglijck Huys Burgundien; en door sijne dood sijn d'Onderdanen in 't uyterste verderf geraeckt.

Desselven aert: van goed in quaed veranderd. Jac. II. 13.

Hy liet aghter een eenige Dochter / Maria, welcke oock alleen erfde al sijne Hertoghdommen / Graefschappen en Heerlijkheden. Sy was de rijckste Princes haers tijds in gantsch Europa; derhalven oock genoemd Maria de Rijke. Noch in 't selve jaer trouwdese Aerts-hertogh Maximiliaen van Oostenrijck, Soon van Keyser Frederick de III., noch een jongh Vorst van 18. jaren. De Bruyloft wierd gehouden te Gent in Vlaenderen ten eynde der Maend Julius. Hoe 't vervolgens met de Burgundische Landen gegaen is / sal ten goeden deele hier na ter behoorlijcker plaetsen verhaeld / en kan voorts in andere Historien gevonden werden.

Sijn eenige Dochter Maria de Rijke trouwd Aerts-hertogh Maximiliaen van Oostenrijk.

Anno 1485. wierd Keyser Frederick ernstigh beoorloghd door Koningh Matthias van Hongaryen. Frederick versoght hulp van de Vorsten en Standen des Rijcks / doch verkreeghse niet; maer wel tot antwoord / dat deese Krijgh alleen 't Huys Oostenrijck, en 't privaet voordeel van 't selve; niet de gemeene welvaerd des Rijcks aengingh. Dus wierd de Stad Weenen van Koningh Matthias door honger gedwongen tot overgevingh. Want de dierte daer binnen was soo groot / dat een Malder Meel 80. ja 125. Hollandsche guldens quam te gelden. D'oorsaecken deeses Oorloghs sullen wy onder de Hongarische Geschiedenissen verhalen.

De Hongariers veroveren Weenen door honger. 1485. Peucer. Chron. l. 5.

In 't volgende jaer (Anno 1486.) hield Keyser Frederick de III. een Rijcksdagh te Franckfurt aen den Mayn; daer sijnen Soon Maximiliaen, op aenhouden des Vaders / verkooren

Maximiliaen de I. Roomsch Koningh verkooren

ANNO CHRISTI.

by sijns Vaders leven. Chron. Hirs. Trithem. Lang. in Chron. Citiz. Naucl. gen. 50. 1487.

van de Keurvorsten ten Roomschen Koningh wierd verkooren/ op den 16. van Februarius; en t'Aken gekroond op den 9. van April. Ondertusschen voer Koningh Matthias van Hongaryen in Oostenrijck al voort; en veroverde d'eene Plaets voor / d'andere na. Keyser Frederick kon hem geen tegenstand doen/ wijl 't hem aen geld ontbrack. Doe quam Hertogh Albrecht van Saxen hem te hulp. Betaelde de Soldaten met sijn eygen geld: maeckte haer daer door gewilligh; en gingh Matthias soo dapper te keer / dat hy een Stilstand van Wapenen versoght. Albertus sloegh deselve niet af / wijl hy goede kennis had / hoe gantsch sleght Keyser Frederick ten Oorlogh toegerust was.

De Vlamingen een oproerig Volck. Meteren.

Die van Brugge nemen Koningh Maximiliaen gevangen. 1488.

Anno 1488., als d'Amptlieden des Roomschen Koninghs Maximiliani in de Nederlanden, bysonderlijck in Vlaenderen, quaed huys hielden / alles enckelijck aenleggende om haren Buydel te vullen / wierden de Staten des Lands onwilligh / en begeerden/ dat Maximiliaen de Regeeringh deeser Provintien sou overgeven aen sijnen Soon Philippus, een Kind van aght jaren; en gedoogen / dat deese jonge Prins sou opgevoed werden onder de handen eeniger Nederlandsche Heeren en Staten, insonderheyd die van Vlaenderen. Doch als hy hier in niet wou bewilligen / namen die van Brugge hem gevangen / en bewaerden hem 10. weeken langh in eens Apotheeckers Huys / genoemd Kranenburgh.

Sijnen Vader, Keyser Frederick, koomd in Nederland, met een geweldigen hoop volk; 1489. tot groote schade van 't selve.

Doe Keyser Frederick deese Hegtenis sijns Soons vernam / braght hy de Maght des Duytschen Rycks by een. Met hem trocken den Rhijnstroom af de Vorsten van Saxen, Bayeren, Brandenburgh, Brunswijck, Baden, en Hessen, met een geweldigen hoop volck. Als de Vlamingen den ernst sagen / tradense met Maximiliaen in Verdragh; die sigh hier op uyt Brugge begaf. Evenwel voer Keyser Frederick voort / en belegerde Gent, doch te vergeefs. Doe hy weer na Duytschland keerde / liet hy Hertogh Albert van Saxen, Broeder des Keurvorsts Ernesti, in 't Land; die d'Oorlogh voortsettede / met seer groote schade der Nederlanden, tot in 't jaer 1492.

Keyser Frederick de III. moet sijn eene Been afgeset werden.

Anno 1493., als Keyser Frederick de III. sigh door onderdom (want hy gingh in sijn 78. jaer) en andere onpasselijckheyd met wel bevond / begaf hy sigh na Lintz, in 't Land boven den Ens, om daer een wijl tijds rust te neemen. Hy had van over langh een verseeringh aen sijn eene been. Hier toe sloegh nu een schaedlijcke/ boose Zweeringh; en vervolgens 't koud vyer; soo datmen / in deese sijne hooge bejaerdheyd/ hem 't gedagte Been moest afsetten. In 't begin liet het sigh met de Geneesingh taemlijck wel aensien. Doch

Bevoorderd sijne dood door 't eeten van Meloenen.

vermits 't in Augustus, en een seer hecte tijd was / at hy te veel Meloenen: wou oock geenen Wijn / maer alleen Water daer op drincken. Waer door hy van de Buykloop / voorts van een Koorts wierd aengevallen: welcke hem uyt de weereld ruckte op den 19.

1493 van Augustus des gemelden jaers 1493., na dat hy tot in 't 53. jaer had geregeerd. Sijn Lyck wierd gevoerd van Lintz na Weenen, Hoofd-Stad van Oostenrijck, en daer in S. Stephani Domkerck Koninghlijck begraven. In 't Duytsche Ryck is hem gevolghd sijnen Soon Maximiliaen; van wien wy hier na sullen spreecken.

Griecksche Keyseren. Constantinus de XV., 1444. de laetste Keyser te Constantinopel. Egnat. l. 2. Annal. Turc. Æn. Sylv. de stat. Europ. c. 3. 4. Sabell. Enn. 10. c. 6. Hartm. Schedel. fol. 149. G. Phrant. l. 3. c. 6. Laon. Chiens. de capt. Constant. 1451.

Met 't Oostersche, of Grieckssche Keyserrijck begon 't hoe langer hoe slegter te staen / vermits d'ondergangh van 't selve naerderde. Als Johannes d' VIII., Soon van Manuel, Anno 1444. was gestorven / quam in desselven plaets sijnen jonghsten Broeder Constantinus, diens naems de XV. Hy / en eenige sijner Voorsaten/ waren uyt 't Geslagt der Palæologen. De Constantinopolitaensche Patriarch Gregorius kroonde hem in den aenvangh des jaers 1445. In 't eerst droegh hy sigh dapper genoegh / en deed den Turkschen Koningh Amurath taemlijcke tegenstand. Door hulp der Venetianen hadden de Grieckssche Heeren 't Enge Land / genoemd Isthmus, waer door Peloponnesus, of Morea, aen 't overige Griekenland hanghd / met een stercke Muer besloten; doch de Grooten Heer quam met een stercke Kryghsmaght aen: wierp de gemelde Muer met geweld ter neer; en maeckte sigh alsoo een vrye Pas in dit Land / sijnde 't beste deel van geheel Grieken. Hier over wierd Constantinus soodanigh verbaesd / dat hy van dien tijd af aen hert en hoop liet vallen. Of nu wel Amurath selfs hem hevigh genoegh aentastede / soo had hy echter eenen noch veel gevaerlijcker en schaedlijcker vyand aen desselven Soon Mahometh; dien sijnen Vader in 't Mahometaensch Rijck volghde Anno 1451.

Mahometh, Soon van Amurath, bouwd een maghtigh vast Kasteel in Europa, om een Pas en Repas te hebben in Kleyn-Asia. 1452.

Want onaengesien de nieuwe Turcksche Tyran in 't begin met Constantinus een Vreede sloot / om dies te beeter sijne saecken in Asia tegens den Koningh van Caramania te konnen verrighten / soo duerde echter deese rust niet langh. Als Mahometh in Caramanien alles na wensch was geluckt / bestelde hy een groote voorraed van Steenen/ Kalck/ en andere Materialen, nevens veele duysend Arbeyders; welcke een geweldigh-vast Kasteel in Europa, aen d'Enge Zee, tegens over Kleyn-Asia, in drie maenden tijds bouwden / op dat hy dus een vrye Pas en Repas onverhinderd mogt hebben van 't eene Weereldsdeel in 't andere; en 't hem niet gingh gelijck sijnen Vader Amurath, die / wegens deese overvaert / eens in 't uyterste gevaer was geraeckt; en deselve van een Genuees seer dier had moeten koopen.

Belegerd de Stad Constantinopol met 400000. Mannen.

Doe hy sigh nu ter deeser plaets van de Pas had verseeckerd / greep hy in 't volgende jaer (Anno 1453.), onaengesien de gemackte Stilstand met Constantinus Palæologus, de Stad Constantinopol aen met een Kryghsmaght van 400000. Mannen soo te Paerd als te Voet / te Water en te Land. Had oock by sigh een ongelooflijck-groote meenighte van grof Geschut en Oorloghs-behoeften; nevens meer dan derdehalf-honderd Scheepen / van allerley slagh / op de Zee. Den 5. van April gingh de Belegering regt aen; en duerde 54. dagen. Onophoudlijk maeck-

marckten de Turcken nieuwe Schanssen/ Bolwercken/ Katten en diergelijcke; nevens een diepe Graght rondom de Stad; sulker wijs de Belegerde besluytende/ dat niemand der hare uyt noch in kon.

Constantinus versoeckt te vergeefs hulp by de Christen Vorsten in Europa; die sigh liever onder malkander selfs verdelgen wilden.

Constantinus had dit onheyl wel voorsien/ en derhalven by de Christen Potentaten seer ernstigh hulp versoght; insonderheyd by Keyser Frederick de III.: doch wijl hy niet te gelijck geld vond; en dat de rijcke Kooplieden te Constantinopol hare Schatten liever onder d'aerde begraven/ als geven wilden tot reddingh des gemeenen Vaderlands/ soo quam hem uyt Europa geenen bystand toe. Daer-en-boven hadden de Christen Vorsten selfs genoegh te doen/ om haer selven onder malkander te verderven en uyt te royen; sulcker wijs/ datse geen tijd namen/ om den Turck schade toe te voegen: gelijck 't al noch heden soo gaet.

De Mueren der Stad door ouderdom vervallen, en niet verbeeterd.

Mahometh beschoot de Mueren der Stad aen de Landsijde op 't grouwlijckste. Wel breed en hoogh genoegh warense/ doch door ouderdom aen veele plaetsen gebrecklijck en vervallen; vermits de Gricken niets aen deselve hadden verbeeterd. Ter dier oorsaeck kon dies te lighter een Bres tot d'aenbrengingh eens Storms gemaeckt werden. Echter lagh rondom de Muer een diepe Graght/ op welcke de Constantinopolitanen sigh hadden verlaten.

Turcksche Vast en Biddagh voor de Bestormingh, en andere bedrijven.

Den 27. van May nam Mahometh voor/ een generale Storm op de Stad te doen. Liet derhalven door sijn Leger een Algemeene Vasten uytroepen/ om nevens de kastijdingh haers ligchaems/ God op 't vlijtighste te bidden om geluck en zeegen. Dus hebben de Turken dien dagh gevast tot op den avond. Doe hieldense Maeltijd/ en kusten malkander na hare gewoonte; maeckten haer Testament; seyden d'een d'ander Adieu, en bereydden sigh tot de dood.

Orde der Bestormingh.

's Anderen daeghs/ den 28. der gedaghte Maend May, deed Mahometh 't Voetvolck een uyr voor dagh in ordre tot den Storm stellen; en onder haer uytroepen/ dat hy/ die d'eerste op der vyanden Posten quam/ met een rijcke Landvooghdy sou begiftighd werden. Al d'overige souden/ na de veroveringh der Stad/ deselve drie dagen langh mogen plonderen.

Vast en Biddagh der Christenen binnen de Stad.

Die van binnen hadden sigh desgelijcks met vasten en bidden tot God gekeerd; en al 't Voetvolck in de Dwingers tusschen de twee Mueren verordonneert; met een vast besluyt/ van deese Posten veel eer met hare doode ligchamen te sullen bedecken/ als daer van daen te wijcken.

Eerste Bestorming.

Daer op gingh de Bestormingh seer grimmigh aen. Soo dapper verweerden sigh de Gricken, datse de Turken d'eerstemael manhaftigh afdreven; van welcke seer veele hier 't leven verlooren.

Tweede Bestormingh.

Mahometh deed terstond een nieuwen aenval verrighten; en hield met de bestormingh ernstiger aen als te vooren; vond echter al weer geen kleyne tegenstand.

Nieuw ongeluck voor de Belegerde.

Ondertusschen schooten de Turcken met haer grof Geschut een Thoorn aen de Stads-muer ter neer; die buytenwaerts in de Graght viel/ en deselve soodanigh met Steenen opvulde/ dat de vyanden byna droogh voets daer over konden lopen tot aen de buytenste Muer.

Noch een grooter.

Hier by quam noch een ander ongeluck/ grooter als 't vorige, Een Overste over 't Italiaensch Regiment, die in den Dwinger nevens de Grieckische stond/ genoemd Justinianus van Genua, wierd gequetst/ en leed groote smert aen sijne wonde. Doe opendemen hem een kleyn Deurtje in de Muer/ op dat hy in de Stad koomen/ en sigh laten verbinden moght. Hy vergat/ 't gedaghte Deurtje agter hem toe te sluyten. De Soldaten dit gewaer werdende/ volghden hem met hoopen na. Soo haest de Turken van hare Batteryen en opgeworpene Katten dit sagen/ drongense over de gemelde Steenhoopen met alle magt toe/ en braecken te gelijck met d'Italianen in de Stad.

Keyser Constantinus vertreden door de vlughtende.

Doe Keyser Constantinus dit vernam/ snelde hy derwaerts/ in hoop/ dat hy de sijne van de Vlught sou weerhouden; doch den drangh was soo groot/ dat op hem niets gepast/ hy selfs vertreeden wierd. Andere verhaelen/ dat hy wou vlugten: ook tot aen de Stads-Poort was gekoomen/ doch hier door de groote meenighte des vliedenden Volcks dood gedrongen wierd.

Constantinopel stormenderhand van de Turken veroverd.

Als nu de Turken deeser wijs d'eerste Muer hadden veroverd/ met seer groote schade der Christenen, van welcke eenige duysenden tusschen de twee Mueren waren omgekoomen/ drongense voorts ten vollen in de Stad; openden eenige Poorten/ en lieten 't geheele Heyr binnen. De Vlught der Inwooners was soo geweldigh/ dat de Stads-poorten opgestopt waren met doode ligchamen der geene/ welcke d'een d'ander hadden doodgedruckt/ en d'overige de doorgangh afsneeden. Vermits nu niemand ontwijcken kon/ was de moord dies te grooter.

Verschrikkelijke Barbaerheden, van haer hier gepleeghd. 1453.

't Dood-slaen/ Vrouwen-schenden/ Plonderen en Roven in deese voortreflijcke Stad kon geens Menschen tongh uytspreecken/ noch pen beschrijven. S. Sophie-Kerk, de schoonste Tempel in de gantsche weereld/ door Keyser Justinianus voor 900. jaren gebouwd/ wierd/ nevens andere Kercken/ eerst geplonderd; voorts alles wat'er in was in stucken geslagen en verwoest: eyndlijck een Paerden-stal daer van gemaeckt. Terstond deed de Turcksche Keyser al de Bloedverwanten des Keysers Constantini naspooren/ vangen/ en om 't leven brengen: welk lot oock getroffen heeft Constantini Gemalin en beyde Dochteren. 't Keyserlijck Lijk/ onder de doode gevonden sijnde/ deed Mahometh onthoofden: 't Hoofd op een Spies steecken/ en/ ten teecken sijner Zeege/ door de Stad omdragen.

Eynd des Constantinopolitaenschen Rijks.

Dit is geweest 't eynd van Constantinus de XV., laetste Griekesche Keyser/ en te gelijk van 't Oostersch Keyserdom. De Stad Constantinopol had van haer' eerste bouwing door Constantinus de Groote, diens Naems d'I., tot op deese verovering door den Turkschen Bloedhond Mahometh gestaen 1122. jaren.

ANNO CHRISTI.

Aenmerklijckheyd ontrent *Constantinopol.*

ren. Waerlijck is 't gedenckwaerdigh / dat de Keyser / die 't Grieckscher Keyserrijck te Constantinopol eerst opreghtte / was genoemd Constantinus, Soon van Helena; en dat de laetste Keyser / onder wien 't te grond gingh / oock de naem van Constantinus, en sijne Moeder dien van Helena droeg.

Turchsche Geschiedenissen.

Vermits wy hier van de Turcksche Geschiedenissen hebben beginnen te spreecken / soo sullen wy in deselve voortvaren. In de Slagh tusschen de Turken en Christenen by Verna Anno Christi 1444., van welcke wy hier boven wijdlopigh hebben gehandeld / had de Turckische Koningh Amurath de II. in sijnen seer grooten anghst een belofte gedaen / dat hy / indien de sijne de Victorie bevogten / tot danckbaerheyd een Dervis, of Monick sou werden. Om 't beloofde na te komen / droeg hy sijn Rijck op aen sijnen Soon Mahometh de II.: begaf sigh na Magnesia, een Landschap in Kleyn-Asia, en trock sigh de Regeeringh niet meer aen. Dit geschiedde Anno Christi 1445. Hier mee waren de Janitzaren gantschlijck niet te vreeden; maer staken / na Amuraths vertreck / de Stad Adrianopol in brand / en plonderden deselve. Mahometh hoopte / haer te sullen stillen; verhoogde hare Maend-besoldingh merckelijck; doch alles moght niet helpen. Sy begeerden hem niet tot haren Koningh / maer riepen de Vader weer uyt Magnesia. Dus moest Amurath noch langer regeeren; die / siende dat het niet anders sijn kon / 't Monicks-leven vergat: met sijn Krijghsheyr een Aenval deed op 't beste gedeelte van Griekenland, genoemd Morea; de Muer / aen d'Enge Arm Isthmus, welcke van d'eene Zee tot d'andere gingh / ter neer wierp / en 't Land Peloponnesus hem Tributbaer maeckte.

Koningh *Amurath* werd een Monick. 1445.

Richer. l. 1. *P. Jovius. Egnat. l.* 2. *Laon. l.* 7. 8. *Annal. Turc.*

Moet de Regeering weer aenneemen. 1446.

Sijne verrightingen tegens *Morea.*

Oorlogh tusschen hem en

Ondertusschen quam tijdingh / dat Scander-beg (anders Georgius Castriot), Heer in Epirus en Albanien (van wien hier boven gesprooken is) de Grensen van Macedonien door Vyer en Swaerd verwoest; de Turken een onnoemlijcke schade toegevoeghd had. Derhalven deed Amurath een Toght na Albanien; plonderde en roofde op deselve wijs: veroverde oock eenige Steedjens in Epirus, en belegerde de Hoofd-stad Croja. Scander-beg dit genoegsaem voorsien hebbende / deed / voor de besluytingh / alle Vrouwen / Kinderen en onvermoogende Lieden uyt de Stad gaen / en besettede deselve met een sterck Guarnisoen; waer over hy Vranocontes ten Opper-bevelhebber stelde. Amurath bestormde Croja op 't hevighste / tot verscheydene malen aghter een; doch kon 'er niets op winnen. Ondertusschen viel Scander-beg by naght in sijn Leger / en deed hem voorts allerweegen soo veel schade / dat hy moest opbreecken.

ANNO CHRISTI.

Georgius Castriot, of *Scanderbeg*; 1447.

die *Amurath* groote schade toevoegd.

In 't volgende jaer (Anno 1448.) belegerde Amurath Croja op nieuws / doch harder als te vooren. Schoot oock eenige Bressen in de Mueren. Evenwel wilden de Belegerde sigh niet overgeven. Doch een snooden Verrader verdierf 't Drinckwater in de Stad (waer in niet meer dan eene goede Bron was): 't welck veroorsaeckte / dat die van Croja gedwongen wierden / deese Plaets aen den Turck over te leveren; onder voorwaerde van een vrye uyttoght met hare Wapenen.

Echter veroverd hy *Croja*, door een seer boos verraed. 1448.

Anno 1449. voerde Johannes Hunniades, Stadhouder in Hongaryen, een goed Krijgsheyr tegens Amurath aen; in hoop / van te sullen herhalen en wreecken de schade / by Varna geleeden. Een geweldigh Gevreght verhief sigh; waer in beyde de Vleugelen des Turckschen Heyrs de vlught namen. Maer vermits de Hongariërs met groote onbescheydenheyd de vliedende najoegen / en alsoo haer' eygene Slaghordeningh verbraken / viel 't Amurath, die sigh tot noch toe

Nieuwe Zeege van *Amurath* op de *Hongariërs*; door 't slaen van *Johannes Hunniades*; 1449.

in

ANNO CHRISTI.

in sijne middenste had gehouden / niet swaer / d'overige te slaen. Echter sijn / volgens 't schrijven der onse / doemaels 30000. Turken, van de Hongariërs maer 8000. gesneuveld. Dus dier heeft de Turcksche Keyser sijne Victorie moeten koopen. Na deese bloedige Zeege wou Amurath sijn geluck versoecken op Griecks-Weissenburgh: doch 't misluckte hem hier soo leelijck / dat hy / door deese en de voorige schade hooghlijck bedroefd / en seer ontsteld / in een sieckte viel: onsinnigh wierd; sigh selven de handen afknauwde / en dus ellendigh stierf. Andere schrijven / dat hy te veel van een gesoodene stercke Dranck / of gemaeckte Wijn / inswolgh; waer door hy van een Popelsy wierd aengevallen / en met een groot gebrul gelijck rasend den Geest gaf. Sommige stellen sijne dood op 't jaer 1450. Andere in de Maend Februarius Anno 1451.

doch deese Victorie seer dier gekoght.

Dood van Amurath de II. seer ellendigh.

1451.

Hem volghde sijnen Soon Mahometes, of Mahometh de II.; want Amuraths oudste Soon / genoemd Aladin, had / ter Jaght sijnde / den hals gebroocken / vermits hy een Hart al te hitsigh na-ylde / en daer over van sijn Paerd afstortte. Mahomeths Moeder was van de Godsdienst der Christenen geweest / geheeten Irene, Dochter van Georgius, Heer / of Vorst / in Servien: welcke deesen haren Soon in de Christlijcke Religie had opgevoed en onderweesen. Doch doe hy tot sijne jaren quam / nam hy 't Mahometaensch Ongeloof aen; of veel meer / hy was een Epicureër; wijl hy van d'eene Godsdienst soo veel hield als van d'andere.

Mahometh de II. Turcksch Koningh; eerst in de Christlijke Religie van sijne Moeder opgevoed; daer toe een Epicureër.

't Eerste proefstuck sijns aerts toonde hy aen sijnen Broeder / een Kind van niet meer dan anderhalf jaer / Tursines genoemd: 't welck hy deed om 't leven brengen. Een ander Soontje van Amurath was'er overig / Calapin, niet ouder dan 6. maenden. Dit soght de Booswight oock uyt de weereld te senden; doch 't wierd hem door eenige Griecksche Heeren ontruckt, eerst te Constantinopol, vervolgens te Romen gebragt; daer Paus Calixtus de III. 't selve in de Christlijcke Religie deed opvoeden / daer na doopen / en na sijnen aengenoomenen Naem Calixtus noemen. Doe nu Calapin, hernoemd Calixtus Othomanus (want deesen bynaem wierd hem toegevoeghd) eenighsins tot sijne jaren quam / begaf hy sigh na Keyser Frederick in Duytschland; die hem wel en eerlijck aen sijn Hof onderhield; daer na hem een Adelijck Landgoed inruymde / en tot een aensienlijck Houwlijck bevoorderde. Deese Vorst is in 't Duytsche Rijck oud geworden / en eyndlijk in 't selve gestorven.

Doet sijnen Broeder Tursines, maer anderhalf jaer oud, dooden.

Wou 't selve sijnen anderen Broeder van ses maenden doen; doch werd hem ontvreemd; na Romen gebraght, en in de Christlijke Religie opgevoed.

1452.

't Tweede / 't welck de nieuwe Turcksche Keyser Mahometh deed / was / dat hy met de Griecksche Keyser Vreede maeckte: doch hy hieldse niet. In tegendeel belegerde hy Anno 1453. de Stad Constantinopol te Water en te Land op 't hardste; bestormdese vreeslijck / plonderdese deerlijck. Van deese Veroveringh is hier boven onder de Griecksche Geschiedenissen gesprooken. Deese Mahometh was d'eerste onder de Turcksche Koningen / die sigh / wegens d'inneemingh van Constantinopol, deed Keyser noemen. Welcke Titel sijne Nasaten oock geboerd hebben / en noch voeren.

Veroverd Constantinopol.

Was d'eerste onder de Turcksche Koningen, die sigh Keyser deed noemen.

1453.

Anno 1455. tastte deese eerlijcke Mahometh sijnen Grootvader van Moeders sijde / Georgius, Vorst van Servien, met Oorlogh aen / en braght dit Land onder sijn geweld. Georgh soght hulp by de Hongariërs: doch vermits hem deselve wierd geweygerd / soo stierf deese goede Heer van hertenleed. Hier op eyschte Mahometh van de Hongariërs d'overleveringh der Stad Griecks-Weissenburgh, onder voorwendingh / datse tot 't Land Servien behoorde. Als nu de Hongariërs dit ongelegen quam / en sy sijne begeerte affloegen / belegerde hy de genoemde Stad en 't Slot met anderhalf honderd-duysend Mannen te Water en te Land. Grieks-Weissenburgh, in 't Latijn genoemd Belgradum, of oock Alba Græca, is een treflijke Vestingh en Pas, daer de twee Rivieren de Sauw en Donauw in malkander loopen. Johannes Hunniades, des jongen Koninghs Ladislai Stadhouder in Hongaryen, en Johannes Capistranus, een Monick en Pauslijcken Legaet, braghten in aller haest Volck by een; met 't welck sy beyde sigh persoonlijck in de Stad begaven / om deselve te beschermen. Hunniades verdierf of deed sincken op den Donauw 200. Turcksche Scheepen. D'overige liet Mahometh selfs verbranden. Daer op beschoot hy de Stad soo geweldig / dat de Mueren op eenige plaetsen ter neer vielen. Stracks volghde de Bestormingh. Hunniades liet d'aenvallende Janitzaren, eenige duysend sterck / binnen koomen. Doe omringhde hy haer met de sijne / en hieuw haer in stucken. Flucks deed hy een furieuse Uytval; sloegh de Turken te rugg'; maeckte sigh meester van haer grof Geschut; keerdde 't selve om / en schoot'er dien geheelen dagh mee onder de Turken; van welcke op ditmael / soo in de Bestormingh, en in den Uytval / als door 't Canon, over de 30000. om 't leven geraeckten. Mahometh selfs kreeg een wonde: stack de volgende naght sijn eygen Leger in brand / en nam met sijnen gantschen noch overigen hoop de vlugt. De Hongariërs bequamen hier geenen anderen Buyt / als die door 't Vyer niet had konnen verteerd werden. Na deese heerlijke Zeege heeft de seer dappere Held en Beschermer des Hongarischen Koninghrijcks / Johannes Hunniades, weynigh meer als eene maend geleefd. Want de gedaghte Slagh is voorgevallen op den 6. van Augustus Anno 1456.; en hy overleed op den 10. van September desselven jaers.

Verdrijft sijnen Grootvader van Moeders sijde uyt Servien.

Belegerd seer hard Griecks-Weissenburgh.

Anton. p. 3. t. 22. c. 14. Æn. Sylv. Hist. Boh. c. 65. Laon. l. 9. Naucl. gen. 49. Sabell. Enn. l. 9.

1456.

Johannes Hunniades slaet in een Uytval over de 30000. Turcken dood; waer op Mahometh de vlught neemd.

Dood van de dappere Joh. Hunniades.

Anno 1458. beanghstighde Mahometh de voorgedaghte Scander-beg, Vorst in Epirus, soodanigh / dat hy hulp moest versoecken aen Paus Calixtus de III. en Koning Alphonsus van Napels: oock bequam hy deselve. Uyt Epirus wendde Mahometh sigh na Morea: verbrack de lange Muer tusschen de Ionische Zee en d'Archipelagus, welcke de Venetianen weer hadden doen opreghten. Be-

Mahometh beanghstigd Scander-beg, en verbreeckt de lange Muer tusschen de Ionische Zee en

ANNO CHRISTI.

d'Archipel. 1458. *Marin. Barlet. l.1.* Werd van de *Persianen* swaerlijck geslagen.

Bedwongh de Stad Corinthen door honger. Vermeesterde de voornaemste Plaetsen in Peloponnesus. Liet 't overige aen de Grieken, en leydde deselve een swaere Tribuit op. Stracks daer na ruckte hy tegens den Koningh van Persien, Sofi Usuncassan. 't Quam tusschen deese beyde tot een seer bloedige Slagh / niet verr' van de Rivier Euphrates: waer in de Turken soodanigh van de Persianen wierden geklopt / dat 't grootste deel hier 't leven verloor; d'overige sigh door de vlugt moesten redden.

Sijne verrightingen in *Morea, Persien, Trebizonde.* 1460. *Laon. l.9. Georg. Phrant. l.3.c.24. seq.* 1461. *Annal. Turc. Turco-Grac. Hist. Crus. l.1.*

Anno 1460., als de Grieken in Morea de haer opgeleydde Tribuit niet betaelden / kreegh Mahometh oorsaeck / om haer weer aen te vallen. De Grieckische Vorst Thomas Palæologus fond hy na Constantinopol in Gevanckenis; en deed by de 5000. arme gevangene Grieken ter neer houwen. Een ander groot getal voerdde hy met sigh na Constantinopol, en plantte haer in de Voorstad / om deselve te bewoonen. Ondertusschen ontfingh hy tijdingh / dat de Persiaensche Koningh Usuncassan sigh sterck ten Oorlog toerustte. Doe verliet hy Griekenland: snelde sigh met alle maght na 't Oosten / en verschrickte den Persiaen soodanigh / dat hy om Vreede bad. Hier op verliet Mahometh den Sofi, en begaf sigh na 't Koninghrijck Trebizonde (in 't Latijn Trapezus), geleegen aen de Swarte Zee. Veroverde daer in de Hoofd-stad / voerende dien selven Naem. Kreegh de Koningh / David geheeten / gevangen: deed hem / nevens al de sijne / met al sijne Bloedverwanten / om 't leven brengen; en maeckte sigh deeser wijs meester van dit Koninghrijck / by d'oude genoemd Pontus; in de Historien seer beroemd / wegens de strijdbare Koningh Mithridates. De straksgemelde Koningh David was de laetste uyt 't Geslaght der Comneners, 't welck veele jaren 't Grieckische Keyserdom te Constantinopol had bestierd.

David, laetste Koningh van *Trebizonde*, door *Mahometh* doen dooden.

Die *Lesbus*, of *Metelme* veroverd. 1463. *Laon. l.10.* Oock *Wallachien.* 1464. En *Bosnien.*

Haest daer na veroverde hy 't Eyland Meteline, oud-tyds genoemd Lesbus. Deed voorts een Stropery in Wallachien. Benauwde den tyrannischen Waywoda Dracula sulcker wijs / dat hy moest wegh vlieden; en veroverde dus desselven Land. Doe viel hy Stephanus, Heer van 't Landschap Bosnia, aen. Kreegh hem gevangen / en liet hem (tegens gedane belofte) levendigh villen / na dat hy hem van al sijn Land had beroofd. Vermits nu deese Bloedhond noyt rust kon neemen / soo keerdde hy sigh weer na 't Landschap van Scander-beg. Sou hem ook buyten twijffel t'eenemael verdreven hebben / indien niet de Pest onder de Turken was gekomen; waer doorse verstroyd wierden.

Dood van *Georgius Castriot*, of *Scander beg.* 1466. 1467.

Anno 1467. (Barletius heeft 1466.), op den 27. van Januarius, stierf de seer dappere Held Georgius Castriotus, anders geseght Scander-beg, Vorst in Epirus en Albanien, die de Turken een seer lange tijd geweldige Tegenstand had gedaen; oud 63. jaren; van welcke hy byna 24. had geregeerd. Na sijne dood heeft Sultan Mahometh sijne Landschappen ingenoomen / en Johannes Castriot (Soon van Scander-beg) daer uyt gedreven; die sigh / als een Vlughtelingh / hier en gintsch in Ballinghschap heeft moeten onthouden.

ANNO CHRISTI.

1469. *Mahometh* van de *Persianen* geslagen. *Capio de Gest. Mocenici. Imp. Venet.* 1472. *Annal. Turc. Naucl. gen. 50. Barlet. de Expugn. Scodr. l.3. & Hist. Turco Grac. l.1.*

Anno 1469. won Mahometh van de Venetianen 't Eyland Negropont, voortijds geheeten Eubœa, wijl 't hem seer wel geleegen was. Noch verder sou hy van sigh getast hebben / indien niet 't gerught van de weer begonnene Persiaensche vyandschap hem van hier af na 't Oosten had geroepen. Want Usuncassan, der Persianen Koningh / viel Anno 1472. in Groot-Armenien, 't welk den Turck behoorde / en deed daer onnoemlijcke schade. Om deese smaed te wreecken / quam Mahometh met een maghtigh Heyr door Kleyn-Asia tot aen de Grensen van Groot-Armenien. Usuncassan hield sigh verborgen / en waghtte op gelegenheyd. De Begler-beg van Natolien had de Voortoght met 30000. Mannen; en trock een geheele daghreys voor d'andere hoopen heenen. Doe viel Usuncassan met sijne Persianen in aller yl soo sterck op hem aen / dat hy deese Turken, met den Begler-beg, meerendeel versloegh / eerse reght wisten dat'er vyanden ontrent haer waren. Terwijl nu Usuncassan de vlugtige najoegh / stiet hy op den grooten hoop der Turken, waer by Mahometh selfs was. Doe gingh 't Gevecht eerst ernstigh aen. Doch de Turken schooten met grof Geschut soo hevigh onder de Persianen (welcke dit niet gewoon waren; oock sulcke Donder en Moord-Bussen niet by haer hadden) / datse niet langer staen konden / maer de vlught moesten neemen. Dus verloor Usuncassan sijn geheele Leger / nevens de Buyt in 't selve / en aerselde weer na Persien. Echter was Mahometh soo stout niet / dat hy hem dersde vervolgen / wijl hy geen raed wist / om 't Canon voort te krijgen.

De *Persianen* weer van *Mahometh:* 1473. die echter geen vrugt van sijne Zeege treckt.

Valt in *Moldavien*, doch werd van *Waywoda Stephanus* te rugg' gedreven. 1474. 1475.

Doe hy nu weer te rugg' gekoomen was / en noch al niet rusten kon / deed hy een sterken Inval in Moldavien: doch Waywoda Stephanus bood hem manhafte tegenstand / en sloegh hem weer aghterwaerts. Vermits 't in de Winter was / kon Mahometh sig aen Stephanus niet wreecken; maer moest / wegens de koude / aftrecken. In 't volgende jaer veroverde hy d'oude Stad Capha, voortijds genoemd Theodosia, geleegen aen de Swarte Zee: waer door de Præcopenser Tattaren soodanigh wierden verschrickt / datse sigh in 't gemeen hem onderwierpen. Doe hy sigh nu met hulp der Tattaren, maghtigh had versterckt / greep hy den gedaghten Stephanus, Waywode in Wallachien en Moldavien, op nieuws aen. Verdeelde sijn' Armee in twee hoopen; sond 30000. Tattaren voor uyt / en gingh met de reghte of groote Maght over de Donauw; in meeningh / van daer mee Stephanus affonderlijck aen te vallen / op dat dus de Wallachiër gedwongen wierd / sijn Heyr in twee-en te verdeelen. Doch Stephanus verstond dien handel beeter. Trock al sijn Volck by een. Snelde daer mee eerst op de Tattaren toe. Hieuw 12000. der selve ter neer. D'overige hielden niet op van

Maeckt de *Præcopenser Tattaren* hem onderworpen. 1476.

Koomd andermael met een geweldige Maght, verdeeld in twee

[AN]NO [CH]RISTI.

van vlieden/ voor datse by de Rivier Borysthenes, nu de Nieper, waren gekoomen. Doe wendde Stephanus sigh om/ en trock aen op den Turckschen Keyser Mahometh. Doch bemerckende dat deesen hem te sterck was/ derfde hy sulck een geweldigen vyand niet opentlijck aengrijpen. Onthield sigh derhalven in Gebergten en Bosschen. Deed door onophoudlijcke uytvallen de Turcken groote schade. Stack sijn' eygene Dorpen en Vlecken in brand; verdierf de Proviande, en veroorsaeckte hier door sulck een hongers-nood in 't Turckich Leger/ dat Mahometh uyt Wallachien wijken/ en Stephanus voor datmael ongestraft laten moest. Doch op dat deese Toght niet gantsch te vergeefs moght sijn/ sond hy Solyman Bassa uyt met een gedeelte des Volcks na de Hongarische Grensen: daer/ door de Hoofdlieden des Koninghs Matthiæ van Hongaryen, over d'11000. Turken ter neer geleght; d'overige met Solyman weer na huys gejaegd wierden. Om wraeck over deese Schande en Neerlaegh te neemen/ sond Mahometh in 't volgende jaer de Krijghs-overste Isam-beg in Hongaryen: doch 't gingh hem niet beeter als Solyman. Want Koningh Matthias sloeg soo ernstigh tegens hem/ dat hy by de 20000. Turken aen de dood overleverde/ en de Zeege behield/ alhoewel niet sonder bloedverlies der sijne; wijl oock by de 12000. Hongariërs sneuvelden.

Anno 1480. belegerde/ beschoot/ en bestormde Mahometh 't Eyland en de Stad Rhodus, of Rhodis, op 't grouwlijckste; doch moest met groote spot en schade weer aftrecken. Daer op begaf hy sigh na Italien. Sond sijnen Oversten Homor-beg, of Bey, in 't Gebied der Venetianen; welcker Opper-bevelhebbers waren Hieronymus da Nouella en Jacobus Picininus. Met dese trad Homor-bey, niet verr' van de Rivier Lisontz, tot een bloedige Slagh; waer in de Venetianen de Neerlaegh leeden. Nouella geraeckte om 't leven; Picininus wierd gevangen/ nevens veel andere Venetiaensche Heeren. Dit was waerlijck geen geringh verlies voor de Signorie. D'andere hoop Turken, onder haren Oversten Acomath Bassa, deed een Aenval op 't Koninghrijck Napels. Acomath veroverde de Zee-Stad Otranto in Calabrien, na een belegeringh van seven-en-twintigh dagen/ en verlies van seer veel Volck. Hier over was hy soodanigh vergrimd/ dat hy onmenschlijcke Tyrannyen in deese Stad pleeghde. Insonderheyd nam hy gevangen de Bisschop deeser Plaets/ een oud Man van tseventigh jaren. Deed hem met een houtene Zaagh van malkander/ of midden door zagen (veelligt na 't voorbeeld des lijdens van de Propheet Jesaias): en beginnigh voorts daer binnen soo veel grouwlijcke Moorderyen/ dat 't getal der dus omgebraghte Menschen beliep 12000. Door deese dubbele Neerlaegh en schade geraeckten d'Italiaensche Heeren/ insonderheyd de Geestlijcke/ in soodanigh een schrick/ datse allerweegen hare Goederen by een packten/ en sigh schickten/ om gantsch uyt Italien te vlieden. Doch d'uytvoeringh van dit haer voorneemen wierd noch verhinderd door de dood van Mahometh.

ANNO CHRISTI.

Dood van Mahometh de II. door een geweldigh Colijck. 1481.

Want als deese Tyran Anno 1481. had voorgenoomen een Toght te doen na Syrien tegens den Sultan van Alcair, en nu door Kleyn-Asia was gekoomen tot aen de Hoofdstad des Landschaps Bithynien, genoemd Nicomedia, wierd hy aengevallen van een hevigh Colijck, of Darmkrimpingh; waer door hy niet verder kon voorttrecken. Op een breede Beemde wierd sijne Tent opgeslagen: en als hy nu vier Etmalen langh onuytspreecklijcke smerten had geleeden/ stierf hy met een groot geschreeuw/ en uytbraeckingh veeler Lasterwoorden/ in 't 53. jaer sijns ouderdoms/ als hy byna 31. jaren had geregeerd/ of liever getyranniseert.

Hoogh tijd was 't voor Italien, dat deese Roede Gods in 't vyer wierd geworpen.

't Was/ soo veel Italien belanghd/ hoogh tijd/ dat deese Roede Gods in 't vyer geworpen wierd. Want te Velona lagen 25000. Turken, by welcke sigh bevond Acomath Bassa in eygener persoon: met bevel/ hem van Mahometh gegeven/ van deselve/ soo haest de Wind eenighsins sou dienen/ na Apulien over te voeren/ om sigh te voegen by d'andere/ welcke noch t'Otranto waren/ en Italien, insonderheyd 't Koninghrijk Napels, na al haer vermoogen plaegden. Maer als nu Mahomeths dood rughtbaer wierd/ bleef dit Volck niet alleen aghter; maer ook de Turken, welcke sigh in Calabria en Otranto bevonden/ verlieten Land en Plaets/ varende weer na Griekenland. De gemelde eerste Turcksche Keyser Mahometh heeft/ geduerende de tijd sijner Regeeringh/ de Christenen ontweldighd 't Constantinopolitaensch Keyserrijck; twaelf Koninghrijken/ en meer dan twee-honderd goede/ Volckrijke Steeden: oock onuytspreecklijcke woederyen in deselve gepleeghd. Meer afbreuck heeft hy de Christenheyd gedaen/ als yemand van al sijne Voorsaten en Nakoomelingen. Vermits nu in de beschrijvingh van sijn leven en daden de Turksche Historien hier wat wijd sijn uytgelopen/ soo willen wy de bedrijven van Bajazeth de II., Soon van Mahometh., en sijnen Nasaet in 't Turcksche Rijck/ een wijl tijds uytstellen.

Hoe veel Keyserrijcken, Koninghrijken en Steeden deese Mahometh de Christenen heeft ontweldigd.

Van Franciscus Sfortia, desselven seer geringe Afkoomst; hoe hy tot de hooghste Krijghs-Ampten opklom; de Schoonsoon van Philippus Maria, Hertogh van Milaen, wierd: met sijnen Schoonvader in onwil geraeckte; eenige Veldslagen tegens hem won/ en een goed deel sijns Vorstendoms hem ontnam/ is hier boven gehandeld. Vermits nu d'Italiaensche Heeren yet diergelijcks van hem vreesden/ soo traden Anno 1446. Paus Eugenius de IV., Koningh Alphonsus van Napels, en Philippus Maria, Hertogh van Milaen, in een Verbond tegens hem; en dreven hem byna t'eenemael uyt 't Landschap Piceno. Als nu Franciscus Sfortia sagh/ dat hy tegens soo veele te swack was/ vergeleeck hy sigh met sijnen Schoonvader Philippus, en hielp hem

Italiaensche Geschiedenissen; en vervolgh van Francisci Sfortiæ bedrijven. 1446. *Facius de Gest. Alf. l. 8. 9. 10. M. Ritius de Reg. Sic. l. 4. Sylv. de stat. Eur. c. 45. 46. Naucl. gen. 49.*

ANNO CHRISTI.

Plat. in Nic. v. 1447. 1448.

tegens de Venetianen. Daer-en-boven stierf Paus Eugenius in 't volgende jaer; waer door Franciscus sigh oock van deesen vyand ontslagen bevond. Koningh Alphonsus kreegh andere dingen op den hals; en / 't geen voor Sfortia 't beste was / sijnen ongeduldigen Schoonvader / Hertogh Philippus Maria van Milaen, overleed Anno 1448.; geen andere Kinderen nalatende / dan sijne Dochter Blanca, alhoewel van geen echte geboorte. Philips had een Testament gemaeckt / en daer in Koningh Alphonsus van Napels tot sijnen Erfgenaem gesteld; wyl hy 't Vorstendom Milaen sijnen ongehoorsamen Schoonsoon Franciscus niet gunde. Hier tegens kantte sigh Hertogh Carel van Orleans, wiens Moeder Valentina des gestorvenen Philippi Suster was geweest. Keyser Frederick de III. seyde / dat Milaen een Leen des Rijcks was / 't welck niet op de Spinrock / of op Vrouwen / erven moght; maer aen 't Keyrijck was t'huys gevallen. De Milaneesen wilden noch Alphonsus noch Carel ten Heer / maer voortaen een vrye Republicq sijn. Uyt dit geval blijckt / dat het niet genoegh is / sijn Reght t'allegeeren, maer datmen sijn Aenspraeck en Eysch dapperlijck en met'er daed moet soecken uyt te voeren; 't Regt een handvat maecken: gelijck Sfortia nadrucklijck wist te doen; ten eynde brengende 't geen hy begeerde.

Dood van Philips Maria, Hertogh van Milaen, Schoonvader van Sfortia.

die Aenspraeck maeckt op 't Hertoghdom Milaen.

Voor eerst maeckte hy Vreede met de Venetianen; want veele vyanden t'eener tijd te hebben / is niet geraedsaem. Daer na Blocqueerde hy de Stad Milaen, snijdende deselve alle Proviande en Toevoer af. Vervolgens belegerde hy de Milaners seer hard; en beanghstighde haer soodanigh / datse / wegens den uytersten honger / diese binnen hare Mueren moesten uytstaen / niet langer konden tegens houden. Sy soghten wel by den Paus / by de Venetianen, en anderweegen bystand / doch te vergeefs. Moesten sigh derhalven overgeven / en Sfortia voor haren Heer aenneemen. D'andere Vorsten / welcke meer Reght op Milaen hadden dan hy / moesten oock dit aensien / en laten geschieden 't geense niet vermoghten te verhinderen. Keyser Frederick had met sijne Reys na Romen, welcke hy in 't volgende jaer verrigtte / soo veel te beschicken / dat hy op des Rijcks-nut en Interes in dit stuck niet eens aght nam.

Sfortia, de minst-gereghtighde, doch meest vlijtige, maeckt'er sigh meester van.

1452.

Anno 1458. overleed Koningh Alphonsus de Wijse van Arragon en Napels, na dat hy 42. jaren in Spaenje, en 16. in Italien had geregeerd. Syne Landen wierden / uyt kragt sijns Testaments, gedeeld. Sijnen onechten Soon Ferdinand had hy 't Koninghrijck Napels, sijnen Broeder Johannes 't Koningrijck Arragon, nevens Sicilien, gemaeckt. De gedaghte Onechtelingh Ferdinand was tot noch toe Hertogh van Calabria geweest; en / op dat hy reghtmatiger wijs Koningh moght sijn / van de Paus gelegitimeert, of wettigh verklaerd.

Alphonsus de Wijse, Koningh van Arragon, Sicilien en Napels, sterft. 1458.

Sijnen onechten Soon Ferdinand bekoomd Napels.

Anno 1467. stierf de dickmael gemelde Franciscus Sfortia, Hertogh van Milaen.

Dood van Franciscus

Twee jaren te vooren had hy sigh meester gemaeckt van de maghtigh-rycke Koopstad Genua. Ten Erfgenaem liet hy na sijnen Soon Galeatius Sfortia; die / ten tijde van sijns Vaders overlijden / sigh bevond by Koningh Louis van Franckrijck; den selven dienende tegens Hertogh Carel van Burgundien. Soo haest hy de tijdingh van sijns Vaders dood had ontfangen / maeckte hy sigh heymlijck wegh / quam te Milaen, en nam hier de Regeeringh aen. Deese Galeatius was een onnut / nietwaerdigh Mensch / overgegeven aen allerley snoodheden en ondeughden. Waer door hy 't oock soodanigh maeckte / dat een gedeelte der Burgery te Milaen een t'samensweeringh oprigteden / en op den 26. van December Anno Christi 1476. hem in S. Stephani-Kerk dood sloegen / als hy noch nauwlijcks 9. jaren had geregeerd. Hy liet aghter een Soontje / genoemd Johannes Galeatius; dien ten Vooghd wierd toegevoeghd sijnen Oom (Vaders Broeder) Ludovicus Sfortia, tot dat hy Mundigh was geworden / en in sijns Vaders plaets ten Hertogh wierd aengenoomen.

ANNO CHRISTI.

Sfortia, Hertogh van Milaen. 1467. *Plat. in Paulo II.*

Sijnen Soon en Nasaet Galeatius Sfortia van de Milaneesen in S. Stephani-Kerk dood geslagen. 1476.

Te Florencen was 't korts te vooren niet beeter gegaen. 't Geslaght der Mediceërs was nu seer hoogh opgeklommen. Wilden oock (gelijck de Burgers meenden) hare Maght in de Stad al te veel misbruycken. Ter dier oorsaeck verbonden sigh eenige tegens beyde de Heeren Laurentius en Julianus de Medices, Broederen / om haer van 't leven te berooven. De T'saemgesworene wilden haren Aenslagh in de Kerck volvoeren; en vielen op beyde de Gebroeders aen. Julianus wierd dood geslagen: Laurentius, een weynigh gewond sijnde / nam de vlught; en riep de Burgery te hulp. Al de geene / welke aen deese Moord door daed of raed schuldigh stonden / deed Laurentius gevangen neemen / en buyten aen de Vensteren van 't Pallays ophangen. Onder deese waren verscheydene groote Heeren / ook selfs d'Aertsbisschop. Hier uyt ontstond een schaedlijken Oorlogh. De Paus deed Laurentius de Medices in den Ban. Andere Vorsten en Heeren vermenghden sigh oock in dit werck. Deese twist duerde / tot dat de Turken, onder Keyser Mahometh de II., in Apulien vielen / en de Stad Otranto innamen. Doe moesten de strijdende Parthyen, uyt vrees voor grooter onheyl / met malkander tot een Verdragh treeden.

Verbindnis te Florencen tegens Julianus en Laurentius de Medices, d'eerste in de Kerck vermoord; d'ander gewond. 1472.

Straf over de t'saemgeswoorne; selfs over d'Aertsbisschop: waer over de Paus een Oorlogh verweckt. *Onuphr. in Sixt. IV.*

Anno 1478., terwijl Mahometh, diens Naems de II., en eerste Turksche Keyser / 't Eyland Rhodus, alhoewel te vergeefs / had belegerd / greepen de Venetianen 't Eyland Cyprus aen; en braghten 't oock onder haer geweld / wegens de volgende oorsaeck. Jacob, laetste Koningh in Cyprus, als hy sijnen Tegenstrever / Lodewijck van Savoyen, met Turcksche hulp had verdreven / en sigh meester van 't Koninghrijck gemaeckt / nam ten Houwlijck een Edele Dochter van Venetien, uyt 't Geslaght der Cornariërs, genoemd Catharina; aen welcke byna de geheele Raed te Venetien vermaeghschapt was.

De Venetianen brengen 't Eyland Cyprus aen sigh. *Naucler. gen. 49.*

Doe

ANNO CHRISTI.

Doe nu Jacob overleed / liet hy sijne Gemalin Catharina, Dochter van Marcus Cornarius, aghter / van hem swanger sijnde. De Venetiaensche Heeren waren niet alleen hare Curateurs; maer namen haer oock ten Dochter aen / in den naem der geheele Signorie (ten Dochter van de Republicq): handelden daer-en-boven met haer / datse sigh uyt Cyprus na Venetien sou begeven. Ondertusschen braght Catharina hare Vrught ter weereld: doch deselve bleef niet langh in 't leven. Eenige schrijven / dat de Venetianen 't Kind door vergif lieten aen kant helpen. Doe nam de Raed van Venetien de Heerschappy over Cyprus aen. Gaven de Moeder een groote vereeringh / en bleven selfs meester in 't Eyland: 't welckse oock behielden tot op Anno 1571.; wanneer de Turcksche Keyser Sultan Selym haer dit Koninghrijck weer ontweldighde / en met deselve Munt haer betaelde.

Waer ontrent de *Signorie* niet seer eerlijck handelde.

Verliesen 't weer, door de *Turck*.

Van de langhduerige Oorlogh tusschen d'Engelsche en Koningh Carel de VII. van Franckrijck, is hier boven veel gesprooken. Anno 1450. toondde 't geluck de gemelde Koningh Carel een gunstige wenck. Want na dat d'Engelsche een Slagh in Normandyen hadden verlooren / veroverden de François en de stercke Stad Roan; en d'Engelsche moesten geheel Normandyen verlaten; welck Landschap sy nu by de dertigh jaren in haer geweld hadden gehad. 't Selve gebeurde twee jaren daer na in Aquitanien, of Guienne; welcke Provintie Carel sigh oock onderstond d'Engelsche af te dwingen. Eerst veroverde hy eenige Plaetsen. En als hy voortruckte / bejegende hem 't Engelsch Heyr; waer op 't tot een Veldslagh quam. D'Engelsche waren op verre na soo sterck niet als de François en; en verlooren derhalven 't Veld. Echter bleven hier veel meer François en als Engelsche dood; soo dat dit voor den Overwinner een bloedige Victorie was. Evenwel veroverde Carel hier door 't Landschap Aquitanien, 't welck d'Engelsche eenige honderd jaren langh hadden beseeten.

Fransche Geschiedenissen. *Gaguin.* *l.*9.10. *Æmil.* *l.*10. *Chron. Belg.* *P.Comin.* *l.*2.3.4.

Carel de VII. drijft d'*Engelsche* uyt *Normandyen*, en *Aquitanien*. 1450. 1452.

Maer de soetheyd deeses geluks van Carel de VII. wierd hem verbittert door sijnen eygenen Soon Louis d'XI.: die sigh liet beduncken / dat d'Inkoomsten / hem van sijnen Vader toegevoeghd / te weynigh waren / om sijnen Staet daer op te voeren. Ontweeck derhalven na Delphinat, of Dauphine; begon hier een quaed spel; braght 't Volk op sijne sijde; en liet sigh gelusten / sijnen Vader te beoorlogen. Koningh Carel wou dit Vyer in d'asch smooren; en sond een Krijghsheyr uyt tegens sijnen Soon. Louis hield geen stand; maer vlood na Vlaenderen tot den Hertogh van Burgundien; die hem yeder maend drie-duysend guldens tot sijn onderhoud gaf. Ontrent 5. jaren langh bleef Lodewijck by den Burgundier; namentlijck / tot in 't jaer 1461.; wanneer Koningh Carel de VII. op den 22. van Julius overleed / na een veertigh-jarige Regeeringh / te reeckenen van na de dood sijns Vaders Caroli de VI. Hy wierd te S. Denys in de Koninghlijke Begraefnis geleght. Hem volghde op den Franschen Throon de gedaghte sijnen Soon Louis d'XI.

Caroli geluck werd hem vergald 1456.

door sijnen tegens hem opstaende Soon *Louis* d'XI.

Dood van *Carel* de VII. 1461.

ANNO CHRISTI.

Doe Carel stierf / was Lodewijck, gelijk alreeds gehoord is / by Hertogh Philips van Burgundien in Vlaenderen. Als hy de tijdingh van sijns Vaders dood kreegh; en dat eenige Heeren in Franckrijck toelegh maeckten / om sijnen jonger Broeder Carel tot 't Rijck te bevoorderen / vertoefde hy niet langh / maer begaf sigh flucks na Franckrijck. Hertogh Philips voeghde hem toe 4000. Nederlandsche en Picardische Ruyters / aengevoerd door sijnen Soon Hertogh Carel van Burgundien; die Louis tot binnen Parijs begeleydde. Dus wierd hy op den 15. van Augustus Anno 1461. in de Stad Rheims door d'Aerts-bischop gezalfd en gekroond / in 't 38. jaer sijns ouderdoms.

Louis d'XI., Koningh van *Frankrijk*.

Doe hy nu sigh in 't Rijck had vast gesteld / droegh hy sigh gantsch rouw en warsch tegens al de geene / die 't gehouden hadden met sijnen Broeder Carel; dien hy oock selfs in geheel Franckrijck niet 't minste inruymde / als alleen 't geringe Hertogdom Bearn. Gelijck hy nu den Adel onderdruckte / en daer tegens Lieden van een sleghte Afkoomst tot hooge Eerestaten verhief / soo bewees hy oock de Fransche Princen d'eere niet / welcke haer behoorde. Hy maeckte den aenvangh met Hertogh Franciscus van Bretaigne, dien hy niet wou toelaten in sijnen Titel te stellen: Van Gods Genade. Wou hem oock de Munt niet gedogen; en begeerde / hy sou sigh en sijn geheele Land de Kroon Frankrijk onderwerpen; daer hy doch een vry Vorst was. Hertogh Franciscus nam tijd tot bedenckingh. Klaeghde ondertusschen aen al de Vorsten des Rycks de groote onbillijckheyd van Koningh Louis: welcke oock dien van Bretaigne sigh aennamen. Daer-en-boven braght hy de strijdbare Hertogh Carel van Burgundien op sijne sijde. Dus ontstond een openbaren Oorlogh tegens den Koning. De gemelde Hertogh Carel van Burgundien bragt doemaels aldereerst de Switsers, in sijnen Dienst sijnde / in Franckrijck.

Draeghd sigh seer onbetaemlijck tegens den *Franschen* Adel, en selfs tegens de Princen.

Oorlogh tegens *Louis* daer uyt ontstaen.

Eerste *Switsers* in *Frankrijk* gebraght.

Anno 1464. (by andere 1465.), quam 't by Montheri, niet seer verr' van Parijs, tot een Veldslagh; waer in / op den 16. van Julius, de Vorsten de Zeege tegens den Koning behielden. De Switsers queeten sigh hier seer wel: gelijck dan oock op de sijde van Koning Louis de Schotten 't beste deeden. Welke door hare dapperheyd hem (die anders buyten twijffel verslagen of gevangen ware gebleven) reddeden / en van daer wegh bragten. In de duystere nagt quam hy te Parijs, en vlood voorts van daer na Normandyen. Hier schreef hy aen de Vorsten; versoeckende de Vreede; welckese hem oock toestonden / doch onder deese sware Voorwaerden: Eerst / hy sou 't Hertoghdom Bearn na sigh neemen / en in plaets van 't selve sijnen Broeder Carel Normandyen overgeven. Daer na / Hertogh Carel van Burgundien inruymen de Steeden Bologne, Perone, en eenige andere. Hertogh Johan van Bourbon sou hy her-

Slagh by *Montheri*; waer in Koningh *Louis* geslagen wierd, en in *Normandyen* moest vlieden.

Moet vrede versoecken; welke hem bewilligt wierd onder swaere voorwaerden.

ANNO CHRISTI.

herſtellen in ſijnen voorigen Stand. Eyndlijck / Hertogh Franciſcus van Bretaigne voortaen met vreede laten. Deeſe Conditien moeſt hy wel aenneemen ; doch met geen voorneemen van deſelve te houden. Gelijk hy dan oock onlanghs daer na / als de Vorſten de Wapenen hadden neergeleght / ſijnen Broeder Carel uyt Normandyen verdreef / ſoo dat hy in Bretaigne tot Hertogh Franciſcus moeſt vlieden.

Doch hy hou ſe niet.

Die van Luyck hadden tot noch toe veel Strijd gehad met 't Huys Burgundien; doch ſleght voordeel daer van genooten. Anno 1467. ontſtond een nieuwe twiſt / wegens Louis de Bourbon, Biſchop van Luyk; met wien de Luykenaers gantſchlijck niet te vreeden waren; 't welck ſoo verr' gingh / datſe hem in ſijn Slot te Hoy, of Huy, belegerden; in hoop / van hem gevangen te ſullen bekoomen. Als hy haer nu ontweken was / braghtenſe veele goede en eerlijcke Lieden om 't leven. De vlughtige Biſchop klaegde hier over aen Hertogh Carel van Burgundien; verſoeckende ſijne Beſchermingh. Carel quam met groote Krijghsmaght voor Luyck. De Pauſlijcke Legaet, en de Conneſtabel van Franckrijck, baden ernſtigh voor de Stad: doch Carel wou geenen deeſer beyde gehoor geven: maer ruckte voor 't Steedje S. Truyen, en verwoeſtte 't ſelve jammerlijck. De Luykenaers trocken uyt Luyck: traden in een Gevheght met de Burgundiſche; doch wierden geſlagen; ſulcker wijs / dat harer by de 3000. dood bleven. D'overige vlooden weer aghter hare Mueren. Doe verſoghtenſe Vreede; welckeſe moeſten koopen door 't bewilligen deeſer ſware Condition: Al de Brieven van hare Privilegien moeſtenſe Hertogh Carel in handen leveren. Hare Geweeren / Wapenen en Buſſen neerleggen. De Mueren op haer eygene koſten ter neer werpen. Een groote ſom gelds geven / en haren Biſchop Louis weer aenneemen.

Oproerigheyd der *Luykenaers* tegens haren Biſchop 1467.

door Hertogh *Carel* van *Burgundien* gedempt

tot verderf der Stad *Luyck*.

Bekomen Vreede onder ſeer ſware *Conditien*.

Doch deſe Vrede duerde niet langer dan tot in 't volgende jaer 1468. Doe rebelleerden de Luykenaers al weer. Kreegen haren Biſchop te Tongeren gevangen / en ſleepten hem geboeyd na hare Stad. Soodanigh wierd Hertogh Carel hier over vergrimd / dat hy met een ſterck Heyr voor Luyck quam. Doe de voornaemſte der Stad deeſen ernſt ſagen / vloodenſe van daer wegh / Vrouwen / Kinderen / en 't gemeene Volck daer in latende. Den 30. van October des gemelden jaers veroverden de Burgundiſche de Stad Luyck. Vermoordden Mannen en Vrouwen / ſonder eenigh onderſcheyd / ja oock de Kinderen. Selfs heeftmen de Monicken en Papen niet verſchoond / maer voor den Altaer dood geſtoocken. Eenige duyſend Vrouwsperſoonen wierden op de Brugg' gebraght; met d'armen rugg' tegens rugg' aen een gebonden / en dus in de Rivier de Maes geworpen; daerſe verdrinken moeſten. Soo afgrijſlijck was de Moordery in deeſe Stad / dat meer dan 40000. verſlagene en verdronkene Lijken geteld wierden. Hier na deed Hertogh Carel (door wiens bevel dit alles verrigt wierd) de Stad in brand ſteecken. Dus ſtrafte hy der Luykenaren moedwil / en voldeed ſijn eygene wraeckgierigheyd.

Werden al weer oproerigh. 1468.

Hertogh *Carel* verоverd de Stad; met vermoordingh van Mannen, Vrouwen en Kinderen.

Meer dan 40000. dus omgekomen, en de Stad in brand geſtooken.

ANNO CHRISTI.

Anno Chriſti 1472., als Koningh Louis d'XI. van Franckrijck niet afliet van ſijnen Broeder Carel te vervolgen / vond deeſe Prins ſigh genoodſaeckt / andermael by Hertogh Carel van Burgundien hulp te ſoecken. Doe nu deeſen aenquam / ſond de Koningh hem Geſanten te gemoet / om met hem van Vreede te handelen. Beloofde / ſijnen Broeder te ſullen weergeven alles wat hy hem had ontnoomen; en bekraghtighde ſijne Toeſeggingh met een ſeer hoogen Eed; doch hy bedroogh haer beyde. Doe wierd de Burgundiër gantſch toornigh. Deed een Toght in Franckrijck: verwoeſtte 't Land over al waer hy quam / en veroverde eenige goede Steeden / ſelfs tot in Normandyen toe. Hoe deeſe Hertogh Carel van Burgundien, bygenoemd de Strijdbare, Anno 1477. by Nancy in Lotharingen ſneuvelde; ſijne Moorderyen en Bloedſtortingen hem vergolden wierden / hebben wy hier boven in de Duytſche Hiſtorien onder Keyſer Frederick de III. verhaeld. Na deeſes Caroli dood nam Koningh Louis 't Hertoghdom Burgundien geweldadigh na ſigh; onder voorwendingh / dat het de Kroon Franckrijck, als een Leen / was t'huys gevallen. Hoe 't hier mee verder gingh / ſal onder de Regeering van Keyſer Maximiliaen werden aengeteeckend. Dit evenwel ſtaet hier te weeten / dat deeſe Koningh Louis van Franckrijck, als hy noch verder van ſigh wou taſten / door de gemelde Maximiliaen by Terouan uyt 't Veld wierd geſlagen; en doemaels ſijn gantſche Leger verloor; onaengeſien hy veel ſtercker van Volck was als Maximiliaen.

Koningh *Louis* d'XI. vervolghd ſijnen Broeder *Carel* op nieuws. 1472.

Als *Carel* van *Burgundien* Prins *Carel* te hulp quam, beloofd *Louis* met een hoogen Eed, ſijnen Broeder alles te ſullen weergeven; doch bedroogh haer beyde, tot verderf van *Frankrijck*.

Neemd, na *Caroli* des Hertogs dood *Burgundien* geweldadigh in. 1478.

Anno 1483., na dat deeſe Koningh Louis d'XI. van Franckrijck met Maximiliaen Vreede gemaeckt / en deſſelven Dochtertje aen ſijnen Soon Carel d'VIII. ten Gemalin ondertrouwd had / wierd hy te Bloys ſieck. Hy wou van dood of ſterven niet hooren ſpreecken. Beloofde ſijnen Lijf-Medicus Jacobus Cottier ter maend 10000. Dalers (Kroonen) / indien hy hem weer geſond maeckte. Hy ſond na Romen, Parijs, en anderweegen om Reliquien: ja hy wou / datmen hem den gantſchen dooden S. Franciſcus van Aſſiſien ſou brengen: doch alles kon hem niet helpen. Hy moeſt ſterven / op den 30. van Auguſtus; en ſijnen Soon Carel d'VIII. quam in ſijne plaets op den Franſchen Throon.

Louis d'XI. moet ſterven, 1483.

ſchoon boven maten ongewillig.

In Engelland regeerde ontrent 't jaer Chriſti 1445. Koningh Henrick de VI.; die in ſijne jongheyd te Parijs ten Koningh over Franckrijck en Engelland was gekroond geworden. Hy nam ten Gemalin Margaretha, Dochter des Hertoghs Renati van Anjou; een doortrapt en dapper Wijf / ſigh wel verſtaende op d'Oorloghs-ſaecken: gelijckſe dan oock op ſeeckere tijd de Koningh haren Man door Krijghs-geweld uyt de Gevanckenis verloſte. De Hertogh van Glocester was ontrent 15. jaren langh deeſes Koninghs Voogd geweeſt.

Engelſche Koningen en Geſchiedeniſſen. 1445.

Henrick de VI. oock te *Parijs* gekroond tot Koningh van *Frankrijk*. *Chytr. in Chron.*

[A]NNO [C]HRISTI.

[P]olyd.Virg. [l.] 24. Hist. [A]ngl. [N]aucler. [Ge]n. 49. [P.] Emil. [l.] 10.

1446.

weest. Als hy nu van d'Administratie afstand gedaen/ en de Regeeringh aen Koning Henrick, sijn Weeskind/ overgegeven had/ wierd hy verraderlijck door eenige boose Menschen in Engelland, sijne vyanden/ met een Strick verworghd; 't welck de Koningh door de vingeren sagh. Hem wierd schuld gegeven/ dat hy al te strengh tegens de Heeren en Edele des Lands had gehandeld; eenige der selve al te hard gestraft. Dit kan andere ten Voorbeeld dienen/ dat men/ eenigh hoogh Ampt of Eere-Staet voor een tijd langh te leen besittende/ sigh daer op niet te hoogh verheffen/ of sijne Magt misbruycken moet; wijl sulcks naderhand een quaed eynd kan neemen.

1449. 1450. [D]'Engelsche ver[li]esen

Na d'omkomingh van Glocester heeft Koningh Henrick de VI. weynigh geluck meer gehad. Want Anno 1449. wierden sijn' Engelsche door de Graef van Foix uyt Gasconje; in 't volgende jaer door de Fransche uyt geheel Normandyen gedreven; welcke Landen tot noch toe der Koningen van Engelland Patrimoniael-Goederen waren geweest. Wederom

1452. [I]n Franckrijck alles.

twe jaren daer na verloor ook Henrik 't Landschap Guienne; 't welck Carel de VII. door een bloedige Slagh veroverde; soo dat d'Engelsche byna niets meer in Franckrijck besaten. Want schoon Koningh Henrick, door sijnen Oversten Talbot, Anno 1454. de Stad

1454.

Bourdeaux, nevens eenige andere/ weer innam; soo hebben echter de François[e]n, na dat Talboth verslagen was/ al deese Plaetsen weer aen haer gebraght.

[D]e Hertog [v]an Jorck [e]n andere Engelsche Heeren [n]eemen Henrick gevangen. 1456.

Vermits nu Koningh Henrick gantschlijk geen geluck had; noch daer-en-boven een seer sleghte Regeeringh voerde/ soo verbonden sigh tegens hem Hertogh Richard van Jorck, de Graef van Warwick, en meer andere Engelsche Heeren; welcke hem gevangen namen. Hertogh Richard van Jorck hield sigh als Stadhouder des Rijcks. Maer als de Françoisen aen d'eene/ de Schotten aen d'andere sijde/ de Grensen van Engelland verwoesteden/ moest dien van Jorck de Koning weer in vryheyd stellen. Doe deed Henrick hem met al sijnen Aenhangh in den Ban. Beroofde haer van al hare Goederen/ en dwongh haer/ de vlught na Yrland te moeten neemen.

[L]aten hem weer los; en waerom. 1458.

[I]nlandschen Oorlogh hier uyt ontstaen. 1460.

Anno 1460. quam Hertogh Richard van Jorck weer in Engelland, met sigh brengende eenige duysenden van Schotten en Yrlanders. Koningh Henrick trock hem te gemoet. Tusschen deese beyde geschiedde een hevige Slagh/ waer in ontrent 10000. Mannen dood bleven. Dien van Jorck behield de Zeege/ kreegh de Koningh gevangen/ en settede hem in den Towr te Londen: braght oock veele van des Koninghs naeste Maeghschap om 't leven. Selfs sou hy Henrick aen kant hebben geholpen/ indien de met hem Verbondene sulcks niet hadden verhinderd. Ondertusschen trock de Koningin/ Vrouw Margaretha van Anjou, met hulp van Humfried, Hertogh van Excester, een goed Krijghsheyr by een. Deed een Slagh met Hertogh Richard van Jorck;

Koningh Henrick andermael gevangen, en in den Towr te Londen geset.

behield de Zeege/ en kreegh de genoemde Hertogh gevangen; desgelijcks de Graef van Sarisburi, en veel andere voorname persoonen. Dien van Jorck wierd in de Gevanckenis 't hoofd afgeslagen; 't selve opentlijck getoond; en een Kroon/ of Krans/ van Stroo daer opgeset; wijl hy altijd had getraght 't Koninghrijck aen sigh te brengen. Dus wierd Henrick de VI. uyt de Gevanckenis verlost door sijne manhafte Gemalin Margaretha, en weer op den Throon geset. Veele der geene die 't met sijne t'saemverbonden vyanden hadden gehouden/ deed hy aen de dood opofferen. Doch hier mee maeckte hy de saeck niet goed. Want vermits d'overige voor een diergelijck eynd vreesden/ soo setteden sy 't/ als vertwyffelde Menschen/ die geen genade te verwaghten hadden/ op de uyysten. Liever wildense voor den vyand/ als door de Beul sterven.

Verlost door sijne manmoedige Gemalin Margaretha: die de Hertog van Jorck gevangen krijghd; tot verlies van sijn Hoofd.

Greepen derhalven noch eenmael den Koningh aen. Haren Oversten was Eduard, Soon des Hertoghs Richards van Jorck, Graef vander Mark: die drie dagen langh tegens Koningh Henricks Heyr vloegh; met sulck een hardneckige aenhoudenheyd/ dat hy eyndlijck de Zeege behield; na dat weersijds ontrent 20000. Mannen waren gesneuveld. De Koningh ontvlood met weynige der sijne na Schotland. Sijne Gemalin Margaretha, deese sware Neerlaegh verneemende/ weeck na Franckrijck, tot haren Vader Hertogh Renatus van Anjou. Daer op wierd Hertogh Eduard van Jorck, Graef vander Marck, ten Koningh van Engelland gekroond/ en genoemd Eduard de IV. De verdrevene Henrick de VI. quam na eenige maenden/ in onbekende Kleederen/ weer in Engelland, om te bespieden/ hoe de saecken in 't Rijck stonden; doch wierd ontdeckt/ en gevangen. Dus behield Eduard 't Koningrijck sonder tegenspraeck.

Eduard, Soon van Hertogh Richard van Jorck, staet op nieuws tegens Henrick op: slaet hem; en werd selfs Koningh onder de naem van Eduard de IV.

Henrik ten derdenmael geslagen.

Anno 1469. wierd deese Eduard met byna gelijcke Munt betaeld. Want de Graef van Warwick maeckte 't met hem even gelijck hy 't met Henrick had gemaeckt. Sloeg hem/ en kreegh hem gevangen. Eduard echter ontvlood uyt sijne Gevancknis; versamelde een Heyr; en verschrickte dien van Warwik soodanigh/ dat hy Vreede versoght/ en oock verkreegh. Als echter Eduard, deese smaed niet vergeeten konnende/ sijn woord niet hield/ braght de Graef weer een Heyr by een/ en dreef hem ten Lande uyt. Eduard vlood na sijnen Bloedverwant Hertogh Carel van Burgundien, die hem met een goede Krijghsmaght weer na Engelland sond. Op Paeschdagh Anno 1471. viel al weer een bloedige Slagh voor; waer in de Graef van Warwick met 10000. der sijne dood bleef. Koningin Margaretha onderstond sigh wel/ den Oorlogh weer te vernieuwen; doch wierd met haren Soon gevangen. Deese stierf aen sijne bekoomene wonden. De Moeder rantsoeneerde sigh/ en trock weer na Franckrijck.

1469. Eduard weer verdreven door Warwick; doch door Carel van Burgundien geholpen, koomd weer in Engelland, verslaet Warwick, 1471. en blijft Koningh.

In den Oorlogh/ welcke Hertogh Carel van Burgundien voerde tegens den Hertogh

Doet sijnen Broe-

van

ANNO CHRISTI.

der de Hertogh van Clarence, in een Vat vol Malvasay versmooren. 1480.

van Lotharingen en de Switsers Anno 1477., had de Hertogh van Clarence, Koningh Eduards Broeder, dien van Burgundien eenige duysend Engelschen toegebraght / tegens Eduards wil: doch wierd in den Slagh voor Nancy gevangen. Doe hy sigh had los gekoght / en weer in Engelland quam / deed de Koningh hem / onaengesien de Broederschap / jammerlijck om 't leven brengen. Want hy liet hem werpen in een Vat vol Malvasay, en daer in versmooren; wijl hy sijn geheele leven langh geerne Malvasay had gedroncken.

Dood van Eduard de IV.

Drie jaren hier na moest Koningh Eduard aen God reeckenschap geven van deese Broedermoord. Want hy stierf op den 10. van April Anno 1483. te Westmunster, als hy 22. jaren had geregeerd. Wierd te Windeshorn (Windsor) begraven. Liet twee Soonen na / Eduard en Richard. Eduard volgde sijnen Vader in 't Koninghrijck; doch regeerde alleenlijck twee maenden. Want sijns Vaders Broeder Richard nam beyde sijne jonge Neven / Eduard en Richard, gevangen / en deed haer onschuldigh in den Towr te Londen onthoofden. Dus maeckte hy sigh met geweld Koningh. Twee jaren daer na ontfing hy sijnen loon. Want als hy door deese Moord sigh yeder ten vyand had verweckt / riepen eenige Standen in Engelland Graef Henrick van Richemont (die de Dochter van Koningh Eduard, de Suster der onthoofde Jongelingen ten Gemalin had / en sigh / uyt vrees voor den Tyran, in Franckrijck onthield) derwaerts; met aenbiedingh / datse hem tot den Koninghlijcken Throon souden helpen. Koningh Carel d'VIII. van Franckrijck voegde hem eenigh Krijghsvolck toe; waer mee hy uyt Normandyen na Engelland overvoer. Stracks versamelde sigh een grooten hoop Volcks tot hem / onder welcke veele Heeren en Edele waren; soo dat hy dorfde wagen / met Richard een Slagh te doen; die oock overwonnen / en van Henrick verslagen wierd / als hy / gelijck alreeds gesegt is / maer twee jaren had geregeerd. Dus wierd Hertogh Henrick, genoemd de VII., Koning van Engelland, en gekroond den laetsten van October Anno 1486. Van sijne Regeeringh sullen wy hier na spreecken.

Eduard de V. sijnen Soon, door sijnen Oom Richard om 't leven gebraght.

Richard maekt sigh Koningh.

Henrik van Richemont steld sigh tegens hem, met hulp der Engelsche; verslaet hem in een Slagh, en werd Koningh, genoemd Henrick de VII. 1486.

Spaensche Geschiedenissen. Marian. l.25. de reb. Hisp. Anton. Nebriss. l.3.4.5.6. rer à Ferd. & Isab. gest.

In 't Koninghrijck Castilien regeerde ontrent 't jaer Christi 1440. Koningh Johannes de II., een saghtmoedigh en geleerd Heer; die goede Konsten en geleerde Lieden seer gunstigh was; vermits hy selfs gestudeerd had. In Arragon besat de Throon Alphonsus, oock Koningh van Napels en Sicilien. Van hem hebben wy taemlijk veel gehandeld onder d'Italiaensche Geschiedenissen. In 't Koninghrijck Portugal heerschte Alphonsus de VI.; wiens Suster Eleonora was de Gemalin van Keyser Frederick de III.

Koningen van Castilien. 1453.

Anno 1453. stierf Johannes de II., Koning van Castilien en Legion. Hem volghde in 't Rijck sijnen Soon Henrick, diens Naems de IV.: en Anno 1458. overleed Koningh Alphonsus van Arragon. Hoe deesen sijne Koninghrijcken by Testament verdeeld heeft / is hier boven by de Neapolitaensche Geschiedenissen aengeweesen. Als Carel, Koningh van Navarre, Anno 1463. sonder Manlijcken Erfgenaem was overleeden / nam Koningh Henrick van Castilien desselven Rijck aen; doch geraeckte daer over met Louis d'XI., Koningh van Franckrijck, in Twist. In 't tweede jaer daer na wierd hy door de Standen des Lands Castilien van 't Rijck afgeset. Namen sijn Beeld: trocken 't Koninghlijke Kleederen aen; beschuldighden en veroordeelden haren afweesenden Koningh: beroofden daer na 't gedaghte Beeld van al de cieraden: wierpen 't eyndlijck ter Venster uyt; en verkooren Henricks Broeder / Alphonsus, ten Koningh. Maer als deesen Alphonsus onlanghs daer na stierf / wierd Henrick van de Land-Standen weer ten Koningh aengenoomen; doch onder voorwaerde / dat sijne Suster Isabella met evengelijke Maght nevens hem sou regeeren; en na sijne dood (wijl hy Kinderloos was) sijnen Erfgenaem sijn. Ter dier oorsaeck gavense deese Isabella ten Houwlijck den seer dapperen Vorst Ferdinand de V., Soon van Johannes, Koningh van Arragon, gebynaemd Catholicus: die oock na sijnen Swager Henrik (overleeden Anno 1474.) door sijne Gemalin Koningh van Castilien wierd; beyde de Hoofd-Koninghrijcken / Castilien en Arragon, dus t'samen hegtende. Van deesens Ferdinandi Regeeringh sullen wy hier na oorsaeck hebben te spreecken.

Henrick de IV. 1454. 1463.

Van de Standen afgeset; en sijn Beeld op 't smaedlijckste gehandeld. 1465.

Weer aengenomen; maer onder wat voorwaerde.

Ferdinandus de V. Catholicus, sijnen Nasaet, brenght Arragon en Castilien t'samen.

Hongarische Geschiedenissen. Æn. Sylv. Hist. Bohem. c.68. & de Stat. Eur. c.1. Naucl. gen. 49. Anton. p.3. t.22. c.17. Bonfin.

D'aenvangh der Hongarische Geschiedenissen maecken wy hier van 't jaer 1452., wanneer Keyser Frederick de jonge Vorst Ladislaus, Erfgenaem der beyde Koninghrijcken Hongaryen en Boheemen, van sigh liet gaen; doch niet / voor dat hy (Frederick) door de Hongariërs en Oostenrijkers binnen Newstad belegerd / en met geweld hier toe gedwongen wierd. Ladislai Erf-Landen wierden geregeerd door drie Stadhouders. Hongaryen door Johannes Hunniades, Waywoda van Sevenbergen; Boheemen door Georgius Podiebrad; en Oostenrijck door Graef Ulrick van Cilien.

Ladislai Rijken werden, wegens sijne minderjarigheyd, door Stadhouders geregeerd.

Als nu deese Graef Ulrick (die de Koning Ladislaus tot noch toe by sigh / en als onder sijn geweld had gehad) op sijn hoogh Gesag sigh verhooghmoedighde / kreegh hy veele vyanden; welcke hem by den Koningh aenklaeghden; gelijck dan aen de Hoven der Vorsten niets gemeener is / als heymlijcke Aenbrengingen / Beschuldigingen / en Agterklappingen. Onder deese was Eitzinger de voornaemste. Sy seyden: Graef Ulrick hield sigh praghtiger / had oock meer Hofgesin / dan de Koningh selfs. Geestlijcke en Weereldlijcke Ampten waren by hem om geld veyl; nevens meer andere dingen. Hier op wierd hem / sonder verder Proces, bevoolen / sigh met alleen vier Paerden van 't Hof wegh te maecken; en sijne plaets aen Eitzinger ingeruymd. Doe hy uyt de Stad Weenen reed / ware hy buyten twijffel van 't Volck met Steenen dood geworpen geworden / indien niet Marckgraef Albert

Graef Ulrick van Cilien heeft hem als onder sijne Magt.

van

ANNO CHRISTI.

van Brandenburgh met hem was gereeden / en hem beschermd had. Dus deed de Graef van Cilien doemael een goede sprongh van om hoogh na beneeden. Doch niet langh daer na gingh 't Eitzinger even alsoo; en dien van Cilien geraeckte weer tot sijnen voorigen Staet / alhoewel tot sijn uyterste verderf.

Werd verstooten Weer hersteld.

In 't selve jaer 1453. wierd de jonge Koningh Ladislaus (voor deesen in syne Kindsheyd de Hongarische Kroon ontfangen hebbende) te Praegh oock gekroond tot Boheemsch Koningh. Bevestighde de Privilegien der Boheemers, en liet haer by de vryheyd harer Religie.

Ladislai Krooning oock tot *Boheemsch* Koningh.

Anno 1457. trock Ladislaus in Hongaryen tot by Grieckfch-Weissenburgh. Besag deese Stad; en de Plaets / daer de Turckfche Keyser Mahometh de II. in de Belegering deeser Vestingh van Johannes Hunniades was geslagen geworden. Hier nu droegh sigh een seer treurigh Geval toe. Graef Ulrick van Cilien was den dapperen Held Johannes Hunniades altijd ongunstigh geweest. Doe nu Hunniades (kortsi te vooren) overleden was / voedde hy een gelijcke nijd en vyandschap tegens des selven beyde Soonen Ladislaus en Matthias, twee seer schoone / wackere Jongelingen. Beschuldighde haer oock by den Koningh / datse hem heymlijck na 't leven stonden.

Graef *Ulrick* van *Cilien* beschuldighd valschlijck de twee Soonen des dapperen Helds *Johannis Hunniadis*

Als nu deese beyde hier van verwittigd waren / verfoeghdense sigh by Graef Ulrick; begeerende / dat hy sijn' Aenklagt bewijsen / of deselve / als een onbeschaemde leugen / herroepen sou. Koningh Ladislaus selfs bemoeyde sigh / om deesen ontwil tusschen de parthyen wegh te neemen / doch te vergeefs. Ja / 't quam eyndlijck soo verr' / dat Ladislaus, d'oudste deeser twee Broederen / de Graef van Cilien dood sloegh.

datse Koningh *Ladislaus* na 't leven stonden. 1457.

Over deese daed wierd Koningh Ladislaus soo hevigh vertoornd / insonderheyd wijl Graef Ulricks Vrienden seer ernstigh om wraeck aenhielden / dat hy / beyde Ladislaus en Matthias Hunniades, met haren Aenhang / die gewisslijck niet kleyn was / in Gevanckenissen deed werpen. Dit geschiedde t'Ofen, de Stad / daer de Koninghlijcke Hof houdingh was.

Werd daer over van *Ladislaus Hunniades* dood gestoocken.

De derde dagh daer na wierd Ladislaus Hunniades, die Graef Ulrick de doodlijcke steeck had gegeven / ter dood uytgevoerd.

Van Koningh *Ladislaus*.

Hy was een seer schoon / welgemaeckt / dapper Jongelingh / van 24. jaren. Sijn cierlijck goud-geel Hayr hingh hem tot over de Schouderen af / gelijck doemaels de gewoonte was. Was aengedaen met een Kleed van enckel Goud-laecken / voor ontrent een jaer tijds hem van de Koningh vereerd; doch de handen waren hem op den rugg' gebonden. Doe hy op de Gerightsplaets quam / wond de Beul hem 't hayr boven 't hoofd tot een Tuyt t'samen / om den hals niet te bedecken. D'ongeluckige Jongelingh sprack yets / doch weynigh / tot 't Volck / t'sijner verantwoordingh. Knielde daer na geduldigh neer / en bood sijnen hals aen tot ontfangingh des Slaghs. De Scherpreghter was seer droevigh / dat hy dit Edele Bloed sou plengen; en 't hoofd des geenen afslaen / wiens Vader geheel Hongaryen uyt de kaecken des Turcks had geruckt. Soodanigh tsidderde en beefde hy / dat hy deesen Jongelingh nauwlijcks in vier slagen door den hals kon koomen. Daer lagen nu al de dappere Daden en Verdiensten sijns Vaders / des Edelen Helds Hunniadis, ter neer. Ladislai jonger Broeder Matthias wierd ondertusschen in Gevanckenis gehouden. Doch Koningh Ladislaus moest d'onthoofde Ladislaus haest volgen; d'eene Edele Jongeling d'andere / noch in even 't selve jaer 1457.

onaengesien sijnen Vader geheel *Hongaryen* uyt den Muyl des *Turcks* had geruckt,

doen onthoofden; sijnen Broeder

Matthias in gevanknis geworpen.

De gemelde Koningh Ladislaus van Hongaryen en Boheemen, Aerts-hertogh van Oosten-

Koningh *Ladislaus*.

ANNO CHRISTI.

Oostenrijck, was ten Gemalin beloofd Princes Magdalena, Dochter van Koningh Carel de VII. van Franckrijck. Als hy nu aghttien jaren oud was geworden / wou hy met haer te Praegh Bruyloft houden. Maer doe alles tot dit Vreughden-Feest op 't kostlijckste was bereyd / en de Koninglijke Bruyd sou aenkomen / wierd hy 's naghts den 21. November van een seer hevigh Colijck en bygaende Sieckte aengevallen / welcke hem in 36. uyren tijds uyt de weereld ruckte: niet sonder arghwaen van hem toegebraght vergif.

besigh met sijne Bruyloft aen te stellen, sterft onverwaght, en seer smertlijk.

Matthias Hunniades uyt de Gevanckenis op den Hongarischen Throon geset. 1458.

Na Ladislai dood verkooren de Boheemers in sijne plaets tot haren Koningh Georgius Podiebrad, tot noch toe haren Vice-Roy, of Stadhouder geweest: maer de Hongariërs de gevangene Matthias, Soon van Johannes Hunniades; Broeder des onthoofden Ladislai Hunniadis. Waerlijck / een wonderbare verwisselingh. Koningh Ladislaus verwaghtte sijne Bruyd / en wierd na 't Graf gedragen. Matthias sagh de dood te gemoet / en wierd uyt de Gevanckenis op den Koninglijcken Throon geset. Soo onseecker en veranderlijck sijn alle menschlijcke saecken.

Matthias Toght na Bosnien, tegens den Turck,

Anno 1464. heeft de Turcksche Keyser 't Land Bosnien ingenoomen / en den Heer van 't selve / Stephanus, levendigh doen villen. Om wraeck over dit Tyrannisch bedrijf te neemen / en Bosnien weer te veroveren; te meer / om dat het voortijds ten deelen tot Hongaryen had behoord / maeckte Koningh Matthias sigh op; en trock met een taemlijck Heyr door Wallachien op Bosnien aen. Hy selfs reed met honderd Paerden voor uyt / om op alles aght te neemen; doch wierd door de Wallachische Waywode van uyt een Aghterlaegh aengevallen / en omringhd. De Hongariers verweerden sigh manhaftigh; insonderheyd Koningh Matthias; die oock hier drie gevaerlijcke Wonden ontfingh. Eyndlijck evenwel hebben de Hongarische sig door hare vyanden heenen geslagen / en braghten haren Koningh / met seer groote moeyte en gevaer / weer te rugg' in 't Leger: van waer Matthias sigh na Ofen begaf / en hem daer liet heelen. Dus wierd deesen Toght tot Water / en de Turcksche Keyser behield Bosnien.

gantsch te vergeefs, en hy gevaerlijck gewond. 1467.

Beoorlogd sijnen Schoonvader Koning Georg Podiebrad van Boheemen, op bevel van de Paus.

Deese Koningh Matthias beoorlogde oock Koningh Georgh Podiebrad van Boheemen, onaengesien desselven Dochter sijne Gemalin was; alleen daerom / wijl de Paus Georgius in den Ban gedaen / en hem (Matthias), d'uytvoeringh aenbevoolen had. Oock moest Podiebrad, overweldigd sijnde / met Matthias tot een Verdragh na desselven wil treeden; Silesien, nevens een gedeelte van Moravien, aen hem afstaen. Welcke Landen Matthias oock behield; onaengesien de Boheemers, na de dood van Georgius Podiebrad, tot haren Koning hadden aengenomen Uladislaus, Soon des Koninghs Casimiri van Polen; die des te Praegh gestorvenen Koninghs Ladislai Suster ten Gemalin had.

Oorlogh tusschen hem en Koningh Uladislaus van Polen, wegens Silesien, 1473. 1474.

De nu genoemde Uladislaus was op de Silesiërs seer t'onvreeden / datse Matthias hadden gehuldighd. Trock derhalven in October Anno 1473., met sijnen Vader Casimir, voor de Silesische Hoofd-stad Breslauw, en belegerde deselve. Koningh Matthias quam terstond met een Krijghsmaght aen / om Breslauw t'ontsetten. 't Scheen / dat het tusschen de Polacken en Hongariërs tot een bloedige Slagh sou gekoomen hebben / waer in buyten twijffel de Poolsche souden te kort hebben geschooten: doch de beyde Keurvorsten / Ernst van Saxen, en Johannes van Brandenburg, reeden met 2000. Paerden tusschen beyde de Heyren: verhinderden dus 't Gevecht / en braghten 't daer toe / dat beyde de Koningen beloofden / hare verschillen door billijcke Reghters te sullen laten vonnissen. Daer op begaf Koningh Matthias met sijn Krijghsvolck sigh weer na Hongaryen: belegerde en veroverde de stercke Grens-stad Sabbatia; door de Turcksche Keyser Mahometh ten deelen bevestighd / ten deelen van nieuws gebouwd / om Hongaryen van daer uyt te beschadigen.

door de Keurvorsten van Brandenburgh en Saxen verhinderd.

1475.

Tusschen Matthias en Keyser Frederick de III.; en waerom. 1485.

Anno 1485. beoorlogde Koningh Matthias Keyser Frederick van Oostenrijck. Onder meer andere oorsaecken deeses Krijghs was niet de minste / dat Frederick sijne Dochter Kunigund aen Matthias, welcke deselve versoght / niet ten Gemalin had willen geven. De Keyser soght hulp by de Vorsten des Rijcks; doch sy sloegen hem deselve af / onder voorwendingh / dat deesen Oorlogh niet 't Rijck der Duytsche Natie, maer alleen Oostenrijck aengingh. Dus voer Matthias al voort / en nam byna geheel Neder-Oostenrijck in. Frederick, gantsch geen Krijghsman sijnde / kon noch met volk noch met geld te reght koomen. Als nu een Stilstand van Wapenen tusschen beyde de Parthyen gemaeckt was / begaf Matthias sigh weer na Silesien: verdreef Hertogh Johan van Glogauw; en nam deese Stad / nevens 't gantsche Vorstendom / in sijne handen.

Verovert 't Vorstendom Glogauw in Silesien. 1487.

Matthias, over Tafel sittende, vertoornd sigh soodanigh om Vijgen, dat de Popelsy hem plotslijck trof, en terstond 't leven deed verliesen. 1490.

Als nu op Palm-Sondagh Anno 1490. Koningh Matthias over Tafel sat; de Fransche Ambassadeur, nevens andere Heeren / te gast hebbende / en sigh met haer vrolijck maeckende / beval hy / datmen hem de varsche Vijgen sou brengen / welcke hy wist / dat hy overgelaten had. Doe nu de Keukenschrijver seyde / dat de Dienaren al deselve hadden opgegeeten / vertoornde Koningh Matthias sigh soodanigh (welcke boose drift hy boven maten seer onderworpen was) / dat hem een Popelsy aenquam; hy aghter over ter neer viel / en een geruyme tijd lagh sonder eenigh teecken van gevoellijckheyd. Als hy sigh weer begon te beweegen / kon hy niet meer spreecken / maer brulde / of bulckte / gelijck een Os; en overleed op de volgende dagh. Dit is geweest 't eynd van Matthias Corvinus, des Strijdbaren Koninghs van Hongaryen, Soon van Johannes Hunniades; een geleerd / verstandigh Vorst. Was gekoomen ten ouderdom van 47. jaren / en had geregeerd tot in 't drie-en-dertighste. Op den dagh sijns doods sijn oock gestorven de Leeuwen / welcke t'Ofen wieren

Aenmerklijckheyd.

den

den onderhouden / sonder eenige bekende oorsaeck.

Hy liet geene Kinderen aghter; maer een Weduw / Beatrix, Dochter des Koningys Ferdinandi van Napels d'onechtelingh; de Hongariërs seer lief en aengenaem. Doe nu Koningh Uladislaus van Boheemen haer ten Gemalin nam / wierd hy oock van de Hongariërs ten Koningh aengenoomen; schoon'er andere waren / welcke oock om deese Bruyd dansten. Dus kreegh Uladislaus, Soon des Koninghs Casimiri van Polen, beyde de Kroonen van Boheemen en Hongaryen op 't hoofd; gelijck wy hier na sullen hooren: nu staet ons te spreecken van de Poolsche saecken.

Als Koningh Uladislaus, Soon van Jagello, Anno 1444. door de Turken by Varna verslagen was geworden / verkooren de Polacken in 't volgende Jaer sijnen Broeder Casimirus ten Koningh. Deese Casimir heeft seer langh in Polen geregeerd; namentlijck tot in 't jaer 1492.; echter na gelegenheyd van sulk een tijd weynigh verright. Eenige sijner bedrijven sullen wy hier aenteeckenen.

Anno 1452. nam hy ten Gemalin Princes Elisabeth, Dochter van Keyser Albertus; oock Koningh van Hongaryen geweest. By deese won hy eenige Kinderen; welcke byna alle na hem tot de Koninghlijcke Hooghheyd sijn opgeklommen.

Anno 1464. wierden de Pruyssers oproerigh tegens den Hoogmeester des Duytschen Ordens, wijl hy / haers bedunckens / al te streng tegens d'Onderdanen handelde. Riepen oock Koningh Casimirus van Polen tot haren Beschermheer. Deese Twist wierd voor Keyser Frederick gebraght: die 't Vonnis velde voor den Hooghmeester tegens de Pruyssers: veroordeelde haer noch daer-enboven / datse den gedaghten Hooghmeester souden moeten geven 6000. Ducaten ter straf. Hier over wierden de Pruyssers, en met haer veel' Ordens-Broederen, noch onwilliger / soo datse sigh opentlijck onder de Beschutting des Poolschen Koninghs begaven: waer uyt geen geringe Oorlogen ontstonden.

Anno 1466. wierd deese Hoogmeester van de Polacken, met hulp sijner eygene Onderdanen de Pruyssers, in een Veldslagh overwonnen / soo dat hy om Vreede moest bidden: den Poolschen Koningh de Steeden Marienburgh, Elbingh, nevens meer andere overgeven; hem voor sijnen Leen en Beschermheer erkennen / en daer voor Huldigen. Dus is 't Land Pruyssen van 't Duytsche Rijck aen Polen gekoomen.

Ses Soonen heeft Casimirus gewonnen. Eenen der selve stierf voor de Vader. Eenen anderen nam 't Geestlijck leven aen. D'overige vier wierden alle Koningen. D'oudste / Uladislaus, wierd Koningh van Hongaryen en Boheemen. D'andere drie / genoemd Albertus, Alexander en Sigismund, hebben vervolgens na malkander in Polen geregeerd / gelijck hier na t'sijner plaets sal verhaeld werden. Alleenlijck staet hier te seggen / dat / als Koningh Casimirus Anno 1492. aen de Watersught was gestorven / hem op den Throon gevolghd is sijnen Soon Albertus, of Johannes Albertus; die 9. jaren de Regeeringh voerde / doch weynigh geluck had; waerom hy oock van d'Onderdanen niet bemind wierd. Hy stierf aen de Beroerdheyd Anno 1501. Van sijne Broederen Alexander en Sigismund sullen wy (gelijck alreeds gesegt is) hier na handelen. 1501.

ANNO CHRISTI.

Nu is 't tijd / ons te wenden tot de Noordsche Landen; en sullen den aenvangh maecken van Koningh Christoffel; die Anno 1438. (na dat Koningh Erick van 't Rijck afstand gedaen / en sigh na Pomeren begeven had) ten Koningh van Deenemarken, Sweeden en Noorweegen wierd gekroond. Deese Koningh Christoffel (Christophorus) was een Soon van Paltzgraef Johannes, Hertogh van Beyeren; Soons-Soon van Keyser Rupertus, die oock Paltzgraef was geweest; en van een Hertogin van Pomeren, Suster van Koningh Erick van Deenemarken, Sweeden en Noorwegen. In welck opsigt hy oock tot deese Koninghrijcken geraeckte. Met seer groote praght quam hy in Deenemarken aen; daer hy eerst; vervolgens in d'andere Rijcken / wierd gehuldighd; doch in deselve niet persoonlijck / maer door sijne Gesanten.

Noordsche Geschiedenissen. A. Krantz. Dan. l. 8. c. 22. seq. Witfr. p. 3. Chron. Eric. Upsal. l. 5. Chron. Holsat. p. 3. Hist. Dan. Lindenbr. 1438. 1440.

Hier mee waren de Sweeden niet vergenoeghd / maer begeerden haren Heer persoonlijck in 't Land te hebben. Derhalven Koningh Christoffel, als hy Anno 1445. met Vrouwlijn Dorothea, Marckgravin van Brandenburgh, in de Stad Coppenhagen Bruyloft had gehouden / sigh onlangs daer na op de vaert na Sweeden begaf; en daer alle saecken / de Regeeringh betreffende / op 't best bestelde. D'Administrateurs des Koninghrijcks Sweeden hadden van tsederd eenige jaren de Koninghlijcke Inkoomsten by een vergaderd / soo datse een geweldigh-groote som gelds bedroegen; welckese den nieuwen Koningh Christophorus overleverden: die deselve / nevens de seer groote Vereeringen / van de Sweedsche Standen hem gedaen / in Scheepen deed / om deese Schat met sigh na Deenemarken te voeren. Doch onderweegen ontstond sulck een verschrickelijck Onweer en Stormwind / dat al de Kielen / waer in deese Rijckdoommen waren / te grond gingen; en 't Schip / waer in de Koningh selfs was / seer beswaerlijck noch aen Land kon geraecken. Dit ongeval / nevens meer andere Wederwaerdigheden / bekommerde Koningh Christoffel soodanigh / dat hy korts daer na / Anno 1448. sijnen Geest opgaf / sonder Kinderen na te laten. Na sijn overlijden wierden de Koninghrijcken Deenemarken en Sweeden weer van malkander gescheyden: 't welck / seyden de Deenen, tegens 't opgereghtte Verdragh streed; waer in uytdrucklijck bevoorwaerd was / dat de drie Noordsche Rijcken / Deenemarcken, Sweeden en Noorwegen, niet meer dan eenen Koningh souden mogen hebben.

Christoffel, Koningh van Deenemarken, Sweeden en Noorwegen.

Toght na Sweeden. 1445.

In sijne weerkeeringh na Deenemarken gaen al de Schatten, t'sedert veele jaren uyt dit Rijck getrocken, te grond.

Christoffel van treurigheyd gestorven. 1448.

De Standen van Deenemarken en Noor- *Sweeden*

ANNO CHRISTI.

weer van Deenemarken gescheyden.

wegen verkooren tot haren Koningh Graef Christiaen van Oldenburgh, by de Deenen genoemd Christiernus; die oock gekroond wierd/ en ten Gemalin nam Vrouw Dorothea, Weduw van Koningh Christoffel. Doch de Sweeden, welcke haren Koningh in haer Land wilden hebben/ stelden een rijk Sweedsch Heer/ Carel, Soon van Canutus, of Knut, tot haren Heerscher: die oock 't Koninghrijck tot in 't aghtste jaer bestierde.

Carel Knutsz. Sweedsch Koningh. 1456.

Verlaet sijn Rijck.

Anno 1456. braght deese Carolus Canuti (Carel Knutsz.) sijne Goederen by een/ en voer daer mee na Dantzick in Pruyssen. Dus verliet hy sijn Vaderland/ en de Koninghlijke Hooghepd in Sweeden: om welcke redenen/ weeten wy niet. Doe namen de Sweeden Koningh Christiaen, of Christiern, van Deenemarken en Noorwegen, die sigh tot noch toe had onderstaen/ 't Sweedsche Rijck door geweld te veroveren/ alhoewel te vergeefs/ oock tot haren Koningh aen. Dus quamen de drie Noordsche Kroonen weer op een Hoofd. Doch deese Vereeniging kon niet langh bestandigh sijn. Want als de gedaghte Koningh Christiernus uyt Deenemarken in Sweeden quam/ parste hy uyt dit Land een geweldigh-groote Schat van Goud en Silber/ welcke hy na Deenemarken sond.

Christiaen d'I. van Deenemarken van de Sweeden aengenomen: en dus Deenemarken, Sweeden en Noorwegen weer onder een Hoofd.

Haest verworpen de Sweeden hem weer, en waerom. 1469.

Dit verdroot de Sweedsche Adel; en noch veel meer/ dat al de hooge Ampten des Koninghrijcks met Deenen wierden beset; daer doch in Sweeden bequame persoonen genoeg waren/ om sulcke Officien te bedienen. Daer-en-boven wierd noch Reght noch Geregtighepd in 't Land geoeffend. De Vreemdelingen onderdruckten d'Inboorlingen. Kortlijck/ de Sweeden begeerden Christiernus niet langer ten Koningh; maer riepen Carel, de Soon Canuti, uyt Pruyssen weer tot haer. Carel quam wel/ doch vond hier alles soo gesteld/ dat hy geen lust tot de Regeeringh had/ maer leef de als een Privaet persoon. Doe ordonneerden de Sweeden Anno 1470. ten Stadhouder des Koninghrijcks een seer dapper Sweedsch Heer/ genoemd Steen (Steno), die 't Rijck seer roemlijck voorstond/ en de Muscovitische Groot-vorst Basilius, die de Grensen des Lands had aengevallen/ in een opene Veldslagh overwon. Koningh Christiernus van Deenemarken sond sijnen Soon Johannes met een Kryghsheyr na Sweeden; doch Steno sloegh hem en sijne Deenen te rugg': waerom oock de Sweeden hem ten Koningh wilden maken; doch hy wou de Kroon niet aenneemen. Dus bleef Steno Gouverneur van Sweeden: en sijn Gouvernement, of Rijcks-voorstanderschap/ streckte sigh uyt tot na 't jaer 1500.; derhalven wy van de volgende Sweedsche Geschiedenissen hier na sullen spreecken.

Roepen Carel weer uyt Pruyssen: doch hy heeft geen lust tot de Kroon.

Maecken derhalven Steno ten Rijcks Gouverneur; 1470.

die seer dapper en roemlijck regeerd.

Christiern d'I. van Deenemarken onderstaet sigh te vergeefs,

Belangende Christiernus d'I. van Deenemarken, dickmael onderstond hy sigh/ gelijck alreeds gesegt is/ Sweeden met geweld weer onder sijnen dwangh te brengen/ insonderheyd na dat Carel Knutsz. (Carolus Canuti) gestorven was. Echter kon hy hier toe niet geraecken/ wegens der Sweeden sterke tegenstand. Hier na greep hy Holstein aen/ daer uyt verdrijvende sijnen Broeder Graef Gerard van Oldenburgh. Hy soght oock de vrye Dithmarssers hem onderworpen te maecken; doch sy deeden hem goede tegenstand; gelijck meede die van Hamburgh en Lubeck. Eyndlijck stierf hy te Koppenhagen Anno 1481. Hem volghde in de Koninghrijcken Deenemarken en Noorwegen sijnen Soon Johannes.

Sweeden te bedwingen.

Verdrijft sijnen Broeder Graef Gerard uyt Holstein.

Sterft.

Roomsche Pausen.

Wy koomen nu tot de Roomsche Pausen. Hier boven is verhaeld/ welcker wys Hertogh Amadeus van Savoyen door 't Concilium te Basel tegens Eugenius den IV. ten Paus wierd verkooren/ en hernoemd Felix de IV. Doch vermits deese Verkiesingh weer een nieuw Schisma, of Scheuringh/ veroorsaeckte/ soo beyraedde Keyser Frederick de III. Paus Felix, dat hy vrywilligh afstond. Dus bleef Eugenius alleen Paus/ tot dat hy stierf/ als hy byna 16. jaren den Pauslijken Stoel onder veele wederwaerdigheden had beseeten. Na hem beklom den selven Thomas Lucanus, een Toscaner, en geleerd Man/ die sigh hernoemde Nicolaus de V. Begon in de Stad veel groote/ seer heerlijke Gebouwen/ doch heeftse niet alle ten eynde gebraght. Keyser Frederick de III., met sijne Gemalin Leonora van Portugal, heeft hy ingezeegend/ en te Romen gekroond: de heerlijcke Roomsche Bibliotheeck treflijck vermeerderd: geleerde Mannen bemind en in waerde gehouden; oock haer geen gebreck laten lijden: waerom hem dan meer Boeken sijn gedediceert, of toege-eygend/ als op eenigen Keyser of Paus voor hem; alhoewel hy de Stoel niet langer besat/ als seven jaren en negenthien dagen. Overleed Anno 1455.

Eugenius de IV.; tegens hem Felix de IV.

Eugenius alleen.

Nicolaus de V., een geleerd Man, en liefhebber der Geleerde; voor en genoemd Thomas Lucanus.

Calixtus de III.

Callistus, of Calixtus de III., Nicolai Paus/ was een Edelman uyt Spaenje, te vooren genoemd Alphonsus Borgia. Had 't Cancellier-Ampt by Koningh Alphonsus van Napels eenige jaren langh waergenoomen; vermits hy een goed Jurist (of Reghtsgeleerde) was. Stierf Anno 1485. Hem volghde op den Roomschen Stoel Pius de II., een Toscaner van Siena, uyt 't Geslaght der Picolhomini, te vooren genoemd Æneas Sylvius, de geleerdste onder veele Pausen voor en na hem. Was geweest Secretarius, en Meester der Ceremonien in 't Concilium te Basel. Daer na Cancellier van Keyser Frederick de III.: die hem oock tot veele Gesantschappen gebruyckt/ en tot deese Hooghepd bevoordert had. Paus Nicolaus de V. had hem eerst Bisschop van Trieste, daer na Aerts-bisschop van Siena, en Kardinael gemaeckt. De bequamhepd en geleerdhepd deeses Paus Pii, blijckt uyt sijne Boecken/ noch hedensdaeghs in onse handen. Hy pleegh te seggen: Een ongeleerd Priester en een Esel die de Monstrantie draeghd/ waren een dingh. Wederom: Mildadighepd bedeckt de feylen en gebreecken der Menschen: doch de Gierighepd ontdecktse. Meer andere treflijcke Spreucken staen van hem opgeteeckent. Doe hy Paus was geworden/ herriep

Pius de II. te vooren genoemd Æneas Sylvius; een geleerd Man.

Eenige sijner Spreucken.

ANNO CHRISTI.

riep hy alles / wat hy in 't Concilium te Basel had geschreven. Is gestorven Anno 1464.

aulus de I. ver- oopt de Kerck- mpten en de meest- iedende.

Paulus de II., een Venetiaen, Susters-Soon van Paus Eugenius de IV., was voor sijne Verkiesingh tot 't Pausdom genoemd Petrus Barbus. Verkoght de Kercklijcke Ampten en Præbenden aen de sulke / die hem 't meeste geld booden. De geene / welcke eenige geleerdheyd boven andere hadden / noemde hy Ketters. Haetede alle goede Konsten / Weetenschappen en Studien. 't Was derhalven niet vreemd / dat harer eenige tegens hem een t'samensweeringh maeckten; onder welcke oock waren de twee treflijcke Mannen Pomponius Lætus, en Baptista Platina; van Paus Paulus in Gevanckenis doen werpen. Koningh Matthias Corvinus van Hongaryen hitstede hy op tegens sijnen Schoonvader Georgius Podiebrad, Koningh van Boheemen; 't welck niet weynigh Menschen-bloed heeft gekost. Hy stierf aen de Popelsy / na dat hy 6. jaren en 7. maenden had geseeten.

laet ge- eerdheyd n geleer- le.

ijne ood.

ixtus le IV.

Anno 1471. quam in sijne plaets Sixtus de IV., een Genueesch, en Barvoeter Monick. In sijnen tijd verhief sigh de twist tusschen de Franciscanen, of Minderbroederen, en de Dominicanen, of Prediker Monicken, wegens de H. Maeghd Maria, of deselve met d'Erffsonde was bevleckt / of niet. Sixtus beval haer beyde stil te swijgen / als van een saeck / waer van de H. Schrift geen gewagh maeckt. Hy spendeerde een groot deel gelds tot den Turken-krijg: noch meer tot Gebouwen. Ter welcker oorsaeck hy niet alleen de Tollen en Imposten deed steygeren / maer oock selfs de Geestlijcke seer hoogh schattede / ja byna vilde. 't Roemlijckste sijner bedrijven was / dat hy een treflijcke Bibliotheek te Romen aenstelde / of liever d'oude ruym dubbel vermeerderde: en Inkoomsten verordonneerde voor de geene / welcke op deselve souden passen. Deese Sixtus de IV. heeft de Roomsche Stoel beseeten 13. jaren en 4. dagen. Stierf aen 't Podagra.

Gebied de Francisca- nen en Do- minicanen e swijgen an haren wist over 'Ont- anghnis Maria.

Vermeer- erd de ibliotheek e Romen eer.

nnocen- ius d'VIII.

Sijnen Nasaet Innocentius d'VIII. was desgelijks van Genua; te vooren genoemd Johannes Baptista Cibo. Dreef al mee Koophandel met de Geestlijcke Goederen; en bragt hier door een groot deel gelds by een. Hield ook eenige persoonen / welcke de Beneficien opentlijck te koop hadden. De seer schoone Pauslijke Lusthof buyten Romen, genoemd Belvedere, heeft hy doen vervaerdigen. Stierf aen de Slaepsught / als hy de Pauslijcke Titel had gevoerd 7. jaren en 11. maenden.

ieleerde lannen, u meer s te voo- en;

Onder de Regeeringh van Keyser Frederik de III. sijn de geleerde Mannen in vry meerder getal geweest dan te vooren. Want de goede Konsten en Studien begonden doemaels uyt de duysternis der onweetenheyd weer aen 't light te komen: waer toe de vindingh der Druck-konst seer veel heeft geholpen. Wy willen hier maer alleen eenige der voornaemste Geleerde noemen. Matthias Palmerius; heeft een goede Kronijck geschreven. Uyt Griekenland sijn ten deelen voor / ten deelen

rijl de oede onsten n Studien yt de

duysternis der onweetenheyd weer aen 't light begonden te komen; waer toe de vinding der Druck-konst seer veel heeft gedaen.

na de veroveringh der Stad Constantinopol in Italien gekoomen de voortreflycke Mannen Theodorus Gaza; Georgius Trapezuntius; Emanuel Chrysolotas; Demetrius Chalcondylas; Bessarion Nicenus, een Kardinael. Onder d'Italianen hebben aldermeest gefloreert Laurentius Valla; Franciscus Philelphus; Baptista Platina; Nicolaus Perottus; Pomponius Lætus; Alexander ab Alexandro; Marcus Antonius Sabellicus; Johannes Picus Mirandula; Petrus Bembus; Hermolaus Barbarus, en meer andere. Onder de Duytschen: Nicolaus Cusanus; Georgius Purbachius; Johannes Regiomontanus, een beroemd Astronomus; Rudolphus Agricola; om nu van meer andere te swijgen; wijl onnodigh / ook onmogelijck sou sijn / al deselve hier op te tellen.

Universiteiten, of Hooge Schoolen opgeregt.

Anno 1450. is opgereght d'Academie, of Hooge School / te Freyburgh in Preisgauw, of Brisgauw. Anno 1454. d'Academie te Glascouw in Schotland. Anno 1557. die te Greipswald in Pomeren. Anno 1460. wierd gestight d'Universiteit te Basel. Anno 1472. die t'Ingolstad. Anno 1477. die te Tubingen. Anno 1478. die te Koppenhagen in Deenemarken. Anno 1480. die t'Aberdeen in Schotland. Anno 1482. die te Mentz door Aerts-bisschop Diether van Ysenburgh. Dus is deese tijd geweest een Moeder van vele heerlijcke Academien in de Christenheyd.

Grimmige Winter; en 36 mael op malkander ge-sneeuwd.

Anno 1442. was 't sulck een koude Winter / dat geen Mensch doemaels een diergelijcke had beleefd. Ses-en-dertigh mael Sneeuwden 't op malkander; waer door alle Weegen en Straten soodanigh overdeckt wierden, datmen deselve noch met Wagenen / noch met Paerden / veel minder te voet / kon gebruycken. Door de felle koude kon de Sneeuw niet wegh geruymd werden / om een Baen te maecken. Nergens konnen malen.

Zee-overstroomingh in Holland. 1446.

Anno 1446. brack de Zee in Holland door Dijcken en Dammen. Liep by Dordrecht over 't Land heenen / waer door geheele Dorpen versoncken; veele duysenden van Menschen / ontelbare meenighten van Beesten verdroncken. Dit geschiedde ontrent half April. Daer op volghde sulck een koude / dat de Wijnstocken in Franckrijck en Duytschland verbrooren.

Vorst in April.

Turcken-Klock geordonneert.

Anno 1456. is / door bevel van Paus Calixtus de III., hier en gintsch in de Steeden der Christenheyd geordonneert / daeghlijcks ontrent de middagh de Turken-klock te trecken; om de Menschen daer door te vermanen ten Gebeede tegens de Turken.

Wel-veyle Tijd.

In 't jaer 1463. was 't soo een wel-veyle tijd / dat een Maet Wijn wierd verkoght voor een Duytsche Heller; drie Malder Koorn voor een Duytsche Gulden; vier Malder Haver even soo veel.

Ontijdige Sneeuw.

Anno 1468. op S. Georgii dagh viel een Sneeuw / anderhalve Span hoogh / welke drie dagen lang bleef leggen; en 't Sneeuwde doe noch drie dagen; soo dat deese Sneeuw ses dagen duerde / eer deselve smolt. Echter geschiedde daer door geen schade aen de Gewassen. Want in den volgenden Herfst

ANNO CHRISTI.

koght men een Maet Wijn aen de Necker voor vier / aen den Rhijn voor 6. penningen.

Silver-Bergwerk ontdeckt.

Anno 1471. wierden ontdeckt de rijke Silver-Aderen te Schneebergh aen de Boheemsche Grensen: welcke 't Keurvorstlijck Huys Saxen een ongelooflijck-groote Schat hebben toegebraght.

Comeeten, langhduerigh.

In 't volgende jaer 1472., stracks na den aenvangh / verscheen een groote vyerige Comeet, met lange swarte Stralen na 't Westen. Stond 80. dagen langh aen den Hemel. Eer deese noch verdweenen was / vertoonde sigh een andere / met een vyerige Staert tegens 't Oosten. Hier op volgde een vreeslijcke Pest / Oorlogen / en Oproeren allerweegen.

Dorre Somer, waer door veele Bosschen in brand geraeckten.

Anno 1473. was 't sulck een heete dorre Somer / dat de Bosschen van selfs in vlam geraeckten. 't Boheemer-Woud brandde thien weecken aghter een. Desgelijcks quam 't Vyer in 't Thuringer en Swarte Woud. Veele Dorpen vervielen tot Asch; wijl men / door gebreck van Water / de brand niet kon blusschen. Evenwel was 't een taemlijck vrughtbaer jaer; en de Wijnooghst was boven maten goed.

Afgrijslijke Stormwind.

In 't selve jaer op S. Petri en Pauli dag ontstond soodanigh een Stormwind / dat ontelbaer veel Huysen en Schueren ter neer geworpen wierden. T'Aughsburgh viel de S. Ulricks-Kerck om verr'; waer door de Prediker / sijnen Capellaen, en noch 30. Menschen dood bleven. Veele Bosschen / van 't voorgedaghte Vyer noch onverseerd gelaten / wierden met de Wortel uytgeruckt. Aen de Scheepen op de Wateren geschiedde een onnoemlijcke schade.

Joden martelen der Christen Kinderen, op sulck een wijs alsse Christus hebben gekruycighd. *Annal. Suev.*

Anno 1475. marteldden de vervloeckte Joden te Trenten, op Witten Donderdagh den 23. van Martius, een arm Jongetje / ge-

noemd Simon, Soon eens Leertouwers aldaer / oud ontrent derdehalf jaer / op soodanigh een wijs als de Heere Christus gemarteld wierd; want eyndlijck nageldense 't aen een Kruys. Deese Geschiedenis / in 't breed beschreven / is by andere te vinden. Even 't selve hebbense te Mota in Friaul aen een ander arm Kind gepleeghd. Offe nu wel hier over haren loon ontfingen / soo hebbense echter daer door getoond hare vyandschap tegens de Christenen en der selver Kinderen; en hoe wel sy verdienen / datmen haer in de voornaemste Steeden / tot der Christenen verderf / soo sorghvuldigh handhaefd / beschermd / en als voordeel toebrengende Kostgangers geneerd.

Sprinckhanen in grouwlijke meenighten.

In 't voorgemelde jaer / ontrent de Maend Augustus, quam een ongeloofljcke meenighte van Sprinckhanen uyt Hongaryen aenvliegen (na datse alles wat groen was daer afgegeeten hadden) in Moravien, Polen, en Silesien. Trocken daer heenen als een Wolck; soo datse oock selfs de Son bedeckten; wijl dit Ongediert in hare Vlugt twee mijlen lenghte en eene mijl breedte sigh uytstreckte. 't Beste was / dat de Koornvrughten alreeds rijp en hard waren / waer doorse deselve weynigh beschadigen konden. Anders verteerdense alle Loof en Gras.

Dood van Paltzgraef Keurvorst *Frederick* d'I.

Anno 1476., den 12. van December, overleed Paltzgraef Frederick, Keurvorst / diens Naems d'I., bygenoemd Victoriosus, of de Zeeghrijke; anders oock geseght de Boose Fritz; van wien wy hier boven in 't breede hebben gesprooken.

Pest in *Italien* seer swaer.

Anno 1478. stierven veelerweegen in Italien meenighten van Lieden aen de Pest. Alleen te Bressa, of Brixia, wierden door deese besmettende Sieckte wegh geruckt 20000.; te Venetien over de 40000. Menschen. Niet veel minder te Milaen.

Aenvangh der *Spaensche Inqu*[isitie].

In even 't selve jaer heeft in 't Koninghrijck Castilien haren aenvangh genoomen de van de Roomschgesinde soo hoogh geroemde

Spaen-

ANNO CHRISTI.

...itie; Marians.

Spaensche Inquisitie. D'oorsaeck was / om dat veele Joden en Mahometanen, of Mooren, sigh uyterlijck met de mond voor Christenen uytgaven; doch heymlijck hare Joodsche en Turcksche Grouwelen en Overgeloven oeffenden. Wat dit schaedlijck Beest naderhand te weegh gebraght heeft / en hoemen deese Inquisitie uytstreckte op de ware Belijders Christi; soo veele duysenden der selve overleverende aen Vyer / Swaerd en Strop / is soo bekend / dat wy'er hier geen verder verhael van behoeven te doen. De Volckeren / welcke haer dit Jock op den hals hebben laten werpen / gevoelen'er de schoone Uytwerckselen van.

een seer schaedlijk Beest.

De magtige Stad Adrianopol tot de grond afgebrand.

Anno 1483. is de maghtige Stad Adrianopol in Thracia, geweest der Turcksche Koningen Hofhoudinghs-plaets / eerse Constantinopol hadden verovert; een seer rijck en Edel Packhuys van allerley Koopmanschappen / Rijckdommen en Praght / tot de grond toe afgebrand / met seer groote schade der Kooplieden.

Broeder Claes, een Kluysenaer in Switserland, die in 22. jaren niet gegeten sou hebben.

Ontrent deese tijd onthield sigh in Switserland Broeder Claes, een seer oud Man / en Kluysenaer; die in een woeste / eensame Wildernis / niet verr' van Lucern, een uytmuntend ingetoogen en matigh leven voerde; soo dat niet anders dan Huyd en Been aen hem was. Eenige schrijven / dat hy sigh 22. jaren langh van alle Spijsen had onthouden. Andere / dat hy niet anders dan Wortelen gebruyckte. Hy gingh daer heenen gelijk een Schaduw aen de Wand. Was echter vrolijck en goeds moeds. Bekommerde sigh alleen met de betraghtingh der Godlijcke dingen / en vermaende de Menschen ernstigh tot Boete. Sou gestorven sijn Anno 1502.

Geboorte van D. Martinus Lutherus.

In S. Martens naght Anno 1483. (den 10. van November), tusschen elf en twaelf uyren / quam ter weereld D. Martinus Lutherus in de Stad Eisleben, gelegen in 't Graefschap Mansveld. Sijnen Vader was genoemd Hans, of Johan Luther; sijne Moeder Margaretha.

Engelsch Sweet. Scheurbuyck.

Anno 1486. heeft sigh de Siekte / genoemd 't Engelsch Sweet / eerst in Engelland geopenbaerd: desgelijcks de Scheurbuyck in de Nederlanden: welcke kranckheden sigh naderhand oock tot andere Natien hebben uytgebreyd.

Impost op Wijn en Bier, genoemd Ongeld, in Duytschland aengesteld, en met'er tijd onchristlijck hoogh gesteygerd. Spangenb.

Anno 1488. is een andere schaedlijcke Sieckte in Duytschland gekomen / genoemd 't Ongeld, of d'Impost op Bier en Wijn. Want te vooren hadden de Duytschers van haren Dranck niets met allen behoeven te geven. Eerst gaf men 't wel de Naem van Tranck-stewer, of Dranck-schattingh / doch dien van Ongeld is gebleven. Aenvanckelijck was deese Impost maer yet gerings / en lijdlijck: doch is door d'onversadlijcke gierighegd der Overheden in onse tijden soo onchristlijck opgeklommen / datmen aen verscheydene Plaetsen van 't Voeder Wijn meer Schattingh moet geven / als de Wijn selfs geld. Dus gaet het: Als de Heere onse God ons rijklijk onse nooddruft bescheerd / verderven 't de Menschen / en veroorsaecken / dat men sigh over sijnen Zeegen niet reght verheugen kan.

ANNO CHRISTI.

Joden uyt 't Stight Maeghdenburgh gedreven: hare Huysen verkoght.

Anno 1492., als Aerts-bisschop Ernestus van Maeghdenburgh sigh te gemoet voerde de groote schade / welcke de Joden d'Onderdanen in sijn Aerts-Stight toevoegden door haer Woeckeren en Villen / dreef hy haer al t'samen 't Land uyt. Maeckte de Plaets harer Begraefnissen tot een Acker. Verkogt hare Huysen aen de Burgers in de Steeden; en betaelde met het daer af koomende geld de gemeene Schulden. 't Welck geoordeeld wierd / wel gedaen te sijn.

Maximiliaen d'I. Keyser.

Wy koomen nu tot de Regeeringh van Keyser Maximiliaen d'I., Aerts-hertog van Oostenrijck; die sijnen Vader Frederick de III. in 't Keyserdom volghde; een seer treflijck Vorst / en genoegh waerdigh / dat wy ons ontrent sijne daden wat langh ophielden / indien de korthegd / welcke wy ons in dit werck moeten beblijtigen / sulcks toeliet. Sullen derhalven alleen 't voornaemste verhalen.

Egnat. l. 3. Freher. in T. 2. rer. Germ. pag. 238. Lang. in Chron. Citiz. Trithem. in Chron. Hirs. Mutius l. 30. Chytr. l. 2. Chron. Sax. Fabr. l. 8. Orig. Sax. A. Krantz. Sax. l. 13. Cuspin. Avent.

Anno 1459., op den 22. der Maend May, sijnde Witten Donderdagh, quam ter weereld de gedaghte Maximiliaen, Soon van Keyser Frederick de III., en van Leonora, Koningin van Portugal. Wierd gedoopt op Paeschdagh desselven jaers. In sijne kindshegd viel de spraeck hem soo swaer / dat hy in 't negende jaer sijns ouderdoms noch niet een woord reght uytbrengen kon; tot seer groote bekommeringh sijner Ouders; welke vreesden / dat hy of Stom werden / of al sijn leven een ellendige Stamelaer blijven moght. Naderhand evenwel is dit gebreck vergaen; soo dat hy seer vaerdigh en cierlijck sprack; niet alleen Hooghduytsch, maer oock Italiaensch en Fransch. Wat de Latijnsche Tael belanghd / eenige schrijven / dat hy deselve in sijne Jeughd heeft versuymd gehad / door de strenghegd sijns Præceptors; en derhalven daer in onervaren was. Echter bemunde hy geleerde Lieden / en hieldse in groote Eere. Andere daer tegens berigten ons / dat hy oock Latijn sprack / alhoewel niet in volkoomenhegd.

Neemd ten Gemalin Maria de Rijke, van Burgundien.

Anno 1477. ten eynde der Maend Julius trouwde hy ten Gemalin Maria de Rijcke, Hertogin van Burgundien, &c. / Dochter van Carel de Strijdbare. De Bruyloft wierd gehouden te Gent in Vlaenderen, als Maximiliaen noch maer 18. jaren oud was. In ses jaren tijds heeft hy by haer gewonnen Philippus, naderhand Koningh van Spaenje geworden: Franciscus, en Georgius, beyde in hare kindshegd gestorven. Dan noch een Dochter Margaretha, ten Gemalin gegeven aen Hertogh Philibert van Savoyen.

Kinderen by haer gewonnen. 1477.

Dood van Maria door een ongelucki-ge val van 't Paerd. 1482.

Anno 1482. viel deese Maria de Rijke, Maximiliani Gemalin / als se ter Jaght wou rijden / met haer swangere ligchaem van 't Paerd af / en brack de boven-scheenckel / of Ogie. Dit kostte haer eerst hare Vrught; daer na haer leven; want sy overleed op den 16. der Maend Martius.

Maximi-

Anno 1486. hield Keyser Frederick de III. Maximi-

ANNO CHRISTI.

in de Maend Januarius een Rijcksdagh te Franckfurt: op welcke hy sijnen Soon Maximiliaen door de Keurvorsten deed verkiesen en Kroonen tot Roomsch Koningh. De Keur geschiedde te Franckfurt, maer de Krooning t'Aken, den 9. van April in 't selve jaer. Twee jaren daer na verweckten de Vlamingen een Oproer tegens hem. Wilden hem beroven van 't Vooghdyschap over sijne Kinderen. 't Quam soo verr' / datse hem te Brugg' in eens Apotheeckers Huys gevangen hielden. Doch als Keyser Frederik met des Rycks hulp na Vlaenderen trock / lietense hem weer los.

Maximiliaen by sijns Vaders leven Roomsch Koningh. 1486.

Oproer der Vlamingen tegens hem.

Als de Hongarische Koning Matthias Corvinus Anno 1490. was overleeden / veroverde Maximiliaen weer in Oostenrijck alles wat de gemelde Matthias sijnen Vader Frederick had ontweldighd. Ruckte voorts in Hongaryen, en nam een goed gedeelte deeses Koninghrijcks in / nevens de Stad Stuhl-Weissenburgh: waer op dan Vreede wierd gemaeckt.

Verovert Oostenrijk, en Hongaryen. 1490.

Anno 1494. voerde Keyser Maximiliaen Oorlogh tegens Hertogh Carel van Gelder: die / sigh te swack bevindende / de beste Steden met Kryghsvolck besettede / en uyt 't Land na Lotharingen ontweeck. Dus viel dit onweer alleenlijck over d'arme Boeren.

Beoorlogd Hertogh Carel van Gelder.

In 't volgende jaer hield Maximiliaen sijnen eersten Rycksdagh te Worms aen den Rhijn; daer hy Graef Eberhard van Wurtenbergh, bygenoemd de Baerd-man, ten Hertogh maeckte; onaengesien hy deese Eer niet versoght had. Doemaels begonnen ooch beraedslagingh te neemen van 't toekomende Kamer-Gerigt: 't welck naderhand in de Maend October te Franckfurt aen den Mayn wierd aengesteld. Want op den 3. van November heeftmen d'eerste Audientie gehouden; en den 16. van Februarius des volgenden jaers (Anno 1496.) 't eerste Vonnis des Bans gepubliceert. Dit Kamer-Gerigt echter is naderhand te Spier verleght.

Wurtenbergh ten Hertoghdom verheven. 1495.

Aenstellingh van 't Kamer-Gerigt.

Keyser Maximiliaen begeerde van d'Eedgenooten, datse sigh met hem en 't Huys Oostenrijck in een Verbond souden begeven. Voorts versoght hy aen haer noch meer / 't welck haer niet gelegen quam. Als nu de Switsers soo gereed niet waren tot de bewilligingh / begon Maximiliaen den Oorlogh tegens haer / en viel in haer Land Anno 1499. Doch de Switsers behielden byna geduerigh de Zeege; soo dat hy gedwongen wierd / Vrede met haer te moeten maecken. Van deesen Krijgh sijn de Wolven wel gevaren; wijlse een tyd langh genoegh t'eeten vonden aen de lighamen der Verslagene / welcke onbegraven bleven leggen. Doch hier door wierdense soo verleckerd op Menschen-vleesch / dat voortaen niemand op de weegen verseeckerd was. Men moest derhalven met geheele Gemeenten / na voorgaende Klockkleppingh / tegens haer uyttrecken; haer vervolgen / en doodslaen.

Vangd den Oorlogh tegens de Switsers aen; 1499.

tot sijne schade.

Wolven werden verleckerd op Menschen-vleesch.

In 't selve jaer 1499., en in 't volgende (Anno 1500.), voerde Hertogh Albert van Saxen, en sijnen Soon Henrick, Oorlogh tegens de Friesen; insonderheyd tegens de Stad Groeningen: welke twist echter tot een vergelijking quam / door onderhandeling des Bisschops van Utrecht. Hertogh Albert heeft 't eynd deeses Oorloghs niet beleefd / wijl hy Anno 1500. overleed.

Oorlogh van Hertog Albert van Saxen tegens de Friesen.

In Lijfland hadden de Duytsche Ordens-Broeders tot noch toe taemlijcke rust gehad / tot op Waltherus (Gualtherus), Hoogmeester deeses Ordens; eenen uyt 't Geslagt der Plettenbergers. Doemaels greepen de Muscoviters Lijfland met een groote Kryggsmagt aen / verwoestende desselven Grensen. Waltherus braght in aller haest soo veel Ridder-Broeders by een / als hem mogelijck was / en trock de Muscoviters tot aen de Stad Plotzgauw te gemoet; alhoewel hy niet 't thiende deel soo sterck van volck was / als sijnen vyand; doch hy had dies te meer grof Geschut by sigh. Doe nu de Slagh aengingh / lockten de Duytschers de Muscoviters onder haer Canon, 't welck d'Ordens-heeren hadden doen verbergen: en donderden soo geweldig met hare Carthouwen onder haer / datse de Vlught namen. De Duytsche joegen haer aghter na / en sloegen uyt den grooten Muscovischen hoop eenige duysend Mannen dood. Over deese Heldendaed van soo weynige Ridder-Broeders verwonderde de Grootvorst sigh soodanigh / dat hy Waltherus ten hooghsten roemde / en hem een seer goede / aenneemlijcke Vreede aenbood. Seldsaem is dit te houden aen sulck een Barbarisch Mensch.

De Muscoviter valt op Lijfland aen. 1502.

De Hoogmeester Waltherus slaet met weynigh volck een geweldige meenighte Muscoviten.

Oorloghslist.

Anno 1503. nam de Bayersche Twist sijnen aenvangh / uyt de volgende oorsaeck. Paltzgraef Rupert, Soon van Keurvorst Philips, had ten Gemalin Elisabeth, Dochter van Georgh de Rijcke, Hertogh in Bayeren. Doe nu Georgh gewaer wierd / dat sijne sterftijd niet verr' af was / maeckte hy sijn Testament, en stelde Paltzgraef Rupert, sijnen Schoonsoon / ten Erfgenaem. Die oock / na sijns Schoonvaders dood / 't Erf na sigh nam. Hier tegens settede sigh Hertogh Albert van Bayeren, die te Munchen Hof hield; voorgevende / dat 't gedaghte Testament kraghtloos was / wijl de Landen van Hertogh Georgh niet op een Vrouwspersoon konden vallen. Als echter Paltzgraef Rupert niet wou wijcken / soght Hertogh Albert hulp by Keyser Maximiliaen. 't Selve deeden oock d'andere Bayersche Vorsten.

Twist en Oorlog in Bayeren onder de Vorsten van Bayeren en Paltzgraef Rupert. 1503.

Trithem. Tom 3. Freh. l. 97. Chytr. Chron. Sax.

Oorsprongh der selve.

In 't volgende jaer 1504. nam de Keyser sigh dit verschil aen; en sloegh / sijns bedunckens / sulcke Vreedens-middelen voor / diemen voor billijck moest houden; te weeten: Paltzgraef Rupert sou twee deelen des Lands van Hertogh Georgh, waer over 't verschil was / geduerende de tijd sijns levens behouden; 't derde gedeelte die van Bayeren overgeven. Met dit Vonnis was Paltzgraef Rupert niet te vreeden; maer wou met geweld van Wapenen behouden 't geen hy had. Veellight verliet die goede Heer sigh te veel op uytlandsche hulp en beloften.

Paltzgraef Rupert, alles willende behouden, lijd de Neerlaeg.

ANNO CHRISTI.

loften. Oock liet hy sigh voorstaen / dat 't oordeel des Keysers partijdigh was / wijl Albertus en Maximiliaen Swagers waren: want Albert had ten Gemalin des Keysers Frederici Dochter / Maximiliani Suster. By Regensburgh quam 't tot een Slagh / in welcken Paltzgraef Rupert, geholpen van de Boheemers, de Neerlaeg kreeg; korts daer na van bekommeringh overleed. Keurvorst Philips had sijnen Soon / tegens 't Keyserlijck verbod / bystand gedaen; derhalven deed Maximiliaen hem in den Rijcksban; en gaf den Paltz, soo wel aen den Rhijnstroom, als in Bayeren, ten prijs. Doe wierd de Keurvorst met Oorlogh aengevallen door de Marckgraef van Anspach, de Landgraef van Hessen, de Hertogen van Zweibrucken, en van Wurtenbergh; desgelijcks van eenige Rijcks-Steeden. Dus wou / gelijck Sebastianus Munsterus seght / elck sigh aen den Paltzgraef rijck maecken: gelijckerwijs in onse tijden oock geschied is: ondertusschen verrightedense niet anders / als veele Lieden tot armoede te brengen.

en sterft van hertenleed.

Keyser Maximiliaen geeft sijns Vaders Landen, de Paltz, aen elck ten prijs.

In 't volgende jaer (Anno 1505.), als Maximiliaen de groote Rijcksdagh te Keulen hield / hebben Keurvorst Frederick van Saxen, en Marckgraef Christoffel van Baden, Paltzgraef Philips weer met den Keyser versoend. Dus heeft de Bayersche en Paltzische Oorlogh een eynd genoomen.

Werd met hem weer versoend.

Ontrent deese tijd voerde Koningh Philips van Spaenje, Hertogh van Burgundien, Soon van Keyser Maximiliaen, Oorlogh tegens Hertogh Carel van Gelder: desgelijcks de Hertogen van Meeckelenburgh tegens die van Lubeck: en Hertogh Georgh van Saxen tegens de Friesen. Echter heeft niemand deeser alle veel konnen verrighten.

Verscheydene Oorlogen. Guicciard. l. 7.

Anno 1507. is ontstaen d'onwil tusschen Keyser Maximiliaen en de Venetianen. Maximiliaen had voorgenoomen na Italien te trecken / om de Kroon te Romen van de Paus t'ontfangen. De Venetianen wilden hem met gewapend Volck niet door haer Land laten passeeren. Daer op quam 't in Friaul tot een Oorlogh; en die van Venetien ontnamen den Keyser eenige Steeden. Doe wierd Maximiliaen noch toorniger; en verbond sigh te Camerick met Paus Julius en Koningh Louis van Franckrijck tegens de Venetianen. Elck van haer sou door Wapengeweld weer halen / 't geense hem ontruckt hadden. In de Somer Anno 1509. gingh den Oorlogh tegens die van Venetien met alle maght aen / volgens de Camerickische Verbindnis. De Françoisen wonnen tegens haer een Veldslag / niet verr' van de Rivier Addua: kreegen den Venetiaenschen Obersten Bartholomæus Livianus gevangen. Veroverden de Steeden Crema, Bergamo, Cremona, Brixia, en meer andere. De Paus ontnam haer Faenza, Rimini, Ravenna, Cervia, en meer andere Plaetsen. 't Keyserlijck Heyr maeckte sigh meester van de Steeden Verona, Vicenza, en Padua: soo dat de goede Venetianen sigh noyt in grooter nood hadden bevonden / als ter dier tijd. Sy sonden Gesanten aen

1507. Oorlogh tusschen de Keyser, met de Paus en Frankrijk, tegens Venetien. 1509. Pol. Virg. l. 27. Guicc. l. 8. 9. 10. Freh. T. 2. rer. Germ. p. 291. Bembi Hist. Ven. l. 8. 9. 10. 11. 12. Mich. Coccin. de Bell. Ital. Onufr. in Jul. 11. Thuan. l. 1.

De Venetianen geraecken byna alles quijt;

Keyser Maximiliaen, en baden met de diepste ootmoedigheyd om genade / doch kondense niet bekoomen; wijl deese Vorst niet begeerde af te wijcken van 't Verbond te Camerick opgereght / en den Eed daer over geswooren. Doch Paus Julius maeckte geen swarigheyd in meyneedigh te werden: maer trad in een Accoord met de Venetianen, tegens den Koningh van Franckrijck. Dit was dus d'eerste Snaer / welcke van 't Camerickische Verbond in stucken sprongh.

doch de meyneedigheyd van Paus Julius

Hier op vatteden die van Venetien weer moed. Herwonnen de Steeden Padua en Vicenza. Vorst Rudolph van Anhalt, Veldobersten des Keyserlijcken Heyrs / ontweldighde haer Anno 1510. de Stad Vicenza weer; en sloegh haer te rugg'. In 't volgende jaer nam de Koningh Franckrijck voor / sigh aen Paus Julius te wreecken. Vermeesterde de Stad en 't Kasteel Bononien. Doch dit was in 't Hommelen-nest gewroeteld. Want de Paus verbond sigh op nieuws met de Venetianen, en Koningh Ferdinand van Spaenje, om de Françoisen gantschlijck uyt Italien te verdrijven: gelijck dan oock eyndlijck geschied is; doch niet sonder grooten arbeyd en veele moeylijckheden.

helpt de Venetianen weer te Paerd.

Verbond van de Paus, met de Venetianen en Spaenje, tegens Frankrijk.

Want als Anno 1512. de Venetianen de Stad Bressa (of Brixia) hadden ingenomen / quam dien van Nemours, Oberste des Franschen Krijghsvolcks; herwon de genoemde Stad / en belegerde Ravenna met den aenvangh van April. Terstond quam 't Pauslijck Heyr aen / om deese Plaets / waer aen Julius seer veel geleegen was / t'ontsetten. Op den 11. der genoemde Maend / sijnde Paeschdagh, geschiedde de vermaerde Slagh voor Ravenna: in welcke beyderszijds Ridderlijck wierd gevoghten. 't Eene deel bestond uyt de Krijghsvolckeren des Paus en Koninghs van Spaenje. 't Andere uyt 't Heyr van Koningh Louis de XII. van Franckrijck; by sigh hebbende 8000. Duytschers, onder Heer Jacob van Embs. 't Gevecht duerde vry langh; tot dat eyndlijck de Spaenjaerden en Italianen sigh ter vlught begaven. Dien van Embs met 't meeste deel der Duytschen voghten sigh dood. Gaston de Foix, Hertogh van Nemours, Veldheer der Françoisen, de vliedende Spaenjaerden al te hittigh en verr' najagende / oock van de sijne verlaten werdende / wierd met veele wonden ter neer gestoocken. Beyde de Parthyen vonden sigh in deese Slagh soodanigh toegeright / datse sigh een wijl tijds stil houden moesten.

De vermaerde Slagh voor Ravenna,

en Neerlaegh van 't Pauslijck Heyr. 1512. P. Æmil. in Lud. XII. Nic. Basil. in app. ad Naucl. Mutius l. 30.

Anno 1513., na dat Paus Julius de Switsers op sijne sijde had gebraght / bepraette hy haer / datse de jonge Hertogh van Milaen, Maximiliaen, Soon van Ludovicus Sfortia, weer in sijn Vaderlijck Erf setten / en de Françoisen daer uyt slaen souden; gelijck ook geschiedde. Daer op sond yeder Canton een Vaendel Krijghsknegten in Lombardyen, welcke te Novara wierden geinquartiert. Doe de Françoisen hier van tydingh kreegen / belegerdense deese Stad met een treflijck Krijghsheyr te Paerd en te Voet; veel grof

Switsers herstellen Maximiliaen Sforza in Milaen. 1513. Mart. Bellajus Comm. l. 5. Zwingl. de Gest. Helvet.

Geschut

Geschut by haer hebbende. D'Eed-genooten vaerdighden noch andere Vaendelen af/ om de Belegerde t'ontsetten. 't Quam tot een Slagh; onder welcke de Switsers in de Stad oock uytvielen/ en de Franschen haer grof Geschut vermeesterden; van welcke doemaels by de 6000. te paerd en te voet dood bleven. Van de Switsers waren oock ontrent 800. gesneuveld. Eenige Schryvers stellen beyderszijds verlies dubbel soo veel/ te weten/ 12000. en 1600. Na deese Zeege trocken d'Eed-genooten voor Digion (Dyon) in Burgundien. Veele Keyserssche waren by haer. Hier droegen sigh de Switsers gantsch niet wel. Want sy lieten sigh met geld bestecken; de Keyserssche sitten/ en trocken van de Stad af. Welcke ontrouw sy naderhand dier genoegh hebben moeten boeten.

Slaen de *Fransche* dapper voor *Novara*.

Ontrouw tegens de Keyserssche.

In 't voorgedagte jaer 1513. bevond Vorst Rudolph van Anhalt sigh met 't Keyserlijck Volck niet verr' van de Stad Vicenza; welcke hy/ nu drie jaren geleeden/ had verovert. De Venetianen bevoolen haren Veld-oversten Bartholomæus Livianus (van wien hier boven gewagh is gemaeckt)/ dat hy de Keyserssche van daer wegh sou slaen. Daer op trock hy op dien van Anhalt aen; en vermits hy vastlijck meende/ de Victorie alreeds in sijne handen te hebben/ soo noodighde hy de voornaemste Burgeren der Stad Vicenza, datse souden komen/ om 't vrolijck Schouwspel van de verslaningh der vyanden te sien; en wat voor een vleeschhouwery hy ouder de Barbaren (dus noemde hy de Duytschers) sou aenreghten. Ondertusschen greep Vorst Adolph van Anhalt 't Venetiaensch Heyr onvoorsiens aen: sloegh/ en verstroyde 't selve met sulck een Furie, dat 400. Curassier-Ruyters/ en meer dan 4000. Soldaten te voet van de Venetianen dood op de Veghtplaets bleven leggen; behalven de geene/ welcke in de Rivier Bachilione verdroncken/ en levendigh gevangen wierden: onder welke laetste oock waren veele Venetiaensche Jonkeren; soo dat dit geen kleyne Zeege voor de Keyserssche/ en een swaer verlies voor den pogchenden Livianus en sijne Heeren de Venetianen is geweest.

Bartholomæus Livianus, Overste der *Venetianen*, door de Vorst van *Anhalt* geslagen.

Aenmerklijckheden ontrent deesen Slagh.

Anno 1515. quamen by Keyser Maximiliaen te Weenen de Hongarische en Boheemsche Koningh Uladislaus, en de Poolsche Koningh Sigismundus. Veerthien dagen bleven se in de genoemde Stad. Maximiliaen hield haer t'eenemael kostvry; soo dat dit Besoeck hem op meer dan 150000. Duytsche guldens quam te staen. Ludovicus, de jonge Koningh van Hongaryen, Soon van Uladislaus, wierd hier ten Gemalin beloofd Princes Maria van Oostenrijck, Suster van Keyser Carel de V.: doch doemaels noch maer Koningh van Spaenje; en desselven Broeder Ferdinand (naderhand oock Keyser) Princes Anna, Suster van de gedaghte Ludovicus. Deese Houwlijcks-verbindnissen veroorsaeckten in Keyser Maximiliaen een sonderlinge blydschap.

De Koningen van *Polen* en *Hongaryen* komen by *Maximiliaen* te *Weenen*. *1515.*

Houwlijcks-verbindnissen.

Den 12. van Januarius Anno 1519. is deese Keyser Maximiliaen te Wels in Oostenrijck overleeden/ in 't 60. jaer sijns ouderdoms; na dat hy 25. jaren en 5. maenden had geregeerd.

Dood van *Maximiliaen*.

Als Mahometh de II., d'eerste die de Titel van Turcksch Keyser heeft gevoerd/ Anno 1481. was gestorven/ op de bovenverhaelde wijs/ is sijnen Soon Bajazeth de II. op den Turckschen Throon geklommen. Eer wy treeden tot de beschryvingh sijner Regeering en Verrightingen/ soo staet te weeten/ dat Mahometh drie Soonen had/ Mustapha, Gemes, en Bajazeth. D'eerste/ Mustapha, en d'oudste/ was in sijne bloeyende jeughd voor sijnen Vader gestorven. De tweede/ Gemes, werd van sommige Zizim geheeten/ doch seer qualijck; want niet Gemes, maer de Soon van Gemes, droegh de Naem van Zizim. Van de derde en jonghste Soon Mahomeths, Bajazeth, sullen wy stracks hier na spreecken.

Turcksche Geschiedenissen. 1481.

Mahomeths drie Soonen, *Mustapha*, *Gemes*, en *Bajazeth*.

Gemes onthield sigh in 't Landschap Cappadocien. Soo haest sijnen Vader dood was/ wierd hem sulcks bekend gemaeckt door de Primo of Opper-Vizier Mahometh Bassa; en te gelijck/ dat hy na Constantinopel sou komen/ om 't Keyserrijck t'aenvaerden. Gemes bereydde sigh stracks hier toe. Kreegh bystand van de Groote Soudaen t'Alcair. Maeckte sigh meester van de Provintie Bithynia in Kleyn-Asia; en nam de Stad Prusa tot sijn Voordeel in.

Annal. Turc. Sabell. Enn. 10. l. 8. Æmil. l. 10. Hist. Turco-Græc. l. 1.

Maer vermits de Janitzaren een onwil hadden opgevat tegens den gemelden Opper-Vizier Mahometh-Bassa, soo braghtense/ in een Oproer/ hem in sijn Logiment om 't leven. Begeerden oock/ om sijnent wil/ Gemes niet tot haren Heer te hebben. Van de twee noch overige Soonen Mahomeths was doemaels geenen te Constantinopel. Echter kon de keur/ of d'op de Throon-stellingh/ geen uytstel gedoogen. Derhalven maeckten d'aenweesende Turcksche Heeren/ onder welcke de Christoli Bassa en der Janitzaren Aga de voornaemste waren/ Corcuth, Soon van Bajazeth, ten Keyser; doch onder voorwaerde/ dat hy sijnen Vader/ soo haest hy aenquam/ wijcken/ en de Regeeringh aen hem overgeven sou: 't welck dan oock dus geschiedde.

Verwarringen en Oorlogen aen 't *Turksche* Hof na de dood van *Mahometh*,

Als Gemes dit vernoomen had (die te veel tijds in Kleyn-Asia had versuymd)/ wierd hy hier over niet weynigh verbaesd. Nam echter voor/ sijn Reght door 't Swaerd uyt te voeren; en braght door geweld geheel Natolien onder hem; waer uyt een swaren Oorlogh tusschen beyde de Broederen ontstond. Bajazeth had/ tot sijn groot voordeel/ de Janitzaren op sijne syde; welcke hy/ nevens d'oude Soldaten/ die t'Otranto in Italien hadden geleegen/ onder 't Commando van Achmeth Bassa over d'Enge Zee na Natolien sond. By de Stad Nicea quam 't tusschen beyde de Parthyen tot een Slagh; waer in 't Heyr uyt Europa 't Asiatisch in de Vlught sloegh. Gemes, na een swaere Neerlaegh geleeden te hebben/ moest sigh redden/ door te rugg' na Caramanien te vlieden. Achmeth Bassa vervolghde hem; soo dat Gemes sigh in 't ge-

onder desselven twee Soonen, *Gemes* en *Bajazeth*.

Gemes, d'oudste, en wettige Erfgenaem, moet, na 't verlies van twee Veldslagen,

't genoemde Landschap Caramanien, (oudtijds Cilicien geheeten) niet verseeckerd bevond. Maeckte sigh derhalven van daer na Syrien; en alvoorts na Egypten, tot den Grooten Sultan, of Soudaen, van Alcair. Gintsch en herwaerts versamelde hy Volck; en leverde Achmeth Bassa noch eenmael Slag; doch leed andermael een seer sware Neerlaegh. Doe kon hy niet langer in Turkyen blijven; maer liet in aller haest een gantsch snel Jaght-schip gereed maecken; waer mee hy na Rhodus vlood/ tot den Grootmeester der S. Jans-Orden; van wien hy eerlijck ontfangen en opgenoomen wierd.

Eenige verhalen/ dat deese Gemes te Rhodus de Christlijke Religie aennam: eerst na den Koningh van Franckrijck; vervolgens na Romen tot Paus Alexander de VI. wierd gesonden; eyndlijck te Terracina overleed: of/ gelijck 't meeste deel der Schrijvers getuygen/ door Paus Alexanders bevel wierd vergiftighd/ en dus om 't leven gebraght. Sijnen Soon Zizim, dien hy in 't Eyland Rhodus had gewonnen/ is eyndlijck van de Turcksche Keyser Solyman, doe hy dit Eyland veroverde (gelijck wy t'sijner plaets en tijd sullen verhalen)/ gevangen genomen/ en met sijne Soonen aen de dood overgelevert geworden.

ANNO CHRISTI.

Door Paus *Alexander* de VI. doen vergiftigen.

Als nu Bajazeth de II. op de gehoorde wijs sigh in sijn Rijck bevestighd bevond/ heeft hy in 't tweede jaer desselven ter hand genoomen een geweldigen Toght in Neder-Wallachien. De Stad Lycostomum (aen d'uytvloed des Donauws) verovert; van daer sig gewend na de groote Rivier Borysthenes; de Stad Moncastro ingenoomen: geheel Bessarabia onder hem gebraght; en is met een heerlijcke Triumph weer na Constantinopol gekeerd. Stracks stelde hy hier een Koninghlijck Banquet aen. Nodighde al sijne Vezieren en Raden tot 't selve. Vereerde

Bajazeth de II. *Turcksch* Keyser.

Veroveringen in *Wallachien.* 1482.

haer seer schoone Stucken goud en gebloemd Laecken; doch Achmeth Bassa deed hy daer tegens een swarte Sijdene Rock om 't lijf werpen; waer op hy stucks van daer wegh gevoerd/ en met een Strop verworght wierd. Dit was de loon/ die deese Tyran den geenen gaf/ die hem tot 't Keyserdom bevoorderd; sijnen Broeder Gemes, de reghte Erfgenaem/ tot tweemalen toe geslagen/ en uyt 't Rijck wegh gedreven; oock op allerley manieren sigh soo wel verdiend gemaeckt had by den Ottomannischen Naem. Doch by Dwinglanden gelden geene Verdiensten.

1483.

Anno 1486. heeft Bajazeth aengegreepen den Grooten Sultan van Alcair, Heer in Syrien en Egypten. Want hem was noch niet vergeeten/ dat hy sijnen Broeder Gemes tegens hem (Bajazeth) had bygestaen. Den Chersegli Bassa en den Ferrat-Beg sond hy met een dapper Heyr na Cilicien, tot voor de Stad Tarsus: doch de Turken wierden van de Syriërs en Egyptenaren tot tweemalen toe in de vlught geslagen; soo dat harer by de 20000. dood bleven. In de laetste Neerlaeg verlooren de Turken haer Leger en Tros/ nevens haren Oversten Chersegli Bassa, die gevangen wierd. Deese schade was soo groot/ dat Bajazeth daer door gedwongen wierd/ den Sultan om Vreede te bidden/ welcke hy oock verwierf.

1486. 1487.

Anno 1492. deed de Bassa van Bosnia aen Bajazeth de voorslagh/ dat hy/ om sijn Kryghsheyr niet ledigh te laten gaen/ 't selve een Toght in Hongaryen sou laten doen. Deese raed vond plaets. Bajazeth sond in 't volgende jaer den Cadum Bassa met 8000. Ruyters na de Hongarische Grensen; welcke met een onmenschlijcke furie in dit schoone Land alles tot op 't uyterste verwoesteden door branden en moorden/ tot aen Zagabria toe. Om dit Onweer af te drijven/ quamen de Heeren in Hongaryen, Croatien en Sclavonien

1492. *Bajazeth* send een Heyr na *Hongaryen.* 1493.

ANNO CHRISTI.

nien t'samen: dreven oock den Cadum Bassa weer te rugg' / tot aen 't Croatisch Gebergt. Hier bequam hy varsch Volck: waer op hy voornam / stand te houden / en de Christenen Slagh te leveren: welcker Oversten waren Graef Johannes Torquatus; de Ban van Hongaryen, Nicolaus; en Heer Frangepan. Alhoewel nu deese met d'onder haer staende dapper genoegh voghten / soo wierdense echter van de Turksche Ruytery overmand / op de vlught gedreven / en soodanigh geslagen / dat 't getal der gedoodde en gevangene in dit Gevecht beliep by de 9000. Doch vermits oock de Turken hier by geen Sijde hadden gesponnen / soo begaf de Cadum-Bassa sigh met synen hoop weer te rugg'.

De Christenen swaerlijck van de Turken geslagen.

Anno 1498., als de Venetianen met Ludovicus Sfortia, Hertogh van Milaen, in openbaren Oorlogh stonden / en hem te magtigh waren / klaeghde Sfortia over deese onbillijckheyd aen den Turckschen Keyser Bajazeth; en bad hem / de Venetianen op 't lijf te vallen; anders kon hy tegens deselve niet bestaen. De Groote Turck sond Hali-Bassa na Dalmatien; die tot Zara toe alles door vyer en swaerd verwoestte; onuytspreecklijcke ellende veroorsaeckte. Vervolgens begaf Hali Bassa sigh ter Zee / en stroopte in Morea op 't Land der Venetianen; welke hare Scheepen wel toerusteden / en deselve de vyanden te gemoet sonden; doch 't hert niet hadden / om tegens de Turken te slaen: die hier op sigh meester maeckten van de welgeleegene Zeehaven / genoemd Portus Sapientiæ; desgelijcks van de Stad Naupactus. Dit verlies / als geen kleyne misslagh van Antonius Grimanus, de Venetiaensche Generael, wierd naderhand aen hem gestraft.

Ludovicus Sfortia, Hertogh van Milaen, roept den Turck tegens de Venetianen.

Die oock niet laet, te komen;

en groote veroveringen doet.

De Venetianen besaten noch in Peloponnesus, of Morea, de twee Steeden Methone en Corone; welcke Bajazeth een doorn in d'ogen waren. Om deese te veroveren / mackte hy sigh in eygener persoon op. Belegerde / beschoot en bestormde eerst Methone (welcke Stad tegenwoordigh Modena werd genoemd); doch konse niet veroveren. Ondertusschen quamen vier Venetiaensche Galeyen met varsch Volck en Proviande in de Haven aen. Om dit ontset t'ontfangen / liep byna elk na de Zee; waer door de Strijkweeren op de Wal en Mueren aen eenige plaetsen leedigh stonden. Dit voordeel namen de Janitzaren waer; liepen met alle maght toe: beklommen de Stad / en hieuwen daer in alles ter neer / behalven Vrouwen en Kinderen / welckese gevanckelijck wegh voerden. Ter selver tijd wierden oock in stucken gehouwen de nieuwlijcks-aengekoomene Venetiaensche Soldaten / alsse noch nauwlijcks hier d'aerde hadden betreeden. Bajazeth deed in sijne tegenwoordigheyd de Bisschop van Methone, of nu Modena, 't Hoofd afslaen.

Vermeesterd daerenboven Methene (nu Modena) in Morea;

en op wat voor een wijs dit toegingh. Hist. Turco græc. l. 2.

Hier na wierd deese Turcksche Keyser een geruyme tijd swaerlijck geplaeghd soo van 't Podagra als andere Ligchaems-swackheden; waer door hy wel moest rusten. Echter braght hy dien tijd niet gantsch onnutlijck door; maer deed de Mueren der Stad Constantinopol (welcke / gelijck oock andere praghtige Gebouwen / door een grouwlijcke Aerdbevingh hevigh geschuddet synde / seer vervallen waren / en waer in by de 13000. Menschen om 't leven waren gekomen) weer opreghten; tot dat de Groote Ismael Sofi, Dochters Soon van Usun-Cassan, sigh ten Koningh van Persien gemaeckt / en een nieuwe Secte onder de Mahometanen opgebraght had. Deese Ismael sond Anno 1509. synen Oversten Techel met een stroopenden hoop uyt; die eenige Turcksche Provintien verwoestede / en een goed deel van Natolien uytplonderde. Als Bajazeth haer den Caragi Bassa te gemoet schickte / hebben de Sofianers desselven Volck geslagen / Caragi selfs gevangen genoomen / en levendigh gespitst. Doe sond Bajazeth den ervaernen Krijghsoversten Hali Bassa tegens Ismael. Doch nauwlijcks was hy in Armenien aengekoomen / of hy wierd van Ismael Sofi, eer hy syn Volck in Slaghorde kon brengen / aengevallen; met vernielingh van 't geheele Turcksche Heyr. Hali Bassa selfs quam hier om 't leven.

Bajazeth geplaeghd van 't Podagra en Ligchaems swakheyd,

verslijt daerom de tijd niet onnutlijk. 1506.

Ismael Sofi Koningh van Persien, neemd den Oorlog tegen hem aen.

De Turken swaerlijck van Ismael geslagen. 1509.

Als nu Bajazeth een hoogen ouderdom had bereyckt; daer-en-boven door de smerten van 't Podagra gelijck als geradbraeckt wierd / derhalven hem wel nodigh ware geweest te rusten / ontstonden hem nieuwe swarigheden van syn' eygene Soonen; welke voornamentlijck drie waren; en yeder derselve begeerigh om 't Keyserdom noch by 't leven haers Vaders aen sigh te trecken. D'eerste en oudste was Acomath; dien Bajazeth voor deesen had beloofd / de Regeeringh aen hem te sullen overgeven; waer op hy sigh oock gantschlijck verliet. Doch de Janitzaren waren hem niet geneegen. D'andere was genoemd Selym, in wien de Vader geen welgevallen had / wegens syne woedende wreedheden. Evenwel had hy de gedaghte Janitzaren op sijne sijde. De derde / Corcuth, was / gelijck hier boven verhaeld is / tot Keyser verkooren en gekroond geworden / doch had 't Rijck in handen syns Vaders overgegeven.

Bajazeth nu oud, en met onlijdlijcke smerten van 't Podagra gequeld,

ontstaen nieuwe Beswaernissen van sijn eygene Soonen.

Wijl nu de begeerte om te heerschen den geenen / diense eens ingenoomen heeft / geen rust laet / voor dat hy sijn ooghmerck heeft bereyckt / soo kon 't oock met Selym niet anders gaen. Anno 1510. maeckte hy sigh op uyt sijn Koninghrijck Trebizonde, geleegen aen de Swarte Zee, en begaf sigh na Capha, tot den Tattarischen Koningh; wiens Dochter hy daer ten Wijf nam. Na de gehoudene Bruyloft braght hy een seer groot Heyr van Turken en Tattaren op de been. Voerde 't selve over den Donauw; en ruckte daer mee hoe langer hoe naerder aen 't Landschap Thracien; soo dat hy sigh legerde niet verr' van Adrianopol, daer sijnen Vader Bajazeth doemaels sijn Hof hield. Die door Afgesondene hem liet vragen / wat d'oorsaeck sijner aenkoomst was. Selym wendde glimplijcke redenen voor: doch d'Oude wou hem niet vertrouwen; sond hem Vereeringen toe /

De Vader moet met deselve om 't Keyserdom oorlogen.

Eerst wierd hy van sijnen Soon Selym aengevallen.

en

ANNO CHRISTI.

...mal. ...rc. ...icc. l. 13. ...st. Turco... ...sf. l. 1. 1511.

en beval hem / weer na sijn Huys te vertrecken; sonder hem voor ditmael gehoor te geven. Selym echter liet sigh daer door niet bewegen; maer naerderde noch al meer / tot op twee mylen weghs by Adrianopol; waer op Bajazeth sigh spoedigh van daer wegh maeckte / op dat sijnen Soon hem niet mogt voorkoomen / en de Stad Constantinopol afloopen. Selym volghde hem na / en doe nu den Ouden ter halver wegh was gekomen / tusschen Adrianopol en Constantinopol, sijn Leger neergeslagen hebbende by 't Vleck Ziurlu, vielen Selyms Tattaren in den Tros van Bajazeth; plonderden de Wagens / en deeden geen geringe schade. Dit verdroot de Keyser soodanigh / dat hy de Janitzaren met weenende oogen bad / deese smaed te willen wreecken: welcke sigh oock by een voeghden / de Tattaren overvielen / en Selym selfs uyt 't Veld sloegen; die / gewond sijnde / de vlught na sijnen Schoonvader nam.

...lym ge... ...gen.

Als d'oudste Broeder Acomath dit vernam / liet hy sigh bedunken / dat dit een dienstigh Spel voor hem was. Begaf sigh uyt sijne Provintie Amasia, en ruckte met een wel-toegerust Heyr tot aen de Grensen van Romania, in welck Landschap Constantinopol leght. De Janitzaren hier van bericht / maeckten een Oproer: wilden van Acomath niet hooren spreecken; en seyden: 't Was gantsch onbillijck / dat by Bajazeths leven eenen anderen d'Ottomannische Kroon op 't hoofd sou dragen. 't Streed oock tegens hare Privilegien, en de voordeelen / welcke se na des Keysers dood te verwaghten hadden. Kortlijck / Bajazeth moest deesen sijnen Soon beveelen / weer na sijne Landvoogdy te vertrecken.

...nen ...oeder ...omath ...omd ...mee in ...Spel; ...e oock ...h selven ...yferwil ...aken.

Acomath wierd hier over boven maten seer vertoornd. t'Huys gekoomen / braght hy geheel Kleyn-Asia in beweegingh / en woedde tegens al de geene / die sijnen Vader getrouwlijck aenhingen. Nam oock de beste Steeden en Vestingen met geweld in. Bajazeth sond een Gesant aen hem / om hem van sijnen Kinderlijcken plight te vermanen. Maer Acomath sneed hem met eyghener handen Neus en Ooren af: sond hem daer na / dus geschonden / sijnen Vader weer toe. Doe riep Bajazeth sijnen anderen Soon Selym tot hem: stelde sijn Krijghsvolck onder desselven Bevel / en gebood hem / den ongehoorsamen Acomath te straffen. Te gelijck hoopte hy / dat deese twee boose Boeven malkander souden uytroyen. Selym quam te Constantinopol. Wierd hier van yeder / maer meest van de Janitzaren, seer heerlijck / en met groote blijdschap ontfangen. De Vader pardonneerde hem / en droegh hem de voorgemeldde Commissie op. Ondertusschen verplightte deesen Soon de voornaemste Krijghs-hoofden / insonderheyd de Janitzaren, aen hem / door heerlijke Geschencken; waerom sy oock / soo haest 't Krijghsvolck onder hem gesteld was / hem opentlijck uytriepen voor Turcksch Keyser.

...hendlij- ...n hoon, ...nen Va- ...r aenge- ...en. ...e nu Se... ...n roept, ...hem ...et een ...rijghs- ...yr te- ...ns Aco- ...th ...d; ...ch hy ...ekt het ...o, dat hy ...n de Ja- ...zaren ...or Key- ...r wierd ...tgeroe- ...n.

Mustapha Bassa, de stighter deeser verradery / wierd / als Gesant / tot den Ouden gesonden: die hem oock ried / dat hy in Selyms verkiesingh sou bewilligen: anders sou hy voor de Janitzaren niet verseeckerd sijn. Bajazeth was gedwongen sulcks te doen; doch packte oock al sijne Kleynodien / en een gedeelte sijns Schats by een; voornemens sijnde sigh te begeven na Diametoco, een seer lustige Stad / geleegen aen de Swarte Zee, om daer sijn leven te besluyten. Onderwegen wierd hy eenighsins swack: waer op sijnen Artz / een geboorne Jode, door bestel van Selym, hem een vergiftighde Dranck ingaf / waer door hy stierf / als hy 31. jaren had geregeerd. Selym liet deese Joodsche Geneesmeester / tot vergeldingh sijns wercks / 't hoofd afhouwen / en regeerde na sijnen Vader Bajazeth 9. jaren. Van sijne Bedrijven sullen wy hier na spreecken.

Bajazeth wijckt uyt *Constantinopol:* werd onderwegen door sijnen *Joodschen* Artz, op bevel van *Selym*, vergiftigd, en sterft.

Hier boven hebben wy verhaeld / welcker wijs Alphonsus, Koningh van Arragon, Napels en Sicilien sijne Koninghrijcken by Testament verdeelde; latende sijnen Broeder Johannes Arragon en Sicilien; sijnen onechten Soon Ferdinand Napels. Wat nu sijnen Broeder Johannes belanghd / hy overleed Anno 1479., als hy den ouderdom van byna 82. jaren had bereyckt. Sijnen Soon Ferdinandus heeft na hem geregeerd; van wien wy in de Spaensche Geschiedenissen sullen handelen.

Italiaensche Geschiedenissen vermenghd met de *Fransche. Mariana.* 1479.

Ferdinand, Koningh van Napels, regeerde soo gantsch strengh / ja byna Tyrannisch, dat de Standen des Rijcks / nevens d'Onderdanen / Anno 1485. tegens hem oproerig wierden. Naderhand beloofde hy haer Pardon, en sy vertrouwden hem. Doch hy hield sijn woord niet: maer deed een gedeelte van haer in Gevanckenis werpen / andere 't hoofd afslaen. Hier door haelde hy op sigh den haet en ongunst des gantschen Lands; tot dat hy stierf Anno 1494., 't Rijck aghterlatende aen sijnen Soon Alphonsus: die / wegens sijne wreedheyd / d'Onderdanen niet aengenamer was / als de Vader was geweest: waerom hy oock een korte regeeringhs-tijd had. Want Carel d'VIII., Koningh van Franckrijck, die op 't Koningrijck Napels Aenspraeck had / of maeckte / trock noch in eben 't selve jaer met 20000. Besoldelingen te voet / en 5000. te paerd / uyt Franckrijck na Italien. Quam t'Asti, Pisa, Florencen, en Romen; werdende allerweegen binnen gelaten. Te Romen bleef hy tot op den aenvangh des volgenden jaers 1495. Doe ruckte hy voort op Napels. Koningh Alphonsus derfde sigh op de sijne niet vertrouwen / wijl hy 't met haer daer niet na gemaeckt had. Gaf derhalven sijnen Soon Ferdinand 't Rijck over / na dat hy 't selve een jaer tijds had beseeten; en packte sigh wegh. Doch noch de Vader noch de Soon konden Koningh Carel verhinderen / de Stad Napels in te neemen / nevens 't geheele Land / behalven Cajeta, en eenige weynige Kasteelen in 't Rijck.

Ferdinand, Koningh van *Napels*, een *Tyran. Luc. Marin. l. 21. Hieron. Blanca in rer. Arag. Comment. M. Ritius de Reg. Sic. l. 4.*

Sijnen Soon *Alphonsus* niet beter.

Door Koning *Carel* d'VIII. van *Frankrijk* verdreven. *Comin. de bell. Neapol. l. 2. seq. Guicc. l.* 3. 1495.

Ferdinand, Koningh van Castilien en Arragon,

Ferdinand

ANNO CHRISTI.

van *Caſtilien* en *Arragon*, verbind ſigh met den Paus, Keyſer, *Milaneeſen* en *Venetianen* tegens de *Françoiſen.*

ragon, ſagh dit ongeerne; en wijl de Koning van Napels aen hem vermaeghſchapt was/ maeckte hy met den Paus/ Keyſer/ Milaneeſen en Venetianen een Verbond tegens de Françoiſen. Koningh Carel liet een gedeelte ſijns Volckx voor Cajeta leggen/ en begaf ſigh op reys na Franckrijck. Onderweegen wierd hy van de Venetianen aengevallen/ en leed al wyp veel ſchade. Onder ſijn' afweeſenheyd deed Ferdinand, de nieuwe Koningh van Napels, ſigh weer voort; meenende 't Rijck weer te ſullen veroveren: doch wierd van de Françoiſen, in dit Land gebleven/ te rugg' geſlagen: welcke oock/ na deeſe Zeege/ de Stad en Veſtingh Cajeta meeſter wierden.

Ferdinand, Soon van *Alphonſus,* ſterft: *Frederick* bekoomd ſijn Reght aen *Napels.* 1496.

Anno 1496. ſtierf deeſe Ferdinand, als hy noch geen anderhalf jaer na ſijnen Vader Alphonſus Koningh was geweeſt. Dus viel 't Rijck aen ſijns Vaders Broeder Frederick. Deeſe belegerde de Stad Cajeta, en dwong deſelve door honger tot overgevingh. De Franſche, welcke daer in Guarniſoen hadden geleegen/ wierden op twee Galeyen geſet/ en na Franckrijck geſonden; doch beyde deeſe Scheepen gingen door Onweer te grond. Dus is deeſe moeylijcke Toght des Konings Caroli t'eenemael ongeluckigh afgelopen.

De *Franſche* bekomen *Milaen*, en verlieſen *Napels.* 1500. *Guicc. l.* 4. *Mich. Coccin. de bell. Ital. Naucl. gen.* 51. *M. Mutius l.* 30.

Anno 1500. greep Louis de XII., Koning van Franckrijck, Hertogh Ludovicus Sfortia van Milaen met Oorlogh aen. Sfortia wierd van ſijn eygen volck verraden/ en geleverd in handen der Françoiſen. Koningh Louis ſond hem gevanckelijck na Franckrijck, en nam 't Hertoghdom Milaen in. Hier mee hield hy ſigh niet vergenoeghd: maer trock met ſijn zeeghrijck Heyr op tegens Koningh Frederick van Napels. Ferdinand, Koning van Caſtilien en Arragon, vreeſde/ dat de Françoiſen dit geheele Rijck ſouden overweldigen voor haer ſelven alleen. Verbond ſigh derhalven met Koningh Louis, en deed hem byſtand; ſoo datſe geſamenderhand Frederik uyt 't Land dreven: 't welckſe hier na onder haer beyde deelden. Maer vermits de Françoiſen met 't geen haer te lot was gevallen niet te vreeden waren: hier tegens Ferdinandi Volck oock klaeghden/ datmen haer had vernadeeld/ ſoo vielenſe malkander ſelfs in 't hayr. Eyndlijck quam 't/ na veelerley ſtribbelingen/ daer toe/ dat de Franſche van de Spaenjaerden uyt 't Land wierden geſlagen; en noch heden daer uyt moeten blijven. Want Anno 1503. heeft de Groote Capitain Conſalvo, des Koninghs Ferdinandi Veld-overſte/ in drie Geveghten de Françoiſen gantſch ter neer geleght/ en 't geheele Koninghrijck veroverd.

't Welck geheel aen *Spaenje* koomd. 1503.

Venetiaenſchen Oorlogh.

Vier jaren hier na heeft de Venetiaenſche Oorlogh ſijnen aenvangh genoomen; van welcke hier boven onder de Hiſtorien van Keyſer Maximiliaen d'I. is geſprooken. Heeft geduerd tot in 't jaer 1515.

Franſche Geſchiedeniſſen.

Wat belanghd de Franſche Geſchiedeniſſen (behalven de geene/ van welcke wy nu by d'Italiaenſche hebben gehandeld)/ daer van ſtaet te weeten/ dat Anno 1483., na de dood van Koningh Louis d'XI., op den Franſchen Throon hem gevolghd is ſijnen Soon Carel d'VIII., als hy maer derthien jaren had bereyckt. Sijnen Vooghd was de Hertogh van Bourbon, die deeſens Caroli Suſter/ Madame de Beaujeu, ten Gemalin had. Vermits nu ſijn andere Swager/ de Hertog van Orleans, meende/ dat hy naerder was/ en d'Adminiſtratie hem voor den anderen behoorde/ ſoo borſt dit verſchil uyt tot een Oorlogh/ en openbare Veldſlagh; in welcken Koningh Carel en ſijnen Vooghd (dien van Bourbon) d'overhand behielden. D'Orleans verloor hier by de 6000. Mannen/ welcke om 't leven geraeckten. Hy ſelfs/ en dien van Oranje, bleven Gevangene/ oock bewaerd in den grooten Thoorn te Bourges. Deeſe Veldſlagh is voorgevallen by S. Aubin.

ANNO CHRISTI.

Carel d'VIII. Koningh. *Gaguin. l.* 10. 11. *Æmil. l.* 10. 1483.

Oorlogh om 't Vooghdyſchap over hem. 1490.

Plotſlijcke dood van Koningh *Carel* d'VIII. 1498.

Anno 1498., als Carel d'VIII. t'Amboiſe was/ en nevens ſijne Gemalin aenſchouwde 't Balſlaen des Adels/ wierd hy plotſlijk overvallen van een Popelſy: viel ter aerden neer/ en ſtierf terſtond; als hy noch geen 28. jaren oud was/ en van deſelve 14. jaren/ 7. maenden had geregeerd. Wierd te S. Denys begraven. Tot ſijne Lijckſtaetſie heeftmen over de 22000. Kroonen te koſt geleght.

Louis de XII. 1499. Sijnen lo[...]

Hem volghde in 't Koninghrijck Louis, diens Naems de XII., Hertogh van Orleans, als naeſte Verwant van Koningh Carel; een ſeer goed en ſaghtmoedigh Vorſt; die ſijn' Onderdanen beminde/ en daer tegens van haer wierd genoemd de Vader des Vaderlands. Hy heeft ſware Oorlogen gevoerd tegens den Paus/ Venetianen, Milaneeſen, Neapolitanen; oock met Ferdinand, Koning van Spaenje. Van een gedeelte der ſelve is hier boven gewagh gemaeckt. Inſonderheyd werd deeſen Louis beſchuldighd/ dat hy 't Verbond/ opgereght met den Paus en Keyſer Maximiliaen, niet gehouden heeft.

Verbond-breuck.

Sijn Houwlijck en ſtraeck daer op ſi[jne] dood. 1515.

In October Anno 1514. nam hy ten Houwlijck de Dochter van Henrick de VII., Koningh in Engelland. By welcke hy niet langer dan derde halve maend heeft geleefd. Want op den 1. January Anno 1515. ſtierf hy te Parijs, in 't Pallays des Tournelles, als hy by de 17. jaren had geregeerd. Hem volgde op den Throon Franciſcus de Valoys; van wien hier na berighſt ſal werden gegeven.

Engelſche Geſchiedeniſſen. Koningh *Henrick* de VII. *Buchan. Polyd. Virg.* 1488.

In Engelland regeerde ontrent 't jaer Chriſti 1487. Henrick de VII., na dat hy ſijnen Voorſaet Richard had overwonnen: en in Schotland Koningh Jacob de III. Vermits deeſe Jacob al te Tyranniſch heerſchte/ wierd hy Anno 1488. van de Heeren en Standen des Rijcks beoorloghd; oock/ doe 't tot een Geveght quam/ verſlagen. Echter heeftmen ſijnen Soon/ genoemd Jacob de IV., tot de Succeſſie des Rijcks toegelaten/ alhoewel noch maer vijfthien jaren oud.

Beroerte in *Engelland,* do[or] eenen di[e] ſigh uyt[-] gaf voor de Soon [...] van *E*[duard].

Anno 1489. waren'er eenige in Engelland, die Henrick de VII. gantſch niet gunſtigh waren. Deeſe maeckten een jongen Lecker op/ geheeten Johannes, dat hy ſigh ſou uytgeven voor de Soon van Koningh Eduard de IV. Dit deed hy/ en verweckte hier door geen geringe beroerte en muyterey in Engelland,

Anno Christi.

...uard de IV.

land. Eyndlijck wierd hy gevangen bekoomen / en Koningh Henrick overgelevered; die hem sijnen verdienden loon deed geven.

Carel d'VIII. van Vrankrijk ontweldigd Keyser Maximiliaen sijne Bruyd Anna; en send hem deselven Dochter Margaretha, aen hem ondertrouwd, weer t'huys.

Henrick de VII. van Engelland castijd hem hier over.

Als Franciscus, laetste Hertogh in Bretaigne, Anno 1491. was overleeden / nalatende eene Dochter / Anna, Erfgenaem des Lands / ten Houwlijck beloofd aen Keyser Maximiliaen, nam Carel d'VIII., Koningh van Franckrijck, haer met geweld weg; hem selfs ten Gemalin; en trock haer Hertoghdom na sigh. Keyser Maximiliani Dochter / Margaretha, aen Carel ondertrouwd / sond hy haren Vader weer t'huys. Deese hoon verdroot Koningh Henrick de VII. van Engelland, een goed vriend van Maximiliaen, niet weynigh: oock tot soo verr' / dat hy met een Kryghsmaght na Franckrijck overvoer / en Carel begon te beoorlogen. Doch hy bad om Vreede. Betaelde aen Koningh Henrik al de gedane Kryghskosten. Beloofde hem jaerlijcks 25000. Kroonen uyt 't Hertogdom Bretaigne; en moest dus de Vreede dier genoegh van den Engellander koopen: die daer op weer na huys trock.

Koningh Henrichs Soon, Henrick, sijns Broeders Weduw ten Gemalin gegeven.

Deese Koningh Henrick de VII. had twee Soonen / d'oudste genoemd Arturus; d'andere Henricus. Aen Artur was ten Gemalin gegeven Catharina, Dochter des Koninghs Ferdinandi van Castilien en Arragon. Korts na de gehoudene Bruyloft overleed Artur: waer op / met dispensatie van de Paus / deselve Catharina wierd getrouwd aen sijnen Broeder Henrick. Die haer echter naderhand / als hy selfs de Regeeringh voerde / verstiet / of sigh van haer deed scheyden. Waer uyt veel sware onheylen en nieuwigheden sijn ontstaen.

Henrick de VII. sterft. 1509.

Anno 1509., den 23. van Martius, stierf Koningh Henrick de VII. van Engelland, als hy 24. jaren had geregeerd. Hem volgde op den Throon de gemelde sijnen Soon Henrick d'VIII.

Spaenje verdeeld in vier Hoofd-Rijcken. Marian. l. 25. de reb. Hisp. Ælius Ant. Nebriss. l. 3. 4. 5. 6. rer. à Ferd. & Isab. gest. Luc. Marin. l. 20. 1478. 1481.

't Land Spaenje was ter deeser tijd verdeeld in vier Hoofd-Koninghrijcken / Arragon, Castilien, Granada, en Portugal. In Arragon besat de Throon Ferdinand de Groote, bygenoemd Catholicus, Soon des Koninghs Johannis. Over Castilien regeerde een Vrouw / Elisabeth, of Isabella ('t is eenerley Naem) / Dochter des Koninghs Johannis van Castilien, Suster van Henrick de nietwaerdige. In Granada heerschten noch de Heydenen, of Mooren. Doch als de gedaghte beyde / Ferdinand en Isabella, t'samen in Houwlijck waren getreeden / wierden oock de twee maghtige Koninghrijcken Castilien en Arragon, aen malkander gehecht / gelijck hier boven geseght is. In Portugal voerde de Scepter Alphonsus; die wel eenighsins sigh bemoeyde / om Castilien aen sigh te brengen; doch te vergeefs. Als deesen Alphonsus Anno 1481. overleed / wierd sijnen Soon Johannes Koningh van Portugal.

Oorlogh van Koningh Ferdinand van Castilien tegens Boadites, Koningh van Granada, en de Mooren, met groot geluck.

Anno 1483. voerden Koningh Ferdinandus en sijne Gemalin Isabella Oorlogh met Boadites, Koningh van Granada, die de Stad Zabora 't Koninghrijck Castilien afhandigh gemaeckt had. Hier tegens verobérde Koningh Ferdinand de Stad Alhama. Sloegh Boadites in de vlught / en kreegh hem gevangen. Na deese Zeege heeft sigh oock de Stad Alhora aen hem overgegeven. Koningh Ferdinand settede den Oorlogh yverigh tegens de Mooren voort. Ontnam haer Anno 1487. de groote Stad Veles. Belegerde en veroverde de Koop en Zee-stad Malaga, en dreef de Grensen des Rijcks Granada seer engh t'samen. Anno 1489. won hy oock de Stad Basta, na een langhduerige Belegeringh. Deese Vorst kon geen rust neemen / soo langh hy d'ongelovige Mooren en Mahometanen tot nabueren had.

Veroverd de maghtige Hoofd-Stad deses Moorschen Rijcks, Granada. 1491. Carol. Verar. de expug. Gran.

Even hierom belegerde hy Anno 1491. de seer maghtige Hoofd-stad Granada, Hofhoudinghs-plaets des Koninghrijcks der Mooren; soo groot / datse doemaels in sigh bevattede 60000. Familien, of Huysgesinnen: gelijckse dan oock noch hedensdaeghs 1030. Thoornen heeft. Ferdinand beschoot en bestormde deese geweldige Stad byna de geheele Somer langh; en beanghstighde deselve soodanigh / datse eyndlijck sigh moest overgeven op den 15. van November des genoemden jaers.

Drijfd al de Mooren uyt geheel Spaenje wegh. 1492.

Als Ferdinandus Catholicus dus meester was geworden van dit Heydensch Nest / dreef hy in 't volgende jaer 1492. al de Mooren uyt dit / en sijn' Erf-Koninghrijcken in Spaenje wegh; 't welck sy / de Mahometanen, gelijk oock byna geheel Spaenje, 780. jaren langh hadden beseeten. Eenige bleven noch wel in 't Land / doch hadden noch Koningh noch Hoofd; oock 't Christendom aengenoomen. Deese noemde men Morisquen, en nieuwe Christenen. Echter heeft Philips de III. Anno 1610. deese al t'samen uyt gantsch Spaenje na Barbaryen gejaeghd / meer als negenmael honderd-duysend persoonen in getal.

Morisken, of nieuwe Christenen.

Ontdeckingh van West-Indien door Chr. Columbus. 1492. Casp. Ens l. 1. Hist. Ind. c. 2. Joseph. à Costa l. 1. de Novo Orb. Joh. P. Maff. Hist. Ind. l. 1.

In 't gemelde jaer 1492. is Koningh Ferdinandus Catholicus, boven de Veroveringh van Granada, en de Hoofd-Zeege over de Mooren, noch een ander groot geluck toegekoomen. Want Christophorus Columbus, of Colonus, een Edel en hoogh-ervaren Man / uyt 't Gebied der Genueesen, heeft aldereerst ontdeckt 't West-Indiaensch Land / gemeenlijck genoemd America, of de Nieuwe Weereld: van welck seer groot gedeelte des Aerdbodems / schoon 't de halve Aerdkloot begrijpt / onse Voorvaderen niets hebben geweeten; alhoewel eenige sigh willen onderstaen / het tegendeel te beweeren; doch sonder grond der waerheyd. Maer vermits soo van de vindingh deeses nieuwen Lands America, als van de natuer en eygenschap desselven; de hoedanigheden der Inwooners; de Geschiedenissen van den aenvangh der ontdeckingh tot op onse tijden / &c. / geheele Boecken sijn geschreven; dat wy oock sulck een gedenckwaerdige maer te gelijck wijdlopige saeck in dit ons kort Werck niet na behooren konnen verhandelen / soo willen wy den Leeser geweesen hebben tot de gedaghte Schrijvers / seer veel in getal; en in onse Spaensche Historien voortvaren.

Anno 1496. heeft Koningh Emanuel van *Joden en*

Portugal, na 't Voorbeeld des Koninghs Ferdinandi Catholici van Arragon, alle Mooren en Joden bevoolen uyt sijne Landen te vertrecken / op Straf van eeuwige dienstbaerheyd. Echter sijn de Joden en Joden-genooten naderhand weer ingekoomen.

Mooren oock uyt Portugal gebannen.

In 't selve jaer 1496. heeft Aerts-hertogh Philips van Oostenrijck, Soon van Keyser Maximiliaen en Maria de Rijcke van Burgundien, Heer der Nederlandsche en Burgundische Provintien, ten Gemalin genoomen Johanna, Dochter van Ferdinand, Koningh van Arragon, en van Isabella, Koningin van Castilien: door welck Houwlijck de Spaensche Rijcken aen 't Huys Oostenrijck sijn gekoomen. In de Maend Augustus voerdde Aerts-hertogh Philippus sijne nieuwe Gemalin Johanna uyt Spaenje na Nederland. Doemaels bequam Koningh Ferdinand van Paus Alexander de VI. de Bynaem van Catholicus; en dat al sijne Nakoomelingen / Koningen van Spaenje, souden Catholici, of de Catholijcke Koningen genoemd werden.

Spaenje, door Houwlijk aen Oostenrijck gekomen.

Ferdinand bekoomd de Bynaem van Catholicus.

Anno 1497. heeft Americus Vespucius, een Florentijner, 't Noorder deel der Nieuwe Weereld, in den naem des Koninghs Ferdinandi van Castilien, ontdeckt: 't welck na den Vinder America werd genoemd. Op dat nu de Portugeezen de Castilianen niet behoefden te wijcken / heeft Koningh Emanuel van Portugal Anno 1500. twaelf Scheepen na 't Oosten afgesonden / welcke geheel Africa omseylden; te Calicuth quamen / en eenige Goudrijcke Eylanden en Vast Land in Oost-Indien ontdeckten.

De Portugeezen ontdecken Goudrijke Eylanden in Oost-Indien: de Castilianen in West-Indien.

Anno 1502. quam Philips van Oostenrijck met sijne Gemalin Johanna uyt de Nederlanden in Spaenje. Wierd van sijnen Schoonvader door 't Land omgevoerd; en de Steeden moesten hem huldigen ten toekomenden Erfgenaem en Heer. Doe hy weer na Duytschland vertrock / liet hy sijne Gemalin in Spaenje; welcke daer haren tweeden Soon Ferdinand ter weereld braght. Desselven Broeder Carel was twee jaren te vooren (Anno 1500.) te Gent in Vlaenderen gebooren.

Ferdinand in Spaenje: en Carel de V. te Gent ter weereld gekomen. 1500. 1502.

Anno 1505., als de nieuwe Koningh van Castilien, Philips van Oostenrijck, weer uyt Nederland na Spaenje was gevaren / ontstond eenige onwil tusschen hem en sijnen Schoonvader Ferdinandus Catholicus; die van de Regeeringh des Koninghrijcks Castilien moest afstand doen / en t'huys na sijn Koninghrijck Arragon trecken. Om sijne Swaermoedigheyd te verdrijven / voer hy na Italien, om 't Koninghrijck Napels, 't welck sijnen Veld-overste / de Groote Consalvo, door 't Swaerd had gewonnen / te besightigen. Terwijl nu Ferdinand te Napels was / wierd Koningh Philips van Oostenrijck, van een gesond en sterck ligchaem / plotslijck sieck / en stierf te Burgos, in Oud-Castilien, den 25. September Anno 1506., in 't 28. jaer sijns ouderdoms. Na sijne dood wierd Ferdinand weer geroepen tot d'Administratie des Koninghrijcks Castilien; doch de regeeringh voerende in den naem van sijns Schoonsoons Soon Carel.

Onwil tusschen Koningh Philips van Oostenrijck en sijnen Schoonvader Koningh Ferdinand van Arragon.

Philips schielijck gestorven.

Anno 1510. waren de Spaenjaerden dapper in 't werck. Want Ferdinandus Catholicus veroverde de Steeden Pugia en Tripoli in Barbaryen, de Mooren daer uyt slaende. Alphonsus van Alburquerque maeckte / in den naem des Koninghs van Portugal, sigh meester van de seer maghtige en rijcke Stad Goa in Oost-Indien, en andere goede Plaetsen in dit Geweft: waer door dan deeser beyder Koningen Maght met weynigh aengroeyde.

De Spaenjaerden veroveren eenige Steden in Barbaryen.

De Portugeezen Goa in Oost-Indien.

Als de Paus den Koningh van Navarre Anno 1412. in den Ban had gedaen / greep Koningh Ferdinand van Castilien en Arragon dit Land geweldadigh aen; verdreef dien van Navarre, en ontnam hem alles / wat aen geene sijde des Geberghts na Arragon toe leght; onaengesien de Navarrois bystand uyt Franckrijck had bekoomen. Paus Julius de II. had dit Koninghrijck aen Ferdinand den Catholijcken geschoncken. Noch heden werd 't selve van de Spaenjaerden beseeten.

Paus Julius doet den Koningh van Navarra in den Ban; en Ferdinand van Spaenje neemd dit Rijck in. 1512.

Anno 1516., met den aenvangh des jaers / overleed de groote en zeeghrycke Koningh Ferdinandus Catholicus; die door een wonderlijck geluck sijn Vaderlijck Koninghrijck Arragon had toegevoeghd de Koninghrijken Castilien, Napels, Sicilien, Navarre, Oran in Barbaryen, en de Nieuwe Weereld, of de West-Indiaensche Landen. Hem volghde in al deese Rijcken sijns Dochters Soon Carel van Oostenrijck, Hertogh van Burgundien, Heer der Nederlanden; van wien wy in 't vervolgh sullen spreecken.

Dood van Koningh Ferdinandus Catholicus. 1516.

In Hongaryen regeerde ontrent Anno Christi 1500. Uladislaus, oock Koningh in Boheemen; van wien hier boven dickmael gewagh is gemaeckt. Onder hem genoot 't Land taemlijcke rust. Anno 1506. wierd hem een Soon gebooren / Ludovicus, terwijl hy (de Vader) doodlijck sieck lagh. Men hield het daer voor / dat deese jonge Vorst eenige weecken te vroegh ter weereld quam. Want hy had / even als d'ontijdige geboorten / geen reghte Huyd aen sijn ligchaem; maer de Doctoren der Geneeskonst moesten deselve door Artzenyen / Salven / en andere middelen / tot volkoomenheyd brengen. Behalven deese ter weereld koomingh is dit Kind in alle andere dingen te vroegh-tydigh geweest. In 't veerthiende jaer sijns ouderdoms had hy alreeds een Baerd. Te vroegh / namentlijck in sijn vijfthiende / had hy een Gemalin. Te vroeg / in sijn elfde / volghde hy sijnen Vader in 't Koninghrijck. Te vroegh / in 't een-en-twintighste / wierd hy van de Turken verslagen / gelijck hier na t'sijner plaets sal verhaeld werden; want sijne dood viel voor in de Slagh by Mohatz, Anno 1526.

Hongarische Geschiedenissen.

Koningh Lodewijck de vroeghtijdige in alles.

Chytr. l. 5. S. Caspin. in Diar. Richer. Barth. in Hodie. per. Card. Guirz. Lang. in Chron. Melch. Soiter de bell. Pan.

Anno 1514. predickten de Bisschoppen in Hongaryen (op bevel des Paus), insonderheyd dien van Gran, 't Kruys tegens de Turken; 't welck oock veele honderden aennamen / en sigh in Hongaryen by een versamelden. Als nu deesen hoop tot eenige duysenden was aengewassen / wierd met de Tur-

Grouwlijcke Oproer der Boeren in Hongaryen:

ken

ANNO CHRISTI.

ken een Stilstand gemaeckt / en dus liep de voorgenoomene Toght te niet. Men beval yeder / weer na huys te trecken; doch sulks quam dit Krijghsvolck ongelegen. 't Meeste deel waren Boeren / door hare Heeren en d'Edele verdorven; tot op 't been toe uytgesoogen. Alsse sigh nu in hare hoop bedrogen vonden / wierdense seer toornigh tegens de Bisschoppen / en d'Edele des Lands. Verkooren onder haer eenen Koningh / genoemd Zeckel Georgh; die sigh / als een goed Soldaet / dickmael seer Ridderlijck tegens de Turken had gedragen / doch geen vergeldingh bekoomen. Daer op verwoestede deesen hoop 't grootste deel van Hongaryen. In vier geheele maenden tijds kon niemand haer weerstaen. Sy plonderden / verbrandden / en vermoordden alles sonder onderscheyd. Schonden Vrouwen en Klooster-maeghden. Braghten over de 40000. Menschen om 't leven; waer onder 400. Edele waren / welcker Kasteelen en Huysen sy verbrooken hadden. Alsse nu van hare grouwlijcke bedrijven geen eynde maeckten / wierdense / door bevel des Konings / op d'eene sijde aengegreepen van Bornemissa; op d'andere van Johannes, Waywoda van Sevenbergen. Deese sloegen en verstroyden haer. Kreegen oock een groot getal deeser Moordenaren gevangen. Geene Martelingh kon bedaght werden / welcke haer door de Hongariërs niet wierd aengedaen. Men Radbraeckte / Spitsste / en Vilde haer ellendig. Eenige trockmen de Darmen levendigh uyt haer ligchaem / en men wierp deselve voor de Varckens. Veele deedmen door honger en dorst sterven. Haren Koningh / Zeckel Georgh, oock gevangen / wierd levendigh aen een Spit (of Spies) gebraden. Daer na lietmen sijne van hem gemaeckte Vorsten en Edellieden los / welcke men drie of vier dagen had doen vasten. Deese dwongh men / van dit Gebraed t'eeten; 't geense oock deeden / door de geweldige honger gedwongen sijnde. Daer na wierdense selfs jammerlijk aen de dood opgeofferd. Dus wierd dien woedenden Oproer gedempt: en al de geene / welcke soo onbarmhertigh tegens andere waren geweest / oock de minste barmhertigheyd niet getoond.

[Margin: ...welcke een dapper Soldaet, Georgh Zeckel, tot haren Koningh opwierpen.]

[Margin: Hare woedende Moorderyen en andere verschrikkelijcke bedrijven.]

[Margin: Eyndlijck geslagen; de gevangene vervaerlijck gehandeld:]

[Margin: haren Koningh Zeckel Georgh levendigh gebraden.]

Twee jaren daer na (Anno 1516.) overleed Uladislaus, Koningh van Hongaryen en Boheemen, na een Regeeringh van 44. jaren. Sijnen Nasaet was sijnen Soon Lodewijck, hier boven gedaght / bygenoemd de Vroegh-tijdige, wijl aen hem alles te vroegh quam. Hy was noch geen elf jaren oud / doe sijnen Vader stierf. En waerlijk / de staet van 't Koninghrijck Hongaryen had doemaels wel een dapper Man / geen Kind / ten Koningh behoefd. Van deesens Ludovici Regeeringh sullen wy hier na spreecken.

[Margin: Dood van Koningh Uladislaus van Hongaryen en Boheemen.]

Als nu Johannes Albertus, Koningh van Polen, Anno 1501. was overleeden / wierd sijnen Broeder Alexander, Hertogh in Litthauwen, de middelste onder des Koninghs Casimiri Soonen / tot 't Koninghrijck beroepen. Groot en sterck was hy van ligchaem; doch steght van verstand. In de vijf jaren tijds sijner regeeringh heeft hy weynigh gedenckwaerdighs verrigt. Eyndlijck / als hy Anno 1506. tijdingh kreeg / dat de Tattaren in Litthauwen waren gevallen / sond hy sijn' Oversten en Hoofdlieden derwaerts; welcke de gedaghte Tattaren in een openbare Veldslagh ter neer leydden / en dus een treflycke Zeege bevoghten. Om deselve voort te setten / trock Koningh Alexander na Litthauwen: doch als hy in de Stad Vilna, of Wilda, was gekoomen / stierf hy daer / in 't genoemde jaer 1506. Sijnen Broeder Sigismund quam in sijne plaets aen 't Rijck.

[Margin: Koningen van Polen. Alexander, groot en sterck van ligchaem, slegt van verstand. 1501. Chytr. l. 8.]

[Margin: Slaet de Tattaren, en sterft. 1506.]

Deese Koningh Sigismund heeft seer lang / en veel beeter als beyde sijne gedaghte Broederen / Johan-Albert en Alexander, geregeerd. Hard drongh hy aen by den Hooghmeester des Duytschen Ordens in Pruyssen, dat hy hem sou huldigen / en getrouwheyd sweeren: doch deese begeerde 't niet te doen / sonder bewilligingh van Keyser Maximiliaen. Ter dier oorsaeck sou 't terstond tot een bloedigen Oorlogh sijn uytgelopen / indien niet de Muscoviter den Polack ses gantsche jaren langh werck had verschaft: in welcke tijd de Pruyssers rust genooten.

[Margin: Sigismund, Broeder en Nasaet van Alexander. 1510. 1511.]

Anno 1514. quam Basilius, Grootvorst in Muscovien, tegens de Polacken, en nam haer voor den neus wegh de Stad en Vesting Smolensko. Koningh Sigismund naerderde wel ten ontset / doch te langhsaem. De Muscoviten trocken hem te gemoet; waer op een grouwlijcke Veldslagh ontstond. Echter wierd Basilius, door hulp der Duytsche Buschieters / en de grove Stucken Geschut / welcke de Russen ontbraecken / van de Polacken overwonnen / en op de vlught gedreven. Verloor oock in dit Gevecht by de 30000. soo Russen als Tattaren. Evenwel kon Sigismund voor datmael Smolensko niet herwinnen.

[Margin: Polacken verliesen Smolensko. 1514.]

[Margin: Slaen echter de Muscoviter.]

Koningh Sigismund begeerde Anno 1520. al weer van Marckgraef Albrecht, Hooghmeester des Duytschen Ordens in Pruyssen, dat hy hem den Eed van getrouwheyd sou doen; doch Albert weygerde als voor heenen. Sigismund dreyghde hem den Oorlog; doch de Keyser en Koningh van Hongaryen stelden sigh tusschen beyden: waer op een Stilstand voor vier jaren wierd gesloten / om ondertusschen in goedheyd tot een Verdragh te koomen; doch daer wierd niets met allen verright. Hoe evenwel deese Marckgraef Albert Anno 1525. 't Hertoghdom Pruyssen van de Poolsche Koningh te Leen ontfingh / sal hier na volgen.

[Margin: 1520. Sigismund begeerd van de Hooghmeester in Pruyssen, dat hy hem sou huldigen. Thuan. l. 1. Chytr. l. 8.]

[Margin: 1525.]

Na 't overlijden van Koningh Christiaen (anders van de Deenen geseght Christiernus) d'I. van Deenemarken, en als sijnen Soon Johannes Anno 1481. de Regeeringh had aengevangen / liet desen sig nergens meer aen geleegen sijn / als hoe hy 't Koninghrijck Sweden weer aen Deenemarken en onder sijn geweld brengen moght. Eerst gingh hy sagtlijck te werck / en kreegh / door d'overgevingh des Amptmans in Gothland, dat geheele

[Margin: Deensche Koningen. Johannes.]

[Margin: Maeckt sigh meester van Gothland, en van daer uyt van byna]

ANNO CHRISTI.

heele Eyland in handen. Van hier uyt maeckte hy sigh meester van byna geheel Sweeden, en onthield hem met sijne Gemalin een tijd langh in dit Land. Maer doe hy weer na Deenemarken was gevaren/ wierpen de Sweeden, welcke geen genegenheyd tot den Deen hadden/ sijn Jock weer van haren hals. Namen oock de Koningin/ welcke by haer was gebleven/ gevangen; en bewaerden haer twee jaren langh in een Nonnen-Klooster van d'Orden S. Brigittæ. Aen dit alles was Koningh Johannes selfs schuldigh; als die/ tegens sijne gedane Belofte/ d'Ampten des Sweedschen Rijcks aen Deenen gegeven/ d'ingeboorne Sweeden voorby gegaen had. Daer-en-boven al de nieuwe Amptlieden allerley moedwil toeliet. Steno, des Sweedschen Rijcks Stadhouder/ kon dit/ plightshalven/ niet gedogen.

geheel Sweeden. Crantz. Sax. l. 13. c. 23. 24. Chron. Holst p. 4. Hist. Reg. Dan. Erp. Lindenbr. Petr. Parvus in Hist. Joan.

De Sweeden werpen sijn Jock weer van haren hals.

Ondertusschen had Koningh Johannes die van Lubeck geerne op sijne syde gekreegen/ doch als sy daer toe niet verstaen wilden/ arresteerde hy hare Koopvaerdy-scheepen/ welkese hadden in de Deensche Zee. Dit namen die van Lubeck soo eubel op/ datse hem den Oorlogh aenkondighden; daer tegens de Sweeden alle bevoorderingh/ waerse eenighsins konden/ deeden. Anno 1510. leed Deenemarken groote schade door de Lubeckers; welcke oock de Sweeden de Stad en 't Slot Calmar hielpen veroveren; na dat de Deenen 13. jaren langh daer van meester waren geweest. Als nu Koningh Johannes in 't volgende jaer hulp van de Hollanders had bekoomen/ sloegen die van Lubeck daer tegens; en bequamen eenige Hollandsche Scheepen. Waer door Koningh Johannes sigh genoodsaeckt bevond/ met de Lubeckers Vreede te maecken.

Hy koomd met de Lubeckers in Oorlogh. 1509. 1510.

Lijd schade, en moet Vrede met haer maken. 1511.

Dood van Johannes. 1513.

Onlanghs daer na (Anno 1513.) stierf Koningh Johannes van Deenemarken: sijnen Soon Christiernus de II. aghterlatende beyde sijn Koninghrijck en den Oorlogh tegens Sweeden. In 't begin hield de gemelde Christiernus sigh een tijd langh gerust/ wijl hy t'huys in Deenemarken wat werck vond; tot op Anno 1517., wanneer hy vernam/ dat in Sweeden een Oproer was ontstaen/ en vyandschap gereesen tusschen den Gouverneur des Rijcks Steen of Steno Sture, en Gustaef, Aerts-bisschop van Upsal: gelijck dan oock Steno deesen Aerts-bisschop belegerde in 't Slot Almestrek, en hem dwong/ sigh te moeten overgeven. De Pausselijcke Legaet maeckte hem wel los; doch Steno wou hem niet weer tot 't Aerts-bisdom laten koomen. Doe begaf Gustaef sigh gantschlijck op de syde van Koningh Christiernus; en maeckte hem bekend/ hoe 't in Sweeden gesteld was. Vermaende hem oock/ een aenvangh van den Oorlogh te maken. Daer op deed Christiernus een Sweedsch Schip/ geladen met seer kostlijcke Goederen/ uyt de Haven van Lubeck wegh neemen/ en na Deenemarken voeren.

Christiernus de II. en sijne bedrijven tegens Sweeden. Arn. Witfr. in Christ. II. Chron. Holst. p. 4. Chron. Hamb. Thraciger i. Chytr. Chron. Sax. l. 6. J. Ziegl. de attent. Christ. II. 1518.

Begind den Oorlog tegens Sweeden, terwijl dit Rijck vol Oproer was.

Vervolgens braght hy een grooten hoop Volck in Sweeden, en belegerde de Hoofdstad Stockholm twee maenden langh. Kon echter niets daer voor verrighten. Ja ten tegendeel geraeckte hy selfs in d'uyterste hongersnood: waer op hy den Gouverneur Steno Sture een Verdragh aenbood; en te gelijk/ dat hy selfs binnen de Stad wou komen/ om in eygener persoon met den Raed te handelen/ indien men hem Gijselaers/ of Borgen/ wou toesenden. De Sweeden vertrouwden hem/ en schickten aen hem ses Edele Heeren: onder welcke oock was Gustaef Erickson, Soon eens Sweedschen Ridders/ naderhand Koningh geworden. Doch Christiernus verbrack trouwloosselijck Woord en Vrygeleyde tegens haer. Want hy voerde haer met hem wegh na Deenemarcken; en hield sigh daer op twee jaren langh stil.

Valt in 't Land, doch kan niets verrighten.

Woord en Vrygeleyde breuck.

Valt andermael in West-Gothland. 1520.

Anno 1520. quam Christiernus andermael met een groote Krijghsmaght in West-Gothland. De Gouverneur Steno trock hem te gemoet. Doe 't nu tot een Slagh geraeckte/ wierd Steen Sture van de Deenen doorschooten: waer op sijn Heyr de vlught nam. Na deese Zeege ruckte Christiernus dieper in 't Land; en wierd van de meeste Landsheeren aengenoomen. Die van Stokholm begeerden echter sijner niet. Doe belegerde hy de Stad. Men trad tot een onderhandelingh; en Christiernus beloofde/ indiense hem wilden aenneemen/ dat alle voorgaende Beleedigingen dood en vergeeten souden sijn. Daer op wierd hy binnen gelaten/ en op den vierden van November Anno 1420. ten Koningh gekroond. De Vreedens-Artijkelen wierden weersijds opgesteld/ en beswooren.

Werd ten Koningh aengenoomen, en gekroond.

Christierni verraderlijcke Moordery, tegens de Sweedsche Heeren te Stockholm.

Eenige dagen daer na stelde de Koningh een Banquet aen/ waer toe hy noodighde de Bisschoppen/ Landsheeren/ Ridderschap/ en de gantsche Raed te Stockholm. Drie geheele dagen wierden in vrolijckheyd doorgebraght. Als nu elck meende/ dat alles wel was/ deed Christiernus haer in Gevanckenis werpen/ vervolgens ter dood voeren. D'eerste/ welcke dus sterven moesten/ waren twee Bisschoppen/ Vincentius te Scara in West-Gothland, en Matthias tot Strengenes. Soo veel tijd noch gehoor wierd haer niet vergund/ datse sigh hadden mogen verantwoorden. Daer na quam de beurt aen de Landsheeren/ en die van de Ridderschap. Deese wierden voor 't Raedhuys onthoofd: onder welcke oock was d'Edele Ridder Erick, Vader van Gustaef Erickson, hier boven gedaght; die naderhand Koningh van Sweeden wierd. Doe moest de gantsche Raed te Stockholm aenhouden/ nevens de voornaemste onder de Burgery/ welcke opgeteeckend waren. Eenige wierden gehangen; andere 't hoofd afgeslagen. De dooden lighamen liet men drie dagen langh onbegraven leggen: daer na heeftmense verbrand. 't Lijk van de Stadhouder Steen Sture wierd uytgegraven/ na dat hy vijf maenden onder d'aerde had gerust/ en te gelijck met sijn noch kleyn Kind/ 't welck gestorven was/ aen 't Vyer ter verteeringh overgegeven. Onder eenige Edele Geslaghten heeft Chri-

Vervloeckte tyrannische bedrijven deeses Christierni in de genoemde Stad.

[ANNO CHRISTI.]

Christiernus niet alleen tegens de volwassene / maer oock selfs tegens d'onnoosele Kinderen gewoedet. Eyndlijck wierd de Stad Stockholm aen de Deensche Soldaten ter plonderingh gegeven; doch de verbrandingh bleef noch aghter.

[...]ere [...]de- [...]n dee- [...]n- [...]lijken [...]ftier-

Haest daer na quam Christiernus in't Klooster Ten Nieuwen Dael. Wierd hier heerlijck ontfangen. Maer na dat hy de Mis had gehoord / deed hy d'Abt met al de Monicken in 't Water werpen. Dit waren de schoone daden deeses onchristlijken Christiani, of Christierni, Koningh van Deenemarken, in Sweeden ter hand genoomen: waer door hy oock God en Menschen sigh tot vyanden heeft gemaeckt. Hier na besettede hy de Stad Stockholm met Deensche Soldaten / en voer met een grooten Roof weer na Deenemarken. Alhoewel nu de verdere Geschiedenissen deeses Christierni, en hoe Gustavus d'I. Koningh van Sweeden wierd / onder de Regeeringh van Keyser Carel de V. behooren / soo sullen wy echter deselve hier vervolgen / wijl sulcks niet ondienstigh sal sijn tot naerder beright deeses tijds.

[...]taef [...]kson [...]oom. [...]e ge- [...]cknis [...]eene- [...]ken.

Terwijl nu de meergedaghte Christiernus van Deenemarken Anno 1520. op de gehoorde wijs in Sweeden tyranniseerde en woedde / kreegh d'Edele Vorst Gustavus, Soon van Erick, die in Deenemarken wierd gevangen gehouden / van dit alles berigt. D'ellendige staet sijns Vaderlands smertede hem boven maten seer. Dagh en naght daght hy op middelen / hoe hy los geraecken / en sijne Natie te hulp koomen moght. Eens gaven de Deenen hem verlof / om met eenige andere ter Jaght te mogen rijden. Hier nam hy de gelegenheyd waer / om sigh van't Geselschap af te sonderen. Vervoegde sigh by een Boer: verwisselde sijne tegens desselven Kleederen; trock dus / met 't uyterste levensgevaer / door 't Land / en quam eyndlijk met d'Ossendrijvers te Lubeck; van waer hy onbekend na Sweeden voer. Aldereerst begaf hy sigh by de Dalekarlen, welcke seer stercke Berghknapen sijn / arbeydende in de Koper-Mijnen des Geberghts / 't welck Noorwegen van Sweeden afscheyd. Deese vervoeghden sigh in grooten getale tot hem / om hem t Vaderland van't Jock des Tyrans te helpen verlossen. Van tijd tot tijd versamelden sigh noch meer andere tot hem / soo dat hy een taemlijck Heyr by een kreegh.

[...]ckt [...] onbe- [...]d na [...]eden; [...]em [...]een [...]hang- [...]20.

Anno 1521. greep Gustaef Erickson voor eerst aen den Bisschop van Upsal, die sigh in deese Stad onthield met een sterck Guarnisoen van Deenen. De Bisschop stelde sigh tegens Gustavus ter weer; doch wierd overwonnen / en blood na Deenemarken, daermen hem seer sleght verwelkoomde. Hy versoght hulp van Koningh Christiernus: doch desen had sigh tegens de Deenen sodanigh gedragen / dat niemand hem eenige gunst toedroegh.

[...]t op de [...]nen in [...]eden [...]521.

Anno 1522. belegerde Vorst Gustaef de Hoofd-stad Stockholm, waer in geenen Burger meer was / maer alleen enckele Deenen. Doch vermits hy sigh te swack bevond / en gebreck van Scheepen had / soo sprack hy die van Dantzick en Lubeck om hulp aen. Bequam oock deselve: waer tegens hy beyde deese Steeden met treflijcke Privilegien begiftigde (als nu Rijcks-Gouverneur sijnde) / aengaende den handel op Sweden. Dus wierd Stockholm eyndlijck verobert; desgelijcks de Stad Calmar; welcke Plaets de Deenen, na d'eerste verooveringh / de Sweeden weer afgenoomen hadden.

[...]overd [...]ckholm [...]522.

en Calmar.

Anno 1523., als Koningh Christiernus de II. seer groote Tyrannyen in Deenemarcken had geoeffend / riepen de Standen des Rijks Hertogh Frederick van Holstein, dat hy sou koomen / om Christiaen te verdrijven / en 't Koninghrijck aen te neemen. Booden hem hier toe oock alle hulp en bevoorderingh aen. Hertog Frederik deed hem den Oorlogh aenkondigen. Vermits nu Christiernus wel wist / hoe sijne Deenen hem genegen waren / soo bereydde hy sigh niet tot tegenweer / maer begaf hem met sijne Gemalin en Kinderen / nevens de Koninghlijcke Schat / t'Scheep / en voer eerst na Pomeren; daer hy sigh een tijd langh onthield by den Keurvorst van Brandenburgh. Maeckte sigh vervolgens na Holland, waer over Keyser Carel de V. doemaels Heer was. Dus wierd Hertogh Frederick van Holstein, met bewilligingh des geheelen Lands / aengenoomen tot Koningh van Deenemarken, en gekroond in 't volgende jaer (Anno 1524.)

Deenemarken selfs staet op tegens Christiernus. 1523.

Die na Holland vlied.

Hertogh Frederick van Holstein werd Koningh van Deenemarken. 1524.

Anno 1523., als Vorst Gustavus de Deensche Tyrannen allerweegen uyt Sweeden en Gothland had geslagen; hier door 't verdrukte Vaderland hersteld in den voorigen stand van Vryheyd / hebben de Heeren en Standen der gedaghte beyde Rijcken (Sweeden en Gothia) sigh met malkander vergeleecken / en op den 6. van Junius de meergemelde Gustaef, tot blijdschap en vergenoegingh van elck / ten Koningh verkooren. Oock heeft hy seer wel en wijslijck geregeerd een lange tijd van jaren; wijl hy eerst op Michiels-dagh Anno 1560. is overleeden. Van sijne Verrightingen sullen wy derhalven hier na handelen.

Gustaef Erickson Koningh van Sweeden verkooren. 1523.

Na Paus Innocentius d'VIII. wierd Anno 1492. tot de Besittingh des Roomschen Stoels verkooren een Spaenjaerd, Rodericus Borgia; die sigh hernoemde Alexander de VI. Onder deese Paus is Italien en de Stad Romen boven maten seer geplaeghd geweest. Want sijne Soonen / drie in getal / van hem gewonnen by een Roomsche Maitresse, genoemd Vannocia, waren d'aldersnoodste Boeven onder al de geene / die oyt op twee Beenen hebben gegaen: insonderheyd Cæsar Borgia. D'oudste / Johannes, wierd van sijnen Vader Paus Alexander gemaeckt ten Hertogh van Gandia. Als de twee Broederen / Johannes en Cæsar Borgia eens by hare Moeder Vannocia te gast waren / heeft Cæsar des naghts Johannes doen vermoorden / en 't doode lighaem in den Tyber werpen. Dit moest haren Vader de Paus dus laten geschieden. Doe nu Johannes dood was / wierp Cæsar (van Alexander Kardinael gemaeckt)

Roomsche Pausen. Alexander de VI., te vooren Rodericus Borgia. Guicciard. l.1. Volaterr. l.22.3. Ounphr. in Alex.VI.

Sijne Soonen de snoodste Boofwigten

ANNO CHRISTI.

maeckt) 't Scharlaecken van sigh; nam sijns Broeders Erfdeel aen/ en schreef sigh Hertogh van Valentina. Voorts verdreef hy uyt 't Land/ en deed om 't leven brengen veel' Italiaensche Heeren. Maeckte sigh daer na meester van hare Goederen en Heerlijckheden. Als hy eens eenige duysend Ducaten had verspeeld/ loegh hy/ en seyde/ 't waren der Duytschers Sonden. Paus Alexander had oock twee Dochteren. D'eene was geheeten Lucretia; van welcke Sannazarius schrijft/ datse was deeses Paus Dochter/ Concubyn, en Schoon-doghter/ of Soons-Vrouw. In 't elfde jaer van Alexandri Pausdom/ als 't sijnen Soon Cæsar Borgia aen geld ontbrack/ stelde hy een Banquet aen by de beschaduwde Fonteyn van 't Vaticaen te Romen. Tot 't selve noodighde hy d'alderrijckste Kardinalen. Deed oock een Flesch met vergiftighde Wijn vullen; en beval den Schencker/ dat hy van deese Wijn de Gasten; maer hem en sijnen Vader uyt een andere Flesch/ waer in goeden Wijn was/ sou schencken. Doch door een reghtvaerdigh oordeel Gods verdwaelde de gedaghte Schencker in de Flesschen. Gaf aen de Kardinalen de gesonde; den Paus en sijnen Soon daer tegens de vergiftigde Dranck. Alexander maeckte/ 't niet langh/ na dat hy 't doodlijck toebereyde Druyvensap had ingeswolgen; maer gaf haest de Geest. Cæsar Borgia gebruyckte d'aldersterckste Tegengiften; en bleef wel in 't leven; doch soodanigh gesteld/ dat hy nergens toe meer nut was. Paus Alexander de VI. heeft den Pauslijcken Stoel beseeten 11. jaren en 8. dagen.

onder al de geene, die oyt op twee beenen gegaen hebben.

Terwijl de Paus eenige der rijckste Kardinalen meende te vergiftigen op een Banquet,

wierd hem den vergiftigden Wijn selfs geschonken, waer van hy stierf.

Pius de III.

Na hem geraeckte op denselven Pius de III.; eenen der geene/ die Cæsar Borgia had willen om 't leven brengen. Deese Pius heeft na sijne Verkiesingh niet langer dan 26. dagen geleefd.

Julius de II.

Hem volghde Julianus de Roviere, een Genueesch van Savona, die sigh hernoemde Julius de II. Deese Paus heeft niet anders gedaen/ dan d'een' Oorlogh voor d'andere na door aenhitsingh te verwecken/ en selfs te voeren. Eerst tegens de Venetianen; daer na tegens den Hertogh van Ferrare: tegens den Koningh van Franckrijck: tegens de Florentijnen, en meer andere. Heeft ook verlooren de groote Slagh voor Ravenna, op Paeschdagh Anno 1512., en stierf/ na dat hy 9. jaren en 4. maenden was Paus geweest.

Heeft niet anders gedaen, dan d'eene Oorlogh voor, d'andere na te verwecken.

Leo de X.

Sijnen Nasaet Leo de X. wierd voor sijne Verheffingh genoemd Johannes de Medices. Was een Florentijner van geboorte; een geleerd/ seer doortrapt Man. Te Romen in Lateran deedt hy een Concilium houden. Hier heeft men de Leere van d'onsterflijckheyd der Ziel door een Besluyt moeten bevestigen. Soo wel was 't doemaels in de Roomsche Kerck met de Religie besteld. Onder hem heeft D. Martinus Lutherus begonnen te schrijven en te disputeren. Wierd oock daer over van Leo geëxcommuniceerd. Deese Paus is in 't Bouwen seer praghtigh; in 't spreecken goedertieren; in sijnen omgangh lustigh en vriendlijck; een groot liefhebber van Musicanten geweest. Stierf/ na dat hy 8. jaren en 9. maenden had geseeten; niet sonder arghwaen van hem toegebraght vergif.

Concilium van *Lateran* te *Romen*.

Sijnen aert, en dood.

Onder des Keysers Maximiliani Regering bevinden wy/ dat onder meer andere geleerde Lieden hebben gebloeyd Johannes Jovianus Pontanus, by Koningh Ferdinandus van Napels. Johannes Trithemius, of van Trittenheim, in 't Stight Trier; eerst Abt te Spanheim; daer na te Wurtzburgh. Heeft veele goede dingen geschreven. Johannes Reuchlinus, wel-ervaren in de Hebreeuwsche Tael. Johannes Nauclerus, Prooft te Tubingen, een goed Historie-schrijver. D. Johannes Keysersbergh, Prediker te Straetsburgh. Philippus de Comines (Cominæus) een Fransch Geschiedschrijver. Hieronymus Savonarola, een Prediker Monick van Ferrara, en treflijck Predikant te Florencen; die oock veele toekoomende dingen voorkondigde; en Paus Alexander seer bestrafte over sijn godloos leven. Door wiens bevel hy oock gevangen; grouwlijck gepijnighd; met een Strop geworghd/ en voorts verbrand wierd. Cunrades Celtes, geboortigh uyt Franckenland; d'eerste Duytsche gekroonde Poët; dien Keyser Maximiliaen de Lauwer-krans met eygener handen heeft opgeset. Baptista Mantuanus, een Italiaensch Poët. Voorts/ Marsilius Ficinus: Cœlius Rhodiginus: Petrus Crinitus: Angelus Politianus: Franciscus Picus Mirandula: de seer beroemde Desiderius Erasmus Roterodamus. De Reghtsgeleerde Jason Mainus, Philippus Decius, en Johannes Schneidewinus: nevens veel meer andere/ onmogelijck alle te verhalen.

Voornaeme geleerde Mannen

onder de Regeeringh

van Keyser *Maximiliaen*.

Hier moeten oock niet vergeeten werden de voortreflijcke Mannen/ welke door verre Schipvaerdten/ en ontdeckingen van te voren onbekende Landen/ hare Namen onsterflijck hebben gemaeckt. Onder deese is de voornaemste te stellen Christophorus Columbus, anders Colonus, van Genua; die West-Indien, of de Nieuwe Weereld, eerst heeft gevonden/ en sijnen Broeder Bartholomæus. Voorts/ Sebastianus Cabotus; Americus, of Albericus Vespucius: Ferdinandus Magellanus (eygentlijck Magaglian), die aldereerst heeft doorvaren de Straet, of Enge Zee, na hem genoemd de Magellanische. De twee Gebroeders Cortereales: Martinus Forbeisser, en Johan Davis; nevens Walther Raleigh, van Natie Engelsche. Vascus de Gama; die aldereerst heeft omgevaren 't Africaensch Voorgeberght/ genoemd Caput Bonæ Spei, of 't Hoofd der Goede Hoop. Wyders Alphonsus Albuquerque, Almaida, en andere Portugeezen, welcke sigh in Oost-Indien hebben laten gebruyken. Noch veel andere sijn'er/ welcker Namen/ tot haren eeuwigen Lof/ in de Geographische en Historische Schriften sijn ingelijfd.

Beroemde Mannen die door verre Schipvaerdten en ontdeckingen van onbekende Landen

Hare Namen hebben onsterflijck gemaeckt.

Ten tijde van Keyser Maximiliaen d'I. sijn oock te Romen en door geheel Italien in groote aghtingh geweest de twee seer voortreflijke Schil-

Seer voortreflijcke Schilders, als *Mich*-

ANNO CHRISTI.

Schilders Michael Angelus Bonarotus van Florencen, en Raphael van Urbino; welcker Schilderyen noch als voor Wonderwercken deeser konst werden getoond. Seer gevoeglijck magh / als een derde Man / haer werden toegevoeghd de wijdberoemde Albert Durer van Neurenbergh; geweest / niet alleen de gemeene Præceptor aller Schilders / maer oock een goed Geometra, Bouwmeester / en subtijl Arithmeticus; gelijck sijn' uytgegevene Schriften toonen. Onlanghs daer na is gevolghd Hans Holbeen van Basel, dien oock Koningh Henrick d'VIII. tot sigh heeft ontbooden. Van andere voorname Konstenaers kannen in andere Boecken genoeghsaem bericht vinden.

ngelus; ...phael ...n Urbi-. ...bert ...urer.

Anno 1493. heeftmen in de Meisznische Geberghten / boven de voorige / noch meer Silver-Aderen ontdeckt; insonderheyd Ter Glas-hutten, drie mijlen weghs van Dresden. Desgelijcks te Schreckenberg, en Annebergh, vier mijlen weghs van Chemnitz. Soo rijck waren deese Mijnen, datse d'Eygenaers derselve een ongelooflijck-groote som gelds opbraghten.

...lver- ...ijnen in ...eissen ...tdeckt.

Anno 1495. is in ons Weerelds-deel Europa eerst bespeurd geworden de nieuwe kranckheyd / van welcke geplaeghd wierden de geene / welcke sigh bevlechten met Hoerery en andere Ontught; gelijck noch hedensdaeghs soodanige snoode Menschen weervaerd. In Vranckrijck noemdmen deese vuyligheyd le mal de Naples, of de Neapolitaensche Sieckte, wijl de Françoisen dien Buyt veroverden / doese onder Odet Lautreck voor Napels lagen. D'Africanen in Barbaryen gevense de Naem van de Spaensche kranckheyd: wijl de Spaenjaerden deselve tot haer overgebraght / en de Mooren daer mee vereerd hebben. De Duytschers noemense de Françoisen, wijl de Duytsche Soldaten dit quaed van de Françoisen bequamen in d'Italiaensche Oorlogen. By ons werd het gemeenlijck geheeten de Spaensche Pocken. Ondertusschen is dit gewis / dat deese vuyle quael eerst uyt West-Indien, daerse seer gemeen is / in Europa is gekoomen / door overbrenginghder geene / die'er mee besmet waren.

...af- ...rouwlij- ...kranck- ...yd, ge- ...emd de ...nsche ...chen, ...rst in ...ropa ...komen; ...ver- ...heydene ...amen ...r selve.

Op den 16. van Februarius Anno 1497. is te Bretta in den Keurvorstlijcken Paltz ter wereld gekoomen de vermaerde D. Philippus Melanchthon.

...elanch- ...on ge- ...oren.

Als de Neurenbergers Anno 1502. in strijdigheyd waren met Marckgraef Frederick van Anspach, wegens de Gereghtigheyd eener Kerck-Mis, welcke yeder parthy sigh wou toe-eygenen / verstaecken de Marckgraeffsche / seer sterck te paerd en te voet / sigh in 't Neurenberger-Woud. Als nu de Neurenbergers in grooten getale / doch niet ten besten gewapend / na de Kerck-Mis trocken / en niet genoegh op haer selven aght namen / wierdense van de Marckgraeffsche / veel meerder als sy / omringhd; en uyt de Burgeren 328. dappere Mannen ter neer gehouwen; 't welck seer groote klaghten en droefheyd in de Stad veroorsaeckte. Dit was te Kermis gaen.

...oedige ...rck-Mis ...or de ...euren- ...rgers.

In 't selve jaer 1502. is door Keurvorst Frederick van Saxen gestight d'Universiteit, of Academie te Wittenbergh. D'Inauguratie, of Inwyingh / geschiedde op den 18. van October. Paus Julius de II. heeft deselve met Privilegien verciered.

Academie te Wittenbergh.

Anno 1507. is te Venetien in brand geraeckt 't groote Tuygh-of Ammunitie-huys, geheeten t'Arsenael; waer in een geweldigh-groote voorraed van Buskruyd lagh. Door 't opspringen van 't selve wierd een groot gedeelte der Stad soodanigh geschuddet / als of'er een Aerdbevingh geweest ware. Veele Toornen en Huysen vielen ter neer.

T'Arsenael te Venetien opgesprongen.

Twee jaren daer na (Anno 1509.) / in de Maend Augustus, heeft een grouwlijcke Aerdbevingh de Stad Constantinopel eenige dagen na malkander verbaerlijck doen schudden. Meenighte van Gebouwen vielen over hoop / waer door over de 13000. Menschen om 't leven geraeckten. De Toornen en Mueren der Stad wierden meerendeel ter neer geworpen. De Turcksche Keyser Bajazeth echter heeftse in de tijd van drie maenden weer doen opbouwen; daer toe gebruyckende den arbeyd van t'seventigh-duysend Wercklieden.

Vervaerlijke Aerdbevingh te Constantinopel.

Anno 1509. hebben de Dominicaner, of Prediker-Monicken, haer verschil en twisthandel tegens de Franciscanen of Barvoeters, willen bewijsen met valsche Wonderwercken aen een eenvoudige Snijders-kneght. Hier toe gebruycktense oock de hulp des Duyvels. De vier voornaemste onder haer nam men gevangen. Wierden gedegradeert, en op den laetsten dagh van May verbrand.

Dominicaner valsch Mirakel-werck te Bern.

Anno 1511. hield Keyser Maximiliaen een Rijcksdagh te Trier: op welcken wierd aengesteld / of weer vernieuwd / de Verdeeling van de Provintien des Duytschen Rijcks in Thien Kreytzen.

Thien Kreytzen des Duytschen Rijcks.

In 't jaer 1516. ontstond de groote Beedevaerd / of veel meer 't onsinnigh geloop na de Schoone Maria te Regensburgh. Men had / op 't aenhouden eens Priesters / de Joden uyt de Stad wegh gedreven; hare Synagoge verbroocken / en in plaets van deselve ter eeren van de H. Maeghd Maria een Kerck gebouwd / welckese gaven de Naem van Ter Schoone Maria. In 't eerst was de Toeloop geringh. Doch wijl men seyde / dat daer eenige siecke en gebrecklijcke geneesen wierden / soo nam de Toevloeyingh allenxen soodanigh d'overhand / dat Man en Wijf malkander verlieten / Dienstkneghten en Dinstmaeghden van hare Heeren / de Kinderen van haer Ouders wegh liepen / en van seer verr' af na de Schoone Maria snelden. 't Was een slagh van raserny. Wanneer yemand deese gedaghten aenquamen / liet hy alles staen; liep wegh van den arbeyd welke hy onder handen had genoomen; andere uyt hare Bedden: sommige gantsch naeckt / alleen de Schaemte bedeckt hebbende. 't Geen yemand / wanneer deese Furie hem beving / in handen had / nam hy met hem / en droegh het na de Schoone Maria. Kleyne Kinderen / welcke van haer gantsche leven Regensburg

Rasend geloop, en uytsinnigh bedrijf van ontelbare Mannen, Vrouwen en Kinderen na de Schoone Maria te Regensburgh.

ANNO CHRISTI.

niet hadden hooren noemen / oock den wegh derwaerts niet wisten / quamen van verr'-afgeleegene Oorden met een stuck Brood in de hand daer aen; en veele seldsaemheden droegen sigh hier toe. 't Geloop van alle kanten was soo groot / dat de Raed der Stad eyndlijck een Verbod daer tegens moest laten uytgaen. Doe verdweenen al de Wonder-teeckenen / d'Afgoderye / en 't Geloop / t'samen met malkander.

D. Martini Lutheri eerste Disputatie. Anno 1517. den 1. November heeft D. Martinus Lutherus sijn' eerste Disputatie gehouden tegens d'Aflaten des Paus / en Tetzelii Aflaets-kramery, te Wittenbergh; oock alsoo gemaeckt den aenvangh der Reformatie in de Religie. In 't volgende jaer wierden d'Aflaet-verkoopers voor Paus Leo de X. aengeklaeghd.

In 't jaer 1519. heeftmen d'eerste Rijksdalers / van een Once, of twee Loot Silver / in Joachims-Dal geslagen; en hier van daen Joachims Dalers, of korter / na dit Dal, Dalers genoemd. Welcke naem van Dalers, of Rijcks-dalers, hedensdaeghs by alle Natien bekend is; meer als eenigen Sanct in den Almanack. *Eerste Rijcks-dalers.*

Wijl wy hier nu gekoomen sijn tot 't jaer des doods van Keyser Maximiliaen, en d'aenvangh der Regeeringh van Keyser Carel de V., soo willen wy dit tegenwoordige Boeck besluyten; en 't geen noch overigh is / of de Geschiedenissen der XVI. Eeuw / met de Godlijcke bystand in 't volgende Sevende Boeck onser Historische Kronijck verhandelen. *Besluyt des sesden Boecks deeser Historische Kronijck.*

HISTORISCHE
KRONYCK;

Bevattende

De voornaemste Geschiedenissen, welcke sigh onder de *Roomsche Monarchie* hier en gintsch in de Weereld hebben toegedragen. Van den aenvangh der Regeeringh des Keysers CAROLI V., of 't jaer 1519. tot op RUDOLPH de II., in 't jaer 1576.

SEVENDE BOECK.

Carel de V., Roomsch Keyser.

CAREL, diens Naems de vijfde / Roomsch Keyser / met wiens Regeeringh wy dit Sevende Boeck onser HISTORISCHE KRONYCK beginnen / is gebooren te Gent, de Hoofd-stad / en de voornaemste der vier Leeden van Vlaenderen; den 24. van Februarius, op den dagh des Apostels Matthiæ, in 't jaer Christi 1500. Eer wy spreecken van sijne verkiesingh / Heerschappy-voeringh / en wat sigh onder deselve heeft toegedragen / sullen wy den Leeser eenigh bericht geven van sijne Heeren Voor-ouderen.

Sijne Voorvaderen. Leopold, Hertogh van Oostenrijck. Sleid. l. 1. p. 27. Leopold, Hertogh van Oostenrijck, die in 't jaer Christi 1486., op den 9. van Julius, door de vier t'saemverbondene Steeden in Switserland, genoemd de Vier Wahlstädten, voor Sempach verslagen wierd (welck geval wy in 't voorgaende Boeck t'sijner plaets wat wijdlopigh beschreven hebben) / liet / onder meer andere / een Soon na / Ernestus, Hertogh van Oostenrijck, dien in d'Erfdeelingh de Landschappen Stiermarck en Crain toege-eygend wierd. Deese Hertogh

Ernestus, Hertogh van Oostenrijck. Ernst nam ten Gemalin Cimburga, Dochter van Hertogh Semovitus in der Masauw, of Mazovien (welk Hertogdom nu de Kroon Polen is ingelijfd) / en won by haer Keyser

Frederick de III., Keyser. Frederick, diens Naems de derde; die geregeerd heeft na de dood van Albertus de tweede. Van deeses Keysers Frederici Verkiesingh / Bestier / en Geschiedenissen / is in 't voorgaende Sesde Boeck meldingh gedaen. Met sijne Gemalin Leonora, Dochter van Eduard, Koningh in Portugal, heeft hy bekoomen Maximiliaen d'I., Roomsch Keyser. Van

Maximiliaen d'I. Keyser. wien / en sijne Gemalin Maria, eenige Dochter van Carel, Hertogh van Burgundien en Nederland, gesprooten is Philips, Aerts-hertogh van Oostenrijck, Heer der Nederlanden. Deese Philips nam ten Gemalin Johanna, eenige Dochter van Ferdinand de V. van Arragon, en Elisabeth, Koningin van Spaenje, Sicilien en Napels; en wierd dus door haer Heer deeser Landen; alhoewel gestorven voor sijnen Schoonvader Ferdinand; nalatende vier Dochteren en twee Soonen. Deese twee waren Carel (van wien ons nu te handelen staet) / en Ferdinand; beyde / d'een na d'ander / Keyser geweest. *Philips, Koningh van Spaenje.* *Carel.*

Caroli Geslaght-Lijst. Wat belanghd de Grootmoeder van Carel de V., Maria van Burgundien, deselve was gesprooten uyt 't Koninghlijck Geslaght der Koningen van Franckrijck. Wy sullen hare Stam-lijst ophalen van ontrent deselve tijd / in welcke wy den aenvangh der Oostenrijcksche Linie hebben gemaeckt. Lodewijk van Male, Graef van Vlaenderen en Nevers, overleeden in 't jaer 1383., liet aghter een eenige Dochter / Erfgenaem der Landen Burgundien, Vlaenderen, Nevers, en Artois. Sy nam ten Houwlijck Philips, Soon des Koninghs van Franckrijck; die door haer wierd Hertogh van Burgundien, Graef van Vlaenderen, &c. Deese beyde / Philippus en Margaretha, wonnen Hertogh Johannes van Burgundien; die in 't jaer 1407. sijnen Neef Hertogh Lodewijck van Orleans te Parijs *van sijne Grootmoederlijcke sijde.*

deed

ANNO CHRISTI.

deed om 't leven brengen; doch daer na in 't jaer 1419., door bevel des Dauphins, tegens gegeven Vrygeleyde / te Monstreuil wierd doorstoocken; welcke Historie in 't voorgaende Sesde Boeck breed genoegh is beschreven. Hertogh Johannes had by Vrouw Margaretha, Dochter van Albert, Hertog van Bayeren, Graef van Heenegouw, Holland en Zeeland, een Soon gewonnen / genoemd Philippus Bonus, of de Goede: die by Isabella, Dochter des Koninghs Johannis van Portugal een Soon bequam / Carel, bygenoemd de Koene, of de Strijdbare, Hertogh van Burgundien, Braband, en Heer der geheele Nederlanden. Die den 5. van Januarius des jaers 1477. door de Switsersche en Oostenrijcksche voor Nancy verslagen wierd; gelijck wy t'sijner plaets verhaeld hebben. Dese Carel was de Vader van Hertogin Maria de Rijke, welcke Aerts-hertogh Maximiliaen van Oostenrijck, naderhand Keyser / diens naems d'eerste / ten Houwlijck nam / gelijck alreeds geseght is; en by haer Vader wierd van Philips d'I., geworden Koning van Spaenje, en Vader van Carel de V. Dit is geweest d'Afkoomst deeses maghtigen en loflycken Keysers.

welcke sijne Grootmoeder was *Maria van Burgundien.*

Opvoedingh.

Deesen Heer wierd in sijne Jeughd opgevoed te Mechelen, by Vrouw Margaretha van Oostenrijck, sijns Vaders Suster. Sijnen Præceptor, of Leermeester / was / eerst Antonius de Vergy, Aerts-bischop van Besançon; daer na Adrianus Florentius van Utrecht: die in 't jaer 1522., door bevoordering deesens sijns Discipuls, Paus van Romen wierd. Sijne Tught en Leermeesters / soo in goede Zeeden als Ridderlijcke Oeffeningen / waren Willem van Croy, Hertogh van Aerschot, en Carel, Heer tot Schyferen, nevens Graef Henrick van Nassauw, sijnen Hofmeester; welcke gesamenderhand hem op 't beste onderweesen tot allerley deughden.

Leermeesters.

Werd van de *Nederlandsche Provintien* gehuldigd. 1515.

In 't vijfthiende jaer van Carels ouderdom wierd hy te Brussel in 't groote Pallays mundigh verklaerd. Daer op oock gehuldighd van de Nederlandsche Provintien en Steeden. Als nu in 't jaer 1516, Ferdinandus Catholicus, Koningh van Castilien en Arragon, overleeden was / voer Carel, Anno 1517., na Spaenje. Sond Christophorus Columbus na d'Eylanden der Nieuwe Weereld, om d'aldaer ontstane Oproeren tusschen de Spaenjaerden en 't Volck des Lands te stillen. Hy selfs / na dat hy ordre op de Regeeringh in Spaenje had gesteld / begaf sigh / in den aenvangh der Lente des jaers 1520., weer t'scheep na de Nederlanden. Quam in Engelland aen. Wierd daer seer heerlijck ontfangen en onthaeld van Koning Henrick, die de Suster sijner Moeder / Vrouw Catharina, ten Gemalin had. Van hier voer hy na Nederland; daer hy met groote blijdschap wierd ingehaeld.

En Koningh van *Spaenje.* 1516. 1517.

1520.

Dood van Keyser *Maximiliaen d'I.*

Carel snelde sigh dus uyt Spaenje en Engelland na Duytschland, om dat korts te voren (op den 12. van Januarius des jaers 1519.) sijnen Grootvader / Keyser Maximiliaen d'I., te Welsz in Oostenrijck was overleeden in 't tsestighste jaer sijns ouderdoms; en derhalven 't Rijck open stond; waer van in 't voorgaende Boeck deeser Historische Kronijck meldingh is gedaen. D'eygentlijcke levenstijd van Keyser Maximiliaen is geweest 59. jaren / 9. maenden / 21. dagen. Hy wierd begraven te Neustatt, of Nieuwstad, in Neder-Oostenrijck. Na sijne dood stond 't Keyserrijck 5. maenden en 16. dagen sonder Hoofd. Doemaels waren Keurvorsten des Rijcks: Albertus, Kardinael der Roomsche Kerck / Aerts-bischop tot Mentz en Maeghdenburgh, gebooren Marckgraef tot Brandenburgh. Herman, Aerts-bischop van Keulen, gebooren Graef tot Wida. Richard, Aerts-bischop van Trier; uyt 't Geslagt der Greiffenklauwen van Vollrath. Lodewijck, Koningh van Hongaryen en Boheemen. Lodewijck, Paltzgraef aen den Rhijn, Hertog in Bayeren. Frederick, Hertogh van Saxen: en Joachim, Marckgraef van Brandenburgh. Deese alle wierden / volgens d'oude gewoonte des Rijcks / beschreven door d'Aerts-bischop van Mentz, als Aerts-Cancellier in Duytschland, om in de Maend Junius te verschijnen te Franckfurt aen den Main (van ouds af geweest de Keur-Stad) / tot de verkiesing eens nieuwen Keysers / en toekomenden Hoofd des Rijcks. Vermits den Hongarischen en Boheemschen Koningh de Stad Frankfurt wat te verr' afgeleegen was; en dat hy / wegens vrees voor den Turcken-krijgh, niet geraedsaem vond / uyt sijn Land te trecken / soo sond hy derwaerts / als sijnen Gesant / Heer Ladislaus van Sterrenbergh, om de Keyserlijcke Keur by te woonen.

Sleid. l. 1. *p.* 18.

Keurvorsten diens tijds; 1520.

met der selver Namen.

Sleid. l. 1. *p.* 19.

Doemaels waren'er twee groote Potentaten, welcker ooghmerck en begeerte na 't Roomsche Keyserrijck stond; namentlijk / Carel, Aerts-heetogh van Oostenrijck, Heer der Burgundische- en Neder-landen; die nu drie jaren geleeden sijnen Heer Grootvader van de Moederlijcke sijde / Koningh Ferdinandus Catholicus, in de Spaensche Rijcken was gevolghd: en Franciscus d'I., Hertogh van Engoulesme, Koningh van Franckrijck; die / in 't vierde jaer voor dit / met de Switsers by Marignan een Slagh gedaen / en 't Hertoghdom Milaen ingenoomen had; soo dat beyde hy en Carel Leenlieden des Rijcks waren. Waerom sy oock beyde hoop hadden / Nasaet van Keyser Maximiliaen te sullen werden.

Twee maghtige Vorsten poogen elck Keyser te werden;

Harer beyder Gesanten / als hare Voorspraecken / vonden sigh op den uytgeschreven Keurdagh by der hand. Caroli Legaten waren te Mentz; die van Franciscus te Cobelentz (welcke Stad aen 't Aerts-bisdom Trier behoord) / anders genoemd Confluentia; wijl aldaer de Rhijnstroom de Moesel in sigh verslind. Deese tweederley Ambassadeurs waren daer op uyt / dat elck der selve haren Heer de Keurvorsten des Rijcks op 't beste moght aenprijsen; daer toe oock alle mogelijcke middelen en beweeghredenen gebruyckende.

te weeten, *Carel* van *Spaenje.* en *Franciscus* van *Frankrijk.*

De Koningh van Franckrijck, na sigh met

Opregh.

ANNO CHRISTI.

tigheyd der Switsersche Eed-genooten. Sleidan. loc. cit.

de Switsers weer vereenigt te hebben / schreef aen haer / datse / om bygevoeghde redenen / hem doch aen de Keurvorsten wilden recommandeeren, en sijne verkiesingh tot 't Keyserdom bevoorderen. Doch d'Eed-genooten gaven hem tot antwoord: 't Betaemde haer niet / der Keurvorsten vrye keur door eenigh vooroordeel of voorspraeck te verhinderen. Oock was 't soo verr' daer van daen / datse de verkiesingh des Franschmans souden begunstighd hebben / dat in tegendeel van haer aen de Keurvorsten wierd overgeschreven / wat Franciscus van haer versoght had: met bygevoeghde vermaningh / datse geenen Uytlander / maer een gebooren Duytsch Vorst souden verkiesen; diense oock / voor haer deel / alle bevoorderingh doen wilden.

Paus Leo de X. kant sigh aen tegens de verkiesingh van Carel;

Paus Leo de X., een Florentijner, uyt 't Geslaght der Mediceërs, had sigh / na de Fransche Zeege voor Marignano, en als Koningh Franciscus van Frankrijk Hertogh Maximiliaen Sfortia van Milaen verwonnen en gevangen bekoomen had / met de Françoisen vriendlijck vergeleecken. Was derhalven Franciscus meer toegeneegen / dan Carel. Schreef aen de Geestlijcke Keurvorsten / en liet sigh oock anderweegen verluyden / dat eenen na 't Keyserdom stond / die 't van reghtswegen niet moght besitten / wijl hy een Leenmaen der Roomsche Kerck was.

en wat voor redenen hy bybraght.

Hier mee meendde hy Carel, die 't Koninghrijck Napels besat / en van de Paus te Leen droegh. Nu moesten de Koningen van Napels by d'ontfanging des Leens sig met Eed verbinden / datse 't Roomsche Rijck niet souden aenneemen / wanneer 't haer schoon van de Keurvorsten wierd aengebooden: veel min / datse oyt daer na souden traghten.

Keur-Mentz voor Carel van Spaenje

Doe 't in 't Keurvorstlijck Collegie tot beraedslagingh quam / deed de Keurvorst van Mentz, na sigh eerst met Keurvorst Frederik van Saxen besprooken te hebben / den Voordragh. Braght allerley gewightige Beweegredenen ter baen / waerom Franciscus niet tot Keyser verkooren behoorde te werden; oock niet werden moght; en gaf eyndlijck sijne Stem aen Koningh Carel.

Keur-Trier tegens hem. Sleid. loc. cit. ex Franco. Arn. Ferron.

Aerts-bisschop Richard van Trier stelde sig hier tegens soo sterck als hy kon. Wou bewijsen / dat Carel een Spaenjaerd, en derhalven niet minder een Uytlander als Franciscus was. Besloot daer op / men sou geenen deeser twee / maer een Duytsch Vorst tot 't Keyserdom verheffen. En of schoon deesen soo maghtigh niet ware / als dien van Frankrijk of Spaenje, soo konden hem echter de Keurvorsten des Rijks onder d'armen grijpen / en behoorlijcke bystand doen.

Carel de V. tot Roomsch Keyser verkooren.

Hertogh Frederick van Saxen had de derde Stem. Viel dien van Mentz toe; en te gelijck Koningh Carel; doch onder seeckere voorwaerden. D'andere Keurvorsten / als / Keulen, Boheemen, Paltz en Brandenburgh voeghden sigh tot de gedaghte twee. Soo dat Keur-Trier sigh gantsch overstemd bevond; en daerom nu sijne meening niet wou afsonderen van d'andere Heeren Keurvorsten sijne Collegen. Dus wierd Carel, Koningh van Spaenje en Napels, Aerts-hertog van Oostenrijck, Heer der Nederlanden, met eenparige Toestemmingh ten Keyser verkooren / in sijn afweesen / op den 28. van Junius des jaers 1519. Daer na wierden de Voorwaerden der Keur schriftlijk opgesteld / en Caroli Gesanten na Weenen overgesonden; van welckese / in haers Heeren naem / wierden aengenoomen.

Namen sijner Gesanten aen de Keurvorsten. Sleidan. l. 1. p. 26.

Deese Legaten van Carel waren Matthæus Langius, genoemd van Wellenburgh, Kardinael en Aerts-bisschop van Saltzburgh: Eberhardus vander Marck, Bisschop van Luyck: Bernhard van Clessen, Bisschop van Trenten: Frederick, Paltzgraef aen den Rhijn: Casimir, Marckgraef van Brandenburgh: Henrick, Graef van Nassauw; nevens eenige andere Heeren en Raden. De gedaghte Hertogh Frederick Paltzgraef wierd van de gesamentlijcke Keurvorsten / in den naem des gantschen Rijcks / afgevaerdighd / om den nieuwen Keyser deese Verkiesingh aen te kondigen: die den selven te gelijck vermaendde / sigh op 't spoedigste na Duytschland te begeven. Carel deed vriendlijck de bedanckingh voor deese Keur; en gaf den Gesant / nevens een goede antwoord / oock heerlijcke Vereeringen.

Caroli Krooning t'Aken,

Daer op begaf Carel, nu verkooren Roomsch Keyser / sigh in de Maend October uyt Spaenje, en quam in de Nederlanden aen. Schreef uyt Leuven aen de Keurvorsten / en noemde den 6. dagh van November, om sigh dan t'Aken te laten vinden / tot verrightingh sijner Krooningh / na oude gewoonte.

onaengesien doe de Pest daer was ontstaen. Sleid. l. 1. p. 34.

Doch vermits in de gedaghte Stad Aken doemaels de Pest was ontstaen / soo hadden de tegenwoordigh-sijnde Keurvorsten / en de Gesanten der afweesende / welcke sigh te Keulen bevonden / thien mijlen weghs van Aken, liever gesien / dat een andere Plaets tot deese Pleghtlijckheyd ware bestemd geworden. Echter wou Carel d'ordre der oude Keyseren in dit stuk niet veranderen; noch hier in handelen tegens de Goudene Bulle; maer bleef by sijn voorneemen / dat de Krooningh t'Aken sou geschieden / volgens 't oude gebruyck.

Sleidan. l. 2. Franck. l. 2. fol. 261.

Den 21. van November quamen dan de Heeren Keurvorsten / en de Gesanten der afweesende / t'Aken: de volgende dagh oock Keyser Carel; dien de Keurvorsten te gemoet reeden / en hem met 1600. wel-toegeruste Paerden inhaelden. Die van de Keyser waren ontrent 2000. in getal / al t'samen op 't praghtighste toegesteld. 't Is ons voorneemen niet / hier een beschryvingh te doen van de sonderlinge Prael / Intoght / Bancketten / Ridderslaningh / en andere Ceremonien, welcke sigh by deese Krooningh hebben toegedragen. Die'er bericht van hebben wil / kan 't vinden by Johannes Sleidanus, en Sebastiaen Franck.

Rijcksdagh te Worms. 1521.

In 't jaer 1521. hield Keyser Carel sijnen eersten Rijcksdagh te Worms; daer / op den 18. van April, D. Martinus Lutherus voor sijne Majesteyt en 't gantsche Rijck verscheen; doende sijne Verantwoordingh. Echter

wierd

ANNO CHRISTI.

wierd hy van de Keyser geproscribeert, of in den Rijksban; van de Paus geëxcommuniceert, of in den Kerckban gedaen; waer van hier na breeder sal gesproocken werden.

Oorlogh tusschen de Bisschop van *Hildeszheim*, en de Hertogen van *Brunswijk*. 1521.

In voorgaende jaren had de Bisschop van Hildeszheim Oorlogh gevoerd tegens eenige nabuerige Standen des Rijcks; insonderheyd tegens den Bisschop van Minden. 't Was hem geluckt / dat hy eenige der selve in een Gevecht gevangen had bekoomen. De saeck wierd gebraght voor de Keyser en den Rijcks-Raed; waer na een Besluyt wierd gemaeckt / dat de Bisschop van Hildeszheim de Gevangene weer op vrye voeten sou stellen. Echter wou hy 't niet doen; hield haer gevangen / en was dus 't Keyserlijck Decreet ongehoorsaem. Daer op wierd hy van Carel, met bewilligingh der Vorsten / in den Rijcksban verklaerd; en de Hertogen van Brunswijck tot Uytvoerers des Bans genoemd. Deese greepen de saeck met ernst aen; en namen byna 't gantsche Bisdom in hare handen: waer tegens de Bisschop anderweegen bystand soght. Oock belegerden de Brunswijcksche Hertogen selfs de Stad Hildeszheim: daer na Peyna; doch konden geene deeser beyde veroveren. Als nu eyndlijck deese twee Parthyen des Oorlogens moede waren / wierd / door tusschenspraeck der nabuerige Standen / een Stilstand getroffen.

Stilstand.

Koningh *Franciscus* van *Frankrijck*, in vrees over *Carels* verheffingh, *Sleid. l.3. p.65.*

De verkiesingh van Carel de V. tot 't Keyserdom / was Franciscus d'I., Koningh van Frankrijk, boven maten onbehaeghlijck; als die niet weynigh voor sulck een maghtigh-geworden Tegenstreber te breesen had. Derhalven hy / om sigh te versterckcn / in dit jaer met d'Eed-genooten een Verbond maeckte / datse / voor een seeckere Besoldingh / hem souden bystaen. In dit Fransche Verbond bewillighden al de Cantons, of Oorden, in Switserland, behalven die van Zurich; vermits haren Predikant Ulricus Zwinglius haer sulcks ontried; met vertooningh / dat het voor een vry Volck een schandlijcke saeck was / om geld haer lijf en leven aen een vreemd Volck te verkoopen; 't selve te dienen / en soo voorts. Droegh haer voor de Voorbeelden harer Voorouderen / welke in haer' Armoede en Eenvoudigheyt soo veel heerlijcke Daden hadden verright. Door deese en meer andere Redenen bewoogh hy de Zurichers, om Franciscus 't Verbond af te slaen.

maeckt een Verbond met de *Switsers*; doch die van *Zurich* blijven'er buyten.

Dubbel Houwlijk. *Sleid. l.3. p.68.*

In dit jaer 1521. nam des Keysers Caroli Broeder / Aerts-hertogh Ferdinand van Oostenrijck, Soon van Philips d'I., Koningh van Spaenje, ten Gemalin Anna, Dochter van Uladislaus, Koningh van Hongaryen en Boheemen; des Koninghs Ludovici Suster: dien hy hier tegens ten Echtgenoot gaf sijne Suster Maria.

Aenvangh des Oorloghs tusschen *Carel* de V. en *Franciscus* d'I.

Ondertusschen brack den onwil / en heymlijcke wrock / tusschen de beyde maghtige Vorsten Carel de V. en Franciscus d'I. allenreen uyt: sulcker wijs / dat de Strijdigheden uytborsten tot een openbaren Oorlogh; die sijn begin nam aen de Grensen van Spaenje; daer na in Nederland. Oock quam Paus Leo de X. in 't Spel / door deese gelegenheyd. De Françoisen besaten de Steeden Parma en Placentia; 't welck Paus Leo niet weynigh verdroot. En alsse noch verder van haer greepen; oock de Stad Rhezo, anders Regium Lepidi genoemd / innamen / liet hy de vriendschap met Frankrijk vallen / en verbond sigh daer tegens met Keyser Carel. De voornaemste Artijkelen deeser Vereenigingh waren: Datmen gesamenderhand de Françoisen uyt Italien slaen / en Franciscus Sforcia, Hertogh van Milaen, van de Fransche in 't jaer 1515. verdreven geworden / weer in sijn Vaderlijck Vorstendom herstellen sou. Dus quam 't Volck van de Keyser en Paus hy een: veroverden de Steeden Parma en Placentia; en joegen de Françoisen daer uyt.

Sleid. l.3. c.64. *Ex Arnold. Ferron. l.5. & al.*

Parma en *Placentia* van de Keyser en Paus ingenoomen.

Als nu de Keyserschc en Pauslijcke beesig waren met de gedaghten / hoese de Stad Milaen souden mogen bermeesteren / en / volgens 't Verbond / Sforcia daer weer insetten / quam een wonderlijck geval daer tusschen / 't welck 't voorneemen der Keyserschc niet weynigh bevoorderde. Aen de Slots-Poort te Milaen stond een Thoorn; niet alleen seer schoon en konstigh van Gebouw / waer aen de Beeldenissen en Wapenen der voorige Hertogen seer cierlijck waren uytgehouwen; maer oock seer wel-geleegen / om van daer uyt een stercke tegenweer te doen. In den selven wierd bewaerd 't Buskruyd voor de Besettingh / wegens sijne vastigheyd. Doch 't Hemelsch-vyer / de Blixem / sloegh'er in; en stack de Kruyd-tonnen aen; waer door de Thoorn opsprongh / en van uyt de grond omgekeerd wierd / nevens een stuck der Mueren. Een gedeelte deeser Stad wierd soodanigh geschuddet / als of'er een stercke Aerdbevingh ware geweest. Twee Amptlieden des Kasteels en byna twee-honderd andere wierden verpletterd / of op andere wijsen ellendigh toegeright. De groote Plaets van 't Slot lagh met Steenen bedeckt; en de schade wierd seer hoogh gewaerdeerd. Als de Keyserlijcke en Pauslijke Hoofdlieden dit vernamen / trockense op Milaen aen met hare Krijghsmaght; en veroverden de Stad sonder moeyte en tegenweer / vermits de Françoisen sigh in 't Kasteel begaben. Dus wierd Franciscus Sforcia door de Keyserlijcke Obersten Prosper de Columna en Ferdinandus Davalus, Marckgraef van Pescara, weer in sijn Gebied gesteld / 't welck hy ses jaren langh had moeten missen. Daer na veroverden oock de Pauslijke Hoofdlieden de Stad Alexandria in Lombardyen. Want als een Uytval wierd gedaen / sloegen de Beleggers de Belegerde weer te rugg'; en in 't najagen quamen de Pauslijcke te gelijck met haer in de Stad. Doe vlooden de Françoisen d'andere Poort uyt; en dus wierd oock deese Plaets voor den Paus gewonnen.

Desgelijks *Milaen* sonder moeyte, door toeval van een Blixem, die een Kruydthoorn deed opvliegen.

Chron. Carion. l.3. p.564.

De verdreevene *Franciscus Sforcia*, Hertog van *Milaen*, dus weer hersteld.

Doch vermits de Fransche 't Slot te Milaen op nieuws beset hadden met Ruyteren en Voetknechten uyt Navara, en 't selve noch

De *Franschen* houden 't Slot

ANNO CHRISTI.

noch in: Sleidan. ex Ferron. Jov. Guicciard. & al.

noch inhielden / soo lietense de hoop / van de Stad Milaen noch weer te sullen winnen / niet vallen. Na datse sigh met de Switsers hadden versterckt / trockense op deselve aen / om haer geluck te versoecken. Een mijl weghs van Milaen, by Bicocha, quam 't tot een Gevecht; waer in der Françoisen Slagordeningh door de Keyserfche wierd gescheurd / en in de vlught geslagen. Van de Switsers quamen'er over de drie-duysend om 't leven; waer onder seventhien Hoofdmannen waren. Wat sigh verder met Genua en andere Steeden heeft toegedragen / sullen wy hier na by d'Italiaensche saecken melden.

Oproer in Spaenje gestild. 1522. Sleid. l. 3. p. 69. ex Zenoc. Guicciard. & al.

In 't jaer 1522. verhief sigh een vervaerlijcke Oproer in Spaenje; vermits des Keysers Amptlieden / insonderheyd de vreemde / beschuldighd wierden / datse qualijk regeerden / en 't Land onbehoorlijck beswaerden. Op dat dit quaed niet verder moght doorbreecken / nam Keyser Carel voor / in eygener persoon na Spaenje te varen / om by tyds dit vyer te dempen. Op sijn aenkoomst wierden de boose Amptenaers / welcke oorsaeck tot deesen Opstand hadden gegeven / gestraft; de Regeeringh hervormd; en Ferdinand, Hertogh van Calabrien, ten Rijks-Præsident verordonneert / wijl Adrianus van Utrecht, des Keysers geweesene Præceptor, tot noch toe Stadhouder in Spaenje, door de Kardinalen ten Paus verkooren / en na Romen geroepen was.

Rijcksdagh te Neurenbergh; en Grieven der Rijksstanden, aen den Paus overgesonden. Sleid. l. 4.

Keyser Carel had / korts voor sijn vertreck na Spaenje, een Rijcksdagh te Neurenbergh uytgeschreven / op welcken / onder meer andere dingen / voornamentlijck sou gehandeld werden van den stand der Religie, en den Turken-krijgh. Hier wierd besloten / dat de Geestlijcke / wegens d'aenstaende nood / vlijtiger souden bidden / als tot noch toe van haer was gedaen; en de misbruyken verbeteren. Datmen oock Ludovicus, Koningh in Hongaryen, tegens de Turcken sou bystaen. Daer-en-boven schreven de Rijksstanden aen den Paus. Sonden te gelijck hem over hare Gravamina, of Grieven; en sloegen voor / dat'er geen beeter middel was / om de Religions-strijd wegh te neemen / dan een Algemeen Concilium. Paus Adriaen de VI. had / door de Kardinael Thomas Cajetanus, den gedaghten Koningh Lodewijck tot den Oorlogh tegens de Turken vijftigh-duysend Ducaten bewilligd. Oock Franciscus Cheregathus, Bisschop te Fabriano, aen de Duytsche Vorsten op den Rijcksdagh te Neurenbergh afgevaerdighd / om haer te raden / Lutheri Leere af te schaffen / en in Hongaryen den Oorlogh met maght te voeren.

Oorlogh in Nederland;

In dit jaer 1522. heeft Carel van Egmont, Hertogh van Gelder, in Nederland Oorlog gevoerd; meerendeel van de Françoisen hier toe aengehitst: onder meer andere oock de Stad Coeverden, gelegen in 't Landschap Drenth, 't welck tegens 't Zuyden aen Friesland stoot / op den twaelfden van September stormenderhand verovert: onlangs daer na oock geheel Drenth onder sijn geweld gebraght. Van daer wendde hy sigh na Groeningen, welcke Stad hy voor seven jaren oock bemaghtighd had. Nam / soo van de Burgery als den Raed / een nieuwen Eed; en steldde daer Caspar van Marmick ten Gouverneur. Ten eynde deeses jaers nam hy ook Steenwijck in / in 't Land van Over-Yssel, benaburd met Drenth en 't Wester-Friesland. Door deesen grooten voortgangh des Hertoghs van Gelder wierden de Burgundische bewoogen / hem met Maght tegens te gaen. Sonden derhalven Johan van Wassenaer met een Krijghsheyr in Friesland: die in 't volgende jaer de Steeden / door Hertog Carel ingenoomen / weer veroverde; en de Geldersche daer uytdreef. Deesen Oorlogh heeft naderhand Georgh Schenck, Vryheer van Tautenburgh, Gouverneur van Leeuwaerden, voorts ten vollen uytgevoerd; 't geheele Wester-Friesland weer onder de gehoorsaemheyd van Keyser Carel gebraght; en daer door verdiend / dat hy hier ten Stadhouder wierd gesteld.

ANNO CHRISTI.

tusschen, Hertogh Carel van Gelder en de Burgundische. Ex Guicciard.

Eerste persoonen in Nederland, om de Religie verbrand. Sleid. l. 4.

Na des Keysers vertreck uyt de Nederlanden na Spaenje, sijn te Brussel in Braband twee Augustijner Monicken wegens de Religie verbrand; waer van wy onder de Kerklijcke Geschiedenissen verdere meldingh sullen doen. Alleenlijck maken wy van haer ter deeser plaets gewagh / om dat in dit jaer den aenvangh des verbrandens / om des Godsdiensts wil / is gemaeckt; en deese d'eerste sijn geweest / die om des Geloofs wil haer leven hebben verlooren.

1522. Frantz van Sickingens Krijgh. Sleidan. l. 3. p. 78. Ex Chron. Funccii & Nigrini.

Eer wy de Duytsche Historien deeses jaers 1522. besluyten / moeten wy yets verhalen / van een seer dapper Duytsch Edelman / Frantz van Sickingen. Aerts-bisschop Richard van Trier had eenen sijner Burgeren door een Vonnis onbillijck (immers soo hy meendde) beswaerd. Frantz van Sickingen trock sigh dit aen / als of 't sijn eygene saeck geweest ware; soo dat hy voor de Stad Trier ruckte; doch wierd door de Burgers / en hulp van de Paltzgraef Keurvorst / afgedreven. Doe verwoestte hy S. Maximini Klooster / en eenige Huysen der Geestlijcke voor de Stad: deed de Triersche Onderdanen veel schade / en trock weer heenen. Deesen van Sickingen, tot wien sigh veel andere Edele hadden vervoeghd / hield het doemaels met de Geloofs-Leere van D. Lutherus; waer door de verbitteringh tusschen hem en den Bisschop van Trier noch grooter wierd. De geene / welcke tegens van Sickingen waren / braghten oock eenige Weereldlijcke Vorsten op hare syde; welcke sigh voorstelden / dat met d'afschaffingh der Bisdommen oock hare Kinderen en Vrienden schade souden lijden.

tegens den Aerts-bisschop Richard van Trier, en d'oorsaecken.

Tot deesen Krijgh quamen noch andere oorsaecken; namentlijck / dat de Vorsten al te strengh regeerden / en 't Volck door ondraeglijcke lasten verdruckten. Daer-en-boven waren'er veel' Edele / welcke / in de voorige jaren des Vrybuytens gewoon sijnde / alleenlijck nieuwigheden soghten / om haren Stand te mogen verbeeteren. Dus waren 'er weersijds niet weynige feylen. 't Quam dan tot een Oorlogh: en Frantz van Sickingen

[A]NNO [C]HRISTI.

gen verbrandde eenige Dorpen des Aertsbisschops van Trier. Weersijds wierden oock eenige Ruyteren gevangen / onder welke de Soon van Frantz was.

[Fr]antz [va]n Sic[kin]gen [v]ind sigh [d]e hem [be]loofde [hu]lp be[dr]oogen.

Na 't Paesch-feest braghten de Keurvorsten van Trier en Paltz, nevens de Landgraef van Hessen, haer volck t'samen / en belegerden de Kasteelen van Frantz van Sickingen, eer hy sijne Maght by een kon trecken. Oock waren de geene / welcke hem hulp beloofd hadden / daer ontrent al te langsaem; 't sy om datse hare toeseggingh niet konden / of niet wilden voldoen. Doe nu de Vorsten vernamen / dat van Sickingen sigh had begeven in sijne Vestingh Landstall, belegerdense deselve / om hem in hare handen te mogen krijgen.

[W]oord[t] [o]m 't le[ve]n : en [d]oor wat [t]oeval.

't Slot wierd seer grouwlijck beschooten; ten deelen oock neergeveld. Doe viel een Balck / door een Kogel gebroocken / van boven neer; raeckte Frantz; brack hem de Ooge in stucken; en dit veroorsaeckte d'overgevingh van 't Kasteel. Wijl van Sickingen seer gevaerlijck verseerd was / stierf hy binnen weynige dagen. Hy was een manhaftigh en wel-geoeffend Krijghsman; die buyten twijffel wat groots sou konnen verrighten hebben / indien hy sijne dapperheyd in een andere gelegenheyd had willen gebruycken. Ter dier tijd wierd D. Lutherus beschuldigd / als of hy opsetlijk Frantz van Sickingen d'Eyeren ondergeleght had / om desen Krijgh uyt te broeden. Doch reght het tegendeel is waeraghtigh : vermits D. Luther aen dien van Cronbergh, des Sickingens Dochters Man / had geschreven / hy sou sijnen Schoonvader van deesen Oorlogh afhouden soo veel hem doenlijck was. Oock heeft Lutherus hem van uyt Wittenbergh hier van doen afmanen door Nicolaes van Minckwitz. Maer vermits van Sickingen meynde / dat hy een goede saeck had / soo

[D]. Luther [t]en onregt [h]ier on[tr]ent be[sc]huldigd.

hielpen geen afradingen : waer op dan sulck een uytgangh volghde / gelijck alreeds is gehoord.

ANNO CHRISTI.

Doe Keyser Carel uyt Spaenje weer na Duytschland reysde / besoght hy Koningh Henrick van Engelland, diens naems d'agtste / op nieuws / om den selven hem tot een bestendigen vriend te maecken tegens dien van Franckrijck. Om dit te verkrijgen / beloofde hy jaerlijcks hondert en dertigh-duysend Kroonen aen hem te sullen opbrengen / (want soo veel gaf Koningh Franciscus van Franckrijck aen dien van Engelland en desselven Suster Maria); welck geld Koningh Henrick niet verliesen wou. De nu gedaghte Maria, Suster van Henrick, had geweest de Gemalin van Louis de XII., Koning van Franckrijck; echter noch geen volle drie maenden hem gehad. Doese nu Weduw geworden / en weer in Engelland gekoomen was / moest haer de genoemde geldsom jaerlycks van Franckrijck werden betaeld / geduerende haer gantsche leven. Derhalven wou Koningh Henrick van Engelland sig niet laten bewegen / om yets tegens Franciscus ter hand te neemen / ten ware hy anderweegen verseeckerd was voor de schade / die hy hier te verwaghten had. Als nu Keyser Carel dit deed / wierd te Windsor, een Stad en Kasteel boven Londen, geleegen aen de Teems, 't Verdragh geslooten : oock tot meerder verseeckeringh van 't selve gehandeld van een Houwlijck tusschen Keyser Carel en Princes Maria, Dochter des Konings van Engelland, noch niet meer dan seven jaren oud.

Keyser Carel moet d'Engelsche vriendschap dier koopen.
1522.
Ex Guicciardin.

Sijn verdragh met Koningh Henrick d'VIII. tegens Koning Franciscus van Frankrijk.

In 't jaer 1523. duerde noch d'aengevangene Rijcksdagh te Neurenbergh, van welcke hier boven gewagh is gemaeckt. Eer deselve ten eynde was geloopen / versoght Koningh Christiernus van Deenemarken (van wiens verdrijvingh uyt sijn Rijck in 't voori-

De verdreevene Koning Christiernus van Deenemarken versoeckt

ANNO CHRISTI.

ge Sesde Boek onser Historische Kronijk wijdlopigh berigt is gegeven) door Cornelius Scepperus, een geleerd en welbesprake Man / aen de Vorsten des Rijcks hulp tegens sijnen Neef Hertogh Frederik van Holstein; doch te vergeefs. Want vermits Christierni Swager / Keyser Carel, wiens Suster sijne Gemalin was / hem niet kon bystaen / als die met den Oorlogh tegens Frankrijk genoegh te doen had / soo wilden oock de Vorsten daer toe niet treeden. Dus bleef Frederik door geweld Koningh. Voorts sijn op deesen Neurenberger-Rijcksdagh eenige Rijcks-Afscheyden ingesteld; als / van den Landvreede: van 't Kamer-Gerigt: en van een bestendige hulp tegens de Turken. Evenwel is van dit laetste stuck niet daedlijcks besloten / maer 't selve tot op een andere tijd verschoven geworden.

te vergeefs hulp by de Duytsche Vorsten, 1523. Sleid. l. 4.

op den Rijcksdag te Neurenbergh.

Deese Rijcksdagh is oock gehouden / of veel meer vervolghd en voortgeset / in 't volgende jaer 1524. Paus Clemens, nu geworden de Nasaet van Paus Adrianus de VI., sond derwaerts / als sijnen Legaet, Laurentius Campegius, van een Edel Geslagt uyt de Stad Bononien, en een treflijck-ervaren Man. Hy had bevel / sigh afsonderlijk met Keurvorst Frederik van Saxen te beraedslaen; doch wijl hy niet meer te Neurenbergh was / handelde hy door Brieven met hem. Sijne vermaningh aen deesen Keurvorst / gelijck oock aen de gesamentlijcke Rijcksvorsten / gingh op deesen Toon: datse sigh souden waghten voor allerley nieuwigheyd in Religions-saecken. De Vorsten en Standen / in plaets van antwoord / hielden sigh aen hare te vooren overgelevrde Grieven / en eysch van afdoeningh harer Beswaernissen. Wierden hier tegens van de Kardinael Campegius met goede woorden en ydele beloften gespijsighd.

Pauslijken Legaet Laurentius Campegius op den selven, 1524. Sleid. l. 4.

en sijnen Voordrag aen de Vorsten.

Ondertusschen gingh de Reformatie, beyde in Leere en Ceremonien, aen veele Plaetsen in Duytschland dapper voort; 't welk ook in de Maend Junius te Neurenbergh geschiedde. De Zurichers hadden 't al voor langh gedaen. D'andere Cantons des Eedgenootschaps beswaerden sigh hier over. Sonden een voornaem Gesantschap aen de Zurichers af / en versoghten op haer / datse deese nieuwigheyd souden nalaten. Doch die van Zurich gaven haer deese antwoord: Indiense door hare tegenparthyen niet konden overtuyghd werden van de haer toegemeetene dwalingen in Leer' en Leven / soo kondense oock van hare Reformatie en Belijdenis niet afstaen. Verhoopten / dat niemand haer sulcks qualijck sou afneemen.

Reformatie te Zurich aengevangen en voortgeset. Sleid. l. 3.

Als desgelijcks de Bisschop van Constans (onder wiens Geestlijcke Jurisdictie, of Reghts-maght / de Zurichers stonden) over dit stuck aen haer schreef / gavense hem een even-gelijcke antwoord. Voeren daer-en-boven in 't Reformeeren voort. Schaften in hare Stad en Gebied / soo wijd sigh 't selve uytstreckte / d'Afgodische Beelden af; doch op sulck een wijs / dat daer over geen oproer noch beweegingh ontstond; maer alles in een vreedsame stand bleef. Haest daer na wierd de Hervorminngh / voorheenen te Straetsburgh aengevangen / insonderheyd aengaende d'Echte staet der Geestlijcke / te goed gekeurd / en voortgeset / tegens wil des Kardinaels Campegii.

De Beelden daer wegh gedaen. Sleid. l. 4.

Reformatie te Straetsburgh.

't Besluyt des Neurenberghschen Rijcksdaghs gingh daer heenen / dat de Paus / met des Keysers bewilligingh / soo haest mogelijck was / een Vry Concilium sou uytschrijven / om gehouden te werden in Duytschland. Ondertusschen souden de Standen op den 11. van November in de Stad Spier by een koomen / om sigh met den anderen te beraedslaen / en voorbereydingen tot het aenstaende Concilium te maecken.

Besluyt des Neurenberghschen Rijksdaghs.

In de Maend November des jaers 1524. heeft de verderflijcke Boeren-krijgh in Duytschland sijnen aenvangh genomen. Sie hier van Sebastiaen Franks Kronijk lib. 1, fol. 252.

Boeren-Oproer

Voor deesen / in 't jaer 1517., hadden de Boeren in de Windische en andere Oostenrijksche Landen sigh wel tegens den Adel opgemaeckt; veelerley moedwilligheden gepleeghd; d'Edele dood geslagen; hare Slooten veroverd / geplonderd / ten deelen verwoest; doch waren door 't Krijghsvolck van Keyser Maximiliaen geslagen / en alsoo haren hoop verstroyd geworden. Maer in 't gemelde jaer verhief sigh een nieuwen Alarm in Swaben: daer d'Onderdanen in 't Graefschap Lupffen sigh beswaerden over haren Heer den Graef; wegens de veele Lasten en Diensten / waer mee sy boven maten seer verdruckt wierden. Deesen Oproer liep voort / even als een besmetlijcke Sieckte. De nabuerige Boeren quamen oock in 't Spel: soo dat de Regeeringh / welcke in des Keysers afweesenheyd t'Ezlingen was / genoegh te doen vond / om deesen Opstand te stillen. Doch dit was maer een kleyn Voorspel van dien seer gevaerlijken grooten Oproer / welcke sigh naderhand door byna geheel Duytschland verhief / en soo veel bloed gekost heeft / gelijck wy in 't volgende jaer sullen hooren.

des jaers 1517. Chronol. Funcc. f. 166.

Des jaers 1524. 't Voorspel van een noch veel bloediger.

Basil. in Supplem. Nauclери Sleidan. l. 4. p. 108.

Doe de Rijcksdagh te Neurenbergh ten eynde was geloopen / quamen Aerts-Hertogh Ferdinand van Oostenrijck, de Pauslijke Legaet Campegius, de Hertogen van Bayeren, nevens eenige Bisschoppen / te Regensburgh by een / en hielden daer een afsonderlijcken Dagh; om 't Vonnis van Paus Leo tegens D. Luther voort te setten. Geboden daer op al haer' Onderdanen en aenbehoorige / welcke te Wittenbergh studeerden, binnen drie maenden tijds deese Academie te verlaten / op seer hooge daer toe gestelde straffen. Maeckten oock nieuwe Wetten / tot bevoorderingh der Roomsch-Catholijke Religie.

De Roomsch-Catholijke houden een afsonderlijcke Byeenkomst.

Van der Keyserschen en des Koninghs van Franckrijcks verrightingen in Italien hebben wy hier boven yets geseght. In dit jaer (als de Connestabel van Franckrijck, Hertog Carel van Bourbon, onlanghs te vooren met Koningh Franciscus in een groote onwil was ge-

Bourbon valt van Koningh Franciscus tot Keyser Carel. Sebastiaen Franck l.

ge-

ANNO CHRISTI.

geraeckt / waer over hy van Franciscus af / en tot Keyser Carel was gevallen) / belegerde de gemelde Hertogh / door aenporringh des Keysers / de Stad Marsilien, doch konse niet vermeesteren / wijl de Koningh hem te haest op 't dack quam. Doe nam Bourbon sijnen wegh na Italien; maer Franciscus volgde hem geswind na. Veroverde veele goede Plaetsen in 't Hertoghdom Milaen; en oock selfs deese Stad. Want Hertogh Sfortia, nevens des Keysers Hoofdlieden / gaven 't spel terstond verlooren; vlooden na Pavia, en lieten de Françoisen Milaen innemen byna sonder eenige tegenweer. 't Kasteel hielden de Keysersche noch in; derhalven Franciscus 't selve belegerde. Na dat hy 't soodanigh had omringd en beslooten / dat 'er niets met allen kon inkoomen / ruckte hy de volgende dagh met sijn Heyr voor de Stad Pavia. Hertogh Sfortia wou den ernst in deese Plaets niet af waghten / maer begaf sigh na Cremona.

[fol. 267. Guicciard.]

[Franciscus verovert Milaen weer; en verdrijft Sfortia ten anderen mael.]

Wegens deese groote voortgangh des Koninghs Francisci in Italien, lieten de Venetianen en Florentijnen, desgelijcks de Paus / den Hond hincken / en wendden sig na de sijde der Françoisen. Koningh Franciscus hield Pavia geduerende de gantsche Winter belegerd. Ondertusschen versterckte Heer Georgh van Fronsbergh des Keysers Heyr in Italien met Duytsch en Spaenich voetvolck. Deed verscheydene Gevegthten met de Françoisen; en 't geluckte hem soo wel / dat hy / nevens d'andere Keysersche Hoofdlieden / moed nam / om 't met den vyand / alhoewel driemael stercker dan sy / op een Veldslagh te wagen. Doe Paus Clemens dit vernam / schreef hy aen Koningh Franciscus, en ontried hem / met de Duytschers te veghten; maer sigh in een goed postuer te houden; soo souden d'aenkoomende Barbaren, door honger gedwongen / van selfs moeten verloopen. Deese raed verwierp Franciscus niet; maer bevestighde sijn Leger / soo veel hy kon / met Wallen en Graghten / tegens de vyanden. Ter reghter sijde had hy de Muer aen de Diergaerde voor Pavia. Oock besettede hy 't Pallays in deese Diergaerde / genoemd Mirabello, met Ruytery en Voetvolck. Kortlijck / hy had alle voordeel aen sijne sijde.

[Belegerd Pavia.]

[De Venetianen, Florentijnen, selfs Paus Clemens, vallen hem nu toe.]

[Aentoght der Duytschen.]

Ondertusschen drongh de nood en 't gebreck de Keysersche / datse tot een Slagh moesten koomen / wijlse sigh allerweegen van de vyanden omringhd bevonden. Ferdinandus Davalus, Marquis van Pescara, des Keysers Caroli Veldmaerschalk / deed by naght de Muer aen de Diergaerde ontrent tseventigh voeten wijdte af breecken / met sulck een stilheyd / dat'er de Françoisen niets van gewaer wierden; op dat hy haer van ter sijden aenvallen / en dus tot een Slagh dwingen moght. De Keyserlijcke Oversten verdeelden hare Ruytery in twee groote Esquadrons of Slaghordeningen; maer 't Voetvolck in vier hoopen. In den eersten waren 2000. Duytschers en ontrent soo veel Spaenjaerden. In den tweeden enckelijck Spaenjaerden. In den derden en vierden alleenlijck Duytschers.

[alhoewel niet 't derde deel soo sterck als de Fransche.]

Doe d'eerste hoop der Keysersche in de Diergaerde quam / terwijl de Ruytery aen een andere plaets in 't geveght was / greepense 't Lusthuys Mirabello aen. De tweede hoop sprongh de Keyserlijcke Ruyters by. Koningh Franciscus sagh / dat de sijne in Mirabello nood leeden; begaf sigh derhalven uyt sijn voordeel / om haer te hulp te komen. Doch de Spaensche Arquebousiers verdeelden sig in vele kleyne hopen; en gaven sulker wijs vyer onder de vyandlijcke Fransche Ruyters / datse wel de helft der selve den Sadel deeden ruymen. D'overige begaven sigh vliedende te rugg'. Daer op liet Franciscus een

[om deese Stad t'ontsetten.]

[Slagh van Pavia.]

[Ex Guicciard. l. 15. Zenocar. de vit. Car. P. Jovius l. 22. Ferron. & Capell.]

 vars-

ANNO CHRISTI.

varsschen hoop Ruytery / en met haer de Switsers op de Spaenjaerden los gaen; die desgelijcks aghterwaerts geslagen wierden. Doch de derde en vierde hoop Duytsche Landsknegten waren haer op de hielen / en deeden groote schade onder de Switsers; insonderheyd 't Regiment van Fronsbergh; en sloegen haer / gelijck oock 't Regiment van Langemantel van Aughsburgh, ten goeden deele dood.

Koningh *Franciscus* gevangen.

Als Koningh Franciscus deese sleghte staet der sijne gewaer wierd / begaf hy sigh met de kerne sijns Adels en de Curassiers in eygener persoon in den Stryd. Terwijl hy sijn Volck soght te weerhouden van de Vlught / wierd sijn Paerd onder hem dood gestoocken. Hy verweerdde sigh langh. Stiet oock Castriot, een Griecksch Heer / die Keyser Carel diende / en uyt 't Geslaght van Scander-beg was / soodanigh van sigh / dat hy daer over stierf. 't Moght hem evenwel niet helpen; want hy wierd levendigh gevangen / en wegh gevoerd.

Groote Neerlaegh der *Françoisen*:

Onderwijl overweldighde Davalus de Françoisen, welcke in 't Lusthuys Mirabello hadden geleegen. Daer-en-boven deed Antonius Leva met sijne Duytschers een Uytval uyt de Stad Pavia in 't Fransche Voetvolck; en sloegh'er soo geweldigh op / dat de vlught sigh aen alle kanten verhief; en van dit seer groote Fransche Heyr / over de vijftigh-duysend Mannen sterck geweest / niemand langer stand begeerde te houden. De Fransche Admirael Bonivet, die Koningh Franciscus tot deese Slagh had geraden / siende dat het verspeeld / en selfs de Koningh gevangen was / ruckte (onaengesien hy met d'andere wel had konnen ontvlieden) sijnen Helm van 't Hoofd / en reed / dus ongedeckt / onder de Keyserlijcke Ruyteren; van welcke hy dood geslagen wierd. In dit Gevegt geraeckten aen des Koninghs Francisci sijde meer dan aght-duysend Mannen / en ruym twintigh Fransche Heeren om 't leven. De Duytschers daer tegens misten niet boven de seven-honderd Koppen; meerendeel Italianen, welcke men by d'Artillery had gesteld. 't Gantsche Koninghlijck Leger wierd d'Overwinners ten Buyt; welcke 't selve plonderden / en een onnoemlijck Goed daer in bequamen. Deese Slagh geschiedde voor de Stad Pavia (geleegen in Lombardyen, aen 't Water Ticino; en voortijds geweest de Hof-houdinghs-plaets der Longobardische Koningen) / op den dagh des Apostels Matthiæ, sijnde de Geboorte-dagh van Keyser Carel, in 't jaer Christi 1525.

en seer geringh verlies der *Duytsche*. 1525.

Koningh *Franciscus* gevangen na *Spaenje* gevoerd. *Ex Galeat. Capell.*

Als Koningh Franciscus van Frankrijk dus gevangen was / sond Carolus Lanojus, Keyserlijcken Veld-oversten / hem met vijfthien Galeyen na Spaenje, tot Keyser Carel te Madrid. De goede Franciscus meende / dat Carel hem terstond in persoon sou koomen besoecken en aenspreecken: waer toe oock de hoogh-aensienlijcke Gesanten / uyt Frankrijk na Spaenje gesonden / geen kleyne moeyte aenwendden. Doch als dit niet geschiedde; daer-en-boven hem al te swaere voorwaerden sijner verlossingh voorgesteld wierden / bekommerde hy sigh soodanigh / dat hy in een gevaerlijcke Sieckte viel.

Werd daer sieck door bekommeringh.

De Spaensche Geneesmeesters bemerckten wel haest / dat deese swackheyd ontstond uyt bekommeringh des Gemoeds. Rieden derhalven de Keyser / dat hy den Gevangenen vriendlijck aenspreecken / en hem vertroosten sou. Want indien deese Vogel / die soo veel van vangen gekost had / quam te sterven / soo sou de vrught van sulck een heerlijcke Zeege gantsch verlooren sijn. Hier door liet Carel sigh beweegen / den Gevangenen te besoecken. Maeckte hem een goede hoop van verlossingh; en verquickte hem door vriendlijcke Aenspraecken soodanigh / dat het weer beeter met hem wierd. Carel heeft oock naderhand Franciscus ten Gemalin gegeven sijn' eygene Suster Leonora, Weduw des Koninghs Emanuel van Portugal. Heeft daerenboven / na datmen sigh over d'Artijkelen sijner Vryheyd had vergeleecken / hem selfs tot in Frankrijk vergeselschapt. Doch hy moest sijne beyde Soonen / Franciscus en Henrik, als Gyselaers overgeven / tot dat hy de bedongene Voorwaerden sou voldaen hebben.

Geraeckt op swaere voorwaerden los.

Berigt van de rampsalige Boeren krijg.

't Geen hier na sigh verder in Italien heeft toegedragen / verschuyven wy / tot dat de tijd ons wederom derwaerts sal leyden; en keeren nu weer tot de Duytsche saken. In dit jaer 1525. is de rampsalige Boeren-krijgh / Anno 1524. aengevangen / doch doe ter nauwer nood gedempt / weer uytgeborsten / en voortgeloopen van d'eene Provintie des Duytschen Rijcks tot d'andere. Al strax in de Lente des gemelden jaers rottede dit ongeluckigh Volck by een. Swoeren malkander getrouwheyd / en te gelijck / datse de Leere des Euangeliums beschermen / de beswaerlijcke Dienstbaerheyd harer Heeren van haer afwerpen souden. Eerst drevense dit onder de schijn van geoorlofde Byeenkoomsten / als op Kerckmissen / Hooghtyds-dagen / en gemeene Gelagen. Op deselve maecktense hare banden vast; en wierden eyndlijck soo sterck / datse sigh opentlijck te veld dorfden begeven. De Genooten des Swabischen Verbonds, alsse Hertogh Ulrik van Wurtenbergh ten tweedenmael uyt sijn Land verdreven hadden / gebruyckten hare Krijghsmaght tegens d'opgestane Boeren; welcke sigh doemaels in drie hoopen hadden verdeeld. D'eerste lagh ontrent de Stad Biberach; d'andere in Allgauw; de derde aen de Boodensee. Eerst onderstonden de nabuerige Rijcks-Steeden in den Swabischen Kreytz sigh / de saeck tot een Verdragh te brengen. Daer na sond de Rijcks-Regeeringh van Eszlingen, onder welcke Paltzgraef Frederik de voornaemste was / een strengh bevel aen beyde de Partyen, datse de Wapenen souden neerleggen; doch 't selve wierd niet gehoorsaemd. Hier op trad Heer Georgh Truchses van Waldpurgh, Overste des Swabischen Bonds / in een Gevegt met de Boeren / welcke sigh bevonden by Lippen, een kleyn Steed-

Zenocar. in Vit. Car. V. l. 1. Sleid. l. 4. p. 112. Hist. Fronsperg. l. 3. Chytr. Chron. Sax. l. 11.

Neerlaegh der Boeren by *Lippen*. *Sleid. l. 4. p. 113. 114.*

ANNO CHRISTI.

Steedje / geleegen twee mijlen beneeden Ulm aen den Donauw. Sonder 't Voetvolk te verwaghten / viel hy / alleenlijck met sijne Ruytery / op haer aen; sloegh'er veele dood / en joegh d'overige in 't Water / soo datse ellendigh om 't leven quamen.

Door deese schade meendde men dat de Boeren des tweeden hoops / welke in Allgauw lagen / wijser souden sijn geworden: derhalven men haer een Verdragh aenbood; doch sy gaven tot antwoord: Sy waren even soo gesind / als hare Broederen. Gelijck 't haer gegaen was / moest het d'andere oock gaen. Maer doemen haer met Maght aengreep / liepense meerendeel wegh: d'andere gaven sigh over op genade of ongenade / en leverden hare Vaendelen.

De derde hoop had sigh ontrent Swabisch-Hal en in Frankenland merckelijck versterckt. Deese trocken op Paeschdagh voor 't Steedje Weinspergh in Franken; en veroverden 't selve. Eenige daer in Besettingh geleegen hebbende Edele sloegense dood; andere namense gevangen.

Onder deese Gevangene joegense Graef Lodewijck van Helffenstein, nevens eenige Edellieden / door de Spiessen; 't welck een grouwlijcke doodswijs is. Sulck een snoode daed verswaerdden deese Booswighten noch daer mee / datse des Graven Gemalin / natuerlijcke Dochter van Keyser Maximiliaen (die met haer kleyn Soontje deese grove Kinckels en onmenschlijcke Menschen te voet viel / erbarmlijck biddende / datse aen dit arme Kind sijnen Vader schencken / en hem by 't leven laten wilden) / gantsch smaedlijck wegh dreven. Hier op verdeeldense haren hoop in tweeen. 't Eene deel trock na Wurtenbergerland; 't ander' op Ulm aen. Wilden van geen Verdragh noch Vreede hooren spreecken. Derhalven begaf sigh de gedaghte Heer Truchses, Overste des Swabischen Bonds, na haer toe. Verstrooyde hare meenighte. Sloegh'er eenige duysend van dood / en nam'er veele gevangen / welke hy strengh deed straffen. Sommige / welke de handen aen den Graef van Helffenstein hadden geleght / liet hy vast heghten aen lange Keetenen / en van verre een vyer rond om haer heenen maecken; soo datse aen een Paelkonden rondom loopen / en echter gebraden wierden. D'Eedele maeckten geen swarigheyd / Hout tot dit vyer aen te dragen: soo gantsch verbitterd warense tegens d'onbarmhertige Boeren.

Maer oock deese wreedheyd vergaldde d'andere hoop der Boeren noch meer; soo datse in Frankenland meer dan twee-hondert Kloosteren / Slooten / en Edellieden Huysen in d'asch leyden: de Stad Wurtzburgh innamen / en 't Bisschoplijcke Slot belegerden. Doch haren Tughtmeester Truchses quam schielijck in Wurtenbergerland haer op den hals. Sloegh haer ellendigh by 't Vleck Engelstad: veroverde de Stad Wurtzburgh weer; verloste 't Slot van de Belegeringh; en liet / met toestemmingh van Paltzgraef Lodewijck, seer veele der gevangene 't Hoofd afslaen.

Vermits deese Vlam des Oproers uyt Duytschland was voortgeloopen tot onder de Lotharinghsche Boeren / soo heeft Hertogh Anthonius van Lotharingen, met sijnen Broeder Hertogh Claudius van Guise (die 't overgeblevene Fransche Volck na hare Neerlaegh voor Pavia weer t'samen geraept had) by Elsasz-zaberen, 't Dorp Lupffenstein, en in d'Enghte aen Weilerthal, in drie malen by de 15000. deeser Gasten dood geslagen. Ondertusschen wierd dien van Guise beschuldighd / dat den middelsten hoop der Boeren / na 't getroffene Verdragh / en alsse nu weerloos waren / van sijne Lotharingers trouwloosljck waren omgebraght.

Margin notes: *...n Allgauw.* — ...n in *Frankenland*, ...aense seer ...rouwlijk... werck. — Ellendigh voorbeeld. — Werden niet duysenden dood geslagen; en eenige der gevangene onmenschelijck gestraft. — Ontrent *Swabisch-Hal*. — Nieuwe Neerlaegh der Boeren. — Boeren-oproer in *Lotharingen*; maer oock daer over de 15000. der hare verslagen. *Sleid. l. 4.*

ANNO CHRISTI.

In den Paltz gaet het niet beeter.

Niet beeter is 't de Boeren in Keur-Paltz gegaen; daer eenige honderden der hare in een Enge Pas by 't Steedje Pfedersheim, alhoewel tegens den wil van Paltzgraef Lodewijck Keurvorst / door de vergrunde Ruyteren jammerlijck wierden verslagen. Daeglijcks kunnen hier van de merckteeckenen noch sien / aen de Beenderen / welcke ter dier plaets werden gevonden.

Oproer der Boeren en Berghknapen

't Aerts-bisdom Saltzburgh, alhoewel byna d'uyterste Provintie van Duytschland tegens 't Zuyden en de Windische Landen / heeft oock van dit vyer niet bevrijd konnen blijven. Want na dat de Bisschop eenige Berghknapen om der Religie wil (gelijck men seyde) had doen om 't leven brengen / sijn al d'andere opgestaen: maeckten sigh meester van de Stad Saltzburgh: belegerden den Bisschop in 't Kasteel: verweckten sigh / na datse eene van des Bisschops Sloten hadden ingenoomen en geplonderd / in Over-Stiermarck een sterck en Aenhangh van Boeren en Berghhouwers. Dus leyddense sigh te veld aen de Rivier d'Ensz, tegens den Adel en de Geestlijckheyd; welcke Aertshertogh Ferdinand van Oostenrijck te hulp riepen: die haer eenige Vaendelen Boheemers en Hussaren toesond. Doch der selver Oversten maeckten 't / door haer' afparssingen / en gelijck als billigh / soodanigh / dat 't quaed noch arger wierd. De Boeren / seer verbitterd / waeghden 't op een Slagh: waer in 't haer soo wel geluckte / datse den Adel op de vlught dreven: welcke sigh ten deelen in 't Steedje Schleimingh, ten deelen oock (wijl hier voor haer niet plaets genoeg was) dight daer by neer lieten. Doch de Boeren overvielen haer 's morgens voor dagh: sloegen eerst dood veele der geene / die voor 't gemelde Steedje lagen; joegen d'overige in d'Ens; vielen in deese furie voorts in Schleimingh; wierpen hare vyanden over de Mueren uyt / of staeckense dood; insonderheyd al wat Hongarisch of Boheemsch was / en geen Duytsch sprack. Eenige der Edele vlooden in de Kerck. Deese namen de Boeren gevangen / en pleeghden veelerley moedwil omtrent haer; ja lieten veertigh der selve in eenen Kringh 't hoofd afslaen: 't welck d'andere moesten aenschouwen / en yeder oogenblick verwaghten / dat haer 't selve sou weervaren.

in 't Aertsbisdom Saltzburgh;

in 't eerst haer wel geluckt.

Werden van Boeren Edellieden; d'Edele Boeren.

Sleidan. l. 4. Vide Franck, part. 1. fol. 272. & seq.

In dit Steedje Schleimingh vonden de Boeren niet alleenlijck al 't geld / 't welckse korts te vooren ter Schattingh hadden moeten geven / maer noch daer-en-boven al de gevlughtte Goederen des Adels. 't Een' en 't ander maecktense ten Buyt: en dus wierden datmael de Boeren Edellieden / d'Edellieden Boeren. Doch deese Boerenpraght had / gelijck de hovaerdy der arme Lieden / haest een eynd. Want doe 't in Swabenland, Elsas, en aen den Rhijnstroom tot een Verdragh quam / 't welck in de Maend Junius te Basel wierd geslooten / wou Geiszmeyer, tot noch toe der Boeren Oversten geweest / 't Weer niet langer vertrouwen; maer trok met sijne Berghknapen / en een welgevulde Buydel / over 't Geberght ten Lande uyt: wierd van de Venetianen in dienst aengenoomen / en hem een jaerlijcksche Besoldingh toegeleght. Ter dier oorsaeck kon hy sijne Boeren lightlijck vergeeten. Ondertusschen sprack Graef Nicolaus van Salm den Adel weer een hert in 't lijf. Trock voor 't Steedje Schleimingh. Maeckte de Gevangene / soo daer als anderweegen / weer los. Beval elck / uyt deese Plaets te trecken; stackse in brand / en sleghttese tot de grond toe / wijlse was geweest een Gedaenknis der Edele / en 't Nest der oproerige Onderdanen.

Maer eyndlijck

Doe nu de rampsalige Boeren ten deelen verloopen waren / ten deelen sigh weer na huys begeven hadden / wierden harer veele seer jammerlijck aen 't leven gestraft. T'eenemael onbarmhertigh gingh men met haer te werck; en klaerlijck is hier gebleecken / dat de reghtvaerdige God al dickmael Sonden door Sonden straft; betalende de Tyranny met Oproer; en d'Oproer met Tyranny. Verder berigt hier van kan men by Joh. Sleidanus, Sebast. Franck, en andere Schrijvers vinden.

heeft 't blad sigh omgekeerd.

Alleenlijck moeten wy dit hier noch aenmercken / dat / onder meer andere Alarmblasers / die tot der Boeren-oproer dapper hadden geholpen / d'aldervoornaemste is geweest een snooden Dwaelgeest / Thomas Muntzer van Stolbergh. In 't eerst had hy sigh uytgegeven voor een Euangelisch Prediker: daer na niet alleen den Paus / maer oock D. Luther tegens gesproocken / gelasterd / gescholden; want d'eene gold by hem soo veel als d'andere. Als sigh eens / op deeses Muntzers aenhitsingh / een grooten hoop Boeren by Frankenhuysen in Thuringerland by een versameld hadden / en dat Landgraef Philips van Hessen nu gereed stond / om met sijne Krijghsmaght haer aen te grijpen / heeft Thomas haer een moed willen inboesemen; en haer vertroost met de belofte / dat hy al de Kanon-kogelen in sijne Mouw sou opvangen. Doe nu de Hessen 't grof Geschut onder haer lieten los gaen / begonden deese ellendige Menschen te singen: Nu bidden wy den H. Geest, &c. Maer als de Soldaten daer op aenvielen / vergaten de Boeren haer gesangh; en begaven sig ter vlught. Ebenwel kon haer dit niet helpen: want over de duysend der hare wierden van de Hessische dood geslagen; en driehonderd gevangen bekoomen: onder welke laetste oock Thomas Muntzer was; die hem / alderéerst vliedende / in 't Steedje Frankenhuysen had begeven; en sigh daer in seecker Huys te bed geleght / even als ware hy sieck geweest. Doch uyt eenige Brieven / welcke men in sijne Kleederen vond / wierd hy bekend / en gevangen genoomen. Doe hy op de Pijnbanck lagh / en hem verweeten wierd / dat hy sigh had schuldigh gemaeckt aen de dood soo veeler honderden arme menschen / begon hy / midden onder de pijnigingh / over luyde te lagchen / en seyde: De Boeren wouden 't soo hebben. Eyndlijck

Thomas Muntzer, de voornaemste Alarmblaser tot deesen Boeren-oproers

een Dwael- en Leugen-geest. Sleid. l. 5. Chytr. Chron. l. 11.

Werd gevangen, en onthoofd.

ANNO CHRISTI.

lijck wierd hy / nevens andere Gevangene / veroordeeld ter Onthoofdingh. By d'uytvoeringh van dit Vonnis toonde hy sig seer kleynmoedigh. Evenwel vermaende hy noch de Vorsten voor sijne dood / datse voort aen meer goedertierenheyd en saghtmoedigheyd tegens haer' Onderdanen souden gebruycken; want dan souden sulcke gevaerlijke Oproeren wel aghter blijven.

Schlaplers Boeck van de Christlijke Vryheyd. Eenen / genoemd Christoffel Schlapler, liet ontrent deese tijd een Boeck uytgaen / handelende van de Christlijke Vryheyd. Hier in had hy Twaelf Artijkelen gesteld; op welcke de gedaghte oproerige Boeren haren opstand meenden te grondvesten. 't Sou te langh vallen / deselve hier te willen invoegen. D'inhoud daer van kan men vinden by Sleidanus in sijn vijfde Boeck. Hier op heeft D. Luther selfs geantwoord / in een Schrift aen d'oproerige. loc. cit.

Veranderingh der Regeering in *Pruyssen.* *Sleid. l. 5. p. 142. Chytr. in Chron. Sax. l. 11.* Terwijl de nu verhaelde dingen sigh in Over-Duytschland toedroegen / is in Pruyssen, tot noch toe geweest d'uyterste Provintie des Duytschen Rijcks tegens 't Noord-Oosten (behalven Lijfland), een merckelijke veranderingh in de Regeeringh voorgevallen. De Koningen van Polen hadden tsederd veele jaren seer stercke Aenspraeck gemaeckt / en Reght voorgewend / op Pruyssenland: oock begeerd van de Hooghmeesters des Duytschen Ordens, datse aen haer den Eed van getrouwheyd souden afleggen. Doch deese hadden 't niet willen doen; maer altijd door de Wapenen beweerd / dat Pruyssen een Provintie en Leen des Duytschen Rijcks was. Als nu Marckgraef Albert van Brandenburgh door d'Ordens-verwanten ten Hooghmeester was verkooren / begeerde Koningh Sigismund van Polen even 't selve van hem; doch Albert weygerde. 't Quam daer toe / dat tusschen deese twee Vorsten een Stilstand van Wapenen wierd geslooten voor vier naestvolgende jaren: binnen welcke tijd Keyser Carel de V., sijnen Broeder Ferdinand, en Koningh Lodewijck van Hongaryen, als van beyde de Parthyen verkoorne Reghters en Scheydsmannen / sigh tusschen-stellen / en uytspraeck in deese saeck doen souden.

Polen maeckt Aenspraeck op Pruyssen. 1523.

Markgraef *Albert* van *Brandenburgh*, door Keyser *Carel* en de *Duytsche* Vorsten niet bygestaen, Marckgraef Albert liet het aen sijne vlijt niet ontbreecken. Maer vermits Keyser Carel, geduerende deese tijd / of met in 't Rijk / of met den Italiaenschen en Franschen Oorlogh bee sigh was / en ondertusschen de Wapenschorssingh bynaten eynde liep / soo verkreegh hy / dat beyde de Parthyen van beyde de Koningen Ferdinand en Lodewijck na Presburgh wierden geroepen. Albert verscheen wel / hebbende by sigh de Gesanten eeniger Rijcksvorsten / en de voornaemste sijner Landstanden; doch van wegen de Poolsche Koningh quam'er niemand. Derhalven bleven de Hongarische Gesanten ook aghter; en dus wierd niets met allen van den aengestelden Versamelinghs-dagh: waer over Marckgraef Albert sigh ten hooghsten by Koningh Lodewijck beklaeghde; selfs oock met een openbare Protestatie van sijn Reght. Ondertusschen rusten de Polacken, hooghmoedigh op eenige bekoomene Overwinningen / sig tegens Albert ten Oorlogh toe. De Keyser was doemaels in Spaenje. D'andere Vorsten trocken sigh deesen handel niet aen: en Albert vond sigh te swack / om den maghtigen Koningh van Polen met de Wapenen te weerstaen. Wierd derhalven gedwongen / een ander middel ter hand te neemen. Bewoogh sijnen Broeder Marckgraef Georgh, en sijnen Swager (de Man sijner Suster) Hertogh Frederick van Lignitz in Silesien, datse sigh lieten gebruycken als onderhandelaers / om te sluyten sulck een eerlijcke en verdraeghlijke Vreede / als haer mogelijck sou sijn uyt te wercken.

vind sigh genoodsaeckt,

met de *Poolsche* Koningh Vreede te maecken, Doe nu deese Vorstlijcke Middelaers van uyt Cracauw weer tot Marckgraef Albert quamen / maeckten se hem bekend / dat de Poolsche Koningh tot geen Vreedens-verdrag wou treeden / ten ware hy (de Hooghmeester) hem erkende voor sijnen Leenheer / en 't Hooghmeesterschap van hem te Leen ontfingh. Daer tegens sou de Koning hem weer in handen stellen de Steeden en Kasteelen / hem en d'Orden in den voorigen Krijgh afgenoomen. Indien oock Marckgraef Albert sonder Manlijcke Erfgenamen quam t'overlijden / soo wou hy (Sigismund) desselven Broederen Georgh en Johan, en hare Manlijcke Erven / met 't Land Pruyssen erflijck beleenen.

en hem voor sijnen Leenheer t'erkennen: *Salom. Neugeb. Reg. Pol. in Sigism. p. 123.* Of nu wel de Pruyssensche Lands-Standen tegens deesen Voorslagh veele gewightige redenen inbraghten / soo dat de voltreckingh deeses wercks onmogelijck scheen; echter roock oock den Oorlogh tegens Polen haer seer leelijck in den neus. Derhalven bewillighden eyndlijck d'aenweesende Ordens-Ridders / d'Adel / en de Steeden / dat de gedaghte twee Vorsten / Marckgraef Georgh van Brandenburgh en Hertogh Frederick van Lignitz, de Vreede / wegens Marckgraef Albert, met den Koningh van Polen souden opreghten soo goed als se konden; 't welck oock geschiedde. Daer op begaf Marckgraef Albert sigh in eygener persoon na Cracauw. Wierd daer van den Koningh heerlijck ontfangen / en op den laetsten van Martius des jaers 1525. de Vreede op de volgende wijs getroffen.

doch daer voor werd hy, in plaets van Hooghmeester der *Duytsche Orden* Wijl de langhduerige beswaerlijcke Oorlogh tusschen de Kroon Polen en de Ridder-Broederen des Duytschen Ordens enkelijck-alleen was ontstaen / om dat 't Landschap Pruyssen niet sleghts eenen erflijcken / bestendigen Heer / maer der selver veele te gelijck had gehad / soo heeft Koningh Sigismund van Polen aen Marckgraef Albert van Brandenburgh en desselven Manlijcke Lijfs-erven / 't Land Pruyssen, nevens de groote en kleyne Steeden / Kasteelen en Dorpen / tot een eeuwigh bestendigh Leen overgegeven / en hier mee hem daedlijck gemaeckt Hertog van Pruyssen. Daer tegens beloofde en swoer Hertogh Albert den Koningh / als sijnen Leenheer / in alles getrouw te sullen sijn.

ANNO CHRISTI.

sijn. Eningeval hy/ Albert, geen Manlijcke Lijfs-Erven naliet / soo souden sijne Broederen Georgh, Casimir, en Johannes, alle Marckgraven tot Brandenburgh, of der selver Manlijcke Erfgenamen / in 't Hertoghdom Pruyssen hem volgen. Doch indien al deese / sonder reghtmatige Erfgenamen/ quamen t'overlijden/ soo sou dan/ en niet eer / Pruyssen aen de Kroon Polen t'huys vallen. De Koningh beloofde / den Hertogh en sijne Landstanden te sullen beschermen by hare Privilegien en Reghten/ voor soo verre deselve de Koninghlijke Hooghheyd niet tegens lopen. Op de Ryckstdagen en Landsvergaderingen sou de Hertogh van Pruyssen altijd de hooghste plaets en rangh naest den Koningh hebben. In Veld-Toghten sou hy den Koning leveren honderd Ruyteren/ en deselve op sijne kosten onderhouden tot op de Grensen des Hertoghdoms Pruyssen; doch indiense verder gevoerd wierden / soudense staen ter besoldingh des Koninghs. D'andere voorwaerden behoeven hier niet ingevoeghd te werden.

verheven ten Hertogh van Pruyssen

Als deese Verdraghs-Artijckelen dus schriftlijck opgesteld/ en bekraghtighd waren / 't welck geschiedde den 8. van April, wierd op den tweeden daer na volgenden dag Marckgraef Albert van Brandenburgh door Koningh Sigismund beleend met Pruyssen, en ingesteld ten eersten Hertogh. Hy reed seer praghtigh in sijn Ordens-kleed / als Hooghmeester/ tot voor den Koningh/ die op sijnen Koninghlijcken Stoel sat. Doe trad Albert van sijn Paerd: knielde voor sijne Majesteyt neer/ en wierd stracks opgebeurd. Voorts leyde hy sijn Ordens-gewaed met 't swarte Kruys af; en de Koning gaf hem een nieuw Wapen/ nevens de Titel van Hertogh in Pruyssen. By deese Beleeningh was tegenwoordigh Alberti Broeder/ Marckgraef Georgh van Brandenburg, die in sijnen en sijner beyder anderer Broederen naem / Casimir en Johan, mee aen de Vaen greep/ en alsoo te gelijck voor hem en haer de Beleeningh ontfingh/ in geval Albert Erfgenaemloos quam te sterven.

in een eeuwigh bestendigh Leen.

Hoe dit toegingh.

Albert, eerste Hertogh van Pruyssen.

Dus is Pruyssen doemaels 't Duytsche Rijck ontrocken / door ooghluyckingh des geenen/ die 't had behooren te verdeedigen; en alsoo den Roomschen Arend een stercke Slaghveder uytgeruckt. Maer 't gemeene Spreeckwoord: *Mal quæsit, mal perdit*, soo gewonnen / soo verlooren / is hier oock waeraghtigh geweest. Want in de Sweedsche Oorlogen / Anno 1625. en 1630. is 't geheele Koninghlijcke Pruyssenland, nevens 't Bisschoplijcke/ sulcks gewaer geworden/ gelijck wy hier na sullen hooren.

Dus is Pruyssen van 't Rijk afgeraekt.

Soo haest d'andere / doemaels niet in Pruyssen sijnde Duytsche Ordens-Ridderen bekend wierd / dat haer Hooghmeesterdom tot een Erflijck Hertoghdom was gemaeckt/ verkoorense stracks daer op eenen anderen Duytschen Ordens-meester / namentlijck/ Walther van Cronbergh; hebben oock Hertogh Albert by Keyser Carel en 't Kamer-gerigt aengeklaeghd. Waerom dan de Keyser op den Rijcksdagh t'Augsburgh deese saeck ter hand nam / en dit Verdragh met den Koningh van Polen voor nietigh en van geener waerde verklaerde / als streckende tot des Roomschen Rijcks nadeel en schade. Doch als Marckgraef Albert hem hier door niet liet afschricken / maer sigh bestandigh hield aen 't accoord met de Poolsche Kroon / wierd hy eyndlijck / door Vonnis des Kamer-gerigts / in den Rijcksban gedaen/ op den 14. van September Anno Christi 1532. De gemelde Walther van Cronbergh wierd d'uytvoeringh deeses Bans tegens Hertogh Albert wel aenbevoolen; en hy onderstond sigh genoegh/ op allerley wijsen hier toe sijn best te doen / gelijck oock sijnen Nasaet Walther Wolfgangh, die van Keyser Carel te Spier met seer heerlijcke Solenniteiten ten Duytschen Ordens-meester wierd aengesteld; doch dit alles onaengesien is Albert, onder de beschermingh des Koninghs van Polen, gebleven in een geruste Besittingh des Hertoghdoms Pruyssen, soo langh als hy leefde; en heeft 't selve aen sijn' Erfgenamen nagelaten / die'er noch Besitters van sijn.

Keyser Carel verklaerd dit Verdragh nietigh: eenen nieuwen Hooghmeester verkooren, en Hertogh Albert in den Ban gedaen.

Doch hy houd echter 't Nest in.

Den 5. der Maend May deses jaers 1525., even als den Boeren-oproer in Duytschland alderhevighst was aengegaen / stierf Hertogh Frederick, Keurvorst van Saxen, na dat hy sijne Landen 38. jaren langh had voorgestaen. Hem volghde sijnen Broeder Hertogh Johannes; die 't Keurvorstendom seven jaren heeft beseeten. De gemelde Keurvorst Frederick is geweest een reghtvaerdigh/ saghtmoedigh / goedertieren Heer: liefhebber van goede Konsten en Studien. Heeft oock d'Academie te Wittenbergh opgeregt en bevestigd. Daerbenevens was hy Manhaftigh/ en van een Heldengemoed. Ses jaren voor sijne dood heeft hy 't Keyserdom / hem van de Keurvorsten des Rijcks aengeboođen/ afgeslagen / en 't selve door sijne Stem/ oock aendringende Redenen / op Keyser Carel gebraght. D'oorsaeck sijns doods was / behalven die van sijnen ouderdom / de Lendensteen. Korts te vooren / te weeten / in Januarius, was overleeden Vrouw Elisabeth, Suster van Keyser Carel de V., en Gemalin van Christiernus, verdrevene Koning van Deenemarken; die haren Man in sijne Ballinghschap was gevolghd.

Dood van Keurvorst Frederick van Saxen.

Academie te Wittenbergh opgereght.

Dood van des verdrevenen Koninghs Christierni Gemalin.

In dit jaer 1525. is ook ontstaen den schaedlijcken Oproer t'Utrecht in de namaels Vereenighde Nederlanden, tusschen den Adel/ Geestlijckheyd / en gemeene Burgery. De Burgermeesteren wierden uyt de Stad gedreven: d'andere evenwel saten malkander in 't Hayr. D'uytgangh deeses Tumults was / dat de Bisschop / Paltzgraef Henrik, wijl hy geen kans sagh / om over de Burgery meer de meester te speelen / al sijn Reght en Geregtigheyd verkoght aen 't Huys Burgundien, in den persoon van Carel de V. Maer door Utrecht van een vrye Stad in Dienstbaerheyd wierd gesteld: en de Burgeren / in plaets eens Blocks / d'Opevaer ten Koning kreegen. Doch dat deese Stad in onse tijd weer/

Verandeingh in de Regeering t'Utrecht. Chyt. Chron. Sax. l. 11. & 12.

ANNO CHRISTI.

weer / en meer dan te vooren / een vrye Staet en Provintie is geworden / is yeder genoegh bekend.

Rijksdagh te Spier, wegens de Religie. 1526. Sleid. l. 6.

Anno 1526. nam de Rijcksdagh te Spier, van Keyser Carel in 't voorige jaer in Toledo uytgeschreven / sijnen aenvangh. De Duytsche Vorsten quamen in grooten getale ter genoemder Plaets. De Keyser was wel in eygener persoon niet tegenwoordigh / wijl hy sigh in Spaenje bevond: doch Aerts-hertogh Ferdinand præsideerde. Terwijl men hier van de Religie handelde / waer in Carel geene veranderingh wou gedoogen / quamen Afgesondene van Koning Lodewijk in Hongaryen, voordragende / dat de Turck, met een groote meenighte volck / op dit Gewest aentrock; ook alreeds over beyde de Rivieren de Donauw en Saw was gekoomen. Versoght derhalven in aller haest hulp. Straks daer op volghde een andere Tydingh / te weeten / dat Paus Clemens en de Venetianen sigh met Koningh Franciscus van Franckrijck (onlanghs geleeden van Madrid uyt sijne Gevancknis weer t'huys gekoomen) tegens den Keyser hadden verbonden: soo dat men versteld stond / en niet wist / wat eerst / wat best ter hand gevat sou werden.

Quade tijdingen voor den Keyser sijn d'Evangelische ten voordeel. Sleid. l. 6.

Als nu des klagens / en vertooningh van onmogelijckheyd / geen eynde kon vinden / wierd ten laetsten besloten / datmen in 't stuck der Religie onder malkander Vreede sou houden / tot op een Nationael Concilium in Duytschland. Ondertusschen sou yeder in syne Landen soodanigh handelen / als hy meende voor God en den Keyser te sullen konnen verantwoorden. Dit haddense (lieten veele sigh bedunken) wel voor / en sonder deesen Rijcksdagh geweeten. Voorts wierd vastgesteld / den Koningh van Hongaryen bystand te doen: doch met sulck een spoed gingh men hier ontrent te werck / dat de Turken al een groot deel van Hongaryen ingenoomen / en den goeden Koningh Lodewijck verslagen hadden / eermen noch reght aen de hulp daght / gelijck by de Turksche Geschiedenissen verder sal aengeweesen werden.

Houwlijk van Keyser Carel.

In 't jaer 1526. heeft Keyser Carel de V. in Spaenje getrouwd Princes Isabella (of Elisabeth), Dochter van Emanuel, Koning van Portugal; Suster van Koningh Johannes, die doemaels over Portugal regeerde. Door gelegenheyd van dit Houwlijck heeftmen na 55. jaren Aenspraeck gemaeckt op 't Koningrijck Portugal, vermits 't / volgens 't voorgeven der Castilianen, Erfgenaemloos was geworden; en derhalven Philips de II., Koningh van Spaenje, aenbestorven: die 't ook ingenoomen / en beseeten heeft: desgelijks sijn' Erfgenamen een wijl tijds na hem.

Portugal, hoe aen Spaenje gekomen.

Verbond des Paus en der Venetianen met Koning Franciscus tegens Keyser Carel.

Hier boven hebben wy yets geseght van een Verbond tusschen den Paus / de Koning van Franckrijck, en eenige Italiaensche Vorsten tegens Keyser Carel. Deese Confœderatie deed de Paus in sijnen en der Verbondenen naem den Keyser seer trotslijck aenkondigen; doch kreegh van hem sulck een antwoord / dat hy al de scheldwoorden des Paus met seer goede grond den selven weer in den boesem schoof; en deed blijcken / dat hy niets met allen op hem pastte; maer Maght genoegh had / om sijn Reght te verdeedigen tegens hem en andere. Indien 't hier over quam tot Oorlogh en Bloedvergietingh / sulcks moest de Paus en sijnen Aenhangh / niet hem / den Keyser / toegeschreven werden.

ANNO CHRISTI.

Die hier door gedwongen wierd, de Wapenen aen te neemen;

Vermits nu in 't Keyserrijck 't eene gevaer op 't andere sigh voortdeed / en dat men / wegens den Turck, in geen kleyne bekommeringh stond / schreven de Vorsten aen den Koningh van Franckrijck, en versoghten / dat hy hare Gesanten / welckese na den Keyser in Spaenje wilden afvaerdigen / een vrye Pas door sijne Landen wou geven: waer in hy geerne bewillighde. Te gelijck schreven de Paus en sijne Bondgenooten aen Keyser Carel; voerden hem veel' onbillijcke dingen te gemoet; en gaven duydlijck genoegh te verstaen / datse veel meer geneegen waren tegens hem t'Oorlogen / dan met hem een opreghte Vreede te houden. Carel moest derhalven noodwendigh de Wapenen aenvatten / en sigh tegens soo veele seer maghtige vyanden in staet van verweeringh stellen: want de Legisten hadden ook de Koningh van Engelland mee in haer Verbond ingewickeld. Dus gingh de Krijgh gintsch en herwaerts weer aen / insonderheyd in Italien; met soodanigh een Gevolgh / als wy hier na sullen hooren.

waer op den Oorlogh, insonderheyd in Italien, weer aenvingh.

Reden, waerom de saecken in Italien op de sijde der Fransoisen meest verlooren sijn gegaen. Ex Ferron. Guicciard. Sleidan. Funcc.

De Geschiedschrijvers getuygen gesamenderhand / dat de saecken in Italien op de sijde der Françoisen meerendeel sijn verlooren gegaen door de langhsaemheyd des Krijghsvolcks der Verbondene; 't welck niet ter behoorlijcker tijd in 't Veld wierd gebraght: waer tegens de Keyserschen onder den Hertogh van Bourbon al vroegh gereed waren. Deese hadden doemaels de Stad Milaen t'haren besten / en de voornaemste onder haer namen hun Herbergen in deselve. Maer als nu de Burgers sagen / dat de Krijgh in Italien opentlijck tegens den Keyser aengingh / lietense al langhsaem den Hond hinken / en weygerden de Keyserlijke Hoofdlieden 't noodwendigh onderhoud. 't Quam soo verr' / dat twee of drie der Soldaten / die sigh wat te wijd van d'andere afgesonderd hadden / door de Milaneesers wierden dood geslagen; welcke diergelijke moedwilligheden daeghlijcks begonden te plegen. Derfden ook wel begeeren / dat de twee Keyserlijcke Veld-oversten / Antonius Leva (of Leiva) en de Marquis Davalus, de Spaenjaerden uyt de Stad souden voeren. Als nu dit niet geschiedde / wierden eenige Spaensche Besoldelingen / die al te veel brabeerden / van de Burgers om 't leven gebraght. Op dat nu de Keyserschen niet te gelijck inwendigh met de Steedelingen / van buyten met den vyand te veghten moghten hebben / soo beslootense / sigh van de Stad / tot haer voordeel / te verseeckeren. Heymlijck riepense 't Voetvolck uyt de Quartieren voor de selve. En op dat d'Alarm een aenvangh moght

De Keyserlsche Hoofdlieden in Milaen krijgen oorsaeck tegens de Burgeren.

ANNO CHRISTI.

moght neemen / lietense een Burger / die haer geen genoeghsaem ontsagh en eere betoonde / openbaerlijck 't Hoofd afslaen. Haest daer na drie andere / welcke daer tegens gemord hadden.

Den *Alarm* gaet aen.

Daer op deedense sigh opentlijck voort / met een goed deel Duytsche Landsknechten in haer' Ordre; waer door den aenvangh des Oproers sigh verhief. 't Grauw nam terstond haer Geweer ter hand / en maeckte sigh meester van 't oude Slot / en de Klock-thoorn aen de Bisschoplijcke Kerck; op welke een Besettingh en Waght van Italiaensche Soldaten lagh. Doch vermits dit Volck meer met een groot geschreeuw dan met de Wapenen voght / soo wierd het ligtlijck van de Spaenjaerden en Duytschen te rugg' gedreven; oock een goed deel der hare in stucken gehouwen.

Hoe noch gestild; en om welke insighten.

De Duytschen in de Stad begonden alreeds de naeste Huysen in brand te steecken. Ooch naerderde 't Spaensche Voetvolck van buyten. De Burgers / vreesende dat alles 't onderste boven sou geworpen werden / be-

woogen de Hoofdlieden en voornaemste onder haer / datse uyt de Stad trocken / en 't gemeene Volck de Wapenen neer leydde. Doe dit gedaen was / onderwierp 't Grauw sigh aen de Hoofdlieden ter gehoorsaemheyd; welcke deese beroerte haest stilden / eer noch 't Spaensch Voetvolck in de Stad quam; wijlse genoegh voorsagen / wat dan te geschieden stond; en dat naderhand niet in hare Maght sou gestaen hebben / deese doorbreeckende Waterbloed te stuyten / en 't geweld der onbandige Soldaten in te teugelen: waer door deese seer rijcke en maghtige Stad (van welcke 't Krijghsvolck noch een lange tijd / als alles met ordre toeginghn / kon onderhouden werden) in eenen dagh sou te schande geworden sijn.

Lodi van de *Ligisten* ingenoomen.

Ondertusschen ontstond te Lodi (van de Latijnen genoemd Laus Pompeja), een andere Alarm; daer een Edelman / Ludovicus Vistarinus, een aenslagh had gemaeckt / om deese Stad aen de Venetianen over te geven / gelijckse dan oock door de geswindheyd Malatestæ Balionei, Hertogh van Urbin, Veld-overste der Verbondene / onverwagt wierd ingenoomen. Evenwel volhardden de Keyserlijcke Oversten in de Belegeringh van 't Slot te Milaen; waer in sigh bevond Franciscus Sfortia, Hertogh van Milaen, een Leenman des Rijcks / doch die sigh in 't Verbond tegens den Keyser had ingelaten. Doe hy sigh nu / wegens hongersnood / had moeten overgeven; en oock 't Keyserlijck Heyr hier en gintsch gebreck leed aen geld en voorraed; daer-en-boven dien van Fronsbergh onlanghs geleeden eenige nieuwe Regimenten Landsknechten in Italien had gevoerd; en geen kleyn gevaer voorhanden was / dat al 't volck gesamentlijck had moogen rebelleeren / soo besloten de Keyserlijke Hoofdlieden / den Paus om een Ruyterteeringh aen te spreecken; wijl hy 't doch met de Françoisen tegens Keyser Carel hield.

't Slot te *Milaen* van de Keyserlijcke veroverd.

1527. *Franck Chron. fol.* 268. *Sleid. l.*6. *p.*157.

Hier benevens wierden noch twee Steden voorgeslagen / welcke beyde 't vermoogen hadden / om geld te schieten; namentlijck / Bononien en Florencen. Doch de Hertogh van Bourbon, des Keysers Caroli Generael, en d'Abt van Fronsbergh hadden beeter lust tot Romen: gelijckse dan oock in de Maend May een Toght derwaerts aenstelden.

Toght der Keyserlijcke na de Stad

In 't begin verhief sigh een Muytery onder de Soldaten. Om deselve te stillen / bemoeyde dien van Fronsbergh sigh soo hevigh / dat hy van een Beroerdheyd aengevallen / en sieck na Ferrara gevoerd wierd. D'andere gingen echter voort / in een vastgeset voorneemen / van haren geldhonger met Geestlijck Goed te sullen versadigen.

Doese nu by S. Onuphrii Klooster / niet verr'

ANNO CHRISTI

verr' van Romen, aenquamen / vondense daer eenige Wijnen / welcke haer seer wel smaeckten. Doch 't was geen tijd / om hier langh te vertoeven. Want voor haer waren d'Ursinen, met des Paus Krijghsvolck / en de geheele Roomsche Maght. Aghter haer heenen trock de Hertogh van Urbin, met een Heyr van meer dan 25000. Mannen; meerendeel bestaende uyt oude Benden van Italianen, Venetianen, en Françoisen. Daer-en-boven waren alle nabuerige Vorsten en Steeden in openbare vyandschap tegens den Keyser / behalven alleenlijck die van Hoogh-Siena.

Romen; met een nauwkeurigh bericht, van 't geen sig voor en by de verovering deeser Stad heeft toegedragen.

Van de genoemde Plaets sond de Hertogh van Bourbon, in den naem des Keysers / een Trompetter na Romen; begeerende / datmen des Keysers Heyr een Pas door de Stad geven / en noodwendige Proviande tegens een billijcke prijs laten volgen sou. Doch over dit versoeck wierd hy bespot / en de Boode met belagchingh te rugg' geschickt. Derhalven sond Bourbon noch eenmael een Trompetter in de Stad / begeerende d'opening der Poorten sonder eenig uytstel; anders moest hy Romen bestormen; en de daer uyt volgende onheylen souden die van binnen dan niemand te verwijten hebben / als haer selven. Doe beval Rentius Ceres, Overste over de Pauslijcke Besettingh / den Afgesondenen / dat hy sigh terstond wegh packen / en niet weer koomen sou / of hy wou hem doen hangen.

Hier op hielden de Keyserlijcke Oversten Krijghsraed; en 't Besluyt wierd genomen / datmen 's anderen daeghs / vroeghmorgens / een proefstuk sou doen / ofmen de Voorstad / genoemd Burgo Nuovo, sou konnen beklimmen en inneemen. 't Voetvolck was verordonneert tot de Bestormingh. De Ruytery sou haer op de hielen volgen. 't Geen haer tot dit werck moedigh maeckte / was / datse kennis hadden van d'oneenigheyd tusschen de Duytsche Soldaten binnen Romen in dienst des Paus / en d'Italiaensche. Dus gingh dan 't Werck aen / onaengesien de Keyserschen noch grof Geschut / noch eenigh Stormtuygh by haer hadden. Met d'opgaende Son ontstond te gelijck een dicke Nevel; waer door die van de Stad niet verr' van haer sien konden. Doe begonden eerst de light-gewapende Soldaten / sonder veel gerught / de Muer te bestijgen; vervolgens die met de swaere Rustingen. 't Ammunitie-huys van de Paus wierd aldereerst verovert; waer in een groote meenighte van allerley Roers en Musquetten wierden gevonden; welcke de Keyserschen tot haren dienst gebruyckten. Een anderen hoop Duytsche Landsknechten maeckten sigh meester van de Poort / genoemd ten H. Geest. Deesen volghde de geheele meenighte; neemende noch dien selven voormiddagh 't Pauslijck Pallays en de geheele Voorstad in. 't Is seecker / dat in deese eerste Bestormingh meer dan 4000. der Italiaensche Soldaten des Paus om 't leven quamen. Van de Keyserschen wierden'er ontrent 300. gemist; meerendeel Spaenjaerden: onder welke oock was de dappere Vorst en Keyserlijcke Generael de Hertogh van Bourbon. Want als hy / om andere een goed Voorbeeld te geven / met de voorste Aenvallers op de Ladder klom / wierd hy door 't hoofd geschooten; doch sijne dood door de Keyserschen verborgen gehouden.

Romen bestormd; en de Keyserlijcke *Generael*, de Hertog van *Bourbon*, gesneuveld.

De Roomsche Voorsteedelingen hebben d'eerste woede der Soldaten seer hard moeten gevoelen; want daer wierd niemand verschoond; daer-en-boven de gantsche Bargo Nuovo binnen weynigh tijds gantsch uytgeplonderd. De Paus / door dit onverwaght onheyl ten hooghsten verschrickt / nam in aller haest met sijne Lijf waght / al de Kardinalen / de Bisschoppen / en andere groote Heeren / de vlught in 't Slot / of Kasteel S. Angeli; oock genoemd Moles Adriani; van de Nederlanders Engelen-Burgh. In deese Vlught sijn veele persoonen / insonderheyd Vrouwen en Kinderen / op d'Engelen-brugh dood-gedrongen en vertreeden geworden: soo dat deese de haest gevolghde jammeren niet hebben beleefd. Sommige / welcke de vyanden meenden t'ontwijcken / liepen haer in de handen. Twee Vaendelen Spaenjaerden deeden niet anders / als de vliedende ter neer te houwen.

Romen ingenomen.

Vlught des Paus op 't Kasteel *S. Angeli*.

Doemaels was Marckgraef Albrecht van Brandenburgh te Romen. De Roomsche Heeren versoghten hem in deesen nood / dat hy sigh wou laten gebruycken als een Middelaer / om met de Keyserschen te handelen van d'afkoopingh der Plonderingh / voor d'opbrenging van een Som gelds. De gemeldde Marckgraef liet sigh hier toe bewegen; en sloegh 't Keyserlijck Volck middelen tot een Stilstand voor; doch sy wilden hier na niet luysteren: bejegenden hem integendeel soodanigh / dat hy blijde was / met een geheele Huyd van haer te mogen geraecken.

Verschrikkelijke woede, Moordery, en Plonderingh van de Keyserische Soldaten, insonderheyd van d *Spaenjaerden*, binnen de Stad *Romen* gepleeghd.

Alles wat de Soldaten te Romen levendig in handen viel / boven de vier of vijf jaren oud sijnde / moest sigh Rantsoenneeren. Sommige wel ten tweeden / en ten derden mael. Die geen geld had / moest bloed geven. Weynige sijn'er afgekoomen sonder geplukt te sijn. In alle Straten wierd niet anders gedaen als Moorden / Roven / en geweldadigheden plegen; insonderheyd van de Spaenjaerden. Gasthuysen en Kloosteren te beroven / was Kinderspel. Twintigh-duysend Huysgeseetene sijn deeser wijs tot 't uyterste verderf gebraght / en tot Beedelaers gemaeckt. Eenige Kardinalen / Bisschoppen / rijcke Kooplieden / Monicken en Nonnen wierden niet alleen gevangen en geschat / maer oock dood geslagen; want niemand bleef hier verschoond. Registers / Schuldboecken / Brieven / Obligatien, Privilegien, en diergelijcke dingen / wierden al t'samen verscheurd / verbrand / vernietighd; tot onwaerdeerlijcke schade der Kooplieden. Heerlijcke Bibliotheecken, oude geschrevene Boecken / hebben de Ruyters van een geruckt / en de Bladeren onder de voeten

ANNO CHRISTI.

harer Paerden ter vertreedingh geworpen.

Geene Kercken, Kerck-cieraden, *Nonnen*, &c, verschoond.

Byna alle Kercken wierden beroofd van hare Misgewaden / Tapijten / Choor-rocken / Mijters / Kelcken; kortlijck / van al hare Cieraden en Kostlijckheden. De Beenderen en andere Heylighdommen nam men uyt hare Kassen; wierpse daer heenen / en tradse met voeten; soo datmen / na de geeyndighde Plonderingh / byna niet eene Kelck in de Stad vond / om daer mee de Mis te bedienen. Voor den hoogen Altaer en in 't Choor der S. Pieters Kerck wierden meer als twee-honderd Menschen dood geslagen; meerendeel Switsers van 't Guarnisoen des Paus. Veerthien dagen langh heeft dit Plonderen / Roven en Verwoesten geduerd.

Vreeslijke Martelingen, tot Geld-afparssingh.

Ontelbaer veel eerlijcke Lieden heeftmen aen de Strapacorda geworpen / en soo langh gewipt / tot datse geld gaven. Boven dit wierden van de Spaensche allerley Martelaryen bedaght / om de Menschen te pijnigen / en geld uyt te parssen. Oock gingense met de Kloostermaeghden en onmanbare Dochtertjens soo beestlijck te werck / dat het een grouwel sou sijn / 't verhael daer van te willen opstellen.

Dit Moorden, Roven, Vrouwenschenden op de grouwlijckste wijsen heeft 15. dagen lang geduerd.

Geen jammer / geen ellende kon bedaght werden / welcke d'ongeluckige Stad Romen, voortijds 't Hoofd der gantsche Weereld geweest / hier niet moest uytstaen: dienende dus andere Steeden tot een Voorbeeld en Afschouw. Vyfthien dagen langh bleef de Stad in deesen alderrampsalighsten stand; sonder Overigheyd / sonder Ordre / sonder Reght / sonder Tught. Al de Soldaten wierden rijck: daer tegens veele duysenden Burgers soodanigh verdorven / datse / nevens hare geschondene Vrouwen en Dochteren / met den Bedelkorf sijn getrocken na Ancona, Venetien, Napels, Florencen, en meer andere Plaetsen / daerse arme Ballingen bleven.

De Duyvel werd hier met hem selven oneenigh.

Doch onder deese verwarringh is de Duyvel met hem selven oneenigh geworden. De Spaenjaerden hadden door hare Spions bemerckt / in welcke Huysen de rijckste Roomsche Heeren en Kooplieden woonden. Op deselve vielense aen / en braghten onuytspreecklijcke Goederen in hare Logementen. Stellden oock Schildwaghten by deselve / terwijl de Duytschen noch in hare ordre stonden. Maer als deese dit gewaer wierden / verlietense hare Geleederen en Vanen. Bestormden der Spaenjaerden Roofnesten / om de plonderingh te plonderen. Doch vermits dese Natie sig dapper verweerde / soo bleven weersijds niet weynige dood. Eyndlijk evenwel wierden de Duytschers meester / en bequamen een groot deel van 't Silver en Goud / 't welck de Spaenjaerden door de gedaghte list haer selven hadden toege-eygend.

De *Duytschers* vallen, wegens de Buyt, de *Spaenjaerden* in 't Hayr.

Apenspel, aengeregt van de *Duytsche* Soldaten, ten hoon des Paus, der Kardinalen, Bischoppen, &c. *Hist. Fronsp.*

Onbeschrijflijck is 't / met wat voor hoon de Duytsche Besoldelingen den Paus / de Kardinalen / en de gantsche Roomsche Geestlijckheyd bespotteden; selfs oock voor 't Kasteel Engelenburgh en d'oogen van Paus Clemens: daerse D. Luther (alhoewel verr' genoegh van Romen) ten Paus verkooren. Daer na een Soldaet / genoemd Grunewald, in Pauslijck Gewaed rondom droegen. Nevens hem gingen andere Landskneghten / in de geroofde Rocken der Kardinalen / en Gewaden der Bischoppen; sittende op Muyl-Eselen. Veelerley ander Apenspel wierd van haer / ten schimp / aengesteld.

Meenigte der verslagene.

De ligchamen der verslagene bleven eenige dagen onbegraven leggen; waer door een grouwlijcke stanck wierd veroorsaeckt. Want 't getal der selve was niet minder dan thien-duysend. Men behoefde sigh derhalven niet te verwonderen / dat haest daer na de Pest hier heeft beginnen te woeden.

Begraefnis

Den Hertogh van Bourbon, die / gelijck hier

ANNO CHRISTI.

hier boven verhaeld is / in d'eerste Bestormingh der Voorstad was gesneuveld / hebben de Keyserſche ſeer ſtaetlijck begraven in S. Sixti Capel, waer in de Paus dickmael Mis pleegh te doen / en met de Kardinalen daer te verschijnen: oock wierd hier opgehangen ſijnen Degen / welcke hy had gevoerd tegens den Paus en de Stad Romen.

van Bourbon; te Romen.

Op den ſeſthienden dagh na de verovering deeſer Stad quam derwaerts een Keyſerlijk Overſte / Hugo Moncada, Vice-Roy, of Onder-Koningh / te Napels. Braght met ſigh drie-duyſend Duytſche Landsknegten / en ſeven-honderd ſoo Spaenjaerden als Italianen, nevens eenige Stucken Geſchuts. Na ſijn' aenkoomſt wierd een ordre beraemd tegens de Rooveryen en Mishandelingen; doch noch eerſt heeftmen de Huyſen van eenige groote Heeren / tot noch toe verſchoond gebleven / geplonderd. Als nu Paus Clemens de VII. een tijd langh in Engelenburgh belegerd en genoeghſaem gevangen was geweeſt / moeſt hy ſigh eyndlijck met Lijf en Goederen aen de Keyſerlijcke Majeſteyt overgeven; inſonderheyd aen den ſelven afſtaen de Steeden Parma, Placentia, Modena, Bononien, Oſtia, Voza, Caſtellana, &c. Aen 't Keyſerlijck Volck moeſt hy opbrengen viermael honderd-duyſend Kroonen. Op deeſe en meer andere Voorwaerden wierd Paus Clemens door de Keyſerlijcke Overſten in ſeeckerheyd genoomen; en is doe van Engelenburgh na 't Vaticaen, ſijn Pallays / getreeden. Desgelijcks deeden de Kardinalen / Biſchoppen / en andere Heeren / welke hem hadden gevolghd. De Pauslijcke Soldaten in Engelenburgh moeſten ſweeren / datſe noyt tegens den Keyſer ſouden dienen; en wierden daer op afgedanckt. In tegendeel leyddemen in deeſe Burght een Vaendel Duytſchers, en een Vaendel Spaenjaerden.

Seer ſwaere Voorwaerden, welcke Paus *Clemens* moeſt aengaen, eer hy uyt *Engelenburgh* mocht treeden.

Chytræi Chron. Sax.

Doe de Hertogh van Urbin berigt ontfing van den wonderlijcken voortgangh der Keyſerſche / en d'erbarmlijcke verwoeſtingh der Stad Romen, ſtond hy langh in twijffel / wat hy ſou aenvangen. Eyndlijck liet hy den Paus en Koningh van Franckrijck varen. Trad daer tegens met 7000. Mannen op des Keyſers ſijde. Sijn Heyr was veel ſtercker geweeſt / doch d'andere waren van hem afgeweecken / hem verlatende doe hy Paus en Koningh had verlaten.

Hertogh van *Urbin* laet de Paus en *Frankrijk* varen.

De Soldaten waren nu wel uyt Romen vertrocken / doch bynaniemand kon in deeſe Stad woonen / wegens de ſchaedlijcke ſtanck en vernielende Peſt. De Huyſen ſtonden leedigh; en allerweegen ſaghmen een jammerlijck Schouwſpel. Naderhand volgde onder d'overgeblevene ſulck een hongersnood en diere tijd / dat een diergelijcke by Menſchen geheugenis daer niet geweeſt was.

Grouwlijcke ſtanck der vermoordde veroorſaeckt te *Romen* een ſware Peſt.

Dit is dus 't kort begrijp van 't geen ſigh in de Maend May des jaers 1527. te Romen, tot verwonderingh van de gantſche weereld / heeft toegedragen. Die in dit alles niet bemerckt een ſonderlingh en wonderlijck oordeel van de wreeckende hand Gods / moet gewiſlijck met ſiende oogen blind ſijn.

Dit ongeval / over de Stad Romen, om harer Sonden wil / gekoomen / is haer niet ongewaerſchouwd bejegend. Want God heeft haer veelerley Teeckenen toegeſonden (na ſijne gewoonte / als een getrouwe Menſchen-vriend)/ waer uyt ſy een aenſtaende gevaer genoegh hadden konnen bemercken / en door bekeeringh voorkoomen / indienſe opmerckend geweeſt waren: doch nu bleef het voor hare ſluymerende oogen verborgen. Een arm ellendigh Man / genoemd Johannes Baptiſta van Hoogh-Siena, quam tot haer gelijck als van God geſonden. Van de Heup / of de Gordel af / tot op 't Hoofd toe was hy gantſch naeckt; van de Gordel tot de voeten aengedaen met een ſleght Kleed / en omhangen met een verſcheurde Lomp / in plaets eens Mantels. Door al de Straten der Stad Romen gingh hy / vermanende de Menſchen tot Boete. Doe nu op Witten Donderdagh voor Paeſſchen, door bevel des Paus / de bekende Bulle wierd geleeſen / klom deeſe Johan-Baptiſt op het daer by ſtaende S. Pieters Beeld / en deed van daer af een hevigh Geſpreck aen den Paus / de Kardinalen / en de geheele daer tegenwoordigh ſijnde Geeſtlijkheyd; haer betuygende / datſe ſigh tot God ſouden bekeeren / of anders ſtond haer een verſchricklijcke Straf / en d'ondergangh der Stad te verwaghten. Een diergelijcke Reden deed hy op den volgenden Saturdagh, of Paeſch-avond; met deeſe bygaende Bedreyging: Indienſe geen Boete deeden / ſoo ſoudenſe ondergaen en omkoomen / gelijck die van Sodom en Gomorrha. Eyndlijck / op 't Paeſch-feeſt, na de verrighte Paeſch-Ceremonien, klom hy weer op 't gemeldde S. Pieters Beeld / ontrent deſelve woorden gebruyckende / doch met noch meerder ernſt / en verhevener ſtem. Doe wierd hy van des Paus Kamerlingen en Trauwanten aengetaſt; in 't aengeſight geſlagen; na 't Kaſteel Engelenburg gevoerd / en daer in Gevanckmis geleght. Maer als hy oock hier niet afliet; in tegendeel hoe langer hoe ſtercker tot Boet en Bekeeringh vermaende / ſeyde hy eyndlijck met ſeer beweeghlijcke en nadrucklijcke woorden: Ick ſal niet langh uwen Gevangenen ſijn: oock ſult gy niet langh uwe Tyrannyen aen my plegen. 't Geen hy hier ſeyde wierd wel haeſt vervuld. Want korts daer na / als de Keyſerlijcke de Stad hadden ingenoomen / hebbenſe hem los gemaeckt / en weer op vrye voeten geſteld.

Dit ongeval is deeſe Stad niet overkoomen ſonder voorgaende waerſchouwingh.

Ex Mss. Dom. Fronſp. ref. J. Wolph. Lect. Memor. Cent. 16. p. 295.

Seldſame waerſchouwingh aen den Paus, de Kardinalen en Geeſtlijkheyd, door een arm ellendigh Man *Johan-Baptiſta* van *Hoog-Siena.*

Ter dier tijd wierd oock te Romen opentlijck aengeſlagen 't genoegh bekende Carmen, of Latijnſch Gedight / ſpreeckende van dit ellendigh ongeval. Den aenvangh was:

Voorſegd Gedight.

Ingeme, collachryma, luge, Saturnia tellus,
Perniciem intentant aſtra maligna tibi, &c.

't Welck in onſe Tael de volgende Sin heeft:

 Sught,

ANNO CHRISTI.

Sught, sondigh Romen, ween, en 't herte sy u bangh,
Wijl 't quaed Gesternt u dreygd een snellen ondergangh, e.s.v.

Wonderlijke Hemel,

Korts te vooren saghmen in Italien geheele Heyrlegers in de Lught tegens malkander veghten. Verbaerlijcke Stormwinden en als onnatuerlijcke Onweeren hebben geheele Steeden / Vlecken / Kasteelen / en sware / kostlijcke Gebouwen ter neer geworpen. Vier-en-twintigh T'samenkoomsten der boven-Planeeten aen den Hemel in 't Waterigh Teecken / gantsch ongewoonlijcker wijs / scheenen dit ellendigh ongeval te voorkondigen. De Goudene Knoop boven op 't Pauslijck Pallays versmolt / en viel / voor d'oogen des Paus / ter aerden neer. Meer andere diergelijcke dingen vielen voor. De Soldaten selfs / welcke sigh bevonden in 't Keyserlijck Heyr / en onder 't Bevel van Bourbon, hebben verklaerd en betuyghd / (alhoewel op der selver woorden geen seeckere staet is te maecken) / dat haer in de voorgedaghte Nevel de Godlijcke hulp voorgingh / en gelijck als met de hand haer weeg / waerse den aenval doen / en soo in de Stad koomen souden. Men houd het daer voor / dat de Paus van dit werck niet onweetende geweest is / maer heymlijck verstand met den Keyserlijcken Veld-oversten Carel de Bourbon heeft gehad; te meer / vermits hy niet uyt sijn Pallays weeck / noch sigh ter vlught begaf / voor dat hy tijdingh ontfingh van Bourbons dood. Doe bleef hy niet langer in sijn Pauslijck Hof / maer nam in ernst de wijck na Engelenburgh; *Timore* (gelijck de Geschiedschrijver seght) *pedibus alas addente*; de vrees hem vleugelen aen de voeten maeckende.

en andere Voorteeckenen.

Vermoeden, dat de Paus met *Bourbon* heymlijck verstand had gehouden.

Ferdinand Caroli Broeder, werd Koningh van *Boheemen*. *Sleid. l. 6.*

Onlanghs te vooren / te weeten / in de Maend Februarius Anno Christi 1527., was Aerts-hertogh Ferdinand van Oostenrijck, Broeder van Keyser Carel de V. (na dat sijnen Swager Koningh Lodewijck van de Turken was verslagen geworden) gekroond tot Boheemsch Koningh / op den dagh des Apostels Matthiæ. Schoon hy nu oock in 't selve jaer Hongarisch Koningh wierd / soo willen wy echter eerst van sijne Krooningh ten Koningh over dit Koninghrijck spreecken / wanneer wy tot de Hongarische Geschiedenissen sullen koomen.

Keyser *Carel* verontschuldighd sigh van 't voorgevallene te *Romen*.

Eer wy noch t'eenemael van Romen afscheyden / staet te weeten / dat de plonderingh en verwoestingh deeser Stad Keyser Carel niet aengenaem was; gelijck die dan oock geschiedde buyten sijn weeten en bevel. Heeft oock hier over / behalven aen meer andere Vorsten / geschreven aen den Koning van Engelland, en sigh op 't vlijtighste verontschuldighd. Ten teecken van treurigheyd deed hy in Spaenje afschaffen alle Vreughdespeelen / welcke alreeds verordonneert waren / wegens de geboorte van sijnen Soon Philippus.

Echter valt *Engelland* ter dier oorsaek *Frankrijck* toe. 1528. *Zenocrat. l. 1. p. 45.*

Evenwel had sijne verontschuldigingh so weynigh gewight / insonderheyd wijl de Pauslijcke aghtbaerheyd seer groot was / dat 't bedrijf te Romen den Koningh van Engelland veroorsaeckte / sigh op nieuws met de Koningh van Franckrijck tegens den Keyser te verbinden. Waer op dan oock Franciscus een groot Krijghsheyr na Italien afsond. Wat van 't selve hier verright wierd / sullen wy onder d'Italiaensche Geschiedenissen niet onverhaeld laten.

Franciscus van *Frankrijck* daegd Keyser *Carel* tot een *Duel* uyt. *Sleid. l. 6. P. Jovius.*

Vermits nu Keyser Carel by alle Vorsten sigh beklaeghde over deese nieuwe Krijghstoerustingh van Franckrijck tegens hem / vlack uyt tegens 't Verdragh en sijne belofte / waer op hy uyt sijne Gevanckenis in vryheyd was gesteld: Franciscus daer tegens sigh niet wist te verontschuldigen met Redenen / soo deed hy door een Herauld den Keyser tot een Duel, of Twee-strijd uytdagen. Echter is deese Kamp niet voortgegaen / alhoewel Keyser Carel deselve niet afsloegh.

Nederlandsche Geschiedenissen. *Seb. Frank l. 2. fol. 284. 6.*

Hier boven hebben wy eenige meldingh gedaen van d'oneenigheyd en veranderingh / t'Utrecht in de Vereenighde Nederlanden voorgevallen. In de Maend Martius des jaers 1528. fond d'onrustige Hertogh Carel van Gelder, die 't altijd met de Fransche parthy had gehouden / sijnen Oversten Marten van Rossum met eenige Vaendelen voetvolk na Holland, welcke de seer rijcke en voorname Plaets / genoemd 's Gravenhaegh, overvielen en plonderden; soo datse een aensienlijcken Buyt met haer wegh voerden. Hier door wierden de nabuerige Hollandsche Steeden soodanigh verontrust / datse de Geldersche en Over-Ysselaers, welcke altijd goed Geldersch geweest waren / met Oorlog wilden aentasten. Ten dien eynde namense Floris van Bueren tot haren Oversten aen. Deese maeckte sigh met 4000. Mannen en eenigh grof Geschut meester van den Pas, soo dat Utrecht niets met allen kon toekoomen. Daer na leydde hy Volk in 's Hertogenbosch, om de Geldersche 't Stroopen in Braband te verhinderen. Hy selfs belegerde de Geldersche Plaets Hattem aen den Yssel, geleegen tusschen Zwol en Campen. Hier stiet Georg Schenck van Tautenbergh met de Troupen uyt Friesland tot hem. Dus wierd Hattem omslooten; en / alhoewel seer sterck / binnen weynige dagen veroverd. Dit veroorsaeckte sulck een schrick onder de Geldersche, datse de Kasteelen en Huysen Alten by Deventer, Hulsestein, en selfs Elburgh verlieten. Harderwijck gaf sigh oock over; doch voor Thiel moesten de Keyserschе aftrecken / sonder yets verright te hebben.

Marten van *Rossum* plonderd *'sGravenhaegh.*

Sijne veroveringen op de *Geldersche.*

Utrecht van de Keyserlijcke ingenoomen.

Uyt Utrecht wierden / door Paltzgraef Henrick, de Geldersche (des Bisschops Aenhangers) oock verjaeghd; waer toe de verdrevene Burgermeester Gotfried Worm vlijtigh had geholpen. Van de gevangene Geldersche Amptlieden / welcke uyt de Stad niet hadden konnen vlieden / wierden'er vijfthien 't hoofd afgeslagen. Oock eenige Geestlijcke in leedere Sacken gestoocken / en dus in 't Water geworpen.

Vreede tusschen Keyser

Hier na wierd te Gorinchem, door onderhandelingh der Nabuerige / Vreede gemaeckt; onder voorwaerde / indien Hertog Carel

Carel

ANNO CHRISTI.

Carel en Hertogh Carel van Gelder.

Carel sonder Manlijcke Erfgenamen quam t'overlijden / soo sou sijn geheele Land erflijck vallen aen 't Huys Burgundien in den persoon van Keyser Carel. Hier tegens leverde de Keyser hem weer over de Steeden / welcke Graef Floris van Bueren had ingenoomen. De Bisschop stond oock aen Keyser Carel af de Weereldlijcke Gereghtsmaght / welcke hy over Utrecht had; en ontsloegh de Burgeren van haren Eed; welcke daer tegens den Keyser swoeren. Om haer in dwangh te houden / deed hy daer bouwen 't Kasteel Vreedenburgh; en stelde een nieuwe Magistraet. Bisschop Henrick, die oock de Bisdommen van Worms en Freisingen besat / begaf sigh na Over-Duytschland, met afstand van Utrecht. Waer op Keyser Carel den Kardinael van Dertusa begiftighde met de Titel van Utrechtschen Bisschop.

Utrecht koomt aen Keyser Carel.

Brunswijkschen Togt na Italien, ongeluckigh, door nijd van den Spaenschen Oversten Leiva. Sleid. l.6.

Als in dit jaer 1528. de saecken in Italien aen des Keysers sijde byy sleght stonden / wierd Hertogh Henrick van Brunswijck met twintigh Vaendelen Landsknegten en duysend Ruyters derwaerts gesonden / om Lautreck van de Belegeringh voor Napels wegh te drijven. Doch de Spaensche Overste / Antonius Leiva, die de Duytschen niet goeds en geen Eere gunde / maeckte den Hertog van Brunswijck wijs / dat hem onmogelijck sou sijn / na Napels te koomen. Ried hem derhalven / dat hy eerst Lodi sou belegeren en inneemen. Hertogh Henrick liet sigh bepraten. Trock voor Lodi, en beschoot de Stad / doch konse niet veroveren. Als 't nu dus langhsaem hier mee toegingh; 't geld aghter bleef; daer-en-boven de Pest onder 't Heyr quam / en van alles gebreck was / verliepen beyde Ruyters en Soldaten: ja sulcker wijs gingh deesen hoop te niet / dat de Brunswijcker ter nauwer nood met weynige Paerden weer t'huys quam.

Ex Guicciardin.

Keyser Carel neemd de Kamp tegens Koning Franciscus aen; doch desen kroop doe in sijne Schelpen. Sleid. l.6.

Een weynigh voorwaerts hebben wy aengeteeckend / dat Koningh Franciscus van Franckrijck Keyser Carel tot een Kamp had doen uytdagen. Deese Brief en aenbieding heeft de Keyser eerst ontfangen op den sevenden van Junius. Op den vier-en-twintighsten der selver Maend sond hy Franciscus antwoord toe: Nam de voorwaerden des Kamps aen / en liet hem door sijnen Herauld noemen de Plaets des Tweegeveghts / aen de Rivier / welcke loopt tusschen Fontarabia en Anday: als die de Koningh nu niet kon afslaen; wijl hy even ter selver plaets voor twee jaren hem (den Keyser) sigh selven en sijner twee Soonen leven had toevertrouwd / doe hy deselve tot Gijselaers instelde. En op dat'er geen langh tijd-versuym mogt sijn / soo sou yeder deel (de Keyser en Koningh) eenige Ridderlijcke persoonen tot sigh neemen / in soodanigh een handel ervaren; door welcke d'andere voorwaerden des Kamps verder souden verhandeld en besloten werden. Hier by deed Carel een Protestatie, of Betuygingh / dat / indien Franciscus binnen veertigh dagen sigh niet rondlijck verklaerde / al de schande en smaed op den selven sou blijven sitten. Doch de Koningh wou de Brief van des Heraulds handen niet aennemen; oock hem noch hooren noch sien: immers soo de Keyserische voorgaven.

ANNO CHRISTI.

Rijksdagh te Spier. 1529. Sleid. l.6. Chytr. Chron. Sax. l.12.

In dit jaer schreef de Keyser (gedaghteekend te Valladolit den eersten van Augustus) een Rijcksdagh uyt / om gehouden te werden te Spier, Anno 1529.; insonderheyd wegens de Turken-krijgh. Op deese Rijcksdagh waren / in plaets des Keysers / Præsidenten sijnen Broeder Ferdinand, en Paltzgraef Frederick, nevens eenige andere Vorsten en Bisschoppen. Vermits doemaels d'Euangelische Standen sigh door de Roomsch-Catholijke overstemd bevonden / en alle veranderingh in Religions-saecken verbooden wierd / soo protesteerden opentlijck daer tegens Keurvorst Johannes van Saxen, en Landgraef Philips van Hessen, nevens de geene die 't met haer hielden. Dit is geweest d'aenvangh des Naems Protesteerende; welcke naderhand door byna de geheele Weereld bekend is geworden; en noch t'onsen tijde meer als ooyt in aght werd genomen. Onder deese Protesteerende waren / behalven de gemelde beyde Vorsten / noch Markgraef Georgh van Brandenburgh; Hertogh Ernst en Frans van Lunenburgh, en Vorst Wolf van Anhalt. Onder de Rijcks-Steeden Straetsburgh, Neurenbergh, Ulm, Constans, Reutlingen, Windsheim, Memmingen, Lindauw, Kempten, Heylbron, Ysne, Weissenburgh, Nordlingen, en S. Gallen.

Oorsprong des Naems Protesterende.

Protesterende Vorsten en Steeden diens tijds.

Onwil onder de Switsersche Cantons, wegens de Religie. Sleid. l.6.

Ontrent deese tijd was oock geen geringe onwil ontstaen tusschen de Switsersche Cantons; vermits de Steeden Zurich en Bern de Religie hadden veranderd; en derhalven van de vijf Roomsch-Catholijke Cantons, te weeten / Ury, Schweitz, Underwalden, Lucern en Zug, smaedlijk wierden aengetast / schandlijck gelasterd. Alhoewel 't in dit jaer 1529. tot geen openbaren Oorlogh en Veldslagh quam / soo is 't echter hier na Anno 1531. geschied; gelijck wy haest t'sijner plaets sullen hooren.

Koningh Franciscus verlanghd na een Verdragh met Keyser Carel. Jovius l.36.

Vermits Koningh Franciscus van Franckrijck tot noch toe weynigh geluck in den Oorlogh tegens Keyser Carel was gewaer geworden; dat hy oock / nevens sijn Heyr / had verlooren twee sijner beste Oversten / Odet van Lautreck, en Andreas d'Oria, soo ontviel hem allenxen d'Oorloghs-lust; en hy gaf genoegsaem te kennen / dat hem niet onaengenaem sou sijn / indien een Verdragh tusschen hem en de Keyser kon werden getroffen. Daer op quamen in de Stad Camerick by een Vrouw Margaretha van Oostenrijck; Dochter van Keyser Maximiliaen d'I., Moey of Vaders-Suster van Keyser Carel de V., en Louisa van Savoyen, Moeder van Koningh Franciscus d'I.; welcke beyde / met toedoen van Everhard vander Marck, Bisschop tot Luyck, en anderer groote Heeren / een Vreede te weegh braghten. Onder meer andere voorwaerden / wierd oock vastgesteld / dat Koningh Franciscus op sigh sou nemen de betalingh der Engelsche schuld / bedragende twintigh mael honderd-duysend

Camerickische Vrede.

Kroo-

ANNO CHRISTI.

Kroonen: dan noch aen den Keyser opbrengen 20. Tonnen Gouds / en dus sijne in Gyselingh gehoudene Soonen weer bekoomen. Hier tegens sou 't Hertoghdom Burgundien aen Franckrijck blijven.

Carel treckt uyt Spaenje na Duytschland. Sleid. l. 7. Fransc. Guicciard. l. 20. P. Jovius l. 27.

De Vorsten en Standen des Rijks hadden in dit en 't vorige jaer den Keyser tot verscheydene malen toe vermaend / hy sou doch eenmael sigh uyt Spaenje begeven/en in Duytschland komen; vermits 't Rijk sijne tegenwoordigheyd ten hooghsten van noode had. Eyndlijck gaf Keyser Carel haer versoeck plaets / en nam sijnen wegh door Italien. Doe hy sigh niet verr' van Bononia bevond / trock Franciscus Sfortia, Hertogh van Milaen (die in de voorige Verbindnis met de Paus en Koningh van Franckrijck tegens den Keyser had aengespannen) hem te gemoet / en versoende sigh met deese Majesteyt. De Keyser gaf hem Milaen weer / tegens d'opbrengingh van een geweldigh-groote som gelds. Behield echter voor sigh 't Slot te Milaen, en Com.

Des Keysers Caroli in de Stad Bononien:

Den 5. van November Anno Christi 1529. deed Keyser Carel sijnen Intoght in Bononien, om daer t'ontfangen de Krooning van Paus Clemens, met wien hy sigh nu weer had versoend.

Sleid. l. 6. Lud. Guicc. l. 1. Fr. Guicc. P. Jovius.

Twintigh Kardinalen reeden hem te gemoet in hare pleghtlijckste Gewaden. Dese traden van hare Muyl-Esels af: gingen den Keyser ontrent een Booghschoot weghs tegens / en ontfingen hem met groote Eerbiedigheyd. Daer op volghden by de vierduysend Paerden uyt Bononien, op 't cierlijckst opgepronckt; echter niet te vergelijcken met die van 't Keyserlijck Gevolgh. Want voor-uyt quam sijn grof Geschut / en daer by / behalven de Constabels, duysend Pioniers, of Schans-gravers. Daer op volghden veerthien Vaendelen Duytsche Landskneghten / alle op 't beste toegerust. Voorts de groote Heeren des Keyserlijcken Hofs / onder twee heerlijcke Vanen: d'eene een gantsch goudene / met een swarten Arend: d'andere van wit Damast / met een rood Kruys. D'eerste beteekende 't Roomsche Keyserrijck; d'andere de Kerck. Vervolgens quamen aenrijden seven-honderd Curassiers, aengedaen met Goud / met Silver-laecken / en met Felp. Doe weer seshonderd Trawanten in hare seer kostlijcke Levrêy: onder welke de Keyser selfs sigh bevond/bedeckt met een Hemel van Goudlaken; sittende op een gantsch wit Spaensch Paerd / waer aen 't Tuygh van enckel Goud was.

1529.

seer praghtigen Intoght

Hy had een volkoomen Curas aen / en over 't selve een Goud-laeckensche Wapenrock. Nevens den Keyser liepen vijf-en-twintigh persoonen / als Lackeyen / van goeden Adel. Hem volghden noch drie-honderd Curassiers, in geele en swarte Fluweele of Felpe Rocken; en drie-duysend Spaensche Soldaten / verdeeld onder ses Vanen; welcke met de Keyser uyt Spaenje waren gekoomen.

om daer van Paus Clemens gekroond te werden.

Paus Clemens deed sigh den Keyser te gemoet dragen op een vergulde Stoel / tot voor S. Petronii Kerck in Bononien; daer een sonderlingh Tooneel was opgerightt; waer op beyde deese Vorsten malkander / na gewoonte / ontfingen. Onbeschrijflijck was de Triumph, Praght / en Blijdschap / welcke hier getoond wierd. Van de Keyserfche sijde heeftmen / ontrent een half uyr langh / Goud en Silver geld onder 't Volck uytgeworpen / ter waerde van drie-duysend Ducaten. De Keyser schonck aen den Paus een Sackje vol Goud / waer in seer groote Stucken waren / met d'afbeeldingh sijner Majesteyt, ter swaerte van drie-duysend Ducaten in Gewight. Doe wierd 't Canon op de Wallen en Toornen gelost. 's Naghts ontstack men Vreughde-vyeren. Naderhand hebben beyde deese Potentaten sigh dickmael by een gevon-

Sebastiaen Franck in Chron.

ANNO CHRISTI.

gebonden / en met malkander gesprooken; insonderheyd wegens de Krooningh: welcke uytgesteld wierd tot op den 22. van Februarius Anno Christi 1530. Op welcken dagh Keyser Carel door een Kardinael gesalft / en / volgens 't oude gebruyck / met d'ysere Kroon ten Lombardischen Koningh wierd gekroond.

Bygaende kort bericht,

Op den volgenden tweeden dagh / sijnde den 24. der selver Maend Februarius, de geboortedagh van Keyser Carel, geschiedde met een onuytspreecklijke Pragt de Roomsch-Keyserlijcke Krooningh met de Goudene Kroon. Onder meer andere gedenckwaerdige dingen / welcke kortheyds halven hier voorby gegaen werden / saghmen op de Plaets twee Leeuwen / en midden tusschen deselve een Arend; uyt welcker aller monden roode en witte Wijn sprongh. Daer wierd oock een geheelen Os gebraden / inwendigh gevuld met Lammeren / Hasen / Kappoenen / Veldhoenderen / en diergelijke Dieren. In 't Pallays was vrye Keucken voor yeder / en in 't openbaer. Op een andere Plaets stonden 1800. Duytsche Landsknegten en 500. Spaenjaerden in Slaghordre / rondom 't Geschut. Hier na wierd de Paus daer heenen gedragen van twaelf Mannen / op een rood-Fluweele Zetel / met goudene Knoppen. Hy had een boven maten kostlijcke Myter op 't hoofd. Sijne Lijfwaght liep nevens hem. Wierd gevolghd van twintigh Kardinalen / vieren-tsestigh Bisschoppen / en ontelbaer-veel hooge Geestlijcke; al t'samen met hare Myters en Plegt-gewaden. Doe quam de Keyser / begeleyd van honderd groote Heeren / soo Duytschers als Spaenjaerden, t'eenemael heerlijck en kostlijck opgesmuckt. Vervolgens wierd de Krooningh door de Paus verright / met soo veel Ceremonien, dat voor ons te langh sou vallen / al deselve hier te beschryven; oock willen wy den Leeser daer mee niet beswaren. 't Sou desgelijcks onnodigh sijn / te verhalen / wat voor Heeren den Keyser de Regalien, Kroon / Appel / Scepter / Swaerd / en andere dingen voordroegen. Als nu al deese Ceremonien en Pleghtlijckheden volbraght waren / wierd door den Keyserlijcken Herauld op nieuws geld uytgeworpen / ter waerde van eenige duysend Ducaten. Voorts reed Keyser Carel na S. Dominici Kerck; daer hy eenige Duytsche, Spaensche, en Italiaensche Heeren tot Ridders sloegh. Begaf sigh van daer in 't Pallays. Waer na 't grof Geschut van alle kanten wierd afgeschooten. Meenighten en meenigerley Vreughde-vyeren wierden ontstoocken. Vervolgens 't Krijghsvolck afgevoerd: Tournoyen, Ren-speelen / nevens andere Vreughd-bedryven aengesteld; en daer mee de Krooningh besloten.

...met hoe-...anigh een ...raght en ...eerlijck-...eyd

...ebast. Franck in Chron. loc. cit. Zenocar. in vit. Car. Franscisc. Guicciard. Lud. Guicciard. ... Jovius.

Deese Kro-...ing wierd ...erright.

Als nu Keyser Carel met Paus Clemens van allerley saecken had gesprooken / in welcke Redenvoeringen hy seer sterck aendrongh op een Concilium, om daer door weg te neemen de scheuringen en tweedraght in de Religie, welcke nu soo langh in Duytschland had geduerd; oock in Italien op alle dingen goede ordre gesteld / liet hy aen den Paus een gedeelte sijns Krijghsvolcks over; en begaf sigh van daer na Duytschland, voorts na Aughsburgh, daer den Rijcksdagh was aengeleght. Hy trock door der Venetianen Land; welcke hem groote Eere betoonden / en allerweegen kostvry hielden met sijn geheele Hofstoet. Dus naerderde hy Inspruck, alwaer sijne Keyserlijcke Majesteyt dessselven Broeder Ferdinand te gemoet quam. Sy bejegenden malkander op 't opene veld / en hielden daer gespreck. De gedaghtenis deeser Byeenkomst is vervat op een kopere Tafereel, en aldaer ter eeuwiger geheugenis opgereght. Hier heeft oock de Keyser / tot dies te meer gemack en bequaemheyd / sijn Gevolgh verdeeld / en op tweederley Weegen doen trecken / te weeten / na Munchen, en na Aughsburgh. Op deese lieflijcke en Broederlijcke t'samenkoomst heeft eenen deese Verssen gemaeckt.

...ertreck ...s Key-...rs uyt Italien na Duytsch-...nd.

Werd ontmoet van sijnen Broeder Ferdinand.

Gratior haud priscis poterit Concordia fingi,
Quam Ferdinando constitit & Carolo.

Verssen op deese ontmoetingh.

't Welck na den sin in onse Tael dus sou konnen luyden.

Noyt vondmen grooter Liefd', en eensgesinder Geest,
Als tusschen Ferdinand en Carel is geweest.

Doe Keyser Carel te Schwatz quam / daer de Silver-Berghwercken sijn / wierd hy van een groot getal Berghknapen seer hortswijligh ontfangen; en van de Bergh-heer vereerd met een seer dicke silvere Penningh / waerdigh seventhien-honderd guldens. Als hy de Mijnen in eygener persoon had besightighd / wierd hy van beyde de Hertogen in Bayeren, Willem en Lodewijck, welke hem tot by Kopfstein te gemoet gereeden waren / ontfangen / verwelkoomd / en na Munchen begeleyd; daer hy den 10. der Maend Junius binnen reed: van de gedaghte Vorsten boven maten staetlijck ingehaeld / en insonderheyd met 't Geschut Koninghlijck ontfangen wierd. In deesen Intoght reed Koningh Ferdinand ter reghterhand van sijnen Broeder Carel; de Kardinael Campegius, als Pauslijcken Legaet, ter lincker sijde.

Silvere Penningh van 1700. gul. aen Keyser Carel vereerd.

1530. Zenocar. L. & Fr. Guicciard.

Den 15. van Junius Anno Christi 1530., als de Keyser de Stad Aughsburgh naerderde / reeden hem al de daer sijnde Keur-en Vorsten te gemoet; traden van hare Paerden af / en gingen te voet / by de vijftigh schreeden weghs / tot hem. Keyser Carel en sijnen Broeder Koningh Ferdinand, saten desgelijks af / en gingen na de gedagte Vorsten toe. De Keyser bood eerst de Keurvorsten / daer na d'andere Vorsten / de hand. D'Aertsbisschop-Keurvorst van Mentz ontfing hem met een cierlijck Gespreck; 't welk hy door Paltzgraef Frederick beantwoordde. Daer na begavense haer alle weer te Paerd / en reeden / alhoewel in een sleghte ordre / na de Stad Aughsburgh. De Kardinael Campegius wou nevens den Keyser rijden; doch de Keurvorsten wilden 't hem niet toelaten. Sijne Majest. moest alleen / en gantsch vry

Keyser Caroli Intoght t'Aughsburgh, Sleid. l. 7. Sebast. Franck l. 2. fol. 283.

ANNO CHRISTI.

sijnen Intoght binnen de Stad doen.

en hoe daer ontfangen.

Onder de Poort wierd hy door vier voorname Raedsheeren onder een Hemel ontfangen / en tot midden in de Stad geboerd. Hier stond de Bisschop van Aughsburgh, met de gantsche Ridderschap / in Processie. Des Domheeren ontfingen sijne Majesteyt onder eenen anderen Hemel met een seer diepe Eerbiedigheyd / en begeleydden hem tot voor de Domkerck. Hy gingh in deselve; verrightte sijnen Godsdienst / en begaf sigh daer na in sijn Logement op de Paltz.

Aenvangh des Aughsburghschen Rijksdags.

Op den 16. van Junius wierd de Sacraments-dagh t'Aughsburgh seer praghtigh gevierd. De Keyser en alle Vorsten woondden den Dienst by / behalven Keurvorst Johannes van Saxen; Marckgraef Georgh van Brandenburgh; de Hertogen van Lunenburgh; de Landgraef van Hessen, en de Vorst van Anhalt, als Protesteerende. Op den volgenden 20. wierd van de Ryckxdagh een aenvangh gemaeckt. De voornaemste stucken der Beraedslagingen bestonden in de vergelijcking der Religien, en hulp tot den Turken-krijgh.

Augsburgsche Confessie overgegeven.

Dit is geweest die groote / en in de Geschiedboecken soo seer beroemde Rijcksdag; op welcken aen den Keyser wierd overgelevert d'Aughsburghsche Confessie, door eenige Rijcks-Standen / welcke deselve hadden onderteeckend. Deese Geloofs-belijdenis was ingesteld van Philippus Melanchthon, in 't affsijn Lutheri; die sigh doemaels te Coburgh, als in sijn tweede Pathmos, onthield. Den 25. van Junius wierdse den Keyser (die met een sonderlinge vlijt toehoordde) in sijn Pallays opentlijck voorgeleesen / in de tegenwoordigheyd der Keurvorsten en Standen des Rijcks.

Van Faber en Eccius weerlegt: van Melanchthon verantwoord.

Op den 3. van Augustus is desgelijks voor de Keyserlijcke Majesteyt geleesen de Weerleggingh der gedaghte Confessie, ingesteld door Johannes Faber en Eccius. Tegens deese Refutatie hebben de Godsgeleerden der Protesteerende, insonderheyd Philippus Melanchthon, een Apologie, of Verantwoording vervaerdighd / en overgelevert; doch de Keyser wouse niet aenneemen. De vier Steeden / Straetsburgh, Constans, Memmingen, en Lindauw, hadden op deselve wijs hare Confessie den Keyser laten behandigen; doch deese wierd niet geleesen. Vermits oock in de voorgemeldde Weerleggingh deese Steeden seer scharp waren aengetast / soo versoghtense een Affschrift deeser Refutatie, om sigh / soo veelse nodigh oordeelden / te mogen verantwoorden; doch noyt hebbense de begeerde Copy konnen bekomen.

Confessie der vier Steeden Straetsburgh, &c. niet geleesen.

'T Besluyt deeses Aughsburghschen Rijcksdaghs over de Religions-stucken liep seer strengh tegens de Protesteerende: namentlijck; sy souden de Mis en andere Pauslijcke Insettingen behouden. De Beelden / daerse afgeworpen waren / weer opreghten: de Geestlijcke herstellen in haren voorigen stand en waerde.

Hard Besluyt tegens de Protesteerende,

genoomen den 15. Sept.

Dit Reces en Decreet, of Affschepd en Besluyt / wierd gemaeckt op den 15. der Maend September; en de Protesteerende Bedenckinghs-tijd gegeven tot op den 15. van April des volgenden jaers 1531.

Daer na noch harder, doch d'uytvoering noch verhinderd door Mentz en Paltz.

Doch deese baden / dat haer geen geweld moght geschieden. De Keurvorst van Saxen trock den 22. van September wegh: d'andere op den 19. November daer na; met groot ongenoegen des Keysers. Doe wierd besloten: Indien de Protesteerende niet alles weer wilden stellen in den voorigen stand / datmen haer door Kryghsgeweld daer toe dwingen sou. Doch d'uytvoeringh deeses strengen Edicts is / door Tussenspraeck der beyde Keurvorsten / Albert van Brandenburgh, Aerts-bisschop van Mentz, en Paltzgraef Lodewijk, verhinderd / en verschooven geworden tot op een andere Rijcksdagh / om dan daer over volkoomentlijcker t'oordeelen.

Meer andere Standen en Steeden treeden tot de Protesteerende.

Hier door bequamen andere Vorsten / Steeden en Standen tijd / om tot de Protesteerende te treeden. Gelijck dan in 't volgende jaer hebben gedaen die van Lubeck, Lunenburg, Gottingen, Lemgauw, en meer andere. Doch wijl d'Aughsburghsche Confessions-verwanten lightlijck de reeckeningh konden maecken / dat hare Tegenparthyen niet stil souden sitten / soo quamense in de Maend December te Smalkalden by een; daer van een nauwer T'samenvoegingh en Vereenigingh wierd gehandeld; waerom sy oock naderhand de Smalkaldische wierden genoemd.

Smalkaldisch Verbond.

Tot dies te meerder verseeckeringh der Protesteerende, verbond sigh Landgraef Philips van Hessen met de Steeden Zurich, Basel, en Straetsburgh, voor de tijd van ses jaren / dat / wanneer eenigh deel van haer / om der Religie wil / geweld wierd aengedaen / d'andere 't selve te hulp souden koomen.

Keyser Carel wil sijnen Broeder Ferdinand tot Roomsch Koningh doen verkiesen. Sleid l. 7.

Ontrent 't eynd deeses jaers poogde Keyser Carel, tot bevoorderingh der Oostenrijksche parthy, het met alle maght daer toe te brengen / dat sijnen Broeder Aerts-hertogh Ferdinand, nu alreeds Koningh van Hongaryen en Boheemen, moght verkooren werden tot Roomsch Koning. Ook had hy d'Aerts-bisschop van Mentz, en 't meeste deel der andere Keurvorsten hier toe op sijne sijde gekregen: en ten sulcken eynde Keurvorst Johannes van Saxen tegens den 20. van December na Keulen beschreven ('t welck geschiedde door d'Aerts-bisschop van Mentz, als Aerts-Cancellier des Rijcks) / om daer de bestemde Keur te helpen verrighten.

Saxen, en de Protesteerende stellen sigh hier tegens als strijdig met de Guldene Bul, en de Duytsche Vryheyd.

Maer Keurvorst Johan stelde sigh met alle kraght hier tegen. Sond oock sijnen Soon Hertogh Johan-Frederick na Keulen, om daer tegens te protesteeren. Schreef daer-en-boven aen d'andere Keurvorsten / waer hare gedagten waren / alsse dus wilden handelen tegens de Guldene Bul van Keyser Carel de IV. Hy bewoogh oock de Vorsten van d'Aughsburghsche Confessie, sijne Bondgenooten / datse een scharpen Brief aen Keyser Carel lieten afgaen / hem vermanende tot sijne plight en beloften. Te gelijck betuygende / dat deese Keur was aengesien en streckte tot onderdruckingh der Duytsche Vryheyd. Veele stercke beweegh en draughredenen wierden

hier

ANNO CHRISTI.

hier toe bygebraght; doch door dit alles weynigh verright.

Keyser *Carel* dringhd echter door, met meerderheyd van Stemmen.

Want de Keyser stelde te Keulen voor oogen d'oorsaecken / waerom het noodwendig was / een Roomsch Koningh te verkiesen; namentlijck / wijl hy (Carel) veele Volckeren en Koninghrycken had te regeeren; derhalven niet altijd in Duytschland sijn kon. Daer-en-boven; vermits in 't Duytsche Ryck groote oneenigheyd en onwil was ontstaen. Wyl oock de Turk, voor wiens Magt men billijck te dughten had / seer sterck in aentoght tegens Hongaryen was. Meer andere redenen deed hy'er by; en drongh met de meeste stemmen door. Dus wierd Ferdinand (wiens Landen / Hongaryen en Boheemen, de Voormuer tegens de Turken waren) op den vijfden van Januarius Anno Christi 1531, ten Roomschen Koningh verkooren en uytgeroepen.

Saxen protesteert opentlijck daer tegens.

Als nu Hertogh Johan-Frederick, Soon des Keurvorsts van Saxen, dit werck niet vermoght te stuyten / protesteerde hy opentlijck / dat sijnen Heer Vader geensins bewillighde in deese Keur / als onreghtmatigh; maer daer tegens sigh sijn Reght voorbehield.

Ferdinand evenwel gekroond tot *Roomsch* Koningh. *Sleid. l.7.*

Dit onaengesien braecken Keyser Carel en Koningh Ferdinand, nevens d'andere Vorsten / van Keulen op / en begaven sigh na Aken, welcke Stad van over-oude tijden af verordonneert is geweest tot de Krooningh eens Roomschen Koninghs. Hier wierd dan oock Ferdinand, Koningh van Hongaryen en Boheemen, met de behoorlijcke Ceremonien en Pleghtlijckheden tot Roomsch Koningh gekroond. Stracks deed hy sijne Verkiesingh door geheel Duytschland verkondigen. Oock gebood de Keyser / dat yeder / in sijn afsijn / hem sou gehoorsamen. Voorts begaf hy sigh van Keulen op wegh na de Nederlanden.

Schaedlijcken Oproer te *Breemen*;

In dit jaer 1531. ontstond te Breemen een schaedlycken Oproer / vermits 't gemeene Volck seer hevigh tegens d'Overigheyd begon te woeden. Dit geschiedde niet wegens de Religie, maer betrof eenige gemeene Weyden en Inkoomsten / welke / volgens de voorwendingh der Burgeren / Bischop Hartwigh aen de Stad had overgegeven / om deselve in 't gemeen te genieten: doch nu eenige Private persoonen en Geestlijcke na sigh hadden getrocken / tot haer eygen voordeel. Derhalven wilden de Burgers / dat yeder der Besitters sou doen blijcken / met wat Reght hy sulcke Goederen besat. Doe dit nu geschied was / hielden die van de Gemeente sigh met sulcke Documenten, of Bewijsstucken / niet te vreeden; maer begeerden ouder Betoogen / van over twee-honderd en meerder jaren.

...n om welcke oorsaeck aengevangen.

Deese saeck wierd met soodanigh een onstuymigheyd behandeld / dat seecker Commandeur van Adel / Rudolph van Bardewisch, nevens sijnen Dienaer / ten onreght van 't Grauw wierd dood geslagen; 't welck hem beschuldighde / dat hy de Handschriften der Gift-brieven aghter hield / en aen haer niet wou overgeven.

...nbandi...

Doe nu d'oproerige de gedaghte Commandeur in de Kerck hadden om 't leven gebraght; en evenwel de gehoopte Schriftlijke Oirkonden by hem niet konden vinden / liepense met een diergelijcke onstuymigheyd op 't Raedhuys. Braecken alle Kisten en Kassen op. Plonderden 't geense vonden / en soopen dien gantschen naght / even als offe de saeck seer wel verright hadden.

ge bedrijven van 't onbesonnene Grauw.

De Raed dorfde de Belhamels deeses Tumults niet by de kop doen vatten: welcke noch daer-en-boven de Canonicken deeden aenseggen / datse van de Besittingh der strijdige Landgoederen vrywilligh souden afstaen / om eens een eynd van deese twist te maecken. De Heeren Geestlijcke deeden 't / op goedvinden des Raeds / tot op den uytdragh der saecken. Maer wijlse noch al verder op de Domheeren aensetteden; selfs dreygementen uytwierpen / met voorhoudingh van 't geen den Commandeur was bejegend / soo namense een kort beraed / en weecken al t'samen ter Stad uyt.

By welcke gelegenheyd echter de *Reformatie* te *Breemen* wierd ingevoerd.

Of nu wel deesen handel des buytensporigen Grauws den Raed / de voornaemste Burgeren en Koopluyden / gantsch qualijck behaeghde / soo wies doch 't getal der Oproerige soodanigh aen / dat d'Overigheyd geen Maght had / noch in staet was / om de Domheeren te herstellen. Vermitsse oock uyt eygener beweeging waren geweecken / soo wierd door d'aengestelde 104. Mannen de Mis en andere Pausslijcke Ceremonien in de Domkerck te Breemen gantschlijck afgeschaft. In tegendeel stelde men in deselve Predikers des H. Euangelii; waer op veellight in den aenvangh niemand gedaght had.

Echter was hier mee 't werck noch niet afgedaen.

Evenwel was hier door den opstand niet gestild; maer deselve duerde noch by de twee jaren langh; in welcke de honderd en vier Mannen de hooghste Maght in de Stad besaten; en de Raed 't nakijcken moest hebben. Als 't nu eyndlijck al te grof gingh / en de gemeene Burgers den ouden Raed veel' onbetaemlijcke dingen voorleyden / soo wou deselve sulcks niet langer lijden; maer begaf sigh ongemerckt uyt de Stad op een naby geleegen Kasteel. Van daer schrevense gantsch beweeghlijck aen de Burgery / datse doch eenmael souden in aght neemen de gemeene welstand des Vaderlands / en / tot herstellingh der gewenschte rust en vreede / sigh afscheyden van de schaedlijke Oproermakers.

Deesen Oproer eyndlijk te boven gekoomen.

Hier by deeden oock de Predikanten in yeder Parochie 't beste door Vermaningen en Bestraffingen. Waer door soo veel te weegh wierd gebraght / dat 't grootste gedeelte der Gemeente sigh beeter bedaght / en d'aengestelde honderd en vier persoonen afschafte. Waer na d'ordentlijcke Heeren des Raeds weer in de Stad wierden geroepen. Welcke korts daer na eenige der Belhamels des voorigen Oproers by de kop deeden grijpen / en hare Hoofden over de Kling springen. Doch 't meeste deel der geene die sigh meest schuldigh kendden / maeckten sigh by tijds uyt 't stof. Onder deese wierden de sulke / welke tot de vermoordingh des Commandeurs hadden geholpen / voor eeuwigh uyt de Stad gebannen

De *Reformatie* echter in stand gebleven.

ANNO CHRISTI.

gebannen. Dus nam deese Opstand een eynd; echter hield d'aengestelde Reformatie in de Religie stand; onaengesien de Domheeren ernstigh aendrongen / datmen haer weer in de Stad laten koomen / en de voorige oeffeningh der Roomsch-Catholijke Religie vergunnen sou.

Vervolgh van de twist tusschen de Pauslijke *Cantons* en de *Zurichers*. *Sleid. l.* 8.

Van de twist en onwil / wegens de Religions-veranderingh / ontstaen tusschen die van Zurich aen d'eene / en de vijf Cantons aen d'andere zijde / die nu al langh had geduerd / is hier boven op 't jaer 1529. gesproken. Of nu wel doemaels / door Tusschenspraeck van goede Nabuerен / de saeck soodanigh wierd behandeld / datse tot geen openbaren Oorlogh uytborst / soo was 't echter maer wat uytstel; en in dit jaer 1531. brack dit vyer weer uyt. Die van Lucern, Zug, Ury, Schweitz en Underwalden beklaeghden sigh niet alleen seer hevigh over de Zurichers, maer tasteden haer oock aen haer' Eere / en smadigden haer met Scheldwoorden / die t'eenemael Oneedgenootisch, en niet te verdragen waren. 't Welck dan oock d'oorsaeck was / dat niemand haer met malkander kon versoenen.

De Tusschen spraeck der andere *Eedgenooten*

De Zurichers waren dickmael voornemens / de vijf Cantons met geweld op 't lijf te vallen / en haer de voor-stoot af te winnen. Doch de Berners en andere Eed-genooten voorquamen sulcks noch. Doe namen de Zurichers een ander middel ter hand / en ontseyden in de Maend May deeses jaers 1531. de vijf Cantons, of Oorden, de vrye Inkoop en Toevoer van allerley noodwendige levensmiddelen; soo datse geene der selve haer lieten toekoomen.

kan dit quaed niet stuyten.

Als nu de vijf Cantons de Proviand-kas deser wijs gesloten was / begondense 't uytgespannene Zeyl in te binden; door aenbiedingh / van de Lasteraers te willen straffen / en den Land-vreede t'onderhouden. Doch de Zurichers stack de haer aengedane hoon al te seer in de krop / en begeerden niets toe te geven. Doe 't nu met de sluytingh der Proviande had geduerd tot in de Maend October, en de Scheydslieden niets met allen konden verrighten / greepen beyde de Parthyen de Wapenen aen. De vijf Cantons eyschten de Zurichers de Verbonds-brief af. Volghden terstond daer op met hare Maght. Trocken / onder de Vaen der Lucerners, ontrent 1200. sterck / op de Zurichers aen / en overvielen de Vrye Ampten. Die van Zurich sonden aen die van Bremgarten 1000. Mannen te hulp / en deeden in Argauw den opbod verkondigen. De Berners braghten oock drie Vaendelen dappere Mannen derwaerts heenen; doch de Hoofdlieden hadden bevel / geenen Aenval te doen; wijlse noch geduerigh hoop schepten tot een minlijck Verdragh.

't Barst uyt tot een openbaren Oorlogh; en de *Vijf Cantons*

Ondertusschen sterckten sigh de Vijf Oorden ongemeen seer; en berieden sigh / die van Zurich aen te tasten / eer de Hulpbenden der Berners, by de 5000. Mannen in getal / by haer moghten koomen. Een hoopje Zurickers lagh by Capel. Deese bemerckten den snellen aentoght der Vijf Cantons; en gaven in aller yl de hare kennis hier van. Daer op vermaenden de Zurichers haer volck tot dapperheyd; lieten hare Banier vliegen; en trocken / alhoewel vry onordentlijck / de hare by Capel te hulp. Ontseyden oock de Vijf Oorden opentlijck.

trecken op de *Zurichers* aen. *Sebast. Franck. l.* 2. *fol.* 283. *b. Chron.*

Carion.

Te Capel lagen 1200. Zurichers, onder eene Vaen / verwaghtende den grooten Zurichschen hoop. Op deese trocken de Vijf Cantons, 8000. Mannen sterck / in alle stilheyd aen; en namen 't Voordeel van een Bosch in. Daer mee nu nam de Schermutsel een aenvang. In 't begin wierden de Vijf-Cantonsche weer te rugg' gedreven: doch haest haddense sigh herstat / en vielen op nieuws toe. Buyten twijffel soudense t'eenemael in de vlught geslagen sijn geworden / indien 't Geschut der Zurichers niet te hoogh gerighte ware geweest.

Slagh tusschen beyde de *Parthyen*. 1531.

Niet boven de 3000. warense sterck. Begaben sigh echter uyt haer Voordeel / over een Moeras en Brugg' / waer aghter sy genoegh verseeckerd hadden konnen sijn; en traden dus haren veel stercker vyand vermeetelijck onder d'oogen. Als nu d'aenweesende Raedsheeren / en de Predikant Ulricus Zwinglius, 't ooghblijcklijck gevaer bemerckten / en den geenen / die de Hoofdbanier voerde / vermaenden / sigh weer te rugg' te begeven / en de vyanden niet troevelijgh te veraghten / soo gaf deese Vaendrager / Hans Schweitzer, met hooge betuyghingh tot antwoord: Hy wou met de Stadsbanier de tegenparthyen niet eene voet breed te wijcken. Derhalven moesten d'andere by hem blijven / indiense niet voor vertsaeghde Lieden wilden gehouden werden.

Der *Zurichers* al te groote vermeetenheyd en veraghtingh

Ondertusschen quam d'avond-tijd vast aen: derhalven begonden die van de vijf Cantons te vreesen / dat / indiense langer vertoefden / de Berners haer op den hals moghten koomen. Deeden ter dier oorsaeck d'Alarm slaen; en d'aenval geschiedde door de Voogd van Ury; dien d'andere Oorden volgden; en met sulck een grimmigh geweld op die van Zurich vielen (welcke deese bespringingh soo laet op den avond niet verwaght hadden) dat geen tegenstand moght helpen / maer de Zurichers een ellendige Neerlaegh leeden.

harer seer veel sterker vyanden, veroorsaeckt haer een swaere Neerlaeg.

In dit Gevecht bleef de bovengedaghte manhafte Banierdrager dood. Desgelijckx Ulricus Zwinglius, die / na de gewoonte der Switsers, als Veld-predikant mee uytgetrocken was. Naderhand hebben de vyanden 't zielloos ligchaem veele smaedheyd aengedaen / en eyndlijck verbrand. Na deese Overwinningh bleven de Vijf-Cantonsche tot aen den derden dagh op de Veghtplaets / om te sien / of 'er yemand sou koomen / die de Zurichers wou wreecken / en sigh onderstaen / d'Overwinners de Zeege weer uyt de hand te rucken.

Ulricus Zwinglius

In deese Slagh / die niet langh duerde / sijn veele voorname persoonen van Zurich om 't leven gekoomen: insonderheyd seven van de kleyne / en negenthien van de groote Raed. Hoe veel van 't andere Volck gesneuveld

en andere voorname persoonen gesneuveld.

ANNO CHRISTI.

veld is / weet men niet seecker / vermits de berighten daer van seer verschillen. Eenige / welcke d'Overwonnene ongenegen waren / hebben 't getal der Verslagene te veel gemultipliceert, en seer groot gemaeckt; daer doch dit gewis is / dat die van Zurich op 't hooghste maer 400. Mannen hadden verlooren. D'overige sijn weer in de Stad getrocken. Seven grove Stucken hadden de Vijf-Oordsche veroverd / en twee Vaendelen. De Hoofd-banier der Stad Zurich wierd behouden.

De Zurichers

Na deese Slagh en geleedene Neerlaegh braghten de Zurichers op nieuws een getal volcks by een / en trocken daer mee na Bremgarten; daer kortς te vooren die van Bern met haer Volck geleegen hadden; desgelijks de Baselaers met 500, die van Solothurn met 600., die van Mulhuysen en Biel met 300. Mannen.

lijden een noch swaerder verlies,

Voor dese Magt weken de Vijf-Oordsche: sloegen sigh neer aen een bequame plaets / en beschansten haer; meenende / d'andere te sullen verdueren / en moede te maecken. De Zurichers bonden haest verdriet in dit uytstel. Namen derhalven voor / sonder de hulp der Berners en Solothurners, by naght en Nevel in 't Leger der vyanden te vallen / en deselve daer uyt te slaen. Met groote moeyte beklommen se den Zuger-Bergh, en legerden sigh dight by den grooten hoop der Vijf-Cantonsche. Dit wierd deese aengebraght; en te gelijck / dat de Waght der Zu-

door een andere wrevelige vermeetenheyd.

richers seer sleght besteld was. Overvielen derhalven haer ontrent ten twee uyren in de naght / en sloegen haer lightlijck. Want vermits se buyten alle ordre waren / konden se niet langh stand houden / maer moesten een verwarde schaedlijcke vlught neemen. By d'aght-honderd der hare bleven dood; en daer onder een Hoofman van Zurich. Welke Stad hier weer eenige Stucken Geschut verloor / en die van Mulhuysen hare Vaen. Soo dat deese schade veel grooter was / als diese voor Capel hadden geleeden.

ANNO CHRISTI.

Na de verwoestingh haers Lands moetense Vreede maecken.

Vermits nu deesen aenval der Zurichers by naght was geschied tegens den raed en waerschouwingh der Berners en eeniger anderer Eed-genooten, soo wierd haer oock / geduerende 't Gevecht / geen hulp toegesonden. Kortlijck / d'oneenigheyd der Euangelische Steeden / en der selver verscheydene meeningen / hebben de Vijf-Oordsche, welcke sigh bestandigh en eenparigh t'samen hielden / de Zeege in de hand gespeeld. Eyndlijck / na dat de Vijf-Cantonsche 't Land der Zurichers jammerlijck beschadighd / en haer een groote schrick aengejaegd hadden / hare Zeege leelijck misbruyckende / quam 't tot Vreede; meer tot voordeel der Vijf-Oordsche, als der Zurichers.

De Vijf-Oordsche, nu hooghmoedigh, vallen op die van Bern aen, doch t'harer groote schade.

't Spreeckwoord seght: Voorspoed baerd hooghmoed / en hooghmoed geen goed doet. Dus gingh 't met de Vijf-Oordsche. Sy meenden de Berners op deselve wijs 't hoofd te sullen wasschen. Vielen daer op in derselver Land by Bruck en Koningsveld. Doch d'Argauwers, onder den Schout van Bruck, trocken haer te gemoet; sloegen'er veele dood; namen'er eenige gevangen / en dreven d'overige leelijck uyt haer Land: met aghterlatingh van veele voorname persoonen. De Winter-koude begon nu sterk aen te koomen / soo datmen noch van d'eene noch van d'andere syde langer in 't Veld kon blyven: wijl daer-en-boven de Koningh van Franckrijck en Marckgraef van Baden door

Vreede.

hare Gesanten tot een Verdragh handelden / soo wierd tusschen Bern en de Vijf Oorden een Vreede opgereght / op den 22. van November Anno Christi 1531.

De vrees voor den Turck

Met den aenvangh des jaers 1532., als de Turcksche Keyser Solyman sigh seer sterck toerustte tot een Toght tegens Hongaryen, soo

ANNO CHRISTI.

soo heeft de gemeene vrees voor 't gevaer/ 't welck 't Vaderland boven 't hoofd sweefde/ seer veel geholpen tot den Vreede in 't Rijck. Beyde de Keurvorsten/ Albertus van Mentz, en Paltzgraef Lodewijck, bemoeyden sigh seer yverigh hier mee. Quamen in eygener persoon by de Protesteerende Standen te Schweinfurt, en werckten soo veel uyt/ dat d'Euangelische, alhoewel men sigh in de Hoofd-saeck niet kon vergelijcken/ een gemeenen Vreede verkregen; wyl men hare hulp tegens de Turken van nooden had. Want daer wierd een Decreet gemaeckt/ dat men geenen Stand/ om der Religie wil/ eenigh leed of beswaernis sou mogen toevoegen; tot dat de saeck sou geoordeeld sijn door een Concilium, 't welck men hoopte/ dat haest sou gehouden werden. De Keyser deed oock de Protesteerende voordragen/ hoe gantsch sterck hy by den Paus om een Concilium had aengehouden: en schoon deselve niet veel lust daer toe toonde/ maer allerley swarigheden daer tegens voorwendde/ soo wou hy echter daer toe arbeyden/ dat het gehouden; of immers op d'een of d'andere Rijcksdagh een hulpmiddel uytgevonden wierd. Hier tegens booden de Protesteerende, doemaels bestaende in seven Vorsten en vier-en-twintigh Steeden/ hem alle gehoorsaemheyd/ en hulp tegens den Turck aen.

Gevoerd de Protesteerende een gemeene Vreede in 't Rijck, vermits men hare hulp van doen had. 1532. Sleid. l. 8.

Van de Turcksche verrightingen deeses jaers in Hongaryen en Oostenrijek; desgelijcks van 't bedrijf des Turckschen Zee-rovers Ariadeni Barbarossæ t'Algier in Africa, sullen wy hier na spreecken onder de Mahometaensche Geschiedenissen. De Hoofdsom loopt daer op uyt/ dat de Turcksche Keyser/ na dat hy in deesen maghtigen Toght niet bysonders noch gedenckwaerdighs had uytgevoerd/ maer wel eenige duysenden sijns volcks verlooren/ weer na huys trock. Vele Keurvorsten en Kryghs-oversten onder de Christenen meendden/ datmen den verschrikten en aftreckenden vyand behoorde te vervolgen; doch Keyser Carel had geen lust hier toe: verontschuldighde sigh op d'aenkoomende Winter. Danckte 't Krijghsvolck af/ en begaf sigh na Italien.

Turkschen Aftogt uyt Hongaryen.

Van uyt Mantua schreef hy aen de Vorsten des Rijcks; haer vermanende tot Vreede en Eenigheyd. Desgelijcks/ datse sijnen Broeder Ferdinand, dien hy in Duytschland had gelaten/ gehoorsaem souden sijn. Te Bononien sprack hy met den Paus/ wegens een Concilium, oock van d'onrusten/ welke in Italien door de Françoisen te verwaghten stonden. In de Maend Martius des jaers 1533. voer hy na Spaenje. Of nu wel Paus Clemens doemaels een Verbond met den Keyser had gemaeckt/ soo gaf hy echter onlanghs daer na te verstaen/ dat hy geheel wat anders meendde; vermits hy niet alleen met Koningh Franciscus van Frankrijck, des Keysers Caroli vyand/ in een Verbindnis trad; maer oock desselven Soon Henrick sijne Nicht (Nigt) Catharina de Medices ten Gemalin gaf.

Keyser Carel gaet na Spaenje.

Snooden handel van Paus Clemens tegens hem.

Van den Oproer te Breemen, en der Domheeren aftoght uyt deese Stad/ nevens 't geen daer op volghde/ hebben wy in 't voorgaende jaer meldingh gedaen. In dit jaer 1532. verhief sigh een geen minder twist te Paderborn tusschen de Burgery en Geestlijckheyd. Want vermits d'eerstgenoemde d'Euangelische Religie aennamen ter tijd als Bisschop Erick, van Geslaght een Hertogh van Brunswijck, was gestorven/ soo verkooren de Canonicken Aerts-bisschop en Keurvorst Herman van Keulen oock ten Bisschop van Paderborn; doch onder deese voorwaerde/ dat hy 't Lutherdom by haer sou verdelgen. Om dit na te koomen/ deed de nieuwe Bisschop Herman sijnen Intred te Paderborn met duysend Ruyters. Had veele groote Heeren by sigh/ en liet/ beyde de Raed en Burgery/ d'Eed aen hem afleggen. Doe dit verright was/ beval hy/ de drie Luthersche Predikanten gevangen te neemen; op een Wagen te setten/ en na Arnspergh te voeren. Doch vermits 't seer regende/ soo verlieten de bygevoeghde Soldaten de Rijdwegh/ en gingen op 't Voetpad. De Voerman/ verdwaelende/ bragt de Predikers in 't naeste Dorp by Soft, waer in doemaels juyst eenige Burgers uyt de genoemde Plaets waren. Deese kendden de Gevangene; maeckten haer met geweld los; voerddense met haer in hare Stad/ en sonden de Voerman met de leedige Wagen weer te rugg'. Dus wierden deese schuldloose Lieden wonderlijcker wijs van God gereddet; want die van Soft wilden haer geensins overleveren. De Bisschop hier over vertoornd/ deed de Burgery ongewapend by een roepen: omringhde haer met sijne Ruytery; schold haer seer hevigh; liet 16. uyt 't midden der hare gevangen neemen (alle van d'Euangelische Religie), als oproerige; en sprack/ na eenige dagen/ ter liefde van de Domheeren/ 't Vonnis uyt/ datse met 't Swaerd onthoofd souden werden. Doese nu op de Marckt waren gebraght/ wou de Scharpreghter de Sententie niet uytvoeren; maer seyde: Hy was niet aengenomen/ om onschuldige te dooden. Na deese woorden gaf hy d'Overigheyd sijn Swaerd over. Ondertusschen geschiedden sulcke stercke voorbeeden van de Burgers/ en de Vrouwen/ dat de Bisschop haer weer in Gevanckenis deed brengen: en eyndlijck de levensstraf veranderde in een Arrest en Geldboete. Dus wierden oock deese sesthien Manspersoonen niet minder wonderlijck behouden/ als de voorgedaghte drie Predikanten/ en de dood als uyt de Kaecken geruckt. Echter heeftmen voor ditmael d'oeffeningh der Euangelische Religie te Paderborn afgeschaft.

ANNO CHRISTI. Onrust te Paderborn; daer Aertsbisschop Herman van Keulen, nu oock Bisschop van Paderborn geworden, d'Euangelische Religie wil verdelgen. Wonderlijcke behoudingh van drie Predikanten, en sesthien andere persoonen.

Na dat in de Maend Martius Anno 1533. Keyser Carel (gelijck hier boven gesegt is) uyt Italien was afgevaren na Spaenje, quam een Gesant van Paus Clemens tot den Keurvorst van Saxen; hem en sijne Confessions-verwanten te kennen gevende/ des Paus en Keysers meeningh/ aengaende 't toekoomende

Paus Clemens doet de Protesteerende Sleid. l. 8.

nno Christi.

mende Concilium. De Voorslagh liep hier op uyt / dat beyde de Parthyen sigh souden verbinden / haer te sullen onderwerpen alles wat 't Concilium sou besluyten. Want anders sou 't vergeefschen arbeyd sijn / Wetten te maecken / als yeder deselve na sijn welgevallen sou mogen verwerpen.

en Concilium aengeboden, doch op conditien, die hy wist door haer onaenneemelijck te sijn.

Belangende de Plaets / daer 't Concilium sou gehouden werden / drie Steden heeftmen daer toe voorgeslagen / Placentia, Bononia, en Mantua; welcke laetste een Rijcks-Stad was. De Keurvorst van Saxen gaf deese saeck sijne Bondgenooten te kennen; die uyt den gedanen Voorslagh lightlijck konden afneemen / dat de Paus 't Opperhoofd des Concilii sou sijn / gelijck voortijds; 't welck haer ongeleegen quam / vermitsse sigh sijn oordeel niet konden onderwerpen. De Keyser had haer beloofd een vry en onsijdigh Concilium, 't welck in Duytschland sou gehouden werden. 't Selve wildense verwaghten.

Vervolgingh der Euangelische te Leipzigh. Sleid. l.9.

Hertogh Georgh van Saxen, die in de Land-deelingh Meissen was toegevallen / droegh sigh als een geswoorne vyand van D. Luther en sijne Leere; welcke hy vervolghde waer hy kon. Als hem aengeseght wierd / dat oock in sijne Stad Leipzigh sigh Luthersche Burgers onthielden / liet hy vlijtigh ondersoeck op haer doen; en tseventigh der selve wierden hem aengebraght; welcke hy al t'samen gebood / de Stad te ruymen. D. Luther vertrooste haer door een Brief; haer vermanende tot geduld / vermits doch dit Onweer niet langh sou dueren. Dit Troostschrift gaf Hertogh Georgh sulck een uytleggingh / dat D. Luther sijn' Onderdanen wou ophitsen / en in ongehoorsaemheyd hardneckigh maecken; doch hy heeft sigh dien aengaende verantwoord.

Eygentlijk bericht

Vermits in dit jaer is gemaeckt den aenvangh tot de herstellingh des Hertoghs van Wurtenbergh, door de Landgraef van Hessen, en meer andere / soo sullen wy den Leeser hier een verhael deeser Geschiedenissen geven.

hoedanigh Hertogh Ulrick van Wurtenbergh

In 't jaer Christi 1518. beoorloghde Hertogh Ulrick van Wurtenbergh eenige Rijcks-Steeden en Standen in Swaben. Hier over wierd hy by den Keyser aengeklaeghd; die hem gebood Vreede te houden; doch hy gehoorsaemde niet. Daer op deed Keyser Maximiliaen hem in den Rijcksban / en maeckte 't Swabisch Bond tegens hem op. Hertogh Ulrick voer al voort / en nam in de Stad Reutlingen, die in 't Verbond was. Doe greepen de Hoofdlieden des gemelden Swabischen Bonds Hertogh Ulrick aen: wierden hem te sterck / en sloegen hem Anno 1519. ten Lande uyt. Alsse nu geheel Wurtenbergerland hadden ingenoomen / gavense 't selve aen Keyser Carel, die 't naderhand in de deelingh sijnen Broeder Ferdinand toevoeghde. In Herfstmaend desselven jaers quam Hertog Ulrik weer in sijn Gebied / doch wierd andermael van 't Swabisch Bond wegh gejaeghd; en moest'er een lange tijd uyt blijven / te weeten / tot in 't jaer 1534.

Wijl nu in 't voorige jaer 1533. 't elfjarigh Swabisch Verbond ten eynde liep / soo onderwond Landgraef Philips, een na-bloedverwant van Hertogh Ulrik, sigh yet dapperS / tot de herstellingh van deesen sijnen Oom. Maer vermits tot d'uytvoeringh deeses wercks geld van nooden was / soo trock de Landgraef / in 't affsijn des Keysers / na den Koningh van Franckrijck, en verpandde aen den selven 't Graefschap Mompelgard voor 120000. Ducaten. Onder voorwaerde / indien Hertogh Ulrick 't selve binnen drie jaren niet sou lossen / dat het daer na Erflijck aen de Kroon Franckrijck sou blijven. Daer-en-boven gaf Koningh Franciscus hem hoop / dat hy / indien dit geld niet genoegh moght sijn / noch een andere Som wou uytschieten / en deselve veellight noyt weer eyschen.

ANNO CHRISTI. uyt sijn Land verdreven: Sleid. l.9.

Als nu de Landgraef dit werck aen deese kant klaer gemaeckt / en sigh met geld voorsien had / wierf hy / doch soo heymlijck als hy kon / met den aenvangh des jaers 1534. een goed getal Krijghslieden te Paerd en te Voet. Niemand kon te weeten koomen / wat hy had voorgenoomen / voor dat hy nu alreeds in vollen Optoght was.

naderhand 1534.

Doe schreven / beyde hy en Hertogh Ulrick van Wurtenbergh, aen Koningh Ferdinand, begeerende de herstellingh van 't Wurtenberghsche Hertoghdom. Ferdinand bood aen / de saeck gereghtlijck te doen behandelen: doch sulcks quam deese beyde Vorsten ongeleegen. Als nu de Landgraef voortvoer / rustte Koningh Ferdinand sigh tegens hem toe: die oock Paltzgraef Philips ten Veld-Oversten sijns Heyrs maeckte.

door Landgraef Philips van Hessen

Den 23. van April trock Landgraef Philips met sijn Volck beneeden Franckfurt over den Main. Had hy sigh twintigh Veld-en andere Stucken Geschut / onder welcke eenige waren / waer aen vier-en-twintigh of dertigh Paerden moesten trecken. Oock had hy Schuyten op Wagenen by sigh / om daer mee in aller haest een Schipbrugh over den Rhijn en andere Wateren te konnen slaen. Dus ten vollen wel-toegerust / nam hy sijnen wegh de Bergh-Straet op. Graef Willem van Furstenbergh had hem 6000. Landsknegten uyt der Elsas toegebraght / boven 't Volck / 't welck hy te vooren had; soo datmen nu 't Landgraeflijck Heyr over de 20000. Mannen sterck hield / waer onder 6000. wel-voorsiene Ruyters waren.

weer in sijn Hertoghdom herstelt wierd: Sebast. Franck. l. 2. fol. 294. Sleid. l.9.

't Volck van Koningh Ferdinand lagh in Wurtenbergerland onder Paltzgraef Philips, over de 12000. Koppen sterck / om haren vyand te verwaghten. Als 't Landgraeflijk Heyr by 't Steedje Lauffen, gelegen aen de Necker, 't Oostenrijckisch in 't gesigt kreegh / quam 't op den 13. van May tot een Gevecht. Eerst begonmen met 't grof Geschut te speelen; en de Landgraef blixemde soodanigh onder de vyanden / dat hy hare Slaghordre deed wanckelen. Viel daer na met de Ruyterij aen / en sloegh d'Oostenrijckische t'eenemael in de vlught. Paltzgraef Philips wierd 't Paerd onder sijn lijf dood geschooten;

met de bysonderheden.

ANNO CHRISTI.

ten; hy selfs aen 't eene been gequetst / en gevangen bekoomen. By de 400. Ferdinandische verlooren hier 't leven: en onder 't vlieden verdronnken'er noch veele in de Necker.

welcke sig ontrent dit werck

Na de bekoomene Zeege trocken beyde de Vorsten / Landgraef Philips en Hertogh Ulrick, door 't Land om; en namen 't geheele Vorstendom weer in besit: 't welck sigh niet ongeerne aen sijnen natuerlijcken Erf-heer overgaf. 't Kasteel Aschbergh, seer sterck / en op een hoogen Bergh geleegen / stelde sigh een wijl tijds te weer / doch wierd eyndlijck door geweld bedwongen. Op deselve wijs volghden de Kasteelen Aurach, Tubingen, en Hoogen-Neif, seer vaste Plaetsen / soo van natuer als door konst. Dus is Hertogh Ulrick, door de getrouwe bystand des Landgraefs van Hessen, weer in sijn Erf-Vorstendom hersteld / 't welck hy vijfthien jaren langh had moeten missen.

hebben toegedragen.

Doch vermits Landgraef Philips hier uyt geen kleyn gevaer had mogen ontstaen / soo traden eenige Vorsten / insonderheyd Hertogh Georgh van Saxen, des Landgraefs Schoonvader / in 't midden; stelden sigh tot Tusschenspreeckers by Koningh Ferdinand, en braghten 't daer toe / dat Hertogh Ulrick sijn Land sou behouden / doch onder de Titel van een Oostenrijckſch Leen. Echter is hy naderhand van deese dienstbaerheyd verlost geworden.

Wederdoperſche onruſt te Munſter. Sleid. l. 9. & 10. Seb. Franck l. 2. fol. 291. Abrah. Bucholtz. Funccius.

Van de Wederdopers is hier boven by den Boeren-krijgh eenige meldingh gedaen. Onaengesien sy doemaels aen verscheydene Plaetsen taemlijck gedempt waren / soo hebbense echter in 't jaer 1535. een nieuwe en seer gevaerlijcke onrust in 't Rijck verweckt. Dit Gespuys quam voort uyt de School en Winckel van Thomas Muntzer (van welken Verleyder wy voor deesen hebben gesprooken): was oock in Duytschland wijd en breed ingekropen; onaengesien D. Luther en andere geleerde Lieden sigh dapper tegens haer stelden; selfs oock d'Overheden nauw' agt op haer namen. Eyndlijck hebbense sigh oock te Munster, de voornaemste of Hoofd-Stad van gantsch Westphalen, ingedrongen. In S. Mauritii Kerck voor deese Stad predickte eenen / genoemd Bernhard Rotman, Anno 1532. 't Euangelium met een grooten toeloop der Burgeren en des gemeenen Volcks; welcke daer op uyt waren / datse deese Rotman geheel in de Stad moghten brengen: doch hy liet sigh door de Domheeren met een som gelds afkoopen / en trock van daer wegh. Maer gelyck hy de Burgers in hare hoop had bedroogen / soo bedroogh hy oock de Papen. Want eenige maenden daer na quam hy onvoorsiens weer te Munster; wierd van de voornaemste Burgeren aengenoomen; den Predickstoel hem ingeruymd / en eenige uyt Hessenland hem tot Amptgenooten toegevoeghd.

Bernhard Rotman predickt te Munſter.

De Domheeren wijcken uyt de Stad.

Dit verdroot de Munstersche Domheeren soodanigh / datse uyt de Stad trocken / en sigh begaven na Thelger (een Steedje / twee uyren gaens van Munster) by den Bisschop / die een Graef van Waldeck was: van waerse een vyandlijcken Brief aen die van de Stad schreven; met groote dreygementen / indiense de Kerckensaeck niet weer in den ouden stand herstelden. Te gelijck hieldense al de Weegen en Passen geslooten / soo dat de Stad niets met allen kon toegevoerd werden.

ANNO CHRISTI.

Hier op trocken de Burgers / gewapenderhand / ontrent 900. Mannen sterck / in Christnaght uyt Munster, reght op Thelger aen. Namen dit Steedeken in; en besetteden de Poorten / soo dat niemand kon ontkoomen. Den Bisschop betraptense wel niet / vermits hy de voorige dagh was vertrocken; doch de Domheeren en eenige andere Eedele wierden overrompeld; voorts gevangen genoomen. Doese nu in de Stad waren gebraght / vraeghde de Raed haer / watse nu voorneemens waren te doen; en ofse den loop des Euangeliums noch verder begeerden te verhinderen? Haer' antwoord was neen; maer datse in tegendeel die Leere noch meer wilden helpen bevoorderen. Daer op wierd een Verdragh gemaeckt / datmen in ses Kercken op d'Euangelische wijs prediken; doch in de Domkerck niets met allen veranderen sou. Dit Accoord wierd door de Landgraef van Hessen, d'Adel / 't Capittel, en de Stad met Verzeegelingh bekraghtighd.

Werden gevangen bekomen.

Verdragh, met deselve opgeright.

Na deese verrightingh quam te Munster een Snijder uyt Holland, genoemd Jan van Leyden, een yverigh Wederdoper; die / met noch een of twee sijner Medgesellen / Knipperdollingh en Krechtingh, de Wederdoop heymlijck leerde en invoerde. Heymlijck / segg' ick / wijlse by naght haren Godsdienst pleeghden. Als sulcks echter openbaer wierd / dreefmen haer uyt de Stad. Sy gingen wel d'eene Poort uyt / doch quamen d'andere weer in; seggende: Sy hadden bevel van de Hemelsche Vader / datse blijven moesten. Ja / sy braghten oock de Prediker Bernhard Rotman op hare sijde.

Jan van Leyden en Knipperdollingh komen te Munſter. Sleid. l. 10.

Of nu wel d'andere Predikanten deese Dwaelgeesten behoorlijck weerstonden / en de Burgers voor der selver verkeerde gevoelens waerschouwden / soo bequamen echter de Wederdopers sulck een stercken aenhang / datse hare Tegenparthyen ter Stad uytdreven / en alles na haren moedwil verwaerdden. De geene / welcke haer niet wilden toevallen / beroofdense van hare Goederen. Braecken 't Ammunitie en Raedhuys op. Deeden groot geweld aen de sulcke / die sigh met haer niet wilden vergesellen: welcke / om sigh tegens haer' onbillijckheyd te verweeren / een welbewaerde Plaets der Stad innamen; met de Wederdopers schermutseerden / en veele der hare gevangen kreegen. Derhalven riepen Rotman en Knipperdollingh die van haren Aenhangh uyt de nabuerige Plaetsen binnen Munster: welke Stad met soodanigh een Volck gantsch vervuld wierd. Waerom dan oock de rijcke Burgers sigh daer niet langer vertrouwen konden / maer wegh trocken.

Ellendigen ſtaet der Stad Munſter, door deese rasende Dwaelgeesten. Funccii Chron. Bucholtz. Oſiander.

Doe gingh de verwarringh te Munster eerst

Plonderia.

ANNO CHRISTI.

...gen en ...wreedhe...den der Wederdo...peren.

eerst reght aen. De Wederdopers verkooren een nieuwe Raed / en Knipperdollingh wierd Burgermeester gemaeckt. Hier na verbranddense S. Mauritz Kerck buyten de Stad / met al de na-by-geleegene Huysen. Plonderden de Binnen-kercken: verwoestten 't Dom-Stight. Dreven hare tegenpartheyen / jongh en oud / oock de swangere en varende Vrouwen / ter poorten uyt. Deese nu vielen in handen des Bisschops / en wierden van hem getracteert als vyanden.

...Maecken ...alle Goe...deren ge...meen.

Vervolgens maeckten de Wederdopersche Propheten alle Goederen gemeen. Alle Goud en Silver / soo wel der daer binnen sijnde / als der vreemdelingen en afweesende / moest in een bysonder Huys gebraght / en daer wegh geleght werden. Al de Boecken / welcke in de Stad wierden gevonden / verbranddense; behalven alleenlijck de Bybels, onder voorwendingh / dat God sulcks bevoolen had.

Knipperdollingh Burgermeester en Beul gemaeckt. Seb. Frank.

Onder meer andere onguere Narrenpotsen deeser Wederdopersche Propheeten heeft men oock gesien / dat de gedagte Snijder Jan van Leyden aen Knipperdollingh, korts te vooren ten Burgermeester gemaeckt / 't Gerights-Swaerd overgaf / en hem ten Beul stelde; onder voorgevingh / dat het de Hemelsche Vader dus had bevoolen. Knipperdollingh sloegh deese Eer niet af / maer namse met dancksegging aen. Hy selfs / Jan van Leyden, wierp sigh ten Koningh op. Verordonneerde aght-en-twintigh Apostelen, onder welcke hy de Bisdommen en Heerschappyen in Duytschland uytdeelde. Vermits sijn Wijf / de Koningin / yets van sijne geheymen had geopenbaerd / sloegh hy haer met eygener handen 't hoofd af.

Munster van de Bisschop belegerd;

Geduerende deese en noch veel grooter onsinnigheden der Wederdopers wierd de Stad Munster door de Bisschop belegerd; doch hy was veel te swack / om deselve door geweld te veroveren. Riep derhalven de Rhijnsche Kreytz te hulp; waer op hem dan oock van deselve wierden toegestaen 300. Ruyters en 3000. Mannen te voet / onder Graef Ulrick van Oberstein, voor de tijd van ses maenden.

...en eyndlijck verovert.

In de Maend Februarius Anno 1535. was al de Voorraed in de Stad verteerd. 't Gemeene volck quam in soodanigh een nood / datse Honden en Katten / Muysen en Ratten aten. Derhalven / als de Beleegeringh nu ontrent vijfthien maenden had geduerd / eenige uyt de Stad gingen / welcke den Bisschop en Graef van Oberstein een wegh aenweesen / hoese binnen Munster souden konnen geraken. Dus quamen de Soldaten by nagt op 't alderstilste door een kleyn Poortje in: braecken / na een stercke tegenstand / de groote Poort op; lieten hare Medgesellen met hoopen binnen / en dus wierd de Stad gewonnen. Doe d'oproerige Rotman sagh / dat 'er voor hem geen kans van ontvlieden / gantsch geen Pardon te verwaghten was / liep hy onder 't Krijghsvolck / en liet sigh dood slaen. De Snijder-Koningh / Jan van Leyden, gelijck oock de twee vermaerde Booswighten Knipperdollingh en Krechtingh, wierden levendigh gevangen: voor 't Raedhuys met gloeyende Tangen geneepen: daer na met Dolcken doorstoocken / en hare Beenderen in yseren Kevien aen een Thoorn opgehangen. Dit is geweest 't eynd des Wederdoperschen Koningrycks te Munster.

Der Wederdoperen Koningh Jan van Leyden; voor's Knipperdollingh, en Krechtingh, hoe gestraft.

Muleasses, Koningh van Thunis, een Tyran, verdreven, door Barbarossa. Joh. Carion. in Chron. & Phil. Melan. ex Arnold. Ferron. l. 8. p. 176. in Francisc. I. Joh. Till. in Chron. S. Franck l. 2. f. 245.

In de Maend April Anno 1535. deed Keyser Carel een maghtige Toght na Africa tegens de Stad Thunis. Of wel deese verrightingh meer tot de Spaensche als Duytsche Geschiedenissen schijnd te behooren / soo sullen wy echter 't verhael daer van hier een plaets geven. Muleasses, Soon van Mahometh, Koningh van Thunis in Barbaryen, droegh sigh boven maten wreed en Tyrannisch. Deed veel' onschuldige Menschen om 't leven brengen. Schond Vrouwen en Dochteren. Kortlijck / hy maeckte 't soodanigh / dat d'Onderdanen van hem afvielen. Deese gelegenheyd heeft de befaemde Turcksche Zeerover Ariadenus Barbarossa, of Ænobarbus, waergenoomen. Met sijne Vloot / bestaende uyt tnegentigh Zeylen / had hy de Landen des Koninghs van Spaenje veel quaeds gedaen; want hy doorstroopte / en hield seer onveylig de geheele Middellandsche Zee. Na dat hy sigh meester had gemaeckt van de Steeden Fezza en Algier, greep hy oock den Koningh Muleasses aen; nam de Stad Thunis in / en dreef de Tyran uyt 't Land wegh. Muleasses sogt toevlught by Keyser Carel in Spaenje; en bewoog hem (te lighter / wijl hy doch voorneemens was / des gemelden Zeerovers moedwil te breecken) daer toe / dat hy besloot / een Toght na Africa tegens den gemeenen vyand te doen.

Des Keysers Caroli Toght na Africa, t'sijner hulp.

Als nu alles hier toe ten besten was veraerdighd / voer de Keyser af van Barcellona (een seer rijcke Zee-Stad / geleegen in Catalonien) met ruym honderd Scheepen en Galeyen / voorsien met een goed getal uytgeleesene Soldaten. Met een bequame Wind quam hy t'Utica, ontrent veertigh-duysend schreeden van Goleta. Hier braghten de voor uytgesondene Jaght-Scheepen tijdingh, van de groote Maght des vyands / en datmen den selven weynigh afbreuck sou konnen doen. Evenwel deed de Keyser twee geweldige Thoornen aen de Zee / d'eene een Italiaensche mijl van d'andere geleegen / beschieten: oock wierdense veroverd. Hier op belegerde hy de Vestingh Goleta. Liet Batteryen daer voor opwerpen; en den 24. van Junius begon 't Geschut met alle maght daer op te speelen. De Turken en Mooren deeden eenige uytvallen; van welcke in eene der selve 50. dood bleven; van de Spaenjaerden 8.; nevens der selver Hoofdman Hieronimo Totavilla.

Goleta belegerd.

Stormenderhand veroverd.

De Belegeringh en 't schieten duerdde tot op den 14. van Julius. Doe wierd / by een groote Wind-stilte / met 't Geschut soo hevigh aengehouden / dat eenige Thoornen / en de Muer des Slots ter neer vielen. De Besettingh ontviel hier door vry veel van ha-

ANNO CHRISTI. 1535.

re moed; maer echter wildense 't noch niet opgeven. Derhalven deed Keyser Carel 's namiddaghs ontrent ten twee uyren de Bestormingh met alle geweld aenvangen. D'Africanen verweerden sigh sulcker wijs/ dat veele der Keyserscher om 't leven geraeckten. Echter lietense niet af/ voor datse eyndlijck de Vestingh hadden veroverd. Sy bequamen oock een goed getal van Ariadeni Scheepen en Galeyen/ wel-toegerust/ en op 't beste voorsien met grof Geschut. In deese Vestingh was een treflijcke Voorraed van Levensmiddelen/ Bogen/ Pijlen en andere Wapenen: daer-en-boven meer dan vijftigh Stucken Geschut. De Keyser leydde vijf-honderd Duytsche Landskneghten in deese Plaets/ tot Besettingh/ en verseeckeringh der selve.

Thunis aen den Keyser overgegeven op een seer seldsame wijs,

Van Goleta gingh de Keyserlijcke Maght op Thunis aen: uyt welcke Stad Barbarossa met al sijn Volck de vlught had genoomen na 't naeste Geberght. Sijn voorneemen was/ 's anderen daeghs al de Schatten en Goederen daer uyt te halen; daer na de geheele Stad en 't Kasteel in den brand te steecken. Doe de gebangene Christenen, welcke hier van allerley Natien by de twintigh-duysend in getal waren/ deesen grouwlijcken Aenslagh vernamen/ vreesdense/ datse al t'samen jammerlijck souden moeten verbranden: en 't sou oock gewislijck geschied sijn/ indien 't God niet soodanigh had geschickt/ dat eenige sigh van hare Keetenen en Boeyen los werckten; welcke daer na al d'andere vry maeckten.

sonder daer voor 't Swaerd eens uyt te trecken.

Doe nu de Tyran 's morgens quam/ om de Schatten en Kleynodien af te halen/ stelden de Christenen sigh te weer; en slooten hem de Poort voor den neus; soo dat hy met bespottingh weer moest aftrecken. Daer na staeckense over de Muer een witte Vaen uyt/ ten teecken/ datse sigh wilden overgeven. Dus quam 't Keyserlijck Heyr in de Stad Thunis, sonder eens den Deegen daer voor uytgetrocken te hebben; t'harer groote blijdschap. Hier op herstelde Keyser Carel de gedaghte Muleasses weer in sijn Koninghrijck; doch als sijnen Leenman; en onder seeckere Voorwaerden; welcker eene was/ dat hy een jaerlijcksche Tribuit aen Spaenje sou opbrengen/ en 't Christen Geloof in de Stad Thunis laten prediken. Na deese zeeghrijcke verrightingh is Keyser Carel met sijn Heyr/ alhoewel niet sonder groote moeyte/ weer in Spaenje aengekoomen.

ANNO CHRISTI.

Muleasses hersteld; en Carel weer na Spaenje gevaren.

De Protesteerende in Duytschland, vermitsse den Landvreede niet seer vertrouwen konden/ of dersden/ hielden tegens 't eynd des jaers 1535. weer een Byeenkoomst in de Stad Schmalkalden; en 't Verbond/ 't welkse voortijds hier gemaeckt hadden/ wierd noch voor thien jaren verlenghd. Oock heeftmen alle van d'Aughsburghsche Confessie, die in dit Verbond wilden treeden/ in 't selve aengenoomen. Tot deese Schmalkaldische Versamelingh der Protesteerende had Koningh Franciscus van Franckrijck afgevaerdighd sijnen Gesant Guillelmus Bellajus; die een langh en breed Geswier maeckte; doch sijnen gantschen Voordragh bestond in enckele woorden/ volgens gewoonte. Want de Koningh voer ondertusschen met 't branden en martelen der Euangelische geduerigh voort in sijn Koninghrijck/ niet minder als voorheenen. Met den Koningh van Engelland, na dat hy des Paus Maght in sijn Rijck had afgeschaft/ quamense veel naerder in 't werck; en 't ontbrack niet aen hoop/ dat hy sigh in haer Verbond sou begeven: gelijck haest hier na gedaen hebben Hertogh Ulrick van Wurtenbergh; Barnim en Philips, beyde Hertogen in Pomeren; Georgh en Joachim, Vorsten tot Anhalt; nevens de Steeden Aughsburgh, Franckfurt, Kempten,

Verlengingh van 't Verbond der Protesteerende te Schmalkalden. 1535. *Sleid. l.9. Chyt. Chr. Sax. l.14.*

Gesanten van *Franckrijck* en *Engelland* by haer. *A. Ferron. l.8.*

ANNO CHRISTI.

pten, Hamburgh, en Hanover.

1536. Staet van Duytschland.

D'aenvangh des jaers 1536. is voor de Duytsche Natie taemlijck vreedsaem geweest: doch buyten deselve in d'aengrensende Koninghrijcken sijn dies te meer onrusten ontstaen; gelijck wy by yeder der selve sullen aenwysen.

De Paus schrijft een Concilium te Mantua uyt. Sleid. l.10

Op den 2. der Maend Junius schreef Paus Paulus de III. een Algemeen Concilium uyt; 't welck sijnen aenvangh sou neemen op den 23. dagh van May in de Stad Mantua. Hier toe beriep hy niet alleen de Bisschoppen en Prælaten des gantschen weerelds/ maer oock de Keyser/ de Koningen en Vorsten der Christenheyd, welcke/ Amptshalven/ daer by behoorden te sijn. Deese Beroepings-brief was van de Paus en ses-en-twintigh Kardinalen onderteeckend.

Dagh der Protesteerende te Schmalkalden; en der selver klaghten tegens 't uytgeschrevene Concilium. Sleid. l.10. Chytr.Chr. Sax.l.15.

Geduerende dit jaer hield Keyser Carel, wegens den Oorlogh met Franckrijck, sigh meest op in Italien. Was eerst te Romen, daer hy met den Paus handelde van 't Concilium. Scheepte over na Provencen; daer hy niet veel geluck had/ en met sleghte verrightingh weer te rugg' na Genua voer. Tot 't voorgedaghte Concilium waren oock Hertogh-Keurvorst Johan-Frederick van Saxen en sijne Bondgenooten beroepen geworden. Ter deeser oorsaeck quamense in Februarius Anno 1537. te Schmalkalden by een. By haer liet sigh vinden D. Matthias Heldius, des Keysers Vice-Cancellier: tegens wien sigh de Keurvorst/ in sijnen en sijner Meedestanderen naem/ beklaeghde over 't onbillijck Proces, 't welck aen de Kamer te Spier tegens haer wierd gevoerd: desgelijks wegens 't Concilium; 't welck niet/ volgens gedane belofte/ was aengesteld in Duytschland, maer te Mantua in Italien; een Plaets/ daer de Protesteerende Vorsten en der selver Theologanten niet vry noch verseeckerd konden sijn; derhalven oock weynigh lust hadden/ om daer te verschijnen.

Antwoord van D.Heldius, uyt naem des Keysers.

D. Heldius antwoordde/ van wegen de Keyser/ dat die van de Kamer nochmael sou verbooden werden/ sigh de Religions-saken aen te neemen; of yets daer ontrent te doen. Maer oock moest men eygentlijck weeten en onderscheyden/ watmen door Religions-saken verstond. Belangende 't Concilium, vermits 't selve nu alreeds was uytgeschreven/ soo moestense sigh daer aen onderwerpen; op datse niet moghten schijnen onrust te soecken. Eyndlijck versoght de Keyserlijcke Gesant hulp tegens de Turken, en den Koningh van Franckrijck. Doch de Protesteerende bleven/ aengaende 't Concilium, by haer' eerste meeningh. Ondertusschen was niet nodigh geweest/ deese swarigheyd in te werpen/ vermits de Paus selfs soo seer onbestandigh was: die sijn Concilium van de Maend May verschoof tot in November; van November weer tot in May des volgenden jaers: en in plaets van Mantua de Stad Vicenza bestemdde/ geleegen in 't Venetiaensch Gebied: waer tegens de Venetianen protesteerden. Dit alles diende tot uytstel van de saeck.

Onbestendigheyd des Paus aengaende sijn Concilium.

ANNO CHRISTI.

Des Paus ydele schijn van een Reformatie te willen aenstellen. Sleid. l.11. & 12.

Op dat evenwel de veelvoudigh-klagende eenige genoeghdoeningh moght geschieden door de Paus/ soo geliet hy sigh/ als of hy 't Roomsche Hof en de gantsche Stad wou Reformeeren. Maeckte reghtschapene geleerde Lieden tot Kardinalen; als/ Contarenus, Polus, Bellajus, Fregosus, Sadoletus, Alexander, en Bembus. Beval oock sommige uyt haer/ datse/ met hulp van andere geleerde Lieden/ souden aenteeckenen de gebreecken/ welcke in de Kerck waren ingekroopen; en dan aen hem overleveren. Doch naderhand heeftmen van deese Reformatie niets met allen meer gehoord.

't Verbond der Protesteerende versterckt. 1538. Sleid.l.11. & 12.

In de Maend Martius des jaers 1538. hielden de Protesteerende Vorsten en Standen weer een byeenkoomst in de Stad Brunswijck; daer Koningh Christiaen van Deenemarken in haer Verbond wierd aengenoomen; echter niet als Koningh van Deenemarken, maer als Hertogh in Holstein. Desgelijcks wierd in 't gedaghte Bond ingelaten Marckgraef Johan van Brandenburg, Broeder van Keurvorst Joachim. Doch doemaels droegen de Vorsten noch bedencken/ om daer in op te neemen Hertogh Albrecht van Pruyssen, wijl hy in den Keyserlijcken Rijcksban stond. Evenwel beloofdense hem alle goedwilligheyd en vriendschap.

Roomsch-Catholijck Verbond tegens dat der Protesteerende. Chytr. Chron. l.15.

Tegens dit Verbond wierd/ door aenstellingh van de voorgemeldde D. Heldius, een Catholijck Tegenverbond te Neurenbergh opgereght/ waer in sigh tot een t'samenverbindnis inlieten Hertogh Georgh van Saxen, Marckgraef in Meissen; Hertog Willem van Bayeren; Erick en Henrick, Hertogen van Brunswijck; nevens meer andere Vorsten en Standen. Hertogh Henrik van Brunswijck wierd genoemd ten Oversten deses Verbonds; en Keurvorst Johan-Frederik van Saxen gelijck als tegens-gesteld.

Keurvorst Johan-Frederick van Saxen lost het verpandde Burghgraefschap van Maegdenburgh. Chytr. Chron. l.15.

In dit jaer 1538. heeft de stracks-gemelde Hertogh Johan-Frederick van Saxen Keurvorst 't Burghgraefschap Maeghdenburgh, nevens de Stad Gomeren, welcke sijne Voorvaderen aen de Stad Maeghdenburgh hadden verpand voor twee-en-twintigh duysend guldens/ weer gelost/ tegens d'opbrengingh der gedaghte Som/ na dat men in 't voorleedene jaer eenige maenden langh over deese saeck had gehandeld. Hier op heeft hy sigh beginnen te schrijven Burghgraef van Maeghdenburgh: welcke Titel onder de Keurvorsten van Saxen aldereerst had gevoerd Rudolphus Primus, Soon van Albertus Secundus, welcken was de Soon van Agnes, Dochter van Keyser Rudolph van Habsburgh; en van sijnen Heer Grootvader 't Burghgraefschap van Maeghdenburgh ontfingh. Aerts-bisschop Albrecht van Mentz en Maeghdenburgh meendde wel/ deese lossingh te sullen verhinderen: braght oock dienshalven een Bevel van de Keyser te weegh: doch de nabuerige Brandenburgsche en Hessische Vorsten menghden sigh in deese saeck/ en maeckten/ dat de Keurvorst met sijn reghtmatigh voorneemen doordrongh.

Carel van

Van de handelingh tusschen Keyser Carel

ANNO CHRISTI.

Egmond, Hertogh van Gelder, de laetste, gestorven, Sleid. l. 12.

en Carel van Egmond, Hertogh van Gelder, hebben wy hier boven gesprooken; en te gelijck / hoe de Geldersman verseeckering deed / dat / wanneer hy geen Lyfs-erfgenamen naliet / den Keyser na sijne dood sijne Landen souden toevallen. Hy nu was de gantsche tijd sijns levens een vriend der François, een gesworne vyand van 't Huys Burgundien geweest. Kon derhalven van sijn hert niet verwerven / dat Keyser Carel sijnen Erfgenaem sou sijn. Doe hy nu byna dertigh jaren langh tegens de Burgundische Vorsten Oorlogh gevoerd / en een hoogen ouderdom bereyckt had / wou hy by Testament den Koningh van Franckrijck tot sijnen Erf-volger instellen; doch sijne Landstanden en Onderdanen wilden 't geenssins gedoogen. Doe maeckte hy / tegens 't eerste Verdragh met Keyser Carel, Hertogh Willem van Cleef en Gulick tot sijnen Erfgenaem. Stierf oock in dit jaer. Deese Erfmakingh heeft naderhand Hertogh Willem byna al sijne Landen gekost / gelijck hier na t'sijner plaets sal volgen.

na veele Oorlogen tegens 't Huys Burgundien.

Verschil tusschen de Stad Neurenbergh

In dit jaer ontstond oock twist te Neurenbergh, daer de Raed voornam / de Vestingh in hare Stad te vergrooten / en te versterken met een Muer / binnen welckemen noch een goed deel des Berghs wou insluyten. Doch Marckgraef Georgh van Brandenburgh, die oock Burghgraef te Neurenberg was / deed haer indrangh / en onderstond sigh / den Bouw te verhinderen; onder voorwendingh / dat de Burghgraven voortijds deese Vestingh hadden beseeten. Dit ontkendden de Neurenbergers niet / doch bewesen / datse van des Marckgraefs Vooronderen reghtmatiger wijs hadden gekoght al de Gereghtigheyd / welckese op deese Vestingh en in hare Stad hadden gehad: ook nu van de Keyser bewilligingh tot deesen bouw hadden bekoomen. De Brandenburgsche, Saxische en Hessische Vorsten stelden sigh tusschen beyde; stilden Marckgraef Georgh, en braghten 't daer toe / dat hy sig te vreeden hield. Waer op 't Krijghsvolck weer sijds afgedanckt / en de Bouw der Neurenbergers voortgeset wierd.

en Marckgraef Georgh van Brandenburgh. Sleid. l. 12. Chytr. in Chron. l. 15.

Byeenkoomst van Paus Paulus, Keyser Carel, en Koningh Franciscus van Frankrijck.

In dit selve jaer 1538. is voorgevallen een maghtige en gedenckwaerdige Conjunctie; niet aen den Hemel onder de Starren en Planeeten, maer op der aerden onder de groote Vorsten. Want te Nice, of Nizza, een Stad onder 't Gebied van Savoyen, geleegen aen de Middellandsche Zee, quamen by malkander Paus Paulus de III., Keyser Carel de V., en Koningh Franciscus d'I. van Franckrijck. De Keyser quam met een Scheepsvloot uyt Spaenje derwaerts: de Koningh van Franckrijck nam de Reys over land. Seer hevigh bemoeyde sigh Paus Paulus, om een versoeningh tusschen beyde deese hooge Potentaten uyt te wercken: en sijnen arbeyd was niet t'eenemael te vergeefs. Want alhoewel men sigh in de Hoofdsaeck gantschlijck niet kon vergelijcken / soo wierd echter een Wapenschorssing voor de tijd van thien jaren opgereght. Ook gaf Keyser Carel sijn' onechte Dochter Vrouwlijn Margaretha ten Houwlijck aen Octavius Farnesius, Hertogh van Parma en Placencen, Soon van Petrus Aloisius, des Paus Pauli Soon. Dus was deesen Octavius Farnesius des Keysers Caroli Schoonsoon / des Paus Pauli Soons-Soon. Te Nizza hebben beyde de groote Vorsten / Keyser Carel en Koningh Franciscus, malkander niet willen aenspreecken / hoe seer oock de Paus het daer toe pooghde te brengen. Doch na eenige dagen / als Paus Paulus vertrocken was / quam de Keyser 't Scheep t'Aiguesmortes, een Stad in Provencen, daer de groote Vloed Rhodanus, of de Rhosne, in de Zee loopt / welcke Plaets van d'oude wierd genoemd Fossa Marii, of de Graght van Marius. De Keyser was op wegh / om na Spaenje te varen. Maer doe hy nu met sijne Vloot dight by de genoemde Stad was gekoomen / bevond sigh daer Annas de Montmorancy, Connestabel van Frankrijck, door sijnen Koningh afgevaerdighd. Deese Heer bad Keyser Carel, dat hy doch in de Haven wou loopen / vermits de Koningh ten langhsten binnen twee uyren tijds by sijne Majesteyt sou sijn / om hem in sijne Galey te besoecken. Dus begaf sigh de Keyser in de Haven van Aiguesmortes.

Een thienjarige Stilstand gemaeckt; sonder dat Carel en Franciscus malkander hier wilden spreeken.

Seldsaem waegstuck van Franciscus, sigh begevende in 't Schip van Carel: 1538.

en van Keyser Carel, Sleid. l. 12.

Na twee uyren quam Koningh Franciscus daer aen; by sigh hebbende Hertogh Antonius van Lotharingen, met desselven Broeder de Kardinael. De Keyser gingh hem tot aen den Intred des Schips te gemoet / en ontfingh hem. De Hoflijckheden en Vreughdeblijcken / welcke hier ontrent getoond wierden / waren onbeschrijflijck. Alsse een uyr langh vriendlijck met malkander hadden gesprooken / vertrock de Koningh van daer.

sigh begevende aen 't Land, en soo

's Anderen daeghs trad de Keyser / met de voornaemste der by hem sijnde Heeren / aen Land: daer hy van de Koningh / de Koningin / en des Koninghs beyde Soonen met de hooghste eerbiedigheyd wierd ontfangen; na 't Kasteel gevoerd / en daer te gast gehouden. Oock liet hy door sijne Suster de Koningin sigh beweegen / om dien naght in 't Slot t'Aiguesmortes te blijven: van waer de Koningh hem de volgende dagh weer na sijne Galey begeleydde. Hier wierd een dronk gedaen / en dus nam de Keyser vriendlijk sijn afscheyd.

in de hand van Franciscus.

Als dit in Franckrijck rughtbaer was geworden / maeckte men daer Vreughdevyeren / en men hield Processien met dancksegingen / van d'eene Kerck na d'andere / gelijck gebruycklijck is in een algemeene blijdschap. Dit alles geschiedde in de Maend Julius Anno 1538.

Dagh der Protesteerende t'Ysenach.

Na dien tijd hielden de Protesteerende weer een byeenkoomst t'Ysenach, wegens de Waerschouwingh / haer toegekoomen van den Turken-krijgh. Op deselve wierden in 't Verbond aengenoomen de Steeden Swabisch-Hal en Heylbron.

Roomsch-Catholijck

Hier boven hebben wy gewagh gemaeckt van een Tegenverbond; by 't welcke de Bi-

schop-

ANNO CHRISTI.

schoppen en andere Roomsch-Catholijcke Vorsten sigh in toerustingh stelden tegens de Protesteerende. D'Overste deeses Verbonds was / nevens den Hertogh van Bayeren, Hertogh Henrick van Brunswijck; die allerweegen sigh bemoeyde / het daer toe te brengen / dat het tot een Oorlogh met d'Euangelische moght uytbarsten.

Tegen-Verbond.

In dit jaer 1538. wierden der Ligisten (dus noemdemen de Roomsch-Catholijcke Verbondene) aenslagen openbaer. Want de Landgraef van Hessen vattede de Secretarius des Hertoghs van Brunswijck: opende de Brieven / welcke hy by sigh had: doorlas sijn' Instructie, schriftlijck ingesteld; en ontdeckte dus de gantsche verborgentheyd.

...laren heymlijcken Aenslagh

Als nu Landgraef Philips deeser wijs was bekend geworden de gewigtigheyd des voorgenoomenen Aenslaghs / en insonderheyd had uytgevorscht d'Oorloghs-gedaghten der beyde Hertogen van Brunswijck en Bayeren, schreef hy eerst aen Koningh Ferdinand (want Keyser Carel was doemaels in Spaenje), en beklaeghde sigh over de Tegenparthyen. Daer na verwittighde hy al sijne Bondgenooten van dit geheym: welcke deese Waerschouwingh sigh wisten ten nut te doen dienen; en diens te liever verstonden tot een nieuwe Byeenkoomst / welcke aengeleght was te Franckfurt aen den Mayn.

...werd geluckigh ontdeckt.

Op deese Vergaderingh / welcke wierd gehouden in Februarius Anno 1539., is in de naem des Keysers met de Protesteerende een Stilstand gemaeckt voor de tijd van vijfthien maenden. Ondertusschen souden alle Processen aen 't Kamer-gerigt te Spier tegens haer / desgelijcks 't Vonnis tegens de Stad Minden, gestaeckt werden. Doch onder voorwaerde / dat noch de Roomsch-Catholijke, noch de Protesteerende, geduerende dien tijd / yemand meer in haer Verbond souden aenneemen. Dat de Geestlijke souden gelaten werden by de Renten en Inkoomsten / welckese doe noch genooten. Ondertusschen souden beydersijds Godsgeleerden / nevens eenige verstandige en vreedsame Politiquen, by een komen; en sigh bemoeyen / de saecken tot een vriendlijcke vergelijckingh te brengen. Van de Krijghstoerustingen souden beyde de Parthyen afstaen; maer hare Wapenen wenden tegens d'Erf-vyand / den Turck.

Besluyt op den dag te Frankfurt, in de saeck der Protesteerende en Ligisten.

1539.

Hoe hevigh Hertogh Georgh van Saxen, dien Leipzigh en Meissenland behoorde / D. Luther en desselven Leere haette / en vervolgde / is nu al eenige malen aengeweesen. Sijnen Heer Broeder Hertogh Henrick daer tegens was d'Euangelische Religie diens te meer toegedaen / en paste niets daer op / dat sijnen Broeder Georgh hem ter dier oorsaeck seer vyandig was. Hertogh Georg had / onder meer andere overledene / twee Soonen / welche wel tot hare manbare jaren gekoomen waren; doch beyde voor haren Vader stierven / sonder Erfgenamen aghter te laten.

Hertogh Georgh van Saxen een vyand der Luthersche Leere.

Vermits hy nu niet anders kon / moest hy sijnen Broeder Hertogh Henrick, nevens desselven twee Soonen / Mauritius en Augustus, tot sijn' Erfgenamen instellen; 't welck hy echter deed onder dit bedingh / datse in de Religie niets souden veranderen. Of indiense daer tegens wilden Reformeeren, soo souden Keyser Carel en sijnen Broeder Ferdinand 't Land in hare handen neemen / en behouden / ter tijd toe / dat deese voorwaerde wierd verbuld. Aen deese Conditie wilden Hertogh Henrick en sijne Soonen sig geensins laten binden; waer door dan deese saeck een wijl tijds onafgedaen bleef hangen.

Sijnen Broeder

Henrick een getrouw vriend der selve, derhalven van Georg seer gehaet.

Ondertusschen stierf Hertogh Georgh op den 17. van April des jaers 1539.; en sijnen Broeder Henrick volghde hem in de Besittingh van al sijne Landen; die / vermits hy de gedaghte Voorwaerde noyt aengenomen / altijd weersproocken had / terstond / en soo yverigh in Meissen begon te reformeeren, dat (daer op 't Paesch-feest te Leipzigh noch was gepredickt op de Roomsch-Catholijcke wijs) in de volgende Pinxterdagen D. Luther en andere Euangelische Leeraren daer op den Predickstoel stonden.

Erft echter sijne Landen; en reformeert terstond. 1539. Chytr. in Chron.

Korts te vooren was oock overleeden Hertogh Johan van Cleef, Gulick, en Bergh. Synen Soon Willem, een Jongelingh van 22. jaren / erfde van hem deese en noch meer andere Landen. Heeft oock over deselve seer langh geregeerd. Naderhand vreeder van hem.

Dood van Hertogh Johan van Gulick, Cleef en Bergh.

Desgelijcks heeft ontrent deese tijd / te weeten / op May-dagh / in Spaenje de weereld verlaten Vrouw Isabella, geboorne Koningin van Portugal, Gemalin van Keyser Carel de V. De Koningh van Franckrijck, kennis van hare dood bekoomen hebbende / deed / volgens der Roomschgesinden gewoonte / te Parijs Zielmissen / en een Lijckbeganghnis aenstellen.

Van Isabella, Gemalin van Keyser Carel.

Vermits d'aengestelde Vreedehandel te Neurenbergh te niet was geloopen; de Keyser oock te kennen gaf / dat hy tot diergelijke saecken niet veel lust had / soo quamen de Protesteerende Standen in November deeses jaers 1539. t'Arnstad in Thuringen by een; en beraedslaeghden onder malkander / wat haer best te doen stond / in geval van noodwendige Tegenweer.

Beraedslagingen der Protesteerende

Desgelijcks / hoemen den Koningh van Franckrijck sou mogen beweegen / om afstand te doen van de strenge Vervolgingh der Euangelische in sijne Landen; immers deselve te versagten. Maer vermits men op deese Vergaderingh tot geen volkomen Besluyt kon geraecken / soo wierd een andere aengesteld / om gehouden te werden te Schmalkalden, in Martius des jaers 1540. Voorts wierd de Stad Riga in 't Verbond aengenoomen.

t'Arnstad in Thuringen.

In 't meergedaghte jaer 1539. ontstond een gevaerlijcken Oproer te Gent in Vlaenderen, welck Landschap eene der voornaemste Nederlandsche Provintien is. 't Was by de Gentenaers niet yets nieuws / sigh geweldadigh tegens haer' Overigheyd op te stellen en te rebelleeren. Langh te vooren hadden-se

Genteenaers, van ouds gewoon te rebelleeren, Sleid. l. 12.

ANNO CHRISTI.

se Hertogh Carel de Strijdbare, en sijnen Vader Hertogh Philips, beyde Hertogen van Burgundien, en Graven van Vlaenderen, desgelijcks door haer Graef Lodewijck, veel te doen gemaeckt.

Vangen een nieuwen en seer schaedlijken Oproer aen. 1539.

Doemaels was / in des Keysers plaets / Regente, of Stadhoudster / in de Nederlanden, sijne Suster Vrouw Maria; welke / op een haer toegesonden Bevel / een seekere Geldsom op de Landen uytsloegh. Hier tegens stelden sigh die van Gent gewapenderhand; en 't quam soo verr' / dat eenige uyt de Magistraet, als Keyserlijcke Amptlieden / in deesen opstand gewond en gedood wierden. Hier by lieten 't de Gentenaers niet blijven: maer sonden heymlijck na Franciscus, Koningh van Franckrijck; diense hare Stad / en een goed deel des Lands Vlaenderen aenbooden. Doch deese Majesteyt weygerde d'aenneemingh / als sijnde een verraderlijck bedrijf. In tegendeel berigtte hy den Keyser van dit alles; waer over de Gentenaers in d'uyterste nood geraeckten.

Keyser *Carel* treckt na de *Nederlanden*, uyt *Spaenje* door *Frankrijk*:

Om dit vyer der Rebellie onder d'asch te dempen / nam Keyser Carel sijne Reys uyt Spaenje na de Nederlanden dies t'eerder ter hand. En na dat hy van de Fransche Koningh Vrygeleyde tot een verseeckerde Pas door sijn Land had bekoomen / begaf hy sigh met weynigh volck op wegh. Doe hy in November aen de Grensen van Franckrijck quam / wierd hy opgewaght van des Koninghs beyde Soonen / Franciscus en Carolus; welcke / nevens de Connestabel, en een groot gedeelte des Adels / hem ontfingen / en vervolgens door veele Fransche Steeden vergeselschapten. Te Loches in Berry reed Koningh Franciscus selfs hem te gemoet. Gesamentlijck namense dus haren weg door Orleans na Parijs; binnen welcke Stad de Keyser inreed op den 1. van Januarius Anno 1540. tusschen beyde de Soonen des Koninghs. Hier wierd hy Koninghlijck ontfangen en getracteert. Niets heeftmen agtergelaten van 't geen dienen kon tot een heerlijck onthael en verlustigingh van soodanigh een Potentaet. Keyser Carel bleef te Parijs tot op den sevenden dagh / wanneer hy voorts na de Nederlanden trock. De Koningh in eygener persoon reed met hem tot aen Amiens in Picardyen: maer beyde de Soonen des Koninghs begeleydden hem tot aen Valencijn in Heenegouw. Op deese Reys heeft de Koningh aen den Keyser ontdeckt de verradery der Gentenaers; vermits hy in een sterke hoop stond / dat Carel hem 't Hertoghdom Milaen sou inruymen; alhoewel de sack een gantsch anderen uytgangh nam / gelijck naderhand bevonden wierd / en gehoord sal werden.

daer hy seer heerlijck van Koningh *Franciscus* ontfangen en onthaeld wierd. 1540.

Koomd te *Gent*, en straft deese Stad, onaengesien deselve sijne Geboorteplaets was, boven ma-

Doe de Keyser te Gent was gekoomen / nam hy voor / de gepleeghde Rebellie en daedlijckheden op 't scharpste te straffen; onaengesien deese Stad sijne Geboorteplaets was. Oock deed hy ondersoeck doen op d'aenvangers deeses oproers; deselve grijpen / en 't hoofd afslaen. De Stad beroofde hy van al hare Privilegien en Vryheden. Maeckte de Burgery weerloos; en dwongh haer / op hare kosten een Citadel, of Kasteel / in hare Stad te moeten bouwen. Besettede 't selve met een geweldigh Guarnisoen; en leydde haer deeser wijs sulck een Toom in den mond / datse naderhand sig des Rebelleerens niet soo lightlijck meer lieten gelusten. Men hield het daer voor / dat Keyser Carel hier heeft willen wreecken / niet alleen den hoon die hem selfs / maer oock te gelijck die sijne Voorvaderen aengedaen was. Want deese Stad was / van den aenvangh harer bouwingh af tot heden toe / noyt soo hard gehandeld / soo scharp getugtighd geweest / als doemaels.

ANNO CHRISTI. ten scharp. *Chytr. in Chron. l.* 15.

Hier op volghde de Dagh / of Byeenkoomst / te Hagenauw, Anno 1540., welcken Koningh Ferdinand, nevens eenige Geestlijcke en Weereldlijcke Keur-en Vorsten / in eygener persoon / d'andere door hare Gesanten bywoondden. Daer verscheenen oock de Theologanten van beyde de parthyen in een taemlijck-groot getal. Hier wierd genoegh gedisputeert, getwist / gesproken gehouden; doch sonder vrught en vergelijkingh. Dit duerde soo langh / tot dat'er tijdingh quam van de dood Johannis Waywodæ, Koningh van Hongaryen. Doe liet Koningh Ferdinand sigh meer geleegen sijn aen de Successie in 't genoemde Koninghrijck / als aen den twist der Godsgeleerden. Brak derhalven op / en sneldde sigh na Oostenrijk. Van sijne verdere verrightingen sullen wy spreecken onder de Hongarische en Turcksche Geschiedenissen.

Dagh te *Hagenauw* om te sien, of men een Vergelijkingh in de *Religie* sou konnen treffen: doch afgebroocken. *Sleid. l.* 13. *Chytr. Chron. l.* 15.

Door 't vertreck deeses Koninghs wierden al d'aengevangene Handelingen den bodem ingeslagen / en een andere byeenkoomst aengesteld te Worms; daer in 't volgende jaer D. Philippus Melanchthon en Johannes Eccius met malkander gesprek hielden over eenige strijdige Religions-Artijkelen. Doch dit Colloquium wierd afgeschaft door bevel des Keysers / en verschoven tot op den Rijcksdagh te Regensburgh, doemaels alreeds uytgeschreven.

Byeenkoomst te *Worms*, desgelijcks opgeschort. 1540.

Ten besluyt van dit jaer 1540. willen wy noch eenige meldingh doen van de Neder-Saxische Geschiedenissen. De Stad Breemen had in hare Nabuerschap eenen ouden vyand / Heer Balthasar van Esentz; die 't altijd met Hertogh Carel van Gelder tegens den Keyser had gehouden; oock van 't Kamer-Gerigt te Spier in den Rijcksban was verklaerd. Tot deese gelegenheyd / om haren vyand te konnen vervolgen / quam die van Breemen noch een andere ter hand; te weeten / dat Vrouw Maria van Jeveren, welcke door de gedaghte Balthasar van Esentz veelerley onbillijckheden waren toegevoegd / de Stad Breemen aensoght om bystand en bescherminngh. De Breemers namen sigh harer met ernst aen. Sonden thien Vaendelen Voetvolck in Friesland tegens dien van Esentz: door welcke hy in sijn Slot belegerd / en soodanigh beanghstighd wierd / dat hy na eenige dagen door droefheyd en sieckte overleed.

Oorlogh in *Neder-Saxen*, *Chytræi Chron. l.* 15.

Na

ANNO CHRISTI.

Na de dood van Balthasar van Esentz was sijnen naesten Erfgenaem de Soon sijner Suster / Graef Johan van Rietbergh, een Vasal des Landgraefs van Hessen: die dershalven sigh sijner soo verr' aennam / dat hy voor hem voorspraeck deed by den Raed te Breemen: oock de saeck soo verr' bragt / dat de Heerlijckheden Esentz, Witmund, en Stedesdorf van de Raed te Breemen in Leen souden gegeven werden aen den gemeldden Graef van Rietbergh en sijn' Erfgenamen. Daer tegens sou hy die van Breemen erkennen voor Eygendoms-en sijne Leen-heeren: bijftigh-duysend Goud-guldens voor de Krijgs-onkosten betalen / en dan noch eenige andere Voorwaerden vervullen. Dus wierd deesen Strijd doemaels bygeleght; doch niet sonder tegenspraeck van Vrouw Anna, Weduw van Enno, Graef van Oost-Friesland, en harer Soonen.

en Oost-Friesland: wegens Balthasar van Esentz.

Hoe bygeleght, na Esentz dood.

Bericht

VErmits wy nu gekoomen sijn tot op 't eynd des jaers 1540., soo moeten wy hier den *Leeser* eenigh berigt geven van d'ordre, welcke wy in 't *Sevende Boeck* deser onser *Kronijck* gehouden hebben, en noch houden sullen.

aen de Leesers,

In de voorige *Boecken* hebben wy sulcker wijs gehandeld, dat wy al de Geschiedenissen, welcke sigh onder eenen Keyser, 't sy te *Romen*, of in *Griecken*, of eyndlijck in *Duytschland*, van den aenvangh sijner Regeeringh tot op 't eynd desselven, hebben toegedragen, en voor eerst sijn' eygene verrightingen, ordentlijck na malkander hebben verhaeld: daer na ons gekeerd tot de buytenlandsche *Historien* en voorvallen, in andere Koninghrijcken en *Provintien* buyten 't Keyserrijck; en van deselve desgelijcks behoorlijcke meldingh gedaen.

aengaende d'orde, in de voorige Boecken gehouden;

Maer vermits de Regeeringh van Keyser *Carel* de V. sigh seer wijd, namentlijck, tot in 't jaer 1558. uytstreckt, en seer rijck van allerley Geschiedenissen is, welke soo droohvoets niet konnen overgegaen werden: doch oock des *Leesers* geheugenis beswaerlijck sou vallen, de kennis-gevingh der *Turckſche*, *Fransche* en anderer Uytlandsche *Historien*, die met de nu beschrevene *Duytsch*-Keyserlijcke t'samen loopen, of daer mee als ingewickeld sijn, te willen uytstellen tot op 't eynd der Regeering *Caroli*, en alsoo noch 17. gantsche jaren; waer by dan oock de beschrijvingh der Uytlandsche Gevallen te wijdlopigh, de saecken te verdrietlijck op een gehoopt souden sijn: soo hebben wy niet ongeraedsaem geaght, voor ditmael in de Keyserlijcke *Historien* een afbreekingh te maken; de buytenlandsche hier in te voegen, en tot op 't jaer 1540. te vervolgen: in voornemen, van daer na in des Keysers *Caroli* Geschiedenissen, en de daer op gevolgde vreemde Gevallen, weer voort te varen gelijck tot noch toe. Hier van hebben wy den *Leeser* willen waerschouwen. Vermits nu de *Hongarische* en *Turkſche* Handelingen de *Duytsche* aldernaest sijn, soo maecken wy van deese billijck onsen aenvangh.

en die van nu af aen gehouden sal werden.

ANNO CHRISTI.

IN 't voorgaende Boeck onser Historische Kronijck hebben wy verhaeld (kortss voor 't eynd des selven) / hoe Bajazeth, diens Naems de tweede / Soon van Mahometh de II., Turckſch Keyser / na dat hy 31. jaren langh geregeerd; ondertusschen veel strijd / wederwaerdigheyd en verdriet van sijn eygene Soonen geleeden had / eyndlijck / op bestel van sijnen Soon Selym, door een Jode, des ouden Keysers Lijf-Artz / met vergif om 't leven wierd gebraght. Waer op dan deese Selym sijns Vaders Throon beklom / tot groote blijdschap der Janitzaren; en tot in 't negende jaer heeft geregeerd.

Hongarische en Turckſche Geschiedenissen.

Soo haest Selym in de Heerschappy was getreeden / en sigh daer in bevestigt bevond / liet hy sijnen gestorvenen Vader op 't praghtighste begraven / en toonde een groote droefheyd / om sijne Vadermoord daer onder te verbergen. Daer na floegh hy sijne handen aen d'Ottomannische Schatten; deelde groote Vereeringen aen de Janitzaren uyt; verbeeterde oock de Besoldingh der Ruytery en des Voetvolcks.

Selym, de Vadermoorder, Turckſch Keyser. 1512.

Doe vervolghde hy sijner Broederen Kinderen / waer hy deselve kon vinden / en deedse om 't leven brengen. Den Mustapha Bassa, door wiens hulp en listigheyd hy tot 't Keyserdom was bevoorderd / liet hy onthoofden / en 't ligchaem voor de Honden werpen; wijl hy Acomaths Soonen sou gewaerschouwd hebben; soo dat twee der selve sijne woede waren ontkoomen. Sijnen Broeder Corcuth had sigh op de vlught begeven; doch wierd betrapt / en met de Pees van een Flitsboogh verworghd.

Sijne woede tegens sijne Broeders, en der selver Kinderen. 1513. 1514.

D'oudste Broeder Acomathes, of Achmeth, ontweeck na Alepo in Syrien. Versoght hulp van den Persiaenschen Koningh Ismael Sophi, en verkreeghse oock. Trock daer mee de Kryghs-troupen van Selym onder d'oogen: deed een Veldslagh met deselve; doch leed de Neerlaegh; wierd gevangen / en verworghd / gelijck sijnen Broeder Corcuth door hem was geschied. Eenen van Achmeths Soonen / genoemd Aladinus, begaf sigh in aller yl na den Egyptischen Sultan t' Alexandria; doch kreegh hier de Koorts / en stierf. Eenen anderen / genoemd Amurath, vlood na den Persiaenschen Sofi, en bleef eenige jaren by den selven.

Chron. Phil Melancht. & Peucers. 5.

Twee der laetstgedaghte vlieden na Egypten en Persien.

Als nu Selym vernam / dat sijne twee Neven / welcke hy dood wou hebben / in Egypten en Persien veyligheyd hadden gevonden / nam hy voor / sigh hier over aen beyde de gedaghte Vorsten te wreecken. Ten dien eynde maeckte hy Vreede met Ladislaus, Koningh van Hongaryen; en bevestighde de Wapen-

Selym beoorloght ter dier oorsaeck den Persiaen.

ANNO CHRISTI.

Wapenschorssingh / welcke sijnen Vader Bajazeth met de Venetianen had opgereght; op dat hy dus al sijne Maght tegens de Persianen moght gebruycken. Soodanigh snelde hy / om sijn besluyt uyt te voeren / dat hy met tweemael honderd-duysend Mannen te Paerd en te Voet aen de Grensen van Persien quam / eer Ismael Sofi daer op voordaght was. Met dit seer geweldige Heyr trock Selym over de Rivier Euphrates, en quam tot aen de groote Stad Tauris in Armenien. Hier vertoondde sigh de Persiaensche Koningh Ismaël, en ruckte de Turcken onder d'oogen; doch had alleenlijck sijne

Bloedige Slagh tusschen de Persianen en Turken.

Ruytery by sigh. Ontrent den uytgangh der Maend Augustus quam 't tot een bloedige Veldslagh; waer in gantsch ongelijck wierd gevoghten. De Persianen hadden noch Voetvolck noch Geschut by haer; waer tegens de Turken van 't een en 't ander overvloedigh waren voorsien. De Janitzaren deden met hare Hand-roers groote schade onder de Persiaensche Ruytery; en de Sofi selfs wierd met een Kogel in de Schouder geschooten. Evenwel duerde 't Gevegt tot in de naght; wanneer 't de Persianen verlooren gaven / en door hulp der duysternis ontquamen. Als nu de Turken, na 't eyndigen de-

ANNO CHRISTI.

Neerlaegh der Persianen.

Persiaensche Amazonen.

ses Strijds / de doode ligchamen plonderden / vonden se onder de Lijcken eenige Persiaensche Vrouwspersoonen / welcke te Paerd mee gevoghten / en hare Mannen tot in de dood geselschap gehouden hadden. Deese alle deed d'Overwinner Selym eerlijck begraven.

Tauris van Selym geplonderd.

Na deese Zeege heeft de Stad Taurus sigh aen de Turken overgegeven; die echter deese Plaets niet langh konden behouden. Want als Selym hoorde / dat Ismael Sofi een nieuw Krijghsheyr had versameld / en daer mee in aentoght was / maeckte hy hier sijn verblijf kort: plonderde de Stad: voerdde al de Rijckdommen / nevens d'Adel / en de konstige Handwerckslieden / met sigh / en trock van daer wegh. Doe hy 't ten anderen mael over de Vloed Euphrates settede / sagen de naburige Volckeren / insonderheyd d'Iberiërs, en Aladulus, Vorst in Cappadocien, de geweldige Schatten en Rijckdommen / welcke de Turken met haer sleepten. Vielen haer in den Tros en Natoght; roofden alles watse konden / en sloegen veele honderden der Turksche dood. Selym kon voor dat mael deese smaed niet wreecken; maer moest de schade geduldigh opkroppen. Ondertusschen swoer hy ten diersten / dat hy 't Aladulus rijcklijck sou vergelden; gelijck hy dan oock naderhand heeft gedaen. In deese Toght is Selym twintigh daghreysen verder in 't Oosten voortgeruckt / als sijnen Vader Bajazeth de II. was gekoomen. Dit wierd hem voor geen kleyne Eere toegereekend. Waer by dan noch quam / dat hy Ismael Sofi in sijn eygen Land Persien sloegh / dien men tot noch toe door byna geheel Oosten had gehouden voor een zeeghrijck en onverwinlijck Vorst.

Lijd eenige schade door d'Iberiërs en Aladulus, Vorst in Cappadocien.

Aladulus, door sijnen Oversten aen Selym verraden, en onthoofd.

In 't volgende jaer / als Selym niet kon vergeeten de hoon / en 't verlies / hem door de gemelde Aladulus toegevoeghd / nam hy voor / den selven met Oorlogh aen te vallen. Deese Aladulus heerschte in een Land / waer toe / en waer in de Weegen gantsch ongevaend waren. Besat een gedeelte van 't groote Geberght in Cilicien, genoemd Taurus: en sijn Gebied was gelijck als de Paelsteen en Scheydingh der Persiaensche en Turcksche Grensen. Hy besettede de Passen en Klingen; deselve vertrouwende aen sijnen Oversten Costagelu. Doch deesen verried sijnen Heer aen Selym; die Aladulus gevangen bequam; 't hoofd deed afslaen / en 't selve na Venetien sond / ten teecken sijner Zeege. De naeste / welcke aenhouden / en

Selym

ANNO CHRISTI.

Selym 't gelagh betalen moesten / was d'Egyptische Sultan te Cairo, genoemd Campson Chauri. Deese was eenen der maghtighste Heeren in de Weereld; als die niet alleen onder sijn Gebied had Opper-en Neder-Egypten, nevens 't Landschap Cyrenaica; maer oock Syrien, Judæa, Arabia, Cilicien, tegenwoordigh Caramania geheeten / en meer andere Provintien.

Aenvangh des Oorloghs tusschen Selym en d'Egyptische Sultan Campson Chauri.

Deese Sultan Campson Chauri was seer qualijck te vreeden over de handelingen van Selym; insonderheyd mishaeghde hem / dat hy had aengevallen en overwonnen den Sofi van Persien, die doch van harer beyder Religie, dat is / een Mahometaen was. Ter dier oorsaeck ruckte Campson met sijn Heyr tot aen de Turcksche Grensen / onder schijn van den Cayr-beg, Bassa van Alepo, sijnen Stadhouder in Syrien, wegens gepleeghde Rebelly te straffen. Doch hy sogt oorsaeck van Oorlogh tegens Selym; in hoop / van hem daer door te sullen dwingen tot Vrede met den Persiaen. En gewisslijck / 't al te groot geluck en de geweldige voortgang van Selym stack al de Potentaten van geheel Oosten in 't oogh.

Die met een aensienlijcke Krijghsmaght

Om nu deesen boosen Nabuer van sijne Grensen / en dieper indrangh af te houden / begaf de Sultan sigh te veld met 14000. Mammelucken, oude / wel-geoeffende Krijghsheden / welcke te voet dienden; een ruym soo stercke Ruytery / en een groote hoop voetvolck / bestaende uyt Lijf-eygene; al t'samen op 't beste toegerust / na de gewoonte dies tijds. De laetstgenoemde waren Syriërs, Mooren, en Egyptenaren van Alcair.

tegens Selym optreckt.

Doe hy nu meendde / tegens de Turcken sterck genoegh te sijn / nam hy sijnen Toght na Alepo; welcke Stad der Ouden Antiochia is. Eerst wou hy den voorgedaghten Bassa tughtigen; daer na Selym aentasten / dien hy hield alreeds van hem overwonnen te sijn: ter dier oorsaeck oock al sijn' Oversten en Krijgs-Bevelhebbers een boven maten heerlijck Banquet deed toerighten.

De Cayrbeg t'Alepo is des Sultans verrader.

Selym hier tegens paste op sijn stuck / en versuymde de gelegenheyd niet. Bragt sijn Krijghsvolck in aller haest by een. Ruckte daer mee voort tot by Cæsarea, onder schijn / als of hy 't over den Euphrates wou setten / en den Oorlogh tegens den Sofi vervolgen: daer hy doch gantschlijck had besloten / over 't Geberght Amanus te trecken / en in Syrien te vallen: welcken Aenslagh den Sultan niet verborgen was. Doch de Cayrbeg t'Alepo was des Sultans Verrader. Deed Selym van alles bericht toekoomen / en vermaende hem / kloeckmoedigh over 't Geberght / en in Syrien te trecken; soo wou hy hem de Zege in handen leveren. Als nu de Sultan by de Stad Apamea, geleegen tusschen Damasco en Alepo, was gekoomen / haestede sigh Selym, soo dat hy hem den wegh na Alepo afsneed. Deed oock 't Geschut en de Rustinghs-wagenen door 't Voetvolck over 't Geberght trecken: waer door de Sultan gedwongen wierd / de straf des Cayrbeghs

Chron. Peuceri l. 5. p. 903.

uyt te stellen / en Selym te bejegenen. Die / als hy des Sultans voorneemen / om hem Slagh te leveren / had vernoomen / met sijnen Voortoght soodanigh snelde / dat hy geroeghsaem onvoorsiens aenviel op den eersten Hoop van Campson Chauri; waer in enckele Mammelucken waren; welcker Oversten was de Sibey Balvam, Stadhouder te Damascus, een voortreflijck krijghsman. Deese Mammelucken hebben de Turcksche Ruytery terstond in den aenvangh sodanigh verwellkoomd / datse meerendeel dood bleven. Te gelijck sneuvelde onder haer Mustapha Bassa, een goed Soldaet.

Eerste Slagh

De tweede Hoop Mammelucken, aengevoerd door de Verrader Cayrbeg, viel in de Turcksche Tros; plonderde en versloegh dit weerloos gespuys. Deed dus sijnen Heer een sleghten dienst.

tusschen de Sultan

De derde Hoop / over welcke gesteld was Jambud Gazel, een oud / wel-ervaren Krijgsman / stiet met alle maght op den hoop Turken onder Sinan Bassa, en sloegh deselve te rugg'. Beyde / Sibey en Gazel, drongen door / tot datse aen de Janitzaren quamen: doch doe keerde sigh 't blad om. Want de Mammelucken wierden door der Turken Geschut en Handroers soodanigh beschadighd / datse niet langer staen konden; maer / gelijck te vooren de Persianen in d'eerste Slag / aghterwaerts wijcken / en de vlught neemen moesten.

en Selym; waer in des Sultans

Doe quam de Sultan in eygener persoon / met den laetsten Hoop; doch 't was te laet; wijl hem onmogelijck viel / te gelijck te vegten / en de vlughtende weer in ordre te brengen. Haest geraeckte alles in verwarringh; en de laetste namen soo wel de vlught als d'eerste / met groot verlies. Want Sinan Bassa vervolghde met de gantsche Ruytery de Mammelucken van Gazel en Balvam: dreef haer oock met sulck een furie op des Sultans laetsten Hoop / datse den selven in wanordre en schrick braghten. De Cayrbeg hield sigh met sijnen Hoop ter syden af / en deed niets met allen tot de saeck. Ondertusschen viel Sultan Campson Chauri, een oud Man van 77. jaren / swaerlijvigh / en daer-en-boven Gebroocken / van sijn Paerd af / en wierd van sijn' eygene Ruyteren vertreeden; gelijck hy korts te vooren gedroomd had / dat hem sou weervaren.

eerste geluck veranderde;

hy selfs sneuvelde;

De Vorst van Caramanien, die sigh onderstond sijns Heeren des Sultans ligchaem van daer wegh te brengen / wierd daer over dood geschooten. Oock sneuvelden met hem veel andere voorname Heeren / als / de Sibey van Damasco, d'alderbeste Lancievoerder sijns tijds; de Heer van Tripoli; de Vorst van Cappadocien, en meer andere. Jambud Gazel is 't ontkoomen: die oock d'overige Mammelucken weer by een vergaderde / en na Damascus voerdde; met een voorneemen / van sigh hier op nieuws te versterken.

veel andere voorname Heeren dood bleven. 1516.

Deese Zege / welcke de Turcksche Keyser Selym bequam op den 24. van Augustus Anno Christi 1516., heeft hem de Poort geopend tot 't voortreflijck Land Syrien: ver-

't Voortreflijck Landschap Syrien van

mits hy / dus Overwinner geworden / de Steeden Apamea, Alepo en Damascus door overgaef / en byna sonder eenige tegenstand innam.

Selym ingenomen.

Gazel, en de by hem sijnde Mammelucken, hebben hier op geheel Syriën verlaten / en haer na Egypten begeven / om sig te Groot-Cayr weer sterck te maecken. Hier hebbense Tomumbey, geweest Admirael ter Zee / tot haren Koningh en Sultan opgeworpen.

Tomumbey, nieuwe Sultan.

Hy was oock een Man van Koninghlijck aensien / een treflijck Krijghs-overste / van geboorte een Cyrcasser.

Versterckt sigh tegens Selym:

Deese Tomumbey nam voor / d'Oorlogh tegens Selym voort te setten. Liet derhalven Jambud Gazel, met een taemlijck getal Krijghsvolck / te Gaza in Judæa, om te verhinderen / dat de Turken van daer niet na Egypten overvoeren. Hy / na dat hy te Rhodus om grof Geschut had gesonden / en sigh voorts versterckt met een groote Magt van Egyptenaren en Arabiërs, boven de Mammelucken, heeft sigh by Matarea, een Vleck niet verr' van Alkair, begraven en verschanst; voornemens sijnde / hier de vyanden te verwaghten.

die te Jerusalem de H. Plaetsen besoeckt.

Selym wou deesen nieuwen Sultan oock selfs in Egypten gaen besoecken. Doe hy door Jerusalem trock / bleef hy daer eenige dagen stil leggen. Besoght met een sonderlinge eerbiedigheyd de heylige Plaetsen; de Tempel Salomons, 't Heyligh Graf / en meer andere. Deelde oock Aelmoessen onder de Christen Monicken uyt / en vervolgde doe sijne Reys.

Slaet te Gaza de Syriërs en Mammelucken.

Maer wijl de Stad Gaza hem in den weg lagh / sond hy Sinan Bassa met twintigh-duysend soo Ruyteren als Janitzaren derwaerts / om deese Pas t'openen. Vermits nu Gazel (Gazelles) sigh verweerdde / gelijck een eerlijck Man betaemd / soo ontstond een seer grouwlijcke bloedstortingh: onder welcke de Syriërs en Mammelucken eyndlijck weer geslagen wierden. Gazel, in den hals gewond sijnde / is 't ter nauwer nood noch ontblooden.

Treckt door d'Arabische Woestijn op Egypten aen.

Op dat nu Sinan Bassa genoegh deed blijcken de wreedheyd sijns gemoeds / beval hy / al de doode Mammelucken aen Spiessen te steecken; de voeten bovenwaerts te schicken / en dan de hoofden met lange baerden daer op vast te heghten; ten eynde Selym, die in de Natoght was / sijne verlustigingh in dit Schouwspel moght hebben. Daer op nam deese Keyser sijnen wegh na Egypten, door d'Arabische Woestijn. In deese Togt wierden de Turken dickmael aengevallen van de stroopende Arabiers, soo datse van dit rovend volck geen kleyn ongemack leeden / tot datse te Matarea quamen / ter welcker plaets de Balssem wast / vijf Italiaensche mijlen van Groot-Cayr, daer Tomumbey sigh beschanst had.

Twee verraders lopen over van Tomumbey na Selym;

Als nu 't Turksch Heyr soo digt by Matarea was genaerderd / datse des Sultans Krijghsmaght in 't gesight hadden bekoomen / sijn twee Mammelucken, gebooren Albanesers, tot de Turken overgeloopen / en hebben aen Sinan Bassa, desgelijcks een Albaneser, alles verraden; met ontdeckingh / waer de nieuwe Sultan Groeven en blinde Kuylen had laten maecken / voorsien met spitse Palen / en overleght met Horden; op dat de Turcksche Ruytery deselve moght mijden. Weesen oock aen / waer heenen 't grof Geschut geright stond. Dit is geweest de voornaemste oorsaeck / door welcke Selym hier 't Veld behield.

en ontdecken hem alles;

Doe nu de Turken sigh tot den aenval vaerdigh hadden gemaeckt / namense een verren omwegh ter linckerhand / en vermeden dus de blinde Groeven: waer uyt Tomumbejus terstond bemerckte / dat sijnen Aenslagh verraden was. Deed derhalven 't grof Geschut in aller haest verplaetsen / alhoewel 't selve meest was ingegraven; en wegens d'onbequaemheyd niet voortgebragt kon werden; rightende 't selve tegens 't Turcksch Heyr.

tot seer groot nadeel des nieuwen Sultans.

Doemen nu beyderstijds aen 't werck quam / viel een Slagh voor / van wiens gelijcke weynigh in de Historien werd gevonden. Gazel, die een stercken hoop goed Krijghsvolck by sigh had / greep Sinan Bassa aen. Diodorus Magnus met sijne Ruytery setteden 't in den hoop van de Caragli Bassa. De nieuwe Sultan gingh in eygener persoon los op de Janitzaren, onder welcke Selym selfs sigh bevond; niets hooger wenschende / dan dat hy sigh tegens hem moght beproeven.

Tweede seer geweldige Hoofdslag

Na dat 't Geschut weersijds was los gegaen / en Tomumbejus nu sagh / dat de sijne ongelijck meer schade van 't Turcksche Canon hadden geleeden / dan de Turken van 't sijne / soo ruckte hy naerder toe tot den aenval. Flucks verhief sigh een onuytspreecklijcke vleeschhouwery: onder welcke d'ontsaghlijcke Held Sinan Bassa dood bleef. Alles scheen sigh oock daer toe te schicken / dat de Turken 't Veld gantschlijck geruymd / en de Zege aen den Sultan gelaten souden hebben. Doe gaf de Turcksche Keyser Selym de Janitzaren een Teecken / datse in deese nood 't beste souden doen: welcke oock terstond sigh hier toe gereed stelden / en soodanigh onder de Mammelucken schooten / datse deselve / schoonse alreeds de Zeege in de hand scheenen te hebben / te rugg' / en op de vlught sloegen.

tusschen Selym en Tomumbejus;

Vermits nu Tomumbejus de sijne niet kon weerhouden / moest hy oock vlieden. Won dus noch de Poort der Stad Cairo, en hoopte / dat hy sigh hier op nieuws sou konnen herstellen. Gazel, Diodorus, en Bidon, Admirael van Syrien, wierden gevangen / swaerlijck gewond sijnde. De twee laetstgenoemde deed Selym den verslagenen Sinan Bassa opofferen.

die de Neerlaegh lijd:

Te Cairo braght Sultan Tomumbejus soo veel volck by een als hem mogelijck was. Liet 6000. Lijf-eygene Slaven / al t'samen Mooren, ten vollen vry / en voorsagh haer van Wapenen. Bevestighde de voornaemste Oorden der Stad / waer toe de Vrouwen en Kinderen in die geweldigh-groote Plaets oock 't beste deeden. Deese alle vermaend-

de

ANNO CHRISTI.

de hy met veele woorden / en weckte haer op door groote beloften.

[...]n binnen *Alcair* [o]ntvlied: 1517. Selym daer tegens / welcke door verraders van alles verwittighd wierd / moedighde sijn Krijghsheyr aen; besloot / de bekoomene Zeege voort te setten / en de Stad Alcair aen te grijpen. Een gedeelte sijns Krijghsvolcks sond hy met 't Geschut voor uyt / onder den Janusch Bassa; en beval / dat men de Stad by de Poort Bassuella sou beschieten: 't welck sulcker wijs geschiedde / dat de Janitzaren met den eersten Storm binnen geraeckten. Selym volghde haer in eygener persoon met den geheelen hoop; en dus wierd deese maghtige Stad / eene der grootste des geheelen weerelds / ingenoomen. Twee dagen en twee naghten duerde hier 't veghten en doodslaen; waer door onuytsprekelijck veel bloed wierd vergooten. Een taemlijck-grooten hoop Mammelucken hadden sigh aen een beslootene en welbewaerde plaets by een gevoeghd. Doch vermitsse door afgematheyd en honger niet langer bequaem waren t'harer verdedigingh / soo gavense sigh over / onder voorwaerde van levens-behoudingh. Maer Selym brack trouwloosljck sijn woord; deed haer gesamentlijck na Alexandria voeren / en daer in de Gevanckenis 't hoofd afslaen.

[w]elcke [S]tad door *Selym* bestormd en veroverd wierd.

Grouwlijcke vleesch-houwery.

D'ongeluckige Tomumbejus ontweeck met een hoop sijner Soldaten over de Rivier de Nyl: derwaerts de vlughtige van alle kanten sigh tot hem versamelden. Dus braght hy weer een taemlijck Heyr by een; en nam voor / sijn geluck ten derdenmael te willen versoecken. Doch Gazel, die onderwijl weer los was geraeckt / siende / dat Water en Weyde verlooren was / wou niet wrevel igh met 't hoofd tegens de Muer loopen; maer maeckte sigh na Selym; viel hem te voet; gaf sigh aen hem over / en bood hem sijnen dienst aen. Selym nam hem seer gunstigh op; en gaf hem een aensienlijck Ampt in sijn Krijghsheyr / waer mee hy sigh wel vergenoegen kon.

D'ontweecene en ongeluckige *Tomumbejus*

Op den 25. van Januarius Anno Christi 1517. deed Selym sijnen Intoght binnen 't Slot t'Alcair, wegens de bysondere schoonheyd desselven gereeckend voor een Aerdsch Paradijs; want de kostlijckheyd deeses Gebouws was onuytspreecklijck. Daer na deed hy een Schipbrugg' over de Rivier de Nyl slaen / om Tomumbejus, die sigh onthield by 't Steedje Bulaco, noch eenmael aen te grijpen / en ten vollen uyt te royen.

vergaderd weer een Heyr.

Doe nu Janusch Bassa met de Turckshe Voortoght over de gedaghte Brugg' was gekoomen / overviel Tomumbejus haer / en sloegh dood byna alles wat overgetrocken was. De Janitzaren in den tweeden hoop verrighteden haren Toght seer langhsaem. Maer als de Tattar Cagnol, Swager van Selym, 't gevaer des eersten hoops gewaer wierd / settede hy 't met de Tattarische Ruytery / niet sonder groot gevaer / door de groote Vloed de Nyl; en vernieuwde dus 't Gevecht tegens Tomumbejus, die op sulck een doortoght niet verdaght was geweest.

Werd ten derdenmael geslagen.

Ondertusschen quamen de Janitzaren oock over. Doe kon de goede Sultan, die sigh tot noch toe seer ridderlijck had gequeeten / niet langer stand houden: maer vervloeckte sijn ongeluck / en nam de vlught na 't Gebergt. Selym sond hem aghter na de twee Verraders Caybeg en Gazel, welcke de gelegenheyd des Lands en der Weegen bekend was. Tomumbejus hield sigh verborgen in 't Riet van een Moeras / daer hy tot aen d'armen toe instack; doch wierd door een Moor verraden / en voor Selym gebraght. Die hem seer grouwlijck liet pijnigen / om hem te doen ontdecken / waer sijnen Voorsaet

Door een *Moor* verraden:

van *Selym* grouwlijk doen pijnigen; smaedlijck bespot; en eyndlijck opgehangen.

ANNO CHRISTI.

sact Campson Chauri de Schatten des Lands versteocken had. De Sultan stond al deese smerten uyt met een kloeckmoedige bestandigheyd / sonder yets te willen bekennen. Doe liet Selym hem averreghts op een Muyl-Esel setten; met gebondene handen / en een Strop om den hals / door de Stad omvoeren; eyndlijck onder de Poort Baſſuella ophangen; op den elfden van April Anno 1517.

Veele Provintien onderwerpen sigh aen Selym.

Na deese Zeege / en de dood der twee Sultans, hebben sigh al de Provintien en Steeden / tot aen de Roode Zee toe / den Turckschen Keyser Selym onderworpen. Den Cayrbeg maeckte hy ten Gouverneur van Alcair; oock tegens den wil van Janusch Baſſa; die liever selfs dit Stadhouderschap sou beseeten hebben. Gazel stelde hy in 't Gouvernement over Syrien. Doe hy nu op alles de noodige bevelen had uytgedeeld / begaf hy sigh weer na Griekenland. Viel te Constantinopol in een Sieckte: en wierd geplaegd van een hittigh Gesweer in de Nieren / 't welck hem alle lust tot verder' Oorloghvoeringh benam. Oock heeft hy naderhand niet veel meer konnen verrighten / vermits hy stierf in September des jaers 1520., even in 't selve Dorp Ciurlu, daer hy voortyds sijnen Vader geweld-dadigh aengevallen had; in 't 47. jaer sijns ouderdoms / en 't negende sijner Regeeringh.

Sijne dood, en aenmerck-lijckheyd daer ontrent. 1520.

Deese Krijgh is geweest eene der grootste in 't Oosten.

Vermits de nu verhaelde Krijgh is geweest eene der grootste en gedenckwaerdighste van al de geene / die sigh oyt in 't Oosten hebben toegedragen; waer door de Landen Egypten, Cyrene, een gedeelte van Lybien, Syrien, Judæa, Cilicien, Cappadocien, Arabien, verlooren / en 't Turcksche Gebied onderworpen gemaeckt wierden / soo hebben wy ons in de beschrijvingh desselven wat langer willen ophouden / als na gewoonte; in hoope / dat de Leeser hier over geen wangenoegen sal hebben opgevat.

Gazel, Land-vooghd in Syrien, hoe omgekoomen.

Naderhand heeft Gazel, door de Turcksche Keyser Selym gemaeckt ten Landvoogd in Syrien, sigh wel onderstaen / tegens den selven te rebelleeren / om selfs dit Land erflijck te besitten; doch hier over is 't hem seer qualijck gegaen; wijl hy met al sijne Mammelucken door Ferath-Baſſa ter neer gehouwen wierd.

Hongarische saecken.

Van de dood des Koninghs Uladiſlai in Hongaryen en Boheemen, die Anno Christi 1516. de weereld verliet; en hoe desselven Soon Ludovicus, bygenoemd Infans, of 't Kind, in 't elfde jaer sijns ouderdoms sijnen Nasaet wierd / hebben wy in 't voorige Boeck meldingh gedaen.

Lodewijck, Koningh van Hongaryen.

Solyman, Turcksch Keyser. Peuc. l. 5. p. 966.

De Turcksche Keyser Solyman, die op sijnen Vader / de voorgedaghte Selym, in 't Turcksche Rijck was gevolghd / droegh sigh in den aenvangh sijner Regeeringh taemlijck vreedsaem. Bood al de nabuerige Vorsten sijne gunst en vriendschap aen / alsse deselve maer wilden aennemen. Ten dien eynde sond hy oock Gesanten na Hongaryen, welcke door de verwaendlijck-hoogmoedige Hongarische Heeren seer smaedlijck en veraghtlijck wierden bejegend. Om deesen hoon te wreecken / deed Solyman een grouwlijcken Inval in Over-Myſien: doorstroopte Syrſſen en Boſnien: sloegh veele duysenden Christenen dood / en voerde ontelbaer-veel Gevangene met hem wegh.

ANNO CHRISTI.

Solymans Inval in Hongaryen. 1521. Bucholtz. Chron. p. 484.

Anno Christi 1521. quam hy met een seer groote Maght in Hongaryen. Veroverde ten eersten 't vaste Huys Sabatz, gelegen aen de Sauw. Belegerde daer op de Stad Belgrado, of Grieckſch-Weiſſenburgh; gebouwd aen de seer goede Plaets / daer de Sauw in den Donauw valt. De Belegerde versoghten bystand van haren Koningh Lodewijck; doch hy had hier toe geen tijd; wijl hy even doemaels een seer praghtige Bruyloft hield binnen Ofen met des Koninghs Ferdinandi Suster. Dus is Belgrado, de Sleutel tot Hongaryen, door de nalatigheyd deeses Koninghs Ludovici, en de verradery eeniger Hongarische Lands-heeren / van de Turken veroverd; en de Christenen ontnomen geworden deese seer heerlijcke gelegenheyd / en 't gebruyck der genoemde twee Rivieren. Dit geschiedde den 21. der Maend September Anno Christi 1521.

Veroverd Belgrado, door des Koninghs Ludovici flofheyd. 1521.

Belegerd met een seer groote Maght Rhodus. Sebastiaen Franck Keyser-Kronijck fol. 266. 1522.

Ten eynde der Maend Junius in 't volgende jaer 1522. is de Turcksche Keyser Solyman met vier-honderd Scheepen / en tweemael honderd duysend Turken uytgetrocken / om 't Eyland Rhodus, doemaels behoorende aen de Ridderlijcke Johanniter-Orden, aen te vallen en in te neemen. Philippus Villadamus, of Lilladamus, de Groot- of Hoogmeester / verweerde sigh / nevens sijne Ridder-Broederen, vijf of ses maenden langh / sonder eenige de minste hulp der Christen Vorsten. Ongelooflijck-groote schade voegdense de Turken toe. Maer eyndlijck kreeg Solyman noch een maghtigen hoop Krijghsvolck uyt Natolien, hem toegesonden van Ferath-Baſſa. Oock vaerdighde de Cayrbeg van Alexandria veertigh Scheepen vol Proviande na Rhodus af; waer door d'afgematte en verhongerde Turcken weer verquickt wierden; de Strijd en Bestormingh op nieuws aenvingen; en eyndlijck de verooveringh daer op volghde.

Gewight van dit verlies voor de Christenheyd. Plin. l. 35. Nat. Hist. c. 10. & al.

D'inneemingh deeses Eylands was dies te bedencklijcker / dies te meer in geheugenis te vatten / wijl 't wierd gehouden als voor de Voormuer der Christenheyd. Daer-en-boven was 't door sigh selven seer beroemd / over-oud; en om veeler aenmercklijcke saecken wijl in d'oude Historien welbekend. Als / wegens d'Academie, of Hooge School; de Studien; de treflijck-geleerde Mannen; de konstrijcke Meesters; de heerlijcke / rijcke / en bequame gelegenheyd des gantschen Eylands / waer in seer groote / schoone Steeden sijn geweest; en onder deselve de Stad Rhodus.

Voortijds ingenoomen van de Saraceenen.

Anno 655. hebben de Saraceenen, na datse dit Eyland een geruyme tijd seer hard hadden gevallen / en veel leed toegevoeghd / de Hoofd-stad Rhodus selfs ingenoomen.

Van de Johanniters

In 't jaer 1307., als de Geestlijcke Ridders S. Johans-heeren uyt Jerusalem waren ver-

ANNO CHRISTI.

verjaeghd / hebbense dit Eyland en de Stad Rhodus veroverd / de gedaghte Saraceenen gantschlijck daer uyt verdrijvende.

hernoomen.

De *Turcksche* Keyser *Mahometh*, aengeset door een verrader sijns Vaderlands, *Antonius Meligalus*, 1479. *Arnold. Ferron. de Reb. Gall. l. 6. p. 113.*

Anno Christi 1479., of 1480., volgens 't berigt van Arnoldus Ferronus, bemoeyde de Turcksche Keyser Mahometh sigh ten uytersten / om Rhodus, Eyland en Stad / te mogen veroveren ; hier toe aengeraden door veele der sijne. Maer insonderheyd wierd Mahometh tot deese onderneemingh veroorsaeckt door eenen Antonius Meligalus, selfs uyt Rhodus geboortigh; die sijn seer aensienlijck Vaderlijck Erf schendlijck had verquist / heylloos doorgebraght. Hy was uyt een voornaem Adelijck Geslaght / doch van een boosen aert; lightvaerdigh / vol bedrog / en doortrapt in vleyery. Deese Rhodiser, sijn Vaderland verlatende / vond / door sijne konstige arghlistigheyd / bedriegery en huychelry / lightlijck plaets by den Turckschen Keyser. Had met sigh gebraght de Beschrijvingh en Afteeckeningh des Eylands en der Stad Rhodus, met al de Poorten / Bolwercken / Thoornen / Kasteelen en Gelegenheden rondom de Stad en 't geheele Eyland. Hier door meendde hy Mahometh lightlijck te sullen beweegen / om'er vyandlijck op aen te vallen / te veroveren / en na d'overwinningh hem te maecken tot sijnen Vasal, en Gouverneur over sijn Vaderland ; wanneer hy / door deese meyneedigheyd / afval en verradery / sijne doorgebraghte Goederen rycklijck sou konnen weer bekoomen. Mahometh gaf hem oock gehoor. Braght een geweldigen hoop volck voor de Stad Rhodus, en sloegh een Schipbrugg' over de Zee-enghte / daer voortijds de Colossus, of 't Sonnenbeeld / had gestaen. Met groote Stucken Geschut / welcke geweldige Steenen schooten / deed hy groote schade : quam oock seer na tot aen / ja selfs in en op de Mueren : doch wierd t'elckens / door de dappere tegenweer der Rhodiser Ridders / terugg' geslagen / en afgedreven. Als nu eyndlijck de Turck sagh / dat hy met al sijne Maght niets kon verrighten ; daer-en-boven noch vernam / dat 't ontset van de Paus / met veele Scheepen en Volck / voorhanden was / noch een grooter stond te volgen / soo moest hy met schade en schande aftrecken; de belegeringh verlaten / en weer na huys keeren / na dat hy al de Vrughtdragende Boomen afgehouwen / de Wijnbergen verdorven / en alles wat hy kon verwoest had.

belegerd *Rhodus* met een seer groote Maght.

Moet met schade en schande weer aftrecken.

Rampsaligh eynd van de Verrader *Meligalus*.

Ondertusschen heeft de Verrader Meliagalus sijnen loon bekoomen / voor sijn' ontrouw / meyneedigheyd / en verradery tegens sijn Vaderland. Want op sijn Schip wierd hy seer swack. Sijn ligchaem verbuylde inwendigh : wierd vol Wormen en Maden. Eyndlijck verviel hy t'eenemael tot Wanhoop. Stierf in een groote woede en vervloeckingh sijns selfs: waer na 't Scheepsvolck hem in de Zee wierp. Dus hebben de Geestlijcke Ridders / of S. Jans-heeren, voor ditmael haer Eyland en Stad Rhodus tegens de Turken beschermd en behouden: de Belegeringh een-en-taghtigh dagen langh uytgestaen; door hare sonderlinge dapperheyd (nevest de bystand Gods) een grooten roem behaeld; een aensienlijke Zeege en verlossingh bekoomen. Doch geheel anders is 't gegaen by de laetste belegeringh.

ANNO CHRISTI.

Breeder en eygentlijck beright.

Met d'uytgangh van de Maend Junius Anno Christi 1522. trock de Turcksche Keyser Solyman op tegens 't Eyland en de Stad Rhodus, met een geweldige Maght van tweemael honderd - duysend gewapende Krijghslieden / en vijftigh-duysend Boeren / sijnde Arbeyders en Schansgravers / van de Turken genoemd Asapos. Doemaels was hier / gelijck alreeds geseght is / Groot-Hooghmeester Philippus Villadamus, van andere genoemd Lilladamus, Villarius, de Villiers, en noch al anders. De Turck belegerde de Stad Rhodus. Omcingeldese met veele Carthouwen, en grove Stucken Geschuts van een ongewoone grootte / schietende maghtige Steenen / van sulk een gewigt / datse seven / aght en negen Mansspannen in haren omvangh hadden. Hier mee donderde hy onophoudlijck op en in de Stad; evenwel sonder aenmercklijcke schade; want van twee-duysend deeser Steenen wierden niet meer dan thien Menschen beledighd / en om 't leven gebraght. Daer-en-boven deed hy de Stad ondergraven / en vele heymlijcke Gangen onder d'aerde na de Stads-muer maecken; waer in hy ligtlijck-vyer-vattende Stoffen en Buskruyd liet leggen; daer na deselve in brand steecken: waer door d'Aerdbodem wijd en breed opscheurde, een groote Kloof bequam / en de geheele Stad deed schudden. Dikmael beval hy hevige Bestormingen aen te voeren ; sonder evenwel yets te konnen winnen. Echter liet hy niet af. Eens deed hy Rhodus van vier of vijf kanten te gelijck aenvallen. Hield oock soodanigh aen / dat hy een sterck / vast Bolwerck veroverde; waer op hy terstond liet planten veertigh Banieren / na gewoonte geteeckend met de Turcksche halve Maen; als die nu alreeds waende / half of geheel Overwinner te sijn. Doch de Ridders S. Jans-heeren, en d'andere Rhodisers binnen de Stad / begonden sulck een dappermoedige weerstand te bieden / met Bussen / Vyer / Steenen / Pijlen / en diergelijcke afweeringhs-middelen / datse hare vyanden weer van de Muer afdrongen / met der selver groot verlies. Doch oock meenigh manhaftigh Ridder / en eerlijck Rhodiser moest hier 't leven laten.

van de geweldige belegeringh, bestorming,

en eyndlijke verovering

der Stad en 't Eyland *Rhodus*, door de *Turcksche* Keyser *Solyman*:

Eyndlijck / als de Turcken ses gantsche maenden voor de Stad gelegen hadden; Mueren en Thoornen byna t'eenemael om verr' geschooten waren; oock een groot deel van de Stads-muer ingenoomen was / begon 't met die van binnen ten eynde te loopen. De goede Rhodisers wierpen wel tegens de gemaeckte gaten geduerigh Bolwercken en Wallen op; deeden oock een byna ongelooflijcke tegenstand / om hare Stad en Eyland te behouden. Maer als nu byna al haer grof Geschut en Bussen verdorven waren; dat het haer ontbrack aen Buskruyd / en

ANNO CHRISTI.

andere noodwendige Krijghs-voorraed; dat de beste en alderstrydbaerste Ridders/de dapperste Soldaten byna al t'samen waren gesneuveld/ of ten minsten seer swaerlijck gewond; dat derhalven/ na alle menschlijck oordeel/t'eenemael onmogelijck was/Stad en Eyland langer te verdeedigen tegens sulck een maghtigen en van allerley noodwendigheden wel-voorsienen vyand/ selfs tot de hooghste overvloed toe; soo heeft de Groot-Hooghmeester der Johanniter-Ridderen, de gemelde Philippus de Villiers, die geduerende de Belegeringh sigh seer wel had gequeeten; onverdrooten in arbeyd/ sorghvuldigh op alles/ voorsightigh in beleyd/ vernuftigh in 't dempen van verraderyen was geweest/ de noch overige voorname Ridders en Krijghsraden by een doen koomen. Gaf haer in een treflijck Gesprek de vaerblijcklijke nood te kennen; en besloot eyndlijck: *Necessitati parere, semper sapientis est habitum*: 't Is altijd voor wijsheyd en voorsightigheyd gehouden/ sigh na de tijd te schicken/ en niet te weerstreven d'onvermijdlijcke nood.

Extat. in Arn. Ferron. l.6. p.131.

Daer op wierden eenige voorname persoonen tot den Turckschen Keyser Solyman gesonden/ om van hem te versoecken een billijck Accoord: 't welckse oock van den Mahometaenschen Tyran verkreegen. De Historien berighten ons/ dat onder meer andere Verdraghs-Artijckelen oock deefs waren: De Ridders en Rhodisers souden een vryen Aftoght hebben. Met haer neemen Proviande, Scheepen en Geschut/ soo veel se in de gedaghte Kielen konden mee voeren/ (evenwel werd/ aengaende 't Geschut/ getwijffeld). Solyman beloofde/ der Christenen Tempelen niet te sullen verontreynigen. Niemand om 't Christen Geloof te verdrucken/ noch yemand tot de Turcksche Religie te dwingen. Dit alles heeft dien anders woedenden Solyman seer vast en onverbreecklijck onderhouden. Noch Johanniter Ridder noch Rhodiser is yets 't alderminste tegens 't Accoord bejegendt. D'overgevingh geschiedde op Christdagh Anno 1522.; of nu na de Nieuwen-Stijl te reeckenen/ stracks na den aenvangh van 't jaer 1523. Op welcken dagh de Turcksche Keyser met 30000. Mannen sijnen Intoght binnen Rhodus deed; soo stil/ soo geregeld/ datmen sigh ten hooghsten daer over te verwonderen had. Der Christenen Kercken wierden noch berooofd/ noch besmet: soo dat hier alles veel beeter en saghter toeging/ als geschied was in de veroveringh van Constantinopol op den 9. van May Anno 1453.

met d'aenmercklijkheden daer ontrent.

Getrouwheyd van Solyman, in 't stiptelijck onderhouden des Accoords, tot beschamingh der Christenen.

Deese dappere Johannis-Ridderen wierden van de gantsche Christenheyd verlaten; onaengesien sy met allen ernst en bygevoegde seer stercke beweeghredenen/ hulp en byspringingh hadden versoght van de Paus/ de Keyser/ alle Koningen en Republiquen. Of oock wel verscheydene groote Heeren Scheeps-Vlooten in Zee hadden/ met welkese haer lightlijck te hulp hadden konnen koomen/ en haer redden; soo vermogt echter de twist en partijdigheyd onder de Christenen soo veel/ datmen liever malkander in 't hayr sat/ en de Turck dit seer schoone lustige Eyland/ deese rijcke/ treflyke Stad/ in de handen en kaecken liet vallen. Solyman gaf den gemelden Groot-Hooghmeester seer vriendlijck gehoor/ en liet hem met een goedertieren/ gunstigh afscheyd van hem gaen. Ja toondde/ gelijck de Geschiedboecken verhalen/ een groot meedelijden t'sijnwaerts/ wijl hem in sijn' oude dagen sulck een ongeval was bejegend.

Rhodisers van de gantsche Christenheyd verlaten geweest.

Dus sijn d'Eedele Ridders S. Jans-heeren met haren Groot-Hooghmeester de Villiers uyt 't Eyland Rhodus ('t welckse in alles 215., en na d'eerste Belegeringh noch 42. jaren hadden beseeten) 't Scheep gegaen; met sigh neemende al 't hare/ voor soo veelse konden mee voeren; en begaven sigh na 't Eyland Maltha, of Malta, in de H. Schrift genoemd Melite; 't welck de Koningh van Spaenje, na 't verlies van Rhodus, haer overgaf/ om 't selve te bewoonen en te bewaren. Wederom moet ick seggen/ dat de Stad en 't Eyland Rhodus is gekoomen onder 't geweld van dien algemeenen Christen-vyand/ de Turck, alleenlyck door d'ontrouw/ en de twist der Christenen onder malkander.

Na 't verlies van Rhodus werd de S. Jans-heeren 't Eyland Malta gegeven.

De Geschiedboecken berighten ons/ dat/ als de Roomsche Paus op 't Kers-Feest (even den dagh/ wanneer Rhodus in der Turcken handen viel) uyt syne Kamer gingh/ om sijn' eerste Mis te doen/ vlack aghter hem ter neer viel een boven maten schoon nieuw-gebouwd Marmorsteene Dack; waer door vele sijner Trauwanten ellendigh 't leven verlooren. Dit wierd voor hooghbedencklijk/ en een gevaerlijck Voorteecken gehouden. Veellight heeft de groote God des Hemels hier door willen te kennen geven/ dat hy geen welgevallen had aen d'onchristlijcke verlatingh der Rhodisers, gepleeghd van de gantsche Christenheyd. Welcke haer' eygene Aengelegenheden/ hare bysondere Prætensien verr' boven 't Gemeene-best steldden: liever willende de twisten/ haet en vyandschappen/ welckese onder en tegens malkander hadden/ met 't Swaerd uytvoeren/ als der Onchristenen of Turken-Maght tijdlijck en met ernst bejegenen. Daer-en-boven/ hoe afschouwlijck/ en voor de Christenheyd ten eeuwigen dagen onverantwoordlijck het was/ daerse al t'samen 't gevaer wisten; oock soo yverigh/ soo beweeglijck/ soo veelvoudigh om bystand aengesoght wierden/ datse echter gesamentlijck stil bleven sitten; 't werck van verr' aensagen/ en sigh niet in 't minste daer over bekommerden: maer deese stercke Grens en Voormuer der Christenheyd door den Turckschen Dwingeland de Christenen lieten ontrecken.

Aenmerklijck geval ontrent den Paus, gehouden voor een quaed Voorteecken.

Bedenckingh onses Schrijvers daer op.

Als nu Solyman, na deese Zeege/ wat gerust had/ nam hy voor/ Hongaryen op nieuws te willen besoecken. Doe hy nu weer een Heyr van tweemael honderd-duysend Mannen by een had gebraght/ trock hy

Solymans tweeden Inval in Hongaryen. 1526.

ANNO CHRISTI.

hy daer mee / ontrent Pinxteren des jaers 1526., in alle stilheyd uyt Grieckisch-Weissenburgh. Veroverde onderweegen Peter-Wardein, een seer vast Slot; daer hy 500. Christenen 't hoofd liet afslaen. Verwoestte oock 't Symicherland, daer de beste Hongarische Wijn wast.

Koningh Lodewijck seer slegt voorsien van volck en geld.

Koningh Lodewijck, die noch van geld noch van volck tegens soodanigh een vyand voorsien was / versoght hulp van de Duytsche Vorsten; insonderheyd van sijnen Swager Koningh Ferdinand; welke hem wel beloofd / doch te langh daer mee vertraeghd wierd. Alleenlijck Paus Clemens maeckte hem een Som geld over / om daer mee Duytsch en Boheemsch Voetvolck in dienst te neemen. Dus kreegh Lodewijk een Heyr van 24000. Koppen te paerd en te voet by malkander. Doch deesen hoop was veel te geringh om soo grooten Turckschen Maght te weerstaen.

Vermeetene dolkoenheyd van de Barvoeter-Monick Paulus Tomoreus in 't veraghten der vyanden, tegens den goeden raed van andere.

Doemaels rieden eenige wijse Lieden den Koningh / dat hy sigh ergens in een voordeel begeven / en met Solyman tot geen Gevegt treeden sou / voor dat de bystand van Johannes, Waywode in Sevenbergen, by hem ware gekoomen. Daer-en-boven verwaghtte hy oock hulp uyt Wallachien. Doch Paulus Tomoreus, een Barvoeter-Monick, Aertsbisschop tot Colocens, een groot Swetser / dien 't voortijds een reys of twee tegens de Turken geluckt was / veraghtte den vyand. Wou enckelsins / datmen Solyman onder d'oogen trecken / en hem Slagh leveren sou. Drongh dus met sijne vermeetene dolkoenheyd door; en de jonge Koningh / doemaels niet boven de twintigh jaren oud / moest hem volgen.

Bericht, van den geweldigen Veldslagh tusschen de Turcken en Christenen by 't Steedje Mohatz;

Doe nu 't Hongarisch Heyr was gekomen tot by Mohatz, een Steedje aen den Donauw, half wegen tusschen Ofen en Grieksch-Weissenburgh, vertoonde sigh daer de Turcksche Voortoght / gevoerd door Balibejus, Sangiac te Belgrado, sterck over de 20000. te Paerd. Terstond begonden stercke Schermutselen tusschen beyderzijds Parthyen; in welcke de Hongariers soodanigh benauwd wierden / datse sigh in hare Wagenburght onthouden moesten / en niet tot aen den Donauw-stroom dorsden rijden / schoonse maer alleen een Musquet-schoot weghs daer van daen lagen. In deese hare nood ruckte Solyman in eygener persoon met den geheelen hoop aen. Hebrahim (of Ibrahim) Bassa was aenvoerer der Turcken uyt Romania (voortijds genoemd Thracien): Brecam Bassa was gesteld over die uyt Natolien en Asien: Solyman bevond sigh by de Janitzaren. Dus trockense al langhsaem in goede ordre op 't Heyr der Christenen aen.

Hier tegens maeckte de Monick Tomoreus de Slaghordre der Christenen. Streckte de Geleederen uyt soo wijd als hy kon / om van de meenighte der Turken niet omringhd te mogen werden: verdeelde 't Voetvolck onder de Ruytery: rightede 't weynige Geschut / 't welck by 't Christen Heyr was / tegens de vyanden: ordonneerde een Regiment tot verseeckeringh van 't Leger; en dan noch de beste Ruyters / om op des Koninghs persoon aght te geven; met bevel / van niet anders te doen / dan alleen sijne Majesteyts lijf en leven te beschermen.

en ellendige Neerlaegh des Christen Heyrs.

Doe nu 't Gevecht aengingh / 't welck geschiedde met een noyt meer gehoorde furie, greepen de Turcken den eersten hoop der Christenen, gevoerd van Tomoreus, soodanigh aen / dat de Hongariërs al terstond groote schade leeden. Een anderen hoop Turcksche Ruytery viel op 't Leger en de Wagenburght. Vermits nu de nood hier seer groot scheen / wierden de Ruyters / besteld om op des Koninghs persoon te passen / en over de duysend sterck / derwaerts gesonden / om daer tegenweer te bieden.

Koningh Lodewijck ellendigh om 't leven gekomen. Sebast. Franck, fol. 277.

Ondertusschen wierd Tomoreus van de vyanden verrast: hy selfs verslagen; en met hem de twee Bisschoppen van Waradein en Gran; desgelijcks de Heer Ambrosius Sarcon, en Georgius, Broeder des Waywoden van Sevenbergen. Doe d'arme Koningh Lodewijck sigh van sijne Ruytery ontbloot bevond / wou hy sigh de Turcksche onsinnigheyd door de vlught onttrecken; doch geraeckte met sijn Paerd in een Moeras: bleef / wegens sijne sware Rustingh / daer in steeken / en moest hier eyndlijck ellendigh om 't leven koomen; wijl geen mensch hem kon bystaen. Gelijck dan oock sijn ligchaem eerst eenige weecken daer na gevonden / en te Stuhl-Weissenburgh begraven wierd.

Verlies der Christenen in deese Slagh.

Deese Slagh en Neerlaegh / in welcke vijfthien-duysend Christenen 't leven verlooren / is voorgevallen op den dagh van Johannis Onthoofdingh den 29. van Augustus Anno Christi 1526. Gewisselijck hebben doemaels al veele Johannen den dagh harer eygene onthoofdingh hier gevonden. Na deese Zeege heeft Solyman 't Land Hongaryen verwoest aen beyde de zijden des Donauws.

Solyman verovered hier op Ofen.

Belegerde oock / en veroverde de Stad Ofen; doch met Accoord; 't welck hy stiptelijck hield. Voerdde uyt deese Stad drie boven maten schoone gegootene Zuylen van suyver Koper (voortijds doen vervaerdigen door Koningh Matthias Hunniades) met sig na Constantinopel, en deedse daer opreghten / ten teecken sijner bekoomene Zeege. Vermits nu de Winter naerderde / liet hy 't meeste deel sijns Krijghsvolcks na huys trecken.

Twee Koningen van Hongaryen, Johannes van Zapolien, en Ferdinand, Broeder van Carel de V., in scheuring verkooren.

Na d'erbarmlijcke dood en Begraefnis van Koningh Lodewijck quamen de Hongarische Heeren op den Landdagh te Stuhl-Weissenburgh by een. Op dat nu 't ongeluck der Hongariërs dies te grooter wierd / ontstond onder haer tweedraght en scheuringh over de verkiesingh eens nieuwen Koninghs. 't Eene deel heeft opgeworpen Johannes van Zapolien, Waywoda in Zevenbergen, en Graef van Zips: d'andere gaven hare stem aen Koningh Ferdinand, uyt kraght des ouden Verdraghs tusschen Oostenrijck en Hongaryen: oock om dat hy des overleedenen Koninghs Lodewijcks Suster ten Gemalin had. Daer op heeft Ferdinand Anno 1527. by een gebraght een wel-toegerust Heyr; en daer over ten Veldheer gesteld Marckgraef Casi-

ANNO CHRISTI

Casimirus van Brandenburgh. Met al sijne Magt trock hy aen op den gedagten Johannes; die sigh alreeds ten Koningh had laten kroonen. Doch vermits deese Waywoda sigh noch niet toegerust had / vlood hy na 't vaste Slot Tockay. Doe nam Marckgraef Casimir in de Maend September de Stad Ofen in.

Ferdinand slaet Johannes. 1527. Seb. Frank fol. 278. Bucholtz Carion.

Onlanghs daer na leverde Johannes met de sijne de Ferdinandische een Veldslagh; in welcken hy overwonnen / sijnen Veld-Oversten Bodo gevangen / hy selfs tot in Polen verdreven wierd. Daer op heeftmen Koning Ferdinand te Stuhl-Weissenburgh ten Hongarischen Koningh gekroond. Johannes Waywoda gingh hier te werck na 't Spreekwoord der Godloose: Als God niet wil helpen / soo magh 't de Duyvel doen. Op den raed eens Poolschen Edelmans / genoemd Hieronymus à Lasco, begaf hy sigh na Constantinopol; viel den Turckschen Keyser Solyman te voet: bad hem om hulp tegens Ferdinand; en beloofde aen hem / als sijnen Leenheer / een jaerlijcksche Tribuit uyt 't Koninghrijck Hongaryen te sullen betalen. Hier door wierd tegens de Christenheyd 't vyer eerst reght in vollen brand gestoocken.

Die de Turcksche Keyser Solyman te hulp roept.

Solymans nieuwen en geweldigen Toght in Hongaryen. 1529. Seb. Frank fol. 281.

Want Anno Christi 1529., als de Duytsche Vorsten te Spier een Rijcksdagh hielden / quam Solyman in eygener persoon / met tweemael honderd-duysend Mannen te Paerd en te Voet / in Hongaryen. Wierd van Johannes Waywoda met groote Eerbiedigheyd ontfangen: door wiens hulp hy oock de Stad en 't Kasteel Ofen belegerde; al de Duytschen daer binnen deed ter neer houwen. Voorts trock hy den Donauw-stroom op: nam Gomorrha (Commora), Blindenburgh en Altenburgh in. Quam / sonder eenige verhindering / tot voor de Hoofd-stad Weenen. Begon den 21. van September sijn Leger hier neer te slaen. Belegerde / beschoot / ondermijnde deese Plaets / en bestormdese tot verscheydene malen toe / alhoewel te vergeefs. Paltzgraef Philips was Overste der Besettingh binnen Weenen; en queet sigh soo boven maten wel / dat de Turken in dit Belegh eenige duysend Mannen verlooren; en op den 15. van October met schande weer moesten aftrecken. Solyman stelde / by sijnen Aftoght / Johannes Waywoda binnen de Stad Ofen in ten Koningh van Hongaryen. Hy selfs trock weer na Constantinopol, en liet hier na de Hongariërs ontrent drie jaren langh onaengevoghten.

Sijne verrigtingen.

Stoot sijn Hoofd voor Weenen: en stelt Johannes Waywoda ten Koningh van Hongaryen.

Valt al weer met een maghtigh Heyr in Hongaryen. 1532. Sleidan. l. 8.

Maer in den aenvangh der Lente Anno 1532. is hy met een geweldige Maght weer in Hongaryen gevallen; in voornemen / van nu ten vollen uyt te voeren 't geen hy voorheenen had aengevangen. Koningh Ferdinand sond hem drie Ambassadeurs en treflijcke Præsenten te gemoet; met aenbiedingh van seer billijcke Voorwaerden tot een Vrede. Doch Solyman wou sigh daer mee niet laten vergenoegen: maer ruckte met sijn Volck voort. Desgelijcks quam ter selver tijd de meergemelde Johannes Waywoda met een groot Krijghsheyr van Turcken en Hongariërs te veld. Hy legerde sigh voor Strigonien, of Gran; even als der Turken Voordraf te Samandyen was aengekoomen.

Keyser Carel en de Duytsche Standen rusten sigh toe tegens de Turcken.

Keyser Carel bevond sigh ontrent deese tijd op den Rijcksdagh te Regensburgh; en was hier / onder meer andere saecken / op middelen bedaght / hoe hy d'Euangelische weer tot 't Pausdom sou mogen brengen. Maer als hy van deese dingen / en Solymans inval in Hongaryen bericht wierd / streckten al sijne pogingen daer heenen / dat hy een sterk Heyr tegens de Turcken moght by een krijgen. Waer toe dan oock de Duytsche Vorsten en Standen / op sijn' aenmaningen / desgelijcks de Paus / hem en Koningh Ferdinand alle mogelijcke hulp beloofden. Dus wierd allerweegen veel Volck en Oorloghstoebereydingh by een gebraght. Hier ontrent saghmen by alle Vorsten en Standen een sonderlinge vlijt en grooten ernst. Hevigh lietense sigh geleegen sijn / om de voorige door de Turcken ontfangene schade met den hooghsten yver aen Solyman te wreecken. Ten dien eynde trock Keyser Carel met een gedeelte des Krijghsvolcks / en een ontelbare meenighte Scheepen over den Donauw na Lintz in Oostenrijck.

Gran hard belegerd.

Ondertusschen bevonden sigh de Belegerde binnen Gran seer hard benauwd. Vermitsse nu oock gebreck van varsch Water en andere nooddruft leeden / soo gavense aen die van Presburgh, over dagh door Roock en Vaendelen / by naght door Fackelen / Teekenen / datse ten spoedighsten hulp van nooden hadden. Waer op dan de Presburgers wel over de tsestigh Nascadien (de Roof-Scheepen niet ongelijck) met kleyn Geschut en andere dingen voorsien / onder een Duytsch Oversten / genoemd Corporan, deeden afvoeren / om een oud Slot op een Eyland beneeden Presburgh in te neemen / daer dan noch meer ander Volck en Geschut by haer sou koomen; op datmen dan gesamenderhand 't Ontset der Vestingh Gran moght ter hand neemen; doch de saeck liep seer slegt af. Want de Turcken kreegen hier van kondschap. Derhalven haren Oversten Grittus met een sterck getal Krijgsvolck en Scheepen haer te gemoet voer / en oock aengreep / eer de hulp van Weenen by haer quam. Doe ontstond een bloedige Scheepsstryd: in welcke de Turcken aenvanckelijck al vry veel verlies leeden; doch eyndlijck wierden de Christenen overmand; soo dat van de 1700., diese sterck waren geweest / byna 't vierde deel op de Veghtplaets sneuvelde. D'overige begaven haer / met haren Oversten Corporan, weer na Presburgh; sigh dus reddende.

De Christenen, tot ontset aenkomende, op den Donauw geslagen.

Het seer swacke Steedje Guns weerstaet de Turcksche Maght ongemeen dappermoedigh.

Terwijl dit sigh toedroegh / trock de Turksche Keyser Solyman met sijne grootste Magt op Stiermarck aen. Onderweegen greep sijnen Oversten Habraim, of Ibrahim, 't Steedje Guns aen / geleegen in 't effene Veld / niet verr' van de Stad Sabaria, een seer slegt bewaerde Plaets. Vond echter hier soodanigh een tegenstand / dat hy selfs sigh

ANNO CHRISTI.

sigh daer over moest verwonderen. Want de daer binnen leggende Overste Nicolaus Jurischitz, nevens de Burgery en Soldaten/ hadden besloten/ malkander tot op 't uyterste by te staen. Of nu wel de Turken met ondermijnen/ schieten/ bestormingen/ en andere Oorloghs-geweldadigheden/ drie-en-twintigh dagen langh de Belegerde op 't hevighste aenvielen/ soo kondense doch/ onaengesien hare groote maght/ op deselve niets winnen. Derhalven Habraim, om niet gantschlijck met schande en spot te moeten aftrecken/ deese Plaets door goedheyd tot sijnen wil soght te brengen: ten welcken eynde hy oock die van binnen seer goede Voorwaerden aenbood. Hier op wierd dan een Verdragh getroffen. Die van Guns souden aller voorby reysende Turken vriend sijn; na vermoogen het uytgeteerde Landschap Proviande mee deelen/ en een Turcksch Vaentje op den Kerckthoorn uytsteecken; doch van Guarnisoen gantsch bevrijd blijven.

Seb. Franck Keyser-Kron. fol. 189.

Solyman beroept Keyser Carel en Koningh Ferdinand.

Geduerende de Belegeringh van 't gedagte Steedje Guns deed Solyman Keyser Carel en Koningh Ferdinand aenseggen/ dat hy in Hongaryen was gekoomen/ om de smaed/ sijnen Leenman en Vriend Koningh Johannes aengedaen/ te wreecken/ en met een vyandlijck Heyr in haer Land te vallen. By so verr' yemand voornemens was/ 't selve te verhinderen/ soo wou hy daer over tot een Strijd treeden. Sy souden derhalven gewapenderhand voor den dagh koomen/ op datmen alle twist door eene Veldslagh moght doen eyndigen. Indiense deselve wonnen/ soo kondense/ tot vergeldingh/ de Heerschappy over de gantsche Weereld ontfangen. Indien 't anders gingh/ soo soudense van hare Heerschappy en Hoogheyd moeten afstaen. Doch by deesen hooghmoedigen Solyman waren groote Woorden/ en kleyne Daden. Want of hy wel op de gehoorde wijs den Keyser tot een Slagh vermeetelijck uytdaeghde/ en dat hy in sijn Leger ontrent vijfmael honderd-duysend Mannen met sigh voerdde/ had hy echter soo veel hert niet/ dat hy na Weenen 't Keyserlijck Heyr te gemoet dorfde trecken; maer wendde 't hoofd/ na den schimplijcken aftoght van voor Guns, na Karndten. Kortz te vooren had hy den Hoofdman Cason met 15000. Ruyteren uytgesonden/ om de Landschappen tusschen den Donauw en d'Alp-geberghten te doorstroopen en verwoesten. Sulcker wijs heeft hy dit Bevel gehoorsaemd/ dat hy alles/ waer hy quam/ met sijne wreedheyd en Tyranny verbuldde. Veele Menschen wierden jammerlijck om 't leven gebraght; een groot getal gevancklijck wegh gevoerd: Hofsteeden/ Vlecken en Dorpen in brand gesteecken: soo dat byna in anderhalf honderd mijlen weghs niet anders als Vyer en Roock was te sien. Doe hy tot aen de Rivier d'Ens, ontrent drie mijlen van Lintz, was genaerderd/ begaf hy sig met den versamelden Roof weer te rugg' op den weg van waer hy gekomen was; meenende/ dat hy Solyman noch te Guns, of ontrent Nieuwstatt sou aentreffen; doch dit feylde hem; want de Turcksche Keyser was alreeds tot by Gratz, de Hoofd-stad in Stiermarck, voortgetrocken.

tot een Veldslagh, om d'Opperheerschappy in de Weereld te winnen of te verliesen.

Seb. Franck Keyser-Kronijck, fol. 189.

Grouwlijke verwoesting.

ANNO CHRISTI.

Ondertusschen versamelden sigh verscheydene hoopen der Christenen, welcke hier en gintsch aen wel-geleegene Plaetsen en enge Passen de Turken opwaghtten. Doe nu Casonus niet verr' van Nieuwstatt was gekoomen in een seer ongeleegen/ moerassigh Dal/ en hy bemerckte/ dat de Christenen hem naby waren/ heeft hy/ om diesste spoediger te konnen voortgeraecken/ al de Gevangene/ welcke met Vrouwen en Kinderen ontrent 4000. uytmaeckten/ sonder eenige barmhertigheyd doen neerhouwen. Daer op verdeeldde hy sijn Heyr in twee hopen; welcker eene de Hoofdman Feristus na 't Zuyden voerdde/ en op dien wegh onbeschadighd weer by Solyman quam. D'andere leydde Casonus selfs: doch als hy door 't Dal/ by de Stad Storambergh, heenen trock/ wierd hy aengevallen van Paltzgraef Frederick, die ontrent 14000. Mannen by sigh had; en wel ruym 't derde deel deeser Turcken dood sloegh; waer by dan oock Casonus selfs hayr moest laten. Dus bequam hy den wel-verdienden loon sijner gepleeghde Tyrannyen. D'overgeblevene vlughtige Turken vonden sig naderhand noch tweemael van verscheydene Hoopen der Christenen aengegreepen; en eyndlijck wierd haer door de Hongariërs voorts gantschlijck de rest gegeven: soo dat van al deese Turcken, welke ontrent 8000. in getal waren geweest/ seer weynige te Grieckſch-Weissenburgh, gantsch geene weer by Solyman quamen.

aengeregt door Casonus; doch die, met al den by hem sijnden hoop der verwoesters tot eenen toe werd verdelghd.

Soo haest Keyser Carel beright had bekomen/ dat de Turcksche Keyser na Gratz was geruckt/ begaf hy sigh na Weenen, en bragt daer al sijn volck by een. Behalven de Besettingen in de Steeden/ oock uytgesloten der Ruyteren en Voetknechten Dienaren/ bestond dit Heyr in tnegentigh-duysend te voet/ en dertigh-duysend te paerd/ geworvene Besoldelingen. Want al de Christen Vorsten in Europa, behalven Polen, Franckrijck en Engelland, hadden Carel hulp tegens den Turck toegesonden. Al t'samen waren 't uytgeleesene Soldaten/ van alle Behoeften en Krijghstoerustingen op 't beste voorsien: vermits yeder Vorst en Stand hier in d'andere had willen overtreffen/ en daer door roem soght te behalen.

Keyser Carel voerd sijn volck by Weenen t'samen. Sleid. l. 8.

Doe nu de Turcksche Keyser Solyman kondschap had gekreegen van de groote Oorloghs-toebereydselen en uytsteeckende by een gebraghte Krijghsmaght des Keysers Caroli, is hy met een seer groote vrees/ soo snel als hy kon/ uyt Stiermarck na Grieckſch-Weissenburgh gevlooden; en heeft dus/ door sijnen geweldigen Toght/ met welcke hy byna de geheele Weereld had beweeghd/ niet anders verright/ als dat hy allerweegen verschrickelijcke waerteeckenen sijner Tyrannyen aghter gelaten/ en over de 2000. Christenen in ellendige Dienstbaerheyd wegh gevoerd; oock hier en gintsch enige duysenden jammerlijck om 't leven gebraght heeft.

Solyman loopt na wegh.

ANNO CHRISTI.

Keyser *Carel* wil deese alderbeste gelegenheyd niet waerneemen, tegens aller Vorsten versoeken aen; *Sleid. l.8.*

Soo haest Keyser Carel d'astoght van Solyman had vernoomen / bereydde hy sigh tot sijne voorgenoomene Reys na Italien. Yeder quam dit seer vreemd voor. Niet alleen sijnen Broeder Koningh Ferdinand, maer oock de Duytsche Vorsten / baden hem op 't ernstighste / van dit sijn besluyt te willen afstaen; met vertooningh / dat sigh nu de beste gelegenheyd aenbood / om den vlughtigen en anghstigen vyand na te jagen; dan oock Johannes Waywoda uyt Hongaryen te verdryven; doch de Keyser bleef by sijn opset; met voorwendingh / dat de Winter voor de deur / en het nu even noch tijd was / om by goed we'er over d'Alp-geberghten te trecken.

maer begeeft sigh na *Italien.*

By sijn' afreys liet hy wel 't Italiaensche Krijghsvolck aghter / en aen sijnen Broeder Ferdinand over / om 't selve in Hongaryen tegens den Waywoda te gebruycken; doch hy kon niets daer mee verrighten. Want door gebreck van betalingh trockense wegh / en elck liep heenen daer 't hem geliefde. Derhalven moest vijf jaren langh alles blijven steecken. Ondertusschen was in Hongaryen geen Vreede; evenwel oock geenen openbaren Oorlogh. Alleenlijck gaven weersijds stroopende parthyen malkander dickmael goede stooten.

Koningh *Ferdinandus* steld *Catianer* ten Veld-

Daer na / Anno Christi 1537., heeft Koningh Ferdinand weer een sterck Krijghsheyr van Duytschers, Italianen, Hongariërs en Boheemers by een gebraght. Over 't selve stelde hy ten Veld-oversten Johannes Catianerus (gemeenlijck geseght Catzianer), een Croat, door veel' Oorloghs-bywooningen wel geoeffend; en die by den Turckschen aftogt op Weenen door sijne betoonde dapperheyd een groote lof had behaeld. Eerst sond Ferdinand hem uyt na Exechien, een seer sterck Kasteel / en voorname Pas aen de Rivier de Drab, om 't selve te belegeren. Doch Catianer verrightte hier seer weynigh; wijl hy na een korte tijd / sonder eenige uytvoeringh / door gebreck van Proviande, weer moest aftrecken.

ANNO CHRISTI.

overste over sijn Heyr tegens *Johannes Waywoda.*

Hy laet 't selve, of vertsaeghdlijck, of verraderlijck, in de pekel sitten.

Deese gelegenheyd heeft Mahumet Bassa, Gouverneur in de gedaghte Vestingh / tot sijn voordeel waergenoomen. In aller yl braght hy uyt verscheydene Besettingen een taemlijck Heyr by een. Joegh daer mee d'aftreckende Ferdinandische aghter nae. Sneed haer al de Passen af; en besloot haer soodanigh / dat haer onmogelijck viel / door te breecken / sonder te slaen. In deese toestand van saecken hebben eenige Hoofdlieden en Oversten sigh schandelijck vergreepen; gelijck oock Catianer selfs; vergeetende sijne voorige dapperheyd / en verworvene roem / door welcke hy was verheven geworden tot de Waerdigheyd van Veld-overste. Trouwlooslijck verlietense het haer aenvertrouwde Krijghsvolck in deese nood; en maeckten sigh / by een onstuymige nagt / met de beste Ruytery van daer wegh.

Rampsalige daer op gevolghde Neerlaegh der *Christenen.*

Als nu stracks / met 't aenbreecken des

daghs / de Turcken goede kondschap hadden bekoomen van alles wat sigh had toegedragen / trockense met alle maght op de Christenen aen. Graef Lodewijck van Lodronien, een dapper en onvertsaeghd Krijghsman / nam / op ernstigh versoeck des Krijghsvolcks / 't Ampt van Veld-overste op sigh. Stelde sigh manhaftigh tegens de Turcken, welcke den Aenval deeden met een grouwlijck geschreeuw en geweldige onstuymigheyd. Hieldse oock een tijd langh ridderlijck op; doch wierd eyndlijck door de groote meenighte overweldighd; soo dat 't meeste deel sijns Volcks dood geslagen; hy selfs / met 't geen noch overgebleven was / gevangen genoomen wierd. Men sond haer alle na Constantinopol, ter ellendiger dienstbaerheyd. Maer vermits men de Graef van

ANNO CHRISTI

van Lodronien niet wel voort wist te krijgen/ wegens sijn' ontfangene doodlijcke wonden/ soo wierd hy jammerlijck ter neer gehouwen/ en sijn Hoofd den Turckschen Keyser Solyman toegebraght. Men hield het daer voor/ dat deese Neerlaegh/ niet verr' van Exechien voorgevallen/ overtrof al d'andere/ de Christenen in voorgaende jaren bejegend: vermits hier sneuvelde de kerne van Ruytery en Voetvolck; meer door de wrevel van een meyneedigh Overste/ als door de dapperheyd der vyanden te grond gegaen. Meest al de Christen Vorsten gevoelden hier over een groote bekommeringh en diep hertenleed: insonderheyd/ wijl deese Krijghslieden byna sonder wraeck dus ellendigh waren verslagen. Waer tegens de Turcken niet alleen Overwinners/ maer oock byna onbeschadighd gebleven waren.

De dappere gevangen Graef van *Lodronien* ter neer gehouwen.

Swaer verlies.

Johannes Catianer wierd hier op aengeklaeghd/ als een Verrader des Koninghlijcken Kryghsheyrs; die 't Vaderland een onuytwischlijcke schandvleck had aengehangen; en d'oorsaeck was van dit algemeene jammer. Doe hy nu/ om op deese Beschuldigingh t'antwoorden/ en sijne saeck te verdeedigen/ op Vryggeleyde tot Koningh Ferdinand was gekoomen; doch deese Majesteyt 't oordeel wat langh vertraeghde/ terwijl hy Catianer in een eerlijcke Gevanckenis deed houden/ wierd hy over sulck uytstel verdrietigh. Vermits hy oock aen sijne levens-behoudingh wanhoopte/ wou hy 't Vonnis niet verwaghten; maer brack uyt sijne Gevanckenis los; liep tot de Turcken over; bood haer sijnen dienst aen; en beloofde/ groote dingen tegens de Christenen te sullen verrighten. Dit oordeelden de Turcken een groot voordeel voor haer; namen hem derhalven vrendlijck aen: deeden hem treflijcke Vereeringen/ en beloofden hem noch daer-en-boven goudene Bergen/ indien hy sigh behoorlijck sou quijten/ ten dienst van Solyman.

Johannes Catianer, sijne Gevanckenis ontvlooden,

loopt tot de *Turcken* over; en beloofd haer groote dingen.

Hier op onderstond hy sigh al stracks sijn voorgenoomen schelmstuck werckdadigh te maecken. Ten dien eynde begon hy te handelen met andere/ om haer te brengen op der Turcken syde: insonderheyd met Graef Nicolaus van Serin. Deese Heer had een seer groot mishagen in Catianers eerloos bedrijf: echter geliet hy sigh/ als of hy geneegen was/ sijne begeerte te voldoen. Kreegh hem ondertusschen onvoorsiens gevangen/ en deed hem 't hoofd afslaen. Dus ontfing hy den loon/ welcke alle Meyneedige/ en Verraders haers Vaderlands verdienen. 't Hoofd sond hy Koningh Ferdinandus toe: die hem daer tegens vereerde 't Slot en al de Goederen des afvalligen Catianers.

Doch bekoomd al haest sijnen verdienden loon.

Vermits nu Koningh Ferdinand door de gedaghte geleedene Neerlaegh geweldigh verswackt was/ soo besloot hy/ of voor dit mael d'Oorlogh uyt te stellen/ of veel liever tot een Vreede te treeden/ indien 't met sulke voorwaerden/ welcke sijn' aghtbaerheyd niet nadeeligh waren/ kon geschieden. Johannes Waywoda was hier toe oock niet ongenegen; vermits hy wel sagh/ dat de Turcken 't Koninghrijck allenxen geheellijck aen haer souden soecken te trecken: dat hy oock aen haer geen Helpers/ maer veel meer hooghmoedige Heeren had. Ter dier oorsaeck wierd den handel tusschen haer beyde aldus vergeleecken: Johannes en Ferdinand souden/ d'een en d'ander/ soo langh sy leefden/ de Koninghlijcke Titel over Hongaryen gebruyken. Yeder van haer sou gerustlijck behouden en besitten 't geen hy door den Oorlogh had veroverd. Na de dood van Johannes Waywoda sou alle Aenspraeck en Geregtigheyd aen Koningh Ferdinand en sijne Kinderen vervallen. Dit laetste Artijkel, belangende de Successie, wierd/ op des Waywodens begeerte/ geheym gehouden/ om Solyman daer door niet te beleedigen/ of gaende te maecken. Hier op geraeckte Hongaryen wel wat in rust; doch 't duerde niet langh.

Koningh *Ferdinand* treed tot Vreede met Koningh *Johannes*.

ANNO CHRISTI.

Voorwaerden der selve.

Want na de dood van Koningh Johannes, die kort hier na volghde/ gingh d'Oorlogh weer op nieuws aen; vermits onlanghs voor sijn overlijden sijne Gemalin Elisabeth, Dochter des Koninghs Sigismundi van Polen, een jonge Zoon ter weereld had gebraght. Over wien Johannes, bemerckende dat sijns levens-eynd naby was/ Petrovitz, en Bisschop Georgh van Waradyn, tot Vooghden stelde. Door welcker vermeetenheyd hier na de Wonden (die/ door de Vader Waywoda Johannes, niet alleen Hongaryen, maer oock de gantsche Christenheyd had ontfangen) soodanigh weer wierden open gekrabt/ dat daer op volgde de byna gantsche ondergangh deeses voortijds soo voortreflycken Koninghrijcks.

Koningh *Johannes* sterft; waer op d'onrusten in *Hongaryen* weer aengaen.

Koningh Ferdinand sond voor eerst Hieronymus à Lasco, die van des Waywodens Johannis syde afgetreeden was/ tot den Turckschen Keyser Solyman, met deese aenbiedingh: Indien hy hem in Hongaryen wou laten regeeren/ soo wou hy ingaen even deselve voorwaerden/ welcke Johannes voor deesen had aengenoomen; doch sulcks kon hy niet verwerven. Oock wierd à Lasco, wijl Ferdinands Volck voortijds de Gesant des Koninghs van Franckrijck had opgevangen/ te Griecksch-Weissenburgh aengehouden. Hier na heeft Koningh Ferdinand oock des Waywodens nagelatene Weduw/ en de Vooghden over haer Kind/ vermaend/ datse sigh souden dragen na de getroffene vergelijckingh; met belofte/ dat hy in sulk een geval haren Soon een Vorstlijck onderhoud; haer heerlijcke Geschencken/ en een jaerlijcksch Pensioen, wou toevoegen. Doch al deese aenbiedingen konden hem niet helpen. De Weduw verontschuldighde sigh op haer Vrouwlijck onverstand/ en de gewightigheyd der saeck; voorwendende/ datse voor haer selven hier in geen besluyt kon neemen; maer alles moest beveelen aen 't oordeel haers Vaders. Ondertusschen hielden de Vooghden des Kinds/ en niet weynige Hongarische Heeren/ seer ernstigh by den Turck aen om hulp. Waer op dan weer een bloedige Oorlogh in Hongaryen is ge-

Ferdinandi aenbiedingh aen den *Turckschen* Keyser *Solyman*.

1539. *Sleid. l. 13.*

Aen de Weduw van Koningh *Johannes*: alles te vergeefs.

ANNO CHRISTI.

gevolghd; gelijck hier na t'sijner plaets sal verhaeld werden.

Solymans voorneemen om Persien te veroveren, misluckt, tot sijne groote schade. 1533.

Wy wendden ons nu tot 't geen Solyman, terwijl 't nu beschreevene sigh in Hongaryen toedroegh / anderweegen heeft verrigt. Anno Christi 1532. sond hy een geweldigh Krijghsheyr uyt tegens Ismael Sofi, Koning van Persien, om den selven te verdrijven / en alsoo sijn Rijck aen sigh te brengen. Doch hy maeckte hier in sijne reeckeningh buyten den Waerd. Want de gedaghte Koningh van Persien bejegende hem met een wel-toegeruste Oorloghs-maght. Sloegh oock / doe 't tot een Geveght quam / de Turken op de vlught / en een groote meenighte der hare dood: soo dat Solymans aenslagh voor ditmael tot water wierd.

Valt in Calabrien; doch moet oock weer wijcken. 1537.

Anno 1537. viel Solyman met een sterck Heyr in Calabrien, behoorende tot 't Koninghrijck Napels, Met 30000. Mannen belegerde hy de seer maghtige Stad Barletta: deed oock met Rooven / Moorden en Branden in dit Landschap seer groote schade. Keyser Carel sond veel Spaensch Krijgsvolck te voet en te paerd derwaerts / om de gemelde Stad t'ontsetten: doch de Turcken wilden der selver aenkoomst niet verwaghten / onaengesien sy de Keyserische seer verr' in getal overtroffen: maer braecken de belegeringh op / en maeckten sigh van daer wegh.

Koomd de Venetianen op 't lijf.

Wegens deese aftoght heeft Solyman oorsaeck genoomen / om te verbreecken de Vrede / van sijne Voorsaten met de Venetianen opgereght. Ten dien eynde deed hy een Scheepsvloot van vier-honderd Kielen toerusten. Voer daer mee na 't Eyland Corfu; 't welck aen de Venetianen behoorde; en na dat hy op den 8. van Julius des gemelden jaers 1537. daer aengeland was / belegerde hy de Stad Corfu, en verwoestte 't gantsche Eyland seer jammerlijck. Liet oock door Cassim Bassa belegeren de twee Steeden Malvasia in Morea, en Napoli di Romania, doemaels die van Venetien toekoomende. Hier op traden de Venetianen met de Paus en Keyser Carel in een Verbond tegens de Turken; waer by insonderheyd wierd bevoorwaerd / dat de Keyser 82.; de Venetianen even soo veel / en de Paus 36. Galeyen sou toerusten. Tot deese maghtige Scheepsvloot wierden vier Opperhoofden verkooren. Aen de Keyserlijcke sijde Andreas Auria, of Doria. Aen de Venetiaensche Vincentius Capellius; en van die des Paus Marcus Grimanus, Patriarch van Aquilegia; dien ten bystander wierd toegevoeghd Paulus Justinianus.

Der selver Verbond met Keyser Carel en de Paus.

Doet de Zeerover Barbarossa met een stercke Vloot in Candia vallen.

De Turck wierd deese Scheeps-toerustingh tijdlijck gewaer. Beval derhalven Ariadenus Barbarossa, dat hy sigh daer tegens oock met alle maght sou gereed maecken / en by tijds op de Venetianen uytvaren.

Om deese last uyt te wercken / viel Ariadenus met 130. Scheepen in 't Eyland Candia; waer in sijn Krijghsvolck gintsch en herwaerts swerfde; verscheydene Steeden aengreep; doch allerweegen met groot verlies wierd afgeslagen. Als nu Barbarossa tijdingh bequam / dat een sterck Ontset na 't Eyland Candia in aentoght was / is hy eyndlijck weer van daer wegh getrocken / sonder yets verrigt te hebben; anders / dan dat hy / waer hy de meester had konnen speelen / door branden en blaecken alles had verwoest. Hy begaf sigh in den Ambracischen Zeehoeck / by d'Enge Pas. Ondertusschen versamelden sigh de Christenen in 't Eyland Corfu; met welcke Andreas Auria (Doria), na gehoudene beraedslagingh / wat best ter hand gevat moght werden / om den vyand afbreuck te doen / in een goede ordre voer na de genoemde Zeehoeck; daer Ariadenus met de Turcksche Vloot sigh onthield. Die / soo haest hy der Christenen Kielen gewaer wierd / sigh na de ruyme Zee begaf; vermits hy niet boven de 150. Scheepen by hem had; d'andere over de 200. uytmaeckten.

Die echter weer van daer wijkt.

Andreas Aurea, of Doria, legt slegte Eer tegens de Turcken in.

Of nu wel Andreas Auria, volgens 't oordeel van alle ervaerne Oversten / hier wel yet gedenckwaerdighs tegens de Turken had konnen verrighten / soo gingh hy echter / onaengesien hy anders een dappermoedigh en wel-geoeffend Krijghsman was / doemaels soo gantsch slaperigh te werck / dat hem sulks een geen geringe smaedheyd heeft op den hals getrocken. Want hy bleef tot aen den avond toe tegens de Turcksche Vloot leggen / sonder reghten ernst te gebruycken / schoon de Turcken eenige sijner Scheepen aengreepen / twee der selver deeden verbranden / en drie Galeyen veroverden. Eyndlijck oock / als in de scheemeringh een Onweer ontstond / liep hy in groote onordre / even als vlughtigh / weer na Corfu. Waer tegens Ariadenus sigh wendde na 't Eyland Paxen: van waer hy ontrent den 7. van October weer geweecken is na d'Ambracische Zeehoeck.

De Christenen veroveren de Turckische Stad Nieuw-Casteen.

Doe begaven sigh de Christenen in de Rhonische Zeehoeck / en greepen de Turcksche Stad Nieuw-Casteen aen. De Venetiaensche Scheepsknechten beklommen hier aldereerst de Mueren / en veroverden dus de Stad door geweld; doch 't Kasteel door overgaf op Verdraghs-Artijkelen. Deese gewonnene Plaets wierd beset met Spaensch Krijghsvolck onder den Oversten Francisco Sarmiento. Doch de Turcksche Keyser Solyman heeft dit niet langh ongewrooken gelaten. Terstond gaf hy Ariadenus bevel / de gemelde Stad weer te herwinnen.

Doch verliesense stracks weer.

In 't volgende jaer / met den aenvang der Lente / heeft Ariadenus sijne Vloot weer toegerust; en voorsien met 't alderbeste Krijgsvolck. Oock eenen Oversten / genoemd Vlamanes, uyt Persien, die 't Commando te Land naest hem sou hebben / 30000. Mannen te paerd en te voet toegevoeghd.

Hoedanig dit toegingh; en aenmerckelijckheyd daer ontrent.

Dus trock hy / met den aenvangh der Somer / op Nieuw-Casteen aen; en belegerde deese Plaets soo te Water als te Land. Sarmiento verweerdde sigh met sijne Spaenjaerden Ridderlijck genoegh; maer als nu de Turcken, door hevigh schieten / de Muer ter neer geworpen / en de bestormingh aengevan-

gevangen hadden / kondense der selver in-dringingh in de Stad niet beletten. Derhalven Sarmiento, in deese nood sijnde / Aloysius, Arius, en Macinius Mongaja, met de geene / welcke gewond waren / en niet meer veghten konden / na 't onderste Slot deed wijcken. Hy / met de noch overige / begaf sigh op de Marckt; in een vast voorneemen / van daer gesamentlijck haer leven den Turcken dier genoegh te verkoopen. Doch niet langh kondense bestaen tegens de groote meenighte der woedende vyanden; maer wierden al t'samen jammerlijck ter neer gesabeld / of met Pijlen doorschooten. Over deese grouwlijcke Moorderv bevonden sigh Arius, en de geene / welcke met hem in 't onderste Slot waren gevlooden / soodanigh verschrickt / datse sigh overgaven / en om genade baden. Welke Ariadenus haer wel liet weervaren / doch ook haer na Constantinopol in een ellendige Dienstbaerheyd deed voeren: behalven Macinius, dien hy liet onthoofden / wijl hy niet Turcksch begeerde te werden; en hovaerdighlijck sigh beroemde / dat hy sijn Schip / in den Toght van Andreas Doria, had behouden / schoon 't van de Turcken hevigh bestormd wierd. Op deese wijs is Nieuw-Casteen, met groote bloedstortingh / weer in der Mahometanen geweld gekoomen.

Anno Christi. — *Ex Arnold. Ferron. p. 103. 204.* — 1539.

Ontrent deese tijd onderstond sigh de Turcksche Keyser Solyman, de Portugeezen uyt Oost-Indien te verdrijven / en sigh meester deeses Lands te maecken. Want na dat Nugnus d'Acugna, Stadhouder des Koninghs Johannis van Portugal in Oost-Indien, had ingenoomen de Stad en Vestingh Diu, de beste des Koninghs van Cambaja, hebben daer op eenige Koningen / te weeten / dien van Cambaja, van Aden, en noch eenige andere / sigh t'samen verbonden / en van den Turckschen Solyman hulp versoght; met belofte / indien hy haer van de Portugeezen verloste / datse sig aen hem onderwerpen / en hem voor haren Leenheer erkennen souden. Solyman bedaght sigh hier op niet langh / maer sond haer Solyman Bassa, Opper-Regent t'Alcair, met over de 30000. Mannen toe.

Solyman meend sig meester van Oost-Indien te maecken, door eenige Indische Koningen tegens de Portugeezen te hulp geroepen sijnde.

Of nu wel deesen van den Koningh t'Aden, daer hy aenlandde / op 't heerlijckste ontfangen / onthaeld / en alle Eerbiedighevd hem getoond wierd / soo kon hy echter de Turcksche aert en wreedheyd niet verborgen houden. Hy maeckte een Aenslagh / om de treflijcke Stad Aden in te neemen / ten besten des Keysers; in hoop / dat hy dan geheel Indien sou konnen overweldigen en bedwingen met geringe moeyte. Ten dien eynde liet deese Bloedhond de goede Koningh van Aden, van wien hy niet als alles goeds had ontfangen / by 't hoofd vatten / en 't selve in sijne tegenwoordighevd afslaen. Voorts pleeghde hy seer groote woederyen tegens al de geene / welcke dien Koningh aenhangigh hadden geweest. Doe nu d'andere sagen / wat voor een schoone Helper en Verlosser sy in 't Land hadden gehaeld / wierdense hevig tegens hem vergrimd; begaven sigh na verseeckerde Plaetsen / en wilden deesen Booswight niet vertrouwen.

Sijnen derwaerts gesonden Bassa ontdeckt al te vroeg sijne wreedheyd en aenslagen:

Na sulcke verrighte tyrannische daden moest de voorsagh Solyman Bassa de Stad Aden met een stercke Besettingh. Begaf sigh daer na weer op Zee / en trock na de Stad Diu. Maer schoon hy deselve met alle maght aenviel; verscheydene Bestormingen te Water en te Land daer op deed / soo kon hy echter hier niets voorderen / wegens de stercke tegenweer der Portugeezen. Moest derhalven eyndlijck / na verlies van veele der sijne / en met agterlatingh van 't grof Geschut / weer aftrecken / en te gelijck laten vallen d'opgevattede hoop / dat hy geheel Oost-Indien sou vermeesteren. Op den 28. van November vertrock hy met al sijn noch overigh volck van Aden na Constantinopol; en maeckte Sultan Solyman, wegens sijnen ongeluckigen Toght / niet weynigh verbaefd en ontroerd.

Anno Christi. — *moet derhalven met groot verlies uyt Indien weer na Constantinopol keeren.*

In 't voorige Boeck deeses Wercks hebben wy meldingh gedaen / welcker wijs de Portugeezen Anno Christi 1500. eenige Goudrijcke Eylanden en vast Land in Oost-Indien hadden ontdeckt. Naderhand hebbense Brazil onder haer geweld gebraght. Voorts Taprobana, en Malacca, tot aen de Moluckische Eylanden, gelegen onder d'Æquator, of Evenaer / seer rijck van allerley Speceryen, ingenoomen. Dat nu deese Eylanden onder den Koningh van Castilien, niet onder dien van Portugals Gebied behooren / heeft Ferdinandus Magellanus, een Edel Portugeezsch, doch van sijnen Koningh / soo hy waende / beleedighd geworden / Anno 1518. aen Keyser Carel beweesen door Rodericus Falerius, een Mathematicus, uyt Ptolomæi Numeris. Daer op heeft de genoemde Keyser hem met vijf wel-toegeruste Scheepen uytgesonden / om door een nieuwe weg / en door 't Westen / derwaerts te varen. Dus is dan Magellanus uyt Spaenje afgesteecken / en heeft ontdeckt de Straet tusschen de Peruaensche en d'onder den Polus Antarcticus ('t Zuyder Asphunt) leggende Landen; na sijnen naem geheeten de Magellanische Straet. Maer terwijl hy door deselve sijnen loop na 't Oosten rightte / wierd hy in 't Eyland Maitama verraderlijcker wijs verslagen. Evenwel sijn twee sijner Scheepen by de gemeldde Moluckische Eylanden gekoomen; waer van 't eene den gantschen Aerdkloot heeft omgevaren / en in September Anno 1522. geluckigh weer in Spaenje te Hispali aenquam. De Reliquien deeses Schips werden noch hedensdaeghs daer bewaerd ter gedaghtenis.

Spaensche Geschiedenissen. — *Portugeezsche veroveringen in Indien.* — *1518. Magellani Vaert na de Moluckische Eylanden; en ontdeckingh der Magellanische Straet.*

Twee jaren na Magellani Reys heeft Ferdinandus Cortesius, in den naem van Keyser Carel de V., ingenoomen dat seer heerlijck Land in America, hedensdaeghs genoemd Nieuw-Spaenje; waer in de Koopstad Mexico, wegens de meenighte der Inwooners / en wijlse t'eenemael in 't Water leght / de Stad Venetien niet ongelijck is. Ondertusschen heeft oock Franciscus Pizarrus den

Indiaensche Schipvaerden.

ANNO CHRISTI.

Peruaenschen Oever over den Æquator aengedaen / en in deese Landschappen de Christlijcke Religie ingevoerd. Verder berigt hier van kan de Leeser vinden in de West-Indische Schipvaerden.

Noordsche Geschiedenissen. 1525.

Na dat de Koninghrijcken Sweeden en Deenemarcken verlost waren van de Tyrannyen des Koninghs Christierni de II., gelijck wy t'sijner plaets hebben verhaeld / en sigh nu weer in goede rust bevonden / sijn beyde de Koningen / Gustavus van Sweeden, en Fredericus van Deenemarken, in May-maend Anno Christi 1525. by een gekoomen te Malmogia (anders Malmoe) in Schoonen.

Verbond tusschen de Koningen van *Deenemarken* en *Sweeden*, na *Christierni* verdrijvingh.

Alsse nu eerst sigh met malkander vriendlyck hadden vergeleecken over 't geen in voorige jaren tusschen de Sweeden en Deenen was voorgevallen / en al de verschillen daer ontrent bygeleght / hebbense oock / nevens de Hanse-Steeden, een Verbond opgereght / datse (indien de verdrevene Christiernus, door bystand sijner Vrienden en Goedgunstige / sigh oyt moght komen t'onderstaen / eenen van haer aen te vallen) d'een d'ander getrouwlijck bystaen / en sigh met alle maght tegens hem stellen souden. Dit Verbond wierd de gantsche tijd der Regeeringh des Koninghs Gustavi van Sweeden, en der Koningen Frederici en Christiani van Deenemarken, vast en onverbreeckl ijck onderhouden.

Koningh *Gustavus reformeert in Sweeden.* 1526. 1527. *Chytr. Chron. Sax.l.11.*

Hier na liet Koningh Gustavus sigh met allen ernst geleegen sijn aen de voortplantingh der Euangelische Religie in Sweeden. Ten welcken eynde hy op Christdagh des jaers 1526. een Disputatie deed aenvangen over de voornaemste Artijckelen der Christlijke Leere; waer in hy selfs de Voorsittingh had. Daer op droegh hy in 't volgende jaer de Standen des Koninghrijcks in de Vergaderingh t'Upsal voor / dat hy voornemens was / de Religions-saecken op een anderen voet te stellen; d'ingebroockene misbruycken en overgeloven af te schaffen. Begeerde daer beneven / dat der Bisschoppen en anderer Geestlijcke maght in Weereldlijcke dingen; oock hare overvloedige Goederen en Inkoomsten / welckese meer gebruyckten tot Praght / Hovaerdy / Wellust / en aenrightingh van allerley onrusten / als tot den Godsdienst / ten deelen besneeden / en tot 't gemeene nut aengewend souden werden; sulcker wijs / dat haer alleen noodwendigh onderhoud wierd gelaten.

De tegenstand en oproer-verweckingh der Geestlijke,

Deese begeerte des Koninghs roock de Bisschoppen en andere Geestlyke soo gantsch scharp in den neus / datse hem allerweegen uytschreeuwden voor een Ketter / onwaerdig de besittingh der Koninghlycke Majesteyt. Bewoogen oock de Dalekarlen, en eenige andere der Onderdanen / tot Oproer. Doch haest wist Koningh Gustavus deesen handel tot stiltte; d'onrustige sonder Swaerdslagh weer tot gehoorsaemheyd te brengen. Bleef oock by sijn voorneemen volstandigh; en de Geestlijcke moesten 't laten geschieden / hoe suer sy oock daer over sien moghten. Want als Koningh Gustavus gewaer wierd / datse sigh soo gantsch hard daer tegens aen stelden / leydde hy / in een openbare Vergaderingh der Bisschoppen en d'andere Standen / de Koninghlijcke Regeeringh af; en begeerde / datmen hem sou vergoeden of weer geven d'onkosten / van hem uytgeschooten en aengewend tot reddingh des Koninghrijcks.

hoe van hem ingetoomd.

Doe nu de Bisschoppen en haer' aenhangers sulck een ernst vernamen / en genoeghsaem konden afneemen / wat voor gevaer haer hier uyt sou mogen ontstaen / bedaghtense sigh beeter / en hebben / nevens d'andere Standen / door stercke aensoeckingen en veele smeeckingen sigh met den Koningh weer versoend.

Gustavi Krooning, *Chytr. l.12.* 1528.

Hier op is Anno 1528., den twaelfden van Januarius, Koningh Gustavus t'Upsal met de gewoone Ceremonien gekroond. Vervolgens heeft hy in al de Hoofd-Parochien Predikers van d'Euangelische Religie ingeset / en de Bisschoppen bevoolen / datse de Gemeente deselve souden aenprijsen.

en Houwlijck. 1531.

Sijn Houwlijck steldde hy uyt tot op 't jaer 1531., sijnde 't aghtste sijner Regeeringh. Doe nam hy ten Gemalin Vrouw Catharina, Dochter des Hertoghs Magni van Saxen: met welcke hy op den 24. van September te Stockholm Bylegger hield.

De verdrevene Koning *Christiern* soekt *Deenemarken* weer te veroveren; doch treckt sijn ongeluck te gemoet, *Chytr. Chron. l.13.*

Ondertusschen had de verdrevene Koning Christiernus van Sweeden en Deenemarcken sigh te Lier in Braband opgehouden. Doe hy nu sagh / dat hy door den wegh van goedheyd niet weer tot de Regeeringh over Deenemarcken kon geraecken / wou hy geweld ter hand neemen. Voer derhalven ontrent den uytgangh der Maend October met vijf-en-twintigh Scheepen / wel voorsien met volck en allerley noodige Krijgs-behoeften / van Enckhuysen af. Doch onderweegen wierd hy overvallen van een geweldigh Onweer / waer door thien sijner beste Kielen verlooren gingen. Dit had hy sigh behooren te doen dienen als een Voorboode van den ongeluckigen uytgangh sijns voorneemens: echter liet hy sigh hier door niet afschricken / maer voer met d'overige vijfthien Scheepen voort / en quam in Noorweegen aen.

Koomd in *Noorweegen.* 1532.

Hier speeldde hy wel de meester / soo lang de Winter duerdde / vermits de Scheepen van Koningh Frederick en der Verbondene / wegens 't Ys / niet derwaerts konden koomen. Doch als de Lente sigh nu vertoondde / is / in de Maend May, Heer Canutus Guldenstern met 't Koninghlijck en der Verbondenen Krijghsheyr tegens hem na Noorweegen afgeseyld.

Derwaerts Koningh *Frederick* Volck tegens hem fend.

Christiernus hield even doemaels 't Kasteel Aggershuysen belegerd; waer binnen de Koninghsche terstond eenige Proviande en varsch volck braghten. Maer vermits in 't Koninghlijck Leger selfs gebreck begon t'ontstaen: dat oock Christiernus veel stercker was als Canutus, soo sond hy eenige persoonen aen Koningh Frederick, om hem van dit alles te verwittigen. Deese Majesteyt voorsagh hem terstond van 't geen hem noodigh was. Beval hem daer benevens / sigh met Christiernus in geenerley onderhandelingh in te laten; maer den selven met alle maght te vervolgen / tot dat

hy

ANNO CHRISTI.

hy of verslagen / of gevangen sou sijn. Terwijl nu deese Afgevaerdighde sigh te Coppenhagen bevonden / handelde Canutus met Christiernus daer heenen / dat hy / op Vry Geleyde / sigh sou begeven na Koningh Frederick van Deenemarcken, om in eygener persoon over de Vreedens-voorwaerden met hem te spreecken. Indien hy nu geen welgevallen in deselve vond / soo sou hem vry staen / weer uyt 't Koninghrijck Deenemarken te mogen vertrecken / waerwaerts hy sou willen.

ANNO CHRISTI.

Op hoedanigh een wijs *Christiernus* gevangen wierd.

Christiernus liet sigh dit behagen / en wierd van Canutus (tot wien / even by d'aenneeminghh deeser Reys / de gedaghte Afgesondene waren weer gekoomen / met aenkondiginghh van des Koninghs bevel) na Coppenhagen gevoerd. Doch hy gingh sijn ongeluk te gemoet; en viel oock 't selve in de kaecken; na 't gemeene Spreeckwoord: Die sigh in 't gevaer begeeft / verderft'er gemeenlijck in. Want terstond op sijn' aenkoomst (byna even ter selver uyre / als sijnen Soon Johannes, die sigh doemaels bevond onder 't Gevolgh van Keyser Carel te Regensburg, aldaer overleed) wierd hy gevanckelijck genoomen / en na Sonderburgh in bewaringh gebraght; daer hy noch seven-en-twintigh jaren heeft geleefd / tot dat eyndlijck / Anno Christi 1559. de dood hem uyt deese ellende verloste / even in deselve Maend / als Christiernus, of Christiaen de III., Koningh van Deenemarcken, deese Weereld verliet. De gemelde Christiernus de II. steld ons voor oogen een Voorbeeld der regtvaerdige Godlijcke wraeck; welcke gemeenlijck / selfs noch in dit leven / niet aghterblijft over de geene / die sigh tyrannischer wijs met onschuldigh bloed besoedelen.

en noch 27. jaren langh in Gevanknis leefde.

Onrustige Bisschoppen in *Noorwegen* hielden 't met *Christiernus*.

In Noorweegen waren eenige onrustige Bisschoppen / welcke sigh aen Christiernus hingen / doe hy daer was aengekoomen. Meenden oock de Dalekarlen in Sweeden, die doemaels met Koningh Gustavus noch niet ten besten stonden / op hare sijde te brengen / om / nevens haer / Christiernus tot haren Koningh aen te neemen: doch sy wilden hier toe niet verstaen. Evenwel wierd daer door soo veel te wegh gebraght / dat de Dalekarles Koningh Gustavus eenige harde voorwaerden voorhielden; oock verscheydene nadeelige saecken ter hand namen: waer ontrent Gustavus doemaels wel door de vingeren sagh / doch de geene / welcke hier uyt een Oproer soghten te doen outstaen / ter geleegener tijd wel wist te vinden; gelijck wy hier na sullen hooren.

Dood van Koningh *Frederick* in *Deenemarken*. 1533.

Op den 10. van April des jaers 1533. stierf Koningh Frederick van Deenemarcken, na dat hy negen jaren gantsch loflijck had geregeerd. Liet vier Soonen aghter; als / Christianus, naderhand geworden Koningh van Deenemarcken: Johannes, Adolphus, en Fredericus. Dan noch even soo veel Dochteren; te weeten: Dorothea, ten Houwlijck gegeven aen Hertogh Albert van Pruyssen; Elisabeth, Gemalin van Hertogh Magnus; en na desselven overlijden van Hertogh Ulrick van Mekelenburgh; Dorothea de II. Echtgenoot van Christoffel, Hertogh van Mekelenburgh; en Anna, welcke twee jaren na haers Vaders dood overleed in den Maeghdlijcken staet.

Sijne Kinderen.

D'onrustige *Lubeckers* besluyten den Oorlogh tegens de *Hollanders*; en wae om. *Chytr. Chron.* l. 13.

Geduerende de nu verhaelde dingen ontstonden te Lubek veele schaedlijcke nieuwigheden; wijl daer een nieuwe Magistraet uyt de Burgeren wierd aengesteld. Deese nieuwe Overigheyd maeckte terstond een Besluyt / den Oorlogh tegens de Hollanders te beginnen. D'oorsaeck was / om dat de Hollandsche Koopliedien in Sweeden Koophandel gedreven / en de voornaemste Waren / welcke anders na Lubeck en de Hanse-Steeden wierden gebraght / anderweegen heenen gevoerd hadden. Dit begeerden de Lubeckers niet te gedoogen. Om nu de Hollanders en ande-

andere Uytheemsche van d'Oost-Zee af te houden / sondense een Scheepsvloot in de West-Zee. Begeerden oock van de Sweedsche Koningh Gustavus, dat hy haer in deesen Oorlogh sou bystaen: doch als hy hier toe niet bewoogen kon werden / hebbense allerley Hoon en Schimpredenen tegens hem beginnen uyt te werpen: oock aengevangen / heymlijcke Aenslagen te maecken met de vyanden des Koninghrijcks Sweeden.

Maecken Koningh *Gustavus* van *Sweeden* haer ten vyand.

Koningh Gustavus bemerckte tijdlijck / wat die van Lubeck in haren Schild voerden. Deed derhalven alle Koophandel-drijvende Lubeckers in sijn Koninghrijck / als vyanden / en die 't verderf des Koninghlijcken Staets berockenden / gevangen neemen. Hield oock der Lubeckers Goederen aen / en ontnam haer al de Tol-voorreghten / welckese tot noch toe genooten hadden. De Burgermeesteren te Lubeck deeden even alsoo ontrent de Sweedsche. Of nu wel Koningh Gustavus naderhand de gevangene Lubeckers weer los liet / soo heeft hy echter haer de Tol-gereghtigheyd niet willen weergeven / hoe seerse oock daerom aenhielden.

Brengen sijnen Swager op hare sijde, tot sijn verderf.

Onder deese verschillen hebben de Lubeckers Graef Johan van Hoja, die des Konings Gustavi Suster ten Echtgenoot had / op hare sijde gebraght; soo dat hy sigh liet aenneemen ten Oversten over 't Lubecksch Krijgsvolck tegens Gustavus. Doch deesen sijnen Afval is hem qualijck geluckt; wijl hy Anno 1535. in Finland verslagen wierd.

Haer' andere boose onderneemingen tegens *Gustavus*.

Voorts onderstonden de Lubeckers sigh de Soon van de jonge Steno Sture (die voor deesen Gouverneur van Sweeden was geweest) genoemd Suante Sture, daer heenen te bewegen / dat hy sigh sou onderneemen / Koning Gustavus te verdrijven / en sigh selfs Koning te maecken; waer toe sy hem alle bystand en bevoordering beloofden. Doch hy was t'eerlijck van gemoed / om in sulck een daed te bewilligen; en kon door geen' aenporringen daer toe gebraght werden / dat hy sigh tegens Gustavus sou hebben opgesteld.

Onrusten in *Deenemarken*, na de dood van Koningh *Frederick*. 1534. *Chytr. Chron. l.*14.

Gemeenlijck ontstaen / na de dood van hooge Potentaten, eenige voncken van onrusten in haer' aghtergelatene Rijcken. Dus gingh 't oock in Deenemarcken, na 't overlijden van Koningh Frederick. De Rijcks-Raed / in welcke de Roomsch-Catholijke Bisschoppen de voornaemste plaets hadden / wou sigh niet haesten met de verkiesingh van Johannes (die sijnen Vader in de Regeeringh moest volgen / doch noch minderjarigh was) / vermits hy in d'Euangelische Religie was opgevoed: maer daghten 't bewind des Koninghrijcks soo langh aen haer selven te houden / datse tijd en gelegenheyd mogten hebben / om hier 't Pausdom weer in vollen gangh te brengen / en d'Euangelische Godsdienst gantschlijck uyt te royen. Dit haer voorneemen begondense al terstond seer ernstigh in 't werck te stellen / door d'uytdrijvingh der Euangelische Predikanten / en anderer voorname Lieden.

De Rijksraed traght 't Pausdom weer in te voeren.

Hier over geraeckten de Steeden Coppenhagen en Malmogia, of Malmoe, welcke d'Euangelische Religie waren toegedaen / in geen kleyne vrees. Sonden derhalven aen Christiaen, Hertogh van Holstein; versoeckende / dat hy 't Koningrijck sigh sou aenneemen. Doch hy wou hem in deesen handel niet mengen.

Coppenhagen roept *Christophorus* van *Oldenburg* ten Koningh.

Daer op riepense Graef Christophorus van Oldenburgh, oock d'Euangelische Religie toegedaen / in Deenemarcken. Stracks was hy hier toe gewilligh. Braght soo veel volck by een als hy vermoght; en oock deeden de Lubeckers 't hare daer toe / op raed en aendringingh van de Burgermeester Georgh Wollewever, die doemaels te Lubeck byna de hooghste Maght had: bevoorderden dit werck soo veelse konden: greepen oock daer op / met gemeen goedvinden / 't Hertoghdom Holstein aen; om sigh alsoo aen 't selve te wreecken / wijl 't sigh op de Hollandsche sijde had verklaerd; en te gelijck te verhinderen / dat de Deenemarckers van daer geen hulp moght toekoomen.

Ongeluckigen Oorlogh der *Lubeckers*.

Doch de Lubeckers quamen hier over veel te kort. Want sy wierden van Hertogh Christiaen met groot verlies op de vlught geslagen; en niet anders hebbense met haer' onderneemingh verrighten / als datse 't Holsteinsch Krijghsvolck op haer eygene hals / en in haer Gebied trocken; oock hier door 't een' onheyl op 't ander ontfingen; tot datse eyndlijck / na veele gebeeden en smeeckingen / van Hertogh Christiaen Vreede verwierven / voor soo veel Holstein betrof.

Christophorus doet sigh huldigen onder den naem,

Ondertusschen begaf Graef Christophorus van Oldenburgh sigh na Seeland. Gaf voor / dat hy Christiernus (die altijd van 't gemeene Volck meer als van den Adel was begunstighd geweest) wou herstellen. Bragt oock de saeck soo verr' / dat hy / in den naem des gevangenen Koninghs Christierni, niet alleen in Seeland, maer oock in Schoonen en Finland, wierd gehuldighd.

dat hy *Christiernus* wou herstellen.

Werd sorghloos: begeeft sigh tot Vrouwen en Wijn.

Doch als hy sig aldermeest sorghvuldig had behooren te toonen / wierd hy sorghloos. Liet hem aen Venus en Bacchus aldermeest geleegen sijn; meenende / dat hy nu seecker genoegh / en buyten gevaer was. Doch hy vond sigh leelijck bedrogen. Want haest daer na wierd hy van Koningh Gustavus aen d'eene / van Hertogh Christiaen van Holstein op d'andere sijde aengegreepen; die sijn Volck in Finland in een openbare Veldslagh overwon; in welck Gevecht de Graef van Hoja, de Graef van Teeckelenburgh, en Gustavus Trollius, Aerts-bisschop van Upsal, op de plaets dood bleven. Dit gebeurdde op den 11. der Maend Junius, Anno Christi 1535. Waer op dan oock der Lubeckers Scheepsvloot / bestaende in negen Kielen / welcke by Mittelfahr Hertogh Christiaen d'overkoomst in Finland souden beletten / verlooren gingh; soo dat nu de Pas op Coppenhagen was geopend; in welcke Stad sigh onthielden Graef Christophorus van Oldenburg, en Hertogh Albrecht van Mekelenburgh; om deselve / gelijckse voorgaven / voor de geweesene Koningh Christiernus te verdeedigen.

Door Hertogh *Christiaen* van *Holstein*

Deese

ANNO CHRISTI.

in *Coppenhagen* belegerd.

Deese beyde wierden / al stracks met den uytgangh der Maend Julius, door Hertogh Christiaen, alreeds van de meeste Standen voor Koningh van Deenemarcken aengenoomen / in de genoemde Stad belegerd.

Sijn uytgesonden Volck van de *Sweeden* geslagen.

Ondertusschen gebruyckten de Sweeden sigh oock dapper / ten goede van Christiaen; en braghten verscheydene Plaetsen onder sijne gehoorsaemheyd. De Graef van Oldenburgh sond tegens haer uyt ses Compagnien te voet / vijf-honderd Deensche, en honderd Duytsche Ruyteren; nevens 't Krijgsvolck der Lubeckers; doch met een ongeluckigh gevolgh. Want als deese by Hellingburgh de Sweeden bejegenden / vielen terstond de vijf-honderd Deensche Ruyters tot haer over: waer op d'andere in de vlught geslagen / een groot deel der selve neergehouwen / en de voornaemste Oversten gevangen wierden.

Hertogh *Christiaen* vaert in de Belegering van *Coppenhagen* voort; en bekoomd deese Stad.

Doe quam de grootste Magt voor de Stad Coppenhagen, welcke te Water en te Land beslooten wierd gehouden. Koningh Gustavus sond hier toe veerthien / Hertogh Albert van Pruyssen ses wel-toegerustte Scheepen. Vermits nu ondertusschen de Regeeringh te Lubeck, op d'ernstige vermaningen van Keyser Carel, weer in voorigen stand hersteld, de Stad oock met Hertogh Christiaen tot Vreede getreeden was; en ter door oorsaeck haer Volck van den Oldenburger weer t'huys riep: dat daer-en-boven Hertogh Christiaen de Burgundische hulp / door een stercken inval in 't Groeninger Gebied / doemaels aen 't Huys Burgundien behoorende / verhinderde / wierden de Graef van Oldenburgh en Hertogh Albert van Mekelenburgh, door gebreck van leeftoght en andere noodwendigheden binnen de Stad / gedwongen / sigh op den 9. van April Anno Christi 1536. over te geven.

Handeld seer goedertieren tegens d'Overwonnene.

Hertogh Christiaen toonde sigh seer saghtmoedigh en goedertieren tegens d'Overwonnene. Oock selfs deed hy vergifnis aen de geene / welke de voornaemste aenhangers deeser onrusten geweest waren. Graef Christoffel van Oldenburgh kreegh desgelijcks Pardon. Seer wel is 't geseght:

——— *sæpè utile vinci*
Victoris placidi fecit clementia multis.

Soo veel als: De goedertierenheyd van een saghtmoedige Overwinner heeft al dikmael aen veele nuttigh gemaeckt / overwonnen te sijn.

Steld in plaets der weerspannige Bischoppen, *Euangelische Superintenden-ten.* 1536.

Doch eenige weynige Bisschoppen / en sommige haer aenhangende Heeren / welke sigh niet alleenlijck hadden geset tegens sijne Verkiesingh / maer oock nu noch met schaedlijcke aenslagen omgingen / heeft hy in heghtenis doen neemen. Naderhand wierden hare lagen openbaer uyt haer' eygene schriften; en bevonden / datse de Koninglijcke Regeeringh aen haer selven hadden willen trecken. Derhalven Koningh Christiaen, met bewilligingh der Standen / een Ordonnantie maeckte / dat de Geestlijcke persoonen sigh voortaen souden onthouden van alle Weereldlijcke en Regeeringhs-saecken; daer tegens sigh eenkelijck bemoeyen met haer Kercken-ampt. Oock heeft hy / in plaets der Bisschoppen / Euangelische Superintendenten verordonneert. Deed de Protestantsche Religie door 't geheele Koningrijck prediken / en maeckte veele goede Wetten.

ANNO CHRISTI.

Christiaen de III., Koningh van *Deenemarken.* 1537.

Daer op wierd hy in 't volgende jaer 1537., als nu alles weer in gewenschte rust en goede ordre was gebraght / den 12. van Augustus te Coppenhagen gekroond ten Koningh van Deenemarcken. Onder sijne seer roemlijcke Regeeringh hebben d'Onderdanen hare schade / door de voorige Oorloghs-tijden geleeden / ten goeden deele weer ingehaeld.

Gemalinnen,

Anno Christi 1534. wierd Koningh Gustavus van Sweeden uyt sijne Gemalin Catharina, Dochter des Hertoghs Magni van Saxen, op den 13. van December een Soon gebooren / die in sijnen Doop de Naem van Erick outfingh. Twee jaren daer na is de Moeder gestorven.

en Kinderen des Koninghs *Gustavi* van *Sweeden.*

Hier op heeft Gustavus sigh in een tweede Houwlijck ingelaten / en ten Gemalin genoomen Margaretha, Dochter van Ericus Abrahamus de Laholm, een Ridder van sijn Maeghschap: by welcke hy heeft gewonnen thien Kinderen; als: Johannes, na sijnen Broeder Erick geworden Koningh van Sweeden. Catharina, aen Edzart, Graef van Friesland, ten Houwlijck gegeven. Cecilia, geworden Gemalin van Christophorus, Marckgraef van Baden. Magnus, Hertogh van Oost-Gothland; doch niet reght by sijn verstand geweest. Steno, in sijne kindsche jaren overleeden. Anna Maria, ten Houwlijck genomen van Paltzgraef Georg-Johan. Carolus, jongh gestorven. Sophia, Echtgenoot van Hertogh Magnus van Saxen, Soon van Hertogh Frantz van Saxen: en Carel, Hertogh van Sudermansland.

Send Gesanten en Krijghsvolck na *Smaland.* 1538. *Chytr. in Chron. l. 15.*

Anno 1538. heeft Koningh Gustavus van Sweeden weer werck bekoomen / vermits sigh in Smaland een nieuwe onrust verhief / daer de Koninghlijcke Stadhouder van d'Inwooners wierd dood geslagen. De veroorsaeckers deeser Moorddaed waren Jonas Andreæ en Nicolaes Dacke; welcke hier door een swaren en bloedigen Oorlogh hebben verweckt. Deesen handel is aldus aengevangen. Met den ingangh des voorigen jaers sond Koningh Gustavus Holgerus Caroli van Birckwirck, Ridder / Reghter in Smaland, en Johannes Turo, met een stercken hoop Krijgsvolck te paerd en te voet in Smaland, om aldaer een Koninghlijck Ondersoeck aen te stellen / en Justitie t'oeffenen over de mishandelingen / tegens de Koninglijcke Majesteyt begaen.

om ondersoeck op eenige misdadige te doen;

Te gelijck liet hy Brieven afgaen aen de Standen deeser Provintie, van de volgende inhoud: Hem was niet onbekend / op hoedanigh een wijs d'Ordonnantien des Koninghrijcks van veele der hare bespot / en niet geaght wierden. Deese hadden de vyanden des Rijcks / ten tijde des Lubeckschen Oorloghs / onaengesien de Koninghlijcke Verbods-brieven / Proviande toegevoerd: de gewoone jaerlijcksche Renten en Tribuit, door 't gantsche Koninghrijck

rijck

ANNO CHRISTI.

rijck gemeen / geweygerd aen sijne Majesteyt op te brengen. Eenige hadden de Goederen der Edele met geweld ingenoomen. Andere Moorddaden en Echtbreuck gepleeghd / sonder onderscheyd van gemeene of heylige plaetsen. Hy had derhalven / om sulcke ongehoorsaemheyd weer tot gehoorsaemheyd te brengen / en om diergelyke grove buytensporigheden af te schaffen / deese sijne Gesanten derwaerts afgevaerdighd / om in sijne Majesteyts naem op sulcke boosdaden ondersoeck te doen; d'onschuldige te beschermen; de schuldige / na bevindingh van saecken / volgens de Rijcks-wetten te straffen.

welcker boose bedrijven hy in een Brief te kennen geeft.

Als nu de Smalanders dit bevel des Koninghs hadden vernoomen / badense om vergifnis; met belofte / dat het voortaen beeter by haer sou toegaen. Booden oock vrywilligh aen / de voorleedene mishandelingen met geld te willen boeten / en sigh de Koninglijcke Inquisitie t'onderwerpen. Als nu / onder meer andere groote Booswighten / oock Nicolaus Dackius overtuygd wierd van een onbevoeghden Doodslagh; daer-en-boven van begane Bloedschande / en daer over ter dood veroordeeld / doch door voorbede sijner Vrienden en Bloedverwanten / welke wegens haren rijckdom in groot aensien waren / hem 't leven geschoncken was / dies dat hy een groote geldsom sou moeten opbrengen / soo heeft hy / 't sy hy soo veel niet kon of niet wou betalen / sigh gevoeghd by Jonas Andreæ, en andere oproerige Gasten; met welcke hy gintsch en herwaerts in 't Land allerley Moorddaden aen de Koninghlijcke Officieren pleeghde.

Een Moordenaer en Bloedschender ter dood veroordeeld; doch los gelaten, mits een groot deel gelds gevende:

Deese nu bemerckten / dat eenigh Krijgsvolck tegens haer wierd uytgesonden / hieldense sigh in 't Bleckinger-Woud een tijd langh verborgen. Verbolgens vloodense na Lubeck: daerse van des Koninghs Gustavi vyanden / als / de Graef van Hoja, Bernhard van Mylen, en meer andere / met volck en andere noodwendigheden wierden voorsien. Soo datse / dus toegerust / naderhand / Anno 1542., een openbaren Oorlogh tegens Koningh Gustavus hebben gevoerd; waer van d'overblijffselen nauwlijcks in de van drie jaren konden uytgeroyd werden.

veroorsaeckt in Sweeden een groote onrust en oorlogh.

Anno Christi 1521. werden de Muscoviters van de Tattaren onvriendlijck besoght / en leelijck gehandeld. Als Machimedinus, Koningh van Cazan, gestorven was / nam eenen / genoemd Scheale, desselven nagelatene Gemalin ten Houwlijck / en bragt hier door dit Koninghrijck aen sigh. Maer vermits de Tattaren sigh lieten beduncken / dat hy meer helde na des Muscoviters als na hare sijde / soo wierd hy drie jaren hier na van Mahometh Giray, der Præcopenser Tattaren Koningh / met Krijghsmaght aengevallen; verjaeghd / en Sap Giray, Broeder van Mahometh Giray, ten Koningh van Cazan gemaeckt. Vervolgens wendden de Tattaren 't hoofd na Muscauw, tegens den Grootvorst Basilius, wijl hy de Bevestigingh sijner Regeeringh niet / gelijck sijne Voorsaten / van den Tattar had versoght en ontfangen. 't Land wierd seer jammerlijck verwoest / en eyndlijck de Stad Muscauw selfs van Mahometh Giray belegerd: doch Basilius was by tijds daer uyt / en na een verseeckerde Plaets gevlooden. De Stad wierd haest verovert; maer 't Slot behouden door de dapperheyd eens Duytschen Constapels.

Poolsche, Muscovitische en Tattarische Geschiedenissen. D. Chytr. in Chron. 1521.

Muscauw van de Tattaren veroverd.

Eyndlijck quam de saeck noch tot een Verdragh. Basilius moest een Handschrift van sigh geven / dat hy den Tattar sou erkennen voor sijnen Oversten en Leenheer. Hier op nu trocken de Tattaren wel wegh / doch voerdden een ongeloofiijcke meenighte Gevangene met haer.

Verdragh, hoedanig.

Anno 1526. vielen de Præcopenser Tattaren

Tattaren

met

ANNO CHRISTI.

…nval in Polen. Neugeb. Chron. Pol.

met een groot Heyr in Rusland, verwoeſtenden 't ſelve / waerſe maer meeſter konden werden / met Vyer en Swaerd. Doorſtroopten oock Kleyn-Polen; en deeden d'Inwooners onnoemlijcke ſchade.

…t Hertog-…dom *Maſauw* valt …en de Koningen van *Polen.*

In 't ſelve jaer 1526. zijn de laetſte Hertogen van Maſovien in Polen, de Gebroeders Johannes en Staniſlaus, Soonen van Hertog Conrad, in haren bloeyenden ouderdom / maer eenige weynige dagen na malkander / ſonder Lijfs-erfgenamen overleeden; niet ſonder arghwaen / datmen haer vergif had toegebraght. Hier door is de ſeer heerlijcke en rijcke Provintie Maſauw, welcker Hoofdſtad Warſchauw is / weer gevallen aen de Kamer der Koningen van Polen.

Baſilius, Groot-Vorſt van *Muſcovien*, ſterft.

Anno Chriſti 1535. ſtierf Baſilius, Groot-Vorſt van Muſcovien. De Regeeringh over 't Ruſſich Land liet hy na aen ſijnen Soon Johannes, noch maer ſeven jaren oud. Doe hy naderhand tot ſijnen volkoomenen ouderdom was geraeckt / heeft hy wel in den aenvangh geluckigh en loflijck geheerſcht / oock 't Koninghrijck Caſan, en Aſtracan, 't welck ſigh uytſtreckt van by den uytloop der Rivier Wolga tot aen de Caſpiſche Zee, ſijne Landen ingelijfd; doch hier na heeft hy ſigh veranderd in een grouwlijcken Tyran. Niet alleen oeffende hy tegens de Lijflanders, welke hy met een twintigh-jarigen Oorlogh plaegde / maer oock aen ſijn eygene Onderdanen / noyt meer gehoorde Woederyen: tot dat eyndlijck de Koningen van Sweeden en Polen geheel Lijfland, en Rusland, geleegen tuſſchen Narva en Viburgh, hem door Oorlogs-geweld ontnamen; gelijck t'ſijner tijd en plaets verder verhaeld ſal werden.

Sijnen Soon *Johannes Baſilius*, de *Tyran*, koomd in ſijne plaets. *Chytr. ex Libell. de reb. geſt. Baſilii.*

Reformatie te *Riga* en anderweegen in *Lijfland.* 1522. *Chytr. Chron. l.* 10.

In 't jaer 1522. is / gelijck in meer andere Geweſten / alſoo oock in Lijfland, d'Euangeliſche Religie doorgebroocken. Inſonderheyd hebben deſelve aengenoomen die van Riga, Drebat (of Derpt) en Revel, door de Predicatien van Andreas Cnophey van Cuſtrin; met afſchaffingh van de Pauſlijke Ceremonien. De Raed van Riga verſoght inſonderheyd aen haren Aerts-biſchop / dat hy / als haren Overſten Ziel-ſorger / haer ſuyvere Kercken-Leeraren wou toevoegen; dog 't was voor eens doof mans deur geklopt. Met ſeer groote hoon en ſpot wierdenſe van 't Hof wegh geweeſen. Waer op dan de Magiſtraet 't Werck ſelfs by der hand nam / en Euangeliſche Predikanten in de Stad ſtelde. Vermaenden oock de Papen, Monicken en Nonnen, van d'openbare oeffeningh der Roomſche Leere af te ſtaen / en ſig met haer tot de Religie der Euangeliſche te begeben: of indienſe hier toe onwilligh waren / ſoo ſoudenſe / by 't verder pleegen van hare Godsdienſt / hare Kloosteren / Kercken en Collegien ſluyten. Hier door is 't eyndlijck ſoo verr' gekoomen / dat Monicken en Papen op Paeſchdagh des volgenden jaers 1523. uyt de Stad wegh trocken.

'tPauſdom afgeſchaft.

D'Aerts-biſchop van *Riga*

Vermits nu de Rigiſche Aerts-biſchop Caſpar ſigh niet maghtigh genoegh bevond / om deeſe Reformatie te verhinderen / ſoo nam hy Johannes van Blanckenveld, Biſchop van Revel en Drebat, als een verſtandigh / geleerd / en over de Roomſche Religie ſeer yverigh Man / tot ſijnen Coadjutor, of Meedehelper / en toekoomenden Naſaet aen. Begeerde oock van de Rigers, datſe deeſe verkieſingh voor aengenaem ſouden houden. Doch deſelve wilden'er niet toe verſtaen; ten ware dan dat van hem en de Coadjutor hare voorgenoomene Reformatie in Religions-ſaken / en voorts al hare Privilegien wierden beveſtighd. Doch deeſe Voorwaerden wou dien van Blanckenveld niet ingaen.

ANNO CHRISTI.

Chytr. in Chron. Sax l. 11.

ſteld ſigh daer tegens.

Doe nu Aerts-biſchop Caſpar korts hier na overleed / ſond hy wel de bekraghtigingh van de Voorreghten der Rigers, en begeerde de Huldigingh; maer wijl hy gantſch geen gewagh van de Religie had gemaeckt / wierd hem oock ſijn verſoeck niet toegeſtaen. Doch als die van Riga gewaer waren geworden / dat de nieuwe Aerts-biſchop hier over hebigh vertoornd was / en gelegenheyd ſogt / om met geweld te bekoomen 't geen / waer aen hy op een andere wijs niet ſagh te geraecken / ſoo begavenſe ſigh in de beſchermingh des Hooghmeeſters in Lijfland, genoemd Walther van Plettenbergh, een ſeer voortreflijck / hoogh-wijs / kloeckmoedigh Man; wiens gelijcke in de Lijflandſche Hiſtorien en Regeeringh gewiſlijck ſeer weynigh / of wel gantſch niet / ſou konnen gevonden werden; die haer oock 't Privilegium over de vrye oeffeningh haers Godsdienſts meedeelde / en onderhield. De Domheeren te Riga toonden ſigh onder deeſen handel wel gantſch geneegen tot de Stad en de Burgery; maer onderwijl onderſtondenſe ſigh / deſelve aen den Aerts-biſchop te verraden. Doe dit haer voorneemen ontdeckt wierd / en ſy ter dier oorſaeck van daer wegh geweecken waren / heeft de Raed al hun onroerende Goederen in en om de Stad aen ſigh getrocken; oock de gedaghte Stad door nieuwe Wercken ſterck beveſtighd.

Derhalven de *Rigers* ſigh begeven onder de beſchermingh des Hooghmeeſters van *Lijfland.* 1525. *Hiſt. Livonic. Joh. Menec. lit. D. Chytr. Chron. Sax. l.* 11.

Of nu wel de Biſchop veele dingen hier tegens voornam / ſoo wierd echter eyndlijck door een gemeen Beſluyt der Standen en des Adels in Lijfland geordonneerd / dat voortaen de Rigiſche Aerts-biſchop / met al d'andere Biſchoppen en hare Gereghtigheden / ſouden ſtaen onder den Lijflandſchen Hooghmeeſter / en desſelven Naſaten; ook niets ſouden mogen voorneemen tegens de Rigers, ſonder voorkennis des gedaghten Hooghmeeſters. Dit daght deeſen goeden Heer al te veel. Vertrock derhalven uyt Lijfland; in voorneemen / van aen Keyſer Carel hier over te klagen. Doch onderwegen viel hy / door bekommeringh / in een ſware kranckheyd; welcke oock een eynd van ſijn leven maeckte.

D'Aerts-biſchop te *Riga* een harde Noot te kraken gegeven. 1526.

Hier op wierd Thomas Schoningins, Soon des Burgermeeſters van Riga, ten Aerts-biſchop verkooren. Hy eyſchte wel van de Hooghmeeſter de herſtellingh der Rigiſche Domheeren / doch kon hier ontrent weynig verwerven. Daer op nam hy Marckgraef Willem van Brandenburgh, Broeder des Hertoghs Alberti van Pruyſſen, tot ſijnen Coad-

Wat ſigh verder 1527. 1529. *Chytr. Chron. l.* 13. 1530.

Coadjutor; hopende/ dat hy door d'authoriteit en de maght van sulck een Vorst de voorige Aertsbisschoplijcke Hooghheyd en Gereghtigheden sou weer bekoomen. Braght oock by den Keyser soo veel te weegh/ dat de Rigers door een Bevelbrief wierd gebooden/ beyde/ de Domheeren en de Roomsch-Catholijcke Religie, te herstellen.

ontrent deelen handel toedroegh.

Waer op dan wel die van Riga 't eerste bewillighden/ belangende de Domheeren en de Geestlijke Goederen: doch in de Kerken en Religions-saken begeerdense sigh geenen indrangh te laten doen. Vermitsse nu ter dier tijd hier over met den Aerts-bisschop niet konden over een koomen/ wierd een Stilstand voor twee jaren langh getroffen. Maer als nu deselve verloopen waren/ en d'onderhandelingh weer aengevangen wierd/ kondense sigh even soo weynigh vergelijcken als te vooren/ wijl noch 't een noch 't ander deel van sijne meeningh wou afstaen.

1532.

De *Rigers* begeven sigh in 't *Smalkaldisch* Verbond.

Vermits dan de Rigers bemerckten/ datse eyndlijck van d'Aerts-bisschop een Oorlogh souden te verwaghten hebben/ soo protesteerdense by hem/ en beriepen sigh op den Religions-vreede, te Neurenbergh gemaekt. Begaven sigh daer op in 't Smalkaldisch Verbond; en ontsloegen sigh dus/ beyde van des Aerts-bisschops bedreygingen/ en van de Keyserlijcke Mandaten.

De Hoogmeester in *Lijfland* gestorven. 1535.

Anno 1535. stierf Walther van Plettenbergh, Hooghmeester in Lijfland; na dat hy hier een-en-veertigh jaren langh de Regeeringh geluckigh en met grooten roem had geboerd. Hem volghde Herman van Bruggen, een seer vroom en bescheyden Heer; wegens sijne Godsaligheyd/ Gematigdheyd/ en Bescheydenheyd in de Geschiedboeken ten hooghsten geroemd.

Oock Aerts-bisschop *Thomas* van *Riga*.

Korts na de gemeldde Hooghmeester is oock Aerts-bisschop Thomas uyt deese Weereld verhuysd. Als nu hier op Marckgraef Willem van Brandenburgh sijnen Nasaet wierd/ en te gelijck de Religie der Augsburgsche Confessie aennam/ vergeleeck hy sigh met die van Riga, soo datse aen hem deeden den Eed van getrouwheyd in Politique saecken; oock hem overlieten de helft der ingetrockene Goederen. Hier door wierden voor ditmael (in den aenvangh des jaers 1547.) wegh genoomen al de strijdigheden en twisten/ welcke nu veele jaren langh hadden geweest tusschen d'Aerts-bisschoppen/ en die van Riga.

Sijnen Nasaet neemd d'*Evangelische Religie* aen.

Engelsche Geschiedenissen.

Onder de tot noch toe verhaelde saecken heeft sigh oock in Engelland een wonderlijcken handel toegedragen. Koningh Henrick, diens naems d'aghtste/ scheydde (gelijck in 't voorgaende Boeck deeses Wercks is aengeweesen) sigh van sijne Gemalin Catharina; onder voorwendingh/ dat het tegens sijn Gewisse streed/ met sijns Broeders Vrouw Echte Bywooningh te hebben. Nam daer op uyt 't Vrouwentimmer Anna, Dochter van Thomas Boulaine, Viconte van Rochefort, ten Houwlijck/ stracks na den aenvangh des jaers 1533. Deese baerde hem in 't volgende jaer 1534. Princes Elisabeth; welcke naderhand bequam de Koninghlijcke Regeeringh over Engelland; en oock deselve seer loflijck heeft geboerd.

D'Echtscheyding van Koningh *Henrick*, en sijne Herhouwlijkingh.

Als nu dit bedrijf deeses Engelschen Koninghs voor Paus Clemens de VII. quam/ verklaerde hy/ door een openbaer Oordeel/ of Vonnis/ sijn eerste Houwlijck voor wettig; de daer op gevolghde Echtscheydingh voor t'eenemael nietigh/ en van geener waerde. Hier over wierd Koningh Henrick tegens den Paus hevigh vertoornd. Sneed hem derhalven de Geestlijcke Reghts-maght in Engelland af/ en braghtse/ door een gemeen Raeds-besluyt/ over op sigh selven. Gebood oock/ datmen alleenlijck hem sou erkennen voor 't hooghste Hoofd der Engelsche Kerck. Liet vervolgens sijn' Anna Boulaine Kroonen tot Koningin van Engelland; en maeckte te gelijck een Wet/ door welcke de geene/ die in sijn Koningrijck de Paus voor 't opperste Hoofd der Kerck van Engelland hielden/ wierden schuldigh verklaerd aen de misdaed van beleedighde Majesteyt. Voorts sond hy Gesanten aen verscheydene Christen Vorsten/ en aen de Hanse-Steeden; versoeckende/ datse sigh met hem souden inlaten in een Verbond tegens den Paus: die de voortgangh deeses wercks door sijne dood verhinderde.

Van Paus *Clemens* voor nietigh verklaerd, veroorsaeckt, dat *Henrick* de Pauslijke Maght in sijn Rijck te niet doet. *Chytr. Chron. Sax. l.* 14.

In deese saeck gebruyckte Koningh Henrick soodanigh een ernst/ dat hy selfs twee treflijcke Mannen/ namentlijck/ Johannes Fischer, Bisschop van Rochester, en Thomas Morus, sijnen Rijcks-Cancellier, in 't jaer 1535. deed onthoofden/ om datse sijne Wet niet volgen/ sijn voorneemen niet toestemmen wilden; d'afschaffingh der Pauslijcke Maght/ en d'Echtscheydingh quaed keurden/ en by deese hare meeningh volstandigh bleven. Beyde deese voorname Mannen wierden seer beklaeghd/ en gesegt/ datse onschuldigh leeden/ voor soo verre sy den Koningh in sijnen quaden handel weersprackeen. Petrus Opmeer in Oper. Chronolog. pag. 477.

Bisschop *Fischer* en de *Cancellier Morus* onthoofd. 1535.

Uyt diergelijcke bedrijven kon Catharina, de verlatene Gemalin van Koningh Henrik, welcke tot noch toe geduerigh in hoop had geleefd/ dat hy sigh eens beeter sou bedencken/ genoeghsaem besluyten/ dat hare verwaghtingh te vergeefs was/ en sy noyt weer van hem sou aengenoomen werden. Stierf derhalven door groote bekommeringh/ op den 6. der Maend Januarius des jaers 1536.

Catharina gestorven.

Haest daer na wierd hy sijne tweede Gemalin Anna Boulaine oock moede. Wierp een arghwaen van Echtbreuck op haer; en deed haer ter dier oorsaeck op den 19. van May des voorgemeldden jaers 1536. onthoofden. Al terstond/ den volgenden dagh/ nam hy weer ten Houwlijck Johanna Semeria, of Seymour. Dit bedrijf heeft hem een smaedlijcke opspraeck op den hals gehaeld/ en een schandvleck aengehangen.

Anna Boulaine onthoofd. 1536.

Boven dien viel hy in een grooten haet by de Roomsch-Catholijcke in Engelland; wijl hy door sijnen Secretarius Thomas Cromelius (of Cromwel) uyt een geringe Afkoomst/ wegens

Henrick doet veele Kloosteren ter neer werpen.

ANNO CHRISTI.

wegens ſijne wijsheyd / ſonderlinge bequaemheyd / en groote vlijt in de verrighting ſijner ſaecken / verheven tot Graef van Eſſex, en de hooghſte Maght naeſt den Koningh / veele Kloosters deed ter neer werpen / de Monicken verjagen; hare Goederen en Inkoomſten aen de Koninghlijcke Schatkamer brengen: oock deſelve ten deelen aen d'Eedele verkoght / of wegh ſchonk. Ondertuſſchen liet hy / om alle quaed vermoeden by de Roomſch-Catholijcke van hem af te wenden / door de Biſchoppen ſigh beweegen / een Wet te maecken / waer in hy bekraghtighde de Transſubſtantiatie in 't Sacrament des Altaers; 't gebruyck desſelven onder eene geſtalte; 't verbod van 't Houwlijck der Prieſteren; de Klooſter-beloften; de Private Miſſen, en d'Oorbiecht / met bevel / dat men de geene / welcke anders leerden en geloofden / aen 't leven ſou ſtraffen. Evenwel hield hy de Paus voor d'Antichriſt; en hy ſelfs wou gehouden ſijn voor 't hooghſte Hoofd der Kercken in Engelland. Of nu wel 't gedaghte Edict tegens de geene / welcke ſigh van de Roomſche Kerck hadden ontrocken / ſcharp genoegh geſmeed was / door de liſtigheyd der Biſchoppen / ſoo wierd het echter / ſoo langh Cromwel leefde / niet ſeer ſterck uytgevoerd / maer daer ontrent taemlijck door de vingeren geſien.

en treckt de Goederen na ſig. Chytr. Chron. l. 15.

Strengh Edict tegens d'Onroomſche, haer 't leven geldende.

't Gebeurde / dat Koningh Henrick Anno 1539. weer ten Gemalin nam Anna, Dochter van Hertogh Johannes van Cleef; doch wel haeſt had hy oock harer genoegh; want na ſeven maenden verſtiet hy haer weer. Als nu in ſeecker Geſelſchap hier van wierd geſproocken / en Cromwel daer op liet hooren: Hy wou dat ſijnen Deegen ſtack in 't lighaem des geenen / die deeſe Echtſcheyding had veroorſaeckt / wierd van ſijne wangunſtige dit den Koningh aengebraght / even als of hy 't op ſijne Majeſteyt ſelfs had gemeend. Deeſe Vorſt / terſtond vergeetende al de getrouwe dienſten deeſes Cromwels, al de voorige gunſt / welcke hy dien wel-verdienden Man had toegedragen / en deſelve veranderende in een hevigen toorn / deed hem / ſonder eenige genade / 't hoofd afſlaen. Waer uyt dan genoeghſaem blijckt / datmen met de gunſt van groote Heeren gemeenlijck ſeer ſubtyl, behendigh / wel-bedaght / moet omgaen / indien men anders daer over niet in onheyl wil vallen. Dat oock dickmael diergelijcke begunſtigingen ſoo veel grooter ongelucken op de Gunſtelingen aftrecken / alsſe hooger ſijn opgereeſen.

De groote Gunſtelingh des Koninghs, en de wel-verdiende Man Thomas Cromwel

om eens woords wil van hem doen onthoofden.

ANNO CHRISTI.

Doe nu Cromwel dus aen kant was geholpen / bemerckte men daedlijck / wat voor een rugh-houder de Gereformeerde aen hem gehad hadden. Want al terſtond (maer twee dagen daer na) wierden Robertus Barus (een ſeer vroom / hoogh-geleerd / voortreflijck Man / desgelijcks in ſeer groot aenſien by den Koningh geweeſt) / en noch drie andere / wegens 't voorgedaghte Edict, en om datſe des Koninghs Echtſcheydingen niet konden goed keuren / te Londen verbrand. Dus gingh 't ter dier tijd wonderlijck in Engelland toe.

De ſware vervolging begind aen te gaen na Cromwels dood. Martyrolog. Sleidan. Oſiand. Hiſt. Eccleſ.

Na dat Jacob de V., Koningh van Schotland, in Januarius des jaers 1537. ten Houwlijck had genoomen Magdalena, Dochter des Koninghs Franciſci van Franckrijck, doch deſelve haeſt daer na (in de Maend Julius) overleed / wierd hem daer op / ontrent den uytgangh des gemelden jaers / ten Gemalin gegeven de Dochter des Hertoghs Claudii van Guiſe: by welcke hy / na twee jonge Soonen / in hare kindsheyd geſtorven / korts voor ſijne dood heeft gewonnen een eenige overblijvende Dochter / Maria, welcke naderhand de Koninghlijcke Regeeringh over Schotland heeft gevoerd; gelijck wy

Schotſche Koningen, 1537. Jacob de V.

Sijne Dochter Maria. 1542.

ANNO CHRISTI

uyt t'sijner plaets wijdlopiger sullen aenwijsen.

Roomsche Pausen. *Adriaen de VI. 522. Joh. Balaus.*

Na Leo de X. wierd in 't jaer 1522. ten Paus verkooren Adrianus, geweest des Keysers Caroli en des Koninghs Ferdinandi Leermeester / een seer geleerd / vroom / en opreght Man; wel-ervaren in de Duytsche, Latijnsche, Spaensche, en Griecksche Spraken. Als in sijnen tijd een Rijcksdagh te Neurenbergh wierd gehouden / sond hy sijne Gesanten derwaerts / en bekendde rondelijck / dat de Roomsche Stoel een goede Reformatie van nooden had. Maer even dit heeft de tijd sijner Pauslijcke Regeeringh verkort; welcke niet langer heeft geduerd dan 8. maenden en 6. dagen. Doe is hy gestorven; niet sonder arghwaen / datmen hem vergif had toegebraght.

Clemens de VII. P. Jovius.

Na hem wierd tot de Pauslijcke Hoogheyd verheven Clemens de VII., een Florentijner, uyt 't Geslaght der Mediceërs, Bloedverwant van Paus Leo de X. Onder 't bewind van deesen is de Stad Romen door 't Krijgsvolck van Keyser Carel de V. ingenoomen; hy selfs gevangen; doch naderhand weer los gelaten geworden. Hy heeft wel veelerley seldsame en schaedlijcke Aenslagen tegens de Protesteerende gemaeckt / doch weynige derselve hebben hem willen gelucken. De Pauslijcke Stoel wierd van hem beseeten 10. jaren / 10. maenden / en 7. dagen.

Hooge School te Marpurgh.

In 't jaer 1527. heeft Landgraef Philips van Hessen aengesteld de hooge School te Marpurgh. De Bevestigingh geschiedde in 't volgende jaer; doch de Privilegien of Voorreghten / sijn eerst langh daer na gevolghd.

Lught-tekenen.

Anno 1520., in de Maend Januarius, sagh men te Weenen in Oostenrijck Regenbogen aen de Son en de Maen; desgelijks een vyerige Balck.

Pest.

Daer op volghde een seer verschricklijcke Pest / door welcke veele duysenden Menschen in Oostenrijck, Swaben, Franckrijck en anderweegen / wierden wegh geruckt.

Steeden-versinckingh.

Ontrent den Herfst des jaers 1523. sijn in 't Koninghrijck Granada eenige Steeden en Kasteelen versoncken.

Schaedlijk Onweer.

Oock ontstond op S. Gallen dagh in 't Koninghrijck Napels sulck een verschricklijck Onweer / vergeselschapt van Donder en Regen / dat veele Dorpen / Slooten / groote Bomen verbroocken en door 't Water weg gedreven wierden.

Vreeslijke Branden.

In 't volgende jaer wierd de geheele Stad Villach door een verfaerlijcke Brand tot asch gemaeckt. Door een diergelijck Vyer-onheyl wierd oock de halve Stad Leypach vernietighd.

Rupsen.

In 't jaer 1526. hebben de Rupsen / tot tweemalen toe / door 't gantsche Koninghrijck Apulien al de Koorn en andere Vrughten t'eenemael afgegeeten en te niet gemaeckt.

Brand in Weenen.

In even dit jaer ontstond te Weenen in Oostenrijck een geweldige Brand / waer door over d'aght-honderd Huysen / nevens Dorothea Klooster / in d'asch wierden geleght.

Blixems onheyl

Ontrent deselve tijd wierd oock door een Donderslagh de Kruyd-thoorn te Basel aengestoocken; waer door by de dertigh Menschen dood geslagen / en veel' andere swaerlijck verseerd wierden.

ANNO CHRISTI.

Seer vervaerlijck Wonderteecken aen den Hemel in Duytschland; deed veel aenschouwers van schrik sterven.

Op den elfden der Maend October des jaers 1527. wierd veelerweegen in Duytschland een verschricklijck Wonderteecken in de lught gesien; bloedverwigh / en geel-rood. 't Was een geboogene Arm; hebbende in de hand een boven maten groot Swaerd / sulcker wijs verheven / als of 't soo terstond wou toeslaen. Aen 't punt deeses Swaerds / en ter sijden / stonden drie groote Starren. Van deselve deed sigh voort een breede / Wolckverwige / gestriemde Staert / welke in de lenghte al 't ander' overtrof. Ter sijden wierden gesien veele Stralen / in de gedaente als lange Spiessen; waer tusschen veele kleyne Swaerden sigh vertoondden van een bloed-roode verwe; en al weer daer tusschen gintsch en herwaerts veele Menschen-aengesighten / van een grouwlijke gestalte. Al deese dingen beweeghden sigh onder malkander / met schitteringen / soo gantsch verbaerlijck / dat veele der aenschouwers door schrick den Geest gaven. Dit vreeslijck Wonderteecken openbaerdde sigh 's morgens ontrent ten vier uyren op den hier boven genoemden dagh / en wierd vijf-vierde deelen eener uyr aen den Hemel gesien.

Seldsame Sonnen.

In 't selve jaer vertoondden sigh oock in Swaben drie Sonnen / omvangen van twee Regenbogen. De twee Neven-Sonnen waren na de sijde der middenste Son rood; maer na de Regenbogen geel-verwigh; doortrocken met een witte Streep.

Wonderlijke en doodlijke sieckte, genoemd 't Engelsch Sweet.

Anno 1529. is in Duytschland ingebroocken de verschricklijcke Plaegh / genoemd 't Engelsch Sweet; en doorliep byna alle Gewesten; soo dat daer door veele duysenden Menschen uyt de Weereld wierden wegh geruckt. De geene / welcke van deese Sieckte wierden aengevallen / en van deselve stierven / lagen ontrent vier-en-twintigh uyren langh / eenige minder / weynige daer over. Die de gedagte vier-en-twintig uyren overleefde / quam gemeenlijck weer tot gesondheyd. Als yemand met deese kranckheyd behebt wierd / soo overviel hem terstond een diepe slaep. Indien men deese Slaepsught niet afwendde / door hem te schudden / te verwentelen / te nijpen / en diergelijcke middelen te gebruycken / soo bleef hy in sijnen Slaep leggen / en verloor slapende 't leven.

Diere tijd en Honger in Duytschland.

Haest na den Ooghst des selven jaers ontstond oock in Duytschland een seer vreeslijcke diere tijd en Hongersnood. 't Ontbrack niet alleen aen brood / maer oock aen alle andere levens-middelen. 't Pond Boter gold in en ontrent Neurenbergh tot veerthien en vijfthien; in Swaben en Bayeren agthien Hoogduytsche Penningen; 't welk voortijds noyt meer gehoord was. Een Simmer / of Maet Koorn van twaelf Ponden / gold van aght-en-dertigh tot veertigh Floreenen; de Garst ses Floreenen. Voor een Metz Sout (of 't dertighste deel van een Mud) moestmen betaelen te Neurenbergh drie ponden. Dus gingh 't met alle andere Eet-waren.

Een

ANNO CHRISTI.

Een diergelijke doorgaende Landshonger was in 't voorgaende jaer geweest in 't gebied der Venetianen; waer door meenighte van Menschen den Geest hadden gegeven; andere Hoy en Aerde aten / gelijck d'onvernuftige Beesten. De nood was soo geweldigh / dat harer een groot getal na Duytschland liepen. Ontrent duysend quamen'er te Straetsburgh aen / alreeds half dood van honger. Men nam haer hier op / en men onderhieldse een wijl tijds uyt de gemeene Beurs. Doch veele der geene / die in 't begin al te begeerigh aten / sijn gestorven.

Desgelijcks in 't Venetiaensch Gebied.

Op den aghtsten van October in 't jaer 1530./ ontrent d'elfde uyr in de Naght / is de Tyber te Roomen soodanigh opgeloopen / datmen niet anders meende / of de geheele Stad sou vergaan hebben. Want op Campo Flore stond 't Water een geheele Spies hoogh / en alsoo seven Spannen hooger / als 't ten tijde van Paus Alexander was geweest. Vier-en-twintigh uyren langh bleef 't hier dus stil staen / en deed onnoemlijcke schade. D'oorsaeck deeser geweldige opswellingh des Tybers was een grouwlijcke Wind van uyt de Zee / die deese Vloed dus opdreef; soo datse met maghtige Golven aghterwaerts opliep na Romen, over de drie Duytsche Mijlen weghs; diensgelijcks hier noyt meer gesien noch gehoord was. In deese vernielende Waters-nood sijn op 't Land eenige duysenden Menschen ellendigh om 't leven gekomen; en alleen te Romen seshonderd Huysen ter neer gestort.

Vreeslijke Waters-nood te Romen. *Sebast. Franck.*

In de volgende Maend November heeft ook 't Water in de Nederlanden groote schade veroorsaeckt / 't welck desgelijcks door een stercke Wind over Dijcken en Dammen in Vlaenderen wierd gedreeven. Alles liep hier onder. By de twee mijlen weghs verdroncken meest al de Beesten en Menschen op de Weylanden. Byna geheel Vlaenderen was overlopen. Seer veele Dorpen tusschen Antwerpen en Bergen waren met Menschen / Beesten / en alles wat'er in was / verdorven. In Zeeland braecken de Dijcken oock door; waer over dan desgelijcks veele Menschen en Vee 't leven verlooren; een goed deel Lands vergingh; soo dat het noch tot op heden verdroncken Land is gebleven. De Stad Vlissingen wierd door 't Water half wegh gespoeld. Veele des Volks waren na een hoogen Thoorn geblooden, om haer selven daer te redden. Doch de Golven stieten met sulck een geweld tegens dit Gebouw aen / dat het overhoop viel / en alles wat'er in was / ellendigh om 't leven quam. Indien 't Water noch maer alleen een halve span hooger gewassen ware / soo sou gantsch Zeeland en half Vlaenderen verdroncken sijn geweest. In dit uyterste gevaer begaben veele Menschen in 't Land sigh op de Thoornen / Bergen / Boomen / Heuvelen / welke hier naderhand / sonder eenige te hulpkoomingh, door Honger moesten sterven. Veele duysenden verdronckene Persoonen heeftmen gevonden; waer onder sommige d'een d'ander hadden omhelsd / of by de hand gevat. Hoe jammerlijck het hier toegingh / kan geen pen genoeghsaem beschrijven.

Desgelijks in Vlaenderen, en in Zeeland. *Ellendigh Schouw-spel.*

In Januarius des volgende jaers 1531. saghmen te Lisbona in Portugal een groote Walvisch. Daer na wierdmen by naght aen den Hemel gewaer bloedige en vyerige Teeckenen; waer by 't oock bloed regende. Daer op volghde een swaere Aerdbevingh; welcke over de tweehonderd Huysen om verr' deed vallen; waer in meer dan duysend Persoonen 't leven verlooren; behalven noch de schade / geschied aen andere Gebouwen; welcke / schoonse niet geheel ter neer storteden / echter merckelijck verwoest wierden; en weynige van alle waren ongeschonden gebleven. Vermits dese Aerdschuddingh eenige dagen aghter malkander aenhield / sijn d'Inwooners der Stad buyten na 't Veld gevloden / wijl niemand sigh in sijn Huys / door de gedurige Invallen / verseeckerd bevond.

Grouwlijcke Aerdbeving, en Lughtteeckenen te Lisbona. *Seb. Franck.*

In dit jaer heeft oock de diere tijd noch aengehouden / ja is hoe langer hoe arger geworden. Daerenboven hebben sigh ontrent deese tijd verscheydene Comeeten, nevens andere Wonderen en Tekenen / gintsch en herwaerts laten sien.

De diere tijd houd aen.

Insonderheyd is oock in seecker Bosch by Saltzburgh van de Jagers des Bisschops een vervaerlijck Wonder-dier gevangen geworden. 't Was grauw-verwigh / en ruyghayrigh: met een Baerdigh Menschen-hoofd: vier voeten / en seer scharpe klauwen. Men braght het wel levendigh aen 't Bisschoplijck Hof; doch toonde sigh gantsch wild: wou noch eeten noch drincken; en is dus na drie dagen gestorven.

Vreeslijck Wonder-dier in een Bosch gevangen.

Anno 1530. is een grooten haet en onwil ontstaen tusschen de Burgeren van Geneve en d'Onderdanen des Hertogs van Savoyen: welcke / door allerley by een gesogte oorsaecken / van tijd tot tijd Wortelen in de herten heeft geschooten; eyndlijck oock uytborst in allerley Moorderyen / Roveryen / Plonderingen en afbrandingen tusschen beyde de Partyen. De Savoysche Edelingen maeckten onder malkander een Verbindnis / genoemd 't Geselschap van de Lepel: vermits yeder van haer / ten leus of kenteecken / een Lepel / aen een Snoer vastgemaeckt / om den hals had hangen; waer mee sy die van Geneve, in plaets van een Kandeeltje / dreygden op t'eeten. 't Quam met deese saeck soo verr' / dat de Hertogh van Savoyen ten laetsten met een sterck Krijghsheyr voor de Stad Geneve ruckte; deselve belegerde / en bestormde. Echter wierd noch / door Tusschenspraeck der Berners, Zurichers, en Freyburgers, dit verschil vergeleecken / en alle daedlijcke vyandschap afgesneeden.

Oorlogh tusschen Geneve en Savoyen. *'t Geselschap van de Lepel, of Verbondene Savoyers.*

In 't jaer 1532. wierd / op den 25. van September, weer een Comeet gesien; veele dagen aghter malkander In Julius des volgenden jaers verscheen op nieuws een grouwlijcke Comeet, die sigh desgelijcks langh daer na liet aenschouwen.

Comeeten.

In October des jaers 1533. saghmen in Boheemen, Voigtland en Etsch, vliegende

Meenighte van

Draec-

ANNO CHRISTI.

Draecken in de lugt.

Draecken met twee Vleugelen / een Kroon op 't Hoofd / en de Beck als die van een Varken / in de lught. Dickmael vloogen'er wel vierhonderd by malkander.

Paerd in de lught, en andere dingen.

In 't volgende jaer wierdmen te Munster in de lugt een Paerd gewaer; waer op eyndlijck een Ruyter gingh sitten. Desgelycks vertoonden sigh drie Sonnen / en verschricklijck-vyerige Wolcken. De Beduydingh daer van heeft de Munstersche onrust klaer genoegh ontdeckt.

Grouwlijke lust eener Swangere Vrouw, om haren Man op t'eeten;

Seb. Frank.

In 't voorgemelde jaer 1533. heeft sigh te Prettenburgh een verschricklijcke Geschiedenis toegedragen. Seeckere swangere Vrouw quam een lust aen / om haren Man op t'eeten: derhalven sy hem oock by naght den hals af-sneed: terstond de linckerarm en zijde / tot op sijn midden toe / opslockte; 't overige by stucken in-soutede / om 't selve daer na desgelijks te verslinden; behalven 't Hoofd / en 't Ingewand / 't welckse wegh deed. Terwijlse met dit afschouwlijck werck beesigh was / overviel haer de barensnood / en sy braght drie levendige Soonen ter weereld. De Vrouwen / welcke haer in den arbeyd hadden bygestaen / wilden den Vader geluck gaen wenschen; doch vermits ondertusschen 't Gewisse deeser Kraem-vrouw ontwaeckt was / soo seydese met seer groote sughtingen / dat de Vader deese sijne Kinderen noyt sou aenschouwen. Beleed daer op hare begane misdaed met seer groote weeklagten. Sy wierd in haer kraembed wel gekoesterd; maer daer nae in een eeuwige Gevanckenis geslooten.

Swabisch Verbond eyndighd.

In even dit jaer heeft 't Swabisch Verbond / Anno Christi 1488. aengevangen / sijn eynd bekoomen.

Heete Somer.

In 't jaer 1534. was 't sulck een dorre en heete Soomer / dat veele Vlecken en Dorpen door de groote hitte in brand geraeckten / en gantschlijck tot asch vervielen.

De Stad *Montebaur* t'eenemael afgebrand.

In 't selve jaer wierd Montebaur, een Stad / geleegen twee Mijlen van Cobelentz, door een Wagen met Koolen / noch niet ten vollen uytgedoofd / aen brand gestoocken. Vermits nu alles soo gantsch dorr en heet was / soo wierd oock deese Plaets in vier uyren tijds sulcker wijs door de vlammen vernield / dat niet een eenigh Huys kon gereddet / niet 't alderminste daer uyt gebergd werden.

Vijf-en-twintigh Burgers en Burgers-Soonen gaen negen honderd vademen diep in een onguer hol geberght.

In 't jaer 1535. / op Petri en Pauli avond / hebben vijf-en-twintigh Burgers en Burgers-Soonen / 't sy uyt enckele nieuwsgierigheyd / om yets seldsaems te sien / of misschien uyt begeerte om een Schat te vinden / sih t'samen verbonden / om te gaen in een ongueren hollen Bergh / geleegen in een Geberghte / drie Mylen van Ambergh, by 't Dorp Predenwind. Ten dien eynde wierpense onder haer twee Hoofdmannen op; en swoeren / datse deselve in alles volgen; by haer leven en sterven souden. Hier op sijnse (aen den Ingangh een Touw vastgemaekt hebbende / en 't selve in de hand houdende / om den wegh tot de weer-uyt-koomingh niet te mogen missen) / met Ladderen / Windlighten / Picken / oock Spijs en Dranck voor eenige dagen / negen-honderd vademen diep daer ingegaen. Sagen hier veele wonderlijcke saecken / als / Pallaysen / Beeldwerck / Plaetsen / ruysschende vlietende Wateren / springende Fontainen / en diergelijke dingen; doch alles duyster / en sonder light.

Watse daer sagen;

Vonden daer-en-boven veel' onguer-groote Reusen-gebeenten; veele vergaene doode ligchamen van een ongeloofiycke grootte; waer van se / ten waerteecken / eenige deelen met haer nae buyten braghten. Veele dwael-gangen en sluyp-gaten bejegenden haer / daerse d'een voor d'ander nae moesten door kruyppen / als de Slangen. Dan quamense weer op so een ruyme Plaets / datse alle vijf-en-twintigh nevens malkander konden gaen. Onder meer andere dingen vondense hier Pallaysen met van selfs gegroeyde Zuylen / Vloeren / en Beelden; even als offe in den Bergh waren uytgehouwen geweest. Eenen onder haer / die by 't ingaen sigh 't alderonvertsaeghdst had aengesteld / wierd naderhand d'aldervreesagtighste; liep van d'andere wegh / en quam half dood weer buyten den Bergh. Eenen anderen / die by sigh had genoomen veele gewydde Kruyden / Wasch / en andere gezeegende dingen / om daer mee de Duyvel van sijn lijf af te houden / wierd in den Bergh met een Steen geworpen / soo gansch hard / dat hy veel bloeds / en byna oock 't een' oogh verloor. Sy sagen de gedaente van een Wijf / die deese worp deed.

en hoese weer daer uyt quamen,

Seb. Frank Kryser. Chron. fol. 295.

Alsse nu ontrent aght uyren langh binnen dit Gebergt waeren geweest / en niet verder konden koomen / sijnse weer te rugg' gekeerd / en uyt deese holligheyd geraeckt / doch geheel veranderd / gantsch bleeck / afschouwlijck van gestalte / en half dood. Dit / maer geen Goud of Silver / waer op se veelligt hoop hadden gemaeckt / braghtense ten buyt uyt dien Berg.

De Graven van *Mansveld* trecken de Berghwercken aen sigh.

In 't jaer 1535. hebben de Graven van Mansveld de Berghwercken in haer Gebied de Kooplieden en andere / welcke deselve tot noch toe op hare kosten onderhouden / bewerckt / en van 't daer uytkomende de gedaghte Graven 't thiende deel gegeven hadden / ontnoomen / en aen haer selven getrocken. Dit heeft niet alleen een eeuwigh-duerende twist onder de Graven selfs veroorsaeckt / maer oock veele gebraght tot d'uyterste armoede / en in haer gantsche verderf.

Seldsame Storm-winden t'*Elsz.*

In even dit jaer is t'Els, of Oels, vier Mijlen van Breslauw, met den aenvangh van September, ten een uyr in de Nagt / onverwaght soodanigh een Stormwind ontstaen / dat daer door over de veertigh Huysen wierden ontdaeckt / als warense met Beesemen wegh gevaeghd geworden. Aght persoonen bleven dood. Onder meer andere seldsaemheden deeses Winds wierd een leedige Wagen boven op een Huys geset; sulcker wijs / dat d'aghterste Raderen in 't Dack / en de Latten staecken; de voorste van 't Huys af-hingen.

Eynd der diere tijd.

Met den uytgangh des jaers 1535. is te gelijck ten eynde geloopen de groote Thien-

jarige

[...]NO [...]RISTI.

Thienjarige diere-tijd in Duytschland, van welcke wy hier boven gewagh hebben gemaeckt/ soo dat de prijs van 't Koorn weer gantsch verdraeghlijck wierd. T'Ulm heeftmen in Januarius Anno 1536. een Eymer Wijn/ houdende 120. harer Kannen/ gekogt om minder als een gulden. In de Herberg dronckmen de Kan om twee penningen.

[...]omeet.

In 't jaer 1538./ in Januarius, verscheen op nieuws een Comeet, welcke in Saturnus de Son na volgde. De gedaente was als die van een Spies; sigh uytstreckende van de Vleugel Pegasi, tot aen des selven voet toe. Hy liep van Occasu brumali tot 't Hoofd Andromadæ; daer hy korts hier na verdween.

[...]eerkee[...]ngh tot [...]eyser [...]arel, en [...]e Rijcks[...]ocken.

Nu brenghd onse gewoone ordre ons weer tot den Keyser/ en d'andere Geschiedenissen des Rycks. Hier boven/ by 't eynd des jaers 1540./ hebben wy verhaeld/ welcker wijs Keyser Carel 't Colloquium, of Gesprek/ tusschen d'Euangelische en Roomsch-Catholijcke over de strydige Religions-Artijckelen te Worms aengesteld/ had verschoven tot op den Regenburghschen Rijcksdagh.

[...]ijksdagh [...]e Regens[...]urge: en [...]at daer [...]p gedaen [...]ierd in [...]e saeck [...]er Protesteerende [...]n Roomschgesinde. 1541. [...]leid. l. 12. [...]hytr. [...]hron. [...]. 15.

Derwaerts nu begaf sigh de Keyser straks met den aenvangh des jaers 1541.: doch de Vorsten en Standen quamen'er eerst in Maert. Hier wierd/ doe men tot den handel sou treeden/ de Protesteerende Vorsten/ in den naem der Keyserlijcke Majesteyt/ voorgebragt een geschreven Boeck/ 't welk/ volgens des Keysers voorgeven/ genoeghsaem den wegh sou wijsen/ hoemen de Religions-twist sou mogen afdoen. Een Maend daer nae hebben de Protesteerende dit Boeck den Keyser weer behandighd/ met hare Censure over eenige daer in begrepene Artijckelen. Hier op volghden verscheydene Beraedslagingen onder de Vorsten; doch daer wierd niets verright; tot dat eyndlijck/ op goedvinden des Pauslycken Gesants Contareni, de gantsche verhandeling over de Religions-verschillen wierd uytgesteld tot op een algemeen Concilium, 't welck binnen weynigh tyds stond versameld te werden. Ondertusschen souden beyde de Parthyen in 't Rijck sigh vreedsaem tegens malkander dragen. Dit wierd dus bevoolen/ vermits juyst ter dier tijd weer tydingen quamen van der Turken aentoght; waer van wy t'syner plaets meldingh sullen doen.

Hertogh Carel van Savoyen werd door de Koning van Frankrijck uyt sijn Land verdreven.

Geduerende de tijd dat Keyser Carel sigh byden Paus ophield/ had ondertusschen Koningh Franciscus van Franckrijck Hertogh Carel van Savoyen met Oorlogh aengetast: oock/ na de veroveringh der Hoofd-stad Turin en meer andere voornaeme Plaetsen/ hem 't meeste deel sijns Lands afgedwongen; onder voorwending van een Erf-gereghtigheyd; uyt kraght van welcke hy seyde hem toe te behooren de helft des Savoyschen Hertogdoms/ 't welck Hertogh Philibert, Soon van Philips van Bresse uyt syn' eerste Gemalin/ een Princes van Bourbon, sonder Lijfs-erfgenamen gestorven/ sijne Suster Ludovica (of Louisa), des Koninghs Francisci Moeder/ had nagelaten. Doch dit wierd dus alleen ten schijn voorgegeven; want, alsmen alles in de grond aenmerckte/ soo was de reghte oorsaek des haets Francisci tegens Carel van Savoyen, om dat deese Hertogh sijnen Swager den Keyser meer toegenegen was als Koningh Franciscus: en van hem had ontfangen Asti, 't oude Patrimonium der Hertogen van Orleans: Hier tegens Franciscus, doe hy/ nu drie jaren geleeden/ met Paus Clemens sigh wou bespreecken/ de Stad Nizza; en nu onlanghs 't Fransche Krijghsvolck de doortogt door sijn Land had geweygerd. Dus moest de goede Hertogh van Savoyen des Keysers Vriendschap dier genoegh betalen.

Voorsaeck waerom. Sleid. l. 10.

ANNO CHRISTI.

De Keyserlijcke Majesteyt bemoeyde sigh wel/ om den verdreevenen Hertogh weer te herstellen. Ruckte ten dien eynde in Savoyen: quam ook tot aen de Rhosne; doch daer wierd weynigh verright. Want niet alleenlijck ontstond in sijn Heyr een groot gebreck van levens-voorraed; maer oock begon de Roodeloop seer hevigh onder 't Krijghsvolck te woeden; soo dat een groot deel van 't selve door beyde deese Plagen/ Honger en Bloedgangh/ wierd verminderd. De nood drangh derhalven Keyser Carel, een Stilstand te maecken/ en weer nae Italien te keeren.

De Keyser tragt hem te herstellen; doch te vergeets.

Naderhand klaeghde Hertogh Carel op den Rijcksdagh te Regensburgh over 't onreght/ hem door de Koningh van Franckrijk aengedaen; en bad de Rijcksstanden/ hem de hand te willen bieden/ tot de weer-veroveringh sijner verloorne Landen. Maer vermits de Koningh van Franckrijck oock Gesanten derwaerts had gesonden/ en met veele redenen verontschuldighde sijn bedrijf ontrent d'inneemingh der Landen des Savoyschen Hertoghs/ soo bleef dit werck/ sonder besluytneemingh/ steecken.

Hertogh Carel klaeghd aen de Rijcks-Standen, sonder vrught.

Terwyl sigh dit te Regensburgh toedroeg/ gebeurden 't/ dat de Koningh van Franckrijck Cæsar Fregosus, een Genueeser, en Antonius Rincon, een verdrevene Spaenjaerd, om seeckerer oorsaecken wil aen den Turckschen Keyser afvaerdighde. Alsse nu hare Reys op de Poo na Venetien wilden voortsetten/ wierdense in 't Gebied van Milaen gevangen genoomen/ en om 't leven gebragt.

Des Koninghs van Franckrijks Gesanten doodgeslagen: Sleidan.

Doe Koningh Franciscus van Franckrijck deesen handel voorquam/ wierd hy daer over seer toornigh; en besloot/ sulck een daed niet ongewrooken te laten; insonderheyd/ wijl hy oock bemerckte/ dat Keyser Carel aen hem geenssins sou willen afstaen 't Hertogdom Milaen, schoon hy hem voor deesen hoop daer toe gegeven had. Nam derhalven uyt 't geen nu verhaeld is oorsaeck/ om de Deegen weer op nieuws tegens den Keyser te wetten. Op dat hy oock den Oorlogh met dies te meer voordeel sou mogen voeren/ verbond hy sigh met Koningh Christiaen van Deenemarcken; die hem eenige Ruytery te hulp sond. Ook wierd een Verbondt met Koningh Gustavus van Sweeden opgeright.

't Welck Franciscus weer in de Wapenen brenght tegens den Keyser.

Nae 't eyndigen des Regensburghschen Rijcksdaghs nam Keyser Carel voor/ de

Ongeluckigen Toght van Keyser Carel,

 Turck-

ANNO CHRISTI.

Turckse Zee-roovers in Africa te willen gaen besoecken. Trock derhalven in de Maend Augustus nae Italien. Versaemelde daer sijne Scheepsmagt by een / welcke bestond in ontrent 22000. Mannen te voet / en 1500. te paerd. Hier mee voer hy na Algier, een Stad in 't Koninghrijck Mauritanien, voor deesen genoemd Julia Cæsarea; maer doemaels 't voornaemste Pest der Zee-roovers. De Paus had hem deese Toght wel seer ernstigh afgeraden / met vertooningh / dat de Winter als voor de deur / en derhalven niet sonderlings te verrigten was: doch de Keyser had hier toe geen ooren / en wou van sijn opgevat voorneemen niet af wijcken. Gemeenlijck heeftmen weynigh geluck te verwaghten / wanneermen enckelijck sijn eygen hoofd wil volgen / en goeden raed veraghten. Dit is oock hier gebleecken waeraghtigh te sijn.

na Africa. Sleid. l. 14.

Want als de Keyser / met den uytgangh van October by Algier aenquam / en sijn Volk hier deed aen Land treeden / verhief sigh na twee dagen sulck een onstuymigh Weer van Winden en Regen / dat alle Oorloghs-handelingen daer door verhindert wierden / en Carel, nae dat honderd en veertigh sijner Scheepen met Geschut en Krijghsvolck te grond gegaen; oock een groot deel sijner Soldaten van d'Algirynen verslagen waren / sonder eenige verrightingh met 't overige sijns Heyrs weer moest wegh trecken.

Hertogh Henrick van Brunswijck

Ondertusschen rees oock een Oorlogh op tegens Hertogh Henrick van Brunswijck, die hy selfs opsetlijck sigh over den hals trok. 't Keyserlijck Kamer-Gerigt te Spier had de Rijcks-Stad Goslar, welcke met Keurvorst Johan Frederick van Saxen in Bondgenootschap stond / vermits se voor deesen 't Klooster op den Bergh Georgii aen brand gestoocken / en de daer in sijnde Brunswijksche Amptelingen dood geslaegen had / in den Rijcksban verklaerd; nevens de Stad Minden aen de Weser, die oock van haere Domheeren aengeklaeghd was geworden. Hertog Henrick van Brunswijk, een seer yverend Heer over de Leere der Roomschgesinde, en gesworne vyand der Protesteerende, liet hem boven alle andere op 't hevighste gelegen sijn om d'uytvoeringh deeses Bans. Plaeghde oock die van Goslar op 't uyterste / soo door haer den Toevoer af te snijden / als op andere wijsen. Als nu over sulck een bedrijf geklaeghd wierd aen den Keurvorst van Saxen, en d'andere Verbondene / braghtense door hare tusschenspraeck soo veel te weeg / dat Keyser Carel d'Executie des Rijks-bans / soo wel tegens de Stad Minden als Goslar, aen 't Kamer-Gerigt deed opschorssen; en door bysondere Bevel-brieven gebood / d'een d'ander onaengevoghten te laeten; geen vyandlijcke gewelddadigheden te plegen. Doch 't was voor eenen doven gepredickt. Hertogh Henrick liet sigh hier door niet afmanen, maer voer in 't aengevangene werck geduerigh voort / en veroorsaeckte die van Goslar veelerley ongelegenheden. Hier by quam noch / dat in Saxen, en andere aengrensende Landen der Protesteerende, veele Brandstighters / welcke verscheydene Dorpen en Vlecken door 't vyer hadden vernield / gevangen wierden bekoomen; die tot aen haer laetste eynd bekenden / datse door Hertogh Henricks Amptlieden en Hofgesin hier toe aengenoomen waren / en tot de verrighting deeser Brandstightingh geld ontfangen hadden.

een gesworne vyand der Protesteerende.

Chytr. Chron. l. 15.

heeld sigh selven

Deese en meer andere diergelijcke dingen veroorsaeckten / dat Keurvorst Johan-Frederick van Saxen, Landgraef Philips van Hessen, en andere Verbondene Euangelische in 't volgende jaer Hertogh Henrick van Brunswijck met Oorlogh aenvielen; en / na de veroveringh der Vestingh Wolffenbuttel, hem gantschlijck uyt sijn Land verdreven. Hier op klaeghde hy wel aen 't Kamer-Gerigt / en verdaghvaerde haer voor 't selve; doch sy wilden niet verschijnen; met voorwendingh / dat 't gedaghte Gerigt al t'eensijdigh / al t'onbillijck handelde; derhalvense oock niet voornemens waren / hare saecken daer aenhangigh te maecken.

een Oorlogh op den hals; en werd uyt sijn Land verdreven. 1541.

So haest de Protesteerende 't Brunswijksche Land onder haer geweld hadden gebraght / hebbense stracks de Gemeenten geleerde Euangelische Predikanten voor gesteld / om haer t'onderrigten / en de Kercken te Reformeeren. Ten dien eynde wierd een sekere Kercken-ordre t'saem-gebraght; doch niet langh onderhouden. Want als Hertogh Henrick na vijf jaren weer in sijne Landen quam / heeft hy alles afgeschaft / en de Roomsche Religie hersteld.

Reformatie aldaer; doch kortduerigh, wijl hy weer in sijn Land koomd. Sleidan.

Ondertusschen viel Keurvorst Johan-Frederick van Saxen hoe langer hoe meerder in des Keysers ongenade. Want als de Bisschop van Naumburgh aen de Saal, Paltzgraef Philips, Soon van Keurvorst Philips van Heydelbergh, overleeden was; en 't Dom-Capittel daer op ten nieuwen Bisschop verkoor Julius Pflug, de Roomsch-Catholijke Leere toegedaen / wou Keurvorst Johan-Frederick, als des Bisdoms Patroon, niet gedogen / dat een Bisschop van een andere Religie, als de geene welcke hy beleed / sou gesteld werden over sijne en de Naebuerige Kercken. Ordonneerde derhalven derwaerts eenen van Adel / genoemd Nicolaus van Ambsdorf, in plaets van Pflug. Keyser Carel, die alreeds te vooren een grooten onwil op deesen Keurvorst had geworpen / verdroot dit soo hevigh / dat hy voornam / sijne gevoellijckheyd over dit werck te laten blijcken. Gelijck hy dan oock naderhand op den Dagh te Spier de gemeldde Julius Pflug hier mee vertrooste / dat hy geduld sou neemen voor een kleyne tijd; want deese saeck sou sijne (Caroli) eygene saeck sijn. Deese verwerpingh van Julius Pflug door Keurvorst Johan-Frederick mishaeghde oock Hertogh Mauritz van Saxen, Soon van Hertog Henrick van Saxen, die in 't vorige jaer / nae 't overlijden van sijnen Heer Vader / in de Regeeringh was getreeden. Vermits oock even doemael eenige andere beleedigingen daer by quamen / soo begon hy sijnen Bloedverwant

Keurvorst Johan-Frederick van Saxen valt in des Keysers ongenade. 1541.

Om welke oorsaeck.

Chytr. Chron. l. 15.

Sijnen Bloedverwant Hertogh Mauritz van Saxen begind hem oock te haten.

den

ANNO CHRISTI.

den Keurvorst te haten: wou sigh oock niet in 't Smalkaldisch Verbond begeven / onaengesien de Verbondene Euangelische Vorsten hier toe veelvoudigh by hem aenhielden.

'tBorst ten laetsten uyt tot de Wapenen; doch door Landgraef *Philips* werden de daedlijckheden noch afgewend. *Sleid. l.* 15. *Chytr. l.* 15.

Op den voorheenen gemelden dagh te Spier, welcke wierd gehouden in de Maend Januarius, besloten de Vorsten en Standen des Rijcks een Bystand tegens de Turcken, ten goede van Koningh Ferdinand. Hier toe wierd in al de Heerschappyen van Duytschland geld by een versameld. By deese gelegenheyd is de verbitteringh tusschen Keurvorst Johan-Frederick en Hertogh Mauritz hevigh aengegroeyd. Want als elck van haer meende gereghtighd te sijn / de Turken-Schattingh in te vorderen van 't Steedje Wurcen (of Wurtzen), quamense hier over soodanigh aen malkander / dat yeder deser beyde / selfs in de Passie-tijd, en op 't Paesch-Feest, sijn' Onderdanen met haer Geweer op ontbood. Als t nu daer op stond / datse haer verschil door den Deegen souden beslegt hebben / is Landgraef Philips van Hessen, Schoon-vader van Hertogh Mauritz, tusschen beyden gekoomen / en heeft een Verdragh onder haer uyt-gewerckt. Evenwel kon de wrock en onwil tusschen dese twee Vorsten niet weghgenoomen werden. Daer de verbittering der Gemoederen eens ingewortelt is / laetse sigh bes waerlijck weer uytroyen.

Koningh *Franciscus* van *Frankrijck*

Ontrent deselve tijd versamelde sigh veel Krijghsvolck voor den Koningh van Franckrijck in 't Gebied van Hertogh Willem van Cleef; 't welck daer na met Roven en Branden in Braband boven maeten quaed huys hield; tot datse in Luxemburgerland sigh voeghden by de Troupen van Hertogh Carel van Orleans, Soon van Koningh Franciscus. Dus wierd den aenvangh gemaeckt eens nieuwen Oorloghs tegens Keyser Carel door de Koningh van Franckrijck. Te gelijck ging 't Krijghs-vyer op tegens Hertogh Willem van Cleef. In de naem van Princes Maria, Gouvernante, of Stadhoudster in de Nederlanden, wierd hy aengevallen van Renatus, Prins van Oranje; wijl hy niet alleen 't Hertoghdom Gelderland tegens Keyser Carel de V. in Besit genoomen / maer nu oock het Krijghsvolck des Koninghs van Franckrijck de Monster-plaets in sijn Land vergund had. Om sigh dies te beeter te konnen verdeedigen / had hy sigh met de gemelde Fransche Koningh in een Verbond begeven; en tot meerder verseeckeringh desselven Susters-Dochter Johanna ten Houwlijck genoomen. Koningh Franciscus greep den Keyser op vijf verscheydene plaetsen aen; doch kon nergens veel verrighten. Hy veroverde in Luxenburgerland wel eenige vaste Plaetsen; doch deselve wierden naderhand by na al t'samen van de Keyserische weer ingenoomen; gelijck wy t'sijner plaets sullen hooren.

meeckt weer een begin van den oorlogh tegens Keyser *Carel*. *Sleid. l.* 14.

Rijksdagh te *Neurenbergh*.

In Augustus wierd een Rijksdagh te Neurenbergh gehouden; derwaerts sigh Koning Ferdinand in eygener persoon begaf. Doch op den selven is niets anders verhandeld / als hoe men een spoedige bystand sou mogen by een brengen / om daer mee den Turck te bejegenen.

ANNO CHRISTI.

Concilium te *Trenten* werd verschooven.

Korts te vooren had Paus Paulus een Concilium uytgeschreven / om te Trenten gehouden te werden. Hier toe beriep hy oock de Rijcks-Standen van Duytschland, om te handelen van een Verbeeteringh ontrent de Saecken der Religie; en noemde haer de tijd harer verschijningh; welcke sou sijn op den eersten van November deeses jaers 1542.

Aerts-Bischop *Herman* van *Keulen*, en de Bischop van *Osnabrugh* willen *Reformeeren*. *Sleid. l.* 15. *Chytr. l.* 16.

Als nu Keyser Carel op den voorgaenden Rijcksdag te Regensburg, nevens den Pauslijcken Afgesondenen / de Bisschoppen van Duytschland had vermaend / datse bedagt souden sijn / om goede / Christlijcke Ordonnantien te maecken / tot heylsame bedieningh der Kercken / heeft niet alleen de Bischop van Osnabrugh, maer oock d'Aertsbischop van Keulen, Hermannus Truchses, dit soodanigh opgevat / datse begonden haere Kercken te reformeeren nae de leere der Aughsburghsche Confessie. Doch de Roomsch-Catholijcke Domheeren / en 't Capittel des Aertsbischops / hebben sigh seer hevigh daer tegens gesteld: willende op geenerley wijs toelaten / dat in de Stad Keulen eenige veranderingh sou ter hand genomen werden.

Reformatie te *Hildesheim*.

Paltzgraef Otto Henrick voeghde sigh ontrent deese tijd oock tot d'Aughsburghsche Confessie. Desgelijcks wierd te Hildesheim d'openbare oeffeningh der Euangelische Religie in ses Kercken ingevoerd; daer tegens de Dom-kerck toegesloten.

Nieuwe Rijksdagh ten *Neurenbergh*, sonder verrigting. 1543.

In Januarius Anno 1543. wierd al weer een Rijcksdagh te Neurenbergh gehouden / dien Koningh Ferdinand persoonlijck bywoonde / versoeckende de voortsettingh der Turcken-hulp. Oock hield Keyser Carel door sijnen Gesant Granvella by de Rijks-Standen aen / datse hem de hand souden bieden tegens den Koningh van Franckrijck, en Hertogh Willem van Cleef. Doch vermits onder deese handelingen de Protesteerende klaeghden over de groote eensijdigheyd des Kamer-Gerights / met versoeck dat hier in een verbeeteringh moght aengesteld werden; maer datse daer op geen voldoenende antwoord ontfingen / soo is oock op de gedaghte begeerde saecken geen eyndlijck besluyt gevolghd.

Oorloghs-beginselen, tusschen Keyser *Carel* en Hertogh *Willem* van *Cleef*.

Evenwel bemoeyden sigh de Keurvorsten en andere Rijcks-Standen door haer' Afgesondene / d'Oorlogh / welcke Keyser Carel tegens Hertogh Willem van Cleef had voorgenoomen / door een Vergelijckingh af te wenden. Niet weynige meenden / dat Keyser Carel, als een seer maghtigh Vorst / die over soo veele Landen en Lieden heerschte / 't Hertoghdom Gelderland, waer aen hy doch niet veel te verliesen had / aen Hertogh Willem, om de bloedstortingh van soo veel onschuldige Menschen te verhoeden / wel kon laten / en hem daer mee beleenen. Maer vermits 't gedagte Hertoghdom Gelder van Caroli Voorvaderen aen 't Huys Burgundien gebraght / met groote onkosten daer aen gehouden was; en Carel van Egmond 't selve Land oock met geen goed regt beseeten had /

Om 't Hertoghdom *Gelderland*.

ANNO CHRISTI.

soo wou de Keyser hier toe gantschlijck niet verstaen. Hield oock ten hooghsten strijdigh te sijn met de Keyserlijcke Aghtbaerheyd/ dat hy Hertogh Willem, die sigh door rebellig grofiijck tegens hem had vergreepen/ soo veel sou toegeben. Evenwel wierd op den genoemden Rijcksdagh noch uytgewerckt/ dat/ met toestemmingh der Cleefsche Afgesanten/ op seeckere Voorwaerden een Stilstand wierd besloten/ tot op des Keysers aenkoomst in Duytschland. Doch vermits Hertogh Willem ondertusschen met de Brabanders by Sittard een Slagh gedaen/ en daer in 't Veld behouden had/ wierd hy hier op overmoedig en trots; soo dat hy de Stilstand weygerde aen te neemen; sonder eens te denken/ dat 't Krijghsgeluck veranderlijck is/ en hem haest den rugg' sou konnen keeren; gelijck oock gebeurde.

Chytr. Chron. l. 16.

Hertogh *Willem* in d'uyterste-anghst gebraght, versoend sigh met den Keyser: en hoe.

Want Keyser Carel quam in de volgende Maend Augustus met een sterck Heyr uyt Spaenje in de Nederlanden aen/ en deed Hertogh Willem een reghten ernst sien. Eerst veroverde hy Dueren; 't welck hy deed uytplonderen; met vyer aensteecken; de Besettingh/ en een goed deel der Burgeren ter neer houwen. Hier door wierd d'omgeleegene Steeden soodanigh een schrick op t lijf gejaegd/ dat Gulick, Roermond, en Venlo, soo haest 't Keyserlijck Krijghsvolck daer voor quam/ sigh gewilligh overgaven. Hertogh Willem, wiens Hooghmoed nu taemlijck veel gedaeld was/ wist in sulck een verbotste saeck geen ander middel aen te vatten/ als ootmoedige Beeden/ om daer door 't toornigh gemoed des Keysers te versoenen. Quam derhalven selfs by sijne Majesteyt in 't Leger; verwierf Pardon; en bleef in de geruste Besittingh der Hertoghdommen Gulick, Cleef, en Bergh: doch Gelder moest hy afstaen.

De Koningh van *Franckrijk* roept den *Turck* te hulp. *Arn. Ferron. l. 8. p. 203.*

Hier op heeft Keyser Carel sijne Krijghsmagt gewend tegens den Koning van Frankrijck; en weer ingenoomen eenige Plaetsen/ welcke Franciscus voor heenen onder sijn geweld had gebraght. In deesen Oorlogh heeft Hertogh Mauritz van Saxen den Keyser getrouwe diensten beweesen. Ondertusschen riep de Koningh van Franckrijck de Turcken te hulp: waer op de Sultan hem Ariadenus Barbarossa met een Scheeps-vloot toesond: die echter niet anders verrighte/ dan dat hy door roven en plonderen veel' arme lieden maeckte; oock Nizza belegerde; doch te vergeefs.

Hertogh *Henrick* van *Brunswijck* klaeghd over de *Protesteerende* aen den Keyser.

Op den Rijcksdagh te Neurenbergh handelden oock de Hertogen van Bayeren met de Protesteerende Vorsten/ ten eynde Hertogh Henrick van Brunswijk in sijne Landen mogt hersteld werden. Doch alles liep hier sonder vrught af. Daer op klaeghde Hertogh Henrick de Protesteerende seer hard by Keyser Carel aen; en braght soo veel te weegh/ dat dese Majesteyt naderhand liet verluyden/ gesind te sijn/ den Hertogh weer aen 't sijne te helpen. Echter schreef hy eerst/ soo wegens deese/ als andere saecken/ belangende de Staet des Rijcks/ een Rijcksdagh uyt/ om in November binnen Spier gehouden te werden. Doch vermits d'Oorlogh tegens den Koningh van Franckrijck hem soo veel wercks verschafte/ dat hy op de bestemde tijd niet kon verschijnen/ soo wierd deese Vergaderingh uytgesteld tot op Januarius Anno 1544.

ANNO CHRISTI.

De groote Rijcksdag te *Spier.* 1544. *Sleid. l. 15. Thuan. l. 2.*

Voor d'aennaerderingh deeses tijds quamen de Protesteerende te Franckfurt by een; en beraedslaeghden met malkander/ hoe se sigh op den Rijcksdagh souden te dragen hebben. Verkreegen oock van den Keyser de toesendingh van een Vrygeleyde/ datse sigh in eygener persoonen derwaerts moghten begeven. Doe nu de bestemde tijd aenquam/ verschenen/ niet alleen Keyser Carel, maer oock Koningh Ferdinand; al de Keurvorsten/ en 't meerendeel der andere Vorsten in persoon. Seer praghtigh wierdense te Spier ingehaeld. Dus was dit/ wegens de persoonlijcke tegenwoordigheyd soo veeler hooge Potentaten, voorname Vorsten en Heeren/ een seer groote Rijcksdagh.

Voordragh des Keysers.

De voornaemste Artijckelen, van de Keyser voorgesteld/ om daer over te beraedslaen/ waren deese: Een bestandige Hulp tegens de Turcken in 't werck te stellen; en hoe de tweedraght in de Religie wegh te neemen moght sijn. Waer by dan noch de Keyser hevige klagten tegens den Koningh van Frankrijck deed: die alreeds te vooren de reeckeningh had gemaeckt/ dat op deesen Rijcksdagh 't een en 't ander/ hem aengaende/ sou verhandeld werden. Derhalven sond hy Franciscus Olivier van Alençon, Johan de Bellay, Kardinael/ en Africanus Mallei nae Duytschland, om sigh/ belangende sijn Bedrijf/ by de Keurvorsten te verontschuldigen. Doe nu deese te Nancy in Lotharingen waeren gekoomen/ vaerdighdense een Koninglijken Herauld af na Spier, om daer voor haer een Vrygeleyde te versoecken. Doch deesen Aenkondiger wierd/ in den naem des Keysers/ met scharpe woorden afgeweesen; oock de Koninghlijcke Brief van hem niet aengenoomen. Dit alles was de Keurvorsten en Vorsten onbekend. Derhalven meenden veele/ dat de saeck hier in te veel gedaen/ en gantschlijck tegens de Rijcks-gewoonte gehandeld was. Doch Keyser Carel had nu den Oorlogh vast gesteld.

De *Fransche* Gesanten seer schimplijk afgeweesen, buyten kennis der Keurvorsten en Vorsten.

Affscheyd deeses Rijcksdaghs te *Spier.*

't Affscheyd of Besluyt deeses Rijcks-dags liep voornamentlijck daer op uyt: Dat in Duytschland allerweegen Vreede sou gehouden werden tot op de naeste By-een-koomst. Ondertusschen soumen den Keyser met hulp byspringen tegens Koningh Franciscus van Franckrijck; die/ wegens sijn Verbond met den Turck, en de vyandlijcke Inval in de Landen des Hertoghs van Savoyen, van de Duytsche Vorsten en Standen voor vyand wierd verklaerd.

't Verschil tusschen Keyser *Carel*, Koningh *Ferdinand*,

Keurvorst Johan-Frederick van Saxen had voor deesen Koningh Ferdinand niet voor Roomsch Koningh willen erkennen/ waer door hy sig op den hals had gehaeld een swaren toorn en onversoenlijken/ onwil/ so van Keyser Carel selfs/ als van sijne Majesteyts Broe-

NNO HRISTI.

Broeder Ferdinand. Doch op deesen Rijcks-dagh wierd deese saeck bygeleght / en de Keurvorst beloofde den Roomschen Koning alle behoorlijcke gehoorsaemheyd.

...n de Keurvorst van Saxen Johan-Frederick ...gedaen,

Doe nu de gedaghte Keurvorst sigh dus gevoeghlijck had gesteld in de saeck / den Roomschen Koningh betreffende / aen Koningh Ferdinand oock sijn woord en stem gegeven hebbende; toonde Keyser Carel sig doemaels tegens hem gantsch goedertieren en gunstig; sulcker wijs / dat het scheen / hy sou nu alles van den Keyser konnen verwerven. Gelijck hy dan oock bequam de Bevestigingh over de Houwlijcks-verbindnis met de Hertogin van Cleef, en 't Reght der erf-volgingh in deselve Landen / indien de Hertogh van Cleef sonder Manlijcke erfgenaemen overleed : d'Echtsverlovingh tusschen Eleonora, Dochter des Koninghs Ferdinandi, met sijnen (des Saxischen Keurvorsts) oudsten Soon Johan-Frederick ; doch beyde met deese bepalingh / wanneer eerst de Vergelijckingh in de Religions-saecken sou getroffen sijn: Een Religions-vreede tot op de naeste By-een-koomst: Schorssingh des Aughsburghschen Edicts; en van de Rijcks-bans-verklaringh tegens de Steeden Minden en Goszlar: oock tegens Graef Jodocus van Flor: Afschaffing des Vonnis van 't Kamer-gerigt / en meer andere diergelijcke dingen.

Sleidan, l. 16. Chytrai Chron. l. 16.

...elangende den Roomschen Koningh Ferdinand.

ANNO CHRISTI.

Den 3. van April wierd de saeck des Hertoghs van Brunswijck voor de hand genoomen; dien Keurvorst Johan-Frederick en den Landgraef van Hessen, nevens haerer beyder Bondgenooten / in Schriften seer hard hadden aengeklaeghd; hem hevigh beschuldighd van veelerley mishandelingen / snoode stucken / en boose practycken; oock hare beschuldigingen beweesen uyt sijn' eygene Brieven / in eene sijner Kasteelen gevonden. Onder meer andere braghtense oock deese wonder-seldsame Geschiedenis van hem aen den dagh.

Beschuldigingen tegens den Hertogh van Brunswijck.

Onder 't Vrouwen-timmer der Gemalin van Hertogh Henrick van Brunswijk (welcke was de Suster van Hertog Ulrick van Wurtenbergh) bevond sigh een seer schoone Jonckvrouw / van Adelijck Geslaght / genoemd Eva van Trot. Tegens deese wierd de Vorst seer hevigh in liefde ontstoocken. Braght haer oock daer toe / datse sigh aen sijnen wil overgaf. Een seer lange tyd heeft hy sijn' oneerlijcke lusten met haer geboet; oock eenige Kinderen van haer bekoomen. Doch op dat deesen handel niet openbaer wierd / en hy sijne begeerten dies te beeter met haer moght versadigen; bedaght hy een sonderlinge list.

Wonderlijcke Geschiedenis van Eva van Trot; Sleid. l. 15.

Hy ried haer / datse sig sou gelaten na haer' Ouders te willen vertrecken ; gaf haer

tegens wien Her-

...togh Henrick in oneerlijcke liefde ontstoocken was;

voorts allerley onderright / hoedanigh sy sigh hier ontrent had te dragen ; te gelijck oock Paerden en Wagen / nevens alles wat tot de Reys noodig was. Dus maeckte sigh deese Eva op wegh ; maer niet derwaerts / daerse had geveynsd te willen sijn. In tegendeel tradse onderwegen af / en ging in een van des Hertoghs Kasteelen. De daer binnen sijnde Slot-vooghd was alreeds onderweesen / wat hem hier ontrent te doen stond. Hier leyde sigh Eva van Trot, even als offe niet verder had konnen komen / te bed / en geliet sigh valschlijck van een sware kranckheyd te sijn aengevallen. Hertogh Henrick had alles tot deesen handel seer arghlistigh besteld / en doen vervaerdigen een Borstbeeld van Hout / een dood mensch t'eenemael gelijck sijnde. Eenige doortrapte Vrouwspersoonen / op welcke de gedaghte Amptman in 't Slot sigh ten vollen vertrouwde / en van hem tot dit werck geroepen waren / maeckten van Lijnwaed tot dit halve Beeld d'overige Ligchaems-leeden / diese opvulden met Aerde en Asch : voorts soodanigh toe

en derhalven

ANNO CHRISTI.

toerightteden en bedeckten / dat alles een do-de Vrouwspersoon niet ongelyck scheen.

een noyt meer gehoorde list bedagt,

Doe nu alles dus gereed was / lietmen een gerught lopen / dat Jonckvrouw Eva van Trot was gestorven. Stracks deed d'Amptman een Kist vervaerdigen / en 't gewaende Lijck daer in leggen. Op dat oock yeder moght afgeschrickt werden / naby te treden / om haer te besien / gaf men voor / datse door de Pest was wegh geruckt. Dit wierd van elck / sonder eenigen argwaen / geloofd; en 't valsche ligchaem / met staetlijcke Ceremonien, ter aerden besteld in een Barvoeter Klooster; waer by dan de Monicken hare gewoone Gebeeden en Missen deeden: ja / noch een geheel jaer daer na in hare Predicatien 't volck vermaendden / God te bidden voor de Ziel der overleedene Jonckvrouw Eva. Dit was noch niet genoegh. Op dat niemand 't alderminste vermoeden van bedrogh moght opvatten / beval Hertog Henrick, niet alleen in 't gedaghte Kasteel / waer in sy / gelijckmen voorgaf / gestorven was / maer oock te Wolffenbuttel, Ziel-Missen voor haer te doen: welcke / nevens meer andere / sijne Gemalin en haer Vrouwentimmer in swarte Rouwgewaden bywoonden.

selfs met bespotting van sijn' eygene Religie,

Ondertusschen had Hertogh Henrick tot de waeraghtige Eva van Trot een vrye toegangh sonder eenige arghwaen op 't Slot Staiffenburgh, daerse sigh frisch en gesond onthield. Dickmael quam hy haer hier besoecken; ja soo langh duerdde dit Spel / dat hy nu al seven Kinderen by haer had gewonnen. Maer 't gingh hier na 't gemeene Spreeckwoord: Niets werd oyt soo heymlijck gepleeghd / of 't sal noch ten laetsten openbaer werden. Want eyndlijck brack de Bom los. Veele begonden 't bedrogh te bemercken. 't Quam oock ten deelen ter ooren van de Hertogin; doch 't reghte beschepd konse niet verneemen. Echter behieldse den arghwaen tot aen hare dood / welcke volghden ontrent Kersmis des jaers 1541. Dit braghten de Protesteerende Vorsten dus voort; om den Keyser en voorts elck te doen sien / hoe Hertogh Henrick sijn eygene Roomsch-Catholijcke Religie hoonde en beschimpte.

om haer, sonder eenige arghwaen,

te mogen misbruyken.

Houd by den Keyseren om herstellingh.

Hertogh Henrick van Brunswijck wist sigh hier op niet anders te verantwoorden / als dat hy de Protesteerende met hevige Scheldwoorden aengreep. 't Geense / aengaende Eva van Trot, hadden bygebraght / gingh hy gantschlijck met stilswijgen voorby. Drong echter gantsch onstuymigh aen op de herstellingh in sijne Landen; soo dat oock de Keyser eyndlijck begeerde / men sou / of hem sijn Hertoghdom weer laten toekoomen / of 't selve aen sijne Majesteyt in Sequestratie (bewaerder hand) overgeven / tot dat dit krackeel / of door een minlijcke vergelijckingh / of door den wegh des Reghts / ten eynde gebraght sou sijn. 't Laetste hebben de Protesteerende aengenoomen. Doemaels wierden oock bygeleght de Strijdigheden tusschen Keyser Carel en Koningh Christiaen de III. van Deenemarcken; die Christiernus,

De strijdigheden tusschen Keyser *Carel* en Koningh *Christiaen* van *Deenemarcken* bygeleght.

des Keysers Swager / of Susters Man / gevangen hield; oock in 't voorige jaer Hertogh Willem van Cleef, en de François en, hulp had toegesonden. Waer op dan afgedanckt wierden de Besettingen / welke men tot noch toe in de voornaemste Steeden van Deenemarcken had onderhouden / uyt vreeß voor een inval der Burgundiërs.

Dus wierd deesen Rijcksdagh beslooten; doch niet tot vergenoegingh der Roomschgesinden; vermitsse meendden / datmen de Protesteerende te veel had toegegeven. Doch wijl 't de Keyser dus begeerdde / moestense 't oock soo laten geschieden.

Eynde deses Rijcksdaghs.

Soo haest de Rijcksdagh ten eynde was geloopen / en een andere Byeenkoomst te Worms aengesteld / trock Keyser Carel met een sterck Krijghsheyr tegens den Koningh van Franckrijck op; ontweldighde hem verscheydene Plaetsen / en quam tot op twee daghreysen na by de Stad Parijs; waer over onder der selver Inwooners een ongeloof-lijck-groote schrick ontstond. Vermits nu ondertusschen Koningh Henrick van Engeland, met wien de Keyser korts te vooren een Verbond had opgereght / oock met een groote Krijghsmaght in Franckrijck was aengekoomen; alreeds Bolonien en andere Plaetsen had ingenoomen / soo wierd Koningh Franciscus over deesen handel seer bekommerd; want hy sigh te swack bevond / om twee soo magtige vyanden te weerstaen. Wendde derhalven al sijne gedagten op middelen tot Vreede. Om deselve dies t'eerder te mogen bekoomen / sond hy sijne Gemalin / Suster van Keyser Carel de V., en sijnen Soon / Hertogh Carel van Orleans, na de Keyserlijcke Majesteyt: door welcker onderhandelingh de Vreede wierd gesloten / op seeckere voorwaerden; onder welke deese de voornaemste waren.

Keyser *Carel*, en de Koning van *Engelland* vallen in *Frankrijk*.

Koningh *Franciscus*, seer beangbst, soeckt nu weer vreede; en krijghdse.

De Keyser en Koningh van Franckrijck souden malkander helpen tot de herstellingh der Oude Religie, en Eenigheyd in de Kerk. De Koningh van Frankrijk sou afstand doen van al sijne Geregtigheyd en Aenspraeck op Arragon, Napels, Vlaenderen, Artois, en Gelderland: Hier tegens de Keyser van sijne Prætensien en Reght op Bolonien, Peronne, en andere Steeden aen de Somme; ook op 't Hertoghdom Burgundien en de Heerlijckheyd Mascon. De Koningh van Franckrijck sou de Hertogh van Savoyen weer in sijn Land herstellen. Hier by beloofde Keyser Carel oock wel / dat hy / 't sy sijne Dochter Maria, met de Nederlandsche Provintien ten Houwlijcks-goed; 't sy sijns Broeders des Koninghs Ferdinandi Dochter met 't Hertoghdom Milaen, aen des Koninghs Francisci Soon / Hertogh Carel van Orleans, ten Gemalin sou geven: doch de voltreckingh deeser Echt wierd verhinderd door de gevolghde dood van de genoemde Hertogh Carel. Hier op trock de Keyser met sijn Krijgsvolck weer na de Nederlanden; daer hy 't selve afdanckte. Dit is geweest d'uytgangh des Oorloghs tusschen Keyser Carel de V. en Koningh Franciscus van Franckrijck.

Voornaemste voorwaerden der selve.

Sleid. l. 15. Chytraus in Chron. l. 16.

In

ANNO CHRISTI.

Dood van Hertogh *Magnus* van *Saxen-Lauwenburgh.*

In dit jaer overleed Hertogh Magnus van Saxen-Lauwenburgh, Soon van Hertogh Johannes van Saxen-Lauwenburgh, na dat hy een weynig over de vijf-en-veertigh jaren had geregeerd. Een eenige Soon / Franciscus, liet hy aghter ten Erfgenaem sijner Landen.

Van Markgraef *Georg* van *Brandenburgh.*

Oock wierd door de dood wegh geruckt Marckgraef Georg van Brandenburg, Soon van Marckgraef Frederik, in 't 60. jaer sijns ouderdoms; naclatende een eenige Soon / Marckgraef Georgh-Frederick, doemaels noch maer vijf jaren oud. Hy was een seer vroom Euangelisch Heer. Had / nevens de Keurvorst van Saxen, d'Augsburgsche Confessie aen Keyser Carel de V. helpen overgeven.

Klaght des Paus over Keyser *Carel*, en dreygementen tegens hem. *Sleid. l.16.*

Op den Rijcksdagh te Spier had de Keyserlijcke Majesteyt aen de Keurvorsten / Vorsten en Standen bewilligd / dat het voorgenoomene aenstaende Concilium, tot vergelijckingh van de Religions-twisten / in Duytschland sou gehouden werden. Dit besluyt behaeghde Paus Paulus seer qualijck; en hy liet sig bedunckeu / dat de Keyser in deese saeck te verre gegaen was. Beswaerde sigh derhalven hier over in schriften op 't hevighste tegens hem; sigh beklagende / dat hy de Protesteerende soo veel had toegegeven. Begeerde voorts / dat hy in Geestlijke saecken sigh niet sou onderstaen yets t'ordonneeren; maer alles aen hem laten: daeren-boven vernietigen 't geen hy aen de Protesteerende alreeds had bewilligd. Evenwel wou de Keyser hier in des Paus wil niet doen; onaengesien het bygevoeghde dreygement / dat hy anders 't stuck op een andere wijs wou en moest aengrijpen. Hier op schreef Paulus weer op nieuws uyt 't Concilium, 't welck door d'Oorloghs-ongelegenheden was verhinderd by een te komen / tegens den vijfthienden dagh van Maert des jaers 1545. Doch 't gingh'er mee gelijck te vooren; want de Protesteerende vertrouwden sigh niet / in Italien te trecken.

't *Concilium* weer uytgeschreven. 1545.

Rijksdagh te *Worms*, van geene Vorsten, behalven van Keyser *Carel* en Koning *Ferdinand*, in persoon bygewoond.

Ondertusschen naerderde de tijd van den aengestelden Rijcksdagh te Worms. Derwaerts quamen wel Keyser Carel de V. en sijnen Broeder Koningh Ferdinand; maer van de Vorsten en Standen verscheen niemand in eygener persoon / als de Bisschop van Augsburgh, en de Paltzgraef. D'andere sonden alleenlijck Gesanten; 't welck Carel en Ferdinand niet weynigh verdroot. Evenwel geschiedde op den vier-en-twintighsten dagh van Maert den Voordragh: waer in Koningh Ferdinand, uyt naem des Keysers / begeerde / datmen / wegens d'aentoght der Turcken, de Religions-Artijckelen sou verschuyven tot op 't aenstaende Concilium, of de naestkomende Rijcks-versamelingh; en nu alleen beraedslaen van de Turken-krijgh, en de bestellingh des Kamer-gerights. Doch vermits de Gesanten der Vorsten en Standen hier over niet eensgesind konden werden; oock 't meerendeel der selve met geen genoeghsame Vollemaght voorsien was / soo heeft Keyser Carel, met den aenvangh van Augustus, alle handelingh / of veel meer twist en krackeel / over de gedane Propositie afgebroocken; deese Rijcksdagh doen eyndigen; en eenen anderen aengesteld / om binnen Aughsburgh gehouden te werden in de Maend Januarius des volgenden jaers; op welcken de Vorsten en Standen selfs souden verschijnen / om by der hand te neemen de verhandelingh der Religions-en andere saecken. Vermits hy oock sagh / dat de Keurvorst van Saxen en desselven Bondgenooten geensins wilden verstaen tot hulp-toestemmingh in den Turkenkrijgh, gelijck begeerd was; ten ware dan / datse door een uytdrucklijck Keyserlijck Decreet bevrijd wierden van 't Trentisch Concilium, en ontslagen van de gehoorsaemheyd aen 't Vonnis van 't partijdigh Kamer-gericht / soo hebben Keyser Carel en Koningh Ferdinand, eer se dit laetste ingaen / en alsoo hier in de Protesteerende te gemoet komen wilden ('t welk se nochtans lightlijck hadden konnen doen) / liever met den Turck een Stilstand van Wapenen voor een jaer tijds gemaeckt / om buyten gevaer te sijn / van door de nood tot toestand gedwongen te werden.

Sleid. l.16. Thuan. l.2. Chytr. Chron. l.16.

Derhalven vrugtloos afgelopen.

Stilstand met den *Turck.*

Petrus Brulius, Gereformeerd Predikant, te *Doornik* levendigh verbrand. *Sleid. l.16.*

In Nederland hadden de geene / welcke van 't Pausdom waren afgeweecken tot de Leere des Euangeliums, Petrus Brulius, Fransch Predikant / van Straetsburgh tot haer beroepen; echter heymlijck / wegens 't seer strengh Keyserlijck Verbod. Doch als hy noch maer weynigh tijds te Doornick voor de Gereformeerde in de Huysen had gepredickt / wierd hy aen de Roomschgesinde verraden. Sijne Religions-verwanten onderstonden sigh wel / hem wegh te helpen / doch 't misluckte haer. Want vermits hy geen ander middel van ontkomingh wou ter hand genoomen hebben / dan 't geen de H. Apostel Paulus, en na hem eenige andere Godsalige Mannen hadden gebruyckt / soo wierd hy van haer in een Mand aen een Touw over de Stads-muer neergelaten. Maer te gelijck volghde een losse groote Steen / welcke op hem viel / en hem 't eene been brack. Vermits nu sijn gekarm van de Waghters wierd gehoord / liepense uyt / en namen hem gevangen. Vervolgens heeftmen hem ter dood veroordeeld / en levendig verbrand. De Raed van Straetsburgh, en de Gesanten der Protesteerende op den Rijcksdagh te Worms, sonden wel schriftlijke Voorbeeden na Doornick; doch de Brieven quamen te laet; en doe eerst / als hy alreeds verbrand was. De schuld hier van werd gegeven aen Granvella (of den Bisschop van Arras) als die arghlistiger en booslijker wijs de gedaghte Brieven had opgehouden tot na d'uytvoeringh van 't Vonnis.

Aertsbischop Keurvorst *Herman* van *Keulen* voor den Paus en Keyser verdaghvaerd. *Sleid. l.16.*

Ontrent even deselve tijd kreegh Aertsbischop-Keurvorst Herman van Keulen met de Geestlijckheyd en Universiteit deser Stad vry veel te doen. Want sy klaeghden hem seer hevigh aen / soo by Keyser Carel als Paus Paulus, wegens de voorgenoomene Reformatie in de Religie; sulcker wijs / dat hy daer over van deese beyde verdaghvaerd wierd / voor haer te verschijnen / om Reden

en

ANNO CHRISTI

en Antwoord van sijn' onderneemingh te geven. D'Aertsbisschop was den Keyser gehoorsaem/ en sond aen hem sijnen Procureur, om hem te verontschuldigen.

Hertogh *Henrick* van *Brunswijck*

Wy keeren ons nu weer tot Hertog Henrick en den Brunswijckschen handel. De Keyser had hem gebooden/ sijne saeck door den wegh des Reghts uyt te voeren/ sonder sigh eenigen Oorlogh/ of vyandlijcke daedlijckheden t'onderwinden/ indien hy niet in den Rijcksban wou vallen; doch hy liet dit 't een' oor in/ 't andere weer uyt gaen; traghtende ondertusschen/ sijn Land door geweld weer aen sigh te brengen. Om sulcks dies te beeter te konnen in 't werck stellen/ braght hy 't daer toe/ dat de Koningh van Franckrijck (doemaels met den Koningh van Engelland in Oorlogh) hem eenige duysend Kroonen ter hand stelde/ wijl hy by hem voorgaf/ daer mee te sullen verstropen 't Volck/ 't welck onder eenen Reiffenbergh, ten dienst des Engelschen Koninghs/ in Saxen wierd versameld. Doch hy bedroogh Koningh Franciscus, en had een geheel ander ooghmerck/ als hy valschlijck voorgaf. Want hy deed aen Reiffenbergh in sijne Krijghs-werbingen niet d'alderminste verhinderingh; maer gebruyckte in tegendeel 't Fransche geld tot den Oorlogh tegens de Protesteerende. Deed hier en gintsch Soldaten aenneemen; en bequam dus veel volk/ soo te paerd als te voet. 't Selve braght hy naderhand in 't Stight Verden by een; en trock daer mee door 't Hertoghdom Lunenburgh op sijn Land aen; tot groote schade der geene/ door welcker Gebied deese doorttoght geschiedde.

voerd, tegens d'afmaningh van Keyser *Carel*,

Als hy nu in 't gedaghte sijn Vorstendom eenige Steeden weer onder sijn geweld gebraght/ en Wolffenbuttel belegerd had/ beeldde hy sigh in/ dat 't Spel alreeds gantsch voor hem gewonnen was. Ontbood derhalven/ met boven maten hooghmoedige bedreygingen/ de Steeden Brunswijck, Hanover, Minden, Bremen, en Hamburg, datse 't Smalkaldisch Verbond verlaten/ en sigh met hem/ wegens de hem toegevoeghde onbillijckheden/ vergelijcken souden. Doch sijnen trots wierd haest ter neer geleght. Want Landgraef Philips van Hessen en de Hertogh van Saxen braghten ondertusschen een sterck Krijghsheyr van twee-entwingh duysend Mannen te voet/ soo Geworven als Landvolck/ en ses-en-dertigh honderd Ruyters by een. Met deese Magt/ en een goed deel Geschut/ is de genoemde Landgraef tegens hem opgetrocken.

en desselven uytdrucklijck Verbod, Oorlogh tegens den Keurvorst van *Saxen* en Landgraef van *Hessen*,

Soo haest Hertogh Henrick dit vernoomen had/ maeckte hy de reeckeningh/ dat hy/ ter plaets daer hy lagh/ niet maghtigh genoegh sou sijn/ om dit Heyr tegenstand te bieden; want hy was niet boven d'elf-duysend te voet/ en ontrent drie-en-twintigh honderd te paerd sterck. Had daer-en-boven maer aghtthien Stucken Geschut; waer tegens de Landgraef met over de veertigh der selve voorsien was. Brack derhalven de Wolffenbuttelsche Belegering op. Trok

om sijn verlooren Land weer te veroveren,

echter Landgraef Philips te gemoet/ en sloegh sigh neer by Calefeld, ontrent een mijl weghs van de Protesteerende af. Hier wierd wel/ door bemiddelingh van Hertogh Mauritz van Saxen, een Vreedehandeling aengesteld/ en den Brunswijcker eenige Voorwaerden voorgeslagen; doch hy begeerde deselve niet aen te neemen. Droegh sigh oock in 't een en 't ander gantsch onbestendigh.

Doe wou de Landgraef niet langer de tijd te vergeefs verslijten/ maer de saeck met ernst aengrijpen. Sond derhalven ontrent ter middernaght in alle stilheyd eenigh Volk tegens des Brunswijckers Leger uyt/ en volghde met den grooten hoop. Als nu de Voortoght/ met 't aenbreecken des daghs/ was gekoomen aen een enge Pas, niet verr' van Hertogh Henricks Leger/ ontstond tusschen beyde de parthyen een harde Schermutsel. Maer als nu de Landgraef oock was genaerderd; de sijne allenxen door braght/ en in Slagh-ordre stelde/ begon de Brunswijcker 't hert t'ontvallen/ en wou nu tot een Verdragh treeden. Doch 't was hier mee te langh gewaght. Moest sigh derhalven (want hy sagh wel/ indien hy 't op een Gevevght wou wagen/ dat hy niet anders dan een bloedige Neerlaegh der sijne te verwaghten had) met sijnen Soon Carel Victor aen Landgraef Philips gevangen geven; die haer na Ziegenhain in goede bewaringh sond. Haer volck moest de Vaendels van de Stangen rucken; al 't Geschut aghter laten/ en sweeren/ datse in ses maenden tijds noch tegens Landgraef Philips, noch tegens sijne Bondgenooten dienen souden. Daer op nam de Landgraef weer in de Steeden/ welcke te vooren door Hertogh Henrick waren verovered geworden.

doch is daer in ongeluckigh;

en moet sigh, nevens sijnen Soon *Carel Victor*

aen den Landgraef gevangen geven,

Na deese verrightingh deeden de Keurvorst van Saxen en Landgraef Philips den Keyser bekend maecken alles 't geen sigh had toegedragen; en versoghten op hem/ dat hy Hertogh Henrick, wijl hy den Landvreede gebroocken; de Keyserlijcke en Rijcks-Mandaten niet gehoorsaemd; met veelerley boose practijcken omgegaen had/ nevens sijne met hem Verbondene/ in den Rijcksban sou verklaren. Doch dit kondense niet verwerven; en vermoedlijck dies te minder/ om dat Hertogh Henrick een Roomsch-Catholijck Vorst was.

Versoeck van *Saxen* en *Hessen* aen den Keyser.

In dit jaer is overleeden Marckgraef Albert, Aertsbisschop van Mentz en Maeghdenburgh. Sijnen Nasaet in 't Aertsstight Mentz wierd Sebastiaen van Hausestam (Heiffenstein); en in 't Aertsbisdom Maeghdenburgh Marckgraef Johan van Brandenburgh, des overleedenen Aerts-bisschops Vaders-Broeders-Soon; te vooren daer Coadjutor geweest.

Dood van Aertsbisschop *Albert* van *Mentz* en *Maeghdenburgh*.

Desgelijcks is gestorven Hertogh Franciscus van Lotharingen, noch in den bloey sijns ouderdoms; en die eerst voor vier jaren had ten Houwlijck genoomen Christina, Dochter des gevangenen Koninghs Christierni van Deenemarcken. By deselve liet hy aghter

Van Hertogh *Franciscus* van *Lotharingen*.

ANNO CHRISTI.

ter een jonge Soon van twee jaren / Hertog Carel van Lotharingen.

Van noch andere.

Oock is den wegh alles vleeschs gegaen des Koninghs Ferdinandi Dochter / Gemalin van de Soon des Koninghs Sigismundi van Polen. 't Selve lot heeft getroffen d'Echtgenoot van des Keysers Caroli Soon in Spaenje.

Dood van Franciscus d'I., Koningh van Frankrijk. 1547.

In Martius des jaers 1547. is overleeden Franciscus d'I., Koningh van Franckrijck. Was ses jaren ouder als Keyser Carel de V., en had noch nauwlijcks het drie-en-vijftighste jaer sijns levens vervuld. Hy liet aghter een eenige Soon (gewonnen by sijne Gemalin Claudia, Dochter van Louis de XII., Koningh van Franckrijck geweest) / genoemd Henrick de II.: die hem oock in de Regeeringh is gevolghd / en sigh in Houwlijck verbond met Catharina, Dochter van Laurens de Medices, Hertogh van Florencen.

Johanna d'Albret ten Houwlijck gegeven aen Antonius van Vendosme: uyt welcke is voortgekomen Koningh Henrick de IV. van Frankrijk en Navarre.

In 't naest hier op volgende jaer wierd Johanna, eenige Dochter en Erfgenaem des Koninghs Henrici van Navarre, uyt Margaretha, Suster van Franciscus d'I., Koningh van Franckrijck, ten Houwlijck gegeven aen Hertogh Antonius van Vendosme, uyt 't Geslaght van Bourbon. Uyt welcke is voortgekomen Henrick de III., Koning van Navarre; naderhand van Franckrijck, en daer diens naems de IV. In 't vervolgh deses Wercks sullen wy breeder van hem spreeken. Henricus Albertus (d'Albret), Vader van Johanna, is hier na Anno 1555. overleeden. Waer op de Koninghlijcke Titel van Navarre is gevallen aen Antonius, Man der gedaghte Johanna d'Albret, en na der selver dood ten vollen aen harer beyder Soon Henrick de III. (of IV). Hier door is oock 't Koninghrijck Navarre met dat van Franckrijck aen 't Huys van Bourbon vereenigd geworden.

Byeenkomst der Protesteerende te Franckfurt aen den Mayn. 1546. Sleid. l. 16.

Vermits d'afdoeningh van de saecken der Protesteerende van d'eene tijd tot d'andere wierd verschoven; dat oock aen de sijde der Roomsch-Catholijcke geen regte ernst wierd gemerckt / om de stand der Religie op een andere voet te stellen; daer-en-boven 't werck hier en gintsch sigh soodanigh liet aensien / dat de gedaghte Protesteerende voor 't toekoomende geen kleyn gevaer hadden te vreesen / soo hebbense in Januarius Anno Christi 1546., om op 't geen haer te doen stond behoorlijck aght te neemen / en goede ordre te stellen / door haer' Afgesanten een Byeenkoomst gehouden te Franckfurt aen den Mayn. Op deselve wierd gehandeld van de verlangingh haers Verbonds: van 't Concilium te Trenten: hoemen den Aertsbisschop van Keulen best te hulp sou mogen koomen / en diergelijcke dingen. Maer oock hebbense door deese Vergaderingh veel arghwaen haer selven op den hals gehaeld.

De Roomschgesinde vatten dit aen, om de Keyser tegens haer op te hitsen.

Van de Roomschgesinde wierdense by Keyser Carel beschuldighd / als of diergelijcke t'Samenkoomsten t'sijner beschimpingh wierden aengesteld. Dat oock by deese Protesteerende een Verbond tegens hem wierd gesmeed / of alreeds was gemaeckt. Doch Landgraef Philips deed de Keyserlijcke Majesteyt hier na berigt van alles wat op deese Vergaderingh verhandeld was; ten eynde hy sien moght / dat sulcke te last-leggingen valsch / en t'eenemael verdight waren van soodanige / welcke sigh onderstonden (gelijck 't gemeene Spreeckwoord seght) Oly in 't vyer te gieten.

Paltzgraef Frederick reformeert.

Terwijl sigh deese dingen dus toedroegen / breydde de Leere des Euangeliums sigh hoe langer hoe meerder uyt. Gelijck dan / onder meer andere / oock Paltzgraef Frederik Keurvorst deselve aennam / en met den uytgangh van de Maend Januarius sijne Kercken te Heydelbergh Reformeerde.

Aenvangh des Concilii van Trenten.

De Paus had / gelijck voor deesen verhaeld is / een Concilium te Trenten uytgeschreven. 't Selve heeft / met den ingangh deeses jaers / onder seer groote Solenniteiten, in de tegenwoordigheyd van Paus Paulus, sijnen aenvangh genoomen. Doch van de Protesteerende is niemand verscheenen / vermits de Keyser haer een Concilium in Duytschland had beloofd.

Eerste,

Op den sevenden der Maend Januarii wierd 't eerste Decreet, of Besluyt / geleesen; waer in alle Christenen wierden vermaend tot Boete / yverige Gebeeden / en verbeeteringh haers levens.

tweede,

Den vierden van Februarius hieldmen de tweede Sessie, of Sittingh; waer in d'Artijkelen des Christlijken Geloofs wierden herhaeld.

derde;

De derde Sittingh wierd gehouden op den aghtsten van April; waer in de Boecken des Ouden en Nieuwen Testaments, en der Roomschgesinden gewoone Latijnsche Oversettingh der selve / genoemd Vulgata; desgelijcks d'onbeschreevene Apostolische Traditien, of Overleveringen / met hare Interpretatien, of Verklaringen / van de Kerck aengenoomen / voor Heyligh verklaerd en goed gekeurd wierden.

vierde Sittingh.

Eerst op den seventhienden van Junius hier na quam 't tot de vierde Sittingh; in welcke wierd gehandeld van d'Erf-sonde. Hier by lieten 't deese Vaderen dit geheele jaer langh berusten.

Religions-Gespreck te Regensburgh vrugtloos.

Ondertusschen was op den 17. van Januarius te Regensburgh begonnen 't Religions-Gespreck: doch 't selve wierd sonder vrught den bodem in-geslagen / vermits de Keurvorst van Saxen in de Maend Martius sijne derwaerts afgevaerdighde weer na huys riep; ter oorsaeck dat de geene / welcke van der Protesteerenden sijde tot dit Colloquium waren gesonden / eenige seer onbillijcke Voorwaerden wierden voorgelegt. Dit verdroot Keyser Carel niet weynigh; en gaf hem geen kleyne aenleydingh / om naderhand 't Harnasch tegens de Protesteerende aen te trecken.

Johannes Diazius, een geboorne Spaenjaerd,

Op 't vertreck van d'Afgesondene der Protesteerende te Regensburgh is gevolghd de seer grouwlijcke Broedermoord aen Johannes Diazius: welke saeck sigh deeser wijs heeft toegedragen. De genoemde Diazius was

ANNO CHRISTI

was een geboorne Spaenjaerd. Had veele jaren gestudeert te Parijs in Franckrijck. Na dat hy de Boecken van D. Lutherus en andere Mannen had geleesen / begaf hy sigh tot d'Euangelische Religie. Trock van Parijs eerst na Geneve; daer na op Straetsburgh: van waer hy met D. Martinus Bucerus sigh na Regensburgh vervoeghde / tot het daer aengestelde Colloquium. Hier onderstond sigh Petrus Malvenda, een Theologant, oock uyt Spaenje geboortigh / en eenen der Gedeputeerde van de syde der Roomschgesinden, hem van sijn' aengenoomene Leere af te schricken / door voor oogen-stellingh der Keyserlijcke en Pauslijcke Maght; door vertooningh van sijn naeckend gebaer / en soo voorts. Doch hier door kon hy niets met allen verrighten; want Johannes Diazius bleef volstandigh. Korts daer na vernam oock sijnen Broeder Alphonsus, een Jurist, die sigh te Romen onthield / dat hy (Johannes) van Religie was veranderd. Boven maten hevigh wierd hy hier over vertoornd; maeckte sigh op / en trock in aller spoed na Duytschland.

neemd d'*Euangelische* Leeraen, en weerstaet alle versoekingen. *Sleid. l.* 17.

Ondertusschen had Johannes Diazius sigh van Regensburgh begeven na Newburgh aen den Donauw. Doe Alphonsus dit gesegt wierd / reysde hy oock derwaerts; en gebruyckte eerst allerley bedreygingen / gelijk Malvenda te vooren had gedaen / om hem hier door vrees aen te jagen / ten eynde hy sigh weer tot de Roomsch-Catholijke Religie moght begeven. Doe hy hier door sijn ooghmerck niet kon bereycken / begon hy hem aen te gaen met goede / vleyende woorden; en beloofde hem goudene Bergen / indien hy d'Euangelische Religie weer wou verlaten. Als dit nu oock te vergeefs uytviel / bedaght hy een andere list. Geliet sigh / na eenige dagen / als of hy / door d'omgangh met hem / oock een groot welbehagen in d'Euangelische Leere had bekoomen. Begeerde derhalven van sijnen Broeder Johannes, dat hy met hem na Italien sou trecken / onder voorwendingh / dat hy / wijl in Duytschland buyten hem geleerde Lieden genoegh waren / daer grooter voordeel sou konnen doen / in't te reght brengen van veele Zielen.

ANNO CHRISTI. Sijnen Broeder *Alphonsus*, een *Jurist*, hier over seer toornigh, koomd van *Romen* by hem in *Duytschland*.

Soeckt hem door dreygementen en beloften

Johannes Diazius meendde / dat de woorden sijns Broeders met 't hert over een stemden; sonder te dencken / dat hy met een snood Schelmstuck swanger gingh / en niet anders soght / dan hem in 't net te mogen krijgen. Verheughde sigh derhalven ten hooghsten over sulck een Voordragh. Evenwel openbaerde hy niet soo terstond / wat hy voornemens was te doen; maer berightte eerst hier van al sijne goede Vrienden en Religions-verwanten; welcke hem gantschlijck afrieden / derwaerts te trecken. Als nu Alphonsus sagh / dat oock hier in sijne hoop hem was gemist / nam hy korts daer na sijn afscheyd van Johannes; steldde sigh by 't selve seer vriendlijck aen / en vermaende sijnen Broeder tot volstandigheyd. Noemde daeren-boven sigh geluckigh / dat hy door hem tot de waerheyd was gebraght / en schonck hem veerthien Kroonen / welcke hy met geweld begeerde / dat hy sou aenneemen.

van d'aengenomene waerheyd te doen afvallen; doch te vergeefs.

Grouwlijke veynstery.

Dus trock hy van daer na Aughsburgh, ses mijlen van Neuburgh gelegen. Betrouw / maer sie wien / seght 't gemeene Spreeckwoord. Of wel deese beyde Broederen met Tranenstortingh van malkander haer afscheyd namen / soo had Alphonsus echter onder dies een moorddadigen aenslagh in sijn hert verborgen. Soo haest hy t'Augsburgh was gekoomen / begaf hy terstond sigh met een Kneght / een snooden Booswight / en met een scharpe Bijl / weer te rugg' na Neuburgh, met een voorbedaght opset / om daer sijnen Broeder 't levens-light uyt te blasen; gelijck

Als *Alphonsus* sagh, dat al sijne listen te vergeefs waren,

ANNO CHRISTI

gelijck hy oock deed; en dit werck op de volgende wys uytvoerdde.

doet hy hem door sijnen Knegt met een Bijl 't hoofd kloven. Doe hy op den 27. van Martius, vroegh voor dagh/ weer te Neuburgh was aengekoomen/ gingh hy met de gedaghte Knegt in sijns Broeders Herbergh. De Dienaer/ dien hy den Rock van een Bode had aengetrocken/ sond hy met een Brief na de Kamer van Diazius. Hy selfs bleef aen de Trap staen/ om op alles nauw aght te neemen. De goede Johannes, alleen aengedaen met een Nagt-rock/ en een Nagt-muts op sijn Hoofd/ quam na den Knegt toe; ontfingh den Brief van hem/ en keerdde sigh wat ter syden af/ om den selven te leesen. Stracks sloegh de Schelm/ die aghter hem stond/ met de Bijl toe/ soodanigh/ dat 't Yser hem 't gantsche Hoofd kloofde. Waer op Diazius, sonder een eenigh woord te spreecken/ ter aerden viel. *Werd gevangen; maer door de Roomschgesinde Overheyd los gelaten.* De Moordenaer liet de Bijl in de Wonde steecken/ en maeckte sigh met sijnen Heer/ de Broedermoorder/ van daer wegh. Voor de Poort haddense hare Paerden laten staen. Spronge in aller haest op deselve. Reeden na Aughsburgh, en soo voorts na Insprucк; in voorneemen/ van sigh weer na Italien te willen begeven. De Paltzgraeflijcke Hofdienaren/ insonderheyd eenen Michael Herpffer, ylden haer na tot Inspruck toe; daerse oock/ op haer' aenklaght/ gevangen wierden genoomen. Maer ondertusschen konnen over haer geen Regtdoeningh bekoomen. In tegendeel wierdense eyndlijck/ sonder de minste Straf/ in volle vryheyd los-gelaten. *God echter weet hem te vinden.* Doch de Godlijcke Wraeck heeft deesen rampsaligen Broedermoorder dies te beter weeten te vinden. Want eyndlijck wierd hy sijn eygene Beul/ en heeft sigh in een Stal aen een Touw verhangen. Dus weet de reghtvaerdige Regter t'sijner tijd de Boosdaden/ wanneer de Weereldlijcke Overheden daer ontrent door de vingeren sien/ t'huys te soecken/ en te vergelden.

Overlijden van D. Martinus Lutherus. 1546. Sleid. l. 17. Even ter selver tijd/ als men sigh besigh hield met 't Religions-Gesprek te Regensburgh, en 't Concilium te Trenten sijnen aenvangh had genoomen/ stierf D. Martinus Lutherus, op den 18. van Februarius deeses jaers 1546., binnen Eisleben, in sijne Vaderlijcke Stad/ als hy nu gingh in 't 63. jaer sijns ouderdoms; tot groote droefheyd en klaghten der geene/ welcke sijne Leere hadden aengenoomen. Sijn ligchaem wierd hier na/ op bevel des Keurvorsts van Saxen, na Wittenbergh gevoerd/ en daer eerlijck begraven. Die een breeder berigt van sijne Leere/ Leven/ en Overlijden begeerd/ kan/ onder veel' andere/ insonderheyd daer van nasien Johannes Sleidanus, die vry veel van hem geschreven heeft.

Keyser Carels voorwendingh, waerom hy de Protesteerende Stracks na de dood van D. Martinus Lutherus is aengegaen den Oorlogh tegens de Protesteerende Vorsten en Standen/ welcke sigh (gelijck voor deesen t'sijner plaets is verhaeld) te Smalkalden t'samen hadden verbonden. Waer toe Keyser Carel de V. (gelijck hy voorgaf en opentlijk liet verbreyden) oorsaeck en aenleydingh had gegeven/ niet de Religie, maer der Bondgenooten weerspannigheyd/ Rebelly, en 't Crimen Læsæ Majestatis van haer begaen. *wou beoorlogen.* ANNO CHRISTI. Voorts/ dat de Hoofden deeses Verbonds/ als Rijksvorsten/ Hertogh Henrick van Brunswijck, en Bisschop Julius van Naumburgh, uyt 't hare verdreven; oock veel andere dingen/ ten nadeel des Rijcks en desselven algemeene Wetten/ ter hand genoomen; daer-en-boven geweygerd hadden/ de Vonnissen van 's Rijcks Kamer-Gerigt te gehoorsamen.

Hy begind sigh tot den Krijgh toe te rusten. Sleid. l. 17. Thuan. l. 2. Doe nu Keyser Carel een weynigh voor Paesschen (als onderweegen Landgraef Philips te Spier by hem was gekoomen/ en hem had aengeseghd/ wat voor een Concilium de Protesteerende begeerden; oock tot der selver verontschuldigingh en redengevingh 't een en 't ander had bygebraght) te Regensburgh was aengekoomen/ en daer twee maenden langh had gewaght op de beschreevene Vorsten; doch niemand der selve in persoon sigh vertoonde/ maer elck alleen door Gesanten verscheen/ beeldde hy sigh in/ dat hy van haer veraght wierd: en besloot derhalven/ sulck een ongehoorsaemheyd te straffen. Ten dien eynde deed hy in Italien en Duytschland veel Volck aenneemen/ te paerd en te voet. Echter maeckte hy op den 5. van Junius den aenvangh des Rijcksdaghs; en sijnen Voordragh bestond in deese Artijkelen: Hoe de Religions-twist best te vergelijken sou sijn/ of door een Synodus, of door een Gesprek tusschen geleerde Mannen van beyde de Parthyen. Hoe 't Kamer-Gerigt weer aen sijnen gangh te brengen. Hoe de hulp tot den Turken-krijgh in 't werck te stellen.

De Protesteerende, van sijn voorneemen verwittighd, Als ondertusschen de Keurvorst van Saxen en sijne Bondgenooten berigt wierden van des Keysers groote Oorloghs-toerustingen/ versoghtense van hem te weeten/ waer op deselve aengesien waren? Doe hy nu hier op tot antwoord gaf: Hy was voorneemens d'Eenigheyd der Standen/ d'algemeene Vreede/ de Wetten/ en des Rijcks Kamer-Gerigt; oock de geene/ welcke hem hier in gehoorsaemheyd souden toonen/ in haren welstand te behouden: d'andere door de Wapenen tot gehoorsaemheyd te brengen; *maecken sigh oock gereed tot Tegenweer.* maecktense terstond de reeckeningh/ wat voor een Spel dit sou geven. Dat het oock voor haer geen tijd was/ om langer stil te sitten/ en toe te kijcken: insonderheyd/ wijl de Keyser gelijck als met de vingeren had gewesen/ dat hy Keurvorst Johan-Frederick van Saxen, Landgraef Philips van Hessen, en Hertogh Ulrick van Wurtenbergh door Oorlogh wou aentasten en op 't lijf vallen. Oock sigh had onderstaen/ de Rijcks-Steeden van haer afwendigh te maecken. Om deeser oorsaecken wil hebbense sigh desgelijcks met alle Magt toegerust/ en sigh tot tegenweer gereed gesteld.

De Paus send den Daer op wierd in Augustus 't Krijgsvolck aen de Bayersche Grensen by Donauwaert

ANNO CHRISTI.

Keyser volck toe.

t'saemgetrocken. Vermits oock de Protesteerende hadden vernoomen / dat een groot deel Soldaten / welcke de Paus den Keyser toesond / uyt Italien in aentoght waren na Duytschland, en door Tyrol souden koomen / soo sondense eenige Troupen na d'Ehrenburger Clausen, of Enge Passen, om deselve te vermeesteren / en alsoo d'Italianen hier den wegh af te snyden.

Die Keurvorst *Johan-Frederik* van *Saxen* en Landgraef *Philips* van *Hessen* in den Rijksban doet.

Keyser Carel, hier over seer hevigh vertoornd / verklaerdde Keurvorst Johan-Frederick en Landgraef Philips van Hessen op den twintighsten van Augustus in den Rijksban / met openbaerlijck-aengeslagene Brieven. Deese echter toondden sigh hier over niet verschrickt. Sonden daer tegens den Keyser / volgens Krijghs-gewoonte / een Ontsegh-brief toe / na Landshut in Beyeren, ontrent welcke Stad Carel kortste voren sijn Leger had neergeslagen: doch hy wouse niet aenneemen. Begaf sigh daer op / na dat hy 't Pauslijck Italiaensch, oock veel Spaensch Volck uyt Italien (in Tyrol doorgebroocken) by sigh bekoomen had / weer na Regensburgh; van daer na Ingolstad; en legerde sigh hier met d'aenvangh der Maend Augusti.

Beyde de Legers leggen tegens een.

Niet verr' daer van daen sloegen oock de Protesteerende met haer Volk sigh neer: derhalven sigh tusschen beyde de Parthyen veele Schermutselen toedroegen. Evenwel quam 't tot geen Hoofd-Treffen / onaengesien dese twee Legers tot op den uytgangh van November malkander soo na by waren. Landgraef Philips drongh / met den aenvangh van Herfstmaend / wel daer op / datmen den Keyser moest aengrijpen / eer hy 't verwagt werdende Volck uyt de Nederlanden by sigh kreegh / en terwyl noch sijn Leger seer slegt bewaerd was; 't welck oock gewisslijck best ware geweest; doch de voornaemste Oversten wilden'er niet aen. Naderhand heeft de Protesteerende dickmael berouwd / datse de raed van Landgraef Philips niet hadden gevolghd. Want hier door haddense den Keyser al sijne gevolghde Overwinningen konnen afsnijden. Doch de kans was verkeecken; en de saeck dus van God beslooten.

Goeden raed van Landgraef *Philips* niet gevolghd. *Sleid. l.* 17.

Carel uyt de *Nederlanden* versterckt.

Als nu Keyser Carel sigh versterckt bevond met 't Krijghsvolck uyt de Nederlanden, onder de Graef van Bueren, die 't selve aenvoerdde / braghten beyde de Deelen hare Legers in Swaben, hier en gintsch; echter viel hier niet gedenckwaerdighs voor. Ondertusschen hielden de Protesteerende wel aen om hulp by de Koningen van Franckrijck en Engelland; oock by de Switsers; doch van niemand verwierven se yets. Elck verontschuldighde sigh ten besten dat hy kon.

Carel beveeld Hertogh *Mauritz* van *Saxen*

Terwijl dit sigh toedroegh / had Keyser Carel Hertogh Mauritz van Saxen bevoolen / in de Landen van sijnen Neef Keurvorst Johan-Frederik van Saxen; oock van Landgraef Philips van Hessen te vallen; en deselve in te neemen. Te gelijck hem versceckerende / dat door deesen Oorlogh niets tegens de Religie sou gehandeld werden. Doch naderhand is gantschlijck 't tegendeel gebleecken.

ANNO CHRISTI.

de Landen des Keurvorsts van *Saxen* in te neemen:

Vermits nu Hertogh Mauritz by sigh selven overdaght / wat gevaer te verwaghten stond / indien 't Hertogh-en Keurvorstendom Saxen wierd ingenoomen van eenen vreemden (voornamentlijk / nadien Koningh Ferdinand met veel Krijgsvolck ten dien eynde alreeds aen de Saxische Grensen was aengekomen); dat hy oock verplight was / des Keysers gebod in dit geval te gehoorsamen / soo ruckte hy (na dat hy te vooren Keurvorst Johan-Frederik en Landgraef Philips hier van had verwittighd) met een weltoegerust Krijghsheyr in Saxen; en braght in weynigh tijds al de Keurvorstlijcke Steeden onder sijn geweld / behalven Gotha, Eysenach, en Wittenbergh, sonder veel moeyte daer ontrent aen te wenden / wijl hy geen groote tegenstand vond. 't Krijghsvolck van Koningh Ferdinand, meerendeel bestaende uyt Hongariërs en Boheemers, deed in Voigtland seer groote schaede door Moorden en Branden. Voeghde sigh oock eyndlijck (behalven de Boheemers, welcke tegens de Saxen, als hare Religions-verwanten / niet wilden veghten / maer by na al t'samen weer verliepen) by 't Volck van Hertogh Mauritz.

't welck hy oock doet; terwijl *Johan-Frederick* tegens den Keyser te veld ligh. *Sleid. l.* 18. *Thuan. l.* 2.

Dit verderft de gantsche saeck der *Protesteerende*, en onthind 't *Smalkaldisch* Verbond.

Deesen inval in Saxen maeckte niet alleen de Keurvorst van Saxenland en Landgraef van Hessen (als die hier op gantschlijck niet voordaght waren geweest) seer verbaesd / maer oock hare Bondgenooten t'eenemael vertsaeghd; en veroorsaeckte / dat de Keurvorst met 't grootste deel des Heyrs der Smalkaldische Verbondene na Saxen moest trecken / om sijn eygen Land te beschermen. Dit geschiedde op den 23. van November; en gaf den Keyser een gewonnen spel. Vermits hier op niet alleen Hertogh Ulrick van Wurtenbergh, maer oock Ulm, en verscheydene andere Steeden in Swaben, sigh des Keysers gehoorsaemheyd onderwierpen. Hier uyt kanmen bemercken / hoe vast de Beesem des Smalkaldischen Verbonds t'samen gebonden was / vermits de stucken soo gantsch lightlijck van malkander vielen. Die van Frankfurt, onder meer andere dingen oock vreesende / dat haer hare Mis moght ontnoomen / en anderweegen verplaetst werden; insonderheyd / wijl de Keurvorst van Mentz / en de Stad Worms 't oogh daer op hadden / maeckten oock haer verdragh met den Keyser / en braghten 80000. Duytsche Guldens / ten straf / aen hem op.

Sleid. l. 18.

Veele onderwerpen sigh Keyser *Carel*.

De geheele Krijgh koomd den Keurvorst van *Saxen* alleen op den hals.

Terwijl 't nu met de saeck der Verbondene dus sleght gesteld was / quam de gantsche Oorloghs-last den Keurvorst van Saxen alleen op den hals. Dit veroorsaeckte hem / te seggen: *Bonum est facere fœdera, sed væ servanti.* Soo veel als: 't Is goed Verbonden te maken; maer wee hem, die de selve getrouw en vast onderhoud: Want vermits de Menschen soo gantsch veranderlijck sijn / en sigh weeten te schicken na den loop des tijds / soo moet hy / die bestandigh blijft / eyndlijck de Pan licken / en alleen op breeten 't geen d'andere mee ingebrockt hadden. Keurvorst Johan-

Frede-

ANNO CHRISTI.

Frederik, die op sijnen Toght de Landen des Aertsbisschops van Mentz, des Abts van Fulda, en van andere Roomsch-Catholijke Vorsten had gebrandschat / quam / omtrent den uytgang des jaers / in Thuringen. Verovert de daer verscheydene Plaetsen; en ruckte vervolgens voor Leipzigh: doch moest sonder eenige verrigtingh weer af-trecken / wijl Hertogh Mauritz in deese Stad een stercke Besettingh had geleght. Evenwel braght hy niet alleen alles / want Hertogh Mauritz hem had ontnomen in Thuringen en Meissen, weer onder sijn Gebied / maer vermeesterde oock 't grootste deel der Landen van Mauritz selfs / en betaelde hem met een evengelijcke Munt.

Die sijne Landen weer verwerd; en Hertogh Mauritz de sijne ontweldighd.

Hy handelde oock met Marckgraef Albert van Brandenburgh, Aertsbisschop van Maeghdenburgh en Halberstad; en braght het daer toe / dat d'Onderdanen deeser beyde Stighten hem (den Keurvorst) Huldighden. Daer-en-boven gaven de Raed en Burgery van Maeghdenburgh hem 20000. Rijksdalers. Ontseyden opentlijck de Roomschgesinde Dom-Capitularen; welcke in 't voorleedene jaer / als de Stad haer vermaende / sigh tot haere Religie te begeven / en den Raed eenigh geld te leenen / tot bevestigingh deeser Plaets / daer uytgeweecken waren: Trocken ook terstond al der selver Inkoomsten na sigh; en voorsaegen al de Plaetsen / tot 't Aertsbisdom behoorende / met Besettingen.

Die van Maeghdenburgh Huldigen hem.

Vermits nu / by sulck een toestand van saken / Keyser Carel lightlijck de reeckeningh kon maecken / dat Koningh Ferdinand (insonderheyd wijl de Boheemers tegens de Saxen niet veghten wilden) en Hertogh Mauritz tegens den Keurvorst niet souden konnen bestaen / soo sond hy haer Marckgraf Albert van Brandenburgh met eenigh Volck te hulp. Doch hy verkeeck de kans / en wierd van Keurvorst Johan-Frederik te Rochlitz geslaegen / na een hard gevecht; waer in ontrent 1300. der Keyserschen dood bleven / en een goed getal gevangen wierden / waer onder hy oock selfs was. Deese Zeege had den Keurvorst veel voordeel konnen toebrengen in sijn voorneemen tegens Koning Ferdinand en Hertogh Mauritz, indien hy niet stracks daer op van Keyser Carel waer' overyld geworden / gelijck wy haest sullen hooren.

Hy bekoomd een aensienlijcke Zeege tegens de Keyserſche.

Op dat de Protesteerende t'eener tijd op verscheydene plaetsen werck moghten bekomen / en insonderheyd de Neder-Saxische Standen gantschlijk verhinderd werden / den Keurvorst van Saxen by te springen / en hulp toe te senden / heeft Keyser Carel Jodocus van Kroningen, Stadhouder in Zeeland, nae Westphalen afgevaerdighd: die hier 1200. Ruyters / en twintigh Vaendelen te voet by een braght; met welck Volck hy eerst Graef Conrad van Teeckelenburgh, die oock in 't Smalkaldisch Verbond stond / t'onderbragt / en eenige andere Heerlijckheden tot gehoorsaemheyd dwongh. Daer na belegerde hy / op aenhouden van Aertsbisschop Christophorus, de Stad Breemen, doch tot sijn eygen verderf. Want in de vijfde Weeck des Beleghs wierd hy in een Schermutsel dood geschooten. Doe nam dien van Weiszbergh 't Bevel over deese Troupen op sigh. Doch vermits hy sigh te swack bevond / en de Bremers ter selver tyd van de Protesteerende Verbondene Ontset was toegekomen / soo voerde hy sijn Volck na Verden, tot dat hem door Hertogh Erick van Brunswijck, van de Keyser derwaerts afgesonden / een hoop varsche Soldaten wierd toegebraght. Doe namen deese beyde de Belegering met grooten ernst weer ter hand / doch sonder de gehoopte uytkoomst. Want Graef Albreght van Mansveld, en Willem Domshirn vielen / op order van Keurvorst Johan-Frederik, om een Afwendingh te maecken / met een goed getal volck te Paerd en te Voet / waer by de Neder-Saxische Standen oock 't haere hadden gedaen / in de Heerlijckheden van Hertogh Erick, alles verwoestende door vyer en swaerd. Soo haest de Brunswijker hier van kennis had bekoomen / wou hy sigh by de Belegeringh van Breemen niet langer ophouden; maer terstond / nevens Weiszbergh, sigh opmaecken / om sijn eygene Landen te beschermen. D'af en voort-toght geschiedde met sulck een spoed / dat Hertogh Erick, nae een seeckere Plaets genoemd te hebben / daer 't Volck weer by een sou vergaderen / een goed stuck weghs voor uyt trock / en de gedagte Weiszbergh aghter liet. 't Gebeurde / dat hy / na twee dagen / by Drakenburgh, in 't Graefschap Hoja, onvoorsiens sijne vyanden bejegende: welcke met sulck een hevigheyd op hem aenvielen / dat de sijne terstond verschrickt; op de vlught gedreven; een goed deel derselve doodgeslagen; veele gevangen / en d'overige gedwongen wierden / over de Weeser te swemmen. Al Hertogh Ericks Geschut wierd veroverd; en hy selfs kon 't ter nauwernood ontkoomen.

Keyser Carel geeft de Protesteerende veelerwegen werk. Chytr. Chron. l. 16.

Doet Breemen belegeren; doch te vergeefs.

ANNO CHRISTI.

Sleid. l. 18. & 19.

Ondertusschen vallen de Saxen in 't Land van Graef Erik van Brunswijck, die Breemen ten tweedenmael had belegerd.

Dus moest hy opbreeken; doch wierd t'eenemael geslagen.

Doch by deese gelegenheyd is 't Weiszbergh beeter geluckt. Want terwijl de Saxen op 't alderhevighste de Brunswijksche naejoegen / quam hy juyst daer ontrent; en als hy vernoomen had / hoe 't hier geleegen was / viel hy in de Saxische Tros; bequam al de Bagagie, 't geld / en dus een heerlijcke Buyt; met welcke hy sijnen wegh na Friesland nam. Naderhand is / wegens dit voorval / een seer gemeen Spreeckwoord ontstaen; te weten /

Wy hebben 't Veld; Weiszbergh 't Geld.
Wy hebben 't Land; hy heeft de schand.

De Zeeghrijke Saxen verliesen echter haren Tros.

Doch de Saxische hebben haere schaede / desgelijcks oock de Breemers de hunne / haest hier na taemlijck weer ingehaeld. Want sy vielen in 't Bisdom Verden, wijl de Bisschop deses Stights die van Breemen den Oorlogh had berockend en op den hals getrocken. Al de Plaetsen in 't selve vermeesterden se; ten deelen door geweld / ten deelen door overgevingh; en persten seer groote geld-sommen uyt d'Onderdanen. Dus wierd deesen onrustigen Bisschop ingemeeten met sulck een maet / als waer mee hy andere had uytgemeeten.

Halen deese schade haest weer in.

Ondertusschen snelde Keyser Carel nae Saxen.

Keyser

ANNO CHRISTI.

Carel ſneld na *Saxen.* *Sleid. l.19. Thuan. l.4.*

Saxen. Na dat Koningh Ferdinand en Hertogh Mauritz met een deel Volck ſigh by Eger tot hem hadden gevoeghd / trock hy regelregt op den Keurvorſt aen / diens Leger doemaels by Meiſſen lagh. Doch als Johan-Frederick deeſe aenkoomſt vernam / verliet hy de genoemde Stad; ſtack de Brugg' in brand / en ſloegh ſigh neer aen d'Elve, dight by Muhlbergh, een Dorp / gelegen tuſſchen Wittenbergh en Torgauw. De Keyſer vreeſde / dat hy ſigh gantſchlijck met ſijn Heyr na Wittenbergh moght begeven; in welcken geval hy / vermits die Stad ſeer ſterck beveſtighd was / hem beſwaerlijck yets ſou hebben konnen af-winnen. Ylde derhalven op hem toe / en quam den vier-en-twintighſten van April aen d'Elve-vloed. Daedlijck gingh den handel aen. Hertogh-Keurvorſt Johan-Frederick had wel eenigh Volck gelegt op d'andere ſijde des Waters / om aen de Keyſerſche d'overkoomſt te verhinderen; doch vrughtloos. Want deeſe ſprongen in de Rivier / met de Degen overdwars in den mond: ſwommen over / en bequamen eenige Scheepen of Schuyten / welcke de Saxiſche aen d'andere ſijde hadden leggen. Van deſelve / en eenige andere / welcke 't Keyſerlijck Heyr op Wagenen mee voerdde / wierd een Schip-brugg' over d'Elve gemaeckt.

Treckt in aller yl op 't Heyr van Keurvorſt Johan-Frederick aen.

Doe nu de Keurvorſt ſagh / dat de Keyſer met alle maght op hem aenquam / begon hy na Wittenbergh voort te rucken; doch Carel, die in ſeer grooten haeſt hem aghter nae volgde / quam op de Lohawer Heyde, ontrent drie Mijlen van de genoemde Stad / by hem; ſoo dat hy hier ſtand houden / en ſlaen moeſt.

Die de Slagh verlield; gevangen, en den Keyſer overgeleverd werd.

Doch dit werck liep op ſijne ſijde ſeer ſleght af. Want vermits hy ſijn Krijghsvolck niet al t'ſamen by een / maer een groot deel van 't ſelve binnen Wittenbergh geleght had; ſoo verloor hy 't veld: wierd / na een hard gevecht / in de lincker wangh gewond: eyndlijck / met Hertogh Ernſt van Brunſwijk gevangen / en den Keyſer toegevoerd. Hy ſprack deeſe Majeſteyt wel demoedigh aen / doch bequam een ſleght antwoord. Inſonderheyd wierd hy ſeer hardelijck bejegend van Koningh Ferdinand, en beſchuldighd / dat hy hem van Land en Lieden had willen beroven. Een groot deel Saxiſche wierden in dit Gevecht gevangen bekomen. Nauwlijcks vier-honderd der ſelve / nevens des Keurvorſten Soon / ontquamen 't door de vlught na Wittenbergh.

ANNO CHRISTI.

Seldſaemheyd aen Johan-Frederick.

Van deeſen hoogroemlijcken Keurvorſt / en getrouwen Belijder Chriſti, is altijd geſeght en geſchreven / dat hy in ſijne geboorte op deeſe Weereld een aenſienlijck Kruys op den rugg' met ſigh braght. Nu wierd openbaer / dat hem dit Teecken niet te vergeefs was toegevoeghd.

Keyſer Carel veroordeeld hem ter dood; doch 't Vonnis noch veranderd in Gevanckenis.

Stracks trock Keyſer Carel met ſijn Krijghsheyr voort / en quam op den vierden van May voor Wittenbergh. Te gelijck beſloot hy / tegens den Keurvorſt van Saxen op 't ſcharpſte te willen handelen / vermits hy hem ſoo geweldigh in den wegh was geweeſt. Veroordeelde hem oock op den derden dagh ter dood. Doch op voorbeede des Keurvorſts van Brandenburgh wierd ſijnen toorn eenighſins verſaght / ſoo dat hy hem 't leven liet behouden.

Des Keurvorſten geduld en volſtandigheyd.

In deeſe ongelegenheyd / en by dien ſeer quaden toeſtand der ſaecken / was Keurvorſt Johan-Frederick van een gantſch onvertſaeghd gemoed / en t'eenemael bereyd / om geduldigh uyt te ſtaen 't geen d'Overwinner over hem ſou beſluyten. Als hem nu / op ſeeckere voorwaerde / 't leven was geſchoncken / heeft ſigh de Stad Wittenbergh op den drie-en-twintighſten van May des Keyſers geweld onderworpen.

In wiens plaets Keyſer Carel Hertogh Mau-

Doe nu deeſen handel ten voordeel van Keyſer Carel dus was afgelopen / heeft hy Hertogh Mauritz van Saxen, vermits hy hem tot noch toe ſoo getrouwlijck had bygeſtaen /

ANNO CHRISTI.

ritz met de Keurvorſtlijke Waerdigheyd begiftighd.

ſtaen / in ſijns Neefs / des gevangenen Hertoghs Johan-Fredericks plaets / verheven tot de Keurvorſtlijcke Waerdigheyd / en onder meer andere Plaetſen / hem oock geſchoncken Wittenbergh, als de voornaemſte Keur-Stad. Mauritz rightede hier weer op de Hooge School / welcke door deeſen Oorlogh gantſch verballen was; maeckte goede Ordonnantien / en voerddeſe in. Nam Philippus Melanchthon, Pomeranus en Cruciger aen / om op de Kercken en Schoolen behoorlijcke en noch beeter ordre te ſtellen. Toondde ſigh voorts in alles een reght liefhebber der Aughsburghſche Confeſſie te ſijn; tot ſeer groote vergenoegingh en blijdſchap der Onderdanen.

Pleghtlijkheden, gepleeghd ontrent deſe overbrengingh der *Saxiſche* Keur

Met deeſe veranderingh der Saxiſche Keur-Waerdigheyd / en d'overbrengingh der ſelve van de Weinmarſche Linie op de Dreſdenſche, is 't op den Rijcksdagh t'Augsburgh dusdanigh toegegaen.

Doe Keyſer Carel ſijn Leger by en voor Wittenbergh had / beloofde hy aen Hertogh Mauritz de Keur-Saxiſche Waerde / nevens 't grootſte deel der Vorſtendommen en Heerlijckheden / welcke den nu gevangenen Hertogh-Keurvorſt Johan-Frederick hadden behoord. Op dat ſulcks nu moght geſchieden met dies te grooter Heerlijckheyd / Aenſien / en met te meer kraghtgevingh aen 't werck / wou hy hem in 't openbaer / en op deſe algemeene Rijcks-verſamelingh / bevestigen; oock te gelijck opentlijck de Plight en Eed hem afneemen / dat hy ſijne Keyſerlijke Majeſteyt en 't Rijck in dit Hooge Ampt ſou getrouw ſijn. Sulcks is oock doemaels / op den gemeldden Rijcksdagh / verright op de volgende wijs.

1548.

van de Weinmarſche Linie op de Dreſdenſche,

Op de Marckt wierd een groot / hoogh Tooneel opgereght / van Hout / waer op men klimmen moeſt door middel van Trappen. Op den vier-en-twintighſten der Maend Februarii des jaers Chriſti 1548., 's namiddaghs ontrent ten drie uyren / heeft de Keyſerlijcke Majeſteyt ſigh daer op begeven / begeleyd van al d'aenweeſende Keurvorſten. Stracks daer na gingh hy in een dight daer by ſtaende Huys; daer hy ſijne Keyſerlijcke; gelijck oock de Keurvorſten hare Keurvorſtlijcke Gewaden aentrocken. Doe trad hy / t'ſamen met de Keurvorſten / weer op 't gedaghte verhevene Tooneel; en ſettede ſigh in den Keyſerlijcken Throon; de Keurvorſten namen hare plaets / elck na ſijnen rangh / op daer toe verordonneerde Stoelen. Aghter de Keyſer ſtonden / op een hier toe verbaerdighde Stellagie / eenige Trompetters.

en uyt de ſelve aen Hertogh *Mauritz* van *Saxen,*

Haeſt daer na verſcheen Hertogh Mauritz, begeleyd van twee verſcheydene Hoopen: d'eerſte ſnel voor uyt rijdende: maer d'andere hield tegens over 't Tooneel ſtil. In deſe tweede was Hertogh Mauritz ſelfs; en voor hem twaelf Trompetters. Stracks traden uyt deeſen hoop Hertogh Henrik van Brunſwijck; Hertogh Wolfgangh, Broeder van de Keurvorſt Paltzgraef / en Hertogh Albert van Bayeren, van hare Paerden af: quamen voor den Keyſer / en baden hem / dat hy Hertogh Mauritz wou bedencken / begenadigen / en Beleenen met de Keurvorſtlijcke Saxiſche Waerdigheyd / welcke alreeds den gevangenen Keurvorſt was ontnoomen. Als nu Keyſer Carel een weynigh met de Keurvorſten had geſprooken / bewillighde hy terſtond / onder voorwaerde / dat hy (Mauritz) ſelfs komen / en daerom bidden ſou. Die daer op met den geheelen hoop in perſoon ſelfs verſcheen. Voor hem wierden gedragen thien Vanen / met ſoo veel Wapenen / over welcke Hertogh Mauritz van den Keyſer de Beleeningh verſoght en bad.

Doe hy nu op 't Toneel was gekoomen / op den

knield-

ANNO CHRISTI.

Rijksdagh t'*Augksburgh*

knieldde hy voor de Keyserlijcke Majesteyt/ even 't selve versoeckende en biddende. Daer-en-boven vertoondde sigh Graef Hoyer van Mansveld; die om even 't selve bad voor Mauritii Broeder/ Hertogh Augustus. Hier op gaf de Keyser tot antwoord/ door d'Aertsbischop Keurvorst van Mentz: Vermits de Hertogen Mauritius en Augustus beyde de Keyserlijcke Majesteyt en 't Rijck aengename/ getrouwe/ en seer nuttige Diensten hadden beweesen; oock in 't toekoomende noch verdere konden doen/ en doen souden/ soo Beleende hy by desen hem/ Mauritius, en sijne Manlijcke Lijfs-Erfgenamen; of by aldien'er geene soodanige moghten sijn/ sijnen Broeder Hertogh Augustus, en desselven Manlijcke Lijfs-Erven/ met des gevangenen Keurvorsts afgenoomene Keurvorstlycke Waerdigheyd; te gelijck met al desselven Vorstendommen/ Landen en Heerlijckheden; behalven de geene/ welcke sijne (des gevangenen geweesenen Keurvorsts) Kinderen en Erfgenamen tot haer Vorstlyck onderhoud waren toegeleght.

den 24. van *Februarius* des jaers 1548.

Doe wierd Mauritz, door d'Aertsbischop Keurvorst/ voorgelesen den gewoonen Keurvorstlijcken Eed; en van hem nagesproocken; waer mee deselve was verright. Daer na reyckte de Keyser hem 't Swaerd toe/ als een Teecken van 't Keurvorstlijck Saxisch Ampt; stellende en bekraghtigende hem dus in de daedlijcke/ volkomene Besittingh van al 't voorgemelde. Mauritz hier tegens bedanckte den Keyser: belovende den selven en 't Rijck alle gehoorsaemheyd/ trouw en geloof. Dit dus verright sijnde/ wierden de voorgedaghte Vanen/ voor de Beleeningh Mauritius voorgedragen/ geworpen onder de dight op een staende meenighte des Volks van allerley Stand en Gelegenheyd. Hier by staet insonderheyd aen te mercken/ dat de gevangene Keurvorst Johan-Frederick dit alles uyt het dight daer by staende Huys/ waer in hy bewaerd wierd/ duydlijck kon aenschouwen; en voor sijn' oogen sien/ dat in 't sijne geset wierd sijnen Neef/ dien hy/ nevens sijnen Broeder Augustus, gelijck als in sijnen Schoot gantsch tederlijck had opgevoed/ eerlijck onderhouden/ heerlijck opgetrocken; met betooningh van de hoogste/ ja Vaderlijcke Liefde en Weldaden t'haerwaerts.

ANNO CHRISTI.

Aenmerkingh.

Daer op gevolghde veranderingh.

Sleid. l. 19.

Deese veranderingh ontrent de Keurvorstlijcke Waerdigheyd wierd gevolghd van veelerley anderer in en ontrent de Keurvorstlijke Landen. Al stracks heeft men 't Slot te Gotha gesleght. Julius Pflug, die te vooren ontrent 't jaer 1542. was verworpen/ en sijne door 't Capittel gedane verkiesingh van Hertogh Johan-Frederick verhinderd uytgevoerd te werden/ wierd ten Bisschop van 't Stight Naumburgh ingeset: Markgraef Frederick van Brandenburgh, Soon des Keurvorsten van Brandenburgh, verordonneert ten Coadjutor van 't Stight Maegdenburgh: Hertogh Henrick van Brunswijck in sijne Landen hersteld.

Koningh *Ferdinand* krijgd het in *Boheemen* na sijnen wil.

Sleid. l. 19. *Thuan. l.* 4. *Chytr. l.* 16.

Koningh Ferdinand quam dese Zeege sijns Broeders Caroli oock te nut. De Boheemers, gelijck wy hier boven hebben verhaeld/ hadden geweygerd/ tegens de Saxen te veghten/ of ten Oorlogh uyt te trecken. Vermits nu Ferdinand seer hard daer op aendrongh/ soo vereenighdense sigh met malkander/ dit Gebod/ als strijdende met hare Privilegien, en gedaen tegens alle billijckheyd/ niet te gehoorsamen; maer haer Voorreghten en Vryheden te verdeedigen. Doe de saecken der Smalkaldische Bondgenooten dus den kreeftengangh gingen; de Keyser tegens den Keurvorst van Saxen d'overwinningh had bekoomen/ lietense de moed vallen; en baden/ om grooter onheylen

ANNO CHRISTI.

len te vermijden / den Koningh om genade. Welckese wel / op seeckere Voorwaerden / verwierven; doch eenige Vryheeren en Edele wierden verdaghvaerd / om gestraft te werden: en alsse niet verscheenen / heeftmen 't Vonnis geveld / datse Eer en Goederen / Lijf en Leven hadden verbeurd.

De Keurvorst van Brandenburgh en Hertogh Mauritz van Saxen bemoeyen sigh seer, om Landgraef Philips van Hessen met Keyser Carel te versoenen. Sleid. l. 19. Thuan. l. 4.

Ondertusschen bemoeyden de Keurvorst van Brandenburgh en Hertogh Mauritz van Saxen sigh ten uytersten / hoese Landgraef Philips van Hessen weer met den Keyser souden mogen versoenen. Braghten oock de saeck soo verr' / dat Carel bewillighde / op seeckere Voorwaerden hem weer in genade aen te neemen; doch hy moest selfs in persoon voor sijne Majesteyt verschijnen / en door een voetval sijne begane overtreedingh af-bidden. De voornaemste Artijkelen waren / dat hy Hertogh Henrick van Brunswijck, nevens desselven Soon / sou los laten. Aen den Keyser opbrengen 150000. guldens. 't Geschut / en alles wat'er toe behoorde / aen hem overleveren. Niet meer als eene Vestingh in sijn Land behouden; al d'andere sleghten. De Smalkaldische Verbonds-brief overgeven. Dit alles nam Landgraef Philips aen / om sijn Onderdanen van alle Krijghsgevaer te bevrijden. Liet sigh oock door de Keurvorst van Brandenburgh en Hertogh Mauritz daer toe beweegen / dat hy sigh op haer woord / en beloofd Vry Geleyde / na Keyser Carel begaf / en te Hal by hem quam.

die, op haer woord, en 's Keysers Vry Geleyde, sigh by deese Majesteyt vervoegd: A. Ferron. l. 9 p. 246.

Doemen hem nu dus in de Val had gekregen / handelde men met hem volgens 't geen men gemeenlijck seght: Vogel eet / of sterft. By de voorgedaghte Artijkelen wierden noch andere gevoeghd / welcke hy desgelijcks moest onderteeckenen. Daer op wierd hy wel / na gedane voetval / gepardonneert; doch daer na / tegens sijne / tegens der beyder Keurvorsten van Saxen en Brandenburgs verwaghtingh / gevangen genomen. Geene voorbeeden moghten helpen; oock niet / dat de Landgraef korts hier na al d'onderteekende Artijkelen stiptlijck voldeed. De Keyser / dien d'Uytlandsche Geschiedschrijvers hier over spotlijck doorstrijken / verschoonde sijn bedrijf met deese uytvlught: Hy had niet beloofd / den Landgraef gantsch niet te sullen straffen; maer alleen geseght / dat hy hem sou verschoonen van een eeuwige Gevanckenis.

echter bedrieghlijck van hem gevangen wierd genoomen; en sijne arghlistige verontschuldigingh.

Dus wierd deese goede Vorst / nevens Hertogh Johan-Frederick van Saxen, gevanckelijck by de vijf jaren langh omgesleept; van d'eene plaets na d'andere gevoerd. Daer-en-boven wist Carel oock al de geene / welcke in 't Smalkaldisch Verbond waren geweest / dapper in de beurs te tasten. Want sy moesten seer groote geldsommen aen hem opbrengen: over de vijf-honderd / soo groote als kleyne Stucken Geschuts / aen hem overleveren: welcke na de Nederlanden, Spaenje, en andere Gewesten / selfs oock na 't Eyland Malta wierden versonden. Eenige der geene / die in 't Smalkaldisch Bond hadden gestaen / heeftmen gantschlijck van al 't hare beroofd. Soodanigh een uytgangh heeft de meergemeldde Smalkaldische Oorlogh genoomen: welcke Keyser Carel niet ten besten geluckt sou hebben / indien de Protesteerende in den aenvangh voorsigtiger te werck hadden gegaen. Wat voor Vorsten en Heeren sigh by deesen Krijgh soo in des Keysers als in der Protesteerenden Leger bevonden / kan de Leeser by Sleidanus en andere Geschiedschrijvers nasien. Wy willen ons hier daer mee niet langer ophouden.

Sleid. l. 17. 18. 19. seq.

Herman, Aertsbisschop-Keurvorst van Keulen, vermits hy d'Aughsburghsche Confessie aennam, van de Paus in den Ban gedaen. Sleid. l. 17. & 18. Thuan. l. 4.

Graef Herman van Weda, Aertsbisschop-Keurvorst van Keulen, had niet alleen voor sijn persoon sigh begeven tot d'Aughsburghsche Confessie, maer oock / nu drie jaren geleeden / de Kercken in sijn Aerts-bisdom beginnen te Reformeeren; doch daer door de haet en toorn des Paus op sigh gehaeld; sulker wijs / dat hy op den sesthienden der Maend April een openbaer Vonnis tegens hem uytgaf; van deesen Inhoud: Vermits hy sijne Saligheyd vergeeten; tegens de Regulen en Leere der Kerck / Apostolische Ordonnantien, en gewoone Kerck-gebruycken der Christlijke Religie; daer-en-boven tegens den Ban / van Paus Leo de X. tegens Luther en desselven Aenhangh / sigh op meenigerley wijsen had vergreepen / soo wierd hy uytgesloten van de Gemeenschap der Kerck; afgeset van sijn Aerts-bisdom / van alle andere Beneficien, Privilegien, en Inkoomsten. Een yeder in 't Aerts-Stigt scharplijck bevoolen / hem voortaen niet meer te gehoorsaemen; daer benevens elck ontbonden van den Eed / waer mee hy aen hem verplight moght sijn. Dan noch hem opgeleght een eeuwigh stilswijgen; en dat hy aen sijne tegenparthyen / de Geestlijckheyd en Hooge School te Keulen, sou vergoeden alle Gerights-kosten. Te gelijck wierd d'uytvoeringh deeses Bans Keyser Carel aenbevoolen.

Verantwoord sigh doch staet goedwilligh van sijnen Staet af.

Als nu d'Aertsbisschop op den vierden van November dit met volle seekerheyd had vernoomen / liet hy eenige dagen daer na een openbaer Schrift uytgaen / met afweering van 't geen den Pauslijcken Ban vermeldde / en Redengevingh / waer om hy den Paus / als nu al langh van Kettery en Afgodery aengeklaeghd / niet voor sijnen Reghter kon erkennen: derhalven van sijn onreghtvaerdigh Vonnis sigh beriep op een reghtmatigh Concilium der Duytsche Natie: en dat hy / soo haest 't selve sou aengesteld sijn / sijn' Aenklaght tegens den Paus wou inbrengen en uytvoeren. Eyndlijck echter is hy goedwilligh geweeken: waer op sijnen Coadjutor, Graef Adolph van Schauwenburgh, sijnen Nasaet wierd; die terstond door 't gantsche Aerts-Stight de Pauslijke Religie weer invoerdde.

Gewapende den Rijksdagh t'Aughsburgh; en des Keysers voordragh.

Na de bekoomene Zeege tegens de Smalkaldische hield Keyser Carel een Rijcksdagh t'Aughsburgh. In de Voordragh was dit 't voornaemste Artijkel, hoe de Religions-verschillen door een Concilium wegh genoomen moghten werden: en ondertusschen / tot datmen van deese Strijdigheden in 't Con-

ANNO CHRISTI.

Concilium sou handelen / onder de Duytsche Vorsten en Standen een Vreede aen te stellen stond. Om dies te lighter hier toe te mogen geraecken / begeerde de Keyser / voor alle andere dingen / dat de gedaghte Vorsten en Standen souden beloven / sigh 't Concilium te sullen onderwerpen. Alhoewel dit een gantsch gewapende Rijcksdag; en niet alleen de Stad Aughsburgh met Keyserlijck Volck beset / maer oock rondom deselve een groot getal soo Spaensch als Italiaensch Krijghsvolck geinquartierd was / en alsoo genoegsaem scheen / datmen de Protesteerende het gy moet wel wou leeren / soo is alles echter noch vreedsaem afgelopen.

Sleid l. 19. Thuan. l. 4.

Antwoord der Protesteerende, aengaende 't Concilium.

D'Euangelische gaven den Keyser op sijnen gedanen Voordragh tot antwoord: Dat 't Concilium te Trenten tot noch toe in Religions-saecken Decreeten (of Besluyten) had gemaeckt / sonder der Protesteerende Predikanten gehoord te hebben. Versoghten derhalven / dat een Christlijck en vry Concilium moght werden aengesteld; waer by oock hare Leerraers wierden gehoord / en d'alreeds gemaeckte Decreeten hersien en herwoogen.

't Welck de Paus van Trenten na Bononien verleght. 1548.

Deese hare begeerte liet de Keyser Paus Paulus bekend maecken: die ondertusschen alreeds 't Trentische Concilium selfs verstoord / en de meeste Bisschoppen na Bononien geroepen had: 't welck dan de Keyser seer qualijck behaeghde. Wou derhalven / dat 't Concilium weer na Trenten sou overgebraght werden. Doch de Vaderen wilden'er niet aen. Oock gaf de Paus aen Keyser Carel sulck een wijdlopige en twijffelaghtige antwoord / dat van deese Byeenkoomst niet vrughtbaers te verwaghten stond.

Keyser Carel doet het Interim instellen.

Doe nam de Keyser voor / de saecken in Duytschland op eenen anderen voet te brengen. Ten dien eynde deed hy 't Interim (gelijck men 't noemde) by een stellen. Dit was een Boeck / vervattende de voornaemste Religions-Artijkelen; gantschlijck gerigt na de Pauslijcke Leere; behalven alleenlijck / dat daer in verordonneert wierd / des Heeren H. Avondmael onder beyde de Specien t'ontfangen; en dat de Priesteren 't Houwlijck wierd toegelaten. Dit Boeck leydde de Keyser de Vorsten en Standen des Rijcks voor; willende / datse 't selve souden onderteeckenen en onderhouden / tot dat het Concilium sijnen voortgangh had. Maer de Roomsch-Catholijcke, en de Paus selfs / begeerden dit Boeck niet goed te keuren. De Protesteerende wouden 't oock niet aenneemen. Hier over ontstond veel twist: en 't liet sigh aensien / dat dit Interim een reght Zaed tot voortbrengingh van allerley onrusten sou sijn.

Wat voor een Boeck het was. Sleid. l. 20.

De Steden opgedwongen.

Want stracks hier op wierden de Standen vermaend 't selve t'aenvaerden / onder harde bedreygingh aen de weygerende. Veele wierden'er selfs toe gedwongen. Onder welcke oock was de Hertogh van Wurtenbergh; wiens Land doemaels was vervuld van Spaensch Krijghsvolck; en allerweegen wierden hier d'Euangelische Predikanten verdreven.

ANNO CHRISTI.

Volstandigheyd van Hertog Johan-Frederick van Saxen.

De gevangene Hertogh Johan-Frederick van Saxen wierd dit Interim oock voorgehouden / en begeerd / dat hy 't sou onderteeckenen. Doch hy bleef bestandigh by de Leere des Euangelii, en wou geensins toestaen des Keysers Religions-Ordonnantie; onaengesien hem beloofd wierd / dat hy / dit doende / sou los gelaten werden. Deese sijne Standvastigheyd werd in de Geschiedboecken seer hoogh geroemd / en veelerweegen voorgesteld als een seer heerlijck Voorbeeld.

Muscovische Gesant op den Rijcksdagh. Chron. Chytr. Sax. l. 16.

Tot deesen Rijcksdagh had der Muscoviten Grootvorst Johannes (of Ivan Wasilowitz) een Gesant afgevaerdighd / door wien hy den Keyser veel goeds aenbood; insonderheyd een vereenigingh in de Religie, en een staetlijcke geldhulp tot den Turckenkrijgh. Begeerdde oock / datmen hem wou laten volgen eenige geleerde Lieden in allerley Weetenschappen; gelijck oock Konstenaers en Handwercks-lieden van allerley slagh. Dit wierd van Keyser Carel wel bewilligd: doch als hy naderhand vernam / dat dit alles niet anders dan list en bedrogh was; dat hy voorgenoomen had / deese Lieden enckelijck tot schade der Christenheyd te gebruycken / soo had dit werck geen gevolgh.

Poolsche Gesanten op den selven, wegens Pruyssen. Sleid. l. 21.

Oock sond de Koningh van Polen Gesanten op den selven Rijcksdagh / door welcke hy liet voordragen: Dat de Duytsch-meester voor sigh selven en sijn' Orden 't Hertoghdom Pruyssen wou aenspreecken / onaengesien 't de Kroon Polen toe-behoordde; en dat hy derhalven dit Land met goed Reght besat. Doch de Duytsch-meester deed hier op een wijdlopigh Tegen-berigt; toonende / dat Pruyssen aen 't Roomsche Rijck geheght was. Evenwel wou de Poolsche Koningh sigh hier door niet laten beweegen / om van dit Landschap af te staen; maer behield het / sonder daer over in verdere twist te willen treeden; de Keyser en 't Rijck moghten seggen alles watse wilden.

Hertogh Augustus van Saxen treed in den Echten staet.

Na dat Keyser Carel op deesen Rijcksdagh Hertogh Mauritz van Saxen, of indien hy (gelijck oock geschied is) sonder Manlijcke Kinderen quam t'overlijden / na hem sijnen Broeder Hertogh Augustus en sijne Soonen / met de Keur-Saxische Landen en Heerlijckheden had beleend / onder soodanige gewoone Ceremonien, als wy hier boven verhaeld hebben / 't welck geschiedde op des Keysers Geboortedaghs-vernieuwingh den vier-en-twintighsten van Februarius, stond Hertogh Augustus af van 't Bisdom Merszbergh, en begaf sigh in den Houwlijcken Staet met Princes Anna, Dochter van Christiaen de III., Koningh in Deenemarcken. 't Vorstlijck Bylegger wierd te Torgauw gehouden.

Kamer-Gerigt te Spier, van de Keyser beset met Roomsch-

De Kamer-Gerights-Ordonnantie hebben de Vorsten en Standen aen den Keyser gelaten: die van dese Kamer weer heeft aengesteld / en beset met enkele Roomsch-Catholijcke persoonen. In October gingen de Konings-

nig-

ANNO CHRISTI. niswijsingen weer aen. Hertogh Henrick van Brunswijck, onaengesien hy by sijne loslatingh niet alleen beloofd/ maer oock geswooren had/ niet verders sigh te sullen onderstaen/ betrock voor 't selve den Landgraef Philips van Hessen en andere Smalkaldische Bondgenooten/ wegens den voorigen Oorlogh te Reght. Hem volgden hier in na d'Aerts-bisschop van Mentz; de Duytsch-meester; Graef Willem van Nassauw; Graef Reinhard van Solms, nevens meer andere. Elck soght nu van den gevallenen Boom Hout op te rapen.

Catholijke.

Constantz koomd aen 't Huys Oostenrijk. Sleid. l. 21. Thuan. l. 5.

Gelijck in dit jaer alleenlijck Breemen en Maeghdenburgh in Neder-Saxen met den Keyser onversoend bleven/ soo gingh 't ook in Over-Duytschland met Constantz. Want vermits deese Steeden 't Interim niet begeerden aen te neemen/ soo vielense in Carels ongenade. Die oock de daerom heenen leggende Spaenjaerden beval/ in stilheyd op te trecken/ en sigh meester van deese laetstgenoemde Plaets te maecken. Als haer nu sulcks niet wou gelucken/ wijlse door de dappere tegenweer der Burgeren wierden afgedreven/ deed de Keyser Constantz in den Rijcksban. Vermits'er nu geen andere hulp of raed voor handen was/ soo gaven deese ongeluckige sigh voor eeuwigh aen 't Huys Oostenrijck over. Waer op hier niet alleen 't Interim, maer oock gantschlijck de Pauslijcke Religie wierd ingevoerd/ met afschaffingh der Euangelische Predikers.

Religions-vorm in Saxen aengesteld.

Stracks na de Voorleesing der Religions-ordre trock Hertogh Mauritz van Saxen uyt Aughsburgh wegh/ en hield alles sijne Land-Standen voor. Doch sy drongen aen op sijne belofte/ en op de Keyserlijcke Sinceratie, welckese/ wegens de Religie hadden outfangen: begeerende de Leere der Aughsburghsche Confessie vry te hebben. Daer op wierd gehandeld van de middelmatige dingen/ welcke men noemd Adiaphora; en aengesteld een seeckere Religions-vorm/ diemen voortaen in de Saxische Landen sou volgen.

Dood van Hertogh Albert van Mekelenburgh. 1547.

Met den aenvangh des jaers 1547. stierf Hertogh Albert van Mekelenburgh, die in welgesteldheyd/ grootte/ en schoonheyd des ligchaems al de Rijcksvorsten sijns tijds overtrof. Hy liet aghter vijf Soonen/ gewonnen by sijne Gemalin Anna, Dochter des Keurvorsts Joachims van Brandenburgh; namentlijck/ Johan-Albrecht; Henrick, Georgh, Christophorus en Carel.

Van de Gemalin des Konings Ferdinandi.

Hem volghde na 't Graf des Koninghs Ferdinandi Gemalin/ Dochter des Konings Uladislai van Hongaryen en Boheemen; na datse hem had gebaerd vier Soonen/ en thien Dochteren; oock nu van d'elfde in 't Kinderbed lagh. De gemelde Soonen waren Maximiliaen, Ferdinand, Johannes, en Carel.

Des Hertoghs Alberti van Pruyssen.

In April overleed Dorothea, Suster van Christiaen de III., Koningh in Deenemarken, Gemalin des Hertoghs Alberti van Pruyssen, na datse 22. jaren in den Echten staet had geleefd.

Van Paltzgraef Philips. 1548.

Den 4. van Julius des jaers 1548. gingh den wegh alles vleeschs te Heydelbergh Paltzgraef Philips, die voor deesen de Stad Weenen tegens den Turck had beschermd/ en van Koningh Ferdinand was gesteld tot Stadhouder in Wurtenbergerland.

Straetsburgers Strijd met haren Bisschop, vergeleeken. Sleid. l. 21. Thuan. l. 5. 1549.

In 't jaer 1549. vond de Stad Straetsburg veel te doen met haren Bisschop; vermits hy sigh onderstond 't Interim daer in te voeren/ en sijne Jurisdictie, of Reghtsmaght/ hem in voorige jaren ontrocken geworden/ weer aen sigh te neemen. Eyndlijck/ na veel onderhandelingen/ wierd de saeck noch verge-leecken; en 't quam soo verr'/ dat de Raed hem drie Kercken inruymde/ in welcke hy 't Interim sou mogen aenstellen; en de Geestlijckheyd in hare beschermingh nam; welke wel de gemeene Schattingh onderworpen/ maer van andere beswaernissen vry sou sijn.

Hertogh Frantz van Lunenburgh gestorven.

In November deeses jaers overleed Hertogh Frantz van Lunenburgh; geweest eenen der geene/ welcke d'Aughsburghsche Confessie Anno 1530. onderteeckenden/ en Keyser Carel overleefden.

Spaensche Inquisitie in de Nederlanden ingevoerd. 1550.

Uyt Duytschland begaf deese Keyser sigh na de Nederlanden; en schreef daer in de Maend Martius Anno 1550. weer een Rijksdagh t'Aughsburgh uyt/ om gehouden te werden op den vijf-en-twintighsten der Maend Junii. Als hy nu in May, nevens sijnen Soon Aerts-hertogh Philips, van Brussel derwaerts trock/ is terstond na sijn' afreys een scharp Mandaet in de gedaghte Nederlanden uytgegaen tegens die van d'Euangelische Religie; en door 't selve de soo genoemde Heylige Inquisitie ten vollen en daedlijck daer ingevoerd. Yeder geraeckte hier door in groote schrick en vreeś; gelijck wy hier na onder de Kercklijcke Geschiedenissen breeder sullen aenwijsen.

Nieuwen Rijcksdag t'Aughsburgh:

D'uytgeschrevene Rijcksdagh/ welcke t'Aughsburgh in Junius sijnen aenvangh sou genoomen hebben/ begon eerst den ses-en-twintighsten van Julius. De Keyserlijcke Voordragh bestond in de voltreckingh des Conciliums: de voortsettingh des Interims tot op een Concilium: herstellingh van der Geestlijcken Jurisdictie en Goederen: en straf der ongehoorsame. Keurvorst Mauritz van Saxen verscheen op deesen Rijcksdagh niet in eygener persoon; alhoewel hy tot verscheydene malen toe van de Keyser derwaerts geroepen wierd; maer sond sijne Gesanten. Niet alleenlijck des Keysers voorgenoomene veranderingh in Religions-saecken/ en de handelingen des Concilii, waer op Carel soo hard aenhield/ waren hem geweldigh tegens de borst; maer dan oock noch/ en wel voornamentlijck/ mishaeghde hem het hem toegekoomene seecker bericht/ dat de Keyser voorneemens was/ van de Keurvorsten te begeeren/ datse sijnen Soon Philippus, ten dien eynde met hem t'Aughsburgh gebraght/ tot sijnen Nasaet in 't Keyserrijck souden verkiesen. Derhalven nam Keurvorst Mauritz den Maeghdenburghschen Oorlogh (van welcken wy terstond hier na sullen spreecken) met dies te groo-

waer op den nieuwen Keurvorst Hertogh Mauritz van Saxen niet verschijnd, en waerom. Sleid. l. 22. Thuan. l. 6.

ANNO CHRISTI.

grooter yver ter hand / om met dies te glimplijcker reden sijn afblijven van de beraedslagingen te konnen verontschuldigen.

Carel, die te vooren sijnen Broeder Ferdinand tot sijnen Nasaet in 't Keyserrijck had bevoorderd, soekt nu sijnen Soon Philips in te dringen; doch 't mist hem.

Evenwel liet de Keyser sigh aen deese saeck seer hevigh geleegen sijn. Als hy nu d'Aertsbisschoppen van Mentz en Trier soo verr' had gebraght / datse hare toestemming hem beloofden; indien maer Koningh Ferdinand, als reghtmatigh voorheenen verkooren Naevolger / vrywilligh van sijn Reght wou afstaen / soo beschreef hy sijne Suster Maria uyt de Nederlanden na Aughsburgh, op datse sigh liet gebruycken ten middellaerster tusschen hem en Koning Ferdinand; ten eynde hy van de successie in 't Keyserdom moght afstand doen. Doch al deesen handel wierd te vergeefs voorgenoomen. Want Koningh Ferdinand wou de bekoomene Gereghtigheyd tot 't Roomsche Keyserrijck soo lightlijck uyt de handen niet los laten / vermits de Kroon nergens op de Marckten veyl of te koop is. Ter deeser oorsaeck had de glori-rijcke Keyser Carel, die voor deesen Ferdinand tot Roomsch Koningh had doen verkiesen / op sigh selven wel mogen passen 't gemeene Spreekwoord: *Canis festinans cacos parit catulos*, dat is / een jaghtige Hond werpt blinde Jongen. Te vroegh haesten / doet noyt goed; men weet doch niet / wat op den laten avond kan voorvallen.

ANNO CHRISTI.

Hertogh Henrick van Brunswijck beoorloghd de Brunswijkers. Sleid. l. 22. Thuan. l. 6.

De Brunswijckers moesten in dit jaer oock dapper aenhouden. Want vermits Hertog Henrick van Brunswijck deese Stad seer vyandigh was / soo wegens de Religie, als om eeniger anderer oorsaecken wil / greep hy haer aen met een Belegeringh; doch kon niets op haer winnen; als dat hy 't Land door Roben en Branden geweldigh verwoeste. Dus leeden d'arme Landlieden de grootste schade; tot dat Keyser Carel eyndlijck beyde de deelen van den Oorlogh afmaende / en haer gebood / haer verschil voor hem te brengen.

Carels toorn tegens de Maeghdenburgers. Sleid. l. 21. 22. Thuan. l. 6. Chytr. Chron. l. 17.

Ontrent deese tyd had de Stad Maeghdenburgh een veel swaerder stoot uyt te staen. Want vermits Keyser Carel, na de bevoghtene Zeege tegens de Smalkaldische, de Maeghdenburgers in den Rijcksban had verklaerd; datse oock naderhand / op sijne begeerte / 't Interim niet hadden willen aennemen / wierd hy sulcker wijs op haer vertoornd / dat hy een nieuwen Ban tegens haer deed afgaen: de naburige Vorsten en Standen de Stad ten prijs gaf / en haer ernstigh gebood / deselve aen te vallen. Of nu wel de Maeghdenburgers sigh verontschuldighden van de dingen / welcke haer te last wierden geleght / soo kondense echter daer door den Oorlogh tegens haer niet verhinderen of weerhouden.

Geeft hare Stad de naburige

Hertogh Georgh van Meekelenburgh maeckte d'aenvangh van dit werck. Viel eerst met sijn Volck op de Maeghdenburghsche Vlecken; deselve door roof en brand groote schade veroorsaeckende. De Maeghdenburgers namen hier op een geswind besluyt. Vielen met twaelf Compagnien te voet en ontrent honderd Ruyters uyt: greepen oock by Hildesheim den brand aen; doch met slecht geluck. Want vermits 't grootste deel der hare Boeren waren / den Oorlogh ongewoon / en daer in niet geoeffend / soo wierdense haest van de Mekelenburgsche verstroyd; harer over de veerthien-honderd dood geslagen; by de drie-honderd gebangen genoomen / en elf Stucken Geschuts verobered. Dit veroorsaeckte in de Stad geen geringe vreeß.

Vorsten ten Prijs.

Maegdenburgh belegerd.

Hier op nu wou Hertogh Georgh 't Yser smeeden terwijl 't heet was. Wendde sigh derhalven / na deese bekoomene Zeege / reght na Maeghdenburgh toe met al sijn Krijghsvolck. Verobered Wolmerstad door over-

ANNO CHRISTI.

overgaef. Trock vervolgens op Schonbeck aen: en na dat hy hier beraedslagingh had gehouden met Hertogh Mauritz van Saxen (doemaels van Keyser Carel gesteld ten Oversten en Bewindhebber deeses Krijgs) / de Keurvorst van Brandenburgh, en de Maegdenburghsche Domheeren / hoe men de Belegeringh best sou aenleggen / wierd terstond / in November, de Stad Maeghdenburgh met Schanssen omringhd / en op den aght-en-twintighsten de Nieuwstad gewonnen. Waer op de Belegerde d'Inwooners in Sudenburgh (wijlse vreesden / dat het dese Plaets even alsoo sou mogen gaen) met hare beste Goederen tot sigh in de Stad namen: daer na de Huysen ten deelen neerwierpen / ten deelen verbranden.

na dat 12. harer uytgetrockene Compagnien verslagen waren.

Veele stonden in gedaghten / dat de Maegdenburgers de seer groote Maght / welke tegens haer gebruyckt / en 't geweld / 't welck in 't werck gesteld wierd / niet langh souden konnen uytstaen / maer wel haest een ander Liedje moeten singen. Doch sy vonden sig in hare meeningh t'eenemael bedrogen. Want de Belegerde harden 't uyt door een seer dappere / manhafte tegenweer / tot datse van alle gevaer verlost wierden door een getroffen goed Verdragh.

Hare dappere tegenweer, tot op een goed Verdragh.

Onder de verscheydene Schermutselen / voor de Stad Maeghdenburgh gehouden / geschiedde de voornaemste op den negenthienden van December; wanneer de Maegdenburghsche Soldaten / vry sterck in getal / met witte Hemdden over hare Harnassen / om malkander te konnen kennen / by naght uyt-trocken: de vyanden in Ottersleben overvielen; veele der selve ter neer hieuwen / en ontrent 225., meerendeel Eedele / gevangen kreegen. Dit was een seer gewaeghd stuck: want sy moesten midden door de vyanden heenen trecken; en indien deselve haer gewaer waren geworden / soo sou buyten twijffel niemand der uytgegane weer binnen de Stad sijn gekoomen. Doch alles liep geluckigh af; en dan noch quam'er een ander voordeel by. Want in hare weerkeeringh bejegende haer Hertogh Georgh van Mekelenburgh, die eenige Ruytery by sigh had; en na een harde Schermutsel kreegense hem oock gevangen. Hier over ontstond binnen Maeghdenburgh een seer groote blijdschap / wijl hy de voornaemste en regt-schuldige aenvanger deeser Belegeringh was.

Seer gewaeghde, echter ook seer geluckige uytval der Maegdenburgers: waer in sy Hertogh Georgh van Mekelenburgh gevangen bequamen.

Ondertusschen wierd op den Rijcksdagh t'Aughsburgh 't een en 't ander afgehandeld; en in Februarius Anno 1551. 't Besluyt gemaeckt. De voornaemste Artijkelen waren: Dat Keyser Carel (wijl Paus Julius 't Concilium weer na Trenten had uytgeschreven) aen yeder vry en seecker Geleyde beloofde / om derwaerts te mogen trecken. Dat Koningh Ferdinand een hulp tegens de Turcken wierd bewilligd; doch de Rijcks-Standen quamen'er seer ongeerne aen. Dus gingh 't oock met de bystand tot den Maeghdenburghschen Krijgh: welcke al mee wel bestemd wierd; doch yeder gaf 't sijne hier toe met seer grooten onwil. Deese

Affcheyd des Rijksdaghs t'Aughsburgh. 1551. Sleid. l. 22. Thuan. l. 8.

weerspoorigheyd wierd enckelijck veroorsaeckt / om datmen geen reghten ernst / geen ordrestellingh kon gewaer werden tot een behoorlijcke voor de hand neemingh en vergelijckingh der Religions-saecken.

ANNO CHRISTI.

D'Administratie, of Bewindhebbingh / over 't Bisdom Mersburgh had tot noch toe Hertogh Augustus van Saxen in Weereldlijke / en Vorst Georgh van Anhalt in Geestlijke saecken gehad. Maer als Hertogh Augustus Anno 1548. (by de Saxische Leen-ontfangingh) had afstand gedaen / nam Keyser Carel sigh de saeck aen / en maeckte / door een gantsch ongewoone handelingh / Michael Heldingh, die sigh Bisschop van Sidon noemde / en Mentzischen Wy-Bisschop was / ten Bisschop van Mersburgh: buyten twijffel met sulck een insight / dat hy door hem de Pauslijcke Ceremonien hier weer sou inboeren. Doch deesen Aenslagh wou geenen voortgangh neemen. Want Vorst Georgh van Anhalt en de meeste Capitularen wilden den gemelden Heldingh niet in 't besit laten koomen / voor gedane belofte / dat hy ter deeser tijd in Religions-saecken niets veranderen / en voorts alles met bewilligingh der Capitularen verhandelen sou. Hier op heeft hy 't Bisdom bediend tot in 't jaer 1561.

Keyser Carel maeckt Michael Heldingh ten Bischop van Mersberg; doch sijn insigt daer ontrent mist hem. Chytr. Chron. l. 17.

Hertogh Henrick van Mekelenburgh (Vaders Broeder van Hertogh Georgh van Mekelenburgh) en Johan-Albrecht van Mekelenburgh (Broeder van Hertogh Georgh) hadden / wegens d'Erfvolgingh in deese Landen / verschil met den gedaghten Hertogh Georgh gekreegen. Meenden derhalven / dat hy 't Krijghsvolck / waer mee hy naderhand voor Maeghdenburgh ruckte / wou gebruycken / om hare Landen aen te vallen / en alsoo met geweld sijn' aenspraeck door te dringen. Vergaderden ter dier oorsaeck t'harer verweeringh 4000. Mannen te voet / en 300. te paerd. Alsse nu eenigen tijd hier na sagen / dat het op Maegdenburgh was aengesien / hebbense haer volck overgelaten aen den Ryheer Johan van Heydeck (voor twee jaren / wijl hy Keurvorst Johan-Frederick van Saxen had gediend / door Keyser Carel in den Rijcksban gedaen) / en de Graven Hans (Johan) en Volrad van Mansveld, ten ontset der Stad Maeghdenburgh. De Vader der genoemde Graven (Graef Albrecht van Mansveld), desgelijcks om al 't sijne gekoomen / vermits hy oock in den Smalkaldischen Oorlogh sigh tegens den Keyser had laten gebruycken / was doemaels in Maegdenburgh; de Stad met raedgevingh en daed getrouwlijck bystaende.

Naerder bericht van de Maegdenburghsche belegeringh. Chytr. Chron. l. 17.

Als nu 't gedaghte Ontset in 't Bisdom Verden was gekoomen / en niet alleen daer / maer oock daer na in 't Oude Land, d'Inwooners ongenadigh beswaerdde; door rantsoeneeren en plonderen groote schade toevoeghde / daght Hertogh Mauritz niet goed te sijn / deese vyanden voor Maeghdenburgh te verwaghten. Trock derhalven / nevens Hertogh Henrick van Brunswijck, Marckgraef Albrecht van Brandenburgh in

Groot ontset der Maegdenburgers haer afgesneeden.

ANNO CHRISTI.

in aller yl haer te gemoet; en joegh haer te rugg' in Verden. Hier tradense tot een Verdragh / en trocken breedsaem af / wijlse veel te swack tegens Hertogh Mauritz waren. Die te vooren Marckgraef Johan van Brandenburghs, en Hertogh Johan-Albrechts Gesanten had beloofd / de Stad Maegdenburgh niet te sullen verwoesten / maer deselve te laten blijven by hare Religie en Privilegien.

Voornemen van Keurvorst *Mauritz* tegens Keyser *Carel*; ten welcken eynde.

Dan noch / korts hier na tot de daed te brengen 't geense tegenwoordigh daghten. Want Mauritz maeckte alreeds doemaels overleg / hoe hy de gevangene Vorsten / wanneer 't door geen saghter middel sou konnen geschieden / met geweld sou mogen los maken / en andere ongewoone Procedueren in 't Rijck afschaffen. Doch dit hield hy noch gantsch geheym. Stelde sigh ondertusschen in goed postuer; wel-voorsien van Volk en allerley Oorloghs-noodwendigheden; onder schijn / dat alles was aengeleght tot de belegeringh van Maeghdenburgh.

Accoord met *Maegdenburgh*, tot haer voordeel. *Sleid. l.* 23. *Thuan. l.* 8.

Ondertusschen wierden met de Maegdenburgers verscheydene Onderhandelingen voorgenoomen; en eyndlijck is oock te Wittenbergh de vergelijckingh getroffen. Sy souden blijven by hare Religie en Privilegien: maer daer tegens Hertogh Mauritz getrouwheyd sweeren. Dus wierd de Maeghdenburghsche Krijgh ter neer geleght; en de Stad voor datmael van de Belegeringh bevrijd / tot seer groote blijdschap der Inwooners. D'upttoght der Besettingh / ontrent 2000. te voet en 130. te paerd sterck / geschiedde op den aghtsten van November. Terstond wierd dit volck van Hertogh Georgh van Mekelenburgh voor Keurvorst Mauritz weer aengenoomen; doch onder een ander voorwendsel.

De *Fransche Ambassadeur Protesteert* in 't *Concilium* van *Trente* tegens 't selve, uyt sijns Koninghs Naem. *Sleid. l.* 22. *Thuan. l.* 8. *Chytr. Chron. l.* 17.

In September kreegh 't Concilium van Trenten, op ernstigh aenhouden van Keyser Carel, weer sijnen voortgangh. Stracks in 't begin van 't selve Protesteerde de Fransche Ambassadeur, in den naem sijns Koninghs / dat hy dit Convent niet wou houden voor een Generael Concilium: oock aen desselven Decreeten niet begeerde gebonden te sijn. Dus liet den aenvangh sigh slegt aensien. Daer-en-boven was'er voorts / in aenmerckingh van andere dingen / weynigh schijn van een vrughtbare upttkoomst. Dit hadden de Protesteerende genoegh bemerkt; derhalven oock 't meeste deel onder haer niemand derwaerts had gesonden. Alleen Johannes Brentius en sijne Collegen wierden van Hertogh Christophorus van Wurtenbergh: D. Johannes Marbachius en Johannes Sleidanus van de Straetsburgers op dit Concilium afgevaerdighd. De Saxische hier toe geordonneerde Theologanten quamen tot aen Neurenbergh; doch wierden / met den aenvangh des Oorloghs / van daer weer na huys geroepen.

Heymlijk Verbond van *Mauritz*. *Chytr. Chron.*

Hertogh Mauritz verbond sigh in 't geheym / nevens Landgraef Willem van Hessen, en Johan-Albrecht van Mekelenburgh, met Koningh Henrick van Franckrijck, die korts te vooren / in sijns overleedenen Vaders Francisci plaets / de Regeeringh had aengenoomen / datse gesamentlijck Keyser Carel (wijl hy de gevangene Vorsten / op soo veelvoudigh-gedane Voorbeeden / niet wou los laten: oock in Duytschland eygenwilligh handelde / even als of hy 't Land door 't Swaerd had gewonnen: desgelijcks de belofte / aen Hertogh Mauritz, wegens de Religie gedaen / weynigh in aght nam) met Oorlogh souden aenvallen. Dit geschiedde dus in September Anno 1551.: en alles gingh soo stil / soo verborgen toe / dat niet alleen Keyser Carel niets daer van te weten quam / maer oock niet d'alderminste arghwaen op Keurvorst Mauritz hier ontrent wierp.

l. 17.

met *Franckrijck*.

Sijnen aenslagh, tot verlossing der gevangene Vorsten.

Eer deese Verbondene tot den vollen ernst quamen / sondense noch eenmael Gesanten / nevens de schriftlijcke aensienlijcke Voorbeeden van bijna al de voornaemste Potentaten en Vorsten / aen den Keyser; seer nadrucklijck aendringende op de los-latingh van Landgraef Philips. Maer vermits dese Gesanten thien weecken langh aen 't Keyserlijck Hof wierden sleepende gehouden; en doe noch ten laetsten sulck een twijffelaghtige antwoord kreegen / dat daer uyt bleeck / alle beeden en aenhoudingen geduerigh verworpen te sullen werden / soo liet Hertogh Mauritz sigh bedunckcken / dat het nu eenmael tijd was / de saeck op een andere wijs aen te grijpen. Op dat echter sijn' aenslagen geheym moghten blijven tot op den aenvangh der Lente / gaf hy Carel te kennen / dat hy by hem t'Inspruck wou komen. Sond oock Gesanten na Trenten, om daer een Vry Geleyde voor sijne Theologanten te verkrijgen. Welcke Godsgeleerde hy / even als gingense heenen om sigh in 't Concilium te vertoonen / tot Neurenbergh toe liet voort trecken. Te gelijck beval hy / datmen voor hem t'Inspruck een Herbergh sou bestellen. Waer op hy eyndlijck oock de Reys derwaerts na den Keyser ter hand nam; maer met een goed Kryghsheyr; gelijck wy haest hier na sullen hooren.

weet hy t'eenemael verborgen te houden, tot dat alles gereed was.

't Quam hem treflijck te pas, dat tusschen Keyser *Carel* en de Koning van *Franckrijck* een Oorlogh in *Italien* ontstond. *Sleid. l.* 22. *Thuan. l.* 8.

Tot dit voorneemen van Hertogh Mauritz quam hem treflijck wel te pas / dat in Italien tusschen Keyser Carel en Koningh Henrick van Franckrijck een Oorlogh wierd gerockend. Want Octavius Farnesius, Hertogh van Parma, begaf sigh in des gemelden Koninghs Henrici Beschermingh / en nam binnen de Stad Parma een Fransche Besettingh. Dit verdroot niet alleen Paus Julius, maer oock Keyser Carel ten hooghsten: soo datse hier uyt oorsaeck namen / den gedagten Hertogh Farnesius met Oorlogh aen te vallen. Dit was reght Vyer in Stroo geworpen: en hier door gingh den handel met vollen ernst aen. Want Koningh Henrick van Franckrijck verklaerde Keyser Carel voor vyand; en veroverde niet alleenlijck eenige Nederlandsche Scheepen op Zee / maer trock oock met een sterck Krijghsheyr in Italien; op welcken Toght hy veele Plaetsen in Piemont vermeesterde.

Carel ver-

De Keyser was op deesen Oorlogh gantsch-

drijft d'Euangelische Predikanten uyt Augsburgh.

gantschlijck niet verdaght geweest; en had / even ter dier tijd / als deselve nu uytvorst / d'Euangelische Predikanten uyt Aughsburgh verdreven; om datse 't heylige Boeck 't Interim niet wilden aenneemen. Niet sonder reden stondmen in groote vrees / dat dit den aenvangh was gemaeckt om verder te gaen: en datmen had voorgenoomen / anderweegen op dien selven voet met d'Euangelische te handelen. Doch vermits ondertusschen d'Oorlogh in Italien aengingh / en des Keysers aenslagen derwaerts heenen getrocken wierden / bevonden de Protesteerende sig van deese vrees weer outslagen.

Martinus Bucerus gestorven.

Op den 27. van Februarius deeses jaers 1551. stierf de Godsgeleerde Martinus Bucerus te Cambridge (of Cambritz) in Engeland; derwaerts hy sigh van Straetsburgh had begeven / wijl hy 't Interim niet had willen toestaen. Hy was geweest de voornaemste Predikant in de gedaghte Stad Straetsburgh; en heeft veele seer treflijcke Schriften nagelaten.

Hertogh Henrik van Mekelenburgh, een ouden Bruydegom.

Hertogh Henrick van Mekelenburgh, als hy nu 't twee-en-tseventighste jaer sijns ouderdoms had bereyckt / nam ten Houwlijck Ursula, Dochter van Hertogh Magnus van Saxen-Lauwenburgh; op hoop / van by haer een jongen Erfgenaem sijner Landen te sullen bekoomen: want sijnen Soon Magnus, een seer deughdsaem Vorst / was in 't voorige jaer door de dood uyt de Weereld wegh-geruckt. Sijnen anderen Soon Philips was niet reght by sijn verstand; en derhalven tot de Regeeringh onbequaem. Doch de goede Heer was al t'oud: immers / kon sijnen wensch niet verbuld sien.

Sterft. 1552.

In tegendeel stierf hy weynige maenden na 't gehoudene Byleger; met den aenvangh des jaers 1552.

Sijne Landen vallen aen Hertogh Johan-Albrecht.

Sijne Heerlijckheden / welcker Hoofdstad Schwerin was / vielen dus aen Hertogh Johan-Albrecht van Mekelenburgh. Deese Vorst schafte terstond voorts af al d'overige Kloosteren en Stighten der Roomschgesinde. Voerdde d'Euangelische Religie door sijn geheele Land in; en liet sigh daer aen ten hooghsten geleegen sijn / dat de gemeene Staet in een goede stand moght gesteld werden.

't Krijghsvolck van Mauritz en der andere Verbondene doet de Geestlijke geen kleyne schade. Sleid. l. 23.

Ondertusschen deed het Krijghsvolck der Euangelische Verbondene / 't welck in Thuringen en daer rondom haer Winterleger hield / ter dier plaetsen vry groote schade / insonderheyd aen de Geestlijcke: waer aen dan 't Eyszfeld, toebehoorende den Aerts-bischop van Mentz, taemlijck sijn deel bequam. De gemelde Aerts-bischop / nevens dien van Keulen en Trier, namen hier uyt gedaghten op / dat Hertogh Mauritz met yets van gewight swanger gingh; en dat 't onheyl wel meest over haer moght uytbarsten. Besflooten derhalven / uyt 't Concilium van Trenten weer na huys te willen keeren; doch maeckten haer voorneemen eerst aen Keyser Carel bekend: die haer vermaendde / te Trenten te blijven; en te gelijk haer verseeckerde / dat van Hertogh Mauritz niet quaeds te verwaghten stond. Maer korts daer na openbaerde sigh den handel; waeromse oock niet langer wilden waghten. Dus begavense sigh den elfden Maert van Trenten wegh.

Hertogh Mauritz steld sijn voorneemen in 't werck. Sleid. l. 24. Thuan. l. 9.

Want als Hertogh Mauritz sigh nu ten vollen gereed gemaeckt / en sijnen Broeder Hertogh Augustus, geduerende sijn afweesen / ten Stadhouder in sijne Landen gesteld had / trock hy / stracks na den aenvang der Maend Martii, uyt Thuringen op: en als Hertogh Johan-Albrecht van Mekelenburgh, Landgraef Willem van Hessen, en Marckgraef Albert van Brandenburgh met haer Volck oock by hem gekoomen waren / marcheerdense t'samen in aller yl door Francken en Swaben. Vermeesterden al de Steeden / door welckese trocken: settende de Raden / van de Keyser gesteld / af; en andere weer in der selver plaets. Dus kreegense oock met den aenvangh van April de Stad Aughsburgh in haer geweld.

Veroverd in snellen haest veele Plaetsen.

Van hier rucktense op Ulm: en vermits deese Stad sigh in haer Verbond niet wou begeven / soo belegerdense deselve ses dagen langh. Doch wijls 'er niets op winnen konden / soo verwoesttense haer' omleggende Vlecken en Steedjens. Bequamen oock seer groote Geldsommen door Brandschattingen.

Koningh Henrik van Frankrijk noemd sig de Beschermer der Duytsche Vryheyd.

Ondertusschen snelde oock Koningh Henrick van Franckrijck (die sigh de Beschermer der Duytsche Vryheyd noemde; en op sijn' Uytschrijvinghs-Brieven een Hoed / sijnde 't Teecken der Roomsche Vryheyd) had doen drucken) met spoed uyt Frankrijck in Duytschland. Nam voor eerst de Stad Metz in. Vervolgens trock hy door Lotharingen op Zaberen, Hagenauw, en na Weissenburgh. Hier kreegh hy bericht van Hertog Mauritz; dat Keyser Carel, door sijnen Broeder Koningh Ferdinand had beloofd / Landgraef Philips van Hessen te sullen los laten. Vermits nu Henrick sagh / datmen sijne hulp niet verder van noden had / keerdde hy / alhoewel niet seer geerne / weer te rugg'; en trock door Luxemburgerland weer na Franckrijck; als hy eerst onderweegen eenige Plaetsen in Heenegouw had ingenoomen.

Keyser Carel soeckt nu Vreede met Hertogh Mauritz.

Want Keyser Carel, als hy sagh waer op de saeck uytlopen wou / had by tijds sijnen Broeder Koningh Ferdinand bevel gegeven / sigh tusschen beyden te stellen; en te sien / hoe deesen handel best in goedheyd bygeleght sou mogen werden. Die dan oock Hertogh Mauritz daer toe bewoogh / dat hy na Lintz tot Carel reysde. Na beydersijds gehoorde Voorslagen quamense met malkander over een / datse op den ses-en-twintighsten van May te Passauw souden t'samen komen / om een vergelijckingh te treffen.

Desselven groote verove-ringen.

Ondertusschen evenwel saten Hertogh Mauritz en de Verbondene Vorsten niet stil / maer voeren dapper voort. Vermeesterden d'eene Plaets na d'andere. Ruckten na 't Geberght toe / en verstrooyden hier eenigh Keyserlijck Krijghsvolck; 't welck sigh

daer

ANNO CHRISTI.

daer by een had vergaderd. Vervolgens veroverden sy d'Ehrenberger Clausen, of Enge Passen, nevens 't Slot. Dit geschiedde op den 19. van de Maend May. Doe nu Keyser Carel 's anderen daeghs hier van tijdingh bequam / dorfde hy t'Inspruck Hertogh Mauritz niet langer verwaghten. By nagt maeckte hy sigh op / en nam / nevens sijnen Broeder Koningh Ferdinand, korts te vooren by hem gekoomen / wegens de bestemde en voor de deur staende Vreedehandel / verbaefdlijck de vlught na Villach in Karndten. Twee dagen daer na quamen de Verbondene Vorsten by Inspruck aen; van waer Hertogh Mauritz sigh na Passauw begaf.

Vlugt van Keyser *Carel* uyt *Inspruck* by naght.

Marckgraef Albrecht van Brandenburgh beoorloghde onderwijl den Duytsch-Ordensmeester / en de Neurenbergers, met een afsonderlijck Heyr. Dwongh de Bisschop van Bambergh, dat hy hem byna twintigh Ampten en Vooghdyen van sijn Land moest inruymen. Daer-en-boven dien van Wurtzburgh, dat hy ten eersten aen hem sou opbrengen tweemael honderd-duysend Duytsche guldens; dan noch op sigh moest nemen de betalingh van Albrechts schulden / bedragende driemael-honderd en tseventig-duysend der selver guldens. Dus veroorsaeckte hy door geheel Frankenland groote vrees en schrick. Met den ingangh van Junius nam sijnen aenvangh de Vreedehandel te Passauw, bygewoond van Koningh Ferdinand en desselven Soon Aerts-hertogh Maximiliaen; gelijck oock van byna aller Duytsche Vorsten Afgesanten. Ontrent 't eynd van Julius quam de saeck tot een Besluyt / door tusschenspraeck van Koningh Ferdinand, sijnen Soon Aerts-hertogh Maximiliaen, en van andere soo Keurvorsten als Vorsten. Hier staet te weeten / dat Keyser Carel korts te vooren Hertogh Johan-Frederick van Saxen in vryheyd had gesteld.

Markgraef *Albert* van *Brandenburg* Oorloghd met een afsonderlijck Heyr.

Passauwsch Verdragh. *Sleid. l. 24. Thuan. l. 10. Chytr. Chron. l. 17.*

De voornaemste Artijkelen des Verdraghs waren deese. Keurvorst Mauritz en sijne Verbondene souden voor den twaelfden der aenstaende Maend Augusti aflaten van alle Vyandlijckheden / en haer Volck afdancken. Landgraef Philips sou ter selver tijd op vrye voeten werden gesteld. Niemand / wegens den voorgaenden Smalkaldischen Oorlogh / verder aengevoghten of beleedighd werden. Van de Religions-saecken soumen op den naesten Rijcksdagh breeder handelen. Maer 't sy dat dan hier over een minlijck Verdragh wierd getroffen / of niet / in 't Roomsche Rijck sou een bestendige eeuwige Vreede sijn en blijven. Oock d'Aughsburghsche Confessions-verwanten niet uytgeslooten sijn van 't Keyserlijck Kamer-Gerigt. De geene / welcke wegens den Smalkaldischen Krijgh in den Rijcksban waren verklaerd / en uyt hare Goederen verdreven / souden van d'eerste werden los gesproocken / in d'andere hersteld. Dit is 't soo seer vermaerde Passauwsch Verdragh / 't welck 't geheele Rijck een lange tijd hier na soo dienstigh / soo nut / en gelijck als een vast Fundament der algemeene Vreede is geweest.

Voornaemste *Artijckelen* van dit vermaerd *Passauwsch* Verdragh. *Sleid. l. 24. Thuan. l. 10. Chytr. Chron. l. 17.*

ANNO CHRISTI.

Geduerende deese onderhandelingh te Passauw belegerden de Verbondene Vorsten de Stad Franckfurt aen den Main; vermits in deselve 17. Vaendelen te voet en 1000. Ruyters / Keyserlijck Volck / lagen. Doch als nu de Vreede geslooten was / trockense van daer weer wegh; echter niet sonder groote moeyte. Hertogh Georgh van Mekelenburgh moest hier 't leven laten. Want als hy eens 's morgens vroegh onder den openen Hemel stond / en eenen sijner Dienaren hem de Nestel van sijne Broeck toeknoopte / wierd door een Canon-Kogel / van uyt de Stad geschooten / en hem 't regter been tot aen de Heup wegh genomen; waer op hy stracks overleed.

Franckfurt belegerd: en Hertog *Georgh* van *Mekelenburg* dood geschooten.

Marckgraef Albrecht van Brandenburgh, in dienst des Koninghs van Franckrijck, was over 't Passauwsch Verdragh seer qualijck te vreeden. Wou oock geensins daer in begreepen sijn. In tegendeel / na dat hy onder deese Vreedehandel Worms en Spier had ingenoomen / voer hy geduerigh voort; toonde sigh een onversoenbare Papen-vyand. Dwongh de Bisschoppen en Dom-Stighten van Mentz, Worms en Spier seer groote Brandschattingen af. Te Mentz stack hy 't vyer in 't Aerts-bisschoplijck Slot (d'Aerts-bisschop selfs had sigh by tijds van daer wegh gemaeckt) / de Carthusers, S. Albaens, en meer andere Kercken. Ontrent Trier maeckte hy 't niet beeter: want hier verbrandde hy oock S. Maximini Klooster / en meer andere Gebouwen. Waer hy quam / hield hy soodanigh huys / dat sijnen Naem een schrick veroorsaeckte in alle Roomsch-Geestlijcke. Waerwaerts hy sig heenen begaf / vloodense voor hem wegh / of trocken andere Kleederen aen / om hare Stand of Orden daer onder te verbergen.

Markgraef *Albert* wil onder 't *Passauwsch* Verdragh niet begreepen sijn.

Handeld seer ongenadig met de Geestlijcke, *Sleid. l. 24. Thuan. l. 10. 11. Chytr. Chron. l. 17.*

Na dat hy in Duytschland onder de Papen sijnen moed genoegh gekoeld had / trock hy uyt 't Aerts-bisdom Trier, en liet sigh neer by Pont a Mousson, tot dat de Belegeringh der Stad Metz sijnen aenvangh nam.

en houd seer quaed Huys.

Want Keyser Carel begaf sigh / na 't gedaghte Passauwsch Verdragh / uyt Karndten weer na Inspruck; en voorts na Augsburgh. Vergundde hier de Burgery / datse hare Predikanten / te vooren van hem uytgejaeghd / weer in de Stad moghten roepen. Liet oock de gevangen geweest sijnde Hertogh Frederick hier van hem gaen; en vernietighde 't Verdragh / 't welck Marckgraef Albrecht met de Franckische Bisschoppen had gemaeckt. Landgraef Philips geraeckte eerst den vierden van September weer in vryheyd. Binnen Aughsburgh besloot Keyser Carel; den Koningh van Frankrijck weer t'ontneemen de Stad Metz en andere Plaetsen / welcke hy in deesen laetsten Oorlogh 't Rijck had onttrocken. Ten dien eynde begaf hy sigh / ontrent den aenvangh van September, met een sterck Heyr na Straetsburgh: gingh hier over den Rhijn, en quam voor Metz. In sijn Leger had hy

Hertogh *Johan-Frederick* los gelaten.

Keyser *Carel* belegerd *Metz. Sleid. l. 24. Thuan. l. 11. Chytr. l. 17.*

by

ANNO CHRISTI.

by sigh Hertogh Ferdinand van Alba, Marckgraef Johan van Brandenburgh, Hertogh Philibert van Savoyen, en Hertogh Adolph van Holstein. Eyndlijck quam oock by haer den voorgedaghten Marckgraef Albrecht van Brandenburgh, ontrent 't begin van November, na dat hy sijn Verdragh met den Keyser had gemaeckt; die hem pardonneerde van 't geen hy tot noch toe had begaen; en op nieuws bevestighde 't Accoord, met de Bisschoppen van Bambergh en Wurtzburg opgereght.

Markgraef *Albert* met den Keyser versoend.

By deese Belegeringh / en vervolgens daer na in 't gemeen / was 't Geluck Keyser Carel de V. niet meer soo gunstigh / als voor deesen in allerley andere voorvallen. Want na dat hy door Koude / Sieckten / en gedurige uytvallen der Koninghsche / byna 't derde deel sijns Volckx had verlooren / moest hy / sonder yets verright te hebben / Metz weer verlaten / en wegh trecken.

Moet met groot verlies weer aftrecken.

In Neder-Saxen versamelde Graef Volrad van Mansveld, ontrent den aenvang van September, op den naem van Marckgraef Albrecht van Brandenburgh, oock een taemlijck-groot getal Krijghsvolck. Sijn eerste Proefstuck toondde hy aen de Geestlijcke te Ratzeburgh, en de Nonnen-Kloosteren rondom Buxtehude. D'eerste parste hy groote Brandschattingen af / en ontnam haer al hare Kerck-cieraden. D'andere deed hy door vyer in d'asch leggen. Daer na viel hy op Hertogh Henrick van Brunswijck, wijl hy eenige Edellieden / sijne Vasallen, die in den voorigen Oorlogh tegens hem hadden gediend / na dat hy weer in sijn Land was gekoomen / uyt hare Goederen had verdreven. Volrad ontnam hem weer byna sijn gantsch Besit. Hertogh Henrick wist geen andere raed / als sigh na den Keyser voor Metz te begeven / meenende / dat hy hem hulp sou toevoegen. Maer hy quam juyst ten ontijde / als Caroli saecken / wegens d'ongeluckige Belegeringh / oock niet ten besten stonden. Doch vermits Marckgraef Albrecht van Brandenburgh met den Keyser tot een Verdragh was geraeckt / soo wierd oock deesen handel bygeleght; waer op Graef Volrad van den verderen Oorlogh afstond / en aen Hertogh Henrick het hem afgenoomene op seeckere voorwaerden weer leverde.

Graef *Volrad* van *Mansveld* drijft Hertogh *Henrick* van *Brunswijck* weer uyt sijn Land; doch 't koomd weer tot een Verdragh.

Den negenthienden van Maert deses jaers 1552. wierd Marckgraef Frederik van Brandenburgh, Soon van Keurvorst Joachim de II. van Brandenburgh, te Hal in Saxen ingevoerd / als Aerts-bisschop van Maeghdenburgh: doch overleed in noch dit selve jaer. Terstond hier op wierd van de Capitularen sijnen Broeder Marckgraef Sigismund, een Jongelingh van veerthien jaren / ten Aerts-bisschop aengenoomen.

Markgraef *Frederick* van *Brandenburgh* werd Aerts-bisschop van *Maegdenburgh*.

Even dit jaer heeft veele geleerde en andere voorname Lieden wegh geruckt: insonderheyd te Franckfurt aen den Oder, Jodocus Willichius; niet alleen in de gantsche Philosophie, en voornamentlijck in de Mathematica, maer oock in de Geneeskonst en allerley Talen seer ervaren. Te Leipzigh, Bernhard Eigler, een Edelman / seer geoeffend in de Hebreeuwsche Spraeck. Te Wittenbergh, Johannes Marcellus. In Deenemarken, Petrus Suavenius, wegens sijne getrouwheyd / vlyt / en wijsheyd Koning Christiernus seer aengenaem geweest. Te Basel, Sebastianus Munsterus, die door sijnen arbeyd de Hebreeuwsche Tael seer opgehelderd heeft; desgelijckx de Cosmographie, en 't gebruyck der Uyrwercken: oock ter genoemder Plaets Oswaldus Myconius. Te Straetsburgh, Casparus Hedio, die sigh by de Kerck deeser Stad wel-verdiend heeft gemaeckt. Te Koninghsbergh in Pruyssen, Andreas Osiander; die korts te vooren een nieuwe Dwalingh van de Reghtvaerdighmaeckingh des Menschen voor God had op de baen gebraght. In 't Graefschap Weda, geleegen aen Wester-Wald, Hermannus, Aerts-bisschop van Keulen en Paderborn, in 't taghtighste jaer sijns ouderdoms; d'Aughsburghsche Confessie seer yverigh toegedaen. Hier boven is van hem gesprooken. Te Florencen in Italien, Paulus Jovius, een seer bermaerd Geschiedschryver. *Sleid. l. 24.*

Dood van veele voorname geleerde Mannen, in 't jaer 1552.

Onder meer andere wierd oock in dit jaer Aerts-hertogh Maximiliaen van Oostenrijck te Weenen by sijne Gemalin Vader van een jonge Soon / genoemd Rudolphus, naderhand geworden Roomsch Keyser.

Aertshertogh *Rudolph* gebooren.

Met den aenvangh des jaers 1553. heeft Marckgraef Albrecht van Brandenburgh een nieuwe onrust in Frankenland aengesteld. Hy wou 't Verdragh / met de Bisschoppen van Bambergh en Wurtzburgh voor deesen opgerigt / wijl 't selve van Keyser Carel hem voor Metz was bevestighd geworden / stiptlijck voldaen hebben / met inruymingh van de Heerlijckheden / hem door den Bisschop van Bambergh toegestaen. Of nu wel Paltsgraef Frederick, Hertogh Albrecht van Bayeren, en Hertogh Christoffel van Wurtenbergh sigh tusschen beyden steldden / in meeningh van de saeck tot een goed Verdragh te sullen brengen; dat oock de gedaghte Bisschop den Marckgraef voor sijnen eysch sesmael honderd-duysend Ducaten aenbood te tellen / soo moght doch alles niet helpen. Marckgraef Albrecht bleef by sijnen kop. Quam met een wel-toegerust Krijghsheyr weer in Francken. Nam niet alleen de begeerde / maer noch ontrent twintigh andere Heerlijckheden en Vooghdyen in: ja oock in de Maend April de Stad Bambergh selfs. Deed daer-en-boven met branden en plonderen boven maten groote schade.

Markgraef *Albrecht* verweckt een nieuwen Oorlogh in *Franken*. 1553. *Chytr. in Chron. l. 18.*

De Bisschop van Wurtzburgh sond dien van Bambergh wel ses Compagnien Soldaten te voet / en vier-honderd Ruyters te hulp; doch als se onderweegen waren / wierd Marckgraef Albrecht hier van kennis gegeven; die haer op den 16. van April by Pommersfeld sloegh en verstroyde. Terwijl hy nu dus na sijn welgevallen Huys hield / vaden deese in hoogen nood staende Bisschoppen / nevens de Stad Neurenbergh, Ko-

Brengd de Bisschop van *Bambergh* in d'uyterste nood.

 ningh

ANNO CHRISTI.

ningh Ferdinand, Hertogh Mauritz van Saxen, en Hertogh Henrick van Brunswijck, om hulp. Braghten oock te weegh / dat deese alle sigh sterck toerusteden tegens Marckgraef Albrecht. Eer evenwel deese Volckeren noch by een quamen / verkeeken 't de Saxische en Boheemische Ruyters. Want vermitsse sigh te wijd uyt begaven / wierdense van de Marckgraef onvoorsiens overvallen en geslagen.

Sijne wreedheyt tegens d'overwonnene.

Over al / waer hy meester wierd / droegh hy sigh seer wreed tegens d'overwonnene. Insonderheyd oeffende hy seer groote Tyranny in de twee Neurenberghsche Steedjens Lauff en Altorff. Na dat hy deselve had inbekoomen / deed hyse in brand steeken. En op dat niemand daer uyt moght ontvlieden / liet hy de Poorten toesluyten. Dus sijn veele onnoosele Menschen jammerlijck door 't vyer om 't leven geraeckt.

Ontijdigh bedrijf van Hertogh *Henrick* van *Brunswijck*.

Chytr. Chron. l. 18.

Hertogh Henrick van Brunswijck had ondertusschen veel Krijghsvolck by een gebraght. Doch eer hy daer mee na Frankenland optrock / fond sijnen Soon Philippus Magnus (buyten twijffel door ingeving en bestel sijns Vaders) aen sijnen Bloedverwant / Hertogh Erik van Brunswijk, een Ontseghbrief / wijl hy in 't voorgaende jaer de schuldige hulp tegens Graef Volrad van Mansfeld niet had betoond. Doch dit was een onbedaght en ontijdigh werck. Veel nutter waer 't de Landen van Hertogh Henrick geweest / dat hy Hertogh Erik, die doemaels gantschlijck op geenen Oorlogh daght / niet breden had gelaten / en sijnen Toght na Francken voortgeset. Want de gemelde Vorst Erick nam hier uyt gelegenheyd / om Marckgraef Albrecht, t'sijner hulp / na Brunswijkerland te roepen.

Hertogh *Philips Magnus*

Ondertusschen trock Hertogh Philippus Magnus na 't Stight Osnabrugh: onder voorwendingh / dat Bisschop Franciscus voor deesen Landgraef Philips in de Belegeringh van Wolffenbuttel allerley hulp en voordeel had toegevoeghd. Dwongh oock de Capitularen een groote geldsom af. Daer na begaf hy sigh in 't Stight Munster; daer hy ellendigh te werck gingh met Roven / en te Plonderen alles wat hem voorquam. Deed sigh hier / door Brandschattingh / veel geld opbrengen. 't Selve moesten oock doen de Graven van Teeckelenburgh, Schauwenburgh, Lipp, en Hoja. Vervolgens bequam hy de Stad Minden; en benauwde Bisschop Franciscus soodanigh / dat hy dit geheele Stight aen Julius, Broeder van Philippus Magnus, moest afstaen. Boven dit overquam hem noch een ander onheyl. De Standen van 't Bisdom Osnabrugh wilden hem (Bisschop Franciscus), die op d'aenkoomst des Hertoghs van Brunswijck na Munster was geblooden / niet weer tot d'Administratie des Bisdoms laten koomen / voor datse daer uyt eerst hadden betaeld hare door deesen overval gemaeckte schulden; en voorts goed gedaen d'andere geleedene schade; vermits hy voor heenen / sonder hare bewilligingh / Landgraef Philips had bygestaen. Dus heeft deesen goeden Heer moeten vernemen / dat 't gemeene Spreeckwoord: *Nulla calamitas sola*, Geen ongeluck koomd alleen, aen hem waeraghtigh wierd.

ANNO CHRISTI.

van *Brunswijck* weet de *Westphaelsche* Bisdommen dapper de Beurs te lighten.

Markgraef *Albrecht* valt daer tegens in *Brunswijkerland*.

Als nu Hertogh Philippus Magnus sijnen Buydel in de Westphaelsche Stigten dapper gevuld had / trock hy / ontrent den uytgang van May, met sijn Krijghsvolck voort na Franken. Doch moest haest weer te rugg' keeren; want Marckgraef Albrecht was even doemaels met groote daghreysen op wegh na Brunswijckerland: gelijck hy dan oock met snellen spoed in Hertogh Henricks Landen viel; deselve / door branden en plonderen / boven-maten groote schade toevoegende. Waer toe dan de Brunswijcksche

Adel

ANNO CHRISTI.

Adel en Hertogh Erick hem de hand boden; in alles bevorderlijck waren.

Bloedige Slagh tegens hem, by *Siversbuysen*; waer in veele hooge persoonen sneuvelen: ook Keurvorst *Mauritz* een doodlijcke schoot ontfingh. *Sleid. l. 25. Thuan. l. 11. Clytr. l. 13.*

Ondertusschen quamen Hertogh Philips Magnus, Hertogh Henrick van Brunswijck, Keurvorst Mauritz van Saxen, Landgraef Philips van Hessen, en noch andere / met hare Volckeren by Nordhuysen in Thuringen by een. Ruckten oock met deese gantsche Maght op Marckgraef Albrecht toe. Den 9. van Julius quam 't by 't Dorp Sivershuysen, niet verr' van Peina, tot een bloedige Veldslagh; waer in Hertogh Magnus van Brunswijck, nevens sijnen Broeder Carel Victor; Hertogh Frederick van Lunenburg, Graef Johan van Schauwenburgh, met noch vier andere Graven / seer veel Edellieden / en alsoo van Adelijcke en andere te Paerd / over de vier-duysend 't leven verlooren / behalven de gemeene Soldaten. Hertogh Mauritz behield wel de Zeege; veroverde een maghtigen Buyt; nevens veerthien Ruyters Standaerden / en vijftigh Vaendelen: doch had oock een doodlijcke schoot ontfangen / waer van hy de tweede dagh na 't Gevetht overleed / in 't drie-en-dertighste jaer sijns ouderdoms. Sijne dood veroorsaeckte in de Religions-verwanten van d'Aughsburghsche Confessie voornamentlijck / gelijk oock by andere / een groote droefheyd; vermits hy dus ongeluckigh uyt de weereld wierd geruckt in sijne noch bloeyende jaren; en by 't leven van de geweesene Keurvorst Johan-Frederick.

Hertogh *Augustus* is sijnen Nasaet.

Hem volghde in de Keurvorstlijcke Regeeringh sijnen Broeder Hertogh Augustus van Saxen. De gemelde Hertogh Johan-Frederick eyschte van hem weer de Keurvorstlijcke Waerdigheyd / en 't geen hem voorts afgenoomen was; doch te vergeefs. Echter wierd / door tusschenspraeck des Koninghs van Deenemarken, een Verdragh opgeregt; waer in 't voornaemste Artijkel was: Indien Hertogh Augustus sonder Manlijcke Lyfs-Erfgenamen overleed / soo sou de Keurwaerdigheyd weer koomen op Hertogh Johan-Frederick en sijne Manlijcke Lyfs-Erven. Oock ruymde Augustus hem weer in eenige Ampten en Steeden. Dus wierd weer een goede vriendschap tusschen beyde deese Huysen opgereght: daer-en-boven een Verdragh getroffen tusschen Marckgraef Albrecht en Hertogh Augustus; sulker wijs / dat deesen den aengevangenen Oorlogh sijns overleedenen Broeders niet volvoeren: oock geene harer beyde yets tegens den anderen voorneemen / of sijne vyanden eenigsins behulpsaem sijn sou.

Verdragh met Hertog *Johan-Frederick*: en met Markgraef *Albrecht*.

Die, sigh eenighsins weer versterkt hebbende,

Marckgraef Albrecht versterckte sigh wel eenighsins weer met Krijghsvolck in en ontrent Brunswijck; waer toe hem ook groot behulp deed de Brunswijcksche Adel / welcke tegens Hertogh Henrick rebelleerde: doch hy kon niet weer sulck een schoonen hoop by een brengen / als hy had gehad voor de voorleedene Slagh. Oock wierd hy den 12. van September, als hy met sijne Ruyterye uyt Brunswijck trock / door Hertogh Henrick van Brunswijck (die sigh doemaels met Hertogh Erick had vergeleecken) op nieuws aengevallen / en ten tweeden mael geslagen / soo dat hy weer na de Stad moest vlieden om sig te redden. Echter wou hy noch niet aflaten; maer trock met eenigh Krijghsvolck na Franken: maeckte sigh meester van sommige Plaetsen / welcke hem in sijn afsijn waren ontnoomen; en wou 't hier weer aenvangen daer hy 't te vooren had gelaten. Doch Hertogh Henrick quam hem met 't Krijghsvolck sijner Bondgenooten te geswind op den hals / soo dat hy niet sonderlinghs kon verrighten; maer na Schweinfurt moest aersselen: waer in hy oock van Hertogh Henrick wierd belegerd; doch hy verweerde sigh soo dapper / datmen niets op hem kon winnen.

ANNO CHRISTI.

andermael werd geslagen door Hertogh *Henrick* van *Brunswijk*.

Werd in den Rijksban verklaerd.

Ontrent deselve tijd wierd hy van 't Kamer-Gerigt / als een algemeene Vreedeverstoorer / in den Rijcksban verklaerd. Hier op versoght hy wel by den Keyser / dat deesen Ban weer ingetrocken en te niet gedaen moght werden; doch 't was vergeefsche moeyte. Sijne Majesteyt liet hem tot antwoord toekoomen / dat hy den loop des Reghts niet kon verhinderen.

Overlijden van voorname persoonen.

Hier boven hebben wy meldingh gedaen / welcker wijs Aertsbisschop Franciscus 't Stigt Minden aen Hertogh Julius van Brunswijck had moeten afstaen: daer na oock van 't Stight Osnabrugh wierd uytgeslooten. Hier op heeft hy sigh / gelijck in Ballinghschap / te Munster onthouden: daer de Burgers sigh gantsch goedwilligh tegens hem toonden. Oock hier door hare Privilegien, welckese door de Wederdopersche onrusten verlooren hadden / weer bequamen. Bisschop Franciscus overleed weynige dagen daer na door droefheyd en bekommeringh / als hy bekoomen had de tijdingh van de gedane Slagh met Hertogh Albrecht, en de dood sijns vyands des Hertoghs Philippi van Brunswijck. Hem is in de Bisschoplijke Munstersche Stoel gevolghd Willem Ketler, wiens Broeder / Gothard Ketler, is geweest d'eerste Hertogh van Churland. In 't Osnabrughsche Bisdom is gekoomen Graef Johannes van Hoja. In 't Stight Minden heeft Hertogh Georgh van Brunswijk, Broeder van Hertogh Henrick, wijl Hertogh Julius, na dat sijne twee Broederen waren omgekoomen / de Geestlijcke Stand had verlaten / d'Administratie bekoomen.

Des Bisschops *Francisci* van *Minden* en *Osnabrugh*, in Ballingschap. *A. Bucholcerus.*

Sijne Nasaten in sijne Bisdommen.

Overlijden van andere treflijcke soo Vorstlijke als geleerde Mannen.

Dit jaer heeft al weer eenige treflijcke persoonen wegh genoomen; waer onder de voornaemste sijn geweest Johannes Rivius van Attendoorn, geweesene Leermeester van Hertogh Mauritz en Hertogh Augustus van Saxen. Voorts / Hertogh Johan-Ernst van Saxen; Soon van Hertogh Johan-Frederick van Saxen. Casparus Huberinus, die veele nuttige Schriften heeft nagelaten; doch ten tijde des Interims een schandlijcken val begingh; soo dat hy Anno 1548. t'Augsburgh na 't gemelde Interim begon te leeren en te prediken / tot yeders verwonderingh. Men kan hier van nasien Epitom. Histor. Ecclesiast. Osiandri. Vorst Georgh van Anhalt.

ANNO CHRISTI. halt. Jacob Sturm, Burgermeester te Straetsburgh, gehouden voor een sonderlingh cieraed des Duytschen Adels.

D'onrustige Marckgraef Albert, Met 't volgende jaer 1554. heeft 't Landverderven in Franken en Neder-Saxen noch geduerigh voortgangh genoomen. Hertogh Henrick van Brunswijck sond met den aenvangh der Lente sijne Troupen weer in Franken. Deese voeghden sigh by 't Bischoplijck volck / en maeckten haer gesamentlijck weer aen Schweinfurt. Ondertusschen braght Marckgraef Albrecht in Saxen weer 800. Ruyters / en 7. Vaendelen te voet by een. Met deese quam hy den 10. Juny 's naghts in de Stad / ter plaets daerse niet besslooten was. Doch vermits hy daer een magere Keucken vond / en geenen Voorraed meer verschaft kon werden / deed hy alles plonderen; en begaf sigh 's naghts den 13., met al 't Geschut in stilheyd van daer wegh. De Bischoplijcke en Brunswijksche wierden dit 's morgens haest gewaer.

die te veel begeerd had, verliest eyndlijck sijn geheele Land;

Sleid. l. 25. Thuan. l. 13. Vervolghden hem derhalven met alle maght tot by Kitzingen. Doe hy nu sagh / datse hard op hem aenquamen / en hy / sonder te veghten / haer niet ontgaen kon; evenwel sigh daer toe te swack bevond / gaf hy alles verlooren; en seyde / dat elck sijn best mogt doen / om t'ontkoomen. Hy voor sigh selven maeckte sigh met weynige Ruyteren uyt 't gevaer; Geschut / Bagagie, en alles aghter latende. D'aghtste dagh hier na heeft sijne voornaemste Vestingh Plassenburgh, welke alleen hem van sijn geheele Land noch overgebleven was / sigh oock overgegeven. Hier na namen d'Oorlogen deeses onrustigen Marckgraefs een eynd. Hy / die voor heenen een Heer over veel wou sijn / had nu gantsch niet / en moest na Franckrijck blieden / wijl hy sigh in Duytschland niet verseekerd bevond / wegens den Ban / onlanghs te vooren van de Keyser tegens hem vernieuwd. Dit was treflijck geoorloghd.

en moet na Franckrijck vlieden.

1554.

Hertogh Henrick van Brunswijck Hertogh Henrick van Brunswijck maeckte 't ondertusschen in Neder-Saxen byna op de wijs van Hertogh Albert van Brandenburgh. Eerst versamelde hy op den Naem der Neurenbergers, der Bisschoppen van Bambergh en Wurtzburgh, ontrent 16. Vaendelen te voet / en eenige Compagnien te paerd; onder voorwendingh / te willen verhoeden / dat sigh hier geen Volck voor Marckgraef Albrecht sou vergaderen. Doch naderhand trock hy daer mee door Neder-Saxen om. Rantsoeneerde en Brandschattede alles wat hem voorquam. D'eene gaf hy schuld / dat hy voor twee jaren sijnen Vyand Graef Volrad van Mansveld geld en Proviande had verschaft: eenen anderen leydde hy wat anders te last: en dus vond hy oorsaecken / om elck op 't lijf te koomen.

weet Neder-Saxen dapper te villen. Chytr. Chron. l. 18.

Neemd de gelegenheyd waer, om Hertog Johan-Albrecht van Mekelenburgh in Eyndlijck maeckte hy sigh oock / met den aenvangh van May, aen Hertogh Johan-Albrecht van Mekelenburgh. Want hy had in sijn Leger Hertogh Ulrik van Mekelenburg; die met sijnen Broeder Johan-Albrecht, wegens de Regeeringh harer Landen / in twist was geraeckt / en van Hertogh Henrick verstand versoght: die dit aenmerckte als een gewonnen spel; wijl hy al voor langh gelegenheyd had gesoght / om Johan-Albrecht in 't hayr te vallen; vermits hy sigh liet bedunckenm/ hy had sijnen Vyand Marckgraef Albrecht oock eenige bevoordering gedaen.

't Land te vallen.

Doch de Broedertwist bygelegt sijnde, moet hy weer vertrecken. Om dit te wreecken / viel hy met sijn Krijghsvolck / in 't laetste der May-Maend / gelijck alreeds geseght is / in Mekelenburgerland, en maeckte sigh meester van 't Steedje Beutzeburgh. Doch vermits Hertogh Ulrick de verwoestingh des Lands allerweegen soght te verhinderen / moest hy hier sijn Leger neerslaen: en 't verschil wierd tusschen beyde de Broederen sulcker wijs afgedaen / dat 't gedaghte Land even gelijck onder haer gedeeld / en aen 't Brunswijcks Krijghsvolck een deel gelds gegeven sou werden. Hier mee nu was Mekelenburg van alle vrees verlost / en wierd in goede rust gehouden.

Doe viel 't Onweer op de Vorsten van Anhalt, en Mansveld. Doe quam 't Onweer oock in Saxen. Hertogh Henrick Brandschattede Vorst Wolfgangh van Anhalt; die hem een groote som gelds moest opbrengen. Daer na viel hy aen op Graef Albrecht van Mansveld, en ontnam hem eenige Plaetsen. Bequam hier door al mee een meenighte van Penningen. Als hy nu alles had uytgesoogen / wierd eyndlijck een Verdragh gemaeckt / en 't Krijghsvolck afgedanckt. Dus heeft Hertogh Henrick door sijne gevoerde Oorlogen / een goeden Buyt by een gebraght.

Fransche Geschiedenissen. Vermits in 't Koninghrijck Frankrijk van tijd tot tijd / insonderheyd wegens de Religie, sware Onrusten en Oorlogen sijn ontstaen / oock een gedeelte der selve sijn uytgebroocken tot in Duytschland, Nederland en Italien, soo eyscht de noodsaecklijckheyd / dat wy d'oorsaecken en aenleydingen der selve wat hooger ophalen; en daer van / Historischer wijs / een beschrijvingh doen / doch met alle mogelijcke kortheyd.

Henrick de II. Henrick de II., Koningh van Franckrijck, eenige Soon van Franciscus d'I., overleeden den 30. van Martius Anno 1547., volghde / na de Grond-Wet des Franschen Koninghrijcks / genoemd de Salische (Salica), sijnen Heer Vader in de Regeeringh. Vermits nu een goede tijd moest verloopen / eer de Kroоningh kon geschieden / soo liet hy ondertusschen in de Maend April een Edict uytgaen tegens Vloecken / Sweeren / en Godslasteringen. Waerlijck een treflijcke ordre / en roemlijcken ingangh sijner Heerschappy; doch deese Ordonnantie duerde even soo lang / als veel andere.

Sijn' Ordonnantie tegens 't Vloecken, Sweeren, en Godslasteringh.

Veroorloft twee Edellieden een Kamp om lijf en leven: De volgende 16. van Julius wierd 't Koninghlijck Hof door een gedenckwaerdigh en vreemd Toerbal seer ontroerd en droevigh. De Heer van Jarnac en dien van Chastegneraye, aensienlijcke en voortreflijcke Edellieden / wierden tegens malkander verbitterd / wegens eenige woorden / welke d'een tegens den anderen had uytgeworpen / tot smaed sijner Adelijcke Eere. Daer op daeghdense malkander voor de Klingh; en Ko-

ANNO CHRISTI.

Koningh Henrick stond haer den Kamp toe / Man tegens Man / na oud Ridderlijck gebruyck / om lijf en leven.

in welck Tweegevecht de Heer van Jarnac,

Op den gedaghten 16. van Julius verscheenen beyde de Ridderlijcke Kampioenen op de gewoone Plaets / genoemd S. Germain en Laye. Hier voghtense / in d'aenschouwingh des Koninghs / aller Vorsten / Heeren / en Hovelingen / soo langh tegens den anderen / tot dat de Heer van Jarnac (schoon siecklijck / van elck voor de veraghtlijckste en swackste gehouden; niet soo begunstighd als sijne tegenparthy; eerst nieuwlijcks opgestaen uyt een seer swaere kranckheyd) dien van Chastegneraye (dien elck alreeds gewisslijck de Zeege had toegeëygend) overwon / en sulcke doodlijcke wonden gaf / dat hy stracks daer na stierf; tot de hooghste droefheyd en bekommeringh des Koninghs: die oock om deeser oorsaeck wil terstond al dierglijcke Duellen, of Tweegevegten / t'eenemael verbood. Dus begon sijne Regeering met een bloedige Tragedie, en hy eyndigde de selve met een diergelijcke / gelijck wy t'sijner plaets sullen hooren.

schoon eerst uyt een swaere sieckte opgestaen, dien van Chastegneraye doorsteeckt, tot groote droefheyd van de Koningh.

Krooning des Koninghs te Rheims.

De volgende 27. July wierd Koning Henrick te Rheims in Champagne met de gewoone Ceremonien gekroond / in de tegenwoordigheyd der twaelf Geestlijcke en Weereldlijcke Vorsten / genoemd Pairs; te weeten / de ses Geestlijcke / d'Aerts-bisschop van Rheims, de Bisschop van Langres, van Beauvais, van Noyon, van Laon, en van Chalons: de Weereldlijcke: de Hertogh van Burgundien, van Normandyen, van Guyenne: de Graven van Champagne, Vlaenderen, en Tholose. De voornaemste Vorsten en Heeren des Koninghrijcks / oock de Gesanten der Uytlandsche Potentaten, woonden deese Krooningh by. Heer Annas de Montmorency, Connestabel van Franckrijck (door eenige jaren van 't Hof gedreven / en na Chantilly gebannen) / wierd weer aen 't Hof tot sijn voorigh Ampt geroepen / soo haest Koningh Franciscus d'I. sijn' oogen had toegedaen. De nieuwe Koningh Henrick stelde hem terstond in handen de gewightigste verrightingen des Rijcks; te vooren bestierd door de Kardinael van Turnon en d'Admirael d'Annebaut. Tegens de Heeren van Longueval, d'Espars, Boncourt, Framecelle d'Antibe, Grignan, Baron de la Garde, Generael Bayard, en meer andere / heeft men / wegens verscheydene oorsaecken / harde proceduëren aengevangen; scharp ondersoeckt op haer gedaen / en ernstig op haer toegeset. Eenige reddeden sigh door de Goudene Poort; dat is / door groote Geschencken: andere door middel van goede Vrienden/en hare hoogh aen 't Berd sittende Verwanten.

Pairs van Frankrijk.

De verbannene Montmorency door Henrick herroepen, en hersteld.

Andere Heeren in sijn' ongenade.

Oorlogh tusschen de Franschen en Engelschen in Schotland;

Als de gemelde Koningh een Reys na Picardyen had verright / begaf hy sigh wat dieper in 't Koninghrijck. Versamelde een Krijghsheyr / onder den Oversten de Heer d'Esse, om de Koninghlijcke Schotsche Weduw tegens d'Engelsche te hulp te koomen / en haer / voor vyandlijck gevaer verseekerd/ na Frankrijk over te setten. De Heer Petrus Strozzi, Italiaen; de Heer d'Andelot, Colonel over 't Fransche Voetvolck / en de Heer Rhijngraef, als Overste over de Duytsche Landskneghten / vergeselschapten de gemelde Heer d'Esse op sijne Reys / als van sijne Majesteyt hier toe besteld. Terwijl nu door haer Krijghsvolck d'Engelsche ten deelen van hare daeghlijcksche Stroperyen te Land wierden weerhouden/ is Leon Strozzi, Prior te Capua, met sijne en der Françoisen wel-gearmeerde Galeyen by de Vestingh S. Andreas aengeland: kreegh deselve in sijn geweld / en voerde een grooten Roof met sigh na Frankrijk. Dien van Esse dreef korts daer na d'Engelsche uyt een seer stercke en van haer opgeworpene Schans by de gemelde Vestingh. Doch eer 't Yser noch heeter / en d'Oorlogh noch verder ontstoocken wierd / quam 't daer toe / dat door hier toe verordonneerde Ambassadeurs de Vreede / voorheenen t'Ardres tusschen beyde de Koningen van Frankrijk en Engelland gesslooten/ wierd bevestighd; en alsoo deese schaedlijke onrust gestild.

noch tijdlijck gelegt, en de Vreede bevestigd.

D'overige tijd des jaers 1547. verliep sonder ongemacken of groote Krijghsbeweegingen in Frankrijk. Maer nu had de Koningh in Guyenne gegeven nieuwe Ordonnantien, aengaende de Sout-koop / en de Tols-gereghtigheyd van 't selve. Dit was d'oorsprongh van veel' onverdraeghlijcke beswaernissen voor de Gemeente; en daer uyt sijn ontstaen de Muyteryen en Oproeren / welcke in 't volgende jaer sigh vertoonden.

Ordonnantie op de Sout-Tol.

Als dien van Guise, door middel van Diana de Poictiers, Hertogin van Valentinois, welcke den Koningh gouverneerde, sigh t'eenemael in desselven gunst had ingedrongen/soo dat dese Majesteyt sijn gantsche Geslaght op 't hoogste toegeneegen was geworden / gaf hy (de Koningh) d'oudste Soon des Hertoghs van Guise, genoemd Carel, 't Aerts-bisdom van Rheims; welken oock Paus Paulus korts te vooren den rooden Hoed had toegesonden. Dit is dien Kardinael van Lotharingen, onder de Regeeringh van Koningh Henricks Nasaet soo gantsch vermaerd geweest. Even doemaels wierd Carel de Bourbon, Broeder van Hertogh Henrick de Vendosme, naderhand Koningh van Navarre, oock ten Kardinael gemaeckt. Doch tusschen deese beyde was een groot onderscheyd. De Lotharinger, als een ervaren / verstandigh / seer doortrapt Man / wierd al stracks in gewightige saecken gebruyckt; en als Gesant na den Paus gesonden; om den selven te beweegen tot een Vereeniging en Verbond met den Koningh van Frankrijk; daer tegens hem afwendigh te maecken van de Keyserlijke Parthy: tegens welke de Paus hevigh vertoornd was / om dat sijne Majesteyts Lieutenant in Italien, na de dood van des Paus Soon Petrus Ludovicus (den 10. van September Anno 1547. door een t'samensweeringh sijner eygene Onderdanen ellendigh vermoord geworden) sigh meester had gemaeckt

Dien van Guise door Diana van Poictiers in de hoogste gunst des Koninghs geraeckt.

Sijn oudste Soon werd Kardinael van Lotharingen.

Carel de Bourbon oock Kardinael.

De Paus vertoornd op den Keyser; waerom.

 van

ANNO CHRISTI.

van de Stad Placentz in Italien.

De Keyser en Koning van *Frankrijck* senden Gesanten na 't *Concilium* te *Bolonien*.

Keyser Carel sond doemaels sijne Gesanten na Bolonien, op 't aldaer vergaderde Concilium, om te protesteeren tegens de geene/ welcke sigh daer bevonden; en haer te bewegen/ datse sigh weer na Trenten souden begeven/ om daer de saecken af te handelen/ gelijck in den aenvangh besloten was. De Koningh van Frankrijk sond desgelijcks Ambassadeurs derwaerts/ om haer te vermanen/ billijcke aght te neemen op de hooge noodwendigheyd/ en ordre te stellen volgens de betaemlijckheyd.

Reysen van Koning *Henrick* door sijne Landen.

Terwyl Koningh Henrick sigh toeruste de/ om door sijn Koninghrijck om te trecken/ en allerweegen de gelegenheyd te besightigen/ deed Caspar de Coligny, Heer van Chastillon (van de Koningh met Krijgsvolck in Picardyen gesonden)/ een Vestingh of Schans by Bologne (welcke Plaets d'Engelsche doemaels noch besaten) opregten; waer uyt hy haer naderhand seer groote schade toevoeghde. Als de Koningh sijnen wegh had genoomen na Burgundien, deed hy sijnen Intoght in de meeste hem toebehoorende Steeden deeses Gewests. Als hy nu oock la Bresse, Savoyen en Piemont doorreysd had/ quam hy te Lions aen/ en hield hier de Vergaderingh van de Ridders der Koninghlijcke Fransche Orden van S. Michael.

Geweldigen Oproer in *Guyenne*, *Xaintonge*, *Angoulesme* wegens d'ingevoerde onlijdlijcke Sout-Tol.

Geduerende de gedaghte Savoysche en Piemontsche Reys/ wierden de Gemeenten in Guyenne, Xantonge, en Angoulesme oproerigh/ wegens d'ondraeghlijcke beswaernissen/ welcke haer wierden opgedwongen door d'Admodiateurs of Paghters van de Sout-koop/ en Sout-Tol. Soo geweldigh was d'opstand/ dat binnen weynige weecken tijds sigh by een bevonden over de 40000. persoonen/ wel-voorsien van Wapenen en alle noodwendigheden tot den Oorlogh. Korts daer na voeghden d'Eylanders sigh oock tot haer. De Koningh van Navarra meende in 't begin deesen Oproer te stillen; de byeengerottede te verdeelen; wende oock hier toe vlijt genoegh aen; doch sy voeren in haer voorneemen voort/ met een grimmige onstuymigheyd tegens al de geene/ welcke haer bejegenden. Niemand der sulcke/ welcke by haer in eenigh quaed vermoeden waren/ wierd hier verschoond. D'Onderdanen in Gasconje stonden korts daer na om deselve oorsaeck desgelijcks op; volgende 't verderflijck Voorbeeld der andere. Hier op gebeurden 't/ dat veele Koninglijcke Officieren, die hare Maght misbruyckt hadden om haer bysonder voordeels wil/ en waer door deesen Boeren-krijgh was verweckt/ jammerlijck wierden vermoord.

Met een eygentlijk beright

De Raed en andere/ welcke in de Stad Bourdeaux (de Plaets des Parlaments van Guyenne) Ampten besaten/ en Bevel voerden/ desgelijcks de Heer de Monneins, die hier als des Koninghs Lieutenant commandeerde, hadden billijck in 't begin deses Tumults behooren ordre te stellen/ en de Belhamels deeser Muytenatie scharp te straffen: maer in tegendeel sagense door de vingeren. Ja selfs de gedaghte Heer de Monneins liet eenen der voornaemste aenleyders en Oversten des Oproers/ genoemd la Vergne, ongestraft heenen gaen. Dit gaf hem dies te meer moed/ om naderhand/ door 't trecken van de Stormklock/ 't gantsche gemeene volck gaende te maecken/ en na 't Geweer te doen grypen. Noch een andere misslagh beging de Heer de Monneins, daer in/ dat hy/ 't Onweer niet vertrouwende/ sigh t'sijner verseeckerdheyd in de Vesting Ha had begeven; en van daer uyt eenige malen een deel Musquettiers sond; meenende d'Oproerige hier door te verschricken/ en van haer voorneemen af te wenden. Doch hy maeckte hier sijne reeckeningh sonder den Waerd; en reght het tegendeel droegh sigh toe. Want deese wandelingh der Soldaten verhittede 't Grauw dies te meer; en joegh haer reghtschapen in 't Harnasch; waer toe de Hoofden la Vergne, Estonac, Maquanan en andere/ 't vyer dapper aenstookten/ de vlam opbliesen; soo datse eyndlijck eenparigh de Wapenen aennamen. De Soutverkoopers en Collenaers wierden hevigh vervolghd; en veele voorname Huysen, onder den schijn/ dat deese uytvinders van sulck een nieuwigheyd/ deese Menschen-villers/ sigh daer in verborgen hielden/ geplonderd. 't Gemeene Volck liep met groote hoopen door de Stad Bourdeaux. Men sloegh allerweegen Storm en Alarm. Niemand dorf de sigh laten sien/ die niet van 't geselschap deeser boose Menschen was/ of haer toevallen wou/ indien hy van haer niet jammerlijck vermoord wou werden. De Raden des Koninghlijcken Parlaments waren genoodsaeckt (wildense anders haer leven redden)/ hare lange Rocken te verlaten/ in Broeck en Wambais/ met Schippers mutsen op 't hoofd/ en lange Spiessen op de schouderen/ op sijn goed Muytmaeckers/ sigh onder dit oproerigh Gespuys te laten vinden. Ja deese onsinnige dwongen twee Broederen/ genoemd de Heeren van Saulx, d'eene Capitain in de Stad/ d'andere in 't Slot Trompette, datse haer voor Oversten dienen; de geweldige plonderingh en berovingh van veele harer voornaemste Meede-burgers en Vrienden Huysen aenschouwen moesten; ja datmen deselve voor haer' oogen jammerlijck vermoordde. 't Raedhuys/ waer in een seer grooten Voorraed was van allerley Krijghs-wapenen/ wierd t'eenemael beroofd: de Heer de Monneins, Gouverneur der Stad Bourdeaux (die sigh onbedaghtlijck uyt 't Kasteel Ha, waer in hy t'sijner verseeckeringh geweecken was/ had begeven/ om d'oproerige door goede woorden te stillen)/ wierd van dit rasend Grauw erbarmlijck gemarteld en vermoord. D'eerste wonde wierd hem toegebraght van een Slotmaecker. De Carmeliter Monicken (welcke eerst drie dagen daer na/ uyt Christlijck meedelyden/ sigh bemoeyden/ om dit ellendigh in slijck en dreck leggend lighchaem van daer wegh te dragen/ en in haer Con-

van de woedende bedrijven.

Plonderingen, Moorderyen.

en andere snoode geweldadigheden

van deesen onsluymigh-oproerigen hoop

in de Stad *Bourdeaux*.

ANNO CHRISTI.

Convent eerlijck te begraven) stonden in 't hooghste gevaer / van oock t'eenemael geplonderd te werden. Eyndlijck evenwel bereyckten se noch haer ooghmerck. Als nu de woede der Oproerige eenighsins bedaerde / begonden der selver Hoofden en Belhamels Water onder de Wijn te gieten / en aghter uyt te stappen. De Rovers maeckten sigh oock allenxen wegh met haren seer grooten bekoomenen Buyt / d'eene hier / d'ander daer; en verstoven dus in weynigh tijds. 't Parlament, door de tegenwoordigheyd van eerlijcke persoonen weer versterkt / gebruyckten nu haer' Authoriteit en Maght. Lieten ondersoeck doen na eenige aenstighters deeses oproers en ellendigen jammers. Kreegen'er eenige gevangen / en straften haer na verdiensten / andere ten afschrick. Insonderheyd wierd de la Vergne door vier Paerden van een gescheurd.

Eyndlijck quam 't tot stilstand; en eenige Belhamels ontfingen loon na haer werk.

Als Koningh Henrick wijdlopigh bericht had ontfangen van deese hoogh-schaedlijcke onorde / schreef hy aen de Gemeenten der gedaghte Plaetsen; haer verseeckerende / dat hy op t'aldereerste de saeck by der hand nemen; hare geklaegde beswaernissen en onlijdlijcke verdruckingen gantschlijck af-doen sou. Met bygaende bevel / datse de Wapenen souden neerleggen / en sigh tot rust begeven. Dit vooraesaeckte / dat de t'saemgespannene sigh van een scheydden; verliepen / en elck sig na sijn Huys begaf. Ondertusschen wierd 't Krijghsheyr / geordonneert om d'opgestane in Guyenne en Xaintonge aen te vallen en te straffen / gereed gemaeckt. De Heer de la Denise maeckte / door een geswinde list / sigh meester van 't Slot te Bourdeaux, genoemd la Trompette; drijvende L'Estonnac met sijnen Aenhang daer uyt. De Conneſtabel had de schaedlijke last / van Guyenne te verderven. Hem volghde Franciſcus van Lotharingen, Graef van Aumale; daer na Hertogh van Guiſe. Deese Graef voerde 4000. Duytſchers aen / te voet; nevens een groot getal Franſche Ruyters. Hier mee snelde hy na Xaintonge, welcke Provintie hy tot rust bragt / sonder eens 't Swaerd uyt te trecken. De Conneſtabel begaf sigh / met de geheele onder hem staende Maght en twee t'saemgevoeghde Krijghsheyren / na Bourdeaux. De Hoofdman der Stad / die hem de Sleutelen aenbood / en te gelijck onderdanigh bad voor de daer in sijnde Burgeren en Onderdanen / dat doch deselve niet al te strengh / maer genadigh gehandeld moghten werden / gaf hy een hevigh en onvriendlijck bescheyd. Als hy nu / sonder eenige tegenstand / sigh meester van de Stad en alles had gemaeckt / benam hy de Burgers al hare Registers / Brieven / Documenten, Gereghtigheden en Privilegien. Verbrandde hare Voorreghten. Ontsettede haer van alle Eere. Stelde 't Parlament af. Beroofde d'Inwooners van al hare Geweeren en Wapenen. Deed hare Klocken afneemen / en in stucken slaen. Dwongh 140. der voornaemste Burgers met geweld / datse moesten gaen in der Carmeliten Klooster; 't Lijck des Heeren de Monneins weer opgraven / en 't selve / met Rouwkleederen aengedaen / begeleyden tot in de Kerck van S. Andreas, ter eerlijcker begraefnis; na datse te vooren voor des Conneſtabels Logis, met brandende Kaerssen in de hand / God / den Koningh en de Justitie om genade en vergifnis gebeeden / hare schuld opentlijck bekend hadden. L'Estonnac, Saulxs beyde Broederen / en noch veel meer andere / wierden 't hoofd afgeslagen. Men vergat oock niet de geene / die den Heer de Monneins soo ellendigh hadden vermoord; en die sigh deelaghtigh hadden gemaeckt aen 't steelen en plonderen in de Stad / haren verdienden loon toe te voegen. Een Prevooſt des Mareſcaulx (of Roode Roede) liep seer sterck door 't Gebied van Bourdeaux, Bazadois, en Agenois; latende al de geene / die ten Storm geluyd hadden / ophangen / of op andere wijsen om 't leven brengen. Eyndlijk betrapte hy de twee Oversten en Belhamels der oproerige Onderdanen / Talemagne, en Galaffia. Deese wierden eerst gekroond met een Yſere gantsch gloeyende Kroon / ten straf der sigh aengematighde ſouverainiteit: daer na op al de leeden Geradbraeckt.

Koningh Henrick van deesen Oproer bericht ontfangen hebbende,

send de Conneſtabel uyt, met een Krijghs-heyr

na de Stad Bourdeaux.

Die al de Burgers, Onderdanen, Heeren, &c.

op een t'eenemael harde wijs straft;

met eenige sonderlingheden daer ontrent.

Terwijl deese bloedige Tragedie in Guyenne wierd gespeeld / braghtmen aen 't Koninghlijck Hof de tijd door met lustige Tijdverdrijven en kortswijlige Comedien. Antonius de Bourbon, Hertogh van Vendoſme, nam ten Gemalin Johanna d'Albret, Prinçes van Navarre. Franciſcus van Lotharingen, Hertogh van Aumale, hield Bruyloft met de Dochter des Hertoghs van Ferrara. Doch onder soo veele vermaecklijckheden maeckte men een gantsch strenge Ordonnantie. Te Parijs wierd een buytengewoone Kamer / of Gerights-hof / aengesteld / waer in alleenlijck souden gevonnisd werden de Proceſſen tegens d'Onroomſche. Welcke dan / indiense by hare Religie volstandigh bleven / sonder eenige ontfarmingh levendigh verbrand wierden / op d'aldereellendigste wijsen.

Kortswijlen aen 't Koninglijck Hof.

Gerightshof tegens d'Onroomſche.

Ondertusschen wierd de blijdschap aen 't Koninghlijck Hof vermeerderd door de gelucktige verlossingh der Koningin; soodanigh / dat een groot gedeelte des jaers wierd doorgebraght met allerley bedencklijcke vreughde en praght. Want de gedagte Koningin ontfing op den 10. van Junius te S. Denys de krooningh. Op den 16. deeser Maend deed de Koningh sijnen heerlijcken Intoght binnen Parijs; daer hy / ter eeren en tot kortswijl des Vrouwentimmers / een Tournoy deed uytroepen / en houden.

Verlossingh,

en Krooningh der Koningin.

Na 't eyndigen deeser Vermaecklijckheden liet de Koningh in de Maend Julius een generale Proceſſie aenstellen / bygewoond van sijne Majesteyt selfs; van de Koningin; van de Vorsten des Bloeds; van al de groote Heeren; de Kardinalen; alle Geestlijcke / en de Monicken van allerley Ordens: kortlijck / van al de voornaemste te Parijs. In 't wederom keeren van des Bisschops Logement (waer in Koningh Henrick sijn Middagh-

Generale Proceſſie te Parijs.

De Koningh bevangd een

ANNO CHRISTI.

luſt, om Onroomſche te ſien verbranden.

daghmael had gehouden) bevingh hem een luſt / om eenige arme Chriſtenen (welcke een afkeer en grouwel hadden van de Pauſlijcke Afgodery en valſche Menſchen-Inſtellingen / oock ernſtigh deſelve tegenſpraecken) te ſien verbranden.

Gedenckwaerdige en ernſtige Reden eens Kleermakers

Onder dit getal was oock een Kleermaecker / die weynige dagen te vooren / door ingevingh en drijvingh des H. Geeſts / voor den Koningh en veele Hovelingen opentlijck en vrymoedigh de Belijdenis ſijns Geloofs gedaen; oock de Hertogin van Valentinois een wonderlijcke Les voorgeleeſen / ja haer in 't aengeſight geſeght had: Sy behoorde ſigh immers daer mee te vergenoegen / datſe door haer boos / oneerlijck Voorbeeld geheel Franckrijck had beſmet / ſonder nu oock haer ſchaedlyck gif te mengen onder ſulck een Heyligh en Godlijck werck / als de ware Religie, en 't Salighmakend woord Jeſu Chriſti, des eenigen en eeuwigen Soons Gods / was. 't Stond oock ſeer te vermoeden / dat d'Almaghtige God even hierom geen geringe Straf / ſoo over den Koningh / als over ſijn gantſche Koningrijck / ſou uytſenden. Henrick wierd door ſulcke Redenen niet verbeeterd / maer veel meer verbitterd / en in grimmigen toorn ontſtooken. Beval derhalven / datmen met hem een kort Proces ſou maecken. Hy ſelfs wou d'aenſchouwer ſijn van de Martelery deeſes Snijders. Om nu alles dies te beeter te konnen ſien / begaf hy ſigh in 't Huys des Heeren van Rochepot in de S. Antonis-ſtraet, voor S. Catharinen Kerckhof, reght tegens over de plaets / daer deeſe vroome ten vyere veroordeelden Kleermaecker wierd gebragt; toonende een uytſtekend-Chriſtlijke volſtandigheyd / en ongelooflijck geduld. Doe hy de Koningh gewaer wierd / ſloegh hy ſijn' oogen op hem; en keeck hem ſoo ſterck aen / dat hy door niets daer van afwendigh kon gemaeckt werden. Ja / doe 't vyer hem alreeds had aengevat / hield hy niet op / van ſijn geſight op hem gevestighd te houden: waer door Henrick eyndlijck gedwongen wierd 't Venſter / waer in hy lagh / te verlaten / en aghterwaerts te wijcken: ſulker wijs in ſijn gemoed ontroerd / dat hy ſelfs beleed / hem daght allerweegen van des Snijders Geeſt vervolghd te werden / waer hy oock gingh of ſtond. Vermits hem de verbrandde perſoon / door een ſtercke inbeeldingh / eenige naghten na malkander in ſijnen ſlaep voorquam / en hem / in ſchrick / gelijck als opweckte / ſoo betuygde hy / dat hy van al de dagen ſijns levens geene diergelijcke Lieden weer ſien ſterven / of ter dood veroordelen wou. Thien jaren daer na dagt hy niet meer aen deeſe Proteſtatie; maer wou een voortreflijck en van elck hoogh-geaght Heer / wiens woorden en redenen altijd veel gegolden hadden / doen verbranden: doch eer ſulcks uytgevoerd wierd / verloor hy ſijn geſight te gelijck met ſijn leven / gelijck wy hier na ſullen hooren.

onder 't doen ſijner Geloofs-belijdenis voor den Koningh en ſijn Hofgeſin.

Werd ter verbrandingh gedoemd; en de Koning wil d'Executie ſelfs aenſchouwen.

Sonderlingh-aenmerckl ijke ſaken daer ontrent voorgevallen.

Praght en overdaed

Vermits ter deeſer tijd d'overdaed in Kleederen / wegens de hoogh-geſteygerde hovaerdy en praght / d'een d'ander hier in te boven gaen willende / t'eenemael d'overhand had genoomen; waer door dan oock een groote diertte in andere dingen wierd veroorſaeckt / ſoo heeftmen verbooden 't dragen van Goud-laecken; Sijdene / met Goud of Silver geborduerde Gewaden. Oock elcke Stand een ordre voorgeſchreven / van welcke Stof ſy hare Kleederen moeſten laten maecken. Doch 't was een papiere Ordonnantie, die niet langh in gebruyck bleef.

in Kleederen ingetoomd.

Franſchen Oorlog in Schotland.

Doemaels wierd Heer Paulus de Termes, Ridder des Koninghlijcken Ordens / in plaets des Heeren d'Eſſe, na Schotland geſonden / om daer d'Oorlogh voort te ſetten. Maria Stuart, Schotſche Princes / oud tuſſchen de 6. en 7. jaren / was in 't voorige jaer alreeds na Franckrijck overgevoerd geworden.

Toehereydſelen tot de herwinningh van Bolognia.

Op dat nu Koningh Henrick ſigh weer meeſter moght maecken van Bolognia (welke Plaets d'Engelſche inhielden) / beval hy al ſijnen Adel / Ruytery / en ander Krijghsvolck / op den eerſten der Maend September, wel-toegeruſt / ſigh te laten vinden in 't Leger voor de gemelde Stad. In de voorgaende Maend Junius wierd Jacob de Coicy, Heer van Vervin, te Parijs onthoofd; en Oduard du Biez, Franſche Mareſchal, Jacobs Schoonvader / na een langhduerige harde Gevanckenis / van ſijn Ampt afgeſet. Men had den genoemden Mareſchal beſchuldighd / dat hy ſijnen Schoonſoon Vervin onbedaghtſaem en roeckeloſlijck in Bolognia had geleght in Beſettingh / en ter bewaringh van deeſe Stad. Die dan met 't Swaerd wierd Gerigt / om dat hy ſulck een ſtercke Plaets / genoeghſaem voorſien van Proviande en Krijghs-Ammunitie, om een langhduerige Belegeringh te konnen uytſtaen / aen den vyand had overgegeven. 't Ontbrack niet aen valſche Getuygen tegens haer. Doch door een ſonderlinge ſchickingh Gods wierd korts hier na d'onſchuld deeſer beyde Heeren ontdeckt. Koningh Henrick ſagh nu wel / wat voor een grove misſlagh hy begaen had / eenen ter dood veroordelende / ſonder genoeghſaem onderſoeck; doch nam niet by der hand de behoorlijcke middelen / om ſijne feyl eenighſins te verbeeteren: maer dit Proces bleef met de dood van Vervin oock als dood en afgeſtorven: tot in 't jaer 1575.; wanneer ſijnen Soon en eenigen Erfgenaem / door een byſondere uytdrucklijcke Declaratie van Koningh Henrick de III., de gedaghtnis ſijns Vaders en Grootvaders (de laetſtgenoemde van Moeders ſijde) weer herſtelde in voorige Eere / Waerdigheyd / en lofrijcken roem. Oock wierd een Herauld des Koninghrijcks bevoolen / ſigh te laten vinden by d'andermalige begraefnis; welcke geſchiedde in de Maend Junius Anno 1577. met ſeer groote Solenniteit in de Stad Bolognia.

De Heer van Vervin onthoofd: ſijnen Schoonvader de Mareſchal du Biez ſeer hard gehandeld.

Haer onſchuld, door Gods ſchickingh ontdeckt: waer op Henrick ſijne grove misſlagh wel bekend, maer niet verbeterd.

In dit jaer wierd voor 't Parlament van Parijs verhandeld / en geoordeeld / de Merindolſche

Aenmerklijck en

ANNO CHRISTI.

edenck- waerdigh erhael,

dolsche Saeck. Met deselve had het dusdanigh een gelegenheyd. 't Parlament van Provence verwees in de Maend September Anno 1540. thien persoonen van Merindola ter levendige Verbrandingh / wegens de Belydenis harer Religie. Daer-en-boven / dat Merindol ten vollen verwoest / en de Boomen / twee-honderd schreeden daer rondom / afgehouwen souden werden. Dit seer strenge Vonnis wierd een tyd langh opgeschort; onaengesien de Bisschoppen en Papen deeses Lands seer hevigh op d'uytvoeringh aendrongen. Want eenige Edele / nevens andere eerlycke / verstandige persoonen / bemoeyden sigh / deese onstuymigheyd te stuyten / en 't gevolgh daer van af te wenden.

an 't geen igh heeft oegedragen

Vyf maenden daer na sond Koningh Franciscus d'I. die te Merindola, en andere / genoemd les Vaudois, of de Vaudoisen, een Begenadigingh-brief toe; waer by hy haer alles vergaf; de tegens haer gevelde Vonnissen gantschlijck introck; doch onder deese Verbindnis / datse binnen drie maenden tijds hare Ketterye weerroepen / en gantschlijck daer van afstaen souden. Sy daer tegens stelden sigh voor 't Parlament; met onderdanige beede / men sou haer te kennen geven / en klaerlijck toonen / wat voor Ketteryen of Dwalingen sy geleerd / geloofd / en beschermd hadden. Indien men haer uyt 't Woord Gods eenen beteren wegh kon wysen / soo warense bereyd / en ten vollen gewilligh / den selven gehoorsaemlijck te volgen. Doch wijl men haer noyt had beweesen / dat de haer toegeschrevene Dwalingen soodanige waren / haer noyt overtuygd / datse feylden; maer datmen in tegendeel niet anders als haer bloed en dood begeerde / soo boodense 't Parlament aen een omstandige Belijdenis haers Geloofs: beantwoordden 't geen haer valschlijck / tegens alle waerheyd / wierd te last geleght; suyverden sigh van de schendige lasteringen: met bygevoegd onderdanigh versoeck / men wou haer doch in hare gereghtige saeck beschermen; haer geen onreght laten toevoegen; maer haer tegens hare Beschuldigers hooren.

n den andel

en de verschrikelijke Moorderyen

Van doe af aen tot Anno 1544. wierden sonderlinge practijken tegens haer bedagt / al t'samen daer heenen gerigt / om deese arme Lieden gantschlijck t'onderdrucken / te verdelgen. Soo langh men haer alleen met woorden en bedreygingen aenviel / aghttedense sulcks niet. Verwierven oock soo veel van sijne Majesteyt / dat hy 't strenge Vonnis aen sigh betrock / en d'uytvoeringh hem selven voorbehield. Doch als de Præsident Chassane, een niet seer onregtvaerdigh Reghter / gestorven was / volghde hem eenen Jean Menier. Wijl hy nu eenige arme Onderdanen t'Oppede (van welcke Plaets hy Heer was) haer Huys en Goederen / onder schijn van veranderingh in de Religie, tegens alle billijckheyd en reght had ontnoomen / wierd hy die van Merindol en Cabrieres een doodlijcke vyand / om datse de gedagte arme van 't hare beroofde Menschen onder haer hielden / besorghden; en deese / in den tijd des Ooghsts / tegens den wil van Menier, op haer / haer tegens reght afgenoomen / Landgoedje soo veel insamelden alsse konden / om hare nooddruft daer van te hebben. Ter dier oorsaeck wendde men alle bedencklijcke middelen aen / om d'Executie van 't Vonnis voortgangh te doen bekomen. Op 't gedeurigh en hevigh aenhouden van de meergemelde Menier wierd een Parlaments-Boode afgevaerdighd aen den Kardinael van Tournon door 't gedagte Parlament. Deese Prælaet stookte 't Vyer op soo veel hy kon; en braght het soo verr' / dat Koningh Franciscus d'I verscheydene Bevelen aen 't Parlament liet afgaen / datse 't eerste tegens d'arme Vaudoisen gevelde Vonnis sonder uytstel souden voltrecken. Daer op versamelde Menier in April Anno 1545. een deel Krijghsvolck. Deed terstond 't Vyer steecken in eenige Dorpen ontrent en om Merindola. Sond veele der Inwooners na de Galeyen. Liet in sijne tegenwoordigheyd een Jonghman aen een Boom binden / en door veele schooten ten kortswijl dood Martelen. Vermits hy in 't Vleck Merindol niet een eenigh Mensch vond / soo moesten de Huysen aenhouden. Deese wierden op sijn bevel doorsoght / geplonderd / verbrand / en tot de grond toe verwoest. 't Steedje Cabrieres deed hy belegeren / en beschieten. Als nu de Burgers sigh / op sonderlinge Voorwaerden / aen hem overgaben / hield hy sijne beswoorne Belofte niet; maer deed / gantsch onreghtvaerdiger en tyrannischer wijs / vijf-en-twintigh van hem uytgekipte Mannen ophangen; daer na op een Beemde onder de Stad in veele stucken houwen. Even doemaels wierden ontrent 40. Vrouwen / meerendeel swanger / in een Schuer jammerlijck verbrand. Veele vondense hier en gintsch in de Kelders verborgen; welckese als Honden twee en twee t'samenkoppelden; na de Sael van 't Slot te Cabrieres voerden / en daer erbarmlijck om 't leven braghten. Veel' oude / onvermogende Mannen / Vrouwen / Dochteren en Kinderen waren in een Kerck gevlooden: doch deese Plaets kon haer niet redden. Meest alle verloorense haer leven door 't Swaerd. 't Getal der geene / welke dus onbarmhertigh wierden vermoord / beliep over d'800. Zielen. Eerlycke Vrouwspersoonen en Maeghden wierden verfoeylijck verkraght: veele na Marsilien, Aix en Avignon gevanckelijck wegh gevoerd: een groot getal Dorpen tot de grond toe afgebrand. Kortlijck / d'ellende deeses Lands was onuytspreecklijck.

egens en ien d'arme Onroomsche

ANNO CHRISTI.

te Merindol en Cabrieres.

Onmenschlijke wreedheden

van Jean de Messier

tegens Mannen en Vrouwen, swangere en Maeghden, stock-oude en Kinderen.

Eenige jaren na dit verschricklijck Bloedbad / als Koningh Franciscus van een swaere Sieckte wierd aengetast / beanghstighde sijn Gewisse hem / wegens soo veele grouweldaden / waer aen hy oock schuldig stond. Beval derhalven sijnen Soon Henrick met allen ernst / dat hy niet sou nalaten / de veroorsaeckers en deelgenooten na behooren te straffen. Met byvoegingh: D'almaghti-

Koningh *Franciscus* in sijne siekte seer beanghstighd in sijn Gewisse,

ANNO CHRISTI.

ge God sou 't niet ongewroocken laten. En/ sijne gedaghtenis sou by alle vreemde Natien een grouwel en afschouwlijck sijn/ indien de schuldige aen sulck een ellendigh jammer dus ongestraft souden heenen gaen. Dit mondlijck Testament bevoorderde de verstootingh en afsettingh des Kardinaels van Tournon. Den 17. van Martius Anno 1549. wierd door Koninghlijcke Bevelbrieven 't Parlament te Parijs bevoolen over deese saeck een reghtvaerdigh oordeel te vellen. Voor 't selve verscheen Menier, nevens drie sijner Medgesellen. D'andere Raden des Parlaments van Provence sonden hare Procureurs en Gevolmagtigden. Na langduerige Beraedslagingen wierd/ in plaets van de verdiende straf aen veele/ alleen eenen Advocaet, genoemd Guerin, minder schuldigh als eenigen der andere/ te Parijs opgehangen. Menier, d'oorsaeck en 't Opperhoofd deeses Bloedbads/ quam doemaels vry. Doch God wist hem te vinden. Door een reghtvaerdigh oordeel des Heeren wierd hy van een heymlijck Vyer in sijn ligchaem soodanigh aengegreepen/ dat hy/ onsinnigh en vertwijffeld werdende/ dus stierf/ en na sijne Plaets gingh; buyten twijffel niet in die der vreughde.

beveeld 't *Parlament* van *Parijs*, over dit Bloedbad reghtvaerdigh t'oordelen;

'twelck alleen eenen der minst-schuldige doet hangen.

Maer God wist d'oorsaeck en 't Opperhoofd te vinden.

In de Maend December desselven jaers stierf Margaretha van Orleans, Koningin van Navarre, Suster van Franciscus d'I., Koningh van Franckrijck; een seer voortreflijcke Princes/ van een Heroic verstand.

Dood van Koningin *Margaretha* van *Navarre.*

Met den aenvangh des jaers 1550. settede de Koningh weer af de Tol-beswaernis op 't Sout in de Provintie Guyenne; en te gelijk d'Officieren, welcke deselve hadden ingesameld. Die van Bourdeaux hadden alreeds in de Maend October van sijne Majesteyt Pardon-Brieven bekoomen over 't voorgevallene. Doch onder voorwaerde/ dat sy en hare Nakoomelingen voor altijd twee wel-gearmeerde en van alle noodwendigheden ten vollen voorsiene Scheepen op de Zee souden gereed hebben/ om by alle voorval tot des Koninghs dienst te konnen gebruyckt werden. Desgelijcks/ datse in beyde de Kasteelen/ la Trompette en du Hay, Besettingh souden inneemen/ van sijne Majesteyt derwaerts te senden. Datse deselve gedurigh voorsien souden van alle noodige Victualien: yder jaer d'oude Proviande daer uyt neemen/ en goede varssche in de plaets bestellen. Na dit Accoord rightede de Koningh 't Parlament hier weer op/ met herstellingh van alle andere saecken in den voorigen stand. Dus bevonden die van Bourdeaux sigh met twee Roeden gegeesseld; en moesten haren begaenen vrevel dubbel boeten.

De beswaernis des Sout-Tols weer afgeschaft.

Die van *Bourdeaux* krijgen wel *Pardon*; doch met swaere voorwaerden.

Even ter dier tijd wierden te Parijs drie Præsidenten, 't Huys Guise (doemaels in een hoogh Aensien en Gesagh) onaengenaem/ van der selver Ampt afgeset. Haest daer na heeftmen Sainct Andre en Minard, wijlse beloofden/ goede/ getrouwe Dienaren te sullen sijn/ weer aengenomen. Doch Liset wierd ten Abt van S. Victor gesteld.

Drie *Præsidenten* te *Parijs* afgeset.

Weer aengenomen, behalven *Liset.*

Moest dus eenen anderen/ niet soo doortrapt en listigh als hy/ plaets maecken.

ANNO CHRISTI.

Vermits nu in 't selve jaer wierd bevonden/ dat byna al de Munt des Rijcks of geschroeyd of vervalscht was/ soo liet de Koning een Edict uytgaen/ dat allerley Munt-soorten gesmolten: oock verscheydene Muntmeesters (wijl daer onder een groot deel Valsche Munters waren) met de dood gestraft souden werden.

Veele Muntmeesters met de dood gestraft.

In de Maenden Februarius en Martius wierd gehandeld van een Vreede tusschen de Koningen van Franckrijck en Engelland; ook deselve geslooten; sulcker wijs/ dat op den 25. der volgende Maend April de Stad Boulognia aen den Franschen Koningh weer ingeruymd sou werden. Die oock den 15. van May daer sijnen Intoght deed.

Vreede tusschen *Frankrijk* en *Engeland.*

Ontrent deselve tijd stierven Claude van Lotharingen, eerste Hertogh van Guise, en Johannes, Kardinael van Lotharingen, beyde door eenig haer toegebragt vergif. Voorts/ de Heer de Humieres, de Kardinael van Amboise, en Johannes Caraccioli, Prins van Melphi, des Koninghs Generael-Lieutenant in Piemont, en Mareschal in Franckrijck. Deesen volghde Carolus de Cosse, Heer van Brisack; en seer voortreflijck/ en in Oorloghs-saecken doemaels seer ervaren en hoogh-beroemd Man.

Dood van hooge Hoofden in *Franckrijck.*

Tegenwoordigh willen wy aenmercken d'Oorlogh/ welcke nu tusschen de Françoisen en Spaenjaerden ernstiger aengingh als opt te vooren. De Koningh van Frankrijck had noch al gedurigh 't oogh op 't Hertoghdom Milaen, en voerde sigh te gemoet/ hoe veel Aenspraeck 't Huys Orleans daer op had; waer van hy niet voorneemens was af te staen. Schoon hy niet sonderlingh sigh aentrock 't geen sigh te Placencen had toegedragen; daer Petrus Ludovicus, Soon van Paus Paulus Farnesius, door sijn eygen' Onderdanen was om 't leven gebraght; soo geraeckte hy daer door echter te Paerd. Behalven datmen terstond allerweegen 't gerught liet loopen/ dat Ferdinand de Gonzaga, des Keysers Lieutenant in Lombardyen, dit alles had gepractiseert en aengesponnen/ om de saecken van sijnen Heer de Keyser dies te beter te bevoorderen/ ten welcken eynde hy dan Placencen had ingenoomen; soo was oock Paus Paulus gantsch begeerigh/ sigh hier over te wreecken. 't Ontbrack hem ter dier tijd hier toe niet aen Moed/ maer aen Maght. Sond derhalven Camillus Ursinus na Parma, om deese Plaets te bewaren; en nam aen d'aenbiedingh des Koninghs van Franckrijck; te weeten/ dat hy al de Farnesen en 't haer toebehoorende/ onder sijne beschermingh neemen/ en haer tegens elck verdeedigen wou. De gedaghte Paus nu had sijnen Neef Octavianus Farnesius Parma ten Leen geschoncken: gelijck dan deesen oock korts daer na door Paus Pauli Nasaet/ Julius de III., in dit Leen gantschlijk bevestigd wierd. Vermits nu de Keyser voorwendde/ dat de Titel van Protector veel billijcker en reghtmatiger hem/ als de Fransche Koning behoor-

Aenwijsingh van d'oorsaken, waerom de Krijgh tusschen de *Fransoisen* en *Spaenjaerden* weer op nieuws en seer hevigh aengingh.

ANNO CHRISTI.

De Paus, vergramd met de Koning van Frankrijck,

behoorde / die niets in Italien besat; wijl ook 't Accoord, tusschen d'overleedene Paus Paulus en de Koningh van Franckrijck opgeregt / hem een Doorn in de voet was / soo besloot hy / sigh meester van Parma te maken. Bragt het oock daer toe / dat Paus Julius de handen af-trock van sijnen Leenman Octavianus, die eene van des Keysers onechte Dochteren ten Gemalin had. Doe soght deese Octavianus hulp by den Koningh van Frankrijck, die sigh noemde Protector der Kerck. Of nu wel Paus Julius versoght wierd / behoorlijcke middelen te willen by der hand neemen tegens sulck een onorder en geweldadigheyd / soo pastte hy echter daer op niet.

valt hem daer na gantsch tegens; om dat hy Octavianus Farnesius van Parma

Ter dier oorsaeck besloot de Koningh / Octavianus na vermoogen te willen helpen. Haest daer na belegerde Ferdinand de Gonzaga de Stad Parma; 't welck de Koningh oorsaeck gaf / den Mareschal de Brisack, sijnen Generael-Lieutenant in Piemont, te bevelen / Mirandola beeter te bevestigen; een stercker Guarnisoen daer in te leggen / en van allerley Proviande en Oorloghs-behoeften te voorsien.

in sijne bescherminge had genomen.

Gonzaga, van dit voorneemen berigt / betrapte de Soldaten / welcke Brisack derwaerts sond / en deedse om 't leven brengen. Aen d'andere sijde mishaeghde den Paus hooghlijck / dat de Fransche Koningh Octavianus onder sijne beschermingh had genoomen. Liet oock verluyden / dat hy hem in den Ban wou doen.

Dreyghd hem met den Ban; waer tegens de Koningh verbied,

Om sijne hittige grimmigheyd wat te doen verkoelen / verbood sijne Maj. uytdrucklijck aen al sijn' Onderdanen / geen geld meer na Romen te senden; of (waerom / en op welcke wijs het sijn moght) derwaerts te trecken. Gebood oock de voornaemste Hoofden in Frankrijck, hier op strenge aght te neemen / tot op naerder ordre. Dit gaf 't Roomsche Hof een seer schaedlijcke stoot.

eenigh geld uyt Frankrijk na Romen te laten gaen.

Doch vermits dit alles enckelijck tydlijcke Insighten en Aengelegenheden ten grond had / soo ontstond oock hier uyt niet anders dan alle quaed. Octavianus wierd verklaerd een ongehoorsame en Rebel tegens den Roomschen Stoel: oock den Oorlogh hem aengekondighd. Daer op viel Gonzaga gewapenderhand in 't Parmezaensch Gebied / op een vyandlijcke wijs. Aen d'andere sijde sond de Koningh varsch Volck in Piemont, en beval den Mareschal de Brisack seer ernstigh / de Belegerde binnen Parma en Mirandola t'ontsetten.

Aenvangh des Oorloghs in Italien.

Hier op volghde d'inneemingh van Quiers, S. Damiaen, en eenige andere Plaetsen in 't Marquisaet van Montferrat. Gonzaga wierd gedwongen / 't Gebied van Parma te verlaten / en sigh na 't Milaneesch te begeven / om 't selve te bewaren. Ter dier tijd bevond sigh de Keyser aen alle kanten met veelerley saecken beladen / vermits hy de François, Turken en Mooren in 't hayr had; behalven noch / dat d'onrusten in Duytschland selfs niet ten vollen gestild waren.

Hoedanig de Koning sigh tegens den Paus en

Eer noch tot den Oorlogh wierd voortgevaren / sond de Koningh van Franckrijck den Heer de Termes tot Paus Julius, om hem te verontschuldigen van 't geen hy ter handen nam ten besten van Octavianus Farnesius.

Keyser droegh. 1551.

Maeckte oock den Keyser bekend d'oorsaecken / welcke hem bewoogen hadden / de Wapenen aen te vatten. Boven dien vaerdighde hy d'Abt van Bellosanne na 't Trentisch Concilium, om de Vergaderingh aldaer te kennen te geven / dat hy de Bisschoppen sijns Koninghrijcks niet tot deselve laten koomen; veel min dit Concilium voor Generael houden kon / wegens des Paus ten onreght opgevatteden toorn en ontwil tegens 't Koninghrijck Franckrijck, en desselven Koningh / als d'oudste Soon der Kerck. Derhalven moestense niet vreemd vinden / indien hy hare Decreeten niet gehoorsaemde.

Sijne protestatie tegens 't Concilium van Trenten.

Hy was wel gantschlijck niet van meening / sigh van de Pauslijcke Roomsche Religie af te sonderen; maer protesteerde by deesen / dat hy sigh alleenlijck dus verklaerde / op dat hy van de geene / die / onder schijn van Religie en der selver Reformatie, sigh na vermoogen bemoeyden hem en sijn Koningrijck t'onderdrucken; van heerlijckheyd in veraghtingh te brengen / niet onvoorsiens overyld moght werden: 't welck hy door alle bedencklijcke / reghtmatige / hem geoorlofde middelen hoopte te voorkoomen en af te wenden.

Sijn Edict tegens 't Roomsche Hof, d'Annaten, &c.

Na dit Protest deed hy verkondigen een Edict tegens de Bedriegeryen / Uytmergelingen / en door de Paus selfs bedaghte / aengestelde / in sijn Koninghrijck ingevoerde / de Geestlijcke tegens alle gebruyck en oude herkoomens opgedrongene Beswaernissen: te gelijck sijn' Onderdanen verbiedende / noch om Annaten, noch om eenige andere oorsaecken / betreffende de Beneficien, na Romen te trecken. Liet oock allerweegen Schriften afgaen; sigh beklagende over 't onreght / 't welck Paus Julius hem en Farnesius, Hertogh van Parma, toevoegde: dien hy / wetlijck met 't Hertoghdom beleend sijnde / van 't selve weer had beroofd.

Werd van de Kardinalen en Roomsch-gesinden in Frankrijk opgehitst, om d'Onroomsche noch heviger te vervolgen als oyt te vooren.

Vermits nu de Kardinalen en andere van des Paus Aenhangh in Franckrijck vreesden / dat dit Edict (waer over Carolus du Molin, een seer beroemd Jurist, treflijcke Commentarien geschreven; daer in de grouwlijcke Roomsche practijken naecktlijck ontdeckt / en dapper gehekeld heeft) een geen kleyne stoot tot den gantschen val des Pausdoms sou mogen geven / soo lagense den Koningh hevigh aen / dat hy veel strenger Edicten als oyt te voren tegens de Religions-verwanten sou doen uytgaen / om den Paus en de Kardinalen over 't Geberght daer door te versekeren / datse hem altijd haren Vriend souden bevinden / wanneerse sigh maer alleen aen sijne sijde betoonden te sijn.

Sijn Edict tegens de selve.

Op deese dus bekoomene Bevelbrieven volghde een verschricklijcke Uytvoeringh veelerweegen tegens d'arme Onroomsche, welcke door Vyer en Swaerd op 't alderwreedste wierden gemarteld; alleen daerom / om datse met een heylige volstandigheyd de waerheyd des Euangelii beleeden; de seer schaedlijcke / en veelsins ziel-verderflijcke menschlijcke Insettingen en Dwalin-

Grouwlijcke Executie.

ANNO CHRISTI.

Versoeck des Trentischen Concilii aen den Koningh.

gen der Roomsche Kerck verwierpen / en de selve niet aenhangen wilden. De gedaghte Vergaderingh te Trenten schreef aen den Koningh / om hem te beweegen tot d'aenneemingh van de Decreeten haers Concilii; en dat hy de Fransche Bisschoppen derwaerts sou senden. Baden hem daer-en-boven / by de Switsers de saeck daer toe te willen brengen / datse de hare desgelijcks souden afvaerdigen. Doch vermits nu den Oorlogh ten vollen aengingh; de Keyser oock d'in Duytschland leggende Spaenjaerden op-ontbood / en na Italien by sijn Kryghsvolck voor Parma sond / soo wierd de begeerte des Trentischen Concilii aen den Nagel der vergeetenheyd opgehangen.

1552.

Des Konings Toelegh op Lotharingen.

Als nu de Krijgh verkondighd en aengevangen was / besloot de Koningh / sigh van Lotharingen te verseeckeren: wijl hy een arghwaen op de Hertogin had geworpen. Sond derhalven eenigh Krijghsvolck na de Grensen. Hier tegens deed de Keyser sijne Plaetsen oock genoeghsaem versorgen. Vermits nu deese Majesteyt vry hard met de Duytsche Vorsten handelde: en sy nu sagen / dat de Koningh van Franckrijck sigh sterck toerustede / om den Keyser te beoorlogen; soo meendense / de tijd nu gebooren sijn / om sijne Majesteyt door de gedaghte Koningh daer toe te brengen / dat hy op een andere saghter wijs met haer sou moeten omgaen / of haer wel gantsch onaengevoghten laten. Heymlijck tradense in t'samenverstand met Koningh Henrick; in voorneemen / van hem daer toe te sullen beweegen / dat hy haer sou helpen tot de beschermingh en behoudingh harer oude Duytsche Vryheyd. Hy / die sigh alreeds inbeeldde een Toegang te hebben tot de bereyckingh van sijn hoogh voorneemen / en d'uytvoeringh sijner by sig selven gemaeckte aenslagen / tot vergrootingh sijns Rijcks / was de gedaghte Duytsche Vorsten hier in geerne te wil. Sond derhalven met den aenvangh des jaers de Bisschop van Bayonne, als sijnen Ambassadeur, tot de Keurvorsten af; met een Brief / waer in hy haer aenbood sijne vriendschap / en toegeneegene wil: met byvoegingh / dat hy t'eenemael besloten had / met en nevens haer sijn persoon en al sijn vermoogen op te setten / om 't geheele Duytsche Rijck te behouden by desselfs Vryheden en Privilegien. Begeerde oock hier voor geen andere Vergeldingh / dan d'Eere / dat hy voor sijn deel aen de Billijckheyd voldaen; sulck een magtige Natie, als de Duytschen waren / sigh tot Vrienden gemaeckt / en haer aen hem verplight had. Deese sijne genegenheyd / en dat dit sijn gantsche voorneemen was / bevestighde hy met een Eed. Riep God tot getuyge / en swoer by Koninglijke Trouw / dat sijn geheele Insight nergens anders op doelde / dan om de Standen van gantsch Duytschland te verlossen van des Keysers en der sijne swaere Verdruckingen: oock insonderheyd / om weer in vryheyd te stellen sijne geliefde Vrienden Hertogh Johan-Frederick van Saxen, en Landgraef Philips van Hessen; welcke van Keyser Carel in een swaere Gevanckenis wierden gehouden. Op 't eynd deeses Briefs waren de volgende woorden toegedaen: Wy beloven u oock by den Almaghtigen God / voor alle Koningen / Vorsten en Potentaten der gantsche Christenheyd, dat wy in geenerley wijs sullen gedoogen / dat u gesamentlijck / of yeder in 't bysonder / van wat voor een Stand of Conditie hy oock sijn magh / met onse kennis en wil eenigh leed of onreght sou werden toegevoeghd. Veel min souden wy / die de naem des Alderchristlijckste Koninghs draegen / willen toelaten / dat u / de Prælaten, Abten en andere Geestlijcke / aen uwe persoonen of Goederen eenige schade sou aengedaen werden. Maer in tegendeel is ons besluyt / u gesamentlijck op en aen te neemen in onse Protectie, Sauvegarde, en Beschermingh tegens een yeder. In goede hoop / dat wy haest een Vereenigingh in de Kerck sullen sien; waer toe wy ons oock / door de Godlijcke hulp / na ons uyterste vermogen willen laten gebruycken. Dit hebben wy u / de Prælaten, Keurvorsten / en andere Standen des Roomschen Rijcks / niet willen verbergen / op dat u de waeraghtige oorsaeck onses Kryghs niet onbekend sy.

De Duytsche, van Keyser Carel seer verdrukte Vorsten, treeden met den Koningh van Frankrijck in onderhandelingh, om door sijne hulp by hare Vryheyd beschermd te werden: 't welck hy seer begeerigh aenneemd; en sijne seer hooge betuygingen ontrent dit stuck.

Terwijl nu Koningh Henrick in sijne Brieven sigh noemde de Protector der Duytsche Natie, en des Duytschen Rijcks; oock goede hoop gaf tot Vereenigingh in de Kerck / en afdoeningh der Religions-verschillen / deeden sijn' Officieren in 't Koningrijck hier en gintsch veele vroome Christenen (welckese Lutheranen noemden) ellendigh verbranden / onthoofden / hangen / &c. / onaengesien 't meeste deel der Duytsche Vorsten en de voornaemste Steeden (welcker Protector hy sijn wou) deselve Religie beleeden / &c.

Ondertusschen deed hy d'Onroomsche in sijn Rijck verbranden, &c.

Koningh Henrick nu rustede sigh seer sterck toe tot sijne Reys na Duytschland. Stelde oock in de Maend Martius in 't Parlament van Parijs sijne Gemalin Catharina de Medices, geduerende sijn afsijn / tot Regente van Franckrijck. Liet verscheydene Edicten uytgaen / tot aenstellingh van een goede Politie. Ordonneerde / hoe de Krijghs-Discipline sou gehouden werden / &c.

Steld sijne Gemalin Catharina de Medices tot Regente.

De Connestabel, als Generael des Krijghsheyrs / trock / in geselschap van de Princen des Bloeds / en aller voornaemste Fransche Heeren / voor uyt na Victry, welcke Stad was gesteld tot de Rendevous, of Versamel en Monster-plaets. By de Françoische, soo nieuw-aengenoomene als oude treflijck-onderhoudene Compagnien Voetvolck / quamen noch twintigh Vaendelen Soldaten van die in Piemont hadden geleegen. De Gasconsche Benden secondeerden deselve. De Compagnien des Heeren de Duras bestonden meerendeel uyt Edele / en oude wel-ervaerne Soldaten.

Bereyd sig tot den Toght na Duytschland.

D'Overste deeses Voetvolcks was de Heer van Chastillon (daer na Admirael). Oock bevonden sigh hier by twee Regimenten Duytschers te voet / sterck twintigh Vaen-

Wat voor Volck hy had;

ANNO CHRISTI.

Vaendelen; aengevoerd door de Rhijngraef/ en Ruckerode, als Colonels. Dan noch eenige Vaendelen Ruyters/ door de Protesteerende Vorsten den Koningh toegesonden. Wat de Fransche Ruyterye en Ridderschap belanghd/ der selver Overste was Claude de Lorraine, Hertogh van Aumale, de jonghste uyt 't Huys Guise, wiens Bende bestond uyt 1500. Curassiers, yeder met twee Dienaers/ of Archiers, dus uytmaeckende 4500. Paerden. Dan noch 2000. lighte Paerden/ en soo veel Schutters te Paerd. D'Edellieden/ welcke uyt eygene beweegingh den Koningh toevloeyden/ waren ongelooflijck-veel in getal.

en welcke Oversteh.

Als nu de gemelde Connestabel met sijne Krijghsmaght ontrent Toul, of Tul, was gekoomen/ doch de Koningh een argwaen had geworpen op Christina, des overledenen Hertogs van Lotharingens Weduw/ wijl Keyser Carel haer een Na-bloedverwant was/ soo trokse sijne Majesteyt na Ginville te gemoet/ om sigh van sulk een quaed vermoeden t'ontschuldigen. Dit veroorsaeckte/ dat de gemelde Hertogin sigh met haren Soon Carel onder des Koninghs Sauvegarde en Beschermingh begaf. Deese jonge Lotharinghsche Prins wierd gesonden na des Konings oudste Soon de Dauphin: met den selven opgevoed; oock hem daer na een Koninghlijcke Princes ten Gemalin gegeven. Tul gaf sig terstond aen den Connestabel over. Die daer op in onderhandelingh trad met den Raed en d'Inwooners der Vrye Keyserlijcke Rijcks-Stad Metz. De Metzers booden aen/ 't gantsche Koninghlijcke Fransche Krijghsheyr Proviande te sullen verschaffen/ tegens lijdlijcke betalingh; oock den Pas te sullen vergunnen/ gelijckse te vooren den Keyser hadden gedaen. Doch vermits de Connestabel alreeds een gedeelte door beloften omgeset/ een ander deel door dreygementen verschrickt had/ soo begeerde hy niet/ datse hem een regel souden voorschrijven. Antwoordde haer derhalven als in toornigheyd: De Koningh sou/ sy wilden of wilden niet/ sonder eenige voorwaerden/ een vrye in en uytgangh in hare Stad hebben. Derhalven ried hy haer getrouwlijck/ sy souden sig niet tegens sijne Maght opstellen/ indiense door hardneckigheyd sigh niet in gevaer wilden werpen. Gehoorsaemdense/ soo soudense aen den Koningh een seer genadigen Heer vinden; sijne gunst genieten; en haer van sijn Krijghsheyr geen ongelegenheyd te verwaghten staen. Wel geerne hadden die van Metz, soo met woorden als vuysten/ sigh hier tegens gesteld; doch wijlse 't gebaer niet ter regter tijd hadden afgewend; oock sigh niet bevonden in behoorlijck postuer/ om 't tot geweld te laten komen/ soo wierdense gedwongen/ afscheyd van hare soo langh behoudene vryheyd te neemen/ en voor twee Vaendelen voetvolck de Poorten t'openen. Doch deese trocken sulck een Gevolgh met sigh/ dat de Metzers nu benomen waren alle middelen/ om oyt eenige tegenstand te doen.

De Hertogin van *Lotharingen*, Weduwe van *Lotharingen*, geeft sigh in des Koninghs beschermingh.

Tul geeft sigh over aen den Koningh.

Op hoedanigh een wijs hy sig meester maeckte van de Rijcks-Stad *Metz*.

Want de kerne der beste Fransche Soldaten/ nevens veele Vorsten en Heeren/ vonden sigh op den 10. van April met de Connestabel by deesen Aenslagh en Inneeming; verwaghtende hier de Koningh; die met sijn geheele Krijghsmaght/ in volle Slagh-ordre/ aght dagen daer na hier sijn' Intreede deed. Drie dagen bleef sijne Majesteyt te Metz, stelde een goede Politie en dienstige Ordonnantien aen. Liet de Burgers aen hem den Eed doen. Hy deedse desgelijcks aen haer/ met een sonderlinge Solenniteit, onder de Poort der Domkerck; gelijck aen die van Tul; namentlijck/ dat hy haer tegens elck schadeloos sou houden; haer beschermen by haer' oude Vryheden/ Privilegien en Gereghtigheden. Vermits nu sijne Majesteyt voornemens was/ deese Plaets te maecken tot een vaste Voormuer sijns Koninghrijcks/ soo ordonneerde hy hier ten Gouverneur de Heer de Gonnort, Broeder des Mareschals de Brisack; dien hy beval de Bevestigingh des Kasteels en anderer Orden op 't spoedighst en alderblijtighst by der hand te neemen.

Welcke hy den Eed afneemd, en oock aen haer doet.

Wil deese Stad maken ten Voormuer sijns Koningrijcks.

Als nu de Stad Metz op de gehoorde wijs in handen van Koningh Henrick was gekoomen/ wendde sijn Krijghsheyr 't Hoofd na Duytschland. Met den aenvang der Maend May lagense twee dagen in de Vlackte by Zaberen stil. De Ruyterye stroopte tot op een mijl weghs na by Straetsburgh. D'Inwooners/ door de schade der Metzers wijs geworden/ namen beeter aght op hare saeck: handelden veel seeckerder en voorsightiger dan d'andere. Sonden echter 't Krijghsvolck eenige Proviande toe. De Connestabel was hier mee niet te vreden; maer meende haer te verschricken. Soo haest haer' Afgeordonneerde/ Petrus Sturmius, Frederick van Gottesheim, en Sleidanus weer van hem afgescheyden waren/ sond hy twee Edellieden aen den Raed/ begeerende/ datse een ronde antwoord en verklaringh geven souden. Deese deeden een wydlopige Voordragh van des Koninghs welmeenende genegenheyd en gunstige wil tegens Duytschland. Verhaelden d'oorsaecken/ waerom hy sulck een maghtigh Krijghsheyr by een had gebraght/ met aenwendingh van seer groote onkosten. Begeerden derhalven in sijnen naem/ datmen de Soldaten in de Stad sou laten/ om daer te koopen 't geense van nooden hadden.

Meend *Straetsburgh* op deselve wijs te bekoomen.

De Raed nam hier op uytstel en bedenckinghs-tijd. Dit verdroot de Connestabel niet weynigh. Sprack derhalven gantsch strengh tegens de Gedeputeerde der Stad; gaf haer een harde verwijtingh/ en meende hier door haer te bewegen tot 't geen hy wou; doch won door 't een soo veel als door 't ander. De Straetsburgers namen een stercke Besettingh in; en rusteden sigh onvertsaegd toe tot nodige tegenweer/ in geval eenige gewelddadigheyd tegens haer mogt ter hand genoomen werden. Ondertwijl sondense Proviande en andere noodwendigheden na 't Leger/ latende 't selve/ voor soo veel haer

Doch dese dragen sig voorsightiger als de *Metzers*; soo dat hy moest aftrecken.

ANNO CHRISTI.

Gaet na *Hagenauw* &c.

haer mogelijck was / geen gebreck lijden. Hier op nu nam dit maghtigh Krijghsheyr sijnen wegh na Hagenauw en Kroon-Weissenburgh: daer de Gesanten der drie naestgeleegene Keurvorsten / oock die van andere Vorsten / by Koningh Henrick quamen / om sijne Majesteyt te bidden / een genadigh meedelijden en Christlijke ontfarmingh te willen hebben met d'arme Boeren; deselve niet soo jammerlijck te laten verderven / en gantsch te verwoesten: ook niet verder voort te trecken / maer sigh tot Vreede te willen laten beweegen.

Sijnen Toght in *Duytschland* deed de *Protesteerende* soo veel goeds,

Even ter deeser tijd (den 11. van May) kreegh de Koningh een Brief van Hertogh Mauritz, Keurvorst van Saxen, waer in hy hem berightte van 't voorgevallene op den Dagh (of de Vergaderingh) te Lintz; en hoe daer van Vreede was gehandeld; waer toe Keyser Carel goede hoop had gegeven. Bad derhalven sijne Majesteyt / indien hy in dit Tractaet oock wou ingeslooten sijn / te willen verklaren / op welcke voorwaerden hy tot een Verdragh met den Keyser wou treeden.

dat de Keyser tot Vreede begon te neygen:

Als nu Henrick sagh / dat de Protesteerende Vorsten / door middel sijner Krijghsmaght / eeniger maten haer ooghmerck ontrent den Keyser hadden bereyckt: oock tijdingh bequam / dat Koningin Maria alreeds met een groot Heyr te veld was getrocken / soo verliet hy Duytschland: en gaf / voor sijn vertreck / de Gesanten der gedaghte Keurvorsten en Vorsten tot antwoord: Hy hield sigh daer mee vergenoeghd / d'oorsaek te sijn / dat Duytschland een volkoomene Vreede sou genieten. Indiense in 't toekomende sijnen bystand verder van noden hadden / soo wou hy geerne al sijn vermoogen t'haren besten aenwenden.

waer op *Henrick* weer vertreckt.

Byeenkoomst te *Passauw*,

Vermits nu Hertogh Mauritz Keurvorst de saeck daer toe had gebraght / dat te Passauw een Byeenkoomst was aengesteld / om te beraedslaen over de middelen / door welke 't Duytsche Rijck weer tot voorige heerlijckheyd en vryheyd mogt gebraght werden / soo verscheenen daer de Gesanten der Keyserlijcke Majesteyt; der Keurvorsten / en veeler anderer soo Vorsten als Standen des Rijks. Ook bevond sig ter dier plaets de Bischop van Bayonne, Ambassadeur van Koning Henrik; die den 3. Junius een breed-uytgestrekt Gesprekk aen de Standen deed; verhalende / in wat Vereenigingh en goed vertrouwen van over-oude tijden af Duytschland en Franckrijck met malkander hadden gestaen. Wat voor een trouwhertige genegenheyd de Koning 't Duytsche Rijk toedroeg / &c. Wegens dese Redenen hield sijne Majesteyt geraedsaem / dat de Protesteerende Vorsten sig met den Keyser vergeleecken: doch sulcker wijs / dat hy de gevangene Vorsten sonder Rantsoen los laten: d'oude tusschen Duytschland en Franckrijck geweest sijnde Verbonden en Vereenigingen / insonderheyd de laetste met de Vorsten getroffene Capitulatie, weer vernieuwen en bevestigen sou. Dat daer-en-boven de Keyser hem een behoorlijke Vergoedingh sou doen. Hier tegens was hy overbodigh en geneegen / haer gesamentlyck en yeder in 't bysonder / voornamentlyck Hertogh Mauritz Keurvorst / aengename Diensten na vermoogen te betoonen.

daer oock d'*Ambassadeur* van Koningh *Henrick* verschijnd; en deselven wijdlopigh Gespreck.

Vernuftige antwoord der Vorsten.

D'antwoord / de gemelde Gesant gegeven / bestond alleen in Dancksegginge en Complimenten, soo vernuftigh bedaght / dat noch de Keyser noch de Koningh eenige oorsaeck van misnoegen daer uyt kon opvatten.

Oorlogh in 't Hertoghdom *Luxemburgh*

Vermits nu ondertusschen Koningin Maria van Hongaryen de Maerschalck van Cleven met 600. Paerden en 3000. Soldaten te voet na 't Hertoghdom Lutzenburgh (of Luxemburgh) had gesonden / soo lietse oock 't Nederlandsch Krijghsvolck sigh tot den selven voegen; waer door dit Krijghsheyr bestond uyt 3000. Paerden en 12000. Voetknegten. Om een aenvangh van hare verrightingen te maecken / veroverdense voor eerst met Accoord Stenay op de Maes; een kleyn Lotharinghs Steedeken. Daer na maecktense sigh aen meer andere Plaetsen / doch te vergeefs: als alleenlyck datse eenige Vlecken en Dorpen in brand staecken; tot op de grond toe verwoesteden. Maer als nu des Koninghs Krygshsvolck naerderde / verliepen d'andere / en verstoven gelijck 't Kaf door de Wind. Dit veroorsaeckte / dat des gedaghten Koninghs Krijghs-raed eenparigh besloot / men sou / by sulck een goede gelegenheyd / een versoeck doen / of men 't Hertoghdom Luxemburgh kon vermeesteren. Om hier toe te geraecken / wierd voor eerst aengegreepen 't seer sterck Kasteel / genoemd Roc de Mars; 't welck terstond verovered en geplonderd wierd: desgelijcks Mont Sainct Jean. Solieure en meer andere Plaetsen wierden verwoest en geslegt. Yvoy beschooten / en opgegeven. De Gouverneur sondmen gevanckelyck na Parijs. Mommedy volghde in d'overgevingh Yvoy.

en veroveringen van Koningh *Henrick* in 't selve.

De *Mareschal* van *Sedan* neemd 't Hertogdom *Bouillon* in.

Ondertusschen bequam de Mareschal van Sedan, Erfgenaem van 't Huys de la Marche, van Koningh Henrick eenigh Krijghsvolck; met 't welck hy weer veroverde de Stad en 't Slot Bouillon, nevens eenige andere tot dit Hertoghdom behoorende Plaetsen. Daer na wierden de Kasteelen Lumes, Trelon, Glaion, &c. t'eenemael geslegt en verwoest. Om nu de Soldaten van d'oude Benden aen te moedigen / en lustigh te maecken / gaf men haer ter plonderingh de Stad en 't Slot Chimay, toebehoorende den Hertogh van Aerschot. De Belegerde weecken in 't Kasteel; en wilden tot Accoord koomen: doch 't selve wierd door de Buytgierige Soldaten / soo door de Poorten / als door andere wegen / schielijk ingenomen; en daer op vielense onstuymigh aen den Roof. Maer vermitsse een stuck aengestoocken Lont in 't Buskruyd lieten vallen / soo geraeckte 't selve in brand; waer door onder de voorste en aldermoedigste Soldaten over de 120. half-gebraden in de lught opvlogen. Oock wierd Stad en Slot hier door t'eenemael verbrand / en gantschlijck

Chimay door Buskruyd verbrand, en de buytgierige veroveraers opgevlogen.

tot

ANNO CHRISTI.

tot een ellendige puynhoop gemaeckt.

Keyser Carel maeckt Vreede met de Protesteerende Vorsten:

Onder deesen handel nam Keyser Carel voor / sigh met de Protesteerende Vorsten te vergelijcken / en der selver hulp tegens Franckrijck te gebruycken. Dus wierd dan / op den laetsten der Maend Julius de Vreede met de gemelde Duytsche Vorsten geslooten; op dat Carel den Oorlogh tegens Henrick dies te beeter sou mogen voortsetten: die over deese Vreedemaeckingh hevigh vertoornd wierd. Evenwel sond Keurvorst Mauritz Koningh Henricks Gijselaers sijne Majesteyt weer t'huys; en ontfingh daer tegens van den selven de sijne.

waer over Koningh Henrik van Frankrijk seer toornigh is.

Vreede in Duytschland.

Na dit met de Duytsche gemaeckte Accoord braght de Keyser by de Protesteerende Vorsten van tijd tot tijd soo veel te weegh / datse hem Geld / Volck en Geschut bewilligden / om Koningh Henrick weer te mogen verdrijven uyt de Steeden Metz, Tul en Verdun. Op deese Toestemmingh vergaderde hy een maghtigh Krijghsheyr van 50000. Soldaten te voet / en 20000. te paerd / genoegh voorsien van Geschut.

Toerustingh van Keyser Carel

Doemaels begon de strenge / koude Winter aen te komen. De verstandigste Krijgslieden hielden 't daer voor / dat de Keyser sulck een treflijck Heyr niet behoorde in de Waeghschael stellen / of 't selve te vergeefs laten veghten met d'onlijdlijke koude en vorst; waer door 't van selfs genoegh verstroyd en verwoest sou konnen werden. Doch de seekere hoop / welcke Carel sigh had gemaeckt / dat hy Metz weer sou veroveren / veroorsaeckte / dat hy alle ongelegenheden / die hier uyt moghten komen t'ontstaen / ter sijden settede / en sijn Volck deed aentrecken / 't welck doemaels alreeds de Lotharinghsche Grensen was genaerderd. Ondertusschen bevestighde de Hertogh van Nevers Stenay; en dwongh 't Burgundisch Guarnisoen binnen Vireton, sigh op genade aen hem te moeten overgeven. De geene / die te Verdun, Ivoy, Danville, en Mommedy 't Commando voerden / versterckten sigh / en rusteden haer tot tegenweer / in geval van Beleegeringh. Haest daer na quam de Keyser te Sarbruck, een Stad ontrent seven mijlen van Metz geleegen. Sijnen Generael-Lieutenant de Hertogh van Alba, en de Marquis de Marignan, sond hy met 14000. Soldaten te voet / 4000. te paerd / en 6. Veld-Stucken voor uyt / om de Stad te berennen / en na een bequame gelegenheyd te sien / daer men 't Leger best sou konnen neerslaen. De Hertogh van Guise, doemaels Generael-Lieutenant van Koningh Henrick in de Stad / liet eenige Soldaten uytvallen; welcke met de Keyserschen in een ernstig Gevegt geraeckten; waer by Duc d'Alba over d'anderhalfhonderd Mannen verloor; die van binnen alleen bijf op de Veghtplaets; behalven een Picardisch Edelman / genoemd Marigni, en twee Capitainen, welcke korts daer na aen haer' ontfangene wonden stierven.

om de Stad Metz te herwinnen.

Belegerd deselve in een ongeleegene tijd.

Breed bericht,

Koningh Henrick was ontrent deese tijd te Rheims in Champagne; en wierd door Duc d'Aumale verwittighd van de practijcken des Marckgraefs van Brandenburgh met den Keyser; en daer benevens versoght / hem noch 200. Hommes de Armes, of Curassiers, toe te senden. Op deese sijne begeerte wierd hem toegeschickt de Heer de Bourdillon: doch d'Aumale sond hem weer te rugg' / meenende dat de Marckgraef (die 't over de Maes had geset) nu al in des Keysers Leger sou aengekoomen sijn / en hy dienvolgens voor hem verseeckerd was.

ANNO CHRISTI.

van 't aenmercklijckste

Maer als nu ten eynde van October de genoemde Hertogh vernam / dat de Marckgraef uyt sijn Leger was opgebroocken / schickte hy sijne Ruytery op een kleyne hooghte / geheeten la Croix de Monflier, in Slagh-ordeningh / om te sien / wat voor een wegh de gedaghte Marckgraef sou neemen. Deese nu kreegh kondschap / dat eenigh Landvolck tegens Fransche Soldaten schermutseerden; en alreeds sommige der selve hadden dood geslagen. Wou derhalven de gelegenheyd selfs gaen besightigen; en quam soo na by / dat sijnen Tolck aen sijne sijde wierd doorschooten. In groote toornigheyd keerde hy weer te rugg'; ordonneerde sijne Ruytery ten Slagh / en viel aen op de Regimenten des Hertoghs; die gemeend had aghterwaerts te wijcken / en af te trecken. D'eerste Aenval geschiedde op een groote Bende Soldaten en Jongens; de tweede op een andere van lighte Paerden en Schutters te paerd; welcke bijna geen tegenstand deeden; waer door dan de geheele Maght in de Geleederen der Curassiers viel; met sulck een geweld / datse haest door de swaere Ruytery met Carabijnen, of korte Roers / wierden gedwongen t'aerselen / en in onorder geraeckten; wijl 't meeste deel onder haer niet voorsien was met Speeren / om deese Force te weerhouden. Als nu de Hertogh d'Aumale 't grootste gedeelte sijner Ruytery de vlught sagh nemen; dan noch de Marckgraef tegens sijne beste Curassiers seer ernstigh sagh veghten / soo versamelde hy een geringh hoopje der sijne / en mengde sig daer mee onder 't gedrangh: doch haest waren de strijdbaerste onder haer voor sijn' oogen om 't leven gebraght; d'overige genoodsaeckt te vlieden. Hy selfs bevond sigh aen twee plaetsen gewond / en sijn Paerd onder hem dood geschooten. Dus bleef hy ten laetsten / nevens meer andere / sijns vyands gevangenen. 't Meeste deel der sijne bleven hier dood. De Vicomte van Rohan wierd van de geene / welcke hem bekoomen hadden / dood geslagen. Veel' Obersten / Capitainen, en Edele waren gesneuveld / over de 200. in getal. Dat der gevangene was vry groot.

't welck sigh ontrent deese Belegering heeft toegedragen.

Neerlaegh van Duc d'Aumale.

D'overwinnende Marckgraef sond sijnen gevangenen Hertog van Aumale na Duytschland, en kreegh naderhand van hem 50000. Kroonen tot Rantsoen / die de Koningh voor hem betaelde / op aenhouden der Hertogin van Valentinois, des gevangenen Schoonmoeder. Toe begaf hy sigh by den Keyser / die voor Metz lagh / en deese Stad had belegerd. Ondertusschen viel de Graef van Reux,

Keyser Carels Krijghsvolck valt uyt Nederland in Picardyen

ANNO CHRISTI.

Reux, des Keysers Generael-Lieutenant in Nederland, met een stercke Krijghsmaght in Picardyen; verwoestte en verbrandde Noyon, Nesle, Chauni, Roye, 't seer schoone Koninghlijck Slot en Lusthuys Foulembray, met meer als 800. Dorpen. Vervolgens belegerde hy Hesdin. De Stad wierd terstond gewonnen/ en 't gantsch sterke Slot rondom belegerd. Een groote Thoorn/ welcke na de Diergaerde streckte/ en deselve sijde defendeerde, wierd t'eenemael om verr' geschooten; daer-en-boven door ondergravingh en opspringingh een groot deel van de Muer ter neer geveld; door welcke valde Graght met Steenen en Aerde gevuld wierd; en alsoo een goede Brugg' gemaeckt tot de Bestormingh. Over dit onvoorsiene onheyl verschrickten de Belegerde soodanigh/ datse sigh sonder uytstel overgaven; onder voorwaerde/ datse met Lijf en Goed verseeckerd souden aftrecken. Doe nu Koningh Henrick dit tweede verlies had geleeden/ schreef hy aen den Hertogh van Guise, en begeerde berigt/ in hoedanigh een staet hy en de Besettingh van Metz sigh bevond. Guise deed sijne Majesteyt een roemlijck en kloeckmoedigh antwoord toekoomen; met welcke 't Gevolgh seer wel over een quam. Maeckte hem daer-en-boven bekend/ hoedanigh de gelegenheyd des Keyserlijcken Legers was.

met seer grouwlijke Verwoestingen;

en veroverd ook Hesdin.

Omstandigh beright van de Belegeringh der Stad Metz.

Erbarmlijck was d'ellende/ welcke 't Keyserlijck Krijghsvolck voor de Stad Metz moest uytstaen/ wegens de seer strenge Wintertijd. D'Italianen wierden door koude en honger uyt des Keysers Leger gejaeghd; verliepen van tijd tot tijd/ en begaven sigh tot den Hertogh van Nevers, om in des Koninghs dienst aengenoomen te werden. Ondertusschen wendde Duc d'Alba alle mogelijcke vlijt aen tot 't vervaerdigen van Schansen; en sijn Geschut/ tot de beschietingh/ reght t'ordonneeren; doch de Belegerde deeden d'eene Uytval op d'andere/ nu te paerd/ dan te voet/ tot de hooghste ongelegenheyd/ en met groot verlies der Keyserschen. Omtrent den 20. van November begon 't Canon te speelen aen drie verscheydene plaetsen. Den 26. wierden de Mueren beschooten met 40. Stucken Geschut/ dagh en naght/ sonder ophouden. De Belegerde droegen Aerde en allerley Materialen aen/ om de Breucken in de Muer weer te verbeeteren/ en sigh daer aghter door Wallen noch stercker te bewaren.

Hesdin van de Franssoisen weer veroverd,

Als nu 't Fransche Krijghsheyr/ geboerd door d'Admirael de Chastillon, Picardyen begon te naerderen (waer in de Hertogh van Vendosme des Koninghs Lieutenant was) weeck 't Keyserlijck Krijghsvolck onder de Graef van Reux, (in en om Hesdin leggende) te rugg'. Liet echter een sterck Guarnisoen in 't Kasteel; 't welck stracks daer na (den 17. van December) door de Koninghsche Berend/ Belegerd/ en seer sterck met Canon begroet wierd. Vier-duysend en tsestigh schooten waren'er alreeds op gedaen; echter noch geen Bres tot Bestormingh gemaeckt. Dit geweldigh Canonneeren evenwel braght de Belegerde in sulck een schrick/ datse de volgende dagh tot accoord traden/ en sigh overgaven/ onder voorwaerde van een vryen aftoght met Lijf en Goederen. Aen d'andere sijde vervolghde de Hertogh van Nevers sijn voorneemen; beleedighde des Keysers Krijghsvolck aen alle kanten/ en beroofde 't selve haer Convoy met allerley Proviande en Ammunitie, sonder verlies van een eenige François.

en de Keyserische daer uytgedreven.

Keyser Carel, siende dat sijn Heyr voor Metz vrugtloos seer versmolt,

1553.

Wijl nu Keyser Carel met al sijne Beschietingh/ Ondergravingh/ en allerley bedencklijcke Krijghs-listen niets had vermoght uyt te righten; waer tegens de Belegerde door geduerige Uytvallen sijn door onlijdlijcke koude en hongersnood gantsch afgemat en seer verloopen Krijghsheyr daeghlijcks noch meer schade toevoeghden/ soo liet hy op den 8. van December de voornaemste en beste Stucken Canon aghterwaerts voeren/ en besloot/ een geleegene Aftoght te doen. Ten dien eynde wierd de Graef van Aigremont gebruyckt/ om de Weegen te bereyden/ en te verseeckeren. De Hertogh van Nevers vreesde voor een overval. Stelde derhalven te Tul alles aen tot noodwendige Tegenweer. Veroorsaeckte oock/ door geduerige Invallen en Stroperyen/ dat de Keyser sijnen aftoght dies te meer verhaestede. Daer-en-boven kreegh hy tijdingh/ dat de Françoisen Hesdin hadden herwonnen. Wierd gewaer/ dat sijn Krijgsvolck hoe langhs hoe meer schade leed/ soo door de Metzers, als door verlopingh der Soldaten. Dus trock hy dan op den 1. Januarius voor sijn persoon van daer; latende aen Duc d'Alba 't hooghste Bevel over 't Heyr/ en 't beleyd/ hoe hy by d'opbreeckingh alles sou ordonneeren. De gemelde Hertog van Alba en de Graef van Barbancon maeckten met 't meeste gedeelte der Armee, in alle stilheyd/ sonder Trommel of Trompet te laten hooren/ sigh wegh/ alleen door twee Oyeringen 't Teecken ten optoght gevende; agterlatende 't meeste deel der Tenten; veele Wapenrustingen; eenige Tonnen Buskruyd/ allerley Bagagie, en een deel der Artillery: dan noch een goed getal siecke Soldaten; welcke de Hertogh van Guise en andere Fransche Oversten met groot meedelyden en seer vriendlijck tracteerden: bestellende/ datmen haer in haren uytersten nood met Spijs/ Dranck/ en andere Behoeften te hulp quam.

breeckt heymlijck van deese Stad op;

welcke hem schade en schande genoegh had veroorsaeckt.

Aftoght van Markgraef Albrecht.

Wat nu d'aftoght van Marckgraef Albrecht belanghd/ of wel op sijn Leger eenige uytvallen wierden gedaen/ soo hield hy echter de sijne soo dight by malkander/ en bejegende d'Uytvallers sulcker wijs/ dat hy/ tegens wil der Metzers, met sijn overig Volck noch wegh geraeckte.

Dankdagh door geheel Frankrijck, over 't verlaten van Metz.

Als nu de Belegeringh van Metz sulck een ongeluckige uytgangh had genoomen voor de Keyser/ soo geluckigh voor Franckrijck, wierd door dit geheele Koninghrijck in al de kercken God pleghtlijck gedanckt. Insonderheyd deed de Hertogh van Guise te Metz

een

ANNO CHRISTI.

een generale Proceſſie aenſtellen; by welcke ſigh bevonden al de Vorſten en Heeren / die in de gevaerlijcke Belegeringh Lijf en Goed by hem opgeſet hadden uyt een onvertſaegd gemoed; namentlijck / de Prins van Anguien, de Graef van Mompenſier, la Roche Sur-Yon; de Hertogh van Nemours, Horatius Farneſius; die korts daer na des Konings onechte Dochter Diana ten Gemalin bequam; Petrus Strozzi; de Victame de Chartres; de Heeren van Montmorency, van d'Anville, Gonnor; la Broſſe, Lieutenant van de Compagnie des Hertoghs van Lotharingen; la Rochefaucaut. De Vice-Graven van Touraine, van Martigues, Delangues, Entragues, de Biron, Sainct Remi, en meer andere in grooten getale. Daer op begaf de Hertogh van Guiſe ſigh weer na 't Hof / latende 't Commando in de Stad aen den Heer de Gonnor, die voor de Belegeringh hier oock Gouverneur was geweeſt.

Voorname Heeren, wonnen deſe Stad geweeſt.

Ontrent d'uytgangh der Lente ſond Keyſer Carel de Heer de Binecourt met een maghtigh Krijgsheyr uyt / om de Stad Terouenne, of Terouan, een ſeer vaſte Plaets in Vlaenderen, te belegeren. Na deſelve wierden in aller yl afgevaerdighd de Heer d'Eſſe, en Franciſcus de Montmorency, oudſte Soon des Conneſtabels, met hare Compagnien, tot verſterckingh des Guarniſoens, en dies te beter verſeeckeringh deeſer Stad. Sy quamen'er oock binnen / nevens veel' Edellieden en dappere Soldaten. Haeſt was Terouan vaſt belegerd; en wierd geweldigh beſchooten / om een Bres tot de Beſtormingh te bekoomen. In eene der ſelve dreven de Belegerde de Beſpringers tot driemalen toe dappermoedigh af. Aen d'een' en d'ander ſijde verloor meenigh dapper Held ſijn leven. Beyde de deelen leeden groote ſchade. Op de ſijde der Françoiſen, als belegerde / bleven op de Veghtplaets de Heeren d'Eſſe, de Vienne, de Beaudiſne, de la Rochepoſe, de Blandi, de Capitain Ferrieres, nevens veel Edele / en ſtrijdbare Beſoldelingen. Hier na wendden de Keyſerſche alle mogelijcke vlijt aen met Ondergravingen en Opſpringingen. Braghten 't oock onvoorſiens en geſwind daer toe / datſe aen ſeeckere plaets de Muer deeden opvliegen; in de Graght vallen / en alſoo deſelve vulden. Doe de Commandant Montmorency dit ſagh / en te gelijck / dat'er geen middel was / om deeſe Stad langer te houden / verſoght hy / met bewilligingh aller Capitainen, tot een Verdragh met de Belegeraers te treeden: om ſigh / op eenige voorgeſtelde eerlijcke Condition over te geven. Terwijl men in onderhandelingh ſtond / vielen de Duytſchers en Burgundiers van verſcheydene kanten binnen / vermoordende alles wat haer bejegende. Dit was voor Keyſer Carel een aengename tijdingh: die oock terſtond Terouan tot op de Fundamenten toe deed ſleghten en verwoeſten.

Keyſer *Carel* doet de ſtercke Stad *Terouan* in *Vlaenderen* belegeren.

Krijghd deſelve in ſijn geweld;

en doetſe tot de *Fundamenten* toe verwoeſten.

Vermits nu hier op een gerught liep / dat de Keyſerſche Heſdin wilden belegeren / onderſtond ſigh de Hertogh van Bouillon, Franſch Mareſchal, 't Slot te verſeeckeren / en te beſchermen. Liet ſigh oock / nevens Hertogh Horatius Farneſius, de Graef de Villard, en veele / ſoo Heeren als Edele / daer in beſluyten. Stracks daer op wierdenſe door des Keyſers Overſte Lieutenant Emanuel Philibert van Savoyen, Prins van Piemont, daer in ſeer ſtrengh belegerd.

Heſdin door de Keyſerſche belegerd:

Deeſe ſeer vaſte Plaets wierd veel hebiger / als oyt te vooren in eenige Belegering / beſchooten / om Bres te maecken; oock allerweegen ondermijnd / en ter opſpringingh verveerdighd. Ter dier oorſaeck verſoghten de Belegerde een eerlijck Accoord, voorſchrijvende d'Artijkelen, op welckeſe wilden uyttrecken. Als nu alle ſaecken waren afgehandeld / en niets overigh was / als dat de Verdraghs-poincten weerſijds ſouden onderteeckend werden / wierd 't Vyerwerck / verordonneert op d'om-verr' geſchootene Muer / om de Beſtormers daer door af te drijven / en te beſchadigen / door een Paep bygeval / of veellight moedwillens / aengeſtoocken. Aen d'andere ſijde waren de Burgundiers boven maten begeerigh na den Buyt. Staecken derhalven haer toebereyd loopend vyer aen / en deeden de Muer ter beſtormingh ſpringen. Een deel der Franſche Beſoldelingen wierden door 't gedaghte Vyerwerck verbrand. D'overige vielen met de Muer overhoop / en hadden hier haer Kerckhof. De noch levendige bevonden ſigh in de handen en maght der Keyſerſche; welcke van alle kanten met hoopen binnen drongen. De Hertogh van Bouillon hield de Prins van Piemont ſijne Beloften voor; doch kreegh van hem tot antwoord: 't Behoefde nu niet / dat hy voor ſijn deel Gijſelaers / of Pandsmannen gaf / wijl hy nu meeſter van de Veſtingh was. Dus wierd de gedaghte Hertogh / nevens veel' andere / gevangen genoomen; van welcke de Prins een groot Rantſoen bequam. Deeſe Veroveringh geſchiedde op den 18. van Julius. De Hertogh Horatius Farneſius, Vice-Graef de Martigues, Mareſchal de Caſtres, veele voortreflijck-beroemde Capitainen en Edele / waren daer binnen geſneuveld. Dit Neſt / 't welck binnen ſulck een korte tyd tot driemalen toe ſoo veel brave Helden en goede Soldaten had gekoſt / heeſtmen / op des Keyſers bevel / tot de grond toe geſleght.

onder 't geſlootene Verdragh der overgevingh

onverwaght van de Keyſerſche ingenoomen;

de meeſte *Françoiſen* om 't leven geraeckt. d'andere gevangen genomen.

Heſdin tot de grond toe geſleght.

Hier na wierd 't Franſche Krijghsheyr by Amiens en Piquigny verſameld. Den 15. van Auguſtus geſchiedde tuſſchen beyde de Parthyen een Slagh; in welcken de Prins van Conde de lighte Paerden commandeerde; waer mee hy de Keyſerlijcke Benden ſcheurde; ſloegh / en een goede mijl weghs najoegh; oock onderweegen noch veele aen de dood overgaf. Tuſſchen de 7. en 800. Keyſerſche ſneuvelden hier. Ontrent 500. bleven gevangene; waer onder oock de Hertog van Aerſchot; en 7. Vanen wierden veroverd. Doe ſigh hier na des Keyſers Krijghsmaght na Arras had begeven / bevond die van de Koningh ſigh ontrent 't eynd der Maend Auguſtus ontrent Corbeil, ſterck 7000. te

Slagh tuſſchen de *Franſche* en Keyſerſche; welke de Neerlaegh lijden.

Begeven ſigh na *Arras*.

ANNO CHRISTI.

paerd / en 20000. te voet; by sigh hebbende meer als 100. groote en kleyne Stucken Veld-Geschut.

Keyser Carel derft geen Veldslagh

De Keyser besloot / de saeck aen te sien / en te waghten / tot dat sijns vyands Heyr of van selfs verliep / of door de belegeringh van eenige vaste Piaetsen merckelyck verswackt sou sijn geworden. In tegendeel soght de Koningh na alle vermogen gelegenheyd / om met sijne Tegenparthy tot een Veldslagh te geraecken. Op dat hy nu Carel hier toe moght beweegen / naerderde hy Camerick; en quam verbolgens tot by Valenciennes (Valencijn). Hier vielen eenige Gevechten voor / waer in de Fransche Ruytery d'overhand behield. Vermits nu Koningh Henrick bemerckte / dat de Keyserscheː de kans niet wagen derfden / noch sigh uyt haer Voordeel tot een Bataille begeven wilden / soo trock hy weer te rugg'; en sond de Mareschal de S. Andre na 't Graefschap S. Paul, om daer te roven en te plonderen. In 't laetste van October wierd 't meeste deel des Krijghsvolcks afgedanckt; 't overige / geduerende de Winter / hier en gintsch in Besettingh geleght.

tegens Koningh Henrick wagen; maer houd sigh in sijn Voordeel.

Koningh Henrick brenghd drie Krijghsheyren te Veld.

In de Lente des volgenden jaers braght de Koningh van Franckrijck drie verscheydene Kryghsheyren in 't Veld. 't Eerste / onder den Prins de la Roche Sur-Yon in Vermandois, bestond uyt 10000. Soldaten te voet / 300. Curassiers, en 5. of 600. Archiers te paerd. In 't tweede / na Creci toe / onder den Connestabel, waren 25. Vaendelen Françoisen, even soo veel Vaendelen Switsers, twee Regimenten Landsknegten / en 2000. Archiers; waer onder sigh eenige lighte Ruytery bevond. 't Derde / onder d'aenvoeringh des Hertoghs van Nevers, telde 20. Vaendelen Engelsche en Schotten; 2. Regimenten Landsknegten; 300. Curassiers; 800. Archiers, en ligte Ruytery / nevens 200. Duytsche Ruyters. 't Eerste Kryghsheyr viel in Artois; daer 't seer grouwlijck te werk gingh met Roven / Plonderen en Branden. De Hertogh van Nevers stroopte met sijne Kryghsmaght hier en gintsch in Ardennes. Kreegh 't Kasteel Orcimont door Verdragh in sijn geweld. Verbrandde en verwoestte een groot getal Dorpen. Dwongh 't Guarnisoen in 't Kasteel Beaurin, sigh / sonder eenige voorwaerden / aen hem te moeten overgeven. Viel daer op in 't Land van Luyck, als hy eerst veel kleyne Kasteelen en Vestingen op de Maes had vermeesterd; waer door hy de Schipvaert op de genoemde Rivier weer opende en verseeckerde. 't Heyr des Connestabels vermeesterde Marienburgh, en bevestighde Rocroy. In den aftoght uyt Ardennes wierd van die te Dinant een Verklaringh ge-eyscht / offe bestendigh wilden blijven by de tot noch toe onderhoudene Neutraliteit, dan offe een van beyde de strijdende Parthyen wilden bystand doen. Deese gaven d'afgesondene Herauld en Trompetter des Hertoghs van Nevers een schimplyck antwoord; deeden oock / tegens Krijgsgebruyck / eenige schooten na haer. De gemelde Hertogh nam in den aenvangh der Maend Julius 't Kasteel Agimont door geweld en stormenderhand in. Even 't selve weervoer Bovines; daer byna al d'Inwooners of door t Swaerd / of op andere wijsen / om t leven wierden gebraght. Dinant deed in 't begin wel taemlijcke tegenweer / doch moest sigh eyndlijck overgeven. De Burgery wierd 't leven geschoncken: de Stad oock niet verbrand / maer gantsch uytgeplonderd. Weynige dagen daer na gingh oock 't Slot op seeckere Conditien over.

Verrightingen van dat onder de la Roche Sur-Yon.

Van dat onder Duc de Nevers.

Van dat onder de Connestabel.

De Fransche veroveren Marienburgh, Agimont, Bovines, Dinant, &c.

Veroveringh en grouwlijke verwoestingh der Françoisen in Heenegouw.

Terwijl sulcke Brandingen / Plonderingen / Verwoestingen van Steeden en Dorpen sigh in Luyckerland toedroegen / sloegh de Prins de la Roche Sur-Yon in Artois twee Benden Keyserſche Ruyteren. De Vanen wierden bekoomen / en den Koningh toegesonden. Die oock tijdingh bequam / dat de Prins van Piemont, des Keysers Generalen Oversten / sijn kryghsvolck by een vergaderde; gantschlijck voornemens sijnde / de Françoisen, indiense sigh onderstonden verder voort te rucken / Slagh te leveren. Dit deed de Koningh besluyten / over de Rivier de Sambre te gaen: 't welck hy oock daedlijk in 't werck stelde. Den 20. van Julius viel hy met sijn krijghsvolck / gevoeghd by dat onder de Hertogh van Nevers, in Heenegouw: deed daer ellendige verwoestingen door afbrandingen / plonderingen / vernielingen van Steeden en Dorpen. Eenige Soldaten stroopten tot in de Voorstad van Nivelle in Braband: staecken deselve in brand / en bequamen hier een grooten Buyt. Hier na trock 't Fransche Krijghsheyr reght aen op Bains, eene der voornaemste Heenegouwsche Steeden. Eyndlijck liet hy niet anders aghter hem / als Vyer / Roock / Asch / jammer en ellende. 't Seer schoon / heerlijck / praghtigh Slot Marienburgh, behoorende des Keysers Suster / Koningin van Hongaryen, wierd niet in 't minste verschoond; desgelijcks niet 't voortreflijck Huys Tragny. Bains wierd op den 22. van Julius seer hard aengevallen. Gaf sigh op genade over aen den Koningh; doch hy liet deese Stad tot de grond toe afbranden en verwoesten.

Schricklijke vernielingen.

1555. Engelland bemoeyd sigh, om tusschen beyde de Parthyen Vreede te maecken; terwijl daer alles vol vyer was, tot verbrandingh der Onroomsche.

Nauwlijcks was de Lente Anno 1555. aengekoomen / of den Oorlogh begon tusschen beyde de Parthyen weer aen te gaen. 't Gerugt van 't Stroopen des Keyserschen Krijghsheyrs gaf de Françoisen oorsaeck / tot 't maecken van een Aenslagh op Chastel Cambresis; welcke Plaets sy door Beklimmingh en List vermeesterden. De Koningh en Koningin van Engelland bemoeyden sigh op 't hooghste by Keyser Carel en Koningh Henrick, om haer tot Vreede te beweegen; waer toe de Kardinael Polus sigh gantsch blijtigh liet gebruycken. Ondertusschen was 't in Engelland ter dier tijd vol Vyer / door 't verbranden van Religions-verwanten, welcke allerweegen op 't grouwlijckste vervolghd / op 't onmenschlijckste gehandeld wierden.

De Vrede-

Deese Vreedehandel begon met een groot ge-

NNO HRISTI.

andel ...erd be-...onnen; ...och ver-...ween als ...oock, en ...'Oorlogh ...aet hevi...eraen als ...yt te voo-...en.

gerught en toerustingh; doch verdween haest gelijck Roock. Ja oock / hier op wierd den Oorlogh noch feller ontstoocken en heviger voortgeset / als opt te vooren. De Hertog van Nevers en d'Admirael de Chastillon voorsagen de Plaetsen op de Grenssen van alles wat dienstigh was; als / noodwendige Guarnisoenen, genoeghsame Proviande, overvloed van Kryghs-behoeften / en goede Ordonnantien. Eenige uyt de Besettingen in Picardyen, 1500. Paerden van de Fransche Arrierban, welckemen pleegh te noemen d'Edele Compagnie des Nobles, en 400. Voetknegten voeghden sigh by een. Deeden onder haren Oversten Jaille een geweldige Stroopery in 't Land / en keerden weer te rugg' met een seer grooten Buyt. Haulsimont, Gouverneur van Bapaulme, hier van bericht geworden / sneed haer alle Passen en Wegen af. Ontmoette haer tusschen een Bosch / Dorp / en Rivier; sonder Aenvoerer / sonder ordre / sonder eenige bekommeringh voor vyanden; sonder hert. Met seer weynige sijns volcks settede hy 't dappermoedigh onder haer; en deed haer als in een oogenblick al haren gemaeckten Buyt verlaten; daer-en-boven 't meerendeel der hare 't leven verliesen. La Jaille wierd gewond. Meer dan 500. bleven gevangene. Eenige ontquamen 't met de vlught. D'overige betaelden 't met de Huyd / en bedeckten de Veghtplaets met hare lighamen.

...en groot ...eel Fran-...che Buyt-...naeckers ...apper ...eslagen.

Tegenwoordigh moeten wy oock yets spreecken van den Oorlogh in Piemont, en anderweegen over 't Pyrenæisch Geberght. De Mareschal de Brisac, die in de voorgaende Winter sigh meester had gemaeckt van Yvree en Bielle, bevestighde in de volgende Lente S. Jacob in 't vlacke veld. Nam Cre pacuore in; en braght / door middel des Heeren de Salvaison, en een listige aenslagh / Casal de Montferrat, Stad en Kasteel / onder sijn geweld. Sleghtte en verwoestte Pomaii, Sainct Salvator, en andere geringe Plaetsen / welcke niet te houden waren / noch oock in der haest te Fortificeeren. Als nu Duc d'Alba den Gouverneur van Lombardyen, Gonzaga, in sijn Ampt was gevolgd / begaf hy sigh / in 't laetst der Maend Julius, met 20000. Soldaten te voet / 4000. te paerd / en 40. Stucken grof Geschut / te veld. Belegerde S. Jacob; in welcke Plaets de Capitain Biragne en Vimercat 't Commando voerden. Doch deese beaughstighden dien Hertogh soodanigh / dat hy te rugg' moest wijcken na de Brugg' Sture. Hier beschanste hy sigh; sigh selven hoop maeckende / dat hy de Plaetsen / welcke hy niet dersde belegeren / door honger en andere ongelegenheden wel sou dwingen / sigh aen hem te moeten overgeven. Koningh Henrick sond den Mareschal de Brisac 14000. Soldaten te voet en 4000. Ruyters te hulp: die / als hy sigh nu de sterckste bevond / en maghtigh genoegh te Veld was / Vulpian belegerde; en door sijnen Hoofdman Rochepose t'eenemael sloegh de Besoldelingen / welcke Duc d'Alba de Belegerde te hulp sond. Doe nam

...taet des ...oorloghs ...n Piemont.

...erove-...ingh van ...e Fran-...oisen in ...it Ge-...west.

...elfs in ...'t gesight ...van Duc ...d'Alba,

Gouver-...neur in ...Lombar-...dyen.

hy 't beneedendeel der Stad stormenderhand in; daer na 't overige / nevens 't Kasteel / op accoord. De Mueren van Vulpian wierden ter neer geworpen. Haest daer na gaf Stad en Slot Montcalvo sigh aen de Françoisen over. Dit alles droegh sigh toe in September en October. Eenige dagen daer na namen de Kryghslieden van Duc d'Alba wraeck over 't verlies / te Vulpian en Montcalvo geleeden; door middel van een by Incisa geordonneerde Embuscade; daer een deel Françoisen om 't leven gebraght / een ander deel gevangen bekoomen wierden.

ANNO CHRISTI.

Eer wy weer over 't Geberght herwaerts keeren / vereyscht d'ordre / dat wy eenigh gewagh maecken van 't geen in dit jaer / na den ge-eyndighden Oorlogh / voor en ontrent Siena, sigh heeft toegedragen. Wy sullen deese saeck van 't begin ophalen.

Keyser Carel

Geduerende de Metzische Krygh had Keyser Carel sigh meester gemaeckt van de Stad Siena in Toscanen; waer in hy / nevens een Spaensche Besettingh / ten Gouverneur stelde Don Diego de Mendoza: doch vermits deese Stadhouder sigh gantsch onbehoorlijck-strengh droegh / soo begonden die van Siena tegens hem een t'samenswееringh te maecken. Onder schijn van 't gemeene volck te begunstigen / benam Mendoza den Adel al hare Wapenen. Daer na beswaerde hy beyde den Adel en 't Volck: welke sigh daer op met malkander vereenigden / en sommige na den Koningh van Franckrijck sonden; hem onderdanigh biddende / haer in sijne bescherming te willen neemen: waer in hy seer geerne bewillighde.

maeckt sigh meester van Siena in Toscanen.

Sijnen daer gestelden Gouverneur Mendoza verdruckt het Volk seer;

De geene / welcke uyt Siena geweecken waren / begonden / in des Koninghs naem / Kryghsvolck aen te neemen in Italien, onder den Graef de Petillano, Hieronymo de Pisa, en Marie de Saintefior. De Hertogh van Florencen sond Mendoza 800. Soldaten te hulp. Doch de Senensers waren seer toornigh en verontrust / wegens de nieuwlijcks haer opgeleydde Beswaernissen. Openden derhalven den gedaghten Graef de Petillano met vier-duysend Soldaten de Poorten: welke de Spaenjaerden, alhoewel niet sonder groote bloedstortingh ter eener en andere syde / uytdreven. Een gedeelte der Castilianen hadden sigh in aller haest in 't Convent der Jacobiten, oock in de Citadel begeven / maer sonder Geschut: doch wierden haest overweldighd / en in stucken gehouwen. Haer' Oversten / en de noch overgeblevene voeghden sigh by een: begaven sigh tot de Florentijnsche Hoofdlieden; en trocken / op eenige geaccordeerde voorwaerden / uyt Siena, en maeckten sigh meester van een naby-geleegene Plaets / genoemd Orbitello; welke sy bevestighden / soo veel haer in der haest mogelijck was.

't welck derhalven een Verbindnis tegens hem maeckt,

en de Koningh van Frankrijk te hulp roept.

Siena verovert.

Als Keyser Carel, van de Belegering der Stad Metz opgebroocken / weer in Duytschland was gekoomen / sond hy Bevel aen Don Garzia de Toledo, Vice-Roy van Napels, dat hy 't Gebied der Sieners sou doorstroopen / en alles verwoesten: 't welck hy

Keyser Carel doet 't Gebied van Siena verwoesten.

ANNO CHRISTI.

dan oock vlijtighlijck verrightte met twaelfduysend Soldaten te voet / en vijfthienhonderd te paerd. Aen d'andere sijde sond de Heer de Thermes, door Koningh Henrick derwaerts geordonneert, in al de Plaetsen / onder de Heerschappy van Siena behoorende / noodwendige Besettingen. Doemaels had hy in dit Gewest al meer dan 12000. Soldaten te voet / in dienst en besoldingh des Koninghs / behalven d'Inwooners des Lands; doch weynigh Ruytery.

De *Fransche* vermeesteren eenige Plaetsen in *Toscanen*.

Vermits nu 't Keyserlijck Krijghsvolck / door de gedaghte Vice-Roy en Ascagne de la Corne aengevoerd / na allen aensien de Stad Siena met een Belegeringh dreyghde / soo wierd deselve op 't spoedighste en na beste vermogen bevestighd. De Vice-Roy viel Monselice, Montelle en Montalein aen / waer in de Heer de Thermes noodwendige ordres had gesteld; oock een tijd langh sigh daer in ophield; tot dat de Koningh de Heer Petrus Strozzi met een treflijcke / wel-toegeruste Ruytery derwaerts sond / en hem maeckte ten Generalen Lieutenant in Toscanen. Soo haest Strozzi te Senis was aengekoomen / deed hy op nieuws in It. lien Krijghsvolck werven. Als Hertogh Cosmus hier van verwittighd wierd / hield hy by den Paus en Keyser soo sterck aen / datse met hem t'samen spanden / en haer Krijghsvolck by een voeghden / om de Françoisen uyt Italien te drijven.

De Keyser doet *Siena* belegeren.

Ten dien eynde belegerde Jacob de Medicis, Marquis van Marignan, Overste van deeser Bondgenooten Krijghsheyr / met den aenvangh des jaers 1554. de Stad Siena. Vermits hy by naght daer voor quam / soo feylden 't weynigh / dat hy deese Plaets niet soo terstond veroverde; wijl de begonnene Wal en Fortificatien noch niet volmaeckt waren. De Seneners deeden dappermoedige tegenweer; en dreven den Marquis af; die doemaels een groot getal volck verloor. Evenwel liet hy niet na / sigh voor de Stad te legeren; 't platte Land te plonderen / en te verwoesten. Door onophoudlijck schieten braght hy de Belegerde in de hooghste nood; en 't sou met haer qualijck hebben afgelopen / indien niet Strozzi ter reghter tijd daer binnen was gekomen: die met 6000. uytgeleesene Soldaten te voet en 500. goede Ruyters een plotslijcken Uytval deed. Ontnam oock den Hertogh van Florencen Montcarin en Montcarlo; welcke Plaetsen hy bevestighde.

De Zeehavenen des Hertoghs van *Toscanen* geplonderd.

Ondertusschen wou Leon Prior te Capua, Broeder van den Oversten Strozzi, de Fransche Armade niet inwaghten. Hield eenige met Koorn geladene Genueesche Schepen aen / en besettede deselve met Soldaten: waer mee hy stroopte op de Toscaensche sijde. Beroofde en plonderde oock al de Zeehavenen in dit Gewest / den Hertogh van Toscanen behoorende. Settede sijn Krijghsvolck by Scarlin aen Land; en wou selfs in persoon de gelegenheyd deeser Plaets bespieden. Doch wijl hy sigh te naby begaf / wierd hy van een Kogel sodanigh getroffen / dat hy korts daer na stierf. Strozzi was hertlijck bedroefd over dit ongeval sijns Broeders. Settede de Belegeringh / van den selven begonnen / voort / en verwaghte varssche hulp uyt Franckrijck: welke oock korts daer na by hem quam / onder den Heer de Montluc. Terstond daer op Monsterde Strozzi sijn Krijghsheyr / en bevond in 't selve 6000. Italianen, 2000. Gasconjers, 2000. Switsers, 2500. Duytschers, en ontrent 1000. te paerd. Met deesen hoop had hy gantschlijck voorgenoomen / de vyanden Slagh te leveren / indiense 't hert hadden / deselve te wagen; of sigh onderstonden / hem voor d'oogen te koomen. Doch als hy sagh / datse verr' van Senis aftrocken / liet hy de bewaringh deeser Stad aen den Heer de Montluc, en begaf sigh om Civitella, een stercke Plaets in 't Florentijnsche Gebied / aen te vallen / en te beschieten.

De Keyserseche verlaten *Siena*.

De *Fransche* onder *Strozzi* veroveren stormenderhand de rijcke en sterke Stad *Foyan*; welckese plonderen en gantsch verbranden.

De Marquis de Marignan quam de Belegerde soo gantsch snel en onvoorsiens te hulp / dat Strozzi met de sijne in 't hooghste gevaer / en byna in 's vyands handen geraeckt was. Aen d'een en d'andere sijde wierd veel bloed vergooten. Strozz. vond sig gedwongen / van sijn voorneemen af te staen / en met sijn Heyr te vertrecken: waer mee hy Foyan, een seer vaste en rijcke Stad / strenglijck belegerde / oock terstond op den eersten dagh stormenderhand veroverde. Carlottus Ursinus, die 't Bevel daer binnen had / wierd met sijn geheele Guarnisoen sonder eenige genade ter neer gehouwen; de Stad geplonderd / daer na in brand gestoocken; en dus t'eenemael verwoest.

Strozzi, sigh tegens sijne vyanden te swack bevindende, moet aertelen.

Onderwijl had de Marquis de Marignan eenige Stucken grof Geschut bekoomen; waer mee hy met de sijne Strozzi naerderde. Hier op volghde / dat deese twee Parthyen tot eenige malen toe in hevige Schermutselen geraeckten. Eyndlijck nam Strozzi sijnen wegh na Montpulcion. D'Italianen begonden van tijd tot tijd hem te verlaten; waer door hy nu op verre na soo sterck niet was / als de Marquis; en derhalven sigh gedwongen bevond / aghterwaerts te wijcken. Deesen Aftoght had hy / tot dies te meer verseeckerdheyd der sijne / by naght behooren te doen / in alle stilheyd. In tegendeel deed hy 't by klaren dagh. Oock sond hy gantsch onbedaghtsaem sijn Geschut voor uyt / om 't selve dies te beeter te mogen wegh krijgen. De Marquis, van deese opbreeckingh door sijne Spions verwittigd / volghde hem in goede ordre spoedigh na. Aghterhaelde hem oock in 't opene Veld / tusschen Martian, Lucignan en Foyan; dwingende hem tot een Slagh. Strozzi had veel minder volck als Marignan. Bighet, een Italiaen, die de Hoofd-vaen van 't geheele Fransche Heyr voerde / wou sigh selven aldereerst redden. Sijne vlught hebben terstond de Françoisen nagevolghd. Dus wierd de gantsche Ruytery gescheurd / en geslagen. De Gasconjers en Switsers verweerden sig wel manhaftigh; doch vermitsse haer te verr' voor uyt hadden begeven /

Handeld onvoorsightigh in 't opbreecken.

en werd daer op swaerlijck geslagen.

soo

ANNO CHRISTI.

soo viel haer 't selve lot te beurt; en 't meeste deel harer Obersten sneuvelde. Strozzi, die sigh in dit Gevęght boven maten Ridderlijck had gequeeten / salveerde sigh te Montalcin, en verliet Foyan; welcke Stad de Marquis terstond innam: desgelijcks Martian, Lucignán, en andere vaste Plaetsen. Hier over wierden de Senensers sulcker wijs verschrickt / datse gereed stonden / om haer over te geven; indien niet Montluc haer moed ingesproocken / en met een seeckere hoop van ontset vertroost had. Korts daer na vermaende de Hertogh van Florencen de Senensers, datse sigh aen hem souden onderwerpen: waer op sy ten eynde der Maend Januarius Anno 1554. hem een onvertsaeghde / dappermoedige antwoord lieten toekoomen.

Vergeefsche Vree dehandelingh.

Als nu de Heer de Lansac ten Ambassadeur na Romen wierd gesonden / heeftmen verscheydene Artijkelen in Schriften verbat / om de saeck van Siena door een Verdragh af te doen. De Paus selfs beval sijne by den Keyser en Koningh sig bevindende Legaten, den handel tot een accoord te brengen. Doch niets kon'er verright werden; vermits elcke Parthy 't Reght aen sijne sijde meende te sijn.

Wreede vervolgingh, om der *Religie* wil.

Ondertusschen namen d'oneenigheden over de Religions-verschillen in Franckrijck en anderweegen hoe langer hoe meerder toe. Met Vyer en Swaerd vervolghdemen op 't aldererbarmlijckste al de geene / die sigh vast hielden aen de waerheyd des H. Euangelii.

De *Fransche* brengen de *Turcken* in de *Christenheyd*;

Maer de Turcken gasmen gelegenheyd / om haren voet in de Christenheyd te setten. Der selver Galeyen quamen doemaels de Françoisen in 't Eyland Corsica te hulp: bevonden sig in de Belegering van Calvi en Bonifacio onder de Christenen. Hielpen deselve dit Eyland veroveren. Plonderden in hare terugh-keeringh Toscanen aen de sijde der Zee. Belegerden beyde de Plaetsen Plombin en la Isle de Elbe, behoorende den Hertogh van Florencen. Door Roven en Moorden veroorsaeckten se in de Koninghrijcken Napels, Sicilien, en Calabrien onbeschrijflijcke ellenden. Bequamen een onuytspreecklijcken Buyt / nevens veel arme gevangene Christenen: welckese daer na te Constantinopol en anderweegen verkoghten / gelijckmen 't onvernuftigh Vee doet. In hare na huystoght vondense niet d'alderminste verhinderingh / of tegenstand. Dus afgrijslijck en grimmigh was de verbitteringh tusschen dese twee maghtige Christen Potentaten (Keyser Carel, en de Koningh van Franckrijck), datse veel liever sagen / de Turcken sigh rijck maecken door de plonderingh van de Goederen der Christenen; deselve in Slaverny wegh voeren / ja vermoorden / als datse met malkander tot Vreede getreden / en hare Wapenen gesamentlijck tegens den Erf-vyand der Christenheyd en des Christlijken Naems gewend souden hebben.

welke daer in een onbeschrijflijcke schade doen.

Marignan belegerd *Senis* weer seer hard; en sijne

Wy keeren nu weer tot Senis. De Marquis de Marignan belegerde deese Stad met al sijne Maght; in goede hoop / dat die van binnen sigh haest souden overgeven / vermits Strozzi seer gewond / Montluc doodlijck sieck / en van geene deeser beyde levenshoop meer was: daer-en-boven Lansac en Fourquevaux gevangen; de Françoisen hier door van alle goede raed en hulp beroofd waren.

ANNO CHRISTI.

groote hoop.

Als nu Strozzi sigh weer een weynigh herhaeld / en tijdingh van Montlucs dood ontfangen had / waeghde hy / met ses Vaendelen te voet / en twee Compagnien te paerd / een versoeck te doen / of hy'er mee in Senis, en alsoo de Belegerde te hulp sou mogen koomen. Dit geluckte hem / door middel van Serillac, Neef van Montluc; die door een welbedaghte Krijghslist / en 't geschal van eenige Trompetten / een Alarm in 't Leger veroorsaeckte / soo dat 't selve sigh aen een andere Plaets in Slagh-ordre stelde; meenende / dat een varsch / wel-toegerust Krijgsheyr / ter hulp der Senensers, haer op den hals quam. Als nu de gemelde Strozzi dien van Montluc noch in 't leven / en veel gesonder bevond / als in voorige dagen / begaf hy sigh / alhoewel niet sonder groot gevaer / weer uyt de Stad / om een andere en beeter gelegenheyd / tot hulp van de Belegerde / uyt te vinden. Montluc deed de sijne dickmael in 't vyandlijck Leger vallen / en dagelijks Schermutselen aenvangen: doch wierd haest gewaer / dat Marignan had voorgenomen / de Belegerde door hongersnood tot d'overgevingh te noodsaecken. Droegh derhalven / beyde de Soldaten en Burgeren / des vyands ooghmerck voor; waer op van een Ordonnantie wierd gemaeckt / hoe veel aen yeder elke dagh van de Proviande sou uytgedeeld werden. Voorts namen die van Senis een Besluyt / datse goedwilligh souden volgen alles 't geen Montluc haer sou raden en beveelen. Eyndlijck echter / als deesen Heer de Montluc, sijne Soldaten / en d'Inwooners / eerlijcke Conditien wierden aengebooden / heeft de Stad Senis sigh aen den Marquis overgegeven op den 21. van April Anno 1555.; en is daer na den Hertogh van Florencen ingeruymd. Wy wenden ons nu weer na Picardyen, om kortlijck te verhalen / wat sigh daer heeft toegedragen.

Strozzi geraeckt'er binnen, door een sonderlinge Krijgslist.

Eyndlijck echter

geeft deese Stad sigh over op eerlijcke *Conditien*.

Vervolgh van den Oorlogh in *Picardyen*.

Als nu Marienburgh weer geproviandeert was / en de Keyserlijcke Overste in dit Oewest een Krijghsheyr van 20000. Soldaten te voet / 5. of 6000. te paerd / en eenige Spaenjaerden van d'oude Benden by een versameld had / bevestighdense seeckere Plaets / genoemd la Givets: van waer uyt sy de naburige Landschappen plonderden; en onderstonden sigh / Marienburgh door honger te bedwingen. De Koningh versamelde sijn Krijghsvolck te Maubert Fontaine. Sijnen Generael-Lieutenant was François de Cleves, Hertogh van Nevers. In dit Koninghlijck Heyr waren 800. Curassiers, en even soo veel lighte Paerden. 't Voetvolck bestond in 8000.: welcke doemaels Voorraed in Marienburgh braghten / tegens des vyands wil.

Dood der Gemalin van Hertogh *Jo-*

Den 21. van Februarius Anno 1554. overleed Sibylle, Gemalin van Hertogh Johan-Frederick van Saxen, Dochter van Hertogh

ANNO CHRISTI.

togh Johan van Cleef.

han-Frederick van Saxen, en van hem selfs. Bucholtz.

Korts daer na is de gemelde Hertogh Johan-Frederick haer in 't Graf gevolghd. De tusschen-tijd was van maer alleen thien dagen. Al vry langh was hy met ligchaems-swackheyd beladen geweest. Waerlijck maghmen hem noemen een reghte Spiegel van ware Godsaligheyd en Bestandigheyd. Even op den selven dagh / als de gemelde sijne Gemalin stierf / wierd Hertogh Augustus een Soon gebooren / genoemd Alexander.

1555. Houwlijck van Hertogh *Johan-Albrecht* van *Mekelenburgh. Bucholtz.*

Den aenvangh des jaers 1555. willen wy neemen van Hertogh Johan-Albrecht van Mekelenburghs Bruyloft / gehouden te Wismar, met Vrouwlijn Anna Sophia, Dochter des Hertoghs Alberti van Pruyssen. Uyt dit Houwlijck sijn voortgekoomen de Hertogen Johannes en Sigismundus Augustus: van welcke in 't vervolgh deeses Wercks veel sal moeten gesprooken werden.

Rijksdagh t'*Aughsburgh. Sleid. l. 25.*

In 't naest-verloopene jaer had Keyser Carel weer een Rijcksdagh beschreven / om binnen Aughsburgh gehouden te werden. Vermits hy nu / wegens ligchaems-swackheyd / in eygener persoon daer niet kon verschynen / gaf hy sijnen Broeder Ferdinand volle maght / om 't een en 't ander van sijnent wegen te verhandelen. Deese Rijcksdagh begon in Januarius Anno 1555. Keurvorst Augustus en de meeste Saxische Hertogen lieten sigh op den selven wel niet vinden; vermits hare Landen / ter oorsaeck van den voorigen Oorlogh / noch niet in een geruste stand waren gebraght; doch sonden hare Gesanten derwaerts: door welckese deeden versoecken / dat 't Religions-verdragh, by de Passauwsche t samenkoomst van Koningh Ferdinand en de tusschenspreeckende Vorsten beloofd / nu met een algemeene Religions-Vreede moght bevestighd werden.

De *Religions-Vreede* werd *gepubliceert. Sleid. l. 26. Thuan. l. 16. Chytr. l. 18.*

Waer op dan eyndlijck / na een langh twisten en veelvoudigh disputeeren, op den 23. van October 't Decreet van de Religions-vrede opentlijck wierd verkondighd / en daer in beloofd / dat noch de Keyser of Koningh Ferdinand, noch d'andere Vorsten en Standen / eenigen Stand des Rijcks / wegens d'Aughsburghsche Confessie, met geweld aentasten / of op eenige andere wijs / tegens desselven Gewisse en wil / van d'Euangelische Religie in hare Landen en Gebieden afwendigh maecken sou.

Korten inhoud van d'*Artijkelen* derselve,

De Religions-twist sou niet anders dan door goedige / vriendlijcke middelen / door een Generael of Nationael Concilium, Colloquium of Tractaet by een Rijcks-versamelingh bygeleght werden. Hier tegens souden d'Aughsburghsche Confessions-verwanten desgelijcks de Roomsch-Catholijke in hare Religie, Goederen en Inkoomsten ongemoeyd laten blijven. De geene / welcke voor 't Passauwsch Verdragh Geestlijcke Goederen ingetrocken / en deselve tot andere Godsalige Gebruycken aengewend hadden / souden daer over niet mogen aenspreecken. De Geestlijcke Jurisdictie, of Reghtsmaght / sou van de Pauslijcke Bisschoppen niet werden geoeffend tegens de Religions-verwanten der Aughsburghsche Confessie, der selver Ordre / en Ceremonien, maer opgeschort blijven tot een volkoomene Vergelijckingh in de Religie.

waer na die van de *Roomsch-Catholijcke* en van d'*Euangelische Religie* sigh moesten dragen.

De Geestlijcke Standen / welcke van de Religie der Roomschgesinde wilden afwijcken / souden haer' Ampten en Beneficien verlaten / doch sonder krencking harer Eere en goede Naem. Niemand sou sigh onderstaen / des anderens Onderdanen tot sijne Religie te dwingen / of van haren voorigen Heer afwendig te maken; of haer in sijne beschermingh neemen tegens haer' Overigheyd. Maer wanneer d'Onderdanen / wegens de Religie, sigh met Vrouwen en Kinderen na een andere Plaets wilden begeven / soo soudense vermoogen hare Goederen te verkoopen. Onder deese Vergelyckingh sou oock sijn begreepen de vrye Ridderschap des Rijcks / den Keyser onmiddelbaer onderdanigh. Daer in Rijcks-Steeden tot noch toe beyderley Religien waren geweest / souden deselve vooraen soo blyven. De geene / welcke niet eene der beyde Religien (de Roomsch-Catholijcke, of d'Euangelische) toegedaen waren / souden van deesen Vreede uytgesloten sijn.

Naderhand *disputabel* gemaeckt.

Dit is dus 't kort begrijp der Religions-Vreede: welcke echter in volgende tyden gantsch disputabel gemaeckt / en veelvoudigh verdraeyd is geworden: soo dat eyndlijck de saeck weer tot een openbaren Oorlogh is uytgeborsten: waer door ons geliefde Vaderland der Duytsche Natie jammerlijcke verwoestingen / en d'uyterste ellenden heeft moeten uytstaen.

Erf-vereeniging tusschen de Huysen *Saxen* en *Brandenburgh. Chytr. Chron. l. 18.*

Wyl sigh tsederd een lange tyd veelerley / en dickmael gantsch onvoorsiene onrusten hadden vertoond / soo hebben Keurvorst Augustus: de Soonen van Hertogh Johan-Frederick, de Hertogen Johan-Frederick de II., Johan-Willem, Johan-Frederick de III.; nevens de Marckgraven van Brandenburgh, Keurvorst Joachim de II., Marckgraef Johannes sijnen Broeder; Marckgraef Johan-Georgh; en Georgh-Frederick, Marckgraef Georgh van Anspachs Soon; gelijck oock Landgraef Philips en sijnen Soon Willem, om sigh in allerley voorvallen tegens onbillijck geweld te verdeedigen / en malkander goede vriendschap te betoonen / de voor deesen opgereghtede Erf-vereenigingh te Naumburgh weer vernieuwd; en tot d'andere Artijkelen noch dit gevoeghd / waer toe se sigh gesamentlijck verbonden: Datse in al hare Landen volstandigh souden behouden de Religie der Aughsburghsche Confessie.

Houwlijcks verbond, haest door de dood gescheyden.

Tot dies te meer getuygenis van goede en bestendige vriendschap / nam Hertogh Johan-Frederick, oudste Soon van Keurvorst Johan-Frederick, ten Gemalin de nagelatene Weduw van Hertogh Mauritz van Saxen. 't Byleger wierd gehouden op den 26. der Maend May. Doch de vreughde deser twee nieuw-getrouwde duerde maer al-

leen

ANNO CHRISTI.

leen een kleyne tijd. Want in de sesde Maend daer na overleed de geweesene Bruyd / tot groote droefheyd van haren nieuwen Echtgenoot.

Keyser *Carel* staet af van sijne Rijcken. *Sleid. l.*26. *Thuan. l.*16.

Keyser Carel begon nu oock allenxen na 't Graf te gaen. Door veelerley groote sorgen / moeyte en arbeyd / geduerende de tijd sijner Regeeringh uytgestaen / bevond hy sigh gantsch afgemat. Vermits hy hem te swack oordeelde / om soo swaren last langer te dragen / soo besloot hy / d'overige tijd sijns levens in rust door te brengen. Ten dien eynde gaf hy 't Gouvernement over de Nederlanden, 't Koninghrijck Napels, 't Hertoghdom Milaen ('t welck hy alreeds voor deesen aen sijnen Soon in Leen had gegeven) en sijn' overige Koninghrijcken / aen den gedaghten sijnen Soon Philips. Stond te gelijck goedwilligh af van de Keyserlijcke Hoogheyd; deselve opdragende aen sijnen Broeder Ferdinand.

Dood sijner Moeder. *Bucholtz.*

Eenige maenden te vooren (met den uytgangh van April) overleed sijne Moeder Johanna; welcke na de dood van haren Man Philips, Vader van Keyser Carel de V., 30. jaren in Weduwlijcken staet had geleefd.

Der *Brandenburghsche* Weduw.

Den 11. Junius heeft oock haer leven beslooten Elisabeth, naegelaetene Weduw des Keurvorsts Joachimi van Brandenburgh, Moeder van Keurvorst Joachim de II., Dochter des Koninghs Johannis van Deenemarken, in 't 70. jaer haers ouderdoms. Den 9. October overleed D. Justus Jonas, een trouwe Vriend van D. Luther.

Keyser *Carel* vaerd van *Flissingen* na *Spaenje.* 1556.

Als nu Keyser Carel, gelijck alreeds geseght is / de Regeeringh sijner Koninghrijcken en Erf-Landen aen sijnen Soon Philips; 't Roomsche Keyserdom aen sijnen Broeder Koningh Ferdinand had afgestaen / is hy in September des volgenden jaers (na dat tusschen hem en den Koningh van Frankrijck een Stilstand voor de tijd van ses jaren was opgereght) in geselschap sijner beyde Susteren / Leonora, Koningin van Frankrijck, en Maria, Koningin van Hongaryen) uyt Flissingen in Zeeland na Spaenje gevaren.

Brenghd sijnen overigen tijd door in *S. Justi* Klooster. *Thuan. l.* 17.

Hier begaf hy sigh tot een Geestlijck leven; sijnen hem noch overigen tijd doorbrengende in S. Justi Klooster / geleegen op de Grensen van Castilien en Portugal, dight by 't Steedje Scarandil. In dit Klooster heeft deese gloorwaerdighste Keyser sijne dagen voorts in rust en roem versleeten. In de Kruysgang deed hy afschilderen al sijne voornaemste daden; en deed'er sigh bybrengen / om sijne sinnen wat te verlustigen. Doch onder d'aenschouwingh van eene der selve / gaf hy altijd een diepe sught.

Ferdinandi Rijksdagh te *Regensburgh. M. Beuther. Sleid. succentar. Thuan. l.*17.

In Junius wierd / op ordre van Koningh Ferdinand, een Rijcksdagh te Regensburgh gehouden; en wijl hy in persoon op den selven niet kon verschijnen; wegens de Turken, welcke doemaels in Hongaryen allerley onrusten aenvingen / soo gaf hy Hertog Albrecht van Bayeren volle maght / om aen de tegenwoordige Vorsten en Standen / nevens der afweesenden Gesanten / in sijnen naem den Voordragh te doen. Deselve betrof de Vergelijckingh der strijdende Religien. Een vaste ordre-stellingh op de Muntsaecken; en hulp tegens de Turcken. Doch vermits Ferdinand niet selfs daer by was / soo gingen de beraedslagingen langhsaem voort.

De *Riedberghsche* Stam gaet uyt. *Nigrinus. Chytr. Chron. l.* 18.

Ondertusschen braght Johan van Riedbergh, de laetste deeses Stams / sigh selven in ongeluck. Als hy tegens Graef Bernhard van Lipp, en desselven Leenheer de Bisschop van Paderborn; oock tegens andere nabuerige / allerley vyandlijckheden pleegde / en dus den Landvreede verstoorde / wierd hy dickmael vermaend / van sulck een bedrijf af te staen; doch hy begeerde niet.

Koomd ten deelen aen 't Graefschap *Lipp*; ten deelen aen *Oost-Friesland. Meteren. Thuanus.*

Vermits nu de Westphaelsche Standen sulk een onbillijckheyd niet langer konden of willen dulden / soo wierd hy van haer in sijn Slot Riedbergh belegerd; oock / als hy / wegens gebreck van Proviande, in Junius des volgenden jaers sigh moest overgeven / gevangen genoomen; en is / na eenige jaren / in deese Gevanckenis gestorven. Sijn oudste Dochter Irmengard had ten Man Graef Erick van Hoja; en na desselven dood Graef Simon van Lipp: de jonghste / genoemd Walburgh, Graef Enno van Oost-Friesland. Waer door 't Graefschap Riedbergh wierd gebraght ten deelen aen 't Graefschap Lipp, ten deelen aen 't Graefschap Oost-Friesland.

Hertogh *Henrik* van *Brunswijck* trouwd weer in sijnen hoogen ouderdom, om sijnen Soon *Julius* t'onterven, wijl hy van d'*Euangelische Religie* was.

Na dat beyde de Soonen van Hertogh Henrick van Brunswijck in den Slagh by Sivershuysen waren gesneuveld / gelijck t'sijner plaets gemeld is / heeft haren Vader dit verlies dies te heviger gesmert / wijl hy niet wist / wie / vermits deese dood waren / na sijn overlijden / de Roomsche Religie in sijne Landen sou voorstaen. Want sijnen Soon Julius, nu alleen noch overigh / had d'Aughsburghsche Confessie aengenoomen; ter welcker oorsaeck hy hem boven maten seer haetede; en hem niet wou toelaten in den Houwlijcken staet te treeden. Op dat hy eenen anderen Erfgenaem moght bekoomen / nam hy / in 't 78. jaer sijns ouderdoms / ten Gemalin Princes Sophia, Suster des Koninghs Sigismundi van Polen. Als hy echter sagh / dat sijne hoop te vergeefs was / liet hy toe / dat sijnen Soon Hertogh Julius sigh in Echt moght begeven.

Onlust tusschen 't *Capittel* en de Bischop van *Sleeswijck. Ex Nigrin. & Chytr.*

Als Hertogh Frederick van Holstein, Bisschop van Hildesheim en Sleeswijck, overleeden was / wierd sijnen Broeder Adolph van Holstein tot sijnen Nasaet in 't Bisdom Sleeswijck verkooren. Doch vermits deese keur niet seer ordentlijck was toegegaen / moest hy verscheydene Conditien inwilligen / en 't Capittel met gezeegelde Brieven beloven / deselve te sullen houden. Quam oock sijn woord eenige jaren langh na. Maer als naderhand de Koningh van Deenemarken d'eerst-gedane Verkiesingh had goed gekeurd en bekraghtighd / hield hy sigh niet langer aen sijne belofte verbonden. Nam derhalven sijn gegeven Revers geweldadigh weer na sigh. En gelijck hy te vooren hem aen 't Capittel had verbonden / sonder hare

bewil-

ANNO CHRISTI.

betwilligingh niets te fullen doen / maer alles aen haer te stellen; soo braght hy 't nu daer toe / dat 't Capittel moest beloven / sonder sijn Consent niet 't alderminste te sullen ter hand neemen; waer toese sigh schriftlijck moesten verplighten. Leydde haer oock veel andere Beswaernissen op. Hier na nam Frederick de II., Koningh van Deenemarcken, hier uyt oorsaeck / om / na de dood van Hertogh Frederick, 't Bisdom Sleeswijck aen sigh te trecken / en door sijn' Amptlieden voortaen te doen bestieren; na dat hy 't Capittel eenighsins had verlight van de haer opgeleyde lasten.

De Koningh van Deenemarcken treckt Sleeswijck na sigh.

De Hamburgers hadden in dit jaer veel strijds met hare Nabueren / wegens de Heerschappy over d'Elve. Sy wilden deselve / door op d'Elve geleydde Oorlogsschepen / dwingen / geene Granen ergens elders heenen / als na Hamburgh te voeren / en daer te verkoopen / of te laten leggen. Dit quam d'andere seer beswaerlijck en onlijdlijk voor. Insonderheyd heeft Aerts-bisschop Christoffel van Breemen sigh hier over aen den Raed op 't hevighste beklaeghd / en aengehouden om met dit werck niet voort te varen. De Parthyen quamen wel t'samen / om te sien / ofmen deesen handel in vriendschap tot een goed Verdragh kon brengen: doch moesten sonder eenige verrightingh weer van malkander scheyden. Want de Hamburgers wendden voor / dat de Heerschappy op d'Elve billijck haer behoorde / wijlse de Zee-rovers / welcke deese Rivier onveiligh maeckten / opvingen / en in hare Stad straften: oock de Connen leydden / om deese Stroom sonder eenigh gevaer te konnen gebruycken. Maer d'andere gaven hier op tot antwoord: Yeder Vorst en Stad had Maght / om op d'Elve de Zeerovers aen te tasten en te straffen / tot verseeckeringh der selve. De gelegenheyd des Elf-strooms was hare Schiplieden genoegh bekend; oock sonder der Hamburgers Connen. Deese leyddense alleen ten besten der Uytlandsche Schippers / welcke na Hamburgh toe wilden.

Hamburgers willen Heeren over d'Elve sijn.

Hare Nabueren willen haer sulcks niet toelaten.

Succentior. Sleid. Beutherus.

Vermits nu geen deel 't andere wou wijcken / wierd de saeck voor Keyser Carel de V. gebraght: die wel Commissarissen derwaerts afvaerdighde / om 't verschil in vriendschap neer te leggen; doch vermits Aertsbisschop Christoffel van Breemen quam t'overlijden / soo bleef alles steecken: en oock kon Christoffels Nasaet in 't Aertsstigt Breemen 't stuck niet verder brengen. Eyndlijck wierd deesen handel aen 't Keyserlijck Kamergeright gesteld.

't Verschil werd aen Keyser Carel gebraght; doch bleef onafgedaen.

Koningh Christiaen van Deenemarcken hield oock tot verscheydene malen toe by de Hamburgers aen / datse sijne en des Hertogs van Holsteins Onderdanen van Crempe en Wilstermarsch met hare Granen souden laten varen waer heenen sy wilden / tot dat een Gerights-vonnis over deesen handel sou uytgesprooken sijn / doch al mee vrughtloos. De Hamburgers waren gantschlijck niet gesind af te staen van hare begonnene Procedueren op d'Elfstroom.

De Koningh van Deenemarken kon al mee de Hamburgers niet versetten.

Ondertusschen stierf op den 18. van Junius deeses jaers 1556. Aertsbisschop Adolph van Keulen. In sijne plaets wierd verkooren Graef Antonius van Schauwenburgh, te vooren Proost te Luyck, Utrecht, en S. Gereon te Keulen geweest.

ANNO CHRISTI.

Aertsbisschop Adolph van Keulen sterft:

Den laetsten October overleed te Straetsburgh Johannes Sleidanus, der beyder Reghten Licentiaet, en een seer treflijck Geschiedschrijver; wiens Schriften boven andere in hooge waerde werden gehouden. Op den 8. December is hem te Wittenbergh na 't Graf gevolghd Johannes Forsterus, seer ervaren in de Hebreeuwsche Tael.

desgelijcks J. Sleidanus, en J. Forsterus.

Hier boven hebben wy verhaeld / welcker wijs op den Rijksdagh te Regensburgh Hertogh Albrecht van Bayeren, in den naem des Koninghs Ferdinandi, d'aenweesende Vorsten en Gesanten wel den Voordragh deed; doch dat'er niet sonderlinghs over wierd beraedslaeghd.

Besluyt genoomen op

Als nu naderhand met den aenvangh van December Koningh Ferdinand persoonlijck was aengekoomen / gingh de verhandelingh beeter voort: en / onder meer andere dingen / wierd besloote / dat op den 14. van Augustus Anno 1557. een Colloquium te Worms sou aengesteld werden / om in goedheyd den Religions-twist neer te leggen. De Religions-en Weereldlijcke Vreede souwen vast onderhouden. Oock een Visitatie des Kamergerights doen. Voorts wierd oock een hulp tegens de Turcken beloofd.

den Rijksdagh te Regensburgh. Bucholtz. Beuther.

In Junius, als deese Rijcksdagh byna ten eynde was gelopen / wierd oock te Franckfurt aen den Mayn in goedheyd afgedaen een oud verschil tusschen de Landgraef van Hessen en den Graef van Nassauw, wegens 't Graefschap Catzenellebogen, waer over men meer als 50. jaren langh had getwistet: sulcker wijs / dat Hessen aen Nassauw seshael honderd-duysend Duytsche guldens opbrengen / en voor anderhalf honderd-duysend der selver guldens 't vierde deel des Graefschaps Dietz inruymen sou.

Oude twist tusschen Hessen en Nassauw bygelegt. Chytr. l. 19. Thuan. l. 19.

Ondertusschen naerderde de bestemde tijd tot 't gedaghte Colloquium. Doe verscheenen wel te Worms beyderstijds Theologanten (Roomsche en Onroomsche); doch 't gingh met dit Gesprekk gelijck te vooren met andere diergelijcke. Eenige Saxische Godsgeleerde stonden in twist met andere harer Religions-verwanten, welcke ten tijde des Interims geen swarigheyd hadden gemaeckt / sigh te schicken tot d'onderhoudingh van sulke dingen / welckese Middelmatige noemden / als d'uyterlijcke Ceremonien in Kerken-kleederen / lightbrandingh / en diergelijcke; waer aen / 't sy datse gedaen of gelaten wierden / de Saligheyd niet hingh. Als nu eenige ter dier oorsaeck wegh trocken / deeden de Roomschgesinde, welcke een afkeer van 't aengestelde Colloquium hadden / haer voordeel hier mee; en begeerden met d'andere niet tot een Gesprekk te komen; onaengesien Koningh Ferdinand hier op aendrongh; en de plaets der heenen gegane genoeghsaem weer vervuld was. Dus sijn beyde

Colloquium tusschen de Roomsche en Euangelische te Worms, vrugtloos afgelopen.

Bellum Adiaphoristicum.

Thuan. l. 29.

ANNO CHRISTI.

beyde de Parthyen, sonder yets verright te hebben / weer van malkander gescheyden.

Dood van Markgraef Albert van Brandenburgh. Beutherus. Bucholtz.

Op den 8. van Januarius Anno 1557. stierf Marckgraef Albrecht van Brandenburgh in sijne Ballinghschap / by sijnen Swager Marckgraef Carel van Baden te Pfortsheim, als hy byna een half jaer langh sieck was geweest / in den ouderdom van 35. jaren. Sijn Land / 't welck de Bisschoppen van Wurtzburgh en Bambergh hadden ingenoomen / heeft Keyser Ferdinand naderhand weer gesteld in handen sijns Bloedverwants / Marckgraef Georgh-Frederick.

Van Hertogh Paltzgraef Johan van Zimmeren.

In April is desgelijcks overleeden Hertog Johannes, Paltzgraef van Zimmeren. In sijne plaets quam tot de Regeeringh sijnen Soon Paltzgraef Frederick; die terstond d'Aughsburghsche Confessie in sijne Landen invoerde.

Van Gregorius Pontanus.

Kortz te vooren had deese Weereld verlaten Gregorius Pontanus, Cancellier van drie Keurvorsten in Saxen; als / Frederik de III.; Johannes en Johan-Frederick. Was een seer treflijck Man.

Koningh Ferdinand verkooren tot Roomsch Keyser, Beutherus. Sleidani succent. Nigrinus. Chytr. Bucholtz.

Doe Keyser Carel de V. sijnen Broeder Koningh Ferdinand de Regeeringh des Keyserrijcks had overgegeven / sond hy te gelijk een aensienlijck Gesantschap af aen de Keurvorsten / om haer sulcks bekend te maecken. Onder deese Gesanten was oock Prins Willem van Oranje. Op een aengestelde Collegial-dagh te Franckfurt aen den Mayn in Februarius Anno 1558., hebben de gedaghte Keurvorsten / al t'samen tegenwoordigh in eygener persoon / Koningh Ferdinand aengenoomen voor verkooren Roomsch Keyser op den 8. van Martius; en sulcks opentlijck in S. Bartholomæi Kerck aldaer doen uytroepen.

op den Collegial-dagh te Frankfurt.

Hier op heeft de nieuwe Keyser met de Keurvorsten bestemd / dat in November t'Aughsburgh een Rijcksdagh sou gehouden werden / om op den selven over de noodwendige Rijckssaecken te beraedslaen: waer mee dan deese Vergaderingh is gescheyden.

Dood van Keyser Carel de V., en sijnen lof. Bucholtz. Paul. Eber. Osiandri. Epitom. Chytr. in Chron.

Kortz hier na / den 21. van September, heeft de grootmaghtige Keyser Carel de V. in 't voorheenen gedaghte Klooster van S. Justus sijn leven beslooten; als / ontrent een Maend voor sijne dood / sigh een Comeet had vertoond / altijd 's avonds na Sonnen-ondergangh. Hy is geweest een seer deughdsaem / vroom / reghtvaerdigh Vorst; welck Getuygenis hem van alle Schrijvers werd gegeven. Alleenlijck heeft sijn hert sigh in 't laetste te seer verheven over sijne geduerige Victorien: en sijn geluck heeft hy te veel willen misbruycken tot nadeel van der Duytschen Vryheyd. Gelijck 't dan gemeenlijck gebeurd / dat de herten der Menschen door te grooten voorspoed opswellen / en altijd na hooger traghten. Doch dan sijnse haren Val aldernaest. Niet onbillijck heeft eenen van hem deese Verssen gemaeckt:

Major ab Augusti non vixit tempore Cæsar,
Cui tam constanter sors magis æqua fuit.

Vers op 't geduerigh Geluck van Keyser Carel.

Waer van wy den sin aldus uytdrucken:

Geen grooter Keyser na Augustus; en by wien
Men het Geluck soo steeds bestendig heeft gesien.

Zenocar. de vit. Carol.

Die begeerigh is / om meer van deesen grooten Keyser te weeten / kan sigh bedienen van Zenocarus, Guicciardinus, J. A. Thuanus, Chytræus, en meer andere Schrijvers.

Hongarische Geschiedenissen. 1540. Chytr. Chron. Sleid. l. 14.

Nu keeren wy ons weer tot d'Uytlandsche Geschiedenissen: en sullen voor af verhalen 't geen sigh in Hongaryen heeft toegedragen / tsederd Anno 1540. tot op deese tijd. Hier boven hebben wy getoond / welcker wijs Koningh Ferdinand, na de dood van Johannes de Zapolia, meende 't besit te nemen van 't Koninghrijck Hongaryen, volgens 't Verdragh / tusschen haer beyde opgereght. Doch tegens al sijne verwaghtingh hebben niet alleen de Weduw en Vooghden van Johannis nagelatene Soon / maer oock niet weynige der Standen sijns Koninghrijcks sigh onderstaen de gedaghte Soon Stephanus sijns Vaders Pasact te maecken; selfs oock de Turcken hier toe te hulp roepende.

Koningh Ferdinand meend, na de dood van Johannes de Zapolia besit van 't Koningrijck Hongaryen te neemen; doch 't werd hem verhinderd.

Als nu Koningh Ferdinand sagh / dat deese saeck door 't Swaerd moest uytgevoerd werden / begon hy ernst te gebruycken. Veroverde Vicegrad, Stuhl-Weissenburgh, en Pest. Daer na belegerde hy Ofen: doch 't liep hier sleght met hem af. Want sijn volck wierd / door 't aenkoomende Ontset der Turcken, met een groote Neerlaegh te rugg' geslagen; en te gelijck verloor hy Pest weer seer schandlijck.

Solyman bekoomd Ofen door list in sijn geweld; 1541. terwijl hy gekoomen was, om de Weduw van Johannes tegens Ferdinand te helpen. Centur. Eccl. Osiand. 16. l. 2. c. 26. pag. 336.

De Weduw van Johannes en haer' Aenhangers waren hier door wel verlost van de vrees der Belegeringh; doch wierden straks gewaer / wat voor een schoonen Helper sy bekoomen hadden. Solyman had 't oogh op Ofen geslagen; en traghtte deese Stad onder sijn geweld te brengen. Bedaght hier toe een list. Aen Stephanus sond hy Geschencken / en versoght aen sijne Moeder / datse haren Soon hem wou toesenden / op dat hy hem sien moght. Sy vermoedde wel niet veel goeds / echter moestse hem te wil sijn. De Turck ontfingh 't Kind / en de geene die 't braghten / op 't vriendlijckste; doch begeerde te gelijck / datmen hem Ofen sou inruymen; onder voorwendingh / wijlse veel te swack waren / om deese Stad tegens den vyand te beschermen / soo sou 't hem te beswaerlijck vallen / en te veel onkosten vereysschen / indien hy geduerigh / om haer bystand te doen / met sijn Krijghsvolck soo verr' sou moeten trecken. 't Ware derhalven veel beeter / dat Ofen hem overgegeven wierd. Met deesen eysch sond hy te gelijck de Janitzaren in de Stad / om deselve in besit te neemen. Dus moest de Koninghlijcke Weduw den Turckschen Bloedhond leveren / 't welckse den Christen Koningh Ferdinand niet had willen toestaen. Als dit geschied / en de Burgery ontwapend was / sond Solyman haren Soon Stephanus haer weer t'huys.

Krijghs-

Op dit verlies / en den quaden staet van Hon-

ANNO CHRISTI.

volck te vergeefs na Hongaryen gesonden. 1542. Sleid. l. 14.

Hongaryen, wierd een Rijcksdagh te Spier gehouden; en op den selven een stercke bystand tegens den Turck besloten. Keurvorst Joachim van Brandenburgh voerdde hier na 't Volck wel in Hongaryen; doch men gingh ontrent deesen handel soo slaperigh te werck / dat het / sonder yets te hebben verright / weer te rugg' quam / onaengesien 't met seer groote onkosten was geworden.

Uytsteeckendste getrouwheyd eens Dienaers van Hertogh Mauritz

Hertogh Mauritz van Saxen had in verscheydene Schermutselen tegens de Turken in Hongaryen sigh seer dapper gedragen / en geen kleyne roem bekoomen. 't Gebeurde / dat hy eens / alleen met sijnen Dienaer / uyt 't Leger reed. Doe haer nu eenige Turken bejegenden / settede hy 't moedigh op haer in; doch haer getal was te veel tegens sijn weynigh. Syn Paerd wierd onder hem dood geschooten / en hy ter aerden geworpen; waer door hy sigh in seer groot gevaer bevond. Terstond wierp de gedaghte sijnen Dienaer met sijn gantsche lichaem sigh op hem / en bedeckte hem soodanigh / dat de Turcken hem met hare Sabelen niet treffen konden; tot dat andere Ruyters daer by quamen / en hem ontsetteden. Deeser wijs heeft dien seer getrouwen Dienaer sijnen Heer by 't leven behouden / doch 't sijne daer over verlooren / wijl hy korts daer na aen sijn' ontfangene wonden overleed / tot seer groote droefheyd van Hertogh Mauritz. Want aen geene sijner andere Dienaren had hy noch sulck een proefstuck van Liefde en Trouw gesien.

sijnen Heer door sijn eygene dood 't leven behoudende.

Onreedlijke daed van 't Guarnisoen in Valston; en reedlijckheyd van Solyman daer tegens. 1543.

Solyman wist de nalatigheyd der Christenen seer wel tot sijn voordeel te gebruycken. Ruckte met sijn Krijghsvolck dapper voort / en veroverde voor eerst Valston, een Kasteel / dight by Exechien geleegen. De daer binnen sijnde Soldaten muyteneerden tegens haren Oversten; namen hem gevangen / wijl hy sigh manhaftigh tegens de Mahometanen had willen verweeren / en gaven dus 't Slot sonder tegenstand op. Doch sy bequamen haren loon. Want Solyman mishaeghde deese gantsch onredelijcke daed soo geweldigh / dat hy haer al t'samen deed ter neer houwen: maer den gedagten Oversten Geschencken gaf / en hem onverhinderd liet vertrecken.

Gran aen de Turcken overgegeven. Sleid. l. 15. Bucholtz.

Daer na braght hy Soclos en Vijf-kercken oock onder sijn geweld. Trock doe voort op Gran aen / en belegerde deese Vestingh. De daer in leggende Besettingh van Christenen, bestaende uyt Italianen, Spaenjaerden en Duytschen, droegen sigh een tijd lang seer dapper. Maer als nu de Turcken (waer toe een verraderschen Overlooper haer aenleydingh gaf / en hulp deed door sijnen raed) met Approcheeren seer na by quamen / gavense sigh over met sleghte reputatie. Waerom oock naderhand de twee daer binnen geleegen hebbende Oversten / geboortigh uyt Spaenje, te Presburgh, op bevel van Koningh Ferdinand, gevangen genomen wierden.

Stuhl-Weissen-burgh van haer ingenoomen;

Vervolgens veroverden de Turken Tatta, welcke Plaets sy sleghteden. Wendden sigh doe na Stuhl-Weissenburgh, en greepen deese Vestingh aen met een ernstige Belegeringh. Die van de Stad begingen hier een groote dwaesheyd; wijlse de Voorstad / op d'aenkoomst der Turcken, niet verwoesteden. Want als deese hier na deselve door Bestormingh geweldadigh veroverden / en de Burgers de Brugg' na de Stad ophaelden / waer door niemand sigh daer binnen kon redden / soo wierden hare meeste en beste Soldaten in de gedaghte Voorstad dood geslagen. Sy / hier door seer verschrickt / en vol anghst / gaven sigh korts daer na op. Solyman liet hier veele der Ingeseetene om 't leven brengen / eenige oock ter ellendige Slaverny wegh voeren / wijlse sigh aen Koningh Ferdinand opgegeven en hem aengenomen hadden.

daer veele seer hard wierden gehandeld.

Tattaren geslagen.

Geduerende deese Belegeringh had Solyman eenige duysend Tattarische Ruyteren uytgesonden / om de nabuerige Dorpen te gaen besoecken / en schade toe te voegen. Als nu deese wat te sorghloos op Buyt omswerfden / wierdense van de Hongariërs overvallen; en soodanigh geklopt / dat harer by de 3000. in de loop bleven / ten deelen neergehouwen / ten deelen gevangen genomen. Onder de laetste heeftmen gevonden 't blijck van een ongehoorde wreedheyd en barbarische bloedgierigheyd; te weeten / in de Sack van eenen der selve de helft van een tweejarigh Kind; d'andere helft was opgegeten.

Hare Kinder-vretery.

Keyser Carel en Koningh Ferdinand maecken een Stilstand met den Turck, om de Protesteerende dies te beeter te konnen aenvallen. 1544.

Als nu Solyman al 't hier verhaelde had verright / en de Winter aenquam / oordeelde hy / dat hy geen sonderlinge Veroveringen meer sou konnen maecken. Trock derhalven weer te rugg' na Constantinopol. Hier op onderstond Koningh Ferdinand sigh wel / de verloorne Plaetsen in Hongaryen weer te veroveren / doch te vergeefs. 't Was te langh gewaght. Oock won 't We'er sigh tot sijn voorneemen niet schicken. De Soldaten wilden in de koude Winter-tijd niet in 't Veld blyven. Hier door wierden Koningh Ferdinand en Keyser Carel genoodsaeckt / met den Turck een Stilstand te maecken / eerst voor een; vervolgens (wijlse even ter dier tijd de Protesteerende in Duytschland met Oorlogh op 't lijf wilden vallen) voor vijf jaren. Hier door bleef Hongaryen een tijd langh voor der Barbaren Invallen bevrijd.

Snooden handel des Bisschops van Waradin, Voogd over de jonge Koningh Stephanus. Sleid. l. 23.

Doe Solyman de Weduw van Johannes van Zapolien na Sevenbergen had gesonden / heeft hy de Voogd over haren jongen Soon / Bisschop Georgh van Waradin, gemeenlijck maer sleghts den Monick genoemd / die te vooren de Turcken in Hongaryen had geroepen / haer toegevoegd / om haren Schatmeester te sijn / en nevens haer de Regeeringh te voeren. Deese nu deed alles na sijn welgevallen / en beroofde de Koningin van seer veel geld. Ter dier oorsaeck wierdse genoodsaeckt / om den Turckschen Keyser over hem te klagen. Doe nu de Bisschop 't gevaer bemerckte / begon hy heymlijck te handelen met d'Oversten van Keyser Ferdinand, en beloofde / Sevenbergen aen sijne Maje-

ANNO CHRISTI.

1551. *Accoord tusschen desselven Moeder en Koningh Ferdinand, over haer afstand van Sevenbergen.*

Majesteyt onderworpen te sullen maecken / indien men hem alleen met een kleyne hulp onder d'armen wou grijpen. Koningh Ferdinand liet sigh lightlijck hier toe beweegen; en sond aen hem Johannes Baptista Castaldus, een seer ervaren Overste / met 1000. Hongarische Ruyteren / nevens eenige Stucken Geschut. Deese handelde met de Koningin / datse aen Koningh Ferdinand 't Vorstendom Sevenbergen sou afstaen / en daer tegens bekoomen de Stad Caschauw, nevens 25000. Floreenen jaerlijcks uyt 't Hertoghdom Oppelen.

Onversaedlijcke en verraderlijcke geld en eergierigheyd des gedaghten Bisschops van Waradem, Aertsbisschop, Kardinael, Stadhouder van Sevenbergen gemaeckt.

Dit nam de Koningin aen. En vermitsse al de schuld / dat de voorige Verbonden niet gehouden waren / Bisschop Georgh van Waradein toeschreef; daer-en-boven seer klaeghde over sijn' onversaedlijcke gierigheyd / soo daght Koningh Ferdinand, om sijnentweegen sonder gevaer te mogen sijn / hem door allerley Geschencken te stillen. Stelde hem derhalven ten Stadhouder in Sevenbergen: maeckte hem Aerts-bisschop van Gran; en bevorderde hem eyndlijck tot de Hoogheyd van Kardinael. Met dit alles liet sijn' eergierigheyd sigh noch niet vergenoegen. Hy bemerckte / dat onder de Regeeringh van Ferdinand hem den Toom niet so lang sou gelaten werden / als te voren. Wendde ter dier oorsaeck de Pels weer om / en neyghde na de sijde van Solyman: even als de Turcken, wegens de veranderingh in Sevenbergen, in aentoght waren. Doe nu sijn' Aenslagen / uyt eenige onderschepte Brieven aen den Turck, de gedaghte Castaldus bekend wierden / daght hy / tot ver-

Op wat voor een wijs, door bestel van des Konings Ferdinandi Oversten Castaldus, om 't leven gebraght. Thuan. l. 9.

hoedingh van verder' onheylen / met hem een kort Proces te maecken. Sond ten dien eynde Lopez en de Marquis Sfortia tot hem na Sassabessa. Doe geliet deesen sigh / als of hy na Weenen reysen; derhalven van hem afscheyd neemen; en noch van eenige gewigtige saecken met hem spreecken wou. Deed hem oock een Brief toereycken. Als hy sigh nu aen een Tafel settede / om den selven t'onderteeckenen / stack een Spaenjaerd hem met een Dolck tusschen de Schouderen in. Doch wijl de wonde niet doodlijck was; Bisschop Georgh opsprongh / en met een groot geschreeuw de H. Maeghd Maria aenriep / soo vloogh de Marquis Sfortia binnen / en gaf hem noch een houw: maer Lopez schoot hem een Kogel door de kop / waer op hy levenloos ter neer viel.

De Turken ontrecken Hongaryen een goed deel. Thuan. l. 9. Bucholtz.

Doch na sijne dood wierden de saecken in Sevenbergen niet beeter / maer veel meer noch arger dan te vooren. Want de Turken hielden sigh hier door hebigh beleedighd / en sonden terstond twee maghtige Krijghsheyren in Hongaryen: waer van 't eene Temeswar door overgaef inkreegh. Doch 't Accoord wierd van de Mahometanen niet gehouden; in tegendeel de Christen-Besetting met haren Oversten Losoncius jammerlijck ter neer gesabeld. Hier op veroverdense noch eenige andere daer rondom geleegene Steeden sonder tegenstand.

Ferdinandi Volck swaerlijck geslagen.

D'andere Turckische hoop wierd aengevoerd door Aly-Bassa van Ofen. Deese nam Vesperin (Vesprin), en veel andere Plaetsen aen deese sijde de Teissa in. Daer na overviel hy 't Volck van Koningh Ferdinand, 't welck sigh by Dregel had gelegerd / en sloegh haer uyt 't Veld / na datse een groote Neerlaegh hadden geleeden. Kreegh noch daer-en-boven Erasmus Teuffel (Duyvel) en de Marquis Sfortia gevangen; welcke naderhand te Constantinopol neer-gesabeld wierden.

Aly-Bassa van Ofen veroverd Solnock, door de trouw-

Hier op trock Aly-Bassa voor Solnok, waer in een Besettingh lagh van over de 600. Mannen / bestaende in Duytschers, Hongariërs, Boheemers en Spaenjaerden. Deese wierden op der Turcken aenkoomst t'eene-

ANNO CHRISTI.

maer moedeloos; wilden geenen ernſt ver-waghten; maer liepen van haren Overſten/ onaengeſien al ſijn bidden en vermanen/ by naght trouwloos wegh. Doch d'ontrouw ſloegh hier haren eygenen Heer. 't Geenſe gevreeſd hadden / overquam haer: welck onheyl ſy wel waren ontgaen/ indienſe ſigh hadden gedragen als eerlijcke Soldaten be-taemd. Want de Turcken wierden hare vlught haeſt gewaer. Namen derhalven 't Kaſteel in haer geweld. En alsſe van den Commandant, die'er met eenige weynige in-gebleven was / hoorden / hoe ſchendigh hy van de ſijne was verlaten geworden / ſoo prees Aly Baſſa hem / als een dapper Man; en toonde ſigh tegens hem vriendlijck. Doch beval / de gevloodene na te jagen / en haer

Trouwloosheyd des Guarniſoens, 't welck by naght wegh liep, den Commandant verlatende.

Die van Aly Baſſa ſeer geroemd wierd, doch d'andere deed najagen en ter neer houwen.

al t'ſamen neer te houwen. Even alsſe over de Teiſſa wilden varen / wierdenſe van de Turcken aghterhaeld / en alle dood geſla-gen / behalven de Hongariërs en ſommige Spaenjaerden, die op d'andere ſijde der Ri-vier ontquamen. Dit was den Regen ont-vlooden / en in de Sloot gevallen.

De Chriſtenen t'Agrien in tegendeel verweeren haer Helddadigh.

T'Agrien, welcke Plaets Aly Baſſa ſeer ligt meende te ſullen bekoomen / gebeurde reght het tegendeel. Niet alleen 't Guarniſoen, nevens haren Overſten / en de Burgery / maer oock ſelfs de Wijven / verweerden ſig ſoo gantſch Ridderlijck / dat de Turcken, alhoewelſe dickmael met allen ernſt deeſe Plaets beſtormden / eyndlijck van daer moeſten aftrecken / na ſeer groot verlies haers Volcks. Onder meer andere hebben

Dappere Amazoonen, Thuan. l. 10.

ſigh / geduerende de Beſtormingen / inſon-derheyd twee Vrouws-perſoonen boven maten Held-dadigh gequeeten. D'eene/ als haren Man nevens hare ſijde met een Pijl was doorſchooten / nam ſijnen Degen en Schild; en weeck niet af van de plaets daer-ſe ſtond / door datſe met eygener handen drie Turcken om 't leven gebraght / en dus haers Mans dood gewroocken had. Daer na deedſe hem eerſt na 't Kerckhof dragen / en daer begraven.

en hare daden tegens de Turcken.

D'andere / noch een jonge Dochter / als hare Moeder / welcke een groote Steen op 't hoofd droegh / door een ſchoot ter neer ge-veld wierd / beurde de gedaghte Steen op / beſprenghd met 't bloed harer Moeder / en wentelde ſe af waerts onder de Turken; waer door twee der ſelve dood bleven / en twee andere ſwaerlijck gewond wierden.

Nieuwe Onruſt in Sevenbergen: daer Koningin Iſabella de Turcken

Terwijl deeſe dingen ſigh in Hongaryen toedroegen / neyghden de ſaecken in Seven-bergen ſigh weer tot Rebelly. Want de Ko-ningin had berouw van 't Accoord, 't welck-ſe met Koningh Ferdinand had aengegaen. Klaeghde oock / dat haer niet wierd gehou-

weer te hulp roept. Thuan. l. 9.

den 't geen haer te vooren beloofd was. Ver-ſoght derhalven van Solyman, en den nabue-rigen Waywoda hulp / om haren Soon by de Poſſeſſie te behouden. Stracks ontbood de Turckſche Keyſer den Moldaviſchen Way-woda Stephanus, dat hy met alle maght ſigh ſou opmaecken ten byſtand der Koningin Iſabella, en haers Soons Stephani.

Die den Waywoda van Moldavien beveeld, haer ten byſtand te trecken.

Caſtaldus toonde hem ontrent deeſe ſaeck niet ſlaperigh; maer maeckte ſigh op 't be-ſte tot tegenweer gereed. Ondertuſſchen quam tot hem een Moldaviſch Edelman / ge-noemd Bugeronius; geſprooten uyt de Stam der reghte Moldaviſche Vorſten; derhalven een geſwoorne vyand van Waywoda Stepha-nus, als die ſigh door geweld in de Regee-ringh had gedrongen. Deeſe verſoght van Coſtaldus 200. Curaſſiers; met toeſeggingh / dat hy dan gelegenheyd ſou ſoecken / den ge-melden Waywoda aen kant te helpen.

Aenſlagh tegens deſelven leven ontdeckt.

Als hy nu deeſen aengaende goede belof-ten had bekomen / en daer op weer na Mol-davien was gekeerd / wierd ſijnen Aenſlagh ontdeckt. Hy ontvlood wel na Polen: doch liet niet na / geduerigh te traghten na mid-

delen /

ANNO CHRISTI.

delen / tot d'uytvoeringh sijns Aenslaghs. Liet derhalven Castaldus hier van berigt toekoomen; en gaf hem den listigen raed / dat hy Brieven sou laten afgaen aen twee voorname seer maghtige Heeren in Moldavien (welcker Namen hy hem toesond); in seer groot aensien by den Waywoda Stephanus. Castaldus vond dit goed; en schreef aen deselve / haer vermanende (volgens Bugeronii raed) / datse de dood des Waywoden souden bevoorderen / en wel toesien / dat deesen haren toelegh niet openbaer wierd. Doe nu deese Heeren de Brieven ontfingen / en daer over seer verbaesd stonden / quam de saeck voor Stephanus; die / vermits hy een seer aghterdoghtigh mensch was / lightlijck geloofde / datse lagen tegens sijn leven smeedden. Schoon deese beyde sigh op 't hooghste verontschuldighden / en betuygden / dat dit een enckel verdightsel was van sulcke / die haer aen de dood wilden overleveren / soo kon 't echter haer niet meer baten / dan datse ter nauwer nood noch 't leven behielden: maer wierden verstooten uyt al hare Goederen en Eere-Staten.

List, om door bedrieghlijke Brieven twee seer voorname Moldavische Heeren aen kant te helpen.

Deese gelegenheyd wou Bugeronius tot sijn voordeel gebruycken. Droeg haer door Brieven d'ontfangene smaed op 't hooghste voor; en vermeerderde haren toorn soodanigh / datse sigh met hem en andere harer Vrienden verbonden / den Waywode uyt de weereld te ruymen. Eyndlijck gebeurden 't oock / datse hem / haer voordeel waernemende / in sijne Tent om 't leven braghten: daer-en-boven te gelijck sijne Moeder / Gemalin / Kinderen / en gantsche Maeghschap / op dat'er niemand overigh bleef / die sijne dood had mogen wreecken. Dit quam Castaldus seer wel te pas; en hield de Sevenbergers een tijd langh van haer voorneemen af. Doch als naderhand sijne Soldaten sigh al t'onbehoorlijck droegen tegens d'Ingeseetene; en boven dien de Turcksche Keyser Solyman door een Gesant aen de Standen begeerde / datse 't Krijghsvolck van Koningh Ferdinand souden doen vertrecken: daer tegens aenneemen tot haren Koningh de nagelatene Soon van Johannes de Zepolia; met bedreygingh / dat hy anders selfs met een Krijghsheyr wou koomen / en haer grouwlijck straffen / vondense sig soodanigh daer over verschrickt / datse wel lightlijck de Turcksche begeerte souden voldaen hebben. Echter wierdense noch door Castaldi beweeghlijcke Vermaningen daer toe gebraght / datse gesamentlijck besslooten / veel liever in den Strijd te sterven / als onder 't Jock der Turcken te leven. Korts daer na voerde Castaldus, op bevel des Koninghs Ferdinandi, al 't Volck uyt Sevenbergen wegh / en begaf sigh na Weenen.

Welcke, hier door van Goederen en Eereftaten beroofd, den Waywoda uyt de weereld ruymen.

Turcksche dreygementen aen de Sevenbergers.

Anno 1555. braght de Bassa van Ofen weer over de thien-duysend Mannen by een; waer toe de Hongariërs hem selfs hadden veroorsaeckt / door hare geduerige Roveryen en Plonderingen onder de gemaeckte Stilstand. Babot en eenige andere Plaetsen in Hongaryen veroverde hy. Maeckte sigh vervolgens aen de Vestingh Sigeth, en meende / deselve oock met kleyne moeyte meester te sullen werden: doch vond sigh in sijne hoop bedrogen. Door de seer stercke tegenstand moest hy van deese Stad weer aftrecken.

Turcken vallen weer in Hongaryen; door der Hongariërs eygene schuld. 1555.

ANNO CHRISTI.

Evenwel quam hy in 't volgende jaer weer met een veel grooter Maght / even ter dier tijd / als in Sevenbergen alles in onrust stond / en Georgius Bebequey met eenigh Wallachisch Volck alles rondom Agrien verwoestede. Als nu de saecken van Koningh Ferdinand in sulck een staet stonden / deed hy in aller haest door Nicolaus Bolviler, een seer erbaren Man in Oorloghs-handel / in Duytschland eenigh Volk versamelen; 't welk hy met sijn' andere Soldaten na Hongaryen sond / om de Vestingh Sigeth t'ontsetten. Geen ander middel was'er / om dit tot de daed te brengen / als Babot te belegeren. Waer op dan de Turcken wel van Sigeth aftrocken; maer daer tegens de Christenen in groot gevaer geraeckten.

De Vestingh Sigeth van de Turcken belegerd; van de Christenen wel ontset, maer geraken daer over in groot gevaer. 1556.

Want de Turcken snelden van Sigeth na Babot. Traden hier met de Christenen in een hard Gevecht. Tot verscheydene malen toe wierdense te rugg' geslagen: souden oock buyten twijffel een gantsche Neerlaegh hebben geleeden / indien 't de Christenen niet aen Buskruyd had ontbroocken; waer doorse eyndlijck voor de Turken moesten wijcken. Echter trockense noch in goede ordre / door 't beleyd harer Oversten / te rugg' na Zorgon. Behalven de gemeene Soldaten waren eenige voorname Officieren gesneuveld. In de gedaghte Strijd bleven een groot getal Turcken dood; veel' voorname Oversten gevangen; soo dat dit verlies haer niet weynigh smertede. Onder de Christenen hebben sigh insonderheyd seer dapper gequeeten de Graef van Serin, een Croatiër; Otto-Henrick van Buchheim; Bolviler, en van noch twee Oostenrijckers, Rubeius en Gilius.

Slagh tusschen de Christenen en Turcken by Babot.

Ondertusschen bemoeyde Koningh Ferdinand sigh op 't hooghste / om de sijne bytijds in Hongaryen te hulp te koomen. Ten welken eynde hy noch veel Boheemsch, Moravisch, en ander volck by een braght. Over dit gantsche Heyr stelde hy ten Generael sijnen Soon Aerts-hertogh Ferdinand van Oostenrijck. Doch eer hy noch na Hongaryen trock / wierd Sigeth van Aly Bassa met alle maght aengegreepen. Het daer in leggende stercke Guarnisoen, over 't welck Marcus Horvat Overste was / gaf hem soo veel werck / en verweerde sigh soo dapper / dat hy gantschlijck aen de Veroveringh begon te twijffelen; eyndlijck oock de Belegeringh weer verliet.

Sigeth al weer van de Turcken te vergeefs belegerd.

Ondertwijl quam Aerts-hertogh Ferdinand met 't Secours by de Hongarische Armee aen. Vermits men nu sagh / dat Sigeth was een welgeleegene Plaets / waer uyt de vyand veel schade kon toegevoeghd werden / soo nam men een Besluyt / deselve met Volk en allerley Voorraed op 't beste te voorsien. Doch wijl'er eenige wel-bewaerde Vestin-

Secours na Hongaryen gesonden.

ANNO CHRISTI.

gen / welcke de Turcken in hadden / voor lagen / wierd men te rade / deselve eerst aen te tasten.

Cariothna van de Christenen veroverd.

Om dit uyt te voeren / wierd Borvilerus met eenigh Kryghsvolck voor heenen gesonden na Cariothna. Sijnen aenslagh had seer goed geluck. Stad en Kasteel veroverde hy met geweld: over de 600. Turcken sloegh hy dood; waer tegens hy niet boven de twintig der sijne verloor. Deese voorspoedige Uytvoeringh heeft de Turcken in de naestgeleegene Vestingen Baboth, Sammarien, Geresgal, Calamancia, en meer andere / soodanig verschrickt / datse de gemelde Plaetsen in brand staecken / en op 't spoedighste na Vijfkercken vlooden. Stracks hebben de Christenen de verlatene Vestingen ingenoomen / en met Guarnisoenen voorsien. Oock wierd Carel van Zerotin door Aerts-hertogh Ferdinand met Volck en Proviande na Sigeth gesonden / om deese Plaets behoorlijck te versorgen. Dit heeft desgelijcks een gelucklig Gevolgh gehad.

Andere van de Turcken hier op verlatene Plaetsen ingenoomen.

1557. Vermits nu voor datmael / wegens d'aenkoomende Winter / niet voornaems meer kon ondernoomen werden / soo wierd 't Kryghsvolck te rugg' in Winter-Quartieren gevoerd. Aerts-hertogh Ferdinand begaf sigh weer na Weenen.

Stilstand tusschen den Turck en Koning Ferdinand.

Korts hier na is tusschen den Turckschen Keyser en Koningh Ferdinand een Wapenschorssingh opgereght; waer door dan van beyde de Deelen de vyandlijckheden wierden uytgesteld. Doch deese Stilstand duerde niet langh; wijl sigh in Sevenbergen nieuwe onrusten verhieven / en des Konings Johannis Weduw van Koningh Ferdinand weer afviel; gelyck wy t'sijner tijd en plaets sullen verhalen.

De Moldaviër valt in Polen.

Terwijl Koningh Ferdinand en Koningh Johannes van Hongaryen met malkander Oorlogh voerden / nam Petrus, Heer over Moldavien, een reghte Landverderver / en bloedgierigh Mensch / hier uyt gelegenheyd / om niet alleen in Sevenbergen, maer oock korts daer na in Polen te vallen: en alles wat hem voorquam te verwoesten. De Polacken waren op sulck een schielijcke bespringingh niet voordaght. Moesten derhalven sigh in aller yl by een voegen / onder haren Oversten de Graef van Tharnovien, een seer ervaren Kryghsman / om hare vyanden te weerstaen. Als hy sijn Leger niet verr' van den Moldaviër had neergeslagen / en om 't selve een Wagenburght gemaeckt / geliet hy sigh / als ware hy in groote vrees geweest; en gantsch geen lust had om te slaen. Dit geloofden de Moldaviërs; en wierden daer op soo stout / datse 't Poolsche Leger met een groot geschreeuw verbrandden; haer veraghtten en bespotteden. Doch de Graef van Tharnovien viel / doe 't hem tijd daght / en sy sulcks op 't minste vermoedden / tegens haer uyt / met sulck een treflijcke ordre / en sonderlinge dapperheyd / datse / na een bloedigh Gevecht / 't Veld ruymen / en by de 4000. Mannen / op de Veghtplaets gesneudeld; dan noch 48. Stucken Geschuts aghter laten moesten. Dus quam de Moldaviers 't lagchen / waer meese in 't begin de Polacken bespot hadden / seer dier te staen.

Werd van de Polacken dapper geslagen. Salom. Neugeb. in Reg. Polon.

Strope-ryen der Moldaviers.

Of nu wel Vorst Petrus hier op geenen openbaren Toght meer derfde of kon ter hand neemen / soo hielden echter sijn' Onderdanen sigh niet stil; maer vielen dikmael met Parthyen in 't Poolsche Land; daerse geen kleyne schade deeden door Rooven en Plonderen.

Solyman valt in Moldavien, om Petrus hier over te straffen;

Koningh Sigismund van Polen wou dit onbillijck bedrijf niet langer gedoogen; maer klaeghde hier over aen den Turckschen Keyser Solyman; wijl de Wallachiërs en Moldaviërs desselven Onderdanen waren / en onder sijne beschermingh stonden. Vermits nu de Poolsche Koningh ter dier tijd des Turcks goede vriend was / soo gedijdde hem dit tot voordeel. Solyman beloofde hem / dat Petri Roovery niet ongewrooeken sou blijven: en wel haest verbulde hy sijne Toesegingh. Want met een maghtigh Kryghsheyr viel hy in Moldavien: waer over Petrus ten hooghsten verschrickte; als die hier op gantschlijck geen gissingh had gemaeckt. Wijl hy nu in deese nood geen ander middel wist ter hand te vatten / soo maeckte hy sigh terstond door onbekende Weegen en ongebaende Wildernissen uyt 't Land wegh / na Sevenbergen, op 't Kasteel Cizovien. Vermits nu Solyman sagh / dat hy niet te vinden was / soo maeckte hy Stephanus, de Broeder Petri, ten Vorst van Moldavien.

doch hy neemd de vlught, en sijnen Broeder Stephanus ten Vorst van Moldavien gesteld.

Petrus door Koningh Johannes van Hongaryen gevangen, en aen Solyman toegesonden.

Doe nu dit alles Koningh Johannes van Hongaryen bekend wierd / en oock vernam / dat Petrus sigh op 't Slot Cizovien had begeven / wou hy hem / wijl hy / eeniger oorsaken halven / sijnen vriend niet was / voorts ten vollen tot sijnen ondergangh helpen. Belegerde hem derhalven binnen Cizovien, en dwongh hem / sigh gebangen te moeten geven. Als Solyman hier van beright wierd / begeerde hy / datmen hem terstond aen 't Turcksche Hof sou senden. Koningh Johannes weygerde dit niet: doch bad daer nevens / dat de Turcksche Keyser hem genadigh wou sijn. Deese Voorbeede quam Petrus wel te pas. Anders sou 't hem gewisslijk qualijck gegaen hebben.

Vorst Stephanus van Moldavien om 't leven gebraght, en Petrus hersteld.

Onlanghs daer na wierd Stephanus, de nieuwe Vorst in Moldavien, wijl hy sigh tegens d'Onderdanen niet droegh gelijckse te vooren van hem gehoopt hadden / om 't leven gebraght. Petrus wierd hier over seer verblijd / en daght / dat de saeck met hem weer goed sou werden. Maeckte derhalven door Beeden en Geschencken de Turcksche Bassen hem gunstigh; welcke by Solyman te wegh braghten / dat hy hem weer in genade aennam / en met een wel-toegerust Kryggsheyr na Moldavien sond; na gedane Beloften / dat hy voortaen d'Ottomannen getrouw / en deselve in alles onderdanigh sijn sou.

Trouwloosheyd der Moldaviërs.

Als nu de Landstanden / welcke terstond na Stephani dood een Jongelingh van Vorstlijcken Moldavischen Stam tot haren Vorst had-

ANNO CHRISTI.

hadden verkooren / dit vernamen / sijnse stracks aen den selven trouwloos geworden; beroofden hem van 't leven / en sonden sijn Hoofd aen Petrus. Door deese meyneedige daed meenddense haren beganen afval toe te decken / en Petrus haer weer ten vriend te maecken; doch te vergeefs. Hy hield wel sijnen onwil verborgen / tot dat hy in sijnen Stoel vast sat: maer doe deed hy 20. der voornaemste gevangen neemen / en den kop afslaen. Haer geschiedde echter geen onreght / wijlse dusdanigh een eynd wel verdiend hadden / door de verradersche Moord aen den gedaghten onschuldigen jongen Vorst.

viërs tegens haren nieuw-lijcks verkoornen Vorst.

Van Petrus gestraft.

Ontrent deese tijd / als Ariadenus Barbarossa met sijne Scheepsvloot was afgevaren ter hulp van Franciscus d'I., Koningh van Franckrijck, heeft Muleasses, Koningh van Tunis, sigh uyt Africa na Italien begeven / om van Keyser Carel de V. bystand te versoecken tegens de Turcken, welcke noch eenige wel-geleegene Plaetsen in sijn Land besaten. Maer terwyl hy sigh uyt 't eene gevaer meende te sullen redden / viel hy in een ander noch veel grooter. Want als hy te Napels was aengekoomen / kreegh hy uyt Africa d'onverwaghtte tijdingh / dat sijnen Soon Amidas, dien hy voor sijn vertreck ten Oversten over sijn Heyr had gesteld / om de Stad Tunis en 't omgeleegene Land voor de Turcken en Numidiërs te beschermen / tegens hem een opstand verweckt / Tunis met geweld ingenoomen; sijne (Muleassis) Vrienden en Amptlieden om 't leven gebraght; 't Slot veroverd; 't Vrouwentimmer geschonden had.

Africaensche Geschiedenissen. Sleid. l. 20.

Muleasses, Koningh van Tunis.

Sijnen Soon Amidas rebelleert tegens hem, terwijl hy in Italien was;

Hier over wierd Muleasses hevigh verschrickt. Hy vergat de Turcken; en vergaderde / om dit onheyl by tijds te dempen / in 't Koninghrijck Napels, met bewilligingh des Vice-Roys, een Krijghsheyr / waer mee hy na Goletta in Africa afvoer.

en neemd 't Koningrijck Tunis in.

Amidas had sigh tot deesen handel begeven / wijl eenige / welcke sijnen Vader haet toedroegen / hadden uytgestrooyd / dat den selven te Napels was gestorven / en door sijne dood 't Christen Geloof had aengenomen. Te gelijck Amidas vermanende / dat hy sigh sou meester maecken van den Koninghlijken Stoel / eer sijnen Broeder Mahometh hem voorgetrocken wierd. Amidas, dit alles gelovende / volghde haren raed / en nam 't Rijck in met grouwlijcke Tyrannyen en Bloedstortingen.

Wat hem hier toe bewoogh.

Als nu Muleasses met sijn Volck te Goletta was aengekoomen / ried Tovarres, Keyserlijcken Stadhouder aldaer / hem wel / dat hy niet te haestigh gaen / maer vertoeven sou / tot dat sigh meer Volck van d'Africanen tot hem sou voegen; doch hy en sijnen Neapolitaenschen Oversten Lofredius veragteden deesen goeden raed. Meende door geswindheyd de voortgangh deeses quaeds te beletten / en ylde na Tunis: doch hy liep sijn ongeluck te gemoet. Te gelijck quam eenen anderen hoop / welcke Amidas sigh verborgen had doen houden / agter hem heenen. Doe viel een bloedigh Gevecht voor / waer in 't Volck van Muleasses meerendeel verslagen; oock hy selfs gevangen wierd.

Muleasses treckt met een Heyr uyt Napels tegens hem op.

Werd van Amidas geslagen, en gevangen bekomen.

Amidas ontsagh sigh niet / tegens hem / sijnen Vader / eben soodanige Tyrannyen t'oeffenen / als hy gewoon was tegens de Vreemde te plegen; want terstond deed hy hem d'oogen uytsteecken / om sigh selven hier door te verseeckeren van de besittingh en behoudingh des Koninghrycks.

Die seer tyrannisch tegens sijnen Vader handeld.

Amidas maeckte hier op wel een Stilstand van Wapenen met Tovarres, des Keysers Caroli Stadhouder in Goletta, doch deselve duerde niet langh. Want Tovarres bedaght een list / om hem / als een Tyran, weer uyt 't Rijck te stooten. Riep derhalven Abdalmelech, eygene Broeder van Muleasses, (die sigh doemaels onthield by den Koningh van Barbaryen), dat hy sou koomen / en 't Koninghrijck inneemen. Deese gelegenheyd wou Abdalmelech niet versuymen; maer begaf sigh op wegh; en quam / even ter dier tijd / als Amidas van Tunis na Bizerta was vertrocken / te Goletta aen: van waer hy in aller haest met een deel Africaensche Ruyterye na Tunis snelde; deese Stad sonder tegenweer veroverde / en van de Burgeren ten Koningh aengenoomen wierd. Doch hy regeerde niet langer dan 36. dagen. Doe maeckte de dood een eynd van sijne Koninglijcke praght. Daer op wierd in sijne plaets sijnen Soon Mahometh, noch maer twaelf jaren oud / ten Koningh verkooren / en eenige verordonneert / die 't Rijck souden bestieren / tot dat hy mundigh ware geweest. Maer als deese Vooghden in haer Bewind allerley grouwlijcke Tyrannyen en Schelmstucken pleeghden / maeckte Amidas aenslagen / om weer tot 't Rijck te geraecken: 't welck hem oock na wensch geluckte. Doch soo haest dit geschied was / deed hy de gedagte Vooghden door grouwlijcke Martelaryen om 't leven brengen; en begon voorts sijne Tyrannyen weer aen te vangen daer hy 't gelaten had. Korts voor dat hy weer te Tunis quam / was sijnen Vader Muleasses los gelaten; tot desselven groot geluck; want Amidas had / op sijne weerkoomst / hem de dood gesvvooren. Paderhaud heeft deese Muleasses sijn leven besloten in 't Eyland Sicilien, daer hy / op ordre van Keyser Carel de V., uyt de gemeene middelen wierd onderhouden.

1544.

Oock tegens sijn' Onderdanen.

Werd van sijnen Oom Abdalmelech uytgestooten; doch deese regeerd maer 36. dagen. Arnold. Ferron.

1545.

Sijnen jongen Soon Mahometh Koningh; doch sijne Vooghden sijn Tyrannen en Boosvvighten.

Amidas koomd weer aen 't Rijck; en gaet voort in sijne voorige wreedheden.

1546.

Muleasses sterft in Sicilien.

Anno 1553. trock de Turcksche Keyser Solyman met een groot Krijghsheyr / onder voorwendingh van de Persianen te willen beoorlogen / na Alepo in Syrien. Doch wat anders had hy in den sin. Hier liet hy sijnen eerstgeboornen Soon Mustapha, een seer dapper Vorst / en Stadhouder in Cappadocien, voor hem roepen. Desselven Stiefmoeder Rossa (of Roxana), welcke traghte / eenen van hare Soonen op den Keyserlijcken Throon te brengen / gelijck oock naderhand geschied is / had hem by sijnen Vader aengedragen / dat hy na sijn Rijck en Leven stond. Solyman geloofde dit al te lightlijck / en nam derhalven voor / deesen sijnen

Des Turckschen Keysers Solymans Tyrannyen

Doet sijnen oudsten Soon Mustapha, een seer treflijck Prins, ver-

ANNO CHRISTI.

worgen, op valsche aengeving sijner Stiefmoeder Roxane. Sleid l. 3. 1553.

nen Soon om 't leven te brengen. Mustapha, sigh selven van niet quaeds bewust sijnde, vertoonde sigh seer gehoorsaem voor sijnen Vader, en quam in desselven Tent; doch onvoorsiens wierd hy ter neer geworpen, en verworghd. Doe Ziangit, jonghste Broeder van Mustapha, deese onverwaghte Moord gewaer wierd, wierd hy daer over boven maten seer bedroefd. Wierp sigh op 't doode ligchaem; lasterde sijns Vaders bloedgierigheyd, en doorstack sigh selven met een Dolck. Solyman, hier mee noch niet versadighd, deed oock Amurath, Soon van Mustapha, dien selven wegh gaen, op dat hy niet t'eeniger tijd sijns Vaders dood moght wreecken.

Muscovitische saken. Mencel. in Hist. Livon.

Als de vijf-jarige Stilstand tusschen Walther van Plettenbergh, Ordens-meester in Lijfland, en den Muscoviter, Anno 1550. ten eynde was geloopen; dat oock Johannes Basilides (Ivan Wasilowitz), Grootvorst in Muscovien, de Cazanische en Astracanische Tattaren bestreeden, deese Landen hem onderworpen gemaeckt had, stonden de Lijflanders in geen kleyne vrees, dat nu de beurt weer aen haer sou koomen. Om sigh hier van t'ontslaen, versoghtense van den Muscoviter verlengingh der Wapenschorssingh: doch hy sloegh haer gantsch onlijdlijke Conditien voor. Eyndlijck evenwel quam 't daer toe, dat de gedaghte Stilstand noch vijfthien jaren sou dueren; doch binnen drie jaren tijds souden al de Strijdigheden met den Czaar, of Grootvorst, moeten afgedaen werden, en een accoord gemaeckt, wegens den Tribuit. Maer doe begeerde hy van de Lijflanders eenige andere harde dingen: waer uyt deese genoeghsaem bemerckten, dat het eyndlijck tot een Oorlogh sou uytbarsten. Om haer nu sulck een vyand eenighsins van den hals af te houden, handeldense, gedeurende 't Tractaet tusschen haer en Johannes Basilides, met Koningh Gustavus van Sweeden, dat hy de Muscoviters sou op 't lijf vallen; belovende, datse desgelijcks souden doen. Doch seer slegt hieldense haer woord. Want als Gustavus na Muscauw trock, blevense t'huys sitten; en hadden ondertusschen een Inlandschen Oorlog tegens haren Bisschop aengevangen.

De Grootvorst Joh. Basilides veroverd Cazan en Astracan van de Tattaren.

Lijflanders maecken Koningh Gustavus van Sweeden tegens den Muscoviter op, met groote beloften; welkese niet houden. 1555.

Oock niet tegens den Grootvorst.

Als nu de drie jaren verloopen waren, begeerde Johannes Basilides van de Bisschop van Derbat de Tribuit, gelijck te vooren geaccordeert was. Deesen beloofde d'opbrenging wel; doch voldeed daer na sijne toeseggingh niet. Doe had de Muscoviter schijnbare oorsaeck, om de Lijflanders met Oorlogh aen te grijpen.

Johannes Basilides versoeckt Musquetmakers, Geschutgieters, &c. uyt Duytschland. 1556.

Johannes Basilides had voor deesen eenige Handwercksliedén en konstige Meesters in Gieten, Musquet-maecken, Stercktenbouwingen, &c. uyt Duytschland versoght; doch deselve waren hem niet toegestaen, uyt billijcke vrees, dat hy daer mee sijn voordeel tegens de Christenen soght te doen. Anno 1556. sond hy weer een Ambassadeur na Duytschland, vernieuwende in een wijdlopigen Brief sijne begeerte; met beroemingh, dat hy en sijn' Onderdanen seer goede Christenen, en getrouwlijck tot 't beste des Duytschen Rijcks geneegen waren. Belovende daer-en-boven, dat hy Volck en Geld tot den Turcken-krijgh wou opbrengen. Doch van dit alles is niets met al geworden, wegens d'Oorlogh in Lijfland, welcke twee jaren hier na begon. Met deesen Krijgh is 't dusdanigh toegegaen.

Inlandschen Oorlogh ontstaen in Lijfland. Chytr. Chron. l. 18.

In de Byeenkoomst der Lijflandsche Standen te Wolmar wierd, met algemeene bewilligingh, een Decreet gemaeckt, dat geenen Uytlandschen Vorst of Heer voortaen van den Lijflandschen Hoogmeester, eenigen Bisschop, of andere Standen in Lijfland, sou beroepen, oock geenen Coadjutor meer aengenoomen werden, ten sy dan met consent van al de Standen. Hier op gebeurden 't na eenige jaren, dat Marckgraef Willem van Brandenburgh, Aerts-bisschop van Riga, ten Coadjutor aennam Hertogh Christoffel van Mekelenburgh. Hier tegens stelde sigh Henrick van Galen, Ordens-meester in Lijfland, en sijnen Coadjutor Willem van Furstenbergh, Bisschop Herman van Derbat, en andere Lijflandsche Standen; seggende, dat dit gantschlijck strijdigh was tegens 't Wolmarsche Decreet; derhalven deese Postulatie nietigh en van geener waerde. Wijl nu geene der beyde deelen van sijne meeningh wou afstaen, begondense weersijds sigh ten Oorlogh tegens malkander toe te rusten. Willem van Furstenbergh daght de Tegenparthy te voorkoomen. Braght, met een groote behendigheyd, van de Standen, den Bisschop, en de Stad Riga, een deel Volck by een; waer mee hy den Aerts-bisschop, eer hy yets hier van wist, in Kackenhuysen belegerde; hem en sijnen Coadjutor daer toe dwingende, datse sigh aen hem gevangen moesten geven.

Met d'oorsaecken desselven, wegens den Aerts-bisschop. 1557.

De Koningh van Polen menghd sigh daer onder.

Hier door begon den handel eerst reght aen te gaen. De Koningh van Polen, en Marckgraef Albrecht van Brandenburgh maeckten sigh gereed tot hulp van de gevangene Vorsten. Koningh Ferdinand en de Keurvorsten; desgelijcks Koningh Christiaen van Deenemarcken, soghten wel, door hare Gesanten, deese Strijd by te leggen, en tot een Verdragh te brengen, doch konden 'er niet toe geraecken.

't Koomd wel tot een Verdragh; maer Lijfland door deesen Oorlogh kraghtloos geworden.

Maer als korts daer na 't Krijgsheyr des Koninghs van Polen in Lijfland was aengekoomen, wierden de gevangene Vorsten niet alleen weer los gelaten, maer ook Hertogh Christoffel van Mekelenburgh ten Coadjutor bevestighd, en dus 't verschil afgedaen. Ondertusschen waren door deesen onnodigen Oorlogh de Lijflanders hare beste kraghten ontrocken; welckese naderhand tegens de Muscoviters moesten missen, t'harer groote schade. Want soo haest deesen inwendigen Krijgh was ge-eyndighd, en als elck sigh over den gemaeckten Vreede verheughde, begon dien met de Russen aen te gaen.

Werd daer op van den

Na dat de Grootvorst met den uytgangh des jaers 1557. haer een Ontseghbrief had toe-

[A]NNO [C]HRISTI.

[M]uscoviter [o]ngevallen. *[B]ucholtz. [C]hytr. l. 19. [R]euth.* 1558.

[D]ie Narva, &c. [v]eroverd.

toegesonden / viel hy al stracks in den aenvangh des volgenden jaers met sijne Krijghsmaght in Lijfland; daer de Tattaren alles wat haer voorquam op 't grouwlijckste verwoesteden door Roven / Moorden / Branden / Vrouwen-schenden / en andere verschricklijckheden. Op den 12. van May kreegh Basilides in sijn geweld de Stad Narva, daer een seer bequame Zeehaven is. Vervolgens Derbat, nevens eenige andere Plaetsen en Heerlijckheden. Onuytspreecklijck was de schrick / welcke deesen Inval by d'Inwooners veroorsaeckte.

[W]illem van [F]urstenbergh slaet [d]e Muscoviten: [t]welck Basilides noch grimmiger maekt, in Lijfland grouwlijk verwoest. Mencel. in Hist. Livon.

Even doemaels had Willem van Furstenbergh, na de dood van Henrick van Galen Ordens-meester in Lijfland, eenen Coadjutor aengenomen. Deese is / met eenigh Volck / nevens Hertogh Christoffel van Mekelenburgh en andere / in dit jaer na 't Bisdom Derbat getrocken. Sloegh de Muscoviters by 't Dorp Torefer, en herwon 't Kasteel Ringen: doch vermits 't Weer hem niet wou begunstigen / kon hy oock niets meer verrighten. Hier door wierd de Muscovische Grootvorst noch meer vertoornd. Braght een veel grooter Krijghsheyr op de been / en doorstroopte daer mee in 't volgende jaer byna geheel Lijfland, met jammerlijcke vernielingen; gelijck wy t'syner plaets breeder sullen voorstellen.

Sweedsche Geschiedenissen. Chytr. Chron. Sax. l. 15.

Wy wenden ons nu na Sweeden, als 't naeste Gewest aen Muscovien en Lijfland. Hier heeft Nicolaus Dacke, van wien alreeds voor deesen is gesproocken / veel' onrusten aengevangen: insonderheyd pleeghde hy in Schmaland en Oost-Gothland veele Roveryen en Moorderyen. Verbood / aen Koningh Gustavus Tol en Schattingh te geven. Oeffende voorts allerley Moedwilligheden en Boevestucken. Koningh Gustavus sond wel eenigh Volck na Schmaland: deed oock veele der Oproerige straffen; doch de Belhamel Dacke en sijnen voornaemsten Aenhangh konnen niet in handen krijgen; wijlse sigh onthielden in de dickste Bosschen der Grensen van Bleckingen. Eyndlijck echter wierd hy van de Bespieders eens gekend; en / wijl men hem niet anders, tot een grooter Straf / in handen kon krygen / doorschooten en by Calmar op een Rad geleght. Hy wat argers had hy verdiend. Door sijne dood was d'onrust in 't Koninghrijck weer gestild.

Omkoomingh des Rebels Nicolai Dacke.

't Koningrijck Sweeden erflijck gemaeckt op Gustavi Geslaght. Chytr. Chron. l. 16. 1543.

Vermits by de vrye verkiesingh der Koningen dickmael groote Verwarringen / Scheuringen en Tweedraghten ontstaen; soo wierd Anno 1543. op den Rijcksdagh t'Arost in Sweeden, met goedkeuringh aller Standen des Koninghrijcks / een Wet gemaeckt / dat voortaen de Koninghlijcke Hoogheyd sou blyven op Koningh Gustavus en sijn Geslaght: soo dat na Gustavi overlijden de Kroon sou koomen aen sijnen Soon Erick: na desselven dood aen sijnen Soon en Nakoomelingen / altijd erflijck. Indien Erick geen Manlycke Erfgenamen aghter liet / soo sou desselven Broeder Johannes hem volgen. Wanneer uyt Gustavi Kinderen niemand meer in 't leven was / soo sou d'oudste uyt sijn Geslaght / en na den selven d'oudste sijner Soonen / succedeeren in de Koninghlijcke Waerdigheyd. Maer indien de geheele Stam verdorde / soo sou de vrye verkiesingh den Rijcks-Raed weer t'huys vallen: die dan geenen Vreemdelingh / maer een ingeboorne Sweed ten Koningh sou moeten verkiesen.

ANNO CHRISTI.

Op hoedanigh een wijs.

Gustavi derde Houwlijk.

Den 26. van Augustus Anno 1551. overleed des Koninghs Gustavi tweede Gemalin Margaretha; nalatende drie Soonen en twee Dochteren. Daer op nam Gustaef tot sijn derde Echtgenoot Catharina, Dochter van sijnen Stadhouder in West-Gothland.

Treed in Oorlogh met den Muscoviter; 1555.

op versoek en belofte des Ordens-meesters in Lijfland: die sijn woord niet houd.

Anno 1555. trad Koningh Gustavus, op versoeck des Ordens-meesters in Lijfland, en belofte / dat hy desgelijcks den Muscovischen Grootvorst sou aengrypen; en dan noch om eeniger anderer redenen wil / tot den Toght na Muscovien. Belegerde oock / na dat hy eenigh Muscovisch Krijghsvolck had geslagen / de Stad en 't Kasteel Noteburgh aen de Rivier Nye. Doch vermits / wegens dit Water / de gedaghte Stad en 't Slot seer beswaerlijck te naerderen; daer-en-boven al de Proviande daer rondom door de Russen wegh genoomen was: waer by dan noch quam / dat de Lijflanders hare gedane Belofte niet hielden / soo voerde hy / sonder yets verright te hebben / sijn Volck weer te rugg' na Wiburgh. Ondertusschen waren de Russen, wegens deesen Toght / tegens de Sweeden hevigh verbitterd. Vielen de volgende Winter met een stercke Krijghsmaght in Finland, en deeden daer seer groote schade. Koningh Gustaef, om van deese boose Gasten verlost te mogen werden / sond met den aenvangh des volgenden jaers Gesanten na Muscouw, om van een Vreede te handelen; welcke oock eyndlijck gesloten / en daer door alle verder Landverderf voorkoomen wierd.

1556. *Moet derhalven Vreede maecken.*

Geeft sijnen Soon Erick Calmar over.

Vermits nu Koningh Gustavus tot een hoogen ouderdom was geklommen / soo gaf hy sijnen oudsten Soon Erick, om de Regeeringhs-last voor sigh wat te verlighten / Calmar en de daer toe behoorende Heerlijckheden over / Anno 1556.

Deensche Geschiedenissen. 1544.

Holsteinck werd gedeeld.

Anno 1544. hebben de Hertogen van Holstein, als / Koningh Christiaen de III. van Deenemarcken, Johan, Adolph, Soonen van Koningh Frederick van Deenemarcken, 't Hertoghdom Sleeswijck, en de Holsteinsche Landen gelijcklijck onder haer gedeeld. Veele verstandige behaeghde dit niet seer / wegens veelerley ongelegenheden. Want sy sagen genoegh / dat d'Authoriteit en Maght der Vorsten hier door seer geswackt wierd: oock onder soo veele lightlijck oneenigheden konden ontstaen / tot groot nadeel des Vaderlands. Echter nam deese Verdeelingh voortgangh; en den vierden Broeder Frederick, wierd van d'andere een seeckere Som gelds gegeven / nevens 't Bisdom Sleeswijck; en daer by de hoop / van de Successie in 't Aerts-Stight Breemen. Doch eenige jaren daer na is hy overleeden.

't Holstein-

Korts daer na heeft Keyser Carel de V. de

ANNO CHRISTI.

sche Leen van Keyser *Carel* aen Koningh *Christiaen* en sijne Broederen gegeven. 1548.

drie Broederen de Leenen over 't Hertoghdom Holstein; de Landschappen Stormaren Dithmarssen uytgedeeld / na datmen een lange tijd daer over had gedisputeert. Want de gemelde Keyser Carel had in den aenvangh sijner regeeringh 't Reght / om 't Leen over 't Hertoghdom Holstein te geven / sijns Susters Man / Koningh Christiernus van Deenemarcken, toegevoeghd. Maer als nu deesen verdreven / en op den Rijcksdagh te Spier Anno 1544. tusschen Keyser Carel en Koningh Christiaen de III. van Deenemarcken Vreede en goede vriendschap was opgereght: oock hier na Koningh Christiaen de Keyser hem seer gunstigh gemaeckt had / wijl hy in den Smalkaldischen Oorlogh Hertogh Johan-Frederick van Saxen en Landgraef Philips van Hessen niet had bygestaen / soo heeft hy / op Christiaens versoeck / ter deeser tijd hem begiftighd met 't Leen in amplissima Forma; 't welck anders noch wel aghter gebleven sou hebben.

End'oorsaeck daer van.

Engelsche Geschiedenissen.

Koningh *Henricks* handel met vijf sijner Gemalinnen. *Car in Chron. Sleid. l.* 14.

Op wat voor een wijs Koningh Henrick van Engelland, boven de voorige / oock sijne Gemalin Anna, een Vorstin van Cleef, verstooten / en daer op ten Houwlijck genomen had Catharina Haward, des Hertoghs van Nordfolcks Broeders Dochter / is t' sijner plaets verhaeld geworden. Met deese is 't hem oock niet geluckt. Want hy nam haer voor Maeghd; maer bevond het daer na anders te sijn gesteld: derhalven hy haer oock 't hoofd deed afslaen. Even sodanigh handelde hy met den geenen / die haren Pol was geweest. Hy was wel na Yrland vertrocken; maer van de nieuwe Koningin weer aen 't Hof geroepen; buyten twijffel / om 't oude Spel weer met hem aen te vangen; doch 't nam sulck een rampsaligen uytgangh / als wy nu hebben gehoord. Hier na herhouwlijckte Koningh Henrick sigh aen Catharina Par, sijne sesde Gemalin.

Sijne sesde. 1542.

Koningh *Jacob* de V. van *Schotland* sterft van bekommeringh.

Ten eynde deeses jaers wierd Jacob de V., Koningh van Schotland, een jonge Dochter geboren uyt sijne Gemalin Maria, Dochter des Hertoghs Claudii van Guise en Lotharingen, oock Maria genoemd. Ter selver tijd voerde haren Vader Jacob Oorlogh tegens den Koningh van Engelland; waer in 't soo verr' gekoomen was / dat d'Engelsche en Schotten tegens malkander een Slagh deeden; in welke de laetstgenoemde de Neerlaegh geleeden hadden. Dit / en dan noch dat hy geenen Manlijcken Erfgenaem had bekoomen / bekommerde hem sodanigh / dat hy aght dagen daer na door hertenleed den Geest gaf.

Koningh *Henrik* van *Engelland* maekt sigh vergeefsche hoop,

Na sijn overlijden liet Koningh Henrick sigh beduncken / wijl hy een eenige Soon had / Eduard, doemaels 6. jaren oud / en Koning Jacobs Dochter Maria d'eenige Erfgenaem des Schotschen Koninghrijcks was / dat nu de beste gelegenheyd sigh aenbood / om een eeuwige Vreede tusschen Engelland en Schotland op te reghten; oock door een Houwlijck tusschen Eduard en Maria beyde deese Koninghrijcken t'samen te voegen. 't Voorneemen was wel goed / maer 't ontbrack aen den voortgangh. Op 't hooghste liet Koningh Henrick sigh aen deese saeck geleegen sijn. Braght oock op de Rijcksvergaderingh in Schotland soo veel te weeg / dat Jacob Hamilton, Stadhouder in Schotland, en de voornaemste Steeden / hare Koninghlijcke Princes Maria pleghtlijck met Brief en Zeegel aen Koningh Henriks Soon ten Houwlijck verloofden; met toesegging / van Gijselaers ten onderpand te sullen geven. Maneer men nu haer ter bestemder tijd begeerde / wierd deesen handel door de Kardinael van Schotland en de Koninghlijke Weduw weer verdorven; vermits men de Pandsmannen niet wou leveren: oock stracks daer na / door bestel des Koninghs van Franckrijck, de gedane Houwlijcksbelofte weer vernietighd.

van *Engelland* en *Schotland* door Houwlijk t'samen te sullen voegen.

Koningh Henrick wierd hier over hevigh vertoornd: nam voor / deese smaed te wreeken; en tastte de Schotten op nieuws met Oorlogh aen. Veroverde oock hare Hoofdstad Edenburgh: doch vermits hy geen meester van 't Kasteel kon werden / stack hy deselve in brand. Deese Krijgh nam met de dood van Henrick geen eynd; maer wierd weer vernieuwd door Hertogh Eduard van Sommerset. In een groote Veldslagh wierden de Schotten overwonnen / en een goed deel des Koninghrijcks haer afgenoomen.

1544. Nieuwen Oorlogh vand'*Engelsche* tegens de *Schotten*; en Neerlaegh der selve. 1547.

Doch vermits Koningh Henrick van Franckrijck haer in 't volgende jaer (Anno 1548.) hulp toesond / herhaeldense sigh weer. Om oock d'Engelsche alle hoop af te snijden / datse oyt voor haren Koningh Eduard de Schotsche Princes Maria souden bekoomen / soo wierdse na Franckrijck gevoerd / en daer ondertrouwd aen Franciscus, Soon van Koningh Henrick.

Frankrijk send haer hulp toe. *J. Til. in Chron.*

Henrick d'VIII., Koningh van Engelland overleed op den 28. van Januarius Anno 1547. Hem volghde op den Engelschen Throon sijnen Soon Eduard; doemaels noch maer 10. jaren oud: derhalven Hertogh Eduard van Sommerset, sijns Moeders Broeder / 't Bestier des Koninghrijcks op sigh nam. Terstond wierd 't Decreet des gestorvenen Koninghs Henrici van d'afschaffingh der Pauslijcke Maght / en des Koninghs Opper-Gereghtigheyd in de Kerck van Engelland en Yrland, weer vernieuwd. De Roomsche Godsdienst / voor soo veel d'Overgeloven betreft / afgedaen; de Reformatie in Religions-saecken ter hand genoomen. Waerom dan oock ter deeser tijd en in de volgende jaren veele uyt Duytschland, daer 't doemaels met d'Euangelische Religie seer gevaerlijck stond / hare toevlught na Engelland namen.

Dood van Koningh *Henrick* d'VIII. *Bucholtz.*

Reformatie in *Engelland* aengevangen.

Doch korts daer na ontstonden hier wonderlijcke handelingen en veranderingen. Want als den jongen Koningh Eduard twaelf Vooghden wierden toegevoegd / tot dat hy sijnen mundigen ouderdom sou bereyckt hebben / begingmen deese misslagh / dat onder dit getal oock genoomen wierd Johan Dudley, Hertogh van Northumbrien. Want vermits Koningh Henrick d'VIII. sijnen

Johannes Dudley (wiens Vader Koningh *Henrick* had doen onthoofden) 1553.

ANNO CHRISTI.

nen Vader (wijl hy deese Majesteyts leven had belaeghd) had doen onthoofden / soo droegh de gemelde Johannes Dudley tegens Koningh Henrick en sijne Kinderen (onaengesien hy hem / op dat hy sijns Vaders smaed dies t'eerder moght vergeeten / tot hooge Staten / eyndlijck oock tot geheymen Raed verheven had) een geduerigen haet; traghte des gedaghten sijns Vaders dood te wreeken / en de Koninghlijcke Successie in een andere vorm over te gieten. Als hy nu sagh / dat alleen Hertogh Eduard van Sommerset, een seer eerlijck Heer / en Bloedverwant van Koningh Eduard, sijn voorneemen kon verhinderlijck sijn / maeckte hy sigh alderverst aen hem; en braght het daer toe / dat hy / onder schijn van verradery / onthoofd wierd. Doe nu deesen uyt den wegh was geruymd / trock hy aen sigh de hooghste Maght over al de saecken des Koningrijks. De jonge Koningh Eduard moest hem laten begaen na sijn welgevallen. Ondertusschen gaf hy by sulck een teederen ouderdom uytsteeckende blijcken van een sonderlingh verstand / scharpsinnigheyd en grootmoedigheyd. Begon oock genoeghsaem te merken / hoe 't onder sijnen Stadhouder toegingh. Doch hy was als een Schaep onder Wolven en Vossen. Moest voor dien tijd door de vingeren sien.

…huan. 8.13. …hytr. …hron. …18.

…noemd …eer …chaedlijke …aecken in Engelland …oor. …leidan. …pit. …sand.

…ijnen …ooden …andel na Henricks …ood;

…n moord-…adigen …enslagh

Dudley had voorgenoomen / oock des jongen Koninghs Eduards dood te bevoorderen; en dan d'Engelsche Kroon te brengen op sijns Soons Gemalin Johanna, Dochters-dochter van des Koninghs Henrici VIII. Suster Maria. Want hy meende / ja stelde buyten twijffel / 't Volck lightlijck te sullen konnen wijs maecken / dat de Successie des Koningrijcks niet kon vallen op Koningh Henricks nagelatene twee Dochteren Maria en Elisabeth; wijl Maria was voortgebraght van Catharina, Suster der Moeder van Keyser Carel de V.; welcke Catharina voor Henrik had ten Man gehad desselven Broeder de Prins van Wallis: d'andere / Elisabeth, van Anna Boulaine: welcke sijne Gemalin Koningh Henrick, als een Echtbreeckster / had doen onthoofden: derhalven geen wettige of reghte Erfgenamen waren.

…egens …t leven …an de jonge Koning Eduard, Martyrol. Gall.

Als hy nu sagh / dat de jonge Vorst in ouderdom en verstand toenam / dagt hem / dat hy met sijn voorhebbend schelmstuck moest voortvaren / eer de bequame tijd tot d'uytvoeringh hem moght ontglijden. Derhalven braght hy heymlijck Koningh Eduard, die nu sijn seventhiende jaer had bereyckt / Vergif toe; waer van hy allenxen uytteerde; en eyndlijck sterven moest / na dat hy een wijl tijds had sieck geleegen. Hier over wierd de Godloose Moordenaer ten hooghsten verheughd. Settede sijnen boosen Aenslagh voort. Beriep de Standen na Londen; en droegh deselve voor (even als had hy noyt Water troubel gemaekt / maer dat Eduardi dood hem op 't hooghste bekommerde; desselven welvaert sijn meeste sorge was geweest) / hoe vreeslijck hem de dood des jongen Koninghs voorquam. Hoe gebaerlijck een langhduerige Rijcks-openstand was: en onderstond sigh oock te bewijsen / dat de Koninghlijcke Digniteit niet kon vallen op de Princessen Maria of Elisabeth, als voortgekoomen uyt een geschedene en verdaghte Echt; maer nu wettigh behoorde de Gemalin sijns Soons. Vermits hy nu alles in sijne Maght / en een wel-toegerust Heyr op de been had; daer-en-boven van yeder gevreesd wierd / soo kreegh hy lightlijck 't geen hy begeerde.

…lien hy …erraderlijck en …rouw…ooslijck …oor vergif om …t leven …renghd,

om de Gemalin sijns Soons Koningin te maecken. Sleid. l. 25.

Dus is dan Johanna, bygenoemd Gray (Dochter van Francisca, gewonnen by den Hertogh van Suffolck; welcke Francisca was de Dochter van Maria, Suster van Koningh Henrick d'VIII.), Gemalin van Gilford, Soon des Hertoghs van Northumbrien, Johannes Dudley, tot den Throon verheven / opentlijck voor Koningin uytgeroepen / en in 't Kasteel te Londen gekroond. Doch by deese Pleghtlijckheyd gingh alles seer stil en treurigh toe. Men hoorde geen geluckwenschingen / geen gejuygch / gelijck by andere Krooningen altijd pleegh te geschieden. 't Welck dan gelijck als een Voorteecken was van de haest daer op gevolghde veranderingh.

Johanna Gray, Koningin van Engelland verklaerd.

Want terwijl deese dingen sigh te Londen toedroegen / braght Maria, oudste Dochter van Koningh Henrick d'VIII. (wijlse geen ander middel had / om hare saeck te bevoorderen) / 't gemeene Volck op hare sijde: 't welck haer in sulcke meenighten toeviel / datse binnen weynigh tijds een sterk Krijgsheyr daer uyt kon oprighten. Als dit Johannes Dudley, Hertogh van Northumberland, ter ooren quam / stond hy t'eenemael verleegen / en in veele bekommeringh. Echter besloot hy / op 't aldersspoedighste tegens haer op te trecken / en haer volck te ruineeren, eer 't noch stercker wierd. Doch hy maeckte de reeckeningh sonder den Waerd. Want vier dagen na sijn vertreck uyt Londen, begonden de daer geblevene Standen des Koninghrijcks / nevens de Stadsraed / Johanna ter sijden te setten / en riepen Maria, oudste Dochter van Koningh Henrick d'VIII. uyt sijn eerste Houwlijck met Catharina, Suster van de Moeder des Keysers Caroli V., uyt voor Koningin van Engelland: 't welck terstond van al 't Volck met een groot vreughden-geschal wierd toegestemd: oock heeftmen Koningin Johanna sonder uytstel gevangen genoomen.

Maria, oudste Dochter van Koning Henrik, brengd 't gemeene volck op hare sijde.

Werd uytgeroepen voor Koningin van Engelland; en Johanna Gray gevangen genomen.

De Hertogh van Northumbrien geraeckte hier over in geen kleynen anghst. Hy sagh wel / wat dit voor een Spel wou geven; insonderheyd wijl 't Volck hem met geheele hoopen af / en Maria toeviel. Daght derhalven van de nood een deughd te maecken: en om in deese verbotste saeck by de Koningin Maria in genade te mogen aengesien werden / deed hy desgelijcks in sijn Leger en allerweegen haer Proclameeren voor wettige Koningin van Engelland. Doch sijne voorheenen begane Schelmstucken waren te groof / dan dat deese geveynsdheyd hem had mogen redden; wierd derhalven te Ca-

Johannes Dudley, Hertogh van Nordhumbrien.

ANNO CHRISTI.

in heghtenis genoomen, en opentlijck onthoofd.

merac met sijne vier Soonen en eenige andere / welcke tot noch toe sijne getrouwe helpers waren geweest / gevangen genoomen; na Londen gevoerd; en (als weynige dagen daer na Koningin Maria hier aengekoomen; heerlijck ontfangen / en met gewoone pragt tot Koningin uytgeroepen was) opentlijck onthoofd. Dus bequam hy / als hy de Maet sijner verradery en trouwloosheyd had vol gemaeckt / sijnen wel-verdienden loon.

Op bevel van Koningin Maria sijn veel' onschuldige Bisschoppen en andere om 't leven gebraght. 1554. Chytr. l. 18. Bucholtz. Martyrol. Magn.

Maer gelijck deesen Dudley behoorlijcke Straf ontfingh; soo wierd daer tegens al te strengh met andere gehandeld. Op bevel van Koningin Maria (die op den eersten van October wierd gekroond)/ moesten Thomas Crammerus, Aerts-bisschop van Cantelbergh (wijl hy d'Echtscheydingh tusschen Koning Henrick en hare Moeder / nu twintigh jaren geleeden / had goed gekeurd) / en eenige andere onschuldige Bisschoppen / nevens de drie Soonen des Hertoghs van Nordhumbrien, en Johanna Gray, wijlse sigh Koningin had laten noemen / 't leven verliesen. De gedaghte Johanna was maer 17. jaren oud; treflijck ervaren in de Griecksche en Latijnsche Talen. By d'Executie van haer Vonnis (den 12. van Februarius Anno 1554.) toondese sigh gantsch onvertsaeghd; en leed de dood met een sonderlingh geduld. Koningin Maria en hare Raedgevers sijn / wegens d'om 't leven brengingh deeser onnoosele Vorstin / niet weynigh gescholden geworden: te meer noch / om datse hare Heerschappy heeft begonnen met seer groote bloedstortingh; waer van wy hier maer yet weynighs sullen voordragen.

Oock Koningin Johanna Gray.

Maria voerd 't Pausdom in Engelland weer in: 1555.

Terstond by d'aentreedingh des Koninghlijcken Regiments deedse te niet 't Religions-Decreet van Koningh Eduard; en voerde 't Pausdom weer in. Waer op dan in Engelland een seer grouwlijcke vervolgingh tegens d'Onroomsche ontstond. Onder veel meer andere wierden met den aenvangh des jaers 1555. verbrand Johannes Rogerius, Leeser der H. Theologie in 't Munster te Londen: Johannes Hoperus, Bisschop van Glocester: Laurentius Sanderus, Predikant te Londen: D. Robertus Ferratius, Bisschop van S. David in Wallien: Georgius Marschæus; Johannes Bratford; Nicolaus Ridlæus, Bisschop te Londen: Hugo Latimerus, Bisschop van Wigorn, een Man van 70. jaren: Thomas Crammerus, Aertsbisschop van Cantelberg, &c. Wegens deese vreeslijke verdelgingh der Euangelische hebben veele / welcke te vooren om der Religie wil hare toevlught tot Engelland hadden genoomen / sigh weer van daer na Duytschland begeven.

met grouwlijke verbrandingen der Onroomsche.

Houwlijk van Koningin Maria met Koningh Philips van Spaenje.

Tot deese sware Vervolgingh heeft seer veel toegebraght 't Houwlijck / 't welck Koningin Maria van Engelland aengingh met Philippus van Spaenje, Soon van Keyser Carel de V. De voornaemste voorwaerden deeses Echtverbonds waren: Philips sou de Titel des Engelschen Koninghrijcks gebruyken soo langh Koningin Maria leefde. De Privilegien en Gereghtigheden des Koninghrijcks beschermen en handhaben. D'Ampten en Officien aen geen Uytlanders toevoegen. Koningin Maria, uyt kraght deeses Houwlijcks / aenneemen tot Meede-Regente over sijne Koninghrijcken; soo die hy alreeds besat / als die hy daer na noch sou bekoomen: en indiense de langst-levende was / souden haer jaerlijcks daer uyt 60000. Floreenen werden verordonneert. Indiense Manlijcke Erfgenamen kreegh / soo sou 't Koninghrijck Engelland en al 't Moederlijck Reght aen deselve koomen. D'Infant Carel van Spaenje en sijne Lijfs-erven souden succedeeren in al Philippi Koninghrijcken; onder Conditie, by aldien hy kinderloos overleed / dat dan d'eerstgeboorne uyt dit Houwlijck in sijne plaets sou treeden. Voor de voltreckingh deeser Echt sou Philips tot sijne Verrightingen en Officien Engelsche aenneemen; en d'Engelsche Inboorlingen van geene Uytlanders overlast laten geschieden: de Koningin noch hare Kinderen / tegens haren wil / niet uyt Engelland voeren: oock niet de Koninghlijcke Schatten / noch eenigh Geschut uyt 't Koninghrijck. Indien de Koningin sonder Lijfs-erven quam t'overlijden / sou Philips geen verder aenspraeck op Engelland hebben: maer met de Successie sou gehandeld werden na d'Engelsche Wetten.

ANNO CHRISTI.

Voornaemste voorwaerden van 't selve. Sleid. l. 25.

Oproer in Engelland, wegens dit Houwlijck.

Wegens dit Houwlijcks-Contract ontstond in Engelland een grooten Oproer; vermits d'Ingeseetene geenen Spaenschen Regent wilden gedoogen. De voornaemste deeser Factie waren Hertogh Henrick van Suffolck, Vader der geweesene Koningin Johanna Gray, Thomas Viat, en eenige andere. Doch sy quamen in dit werck te kort; wierden van 't Kryghsvolck der Koningin Maria gevangen / en 't Hoofd afgeslagen. Onder deese opgestane waren een groot getal Eedele; welke te Londen en West-Munster door Beuls handen moesten sterven. Dus kreegh dit Houwlijck voortgangh / en kon niet verhinderd werden

Philips koomd in Engelland. 1555.

Daer op dan quam Philips in Engelland aen; en 't Byleger wierd gehouden den 11. van Julius Anno 1555. Haest daer na heeft Keyser Carel, Philippi Vader / hem opgedragen de Regeeringh over de Nederlanden, Napels, Milaen, en andere sijner Koninghrijken / wijl hy nu oud / en te swack geworden was / om al deese lasten te dragen.

Maria sterft Kinderloos. 1558. Bucholtz. Sleidan. Joh. Til. in Chron.

Ondertusschen heeft de Regeeringh der Koningin Maria niet langh geduerd. Sy stierf Anno 1558. ontrent den uytgangh des jaers. In hare plaets quam op den Throon hare Suster Elisabeth, welcke doemaels had bereyckt 't vijf-en-twintigste jaer haers ouderdoms. Was een seer geleerde / wel-opgetoogene Princes. Hare Suster Maria had haer eenige jaren te vooren in Gevanckenis doen leggen / wijlse op haer een arghwaen had geworpen / datse yets had geholpen tot den voorheenen gedaghten Oproer. Maria had geen Kinderen bekoomen by haren Man Philippus; waer door met hare

dood

Anno Christi.

dood hem oock afstierf alles wat hy aen Engelland had gehad; derhalven hy voortaen de Titel deeses Koninghrijcks niet meer gebruyckte.

Vreede tusschen Keyser Carel en de Koningh van Frank-rijck. 1544. 1545.

Hier boven hebben wy meldingh gedaen/ welker wijs Keyser Carel en de Koningh van Engelland te gelijck tegens den Koningh van Franckrijck optrocken. Alhoewel nu korts daer na tusschen den Keyser en Fransche Koningh een Vreede wierd geslooten / soo is echter d'Engelschman in den Oorlogh voortgevaren. Heeft oock de Koningh van Frankrijck de Stad Bologne en eenige andere goede Plaetsen/ ontnoomen. Hier op bemoeyden de Protesteerende in Duytschland sigh wel/ beyde deese Koningen/ welcke soo veele jaren met malkander Vreede hadden gehouden/ weer te vereenigen: braghten oock soo veel te weegh / dat de Gesanten der beyde Parthyen by een quamen; doch te vergeefs; en na een langhduerigen twist wierd niets met allen verright. Flucks gingh den Oorlogh tusschen Franckrijck en Engelland weer aen. Duerde evenwel niet langh: want in 't volgende jaer 1546. wierd eyndlijck de Vreede getroffen tusschen beyde deese Deelen.

En Oorlog tusschen Frankrijk en Engel-land. Sleid. l. 16.

Vreede. 1546.

Grouwlijcke vervolgingen tegens d'Euangelische in Frankrijk. Sleid. l. 16. Til. in Chron. Epit. Osiand.

't Was nu een boose tijd voor d'Euangelische in Franckrijck. Op 't hittighste wierdense van Koningh Franciscus vervolghd; geen kleyn getal door allerley Martelingen om 't leven gebraght. Insonderheyd heeft men in Provencen seer grouwlijcke Tyrannyen aen haer gepleeghd. Boven andere liet sigh dapperlijck hier toe gebruycken Johannes Minier, Præsident des Parlaments t'Aix. Een wel-toegerust Krijghsheyr braght hy by een. Viel daer mee in Provencen; en woedde op 't alderafgrijslijkste/ met Plonderen/ branden en vermoorden/ tegens 't arme ongewapende volck des Lands. Als die van Merindol dit sagen/ verlietense Huys en Hof; vlooden in Bosschen en op de Rotsen/ meenende dit onheyl dus te sullen ontgaen: wierden echter naderhand van 't onbarmhertigh Krijghsvolck/ 't welck haer allerweegen na-ylde/ hier en gintsch opgevangen; ten deelen op de Galeyen gesmeeten/ ten deelen dood geslagen. Veele quamen door hongersnood ellendigh om 't leven.

Insonderheyd in Provence.

Ontrent 25. der hare hadden sigh niet verr' van de Stad Misse in een Hol onder een Rots verborgen: doch wierden verraden/ en gesamentlijck door vyer en roock daer in verstickt.

Onmenschlijke Moord-bedrijven

Te Merindola begingh Minier, onder veel meer andere/ een seer Barbaersche daed. Als hy daer was gekoomen/ en niemand vond dan een kleyne Jongen/ deed hy den selven aen een Boom binden / en doorschieten. Diergelijke onmenschlijke bedrijven oeffende hy oock te Cabriera. Na dat hy dese Plaets een weynigh had beschooten / beloofde hy de Burgers/ haer niet verder te sullen belegen/ indiense hem goedwilligh binnen lieten. Als dit geschied was/ en sijnen bloeddorstigen Hoop in de Stad quam/ liet hy alles sonder onderscheyd/ Man en Vrouw/ jongh en oud/ op 't alderjammerlijckste ter neer houwen. De geene/ welcke in de Kerck/ of de Kelder des Kasteels/ gevlooden waren/ deed hy buyten op 't Veld sleepen; naeckt uyttrecken; al de Mannen en Vrouwen (welcke laetstgenoemde meerendeel swanger waren) ellendigh vermoorden.

Epit. Osiand. l. 2. p. 361. Ex Sleidan. l. 16. Martyrol. Herborn. Magn.

van de Præsidens Minier tegens Mannen en Vrouwen, jonge en oude.

Ja oock / deese moorddadige Minier besloot ontrent 40. Vrouwspersoonen in een Schuer/ vol Hoy en Stroo. Liet'er doe de brand in steecken. Als nu deese ellendige hare Kleederen uyttrocken / om 't Vyer daer mee te dempen; doch sulcks niet wou gelucken; derhalven na boven klommen/ om sigh door een groot gat in de Schuer uyt te werpen/ deed hy haer met Musquetten

ANNO CHRISTI.

en Piercken weer binnen drijven/ soo datse al t'samen moesten verbranden. Niet beter maeckte hy 't te Coste. Dus toonde hy allerweegen een woedende wreedheyd/ waer in noch Turcken noch Tattaren hem hadden konnen te boven gaen.

Vergeefsche voorbeeden der *Protesteerende.* *J. A. Thuan. Sleid. l. 16.*

De Protesteerende in Duytschland, desgelijcks oock de Switsers, baden wel den Koningh door haer' Afgesondene/ wat saghter met d'Euangelische te willen handelen; doch weynigh pastte hy daer op; voer allerweegen met de Vervolgingh voort/ en gaf de gedaghte Versoeckers tot antwoord: Andere gingh 't niet aen/ hoe hy in sijn Land met de Quaeddoeners handelde.

Keyser *Carel* geeft sijne Rijcken over aen sijnen Soon *Philips.*

Ontrent 't eynd des jaers 1555., als Keyser Carel de V. nu een lange tijd de swaere last der Regeeringh in groote Onrusten en Krijgs-gebaren had gedragen/ ook daer van nu vermoeyd was/ verklaerde hy/ dat hy sigh daer van ontslaen/ en hem tot rust begeven wou. Riep derhalven de Prins Don Philippus na Brussel in Braband, en gaf aen hem over de Koninghrijcken Spaenje, Napels, en Sicilien: deed daer van de behoorlijke Brieven verveerdigen; en gebood al sijn' Onderdanen/ voortaen hem in alles ten vollen te gehoorsamen. Deese Brieven wierden ingesteld op den 25. October Anno 1555., en door de Cancellier in den vollen Raed geleesen. Onder veele treflijcke Lessen en

Goede vermaningen aen den selven.

Vermaningen/ welcke deese Majesteyt doemaels sijnen Soon de genoemde Philips gaf/ droegh hy hem oock voor/ dat hy met den Koningh van Franckrijck Vreede maecken/ en erbarmingh hebben sou met d'arme Christenheyd, door de langhduerige Oorlogen soo jammerlijck beschadighd. Voorts bad hy door Brieven de Keurvorsten des Rijcks/ datse de Keyserlijcke Hooghheyd wilden laten koomen op sijnen Broeder Ferdinand: 't welk dan oock billijck van haer moest toegestaen werden/ wijlse hem alreeds voorheenen tot Roomsch Koningh hadden verkooren.

Oorlogh in 't Eyland *de Corso.*

Ontrent deese tijd wilden de Genuesen een proef neemen/ offe weer souden konnen veroveren 't Eyland de Corso, haer door de Heer de Termes ontnoomen. Sonden derhalven Prins Doria derwaerts. Deese greep de Zeehaven S. Florentius met allen ernst aen. De Soldaten gaven sigh over; onder voorwaerde/ datse met haer Geweer/ Lijf en Goed onbeschadighd souden aftrecken. Doe begavense sigh na S. Boniface by Jordanus Ursinus, die haer commandeerde. Doria meende deese Plaets oock in sijn geweld te sullen krijgen; doch wierd met geen geringe schade en verlies der sijne afgedreven.

De *Marquis de Marignan* sterft.

Ten eynde deeses jaers stierf de Marquis de Marignan, in ongenade des Keysers/ wijl hy met de Belegeringh van Siena soo langh gesuckeld/ en een geheel Krijghsheyr daer voor verquist had. Hy wierd met behoorlijcke pleghtlijckheden en gewoone Ceremonien te Milaen begraven/ in 't bysijn des Hertoghs van Alba.

Vreede tusschen *Spanje* en *Frankrijk.* 1556.

Koningh Philips van Spaenje, in aght neemende de getrouwe Raed sijns Vaders/ van Vreede te maecken/ liet sigh daer toe bewegen. Na veelerley Onderhandelingen wierd eyndlijck weersijds geslooten een Wapenschorssingh voor de tijd van vijf jaren. De Graef van Lalain quam te Blois, om de Koningh van Franckrijck deese Stilstand met Eede te hooren bekraghtigen. Even ten selven eynde wierd d'Admirael de Chastillon na Brussel tot Keyser Carel en Koningh Philips afgevaerdighd.

Paus *Paulus* de IV. veroorsaeckt,

Als Paus Paulus de IV., van 't Napelsche Geslaght der Caraffen, een geswoorne vyand der Spaenjaerden, verwittighd wierd/ dat te Romen in de Pallaysen Marci Antonii Columni, en des Kardinaels de S. Fior (als vyanden des Koninghs van Franckrijck) allerley Byeenkoomsten gehouden/ en seldsame practijken aengesponnen wierden/ nam hy hier uyt oorsaeck en gelegenheyd/ sigh aen haer te wreecken/ wegens hem toegevoeghd leed. Sonder eenigh reghtmatigh ondersoeck deed hy den gedagten Kardinael/ Camillus Columna, Julianus Cæsar, en d'Abt van Presegne in 't Kasteel S. Angeli gevangen leggen. Verdaghvaerdde schriftlijck Antonius Columna na Romen; en liet allerweegen dagh en naght stercke Waght houden.

dat de Koningh van *Frankrijk*

De Dienaren des Koninghs van Spaenje berighteden haren Meester alles wat sigh toedroegh. Derhalven Philips den Hertogh van Alba gantsch ernstigh beval/ de Columnesers, en der selver Aenhang/ in sijnen naem tegens Paus Paulus te hulp te koomen. In aller yl trock Duc d'Alba na Napels, en wende alle mogelijcke vlijt aen/ om de Columnesers en Ursiners weer in hare Heerlijckheden te herstellen. Sy/ voor haer deel/ versterckten sigh met Krijghsvolck rondom Romen; en benauwden den Paus sodanigh/ dat hy de neus niet derfde uytsteecken.

de gedagte beswoorne Stilstand breeckt.

Besloot ter dier oorsaeck/ de Koningh van Franckrijck te hulp te roepen. Ten welken eynde hy den Kardinael Caraffa derwaerts sond. Met d'uytgangh der Maend Junius quam hy te Fontainebleau by den Koningh/ voor wien hy mee braght een Triumph-Hoed en seer kostlijck Swaerd. Deese Majesteyt bewillighde in sijne begeerte; doch met byvoegingh/ dat hy (Caraffa) den Koningh van Spaenje eerst hier van verwittigen/ en hem waerschouwen sou: doch hy bequam een antwoord/ waer mee hy gantsch niet vergenoegd was. Uyt dit alles ontstond een grouwlijck vyer/ 't welck verschricklijcke vlammen van sigh gaf. Paus Paulus was d'eerste/ die de voncken opblies. De Koningen waren lightlijck gaende te maecken/ om de handen aen 't werck te leggen/ wijlse doch malkander niet veel goeds gunden.

Oorlogh tusschen *Frankrijk* en *Spanje.*

Op de gehoorde wijs nu wou de Koningh van Franckrijck, ten besten van de Paus/ sigh tegens dien van Spaenje stellen. Sond derhalven de Fransche Mareschal Strozzi na Romen, om daer de Spaenjaerden na vermogen tegenstand te doen/ tot dat de hulp uyt Franckrijck sou volgen. Aen d'andere sijde begaf Don Johan de Lumes, Gouverneur van Milaen, sigh na Franckrijck by den Koningh.

Daer

ANNO CHRISTI.

Daer tegens was Hertogh Octavianus Farnesius door de Spaensche weer hersteld in 't besit van Placentz; derhalven hy de Françoische sijde verliet. Duc d'Alba plonderde en roofde dapper rondom Romen: veroverde Anagnes, Palestrina, Segna, en Tivoli: belegerde Ostia; sneed deese Plaets de Proviande af; hield Strozzi, Montluc, en haer Krijghsvolck binnen Romen beslooten; welke sigh, als de swackste, daer buyten niet dorfden wagen. Ten eynde der Maend December sond de Koningh van Franckrijck de Hertogh van Guise af, als Veld-Overste, of Generael-Lieutenant over 't Fransche Krijghsheyr, 't welck den Paus ter hulp trock.

rondom de Stad *Romen.*

Als deese nu met een aensienlijcke Oorloghs-maght in Januarius Anno 1557. te Turin in Piemont was aengekoomen, bevestigden de Spaenjaerden Milaen, en verdarschten al de Guarnisoenen in Italien. De Hertogh van Florencen leyde Volck op de Grensen van Ferrara: besettede Florencen en andere hem toebehoorende Plaetsen seer sterk. Desgelijcks stelde de Hertogh van Alba alle noodwendige ordre in de Steeden des Koninghrijcks Napels, en aen de Zeekant in Calabrien. Geheel Italien stond doemaels in Krijghs-toerustingh. Elck nam sijne Saeck in aght. Verschillende Redenvoeringen wierden gehouden over d'aenkoomst des Hertoghs van Guise in Italien, en desselven voorneemen.

Geheel *Italien* in Krijghs-toerustingen. 1557.

Ondertusschen wierd de Belegeringh van Ostia voortgeset. Het daer in leggende Guarnisoen sloegh wel eenige Bestormingen dappermoedigh af; maer als 't nu haer aen Buskruyd ontbrack, moestense sigh eyndlijck aen de Spaenjaerden overgeven: welcke den Kardinael Caraffa veertigh dagen Stilstand vergunden, om hier door den Paus tijd te geven van sigh te bedencken op een Verdragh.

De *Spaensche* veroveren *Ostia.*

De Hertogh van Guise had onderwijl sijn Krijghsvolck gevoeghd by dat van de Mareschal de Brisac in Piemont. Trock daer mee reght op Valence aen. Begeerde van Capitain Spolverin, die daer in Besettingh lagh met 2000. Soldaten, dat hy deese Stad sou overgeven; anders moest hy deselve met geweld en stormenderhand inneemen; dan alles door Vyer en Swaerd verwoesten; niemand verschoonen. Spolverin vreesde voor sijne Huyd. Beprâette derhalven sijne Soldaten, datse bewillighden in d'overgebingh der Stad, indien men haer met Lijf en Goederen onbeschadighd wou laten aftrecken: 't welck haer beloofd wierd op den 18. van Januarius Anno 1556.; en oock gehouden. Spolverin en andere der voornaemste Bevelhebbers begaven sig binnen Pavia: doch hier heeft men haer, wegens hare vertsaegdheyd en trouwloosheyd, 't hoofd afgeslagen. De Kardinael van Trente, Gouverneur in Milaen, begeerde aen den Hertogh van Guise, dat hy hem Valence weer sou inruymen; wijl deese Plaets was ingenoomen tegens d'Artijkelen der gemaeckte Stilstand. Guise gaf hem tot antwoord: Vermits de Hertogh van Alba aldereerst de Vreede had gebroocken, soo moghten de Françoisen billijck sijn Voorbeeld volgen. Hy behoefde oock niet anders als Oorlogh te verwaghten, ter tijd toe dat den Paus behoorlijcke genoeghdoeningh sou sijn geschied, wegens de hem toegevoeghde beleedigingh. Wat Valence aenginghn, daer waren genoeghsame en wettige redenen geweest, om deese Stad aen te tasten, en ernst ter hand te neemen, vermits de daer binnen geleegen hebbende Besettingh met Canon had geschooten na des Koninghs Krijghsvolck, den Paus ter hulp treckende, sonder eenige gegevene oorsaeck.

De *Franssche* neemen *Valence* over 't Gebergt in; door de vertsaegdheyd des daer binnen sijnden *Gouverneurs Spolverin*; die daer over onthoofd wierd.

Begeerte des *Gouverneurs* van *Milaen* aen *Duc de Guise*, en desselven antwoord.

Wat nu Romen verders betreft, als Strozzi, Montluc en andere daer binnen leggende Bevelhebbers, door hare Bespieders hadden vernoomen, dat Duc d'Alba met sijn Krijghsheyr sigh wat verr' daer van daen had begeven; soo vielense uyt met 5000. Soldaten te voet, en 600. te paerd. Belegerden Ostia, en wierden 'er terstond meester van: vervolgens van 't Kasteel, 't welck sigh op seeckere Voorwaerden overgaf. De Spaenjaerden souden met hare Goederen en Geweeren uyttrecken. Stracks wierden oock ingenoomen Velitres, Tusculа, Marin, Grotteferrate, Palesan, S. Ange, S. Paul, Vico Valerio, en meer andere geringe Plaetsen in 't Roomsch Gebied, met uytjagingh van de Spaenjaerden.

Ostia van de *Fransche* herwonnen.

Nevens meer andere Plaetsen.

Als de Hertogh van Guise met sijn Krijgsvolck uyt Piemont was geruckt, hield hy verscheydene malen Krijghsraed, om te besluyten, wat hem nu verder te doen stond. 't Welck daer heenen gingh, dat hy sijnen wegh reght na Romen sou neemen.

Verdere veroveringen.

Om deese Resolutie te volgen, trock de Mareschal de Brisac te veld; veroverde Valfeniere tusschen Ast en Carmagnol, door overgaef op eenige Voorwaerden; maer deed deese Plaets tot de grond toe sleghten en verwoesten. Chiavasse, een seer sterck en hoogh-geleegen Kasteel, gingh dien selven wegh, soo veel de veroveringh belangd; doch daer wierd een talrijck Guarnisoen binnen geleght. De Hertogh van Guise mackte sigh meester van Campilio, en belegerde Civitella; doch wierd gedwongen, van hier af te trecken, na dat hy een groot getal van sijne beste Soldaten had verlooren. In Piemont wierd oock de Mareschal de Brisac van voor Coni afgeweesen, en genoodsaeckt te wijcken, wijl de Marquis de Piscara tot ontset aenquam.

der *Franssoisen* in *Italien*:

doch oock voor eenige Plaetsen afgeweesen.

Strozzi, en de Hertogh van Palliano namen Montfort, een kleyn Steedje dight by Cintelle, stormenderhand in; 't welck geplonderd, en in brand gestoocken wierd. Als nu Duc de Guise sagh, dat sijn Krijghsheyr van dagh tot dagh afnam, waer tegens de Spaensche geduerigh stercker wierden; dat oock op al de gedane Beloften van de Paus 't minste gevolgh niet quam, soo sond hy den Koningh een breed bericht toe van de gantsche gelegenheyd; en vood ter ande-

't Begind met 't *Fransche* Heyr in *Italien* niet wel te staen.

ANNO CHRISTI.

Listigheyd der Spaenjaerden.

anderer sijde Duc d'Alba tusschen Ferme en Ascoli een Veldslagh aen. De Spaenjaerden bemerckten genoeghsaem / dat alleen een kleyn geduld den Paus sou brengen tot billijckheyd en een Verdragh. Twijffelden oock niet / of 't Krijghsheyr der Franschen sou allenxen verloopen; dan / geheel verswackt sijnde / lightlijck geslagen konnen werden. Wisten daer-en-boven / datmen den Koningh van Franckrijck in Picardyen Werck voorsneed / en arbeyd maeckte.

De Paus houd Frankrijk sijn woord niet.

Vermits dan noch de Paus / noch de Hertogh van Ferrare in 't alderminste voldeeden hare beloften aen Franckrijck: dat oock de Paus 't Fransche Krijghsvolck gantsch geen Besoldingh gaf / soo begonnen te beraedslaen / hoemen best weer te rugg' na Franckrijck sou mogen keeren. 't Roomsch Opperhoofd had doemaels sijne saecken noch niet na wensch ten eynde gebraght. Vreesde niet weynigh / indien hy alleen / en sonder Françoische hulp bleef / dat de Spaenjaerden hem de Nagelen souden mogen besnijden / en dapper plucken.

Sijne list tegens sijne Helpers de Fransche.

Swoer derhalven den Hertog van Guise, dat hy / buyten des Koninghs van Franckrijcks voorkennis en bewilliging / sigh gantschlijck niet sou inlaten in eenigh verdragh met Spaenje. Tot verseeckeringh hier van toonde hy sigh bereydwilligh / sijnen Soon / de Hertog van Palliano, ten Gijselaer na Franckrijck te senden. Door deese list hield hy de Franschen op / en voerde haer by den neus om / tot dat hy sagh / hoe 't met den Oorlogh in Picardyen sou afloopen.

Maeckt meyneedighlijck een Verdragh met Spaenje;

Maer soo haest hy tydingh had bekomen / dat de Françoisen op S. Laurentii-dagh by S. Quintijn waren geslagen; deese Stad was ingenoomen / en Franckrijck daer door in groote verlegenheyd / in een merklijk gevaer geset; dat oock Duc d'Alba met 't Spaensch Krijghsheyr de Stad Romen naerderde / soo sond hy hem de Kardinael Caraffa te gemoet / met een breede Instructie en volkoomene Maght / om van Vreede met den Koningh van Spaenje te handelen: welcke oock in de Maend September ten vollen geslooten wierd;

en laet Frankrijk tusschen twee Stoelen in d'asch sitten.

na dat de Paus had herroepen de Liga, opgereght tusschen hem / de Fransche Koningh / en de Hertogh van Ferrare. Dus bleef de gemelde Koningh tusschen twee Stoelen in d'asch sitten. Des Hertoghs van Guise, nevens anderer aenslagen / en sigh selfs gemaeckte hoop / wierden oock tot water; soo datse sigh leelijck bedrogen / en verr' van hare reeckeningh bevonden.

Fransche Geschiedenissen.

Vermits de Koningh van Franckrijck, tegens den getrouwen welmeenenden raed des Connestabels en anderer voorname Heeren sijns Koninghrijcks / welcke hem geraden en gebeeden hadden / de gemaeckte Stilstand met Spaenje onverbreecklijck t'onderhouden / den Hertogh van Guise met een aensienlijck Krijghsheyr na Italien had gesonden / ter hulp van de Paus / soo gaf hy

Aengevangenen Oorlogh tegens Spaenje.

stracks daer na den Admirael uytdrucklijck bevel / de Steeden sijns Gouvernements in Picardyen van allerley noodwendigheden op 't beste te versorgen; daer na een Aenslagh te maecken op een in Nederland geleegene vaste Plaets. D'Admirael dersde hem niet tegenspreecken. Stelde derhalven terstond behoorlijcke ordre / om des Koninghs bevel uyt te voeren. Hy sloegh 't oogh op Douay; doch 't wou niet aengaen: derhalven maeckte hy sigh aen Lens, een kleyn Steedje in Artois; 't welck hy innam en plonderde.

Groote Krijghstoebereydselen.

Doemaels wierden den Koningh alle Poorten en Deuren geopend: Picardyen en Champagne geheel doorstroopt / en gelijk als ten prijs gegeven. De Plaetsen / leggende op de Frontieren, aen d'een en d'ander sijde / bevestighdemen in aller haest / en met d'uyterste vlijt. De Koningin van Engelland sond een Herauld na Franckrijck, om dien Koningh d'Oorlogh aen te kondigen. Ontrent 't midden van Julius versamelde de Prins van Piemont, nevens de Hertogh van Aerschot, de Graef van Mansveld, Aigemont, Meigue, Barlamont, en Guiets, een maghtigh Krijghsheyr; noch daer-en-boven verwaghtende een deel Duytsche Ruyters / en Burgundiërs. De Hertogh van Nevers bevestighde Rocroy, Mesieres, en Marienburgh noch meer; deselve versorgende van Proviande en allerley behoeften:

Spaensch en Fransch Krijghsheyr.

vermits na allen aensien deese Plaetsen met een Belegeringh wierden gedreyghd. Dit veroorsaeckte den Prins / aghterwaerts te trecken / om sijn Volck aen diergelijcke stercke Steeden niet te vergeefs te wagen. Naerderde daer op de Stad Guise met 40000. Soldaten te voet / en 15000. te paerd; behalven 10000. Engelsche, welcke hy van dagh tot dagh verwaghtte. 't Fransche Krijghsheyr bestond uyt 18000. Voetknegten / en in alles 6000. Ruyters.

Goede raed van eenige Fransche Heeren veraght.

D'Admirael, de Heeren de Villebon, de Senarpont, en andere / waren van meeningh / datmen de Plaetsen in Picardyen, welcke 't gevaer 't naeste lagen / wel besetten / en in goede bewaringh houden sou: doch men wou haren voorsightigen en getrouwen raed geen gehoor geven. Als nu de Prins van Piemont eenige dagen voor Guise had doorgebraght / sond hy in aller haest en gantsch onverwaght sijne Ruytery heenen / om S. Quintin te berennen.

S. Quintin belegerd van de Spaensche.

Hy volghde met 't geheele Krijghsheyr; soo dat de gemelde Stad als in een oogenblick allerweegen omringhd en belegerd was. De Heer de Teligny was daer binnen met een Compagnie Curassiers, doch niet vol. Brueil, een Britannisch Edelman / en Gouverneur der Stad / had seer weynigh voetvolck. De Burgers en Inwooners waren op diergelijken handel noch niet afgerigt.

D'Admirael begeeft sigh daer binnen.

D'Admirael was t'eenemael voornemens / sigh met eenige Soldaten daer binnen te begeven. Ten dien eynde braeck hy den 2. van Augustus van Pierrepont op met 4. Compagnien Curassiers en 3. Compagnien lighte Paerden. Doe hy te Han quam / vond hy sigh genoodsaeckt / om alleen met twee Compagnien Soldaten te voet sigh te vergenoegen; en wijl S. Quintin op de gehoorde wijs rondom belegerd was / kon hy niet meer als 't derde deel deeses volcks met hem

binnen

ANNO CHRISTI.

binnen brengen. D'overige bleven aghter/ en moesten te rugg' wijcken.

Aenslagh der *Fransche*, om meer volk daer binnen te krijgen, ontdeckt, en te niet gegaen.

Ondertusschen wierd de Connestabel, Generael-Overste des Franschen Krijghsheyrs/ verwittighd van alles wat sigh in en voor S. Quintin toedroegh: deed derhalven de Prins van Conde, Overste der lighte Paerden; de Mareschal de S. Andre met 400. Curassiers; en de Heer d'Andelot met 10. Vaendelen Soldaten van la Fere opbreecken/ met bevel van sigh in Han te begeven; soo om des vyands Leger in toom te houden/ als om te versoecken/ offe de Belegerde met een varsche bystand souden konnen versterken. D'Andelot bood sigh aen/ met 2000. Mannen/ indien 't eenighsins mogelijck was/ daer binnen te sullen geraecken/ terwijl d'andere aen alle kanten den vyand in alarm souden brengen. Doch deesen Aenslagh wierd de Spaenjaerden ontdeckt door eenige Gevangene. Derhalven sy soodanigh een ordre stelden/ dat dit voorneemen niet tot de daed kon gebraght werden.

De *Connestabel* voerd 't Krijghsvolck na *S. Quintin*, om 'er volck in te brengen.

Onderwijl wierd 't Spaensch Leger met d'Engelsche hulp versterckt. Geerne had de Connestabel de Belegerde ontset. Deed al de gelegenheden besightigen: de Weegen bereyden: in la Fere beraedslaen/ hoe deese saeck aen te vatten moght syn: daer op den 9. van Augustus 't Fransch en Duytsch Voetvolck/ nevens eenige Stucken Geschuts/ over de Brugg' onder la Fere trecken. Den 11. quam de Ruyterey by 't Voetvolck aen/ en gesamentlijck namense haren wegh na S. Quintin; daerse haer 's morgens ontrent ten 9. uyren bevonden/ en sigh in volle Slagh-ordre stelden/ terwijl de Belegerde door haer Geschut 't Volck des Prinçen van Piemont beschadigden/ en een groote onordre onder 't selve veroorsaeckten. Onder deesen Alarm braght de Connestabel soo veel volk als doenlijck was in de Stad. Doe nu 't Krijghsheyr van Koningh Philips sigh in Slagh-ordre bevond/ nam 't selve een spoedigh en reght-manhaftigh Besluyt; namentlijck/ den Connestabel onder d'oogen te gaen/ en hem te dwingen tot een Veldslagh.

Werd van de *Spaensche* gedwongen tot een onverwaghtte Slagh; waerin hy een swaere Neerlaegh lijd; gewond, en gevangen wierd.

Ten dien eynde voeghden de Prins van Piemont en de Graef van Egmont haer Volck t'samen. De Connestabel was alreeds in 't aftrecken/ sonder de minste gedagten van een Gevreght te wagen. De Prins van Conde met sijne lighte Paerden hield sigh in ordre stil by een Windmolen/ tot wien dien van Nevers quam. Dus geraecktense/ sonder verlies der hare/ weer by den geheelen hoop. Doch de vyanden volghden haer met 8. groote Regimenten te paerd op de hielen na. Sonder eenige Complimenten te maecken setteden 't de Graef van Egmont aldereerst met 2000. Paerden van ter sijden in de Françoisen. Hertogh Ernst en Henrick van Brunswijk, nevens de Graef van Hoorn, vielen met 2000. te Paerd en 1000. Curassiers ter anderer sijde aen. Mansveld en andere Oversten stieten met 3000. Ruyters soo geweldigh en grimmigh op de Fransche Slagh-ordeningh/ dat deselve terstond gescheurd/ in onordre gebraght/ en geslagen wierd.

Andere voorname Gevangene, en gesneuvelde.

Of nu wel/ gelijck alreeds gehoord is/ de Parthyen seer ongelijck waren/ soo verweerde echter 't geringe hoopje der Françoisen sig ten deelen Manlijck genoegh. Ondertusschen wierd de Connestabel gewond/ daer-en-boven met de Hertogen van Montpensier en Longueville, de Prins van Mantua, de Mareschal de S. Andre, en veel andere Ridders des Koninghlijcken Ordens/ Heeren en beroemde Edellieden gevangen bekomen. De voortreflijckste onder de Verslagene waren Johan de Bourbon, Hertogh van Anguien; de Vice-Graef de Touraine, Schoonsoon des Connestabels; de Heeren van Chandeniere, Pontdormi, en veel andere in een seer groot getal; nevens 't meeste deel der Oversten en Capitainen des Voetvolcks. De Prins van Conde, Hertogh van Nevers, Graef van Sancerre, de Heeren van Bourdillon, Grandmont, Crevecœur, Piennes, Descars, &c. geraeckten noch van daer wegh.

Getal der doode op de Veght-plaets.

Eenige verhalen/ dat doemaels vijf/ andere/ dat aght-duysend Mannen op de Veghtplaets sijn dood gebleven. Koningh Henrick begaf sigh van Compiegne na Parijs; om deese Hoofd-stad sijns Koninghrijcks te verseeckeren.

Verlegenheyd van Koningh *Henrick*.

Nam hier een onderstand van 300000. Francken op/ om te konnen verschaffen d'onvermijdlijcke uytgaven/ tot voorkoomingh van de voor oogen swevende onheylen/ en sigh gereed te maecken tot nodige tegenweer. Hy versamelde te Lyons een nieuw Krijghsheyr. Om 't selve te versterken/ wierden hem 14000. Switsers toegevoerd.

Voortsetting der Belegeringh van *S. Quintin*.

Wat nu de Belegerde in S. Quintin belanghd/ deselve waren met d'aenkoomst des Heeren van Andelot versterckt met 400. Soldaten/ en ontrent 50. wel-ervaerne Bevelhebbers/ nevens eenige voorname Heeren/ welcke haer volghden/ en een getal Busschieters. Soo haest Koningh Philips in 't Leger was aengekoomen/ wierd de Stad op 't hevighste ten Storm beschooten. Als nu de Borstweeren en Thoornen van de S. Jans-poort tot aen de Water-Thoorn ter neer geveld waren/ maeckten de Spaenjaerden sigh meester van de Graght.

Inneemingh deser Stad, en de meeste *Françoisen* omgebraght.

Den 17. van Augustus wierd de Stad door een Thoorn/ waer in geen Waght was/ en waer op niemand aght had geslagen/ ingenoomen; de Fransche Besoldelingen meerendeel sonder eenige ontfarming dood gesmeeten. D'Admirael en sijnen Broeder (welcke echter korts hier na ontbloeden)/ Jarnac, S. Remi, de Humes, nevens andere Oversten/ Hoofdlieden/ en voorname Edele/ bleven gevangen. De Soon des Heeren de la Fayette, de Capitain Saleuert, Ogier, Vieges, la Barre, l'Estanus, en Gourdes sneuvelden in d'eerste Furie des Invals/ door de scharpte des Swaerds.

Koningh *Henrick* door eenen *Caboche* in levensgevaer.

Onder dit ellendigh Oorloghs-onweer over Franckrijck, gebeurden 't/ als Koning Henrick, doemaels te Parijs, eens ter Misse gingh/ dat seecker Jongelingh/ genoemd Caboche, geboortigh van Meaux, sigh met

een bloote Deegen in de hand voor sijne Majesteyt stelde / en met een seer luyde stem uytriep: Hou stil / Koningh! want God heeft my bevel gegeven / u om 't leven te brengen. Of hy dit sprack door verwarringh in de sinnen / of uyt eenige andere oorsaeck / is onbekend. Ondertusschen / de Switsersche Lyfwaght sloegh hem ten eersten ter aerden. Op bevel des Koninghs wierd hy de Justitie overgeleverd / om sigh te bedencken / hoe met hem te handelen stond. 't Parlament veroordeelde hem tot de Strop / wegens sijne voorgenoomene boosdaed.

De Spaensche winnen Chastelet.

Na de veroveringh van S. Quintin belegerde de Graef van Arenbergh met 1200. te paerd en 3. Regimenten te voet Chastelet. Geweldigh deed hy deese Plaets beschieten / om Bres tot de Storm te krijgen. Vermits nu de Baron de Solignac, die 't Bevel hier voerde / gantschlijck geen ontset te verwagten had; daer-en-boven wist / dat niet mogelijck was / de vyandlijcke Bestormingh uyt te staen / soo gaf hy deselve over / sonder eenige tegenweer.

Levendige verbrandingh der Onroomsche te Parijs.

Terwyl nu Koning Henrik binnen en buyten Frankrijk een magtigh Krijgsheyr by een bragt; door sijnen Lieutenant de Steden in Picardyen wel liet versorgen; die van Parijs een generale Monstering deden van Handwerksluyden en gemeene Burgers (waer in bevonden wierden tusschen de 35. en 40000. weerbare Mannen) / vermeerderden die van de Gereformeerde Religie sigh hier en gintsch in 't Koninghrijck seer aenmercklijck; insonderheyd te Parijs. Alsse nu by naght in de S. Jacobs-straet een heymlijcke Vergaderingh tot Godsdienstige oeffeningh hielden / wierdense verraden; seer veele der hare gevangen; en eenige levendigh verbrand. Sommige ontquamen 't door de vlught.

Spaenje veroverd Han.

Anderweegen wierden'er oock veele aengetast / en op verscheydene wijsen om 't leven gebraght. Want men schreef haer toe / datse de reghte en eenige oorsaeck waren van al d'ellenden en onheylen / welcke Frankrijk druckten. Ondertusschen wist de Koningh van Spaenje sijnen tijd beeter aen te leggen: gebruyckte sijn noch varsch Krijghsheyr / en veroverde Han op den 12. van September. 't Slot wierd hem ingeruymd; doch de Stad was door de Françoisen selfs aengestoocken en verbrand geworden.

De Hertogh van Guise werd Generael-Lieutenant des Koninghs.

Als nu 't Krijghsvolck uyt Duytschland en Switserland in Franckrijck was aengekoomen / deed Koningh Henrick d' uyt Italien aentreckende Soldaten onder de Hertogen van Guise en Aumale een tijd laugh in Bresse stil leggen / oock ontrent Lyons, om sigh wat te verquicken. Doe nu Duc de Guise sigh by den Koningh te S. Germain en Laye bevond / wierd hy / vermits des Connestabels Gevanckenis / verklaerd en uytgeroepen voor Generael-Lieutenant van sijne Majesteyt / in al desselven Landschappen.

Aenslagh der Françoisen op de Stad Calais, al voor lange tijd gesmeed; en hoedanigh in 't werck gesteld.

Stracks daer na wierden des Koninghs langh voorheenen gemaeckte Aenslagen weer ter hand genoomen / op de volgende wijs: Eduard de III., Koningh van Engeland, had Calais, een seer treflijcke Plaets en Zeehaven / waer aen de Françoisen seer veel geleegen was / Anno 1347. ingenoomen. Tot deese tijd toe was de genoemde Stad in der Engelschen handen gebleven; oock haddense deselve maghtigh bevestighd. Langh voor de Slagh by S. Quintin had de Connestabel, door middel des Heeren de Senarpont, Gouverneur in Bologna, een heymlijck t'samenverstand daer in bekoomen; ook de saeck soo verr' gebraght / dat hy / ware hy niet gevangen geworden van de Spaensche, gantsch vermoedlijck Calais, een onweersprecklijck eygendom der Koningen van Franckrijck, weer herwonnen sou gehad hebben. Als hy nu niet tegenwoordig was / 't Volck des Koninghs van Spaenje, wegens de Winter / hier en gintsch in Besettingen verstrooyd lagh / besloot men / den gemelden Aenslag / voor so een geruyme tijd voorgenomen geweest / ten besten van geheel Frankrijk, nu uyt te voeren. Om dit dies te gemacklijcker tot de daed te brengen / wierden twee Krijghsheyren versameld; 't een onder den Hertogh van Nevers; die sigh liet verluyden / een Inval in 't Hertoghdom Luxemburgh te willen doen; 't ander onder den Hertogh van Guise, in schijn / van te willen verhinderen / dat S. Quintin van de vyanden geproviandeert moght werden. Nauwlijcks had Guise sijn Hoofd na Luxemburgh gewend / of de Spaenjaerden en Wallons snelden van alle kanten t'samen / om dit Hertoghdom te beschermen. Terstond sond Nevers sijn Krijghsheyr den Hertogh van Guise toe; die sigh geliet / als had hy voorgenoomen Proviande en Ammunitie in Amiens, Ardres en Bologne te willen brengen. Doch geswind keerde hy sigh om; en trock in aller yl met sijne geheele Krijghsmaght voor Calais; waer in ter selver tijd een seer sleght Guarnisoen lagh.

Voorname Heeren in 't Leger der Françoisen.

In deese Françoische Armee bevonden sig doemaels de Prins van Conde, de Prins de la Roche Sur-Yon, de Hertogh van Aumale, de Marquis d'Elbœuf, Strozzi, Mareschal van Franckrijck, Montmorency, des Connestabels oudste Soon; de Heer de Termes, d'Andelot, de Sansac, d'Estre, Generael Artillery-meester; Tavanes, Senarpont, Grandmont, Randan, Allegre, Crevecœur, Piennes, Gourdan, nevens veel andere Heeren / Ridderen en Eedele / oock voortreflijke Hoofdmannen.

Calais van haer belegerd, en binnen aght dagen veroverd.

Den 1. van Januarius sloegh 't Fransche Heyr sigh voor Calais neer. Nam noch dien selven dagh de Vestingh Nieulet in. Stracks daer na Risban, en te gelijck 't seer vaste Slot: vervolgens de Stad Calais selfs. Al deese Plaetsen gaven sigh binnen aght dagen tijds over aen de Belegerde / op haer toegestane Voorwaerden; soo dat d'Engelsche en Spaensche niet tijds genoegh ten Ontset konden aenkoomen. De Britanniërs wierden seer verbaest en byna onsinnigh / wegens 't verlies van sulck een heerlijke Stad. Vatteden derhalven een onsterflijcke onwil en vyandschap op tegens Koningh Philips van Spaen-

D'Engelsche daer over half onsinnigh.

ANNO CHRISTI.

Spaenje; op wiense al de schuld wierpen. Als nu Calais dus in Fransche handen was geraeckt / wierd sonder tijdversuym belegerd de Stad Guines, geleegen in 't Graefschap d'Oye: welcke wel haest vermeesterd was / doch 't Engelsch Guarnisoen in 't Kasteel sloegh'er de Françoisen weer uyt / en staken de Stad selfs in brand. Den 13. van Januarius herbattedemen de Belegeringh. Na geschootene Bres wierd 't Kasteel bestormd; doch de Bespongene dreven de Bespringers manhaftigh af. Eyndlijck evenwel / als'se sagen / datmen sigh ten tweeden Storm vaerdigh maeckte / versoghtense te Parlamenteeren, en gaven sigh over op seeckere Voorwaerden / welcke haer oock gehouden wierden. De Stad Guines wierd tot de grond toe vernield / wijl deselve te dight by Calais lagh / en deese Plaets schaedlijck was.

en vyanden geworden van Koningh Philips van Spaenje.

Guines desgelijcks veroverd; en tot de grond toe vernield.

Even in deese Maend hield de Koningh te Parijs een algemeene Vergaderingh der Standen des Koninghrijcks; welcke hem drie Millioenen Goudts bewillighden tot voortsettingh des Oorloghs. Hier na trock sijne Majesteyt na Calais, om deese sijne Winst te besightigen. Den Heer de Termes stelde hy daer ten Gouverneur. Ondertusschen nam de Hertogh van Nevers 't Kasteel Herbemont by Yvoy in: te gelijck oock de Vestingen Imaigne, Chigni, Rossignol, en Villeneufue.

Noch andere veroveringen der Fransche.

In April wierd geslooten 't Houwlijck tusschen Franciscus, Dauphin, of oudste Soon / van Koningh Henrick, en Maria Stuart, Dochter van Jacob de V., Koningh van Schotland. De Bruyloft heeftmen op den 28. der genoemde Maend gehouden te Parijs, met seer groote Praght en Magnificentie. Geduerende dit Feest wierden verscheydene Onderhandelingen aengevangen te Perona tusschen de Hertogin Weduw van Lotharingen, en de Kardinael / Broeder des Hertoghs van Guise, wegens een Vreede tusschen de twee Christen Koningen Spaenje en Franckrijck: doch 't was niet anders / als een vergeefsche bemoeyingh. Want aen d'eene sijde nam Koningh Philips van Spaenje Nesle in; desgelijcks plonderden en roofden d'Engelsche aen de Normandysche kant; seer groote schade veroorsaeckende. Aen d'andere sijde was Koningh Henrick bedaght op de belegeringh van Theonville, of Diedenhoven; waer toe hy den Heer de Bourdillon afvaerdighde. Met den aenvangh der Maend May ruckte hy voor de gedaghte Vestingh; vergeselschapt van de Heer de Vielle-Ville, Gouverneur van Metz. Veerthien dagen daer na quam oock de Hertogh van Nevers by hem; vervolgens dien van Guise, als Generael-Overste des geheelen Krijgsheyrs. Den 5. van Junius begonmen de Stad te beschieten met 35. grove Stucken Geschuts. Guise deed een blinden Alarm maecken / en ten Storm aenloopen. Weynigh feylden 'er aen / dat de Stad doemaels niet ingenoomen wierd. Doch wijl de Soldaten te weynigh in getal waren / hebben de Belegerde haer afgeslagen / niet sonder verlies aen de Fransche sijde. Haest daer na wonnense een ronden Thoorn / door de sonderlinge dapperheyd en geswindheyd van Montluc. Terwijlmen nu beesigh was met een Bolwerck t'ondergraven / leggende dight by den gedaghten Thoorn / wierd de Mareschal Strozzi van een Pistool-kogel soodanigh getroffen / dat hy stierf.

Houwlijck des Dauphins met Maria Stuart van Schotland.

Vergeefsche Vreedehandel, en voortsettingh des Oorloghs.

De Koningh van Frankrijk belegerd Theonville, of Diedenhoven.

De Mareschal Strozzi dood geschooten.

Als nu de Mijn gereed was om te springen / versoghten de Belegerde op den 21. van Junius te Parlamenteeren. Haer wierd een eerlijcken Uyttoght toegestaen / welcke twee of drie dagen daer na geschiedde. 't Getal der uyttreckende Soldaten bestond in ontrent 1500.; doch meerendeel sieck / of seer swack.

Veroveringh deeser Stad.

Vermits nu d'Engelsche, soo wel te Water als te Land / Franckrijck groote schade toevoeghden / door Invallen / Plonderen en Roven / soo vergaderde Koningh Henrik twee kleyne Krijghsheyren te Calais, 't een onder den Hertogh d'Aumale, 't ander onder de Mareschal de Termes. Als nu de genoemde Mareschal door Bespieders kondschap had bekoomen / dat d'aen de Zee geleegene en de Spaenjaerden onderworpene Steeden seer qualijck voorsien waren van noodwendige Guarnisoenen en behoorlijcke Voorraed / vermits men aen die sijde voor geen Fransche Invallen bevreesd was / maeckte hy een Aenslagh op Duynkercken. Belegerde ten dien eynde Bergen Wynox; welcke Plaets terstond veroverd en geplonderd wierd. Stracks daer na liet hy sigh met sijn Heyr voor Duynkercken sien; welcke Stad niet langer dan vier dagen tegenstand bood. Doe wierdse met geweld ingenoomen / en alles prijs gegeven.

Aenslagh van de Mareschal de Termes op Duynkercken: welcke Stad hy veroverd.

Ondertusschen versamelde de Graef van Egmont, Generael-Lieutenant des Konings van Spaenje in de Nederlanden, al 't Krijgsvolck / en de Guarnisoenen in de Steeden / by een / t'samen 16000. te Voet / 1200. Ruyters / en 2000. wel-toegeruste Curassiers; met een volkoomen besluyt / de Françoisen een verder voortgangh te verhinderen; te gelijck haer te dwingen tot de verlatingh der Belegeringh van Duynkercken. Pauwlijcks was de Mareschal de Termes, maer half gesond / in sijn Leger gekoomen / als de gemelde Graef sig met sijn Volck alreeds voor hem vertoonde. Liet echter niet blijcken / dat hy gesind was / een Slagh te doen. De Mareschal bemerckte / dat sijnen vyand veel stercker was als hy. Wou derhalven hem selven en de sijne niet vermeetelijck in gevaer werpen; maer trock af / als voet voor voet / na Calais toe. Egmont vreesde / dat hy hem door dit middel sou mogen ontgaen. Besloot derhalven / hem geswind op den wegh te voorkoomen; tot een Veldslagh te noodsaecken / of soodanigh te parssen / dat hy een Lied na sijn welgevallen sou moeten singen.

Belegerd voorts Grevelingen.

De geheele Spaensche Krijgsmaght treckt tegens hem op.

Dit sijn voorneemen was den Mareschal niet onbekend; derhalven foght hy met sijne Soldaten te geraecken over 't Water l'Agenant,

Werd van deselve geslagen,

ANNO CHRISTI.

nant, 't welck van S. Omer af-loopt. Doch nauwlijcks had hy dit begonnen / of 't Vlaminghs Krijghsvolck voorquam hem. Dit dwongh de Fransche Voortogt / sigh in Slagordre te stellen / en tegens de vyanden stand te houden; welckese oock manhafte tegenweer booden. Maer als de Graef ten anderen mael en met noch meer geweld aenviel / wierd de Mareschal de Termes gantschlijck geslagen; hy selfs gewond / en gevangen / nevens de Heeren de Villebon, Senarpont, Morvillers, en Chaune. Veele dappere / wel-geoeffende Capitainen en treflijcke Soldaten bleven op de Veghtplaets dood.

en hoe dit toegingh.

Beyder Koningen Legers ontrent *Amiens*.

Als ny yeder deeser twee Koningen een veel maghtiger Krijghsheyr als in 't voorleedene jaer op de been had gebraght / legerdense sigh ontrent Amiens; en 't scheen / als of beyde deese maghtige Vorsten alleenlijck in dit Gewest waren gekoomen / om malkander tot vreede te versoecken. Ten dien eynde wierden middelen tot een onderhandelingh voorgeslagen. Oock de Plaets der Byeenkoomst van beyderley Ambassadeurs beraemd; te weeten / d'Abdy Cercamp, leggende op de Frontieren van Artois en Picardyen. Ter bestemder tijd verscheenen daer van weegen Franckrijck de Connestabel, Mareschal van S. Andre, Kardinael van Lotharingen, Morvillers, en de Bisschop van Orleans, geheyme Raed. Dan noch de Secretarius de l'Aubespine. De Koningh van Spaenje sond derwaerts de Hertogh van Alba, de Prins van Oranje, Rigome de Silves, sijnen Schencker; Granvelle, Bisschop van Arras, en Viglius Zuichemus, Præsident van des Koninghs Raed in de Nederlanden. Sy quamen by een ontrent 't midden van October. De Middelaers en Scheydspersoonen harer Tweedraght waren de Hertoginne Weduw van Lotharingen, en de Hertogh haren Soon.

Aengestelde plaets en persoonen tot een Vreedehandel.

De *Connestabel* rantsoeneert sigh.

Ondertusschen had de Connestabel met de geene / welcke hem gevangen hadden / 't Accoord wegens sijn Rantsoen gemaeckt; verscheen weer voor den Koningh; betoonde hem de behoorlijke Eerbiedigheyd; en wierd van hem seer gunstigh ontfangen.

Vreede, gegrond op Houwlijck tusschen *Frankrijk* en *Spaenje*.

Als nu deese Vreedehandel in vollen voortgangh was / stierf in Spaenje Keyser Carel de V., en desselven Suster Eleonora, nagelatene Weduw van Koningh Franciscus d'I. De gedaghte Vreede wierd gegrondvest op een Houwlijck tusschen Carel, Prins van Spaenje, en Princes Elisabeth, oudste Dochter van Koningh Henrick van Franckrijck. Te gelijck oock tusschen Philibert-Emanuel, Prins van Piemont, en Vrouw Margaretha, aghtergelatene Dochter van Koningh Franciscus. 't Besluyt deeses Verdraghs suckelde dies te langer / vermits de Koningin van Engelland Calais weer eyschte. Doch sy overleed ontrent 't eynd der Maend November; gelijck oock de Kardinael Polus.

Dood van Koningin *Maria* van *Engelland*;

en veranderingh des Staets

Dit onverwaght afsterven veranderde als in een oogenblick de gantsche Staet des Koninghrijcks Engelland; soo dat noch Paus noch Koningh van Spaenje daer yets meer te seggen hadden / of eenige ordre te stellen. Waerom dan oock de Versamelingh der Gedeputeerde tot in 't volgende jaer verschoven wierd.

ANNO CHRISTI. aldaer.

Koningh *Henricks* andere Dochter gegeven aen Hertogh *Carel* van *Lotharingen*. 1559.

Als nu Koningh Philips van Spaenje sijns Vaders Caroli Uytvaert met seer groote Praght en Solenniteiten te Brussel in Braband had doen houden / hield hy sijn Hof een tijd langh in Vlaenderen; willende / eer hy sigh na Spaenje begaf / verwaghten / wat uytslagh de meergedaghte Vreedehandel sou nemen. Wat Koningh Henrick belanghd / wijl hy seer begeerigh was na de vriendschap en vermaeghschappingh met den Hertogh van Lotharingen, soo bewillighde hy hem sijn' andere Dochter Claudia ten Gemalin; d'oudste voorbehoudende tot op 't Besluyt der aenstaende Vreede. De Bruyloft wierd aengesteld te Parijs, in 't begin van Februarius des gedaghten jaers / met sonderlinge heerlijckheyd. Ontrent in 't midden der genoemde Maend veranderden de Gedeputeerden de Handel-plaets tot de Vreede; en versamelden in 't Kasteel van Cambresis. Koningh Philips was doemaels te Bergen in Heenegouw, daer hy besoght wierd van de Weduw / en de Kardinael van Lotharingen. In de Tractaten te Cercamp was / gelijck alreeds geseght is / gesproocken van een Houwlijck tusschen Prins Carel van Spaenje en Princes Elisabeth van Franckrijck. Vermits nu onderwijl de Gemalin van Koningh Philips was gestorven / hielden 't de Gedeputeerde daer voor / dat de vriendschap tusschen beyde deese Koningen veel kraghtiger en bestandiger sou sijn / indien men de Princes (welcke men aen Philippi Soon sou gegeven hebben) den Vader toevoeghde. Derhalven wierd seer ernstigh over dit stuck beraedslaeghd / en eyndlijck 't besluyt gemaeckt / tot seer groote vergenoegingh deeser beyder Vorsten: te gelijk oock bestemd 't Houwlijck tusschen den Prins van Piemont en Princes Margaretha, Suster van Koningh Henrick: die aen Spaenje weer inruymde alles wat hy hem aen deese sijde des Geberghts had ontnoomen. Aen den Prins van Piemont gaf hy la Bresse, Savoyen, en Piemont weer / behalven vier Steeden. Desgelijcks aen de Genuesen 't Eyland Corsica; aen den Hertog van Florencen Siena, of Senis; en behield alleen Calais.

De Vreede voltrocken, en Koningh *Philips* van *Spaenje* neemd voor hem selfs sijns Soons Bruyd *Isabella* van *Frankrijk*.

De Prins van *Piemont* bekoomd ten Gemalin de Suster van Koningh *Henrick*.

Koningh *Henrick* nu vreede hebbende met de buytenlandsche vyanden.

Als nu Koningh Henrick dus met sijne buytenlandsche vyanden Vreede had gemaeckt / wierd hem geraden / die van d'Onroomsche Religie in sijn Rijck noch veel harder als voorheenen te handelen; met Vyer en Swaerd te vervolgen; gantsch te verdelgen. De Heer d'Andelot heeft aldereerst gevoeld d'uytwerckingh van deesen Raed. Om der Gereformeerde Religie wil wierd hy gevanckelijck na Melun gevoerd. Dit veroorsaeckte onder de voornaemste Geslagten groote onwil / arghwaen en misvertrouwen. Als nu de Koningh bericht wierd / dat 't Parlament te Parijs over de Vonnissen tegens de gevangene Religions-verwanten

gevelb /

ANNO CHRISTI.

gebeld / oneenigh en van een andere meeningh was / versoghtmen te gelijck van hem / dat hy sigh sou laten vinden by de Raedsvergaderingh des Parlaments; welcke wierd gehouden in 't Augustijner-Klooster, om de gevoelens der Præsidenten en Raden aen te hooren. Deese Aenbrengers en Raedgevers meenden / dat de tegenwoordigheyd sijner Majesteyt sou verschricken de geene / welke van een andere meeningh waren: doch d'uytgangh was geheel anders. Want eenige der Parlaments-heeren verklaerden onbeschroomd / datmen niet soo wreedelijck tegens die van d'Onroomsche Religie behoorde te woeden / voor datmen haer in een vry Concilium, of uyt de H. Schrift / behoorlijck had overtuyghd van Dwalingen.

vervolghd seer wredelijck sijn' Onroomsche Onderdanen.

Boven alle andere sprack Anne (of Annas) du Bourg, een seer geleerd en Godvrughtigh Heer / gantsch onvertsaeghd / klaer en verstandigh van deese saeck. Koningh Henrick beval den Connestabel, den Heer du Bourg na de Gevanckenis te laten voeren; wyl hy / wegens sijne dus opentlijck verklaerde meeningh / naerder verantwoordingh sou moeten doen. Swoer oock in groote gramschap met een hoogen Eed / hy wou een eynd van dit werck sien / &c. Montgommeri, Hoofdman der Koninghlijke Guarde, braght de gemelde seer treflijke Heer na de Bastilie. De Religions-verwanten wierden hier en gintsch swaerlijck vervolghd / op 't grouwlijckste gehandeld. Dese hielden / onder dit verschricklijck onweer / een Synodus te Parijs. Doemaels wierden d'Artijckelen van de Leere en Disciplin der Gereformeerde Kerck by een gebraght / en in Schrift gesteld.

De voortreflijcke Heer *Anne du Bourg* om der *Religie* wil gevangen genomen.

Synodus te *Parijs*.

Ondertusschen wierden aen 't Hof allerley bedencklijcke kortswylen aengesteld / allerley ongebondenheden bedreven / om de Koninghlijcke Bruyloft dies t'aensienlijcker te maecken. De Koninghlijcke Princes Elisabeth wierd van de Koningh haren Heer Vader gevoerd na de groote Kerck Nostre-Dame te Parijs; daerse met groote Praght en Magnificentie wierd getrouwd aen Koningh Philips van Spaenje. Vermits hy selfs niet tegenwoordigh was / soo bekleedde de Hertogh van Alba sijne plaets / en representeerde sijn persoon. De Houwlijcks-Ceremonien na de wijs der Roomsche Kerck wierden verright door de Kardinael van Bourbon. Wegens de gemaekte Vrede en deese Echtsverbindnis heeftmen Vreugdevyeren aengestocken: silvere Munten ter gedaghtnis uytgeworpen. 't Gemeene volck juyghte / wegens de hoop van een toekoomende langduerige rust. Een onnoemlijck getal Vorsten / Heeren / Edele / Kardinalen / Bisschoppen / Koninghlijcke Officieren en Dienaren / uyt alle hoecken des Koninghrijcks; desgelijcks de Prins van Oranje, de Graef van Aiguemont (Egmont), en andere voorname Nederlandsche Heeren / met den Hertogh van Savoyen en Duc d'Alba daer gekoomen / woonden deese blijdschap en aengestelde praght by.

Bruyloft van Koning *Henricks* oudste Dochter *Isabella*, of *Elisabeth*,

met uytsteeckende praght en weelde te *Parijs* gehouden.

Na veel' uytsteeckend-kostlijcke Banquetten, Speelen / Mommeryen en Danssen volghde de laetste Acte, welcke deese seer kortswijlige Comedie als in een oogenblick deed veranderen in een verschricklijcke en bloedige Tragedie; waer van Koningh Henrick selfs de Prologus sijn moest. Hy had een Tournoy doen verkondigen; en 't Park / nevens d'andere daer by behoorende dingen / laten toerigten in de S. Antonis-straet. Wou oock / met de Hertogh van Guise, en dien van Ferrare, selfs Baenhouder sijn / en tegens d'Avonturiers rennen; onaengesien hem sulcks van veele getrouwlijck was ontraden; met byvoeghingh / dat hy diergelijke Ridder-oeffeningen moest laten aen de jonge persoonen / om daer in hare wackerheyd te doen blijcken. Na dat hy de tweede dagh dapper gerend / en de Steecken van veel Avonturiers manlijck uytgestaen; oock de Koningin hem doen bidden had / nu eenmael op te houden / om den Hertogh van Savoyen plaets te maecken / op dat hy sigh oock beproeven moght; en hy haer door de Mareschal de Montmorency had ontbooden / dat hy / haer ter eere en liefde / noch maer eene Lans sou breecken / sond hy den Graef de Montgommery een Speer toe / nevens bevel / van met deselve tegens hem te Steecken. Deesen verontschuldighde sigh op 't hooghste / niet alleen wegens 't Respect tot sijne Majesteyt; maer oock / wijl hy vreesde / noch meer schande te hullen op sigh laden / vermits hy in de voorige Renningen niemand der tegenparthyen getroffen / noch Lans gebroocken had. Alles moght niet helpen. Koningh Henrick sond hem een nieuw Gebod toe / van niet langer te weygeren. Montgommery Rende dan op sijne Majesteyt aen / gantsch tegens sijnen wil / en brack sijne Speer op des Koninghs Rustingh. Doch een Splinter desselven sprong door 't Vizier, niet wel gesloten sijnde / in Henricks oogh / en drongh diep in 't hoofd; sulcker wijs / dat de rampsalige Vorst door dit onverwaght onheyl begon te sijgen / en van 't Paerd af te vallen. De voornaemste Vorsten en Heeren liepen schightigh toe / beurden hem af / en droegen hem in sijnen Hof de Tournelles; daer hy / met d'onlijdlijckste smerten / en tot groote droefheyd des geheelen Koninghlijcken Hofs / de Geest gaf / op den 10. van Julius, in 't 13. jaer sijner Regeeringh / en 't 42. sijns ouderdoms. Eenen dagh voor sijne dood begeerde hy / dat de Hertogh van Savoyen en sijne Suster Margaretha in sijne Kamer souden getrouwd werden; met belofte aen den Hertogh / dat men hem ten vollen sou houden alles wat by 't Vreede-accoord bevoorwaerd was. Sijn Hert wierd begraven in de Kerck der Cælestiners, in de Capel des Hertoghs van Orleans. De pleghtlijcke Lijck-beganckenis geschiedde op den 13. van Augustus, en hy wierd geleght in 't gewoone Graf der Fransche Koningen te S. Denis, met behoorlijcke Solenniteiten en treurige Ceremonien.

ANNO CHRISTI.

Aengestelde *Tournoy*;

waer in Koningh *Henrick* selfs Baenhouder wou sijn.

De *Comedie* eyndighd in een ellendige *Tragedie*.

Eygentlijk beright,

van sijn' ellendige

omkoomingh in dit Rensspel.

Geduerende sijn Houwlijck met Catharina

Koningh

ANNO CHRISTI.

Henricks Gemalin, *Catharina de Medices,*

na de Medices had hy by haer gewonnen vijf Princen en vijf Princessen. D'eerste Soon/ Franciscus, wierd gebooren op den 20. van Januarius Anno 1543. De tweede/ Louis, Hertogh van Orleans, stierf als hy noch maer eenige maenden oud was. De derde/ Carel-Maximiliaen, quam ter wereld den 27. van Junius Anno 1550. De vierde/ Eduard-Alexander, daer na Koningh/ en hernoemd Henrick de III., sagh 't eerste dagh-light op den 19. September Anno 1551. De vijfde wierd in sijnen Doop Hercules, daer na Franciscus geheeten/ Hertogh van Alençon, Anjou, en Berri, oock Graef van Maine; gebaerd den 18. Martius Anno 1554.

en sijne Kinderen by deselve gewonnen,

D'oudste onder de Dochteren wierd wel verloofd aen Koningh Eduard de VI. van Engeland; doch naderhand/ op de gehoorde wijs/ getrouwd aen Koningh Philips van Spaenje. Was gebooren den 11. van April Anno 1545. De tweede/ Claudia, ten Houwlijck gegeven aen Hertogh Carel van Lotharingen, quam ter wereld den 12. van November Anno 1547. De derde/ Margaretha, den 14. May Anno 1552. Wierd de Gemalin van Henrick de Bourbon, Koningh van Navarre, naderhand van Franckrijck. De vierde en vijfde/ Johanna en Victoria hadden/ als Tweelingen/ hare Geboortedag op den 24. van Junius Anno 1556.; doch stierven korts daer na.

soo Soonen als Dochteren.

Italiaensche Geschiedenissen. 1546. *Ex Guicciard. Sleid. l.* 19.

In Italien had Paus Paulus de III. sijnen Soon Petrus Ludovicus Farnesius voor weynige jaren ten Hertogh van Placencen en Parma gemaeckt. Vermits nu deese Steeden Leenen van 't Hertoghdom Milaen waren/ soo begeerde hy van Keyser Carel d'Investiture daer over. Doch wyl hy den selven niet had gekend/ eer hy van sijnen Vader ten Hertogh was gemaeckt/ soo kon hy sijn versoeck niet bekoomen. Hier op begon hy seldsame practijcken aen te vangen. Verbond sigh met Koningh Henrick van Franckrijck: nam desselven onechte Suster voor sijnen Soon Horatius Farnesius ten Gemalin. En op dat de Koningh hem 't Hertoghdom Bourbon ten Bruydschat gabe/ soo beloofde hy deese Majesteyt/ de Stad Genua aen deselve te sullen leveren; boven dien 't gedaghte Hertoghdom/ Parma en Placencen te verruylen.

Petrus Aloysius Farnesius steld wonderlijcke *practijcken* aen. 1547.

Sijnen verraderlijken aenslagh op *Genua. L. Capella. & ibid.*

Met Genua sou 't hem byna geluckt hebben. Johannes Ludovicus Fliscus, een Edelman deeser Stad/ bewoogh hy daer toe/ dat hy op den 20. February, als de Scheepsvloot van Doria in de Haven lagh/ 's nagts/ met sijne Medgesellen al de Roey-slaven sou van hare Keetenen los maecken; gelijck oock geschiedde. Met deeser hulp wierd Johannetinus Doria, die 't Bebel op de gedagte Vloot had/ dood geslagen. Als nu alles na sijnen wensch scheen te sullen uytvallen/ spoedighde hy na de Stad/ om Andreas Doria op deselve wijs uyt de wereld te helpen. Op dat nu alles geswind moght voortgaen/ sprongh hy van 't eene Schip in 't andere; doch viel in 't Water/ en verdronck. Hier mee viel oock den aenslagh in 't water/ en gingh te niet. Want terwyl

Hoe noch misluckt.

d'andere sigh beraedslaeghden/ wat nu verder te doen stond/ wierd Andreas Doria tijd gegeven/ om ordre tegens deese t'samensweeringh te stellen/ en de Stad onder de gehoorsaemheyd des Keysers te houden.

Vermits verr' 't meeste deser t'samenspannelingen gevangen wierden/ soo vernam men uyt haer/ dat Petrus Ludovicus, of Aloysius, den aenlegger deeses Verraeds was. Doria deed dit terstond Ferdinandus Gonzaga, Gouverneur van Milaen, bekend maecken. Vermits nu Aloysius even doemaels de voornaemste Eedele te Placencen in Gevanckniss had doen werpen/ met voorneemen/ van deselve binnen weynigh tijds aen de dood over te leveren/ soo wou Gonzaga sijn voordeel hier mee doen. Met dit ooghmerck hitste hy heymlijck de Vrienden der Gevangene op/ datse Aloysius souden om 't leven brengen/ eer hy hare Verwanten dien wegh deed gaen. Gaf haer oock allerley bericht/ hoese deesen handel souden aenvangen en volvoeren.

Aenslagh des Gouverneurs van Milaen, *Ferdinandi Gonzaga*, tegens 't leven van *Petrus Aloysius.*

Deese lieten sigh hier toe beweegen. Namen de saeck by der hand/ en deeden door hare goede bekende te Placencen een Banquet aenstellen; waer toese oock noodighden Aloysii beste Vrienden/ welcke gedurigh ontrent hem waren. Ondertusschen gingense in 't Kasteel/ even als offe Aloysius wilden aenspreecken; doch hadden Pistoolen en Deegens by sigh genoomen. By 't Slot gekoomen sijnde/ bleef een deel der hare by de Waght voor de Poort staen/ met haer praatende. Een ander deel hield sigh in den Voorhof/ om/ daer 't van nooden moght sijn/ deese of d'andere te hulp te koomen. 't Derde deel/ waer onder sigh bevonden de Graef van Landes en de Vorst van Sulmona, trad op na Aloysius. Soo haest nu eenen der selve/ door een Pistool-schoot/ 't Teecken had gegeven/ gingh 't Spel aen. De geene/ die onder de Poort stonden/ vielen flucks op de Lijf wagt; overweldigden deselve/ en sloegen haer al t'samen ter neer; met verlies van eenen der hare. Daer na trockense de Valbrugh op/ soo dat niemand uyt de Stad Aloysius te hulp kon koomen. Ondertusschen waren d'andere met hem vaerdigh geworden/ welcke met veele wonden hem hadden doorstoocken. Of nu wel de Burgers/ deese Tumult in 't Kasteel vernemende/ in een groot getal toeliepen/ om Aloysius te helpen/ soo steldense sigh echter te vreeden/ alsse hem dood over de Muer sagen hangen; wyl hy/ geduerende sijne Regeeringh/ sigh aen haer niet wel-verdiend had gemaeckt. Want hy was geweest een seer Godloos Mensch/ overgegeven aen Wellust en Tyranny. Als nu oock korts daer na Ferdinand Gonzaga (die van alles goed bericht had ontfangen) met eenigh Krijghsvolck in de Stad quam/ deedense den Eed aen de Keyser.

Hoedanig verright. *Thuan. l.* 4. *Chytr. Chron. Sax. l.* 16.

Petrus Aloysius (of *Ludovicus*) *Farnesius,* Soon van Paus *Paulus* de III., om 't leven gebraght;

en *Placencen* doet den Eed aen den Keyser.

Dit/ en dan noch dat Gonzaga van Octavius, Soon van Aloysius, Parma afeyschte/ als behoorende tot 't Hertoghdom Milaen, gaf oorsaeck/ dat Octavius sigh stelde onder de

Aloysii Soon begeeft sigh onder de bescher-

ANNO CHRISTI.

(marg.:) ...mingh van Frankrijk. Snood bedrijf des Spaenſchen Gouverneurs te Com, aen een Vrouw, haer, onder beloſte van dan haren Man te ſullen los laten, van haer' eer beroovende.

de beſchermingh des Koninghs van Franckrijck, gelijck hier boven geſeght is.

Eenige maenden te vooren had de Spaenſche Gouverneur te Com ſeecker Burger/ wegens een doodſlagh / in Gevancknis doen werpen. Als nu ſijne Huysvrouw een voorbeede voor hem deed / wierd de Spaenjaerd, wijlſe ſeer ſchoon was / in ontught tegens haer ontſtoocken. Seyde derhalven: Hy wou haren Man los laten / indienſe hem te wil wou ſijn. Met toeſtemmingh van den ſelven (wijl'er geen ander middel was / om ſijn leven te behouden) voldeedſe ſijne begeerte. Alsſe nu haren Man in vryheyd wou ſien / eyſchte hy noch 200. Kroonen; die hem oock gegeven wierden. Terwijlſe nu in vaſte hoop ſtond/ dat haren Echtgenoot ſou ontſlagen werden/ deed de trouwlooſe Spaenjaerd hem wel uyt de Gevanknis gaen / maer terſtond 't hoofd af houwen. Deeſe Vrouw / ſulcks gantſchlijck niet verwaght hebbende / wierd over haers Mans dood / en dat de Spaenjaerd haer dus had veronteerd / ongemeen ſeer bekommerd. Op raed harer Vrienden begaffe ſigh na Milaen, en klaeghde over deeſe ſchandlijcke daed aen den Gouverneur Ferdinandus Gonzaga. Stracks deed hy den Spaenſchen Stadhouder van Com voor hem roepen. Stelde de Weduw voor hem / en gebood haer / haer' aenklagt te doen in ſijne tegenwoordigheyd. Vraghde haer doe / hoe veelſe haren Man ten Houwlijcks-goed had toegebragt. Haer antwoord was / 800. Kroonen. Flucks be-

(marg.:) Aenmerklijck Vonnis van den Spaenſchen Gouverneur te Milaen over deeſen Booſwight.

val hy / dat de Spaenjaerd haer even ſoo veel / en dan noch de 200. Kroonen weer ſou geven. Deed vervolgens een Prieſter koomen; en beval / wijl de Spaenjaerd haer door ſulck een ſnood bedrogh van haer' eer had beroofd / dat hy haer ſou trouwen / om ſijn echte Vrouw te ſijn. Doe dit geſchied was / liet hy den Gouverneur aen een Galgh hangen; en dus ontfingh dien Booſwight ſijnen loon.

(marg.:) Chytr. Chron. l. 16.

(marg.:) Roomſche Pauſen. Paulus de III. en ſijne Baſtaerden. Sleidan.

Op Paus Clemens de VII., van wien hier boven geſproocken is / volghde Anno 1534. Paulus de III., bygenoemd Farneſius. Alhoewel hy een Geeſtlijck perſoon was / en noyt in den echten ſtaet had geleefd / ſoo had hy echter Soonen en Dochteren. Want dien Petrus Aloyſius, van wien hier boven gehandeld is / was ſijnen Baſtaerd-ſoon. Desſelven Soon Alexander Farneſius; desgelijcks Aſcanius, de Soon van ſijne Dochter Conſtantia, maeckte hy / ſoo haeſt hy Paus was geworden / Kardinalen. Beſat den Roomſchen Stoel 15. jaren en 28. dagen. Stierf op den 10. van November Anno 1549., als hy nu gingh in 't 82. jaer ſijns ouderdoms. 't Lijck wierd gebraght in de Capel van Paus Sixtus, daer 't tot op den derden dagh bleef ſtaen. 't Volck liep met hoopen toe / om ſijne voeten / welcke door een yſere Tralie uytſtaecken / te kuſſen. Wat hy voorts voor een Man is geweeſt / en hoe ſchoonen leven hy voerde / kanmen in Sleidanus vinden: die in 't 21. Boeck ſijner Hiſtorien voordraeghd den Inhoud van een Italiaenſch Boeckje / tegens deeſen Paus Paulus geſchreven: waer in ſijne ſnoode laſteren genoeghſaem ten toon ſijn geſteld. 't Was derhalven niet weynigh te verwonderen / datmen ſulck een Menſch ten Hoofd der Roomſche Kerck ſtelde; daer doch ſijne ſchelmſtucken voor ſijne verkieſingh elck genoegh bekend waren.

(marg.:) Sleid. l. 21.

(marg.:) Was een ſnooden Booſwigt.

Na deeſen Paulus wierd op den 7. van Februarius Anno 1550. verkooren Johannes Maria de Monte, of Montanus, geweeſene Legaet in 't Concilium te Trente en Bononien. Deeſen hernoemde ſigh / na d'oude gewoonte der Pauſen / Julius de III. Sijne Pauſlijke Maght duerde 4. jaren / 5. maenden / 16. dagen. Stierf op 't eynd des jaers 1554.

(marg.:) Julius de III. Sabell. Supplem.

Na

ANNO CHRISTI.

Na hem wierd Marcellus de II. op den Roomschen Stoel geset; die maer 11. dagen deese Hoogheyd genoot. Verliet de Weereld met den aenvangh van April. Daer op volghde Paulus de IV., van wien wy hier na meldingh sullen doen.

Marcellus de II. J. B. Platina. J. Balaus. Sleid. l. 21.

Anno 1542., in de Somer / vloogh een geweldigen hoop Sprinckhanen door Duytschland en Lombardyen. Waren seer groot; en waerse sigh neer lieten / atense alles op.

Sprinck-hanen.

Den 7. van Augustus Anno 1546. ontstond te Mechelen in Braband een swaer Onweer. De Blixem viel in de Kruyd-thoorn / waer op een ellendigh onheyl volghde. Want de gedaghte Thoorn sprongh van uyt de grond wegh; te gelijck treffende de naestgeleegene Gebouwen / ter wijdte van 500. schreeden rondom. Veele der selve wierden aengestoken / de meeste over hoop geworpen: oock seer groote Steenen over de 600. schreeden weghs van daer wegh gevoerd: de Daecken verbroocken en verwoest; de Glasen in alle Straten uytgeslagen; de gantsche Stad jammerlijck toegericht. De Boomen waren versenghd; seer veele met de Wortel uytgeruckt. Over de 200. Menschen quamen om 't leven; ten deelen verbrand / ten deelen onder d'Invallen overstelpt / of door de Steenen en Tegelen dood geslagen: behalven de swaerlijck beschadighde / welker getal seer groot was.

De Kruyd-thoorn te *Mechelen* door de Blixem opgesprongen; tot een jammerlijck onheyl der Stad. 1546. *Sleid. l. 17.*

In 't jaer 1548. wierden / op den Rijcks-dagh / de Nederlanden geordonneert tot een Kreytz; de Burgundische genoemd / en dus met 't Duytsche Rijck verbonden. Souden contribueeren soo veel als twee Keurvorsten; en tegens de Turcken soo veel als drie.

De *Nederlanden* onder eenen Kreytz begreepen.

Anno 1550. wierd begonnen te graven de nieuwe Vaert in Braband, van Antwerpen na Brussel.

Brusselsche Vaert.

Ontrent deselve tijd liep de Maynstroom soo hoogh op / dat daer door veele Gebouwen verdierven; niet weynige Menschen verdroncken.

Waters-nood.

Anno 1551. saghmen in Saxen veele Wonderteeckenen. Insonderheyd vertoonden sigh drie Sonnen / en drie Manen; een wijl tijds bleeck / een wijl tijds bloedverwigh.

Wonder-teeckenen.

Van 't Concilium te Trenten hebben wy voor deesen eenige meldingh gedaen. By 't selve bevond sigh oock de Kardinael Crescentius, als Pausselijcken Legaet. Doe hy op den 25. van Martius by veel aen den Paus

had te schrijven / en daer mee tot in de naght beesigh was / verscheen hem onvoorsiens een groote swarte Hond / met seer vyerigh-blinckende oogen; en ooren / welcke bynaa tot op d'aerde toe af hingen. Hy gingh regt op den Kardinael toe / en viel vervolgens onder de Tafel neer. Crescentius hier over seer verschrickt / riep sijne Dienaren / en deed na den Hond soecken; doch sy konden hem niet vinden. Door de verbaesdheyd en anghst viel hy in een seer hevige Sieckte. Doe nu de dood hem aenquam / riep hy geduerigh: Men sou den Hond af weeren / dat hy niet op 't Bed klom.

De Kardinael *Crescentius,* door een Spoock seer verschrickt, sterft. 1552. *Sleid. l. 23. Epit. Osiand. Thuan. l. 9.*

Met d'ingangh van Martius verscheen een Comeet, met een Staert als een Beesem. Doe Keyser Carel de V. deese Roede sagh / seyde hy: Dit Hemel-teecken roept my uyt de weereld. Want voor de dood des Hertoghs Caroli van Burgundien was een diergelijcke Comeet verscheenen.

Comeet. *Nigrinus. Bouth. ad Sleid. Bucholtz.*

Anno 1557. was veelerwegen in Duytschland een sware diere tijd. Insonderheyd gold t'Antwerpen een Viertel Koorn 8. gulden de Rogge; 12. gulden de Tarwe. Men bieck derhalven brood van Haver / Garst / Boonen / Erweten / en diergelijcke Vrughten. Echter konnen 't selve noch niet genoegh voor geld bekoomen. Veele stierven van honger.

Diere tijd. 1557.

Ver-

ANNO CHRISTI.

Kercklijke Geschiedenissen.

Vermits wy ditmael met de sonderlinge Gevallen vantsederd Anno 1540. tot op de dood van Keyser Carel de V. sijn gekoomen/ soo sullen wy nu voor de hand neemen de Kercklijcke Historien van 't begin af tot 't eynde toe der Regeeringh des genoemden Keysers voorgevallen; doch ons daer ontrent niet langh ophouden/ maer hier in gaen met alle mogelijcke kortheyd.

Aenvangh der Reformatie door D.M.Luther. 1517. Sleid. l.1. Fr. Guicc. l.11.13.16. P. Jovius in vita Leon. 10. Arn. Ferron. l.5. Luther. Tom. 1. Jenens. 1518. Epit.Hist. Eccles. Osiand. Matthes.de vit. Luth.

Als Paus Leo de X. sijn' Aflaets-kramery hier en gintsch in Duytschland dreef; door sijn' Uytgesondene sijn' Aflaets-brieven ten hooghsten verhief; soo datse de geene/ welckese voor geld koghten/ in den Hemel bragten; ja 't grootste Heyligdom daer van mackte/ en daer door een geweldige meenighte gelds versamelde; gingen deese dingen/ en dat d'arme Menschen dus bedroogen/ gantsch verdwaesd wierden/ D. Martinus Lutherus, doemaels een Augustijner Monik te Wittenbergh, seer ter herten. Begon derhalven met allen ernst/ niet alleen in openbare Predicatien/ 't Volck van dit Overgeloof af te manen; maer sloegh oock eenige Artijkelen aen van 't Vagevyer/ van de reghte Boete; van 't Ampt der liefde; van den Aflaet, &c./ aenbiedende/ daer over te willen disputeeren. Sond oock deese Theses den Aerts-bisschop van Mentz en Maeghdenburgh toe; doch kreegh geen antwoord. Hier gingh nu den Alarm aen. Tegens D. Luther schreven Johannes Tetzelius, een Dominicaner, of Prediker Monick; Johannes Eckius, Theol. Doct.; Sylvester van Brierio, en Jacob Hooghstraten, beyde oock Prediker Monicken: doch hy weerleyde haer sulcker wijs/ datmen sigh daer over had te verwonderen.

Paus Leo steld sigh tegens hem.

Als nu Lutheri Predicatien en Disputatien ondertusschen oock voor Paus Leo quamen/ sagh hy te gelijck/ dat deselve sijne Geldkisten een grooten afbreuck souden toebrengen. Daght ter dier oorsack/ dat hy met alle kraght hier tegens aen moest gaen/ eer dit werck een verder voortgangh bequam. Sond derhalven de Kardinael Cajetanus aen Keyser Maximiliaen, die doemaels t'Aughsburgh een Rijcksdagh hield; en versoght van hem/ de Kerck te willen beschermen.

Gevoelen van Keyser Maximiliaen.

Hier tegens oordeelde sijne Majesteyt/ datmen niet veel met Woorden/ Smaedschriften en Sophisteryen tegens malkander sou twisten/ maer bequame Leerraers verordonneeren/ welcke de saeck souden verhandelen na de Leeringen der Oudvaderen/ en der Uytleggers van de H. Schrift/ die nu soo langh aghter de banck hadden geleegen.

Leo verdaghvaerd Luther na Romen. Tom. 1. Oper. Lutheri.

Hier wou Paus Leo niet aen; maer citeerde ondertusschen D. Martinus Lutherus na Romen. Evenwel wierd/ door toedoen van Hertogh Frederick Keurvorst van Saxen, en d'Universiteit te Wittenbergh, soo veel te weegh gebraght/ dat hy niet na Romen behoefde te reysen; maer hem toegelaten/ dat hy t'Aughsburgh met Cajetanus van sijne Leere moght handelen.

Cajetanus, als D. Luther op den Rijksdagh t'Aughsburgh was verscheenen, wil flegtlijck, dat hy sal weerroepen; sonder hem van dwalingh t'overtuygen. Luth. Tom. 1. Jenens. Matthes. de vita Luth.

Hier op trock D. Luther, door raed van Hertogh Frederick van Saxen, in den aenvangh van October na Aughsburgh: en als hy van Keyser Maximiliaen Vry Geleyde had bekoomen/ verveoghde hy sigh by Cajetanus; die terstond van hem begeerde/ dat hy weerroepen/ en sig van Schriften/ die d'Eenigheyd der Kerck moghten verstooren/ onthouden sou. D. Luther wou tot geen herroepingh verstaen/ ten ware men hem eerst van dwalingh overtuyghde. Vermits se dan met malkander hier in niet over een konden koomen/ soo onderstond de Kardinael sigh/ de maght des Paus te betweeren/ met bedreygingh van alle ongenade/ Ban/ &c. Doe nu D.Luther weer na huys was getrocken/ hield Cajetanus by den Keurvorst van Saxen seer hard aen/ dat hy de gedaghte Luther of na Romen senden/ of in sijn Land niet langer dulden sou. Doch te vergeefs; want Frederick (op overgeleverd Bedencken der korts te vooren aengestelde Universiteit te Wittenbergh) begon te vatten/ op wat voor grond D. Luthers saeck stond; en waerom het d'andere te doen was.

Paus Leo bevestighd sijnen Aflaet op nieuws. Sleid. l.1.

Ondertusschen vreesde Paus Leo voor een Afval in Duytschland; en om sulcks te voorkoomen/ bevestighde hy sijnen Aflaet door een nieuwe Bul; te gelijck voorstellende: 't Was de Leere der Roomsche Kerck/ dat de Roomsche Paus maght had/ sulcke Genaden uyt te deelen; welcke niet alleen de levendige/ maer oock de dooden in 't Vagevyer ten goede quamen. Die deese Leere niet aennam/ sou van de Gemeenschap der Christlijcke Kerck werden uytgesloten.

D. Luther beroept sigh op een Concilium. Nigrinus. Chytraus.

D. Luther sagh wel/ dat dit op hem aengesien was. Appelleerde derhalven van de Paus tot een Concilium. Onderwijl sond Paus Leo Hertogh Frederick van Saxen de guldene Roos toe; ten teecken van wel-geneegenheyd; om hem dies te lighter tot sijnen wil te mogen brengen.

Dood des Keysers Maximiliani. 1519.

Vermits nu even ontrent deese tijd (den 12. van Januarius Anno 1519.) Keyser Maximiliaen overleed; en datmen vry genoegh te doen vond met de verkiesingh eens nieuwen Keysers/ soo bleef deesen handel een wijl tijds steecken.

Erasmi Roterodami Getuygenis van D. Luther. Chytr. Chron. l. 8.

Onderwijl gaf Erasmus Roterodamus een goed getuygenis van D. Lutherus. Want in een Brief aen Hertogh Frederick van Saxen vermeldde hy/ dat de Boecken Lutheri van veele Geleerde met groote vreughd wierden geleesen. Niemand was'er/ die sijn leven kon bestraffen/ te meer/ wijl geenen arghwaen van gierigheyd of eygen-roem in dit stuck aen hem bemerckt kon werden. Men beweeg hem niet/ dat hy dwaelde; maer men wou dit werck verrighten enckelijck met Schelden/ en een onstuymigh geschreeuw.

Disputatie te Leipzigh. Luth. Tom. 1. Jenens. Sleid. l.1.

Hier op wierd in Julius te Leipzigh door Johannes Eckius een Disputatie gehouden; waer by sigh oock bevonden D. Lutherus en Philippus Melanchthon, eerst nieuwlijck te Wittenbergh beroepen/ om op deese Academie de Griecksche Tael aen de Studenten te leeren. Voornamentlijck wierd hier getwistredend van de Pauslijcke Magt en Opperhoofdigheyd: of de Paus deselve besat

ANNO CHRISTI.

uyt kraght van een Godlijcke Ordonnantie. Eckius onderwond sigh dit te beweeren; D. Luther hield het tegendeel staende. Niemand wou den anderen yets toegeven.

Ulricus Zwinglius predickt tegens d'*Aflaet*.

Ontrent deese tijd quam oock een Pauslijken Aflaets-kramer te Zurich in Switserland; daer hy desgelijcks sijne Geld-visschery aenstelde. Doe begon Ulricus Zwinglius met allen ernst tegens hem te prediken/ en 't bedrogh deeser Kramery opentlijck aen den dagh te brengen.

D. Luther van de Paus verdoemd; en sijne Boecken bevolen te verbranden. *Sleid. l. 2.*

Als nu de Paus sagh/ dat sijne saeck hoe langer hoe meerder verargerde/ verdoemde hy te Romen D. Luther en desselven Leere. Sond oock Gesanten aen Keurvorst Frederick, en begeerde/ dat hy hem Luther te Romen sou leveren. Doch de Keurvorst wou hem ongehoord en onovertuyghd niet in sijne handen laten koomen. Daer op beval Paus Leo, datmen de Boecken D. Lutheri, als Ketters en Godloos/ sou verbranden.

D. Luther verbrand 't Pauslijck Reght. *Sleid. l. 2.*

Doe nu D. Luther hier van berigt kreegh/ wou hy den Paus met gelijcke Munt betalen. In 't geselschap der Studenten, en veler geleerde Mannen te Wittenbergh, verbrandde hy opentlijck de Pauslijcke Reghten/ nevens 't nieuwe Decreet van Paus

Leo. Dit geschiedde op den 10. van December. Voorts liet hy een Schrift uytgaen/ vertoonende d'oorsaecken/ waerom hy dit had gedaen.

Werd na *Worms* op den Rijksdagh geroepen. *Nigrinus. Sleid. l. 3. Matthes. Homil. de vit. Lutheri.*

In 't volgende jaer (Anno 1521.) wierd D. Luther van Keyser Carel de V., op aenhouden van Hertogh Frederick van Saxen, na den Rijcksdagh te Worms geroepen: waer toe hem Vry-geleyde wierd gegeven. Hy gingh derwaerts. En of wel eenige/ doe hy alreeds na by de Stad was gekomen/ hem seer afrieden/ sigh daer binnen te vervoegen/ wegens 't gevaer; hem te gelijck voordragende/ hoe 't Johannes Hus en meer andere was gegaen/ soo liet hy sigh echter hier door niet afschricken/ maer vervolghde sijnen wegh met groote standvastigheyd. Maeckte oock onderweegen in Oppenheim 't Gesangh: Ein veste Burg ist unser Gott.

Sijne volstandigheyd voor de Rijcksversameling. *Sleid. l. 3. & Matthes. ibid.*

Dus quam hy den 16. April te Worms. Gaf/ in d'algemeene Rijcksversamelingh/ voor den Keyser/ de Keurvorsten en Vorsten reeckenschap van sijn' uytgegevene Schriften en gantsche Leere. Verklaerde oock t'eenemael onvertsaeghd/ dat hy volstandig by deselve wou blijven; ten ware dan/ datmen hem met getuygenissen der H. Schrift/ of andere gewisse Argumenten, van dwaling kon overtuygen/ of wat beeters aenwijsen.

Laet sigh niet afschricken.

Hier op deeden eenige Vorsten D. Luther affonderlijck voor haer koomen/ en soghten hem te beypraten/ dat hy van sijn gevoelen sou afstaen; doch konden niets op hem winnen.

De *Roomschgesinde* willen, dat de Keyser 't Vrygeleyde sal breeckens

Alsmen nu sagh/ dat alle moeyte/ om hem tot herroepingh te brengen/ te vergeefs was/ waren veel' onder de Roomschgesinde van meeningh/ datmen sou handelen na 't Decreet des Concilii van Constans; en hem/ als een Ketter/ geen geloof houden. Doch d'andere stelden sigh hier tegens; insonderheyd Paltzgraef Lodewijck Keurvorst.

en sijn antwoord. *Chron. Brab. Barland. c. 178. Sleid. l. 3. Nigrinus. Bucholtz. P. Eberus in Calend. Matthes. Chytr. l. 8.*

Ook selfs de gloorwaerdige Keyser/ als sommige hem aenpoorden/ om te volgen 't Exempel des Keysers Sigismundi, in 't verbreecken van sijn Vry-geleyde aen Johannes Hus, gaf haer/ in plaets van toestemming/ tot antwoord: Indien in de gantsche Weereld geen Geloof meer te vinden was/ soo moest het noch echter by een Keyser sijn. Dus heeft Keyser Carel wel woord gehouden aen D. Luther, latende hem in vreede weer na huys trecken; doch korts daer na verklaerde hy hem in den Rijcksban/ op den aghtsten dagh der Maend May.

Doet *D. Luther* in den Rijksban.

Ondertusschen deed Keurvorst Frederick hem voeren na 't Slot Wartenburgh; soo dat niemand wist/ waer hy heenen was geraeckt.

D. Lu-

ANNO CHRISTI.

D. Luther bleef thien maenden langh in dit Kasteel / tot dat Keyser Carel uyt Duytschland was vertrocken. Evenwel sat hy in dien tijd niet ledigh; maer vervaerdighde verscheydene dienstige Schriften.

Werd ook gedoemd van de *Theologanten te Parijs.*

Terwijl hy te Worms op den Rijcksdagh was / veroordeelden de Theologanten van Parijs hem oock / en verbranden sijne Boecken. Kortsdaer na schreef Koningh Henrick d'VIII. van Engelland een Boeck tegens hem.

Geeft 't N. *Test.* in 't *Hooghduytsch* uyt. *Sleid. Matthes.* 1522.

D. Luther maeckte ondertusschen allerley Ordonnantien ontrent de Kercklijcke Ceremonien en andere dingen. Liet oock voor d'eerstemael 't Nieuwe Testament in de Duytsche Spraeck uytgaen. Uyt Wittenbergh en Saxenland wierd de Leere des Euangeliums oock in andere Vorstendommen / Landen en Steeden voortgeplant.

Paus *Adriani* bekentnis van 't *Roomsche* Hof. *Sleid. l.* 4. *J. Wolph. Lect. Memorab. cent.* 16.

Op den Rijcksdagh te Neurenbergh sond Paus Adrianus oock sijne Gesanten / en deed door deselve voordragen: Hy bekendde / dat tsederd veele jaren aen 't Roomsche Hof seer groflijck en meenighvuldigh was mishandeld geworden; allerley bedrogh; schendlijckheden en lasteren waren bedreven; soo dat een Reformatie wel hooghnoodigh was. Doch in deselve moestmen al langhsaem gaen. Evenwel hield hy de Leere van D. Luther voor onreght en ketterscb. Deese Paus quam al seer na by 't Doel; doch 't verging hem niet wel. Want deese sijne belijdenis van 't Roomsche Hof / en sijn voorneemen van hervormingh / behaeghde de Kardinalen en Prælaten te Romen niet: derhalven hy ook een korte regeeringh had / gelijck t'sijner plaets gemeld is.

Vertsaegdheyd der *Roomsche* Geestlijke, om tegens *Zwinglius* te *disputeeren*: waer op *Zurich* de *Reformatie* invoerd. 1523. *Sleid. l.* 3. *Osiand. Epit. Centur.* 16. *l.* 1. *c* 16. *ex Sleid. Nigrin.*

Ulricus Zwinglius, Predikant te Zurich, had oock veel te doen met sijne Tegenparthy de Bisschop van Constans, en andere / welcke tegens hem schreven en predickten. Ter dier oorsaeck stelde de Raed een Dagh aen (den 30. Januarius Anno 1523.), op welcken al de Kerckendienaren haers Gebieds by een koomen / en sigh met malkander bespreecken souden over de Religions-strijdigheden. Hier toe wierd oock geroepen de Bisschop van Constans; die Johannes Faber derwaerts sond. Deese / doemen t'samen quam / seyde: Dat 't oordeel over deese Tweedraght aen een Concilium behoorde; en wou gantschlijck met Zwinglius niet disputeeren. Even soodanigh spraecken d'andere Monicken en Papen; onaengesien sy te vooren op hare Predickstoelen seer veel tegens hem hadden weeten voort te brengen. Maer hier op beval den Raed / datmen in hare Stad en Gebied alle Menschen-Insettingen verlaten / en alleen de Gemeenten uyt en volgens Gods woord leeren sou.

Ordre der Vorsten, op 't stuck van *Religie*;

Ontrent deese tijd wierd 't Affscheyd des Rijcksdaghs te Neurenbergh opgesteld. In 't selve begeerden de Vorsten / dat de Paus ten aldereersten een Vry Christlijck Concilium in Duytschland sou aenstellen. Hier tegens beloofdense / te sullen verschaffen / dat noch D. Luther noch andere eenige Boecken verder souden laten uytgaen; de Predikanten niet anders dan 't Euangelium leeren / na de beproefde uytleggingh der Kerck: 't gemeene Volck niet tegens d'Overheden ophitsen / noch tot dwalingen verboeren. Maer om hier toe te konnen geraecken / moesten de Bisschoppen geleerde Lieden bestellen / welcke de Predikers / wanneerse buyten den regel gingen / vriendlijck daer over souden aenspreecken; op dat het niet moght schijnen / als of se 't Euangelium sogten te verhinderen. Eyndlijck wildense / dat voortaen niet nieuws gedruckt noch verkogt sou werden / ten ware dan eerst door sien van vroome / geleerde persoonen. Dit kon dus / meenden de Vorsten / een voorbereydingh sijn tot op 't Besluyt eens Concilii.

tot dat een vry, *Christlijck Concilium* sou aengesteld sijn.

Sy deeden'er by: Vermits te Straetsburg en anderweegen de Priesters en Geestlijcke echte Vrouwen genoomen / den ongehouwden Staet verlaten hadden / soo daght haer niet onbillijck / dat deese saeck van der Geestlijcken Echt in verder en yveriger betraghtingh genoomen wierd; wijlmen gantsch niet ontkennen kon / dat door der gedaghte Geestlijcken Echtloosen Staet veel onheyl en argernis in de Kerck Christi was ingebroken. Echter liet het sigh aensien / datse de straf / op der Priesteren Houwlijck / volgens de Canons, voor goed keurden.

Van *D. Luther* gepreesen; doch waer in niet. *Sleid. l.* 4.

Dit Besluyt der Vorsten heeft D. Lutherus seer gepreesen: seggende / dat de selve hier in wijslijck hadden gehandeld. Doch voeghde daer by: Wat de Boecken der H. Schrift belanghd / niemand kon verbieden / deselve uyt te geven. 't Geense hadden verordonneert ontrent de gehouwlijckte Priesteren / was oock veel te strengh; en seer te beklagen / dat by 't heldere light des H. Euangelii de strenge Wet van der Geestlijke onechte kuysheyd / welcke doch niet anders als oorsaeck tot allerley schendlijckheden gaf / niet wierd afgedaen.

Twee *Augustijner Monicken* gemarteld.

Ontrent deese tijd wierden te Brussel twee Augustijner Monicken gevangen genoomen; welcke / om der Euangelische Religie wil / 't leven moesten verliesen. Luther, Tom. 6. Jenens. fol. 397.

Straetsburgh neemd 't *Euangelium* aen.

In dit jaer quam d'Euangelische Leere te Straetsburgh tot een vollen gangh. Matthias Cellius en eenige andere hadden'er den aenvangh van gemaeckt. Doe nu Martinus Bucerus, Wolfgangus Capito, &c. / oock derwaerts quamen / wierd de volle Reformatie by der hand genoomen; tot hertlijke vreughde der Burgers en Inwooners. Naderhand wierd een Schrift uytgegeven / vertoonende de gronden en oorsaecken / waerom men tot soodanigh een Verandering was getreeden.

Religions-twist in *Switserland.*

Ondertusschen ontstond in Switserland veel twist over de Religions-saecken. Zwinglius wierd van den eenen hier / van den anderen gintsch aengevoghten. Vermits die van Zurich byna alleen sijne Leere volgden / soo behaeghde sulcks d'andere niet. Wijlse ook vreesden / dat deese Reformatie verder sou mogen inbreecken / soo hieldense te Lucern een Byeenkoomst; waer in sy ordonneerden /

den/ dat niemand yets sou mogen verande-ren in de tot noch toe gebruyckelijcke Leere en Ceremonien; datmen oock niet sou spre-ken van D. Luther en andere nieuwe Leerra-ren.

Paus *Adrianus* soekt Hertogh *Frederick* van *Saxen* tegens *D. Luther* op te hitsen.

Als Paus Adrianus in plaets van Clemens de VII. op den Pauslijcken Stoel was getre-den/ hield hy sigh terstond beesigh/ hoe hy best D. Luther en desselven Leere sou mo-gen onderdrucken. Maeckte sigh derhal-ven/ door de Kardinael Campegius, aen Her-togh Frederick van Saxen; sigh onderstaen-de door veele vriendlijcke woorden en groote aenbiedingen hem tegens D. Lutherus op te hitsen. Doch al sijne moeyte was te ver-geefs. Hertogh Frederick had de Parthyen alreeds genoeghsaem leeren kennen; en wist nu/ wat hem van d'een' en d'andere te hou-den stond.

Aertshertogh *Ferdinand*, en eenige Bisschoppen maecken een Besluyt tegens de Leere van *D. Luther*.

Of nu wel Campegius even 't selve soght op den Rijcksdagh/ welcke doemaels te Neurenbergh wierd gehouden/ soo kreegh hy doch geen vast besluyt. Echter braght hy soo veel te weegh/ dat Aerts-hertogh Ferdinand, Aerts-bisschop van Saltzburgh, de Hertogen van Bayeren, de Bisschoppen van Bambergh, Spier, Straetsburgh, Aughsburgh, Trenten, Regensburgh, Constans, Basel, Freysingen, Passauw, en Brixen, ten deelen in persoon/ ten deelen door haer' Af-gesanten/ stracks na den Neurenberghschen Rijcksdagh te Regensburgh by een quamen/ en sigh met malkander verbonden/ datse in hare Landen en Gebied de Luthersche Leere niet gedoogen/ maer de Roomsch-Catholijke met allen ernst handhaven; ook 't Wormsche Mandaet tegens D. Luther uytvoeren souden. Doch deese Procedueren hebben naderhand geen kleyne oorsaeck gegeven tot den Boeren-krygh/ waer van anderwegen wijdlopiger gesprooken is.

Die van *Zurich* gaen, onaengesien alle tegenstand, in hare *Reformatie* voort.

In 't Eed-genootschap namen d'onrusten hoe langer hoe meerder toe. D'andere Cantons beswaerden sigh seer hevigh over die van Zurich, datse de Religie hadden veran-derd. De Zurichers lieten haer niet onbe-antwoord/ en gaven redenen van haer doen. De Bisschop van Constans gaf een Boeck uyt/ datmen de Beelden in de Kerken moest laten blyven: doch de Zurichers lieten sigh hier door niet afwenden: deeden in tegen-deel de Beelden in haer gantsche Gebied ver-branden.

Goldast. in Reichsh. §. von Reform. 1525. *Sweeden* werd *Euangelisch.*

Anno 1525. begon in 't Koninghrijck Sweden 't light des H. Euangeliums oock op te gaen/ door de Predicatien van M. Olaus Petri, en eeniger andere/ welcke van uyt Wittenbergh derwaerts waren gekomen. Daer op wierden naderhand de Bisschoplijke Officien weer op haren ouden reghten voet ge-steld; de groote Maght en Rijckdommen der Bisschoppen seer besneeden.

Oock *Lunenburgh.*

Hertogh Ernst van Lunenburgh nam oock ten eersten na den Keurvorst van Saxen 't Euangelium aen/ en deed in sijn Land de Kercken reformeeren.

T. Muntz. Sleid. l. 4. 5.

In dit jaer begon Thomas Muntzer sijn' oproerige Predicatien aen te vangen/ ge-lijck anderweegen breed genoegh verhaeld is.

Scheuring tusschen d'*Euangelische* selfs.

Ondertusschen gaf 't seer groote arger-nis/ dat oock in 't Artijckel van des Heeren Christi Avondmael een sware Tweedraght ontstond tusschen Carelstadius, Zwinglius, OEcolampadius, nevens der selver Aenhan-gers/ en D. Luther. Veele voorname Lie-den wierden hier door afgeschrickt; soo datse weer tot 't Pausdom keerden. Want sy hiel-den 't daer voor/ dat niet alleen der Boeren-oproer van D. Lutherus, en uyt sijne Leere was ontstaen/ maer dat hy oock selfs in sijn Gevoelen twijffelaghtigh was. Doch wijl hy bestendigh bleef by 't geen hy had geleerd en geschreven; oock de Boeren niet alleen van haer voorneemen afmaende/ maer ook/ alsse evenwel voortgingen/ d'Overheden opweckte/ sulcke Oproerige te vervolgen en te straffen/ soo voldeed hy hier mee de verstandige en onpartijdige; sulcker wijs/ datse hem aen dit ontweesen onschuldigh hiel-den. Oock liet hy een Schrift uytgaen/ waerschouwende alle Christenen voor Op-roer.

Luther. Ep. ad Princip. Rustic. & al.

D. Lutherus treed in den echten Staet.

Ter selver tijd begaf D. Martinus Lutherus sigh in den Houwlijcken-Staet. Korts te vooren had hy laten afgaen een vriendlijc-ken Brief aen Koningh Henrick van Engel-land, en Hertogh Georgh van Saxen, om sigh weer met haer te versoenen; wijlse voor heenen de pen tegens malkander vry scharp hadden geroerd: in welcke Schriften D. Lu-ther oock meldingh deed/ dat hy sigh liet ge-leegen sijn aen haer' eeuwige welvaerd en sa-lighеyd: doch verrightede hier mee niet an-ders/ als dat hy bespot wierd.

Disputatie te Baden aengesteld. 1526. *Sleid. l. 6.*

Stracks na den aenvangh des jaers 1526. hielden de XII. Switsersche Cantons (als nu veel' tweedraghten over 't stuck der Religie waren voorgevallen) een Disputatie te Baden; waer by sigh bevonden Faber, Eccius, Murner, als Roomschgesinde Theologanten. Deese verdeedighden eenige Artijckelen der Roomsch-Catholijcke Leere. OEcolampadius, Predikant te Basel, weerleyde haer. Zwinglius was niet tegenwoordigh. Eynd-lijck echter wierd 't Besluyt gemaeckt/ dat geen andere Religie sou geduld werden/ tot op een toekoomend Concilium, als de gee-ne/ welcke men tot noch toe had gehad en gedreven. Doch de loop des Euangeliums wou sigh hier door niet laten binden.

Hessen, Brunswijk, Holsteyn, Deenemarken reformeert. 1527.

In dit jaer reformeerde oock/ onder meer andere/ Landgraef Philips van Hessen; plantende d'Euangelische Religie allerwee-gen in sijne Landen. Even 't selve geschied-de in 't volgende jaer in de Stad Brunswijck; 't Hertoghdom Holsteyn, en 't Koningrijck Deenemarcken.

Secte der Wederdoopers koomd op. *Sleid. l. 6. S. Franck Hist. Frons-sperg.*

Maer gelijck de Satan gewoon is/ altijd onkruyd tusschen de Tarwe te zaeyen; en waer God een Kerck bouwd/ een Capel daer nevens te stighten/ soo geschiedde 't oock in deese tijden. Want als nu 't heldere light des H. Euangeliums allerweegen begon te schijnen/ onderstond hy sigh/ 't selve te ver-doncKeren door allerley Secten. Ten dien

eynde

ANNO CHRISTI.

eynde bragt hy / onder meer andere / insonderheyd op de baen de schaedlijke Swarmery der Wederdopers. Deese deeden sigh in dit jaer hier en gintsch voort; vervoerende de Menschen tot grouwlijcke dwalingen.

Leonard Keyser verbrand.

Doemaels wierd in Bayeren een Euangelisch Predikant / genoemd Leonhard Keyser, op bevel des Bisschops van Passauw, gevangen genoomen / en op den 16. van Augustus verbrand.

Disputatie te Bern; 1528. Sleid. l.6. Osiand. Epit. Chronol. Funccii.

Anno 1528., met den aenvangh des jaers / viel in Switserland een groote veranderingh voor. Als die van Bern, welcke oock alreeds eenige Euangelische Predikanten in hare Stad hadden / doch noch by oneenigh in de Geloofs-saecken waren / d'Acten der gehoudene Religions-disputatie te Baden niet konden bekoomen / steldense selfs in hare Stad een andere aen; en beriepen daer toe / nevens hare Bondgenooten / oock de naestgeleegene Bisschoppen van Constans, Basel, Sitten, en Losanna. Die van Lucern, Ury, Schweitz, Underwalden, Zug, Glaris, Freyburgh, en Solothurn maenden haer daer van wel ernstigh af; doch sy begeerden haer hier in geen gehoor te geven. De genoemde Cantons verscheenen niet. Maer wijl die van Basel, Schafhuysen, Zurich, Abbencel (Appencel), S. Gallen, Mulhausen, en de naestgeleegene Grauw-bundners; desgelijks die van Straetsburgh, Ulm, Aughsburgh, Lindauw, Constans en Iszna haer' Afgesanten derwaerts schickten / soo voerense voort; en de gedaghte Disputatie wierd gehouden over de voornaemste Artijckelen der Christlijcke Religie. By deselve bevonden sigh Zwinglius, OEcolampadius, Bucerus, Capito, en meer andere. Alsmen sigh nu over alle saecken had vergeleecken / wierden daer op de Mis, Beelden / Altaren, en Roomsche Ceremonien van eenige Cantons der Switsers, oock te Constans, afgeschaft. Die van Geneven in Savoyen volghden haer na.

waer op eenige Switsersche Cantons de Reformatie aennee-men.

Basel reformeert oock.

Anno 1529. reformeerden desgelijcks de Baselaers: deeden de Mis wegh; verbrandden al de Beelden / welcke in de Kercken wierden gevonden; en van doe af heeftmen 't Euangelium daer gepredickt.

Colloquium te Marpurgh tusschen D. Lutherus en Swinglius. 1529. Sleidan. Funccii Chronol. Tom. Luth. Germ.

Hier boven hebben wy eenige aenwijsing gedaen / welcker wijs Lutherus en Zwinglius over 't Artijckel van des HEEREN Avondmael tegens malkander in twist waren geraeckt. Wijl nu veele vroome Herten deese Strijd geerne bygeleght hadden gesien / soo sloegh Landgraef Philips van Hessen sigh daer tusschen; en stelde te Marpurg een Byeenkoomst aen / in welcke beyde de parthyen met malkander in een vriendlijck gesprek souden koomen. Hier verscheenen uyt Saxen, D. Martinus Lutherus, Philippus Melanchthon, en Justus Jonas: uyt Switserland, OEcolampadius en Zwinglius: van Straetsburgh, Bucerus en Hedio: van Neurenbergh, Osiander, en veel' andere geleerde Mannen; doch Lutherus en Zwinglius spraecken alleen met malkander. Maer vermits de nieuwe Sieckte / genoemd 't Engelsch Sweet, een verschricklijcke kranckheyd / welcke in weynigh tijds veele Menschen wegh nam; en waer van Sebastiaen Franck, nevens andere / veel hebben geschreven / oock te Marpurgh invrack / soo wierd / op bevel des Landgraefs / dit Colloquium opgeschort; echter met deese overeenkoomingh / datmen voortaen alle twist vermijden / en veel meer God bidden sou / dat hem geliefde middelen te verschaffen tot een Christlijcke Eenigheyd.

D. Lutherus vervat sijne Leere in seeckere Artijkelen; 1530. Sleid l.7.

Vermits de Roomschgesinde tot noch toe seer veel hadden uytgestroyd van D. Lutheri Leere / 't welck valsch was; oock Keyser Carel ingeblasen / dat deselve reghtdraeds tegens de Gebooden Gods liep; Voort en deur opende tot allerley Sonden en Schanden / soo heeft D. Luther, nevens de geene / welcke sijne Leere toegedaen waren / goed gevonden / 't geen / 't welckse geloofden en leerden / in seekere Artijckelen te vervatten / en daer by te voegen wat voor Fundamenten sy hier toe uyt de H. Schrift hadden; deselve dus aen den Keyser over te leveren / tot afweeringh van alle lasteringen harer tegenparthyen. Waer op dan de Summa der Christlijcke Leere / welckese beleeden / van D. Luther wierd begreepen in XVII. Artijckelen, in sijne Wercken te vinden: doch daer na van D. Philippus Melanchthon uytgebreyd; in XXI., dan noch VII. nevenpoincten en misbruycken voorgesteld: dus op den Rijcksdagh t'Aughsburgh (waer van daen dese Belijdenis naderhand de naem van d'Aughsburghsche Confessie heeft bekoomen) aen Keyser Carel overgegeven. Carel deedse behandigen aen de Theologanten der Roomsche Religie; om deselve t'oversien / en te weerleggen. Doch deese Weerleggingh was eerst ses weecken daer na gereed. Ondertusschen versoght Keurvorst Johannes van Saxen aen den Keyser / dat hy hem en sijnen Soon Johan-Frederick, volgens d'oude gewoonte in 't Rijck / sou geven 't Leen over Saxen en d'andere hem toebehoorende Landen. Deese Majesteyt begeerde daer niet toe te koomen / ten ware dan / dat hy D. Luthers Leere liet varen / en de Religie in sijn Gebied ten vollen weer op den ouden voet herstelde. Waer op de Keurvorst Carel tot antwoord gaf / dat hy d'Euangelische Religie hooger aghtte / dan alle wereldsche dingen; en niet van meeningh was / in 't minst daer van af te wijcken.

aen Keyser Carel t'Aughsburg overgegeven, en daer van daen genoemd d'Aughsburghsche Confessie.

Keurvorst Johan van Saxen aght d'Euangelische Leere hooger, als al sijne Landen. Osiandri Epit.

Gesprek van seven en seven persoonen, al mee te vergeefs. Sleid. l.7.

Doe nu de gedaghte Weerleggingh der overgegevene Confessie voor den Keyser wierd gebraght / begeerde hy / dat de Keurvorst van Saxen en d'andere Euangelische sig met deselve souden vergenoeghd houden; doch sy konden daer in niet bewilligen. Na veelerley onderhandelingen wierden van yeder Parthy seven persoonen geordonneert / welcke met malkander over de Religions-verschillen souden spreecken / en / soo 't mogelijck ware / een middel tot vergelijckingh uytvinden. Deese quamen naerder / als opt te vooren: doch vermits de Roomschgesinde meenden / datmen haer alles moest toegeven / soo was eyndlijck oock dat Col-

ANNO CHRISTI.

loquium te vergeefs / en van geen'er waerde.

Vergeefsche handelingh tot den Landvreede.

Hier op vermaende de Keyser de Protesteerende nochmaels / datse weer tot de Roomsche Kerck souden keeren; doch sulks quam hare Gewissen ongeleegen. Daer op tradmen tot Beraedslagingh der Landvreede / welcke sou gehouden werden tot op een Concilium; doch hier ontrent wierd al mee niets verrigt / wijl van de Pauslijcke sijde al t'onbillycke dingen wierden begeerd.

De Keyser begeerd van d'Euangelische Vorsten, datse sigh weer tot de Roomsche Kerck souden begeven.

Doe maeckte de Keyser een Decreet, aengaende de Religions-saecken; waer in / onder meer andere dingen / gemeld wierd / dat d'overgegevene Artijckelen der Protesteerende door Getuygenissen der H. Schrift grondlijck waren weerleght. Vervolgens gaf hy den Keurvorst van Saxen, en d'andere Euangelische Vorsten / bedenckinghs-tijd tot op den 15. van April Anno 1531.; wanneerse sigh souden moeten verklaren / offe sigh met de Roomsche Kerck weer wilden vereenigen / &c. Doch sy verdeedighden haer' overgeleverde Confessie; en antwoordden den Keyser gantsch standvastigh / datse van deselve niet konden afwijcken. Wilden hem oock overleveren d'Apologie der meergemelde Artijckelen tegens de Weerleggingh / doch hy begeerdese niet aen te neemen.

Wil d'Apologie harer Confessie niet aenneemen.

Verklaerd de Protesteerende Lijf en Leven verbeurd te hebben, indiense niet weer tot de Roomsche Kerck keerden.

Als nu de saeck der Protesteerende in sulck een gevaerlijcke staet stond / trock de Keurvorst van Saxen uyt Aughsburgh wegh; maer liet sijne Gesanten daer; welcke Copy versoghten van 't gemelde Decreet, om sigh daer op te beraden tot den 15. April. Doch Carel sloegh 't af; en door een gemeen Rijksafscheyd wierd de Confessie, door de Keurvorst van Saxen en d'andere Protesteerende overgegeven / desgelijcks al der selver toegedane / gecondemneert; en gebonnisd / indiense niet alles weer in voorigen stand herstelden / en haer' aengenoomene Leere verlieten / datse souden verbeurd hebben hare Staten / Lijf en Leven. Dat 't Edict van Worms aen haer sou uytgevoerd werden / &c. Dus stond het met d'Euangelische doemaels op 't alderhooghst gevaerlijck; en hadden niet anders te verwaghten / als een gewissen aenval der Roomschgesinden.

Hooghste gevaer der Euangelische.

Als nu 't verderf haer scheen te sullen overvallen.

Maer tegens alle vermoeden nam de saeck een geheel anderen loop. Door de Tussenspraeck des Aerts-bisschops Alberti van Mentz en des Paltzgraefs Ludovici, wierd Keyser Carel daer toe bewoogen / dat hy dit harde Besluyt opschortede / en bewillighde in een stilstand / tot dat dit stuck op een Concilium, of den naesten Rijcksdagh / weer by der hand sou genoomen werden. Dus weet de Heere onse God / gelijck aller Menschen / alsoo oock insonderheyd de herten der Geweldige / te buygen waerwaerts hy wil; soo datse dickmael (wanneerse voorgenomen hebben sijne Gelovige te beschadigen / te verdelgen) / oock tegens haren wil yets moeten verrighten / 't geen tot der selver welvaert diend.

verandert God schielijck de herten.

Religions-vreede in Duytschland, tot op een Concilium. 1532. Sleid, l. 8.

Eyndlijck wierd Anno 1532., op onderhandelingh des gedaghten Aerts-bisschops van Mentz, Alberti, en Paltzgraefs Ludovici, op den 3. van Junius te Neurenbergh opgereght een algemeene Vreede in Duytschland, soo dat / wegens de Religie, niemand d'andere sou mogen beleedigen / tot op een Concilium; tot noch toe op alle Rijcksdagen beloofd. En indien schoon geen Concilium moght gehouden werden / soo sou echter deese Vreede dueren / tot dat van de Rijcks-Standen een ander middel uytgevonden wierd / om de Tweedraght neer te leggen. Deese Vreede heeft voornamentlijck de Turcksche Keyser den Duytschen afgeparst / vermits hy doemaels in Oostenrijck was gevallen / en weerstaen moest sijn. Anders souden 't d'Euangelische

soo

ANNO CHRISTI.

soo goed hier niet gehad hebben.

1533. Sleid. l. 9.

Anno 1533. verdreef Hertogh Georgh van Saxen over de 70. Euangelische Predikers uyt Leipzigh, wijlse des Heeren Avondmael niet op de Roomsche wijs wilden onfangen.

D. Luther en Erasmus Roterodamus schrijven seer scharp tegens malkander. 1534.

Voor deesen hadden D. Martinus Lutherus en Erasmus Roterodamus tegens malkander over den Vryen Wil geschreven. Anno 1534. vernieuwdense haren Strijd. D. Luther beschuldighde Erasmus, dat hy de Christlijcke Religie in twijffel trock/ en door op schroeven staende woorden alleen sijn kortswijl dreef in Godlijcke saecken. Vermits nu Erasmus vreesde/ dat sijn' uytgegane Boecken door deese te last-leggingh haer aensien moghten verliesen/ soo antwoordde hy D. Luther seer scharp.

Vervolgingh in Frankrijk, en afgrijslijke Martelingen. Jacob-Huric-Petri Contin. Martyrol. Magn.

Ontrent deese tijd begonnen in Frankrijk d'Euangelische seer grouwlijck te vervolgen/ en met d'afschouwlijckste Martelingen om 't leven te brengen; want men verbrandde haer levendigh/ en dat noch op deese wijs. De Beul trock haer aen een Wip-galgh in de hooghte op: liet haer dus weer in 't vyer neerdalen; dan weer opgetrocken/ en soo al geduerigh voort. Alsmen haer nu langh genoegh 't ellendighste lijden had veroorsaeckt/ kaptemen eyndlijck 't Touw in stucken/ en liet haer geheel in 't vyer vallen. De geene/ welcke eenighsins geleerd en in de Religie ervaren waren/ sneedmen de Tong uyt/ om aen 't Volck de stucken harer Leere niet te mogen voordragen. Men kan hier van nasien de Martelaer-Boecken, in openbaren druck uytgegeven.

Munster van de Wederdopers ingenomen.

Welcker wijs de Stad Munster in Westphalen 't Euangelium had aengenoomen; maer hoe korts daer na de Wederdoopersche Swarmery hier in-brack/ is hier boven verhaeld by de Belegeringh der Stad Munster; derhalven onnoodigh/ een nieuw gewagh daer van te maecken. Dies treeden wy nu tot 't jaer 1536.

De Straetsburgers en andere Steeden onderteeckenen d'Aughsburghsche Confessie; doch hoe.

Tot noch toe waren de geene/ welcke Zwinglii Leere in 't stuck van des Heeren Avondmael hadden omhelsd/ in 't Smalkaldische Verbond niet aengenoomen. Vermits nu Straetsburgh en de Swabische Steeden geerne 't selve waren ingelijfd geweest/ om alsoo deelaghtigh te mogen sijn den Vrede/ welcke de Keyser aen d'Aughsburghsche Confessions-verwanten had beloofd/ soo wierd Anno 1536. de genoemde Confessie, gelijckse van de Vorsten was overgegeven/ aengenoomen en onderteeckend/ doch sonder nadeel harer eygene (der vier Steeden) Confessie; gelijck verscheydene Acten te Wittenbergh en Smalkalden betuygen.

Bucerus en andere met Lutherus vergeleecken. Acta. Concord. Wittemb.

Eer noch een eyndlijck Besluyt hier over wierd gemaeckt/ sijn der gedaghter Steeden Theologanten, als/ van Straetsburgh, Martinus Bucerus, en Wolfgangus Capito; van Ulm, Martinus Frecht; van Aughsburgh, Bonifacius Lycosthenes, en Wolfgangus Musculus; van Eszlingen, Jacobus Otto; van Memmingen, Gervasius Scholasticus; van Constans, Johannes Zwick; van Franckfurt, Johannes Bernhardus; van Reutlingen, Matthæus Aulberus, en Johannes Schrad, na Wittenbergh getrocken; en hebben sigh/ na gedane bespreeking over 't Artijkel van des Heeren Avondmael/ met malkander vergeleken; waer op dan oock 't Verbond met de Vorsten voortgangh bequam.

Soghten oock de Switsersche Theologanten hier toe te bewegen. 1537.

Bucerus en Capito bemoeyden sigh naderhand seer/ om Bullingerus en andere Switsersche Theologanten daer toe te bewegen/ datse de Wittenbergsche Vergelijking souden ondertekenen. Hoe verr' 't daer ontrent is gekoomen/ kanmen (wijl deese saeck hier niet behoord) nasien in Goldasti Reichs-Acten, Tit. von Reformationen; oock in de Schriften/ tusschen D. Luther en d'Eed-genooten hier over gewisseld.

Smalkaldische Artijkelen. Osiandri Epit.

Na dat de Protesteerende tot 't Concilium te Mantua beroepen waren/ quamense Anno 1537. met hare Theologanten te Smalkalden by een: waer by sigh oock bevond des Keysers Caroli Gesant D. Heldius. In deese Vergaderingh wierd/ onaengesien al de voorwendingen des gedaghten Heldii, voor niet geraedsaem gehouden/ sigh na Mantua, buyten de Grensen van Duytschland, na een Concilium te begeven/ om veeler oorsaecken wil; welckese daer na in een openbaer Schrift/ tot yeders bericht/ lieten uytgaen. De Theologanten vervatteden hier eenige Artijckelen der Christlijcke Religie, waer in men van de Roomsche Kerck verschilde; welcke hier na genoemd wierden Smalkaldische Artijkelen; om in 't toekomende overgegeven te werden aen een Concilium, wanneer 't selve/ volgens Keyserlijcke belofte/ in Duytschland sou werden gehouden.

De Paus soekt door een Heylige Schijn de Protesteerende na Mantua te locken. Wolffii Lection. Mem. Cent. xvi. p. 549. Sleid. l. 11. & 12.

By d'uytschrijvingh van 't gedaghte Mantuaensch Concilium beloofde de Paus/ dat hy eerst te Romen, als de Hoofd-Plaets der Kerck/ Reformeeren; alle Afgoderyen/ Dwalingen/ Misbruyken/ Schendlijckheden en Lasteren daer afschaffen sou. Hier toe verordonneerde hy eenige Kardinalen/ datse hem de gebreecken des Roomschen Stoels souden aenwijsen/ en hem onbeschroomd sijns Ampts vermanen. Doch 't liet sigh aensien/ dat dit maer een enckele veynsery en valsche schijn was; waer door niet anders wierd gesoght/ als d'Euangelische te bedriegen/ en haer na Mantua te locken. Doch deese bemerckten 't opset genoegh; en handelden derhalven gantsch behoedsaem. Doe nu de Paus sagh/ dat al deesen Heyligen Schijn sijn voorneemen niet wou bevoorderen/ stelde hy selfs 't Concilium uyt/ en verschoof 't van d'eene tijd tot d'andere.

Nieuwe Secte der Antinomers. 1538. Sleid. l. 12.

Anno 1538. ontstond een nieuwe Secte, welcker Aenhangers wierden genoemd Antinomers. Deese leerden/ datmen uyt de Thien Gebooden de Boete niet moest prediken; want hoedanigh een Mensch oock moght leven/ soo sou hy echter geregtvaerdighd werden/ indien hy geloofde de Beloften des Euangeliums. Onder deese was ook Johannes Agricola van Eiszleben. Doch D. Luthe-

ANNO CHRISTI.

Lutherus schreef tegens haer; beweegs haer 't tegendeel; en braght soo veel te weegh / dat J. Agricola sijne Dwalingh bekende / en sigh daer van bekeerde.

Religions-Vreede voor 15. maenden. Sleid. l. 12. 1539.

Keyser Carel had tot noch toe al de geene / welcke hem t'Aughsburgh hare Geloofs-belijdenis hadden overgegeben / den Religions-Vreede beloofd. Doch als naderhand noch meer andere Standen sigh tot deese Confessie begaben / en desgelijcks in den Religions-Vreede begrepen wilden sijn / wierd de saeck / gelijck gemeenlijck geschied / disputabel gemaeckt. Als nu noch daer-en-boven de Protesteerende weygerden op 't Concilium te Mantua te verschijnen / hield de Keyser sigh gantschlijck niet meer aen sijne voorige toeseggingh verbonden. Hier over wierd op nieuws te Franckfurt gehandeld; en 't gingh hier seer scharp toe. Echter bewillighde Carel eyndlijck / dat al d'Aughsburghsche Confessions-verwanten diens tijds den Religions-Vreede voor 15. maenden souden genieten / op dat ondertwijl geleerde Mannen sigh met malkander bespreecken moghten. Kondense niet eenigh werden / soo sou echter de gemelde Religions-Vreede in kraght blijven / tot op den toekoomenden Rijcksdagh. Dus bequamen d'Euangelische op nieuws schoon weer.

Waerom de Keyser sijne voorige belofte intruck.

Verlengingh.

't Keurvorstendom Brandenburgh, en 't Koninghrijck Deenemarken reformeert. Funccius Nigrinus. Osiand. Epit. Hist.

In dit jaer heeft Marckgraef-Keurvorst Joachim van Brandenburgh, op geduerigh aenhouden sijner Onderdanen / sijn Land oock beginnen te Reformeeren, en de Kercken te voorsien met Leerraers van d'Aughsburghsche Confessie. Hier over hield sijnen Schoonvader Koningh Sigismund van Polen sigh ten hooghsten beleedighd; en verweet hem sulcks seer hevigh / soo door Brieven als Gesanten. Doch Keurvorst Joachim vertoonde hem seer beweeghlijck de redenen van dit sijn bedrijf. Desgelijcks heeft oock Deenemarcken in eben dit jaer de Leere des H. Euangelii aengenoomen; en Koningh Christiaen wierd te Coppenhagen gekroond van Johannes Bugenhagen, Predikant te Wittenbergh.

Religions-oeffeningh voor geld gekoght. Sleid. l. 14.

Des Keurvorsten Bloedverwant Marckgraef Albrecht, Aerts-bisschop van Mentz en Maeghdenburgh, liet ter deeser tijd oock in de Maeghdenburghsche en Halberstadsche Landen aen d'Euangelische de vrye Religions-oeffeningh toe / na datse hem een groote som gelds hadden opgebraght.

Een nieuw Religions-Gesprek, te Hagenauw aengesteld, al weer te vergeefs. 1540.

Den 1. van Martius quamen de Gesanten der Protesteerende Vorsten en Standen te Smalkalden weer by een; oock met haer Justus Jonas, Pomeranus, Melanchthon, Cruciger, en Bucerus. Stelden hier een seecker Formulier in / waer op met de Roomschgesinde sou te handelen sijn tot een vergelijckingh in de Leere. Vervolgens wierd een Convent, of Byeenkoomst / tot een Gesprek over de Religions-verschillen te Hagenauw aengesteld. Als nu beyde de Parthyen in de Maend Junius sigh hier vebonden / vernam Koningh Ferdinand, dat Johannes Waywoda in Hongaryen was overleeden. Derhalven schortede hy 't begonnene Colloquium weer op / en verleyde het na Worms.

ANNO CHRISTI.

Desgelijks een ander te Worms. Sleid. l. 13. a 1541.

Als men nu in Januarius des volgenden jaers (Anno 1541.) oock daer by een gekoomen was; D. Eckius en Philippus alreeds drie dagen langh gedisputeert hadden van d'Erfsonde / wierd alles weer tot water. Daer quamen Brieven van Keyser Carel, waer in hy een Rijcksdagh te Regensburgh aenstelde; derhalven oock dit Colloquium tot op dien tijd verschoven wierd. Sulk een slegten yver gebruyckte men doemaels in Religions-saken: doch de Roomschgesinde deeden dit niet sonder oorsaeck. Dagten / dat 't Vonnis in de tegenwoordigheyd des Keysers beter tot haer voordeel sou geveld werden / als anders.

Wederom een ander te Regensburgh. Sleid. l. 14.

Doe nu de gedaghte Rijcksdagh te Regensburgh sijnen aenvangh had genoomen / wierden tot 't aenstaende Gesprek over de strijdige Religions-Artijckelen gecommitteert Julius Pflug, Johannes Eckius, en Johannes Gropperus aen de sijde der Roomschgesinde. Aen die der Protesteerende, Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, en Johannes Pistorius, Landgraeflijck-Grabisch-Niddischer Superintendent in 't Graefschap Nidda; Vader des hoogh-beroemden Johannis Pistorii te Freyburgh in Brisgauw. Om in dit Colloquium te præsideeren, waren gesteld Paltzgraef Frederick, en Antonius Perenottus de Granvella, Bisschop van Arras.

Waer op Keyser Carel alle Religions-Colloquien uytsteld tot op een Concilium, of een Versamelingh der Duytsche Natie.

Als nu deese op den 27. van April by een quamen / om 't Gesprek te beginnen / leyde de Granvella, in den naem des Keysers / haer een Boeck voor; waer in / volgens sijn voorgeven / middelen en wegen wierden aengeweesen / hoe de Religions-verschillen by te leggen waren; beschreven van eenen Gerard Veltwig. Met de doorleesingh en oordelengevingh van en over dit Boeck wierd de volgende Maend doorgebraght. D. Eckius selfs behaeghde niet / datmen daer upt de strijdige Artijckelen sou afhandelen; seggende / dat 'er veele Dwalingen in waren. Als nu seer langh van beyde de Deelen hier over was gedisputeert, stelde Keyser Carel, tijdingh bekoomen hebbende van d'aentoght der Turcken, alle Gesprekhandelingen upt tot op een Concilium; of Versamelingh der Kercklijcke van de Duytsche Natie; of der Standen des Rijcks. Dus liepen al d'aengesettede Religions-Colloquien vrughtloos af.

Lutheri Heyr-predicatie. 1541.

Vermits nu ter selver tijd den optoght tegens de Turcken wierd besloten / liet D. Martinus Lutherus uptgaen een Heyr-Predicatie, desgelijcks een Gebed tegens de Turcken.

Aertsbisschop Hermannus van Keulen reformeert. 1543. Sleid. l. 14.

Ondertusschen begon Hermannus, Graef van Wied, Aerts-bisschop van Keulen, op een Reformatie in sijn Aerts-Stight te dencken. Vermits nu Gropperus hem Bucerus seer aengepreesen had / soo beriep hy hem van Straetsburgh na Bon, op dat door sijne hulp de Kercken reght voorsien mogten werden. Als nu Bucerus, op sijne begeerte / derwaerts was gekoomen / begon hy sijne Predicatien met 't Nieuw-jaer 1543. Daer na qua-

ANNO CHRISTI.

quamen'er noch by Philippus Melanchthon, en de gedaghte Johannes Pistorius. Deese stelden t'samen d'Artijckelen der Christlijcke Leere / volgens welcke de Reformatie sou verright werden. Aerts-bisschop Hermannus sondse over aen de Domheeren te Keulen; die over dit werck seer suer sagen: waer uyt oock naderhand tusschen haer en den Aerts-bisschop ontstond den handel/ welke wy voor deesen hebben verhaeld. Insonderheyd moest by deese gesteltenis van saecken Bucerus dapper aenhouden. De Keulsche Theologanten scholden hem op 't vinnighste.

Kerck en School-ordre van Hertogh Mauritz.

Ontrent deese tijd maeckte Hertogh Mauritz van Saxen treflijck-goede Ordonnantien op de Kercken en Schoolen sijner Landen; alles seer yverigh aenstellende na den Regel der H. Schrift/ en d'Aughsburghsche Confessie.

De Paus hitst de Keyser op tegens de Protesteerende.

Hier tegens porde de Paus Keyser Carel seer ernstigh aen / om den Oorlogh tegens de Protesteerende aen te vangen. Daer op liet D. Luther een Boeck uytgaen / onder de Titel van: Tegens 't Pausdom te Romen, van de Duyvel gestight; waer in hy den Paus dapper uytstreeck.

Paltzgraef Frederick reformeert. 1546.

Onder meer andere nam oock Paltzgraef Frederick de Leere des Euangelii aen; de Kercken en Schoolen sijner Landen reformeerende. Op den 10. van Januarius Anno 1546. bediende men in de Stights-Kerck te Heydelbergh, voor d'eerste mael / 't H. Avondmael / in plaets der Pauslijcke Mis.

Een nieuw Religions-Gespreck van de Keyser aengesteld; doch vrughtloos als al d'andere.

Keyser Carel had in 't voorige jaer al weer een Colloquium geordonneert over de strydige Religions-Artijckelen te Regensburgh. Alsmen nu aldaer by een was gekoomen/ wierden tot de Gesprekhoudingh gesteld/ aen de syde der Roomschgesinden, Petrus Malvenda, Everhard Billick, een Carmelit, Johannes Hofmeisterus, een Augustijner Monick; en sommige andere. Aen die der Protesteerende, Martinus Bucerus, Georgius Major, Everhardus Schnepffius, en noch eenige. Doch vermits de Keyser al weer seer veele Voorwaerden stelde / waer op 't Gesprek sou werden gehouden; welcke Conditien de Protesteerende niet konden aennemen/ soo wierd de Keurvorst van Saxen dit werck moede / en riep sijne Theologanten weer na huys. Dus liep dit bestemde Colloquium vrughtloos af / gelijck al d'andere.

Concilium te Trenten.

Daer op versamelde sigh 't Concilium te Trenten: eenige Sessien, of Sittingen / wierden gehouden; en de Vaders maeckten sonderlinge Decreeten.

Keurvorst Johan-Frederick gevangen.

Onderwijl nu begon den Oorlogh tusschen de Keyser en de Smalkaldische Bondgenooten aen te gaen: en als daer over Keurvorst Johan-Frederick gevangen wierd / wierden oock de Kercken en School-dienaren in Saxen verstoord: doch naderhand van Hertogh Mauritz weer hersteld; en alles in goede ordre gebraght; met belofte / dat hy haer by d'Euangelische Religie sou beschermen.

De Keyser wil, dat de

Stracks daer op (in September) hield Keyser Carel een Rijcksdagh t'Aughsburgh; en begeerde van de Protesteerende, datse / op dat alles in 't Rijck vreedsaem moght toegaen / hem souden beloven / sigh 't Concilium te sullen onderwerpen. D'Euangelische gaven tot antwoord: 't Concilium te Trenten had alreeds veele dingen in de Leere geordonneert / sonder hare Theologanten te hooren. Versoghten derhalven een Vry Christlijck Concilium, waer by oock hare Godsgeleerden souden toegelaten werden. De Keyser verwittighde de Paus hier van; doch ontfingh een twijffelaghtige antwoord. Als nu Carel hier over langh met hem had getwist / en genoeghsaem sagh / dat van 't Concilium niet veel bysonders te verwaghten was / daght hy een ander middel by der hand te neemen / om van de Religions-stryd een eynd te maecken.

Protesteerende sigh 't Concilium te Trenten sullen onderwerpen; doch sy weygeren. Sleid. l. 19.

't Interims-boeck in de Weereld gebraght. Osiand. Epit. Sleid. l. 20. 1548.

Ten dien eynde deed hy Julius Pflug, Bisschop van Naumburgh, Michael Heldingen, Mentzischen Wy-Bisschop / en Johannes Islebius, Prediker des Keurvorsts van Brandenburgh, een Boeck t'samen stellen / naderhand genoemd 't Interim. In 't selve waren begreepen d'Artijkelen der Christlijke Leere/ en der Kerck-Ceremonien, soo alsse souden onderhouden werden tot op een aenstaende Concilium. Alsmen dit werck by 't light besagh / soo was 't enckelijck gerigt tot de weer-invoeringh des Pausdoms. Want al de Poincten der Roomsche Leere waren'er in te vinden: behalven alleen / dat 't Avondmael des Heeren onder beyderley Gestalten/ en der Priesteren Echt toegelaten wierd. Anders konnen geen onderscheyd bemercken.

Eenige neemen 't selve door dwangh aen. Osiand. in Epit. Sleid. l. 21.

Doe nu dit Interims-boeck verbreyd was / deed de Keyser aen de Protesteerende bevel / datse 't selve aenneemen / en in hare Kercken daer na leeren souden. Doch d'Euangelische Vorsten wilden hier toe niet verstaen. Alleen de Hertogh van Wurtenbergh, die sijn Land vol Keyserseh Krijghsvolck had leggen / en alsoo geen tegenstand kon doen; oock de Swabische en eenige andere Steeden/ accommodeerden sigh meerendeel: waer op men d'Euangelische Predikanten uyt al sulcke Plaetsen heeft wegh gesonden. Oock wierd Bucerus door de Keurvorst van Brandenburgh na Augsburg geroepen; en van hem begeerd/ dat hy 't Interim sou onderteecken; doch hy wou op geenerley wijs daer toe koomen.

Volstandigheyd van Keurvorst Johan-Frederick.

Desgelijks wierd van de gevangene Keurvorst Johan-Frederick van Saxen door Keyser Carel ge-eyscht / dit Boeck t'onderteeckenen / en sijne Soonen te beveelen / 't selve aen te neemen; doch hy gaf sijne Majesteyt tot antwoord / dat hy tot in sijne dood toe wou volharden in d'eenmael beleedene waerheyd.

Twist onder d'Euangelische, aengaende d'Adiaphora, of

Terwijl nu d'Euangelische Kercken in Duytschland in de hooghste anghst / bekommeringh en droefheyd stonden / wijl de Keyser seer hard op 't Interim aendrongh / begon men te disputeeren van d'Adiaphoris, of middelmatige dingen / als / uyterlijcke Ceremonien in Kercklijcke Kleedingen / Lightbrandingh / en diergelijcke; waer aen / of se

se onderhouden of niet onderhouden wierden/ de Zaligheyd niet gelegen was. De Saxische Theologanten in de Landen van Hertogh Mauritz namen die aen / om den Keyser eenigh genoegen te geven. Hier tegens stelden sigh de Maeghdenburghsche en eenige andere vermaerde Godsgeleerden: waer uyt een grooten twist onder malkander ontstond / die thien geheele jaren duerde. En of wel Philippus Melanchthon aen die van Hamburgh, alsse ook hier over aen hem hadden geschreven / tot antwoord toesond: Datmen somtijds een Servitut en Jock moest dulden / wanneer 't niet tegens God streed / soo wilden echter d'andere sigh hier mee niet te vreeden houden.

middelmatige dingen. Sleid. l. 21.

Straetsburgh neemd 't Interim ten deelen aen: Maegdenburgh gantsch niet. Sleid. l. 21. & 22.

Die van Straetsburgh namen 't Interim oock ten deelen aen: ruymden den Bisschop drie Kercken in; en lieten hem / nevens sijne Priesteren / hare Missen en andere Godsdiensten daer in plegen; niet sonder groote aenstoot der Burgeren. Maer die van Maeghdenburgh begeerden gantschlijck daer in niet te bewilligen; behielden in tegendeel haren Godsdienst gelijckse die te vooren hadden gepleeghd. Waeromse dan oock van Keyser Carel (te meer / om datse korts te vooren / wijlse sigh in den Smalkaldischen Krijgh tegens hem hadden vergreepen / in den Rijcksban waren verklaerd) seer hard aengevoghten / en eyndlijck ten Prijs gegeven wierden.

De seer verschrikkelijcke Historie van den door vrees en bepratingh afvalligen Franciscus Spira.

Ontrent deese tijd is voorgevallen de verschricklijcke Historie van Franciscus Spira, een Gerights-Procureur in 't Italiaensch Steedje Citadella, behoorende onder 't Gebied der Paduaners. Hy had de Leere des H. Euangelii met een gantsch yverigh hert aengenoomen. Doch als sulcks bekend wierd/ en hy daer over geroepen na Venetien, voor den Pauslijcken Legaet, liet hy sigh / uyt vrees voor 't gevaer / daer toe beweegen / dat hy een openbare herroepingh deed: maer haest ontwaekte sijn Gewisse. Hy viel in een kranckheyd / niet alleen des Lighchaems / maer oock des Gemoeds. Want hy begon aen de barmhertigheyd Gods te vertwijffelen. Of schoon niet alleen de Geneesmeesters / insonderheyd die van Padua, haer uyterste vlijt aen hem besteedden / maer oock daeghlijcks veele geleerde Mannen tot hem quamen / welcke hem uyt de H. Schrift soghten te vertroosten; veele heerlijcke getuygenissen van Gods groote genade hem voorhielden / soo kon dit alles hem niet helpen. In tegendeel gaf hy tot antwoord: Soodanige Getuygenissen des Godlycken Woords gingen hem niet aen. Hy was verdoemd tot d'eeuwige pijnen / wijl hy de bekende waerheyd / uyt vrees van gevaer / verloogchend had; en meer andere diergelijcke verschricklijcke redenen. In deese ellendige staet bleef hy / tot dat hy eyndlijck de Geest gaf. Sprack anders ongemeen-heerlijck van God / en deed uytsteeckende Vermaningen aen de geene welcke hem besoghten.

Osiandri Epit. Hist. Eccles. Sleid. l. 21.

Dit veroorsaeckt

Door dit vreeslijck Voorbeeld des Godlijken Toorns wierd Petrus Paulus Vergerius, Bisschop van Justinopol in Isterreich (of Histria), onder 't Gebied der Venetianen (die alreeds te vooren door 't leesen der H. Schrift een goed beginssel bekoomen / en 't Volck te Justinopol in sijne Predicatien alleen tot Christus geweesen had; daer over oock / op bevel des Paus / van sijn Bisdom afgeset was) / bewogen / d'Euangelische Religie voor de waeraghtige te houden. Oock besloot hy / deselve vry uyt te belijden / en alle vervolgingh daer over uyt te staen. Ter dier oorsaeck begaf hy sigh uyt Italien; predikende een lange tijd in Grauwbundten en Veltolin, tot dat hy eyndlijck door Hertogh Christoffel van Wurtenbergh na Tubingen wierd geroepen.

Petrus Paulus Vergerius, Bisschop van Justinopol, d'Euangelische Religie vry uyt te belijden. Sleid. l. 22.

Wreed Mandaet van Keyser Carel

Ten eynde der Maend April Anno 1550. liet Keyser Carel de V. een seer scharp Mandaet uytgaen tegens d'Euangelische in de Nederlanden, soo wel In als Uytlanders. In 't selve wierd gebooden / dat al de geene / welcke bevonden wierden Lutheri en Zwinglii Leere toegedaen te sijn / ter dood gevraght souden werden; de Manspersoonen / indiense sigh bekeerden / en hare Kettery herriepen / door 't Swaerd / de Vrouwlijke Sexe door levendige delvingh onder d'aerde. Doch soose hardneckigh bleven by hare dwalingen (gelijckmen 't noemde) / soumense levendigh verbranden / en hare Goederen aen d'Overigheyd verbeurd verklaren. Ook moght / op seer sware straf / niemand soodanige van Kettery verdaghte Lieden herbergen / maer moesten deselve terstond aen de Kettermeesters aenbrengen.

tegens d'Euangelische in de Nederlanden. 1550.

Inquisiteurs. Vid. Wolfii Memorab. Cent. XVI. pag. 616. & seq.

Om dit Edict t'Executeeren, wierden gesteld seeckere Inquisiteurs, of Geloofs-ondersoeckers en Kettermeesters / voorsien met een volkoomene Maght. Want niet alleen moghtense de gemeene persoonen / maer oock d'Overheden voor haer roepen / en met eede verbinden / datse op alle vragen souden antwoorden / en openbaren alles watse wisten. De Vragen / diemen de geene / welcke aengebraght wierden / of in arghwaen van Kettery stonden / pleegh voor te houden / waren aght-en-veertigh in getal.

De doodlijke executie van 't gedaghte Mandaet wat versaght tegens d'Uytlandsche Kooplieden, niet tegens d'Ingeseetene des Lands. Idem. Ead.

Dit Mandaet veroorsaeckte in de Nederlanden seer groote schrick en vrees; insonderheyd by de Duytsche en Engelsche Kooplieden / van welcke sigh daer een groote meenighte / voornamentlijck t'Antwerpen, bevonden. Gesamentlijck besloottense / sigh uyt dit gevaer wegh te packen; en die wou moght hier dan den Koophandel drijven. De Burgermeesteren en Raed bemerckten wel / wat voor schade hare Stad hier uyt te verwaghten stond. Setteden sigh derhalven tegens d'aengestelde Inquisitie; droegen de Gouvernante Maria alles voor / en braghten noch soo veel te weegh / dat dit Mandaet, 't welck meest op Antwerpen sagh / wegens de groote veelheyd der daer sijnde Handelaers / wat wierd versaght. Want vermits even doemaels de gedaghte Koningin Maria na Aughsburgh tot den Keyser reysde / verwierfse soo veel / dat d'Uytlandsche Kooplie-

lieden van 't meergedaghte Mandaet bleven uytgeslooten. Maer 't overige wou hy onverbreeckelijck hebben onderhouden. Dus hevigh was d'Euangelische Leere van hem gehaet.

Nieuwe strijd over de Leere der reghtvaerdighmakingh verweckt door Osiander. 1551.

In den aenvangh des jaers 1551. braght Andreas Osiander (die by de verkondigingh des Interims van Neurenbergh na Koninghsbergh in Pruyssen was vertrocken) een nieuwe Twist op de baen. Want hy leerde/ dat de Mensch niet door 't Geloof wierd gereghtvaerdighd/ maer door de weesentlijke Gereghtigheyd Christi, welcke in ons woond. Hier tegens stelden sigh d'andere Theologanten; en scharpe Twistschriften wierden tusschen haer gewisseld. Osiander braght het met sijn gevoelen soo verr'/ dat hy Hertog Albrecht van Pruyssen 't selve deed toevallen; en d'andere Leerraers/ die Osiandri meening tegens stonden/ uyt 't Land verdreef. Doch Osiander maeckte 't niet langh. Ter tijd hy sigh alderonstuymighst aenstelde; hier en gintsch d'andere Theologanten met smaedschriften aengreep/ quam onvoorsiens de Godlijcke Straf over hem. Wierd soodanigh van de vallende Sieckte aengetast/ dat hy weynige dagen daer na (den 17. van October Anno 1552.) de Geest gaf. Vorst Albrecht wierd naderhand door de Saxische en Wittenberghsche Godsgeleerde weer op den reghten wegh gebraght.

Godlijcke Straf over hem. Sleid. l. 22.

Keyser Carel drijft d'Euangelische Predikanten uyt Straetsburgh en andere Plaetsen; en doet haer sweeren.

Als nu Keyser Carel Anno 1551. t'Aughsburgh een Rijcksdagh gehouden; wegens d'aenstelling des Concilii van Trenten 't een en 't ander verhandeld had; oock 't Besluyt nu gemaeckt was/ gingh 't eyndlijck over de Protestecrende Predikanten t'Augsburgh. Deese wierd op sijn bevel aengeseght/ wijlse sigh tot nogh toe in 't Leeren en Prediken niet hadden gedragen na den inhoud van 't Interim, soo soudense by Sonneschijn des derden daghs sigh uyt de Stad wegh maecken. Even 't selve geschiedde te Memmingen, en in andere Swabische Plaetsen. Daer-en-boven moestense sweeren/ datse sigh buyten den Rijcksbodem begeven/ en binnen des Rijcks Grensen geene Predikatien meer doen souden. De voorgedaghte Bisschop van Arras, Granvella, gebruyckte/ onder meer andere/ oock deese woorden tot d'Augsburghsche Predikanten; niet sonder hevige beweegingh: Meend gy lieden dan/ dat de Keyser in Religions en Geloofssaecken niet soo veel maght heeft/ om daer ontrent bevelen te geven en Ordonnantien te maken/ als in Wereldlijcke?

't Concilium van Trenten gaet aen.

Daer op vingh in September deeses jaers 't Concilium te Trenten aen. Hoe 't daer op toegingh; wat daer in verhandeld wierd; en hoe verstoord/ door d'aentoght der geconfœdereerde Euangelische, kannen wydloopigh vinden by Joh. Sleidanus en andere Schrijvers; waer heenen wy den Leeser wijsen/ wijl wy moeten voort-ylen tot de voorstellingh van andere Historien; en derhalven ons hier mee niet ophouden konnen.

Passauwsch Verdragh, en Religions-Vreede.

Als nu naderhand Anno 1552. 't Passauwsch Verdragh; korts daer na de Religions-Vreede opgereght wierd/ is d'Euangelische Kerck in Duytschland daer door een goede rust en wasdom toegekoomen; behalven dat nu allersijds Theologanten met de pen al voorts op 't hevighst tegens malkander oorlogh voerden; een saeck/ waerlijck niet genoegh te beklagen. Dit Passauwsch Verdragh en de Religions-Vreede heeft oock geduerd tot op onse tijden/ wanneer deselve weer disputabel wierden gemaeckt/ en eenige hooge Hoofden 't een en 't ander daer tegens ter hand namen.

De verdrevene Predikanten t'Aughsburgh hersteld. Sleid. Osiand.

Na 't gemelde Verdragh te Passauw quam Keyser Carel weer t'Aughsburgh, en veroorlofde de Burgers/ de vrye oeffeningh der Euangelische Religie na d'Aughsburghsche Confessie; te gelijck toelatende/ datse hare verdrevene Predikanten weer moghten by haer roepen; tot seer groote blydschap der Onroomsche Ingeseetene.

Daer teegens uyt Boheemen verdreven. 1554.

Oock sijn in Boheemen allenxen veel Euangelische Predikers ingekoomen; doch Koningh Ferdinand heeft deselve daer niet willen dulden; maer Anno 1554. haer al t'samen wegh gedreven/ over de 200. in getal.

D'Oostenrijckers de Religions-oeffeningh verbooden. Sleid. l. 26.

Desgelijcks had hy al te vooren/ door seer scharpe Mandaten, in Oostenrijck al d'Inwooners verbooden/ des Heeren Avondmael anders als onder eene Gestalte t'ontfangen. Offe nu wel veelvoudigh aenhielden/ dat haer de Religie moght vry gelaten werden/ soo hebbense echter/ hoe grooten yver sy daer ontrent gebruyckten/ voor datmael niets konnen verwerven. Schoon haer van de voorige Keyseren en Overheden sulcks of vergund of gedooghd was/ soo wierd doch nu alles vernietighd/ en haer alle hoop afgesneeden/ om oyt weer daer toe te sullen geraecken.

Bekomen echter weer eenige vryheyd; waer door; en hoe. Beuther. ad Sleid. 1556.

Maer als Anno 1556. de Turcken in Hongaryen waren gevallen/ en Koningh Ferdinand van de Standen sijner Erflanden hulp versoght/ dagt haer/ dat het nu de reghte tijd was/ om yets tot voordeel harer Religie te bekoomen. Herhaelden derhalven haer vorigh versoeck; en baden/ datse oock des Rijcks Religions-Vreede, en de vrye oeffeningh der Augsburghsche Confessie, genieten moghten/ eerse eenige Bystand tegens den Turck bewillighden. Braghten hier door oock soo veel te weegh/ dat/ of wel Koningh Ferdinand daer in niet uytdrucklijck bewillighde/ hy echter van dien tijd af niemand verder om der Religie wil deed aenveghten. 't Selve geschiedde doemaels in Bayeren.

Avondmaels-Strijd. Hist. Sacram. Theodos. Fabric.

In 't voorgaende jaer was de Strijd over 't Artijckel van des Heeren Avondmael/ belangende de tegenwoordigheyd des Lighchaems en Bloeds Christi, weer aengegaen. Insonderheyd hebben de Theologanten van Hamburgh en Breemen verscheydene Schriften tegens Joh. Calvinus, Predikant te Geneve, en die 't met hem hielden/ uytgegeven. Waer op de gedaghte Calvinus, Bullingerus, &c. desgelijcks deeden.

Baden

Onder meer andere heeft ontrent deese tijd

ANNO CHRISTI.

Marckgraef Carel van Baden sigh tot d'Aughsburghsche Confessie begeven; en van syne Naburen versoght geleerde Predikanten / om de Kercken daer mee te voorsien.

werd Euangelisch. Epit.Osian.

Onder de Regeeringh van Koningin Maria in Engelland was 't haer niet genoegh geweest (gelijck voor deesen gehoord is) d'Euangelische levende soo seer grouwlijk te vervolgen; door de vreeslijckste Martelingen uyt de weereld te helpen / maer men woedde oock tegens de doode. Ten tijde der invoeringh des Interims in Duytschland waren Martinus Bucerus en Paulus Fagius na Engelland getrocken; oock daer overleeden en begraven. Maer in deese rampsalige tijd moesten hare Lijcken weer opgegraven en verbrand werden. Desgelijcks wierd t'Oxford 't begravene ligchaem der Huysvrouw van Petrus Martyr weer opgedolven / en onder een Misthoop geschart.

Grouwlijke vervolgingh in *Engelland* tegens levende en doode. *Martyrol.* 1557.

In dit jaer wierd al weer een Colloquium over de strijdige Religions-Artijckelen te Worms aengesteld: doch d'uytgangh van dit Gesprek was gelijck die van al de voorige. Want vermits de Theologanten der Aughsburghsche Confessie selfs onder malkander twistigh waren over de middelmatige dingen / en de Wittenberghsche ter dier oorsaeck na huys wierden geroepen / namen de Roomschgesinde dit tot haer voordeel / en wilden met d'overige tegenwoordige / onaengesien der anderer plaets genoeghsaem verbuld was / niet in disput treeden.

Colloquium te *Worms*, al weer te vergeefs. *Beuther. Osiand. Epit.*

Onder de Regeeringh van Keyser Carel de V. hebben / onder meer andere geleerde Lieden na D. Martinus Lutherus, voornamentlijck gebloeyd / Philippus Melanchthon, Johannes Brentius, Nicolaus Ambsdorffius, Johannes Bugenhagen, Martinus Bucerus, Erhardus Schnepffius, Erasmus Sarcerius, Urbanus Regius, Caspar Cruciger, Johannes Spangenbergius, en Justus Jonas, Godsgeleerde onder d'Euangelische. Onder de Gereformeerde insonderheyd / Ulricus Zwinglius, Johannes OEcolampadius, Johannes Calvinus, Conradus Pellicanus, Johannes à Lasco, en meer andere. Onder die van de Roomsch-Catholijcke Godsdienst / Johannes Tezelius, d'Aflaets-kramer; Wimpina, Sylvester Prierias, Jacobus Hooghstratus, Erasmus Roterodamus, Johannes Eccius, Thomas Cajetanus, Johannes Cochlæus, Johannes à Daventria, Petrus Canisius, Petrus Malvenda, Casparus Contarenus Cardinalis, Jacobus Latomus, Johannes Hofmeisterus, Julius Pflug, en Reginaldus Polus. Onder de Juristen, of Reghtsgeleerde / Hippolitus de Marsiliis, Johannes Oldendorpius, Georgius Budæus, Andreas Alciatus, Franciscus Duarenus, &c. Onder de Geneeskundige / Johannes Farnelius, en Carolus Clusius. Onder d'andere geleerde Mannen sijn vermaerd / Aldus Manutius, Christophorus Longolius, Johannes Reuchlinus, Polydorus Virgilius, Johannes Schonerus, Nicolaus Copernicus, Theophrastus Paracelsus, Hieronymus Cardanus, Beatus Rhenanus, Johannes Ludovicus Vives, Petrus Bembus, Eobanus Hessus, een voortreflijck Poët; Petrus Lotichius, Paulus Æmilius, Johannes Cuspinianus, Paulus Jovius, Sebastianus Munsterus, en Johannes Sleidanus, beroemde Geschiedschrijvers.

Geleerde Mannen. *Theologanten* onder d'*Euangelische.* Onder de *Gereformeerde.* Onder de *Roomsch-gesinde.* Onder de *Juristen.* Onder de *Medici.* Onder andere geleerde in allerley Weetenschappen.

ANNO CHRISTI.

Onder de Schilders deeses tijds hebben gefloreert in Duytschland, Albrecht Durer te Neurenbergh, boven maten voortreflijck in alle Konsten / welcke de hand vereyschen; soo dat de Weereld nauwlijcks sijns gelijcke heeft gehad: Hans Holbeen te Basel, een uytnuntend Schilder / die / naest Albrecht Durer, geen weergade kon toegeschreven werden. In Engelland, daer hy gestorven is / heeftmen veele sijner Konststucken. Te Basel in 't Raedhuys is'er noch yets van te sien. Lucas van Leyden, Lucas Cronach, te Wittenbergh; Hans Sebald Bœhem, en meer andere. In Italien, Michael Angelus, uytsteeckend Schilder en Beeldhouwer; Raphael Urbin, Titian, &c.

Voortreflijke Schilders in *Duytschland.* In *Italien.*

Anno 1544. wierd opgereght de Hooge School te Koninghsbergen door Marckgraef Albrecht, eerste Hertogh in Pruyssen; en daer in ten eersten Rector verordonneert Georgius Sabinus.

Academie te *Koningsbergen.*

In 't jaer 1548. heeft Hertogh Johan-Frederick van Saxen, terwijl hy van Keyser Carel wierd gevangen gehouden / en even doemaels 't Interim voor den dagh quam / 't welck men wou / dat in alle Euangelische Plaetsen sou werden aengenoomen / tot voortplantingh der reyne Leere verordonneert d'Academie te Jena: welcke thien jaren daer na door sijne Soonen / van de Keyser hier over Privilegie bekoomen hebbende / geintroduceert, en ten vollen opgereght is.

Te *Jena*, door Hertogh *Johan-Frederick* verordonneert.

In 't volgende jaer 1549. wierd desgelijcks aengesteld die te Dillingen.

Te *Dillingen.*

Wy koomen nu tot de Regeeringh van Keyser Ferdinand. Stracks na den aenvangh sijns Keyserdoms geraeckte hy met Paus Paulus de IV. in twist; vermits deesen weygerde / hem te bevestigen / en voor Keyser t'erkennen: wijl Keyser Carel de V. 't Keyserdom niet aen hem (den Paus) / maer aen de Keurvorsten en Vorsten des Rijcks had geresigneert: oock Ferdinand, sonder sijnen wil en weeten / 't selve aengenomen; de Religions-Vreede met d'Augsburgsche Confessions-verwanten, Keurvorsten en Standen in Duytschland, toegestemd en beswooren had. Soo langh Paus Paulus leefde / kon hy van deese sijne meeningh niet afgebraght werden. *Evenwel bleef Ferdinand Keyser / hy moght hem daer voor erkennen of niet.

Ferdinand Keyser. Doch Paus *Paulus* wil hem daer voor niet erkennen. 1558. *Beuth. ad Sleid. Thuan. l.* 21. *Chytr. Chron. l.* 19.

't Eerste / 't welck Keyser Ferdinand in 't Rijck verrightte / was / dat hy vergeleek en wegh nam de Strijdigheden tusschen den Frankischen Bisschop en de Stad Neurenberg (welke Marckgraef Albrechts Land ingenomen / en daer in eenige Kasteelen ter neer geworpen hadden) aen d'eene / en de Brandenburghsche Marckgraven / nevens der selver Erf-verbroederde de Saxische en Hessische Vorsten / aen d'andere sijde; so dat de Bisschop en Neurenbergers Marckgraef Georgh-Frederik

Strijd, wegens Marckgraef *Albrechts* Landen vergeleeken.

ANNO CHRISTI.

derik (dienſe alreeds Marckgraef Albrechts Landen weer ingeruymd hadden) noch 175000. Goud-guldens ſouden opbrengen. Deeſe goede Heeren quamen'er wel ongeerne aen; doch wildenſe Vreede hebben/ ſoo moeſtenſe een veet boven meugh inſwelgen.

Rijksdagh t'Aughsburgh; en Ferdinands begeerte aen de Standen, aengaende een Concilium. 1559.

In 't volgende jaer hield Keyſer Ferdinand een Rijcksdagh t'Aughsburgh; en vermits door de Colloquien, of Geſpreckhoudingen/ niet vrughtbaers in de ſtrijdige Religions-ſaken te verwaghten was/ ſoo bood hy aen/ een Algemeen Concilium te ſullen aenſtellen: begeerende/ dat de Standen des Rijks ſouden beloven/ desſelven Beſluyten ſigh te ſullen onderwerpen. Dit ſtond d'Euangeliſche niet aen te neemen; wijlſe wel wiſten/ dat de Vergelijckingh in Religions-ſaecken te vergeefs door een Pauſlijck Concilium wierd geſoght. Wilden derhalven blijven by 't Paſſauwſch Verdragh, en d'opgerighte de Religions-Vreede, tot dat de tijd een beter gelegenheyd ter Vereeningingh ſou mogen aenbieden.

Wat voor een Concilium d'Euangeliſche begeerden aen te neemen; en op wat voor voorwaerden. Nigrinus. Bucholtzer.

Als nu de Keyſer op een Concilium aendrongh/ gavenſe hem te verſtaen/ datſe ſeer wel moghten lyden een Chriſtlijk, Vry/ en Algemeen Concilium in Duytſchland, wanneer 't behoorlijcker wijs daer mee toeging; en d'uytſchrijvingh wierd gedaen/ niet van de Roomſche Paus/ maer van de Keyſer: de Paus daer in niet Præſideerde, of Reghter was/ maer alleen een Lid des Concilii, en 't Concilium ſigh onderwierp; d'Aertsbiſchoppen/ Biſchoppen/ en andere Geeſtlijke van haren Plight en Eed aen hem ontſloegh/ om vrylijk en ſonder vrees haer oordeel te mogen uyten: in 't Concilium enckelijck na de H. Schrift wierd geoordeeld: de Standen en Theologanten van d'Augsburgſche Confeſſie daer niet alleen gehoord wierden/ maer oock in de Beraedſlagingen over de ſtrijdige Artijkelen hare meeningh moghten voortbrengen: 't Beſluyt des Concilii niet gemaeckt wierd na de veelheyd der Stemmen/ maer na den Regel des Godlijken woords: voor al/ dat de Decreeten des Concilii van Trenten wierden gecaſſeert, en van nieuws weer gereaſſumeert. Eyndlijk/ wanneer de Religions-verſchillen in 't Concilium niet behoorlijck konden afgedaen werden/ dat dan evenwel 't Paſſauwſch Verdragh en de Religions-Vreede in 't Roomſche Rijck beſtendigh in volle kraght ſou blijven.

Rijcksaffſcheyd.

Vermits nu Keyſer Ferdinand niet onbekend was/ dat de Roomſchgeſinde in ſulck een Concilium niet ſouden bewilligen/ en hy derhalven ſigh te vergeefs bemoeyde ontrent de bekoomingh van een Concilium, ſoo ſteldde hy dit ſtuck ter ſijden: bevestighde de Religions-Vreede op nieuws/ en maeckte eenige Ordonnantien, belangende d'Executie tegens de Vreede-verſtoorers; desgelijcks ontrent de Muntſaecken.

Moord-beſluyt der Koningen Philippi van Spaenje en Henrici van Frankrijk, om al d'Euangeliſche uyt te royen. Henric-Petri Continuat. Chytr. in Chron. Sax. Bucholtz. J. Till. in Chron. Thuan. l. 22.

In dit jaer waren wonderlijcke/ en/ indienſe voortgangh hadden bekoomen/ ſeer bloedige Aenſlagen bedaght. Want als Koningh Philips van Spaenje, en Koningh Henrik van Frankrijk, met malkander Vreede hadden gemaeckt/ ginghmen daer mee om/ hoemen met geſamentlijcke Maght d'Euangeliſche in de Nederlanden, Frankrijk, en de geheele Chriſtenheyd moght verdelgen. Doch d'alweetende God wiſt op een ſonderlinge wijs deeſe bloeddorſtige Menſchen/ welcke ſoo veele duyſenden vrome Zielen jammerlijck wilden overleveren aen de vreeſlijckſte doodswijſen/ een Stock in 't Wiel te ſteecken; en een onverwaght geval tuſſchen beyden te ſenden. Want als Koningh Henrik op de Bruyloſt ſijner Dochter Iſabella (of Eliſabeth) (welcke Hertogh Ferdinand van Alba in den naem des Koninghs van Spaenje trouwde) ſigh met Tournoyen ſeer luſtigh maeckte/ gebeurden 't/ dat/ onder 't Rennen met den Graef van Montgommeri, hem een Splinter eener gebroockene Lancie in 't reghter oogh vloogh/ en ſoo diep doordrongh/ dat hy korts daer na moeſt ſterven.

wonderlijck van God verydeld.

Een ſeer aenmercklijck Voorbeeld t'onſer waerſchouwingh/ en troost/ dat de Heere dickmael de booſe aenſlagen en pogingen/ wanneer men deſelve op 't alderliſtighſte en ſeeckerſte meend aengeſteld te hebben/ ſoo datſe ſchijnen niet te konnen miſſen/ tegens aller Menſchen gedaghten weet te verydelen/ en d'aenleggers te ſtraffen.

Dood van Chriſtiernus de III. van Deenemarken. Bucholtz.

In even dit jaer heeft de Chriſtenheyd byna al de voornaemſte Koningen en Vorſten verlooren. Want met den ingangh desſelven is overleeden Chriſtiernus, of Chriſtiaen, de III., Koningh van Deenemarken en Noorweegen, in 't ſeſ-en-tſeſtighſte jaer ſijns ouderdoms.

Chriſtiernus de II.

In deſelve Maend volghde hem de gevangene Koningh Chriſtiernus de II. van Deenemarken, in 't 78. jaer ſijns levens/ en 't 27. ſijner gevanckniſ.

Henrick de II.

Den 10. van Julius wierd Koningh Henrik de II. van Frankrijk op de hier boven verhaelde wijs in een Tournoy onvoordaghtlijck om 't leven gebraght.

L. Priulus: Paus Paulus de IV. Hertogh Hercules van Ferr.

Op den 10. van Auguſtus ſtierf Laurentius Priulus, Hertogh van Venetien. 's Anderen daeghs volghde hem Paus Paulus de IV.; en den 3. van October Hertogh Hercules van Ferrara.

en meer andere hoge Hoofden, in 't jaer 1559.

Desgelijcks ſijn in Duytſchland na d'euwigheyd verhuyſd Frans Otto, Hertog van Lunenburgh, op den 29. van April; als hy drie maenden te vooren ten Houwlijck had genoomen Eliſabetha Magdalena, Dochter van Keurvorſt Joachim de II. Oock Vorſt Willem van Hennebergh, in 't 81. jaer ſijns ouderdoms; en alſoo 't Groot Chimacteriſch. Catharina, Hertogin van Brunſwijk. Weduw van Hertogh Magnus van Saxen: en Paltzgraef Otto Henrik Keurvorſt: met wien de gantſche Nakoomelinghſchap van Paltzgraef-Keurvorſt Philips, die agt Soonen had nagelaten/ te niet is gegaen.

Keur-Paltz valt op een Bloedverwant in den thienden Graed.

Hem volghde Frederik de III. ſijnen Bloedverwant in den thienden Graed. Sijnen anderen Bloedverwant/ oock in den thienden Graed, bequam de Nieuwburghſche Lan-

den aen den Donauw tot sijn Erfdeel.

Overlijden van verscheydene voorname persoonen in 't jaer 1560.

't Volgende jaer nam desgelijcks veel hooge Potentaten en andere voorname Lieden wegh. Onder deese waren Koningh Gustavus van Sweeden, en Koningh Franciscus de II. van Frankrijk.

Oock overleed Hertogh Philippus van Pomeren; nalatende vijf Soonen / Johan-Frederik, Bogislaus, Ernst Lodewijk, Casimir, en Barnimus.

Korts daer na Philippus Melanchthon; die sigh seer wel-verdiend heeft gemaeckt by de Kerck / en de Vrye Konsten.

Graef Albrecht van Mansveld; die onder meenigerley veranderlijcke toevallen en ongelucken sijnen ouderdom tot over de 60. jaren had gebraght.

Andreas Doria van Genua; ter dier tijd de beroemdste en meest-ervarenste Overste ter Zee.

Verwijt der Roomsch-gesinde aen d'Euangelische, dat hare Augsburghsche Confessien verschilden.

Tot noch toe hadden de Roomschgesinde d'Euangelische dickmael verweeten / datse niet leerden na d'Aughsburghsche Confessie, gelijck deselve Keyser Carel was overgegeven; maer onder malkander selfs oneenigh waren. Hadden verschillende Editien, of Drucken / van d'Aughsburghsche Geloofsbelijdenis; en byna niemand wist te seggen / wat hy geloofde. Dus was hare Leere t'eenemael onbestandigh.

Theodos. Fabric. Ambros. Wolffius. Chytr. Hist. Aug. Conf.

't Is waer / dat'er veele Editien van d'Aughsburghsche Confessie waren uytgekomen / waer in de woorden der eene verschilden van die der andere; doch de sin was deselve. Dit wisten de Roomschgesinde wel / maer wilden 't opsetlijck soo niet verstaen / om stof te hebben tot aenveghtingh der Euangelische.

D'Euangelische Vorsten onderteeckenen op nieuws d'Aughsburghsche Confessie.

Thuan. l. 28. Chytr. l. 20.

Om deese Beschuldigingh af te weeren / quamen in den aenvangh des jaers 1561. d'Euangelische Vorsten meerendeel in persoon te Naumburgh by een; en besloten / op dat hare tegenparthyen den mond moght gestopt werden / d'eerste Artijkelen en Formalia der Confessie, gelijckse Keyser Carel was overgegeven / t'onderteeckenen: alleenlijck sou'er een Voorreden bygedaen werden / en daer in getoond / dat deese Editie met d'eerste over een quam; en deselve sou werden gehouden in gelijcke waerde met d'Origineele. Doch Hertogh Johan-Frederik van Saxen wou niet met d'andere d'onderteeckeningh doen; ten ware dan dat Paltzgraef Frederik en andere Vorsten sigh in al d'Artijkelen met d'Aughsburghsche Confessions-verwanten Confirmeerden: en dat in de Præfatie souden gevoeghd werden de Smalkaldische Artijkelen, als een Verklaringh der Confessie van Aughsburgh. Doe hy dit niet kon verwerven / trock hy met onwil van daer wegh; en moest d'Eenigheyd der Euangelische Kercken tegens sijnen danck ongescheurd aghterlaten.

Keyserlijke en Pauslijcke Gesanten komen by de Vorsten:

Ondertusschen waren oock des Keysers Ferdinandi en des Paus Pii IV. Gesanten te Naumburgh aengekoomen. Beyder begeerte was van eenerley Inhoud; namentlijck / dat de Vorsten de hare souden senden op 't Concilium te Trenten, 't welck de Paus onlanghs had uytgeschreven / gecontinueert te sullen werden.

en der selver antwoord op hare begeerte.

Tegens de Keyserlijcke Gesanten verontschuldighden d'Euangelische Vorsten sigh / datse sijne Majesteyt geen volkoomene antwoord op sijnen voordragh konden geven / wijl niet al de Standen van d'Aughsburgsche Confessie tegenwoordigh waren. Gaven echter daer by te kennen / datse sigh niet konden accommodeeren tot het van de Paus uytgeschrevene Trentisch Concilium. Maer den Pauslijcken Legaet voeghdense tot antwoord toe: Sy hadden met den Paus niet te schaffen; en derhalven hem oock niet te seggen / watse / aengaende 't Concilium, gesind waren te doen.

Ferdinandi Soon Maximiliaen bekomd binnen een jaer drie Kroonen. 1562. Chytr. l. 20.

In 't volgende jaer wierd Maximiliaen, des Keysers Ferdinandi Soon / op den 20. September te Praegh tot Boheemsch; daer na den 30. November te Frankfurt aen den Mayn tot Roomsch: vervolgens te Presburgh Anno 1563. den 8. September tot Hongarisch Koningh gemaeckt. Dus bequam hy binnen een jaer tijds drie Kroonen. By de Keurdagh te Frankfurt gaven de Keurvorsten en Standen der Aughsburghsche Confessie aen Keyser Ferdinand over een Schriftlijke Verklaringh / waeromse niet konden verschijnen by de Continuatie des Conciliums van Trenten; te gelijck voordragende / wat voor een Concilium sy begeerden.

Continuatie des Concilii van Trenten. Chytr. l. 20.

Wat deese Continuatie des Trentischen Concilii belanghd / deselve wierd aengevangen den 18. van Januarius; en by d'eerste Sessie de Duytsch-Euangelische verseeckerd Geleyde gegeven; doch 't wierd weynigh geaght. Daer op begonden de Vaderen in Julius de Religions-Decreeten te maecken. Sy veranderden of verbeeterden in de Pauslijcke Mis niets met allen; maer bevestigden al d'Artijkelen, diese te vooren in hare Kerk gehad hadden. Want al de Canones en Besluyten wierden te Romen gemaeckt na des Paus gelieven / en alsoo niets in de Religie gereformeert.

Dood van Johan Gebhard, Aertsbisschop van Keulen.

Met den uytgangh deeses jaers stierf aen de Watersught Johan Gebhard, Graef van Mansveld, Aerts-bisschop van Keulen. Hem volghde in den Aerts-bisschoplijcken Stoel Graef Frederik van Wieda.

1563. Bucholtz.

In 't jaer 1563. heeft sigh niet sonderlingh gedenckwaerdighs in Duytschland toegedragen.

Eynd des Trentischen Concilii.

't Concilium te Trenten wierd op den 4. December, en in 't 18. jaer na den aenvangh besloten. Weynige Concilien hebben sulk een lange tijd geduerd. Tusschen Koningh Frederik van Deenemarken en Koningh Erik van Sweeden verhief sigh een Oorlogh / &c.

Keyser Ferdinand sterft, als hy d'Euangelische korts te vooren de vrye Religions-oeffeningh te

Den 25. van Julius Anno 1564. stierf Keyser Ferdinand, Broeder van Keyser Carel de V., in 't 62. jaer sijns ouderdoms / als hy korts te vooren (den 18. van Junius) d'Euangelische de vrye oeffeningh der Euangelische Religie te Weenen in S. Stephani Kerck / ten bysijn van en door de Bisschop van Gurk verorloft en toegelaten had. Hy was een sagte

moe-

ANNO CHRISTI.

moedigh en vriendlijck Heer; met veele deughden verciert; oock geleerd; wel-ervaren in de Latijnsche, Spaensche, Italiaensche, Duytsche, Hongarische, en Boheemsche Sprâecken. Drie Soonen liet hy na/ als/ Maximiliaen (na sijn overlijden in de Regeeringh gekoomen)/ Ferdinand, en Carel.

Weenen had vergaud.

Heer Otto Truchses, Kardinael en Bisschop van Aughsburgh, heeft aengesteld d'Universiteit, of Hooge School/ te Dillingen in Swaben.

Academie te Dillingen.

In de Maend April wierd gehouden 't Colloquium, of Gesprêck te Maulbrun, tusschen de Keur-Paltzische en Wurtembergsche Theologanten, in 't bysijn van Keurvorst Frederik en Hertogh Christophorus van Wurtembergh. Weynigh nut quam'er van; maer in tegendeel wierden de Gemoederen (gelijck 't gemeenlijck pleegh te gebeuren) dies te meer tegens malkander verbitterd.

Colloquium te Maulbrun.

Vermits de Roomschgesinde Bisschoppen/ welcke een geestlijck/ een matigh leven voeren/ en der Apostelen Navolgers sijn moesten/ tot noch toe sulcke groote/ vette/ en veelerweegen Vorstlijcke Inkoomsten genoten; op deselve haer leven doorbraghten in goede rust en leedighgangh/ soo hebben d'Euangelische Keur-en Vorsten een oogh beginnen te werpen op sodanige voor Geestlijcke al te groote Brocken; en deselve beginnen aen sigh te trecken. Deeser wijs wierd eerst gehandeld met 't Bisdom Naumburgh; 't welck na de dood van Bisschop Julius Pflug in dit jaer door 't Capittel wierd overgegeven aen Keurvorst Augustus van Saxen. Waer op dan van tijd tot tijd d'Inkoomsten der andere Saxische en Brandenburghsche Bisdommen aen de Vorsten geraeckten; doch de Capittelen behouden wierden; en 't opsight over de Kercklijcke saecken deselve en de Superintendenten bevoolen.

Saxen en Brandenburgh trecken de Bisdommen aen sigh. Chytr. l. 21.

Van de Vreede tusschen Keyser Ferdinand en den Turk hebben wy hier boven gesprooken: doch deselve wierd door de Sevenberghsche handel gantsch onbestandigh gemaeckt. Want Koningin Isabella dreef uyt Sevenbergen wegh al de geene/ die 't met Koningh Ferdinand hielden; en bragt dus al de Magt weer aen sigh. Hier toe hielp seer veel/ dat korts te vooren door een swaere Pest 't geheele Land als tot een Wildernis was gemaeckt.

Hongarische en Sevenberghsche Geschiedenissen. Beuther. ad Sleid.

Keyser Ferdinand, als een seer sagtmoedigh Heer/ wou niet soo terstond 't uyterste by der hand neemen/ om met de Wapenen de Sevenbergers tot gehoorsaemheyd te dwingen; maer trad in onderhandelingh met de rebellige Weduw en haren Soon; die sigh nu Stephanus noemde/ daer doch sijnen Naem te vooren Johannes was geweest.

Vergeefsche onderhandelingh

Deese begeerde van Keyser Ferdinand, dat hy hem sou laten 't Land/ over de Theisse aen geene sijde geleegen; soo wou hy afstaen van alles wat aen deese sijde lagh. Daer na/ dat hem sou werden gegeven een Gemalin uyt des Keysers Geslaght/ nevens 10000. Floreenen ten Bruydschat; en dat sijne Moeder uyt d'inkoomsten des Koningrijcks Hongaryen d'overige schuld sou werden betaeld. Daer tegens aenbiedende/ indien tusschen de Keyser en Turk een Oorlogh ontstond/ dat hy dan sigh Neutrael sou houden. Ferdinand schickte sigh wel tot deese Artijkelen, doch van d'afstand des Vorstendoms Sevenbergen wou hy niets met allen hooren.

met de rebellige Koningin Isabella.

By deese gelegenheyd sagh de Turk voordeel te doen. Maeckte sigh aen Fillek, en kreegh deese Plaets in sijn geweld. Alles liet sigh weer aensien tot een bloedigen Oorlogh.

De Turck verovert Fillek. 1559.

Als nu aen yeder deese saeck aldergevaerlijckst scheen/ maeckte Solyman op gantsch lijdlijcke Conditien met den Keyser Vreede; welcke oock geduerd heeft soo langh als Ferdinand leefde. 't Turksche Gesantschap quam Anno 1562. te Frankfurt op den Rijcksdagh/ om Keyser Maximiliaen, wegens de Roomsche Kroon/ geluck te wenschen; en met heerlijcke Præsenten te begiftigen.

Vreede. 1560. Beuther. Nigrin.

Hier boven hebben wy verhaeld/ hoe swaerlijck de Lijflanders van de Muscoviters wierden geplaeghd. Naderhand nam d'ellende hoe langer hoe meerder toe. Want Johannes Basilius (anders Ivan Wasilowitz) had sigh met den ingangh des jaers 1558. weer met alle maght toegerust: den 22. van Januarius een Inval gedaen; veele vaste/ wel-geleegene Plaetsen vermeesterd; grouwlijck te werck gegaen/ en de volgende twee jaren een groot getal Menschen in ellendige Slaverny wegh gevoerd. Vermits nu d'Aerts-bisschop van Riga en des Ordens Coadjutor by deesen ellendigen toestand der saecken van nergens elders eenige hulp te verwaghten hadden/ soo riepense Koningh Sigismund van Polen ten bystand tegens haren vyand; en beloofden daer tegens/ voor de Krijghs-onkosten hem negen Kasteelen en Ampten ten onderpand in te ruymen; welcke 't Land naderhand weer sou lossen met d'opbrengingh van ses Tonnen Gouds.

Lijfland, van de Muscoviter ellendigh verwoest. Chytr. Chron. Sax. 1558.

Roept Polen te hulp, op voorwaerden.

Ondertusschen trocken d'Ordens-meester en d'Aerts-bisschop van Riga met eenigh volck voor Drebat; meenende deese Plaets weer onder haer Geweld te sullen brengen; doch al hare moeyte was te vergeefs. Want de Muscoviters verweerden haer soo dapper/ datse weer moesten aftrecken.

Drebat verweerd sigh dapper.

Met 't begin des jaers 1560. vielen de Russen op nieuws weer in Duytschland; sigh meester maeckende van Marienburgh, Adtsel en andere Plaetsen door overgaef. Sloegen daer na 't Krijghsheyr der Lijflanders onder de Lijflandsche Ordens-Ridders/ en bequamen een groote Victorie: waer op sy 't vaste Slot en de Stad Vellin inkreegen. In 't selve woonde Willem van Furstenberg, de voorige Ordens-meester; meenende sijn' oude dagen hier in rust door te brengen. Ten dien eynde had niet alleen hy al 't sijne/ maer oock de Lijflandsche Adel en de voornaemste Heeren hare beste Goederen hier in gebragt/ als in een wel-bewaerde Plaets. Doch wijl 't Kasteel/ door de vertsaeghdheyd der Soldaten

D'oude Ordensmeester Willem van Furstenbergh 1560.

van de Muscoviten gevangen.

daten/schandlijk wierd overgegeven / so was hier alles ten Roof; en d'oude Ordens-meester heeftmen gevancklijck na Muscauw gevoerd. Dus waren de goede Lijflanders door haer Verdragh met Polen weynigh verbeterd: de Muscoviters hier tegens op haer geluck soo moedigh / datse sigh in drie hoopen verdeelden / en 't Land aen verscheydene Oorden aenvielen. Alsse nu dickmael tot aen de Stad Revel quamen Stroopen; en d'Inwooners genoegh bemerckten / datse in groot gevaer stonden / soo gavense sigh op seeckere Conditien over aen Koningh Erik van Sweeden, om haer tegens de Russen te beschermen.

Revel geeft sigh in de bescherming des Koninghs van Sweeden.

Doe de Koningh van Polen sagh / dat Lijfland dus gescheurd wierd; een groot deel van 't selve aen den Muscoviter; Revel aen Sweeden was gekoomen: Hertogh Magnus van Holstein oock een taemlijcke portie aen sigh had getrocken / wou hy 't voorigh Verdragh niet houden: sigh niet onderneemen / d'Aertsbisschop van Riga en d'Ordens-meester te beschutten / ten ware dan / datse sigh met al haer' Onderdanen t'eenemael aen Polen en Litthauwen overgaven. Waer in sy dan eyndlijck bewilligen moesten / indiense den Muscoviter wilden ontgaen. Uyt twee quaden stond haer 't minst te verkiesen.

Lijfland geeft sigh over aen Polen en Litthauwen. Thuan. l. 18.

Door deese onderwerpingh wierd de Duytsche Orden in Lijfland afgedaen / en den Koningh van Polen overgegeven. Had haer begin genoomen Anno 1357. D'Ordens-meester Gothardus evenwel wierd terstond gemaeckt ten Hertogh van Churland en Semigallen; oock tot des Poolschen Koninghs Gouverneur in Lijfland. Op deese wijs dan is Lijfland van 't Duytsche Rijck af / en aen de Kroon Polen geraeckt: naderhand evenwel de Polacken door de Sweeden weer ontnoomen.

Waer mee de Duytsche Orden in Lijfland ophoud. Chytr. l. 20.

Ondertusschen heeft de Lijflandsche veranderingh al stracks in den aenvangh oorsaeck tot onlusten en onrusten gegeven. Want Hertogh Christoffel van Mekelenburg, des Aertsbisschops van Riga Coadjutor, wou sigh de Kroon Polen niet onderworpen maecken. Handelde derhalven met Koningh Erik van Sweeden, dat hy / onder desselven hulp en bescherminngh / 't Aertsbisdom Riga sou inneemen en besitten. Ten dien eynde nam hy Eriks jongste Suster ten Gemalin. Daer op begaf hy sigh met eenigh Sweedsch Krijghsvolck na Lijfland; in meeningh / sijn voorneemen / wijl even doemaels Aerts-bisschop Willem gestorven was / in 't werck te stellen. Doch hy maeckte sijne reeckeningh sonder de Waerd. Want hier over wierd hy gevangen / en na Polen gesonden / daer men hem vijf volle jaren in heghtenis heeft gehouden.

Hertogh Christoffel van Mekelenburgh, Coadjutor des Aertsbisschops van Riga, van de Polacken gevangen. 1563. Chytr. l. 20.

In 't derde jaer daer na wierd Johan Kotkewitz uyt Litthauwen ten Aertsbisschop van Riga gemaeckt. 't Aerts-bisdom veranderde hy in een Hertoghdom over de Duna, en de Kercklijcke Goederen tot Leenen. Stelde voorts allerley nieuwe Ordonnantien aen; en voerde sulck een Regeeringh / dat eenige jaren daer na al 't Land over de Duna in des Muscoviters handen geraeckte. Dit waren de vrughten deeser ontijdige veranderingh.

't Aertsbisdom Riga verandert in een Hertoghdom.

De rebellige Dithmarschers hadden voor deesen den Hertogh van Holstein groote schade gedaen; veel verdriet toegevoeghd; en noyt reght tot gehoorsaemheyd konnen gebraght werden. Doch Anno 1558. wierdense door Hertogh Adolph van Holstein, desselven Broeder Johannes, de Koningh Frederik van Deenemarken op nieuws aengevallen / en in eenige Veldslagen / welckese verlooren / soodanigh verdeemoedighd / datse om genade bidden; de Holsteynsche Vorsten / en der selver Nakomelingen / sigh onderwerpen moesten; hoe swaer sulcks haer oock viel.

De Ditmarschers bedwongen.

Anno 1560. overleed de dappere Koningh Gustaef, als hy 38. jaren langh 't Koninghrijck seer wel en wijslijck had geregeerd / in 't 70. jaer sijns ouderdoms. Doe quam sijnen Soon Erik aen de Koninghlijcke Regeeringh. Wierd Anno 1561. op den 15. van Hoymaend gekroond / en genoemd Erick de XIV.

Dood Gustavi van Sweeden.

Erik de XIV.

Als nu deese Ericus by d'onrusten en Poolsche handelingen in Lijfland, gelijck hier boven verhaeld is / Revel in sijne bescherming genoomen / en sijnen daer gestelden Gouverneur naderhand verder van sigh getast; noch eenige omgeleegene Plaetsen ingenoomen had / welcke ten deelen Hertogh Magnus van Holstein, ten deelen aen den Koningh van Polen behoorden / soo maeckte hy hier door deselve sigh tot vyanden / gelijck oock de Koningh van Deenemarken, Broeder van Hertogh Magnus. Hier by quamen naderhand noch de Lubeckers, wijl hy (Erik) haer den handel op Narva niet wou toestaen.

Bekoomd vyanden; en waer door.

Deese vyandschap brack eyndlijck uyt tot een openbaren Oorlogh; waer van Koning Frederik van Deenemarken den aenvangh maeckte. Hy leydde vier Oorloghs-Scheepen voor Bornholm, om de geene / welcke na Polen wilden varen / de Pas af te snijden. Doch sy wierden van de Sweeden overvallen; en 't grootste deel van 't daer op sijnde Volck of dood geslagen / of gevangen genomen. Maer een eenigh Schip ontquam 't van de gedaghte vier.

Oorlogh tusschen Sweeden en Deenemarken. Chytr. l. 21.

Koningh Frederik van Deenemarken bereydde sigh terstond / om sijne geleedene schade te vergoeden. Met een sterck Heyr te paerd en te voet ruckte hy in den aenvangh der Ooghstmaend voor Elfeburgh, de voornaemste Haven uyt Sweeden in de West-Zee. Veroverde oock deese Plaets met den ingangh van September door overgevingh.

Sweedsche en Deensche winst en verlies.

Ondertusschen had Johannes, Hertogh van Finland, Broeder van Erik, ten Gemalin genoomen de Suster des Koninghs van Polen. Dit veroorsaeckte in Koningh Erik een arghwaen / dat Johannes met sijne vyanden t'samenverstand hield; oock heymlijck haer in alles bevoorderlijck was. Derhalven viel hy hem aldereerst aen / als hy met

Koningh Erick neemd sijnen Broeder Johannes gevangen.

sijne

sijne Gemalin nu weer uyt Polen t'huys was gekoomen. Kreegh hem gevangen in 't Finlandsch Stedje Abo, en deed hem na Stokholm voeren: oock om 't leven brengen veele der geene / die Hertogh Johannes toegedaen waren.

Ericks Neerlaegh door de Deenen.

Korts daer na quam 't tusschen de Sweedsche en Deensche by Helmstad in Halland (van eenigh Sweedsch Volck belegerd) tot een Slagh; waer in Koningh Erik de Neerlaegh leed / en al sijn Geschut moest aghter laten.

Vergeefsche aengestelde Vreedehandel tusschen Sweeden en Polen. 1564.

By deese gesteltenis van saecken bemoeyden Keyser Ferdinand, Koningh Maximiliaen van Boheemen, Keurvorst Augustus van Saxen, Hertogh Henrik van Brunswijk, en meer andere / sigh ten hooghsten / om dit Vyer door een Vreede weer uyt te blusschen; de strijdende Potentaten te vereenigen; sonden oock ten dien eynde hare Gesanten na Rostok; daer desgelijcks d'Ambassadeurs der Koningen van Polen en Deenemarken (welke sigh tot een onderhandelingh gantsch gewilligh toonden) aenquamen. Maer vermits Koningh Erik aen geen andere Plaets / als op de Grensen tusschen Sweeden en Deenemarken, wou tracteeren, soo kon voor ditmael niets werden verright. Dus behield Mars d'overhand / en d'Oorlogh gingh weer voort / gelijck wy t'sijner plaets sullen verhalen.

De Suster van Koningh Philips, Margaretha, gesteld tot Gouvernante der Nederlanden. Hy selfs trekt na Spaenje. E. v. Meteren.

Na de geslootene Vreede tusschen Koning Henrik van Frankrijk en Koningh Philips van Spaenje, gaf de laetstgenoemde 't Gouvernement over de Nederlanden aen sijne Suster Margaretha, geweesene Gemalin van Octavius Farnesius, Hertogh van Parma. Deese voeghde hy eenige Raden en Amptelingen toe / om met der selver hulp 't Bestier dies te beeter te konnen voeren. Hy selfs trock met den aenvangh van September na Spaenje. Voor sijn' afreys deed hy de Staten voordragen / datse sigh souden laten bevoolen sijn de behoudingh der Roomsch-Catholijke Religie, en wel in aght neemen de Placcaten tegens de Ketters. Dit / en vermits na des Koninghs vertreck d'aghtergelatene Heeren en Beampte malkander seer nijdigh / ja vyandigh wierden / d'eene beeter dienen wou als d'andere; dan noch / dat de Koningh alle saecken met Spaenjaerden beraedslaeghde / d'Ampten met Spaenjaerden besettede / heeft veroorsaeckt den aenvangh der Nederlandsche onrusten / haest hier na gevolghd. Want al stracks wierd geklaeghd over twee dingen.

Aenvangh van d'onrusten in de Nederlanden. 1560.

Invoering der nieuwe Bischoppen. 1561. 1562.

Eerst / over de nieuwe Bisschoppen / korts te vooren door de Paus / op begeerte van Koningh Philips, aengesteld; op dat door der selver opsight d'Euangelische dies t'eer en meer moghten onderdruckt werden. Veele Steeden wilden deselve niet aenneemen; maer beswaerden sigh daer over / als strijdende tegens hare Vryheden en oude Herkomens.

Wreede vervolgingh, om der Religie wil, door de Kardinael Perenot.

Ten anderen / over 't Edict van d'uytroyingh der Ketteren; 't welck de Kardinael Antonius Perenot, op bevel des Koninghs / seer strengh uytvoerde; een groot getal Godsalige Lieden / enckelijck om der Religie wil / deed Martelen. Vermits nu daer noch by quam / dat deese Kardinael 't beste Credit had by des Koninghs Suster Margaretha, boven al d'andere Raden; de gewighttighste saecken door hem alleen wierden bestierd / soo verdroot dit d'andere niet weynigh; insonderheyd Prins Willem van Oranje, de Graven van Egmond en Hoorn, &c. Deese verwittighden den Koningh van dit alles; en te gelijck van 't gevaer / waer in 't Land sou staen / indien de Regeeringh dus bleef / en de Kardinael Perenot niet afgeschaft wierd. Braghten oock hier door soo veel te weegh / dat hy na Napels wierd geroepen / en daer gesteld ten Vice-Roy, of Koninghlijcken Stadhouder.

1563. 1564.

Wreede vervolgingh in Spaenje. Thuan. l. 13.

De geene / welcke in Spaenje d'Euangelische Religie waren toegedaen / hadden sigh over des Koninghs Philippi aenkoomst al daer niet te verheugen. Want terstond wierdense op sijn bevel hittighlijck vervolgd / en door de grouwlyckste doodswijsen wegh geruymd. Onder deselve was oock Constantinus, een seer vroom en treflijck geleerd Man / die Keyser Carel tot aen sijne laetste snick toe was bygebleven / en hem vertroost had. Te Hispali wierd hy met al de sijne levendigh verbrand.

Fransche Geschiedenissen.

Catharina, uyt 't Geslaght der Medices, Moeder van den op Henrik gevolghden Koningh Franciscus de II., welcke nu over de 22. jaren in Frankrijk was geweest / en geduerende dien langen tijd gelegenheyd genoegh had gehad / om de Gemoeds-aert en neygingen van d'een en d'ander Parthy te leeren kennen / droegh sigh in haer bestier soodanigh / datse / als Koningin Regente, d'overhand / en de Regeeringh in hare vuyst hield.

De Koninginne Moeder Catharina de Medicis houd de Regeering in de vuyst; en hanghd sigh aen de Tegenparthy des Connestabels.

Ten deesen eynde / en wijlse sonderlingh begeerigh was / den Connestabel van 't Hof te verdryven / wijl hy haer suspect was geworden / hinghse sigh aen sijne Tegenparthyen; en kreegh eenige der Dienaren des Koninghs van Navarre door Geschenken en Beloften op hare sijde / om door haer al desselven raedslagen uyt te vorsschen. Soo haest Koningh Henrik de II. op de voorheenen verhaelde wijs d'oogen had toegedaen / braght de Hertogh van Guise met de Kardinael van Lotharingen, Koningh Franciscus en sijne Broederen / nevens de Koningin / in 't Koninghlijck Slot de Louvre; en lieten de Princen des Koninghlijcken Bloeds / de Connestabel, de Fransche Mareschal, d'Admirael, en veele Ridders der Koninghlijcke Orden / nevens een goed getal voorname Heeren van de Parthy des Connestabels, tot bewaringh des Koninghlijcken Lijcks.

't Begin der Regeeringh van Franciscus de II. maeckte yeder een goede hoop.

't Begin der Regeeringh van de gedaghte jonge Koningh maeckte elck een goede hoop van een loflijcke Bestieringh / wijl men sagh dat Franciscus Olivier, een treflijck-aensienlijck Man / voortijds Cancellier geweest / doch verdreven geworden / weer aen 't Hof wierd geroepen: Bertrand, Koninghlijcke Zegel-bewaerder / van sijn Ampt afgeset /

ANNO CHRISTI.

en weer na Romen gesonden. Oock moest d'Avancon afstaen van 't Superintendentschap over de Koninghlijcke Finantien.

De Kardinael van *Lotharingen* en Hertogh van *Guise* 't gantsche bewind des Rijcks opgedragen.

Als nu de Connestabel had gehoord / dat Koningh Franciscus rond uyt tegens 't Parlament had verklaerd / sijn ernstigh Bevel / Wil en Meeningh te sijn / datmen voortaen in alle dingen / 't Koninghrijck en sijnen Staet betreffende; in alle voorvallende saecken / by den Hertogh van Guise en den Kardinael van Lotharingen bescheyd halen; der selver Beveelen en Ordonnantien soo gehoorsaem / als de sijne selfs / volgen sou; kon hy dit quaed niet langer aenschouwen. Maer aght dagen na de dood van Koningh Henrick vervoeghde hy sigh op nieuws by Koningh Franciscus: toonde sijne Majesteyt de behoorlijcke Eerbiedigheyd / en gaf aen deselve 't hem toevertrouwde Secreet / of Zeegel over. Als hy nu oock noch van de Koningh selfs verstond / dat alle dingen / belangende d'Inkoomsten en Staet des Koninghrijcks / den Kardinael van Lotharingen, die van den Oorlogh den Hertogh van Guise waren overgegeven: datmen hem oock gantsch arghlistigh en Hoflijck sijn afscheyd gaf / seggende / men wou hem onder 't getal der Raden houden; en als 't hem geliefde aen 't Hof te koomen / dat hy altijd aengenaem en welkoom sou sijn / soo bedanckte hy den Koningh onderdanigh / betuygende / dat hy sijne Majesteyt altijd na vermoogen met Ligchaem en Goederen wou dienen. Als hy dus oorlof genoomen / en d'overleedene Koningh Henrick na 't Graf begeleyd had / begaf hy sigh van 't Hof / na sijn' ordentlijcke Wooningh ter rust.

De *Connestabel* oorlof gegeven.

De Princen des Koninghlijcken Bloeds

Wat nu aengaet de Vorsten des Koninghlijcken Bloeds / de Prins van Conde wierd / tot bevestigingh der Vreede / na Nederland gesonden; tot welke Reys hem 1000. Kroonen Teergeld wierden gegeven. Dien van Roche-sur-yon moest des Konings Ridder-ordre derwaerts brengen. Op sijne weerkoomst wierd hy / nevens de Kardinael van Bourbon, verordonneert / om de Koninghlijcke Princes Elisabeth, of Isabella, na Spaenje te begeleyden. De Parlamenten wierden aengesteld gantschlijck na den wil der Guisen. De Kardinael van Tournon, des Connestabels en aller Onroomsche oude en geswoorne vyand / wierd uyt Romen na Frankrijck geroepen / en weer aengenoomen in den geheymen Raed. De Provintien des Koninghrijcks / ende Steeden op de Grensen / wierden beset met Guisianen: alle Gouverneurs en Krijghs-Bevelhebbers geboden / den Hertogh van Guise soo volkomentlijck te gehoorsamen / als den Koningh selfs. Aen de Parlamenten wierd kond gedaen / dat den Kardinael van Lotharingen was gegeven en aenbevoolen 't Superintendentschap en 't volle opsight over al des Koninghrijcks Finantien, Gevallen en Inkoomsten / oock over den Koninghlijcken Staet selfs.

van malkander gescheyden.

De *Guisen* nu alles.

De Vervolgingh om der *Religie* wil

Ondertusschen wierd de Commissie, de Gedeputeerde Reghteren opgedragen / tot volvoeringh van 't Pijnlijck Proces tegens Anne du Bourg en vier andere Parlaments-Raden / door een Koninghlijck Patent, geteeckend den 14. van Julius, bevestighd. Du Bourg bleef / sonder eenige wanckelingh / en onaengesien alle levensgevaer / standvastigh by de Gereformeerde Religie, schoonmen hem met d'uyterste ernst en aenveghtingh daer van soght af te trecken. Bertrand, Kardinael en Aerts-bisschop van Siena, was eenen der voornaemste Raderen deeses pijnlijcken Wagens. De Kardinael van Lotharingen hitste 't Volck op / en leydde haer aen tot de gantsche verdelgingh der Religions-verwanten: welcke / siende datse stonden op 't punct haers ondergangs / door een welingesteld Geschrift aen d'oude Koningin versoghten op 't onderdanighste / datse / door middel harer Authoriteit en Maght / doch wou verschaffen / datmen haer / om der Religie wil / niet meer soo gantsch onchristlijck en onbarmhertigh / sonder eenige billijcke oorsaeck / sonder genoeghsaem ondersoeck / sonder gehoorgevingh / op 't grouwlijckst vervolghde en handelde. Sy beloofde daer op den Prins van Conde, de Vrouw de la Roye, sijne Schoonmoeder / en den Admirael, onfeylbaer te sullen uytwercken / dat diergelijcke vervolgingen tegens de Religions-verwanten sou werden uytgesteld: doch onder voorwaerde / indienmen geen openbare Vergaderingen hield / en niemand oorsaeck tot argernis gaf.

ANNO CHRISTI.

al weer voortgeset, inzonderheyd

door de Kardinael *Bertrand* en dien van *Lotharingen.*

Handel der *Guisen* tegens de Dienaren des overleedenen Koninghs.

Op dat nu die van Guise hare sigh aengematighde Maght 't gemeene Volck aengenaem moghten maecken / en ondertusschen in troubel Water visschen; geen voordeel verliesen; soo lietense in den naem des Koninghs een Uytschrijvingh afgaen / in welke al de getrouwe Dienaren des geweesene Koninghs (om harer seer goede Diensten wil / of wegens andere oorsaecken / met Leenen of andere begenadigingen begiftigd) wierden verwittighd / datmen deselve herriep / haer ontnam / en de Koninghlijcke Inkoomsten inlijfde.

De Koningh van *Navarre*

Als nu eenige Vorsten en Heeren den Koningh van Navarre, dien 't Gouvernement behoorde / hier over dapper aenporden / begon hy de saeck wat naerder t'overweegen; en sijn voorneemen bekend te maecken aen vier sijner voornaemste Raden / waer op hy sigh meest vertrouwde / als Jarnac; de Bisschop van Mande, sijnen oppersten en geheymsten Raed; Descars, sijnen Kamerlingh / en Bouchart, sijnen Cancellier. Dese waren van meeningh / dat hy sigh / sonder eenigh langer uytstel / na 't Koninglijck Hof moest begeven. De Guisen wierd dit / door hare Bespieders / haest bekend gemaeckt. Beloofden derhalven den Bisschop de Mandes, en Descars (d'Escars) heerlijke Vergeldingen / indiense Navarre van deese Reys souden aftrecken. Onderwijl braght hy 't beslootene tot de daed. Doe hy ontrent Poictiers quam / reeden veele Vorsten en voorname Heeren hem te gemoet / om hem t'ontfangen. Hy liet blijcken / voornemens te sijn / de saeck behoorlijcker wijs ter hand

begeeft sigh na *Parijs*; en waerom.

ANNO CHRISTI.

hand te neemen. Gaf insonderheyd de Religions-verwanten, t'Orleans, Parijs en Tours versameld / goede vertroostingh en hoop: met bygevoegde vermaningh / datse d'openthycke Exercitie der Religie noch een tyd lang souden uytstellen / en met Christlijck geduld een gewenschter gelegenheyd verwaghten.

Vind hier byna alles Guisisch.

Eenige dagen daer na begaf hy sigh na S. Denis, om de Lijck-Ceremonien van Koningh Henrick by te woonen. Verbolgens quam hy / nevens sijnen Broeder de Prins van Conde, met weynigh-volck binnen Parijs. Hier wou hy uytvorsschen de meeningh van eenige / welcke hy geloofde wel-genegen te sijn tot de gemeene welvaerd des Koninghrijcks: doch kon niets met allen verneemen / wyl de Guisen alreeds 't meeste deel op hare sijde gebraght hadden.

De Koningh te Rheims gekroond.

Deese schoven de Wagen geduerigh tot haer voordeel voort; en deeden den Koningh op den 18. van September te Rheims Kroonen. Stracks daer na gebruyckte d'oude Koningin Catharina de Medices d'Admirael, en Kardinael van Castillon, tot Onderhandelaers / om haren Neef de Connestabel te bewegen / dat hy sijn Ampt van Groot-Hofmeester den Hertogh van Guise sou inruymen. Daer tegens wouse des Connestabels Soon ten Mareschal van Franckrijck maecken.

Vervolgh van den handel der Guisen

Hier op gaf de gedaghte Connestabel dit sijn Officie gewilligh aen den Koningh over / om daer mee te handelen na sijn welgevallen. Terstond wierd dien van Guise in 't besit gesteld; den anderen van sijne Digniteit ontset. Wat d'Admirael belanghd / die Gouverneur van Picardyen was / wyl hy bemerckte / datmen oorsaeck soght / om hem oock te verstooten / soo voorquam hy dit / door den Koningh onderdanighlijck te kennen te geven / dat dit Gouvernement van reghtswegen den Prins van Conde behoorde; als wiens roemlijcke Voorvaderen 't selve een lange tyd hadden beseeten. Stracks wierd hy in sijne woorden gebangen / soo veel d'afstand belangd: maer daerom kreegh het de Prins van Conde niet. In tegendeel gaven 't de Guisen aen den Mareschal de Brisac, om hem daer door tot hare Parthy te trecken.

tot nadeel en hoon der Princen des Bloeds.

De vervolgingh tegens de Religions-verwanten gaet voort.

't Crimineel Proces tegens den Parlaments-Raed Annas du Bourg wierd onophoudlijck voortgeset: 't welck de Religions-verwanten te Parijs bewoogh / om d'oude Koningin een Versoeckschrift over te leveren; in 't selve haer vermanendt tot haren plight; eenighsins oock met voorkondigingh der Godlijcke wraeck / indienmen dus voortgingh: desgelijcks met voor oogen stellingh van 't Gevaer en d'Oproeren / welcke hier uyt souden konnen ontstaen.

Seer grouwlijke bedrijven, en vervloekte beschuldigingen,

Behalven de gedaghte Parlaments-Heer du Bourg wierden in 't selve jaer noch seer veele persoonen te Parijs om der Religie wil in Gevanckenis geworpen: hare Huysen / even als ware de Stad stormenderhand verovert geworden / gantschlijck uytgeplonderd. Men koght met geld valsche Getuygen / welcke seyden / dat op Woensdagh in de Paesch-week op Mauberts Plaets / in 't Huys van seecker Advocaet, een groot getal Hugenooten, Mannen / Vrouwen en jonge Dochteren / een Vergadering en Predicatie / daer na haren Sabbath hadden gehouden: in plaets van 't Paesch-Lam een Speen-Varckentje gegeeten; verbolgens al de Ligten uytgeblasen / en elck Man sigh begeven had by soodaningh een Vrouw of Jonckvrouw als hem best behaeghde; ontught met deselve bedrijvende. Door deese Informatie bewoog de Kardinael 't geheele Hof tegens de Gereformeerde.

door valsche Getuygen tegens haer ingebragt.

In de Maend November wierd een seer strengh Edict tegens de Versamelingen der Hugenooten gepubliceert. Diemen betrapte / veroordeelde men daer in sonder eenige genade ter dood. Hare Huysen souden / ter eeuwiger geheugenis / om verr' geworpen; de geene / welcke haer aenbraghten / met aensienlijcke Vereeringen vergolden werden.

Waer op een seer wreed Edict wierd verkondighd.

Soo haest dit Edict was verkondighd / gingh de Vervolgingh tegens de Hugenooten op 't wreedste aen. Doch vermits de bestelde Verraders en Bespieders / buyten twijffel door een Godlijcke Beschickingh / in haer Gemoed verschrickt wierden / en vreesaghtigh in hare Verrightingen te werk gingen / soo quam een ander Mandaet uyt tegens al de geene / welcke de Religions-verwanten souden favoriseeren; of de Reghters / of de Getuygen / in deese strenge crimineele Processen bedreygen / af wendigh soecken te maecken / &c.

Waer op de vervolgingh strengh aengaet.

Op den 18. van December wierd Antonius de Minard, Præsident des Parlaments van Parijs, soo als hy 's avonds uyt 't Koninghlijck Palays na sijn Huys wou gaen / verraderlijck doorschooten / sonder datmen wist wie 't gedaen had / of van waer de schoot was gekoomen. Veele wierden / wegens deese ombrengingh van Minard, gevangen genoomen / en stonden in groot gevaer; insonderheyd oock Stuart, een Schot, onaengesien sijne Naberwantschap met den jongen Koningh. Hy wierd op 't aldergrouwlijckste gepynighd. Echter konnen hem niet 't alderminste doen bekennen / 't welck hem of andere nadeeligh had mogen sijn.

De Parlaments-Præsident Minard dood geschooten, sonder datmen wist, van wien.

Ondertusschen had de Paltzgraef-Keurvorst Gesanten aen den Koningh van Franckrijck gesonden / en versoght / datmen de Parlaments-Raed Annas du Bourg hem wou laten volgen / op dat hy sijnen dienst te Heydelbergh moght gebruycken. De Kardinael / over de dood van Minard noch meer vertoornd / schreef daer tegens aen 't Parlament, datmen sonder langer uytstel 't Vonnis / tegens du Bourg geveld / sou uytvoeren.

Dit moesten de Hugenooten ontgelden.

Vermits nu de meergedaghte Anne (of Annas) du Bourg t'eenemael volstandigh bleef by de Christlijke Gereformeerde Religie, sonder de minste wanckelingh / soo wierd hy op den 20. December van sijn Eerestaet beroofd: den 23. op de Plaets / genoemd S. Jean en Greve jammerlijck verworghd; daer na sijn ligchaem tot asch verbrand.

De Parlaments-Raed Anne du Bourg verbrand.

brand. Haeſt daer na wierden / ſoo te Parijs als in andere Steeden / veele perſoonen om der Religie wil in Rook na den Hemel geſonden. Allerweegen waren Beſpieders / om de geene / welcke by dagh over de ſtraet gingen / en de Hoed niet afligteden voor de Beelden / welcke men aen alle hoecken had opgereght / gevangen te neemen; en dan wierdenſe terſtond door Vyer of Strop uyt de weereld wegh geruymd. Oock heeftmen de voorby gaende gedwongen / yets te leggen in de Buſſen / welcke men haer voorhield; om daer van te betalen d'onkoſten tot de Waſchkaerſſen voor de gedaghte Beelden. Die ſulcks weygerde / ſtond in levens-gevaer.

Deſgelijks veel andere, en ſnoode liſten, om de *Hugenooten* t'ontdecken.

Men verſamelde oock van huys tot huys geld / om daer van te betalen d'onkoſten / tot beſoldingh der Bloedreghters / Verklickers / Beuls en Dieſleyders. Die dit weygerde / of uytſtel ſoght; of maer een weynigh vertoefde / ſijne hand na de beurs te brengen / wierd terſtond gehouden voor een Hugenot en Ketter. Waerom veele / enckelyck om haer leven te redden / boven haer vermogen geld gaven.

Vuyle ſtreecken.

Deeſe gantſch onlijdlijcke proceduren; de dreygementen tegens de Princen des Bloeds / en de voornaemſte des Koninghrijcks: de veraghtingh der Staten des Lands; de verdorventheyd der Parlamenten, en dat deſelve gantſchlyck gebraght waren op de ſijde der nieuwe Uytlandſche onwettige Gouverneurs: dat d'Inkoomſten des Gemeenen Beſts en d'Officien door de nieuwe Regenten of Werveldraeyers wierden verquiſt / of gegeven aen de geene dienſe wilden; en dan haer wreed beſtier / tegens alle Reghten en Wetten des Koninghrijcks / verwekte ſeer groote haet en vyandſchap tegens den Hertogh van Guiſe en Kardinael van Lotharingen. Veele / welcke ſoodanige onderdruckingen der Gereghtigheyd niet langer konden gedoogen / begonden ſigh by een te voegen / en te dencken op een geoorlofde reghtmatige tegenſtand: oock op middelen / hoe 't Koninghrijck weer tot voorige goede ſtand en regeeringh gebraght / van dit vreemde Jock en Tyranniſche Slaverny verloſt ſou mogen werden.

Booſe, onreghtvaerdige ſigh aengematighde regeeringh, of liever *Tyranny*, der *Guiſen*.

By ſulck een vorneemen wierd aldernoodwendighſt / en voor de ſaeck dienſtighſt geoordeeld / de Hertogh van Guiſe en de Kardinael van Lotharingen, onder de naem en goedvindingh der Princen des Bloeds / of der voornaemſte Leeden en Standen des Koninghrijcks / gevangen te neemen: daer na de drie Staten des Rijcks te beſchrijven / op dat de gedaghte Guiſen voor deſelve reeckenſchap gaven van hare tot noch toe gevoerde regeeringh; of daer toe gedwongen wierden.

Aenſlagh eeniger welmeenende,

Louis de Bourbon, Prins van Conde, wierd op 't hooghſte gebeeden / ſigh deeſe ſaeck t'onderneemen; d'aenſtaende verdervingh en ondergangh des Rijcks / de ſnoode practijken tegens den Koningh en 't Koninghrijck / te verhinderen; en de geprojecteerde middelen onder ſijnen naem in 't werck te laten ſtellen.

om de *Guiſen* gevangen te krijgen.

Als nu Conde ſig met ſijn' aldergetrouwſte Raden hier op had beraedſlaeghd / en overwoogen / wat in deeſe ſoo ſware / hooghwightige ſaeck verder te doen ſtond / gaf hy eerſt aen eenige ſeer verſtandige / eerlijcke / de Gereghtigheyd beminnende perſoonen uytdrucklycke laſt / een nauw en onpartijdigh onderſoeck te doen op al de ſnoode practijken en booſe Verrightingen / de Guiſen toegeſchreven; om dan / na bevindingh / in dit werck te konnen treeden; en daer omtrent te handelen ſoo alsmen in Gewiſſe ſou oordelen te behooren; oock voor de gantſche weereld ſou konnen verantwoorden / ten beſte des Koninghs / en welvaert des gantſchen Rycks.

De Prins van *Conde* verſoght ſigh tot haer te voegen.

Na volkoomene Informatien, beveſtighd van voortreflijcke / eerlijcke / geloofwaerdige Getuygen / wierd bevonden / dat de gedaghte Guiſen veelſins Crimen Læſæ Majeſtatis; dan noch ontelbaer veel Roveryen / ontwendingen der Inkoomſten van 't Gemeen begaen / en oneerlijck in haer ſig aengematigd Regiment gehandeld hadden. Daer-en-boven wierd door eenige voorname Lieden / voortijds der Guiſen byſondere Vertrouwelingen / voor waeraghtigh betuyghd / datſe voorneemens / en alreeds beeſigh waren geweeſt / 't gantſche Koninghrijck aen ſigh te trecken; al de Vorſten des Koninghlijcken Bloeds om 't leven te brengen; ſoo haeſtſe de Religions-verwanten t'eenemael ſouden uytgeroyd hebben; 't welck / nevens de verdelgingh van al hare tegenſtrevers / in een korte tyd ſou volbraght ſijn.

Sware beſchuldigingen tegens de *Guiſen*.

Op deeſe Informatien was nu de Vraegh / hoemen deeſe beyde perſoonen / de Hertogh van Guiſe en Kardinael van Lotharingen, beſt gevangen ſou mogen krijgen? Deeſe ſwarigheyd wierd wegh genoomen door Godefroy de Barri, Heer de la Renaudie, bygenoemd la Foreſt, Vryheer van Perigort; want hy nam / onder d'authoriteit des Princen van Conde, d'uytvoeringh deeſes beſlootenen handels op ſigh: met beloſte / van daer ontrent op 't vlytighſte en voorſightighſte te werck te ſullen gaen. Conde daer tegens verſeeckerde / dat hy ſigh in eygener perſoon ſou laten vinden ten beſtemden dage / en ter plaets / op welcke die van Guiſe ſouden gevangen werden. Doch onder voorwaerde / datmen niets ſou ſpreecken / handelen of voorneemen / 't geen moght koomen te ſtrijden tegens God / den Koningh / ſijne Heeren Broederen / de Vorſten des Bloeds / en de Staet des Koninghrijcks. Want indien yet ſulcks in 't minſte wierd ter hand genoomen / ſoo wou hy d'eerſte ſijn / die ſigh na alle vermogen daer tegens ſou ſtellen / om ſoodanige onbillijcke ſaecken te verhinderen en af te wenden.

Aenſtellingh om de *Guiſen* in handen te krijgen;

onder de naem des Princen van *Conde*:

en ſijne betuyging daer ontrent.

Den 1. van Februarius Anno 1560. bevond de gedaghte Vryheer de la Renaudie, nevens een goed getal Franſche Edellieden / en veele van de derde Stand uyt 't Koninghrijck Franckrijck, ſig te Nantes, onder ſchijn van te wil-

Verſamelingh te *Nantes*.

ANNO CHRISTI.

willen aendrijven de Vonnisvellingh over 't Proces, hangende voor 't Parlament van Bretagne. Alsse nu voor 't aldereerste den Naem des Almaghtigen Gods yverighlijck hadden aengeroepen / om genadige bystand in de gewightige op handen sijnde saeck / wierd hier door de gemelde de la Renaudie al 't bovengemelde wydlopigh voorgehouden; oock hoe eenige hare meeningh alreeds ontdeckt; deesen Aenslagh niet alleen voor loflijck en reghtmatigh / maer oock voor hoognodigh geaght hadden voor de welvaert des Koninghrijcks / en 't Gemeene Best van Franckrijck.

Tijd en Plaets tot de volvoeringh deeses Toeleghs bestemd.

Als nu de la Renaudie sijne Commissie en de bewilligingh des Princen van Conde getoond / en den Eed aen de gantsche Vergaderingh gedaen had / nam hy oock daer tegens den Eed van haer. Voorts wierd beslooten / datmen op den 10. van Martius die van Guise in de Stad Bloys (daer de Koning vermoedlijck sigh dan bevinden sou) gevangen sou neemen. Vijf-honderd Eedele uyt alle Provintien souden onder de Heer de Castelnau den Vryheer de la Renaudie begeleyden / en hem in dit hooghwightigh voorneemen vergeselschappen. Als nu de Rendevous, of Vergaderplaets / bestemd was / vertrock elck van daer. Ten eynde der Maend Februarius berightede de la Renaudie den Prins van Conde alles wat te Nantes was verhandeld / en beslooten.

Op hoedanigh een wijs

Op dat hy nu deesen Aenslagh te naerder by sijn / en deselve dies te bequamer voortsetten moght / verv oeghde hy sigh na Parijs, en nam sijn Logement in de Voorstad S. Germain, by een Advocaet die 't Parlament volgde / en na gewoonte deeser Stad Herberg hield / genoemd des Avenelles. Deese nu / die sigh voor een Religions-verwant uytgaf / en de Hugenooten seer toegedaen scheen / sagh / dat allerley persoonen van onderscheydene Provintien en Staten in sijn Huys uyt en ingingen: hoorde oock by geval eenige woorden; en ontdeckte / door vlijtige navorsschingh / ten vollen deesen gantschen Toelegh. Ja oock / hy bood aen / sigh tot den selven te willen laten gebruycken.

deesen Aenslagh ontdeckt wierd door des Avenelles, die sigh van de Religie veynsde, op hoop van groote vergeldingh.

Doch als hy de gantsche saeck en 't aenstaende gevaer naerder aenmerckte; daer benevens arm / gierigh / oock seer begeerigh was / om hooger op te klimmen / en tot aensien te geraecken / soo meende hy / dit een gunstige gelegenheyd voor hem te sijn / om te koomen tot 't geen hy soo seer begeerde. Begaf sigh derhalven tot den Agent des Kardinaels van Lotharingen, of Meester der Requesten, en tot Milet, Secretarius des Hertoghs van Guise; deselve openbarende alles wat hy had gehoord / en hem bewust was geworden. Hier door wierden de gedaghte Guisen, de Cancellier, en d'oude Koningin van alles bericht / en gewaerschouwd.

Stroyd daerenboven snoode beschuldigingen

Des Avenelles wierden seer groote Beloften gedaen / nevens een taemlijcke Vereeringh / en goed Onthael. Van Bloys sondmen hem na Parijs, om daer uyt te stroyen allerley valsche verdightselen en swaere beschuldigingen tegens de Religions-verwanten; al t'samen sonder eenige de minste grond; om haer daer door by elck gehaet te maecken / en in quaed vermoeden te brengen. Boven dien sonden die van Guise Brieven van de Koningh / en sijne Vrouw Moeder de Koningin / aen den Admirael, en sijne Broederen / om haer daer door aen 't Hof te locken.

uyt tegens de Gereformeerde.

De Guisen voorsien sigh.

Voorts namense allerweegen Soldaten aen. Schreven aen alle Bailliuwen en Seneschallen, datse al 't Kryghsvolck / 't welk te voet of te paerd na Amboise trock / souden arresteeren. Doe de gedaghte Admirael aen 't Hof gekoomen was / verhaelde hy de Koningin / in 't bysijn des Cancelliers, wijdlopigh / hoe onchristlijck en grouwlijck met die van de Gereformeerde Religie wierd gehandeld; te gelijck onderdanigh biddende / datmen sigh wou ontfarmen en meedelyden hebben met soo veele vroome onschuldige Lieden / welcke dagelijcks op 't wreedste aen Vyer en Galgh wierden opgeofferd; dese grimmige Vervolgingh sou uytstellen / en een vry Algemeen Concilium verwaghten.

Op de heweeghlijke Voordragh des Admiraels en Cancelliers

werden de bloedige Edicten tegens de Gereformeerde herroepen:

Hier op heeft de Cancellier in den Gemeenen sittenden Raed / en in de tegenwoordigheyd der Guisen, des Admiraels Christlijck bedencken en versoeck soo levendigh en weluytgebreyd voorgesteld / dat daer op volghde een Edict, waer in weerroepen wierden alle voorige Edicten tegens die van de Religie gepubliceert: doch uytdruckelijck oock in deese begenadigingh uytgesloten de Hugenotsche Kercken-dienaren: en de geene / welcke tegens den Koningh / sijne Moeder / de Koningin sijne Gemalin / de Vorsten des Bloeds / de voornaemste Officieren of Beampte / en den gantschen Staet hadden geconspireert, of schaedlijcke Aenslagen gemaeckt. Desgelijcks de sulcke / welcke de Gevangene met geweld uyt de handen der Reghters en der selver toegevoeghde hadden genoomen: Koninghlijcke Brieven op de Weegen geroofd / en die deselve droegen vermoord. Dit Edict wierd den eersten van Martius verkondighd.

doch met uytsluytingh van hare Predikanten, &c.

De la Renaudie, en de Prins van Conde,

De la Renaudie liet niet na / sijn vooneemen voort te setten / onaengesien hy wist / dat d'Aenslagh ontdeckt was. De Prins van Conde was op wegh / om sigh na Parijs te begeven; aen den Koningh en sijnen Raed over te leveren d'Informatien en geloofwaerdige Attestatien tegens de Guisen, soo haest deselve gevangen souden sijn; en daer op te versoecken een Vergaderingh van de Staten des Koninghrijcks. Maer tusschen Orleans en Bloys wierd hy ontwijffelbaer gewaer / dat alles ontdeckt was. Echter trock hy met de sijne op den voorgenoomenen wegh voort; en sprack haer moed in met een sonderlinge onvertsaeghdheyd. Doe hy tot Amboise was aengekoomen / deeden die van Guise hem allerley hoon en spot aen / soo veel alsse vermoghten: doch hy geliet sigh / sulcks niet te bemercken / en hield haer ondertusschen in groote vrees.

De veranderingh des Koninghlijcken setten,

ANNO CHRISTI.

Hofs veroorsaeckte/ dat de la Renaudie, met de voornaemste / welcke by den Aenslagh geweest waren / sigh bevond aen seeckere plaets / genoemd la Carrelire , ses mylen van Amboise. De dagh der uytvoeringh wierd van haer gesteld den 16. der gedaghte Maend; en op alles sulck een ordre beraemd/ dat de Guisen, onaengesien haer de geheele saeck bewust was / genoegh te doen souden gehad hebben / om met al haren Aenhangh sigh te redden; ten ware geweest de schandlijcke verradery des Capitains Liguieres, oock onder 't getal der geene / die 't werck souden helpen verrighten. Want in plaets dat hy / dight by Amboise gekoomen sijnde / sigh tot deese saeck / volgens bespreck / sou laten gebruycken / ontdeckte hy d'oude Koningin Catharina de Namen der Oversten / de Rendevous der Soldaten / en al d'omstandigheden des gantschen Aenslaghs. Tot sijne verontschuldigingh wendde hy voor/ dat dit geschiedde / om d'Eere des Prinçen van Conde te redden; wijl deselve wierd beschuldighd van Crimen Læsæ Majestatis te hebben begaen / en in 't hooghste levens-gevaer stond.

onaengesien deese ontdeckingh,

haren Aenslagh voort, die haer gelukt sou hebben, had de *Capitain Liguieres* geenen Verrader geweest.

Hier uyt nu ontstond/ dat de verordonneerde Soldaten niet soo haest aen de bestemde plaets konden koomen / of men nam d'eene voor / d'andere na gevangen; waer door haer onmogelijck viel / sigh by een te voegen. Ondertusschen vergaderden de Guisen over al Krijghsvolck. Op de gehoorde wijs wierden nu 12., dan 20. Gevangene na Amboise gevoerd; daermen den 13. van Martius des Koninghs Lijfwaght gantschlijck veranderde; oock eene der Poorten des Kasteels / waer door de Soldaten van de la Renaudie souden binnen gekoomen sijn / toemetselde.

Gaet nu te niet; en valt uyt

Terwyl sigh dit toedroegh / hadden de Guisen den Koningh wijs gemaeckt / dat eenige Oproerige en Muytmaeckers sigh versamelden / om sijne Koninghlijcke Majesteyt t'overvallen en om 't leven te brengen. Ter dier oorsaeck sond hy de Hertogh van Nemours met een goed getal Besoldelingen heenen. Nemours vond de Heeren de Raunay en Meziers voor 't Slot Noisay wandelen / en nam haer onverwaght gevangen: waer op 't meeste deel haers Volcks / d'een hier d'ander gintsch / wegh liep. Nemours omringhde 't gemelde Kasteel met een sterke Waght / soo dat'er niemand noch uyt noch in kon. Beyde de gevangene Heeren voerde hy na Amboise; en quam na de middaghmaeltijd met vijf of ses-honderd Paerden weer voor Noisay. De Vryheer de Chastelnau, die'er binnen was / had wel terstond na la Renaudie gesonden / en hem gebeeden / dat hy hem doch spoedigh te hulp wou koomen / wijl hy een Plaets / soo wel voorsien van Buskruyd en andere Krijghsbehoeften / niet geerne sou verlaten / en alsoo in 's vyands handen doen vallen hebben. Doch vermits hy sigh op de gehoorde wijs gantschlijck omringhd / sonder ontset bevond / en de Hertogh van Nemours met soo veel Ruytery weer van Amboise sagh aenkoomen / begon hy / na gedane opeyssching / te parlamenteeren, en d'oorsaecken des voorgenoemenen Aenslaghs in 't breede te verhalen. Daer op bad de Hertogh hem vriendlijck / dat hy de Wapenen afleggen / en met hem na den Koningh gaen sou / om met den selven te spreecken; en de gantsche gelegenheyd der saeck open te leggen: belovende by Vorstlijcke Eer en Trouw / dat noch hem noch die by hem waren niet 't alderminste leed sou werden toegevoeghd; maer datse sonder eenige beswaringh op vrye voeten souden werden gesteld. De Vryheer vertrouwde sigh op des Hertoghs woorden / en volghde sijnen raed / met al de geene die sigh by hem bevonden. Doch doese t'Amboise quamen / wierd haer niet toegelaten met een eenigh mensch te spreecken / als met de geene / welcke de Guisen haer ter bewaring toevoeghden. Dus wierd 't hem beloofde niet gehouden.

tot haer verderf.

De Heeren *de Raunay* en *Meziers* onverwaght gevangen genoomen.

Desgelijks de Vryheer van *Chastelnau*,

door de woordbreuck des Hertoghs van *Nemours*.

Soo haest de la Renaudie noch dien selven dagh had vernoomen / wat de Soldaten / in en by Noisay geleegen hebbende / bejegend was / beval hy de sijne / in aller haest vlack op 't Kasteel Amboise aen te trecken: 't welk ook terstond geschiedde / neemende haren wegh door 't Bosch. Doch wierden verkondschapt; aen een enge Pas waergenoomen / en van de Ruyters / door de Guisen derwaerts gesonden / omringhd; meerendeel gevangen / korts daer na opgehangen / of in 't water geworpen: d'overige in 't Bosch jammerlijck dood geslagen.

Veele der Soldaten gevangen, gehangen, en in 't water geworpen.

Stracks wierden op den 17. van Martius Koninghlijke Patenten afgevaerdighd / waer in de Hertogh van Guise wierd verklaerd voor des Koninghs Generalen Lieutenant; en hem te gelijck Maght gegeven / om allerweegen Krijghsvolck te voet en te paerd te mogen aenneemen; d'oproerige / sonder eenigh Gereghtlijck Proces, te straffen.

Duc de Guise verklaerd voor des Koninghs *Generalen Lieutenant.*

De volgende morgen / als la Renaudie sijne Soldaten weer meende by een te versamelen / wierd hy in 't Woud / by Regnaults Slot / door eenen Pardillan ontmoet / die sijn Pistool op hem los schoot / doch feylde; waer op la Renaudie hem de rest gaf; doch oock van Pardillans Dienaer doorschooten wierd. 't Lijck wierd na Amboise gebraght / en daer op de Brugg' opgehangen. De dood van de gedaghte la Renaudie was d'oorsaeck / dat veele / welcke sigh na de bestemde Rendevous begaven / sigh weer te rugg' maeckten / en verliepen.

La Renaudie doorschooten.

Als nu de Guisen de geene / welke haer hadden meenen gevangen te neemen / verre van haer; d'overige in hare handen; en met de hulp / welcke haer van alle kanten toequam / sigh genoegh versterckt sagen / bewoogense den Koningh / dat hy den Prins van Conde ernstigh deed beveelen / sonder verlof niet van 't Hof te wijcken. Doe gingh de bloedstortingh aen. De gevangene wierden ten deelen onthoofd; andere gehangen; in 't water versmoord / of oock met andere grouwlijcke Martelingen om 't leven

Grouwlijke om 't leven brengingh van meenighte Menschen.

ANNO CHRISTI.

ven gebraght. Dit duerde een geheele Maend langh. De Rivier de Loire lagh allerweegen bedeckt met Menschen-ligchamen. Ses / aght / thien / twaelf / tot vijfthien toe / hadmen aen lange Stocken t'saemgebonden / en dus in 't Water gesmeeten. In de Straten van Amboise vlieteden kleyne Beeckjens van Menschenbloed. Veele wierden opgehangen aen de Vensteren des Kasteels. Om de saeck een schijn te geven / dat alles was veroorsaeckt door die van de Gereformeerde Religie, als die voorneemens waren / hare saeck door 't Swaerd te verdeedigen / soo wierden veele der selver haers Geloofs halven onderbraeghd; en men disputeerde tegens haer van de strijdige Religions-Artijkelen; enkelijck met insight / datmen de reghte oorsaecken / waerom deesen Aenslagh was ter hand genoomen / niet op de baen brengen / en soo de ware gelegenheyd van den onbehoorlijken handel der Guisen niet bekend werden moght.

De Hugenooten moeten 't oock ontgelden.

Den 22. van Martius wierden andere Uytschrijvingen vervaerdighd; waer in de Koningh sigh verklaerde / in 't alderminste niet gemeend te hebben / dat d in Martius gepubliceerde Abolitie der voorgaende Edicten sigh verder sou uytstrecken / als op de geene / welke / alleenlijck uyt Eenvoudigheyd of Onweetenheyd / wegens haer bekende Geloof sigh versameld hadden. Gantschlijk niet tot die / die deesen Aenslag hadden aengesponnen / en in 't werk te stellen voornemens geweest waren. Onder deese laetste waren uytdruckelijck gemeend de sulcke / welcke gewapenderhand tot in de Voorstad van Amboise waren gekoomen; alle die ontrent Noisay geleegen hadden / en daer gevangen wierden. Dit nu was de Dispensatie over de belofte des Hertoghs van Nemours, by Vorstlijcke Eere en Trouw aen den Vryheer de Chastelnau gedaen / van Vrygeleyde en volle seeckerheyd.

't Edict van Martius door de Koning ingetrocken.

Na de verkondigingh der gedaghte Uytschrijvingh tradmen tot d'uytvoering. Daer gingh noch dagh noch naght voorby / waer in niet een groot getal gevangene / en voornaeme aensienlijcke Lieden om 't leven gebragt wierden; sommige gehangen / andere onthoofd / verdroncken / of op andere wijsen aen kant geholpen / sonder eenigh Gereghtlijck Proces, sonder eenige voorleesingh van hare misdaed / en daer op gegrondde Straf. Selfs wierden hare Namen niet verklaerd. De Koningh en sijne jonger Broederen moesten / gelijck als daer toe gedwongen / dit bloedigh Schouwspel aensien. Waer by de Hertogh van Guise, somtijds na de middagh-maeltijd / in plaets van kortswijl / eenige der Gevangene uyt de Vensteren liet hangen. De gedaghte Vryheer de Chastelnau deed tegens dien van Guise en Nemours, in hare tegenwoordigheyd / gantsch onvertsaeghd een ernstigh Gesprek / waer in hy de Pot ontdeckte. Maeckte oock den Cancellier, die tegens syn eygen Gewisse deese saeck voortdreef / voor een yeder te schande; en Appelleerde van 't tegens hem gevelde onreghtvaerdigh Vonnis voor den Reghterstoel Jesu Christi, tot de hooghste verwonderingh aller omstanders / welcke ontset waren over de volstandigheyd van sulcke persoonen. Maer noch de grootmoedigheyd deeser aensienlijcke Mannen / noch de tranen der Aenschouwers / noch de klagten des Koninghs selfs / konden de verstockte herten der Guisen, noch de wreede Executie deeser onchristlijke Sententie versaghten of verhinderen. Als seecker Edelman / genoemd Villemongys, op 't Schabot quam / daermen hem 't Hoofd sou afslaen / stack hy sijne handen in 't bloed syner alreeds onthoofde Medgesellen; verhief deselve ten Hemel / en riep met een luyde Stem: Heere Jesu, hier is 't bloed uwer Kinderen / 't welckse om de belydenis uws Naems moeten vergieten en opofferen! Heere! gy sult weeten 't selve te wreecken.

Grouwlijke om't leven brengingh eener groote meenigte, door de Guisen.

Onvertsaeghdheyd des Vryheers de Chastelnau, en sijn Appel van haer onreghtvaerdigh Vonnis tot den Reghterstoel Jesu Christi.

Aenmerklijke daed en woorden van Villemongys by sijn' onthoofdingh.

Onder de gebangene / welcke na den Vryheer de Chastelnau gantsch dapper en onvertsaeghd tegens den Cancellier spraecken / waren 'er twee / d'eene genoemd Picard, d'ander Campagnac. Welcke sijne Legende van den aenvangh tot 't eynd hem gantsch breed voor oogen stelden; maer insonderheyd roerde de laetstgenoemde des Cancelliers Gewisse soodanigh / dat hy / door bekommernis / in een Sieckte viel; niet anders deed dan sughten en klagen; seer verschricklijck in syne gebeerden sigh toonde. Want onaengesien hy t'eenemael swack / ja oock lam was geworden / echter wierp hy sijn ligchaem met sulck een onstuymigheyd gintsch en herwaerts / dat de Bedsteede sigh hevigh onder hem beweeghde / en kraeckte. Beswaerlijck sou dit hebben konnen geschieden van een sterck / gesond / en in sijne bloeyende jeughd sijnde Man. Als de Kardinael van Lotharingen hem eens quam besoecken / vermeerderden sijne klaghten en smert. Doe hy hem van verre sagh / riep hy: Ach / ach / Kardinael / gy maeckt / dat wy alle verdoemd sijn. Wendde daer op syn aengesight na de Wand / en verloor terstond de spraeck; soo datmen van dien tijd af geen woord meer van hem heeft gehoord. Dus stierf hy. Te vooren had hy dickmael gewagh gemaeckt van Anne du Bourg; aen den selven sigh als beklaeghd / en daer door te kennen gegeven / dat hem onreght was geschied. Na de dood van deesen Olivier wierd Michael de l'Hospital, een voortreflijck / hoogh-beroemd Man / doemaels Cancellier der Hertogin van Savoyen, in sijne plaets ten Cancellier beroepen.

Ernstigh Gesprek van twee Edellieden tot den Cancellier, op 't Schavot.

Waer op hy in een ellendige Sieckte viel; vertwijffelingh.

rampsalige dood, en aenmerckelijcke woorden tot den Kardinael.

Geduerende deese grouwlijcke Storm was de Prins van Conde t'Amboise. Vermits hy sigh oock nergens aen schuldig kende / soo droegh hy sigh in al sijn doen en laten als een grootmoedigh en onverschrickt Vorst. De Guisen hitsteden de Koningh tegens hem op; en koghten persoonen om door veel geld / die op al sijne woorden en bedrijven goede aght souden neemen. Haest daer na deedense de Vaux, eenen van des Prin-

De Guisen hitsen den Koningh op tegens den Prins van Conde.

ANNO CHRISTI.

Princen Jonckeren / gevangen neemen / en vraaghten de saeck daer toe / dat de Koningh Conde in sijne Kamer deed roepen / en hem bekend maeckte / hoe hem door toegekoomene Informatien bleeck / dat hy de voornaemste Aenlegger was / en 't Opperhoofd der ontdeckte t'samensweeringh. Dreyghde hem oock hier over seer hevigh. Daer op bad Conde, sijne Majesteyt wou doch / tot nadorsschingh der waerheyd / al de Vorsten / de Ridders des Koninghlijcken Ordens / en sijne geheyme Raden / soo veel als'er t' Amboise tegenwoordigh waren / by een doen koomen / en in sulck een Versamelingh sijne Verantwoordingh hooren.

die van sijne Majesteyt hard gedreyghd werd.

Daer op verhaelde de Prins in aller tegenwoordigheyd / 't geen de Koningh hem soo ernstigh had voorgehouden. Met bybevoegingh: Die sijne Majesteyt had aengebraght / dat hy (Conde) sou sijn geweest d'Aenvoerer en 't Hoofd der geene / die een Aenslagh souden gemaeckt hebben tegens des Koninghs leven / of Staet / hadden sulcks door haren hals valschlijck gelogen. Ter dier oorsaeck / en om sijn' onschuld te doen blijken / beriep hy haer tot een Kamp: waer in hy / met den bystand des Almaghtigen / haer door t punt des Degens of der Lancie sou doen bekennen / datse snoode / nietswaerdige Menschen / boose Eerenschenders / en even de geene waren / welcke soghten 't verderf en den ondergangh des Koninghlijcken Staets / Naems / en Bloeds; tot welcker aller behoudenis en beschermingh hy vrywilligh Goederen en Leven wou opsetten. Voorts seyde hy tot al de daer tegenwoordige: Indien yemand onder haer was / die hem soo lasterlijck had belogen / en 't geen hy geseght had met den Degen wou staende houden / die sou sigh openbaren / en d'aengeboodene Kamp aenvaerden. Wijl nu yeder stil sweegh / bad hy den Koningh onderdanighlijck / sijne Majesteyt wou hem houden voor een eerlievend / gehoorsaem en getrouw Vorst: sijne leugenaghtige Beschuldigers en valssche Aenklagers geen gehoor geven; maer haer met behoorlijck bescheyd van sigh wijsen.

Sijne verantwoordingh, en aenbiedingh van een Kamp tegens sijne valssche beschuldigers.

Even ter deeser tijd wendden de Guisen alle vlijt en mogelijcke middelen aen / om de Koninghlijcke Staet in Schotland te verwarren / en alles 't onderste boven te keeren; onaengesien hare Suster / de Koninghlijcke Weduw / dit Koninghrijck in goede rust en vreede regeerde. Hier na gaven de gemelde Guisen, 't Dochtertje harer Suster aen Koningh Franciscus ten Gemalin; en veroorsaeckten / datse aennam de Titel van Koningin in Engelland en Schotland. Hier mee hieldense sigh noch niet vergenoeghd; maer sonden allerley Bespieders in Engelland, om Koningin Elisabeth, insonderheyd wegens hare Religie, by haer' Onderdanen gehaet te maecken / en in veraghtingh te brengen: daer tegens hare (der Guisen) Nicht haer op 't hooghste aen te prijsen.

De Guisen poogen Koningin Elisabeth uyt te schuppen, en hare Night op den Throon te brengen.

Of nu wel deesen haren Aenslagh sonder eenige Vrught afliep / soo lietense echter daerom de moed niet vallen / maer deeden gantsch strenge Edicten in Schotland tegens de Religions-verwanten uytgaen. Hier over ontstond een Oproer; die evenwel noch door de Koninginne Weduw / den Adel / en de voornaemste deeses Lands gestild wierd. Als nu onder deesen handel Koningh Henrik was gestorven / en sy de Regeeringh in hare handen hadden bekoomen / sondense de Bisschop van Amiens en la Brosse, hare seer getrouwe en toegeneegene / na Schotland. Deese wilden op haer' aenkoomst terstond yeder dwingen ter Mis te gaen. Verweeten de Koninghlijcke Weduw en den Heer d'Oisel, datse 't gantsche werck hadden verdorven. Seyden opentlijck / datse haer voorneemen met geweld wilden uytvoeren; en niemand / 't sy van hoogen of lagen Stand / verschoonen. Maeckten hier op wonderlijcke Aenslagen; en stelden seldsame practijken in 't werck; meenende 't Koninghrijck Schotland in een nieuwe Weereld te veranderen; t eenemael om te keeren.

Haere handel in Schotland.

Willen daer elck doen dwingen ter Mis te gaen.

Of nu wel de Koninghlijcke Weduw veelerley verstandige en ten welstand dienende middelen voorsloegh / soo wouden doch deese beyde (op bevel harer Heeren de Guisen) enckelsins met haer Hoofd door / en haer opset tot de daed te brengen. Eyndlijck wierden de Heeren en Edele deeser Inkoomelingen sigh aengematighd en onreghtvaerdigh Geweld moede. Begaven sigh eenparigh in de Wapenen. Riepen hare Nabueren d'Engelsche te hulp / en droegen sigh soodanigh / datse in weyningh tijds de Papen gantschlijck verdreven; la Brosse daer toe braghten / dat hy veel beeter koop gaf alsmen hem te vooren geboden had; en den Bisschop dwongen / sigh door de Vlught na Franckrijck te moeten redden.

Haer afgesondene derwaerts, met geweld te werck gaende, door de Wapenen wegh gejaeghd.

Wijl nu ondertusschen in al de Provintien des Koninghrijcks Franckrijck die van de Gereformeerde Religie sigh beroofd sagen van alle menschlijcke bystand / soo beslootense / geenen mensch meer haren nood te klagen; maer in 't uyterste gevaer haren toevlught alleen tot den Almaghtigen te neemen; in desselven Naem te versamelen; sijn Woord te hooren; in reghte Christelijcke, broederlijcke liefde t'samen te leven / en alles aen God te beveelen. 't Welckse dan oock getrouwlijck deeden.

De Gereformeerde in Franckrijck, van alle menschlijcke hulp berootd, neemen haren toevlught tot God.

Op den 21. van Augustus gaf d'Admirael aen den Koningh een Versoeckschrift over van wegen al de Religions-verwanten in Franckrijck; waer in sy op 't onderdanighste baden / hy wou haer doch allerweegen Kercken om in te prediken / en de vrye oeffening haers Godsdiensts vergunnen. Als nu sijne Majesteyt den Admirael had betuyghd / dat desselven vlijt / getrouwheyd / en sorghvuldige genegenheyd hem welgevalligh was / beval hy / datmen de gedaghte hem overgeleverde Supplicatie overluyd sou leesen in de Vergaderingh. Daer na verhaelde hy d'oorsaecken / om welcker wil hy deese Versamelingh had aengesteld. Versoght daer benevens de daer tegenwoordige / datse

D'Admirael leverd aen den Koningh een Supplicatie der Gereformeerde over.

Haren snooden

ANNO CHRISTI.

se sonder eenige vreese en partijdigheyd een welmeenenden raed geven / en hem hare gedaghten openbaren souden / na eysch van de gelegenheyd en noodwendigheyd. Dit nu was de verrightingh des eersten daghs. De verdere byeenkoomst wierd verschoven tot op den 23. van Augustus; op welken dagh Montluc, Morvilliers, du Mortier en Dabanson, alle geheyme Raden / hare meeningh voortbraghten.

Gevoelen van de Vergaderingh.

Maer boven alle andere sprack Carolus de Marillac, Aerts-bisschop van Vienne, dapper uyt de borst; en verkreegh hier door den roem van een getrouw en Reghtlievend Raedsheer. Want door seer levendige / tastlijcke / en wel-beleydde redenen beweeg hy / met een sonderlinge voorsightigheyd / datmen noodwendigh een Nationael Concilium houden / en de drie Staten des Koninghrijcks versamelen moest: om door middel van 't eerste d'oneenigheden / in de Religie ontstaen / wegh te neemen; en door 't andere 't Gouvernement des Koninghrijcks reght te reguleeren, en beeter te bestellen. Doch haest na deese Voordragh was'er de Man niet meer; en men sprack seer verscheydentlijck van d'oorsaeck sijns doods.

Goeden raed des Aertsbischops van *Vienne* in deselve; maer straks daer na is hy dood.

De volgende dagh (den 24. van Augustus) was 't de beurt des Admiraels, om sijn gevoelen t'uyten. Daer op begon hy beyde d'aengetoogene poincten van Marillac, betreffende de Religie en de Koninghlijcke Staet / veel hooger op te halen en te verhandelen / als de voorige hadden gedaen. Hingh'er voorts aen een ernstige bestraffing der geene / welcke den Koningh daeghlijcks met nieuwe Guardes omringhden; hem inboesemden / sijn' Onderdaenen te vreesen / haer niet te vertrouwen; en hem wijs maekten / datse hem haeteden. Biddende onderdanighlijck / dat sijne Majesteyt hem gelove geven / en ten vollen voor gewis houden wou / dat de gedaghte Onderdaenen hem seer beminden / hooghlijck eerden; t'eenemael bereyd waren / Lijf / Goed en Bloed voor hem te wagen.

Raed en oordeel des *Admiraels*, waer in hy oock de *Guisen* nijpt.

De Hertogh van Guise wierd over des Admiraels Gesprek / insonderheyd wegens de bybvoegingh van de woorden der nieuwe Guarden, seer toornigh. Gaf een wijd-uytgebreydde antwoord daer op; doch mager / kreupel / en sonder grond. Sijnen Broeder de Kardinael kon deese veet wat beter inkroppen; en bemoeyde sigh / om de poincten en protestatien, in de Supplicatie der Religions-verwanten ingelijfd / en door d'Admirael overgegeven / te verwerpen en te weerleggen. Van dien tijd af aen wierd de gedagte Admirael van de Guisen boven maten seer gehaet / en haren doodlijcken vyand / alhoewelse doemaels sulcks niet lieten blijken / maer sigh aenstelden / als offe / voor haer deel / de t'samenroepingh der drie Staten des Koninghrijcks voor dienstigh aghteden. Belangende de Religie, daer van braghtense een ander Bedencken op de baen / 't welck oock gevolghd wierd.

Waer over de Hertog sigh vertoornd; en nevens sijne Broeder de Kardinael des *Admiraels* doodlijken vyand werd.

Op den laetsten van Augustus wierden aen alle Bailiuws en Seneschallen Brieven afgesonden / waer in haer bekend wierd gemaeckt dat de Byeenkoomst der Standen des Koninghrijcks was beraemd op den 10. van December te Meaux; op datse noodwendige ordre stelden tot de Deputatie der geene / welke men derwaerts sou willen schicken.

Aenstellingh van de Vergaderingh der *Staten* des Rijcks.

Door even deselve Bevelbrieven wierden bestemd de Bisschoppen / Prælaten, en andere Geestlijcke / op den 20. Januarius naestvolgende sigh te Parijs te laten vinden / en bedaght te sijn op 't geen waerdigh en dienstigh sijn moght / om op 't voorgenoomene Algemeen / Vry / of Nationael Concilium gebraght te werden. Boven dit alles gebood men haer / een wakend oogh te houden over hare Tegenparthyen; welke genoemd wierden boose Geesten / en d'overgeblevene van d'Amboisische Tumult.

Synodus der Geestlijcke te *Parijs*.

Vermits nu de Guisen door 't gehoorde middel een goed Fundament hadden geleght tot haren Aenslagh tegens de Princen / soo lietense den volgenden dagh andere Brieven afgaen aen de Bailliuws en Seneschallen, in des Koninghs naem; van Inhoud / dat alle Besoldighde Soldaten / of Gens d'Ordonnances, in alle Provintien, tegens den 20. van September souden beschreven en gereed gehouden werden. Oock hadden d'Oversten der Guisische Parthy uytdrucklijcke last / al de geene / welckese souden vermoeden na de Princen te willen trecken / of gevangen te neemen / of neer te houwen.

De *Guisen* versamelen Krijgsvolck,

Als nu die van Guise het uyt Schotland weerkeerende Krijgsvolck sigh hadden doen voegen by d'oude Soldaten uyt Piemont, Metz en Picardyen, riepense 't selve tot haer / nevens 1200. Curassiers, behalven de hier en gintsch uyt de Provintien op-ontboodene en alreeds aentreckende Krijghsmaght. Vaerdighden doe een Post af / met een Brief in 's Koninghs naem / aen dien van Navarre; waer in de Prins van Conde wierd beschuldighd / dat hy tegens den Koningh en Koninghlijcken Staet allerley ongeoorlofde practijken ter hand genoomen / en hem onderstaen had / van de voornaemste vaste Steeden des Koninghrijcks sigh meester te maecken. Waerom hy dan van hem (Koningh van Navarre) begeerde / dat hy de gedaghte Prins van Conde, sijnen Broeder / met een stercke Guarde wel bewaerd / hem sou toesenden. Indien hy sulcks deed / soo sou 't wel sijn. Indien niet / soo sou hy (Koningh Franciscus) sigh gedwongen vinden / hem in eygener persoon te koomen halen / met sulck een Geselschap / 't welck noch d'een noch d'ander lief of voorderlijck sou sijn.

en trecken 't selve t'samen.

Vervolgh van de snoode listen,

Daer op gaven de Koning van Navarre en sijnen Broeder Conde een seer dappere en grootmoedige antwoord; hier in bestaende: Wanneer hare valssche / leugenagtige Aenklagers en Lasteraers sigh / als Parthyen, opentlijck souden voortdoen / en van haer af-leggen d'Authoriteit en Maght / welckese sigh tegens alle reght hadden aengematigd / so wildense beyde sig met behoorlijke onder-

boose lagen,

ANNO CHRISTI.

danigheyd gehoorsaemlijck voor sijne Majesteyt vertoonen / en desselven Bevel verwaghten: oock vaerblijcklijck bewijsen / dat haer' Aenklagers selfs de regtschuldige; d'eenige Autheuren en oorsaecken waren van alles 't geen sigh had toegedragen. Baden derhalven ootmoedigh / dat sijne Majesteyt haer / als trouwloose lasteraers / hier in noch gehoor noch geloof wou geven.

en lasterlijke bedrijven

Deese antwoord veroorsaeckte / dat die van Guise 't blad omkeerden / en stracks weer een anderen Brief lieten afgaen / behelsende / dat de Koningh aen de Princen Vry en seecker Geleyde gaf / om tot hem te mogen komen; en / sonder verhinderingh / weer te mogen vertrecken / wanneer 't haer behaeghde. Belovende ten overvloed by Koninghlijcke Woorden en Trouw / dat tegens hare persoonen niet 't alderminste sou voorgenoomen werden: maer dat hy hare verontschuldigingh en verdeedigingh goetertieren aenhooren; haer gantschlijck niet in gevancknis leggen / noch Gerightlijck doen aenklagen sou. Alleenlijck wou hy mondlijck verneemen de Verantwoordingh des Princen van Conde tegens d'Artijkelen, met welcke hy beschuldighd wierd. Sy (de Princen) souden wel en behoorlijck / na haren Staet en Hoogheyd / werden ontfangen. Haer in den Raed hare hun toekoomende Stem en Sittingh werden gegeven: haer bedencken en oordeel / hoe alles tot een goede Politie moght te brengen sijn / werden overwogen. Oock sou de Prins / wegens sijne Religie, in 't minste niet aengevoghten werden / &c. D'oude Koningin Catharina de Medices liet een diergelijck Schrijvens aen beyde de Princen afgaen.

der *Guisen* en haerer Aenhangers.

Valsche belofte van verseeckerd Vrygeleyde aen de Princen, om haer in 't net te locken.

Deese nu vertrouwden sigh op des Konings Woord en Vrygeleyde; oock op de veelvoudige Beloften en Protestatien sijner Agenten. Namen derhalven d'aenbiedingh aen. Schreven aen den Koningh / datse voor de Vergaderingh der Standen des Koninghrijcks na Orleans wilden trecken. Begaven sigh oock in den Naem Gods op weg. Op haer' aenkoomst te Limoges wierdense terstond van veel' aensienlijcke Heeren en Edellieden met ontrent 800. wel-toegeruste Paerden ontfangen / en besoght. Men bood haer aen 6000. Gasconsche en Poictousche alreeds gemonsterde Soldaten; desgelijcks 4000. te paerd en te voet uyt Languedocq, en even soo veel uyt Normandyen. Verseeckerden haer oock van de genegenheyd der Curassiers en Krijghskneghten / genoemd Gens d'Ordonnances; nevens præsentatie van een groote som gelds: alles onder voorwaerde / indien de Koningh van Navarre sigh tegens de Guisen verklaren / en de saeck opentlijck by der hand neemen wou. Doch desselven verraderische Dienaren leyden hem soo veel aenstoot in den wegh; beeldden hem soo veele gevaren voor oogen; wisten soo veel ongelegenheden / bekraghtigd met verdightte omstandigheden / voort te brengen / dat hy terstond sijn by hem hebbend Krijghsvolck afdanckte. Schreef oock aen de geene / welcke hem van alle kanten quamen toevloeyen / datse weer na huys souden trecken; haer bedanckende voor hare getrouwe genegenheyd: met bygaende belofte / dat hy op d'aenstaende Vergaderingh der Staten des Koninghrijcks sigh onvertsaeghd sou dragen in de voorstand van 't Gemeene Best; hoopende / dat hy de saeck sou helpen bestieren tot een gewenscht eynd.

Sy, sigh vertrouwende

op des Koninghs Woorden en Vrygeleyde,

begeven sigh op wegh.

De Koningh van *Navarre* werd verleyd door sijne verraderische Dienaren.

ANNO CHRISTI.

De Princes van Conde wendde alle vlijt aen / om haren Man van de voorgenoomene Reys af te houden: doch al hare moeyte was te vergeefs. Als de voorname Heeren en Eedele / welcke de gedaghte Princen tot hier toe hadden begeleyd / deese snelle veranderingh gewaer wierden / en nu gereed stonden / om haer Afscheyd te nemen / waerschouwdense Navarre en Conde op nieuws seer getrouwlijck en onderdanigh; met byvoegingh en Protestatie, wijlse dus van hare Hoofden beroofd moesten sijn / soo hooptense / d'almaghtige God sou haer andere Aenvoerers verwecken / welcke haer souden verlossen van der Tyrannen verdruckingh en ellendigh Jock.

De Princen slaen alle getrouwe Waerschouwingen in de wind.

Doe nu de Princen in hare voort-reys van Chastelraut vertrocken / wierdense volkoomentlijck bericht van haer aenstaende onheyl / en de tegens haer gesmeedde practijken, met alle omstandigheden na d'oprreghte waerheyd: en gewaerschouwd / datse gedurigh de groote Landwegh volgen; niet daer van afwijcken souden / vermits men eenige Godloose Booswighten had besteld / om haer te belagen / en moorddadig om 't leven te brengen. Dan soumen een gerugt laten lopen / datse weer te rugg' trecken / vlieden / en 't light schouwen wilden. Voorts wees men haer middelen aen / om verseeckerd binnen Angers, van daer in Normandyen te koomen; daermen haer geen gebreck sou laten lijden van yets 't geen haer noodigh was.

Onaengesien haer bekend wierd gemaeckt, datmen Booswighten had besteld, om haer te vermoorden.

Maer dit alles ongeaght blevense by haer voorneemen / en vervolghden haren wegh met kleyne Daghreysen. Ondertusschen begeleydden de Guisen den Koningh na Orleans; riepen oock al den Adel / de Fransche Curassiers en Gens d'Ordonnances derwaerts. Dit deed eenige hooge en lage Standspersoonen vermoeden / dat het was aengesien op de Staten des Koninghrijcks / welke hier souden versamelen. Maer stracks daer na ontstond een gemeen gerught / datmen dit Krijghsvolck alleen by een braght / om Orleans te belegeren; de voornaemste Hoofden daer binnen te straffen; eenige geldsughtige Hovelingen door de Confiscatie van der selver Goederen te verrijcken: alles onder schijn / als of d'Orleanners aen den Amboisischen Aenslagh schuldigh waren; raed en hulp daer toe gegeven hadden. Dit wierd oock dus in 't werck gesteld.

Der *Guisen* snooden aenslagh en bedrijf

tegens en in de Stad *Orleans*.

Want na dat de Heer Sipierre, een Lijf-eygene der Guisen, den Prins van Roche Sur-Yon, Gouverneur van Orleans, als Lieutenant was toegevoeghd / in den aenvangh van October met eenigh Krijgsvolck

Hoe in 't werck gesteld.

in

in de genoemde Stad was aengekoomen / ontnam hy terstond al de Burgeren haer Geweer; verbuldde daer tegens de Huysen der geene / op welcke hy eenigen arghwaen had / met Soldaten; en beval de bewaringh der Poorten aen d'Eschevins, of Schepenen der Stad. De Prins de Roche Sur-Yon, haren Gouverneur, quam ontrent den 12. der genoemde Maend oock binnen Orleans; daer hy met groote Eerbiedighheyd wierd ontfangen. Hy gaf bericht / dat de Koningh en Koningin op den 18. van October hier haren Intoght wilden doen.

Intoght van de Koningh, *en Koningin binnen Orleans.*

De Burgers en Inwooners der Stad / welcke den Koningh te gemoet trocken / waren ontrent 4000. sterck. Deese hadmen hare Geweeren weer gegeven / behalven de Musquetten. Daer op volghden de Voornaemste en de Hoofden / in een goede ordre / en wel-toegerust. De Straten waren alderweegen met kostlijke Tapijten op 't praghtighste verciert en behangen. De Koningh sagh al dit Volck in de Voorstad voorby trecken. Maer soo haest 't selve in de Stad was gekoomen / sat hy te Paerd / en reed / onder een gehemelt van Goud-laecken / regt na de groote Kerck toe. Na de middaghmaeltijd trocken de gedaghte voornaemste der Stad en de Burgery weer uyt / de Koningin te gemoet; die op deselve wijs seer praghtigh haren Intoght deed.

De Princen komen t'Orleans aen.

Op Aller-heyligen-avond, of den laetsten October, quamen de Princen (sigh verlatende op haer' onschuld / maer voor al op de genade en bystand des Almaghtigen Goods) t'Orleans aen. Van Portereau reedense na des Koninghs Logement, op de Plaets l'Estappe, tusschen eenige duysend Soldaten te voet heenen. Niet een eenigh Mensch / noch van de Hovelingen / noch van de Stedelingen / was haer te gemoet gegaen. De Kardinael van Bourbon, en de Prins van Roche Sur-Yon, moesten uytdruklijck verlof versoecken / en bekoomen / eerse haer derfden ontfangen. De Koningh van Navarre wou / na oude gewoonte / te Paerd in den Voorhof na 't Palays rijden; doch wierd met een gantsch rauwe antwoord / datmen de groote Poort nu niet meer opende / afgeweesen / en te rugg' gedrongen.

Dien van Navarre al terstond onbeleeft bejegend.

Verschijnen voor den Koningh; en werden sleght ontfangen.

Dus wierd hy gedwongen van sijn Paerd af te sitten / en met Conde te voet te gaen derwaerts daer de Koningh was: die haer verwaghtte aen een plaets / daer yeder hem sien kon / vergeselschapt van de Guisen, en veele Hovelingen: echter bewoogh niemand een voet / om haer te gemoet te treeden. D'ontfangingh was seer sleght. Na d'afgeleydde eerbiedigheyd naerderde de naght; derhalven de Koningh in de Kamer sijner Moeder de Koningin gingh / alleen gevolgd van beyde de Princen / want de Guisen wilden sigh gantschlijck niet ter dier plaets laten vinden. De Koningin ontfingh haer beyde; en haer' oogen stonden vol Traenen. Daer na seyde de Koningh tot Conde: Hem was tot verscheydene malen / en van verscheydene plaetsen / voor waeragtigh berigt geworden / dat hy niet alleen tegens sijne Majesteyts eygene persoon / maer oock tegens desselven Staet en Regeeringh allerley schaedlijcke practijken had voorgenomen / en sigh onderstaen in 't werck te stellen. Ter dier oorsaeck had hy hem voor sigh willen roepen / om mondlijck sijne Verantwoordingh te hooren.

Des Koninghs voordragh van sware beschuldigingh.

Conde, dien 't niet ontbrack noch aen grootmoedigheyd des herten / noch aen welspreeckenheyd des monds / deed t'eenemael onvertsaeghd sijne verontschuldigingh / klaer en duydlijck. Weeg daer tegens rondlijck aen 't voorneemen en de lagen sijner vyanden de Guisen; sulcker wijs / dat de Koningh niet anders kon afneemen / als dat dien Prins sijns Bloeds ongelijck geschiedde. Evenwel / om t'aghtervolgen 't geen voor d'aenkoomst der Princen besloten was / beval hy den Capitain sijner Guarde, Conde gevangen te neemen; 't welck sonder uytstel wierd verright. Men voerde hem in een Huys naest by 't Koninghlijck Logement; voor 't welck een Schans van gebackene Steenen wierd gebouwd: Veldstucken daer op geplant; en de Schietgaten soodanigh geordonneert / datmen uyt deselve drie Straten beschieten; den Pas verhinderen en verseeckeren kon. De Vensteren in des Princen Kamer wierden toegemetseld; en hy soodanigh bewaerd / dat niet een eenigh Mensch / als alleen Kamerdienaer / met hem spreecken moght.

Sijne Verantwoordingh. *Werd echter gevangen genomen.* *Hoedanigh bewaerd.*

De Koningh van Navarre versoght / datmen sijnen Broeder de Prins van Conde hem in bewaringh sou geven; sigh daer tegens verbindende / op verlies sijns levens / den selven te sullen leveren soo dickmael alsmen sulcks sou begeeren: doch 't wierd hem gantschlijk geweygerd: daer-en-boven noch sijns selfs Guarde afgeschaft; en hy so by dag als by nagt sorghvuldigh bewaerd. Staens voets sondmen heenen nae de Vrouw van Roye, Schoonmoeder des Princen van Conde, om haer in haer Slot t'Anicy in Picardyen gevangen te neemen. Men vergat oock niet / desgelijcks te doen de Parlaments-Raed te Parijs, genoemd la Haye, die den Prins in sijne saecken diende.

Oock den Koningh van Navarre. *Des Princen Schoonmoeder gevangen genomen.*

Twee dagen na des Princen aenkoomst t'Orleans wierd oock by 't hoofd gevat de Bailliu aldaer / Hieronymus Grosselot, een geleerd / deughdsaem / gereghtigheyd-lievend / Godvreesend Man; getrouw yveraer voor de gemeene Welvaert / en ernstigh vyand der Tyrannen, Oproerige / Gierige en Eergierige Menschen. Drie schaedlijcke Getuygen had hy tegens sigh; welcke hem dit ongeluck veroorsaeckten; namentlijck / een heerlijck Officie, een boven maten schoon Pallays in de Stad / en dan noch een ander op 't Land. Ten deckmantel sijner gevangenneemingh wierd voorgewend / dat sijnen Vader was geweest Cancellier der overleedene Koningin van Navarre. Dat hy / voor sijn persoon selfs / t'Orleans de Protector der Hugenooten; en den Prins van Conde seer toegeneegen / desselven gewillige Dienaer was.

De Bailliu van Orleans, Hieronymus Grosselot, een vroom, geleerd Man, desgelijcks by 't hoofd gevat.

ANNO CHRISTI.

Valsche Getuygen tegens hem opgemaeckt.

Soo haest men hem gevangen had genoomen / lieten sigh valsche Getuygen vinden / welcke hem beschuldighden / dat hy gantschlijck voorneemens was geweest / de Stad Orleans aen den Koningh van Navarre over te geven. Dat hy oock tot den Amboisischen Aenslagh raed en daed had verschaft. Dat hy was geweest by eenige Vergaderingen der Religions-verwanten, 's naghts gehouden op 't Groote Kerckhof. Dat hy deselve opentlijck had bygestaen / geholpen / verdeedighd. 't Proces sou geformeert werden door Davanson, een Slaef / of met geld gekoghten Dienaer / der Guisen.

Paus en Spaenje meenen, de tijd nu gekoomen te sijn, dat al de Hugenotten in Frankrijk souden verdelghd werden.

Deese hadden buyten 't Koninghrijck den Paus / Koningh van Spaenje, en andere / daer toe gebraght / datse sigh gantschlijck lieten voorstaen / de tijd nu gebooren te sijn / om al de geene / welckese Lutheranen noemden / gantschlijck uyt Franckrijck te verdelgen; wijlse geloofden / dat haer de handen en voeten alreeds gebonden waren. Doch met al haer geweld kondense niet verhinderen / dat in sommige Provintien Byeenkoomsten der Staten wierden aengesteld / om te beraedslaen / en te bestemmen / watmen op d'aenstaende Algemeene Vergaderingh van de Staten des Koninghrijcks sou voortbrengen. Even 't selve geschiedde oock / doe de verdruckers van alle reght en billijckheyd openbaer wierden gemaeckt; en 't volck aengeset / om bedagt te sijn op reghtmatige geoorlofde middelen / hoe het door vreemdelingen ingevoerd. ongereghtigh geweld en schaedlijcke onordeningh te bejegenen en af te schaffen moght staen.

Murmuratien van veele.

Ja / eenige lieten opentlijck verluyden / men sou in 't minste niet gedoogen / dat de Vorsten des Koninglijcken Bloeds door de Guisen dus verdrukt; veraghtlijck van haer' Ampten en Waerdigheden verstooten souden werden.

Listen der Guisen.

Hier tegens deeden die van Guise (welcke door hare heymlijcke en verraderſche Bespieders van alles verigt ontfingen) 't poinct van de Religie, om haer voordeel hier mee te doen / seer lieflijck klincken voor d'ooren des Hertoghs van Montpensier en anderer groote Heeren / de voornaemste in verscheydene Provintien; om deselve hier door dies te lighter te beweegen / tot d'aenneemingh van hare sijde.

Die alles ontrent Orleans met Krijghsvolck besetten.

Boven dit alles wierd de Krijghsmaght des Rijcks door de Guisen verdeeld in de Steeden naest by Orleans geleegen; oock tot aen Bourges, Moulins, Blois, Tours, Samur, Angers, Chinon, Loudum, Poictou; voorts aen alle Plaetsen en Passen, van waerse vermoedden / dat den gevangenen Prins bystand sou mogen toekoomen. De Religions-verwanten wierden veelerweegen / insonderheyd te Parijs, gantsch strengh gehandeld. Ondertusschen voermen gedurigh voort met 't Crimineel Proces tegens den Prins van Conde.

Vervolgh van 't Crimineel Proces tegens den Prins van Conde.

Doch vermits men / volgens de Reghten / gelijckheyd en onpartijdigheyd moest observeeren, en 't seggen der Gevangene te Melun niet genoeghsaem daer toe was / soo braghtmen oock op de baen de woorden / welcke Conde voor deesen t'Amboise had gesproocken / doe hy soo veel treflijcke Eedele gantsch onschuldigh en jammerlijck door Beuls handen sagh ombrengen; deselve beweende en beklaeghde. Ook 't geen hy in 't geheym en vertrouwen tegens den Heer de Senlis (die sigh van der Roomschgesinden Religie en Ceremonien afgedaen / en tot de Gereformeerde Kerck begeven had) / doe hy na Bearn trock / had geseght. Alles met dit insight / indienmen hem niet genoeghsaem kon overtuygen van Crimen Læsæ Majestatis, en sijn Proces daer op grondvesten / datmen hem dan sou beschuldigen van Ketterey; en deser wijs oorsaek bekoomen / om hem aen te klagen / en ter dood te veroordelen.

Een Mis-Priester tot hem gesonden, om Mis te doen; doch van hem hardelijck te rugg' geschickt.

Om hier in op een seeckere voet te gaen / sonden die van Guise een Mis-Priester met alles wat tot de Mis behoorde / tot Conde; en deeden hem aenseggen / 't was des Koninghs ernstige wil en begeerte / sijn uytdrucklijck bevel / dat hy in sijn Gemack / en voor hem Mis sou doen. Doch deese Priester wierd door de Prins met rauwe woorden afgewesen / en hem belast / dat hy den Koning sou aenseggen: Hy (Conde) was niet tot sijne Majesteyt gekoomen / om de Pauslijke Antichristische Grouwelen en Afgoderyen weer toe te vallen / of sleghts maer alleen gehoor te geven; wijl hy / gelijck yeder bekend was / deselve had verlaten; in tegendeel enckelijck om sigh behoorlijck te verantwoorden tegens de hem opgeleydde valsche / verdighte / leugenaghtige Beschuldigingen / &c.

Een groot Artijckel hier van opgesteld.

Dese antwoord wierd gantschlijck niet in 't vergeetboeck gesteld; maer / op de Getuygenissen des Mis-priesters, en der Soldaten / welcke den Prins bewaerden / daer van een groot / wijdlopigh Artijkel opgemaeckt.

Grootmoedigheyd van Conde,

Of nu wel de grootmoedigheyd des Princen van Conde die van Guise geweldigh neep; soo verdroot haer doch veel meer / en noch minder kondense verdragen / dat hy soo opentlijck en onbeschroomd van haer sprak / gantschlijck niet tot haer voordeel. Want tot eenige malen toe toonde hy een Sack / seggende / dit was 't Proces der Struyckroovers van Guise, waer in met volkoomene waerheyd wierd beweesen / datse dickmael hadden begaen de hooghstraflijcke misdaed van gequetste Majesteyt; 't welck hy alles in handen behield / om te toonen in de Vergaderingh der Algemeene Staten des Koninghrijcks / nu aenstaende; om haer t'ontdecken en te doen sien d'arghlistige en snoode daden deeser onwettige / van selfs ingedrongene Gouverneurs der Koninghlijcke Regeeringh.

en sijne beschuldigingen tegens de Guisen met onvertsaegde woorden;

Welcke dan noch sigh onderstonden / de laster van Crimen Læsæ Majestatis op te leggen de Princen des Koninghlijcken Bloeds / om datse sigh stelden tegens hare Tyrannyen; en deselve buyten alle schuld in 't spel te brengen. Voorts / indien'er oyt Menschen waren geweest / die sigh yets hadden ondernoomen tegens den Koningh en 't Koninghrijck / soo waren 't even deese

Lotha-

ANNO CHRISTI.

Lotharingsche Harpyen, en jongst-geborne/ van de Successie harer Ouderen uytgeslootene Cadets.

haer te last leggende

Een Edelman/ de parthy der Guisen aenhangigh/ te hooren een geheym en vertrouwd vriend des Princen van Conde, wierd van haer gebruyckt/ om desselven Gemoed uyt te vorsschen/ en sijnen opgenoomenen toorn te stilien. Hy liet het wel aen sijne blijt niet ontbreecken; maer in tegendeel begeerde de Prins van hem/ hy sou de Guisen aenseggen: Sy hadden hem soo veel leed/ ongelijck/ hoon en smaed toegevoeghd/ dat dit oneeght niet anders by te leggen was/ als door Lancie en Schild/ of 't Rappier in 't opene Parck. En of wel de gelegenheyd hier toe hem veellight benoomen mogt werden/ soo hoopte hy echter/ dat God de reghtvaerdige Reghter hem soo veel genade sou verleenen/ dat hy voor al de weereld sou doen blijken/ hoese hem sonder eenige grond van waerheyd valschlijck hadden toegemeeten de misdaed van beleedighde Majesteyt; waer aen sy selfs/ en aen noch veel andere snoode lasteren/ schuldigh stonden; deselve op veelerley wijsen hadden gepleeghd.

de misdaed van gequetste Majesteyt, en veel andere snoode lasteren.

Middel, van de *Guisen* ter hand genoomen,

Dit grootmoedigh Besluyt des Princen van Conde veroorsaeckte/ datse den Præsident van Thoul, Bartholomæus Fay, en Jaques Viole, Parlaments-Raed te Parijs; eenige Supplications-Raden/ of Maistres des Requestes; de Procureur Generael Bourdin, en de Griffier du Tillet beriepen/ om hem t'examineeren op den laster van Crimen Læsæ Majestatis: of indiense hier mee niet door konden/ 't stuck van Religie by der hand te neemen/ en blijt aen te wenden/ om hem in sijne woorden te mogen vangen; op datmen hier door oorsaeck vond/ om hem aen 't lijf te konnen komen. De Prins daer tegens gaf haer te verstaen/ datse noch regt noch magt hadden/ om sulck een Examen tegens hem voor te neemen. Dat hy oock bysondere en genoeghsame redenen had/ om haer/ als partijdigh te verwerpen. Wijlse echter sigh onderstonden/ in haer voorneemen voort te varen/ soo beriep hy sigh op den Koningh. Doch de volgende dagh/ sijnde den 15. van November, wierd dit Appel van den Koninghlijcken geheymen Raed voor nietigh en onbevoeghd verklaerd. Of nu wel Conde andermael appelleerde, soo wierd hem echter uytdrucklijck opgeleght/ op straf van Misdaed der beleedighde Majesteyt/ de gemelde Commissarissen t'antwoorden op alles wat hem voorgehouden sou werden. Dit quam hy dan na/ met bystand van twee Advocaten, als Raedgevers. Voor eerst supverde hy sigh van 't hem opgeleydde Crimen Læsæ Majestatis: daer na bekende hy opentlijck/ te sijn van de Gereformeerde Religie.

om oorsaeck te vinden, op d'een of d'andere wijs hem aen 't leven te mogen komen.

Hoe hy sigh hier ontrent droegh.

Weynigh tijds daer na braght de Secretarius Robertet aen den Prins een Schrift/ vervattende de redenen/ welcke hy t'Amboise, by d'Executie eeniger Gevangene/ sou hebben uytgeworpen. Conde verklaerde deselve in 't breede/ en bleef by 't geen hy geseght had/ onaengesien over dit alles hem geene Getuygen wierden voorgesteld. Maer ongeaght sijne waeraghtige Verantwoordingh en verontschuldigingh/ soo wierd echter 't Vonnis tegens hem geveld/ datmen hem op een Schabot/ voor 't Pallays des Koninghs op te reghten/ 't hoofd sou afslaen/ op den 18. December, by den aenvangh van de versamelingh der Standen des Koninghrijcks. De Princes van Conde, welcke gantsch kloeckmoedigh en onvertsaeghd om de los-latingh van haren Mangenhield/ wierd seer strengh afgeweesen/ en sonder eenigh meedelijden gantsch onbarmhertigh gehandeld.

Prins van *Conde* ter dood veroordeeld.

Sijne Gemalin seer onbarmhertigh bejegend.

Ondertusschen gaf de Paus een Bul uyt/ geteeckend den 20. November; waer in hy beloofde/ te sullen aenstellen een Concilium, te Trenten, tegens aenstaende Paesschen, tot afdoeningh of vergelijckingh der Religions-verschillen. Aen d'andere sijde had de Kardinael van Lotharingen besteld/ dat de Namen aller voornaemste Religions-verwanten in al de Provintien des Rijcks blijtigh wierden opgeteeckend. Dit Register had hy alreeds in sijne handen. Doemaels wierden al de geene/ welcke den Prins bystonden/ en de Gereformeerde Religie aenhingen/ ter dood verweesen.

De Namen aller *Gereformeerde* in 't Rijck opgeteeckend, door bestel des Kardinaels van *Lotharingen*.

Hier na wierd besloten/ dat stracks na de ge-eyndigde Vergaderingh/ en 't vertrek van de Standen des Koninghrijcks/ de Koninghlijcke Krijghsmaght sou gedeeld werden in vier deelen/ onder den Hertogh van Aumale, den Mareschal de S. Andre, de Brisac, en de Termes, als geordonneerde Oversten. In al de Provintien soumen uytroepen al de geene/ op welcke men een vermoeden had/ datse stonden na een reformatie in de Regeeringh/ of de Hugenotsche Religie waren toegedaen. Tot de Krijghs-kosten wierd bestemd 't derde deel der Geestlijcke Inkoomsten; 't Goud en 't Silver aen de Heylighdommen/ en de Schatten der Kercken; met belofte/ dat dit alles sou vergoed werden uyt de Confiscatien der alreeds ter dood veroordeelde. Wat belangd de vervullingh van 't getal der Soldaten/ de Paus dispenseerde ontrent de Geestlijcke; haer verooflovende/ uyt yeder Orden een seecker getal te mogen leveren. Wat de verdelgingh der Vorsten en groote Heeren betrof/ daer in soumen bedaghtlijck en langhsaem voortvaren. De Koningh van Navarre sou in 't Slot Loches; de Connestabel met sijne Kinderen in den grooten Thoorn te Bourges; sijne Bloedverwanten in een andere Thoorn t'Orleans gevangen gelegt/ besloten/ en sodanig bewaerd werden/ datmen sigh van hare persoonen verseeckerd en buyten bekommeringh sou mogen houden.

Geestlijke Goederen, en selfs Geestlijke persoonen

tot den Oorlogh tegens de *Hugenooten* te gebruycken;

nevens meer andere besluyten der *Guisische Factie*.

Doe de Mareschal de S. Andre en dien van Brisac aen 't Koninglijck Hof quamen/ was hare meeningh/ datmen den Koningh van Navarre sonder eenigh uytstel moest aen kant helpen. Om deesen Duyvelschen Raedslagh dies te spoediger tot de daed te brengen/ soghtmen middel/ om hem op een

Vervloeckte aenslagen tegens den Koningh van *Navarre*.

ANNO CHRISTI.

een aengestelde Gasterye door vergif na d'andere weereld te senden. Doch als dit niet wou gelucken / wierd by den Koningh op 't alderernstighste aengehouden / dat sijne Majesteyt selfs Koningh Henrick van Navarre een Dolck in 't lighaem sou stooten / en dus werden een Moordenaer van sijn eygene Bloedverwant. Maer d'Almaghtige Voorsienigheyd en onveranderlijcke Voorverordonneeringh Gods heeft sulcks geensins gedooghd. Want of wel de Koningh / tot uytvoeringh deeses voorneemens / alreeds een Ponjaerd onder sijnen Mantel verborgen hield / en dien van Navarre met gantsch hitsige woorden aensprack / om door sijne tegenredenen eenige oorsaeck / om op hem aen te vallen / te mogen bekoomen; soo verantwoordde echter de Prins sigh / in de tegenwoordigheyd der Guisen, met soodanigh een bescheydenheyd en kraght / dat hy dit hem toebereyd onheyl ontgingh. Haest hadmen weer een anderen Aenslagh bedaght; namentlijck / men sou tragten den Koningh van Navarre buyten op 't Veld uyt te locken / onder de schijn van een aengestelde Jaght. Terwijl hy sigh dan besigh hield met 't vervolgen van een Hart of wild Swijn / sou men hem ter neer schieten / of op eenige andere geleegene wijs van 't leven berooven.

tot soo verre, dat men de Koningh van Frankrijk tot sijnen Moordenaer met eygener hand sou maecken.

De Connestabel was doemaels noch niet in 't Net gevallen; echter wierden hem lagen geleght / om door geweld tot haer oogmerck te koomen. Alreeds hadmen Commissien doen veraerdigen / om desselven tweeden Soon / de Heer van Danville, gevangen te neemen. Wat belanghd d'Admirael en sijne twee Broederen / de Verklaringh, welckese / insonderheyd d'Admirael en Andelot, hadden gedaen / datse de Gereformeerde Religie waren toegenegen / en deselve aenhingen / was oorsaeck genoegh / om haer ter dood te veroordelen.

Seer verschricklijcke lagen,

Om nu dit op de bestemde wijs uyt te voeren / en alsoo 't voorgestelde ooghmerck te bereycken / deed de Koningh al d'afweesende Ridders sijner ordre berighten / dat hy voorneemens was / op 't doemaels aenstaende Kers-feest een Capittel, of algemeene Versamelingh sijner Ordens-genooten / te houden. Beval derhalven ernstlijck / datse / alle verontschuldigingen en voorwendingen van deese of geene oorsaecken van verhinderingh ter sijden settende / sigh onfeylbaerlijck ter genoemder tijd aen 't Hof souden laten vinden. Ondertusschen wierd door de Doctoren der Sorbonne soodanigh een Geloofs-bekentnis opgesteld / dat niemand / hoe geringen vonckje der ware Religie hy oock in sijn hert moght hebben / deselve om al de goederen des Weerelds / ja oock niet om des gedreyghden doods wil / sou hebben willen goed keuren / of onderteekenen. Hier ontrent nu was de volgende aenstellingh gemaeckt.

van de Koningh, de Guisen en Roomschgesinde

De gedaghte Confessie, of Geloofs-belijdenis / sou op den genoemden dagh al de Ridders der ordre in de Kerck werden aengebooden door de Koningh selfs; en van sijne Majesteyt aldereerst onderteeckend. Daer na sou hy yeder in 't bysonder bevelen / desgelijcks te doen; en met een Eed te bevestigen / vast en onverbreecklijck te sullen opvolgen en onderhouden al de daer in begreepene Artijkelen: daer-en-boven op 't grouwlijckste te sullen helpen vervolgen en uyt te royen al de geene / welcke daer tegens souden handelen / sonder eenigh aensien van persoonen / Vriend of Bloedverwantschap. Die in deese saeck in 't alderminste sou weygerigh sijn / of uytstel soecken / sou terstond van de Koningh werden beroofd van de Ridder-ordre / van 't Ampt 't welck hy besat / van alle Eere en Waerdigheyd: boven dien / sonder eenigh verder ondersoeck / sonder eenigh aen te stellen Gereghtlijck Proces, de naestvolgende dagh levendigh tot Asch werden verbrand. Een gelijckvormige voet sou even ter selver tijd gehouden werden onder de Kardinalen in een aengestelde Generale Byeenkoomst / om door even dit middel de Kardinael van Chastillon te betrappen / en in den strick te krijgen. Hier na souden al de Vorsten en Heeren des Koninghrijcks / alle Edele / alle Koninghlycke Officieren en Amptlieden aen 't Hof / desgelijcks deese Confessie moeten onderteeckenen. De Cancellier had bevel / 't selve te laten doen van alle Maistres des Requestes, of Supplications-Raden; alle Secretarissen, en andere Cancellery-verwanten, die 't Hof volghden.

bedaght, en aengeleght,

om al de voornaemste persoonen,

vervolgens oock alle gemeene Lieden van d'Onroomsche Religie

Hier na soumen aen alle Parlamenten, Bailliagen (Drost of Bailliuschappen), alle Ampten en Jurisdictien, gelijckmatige Bevelen laten afgaen / om de meergedaghte Confessie te doen aenneemen en onderteeckenen. De geene / welcke sulcks weygerden / of eenigh uytstel wilden soecken / soumen terstond / sonder Crimineel of Gerightlijck Proces, door 't vyer van 't leven ter dood brengen.

door geheel Frankrijck

De Priesters en Vicarissen was opgeleght en ernstigh bevoolen / met eenige daer toe verordonneerde Gerights-schrijveren / Notarissen, en andere persoonen / in hare Parochien van Huys tot Huys om te gaen / en yeder hoofd voor hoofd deese Confessie te doen onderteeckenen: waer van in elcke Jurisdictie, of Ampt / bysondere Aenteeckeningen en Registers souden gehouden werden.

levendigh tot asch te doen verbranden.

Als nu de Gedeputeerde der Standen des Koningrijcks d'eene voor / d'andere na / begonden aen te koomen; en den thienden December (op welcken dagh de Vergaderingh sijnen aenvangh sou neemen) begon te naerderen / wierd de gedaghte Afgesondene / in den naem des Koninghs / op lijfstraf aengeseght / dat niemand van haer sigh sou onderstaen / in de bestemde Byeenkoomst / eenigh 't minste woord van de Religie te reppen / of yets daer van op de baen te brengen / wijl sijne Majesteyt daer ontrent alreeds ordre had gesteld.

De Gedeputeerde der Standen des Koninghrijcks hevigh verbooden, yets van de Religie te reppen.

Aen d'andere sijde hielden eenige Officieren en Soldaten seer ernstigh aen by den Koningh van Navarre, dat hy sigh van daer wegh

De Koningh van Navarre

wegh maecken / en hem in seeckerheyd begeven sou; waer toe sy hem bequame middelen aenweesen / met aenbiedingh van haren bystand. Sijne Vrienden stelden hem verscheydene gevaren en aenstaende ongelucken voor oogen / indien hy / haren goeden raed verwerpende / daer wou blijven. Echter kon hy hier toe niet verstaen. Beval leven / ligchaem en ziel in de beschermingh der Almaghtige hand Gods. Vreesde oock / dat sijn weghtrecken veelligt een oorsaeck sijns doods had mogen werden. Besloot derhalven / te willen blijven / en den uytslagh der saecken / gelijck God deselve sou gelieven te schicken / te verwaghten.

vermaend, van daer te wijcken; doch hy wil blijven.

D'Admirael treckt oock na Orleans, tegens alle waerschouwingen.

Vermits nu ondertusschen d'Admirael door de Koningh van Franckrijck was beschreven en geroepen / om sigh te laten vinden by de Vergaderingh / t'Orleans aengesteld / soo deeden sijne getrouwste Vrienden seer ernstige waerschouwingen en gewightige vermaningen aen hem; met voor oogen stelling van d'uyterste nood en 't hooghste gevaer / waer in hy / indien hy derwaerts ging / sijn leven sou stoorten; daer byvoegende de nodige omstandigheden en redenen. Doch hy luysterde oock niet na haren raed / maer begaf sigh in Gods Naem op wegh.

De Prins van Conde sou op den 10. van December onthoofd werden; en hoe alles daer toe geschickt wierd.

Op Sondagh den negenden van December was alreeds een goed deel des Koninglijcken Hof-gesins uyt Orleans vertrocken na Chambourg(Chambor)en Chenonceau,daerse Herbergen souden. Als nu dien van Navarre 's morgens in 't Vertreck des Koninghs quam / om sijne Majesteyt sijnen dienst aen te bieden / wierd hy genodighd / om de volgende dagh mee op de Jaght te gaen / en ondertusschen te verwaghten d'aenkomst der beschrevene Standen des Koningrijcks. Hy verontschuldighde sigh; voorwendende / dat hy / wegens sijns Broeders Gevanckenis / sigh hier toe niet begeven / noch den selven dus sonder troost laten kon. Evenwel wierd hem gebooden / sigh gereed te houden / om met den Koningh te rijden / en op desselven dienst te passen. Want op even dien morgen sou men / gantschlijck buyten kennis van Navarre, de gedaghte sijnen Broeder / Prins van Conde, volgens 't gevelde Vonnis / hebben doen onthoofden. Doch dat alle menschlijcke Voorneemens en Aenslagen tegens de Godlijke Raed en Almaghtigheyd niets met allen vermoogen / bleeck hier gantsch klaer. Want als de Koningh in de Kerck der Jacobyner Monicken de Vesper besoght / viel hy t'eenemael onverwaght in onmaght; soo datmen hem met aller haest in sijne Kamer moest dragen. Doe hy weer tot hem selven quam / klaeghde hy van pijn aen sijn hoofd by 't linker oor / waer aen hy nu al langh een Fistel, en giftigh Gesweer had gehad: doch nu wierden de smerten soo geweldigh / dat hy daer over sigh van een Koorts vond aengetast.

Doch even 's avonds te vooren wierd de Koningh gantsch plotslijck sieck.

Snooden Aenslagh der Guisen,

Onaengesien dit onvoorsiene toeval lieten die van Guise verscheydene Commissien en Bevelbrieven afgaen aen d'Oversten en Hoofdlieden harer Parthy, om allerweegen in de Provintien des Koninghrijcks Soldaten te werven. Te vooren was alreeds de Mareschal de Termes bevoolen geworden / sigh te vervoegen by de Spaensche Volkeren / en dan met deselve vyandlijck in Bearn te vallen. De Gouverneur van Bayonne kreegh ordre / uyt den naem des Koninghs / deese Stad / indien 't van nooden ware / den Koningh van Spaenje in te ruymen / op dat desselven Krijghsvolck een dies te bequamer Pas na 't Koninghrijck Navarre moght hebben: in welck Landschap men alles verwoesten / omkeeren; daer na de Heeren en Edele / welcke den Koningh van Navarre en den Amboisischen Aenslagh begunstighd / en tot den selven geholpen hadden / by de kop vatten / en alsoo deese Tragedie met haer besluyten sou.

t'samen met de Spaensche tegens Bearn, en 't Koningrijck Navarre.

De Navarroisen stellen sigh in postuur van tegenweer.

Doch de gedaghte Heeren en Adel waren gantschlijck niet gesind / hare Huyd soo goed koop over te geven. Met alle spoed greepense de Wapenen aen; soo datse sigh binnen weynigh tijds sterck bevonden tusschen de seven en aght-honderd wel-toegerustede te paerd / en van vijf tot ses-duysend Soldaten te voet. Hadden sigh oock alreeds vergeleecken over de Plaets / daer de Byeenkoomst en Monsteringh sou geschieden; sulcker wijs / dat soo haest de Termes voor Limoges sou overkoomen / sy hem dan souden besluyten tusschen twee Wateren / en hem den Pas verleggen. Vermits nu de Termes hier van bericht ontfingh / trock hy ten snelsten weer te rugg' na Poictiers, en verwittighde 't Hof van dit alles; waer over die van Guise sigh in geen kleyne verbaestheyd en verleegenheyd bevonden. Vermitsse sagen / dat des Koninghs kranckheyd van dagh tot dagh sigh vermeerderde / wistense byna niet / van wat Hout sy Pijlen souden maecken.

Des Koninghs kranckheyd steld de Guisen in groote verlegenheyd.

Haren nieuwen Aenslagh, om de Koningh van Navarre te vermoorden;

Eyndlijck beslootense / ruym half vertwijffeld / de Koningh van Navarre te doen om 't leven brengen. Doch een weynigh voor dat dien moorddadigen Aenslagh stond uytgevoerd te werden / wierd hy daer van gewaerschouwd. Ten hooghsten beklaegde hy sigh hier over tegens d'oude Koningin. Evenwel wilden sijne vyanden haer opset met alle geweld tot de daed brengen; en 't sou oock uytgevoerd sijn geworden / ten ware de raed des Kardinaels van Tournon verhinderingh tusschen beyden had geworpen. Hy was van meeningh / datmen deese Moord moest uytstellen / tot dat de Connestabel met sijne Soonen en Bloedverwanten oock aengekoomen sou sijn. Want indien men Navarre voor dien tijd om 't leven braght / soo souden d'andere hier door afgeschrickt werden; weer te rugg' keeren / en haer meer werck verschaffen / als de Princen selfs.

waer door noch verhinderd.

De sieckte des Koninghs vermeerderd; onaengesien sijne beloften

Ondertusschen nam des Koninghs Siekte gelijck als yeder oogenblick toe. De Hertogh van Guise stortte sijne gramschap uyt over de Doctoren, wijlse sijne Majesteyt geen hulp konden toebrengen. De Kardinael gebruyckte Monicken en Papen / tot Bee-

debaer-

ANNO CHRISTI.

devaerden gintsch en herwaerts / en liet veele Processien houden. De Koningh selfs deed Beloften aen alle Sancten en Sanctinnen, dat hy / indiense hem weer tot gesondheyd hielpen / sijn gantsche Koninghrijck sou reynigen van al de schendlijcke Ketters (dus noemde hy die van de Gereformeerde Religie); doch hier door reynighde sigh sijn Oor niet; daer-en-boven wies sijne Koorts hoe langer hoe strenger aen. Derhalven die van Guise, nu gantsch bekommerd en verschrickt / aen d'oude Koningin versoghten / soodanigh een voorsieningh te willen doen / dat de dood des Koninghs moght geheym gehouden werden / tot dat alles / wat van haer gedaen en gelaten was / door de Standen / welcke hare sijde hielden / geapprobeert en geauthoriseert sou sijn; op datmen dies te minder oorsaeck moght hebben / sigh aen haer te maecken / om haer reeckenschap van haer bedrijf af t'eysschen. Doch dit was onmogelijck in 't werck te stellen / wijl'er al te veel persoonen waren / welcke seer nauw agt namen / wanneer de Koningh dit leven sou verlaten. Onderwijl braghten de Religions-verwanten 't grootste gedeelte des tijds door met Vasten / Sughten / Weenen / en vyerige Gebeeden; smeeckende den Vader aller barmhertigheyd ootmoedigh om sijnen bystand: dat hy sigh harer Vaderlijck ontfarmen; de veelvoudige uyterste gevaren / welcke haer alreeds boven 't hoofd hingen / genadelijck van haer afwenden / en uyt deselve verlossen wou; ter eeren sijns grooten Naems / harer zielen heyl en welvaert.

aen alle *Sancten* en *Sanctinnen*, dat hy al de Ketters in sijn Rijck sou uytroyen.

Verschrickheyd der *Guisen*.

Smeeckingen der *Gereformeerde* tot God.

Wat nu d'oude Koningin / des Koninghs Moeder / belanghd / wijlse haren eerstgeboornen Soon alreeds in sulck een staet sag / dat hy haest uyt de Weereld sou moeten verreysen / soo lietse de Koningh van Navarre voor haer roepen. Als hy nu gereed was / om haer te gehoorsamen / en binnen te treeden / luysterde eene des Koninghlijcken Vrouwentimmers hem in 't oor; hy sou / soo lief als sijn lijf en leven hem was / sigh wel waghten van te weygeren 't geen de Koningin van hem sou begeeren: anders sou hy 't terstond onfeylbaerlijck met de Huyd moeten betalen. In 't ingaen vond hy de Koningin / de Hertogh van Guise, de Kardinael van Lotharingen, en een Secretarius by malkander. Als nu d'Oude groote klaghten uytgeworpen / en waerschouwingen aen dien van Navarre gedaen; hare doemaels gesmeedde gedaghten en aenslagen eeniger maten geopenbaerd had / quam 't Besluyt voor den dagh; te weeten: Haer' eyndlijcke wil en meeningh was / dat de gemelde Koningh van Navarre aen haer sou afstaen en overgeven al d'aenspraeck en gereghtigheyd / welcke hy meende te hebben aen 't Gouvernement des Koninghs en des Koninghrijcks; dat hy op geenerley wijs verder daer na sou traghten: en schoon hem 't selve van de Standen des Koninghrijcks in d'aenstaende Vergaderingh moght toegeweesen en aengebooden werden / dat hy 't niet aenneemen / maer aen haer / als wettige Regente, gantschlijck cedeeren en opdragen sou. Voorts was hare begeerte / dat hy sigh met hare Neven / die van Guise, sou verdragen en vereenigen; alle tegens haer opgevattede gedaghten en onwil laten varen; met deselve voortaen leven in goed t'samenverstand / vreede en eendraght.

Wat de Koninginne Moeder,

de dood haers oudsten Soons voor oogen siende,

aen dien van *Navarre* begeerde; te weeten, sijn Reght aen 't *Gouvernement* aen haer af te staen, als *Regente*.

Na eenige ingebraghte geringe verontschuldigingen stond de Koningh van Navarre haer toe / dat sy (d'oude Koningin) sijnenthalven 't Gouvernement in hare handen moght houden: gelijck hy dan oock terstond deese bewilligingh haer overgaf in een Schrift van sijn eygene hand onderteekend. Hier tegens beloof dese hem mondlijck / dat hy in Franckrijck des Koninghs Lieutenant sijn; alle Oorloghsaecken en Verrightingen regeeren en bestieren; de Brieven / aen den Koningh behoorende / aenneemen / openen / leesen / en deselve daer na soo geopend haer toesenden sou. Desgelijcks / sonder beraedslagingh met / goedvinden en toestemmingh van hem en d'andere Princen des Koninghlijcken Bloeds / sou nets voorgenoomen / verhandeld / of beslooten werden. De gedaghte Vorsten des Bloeds souden in 't toekoomende / meer als tot noch toe geschied was / werden gerespecteert, ge-eerbiedighd / en in aght genoomen. Hier na braghtse te weegh / dat de Koningh van Navarre en die van Guise malkander vriendlijck omhelsden. De misverstanden en oneenigheden / welcke tot dien tijd toe tusschen haer geweest waren / souden gantschlijck ter sijden gesteld / vergeven / vergeeten / en noyt meer daer aen gedaght sijn / &c.

Dit doet hy schriftlijck.

Watse hem daer tegens mondlijck beloofd.

Wil, dat tusschen hem en de *Guisen* versoeningh en vriendschap sal sijn.

Van doe af aen begondense malkander te groeten / en sigh soodanigh aen te stellen / als offse de gantsche tijd haers levens seer goede vertrouwde Vrienden waren geweest. Boven dien wierd Navarre in den naem des krancken Koninghs (even als of hy sulcks had bevoolen / daer hy doch niet 't alderminste hier van wist) aengeseght / dat hy de Prins van Conde alleen uyt eygener beweegingh / tegens de wil en meeningh der Guisen, had in gevancknis doen gaen. Versoght derhalven ernstigh op hem / dat hy sou laten vallen en van hem wegh werpen alle tegenwil en quade vermoedens / welcke hy ter dier oorsaeck tegens die van Guise moght hebben opgenoomen / om sijne Majesteyts en desselven Vrouw Moeders / der oude Konings wil.

Leugen, hier toe bedaght van de benauwde *Guisen*, als of de Koningh sulcks versoght.

's Middaghs / den 14. van de Maend December, hieldmen de Koning alreeds voor dood / alhoewel hy eerst tegens den avond ontrent ten vijf uyren overleed. Soo haest hy d'oogen had toegedaen / schreef d'oude Koningin aen den Connestabel, die sigh doemaels t'Estampes onthield / dat hy in aller haest / sonder eenigh uytstel / aen 't Hof sou koomen. Op sijne verschijningh joegh hy de Guarde, door die van Guise onder de Poort verordonneert / wegh. De Prins van Conde bleef noch thien of twaelf dagen

Dood van de Koningh.

na

ANNO CHRISTI.

na de dood des Koninghs t'Orleans in heghtenis. Doe wierd hy na Han gesonden; van waer hy sigh na Roye begaf; om daer te verwaghten d'uytgangh van sijn Proces: 't welk een geheel ander eynd kreegh / als beyde Vyanden en Vrienden de reeckeningh hadden gemaeckt; gelijck wy haest sullen hooren.

De dood deeses Koninghs 't leven der Gereformeerde in Frankrijk voor dien tijd.

Die van de Gereformeerde Religie hadden nu eenige dagen met heymlijcke Vergaderingen en algemeene Gebeeden tot den almaghtigen God in groote aendaght doorgebraght / niet anders te gemoet siende als de dood / indien de Koningh noch eenige weecken in 't leven ware gebleven. Maer op de tijdingh sijns overlijdens begondense 't hoofd weer op te steecken; en de goedertierne God hertlijck te dancken voor sulck een genadige reddingh. De vertrouwdste en geheymste Dienaers der Guisen aen 't Koninghlijck Hof vertoonden sigh gantsch eerbiedigh voor den Koningh van Navarre, hem gantsch onderdanigh berightende van alle saecken / welke men had voorgenoomen in 't werck te stellen / en beraedslaeghd om uyt te voeren.

De Guisen nu vry ingetoomd.

D'oude Koningin begeerde niet / datmen doe / of oock naderhand in 't toekoomende / eenige meldingh hier van sou doen; uyt vrees / gelijckse voorgaf / dat daer uyt sou mogen ontstaen een grooten Oproer / die alles weer sou konnen om verr' stooten / en verderven.

Roem des Admiraels over sijne vyanden,

D'Admirael prees en roemde boven alle andere in de gehouden werdende Versamelingen / en anderweegen daer hy sigh bevond / de wonderbare voorsienigheyd en schickingh des almaghtigen Gods / die hem Vaderlijck had gereddet / genadelijck verlost ter reghter tijd, en even doe uyt de handen en 't geweld sijner bloedgierige vyanden / alsse nu meenden over hem te sullen triumpheeren, en haren moed aen hem te koelen. Die van Guise konden dit niet wel verkroppen. Versoghten derhalven / en verwierven by d'oude Koningin / datmen d'Admirael een stilswijgen sou opleggen.

konnen de Guisen niet opkroppen.

Hy hier tegens toonde sigh noch verschrickt noch stom; maer bood de Koningin onvertsaegd aen / indien men d'ordentlijcke loop des Reghts de behoorlijcke gangh wou laten / de Guisen met waerheyd te willen bewijsen en overtuygen / datse dickmael hadden begaen Crimen Læsæ Majestatis, of Misdaed van gequetste Majesteyt; van welcke laster sy andere hadden aengeklaeghd en beschuldigd; en derhalven ten vollen wel-verdiend de Straf / welcke daer toe is gesteld.

Sijn' onvertsaegde redenen hier ontrent

D'oude Koningin / vreesende / indien dit toegestaen wierd / voor een uytgangh / welke niet tot haer voordeel had mogen strecken / wou in des Admiraels begeerte niet bewilligen: bad hem in tegendeel / dat hy sigh tegens de Guisen vriendlijck dragen; met deselve in 't toekoomende vreede houden / en in goed vertrouwen leven sou. Hem verseeckerende / datse op al de saecken des Koninghrijcks behoorlijcke ordre wou stellen; alles helpen bestieren en bevoorderen ten goeden en tot d'algemeene welvaerd dienende staet / soo veel haer immermeer mogelijck sou sijn.

tegens d'oude Koningin; die hem geerne in vriendschap met de Guisen had gesien.

D'antwoord des Admiraels was: Hem was onmogelijck / sigh vriendlijck te toonen / te dissimuleeren en veynsen tegens de geene / die hem soo meenighmael na lijf en leven hadden gestaen; hem veelvoudigh aengetast in sijne nimmermeer met eenige laster besoedelde Eere; te weege gebraght / immers na uyterste vermogen bevoorderd de Confiscatie sijner Goederen; den gantschen ondergangh sijns Geslaghts / Bloedverwanten / en Vrienden. 't Streed tegens de Religie welcke hy beleed / tegens de Geloofs-Artijkelen, tegens de plight van een eerlijck en eerlievend Gemoed / koud en warm uyt deselve mond te laten gaen: sigh vriendlijck te toonen tegens yemand die hem soo grof beleedighd had / en andere gedaghten in 't hert te voeden. Ondertusschen even wel wou hy / als een Christen, de Wraeck en Straf d'almaghtige God en reghtvaerdige Reghter ten vollen aenbeveelen: die sijne vyanden t'sijner tijd wel sou weeten te vinden / en haer aen andere gedaen onregt haer te doen gevoelen.

De Guisen doen 't Koninglijck Lijck t'eenemael slegt te S. Denis begraven; maer wierden daer over seer veraght.

Vermits nu de Guisen vreesden / datmen in d'aenstaende Vergaderingh der Standen niet veel goeds van haer sou spreecken / soo wildense sigh niet verre van daer laten vinden / op datse van alles kondschap bekoomen / en gelegenheyd hebben mogten / om 't een en 't ander daer onder te stroyen / op datse sigh moghten houden in 't besit van haer sigh aengematighd Regiment. Ondertusschen lietense 't ligchaem des overleedenen Koninghs na S. Denis voeren; daer 't selve sonder eenige Solenniteit, of Koninghlijcke Praght / gantsch sleghtlijck ter aerden wierd besteld. De Hertogh van Guise, doemaels Grootmeester in Franckrijck, die korts voor des Koninghs dood het noch overige geld / in des Koninghs Schatkamer gevonden / in sijn Logement had laten dragen / wierd / wegens sulck een misslagh / aen sijnen Koning begaen / ten hooghsten veraght; en elck sprack seer schimplijck van hem.

Aenmerckingh op de dood Francisci II.

Dit nu is geweest de Regeeringh van Koningh Franciscus de II.; gestorven doe hy was oud geworden seventhien jaren min eene Maend; in de seventhiende Maend sijner Regeeringh; in de seventhiende uyr na middernaght.

Sijnen Broeder Carel, 10. jaren oud, sijnen Nasaet; sijne Moeder Regente. 1560.

Vermits hy Kinderloos was overleeden / soo volghde hem op den Franschen Rijcks-throon sijnen Broeder Carel, gebooren den 27. van Januarius Anno 1550. Den 21. December bevonden sigh in den vollen Raed de Koningh van Navarre; d'andere Vorsten des Koninghlijcken Bloeds; veele groote Heeren / en de voornaemste Raedsheeren. De jonge Koningh wierd'er ingebraght. Men raedslaeghde over de noodwendige aenstellingh der ordre op de saecken des Koninghrijcks / en desselfs belangens. Oock wierd d'oude Koningin Catharina de Medices op nieuws bevestighd als Regente van Franckrijck.

ANNO CHRISTI.

Ordre op 't ſtuck der Religien: en de gevangene Gereformeerde los gelaten.

Met den aenvangh des jaers 1561. gingh een Bevel uyt aen alle Geeſtlijcke / van wegen de Koningh; waer in haer wierd belaſt 't Concilium, te Trenten aengeſteld / te beſoecken. Alle Reghteren / Officieren en Amptlieden kreegen deſgelijcks ordre / alle perſoonen / om der Religie wil gevangen / los te laten / en op vrye voeten te ſtellen. Daer-en-boven wierd alle Onderdanen in 't gemeen / op verlies van haer leven / ſeer ernſtigh verbooden / malkander voortaen wegens 't ſtuck van Religie te laſteren / te ſmadigen / veel minder eenige daedlijckheden te plegen.

De Koningh verklaerd de Prins van Conde voor onſchuldigh; en ſpreekt hem los.

Haeſt hier op wierd de Prins van Conde na 't Hof geroepen. Hy quam van Fere te Fontainebleau aen. De volgende dagh / ſijnde de 13. van Martius, verſcheen hy in den Raed; daer Koningh Carel, in aller tegenwoordigheyd / verklaerde / dat de Prins ſig genoegſaem had verantwoord tegens 't geen hem te laſt was geleght / en ſijn onſchuld klaerlijck getoond. Aen d'andere ſijde beklaeghde de Koningh van Navarre ſigh by d'oude Koningin / dat de Hertogh van Guiſe hem en den Conneſtabel in alles wierd voorgetoogen.

Nieuwe onluſt tuſſchen Guiſe en de Princen.

Ja 't quam ſoo verr' / dat de gedaghte Koningh van Navarre, d'overige Vorſten des Koninghlijcken Bloeds / de Conneſtabel, en andere voorname Heeren / ſigh begonden toe te ruſten / om van 't Hof wegh te trecken.

Welcke laetſtgenoemde van 't Hof willen wijken; doch werden verhinderd.

Als nu d'oude Koningin Catharina bemerckte / dat dit haer geen geringe ſtoot en nadeel ſou geven aen hare alreeds in handen hebbende Regeeringh als Regente, ſoo ſondſe / op raed des Kardinaels van Tournon, den Conneſtabel een Bevel toe / waer by de Koningh hem uytdrucklijck verbood / ſonder ſijne Majeſteyts kennis en bewilligingh van 't Hof te wijcken. Hier door wierd hy van ſijn voorneemen afgehouden: derhalven oock d'andere haer vertreck uytſtelden. Dus gingh deeſen Aenſlagh te niet / tot ſonderlingh-groot welgevallen der oude Koningin.

D'onſchuld des Princen van Conde opentlijck in 't Parlament afgeleeſen.

In de Maend Junius wierd Koningh Carel te Rheims gekroond: Ontrent deſelve tijd oock 't Arreſt, of Oordeel / aengaende de genoeghſaem-geprobeerde onſchuld des Princen van Conde, in 't volle Parlament, voor al de Raden / aengedaen met haer rood Gewaed / en in de groote Sael by een verſameld / by geopende deuren / ſoo dat elck toehooren en ſien kon / door den Præſident Baillet, openbaerlijck en wel duydlijck-verſtaenbaer opgeleeſen. Hier by bevonden ſig veele voorname groote Heeren en Vorſten; nevens de Hertogh van Guiſe en de Kardinael van Lotharingen.

Ediƈt van Julius, ontrent de Religie.

Korts daer na quam de Koningh / d'oude Koningin / en de geheyme Raed by een; onder welcke overwoogen wierden de veelerley voortgebraghte bedenckingen en meeningen aengaende de Religie. Eyndlijck wierd in de Maend Julius een Ediƈt of Mandaet ingeſteld / en uytgegeven; waer by beyde de parthyen, Roomſche en Onroomſche, ſeer hoog op Lijfſtraf wierden verbooden allerley Injurien of ſmaedredenen tegens malkander / 't ſy met woorden of met 'er daed. Deſgelijcks allerley Verbindniſſen en T'ſamenrottingen / ſtreckende tot Muytery of Oproer. Boven dien wierd de Predikers verbooden / alle Steeckredenen en Laſteringen op de Predickſtoelen: maer oock te gelijck de Religions-verwanten haere Vergaderingen: evenwel met deeſe bepalingh / datmen geen grooter ſtraf ſou mogen oeffenen / dan met verwijſingh uyt 't Koninghrijck.

Conferentie tuſſchen beyde de Parthyen aengeſteld.

Dit alles echter alleen by Proviſie, tot op 't Beſluyt en 't eynd des op handen ſijnde Generalen Conciliums, of tot de naeſte Vergaderingh der Prælaten in Franckrijck. De valſche Aenbrengers ſoumen ſtraffen. De Vyerſtocken wierden verbooden / behalven aen perſoonen / gequalificeerd volgens 't Ediƈt. Een Conferentie over de Religions-verſchillen wierd op de Prælaten verſoght; en aen d'Onroomſche Predikanten Vrygeleyde gegeven / om verſeeckerd te mogen verſchijnen / en met hare tegenparthy te diſputeeren tot voorſtand harer Leere en Opinien. De Plaets / daer deeſe Diſputatie ſou gehouden werden / ſou de Stad Poiſſy ſijn.

Accoord tuſſchen de Hertog van Guiſe en Prins van Conde.

Onderwijl had de Hertogh van Guiſe de Koningin van Schotland, nagelatene Weduw van Koningh Franciſcus d'I., tot na Calais begeleyd. Op ſijne weerkoomſt liet hy door eenige perſoonen / als Middelaers / by den Prins van Conde aenhouden / dat hy ſigh wou laten behagen / datſe met malkander tot een Vergelijckingh quamen. Dit geſchiedde oock. By dit Accoord, geſlooten te S. Germain en Laye op den 24. van Auguſtus, bevonden ſigh / nevens de Koningh en oude Koningin / al de Princen / groote Heeren / Kardinalen / Raden / en Ridders der Koninghlijcke orde.

Wat ſigh daer ontrent toedroegh, en in welker tegenwoordigheyd dit geſchiedde.

Als ſijne Majeſteyt eerſt d'oorſaecken deſer Verſamelingh had ontdeckt / beval hy den Hertogh van Guiſe te ſpreecken; die / ſigh na den Prins van Conde keerende / tot hem ſeyde: Heer Oom / noyt heb ick yet 't minſte / 't welck tot nadeel of verkleyning uwer Eere had mogen dienen / op de baen gebraght. Wou oock niet / dat ick 't gedaen had: gelijck ick dan oock gantſchlijck geen ſchuld heb aen uwe Gevancknis; veel min eenige aenporingh daer ontrent gedaen / raed of daed daer toe gegeven heb.

Woordwiſſelingh tuſſchen Guiſe en Conde.

Hier op antwoordde Conde met weynige woorden: 'k Houde hem / of de geene / die 'er oorſaeck van / en ſchuldigh aen ſijn / voor nietwaerdige / eervergeetene Menſchen / ſy ſijn dan dieſe ſijn mogen. Guiſe weer: 'k Gelove het; doch 't gaet my niet aen. Na deeſe woordenwiſſelingh / en op begeerte des Koninghs / omhelſdenſe malkander vriendlijk; met bygaende belofte / datſe voortaen goede vrienden ſijn en blyven wilden. De Koningin liet hier over ſulck een welgevallen en blijdſchap blijcken / datſe / tot getuygenis daer van / noch op den avond desſelven daghs een ſeer heerlijck en praghtigh Banquet aenſtelde.

Onder-

ANNO CHRISTI.

Versamelingh der *Prælaten* te *Poissy*,

Ondertusschen versamelden sigh de Prælaten des Koninghrijcks / om d'aengestelde Conferentie, of vriendlijcke Gesprecckhoudingh te Poissy, by te woonen. Vermits nu een gedeelte der selve gantsch niet gestudeerd hadden; meest al d'andere in de Godlijcke Schriften weynigh ervaren waren/soo braghtense met haer een groot getal Doctoren der Sorbonne, en andere haers gelijke / om in hare tegenwoordigheyd te disputeeren, op datse door dit middel sigh dies te beeter bedencken/ en haer vergelijcken moghten / watse souden voortbrengen. Eenige onder deese Prælaten waren wel verstandigh en geleerd genoegh / doch d'andere hadden een arghwaen op haer geworpen.

tot de *Conferentie*.

Twist onder de *Roomschgesinde Doctoren*, soo datse selfs met vuysten *disputeerden*.

Onder hare Gesprecken en Beraedslagingen geraecktense dickmael soo hard tegens een / en in sulck een onstuymigheyd / datmen niet anders daght, als datse / in plaets van met de mond / met de vuysten tegens malkander souden gedisputeert hebben; 't welck oock al somtijds geschiedde; waer mee de Hovelingen naderhand haren spot dreven. Onder deese hare private Strijd quamen twaelf Predikanten der Gereformeerde Religie, nevens twee-en-twintigh Gedeputeerde, of Afgesondene uyt verscheydene Provintien, op Bevel en Vrygeleyde des Koninghs / te Poissy aen. Haest wierdense gevolghd van Petrus Martyr, en Theodorus Beza; welcke beyde van Zurich en Geneve derwaerts beschreven waren door de Koningh van Navarre, en de Prins van Conde.

De *Gereformeerde* Predikanten komen te *Poissy* aen,

nevens de *Gedeputeerde* der *Provintien*.

De geene / welcke eerst waren aengekoomen / gaven terstond (den 10. Augustus) den Koningh een onderdanigh Versoeckschrift over / waer in sy ootmoedigh baden: Sijne Majesteyt wou doch de Prælaten sijns Koninghrijcks bevelen / datse met ernst en vlijt souden doorleesen de Confessie, of de by een gestelde Artijkelen harer Geloofs-belijdenis / voor deesen den 9. van Junius overgeleverd; om in den aenvangh der Versamelingh daer uyt voort te brengen 't geense meenden onreght te sijn / of tegens de H. Godlijcke Schrift aen te loopen: ten eynde men dan op haer' Objectien, of Tegenwerpingen / moght hooren de waeraghtige Defensie, de billijcke Verantwoordingh/ der Gereformeerde Kerck / en harer Gedeputeerde Dienaren des Godlijcken Woords. Voorts versoghtense; men sou de Prælaten en andere Roomsch-Geestlijcke niet gedoogen / sigh aen te matigen d'authoriteit, van Reghters der Religions-verwanten te sijn / vermitsse t'eenemael Parthyen waren. Dat de Koningh en sijne Raden dit Gesprek persoonlijck geliefden by te woonen. Dat al de verschillen en strijdige Geloofsstucken souden getoetst werden aen/en geoordeeld na 't Woord Gods / als 't eenige Rightsnoer / en de reghte Weghwijser. Dat van yeder sijde souden verkooren werden twee Protocollisten, of Secretarissen, en aen deselve bevoolen / een getrouw Protocol te houden van de Disputatie op yeder dagh; welcker aenteeckeningen tegens malkander souden werden vergeleecken.

Haer versoeck aen den Koningh,

ontrent de manier, in deese *Conferentie* te houden.

ANNO CHRISTI.

Des Konings antwoord.

De Koningh nam de gedaghte Geloofsbelijdenis van Augustinus Marloratus en Franciscus de S. Paul, als bysonderlijck hier toe gedeputeert, gunstigh aen; en seyde tot deese beyde met een vriendlijck aengesight: Ick wil met mijne Raden hier over spreecken; hare meeningh en bedenckingh hooren; dan door mijnen Cancellier u antwoord laten toekoomen.

Beza predikt in de Kamer des Princen van *Conde*.

Als nu Theodorus Beza den 23. Augusti te S. Germain en Laye was aengekomen / predickte hy den volgenden dagh opentlijck in de groote Sael des Princen van Conde, daer sigh bevond een aensienlijcke Vergaderingh van voortreflijcke persoonen; doch sonder eenige oproerigheyd of argernis. Even dien selven dagh wierd hy geroepen in 't Vertreck des Koninghs van Navarre; waer in doemaels by een waren d'oude Koningin Catharina, de Koningh van Navarre, de Prins van Conde, de Kardinael van Bourbon, en van Lotharingen, de Hertogh van Estampes, en de Vrouw van Crussol. Als hy nu de Koningin de behoorlijcke Eerbiedigheyd had betoond / verhaelde hy met weynige woorden d'oorsaeck sijner aenkoomst: hoe bereydwilligh en yverigh hy en sijne Meedegenooten waren / om den almaghtigen God en hare Koninghlijcke Majesteyten te dienen in sulck een heyligh / loflijck en noodwendigh voorneemen.

Koomd voor d'oude Koningin.

Gesprek tusschen de Kardinael van *Lotharingen* en hem, in hare tegenwoordigheyd.

De Koningin hoorde hem goedwilligh / en gaf hem een gunstige antwoord. Doch doe begon de Kardinael van Lotharingen te spreecken / en beschuldighde Beza, dat alleenlijck hy was d'autheur en aenvanger deeser schaedlijcke onrusten. Dat hy allerley Smaedschriften gintsch en herwaerts in 't Koninghrijck had verbreyd: gantsch veraghtlijck / onchristlijck, spottisch geleerd en gesproocken van de waeraghtige tegenwoordigheyd des Heeren Jesu Christi in 't H. Avondmael / &c. Beza antwoordde met weynige woorden op d'eerste twee Artijkelen der beschuldigingh / en betoogh d'ongegrondheyd der selve. Op 't derde liet hy sigh breeder uyt; en gaf den Kardinael op al sijne Tegenwerpingen en Vragen soodanigh een antwoord / dat hy sigh te vreeden toonde / en uytdrucklijck tot de Koningin seyde: Hy had de Responsien van Beza met een sonderlingh vergenoegen aengehoord; en stond in hoop / dat 't Colloquium een gewenschten goeden uytgangh sou bekoomen / indienmen maer deeser wijs in vriendlijckheyd handelde en voortvoer.

Sijn oordeel over de redenen van,

en sijne woorden tot den gemelden *Beza*;

Vervolgens wendde hy sijne woorden tot Theodorus Beza, en seyde; Ick verheuge my seer / dat my gelegenheyd voorgekomen is / u in persoon te sien / en met u te spreecken. Ick begeer oock op u door God / dat gy met my Gesprek wilt houden / op dat ik uwe meeningh en redenen verneemen magh; gy daer tegens de mijne. Dus sult gy ondervinden / dat ick niet soo swart ben als men my wel maeckt en uytroept. Beza be-

nevens sijne Betuygingh.

ANNO CHRISTI.

danckte hem hier over Hoflyck; met onderdanige beede / in sulck een gevoelen te willen volharden / en die goede wil voort te setten: voor sijn persoon wou hy sigh geerne na sijn beste vermoogen gebruycken in alles wat d'algemeene welvaert ten nut en voorstand moght strecken; sonder hier toe 't minste aen hem te laten ontbreecken.

Ander Versoeck-schrift der *Gereformeerde.*

Den 8. September præsenteerden de Gereformeerde noch een ander Smeeckschrift; waer in sy de redenen haers voorigen versoecks wydlopiger voorstelden / en onderdaninghlyck om een behoorlijcke antwoord baden. D'oude Koningin ontfingh deese Supplicatie: en vaerdighde Beza, gelyck oock de drie andere Kerckendienaren / welcke hem vergeselschapten / met gunstige goede woorden af.

Aenvangh des *Colloquii* te *Poissy.*

De volgende dagh vervoeghde sigh de Koningh in 't groote Refectorium der Nonnen te Poissy, om van 't Gesprek een aenvangh te maecken. Nevens en aghter sijne Majesteyt saten de Princen en Princessen. Een weynigh lager / doch in orde / ses Kardinalen; ses-en-dertigh Aerts en andere Bisschoppen. Eyndlyck aghter deselve een groot getal Doctoren der Sorbonne en andere Geestlijcke. Reght tegens over den Koningh / aen 't eynd van de Sael / stond sijne Lijfwaght: en aghter deese een voortreflyck Geselschap van voorname persoonen uyt allerley Standen des Koninghrycks.

Gespreck des Koninghs.

Syne Majesteyt deed een kort Gesprek / verhalende d'oorsaken deeser Byeenkoomst. Beval daer op de Cancellier, sijne meeningh aen al de daer tegenwoordige noch breeder te verklaren en open te leggen; 't welck dan van hem in 't lange gedaen wierd.

Begeerte des Kardinaels van *Tournon* aen den Koningh; afgeslagen.

De Kardinael van Tournon bedanckte sijne Majesteyt voor desselven genadighste wil en affectie, in den naem aller Prælaten en Geestlycke des Koninghrycks. Begeerde daer na / dat de Cancellier sijne Propositie, of Voordragh / aen de gedaghte Prælaten in Schrift overleveren / en deselve tijd geven wou / om die wel te doorsien; de saecken na behooren t'overweegen / en sigh daer op te beraedslaen. Doch dit versoeck wierd haer afgeslagen.

De *Gereformeerde* Predikanten ingehaeld.

Hier op wierden de twaelf Predikanten der Gereformeerde Religie, en hare twee-en-twintigh Bystanders / als Gedeputeerde uyt de Provintien, door de Hertogh van Guise, en de Heer de la Ferte, als Capitain der Koninghlijcke Guarde, ingevoerd / en geleyd tot aen de Bailie; daerse bloots hoofds bleven staen. Theodorus Beza was van haer alle verkooren geworden / om den Voordragh te doen.

Beza van haer verkooren, om den Voordragh te doen; die deselve begind met een Gebed.

Na een treflycke Voorreeden / als tot een Inleydingh / aen den Koningh / begon hy sijne Propositie met een seer yverigh en aendaghtigh Gebed tot den almaghtigen God / gericht op d'oorsaecken deeser Byeenkoomst. Vervolgens van sijne neerknielingh opgestaen sijnde / betuyghde hy voor yeder de groote vergenoegingh en hertlycke vreughde aller Religions-verwanten, daer over / datse sulck een vryen toegangh hadden tot den Koningh / haren genadighsten / aengeboornen / natuerlycken Heer; desselven Vrouw Moeder; de Princen des Koninghlycken Bloeds; oock d'andere voortreflycke Heeren / en aensienlycke hier versamelde persoonen.

Korten inhoud

Daer na handelde hy van d'onvervalschte / hertlycke begeerte en 't reght-yverigh voorneemen der Religions-verwanten, waer heenen 't selve doelde / &c. Doe trad hy tot 't Hoofdwerck; verhalende in 't breed / en met een sonderlinge klaerheyd / al d'Artijckelen der Christlijke Leere / sonder yets te vergeeten van 't geen daer tegens wierd ingebragt / of met deselve streed; alles grondlyck / en uyt de H. Schrift.

Sijner gedane *propositie*,

Te gelijck sprack hy van de reghte Discipline, welcke billyck in de Christlijke Kerck behoorde gehouden te werden. Eyndlijck besloot hy: Hy / sijne Meedegenooten; al de geene / welcke haer derwaerts gesonden / hare Leere geapprobeert en aengenoomen hadden / begeerden niet anders / als de Reformatie der Kerck.

verrighte met groot verstand,

Wilden onder sijne Koninghlycke Majesteyts schuldige gehoorsaemheyd en beschermingh leven en sterven. Vervloeckten al de geene / welcke sigh deselve ontrocken. Baden voor den welstand / de gesondheyd / en de voorspoed des Koninghs / sijner Vrouw Moeder / sijner Raden / en des gantschen Koninghrijcks.

en cierlijke welspreeckenheyd

Als nu Beza hier op een diepe eerbiedigheyd had gedaen / voer hy voort / en præsenteerde den Koningh de Confessie, of Geloofsbelijdenis / der Gereformeerde Kercken in Franckrijck: met onderdanige beede / datmen de voor handen sijnde Conferentie, of vriendlijcke Gesprekhoudingh / na deselve wou reguleeren.

tot seer groot genoegen

Deese sijne lange Voordragh wierd soo bescheyden / verstandigh / en cierlijck uytgesprooken / dat de gantsche Vergaderingh een seer groot welgevallen daer in nam / en deselve met een sonderlinge lust ten eynde toe aenhoorde; tot dat hy sprack van de tegenwoordigheyd des waeraghtigen Ligchaems en Bloeds Christi in 't H. Avondmael:

van de geheele Vergaderingh,

welck poinct de Prælaten en andere Geestlijcke haers aenhanghs niet weynigh deed morren / en in grimmigheyd ontsteecken; onaengesien hy alreeds te voren andere Artijkelen had voorgesteld / welke uytdruckijck de Leere der Roomsche Kerck veroordeelden.

behalven der Geestlijcke.

Evenwel gingh hy in sijne Reden voort / sonder dat de Koning / of yemand onder de Princen / sigh daer over onlustigh toonde. Na de voleyndighde Oratie ontfingh sijne Majesteyt de Confessie uyt handen van de gemelde Heer de la Ferte, Capitain sijner Lijf-Guarde, welcke daer na de Prælaten wierd overgegeven.

De Kardinael *de Tournon* brand van grimmigheyd.

Onder meer andere verhittede en in 't Harnasch gejaeghde Kerckvooghden brandde de Kardinael van Tournon door toorn en grimmigheyd als vyer. Bad den Koningh / bestendigh te willen volharden in de Religie sijner loflijcke Voorvaderen: en versoght tijd / nevens daghstemmingh / om op den gedanen Voordragh na behooren t'antwoorden.

De

ANNO CHRISTI.

De volgende morgen sond Beza aen d'oude Koningin Catharina een grondige breeder verklaringh der saecken / welke hy van 't H. Avondmael had gesproocken / en waer over de Prælaten sulck een groot misnoegen hadden getoond.

Raedslagh der Prælaten,

Als nu deselve by een waren gekomen / om te beraedslaen / wat haer verder te doen / en hoe haer t'antwoorden stond / begon de Kardinael van Lotharingen sijn Gesprek met deese woorden: Ick, voor mijn persoon, wenschte wel, dat deesen (hy meende Beza) stom, of wy alle doof geweest waren. Na veelerley voortgebraghte meeningen wierd eyndlijck beslooten / dat de Kardinael / ondersteund van eenige Doctoren, alleenlijck sou antwoorden op twee poincten, betreffende de Kerck, en des Heeren Avondmael: niet om sigh in eenige disputatie in te laten / maer op datmen niet moght meenen / datse niet wisten in te brengen tegens de Redenen van Beza. Boven dien soumen een Confessie opstellen / tegens de geene / welcke de Hugenooten hadden overgegeven. Wanneer nu deselve souden weygeren deese Belijdenis t'approbeeren, soo soumense opentlijck met gewoone Solenniteiten condemneeren, als Aerts-Ketters verdoemen; en dit Vonnis tegens haer uytspreecken; door welk middel dit Colloquium, sonder verder disputeeren, sigh sou eyndigen.

om de Gereformeerde terstond voor Aerts-Ketters te condemneeren, en alsoo 't disputeeren t'ontgaen.

De Gereformeerde Kercken-dienaren hier van bericht; en siende / dat dit vlack aen liep tegens de Resolutie van een vriendlijck Gesprek / beklaeghden sigh hier over aen den Koningh door een ootmoedige Supplicatie. Wijl nu deselve den Cancellier in handen quam / rightede hy / als een seer verstandigh en voorsightigh Man / de saek daer heenen / dat de gemelde Prælaten haer voorneemen veranderden / en op een andere wijs procedeerden. Belangende de Kardinael / hy bedaght een nieuwe vond / door welke hy meende / de Predikanten te schande te sullen maecken / en ten spot te stellen; oock daer door te veroorsaecken / datmen haer verr' van 't Koninglijck Hof sou verbannen. Ten dien eynde schreef hy aen den Gouverneur van Metz, hy sou / sonder uytstel / derwaerts affsenden eenige Theologanten uyt Duytschland, welcke in 't voornaemste stuck der Religie, als van 't H. Avondmael / met de Hugenooten niet eensgesind waren. Deese nu wou hy tegens de Hugenotsche Predikanten stellen; haer tegens malkander laten kampen / en als hy aen haer disputeeren sijnen lust genoegh geboet sou hebben / 't een en 't andere deel met beschimpingh af wijsen.

Haer voorneemen veranderd, en waer door.

Loose vond des Kardinaels, om de Gereformeerde Predikanten ten spot te stellen;

De gedaghte Gouverneur wendde soo veel vlijt aen / dat binnen weynig tijds vier Wittenberghsche Doctoren in de H. Schrift en twee Heydelberghsche Theologanten na Franckrijck trocken. Doch vermits eenen der Wittenberghsche juyst te Parijs aen de Pest stierf / en de twee Heydelberghsche van de Gereformeerde Religie waren / soo liep den Aenslagh des meergedaghten Kardinaels weer te rugg'.

doch hem onverwagt gemist.

ANNO CHRISTI.

Den 16. September deed hy / in de tegenwoordighevd des Koninghs / der Vorsten des Koninghlijcken Bloeds / en des geheelen vergaderden Raeds / sijne Propositie; inhoudende een lange Deductie of Verhandelingh der twee onder de Prælaten besllootene Artijkelen van de Christlijcke Kerck / en des Heeren Christi Avondmael. Deese Voordragh voleyndigd sijnde / baden de gedagte Kerckvoogden gesamentlijck den Koningh; hy wou doch volstandigh sigh houden aen de Religie sijner Christlijcke Voorouderen: de Hugenotsche Predikanten gebieden / voor goed te keuren en t'onderteeckenen 't geen den Kardinael had voortgebraght. Indien sulcks geschiedde / soo soudense weer aengenoomen werden in den Schoot der H. Kerk / en d'overige Artijkelen oock werden geoordeeld. Maer indiense weygerden / soo sou men haer in 't minste geen gehoor meer geven; in tegendeel moestense uyt 't Koninghrijck werden gejaeghd.

Sijnen voordrag, en verhandelingh van twee Artijkelen.

Sijnen t'eenemael onbillijcken eysch aen den Koningh.

De Gereformeerde Predikanten versoghten hier op gantsch onderdanighlijck / door een Supplicatie, datmen doch oock wou hooren hare tegen-antwoord op 't geen de Kardinael tegens haer had voortgebraght; doch wierden doemaels afgeweesen / en de saeck tot op een andere tijd verschoben. Onaengesien sy hier na op verscheydene wijsen seer sterck versoghten / en bestandigh aenhielden / datmen oock haer' antwoord opentlijck wou hooren / soo kondense doch niets verwerven; als alleenlijck / dat op den volgenden 24. der gedaghte Maend Theodorus Beza in de tegenwoordigheyd des Koninghs en sijns Raeds beantwoordde des Kardinaels uytgesproockene Redenen. Sijn Gesprek wierd bygewoond van 5. Kardinalen en 15. of 16. Doctoren.

De Prælaten ontvlieden alleslins de Disputatie.

Den 26. September gaven de Doctoren der Sorbonne een gantsch giftigh en strengh Schrift over tegens de Gereformeerde Kercken-dienaren; en begeerden daer in / datmen deselve t'eenemael uyt 't Koninghrijck sou verbannen / indiense de Leere der Roomsche Kerck / belangende d'Eucharistie, niet wilden approbeeren en aenneemen. Hier tegens versoghten de Hugenotsche Predikanten gantsch onderdanigh / datmen d'Artijkelen harer Confessie, en die van hare tegenparthy, d'een na d'ander vlijtigh examineeren, overweegen / tegens malkander houden / en daer over betaemlijk handelen sou / in sulk een ordre / gelijck altijd in diergelijcke Colloquien gebruyckelijck was geweest. Doch de Roomschgesinde (welcke een ooghblijckelijcke parthyschap oeffenden; sigh selfs voor Reghters uytgaven / en haer t'eenemael verbitterd betoonden) begeerden daer in niet te bewilligen.

Gedragh der Doctoren van de Sorbonne,

geheel onredlijck.

Den 13. October, als de Heeren Prælaten hare meegebraghte Doctoren hadden afgedanckt / en weer te rugg' gesonden / begavense sigh eyndlijck gesamentlijck na hare ordentlijcke Wooningen. Hadden echter hare Canones opgesteld; doch die van de Christlijcke Religie niet de minste meldingh

De Prælaten en Doctoren gaen wegh.

ANNO CHRISTI.

deeden; alleen betreffende eenige ingebroockene onordentlijckheden by de Geestlijcke: sonder evenwel tot de Reformatie te treeden; maer deselve beveelende aen den Paus en 't Trentisch Concilium.

De Gereformeerde beginnen opentlijck te prediken.

Na 't eyndigen van deese Versamelingh begonden de Religions-verwanten allenxen opentlyck te prediken; namen oock aen eenige Plaetsen / sonder de minste tegenstand / de Kercken in. Daer op volghde den 3. November een Koninghlijck Mandaet, waer in haer op 't ernstighste wierd bevoolen / d'ingenoomene Kercken weer te ruymen. Sonder tegenspraeck gehoorsaemdense hier in terstond.

Raed aen de Koningin gegeven, om die van de Gereformeerde Religie in ordre te houden.

Vermits nu / op de gehoorde wijs / 't Colloquium te Poissy t eenemael vrughtloos was afgelopen; niet verschaft hebbende de gehoopte middelen tot rust en eenigheyd; maer veel meer veroorsaeckende / dat de parthyschappen toenamen / en de Religions-verwanten in 't Koninghrijck ooghblijcklijck daeghlijcks vermeerderden / soo wierd d'oude Koningin geraden / te beschrijven al de voornaemste persoonen uyt de Fransche Parlamenten, nevens de Princen des Bloeds / de groote Heeren / geheyme en andere Raden / om sigh te bedencken op een Edict, waer door die van de Gereformeerde Religie in ordre mogten gehouden werden; en te beraedslaen / watmen sou antwoorden aen de Standen des Koninghrijcks / welcke seer ernstigh vryheyd van Religie, en daer toe Kercken hadden versoght.

Van de Guisen niet goed gevonden; die wat anders raden; doch van de Koningin niet gehoord werden,

De voornaemste der Roomsch-Catholijke, oock insonderheyd de Guisen, vonden dit voorneemen en middel gantsch niet goed; maer veel meer schaedlijck. Seyden / men sou sigh te vreeden houden met 't Edict, in de Maend Julius gepubliceert, en 't selve ernstigh doen uytvoeren. Beklaegden sigh over d'al te groote goedheyd en geringen yver der oude Koningin. Beschuldighden opentlijck den Koningh van Navarre, Prins van Conde, d'Admirael, en sijne Broederen. Koningin Catharina, die de Regeeringh in hare hand soght te bevestigen / wou in hare begeerte niet bewilligen: waer uyt de Guisen oorsaeck namen / om van 't Hof wegh te trecken.

derhalven sy van 't Hof weg trecken.

Sy veroorlofde haer dit op 't vriendlijckste: verseeckerde haer van hare goede wil en groote affectie, soo tegens haer / als tegens de Roomsch-Catholijcke Religie; met versoeck / datse haest weer keeren wilden / om haer te vergeselschappen. Dus trockense wegh / ontrent 't eynd van November.

Edict van Januarius 1562.

Met d'aenvangh der Maend Januarius wierd / in 't afweesen der Guisen en des Connestabels (die sigh geensins hier by wou laten vinden) / een soo staetlijke Vergaderingh der voornaemste Standen des Koningrijcks gehouden / als oyt in Franckrijck was gesien: alles in voorneemen / om d'inwendige hoogh-schaedlijcke beswaernissen wegh te ruymen / en goede Edicten daer toe te veraerdigen.

een goed middel tot rust, maer verdraeyd tot noch meer ellende van Frankrijk.

Als nu yeder der Standen had voorgeslagen 't geen hy oordeelde 't gantsche Koninghrijck te konnen dienstigh sijn tot de bekoomingh van de hooghgewenschte Vreede / nut en welvaerd / wierd eyndlijck beslooten en opgesteld 't Mandaet, 't welck van de Maend / waer in 't veraerdighd wierd / heeft bekoomen en behouden de naem van 't Edict van Januarius. Alhoewel nu 't selve 't eenige middel was / om wegh te nemen / of te verhoeden / al d'onheylen en jammeren / welcke dit Koninghryck dreyghden; soo wierd het echter verdraeyd / en daer heenen gerigt / dat noch veel meer ellenden en hoogh-schaedlijcke onrusten ontstonden / als Franckrijck oyt te vooren had gevoeld.

Inhoud des Edicts van Januarius.

Door 't gemelde Edict van Januarius wierd te niet gedaen 't Edict gepubliceert in Julius. Die van de Gereformeerde Religie toegelaten / buyten de Steeden te mogen by een komen tot 't gehoor der Predicatien: oock alle noodige ordre gesteld / ten eynde die van d'een en d'andere parthy in vreede / rust en eenigheyd by malkander souden leven. Dit wierd dus beslooten / en van al de Deelen onderteeckend te S. Germain en Laye den 17. Januarius Anno 1562.

D'uytvoeringh verhinderd aen de sijde der Roomsch-gesinden.

Maer als nu dit Edict tot de voltreckingh sou werden gebraght / deeden sigh seer veel verhinderingen op / insonderheyd / aen de sijde der Roomsch-Catholijcke. Belangende de Hugenoten, door hare Kercken-dienaren en Gedeputeerden wierd haer den Twijffel in eenige dingen gantsch weghgenoomen / en de saecken soodanigh voorgesteld / datse sigh 't Koninghlijk Bevel t'eenemael onderwierpen.

Evenwel sundense niets verright hebben,

De Parlamenten, behalven twee of drie / quamen seer ongaerne tot de Publicatie. Dat van Dyon wou 't gantschlijck niet doen. By dat te Parijs liep het sonder veel disputerens niet af. De Wind / welcke haer dus bewegde / woey uyt den hoeck des Connestabels en der Guisen. Evenwel / met dit alles soudense seer weynigh hebben verright / indien niet de Koningh van Navarre sigh had laten bedriegen door sijne geswoorne vyanden:

indien de geswoorne vyanden des Koninghs van Navarre hem door valsche beloften niet hadden afgetrocken van de sijde der Gereformeerde tot de Roomsche; geheel tot sijn verderf.

welcke tot Instrumenten sijns gantschen ondergangs gebruyckten de Spaensche Ambassadeur, Pauslijcken Legaet, en Kardinael van Tournon; dapper geholpen en onder den arm gegrepen van des Konings voornaemsten Dienaer Descars, en de Bisschop van Mande. Deese Vorst / anders noyt hovaerdigh of eersughtigh / liet sigh wijs maken / indien hy sigh maer alleen onsijdigh wou houden / en sijnen Soon sleghs eenmael in de Mis liet gaen / soo sou de Koningh van Spaenje hem in eygendom overgeven en inruymen 't Koninghrijck Sardinien; een Eyland (gelijckse seyden) van geen minder inkoomen als Sicilien, en wel viermael soo veel als sijn (hem ontnoomen) Koninghrijck Navarre. Hier door benamense hem 't gewis / eerlijck / en loflijck middel / door 't welck hy sijn van Spaenje hem ontweldigd Rijck lightlijck had konnen weer bekomen / indien hy volstandigh waere gebleven / en die van de Gereformeerde Religie voortaen had begunstighd / gelijck hy had gedaen tot op 't Edict van Januarius.

Maer

ANNO CHRISTI.

Werd, nu Roomsch-Catholijck; en een snood mensch.

Maer de hooghstschaedlijcke Raed der gedaghte persoonen hadden sulck een kraghtige werckingh/ dat hy haer geloof gaf/ en besloot/ aen deese sijde sijn geluck te versoeken. Begon derhalven sigh allenxen van de Religions-verwanten af te sonderen; sijne Gemalin de Koningin vry hard te handelen/ en overspel te bedrijven met eene der Jonckvrouwen van d'oude Koningin Catharina de Medices; behalven met meer andere. Dus nam 't quaed van dagh tot dagh by hem toe/ hoe langer hoe meerder; tot de hooghste bekommeringh en droefheyd aller der geene/ die hem tot noch toe seer hoogh hadden geeerd en bemind; insonderheyd van sijne Gemalin/ een seer deughdsame en verstandige Princes; die alle mogelijcke vlijt aenwende/ om hem weer op den voorigen goeden wegh te brengen; doch al haere moeyte was vrughtloos.

Heerlijcke volstandigheyd van sijne nu van hem quaelijck gehandelde Gemalin.

Sy wierd wel van d'oude Koningin dickmael aengesproocken/ en vermaend/ haren Man te volgen; sigh nae sijnen wil te voegen: doch haer antwoord was: Indiense haer Koningrijck Navarre en haren Soon Prins Henrick in haere handen had/ soo wouse veel eer die beyde in den Afgrond der Zee sien versincken/ als datse om der selver wil sou in de Mis gaen/ en daer door afvallen van haere Christlijcke belijdenis; van de reghte wegh der waerheyd; deeser wijs 't verganghlijck-tijdlijcke verkiesende voor 't eeuwigh altijd-duerende. Dit verooršaeckte/ datmen haer voortaen in rust liet.

List der Koninginne Moeder Catharina,

Alhoewel nu d'oude Koningin klaerlijck sagh/ dat de Koningh van Navarre sijne tot noch toe van hem begunstighde Parthy verlaten/ en sigh na d'andere sijde gewend had/ soo wouse echter/ als een seer doortrapt Wijf/ sigh sijner noch niet opentlijck aennemen; maer voor ditmael haer tusschen beyde de Deelen neutrael houden; in aenmerckingh/ dat de Religions-verwanten vry maghtigh/ en gesind waren/ t'uyterste t'harer beschermingh te wagen. Even hierom hieldse de Prins van Conde en d'Admirael met goede woorden op. Gaf ordre/ dat de soo genoemde Hugenoten, soo te Parijs, als in andere Plaetsen des Koninghrijcks/ onverhinderd de vrye Religions-oeffeningh moghten hebben. Aen d'andere sijde maecktese veel heymlijcke practijcken en verhinderingen tegens 't meergedaghte Edict van Januarius, en Bressen in 't selve/ door modificatien en moderatien, welcke men noemde des Koninghs Declaratie, of Verklaringh.

die, terwijlse de Gereformeerde opentlijk begunstigde, heymlijck haer ondermijnde.

Ondertusschen sliepen die van Guise niet; maer meenden de Protesteerende Duytsche Vorsten door haere subtijle Vonden en listige Aenslagen in slaep te wiegen. Want de Kardinael had Hertog Christoffel van Wurtenbergh bedrieglijk een seeckere Dagh t'Elsas-Zabern bestemd; daer hy met des selven Kercken-dienaren van d'Augsburghsche Confessie gesprek houden/ en sigh met haer vergelijcken wou. Johannes Brentius en D. Jacobus Andreas (des gemelden Hertogs twee voornaemste Theologanten) wierden/ als wel-ervaren in de H. Schrift/ afgeordonneert/ om met den Kardinael te Confereeren, gelijck oock geschiedde. Die haer daer nae/ met eenige Geschencken begiftighd/ liet vertrecken; in goede hoop/ dat hy nu de saeck by desen Duytschen Vorst seer wel verhandeld/ en een goed Fundament tot sijn' Aenslaegen geleght had.

De Kardinael van Guise soekt de Protesteerende Duytsche Vorsten te bedriegen, en in slaep te wiegen.

Veynsd, Luthersch te willen werden.

Ondertusschen kreegen die van Guise tijdingh/ dat de Koning van Navarre sigh tot hare Parthy had begeven: waer op sy besloten/ 't Hoofd weer na 't Koninghlijck Hof te wenden: daer de Navarrische Koningh den Admirael en des selven Broederen sulck een onvriendlijck gelaet toonde/ datse sigh van 't Hof na huys begaven: alleenlijck bleef de Prins van Conde, om sigh in sijne ligchaems swackheyd dies te beter te konnen waerneemen; begaf sigh oock ten dien eynde na Parijs; terwijl de Koningh door sijne Moeder na Monceaux en Brie wierd gevoerd.

Snoodheyd des Koninghs van Navarre.

De Guisen ontfingen van alles wat sigh toedroegh goed bericht. Besloten derhalven/ met een stercken Aenhangh na Parijs te trecken; daer sigh de Connestabel oock sou laeten vinden; en hier in miste hy niet. Den laetsten van Februarius verliet de Hertogh van Guise sijn Huys/ genoemd Janville, geleegen in Champagne, met sijne Gemalin/ en de Kardinael van Guise. Den volgenden eersten Martius nam hy met ontrent 200. weltoegerustede Soldaten sijnen wegh regt toe na een daer bygeleegen Steedje/ geheeten Vassy. 't Selve naerderende/ hoorde hy 't geluyd der Klocken/ waer door de Gereformeerde ter Predicatie wierden genoodighd. Tusschen de duysend en twaelf-hondert persoonen/ soo Mannen/ Vrouwen/ als kleyne Kinderen/ waren vreedsaem/ en sonder eenige Wapenen/ in een Schuer by een vergaderd/ om/ volgens hare gewoonte/ Gods woord te hooren. Hy trad van sijn Paerd af; en gingh/ na dat hy met den Provoost en Prior deser Plaets een weynigh in 't geheym op 't Kerckhof had gesproocken/ black nae de Schuer toe/ gevolghd van sijne Soldaten/ soo te voet als te paerd.

Kort bericht van d'afgrijsslijcke Moord, door de Hertogh van Guise

De Vaendrigh (de jonge la Brosse) was d'eerste in deesen Ridderlijcken aenvangh. Gingh eerst in de Schuer/ met vier of vijf van sijnen aenhangh. Swoer en lasterde God seer grouwlijck (nae Fransche gewoonte)/ onder 't seggen/ datmense al t'samen moest om 't leven brengen; niemand verschoonen. Na dat hy drie Mansperscoonen had doorstoocken/ begonden de sijne van buyten. De Deur overweldighd sijnde/ begon 't erbarmlijck bloedbad aen te gaen; 't welk de Hertogh van Guise, met 't bloote Swaerd in de hand/ nevens sijnen Lieutenant d'oude la Brosse, in eygener persoon bywoonde. De Religions-verwanten konden geen andere tegenstand doen/ als met vyerige gebeeden tot den Almagtigen God. Eenige redden sigh door de vlugt/ ten besten datse konden. Behalven een groot getal gewondde bleven 42. Menschen op de plaets dood leggen. Door d'ontfangene quetsueren stierven naderhand noch seer veele.

aengeregt te Vassy, tegens ontrent 1200. weerloose Mannen, Vrouwen, en kleyne Kinderen, in een Schuer by een gekomen, tot 't gehoor van Gods woord.

le. Deese uytsinnige Beesten bragten desgelijcks sommige Vrouwspersoonen jammerlijck om hals. D'Aelmoes-kist / daer 't Armen geld in lag / wierd opgehouwen; alles daer uyt geroofd: de Predickstoelen in stucken geslagen; de Predikant veelerweegen gewond / en gevanckelijck mee gesleept.

en daer grouwlijcker wijs overvallen.

Na deesen Ridderlijcken Stryd (onder welcke de Trompetters van Guise geduerig Alarm hadden geblasen / even als had hy een groote Veldslagh gedaen tegens d'arghste vyanden der Kroon Franckrijck) brack hy op met sijne bloedige en met Roof beladene Compagnie, neemende sijn wegh na Rheims, daer de Kardinael van Lotharingen hem verwaghtte. Ondertusschen hervatteden die van de Gereformeerde Religie te Vassy den moed; vertroosteden sigh in haere verdrucking / en versamelden weer / soo op Sondagen als Vierdagen, om des Heeren woord te hooren / en in de gemeene Gebeeden aen te houden / tot datse door d'inwendige Oorlogh allerwegen verstrojd wierden.

Klaghten des Princen van Conde hier over aen 't Hof.

De Prins van Conde was doemaels te Parijs. Soo haest hy de tyding van dit Bloedbad had bekoomen; oock daer over sigh beraedslaeghd met eenige by hem sijnde Heeren en Eedele / wat hier ontrent te doen mogt sijn / sond hy 't Hof bericht hier van toe. Eenige rieden hem / na middelen uyt te sien / waer door soo wel 't Koninghrijck als de Religions-verwanten moghten beschermt werden voor diergelijck geweld. De Heer de Francourt en Theodorus Beza wierden van den Adel en de Gereformeerde Kercken als Gesanten na Monceaux afgevaerdighd / om te versoecken een spoedigh reght tegens Duc de Guise, wegens d'aengereghte seer wrevelige Moord te Vassy.

Boosheyd des afvalligen Koninghs van Navarre;

D'oude Koningin Catharina gaf haer een vriendlijcke en gunstige antwoord. In tegendeel vertoonde d'afvallige Koningh van Navarre sig seer hevigh: jae liet hem soo verr' uyt / dat hy los borst: Wie sijnen Broeder den Hertog van Guise beledighde / ja met maer eene vinger aenroerde / van den selven wou hy 't soo hoog opneemen / als of 't hem aen sijn eygen persoon ware geschied.

die Guise met een leugen wil verontschuldigen.

Als nu de gedaghte Beza hem bescheydentlijck hier op te gemoet voerde / dat de Justitie, welck de Koningen verplight sijn haer' Onderdanen / sonder aensien van persoonen / te laten weervaren / een geoorlofde / van God selfs gestelde Wegh is; en wanneer men in sulcke gevallen Reght versoght / dat daer door niemand tegens Reght wierd beledighd / gaf de Koningh van Navarre tot antwoord: Men had na dien van Guise met Steenen geworpen; waer door 't in sijne maght niet was geweest de verbitteringh en billijcke wraeck / soo van sijne Soldaten als Hof-bediende in toom te houden. 't Was geen gewoonte / de Vorsten soo te tracteren / en met Steenen te smijten; veel min / datse sulcks souden lijden. Beza stelde hier tegens met een sonderlinge graviteit, echter met behoorlijck respect: Indien 't soo al ware / soo had de Hertogh van Guise de schuldige / welke sijne Hooghheyd hadden veraght / konnen aenklagen / en na verdiensten behoorlijck doen straffen. Voorts voeghde hy daer by / in 't bysonder den Koningh van Navarre aenspreeckende: Sire, 't is voorwaer eygen aen de Kerck Gods, in wiens naem ick hier spreeck, slagen te lijden, en niet slagen te geven, of sigh te wreecken. Maer gelief oock te gedencken, datse een Aenbeeld is, en sulk een Aenbeeld, waer op alreeds veele Hamers versleeten, of in stucken gesprongen sijn. Dit is oock Navarre korts hier na gewaer geworden.

Reden-wisselingh hier over tusschen hem en Theodorus Beza, van de Gereformeerde Kercken na 't Hof gesonden.

Prins van Conde wijckt uyt Parijs na Meaux en Brie; en waerom.

Ter dier tijd was 't rampsaligh Franckrijk gelijck een groote Zee; welcke / door een stercke Wind onrustigh gemaeckt / over al sigh verheft; onstuymigh en woedend werd. Want in alle Provintien ontstonden wonderlijcke / verschricklijcke Onrusten en Oproeren / waer van wy in de beschrijvingh der inwendige seer schaedlijcke Fransche Oorlogen een korte meldingh sullen doen. Straks na de weerkoomst des gedaghten Francourts en Beza te Parijs quamen die van Guise, de Connestabel, de Mareschal van S. Andre, en de Koning van Navarre oock daer aen: waer door dien van Conde genoodsaeckt wierd / sigh met een goed getal Eedele na Meaux en Brie te begeven.

Ontbied den Admirael en andere by hem.

De gemelde Conde liet van uyt Meaux Brieven afgaen aen den Admirael en andere Heeren sijner parthy; waer in hy haer te kennen gaf / dat hy (niet door gebreck van grootmoedigheyd of dapperheyd des herten / maer uyt lijfs swackheyd / en om dat hy met geen genoegsaem volck tot tegenweer voorsien was) de Stad Parijs had verlaten / om sigh in meer verseeckerdheyd te stellen. Derhalven soudense / ten besten der algemeene welvaerd / sigh met de haere terstond tot hem vervoegen. Hier in warense oock niet versuymigh.

De Vervolgingh tegens de Hugenoten gaet weer aen;

Ondertusschen voerden de Guisen de Koningh en Koningin in 't Kasteel Melun: en nu begonnen in 't meeste deel der Provintien des Koninghrijcks gantsch onmenschlijck en met noyt meer gehoorde wreedheden tegen de Hugenoten te handelen. Van Melun braghtense de Koningh en Koningin na Parijs; daer de Connestabel, soo haest hy daer aengekoomen was / de Kercken en andere Plaetsen / in welcke de Religions-verwanten tot d'oeffeningh harer Religie plegen te vergaderen / deed ter neer werpen / en gantschlijck verwoesten.

Met ongehoorde wreedheden der Roomschgesinde, aen de selve gepleegd.

't Gemeene Volck / hier door gaende gemaeckt / begon boven maten seer oproerigh en als onsinnigh te werden; sulcker wijs / dat de Roomschgesinde hier en anderwegen / daerse de sterckste waren / op de Hugenoten aenvielen / en op 't aldergrouwlijckste haer tracteerden. Maer dit joegh op eenige Plaetsen d'Onroomsche ook in 't harnasch; soo dat de Kercken / de Beelden / eenige Papen, en sommige oproerige Muytmaeckers de woede der andere Roomsch-Catholijcke moesten ontgelden.

Conde bereyd sigh ten Oorlogh;

Ondertusschen gaf de Prins van Conde veele Declaratien uyt / waer in hy wijdlopig vertoonde de gewigtige oorsaecken / welcke

hem

ANNO CHRISTI.

en geeft Declaratien uyt.

hem noodsaeckten tot afgedwongene tegenweer / en 't aenvangen van een openbaren Oorlogh. Begeerde / dat syne vyanden (van nu af aen genoemd 't Triumvirat, of 't Driemanschap) 't verkondighde Edict van Januarius souden naekomen; de Wapenen neer leggen; de Koningh in vryheyd stellen; en 't Koninghrijck onderwarde in rust laten.

Het Triumvirat desgelijcks; en waer in 't selve bestond.

't Gedaghte Triumvirat (bestaende in Duc de Guise, de Connestabel, en de Mareschal van S. Andre) gaven verscheydene Tegen-Declaratien uyt / voornamentlijck aengeleght tot onderdruckingh van 't gedaghte Edict. De Prins van Conde versoght van de Gereformeerde, datse hem sonder uytstel in deese algemeene saeck met geld en volk goedwilligh wilden byspringen. Daer op quam den 20. April de Graef van Rochefoucaut met een aensienlijck getal Soldaten te Paerd en te Voet aen. Den 21. April ontfingh Conde van 't Parlament een wijdloopigh antwoord op eenige 't selve toegesondene Declaratien. Doch vermits hy vernam / dat op den voorgaenden dagh hy en syn' aenhangers in alle Straten van Parijs door een openbare Proclamatie waren uytgeroepen voor Oproerige / Ketters / en boose Christenen, soo sond hy in 't gedaghte Parlament noch een naerder Verklaringh; waer in hy vertoonde d'alreeds allerweegen gepleegde verschrickelijcke en onmenschlijcke wreedheden tegens de Religions-verwanten: sigh beriep op 't Edict van Januarius; oock reeckenschap van sijn doen en laten gaf.

Conde en sijnen aenhangh te Parijs uytgeroepen voor Oproerige, Ketters, &c.

Het Triumvirat koomd tot geweld.

D'oude Koningin wou sigh nu stellen als een Middelaerster tot Vreede; en schreef daer over aen den Prins. Die haer den 1. May antwoord toesond; en daer in een met sijn eygene hand onderteeckend Memoriael, waer in de middelen tot Vreede wierden voorgesteld. In tegendeel liet 't Triumvirat, vier dagen daer na / een Declaratie uytgaen / waer in sy begeerden de te niet-doeningh des Edicts van Januarius; en dat geen andere Religie in 't Koninghrijck sou geduld werden / als de Roomsch-Catholijke. Hier tegens heeft de Koningh een nieuwe Declaratie in Druk uytgegeven / waer by 't Januarisch Edict geduld wierd. Ondertusschen quam 't Triumvirat te Chartres by een / en besloot / Bourges te belegeren (welcke Plaets d'Onroomsche in handen hadden) eer deselve versterckt wierd; vermits se oordeelden / dat deese treflijke Stad / maer twee kleyne dagreysen van Orleans gelegen / Conde tot sijn voornemen seer dienstigh kon sijn.

Besluyten, de Stad Bourges te belegeren.

Veroveren dese Plaets op Verdragh;

Sy belegerden dan Bourges, vonden weynigh tegenweer; en wierden meester van deese Plaets door Verdragh. Over deese Zeege wierdense hooghmoedigh; en namen voor / met haer Krijghsheyr / bestaende in 12000. Soldaten te voet en 3000. te paerd / de Stad Orleans aen te vallen; waer binnen de Prins van Conde en d'Admirael sigh doemaels bevonden. Doch 't gebaer / en de vrees van een groot verlies der hare te mogen lijden / deed / datse haer voorneemen veranderden / en goed vonden / Rouan te belegeren. Hier binnen was Commandant de Graef van Montgommery, by sigh hebbende tusschen de 7. en 800. Soldaten / nevens twee Compagnien Engelschen, onder de Heer Killigre. Ten eynde der Maend September quamen s'er voor. Veele harer Bestormingen wierden afgeslagen / wijl die van binnen sigh dapper droegen. Eyndlijck evenwel drongense met geweld in. 't Plonderen duerde drie gantsche dagen. Veele der voornaemste wierden ter dood veroordeeld / en 't Vonnis aen haer uytgevoerd. Onder deese Belegeringh was de Koningh van Navarre soodanigh gewond geworden / dat hy drie weecken na deese veroveringh / op den 17. November, ellendigh den Geest moest geven.

ANNO CHRISTI.

Rouan stormenderhand.

De Koningh van Navarre, hier gewond, moet sterven.

Slagh tusschen 't Triumvirat en Conde.

Den 19. December stieten beyder sijds ongelijcke Krijghsheyren op malkander. Die van 't Triumvirat hadden in 't hare 19000. Soldaten te voet en 2000. te paerd. De Prins van Conde ontrent 4000. te paerd / en noch geen 5000. te voet. 't Gevecht was seer ernstigh en grimmigh; duerde oock byna ses volle uyren. Op de sijde van Conde sneuvelden ontrent 2000. Mannen te voet / en 150. soo Duytsche als Françoisen te paerd. Onder de doode waren oock deese Edele: Arpaion, Chandiu, Liencourt, Ligneri, la Fredonniere, la Carliere, Rongnac, Mazelles, Saint Germain. 't Triumvirat daer tegens verloor 't meeste deel harer Ruytery / en / behalven de Switsers, een groote meenighte haers Voetvolcks. Onder de geblevene Heeren en voorname persoonen wierden gevonden insonderheyd de Hertogh van Nevers (korts voor 't aengaen des Strijds omgebraght van sijnen eygenen Dienaer; die hem daer toe had bewoogen / dat hy van d'aengenoomene Gereformeerde Religie en sijnen Oom den Prins van Conde was afgevallen: doch andere hebben / dat hy deesen sijnen Dienaer had gebraght tot versaecking des Hugenotschen Godsdiensts): de Heeren d'Annebaut en de Givry, nevens sijnen Vaendrigh / en Quartiermeester (of Mareschal des Logements): la Brosse, de voornaemste onder de Moordenaers der Gereformeerde te Vassy; nevens eenen sijner Soonen: Aussun, een Heer uyt Gasconje, door de vrees vlughtigh na Parijs gejaeghd / stierf daer van hertenleed. Noch is'er een bysonderheyd / welcke aenmerckens waerdigh was; te weeten / dat d'Oversten der beyde Krijghsheyren gevangen wierden; waer door 't Veld van beyde de Parthyen wierd verlaten; 't welk echter de Hertogh van Guise weer innam na den aftoght; doch hernoomen wierd door den Admirael.

Neerlaegh der eerste, schoon ongelijck meer in getal;

en voornaeme weerlijdsche Dooden.

Sonderlinge en aenmerckenswaerdige

bysonderheyd in deesen Slagh, voorgevallen by Dreux.

Ondertusschen wierd Guise voor d'Overwinner gehouden / wijl hy sigh op de Veghtplaets; d'Admirael hem een mijl weeghs daer van daen gelegerd hield. Boven dien sond Guise de Vaendelen / van 't Voetvolck verooverd / na Parijs. Nam daer-en-boven des Princen Geschut; die dien avond met den Hertogh 't avondmael deed: oock sliepense dien naght by malkander. Reden heeft men /

ANNO CHRISTI.

men/ om sigh te verwonderen over de seldsame onbestandigheyd der menschlijcke dingen; veroorsaeckende/ dat twee sulcke persoonen/ doodlijcke vyanden/ t'eener tijd hare Maeltijd en Naghtrust aen eene Tafel en in een Bed namen. Vermits nu oock aen d'andere sijde de Connestabel gevangen was/ soo wierd de Hertogh van Guise verklaerd en bevestighd ten Lieutenant des Kryghsheyrs.

Duc de Guise belegerd Orleans.

Den 5. Februarius naerderde Duc de Guise de Stad Orleans. De volgende dagh won hy le Portereau, door de kloeckmoedigheyd der sijne/ en de schendlijcke vertsaeghdheyd der Duytsche Landsknechten/ hier in Besettingh geleght/ doch die als Wijven wegh liepen; waer door de Belegerde wel 400. goede Fransche Soldaten verlooren/ ten deelen om 't leven gebraght/ ten deelen gevangen genoomen. Indien de Gouverneur en eenige andere dappermoedige Heeren en Edele sigh niet Ridderlijck hadden gequeeten/ 't sou noch veel arger afgeloopen hebben. Den 9. bequam Guise oock door een Aenslagh les Tourelles. Deed veel Geschut van Parijs en Nantes derwaerts brengen/ om de Stad Orleans hevigh te beschieten. Den 18. der gemelde Maend/ als Guise ordre had gesteld/ hoe hy les Isles, of d'Eylanden, 's avonds ten 9. uyren sou doen aenvallen en bestormen/ ontbood hy d'oude Koningin Catharina, dat hy haer binnen 24. uyren tijds seeckere tydingh sou doen toekoomen van de veroveringh der Stad Orleans; met byvoegingh/ dat hy niets wat een mensch was daer in sou verschoonen. Als hy den volgenden 23. daer Vastenavond sou gehouden hebben/ wou hy deese Stad doen sleghten/ verwoesten/ en hare gedaghtnis gantschlijk uytdelgen. Doch de Mensch neemd wat voor/ maer de Heere bestierd het/ en doet het dickmael reght anders uytvallen.

Veroverd het Portereau;

en les Tourelles.

Sijn gewisse meeningh van overwinningh, en grouwlijkbloedigh voornemen tegens Orleans.

Even op dien selven dagh/ als hy uyt 't Leger reed na 't Slot Corvey, daer hy sijn Quartier had/ met een volkoomen opset/ om uyt te voeren alles wat hy d'oude Koningin had ontbooden/ heeft seecker jong Edelman van Angoulesme, genoemd Jean Poltrot, Heer de Merey (die al voor langh dit werck had voorgenoomen te verrigten/ oock sijne gedaghten aen eenige sijner Vrienden te Leon en anderweegen geopenbaerd) sigh gesteld aen seeckere Pas, daer hy/ sittende op een wel-lopend Spaensch Paerd/ dien van Guise verwaghtte. Als nu de Hertogh op een Esel quam aenrijden/ alleenlijck twee Edellieden by sigh hebbende/ van welcke d'eene voor-uyt trock/ d'andere met hem in

Doch even ter dier selver tijd wierd hy dood geschooten door Jean Poltrot, een jongh Edelman, Heer van Merey.

gesprek was/ naerderde Poltrot tot op ses of seven schreeden; schoot sijn Pistool/ geladen met drie Kogelen/ op hem los/ en trof hem in de Schouder/ daer hy wist/ dat Guise ongewapend was. Dus veroorsaeckte hy hem een doodlijcke wonde/ en nam doe spoedigh de vlught; doch verdwaelde in een Bosch; reed dien geheelen naght gintsch en herwaerts/ sonder daer uyt te konnen geraken; en wierd de volgende dagh gevangen bekoomen: daer na te Parijs geradbraeckt/ en voorts met vier Paerden van malkander gescheurd.

Hoe deesen te Parijs wierd gestraft.

D'oude Koningin deed deesen Hertogh van Guise te Parijs een Begraefnis aenstellen/ met soodanigh een Praght/ als of hy selfs Koningh geweest ware. Begiftigde ook sijnen Soon met d'Ampten van Groot-Kamerlingh en Groot-Hofmeester. Deese Soon/ genoemd Henrick, was doemaels in ouderdom en verstand noch een kind. Naderhand evenwel toonde hy Koningh Henrick de III. meer als te veel/ in wat School hy t'huys gelegen had/ en opgevoed was; gelijck wy t'sijner plaets sullen hooren.

D'oude Koningin doet Guise een Koninghlijke Praght-begraefnis aenstellen.

Na de dood van Duc de Guise maeckt Koningin

Nieuwe

ANNO CHRISTI.

ningin Catharina Vreede met den Prins van Conde. Liet oock een Edict uytgaen / waer by d'Edele voor haer en haer Huysgesin in de Huysen / 't gemeene Volck in de Voorsteeden / d'oeffeningh der Gereformeerde Religie wierd toegelaten. Door dit middel heeftmen 't Edict van Januarius te niet gedaen.

Vreede.

Wat sigh onder deese onrusten

heeft toegedragen.

Wat sigh geduerende d'onrusten tot op deese nieuwe Vreede in de voornaemste Provintien en Steeden des Koninghrijck Franckrijck heeft toegedragen / sullen wy kortlijck den Leeser hier vertoonen.

Grouwlijke woede der Roomsch-Catholijke Parisianen

Te Parijs, Hoofdstad des Koninghrijcks / wierd / sonder eenige ontfarmingh / tegens die van de Protestantsche Religie gepleeghd een veelvoudigh jammerlijck plonderen / en roven. Veele / soo Inwooners / als van verscheydene andere derwaerts gevoerde gevangene om des Godsdiensts wil / wierden door grouwlijcke Martelarijen om 't leven gebraght. 't Gemeen onbandigh Grauw sogt aen hare sijde niet anders als Buyt te maken / en onschuldigh bloed te vergieten. 't Parlament verschoonde niemand der geene / die haer / sijnde van 's Princen Krijghsvolck / of die onder sijn Gebied behoorden / in handen wierden gelevert / 't sy door wat voor een middel het sijn moght. Eenige Parlaments-Raden sondmen gintsch en herwaerts in verscheydene Steeden en Plaetsen / om de Religions-verwanten, sonder haer te hooren / 't Proces te maecken / en aen kant te helpen. Kortlijck / de Roomsch-Catholijke Parisianen woededen tegens de Hugenooten op een grouwlijcke en Duyvelsche wijs; gantschlijck voornemens sijnde / haer van den Aerdbodem te verdelgen; hare gedaghtnis uyt te royen.

Tegens die van de Gereformeerde Religie.

Te Senlis, in Isle de France.

Te Senlis handelde men gantsch ongenadigh / boven maten wreed / tegens de Gereformeerde. Onder meer andere moesten / soo in oproer / als door een tyrannisch onreghtvaerdigh geveld Vonnis / haer leven verliesen de Huysvrouw van Jaques Ruverant en Adrianus le Clerck. Jean Govion wierd levendigh verbrand. Louis Chauvin, Jean des Jardins, Jean Greffin; de Heeren de Moncy, Saint Eloy, de Houdencourt, de Ardres, de la Maison Blanche, jonge Edellieden; de Schoolmeester Antonius Trappier, wierden te Parijs onthoofd; hare Hoofden na Senlis gebraght / en tot een sonderlingh Schouwspel aen de voornaemste plaetsen der Stad / en boven de Poorten opgestoocken.

T'Amiens, in Picardyen.

't Eerste geweld / 't welck men pleeghde aen de Religions-verwanten t'Amiens, geschiedde op den 13. May Anno 1562. Alle Bijbels, Testamenten en Psalmboecken wierden gesoght / wegh genoomen / en opentlijck verbrand; te gelijck oock de Predickstoelen. Du Papier en Du Bois *, twee Aenhangers van de Parthy der Guisen, lieten 't niet blijven by de gedaghte verbrandingh der Boecken van de Gereformeerde, maer greepen nogh daer-en-boven de persoonen aen. Deeden in 't Water versmooren eenen Jaques Beron, nevens een Vrouwspersoon Françoise Grevin; doorschieten David Prevost en Johan Maryvant (Marquant): doodslaen twee Handwercksliedden / Robert en Rondeleth; oock een arm sieck mensch / genoemd Mauguyet: hangen Christoffel le Riche, Laeckenkoper. Deesen had de Wapenen gedragen.

** 't Geen d'Autheur hier steld als Namen van persoonen, hebben andere: by Papier en Hout lieten 't d'Aen-*

hangers der Guisen niet blijven.

T'Abbeville een Stad, oock in Picardyen.

Die van Abbeville braghten / soo in 't Kasteel als Raedhuys / om 't leven haren Gouverneur Robert de S. Delis; sijnen Broeder / Lieutenant, met negen Soldaten / twee Edellieden / en eenen Dienaer / enckelijck om der Religie wil. Den 28. Martius Anno 1563. wierd / in de tegenwoordigheyd der verordonneerde Reghters en Officieren der Justitie, eenen Louis Beliart (alleen veroordeeld om eerlijcke Amende te doen) van voor 't Gereght onstuymigh wegh getrocken; onsinniger wijs by de voeten genoomen; met 't aengesigt over de Straten gesleept / 't welk hier door jammerlijck verscheurd wierd; daer na in 't water geworpen / en dus doen verdrincken.

Te Chaalons.

Te Chaalons in Champagne wierden twee persoonen van de Gereformeerde Religie gehangen. Te Troyes leefden beyde de Parthyen, Hugenooten en Roomsche, taemlijck vreedsaem met malkander / tot op den aenvangh der Maend Augusti, en den intoght des Hertoghs van Nevers; wiens Dienaer Desbordes * veele Gereformeerde hier en gintsch / door sijn bevel / deed vangen / de Bijbels en andere Euangelische Boecken verscheuren; de Huysen der Religions-verwanten plonderen. Deselve wierden nu jammerlijck om 't leven gebraght; de Vaders daer over niet eens aengesprooken / veel minder gestraft. Veele Kinderen wierden van haers Moeders borsten afgeruckt / en op nieuws gedoopt. Verscheydene Echte Lieden gewelddadigh gedwongen / sigh andermael op de Roomsche wijs te laten trouwen / en Bruyloft te houden. Sesthien of aghthien Mansperſoonen wierden gehangen of vermoord / door Sententie der Reghteren; onaengesien twee of drie der selve van de Religie waren afgevallen. De Vrouwspersoonen bleven niet verschoond. Drie of vier der selve heeftmen over de Straten gesleept / daer na in 't Water geworpen.

Te Troyes, in Champagne.

** Deesen was 't, die hier na sijnen Heer den Hertog selfs om 't leven braght, gelijck hier boven gehoord is.*

Te Bar sur Seine.

De Hugenooten te Bar sur Seine hadden middel gevonden / om haer de sterkste te maken / en dus een tijd langh de vrye oeffening van Religie genooten. Deese Plaets wierd belegerd. Vermits se nu light te bedwingen was / en d'Onroomsche der Stad 't Geschut sagen stellen / om 't Kasteel te beschieten / soo reddedense sigh door de vlught soo goed als se konden. De vyanden binnen gekoomen sijnde / bedreven onmenschlijcke / en te vooren noyt gehoorde daden / verschrikkelijcke grouwelen; insonderheyd tegens de Vrouwspersoonen en kleyne Kinderen. Veele sneedense de Borsten open; ruckten eene 't Hert uyt / en beeten met de tanden daer in.

Noyt meer gehoorde grouwelen.

Seecker jongh Advocaet, Ralet, wierd op 't ernstigh aenhouden van sijn eygene Vader (Procureur des Koninghs) gehangen. De geene / welcke in 't Kasteel waren / wierden

In deese Plaets bedreven door 't Guisisch

ANNO CHRISTI.

Krijghs-volck.

den seer ellendigh gehandeid; insonderheyd den Hoofdman. Men veroordeelde hem ter dood. Doe hy nu alreeds op de Ladder was/ versaeckte hy sijne Religie; doch deesen Afval hielp hem niet: de Strop neep hem evenwel den hals toe. Dus bleef de Stad in de maght der geene / welcke deselve geplonderd; met grouwlijcke vloecken en Godslasteringen veele Vrouwen en Jonckvrouwen geschonden / en verkragt hadden. Maer in de Maend Januarius gebeurden 't / dat 40. of 50. te paerd uyt 't Guarnisoen van Antrain met 't aenbreecken van de dagh deese Plaets overvielen / en innamen. In 't begin betraptense de voorgedaghte oude Ralet, sijns Soons Moordenaer om der Religie wil: hingen hem aen 't Dack van sijn Huys / en doorschooten hem doe. D'andere Moordenaers en Rovers wierden al t'samen door de scharpte des Swaerds na d'andere Weereld gesonden; en haere gestoolene Buyt viel d'andere Buytmaeckers ten deel.

Komen al t'samen ellendigh om 't leven.

Een Hertogh van *Lunenburg* moorddadigh om 't leven gebraght.

Eene der Hertogen van Lunenburgh, Anno 1559. in verschil geraeckt met den Hertog van Guise in 't Leger voor Amiens, en van daer vertrocken / quam den 19. November te Rameru, tusschen Troyes en Vitry le François, alleen met 18. te paerd; in voornemen / sigh na Orleans te begeven. Door bevel van Bussy d'Amboise, Gouverneur te Chalons, wierd hy in sijn Logement overvallen. Ses sijner Dienaren sloeghmen dood. Hy selfs was met derthien schooten ellendig gewond. Dus toegeright / wierd hy in een Rosbaer na Chalons gevoerd / alwaer hy stracks daer na stierf. Malfontaine, een afvallige van de Religie, by de gemelde Bussy gebruyckt ten Executeur deeses moorddadigen aenslaghs / deed / gelijck als in Triumph, en ten glory-teecken sijner loflycke verrightingh / d'aghtthien Paerden / even soo veel Mantels / soo veel paer Laersen / en soo veel paer Pistoolen / voor hem heenen dragen / op dat elck kennis sijner Victorie mogt hebben.

Triumph des Moordenaers.

Te *Ceant en Othe.*

Als 't gemeen oproerigh Grauw op den 24. Augusti middel had gevonden / om vyandlijck te vallen in de Stad Ceant en Othe (seven mijlen van Troyes), rightedense tot op 't eynd der Maend Januarius hier een grouwlijcke Vleeschhouwery en Bloedplengingh aen tegens d'arme onschuldige Christenen. Over de 20. derselve / nevens een vijf-jarigh Kind / 't welck met sijnen Vader verbrand wierd / heeftmen op 't ellendighste omgebraght; behalven noch veel andere / hier en gintsch overvallen.

Te *Sens.*

Onder meer andere grouwlijcke Bloedbaden / ten tijde der ellendige onrusten in Frankrijck hier en gintsch tegens de Religions-verwanten aengesteld / was niet 't minste dat te Sens, daer de Kardinael van Guise Aertsbisschop was. Want hier wierden honderd gevangene persoonen / van allerley Stand en Gelegenheyd / wreedelijck omgebraght / en hare ligchamen gantsch naeckt in 't Water geworpen; een groot getal Huysen geplonderd; de Kercken der Onroomsche ter neer geworpen; de Wijngaerden rondom de gedaghte Plaets in stucken gehouwen.

ANNO CHRISTI.

T'*Auxerre.*

De Roomsch-Catholijcke t'Auxerre vermoordden seer onmenschlijck eenen Colcon (Cosson). De Castellaine van Avalon, een seer schoone jonge Vrouw / stakense grouwlijcker wijs met Dolcken; en wierpen haer / dus doodlijck gewond / eyndlijck in 't Water. Des Koninghs Advocaet handeldense soodanigh / datse hem voor dood lieten leggen. Eenen der Reghteren / genoemd Corbelin, braghtense geheel om 't leven.

In *Hoogh-Auvergne.*

Als eenen Bresons, de berughtste Rover / en snoodste Bloedhond / die op de Weereld oyt moght te vinden sijn / van de Guisen bevel had ontfangen / sigh meester te maecken van de Vestingen in Hoogh-Auvergne, konden de Religions-verwanten t'Aurillac lightlijck gissen / watse van hem te verwaghten hadden. Begaven sigh derhalven in 't eynd der Maend May meerendeel uyt de Stad; eenige nae Orleans, andere na Lions; weer andere na Limosin. Den 3. Junius deed Bresons sijnen Intoght in deese Plaets / en wierd stracks gevolghd van eenen Montelly. Onmogelyck is 't / of uyt te spreecken / of te beschrijven / wat voor onmenschlijcke daden deese twee verrighteden met Moorden en Plonderen / oock berooftdense eenige Kasteelen; de Stad Argentan; veele Huysen van particuliere persoonen / en rijcke Koopliedеn. Verkraghteden Vrouwen en Dochteren / &c.

Te *Moulins in Bourbonnois.*

Doe de Heer de Montare op Bevel / en door geweld / te Moulins in Bourbonnois was gekomen / om die van de Gereformeerde Religie op 't alderstrenghste te vervolgen / op 't hardste te handelen / deed hy terstond / en als ten handgift / sonder eenigh voorgaende Proces, sonder gereghtlijck verhoor / twee Ambaghtslieden ophangen. Vergaderde voorts een grooten hoop volck / tot ontrent 3000. Man toe: en als hy sigh nu sterck genoegh bevond / verdreef hy uyt de Stad al de geene / van welcke hy sigh inbeeldde / dat hem eenigh gevaer sou mogen toekomen.

Bourges en Berry, wel versorghd.

Vermits nu te Bourges en Berry oock allerley aenslagen tegens d'Onroomsche wierden gemaeckt / soo quam de Graef van Montgommeri den 27. May Anno 1562. met 120. Paerden daer binnen. Stelde hier alles aen ten besten des Princen van Conde. Braght oock van daer mee een aensienlijcke som gelds na Orleans, tot betalingh van desselven Princen Krijghsvolck. Die in de volgende Maend Junius den Heer d'Yvoy met 2000. Soldaten te voet na Bourges sond / om daer Guarnisoen, en alles in goede ordre te houden; oock voorsorge te doen / om van alles voorsien te sijn tegens een Belegeringh.

Door 't Krijghs-heyr des *Triumvirats* belegerd.

Als nu 't Krijghsheyr des Triumvirats den 15. Augusti de Stad Bourges naerderde / begeerdense van d'Yvoy en den Raed / datse deselve aen den Koningh overgeven souden. Die van den Raed verontschuldighden sigh / datse 't niet doen konden / wegens d'Yvoy; en d'Yvoy weygerde gantschlijck. Stracks daer na geschiedden veel' uytvallen en harde scher-

schermutselen; waer in 't volck des Triumvirats meest te kort schoot. Daer droegh sigh een Kamp toe van Man tegens Man/ tusschen den Capitain Saint Martin, een Hugenot, en den Monick Richellieu, Veld-Mareschal van 't Triumvirat: doch de Monick wierd van Saint Martins Degen doorstoocken. Den 21. der genoemde Maend beschooten de vyanden Bourges seer hevigh. Meer als 1000. Canon-schooten wierden op de Mueren gedaen. Doch vermits al desen ernst weynigh hielp/ gebruyckte 't Triumvirat den Hertogh van Nemours, om de Belegerde te bepraten/ datse de Stad souden opgeven; en dus door woorden te winnen 't geense door geweld niet konden bekomen.

De Heer d'*Yvoy*, door de Prins van *Conde* daer binnen ten *Commandant* gesteld, verweerd sigh in 't eerst wel;

doch geeft daer na de Stad *Bourges* schandlijck over.

D'oorsaeck/ waerom 't Triumvirat met de Belegerde soght te Parlamenteren, was/ dat d'Amirael van uyt Orleans een Uytval gedaen/ en te Chasteaudun al haer Buskruyd en andere Oorloghs-Ammunitie verbrand/ of t'eenemael verdorven had. Even hierom deedense door d'oude Koningin en den Rhijngraef soo hard en onaflaetlijck by d'Yvoy aenhouden/ dat hy eyndlijck bewilligde alles watse maer van hem begeerden; en op den volgenden dagh de Stad aen den vyand overgaf/ tot 't hooghste misnoegen van 't onder hem staende Krijghsvolck.

Wreede Moorderyen en vervolgingen te *Sainte Lisaine*.

Op Maendag den 8. May Anno 1562. wierden in 't Dorp Sainte Lisaine derthien jonge Manspersoonen van Issoudun, door bestel van eenige Priesteren/ welcke met Klockkleppingh de Boeren oproerigh hadden gemaeckt/ in 't water geworpen/ en daer in op 't ellendighste om 't leven gebragt. Den 9. Julius quam de Heer de Sarzay, een gesworne vyand der Onroomsche, met eenigh Krijghsvolk van sijnen aert/ in de gemelde Stad Issoudun, twee Mijlen van Sainte Lisaine: nam de Sleutelen der Poorten in sijn geweld; en deed die van de Roomsch-Catholijcke Religie de Wapenen tegens de Hugenoten aenneemen. De Boecken des Gereformeerden Predikants/ de Predickstoel/ d'andere Gestoelten en Banken/ wierden op een openbaere Plaets by een gedragen/ en verbrand. De gedaghte Sarzay deed oock de Gevanckenissen openen; al de Dieven en Moordenaers vry uytgaen. Daer tegens deselve t'eenemael vervullen met Religions-verwanten, in sulck een meenigte/ dat door 't gewight een kleyne Thoorn instortede/ waer door veele om 't leven quamen/ en verpletterden. Alleen festhien persoonen bleven overigh/ en ontblooden na Bourges. De Huysen/ van d'Onroomsche verlaten/ wierden de Soldaten ter bewooningh gegeven; die hier oock allerley bedencklijcke Schelmstucken in 't werck stelden. Sarzay roofde en plonderde soo wel binnen als buyten de Stad na sijnen wil. Deed oock veel' arme lieden/ die/ wegens armoede/ 't Rantzoen, waer op se gesteld waren/ niet betalen konden/ door de Beul van 't leven beroven.

T'*Issoudun*, daer de Heer *de Sarzay* een erbarmlijcken handel aenreght.

Grouwlijck ge- weld.

Na d'uyt-toght van d'Yvoy uyt Bourges waren thien of twaelf Religions-verwanten gintsch en herwarts op 't Veld gevangen geworden. Deese liet Sarzay sonder eenige ontfarmingh ophangen. Vrouwen en Jonckvrouwen deed hy oock met geweld/ smaed en spot na de Mis sleepen; desgelijcks eenige jonge kinderen herdopen. Den 12. October joegh hy al der Gereformeerden Vrouwen en kinderen ter Stad uyt; welcke daer buyten gantschlijck/ tot op de Schoenen en Hembden toe/ geplonderd en uytgeschud wierden.

In de Dorpen rondom *Mans*.

In de Dorpen/ rondom Mans gelegen/ wierden over de honderd en twintigh persoonen/ soo Mannen en Vrouwen/ als jonge onnoosele kinderen/ jammerlijck vermoord. Seecker Capitain, genoemd Champagne, had by sijn huys een groote Vyver/ waer in hy meer als vyftigh omgebraghte menschen wierp/ om te dienen tot aes voor sijne Snoecken en andere Visschen. Sijnen Lieutenant, Bol Jourdan (Boi Fourdau) wou hem in dit schoone stuck wercks niet wijcken. Want in twee Graghten by sijne Wooningh vondmen tusschen de 50. en 60. doode ligchamen. In de Steeden/ naest by Mans gelegen/ als/ te la Ferte, Bernard, Sable, Maine, Chasteau du Loir, Memers, en Martigues, wierden niet minder Religions-verwanten/ als te Mans en daer rondom/ jammerlijck en onmenschlijcker wijs/ sonder aensien van persoonen of ouderdom/ om 't leven gebraght.

In verscheydene Steeden daer ontrent.

Verdragh tusschen de *Gereformeerde* en *Roomschgesinde* t'*Angers*.

Als die van de Gereformeerde Religie t'Angiers (Angers) ontrent den 5. April sigh deese Stad maghtigh gemaeckt hadden/ sonder yemand te beledigen/ tradense ses dagen daer na met de Roomsch-Catholijcke tot een Verdragh/ datse t'saemen vreedsaem onder de gehoorsaemheyd des Koninghs met malkander leven/ en 't Edict, in Januarius gepubliceert, onderhouden souden. Als nu op den 22. der gedaghte Maend seecker Edelman des Princen van Conde, met eenige hem verselschappende Soldaten/ daer binnen gekoomen was/ vielen deese by naght in de Kerck van S.Sambson (Samson) en verbraecken de Beelden. Dit veroorsaeckte in de Papen een hevige grimmigheyd/ onaengesien den gedaghten Edelman ten hooghsten sulcks mishaeghde; dit bedrijf verbloeckte/ en geen deel daer aen had.

Beeldplonderingh eeniger Soldaten, tegens wil der andere.

Bedrieghlijcken handel der *Roomsch-Catholijke* in deese Stad,

Dit moesten naderhand d'onschuldige ontgelden. Want als/ op begeerte des Princen van Conde, veel' Edele en andere Soldaten van de Religie hem na Orleans te hulp trocken/ bevonden sigh nu de Roomschgesinde t'Angers sterck genoegh/ om hare tegen-parthy te verdrucken. Lieten echter niets van haer voorneemen blijcken: ja ook/ om de Hugenooten in slaep te wiegen/ wierd 't gedaghte Edict van Januarius op nieuws gepubliceert. Hier na (als nu de Papisten genoeghd verseeckerd waren van des Slots Hoofdmans goede wil en genegenheyd tot hare Parthy, wijlse hem op hare sijde hadden gekreegen) gebeurden 't/ dat Puygallard, een Gasconsch Capitain (door de Hertog van Montpensier derwaerts gesonden)/ den 5. May

en trouwloosheyd des Slots Hoofdmans, 't Krijghsvolck des *Triumvirats* heym-

ANNO CHRISTI.

May 's avonds laet met eenigh krijghsvolck in 't Slot quam / buyten kennis der Religions-verwanten. Deese begonden de volgende morgen haer voorgenoomen werck. Onder schijn / van d'Omoomsche hare Geweeren haer te willen ontneemen / vielense met geweld in der selver Huysen. Wijl nu twee van deese hare Deuren toeslooten / namen hare vyanden hier uyt oorsaeck / om de Stormklock te trecken; dus d'andere onrustige in 't Harnasch / en by een te krijgen. Stracks wierden de gedaghte twee Huysen geplonderd; eenige daer in om 't leven gebraght / andere gevangen genoomen. In eens Koopmans Huys vondense een goed deel Boecken der H. Schrift; welckese op de Marckt / midden in de Stad / opentlijck verbrandden.

(lijck in 't Kasteel latende; 't welck de *Gereformeerde* in de Stad overviel.)

(Grouwlijke Moorderyen.)

Den 11. der voorgenoemde Maend / en de volgende dagen / wierden / op bevel des Hertoghs van Montpensier, over de 80. persoonen van allerley Stand met verschricklijke pijningen en martelaryen om 't leven gebragt. Een tseventigh-jarige Edele Vrouw sloegense dood; staecken haer in een Sack; sleepten haer door allerley dreck en vuyligheyd: wierpen haer daer na met veele spotteryen en gelagch in 't water. De Vrouw eens Advocaets, genoemd Sigoagne (Sigonene) vermoorddemen in haer Bed. De jonge kinderen wierden herdoopt: de Vrouwspersoonen / onder 't geschal van Tromnielen en Pijpen / na de Mis gesleept; veele jonge Dochteren geweldadigh verkraght; onder meer andere oock twee Susters in de tegenwoordigheyd haers Vaders.

(hier gepleeghd,)

(door bevel des Hertoghs van *Montpensier.*)

Eenen onder de geene / over wien Duc de Montpensier sijne grimmige woede alderhevighst uytgoot / was de Heer du Marests, een dapper Capitain; gevancklijck na Angers gevoerd. Sonder eenigh gereghtlijck Proces, alleen op Montpensiers bevel / wierd hy op 't grouwlijckste geradbraeckt / en noch levendigh op 't Rad laten leggen / in deese onlijdlijcke smerten; soo dat hy eerst den volgenden morgen ten vier uyren stierf. Niemand had soo veel meedelyden / dat hy sijne dood sou bevoorderd hebben / of ten minsten hem eenige vertroostingh toegevoeghd. In tegendeel wierd hy geduerigh lastigh gevallen van twee Franciscaner Monicken / welke deeden alles watse konden / om hem van den wegh der saligheyd af te brengen: doch al haer' onstuymige aenvallen en listen waren te vergeefs. Onaengesien d'onverdraeghlijcke pijnen bleef hy volstandigh by sijne Religie, en riep den Heere Jesus aen / tot in sijne laetste snick / met hertlijcke sughten; bevelende sijne ziel in desselven handen.

(Vreeslijke Martelary des Heeren *du Marests.*)

(Grouwlijke bedrijven van *Duc de Guise* te *Blois.*)

Als de Religions-verwanten te Blois van hare tegen-parthyen vyandlijck wierden aengegreepen / hieldense sigh soodanigh / datse meester van de Stad en 't Slot bleven. Doch alsse daer na op den 4. Julius van 't krijghsvolck des Triumvirats wierden aengetast / en geen hoop van ontset hadden / trocken al de geene / welcke ten Oorlogh bequaem waren / met vliegende Vaendelen op de sijde der Loire uyt de Stad / en begaven sigh na Orleans. Stracks quam de Hertog van Guise daer binnen / en handelde met de hier geblevene Religions-verwanten op een vervaerlijcke wijs. Eenige der selve deed hy aen lange Stocken t'samen binden / en dus in 't Water werpen. Veele wierden hier en gintsch op de straten vermoord: Vrouwen en Dochteren verkraght. Alsmen hier over aen Duc de Guise klaghten deed / gaf hy geen andere antwoord / als alleen: Daer waren maer al te veel Menschen in Franckrijck; derhalven wou hy 'er soo veel laten om 't leven brengen, dat daer door alle dingen beter koop souden werden.

ANNO CHRISTI

(Sijne Godloos-*tyrannische* woorden.)

(Schriklijke grouwelen in *Bourg de Mer* by *Blois.*)

De Plaets / genoemd Bourg de Mer, digt by Blois, vol persoonen van de Gereformeerde Religie, wierd thien dagen aghter een geplonderd: eenige Mannen dood geslagen: sommige Vrouwspersoonen met sulck een geweldadigheyd verkragt / dat verscheydene der selve onder de handen deeser stinckende Bocken en reghte Duyvels-kinderen dood bleven; andere korts daer na van droefheyd en bekommeringh stierven. Duc de Guise liet hier aen een Notenboom ophangen de Predikant Beaupas, een seer geleerd en verstandigh Man.

(*Tours* van de *Hugenoten* bemaghtigd.)

Aght dagen voor Paesschen Anno 1562. was Duc de Montpensier met weynigh volck binnen Tours gekoomen. Echter kon hy sijnen bloedigen haet tegens die van de Gereformeerde Religie niet langh verborgen houden; maer ontdeckte deselve op verscheydene wijsen. Derhalven de Religions-verwanten, op ontfangene waerschouwingh des Princen van Conde, sigh meester van de Stad maeckten / en deselve in hare maght bequamen.

(Grouwlijck-onmenschlijck *Mandaet des Parlaments van Parijs*)

Even ter dier tijd wierd in de Gouvernementen, over welcke de Hertogh van Montpensier 't Gebied had / als Touraine, Maine, en Anjou, opentlijck gepubliceert 't grouwlijck-onmenschlijck Mandaet des Parlaments van Parijs; waer by yeder een ernstlijck wierd vermaend en gebooden / de Wapenen aen te neemen / om alle Hugenoten, oude en jonge / Mannen en Vrouwen / rijcke en arme / Heeren en Eedele / Burgers en Boeren / waerse moghten te vinden sijn / te beroven; hare Huysen te plonderen; haer selfs om 't leven te brengen; alles te verbranden; niemand te verschoonen. Dit Duyvelsche Edict verkondighde men yeder Sondagh in al der Roomsch-Catholijke kercken. Stracks daer op saghmen een groot getal Struyckrovers / Dieven / Moordenaers / Bedelaers / en diergelijck snood Gespuys / ten besten toegerust; gewapend / en wel bereeden. De Boeren verlieten de Ploegh / d'Ambaghtslieden haer Handwerck; de Neeringhslieden slooten hare Winckelen / en begonden / als d'alderwreedste Tijgers / op 't verschricklijckste tegens hare Gereformeerde Landsgenooten te woeden.

(tegens de *Hugenoten.*)

(en de daer op gevolg-)

Een hoop deeses rasenden Volcks viel in 't Gewest Ligneul. Hier hingense eenige per-

ANNO CHRISTI.

persoonen op; wroetelden een Predikant d'oogen uyt/ en brieden hem by een kleyn vyer. Te Cormery wierden sommige hier en gintsch op de Straten vermoord; daer nae in 't water gesmeeten. Een seer geleerd Jongelingh/ niet boven d'aghtthien jaren oud/ genoemd Maturin Chaiseau, bondense op een lange Banck/ en handelden hem/ gelijckmen de Schapen pleegh te doen/ welke men de keel afsteeckt. Eenen anderen/ Moreau; desgelijks een seer geleerd Man te Mantelan, geheeten Scholace, wierden dood geslagen. Noch eenen anderen hoop van dit woedend Heyr/ ontrent 6. of 700. in getal/ overvielen 't Vleck/ of de Burght/ Aze le Brusle, vier Mijlen weghs van Chinon; vermoordende daer in over de 30. persoonen/ soo Mannen/ Vrouwen/ jonge Dochteren/ als Kinderen.

de verduyvelde bedrijven.

Met den aenvang der Maend Julius wierd de Stad Tours opge-eyscht; en van de Religions-verwanten begeerd/ datse sigh souden overgeven. Vermitsse wisten/ dat de Prins van Conde onmogelijck was/ haer te hulp te komen ten ontset/ soo trockense met haer Geweer en Tros uyt/ te weten/ drie Vaendelen voetvolck/ en twee Cornetten Ruyterye; voorneemens sijnde/ vlack op Poictiers aen te gaen/ en sigh daer binnen te begeven. Doch wierden sterck nagejaeghd van 7. of 8. Compagnien Curassiers, en eenige Cornetten Fransche Ruyterye. D'aenvoerers der vlugtige verloren daer op gantschlijck de moed: wierden in sulk een staet van de vyanden aengegrepen/ en terstond van een gescheurd; eenige op de Veghtplaets dood geslagen; alle geplonderd; 't meeste deel gevanckelijck na Chastelleraut gevoerd: doch veele van dese ontquamen noch door verscheydene middelen; en een goed deel salveerden haer binnen Poictiers. Haren Predikant/ Johan la Tour, een Man van 75. jaren/ wierd in 't Water versmoord. De geene/ welcke sigh in den aenval hadden opgegeven/ heeftmen met een Pas-brief na Tours te rugg' gesonden/ en haer eenige Ruyters toegevoegd ten Convoy tot aen de Poort te Piles. Doch hier wierdense van de by een gerottede Boeren en ander gespuys qualijck ontfangen; veele van haer vermoord/ noch meer ellendigh gewond en verseerd.

Tours opgeëyscht; en van de Religions-verwanten terstond verlaten.

D'uytgeweeckene nagejaegd, aghterhaeld,

Eenige die best ter been waren onder deese Religions-verwanten, ontrent drie-honderd in getal/ bemoeyden sigh na uyterste vermogen/ om Tours weer te bereycken/ en sigh daer te redden. Maer op haer aenkoomst begonmen in de Stad Storm te kleppen/ en haer vyandlijck aen te vallen. Sommige ontquamen 't gevaer door de vlugt. By de 200. wierden gekregen; t'saemgekoppeld/ en als geduldige Schapen ter Slaghtbanck gevoerd. Dien naght slootmen haer in de Kerck der Voorstad/ genoemd la Riche. Eenige wierden/ door middel harer Vrienden of Bloedverwanten/ noch hier uyt gekreegen/ en wegh gebragt. De volgende morgen nam 't onsinnigh Duyvels-Heyr ontrent 140. deeser Gevangene; sleeptense gintsch en herwaerts door de straten; vermoorddense als Honden/ en wierpense daer na in de Rivier de Loire. Die noch eenigh leven in haer hadden/ moesten hier voorts verdrincken. Flucks volghde de Plonderingh van al de Huysen en Goederen der Gereformeerde. Veele der selver/ die sigh noch ergens verborgen hielden/ wierden gebonden/ en desgelijcks in 't Water gesmeeten/ sonder jonge of oude/ Vrouwen of Kinderen te verschoonen.

en op allerley grouwlijke wijsen

om 't leven gebraght;

Onlanghs daer na begon 't Bloedbad en de Plonderingh weer op nieuws. Onmogelijck is 't/ met de pen te vertoonen wat door moedwil en schendlijckheyd aen de Vrouwspersoonen wierd gepleeghd; insonderheyd aen de geene/ welcke men met geweld na de Mis sleepte. Ja/ veele der selve/ welcke sigh daer tegens stelden/ en niet voortgaen wilden/ moesten een ellendige dood sterven. Selfs de Præsident van Tours, genoemd Bourgeau, onaengesien hy goed Roomsch-Catholijck, oock noyt Gereformeerd geweest; alleenlijck haer niet seer hard geweest was/ wierd van 't onstuymigh Volck met Knuppels en vlacke Deegen-slagen jammerlijck toegerigt; tot op 't Hembd uytgetrocken/ en aen de voeten opgeknoopt/ sulcker wijs/ dat hy met 't Hoofd tot aen de Borst in 't water hingh. Doe sneedense hem 't ligchaem op; ruckten de Darmen daer uyt; wierpense in 't water; staken 't Hert op de punt van een Spies; droegen 't met groote blijdschap door de Stad om/ en riepen: Sie daer 't Hert des Præsidents der Hugenooten.

nevens meer andere schendlijkheden.

Schriklijk bedrijf tegens den Præsident van Tours, schoon Roomsch-Catholijck.

Haest na deese schoone verrigtingen quam Duc de Montpensier oock te Tours, daer hy veele Galgen en Raderen deed opreghten. Onder schijn van Justitie t'administreeren, begon de Moorderye op nieuws aen te gaen; sulcker wijs; dat 't getal der voorheenen/ en nu omgebraghte/ beliep over de 300., meerendeel eerlijcke/ aensienlijcke/ en rijcke persoonen. Soo haest 't gemeene Volk/ of d'opgeworpene onreghtvaerdige Reghters/ een Man of Vrouw op de gehoorde wijs hadden aen kant geholpen/ of doen om 't leven brengen/ vielense in der selver Huysen/ en roofden alles watse vonden. D'arme/ onnoosele Kinderen/ van alle troost en hulp beroofd/ settedense buytens deurs/ op de Straet neer.

Duc de Montpensier, hier gekomen, maeckt het noch slimmer.

In den aenvangh deeser onrusten hadden de Hugenoten sigh meester van de Stad Poictiers gemaeckt. Daer op was voorts de Beeldbestormingh aengegaen; met sulck een doordringenheyd/ dat oock selfs de kleyne Kinderen na al haer vermoogen daer toe hielpen. De Heer van Saint Gemme (Geunne) was in deese Plaets Gouverneur van wegen de Prins van Conde, doch in 't Kasteel bleef eenen Pineau. In 't eerst droegh hy sigh taemlijck wel; tot dat de Stad door een groot Krijghsheyr hard belegerd wierd. Die van binnen deeden dappere tegenstand; en sloegen de hevige bestormingh der vyanden dappermoedigh af. Doch in 't te rugg' wij-

Poictiers ingenoomen, door de verradery des Slots-Hoofdmans Pineau.

Soodanigh hier te werck gegaen,

wijcken gaf de verraderſche Pineau haer een Teecken: waer op ſy de verlatene Stoꝛm hervatteden. Pineau ſelfs ſchoot op de geene / welcke de Pooꝛten vooꝛ d'aenvallers beſchermden. Dus wierd alle tegenweer nagelaten; waer op d'inneemingh deſer Stad volghde. Aght dagen na malkander wierden ſulcke grouwlijcke daden gepleeghd / dat ſelfs Turcken en Tattaren daer van een afgrijſen ſouden hebben. De Maire (Schout/ Majoor) der Stad / een Man van onbeſtraflijcken wandel / wierd / met noch twee andere Religions-verwanten, gehangen; te gelijck oock eenen der Predikanten / Mariel, aen een Galgh gebonden / en dooꝛſchooten/ &c.

dat Turken en Tattaren laer van een afgrijſen ſouden hebben.

De Gereformeerde te Rouan maecken ſigh meeſter van de Stad; en waerom.

Als de Gereformeerde te Rouan, gewaerſchouwd dooꝛ de Vooꝛbeelden harer Geloofsgenooten in andere Steeden / deeſen ernſt en 't aenſtaende gevaer ter herten namen / maecktenſe ſigh op den 15. April Anno 1562. meeſter van de Stad. Vijf dagen daer na verontſchuldighdenſe ſigh wegens deeſe daed by den Hertogh van Bouillon, als Gouverneur; gevende gewightige redenen / welcke haer hadden genoodſaeckt / hier toe te moeten koomen. Deeſe hare Declaratie, of Verklaringh, wierd na 't Hof geſonden; en ſtracks daer op den Hertogh van Aumale, Bꝛoeder van Duc de Guiſe, een open Patent, of Bevel / toegeſchickt / van inhoud / dat hy / wegens d'ontſtane onruſt in Normandyen, en om deſelve te ſtillen / ſigh / als des Koninghs Lieutenant, derwaerts ſou verboegen / en op alles noodige oꝛdꝛe ſtellen. Op den volgenden 3. May vielen de Handwercksliedien / Vꝛouwen en Kinderen in de Kercken der Roomſch-Catholijken, en in minder dan vier-en-twintigh uyren tijds haddenſe in meer dan vijftigh ſoo Kercken als Capellen, de Beelden / Altaren, Vercierſſelen / &c. verbꝛoocken / in ſtucken geſlagen / verſcheurd / en gantſchlijk verwoeſt; ſonder evenwel yets daer van te roven / of haer ſelven toe t'eygenen. Seven dagen na dit bedꝛijf hielden de Burgers een Monſteringh; en 't Parlament trock uyt de Stad. Ondertuſſchen veroverde de Heer de Villebon, Gouverneur (Bailliu) van Roan, de Plaets genoemd Pont de l'Arche; deſgelijks nam de Baron van Clere weer in Chaudebec; dooꝛ welcke beyde Plaetſen (geleegen boven en beneden Rouan aen de Seine) den Pas geſlooten / en de Rouaners de toevoer van Proviande afgeſneeden was.

Beelden-verbreeckingh in de Kerken der Roomſch-Catholijken.

Schade voor de Rouaners.

Kort beright

Met den aenvangh van Junius quam de gedaghte Villebon met een grooten hoop volck vooꝛ de Veſtingh S. Catharina. Straks verhief ſigh tuſſchen de weerſijdſche Parthyen een ernſtige Schermutſel; waer in Villebon ſijnen Cornet, en noch 14. andere liet ſitten. Die van 't Fort verlooren oock 8. der hare. Haeſt daer na maeckte Duc d'Aumale op ſijn' aenkoomſt oock Alarm: doch 25. Ruyters wierden hem afgeſlagen. De Pꝛins van Conde ſond de Belegerde toe den Heer de Morvillers, om ſijnen getrouwen raed te hooꝛen / en ſigh daer na te righten. Die ſigh van oock ſoo dapper en vooꝛſightigh queet / dat hy den Hertogh / onaengeſien al deſſelven aengewendde verhinderingen / overliſtede / en op den 11. Julius in Scheepjens te water in de Stad quam: d'onoꝛdeningen / onder de Soldaten ingebꝛoocken / afſchafte; een beeter oꝛdꝛe aenſtelde; en inſonderheyd de gedaghte Veſtingh S. Catharina met een ſterck Guarniſoen vooꝛſagh. In dit alles wierd hy getrouwlijck geholpen dooꝛ de Heer van Languetoc, een wijs / ervaren / onvertſaegd Edelman.

van de voornaemſte ſaecken welcke ſigh toegedragen hebben

Vervolgens verſeeckerde hy ſigh vooꝛ de Roomſchgeſinde, op datſe hem geen ſchade doen moghten. Ondertuſſchen verſtroyde en verwoeſtte Duc d'Aumale de Kercken of Vergaderingen der Religions-verwanten in 't Landſchap Caux; als / te Harfleur, Montvilier (Morvillier) en Iſlebonne; daer hy deed hangen dꝛie Ouderlingen en dꝛie Edellieden van de Gereformeerde Religie. Koꝛts daer na belegerde hy de Veſtingh S. Catharina; deſelve beſchietende met 13. Carthouwen en 2. Muerbꝛekers. In den eerſten aenval wierd de Capitain Saint Agne dood geſchooten / en den gemelden Languetoc 't eene been boven aen de Ogie wegh genoomen; aen welcke verwondingh hy na een uyr tijds de Geeſt gaf / tot ſeer groote dꝛoefheyd der belegerde Rouaners; waer tegens de Belegers doemaels over de 100. Mannen hadden verlooren. Den 2. Julius viel weer een harde Schermutſel vooꝛ; waer in de vyanden veel volcks en twee Vaendelen op de Veghtplaets lieten leggen.

in d'eerſte belegering der Stad Rouan, en de verlatingh der ſelve.

Aen d'andere ſijde deed Capitain Lambert even dien ſelven dagh een uytval in 't Leger / en dooꝛſtack dꝛie Schildwaghten: waer over de vyanden ſoo toornigh en verbitterd wierden / datſe dꝛie-honderd Canon-kogelen op en in de Stad ſonden. Den 11. deſer Maend wierd de meergedaghte Veſtingh met ſulck een geweld beſtoꝛmd / dat de Beſpꝛingers dꝛie Vaendelen op de Wal bꝛaghten / en nu alreeds Overwinners meenden te ſijn. Doch 't viel geheel anders uyt: want alsſe manhaftigh weer afgeſlagen waren / wierdenſe vervolghd tot in haer Leger. Hier dooꝛ was ſoodanigh een vꝛees en ſchꝛick in de Belegers ontſtaen / datſe de volgende nagt heymlijck opbꝛaecken; wegh trocken; een groot deel Proviande en andere behoeften aghter lieten; deſgelijcks oock hare ſiecke en gewondde in grooten getale; welcke die van Rouan opnamen / en deeden geneeſen.

Arreſt des Parlaments van Rouan

Den 26. Auguſtus verkondighde 't Parlament van Rouan, 't welck ſigh doemaels te Louviers onthield / een Mandaet, of Sententie, tegens die van de Religie; waer in deſelve wierden verklaerd en uytgeroepen als ſchuldigh aen Miſdaed van gequetſte Koninghlijcke Majeſteyt: oock 't gemeene Volck berooft en vꝛy geſteld / deſelve allerweegen te mogen overvallen / aen te taſten / en ſonder onderſcheyd om 't leven te bꝛengen. Te gelijck vernietighdenſe 't Edict van Januarius gantſchlijck / en ſtelden daer tegens de Spaenſche Inquiſitie aen. Tot uytvoe-

ANNO CHRISTI.

boeringh van dit Tyrannisch Arrest, wierden van 't gemelde Parlament, en op desselven Bevel / veele Religions-verwanten van 't leven beroofd; en te Louviers al de geene / welcke de Roomsch-Catholijcke Religie niet aenhingen / gebooden / binnen vier-en-twintigh uyren tijds de Stad gantschlijck te ruymen / op verbeurte van Lijf / Leven en Goederen. Hier tegens joegen die van Rouan al de Monicken uyt hare Stad. En vermits een verraderschen Aenslagh der Roomschgesinde was ontdeckt geworden / soo wierd d'uytwerckingh door goede ordrestellingh by tijds voorkoomen. Van doe af aen hieldmen oock de Pausgesinde beter in toom; welcker veele uyt de Stad wierden geset: die daer-en-boven aen verscheydene plaetsen / daerse 't swackste was / merckelijck wierd versterckt. Ten eynde der Maend Augusti begaf sigh de Heer de Morvilliers, om bedencklijcker oorsaecken wil / in sijn Huys ter rust; houdende sigh voorts / geduerende den Oorlogh / gantsch ingetogen en stil.

tegens die van de Gereformeerde Religie, seer bloedigh.

De Rouaners daer tegens jagen de Monicken uyt hare Stad.

De Graef van Montgommery, die sigh doemaels in Neder-Normandyen bevond / wierd / in Morvilliers plaets / van de Rouaners te hulp geroepen; en hy begaf sig derwaerts. Voor sijn' aenkoomst droegen d'Inwooners sigh gantsch Ridderlijck. Veroverden eenige Plaetsen; wonnen van d'Aumale 40. Stucken Geschut / en quamen dus te water met goeden Buyt weer in de Stad. Welke 10. dagen hier na opge-eyscht / en begeerd wierd / datse sigh aen 't Triumvirat sou overgeven. Desselven Krijghsheyr (waer in sigh de Koningh / d'oude Koningin Catharina, en de Koningh van Navarre bevonden) bestond in 16000. Mannen te voet en 2000. te paerd; behalven de Duytsche Ruyters en Landsknegten.

Tweede belegering der Stad Rouan.

Deese Armee dan liet sigh voor de Stad sien. Haest verhief sigh een ernstige Schermutsel voor 't Fort S. Catharina, duerende een geheelen dagh / niet sonder groot verlies van 't Volck des Triumvirats. De volgende morgen wierd dien Dans op nieuws aengevangen / en duerde dus de drie eerste dagen in October; onder welcke tijd tusschen de 6. of 700. Canonschooten op de Vestingh wierden gedaen. Op den sesden dagh deeden de Triumviratsche op 't onverwaghtste en spoedighste een hevige Bestormingh. Sy hadden een Verraed aengesteld met Capitain Louis, die in 't Fort S. Catharina commandeerde: die haer oock deed weeten / dat 't meeste deel der Soldaten sigh uyt de Vestingh in de Stad had begeven / om sigh te verfrisschen. In deesen aenval wierden veele dappere Mannen / een groot getal Pionniers, en 28. Vrouwspersoonen verslagen; daer op 't Fort ingenoomen. Wat nu den verraderschen Capitain Louis betreft; terwijl hy selfs sigh beesigh hield / om de vyanden over de Muer te helpen binnen komen / verdroot sulcks eenen sijner eerlijcke Soldaten soodanigh / dat hy hem doorstack / en dus de belooningh van sijn Schelmstuck gaf.

De Triumviratsche veroveren 't Fort S. Catharina, door de verradery des daer in commanderenden Capitains Louis.

Die hier sijnen loon bekoomd.

ANNO CHRISTI.

Drie-honderd Burgers waren uyt de Stad gevallen / ter hulp van die in 't gedagte Fort; doch wierden geslagen; veele verslagen; gevangen; d'overige soo geweldigh nagejaeghd / dat eenige onder haer vermenghde vyanden mee op 't Bolwerck Martinville, en selfs geheel in de Stad quamen. Doch wierden hier seer qualijck ontfangen / en / wegens hare vermeetenheyd / al t'samen om 't leven gebraght. Een ander Fort, of Bolwerck / genoemd Montgommery, wierd in deesen onvoorsienen Aenloop van de vyanden desgelijcks bemaghtighd. D'oude Koningin Catharina besightighde de Doode: braght haren Soon (Carel de IX.), doemaels twaelf jaren oud / op de plaets daerse lagen / en toonde hem dit heerlijck Schouwspel / om hem dies te kloeckhertiger te maken / tot vergietingh van onschuldigh bloed. Den 13. wierd de Stad Rouan aen alle kanten bestormd door der vyanden geheele Maght / van 's morgens ten thien tot 's avonds ten ses uyren; doch wierden van de Belegerde ridderlijck te rugg' geslagen / niet sonder mercklijck verlies van beyde de Parthyen.

De vyanden winnen noch een ander Fort, of Bolwerck, genoemd Montgommery.

Bestormen de Stad met hare geheele Maght; doch werden afgeslagen.

De volgende morgen ontrent ten elf uyren / na een langhduerigh en hevigh Canonneeren, wierd een noch veel harder Bestormingh begonnen / als die van de vorige dag was geweest; sulcker wijs / dat de Triumviratsche drie harer Vaendelen op de Wal S. Hilaire planteden. Doch de Belegerde / de moed hervattende / sloegen haer met sonderlinge dapperheyd weer te rugg'; vervolghden haer oock / geduerigh schietende en houwende / tot over de Graght. Deesen Aenval duerde ses uyren; in welcke de Belegers meer als 800. harer beste Soldaten; de Burgers daer tegens oock tusschen de 4. en 500. der hare verlooren.

Tweede noch heviger bestormingh; oock te vergeefs.

Even op deesen dagh / als de Koningh van Navarre door een voornaem Heer wierd besoght / liet hy hooren: Indien hy deese Belegeringh levendigh ontquam / soo wou hy / om deeser saeck (der Religie) wil / nooyt Harnasch meer aentrecken / noch sigh in den Krijgh laten gebruycken. De volgende morgen gingh hy in de Trencheën, om deselve te besightigen. Niet verr' van de Stads-muer deed hy sijn Middaghmael. Terwijl hy nu wat ter sijden gingh / om sijn Water te lossen / wierd hy in de Schouder geschooten. Eenige sijner Edele trocken hem uyt de Trenchee, en droegen hem in 't Logement des Rhijngraefs, daermen 't eerste Verband deed. Doe leyddemen hem in een Rosbaer / en dus wierd hy gebraght in sijn Quartier te Darnetal (Darnetat). Alle mogelijcke middelen stelden de Chirurgijns in 't werck / om de Kogel uyt de wonde te krijgen; doch vrughtloos. Korts daer na / als hy tijdingh bequam van d'inneemingh der Stad Rouan, deed hy sigh daer binnen voeren. Maer vermits hy sigh niet droegh als een gewondde betaemde / oock besogt wierd van eenige Jonckvrouwen der Koningin / onder meer andere van eene / genoemd du

De Koningh van Navarre geschooten.

Hoedanig hy sigh in deese ongelegenheyd droegh.

ANNO CHRISTI.

Rouet, ſoo wierd de quetſuer ſeer ontſtoocken; waer door hy oock / onaengeſien alle Medicamenten, van een ſtercke Koorts wierd aengetaſt.

Werd beſoght van ſijne Gemalin, en hare vermaningh;

Onlanghs daer na / als de Koningin (ſijne Gemalin) van de Doctoren had vernoomen / dat hy een Man des doods / en geen hoop van opkoomſt was / quamſe hem beſoecken / en vermaende hem / dat hy hem ſou laten voorleeſen eenige Capittelen uyt 't Woord Gods. Na haer vertreck beval hy Doctor Raphael, de Bijbel te neemen / en daer uyt vervolgens te leeſen de Hiſtorie des geduldigen Jobs. Dit deed hy / en voeghde noch daer by een heerlijcke Redenvoeringh van de reghtvaerdige Gereghtigheyd / en d'oneyndige barmhertigheyd Gods; waer door hy ſijn hert hevigh beroerde; ſulcker wijs / dat hy ſijne handen ten Hemel verhief / en met weenende oogen God bad om een genadige vergevingh ſijner ſonden / ſoo 't ſcheen met groote deemoedigheyd. Deed oock een wijdlopige Geloofsbelijdenis / na de Leere der Gereformeerde; en te gelijk een belofte / dat hy / indien d'almaghtige God hem 't leven ſpaerde / en weer tot geſondheyd hielp / ſijn beſt ſou doen / dat 't Euangelium opentlijck door geheel Franckrijck gepredickt / en alſoo de reghte wegh ter ſaligheyd verkondighd ſou werden. Sijne ſieckte en ſmerten namen van dagh tot dagh hoe langer hoe meerder toe; derhalven Doctor Raphael ſijne getrouwe Vermaningen dies te ſtercker aendrongh. Als hy nu ſijn Teſtament had gemaeckt / deed hy ſigh in een Schip dragen; meenende / S. Maur des Foſſez, dight by Parijs, noch te ſullen bereycken. Doch na weynige uyren overviel hem in 't Schip een hevige koude / gevolgd van een ſware Sweetingh. Doe begon hy te raeskallen. Beval echter D. Raphael te bidden; 't welck hy met groote aendaght verrightte; daer na noch eenige Vermaningen aen hem deed. De laetſte woorden tot eenen ſijner Kamer-dienaren waren deeſe: Dien mijnen Soon wel en getrouwlijck. Vermaen hem / den Koningh desgelijcks getrouwe dienſten te bewijſen. Daer op gaf hy ſijnen Geeſt den 7. November Anno 1562.

desgelijcks die van eenen der Medicijns, D. Raphael aen hem.

Hy werd ſeer ontroerd; en berouw ſijns afvals van de Gereformeerde Religie.

Sijne dood. 1562.

Weerkeeringh tot de Belegeringh der Stad Rouan;

Wy keeren nu weer tot Rouan. Van den 15. October tot op den 21. wierd tuſſchen de Beleggers en Belegerde ſterck gehandeld van d'overgevingh der Stad. D'oude Koningin Catharina ſprack de Gedeputeerde der Rouaners ſeer ſcharp toe; ſeggende: Sy wiſt wel / hoe men moeſt leven; hoe ook regeeren; en ſy quamen te laet / om haer yets daer ontrent te leeren. 't Behoorde haer genoegh te ſijn / te leven gelijck de Koningh leefde te weten / in de Roomſche Religie): en indienſe ſigh niet gewilligh wilden overgeven / ſoo ſoumen door geweld haer daer toe dwingen. Voorts begeerdeſe twee dingen. Eerſt / de geheele afſchaffingh van d'oeffeningh der Gereformeerde Religie in de Stad Rouan. Daer na / datſe de Koningh / 't Triumvirat, en 't Krijghsvolck ſouden binnen laten. De gedaghte Gedeputeerde boden aen / ſijne Majeſteyt / de Koningin / de Vorſten des Bloeds / en der ſelver Dienaren in te neemen; maer wegens 't andere verontſchuldighdenſe ſigh; met onderdanige beede / dat men 't Edict, in Januarius gepubliceert, onveranderd en in volle kraght haer wou laten genieten: 't welck haer rond uyt wierd afgeſlagen.

en wat ſigh daer ontrent aenmercklijcks heeft toegedragen.

ANNO CHRISTI.

Met de ſeſde Beſtormingh

Daer op wierden den 17. 18. en 21. der genoemde Maend de felle Beſtormingen weer herbat. In deeſe dagen heeft men veele duyſend Canonſchooten op de Belegerde gedaen; vervolgens den 25. weer een ernſtige Aenval. De vyanden ſtaecken hare gemaeckte Mijnen aen; meenende hier door de Stads-mueren en alles overhoop te ſullen doen vallen / aen drie verſcheydene plaetſen; doch alles te vergeefs. Den 26. geſchiedde de laetſte onſtuymige Beſtormingh / onder welcke de Soldaten op de Borſtweeren der Stad te rugg weecken. D'overige Burgers / nevens d'Engelſche en Schotten, deeden echter dappere tegenſtand / en verweerden ſigh ridderlijck. Ontrent de middagh wierd de neergeworpene Muer by de Poort Saint Hilarius geweldadigh van de vyanden beklommen / en alſoo door dit middel de Stad ingenoomen.

wierd de Stad ingenoomen.

Grouwlijck-bloedgierige bedrijven

D'Overwinners verſchoonden geenen Menſch / 't ſy jongh of oud; maer braghten om 't leven al de geene / welcke haer bejegenden. Plonderden de Huyſen: verkraghteden Vrouwen en Jonckvrouwen na haren beeſtlijcken wil. Turcken en Heydenen hadden ſigh noch bloeddorſtiger noch ſchendlijcker konnen aenſtellen. De Graef van Montgommery begaf ſigh / met de geene die ſigh in aller yl tot hem konden voegen / in een groote Galey / en reddede ſigh dus in Havre de Grace. Sommige andere ſoghten desgelijcks in Scheepen en Schuyten t'ontkoomen / doch wijl deſelve te vol liepen / en overladen waren / gingenſe te grond / waer door een groot getal Menſchen verdronken. Die te Land meenden t'ontvlieden / wierden ten deelen dood geſlagen / ten deelen geplonderd en gevangen genoomen. Een goed deel Predikanten en andere voorname perſoonen (welcke ſigh t'harer verſeeckeringh verborgen hielden in ſeeckere Plaets / genoemd le Vieil Palais, of 't oude Palays) gaven ſigh over / op hoogh-be-eedighde beloften / datmen haer ſonder lijfs of levensgevaer ſouden laten uyttrecken. Maer dit onaengeſien nam men haer gevangen / en ellendigh ſoumen haer gehandeld hebben. Doch ſy vonden / buyten twijffel door Godlijcke Schickingh / by naght gelegenheyd om t'ontkoomen; behalven Marloratus, en de Præſident Maudreville, een ſeer voortreflijck perſoon / van ſonderlinge uytmuntenheyd. De Conneſtabel taſtede Marloratus aen met veel hevige Scheldwoorden; doch hy beantwoordde hem ſeer verſtandigh / ſonder eenige vrees voor de dood. Seer veel Engelſche en Schotten wierden gehangen: de ſiecke en gewondde op Karren geworpen /

van 't Volk des Koninghs en Triumvirats

tegens die van Rouan

na de bekoomene veroveringh.

en

ANNO CHRISTI.

en in de Rivier de Seine gesmeeten / daerse verdronchen.

'T Parlament van Rouan veroordeeld soo terstond vier treflijcke persoonen, en daer onder de Predikant Marloratus.

't Parlament quam van Louviers weer te Rouan, en sat op den derden dagh na de veroveringh ten Gerighte. Met 't pijnlijk Proces tegens den Præsident Maudreville, den Heer de Sequence, en Berthonville (Berthonviller), Raedsheeren der Stad / oock tegens den Predikant Marloratus, voerense seer geswind voort. Noch dien selven dagh veroordeeldense deese vier voortreflijcke Mannen ter dood; Maudreville onthoofd; d'andere drie gehangen te werden; 't welck oock terstond uytgevoerd wierd. Alle stierbense met een sonderlingh geduld / en in volstandige Belijdenis der ware Christlijke Religie. De volgende dagh wierden vijf Capitainen desgelijcks geëxecuteert: oock Jean Bigot, Ouderlingh / en Jean Quidel, een rijck Koopman. De Plunderingh deeser Stad duerde meer als 4. maenden. Ongelooflijck-groot was de Buyt / welcke de Rovers verkoghten.

Noch meer andere.

Ook twee voorname Roomsch-Catholijke Heeren.

De Heer de Saint Anthot, een seer aensienlijck persoon / wel Roomsch-Catholijck, doch vry bescheyden; een seer wijs Politicq, en vyand van oproer / had sigh / geduerende deese onrusten / onthouden in eene sijner Huysen op 't Land / daer hy in stilheyd leefde. Nu weer in de Stad gekoomen / wierd hy oock aengegreepen / en / tegens alle Reght / Reden en Billijckheyd / opgehangen / door aenhitsingh sijner vyanden. Vier of vijf dagen daer na moest de Heer de Bosroger, Koninghlijcken Advocaet, en een welbekend Roomsch-Catholijck, op deselve wijs sterven.

Belegeringh van Dieppe.

Wat de Stad Dieppe belanghd / die van de Gereformeerde Religie hielden sigh in deselve gantsch standvastigh en onvertsaeghd tegens al de geene / welcke sigh wilden onderstaen / haer leed toe te voegen; sulcker wijs / dat Duc d'Aumale, Villebon, en andere / welcke op haer aenvielen / insonderheyd die van Arques, in verscheydene Uytvallen en Schermutselen / van den aenvang der Maend May tot in October, tusschen de 10. en 1200. der hare verlooren. Deese Stad was seer dienstigh voor veele Religions-verwanten van na by en verr' afgelegene Plaetsen / t'harer verseeckerdheyd en onderstand. De Heer de Briquemont wendde alle mogelijcke vlijt aen / tot bevoorderingh van d'aenkoomst der verwaghtte hulp uyt Engelland; doch deselve wierd negen of thien dagen lang door tegenwinden verhinderd; soo datse / twee dagen na d'inneemingh van Rouan, eerst te Dieppe aenquam. Te vooren had de gemelde Briquemont (Briquemault) alreeds twee-honderd soo Fransche als Schotsche Schutters na Rouan gesonden: maer vermits de Graef van Montgommery onophoudlijck noch verder hulp versoght / vaerdighde hy d'overige twee in Dieppe gelegene Compagnien oock derwaerts af: doch deselve wierden onderweegen overvallen / ten deelen dood geslagen; ten deelen gevangen / daer na gehangen; d'overige door de Boeren geplonderd; en niet sonder d'uyterste moeyte konden deese weer binnen Dieppe geraecken. Van de drie Predikanten / beyde de gedaghte Compagnien toegevoeghd / om deselve te vermanen en te versterken / wierd den eenen terstond omgebraght; de tweede gevangen en verdroncken: de derde ontquam 't noch met 't uyterste gevaer door de vlught.

Om die van Rouan by te staen, ontbloottense sigh van haer volck, sonder dat sulks d'andere ten voordeel quam.

Dit verlies / en de veroveringh van Rouan, veroorsaeckte / dat eenige te Dieppe op nieuwe Raedslagen bedaght moesten sijn. Van verscheydene kanten wierdense seer hard gedreyghd; van sommige aengesoght tot een accoord. Vreeβ en schrick nam in haer d'overhand; waer doorse eyndlijck bewillighden / sigh over te geven op seeckere Conditien. 't Arghste onder deselve was / dat haer d'oeffeningh der Gereformeerde Religie wierd afgesneeden en verbooden. De Mareschal de Montmorency stelde een nieuwe Gouverneur in de Stad / en in 't Kasteel; te weeten / dien van Ricarville, en van Baqueville, met 400. Soldaten. Maer of schoon deese Capitainen vlijtigh op hare hoede waren / en goede Waght hielden / evenwel wierdense overrompeld. Want als Ricarville den 20. December, alleenlijck van eene Knecht vergeselschapt / uyt 't Slot in een naby geleegene Stal wou gaen / wierd hy om 't leven gebraght. Terstond nam de Heer van Cateville, nevens Capitain Gascon, 't Kasteel in / wijlse alreeds heymlijck t'samenverstand daer binnen hadden gemaeckt. Van hier trockense gewapenderhand na beneeden in de Stad: deeden geenen der Burgeren 't alderminste leed; en namen alleen den gemelden Baqueville gevangen / die van elck verlaten wierd.

Waren derhalven genoodsaeckt, sigh over te geven, met verlies van d'oeffeningh der Gereformeerde Religie.

Dieppe haest weer herwonnen,

Daer op wierd stracks d'openbare oeffeningh der Gereformeerde Religie hier weer opgerigt. Aght of thien dagen daer na quam de Graef van Montgommery, met een goed getal Krijghsvolck hier aen / en stelde op alles goede ordre. De Mareschal de Brissac, die heymlijcke correspondentie hield met sommige binnen Dieppe, begaf sigh wel op wegh / om deese Stad weer in te nemen; doch moest / sonder sijnen Aenslagh te konnen uytvoeren / en te vergeefs / weer te rugg' keeren. Dus is Dieppe gebleven (onder 't Gouvernement des Heeren de la Curee, een seer dapper / verstandigh / en de Protestantsche Religie seer toegenegen Heer) in goede vreede / en onverhinderde oeffening van de publique Godsdienst.

en de Religie opentlijck weer hersteld.

Den 7. Junius Anno 1562. wierden in 't Vleck Valoignes (Valognes) ellendigh om 't leven gebraght de voorname Heeren van Houesville en Coqueville; Gillis Michaut, der Medicijnen Doctor; Jean Guifart, en Robert de Verdun, Advocaten. Seecker jongh Edellingh / Soon des Heeren de Hermesis, wierd onvoorsiens overvallen; en / uyt enckelen haet tegens de Religie, de handen en voeten hem afgehouwen.

Moorderyen te Valognes.

Den laetsten Julius greepen de Roomsch-Catholijcke te Vire die van de Religie aen / soo

Te Vire,

ANNO CHRISTI.

soo alsse uyt 't gehoor des Godlijken woords quamen; en braghten drie der selve om 't leven. Met den uytgangh der Maend Augusti fond de Graef van Montgommery drie Capitainen met 120. Mannen te Paerd derwaerts; die deese Plaets onverwaght aenvielen en innamen. Doch door gebreck van Proviande en Ammunitie moestense sigh overgeven aen den Hertogh d'Estampes, op beswoorne verseeckeringh van levens-behoudingh. Maer Woord en Eed wierd schendigh verbroocken.

seer trouwloos, meyneedigh, en onmenschlijck.

Sy alle / en noch meer andere / t'samen ontrent 200. in getal / wierden op 't grouwlijckste met Dolcken doorstoocken; in stucken gehouwen / en dus ellendigh-jammerlijck vermoord. Eenen Chagnart wou alleen den Heere Jesus, geen Sancten, aenroepen; oock niet beloven / in de Mis te sullen gaen.

Grouwlijke grouwelbedrijven.

Derhalven wierd hy op een Banck gebonden; als een Schaep / of Varcken / opgesneeden / en 't Ingewand daer uyt gehaeld. Veel' andere ruckten se de Darmen / Longe en Lever uyt 't ligchaem; en sleepten dit alles door de Stad om; oock de persoonen selfs.

Havre de Grace voor den Prins van Conde ingenoomen.

Havre de Grace, een voorname Vestingh / waer aen sonderlingh-veel geleegen was / wierd door de bysondere voorsightigheyd des Vidame de Chartres, en syns Swagers des Heeren de Beauvoir la Nocle aen de syde des Princen van Conde gebraght; en door hem ingenoomen. De gemelde Vidame kreegh bevel / om eeniger gewightige oorsaken wil / na Engelland te trecken. Op dat nu sulck een voorname Plaets van alle noodwendigheden wel versorght moght werden / gaf hy aen Capitain Roquebrun last en geld / om 300. Soldaten te werven / en hier in Guarnisoen te leggen.

Desselven handeling met Koningin Elisabeth van Engelland, om hulp;

Maer deesen snooden mensch begaf sigh eerst by den Kardinael van Lotharingen, daer na by den Koningh van Navarre; belovende / dat hy Havre de Grace haer in handen sou leveren. Braght oock syne belofte tot op 't uyterste der uytvoeringh. Doch vermits synen verraderschen Aenslag door eenen der voornaemste Onderhandelaers aen Beauvoir de la Nocle wierd ontdeckt / stelde hy in aller haest noodwendige ordre / en deed naderhand Roquebrun, wegens deese eerloose verradery / 't Hoofd afslaen. Ondertusschen handelde Vidame de Chartres in Engelland met de Koningin / wegens bystand aen de Religions-verwanten; welcke hem toegeseght wierd; onder voorwaerde / dat de gemelde Plaets Havre de Grace hare Koninghlijcke Majesteyt sou werden geleverd / ten eynde haer Kryghsvolck een bequame Haven / oock een verseeckerde Wijck moght hebben / derwaerts sigh 't selve in yeder nood-geval sou konnen begeven.

aen welke Majesteyt Havre de Grace wierd overgegeven.

Hier op nu quam d'Engelsche hulp / ses-duysend Mannen sterck / in Normandyen aen. Eenige deeser Engellanders wierden te Dieppe in Guarnisoen geleght: d'overige / in grooter getal / bleven in Havre de Grace, onder haren Oversten de Graef van Warwick.

Staet der Religions-verwanten in Bretaigne,

In Bretaigne droegh de Hertogh d'Estampes, als een moderaet en niet seer strengh Heer / sigh lydlijck tegens die van de Gereformeerde Religie. Terwijl d'oude Koningin Catharina in twijffelaghtige gedaghten stond / watse t'haren voordeel best aen sou grypen / handelde hy de Religions-verwanten soodanigh / datse seer wel met hem te vreeden waren; en weynigh oorsaeck hadden / over hem te klagen. Doch soo haest 't Vyer des inwendigen Oorloghs ontstoocken / en hem toegevoeghd was synen Neef Sebastiaen van Luxemburgh, Heer de Martigues (eenen der onbarmhertighste menschen / die Franckrijck oyt gesien heeft) / begonden d'oproerige Muytmaeckers huys te houden na haren wil / en alles 't onderste boven te keeren. De Hugenoten echter deeden eenige tegenstand / soo goed alsse konden; insonderheyd als al de voornaemste Belhamels met haren aenhangh by een vergaderd / en na Normandyen gevoerd waeren geworden; daerse dan te Vire, S. Lo, en in andere Plaetsen hare Roverijen / Plonderingen / en onmenschlijcke Tyrannijen pleeghden / gelijck hier boven gehoord is.

In de Stad Rochel, en d'aengeleegene Eylanden.

De Hertogh van Montpensier trock met syn Kryghsvolck in Roschel: schafte hier d'oeffeningh der Gereformeerde Religie gantschlijck af / en leydde rondom de Stad stercke Guarnisoenen. D'Eylanden daer ontrent wierden desgelijcks van de Religie beroofd. Haest hier na vonden de Capitain Chevet, en andere / gelegenheyd / om binnen Roschel te geraecken; en wilden de Religie hier weer herstellen. Doch sy / als de swackste / wierden gevangen bekomen / en gehangen. Chevet echter behield noch 't leven / door de stracks daer op volgende Vreede.

Oproer en moord der Roomsch-Catholijke tegens de Gereformeerde

De Historie van Tholose en andere Plaetsen / behoorende onder de Jurisdictie des Parlaments van Languedocq, is te langh / om hier verhaeld te werden. Wy moeten echter met weynige woorden yets daer van voordragen. Na dat 't Edict van Januarius daer gepubliceert was / stond hier alles in goede rust en vreede / tot op den 2. van April; wanneer de Roomsch-Catholijcke in de Voorsteeden van S. Michael, S. Estienne, en S. Salvator te Tolosa de Religions-verwanten vyandlijck aenvielen; een groot getal der selve swaerlijck wondeden; vier dood sloegen; veel' andere in Putten wierpen / en deeden verdrincken. 't Parlament begunstighde dien oproerigen hoop. Hier tegens bemoeyden sigh de Capitouls (of opperste Burgermeesteren) / deese onrust te straffen. Deeden oock eenige der voornaemste Muytmaeckers aentasten. Doch de Tumult nam toe / duerende binnen en buyten de Stad tot in de Naght. 's Morgens vondmen middelen / om 't Parlament eenighsins met woorden te stillen. Doch d'opperste Burgermeesters voeren voort / en deeden vier der grootste Belhamels hangen; twee andere geesselen.

Doemaels begon 't vyer der Tweedraght en inwendige Scheuringh met alle maght te branden / en sigh uyt te breyden: derhalven de Religions-verwanten sigh verseeckerden

den

ANNO CHRISTI.

den van 't Stadhuys en eenige kruys-straten der Stad. Hier over wierden de Heeren des Parlaments soodanigh vertoornd / datse al de naest-bywoonende Heeren en Edele te hulp riepen tegens de Gereformeerde; desgelijcks de Gemeenten uyt de Vlecken en Dorpen. Deeden oock door de gantsche Stad uytroepen / dat yeder de Wapenen sou aenneemen / en op de Hugenoten vyandlijck aenvallen.

in de Stad Tholosa

Den 13. May gingen de Præsidenten en al de Parlaments-Raden in haere roode Rocken uyt 't Pallays; en lieten in haere tegenwoordigheyd den uytroep doen / dat alle goede Roomsch-Catholijcke, en getrouwe / gehoorsame Onderdanen des Koninghs / tegens de Hugenooten de Wapenen opvatten; deselve levendigh of dood gevangen neemen; sonder eenige genade of ontfarmingh om 't leven brengen souden. Boven dien liepen vijf of ses Parlaments-Raden door al de Straten der Stad / en schreeuwden soo luyde alsse konden / men sou maer dapperlijck de Hunooten dooden / vermoorden / plonderen; want dit was van 't Parlament geordonneert / van de Paus en Koning geapprobeert. Daer op begonnen / soo binnen de Stad als buyten op 't Land / al de Klocken ten Storm te luyden.

met een kort verhael

Hier staet te weeten / dat Tholosa is eene der grootste en Volckrijckste Steeden van Franckrijck; waer in doemaels waren tusschen de vijfentwintigh en dertigh duysend Religions-verwanten, daer woonende. Tegens deselve nu verhief sigh terstond een grouwlijcker Moord / een verschricklijcker Bloedbad / alsmen sigh sou konnen inbeelden. De Gevanckenissen wierden vol geproppt; en die'er niet in konden / voor deselve om 't leven gebraght / of in 't water versmoord: 't welck in weynigh uyren met doode ligchamen overdeckt lagh. Van uyt de Vensteren der Huysen wierpmense levendig daer in; en alsse met swemmen of op andere wijsen haer ellendigh leven noch soghten te redden / wierdense met steenen dood geworpen / of doorschooten. Een deel deeser genoemde Hugenooten hadden sigh / door de nood gedwongen / en om haer leven te beschermen / beschanst in 't Stadhuys / en andere bequame plaetsen. Verweerden sigh hier oock gantsch dappermoedigh / en deeden eenige Uytvallen.

van de seer verschriklijcke

en oock aenmercklijcke dingen,

Den 14. der genoemde Maend saegen de Religions-verwanten noch vaerblijcklijcker / datmen niet anders soght / als harer aller ellendighste verderf en ondergangh. Besloten daer op gesamentlijck / hare Huyd dier genoegh te verkopen; en tegenstand te bieden / soo langh alsse konden. Derhalven schootense met 't Geschut / 't welckse in 't Stadhuys hadden / onder hare vyanden; welcke / hier door verschrickt / wat aghterwaerts deynsden. Deeden oock eenige Uytvallen uyt haer voordeel; waer door van d'een en d'andere sijde al vry veel bloed wierd vergooten.

welke sigh

Op den avond leverdemen haer in 't Stadhuys een Brief over / waer in haer een Accoord wierd aengebooden. Sy bewillighden daer in / begeerende alleen aen haere sijde versekeringh haers levens / haerer Goederen / en 't genot van 't Edict, in Januarius gepubliceert. Dat wierd haer gantschlijck afgeslagen. Daer op rustede yeder parthy sigh weer ten strijde toe. Des volgenden dags was 't Gevecht in verscheydene plaetsen bloediger en ernstiger als oyt te voren. Vermits 't Geschut in 't Stadhuys de vyanden der Hugenooten seer groote schaede toevoeghde / soo lieten de Parlaments Raden over de tweehonderd Huysen in brand steecken.

hier hebben toegedragen.

Op Saterdagh den 16. van May gingh 't Schermutseeren noch veel grouwlijker aen / tot op den middagh. Doe versoghten de Roomsch-Catholijcke met d'andere in Gespreck te koomen; waer op een Stilstand wierd gesloten; en door den uytgangh derselve een Vergelijckingh getroffen. Die van de Gereformeerde Religie souden haere Harnasschen en Geweer in 't Stadhuys afleggen; daer laeten / en sigh in volle seeckerheyd / sonder eenige vrees voor gevaer / buyten Tholosa begeven / waerwaerts heenen sy wilden. Als dit nu dus geaccordeert was van al de Capitainen en 't Parlament, oock met dierbare bevestigingh / celebreerden de Religions-verwanten, eerse sigh noch ten uyttoght gereed maecken / met hertlijcke sughten en aendaghtige Gebeden / des Heeren H. Avondmael / en trocken vervolgens uyt. Doch haer wierd noch Woord noch Belofte gehouden; want men nam gevangen al de geene / welckemen betrappen kon. Die door de Poort Villeneuf op 't Veld waren gekoomen / redden sigh ten goeden gedeelte: wierden oock te Montauban, en andere Plaetsen / daer de Gereformeerde doemaels de sterckste waren / vriendlijck ingenomen: maer daer tegens by veele door d'op de weegen omswervende Soldaten der Roomsch-gesinde, desgelijcks door de raesende Boeren / om 't leven gebraght. Volgens 't gemeen vermoeden waeren in deesen oproer binnen de Stad Tholosa aen beyde de sijden meer als 3500. persoonen om hals gekomen.

Beyde de parthyen veghten dapper tegens malkander.

Eyndlijck werd een Verdragh gemaeckt,

dat de Hugenooten verseekerd uyt de Stad souden moghen trecken, de Wapenen neergelegt hebbende;

Als nu de Roomsch-Catholijcke dus d'overhand hadden behouden / en meester waren geworden / begondense 't Stadhuys te doorsoecken. De Kercken der Religions-verwanten ter neer te werpen. Vier gantsche dagen braghtense door met plonderen / vermoorden en gevangen neemen der Hugenooten. Soo grouwlijck gingen de Soldaten te werck / dat de Heeren des Parlaments selfs begonden te vreesen / sy souden oock wel haer mogen aentasten / wanneerse tegens d'andere niet meer te woeden vonden. Quamen derhalven daer toe / datse dit Hellen-gebroedsel / door haer veel geld te geven / uyt de Stad kreegen. Soo haest nu 't meergedagte Parlament 't spel dus gewonnen had tegens de Gereformeerde, verdrevense uyt haer Collegie twee-en-twintigh Regt en Billijck-

doch haer word al weer geen woord gehouden.

Staet van Tholosa, na der Hu-

ANNO CHRISTI

genooten aftoght.

't *Parlement* doet over de 400. *Hugenooten*, van allerley Staet, martelen; en seer bloedigh *Arrest.*

lijckheyd lievende eerlijcke Raedspersoonen/ op datse in haer' onreghtvaerdige bedrijven van niemand moghten tegen gesprooken werden. Begonden daer na met pynlycke Processen tegens de Gevangene aen te gaen. Van 't eynd der Maend May Anno 1562. tot den aenvangh van Februarius Anno 1563. dedense vierhonderd der selve/ van allerley Staet en Conditie, jammerlijck door verscheydene Martelarijen, om 't leven brengen. Daer-en-boven publiceerdense den 20. Augusti een Arrest, of Besluyt/ dat de Hugenooten in verscheydene Plaetsen van Languedocq ten vollen uytgeroyd souden werden.

In veel andere *Provintien* oock soo gehandeld:

Byna diergelycke Belegeringen/ Gevegten/ en Veroveringen/ soo door openbaer geweld als krijghslisten/ hebben sigh toegedragen in d overige Provintien en Plaetsen des Koninghrijcks Franckrijck gantsch en herwaerts/ Anno 1562. en 1363.; insonderheyd te Montauban, Carcassonne, Revel, Castelnauderri, Limoux, Bezieres, Beaucaire, Montpellier, S. Gilles, Puy-laurens, S. Paul, Damiate, Vivarets, Divaudan, Foix, Lions, Dauphine, Oranje Vaureas, Dijon, Aussonne, Antun, Chalon, Mascon, &c.; daer des Moordens/ Plonderens/ Brandens/ Godlasterens noch maet noch eynd had. Deeser wijs is 't eedele Koninghryck Franckrijck, waer in nu d'eene dan d'andere parthy d'overhand behield/ in een ellendige verwoestingh geraeckt.

waer door dan *Frankrijck* tot een ellendige verwoesting geraeckte.

Door wat middelen d'oude Koningin *Catharina de Medices* haer *authoriteit* bevestighde.

Tot noch toe hebben wy/ soo kort als ons mogelyck was/ voor oogen gesteld den staet der Provintien en Steeden in 't Fransche Rijck/ geduerende d'inwendige onrust. Laet ons nu weer na 't Hof keeren. Als Koningin Catharina de Medices sigh had ontwickeld uyt de Heerschappy des Triumvirats, om haer eygen Aensien en Maght te bevestigen; ten dien eynde de voornaemste hooge Hoofden tegens malkander in Balans hield/ op datse t haren voordeel d'een tegens d'ander sou mogen gebruycken/ soo beleendense den jongen Hertogh van Guise met de Staten en Ampten sijns Vaders. Om oock de Parisianen te stillen/ (welcke over de dood van Duc de Guise seer verbitterd waeren)/ soo gaffse aen haer over sijnen ombrenger Poltrot; die met sulck een grouwlycken Doodswijs wierd geëxecuteert, als of hy den Koningh selfs had vermoord.

Prins van *Conde* en de *Connestabel* noch gevangen.

Dit gedaen sijnde/ wierd gehandeld/ hoemen de Religions-verwanten, welk men op de gehoorde wysen aengegrepen/ geplonderd/ om 't leven gebraght had/ weer te vreeden sou mogen stellen. De Prins van Conde, welcke noch gevangen sat/ had een groote begeerte/ om weer vry te mogen sijn. Wijl hy noch daer-en-boven van een saght Gemoed was/ soo meende de Koningin/ dat hy lightlijck sou bewilligen in eenige Artijkelen, welckese hem sou doen voordragen. Derhalven hieldse den 7. Martius een onderhandelingh met Conde en de Connestabel, welcken laetsten oock noch gevangen was; doch de saeck wierd tot op den volgenden dag uytgesteld. Maer wijl ook doe geen eygentlijck besluyt wierd gemaeckt/ verwierf de Prins soo veel/ dat hem wierd veroorloft/ na Orleans te mogen trecken/ om daer te hooren de Bedenckingen sijner Raden. Eerst wou hy verneemen d'oordelen der Kerckendienaren/ welcke uyt verscheydene Plaetsen daer by een waren versameld/ tot 72. in getal. Deese hielden met grooten ernst by hem aen/ dat hy bestendigh sou blijven by 't Edict van Januarius, sonder toe te laten/ dat 't selve afbreuck leed; met bydoeningh van 't gevaer/ 't welck anders daer uyt sou ontstaen.

ANNO CHRISTI.

Conde werd veroorlof, na *Orleans* te mogen trecken; en waer toe.

Bewilligd in 't nieuwe *Vreedens-Edict.*

Maer dit alles onaengesien liet Conde sigh beweegen en inneemen door de belofte van de Koningin en andere; soo dat hy toestemde in 't nieuw Edict, en 't selve voor de Ridderschap liet af-leesen. Wou oock niet/ dat yemand anders/ als alleen die van de gedaghte Ridderschap en Eedele/ hare Bedenkingen hier ontrent souden uyten; soo dat de Predikanten over dit werck niet meer geroepen of gehoord wierden. Dus dan wierd 't nieuwe Vreedens-Edict den 22. Martius beslooten; waer by d'oeffeningh der Gereformeerde Religie uyt de Steeden en Voorsteeden des Koninghrijcks wierd verplaetst in de Kasteelen en Huysen der Eedele/ ook noch in eenige weynige Ampten. Doch de Plaetsen/ welcke de Religions verwanten doemaels in hadden/ waren hier onder niet begreepen; en in deselve lietmen de Religie blijven. Vervolgens wierd alles/ wat de Prins van Conde en de sijne geduerende den Oorlogh hadden verright/ voor regtmatigh en billijck verklaerd/ als geschied ten dienst des Koninghs.

waer by de *Gereformeerde Religie* seer vernadeeld en bepaeld wierd.

Des *Admiraels* Verantwoordingh, tegens de beschuldigingh, van deel te hebben aen de Moord van *Duc de Guise.*

Twee dagen daer na schreef d'Admirael van uyt Caen aen Koningin Catharina, wegens d'aenklaght tegens hem gedaen/ belangende de Moord-daed/ begaen aen Duc de Guise, van Poltrot doorschooten. Bad haer onderdanigh/ bevel te willen geven/ dat de Gevangene wel wierd bewaerd/ op datmen de waerheyd moght ondersoecken. Sond te gelijck een korte antwoord op d'Artijkelen, waer over Poltrot pijnlijck was ondervraeghd geworden; toonende met bondige gronden en redenen/ dat hy noch deel noch gemeenschap met hem/ noch met sijnen Aenslagh tot vermoordingh van Guise, gehad had: wiens dood hy echter/ nu geschied sijnde/ hield voor een bequaem middel/ om Franckrijck weer tot rust te brengen.

Poltrot, Moordenaer van *Guise*, een vervaerlijcke dood aengedaen.

De geene/ welcke 't Gerights-Proces van Poltrot in handen hadden/ sagen wel/ dat des gevangenen Bekentnis gantsch geen waerschijnlijcke grond had: derhalven wierd de Sententie tegens hem geveld. Men stelde hem noch eenige malen voor 't Reght. Onder d'aldergrouwlijkste pijnigingen deed hy belijdenissen/ welcke met malkander niet over een quamen. Eyndlijck wierd op den 18. Martius 't Vonnis uytgesprooken/ dat hy met gloeyende Tangen geneepen/ daer na levendigh met vier Paerden van een gescheurd sou werden. Doemen hem d'eerste neep gaf/ verklaerde hy opentlijck/ en riep over-

ANNO CHRISTI.

overluyd / dat d'Admirael en sijnen aenhang niet d'alderminste kennis hadden gehad van sijn voorneemen / om Duc de Guise te vermoorden.

D'Engelsche binnen Havre de Grace, van Koningin Elisabeth aen de Gereformeerde ter hulp gesonden,

Koningin Elisabeth van Engelland had / geduerende d'Inlandschen Oorlog in Frankrijck, den Prins van Conde en desselven Meedegenooten bystand gedaen met Geld en Volck. Ten onderpand van de betalingh harer onkosten / en tot verseeckering haers overgesondenen Krijghsvolcks / was haer de Stad Havre de Grace ingeruymd geworden; waer in sy Engelsch Guarnisoen had geleght. Vermits nu by 't Vreede-Edict geen voorsieningh was gedaen tot betalingh der Engelsche, om haer alsoo vreedsaem te mogen wegh senden / hieldense sigh aen haer onderpand / en bleven binnen de Stad in Besettingh. Verhalven verklaerde de Koninghlijcke Fransche Raed den 6. Julius, door een openbaer Patent, den Oorlogh tegens de gedaghte Engelsche; waer op / na verloop van veerthien dagen / Havre de Grace wierd belegerd. Oock lockte men de Prins van Conde, nevens veel Heeren / Eedele / Capitainen en Soldaten van de Gereformeerde Religie, derwaerts; welke men in 't spits stelde. Na de volheyndighde Belegeringh roemden de Roomsch-Catholijcken, datse d'Engelsche hadden verdreven door de geene die haer te hulp hadden geroepen.

nu, door bystand van Conde en de Gereformeerde, weer uyt Frankrijk gedreven.

De Graef van Warwick lagh hier in Guarnisoen met 6000. sijner Natie, en had sigh genoeghsaem voorsien van alles wat nodigh was tot beschermingh deeser sterrcke Plaets. Maer alsmen hem 't varsch Water had afgesneeden; dat ook de Pest onder de sijne seer hevigh woedde; en 't schieten gedurigh aenhield / soo trad hy op den 28. van Julius tot een Accoord; en gaf den volgenden morgen de Stad over; waer in alreeds over de drie-duysend door de gemelde Plaeg waren wegh geruckt. Aght maenden na 't eynd deeser Belegeringh wierd de Vreede tusschen de Koningh van Franckrijck en de Koningin van Engelland gesloten / en opentlijck verkondighd.

Vreede tusschen Frankrijk en Engeland.

Conde vind sigh al stracks van Koningin Catharina bedrogen; welke sigh nu gantsch van hem wil ontslaen.

De Prins van Conde had onder den Vreedehandel sigh laten wijs maecken / dat hy na de dood sijns Broeders / de Koningh van Navarre, 't Ampt van Generael-Lieutenant sou bekoomen. Maer als nu Havre de Grace veroverd was / en Koningin Catharina sijner niet meer van doen had / namse andere middelen ter hand. Op datse sigh gantschlijck van hem ontslaen; hem alle hoop benemen; de Religions-verwanten allerley nadencken veroorsaecken moght / soo lietse onder des Koninghs naem een Declaratie uytgaen / dat hy ten vollen ouderdom gekomen was / om de Regeeringh te mogen aenneemen. Hy had nu sijn veerthiende jaer bereyckt. Om deese Verklaringh een dies te grooter aensien te maecken / deedse hem met een groote Prael in 't Parlament te Rouan verschijnen; daerse hem / op datmen sagh / hoe bequaem en geschickt dit Kind tot de Regiment-voeringh was / een wel-ingestelde Oratie, welcke hy van buyten geleerd had / liet opseggen: waer door dan de Prins van Conde te rugg' gehouden / en hem als een Toom in den mond geleght wierd. Dit geschiedde den 16. en 17. Augusti. Conde was by deese Verklaringh selfs tegenwoordigh.

De Paus doet Johanna d'Albret, Koningin van Navarre, in den Ban, en geeft aen den geenen, diese eerst sou konnen veroveren, al hare Goederen.

Ontrent deselve tyd wierd door de Hugenooten noch een andere Groef gemaeckt / om haer in deselve tot haer verderf neer te storten. De Paus / sigh gelatende / als of hy niet langer kon verdragen de reformatie der Leer' en Tught in 't Koningrijck Navarre en de Souverainiteit van Bearn, liet in de Maend September te Romen een Bul publiceeren tegens Johanna d'Albret, Koningin van Navarre, welcke openbare Belydenis van de Gereformeerde Religie deed / en de Mis in de Landen haers Gebieds had afgeschaft. Deese Bul bevattede een vorm van Excommunicatie, of Ban / in sigh; nevens een overgevingh van al 't geen deese Princes in haer Koninghrijck en andere Heerlyckheden noch besat / aen den eersten die 't sou konnen veroveren. Daer-en-boven wierdse selfs verdaghvaerd / om binnen de tyd van ses maenden te verschijnen voor 't Consistorie of de Geestlijcke Versamelingh der Kardinalen; of indiense sulcks niet deed / soo verklaerde hy haer voor Kettersch / en dat al hare Goederen Prijs gegeven wierden.

Boos opset der Guisen tegens den Admirael de Chastillon, kan voor datmael geen voortgang krijgen, door insight van Koningin Catharina.

Als de Koningh / na de Verklaringh sijner mundigheyd / te Parijs was aengekoomen / vertoonden die van Guise sigh voor hem in grooten getale; te weeten / de Weduw / de Kinderen / en andere Bloedverwanten des geweesenen Hertoghs / voor Orleans om 't leven gekoomen; en versoghten Reght over d'aen hem begane Moord. Met d'Executie, over Poltrot gedaen / hieldense sigh niet vergenoeghd / maer soghten nu den Admirael aen kant te helpen; die sigh echter wel op syne hoede hield. De Koningin vreesde / indienmen beyde deese Huysen tegens malkander liet stooten / dat de Guisen, met welcker dienst sy haer wou behelpen / grooter nadeel stonden te lyden / als die van Chastillon, doemaels seer maghtigh. Keerde derhalven deese Slagh af; en deed door de Koningh die van Guise beveelen / datse sigh gerust houden / en een andere tyd verwaghten souden om over hare saeck te handelen. Stelde haer te gelijck in de hooghste Ampten / en gaf haer een vryen toegangh tot sijn persoon.

De Pauslijke, Keyserschc, Spaensche en Savoysche Ambassadeurs komen by den Koningh. 1564.

Met den aenvangh van Februarius Anno 1564. quamen de Gesanten des Paus / des Keysers / des Koninghs van Spaenje, en des Hertoghs van Savoyen te Fontainebleau aen / begeerende van den Koningh sijn' ordre-stellingh / dat de Decreeten des Concilii van Trenten door geheel Franckrijck in alle deelen souden aengenoomen en onderhouden werden: welcker Gedeputeerde den 25. Martius eerstkoomende sigh souden laten vinden te Nancy, om aldaer / in de tegenwoordigheyd aller Ambassadeurs der Roomsch-Catholijke Princen / te doen een Propositie, tot d'opreghtingh eener algemeene Liga, of

Ver-

ANNO CHRISTI.

Verbindnis / tegens de Koninghrijcken / Vorstendommen en Staten / welcke sigh de gehoorsaemheyd des Paus hadden ontrocken. Daer-en-boven badense den Koning / dat hy de Hugenooten in sijn Koninghryck behoorlijck wou straffen / ten Exempel van andere. Dan noch Justitie oeffenen aen de geene / welcke deel hadden aen de vermoordingh van Duc de Guise.

Socken 't Koningrijk *Frankrijck* op nieuws in een Bloedbad te stellen, en des Koninghs antwoord.

Vervolgens deedense hem seer veele en groote beloften; eenkelijck om 't vyer in 't Koninghrijck weer t'ontsteecken / en 't selve in nieuwe verderflijcke onrusten te wickelen. Doch de Koningin en hare Raden bemerckten genoeghsaem / wat hier aghter school / en hoe 't met de saecken stond. Deeden derhalven de Gesanten door den jongen Koningh antwoorden / dat hy de Heeren bedanckte voor haren goeden wil en vriendlijcke aenbiedingh. Ondertusschen wou hy hier over hooren 't goeddunken en oordeel der Vorsten sijns Bloeds; oock sijner en der Kroon Franckrijck voornaemste Heeren en Raden.

Berigt van *Ignatius Loyola*, altijd een Soldaet geweest.

Terwijl deese dingen sigh toedroegen / viel te Parijs voor een gedenckwaerdigh Proces wegens de Jesuiten; waer van ick yets getrouwlijck sal voorstellen uyt 't vierde Boeck der Epistelen, en van 't Pleydoy van Mr. Estienne Pasquier, Advocaet, die selfs gepleyt heeft voor d'Universiteit, tegens de Jesuiten. Dus schrijft hy'er van: Eenen / geboortig uyt 't Land Navarre, genoemd Ignatius, had de gantsche tijd sijns levens den Oorlogh gevolghd. Als hy nu in de Stad Pampelona gequetst was geworden / kreegh hy / terwijl hy onder de handen der Geneesmeesters was / lust / om te leesen de Legenden der Vaderen / of Sancten; en nam voor / d'overige tijd sijns levens 't selve na haer Exempel aen te stellen.

Doch eyndlijck in den Oorlogh gequetst geworden,

Vervoeghde sigh daer op tot eenige sijns gelijcke / insonderheyd tot eenen M. Paschalis Brovet. Deese beyde maeckten met malkander Geselschap / en beswooren hare Societeit met een Eed. Als nu Ignatius geheeld was / deedense eenige Reysen na Parijs, Romen, en Jerusalem. Eyndlijck quamense weer te Venetien, daerse sigh eenige jaren onthielden. Doese nu sagen / datse van veele gevolghd wierden (aenhangh kreegen) / begavense sigh na Romen, daerse openbare Professie harer Orden begonden te doen.

maeckte hy sigh een Vader en Vinder eener nieuwe Orden,

Onder meer andere beloofdense twee Artijkelen te sullen onderhouden. I. Hare voornaemste meeningh was / 't Euangelium aen de Heydenen te prediken / om deselve tot 't Roomsch-Catholijck Geloof te brengen. II. Datse de Christenen alle Weetenschappen en vrye Konsten om niet souden leeren. Om nu oock een Naem tot hare Devotie te hebben / gavense sigh dien van de Geestlijke der Societeit of des Geselschaps Jesu. Stelden sigh vervolgens in haer Habijt voor Paus Paulus de III., uyt 't Geslaght der Farneesen, ontrent 't jaer 1540.; even ter selver tijd als Duytschland de Wapenen begon aen te grijpen / wegens de Reformatie, en onrusten tegens de Roomsch-Catholijcke.

ANNO CHRISTI.

sijnde die der *Jesuiten.*

Wijl nu 't Artijkel van des Paus Maght eene van de voornaemste der Duytschen was / welcke D. Martinus Lutherus had getragt ter neer te werpen / soo toonden deese Jesuiten sigh daer tegens van een ander gevoelen en tegenstrydige Religie. D'eerste Belofte / welckese deeden / was / datse de Paus erkenden en aennamen voor 't Opperste Hoofd / sijnde boven alle Weereldlycke Maght / selfs oock boven de Concilien, en boven d'Algemeene Christlijke Kerck.

Hoe, en waerom deselve

In 't eerst twijffelde de Paus / of hy haer bedrijf goed keuren / en in haer voornemen bewilligen sou / of niet. Echter liet hy haer naderhand toe / datse sigh Geestlijke moghten noemen; doch onder voorwaerde / dat harer niet boven tsestigh in getal souden mogen sijn. Maer op de voorgedagte hare Belofte / sijn' Oppermaght aengaende / begon hy beeter d'ooren t'openen / en haer de Poort tot haer' aendaght t'ontsluyten.

van de Pausen soo bevoorderd sijn.

Na Paulus de III. deed even 't selve Julius de III., tot dat Paus Paulus de IV., bygenoemd Theatin, quam; die deese Orden aldermeest bevoorderde / en haer Maght gaf over alle dingen; nevens veelerley Privilegien en Vryheden.

Vier of vijf der selve te *Parijs* ingebragt door de Bischop van *Clermont*; die haer in 't begin laegh houden.

Als nu de Jesuiten in sulck een stand waren geraeckt / gebeurden 't / dat de Bisschop van Clermont, Bastaerd des Cancelliers du Prat, haer seer toegeneegen wierd / en derhalven traghtte / deese Orden in Franckrijck, en selfs te Parijs in te voeren; gelijck hy dan oock Paschalis Brovet, nevens noch drie of vier andere / hier in braght. Deese namen / by haer aenkoomst / haer Logement slegtlijck / en sonder veel bouha te maecken / in een Kamer des Collegii der Lombarders. Vervolgens vestighdense hare Wooningh in 't Logis van Clermont, in de Straet / genoemd de la Harpe, door de begeerte des geenen die haer eerst hier had doen inkoomen. Op de Son-en Feestdagen deedense hare Missen en Gebeeden in seeckere Capel, staende aen den Ingangh van 't Carthuser Klooster.

Soecken van 't *Parlament* bevestighd te werden.

Alsse nu sagen / dat het met hare saeck na wensch gingh / steldense sigh eenige malen voor 't Hof des Parlaments, versoeckende / dat haer' Orden van 't selve moght goed gekeurd en bevestighd werden. Doch de Heer Procureur Generael Brulart viel haer tegen / soo dickmael sy hier om aenhielden; niet om dat hy de Roomsch-Catholijke Religie ongeneegen was / maer vermits hy vreesde / dat door d'invoeringh deeser nieuwigheyd allerley Dwalingen in Religions saecken moghten ontstaen.

De *Procureur Generael* steld sigh daer tegens; en waerom.

Hield haer derhalven voor: Indiense / gelijckse voorgaven / haer Gemoed gantschlijck van de weereld hadden afgewend / soo kondense / sonder een nieuwe Orden op de baen te brengen / sigh seer wel behelpen met eene der Ordens van d'oude Religieusen, als / der Benedictijnen, Cluniacensers, Cisterciensers, Grandmontensers, Præmonstratensers, of eeniger andere / welcke van veele Concilien waren geapprobeert. Of oock kondense sigh begeven onder eene der vier Bedel-ordens.

Desgelijks

De Parlaments-heeren, sigh niet vertrouwende

ANNO CHRISTI.

wende op diergelijke vertoogen alleen / wil-
den tot geen besluyt koomen / sonder verder
berigt te halen by de Theologische Faculteit.
Welke door een Decreet de Jesuiten verwierp;
ten deelen / om dat sommige Artijkelen harer
Orden tegens-liepen en nadeeligh waren de
Privilegien en Vryheden der Fransche Kerck;
ten deelen / om datse sigh eeniger maten
toonden als Geestlycke / en echter geen be-
hoorlijck Geestlijck Habijt droegen. Oock
sigh niet in Kloosteren onthielden / gelijck
andere Ordens. Dit oordeel en bedencken
sneed voor ditmael den voortgangh haers
voorneemens den wegh af.

d'Universiteit te Parijs; en der selver redenen.

Eenigen tijd hier na stierf de Bischop van
Clermont, en had haer by Testament veele
Goederen gemaeckt. Terwijlse sigh nu
stelden in besit der selve / ontstond d'eerste
inwendige onrust in Franckrijck; by welcker
aenvangh een Versamelingh der Fransche
Kercken te Poissy wierd gehouden. Doe be-
gonden de Jesuiten de mond weer op te doen /
na datse langh stil gesweegen hadden; en le-
verden 't Parlament op nieuws een Supplica-
tie over; versoeckende / datse moghten aen-
genoomen en toegelaten werden / indien niet
als Geestlycke / of Religieuse, ten minsten
als een simpel Collegie. 't Parlament hield
het daer voor / dat dit de Hoofden der Kerck
aengingh; en wees haer derhalven na de
Vergaderingh te Poissy; waer in de Kardi-
nael van Tournon, als d'oudste Prælaet, de
voornaemste was: die oock in de Stad
Tournon een Collegie in haren naem had ge-
fundeert. Door deesens voorspraeck ver-
wiervense / datse wierden opgenoomen in de
vorm alleen van een sleghte Societeit of Broe-
derschap; met bygaende bevel / datse eenen
anderen Naem en Titel souden voeren / als
dien van Jesuiten; en sigh in alles reguleeren
na de Canonique Ordonnantien: oock sigh in
't Geestlijck of Weereldlijck niets onder-
staen buyten 't gewoonlycke. Boven al /
datse souden uytdrucklijck renunciëren, of
ontseggen / al de Privilegien en Vryheden in
hare Bul begreepen. Indiense sulcks niet
deeden / of in 't toekoomende hier van af-
weecken / soo sou deese bewilligingh van
geener waerde / en te niet sijn. Dit De-
creet, van woord tot woord / is van 't Parla-
ment bevestighd geworden.

Werden daer op geweygerd.

Bekomen Goederen by Testament; en houden andermael aen.

Werden geweesen tot de Versamelingh der Prælaten te Poissy.

Van deselve aengenoomen voor een sleghte Societeit; maer hoe, en onder wat voorwaerden.

Korts hier na koghtense een Huys (of ge-
weesene Herbergh) binnen de Stad Parijs,
in de S. Jacobs-straet, genoemd 't Hof van
Langres. Dit Gebouw verdeeldense in twee
Wooningen; 't een voor de Geestlycke /
't ander voor de Scholieren. In deese Jesuit-
sche Societeit bevonden sigh doemaels ver-
scheydene geleerde Lieden; en onder deselve
Broeder Esmond Auger, en Maldonatus;
d'eerste een voornaem Prediker; d'ander ge-
leerd in allerley Spraken en Konsten; daer-
en-boven een seer erbaren Man in Geestlij-
ke en Weereldlijcke saecken. Deese / her-
waerts gesonden / om der Jesuiten Leere
voort te setten en uyt te breyden / wierden
vriendlijck ontfangen / en trocken een groo-
ten hoop Scholieren aen sigh. Alsse nu ge-
waer wierden / datse voor de wind seylden /
leverdense aen den Rector te Parijs een Re-
quest over / begeerende / datmen haer sou
aenneemen voor Meede-leeden der Universi-
teit.

Kopen een Huys te Parijs, daerse een Collegie van maecken.

Begeeren van d'Universiteit,

voor Meedeleeden aengenoomen te werden.

Hier over wierd een gemeene Versame-
lingh gehouden / en in deselve besloote /
datse / eermen verder in deese saeck trad /
sigh souden verklaren / offe haer uytgaven
voor Geestlijcke, of voor Weereldlijcke.
Hier door wierdense gebraght in een groote
verwarringh en enghte. Want haddense
hare Geestlyckheyd willen verloogchenen /
soo waer 't even soo veel geweest / als offe
hare Belofte hadden versaeckt. Bekendense
sigh voor Geestlycke / soo handeldense te-
gens 't geen haer te Poissy van de Prælaten
was opgeleght. Vermitsse nu hier op geen
bescheydentlycke antwoord gaven / soo sloeg
oock d'Universiteit hare begeerte af. Hier
om evenwel gavense de moed niet verlooren;
maer soghten hulp by 't Parlament; op datse
door dwangh van d'Universiteit moghten be-
koomen / 't geen men haer gewilligh niet
wou toestaen. Haer wierd aengeseght / dat
de Parthyen op een bestemden dagh tegens
malkander souden Pleyten.

Pleydoy tusschen de Jesuiten en d'Academie.

Doch dit Proces der Jesuiten wierd op de
lange banck geschoven / en aen de nagel ge-
hangen. Naderhand / als de tweede en
derde inwendige onrust in Franckrijck ont-
stond / en daer op 't Bloedbad volgde / heb-
ben de Jesuiten sigh met allen ernst voortge-
daen / en veel wonderlycke handelingen
aengereght.

op de lange banck geschoven.

Soo haest Koningin Elisabeth de Heer-
schappy over Engelland had bekomen / heeft
se allerweegen de Gereformeerde Religie in-
gevoerd; daer tegens de Pauslijcke afge-
schaft; oock weer ingeroepen al de geene /
welcke om des Godsdiensts wil waren ver-
dreven geworden. Door hare bevoordering
wierd in Schotland een evengelijcke Refor-
matie ter hand genoomen / schoon de Moe-
der van Koningin Maria sigh hevigh daer te-
gens stelde.

Koningin Elisabeth reformeert in Engelland.

Na Marcellus de II. wierd op den 22. May
Anno 1555. ten Roomschen Paus verkooren
de Kardinael Theatinus, te vooren genoemd
Johannes Petrus: maer na de verkiesingh
nam hy de naem van Paulus de IV. aen. Was
een Neapolitaen, uyt 't Geslaght der Caraf-
fen: anders een oud / en seer geleerd Man.
Hy besat den Pauslijcken Stoel 4. jaren / 4.
maenden / 27. dagen. Stierf in Augustus
Anno 1559. Doe hy op sijn uyterste lagh /
liep 't Roomsche Volck als dol door de Stad;
braecken de Gevanckenissen open; vielen in
't Capitool; vernielden des Paus Beeld /
't welckse hem te vooren / t'syner sonderlin-
ge eer / hadden opgereght; wierpen de Wa-
penen der Caraffen allerweegen af / en be-
dreven voorts veelerley moedwilligheden te-
gens den Roomschen Opper-Bischop; ver-
oorsaeckende hem dus een onrustigh af-
scheyd uyt deese Weereld. Na hem wierd
verkooren Pius de IV., van wien wy hier na
sullen handelen.

Roomsche Pausen.

Paulus de IV.

Joh. Baleus. de vit. Pontif.

Nigrinus.

Sleidan.

Sijne dood, en moedwil des Volcks.

ANNO CHRISTI.

Academie te Douay. Anno 1562. wierd / door bestel des Koninghs Philippi van Spaenje, opgereght d'Academie te Douay in Nederland. D'Introductie geschiedde den 5. October.

Geleerde Mannen. Ten tijde des Keysers Ferdinandi floreerden insonderheyd onder d'Euangelische Theologanten Matthæus Judex, en Johannes Matthæsius, Predikant in Joachims-Dal, die seer leerrijcke Schriften heeft laten uytgaen. Onder de Roomschgesinden, Franciscus Staphilus, en Andreas Vega. Onder de Juristen, Annas Burgius, Anno 1556. om der Religie wil verbrand. Georgius Mudæus; Franciscus Conanus; P. Wesenbecius; Andreas Tiraquellus, &c. Onder andere geleerde / C. Gesnerus, Julius Cæsar Scaliger, Henricus Stephanus, Andreas Turnebus, en meer andere.

Maximiliaen de II. Keyser. Na 't overlijden des Keysers Ferdinandi volghde hem in 't Keyserrijck sijnen Soon Maximiliaen de II., twee jaren te vooren tot Roomsch Koningh verkooren geworden.

De *Rostockers* werden seer hard getughtighd, *Beuther. Chytraus. Bucholtz.* 1565. *Thuan, l.* 38. Stracks met den aenvangh sijner Regeeringh moesten de Rostockers een harde stoot uytstaen. Vermits de Burgery en den Raed / wegens eenige Beswaernissen op Bier en Koorn / met malkander tweedraghtigh waren geworden; en daer uyt / gelijck gemeenlijck gebeurd / eenige jaren langh allerley ongelegenheden in de Stad waren gevolghd / soo gaf eyndlijck Keyser Maximiliaen last aen Hertogh Johan-Albrecht van Meeckelenburgh, dat hy / 't sy in goedheyd of met ernst en hardigheyd / haer met malkander tot een vergelijckingh sou brengen. Doch deese Heer Hertogh deed te veel tot de' saeck. Quam met veel Krijghsvolck te paerd en te voet in de Stad: braght dus de Burgeren tot gehoorsaemheyd / en benam haer een deel harer Privilegien. Daer-en- ter oorsaeck van de tweedraght boven moest soo wel de Raed als de Burgery hem 60000. Duytsche guldens / aen sijnen Broeder Hertogh Ulrick oock soo veel / opbrengen / tot betalingh des Krijghsvolcks; onaengesien sy 't selve ernstigh hadden afgebeden; oock Keyser Maximiliaen de Vorsten had bevoolen / met de Soldaten uyt de Stad te trecken / en d'Inwooners geen verder molest te doen. Of nu wel by sulck een gestalte van saecken de beyde Parthyen, schoon tusschen de *Magistraet* en Burgery. hoe seer te vooren tegens malkander verbitterd geweest / eenigh waren / en derhalven meenden / van alle overlast bevrijd te blijven / soo was 't echter te langh gewaght. Want beyde de Hertogen voerden 't Krijghsvolck wel af / doch lieten een groot Guarnisoen, nevens een Gouverneur, in de Stad. Begonden oock een sterck Kasteel te bouwen / om d'Ingeseetene daer door in toom te houden.

Deelingh der Landen van Hertogh *Johan-Frederick. Beuth. ad Sleid. Chytr. Nigrin.* Vermits onder Hertogh Johan-Fredericks drie nagelatene Soonen Hertogh Johan-Frerick de Jonge was overleeden / soo hebben daer op Hertogh Frederick de middelste / en Hertogh Johan-Willem, op dat alle twist wegens de Regeeringh moght voorkoomen werden / de Landen onder malkander gedeeld. Hertogh Johan-Willem nam voor sigh Coburgh, en d'in Francken geleegene Plaetsen: Hertogh Johan-Frederick Gotha, en 't geen in Thuringen lagh.

Ontrent deselve tyd nam d'eerstgedaghte Hertogh Johan-Frederick in sijne Beschermingh Willem van Grumbach, een Edelman uyt Franken, geweesene Commissarius van Marckgraef Albrecht. Voor ontrent twee jaren had hy Wurtzburgh door een Stratagema overrompeld en geplonderd; waer over hy van de Keyser in den Rijcksban was verklaerd. Deese opneemingh gedijdde den goeden Vorst tot sijns selfs grootste schade en verderf; wijl hy / door Grumbachs inblasingh / sigh hoop gemaeckt / en aenslagen voorgenoomen had / om weer te geraecken tot de Keurvorstlijcke Waerdigheyd / en de Landen / sijnen Vader Keurvorst Johan-Frederick ontnoomen. *Hertogh Johan-Frederick de Jonge brenght sigh selven in 't verderf.*

Als op den 8. October Hertogh Alexander van Saxen, verkoorne Bisschop van Mersburgh, gestorven was / nam sijnen Vader / Keurvorst van Saxen, d'administratie deeses Bisdoms aen sigh / gelijck te vooren met Naumburgh oock geschied was. *'t Bisdom Mersburg.*

Den 14. Januarius deeses jaers 1565. is oock overleeden Graef Wolfgangh van Barby, die by sijne Gemalin Hagne, Dochter van Graef Gebhard van Mansveld, had gewonnen elf Soonen en vijf Dochteren. Wegens sijn' opreghtigheyd en trouw wierd hy seer van den Hertogh van Saxen bemind. *Dood van voorname*

Den 19. October stierf Johannes Matthæsius van Rochlitz, Prediker in Joachims-Dal. Desgelijcks Conradus Gesnerus, een beroemd Medicus en Philosophus. *en geleerde persoonen.*

Aen Joachim van Nieuwhuys, Cancellier van Boheemen, een geswoorne vyand van alle Belijders der Euangelische Religie, heeft sigh op den 12. December een ooghblijcklijcke Straf Gods laten sien. Want als hy over de Donauw-Brugg' wou rijden / is onvoorsiens een Jock gebroocken; waer door hy / met Wagen en Paerden in den Donauw vallende / dus verdronck. *Oordeel Gods. Beuther. Bucholtz.*

In Martius Anno 1566. hield Keyser Maximiliaen de II. sijnen eersten Rijcksdagh t'Aughsburgh. Voornamentlijck wierd op den selven gehandeld van d'Oorlogh tegens de Turcken; wijl de Sultan al weer een toght tegens de Hongariërs had voorgenoomen. Sijne Majesteyt wierd hier bewilligd een veel grooter hulp / als yemand sijner Voorsaten oyt in Duytschland was gedaen. Echter is deesen Toght na Hongaryen sleght genoegh uytgevallen / en seer weynigh daer door verright. *Rijcksdag t'Aughsburgh. 1566. Beuther. Thuan. l. 39.*

Onder meer andere wierd oock Willem van Grumbach, die by Hertogh Johan-Frederik van Saxen sauvegarde vond / op nieuws in den Rijcksban verklaerd; en van Johan-Frederick begeerd / dat hy Grumbach of overleveren / of sijn Land doen ruymen sou: doch hy wou hier in den Keyser niet gehoorsamen. Als men nu oock bemerckte / dat hy met wonderlijcke Aenslagen omging / nam de Keurvorst van Saxen, in den naem van Maximilien, d'Executie by der hand. *Hertogh Johan-Frederick de Jonge van Saxen, eenen in den Rijksban verklaerden in bescherminghe houdende, werd daer over ge-*

Bele-

ANNO CHRISTI.

Belegerde de Stad Gotha, nevens 't Slot Grimmensteyn, met den uytgangh van 't jaer 1566., en braght het in April Anno 1567. door overgaef in sijn geweld. Doe wierd Hertogh Johan-Frederick gevanckelijck na Weenen gevoerd: Willem van Grumbach en Christiaen Bruck, J. U. D. en des Hertogs Cancellier, levendigh gevierendeeld; de Vestingh Grimmenstein gerafeert. Dus hadden d'aenslagen / om tot hooger Digniteit te koomen / een quaden uytgang. *Malum consilium consultori pessimum*; soo veel als: Quaden raed is den Raedgever alderquaedst.

vangen, en verliesd sijn Land. Thuan. l. 41. Chytr. l. 21.

Ontrent deese tijd wierd 't Aerts-bisdom Maeghdenburgh gereformeert, en 't Pausdom oock hier afgeschaft. Aerts-bisschop Sigismund, Soon van Joachim, Keurvorst van Brandenburgh, maeckte den aenvangh deeses wercks. Doch wijl hy overleed / eer hy sijn voorneemen gantschlijck had konnen uytvoeren / soo wierd in sijne plaets van de Capitularen, meerendeel d'Aughsburghsche Confessie toegedaen / ten Administrator deeses Aerts-Stights aengenoomen Marckgraef Joachim Frederick, Soon van Johan-Georgh, Keurvorst van Brandenburgh: die de Reformatie ten vollen voortsettede; en Sigfridus Saccus van Nordhuysen, Theol. Doctor, ten eersten Euangelischen Prediker in den Dom te Maeghdenburgh stelde.

't Aerts-bisdom Maeghdenburg werd gereformeert. 1566. Beuther. & Chytr. in Chron.

In dit jaer is overleeden Vorst Wolfgang van Anhalt (die d'Aughsburghsche Confessie oock had onderteeckend) / in 't 74. jaer sijns ouderdoms / sonder Lijfs-erven na te laten.

Dood des Vorsts van Anhalt.

Te Bern in Switserland wierd Valentinus Gentilis op den 19. September door 't Swaerd onthoofd / wijl hy sigh onderstond eenige lasteringen tegens den Soone Gods hardneckigh te defendeeren.

Valentinus Gentilis onthoofd.

Op den tweeden Paeschdagh Anno 1567. heeft deese weereld verlaten Landgraef Philips van Hessen; die d'Aughsburghsche Confessie, nevens Hertogh Johan-Frederick van Saxen, seer yverigh tegens Keyser Carel de V. had verdeedighd.

Dood des Landgraefs Philips van Hessen.

Anno 1568. viel in 't Hertoghdom Brunswijck een groote veranderingh in de Religie voor. Want als na de dood van Hertogh Henrick sijnen Soon Julius aen de Regeering was gekomen / begon hy terstond de Reformatie in Kercken en Kloosteren ter hand te neemen / overal d'Aughsburghsche Confessie invoerende. Even soodanigh gingh 't doemaels in 't Stight Verden.

Brunswijkerland werd gereformeert. 1568.

In Saxen verhief sigh onder de Theologanten al weer een groote Twist. Want als Hertogh Johan-Willem de Godsgeleerde / voorheenen van sijnen Broeder uytgedreven / om datse voor quaed keurden de Verklaring Victorini Strigelii de libero arbitrio, of van de Vryewil, weer tot sigh riep; oock de geene / welcke de meeningh der soo genoemde Adiaphoristen en Majoristen tegenstonden / in sijn Land koesterde / vermaende Hertogh Augustus hem / dat hy soodanige vyanden der Saxische Kercken en Schoolen van sigh sou wegh senden: doch hy predickte eenen doven. Echter quam 't soo verr' / dat t' Altenburgh een Colloquium over 't stuck des Vryen wils, en van d'Adiaphoris (onverschillige / of middel-dingen) tusschen beyde de Parthyen was aengesteld. Maer seer weynigh wierd hier verright. In tegendeel schreven niet alleen de Theologanten veel hebiger als te vooren tegens malkander: maer oock selfs wierden de Vorsten d'een d'ander vyandigh; en dus quam 't quaed tot arger voort te gaen.

Twist onder de Saxische Theologanten; waer over. Altenburgsch Colloquium. Bucholtz. Acta Coll. Altenb. Thuan. l. 43. Chytr. l. 22.

Keyser Maximiliaen de II. hield ondertusschen te Weenen in Oostenrijck een Landdagh. En vermits hy door den Krijgstoght in Hongaryen tegens de Turken in een groote Schulden-last was geraeckt / versoght hy van de Standen / datse hem met een genoeghsame geldhulp wilden ondersteunen. Deese nu waren meerendeel d'Aughsburghsche Confessie toegedaen; en daghten / dat ter deeser tijd de gelegenheyd sigh aenbood / om te bekoomen 't geen haer tot noch toe soo dickmael was afgeslagen geworden. Beloofden derhalven aen Maximiliaen 't geen hy begeerde / indien hy haer wou vergunnen de vrye Exercitie der Euangelische Religie. Dit bequaemense oock nae haeren wensch. Want de twee Standen in Oostenrijck, als / de Graven / Hertogen en Edele / wierd toegestaen de vrye Religions-oeffeningh nae d'Aughsburghsche Confessie in de Kercken / over welcke sy 't bewind / of 't Jus Patronatus hadden. Dit veroorsaeckte een groote blijdschap by 't meerendeel der Inwooners. En wijlmen van doe af in de Landstoof te Weenen d'Euangelische Godsdienst verrigtede / soo verlieten de meeste der Burgeren de Roomsch-Catholijcke Kercken / en quamen daer by een; onaengesien sulcks de Roomsche Priesteren seer qualijk behaegde.

D'Euangelische bekoomen in Oostenrijck de vrye Religions-oeffening. Chytr. in Chron. Thuan. l. 44. Nigrin.

Den 20. Martius Anno 1568. is Hertogh Albrecht van Pruyssen, als hy sijn Hertoghdom 56. jaren had geregeerd / na d'eeuwigheyd verhuysd. Weynige uyren daer nae volghde hem sijne Gemalin Vrouw Anna Maria, Dochter van Erick, Hertogh van Brunswijck. Sijnen Nasaet in 't Hertoghdom Pruyssen was sijnen eenigen Soon Albert-Frederick, een Heer van 15. jaren.

Dood van Hertogh Albrecht van Pruyssen. Bucholtz.

Hertogh Henrick van Brunswijck, die in den tijd sijns levens veelsins d'onbestendigheyd des veranderlijcken Gelucks had moeten ervaren / en geweest was een seer hebigh verdeediger der Roomsche Religie, stierf op den 11. Julius, als hy even in 't taghtighste jaer sijns ouderdoms was getreeden.

Van Hertogh Henrick van Brunswijk.

Desgelijcks gingh den weg alles vleeschs Koningin Sophia, welcke na de dood haers Gemaels / Koningh Frederick van Deenemarcken, vijfendertigh jaren in Weduwlijken Stand had geleeft.

Van Koningin Sophia van Deenemarken.

Oock heeft Johannes Oporinus, ter dier tijd een der treflijckste en ervarenste in de konst des Boeckdruckens / de sterflijckheyd afgeleght.

Van Johannes Oporinus.

Hertogh Julius van Brunswijck reformeerde, by d'aentreedingh sijner Regeeringh / niet alleen Kercken en Schoolen / maer

Hertogh Julius accordeert

ANNO CHRISTI.

maeckte oock in de Politie allerley seer goede en aen 't Land dienstige Ordonnantien.

met de Stad *Brunswijk.* *Chytr. in Chron. l. 22.*

Trad met de Stad Brunswijck tot een Vergelijcking over de strijdigheden / tusschen deselve en sijne Voorvaderen een lange tijd geweest; soo dat alle nabuerige sigh over sijn Bestier verheughden: met welcke anders Hertogh Henrick geen goede vriendschap had onderhouden.

Victorinus Strigelius.

In dit jaer is oock te Heydelbergh overleeden Victorinus Strigelius, in 't vijfenveertighste jaer sijns ouderdoms.

Houwlijcken van Marckgraef *Joachim-Frederick,* en Paltzgraef *Johan-Casimir* 1570. *Chytr. in Chron. Beuther.*

Als Marckgraef Joachim-Frederick van Brandenburgh, Administrator van 't Aertsstight Maeghdenburgh, Catharina, Dochter van Marckgraef Johan van Brandenburgh, sijns Vaders Broeder; en Paltzgraef Johan-Casimir Elisabeth, Dochter des Keurvorsts Augusti van Saxen, ten Houwlijck had genoomen / heeftmen 't Bruylofts-Eeren-Feest met den aenvangh des jaers 1570. te Heydelbergh gehouden: 't welck wierd bygewoond / niet alleen van beyde de Schoon-vaders / maer oock van veel' andere Vorsten. Van hier sondense Gesanten aen Hertogh Willem van Saxen, om hem aen te seggen. Sy hadden te Heydelbergh sigh vriendlijk t'samen vergeleken / dat hare Theologanten voortaen malkander niet meer smadigen / schelden / of d'een d'ander in Religions-saecken yets voorschrijven souden. Derhalven sou hy sijne Flacciaensche Theologanten desgelijcks intoomen / en gebieden / 't lasteren van andere Kercken na te laten; of anders haer afschaffen. Indien hy hier in niet wou bewilligen / soo ontseydense hem hare hulp in allerley voorvallende nood. Evenwel kondense door dit mael by Hertogh Willem niets met allen op doen. Derhalven beslootense / op een andere wijs hem de Vleugelen te korten. Braghten ten dien eynde by Keyser Maximiliaen te weegh / dat hy d'Erf-Landen / den gevangenen Hertogh Johan-Frederick toegedeeld / doch die Hertogh Johan-Willem door den Oorlogh tegens Gotha ten Buyt had bekoomen / geheel restitueerde aen des gevangenen Gemalin en Kinderen: waer door Hertogh Johan-Willem 't halve Hertoghdom weer wierd ontrocken.

Hertogh *Willem* van *Saxen* de helft sijns Hertoghdoms ontrocken; en waerom.

Rijcksdag te *Spier;* en wat daer op wierd voorgesteld.

Te Spier hield Keyser Maximiliaen de II. met den aenvangh der Somer een Rijcksdagh. Insonderheyd wierd hier beraedslaeghd / hoemen de Duytsche Krijghsknegten / op datse sigh niet in dienst van vreemde Heeren begaven / en sigh lieten gebruycken tot beschadigingh van haer eygen Vaderland / een Gebit in den mond moght leggen. Hoe d'algemeene Vreede in 't Rijck te behouden / en de verdruckte een spoedige hulp te doen stond. Hoe de Hongarische Vestingen best tegens den Turck te bewaren: Hoe d'Administratie der Justitie aen 't Kamergerigt reght te bestellen: Hoe de Landen / van 't Duytsche Rijck afgekoomen / weer te veroveren moghten sijn; en meer andere saecken.

Beuther. Thuan. l. 47.

Twist tusschen *Holstein* en *Hamburg.* *Chytr. in Chron.*

Die van Hamburgh stonden ontrent deese tijd in groote twist met 't Huys Holsteyn. De Holsteynsche Hertogen wilden / dat die van Hamburgh haer' Onderdanen waren. Dit begeerden de Hamburgers niet toe te staen. Beyde de Parthyen sonden Gesanten op den Rijcksdagh te Spier; en yeder Deel onderwond sigh sijne saeck te verdeedigen. Alsse nu langh met malkander hadden gedisputeert, en niemand den anderen yets wou toegeven / wierd eyndlijck beslooten / dat 't Kamergerigt daer over sou vonnissen.

Keyser *Maximiliaen* huwlijkt twee sijner Dochteren uyt; *Beuther. Chytr.*

Op deese Spierschen Rijcksdagh houwlijckte Keyser Maximiliaen twee sijner Dochteren uyt; Anna aen Koningh Philips van Spaenje, en Elisabeth aen Koningh Carel de IX. van Frankrijck. D'eerste wierd door Bisschop Johannes van Munster en Osnabrugh na de Nederlanden tot den Hertogh van Alba, die haer na Spaenje sou overvoeren; d'andere door de Keurvorst van Trier tot aen de Grensen van Champaigne begeleyd.

Dood van Graef *Jacob* van *Zweibrucken.*

In dit jaer stierf / sonder Lijfs-erven na te laten / Graef Jacob van Zweibrucken. Wijl hy de laetste sijns Geslaghts was / soo quamen sijne Landen aen verscheydene Heeren: doch Zweibrucken bleef onder den Paltzgraef.

Van *Johannes Brentius.*

Johannes Brentius, die eerst te Hal in Swaben, en na de tijd des Interims in 't Hertogdom Wurtenbergh d'Euangelische Kercken had bediend / en veel nuttige Schriften laeten uytgaen / overleed den 11. van September.

Dood van Keurvorst *Joachim* de II. van *Brandenburgh*, door een *Jode* vergiftighd, en hoe ontdeckt. 1571.

Met den ingangh des jaers 1571. stierf Keurvorst Joachim de II. van Brandenburgh, in 't 66. jaer sijns ouderdoms. Was geweest een seer verstandigh / goedertieren en vreedsaem Vorst. Een Jode, die met hem seer gemeensaem / en geduerig ontrent hem was / had deesen vroomen Heer / over d'avondmaeltijd noch seer frisch / gesond en vroolijck / in een Slaepdronck vergif toegebraght. Dit schelmstuck was soo geheym aengelegt / datmen 't eerst vijf jaren daer nae vernam uyt eenige woorden / welcke deeses Joden Wijf / in een twist met hem / uytwierp: waer op deesen Keurvorsten-Moordenaer sijnen loon ontfingh. Soo hier uyt / als uyt veel meer andere Voorbeelden / kanmen afmeeten / hoe de bloedhonden de Jooden tegens de Christenen gesind sijn; en watse / wanneer de gelegenheyd voorkoomd / sigh tegens deselve derven onderstaen: soo dat wy aen deese Godloose Boeven niet anders als Slangen in onsen eygenen Boesem voeden en dragen: welcke doch nergens hooger nae tragten / als hoese de Chistenen schade mogten toevoegen.

Des *Autheurs* te hevige uytvaeringh tegens al de *Joden.*

Johan-Georgh Keurvorst, bekoomd 't geheel *Brandenburger Marck.*

Na 't overlijden van Keurvorst Joachim de II. volghde hem in de Brandenburghsche Keur sijnen Soon Marckgraef Johan-Georgh. Deesen viel 't geheele Brandenburghsche Marck toe / wijl sijns Vaders Broeder / Marckgraef Johannes, den 13. Januarius sonder Lijfs-erfgenamen oock den wegh alles vleesch gingh.

Dood van andere

Dorothea, nagelaten Weduw van Christiaen de III., Koning van Deenemarken, Dochter van Magnus, Hertogh van Saxen, is in dit jaer

ANNO CHRISTI. jaer oock na 't Graf gegaen.

Hooge persoonen. Desgelijcks Theodorus, de laetste Graef/ met wien 't oude Geslaght der Heeren van Plesse t'eenemael is te niet gegaen.

Vernieuwingh van 't Verbond der *Hanse Steeden*; waerom. *Chytr in Chron. l. 23.* Vermits ontrent deese tijd Koningh Johannes van Sweeden de Lubeckers en haere Bondgenooten op nieuws den Koophandel na Narva in Rusland had verbooden / soo hielden de Hanse-Steeden Anno 1572. een algemeene Byeenkoomst te Lubeck, waer in sy door eerst der Hansc-Steeden Verbond vernieuwden: daernae / onder meer andere Pointen/delibereerden op 't gedane Verbod des Sweedschen Koninghs / aengaende den Koophandel op Rusland.

Vervolgh van de verdruckingh der *Rosto.kers* In wat voor een ongemack d'Inwooners der Stad Rostock waren geraeckt / wegens haere tweedraght met de Magistraet, is hier boven gehoord. Als nu de Verdruckingen door d'ingeleydde Vorstlijcke Besettingh / desgelijcks door den bouw des nieuwen Kasteels / in de Stad daeghlijcks vermeerderden; en ter dier oorsaeck deese hard-geplaeghde lieden by Keyser Maximiliaen om remediëringh aenhielden / quam 't eyndlijck soo verre / dat de Meeckelenburghsche Hertogen dit Kasteel den Keyser in Sequestratie moesten overgeven: doch hier mee was 't Spel noch niet uyt. Anno 1573. moesten de Rostockers noch eens door de Doornen loopen. Want als Maximiliaen haer toeliet / datse de gaten in de Stadsmuer/wegens den bouw des Slots ter neer geworpen / weer toe maecken / en alsoo de Stad beslupten moghten / wierd haer / op der gemelder Vorsten begeeren / door de Koningh van Deenemarcken alle toevoer te water afgesneeden: desgelijcks door de Hertogen selfs te Land. Deeser wijs heeftmen de Stad een lange tijd als geblocqueerd gehouden: Doch dit was de laetste beet/ welckese door datmael in dien sueren Appel noch te doen hadden. Want stracks daer na wierden deese misverstanden te Gustrouw afgedaen / tot goed vergenoegen der Rostockers, en met sulcke Conditien, welckese sigh noyt hadden derven inbeelden. Haere Privilegien wierden haer hersteld; 't nieuw-gebouwde Slot weer gedemolieert; veel andere dingen haer bewilligd: alleenlijck sondense de Hertogen van Meeckelenburgh voor haer' Erf-heeren erkennen/en haer dien Titel in haere Schriften geven. Met den uytgangh des volgenden jaers wierd dit alles dus uytgevoerd: van de Raed en Burgery aen de Vorsten den Eed van getrouwheyd en gehoorsaemheyd afgeleght. Hier mee nam deese Tragedie een eynd / tot groote blijdschap der Ingeseetene te Rostock.

Eyndlijck verdragh russchen haer en de Hertogen van *Meeckelenburg*, 1573.

tot der Ingeseetene goed vergenoegen. *Thuan. l. 57.*

Dood van Hertogh *Johan-Willem* van *Saxen*. *Beuther.* Ondertusschen stierf / na een ongelucki-ge oorloghs-voeringh / Hertogh Johan-Willem van Saxen, in 't 43. jaer sijns ouderdoms. Waer op Keurvorst Augustus van Saxen, als naeste Bloedverwant / 't Voogdyschap over de nagelatene Vorstlijcke Kinderen / en d'administratie der Landen/ op sigh nam.

Van Her- Oock overleed in dit jaer Hertogh Barnimus d'oude van Pomeren, in 't 71. jaer sijns ouderdoms. Wijl hy geen Manlijcke Lijfserven had / liet hy geheel Aghter-Pomeren aen de vijf Soons-soonen van sijnen Broeder Georgh.

togh *Barnim* van *Pomeren*. *Bucholtz.*

Van Graef *Antonius* van *Oldenburgh*. Desgelijcks gingh nae 't Graf Antonius van Oldenburgh: waer op in de Regeeringh trad sijnen Soon Johannes. Dese reformeerde de Kercken en Schoolen des geheelen Lands; alles aenstellende na d'Augshburgsche Confessie.

Hertogh *Magnus* van *Saxen-Lauwenbergh* beoorloght sijnen Broeder, Ontrent den Herfst Anno 1574. begon Hertogh Magnus van Saxen-Lauwenburgh, Soon van Hertogh Franciscus, een Oorlog tegens sijnen Broeder François, noch by 't leven haers Vaders; die aen sijnen Soon François d'administratie des Lands wou overgeven; 't welck sijnen anderen Soon Magnus soo niet verstond. Deed derhalven een Inval met een deel volck te Paerd en te voet / tot groote schade der Ingeseetene; en belegerde Ratzeburgh. Maer vermits hem deese Plaets te sterck was; 't geld / om de Soldaten te betalen / hem ontbrack; daer-en-boven hem verwittighd wierd / dat de Kreytzbenden in aentoght waren / ter hulp sijns Broeders / soo moest hy 't begonnene werck haest laten steecken. Heymlijck begaf hy sigh van sijne Soldaten wegh / wijl hy niet sonder gevaer (als die geen middel had om haer te betalen) by haer kon blijven. Hier door verstoof sijn Volck; en dus eyndighde deesen Oorlogh. Vermits hy (Hertogh Magnus) sigh noch voor sijnen Vader / noch voor sijnen Broeder François dorfde vertoonen / soo begaf hy sigh uyt Duytschland na Sweeden.

doch heeft haest gedaen werck t'sijner schade. 1574. *Chytr. in Chron.*

Dood van voorname lieden. In dit jaer stierf Graef Johannes van Hoja, Bisschop van Munster, Osnabruck, en Paderborn, een seer geleerd / en in veele Talen ervaren Man. Desgelijcks Hertogh Cosmus van Florencen; en Hertogh Guidobald van Urbin.

Rudolph de II. Soon van Keyser *Maximiliaen* de II. by sijns Vaders leven *Roomsch* Koningh verkoren. *Bucholtz.* *Eberus in Cal.* Keyser Maximiliaen de II. was begeerigh / sijnen Soon Rudolph, alreeds tot Koningh van Boheemen en Hongaryen verkooren / oock van 't Roomsche Rijck verseeckerd te mogen sien. Hield derhalven Anno 1575. een Rijcksdagh te Regensburgh, en versogt d'aenweesende Keurvorsten / datse de genoemde sijnen Soon tot Roomsch Koningh wilden verkiesen. Vermits nu Keyser Maximiliaen tot noch toe een seer roemlijcke regeeringh had gevoerd / waer mee de Standen seer wel vergenoeghd waren / soo heeftmen hem sijne begeerte lightlijck bewilligd. Dus wierd Rudolph de II. (de thiende van Rudolph van Habsburgh uyt 't Huys Oostenrijck), op den 27. October te Regensburgh tot Roomsch Koningh verkooren / en den 1. November met de gewoone Ceremonien gekroond / in 't vier-en-twintighste jaer sijns ouderdoms.

Overlijden van verscheydene hooge persoonen. In dit jaer overleed Dorothea de II., Dochter van Frederick d'I., Koningh van Deenemarken; Gemalin des Hertogs Christophori van Meekelenburgh. Desgelijcks Sophia, Dochter des Koninghs Sigismundi

ANNO CHRISTI.

van Polen, Gemalin van Hertogh Henrick van Brunswijck. Daerenboven: Sabina, Dochter van Marckgraef Georgh van Brandenburgh-Anspach, en Gemalin van Keurvorst Johan Georgh van Brandenburgh. Hertogh Carel-Frederick van Gulick, Cleef en Bergh, Soon van Hertog Willem van Cleef &c., en Broeder van Hertogh Johan-Willem. Hertogh Henrick van Rouan. Van andere voorname geleerde lieden sijn door de dood weghgeruckt. Matthias Flaccus Illyricus; Henricus Bullingerus, Hadrianus Junius, &c.

Chytr. in Chron. 1575.
Van geleerde.

Rijksdagh te *Regensburg.* 1576.

In 't volgende jaer 1576. wierd weer een Rijcksdagh te Regensburgh gehouden; en in deselve gehandeld van een hulp tegens de Turcken; oock van andere saecken / 't Duytsche Rijck betreffende.

Keyser *Maximiliaen* werd Koningh van *Polen* verkooren. *Sal. Neugeb. Reg. Pol. Chytr. in Chron.*

Onlanghs te voren was Keyser Maximiliaen van een gedeelte der Poolsche Standen (wijl haren Koningh Henrick haer verlaten / en sigh na Franckrijck begeven had) ten Koningh van Polen verkooren geworden. Maer gelijck gemeenlijck door al te langh uytstel goede aenslagen en voorneemens verydelen / soo gingh 't oock hier. Want Maximiliaen vertoefde soo langh / en nam soo veel bedenckens / eer hy d'aengeboodene keur aenvaerdde / dat eyndlijck / even soo als hy aen de Gesanten den Eed over de voorgestelde Artijckelen deed / Stephanus Bathori, Vorst in Sevenbergen, van d'andere parthy der Poolsche Standen verkooren / hem voorquam / en 't Koninghrijck innam: Dus had Keyser Maximiliaen de Titel, maer Stephanus de Kroon.

Dood van Keyser *Maximiliaen* de II.

De goede Vorst leefde niet langh hier na. Terwijl hy seer yverigh beesigh was / om de Nederlandsche Provintien tot een Vreede met Spaenje te helpen / overleed hy op den 12. October deeses jaers 1576. in 't 49. jaer sijns ouderdoms / en 't 12. sijner Regeering. Veele hadden vreemde gedaghten van d'oorsaeck sijns doods. Hem volghde in de van hem beseetene Rijcken sijnen voorgedaghten Soon Rudolph de II.

Hongarische Geschiedissen. 1564. *Beuther. Bucholtz.*

Wy neemen nu onder d'uytlandsche Geschiedenissen / buyten 't Duytsche Rijck / billijck de Hongarische aldereerst ter hand / wijl Keyser Maximiliaen, als Hongarisch Koningh / met deselve aldermeest te doen heeft gehad. Want terstond na de dood van sijnen Vader Keyser Ferdinand begon Waywode Johannes van Sevenbergen weer een nieuw Spel / en braght Satmar door een sonderlinge Krijghslist onder sijn geweld. Groote oorsaeck had hier toe gegeven Balassus, des Keysers Ferdinandi Oversten in Satmar; die eerst / tegens 't gemaeckte Verdragh / sommige / alhoewel geringe / den Sevenberger behoorende Plaetsen innam. Dus gaet het dickmael / dat door 't quaed beleyd der Amptelingen de Vorsten en Heeren in groote ongelegenheyd geraecken: waer van Exempelen genoegh voor handen sijn / niet alleen in d'oude Historien, maer oock in de nieuwe / by onse tijden voorgevallen.

Waywoda Johannes van *Sevenbergen* vanghd op nieuws spel aen;

Keyser

Of nu wel Keyser Maximiliaen de II. sigh 't bedrijf van Balassus ten hooghsten liet mishagen / en geerne vreede had gehouden / soo wou hy echter / wijl hy bemerckte dat de Waywoda geen lust tot rust had / de handen niet in den schoot leggen; maer sijne Tegenparthy na vermogen bejegenen. Steide derhalven Lazarus Schwendi tot sijnen Oversten / en sond hem met een deel Krijghsvolck na Hongaryen. Terstond veroverde hy Tockay, waer toe de groote koude hem seer bevoorderlijck was. Want terwijl de Wateren Teissa en Bodrog hard toebevrooren laegen / quam hy met sijn Volck sonder veel moeyte tot aen de Mueren; waer in hy door sijn Geschut Bressen maeckte / en dus daer binnen geraeckte. Met een diergelijck geluck wierden door Schwendi vermeesterd Seretschin, Satmar, Erdod, en eenige andere Plaetsen.

ANNO CHRISTI.

Maximiliaen oorloghd tegens hem door sijnen Oversten *Lazarus Schwendi.*

Des selven voorspoed.
Waywoda Johannes roept den *Turck* te hulp.

De Waywode begon te sien / waer op 't eyndlijck sou uytloopen. Nam derhalven sijne toevlught tot den Turck, en versoght van den selven bystand. De Sultan liet sigh niet langh noodigen. Onaengesien hy doemaels de Malthesers beoorloghde / soo sond hy echter Volck na Hongaryen; van 't welck die te Sigeth d'eerste schaede leeden. Want als deese / over de 600. sterck / op Buyt waren uytgegaen / vielen se onvoorsiens onder de Turcken, en wierden van deselve / tot op eenige weynige / gantsch verslaegen. Naest daer nae wierd deese Neerlaegh gewroocken. Want als een goed deel Turcksche seecker Oord by Satmar wilden bevestigen / vondense sigh van de Keysersche overrompeld; soo datse alle / of dood geslagen wierden / of in de naestgelegene Rivier verdroncken. Voorts vielen tusschen beyde de Parthyen verscheydene Schermutselen voor.

Schermutselen, en verlies aen beyde sijden.

Turcken hit, door een geveynsde Vreedehandeling. *Epit. Ostand l. 3. c. 61.*

Onderwijl nu wierd te Weenen, op de voorslagh des Turckschen Keyser Solymans; van Vreede gehandeld: Doch 't was hem geenen ernst. Alleen soght hy hier door den loop van der Christenen overwinningen te stuyten / tot dat hy tyd en gelegenheyd vond / om met een groote Maght in Hongaryen te koomen. 't Geluckte hem oock soo wel / dat de Christenen hier door versuymden de beste occasie, om Stuhl-Weissenburgh, weer te veroveren.

Sultan Solyman koomd met een groote Maght in *Hongaryen.*
1566. *Chytr. in Chron.*

Als nu Keyser Maximiliaen eyndlijck / doch te laet / bemerckte / wat de Turcken in haren Schild voerden / versoght hy hulp van 't Rijck; en verkreegh oock deselve; gelijck hier boven gehoord is. Echter wierd daer mee tegens de vyanden weynigh verright. Want Sultan Solyman quam in 't volgende jaer selfs aen in Hongaryen met een swaer Heyr. Deed een Brugg' van een Mijl wegs lenghte over de Trab vervaerdigen / en voerde sijn Volck daer over; 't welck hy verdeelde in drie hoopen. D'eene legerde sigh om Stuhl-weissenburgh; d'andere om Sigeth: de derde stroopte gintsch en herwaerts; verwoestede alles; en hield / door gedurigh Schermutseeren / 't Keyserlijck Leger by Raab op. Keyser Maximiliaen quam doemaels wel met een weltoegerustede Krijghsmagt

Keyser *Maximiliaen* oock.

ANNO CHRISTI.

magt van verſcheyde Natien en veele Schee-pen te Raab; vertrouwde ſigh echter niet met den Turck een Slagh te wagen; en vond niet goed/ alles te ſetten op d'onſeeckere uyt-gangh van een Geveght.

Sigeth van de *Turken* belegerd;

Onderwijl belegerde Solyman met alle maght de Veſtingh Sigeth, waer in Graef Nicolaus van Serin lagh met een Guarniſoen van 1800. te voet en 200. Ruyteren/ nevens een kleyn getal Burgers; want 't meeſte deel was uytgeweecken. Deeſe beſlooten geſamentlijck/ op de vermaning des Graefs van Serin, en beſwoeren het beſluyt/ datſe by malkander ſouden leven en ſterven. Ge-trouwlijck hieldenſe haren Eed/ en ver-weerden ſigh ſoo ridderlijck/ dat de Turcken ſigh ten hooghſten daer over verwonderden.

daer Graef *Nicolaus* van *Serin*

Want als deeſe Ongelovige eerſt de nieuwe Stad (niet ſonder groot verlies) overwel-dighden/ deed Serin deſelve in brand ſteec-ken/ en trock met de ſijne in d'oude Stad. Andermael hield hy ſigh hier een goede wijl tijds uytmuntend-dapper tegens de Turken; welcke met een groot geweld Stormden/ en

op't alderheldmoedighſte verdeedighd, tot den laetſten Man toe;

geduerigh varſch volck aenvoerden; tot dat hy eyndlijck/ wijl veele der ſijne omgekoo-men/ en d'overige gantſch afgemat waren/ oock d'Oude Stad verliet/ en ſigh in 't Slot begaf. Hier gingh 't ſpel op nieuws aen/ en vijfthien Beſtormingen der Turken wier-den afgeſlagen. Ten laetſten braghtenſe/ tot der Chriſtenen hooghſte ongeluck/ den brand in deeſe Plaets; waer door Serin ge-dwongen wierd/ ſigh in 't Binnen-Slot te retireeren. Maer vermits 't Vyer gewel-digh voort-liep/ en 't ſelve oock aenſtack/ ſoo dat alleen 't voorſte deel aen de Brugg' noch onverſeerd bleef; en daer op de gant-ſche Swarm der Turken hard aendrongh/

met d'aenmercklijkheden der aenvalling en verweeringh.

ſoo ſettede hy 't met ſijne noch overige Sol-daten onder de vyanden/ willende liever Ridderlijck dus ſterven/ als in 't vyer om-koomen. 't Gebeurde oock ſoo; want van de 300. Chriſtenen quamen nauwlijks vier le-vendig in der Turken handen. De geſneuvel-de hadden hare Huyd dier genoegh verkogt/ en een groote meenighte der vyanden omge-braght. Graef Nicolaus van Serin, held-moedigh veghtende/ wierd aen 't eynd der Brugg' door drie ſchooten ter neer geveld; 't Hoofd hem afgehouwen; in 't Leger ten Triumph omgedragen/ en daer na den Sul-tan toegeſonden.

De ver-overingh van *Sigeth* ſtaet de *Turken* na de winſt ſeer dier.

Als nu de Turken alles meenden gewon-nen te hebben/ en niet groote hoopen in 't Kaſteel vielen/ quam haer eerſt de groot-ſte ſchade toe. Want de Belegerde hadden Buskruyd in een Thoorn geleght/ 't welck juyſt doemaels in brand vloogh/ en over de 3000. der hare dood ſloegh. Op deeſe wijs quam de ſeer maghtige Veſtingh Sigeth in der Turken geweld; waer by Graef Nico-laus van Serin, en ſijne by hem ſijnde Sol-daten/ een euwige roem van dapperheyd hebben behaeld.

Dood van *Sultan Solyman.*

De Turkſche Sultan Solyman heeft deeſe Veroveringh niet beleefd; want drie dagen te vooren ſtierf hy te Vijf-kerken. Sijne dood evenwel wierd door Mahometh Baſſa ſoo geheym gehouden/ dat niemand onder 't Krijghsvolck/ behalven eenige weynige Opperbevelhebbers/ yets daer van wiſt/ voor dat ſijnen Soon Selym in 't Leger was aengekoomen/ en 't Heyr den Eed afnam.

Turcken winnen *Jula*, door 't verraed met den Overſten, *Zeretin*; en hoeſe hem loonden. 1567.

Terwijl de Turken met haren eenen hoop voor Sigeth beeſigh waren/ wierd Jula door eenen anderen/ aengevoerd door Bertha Baſſa, ingenoomen. De daer binnen leg-gende Overſte Ladiſlaus Zeretin droegh ſigh niet ſoo eerlijck als Graef Nicolaus van Se-rin had gedaen in Sigeth. Want hy liet ſigh van de Turken beſteecken/ ſoo dat hy de Ve-ſtingh overgaf. Welcke Barbaren oock 't Verdragh niet hielden; wijlſe by den Uyt-toght/

ANNO CHRISTI

toght / tegens Woord en Belofte / 't meeste deel der sijne doodsloegen; hem selfs gevangen namen / en na Grieckisch-Weissenburgh voerden; daerse hem door grouwlijke Martelingen om 't leven braghten.

De Turken in Sevenbergen dapper geklopt.

Hier na trock de nieuwe Turkische Keyser Selym met 't Krijghsvolck weer na Constantinopol; doch liet een goed deel Tattaren en Turken in Hongaryen; welcke d'Inwooners plaeghden met ongehoorde wreedheden. Alsse sigh nu oock onderstonden / op deselve wijs in Sevenbergen te handelen / kon Waywoda Johannes selfs sulcke onbetaemlijckheden niet langer verdragen / maer overviel haer / en sloegh eenige duysenden der hare dood.

Vreede tusschen den Turckschen en Duytschen Keyser. 1568.

Ondertusschen trock Keyser Maximiliaen met 't Krijghsvolck (tot sulcke groote onkosten by een gebraght / en onderhouden; doch waer mee niet gedenckwaerdighs was verright) oock weer na Weenen. Haest daer na wierd tusschen hem en de Turcksche Sultan een onderhandelingh aengesteld; ook eyndlijck een Vreede voor de tijd van aght jaren gesloten; in welcke Waywoda Johannes van Sevenbergen begreepen was. Hier door heeft 't Koninghrijck Hongaryen weer adem gehaeld.

Waywoda Johannes van Sevenbergen sterft. 1570.

De gemelde Waywoda Johannes Sigismundus, die sigh een tijd langh Stephanus had genoemd / beleefde den uytgangh deeser Stilstand niet / maer stierf twee jaren na d'oprechtingh desselven; waer door dan 't Koninghrijck Hongaryen, 't welck hy veele rampen had veroorsaeckt / een seer swaere last van den hals was genoomen. In syne plaets wierd wel Stephanus Bathori ten Waywoda van Sevenbergen gemaeckt; doch hy regeerde dit Land veel vreedsamer / als Johannes had gedaen.

Rudolph werd Koningh van Hongaryen. Bucholtz. Beutherus.

Terwijl nu Hongaryen op de gehoorde wijs in rust stond / wierd / op versoeck van Keyser Maximiliaen de II., sijnen Soon Aerts-Hertogh Rudolph Anno 1572. van de Hongarische Standen ten Koningh aengenoomen; oock te Presburgh met de gewoonlijke Ceremonien gekroond.

Sultan Solyman belegerd Malta te vergeefs. 1565. Histor. Singular. Thuan. l. 38.

Anno 1565. nam Sultan Solyman voor / 't Eyland Malta, Residentie der Johanniter Ridders / onder sijn geweld te brengen; wijl deselve hem in sijne Roveryen op de Middellandsche Zee seer verhinderlijck waren. Sond ten dien eynde Mustapha, een Man van vijf-en-tseventigh jaren / als Generael, nevens den Oversten Piali als Admirael, Haliport (Halixort), en Dragut, met een magtige Scheepsvloot derwaerts. Deese deeden wel haer best; en vielen / geduerende de gantsche Somer / de Johanniter Ridderen op 't hevighste aen: doch sy / welcker Ordens-meester was Johannes de la Valette, een Franschman, deeden soodanigh een tegenweer / dat de Turken eyndlijck met den aenvangh van September weer moesten aftrecken / niet sonder groote spot en schande / nevens swaer verlies.

Sultan Selym maeckt sigh aen 't Eyland Cyprus. 1570. Beuther. Thuan. l. 49. Chytr. l. 2.

Anno 1570. maeckte de Turksche Keyser Selym sigh aen 't Eyland Cyprus; 't welck de Venetianen wel besaten / doch den Sultan jaerlijcks 8000. Ducaten ten Tribuit moesten opbrengen. Maer vermits Selym veeter lust tot 't Land selfs / als tot den Tribuit had / wendde hy voor / dat de Venetianen sijne vyanden de Spaenjaerden met haren roof uyt Cilicien in Cyprus toevlught en herbergingh gegeven / derhalven 't Land verbeurd hadden. Als nu de Venetianen hem 't selve niet gewilligh inruymen wilden / soght hy 't door geweld te bekoomen; ten welcken eynde hy Piali en Mustapha Bassa met een weltoegerust Krijghsheyr daer heenen sond. Met den aenvangh van Junius veroverdense de Stad Nicosia (voortijds geweest de Residentie of Stoel der Koningen van Cyprus) met geweld / en belegerden daer op Famagusta.

Veroverd Nicosia.

Groote Vloot der Venetianen, des Paus, des Koninghs van Spaenje, en des Hertoghs van Florencen, verright niets tegens den Turck. Beuther.

Ondertusschen bevond sigh de t'saemgevoeghde Armade der Venetianen, des Paus / des Koninghs van Spaenje, en des Hertogs van Florencen, by de 200. Scheepen sterck / in 't Eyland Creta. D'Oversten over deese groote Krijghsmaght braghten (gelyck gemeenlijck pleegh te geschieden) de tijd met beraedslagingen door. Lieten ondertusschen de Turken na haer welgevallen te werck gaen / tot dat de beste gelegenheyd / om yet goeds te verrighten / versuymd was; de Winter / en seer quaed we'er inviel. Doe voeren deese goede Heeren elk weer na huys / en niemand van haer allen had een eenigen Turck gesien. Doch Hieronymus Zantus, der Venetianen Oversten / vond seer sleghte verwelkoming. Terstond wierd hy van sijn Ampt afgeset; gevangen genoomen / en in sijne plaets ten Generael gesteld Sebastianus Venerius.

Nieuwe Scheeps-vloot. 1571.

Hier op wierd een nieuw Verbond tusschen den Paus / de Venetianen, Koningh Philips van Spaenje, en meer andere Vorsten opgeright; oock een nieuwe Armade by een gebraght.

De Turken veroveren Famagusta: en grouwlijcke wreedheden meyneedighlijck daer gepleeghd door Mustapha Bassa. Beuther. Chytraus. Nigrinus.

Onderwijl had Mustapha Bassa de Belegeringh van Famagusta soo ernstigh voortgeset / dat deese Stad / elf maenden langh dus hard aengevallen geweest sijnde / sigh eyndlijck den 2. Augustus moest overgeven / op Verdragh. Mustapha beloofde / dat niemand aen Leven of Goederen eenige schade lijden; die wilden / een vrye aftoght vergund sijn; die bleef / vryheyd van Religie behouden sou: doch de meyneedige Bloedhond hield haer geen woord. Want na dat de Magistraet, en 't Guarnisoen der Stad / nevens noch over de 300. Burgeren / op sijn Bevel en gegeven Vrygeleyde / tot hem in 't Leger waren gekoomen / deed hy haer al t'samen ter neer houwen. De geene / welcke alreeds in Scheepen waren gegaen / om na Creta te varen / liet hy op de Galeyen smijten / en gaf hare Goederen ten roof. De Venetiaensche Gouverneur, Marcus Antonius Bragadenus, deed hy eerst Neus en Ooren afsnijden: dus toegeright door de Stad ten spot omvoeren; eyndlijck levendigh villen. Door deese Tyrannische bedrijven heeft Mustapha Bassa genoeghsaem doen blijcken der Turken grouw-

ANNO CHRISTI.

grouwlijcke wreedheyd / daerse meester konden werden.

Lepantische Zee-slagh, en swaer verlies der Turcken: doch deese Victorie wisten de Christenen sigh niet ten nut te maken. Thuan. l. 50. Chytr. Chron. l. 22.

De Zee-Armade der Christenen had ondertusschen sigh by een versameld in 't Eyland Sicilien, sterck 200. Oorloghsscheepen. Don Jan d'Austria (of van Oostenrijk) was 'er Generael over. Alsse nu hadden vernoomen / dat de Turckische Vloot sigh onthield in den Corinthischen Zeeboesem, begavense sigh derwaerts; greepen d'Ottomannische aen / en bevoghten een heerlijcke Zeege. Veele Turksche Scheepen wierden of veroverd / of na den afgrond gesonden. Haren Generael Aly-Bassa sneuvelde. Eenige duysend gevangene Christenen bequamen hare vryheyd. Over deese Victorie wierden hier en gintsch door gantsch Europa Danckdagen en Vreughde-feesten aengesteld; alhoewel hier door den Turk niet eene voet breed Lands van sijn Rijck wierd ontnomen. Want dit onaengesien behield hy niet alleen Cyprus, maer oock verscheydene Steeden in Dalmatien, te vooren van hem vermeesterd.

Venetianen maecken Vreede met den Turckschen Sultan. 1572.

In 't volgende jaer rusteden de Venetianen sigh weer met alle maght tegens de Turken toe. Doch alsse sagen / dat het met de Spaensche bystand / wegens Philippi Oorlogh in de Nederlanden, langhsaem toegingh; dat oock haer' andere Bondgenooten geen reghten ernst tot de saeck lieten blijcken / daghtense voor haer beeter te sijn / 't alreeds verloorne verlooren te laten / als in gevaer te blijven staen van noch meer te verliesen. Maeckten derhalven Vreede met den Turkschen Sultan.

Mahomethes, Koningh van Thunis, door Amidas verdreven.

Voor deesen hebben wy aengeweesen / welker wijs Mahomethes, na de dood van Abdemelech (Abdelmelech) 't Koninghrijck Thunis had bekoomen. Doch 't selve behield hy niet langh. Want Amidas stelde allerley practijken in 't werck / en had geen rust / voor dat hy Thunis weer onder sijn geweld kreegh. Maer nauwlijcks was hy in dit sijn Nest warm geworden / of de Turken quamen aen / en joegen hem van daer wegh. Vermits hy nu in deese ongelegenheyd geenen anderen raed wist / als by de Christenen hulp te soecken / soo vlood hy na Guletta (Golette, Goulette), en bad Don Jan d'Austria, onechte Soon van Keyser Carel de V., dat hy hem weer in sijn Rijck wou setten: die sigh hier toe gewilligh toonde / en met een wel-toegerust Krijghsheyr in Africa quam; daer hy de Stad Thunis de Turken weer af-won. Doch hy wou Amidas, wegens sijne voordeesen gepleeghde Tyrannyen, niet weer tot de Regeeringh laten koomen; maer sond hem / nevens sijne twee Soonen / in Sicilien; en stelde Mahometh, Broeder van Amidas, op den Koninghlijcken Stoel. Deesens Heerschappy echter duerde maer een kleyne tijd.

Amidas weer door de Turken. 1573.

Don Jan d'Austria verdrijft de Turken, en steld Mahometh ten Koningh. Thuan. l. 55. Nigrin.

De Turken veroveren Thunis en Golette; waer door de Spaenjaerden gantsch uyt Africa waren gedreven. 1574. Thuan. l. 58. Chytr. l. 23.

Want Selym daght wraeck te neemen over de Neerlaegh der sijne. Sond derhalven al stracks in 't volgende jaer den Sinan-Bassa met 200. Scheepen / en daer in ontrent 40000. Mannen / derwaerts. Sinan belegerde te gelijck de Stad Thunis, en 't Kasteel Golette: braght oock soo wel 't Slot / door de nalatigheyd des Spaenschen Gouverneurs, Petrus de Carrera, als de Stad / in een korte tijd onder sijn geweld. Door deese verovering van Golette (welke Sterckte Keyser Carel de V. voortijds had laten bouwen / om Sicilien, Napels, Italien en Spanje dies te beeter voor de Turken te verseeckeren) / wierden de Spaenjaerden gantschlijck uyt Africa gedreven. Oock Golette, om haer te beneemen de gelegenheyd van daer weer te konnen nestelen / geslegt. Dit alles had konnen verhoed werden / indien / in Petri Carreræ plaets / een reghtschapen Soldaet daer in ten Gouverneur ware gesteld geweest.

Selym sterft; en Amurath de III. werd sijnen Nasaet. Chytr.

Na deese Victorie leefde de Turksche Keyser Selym niet langh; maer voer op den 13. December Anno 1574. na Mahomeths Paradijs. Hem volghde op den Ottomannischen Throon sijnen Soon Amurath de III., oud 27. jaren. Terstond bevestighde hy sijnen Stoel / na Turksche gewoonte / door de tyrannische om 't leven brengingh sijner vijf jonger Broederen.

Handel in Africa.

Anno 1576. ontstond in Africa weer een nieuw spel. Vermits den Seriph Xequus, Koningh in Mauritanien, by Testament had verordonneert / dat de Successie na de dood sijns Soons niet op desselben Soon / maer op sijne Broederen sou vallen / soo heeft Abdallas, Xequi Soon / eenige deeser Broederen om 't leven gebraght / en sijnen Soon Mahometh ten Nasaet bestemd. Als nu deese Mahometh, na sijns Vaders Abdallæ afsterven / de Regeeringh met geweld aen sigh wou brengen / en daer over van sijns Vaders Broeder Abdemelech tot driemalen toe uyt 't Veld wierd geslagen / soght hy hulp by Koningh Don Sebastiaen van Portugal; en verkreegh oock soo veel / dat deese Vorst in eygener persoon met een wel-toegerust Heyr na Africa overvoer; in meeningh / van Mahometh te herstellen in sijn Koninghrijck. Doch hy vond sigh in sijne reeckeningh verr' bedrogen. Want beyde hy en Mahometh, nevens al haer Volck / wierden van de Mooren geslagen. Dus behield Abdemelech 't Rijck in besit.

Koningh Don Sebastiaen van Portugal treckt ter hulp van den verdrevenen Mahometh; doch sneuveld met sijn gehele Heyr. 1575. Beuther.

Geschiedenissen in Lijfland, tusschen de Sweeden, Polacken en Muscoviters. 1567.

Om de Lijflandsche Buyt saten de Sweeden, Polacken, en Muscoviters malkander noch al geduerigh in 't hayr. Insonderheyd quam 't Anno 1567. tusschen de Poolsche en Sweedsche aen de Grensen van Wicia (Vikia, Vikesland) tot een hard Gevegt; waer in de Polacken 't veld behielden / en by de 2000. der Sweeden versloegen; oock haer veele Vanen ontnamen. Aen de Sweedsche sijde voerde 't Commando Nicolaus Kursel; die / tot noch toe den Koningh sijnen Heer getrouw geweest / naderhand sijnen plight vergat / en / nevens noch eenige andere Edele / Anno 1570. 't Kasteel Revel onvoorsiens innam; onder voorwendingh / dat de Koningh haer in een lange tijd geen geld had gegeven; derhalven wildense dit Slot ten onderpand behouden / tot datse souden be-

Sweedsche Neerlaegh; en Verradery van Nicolaus Kursel, gestraft.

ANNO CHRISTI.

D. Chytr. in Chron. Beuther. 1570.

taeld sijn. Ondertusschen hieldense heymlyck verstand met Hertogh Magnus van Holstein, die sigh onder de beschermingh des Muscoviters had begeven; en sogten middel/ om hem dit Kasteel in handen te leveren. Doch de Sweeden keecken hem by tijds in de Kaert. Quamen door een sonderlinge list in 't Slot/ en braghten 't selve weer onder hare maght. Waer op Nicolaus Kursel, nevens d'andere voornaemste Belhamels deses Aenslaghs/ door 't Swaerd onthoofd wierden; dus ontfangende den loon harer snoode Verradery.

Hertogh *Magnus* van *Holstein* treed op des *Muscoviters* sijde; die hem Koningh van *Lijfland* maeckt; doch hy kon tot 't besit niet geraken. *1571. Chytr. l. 21. Beuter.*

Als nu/ gelijck alreeds geseght is/ Hertogh Magnus van Holstein sigh op des Muscoviters sijde had begeven/ heeft de Grootvorst hem stracks daer na voorsien met een Heyr van 25000. Russen; daer-en-boven hem opentlijck doen uytroepen voor Koning van Lijfland; te gelijck hem en sijn' Erfgenamen; of soo hy der selver geene had/ de Kroon Deenemarken; of eenen uyt de Hertogen van Holstein, dit Land voor eeuwigh vergund te besitten onder den Koninglijcken Titel. Hier op begaf Hertogh Magnus sigh na Lijfland: belegerde Revel; en liet allerweegen afkondigen 't geen hem van de Muscoviter was toege-eygend: met byvoegingh/ dat hy derwaerts was gekomen / om dit Gewest te verlossen van 't Sweedsche en Poolsche Jock. Dat oock de Russische Grootvorst niet meer als Patroon en Beschermheer van 't selve begeerde te sijn. Doch sijn eerste Proefstuck wou hem niet gelucken: want in 't volgende jaer moest hy / sonder yets verright te hebben/ weer vertrecken.

Reynold van *Rosa* heeft een ongeluckigen aenslagh op de Stad *Derpt:* waer op de *Muscoviten* een seer grouwlijke Moord onder de Burgery aenreghten. *Chytr. l. 22.*

Behalven Hertogh Magnus waren eenige Lijflandsche Edele den Muscoviter toegevallen; onder welckemen de voornaemste steld Johannes Dubius, en Elhardus Crusius. Doch vermits de Czaar ontrent deese tijd tegens d'arme Onderdanen seer grouwlijck begon te tyranniseeren, soo vattedense een haet tegens hem op / en traghteden de Stad Derpt uyt sijne handen te mogen verlossen. Hier toe bestelden se Reinhold van Rosa, oock een Lijflander, en Ritmeester over eenige Muscovische Ruytery. Doch deesen Aenslagh had geenen voortgangh; en Rosa wierd daer over verslagen: daer op de meeste Burgery/ hier aen gantsch onschuldigh / nevens Vrouwen en Kinderen / sonder eenige barmhertigheyd van de Muscoviters om 't leven gebraght. Dus wierd door dit rampsaligh voorneemen niet anders uytgewerckt / als een daer op gevolghd ellendigh Bloedbad. Dubius en Crusius, die tot noch toe by den Muscoviter in groot aensien waren geweest / maeckten sigh by tijds wegh / en ontvlooden na den Koningh van Polen.

Muscouw door de *Tattaren* afgebrand. 1572.

Ondertusschen moest de Rus oock een ellendige slagh uytstaen: want terwijl hy in vreemde Landen dus tyranniseerde, vielen de Tattaren onverwaght in sijne Hoofd-stad Muscouw; deselve tot de grond toe afbrandende/ behalven alleen 't Kasteel.

Grouwlijcke *Tyrannyen* van *Ivan Wasilowitz*, of *Johannes Basilius*; *Chytraeus. Et lib. de vit. Basilii.*

Dit moesten naderhand de goede Lijflanders ontgelden. Want daer Johannes Basilius (Ivan Wasilowitz) tot noch toe alleen door sijne Commissarissen in Lijfland had geoorloghd/ trock hy in den aenvangh des jaers 1573. met een groote Krijghsmaght in eygener persoon/ en twee sijner Soonen/ derwaerts. Nam 't Kasteel Wittenstein geweldadigh in; en pleeghde ongehoorde wreedheden tegens de Gevangene; sulcker wijs/ dat hy selfs den Gouverneur Johannes Boy, nevens sommige Sweedsche en Lijflandsche Edellingen/aen Spiessen deed steeken / en dus tegens 't vyer braden. Deeser wijs liet Basilides reght blijcken / wat voor een grouwlijcken Bloedhond hy was.

die sijne Moey Her-

Na deese en meer andere volbraghte onmenschlijcke daden begaf hy sigh met sijn

meeste

ANNO CHRISTI.

meeste Krijghsvolck weer na Neugarten (Novogorod); daer hy sijne Moey Maria aen Hertogh Magnus van Holstein ten Gemalin gaf.

togh Magnus ten Gemalin geeft.

Terwyl nu de Bruyloft gehouden wierd / en sy sigh op deselve vrolijck maeckten / sagen de Sweeden haer voordeel / en overvielen den in Lijfland aghtergelatenen hoop der Muscoviters, by de 16000. Mannen sterck; welcke alles verwoesteden: sloegen haer / en bequamen een treflijcke Zeege.

De Muscoviters in Lijfland geslagen.

In de volgende drie jaren is 't seer seldsaem toegegaen onder de Sweeden, Polacken, Muscoviters en Deenemarkers in Lijfland. Nu kreegh d'eene / dan d'andere parthy een dappere stoot. Nu geraeckte 't eene / dan 't andere deel meester van deese en die Plaets. D'arme Onderdanen waren gelijck een Bal / diemen gintsch en herwaerts sloegh; en dan noch daer-en-boven in geduerigh levens-gevaer. Ja / soo groof en verward gingh 't hier door malkander / dat oock eyndlijck selfs de Vrienden d'een onder d'ander tweedraghtigh wierden. Gelijck dan in 't Sweedsche Leger (om andere diergelijcke gevallen voorby te gaen) sulck een twist en strijd tusschen de Duytschen en Schotten outstond / dat van de laetstgenoemde 1500. op de plaets dood bleven; de rest tot de Muscoviters overliep.

1574. 1575. 1576. Lijfland in seer groote ellende, door vierderley Parthyen.

Wat nu betreft den handel tusschen Sweeden en Deenemarken, staet te weeten / dat der Deenen Koningh de geheele Winter over eenige Oorloghs-scheepen voor Straelsond hield leggen / om te verhinderen / dat de Koningh van Sweeden geen Krijghs-Ammunitie of andere Voorraed moght toekoomen. Deese pastten hier soo langh op / tot dat op den 22. May Anno 1565. de Sweedsche Vloot van 48. Scheepen haer onverwaght op den hals quam / en gintsch en herwaerts verstroyde; niet sonder schade te lijden. Hier op deed de Koningh van Deenemarken al sijn' Oorloghs-kielen ten spoedigsten toerusten / en tegens de Sweedsche uytvaren. Korts daer na quam 't tot een bloedige Slagh / die twee dagen aghter een duerde. Weerszijds bleven veel Volck en Scheepen / ten deelen genoomen / ten deelen gesoncken. Evenwel beboghten de Sweeden de Zeege; sulcker wijs / datse dien Somer en Herfst meester op d'Oost-Zee waren. Daer op volgde den 20. October een seer hard Gevecht tusschen de Sweeden en Deenen niet verr' van Warburgh in Halland. Hier in begunstighde 't geluck de Deenemarkers, soo datse d'overhand behielden.

Oorloghshandel tusschen Sweeden en Deenemarken. Chytraus. Beuther. Bucholtz. Thuan. l. 38. 1565.

Winst en verlies der Sweeden en Deenen.

In 't volgende jaer geraecktense al weer tusschen Gothland en den Sweedschen Zeeboesem te Water aen malkander; doch noch d'een noch d'ander parthy had hier van voordeel te roemen. Echter trof 't ongeluck daer na de Deensche en Lubeckſche Vloot; welcke door een Onweer byna gantsch verwoest wierd; sulcker wijs / dat ontrent 9000. Menschen / nevens beyde d'Admiralen, ellendigh 't leven verlooren.

Ellendigh onheyl, de Deensche Vloot overkoomen. Chytr. l. 21. Thuan. l. 41.

Of nu wel naderhand niet alleen de Keyser / maer oock andere Vorsten en Standen / geerne een vreedsaem verdragh tusschen beyde de Koningen gesien / en daer toe geholpen hadden / op dat diergelijcke Bloedstortingen onder de Christenen moghten ophouden / soo kondense echter de Parthyen niet t'samen doen koomen. Insonderheyd wierd Koningh Erik seer qualijck nageduyd / dat hy niemand tot den Vreedehandel begeerde te senden. Noch verder haelde hy sigh geenen geringen haet op den hals / als hy / uyt arghwaen van een Verbindnis tegens hem / t'Upsal deed om 't leven brengen de voornaemste Rijcks-raden; als / Graef Suante Sture met sijne beyde Soonen; Abraham Gustavi, Ivarus Ivari, Dionysius Burgius, sijnen Præceptor, en meer andere. Doe hy naderhand een klaer berigt van haer' onschuld bequam / gevoelde hy sigh bevangen van berouw / schaemte / en swaermoedigheyd: doch 't was al te laet / om 't geen gedaen was weer t'ontdoen. Om nu de gepleeghde wreedheyd eenighsins uyt te wisschen / stelde hy sijnen Broeder Johannes, dien hy tot noch toe / nevens den selven Gemalin / in gevanckenis had gehouden / weer in vryheyd.

Koningh

Erick van Sweeden wil tot geen Vreede komen.

Doet eenige voornaeme personen onschuldigh sterven. Jac. Typot. de Regn. Suec.

Ondertusschen begingh Koningh Erick korts hier na een dwaesheyd / welcke 't spel uyt maeckte / en hem van sijnen Koninglijken Throon ter neer wierp. Na dat hy sijne Suster Sophia aen Hertogh Magnus ten Houwlijck had gegeven / deed hy sigh opentlijck trouwen aen sijne Concubin (van onadelijcke / geringe Ouders voortgebragt; waer by hy oock alreeds twee Kinderen had gewonnen) / en haer kroonen ten Koningin / met seer uytsteeckende praght. Dit verdroot seer hevigh beyde sijne Broederen Johannes en Carel, wijl dit haer Geslaght ten hoon streckte. Besslooten derhalven / Erick, als onbequaem tot de Regeeringh / van 't Rijck af te setten. Braghten ten dien eynde / nevens een goed getal Krijghsvolck / oock de voornaemste Heeren des Koninghrijcks op hare sijde. Dus quamense den 17. September voor Stockholm. Erick sag wel / wat haer voorneemen was; en wijl hy bemerckte / dat het niet anders sijn kon / ruymde hy haer de Stad en 't Slot in. Daer op deed Hertogh Johannes van Finland den laetsten September sijnen Intoght; en wierd den 13. October ten Koningh uytgeroepen: Erick daer tegens / nevens sijne Gemalin Catharina, in een Vertreck des Slots in een wel-verseeckerde Heghtenis gehouden. Deser wijs nam sijne regeeringh een eynd.

Sijn dwaes Houwlijk veroorsaeckt, dat hy uyt den Throon geschupt, en door sijnen Broeder Johannes de III., nu Koningh, gevangen gehouden wierd. 1568. Thuan. l. 42. Chytr. l. 22.

Eer Koningh Johannes te Stockholm was ingekoomen / had hy met den Koningh van Deenemarken Vreede gemaeckt: op dat hy sijn voorneemen tegens Koningh Erick dies te beeter moght uytvoeren; waer ontrent hy meende seer veel werck te sullen vinden; en derhalven had hy den Deen al te veel toegestaen. Maer als hy den Oorlogh tegens sijnen Broeder buyten gissingh soo light en spoedigh ten eynde had gebraght / soo beswaerde hy sigh over eenige der Vreedens-

Breeckt de Vreede, welcke by met Deenemarcken gemaeckt had; en waerom. 1569. Thuan. l. 46. Beutherus.

ANNO CHRISTI

Artijkelen; doch de Deenen wilden niet daer van af wijcken: derhalven gingh den Oorlogh tusschen Sweeden en Deenemarken in 't volgende jaer weer aen; ter selver tijd als Johannes de III. t'Upsal gekroond wierd.

Nieuwe Vreede. 1570. *Thuan. l. 47. Chytr. l. 22.*

In den aenvangh deeses nieuwen Krijghs wierden terstond de twee voornaemste Deensche Oversten / Daniel Rantzouw, geweesene Generael, en Franciscus van Prockenhuysen voor Warburgh dood geschooten. Eyndlijck echter wierd d'agtjarige Oorlogh tusschen Sweeden, Deenemarken, en de Lubeckers Anno 1570. ter neer geleght; vermits door onderhandelingh van Keyser Maximiliaen te Stettin een Vreede wierd geslooten / op den 11. December des genoemden jaers.

1572. Hertogh *Henrik* van *Anjou* werd Koningh van *Polen*: maer gaet haest heymlijck door, weer na *Franckrijck*. 1574. *Thuan. l. 58. Chytr. l. 23.*

Den 7. Julius Anno 1572. stierf Koningh Sigismundus Augustus van Polen, de laetste uyt 't Jagellonisch Geslaght / in 't twee-en-vijftighste jaer sijns ouderdoms. Vermits hy by sijne beyde Gemalinnen / Elisabeth en Catharina, Dochters des Keysers Ferdinandi, geen Lijfs-erven naliet / soo verkooren de Poolsche Standen op den 9. May des volgenden jaers 1573. tot haren Koningh Hertogh Henrik van Anjou, Soon van Henrik de II., Koningh van Frankrijk. Hy quam wel in Polen aen / en wierd den 18. Februarius Anno 1574. te Cracouw gekroond. Doch de Polacken hadden aen hem eenen seer onbestandigen Vorst. Want als hy 3. maenden en 26. dagen had geregeerd / wierd hem geboodschapt de dood van sijnen Broeder Carel de IX., Koningh van Frankrijk. Doe bleef hy niet langer in Polen; maer maeckte sigh den 18. Junius heymlijck van daer wegh; en trock weer na Frankrijk, om daer de Kroon t'aenvaerden.

Werd daer op van de *Poolsche* Standen des Rijcks ontset. 1575. *Thua. l. 61. Chytr. l. 23.*

De Polacken waren over sijn' onverwagte ontwijckingh niet wel te vreeden. Sonden hem Gesanten aghter nae / en deeden hem aenkondigen: Hy sou voor den 12. May des volgenden jaers sigh weer in 't Koninghrijck Polen laten vinden / of sy souden tot de verkiesingh eens anderen Konings treeden. Henrick had daer geen ooren toe / en wou liever de Poolsche als de Fransche Kroon laeten varen. Derhalven wierd hy op den 15. Julius Anno 1575. van de Poolsche Standen door een openbaer Decreet des Koninghrijks ontset / en te Waerschouw een Rijcksdagh aengesteld / tot de verkiesingh eens nieuwen Koninghs.

Keyser *Maximiliaen* de II., en *Stephanus Bathori*, Vorst van *Sevenbergen* in Scheuring tot Koningh van *Polen* gekoren: doch *Bathori* voorquam *Maximiliaen*.

Op den selven wierden de Standen onder malkander gantsch oneenigh. De Cancellier des Koninghrijcks met de meeste Poolsche en Litthauwsche Senatooren verkooren Keyser Maximiliaen de II. De Palatijn van Cracouw daer tegens / en weynige andere / doch de meeste Adel / naemen Anna, Suster des overleedenen Koninghs Sigismundi, een vijftigh-jarige Jonckvrouw / tot haere Koningin aen; en Stephanus Bathori, Vorst van Sevenbergen, ten Koningh; onder voorwaerde / dat hy haer ten Houwlijck sou aenvaerden. Hier op sond elcke Parthy Gesanten aen den van haer verkoornen; met vermaningh / dat hy de keur aenneemen / den gewoonlijcken Eed afleggen / en in Polen komen sou. Doch Keyser Maximiliaen bedagt sigh soo langh (gelijck hier boven aengeweesen is) / en gebruyckte soo veel Brief-wisselingen / eer hy de Kroon aenvaerde / dat eyndlijck Stephanus Bathori, die met beyde de handen na de hem opgedragene Koninghlijcke hoogheyd greep / hem voorquam; sigh in Polen liet vinden; Koningin Anna ten Gemalin nam / en te Cracouw den 11. May wierd gekroond. Dus gaen door langhsaemheyd en uytstel dickmael gewightige saecken gantsch te rugge; waer op dan niet anders als te laet berouw volghd.

ANNO CHRISTI. 1576. *Thuan. l. 62. Chytr. l. 23.*

Fransche Geschiedenissen.

Welcker wijs de Gereformeerde in Frankrijck de vrye Religions-oeffeningh was toegelaten geworden / is hier boven t'sijner plaets verhaeld. Maer vermits naderhand 't Edict, hier van gegeven / door onrustige Hoofden / gelijck gemeenlijck pleegh te geschieden / veelvoudigh wierd verdraeyd / averreghts uytgeleght; en d'Onroomsche, vlack tegen 't selve aen / op meenigerley wijsen sigh beswaerd bevonden / soo sijn hier door nieuwe onrusten veroorsaeckt. Want Prins Louis van Conde, de voornaemste onder de Gereformeerde in Franckrijck, vermits hy sagh / datmen doch malkander in 't hayr sou moeten vallen / legerde sigh / om de tegenparthy te voorkomen / met een wel-toegerusteden hoop volck tusschen S. Dionysii Capel en de Stad Parijs. Van hier sond hy een Versoeckschrift aen Koningh Carel de IX.; waer in hy voornamentlijck begeerde / dat 't Religions-Edict in volle kragt sou gelaten: d'Officien met Inlandsche persoonen voorsien; d'Extraordinaire Exactien, of Schattingen / afgedaen mogten werden. Alsmen nu / nae veelvoudige onderhandelingen / hier over niet eenigh kon werden / quam 't van woorden tot slagen / op de volgende wijs.

Nieuwe onrusten wegens de *Religie*, en andere dingen. *Chron. Tilii. Thuan. l. 42. Chytr. l. 22.* 5167.

De Connestabel Annas Mommorantius had binnen Parijs over de 3000. Paerden / 12000. Mannen te voet / en 6000. Switsers, daerenboven al 't Geschut en de Krijgs-toerusting in sijn geweld. Echter begaf hy sigh niet daer buyten / wijl des Princen en desselven Volcks dappermoedigheyd hem niet onbekend was. Welcke Vorst / door gintsch en herwaerts gesondene hoopen / de Passen deed inneemen / beyde te Water en te Land / waer door de Parisianen, des vastens niet gewoon / begonden te klagen. De Prins hoopte / haer te sullen dwingen tot een Veldslagh. Indien hy dan / sijne gantsche Krijgsmagt by een hebbende / d'overhand behield in den Stryd / soo kon hy sijne vyanden daer toe brengen / datse hem een vaster verseeckering des Vreedens souden geven moeten / als tot noch toe geschied was. Maer soo 't geluck hem tegen liep / konden de Plaetsen / welcke hy in had aen de Rivieren Marne en Seine, hem tot sijnen Aftogt dienstigh sijn; en daer wou hy dan verwaghten de Duytsche Ruyters / nevens 't Krijghsvolck uyt Guienne.

Prins *Louis* van *Conde* begeeft sigh in de Wapenen: en sijn voorneemen, van den *Connestabel* Slagh te leveren.

Als nu de Connestabel sijne Krijghsmagt

Derhalge-

ANNO CHRISTI.

gemonsterd/ en des Princen Leger doen bespieden had/ nam hy voor/ den selven Slag te leveren; en hield het t'eenemael seecker/ dat hy hem gantschlijck sou uytroyen/ wijl hy tyien Mannen tegens een had; daer-en-boven van Geschut genoegh voorsien; dan noch de plaets des Gevechts wat hoogh; derhalven voor sijn Volck en Canon seer wel gelegen was. Al deese Voordeelen des vyands evenwel konden de Prins van Conde en den Admirael niet afschricken/ van den Connestabel te gemoet te trecken/ en aen te vallen.

ven geweldigh voordeel, soo in Volck, als Geschut en Plaets.

Slagh voor *S. Denis*; 1567.

Deese Slagh geschiedde den 10. November Anno 1567. en duerde ruym drie-vierdedeelen eener uyr; wanneer den avond aenquam/ die haer van malkander scheydde. Met den uytgangh des Gevechts was 't sodanigh gesteld/ dat de Religions-verwanten, welcke sigh meer als een vierendeel Mijls heenen uyt begaven/ hare vyanden met een seer furieus geweld ter aerden sloegen; tot datse gantsch vermoeyd; haere Paerden of afgemat of gewond waren; insonderheyd dat van Conde, 't welk onder hem wierd dood geschooten; en des Admiraels, 't welck met hem tot tweemalen toe over dwars midden door de vyanden liep/ daerse alderdickst stonden/ wijl 't seer hard in den beck was/ en even met den aenvangh des Slaghs de Teugel verbroocken had. Echter hebben deese beyde Opperhoofden geen schaede aen hare persoonen geleden. Ondertusschen moestense eyndlijck te rugg' wijcken. Doch wijlse in seer goede ordre aftrocken/ en met den gantschen hoop sigh dight t'samen hielden/ soo kon des Connestabels Voetvolck meerendeel seer weynig vechten: maer dat van Conde hield sigh seer wel. De Ruytery viel weersijds dapper op malkander aen; en de Connestabel wierd soodanigh gewond/ dat hy stracks daer na stierf.

in welcke de *Connestabel* sneuveld.

Conde troost de *Parisianen*.

De volgende morgen begaf sigh Conde met sijnen kleynen hoop weer te Veld/ en tot aen de Voorstad van Parijs. Hier hield hy sigh eenige uyren langh in Slaghorde; stack oock een Dorp/ nevens eenige Windmolens/ in brand/ voor d'oogen der Parisianen; welcke echter geenen uytval deeden. Trock derhalven de volgende morgen weer af/ nae Montereau toe. Der vyanden Krijghsvolck/ waer over Henrick, Hertogh van Anjou, des Koninghs Broeder/ een jongh Heer van noch maer ruym sesthien jaren/ Veldoverste was/ by wien sigh veele Heeren/ Edele/ en Hoofdlieden hielden/ volghde Conde terstond aghter na/ en soght gelegenheyd/ om met hem tot een Gevecht te komen. De hoopen der Religions-verwanten uyt Guienne en Poictou, bestaende in 18. Vanen Ruytery/ en 3. Regimenten voetvolck onder 27. Vaendelen/ quamen by 't Volck van Conde. Ondertusschen nam Duc d'Aumale sijnen wegh na Lotharingen, om daer t'ontfangen 't Kryghsvolck/ 't welck Johan-Willem, Hertogh van Saxen, de Marckgraef van Baden, en andere Hoofden/ de Roomsch-Catholijcke in Franckrijck ter hulp toevoerden.

Hulp, de *Roomsch-Catholijke François*en

toegesonden uyt *Duytschland*,

Gelijck dan oock Lansack de jonge na Duytschland trock/ om te rugg' te houden 't Ontset/ 't welck Hertogh Johan-Casimir by een braght ten besten der Gereformeerde Religions-verwanten.

ANNO CHRISTI.

Daer-en-boven sond Duc d'Alba 1200. Ruyters en 2000. Voetknechten/ onder den Graef van Arembergh, na Frankrijk, welcke sigh terstond by Duc d'Anjou in sijn Leger vervoeghde. Dit alles onaengesien begaf Conde sigh na Lotharingen, en dwongh soo die van Bray als Nogent, datse den Pas aen de sijne moesten openen: vervolgens nam hy Espernay aen de Marne in; daer hy wat rustede/ tot dat hy sijn gantsche krijgsvolck by een kreegh. Hier wierd Lansac de jonge betrapt/ en gevancklijck den Prins toegevoerd. In December heeftmen van een Vreede gehandeld; en tweemael een Stilstand gemaeckt/ t'elckens voor twee of drie dagen.

en door *Duc d'Alba* uyt de *Nederlanden*.

Den 20. December Anno 1567. braght de Heer van Teligny een Brief van 't Hof/ waer in de Koningh den Prins van Conde Vrygeleyde verseeckerde/ om te mogen komen/ en met hem van Vreede te handelen. Deese saeck wierd in Januarius Anno 1568. weer op de baen gebraght. D'oude Koningin Catharina quam met de Kardinael van Bourbon, Lotharingen, en Guise, te Chaalon, daer dien van Chastillon sig oock bevond/ in plaets des Princen van Conde. De Koningin beval hem/ sigh wat dighter na Parijs te begeven. Als nu sulcks geschied was/ geliet Catharina sigh op de Vergaderingh/ welcke gehouden wierd in 't Slot Bois de Vincennes, een groote begeerte tot Vreede te hebben; versoeckende hier over 't Advis des Kardinaels van Chastillon te hooren. Die/ nae breedspraecklijck voorgesteld te hebben/ hoe gantsch onbillijck de geene handelden/ welcke de Conscientien der Religions-verwanten wilden dwingen/ en de saecken nergens anders heenen stierden/ als om door inwendige Oorlogen alles over hoop te werpen; de François en onder malkanderen van een te scheuren/ en onder haer een geduerigh misvertrouwen te voeden; sijne meeningh deeser wijs te kennen gaf: Indienmen Franckrijck tot rust en vreede wou brengen/ soo moest de Koningh al sijn' Onderdanen in gelijcke gunst opneemen; tot d'Ampten des Koninghrijcks op een selve wijs bevoorderen.

Men wil nu alweer van Vreede handelen.

waer toe *Catharina de Medices* sigh geliet genegen te sijn.

en van *Chastillon* sijn goedduncken wou hooren; die 't selve ontdeckt.

Hier op begaf sigh de Koningin na Parijs; en sond noch dien selven dagh tegens den avond Morvilliers, eenen harer voornaemste Raden/ nae Chastillon, met aenseggingh/ dat sijne gedane Voorslagen niet aen te neemen waren. Dat de Prins en de sijne voor alle dingen hare Ruytery van haer wegh senden/ daer na de Wapenen neer leggen; hy dan komen moest/ om aen den Koningh reeckenschap te geven/ waer op sijnen Togt was aengesien geweest. De Kardinael was hier op niet stom/ maer toonde omstandigh/ dat Conde, en die van de Gereformeerde Religie, niet anders deeden/ als sigh beschermen

Onaenneemlijke begeerte

voor onbillijck geweld; en de welvaert des Koninghrijcks na haer vermogen handhaefden.

en eysch des Hofs,

Indiense haere vyanden lieten begaen / om te doen watse wilden / soo waere sulcks niet anders / als toe te sien / datmen 't Koninghrijck te grond deed gaen.

Hoedanig door de Kardinael de Chastillon

Sy konden oock geen noodige hulp weygeren / of weer van sigh senden / wylse die moesten stellen tegens den bystand / van de Roomsch-Catholijcke uyt vreemde Landen derwaerts geroepen; indiense niet te gelijck haer leven en 't Koninghrijck in 't uyterste gevaer wilden werpen. Sy waren gereed / de Wapenen neer te leggen / indien men de saecken weer in voorigen stand stelde; 't vreemde Krijghsvolck weer na Nederland, Switserland en Italien sond / van waer men 't had laten komen / om daer mee de Hugenooten t'overvallen en uyt te royen.

met naedruck beantwoord.

Ten besluyt bad hy den Koningh / dat hy den Prins en de Religions-verwanten weer in gunst wou opneemen; haer houdende voor vroome / gehoorsame / getrouwe Dienaren en Onderdanen; met toelatingh van de vryheyd harer Gewissen / volle Religions-oeffeningh; en verseeckering harer levens / Goederen en Eere.

Conde belegerd Chartres,

Als ondertusschen de Prins van Conde vernam / dat sijn Volck uyt Gasconje en Delphinat was aengekoomen / deed hy haer aenseggen / datse sigh vaerdigh souden houden / en ontbood aen die van Orleans, datse in bereydschap souden stellen Buskruyd / Kogelen / en drie of vier Stucken Canon. Voorts sond hy / meer dan 20. Fransche Mylen wegs verr' / 3000. Ruyters uyt / om Chartres te berennen; aen welcke Stad seer veel gelegen was / als die billijck moght geheeten werden eene der Koorn-huysen van de Parisianen.

't welck 't Hof soodanigh alarmeerde, dat het tot Vreede trad,

Vermits nu d'oude Koningin wist / hoe veel daer aen hingh / dat Chartres niet verlooren wierd / soo braghtse d'onderhandelingh tot Vreede weer op de baen; seggende / datse in geval van nood met drie bladeren Papier meer wist te verrighten / als al haer Krijghsvolck met de Wapenen. De Prins van Conde vaerdighde terstond de Kardinael van Chastillon, nevens eenige Edellieden af / om sigh te laten binden by de Gedeputeerde der Koningin te Lonjumeau, dight by Parijs:

waer op 't tweede Vreedens-Edict

daer in weynige dagen wierd opgereght 't tweede Vreedens-Edict; waer van 't eerste Artijckel behelsde / dat de Religions-verwanten gantschlijck souden genieten de voordeelen van 't eerste Vreede-Edict;

te voorschijn koomd.

't welck sou onderhouden werden in al sijne poincten en deelen / na de Forme en Inhoud. Daer tegens souden vernietigd sijn alle Uytleggingen / Verklaringen / restrictien en modificatien, na dien tijd daer over gemaeckt / tot op de verkondigingh deeses tweeden Edicts, den 23. van Martius Anno 1568.

Conde en de Gereformeerde leggen de Wapenen neer.

Als nu deesen Vreede in des Princen Leger wierd uytgeroepen / nam Hertogh Johan Casimier terstond sijnen wegh weer nae Duytschland, met al sijn Krijghsvolck. De Prins van Conde, en d'Admirael, nevens d'andere Heeren en Eedele harer Parthy, desgelijcks haer Volck te Paerd en te Voet / begaven sigh yeder weer na huys / leyden de Wapenen af / en verlieten de Plaetsen / welckese nu over de ses Maenden hadden ingehad. D'eenvoudige onder de Gereformeerde meenden / dat d'andere 't selve souden doen:

D'andere niet: welke alles op bedrogh hadden aengesien.

Doch deese lieten 't daer mee genoegh sijn / datse 't beloofd hadden: jae dorfden voorgeven / van haere Leeraers te sijn onderweesen / datmen niet schuldigh was / de Ketters geloof te houden: en wylse de Hugenooten voor Ketters hielden / soo waeren d'aen haer gedane beloften niets met allen t'aghten.

De Koning staat Conde, d'Admirael, &c. na 't leven.

Dus was deese Vreede oock leelijck op bedrogh aengeleght. De Gereformeerde begonnen terstond van alle kanten gelijck als in te sluyten. Koningh Carel traghtede den nu ontwapenden Prins van Conde, d'Admirael, en die van haren aenhangh / uyt den weg te ruymen: doch dese Aenslagen wierden hem (Conde) ontdeckt. Derhalven begaf hy sigh na Rochel; daer hy met Koningin Johanna d'Albret van Navarre, en haeren Soon Henrick (naederhand Koningh van Franckrijck geworden) / in een Verbond trad / oock Paltsgraef Wolgangh van Zweibrucken te hulp riep. Dus liet het sigh weer tot een Oorlogh aensien.

Die sigh weer in postuur om t'oorlogen beginnen te stellen.

Hy deed oock de Burgery te Rochel by een roepen; en vertoonde haer den jammerlijcken staet des Koninghrycks. Versogt vervolgens / datse hem wilden helpen handhaven / beyde de Religie en 't Gemeene-best der Kroon Franckrijck. Beloofde daer tegens / dat hy haer insonderheyd sou bystaen en verdeedigen tegens al de geene / welcke sigh onderstonden / haer van haere Vryheden en Levens te beroven. Tot verseeckerdheyd sijner Trouw liet hy haer sijne Gemalin en Kinderen te pand. De Maire bood hier op den Prins aen / in den naem der gantsche Burgery / goed en bloed by hem te willen opsetten. Voorts heeft hy hare saecken hem ten besten aenbevoolen.

De Koningh doet 't Edict van Januarius te niet, en onder welcke valsche voorwendingh.

De Koningin en hare Raedgevers smeeden terstond hier op een Edict, en deeden 't publiceeren in 't Parlament van Parijs; waer in / na een wijdloopigh verhael van allerley dingen / welcke sigh in 't Koninghrijck Franckrijck wegens de Religie hadden toegedragen / de Koningh / onder meer andere saecken / verklaerde / dat 't Edict van Januarius, aengaende d'oeffeningh der Gereformeerde Religie, niet anders gemeend was / dan tot op naerder ordre / en tot dat hy sou bereyckt hebben de jaren / om de Regeeringh ten vollen en alleen op sigh te neemen. Was dienvolgens niet gehouden sulck een Edict, voortijds gemaeckt / voortaen te laten gelden; en datmen ook niet verbonden was 't selve te houden.

Verbied de Religions-oeffening: en gebied den Predikanten, terstond 't

Derhalven verbood hy hier mee alle oeffeningh der selve Religie in de Landen hem onderworpen: en begeerde / sonder dat het oyt weerroepen moght worden / geen andere Religie toe te laten / dan alleen de Roomsch-Catholijcke, op verlies van Lijf en Goederen.

ANNO CHRISTI.

deren. Beval alle Kerckendienaren der Religions-verwanten, binnen veerthien dagen na de verkondigingh deeses Edicts 't Koningrijck te ruymen. Verbood evenwel / ten schijn / datmen die van de Religie in haere Conscientien dwingen / of daer over haer beswaeren sou / indiense sigh vreedsaem binnen haere Huysen hielden.

Land te ruymen.

Ter selver tijd quam noch een ander Edict uyt / van deesen Inhoud: De Koningh was niet van meeningh / voortaen tot eenigen Dienst of Ampt te gebruycken persoonen van de Hugenotsche Religie. Derhalven stelde hy haer van nu af buyten alle Officien; haer bevelende / datse deselve binnen veerthien dagen tijds in handen sijner Majesteyt souden overgeven; anders sou hy andere voorsieningh daer ontrent doen.

Steld alle *Gereformeerde* uyt haer' *Officien* en Staten.

Na de Publicatie deeser Edicten deed de Hertogh van Anjou alles toerusten / 't geen hem tot sijn vertreck nodigh was / om op te breecken met sijn maghtigh Krijghsheyr / waer over hy van de Koningh tot Generael-Lieutenant was verklaerd. Hier tegens wierd de Krijghsmaght des Prinsen van Conde merckelijck versterckt door eenige Regimenten Voetvolck / uyt Delphinat, Provencen en Languedocq by een gebraght door de Heer d'Acier. Want de gedaghte Prins had by tijds hem en eenige andere Hoofdlieden in de genoemde Provintien bevoolen / hem een aensienlijcke hulp toe te voeren / om de Koninghlijcke Maght / welcke hem op den hals quam / te konnen weerstaen.

Weersijdsche toebereyding ten Oorlogh.

Ondertusschen was hy te Rochel op middelen bedaght / hoe hy vest geld by een sou krijgen. Begon oock de Goederen der Roomsch-Geestlijcke te verpanden; en terstond waren'er Kooplieden / welcke waeghden / geld daer op uyt te schieten; en geen kleyn voordeel daer by deeden. De Stad Rochel leverde hem 80000. ponden. De Koningin van Engelland sond hem 100000. Angelotten, nevens ses Stucken Canon; eenige duysenden Vaetjens Buskruyd / en een groote meenighte Kogelen; waer tegens sy Sout / Wol en Metael in betalingh ontfingh.

Conde krijght geld by een.

Doch 't geen God dickmael in sijn H. Woord door de Propheeten heeft laten verkondigen / wierd oock hier waeraghtigh; te weeten / dat hy vernietighd der Menschen raedslagen / welcke somtijds onbedaghtlijck werden voorgenoomen. Want deese dappere Vorst verloor sijn leven in een Gevecht aen de Rivier Charent by Bassar, op den 13. Martius Anno 1569., deeser wijs.

Werd in den Slagh by *Bassar* verraderlijck door 't Hoofd geschooten. *Thuan. l. 45. Chytr. l. 22.*

Als Hertogh Henrik van Anjou, Generael over 't Koninghlijck Krijghsvolck / hem ter genoemder plaets aengreep / wierd hy / na dat sijn Paerd onder hem neergevallen was / door seecker Edelman / op beloofte van 't leven / gevangen genoomen; doch stracks daer na door Montesquio, Overste over Hertogh Henriks Lijf-Guarde, die juyst hier ontrent quam / van aghteren verraderlijck door 't hoofd geschooten / soo dat hy terstond dood bleef. Deese Slagh sou van geene gedenckwaerdigheyd sijn geweest / indien niet deese groote Held / en anders geluckige Voorstander der Gereformeerde Religie, hier soo ongeluckig en trouwloos 't leven had verlooren. Want van beyde de sijden sneuvelden hier niet boven de 600. Mannen.

ANNO CHRISTI.

Sijne dood wierd van de toegedane der Gereformeerde Religie seer beklaeghd. In tegendeel waren sijne Parthyen seer daer over verheughd / insonderheyd Koningh Carel, en d'oude Koningin Catharina; de Hertogh van Anjou, en 't gantsche Geslaght der Guisen. Boven alle andere juyghte de Kardinael van Lotharingen over deselve. Doe hy 's morgens deese tydingh ontfingh / maeckte hy sigh terstond op / en begaf sigh na den Koningh / doemaels te Metz, om hem / na der Hovelingen gebruyck / een goede morgen te wenschen. Onder meer andere woorden liet hy met een lagchende mond oock deese hooren: Sire, 't is, na my dunkt, nu beeter met u, als in voorige dagen. Buyten twijffel koomd dit daer van daen, datmen u soo veel quaed bloed heeft ontrocken. Dus dreef dien Kardinael sijnen spot met de Vorsten des Bloeds / op wiens ondergangh / en de bloedstortingh der Fransche Ridderschap / hy leyde de Grondvesten van sijnen en der sijnen hooghste opgangh.

Droefheyd der *Gereformeerde*, blijdschap der andere over sijne dood.

Spotwoorden des Kardinaels van *Lotharingen* op deselve.

Na de voleyndighde Slagh sond de Hertogh van Anjou een deel Volck uyt / tot de belegeringh van Lognac. Meenigerley Aenslagen maeckte / hooge gedaghten koesterde hy / even als ware hem niets onmogelijck geweest: insonderheyd wijl alreeds te vooren eenige Plaetsen in Poictou die van de Religie waren ontnoomen. Doch Lognac stuytte den loop sijner Victorien; sulcker wijs / dat de Hertogh in deese Belegeringh de kerne van 't Fransch Voetvolck verloor.

Hooge gedaghten van de Hertogh van *Anjou*.

Na dat dit alles sigh had toegedragen / quam Paltzgraaf Wolfgangh van Zweibrucken, met 6000. Mannen te paerd en 16. Compagnien te voet / in Frankrijk aen / ter hulp van de Protesteerende. Doch onderwegen / eer hy noch by den Admirael kon koomen / stierf hy aen een hittige Koorts op den 11. Junius Anno 1569. Na sijne dood kreegh de Graef van Mansveld 't Commando over dit Heyr; die korts na deesen met 't selve sigh verVoeghde tot 't Krijghsvolck der Gereformeerde Religions-verwanten.

De *Gereformeerde* bekoomen hulp uyt *Duytschland.* *1569.*

Den 21. September wierd Dominicus van Albo, Kamerdienaer des Admiraels, ter dood veroordeeld / en 't Vonnis aen hem uytgevoerd; wijlmen hem overtuygde / dat hy der Trauwanten Hoofdman van Duc d'Anjou had beloofd / sijnen Heer den Admirael door vergif om 't leven te brengen / voor een belooningh van 100. Kroonen gereed geld (welcke hy oock had ontfangen) / en dat van de Hertogh hem voor sijnen Kamer-dienaer sou aenneemen.

Moordverraed tegens den *Admirael* ontdeckt.

Aght dagen na d'Executie van Dominicus velde 't Parlament een oordeel des doods tegens den Admirael; hem beschuldigende van trouwloosheyd / en misdaed van gequetste Maje-

Bloedigh Vonnis van 't *Parlament* te *Parijs* te-

ANNO CHRISTI.

gens den Admirael.

Majesteyt. Beloofde een Vereeringh van 50000. Sonne-kroonen aen den geenen / die hem levendigh of dood sou in handen leveren; welcke Præmie den Verrighter sou betaeld werden op 't Stadhuys te Parijs. Op dien selven dagh wierd d'uytgesproockene Sententie aen sijn Afbeelding uytgevoerd. 't Selve wierd gedaen aen Vidame de Chartres, en den Graef van Montgommery. Vervolgens quam 't op den 30. October by Montcontour tot een Slagh. D'omstandigheden desselven sijn deese.

Omstandigh bericht van de Slagh by Montcontour

Als Duc d'Anjou met sijne geheele Krijgsmaght den 26. September over de Rivier Vienne was getrocken / quam hy te Loudun, ontrent drie mijlen van der Princen Leger (Henrick van Navarre, en de jonge Conde), welcke nu lagen aen een Oord / daer alles was opgegeeten / en 't Volck seer boose Logementen had. Derhalven wierd haer geraden / sigh na Montcontour te begeven / daerse een goede gelegenheyd en Proviande souden vinden. Tros en Bagagie trock op d'eene sijde; d'Admirael met 't Heyr op d'andere. Sy wisten niet / dat de Hertogh soo na by haer was. Alsse quamen by 't Dorp S. Cler, sonder dat d'eene Parthy kennis van d'andere had / liet sigh des Hertoghs Voordraf sien / aengevoerd door dien van Biron, en stiet ter sijden aen op der Princen Volck. Soo haest deesen de gelegenheyd bequaem sagh / settede hy 't met 1000. Lanciers, of Speer-Ruyters / in den hoop van Movy, die met 300. Paerden en 200. Schutters te voet voor de Princen heenen trock. Dit kleyne hoopje was haest verstroyd en in de vlught geslagen. Ontrent 40. of 50. Ruyters / met 't meeste deel der Voetkneghten / bleven op de plaets dood.

tusschen Duc d'Aumale aen d'eene, de Prins van Navarre en de jonge Conde aen d'andere sijde;

Deese furieuse aenval / soo onverwaght en plotslijck gedaen / nevens 't gebalder des lossens van vier Veldstuckjens / verweckte sulck een schrick in 't gantsche Heyr der Princen / dat elck begon te beven. Indien oock Birons Lanciers aen seeckere enge Pas niet waren opgehouden geworden / soo ware der Princen geheele Heyr in dien eersten aengreep op de vlught gedreven. Op deese onordre schoot d'Admirael toe; vertoonde sigh voor de sijne / en vergaderde de hoopen soo voorsightigh aen de gedaghte Pas, dat hy twee of drie sware Aenvallen / van 1500. of 2000. Paerden te gelijck / uytstond. Die'er door wilden dringen / wierden van d'andere weer te rugg' gejaeghd. Ongemeen-treflijck droegen sigh hier de Graven Lodewijck van Nassauw, en Volrad van Mansveld.

welke onverwaght, en van een veel grooter Maght

Eyndlijck stelden beyde de Heyren hare Slagh-ordeningen tegens malkander; d'eene aen deese / d'andere aen geene sijde; sijnde soo dight by een / datse d'een d'ander met een Musquet-schoot konden bereycken. Dat van de Princen was eenighsins gedekt. Niemand dorfde sigh meer onderwinden over den Pas te trecken / wegens 't ooghblijcklijck daer in geleegene gevaer. Want die sigh hadden willen wagen om door te breken / vonden sigh terstond van eenige Benden Ruyters hebben aengevallen bevonden. Doch als des Hertoghs Geschut hier aenquam / en dat der Princen alreeds te Montcontour was gekomen / soo gebruyckten des Hertogs Canonniers 't selve / en beschadigden eenige van harer vyanden Esquadrons; welcke sigh echter daerom niet lieten van een scheuren / maer onbeweeghlijck stand hielden; tot dat het naght begon te werden; waer op yeder der Parthyen weer te rugg' weeck. 's Anderen daeghs morgens vroegh wou de Hertogh der Princen Logement te Montcontour koomen besightigen / en haer een schrick aenjagen; doch bevond / datse sigh in de Voorstad seer wel hadden beschanst; en nergens anders als hier konnen by haer koomen. Tusschen de Ruyterye en 't Voetvolck verhief sigh hier een Schermutsel.

plotslijck wierden overvallen; en derhalven schade leeden.

Des Hertoghs Krijghsheyr was sterck tusschen d'8. en 9000. te paerd; ontrent 18000. te voet; daer onder 6000. Switsers. Had oock 15. Stucken Geschut by hem. Dat der Princen bestond uyt 6000. Ruyters / soo Duytsche als Françoisen; 6000. Schutters / 4000. Duytsche Landsknegten; ses Veldstucken; twee Slangen / en noch drie andere kleyne Stuckjens.

Sterckte van beydersijds Heyren.

Voor 't aengaen des Gevechts hadden twee Edellieden uyt des Hertoghs Leger sigh wat ter sijden af begeven / naerderende dat der Religions-verwanten; eenige Graghten tusschen beyde de Parthyen sijnde. Na voorgaende betuyghingh / datse de Princen niet ongeneegen waren / versoghtense de geene / tegens welckese spraecken / den Admirael te willen aenseggen: Hy sou sigh doch op 't aldervlijtighste waghten van tot een Veldslagh te koomen / vermits 't Hertoghlijck Krijghsheyr seer sterck was / wegens de hulp / hem van alle kanten toegevloeyd. In tegendeel / hy sou maer eene Maend langh de tijd verwaghten; want de geheele Adel had niet langer beloofd te sullen blijven. Daer-en-boven was 't seer gevaerlijck / sigh te willen aenstellen tegens d'eerste hitte der Françoisen; doch deselve sou in weynige weecken soodanigh verkoelen / dat de Hertogh en sijnen Raed haer selfs de Vreede sou moeten aenbieden; en de Religions-verwanten alles t'haren voordeel bewilligen. Na deese waerschouwingh gingense beyde weer te rugg'.

Twee Edellieden uyt des Hertoghs Leger waerschouwen den Admirael getrouwlijk,

van niet tegens desselven Heyr te slaen.

De geene / welcke dit alles gehoord hadden / vervoeghden sigh by den Admirael, en maeckten 't hem bekend. Hier over had hy meenigerley gedaghten. Sy verhaelden deesen handel oock aen andere der voornaemste Hoofden; van welcke sommige deese vermaningh niet geheel in den wind sloegen; meenden oock / datmen deselve behoorde te volgen: doch 't meeste deel bleef in den waen / dat hier yet anders aghter stack; en sulcks alleenlijck voorgegeven wierd / om haer af te schricken. Met byvoegingh: Of schoon deese Voorslagh niet quaed scheen te sijn / soo moestmen'er echter geen aght op neemen / wijlse quam van suspecte persoonen / by welcke niet vreemd was / met bedrogh

Verscheydene oordelen hier over.

drogh en valschheyd om te gaen.

onder de Hoofden van der Princen Heyr;

Als nu der Princen Oversten over dit stuk verder te rade gingen / om yet seeckers te besluyten ontrent 't geen te doen stond / sloegen eenige voor / datmen na Ervaux sou trecken; en de daer voorby loopende Rivier tusschen beyde de Heyren laten. 's Avonds ten negen uyren moestmen sigh op weg begeven / en de gantsche naght marcheeren, om ter gedaghter Plaets te konnen geraecken in goede seeckerheyd. Andere daer tegens lieten sigh beduncken / dat dit vertreck by naght haer volck vreesaghtigh / de vyanden moed sou maecken; der Princen reputatie verminderen: derhalven soumen opbreecken wanneer de dagh aenbrack. Deese raed / die d'arghste was / wierd gevolghd. D'Admirael was doemaels in grooten anghst; wijl hy vreesde / dat de Duytsche Ruyters oproerigh moghten werden / wijlse niet betaeld waren. Dat oock drie of vier Regimenten der syne hem souden verlaten / wijlse alreeds te voren om verlof hadden aengedrongen.

d'eene dit, d'andere dat adviseerende.

Eyndlijck werd den arghsten raed gevolghd.

Om nu 't Volck by malkander te mogen houden / deed hy de Princen / welcke doemaels te Partenay waren / versoecken / datse doch in 't Leger wilden koomen; 't welck geschiedde / met haer brengende 150. goede varssche Paerden. 's Morgens seer vroegh / voor Sonnen opgangh / waren de Ruyters al opgeseeten / met witte Hembden over hare Harnasschen / om malkander te konnen onderkennen / indien 't tot een Gevegt quam; en wilden soo straks na Ervaux ryden. Maer doe begonden de Duytsche Landsknegten te muyteneeren; wilden niet voort marcheeren, voor datse geld hadden gekreegen. Eer noch 't vierde deel eener uyr verliep / spraecken vijf Vanen Ruyters even alsoo. Eer deese Tumult kon gestild werden / was anderhalve uyr verloopen. Dit veroorsaeckte / datse Ervaux niet konden bereycken / welcke Plaets sy tot haer voordeel hadden verkooren; en daerse niet lightlijck hadden konnen overweldighd werden. Doese nu 't vierde deel eener mijl waren voortgetrocken / wierdense des Hertoghs volck gewaer / 't welck haer na-ylde / en dight aghter haer was; soo datse nauwlijcks tyd hadden / om sigh in Slagh-orde te stellen / en haer na een Dal te begeven / om daer voor 't Geschut eenighsins verseeckerd te mogen syn.

Muytenatie onder de Soldaten, om geld.

Verscheydene andere ongevallen

Hier na droegh sigh noch een ander ongeval in der Princen Leger toe; 't welck was / dat d'Admirael, als hy des Hertoghs Voordraf in aentoght sagh / van welcke 19. Vanen Ruyters reght op hem aentrocken / Graef Lodewijck van Nassauw beval / dat hy hem met drie Vanen Ruyters sou ontsetten; 't welck de Graef deed / en dit Volck selfs hem toevoerde. Soo haest hy genaederd was / gingh 't Geveght aen; waer door hy niet weer aghterwaerts kon. Dit veroorsaeckte / dat sijn ander Volck / 't welck de grootste hoop maeckte / geenen Oversten hebbende / niet wist / wat haer te doen stond. Men hield het gantschlijck daer voor / indien Graef Lodewijck, als een dapper Held en seer verstandigh Kryghs-Hoofd / by haer ware gebleven / datse met malkander wel wat treflijcks souden verrightet gehad hebben; te meer / wijlse selfs in deese onorde des Hertogs Heyr noch byna op de vlugt braghten.

in der Princen Leger;

welcke haer veroorsaeckten

Als de Strijd ontrent drie vierde deel eener uyr had geduerd / waren de Princen / als noch seer jongh / aghterwaerts geweecken. Veele des Volcks maeckten sigh met haer wegh; onder schijn van haer te willen begeleyden / en in seeckerheyd te brengen. Daer-en-boven had d'Admirael in den eersten aenval een wonde in 't aengesight bekomen. Dus wierden der Princen Ruyteren eyndlijck gedwongen / 't Veld te ruymen. 't Voetvolck wierd ten deelen ter neer gehouwen / ten deelen verstroyd / soo datse gintsch en herwaerts heenen vlooden. 't Geschut / en de Vaendelen der Infantery quamen in der vyanden handen. Graef Lodewijck van Nassauw wierd een mijl weghs nagejaeghd: die eghter met de 3000. Ruyters / welcke sigh by hem hielden / een seer voorsightigen aftoght deed; d'overige hoopen waren alreeds te vooren wegh geraeckt.

de Neerlaegh by Montcontour.

Weersijds verlies.

In deese Slagh by Montcontour verlooren de Princen 4000. Landsknegten; 1500. Fransche Soldaten / nevens een groot getal Dienaers en Crosboeven. Van de Ruytery bleven'er over de 300. dood of gewond. Van des Hertogh Volck waren niet veel Voetknegten omgekoomen; maer van de Ruyters waren by de 600. op de plaets gesneuveld / en noch wel soo veel gewond.

Nieuwe Vreede in Frankrijk. 1570. Thuan. l. 47.

D'Admirael, en d'overige ontkoomene retireerden sigh in Gasconje, daerse haer den volgenden Winter onthielden; en sigh meester maeckten van sommige Plaetsen / tot datse in 't volgende jaer van Koningh Carel weer Vreede bequamen. De Conditien waren wel seer aenneemlijck en goed; wijl daer in alles wat sigh tot noch toe had toegedragen vergeven en vergeeten; de Religie vry gesteld; aen de Gereformeerde Roschel, Montauban, Cogneux en Charite, t'harer verseeckeringh / voor twee jaren langh gelaten wierd. Doch hoese gehouden wierden / is naderhand gebleecken; gelijck wy hooren sullen. De Koningh stelde sigh van doe af seer vriendelijck aen tegens de Princen en Edele van de Protestantsche Religie, en toonde haer uyterlijck een sonderlinge toegeneegenheyd. Als nu deese Vreede gesloten en uytgeroepen was / begaven d'Admirael, Teligny, la Nove, en veel andere / sigh na de Princen te Roschel, om daer met meerder seeckerheyd te verwaghten de volvoeringh van 't Vreede-Edict.

De Gereformeerde Religie weer vry gesteld; doch hoe gemeend, sal haest volgen.

Houwlijken der Dochteren van Keyser Maximilian de II. aen Spanje, en Frankrijk.

Haest hier na gaf Keyser Maximiliaen de II. syn' oudste Dochter ten Houwlijck aen sijnen Swager Koningh Philips van Spaenje: soo dat dien Philips de II. ten Gemalin nam de Dochter sijner Suster. De jonger / Elisabeth, wierd d'Echtgenoot van Carel de IX., Koningh van Franckrijck, die doe-

ANNO CHRISTI.

maels gingh in 't twintighste jaer sijns ouderdoms. Hy ontfingh haer in de Stad Mezieres; en 't Byleger wierd gehouden in den uytgangh van November. Van daer trock hy met haer na Parijs; en gaf te Villers gehoor aen de Gesanten der Duytsche Vorsten: van welcke hy op 't hooghste wierd gebeeden / dat hy doch sijn Vreede Edict onverbreecklijck wou doen onderhouden. Hy voegde haer sulk een gunstige antwoord toe / datse seer wel daer mee te vreeden waren; en liet haer met Vereeringen weer gaen.

Carels goed bescheydaen de *Duytsche* Gesanten.

Terwijl Koningh Carel Commissarissen door al de Provintien sijns Koninghrijcks afsond / deed de Mareschal de Coste (Cosse) onder meer andere / met Proutiere, Meester der Requesten, een Reys na Roschel, om daer met Koningin Johanna d'Albret van Navarre en den Admirael te handelen / tot bedenckingh van middelen / hoe 't Koninghrijck best in goede vreede en rust mogt te houden sijn.

De *Mareschal de Cosse* gaet na *Roschel*, en waerom.

Den 1. Januarius wierd een begin gemaeckt van d'onderhandelingh. Beyde de Parthyen braghten klaghten te voorschyn; daer op antwoord / en weer-antwoord. De Gereformeerde beswaerden sigh / dat 't Vreede-Edict niet na behooren wierd gehouden. 't Eyndlijck besluyt was / datmen den Koningh de Brieven sou overleveren. Deese Versamelingh geschiedde alleen ten bedrieghlijcken schyn; en was voornamentlijck daer op aengesien / datmen sou op de baen brengen 't Houwlijck tusschen Prins Henrick van Navarre, en Margaretha, Suster des Franschen Koninghs. En dan / datmen den Admirael sou raed vragen / aengaende den Oorlogh / die Carel, volgens sijn voorgeven / tegens Spanje in de Nederlanden wou voeren. Dit alles wierd dus aengesteld / om door sulcke middelen de Koningin van Navarre, de Princen / en d'Admirael aen 't Fransche Hof te krijgen / met hare voornaemste Bondgenooten en Dienaren.

Seer snood verraderlijck voorneemen des Koninghs, onder een seer glimplijcken schijn.

Ondertusschen vermoordden de Roomsch-Catholijke te Rouan veele persoonen van de Gereformeerde Religie, alsse / uyt een Predicatie koomende / sigh weer na huys begaven. Stelden sigh boven maten hoogmoedigh aen; en souden 't noch arger gemaeckt hebben / indien niet de Mareschal de Montmorency, van de Koningh afgevaerdighd / sigh in aller yl derwaerts had begeven / om 't verder geweld deeser oproerige te verhinderen: van welcke drie of vier wierden gehangen; d'andere bleven verschoond / schoon 'er over de 400. waren / die sigh dus met onnoosel bloed hadden besoetelt.

Moord der *Roomsch-Catholijke* tegens de *Gereformeerde* te *Rouan.*

Ter selver tijd wierd de Religions-verwanten, met voorweeten en bewilligingh des Koninghs / een Schattingh opgeleght; te weeten / van 't vijfde deel haers inkomens / tot afbetalingh der Ruyters. Dit veroorsaeckte allerley onwil. Sijne Majesteyt en de Koningin deeden haren intoght te Parijs op verscheydene dagen / met seer groote praght / als sijnde de Hoofd-stad des Koninghrycks. Die van de Gereformeerde Religie hielden een Synodus harer Natie te Roschel, in 't welck bevestighd wierden d'Artijkelen harer Geloofs-Confessie, en Kercken-ordre / in de tegenwoordigheyd der Koningin Johanna van Navarre, der Princen / en van veel andere der voornaemste Heeren.

Schattingh op de *Religions-verwanten.*

ANNO CHRISTI.

Synodus te Roschel.

Als Koningh Carel den 11. Martius sijnen Intoght had gehouden; de Koningin den 25. der selver Maend te S. Denis was gekroond; den 29. van de Parisianen met seer groote prael was ingehaeld / begaf sijne Majesteyt sigh stracks daer na in 't Parlament; settede sigh in sijne plaets / en deed een wijdlopigh Gespreck aen de Parlaments-Raden / daer toe streckende / dat sijn' Edicten moghten onderhouden werden. Hier over ontstond in de volgende Maend een Oproer van 't gemeene volck te Parijs tegens d'Onroomsche. Eenige van der selver Huysen wierden geplonderd: en noch arger souden 't deese Roomsch-Catholijke gemaeckt hebben / haddense gekonnen.

Oproer te *Parijs* tegens d'*Onroomsche.*

Als deese Tumult gestild was / sond Koningh Carel dien van Teligny, tegens wien hy sigh seer vriendlijck toonde / nevens sijne Medgesellen / aen Koningin Johanna van Navarre en de Princen te Roschel, om haer sijnenthalven te verseeckeren / dat het gantschlijck sijne meeningh was / de Vreede vast en stiptlijck t'onderhouden. Dat hy voor sigh selven insonderheyd tot haer alle een groote genegenheyd had. Hoopte ook / de saeck daer toe te sullen brengen / dat Koningin Catharina sijne Moeder / en sijnen Broeder Duc d'Anjou, allenxen van hare strengheyd afstaen / en haren opgevatteden onwil laten vallen souden. Op haer vertreck beschonk hy haer met aensienlijke Vereeringen. Gaf haer daer-en-boven te kennen / dat sijne gedaghten t'eenemael stonden op den Oorlogh tegens Spaenje in de Nederlanden; en dat hy sijne Suster Margaretha moght doen werden de Gemalin des Princen van Navarre.

Geveynsde vriendlijckheyd van Koningh *Carel* tegens de Groote onder de *Gereformeerde*, en de Princen, om haer aen 't Hof te locken.

Alhoewel nu veele een grooten arghwaen voedden over deese geswinde veranderingh des Koninghs / soo wierd echter de Koningin van Navarre door veele hooge persoonen / beyde van d'een' en d'andere Parthy, soodanigh aengesoght / datse sigh eyndlijck van uyt Roschel na 't Koninghlijck Hof begaf. Sijne Majesteyt en d'oude Koningin Catharina waren doemaels te Blois. Hier ontfingense de gemelde Koningin seer vriendlijck. Oock wierd / na verscheydene Onderhandelingen / 't Houwlijck tusschen haren Soon Prins Henrick en des Koninghs Suster besloten; de Bruyloft en 't Byleger te Parijs bestemd. Na eenige weecken quam de Prins van Navarre met 500. Edelen oock te Blois aen: daer noch een ander Houwlijck gemaeckt wierd tusschen Henrick van Bourbon, Prins van Conde, en de jongste Dochter van 't Huys Nevers.

Houwlijken ten dien eynde aengesteld tusschen Prins *Henrick* van *Navarre* en 's Koninghs Suster; Prins *Henrik* van *Conde* en een Dochter uyt 't Huys *Nevers.*

Onder deese Echts-sluytingen nam oock d'Admirael, nu Weduwenaer door 't verlies sijner Gemalin Charlotte de Laval, weer bin-

D'Admirael hertrouwd.

ANNO CHRISTI.

binnen Roschel ten Echtgenoot de Gravin van Antremont in Savoyen; en gaf sijne Dochter Ludovica (Louisa) aen den Heer van Teligny. Aen 't Hof wierd eenen Lignerolles, van een arm sleght Edelman geworden ten Ridder des Ordens / Overste over een Bende Ruyters / Gouverneur in Bourbonnois, en Kamerlingh van Duc d'Anjou, by klaren dagh aengevallen / en met veele wonden dood gestoocken. D'oorsaeck was / dat hy had geklapt een Geheym / van sijnen Heer hem vertrouwd / belangende den aenslagh / welckemen tegens die van de Gereformeerde Religie had gemaeckt. Oock wierd de Kardinael van Chastillon, als hy uyt Engelland na sijnen Broeder den Admirael in Franckrijck wou trecken / door eenen sijner Kamerdienaren vergiftighd; 't welck in d'andere sijne getrouwe Bediende / oock in sijn gantsche Maeghschap / groote droefheyd veroorsaeckte. Eenige tijd hier na wierd de Dader gegreepen / en ontfingh te Roschel sijnen verdienden loon.

Lignorolles, Kamerlingh van *Duc d'Anjou*, vermoord, en waerom.

De Kardinael *de Chastillon* door vergit omgebraght.

'T Volgende jaer 1572. is even dat / waer in men Koningin Johanna van Navarre, de Princen / en den Admirael aen 't Hof; vervolgens in den Strick kreegh. D'Echtshandel tusschen Prins Henrick van Navarre en des Koninghs Suster Margaretha wierd te Blois op den 11. April ten vollen afgedaen / en met bewilligingh van beyde de Parthyen gesloten. Koningh Carel had tsederd een lange tijd by den Admirael de Chastillon doen aenhouden / dat hy doch aen 't Hof wou komen. Om hem dies t'eerder hier toe te beweegen / maeckte hy / dat de Guisen van 't selve wegh trocken; onder schijn / dat des Koninghs handelingen ontrent die van de Religie haer ten hooghsten mishaeghden. De Mareschal de Montmorency verseeckerde sijnen Neef den Admirael door Brieven / dat de Koningh seer genegen was / om hem met den Hertogh van Guise te vereenigen / ten eynde hy sijnen dienst en raed moght gebruycken in allerley voorvallende saecken / welcke 't Koninghrijck betroffen. Daer-en-boven begon hy de Religions-verwanten hoe langer hoe meerder gunsten te betoonen. En op dat d'Admirael alle misvertrouwen ter syden moght setten / liet hy den selven door een Brief weeten / dat hy / t'sijner verseeckeringh / bijftigh gewapende Edellieden met sigh na 't Hof moght voeren: derwaerts de Mareschal de Cosse, vergeselschapt met een aensienlijck getal Eedele / hem eyndlijck braght.

't Bloedigh Moord-jaer. 1572.

Verraderlijcke list van Koningh *Carel*, om den *Admirael de Chastillon* aen 't Hof te krijgen, die oock verschijnd.

Op sijn' aenkoomst wierd hy allerweegen seer wel ontfangen. De Koningh sprack hem gansch gunstigh aen; noemde hem oock sijnen Vader. Als d'Admirael neerknielde/ om sijne Majesteyt d'eerbiedigheyd te betoonen / betuyghde deselve / dat hy in sijn gantsche leven noyt dagh had gesien / hem aengenamer als deesen; vermits hy sigh t'eenemael vast inbeeldde / dat hy nu sagh 't eynd aller onrusten / en den aenvangh eener bestandige Vreede in sijn Koninghrijck Franckrijck.

Werd van de Koning met ongemeene vriendlijkheyd ontfangen.

Desgelijcks wierd hy van d'oude Koningin Catharina, de Hertogen van Anjou en Alençon; oock van al de voornaemste des Hofs / beeter ontfangen als hy verwaght en gehoopt had. By al deese goedwilligheyd quam noch des Koninghs groote milddadigheyd; die hem uyt sijne Schatkamer deed aentellen hondert-duysend Francken, tot vergoedingh der schade/ van hem in den voorgaenden Oorlogh geleeden. Schonck hem daer-en-boven d'Inkoomsten des geweesenen Kardinaels de Chastillon voor een geheel jaer.

Oock van d'oude Koningin *Catharina*, de Hertogh van *Anjou*, &c.

Doemaels saghmen aen deesen Admirael Caspar de Coligny, anders een seer voorsightigh en wijs Man in alle saecken / dat het de Wyse aen Wysheyd ontbreeckt / wanneer 't den alleen Wysen Regeerder der gantsche Weereld behaegd / de Verstandige haer verstand wegh te neemen / om sijn oordeel over haer te laten gaen; 't welck korts hier nae over geheel Frankrijk wierd uytgestort. Eenige voorsightige persoonen / soo wel van de parthy der Roomsch-Catholijcke al Gereformeerde, welcke geerne de welstand des Koninghrijcks hadden gesien / maer insonderheyd sommige der laetstgenoemde / bemerckten genoeghsaem/ dat de Stormwind/ welcke haest op 't verschrickelijckste stond te volgen/ alreeds begon te bruyssen. Lieten derhalven/ alsse hier aen daghten/ 't Hoofd sincken / en verwaghteden de Slagh.

D'*Admirael* verliesd hier al sijne voorsightigheyd en wijsheyd.

Veele voorsien 't onweer.

Te Nismes wierd een Kercklijcke Vergaderingh / of Nationael Synodus, aengesteld/ in de Maend May. Eenige wierden'er gevonden / die / na Franschen aert / al te wispeltuerigh en ketteligh / alreeds wilden aenvangen / de Kercken-ordre door de Monsteringh te laten passeeren, doch men stopte haer de mond. De Princen selfs meenden niet anders / of sy hadden nu eens een bestendige Vreede bekoomen; en gaven hare Verseeckeringhs-Steeden drie Maenden voor den tijd over; waer in de Koningh terstond Guarnisoen deed leggen. Sond oock (tot goed genoegen der Princen) Brieven aen alle Parlamenten, waer in hy verklaerde / dat hy sigh der gedaghte Princen goedwilligheyd / hem d'eere doende / datse sigh op sijn Edict vertrouwden / seer wel liet gevallen. Wou oock 't selve onverbreecklijck onderhouden hebben. Die van Rochel begeerden geene Besetting in te neemen; voorwendende hare Privilegien. Om nu voor datmael niemand voor 't Hoofd te stooten / lietmen het daer by blijven.

De Princen, meenende nu een bestandige Vreede bekomen te hebben, geven aen den Koning hare Verseekeringhs Steeden onvoorsightigh over.

Met den aenvangh van May bad Koning Carel de Koningin van Navarre, sigh na Parijs te willen begeven / om bestellingh te doen van 't geen ter Bruyloft van nooden was. Sy bewillighde / en quam op den 15. der genoemde Maend daer aen. Den 4. Junius vielse in een gevaerlijcke Sieckte. Een gedeurigh-aenhoudende Koorts ruckte haer op den vijfden dagh uyt de Weereld wegh / tot uytsteeckende droefheyd der haere. Eenige hebben voor gantsch gewis uytgegeven / datmen haer had vergiftighd door den reuck van gepar-

Koningin *Johanna d'Albret* van *Navarre* gestorven te *Parijs*;

ANNO CHRISTI.

geparfumeerde Handschoenen / aen haer vereerd. Doch om alle arghwaen hier ontrent wegh te neemen / deedmen haer openen / en besightigen door geleerde Doctoren ; om uyt te vinden / wat d'oorsaeck haers doods mogt geweest sijn. Al d'eedele deelen vondmen gantsch onverseerd / behalven alleen de Longe / welcke aen de reghter sijde gebreecklijck was / met een ongemeene hardigheyd en geswel. Ondertusschen lietmen haer niet toe / de Harssenen te beschouwen ; daermen veellight de ware reden haers afsterbens sou konnen verneemen hebben. Derhalven konden de gedaghte Doctoren geen verder oordeel geven / als van 't geen haer bleeck.

vermoedlijck door vergif

D'Admirael de Chastillon, van Koningh Carel na Parijs gelockt,

Na verloop van eenige dagen hield Koningh Carel by sijnen toekoomenden Swager / nu Koningh / Henrick van Navarre, aen / dat hy sou koomen / om 't Houwlijck te Parijs te laten volvoeren / gelijck te vooren besloten was. D'Admirael was weer vertrocken / en onthield sigh te Chastillon aen de Loing, derwaerts dickmael Brieven en Boden van de Koningh aen hem quaemen. Wijl hy echter sigh niet van daer begaf: sond Carel op nieuws aen hem / om hem aen 't Hof te doen koomen / en daer yets seeckers te besluyten / aengaende den voorgewenden Oorlogh in de Nederlanden tegens Spaenje. Op soo veel aendringingen besloot d'Admirael, sigh na Parijs te begeven ; te meer ; wijl hy seer verlanghde / den Oorlogh uyt Franckrijck anderwegen verplaetst te mogen sien ; meenende dat des Koninghs gedaghten waren gelijck de sijne. Veele getrouwe / welmeenende persoonen / welcke sigh aen sijne welvaerd lieten gelegen sijn / maenden hem door Brieven in 't geheym ernstigh hier van af / en stelden hem 't gevaer voor oogen: doch hy / sigh verlatende op 't getuygenis van sijn goed Gewisse / en gerust in de voorsienigheyd Gods / sloegh d' aen hem gedane waerschouwingen in de wind ; jae vermoedde selfs / datse wel moghten koomen van sulcke persoonen / welcke lust hadden tot nieuwe onrusten. Begaf sigh derhalven op wegh / met een mercklijck groot gevolgh ; en quam te Parijs, tot yeders verwondering: daer hy van de Koningh / van desselven Broeder / en Moeder Catharina, desgelijcks van andere Heeren / eerlijck wierd ontfangen.

begeeft sigh derwaerts, tegens alle getrouwe aen hem gedane waerschouwingen der geene, die 't wel met hem meenden:

desgelijcks oock de Princen,

Na sijn' aenkoomst wierden so veel Brieven en Booden / d'een op d'andere / nae de Princen afgevaerdighd / datse bynae t'eener tijd te Parijs aenquamen ; te gelijck met den Koningh / die sigh tot noch toe buyten deese Stad had onthouden. Met Koningh Henrick van Navarre, en Prins Henrick van Conde (welcke bynae 't geheele Hofgesin te gemoet gingh) hadden sigh derwaerts begeven veele Heeren en Eedele van de Gereformeerde Religie, t'haerer begeleydingh. Daerenboven had Koningh Carel, onder de schijn van Oorlogh-voeringh in de Nederlanden, veel andere Heeren en Edellieden van d'Onroomsche Godsdienst na Parijs beschreven / welcke anders wel t'huys souden gebleven sijn. De voltreckingh des gedaghten Houwlijcks wierd echter verhinderd / of uytgesteld / wegens een ingebraght Bedencken des Kardinaels van Bourbon, welcke haer weygerde t'samen te geven / sonder de dispensatie des Paus ; die sigh hier over een wijl tyds liet bidden. Eyndlijck quam deselve van Romen aen: doch wylse niet uytdrucklijk genoeg was / nae 't welgevallen des Kardinaels (hier toe geraden van andere / listiger dan hy) soo wierdse weer nae Romen gesonden. Daer op quam / ten eynde van Julius, een nieuwe dispensatie, waer mee de Kardinael sigh te vreeden hield ; en doe wierd de Koninghlijcke Bruyloft tegens den 18. Augusti vastgesteld.

met seer veel Gereformeerde Heeren en Eedele.

Hinderpael, in 't houwlijck der Princen, wegens de Pauslijcke dispensatie, die eyndlijck noch aenquam.

Op Sondagh den 17. Augusti, 's avonds / wierd Koningh Henrick van Navarre aen des Koninghs Suster Margaretha ondertrouwd / in de Sael van 't Koninghlijck Slot / genoemd de Louvre ; en de volgende morgen door de Kardinael van Bourbon op een verheven Tooneel (op dat alles van yeder gesien moght werden) voor de deur der groote Kerck te Parijs getrouwd. Dien dag heeftmen doorgebraght met allerley Kortswijlen / Vreughde-speelen / Danssen en Mommeryen. Men sag hier een ongewoone vermengingh der Religions-verwanten en Roomschgesinden onder malkander ; waer over veele vroome sig niet minder ontsetteden / als over 't haest daer op gevolgde Bloedbad ; 't welckse alreeds gelijck als voorsagen.

Koningh Henrick van Navarre aen des Koninghs Suster getrouwd.

Terwijl nu de tijd met sulcke verlustiging wierd doorgebraght / quam uyt alle Plaetsen veel volck aen ; van Koningh Carel, d'oude Koningin Catharina, en de Guisen derwaerts beschreven / op datse aen haere sijde verr' de sterckste bleven. Den 20. riep sijne Majesteyt den Admirael aen een bysondere plaets by sigh / en sprack met hem hier over / dat die van Guise so veele lieden ontrent haer hadden. Met byvoegingh: Hy had voorgenoomen / alle onoordre te verhoeden / en / tot meerder verseeckeringh / aen welgelegene Oorden Musquettiers ter Waght te stellen ; oock haer tot Hoofdlieden te geven sulcke / als hy niet namen noemde. D'Admirael stelde dit alles aen des Konings goedvinden ; en aghtte de haet der Guisen niet veel ; wijl hy gantschlijck de reeckeningh maeckte / dat se sig niet souden derven bewegen / indien de Koningh in dit sijn voornemen voortvoer / waer van hy sigh gantsch verseeckerd hield te sijn. Daer op wierden aen bysondere plaetsen rondom 't Slot tusschen de vijf en ses-honderd Musquettiers gesteld ; op andere wat verder afgelegene een grooter getal.

Vreugde-speelen op deese Bruyloft.

en snoode bedriegeryen des Koninghs ontrent den Admirael, om hem alle achterdoght te benemen.

Op Vrydagh den 22. Augustus, als d'Admirael Chastillon van 't Hof gingh / om sigh na sijn Logement te vervoegen / en daer 't Middaghmael te houden / vergeselschapt van 12. of 15. Eedele / alle te voet sijnde / wierd / als hy noch nauwlijcks honderd schreeden van 't Slot af was / en al gaende een Request las / uyt seeckere Huys een schoot nae hem gedaen. De Kogel nam twee sijner

Die, van 't Hof na sijn Logement gaende,

ANNO CHRISTI.

sijner vingeren aen de regter hand wegh/ en quetste hem aen de lincker arm. De Vader had voor d'aghterdeur van sijn Logis een Paerd / ten vollen gesadeld en getoomd / gereed staen / waer op hy gingh sitten / en de S. Antoni Poort uytreed. Als men nu de voordeur van 't Huys / waer uyt de schoot was geschied / had opgelopen / vondmen daer noch 't Pistool / en een Dienstmaeghd / nevens een Lackey. Soo veel vernam men / dat eenen / genoemd Chailly, doemaels Hofmeester by den Koning / en waerneemer (Superintendant) der saecken van 't Huys Guise, dien Booswight de voorige dagh in 't gedaghte huys had gebraght / 't welck behoorde eenen / die des Hertoghs van Guise Præceptor was geweest. De gemelde Chailly had deesen Schelm de Waerdin ernstigh aenbevoolen.

van uyt een huys wierd geschooten, en gequetst.

D'Admirael in sijn Logement gebraght sijnde / toonde sigh onder de handen der Chirurgijns te sijn een vroom / Godsaligh Christen; insonderheyd geduldigh en standvastigh. Daer nae van veele Vorsten/Heeren en Edele besoght werdende / droegh hy sigh in alles gantsch bescheyden / volstandigh / Godvrughtigh / met een sonderlinge gelaetenheyd. De Koningh van Navarre en Prins van Conde waren tot Koning Carel gegaen / sigh beklagende over de geweldadigheyd en verradery / aen den Admirael gepleeghd. Versoghten te gelijck verlof / om sigh van daer te mogen begeven / wijlse haer te Parijs niet verseeckerd bevonden. Carel toonde seer groote droefheyd over 't ongeluck des Admiraels. Beloofde haer / en swoer seer hoogh / dat hy den geenen die hier aen schuldig was / en al die met raed of daed daer toe geholpen hadden / soodanigh sou straffen / dat andere daer aen een Exempel neemen; d'Admirael en sijne Vrienden selfs daer mee vergenoegd sijn souden.

Godvrugtigheyd, bescheydenheyd, en geduld des Admiraels.

Nieuwe seer snoode veynsery van Koningh Carel.

's Naemiddaghs ontrent ten twee uyren quam de Koningh den Admirael besoecken: die aen hem / in de tegenwoordigheyd der oude Koningin / een breedspraeckelijck Vertoog deed; waer in hy niet nae liet voor te stellen / en bewijsen te geven van sijne getrouwheyd / ten dienst van Franckrijck. Daer nae / in wat voor een groot gevaer dit Koninghrijck stack / indien d'algemeene Vreede niet onderhouden wierd; insonderheyd in 't geen de Religie betrof; waer van hy eenige particuliere dingen verhaelde / tegens deselve gepleeghd. Biddende voorts sijne Majesteyt / de Vreede-verstoorders te straffen; in 't geen hy beloofd had geloof te houden / en de welvaert des Koninghrijcks in aght te neemen.

Die den Admirael koomd besoecken; en desselven Gespreck aen hem.

De Koningh gaf tot antwoord; dat hy hem (d'Admirael) voor een eerlijck Man hield / die 't beste der Kroon be-yverde. Daeren-boven kende hy hem te sijn een seer wijs en verstandigh Krijghs-overste; waer door hy was veroorsaeckt geworden / de voorige Vergelijckingh aen te gaen. Oock had hy (Carel) altijd getragt / dat sijn Vreedens-Edict vlijtigh moght werden onderhouden. Begeerde oock noch niet anders / als dat het in volle kraght sou blijven. Tot bevorderingh van 't selve had hy Commissarissen en Bevelhebbers nae al de Provintien des Koninghrijcks afgesonden / gelijck de Koningin sijne Vrouw-Moeder kon getuygen. Betuyghde andermael met veele hooge Eeden en Vloecken / dat hy wou straffen de boosdaed / aen des Admiraels persoon begaen. Noch dien selven dagh schreef hy aen de Landvooghden der Provintien, en al de voornaemste Hoofdsteeden van Franckrijck; desgelijcks aen sijn' Ambassadeurs, welcke hy hield aen de Hoven der vreemde Vorsten; haer bekend makende 't geen geschied was; met beloften / dat hy den Vader / d'aenstigters / en al die sigh hier aen schuldigh gemaeckt hadden / wou doen navorsschen / en na verdienste straffen. Met bygevoegd bevel / datse yeder souden bekend maecken / hoe hoogh dit bedrijf hem verdroot.

Antwoord van Carel.

ANNO CHRISTI.

voortgaende in sijne snoode valschheyd,

en verraderlijcke veynsery

Op Saturdagh morgen deedmen door de Stad Parijs een gerught verbreyden (waer in doch eenige honderd-duysend Roomsch-Catholijke waren) / dat die van de Gereformeerde Religie (nauwlijcks een hand vol tegens d'andere te reeckenen) die van Guise geweldigh dreyghden. Waer op dan de Hertogen van Guise en Aumale, als seer ontsteld / sigh terstond voor Koningh Carel begaven / seggende: Vermitse bemerckten / dat sijne Majesteyt tsederd een goede tijd herwaerts hare getrouwe diensten sigh niet sonderlingh had laten behagen; en indiense wisten / sijne Majesteyt een welgevallen te sullen doen / met sigh na huys te begeven / soo warense gereed / sijnen wil te gehoorsamen.

Vervolgh der snoode listen, valschheden, en veynseryen des Koninghs en der Guisen,

De Koningh toonde sigh over deese woorden seer gebelghd; sagh haer stuersch aen; en seyde met een toornigh gelaet: Sy mogten trecken waer heenen sy wilden; maer sou haer echter wel weeten te vinden / indien hy vernam / datse schuldigh waren aen de daed / tegens den Admirael begaen. Daer op gingense van Carel wegh; en begaven sigh ontrent de middagh met een aensienlijck Geselschap te paerd: echter was haer voornemen niet / dien dagh Parijs te verlaten. De Wijkmeesters verboeghden sigh in alle Logisen en Herbergen / opteeckenende de Naemen van al de geene / die de Gereformeerde Religie waren toegedaen. Braghten daer na de Lijsten aen de sulcke / welcke haer dit werck hadden bevoolen.

op Saturdagh, den dagh voor 't aengestelde Bloedbad.

Weynige uyren daer na begonden d'Onroomsche te bemercken / dat tegens den Admirael en de sijne bloedige aenslagen wierden gesmeed. Want voor eerst deed de Koningh 50. Musquettiers voor 't Logement des gemelden Admiraels stellen / om daer Waght te houden. Al de Roomsch-Catholijcke Edele / welcke in deese Straet ter Herbergh lagen / moesten sigh van daer begeven. Beval daer na de geene / welcke des Admiraels beste en getrouwste Vrienden waren / datse sigh souden verboegen in deselve Straet / en de Logementen ontrent het sijne souden inneemen.

Toebereydingh tot 't selve.

ANNO CHRISTI.

De Hertogh van *Guise* besteller en uytvoerer van dit werck.

Doe den abond was aengekoomen / deed de Hertogh van Guise (Lieutenant van Duc d'Anjou in deese saeck) al de Capitainen der Switsers, en der andere vreemde Compagnien, d'eene voor d'andere na te Parijs binnen gekoomen / voor hem ontbieden / en gaf haer te kennen / dat hy bevel had / den Admirael, en al de geene / welcke van sijne partby waren / om 't leven te brengen. Vermaende haer derhalven / datse kloeckmoedigh en onvertsaeghd souden sijn / soo tot de Bloedstortingh als tot de Buyt-bekomingh. Daer op verdeelde hy haer in eenige hoopen / en wees haer aen / wat ordre sy souden volgen.

Hoedanigheid...

Ter middernaght wierd noch een andere

geordres van hem gegeven wierden,

Vergaderingh op 't Stadhuys gehouden; daer de Provoost der Kooplieden / de Scheepenen / en de Hoofdlieden van yeder Quartier, van even 't selve wierden verwittighd; met byvoegingh / datmen met al de Hugenooten in geheel Franckrijck sou handelen / gelijck te Parijs. De Leus, wanneermen de Moord sou aenvangen / sou sijn d'Uyrklock in 't Pallays / welcke met 't aenbreecken des daghs sou geluyd werden. Op datse malkander moghten kennen / sou yeder een wit doeckje aen de Mouwen heghten / en een wit Kruys op den Hoed steecken.

om dit grouwelstuck wel verseeckerd te konnen volbrengen.

Als nu de gemeene Roomsch-Catholijke sagen / dat het de Grootе ernst was / deese saeck uyt te voeren / warense niet minder gewilligh en bereyd / om meedehelpers in dit grouwlijck bedrijf te sijn. In alle Straten stelde men een deel geharnaschte persoonen / om daer Waght te houden / op dat niemand der Gereformeerde mogt ontkomen. Voorts verhoeghde Duc de Guise sigh in 't Slot / en ontfingh bevel / met den Ridder d'Angoulesme, Bastaerd van Koningh Henrick de II., en de Hertogh van Aumale, welcke noch toegevoeghd wierden Cosseins, Goas, Atti, Besmes, en eenige van des Koninghs Lijfwaght / nevens de gantsche Guarde des Hertoghs van Anjou, den aenvangh der Moord in 't Logement des Admiraels te maecken.

De naght tot dit vreeslijck werck der duysternis bestemd.

Als nu ontrent ten een uyr na middernagt 't geruysch en gerammel der geharnaschte begon aen te gaen; soo veel volck gintsch en herwaerts liep; allerweegen Fackelen aengestoken waren; soo wierden eenige Edele / welcke dight by 't Logement des Admiraels waren gehuysvest / hier door veroorsaekt / uyt hare bedden op te staen / en sig buytens deurs te begeven; daerse d'eerste / welcke haer bejegenden / vraegden / wat sulck een vergadering van gewapend Volck by naght beduydde? Alsse nu geen reghte antwoord bequamen / gingense voort na 't Slot; daerse eerst met woorden qualijck bejegend; vervolgens van de Waght aengevallen wierden.

Aenval op *'t Logement des Admiraels*; en wat sig ontrent

Als 't Spel dus sijnen aenvangh had genoomen / begon de Klock op de Kerck van S. Germain in Auxerrois (d'Auxerre) te luyden. Doe nu Cosseins den Hertogh van Guise met sijnen hoop sagh aenkoomen / stiet hy aen de deur / daer d'Admirael sijn Logis had / op Sondagh den 24. Augustus, tusschen twee en drie uyren tegens den morgen. Eenen / genoemd Labonne, gingh na beneeden; en soo haest hy opgedaen had / wierd hy van Cosseins doorstoocken. Daer na brackmen d'andere Deur / door welcke men de Trap op-gingh / in weynigh tijds oock op / en eenen der Switsers, die de Waght hadden / wierd dood geschooten. Terwyl nu Cosseins beesigh was met d'opbreeckingh der gedaghte Deur / liep Cornaton na boven; en als d'Admirael (die sigh / aengedaen met sijnen Naght-rock / uyt 't Bed had laten beuren) hem sagh / vraeghde hy / wat dit voor een Tumult was? Cornaton antwoordde: Mijn Heer / God roept ons tot hem. Men heeft ons Logement met geweld over-

ANNO CHRISTI.

overweldighd. Daer is geen middel / om tegenstand te doen. Waer op d'Admirael seyde: 'k Heb my tsederd een geruyme tijd tot de dood bereyd gemaeckt. Gy lieden / siet hoe gy kond ontkoomen / indien 't mogelijck is; want mijn leven kond gy doch niet redden. Ick beveele mijne Ziel aen de barmhertigheyd Gods.

Daer op snelden se sigh al t'samen (uytgesonderd alleen sijnen Duytschen Tolck) na 't bovenste van 't Huys: en alsse hier een Venster vonden / waer door men op 't Dack kon klimmen / begavense sigh op 't selve / om dus de dood t'ontgaen; doch 't meeste deel wierd in 't naest-staende Huys gebonden en om 't leven gebraght; behalven Cornaton, Merlinus, en noch een of twee andere / welcke 't Moord-swaerd ontquamen / en wonderlijker wijs gereddet wierden. Flucks heeft men des Admiraels Kamer opgestooten. Seven of aght gewapende Mannen traden binnen / met hare Schilden bedeckt; onder welke sigh bevond dien van Besmes, Kamerdienaer des Hertoggs van Guise: die met den Deegen in de hand op den Admirael toe-ging. Jongeling (seyde dese vroome Heer tot hem) / gy behoorde ten minsten mijnen ouderdom / en mijne swackheyd aen te sien. Terstond gaf Besmes hem een steeck in de borst / en een houw in 't hoofd. Yder van d'andere sloeg desgelijcks toe / tot dat hy eyndlijck ter aerden viel / en de Geest gaf.

Sijne vermoording

heeft toegedragen.

De Hertogh van Guise, nevens de Ridder van Angoulesme, en meer andere / hielden sigh in den beneden-hof. Doe hy de slagen had gehoord / vraeghde hy / of 't gedaen was? en beval doe / 't ligchaem ter venster uyt te werpen. Stracks wierd dit van Besmes verright. Door de houw in 't hoofd was 't bloed hem soodanigh over 't aengesight gelopen / en daer op bestald / datmen hem niet lightlijck kon kennen. Derhalven buckte Duc de Guise neerwaerts; wischte 't bloed met sijnen Neusdoeck af; en seyde doe: Nu ken ick hem; hy is 't selfs. Sloegh hem voorts met een vuyst in 't aengesight; hem / voor wien / in sijn leven / alle Moordenaers in Franckrijck sigh hadden moeten vreesen.

Duc de Guise selfs by deese Moord tegenwoordigh; en sijn snood bedrijf aen 't Lijck des *Admiraels.*

Na deese schoone verrightingh gingh hy weer uyt 't Logement; werdende gevolghd van d'andere; en begon overluyd op de Straet te roepen: Wacker, wacker aen, gy Soldaten; wy hebben een goeden aenvangh gemaeckt. Laet ons nu oock na d'andere gaen: de Koningh heeft het dus bevoolen. Tot eenige malen toe herhaelde hy deese woorden; t'elckens daer byvoegende: De Koningh heeft het gebooden; 't is sijnen wil; sijn uytdrucklijck bevel. Haest daer na hoorde men d'Uyr-klock in 't Palays. Doe begonnen te schreeuwen door al de Straten van Parijs, dat de Hugenooten in 't Harnasch waren (daerse doch in hare Bedden lagen) / en sigh onderstonden / den Koningh te vermoorden: aen wien / gelijck oock aen d'oude Koningin Catharina, men 't Hoofd des Admiraels braght: 't welck daer na gebalsemd; den Paus te Romen, en den Kardinael van Lotharingen toegesonden wierd.

Moedighd de Soldaten aen tot de verdere Moorderyen.

't Hoofd des *Admiraels* na *Romen* aen den Paus gesonden.

Als nu 't Grauw dus op de been was gebraght / liepense na des Admiraels Logement: hieuwen 't doode ligchaem de handen / sneeden 't de Manlijckheyd af: sleepten 't daer na drie gantsche dagen langh door al de Straten; en hingen 't eyndlijck by de voeten op aen de Galgh te Montfoucon. O Edellieden / Kamer-dienaren / Hofmeesters / Præceptors, en andere der vertrouwdste Bediende des Koninghs van Navarre en Prinçen van Conde, wierden gedreven uyt de Kameren / in welckese sliepen / en na 't Beneden-hof gejaeghd; daer men haer voor des Koninghs oogen vermoordde. Even soo danigh wierd gehandeld met de Heeren en Eedele / welcke ontrent des Admiraels Logement waren geherberghd: en deeser wijs voer men voort door de geheele Stad. 't Getal der dus vermoordde / soo in Parijs als in de Voorsteeden / op den gedaghten Sondagh en de twee volgende dagen / wierd begroot op meer dan 10000. persoonen; onder welcke waren Heeren / Eedele / met hare Dienaren; Advocaten, Studenten, Doctoren, Koopliedens / Handwerckers / Vrouwen / Dochteren / Jongelingen; ja oock de Kinderen in de Wiegh / en in haers Moeders ligchaem / bleven niet verschoond.

't Lijck grouwlijcker wijs mishandeld.

Grouwlijke Moord in *Parijs* aen de *Hugenotsche* Heeren, Eedele, *Advocaten, Doctoren, Studenten,* Kooplieden, Handwerckers, Vrouwen, Kinderen in de Wiegh, en in haers Moeders buyck.

't Sou te langh vallen / een Lijst te willen opstellen van al d'eerlijcke en voorname persoonen / uyt allerley Standen / die ter dier tijd op 't ellendighste wierden om 't leven gebraght. Om alles in weynige woorden te begrijpen / soo beelde de Leeser sigh in een seer groote Stad; in welcke over de 60000. Menschen / gewapend met Roers / Spiessen / Swaerden / Dolcken / Messen / en andere diergelijcke bloedige Instrumenten, door de Straten en Huysen liepen; op 't grouwlijckste ter neer schooten / hieuwen en staecken alles wat haer bejegende / sonder aensien van Stand / Ouderdom / of Geslaght. De Straten lagen bedeckt met jammerlijkverminckte Lijcken. De Deuren en Posten der Huysen / Pallaysen en gemeene Plaetsen waren met bloed geverwd. Men hoorde een verschrickelijck geschreeuw en gebrul der Moordenaers / onder 't geduerigh geraes des afschietens van Musquetten en Pistolen: vermenghd met een jammerlijck weeklagen der geene / die men meer als Beulscher wijs pijnighde / plaeghde / martelde. De doode ligchamen wierden door de Vensteren op de Plaetsen en Straten geworpen: daer na met een verbaerlijck brullen door den dreck gintsch en herwaerts gesleept. Deuren en Vensteren met Helbaerden / Steenen / en andere Werecktuygen aengevallen / verbroocken: de Huysen geplonderd. De Karren reeden door de Straten / ten deelen vervuld met Roof / ten deelen met deerlijck-mishandelde Lijken, welke men wierp in de Rivier de Seine; die van bloed geheel rood geverwd was; en dus bloedigh door de Stad / oock nevens 't Koninglijck Slot / heenen liep. De verdere omstandig-

Korte voorstellingh

van de verschrickelijckheyd

deeser *Parijsche* Moord.

diergelijke in geene *Historien* gevonden werd.

ANNO CHRISTI.

standigheden deeser grouwlijcke Moord te Parijs en in andere Fransche Steeden / welcker gelijcke in geene Historien werd gevonden: wat voor oordeel ooch / aen d'eene sijde van de Roomsch-Catholijke, aen d'andere van d'Euangelische, hier over geveld wierd / kan men vinden by J. A. Thuanus, Ernestus Varamundus Frisius, E. v. Meteren, en meer andere.

Koningh *Henrik* van *Navarre* en de Prins van *Conde* voor Koningh *Carel* geroepen: die haer een dierlijke dood dreyghd, indiense hare *Religie* niet terstond versaecken.

Koningh Henrick van Navarre en Prins Henrick van Conde wierden voor Koningh Carel geroepen / als die haer te spreecken had. Voor hem gekoomen / droegh hy haer voor / hoe 't nu gingh. Met byvoegingh / indiense 't leven wilden behouden / soo moestense hare Religie affsweeren / en sigh na de sijne reguleeren. Wildense weygeren / soo moestense verwaghten deselve Straf / welcke haer' Aenhangers hadden ontfangen / en noch ontfingen. De Koningh van Navarre bad Carel seer ootmoedigh / dat hy sigh wou indaghtigh maecken sijne belofte / en 't Verbond / soo onlanghs geleeden met hem aengegaen; sonder hem met geweld te dwingen tot afval sijner Religie. D'antwoord des Princen van Conde was ernstiger; hier in bestaende: Sijne Majesteyt had hem en alle Gereformeerde Religions-verwanten Vryheyd van Godsdienst op Trouw en Geloof toegeseght; sulcks ooch opentlijck bevestighd. Kon derhalven geene gedaghten neemen / dat hy sijnen soo hoogh-gedanen Eed sou willen breken. Wat de gehoorsaemheyd belanghde / welcke sijne Majesteyt van hem begeerde / hy had tot noch daer in sigh getrouwlijck gequeeten: wou 't ooch in 't toekoomende na alle behoorlijckheyd doen; op geenerley wijs sigh daer van ontrecken. Maer wat de Religie betrof / sijne Majesteyt had deselve vry gesteld; en God hem kennis van de ware gegeven; aen wien hy ooch daer van moest reeckenschap doen. Lijf en Goederen stelde hy in des Koninghs geweld; hy moght daer mee handelen na sijn gelieven. Doch wat sijne Religie aenging / hy had gantschlijck voorgenoomen / standvastigh by deselve te blijven: wou ooch allerweegen deselve verdeedigen als de waeraghtige; al sou hy selfs 't leven daer over verliesen.

Der Princen antwoord; insonderheyd die van *Conde*; seer vrymoedigh;

waer over de Koning als woedende wierd.

Over deese antwoord van Conde wierd Koningh Carel soodanigh vertoornd / dat hy hem schold voor een Weerspannelingh / eenen Oproerigen / en de Soon eens Oproerigen; met verbaerlijcke dreygementen / dat hy hem 't Hoofd sou doen afslaen / indien hy sigh binnen drie dagen niet anders bedaght. Dit geschiedde in 't bysijn der oude Koningin Catharina, van Duc d'Anjou, en andere uyt des Koninghs geheymen Raed; van welcke wy een verder verhael harer handelingen sullen doen.

Verdere seer snoode handelingen

Vermitse doemaels sagen / dat dit Bloedbad te Parijs 't Vyer der onrusten niet dempen / maer veel meer noch hebiger doen branden sou als oyt te vooren / wijl buyten twijffel de Religions-verwanten sigh weer by een versamelen / en (gelijck in sulcke gevallen / waer in men 't uyterste wagen moet / pleegh te geschieden) een nieuwe beweegingh aenvangen souden / immers konden; soo wierden noch op dien selven Sondagh tweederley Booden afgevaerdighd; d'eene aen de voornaemste Roomsch-Catholijke in de Steeden / daer de Religions-verwanten in taemlijcken getale woonden; met uytdrucklijck bevel / datmen deselve sou om 't leven brengen: d'andere met bysondere Brieven aen de Gouverneurs of Regenten der Provintien; in welcke de Moord / begaen aen den persoon des Admiraels, op die van Guise wierd geleght; als begaen uyt oorsaeck van de hevige vyandschap / welckese malkander toedroegen. Maer over dan binnen Parijs een Tumult was ontstaen; doch die / door de goede voorsightigheyd des Koninghs / noch dien selven dagh was gestild: wiens meeningh en bevel was / dat 't Vreede-Edict door sijn gantsche Koninghrijck sou onderhouden / en meer als te vooren in aght genoomen werden. Dus luydden de Brieven / geteeckend den 24. Augustus Anno 1572.; waer in / uyt des Koninghs naem / noch deese woorden wierden geset: Vermits te vreesen staet / dat soodanigh een ombrengingh (in andere Brieven gasmen voor / dat maer alleen een geringh getal der Hugenooten om 't leven was geraeckt) 't eene deel mijner Onderdanen tegens 't andere moght doen opstaen / waer uyt een verschricklijcke Moord in de Steeden mijns Koninghrijcks / tot mijn hooghste misnoegen / sou mogen volgen / soo begeer ick aen u / dat gy aen alle Plaetsen uws Gebieds sult doen uytroepen / en yeder bekend maecken / dat elck gerust en verseeckerd in sijn Huys blijve; geensins de Wapenen aenneeme / noch d'een d'ander beleedige / op Lijfstraf; dus verschaffende / dat ons Vreede-Edict onverbreecklijck werde onderhouden. Op dat gy ooch d'Overtreeders soud konnen straffen / en d'oproerige / welcke onse bevelen niet souden willen gehoorsamen / onderdrucken / soo brengh in aller haest Krijghsvolck by een / soo veel in getal als gy kond / beyde van uwe Vrienden / en van uwe Benden van Ordonnantie; ooch van andere. Verwittigh de Hoofdlieden in de Steeden en Kasteelen uws Gebieds / datse wel aght neemen op de haer toevertrouwde Plaetsen / om deselve in seeckerheyd te houden. Doe ons ten aldereersten weeten / wat voor ordre gy gesteld hebt / en wat sigh toedraeghd in al d'Orden uws Gebieds; soo verr' sigh 't selve uytstreckt.

des Koninghs en sijns Raeds, aen d'eene sijde de *Roomsch-Catholijke* in al de Steeden sijns Rijks bevelende, de *Gereformeerde* om 't leven te brengen; terwijl hy aen d'andere sijde

Noch dien selven dagh sondmen andere opene Brieven uyt / in welcke verbooden wierd 't dragen van beschadigende Wapenen; 't houden van Versamelingen / of yets te verrighten / 't welck tegens 't Vreedens-Edict aen sou loopen. De Koninginne Moeder Catharina schreef desgelijcks aen de Gouverneurs en Ambassadeurs bysondere Brieven / doch van deselve inhoud als die des Koninghs. Carel, sijne Moeder / Broeder / de Hertogh van Nivers, en meer andere / hadden onder

aen al de *Gouverneurs* opentlijck schreef,

onder haer beslooten,/ dat die van Guise, terstond na de vermoordingh des Admiraels, en der andere Hugenooten, uyt Parijs trecken/ en sigh op eene harer Huysen begeven souden; om de Françoisen en hare Nabueren met dies te meer schijn in den waen te brengen/ als of dit een private saeck/ en wraeck tegens den Admirael ware geweest; waer op dan de Parijsche Tumult gevolghd was. Hierom had oock de Koningh in sijne Brieven/ 's Sondaghs afgesonden/ dit gantsche bedrijf op de Guisen geworpen.

dat hy 't Vreedens-Edict wou onderhouden hebben.

Verdere seer snoode veynseryen,

Maer deese/ aenmerckende de grouwlijckheyd deeses Bloedbads/ waer in soo veele duysenden waren omgebraght/ sonder eenige Menschen te verschoonen/ wilden niet uyt Parijs wijcken; drongen in tegendeel met allen ernst aen/ dat Koningh Carel sou verklaren/ alles wat sigh toegedragen had/ met sijne kennis en wil te sijn geschied: wisten oock met hare Raedsmannen de saeck soo wel en listigh te beleggen/ dat Carel, met goedvinden sijner Raden/ korts daer na aen sijne Gouverneurs, Ambassadeurs, en de voornaemste Steeden in Franckrijck Brieven liet afgaen/ waer in hy haer deed weeten/ dat al 't gebeurde te Parijs de Religie niet aengingh; maer verright was/ om te verhinderen een vervloeckte Verbindnis/ van den Admirael met sijnen Aenhang voorgenoomen in 't werck te stellen tegens hem (den Koningh)/ sijne Vrouw Moeder/ en Broeder. Derhalven was sijne meeningh/ dat sijn Vreedens-Edict sou onderhouden werden. Doch indien 't gebeurde/ dat eenige Hugenooten, wegens 't geen te Parijs was voorgevallen/ sigh souden laten ophitsen om de Wapenen aen te neemen/ aen welcke Plaets het sijn moght/ soo souden sijne Gouverneurs te weegh brengen/ datse verstroyd wierden. En op dat door de geene/ welcke lust tot nieuwe onrusten hadden/ niet yet onbehoorlijcks wierd voorgenoomen/ soo beval hy/ datmen de Poorten in de Steeden sijns Koninghrijcks wel vlijtigh sou bewaren/ en goede Waght houden. 't Geen noch verder sijne begeerte was/ sou de Brief-vertooner haer mondlijck bekend maken.

bedrieghlijcke listen, en grouwlijcke aenslagen, om al de Gereformeerde van 't leven te beroven.

Moord te Meaux, Troyes, Orleans, Bourges, Charite, Lyons, Tholose, &c.

Om nu sijnen wil tot de daed te brengen/ ginghmen te Meaux in Brie; te Troyes in Champaigne; t'Orleans, Bourges, la Charite, Lyons, Tholose en Bourdeaux met die van de Gereformeerde Religie te werck/ gelijckmen in Parijs had gedaen; om nu niet te spreecken van de Hugenooten, welcke in andere Steeden en Vlecken des Koningrijcks; desgelijcks op de Velden en Wegen/ wierden omgebraght. Soo dat in weynige weecken tijds over de 30000. Religions-verwanten in Franckrijck wegens haren Godsdienst wierden vermoord.

Eenige ontvlieden noch binnen Sancerre.

Die de Swaerden des Moordenaers noch ontvlooden waren/ soghten hare verseekerdheyd binnen Sancerre aen de Loire, niet verr' van Parijs. D'Inwooners namen dese Vlughtelingen goedwilligh in/ en waren de behoeftige van hare Goederen behulplijk.

Groote blijdschap en triumph der Roomsch-Catholijke te Parijs.

Ondertusschen juyghten en triumpheerden de Roomich-Catholijke te Parijs in den hooghsten graed; meenende/ datse nu 't spel t'eenemael gewonnen hadden. Terwijlse dus Vreughde-feesten hielden/ gingen by naght/ in den aenvangh van September, eenige vroome Lieden na Montfaucon, daerse 't seer lelijck-mishandelde Lijck des Admiraels de Chastillon van de Galgh namen/ en begroeven aen sulck een heymlijcke plaets/ dat niemand deselve kon ontdecken/ hoe groote naerstigheyd sijne vyanden hier toe aenwendden. Welcke/ om niet geheel van haer Heylighdom beroofd te sijn (daeghlijcks van haer met groote aendaght besogt; oock selfs eens van Koningh Carel; die/ seer dight daer by koomende/ van een voornaem Heer wierd vermaend/ wat verder af te blijven; doch hem tot antwoord gaf: De reuck van 't stinckend Aes eens dooden vyands is lieflijck), een Man van Hoy toerighteden/ en in des Admiraels plaets hingen/ om de Galg niet leedigh te sien.

D'Admirael heymlijck van de Galgh genomen, en begraven.

Nieuwe verraderlijcke vonden,

Op dat onderwijl de handelingh des Bisschops van Valence, als Koninghlijcken Ambassadeur na Polen gesonden/ om deese Kroon voor des Koninghs Broeder te bekomen/ niet aghterwaerts moght loopen/ vermits men daer den Franschen Naem op 't hevighst begon te lasteren; oock om te verhinderen der Religions-verwanten Aenslagen binnen en buyten 't Rijck/ maeckte men den Koningh wijs/ best te sijn/ datmen/ na vorm van Justitie, een Gerightlijck Proces aenstelde; eenige der voornaemste/ 't Bloedbad noch ontkoomen/ doch naderhand betrapt in de plaetsen daerse haer verborgen hielden/ en gevangen gekregen/ pijnlijk sou onderbragen; dan doen verwijsen door daer toe geordonneerde Regters/ en voorts door al 't Volck doen ter dood brengen/ als openbare en overwonnene Misdadige. By de voltreckingh van dit Vonnis moestmen een Gereghtlijcke Sententie uytspreecken tegens den Admirael; en in plaets van 't wegh genoomene Ligchaem een Beeld laten maecken/ 't welck de Beul door de Stad sleepen; dan ophangen sou. Vervolgens moestmen openbare Patenten laten uytgaen/ waer in de Koningh sou beveelen/ datmen de Religions-verwanten niet sou beschadigen/ noch aen Ligchaem noch aen Goederen/ maer haer onverhinderd laten blyven by de vryheyd der Conscientie. Door dit middel/ en door goede woorden/ soumen haer konnen brengen tot sulck een staet/ waer in men haer naderhand de voorige vermoordde sou konnen doen vergeselschappen. Dan moestmen veele Boeckjens in druck laten uytgaen/ om 't geen sigh had toegedragen te bemantelen/ te verontschuldigen; en deselve over al versenden; insonderheyd in Polen en Duytschland.

om de bedrevene grouwlijcke Moord te bemantelen, te verontschuldigen; d'oorsaek op de Religions-verwanten en den Admirael te leggen;

en de Hugenooten voorts uyt te royen.

Dit alles wierd op 't vlijtighste verright. Soo veel 't eerste middel belanghd/ Briquemault d'Oude/ een Edelman van tseventigh jaren/ die de gantsche tijd sijns levens in dienst der Fransche Koningen sigh getrouw en

ANNO CHRISTI.

en dapper gequeeten; geduerende de grouwlijcke Parijssche Moord by den Engelschen Ambassadeur sijne toevlught genoomen had / hadmen van daer wegh gehaeld / en in een harde Gevancknis geleght / nevens den Request-meester Cavagnes. Sy beyde waren de Gereformeerde Religie met een sonderlingen ernst toegedaen / en des Admiraels goede Vrienden geweest. Oock wierd door geheel Franckrijck seer veel van haer gehouden.

Duyvelsche middelen, om de gevangene *Gereformeerde* te doen onderteeckenen, datse met den *Admirael* den Koningh hadden willen vermoorden.

Deese begonnen op 't hevighste te dreygen / datmen haer op de Pijnbanck in stucken sou scheuren / indiense niet met eygener hand onderteeckenden / datse met den Admirael een Verbindnis gemaeckt hadden / om de Koningh en sijne Broeders / de Koningin / en den Koningh van Navarre te vermoorden. Doese sulcks rond uyt weygerden; geenssins begeerden sulck een grouwlijcke leugen tegens onschuldige persoonen / en tegens haer selven te bevestigen / wierdense op 't alderuyterste gepijnighd / en by Sententie des Parlaments van Parijs den 27. October verklaerd schuldigh aen Crimen Læsæ Majestatis; derhalven veroordeeld / aen een hier toe opgerightede Galgh verworght te werden. Oock wierd dit Vonnis terstond uytgevoerd. D'oude Koningin Catharina braght Koningh Carel, nevens hare twee andere Soonen / en Koningh Henrick van Navarre, aen seeckere plaets / daerse d'Executie konden aenschouwen. Hare Raedgevers meenden / dat het by deselve treflijk-wel sou komen / indien men 't daer toe kon brengen / daer Briquemault in de tegenwoordigheyd des gantschen Volcks den Koningh om vergifnis bad. Sonden derhalven eenige aen hem af / om hem voor te dragen / hoe ligtlijck hy sijn leven kon behouden / indien hy maer bekende 't geen waer mee hy beschuldighd wierd; want de Koning was meedelijdend / en hier door kon hy desselven genade bekomen. Maer Briquemault gaf haer met een volstandigh gemoed tot antwoord: Hy behoefde voor sijn deel den Koningh om geen vergifnis te bidden; maer 't betaemde veel meer den Koningh / God om vergevingh te smeecken / wegens sulcke seer grouwlijcke bedryven / en Moorderyen / welcke hy aen haer beginhg. In eeuwigheyd sou hy geen afbiddingh doen van een misdaed / aen welke hy noyt schuldigh was geweest; waer over hy God tot een Getuyge aenriep; dien hy oock bad / sijne Majesteyt deese boosdaed te willen vergeven.

Aenmerklijck geval hier van

ontrent de twee voorname Heeren *Briquemault*

en *Cavagnes*, gantsch onschuldigh ter dood veroordeeld; en hare ernstige redenen.

Cavagnes bleef desgelijcks volstandigh tot aen sijn eynd; derhalven de voltreckingh van dit Vonnis nergens anders toe diende / als om dies te meer aen den dag te brengen d'ongereghtigheden / snoode practijken, en boose raedslagen des Koninghs en sijner Raden. Met deese twee voortreflijcke persoonen wierd oock een Mans-beeldnis / met Hoy gevuld (vertoonende des vermoordden Admiraels persoon / tegens wien een gelijcke Sententie, als tegens d'andere / was uytgesproocken) aen de Galgh gehangen.

ANNO CHRISTI.

Nieuwe Star aen den Hemel; en der Starrekundigen oordeel van deselve.

Den 9. November verscheen aen den Hemel een nieuwe ongewoone Star / dight by 't Gesternt Cassiopea; van een taemlijcke grootte / ontrent als de Morgen-star. Had vier hoecken / gelijck een Dobbelsteen. Cornelius Gemma, en andere geleerde Starrekundige / schreven 'er geheele Boecken van / welcke in druck sijn uytgegaen; waer in sy voorgaven / dat hy in drie weecken tijds noyt van sijne plaets was geweecken. Hielden 't oock daer voor / dat hy gelijck was de Star / welcke sigh vertoonde aen de Wijsen uyt 't Oosten / doese quamen / om den Heere Christus, korts na sijne geboorte te Bethlehem, aen te bidden. Hy liet sigh sien over de negen maenden langh.

Hertogh *Henrick d'Anjou*, Koningh *Carels* Broeder, belegerd *Roschel* seer hard;

Hier op wierd in 't volgende jaer 1573. de Stad Roschel belegerd: in welcke de voornaemste Heeren der Gereformeerde Religie, ontrent 55. Predikanten / en eenige honderd Soldaten (de gedaghte woedende Moordery ontkoomen) sigh gereddet hadden. 't Hoofd der Beleggers was des Koninghs Broeder en Generael-Lieutenant Hertogh Henrick van Anjou. Door veele Bestormingen wierden de Belegerde seer benauwd. Doch vermits ontrent deselve tijd de Poolsche Gesanten in 't Leger aenquamen / om den gedaghten Hertogh Henrick aen te kondigen / dat hy / door bemiddelingh des Bisschops van Valence, Ambassadeur van Frankrijck in Polen, met eenparige stemmingh der Standen en des gantschen Adels / ten Koningh van Polen was verkooren / wierd / op der selver tusschenspraeck / een Verdragh opgereght: die van Roschel, desgelijcks die van Montauban, en sommige andere Plaetsen / de Religie vry gesteld; daer op de Belegeringh verlaten.

doch treed tot een Verdragh: door welcker voorspraeck, en waerom.

Grouwlijcken honger binnen *Sancerre*, nu oock gereddet,

Even soodanigh een reddingh weervoer oock de belegerde en door hongersnood op 't uyterste gebraghte Stad Sancerre. Geduerende de Belegeringh waren opgegeeten al d'Eselen / Muyl-Eselen / Paerden / Honden / Katten / Ratten / Mollen / Muysen; desgelijcks Ossen / Koeyen / Kalveren / en Schapen-huyden: alle leedere Gordels / Toomen / en Sadels; alle Smeer / en diergelijcke dingen; ja de doode ligchamen wierden niet verschoond. Als nu de gemelde Poolsche Ambassadeurs vernamen / dat Sancerre noch belegerd bleef / vermaendense den Bisschop van Valence, Lansac, en sijne Medgesellen / datse hare belofte souden voldoen; als die in den naem haers Koninghs met een Eed hadden gesvooren / dat alle Steeden en Persoonen in Franckrijck, welke wegens de Religie overlast leeden / souden werden in vryheyd gesteld / en voortaen onaengevoghten blyven. Vermits men nu sulcks niet derfde afslaen / soo wierden deese ellendige van honger alreeds half doode Menschen noch behouden door de vroome persoonen / van God uyt soo verre Landen derwaerts geschickt; waer tegens de Naburen / in de naeste Landen rondom Frankrijck, haer niet hadden willen of konnen te hulp koomen.

door de *Poolsche* Gesanten; welcke Hertogh *Henrick* quamen aenkondigen, dat hy tot Koningh van *Polen* was verkooren.

De

ANNO CHRISTI.

Koningin *Catharina*, de *Guisen*, de Geestlijcke hier over ontset, wijl Koningh *Carel* van gebeerden en tael begon te veranderen.

De gedaghte Poolsche Ambassadeurs vergeselschapten haren nieuwen Koningh van Rochel nae Parijs; daer hy op den 14. September een praghtige intoght deed. Hem ontbrack (soo hy meende) niets meer aen sijn geluck / als de welvaerd der Rochelloisen; door welcke hy eenige sijner grootste Vertrouwlingen had verlooren. Ondertusschen waren veele aen 't Hof verblyd / dat hem deese schimp was weervaren. Andere toonden sigh over sijn vertreck seer ongeduldigh / insonderheyd sijne Moeder Catharina, en haere geheymste Raden / die van Guise; nevens de Geestlijcke; welcke al t'samen begonden voor Koningh Carel te vreesen / wijl hy sijne gebeerden en spraeck gantsch had veranderd. De Geestlijckheyd had den nieuwen Poolschen Koningh gedaen een Vereeringh van 300000. Kroonen / wijl hy / haer ten gevalle / sigh dapper tegens die van de Gereformeerde Religie had laeten gebruycken. Geerne soudense hem noch tweemael soo veel gegeven hebben / had hy sleghts die van Rochel konnen overweldigen.

De gedagte *Poolsche Ambassadeurs* hebben de gantsche verdelgingh der *Gereformeerde* verhoed.

Terwijl de Bisschop van Valence, en Lansac, in Polen waren / haddense / om tot de verkiesingh van Henrik dies te beeter te mogen geraecken / aen de Ridderschap des Poolschen Rijcks bewilligd veel' Artijckelen, welcke die van de Gereformeerde Religie in Franckrijck ten goeden dienden. Ter deeser oorsaeck hielden d' Ambassadeurs van Polen door een wijdlopigh Schrift by den Koningh aen / om de vervullingh deser Beloften. Deeden oock voor veele persoonen in 't bysonder Voorbeeden. Men bedaght wel allerley vonden / om de Gesanten van haer' aenhoudingh af wendigh te maecken; en men hield haer op met d'aenstellingh van allerley Vreughdespeelen; echter dorfde men niet nae wil te werck gaen. Haeren nieuwen Koningh Henrik vond geen groote lust tot sulck een verre Pelgrimmagie, en had geerne sijn vertreck uytgesteld tot op den volgenden Somer. Eenige sijner vertrouwdste onderstonden sigh oock / de Gesanten / op haer' aendringingh / een onvriendlijck bescheyd en rauwe antwoord te geven; op datse of onverrighter saecken weer moghten vertrecken / of immers op dat de tijd verlenghd wierd. Doch des Konings Dienaren spraken dese Ambassadeurs vriendlijck aen / en deeden haer groote beloften. Eyndlijck wierdense nae Metz afgevaerdighd / om daer te waghten op naerder ordre; met toeseggingh / datmen haer te wil sou sijn in alles watse begeerden.

Hoese in *Frankrijk* wierden gehandeld.

Koningh *Carel* liet sigh eenige dreygementen ontvallen tegens de geene, die hem tot de *Parijsche* moord geraden hadden.

Geduerende deese Onderhandelingh kon Koningh Carel hem niet onthouden / van sigh dickmael eenige dreygh-woorden te laeten ontvallen tegens de geene / welcke hem verleyd en bedroogen hadden; hem ingebeeld hebbende / dat hy nae de volbrengingh van de bloedige Parijssche moord (op den 24. Augusti des voorleedenen jaers uytgevoerd) eerst reght een Koningh over al sijn' Onderdanen sou sijn. Hier tegens vernam hy nu / dat deselve hem opentlijck verweeten / dat hy sigh selven een schandvleck aengehangen / haer op 't alderongereghtighste gehandeld had: hem beschuldighden / dat hy / in plaets van een Vader sijns Volckts te moeten sijn / haer ten Vleeschhouwer en Beul was geworden. Doch sijne klaghten en bedreygingen waeren te hard om te verdouwen voor de geene diese aengingen. Oock vond hy in deesen verwarden handel geenen getrouwen Dienaer ontrent hem / die hem had mogen raed geven.

Sieckte van Koningh *Carel*, welcke sommige hoopten dat doodlijck sou geweest sijn; uytgegeven voor Kinderpockjens: doch 't werd beter.

Ondertusschen wierd hy in Campaigne van een beswaerlijcke kranckheyd aengevallen; sulcker wijs / dat hy gantschlijck meende in Vitry te sullen moeten sterven; derwaerts hy sigh had begeven / om sijnen Broeder Henrick, nu Koningh van Polen, uyt Franckrijck te begeleyden: die oock sijnen onwil / over 't verlaten van dit Gewest / niet kon verbergen. Vermits men nu sijn vertreck geduerigh verschoof / vielen eenige in gedaghten / dat 'er meer als eene waeren / welcke dit dus bestelden / tot datmen sou sien / wat voor een uytslagh de Sieckte van Koningh Carel sou bekoomen. Doch vermits / tegens hoop / deselve noch niet ter dood wou sijn / wijl sijne noch kraghtige jeughd 't quaed overwon / 't welck door 't hoofd / de mond / en 't gantsche aengesight wierd uytgedreven / soo seydemen / dat het de Kinderpockjens waren geweest. Doe hy sigh nu weer hersteld bevond / drongh hy met allen ernst aen op 't vertreck sijns Broeders: die dan ten eynde van October de reys aennam; latende aen d'oude Koningin Catharina (die tot hem veel meer genegen was / als tot haer beyde andere Soonen) allerley ordre en beveelen; vermitsse sigh voor den Koningh begon te vreesen / wegens de dreygementen / welcke hy somtijds liet hooren.

Henricks vertreck na *Polen*.

Carel begind weer te quijnen, en uyt te teeren in den bloey sijner Jeughd.

Carels kranckheyd / welcke hem had aengegreepen korts voor sijns Broeders heenengangh uyt Franckrijck nae Polen, had / geduerende de Winter / wat opgehouden. Doch 't geen in hem verborgen lagh / begon sigh ontrent de Lente weer te vertoonen. Als hy door de gantsche Maenden Februarius, Martius en April had gequijnd / vraeghde hy raed by d'Artzen; welcke hem door Aderlatingh bloed aftapten; dan voorts Suyverdranken (Purgatien) ingaben; doch alles sonder eenige baet. Men sagh ooghblijcklijck / dat hy in den besten bloey sijns ouderdoms afnam; allenxen uyt-teerde. Selfs eenvoudige en in diergelijcke saecken niet diep siende persoonen verwonderden en ontsetteden sigh daer over. Doch die hare gedaghten wat verder lieten gaen / hielden 't daer voor / datmen hem yets t'eeten of te drincken had gegeven 't welck hy niet kon verdouwen.

Waerschijnlijk vermoeden van vergiftigd te sijn.

Sijn gemoed meer veranderd als sijn ligchaem.

Hy gebruyckte wel al sijne kraghten / om de quael uyt te staen / onderwond sigh oock eenige malen / om sijn moed en vermoogen te toonen / yets te verrighten / soo veel hy verdragen kon; doch 't was te vergeefs. Na d'afreys des Konings van Polen bemerckte men aen hem / dat sijn gemoed noch veel

meer veranderd was als sijn ligchaem. In dien hy noch een korte tijd had mogen leven / gewisselijck souden de Raedgevers en Uytvoerders der moord / begaen aen den Admirael en soo veele Hugenooten, haren verdienden loon van hem hebben ontfangen; wyl sijn hert soodanigh tegens haer was verbitterd / dat hy tegens eenige sijner Hovelingen / welcke hy wist / vyanden van sulck een ongereghtigheyd te sijn / met woorden yets daer van liet verluyden; oock sijn voornemen in deesen aen haer ontdeckte. Selfs schreef hy over dese saeck Brieven na vreemde Landen buyten sijn Koninghrijck. Kortlijck / hy had besloten / een wonderlijck spel aen te vangen / en verschricklijck huys te houden: doch wierd daer in / van de geene die 't insonderheyd betrof / voorkoomen; en hy buyten middelen en maght gesteld / om yets te konnen verrighten / wyl hy omringd was van sulcke persoonen / welcke hem gelijck als aen handen en voeten gebonden hielden. In tegendeel waren sijne getrouwste Dienaers of omgebraght / of in ongenade geraeckt; of soo verr' van hem wegh gedaen / datse niet by hem konden komen.

Had hy noch wat mogen leven, hy sou verschricklijk huys gehouden hebben

onder de geene, die hem tot 't Bloedbad hadden geraden.

Ten eynde van Martius schreef hy aen de Gouverneurs der Provintien: Vermits den onwil sijner Onderdanen / en de saeck der Religie, soo veel' onrusten in sijn Koninghrijck veroorsaeckten / soo wou hy haer gebeden hebben / datse sigh tegens die van de Gereformeerde Godsdienst vreedsaem hielden: want hy begeerde niet / dat haer eenigen overlast sou geschieden; of datse arger souden gehandeld werden / als de Roomsch-Catholijcke. 't Was gantschlijck sijne meeningh / dat de Religions-verwanten souden werden genomen in de beschermingh der Catholijcke der selver Nabueren / om gehandhaeft te werden tegens alle onbillijck geweld / 't welck men haer sou willen toevoegen. En indien men eenige sulcke gewelddadigheden aen haer quam te plegen / soo beval hy sijn' Amptlieden / datse in aller haest haer tot haer Reght souden helpen / nae al haer vermoogen: d'overtreeders straffen / andere ten voorbeeld. Beswoer haer / dit alles nae te komen; en riep God over hem ten getuyge / sijn eyndlijcke wil en meeningh te sijn / dat sijn' Onderdanen tot rust en vreede wierden gebraght.

Brieven van Koningh *Carel* aen de *Gouverneurs* der *Provintien*, ten voordeel van die der *Gereformeerde Religie*:

en sijne betuygingh.

Den 29. May wierden onder sijnen Naem aen de Gouverneurs der Provintien Brieven afgesonden / in welcke hy beval / datse / geduerende sijne sieckte / en indien 't gebeurde dat hy stierf / tot op d'aenkoomst van sijnen Broeder Henrick uyt Polen, als sijnen wettigen Erfgenaem in 't Koninghrijck / sijne Vrouw Moeder / d'oude Koningin Catharina de Medices, souden gehoorsamen in alles watse haer sou bevelen.

't Loopt met hem ten eynde.

In de twee laetste weecken sijner kranckheyd gaf hy veel bloed uyt / vlietende door en uyt al d'openingen sijns ligchaems: Eens wentelde hy in 't selve / als hy door kranckheyd had gestruyckeld / en daer in gevallen was. Dickmael had hy in den mond de namen der geene / op welcke hy 't gemunt had; doch die sigh tegens hem wel hadden weeten te bewaren.

Bloedvloeyingh uyt al d'openingen sijns ligchaems.

Den 30. May was de dagh sijns doods. Vermits d'oude Koningin bemerckte / dat de sleghte Brieven / de voorige dagh aen de Gouverneurs der Provintien afgesonden / belangende haer bestier in geval van sijn dood / niet kraghtigh genoegh waeren / om haer' authoriteit, soo langh de Koningh van Polen noch niet aengekomen was / te bevestigen; en wylse oock vreesde / dat hy niet soo haest in Franckrijck sou konnen verschijnen; soo namse voor / uyt te wercken / datse / geduerende Henricks afweesen / wierd verklaerd en aengenoomen tot Regente; en ten dien eynde af te senden Maght-brieven door den Cancellier Birague; die / te gelijck met de Zeegelen / t'haren gebiede stond. Met hem tradse in des Koninghs Kamer; en door hem deedse den selven voordraegen: Wyl sijne swackheyd hem verhinderde de waerneemingh der saecken / welcke sijne tegenwoordigheyd vereyschten / soo sou goed sijn / dat hy de Regeeringh des Koninghrijcks sijne Vrouw Moeder overgaf / en bevel deed / dat dienshalven openbare Patenten wierden verveerdigd en afgesonden. Koningh Carel, die nu niets meer vermoght / deed / op haer' aendringingh / de Staets-Secretarissen en Hoofdmannen sijner Guarde voor hem roepen / en seyde tot haer: Doe 't geen de Koningin mijne Vrouw Moeder sal gebieden / en bewijs haer sulck een gehoorsaemheyd als my selfs.

Op den dagh sijns doods wist de Koningine Moeder *Catharina de Medices*, het by hem daer toe te brengen,

datse wierd verklaerd voor *Regente*, tegens de Grondwet des Rijcks, en tot nadeel der Princen des bloeds.

Daer na wierden Duc d'Alençon en de Koningh van Navarre geroepen / om aen te hooren / dat de Regeeringh d'oude Koningin was opgedragen. Oock heeftmense in d'Uytschrijvingen / welcke terstond wierden verveerdighd / uytdrucklijck genoemd. Hier op stierf Carel in 't Slot Bois de Vincennes, den 30. May Anno 1574., in de tegenwoordigheyd sijner Moeder / der Kardinalen van Bourbon en Ferrara, des Cancelliers Birague, van de Lansac, en meer andere Heeren / aenschouwers van den ellendigen uytgangh deeses Koninghs. Hy was gebooren den 27. Junius Anno 1550. Begon te regeeren den 25. December (by andere den 5.) Anno 1560.; en heeft sigh soodanigh daer in gedragen / dat de Na-weereld sigh altijd daer over verwonderen / en 'er een grouwel van hebben sal.

Dood van Koningh *Carel*. 1574.

Korts voor sijne dood ontstonden nieuwe Factien in 't Koninghrijck Franckrijck. Eenige / welcke sigh Malcontenten, of Misnoeghde / noemden / begeerden / dat 't Politique Regiment verbeeterd / in een andere Staud gebragt / en ten dien eynde een Vergadering der Staten gehouden sou werden. Wyl nu Hertogh François d'Alençon, des Koninghs Caroli jonghste Broeder / Koningh Henrick van Navarre, en andere Heeren aen 't Koninghlijck Hof / deese toevielen / wierdense op des Koninghs bevel gevangen genoomen. Prins Henrick van Conde en eenige andere voorname Heeren ontvlooden na Duytschland; sigh langer als een jaer te

Nieuwe *Factie* in *Frankrijck*, genoemd de *Malcontenten*. *Thuan. l. 57.*

De Graef

deese

ANNO CHRISTI.

van *Montgommery* gevangen bekomen; en door de *Regente Catharina* doen onthoofden.

Basel en Straetsburgh onthoudende. Terwijl deese wegh weecken / meende de Graef van Montgommery wat groots te sullen verrighten. Versamelde derhalven eenigh Volck in Normandyen, en begon d'omgelegene Plaetsen te beoorlogen: 't duerde echter niet langh met hem; want hy wierd te Danfronc gevangen bekoomen. Vermits nu d'oude Koningin Catharina hem seer vyandigh was / wijl haren Man Koningh Henrik de II. door hem (alhoewel buyten sijne schuld) in den Tournoy om 't leven was geraeckt / so was dit een genoeghsaeme oorsaeck / om hem te doen sterven: gelijck hy dan oock te Parijs op de Plaets de Greve, den 26. Junius wierd onthoofd. Doemen hem nae de Gereghtsplaets voerde / saghmen aen al sijne gebeerden / dat hy met een groote standvastigheyd en onverschrickt hert de dood onder d'oogen trad. Alle weereldsche dingen had hy gantschlijck ter sijden gesteld. Waght alleenlijck op / en verlanghde nae de salige eeuwigheyd; waer nae al sijne daeden en gepeynsen gerigt waren. Dit getuygenis moesten hem selfs sijne vyanden geven, in de Historie sijner veroordelingh en dood / gedruckt te Parijs, en Lyons.

Sijn sonderlingh verlangen na de salige eeuwigheyd. *Thuan. l. 58.*

Koningh *Henrick* van *Polen*,

D'oude Koningin Regente Catharina deed de dood van Carel de IX. terstond bekend maken aen haren anderen Soon Koning Henrick van Polen, die sigh doemaels te Cracouw bevond. Flucks stelde hy de Poolsche Kroon ter sijden / en snelde sigh na Franckrijck.

de dood van sijnen Broeder *Carel* vernoomen hebbende,

In Augustus, na dat hy heymlijck by nagt uyt Cracouw (in Polen) was ontweecken / snelde hy te Post en met de grootste haest / sonder eenige stilstand / voort / tot dat hy in 't Gebied des Roomschen Keysers was gekoomen; om op 't spoedighste in Franckrijck te mogen sijn / daer de Roomsch-Catholijcke en 't Hof hem met groot verlangen verwagteden. Door Oostenrijck trock hy na Venetien; voorts na Piemont. Allerwegen wierd hy vermaend / dat hy d'onrusten in sijn Rijk door bequame middelen sou stillen; waer toe men hem ter dier tijd niet qualijck genegen bevond. Maer als hy te Lyons quam / was hy haest tot andere sinnen gebraght.

snel in allerhaest na *Franckrijck.*

Des Keysers *Maximiliani* vermaningh aen hem, noopende 't dwingen der *Conscientien.*

Boven dien had Keyser Maximiliaen (welken Koningh Henrick sijnen Vader noemde) hem rondelijck geseght / doe hy op de toght uyt Polen na Franckrijck by hem was gekoomen / en laeten hooren had / dat hy in sijn Koninghrijck geen andere oeffeningh van Religie sou gedogen / als alleenlijck die van de Roomsch-Catholijcke: Dat'er geen grooter Sonde was, als de Conscientien te willen dwingen. En dat de sulcke, welcke over de Gewissen wilden heerschen, terwijlse meenden daer door den Hemel te sullen bekomen, d'Aerde wel konden verliesen. Deese en diergelijcke Vermaningen / onderwegen aen hem gedaen / hadden sijn gemoed eenigsins veranderd / en in twijffel gesteld / soo langh hy noch 't Fransche Hof niet had bereyckt.

Noemd sigh Koningh van *Frankrijk* en *Polen.*

Korts voor sijn vertreck uyt Polen had hy openbare Patenten laten afgaen / geteeckend den 15. Junius, waer in hy sigh noemde Koningh van Franckrijck en Polen. Welcken Titel hy naderhand geduerigh heeft gebruykt / tot sijne dood toe. D'Inhoud deeser Brieven was / dat hy sijne Moeder / d'oude Koningin / verklaerde en bevestighde ten Regente; tot op sijn' aenkoomst in Franckrijck: haer opdragende en overgevende alle behoorlijcke Magt / om 't Koningrijck voor te staen / en te regeeren soo alse best sou oordeelen.

Handel der *Regente Catharina.*

Als nu Catharina deeser wijs sigh in haer Regentschap verseeckerd sag; daer-en-boven al de Gouverneurs der Provintien op hare sijde had gebraght / lietse de gemelde Patenten, of opene Maght-brieven des nieuwen Koninghs / opentlijck afkondigen / en aenslaen; oock leesen in 't Parlament van Parijs; voorts / met bewilligingh van des Konings Procureur Generael, regittereeren, op den 5. Julius.

Dood des Kardinaels van *Lotharingen*, geswoorne vyand der *Gereformeerde.*

Den 23. December deses jaers 1574. stierf t'Avignon, in 't bysijn van Koningh Henrik, op sijne Reys daer aengekoomen / de Kardinael van Lotharingen; een geswoorne vyand der Gereformeerde Religions-verwanten, en Hoofd-oorsaeck der inwendige oorloogen in Franckrijck geweest. Op den dagh sijns doods woedde de Wind soo sterck / insonderheyd in de Stad Avignon, dat niemand een voet uyt sijn huys derfde setten. De Tegelen wierden van de Daecken afgeworpen. 't Barvoeter Klooster in de Voorstad was t'eenemael ontdaeckt. D'ysere Tralien der Vensteren wierden weghgerukt. In der Monicken Cellen was sulck een grouwlijck geruysch / als of al 't Canon van Franckrijck hier los gedonderd had. Onder deese Stormwind gaf de gemelde Kardinael sijnen Geest.

Aenmerklijcke Stormwind ter selver tijd.

Koningh *Henrick* gekroond. 1575.

Op den 15. Februarius des volgenden jaers wierd Koningh Henrik te Rheims gekroond. Haest daer nae sond hy Keyser Maximiliaen sijne Dochter Elisabeth, nagelatene Weduw van Koningh Carel, met een seer geringh getal der Ridderschap / welcke haer begeleyden / weer t'huys. Hier over wierd seer qualijck van Henrick gesproocken; en men beschuldighde hem / dat hy al te haest had vergeten / hoe gantsch heerlyck hy van Keyser Maximiliaen was ontfangen geworden op sijne Reys uyt Polen nae Franckrijck.

Sijn ondanckbaerheyd tegens Keyser *Maximiliaen.*

Sijn Houwlijk, door *practijken* der *Guisen*, en sijns Moeders.

Korts na deesen nam Henrik ten Gemalin Ludovica, of Louisa, Dochter van Nicolaus, Graef van Vaudemont, uyt de Lotharinghsche Stam. Yeder oordeelde / dat de Guisen dit Houwlijck hadden gepractiseert, wijl deese Louisa van haer Maegschap was; om sigh alsoo te konnen beschermen tegens de twee Vorstlijke Huysen Bourbon en Montmorancy. Niet minder had d'oude Koningin de hand hier in 't spel / op datse alsoo moght behouden de Staet en Authoriteit, welckese in Franckrijck had bekomen.

Malcontenten aentoght in *Franckrijck.*

Vermits nu de Regeeringhs-vorm en andere dingen in Franckrijck niet veranderd noch verbeeterd wierden / gelijck de Malcontenten begeerden; en sy daer over sigh voeghden by die van de Gereformeerde Religie;

ANNO CHRISTI.

gie; Prins Henrick van Conde tot haren Oversten stelden; oock Hertogh François d'Alençon tot haer overquam / soo vingh Koningh Henrick een nieuwen Oorlogh tegens haer aen. Echter liet hy sigh tot een Vreedehandel met haer in. Maer als dien van Conde en d'andere hare begeerte van den Koningh niet konden verwerven / greepense de Wapenen weer aen: braghten Paltzgraef Johan-Casimir met een wel-toegerust Heyr in Franckrijck, en verkreegen eyndlijk een Vreede / byna na haren wensch. Want dit Vreedens-Edict liet de Hugenooten toe de vrye oeffeningh harer Religie door 't geheele Koninghrijck / tot op een Vry Generael Concilium. In de Parlamenten wierden Kameren opgerigt voor beyde de Parthyen, om te vonnissen over de Gerightsaecken en Processen: die voor Languedocq was te Montpellier. Den Koningh van Navarre, Prins van Conde, Mareschal d'Anville, nevens andere Heeren en Eedele / herstelde Koningh Henrick in al hare Goederen / Staten en Waerdigheden / gelijckse deselve hadden beseeten voor den 24. Augusti Anno 1572. Sijne Majesteyt voeghde daer by / dat d'ongeregeldheden / tot noch toe voorgevallen / hem ten hooghsten hadden mishaeghd. Ordonneerde / dat de Kinderen en Nakomelingen der omgebraghte Onroomsche Eedele souden vry sijn van d'Arrier-ban en alle Krijghslasten; d'oneedele van alle Schattingen voor de tijd van ses jaren. Dat alle Sententien en Gerightshandelingen / uytgesprooken en gehouden tsederd de dood van Koningh Henrick de II. tot op dien dagh ten nadeel der Religions-verwanten, onkraghtigh / nietigh / van geener waerde souden sijn; in alle Registers der Parlamenten gantschlijk doorgedaen werden. Ontrent de politique Bondgenooten verklaerde hy sigh / dat hy eenige / om de haer toegemeetene misdaden ter dood veroordeeld en geëxecuteert, onschuldigh kende van al de haer opgeleydde boose stucken. 't Selve wierd van den Admirael geseght; oock / dat alle Vonnissen / tegens hem geveld / souden vernietighd / en uyt de Registers geligt werden; met bevestigingh van sijne en sijner Kinderen Eere en goeden Naem: welcke hy weer insettede in al hare Goederen. Betuyghde oock sijne meeningh te sijn / dat al de geene / soo van d'een' als d'andere parthy, welcke schuldigh waren aen Moorderyen en Plonderingen; desgelijcks de Rovers / en onregtvaerdige Besitters van anderer Goederen / souden uytgedreven en verjaeghd werden. Verklaerde / dat de Bloedstortingh des jaers 1572. was geschied tegens alle Reght en Krijghs-gebruyck. Dat de Krijghsmaght des Hertoghs van Alençon, en sijner Bondgenooten / soo wel binnen als buyten 't Koninghrijck / was by een gebragt en aengesien t'synen dienst; latende hare verrightingen sigh welgevallen / &c. Dit geschiedde te Parijs, den 14. May Anno 1576.

Bekomen van de Koningh een gewensch te Vreede.

Korten inhoud van de voornaemste *Artijkelen* deeses *Vreede-Edicts*

Doch de Religions-verwanten en d'andere van hare parthy hadden sigh over deese Vreede en des Koninghs Verklaringh niet langh te verheugen. Want d'andere Roomsch-Catholijke Vorsten en Heeren in Franckrijck wilden de geslootene Artijkelen niet approbeeren; onder voorwendingh / dat deselve de Catholijke Religie, den Koningh en de Kroon nadeeligh waren. Braghten oock soo veel te weegh / dat in Januarius des volgenden jaers een Decreet wierd gemaeckt / van inhoud: Dat in Franckrijck geen andere Religie sou geduld werden / als de Roomsch-Catholijke, 't sy opentlijck of in 't geheym. Insonderheyd oock / dat alle Hugenotsche Predikanten en Ouderlingen uyt 't Koninghrijck souden werden verdreven. Doch d'andere Onderdanen van de Gereformeerde Religie sou sijne Majesteyt onder sijne Beschermingh neemen / indiense Roomsch-Catholijk wilden werden. Hier door wierd 't quaed noch arger; en groote onrusten volghden 'er op.

des jaers 1576.

Chytr. l. 23.

Stracks daer na trouwloos verbroocken, en een ander *Edict*, reght daer tegens, uytgegeven.

Of men wel de Kardinael Antonius Perenot, op begeerte der Staten, uyt de Nederlanden had versonden / soo was echter de Regeeringh hier door weynigh verbeeterd. In der Staten Vergaderingen wierd niet anders als van geldgeven gesprooken: de Beswaernissen ter sijden gesteld; van de strengheyd der Koninghlijcke Placcaten tegens de Religie niet afgestaen: van eenige weynige persoonen nieuwe Wetten gemaeckt; en voorts alles aengesteld wat tot onrusten en Factien oorsaeck kon geven.

Nederlandsche Geschiedenissen. 1564. *E. v. Meteren.*

Vermits nu de Heeren Staten van de Gouvernante geen hulp te verwaghten hadden / geen remedie te gemoet konden sien / soo wierd met den aenvangh des jaers 1565. de Graef van Egmond na Spaenje afgevaerdighd / daer hy de Wolf in een Schaepsvaght vond. Want Koningh Philips roemde seer hoogh van sijne genegenheyd en goeden wil tot de Nederlandsche Provintien, en seyde / dat hy haer wou beschermen by hare Reghten / Vryheden en Privilegien: maer begeerde daer tegens van de Staten, de behoudenis van de Roomsch-Catholijcke Religie; met bevel / dat d'Inquisitie haren gangh sou hebben; de Decreeten des Trentischen Concilii ingevoerd souden werden.

De Graef van *Egmond* na *Spaenje* gesonden. 1565.

Maer dit was even 't geen / waer over de goede Nederlanders klaeghden. Als men nu sagh / dat geen verbeeteringh stond te hoopen / begonden d'Eedele eenige Byeenkoomsten te maecken / en in deselve te verhandelen / wat nu verder in de saeck te doen stond / wijl d'Onroomsche allerley gevaer boven 't hoofd hingh. Dus was 't Land vol onrusten.

Kan niets opdoen. *Nigrinus. Chytraeus.*

Eyndlijck gaven een goed deel Eedele / welcker Hoofd was Henrick, Heer van Brederode, op den 5. April Anno 1566. aen de Gouvernante Margaretha een Request over; waer in sy versoghten / dat 't Edict, of Placcaet, ter doodstraf van d'Onroomsche, en de Spaensche Inquisitie, moghten afgeschaft werden: of indien deese afdoeningh in hare maght niet stond / dat dan d'Executie moght werden uytgesteld / tot dat den Koningh

Request der Eedele aen de *Gouvernante Margaretha.* 1566. *E. v. Meteren. Tuan. l. 40. Chytr. l. 21.*

van

ANNO CHRISTI.

van de gantsche gelegenheyd der saeck berighte gegeven was / en van de gesamentlijcke Staten der Provintien yet seeckers hier van besloten sou sijn. Terwijl dit Requeft wierd overgegeven / seyde de Heer van Barlaimont tot de gemelde Gouvernante, op datse dies te minder voor de Requeft-ingevers bekommerd of verschrickt moght sijn: 't Waren maer een hoop Geusen (Bedelaers) / die geen Zee in brand souden steecken. Naderhand hebben de Geconfedereerde in Nederland dien naem van Geusen behouden.

Oorspronph der naem Geusen.

Verbond

De Gouvernante bewilligde in haere begeerte / soo veel de suspensie, of opschortingh betrof: maeckte oock terstond met haren Raed een Moderatie over des Koninghs Placcaten. Doch deselve was weynigh beter als d'Edicten selfs waeren. Verhalven wilden de Supplianten sigh daer mee niet laten paeyen. In tegendeel / alsse sagen waer 't eyndlijck heenen wou / voegdense sigh t'samen / en traden in een Verbond / datse gesamenderhand / nae haer uyterste vermogen / de Spaensche Inquisitie van de Nederlanden souden afwenden.

der Edele, om de Spaensche Inquisitie af te weeren.

Ondertusschen begonden de Gereformeerde hier en gintsch buyten de Steeden op 't Veld openbare predicatien te houden / en de Sacramenten te bedienen. Van alle kanten vloeyde 't Volck toe met hoopen; meerendeel met Geweer voorsien; op datse / indiense van de Roomsch Catholijcke onvoorsiens overvallen wierden / gereed tot tegenstand moghten sijn. Wijl'er nu geen ander middel voor handen was / om verder Tumult te voorkomen / als de vrye Religions-oeffeningh toe te laten / soo beloof de de Gouvernante aen Prins Willem van Oranje / en den Graef van Egmond, datse sig met d'Edele vergelijcken / en een Vergaderingh der Staten Generael houden sou.

De Gereformeerde beginnen in de Nederlanden opentlijck te prediken.

Op den 23. Junius wierden t'Antwerpen d'eerste Predicatien gedaen. 't Voorbeeld deeser Stad wierd in Julius gevolght van die t'Iperen, Gent, Oudenaerde, en meer andere Steeden in Vlaenderen; desgelijcks in andere Provintien. T'Antwerpen had Prins Willem van Oranje, om alle Oproer en Tumult te verhoeden / de Gereformeerde seeckere plaets in de Nieuw-stad, tot d'oeffeningh haers Godsdiensts / aengeweesen. Als hy nu weer van daer was vertrocken / begon een deel van 't Grauw een Alarm aen te vangen. Eerst liepense in de S. Marickerck, daerse alle Beelden ter neer wierpen. Vervolgens begavense sigh nae d'andere Kercken / daerse op even-gelijcke wijs handelden. Dus gingh 't naderhand oock te Gent, Valencijn, Doornik, en meer andere Plaetsen. Straks quam Prins Willem weer t'Antwerpen, en braght het met den Raed soo verr' / dat de Gereformeerde wierd toegelaten de vrye Religions-oeffeningh / nevens een Kercken-Convent, of Consistorie.

Eerste Predicatien in 't openbaer t'Antwerpen. Bucholtz. Nigrinus.

Beeldstormery.

Daer op wierden eenige geleerde Predikanten van d'Aughsburghsche Confessie uyt Duytschland derwaerts geroepen; en nieuwe Kercken opgeregt / vermits de Roomsch-Catholijcke de haere behielden. 't Getal der Onroomsche wierd daeglijcks grooter. Dus liet sigh voor d'Euangelische alles seer wel aensien; doch 't had geen geduersaemheyd; en deese Vryheyd moghtense niet langer dan seven Maenden genieten.

Predikanten uyt Duytschland geroepen. E. v. Meteren.

Want als Konigh Philips van Spaenje dese veranderingh vernam / begon hy 't oude Liedje weer te singen. Beval / datmen alle Predikanten der Gereformeerde in de Nederlandsche Provintien sou afschaffen / en alleenlijck de Roomsch-Catholijcke Religie leeren; deselve overal invoeren: 't welck de Gentenaers seer vlijtigh in 't werck stelden; en eenige / welcke sig daer tegens setteden / door Kryghsmagt bedwongen; Oock 't Volck onder den Hertogh

Deese vryheyd der Gereformeerde duerde niet langh. 1567. E. v. Meteren.

ANNO CHRISTI.

Hertogh van Tholose, tot beschermingh der Onroomsche by een gebragt/ t'eenemael by Oosterweel sloegen. Waer op dan een gevaerlijcken Oploop volghde; welcke echter noch sonder bloedstortingh gestild wierd.

Duc d'Alba Gouverneur der Nederlanden. Beuther. Nigrin.

Koningh Philips de II van Spaenje stelde nu Ferdinand, Hertogh van Alba, ten Gouverneur der Nederlanden. Dit was even dien geenen/ die de Landen/ waer in de Gemoederen/ wegens de voorheenen geleedene uytersste verdruckingen/ genoegh ontroerd waren/ ten vollen in de hooghste onrust en ellende braght: Oock door sijne Tyrannyen heeft veroorsaeckt/ datse eyndlijck gantschlijck van de Spaensche Koningh sijn afgevallen. Dus is d'oorsprong der Nederlandsche Oorlogen geweest grouwlijcke Dwinghlandy en Gewissens dwangh.

Prins Willem van Oranje wijckt na Duytschland. Chytr. l. 21. Beuther.

Prins Willem van Oranje vernomen hebbende / dat Duc d'Alba in de Nederlanden sou komen / maeckte terstond overslagh / wat voor een spel dit sou geven. Vertrock derhalven stracks uyt Antwerpen na Duytschland. Synen arghwaen en vrees / ontrent den Hertogh van Alba, en wat hy in de Nederlandsche Provintien sou aenreghten / was gewisslijck niet te vergeefs. Nauwlijcks was hy hier aengekoomen / of terstond gaf hy blijcken van sijn Tyrannisch gemoed. Niet alleen bevestighde hy de Spaensche Inquisitie, en de voorige bloedige Placcaten, maer deed oock de Graven van Hoorn en Egmond (welke hy tot sigh had geroepen / onder schijn / dat hy sigh met haer wou beraden over den welstand des Lands) door sijne Spaenjaerden gevangen neemen. Prins Willem van Oranje, de Graven van Nassauw, Hooghstraten, Culemburgh, Bergh, en meer andere afweesende / verdagvaerdde hy; en indiense niet verscheenen / soo verklaerde hy haer schuldigh aen Crimen Læsæ Majestatis, of misdaed van gequetste Majesteyt. 't Huys/ waer in d'Edele voorheenen by een gekoomen waeren / deed hy om verr' werpen: hier en gintsch/ insonderheyd t'Antwerpen, stercke Kasteelen bouwen: d'Inwooners niet alleen haer Geweer / maer oock de Sleutelen tot de Poorten afneemen.

De Graven van Egmond en Hoorn gevangen genomen. E. v. Meteren. l. 3. Thuan. l. 41.

Vlucht van veele.

Dit was gelijck als de Voorlooper van d'ellende / welcke stracks daer op volghde. Waerom dan oock niet alleen veel' Edele / maer desgelijcks andere voornaeme persoonen / welcke hier uyt lightlijck reeckeningh konden maecken / hoe 't gaen soude / sigh uyt 't Land wegh begaven. De Gouvernante Margaretha, Hertogin van Parma, selfs / bemerckende de Tyrannyen van Duc d'Alba, kon deselve niet langer aensien / maer begaf sigh met den aenvangh des jaers 1568. weer na Italien.

Vertreck der Gouvernante.

Grouwlijke Tyrannyen van Duc d'Alba.

Doese wegh was / begon Alba te werck te gaen nae sijn eygene lust en welgevallen / doch alles in den naem des Koninghs van Spaenje. Doe begonnen t'Inquisiteeren, te Confisqueren; de Gereformeerde met Vyer en Swaerd te vervolgen; op de vreeslijckste wijsen te dooden / veel arger als noch oyt was geschied.

Beyde de Graven van Egmond en Hoorn deed Duc d'Alba (onaengesien verscheyde ne Vorsten van Duytschland, en selfs de Keyser / voor haer baden) op den 4. Junius Anno 1568. te Brussel onthoofden; en derselven Hoofden stellen op twee spitse Staangen / weersijds aen 't Schavot opgereght / elck ten afgrijslijcken Schouwspel. Nae twee uyren tijds wierdense weer afgenoomen / en / nevens de ligchamen / op haere Goederen begraven. Met een seer groot geduld stondense beyde haere dood uyt: doch betuyghden by de selve / datse niets tegens den Koningh gedaen hadden / 't welck sulck een straf verdiende.

Hy doed Egmond en Hoorn onthoofden. Thuan. l. 43. E. v. Meteren. l. 3.

Graef Lodewijck van Nassauw had ondertusschen wel in Friesland den Graef van Arenbergh met sijn Spaensch Krijghsvolck geslagen / en een aensienlijcke Zeege bekoomen; wijl / onder meer andere persoonen van aensien / oock de gedaghte Graef selfs op de plaets was dood gebleven; waerom hy dan stracks de Stad Groeningen begon te belegeren: doch wierd door Duc d'Alba overvallen / en in de vlught gejaegd. Prins Willem van Oranje had terwijl een goede Armee van Duytschen, Nederlanders, en Françoisen by een gebraght / om de byna geheel onderdruckte en seer rampsalige Nederlanden daer mee te hulp te koomen. Trock oock ontrent den Herfst boven Maestright over de Maes. De Hertogh van Alba was sijnen aentoght haest gewaer geworden; en ruckte derhalven hem met alle magt te gemoet. Doch als hy bemerckte / dat Prins Willem gemoedighd was / om een Slagh met hem aen te gaen / wou hy 't Gevecht niet wagen / maer beschanste sigh tegens hem; en droegh sigh gantsch behoedsaem. Ter dier oorsaeck viel tusschen beyde de Parthyen niet gedenckwaerdighs voor. Eyndlijck gingh Prins Willem door de Luycksche en Burgundische Landen nae Franckrijck. Dus wierd dese Togt / door de listigheyd van Alba, verydeld; en met sulck een aensienlijck Heyr / als de Prins doemaels by sigh had / niets verright.

Graef Lodewijck van Nassauw slaet Arenberg; werd van Duc d'Alba weer geslagen.

Eerste Toght van Prins Willem in de Nederlanden; te vergeefs.

Hier nae voer Alba in sijn' aengevangene Tyrannyen voort. Al de geene / welcke sigh eenighsins hadden schuldigh gemaeckt aen de voorgaende opschuddingen / deed hy door Strop / Swaerd / en Vyer om 't leven brengen. 't Selve weervoer de sulcke / welcke niet geloofden gelijck de Roomsche Kerck. Boven dit stelde hy seer swaere Schattingen op; en oock deese / datmen aen den Koningh van Spaenje sou opbrengen den honderdsten penningh van alle roerende en onroerende Have. Daer nae den Thienden penningh van alle roerende Goederen / soo dickmael die verkoght wierden: en den Twintigsten van d'onroerende. Dit veroorsaeckte een grooten onwil en verbitteringh in 't Land / wijl dit streckte tot verderf des Koophandels / waer mee de Nederlanders aldermeest omgingen.

Alba gaet voort in sijne Tyrannyen.

Eyscht den 10. 20. en 100. penningh. Thuan. l. 46. Chytr. l. 22.

Doemaels geraeckte oock Duc d'Alba in groote tweedraght met Koningin Elisabeth van Engelland; vermits hy al d'Engelsche Koop-

Groote tweedragt tusschen Duc d'Al-

ANNO CHRISTI.

Kooplieden / nevens derselver Goederen / in Spaenje en Nederland deed in Beslagh neemen; wijl de gemelde Majesteyt eenig geld / 't welck hem uyt Spaenje was toegesonden / had opgehouden. Hier over deed Elisabeth al de Spaenjaerden en haere Goederen in Engelland oock Arresteeren, en verbood d'Engelsche alle Handel met de Spaensche Onderdanen. Evenwel brack deese twist tot geen openbaren Oorlogh uyt.

ba en Koningin *Elisabeth* van *Engelland*.

De Hertogh van Alba beeldde sigh nu in / dat hy door sijn Tyrannyen de Nederlanders t'ondergebraght; de Nederlanden weer onder de gehoorsaemheyd des Koninghs van Spaenje hersteld; de Ketters uytgeroyd / d'oproerige gedempt had. Liet derhalven / tot een eeuwige geheugenis sijner daden / in 't Kasteel van Antwerpen (nu volbouwd) een Trophé, of Zeege-teecken oprechten. Doch hy feylde verr' in sijne reekening; want even doe begonden de saecken sigh eerst reght tot een gantschen afval te schicken; waer toe niet weynigh bevoorderingh heeft gedaen sijnen eysch van den thienden / twintighsten en honderdsten Penningh; welcke hy met geweld meende door te dringen en te bekoomen: dan noch des Konings ongenadig Pardon, 't welck hy door Alba de Nederlanden liet aenbieden; doch waer van uytgeslooten waren al de geene / welcke op eenigerley wijs deel hadden gehad in de voorige beroerten; of niet Roomsch-Catholijck waren.

Alba, meenende van alles nu meester te sijn, doet sigh t'*Antwerpen* een Praelbeeld oprechten.

E. v. Meteren. Connestag. in Hist. Gall. J. Wolff. Thuanus.

Met deesen handel is 't dusdanigh toegegaen. Na dat Prins Willem van Oranje vastlijck had voorgenoomen de Nederlanden op d'een of d'andere wijs te verlossen van de Tyrannyen des Hertoghs van Alba en der Spaenjaerden, vond hy goed / sijn geluck niet alleen te Land / maer oock te Water te versoecken. Ten dien eynde gaf hy met den uytgangh des jaers 1569. Commissien ter Zee uyt. D'eerste / welcke sigh hier toe lieten gebruycken / waren Adriaen van Berges, Heer van Dolheim, nevens sijnen Broeder Lodewijck van Berges; beyde geboortig uyt Henegouw; de Baron van Montfalcon; Lancellot van Brederode; Albrecht van Egmond; Barrel Entes van Enschede; Adriaen Menningh; Imbyse van Gent; Ruychhaver, Diederick van Breemen, en Johan Borneck van Amsterdam. Deese rusteden / met hulp van sommige Zeevarende personen / nevens een goed getal Ballingen / eenige Oorlogsscheepen uyt / en begonden de Spaensche Kielen aen te tasten; oock treflijcken Buyt te maecken. Haer uyt en invaert haddense in d'Engelsche Havenen; te Roschel in Franckrijck, op d'Elf en d'Eems; oock in 't Vlie in Holland. Deese wierden genoemd Vrybuyters / en Water-geusen.

Prins *Willem* van *Oranje* deeld *Commissien* te Water uyt,

welcke Vrybuyters, genoemd *Water-geusen*,

groote Buyt van de *Spaenjaerden* bekomen.

Als nu de Heer van Dolheim, een goed deel gelds by een gebraght hebbende / haer had verlaten / voeghde in 't volgende jaer sigh tot haer Graef Willem vander Marck, Vryheer van Lumey; die 't werck op een beter wijs bestierde / als Dolheim had gedaen: waer door hy daeghlijcks meer toeloop bequam / en binnen weynigh tijds tot over de 60. Scheepen sterck wierd. Duc d'Alba meende / dat hy deese Water-geusen lightlijck sou konnen dempen; en sond eenige Kielen tegens haer uyt; doch deselve konden niets verrighten. Doe braght hy by de Koningin van Engelland soo veel te weegh / datse de gedaghte Nederlanders 't verblijf in hare Zeehavenen verbood: welcke hier door genoodsaeckt waren / een ander Nest te soecken.

Maer als de Koningin van *Engelland*, op versoek van *Duc d'Alba*, haer d'*Engelsche* Havenen ontseyde, 1571.

Voeren derhalven uyt Engelland reght na de Stad Briel in Holland, geleegen aen den uytloop der Maes; en braghten deselve op Palm-dagh Anno 1572. met kleyne moeyte in hare Maght. Even ter dier tijd had Duc d'Alba bevel gegeven / datmen tsevVentigh der voornaemste Burgers te Brussel, wijlse niet verstaen wilden tot d'opbrengingh des Thienden Penninghs / 's naghts in hare Huys-deuren sou ophangen. Doch als hy tijdingh bequam van d'inneeming der Stad Briel, kreegh hy andere gedaghten: en bemerckte nu eerst / doch te laet / dat hy de Steeden / aen de Zee geleegen / beeter had behooren te bewaren. Daer op sond hy de Graef van Bossu met thien Compagnien uyt / om den Briel te herwinnen: doch hy wierd van de Water-geusen soodanigh verwelkoomd / dat hy blijde was / weer van daer te mogen wegh loopen.

Moestense een ander Nest gaen soecken. *E. v. Meteren. P. Opmer. Beyerling.*

Neemen den *Briel* in; 't welk *Duc d'Alba* seer versteld. 1572.

Doe hy nu met sijne Spaenjaerden (als die van Dordrecht haer niet hadden willen innemen) Rotterdam met list in bequam / daer hy al de Burgers / welcke hy in 't Geweer vond / tusschen de drie en vier-honderd in getal / deed doodslaen; de Stad / nevens verscheydene Dorpen / uytplonderen / namen de Hollanders en Zeelanders, insonderheyd die van Flissingen, dit in aenmerkingh. Want als men oock Spaensch Guarnisoen in hare Stad wou leggen / wildense 't selve niet inlaeten; maer stelden haer te weer. Verwoesteden oock 't Kasteel / 't welck Alba in hare Stad had beginnen te bouwen; en deeden den Bouwmeester Petrus Paciecus, uyt 't Maeghschap des Hertoghs van Alba, ophangen. Voorts begavense sigh tot de Water-geusen; welcke haer naderhand / soo met Volck als allerley behoeften / bystonden. 't Exempel der Flissingers volghden die van Enckhuysen, en eenige andere Hollandsche Steeden. Om oock de saeck van Duc d'Alba dies te meer te verbijsteren / nam Graef Lodewijck van Nassauw, door een sonderlinge Krijghslist / de Stad Bergen in Heenegouw in. Prins Willem van Oranje quam daer-en-boven met een wel-toegerust Heyr by Duisburgh aen den Rhijn; waer op hy Roermond, Leuven en Mechelen door overgaef vermeesterde.

Rotterdam van de *Spaensche* geplonderd; veele Burgers dood geslagen.

Waer op *Flissingen* en meer andere Steeden van *Duc d'Alba* afvielen. *E. v. Meteren.*

Terwijl dit sigh toedroegh / braght Alba, die te vooren sulck een veranderingh noyt vermoed had / sijne Spaenjaerden en andere Volckeren by een. Belegerde Graef Lodewijck van Nauffauw in Bergen, en kreegh deese Plaets op Verdragh in; nae dat hy 't Secours, van de Gereformeerde in Franckrijck derwaerts gesonden / had geslaegen.

Verrightingen van *Duc d'Alba* en Prins *Willem* van *Oranje*.

ANNO CHRISTI.

Prins Willem ondernam sigh wel / sijnen Broeder Graef Lodewijck te komen ontsetten; maer vermits Alba tot geenen Veldslag te brengen was / en hy sijn Leger seer sterck beschanst had / soo kon hy sijn voorneemen niet volvoeren. Trock derhalven nae Holland, om deese Provintie tegens de Spaenjaerden te beschermen. Nae d'aftoght van Prins Willem, en d'overgevingh der Stad Bergen, naemen de Spaenjaerden Mechelen in. Onaengesien deese Stad seer Roomsch-Catholijck was / soo wierdse echter jammerlijck geplonderd / sonder dat de Hertogh hier op hare Religie aght nam.

Mechelen van de *Spaenjaerden* jammerlijck geplonderd. *E. v. Meteren.*

Ondertusschen overvielen die van Flissingen de Vloot des Hertoghs van Medina Cœli (door Koningh Philips van Spaenje na de Nederlanden gesonden / om daer / in plaets van Duc d'Alba, 't Gouvernement aen te neemen); en sy bequamen d'overhand. Greepen daer-en-boven aen eenige Scheepen met Spaensch Krijghsvolck / door Alba tegens haer uytgesonden; bevogten de Zeege / en kreegen veele Spaenjaerden gevangen; welckese twee aen twee met den rug tegens malkander bonden / en dus in Zee wierpen; op dat alsoo de Tyranny des Hertoghs van Alba (die alles liet vermoorden en ophangen) / hem eenighsins vergolden wierd / en hy voortaen sigh daer van onthouden moght. Als nu de Hertogh van Medina Cœli sagh / dat het soo groof in de Nederlanden toegingh / had hy geen lust / om hier Gouverneur te sijn; derhalven wierd van Koning Philips in sijne plaets Don Louis de Requesens derwaerts gesonden / van wien hier na sal gesproocken werden.

Der *Flissingers* overwinningen ter Zee; en wraeck aen de *tyrannische Spaenjaerden.*

Hertogh van *Medina Cœli* heeft geen lust, om *'t Gouvernement* over de *Nederlanden* aen te neemen.

Anno 1573. bequamen de Hollanders en Zeeuwen eenige treflijcke Victorien op de Spaenjaerden. Vermits in 't Zeeuwsche Eyland Walcheren de Geusen Flissingen en Campveer; de Spaenjaerden daer tegens Middelburgh, Arnemuyden en Rammekens besaten / soo hielden deese met malkander een quaede nabuerschap; tot dat eyndlijck de Geusen Middelburgh belegerden. Duc d'Alba onderstond sigh wel / tot verscheydene malen toe / deese Plaets t'ontsetten; doch de Zeeuwen bequamen altijd de Zeege; sloegen de Spaenjaerden te rugg' / en kreegen eyndlijck Middelburgh door overgaef in hare maght; na datse korts te vooren de Vesting Rammekens oock hadden vermeesterd.

Middelburgh en *Rammekens* van de *Zeeuwen* ingenoomen.

1573. *E. v. Meteren, l. 4. Beuther. Nigrin.*

De verschricklijcke Parijsche Moord; de veroveringh der Stad Bergen, en de grouwlijcke plonderingh der Stad Mechelen door de Spaenjaerden, joegh de Friesen sulck een schrick op 't lijf / datse meerendeel sigh weer aen de Spaensche sijde begaven / doe Duc d'Alba sijnen Soon Frederico de Toledo met een Krijghsheyr derwaerts sond. Deese Don Frederick was van geen beeter aert als sijnen Vader; en had hem 't Handwerk seer wel afgeleerd. In 't Tyranniseeren weeck hy hem niet; 't welck die van Zutphen meer als te veel gewaer wierden. Want als hy deese Stad / sonder eenige Tegenweer / in sijn geweld had bekoomen / wierd alles / wat niet te vooren daer uytgevlooden was / van de Spaenjaerden om 't leven gebraght. De Soldaten en hare Capitainen hingense by de voeten aen Galgen.

De *Friesen* begeven sigh meest weer aen de *Spaensche* sijde.

Don Frederick, Soon van *Duc d'Alba*, geen minder *Tyran* als sijnen Vader.

Niet beeter maeckte hy 't oock te Naerden, een Steedje in Holland. Want of wel d'Inwooners op sijn' aenkoomst sigh goedwilligh overgaven / soo kon hy echter sijn bloedgierigh Gemoed niet intoomen. Soo haest hy met de voornaemste Bevelhebbers en Oversten binnen was getreeden / wierd hy seer wel onthaeld. Daer op deed hy de Burgery by eenroepen / onder schijn / als of hy haer yets had voor te dragen; doch liet haer doe al t'samen op 't erbarmlijckste vermoorden; waer van hy selfs / met 't doorsteecken des Burgermeesters / den aenvangh

Sijne grouwlijke Moordery te *Zutphen*; en te *Naerden*. *E. v. Meteren. P. C. Hoofd. Beuther. ad Sleid. &c.*

maeckte.

ANNO CHRISTI.

maeckte. Even sulck een dood moesten uytstaen de Vrouwspersoonen / na geleedene schendlijcke verkraghtingh / nevens een groot getal Kinderen.

Haerlem van de Spaensche door hongersnood bekomen; en hoese hier handelden.

Deese grouwlijcke Tyranny veroorsaeckte / dat veele Steeden / welcke sigh anders gewilligh aen hem souden hebben overgegeven / uyt schrick en wanhoop sigh tot tegenweer toerusteden: gelijck oock onder meer andere die van Haerlem deeden; doch 't hielp deese weynigh; wijlse door hongersnood wierden gedwongen / de Spaenjaerden binnen te laten. De Burgers (behalven eenige der voornaemste / welcke omgebraght wierden) koghten hare dood / en de plonderingh der Stad af voor 240000. guldens. Maer de Soldaten / welcke hier in Guarnisoen hadden geleegen / ontrent 3000. in getal / wierden al t'samen met haer' Oversten (uytgesonderd 600. Duytschers, en sommige weynige / die 't ontkoomen waren) onthoofd / gehangen / of in 't Water versmoord. Dus tracteerden de Spaenjaerden hier d'arme Christenen, gelijckse te vooren d'Indianen hadden gedaen.

Thuan. l. 53. P.C. Bor E. v. Meteren P.C. Hooft, &c.

Alckmaer te vergeefs belegerd.

Don Frederico meende nu de Stad Alckmaer met een diergelijck geluck in sijne magt te sullen krygen: doch 't feylde hem hier leelijck. Na eenige vergeefsche Bestormingen / in welcke veele van syn volck dood bleven / moest hy met schande en spot weer aftrecken.

Spaenjaerden van d'Engelsche geslagen.

De laetste Aenslagh van Duc d'Alba, voor sijn vertreck uyt de Nederlanden, was op Enckhuysen aengesien. Tegens deese Stad sond hy de Graef van Bossu met een stercke Scheepsvloot uyt: doch hy vond hier schoenen na sijne voeten. Wierd van d'Enckhuysers geslagen / en / nevens meer andere voorname Officieren, van haer gevangen bekoomen.

Vertreck van Alba uyt de Nederlanden na Spaenje; daer hy van Koningh Philips vriendlijk ontfangen wierd.

Hier op begaf Alba sigh in de Maend December uyt de Nederlandsche Provintien na Spaenje; als hy dese heerlijke Landschappen / welcke hy voor seven jaren in goede rust had gevonden / tot d'uyterste ellende had gebraght. De Tyrannyen, van hem onder sijn Gouvernement gepleeghd / konnen met geen woorden uytgedruckt werden. Over d'aghtthien-duysend Menschen had hy / alleen door Beuls handen / doen om 't leven brengen; behalven die in den Oorlogh en door Moorderyen waren omgekoomen. In Spaenje aengeland sijnde / wierd hy van Koningh Philips seer vriendlijck ontfangen / en gerespecteert als voorhenen. Waer uyt dan genoeghsaem was af te neemen / dat alles / wat hy in de Nederlanden had verright / door Philippi last was geschied.

Don Louis de Requesens.

In sijne plaets bequam 't Gouvernement Don Louis de Requesens, een Spaenjaerd van geboorte / Groot-Commandeur van Castilien.

Slagh op de Mooker-heyde. 1574.

Anno 1574. overviel de beyde Broederen van Prins Willem van Oranje, Lodewijck en Henrick, Graven van Nassauw, een groot ongeluck. Want alsse / nevens Paltzgraef Christoffel, haren Broeder eenigh volck in Nederland wilden toevoeren / wierdense van Sanctius d'Avila en Christophorus Mondragon op de Moocker-heyde, niet verr' van Nieuwmeegen, aengevallen / en geslagen. Beyde de Graven van Nassauw en de Paltzgraef bleven dood. Hare lighamen heeftmen nergens konnen vinden. Van noch sneuvelden over de 2500. der hare in dit Gevecht. Deese Victorie maeckte de Spaenjaerden stout. Trocken terstond na Antwerpen, en dwongen de Burgers / haer eenige maenden Besoldingh te betalen; sy moghten 't geld bekoomen soo alsse konden. Daer na maecktense sigh aen de Stad Leyden in Holland, en belegerden deselve. D'Inwooners hadden dit niet verwaght; derhalven sigh noch van Soldaten noch van genoeghsame Proviande versorghd. Evenwel stondense de Belegeringh seven maenden langh dapper-moedigh uyt. Doe 't nu eyndlijck daer op gingh / datse door hongersnood sigh souden hebben moeten overgeven / wierdense wonderbaerlijck ontset; vermits / door de doorsteeckingh der Dijken / 't Land onder Water wierd gesteld; waer toe doemaels Wind en Zee haer t'eenemael behulplijk waren. Deeser wijs kreegense Proviande binnen. Maer op de Spaenjaerden 't Belegh / 't welck haer veel Volck had gekost / moesten verlaten.

Leyden van de Spaenjaerden belegerd; en wonderbaerlijck ontset.

Thuan. l. 59. P.C. Hoofd. E. v. Meteren.

Vreedehandel te Breda tusschen Spaenje en de Nederlanden, te vergeefs. 1575.

Ondertusschen bemoeyde Keyser Maximiliaen sigh ten hooghsten / om een Verdragh tusschen de Nederlandsche Provintien en Koningh Philips van Spaenje te bemiddelen. Braght het oock daer toe / dat hier over te Breda een Onderhandelingh wierd aengesteld; doch met een vrughtloosen uytgangh. Want Koningh Philips songh sijn oude sang. Bood de Nederlanders aen Pardon over alles wat sigh tot noch had toegedraegen: Restitutie der Geconfisqueerde Goederen: Loslatingh der Gevangene / en diergelijcke dingen: Maer onder voorwaerde / dat Prins Willem van Oranje aen hem sou overleveren alle Vestingen / Schanssen / Scheepen en Geschut. Dat oock geen andere Religie als de Roomsch-Catholijcke, in de Nederlanden sou gedooghd werden. Hier uyt bemerckten men genoeghsaem / wat'er onder verborgen lagh / en waer op Philips doelde. Derhalven gingh dit Vreedewerck te niet; en den Oorlogh weer voort. Haest hier nae veroverden de Spaenjaerden Bueren, Oudewater, en Schoonhoven. In 't volgende jaer de Stad Zierickzee in Zeeland; welckese geduerende de gantsche Winter hadden belegerd gehouden.

wegens den eysch van Koningh Philips. Thuan. l. 60. P.C. Hoofd. E. v. Meteren. P.C. Bor. &c.

Staten van Holland en Zeeland besluyten, sigh de Koningin van Engeland t'onderwerpen.

Terwijl de Spaensche voor Zierickzee werck vonden / beraedslaeghden de Staten van Holland en Zeeland, wijl 't haer begon t'ontbreecken aen Volck en Geld / om den Oorlogh noch langh te voeren / hoese sigh best souden mogen begeven onder de bescherminghe van een vreemd Vorst / om aen den selven toevlught / en een verseeckerde Ruggh-houder te mogen hebben. De meeningen waeren verschillende / gelijck in sulcke gelegenheden gemeenlijck geschied. Eyndlijk viel 't besluyt daer op / datse sigh souden onder-

ANNO CHRISTI.

verworpen aen de Koningin van Engelland. Terstond wierden eenige uyt de haere afgevaerdighd/ om aen Elisabeth deese saeck voor te dragen: doch sy wou d'aenbiedingh niet aenneemen; ten ware eerst ten vollen bleeck/ dat tusschen de Staten van Holland en Zeeland ter eener/ en de Koningh van Spaenje ter andere sijde geen versoeningh of vreede kon getroffen werden.

Don Louis de Requensens gestorven. Beuther. E. v. Meteren.

Onder 't verloop deeser dingen stierf den 5. Martius Anno 1576. Don Louis de Requesens, Groot-Commandeur van Castilien, Gouverneur over de Nederlanden; even ter dier tijd/ als sijn Kryghsvolck geweldigh begon te Muyteneeren/ en allerwegen om Geld riep/ vermits men haer nu 22. Maenden Besoldingh schuldigh was. Doemaels had de Spaensche Koningh alreeds over de 24. Millioenen Ducaten (yeder Millioen gereeckend tot thienmael honderd duysend) aen den Oorlogh tegens de Nederlanden te kost geleght. Soo veel voordeel heeft Duc d'Alba aen Philips verschaft.

Koningh Philips doet sijnen eenigen Soon Prins Carel gevangen neemen;

Geduerende de gemelde Nederlandsche onrusten droegen sigh aen 't Koninglijck Hof in Spaenje oock wonderlijcke handelingen toe. Koningh Philips deed sijnen eenigen Soon Prins Carel gevangen nemen. D'oorsaecken sijn niet eygentlijk openbaer geworden; echter werd deese in 't gemeen voor de bysonderste gehouden/ dat hy tot de Nederlanders seer genegen was, en derhalven sigh gantsch gemeensaem maeckte met der selver Gesanten de Marquis van Bergen, en de Heer de Montigny. Vermits nu de geene/ welcke by den Koningh hoogh aen 't berd stonden/ en hem rieden tot de gehoorde Tyrannyen tegens d'Ingeseetene der Nederlandsche Provintien, by haer selven de reeckening maeckten / hoe 't haer gaen sou / indien Prins Carel eens tot de Regeeringh quam / soo soghtense / om dit te voorkoomen / hem by sijnen Vader in ongenade te brengen; hem by den selven swart te maecken: en gaven insonderheyd voor / dat hy omgingh met heymlijcke practijcken; de Roomsch-Catholijke Religie niet reght toegedaen was: Dat 't Koninghrijck een groot gevaer over 't hoofd hingh/ indien hy opt den Throon beklom/ en meer andere dingen.

Selfs oock om 't leven brengen, desgelijcks sijn' eygene Gemamalin, Carels Stiefmoeder.

met aenwijsingh van d'oorsaeck deeses bedrijfs Philippi, 1568. Thuan. l. 43.

Hier door braghtense soo veel te weegh/ dat Koningh Philips een arghwaen tegens Prins Carel opvattede/ en met Rigomes de Sylva nae sijne Kamer gingh/ om sijne Geheymen te doorsoecken. Carel wou de gedaghte Rigomes niet binnen laeten / maer stelde sigh tegens hem te weer. Dit brack hem den hals; want 't wierd uytgelegt/ als of hy tegens sijnen Vader geweld had willen gebruycken. Daer op heeftmen hem in Gevanknis gelegt; waer in hy korts daer na uyt ongeduld (gelijckmen voorgaf) is gestorven: Maer andere willen/ dat sijne dood een geheel andere oorsaeck had: en dat hy door geweldadige middelen uyt de Weereld is weghgeruymd: Deese meening wierd noch meer bekraghtighd/ als sijne Stief-moeder Isabella (beschuldighd/ datse van des Prin-

tegens sijnen Soon, en Echtgenoot.

een Aenslagh kennis/ en deel aen deselve had) / drie Maenden daer nae oock stierf: 't welck haere Moeder d'oude Koningin/ en haeren Broeder de Koningh van Franckrijk, in geen kleynen arghwaen en agterdoght stelde.

De Nederlandsche Gesanten, de Heer van Montigny en Marquis van Bergen, in Spaenje aengehouden. 1569. 1570.

De Gedagte twee Nederlandsche Gesanten/ Floris van Montmorency, Dryheer van Montigny, Broeder des Graefs van Hoorn, en de Marquis van Bergen, moesten oock niet langer 't Land der levende sien. Beyde warense de Roomsch-Catholijcke Religie toegedaen: doch vermits de Nederlanders haer een sonderling-groote genegenheyd toedroegen/ soo wierdense beschuldighd/ datse te veel ontrent deselve hadden door de vingeren gesien; haer te veel toegegeven. Wierden derhalven in Spaenje door goede woorden van d'eene tijd tot d'andere opgehouden: en eyndlijck/ als de Marquis van Bergen onder dit uytstel was gestorven/ settedemen de Heer van Montigny in gevanckenis. Sijne Moeder de Gravin van Hoorn, nevens sijne Gemalin/ en andere nabestaende/ deeden wel een voetval voor Princes Anna, Dochter van Keyser Maximiliaen, doese door de Nederlanden nae Spaenje wierd begeleyd/ om te sijn de nieuwe Gemalin van Koningh Philips; welke haer beloofde/ dat d'eerste Beede/ welckese aen sijne Majesteyt sou doen/ de loslatingh des Heeren de Montigny sou betreffen: doch Duc d'Alba was dit haest te weeten gekomen; en had stracks daer van berigt nae Spaenje gesonden: Derhalven wierd den Gevangenen een drock gegeven / aen welcke hy moest barsten/ eer noch Koningin Anna was aengekoomen; onaengesien Keyser Maximiliaen en andere Vorsten ernstigh voor hem gebeeden hadden. Dus moest tot de daed gebraght werden 't geen eenmael aen 't Spaensche Hof was beslooten/ sonder dat eenige Menschlijcke Voorbeeden of authoriteit sulcks konden verhinderen.

D'eene daer gestorven; d'andere door vergif omgebraght.

Opstand der Morisquen in Granada gedempt, tot haer ongeluck Beutherus.

Ontrent deese tijd ontstond in Spaenje een Oorlogh tegens de Morisquen, of Saraceenen, woonende op 't Geberght in 't Koninghrijck Granada. Deese waren de Spaensche Heerschappy moede; en begeerigh nae sulck een Regeeringh/ als hare Voorvaderen/ noch maer 80. jaren geleeden/ in Spaenje hadden gehad. Braecken derhalven uyt in rebelly; doch tot haer groot ongeluck. Want sy wierden door Don Louis de Requesens, en Don Jan van Oostenrijck bedwongen/ en tot Lijfeygene Slaven gemaeckt.

Schotsche en Engelsche Geschiedenissen.

Van de Reformatie in 't Koningrijk Schotland hebben wy voor deesen eenige meldingh gedaen. Wijl nu de Standen deselve hadden ter hand genoomen sonder bewilligingh der oude Koningin/ soo konnen hier oock niet langh sonder Oorlogh blijven. De gedaghte Koningin veroorlofde haer wel d'oeffeningh der Gereformeerde Religie voor de tijd van ses Maenden; doch ondertusschen liet se in Franckrijck Kryghsvolck aenneemen/ om de Standen/ ten eynde des genoemden tijds/ daer mee aen te vallen. Maer als deese sulcks gewaer wierden/ dreyghdense dit onheyl

Onrusten in Schotland, Chytr. in Chron.

ANNO CHRISTI.

onheyl by tijds te bejegenen. Setteden daer op d'oude Koningin van de Regeeringh af/ en traeden in een Verbond met Koningin Elisabeth van Engelland, om malkander getrouwlijck by te staen/ wanneermen vreemd Volck in 't Land sou willen brengen.

om der Religie wil.

D'oude Koningin was niet onbewust/ wat de Standen met d'Engelsche Koningin handelden; en bekommerde sigh daer over soo hevigh/ datse onder deese Handelingh op 't Kasteel t'Edenburgh van hertenleed stierf. Ontrent deselve tijd was eenig Fransch Volck in Schotland aengekoomen/ en had sigh meester gemaeckt van eenige geringe Plaetsen. Noch een grooten hoop was onderweegen/om haer te versterckeu; doch deese wierden door tegenwinden te rugg' geslaegen/ en verstroyd. Vermits nu ter dier tijd de Koningh van Franckrijck in sijn eygen Land genoegh te doen vond/ soo wierd in Schotland Vreede gemaeckt; onder voorwaerde/ dat voortaen niemand om der Religie wil eenige beswaernis sou toegevoeghd werden.

hoe eyndlijck afgedaen.

Koningin Maria van Schotland neemd ten Man Henrik Stuart: doch werd hem ontrouw.

Wijl nu hier nae Koningh Franciscus de II. van Franckrijck stierf/ keerde Koningin Maria Stuart, sijne nagelatene Weduw/ welcke noch nauwlijcks 't twintighste jaer haers ouderdoms had bereyckt/ en seer schoon van Gedaente was/ weer na Schotland; daerse ten nieuwen Man nam haren Neef Henrick Stuart, en hem opentlijck deed afkondigen voor Koningh der Schotten. Doch korts daer nae begonse heymlijck te Boeleeren met seecker Savoysch Edelman/ genoemd David Ritz. Maer als de Standen dit gewaer wierden/ wierd hy haest aen kant geholpen. De Koningin was doemaels swanger by haren Man Henrick; en braght in Junius Anno 1565. ter weereld eenen jongen Soon/ genoemd Jacobus, naderhand geworden Koningh van Schotland, en oock van Engelland.

Thuan. l. 17. Buchan. Hist. Scot. 1566.

Verliefd al weer op Jacob Hepburn; om wiens wil sy haren Man om 't leven brenghd, en hem trouwd.

Hier na verliefdese op Jacob Hepburne, Graef van Bodwel. Braght oock om sijnent wil haren Man Henrik Stuart heymlijck om 't leven; en nam daer op Bodwel ten Houwlijck. Dit verdroot de Standen seer hevig. Namen derhalven tegens haer en haren nieuwen Man de Wapenen aen/ om deese smaed en boosdaed te wreecken. Koningin Maria wierd haest gevangen bekoomen; en moest sweeren/ datse sigh de Regeeringh niet meer sou onderwinden/ maer deselve overlaten aen haren jongen Soon Jacob, en desselven Stadhouder Graef Jacob van Murray. De Graef van Bodwel blood na Deenemarken; daer hy seker genoeg meende te sijn; doch vond sigh in sijne reeckeningh bedroogen. Want nauwlijcks was hy daer gekoomen/ als hy van de Vrienden eener Adelijke Vrouwspersoon uyt Noorweegen, welcke hy voortijds/ onder belofte van Trouw/ had veronteerd; daer na een andere ten Houwlijck genoomen/ wierd aengegrepen/ en in Gevanckenis geleght: waer in hy ellendigh/ in stanck en allerley vuyligheyd/ sijn leven besloot. Deeser wijs geboelde hy de tijdlijcke straf sijner begane Echtbreuck en Koninghs-moord.

Werd van de Standen afgeset: 1567.

en sijn rampsalig eynd. Thuan. l. 40. Chytr. l. 21.

ANNO CHRISTI.

Maria ontvlied na Engelland.

Koningin Maria wierd ondertusschen op 't Eyland Levinien in een Kasteel bewaerd. Doch sy koght de Gouverneur en een Schipper met geld om/ soo datse haer van daer wegh hielpen/ op den 2. May Anno 1568. Dus quamse by de Marquisen van Hamilton, die ten haren dienst eenigh volck hadden versameld. Maer als 't deese niet wou gelucken/ vermitsse na eenige maenden van de Stadhouder Jacob wierden geslagen/ soo bloodse na Engelland. Koningin Elisabeth had geerne gesien/ dat de Schotsche Standen haer weer hadden aengenoomen; en deed oock deselve hier toe versoecken. Doch verstaen hebbende alles wat sigh in Schotland had toegedragen/ wouse Maria hier niet verder behulpsaem sijn. Doese oock naderhand gewaer wierd/ datse met nieuwe practijken omgingh; Jacob van Hamilton na Schotland sond/ om daer 't Hoofd harer Factie en Stadhouder te sijn: met Thomas Havart (Howard), Hertogh van Nordfolck, handelde van een Houwlijck/ en d'inneemingh des Koninghrijcks Schotland, soo lietse haer in nauwer bewaringh stellen; ook de Hertogh van Nordfolck in den Towr te Londen opsluyten/ tot op verder ordre.

Haer' aenslagen aldaer, om Schotland weer te veroveren; Thuan. l. 46.

't Gouvernement van Hamilton in Schotland had haest een eynd; want onlanghs na dat hy daer aengekoomen was/ wierd hy om 't leven gebraght. Op raed der Koningin van Engelland wierd Matthæus Stuart, Vader van de vermoordde Koningh Henrick Stuart, ten Stadhouder verordonneert: die terstond de Bisschop van S. Andre, oock schuldigh aen de Konings-moord/ te Sterling deed ophangen. Doch korts daer na/ als hy ter selver plaets een Byeenkoomst hield/ wierd hy van d'andere Factie onvoorsiens overvallen/ en om 't leven gebraght. Hem volghde in 't Stadhouderschap Johannes Areskinus, Graef van Marre; die eyndlijck 't Koninghrijck in goede rust stelde; Koningin Maria daer toe bewoogen hebbende/ datse de Koninghlijcke Hoogheyd ten vollen aen haren Soon afstond.

1570. doch misluckt. 1571. 1572. 1573.

Terwijl deese dingen sigh dus toedroegen/ en Duc d'Alba, gelijck hier boven gemeld is/ met Koningin Elisabeth van Engelland in twist was geraeckt/ wou Paus Pius de V. 't sijne oock daer toe doen; en verklaerde de gedaghte Elisabeth in den Ban/ wijlse 't Pausdom, 't welck hare Suster Maria korts te vooren in Engelland weer had ingevoerd/ had afgeschaft/ en hem alle Pauslijcke Maght in dit Koninghrijck ontnoomen. Ontsloegh al haer' Onderdanen van den aen haer gedanen Eed; en deed desgelijcks in den Ban al de geene/ welcke haer voortaen souden gehoorsamen. Maer de Koningin aghtte sijnen Blixem niet. Oock was d'Excommunicatie voor sigh selven niet soo kragtigh/ dat daer door groote onrusten in Engelland wierden verweckt. Sommige Roomsch-Catholijke Priesters en Edellieden onderstonden sigh wel/ een oproer tegens

Paus Pius de V. doet Koningin Elisabeth in den Ban, en ontslaet haer' Onderdanen van den Eed; Thuan. l. 46. Nigrinus. 1573.

doch trekt 'er geen voordeel van.

ANNO CHRISTI.

Elisabeth aen te reghten: doch braghten hier door niet anders te weegh / dan dat harer eenige / als Verraders / opentlijck door Beuls handen moesten sterven / en dus haren loon ontfingen.

Roomsche Pausen. Na Paus Paulus de IV., onder wien d'Orden der Jesuiten (hedensdaegs genoegh bekend / en derhalven onnoodigh / hier veel van haer te spreecken) haren oorspronghheeft genoomen / is in den Roomschen *Pius* de IV. Stoel gevolghd Pius de IV.; die 't Concilium te Trenten weer uytschreef en voleyndighde. Vijf jaren en elf maenden heeft hy de Pauslijcke Regeeringh gevoerd. Na hem wierd *Pius* de V. van de Kardinalen verkooren Pius de V. Een seer groot welbehagen had hy in de handelingen des Hertoghs van Alba, wyl hy de Ketters in de Nederlanden soo dapperlijck met Vyer / Water / Strop en Swaerd wist te verdelgen. *Sijne gift aen Duc d'Alba.* Sond hem derhalven / ten teeken siner goede genegenheyd / een kostlijcken Deegen / en een Hoed van groote waerde: met vermaningh / dat hy sou voortvaren gelijck hy had begonnen. Want deese H. Vader meende / wyl hy S. Petri Nasaet was / soo moest hy oock syn best doen / datmen dapper met 't Swaerd daer in sloegh. Geerne had hy in Engelland een diergelijck Onweer verweckt. Besat de Pauslijcke Stoel 6. jaren en 4. maenden. Na hem volghde Gregorius de XIII., van wien hier na sal gehandeld werden. *Onuphr. Panvin. J. Balæus Bucholtz.*

Geleerde Mannen. Onder Keyser Maximiliaen de II. hebben voornamentlijck gebloeyd onder d'Euangelische Theologanten, Erasmus Marbachius; D. Simon Pauli; en Jacobus Andreæ. D.D. Onder de Gereformeerde, Wilhelmus Kleinwitz, en Casparus Peucerus. Onder de Roomschgesinde, Andreas Vega, Dominicus à Soto, M. Eisengrinus, Benedictus Arias Montanus, Johannes Tiletanus, en Wilhelmus Lindanus. Onder de Juristen waren beroemd / Johannes Bodinus, Viglius Zuichemus, Johannes Cujacius, Joachimus à Beust, &c. Onder andere Geleerde / D. Gervasius Marstaller, een vermaerd Medicus: Conradus Dasypodius, Martinus Rulandus, Cælius Secundus Curio, Petrus Ramus, in 't Parijssche Bloedbad om 't leven gekoomen: Johannes Stadius, een voornaem Astronomus. *Opmeer. Chronol.* *Epit. Hist. Osiand.*

Colloquien over de strijdige Religions-Artijkelen. Oock wierden onder des Keysers Maximiliani Regeeringh gehouden verscheydene Disputatien of Gespraecken over de verschillende Religions-Artijkelen: als / dat te Maulbrun onder de Wurtenberghsche en Paltzische Theologanten: t'Altenburgh, tusschen de Wittenberghsche en Jenische: te Straetsburgh tusschen Jacobus Andreæ en Flaccius; en te Frankenthal tusschen de Wederdopers en de Theologanten uyt den Paltz.

Academien te Straetsburgh. Leyden. Altorf. Helmstad. Anno 1568. heeft sijnen aenvangh genoomen d'Academie of Hooge School te Straetsburgh. Anno 1575. wierd die te Leyden in Holland opgerigt. Gelijck oock die t'Altorf Anno 1576. door de Raed van Neurenbergh. In 't selve jaer stelde Hertogh Julius van Brunswijck aen d'Academie te Helmstad, na dat hy van Keyser Maximiliaen de II. treflijcke Privilegien daer toe had bekoomen. D'Inauguratie geschiedde in October, met heerlijcke Ceremonien; waer hy sijnen Soon Hertogh Julius, gepostuleerde Bisschop van Halberstad, ten eersten Rector wierd verkooren.

Nieuwe Vaert na de Haven S. Nicolai, van d'Engelsche gevonden, 1565. Als d'Engelsche, wegens den Oorlogh tusschen de Koningen van Sweeden en Deenemarken, de Vaert op d'Oost-Zee, om met de Muscoviters te Narva in Lijfland Koophandel te dryven / niet verseeckerd konden gebruycken / hebbense Anno 1565. gevonden de nieuwe Vaert / of Straet, door d'Ys-Zee; Noorweegen, Finmarck, Sricfinnen, Finlapland, en Biarmien, over den 73. Graed Latitud., ombarende / en van daer sigh na 't Zuyden wendende na de Haven S. Nicolai, welcke leght onder den Circulus Arcticus, en den 68. Graed Longitud. Welcke Straet de Nederlanders naderhand ook gebruyckt hebben.

Koude Winter. In dit jaer was 't sulck een koude Winter / dat de Schelde voor Antwerpen toegevrooren lagh. Wijn / Bier / en allerley Waren hadmen op 't Ys veyl.

Brand te Venetien, 1569. De Venetianen wierden eenige jaren langh met groote dierte geplaeghd. Hier by quam noch een groot ongeluck. Anno 1569. ontstond een sware Brand in de Stad; waer door niet alleen veele treflijke Gebouwen / maer oock 't soo seer beroemde Arsenael, of Wapenhuys / te niet gingh. De schade was onwaerdeerlijck groot.

Aller-heyligen-vloed in de Nederlanden, 1571. Anno 1671., op Aller-heyligen-dagh, met de Nieuwe-Maensche Springhvloed / was in Nederland de seer sware Watersnood / genoemd Aller-Heyligen-Vloed; welcke in en ontrent Antwerpen, in Zeeland en Holland seer groote schade deed; veele Dorpen t'eenemael wegh spoelde; meenighte van Menschen en Beesten deed verdrincken. Friesland leed 't alderellendighste onheyl.

Aerdbevingh. In 't selve jaer gevoeldemen t'Inspruk een seer sware Aerdbevingh; waer door hier oock geen kleyne schade geschiedde.

Hemel-tekenen. In 't volgende jaer heeftmen gintsch en herwaerts aen den Hemel veele Wondertekenen gesien.

Nieuwe Star. 1572. Met den aenvangh des jaers 1572. verscheen een nieuwe Star onder 't Gesternt Cassiopea. Langer dan een jaer stondse gantsch onbeweeghlijck. Anno 1574. isse eerst weer verdweenen.

Vorst. 1576. Anno 1576. verbroor 't Wijngewas meest over al; insonderheyd in Elsas, in Brisgouw, aen den Rhijn, en meer andere Oorden.

Eynd des Sevenden en laetsten Boecks.

HISTO-

HISTORIE DER REFORMATIE IN DUYTSCHLAND:

Voorgesteld in een beknopte ordre, van den aenvangh *Anno* 1517. af, tot op 't jaer 1576.

ANNO CHRISTI.

Aflaten van Paus Leo de X., om, na sijne geweldige verquistingen, weer aen geld te geraecken. 1517.

ALs Paus Leo de X., na seer groote/ gantsch onnutte verquistingen/ Anno 1517. allerweegen Aflaets-kramers uytsond/ om weer geld voor hem te versamelen/ heeft eenen Johan Tetzel, een Prediker Monick, die sigh te vooren een tijd langh had opgehouden in 't Pauliner Klooster te Leipzigh, oock den Roomschen Aflaet veyl gehad in Saxen en Meissen. Boven maten seer roemde hy by 't gemeene volck van de kraght sijner Aflaets-brieven. Of nu wel veele verstandige Lieden een groot mishagen in sulck een handel en kramery hadden/ echter dorfde niemand den mond daer tegens opdoen/ uyt vrees voor de Roomsche Blixem uyt 't Vaticaen, en 't geen op den selven volghde.

Grouwlijken roem der Aflaets-kramers, en van Johannes Tetzelius, van de kraght der Aflaets-Bullen.

Met een onbeschaemd voorhoofd roemde deesen Tetzel, dat de geene/ welcke sijn' Aflaets-brieven koghten/ niet alleen vergifnis kreegen van al hare voorleedene begane Sonden/ maer oock vermoghten/ op verboodene tijden Boter/ Kaes/ Melck/ Eyeren en Vleesch t'eeten. Terwijl de Penningh in 't Becken klonck, op dat eygen oogenblick voer de Ziel uyt 't Vagevyer na den Hemel. Ja/ sijnen Aflaet was soo kraghtigh/ dat indien yemand ('t is afgrijslijck te hooren) de H. Maeghd Maria had verkraght, soo sou hem echter deese Sonde, uyt kraght sijner Aflaets-Bul, vergeven sijn. Hier by quam noch 't schendigh leven deeser snoode Kramers en Geld-versamelaers: welcke in de Herbergen met Hoereeren/ Banquetteeren en Dobbelen heylloos doorbraghten 't geen 't arme volk uyt haren mond had verspaerd/ om een Aflaets-brief te koopen.

Der selver Godloos leven.

Martinus Lutherus steld sigh tegens deese Aflaten, en slaet Theses aen te Wittenbergh.

Deese lightvaerdigheden en bedriegeryen braghten Martinus Lutherus, doemaels 34. jaren oud/ in 't Harnasch; soo dat hy op Aller-heyligen-avond (den laetsten October) tegens den Aflaet eenige Theses, of Stellingen en Sluytredenen/ aen de Slots-kerck te Wittenbergh aensloegh; wijsende de Menschen van sulck een verleydende Leere en snoode Kramery tot de Verdiensten des Heeren Christi; en betuygende/ dat deese voorgevingh van d'Aflaten tegens de H. Schrift streed. Deese Disputatie Lutheri wierd van veele met groote begeerte geleesen: doch niemand verscheen/ om tegens hem te disputeeren. Dit is dus geweest d'aenvangh der Reformatie.

ANNO CHRISTI.

Alberti Krantzii oordeel van deese onderneemingh D. Lutheri.

Als de voortreflijcke Geschiedschrijver Albertus Krantzius, weynige dagen voor sijne dood/ deese Theses Lutheri had geleesen/ seyde hy: *O Frater, abi in Cellam, & dic miserere mei Deus*; soo veel als: Lieve Broeder, schuyl in uwe Cel, en lees de Psalm: God, ontfarm u mijner! Meenende/ dat deeses sleghten Monicks Lutheri bestaen tegens den Roomschen Paus/ wiens geweld de hooghste Potentaten en Koningen een schrick aenjoegh/ te vergeefs en t'sijner schade sou sijn. Doch d'uytgangh heeft beweesen/ dat D. Lutherus hier toe van God bysonderlijck verweckt; met seer heerlijcke gaven/ welspreeckenheyd/ en uytsteeckende kloeckmoedigheyd verciert is geweest/ om de Reformatie ter hand te neemen: van wien Johannes Hus, Anno 1415. op 't Concilium te Constans, doe hy nu aen 't vyer sou opgeofferd werden/ had gewisseght met dese woorden: Heden braed gy een Gans (want Hus beteeckend een Gans in de Boheemsche Spraeck); maer over honderd jaren sal een Swaen koomen, dien gy wel ongebraden sult laten.

Johannis Hus Wisseggingh van D. Luther.

Martini Lutheri geboorte. Chytr. Chron. l. 7.

Deese Martinus Lutherus wierd gebooren t'Eysleben, Anno 1483. 's nagts voor S. Martini dag. Sijn' Ouders/ Johannes en Margaretha, waren eerlijcke/ vroome Lieden; welcke hem in sijne jeughd aen de Studie hielden: na Maeghdenburgh en Eysenach ter School bestelden; met toevoegingh van de noodige onkosten. Naderhand wierd hy t'Erffurt Magister; en gingh in 't volgende jaer/ tegens sijner Ouderen wil/ in 't Augustijner Klooster; daer hy seer vlijtigh studeerde, tot dat hy van Johannes Staupicius nae Wittenbergh gebraght/ en tot de Professie bevoorderd wierd; daer hy ontrent negen jaren lang geleerd; eerst over de Philosophie van Aristoteles geleesen; daer nae de Brief Pauli aen den Romeynen, en de Psalmen Davids opentlijck verklaerd heeft; tot dat Tetzel met de hooghste onbeschaemdheyd sijnen Aflaets-kraem opende.

Studien; en Professor te Wittenbergh geworden. 1503. 1504. 1508.

Lutherus schrijft te vergeefs aen den Aerts-bi-

Op dat nu D. Lutherus de saeck met dies te meerder vrugt mogt aengrijpen/ schreef hy op den 19. October aen Marckgraef Albrecht, Aerts-bisschop van Mentz; hem berigten-

rigten-

ANNO CHRISTI.

schop van *Mentz.*

rigtende / wat voor een grouwlijcke en Godloose Leere d'Aflaets-kramers voorstelden; hem biddende / deese Schreeuwers een stilswijgen te willen gebieden. Met deesen Brief sond hy hem tot de vijf-en-tnegentigh Artijckelen, of Stellingen / van den Aflaet: doch d'Aerts-bischop liet hem geen antwoord toekoomen.

D. Conradus Wimpina schrijft tegens de *Theses* van *D. Luther.*

Ondertusschen vreesde Tetzelius, dat hy schaede aen sijn' Inkoomsten sou mogen lyden; want / behalven kost en kleedingh / had hy ter Maend 90. Duytsche, of ruym 140. Hollandsche Guldens tot Besolding. Reed oock pralende in een Wagen / begeleyd van drie Ruyters. Derhalven deed hy door D. Conradus Wimpina te Franckfurt aen den Oder andere Theses tegens die van D. Lutherus smeeden; waer in hy den selven schold voor een Ketter: roemde daer tegens seer hoogh d'Aflaet en de Pauslijcke Magt. Vergeleeck de Paus met S. Petrus; en des Heeren Christi Kruys / waer aen hy sijn bloed had vergooten / met de houten Kruycen / welcke de Paus had bevoolen gintsch en herwaerts op te reghten.

Lutheri Brief aen Paus *Leo.* 1518.

D. Lutherus, om sijne Tegen-parthyen den Mond te stoppen / gaf een breeder uytlegging van sijne Stellingen uyt; en schreef den 17. Junius aen Paus Leo; klaegende over de weelige en geldsughtige Predicatien der Aflaets-kramers, welcke sijne Maght misbruyckten: waer door hy was bewoogen geworden / eenige Artijckelen tegens haer te disputeeren. Bad hem oock / sijne Lasteraers geen geloof te willen geven / vermits hy alles sijn oordeel onderwierp.

Johannes Eckius, en *Sylvester Prierius* stellen sigh tegens *D. Luther*; en Gods lasteringh van *Prierius.*

Tegens D. Luther stelden sigh oock op D. Johannes Eckius, Professor t'Ingolstad; desgelijcks Sylvester Prierius, uyt der Predickheeren-Orden: die de School-Leeraren / insonderheyd Thomas Aquinas, tot aen den Hemel toe verhief; en des Paus maght soodanigh in Top opvyselde / dat hy hem stelde verr' boven alle Concilien; met byvoegingh selfs / dat de H. Schrift al haer aensien en authoriteit van de Paus ontfingh. Lutherus antwoordde / dat Sylvesters Boeckje was vol Leugenen en Godslasteringen. Indien de Paus en de Kardinalen oock in deese meeningh stonden / soo was Roomen de reghte Throon des Antichrists; 't grondsop aller schendlijckheden en lasteren. Ongeluckigh waeren dan de Natien, welcke met Roomen gemeenschap hielden.

Jacob Hooghstraten wil'er anders mee door.

Jacob Hooghstraten, een Prediker Monick / en Inquisiteur, of Ketter-meester / meende 't beeter te sullen treffen. Liet 't disputeeren aghter / en vermaende Paus Leo, dat hy Luther door Swaerd en Vyer ter Choor sou drijven. Deesen Monick wierd van D. Lutherus maer kortlijck beantwoord; hem verwijtende sijn bloedgierigh gemoed / en belagchende sijn groof onverstand.

Versoeck des Paus aen den Keyser.

Onder deese weersijdsche Schrift-wisselingh hield Keyser Maximiliaen een Rijcksdagh t'Aughsburgh, wegens den Turckenkrijgh. Paus Leo had derwaerts gesonden de Kardinael Thomas Cajetanus, en Maximiliaen gebeeden / hem te willen helpen / als een Beschermer der Kerck. Albertus, Aertsbischop van Mentz, wierd van Leo ten Kardinael gemaeckt; en hem insonderheyd bevoolen / alle vlijt aen te wenden / tot dempingh van D. Luther, en sijne nieuwe Leere.

Brief van Keyser *Maximiliaen* de I. aen den Paus.

Als nu Keyser Maximilaen bericht ontfingh van de Twist D. Lutheri, schreef hy in Augustus aen den Paus: Hy sou verbieden de gevaerlijcke en Sophistische Disputatien; d'ontstane onrust behoorlijck bejegenen. 't Geen hy dan ten voordeel der Kerck sou ordonneeren / wou hy (de Keyser) handhaben.

Luther na *Roomen* verdaghvaert.

Hier op deed Paus Leo door Hieronymus, Bischop van Asculan, en Auditeur der Pauslijke Kamer / D. Luther na Romen verdagvaerden. Beval te gelijck sijnen Legaet Cajetanus, hy sou traghten dat Lutherus mogt aengegrepen / en nae Roomen gevoerd werden. Ten dien eynde schreef hy oock aen Hertogh Frederick van Saxen; hem vermanende / Luther niet te beschermen.

Hertogh *Frederick* van *Saxen* wou hem niet derwaerts laten treeken.

Met den Paus wierd op verscheydene wijsen gehandeld / dat hy D. Lutheri saeck in Duytschland sou laten afdoen. Want Hertogh Frederick, die wel wist / dat de Romanisten weynigh geloof en belofte houden / wou D. Lutherus niet nae Roomen laten trecken. Versoght derhalven aen den Pauslijcken Legaet Cajetanus t'Aughsburgh, dat hy hem daer sou verhooren: 't welck hy bewilighde. Deese Kardinael had van de Paus d'Instructie: Indien hy eenige hoop van bekeeringh aen D. Luther bemerckte / soo sou hy hem weer in genade aenneemen; hem groote eer' en bevorderingh beloven. In tegendeel / hem doen straffen / met hulp des Keysers en der Duytsche Standen.

Handeling van de Kardinael en Pauslijke Legaet *Cajetanus* met *D. Lutherus t'Aughsburgh*

Doe D. Luther t'Aughsburgh was gekoomen / ontrieden sijne goede Vrienden hem / Cajetanus aen te spreecken / voor dat hy een Keyserlijck Vrygeleyde had ontfangen. Als hy nu 't selve had bekoomen / vervoeghde hy sigh tot hem in alle demoedigheyd / en viel voor hem neer op sijne knyen. De Kardinael beval hem op te staen; en seyde: Hy wou met hem niet disputeeren; maer vermaende hem van wegen de Paus / eerst / dat hy sigh sou bekeeren / en van sijne dwaling afstaen. Daer nae / dat hy sigh onthouden sou van te schrijven 't geen de Vreede en eenigheyd der Kerck mogt verstooren. D. Lutherus gaf tot antwoord: Hy wist niet / aen eenige dwalingh schuldigh te sijn: bad / hem te willen bewijsen / waer in hy had gedoold. Doe onderwond Cajetanus sigh / den Aflaet uyt 't Geestlijck Regt te beweeren; en drong seer hard op des Paus Authoriteit; doch D. Luther beriep sigh op de H. Schrift; soo dat de Kardinael niets tegens hem vermoght. 's Anderen daegs gaf Luther sijne Bedenckingen schriftlijck over aen den Kardinael; die seer hevigh aenhield / dat hy sou herroepen.

Cajetani grimmigheyd.

Luther antwoorde met sijne gewoone standvastigheyd / dat hy / ten naedeel der Waerheyd / sulcks niet kon doen. Ter dier oorsaeck wierd Cajetanus toornigh; voer te-

gens

ANNO CHRISTI.

gens hem uyt met smaedlijke scheldwoorden; en beval hem / met verschricklijcke dreygementen van des Paus Ban en straf / van hem wegh te gaen / en noyt weer voor hem te koomen.

D. Lutheri appellatie en den Paus.

Wegens deese bedreygingh is D. Lutherus, indaghtigh 't geen Johannes Hus was bejegend / stilswijgende den negenthienden October van Augsburgh wegh gegaen; aghterlatende een Appellatie aen den Paus; van deesen Inhoud: Dat Cajetanus al te hard en strengh tegens hem was uytgevallen: hem had bevoolen / soo terstond sijne Leere te herroepen; sterck daer op aengedrongen / met swaere dreygementen; onaengesien hy (D. Luther) de gantsche Saeck / niet alleen de hooge Schoolen / maer oock de Roomsche Kerck had willen onderwerpen. Vermits hy sigh nu deeser wijs beswaerd bevond / kon hy niet anders doen / als Appelleeren, *à Pontifice male edocto, ad melius edocendum*; van een qualijck-onderrightede tot een beeter t'onderrightene Paus.

Cajetani begeerte aen Hertogh *Frederick* van *Saxen*; en diesselven antwoord.

Maer Cajetanus schreef aen Hertogh Frederick van Saxen, dat hy / tot reddingh en behoudingh sijns hooghberoemden Naems / Luther, wegens sijne hardneckigheyd / en schaedlijcke Leere / of te Roomen leveren / of uyt sijne Landen verjagen sou. Waer op Hertogh Frederick antwoordde den 8. October: Wijl Lutherus noch van geen Dwalingh was overtuyghd / en meermael had aengebooden / sigh aen een Plaets / die niet suspect was / in een Disputatie te willen inlaten: dat oock veele geleerde Mannen sijne Leere niet veroordeelden; soo kon hy in deese des Kardinaels begeerte niet bewilligen.

Lutheri aenbiedingh aen den Hertogh, van uyt sijn Land te willen wijken, op dat niemand sijnenthalven in gevaer quam; en tegenversoeck der *Academie* van *Wittenbergh*.

Hertogh Frederik sond Cajetani Brief aen Lutherus: die deselve beantwoordde / en te gelijck verhaelde / hoe Cajetanus met hem gehandeld; hoe hevigh hy hem gedreyghd had. Vermits nu sijne vyanden / in plaets van hem te bewijsen dat hy dwaelde / sijnen Heer en Vorst tot Tyranny en bloedvergietingh aenhitsteden / soo was hy gewillig / uyt sijne Landen te wijcken / en in Ballingschap te gaen / op dat niemand / sijnent halven / in gevaer moght geraecken. Doch d'Universiteit van Wittenbergh bad sijne Keurvorstlijcke Doorlugtigheyd / dat hy doch Lutherus niet onschuldiger wijs wou laten onderdrucken. Of nu wel Hertogh Frederick doemaels noch Lutheri Schriften geleesen / noch sijne Predicatien gehoord had / soo heeft hy echter vlijtigh verhoed / dat hem geen geweld weervoer.

Cajetanus aen *'t Roomsche* Hof gescholden.

Aen 't Roomsche Hof wierd qualijck van den Kardinael Cajetanus gesprooken / en de schuld van al 't quaed hem toegemeeten / wijl hy soo onvriendlijck met D. Lutherus had gehandeld / hem gescholden / en gedreyghd; daer hy hem veel meer moest beloofd hebben groote Rijckdommen / en een Kardinaelshoed.

Paus *Leo* bevestighd sijn' *Aflaets-Bullen.*

Vermits nu Paus Leo vreesde voor een gantschen Afval van den Roomschen Stoel in Duytschland, soo liet hy den 9. November een nieuwe Bul uytgaen / in welcke hy den Aflaet bevestighde; en aenwees / dat hy / als Petri Navolger en Christi Vicarius, magt had / om den Aflaets-Schat voor levendige en doode uyt te deelen. De Copyen, of Afschriften / deeser Bullen heeft Cajetanus de Bisschoppen hier en gintsch in Duytschland toegesonden; met bevel / van deselve te doen publiceeren, en op hooge Straf te verbieden / dat yemand yet anders sou geloven.

Luther appelleerd aen een *Concilium.*

Als nu Lutherus bemerckte / dat hy van Romen en de Paus niet anders had te verwaghten / dan gedoemd te werden / liet hy den 28. November een ander Appel uytgaen; waer in hy verhaelde / dat hy / door d'onstuymigheyd des Kardinaels, Cajetani was gedwongen geworden / sigh op den Paus te beroepen. Doch vermits hy oock van hem noch hulp noch troost had te verhoopen / soo wierd hy / door d'uyterste nood / genoodsaeckt / t'appelleeren aen een toekoomend Concilium; wijl 't gantschlijck billijck is / dat een Concilium boven den Paus werd gesteld.

Vlijt des Paus, om Keurvorst *Frederick* tegens *Luther* op te hitsen.

Hier na sond Paus Leo sijnen Kamerling aen Hertogh Frederick, met een goudene Roos / welcker gelijcke hy jaerlijcks met sonderlinge Ceremonien pleegh te Wyen. Door dit Geschenck meende hy hem tegens Luther op te hitsen. Waerom hy oock aen Spalatinus, en Degenhard Pfeffinger, d'eene des Keurvorsten Hof-prediker / d'andere sijnen Kamer-Raed / schreef: Sy souden sigh beviijtigen / dat Luther als een Ketter gestraft wierd. Doch de vroome Vorst wou dit Mandaet des Paus niet tot d'uytvoeringh brengen.

Dood van Keyser *Maximiliaen* d'I.

Anno 1519., den 12. Januarius, stierf Keyser Maximiliaen d'I. te Wels in Oostenrijck, als hy 63. jaren geleefd / en van deselve 25. 't Rijck seer wel geregeerd had. Dickmael had hy gewenscht na een Reformatie, of verbeeteringh / in de Kerck.

Carel, Koningh van *Spaenje*, ten Keyser verkooren.

Den 28. Julius is Carel de V., Soons-soon van Keyser Maximiliaen, Soon van Philippus d'I., Koningh van Spaenje en Sicilien, van de Duytsche Keurvorsten te Franckfurt aen den Mayn tot Roomsch Keyser verkooren geworden; hoe seer Paus Leo daer tegens aen arbeydde; en oock Franciscus, Koningh van Franckrijck, door groote Geschencken eenige Keurvorsten op sijne sijde had gemeend te trecken. 't Keyserdom wierd eerst Hertogh Frederick van Saxen aengebooden; doch hy weygerde 't selve met een sonderlinge Vorstlijcke bescheydenheyd; en gaf sijne Stem aen Koningh Carel van Spaenje: want in deese Verkiesingh sagh hy insonderheyd op de welvaerd des Rijcks / 't welck een maghtigh Potentaet, gelijck Carel was / van noden had. Als nu Caroli Gesanten / na de keur / hem een groote som gelds tot een Vereeringh aenbooden / wou hy deselve niet aenneemen / op datmen niet moght seggen / hy had sijne Stem om geld verkoght. Doe oock de Gesanten aenhielden / haer te willen veroorloven / datse dit geld onder sijne Raden en Dienaren mog-

Chytr. Chron. l. 8.

Gedragh van Keurvorst *Frederick* hier ontrent;

ten omdeelen / seyde hy: Hy wou 't niemand beletten. Maer oock moestense weeten / dat wie de waerde van eene penningh sou ontfangen / niet langer in sijnen Dienst sou blijven. Van Keyser Carel pleegh hy te seggen: God heeft ons een Keyser gegeven in genade en ongenade. Mercurinus, Caroli Cancellier, seyde tot D. Bruck: 't Was van de Keurvorsten wel gedaen / datse Carel hadden verkooren; want sy souden verneemen / dat hy een vroom / verstandigh Heer was.

en weygeringh van Caroli giften.

Disputatie te Leipzig tusschen D. Johannes Eckius en Lutherus.

In Julius wierd te Leipzigh gehouden de Disputatie tusschen Andreas Carelstadius en Johannes Eck. Als Lutherus, alleen om toe te hooren / derwaerts was gekoomen / wierd hy van D. Eck (die voor hem by Hertogh Georgh een Vrygeleyde had bekoomen) tot haer Disput genoodighd. 't Eerste verschilstuck was over des Paus Primaetschap en Monarchie; welcke Lutherus, als strijdigh tegens Gods woord / verwierp. Derhalven Eckius hem een Boheemer noemde; wijl Johannes Hus in Boheemen voortijds ook van die meeningh was geweest. Daer na bestreed D. Eck oock d'andere Artijkelen Lutheri van 't Vagevyer / d'Aflaten, de Boet / en de Maght der Priesteren. Den 24. Julius nam deese Disputatie een eynd; welcke Lutherus naderhand in openbaren Druck heeft laten uytgaen. D. Eck toonde sig seer stout met geschreeuw en wonderlijcke gebeerden; sigh een gewisse Zeege ingebeeld hebbende.

D'Aflaets-kramer Tetzel sterft.

Den 12. Augustus is Johannes Tetzelius d'Aflaets-kramer, die door sijn' onbeschey denheyd Lutherus gaende had gemaeckt / te Leipzigh van bekommeringh gestorven.

Zuinglius predickt te Zurich tegens d'Aflaten.

Samson van Milaen was na Switserland afgevaerdighd / om daer den Aflaet te prediken. Als nu deese Barvoeter Monick deselve veelerweegen in dit Gewest verkondighd / over de honderd en twintigh-duysend Kroonen by een versameld had / quam hy eyndlijck te Zurich; daer Ulricus Zuinglius, Canonick der selver Kerck / leerde. Hy stelde sigh tegens deesen Geld-vergaderaer; noemde hem een Landbedrieger; en bequam hier door een groot Aensien. Dorfde oock vry uyt spreecken tegens den Aflaet en des Paus Maght.

Brief van D. Luther aen den Paus. 1520.

Op aenhouden van Carel van Miltitz, die met Luther sigh eenige malen wegens den Aflaets-strijd had besproocken / schreef Lutherus den 6. April aen den Paus / en klaegde over 't Roomsche Hof / dat het met meer grouwelen was overstroomd / als voortijds Babylon of Sodoma was geweest. Bad Leo, geen gehoor te willen geven aen de Vleyers / welcke hem geheel tot een God maeckten; hem roemden als een Heer der Weereld; hem stelden hooger als al de Concilien. Tot eenigheyd sloegh hy dit middel voor; dat sijne tegenparthyen van haer woeden en rasen tegens hem aflieten / en hy niet geparst wierd / sijne Boecken te weerroepen.

Luther bestrijd noch meer Leeringen des Pausdoms.

Als nu Lutherus sagh / dat sijne Leere by veele plaets vond / nam hy oock andere Artijkelen by der hand; insonderheyd van de Biecht / en 't H. Avondmael; in welcke stucken hy afweeck van de meeningh der School-Leerraren / en der Roomsche Kerk. Schreef oock van de Geloften / en 't misbruyck der Moncken-ordens.

Lutheri Boecken van de Theologanten te Leuven en Keulen verdoemd.

Doch de Theologanten van Leuven en Keulen verdoemden Lutheri Boecken als Kettersch / en des vyers waerdigh. Luther verdeedighde sijne Leere: verweet deese Theologanten haer' onstuymige Proceduren; en datse veele vroome geleerde Mannen van tijd tot tijd hadden veroordeeld; wijlse / de H. Schrift ter sijden settende / alles nae haren kop wilden meesteren. Vermits men dan deeser wijs de Leere des Euangelii onderdruckte / soo liet hy sigh bedunckeu / dat d'Antichrist of alreeds regeerde / of wel haest regeeren sou.

Brieven van Luther aen den Keyser en de Rijcks-standen, nevens sijn' aenbiedingh.

Vermits nu Lutherus soo veele en hebige vyanden had / schreef hy aen den nieuwlijks verkoornen Keyser Carel, hem verhalende / hoe hy in deese Strijd met sijne tegenparthyen was geraeckt / en daer over onschuldigh vervolgh wierd. Derhalven hy / na 't Voorbeeld Athanasii, sijne toevlught tot hem nam / als tot een Beschermer der Verdruckte; hem biddende om beschuttingh tegens onreghtvaerdigh geweld. Brieven van den selven Inhoud schreef hy aen de Rijcksstanden / sigh gewilligh aenbiedende tot versoeningh / en neerleggingh des ontstanen Strijds.

De Paus doet Luther in den Ban.

Maer dit alles onaengesien / wijl de Prælaten in Duytschland, en d'Universiteiten, welcke Luther hadden veroordeeld / te Romen by den Paus aenhielden / dat hy haer door sijne maght en authoriteit sou ondersteunen / soo heeft hy aengesteld een Vergaderingh van Kardinalen / Theologanten en Canonisten. Deese beslooten / dat hy den Ban tegens Luther sou laten uytgaen.

Korten inhoud deeser Ban-Bul.

Doe volghde de Bul, gedateert den 25. Junius: in welcke Paus Leo klaeghd / dat veele voor langh verworpene en verdoemde Dwalingen nu weer op de baen gebraght / en in Duytschland (tot welck Rijck hy en sijne Voorvaderen altijd een sonderlinge liefde hadden gedragen) uytgestropd wierden. Daer op stelde hy 42. Artijkelen Lutheri, als valsch / en strijdigh tegens de Concilien, Oudvaderen / en de Roomsche Kerck. Na dat hy nu deselve / volgens gewoone handelingh / door sijne Kardinalen en Generalen der Geestlijcke Ordens / nevens andere Theologanten en Canonisten, vlijtigh had laten overweegen / soo veroordeelde hy deselve als Kettersch / argerlijck / verleydende / en tegens de Catholijke waerheyd. Verbood yeder / deselve aen te neemen / of te verdeedigen. Beval / de Boecken van D. Luther te verbranden. Luther selfs bestemde hy tsestigh dagen / om in deselve sijne Dwalingen te weerroepen. Indien hy sulcks niet deed / soo verdoemde hy hem als een openbaren / hardneckigen Ketter; en gebood / hem nevens sijnen Aenhangh te straffen.

Lutheri

Doe Lutherus vernam / datmen hem te

Romen

ANNO CHRISTI.

Appel van 't Decreet des Paus aen een Concilium; en ernstige Tael.

Romen had veroordeeld / Appelleerde hy andermael van de Paus aen een Christlijk Concilium; ter oorsaeck de Paus hem ongehoord verdoemd had; sigh hooger als de H. Schrift hield / en de Concilien veraghtede. Waerom hy hem oock noemde een Tyran; verager der Kerck / ja den Antichrist selfs. Bad den Keyser en alle Christlijke Overheden / datse / tot reddingh der Authoriteit des Concilii, sijn' Appellatie toelaten / en des Paus Tyranny stuyten wilden.

Krooning van Keyser *Carel de V. t'Aken.*

Chron. Alsat. l. 2. c. 75.

Den 23. October wierd Carel de V. t'Aken door Bisschop Herman van Keulen tot Roomsch Keyser gekroond. Deese Krooningh geschiedde met de volgende Ceremonien. Als sijne Majesteyt in de L. Vrouwe Kerck was gekoomen / knielde hy midden in deselve een geruyme tijd neer / onder de daer hangende groote wijde Kroon / tot dat dien van Keulen sijn Gebed had gedaen. Deese Plaets was verciert met veele kostlijke Tapiteryen en Goud-laecken. Daer na wierd hy opgeheven door de twee Aerts-bisschoppen van Mentz en Trier; welcke hem voerden tot den L. Vrouwen Altaer, daer hy andermael knielde. Gebeeden hebbende / settedemen hem in een vergulde Stoel. Doe begon dien van Keulen de Mis; en als hy een wijl daer in had voortgegaen / vraeghde hy den Keyser in 't Latijn: Of hy 't Algemeen Christlijck Geloof behouden; de Christlijke Kerck beschermen; de Justitie handhaben; 't H. Roomsche Rijck vermeerderen; Weduwen en Weesen beschutten / den Roomschen Paus behoorlijck eeren wou? Als Carel op dit alles ja had geantwoord / wierd hy weer na den Altaer gevoerd; daer hy den Eed deed op 't geen hem wierd voorgeleesen / en ging doe weer in sijnen Stoel sitten.

Eygentlijk bericht, van de *Ceremonien,*

Vervolgens vraeghde d'Aerts-bisschop van Keulen de Vorsten / offe hem wilden getrouw en gehoorsaem sijn. Doese ja gesegt hadden / deed d'Aerts-bisschop weer eenige Gebeeden / en Salfde sijne Majesteyt aen de Borst / 't Hoofd / tusschen de Schouderen / en in 't vlacke der hand. Daer na braghten die van Mentz en Trier hem in de Sacristie; bekleedden hem als een Diacon, en setteden hem weer in de Stoel. Na de verrightingh van eenige Gebeeden gaven de drie Geestlijcke Keurvorsten hem een bloot Swaerd in de hand / en bevaelen hem des Rijcks Gemeenebest. Als hy 't Swaerd in de Scheede had gestoocken / stack dien van Keulen hem een Ringh aen de vinger. Deed hem voorts een Koninghlijke Mantel aen; en gaf hem de Scepter / nevens de Rijcks-appel in de hand: doch de Kroon wierd hem van de drie Aerts-bisschoppen te gelijck op 't Hoofd geset. Daer op heeftmen hem weer na den Altaer gebragt; alwaer hy nochmaels swoer / te sullen doen 't geen een loflijck Keyser betaemd. Doe trad hy met d'Aerts-bisschoppen wat hooger / en wierd in een steene Stoel geset: waer op dien van Mentz hem in de Duytsche Tael geluck en zeegen wenschte; sigh / nevens sijne Mede-Keurvorsten en al de Standen des Rijks /

welke sigh ontrent deses Keysers

bevelende in sijne Bescherming. Stracks begon de Musijck. Tot blijck van de gemeene vreughd wierd dapper opgeblasen; en de Keyser sloegh eenige tot Ridders.

Krooning hebben toegedragen.

Uyt de Kerck gingense na 't Pallays / in de Sael / op 't alderheerlijckste toegerigt. Hier hield sijne Majesteyt Maeltijd; desgelijcks deeden de Keurvorsten / yeder bysonder; sulcker wijs / dat aen beyde de sijden nevens den Keyser heenen de Disschen waren gesteld. Dien van Trier sat tegens hem over / volgens d'ordre der Guldene Bul. Oock was / na d'oude gewoonte / een gantschen Os gebraden / inwendigh met andere Gedierten opgevuld. Van den selven braghtmen sijne Majesteyt een stuckje; 't overige wierd aen 't gemeene volck ten prijs gegeven. Daerenboven lietmen dien geheelen dagh op d'opene Plaets twee Fonteinen van Wijn springen. Na de Krooningh schreef Keyser Carel een Rijcksdagh uyt te Worms.

Sijn' eerste Rijcks-dagh.

De Paus doet hard aenhouden by den Keurvorst van *Saxen,* dat hy hem *Luther* sou overleveren.

Terwijl hy te Keulen was / hielden de Pausslijcke Legaten, Marinus Caracciolus en Hieronymus Alexander, seer sterck aen by den Keurvorst van Saxen, dat hy Luther gevanckelijck aen den Paus sou overleveren / of anders hem als een Ketter doen om 't leven brengen. Na dat de Keurvorst dit in bedencken had genoomen / deed hy haer / door sijne Raden / aenkondigen de Redenen / waerom hy in hare begeerte niet kon bewilligen. Hier op hebben de Legaten, uyt kraght van des Paus Decreet, Lutheri Boecken opentlijck te Keulen verbrand.

De Paus doet *Lutheri* Schriften; *Lutherus* des Paus *Bul* en *'t Pauslijck Reght* verbranden.

Hier tegens heeft Lutherus op den 10. December te Wittenbergh, in een volle Versamelingh der Universiteit, even als had hy een Gerigt gehouden / niet alleen de Bul van Leo, maer oock 't Pauslijck Reght verbrand. Daer na in een openbare Uytschrijvingh aengeweesen d'oorsaecken / waerom hy sulcks had gedaen; te weeten / vermits in 't gedaghte Pauslijck Reght veele Canones waren / welcke streckten tot oneer en smaed Gods; tot veraghtingh der Overigheyd / en bevestigingh der Pauslijcke Tyranny.

Keurvorst *Frederick* vraeghd *Erasmus Roterodamus* na sijn oordeel van *Lutheri Leere;* en desselven antwoord.

Chytr. Chron. l. 7.

Terwijl nu Paus Leo met sijnen Ban dus donderde en blixemde tegens Lutherus, ondersoght Hertogh Frederick van Saxen 't oordeel veeler geleerde Mannen van Lutheri Leere. Onder meer andere riep hy Erasmus Roterodamus van Leuven na Keulen, om hem raed te vragen. Als hy nu wou weeten d'oorsaeck / waerom de Paus en de Monicken Lutherus soo seer haeteden / gaf Erasmus hem scharssende tot antwoord: Wijl hy den Paus aen sijne Kroon, de Monicken aen den Buyck heeft gegreepen. Daer na verbolghde hy: Hy moest bekennen / dat Lutheri Leere reght was. Dat hy den Aflaet en andere Misbruycken billijck verwierp: dat hy oock wel deed / de Menschen van de Schoolvragen en Sophisteryen tot Gods woord te wijsen; de vreese Gods in te scherpen. Doch hy wenschte wel / dat Luther in deese saecken saghtigheyd voor scharpheyd gebruyckte; soo sou hy meer konnen verrigten. Deese meeningh van Erasmus liet Hertogh

ANNO CHRISTI.

togh Frederick sigh welgevallen; en deed aen Luther schrijven / hy sou voortaen soeter handelen. Maer vermits sijne Tegenparthyen door hare lasterlijcke Schriften oorsaeck tot ernst gaven / soo heeft hy naderhand met dies te grooter yver sigh tegens 't Pausdom gesteld.

Grouwlijke *Tyranny* van Koning *Christiernus* van *Deenemarken* te *Stokholm* in *Sweeden*. *Thuan l.1. Chytr. in Chron. l.9.*

In November deeses jaers had Koningh Christiernus van Deenemarken de Stad Stokholm in Sweeden inbekoomen / en grouwlijck daer in getyranniseert. Eenige Bisschoppen / Ridders / veel' Edele / de drie Burgermeesteren / al de Raedspersoonen / en een groot getal Burgeren deed hy op de Marckt onthoofden. De doode lighamen moesten'er drie gantsche dagen blijven leggen; en wierden afschouwlijck van de Honden verscheurd; eyndlijck voor de Voorstad uytgevoerd / en daer verbrand. Daer ging byna geenen dagh voorby / in welcke hy niet eenige Sweeden deed sterven. De Beuls deeden niet anders / als de doode lighamen der geëxecuteerde van de Galgh af te snijden / en andere in de plaets te hangen. In Finland gingh Christiernus met een evengelijke Tyranny te werck. Veel' Edele en andere sond hy uyt deese wereld; en de Goederen der dus omgebraghte trock hy na sigh. Als hy nu sijn bloeddorstigh gemoed genoegsaem aen de Sweeden had gekoeld / trock hy weer na Deenemarken; en deed onderwegen in alle Steeden Galgen opreghten. Te Neydal in een Klooster beval hy / den Abt en sijne Monicken in 't Water te versmooren / ten danck voor datse hem wel geherberghd hadden. Naderhand heeft Gustavus Erickson 't Sweedsche Rijck van Christierni Tyranny verlost / en tot rust gebraght.

D. Luther geciteert op den Rijksdagh te *Worms*. 1521.

Anno 1521. hield Keyser Carel sijnen eersten Rijcksdagh te Worms. Onder veelvuldige handelingen / betreffende 't H. Christlijck Geloof / wierd oock gesprooken van D. Lutheri gedruckte Boecken en Schriften. Sijne Majesteyt vond geraedsaem / Lutherus persoonlijck daer over te hooren. Oock wierd hem een Vrygeleyde na Wittenbergh overgesonden / om binnen Worms te verschijnen / en daer reeckenschap van sijne Leere te geven.

Van de Paus vervloeckt.

Ondertusschen had Paus Leo op Witten Donderdagh D. Luther als een Ketter vervloeckt. De Copy deeser Excommunicatie wierd van Lutherus spotlijck uytgeleght.

D. Luther verschijnd te *Worms*, onaengesien hem sulcks, wegens 't gevaer;

Doe nu D. Luther 't Vrygeleyde door de Keyserlijcke Herauld Caspar Sturm had ontfangen / begaf hy sigh sonder uytstel van Wittenbergh op wegh. Als hy t'Oppenheim, niet verr' van Worms, was aengekoomen / vervoeghde Bucerus sigh tot hem / en ontried hem / na de Stad voort te trecken / of sigh in 't gevaer te wagen; vermits des Keysers Biechtvader had geseght: Men sou 't Vrygeleyde breecken / en hem om 't leven brengen / gelijck 't Johannes Hus te Constans was gegaen. Daer-en-boven waren doch sijne Boecken alreeds gedoemd; en 't Pauslijck Decreet stond allerweegen tegens hem aengeslagen. D. Luther verwierp deese afradingh / en seyde: Alhoewel Hus tot asch was geworden / soo was daerom met hem de waerheyd niet verbrand. Hy was Beroepen / en 't Beroep moest hy volgen. Of schoon in de Stad Worms soo veel Duyvelen als Tegelen op de Daecken waren / soo wou hy echter daer heenen gaen.

ANNO CHRISTI.

seer afgeraden wierd; en sijn' onvertsaegdheyd.

Dus is hy den 16. April te Worms verscheenen. Derhalven een groote meenighte volck / seer begeerigh om hem te sien / toeliep / met een seer groot gedrangh / tot dat hy geraeckte in sijne hem verordonneerde Herbergh de H. Geest. Hier wierd hy van veele Grooten en Edele besoght.

Luther op den Rijksdagh verhoord; en vragen aen hem gedaen; met sijn' antwoord.

De volgende dagh / ontrent vier uyren tegens den avond / wierd hy door Ulrik van Pappenheim en Caspar Sturm afgehaeld; doch / om des volcks wil / door een Hof en heymlijcke Gangh tot in 't Auditorium gebraght. Door bevel van Keyser Carel vraegde d'Officiael van Trier, Johannes Eckius, hem / of hy de Boecken / welcker Titels hy hem voorlas / had geschreven? Oock wierden d'Exemplaren, welcke in 't midden lagen / hem getoond. Daer na / of hy 't geen daer in begreepen stond / wou verantwoorden / of weerroepen? 't Bescheyd van D. Luther was: Dat hy deese Boecken voor de sijne erkende. Doch of hy sijne Schriften wou verdeedigen / was een hooghwightige vraegh; derhalven bad hy om bedenckinghs-tijd: welcke hem oock vergund wierd.

Sijn Gesprek voor de gantsche Vergaderingh, en den korten inhoud van 't selve voorgesteld.

Als hy de volgende dagh weer in de Versamelingh wierd gevoerd / deed hy een bescheyden Gesprek. Bad voor eerst / men wou niet qualijck opneemen / indien hy sigh tegens sulck een aensienlijcke Vergaderingh niet moght dragen gelijck 't betaemde / wijl hy niet in Vorstlijcke Hoven / maer in hoecken en winckelen onder de Monicken had gewoond en geleefd. Daer na antwoordde hy / belangende sijne Boecken / dat deselve niet van eenerley inhoud waren. Eenige der selve waren Leer-boecken / handelende alleenlijck van 't Geloof en de vreese Gods. In andere bestrafte hy d'onchristlijcke en onlijdlijke misbruycken des Roomschen Hofs. Wederom andere bestonden in Strijd-schriften / welcke hy tegens sijne Parthyen had laten uytgaen. De Leer-boecken kon hy niet weerroepen / want 't daer in voorgestelde Woord Gods was onberisplijck. Belangende de tweede / 't was openbaer / dat alle Landen der Christenheyd, insonderheyd Duytschland, door de Pausen wierden uytgesoogen / en onder der selver dienstbaerheyd sughteden. Indien hy nu deese afswoer / soo sou hy daer door der Pausen Tyranny bevestigen. In de Strijd-schriften bekendde hy / dat hy al wat te hevigh was geweest. Hy was geen Heyligh. Begeerde niet sijn Leven / maer sijne Leere te verantwoorden. Indien nu yemand / door Getuygenissen van Gods woord / hem kon toonen dat hy dwaelde / soo wou hy d'eerste sijn / die sijne Boecken in 't Vyer wierp. Eyndlijck vermaende hy den Keyser en de Vor-

ANNO CHRISTI.

Vorsten / datse doch de Godlijcke waerheyd niet wilden veroordelen.

Weygerd te herroepen.

Als hy uytgesproocken had / begeerde des Keysers Orateur van hem een klare en ronde antwoord / of hy sijne Boecken wou herroepen of niet? Waer op D. Luther liet hooren: Hy kon niet weerroepen / ten sy hy te vooren uyt de H. Schrift was overwonnen.

Verklaringh des Keysers Caroli.

Op dit berigt seyde de Keyser: Dat hy / na't Exempel sijner Voorvaderen / de Roomsche Kerck beschermen / en voeghlijcke middelen by der hand neemen wou / om dit vyer te blusschen. Luther wou hy / wegens sijne hardneckigheyd / in den Rijcksban verklaren: doch 't hem beloofde Vrygeleyde houden.

Wierd aengeset, om 't Vry geleyde te breken.

Eenige in den Rijcksraed meenden / dat sijne Majesteyt niet verbonden was / Luther, als een Ketter / geloof te houden; en preesen seer hoogh 't Decreet des Concilii van Constans. Doch Paltzgraef Lodewijck Keurvorst settede sigh daer tegens; en seyde met onwil: 't Was niet te gedogen / dat Duytschland, den Papen ten gevalle / sulck een schande op sigh halen / en tegens 't Vrygeleyde handelen sou.

Onderhandelingh des Aertsbisschops van Trier en anderer Vorsten, met D. Lutherus.

Na eenige dagen ontbood d'Aertsbisschop van Trier D. Luther; en vermaende hem / in de tegenwoordigheyd van andere Vorsten / dat hy van sijne Leere afstaen / en 't voor oogen swevende gevaer wel bedencken sou; anders sou de Keyser hem uyt 't Rijck jaegen. D. Luther verklaerde sigh hier op / dat hy liever sijn leven wou verliesen / als van Gods woord afwijcken. Doe wierd hem te gemoet gevoerd / hy sou 't Oordeel over sijne Leere aen den Keyser en de Standen stellen. Hier in bewillighde hy / doch sonder naedeel van de H. Schrift. Eyndlijck geschiedde deese voorslagh / hy sou sijne saeck 't toekoomende Concilium onderwerpen. 't Welck hy toeliet / indien daer geoordeeld sou werden nae den Regel van des Heeren woord.

Eyndlijck vraeghde dien van Trier hem in 't geheym: hoe doch deese swaere en wijduytsiende saeck mogt by te leggen sijn. Waer op D. Luther hem antwoordde: 't was de beste raed / welcke Gamaliel had gegeven: Indien dit werck uyt de Menschen is / soo moet het ondergaen: maer indien 't van God koomd / soo salmen 't niet konnen dempen.

Hem werd veroorloft, weer na huys te trecken.

Als nu D. Lutherus hier op bleef staen / dat hy sigh geen Oordeel wou onderwerpen / dan nae 't rightsnoer der H. Schrift / wierd hem veroorloft / weer nae huys te trecken; waer toe men hem eenentwintigh dagen tijds vergunde; met uytdrucklijck bevel / dat hy sigh onderwegen van Prediken en Schrijven sou onthouden. Hy bedanckte haer voor dit Bescheyd; en trock op den 26. April met den Keyserlijcken Herauld van daer wegh.

Keyser Carel doet D. Luther in den Rijcks-ban.

Den 8. May heeft Keyser Carel, op aendringingh der Bisschoppen en Prælaten, D. Luther in den Rijcks-ban verklaerd. Met den aenvangh van dit Decreet verhaeld hy / dat het de plight eens Keysers is / de waere Religie voort te planten / en d'oprijsende Ketteryen te dempen. Vervolghd voorts: Dat Luther met sulck een vergif Duytschland aengestoocken; sijne valsche Leere allerweegen verbreyd; veele Kettersche Boecken geschreven heeft / in welcke niet anders als Oproer / Krijgh en Tweedraght te vinden is; verachtende d'Oudvaders en Concilien. Vermits hy nu noch sijne dwalingh hardneckigh verdeedigde / had hy / met raed en bewilliging der Keurvorsten en Standen / besloten / 't Decreet en de Veroordeelingh des Paus tegens Luther te voltrecken.

Goldast. tom. un. Const. Imp. l. 2.

Korten inhoud des Decreets.

Derhalven sou niemand Luther, als een openbaere Ketter / opneemen / herbergen / of op eenigerley wijs verdeedigen. Te gelijck beval hy / by de hooghste Straf / datmen / nae verloop des Termijns van 't Vrygeleyde / hem gevangen nemen / en wel bewaren; oock al sijn' aenhangers vervolgen sou. Verbood / sijne Boecken te leesen / of te verkoopen. D'Overheeden souden de selve verbranden. Men seght / dat weynige Vorsten in dit Wormsch Edict hebben bewillighd. Ondertusschen had Keyser Carel hier door sigh in groote gunst by den Paus gesteld.

D. Luther heymlijck verborgen gehouden. Chytr. l. 8.

Nae deese Ban-verklaringh wierd D. Luther, op bevel van Keurvorst Frederick van Saxen, in sijne te rugg' reys by Altenstein door eenige Meisnische Edellieden uyt de Wagen genoomen / en heymlijck gebraght in 't Kasteel Wartburgh, niet verr' van Eysenach, tot dat Keyser Carel uyt Duytschland was vertrocken. Deesen aenslagh was gantsch weynige persoonen bekend; en wierd soo verborgen gehouden / dat niemand in 't gantsche Rijck wist / waer Luther heenen gekoomen moght sijn.

Sijne beesigheyd in sijn Pathmos.

God heeft hem oock soodanigh beschermd / dat selfs de Duyvel / onaengesien d'aengewendde toversche bedrijven / hem aen de Roomsch-gesinde niet heeft konnen ontdecken. In sijn Pathmos heeft hy veele Brieven aen sijne goede Vrienden geschreven; desgelijcks eenige nuttige Boeckjens; insonderheyd d'uytleggingh over d'Evangelien en Epistelen, vervaerdigt.

De Sorbonne veroordeeld D. Lutherus.

Ontrent de tijd des Rijcksdags te Worms verdoemden oock de Doctoren der Universiteit te Parijs Lutheri Boecken. Naderhand heeft D. Luther deese Sorbonnisten spotlijck geantwoord.

Erasmus valt hem nu oock tegen.

Desiderius Erasmus had voorheenen D. Luther een goed getuygenis gegeven. Maer doe hy in den Pauslijcken en Keyserlijcken Ban was gevallen / begon hy hem afgunstigh te werden / en met de Roomsch-Catholijcke te huychelen.

Henrick d'VIII. van Engeland schrijft tegens D. Luther; die hem seer scharp beantwoorde.

De voornaemste en aensienlijckste onder al de geene / welcke de Leere van D. Luther weerspraecken / was Henrick d'VIII., Koningh van Engeland. Deese Vorst / wijl hy 't hem voor een groote eere hield / sigh in sulck een beroemden Strijd te mengen / schreef een Boeck van de Seven Sacramenten; waer in hy 't Pausdom verdeedighde. Soo wel liet de Paus sigh dit gevallen / dat hy hem vereerde met de Titel van Beschermer des Geloofs. D. Luther heeft hem soo scharp en hevigh beantwoord / als hy noch oyt yemand der geringhste Doctoren had gedaen.

ANNO CHRISTI.

Verrightingen van de Turckſche Keyser Solyman in Hongaryen.

In de Somer deses jaers is de Turckſche Keyser Solyman (met Keyser Carel in 't selve jaer gebooren / en in 't selve jaer tot de Regeeringh gekoomen) in Hongaryen gevallen. Nae de veroveringh veeler Steeden en Kasteelen heeft hy oock ingenoomen de Hoofdvestingh Griecksch-Weissenburgh, de Sleutel van 't Hongarisch Rijck. Dit was d'eerste ongeluckige intred van Solyman in dit Geweest; diemen oock van dien tijd af aen niet weer daer uyt heeft konnen krijgen.

Keyser Carel en Koningh Franciscus d'I., die de Lutersche Leere willen verdelgen, vallen malkander selfs in 't hayr. Guicc. l. 14.

Als tusschen Keyser Carel en Koning Franciscus d'I. van Franckrijck verschillen waeren gereesen / quam 't in Italien tot een Oorlog; in welcke deese twee maghtighste Potentaten, beyde vol yver / haet / en arghwaen / al haer vermogen tegens malkander in 't werck stelden. Men meende / indien de Paus sigh als Middelaer had willen laten gebruycken / dat hy / door sijn authoriteit, lightlijck haren haet had konnen versaghten; d'oorspronghe deeser onrusten dempen / en vreede te weegh brengen. Doch God heeft het soodanigh geschickt / dat de geene / welcke besloten hadden de Luthersche Leere te verdelgen / malkander selfs in 't hayr vielen / en elck genoeg tegens sijne parthy te doen vond. Waer door haer den yver verginght / en 't Euangelium een stercke loop bequam.

Dood van Paus Leo; een volslagene Atheist.

Ondertusschen stierf Paus Leo, op den 1. December, niet boven de 47. jaren oud. Door sijne Verquistingh had hy de Roomsche Schatkamer soodanigh uytgeput / dat hy door middel der Aflaets-Bullen weer geld moest vergaderen. Vermits hy alleen sigh besigh hield met sijne draght / de Jaght / Wellusten en Musijck / welck hy sonderling beminde / aghtte hy de Religie weynigh / en hield 't Euangelium voor een Fabel.

Adrianus de VI. werd Paus. 1522.

Den 9. Januarius des volgenden jaers wierd ten Paus verkooren Adrianus de VI., die sigh doemaels in Spanje onthield. Hy was geweest de Præceptor, of Leermeester / van Keyser Carel de V.; door wiens bevoorderingh hy tot de Pauslijcke Hoogheyd wierd verheven.

Carelstad en Luther tegens malkander.

Als D. Luther nu thien Maenden langh in sijn Pathmos was geweest / quam hy den 6. Martius weer nae Wittenbergh; vermits Carelstadius daer groote onrust had aengevangen / en de Beelden uyt de Kercken geworpen. Deese Beeldstormery bestrafte Lutherus; ter welcker oorsaeck Carelstadius hem ongenegen wierd.

Carelstad verlaet sijn Ampt.

Doemaels ontstond de Secte der geene / welcke sigh beroemden / datse Engelse Verschijningen / en heymlijcke Gesprekhoudingen met God hadden. Carelstad voeghde sigh tot deese Swarmers; verliet sijn Ampt / en leyde sijn Priesterlijck Gewaed af. Uyt dit Kot is gesprooten Thomas Muyzer, d'aenvanger des Boeren-krijgs.

D. Luther geeft 't Nieuwe Testament uyt in de Hooghduytsche Tael.

Hier nae schreef D. Lutherus een Boeck aen de Bisschoppen; in welcke hy haer hevig schold / wijlse 't Euangelium veroordeelden en vervolghden. Ontrent 't eynd der Maend September heeft Lutherus aldereerst laeten uytgaen 't Nieuwe Testament in de Hooghduytsche Tael. De Roomsch-Catholijcke Bisschoppen en Vorsten verboden haer' Onderdanen 't selve te leesen.

Ulricus Zwinglius te Zurich verantwoord sijne Leere. en geeft eenige Schriften uyt.

Terwijl Ulricus Zwinglius te Zurich predickte / schreef Bisschop Hugo van Constans, onder wiens Geestlijcke Jurisdictie de Zurichers behoorden / aen 't Capittel en den Raed der genoemde Stad; sigh beklaegende / dat Zwinglius een nieuwe Leere invoerde. Die hier door sigh genoodsaeckt bevond / Reden van sijn Gevoelen te geven / en sigh te verantwoorden. Hy schreef oock aen Bisschop Hugo; dringende voornamentlijck daer op / dat de Priesteren / welcke Concubinen hielden / niet langer moghten gedooghd werden in haer Ampt; wijl door 't Concubinschap veel' andere lasteren de deuren en vensteren geopend wierden. Desgelijcks schreef hy t' sijner verantwoordingh aen alle Switsers, haer vermanende / de Leere des Euangeliums niet te verhinderen / en 't Houwlijck aen de Geestlijcke persoonen toe te laten.

Sijn' Artijckelen der Leere.

Maer als nu de Bisschop en de Monicken Zwinglii Leere voor Kettersch uytschreeuwden / soo vervattede hy deselve in 67. Artijckelen; daer in vertoonende der Geestlijcken en Prælaten misbruycken. Hier uyt ontstond een grooten Alarm en Twist. Derhalven de Raed te Zurich, om d'onrust te stuytten / alle Kerckendienaren in haer Gebied geboord / datse op den 29. van Januarius te Zurich by een souden koomen tot een Disputatie. Baden oock Bisschop Hugo, dat hy of selfs daer verschijnen / of een geleerd Man in sijne plaets senden wou.

Disputatie daer over aengesteld te Zurich, en Reformatie daer op gevolghd. 1523.

De Bisschop vaerdighde derwaerts af sijnen Vicarius Johannes Faber. Op den bestemden dagh bood Zwinglius aen / sijn' Artijckelen voor yeder te verdeedigen. Eenige Predicker-Monicken braghten veele dingen op de baen / welcke Zwinglius beantwoordde. Doch Faber seyde: Soodanige Religions-saecken behoorden tot de kennis-neemingh en 't oordeel eens Concilii. Hy wou sigh met Zwinglius in geen Disput in laten / maer sijn' Artijckelen schriftlijck weerleggen. Dusdanigh een eynd nam deese t' saemenkoomst: en daer op besloot de Raed / datmen de Menschlijcke Insettingen sou laten vaeren; en 't Euangelium leeren nae den inhoud der H. Schrift.

Ophitsing der Duytsche Standen, door Paus Adrianus de VI. Hortled. vol. 1. l. 1. c. 1. Gold. tom. un. Const. Imp. l. 2.

Op den Rijcksdagh te Neurenbergh sond Paus Adrianus sijnen Legaet Franciscus Cheregatus (Cheregatius) Bisschop van Fabriano, met een Brief aen de Standen / waer in hy sig ernstigh beklaegde / dat Luther, onaengesien door 't Decreet van Paus Leo veroordeeld / en door een Keyserlijck Edict in den Rijcksban gedaen / evenwel in sijne Dwalingh volhardde / en Boecken vol Ketteryen liet uytgaen. 't Was voor de Duytschers groote schande / datse haer door een eenige Monick van d'oude Religie dus lieten afvoeren. Derhalven vermaende hy de gedaghte Standen / indiense Luther niet door saghtheyd weer op den reghten wegh konden brengen / datse scharpe middelen en 't

yver

ANNO CHRISTI.

yver gebruycken souden: hem handelen gelijck haere Vooronderen met Johannes Hus en Hieronymus van Praegh in 't Concilium te Constans hadden gedaen.

tegens D. Luther,

Ook leverde de Legaet sijn' Instructie over; in welcke hem was bevoolen / de Vorsten te vermanen / datse sigh souden stellen tegens de schaedlijcke Leere van Luther. Boven dien had Paus Adrianus hem belast / rond uyt te bekennen / dat tsederd veele jaeren groote Lasteren in de H. Stad Roomen waren gepleeghd. Kortlijck / dat alles verdorven was geworden / soo dat de Sieckte van 't Hoofd op de Leeden / van de Pauslijcke Hooghheyd op de laeghste der Prælaten en Priesteren was uytgestort. Niemand had sijn Ampt reght waergenoomen / oock niet tot eenen toe. De Paus had voorgenomen / alle mogelijcke vlijt aen te wenden / tot verbeteringh van sulcke gebreecken; en voor eerst 't Roomsche Hof te reformeeren. Doch deese Reformatie moest hy allenxen verrighten; op dat / indien hy al 't quaed op eenen dogt wou heelen / niet een groote onrust moght ontstaen.

en sijn ronde bekentnis van de groote verdorvenheyd in de Kerck, oock sijn voorneemen van Reformatie.

Lutheri Glossen daer op.

Op deese bekentnis Adriani heeft D. Lutherus Glossen gesteld. En vermits de Paus voorgaf / men moest met de Reformatie saghtjens en als voetje voor voetje gaen; maekte hy daer op dese schimplijcke uytlegging: Sulcker wijs / dat tusschen elcke stap honderd jaren verliepen. Want 't was der Pausen aert / de Gebreecken te belijden; verbeteringh te beloven; en niets tot de daed te brengen. Ondertusschen had men te Romen geen welgevallen aen dese Confessie Adriani, dat by 't Roomsche Hof en de Geestlijckheyd alles qualijck stond. 't Klonck de Kardinalen en Prælaten gantsch niet wel in d'ooren; wijlse meenden / datse hier door by de Gemeente gehaet gemaeckt / en in veraghtingh gebraght wierden.

Sijne bekentniste Romen qualijck opgevat.

Antwoord der Standen, op den voordragh des de Legaets.

De Vorsten en Standen gaven den Legaet Cheregatus tot antwoord: Datmen 't Wormsch Edict aen Lutherus niet had uytgevoerd / was geschied uyt hooghwightige / seer dringende Redenen. Want 't gemeene Volck was door sijne Leere en Boecken sulcker wijs onderrigt geworden / dat / indien men tot d'Executie van 't gedaghte Edict wou treeden / het schijnen sou / als of men de Waerheyd en 't Euangelium wou onderdrucken; d'onchristlijcke misbruycken handhaben: waer uyt dan groote bewegingen en Oproeren tegens d'Overheden konden ontstaen. Men moest derhalven / by sulck een blijcklijck gevaer / op andere middelen bedaght sijn: insonderheyd / wijl oock Paus Adrianus selfs de lasteren en gebreecken des Roomschen Hofs bekendde. Geen beeter / geen kragtiger / geen voeghlijcker middel was'er / om de tegenwoordige verwarringh wegh te neemen / als dat een Christlijck, Godsalig en vry Concilium wierd gehouden.

Versoeck van een vry Concilium.

Gravamina der Duytsche Natie,

Hier op leverden de Standen hare Grieven / of Beswaeringhs-poincten, tegen 't Roomsche Hof over / verdeeld in honderd Capittelen, van haer genoemd Centum Gravamina. D'Inhoud was: Sy beklaegden sigh over de Dispensatien en Absolutien, welcke men dier moest koopen. Over 't Aflaets geld. Over de Gerights-handelingen / die nae Roomen wierden getrocken. Over de Voorbehoudingen der Beneficien, en andere misbruycken der Commenden en Annaten. Over de Bevrydingh der Geestlijcke / wanneerse boosdaden hadden begaen. Over den onbillijcken Ban. Over de geldboeten. Over d'onkosten tot d'invoringh der Kercken / en Kerckhoven: om de Sacramenten en Begraefnissen t'erlangen. Deese Gravamina schicktense in sulck een ordre / datse of 't Reght en de Maght der Weereldlijcke Overheden verhinderden; of 't Volck met groote dienstbaerheyd druckten; of Duytschland uytputtenden van geld.

Hortleder d. c. 1. Goldastus

tegens 't Roomsche Hof.

Rijcksdaghs-Besluyt

Nae deese handeling wierd op den 6. Martius besloten / dat de Paus een vry en Christlijck Concilium in Duytschland sou aenstellen. Hier tegens souden de Vorsten verschaffen / dat de Luthersche geen verdere Boecken souden schrijven: de Predikanten niets leeren / dat 't Volck tot oproer sou mogen verwecken; maer 't Euangelium suyver predicken / nae de beproefde en aengenoomene Uytleggingh der Kerck: 't Disputeeren aghter laten / en de Verschil-stucken sparen tot op afdoeningh des Concilii. Dat voortaen niet nieuws sou gedruckt werden / voor dat het was oversien en goed gekeurd van vroome / geleerde Mannen. Belangende de Priesteren / welcke Echte Vrouwen hadden genoomen; en de geene / welcke haere Kloosteren hadden verlaten / deese souden gestraft werden van de Geestlijcke Reghters / volgens haere Wetten.

ontrent de Religions-saecken,

Lutheri oordeel daer van.

Dit Rijcks-Besluyt heeft D. Lutherus sulkerwijs verklaerd / dat 't selve niet te betrecken was op de Boecken der H. Schrift / welke niemand vermoght te verbieden. 't Artijckel tegens der Priesteren Echt oordeelde hy te strengh / en dat het billijck versaght moest werden.

Luther geeft verscheydene Tractaten uyt.

Hier nae liet Lutherus verscheydene Tractetjens uytgaen; als / van d'Ordonneering der Kercken-Dienaren. Van de vermijdingh der Menschlijcke leeringen. Van de Kercken-Ceremonien. Van den grouwel der Mis, diemen de Canon noemd. Waer tegens hy voorschreef de Vorm en Wijse / om 't H. Avondmael te houden. De Biecht / welcke Carelstad had afgeschaft / voerde hy weer in.

Twee Augustijner Monicken te Brussel verbrand.

Ontrent deese tijd sijn te Brussel twee Augustijner Monicken / Johannes en Henricus, door bestel van den Inquisiteur Jacob Hooghstraten, wegens die Leere des Euangelii verbrand geworden. D. Lutherus heeft haer geroemd als d'eerste Martelaers.

Koningh Christiernus in Ballingschap gejaeghd.

In de Lente deeses jaers wierd Koningh Christiernus van Deenemarcken, als hy seer strengh geregeerd / en alle Standen met sijne Tyrannyen beleedighd had / uyt 't Koningrijck verjaeghd. Dit was de loon sijner Dwinghlandyen. Hy / die te vooren drie maghtige Koninghrijcken besat / moest nu met sijne Gemalin en Kinderen in Ballinghschap

schap omswerven. In deese sijne Dreemdringhschap heeft sijn' Echtgenoot Elisabeth, Suster van Keyser Carel de V., een sonderlinge liefde en getrouwheyd getoond. Want onaengesien de Deeniche Standen haer weer in 't Land riepen / soo wouse echter liever met haren Man Ballingh sijn / als sonder hem heerschen.

Liefde en getrouwheyd sijner Gemalin t'sijnwaerts.

Frans van Sickingen begon een Oorlogh tegens Richard, Aerts-bisschop van Trier; dien hy wist by Keyser Carel in ongenade te staen / wijl hy by de Keyserlijcke keur op Koningh Franciscus van Franckrijck had gestemd. Hy belegerde de Stad Trier: doch als hy voor deselve niets kon verrighten / stack hy 't oude Klooster S. Maximini in brand. Verwoestede oock d'Aerts-bisschoplijcke Landen gintsch en herwaerts; waer na hy weer t'huyswaerts keerde. 't Paesch-Feest voorby sijnde / versoght Aerts-bisschop Richard hulp by andere / en belegerde Frans van Sickingen in sijn Kasteel Landstal; waer in hy door een Balck des neergeschootenen Gebouws gevaerlijck wierd gewond; derhalven hy beval / 't Slot op te geven. Twee dagen daer na overleed hy / in t 42. jaer sijns ouderdoms. Is geweest een voortreflijck Edelman / wegens sijne Heroïke deugden: doch door deesen Oorlogh heeft hy sijnen Naem een Schandvleck aengeheght. Lutherus schreef aen sijnen Schoonsoon Hartmut van Kronbergh, dat hy sijnen Schoonvader van dit bedrijf sou af houden; doch te vergeefs / vermits hy sigh verliet op sijne goede meeningh. Veele hielden deesen van Sickingen voor den Duytschen Brutus, die haer sou verlossen van der Bisschoppen vervolgingh / van der Wereldlijke Vorsten Beswaernissen; en de ware Religie beschermen. Doch 't Euangelium werd niet met Krijgh voortgeplant. En dit sijn Voorbeeld leerd ons / dat op menschlijcke Aenslagen / schoonse een schijn der Godsaligheyd hebben / niet te vertrouwen staet.

Oorlogh, door Frans van Sickingen aengevangen tegens Aerts-bisschop Richard van Trier.

Chytr. in Chron. l. 10.

Sijn ongeluckige dood, en lof.

Op den 13. September stierf Paus Adrianus de VI., niet sonder vermoeden van vergiftigingh / wijl de Roomsche Prælaten geen Reformatie in den Roomschen Stoel konden dulden.

Dood van Paus Adriaen de VI.

In Switserland nam de verbitteringh der Gemoederen / wegens de Religie, daeghlijcks toe. Vermits de Zurichers de Leere Zuinglii hadden aengenoomen / hielden d'andere Oorden / of Cantons, den 26. Januarius Anno 1524. een Byeenkoomst te Lucern; op welcke besloten wierd / in d'oude Religie en Ceremonien niets te veranderen. Daer na sondense Gesanten aen die van Zurich. Verweeten haer / datse d'oude Leere en Gewoonten hadden laten varen; waer uyt vele snoodheden waren gevolghd: want men at nu Vleesch en Eyeren op verboodene tijden: de Monicken verlieten haer' Ordens / en namen Wijven. Men hoorde geen Gebeden en Gesangen in de Kerk: de Priesteren wierden veraght; de Kloosteren verwoest: men schold de Mis; men lasterde de Maegt Maria en de lieve Heyligen: men verontee-de de Beelden. Derhalven badense haer / van sulcke nieuwigheden af te staen.

Byeenkoomst der Roomschgesinde Switsers te Lucern; 1524.

en hare klaghten over de Zurichsche Reformatie.

De Zurichers, deese poincten beantwoord hebbende / gingen in de Reformatie voort; de Beelden in hare Stad en Gebied weghdoende / of verbrandende: hebben oock in 't volgende jaer de Mis, en al de Ceremonien der Roomschgesinden afgeschaft.

Werden beantwoord.

Na de dood van Paus Adrianus wierd ten nieuwen Paus verkooren Julius de Medices, Bloedverwant van Paus Leo: hernoemde sigh Clemens de VII. Deesen / als een doortrapt / arghlistigh Man / bemerckte wel / dat Paus Adrianus al t'onbedaght was geweest in 't bekennen van de Gebreecken des Roomschen Hofs / en 't beloven van een Reformatie; waer door der Duytscher Vorsten moed soodanigh was gewassen / datse niet hadden geschroomd / de gedaghte honderd Gravamina hem over te senden; ja selfs / tot schimp des Geestlijcken Stands / te laten drucken. Vond derhalven geraedsaem / terstond een voornaem en verstandigh Legaet na den Rijcksdagh te Neurenbergh af te vaerdigen; die sigh sou gelaten / niets met allen te weeten van Adriani handelingh / en der Standen Grieven.

Julius de Medices werd Paus, hernoemd Clemens de VII.

Send Laurentius Campegius ten Legaet op den Rijksdagh te Neurenbergh; en sijnen Voordrag.

Deese Legaet was de Kardinael Laurentius Campegius: die / op den Rycksdagh verscheenen sijnde / in d'openbare Vergaderingh seyde: Hy verwonderde sigh / hoe sulcke heerlijcke en wijse Vorsten konden lijden / dat de Religie, Gewoonten / en Ceremonien, in welckese gebooren en opgevoed waren; in welcke oock haer' Ouderen en Voorouderen waren gestorven / dus souden vernietighd en wegh gedaen werden / sonder eens te dencken / wat voor gevaren op handen waren / wegens deese Religions-veranderingh. Ter deeser oorsaeck had de Paus hem den last opgeleght / om met haer te beraedslaen / hoe dit quaed best wegh te neemen moght sijn.

De Standen gaven hem hier op tot antwoord: Sy hadden in 't voorleedene jaer des Paus Adriani Legaet middelen voorgeslagen / hoe de Tweedraght in de Religie te stillen was: daer benevens oock hare Gravamina aen den Paus overgelevered / en versoghten ten aldereersten Resolutie daer op. Campegius seyde / niet te weeten / wat met Paus Adrianus was gehandeld geworden. Wat de Gravamina betrof / de Paus en Kardinalen konden niet geloven / dat deselve van haer waren opgesteld; maer meenden / dat eenige wangunstige uyt haer selven / en door haet tegens de Roomsche Kerck / die in 't light hadden gegeven. Veele Postulata (of Eysschen) in deselve waren onbillijck / en de Pauslijcke Maght nadeeligh; smaeckende na Kettery. Van deselve kon hy met haer niet handelen. Maer ontrent d'andere stucken / niet tegens den Paus strijdende / en met de billijckheyd over een koomende / wou hy geen onderhandelingh afslaen.

Der Standen antwoord.

Campegii doortraptheyd, om haer hare aen Paus Adriaen overgeleverde Gravamina t'ontleggen.

Alhoewel nu de Legaet in sijn' antwoord schalckheyd gebruyckte / soo hebben echter de Standen door hare Gedeputeerde met hem

hem

hem laten besoigneeren: doch niet verder met hem konnen koomen / als dat de Geestlijcke in Duytschland souden gereformeerd werden. Maer van de Reformatie des Roomschen Hofs wou hy niet hooren spreecken.

Besluyt des Rijcks-daghs te Neurenbergh.

Den 18. April wierd 't Besluyt gemaeckt / dat de Paus / met bewilligingh des Keysers / ten spoedighsten een Concilium in Duytschland sou uytschryven. Ondertusschen souden al de Standen Toebereydselen maken / en door vroome / geleerde Mannen de strijdige Religions-Artijkelen, waer over in't Concilium te handelen stond / by een laten brengen. Oock souden d'Overheden verbieden alle Smaed-boecken / en Afbeeldingen / tegens 't Roomsche Hof.

Eeniger Vorsten Besluyt tegens D. Lutheri Leere.

Na deesen Rijcksdagh quamen te Regensburgh, nevens den Kardinael-Legaet Campegius, Aerts-hertogh Ferdinand, de Hertogh van Bayeren, d'Aerts-bisschop van Saltzburgh, en eenige Bisschoppen by een. Deese maeckten op den 6. Julius een Decreet, datse 't Wormsch Mandaet in hare Landen invoeren / en de Luthersche Leere niet gedoogen souden. De Kardinael liet oock uytgaen sijne Stellingen / belangende de Reformatie: welcke van de gedaghte Vorsten wierden geapprobeert.

Campegii Ordonnantien op de Geestlijke.

Deese bevatteden 37. Artijkelen, van de kleedingh en wandel der Geestlijcke: van d'Administratie der Sacramenten, en anderer Kerck-Ampten; welcke sou geschieden gratis, sonder geld. Tegens de Priesteren / welcke sigh in den Echten Staet begaven. Van 't Vasten; 't Dagebyer / en diergelijcke. Deese Wetten troffen alleen de sleghte / gemeene Papen. De groote Prælaten liet Campegius ongereformeert.

Keyser Carels bevel, van 't Wormsch Mandaet tegens Luther uyt te voeren.

Aen 't Neurenberghsch Besluyt had Keyser Carel geen behagen. In tegendeel schreef hy van uyt Spaenje den 15. Julius aen de Standen; en beval deselve / datse 't Edict van Worms gehoorsaemlijck souden uytvoeren; alle handelingen in Religions-saecken laten berusten tot op een Concilium.

Als nu D. Lutherus bemerckte / dat de Keyser en 't meerendeel der Vorsten aendrongen op 't Wormsche Mandaet, beklaeghde hy den staet van Duytschland; en dat de gedaghte Vorsten sigh soo van de Pausen lieten bedriegen / om sijne Leere te vervolgen.

Henrik van Zutphen verbrand.

Op den 10. December deeses jaers is Henrick van Zutphen te Heide in Dithmarssen, door aensettingh der Monicken / van de Boeren jammerlijck gemarteld / en om des Euangelii wil verbrand geworden.

Slagh voor Pavia, waer in Koningh Franciscus van Frankrijck gevangen wierd. 1525.

Anno 1525. op den Feestdagh van S. Matthias den 24. Februarius, sijnde de dagh der geboorte des Keysers Caroli, geschiedde de groote Slagh voor de Stad Pavia; in welcke Koningh Franciscus van Franckrijck, en met hem veele Vorsten en Heeren gevangen wierden. 't Keyserlijck Krijghsheyr was niet boven de 16000. Mannen sterk; 't Fransche daer tegens over de 50000. Echter heeft dien kleynen hoop overwonnen den grooten; die noch daer-en-boven in sijn Voordeel / en seer wel beschanst lagh.

Boeren-oproer in Swaben, &c.

In de Lente ontstond den Boeren-oproer in Swaben, Franken, en andere Oorden van Duytschland; onder voorwendingh / datse d'Euangelische Leere beschermen / en sigh van hare swaere Dienstbaerheyd ontslaen wilden.

Artijkelen, welckese begeerden.

De Swabische Boeren hadden hare begeerte in twaelf Artijkelen vervat; daer in bestaende: Dat yeder Gemeente een Predicker moght aenneemen; die haer 't Woord Gods verkondighde sonder eenige menschlijcke Insettingen. Dat de Thienden van Koorn en andere Granen onder de Predikanten en d'Armen souden uytgedeeld werden; de kleyne Thienden van Vee en Vrugten afgedaen sijn. Dat sy (de Boeren) niet souden gehouden en gehandeld werden als Lijfeygene Slaven. Datmen haer sou toelaten 't Wild te jagen; oock de Visch en Vogelvanghst. Dat de Vorsten en Eedele de Diensten over haer souden versaghten: de Cijnsen der Landen en Goederen niet verhoogen; maer veel meer wat verminderen. Dat in de Straffen en Boeten meerder billijckheyd sou geoeffend werden. Dat 't Hoofd-reght / waer door de Heeren 't beste van des overleedenen vermogen de nagelatene Weduw en Weesen gantsch ontroccken / te niet gedaen sou sijn. Eyndlijk betuygdense / indienmen kon aenwijsen / dat deese Artijkelen tegens Gods Woord aenliepen / datse gewilligh daer van souden afstaen.

datmen haer sou toestaen.

Chytr. in Chron. l. 11.

Lutheri antwoord aen de Boeren, welcke hem hier over bevraegden.

D. Luther had te vooren een Schrift laten uytgaen / waer in hy d'Onderdanen afmaende van oproer tegens d'Overheden. Doe hy nu deese Artijkelen ontfingh / gaf hy de Boeren / welcke sigh op hem beriepen / tot antwoord. D'Overigheyd deed wel niet reght / datse d'Onderdanen met veele Schattingen beswaerden; en sondighde noch meer / datse de reyne Leere des Euangelii verbood. Evenwel moestmen daerom de Wapenen niet aengrijpen / noch de Magistraten de Maght / haer van God gegeven / uyt de hand rucken. Wat haer' Eyſſchen betrof / hy liet deselve aen d'overweegingh der Juristen.

Sijne Schriften aen d'Overigheden.

Daer na schreef hy aen d'Overigheden / deeses Inhouds: Dat de Vorsten / insonderheyd de Geestlijcke / aen deesen oploop schuldigh stonden / wijlse den loop des Euangelii verhinderden; 't selve vervolghden / en gantschlijck soghten uyt te royen: d'Onderdanen met ondraeghlijke Schattingen en andere beswaernissen druckten. Souden derhalven van sulck een vervolgingh en verder' onbillijckheyd afstaen; alle middelen tot vreede ter hand neemen.

Aen de Vorsten en Boeren in 't gemeen.

Boven dien stelde hy noch een ander Schrift in / soo aen de Vorsten als Boeren in 't gemeen: vermanende haer beyderſijds seer ernstigh / datse de Wapenen afleggen / en d'afdoeningh des Twists aen vroome / verstandige persoonen souden opdragen. Want soo wel Oproer als Tyranny namen een vreeslijck eynd.

Uytbar-

Terwijl nu D. Lutherus d'Opstand dus

ANNO CHRISTI

Woedingh der Boeren in Roveryen en Moorderyen.

soght te verhoeden / sijn de Boeren als woedende Honden in de Kasteelen der Eedele / en de Kloosteren der Geestlijcke gevallen; seer quaed huys houdende met Roven / Moorden / en Branden. Waerom D. Luther in een ander Schrift yeder vermaende / deese Godloose Woestelingen dood te slaen / als die haren Eed en Plight tegens d'Overheden verbroken hadden: dan noch haren Oproer met den deckmantel des Christlijken Naems verschoonen wilden.

Neerlaegh der Boeren in Swaben.

Als nu de Swabische Boeren sigh in groote meenighten by een versameld hadden / en in drie hoopen te veld getrocken waren / heeft Georgh Truchses, Oversten des Swabischen Bonds, haer allerweegen overvallen / verstroyd / en eenige duysenden dood geslagen. Oock Weinspergh, daerse Graef Lodewijk van Helffenstein door de Spiessen gejaeghd hadden / aen brand gestoocken. In Frankenland hadden deese als rasend gewordene Menschen over de twee-honderd Kloosteren en Kasteelen verwoest; de Stad Wurtzburg ingenoomen: doch wierden haest gedempt van de nabuerige Vorsten / en jammerlijck om 't leven gebraght; veele d'oogen uytgestoocken.

In Frankenland.

In Elsas, en aen den Rhijnstroom, wierden de rebellige Boeren verdelghd door Hertogh Antonius van Lotharingen en Paltzgraef Lodewijck. Men meende / dat in 't geheel over de 50000. Oproerige waren dood geslagen. Sulck een eynd heeft haren Oorlogh genoomen; ontstaen uyt een geringen aenvangh: doch soodanigh voortlopende / dat deese Plaegh byna door gantsch Duytschland verspreyd wierd.

In Elsas, en aen den Rhijnstroom.

In Thuringen had Thomas Muntzer, Prediker t'Aistad, d'Onderdanen tegens d'Overheden opgehitst. Veel predickte hy van de Christlijke Vryheyd; en dat Christenen de Weereldlijcke Heeren / welcke hy gemeenlijck Tyrannen noemde / niet onderworpen waren. 't Was onreght / en tegens God gehandeld / dat de Groote der armer Lieden sweet en bloed verteerden; oock voor haer alleen wilden behouden 't geen God tot onderhoud van alle Menschen had geschapen / als / 't Wild / Vogelen / en Visschen. Onreght was 't / datse Schattingen / Cijnsen / Renten / Tollen en diergelijcke Lasten van de Gemeente begeerden.

Thomas Muntzer Prediker t'Aistad, in Thuringen, wegens oproerige Leere, van daer gedreven.

Door sulcke Leerstucken voor te stellen / bequam hy een groote Toeloop en Aenhang. Doch de Keurvorst van Saxen joegh hem als een Oproermaecker uyt 't Land wegh. Doe soght hy Verblijf te Neurenbergh. Alsmen hem hier oock niet wou lijden / quam hy te Mulhuysen; daer de wegh hem door Pfeiffer bereyd was. D. Lutherus waerschouwde den Raed aldaer voor Thomas Muntzer; doch 't Gemeene Volck behield hem met geweld. Hier stightede hy met sijnen Medgesel Pfeiffer d'eene Muytery en Onrust na d'andere. D'oude Raed settede hy af / en een nieuwe aen. In deese Regeeringh was Muntzer Dictator, of Opperste Bevelhebber. Deed alles na sijnen kop. Want hy beroemde sig van Godlijcke openbaringen; derhalven / alles wat hy sprack was Heyligh / en van den Hemel gekoomen. Insonderheyd drongh hy seer hard op de Gemeenschap van Goederen: waer uyt dan ontstond / dat de Menschen haer handwerck en arbeyd lieten varen; meenende / sy souden genoegh te verteeren hebben aen de Goederen der Edellieden / Vorsten / Heeren / en Kloosteren. Leerden deeser wijs roven en steelen.

Koomd te Mulhuysen.

Regt d'eene Muytery na d'andere aen.

Predickt seer wel na den sin van

ANNO CHRISTI

't Grauw, tegens d'Overheden.

Eenige maenden langh gingh hy dus te werck. Doe nu de Boeren in Frankenland en Swaben, over de 40000. sterck / d'Eedele verjoegen / veele Kasteelen en Vlecken alreeds geplonderd en verbrand hadden / nam Thomas Muntzer deese gelegenheyd waer. Liet te Mulhuysen in 't Barvoeter-Klooster Geschut gieten / en trock een grooten hoop Landvolck tot sigh; door de haer ingebeelde hoop / datse door deesen Oorlogh al 't Geld en de Rijckdommen souden bekoomen. Deese Boeren-Armee voerde hy in 't Landschapje Eisfeld: plonderde en verwoestede alles. Insonderheyd had hy 't oog op de Baals en Nimrods Goederen; want dus noemde hy de Vorsten en Edellieden. Hy onderstond sigh oock de Berghknapen in 't Land Mansfeld op de been te brengen. Sond een Brief aen de Mansfeldsche Graven; en dreyghde / dat hy haer met sijne Boeren wou koomen besoecken / en pinck panck spelen op Nimrods Aenbeeld; dat is / op der Graven Hoofden. Maer Graef Albrecht braght in aller haest eenige Vanen Ruyters by een / en sloegh over de 200. der Boeren dood.

Trecke een grooten hoop der oproerige Boeren aen sigh.

Kort beright sijner heylloose bedrijven.

Ondertusschen quamen de nabuerige Vorsten hem te hulp; en by Frankenhuysen viel een Gevecht voor. Muntzer vertroostte sijne Boeren; seggende: Sy souden voor 't Geschut der vyanden niet vreesen; want al de Kogelen wou hy in sijne Mouw ontfangen. Insonderheyd trotste hy seer op den Regenboogh / welcke doemaels aen den Hemel stond / wijlse een Regenboogh in hare Vaendelen voerden. Doe nu d'aenval geschiedde / en 't Geschut los gingh / songen de Boeren: Nu bidden wy den H. Geest; en verwaghteden hulp van den Hemel / op de belofte van Muntzer. Doch haest namense de vlught. By de vijf-duysend wierden verslagen; 300. te Frankenhuysen omgebraght. Muntzer hield sigh hier in een Huys / dight by de Poort / verborgen. Echter wierd hy ontdeckt / en met Pfeiffer na Mulhuysen gevoerd; naderhand onthoofd. Dus had Pfeiffer gepeepen tot een boosen Dans / die meenigh mensch onschuldigh had moeten danssen. Doch de rey quam oock aen hem en sijnen Medgesel. Muntzer had sigh beroemd / dat hy voerdde 't Swaerd Gideons. Dat hy van God bevel had / de Vorsten uyt te royen. Doch sijn Voorbeeld toond / dat de geene / welcke sonderlinge Gesighten en Droomen voorwenden / niet te geloven staen.

Slagh by Frankenhuysen; waer in sijne Boeren deerlijck geslagen wierden.

Hy oock gevangen bekomen, en onthoofd.

Sijnen snooden roem.

Geduerende deesen Boeren-oproer stierf den 6. May Keurvorst Frederick van Saxen, in 't 63. jaer sijns ouderdoms. Magh met

Dood van Keurvorst Frederick van Saxen.

reght

ANNO CHRISTI.

reght werden genoemd eenen Nutricius Ecclesiæ, Voedsterheer der Kerck. Heeft D. Lutherus tegens desselven vyanden beschermd: liever alle haet en toorn op sigh willen laden / dan hem overgeven.

Houwlijk van *D. Lutherus.* In dit jaer / op Dinghsdagh na S. Johannes Baptist, heeft D. Luther sigh in den Echten Staet begeven met Catharina van Bore, een Adelijcke Jonckvrouw / die in een Klooster had geleefd. De Bruyloft wierd gehouden te Wittenbergh. Daer oock van hem weer wierd aengesteld d'Apostolische Ordinatie, als hy voor d'eerstemael Georgius Rorarius tot 't Predick-ampt in-zeegende. Daer-en-boven heeft hy laten uytgaen

Sijn Gesangh-boeck. sijn Hooghduytsch Gesangh-boeck; waer in hy de Summe der Christlijke Religie Rijmswijs had vervat / en / als een reghten Orpheus van Duytschland, met seer aengename melodyen verciert.

Twist tusschen *D. Luther* en *Zuinglius* aengaende 't H. Avondmael. De Sacrament-strijd, in dit jaer op de baen gekoomen / heeft den loop des Euangeliums niet weynigh verhinderd. D. Luther leerde / dat de woorden Christi in 't H. Avondmael moesten verstaen werden slegt en eenvoudigh na de Letter. D. Zuinglius daer tegens / Figuerlijker en Geestlijker wijs. De Saxen bleven by Lutheri, de Switsers by Zuinglii meeningh. Deese twist nam geduerigh toe; en wierd hoe langer hoe heviger.

Pruyssen werd *gereformeert.* Marckgraef Albrecht van Brandenburgh, van Ordens-meester Hertogh geworden in Pruyssen, heeft stracks daer op de Religie veranderd / en d'Euangelische Leere aengenoomen.

Disputatie te *Baden.* 1526. Anno 1526. wierd te Baden in Switserland een Disputatie gehouden tusschen D. Johannes Eck en OEcolampadius, want Zuinglius kon niet verschijnen. Daer op besloten de twaelf Cantons, by hare Religie te willen blijven / en geen nieuwe Leere in haer Gebied te gedoogen.

Rijksdagh te *Spier.* Als op 't eynd der Maend Junius de Standen op den Rijcksdagh te Spier by een waren verscheenen / wierd veraedslaeghd / hoe de Religie en Kerck-Ceremonien behouden; de geene / welcke daer tegens handelden / gestraft moghten werden. Keyser Carel schreef

Keyser *Carel* wil *'t Wormsch Edict* tegens de *Lutheranen* uytgevoerd hebben. oock aen de gedaghte Standen / dat hy in de Religie niets begeerde veranderd te hebben; en beval haer / te treeden tot d'Executie van 't Wormsch Edict. 't Meeste deel der Rijks-Steeden gaf tot antwoord. Indiemen tot noch toe 't Mandaet van Worms niet had konnen uytvoeren / uyt vrees voor oproer / soo kon sulcks ter deeser tijd noch veel minder geschieden. Derhalven stond aen den Keyser te versoecken / dat hy bewilligde tot een Nationael Concilium in Duytschland. Doch indien hem sulcks niet moght behagen / soo

Verbitteringh hier over ontstaen. soumen hem bidden / om groote Opschuddingen en Tumulten te verhoeden / de voltreckingh des Wormschen Edicts te willen uytstellen tot op een Algemeen Concilium. Maer de Bisschoppen / welcke alleenlijck daer na traghteden / datse haer' authoriteit moghten behouden / waren van een andere meeningh. Als nu groote verbitteringh wegens 't meergemelde Mandaet van Worms ontstond / en de Luthersche Vorsten van Spier wegh-ylden / dacht Koningh Ferdinand haer te vreeden te stellen; en maeckte dit Besluyt:

Besluyt van Koningh *Ferdinand*, *Carols* Broeder. Dat yeder Stand / tot op een Nationael of Generael Concilium, soo veel de Religie en 't Wormsch Edict betrof / sigh in sijn Gebied soodanigh sou dragen / als hy 't meende voor God en den Keyser te sullen konnen verantwoorden.

Neerlaegh van Koningh *Lodewijk* van *Hongaryen*, door de *Turken.* Oock wierd Koningh Lodewijk van Hongaryen hulp tegens den Turck bewillighd. Doch wijl deselve langhsaem by quam / heeft dien ongeluckigen Vorst op den 29. Augustus met Sultan Solyman een Veldslagh gewaegd; waer in 15000. Christenen om 't leven quamen. Koningh Lodewijck selfs is / vliedende / in een Moeras jammerlijck versmoord. Naderhand vondmen sijn lighchaem; 't welck den 11. November te Stuhl-Weissenburgh wierd begraven.

Paus *Clemens* treed in Verbond met *Frankrijk* tegens Keyser *Carel*, en schrijft een trotsen Brief aen hem. Als Paus Clemens de VII. een Verbond met Koningh Franciscus van Franckrijck en d'Italiaensche Vorsten tegens Keyser Carel had gemaeckt / liet hy den 23. Junius een seer trotsen Brief aen sijne Majesteyt afgaen; waer in hy verhaelde de weldaden / welcke hy hem had beweesen; en dat hy / hem ten gevalle / seer goede gelegenheden had verwaerloosd; waer voor hem geen dankbaerheyd was getoond. Want Keyser Carel had sijne beloften niet gehouden; maer veel meer hem groote schade en smaed toegevoeghd; vermits hy in Italien een nieuwen Oorlogh verweckt; alle quaed aengereght / en de Pauslijcke Hooghheyd beleedighd had. Indien hy (de Keyser) van de Krijgh niet wou afstaen / soo moest hy (de Paus) sijne heylige / reghtvaerdige Wapenen aenvatten / en de Kerck beschermen.

Carels antwoord aen hem; en Brief aen de Kardinalen. Hier op heeft Carel den 15. September geantwoord / en de schuld van al 't onheyl op den Paus geleght. Daer na maeckte hy gewagh van veele weldaden / door hem aen den Paus getoond; en stelde daer tegens vele boose practijken, van Clemens in verscheydene gelegenheden tegens hem voorgenoomen. Eyndlijck begeerde hy / dat de Paus de Wapenen sou neerleggen / en Petri Swaerd in de Scheede steecken. Want sy beyde waren / als twee groote Ligten / van God geordonneert om de Weereld te verligten; niet om deselve door tweedraght te verduysteren. Hy sou hem veel meer hulp toevoegen tegens de Turken, en tot verdelging der Ketterye. Oock schreef hy den 6. October aen 't Collegie der Kardinalen / datse den Paus van sulcke schaedlijcke Raedslagen souden afwenden / en daer tegens aenmanen tot d'uytschrijvingh eens Concilii.

Goldast in Pol. Imp. part. 22. *t.* 1.

Sijn Krijghsvolck neemd *Romen* stormenderhand in. Anno 1527., den 6. May, heeft 't Keyserlijck Krijghsvolck / 't welck de Hertogh van Bourbon ten Generael had / de Stad Romen stormenderhand ingenoomen / en alsoo gescheurd 't Verbond / 't welck de Paus met de Venetianen, François en, en andere had gemaeckt. Clemens ontvlood in 't Kasteel S. Angelo, of Engelenburgh; maer wierd daer

ANNO CHRISTI.

daer in belegerd. De moedwilligheden/ welcke de Duytsche en Spaensche Soldaten binnen Romen pleeghden/ sijn onbeschrijfflijck. Sy plonderden de Huysen; beroofden de Kercken van alle Cieraden. De Reliquien, of Heylighdommen/ en andere dingen/ een groote Schat waerdigh geagt/ wierpense ter aerden; vertradense met voeten. Namen de Kardinalen en andere Prælaten gevangen; deeden de selve veel schimp: setteden haer op sleghte Beesten/ en voerdense dus om in hare Pleght-gewaden en Priesterlycke Rocken.

Grouwlijcke moedwilligheden.

Als nu Keyser Carel bericht had ontfangen/ dat Romen geplonderd; Paus Clemens gevangen was/ scheen 't/ als of hem sulcks seer leed waere; en schafte terstond af al de Vreughde-speelen/ welcke/ wegens de geboorte van sijnen Soon Philippus, waren aengesteld. Of hy nu wel d'oude Residentie des Roomschen Rijcks in Italien weer had konnen opreghten/ en de Paus verdemoedigen / soo heeft hy echter/ uyt liefde tegens de H. Stad/ en aendrijvingh sijner Raden/ welcke meenden/ dat de Weereld niet kon sijn sonder sulck een Stadhouder/ nae eenige Maenden met den Paus een Verdragh aengegaen/ en hem/ op seeckere Artijckelen, los gelaten. Dit was een gedenkwaerdigh Exempel; welckers gelijck/ volgens Guicciardini bericht/ niet is voorgevallen tsederd de tijd/ dat de Roomsche Stoel soo hoogh was opgeresen: te weeten/ dat een Paus alle magt verliesen; gelijck als in gevanckenis gehouden werden; en korts daer nae weer tot volle vryheyd en heerlyckeyd geraecken sou; vermits 't Pausdom in sulck een hoogh aensien by de Christen Potentaten was.

Carel had nu de Residentie des Roomschen Rijcks in Italien weer konnen opreghten; doch trad liever met Paus Clemens in verdragh. Chytr. in Chron. l. 12.

In dit jaer heeft Landgraef Philips van Hessen sijn Land ten vollen Gereformeerd, de Klooster-lieden en Monicken afgeschaft; veroordonneerende derselver Inkoomsten tot d'Academie te Marpurgh, en eenige Hospitalen, of Gasthuysen. Beval oock door een openbaer Edict, de Beelden/ als Afgoden/ uyt de Kercken wegh te doen; en heeft dus de Ceremonien der Roomsch-gesinde gantschlijck vernietighd.

Landgraef Philips reformeert.

Als Maeghdenburgh d'Euangelische Leere had aengenomen/ moest oock de Raed der Stad Brunswijck, op begeerte der Burgery/ de Reformatie toelaten. D. Bugenhagen wierd van Wittenbergh derwaerts geroepen; die/ met hulp des Syndici Levini van Embden, goede Kercken-ordonnantien aenstelde.

Brunswijck wierd Euangelisch.

In dit jaer vermeerderde sigh de Secte der Wederdoperen, welcke sonderlinge Gesigten en Droomen voorgaven. Te S. Gallen in Switserland heeft seecker Wederdoper, genoemd Thomas Schucker (Stucker) sijnen Broeder/ in de tegenwoordigheyd sijner Ouderen/ 't hoofd afgeslagen/ even als had God hem sulcks bevoolen. Doch d'Overigheyd heeft hem behoorlijck hier over gestraft.

Wederdoperen voorgeven van Openbaringen.

Met den aenvangh des jaers 1528. droegh sigh te Bern een groote veranderingh toe. Want als de Raed deeser Stad d'Acten of handelingen der Disputatie te Baden, om daer uyt te sien/ welcke Parthy reght had/ niet kon bekoomen; ondertusschen/ de tweedragt in de Religie toenam/ soo steldense selfs een Disputatie aen/ beroepende daer toe haere Geleerde/ en selfs Vreemde. D'Agt Cantons vermaenden de Berners, in een wijdloopigen Brief/ datse geen nieuwigheyd in de Religie souden ter hand neemen; want sulcks stond niet aen eenigh Volck of Landschap/ maer aen een generael Concilium.

Die van Bern stellen een Disputatie aen over de verschillen in de Religie, 1528.

Evenwel gingh de voorgenomene Disputatie voort. Der Berners Artijckelen wierden verdeedigd van Zwinglius, OEcolampadius, en andere; van de Monicken weersproken: doch haest moesten 't deese verlooren geven/ wyl alles uyt de H. Schrift wierd beweesen. Na 't eynd deeser Disputatie hebben die van Bern de Beelden/ Altaren, Mis, en andere Ceremonien der Roomsch-Catholijcke afgeschaft: van de Kloosteren Schoolen gemaeckt: den dagh en 't jaer deser Reformatie, met afstellingh der Pauslijcke Religie, ter eeuwiger geheugenis doen setten in een Zuyl met goudene letteren. Haer Voorbeeld hebben die van Geneve, Constans, en andere nabueren gevolghd.

en schaffen daer op 't Pausdom in haer Gebied af.

Doctor Otto Paccius, een Jurist, Raed van Hertogh Georgh van Saxen, had den Landgraef heymlijck gewaerschouwd/ dat hy wel toe te sien had/ wyl Koningh Ferdinand met eenige Vorsten en Bisschoppen een Verbond had gemaeckt/ om hem en den Keurvorst van Saxen, wegens de Religie, te beoorlogen. Toonde ook een Copy van dit Verbond; en beloofde/ 't reghte Orginal maghtigh te sullen werden. Als nu de Keurvorst en Landgraef sigh ten Oorlogh toerusteden/ gabense noch eerst de Copy van dit Verbond in 't light/ en beswaerden sigh daer over tegens de gewaende Verbondene. Doch deese verontschuldigden sigh alle en yeder in 't bysonder door openbare Brieven. Hertogh Georgh begeerde van de Landgraef/ sijnen Schoonsoon/ dat hy den Aenbrenger sou noemen. Vermits nu D. Paccius 't Orginal, volgens sijne beloften/ niet kon toonen/ soo begon de Landgraef wat langhsamer te handelen. Door Paltzgraef Frederick en den Aertsbisschop van Trier wierd de saeck tot een Verdragh gebraght. Doch de Bisschoppen moesten een seeckere som gelds opbrengen. Naderhand wierd D. Paccius in de byeen-koomst der Vorstlijcke Gesanten van sijn bedrogh overtuyghd; echter uyt sijne gevanckenis weer los gelaten. Anno 1536., als hy eenige jaren had rondom gesworfd/ is hy te Keulen onthoofd.

Doctor Paccius, een Jurist, hitst de Vorsten tegens malkander aen. Chytr. in Chron. l. 12. Sijnen eyndlijcken loon.

In 't volgende jaer wierden te Basel, in een oploop der Burgery/ de Beelden ter neer geworpen/ en verbrand: de Roomsch-gesinde Raed afgeset; een andere in des selven plaets verordonneert/ en de Mis afgeschaft.

Reformatie te Basel,

Desgelijcks wierd te Straetsburgh door een openbaer Decreet de Mis verbooden/ ter tijd toe/ dat de Roomsch-gesinde souden be-

Desgelijks te Straetsburgh.

weesen

ANNO CHRISTI. burgh. 1529.

weesen hebben / deselve een Gode aengename Dienst te zijn. 't Hielp niet / dat de Rijks-Raed Gesanten derwaerts sond / welke voorzoegen / dat een Stad / jae al de Standen des Rijcks / geen maght hadden / om de Leere en Ceremonien te veranderen; maer dat sulcks behoorde tot een Nationael of Generael Concilium.

Rijcks-daghte Spier;

Op den Rijcksdagh te Spier, welcke sijnen aenvangh nam den 15. Martius, wierd aldereerst gehandeld van de Religie. De Roomsch-Catholijcke traghteden daer nae / datse d'Euangelische Standen moghten van een scheuren / door oneenigheyd onder haer te verwecken. Doch de Landgraef van Hessen voorquam sulcks. Alsmen nu lang over 't Stuck der Religie had getwist / wierd eyndlijck dit Besluyt gemaeckt: Die 't Mandaet van Worms tot noch toe hadden aghtervolghd / souden daer in voortgaen / tot op 't Concilium. Maer de geene / welcke de Religie hadden veranderd / en daer van niet afwijcken konden / wegens gevaer van oproer / souden 't daer by laeten blijven; doch voortaen geen verdere nieuwigheden voorneemen / tot op Algemeen Concilium. Souden oock de Mis niet afschaffen of verhinderen.

en wat op den selven, wegens de Religie, wierd besloten.

Protestatie van Keur-Saxen en andere Vorsten,

Tegens dit Besluyt stelde sigh de Keurvorst van Saxen, nevens noch bijf andere Vorsten; welcke seyden / datmen niet moest afwijcken van 't Besluyt des voorigen Rijksdagh te Spier, waer by yeder syne Religie wierd toegelaten tot op een Concilium. In al de Beraedslagingen was 't Besluyt geweest / dat'er geen naerder wegh / tot neerlegingh van alle tweedraght / als een Concilium was. Indiense dit tegenwoordigh Decreet aennamen / soo moestense 't sijbere en waeraghtige woord Gods verloochenen. Indiense de Mis toelieten / soo sou daer uyt groote verwarringh ontstaen. Konden derhalven in dit Besluyt niet bewilligen. Wilden evenwel ondertusschen niets ter hand neemen / 't welck met eenige redenen moght gescholden werden.

tegens dit nieuwe Spiersch Besluyt.

Oorspronghl des naems Protesteerende.

Veerthien Rijcks-Steeden vielen dit Protest der Vorsten toe; en hier van daen is de naem Protesteerende opgekoomen / waer door wierden verstaen de geene / welcke de Luthersche Religie waeren toegedaen. De gedaghte Vorsten en Standen lieten haer Protest uytgaen; en Appelleerden van dit Decreet aen den Keyser; aen een Generael of Nationael Concilium, en aen alle onpartijdige Reghters.

Gesantschap der Protesteerende aen den Keyser. Hortled. vol. 1. l. 1. c. 7.

Naderhand sonden de Protesteerende Gesanten nae Italien aen den Keyser; aenhoudende om versagting van dit Besluyt. Doch Carel antwoordde / dat hy in 't Spiersch Decreet niets kon veranderen. Beval / dat soo wel sy als d'andere Rijcks-Standen 't Besluyt en 't Wormsch Edict ten vollen souden gehoorsamen. Daer op hebben d'Ambassadeurs door des Keysers Secretarius hem een Appellatie doen overleveren: welcke Carel met onwil aennam / en de Gesanten een tijd langh in Arrest hield.

Als Landgraef Philips, wegens de Religions-strijd / een Colloquium te Marpurgh had uytgeschreven / quamen ontrent S. Michiels-dag derwaerts uyt Saxen D. Lutherus en Melanchthon; uyt Switserland Zwinglius en OEcolampadius. Lutherus en Zwinglius disputeerden alleen / 't welck drie daegen duerde. Sy vergeleecken sig wel in veerthien Artijkelen, doch in dat de Cœna, of van 't H. Avondmael / sijnse sonder over-een-koomingh / echter in goedheyd / van malkander gescheyden.

Colloquium te Marpurgh tusschen D. Lutherus en Zuinglius.

In dit jaer heeft de Turcksche Keyser Solyman de Stad Weenen belegerd; doch is den 12. October, nae eenige vergeefsche Bestormingen / en verlies van meer als 80000. Mannen / weer afgetrocken. God heeft hem een Ringh in den Neus geleght / soo dat hy den Roomschen Koningh niet weer heeft konnen besoecken / of sijnen bloedigen voet verder in Duytschland setten.

De Turck belegerd Weenen. Gold. in Pol. Reichsth. p. 20. c. 1.

Anno 1530., op S. Matthiæ dagh den 24. Februarius, wierd Keyser Carel met seer groote praght en gewoonlijcke Ceremonien te Bononien van de Paus gekroond. Weynige Duytsche Vorsten waren'er tegenwoordigh; welcker plaetsen wierden vervuld van d'Italiaensche en Spaensche Princen; voordraegende de Vanen / Ornamenten en Wapenen.

Carel van de Paus te Bononien gekroond.

Onder meer andere Beraedslagingen / tusschen Keyser Carel en de Paus / te Bononien voorgevallen / was oock deese: Hoe de Religions-strijd best te stillen moght sijn. Mercurius hield / in den naem des Keysers / door een treflijcke Oratie aen / om een Concilium; 't welck de Keyser oock mondlijck begeerde. Hier tegens wierd van de Paus voorgewend / dat voor dien tijd een Concilium niet noodigh was / wijl alles in de voorige Concilien was gedecideert of gevonnist geworden. Beeter waer 't / met scharpe Roeden / met geweld en Wapenen den Religions-strijd te dempen / dan der Ketteren hardneckigheyd den Toom te laten. By deese meeningh des Paus is 't gebleven; te weten: Keyser Carel sou eerst door saghtheyd de Lutheranen soecken te dringen tot gehoorsaemheyd der Roomsche Kerck. Doch indiense in hare halssterckheyd volharden / dan door Oorlogh bedwingen.

Houd by den Paus aen om een Concilium; doch hy weygerd: en haerer beyder besluyt. Chytr. Chron. l. 13. Cœlestin. Hist. Com. Aug. l. 1.

Daer op heeft Keyser Carel tegens den 18. April een Rijcksdagh uytgeschreeven / om binnen Aughsburgh gehouden te werden / wegens de Religie en Turcken-Krijgh. In Martius trock hy uyt Bononien. De Paus voeghde hem den Kardinael Campegius toe / als Legaet, ten Reysgenoot.

Rijcksdagh uytgeschreven t'Aughsburgh.

Als de Protesteerende vernamen / dat de Keyser sigh met den Paus had verbonden / haere Religie uyt te royen / heeft de Keurvorst van Saxen sijne Religions-verwanten in bedenckingh gegeven / offe sigh op den Rijcksdagh souden laten vinden / of in een Verbond treeden / en Carel gewapenderhand te gemoet trecken / eer hy over d'Alp-gebergten was gekoomen? Doch D. Lutherus, die altijd tot Vreede had geraden / heeft de Vorsten

Beraedslagingh der Protesteerende Vorsten, op 't besluyt van de Paus en Keyser. Hortl. vol. 2. l. 1. c. 5. 6.

ANNO CHRISTI.

sten van den Oorlogh tegens den Keyser afgemaend / en haer gerecommandeert, sigh alleen op de Godlijcke hulp te verlaten.

D. Lutheri 17. Artijkelen.

Doch eerse sigh noch nae Aughsburgh begaven / verbattede D. Lutherus in 17. Artijkelen de Summa der gantsche Christlijke Leere; op welcke Melanchthon naderhand aght heeft genoomen / by de verbaerdigingh der Aughburghsche Confessie.

De Keurvorst van Saxen koomd d'eerste t'Aughsburgh, tegens de hoop der Roomsch-Catholijcke.

Den 2. May is Keurvorst Johannes van Saxen, tegens hoop der Roomsch-Catholijcke Vorsten / d'aldereerste t'Aughsburgh gekoomen; by hem hebbende sijnen Soon Hertogh Johan-Frederick; Hertogh Franciscus van Lunenburgh; Vorst Wolfgangh van Anhalt, nevens de Theologanten D. Justus Jonas, Philippus Spalatinus, en Islebius. De Keurvorst had D. Luther, wijl hy in des Keysers Ban was / en onder d'Excommunicatie des Paus stond / te Coburgh, niet verr' van Aughsburgh, gelaten / om dies te spoediger sijnen raed te mogen gebruycken.

Keyser Carel koomt'er oock; en wat hy al terstond van de Protesteerende begeerd.

Inde sesde weeck daer nae / den 15. Junius, tegens den avond / quam Keyser Carel met sijnen Broeder Koningh Ferdinand, en de Pauslijcke Legaet Campegius, t'Aughsburgh aen; daer hy van de Keurvorsten en Vorsten treflijck ontfangen wierd. Noch dien selven avond / alreeds laet / alsmen in 't Keyserlijck Palleys was gekoomen / begeerde sijne Majesteyt / dat de Protesteerende haer Predikanten souden afschaffen. 's Anderen daeghs wierd de Sacraments-dagh met een staetlijcke Processie gehouden. D'Aertsbisschop van Mentz droegh de Monstrantie, gevolghd van Keyser Carel, Koning Ferdinand, en al de Roomsch-Catholijcke Vorsten / met Ligten in de hand. De Protesteerende wilden'er niet by sijn. Nochmaels wierd haer bevoolen / sigh van haere Predikanten t'ontslaen. Of nu wel de Keurvorst van Saxen veelerley redenen schriftlijck hier tegens voortbraght / soo moestense echter eyndlijck den Keyser hier in te wil sijn.

Beyderlijds Predikanten door de Keyser afgeschaft.

Daer op wierd den 18. Junius opentlijck uytgeroepen / dat de Predikers van beyde de Parthyen souden ophouden van leeren. Doch de Keyser sou andere verordonneeren / welke sonder naedeel souden predicken.

Gesprek van des Keysers Secretarius Valdesius met Melanchton.

Op deesen dagh heeft Alphonsus Valdesius, Secretarius des Keysers / tot hem geroepen Philippus Melanchthon, hem aenseggende: Hy had goede gelegenheyd gehad / om den Keyser van de Luthersche Leere te berigten / dat deselve niet strijdigh is tegens de Kerck en 't Catholijck Geloof: waer op sijne Majesteyt had bevoolen / Melanchthon sou een kort begrijp sijner Leere opstellen / en hem overgeven. Dit deed Philippus, en toonde te gelijck Valdesius haere Confessie.

Propositie op den Rijcksdagh.

's Voormiddaghs den 20. Junius, als de Keyser in de Domkerck de Mis had gehoord / waer by (wijl 't een politique Ceremonie was) de Keurvorst van Saxen hem 't bloote Swaerd had voorgedragen / wierd de Propositie op 't Raedhuys geleesen; namentlijck / dat van de Religie, en den Turcken-Krijgh sou gehandeld werden. De Standen vonden goed / dat de Religions-saeck eerst voor de hand sou genoomen werden.

De Confessie der Euangelische op deesen Rijcksdagh overgeleverd en opentlijck geleesen.

Op den dagh van S. Johannes Baptist deed de Kardinael Campegius een Oratie aen de Standen / haer vermanende tot hulp tegens de Turcken. De klaghten der Oostenrijcksche Gesanten tegens d'Erf-vyanden wierden gehoord. Daer op wou de Keurvorst van Saxen, nevens d'andere Vorsten en Steeden / haere Confessie overgeven / met Beede / dat deselve voor de Rijcks-versamelingh moght geleesen werden. Keyser Carel bewillighde / dat dit den volgenden dagh sou geschieden; doch niet op 't Raedhuys / maer in 't Keyserlijck Palleys. Waer op dan is gevolgd / dat de gedagte Euangelische Confessie op den 25. Junius, 's naemiddaghs ten twee uyren / in een Sael / daer by de twee-honderd persoonen plaets hadden / in de tegenwoordigheyd des Keysers Caroli, des Konings Ferdinandi, en aller Rijcks-standen / door D. Christiaen Beyer, Keur-Saxischen Cancellier, met een stercke Stem so duydlijk wierd geleesen / datmen de woorden beneden in den Voorhof kon hooren. Dit leesen duerde over de twee uyren langh. De Keyser nam 't Exemplaer, door D. Pontanus overgegeven / selfs nae sigh: deed het oock door sijne Secretarissen naderhand oversetten in de Spaensche en Fransche Talen.

Verschillende oordeelen onder de Roomsch-Catholijke van deese Confessie.

Deese Belijdenis heeft onder de Roomsch-Catholijcke, welcke deselve hoorden / een verschillend Oordeel gebaerd. Eenige hielden de Protesteerende noch meer als te vooren voor seer arge en Godloose Lieden. Andere lieten seer veel vallen van haeren voorheenen opgevatteden arghwaen; seggende / dat een goed deel der misbruycken billijck bestraft wierden. De Kardinael Matthæus Langius, Aertsbisschop van Saltzburgh, bekende vry uyt / dat de Mis, 't Verbod der Spijsen / en andere Menschen-instellingen / wel onreght waren; maer dat een arme Monnick alles wou reformeeren, sulcks was onlijdlijck. Cornelius Scepperus, des Keysers Secretarius, liet hooren. Indien de Protesteerende Geld hadden / soo soudense lightlijck een Religie van de Paus konnen koopen. Doch sonder geld behoefdense niet te hoopen / dat haere Religie in de weereld sou lighten.

Aenmerklijke woorden des Aertsbisschops van Saltzburgh; en van Cornelius Sceperus.

Meeningen onder de Roomsch-gesinde, hoe te handelen.

Nae d'overleveringh deeser Confessie ontstonden driederley meeningen in den Vorsten-Raed. D'eerste en hevigste wilden / dat 't Edict van Worms tegens Luther en de Luthersche sou uytgevoerd; d'ongehoorsaeme door geweld daer toe gedwongen moesten werden. D'andere / wat sagter / dat onpartijdige Regters van deese Confessie souden oordeelen / en de Keyser d'uytspraeck doen. De derde / datmen de Confessie door eenige Theologanten sou laten weerleggen. Dese laetste voorslagh wierd gebillijckt; en tot de verrigting deser weerlegginghe genoemd Faber, Eccius, Wimpina, Cochlæus, en andere. Op den 25. Junius gavense haere Confutatie aen den Rijcks-Raed over: doch wijl deselve niet seer

Theologanten genoemt, om de Confessie te weerleggen.

ANNO CHRISTI.

seer bittere/ scharpe woorden was ingesteld/ soo beval Keyser Carel, datse een andere souden vervaerdigen/ en op d'Artijkelen der Confessie bescheydener antwoorden. Dus wierd met deese Weerleggingh over de ses weecken tijds doorgebraght.

Keyser *Carel* weygerd de Keurvorst van *Saxen* de Beleening.

Ondertusschen schreven D. Lutherus en Philippus Melanchthon aen malkander/ hoe verre men sigh met de Tegenparthyen tot een Vergelijckingh sou konnen inlaten. De Keurvorst van Saxen versoght van de Keyser 't Leen/ na Rijcks-gewoonte; 't welck deese Majesteyt hem op den 16. Julius afsloegh/ ten ware hy weer tot de Roomsche Kerck trad. Doch de Keurvorst bleef bestandigh/ en liet sigh noch door dreygementen/ noch door groote beloften tot Afval beweegen.

Weerleggingh der *Confessie*; waer van de *Copy* de *Protesteerende* niet werd toegestaen, als onder onreedlijke *Conditien*.

Den 3. Augusti heeft de Keyser de Weerleggingh der Confessie, wijl deselve van de Kardinael Campegius en de Rijcks-vorsten goed geoordeeld wierd/ den Protestanten doen voorleesen. Alsse nu ernstigh aenhielden om Copy der selve/ heeft hy na twee dagen haer een Afschrift bewilligd/ onder voorwaerde/ datse niets daer van in druck souden uytgeven; oock geen verdere Schriften overleveren. Hier tegens toonden de Protesteerende, datse de Weerleggingh op sulke Conditien niet konden aenneemen.

Weersijdsche persoonen gesteld, om een wegh tot vergelijckingh te vinden; doch te vergeefs.

Den 13. Augustus wierden seven persoonen uyt de Roomsch-Catholijke, en seven uyt de Protesteerende genoemd/ welcke een weg tot vereenigingh souden soecken uyt te vinden. Als nu deese sigh niet konden vergelijken/ wierd 't getal nau weer bepaeld/ en ingetrocken tot op maer drie van elcke parthy. Alhoewel men nu in eenige stucken over een quam/ soo bleef doch 't grootste verschil wegens de Mis; der Priesteren Houwelijck/ 't Sacrament des Avondmaels onder beyde de Gestalten/ de Klooster-beloften/ en de Maght der Bisschoppen/ overigh. Vermits nu de Roomsch-Catholijken in alles reght wilden hebben/ wierd deese Onderhandelingh eyndlijck den bodem ingeslagen/ en de Keyser van alles berigt gedaen.

Sleghte aenbiedingh van Keyser *Carel* aen de *Protesteerende*.

Deese Majesteyt deed op den 7. September de Protesteerende voor hem roepen/ en beloofde haer een Concilium, indiense ondertusschen sijne en der Vorsten Religie wilden aenneemen. D'Euangelische bedanckten hem wegens 't aengeboodene Concilium: maer in de weer-aenneemingh der Pauslijke Leere kondense met een goed Gewisse niet bewilligen.

Decreet tegens de *Protesteerende*.

Daer op deed Carel den 22. September een Decreet afleesen/ van deesen Inhoud: De Confessie der Protesteerende was genoeghsaem weerleght. Tot op den 15. April des volgenden jaers gaf hy haer tijd/ om sigh te bedencken/ offe weer tot de Roomsch-Catholijke Kerck wilden treeden. Ondertusschen soudense niets veranderen in de Landen haers Gebieds. Doch sy verdedighden hare Confessie; en seyden/ dat deselve niet door de H. Schrift was weerleght geworden. Ooch gaf D. Pontanus een Apologie over; welcke de Keyser (den Koningh Ferdinand yets heymlijck in 't oor geluysterd hebbende) niet aennam.

D'*Apologie* harer *Confessie* niet aengenomen.

ANNO CHRISTI.

Caroli hevige dreygementen, en der *Protesteerende* bestendigheyd.

'sAnderen daeghs begeerde Keyser Carel op nieuws aen de Protesteerende, datse in 't gedaghte Decreet souden bewilligen; of indien niet/ soo wou hy met de gehoorsame Standen t'samen goed en bloed opsetten. Sy gaven met een seer groote volstandigheyd tot antwoord: Hare Confessie was soo wel gegrondvest/ dat oock selfs de Poorten der Hel die niet souden konnen om verr' werpen. Als nu Carel haer hevigh dreyghde/ seydense: Datse alles God bevalen. Dus sijnse vertrocken/ latende hare Raden aghter; welcke te vergeefs om Vreede aenhielden.

Confessie der vier Steeden

Den 23. October wierd geleesen een Wederleggingh der Confessie, overgelevered van de Vier Steeden. De Gesanten der gedaghte Steeden alles aengehoord hebbende/ antwoordden: Dat veele Artijkelen anders waren geleesen als deselve van haer waren geschreven: veele dingen ooch gantsch verkeerd uytgeleght/ om haer dies te meer gehaet te maecken. Baden om Copy der Weerleggingh, om de lasteringen van haer af te weeren. Doch de versoghte Copy wierd haer geweygerd; met vermeldingh: De Keyser wou niet gedoogen/ dat Religions-saecken in Disput souden getrocken werden.

op deselve wijs gehandeld.

Erasmi Spreeckwoord: *d'Arme Luther heeft veele rijckgemaeckt.*

Vermits nu Faber en Eckius 't beste gedaen hadden in de Weerleggingh van de Confessien der Euangelische, wierden haer aensienlijcke Vereeringen gedaen. Faber is naderhand/ door bevoordering van Koningh Ferdinand, Bisschop van Weenen geworden. Hier uyt is Erasmi Spreeckwoord voortgekoomen: D'arme Luther heeft'er veele rijk gemaeckt.

Decreet t'Augsburgh; tot bevestigingh der *Roomsch-Catholijke Religie*, seer scharp.

Eyndlijck wierd den 19. November gemaeckt 't Besluyt tot bevestigingh der Roomsch-Catholijke Religie, van deesen Inhoud: Men sou in de Mis niets veranderen. De Beelden geenssins wegh doen; en daerse afgeschaft waren/ weer opreghten. De Sacramenten der Kerck/ desgelijcks al der selver Ceremonien, Kerckgewoonten/ Lijckbegaenghnissen/ &c. onderhouden. In de Predicatien soumen 't Volck vermanen/ datse de Mis hooren/ de Maeghd Maria en andere Sancten aenroepen/ de Feestdagen vieren souden. De gehouwlijckte Priesters soumen straffen. Soo eenige Geestlijcke Goederen verkoght/ of tot weereldlijck gebruyck aengewend waren/ sulcks sou nietig sijn/ en hersteld werden. Ter welcker plaetsen Kloosteren en diergelijcke Gebouwen waren ter neer geworpen/ daer soumense weer opreghten. Men sou de Paus versoecken tot d'uytschrijvingh van een Concilium. Op dat ooch dit Besluyt gehandhaeft wierd/ sou yeder al sijne Magt/ ja Lijf en Leven daer aen wagen. De Kamer sou tegens d'Overtreeders na behooren handelen.

Van D. *Luther*

Dit Edict heeft D. Lutherus weerleght; en geschreven een Waerschouwingh aen sijne

ANNO CHRISTI.

ne liebe Duytschen: yeder afmanende van verbolgingh en Oorlogh tegens d'Euangelische Leere. Met bybvoegingh / dat de tegenweer / om des Euangelii wil / geoorloft / en niet oproerigh is.

weerlegt. *Hort. vol.* 2. *l.* 2. *c.* 13-14.

In deese toestand van saecken quaemen d'Euangelische Keurvorsten en Vorsten den 22. December te Smalkalden by een; en vergeleecken sigh tot d'opreghtingh van een Verbond; niet om yemand te beleedigen / maer alleen om sigh tegens onbillijck geweld te beschermen. Dit is 't soo vermaerde Smalkaldische Verbond, wiens Fundament was de beschuttingh der Religie. D. Luther heeft 't selve gebillijckt / wijl de defensie in Geloofssaecken toegelaten is / oock selfs tegens den Keyser.

Verbond der *Protesteerende* te *Smalkalden. Hortl. vol.* 2. *l.* 2. *c.* 8-9.

Vermits nu de Verkiesing eens Roomschen Koninghs sou by der hand genoomen werden / schreeven de Bondgenooten den 24. December aen den Keyser; hem voor oogen stellende sijne beswoorne Capitulatie; en dat sulck een Verkiesing streed tegens des Rijks Vryheden / en de Goudene Bul. Dat ook voor 't Rijck beswaerlijck viel / twee Hoofden te gelijck t'onderhouden.

Schrijven aen den Keyser, die tegens hare vermaningh,

Maer Carels wil moest voortgangh hebben; voorwendende / dat hy niet altijd in Duytschland kon sijn; en dat 'er groote onrusten in 't Rijck waren ontstaen. Dus wierd dan Ferdinand, Broeder van Carel, den 5. Januarius Anno 1531. te Keulen tot Roomsch Koningh verkooren. De Keurvorst van Saxen deed door sijnen Soon tegens deese Keur Protesteeren, als nietigh. Dit geschiedde niet sonder groot gevaer; en terstond nae de Protestatie reed de Vorst in aller yl wegh. Eenige waeren afgesonden / om hem te soecken / en gevangen te neemen.

sijnen Broeder *Ferdinand* tot Roomsch Koningh doet verkiesen.

Protest van *Saxen.* 1531.

Den 16. Februarius schreeven de Protesteerende aen de Koningen van Franckrijck en Engelland. Verhaelden alles wat sigh in Religions-saecken tot op den laetsten Rijcksdagh had toegedraegen. Weerleydden de tegens haer uytgeworpene Calumnien. Betuyghden / datse d'ontreckingh der Kerckelijcke Goederen niet soghten. Baden de Koningen / den Keyser te vermanen / dat hy ten eersten een vry Concilium in Duytschland aenstellen / en geen geweld gebruycken wou / voor dat de saecken reghtmatiger wijs verhandeld en gedecideert souden sijn.

De *Protesteerende* schrijven aen den Koningh van *Frankrijck* en *Engelland.*

De Koningh van Franckrijck gaf hier op een vriendlijcke antwoord; van inhoud: dat haere verontschuldigingh hem aengenaem was. Datse aenhielden om afschaffingh der Gebreecken en Misbruycken; haer versoeck / wegens een Concilium, was billijck en noodwendigh. Op deselve trant gingh d'antwoord des Koninghs van Engelland;

Derselver Vorsten vriendlijck antwoord.

Den 29. Martius wierd te Smalkalden beraedslagingh gehouden over verscheydene Artijckelen des Verbonds. De Switsers waren geneegen / om sigh oock te begeven in 't Smalkaldische Verbond: doch wijlse van 't Sacrament des H. Avondmaels een ander gevoelen hadden / als D. Luther, heeft de Keurvorst van Saxen haer in 't selve niet willen aenneemen.

Bondsdagh te *Smalkalden.*

In dit jaer wierd in Switserland d'oneenigheyd / wegens de Religie tusschen de Roomsch-Catholijcke Cantons, en die van Bern en Zurich, vernieuwd; soo dat beyde de Parthyen nae de Wapenen greepen; wijl die van Zurich en Bern d'andere Vijf Oorden alle toevoer van Proviande hadden afgesneeden. Zuinglius trock (als Veld-Predikant) met de Zurichers op. Den 11. October geschiedde een Veldslagh / waer in die van Zurich overwonnen wierden / en Zuinglius verslagen bleef. Over sijne dood verheughden de Roomsch-Catholijke sigh geweldigh; deeden oock sijn Lijck veelerley hoon en smaed aen. Nae Zuinglii omkoomingh traden beyde de Deelen door onderhandelingh tot een Verdragh; sulcker wijs / dat yeder van haer by sijne Religie sou blijven. OEcolampadius, Predikant te Basel, die 't met Zuinglius hield / is onlanghs daer na overleeden; seer bedroefd over 't verlies van sijnen seer grooten vriend.

Switsers-Oorlogh. *Thuan. l.* 1.

Zuinglius, als Leger-Predikant, in den Slag omgekomen.

OEcolampadii dood.

Met den aenvangh van April Anno 1532. wierd te Schweinfurt door beyde de Keurvorsten Mentz en Paltz een Vreedehandel met de Protesteerende voorgenoomen; en veel voorslagen op 't papier gebraght / met meenighvuldige veranderingen. Eyndlijck / vermits de Turcken in Oostenrijck waeren gevallen / is te Neurenbergh den 23. Julius een Verdrag gemaeckt; een gemeene Vreede tusschen den Keyser en al de Standen des Duytschen Rijcks / soo Geestlijcke als Weereldlijcke / beslooten / tot op een vry en Christlijk Concilium. Ondertusschen sou niemand den anderen wegens de Religie beleedigen / verooven / bevoorlogen of belegeren. Alle Gerightlijcke Processen, om der Religie wil tegens de Protesteerende aengevangen / souden opgeschort / en tegens deselve voortaen geen nieuwe opgenoomen werden / voor 't aenstaende Concilium. Daer tegens boden de Keurvorst van Saxen, nevens d'andere Euangelische Vorsten en Standen / alle behoorlijcke gehoorsaemheyd / en hulp tegens de Turcken aen. Deese Vreede wierd van Keyser Carel den 2. Augustus bekraghtighd; met belofte / van alle vlijt te sullen aenwenden / dat een Concilium moght uytgeschreven werden. Indien hy sulcks niet kon bekomen / wou hy een Rijcksdagh aenstellen / en middel tot deese saeck vinden.

Religions-Vreede,

tot op een *Concilium* gesllooten:

welcke de *Protesteerende* den *Turck* te dancken hadden, naest God. 1532.

Den 12. Augustus is Keurvorst Johannes van Saxen te Schweinitz gestorven; den volgenden 16. in de Slots Kerck te Wittenberg begraven geworden. D. Lutherus deed de Lijck predikatie. Is geweest een yverigh Belijder des H. Euangeliums, en had d'Augsburghsche Confessie met een Helden-gemoed overgegeven.

Dood van Keurvorst *Johannes* van *Saxen*,

Anno 1533., na Paesch-tijd / heeft de Paus Hugo Rangerius, Bisschop van Retz, na Duytschland gesonden. Hy quam / met de Gesanten van Keyser Carel, by Hertogh Johan Frederick, Keurvorst van Saxen, die na sijns Vaders Johannis dood in de Regeeringh was

Des Paus *Nuncii* Voordring aen Keurvorst *Johan-Fred. rick*

ANNO CHRISTI.

was getreeden. Sy openden aen hem / als den voornaemsten onder de Protesteerende Keurvorsten / haren last; van deesen Inhoud / soo veel die des Nuncii aenging: De Paus had / op des Keysers aenhouden / in een Concilium bewilligd; doch beyde de Parthyen souden beloven / en verseeckeringh geven / datse souden aenneemen en onderhouden de Decreeten en Vonnissen des Concilii. Ondertusschen souden geen nieuwigheden ter hand genoomen werden. Wat de Plaets tot 't Concilium betrof / Placentz, Bononien, of Mantua was daer toe niet onbequaem. Uyt deese drie moghten de Duytschen eene verkiesen. Deese Voordragh gaf de Pauslijcke Nuncius aen den Keurvorst schriftlijck over. Daer na leydde de Keyserlijcke Gesant sijnen last oock af. Keurvorst Johan-Frederick weeg haer na Smalkalden, alwaer een Byeenkoomst was aengesteld tegens den 24. Junius.

van Saxen,

aengaende 't houden eens Concilii.

Hortleder vol.1.l.1. c.15.

Als de Protesteerende hier bergaderd waren / gavense den laetsten van Julius tot antwoord: Op veele Rijcksdagen was beslooten / dat in Duytschland sou gehouden werden een vry Christlijck Concilium: en in 't selve moestmen van de Religions-saecken niet oordelen na de Pauslijcke Reghten / of den waen der Scholastiquen, maer na de H. Schrift. In tegendeel streed de begeerte des Paus tegens de Rijcks-beslupten / en des Keysers beloste. Want hy soght sulck een Concilium, waer in niemand de Lasteren en Dwalingen sou mogen bestraffen. 't Was onbillijck / haer te willen verbinden aen de Decreeten des Concilii, eermen wist de vorm van 't selve / en wat voor een orde daer in sou gehouden werden: want des Paus Maght en Oordeel kondense sigh niet onderwerpen. Derhalven badense den Keyser / sigh te willen beblijtigen / dat een Concilium wierd aengesteld volgens de Rijcks-Affscheyden; en dat de Religions-verschillen wierden overwogen en geoordeeld van Godvreesende persoonen / welcke niet suspect waren.

Antwoord der Protesteerende

te Smalkalden by een vergaderd;

Deese antwoord hebben de Protesteerende niet alleen den Keyser schriftlijck toegesonden / maer oock doen drucken. Ondertusschen was 't de Paus geen ernst met 't Concilium. Want aen Vergerius, sijnen Legaet by Koningh Ferdinand, had hy geschreven: Hy sou vlijt aenwenden / dat hy niet moght gedrongen werden een Concilium te houden; 't welck den Apostolischen Stoel niet voorderlijck sou sijn.

en Keyser Carel toegesonden.

Anno 1534. viel in Engelland een groote veranderingh voor. Koningh Henrik de VIII. had / op Dispensatie van Paus Julius de II., ten Gemalin genoomen de Weduw van sijnen overleedenen Broeder Artur, Moeders Suster van Keyser Carel. Deese Koningin was dickmael swanger geweest; doch had altijd of Misgeboorten ter wereld gebragt / of sulcke Kinderen / welcke stierven / behalven eene Dochter. Koningh Henrick, 't sy uyt toorne / tegens den Keyser opgevat; 't sy om dat hy geenen Manlijcken Erfgenaem kreegh; 't sy om eenige andere oorsaeck / trock in Bedenckingh / of sijn Houwlijck wettigh was. Als hy nu hier over sigh met eenige Bisschoppen had beraedslaeghd / onthield hy sigh van sijne Gemalin / en versoght aen den Paus / dat hy van haer moght gescheyden werden: die daer op de Kardinael Campegius na Engelland sond; doch ten gevalle van Keyser Carel vertraeghde hy de saeck / en wierp allerley verhinderingen in den wegh.

Koningh Henrik van Engelland, sijns Broeders Weduwe ten Houwlijk genoomen hebbende,

krijghd. of neemd daer over bedenken.

Daer op sond Koningh Henrick na d'Academien van Italien, Duytschland en Franckrijck, om hare meeningh over de wetlijckheyd of onwetlijckheyd sijns Houwlijcks te hooren: en of hy geen reght had / sigh van sijne Gemalin te scheyden. Eenige gaven hem gelijck / andere ongelijck. Die van Parijs hielden 't met hem; meer door sijne Geschencken / als door sijne Gronden hier toe bewoogen. Ondertusschen gingh Campegius wegh / en de Paus trock desen Handel weer aen hem. Maer Henrik, dien de tijd te langh viel / verklaerde sigh / gescheyden te sijn van sijne Gemalin; en nam daer op ten Houwlijck Anna Boulaine, een Jonckvrouw uyt 't Vrouwentimmer. Deese daed verdroot de Paus soodanigh / dat hy een oordeel tegens den Koningh uytsprack; d'Echtscheydingh voor gantsch nietigh verklaerde.

Wil van haer gescheyden sijn; en wijl de Paus sulks niet begeerde toe te laten, soo valt Koningh Henrick

Als Henrick dit vernoomen had / deed hy / met bewilligingh des Parlaments, een Mandaet uytgaen / waer in hy 't Primaetschap, of d'Opperhoofdigheyd / des Paus verwierp; sigh selven ten Hoofd der Kerck van Engelland maeckte / en op Lijfstraf verbood / den Roomschen Paus eenige Maght in sijn Koninghrijck toe t'eygenen. Hy verdreef oock de Penninghmeesters / welcke de S. Pieters Penningh plegen in te samelen. 't Heeft den Roomschen Stoel geen kleyn nadeel veroorsaeckt / dat soo een magtigh Koninghrijck van de Pauslijcke gehoorsaemheyd afviel; te meer / wijl de jaerlijksche Tribuit seer veel bedroegh.

en geheel Engelland van hem af.

Thuan.l.1. Chytr. in Chron. l.12.13.

1534.

In 't eynd van September overleed Paus Clemens. 't Roomsche Hof verblijdde sigh seer over sijne dood; wijl hy / wegens sijne gierigheyd / onvriendlijkheyd en wreedheyd / niet weynigh gehaet wierd. In sijn' aenslagen was hy bedrieghlijck. Nu hield hy sigh aen de sijde des Keysers / dan aen die des Koninghs van Frankrijk. Maeckte allerley Verbindnissen / om de Luthersche Religie uyt te roeyen.

Dood van Paus Clemens.

In sijne plaets wierd op den 12. October verkooren ten nieuwen Paus de Kardinael Farnesius, die in sijne Krooningh de naem van Paulus de III. aennam. Was Kardinael geweest onder ses aghter een volgende Pausen; en Decanus van dit Collegie; wel-ervaren in allerley Handelingen. Hy hield voor sijne beste deughd / dat hy doortrapt was / en sijne meeningh wel wist te vermommen / of verborgen te houden.

Paulus de III., Paus.

Te Parijs en in andere Plaetsen van Frankrijk wierden d'Euangelische grouwlijck vervolghd; veele levendigh verbrand op sonderlinge wijsen. Want men trock haer by d'ar-

Sware seer wreede vervolging der Onroomsche

ANNO CHRISTI. d'armen / handen / of hals / in de hooghte op aen een Wip-galgh. Onder haer wierd een Vyer aengestoocken; over 't welckse dus hangende verbrand wierden. Naderhand soght Koningh Franciscus deese tweede Vervolgingh te verschoonen; en schreef aen de Duytsche Standen / dat hy / tegens sijne Natuer / hard en strengh had moeten handelen ontrent eenige Misdadige / welcke onder schijn van Religie onrusten verweckten. *in Franckrijck.*

Anno 1535. heeft de Tragedie der Wederdopers te Munster een eynd genoomen. Doe de voornaemste en rijckste Lieden uyt de Stad waren geweecken / gingense hier na haren moedwil te werck / en trocken al de Maght aen sigh. Plonderden alle Kercken; verbrandden alle Boecken / behalven de Bijbels. De Goederen maecktense gemeen. Yeder moest Goud / Silver / en 't geen hy voorts had / in een hier toe afgesonderd Huys brengen. Elck veroorlofdense soo veel Wijven te mogen neemen als hy wou. Sy versterckten de Stad / en noemden deselve 't Nieuw Jerusalem, voor 't welck al de Heydenen souden om 't leven koomen. *Kort beright van den rasenden handel der Wederdopers,*

ANNO CHRISTI.

Vervolgens maecktense Jan van Leyden, een Snyder / tot haren Koningh. Hy verkoos sigh eenige Vorsten. Liet twee Kroonen / Scepters / Ringen / en andere Cieraden van Goud maecken. Sijne Dienaren waren in 't groen en bruyn gekleed. Droegen op hare Mouwen een Weereld-kloot afgebeeld / met een Kruys / en twee Swaerden daer door gestoocken. Soo dickmael hy onder 't Volck gingh / wierd hy begeleyd van sijn' Amptlieden en Hof-Raden. Na hem volghden twee Jongens te paerd. D'eene / ter regter sijde / droegh een Kroon en Bijbel; d'andere een bloot Swaerd. Op de Marckt wierd voor hem opgereght een hoogh Gestoelte; bedeckt met Goud-laecken. *en haren Koningh Jan van Leyden, te Munster. 1535. Chytr. Chron. l. 12.*

Al de klaghten / welcke voor hem wierden gebraght / betroffen gemeenlijck de verschillen tusschen Man en Vrouw / of Echtscheydingen.

Geduerende de Belegeringh schreven de Wederdopers een Boeck van de weder-oprechtingh des Koninghrijckx Israels. 't Selve sondense oock den Landgraef van Hessen toe; en baden hem; hy wou doch niet doen als andere Vorsten / en haer onschuldig vervolgen. Landgraef Philips heeft haer daer op geantwoord: hare wonderlijcke Argumenten en 't geheele Boeck genoeghsaem weerleght: daer-en-boven haer afgemaend van haer onbetaemlijck bedrijf. Ter dier oorsaeck sondense hem in Martius op nieuws een lasterlijck Boeck toe; 't welck hy van stuck tot stuck desgelijckx door sijne Theologanten uyt Gods woord deed ontzenuwen. *Senden Landgraef Philips van Hessen een en andermael een Boeck toe.*

D. Luther liet / wegens deesen Wederdoperschen Tumult, een Schrift uytgaen / waer in hy den onsinnigen Leugengeest deeses Volcks op 't eygentlijckste afbeeldde; en de Menschen vermaende / 't Euangelium te geloven / op dat de Duyvel niet noch grouwlijcker in de Kerck Gods quame te woeden / als nu door de Wederdopers geschiedde. *D. Lutheri Schrift tegens de Wederdopers.*

Als nu deese dolle Secte van hare grove verschricklijcke Dwalingen niet wou afstaen / wierd eyndlijck den 24. Junius de Stad Munster met geweld ingenoomen: de Wederdopersche Koningh Jan van Leyden, nevens sijne Medgesellen Knipperdollingh en Kraghtingh, gevangen; ten Schouwspel en spot herom gevoerd: vervolgens heeftmen haer met gloeyende tangen geneepen; met Dolcken doorstoocken / en ter eeuwiger geheugenis in ysere Korven (Kevien) aen S. Lambrechts Thoorn opgehangen: de Koningh in 't midden / en hooger als d'andere. D'ellendige Wederdopersche Monarch heeft sigh noch ten laetsten bekeerd; doch *Munster met geweld veroverd.* *Hoe haren Koningh Jan van Leyden en sijne Medgesellen gehandeld wierden.*

ANNO CHRISTI.

doch d'andere bleven hardneckigh.

Paus Paulus send Vergerius in Duytschland; en tot wat eynd.

Als nu Paus Paulus van Vergerius had vernoomen, hoe 't met de Religie in Duytschland geleegen was / heeft hy den selven weer te rugg' gesonden; met deese last / dat hy sou ondersoecken / wat voor een wijse van handelen de Protesteerende in 't Concilium wilden gehouden hebben / op dat hy sigh daer tegens wapenen / en haren toelegh te rugg' drijven moght. Beval hem oock / met D. Luther te spreecken; en door allerley beloften hem te bepraten; of hy sigh tot een Verdragh wou inlaten. Als nu Vergerius in 't Duytsche Rijck was aengekoomen / begaf hy sigh na Wittenbergh: sprack vriendlijck met D. Lutherus, en onderwond sigh / om hem door veele schoone woorden daer toe te beweegen / dat hy sigh met den Paus / als 't Hoofd der Kerck / weer vereenighde; die hem daer tegens tot hooge Eere verheffen sou / indien hy sigh in den dienst des H. Stoels wou laten gebruycken. Doch Vergerius vond niet de minste wanckelmoedigheyd in Lutherus, gelijck hy sigh had ingebeeld / maer een seer groote volstandigheyd / veraghtingh der aengeboodene Voordeelen / en een stercken yver tegens 't Pausdom.

Sijn Gespreck met D. Luther, waer toe aengelegt.

Voordrag aen den Keurvorst van Saxen, aengaende 't Concilium. Hortled. vol.1. l.1. c.19.20.

Vervolgens reysde Vergerius na Hertog-Keurvorst Johan-Frederik van Saxen, dien hy vond by Koningh Ferdinand, en leydde hier sijne Commissie af; te weeten: De tijd des Concilii was voor handen; en de Paus had de Stad Mantua tot de Vergaderinghsplaets bestemd. Deselve was een Leen des Rijcks; derhalven de Duytsche Vorsten daer geen gevaer te vreesen hadden. Daeren-boven souden de Paus en Keyser haer een verseeckerd Vrygeleyde geven. Op wat voor een wijs in 't Concilium sou gehandeld werden / daer over was niet nodigh te disputeeren, maer kon gevoeghlijck afgedaen werden / wanneer 't vergaderd sou sijn.

Antwoord der Protesteerende, en hoe sterck deselve waren.

De Protesteerende, welcker getal doemaels bestond in vijf-en-dertigh Vorsten / en dertigh Steeden / alsse den Voorslagh van Vergerius vernoomen hadden / en te Smalkalden by een waren gekoomen / gaven den 21. December tot antwoord: Dat de Paus had voorgenoomen / een Concilium te Mantua te houden / streed met 't Rijcks-Besluyt / waer in geordonneert was / dat het sou gehouden werden in Duytschland. Sy hoopten / dat de Keyser niet sou willen wijcken van 't gedaghte Besluyt / en sijne Belofte. Oock was de Christlijke Kerck een Godsaligh / vry Concilium noodigh. Maer vermits de Paus niet aenwees de vorm en manier / op welcke sou werden gehandeld / soo gaf hy genoeghsaem te kennen / dat alles sou gerigt werden na sijne magt en wil. De Paus was haren vyand; die hare Religie alreeds dickmael verdoemd had. Indien hy nu Reghter ware / hoe sou 't dan een vry Concilium konnen sijn? Derhalven sprack de saeck van selfs / dat de Keyser / nevens andere Koningen en Vorsten / de maet stellen moesten / hoedanigh te handelen sou staen.

Willen geen Concilium, gelijck 't de Paus wou.

ANNO CHRISTI.

Fransche en Engelsche Gesanten koomen by de Protesteerende te Smalkalden.

Op deese Byeenkoomst te Smalkalden sonden de Koningen van Frankrijk en Engeland hare Gesanten. De Fransche Ambassadeur Guillelmus Bellajus droegh voor: Dat de Protesteerende geen Plaets tot 't houden des Concilii souden aenneemen / als die beyde de Koningen sou behagen. Sprack oock van een Verbond tusschen de Protestanten en sijnen Koningh. Doch vermits de Vorsten den Keyser daer van wilden uytsonderen / soo was deese voorslagh te vergeefs. D' Engelsche Gesant Eduardus Fox waerschouwde de Protesteerende, wel toe te sien / datse in geen Concilium toestemden / waer in de misbruycken niet verbeeterd; de Pauslijcke Maght bevestighd sou werden. Daer na versoght hy / datse sijnen Koningh in haer Verbond wilden aenneemen. Sy hier tegens begeerden / dat dan Koningh Henrick sigh sou belijden te sijn van d' Aughsburghsche Confessie. Hier over wierd beyderzijds in eenige Byeenkoomsten gehandeld / doch niets besloten.

Der selver versoeken, en aenbiedingen.

Beright Vergerii aen den Paus, van den staet der saecken in Duytschland.

1536.

In den aenvangh des jaers 1536. trock Vergerius weer na Italien tot den Paus / om hem van sijne verrightingen kennis te geven. 't Kort begrijp sijns verhaels was: De Protesteerende wilden geen Concilium aenneemen / ten ware dan vry / en aen een bequame plaets binnen de Grensen van Duytschland, gelijck de Keyser haer had beloofd. Tot de bekeeringh van D. Luther was gantsch geen hoop. Derhalven was den besten raed / de Lutheranen door Oorlogh te bedwingen / en te dempen. Soo haest de Paus dit gehoord had / sond hy Vergerius na Napels, om Keyser Carel hier van te berighten. Die daer op te Romen quam / en met Paus Paulus in 't geheym handelde over de herstellingh der rust in 't Duytsche Rijck. De Roomsche Heyligheyd meende / sulcks niet anders te konnen geschieden / als door de Protesteerende met de Wapenen aen te vallen / volgens Vergerii raed. Doch Carel seyde: Men moest eerst alles wat mogelijck was ter hand neemen / eer men 't tot een Krijgh liet koomen: en bepraette den Paus tot d'uytschrijvingh eens Concilii.

Keyser Carel gaet na Romen, en spreeckt hier over met den Paus.

Concilium te Mantua uytgeschreven. Hortled. vol.1. l.1. c.22. Goldast. Pol. Imp. part.27. c.3.

Daer op verkondighde Paus Paulus de III. op den 2. Junius, met bewilligingh der Kardinalen / een Concilium der gantsche Christenheyd; 't welck sou gehouden werden op den 17. May des aenstaenden jaers te Mantua. Gebood alle Bisschoppen en Prælaten, derwaerts te koomen: doch bad den Keyser / alle Koningen en Vorsten / op 't selve te willen verschijnen / of in eygener persoon / of door haer' aensienlijcke en gevolmaghtighde Ambassadeurs. Datse oock de Prælaten in hare Landen wilden beveelen / sigh op 't Concilium te begeven / en 't selve ten eynde toe by te blijven / om in deese Vergaderingh te helpen beraedslaen en besluyten / hoe de Kerck gereformeerd, de Ketterij uytgeroyd / en d' Oorlogh tegens den Erf-vyand des Christlijken Naems moght aengenoomen werden.

Andere

Paus Paulus liet in de Maend September

ANNO CHRISTI.

Bul van Paus Paulus.

noch een andere Bul uytgaen / in welcke hy aenbood / dat hy / terwijl den aenvangh des Concilii wierd verwaght / de H. Stad Roomen, 't Hoofd der Christenheyd, Meestresse der Leere / Tught en Eerbaerheyd / wou reformeeren, en suyveren van alle Lasteren; waer toe hy eenige Kardinalen te hulp had genoomen.

Smalkaldische Artijkelen, door D. Luther gesteld. 1537.

Anno 1537., met den aenvangh des jaers / als de Protesteerende waeren geroepen / om te verschijnen op 't Concilium te Mantua, quamense / nevens haere Theologanten, te Smalkalden by een. Hier stelde D. Lutherus op Schrift d'Artijkelen, welcke op een Vry Concilium in Duytschland souden voorgedragen werden. Naederhand heeftmense genoemd de Smalkaldische Artijkelen.

Keyser Carel send D. Matthias Heldius aen de Protesteerende te Smalkalden, om haer 't Concilium van Mantua te doen aennemen. Hortled. vol. 1. l. 7. c. 1. 2. 3. 4.

Keyser Carel sond sijnen Vice-Cancellier Matthias Held tot de Protesteerende, om haer te vermanen / datse 't Concilium souden aenneemen / 't welck hem soo veel moeyte had gekost / eer 't tot d'uytschrijvingh was gekoomen. Nu was'er goede hoop / dat in deese Vergaderingh de Kerck van alle Misbruycken gereynighd / en tot een beeter stand gebraght sou werden. Indien 't haer eenigsins aen den Paus schortede / soo kondense sulcks bescheydentlijck in 't Concilium voordraegen. Belangende de vorm en wijse des Concilii, 't betaemde haer niet / deselve aen alle andere Natien voor te schrijven. Wat de Plaets betrof / sy hadden wel een Concilium in Duytschland begeerd; doch Mantua was dight by Duytschland gelegen / en 't Rijck onderworpen / soo dat de Paus daer niet te gebieden had. Indiense noch grooter Verseeckeringh wilden / hy (de Keyser) wou haer deselve geven. Matthias Held handelde oock in 't bysonder met den Keurvorst van Saxen, dat hy 't Concilium sou bywoonen / of sijne Gesanten derwaerts afvaerdigen; anders souden allerley ongelegenheden daer uyt ontstaen.

Antwoord der Protesteerende; en derselver redenen, waeromse 't Concilium te Mantua niet aennemen konden.

De Protesteerende gaven tot antwoord: Datse dit Concilium niet konden aennemen / wijl 't selve / tegens de Rijcks-Besluyten / niet in Duytschland, maer in Italien was aengesteld; derwaerts sy sigh sonder gevaer niet konden begeven: Daerse oock niet seecker souden sijn / wijl de Paus / die haere Leere op 't hevighste vyandigh was / hier allerwegen sijnen Aenhangh had. Hoe soudense oock den Paus en sijnen hoop derven aenklaegen / indien hy Reghter wou sijn? Hoe soudense sig 't oordeel des Paus konnen onderwerpen / die maer alleenlijck traghtede haere Leere / van hem Kettery genoemd / te verdelgen? Ter dier oorsaeck haddense altijd versoght een vry en Christlijk Concilium, niet alleen op dat elck vrylijck moght spreecken; maer oock / waer in de Paus / sijne Bisschoppen en Prælaten (alle met Eed aen hem verbonden) geen Reghters souden sijn; op dat 't Woord Gods de voortoght had / en over de verschil-stucken 't vonnis wees. Altijd en insonderheyd hadmen gesien op de verseeckerdheyd der Plaets / daer 't Concilium sou aengesteld werden. Mantua was haer met groote redenen verdagt; niet alleen wegens den Oorlogh in Italien, maer oock in opsigt van de heymlijcke aenslagen en boose practijken, welckese daer hadden te vreesen. Derhalven badense den Keyser / deese gewightige reedenen en oorsaecken wel te willen overwegen / en een Concilium in Duytschland uyt te schrijven.

De Paus send aen de Protesteerende.

Op deese Byeenkomst te Smalkalden verscheen oock de Bisschop van Ais, door de Paus derwaerts gesonden / om de Protesteerende tot 't Concilium aen te maenen. Doch kon hier niets verrighten. Selfs wou oock de Landgraef van Hessen hem geen gehoor geven.

Schrift der Protesteerende tegens dit Concilium. Hortled. vol. 1. l. 1. c. 29. Goldast. Pol. Imp. part. 27. c. 4.

Nae 't vertreck van D. Held lieten de Protesteerende opentlijck in druck uytgaen een Schrift / verbattende de Redenen / waerom sy 't Concilium weygerden. Eerstlijck weerdense van haer af de lasteringh / als ofse geenen Reghter of Oordeel wilden lijden; een Concilium schouwden; de voorheenen gedoemde Ketteryen vernieuwden; lust hadden tot onrusten in Duytschland; en alleenlijck eenige geringe gebreecken / welcke wel te dulden waeren / aen 't Roomsche Hof bestraften. Daer nae toondense / om welcker oorsaecken wil sy 't Concilum te Mantua niet konden aenneemen; naementlijck; wijl de Paus / diense wegens valsche Leere wilden aenklaegen / daer in Reghter sijn / en de saecken niet nae 't Woord Gods laeten oordeelen wou. Braghten oock by veele Voorbeelden van Concilien, welcke van vroome Mannen waeren verworpen geworden. Eyndlijck boodense aen / haere Leere in een reghtmatigh en ordentlijck Concilium te willen verantwoorden.

Koningh Henrick van Engelland verwerpt oock 't Concilium. Hortl. vol. 1. l. 1. c. 30.

De Koningh van Engelland verwierp ook in een Geschrift dit Concilium, van de Paus uytgeschreeven / die'er doch geen maght toe had. Voortijds was d'uytschrijvingh gedaen door de Koningen. Deese gewoonte moestmen nu weer invoeren / wijlmen had te klaegen over de Gebreecken des Roomschen Hofs. Hy begeerde wel een Christlijk Concilium, maer tot een Pauslijck wou hy niet verstaen. De Paus had nu 't Concilium verschoven tot op den 1. November, sonder de Plaets te noemen. Dit was de Weereld aen 't Narren-zeel om te voeren. Vermits'er nu geen hoop meer was tot een reghtmatigh Concilium, soo sou geraedsaemst sijn / dat yeder Overigheyd in sijn Land de Religie reformeerde.

De Paus laet een Reformations Formulier instellen van eenige Kardinalen en Prælaten.

Op dat nu Paus Paulus sijne belofte tot de daed braght / verkoor hy vier Kardinalen en vijf andere Prælaten; welcke hy als ernstigh beval / de Kerck-gebreecken op te teeckenen / en een Reformations-Formulier in te stellen; ten dien eynde haer van haeren Eed ontslaende. Sy voldeeden sijn Bevel / en braghten dus al de Feylen schriftlijk by een. Voor eerst toondense / dat d'oorsprongh des quaeds / de Bron / uyt welcke alle lasteren opwelden / deese was / dat de Pausen de Vleyers te veel gehoor gegeven: tegens Christi bevel Geld en Belooningen voor

Geest-

ANNO CHRISTI.

Geestlijcke saecken ontfangen hadden. Vervolgens teldense de Gebreecken stucks wijs na malkander op / meest betreffende d'Administratie van 't Kerckelijck ; en eenige de Regeeringh te Roomen. Handelden van de verleeningh / vermangelingh en overgevingh der Proven. Van de besittingh veeler Beneficien en Bisdommen. Van Commenden, en bekoomingh der selve door gunst / en op begeerte van een Koningh of Vorst. Van de Residentie ; dat de Bisschoppen by hare Kercken blijven / en niet anderwegen sigh onthouden moesten. Van 't boos seer schandlijck leven der Monicken en Nonnen. Van d'ongeschicktheyd der Predikers ; en der geene die Biecht hoorden. Van de vryheyd / allerley schaedlijcke Boecken te drucken. Van Lessen en Disputatien op d'Academien. Van d'Afvallige ; en van die / welcke een Reliquie, of Heylighdom / om gewins wil overal om-droegen. Van de dispensatien der Houwlijcken. Simonie, of Proven-Kramery. Aflaten. Naelatingh der Beloften. Van Testamenten : Dat de Kercken-goederen niet vermaeckt moghten werden. Van de veranderingh des laetsten wils / wanneer yets tot Geestlijke saecken gestigt is. Van d'agtloose regeeringh der Hospitalen. Van de kleedingh der Priesteren. Van de Hoeren / dat deselve te Roomen niet te dulden waeren ; en van andere diergelijcke ongeregeldheden / welckese omstandigh beschreeven ; en met eenen aenweesen / hoe deselve verbeeterd konden werden.

Wat voor misbruycken in 't selve wierden aengewesen.

De Reformatie echter den Paus ontraden.

Deese Reformatie heeft de Kardinael van Capua den Paus seer afgeraden ; seggende : De Lutheranen souden sigh beroemen / datse met groot reght de misbruycken hadden bestraft. Waer op dan haere Leere dies te meer gepreesen en hoogh geaght sou werden.

D. Luthers Schrift hier op.

Of nu wel dit Reformations-werck heymlijck wierd gehouden / soo is echter een Copy van 't selve in Duytschland opentlijck in druk uytgekoomen. D. Luther liet'er een Boeckje van uytgaen. De Titel-plaet gaf den Inhoud te kennen. Om den Paus stonden afgebeeld eenige Kardinalen met Vosschen-staerten / gebonden aen Stocken / die / gelijck als Besemen / onder en boven alles wel klaer maeckten ; waer door gemickt wierd op de gebeynsdheyd des Roomschen Hofs. Want 't was den Paus geen ernst / noch met de Reformatie, noch met 't Concilium : 't welck hy weer van November verschoof tot op den 1. May den volgenden jaers ; en verplactste van Mantua nae Vicenza.

De Paus is noch de Reformatie, noch 't Concilium ernst.

Schrift des Koninghs van Engelland tegens den Paus. 1538.

Koningh Henrick van Engelland liet op den 8. van April Anno 1538. een ander Schrift uytgaen ; waer in hy Paus Paulus beschuldighde / dat hy door de verschuyvingh des Concilii alleen sijnen spot met 't selve dreef. Daer was wel niets dienstiger als een reghtmatigh Concilium ; doch oock daer tegens de Religie niets nadeeliger en schaedlijcker / als een Concilium, 't welck om eygen Interes en nut wierd aengesteld ; geen ander ooghmerck hebbende / als de bevestigingh der dwalingen.

ANNO CHRISTI.

Doe nu de Paus sagh / dat Koningh Henrick soo hevigh tegens hem was verbitterd / dat hy / soo dickmael hy 't Concilium uytschreef / opentlijck daer tegens protesteerde ; en in al sijne handelingen sigh tegens hem opstelde / soo heeft hy den al voor langh beslootenen Ban tegens hem uytgeblixemd. D'oorsaecken / welcke hy hier toe voortbraght / waren / d'Echtscheydingh ; d'Afval en ongehoorsaemheyd ; d'ombrengingh van Bisschop Fischer, en 't Vonnis / uytgesproocken tegens S. Thomas, Aertsbisschop van Cantelbergh ; wiens Gebeenten opentlijck door de Beul waren verbrand / onaengesien hy tot 't getal der Sancten behoorde. Doch deesen Pauslijcken Ban wierd weynig in aenmerckingh genoomen. Koning Henrik hield sigh evenwel voor 't Hoofd der Engelsche Kerck.

Ban, van Paus Paulus de III. uytgeblixemd tegens Koning Henrick van Engelland.

Als D. Matthæus Heldius van de Protesteerende geen antwoord na wil en wensch had konnen bekoomen / heeft hy deselve by d'andere Standen leelijck afgeschilderd / even als wildense geen Reght gedoogen / geene Vreedens-middelen aenneemen. Hier door braght hy te weegh / dat de Bisschoppen en andere Roomsch-Catholijke Vorsten een Tegen-verbond tegens de Protesteerende oprighteden. Deese Unie wierd genoemd Liga Sacra, of 't Heyligh Verbond / als gemaeckt ter eere Gods / en beschermingh der Kerck.

Liga Sacra, of 't Heyligh Verbond der Roomsch-Catholijke in Duytschland.

Na deese beslootene Liga schreevense aen malkander / hoe den handel stond aen te vangen. Hertogh Henrik van Brunswijk onderwond sigh / den Landgraef van Hessen in den Rijcksban te doen vallen ; even als of hy omgingh met heymlijcke aenslagen / om de Catholijke t'overvallen ; gelijck Landgraef Philips gewaer wierd uyt eenige Brieven / by Cassel onderschept. Als hy nu hier over sigh by de Keurvorsten en Vorsten verontschuldighde / begon Hertogh Henrik in openbare Schriften sigh te beklagen over den Keurvorst en Landgraef ; haer veele boose dingen te last leggende. Vermitsse sigh nu daer op moesten verantwoorden / quam 't tot een noyt voor deesen in 't Rijck gehoorde en onder de Vorsten ongewoone manier van doen ; namentlijck / datse geheele Boecken tegens malkander schreven ; ter tijd toe / dat eyndlijck de Wapenen wierden aengegrepen.

Hertogh Henrik van Brunswijck beschuldighd Saxen en Hessen swaerlijck.

Schrijven geheele Boecken tegens malkander. Chytr. l. 15. Hortl. vol. 1. l. 4.

Met den aenvangh des jaers 1539. wierd te Frankfurt een Byeenkoomst gehouden / waer op Keyser Carel een Commissarius sond ; met wiens bewilligingh / na veel disputeerens, op den 19. April een Vreede wierd bestemd / welcke de Protesteerende souden genieten de tijd van vijfthien maenden. Ondertusschen souden beydersijds Theologanten by een koomen / om van de Religie met malkander te spreecken / en te sien / of in vriendschap een Vergelijckingh moght te treffen sijn.

Byeenkomst te Franckfurt ; en vreede voor 15. maenden. 1539.

Als Hertogh Georgh van Saxen den 24. April, sonder Lijfs-Erfgenamen na te laten / was overleeden / volghde hem sijnen

Meissen, na de dood van Her-

ANNO CHRISTI.

Broeder Henrik in 't besit sijner Landen; dien hy / wegens sijne Religie, altijd had gehaet / en selfs hem geweygerd sijn Vorstlijck onderhoud. Eerstond heeft deesen Henrik seer yverigh de Reformatie in Meissen ter hand genoomen / en D. Lutherus na Leipzigh geroepen: die daer te Pinxteren d'eerste Euangelische Predicatie deed. Veele Burgers / om der Religie wil verdreven / quamen nu weer.

tog Georgh van Saxen, gereformeert.

Of wel Koningh Henrik van Engelland seer scharp tegens den Paus schreef / soo heeft hy echter / op aendringingh der Bisschoppen / de Roomsch-Catholijke Leere van de Transsubstantiatie; van de Communie onder eene Specie; van 't Verbod des Houwlijcks aen de Priesteren / van de Kloosterbeloften / van de Mis, en Oorbiecht / door Edicten in sijn Koninghrijck bevestighd; en bevoolen / de geene / welcke daer tegens leerden / ernstigh als Ketters te straffen.

Religions-Edict, en vervolgingh der Euangelische in Engelland.

Vermits nu yeder begeerigh was na 't Concilium, soo schreef D. Luther een Boeck van de Concilien; en leerde / wat voor een Maght een Concilium had; te weeten / niet om een nieuwe Leere en Ceremonien in te voeren / of sigh in weereldlijcke Handelingen te vermengen; maer 't moest de Dwalingen en overgelovige Ceremonien afschaffen; over de Religions-verschillen na des Heeren woord oordelen.

Lutheri berigt van de Concilien.

In Martius Anno 1540. quamen de Gesanten der Protesteerende Vorsten en Steeden / oock met haer de Theologanten, te Smalkalden by malkander / en vervatteden een Formulier, hoe verr' men met de Tegenparthy sou mogen handelen van een Vergelijckingh in de Leere. Watmen sou konnen toegeven of niet; sonder evenwel af te wijcken van d'Aughsburghsche Confessie, en derselver Apologie, of Verantwoordingh.

Formulier hoe verre men met de Roomschgesinde sou konnen treeden tot een Vergelijkingh in de Leere.

Als Keyser Carel door Frankrijk in Nederland trock / om daer d'ontstane Oproer te stillen / wierd / onder meer andere dingen / beraedslaeghd over een Religions-Gesprek. Doch de Kardinael Farnesius, des Paus Pauli Legaet by den Keyser / stelde sigh daer tegens aen; met voorgevingh: Men had alreeds eenige malen met de Protesteerende, van Eenigheyd gehandeld / maer alles was te vergeefs geweest. Want enckelijck warense daer op uyt / dat 't Pausdom tot in de grond vernietighd / de Roomsche Stoel uytgeroyd moght werden. De Kardinael besloot sijn Gesprek daer mee / datmen op een Concilium, en niet op de Rijcks-versamelingen in Duytschland, van de Religie moest handelen. Veel meer behoordemen de Catholijke Liga tegens de Protesteerende te stercken.

Des Kardinaels Farnesii raed aen Keyser Carel.
1540.

Evenwel hield Koningh Ferdinand in Julius een Dagh te Hagenauw; alwaer / nevens de Standen / veele Theologanten verscheenen. Eenige Vorsten wierden gedeputeert tot Onderhandelaers. Deese begeerden van de Protesteerende, datse souden overgeven een kort begrijp van de strijdige Artijkelen. Sy gaven tot antwoord / datse alreeds voor thien jaren hare Confessie t'Aughsburgh hadden overgelevered. By deselve Leere blevense noch; en waren bereyd / daer van reeckenschap te geven. Doe wilden de Roomsch-Catholijke de doemaels aengevangene Vergelijckingh volvoerd hebben. De Protesteerende hier tegens drongen aen op een nieuwe Vorm / geen van beyde de Parthyen nadeeligh; en datmen alle vooroordeel moest laten vallen. Als nu de twist over de herstellingh der Geestlijcke Goederen d'overhand nam / maeckte Koningh Ferdinand een Besluyt / en verleydde 't aengevangene Colloquium na Worms, daer beydersijds geleerde Theologanten by een souden koomen / om te spreecken van d'Artijkelen der Aughsburghsche Confessie.

Byeenkoomst te Hagenauw

ANNO CHRISTI.

tot een Gesprek tusschen beydersijds Theologanten: Hortled. vol. 1. l. 1. c. 35.

door Koningh Ferdinand

Op dit Wormsche Colloquium ordonneerde Keyser Carel in sijne plaets tot Commissarius Granvella. Die / als hy met sijnen Soon de Bisschop van Arras en drie Spaensche Godsgeleerde daer aengekoomen was / op den 25. November een Oratie deed / gerigt tot een vriendlijck Verdragh des Tweedraghts. Oock verscheen'er Thomas Campegius, Pauslijcken Nuncius; en met hem Vergerius, die dickmael in Duytschland was geweest. Langh twistedemen over de vorm en ordre deeses Gesprecks: hoe veel Collocutores, of Gesprekhouders / te verkiesen stonden; en datmen d'Acten geheym sou houden. Eenige soghten opsetlijck de tijd vergeefs te doen doorbrengen; waer toe Campegius en Vergerius door hare heymlijke practijken haer hielpen. Eyndlijck wierd op der Roomsch-Catholijke sijde Johannes Eckius; op die der Protesteerende Philippus Melanchthon tot de Disputatie voorgeslagen. Doe nu Ek en Melanchthon drie dagen met malkander van d'Oorspronklijke Sonde hadden gedisputeert, wierd 't Gesprek den Bodem ingeslagen; wijl'er Brieven van Keyser Carel quamen / in welcke alle handelingen wierden verschoven tot op den Regenburghschen Rijcksdagh.

verlegt na Worms.

Disputatie tusschen Johannes Eckius en Philippus Melanchthon, den bodem ingeslagen. Hortled. vol. 1. l. 1. c. 36.

In Martius Anno 1541. quamen de Standen / en met haer de Theologanten, te Regensburgh by een. Keyser Carel liet sigh in eygener persoon daer vinden / wijl hy groote hoop had / alle scheuringh in de Religie wegh te neemen. De Paus sond sijnen Legaet de Kardinael Casparus Contarenus, een geleerd Man / van groot Aensien / derwaerts. Op den 5. April deed Carel de Propositie; en verwierf van beyde de Parthyen, datse hem de T'samenspreeckers souden laten verkiesen. Doe verordonneerde hy aen de sijde der Roomsch-Catholijke Julius Pflug, Johannes Eckius, en Johannes Gropperus: aen die der Protesteerende, Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, en Johannes Pistorius. Deese alle riep hy voor sigh; en vermaende haer / datse alle Affecten ter sijden stellen; alleenlijck d'eere Gods voor oogen hebben souden.

Rijksdagh en Colloquium te Regensburgh. Hortled. vol. 1. l. 1. c. 47.

Keyser Carel verkiesd selfs de weersijdsche T'samensprekers.

Op dat oock alles met dies te meer Aensien en beeter ordre verhandeld moght werden / soo beschickte hy Paltzgraef Frederik

Wat sigh in dit Regenburgsch

en

ANNO CHRISTI.

en Granvella tot Præsidenten deeses Colloquii. Dese by een gekomen waren / leydde Granvella, in den naem des Keysers / haer een geschreven Boeck voor; 't welck hy dienstig hield tot de gehoopte Eenigheyd; en begeerde / datse 't selve souden doorleesen / overwegen; bekraghtigen 't geen haer daer in behaeghde / en verbeeteren 't geen haer niet aenstond. Dit Boeck had 22. Artijkelen; van welcke eenige weersyds wierden aengenoomen; eenige oock verbeeterd; doch in de meeste konnen tot geen eensgesindheyd geraken. Alsmen met de doorleesingh en overweeging deeses Boecks een maend tyds had doorgebraght / wierd het den Keyser met de Censuren weer overgeleverd. Na dit Gesprek volghden verscheydene beraedslagingen onder de Standen; doch de meeningh des Pauslijcken Legaets Contareni was / datmen niets besluyten moest / maer alles aen den Paus laten koomen.

Gesprek toedroeg, tusschen beyde de *partbyen.*

Eyndlijck maeckte Keyser Carel op den 28. Julius 't Besluyt / en verschoof al de handelingen deeses Gesprecks tot op een Generael Concilium; of Versameling der Duytsche Natie; of een Ryckdagh. Beloofde oock / dat hy by den Paus wegens een Concilium wou aenhouden; en soo hy 't niet kon verwerven / een Ryckdagh uytschryven / tot vergelijckingh der Religien. Ondertusschen beval hy de Protesteerende, datse buyten de vereenighde poincten niet nieuws souden voorneemen. Oock de Bisschoppen / datse hare Kercken souden reformeeren, en suyveren van alle lasteren. Hy verbood / de Kloosteren te verstooren; de Kerckengoederen aen sigh te trecken; andere tot syne Religie aen te setten / of te dwingen.

't Gesprek al weer uytgesteld; en de *Decreeten* des Keysers,

Op deese Decreeten evenwel heeft hy / ten gevalle der Protesteerende, wiens hulp hy tegens de Turken van nooden had / sigh wat verder verklaerd; te weeten / dat hy in d'onvergeleeckene poincten haer geen regel of maet wou voorschryven. Men sou de Kloosteren niet verstooren; doch de Monicken tot Godsalige verbeeteringh brengen. De Kercklijke Goederen soumen niet intrecken / maer de Geestlijcke hare jaerlijcksche Inkoomsten laten volgen / van welcke Religie sy oock sijn moghten. Men sou niemand porren tot veranderingh sijner Religie; maer die vrywilligh sulcks deed / moghtmen aenneemen.

doch breeder van hem verklaerd.

In 't volgende jaer wierd een Ryckdagh te Spier gehouden / waer by Koningh Ferdinand tegenwoordigh was; en besloten / een Bystand tegens den Turk. De Paus sond derwaerts Johannes Moronus, Bisschop van Mutina; die aen de Standen opende desselven meeningh van een Concilium; en tot de plaets der Vergaderingh voorsloeg de Stad Trenten, geleegen in de Duytsche Grensen. Koningh Ferdinand en de Roomsch-Catholijke Vorsten bedanckten den Paus; en verklaerden sigh / indienmen geen geleegener Plaets in Duytschland hebben moght / 't sy Regensburgh of Keulen, dat dan Trenten haer wel behaeghde. Doch de Protesteerende wilden noch in 't Pauslijck Concilium, noch in de genoemde Stad bewilligen.

Rijksdagh te *Spier.* 1542.

Paus *Paulus* schrijft

Evenwel schreef de Paus 't Concilium te Trenten uyt den 22. May deeses jaers; derwaerts geroepen wierden alle Patriarchen, Aerts-bisschoppen / Bisschoppen / Abten, en al de geene / die reght hadden tot stemmingh in d'Algemeene Concilien. Bad oock den Keyser / alle Koningen en Potentaten, datse of selfs in persoon verschynen / of haer' Ambassadeurs derwaerts senden wilden; hare Bisschoppen en Prælaten beveelen / daer te koomen. Insonderheyd eyschte hy dit van de Prælaten en Bisschoppen in Duytschland, om welcker wil hy 't Concilium had uytgeschreven; op dat in 't selve de Saecken / welcke de waerheyd der Christlijke Religie, de verbeeteringh des levens / en d'eendraght der Volckeren in de Christenheyd betroffen / verhandeld moghten werden.

een *Concilium* uyt te *Trenten.* *Hortl. vol.* 1.*l.*1. *c.*38.

In Julius heeft de Koningh van Frankrijk Keyser Carel met seer hevige woorden den Oorlogh aengekondighd. Op dat hy nu niet beschuldighd moght werden / als of hy een Krijg verweckte tot nadeel der Roomsch-Catholijke Religie, en 't Concilium wou verhinderen / soo liet hy seer scharpe Edicten tegens d'Onroomsche uytgaen; beveelende aen te brengen de geene / welcke Kettersche Boercken by haer hadden / heymlijcke byeenkoomsten hielden / en d'Insettingen der Kerck overtraden. Daer-en-boven wierden Inquisiteurs, of Kettermeesters / verordonneert / en haer een seeckere Informations-vorm voorgeschreven / hoemen de Ketters ontdecken en aenklagen sou. Oock wierd een Straf gesteld tegens de geene / welcke haer souden verbergen; daer tegens een Belooningh beloofd aen de Verklickers.

Edict des Koninghs van *Frankrijk* tegens die van de *Religie*; en te gelijck Oorloghs-aenkondigingh aen Keyser *Carel.*

In Januarius Anno 1543. wierd een Rijksdagh te Neurenbergh gehouden; daer Granvella twee poincten voordroegh; namentlijk / den Oorlogh tegens de Turken; en datmen den Keyser bystand sou doen tegens Frankrijk. De Protesteerende begeerden / dat de Kamergerigts-Processen in saecken van Religie souden werden afgeschaft. Granvelle wees de Decisie over de Religions-verschillen na 't Concilium van Trenten: doch sy verwierpen 't selve: en dus gingh deesen Rijksdagh te niet / sonder eenige Besluyten van gewight.

Rijksdagh te *Neurenbergh*; en *propositien* des Keysers, te vergeefs.

Vermits op den voorgaenden Rijcksdagh te Regensburgh besloten was / dat de Bisschoppen souden bedaght sijn / hare Kerken te reformeeren, soo riep Aerts-bisschop Herman van Keulen de Geestlijckheyd / de Ridderschap / en de voornaemste sijner Standen by een; rightende een Reformatie aen / welcke veele wel seer aengenaem was / doch de Geestlijcke en 't Dom-Capittel niet behaeghde. 't Grootste deel der selve stelden 'er sigh tegens / door aendryvingh van Gropperus, die te vooren hier toe geraden / en bevoorderingh gedaen had. Sy hielden by Aerts-bisschop Hermannus aen / van deese Reformatie af te staen / en een Generael Concilium

Aerts-bisschop *Hermannus* van *Keulen* *reformeert* in sijn Stight.

ANNO CHRISTI.

Tegenstand der Geestlijke, en des Doms-Capittels: haer Appel; en sijn antwoord.

cilium te verwaghten. Als hy echter voortgingh / Appelleerdense in 't volgende jaer aen den Paus en Keyser Carel, als opperste Beschermers der Kerck. D'Aerts-bisschop liet een Schrift uytgaen / toonende / dat haer Appel nietigh was. Hy kon niet laten te verrigten / 't geen streckte tot eere Gods / en der Kercken verbeeteringh. Hy had met de Lutheranen en andere niet te doen; maer hield sigh aen de Leere / welcke over-eenstemde met de H. Schrift. 't Edict van Worms en andere konden hem niet binden / na dat hy was gekoomen tot kennis van de waerheyd des Euangelii.

Artijkelen der Theologanten te Parijs.

Den 1. Augustus hebben de Theologanten te Parijs met Trompetten in de volle versamelingh des volcks vijf-en-twintigh Artijkelen harer Leere opentlijck laten afleesen. Deselve sijn gedruckt / door geheel Frankrijk verbreyd / en door Koninghlijcke Mandaten bekraghtighd geworden: met een gestelde hooge Straf tegens de geene / welcke anders spreecken of leeren souden: nevens een nieuw bevel / datmen vlijtigh aght sou slaen op d'Onroomsche. J. Calvinus heeft tegens deese Artijkelen geschreven / en de Sorbonnisten dapper geheeckeld.

Handel te Hildesheim.

Als de Bisschop van Hildesheim die van dese Stad by Keyser Carel had aengeklaegd / datse de Religie veranderd / de Mis afgeschaft / de Monicken wegh gejaeghd hadden / en sigh t'eenemael sijne Jurisdictie ontrecken wilden / heeft sijne Majesteyt aen haer geschreven / en haer / met hevige bedreygingh / geboden / d'oude Religie weer aen te neemen / en alles te herstellen in voorigen stand.

Te Metz.

In October sond de Keyser een Gesant na Metz, met bevel / dat de Raed daer geen nieuwe Leere gedoogen / maer d'Onroomsche Predikanten afschaffen sou.

Groote Rijksdagh te Spier;

Anno 1544. wierd te Spier gehouden een groote Rijcksdagh / bygewoond van de Keyser / Koningh Ferdinand, en 't meeste deel van al de Keurvorsten / Vorsten en Standen. Na veele beraedslagingen ontrent de Religions-saecken viel 't Besluyt / dat sijne Majesteyt eenige vroome / geleerde Mannen sou beveelen / een Ontwerp en Vorm van Reformatie in te stellen; ten eynde men op den toekoomenden Rijcksdagh d'eene met d'andere vergelijcken / en met gemeene bewilligingh yet bestendighs besluyten moght: by welcke Vereenigingh het dan sou blyven / tot op een Generael of Nationael Concilium in Duytschland. Ondertusschen sou elck sig vreedsaem houden / en om der Religie wil geen onrust verwecken. Oock souden de Kercken / van welcke Godsdienst deselve waren / hare Goederen genieten; van d'Inkoomsten hare Leerraers / Schoolen en d'Arme onderhouden. Met dit Decreet waren de Roomsch-Catholijken niet te vreeden. Doch wijlmen der Protesteerenden hulp van nooden had / soo moestense sulcks gedoogen.

en Besluyt des Keysers; niet tot genoegen der Roomsch-Catholijke.

Oock niet van de Paus; die een verwijt en dreyghbrief Keyser Carel toesond.

Goldast. in Pol. Imp. part. 22. c. 4.

Wegens dit Rijks-Afscheyd schreef Paus Paulus aen Keyser Carel den 24. Augusti een seer wijdlopigen Brief / waer in hy hem verweet met hevige woorden / dat hy sigh stack in 't stuck van Concilien; en hem / die alleen maght had / om Concilien te beroepen / en in Geestlijcke saecken yets te besluyten / niet geaght had. Dat hy ontrent de Kercklijcke Goederen Wetten had gemaeckt; de Ketters / van de Kerck afgevallen / en door sijn' eygene Mandaten al voor langh gedoemd / alles toeliet. Begeerde / dat hy alle Religions-verschillen van de Rijcksdagen sou uytsluyten / en deselve wijsen tot sijn (des Paus) Gerigt: niets ordonneeren ontrent de Geestlijcke Goederen; en gantschlijck te niet doen alles wat hy de Ketteren en vyanden des Roomschen Stoels had bewilligd. Met bygaende bedreygingh / dat hy anders sijn Ampt sou moeten genoegh doen / en ernst tegens hem gebruycken.

Vreede tusschen Keyser Carel en Koningh Franciscus van Frankrijck, ten nadeel der Euangelische.

Tusschen Keyser Carel en Koningh Franciscus d'I. van Frankrijk wierd den 24. September een Vreede geslooten. Onder welker Artijkelen dit oock eene was / datse beyde d'oude Roomsch-Catholijke Religie beschermen / en alles in 't werck stellen souden / om de Kerck weer tot Eenigheyd te brengen. Doe nu deese Vreede gemaeckt / en de verhinderingh / door welcke tot noch toe 't Concilium was opgehouden / wegh genoomen was / heeft de Paus op nieuws 't gedaghte Concilium uytgeschreven / om gehouden te werden te Trenten, den 15. Martius des toekoomenden jaers.

Parijsche Theologanten komen by een. 1545.

Daer op quamen de Parijsche Theologanten te Melun by een / om te beraedslaen over d'Artijkelen, welcke op 't Concilium souden voortgebraght werden. Groote twist verhief sigh onder haer; en niet anders wierd besllooten / als datse de 25. (by andere 15.) Artijkelen harer Leere / welckese voor ontrent twee jaren hadden laten uytgaen / approbeerden.

Artijkelen der Doctoren van Leuven, door Keyser Carel bekraghtighd: en Contra-Artijkelen van D. Luther.

De Theologanten van Leuven begreepen oock hare Leerstucken in 22. Artijkelen, sonder eenigh bewijs uyt de H. Schrift. Stelden alleen de Besluyten / als volkoomene Meesters / die sleghtlijck gebieden / en niet veel disputeeren wilden. Deese Artijkelen heeft Keyser Carel naderhand door een Mandaet bekraghtighd; en wierden in Druck uytgegeven; met bevel / dat yeder deselve sou aenneemen / en even soo gelooven. D. Lutherus heeft tegens deese Doctoren van Leuven Contra-Artijkelen geschreven.

Propositie van Koningh Ferdinand op den Rijksdagh te Worms.

Op den Rijcksdagh te Worms deed Koningh Ferdinand den 24. Martius de propositie. Welcke Voordragh hier in bestond: De Keyser had van den Paus verworven / dat 't Concilium weer was uytgeschreven. Oock door eenige vroome Mannen een Forme van Reformatie laten instellen. Doch vermits 't poinct der Religie een wijdlopige beraedslagingh vereyschte / en de tijd / wegens de naeckende Turken-krijgh, te kort viel / soo vond hy goed / datmen de Religions-saek sou verschuyven tot op 't Concilium, of den naestkoomenden Rijcksdagh / om tegenwoordigh alleen te handelen van den Turkschen Oorlogh. De Protesteerende

ANNO CHRISTI.

de hier tegens wilden / men sou voor ditmael van de Religie handelen / of immers de Orde vernieuwen en bevestigen tot op een regtmatigh Concilium, 't welck haer soo dickmael was beloofd geworden; en waer voor sy dat te Trenten niet konden houden / wegens soodanige Redenen / als sy alreeds dikmael hadden vertoond. In tegendeel begeerden de Roomsch-Catholijke, men sou de Religions-saek wijsen tot 't aengestelde Concilium te Trenten. Wijl men nu hier over niet eenigh kon werden / heeft men de verdere handelingh uytgesteld tot op des Keysers Caroli aenkoomst.

...erschil ...sschen de ...oomsch-...atholijke ...n Protesteerende ...er 't Re-...gions-...pinct.

Ontrent deese tijd verhief sigh een swaere vervolgingh in Frankrijk tegens de Waldensen, welcke in 't Geberght van Provencen woonden. Deese erkenden de Paus niet voor 't Hoofd der Kerck. Hadden haer' eygene Leere en Ceremonien. Alreeds voor eenige jaren was door 't Parlament van Aix 't oordeel tegens haer uytgesproocken / dat haer Land verwoest / de Vlecken in brand gestoocken; d'Inwooners / sonder eenigh aensien van ouderdom / stand of geslaght / om 't leven gebraght souden werden. Dit grouwlijck Bloed-vonnis echter was tot noch toe niet uytgevoerd. Maer in dit jaer beval Koning Franciscus, datmen tot d'Executie sou treeden. Hier toe liet sigh dapper gebruycken de Præsident des gemelden Parlaments, Jean Minier, eens Joden Soon van Avignon: die Krijghsvolck by een braght / om deese vroome / onschuldige Lieden / welke noch Wapenen hadden om sigh te verweeren / noch eenigh ander voorneemen / als om sigh door de vlught te redden / allerweegen overvielen en jammerlijk vermoordden. Onbeschrijflijck sijn de wreedheden / welcke de gemelde Minier aen d'arme Waldensen pleeghde.

...rouwlijke vervolgingh en vermoordingh der Waldensen in Frankrijk, door Jean Minier, op bevel des Koninghs.

Den 16. May quam Keyser Carel te Worms; en de volgende dagh de Kardinael Farnesius, die met hem en den Roomschen Koningh Ferdinand afsonderlijck handelde; sijnen last / aengaende 't Concilium afleggende. Doch vermits de Protesteerende 't Concilium weerstreefden / soo was 'er geen ander middel / als dat de Keyser haer door geweld van Wapenen daer toe dwongh. Hier toe wou de Paus hem veroorloven / dat hy een deel der Kercklijcke Inkoomsten in Spaenje moght aentasten. Oock wou hy hem geld uyt sijn eygene beurs verschaffen: dan noch uyt Italien hem toesenden 12000. Soldaten te voet en 500. te paerd / op sijne kosten. Te gelijck van d'Italiaensche Vorsten hulp tegens de Ketters versoecken. Op deese Voordragh van Farnesius antwoordde Keyser Carel: Vermits 't getal en de maght der Protesteerende groot was / soo moest men 't besluyt des Oorloghs tegens haer geheym houden; de gelegenheyd verwaghten / en eerst een Wapenschorssingh met de Turken aengaen.

Paus Paulus hitst Keyser Carel op, om de Wapenen tegens de Protesteerende aen te nemen; met belofte van groote hulp, doch heymlijk.

Of nu wel van deese Krijgh in 't geheym wierd gehandeld / soo namen echter de Protesteerende hier van een arghwaen op uyt sekere Predicatie eens Barvoeter Moniks, gedaen voor Keyser Carel, Koningh Ferdinand, en den Pauslijcken Legaet Farnesius; waer in hy de Lutheranen hevigh aengreep / en den Keyser vermaende / de Kerck gewapenderhand te beschermen; met uytroepingh deeser schaedlijcke Menschen; welke niet waerdigh waren / dat de Son haer langer sou beschynen. Met deese Alarm-Trommel verweckte hy niet alleen quaed vermoeden / maer veroorsaeckte oock / datmen 't gantschlijck daer voor hield / hy had deese Predicatie gedaen door bevel des Legaets. Want Farnesius trock weynige dagen hier na heymlijck by naght wegh / en begaf sigh weer na Italien.

De Protesteerende echter nemen hier van een arghwaen op, uyt de bloedige Predicatie eens Monicks voor den Keyser gedaen.

Vermits nu de Paus den Keyser dus aenhitstede tot den Oorlogh tegens de Protesteerende, liet D. Luther een Boeck uytgaen / onder de Titel: 't Pausdom te Romen van de Duyvel gestight; waer in hy de Roomsche Heyligheyd leelijck ten toon stelde. D'Inhoud deeses Schrifts wierd te kennen gegeven in de daer voorgesettede Figuer. De Paus sat op een hooge Stoel / in Pauslijck Gewaed / met Esels-ooren. Rondom hem waren veele Duyvelen / in meenigerley gestalten; welcker eenige hem opsetteden een drievoudige Kroon / met Dreck besoedeld. Andere lieten hem met Touwen na beneeden in de Hel. Wederom andere braghten Vyer en Hout aen. Sommige beurden hem de voeten op / om hem saght neer te setten. Desgelijcks schreef D. Luther een Boek van de drie Hierarchien, welcke de Paus verstoorde.

D. Lutheri seer hevig Boeck tegens den Paus; en schimpige Titel-Figuer.

Op 't eynd der Maend Junius verdaghvaerdde Keyser Carel Aerts-bisschop Hermannus van Keulen na Worms, om daer t'antwoorden op de tegens hem gedane aenklaght / wegens sijne voorgenoomene Reformatie: met bevel / dat hy ondertusschen in de Religie en Ceremonien niets veranderen; en 't geen alreeds veranderd was / weer in voorigen stand herstellen sou. De Paus citeerde desgelijcks de gedaghte Aerts-bisschop / en eenige der voornaemste Domheeren / welcke het met hem hielden.

Aerts-bisschop Hermannus van Keulen van de Keyser en Paus geciteert.

Met de Protesteerende had Keyser Carel nu veel gehandeld / datse / sonder van 't stuk der Religie meldingh te doen / souden bewilligen in een hulp tegens de Turken. Doch sy gaben hier op tot antwoord / datse tot den Turken-krijgh niets konden contribueeren, ten ware men haer des Vreedens soodanigh verseeckerde / dat deselve door 't Concilium van Trenten niet sou konnen te niet gedaen werden; maer in bestandige kraght blijven. Dat haer geen geweld sou werden toegevoeghd / 't sy wat 't Concilium moght besluyten. Want altijd haddense sulck een Concilium geweygerd / waer in de Paus / die hare Religie al voor lang had verdoemd / alleen sou regeeren. Duytschland kon niet anders als door een vreedsame en vriendlijke vergelijckingh tot rust gebraght werden.

Carel wil hulp van de Protesteerende tegens den Turck, sonder van de Religie te melden: welcke sy weygeren.

Dit nu was haer' eyndlijcke meeningh; waer van sy sigh niet lieten afdrijven / on-

Keyser Carel

ANNO CHRISTI.

aengesien de Fransche Gesant hevigh aenhield / datse 't Concilium souden aenneemen. Ter dier oorsaeck maeckte de Keyser den 4. Augusti een eynd van deesen Rijcksdagh; en stelde eenen anderen aen tegens Januarius des volgenden jaers te Regensburgh; daer hy te hooren een Religions-Gesprek verordonneerde; te weeten / van yeder parthy souden vier Theologanten by een koomen / om de verschillen by te leggen.

breeckt den Rijksdagh af.

Op den 13. December begon 't Concilium te Trenten. Des Paus Legaten, nevens de Prælaten, 25. in getal / deeden een Processie na de Domkerk. Haer volghden oock de Doctoren, de Geestlijckheyd / 't breeme Volck / en d'Inwooners der Stad. In de gedaghte Kerck gekoomen sijnde / wierd Mis gehouden / en een Predikatie verright. Daer op lieten de Legaten afleesen een Vermaningh aen de Bisschoppen / van deesen Inhoud: Dit Concilium was aengelegt om drieder ley oorsaecken wil; namentlijck / om de Ketteryen uyt te royen; de Kercken-tugt weer aen te stellen; en de Vreede weer op te reghten. De schuld van al 't onheyl was de Geestlijcke Stand toe te schrijven. Want terwijl niemand sijn Ampt verrighte / en den Wijnbergh der Kerck bouwde / waren de Ketteryen als Doornen daer in gewassen / en allerley lasteren ingeslopen. Om dit quaed wegh te neemen / was dit Concilium vergaderd: en vermitsse daer toe geroepen waren als Reghters / soo moestense opreghtlijck / en niet na affecten, of drijften / handelen; alles doen en besluyten ter eeren Gods en welstand der Kerck.

Aenvangh van 't Concilium te Trenten.

Processie.

Afgeleesene Vermaningh aen de Bisschoppen;

Hier na wierden geleesen de Bullen van d'uytschrijvingh en aenvangh des Concilii: en / wegens d'aenstaende Feestdagen, de Sessie, of Sittingh / bestemd den 7. Januarius. Vervolgens wierd gesongen de Hymnus, of Loffangh Te Deum Laudamus, en daer mee deese Actus ge-eyndighd. De Vaderen begeleyden de Legaten, en voor haer wierd een Kruys gedragen.

en de Bullen der uytschrijvingh des Concilii.

Doe nu de gemelde 7. Januarius Anno 1546. was verscheenen / versamelden sigh de Prælaten in 't Huys des voornaemsten Legaets. Van daer gingense / met 't Kruys voor aen / na de Domkerk. In de Stad Trenten lagen 300. Soldaten te voet; ten deelen met lange Spiessen / ten deelen met Musquetten gewapend. Deese stonden weersijds op de Straten in ordre / van 't Huys af tot aen de Kerck. Doe de Patres in deselve gingen / wierden de Soldaten op de Plaets voor de Kerck gevoerd / daerse los brandden: en hier blevense al t'samen / om by de Sessie de Waght te houden. Behalven de Legaet, en Kardinael van Trenten, waren 'er doemaels 4. Aerts-bisschoppen; en daer onder twee / welcke maer alleen de bloote Titel voerden; als Olaus Magnus, Titel-Aerts-bisschop van Upsal in Gothland, en Robertus Venantius, Titel-Aerts-bisschop in Yrland; 28. Bisschoppen; 3. Abten; 4. Generalen, en ontrent 20. Theologanten. Na 't eyndigen van de Mis, de Predicatie /

Eerste Sessie deeses Concilii. 1546.

Ceremonien by de selve.

Kleyn getal der versamelde Geestlijke, in den aenvangh.

de Litaniën, en eenige Gebeeden / wierd des Synodi Decreet geleesen / en de volgende Sessie uytgesteld tot aen den 4. Februarius. Hier op begeleydden de Vaderen de Legaten weer tot aen haer Logement, in sulck een ordre gelijckse na de Kerck waren gegaen. De selve Ceremonien wierden gehouden in de volgende Sessien.

ANNO CHRISTI.

Ondertusschen wierd 't Colloquium te Regensburgh den 17. Januarius aengevangen; waer in de Bisschop van Eichstadt en de Graef van Furstenbergh præsideerden. Van de sijde der Roomsch-Catholijke quamen P. Malvenda, Ebertus Billik, Johannes Hofmeisterus, Johannes Cochlæus, en andere. Van die der Protesteerende, Bucerus, Brentius, Georgius Major, Everhardus Schnepffius, en noch eenige. D'Augsburghsche Confessie wierd voor de hand genoomen / om daer over te disputeeren. Doe nu Malvenda en Bucerus eenige malen hadden gehandeld van de Reghtvaerdighmaeckingh / beval de Keyser door een Brief / dat al de daer tegenwoordige souden sweeren / d'Acten deeses Colloquii verswegen te sullen houden / tot dat de Keyser en de Standen daer van 't verhael was gedaen. Ter oorsaeck van dit strenge Gebod des swijgens riep de Keurvorst van Saxen sijne Theologanten na huys. D'andere trocken oock wegh; en dus is dit Gesprek al mee sonder vrught afgelopen.

Colloquium te Regensburgh tusschen de Roomsch-Catholijke en Protesteerende.

oock al vrughtloos afgelopen; en waerom.

Op den 18. Februarius is D. Martinus Lutherus in sijn Vaderland t'Eysleben overleeden. Hy was derwaerts geroepen van de Mansveldsche Graven / om haer te vergelijken in een verschil onder haer / wegens de Grensen en Erfnis. De gedaghte Graven begeerden / wijl hy in haer Land was gebooren / dat hy oock in 't selve sou begraven werden. Doch uyt bevel des Keurvorsts van Saxen wierd sijn Lijck na Wittenbergh gebraght / en den 22. Februarius in de Slotkerck ter aerden besteld / in een Graf / digt by dat van eenige Saxische Keurvorsten. In Italien wierden allerley leugenaghtigh-verdightte omstandigheden sijns dood uytgestroyd. Doch D. Lutherus is Christlijck en Godsaligh overleeden; de Leere / welcke hy had gepredickt / tot aen sijnen dood bevestigende.

Overlijden van D. Martinus Lutherus.

Leugenen, daer van in Italien uytgestroyd.

Als Keyser Carel te Regensburgh was gekoomen / beklaeghde hy sigh ten hooghsten / dat 't Colloquium dus te niet gegaen was; en versoght van de Standen haer goeddunken / hoe Duytschland best tot rust sou mogen gebraght werden. De Roomsch-Catholijke keurden hier toe 't Concilium te Trenten voor goed. Begeerden aen den Keyser / dat hy 't selve sou beschermen: oock de Protesteerende daer toe brengen / datse in dit Concilium verscheenen / en desselven Decreeten sigh onderwierpen. Maer de Protesteerende stelden sigh daer tegen; seggende / 't Trentisch Concilium was niet soodanigh gesteld / als haer op de Rijcksdagen was beloofd. Derhalven hieldense op nieuws aen / dat de Vreede bevestighd / en de Religions-saek op een wettigh / reghtmatigh Concilium in Duytsch-

Vervolgh van 't gepasseerde te Regensburgh

aengaende de Religions-verschillen.

ANNO CHRISTI.

Duytschland, of op een Rijcksdagh / of door een Gesprek van weersydsche geleerde Mannen / verdragen moght werden.

Heymlijke Krijghs-toerusting van Keyser *Carel* werd openbaer

Ondertusschen had Keyser Carel op 't heymlijckste bereydselen tot den Oorlogh doen aenstellen. Vermits hy nu met den Koningh van Frankrijk in Vreede stond / en met den Turkschen Sultan tot een Wapenstilstand was getreeden / konden de Protesteerende lightlijck de reeckeningh maecken / dat het haer sou gelden. Hier door geraeckten al de handelingen op den Rijcksdagh in verwarringh. Doe nu Carel bemerckte / dat sijn voorneemen ontdeckt was / schickte hy de Kardinael van Trenten te Post na Romen, om de beloofde hulp van de Paus t'eysschen. Daer-en-boven sond hy Capitainen na Italien en in de Nederlanden, met geld / om Kryghsvolck te werven. Versoght oock de Duytsche Vorsten / welke buyten 't Smalkaldisch Verbond waren / hem te willen bysprimgen; met uytdruckelijcke belofte / dat hy niet de Religie wou beoorlogen / maer alleenlijck eenige Rebellen bedwingen / welcke onder schijn van Religie noch Wetten noch Overheden wilden erkennen.

aen de *Protesteerende.*

Bedrieghlijcke betuygingen des Keysers aen de Vorsten,

Op deselve trant schreef hy den 17. Junius aen de voornaemste Rijcks-Steeden: wijl eenige ongehoorsame allerley onrusten hadden aengevangen / en andere Standen wilden onderdrucken; ja oock dreyghden / hem selfs te beoorlogen / soo moest hy sulcke Vreede-verstoorders tot gehoorsaemheyd brengen / en Duytschland weer in voorige vryheyd setten. Indiense hem nu hier toe wilden behulplijck sijn / soo beloofde hy haer alle genade / en seeckerheyd wegens hare Religie. Daer-en-boven wierden de Gesanten der Steeden op den Rijcksdagh door Granvella vermaend / dat de hare souden gehoorsaem blijven / sonder sigh deelaghtigh te maecken aen de t'samenrottingh van eenige / welcke den Keyser had voorgenoomen door geweld van Wapenen te bedwingen; wijlse sijne Hooghheyd veraght / andere hare Goederen ontrocken; onder schijn van Religie alle Godlijcke en Wereldlijcke Reghten verbroocken hadden. De Steeden begeerde de Keyser gantsch geen leed toe te voegen / maer alleen te straffen de geene / welcke na hare Vryheyd streefden.

en Brieven aen de Rijcks-Steeden van d'*Evangelische Religie*, om haer af te trecken van d'andere *Protesteerende.*

Antwoord der Stad *Straetsburgh*, in haren en der andere Steeden naem.

Die van Straetsburgh antwoordden in haren en der anderer Steeden naem op des Keysers Brieven; weerleggende alles wat de Protesteerende te last wierd geleght; met vertooningh / datse niets hadden nagelaten van 't geen tot Vreede en Eendraght had konnen dienen. Datse na de Kroon en Scepter des Keysers souden traghten; andere onderdrucken en geweld gebruyken wilden / was van de Paus en sijnen aenhangh verdight / uyt haet tot de Religie. Baden derhalven / dat sijne Majesteyt van soodanigh een Oorlogh / die hem selven en 't Rijk hooghst-schaedlijck sou sijn / wou afstaen; en de geene / welcke dus beschuldighd wierden / door den wegh des Reghts aenspreecken / volgens d'oude gewoonte. Doch met dit Schrijvens wierd niets verright; wijl Carel gantschlijck had voorgenoomen / Duytschland door de Wapenen te betoomen.

ANNO CHRISTI.

Verbond tusschen den Keyser en Paus tegens de *Protesteerende*; met de *Condition.*

Even hierom wierd te Romen op den 26. Junius, door bemiddelingh des Kardinaels van Trenten, 't Verbond tusschen den Paus en Keyser tegens de Protesteerende in Duytschland gesloten / op deese Conditien: De Keyser sou de geene / welcke 't Concilium te Trenten niet wilden aennemen / door Oorloghs-geweld dwingen tot d'oude Religie, en des H. Roomschen Rijcks gehoorsaemheyd. Met de Protesteerende geen Vreede of Verdragh aengaen / eenighsins nadeeligh voor de Kerck en den H. Stoel. Daer tegens sou de Paus tot deesen Oorlog geven tweemael honderd-duysend Kroonen: dan noch 12000. Italiaensche Soldaten te voet en 500. te paerd ses maenden langh op sijne kosten onderhouden. Daer-en-boven den Keyser toelaten / dat hy in dit jaer de helft der Kerckelijcke Goederen door geheel Spaenje moght na sigh neemen; en van der Kloosteren Inkoomsten soo veel verkopen / tot dat hy 500000. Ducaten had by een gebraght. Dit alles sou hy tot den Religions-Oorlogh aenleggen.

Thuan. l.2. Hortled. vol.2. l.3. c.3.

Brieven des Paus aen de *Switsers.*

Weynige dagen daer na schreef de Paus aen de Switsers; en als hy hare volstandigheyd seer hoogh had gepreesen / klaeghde hy / dat de Duytsche Vorsten 't uytgeschreene Concilium veraghteden en beschimpten. Ter dier oorsaeck had hy sigh genoodsaeckt gebonden / sigh met den Keyser te vereenigen; hem te helpen met sijne en der Roomscher Kercken maght; op dat de Religie door de Wapenen weer wierd opgerighte. Hier van had hy haer bewustheyd willen geven; met beede / hem in soo een heylige saek te willen helpen.

Carels voorwendingen, waerom hy den Oorlogh aennam.

Of nu wel dien Oorlogh wegens de Religie wierd aengenoomen; soo heeft echter Keyser Carel deese politique oorsaecken voorgewend: Dat eenige hem niet wilden gehoorsamen. Sigh tegens hem verbonden met Uytlandsche Vorsten. Datse geen Reght by haer yets wilden laten gelden. Andere / insonderheyd de Geestlijcke / 't hare ontrocken. Alle Bisdommen en Abdyen erflijck soghten te maecken.

Keurvorst *Johan-Frederick* van *Saxen*, en Landgraef *Philips* schrijven aen den Keyser.

Ter Keurvorst Johan-Frederik van Saxen en Landgraef Philips van Hessen sigh tot tegenstand toerusteden / schrevense op den 4. Julius aen den Keyser / van haer af weerende al 't geene waer mee sy beschuldighd wierden. Baden hem oock / deesen onbillijken Oorlogh tegens haer niet te willen aenvangen. Maeckten hem indaghtigh / waer toe hy sigh by sijne Verkiesingh aen 't Rijck verbonden; wat hy beswooren had; en hoe men / na de Rijcks-Ordonnantie, moest handelen / wanneer eene der Standen van eenige misdaed wierd beschuldighd. Dat hy voorneemens was / sonder gehoorgevingh / haer te beoorlogen / streed tegens de billijckheyd / en de Rijcks-wetten. Dit werck had hy enckelijck aengevangen op aenhitsingh des Paus / en des Trentischen Con-

ANNO CHRISTI.

Concilii, om de Leere des Euangeliums en de Duytsche Vryheyd te verdrucken / &c.

Ontdecken de bedrieghlijke list des Keysers,

Maer veele onder de Protesteerende hingen Keyser Carel aen; niet geloven konnende / dat eenige andere als politique oorsaecken hem tot dien Oorlogh bewoogen. Derhalven de Keurvorst van Saxen en Landgraef van Hessen den 15. Julius een openbaer Schrift lieten uytgaen / waer in sy toonden / dat deese Krijgh enckelijck om der Religie wil ter hand gevat wierd. Dat de Keyser sijn voorneemen vermomde onder den schijn / als of hy maer eenige weynige Rebellen wou straffen / om der selver Bondgenooten van malkander af te scheuren; dan gemacklijck d'een na d'ander t'overweldigen. Koningh Ferdinand en de Keyserlijcke Raden hadden d'oorsaeck deeses Oorloghs alleenlijck de veraghtingh des Concilii toegeschreven. De Prælaten in Spaenje souden om geener anderer redenen wil sulck een meenighte gelds van haer' Inkoomsten tot deesen Krijgh opbrengen. Over niet anders had de Keyser tegens haer te klagen. Private handelingen en oneenigheden wierden ydelijck voorgewend.

om de Bondgenooten van malkander af te scheuren.

Thuan. l. 2. Hortled. vol. 2. l. 3. c. 4

Hy doet de Keurvorst en Landgraef in den Rijcksban.

Den 20. Julius verklaerde Keyser Carel Keurvorst Johan-Frederik van Saxen, en Landgraef Philips van Hessen in den Rijcksban. Beschuldighde haer / datse sigh altijd tegens hem opgesteld; geen gehoorsaemheyd betoond; haer tegens hem verbonden; andere Vorsten des Rijcks beoorloghd; Bisdommen en andere Heerlijckheden ingenoomen / en der selver Goederen geroofd; 't Kamergerighte verhinderd hadden; en dit alles willen beglimpen met de schijn van Religie en soeten naem van Vryheyd. Derhalven deed hy haer in den Rijcksban / als Eed-vergeetene Rebellen, oproerige / schuldigh aen de misdaed van gequetste Majesteyt; met bevel / dat niemand haer sou helpen of aenhangen. Daer benevens ontsloegh hy den Adel en 't Volck van d'Eed en Plight / waer mee sy aen haer waren verbonden.

Thuan. l. 2. Hortled. vol. 3. l. 3. c. 16.

Maeckt Hertogh *Mauritz* van *Saxen* op tegens sijnen Bloedverwant *Johan-Frederick*,

Een Afschrift deeses Bans sond Carel met een Brief aen Hertogh Mauritz van Saxen; en beval hem / wyl hy een Bloedverwant der in den Ban sijnde was / derhalven Aenspraeck had op der selver Landen en Goederen / dat hy deselve sou veroveren en tot handhavingh van sijn Reght behouden. Alreeds te vooren op den Regensburghschen Rijcksdagh had Carel met Hertogh Mauritz heymlijck Gesprek gehouden / en hem beloofd / indien hy hem in deesen Oorlogh bystond / dat hy / in plaets van Johan-Frederick, Keurvorst werden; en al desselven Landen bekoomen sou.

en Schoonvader Landgraef *Philips*.

Sonder openbare quetsingh der Godvrughtigheyd en schuldige danckbaerheyd tegens sijnen Bloedvriend Keurvorst Johan-Frederick en Schoonvader Landgraef Philips kon Hertogh Mauritz den Oorlogh niet aenneemen. Wou derhalven / om 't werck een andere glimp te geven / door een Keyserlijck Mandaet hier toe gedwongen sijn.

Ontsegh-brief deeser Vorsten aen *Carel*.

Terwijl Keyser Carel voor Landshut lagh / sonden Keurvorst Johan-Frederick en Landgraef Philips hem een Ontsegh-Brief toe / den 11. Augustus: waer in sy herhaelden alles wat in voorige tyden gehandeld was geworden; en met veele redenen beweesen / dat de Keyser haer enckelijck beoorloghde / om de Leere des Euangelii te dempen; 't Pausdom in Duytschland weer op den Throon te setten. Derhalven sy / tot bescherming der Religie, en de Vaderlandsche Vryheyd / werlijcker wijs de Wapenen aennamen, te gelijck hem alle plight en gehoorsaemheyd opkondighden; doch sonder nadeel des Rijcks. Deese Ontsegh-Brief heeft Keyser Carel niet aengenoomen; maer deselve haer / te gelijck met een Copy des Bans / te rugg' gesonden.

Thuan. l. 2. Hortled. vol. 2. l. 3. c. 24.

'*t Italiaensche* Krijgsvolck koomd by Keyser *Carel*.

Den 15. Augustus quam 't Italiaensch Krijghsvolck in 't Leger van Keyser Carel voor Landshut, sterck 12000. te voet en 500. te paerd / volgens 't Verdragh / met de Paus opgereght. Wierden aengevoerd door de beroemdste Capitainen, onder Octavius Farnesius, als Generael Overste / en sijnen Broeder Alexander Farnesius, Kardinael / als Pauslijcken Legaet; beyde Soons-Soonen van de Paus. Doe Farnesius uyt Italien trock / sou hy geseght hebben: Hy wou'er in Duytschland soodanigh opslaen / dat sijn Paerd in der Lutheranen bloed sou konnen swemmen.

O. Farnesii bloedige woorden.

Grouwelbedrijven des Paus.

Ten eynde van Augustus lieten de Bondgenooten een Schrift tegens den Paus uytgaen; waer in sy hem noemden d'Antichrist, en een Wercktuygh des Duyvels. Beschuldighden hem / dat hy in voorleedene jaren Moordbranders in Saxen had gesonden. Noch was hy d'aenhitser des Oorloghs / en had Volck besteld / om de Putten en andere staende Wateren te vergiftigen. Vermaenden derhalven elck / sulcke Booswighten aen te grijpen / op datse behoorlijck wierden gestraft.

Hortled. vol. 2. l. 3. c. 27.

Antwoord der Vorsten, op de Ban-*Bul* van *Carel*.

Op de Keyserlijcke Ban-Bul gaven de Keurvorst van Saxen en Landgraef van Hessen den 2. September een wijdloopigh antwoord uyt. Weerleydden de daer in voortgebraghte redenen grondlijck; en bewesen / dat de Keyser / van den aenvangh sijner Regeeringh af had getraght / Duytschland tot Dienstbaerheyd te brengen / en de Luthersche Religie te verdelgen: Gelijck hy dan ook sig had laten verluyden: Hy sou Duytschland betoomen / al sou hy al sijn vermoogen daer by opsetten. Over de 20. jaren was hy van dit voorneemen swanger geweest; maer nu oordeelde hy 't de reghte tijd / om de Protesteerende op 't lijf te vallen / terwijlse door veel' onkosten uytgeput waeren. 't Edict van Worms had al d'onrusten in 't Rijck veroorsaeckt. 't Selve wou hy met geweld uytvoeren / en 't Pausdom weer herstellen. Deesen Oorlogh was d'Executie van 't Wormsche Maendaet, en des Trentischen Concilii. Dat nu Keyser Carel haer onverhoord in den Rijcksban had verklaerd / was tegen sijne Capitulatie; tegens alle Reghten en Wetten.

Hortled. vol. 2. l. 3. c. 30.

en beschuldigingh, dat hy altijd had gesogt *Duytschland* tot Dienstbaerheyd te brengen.

Met

ANNO CHRISTI.

Duytschen Oorlgh; ongeluckigh voor de Protesteerende,

Met deesen Duytschen Oorlogh is 't aen de sijde der Protesteerende ongeluckigh afgeloopen. Als Landgraef Philips voor Ingolstad een goede raed gaf / datmen des Keysers seer sleght voorsien Leger terstond sou aentasten / stonden d'andere dit tegen. Dit is gewee st 't begin van der Euangelischen onheyl; daer tegens den aenvangh en d'oorsaeck van Carels Zeege. Of oock wel naederhand sigh eenige goede gelegenheden opdeeden / om Victorie te bevoghten / soo wierden echter deselve versuymd / vermits Keurvorst Johan Frederick en Landgraef Philips met even veel Authoriteit over 't krijghsvolck hadden te gebieden. Sulck een vorm van Commando in den Oorlogh verhinderd d'uytvoeringh van veele goede aenslagen: en vermits de Keurvorst des Landgraefs seer voorsigtigen en welmeenenden raed niet wou volgen / soo heeft deesen sigh gantschlijck van hem afgescheyden. Daerenboven had Hertogh Mauritz van Saxen des Keurvorsten Land ingenoomen; derhalven hy gedwongen was / sigh nae huys te begeven; en Over-Duytschland dus in des Keysers geweld te laten. Dit deed eenige Vorsten en veele Standen van 't Smalkaldisch Verbond af-vallen; welcke sigh met den Keyser versoenden / nae dat hy haer van hare Religie had verseeckerd; doch deese Verseeckeringh wou hy haer niet schriftlijck geven; onder schijn / op datmen niet moght seggen / dat hy om de Religie oorloghde.

wijlse alle goede gelegenheden versuymden.

Eenige Vorsten en veele Steden vallen 't Smalkaldische Verbond af; en Hertog Mauritz neemd des Keurvorsten van Saxens Land in.

Als nu Keyser Carel in 't volgende jaer (Anno 1547.) met sijn gantsche Heyr in Saxen was gekoomen / trof hy den 24. April Keurvorst Johan Frederick aen by Muhlbergh aen d'Elve. Doe hem een bequame plaets om over deese Rivier te geraecken getoond was / settede hy 't met de Ruytery onvoorsiens door deselve; dwongh de Keurvorst / die doemaels hoorde prediken / en op geenen aenval verdaght was / op de Lochauwer Heyde tot een Veldslagh / en sloegh oock sijn volck op de vlught. Johan-Frederick, die sigh had gequeeten als een onvertsaeghd Kryghsheld / wierd van de sijne verlaeten; en als hy met sijn vermoeyd Paerd nae 't Bosch wou blieden / aen sijne Statuur en Vorstlycke Aensienlijckheyd gekend. Noch al verweerde hy sigh Ridderlijck tegens de geene welcke hem naejoegen: doch wierd in de lincker wangh gewond; en doe gaf hy sigh over aen Thilo Drotten, een Edelman uyt Meissen; dien hy / tot getuygenis hier van / sijnen Ringh overleverde. Eerst wierd hy gevoerd na den Veld-Oversten Duc d'Alba; daer na tot den Keyser. Met een onverschrickt Gemoed versoght hy een Vorstlijcke Gevanckenis: doch Carel gaf hem geen ander antwoord dan deese; Hy wou hem handelen gelijck hy had verdiend. Voor en na dese Slagh by Muhlbergh (Mulbergh) is de Son eenige dagen langh gantsch doncker / met een bloedige verwe / op en ondergegaen; soo dat 't Firmament als meedelijden scheen te hebben met de Gevanckenis deeses vroomen Vorsts.

Keyser Carel koomd Johan-Frederick schielijck op den hals,

dwinghd hem tot een slagh; behoud d'overhand,

en krijghd de Keurvorst gevangen. 1547.

Na 't bevoghten deser Victorie heeft Keyser Carel den 7. May den gevangenen Keurvorst Johan-Frederick ter dood veroordeeld. Hier over toonde hy niet de minste verbaesdheyd / maer speelde met Hertogh Ernst van Brunswijck in 't Schaeckberd / ten teecken / dat hy de dood / en sijnen vyand met schroomde. Doch op voorbeede des Keurvorsts van Brandenburg, en van Hertogh Mauritz wierd hem 't leven geschoncken / op eenige sware voorwaerden; waer in hy bewilligde / en van de Keur afstond. Ondertusschen evenwel heeft hy in 't Concilium van Trenten en des Keysers Ordonnantie op de Religie noyt willen toestemmen / onaengesien alle gedreyghd gevaer: soo dat Carel selfs sigh over sijne volstandigheyd verwonderde / en deese Artijkelen uyt de Conditien wegh deed.

ANNO CHRISTI.

Dien hy ter dood veroordeeld; doch op voorbeden 't leven geschenckt; onder seer harde Conditien.

Daer op heeft Wittenbergh den 23. May, met consent des gevangenen Keurvorsts / sig overgegeven. Van hier trock de Keyser nae Hal; in voorneemen / Landgraef Philips van Hessen aen te vallen.

Op wat voor een wijs

Onderwijl bemoeyden sigh Hertogh Mauritz en Keurvorst Joachim van Brandenburgh, om Philips met den Keyser te versoenen. Doch Carel wou tot geen andere Conditien verstaen / als dat de Landgraef sigh op genade of ongenade sou over geven; al 't Geschut overleveren; al sijne Vestingen inruymen. Als nu d'Onderhandelaers om lighter Artijkelen aenhielden / wierden'er door de Bisschop van Arras eenige opgesteld; welckese / in opsight van 't groot gevaer / lijdlijck oordeelden; in hoop / dat het met de begeerde Gevanckenis geen nood sou hebben / indien hy maer beyde de van hem gevangene Hertogen van Brunswijck, Vader en Soon / met hem braght / en een voetval deed. Deese Artijkelen sondense den Landgraef toe; diese oock aennam.

Landgraef Philips van Hessen, door onderhandelingh van Hertogh Mauritz van Saxen

Als hy nu op den 19. Junius te Hal in Saxen aenquam / wierd / boven de voorige Verdraghs-poincten, noch van hem begeerd / dat hy sigh sou onderwerpen de Decreeten des Terentischen Concilii; doch dit begeerde hy niet te doen. Echter gaf hy deese onderteeckeningh van sigh: Dat hy wou aenneemen een heyligh en vry Concilium, in Hoofd en Leeden gereformeert; gelijck Hertogh Mauritz en de Keurvorst van Brandenburgh souden doen. Deese hadden hem beloofd / niet van d'Aughsburghsche Confessie te sullen afwijcken.

en Keurvorst Joachim van Brandenburgh

Daer op geschiedde de voetval voor Keyser Carel, in de tegenwoordigheyd veeler Italiaensche en Duytsche Vorsten / doemaels te Hal sijnde / op de lange Sael in 't nieuwe Gebouw. Als nu Landgraef Philips met Duc d'Alba d'avond-maeltijd had gedaen / wierd hy / tegens alle hoop / aengehouden / en in bewaringh genoomen. Hy vermaende wel beyde de Keurvorsten Mauritz en Joachim haere toesegginghe; sy oock beklaeghden sigh hier over by den Keyser en sijne Raden; op 't ernstighste versoeckende / dat sijne Majesteyt den Landgraef van sijne Hegtenis wou ontslaen; insonderheyd wijl hy

met Keyser Carel tot een Verdragh geraeckt.

Bedrogh des Keysers, in hem gevangen te houden, op de veranderingh van 't woord eenige in eeuwige;

de Capitulatie was beloofd / dat hy sigh niet voor eenige Gevancknis had te vreesen: doch alle klaghten en beeden waeren te vergeefs. De Bisschop van Arras seyde: Men had den Landgraef niet voor eenige, maer voor eeuwige Gevancknis versekerd. Over welck bedrogh de Marckgraef van Brandenburgh soodanigh wierd ontroerd / dat hy sigh byna aen den Bisschop / die haer bedroogen had door de verandering van een eenige Letter (eenige in eewige), sou vergreepen gehad hebben / indien 't van d'andere niet verhinderd ware geworden. Dus moest Landgraef Philips gevangen blijven; en wierd / nevens Hertogh Johan-Frederick van Saxen, gelyck als in Triumph gintsch en herwaerts gevoerd. Maer hier door haelde Carel sigh veel opspraeck en haet over den hals.

niet t'sijner eere.

Neemd d'andere Vorsten en Steeden groote Geld-straffen af.

Dit was den uytgangh des Duytschen Oorloghs / waer in de Keyser veel Geschut veroverde / en 't selve / als Geheugenisteeckenen sijner Zeege / in andere Landen verdeelde. Van de Vorsten en Steeden nam hy seer swaere Geldstraffen / bedragende eenige honderd-duysend guldens; en bragt Duytschland dus in vrees; en onder gehoorsaemheyd.

Aertsbischop *Herman* van *Keulen*, van de Paus in den Ban gedaen, van Keyser *Carel* gedreyghd, doet afstand.

Korts te voren had de Paus Aertsbisschop Herman van Keulen in den Ban gedaen / van sijnen Staet afgeset / en Keyser Carel vermaend tot d'Executie: Die / nae de gemelde Overwinningh / twee Commissarissen nae Keulen affsond / om de Land-Standen voor te houden / datse haeren ouden Aertsbisschop verlaten / en in sijne plaets des selven Coadjutor, Graef Adolph, ten Aertsbisschop en Keurvorst aennneemen souden. Dit was van de Geestlijckheyd lightlijck te bekomen; doch d'Adel en de Steeden weygerden; seggende / sy konden haeren Vorst / aen wiense den Eed gedaen hadden / niet verlaten. Evenwel / op onderhandelingh des Hertoghs van Cleef, heeft d'Aertsbisschop vrywilligh afstand gedaen / en d'Onderdanen van haren Eed ontslaegen / uyt meedelijden t'haerwaerts / en om 't Land met geenen Oorlog te beswaeren.

Graef *Adolph* van *Schauwenburgh* in sijne plaets gesteld.

Dus wierd Graef Adolph van Schauwenburgh verkooren; door Aertsbisschop Hermannus te vooren uyt sonderlinge vriendschap tot Coadjutor en Meedehelper aengenoomen. De Paus liet sijnen toorn niet alleen uyt over Keurvorst Herman; maer te gelijck wierd oock sijnen Broeder Frederick, Bisschop van Munster, Proost te Bon, van sijn' Ampten af / en Johannes Gropperus in sijne plaets gesteld.

Carels gewapende Rijcksdagh t'*Aughsburgh*.

Nae den Duytschen Oorlogh heeft Keyser Carel een gantsch-gewapenden Rijcksdagh t'Aughsburgh gehouden. Want sijn geheel Krijgsheyr van Spaenjaerden en Italianen legerde hy rondom de Stad / en leydde in deselve een sterck Guarnisoen.

Sijne *Propositie* op den selven.

D'aenvangh deeses Rijcksdags viel op den 1. September. In den Voordragh liet Carel hooren / sijn voornaemste voorneemen daer op te doelen / hoe Duytschland tot Vreede en rust gebraght moght werden. Vermits nu de dwalingen en strijdigheden / uyt de verscheydenheyd der Religien ontstaen / d'oorsaeck van al 't quaed waren / en 't Concilium van Trenten nu begonnen was / soo wou hy / dat hier van voornamentlijck sou beraedslaeghd werden.

Verschillende meeningen der Stendan van 't *Concilium* te *Trenten*.

Over deese propositie des Keysers ontstond oneenigheyd onder de Standen. Want de Geestlijcke Keurvorsten begeerden / dat 't Concilium van Trenten sonder eenige Conditie sou voortgangh hebben en gevolgd werden. De Weereldlijcke Keurvorsten wilden / dat een vry Christlijck Concilium sou werder gehouden / waer in de Paus niet 't Opperhoofd was. Dat hy oock de Bisschoppen sou ontslaen van haeren Eed / door welkese aen hem verbonden waeren. Dat haere (der Protesteerende) Theologanten oock maght en regt souden hebben om te Besluyten. Dat d'alreeds gemaeckte Decreeten op nieuws souden werden voorgenoomen / en ondersoght.

Keyser *Carel* brenghd eenige der *Protesteerende* daer toe.

Hier tegens drongen d'andere Standen daer op aen / dat 't Concilium sou voortgaen / en de Protesteerende een Vrygeleyde gegeven worden; doch souden verbonden sijn / de Decreeten te gehoorsamen / en sigh deselve t'onderwerpen. De Keyser bemoeyde sigh seer / om al de Standen te beweegen / datse gesamentlijck 't Concilium te Trenten aennamen. Handelde oock insonderheyd hier over met den Paltzgraef / die nu onlanghs weer by hem in genade gekoomen was / en deed hem dreygementen. Hertogh Mauritz, die sijnen Schoon-vader Landgraef Philips geerne weer los had gesien / gaf hy (Carel) goede hoop; soo dat beyde deese Vorsten eyndlijck bewillighden. Granvella dreyghde de Steeden / datse souden veroordeeld werden in noch hooger geldstraffen / alsse alreeds hadden moeten opbrengen; derhalven moestense sigh oock nae des Keysers wil schicken. Die daer op den Paus deed versoecken / dat hy 't Concilium van Bononien, derwaerts de Vaderen meest waren geweecken / weer na Trenten wou verleggen.

datse bewilligden.

Protesteert tegens de verlegging des *Conciliums*, 1548.

Maer de Paus en de Leeden des Concilii te Bononien bleven by haer voorneemen / van niet weer na Trenten te keeren. Derhalven sond de Keyser Franciscus Vargas en Martinus Velascus na Bononien: welcke den 17. Januarius, na bekoomene Audientie, een Protest oplasen / verklarende de verplaetsingh des Concilii voor nietigh / onreghtmatigh / en tot groote argernis voor de Kerck. Derhalven dan al d'onheylen / argernissen en verwarringen / welcke hier uyt nu en in 't toekoomende moghten ontstaen / haer (de Vaderen) waren toe te schrijven; welcke geen maght hadden / sonder des Keysers bewilligingh 't Concilium te verplaetsen. Waerom oock de Keyser selfs na sijn beste vermogen raed tot de saeck sou verschaffen / en sigh laten gelegen sijn aen de bescherming en welvaert der Kerck.

van *Trenten* na *Bononien*.

Antwoord der Vaderen in

Dit Protest verdroot de Patres niet weynigh; en de Kardinael de Monte, als Præsident, antwoordde in aller Vaderen naem:

Dat

ANNO CHRISTI.

Datmen een groote onbillijckheyd tegens haer gebruyckte. Veel liever wildense sterven / als toelaten / dat sulck een schaedlijck gebruyck in de Kerck sou werden ingevoerd; te weeten / dat een Weereldlijcke Overigheyd een Concilium sou versamelen. De Keyser was geen Heer of Meester over / maer een Soon van de Kerck. Hy en sijne Collegen waren Legaten des H. Stoels / welke aen den Paus hare verrightingen moesten verantwoorden. Ontrent deselve tyd heeft oock Mendoza, op Caroli bevel / te Romen geprotesteert voor den Paus en de Kardinalen / wegens de Translatie, of Verlegging / des Concilii, 't welk de Paus hevig smertede.

't Concilium.

Carel protesteert oock voor den Paus selfs te *Romen.*

Vermits'er nu weynig hoop op dit Concilium was te stellen / en de Keyser evenwel geerne had gesien / dat de Rijcksstanden in de Religie eenparigh waren geweest / soo bedaght hy sigh op een middel hier toe. Liet ten dien eynde een Boeck instellen / geaccommodeert na beyde de Religien; 't welck interim (ondertusschen) / tot dat de Religions-scheuringh door een Generael Concilium sou afgedaen sijn / sou gehouden werden voor 't Rightsnoer / 't welck men in't leeren sou moeten volgen.

't *Interim* koomd op de baen; van Keyser *Carel* gebooden t'onderhouden.

D'Instellers hier van waren Julius Pflug, Bisschop van Naumburgh; Michael Sidonius, Wy-Bisschop van Mentz, als Roomsch-Catholijke; en Johannes Islebius, een halve Lutheraen. Deese drie smeedden heymlijck dit Interim; en als 't dickmael veranderd was geworden / gavense 't eyndlijck Keyser Carel over. Die den 15. May dit Boeck in openbare Vergaderingh deed leesen; met een ernstigh gebod / datmen Interim, of ondertusschen / tot op een gantsche rigtigheyd in de Religie, de Kercken daer na sou reformeeren. Wijl nu d'Aerts-bisschop van Mentz, in den naem der gesamentlijcke Standen / schoon sonder der selver voorkennis en bewilligingh / den Keyser bedanckte / soo nam sijne Majesteyt sulcks op voor een algemeene approbatie, of goedkeuringh; en wou voortaen geene redenen daer tegens aenhooren. Dit Boeck wierd gedruckt in de Latijnsche en Hooghduytsche Tael. Bestond in xxxv. Capittelen; en was soodanigh ingesteld / dat het / buyten der Priesteren Houwlijck / en de Communie sub utraque (d'ontfangingh des Avondmaels onder beyde de Specien), welcke daer in toegelaten wierden / in alle andere Artijkelen 't Pausdom bevestighde.

Wie d'Instellers daer van waren; en wat'er den Inhoud van was;

't geheele *Pausdom* bevestigende, behalven in twee *Artijkelen.*

Evenwel wierd Marckgraef Joachim, Keurvorst van Brandenburgh, door Johannes Islebius wijs gemaeckt / datmen met dit Boeck / van de Religie met de hooghste bescheydenheyd geschreven / sigh wel te vreeden kon houden. Waer op de Keurvorst Bucerus na Aughsburgh deed roepen; hem dit nieuwe Boeck te leesen gaf / en van hem d'onderschrijvingh begeerde. Doch Bucerus wou geenssins daer toe verstaen; onaengesien Granvella hem groote Geschencken aenbood. Niet sonder gevaer quam hy weer t'huys.

Brandenburgh door *Islebius* tot d'aenneemingh bepraet.

ANNO CHRISTI.

Oock had Keyser Carel den Paus t'Interim toegesonden: die 't selve op 't hevighste weersprack; en door sijnen Legaet de Kardinael Sfrondatus hem deed bekend maecken / dat hy noyt daer in sou bewilligen; met begeerte / men sou de gemelde Artijkelen geheel wegh doen / en veel meer soecken de herstellingh der Kercklijcke Goederen. Deese Pauslijcke meeningh vielen de drie Geestlijke Keurvorsten en al de Bisschoppen toe; sigh niet willende laten binden aen 't Interim.

De Paus steld sigh hevigh tegens 't *Interim*; oock de *Roomschgesinde* Bisschoppen.

Even soo deeden oock d'Euangelische Keurvorsten en Vorsten / welcke geen lust tot sulck een Interim hadden. Gelijck dan Keurvorst Mauritz van Saxen dit Boeck heymlijck had laten afschrijven / en daer over ge-eyscht de Bedenckingen sijner Theologanten; welcke hem baden / standvastigh te willen blijven by d'Aughsburghsche Confessie, en in 't Interim niet toe te stemmen. Ter dier oorsaeck begaf hy sigh onwilligh van Aughsburgh wegh; alleen aengebooden hebbende / sigh daer over met sijne Landstanden te sullen beraden.

D'*Euangelische* Keurvorsten en Vorsten desgelijks.

Marckgraef Johannes, Broeder des Keurvorsts van Brandenburgh, verontschuldighde sigh / wegens d'aenneemingh des Interims, daer mee / dat hy den Keyser in den Oorlogh had gediend / op 't vertrouwen van sijne Majesteyts verseeckeringh / aengaende de Religie. Als nu Carel op hem niets kon winnen / deed hy hem van den Rijcksdagh na huys trecken; op dat hy andere door sijn Voorbeeld niet moght stercken in de weygeringh. Paltzgraef Wolfgangh van Zweibrucken had oock seer kloeckmoedigh 't Interim tegengesprooken; en als de Keyser naderhand hier over aen hem schreef / geantwoord: Hy kon / sonder quetsingh van sijn Gewisse / gantschlijck niet wijcken van sijne Geloofs-belijdenis. De geweesene Keurvorst / Hertogh Johan-Frederick, schoon des Keysers gevangenen / en onaengesien hem goede hoop tot verlossingh wierd gegeven / indien hy sijne Majesteyt hier in te wil was / begeerde 't Interim oock niet aen te neemen / wijl 't tegens Gods woord liep. Vermits hy nu in sijne volstandigheyd volhardde / wierd hy oock ongenadiger gehandeld; sijnen Bijbel hem ontnoomen; sijnen Predikant afgeschaft; die sigh / wegens 't dreygende gevaer / heymlijck in verwisselde Kleederen van daer wegh maeckte. De Soonen des gevangenen Keurvorsts deeden tegens 't Interim prediken en schrijven. Als sigh de Keyser hier over by haren Vader beklaeghde / verontschuldighde hy sigh daer mee: Hy kon sijne Kinderen niet raden / datse souden aenneemen 't geen hy selfs als quaed verwierp.

Volstandigheyd eeniger *Protesteerende* Vorsten tegens '*t Interim.*

Insonderheyd oock van de gevangene Keurvorst *Johan-Frederick* van *Saxen.*

Andere evenwel namen 't Interim aen / den Keyser ten gevalle; als / Keurvorst Joachim van Brandenburgh, en Paltzgraef Frederick, die voor des Keysers ongenade vreesden. Hertogh Ulrick van Wurtenberg kon sigh niet daer tegens stellen / uyt ontsagh van Wapen-geweld. Door dreygementen

Andere nemen 't *Interim* door vrees aen.

ANNO CHRISTI.

menten bewilligden de Steeden in 't Interim; en allerweegen wierden de Predikanten verdreven. Wolfgangus Musculus begaf sigh van Aughsburgh na Bern in Switserland. Johannes Brentius, die 26. jaren te Hal had gepredickt / geraeckte in groot levens-gevaer.

De weygerende Predikanten verdreven;

Want vermits hy 't Interim had verworpen / beval Granvella de Gesanten van Hal, datse Brentius gebonden binnen Aughsburgh souden doen overleveren: die / op waerschouwingh van goede Vrienden / sigh in de Bosschen verborgen hield / in een lange tijd aen geen eene plaets blijvende; tot dat Hertogh Ulrick van Wurtenbergh hem heymlijck opnam / en onderhield. Andreas Osiander, Predikant te Neurenbergh, nam sijne toevlught tot Marckgraef Albrecht van Pruyssen. De Predikanten van Spier en Worms weecken oock wegh. Graef Willem van Nassauw liet Erasmus Sarcerius; de Hertogh van Wurtembergh Erhardus Schnepffius, en andere Predikanten / welcke 't Interim niet konden aenneemen / vertrecken.

en sommige der selver in groot gevaer.

Carels ordre tot reformatie des Geestlijcken Stands.

Nevens 't meergedaghte Interim had Keyser Carel op den 11. Junius laten publiceeren een Reformatie der Geestlijcke / verbat in XXII. Artijkelen. Maer vermits deese Reformatie een Keyserlijcke ordre was / heeftmen deselve noch minder als 't Interim te Romen konnen gedoogen. Voorts beval Carel, dat de Synodi diœcesanæ en Provinciales van de Bisschoppen souden gehouden werden.

Eynd des Rijcksdaghs, en Geschenken aen d'Interims-Smeeden.

Op den laetsten Junius nam de Rijksdagh t'Aughsburgh sijn eynd; en wierd besloten / dat 't Concilium sou voortgeset werden te Trenten, derwaerts de Protesteerende op Vryngeleyde souden verschijnen. Oock wierd 't Interim bevestigd; seer ernstigh gebooden / datmen 't selve sou gehoorsamen / en daer na leeren. D'Interims-Smeeden bequamen groote Geschencken: insonderheyd wierd Michael Sidonius 't Bisdom Mersburgh vereerd. Hier uyt ontstond 't spotlijck Spreekwoord: datse van 't Chrisma, of Olysel / ook hadden gehandeld / op datse daer door gesalfde en gesmeerde koppen moghten bekomen.

't Interim werd weerlegt, gepasquilt, bespot, gehekeld.

Onaengesien de Keyser scharp had verbooden / dat 't Interim van yemand sou aengevoghten; daer tegens of geleerd of geschreven werden / soo hebben echter 't selve in openbare Schriften weerleght / niet alleen d'Euangelische, onder welcke d'eerste was Casparus Aquila, Predikant te Salfeld in Thuringen; maer oock de Roomsch-Catholijke; insonderheyd Robertus, een Bisschop in Franckrijck, en Franciscus Romeus, Generael der Dominicaner Orden. Daerenboven heeftmen dit Interim bespot / door den Heeckel gehaeld met Pasquillen en wonderlijcke uytleggingen / soo in de Latijnsche als Hooghduytsche Tael.

Carel dringht 't er hard op aen. 1549.

Vermits nu Carel seer hevigh op 't Interim drongh / soo beschreef Hertogh Mauritz van Saxen sijne Landstanden na Meissen; en hield haer 't selve voor; doch sy wilden haer van d'Aughsburghsche Confessie niet laten afdrijven. Doe wierd / op den raed van Philippus Melanchthon, die geerne den Vreede der Kerck had gesien / in verscheydene Versamelingen gehandeld van d'Adiaphoris, of middelmatige / onverschillige dingen; en eyndlijck te Leipzigh gesteld een seeckere Religions-vorm, welcke door geheel Saxen sou onderhouden werden.

Adiaphora, of middelmatige dingen;

Maer de Neder-Saxische Steeden / Lubeck, Lunenburgh, en Hamburgh, stelden sigh seer yverigh tegens 't Interim; lieten oock door hare Predikanten een Wederleginghs-schrift daer tegens uytgaen. De Theologanten van Maeghdenburgh, Ambsdorffius, Matthias Flaccius, en Nicolaus Gallus, vielen haer toe; beschuldigende de Wittenberghsche en Leipzighsche Theologanten, datse door deese Adiaphora de Leere des Pausdoms de deur openden. Want alle Ceremonien en Kerck-gewoonten waren geen middelmatige dingen meer / alsmen deselve opdrongh tegens de Christlijke vryheyd / of een nooddwangh daer van maeckte: en hier door wierd aenleydingh gegeven tot valsche Godsdiensten. Melanchthon antwoordde hier op: Men moest wat dulden / wanneer 't sonder beleedigingh van God kon geschieden.

waer over d'Euangelische malkander met de pen dapper aentasten.

De Stad Straetsburgh had seer veel te doen met haren Bisschop Erasmus van Limburgh; die oock 't Interim hier wou invoeren. Als hy sigh nu hard tegens de Straetsburgers begon te dragen / wierden eyndlijck weersijds Middelaers verkooren / op welcker onderhandelingh de Raed aen den Bisschop drie Kercken vergunde / om 't Interim daer in aen te stellen. Nam oock de Geestlijcke in beschermingh / voor een seeckere som gelds; waer tegens sy van alle andere beswaernissen vry bleven. De Bisschop liet aen den Raed en de Burgery 't S. Thomas Stight (waer over tusschen haer een grooten twist was geweest) / en d'andere Kercken.

Straetsburgh neemd 't Interim ten deelen aen.

Accoord met den Bisschop.

Vermits de Stad Maeghdenburgh 't Interim gantsch niet wou aenneemen / vielen de Maeghdenburgers soodanigh in des Keysers ongenade / dat hy een Ban-verklaringh tegens haer verkondighde; de naestgeseetene Vorsten en Standen d'Executie aenbeval. Offe nu wel noch niet opentlijck wierden aengegreepen / soo stondense echter in grooten anghst; wijl yeder aen haer / als aen Bannelingen / sijn geluck wou versoecken.

Keyser Carel doet de Maeghdenburgers in den Rijcksban.

Derhalven liet de Raed een openbaer Schrift aen alle Standen afgaen / waer in sy weerleydden de dingen / waer mee men haer valschlijck beschuldighde / als offe den Vreede niet wilden aenneemen / en gantsch Duytschland verontrustteden. Den Keyser erkendense voor haer' hooghste Overigheyd: en daer was geen andere oorsaeck der Keyserlijcke ongenade / als datse bestendigh bleven by d'Euangelische Leere; sigh den Roomschen Afgod niet wilden onderwerpen; 't Interim niet konden aenneemen. Hierom wierdense voor weerspannige en meyneedige gescholden / in den Rijcksban gedaen;

Schriftlijke verantwoording der Maeghdenburgers.

Thuan. l. 6. Hortled. vol. 2. l. 4. c. 5.

ANNO CHRISTI.

gedaen; en in 't uyterste gevaer geset. Sy hadden wel alle middelen tot versoeningh by der hand genoomen; doch wilden hare soo dier gekoghte Vryheyd niet verliesen door een schandlijcke gehoorsaemheyd/ en afval van de ware Religie. Baden derhalven een yeder/ sigh te willen onthouden van alle geweld tegens haer.

Bisschop Vergerius, bewogen door 't ellendigh eynd van den Afvalligen Franciscus Spira,

Petrus Paulus Vergerius, wiens dienst de Pausen Clemens de VII. en Paulus de III. in Duytschland hadden gebruyckt/ voor sijn' eygen' oogen gesien hebbende 't ellendigh Schouwspel aen Franciscus Spira, wegens sijnen afval van de Protestantsche Religie in een rampsalige vertwijffelingh gevallen/ en gestorven/ wierd daer door soodanigh bewoogen/ dat hy voornam/ Italien te verlaten/ en na een Geweste te trecken/ daer hy den Heere Christus opentlijck sou mogen belijden. Begaf sigh daer op na Grauw-bundten: wierd/ in plaets van Bisschop/ Predikant/ en predickte in 't Veltoliner-Dal eenige jaren langh 't Euangelium; tot dat Hertogh Christophorus van Wurtenbergh hem na Tubingen beriep: daer hy veele Boecken in d'Italiaensche en Latijnsche Tael tegens 't Pausdom liet uytgaen.

werd een Euangelisch Predikant.

Dood van Paus Paulus de III.

Den 10. November stierf Paus Paulus de III., die de Christenheyd weynigh geaght; maer alleen getraght had sijn' eergierigheyd en snoode driften te versadigen. Na sijne dood is in d'Italiaensche Spraeck een Boekje uytgegaen; waer in hem smaedlijck wierd verweeten/ dat hy sijne Moeder/ Suster en Moey door vergif om 't leven gebraght; met sijne Dochter en Dochters-dochter Bloedschande bedreven; Toveryen gepleeghd; Duyvels-konstenaers ontrent hem/ en haren raed gebruyckt had: der arme Lieden Goederen verbrast; de Kercken-goederen wegh geschoncken; d'Onderdanen beswaerd met ondraeghlijcke Schattingen: met de Turken heymlijck t'samen-verstand gehouden; veel' onrusten in Italien verweckt. Deese en meer andere lasteren wierden den dooden Paus opentlijck in druk aengewreven.

Grouwlijke misdaden, hem in openbaren druck te last geleght.

Julius de III. een Sodomit, werd Paus. 1550.

In sijne plaets wierd in 't volgende jaer verkooren de Kardinael Johannes Maria Montanus, die sigh noemde Julius de III. Sijnen Kardinaels-hoed schonck hy een Jongelingh/ genoemd Innocentius; met wien hy te Bononien, doe hy daer Pauslijken Legaet was/ den Sodomitischen grouwel had gepleeghd. Doemaels was te Romen, wegens 't Jubel-jaer, een seer grooten toevloed van Menschen. De Porta sancta, of heylige Poort, wierd van de nieuwe Paus/ na gewoonte/ geopend met een goudene Hamer: welcke de Kardinael van Aughsburgh tot een Vereeringh bequam/ om daer mee (gelijckmen schimpte) de Lutheranen den kop in stucken te smijten.

Jubel-jaer te Romen.

Edict van Keyser Carel in de Nederlanden tegens de Religie, seer scharp.

Keyser Carel had voor sijn vertreck uyt de Nederlanden op den 29. April een seer scharp Edict doen verkondigen/ dat niemand eenige Boecken/ binnen dertigh jaren tijds uytgegaen/ en niet begreepen in 't Register der Theologanten van Leuven, sou koopen of verkoopen; eenige heymlijcke Vergaderingen houden; van de H. Schrift disputeeren, of deselve uytleggen. Geene Beeldnissen hebben/ gemaeckt tot smaed van de H. Maegd Maria. D'overtreeders souden gestraft werden met Vyer en Swaerd: hare Goederen aen d'Overheyd verbeurd sijn. Over dit alles wierd d' Inquisiteurs, of Kettermeesters/ maght gegeven; en d'aenbrengers een gedeelte der Goederen beloofd. Wegens dit hard Edict, namen de Duytsche en Engelsche Kooplieden voor/ Nederland te verlaten. Derhalven de Raed van Antwerpen, weetende/ dat dit haer een onherstelbare schade/ en verderf des Koophandels/ sou veroorsaecken/ by de Koningin Maria, als Regente, aenhield om versaghtingh. Op dat nu hier uyt geenen Oproer moght ontstaen/ trock Maria in eygener persoon na Aughsburgh, tot den Keyser haren Broeder/ om by hem een Voorbeede te doen. Eyndlijck liet Carel sigh beweegen/ de soo seer gehaette naem van Inquisitie af te doen/ en 't Edict, voor soo veel de Vreemdelingen betrof/ te veranderen. Maer voorts moest het in volle kraght blyven.

Versaght, alleen ten opsight van de buytenlandsche Kooplieden, op aenhouden der Magistraet van Antwerpen.

Der Maegdenburgers Defensions-Schrift.

Korts te vooren/ den 24. Martius, lieten die van Maegdenburgh een ander Defensions-Schrift uytgaen/ van deesen Inhoud: Men kon haer noch met Godlijcke noch Weereldlijcke Reghten van eenige ongehoorsaemheyd overtuygen. De geene/ welcke den Oorlogh tegens haer voornamen/ vervolgden den Heere Christus selfs. Eyndlijk wederleyddense alle valsche van hare vyanden verdightede Calumnien en beschuldigingen. De Predikanten te Maeghdenburgh schreven te gelijck een Boeckje/ waer in sy deeden Belijdenis harer Leere; en oock beweesen/ dat om des Euangelii wil geoorloft is de hooge Overheyd te weerstaen.

Thuan. l. 6. Hortled. vol. 2. l. 4. c. 6. 7.

Rijksdagh t'Aughsburgh; en wat daer op verhandeld wierd.

Op den 26. Julius nam de Rijcksdagh t'Aughsburgh sijn begin; welcke/ gelijck de vorige/ een geharnaschte Rijksdag wierd genoemd. Op den selven heeftmen gehandeld van de voltreckingh des Concilii; voortsetting des Interims; der Geestlijcken Jurisdictie; van de herstellingh der Kercklijke Goederen/ en de straf der ongehoorsame. De Geestlijcke Vorsten lieten haer 't Concilium welgevallen. Doch Hertogh Mauritz deed door sijne Gesanten bekend maecken/ dat hy in 't Concilium niet kon bewilligen/ ten ware dan/ dat het van nieuws wierd aengevangen; de Theologanten der Aughsburghsche Confessie niet alleen gehoord wierden/ maer oock hadden een Votum decisivum; besleghtende Stem/ en maght om te Besluyten. Oock moest de Paus niet in 't Concilium præsideeren, maer sigh 't selve onderwerpen/ en de Bisschoppen van haren Eed ontslaen/ op datse vry uyt moghten spreecken sonder schroom en verbindnis.

Hertogh Mauritz voorstel van 't Concilium.

Antwoord der Standen aen den Keyser.

Als de Keyser de Standen verweet/ datse sijn bevel van 't Interim niet hadden aghtervolghd/ verontschuldighden sigh de Protesteerende, dat de Gemeenten sigh in saecken

ANNO CHRISTI.

ken van Religie en Conscientie sigh niet willen laten dwingen. Datmen / sonder oproer / niet met geweld tot deese veranderingh kon koomen. De Roomsch-Catholijke braghten deese oorsaecken voort: Dat de Jeughd in de Schoolen niet reght onderrigt wierd; dat de Luthersche Predikanten 't Volck afschrickten van 't Interim, als strijdende tegens Gods woord. D'Overheden waren versuymigh; lieten selfs met Pasquillen en allerley beraghtlijcke woorden 't Interim aentasten / sonder straf t'oeffenen. Daer-en-boven verhinderden 't de Geestlijke selfs / wijlse een seer argerlijck en boos leven voerden.

wegens 't *Interim.*

Paus Julius schrijft 't *Concilium* weer te *Trenten* uyt.

Paus Julius de III. stelde op den 13. November 't Concilium te Trenten aen tegens den 1. May, en vermaende een yeder / die na Reght / Gewoonte en Vryheyd toequam op 't selve te verschijnen / datse sigh daer souden laten binden. Hy wou of selfs / of door sijne Legaten præsideeren: want hy had maght / de Concilien uyt te schrijven / en daer in Opperste Reghter te sijn / wijl hy Christi Vicarius was. Maer vermits Keyser Carel vreesde / dat de Protesteerende dit Concilium gantschlijck niet souden willen aenneemen / wijl Julius daer in wou præsideeren, en 't Directorium voeren / soo handelde hy met den selven / om de Bul wat versaght te krijgen. Doch de Paus gaf tot antwoord: Deese Uytschrijvingh was veerdighd na den Styl der Roomsche Cancellery. Hy was niet van meeningh / een eenige Letter daer in te veranderen. Opsetlijck deed hy dit / om de Duytschen af te schricken / op datse immers niet verschijnen souden; of / indiense quamen / haer door Vooroordelen te verstricken.

De *Bul* opsetlijck ingesteld, om de *Protesteerende* af te schricken.

Klaegh-schrift des *Dom-Capittels* te *Maeghdenburgh* tegens de Stad, en antwoord des Raeds.

Hortled. vol. 1. l. 4. c. 10. 11.

In October wierd de Stad Maeghdenburgh, wijlse 't Interim verwierp / op bevel van Keyser Carel seer hard belegerd. 't Dom-Capittel klaegde / in een wijdlopigh Schrift / over de Maeghdenburgers, datse de Geestlijcke beroofd / verjaeghd / hare Wooningen verdorven / de Godsdienst verhinderd / alle voorraed en inkoomsten der Kercken en Kloosteren na sigh genoomen; meer andere onbetaemlijckheden bedreven hadden. De Raed weerleyde deese Beschuldigingh in een Tegen-antwoord; toonende / dat de Geestlijcke uyt haet en nijd de Stad by den Keyser aengedragen / en sijne Majesteyt tot de verklaringh des Bans aengeset hadden; wijlse niet lijden moghten / datse 't Euangelium, waer door hare bedriegeryen aen den dagh quamen / suyver lieten prediken. Anders haddense den Keyser geen oorsaeck van toorn gegeven. Wouden hem oock geerne gehoorsaem sijn / wanneer hy haer maer beschermde by hare Religie en Vryheyd. 't Interim haddense met een goede Conscientie niet konnen aenneemen.

Besluyt des Rijcksdaghs t' *Aughsburgh*, wegens

Den 13. Februarius Anno 1551. nam de Rijcksdagh t' Aughsburgh sijn eynd; met dit Besluyt: Wijl 'er geen ander middel was / om de Tweedraght / in de Religie ontstaen / neer te leggen / als door een Generael vry Concilium, soo wou de Keyser al de geene / die tot 't Concilium souden koomen / 't sy datse hare Religie hadden veranderd of niet / een verseeckerd Geleyde geven. Daer benevens alle vlyt aenwenden / en verschaffen / dat daer alles ordentlijck toegingh; van de Saecken geoordeeld sou werden na 't Woord Gods / en de Leere der Oudvaderen: de Geestlijcke en Weereldlijcke Stand gereformeert, allerley Dwalingen wegh genoomen. Belangende 't Interim, wijl daer tegens veelerley dingen wierden voortgebragt / soo behield hy aen sigh / verder verklaringh daer over te doen.

ANNO CHRISTI.

't *Concilium*, en 't *Interim.* 1551.

Terwijl Keyser Carel noch t' Aughsburgh was / deed hy de Predikanten / yeder in 't bysonder / door sijne Raden hooren / en met scharpe scheldwoorden haer bestraffen; wijl hy meende / dat de Leerraers 't Volck gaende maeckten / om 't Interim niet aen te neemen. De Bisschop van Arras braeghde haer seer onstuymigh / offe niet geloofden / dat de Keyser maght had / om even soo wel op Geestlijcke als Weereldlijcke dingen ordre te stellen? Na deese verhooringh wierdense al t'samen uyt de Stad gedreven; met bevel / datse voortaen binnen de Grensen des Rijcks sigh niet meer souden onderstaen te prediken; yemand harer Vrienden of Bloedverwanten aen te spreecken; of eenigh mensch d'oorsaeck harer uytsettingh mondlijck of schriftlijck bekend te maecken. Dit moestense / door vrees gedwongen / by haren Eed beloven te sullen nakoomen. Desgelijcks wierden de Schoolmeesters wegh gejaeghd.

D'*Euangelische* Predikanten uyt *Aughsburgh* verdreven.

Snoode beloften, by Eede haer afgedwongen.

Even soodanigh gingh 't oock de Predikers te Memmingen, en in andere Swabische Steeden / welcke niet na 't Interim wilden leeren. Want sy wierden op deselve wijs afgeset / en moesten in Ballinghschap omswerven. De verdrevene vlooden ten deelen na Switserland, ten deelen na andere Oorden. Na d'uytdrijvingh der Predikanten waren de Kercken t' Aughsburgh woest en ledigh; niet sonder groote ontwil der Burgery; tot dat eyndlijck van den Raed Casparus Huberinus wierd aengenoomen; die de Luthersche Leere / tot noch toe van hem geleerd / en in Schriften verdeedighd / opentlijck herriep / en / tot veeler verwondering / volgens 't Interim predickte.

Te *Memmingen* en anderweegen weervaert haer 't selve.

De Stad Maeghdenburgh had tot noch toe de Belegeringh door een stercke tegenweer uytgestaen; met een sonderlinge standvastigheyd gestreeden voor d'Euangelische Religie. Als nu Hertogh Mauritz op den 6. May haer door sijnen Cancellier Doctor Mordisius een Accoord op seer swaere Conditien had doen voorslaen / heeft de Stads-Syndicus, D. Levinus van Embden, die dikmael had betuyghd / veel eer sigh te willen laten villen / als 't Pausdom weer aen te neemen / met een sonderlingen yver en weenen de oogen Keurvorst Mauritz te gemoet gevoerd / wat eygentlijck met deesen Oorlogh wierd gesoght; namentlijck / d'onderdruckingh des Godlijcken Woords / en de weer-oprigh-

Standvastigheyd der *Maegdenburgers* in de Belegeringh.

Verdragh met Keurvorst *Mauritz*, doch behoudende

ANNO CHRISTI.

oprightingh des Antichristischen Pausdoms. Naderhand zijn verscheydene onderhandelingen voorgevallen; tot dat eyndlijck den 3. November een volkoomen Verdragh getroffen; en de Stad / soo in opsight harer Religie als Vryheden / gantschlijck van Hertogh Mauritz verseeckerd wierd. De Maegdenburgers hebben een onsterflijcken lof behaeld / wegens hare dappermoedige beschermingh der ware Euangelische Religie, en tegenstand des Interims.

hare *Religie* en Vryheden; tot haeren grooten lof.

Verbond van Hertogh *Mauritz* tegens Keyser *Carel.*

Wijl der Keurvorsten en Vorsten Tusschenspraek en Voorbeeden Keyser Carel niet konden beweegen / om de gevangene Vorsten (de geweesene Keurvorst Johan-Frederick en Landgraef Philips) los te laten / soo quamen Hertog Mauritz van Saxen, Landgraef Willem, Marckgraef Albrecht, en Johannes Fraxineus, Gesant des Koninghs van Franckrijck, te Friedewald in Hessen by een / en traden heymlijck in een Verbond tegens den Keyser / tot verlossingh der beyde gevangene Vorsten; herstellingh der Duytsche Vryheyd / en afwendingh der Dienstbaerheyd / waer mee Duytschland tot noch toe gedruckt was geworden. Doe dit Verbond wierd gesloten / heeft een Donderslagh / vergeselschapt van een heldere Blixem / 't Slot soodanigh doen schudden / dat de Vorsten daer over verschrickten / en dit Geval als een quaed Voorteecken hielden. Doch Joh. Fraxineus, als een seer beleesen persoon / beweeg met Exempelen, dat dit beduydde een goede voortgangh haers voorneemens. D'uytgangh heeft geleerd / dat dit Werck is uytgevallen ten beste der Duytsche Natie.

Aenmerklijck Geval van een Donderslagh op 't sluyten deeses Verbonds; en d'uytleggingh.

Concilium te *Trenten* weer begonnen.

Op 't Concilium van Trenten had Keyser Carel drie Ambassadeurs gesonden / Hugo, Graef van Montfort, Petrus de Toledo, en Wilhelmus Pictavius. Oock quamen / op sijne beede / derwaerts de Keurvorsten van Mentz en Trier; vervolgens dien van Keulen; en nevens haer noch vijf voorname Bisschoppen uyt Duytschland; d'andere sonden haere Wy-Bisschoppen. De Paus ordonneerde de Kardinael Crescentius ten Præsident. Op den 1. September wierd 't Concilium aengevangen met seer groote blijdschaps-betooningh. Inde volgende ordre gingh men met een groote prael na de Kerck. Vooruyt trad de Pauslijcke Legaet: daer na de Kardinael Madruccius. Deesen volgden de Nuncien. Doe quamen de twee Keurvorsten Mentz en Trier (want Keulen was'er noch niet): nae haer de Keyserlijcke Ambassadeurs: de Gesanten van Koningh Ferdinand: vervolgens d'Aertsbisschoppen en Bisschoppen. Doe de Mis was geleesen / de Kerck-Ceremonien verright waren / lag de Secretarius des Concilii een Vermaningh aen de Vaderen in 't Concilium, datse alle saecken souden verhandelen met saghtmoedigheyd / en sonder twist. Daer op wierd een Sessie, of Sittingh / aengesteld tegens den 9. October. De Koningh van Franckrijck deed wel door een Ambassadeur, d'Abt van Bellosa, tegens 't Concilium en derselver Decreeten protesteeren, doch de Patres gaven tot antwoord / dat 't Concilium wettigh was versameld; oock sijne Magt en Authoriteyt sou behouden / of schoon de Koningh van Franckrijck niemand tot 't selve afsond. De Paus had oock door sijnen Nuncius Hieronymus Francus de Switsers tot dit Concilium genoodighd; doch sy verscheenen niet / hier van afgewend door de Fransche Koning / met hulp van P. Paulus Vergerius, dien de geheymen des Paus en Roomschen Hofs bekend waren.

Met hoedanige *Ceremonien* en prael aengevangen op den 1. *September.*

Protest des Koninghs van *Frankrijck* tegens 't *Concilium*, en desselven *Decreeten*; hoe van de *Patres* beantwoord.

ANNO CHRISTI.

Der *Protesteerende* Voorbereydingen tot 't *Concilium.*

Of nu wel Keyser Carel de Protesteerende verseeckeringh gaf / soo haddense echter geen behagen aen 't Concilium. Hielden oock geene beraedslagingen met malkander / wijlse vreesden voor des Keysers ongenade / en 't groot gevaer. Evenwel beval Hertogh Maurits aen Philippus Melanchthon, d'Artijkelen der Leere / welcke op 't Concilium souden moeten voortgebraght werden / by een te stellen. Desgelijcks deed oock Hertogh Christoffel van Wurtenbergh door Johannes Brentius een bysondere Geloofs-belijdenis verbatten / welcke in de grond over-eenquam met de Saxische; maer echter geraedsaem wierd gevonden / yeder afsonderlijck over te leveren / op dat de Keyser geenen argwaen moght opneemen. Daer nae schreef Hertogh Mauritz aen sijne Majesteyt: Wijl hy vernam / dat 't Concilium van Constans een Decreet had gemaeckt / van inhoud / datmen / onaengesien eens Keysers Vrygeleyde / tegens de Ketters sou procedeeren; gelijck oock sulcks aen Johannes Hus was volbraght; soo kon hy sijne Theologanten niet nae Trenten senden / ten ware / dat 't Concilium oock een Vrygeleyde gaf / in soodanig een Vorm / als 't Concilium van Basel de Boheemers had gegeven.

Begeerte van Hertogh *Mauritz*, tot verseeckering sijner *Theologanten*, die op 't selve souden komen; op dat 't haer niet gingh als *J. Hus.*

Als de Vaderen dit door de Keyserlijcke Gesanten was voorgedragen / steldense een Vrygeleyde-brief in / sleghtlijck / en los daer heenen; noch bezegeld / noch ondertekend; oock niet in sulck een forme, als 't Baselsche Concilium de Boheemers had verseeckerd; en waer op Hertogh Mauritz sigh had beroepen. Want 't bestond in deese woorden nae den inhoud: De Duytschen in 't gemeen moghten 't Concilium komen besoecken / en in de Versamlingh der Vaderen van alle saeken vrylijck / by monde of schrift / sonder verbitteringh en twist / haere meeningh uyten; oock als 't haer behaeghde weer vertrecken: waer van 't Concilium haer verseeckerde.

Vrygeleyde des *Concilii*, seer sleght ingesteld; noch ondertekend noch bezegeld.

Ten eynde der Maend October quamen de Gesanten des Hertoghs van Wurtenberg op 't Concilium; met bevel / datse d'in schrift gestelde Confessie souden overgeven / en aenhouden om Vrygeleyde voor de Theologanten.

Gesanten van *Wurtenbergh*

Onlanghs daer nae / den 22. November, quam Johannes Sleidanus, Gesant der Stad Straetsburgh, te Trenten. Van geene der andere Steeden wierd yemand derwaerts gesonden. Doe de Wurtenberghsche Gesanten een opentlijcke Audientie versogten / wierdense een tijd langh met vergeefsche woorden om den Thuyn geleyd; want 't ver-

en van de Stad *Straetsburgh* op 't *Concilium.*

ANNO CHRISTI.

droot de Pauslijcke Legaten, datse een Confessie wilden overgeven / even als woudense daer door 't Concilium een Geloofs-regel voorschrijven.

De *Saxische* Gesanten komen oock te *Trenten*. 1552.

In 't volgende jaer den 7. Januarius quamen de Gesanten van Hertogh Mauritz, Keurvorst van Saxen, namentlijck Wolf Coler, en D. Leonhardus Badehorn, te Trenten aen. Haren Voordragh by de Keyserlijcke Commissarissen was / dat de Keurvorst had besllooten / eenige Theologanten nae 't Concilium af te vaerdigen: doch eerst moestense een Vrygeleyde hebben / in soodanigh een Vorm / als dat des Concilii van Basel aen de Boheemers.

Hare begeerte, aengaende 't *Concilium*.

Ondertusschen soumen alle Handelingen uytstellen; en als de Theologanten der Protesteerende verscheenen waeren / de voorige Decreeten op nieuws examineeren. De Paus had noch reght noch maght om te Præsideeren, maer moest sigh 't Concilium onderwerpen / en de Bisschoppen van haren Eed ontslaen.

Antwoord der Keyserlijcke *Oratores* op hare begeerte.

De Keyserlijcke Orateurs gaven den 22. Januarius tot antwoord: datse / op haere begeerte/een Vrygeleyde van 't Concilium hadden bekoomen. Bewillighden oock / dat 't Concilium met Decreteeren sou ophouden / tot op der Theologanten aenkoomst. Maer dat d'alreeds besllootene Decreeten souden gereassumeert werden / sulcks sou strecken tot schimp en veraghtingh deeses soo hoogh-aensienlijcken Concilii: derhalven konmen daer in niet bewilligen. De Theologanten souden maer koomen / men sou haer over alle poincten hooren. Dat de Paus sigh 't Concilium sou onderwerpen / was te hard. De Vaderen erkenden wel / dat in de Hoogheyd des Paus wat te verbeeteren stond; doch daer ontrent moestmen bedaghtsaem en voorsightigh handelen.

't Vrygeleyde des *Concilii* van haer overwogen, en op verre na niet na behooren bevonden.

Hier op gavense de Saxische Gesanten over de Copy van 't Vrygeleyde: 't welckse met malkander overwoogen / en 't Baselsche niet gelyckvormigh bevonden. Want eenige poincten ontbraecken / welcke de Boheemers vergund waeren; als / datse oock souden hebben een votum decisivum, of Besluytende Stem: dat in 't Concilium de H. Schrift en de daer mee overeenstemmende Leeraers souden erkend werden voor Reghters: datse haeren Godsdienst moghten verrighten in haere Huysen; datmen niets sou ter hand neemen tot smaed of veragtingh harer Leere. Onder deese Stucken was 't tweede en voornaemste in de gemelde Copy gantsch veranderd; de drie overige hadmen'er t'eenemael uytgelaten. Stelden derhalven een nieuw Vrygeleyde in / nae de vorm van 't Baselsche Decreet; en gaven 't aen de Keyserlijcke Commissarissen: welcke daer over wel onwilligh wierden / doch 't selve ad referendum (om voor te dragen) aennamen.

Gehoorgevingh der *Wurtenberghsche* Gesanten; en der Gesanten van Hertogh-Keurvorst *Mauritz*.

Op den 24. Januarius versamelden sigh de Vaderen in 't Logement des Legaets. Voor eerst wierden de Wurtenberghsche Gesanten ter Audientie geroepen: welcke hare Schriftlijcke Confessie overgaven / en te gelijck versoghten / dat / met beydersijdsche bewilligingh / eenige souden verkooren werden tot Reghters / om over de strijdige saecken t'oordeelen; dat oock d'alreeds in voorige tijd gemaeckte Decreeten souden werden geretracteert, of herhandeld. Onder deese Conditien wilden haere Theologanten koomen / en d'overgegevene Confessie wijdloopiger verklaren.

Op even dien selven dag deedmen ook verschijnen de Gesanten van Hertogh Mauritz: welcke haere Last verrigteden / even gelijk se gedaen hadden voor de Keyserlijcke Commissarissen: doch gaven de Confessie, van Philippus Melanchthon ingesteld / niet over / wylse daer toe geen bevel hadden. Dus wierden de Protesteerende in 't geheym gehoord; alhoewel haer' voorneemen was geweest / haer Instructie openlijck in 't Concilie af te leggen.

Sessie des *Concilii* den 25. *Januarius*.

De volgende dagh / sijnde den 25. Januarius, welcke tot de Sessie bestemd was / gingmen volgens gewoone ordre nae de Kerck; doch met een grooter getal Soldaten / om aen 't Concilium een dies te meer Aensien te geven. Na de verrightede Ceremonien wierd een Decreet geleesen / dat / om der Protesteerenden wil / alle Handelingen waeren verschoven tot op den 20. Martius; en dat haer een nieuwe Vorm van Vrygeleyde was toegestaen. Als nu de Gesanten verzeegelde en onderteeckende Exemplaren van dit Vrygeleyde hadden ontfangen / waerense met deselve niet te vreeden; vermits in de poincten, welckese hadden willen verbeeterd hebben / geen veranderingh was geschied. Echter namense deselve eyndlijck aen / om die haere Meesters toe te senden.

Nieuw Vrygeleyde: doch al weer niet genoegsaem.

't Gerught des Verbonds van Hertogh *Mauritz* tegens den Keyser breeckt te *Trenten* uyt.

Ondertusschen waeren de Saxische Theologanten te Neurenbergh aengekomen; daerse de Vrygeleyde brief des Concilii verwaghteden. Doch alsse weer te rugg' geroepen wierden; daerenboven te Trenten een gerught uytbrack van der Protesteerender Vorsten Verbond en krijgs-toerustingh tegens Keyser Carel, soo trocken de Keurvorsten van Mentz en Keulen de 11. Martius daer van daen wegh. Dien van Trier had al te vooren de reys aengenoomen. De Saxische Gesanten / welcke sigh te Trenten niet langer dorfden vertrouwen / gingen oock heymlijck door / en begaven sigh op verscheydene weegen nae huys.

Eenige *Protesteerende Theologanten* komen te *Trenten*.

Evenwel quamen naderhand vier Wurtenberghsche Theologanten (onder welcke Johannes Brentius was), en twee van Straetsburgh te Trenten; waer op de Gesanten by de Keyserlijcke Commissarissen aenhielden / dat of haere Godsgeleerden moghten gehoord werden op al de Decreeten, tot noch toe in 't Concilium besllooten; of datmen sou ter hand neemen haer' overgegevene Confessie, en ordentlijck verhandelen de daer in begrepene Artijkelen. Doch alsse hier over geen Resolutie konden bekoomen / trocken de Straetsburghsche Gesanten wegh.

Derselver klaghten aen de Keyserlij-

Oock beklaeghden de Theologanten sigh schriftlijck aen de Keyserlijcke Commissarissen, dat geene handelingh met haer wierd voor-

voor-

ANNO CHRISTI.

voorgenoomen. Dat de tot noch gemaeckte Decreeten niet anders bevatteden / als lasteringh en verbloeking harer Confessie: datse alleen ten hoon en spot op 't Concilium tegenwoordigh waeren: dat oock in openbare Predicatien veele schendlijcke smaedwoorden tegens haere Religie en Leere wierden uytgeworpen. Derhalven sy oock den 8. April haer afscheyd van Trenten naemen; na datse vergeefs hadden gewaght op de voortsettingh des Concilii.

ke Commissarissen; en vertreck van daer.

De Vaderen waren onder malkander niet eenigh. De geene / welcke aen den Keyser hingen / als / de Spaensche Bisschoppen / wilden / datmen sou voortvaren / en tot de handelingh koomen. Maer die 't met den Paus hielden / bemerckende dat de Spaensche Prælaten een Reformatie des Roomschen Hofs in 't hoofd hadden / en de Maght des Paus wat enger wilden bepalen / wenschten / dat 't Concilium moght afgebroocken werden: 't welck dan oock haest geschiedde.

Oneenigheyd onder de Vaderen des Concilii; en d'oorsaeck.

Want als te Trenten de tijdingh quam / dat de Protesteerende Vorsten de Stad Augsburgh hadden ingenoomen / blooden de Patres van daer wegh; na datse op den 28. April 't Concilium voor de tijd van twee jaren hadden gesuspendeert, of opgeschort. Sulck een uytgangh had doemaels deese Trentische Vergaderingh; sonder dat d'Euangelische Theologanten in eenige openbare Sessie waeren gehoord geworden. Nevens de Pauslijcke Legaten, en de Kardinael van Trenten, bevonden sigh hier 62. Bisschoppen / meerendeel uyt Italien en Spaenje. 't Getal der Theologanten was ontrent 42.

Vlieden van Trenten wegh; en waerom; tot haer goed genoegen.

Eer Hertogh Mauritz d'Oorlogh tegens Keyser Carel ter hand nam / liet hy een openbaer Schrift aen al de Standen des Rijcks afgaen / waer in hy d'oorsaken deeses Krijgs vermeldde; namentlijck: Om dat de Tegenparthyen sigh onderstonden d'Aughsburghsche Confessie gantsch uyt te royen; en alreeds de Predicanten uyt de Steeden verdreven: oock geen wettig Concilium begeerden. Sijnen Schoon-vader de Landgraef van Hessen hadmen nu tot in 't vijfde jaer / onaengesien alle Intercessien, gevancklijck gehouden. In 't Duytsche Rijck gingh 't seer qualijck toe. Want tegens de Rijckswetten wierden vreemde Volckeren ingevoerd. Men bedaght daeghlijcks nieuwe vonden / om geld t'eysschen. Der Standen Privilegien en Vryheden wierden op veelvoudige wijsen gekrenckt; geenen Stand / selfs niet dien der Keurvorsten / verschoond. Alles wierd aengeleght / om de Duytsche Natie te brengen tot een snoode / smaedlijcke Dienstbaerheyd. Derhalven had hy voorgenoomen / met hulp sijner Bondgenooten / de gevangene Vorsten door de Wapenen los te maecken / en d'algemeene Vryheyd weer te herstellen.

Schrift van Hertogh Mauritz aen de Standen; vertoonende de redenen, waerom hygenoodsaekt was, den Oorlogh tegens Keyser Carel aen te gaen.

Thuan. l. 9. Hortl. vol. 2. l. 5. c. 4.

Bynae op deselve trant liet Marckgraef Albrecht van Brandenburgh een Schrift uytgaen. Hy klaeghde over Keyser Carel; over sijne Dienaers / en over de Rijcks-regeeringh: Datmen de Vryheyd der Duytsche Natie onderdruckte: De Standen ondraeglijcke Geldsommen opleydde / en alsoo 't vermoogen van Duytschland uytmargelde. Dat 't Rijcks-zegel in vreemde handen was geraeckt. Dat een eenigh persoon / noch van Adel / noch een Duytscher, al de Rijcksfaecken bestierde. Derhalven had hy sigh met andere Vorsten in Verbond begeven / om sulck een Slaverny van 't Vaderland af te wenden.

Desgelijks van Markgraef Albrecht van Brandenburgh.

Thuan. l. 9. Hortled. vol. 2. l. 5. c. 5.

De Koningh van Franckrijck gaf oock in een Uytschrijvingh te kennen / dat hy / tot behoudingh der Duytsche Vryheyd / en verlossingh der gevangene Vorsten / een Verbond tegens Keyser Carel had geslooten.

Oock de Koningh van Frankrijck.

Doch deesen Duytschen Oorlogh wierd haest gestild / door onderhandelingh van Koningh Ferdinand; en ten dien eynde een Byeen-koomst te Lintz in Oostenrijck aengesteld. Hertogh Mauritz begeerde niet anders / dan dat Landgraef Philips sou los gelaten: Duytschland in vryheyd gesteld; een Religions-vreede bewilligd werden. Als nu laugh hier over gehandeld was / wierd een andere Vergaderingh bestemd op den 25. May te Passauw.

Ferdinandi bemoeyingh tot Vreede.

Ondertusschen veroberden de Bondgenooten de Vestingh Ehrenbergh, boven alle hoop. Als Keyser Carel, doemaels t'Inspruck, dit vernoomen had / blood hy met sijnen Broeder Ferdinand by naght / in een stercke neervallende Regen / over 't Gebergt nae Villais in Karndten. Wegens swackheyd wierd hy in een Rosbaer gedraegen. Even hier om heeftmen naederhand / ten schimp / by 't Symbolum, of de zinspreuck Caroli, welke was PLUS ULTRA (noch verder), geset: van Inspruck na Villach. Kortz te vooren had de Keyser de gevangene Keurvorst Johan-Frederick ontslagen. Echter volghde hy sijne Majesteyt / met dese woorden / of belofte: Waer de Keyser blijft, sal de Dickbuyck oock blijven: in welcke reden Carel een goed behagen nam. In deselve naght / dat deese Majesteyt van Inspruck weeck / quam Hertogh Mauritz derwaerts; die de Goederen des Keysers en sijns Hofgesins deed plonderen; doch die van Koningh Ferdinand en der Burgeren bleven verschoond. Onder de Buyt vondmen hier twaelf Stucken Geschuts / welcke Duc d'Alba, uyt eergierigheyd en roembegeerte / had doen gieten met de Naem en 't Wapen van Langraef Philips.

Vlugt van Keyser Carel by naght, in een swaeren Regen, uyt Inspruck na Villach.

Schimpschrift by sijn Symbolum, Plus ultra.

Sijne Goederen geplonderd.

Doe nu d'Onderhandelingh te Passauw begon / klaeghde Hertogh Mauritz met veele woorden over de quade Rijcks-administratie. Dat Duytschland wierd geregeerd van Vreemdelingen: der Keurvorsten Authoriteyt verkleynd / vermits veele dingen buyten haere kennis wierden verright. Ja selfs / men traghtte daer nae / hoemen de Keurvorsten de Keur-gereghtigheyd sou mogen beneemen. Op de Rijcks-dagen wierden de Stemmen der Keurvorsten ter sijden geset. Uyt vrees wierden d'affonderlijcke Keurvorsten-daegen nagelaten. Men besnoeyde haere Jurisdictie. D'Appellatien tegens haer nam

Onderhandeling te Passauw.

Klaghten van Hertogh Mauritz over de quade Rijcks-bestieringh.

Thuan. l. 10. Hortled. vol. 2. l. 5. c. 13.

nam men aen 't Kamer-Gerigt aen. Aen 't Keyserlijck Hof konmen seer beswaerlijck Audientie bekoomen: en de saecken bleven onuytgeweesen. De goede raedslagen wierden op de Rijcksdagen qualijck opgenomen: de Protesteerende door de meerderheyd overstemd. Duytschland wierd uytgeput door de veelvoudige en langhduerende Rijcksdagen en By-een-koomsten.

en aendringingh om afschaffingh.

Deese en diergelijcke Gravamina bragt Hertogh Mauritz voort; met beede, dat 't Duytsche Rijck weer tot voorige Vryheyd en Hooghheyd moght geholpen werden. D'Onderhandelaers oordeelden wel, dat in de voorgedragene poincten niet onbillijcks was; maer meenden, dat daer van moest gehandeld werden op een Rijcksdagh. Doch Mauritz begeerde ernstigh, nevens de loslatingh van Landgraef Philips, oock d'afschaffingh der beswaernissen, en een Religions-vreede.

Passauwsch Verdragh,

Nae veelvoudige Handelingen wierd op den 31. Julius 't Verdragh te Passauw gesloten: waer van de voornaemste Artijkelen, de Religie betreffende, deese waren. Binnen ses Maenden sou een Rijcksdagh gehouden, en op den selven beraedslaeghd werden, hoe de verschillen in den Godsdienst gevoeghlijck moghten werden bygeleght en afgedaen. Ondertusschen sou noch de Keyser, noch yemand andere, tegens haer Gewisse en wil, in Religions-stucken dwingen, maer yeder sijne Religie in rust laten beleven. Desgelijcks souden die van d'Augsburghsche Confessie de Geestlijcke of Weereldlijcke, de Roomsch-Catholijke Religie toegedaen, geenerley beswaeringen toevoegen; maer haer haere Goederen, Gereghtigheden, Privilegien en Ceremonien in goeden vreede laten genieten. 't Kamer-Gerigt sou yeder Regt spreecken, sonder aensien van Religie. Die van d'Aughsburghsche Confessie souden haer getal van Assessoren daer in hebben. Indien geen Vergelijckingh in de Religie kon getroffen werden, soo sou echter dit Verdragh geduerigh kraghtigh blijven, en onverbrooken werden onderhouden.

en Religions-Vreede.

Thuan. l. 10. Hortled. vol. 2. l. 5. c. 14.

't Interim te niet gegaen.

Hier door wierd 't Interim, aen eenige plaetsen ingevoerd, gantsch te niet. De Steeden, van haer' Euangelische Predicanten beroofd, riepen deselve nu weer. Hare Kerken en Schoolen wierden hersteld. Deese over-een-koomst heeft 't gantsche Roomsche Rijck seer veel goeds toegebragt, en de Duytsche Vorsten haere Vryheyd doen weer bekoomen.

Keyser Carel steld de Religie t'Aughsburgh weer vry.

Nae 't Passauwsch Verdragh quam Keyser Carel den 20. Augusti t'Aughsburgh, en veroorlofde de Predikanten, te mogen leeren nae den inhoud der Aughsburghsche Confessie; 't welck onder de Burgery seer groote blijdschap veroorsaeckte. Dit geschiedde ontrent deselve tijd, dat in 't voorige jaer de Predikanten hier in Ballinghschap verdreven waeren. Eer Keyser Carel van Aughsburgh vertrock, liet hy Hertogh Johan-Frederick met vriendlijcke woorden van hem gaen.

Is ongeluckigh in de belegeringh van Metz.

Sijne Majesteyt bragt wel een groot Krijgsheyr by een, om Metz, en andere 't Duytsche Rijck onttrockene Steeden weer te veroveren; doch desen sijnen Toelegh is met sleght geluck afgeloopen. Want in de belegering van Metz verloor hy 't derde deel sijns Volcks; en moest van daer af trecken, wegens de felle koude. Daer op deeden de Françoisen binnen Metz Processien van d'eene Kerck tot d'andere. Lieten oock, tot betooningh harer Aendaght, in al de Huysen der Stad d'Euangelische Boecken opsoecken; by een brengen, en opentlijck door de Beul verbranden.

Vervolgingh in Frankrijk. 1553.

In 't volgende jaer verbrandde men in Frankrijk seer veele Menschen, om der Religie wil. Dapper hielp hier toe de Kardinael van Tournon; die geduerigh ried, de Ketters, als gemeene Vreede-verstoorders, uyt te royen. Andere gaven Pictavia Valentina de meeste schuld, welcke den Koningh door hare Tovergyen soodanigh had ingenoomen, dat hy haer had beloofd al de geconfisqueerde Goederen in 't gantsche Koningrijck.

Michael Servetus te Geneve verbrand.

Michael Servetus, een Spaenjaerd, van een Doctor in de Medicijnen een Theologant geworden, bragt weer op de baen d'oude Kettery van Paulus Samosatenus; loogchende de Godheyd des Heeren Christi; schreef veele Godslasterlijcke Schriften tegens de H. Drie-eenigheyd. Wierd derhalven, op goedduncken der Kerckendienaren te Zurich, Bern, Basel en Schaf-huysen, den 27. October te Geneve ter dood veroordeeld, en verbrand. Johannes Calvinus, die van veele beschuldighd wierd over deese saeck, liet een Apologie uytgaen; waer in hy beweerd, dat een Overigheyd geoorloft is, Ketters aen 't leven te straffen *.

** Naeder bericht kanmen by andere Schrijvers hier van vinden.*

Religions-veranderingh in Engelland 1553.

Als Eduard de VI., Koningh van Engelland, op den 6. Julius seer jongh was gestorven, viel daer op een groote veranderingh voor. Want of hy wel Princes Johanna, uyt Koninghlijcken Stamme, tot Erfvolghster had verklaerd, en sijne Suster Maria daer van uytgesloten; soo is echter deese (in de Roomsch-Catholijke Religie opgevoed), door gunst en hulp der Edele en des Volcks op den Throon geraeckt. Deese Maria deed Johanna aenvaten, en 't Hoofd afslaen. Ooch eenige Aerts-bisschoppen en Bisschoppen, wegens d'Euangelische Religie, in gevanclnis werpen. Petrus Martyr wierd hard beschuldighd, dat hy de Roomsche Religie groote schade had gedaen. Doch vermits hy op een openbaer Vrygeleyde in Engelland was gekoomen, soo liet men hem met 't selve weer vertrecken.

onder Koningin Maria, Suster van Eduard de VI.

tegens desselven uyterste wil op den Throon geraeckt.

Na de Krooningh heeft Koningin Maria al de Religions-Decreeten haers Broeders Eduardi vernietighd; daer tegens de Roomsche Religie, soo als die by de dood van Koningh Henrick in swangh had gegaen, weer ingevoerd. Ter dier oorsaeck hebben veele Vreemdelingen Engelland weer verlaten, om 't gevaer t'ontwijcken. Johannes à Lasco, een geleerd Poolsch Edelman, begaf sigh na Embden in Oost-Friesland, wijl hy ander-

Johannes à Lasco.

ANNO CHRISTI.

anderweegen geen toevlught kon vinden/ vermits hy in de Leere van 't H. Avondmael met die van D. Lutherus niet over een quam.

't Pausdom weer ten vollen in Engelland ingevoerd. 1554.

Op den 4. Martius Anno 1554. deed Koningin Maria eenige Kerck-Wetten publiceeren. De Bisschoppen moesten de Ketteryen uytroepen; de schaedlijcke Boecken verdelgen; de gehouwlijckte Priesteren straffen; de Gebeeden in de Latijnsche Tael verrighten; alle Feestdagen doen onderhouden; de Gebeeden tegens den Paus afschaffen. Dus wierd 't Pausdom in Engelland ten vollen weer ingevoerd; waer toe niet weynigh hielp haer Houwlijck met Philips de II., Soon van Keyser Carel. In November heeft de Kardinael Reginaldus Polus, op voorbeede van Maria en Philips, de Standen des Koninghrijcks Engelland van des Paus Ban geabsolveert, en weer opgenoomen in den Schoot der Roomsch-Catholijke Kerck. Over deese Religions-veranderingh ontstond te Romen groote blijdschap; en de Paus heeft hier en gintsch Aflaten uytgedeeld.

Johan-Frederick, geweesene Keurvorst van Saxen, overleeden,

In dit jaer is de geweesene Keurvorst Hertogh Johan-Frederick den 3. Martius te Weinmar salighlijck ontslapen/ als hy korts te vooren 't Verdragh/ met Hertogh Augustus van Saxen opgereght/ met Handschrift en Zeegel had bevestighd. Dus heeft deese dierbare Vorst/ na dat hy alle ongeluck en wederwaerdigheyd had overwonnen/ sijn leven/ niet in gevanckenis/ maer vry/ en in sijn eygen Land ge-eyndighd; sijne Soonen Vreede en Rust nalatende. Sijne Gemalin was elf dagen voor hem overleeden. Dickmael hadse geseght: Geerne wouse sterven/ indiense maer haren Heer moght in vryheyd sien. Doemen haer Graf bereydde/ beval Hertogh Johan-Frederick, men sou aen hare syde een plaets voor hem laten/ wijl hy haer haest sou volgen.

gelijck oock sijne Gemalin.

Religions-Edict van Koningh Ferdinand.

Koningh Ferdinand had in Junius een Edict laten uytgaen aen al sijn' Onderdanen/ datse in Religions-saken en Ceremonien geen nieuwigheyd invoeren/ maer 't oude gebruyck onderhouden/ en sigh in 't Sacrament des H. Avondmaels met eene Specie vergenoegen souden. Of nu wel de voornaemste Heeren/ de Ridderschap/ en veele Steden dickmael versoghten/ dat hy haer doch 't gebruyck des Kelcks vergunnen/ en hare Gewissen met sulck een Gebod niet beswaren wou/ soo bleef hy echter by sijn Besluyt; en gaf haer geen ander' antwoord/ als dat hy verder op de saeck wou dencken/ en haer t'sijner tijd bescheyd laten toekoomen. Ondertusschen soudense sigh gehoorsaem dragen/ en sijn Bevel volgen. Deed oock den 14. Augustus een Catechismus publiceeren, die hy door eenige Theologanten had doen by een stellen; gebiedende alle Amptlieden/ vlijtigh toe te sien/ dat van de Schoolmeesters geen ander' in 't openbaer of geheym geleerd wierd. Op dit Edict volghde een strenge Executie; waer door meer als 200. Predikanten uyt Boheemen wierden verdreven. Philippus Melanchthon vermaende haer door een Troostbrief tot geduld.

Meer als 200. Euangelische Predikanten uyt Boheemen verdreven.

ANNO CHRISTI.

Sware vervolgingh in Engelland, om der Religie wil, onder Koningin Maria. 1555.

In Januarius Anno 1555. wierd door een Besluyt des Parlaments van Engelland den Paus hersteld in sijn Primaetschap, of Opperhoofdigheyd; met te niet-doeningh der daer tegens gemaeckte Decreeten; en vernieuwingh van de Mandaten tot straf der Ketters. Hier op ontstond een seer sware Vervolgingh; soo dat over de 176. voorname persoonen/ om niet te spreecken van de meenighte der gemeene Lieden/ om der Religie wil verbrand wierden. Insonderheyd heeftmen seer ellendigh gemarteld de Bisschoppen/ welcke de Pauslijke Leere niet wilden aenneemen. Thomas Crammer, Aerts-bisschop van Cantelbergh, een seer geleerd/ Godsaligh/ aensienlijck Man/ had/ om 't leven te behouden/ herroepen: doch berouw hebbende/ wierd hy ten vyere veroordeeld. Sijne reghterhand/ met welke hy de Roomsche Leere had onderteeckend/ stack hy aldereerst in den brand. De voorlangh overleedene wierden niet verschoond. Martinus Bucerus en Paulus Fagius, alreeds voor een deel jaren gestorven/ wierden/ even als haddense noch geleefd/ geciteerd; veroordeeld; hare ligchamen opgegraven en verbrand.

Woede, selfs tegens de doode.

Den 24. May stierf Paus Julius de III., meer door onmatigheyd des levens/ als ouderdom. Had sigh overgegeven aen alle Wellusten. Braght sijnen tijd door in Comedie-speelen en andere den Pauslijcken Stoel onbetaemlijcke dingen. In sijne plaets wierd den 9. April verkooren Marcellus Cervinus; die sijnen Naem niet wou veranderen. Doch sijne Pauslijcke regeeringh duerde niet boven de 22. dagen; vermits hy door vergif uyt de weereld wierd geruymd/ wijl hy had laten blijcken/ voorneemens te sijn/ 't Roomsche Hof eenighsins te reformeeren; gelijck oock Adrianus de VI. was gebeurd. Den 23. der volgende Maend wierd ten Paus verkooren Johannes Petrus Caraffa, die sigh hernoemde Paulus de IV. Hy heeft d'Orden der Jesuiten bevestigd; welcke nu niet alleen in Italien, maer oock veelerweegen in Duytschland was ingenesteld.

Dood van Paus Julius de III.

Marcellus Cervinus verkooren; straks vergiftighd, en waerom.

Paulus de IV.

De Rijcksdagh t'Aughsburgh gingh den 5. Februarius aen. Koningh Ferdinand droeg/ in den naem van Keyser Carel, de Standen seer wijdlopigh voor den ellendigen staet van Duytschland, waer in soo veel verscheydene Religien waren; en de Dwalingen noch daeghlijcks vermeerderden. Dat derhalven hooghnodigh was/ te beraedslaen/ hoe de Religions-strijd best sou mogen neergelegt werden; 't sy door een Concilium, 't sy door een Colloquium, of Gesprekhoudingh.

Rijksdagh t'Aughsburgh, en Voordrag van Koningh Ferdinand.

Keurvorst Augustus van Saxen wierd van Koningh Ferdinand dickmael tot deesen Rijcksdagh geroepen; doch deed sigh door sijne Gesanten verontschuldigen. Begeerde/ dat hy d'Aughsburghsche Confessie voor een reght Christlijck Boeck houden/ en soodanigh een Vreede aenstellen sou/ waer in te gelijck de Religie en de Geestlijke Goederen begreepen waren; wijl hy te Passauw had beloofd/ dat op deesen Rijcksdagh de saeck na alle

Begeerte van Keurvorst Augustus van Saxen.

ANNO CHRISTI.

alle billijckheyd verhandeld werden / en voor de Religie geen gevaer sijn sou.

Handeling over den Religions-Vreede.

Daer op wierd in Martius 't Religions-poinct eerst voorgenoomen; en beyder sijds een Religions-Vreede bewilligd; sulcker wijs / dat niemand / wegens sijne Religie, sou mogen aengevallen werden: maer elcke Vorst en Stand des Rijcks sou vry staen / de Religie in sijn Gebied aen te stellen na sijn goeddunken. Doch de grootste twist ontstond hier over / dat de Protesteerende wilden / yeder sou hare Religie mogen aenneemen / sonder nadeel van sijn Eere / Stand en Voordelen. Hier tegens wilden de Roomsch-Catholijke niet toegeven / dat de Geestlijcke sou verooloft sijn / hare Religie te veranderen; maer de Bisschoppen en Abten, welcke tot d'Aughsburghsche Confessie moghten treeden / souden werden afgeset. De Protesteerende braghten in: 't Streckte hare Religie tot smaed en veraghtingh / indien de Geestlijcke deselve niet souden mogen aenneemen / sonder verlies harer Prælatueren en Præbenden. Dus soudense hare Leere selfs veroordelen / en andere daer van afschricken. Waer op hare Parthyen tot antwoord gaven. In deese Verstellingh kondense niet bewilligen: want indien de Geestlijcke wierd toegelaten hare Religie te mogen veranderen / met behoudingh harer Beneficien, soo souden de Bisdommen en Stighten Weereldlijck / en aen de Vorsten erflijck werden.

Hard dispuut, of de Geestlijke, welke Protesteerende wierden, hare Prælatueren en Præbenden souden behouden.

Hoedanig eyndlijck noch afgedaen.

Hier over wierd schriftlijck seer hard gedisputeert; en op den 10. Augustus gaf Koningh Ferdinand deesen uytslagh: Dat de Bisschoppen / wegens Religions-veranderingh, van hare Bisdommen souden werden afgeset / liet hy sigh behagen; en vermaende de Protesteerende, daer in toe te stemmen. Eyndlijck wierd den 20. van September met d'Euangelische gehandeld / datse de soo ernstigh begeerde verstellingh souden laten berusten / sonder dat daer door de Keurvorsten en Vorsten yets benoomen sou sijn. Gelijckse dan oock hier van een schriftlijke Versekeringh / in plaets van een Neven-Afscheyd, bequamen; uyt kraght van welcke sy op verscheydene Rijcksdagen tegens deese Voorbehoudingh ontrent de Geestlijcke hebben geprotesteert.

De Religions-Vreede in Duytschland werd opgesteld, besloten, en

Daer op wierd den 25. September 't Besluyt dusdanigh gemaeckt: Tot op een vriendlijcke Vereenigingh in de Religie, welcke door een Generael of Nationael Concilium sou mogen getroffen werden / souden de Keyser / Koningh Ferdinand, en de Roomsch-Catholijke Vorsten en Standen / de Vorsten en Standen der Aughsburghsche Confessie in de vrye oeffeningh harer Religie en Ceremonien, alreeds in hare Landen ingevoerd / of noch in te voeren / niet verhinderlijck sijn / maer haer gerustlijck by deselve laten blijven / sonder eenige overweldigingh. Even soodanigh souden de Confessions-verwanten sigh oock dragen tegens den Keyser / Koningh Ferdinand, nevens d'andere Vorsten en Standen der Roomsch-Catholijke Religie, soo Geestlijcke als Weereldlijcke: aen deselve in haer Gebied hare Religie latende / met verbod van andere. Indien een Geestlijck persoon van d'oude Roomsch-Catholijke Religie af-trad / soo sou hy sijn Bisdom en Prælaetschap moeten verlaten / doch sonder nadeel sijner Eere. Wat nu betrof de Geestlijcke Goederen / van de Protesteerende tot Kercken en Schoolen aengewend; 't sou daer by blijven. Oock sou de Geestlijcke Jurisdictie niet geoeffend werden tegens de geene / welcke d'Aughsburghsche Confessie sijn toegedaen.

Gepubliceert.

Na 't gemaeckte Besluyt viel een nieuwe difficulteit voor. Tot weghneemingh derselve ordonneerde Koningh Ferdinand, uyt kraght sijner Keyserlijcke Vollemaght / dat de Steeden / Stighten / en Gemeenschappen / een Geestlijck Vorst onderworpen / en die tsederd veele jaren d'Aughsburghsche Confessie hadden aengenoomen / oock voortaen by d'oeffeningh harer Religie souden gelaten / en van hare Geestlijcke Overheeren of Prælaten niet tot veranderingh mogen gedwongen werden.

Thuan. l. 16.

Paus Paulus seer toornigh over deese Religions-vreede.

Als Paus Paulus de IV. dit Religions-Besluyt vernam / werd hy seer toornigh; en beswaerde sigh daer over ten hooghsten tegens den Keyserlijcken Gesant / en den Kardinael van Aughsburgh; vermits Koningh Ferdinand, buyten sijn voorweeten en toestemmingh / sigh soo ver in Religions-saecken ingelaten had; en vermaende haer / te willen helpen tot de niet-doeningh deser Religions-Vreede. Doe hem nu werd voorgedragen der Protesteerenden maght; haer' Oorlogen tegens den Keyser / die t'Inspruck byna in hare handen was gevallen / en den Eed / aen die van d'Aughsburghsche Confessie gesworen; seyde hy: Belangende den Eed / daer van kon hy haer relaxeren, of ontslaen. Voor 't overige moestmen niet vreesen. De Keyser was in dit gevaer geraeckt / wijl hy niet alles had gedaen 't geen hy schuldigh was / tot uytroyingh der Ketteren. Deese Paus Paulus de IV. was seer hooghmoedigh; een Man van groote Aenslagen. Pleegh te seggen: Eer hy sigh weeckmoedigh wou toonen, wou hy liever sterven; alles laten te grond gaen, en 't Vyer aensteecken in al de vier hoeken der Weereld.

Sijne woorden tot den Keyserlijken Gesant.

Noch andere.

De Kardinael van Aughsburgh beschuldigd, verontschuldigd sigh.

Vermits de Kardinael van Aughsburgh in arghwaen was gekoomen / als of hy met den Paus had veraedslaeghd heymlijcke en der Duytsche Natie schaedlijcke Aenslagen / soo heeft hy sigh naderhand in een openbaer schrift hier van verontschuldighd / met betuygingh / dat het was een Lasteringh / van de Vreedehaters verdight. Want dat hy geenen lust tot den Oorlogh had / konden de Rijcksvorsten selfs getuygen. Doch dat hy sigh te Romen onthield / geschiedde / om dat de Paus hem / nevens andere / tot de Reformatie der Kerck wou gebruycken.

Thuan. l. 17. Gold. in Pol. Imp. Germ. p. 16. c. 4.

D'Euangelische in Oostenrijk en Bayeren bidden om

In Januarius Anno 1556. hield Koningh Ferdinand een Land-dagh te Weenen; en eyschte van d'Oostenrijcksche Standen een Geld-hulp tegens de Turcken. Doch deese be-

ANNO CHRISTI.

Vrye Religions-oeffeningh.

begeerden daer tegens / dat hy haer wou toelaten de Vrye Religions-oeffening / volgens de nieuwlijks-opgerigtede Religions-Vreede in 't Duytsche Rijck; en vergunnen / dat hare Cercken-dienaren de Leere des Euangeliums vrypelijck moghten predicken; de Sacramenten uytdeelen. Ferdinand gaf tot antwoord: In de Religions-Vreede was bevoorwaerd / dat d'Onderdanen souden volgen de Religie van haeren Vorst: derhalven haer ook betaemde / volgens sijn Voorbeeld / te blijven by d'oude Roomsch-Catholijke Religie. Echter wou hy haer 't gebruyck des Kelcks veroorloven; onder voorwaerde / datse in d'andere Ceremonien niets souden veranderen. Desgelijcks versoghten de Bayersche Standen by haeren Hertogh de vryheyd der Religie. Baden om de toelatingh van de Predicatie des H. Euangelii; der Priesteren Houwlijk; de Communie *sub utraque*, of d'ontfangingh des Avondmaels onder beyde de Specien. Vermits nu Hertog Albrecht geld eyschte / soo heeft hy / nae 't Exempel sijns Schoon-vaders des Keysers Ferdinandi, haer een tijd langh veroorlofd / 't H. Avondmael onder beyde de Specien t'ontfangen; en op verboodene dagen vleesch te mogen eeten. Maer voorts souden de voorige Edicten in haere volle kraght blijven.

Wat haer alleenlijck (om gelds wil) veroorloft wierd.

De Paltz gereformeerd na d'Aughsburghsche Confessie.

Den 26. Februarius stierf Paltzgraef Keurvorst Frederick in een hoogen Ouderdom t'Altzheim, sonder Lijfs-Erven na te laten. Derhalven viel de Keur-waerdigheyd op Hertogh Otto-Henrick, Soon van sijnen Broeder Hertogh Rupert; die voorlangh d'Aughsburghsche Confessie aengenomen / en ter dier oorsaeck seer veel geleeden had. Soo haest hy in de Regeeringh was getreeden / heeft hy de Paltz Gereformeerd; de Mis, en alle Ceremonien der Roomschgesinden afgeschaft.

Osiandristen in Pruyssen afgeschaft.

Of wel Hertogh Albrecht van Pruyssen de dwalingh van Osiander, aengaende d'in ons woonende Gereghtigheyd / was toegedaen / soo liet hy sigh echter door sijnen Schoonsoon / Hertogh Johan-Albert van Meeckelenburgh, beweegen / dat hy d'Aughsburgsche Confessie aennam / en alle Kerckendienaren beval / nae deselve te Leeren. Johannes Funccius, de voornaemste onder d'Osiandristen, heeft sijne dwalingh opentlijck herroepen.

Reformatie te Baden, Hohenloh, en Helffenstein.

In Junius heeft Marckgraef Carel van Baden sigh tot d'Aughsburghsche Confessie begeven / en sijn Land gereformeerd; waer toe hy gebruyckte de Wurtenbergsche Theologanten D. Herbrandus en D. Jacobus Andreæ; desgelijcks Maximilianus Mœrlinus, Superintendent van Coburgh, en Simon Sulcerus, Professor te Basel. Sulck een Reformatie droegh sigh oock toe in 't Graeffschap Hohenloh, en Helffenstein.

Keyser Carel legt de Regeeringh af, en gaet in S. Justi Klooster in Spaenje.

Als Keyser Carel de Regeeringh des Duytschen Rijcks sijnen Broeder Koningh Ferdinand opgedragen; oock diensthalven aen de Keurvorsten en Standen geschreven had / is hy den 15. September van uyt Vlaenderen nae Spaenje afgevaren: daer hy sigh / alleen met eenige weynige Dienaren / begaf in een Klooster van S. Hieronymi Orden / genoemd S. Justus. Hier braght hy sijn overigh leven door als een Privaet persoon / in eensaemheyd / met bidden en aendaghtige Meditatien. Gedenckwaerdig is 't dat sulck een grootmoedigh Monarch de Weereld dus kon verlaten / en een Monicks leven aenvaerden.

Dood van de vermaerde Histori schrijver Johannes Sleidanus.

Ontrent den uytgangh der Maend October overleed te Straetsburgh Johannes Sleidanus, een treflijck-geleerd en erbaren Man; die sigh veele jaren in Franckrijk onthouden / en des Kardinaels Bellaji vriendschap genooten had. Naderhand weeck hy / wegens de vervolgingh / nae Duytschland, en begaf sigh in den dienst der Stad Straetsburgh: daer hy / met hulp van Jacobus Sturmius, sijne Historien beschreven / en door deselve een onsterflijcken Lof verkregen heeft.

Van de geleerde Johannes Forsterus.

Den 8. December stierf te Wittenbergh Johannes Forsterus, een boven maten geleerd Man in de Hebreeuwsche Tael; die D. Lutherus tot d'Oversettingh des Bijbels seer behulpsijck is geweest.

Van Marckgraef Albrecht van Brandenburgh.

Hortl. vol. 1. l. 1. c. 30.

1557.

Op den 8. Januarius Anno 1557. is in Ballinghschap den wegh alles vleeschs gegaen / Marckgraef Albrecht van Brandenburgh, te Pfortsheim, daer hy in de Parochie-kerck begraven leght. Vermits de Tegen-parthyen een seldsaem gerught van sijne dood verbreydden / soo heeft Doctor Herbrandus, op der Vrienden versoeck / een eygentlijck berigt van sijn overlijden doen drucken.

Besluyt des Rijcksdaghs te Regensburgh.

Als Koningh Ferdinand op den Rijcksdag te Regensburgh den Religions-Vreede had bevestighd / wierd op den 13. Martius besloten / dat te Worms een Colloquium, of Gespreck / sou gehouden werden tusschen twaelf persoonen van de Roomsch-Catholijke Religie, en twaelf Theologanten der Protesteerende over de strijdige Artijkelen. Julius Pflugh, de vermaerde Bisschop van Naumburgh, wierd ten Præsident gedeputeert. Voor af quamen d'Overlandsche Theologanten te Franckfurt by een / om sigh / wegens dit Colloquium, t'samen te bespreken.

Colloquium te Worms aengesteld tusschen twaelf Roomsch-Catholijke en twaelf Protesteerende Theologanten.

Thuan. l. 19. Goldast. in Polit. Imp. Germ. part. 18. c. ..

Als nu de Parthyen van beyde de sijden te Worms waren verscheenen / begeerde de Præsident Julius Pflugh, wijl dit Gespreck alleenlijk was aengesteld tusschen de Roomsch-Catholijke en die van d'Aughsburghsche Confessie, datmen voor af met eenparige bewilligingh sou verdoemen alle Secten der Swinglianen en andere / op datmen dies te beeter tot Eenigheyd moght geraecken. Hier mee waren de Weinmarsche Theologanten, als Erasmus Sarcerius, Erhardus Schnepffius, Victorinus Strigelius, Johannes Stoffelius, en Maximilianus Merlinus (Mœrlinus) wel te vreeden. Doch Philippus Melanchthon wou in dese ontijdige veroordelingh niet bewilligen; seggende / men moest eerst regte kennis van de saeck hebben; en sonder sulck een kennis niet treeden tot 't verdoemen der Zwinglianen, Synergisten, en Adiaphoristen. Desgelijcks wou Joh. Brentius niet gedoogen /

ANNO CHRISTI.

gen / datmen deeser wijs met Osiander sou handelen. Vermits nu / wegens desen twist / de Weinmarsche Theologanten weg trocken, soo schreef de Præsident Pflug dit alles over aen Koningh Ferdinand; met byvoegingh / datmen niet verder kon handelen; wijl eenige 't Colloquium hadden verlaten / en de geene / welcke gebleven waren / niet voor af d'andere Secten wilden doemen. Koningh Ferdinand antwoordde / men sou evenwel voortvaren / en de verschillende Artijkelen voor de hand neemen. Doch Pflug hitstede de Roomsch-Catholijke Colloquenten op; soo datse aen den Koningh schreven: Alle onderhandelingen souden sonder vrught afloopen / soo langh de Protesteerende onder malkander niet eensgesind waren. Want ofmen schoon met de daer tegenwoordig sijnde tot een Besluyt quam / soo souden doch d'afweesende 't selve niet willen aenneemen. Daer op sijnse gesamentlijck wegh getrocken: en 't eene deel gaf 't andere de schuld / dat 't Gesprek geenen voortgangh had gehad.

Aenmerklijke oorsaeck,

waerom dit Gespreck geenen voortgang had, schoon de *Parthyen* vergaderd waren.

Op den Keurvorstlijcken Collogial-dagh te Frankfurt aen den Mayn heeft Keyser Carel op den 24. Februarius (op welcken dagh hy gebooren / gekroond / en in veele groote dingen geluckigh geweest was) door sijne Gesanten 't Keyserdom geresigneert aen de Keurvorsten / van welcke hy 't ontfangen had. Vervolgens wierd Koningh Ferdinandus hier ten Roomschen Keyser verkoren / en bevestighd. Als Paus Paulus hier van tijdingh kreegh / wierd hy boven maten toornigh; wijl hy meende / dat de resignatie des Keyserdoms voor hem moest geschied sijn. Dat de Keurvorsten wel maght hadden / om een Keyser te verkiesen / als de voorige gestorven was; maer niet / wanneer yemand 't Keyserdom selfs af-leydde: want dan behoorde de Keur aen den Apostolischen Stoel. Derhalven was de resignatie des Keysers Caroli nietigh; en hy kon Ferdinand voor geenen Keyser erkennen.

Paus *Paulus* de IV. steld sigh tegens de verkiesing van Keyser *Ferdinand*; wil dat de Keur eens nieuwen Keysers aen hem stond; en waerom. 1558.

Chytr. l. 19. Thuan. l. 21.

Of nu wel Koningh Ferdinand Martinus Gusmannus, sijnen Opper-kamerlingh / na Romen sond / om den Paus sijne verkiesingh bekend te maecken / en by hem aen te houden om de Keyserlijcke Kroon / soo heeft echter Paulus deesen Ambassadeur niet willen hooren / maer hem geweesen aen de Kardinalen; welcke / na den wille des Paus / tot antwoord gaven / dat de Gesant als Gesant niet was toe te laten / voor dat bekend en beweesen ware / met wat voor Reght Koningh Ferdinand 't Rijck had aengenoomen / wijl 't selve noch niet vaceerde, of open stond. De voorgevallene Handelingh te Frankfurt was nietigh en van geener waerde / als geschied sonder authoriteit des Heyligen Stoels. Derhalven was noodwendigh / dat Koningh Ferdinand een Gemaghtighde na Romen sond / om daer de gedane Keur te weerroepen / en by den Paus aen te houden / dat hy de gedane resignatie wou approbeeren, en Ferdinand ten Roomschen Keyser aenneemen.

Wil hem niet voor Keyser erkennen.

Wonderlijke voorgevingh, en harden eysch.

Als Ferdinand hier van bericht had ontfangen / beval hy Gusman, indien hy binnen drie dagen na d'ontfangingh sijns Briefs geen antwoord kon bekoomen / soo sou hy van Romen wegh trecken / en protesteeren, dat Koningh Ferdinandus en de Keurvorsten souden betraghten en besluyten 't geen de Hoogheyd des H. Rijcks vereyschte. Gusman volghde dit bevel / en begaf sigh / na gedaen Protest, van daer.

Protest van Keyser *Ferdinand* tegens Paus *Paulus.*

Korts hier na / den 21. September, is Keyser Carel de V. in 't voorheenen gedaghte Klooster S. Justi overleeden / in 't aght-en-vijftighste jaer sijns ouderdoms / na dat hy 't Keyserrijck 38., en 't Koninghrijck Spanje 44. jaren langh met groote roem en aensien had geregeerd. God heeft deesen Carel insonderheyd verweckt / op dat onder hem de Leere des H. Euangelii sou aenwassen. Lofwaerdigh is 't / dat hy D. Luther selfs gehoord / en 't aen hem gegevene Vryggeleyde ongekrenckt gehouden heeft. Dat hy oock d'Aughsburghsche Confessie openlijck deed leesen / en in andere Spraecken vertalen: de Luthersche Religie duldde; veele Colloquien aenstelde; seer hevigh aendrongh op een Concilium, en eyndlijck bewillighde in de heylsame Religions Vreede. In Caroli tijd hebben alle Konsten en Talen gebloeyd; de voortreflijckste en geleerdste Mannen in Kercken en Schoolen geleefd.

Dood van Keyser *Carel* de V.

Sijnen lof, ontrent verscheydene dingen.

Als Koningin Maria van Engelland gestorven / en hare Suster Elisabeth tot de Regeeringh gekoomen was / heeftse terstond de Staet der Religie veranderd; d'uytgegane Edicten van Koningin Maria te niet gedaen; daer tegens die van haren Broeder Eduard weer ingevoerd / en bevestighd. Des Paus Opperhoofdigheyd verworpen; sigh gehouden voor 't Hoofd der Engelsche Kerck; alle Inkoomsten der Stighten en Kloosteren geconfisqueert; deselve ten deelen de Kroon ingelijfd / ten deelen geschoncken aen den Adel. De Beelden uyt de Kercken en Capellen wegh gedaen; en de Roomsche Religie in 't geheele Koninghrijck afgeschaft.

Dood van *Maria*: en *Elisabeth* nu Koningin van *Engelland.*

Dit Rijck weer *gereformeerd*, en 't *Pausdom* afgeschaft. 1559.

In Februarius hield Keyser Ferdinand een Rijcksdagh t'Aughsburgh. Vermits d'aengestelde Colloquien over 't stuck der Religie vrughtloos waren afgelopen / soo beloofde hy de Standen / een Generael Concilium te sullen aenstellen / indiense sigh gesamentlijck de Decreeten van 't selve wilden onderwerpen: wijl dit 't eenige middel was / waer door de Religions-strijdigheden konden wegh genoomen werden.

Ferdinandi Rijksdagh *t'Aughsburgh.*

Daer op verklaerden sigh de Protesteerende: datse een vry en algemeen Concilium in Duytschland geerne wilden aenneemen / indien 't selve van de Keyser / niet van de Paus wierd uytgeschreven. Waer in oock de Paus sou sitten / niet als opperste Præsident en Reghter / maer als een Lid; sigh onderwerpende 't oordeel des Concilii: de Bisschoppen en Geestlijcke ontslaen van haren Eed / op datse rondlijck / en sonder eenige vrees / haer gevoelen moghten voorstellen. Oock souden de Theologanten der Protesteerende

Verklaringh der *Protesteerende*, aengaende een *Concilium.*

Thuan. l. 22. Chytr. l. 20.

ANNO CHRISTI.

rende hare Stemmen hebben; alles werden ondersoght na de H. Schrift / als d'eenige Rightsnoer des Geloofs: en de Decreeten, te Trenten beslooten / weer op nieuws werden verhandeld. Indien sulcks van de Paus niet te verkrijgen was / soo sou 't Passauwich Verdragh en de Religions-Vreede werden bevestighd. Want sy hadden genoeghsaem ervaren / dat van een Pausstijck Concilium niet goeds stond te verwaghten. Vermits nu Keyser Ferdinand ten vollen verseeckerd was / dat hy deesen Voorslagh noyt van de Paus sou verwerven; dat hy boven dien / wegens sijne verkiesingh / met hem in twist was geraeckt / soo vernieuwde en bekraghtighde hy 't Passauwsch Verdragh, nevens de daer op gevolghde Religions-Vreede. Maeckte oock voorts goede Ordonnantien, tot welvaerd en verseeckerdheyd des Rijcks en der Standen. Op deese Rijcksdagh wierd d'overleedene Keyser Carel een heerlijck Lijckstaetsie gehouden.

Keyser *Ferdinand* bekraghtigd 't *Passauwsch Verdragh*, en de *Religions-Vreede*.

Na dat Henrik de II., Koningh van Frankrijk, met Koningh Philips van Spaenje Vreede had gemaeckt / en insonderheyd sigh verbonden ter uytroyingh der Euangelische Religie, heeft hy / tot betooningh sijns yvers tegens de Gereformeerde, allerweegen Edicten laten aenslaen tegens de soo genoemde Hugenooten. Als hy nu vernam / dat oock eenige onder sijne Parlaments-Raden tot de nieuwe Leere geneegen waren / des Paus Authoriteit en Hooghheyd veraghtende / heeft hy den 5. Junius een Mercurial-Gericht gehouden / en begeerd der Raden goeddunken / hoe d'onrusten / in sijn Koninghrijck wegens de Religie ontstaen / moghten wegh te neemen sijn? De meeste Stemmen liepen daer op uyt / datmen de Koninghlijcke Edicten onderhouden / uytvoeren / en de hardneckige aen 't leven straffen moest. Doch Annas Burgius en andere oordeelden / datmen de Straffen versaghten / de strenge Processen en harde Vervolgingen uytstellen sou / tot dat door een Concilium de strijdige Religions-poincten vergeleecken en afgedaen moghten sijn. Deese voorstellingh mishaeghde Koningh Henrik soo geweldigh / dat hy Burgius en eenige andere terstond gevangen deed neemen.

Vreede tusschen Koningh *Henrick* de II. van *Frankrijk*, en *Philips* de II. van *Spaenje*,

tot uytroyingh der *Gereformeerde*.

De *Parlaments*-Raed *Annas Burgius*

Dit veroorsaeckte een groote schrick in de Gereformeerde; vermits de Parlaments-Raden altijd waren gehouden geworden voor vry en inviolabel. Soodanigh was Koningh Henrik tegens Annas Burgius vertoornd / wijl hy hem van de vervolgingh had afgeraden / dat hy seyde: hy wou hem met eygener oogen sien verbranden. Ja / hy vermat sigh / dat hy van der Ketteren Asch een hoogen Bergh wou doen op een stapelen. Doch een onverwaght daer tusschen komend geval heeft sijn voornemen verhinderd. Want als hy op de Bruyloft sijner Dochter Elisabeth, Koningh Philips van Spaenje ten Gemalin gegeven / sig seer vroolijck betoonde in allerley Ridder-Speelen en Tournoyen, soo gebeurden 't op den derden dagh / als hy tegens den Graef van Montgommery rendde / dat een afgebrookene Splinter van de Lans hem door t reghter oogh vloogh; waer door hy doodlijck verseerd / en dus de blijdschap in treurigheyd veranderd wierd. In seer groote smerten lagh de Koningh tot op den elfden dagh. Al de voornaemste Geneesmeesters wanhoopten van alle menschlijcke hulp / en hielden de wonde voor ongeneeslijck.

en andere gevangen genomen.

Koningh *Henrick* vermeet sigh, van der Ketteren Asch een Bergh te sullen op een stapelen:

doch haest weervoer hem wat anders.

Men schrijft / dat hy seer hevigh sughtede / en beleed / dat hy sigh aen de Parlaments-Raden had vergreepen en besondighd: doch de Kardinael van Guise maeckte hem wijs / dat dit een Versoeckingh des Duyvels was / en vermaende hem tot volstandigheyd. Aenmercklijck is 't / dat deese Koningh dit doodlijck onheyl ontfingh door eben dien geenen / die op sijn bevel Burgius en d'andere Raedsheeren des Parlaments in de Gevanckenis had gevoerd. Door vlijtige waerneemingh bleef hy noch in 't leven tot op den 10. van Julius. Doe stierf hy ontrent den middagh / op eben deselve uyr / in welcke hy de Parlaments-Heeren had doen gevangen neemen.

Sijne gantsch rampsalige dood: en aenmercklijckheyd daer ontrent.

Alsmen nu onder de Regeeringh van Franciscus de II. tegens de gedaghte Raden procedeerde, wierdense al t'samen los gelaten / behalven Annas Burgius, die op den 18. December, onaengesien alle Voorspreekingh / wierd verbrand. Gantschlijck geen doodsvrees konnen aen hem gewaer werden. Selfs sijne vyanden roemden hem salighs / wijl hy om des Euangelii wil soo kloekmoedigh sijn leven opofferde.

Annas Burgius verbrand.

In de Maend September is te Valladolid in Spaenje een strenge Executie geschied tegens d'Euangelische. Tot meerder schrick wierd een nieuw Schabot op de Marckt opgereght. Derwaerts voerdemen de Gevangene / aengedaen met een half Kleed sonder Mouwen / voorsien met roode Kruycen / en daer boven seer afgrijslijcke Duyvels-beelden. Op 't Hoofd stond een hooge Hoed van Papier / vol diergelijcke afschouwlijke Schilderingen. Als nu d'Aerts-bisschop van Sevilla den Eed had genoomen van al de daer tegenwoordige Vorsten en Heeren / welke saten op een bysonder seer kostlijck Tooneel / tot voorstand van de H. Inquisitie, wierd de Gevangene haer Vonnis voorgeleesen; doch haer geene verantwoordingh toegelaten. D. Augustinus Cacalla, des Keysers Caroli V. geweesene Hof-prediker / en sijnen Broeder Franciscus Binerus, wierden / na de degradatie en ontwyingh / nevens andere Mans en Vrouwspersoonen / na Spaensche wijs op Eselen na de Gerightsplaets gevoerd; aen hooge Palen geworgd / en verbrand. Van d'overige Gevangene wierden sommige veroordeeld ten vyere; andere / om 't Schand en Schelmen-hoedje / Sambenito genoemd / te dragen: noch andere ter eeuwiger Gevanckenis / met verbeurtverklaringh van al hare Goederen. Ja / men heeft oock D. Constantinus Pontius, geweesene Biechtvader van Keyser Carel, die hem in sijn' eensaemheyd tot aen 't laetste eynd sijns levens was bygebleven / niet verschoond.

Grouwlijke verbrandingh veeler *Onroomsche* te *Valladolid* in *Spaenje*, om der *Religie* wil;

waer onder oock des Keysers *Caroli* geweesene Hof-Prediker *Augustinus Cacalla*.

Desselven Biechtvader *D. Constantinus Pontius*

Kkkkkk 2

ANNO CHRISTI.

schoond. Want als hy / wegens sijne toestemmingh van de voornaemste Artijkelen der Euangelische Leere door d'Inquisitie in gevanckniss geset / en in deselve gestorven was / heeftmen hem / dood sijnde / voor 't Geregt geciteert, en hem in Beeldenis verbrand; 't welck voor een verschrickelijck Schouwspel wierd gehouden.

niet verschoond.

Den 20. Augustus is te Romen Paus Paulus de IV. gestorven. Een groote Tumult ontstond hier / wijl 't gemeene Volck hem seer haette / soo wegens d'aengestelde Inquisitie, als om der ondraeghlijcke Schattingen wil. De Gevanckenissen / insonderheyd d'Inquisitions-Kerkers, wierden geopend / en de Gevangene los-gelaten. 't Marmorsteene Beeld des Paus / staende in 't Capitool, wierd 't Hoofd afgeslagen; door de Straten heenen gesleept / en in de Tyber geworpen; 't Wapen der Caraffen vernield / of afgebroocken.

Dood van Paus *Paulus* de IV.; en *Tumult* te *Romen* wegens den haet des volcks tegens hem.

Als nu de Roomsche Stoel eenige maenden langh had leedigh gestaen / wierd Johannes Angelus, uyt 't Geslaght der Medicis, ten nieuwen Paus verkooren / en hernoemd Pius de IV. Deese heeft de Keur van Keyser Ferdinand, door sijnen Voorsaet weerstaen / voor goed gekeurd / bevestighd; de Keyserlijcke Gesanten eerlijck ontfangen / en behoorlijck weer afgevaerdighd.

Pius de IV., Paus.

Om d'authoriteit des Roomschen Hofs op te houden / heeft Pius de IV. doen drucken een Index, waer in verdoemd en verbooden wierden al d'Autheuren en Boecken / welke 't Reght der Vorsten en Weereldlijcke Overheden tegens de Geestlijcke / en de Maght der Concilien tegens des Paus Opperhoofdigheyd verdeedigen; nevens soodanige / welke ontdecken de Huygchelry en Tyranny, waer door 't Volck / onder schijn van Religie, werd bedroogen en onderdruckt.

Catalogus der verboodene Boecken.

Daer kon geen beeter practijck bedaght werden / als dit Verbod der Boeken / waer door de menschen werd ontrocken alle kennis-neemingh en ondersoeck der saecken / wijlse 't verboodene niet mogen leesen.

Aenmerkingh.

In dit jaer 1559. is te Basel openbaer geworden de Kettery van David Joris, welcke hy tot in sijnen dood heymlijck had gehouden. Derhalven nam de Raed sijne Huysgenooten gevangen: naderhand echter wierdense / op gedane herroepingh / weer losgelaten. De voornaemste Artijkelen deeses Ketters / uyt sijne Boecken opgeteeckend / en aen de Censure van de Professoren der Academie overgegeven / bestonden hier in. De Leere van Moses en de Propheeten, van Christus en d'Apostelen, was onvolmaeckt / en ter saligheyd onnut. Doch sijne (David Joris) volmaeckt / en kraghtigh ter saligheyd van de Menschen. Hy was de ware Messias, niet uyt vleesch gebooren / maer van den H. Geest. Hy sou de Weereld ten jonghsten dage righten. Deese en meer andere Artijkelen wierden al t'samen gedoemd door Ketterschen en Godslasterlijck. Na uytgesprooken Vonnis heeftmen 't Lijck van David Joris (in S. Leonhards Kerck begraven) weer uytgehaeld / en door de Beul doen verbranden / nevens sijne Boecken en Afbeeldingh. Sijne nagelatene Goederen wierden van d'Overheyd verbeurd verklaerd.

Kettery van *David Joris*: *Thuan.* l. 22. *Chron. Basil.* l. 8. c. 23. 24.

waer in deselve bestond.

Sijn Lijck te *Basel* opgegraven, en verbrand.

In dit jaer is oock ontstaen de Sacrament-strijd te Heydelbergh tusschen D. Tilemannus Heshusius en Wilhelmus Klebitz: waer over sy beyde / op raed van Philippus Melanchthon, van Paltzgraef Frederick haer Passpoort ontfingen. De Keurvorst liet met de Saxische Theologanten Mœrlinus en Stœsselius van 't H. Avondmael disputeeren; doch kon door sijnen Schoonsoon Hertogh Johan-Frederick van Saxen van sijn gevoelen niet afgebraght werden.

Strijd te *Heydelbergh*, over de Leere van 't H. Avondmael.

Den 19. April Anno 1560. stierf te Wittenbergh Philippus Melanchthon, in 't drieen-tsestighste jaer sijns ouderdoms / nalatende vele seer dienstige Schriften. D'Augsburgsche Confessie had hy ingesteld na 't Ontwerp van D. Lutherus en anderer Theologanten, gelijck deselve Anno 1530. aen Keyser Carel wierd overgelevered. Doch naderhand heeft hy deselve / sonder daer toe gelast te sijn / eenighsins veranderd: waer over hy oock by veele niet weynigh in haet is geraeckt. Was anders van een gantsch moderaet en vroom gemoed. Wierd ge-eerd als d'algemeene Præceptor of Leermeester van Duytschland. Wijl hy ten tijde des Interims d'Adiaphora, of eeniger gevoelen van de middelmatige dingen / verdeedigde / soo heeft Flaccius seer hevigh tegens hem geschreven.

Dood van *Philippus Melanchthon.* 1560.

Eenige fonderlingheden van hem.

Nae de verbrandingh van Annas Burgius wierd 't getal der Gereformeerden in Franckrijk hoe langer hoe grooter. Allerley vonden bedaghtmen / om deselve t'onderdrucken. Allerwegen / insonderheyd te Parijs, wierden op de Weegen en Straten Marien-Beelden / en die van andere Sancten of Sanctinnen, opgereght: Lighten voor haer aengestoocken; Liedekens gesongen; dan ook Bussen by de selve gehangen / om daer in geld te steecken / tot verval van d'onkosten der Waschkaerssen.

Staet der *Religie* in *Franckrijk*

Wie nu in 't voor-by-gaen deese Afgodsbeelden niet vereerde; niet met een sonderlinge aendaght voor deselve bleef staen / of geen geld inleydde / wierd terstond van 't Grauw aengemerckt als een Ketter / en met groote onstuymigheyd aengevallen. Sulck eenen moght het wel voor een groot geluck houden / indien hy / met buysten en voeten jammerlijk geslagen en gestooten / noch daer van quam: want veele der selve wierden nae de Gevanckenis / vervolgens om 't leven gebraght. Koningh Franciscus de II. wierd onophoudlijck aengehitst tot verdelgingh der nieuwe Religie: Waer op hy seer strenge Edicten liet uytgaen; waer in alle Religions-vergaderingen op Lijf en Levens-straf wierden verbooden; d'Aenbrengers beloofd 't halve deel der geconfisqueerde Goederen: de Reghters bevoolen / sonder verder Proces, sonder aghtneemingh op Appel, de beklaegde met de dood te straffen.

Allerley vonden bedaght, om de *Gereformeerde* t'onderdrucken.

Strenge *Edicten* van *Franciscus* de II. tegens deselve.

De

ANNO CHRISTI.

Vervolgingh tegens de *Waldensen* in *Piemont.*

De Waldensen in Piemont, welcke sigh hadden neergeslagen in de Dalen Moncenis, Lucerne, Angrogna en Perota, konden oock/ wegens hare Religie, geen rust genieten. Want de Hertogh van Savoyen, door des Paus Legaet tegens haer aengeset/ deed harer veele verbranden/ of op andere wijsen om 't leven brengen; veele oock tot de Galey veroordeelen; meenende door soodaenige Straffen d'overige weer tot 't Pausdom te

Hoedanig gestuyt voor dien tijd.

sullen trecken. Als nu d'arme Waldensen sigh tot tegenweer toerusteden/ nam de Hertogh een Oorlogh tegens haer aen/ waer toe de Paus hem 't geld verschafte. Eyndlijck evenwel/ wijlse door Wapen-geweld niet t'overwinnen waren/ moest hy tot een Verdragh treeden/ en haer haere Religions-oeffeningh bylaten.

In 't Koningrijck *Napels*, en erbarmlijck Schouwspel in *Calabria*,

Op bevel van Paus Pius de IV. wierden in 't Koninghrijck Napels veele om der Religie wil aen de dood opgeofferd; andere in Ballinghschap verdreven. Te Montalo in Calabria heeft men den 11. Junius aght-en-taghtigh om de Religie gevangene jammerlijck geslaghtet. De Beul besloot haer al t'saemen in een huys. Deed d'eene voor/ d'andere na/ met verbondene oogen na de Moordplaets voeren/ en sneed haer met een Mes de Gorgel af. Waerlijck/ een seer erbarmlijck Schouwspel.

De *Gereformeerde* waffen onder de Vervolgingh dagelijcks aen in *Frankrijk.*

Vermits de Gereformeerde in Franckrijck daeglijcks in meenighte toenamen; d'oneenigheyd en 't misvertrouwen tusschen de Standen hoe langer hoe grooter wierd/ soo heeft Koningh Franciscus op den 21. Augustus te Fontainebleau een Rijcks-versameling aengesteld/ om in deselve te beraedslaen over de Religions-strijdigheden. Caspar de Coligni gaf den Koning de Requesten of Versoeckschriften der Religions-verwanten over; in welckese baden/ sijne Majesteyt wou haer doch hooren; de Vervolgingh afschaffen/ en haer vergunnen d'openbare oeffeningh haers Godsdiensts.

De vervolgingh opgeschort.

't Besluyt wierd gemaeckt den 27. der genoemde Maend; daer in bestaende: Indien van de Paus geen Generael Concilium wierd uytgeschreeven/ soo soumen sigh bedencken op een Nationael Concilium. Onderwijl souden de Straffen tegens die van de Gereformeerde Religie opgeschort blijven; doch hier van uytgeslooten de geene/ welcke gewapenderhand onrusten verweckten.

Vernieuwingh van dit Besluyt na de dood van Koningh *Franciscus.*

Na de dood van Koningh Franciscus wierd in December weer een Rijcks-vergaderingh t'Orleans gehouden; 't Religions-stuck hier afgehandeld; en besloote: dat de Prælaten sigh souden gereed maecken/ om te gaen op 't Concilium te Trenten. Al de geene/ welke om der Religie wil gevangen saten/ soumen los laten; alle tegens haer voorgenoomene Processen uytstellen: Haere Goederen haer weer inruymen. Niemand van beyde de Parthyen sou d'andere om der Religie wil noch met woorden noch met wercken beleedigen.

Paus *Pius* de IV.

Den 2. December heeft Paus Pius de IV. door een openbaer Edict 't Concilium te Trenten tegens Paesschen des toekoomenden jaers weer uytgeschreeven; beveelende alle Patriarchen, Bisschoppen/ Abten/ en andere/ welcke uyt kraght der Reghten/ of uyt eenigh Privilegie, of uyt oude herkoomens/ een votum deliberativum, of beradende Stem hadden/ sigh op 't selve te vertoonen. Desgelijcks den Keyser/ de Koningen en Vorsten vermaenende/ indiense in persoon niet konden verschijnen/ hare Gesanten derwaerts te senden. Met voorwendingh/ dat hy door dit Concilium niet anders soght/ als d'eere Gods; de bekeeringh der Dwalende; de Vreede en rust der gantsche Christenheyd.

schrijft 't *Concilium* te *Trenten* op nieuws uyt.

P. Vergerii schrift

P. Vergerius schreef een Boeckje tegens deese Bul; waer in hy voor eerst dapper uytstreeck de Praght/ Hooghmoed en Eergierighheyd des Roomschen Hofs. Voorts toonde hy/ dat de Paus dit Concilium had uytgeschreeven/ niet om de Leere Christi te bevestigen/ maer veel meer/ om d'oude Dwalingen en Grouwelen voort te planten; d'arme Zielen met een eeuwige Dienstbaerheyd t'onderdrucken: vermits hy maer alleen daer toe had geroepen d'Abten, Bisschoppen/ en Prælaten, welcke door een Eed aen hem verbonden waren. Daer tegens uytgesloten/ niet alleen de geene/ die sigh van de Roomsche Kerck hadden afgesonderd; maer oock sulcke/ die deselve noch waren ingelijfd/ en de saecken alderbest verstonden. Ja/ dat hy wegh nam alle Vryheyd/ waer door d'eenigheyd noch te hoopen stond.

tegens de Pausllijcke *Bul* der uytschrijvingh.

By-eenkoomst der *Protesteerende* Standen, te *Naumburgh*,

In Januarius Anno 1561. quamen de Protesteerende Duytsche Standen te Naumburg by een/ voornamentlijck wegens 't Trentisch Concilium; en om d'Aughsburghsche Confessie op nieuws t'onderteeckenen; vermitsse wierden beschuldighd van oneenigheyd in de Leere. Ter dier oorsaeck vergeleeckense sigh t'samen. Dat de Confessie van Aughsburgh sou sijn 't Fundament harer Leere; en besllooten/ datse by 't Exemplair, Anno 1530. Keyser Carel overgeleverd/ wilden blijven: maer men sou'er een Voorreden by voegen/ en in deselve melden/ dat ook de laetste Editie goed was/ als met d'eerste over-een-stemmende/ soo veel 't verstand der Saken betrof. Doch Hertogh Johan-Frederik van Saxen begeerde/ men sou niet d'Editie van Anno 1540., welcke in veele plaetsen was veranderd; maer die negen jaren te vooren (Anno 1531.) was uytgegaen/ behouden: en in plaets eener Verklaringh sou men de Smalkaldische Artijkelen de Præfatie, of Voorreeden/ inlijven. Als hy dit niet kon verwerven/ trock hy seer onwilligh wegh.

Thuan. l. 24. *Chytr. l.* 20.

en verschil over d'onderteeckeningh

Echter namen de Vorsten d'onderteeckeningh der Augsburghsche Confessie ter hand/ en stelden in de Voorreeden de Tegen-leere van 't H. Avondmael. Vermaenden oock Hertogh Johan-Frederick door een Brief tot d'onderteeckening nevens haer. Wegens 't Concilium wierd geraedsaem gevonden/ Gesanten derwaerts af te vaerdigen/ welcke d'*Exceptiones judicis suspecti & loci non tuti*, of d'Exceptien van een suspecten Regter/ en een on-

der *Augsburghsche Confessie.*

Resolutie, aengaende 't *Concilium* te *Trenten*;

ANNO CHRISTI.

onveylige Plaets/ nevens meer andere/ souden voordragen; en hier door doen blijcken/ datse voor een reghtmatigh Concilium niet schroomden: dat oock de Vereeningingh der Kerck/ niet door haer/ maer door d'eergierigheyd des Roomschen Hofs/ wierd verhinderd.

Pauslijcke *Nuncien* en Keyserlijcke Gesanten komen by haer, en haer bescheyd aen die des Keysers.

Goldast. in Pol. Imp. part. 13. c. 11.

Ondertusschen quamen twee Pauslijcke Nuncien, namentlijck/ Zacharias Delphinus en Johannes Franciscus Commendonus, met de Gesanten van Keyser Ferdinand te Naumburgh; versoeckende aen de Vorsten/ datse te Trenten op 't Concilium wilden verschijnen. Aen den Keyserlijcken Gesant gaven de Vorsten tot antwoord/ datse een Concilium niet wilden verwerpen/ waer in sou geoordeeld werden nae Gods woord; de Bisschoppen ontslagen sijn van den Eed/ waer mee sy aen den Paus waren verbonden; en haere Theologanten veroorloft/ mee te stemmen. Doch vermits de Paus maer alleen sijne geswoorne Bisschoppen de Stemmingh vergunde/ waer tegens sy altijd hadden geprotesteert, soo kondense gantschlijck in dit Concilium niet bewilligen. Dit gavense haer voor tegenwoordigh te betragten. In 't toekomende wildense een volkomener Antwoord en beright laten volgen.

Aen de Pauslijke *Nuncien*, vry rond uyt.

Maer aen de Pauslyke Nuncien gaven de Vorsten des Paus Brief/ onopgedaen/ werom/ en seyden: Sy verwonderden haer over de vermeetenheyd van Pius, die haer beriep tot een Concilium, daer hy dogh geen maght had 't selve uyt te schrijven/ of te houden. Sy stonden hem geene Jurisdictie toe: wilden noch met hem noch sijn Concilium, waer op sijne geswoorne Bisschoppen Reghters en Aenklagers waren/ yets te doen hebben. Sy kenden geenen Overheer/ als Keyser Ferdinand, aen wiens Gesanten sy hare meeningh van 't Concilium alreeds hadden bekend gemaeckt. Dus sijn de Nuncien sonder eenige verrightingh weer vertrocken. Hebben oock anderweegen/ daerse haren last afleyden/ sleght gehoor gehad.

Colloquium, of Gespreck

te *Poissy* in *Frankrijk* aengesteld

tusschen die van de

Of wel de Geestlijckheyd in Franckrijck 't Colloquium, of Gespreck/ te Poissy geerne verhinderd had gesien/ soo wierd echter 't selve voortgeset; de Gereformeerde Theologanten Marloratus, Beza, Petrus Martyr, en meer andere/ op Vrygeleyde derwaerts geroepen. Deese gaven een Versoeckschrift aen den Koningh over; behelsende vier poincten; namentlyck/ dat de Bisschoppen in deese Handelingh geen Reghters souden mogen sijn. Dat de Koningh/ nevens sijnen Raed/ geliefde te præsideeren. Dat van de verschillen na Gods woord sou werden geoordeeld; en dan noch/ dat d'Acten souden aengeteeckend werden door Notarissen, van beyde de parthyen hier toe te verkiesen. Den 2. September wierd den aenvangh gemaeckt/ in de tegenwoordigheyd des Koninghs en der Koninghlijcke Raden; veeler Princen/ en Prælaten. Voor eerst droegh Theodorus Beza voor d'Artijkelen, in welcke sy met de Roomsche Kerck over een stemden; en in welcke sy met deselve verschilden. Van 't stuck des Avondmaels sprack hy met sulck een yver/ dat daer over een groot gemor ontstond. Als hy nu de Geloofs-belijdenis der Gereformeerde Kerck had overgeleverd/ versoght hy/ dat d'Artijkelen der selve behoorlyck moghten geëxamineert werden.

ANNO CHRISTI.

Roomsch-Catholijke en *Gereformeerde Religie.*

Den 16. September antwoordde de Kardinael van Lotharingen den gemelden Beza op twee Artijkelen, te weeten/ dat van de Kerck/ en van 't H. Avondmael. Begeerde oock/ dat hy de laetstgedaghte Artijkel, gelyckse in d'Aughsburghsche Confessie was begreepen/ sou onderteeckenen; 't welck Beza weygerde. Vermitsse nu in dit en andere poincten niet tot een vergelijckingh konden koomen/ soo is oock dit Colloquium vrughtloos afgelopen.

Edict van *Januarius*, tot vrylatingh van d'oeffeningh der *Gereformeerde Religie*; doch hoe.

Op den 17. Januarius Anno 1562. wierd de Gereformeerde door een Koninghlyck Edict de Religions-vryheyd toegelaten; soo datse in de Voorsteeden/ of andere bysondere Plaetsen buyten yeder Stad/ haren Godsdienst moghten verrighten. D'Overheden wierd bevoolen/ haer voor overval en geweld te beschermen. Doch de Kercken en Goederen/ door haer de Geestlijckheyd afgenomen/ soudense aen deselve weer inruymen: geene Crucifixen en Beelden meer afbreecken: oock sonder verlof geene Synoden, Colloquien of Consistorien houden. Hare Predikanten souden 't Woord Gods sleght en eenvoudigh leeren. Niemand sou den anderen/ wegens de Religie, mogen smadigen/ of aenveghten.

Religions-Oorlogh in *Franckrijck*,

veroorsaekt door d'eergierigheyd

en haet der *Guisen* en haers Aenhanghs;

Op dit Edict van Januarius volghde d'Inlandsche Oorlogh in Frankrijk. Want de Connestabel met sijnen Soon/ en die van Guise, maeckten een Liga, of Verbond/ tegens den Prins van Conde (diense meenden dat haer te groot wierd)/ om hem en de Gereformeerde Religions-verwanten t'onderdrucken. Wyl nu de Guisen sigh alle Maght in 't Rijck aenmatighden/ hebben de Vorsten en Heeren der Onroomsche Religie, tot beschermingh der selve/ t'Orleans een Tegenverbond opgerigt/ en de Prins van Conde ten Oversten deeses Verbonds verkooren. Waer op hy de Guisische, als verstoorders der gemeene Vreede/ en verbreeckers des Koninghlijcken Edicts, den Oorlogh aenkondighde. Dus is de Krijgh tusschen beyde de parthyen door 't gantsche Koninghrijck uytgeborsten. Byna geen Gewest was'er/ 't welck geenen aenstoot leed. Daer de Hugenooten d'overhand bequamen/ wierden de Beelden afgeworpen/ d'Altaren verwoest; de Kercken berooft; alle cieraden van Goud en Silver gesmolten; geld daer van gemunt/ en de Soldaten daer mee betaeld. Daer de Roomsch-Catholijke meester wierden/ verbranddense de Bijbels, herdoopten de jonge Kinderen; dwongen d'Echte Lieden/ in de Gereformeerde Kerck ingezeegend/ sigh op nieuws door een Priester te doen hertrouwen. Insonderheyd warense seer verbitterd tegens d'Onroomsche Predikanten/ welckese grouwlijck en onmenschlijck marteldeu.

ANNO CHRISTI.

In Julius deed 't Parlament te Parijs een Mandaet publiceeren, datmen alle Hugenooten sou om 't leven brengen. Daer op volghde een ander Edict, waer by al de geene / die t'Orleans de Wapenen hadden aengegrepen / wierden voor Rebellen, en hare Goederen verbeurd verklaerd. Of nu wel weersijds eenige onderhandelingen wierden aengesteld / soo heeft echter der Guisen eergierighepd den uytslagh tot Vreede verhinderd. *en wat sigh daer in toedroegh.*

Den 17. December heeft Hertogh Franciscus van Guise, na dat hy sigh met Spaensch Krijghsvolck had versterckt / de Condeesche Slagh geleverd. Weersijds bleven eenige duysend Mannen dood op de Veghtplaets leggen; en de Prins van Conde wierd gevangen. *Gevecht; en Conde gevangen.*

In 't volgende jaer wierd de Hertogh van Guise in de Belegeringh van Orleans, door seecker Edelman / Johan Poltrot, dood geschooten. Door pijniging en dwangh braght hy den Admirael Coligny en Theodorus Beza in 't spel: doch dese hebben sigh schriftlijck genoeg verontschuldighd. Na de dood des Hertoghs van Guise maeckte Koningin Catharina, Moeder des Koninghs / Vreede met de Hugenooten, en vergunde haer de Religions-oeffeningh in de Voorsteeden en Kasteelen. Deese Vreede heeft tot in 't vijfde jaer geduerd. *De Hertogh van Guise door Poltrot dood geschooten.* *Vreede.*

Als Keyser Ferdinand op de Keur en Kroonings-dagh te Franckfurt van de Protesteerende begeerde / datse 't Concilium van Trenten souden besoecken / hebbense overgegeven een Schrift / ingesteld van hare Raden en Theologanten, gelijck op de Vergaderingh te Naumburgh was beslooten geworden. Hier in weesense voor eerst aen de reedenen / waeromse in veele Rijcksdagen sigh hadden beroepen op een Vry Concilium, en noch aen sulck een Concilium appelleerden. Stelden daer na voor de Conditien, na welkese in een Concilium wilden bewilligen. De voornaemste derselve waeren / dat 't Concilium in Duytschland gehouden; niet van de Paus uytgeschreven sou werden. Dat de Paus daer in niet sou præsideeren, maer aen desselven Besluyten sigh onderwerpen. De Bisschoppen en andere Prælaten van haeren Eed ontslaen. Dat de H. Schrift / met ter sijden settingh van alle Menschlijcke Authoriteyt, sou Reghter sijn. Dat oock de Protesteerende Godsgeleerden mogten Stemmen. Boven dien moestmen haer genoeghsame Verseeckeringh doen. *Voorgestelde Conditien,* *op welck de Protesteerende* *een Concilium wilden aenneemen.*

In Martius lieten de Luthersche Theologanten een Protestations-Schrift tegens 't Concilium te Trenten uytgaen; met vertooningh / dat 't selve niet was t'erkennen voor een Christlijck, wettigh / vry / en Generael Concilium; oock niet als soodanigh stond by te woonen; maer veel meer te houden voor een Godloose en Antichristische t'samenrottingh; en als soodanigh te mijden. Deese Protestatie was onderteeckend van 34. Theologanten; onder welcke waeren Simon Museus; Heshusius; Wigandus; Flaccius, en Joachimus Westphalus. *Protest der Luthersche Theologanten, tegens 't Concilium, 1563.*

ANNO CHRISTI.

't Veel-gedaghte Concilium van Trenten nam sijn eynd den 4. December, in 't negen-en-twintighste jaer nae dat het van Paus Paulus de III. eerst te Mantua was uytgeschreven / en in 't aghttiende nae de gehoudene eerste Sessie. In alles echter heeft het maer vijf jaren geduerd; als / onder Paus Paulus de III. twee; onder Paus Julius de III. een / en onder Pius de IV. twee jaren. De Continuatie deses Concilii hebben bygewoond / en de Decreeten onderteeckend 250. Vaderen; onder welcke sijn geweest 4. Pauslijke Legaten, 3. Patriarchen, 5. Aertsbisschoppen; 168. Bisschoppen 7. Abten, en 7. Ordens-Generalen. Daer-en-boven waeren 'er verscheenen de Gesanten des Keysers Ferdinandi, der Koningen van Franckrijk, Spaenje en Portugal; der Venetianen en Switsers. Doch van de Keurvorsten en Standen der Augsburgsche Confessions-verwanten wierd niemand derwaerts gesonden. Gheduerende de twee laetste jaren wierden in dit Concilium gehouden negen Sessien. In d'eerste / derde / en vierde viel niet sonderlinghs voor. In de tweede Sessie Anno 1562. wierd 't Formulier van een Vrygeleyde voor de Duytsche ingesteld. In de vijfde handelde men van de Communie der Leecken sub una, of onder eene Specie. In de sevende Anno 1563. van 't Sacrament der Priesterlijcke ordeningh. In d'aghtste van 't Houwlijck / verboodene Ordens / en Echtscheydingen. In de negende en laetste Sessie van d'Aflaten, onderscheyd der Spijsen / Vasten / en Vierdagen. Eyndlijck wierd de Bisschoppen bevoolen d'Index expurgatorius, en de Roomsche Catechismus in te stellen; oock 't Breviarium en Missael te verbeeteren. *Eynd des Trentischen Concilii.* *Hoe langh geduerd.* *Hoe veel Vaderen op 't selve.* *Chytr. in Chron. l. 20.* *1562. 25. Febr. 16. Julius.* *1563. 25. Julius 11 November.*

De Decreeten deeses Trentischen Concilii heeft Paus Pius de IV. bevestighd; de Bisschoppen en Canonicken in de Stighten een nieuw Formulier van Eed voorgeschreeven / om daer mee deese Decreeten en de Roomsche Religie te besweeren. *Paus Pius bevestigd de Decreeten. Chytr. l. 21.*

Doch de Protesteerende Standen lieten een aensienlijck Boeck tegens 't Trentische Concilium uytgaen; met aenwijsingh van d'oorsaecken / waerom sy 't selve niet voor reghtmatigh hielden / namentlijck; wijl 't was vergaderd geworden van de Paus / als Parthy, en Aengeklaeghde; die sigh geene superioriteit of Jurisdictie over haer had aen te matigen: aengesteld / tegens de Rijck-besluyten; buyten Duytschland, te Trenten; een onseeckere en suspecte Plaets. Daer-en-boven / wijl 't geen Christlijk, Generael, of Algemeen; geen Vry / maer veel meer een parthydig Concilium was; daer de Paus alleen had willen oordeelen / oock de decisive of besluytende Stem hebben: waer in sijne be-eedigde Bisschoppen en Prælaten moesten bevestigen 't geen 't vooren van hem was besloten; sonder yets tegens hem te derven stemmen. Te gelijck weerleyddense in 't gedagte Boek de dwalingen der Pauslijke Leere. Lieten oock ten dien eynde herdrucken de Taxa Pœnitentiaria; waer uyt te sien was / dat 'er geen Sonden soo grouwlijck en onnatuer- *De Protesteerende geven een aensienlijck Boek uyt. 1564.* *tegens 't Concilium van Trenten.* *Hottled. vol. 1. l. 1. c. 47.*

ANNO CHRISTI

tuerlijck sijn / of deselve konnen te Romen met geld afgekoght / de Pauslijcke absolutie daer over verkreegen werden; als 't slegts niet ontbreeckt aen de betalingh van de daer op gestelde Tax.

Taxa Pœnitentiaria.

Colloquium te *Maulbrun,* tusschen de *Gereformeerde* en *Euangelische Theologanten.*

In April wierd in 't Klooster Maulbrun, ten bysijn van Paltzgraef Frederik Keurvorst / en Hertogh Christoffel van Wurtenbergh, een Colloquium of Religions-Gesprek gehouden / en gedisputeert over 't Artijkel van 't H. Avondmael. De Paltzische Theologanten waeren P. Boquinus, Casparus Olevianus, Zacharias Ursinus, en Petrus Dathenus. Wilhelmus Xylander liet sigh in 't Gesprek voor Notarius gebruycken. Van de Wurtenbergsche verscheenen Johannes Brentius, Jacobus Andreæ, Theodorus Schnepffius, Balthasar Bidenbachius; welcke Lucas Osiander was toegevoeghd ten Notarius. Dit Colloquium duerde een geheele weeck: doch niets anders was'er door verright / als dat weersyds de twist hebiger wierd.

Des Keysers *Ferdinandi* dooden lof.

Op S. Jacobs dagh den 25. Julius is Keyser Ferdinand d'I. te Weenen overleeden / in 't twee-en-tsestigste jaer sijns ouderdoms. Hy aghtede sigh geluckigh / dat hy de Religions-vreede in 't Rijck had opgerigt. Had sigh oock seer bemoeyd / om de Religions-verschillen door geleerde Lieden neer te leggen / en een Vergelijckingh te treffen. Ten dien eynde had hy den beroemden Theologant Georgius Cassander, die hem / wegens sijne bequaemheyd / seer was gerecommandeert, uyt 't Stight Keulen by hem na Weenen beroepen / om sijnen dienst te gebruyken / tot de bewerckingh van Eenigheyd in de Religions-saken uyt en na Gods Woord. Doch vermits hy / door ligchaems-swackheyd / niet kon koomen / versoght hy door Brieven op hem / dat hy schriftlijck sou opstellen sijne bedenckingen / ontrent de vergelijckingh der Artijkelen, tusschen de Roomsch-Catholijke en Protesteerende in verschil. Gewilligh deed dit Cassander; en sond / na des Keysers Ferdinandi overlijden / sijnen Soon Maximiliaen (die oock door een bysonderen Brief hem sulcks had bevoolen) een Consultatie toe.

Sijne bemoeying, om de *Religions-strijdigheden* wegh te nemen; waer toe hy *Georgii Cassandri* raed wou gebruycken.

Consultatie Cassandri.

Dit Consultations-Schrift Cassandri is billijck hoogh t'aghten / wyl d'Autheur, die noyt na gunst of weereldlijcke Eere streefde / vry uyt en opreghtlijck / sonder drijften / en met goede bescheydenheyd / sijn oordeel over de Religions-strijdigheden veld. Al de tijd sijns levens had hy enckelijck aengewend tot vlijtige overweging der gedaghte verschillen; ten dien eynde met de hooghste naerstigheyd doorleesen de hier toe dienende Schrijvers; de Griecksche en Latijnsche Oudvaders; de School-leerraers; en veele soo wel Luthersche als Roomsch-Catholijke Boecken: gelijck hy dan in de Talen en allerley Oudheden een wel-ervaren Man / en in de H. Schrift een treflijk-geoeffend Theologant was. Onlanghs na de volvoeringh sijner Consultatie is hy te Keulen overleeden / en aldaer in 't Barvo ter-Klooster begraven.

Sijnen lof.

1565. Als Keyser Maximiliaen de II. vernam / dat sijn Onderdanen in beyde de Koningrijken Boheemen en Hongaryen seer t'onvreeden en onwilligh waren / wijlmen haer 't gebruyck des Kelcks in 't H. Avondmael / en 't Houwlijck der Priesteren / 't welckse van 't Concilium te Trenten hadden verwaght / niet wou toelaten / heeft hy / om alle onrusten te stillen / selfs aen den Paus geschreven / en versoght / dat hy in sijn' Erf-landen de Communie sub utraque (onder beyde de Specien), en der Priesteren Echte Staet (welcke hy met treflijcke gronden / tegens 't Houwlijcks-verbod / beweeg) wou gedoogen.

Des Keysers *Maximiliani* versoeck aen den Paus, aengaende 't gebruyk des Kelcks en der Priesteren Houwlijk voor de *Hongariërs* en *Boheemers.*

De Paus had byna bewilligd in deese begeerte van Keyser Maximiliaen (wyl over dese saecken in 't Concilium van Trenten niet geoordeeld was / maer deselve aen sijne Dispensatie gesteld waeren) op den raed des Kardinaels Moroni. Maer vermits Koning Philips van Spaenje vreesde / dat sulck een nieuwigheyd oock in de Nederlanden sou mogen ingevoerd werden / soo sond hy ter selver tijd / als de Keyser een Gesantschap na Romen afvaerdighde / Petrus d'Avila aen den Paus / om hem in dit voornemen te verhinderen. Waerom dan oock deese saek tot op een andere tijd wierd verschoven; ondertusschen de Keyser met vergeefsche hoop gepaeyd / en echter niets bewilligd.

Thuan. l. 37.

Dood van Paus *Pius* de IV.; boven maten ontugtigh geweest.

Den 8. December stierf Paus Pius de IV., als hy ses jaren den Pauslijcken Stoel had beseeten. Was als t'eenemael versoopen in alle Wellusten; en had sigh aen d'ontught gelijck als overgegeven; waer door hy oock ten sijnen aensien sijn leven verkortte. Na hem wierd op den 7. Januarius ten nieuwen Paus verkooren Michael Gislerus, Inquisiteur en Kardinael van Alexandria; hernoemd Pius de V. Deese nam een Reformatie des Roomschen Hofs voor. Schafte de dertelheyd in kleedingen en andere buytenspoorigheden af. Tegens de Hoeren / welcke te Romen een grooten Tol opbraghten / deed hy scharpe Placcaten afkondigen: sou haer oock uyt de Stad hebben verdreven; doch op gedane Voorbeeden veroorlofde hy haer noch / in heymlijcke / ongeaghtte Straetjens / en aghter de Mueren te moogen woonen. Sijne Regeeringh vingh hy aen met een strenge Inquisitie. Deed door geheel Italien gevangen neemen alle persoonen / op welcker Religie men aghterdoght had; en veele der selve verbranden.

Pius de V. werd Paus; 1566.

een seer strengh Kettermeester.

Maximiliani Rijksdagh *t'Aughsburgh.*

In Martius hield Keyser Maximiliaen sijnen eersten Rijcksdagh t'Aughsburgh. Als Paus Pius de V. vernam / dat op den selven oock van Religions saken sou gehandeld werden / heeft hy sijnen Legaet, de Kardinael Johannes Franciscus Commendonus bevoolen / dat hy tegens soodanigh een handelingh ontrent saecken van Religie, als streckende tot præjudicie en nadeel des Pauslijcken Stoels / in sijnen naem opentlijck sou protesteeren: met bedreygingh des Bans tegens de Standen / welcke sulck een verhandeling souden bywoonen. Doch Commendonus behoefde de moeyte des protesteerens niet op sigh

Verbod des Paus, van op Rijcksdagen *Reli-*

ANNO CHRISTI.

sigh te neemen / wijl de Religions-saken tot op een andere tyd wierden uytgesteld. Echter deed de Paus den Keyser andermael vermanen / dat hy voortaen op de Rijcksdagen geene beraedslagingen over de Religie sou ter hand vatten; maer beveelen / datmen allerweegen de Decreeten des Concilii van Trenten sou aenneemen.

Religions-saken te verhandelen, &c.

Op deesen Rijcksdagh wierd Paltzgraef Frederik aengeklaeghd / dat hy de Religie in sijn Land had veranderd. Na sijn gedaen tegen-bericht begeerde Keyser Maximiliaen van de Standen der Aughsburghsche Confessie, datse souden verklaren / offe Paltzgraef Frederik voor een Meede-Stand erkenden. Haer' antwoord was: Dat de Keurvorst-Paltzgraef in andere Artijkelen de Leere der Aughsburghsche Confessie wel volgde / maer in dat van 't H. Avondmael sigh met haer niet gelijckvormigh droegh. Doch hierom moght hy in geen gevaer geset / veel min uyt den Religions-Vreede geslooten werden. Want sy bemerckten de practijken des Paus; daer op uyt sinde / dat hy haer tegens malkander ophitsen / en dus de Vreede in Duytschland verstooren moght.

Paltzgraef Frederick Keurvorst van de Luthersche Standen aengeklaeghd.

In Nederland wierd / door bevel des Koninghs van Spaenje, 't Concilium van Trenten verkondighd; de nieuwe Bisschoppen ingeset; d'Inquisitie aengesteld; en bysondere Kettermeesters geordonneert; welke d'Onroomsche seer grouwlijck vervolghden met berovingh van Goederen / verdrijvingh in Ballinghschap / Gevanckenissen / en allerley Martelaryen. Derhalven d'Edele / tot verhinderingh der gedaghte Inquisitie, en tot voorstand van de Vryheyd des Vaderlands / in een Verbond traden; oock een Gesantschap aen Keyser Maximiliaen afvaerdighden / op dat hy by den Koningh voor haer sprack / en versaghtingh der seer strenge Edicten verwierf.

Executie des Trentischen Concilii in de Nederlanden.

Verbond der Edele.

Als nu over de 400. Edele te Brussel by een waren gekoomen / sijnse op den 4. April als in Processie, vijf en vijf in 't Gelid / na de Regente gegaen; door de Heer van Breederode een Request aen haer overleverende; waer van den Inhoud was: Datmen haer / als Vrygebooren / doch wou verlossen van 't onverdraeghlijck Jock der Spaensche Inquisitie; de nieuwe Bisschoppen afschaffen; de strenge Placcaten versaghten; d'Executie der selve uytstellen / en yeders Conscientie ongedwongen laten. Indienmen deese hare Beede niet wou aenneemen / soo protesteerdense, onschuldigh te willen sijn aen de naeckende Oproeren. De Regente gaf haer goede hoop; en vermaende haer tot geduld / ter tijd sy den Koningh hier van berigt sou toegesonden hebben. Over de koomst van sulck een groote meenighte Edele wasse bry seer ontroerd geworden / en sy vertrouwde haer niet. Derhalven de Heer van Barlaimont haer veraghtlijck Geusen, of Bedelaers noemde / om haer moed te doen neemen. Deese naem is de Gereformeerde in Nederland bygebleven; gelijck dien van Hugenooten d'Onroomsche in Frankrijk.

Der selver Request aen de Gouvernante der Nederlandsche Provintien.

Thuan. l. 40.

Oorspronghvan 't woord Geusen.

ANNO CHRISTI.

Als nu noch de nieuwe Bisschoppen / noch de Placcaten, noch d'Inquisiteuren afgeschaft wierden / namen de Gereformeerde moed; en hielden voortaen hare Godsdienstige Vergaderingen niet meer in 't geheym / maer quamen openbaerlijck onder den vryen Hemel by een; en hoorden de Predikatien met de Wapenen in de hand / om hare tegenparthyen een schrick aen te jagen.

Openbare Predicatien.

In Augustus gingh de Beeldstormery aen in de voornaemste Nederlandsche Steeden / insonderheyd t' Antwerpen, daer op den 20. der genoemde Maend 't Grauw by naght in al de Kercken en Capellen de Beelden in stucken sloegh; d'Altaren en Orgelen verbrack; veelerley moedwil bedreef. Hier over geraeckten d'Antwerpenaers in een groote verbaesdheyd; en de Kooplieden vreesden voor een plonderingh. Derhalven snelde Prins Willem van Oranje sigh derwaerts / om d'onrust te stillen. Ten dien eynde wierd die van de Gereformeerde Religie den 2. September de vrye Religions-oeffeningh toegelaten; welcke daer op Matthias Flaccius, Cyriacus Spangenbergh, L. Hammelman en andere tot Predikanten aennamen. Oock in aller haest twee schoone Kercken begonden te bouwen; waer toe 't Volck geld en andere noodwendigheden met een ongewoonen yver aenbraght: doch deese Religions-vryheyd duerde niet langh.

Beeldstormery in de Nederlanden: en t'Antwerpen; Thuan. l. 40. E. v. Meteren.

daer de Religie vry gelaten werd; doch 't duerde niet langh.

Te Bern in Switserland is Valentinus Gentilis, wijl hy een Godslasterlijcke Leere van de H. Drie-eenigheyd verbreydde / op den 19. September onthoofd geworden. Voor aght jaren had hy te Geneve in Gevancknis geseeten; en daer / in de voornaemste Plaetsen der Stad / sijne grouwlijke Kettery moeten herroepen. Doch wijl hy tegens gedane belofte doorgingh / en op nieuws sijne verfoeylijcke Leere wou voortplanten / heeft hy eyndlijck sijnen verdienden loon bekoomen.

Valentinus Gentilis te Bern onthoofd.

Johannes Funccius, Predikant te Koningsbergen in Pruyssen, had sigh / tegens sijn beroep / in weereldlijcke dingen vermengd; oock met Matthias Horstius en Johan Snel, twee Vorstlijcke Raden / Landschaedlijcke practijken ter hand genoomen. Doese van hare boose Raedslagen overtuyghd waren / heeftmen haer / als Vreede-verstoorders / den 28. October opentlijck op de Marckt doen onthoofden. Insonderheyd gafmen Funccius schuld / dat hy de Landstanden valschlijck van ontrouw beschuldighd / en den Vorst hooghschaedlijcker wys geraden had uyt 't Hertoghdom te vertrecken.

Desgelijks Johannes Funccius te Koningsbergen in Pruyssen. Thuan. l. 38. Chytr. l. 21.

Als Koningh Philips van Spaenje had vernoomen 't geen sigh in de Nederlanden ontrent de Religie toedroegh / wierd hy daer over hevigh vertoornd; en schreef ernstigh aen de Regente, datse de voorige Edicten sou ter Executie stellen. Daer op wierden de Predikatien der Gereformeerden verbooden; hare Kercken afgebroocken / en de Predikanten allerweegen verdreven.

De Religie weer verbooden in Nederland, 1567.

Koningh Philips had sigh beraedslaeghd met sijne geheyme Raden / hoe d'onrusten in

Raed van Duc d'Al-

ANNO CHRISTI.

ba aen Koningh Philips.

in de Nederlanden best te stillen moghten zijn. Eenige meenden / datmen hier ontrent met saghtheyd moest te werck gaen; geen scharpheyd gebruycken. Maer Ferdinand, Hertogh van Alba, seer begeerigh / om zijn bloeddorstigh gemoed over de Nederlanders uyt te laten / ried / dat hy / tot behoudingh zijner Authoriteit en Reputatie, al zijne Maght tegens de rebellige Nederlandsche Provintien moest aenleggen / en de daer ontstane Ketterey uytroeyen.

De gedagte Hertog van Alba

Door deese bloedige aenradingh / oock van de Kardinael Granvella gepreesen / wierd Philips aengeset tot een Besluyt / dat hy de Nederlanders door Wapen-geweld wou bedwingen. Tot d'uytvoeringh zijns voorneemens stelde hy de gedaghte Duc d'Alba, als zijnen getrouwen Dienaer.

ten Gouverneur in de Nederlanden gesonden.

Doe hy nu in Julius, als Koninghlijcken Gouverneur, met een sterck Krijghsheyr in Nederland was gekoomen / traghtte hy terstond na middelen / om der Nederlanderen Vryheden t'onderdrucken / hare Privilegien wegh te neemen; en geheel Nederland te brengen onder 't Jock der Spaensche Slaverny.

Steld daer d'Inquisitie en Bloedraed aen.

Ter dier oorsaeck stelde hy terstond de Spaensche Inquisitie weer aen; en ordonneerde een Bloedraed van twaelf persoonen / welcke hy volkoomene Maght gaf / om t'oordelen over Religions en Crimineele saecken. Daer op ontstond sulck een geweldige verbolgingh tegens d'Onroomsche, datse / uyt vrees voor de Spaensche wreedheyd / en de strenge handelingen deeser Bloedregters / met meenigten uyt Nederland weg blooden / en na verseeckerder plaetsen ontweecken.

Gevanknis en dood des Princen Carols van Spanje. Thuan. l. 21. Meter. l. 3.

Geduerende d'onrusten in de Nederlandsche Provintien droegh sigh in Spaenje een seldsaem geval toe. Door aenhitsingh der Inquisitie had Koningh Philips zijnen Soon Prins Carel in gevanckenis doen setten: want vermits hy voor de Nederlanders, uyt meedelijden / een Voorbeede had gedaen / nam men een vermoeden op / dat hy de Roomsch-Catholijke Religie niet yverigh genoegh toegeneegen was; selfs met de Ridderschap in de Nederlanden een verbindnis tegens zijnen Vader had gemaeckt. Doe hy sigh nu in zijne Heghtenis verlaten en hulploos bevond / geraeckte hy door vertwijffelingh in onsinnigheyd. Op dat hy nu de handen niet aen sigh selven moghte slaen / wierd hy door vergif aen kant geholpen.

Nieuwe Religions-Oorlog in Frankrijk.

Na verloop der vijf-jarige Vreede in Frankrijk tusschen de Roomschgesinden en Hugenooten, verhief sigh een nieuwe Religions-krijgh. Doch als de Prins van Conde de Stad Chartres had belegerd / en de Koningh niet spoedigh genoegh ten Ontset kon koomen / heeft deese Majesteyt den 23. Martius op nieuws een Vreede-Edict verkondighd: 't welck echter niet langer duerde / als tot dat Conde zijn volck uyt de Besettingen getrocken / en afgedanckt had. Want na deese Vreede wierden in de drie Maenden May, Junius en Julius een groot getal Hugenooten om 't leven gebraght. De Prins van Conde en d'Admirael de Coligny ontweecken na Roschel, en rusteden sigh weer toe tot tegenweer.

Vreede, terstond van de Koningh verbroken; met de vermoordingh veeler Hugenooten.

ANNO CHRISTI.

Valsche verontschuldingh des Koninghs aen Keyser Maximiliaen, en de Duytsche Vorsten.

De Koningh verklaerde wel schriftlijck aen Keyser Maximiliaen en de Duytsche Vorsten / dat hy deesen Oorlogh niet tegens de Religie, maer wegens Rebelly had aengevangen; doch Conde schreef daer tegens / dat het enckelijck te doen was om de gantsche verdelgingh der Leere des H. Euangelii. Ten dien eynde had de Paus den Koningh toegelaten / dat hy jaerlijcks 150000. Franken van de Geestlijcke Goederen moght ligten / om daer mee de Hugenooten te beoorlogen. Deese Religions-krijgh heeft ontrent twee jaren geduerd / en de Prins van Conde wierd in een Veldslagh verraderlijck doorschooten. Over zijne dood toonde de Paus sulck een blijdschap / dat hy openbare Processien aenstelde. Eyndlijck wierd Anno 1570. op der Duytscher Vorsten Voorbeede weer een Vreede gesloten; en de Gereformeerde hare Religions-oeffeningh bewilligd in de Voorsteeden / en eenige Heerlijckheden.

Nieuwe Vreede;

doch aengelegt op bedrogh en Moord.

De Paus verweet de Koninginne Moeder Catharina, datse met de Hugenooten Vreede had gemaeckt / seer scharp; wijl hy meende / dat het haer ernst was; doch sy liet hem weeten: 't Was maer een Schijn-vreede / op datse dies te beeter tot den Slagh moght koomen: gelijck dan oock haren heymlijcken Toelegh op de Parijssche Bloedbruyloft uytbrack.

Reformatie in Brunswijck: Chytr. l. 22.

In dit jaer 1568. viel in 't Hertoghdom Brunswijck een groote veranderingh voor. Want als Hertogh Henrick in een hoogen ouderdom overleeden / en zijnen Soon Hertogh Julius tot de Regeeringh getreden was / heeft hy terstond / met hulp van D. Jacobus Andreæ en D. Chemnitius, d'Augsburghsche Confessie ingevoerd. Desgelijcks bewoogh hy den Abt van Rittershuysen, dat hy d'Euangelische Religie aennam; een School stighte / en sigh in den Echten Staet begaf. Gelijck dan oock de Bisschop van Verden, Everhardus Hollius, de Roomsch-Catholijke Religie in zijn Bisdom afschafte / en daer tegens de Luthersche Leere aenstelde.

en 't Bisdom Verden.

Aldenburghsch Colloquium, tusschen

Den 20. October wierd aengevangen 't Colloquium of Religions-Gesprek t'Aldenburgh tusschen de Wittenberghsche en Jehnische Theologanten. Van Wittenbergh quamen P. Eberus, C. Cruciger, en andere. Van Jehna, Joh. Wigandus, Cœlestinus, Kirchnerus, Rosinus, en Irenæus. D'eerste Strijd onder haer was van de Reghtvaerdighmakingh en Goede Wercken. Van deese Artijkelen handeldense weersijds vier geheele maenden langh. De Wittenberghsche beriepen sigh op 't Corpus Doctrinæ Philippi Melanchthonis; 't welck de Jehnische verwierpen; wijl Melanchthon d'Augsburghsche Confessie soo wel in woorden als in meeningh had veranderd. Dit verdroot de Wittenberghsche soodanigh / datse in Martius des volgenden jaers wegh trocken.

de Wittenberghsche en Jehnische Theologanten,

Dus

ANNO CHRISTI

te vergeefs. 1569.

Dus bleven d'overige twee Artijkelen van de Vrye-wil en d'Adiaphora onverhandeld; onaengesien in den aenvangh besprooken was/ dat geen deel der Colloquenten 't Gespreck sou scheuren/ voor dat al d'Artijkelen waren afgedaen.

Index Expurgatorius van de *Doctoren te Leuven* vervaerdighd.

In Nederland wierd van de Theologanten te Leuven opgesteld den Index Expurgatorius, en door bevel van Koningh Philips gedruckt; daer-en-boven scharplijck geboden/ dat niemand dit Boeck/ sonder voorkennis der Inquisitie, sou nadrucken. In deesen Index hebben de Correcteurs de Boecken der Patres, of Oudvaderen/ dapper gecastreert (gelubt); geheele Sententien en Spreucken daer in doorgedaen; en uytgemonsterd 't geen de Roomsche Kerck tegens liep.

Byeenkoomst der *Luthersche* Predikanten te *Zerbst*; en haer Besluyt. 1570.

In Martius Anno 1570. quamen/ op de begeerte van D. Jacobus Andreæ, de Theologanten uyt Meissen, Saxen, Brandenburg, Holstein, en uyt de Zee-Steeden/ te Zerbst in 't Vorstendom Anhalt by een/ om onder malkander van een Vergelijckingh te handelen. Daer op hebbense haer' Eendraghtigheyd gegrondvest op de H. Schrift/ de drie Hoofd-Symbolen; d'Aughsburghsche Confessie; der selver Apologie, de Smalkaldische Artijkelen, en de Cathechismus Lutheri: daer tegens verworpen al de Leeringen/ niet over-een-koomende met deese Hoofd-schriften. Dit hebben oock d'Overlandsche Theologanten aengenoomen/ en onderteeckend.

Sendomirisch Verdragh.

Als sigh nu in Litthauwen tweedraght had verheven onder de Theologanten over 't Artijkel van 't H. Avondmael/ wijl 't eenige met Lutherus, andere met Zuinglius hielden/ soo wierd in April een Byeenkoomst aengesteld te Sendomiria; daer beydersijds Godsgeleerden sigh wegens eenige Spreekwijsen met malkander vergeleecken.

Arrianen in den *Paltz*; *Johannes Sylvanus*, en *Adam Neusserus*: *Turcksch* geworden.

Vermits'er een gerught uytbrack/ dat in den Paltz sigh heymlijck Arrianen onthielden/ soo heeft Keurvorst Frederick blijtigh ondersoeck laten doen; oock Johannes Sylvanus, Predikant te Ladenburgh, en Adam Neusserus te Heydelbergh, laten gevangen neemen. Neusserus is 't ontkomen: en als hy veelerley Landen had doorswerven/ wierd hy eyndlijck in Hongaryen van de Turken gegreepen; ook/ wijl hy bekende den Alcoran geleesen te hebben/ na Constantinopel gevoerd; daer hy sigh op 't Turksch Geloof liet besnijden.

Gesprek met de *Wederdopers* te *Frankenthal*. 1571.

Thuan. l. 50. Schard. t. 4.

In 't volgende jaer 1571. wierd op ordre van Paltzgraef Frederik in April 't Gesprek met de Wederdopers te Frankenthal aengevangen; en daeghlijcks voortgeset tot in Junius. Als nu de Mennoniten door de Paltzische Theologanten overtuyghd waren van hare dwalingen/ en sy echter van deselve niet wilden afstaen/ soo heeft de gedaghte Keurvorst Frederik haer op hooge straf sijn Land verbooden.

Wittenberghsche Catechismus.

Met den aenvangh deeses jaers quam te Wittenbergh een nieuwe Cathechismus uyt/ sonder kennis en bewilligingh van Keurvorst Augustus; wierd oock heymlijck in eenige Schoolen ingeschoven. De Jehnische, Brunswijksche, Lunenburghsche, Hallische en Mansveldsche Theologanten hebben deselfde verworpen/ en wegerleght. Hier tegens lieten de Wittenberghsche in September een Boeck uytgaen/ genoemd Stereoma, of Grondvesten; waer in sy haren nieuwen Cathechismus verdeedighden/ en poogden te bewijsen/ datse van D. Lutheri Leere in 't Artijkel van den Persoon Christi en 't H. Avondmael niet waren afgeweecken. Waerom sy haer dan oock geduerigh op Luthers Getuygenissen beriepen.

De *Luthersche* schrijven daer tegens.

Synodus te Dresden.

Als Keurvorst Augustus berigt wierd van deese Cathechismus, en van d'uytgegevene Schriften der Neder-Saxische Theologanten tegens de Wittenberghsche, heeft hy een Synodus te Dresden tegens den 10. October aengesteld; en bevoolen/ dat de daer versamelde Godsgeleerde souden verbatten een duydlijcke en ronde Belijdenis/ volgens Gods woord/ en de Leere Lutheri. Doch de Wittenberghsche Theologanten, welcke 't Directorium voerden/ en 't voor-uyt hadden/ hebben maer alleen onder haer een Geloofs-bekentnis gesmeed: de daer tegenwoordige Superintendenten en andere Geestlijcke gedwongen/ deselve t'onderteeckenen; en valschlijck betuyghd/ niet anders te leeren/ als 't geen nu tsederd vijftigh jaren in de Saxische Kercken was gebruycklijck geweest. Met deese Protestatie hebbense den Keurvorst bedrogen/ soo dat hy niet quaeds vermoedde; en deese Confessie in druck deed uytgaen/ als een herhalingh der voorige Confessie Lutheri en der Saxische Landen *.

Daer ingestelde *Confessie*; waer over de *Wittenberghsche Theologanten* en andere *Lutheranen* werden beschuldighd

* *Sie andere Schrijvers hier van.*

Tegens dit Dresdensch Consens heeft d'oude wel-verdiende Theologant D. Lucas Osiander een Bericht geschreven/ en de Wittenberghsche Theologanten beschuldigd van Zuinglianen te sijn.

van *Zuinglianensch* te sijn.

Disputatie tusschen *D. Jacobus Andreæ*, en *Matthias Flaccius*.

Matthias Flaccius, die de schaedlijcke Dwalingh van d'Erfsonde op de baen had gebraght/ begaf sigh na Straetsburgh, daer hy een tijd langh bleef. Derhalven de Predikanten aldaer D. Jacobus Andreæ baden/ dat hy in hare tegenwoordigheyd met Flaccius tot een Disputatie wou treeden/ om te sien/ of hy hem uyt deese doolingh kon ontwickelen. D. Andreæ deed dit wel gewilligh/ doch Flaccius is by sijne meeningh gebleven.

Dood van Paus *Pius* de V. tot blijdschap des *Roomschen* volcks.

Den 1. Mey Anno 1572. stierf Paus Pius de V.; over wiens dood 't Roomsche Volck heymlijck seer verheughd was; wijl 't d'Inquisitie niet kon verdragen/ nogh sijne scharpe regeeringh dulden. Na hem wierd Gregorius de XIII. verkooren/ voortijds geweest Professor in de Reghten te Bononien.

Parijssche Bloedbruyloft.

Thuan. l. 52. Chytr. l. 23.

In Augustus heeft Carel de IX., Koningh van Frankrijk, aengesteld de Bruyloft op 't Houwlijck sijner Suster Margaretha met Prins Henrik van Navarre, binnen Parijs; by welcke hy had voorgenoomen/ al de Hugenoten uyt te ropen. Waerom hy oock de voornaemste Heeren der Gereformeerde Religie op 't vriendlijckste tot dit Feest noodighde/

ANNO CHRISTI.

de/ even als of alles/ wat in de voorgaende Oorlogen sigh had toegedragen/ van hem vergeten was. Sonder eenigen arghwaen verscheenense.

Waerschouwingen aen den Admirael Coligny.

D'Admirael Caspar de Coligny wierd veelvoudigh gewaerschouwd/ dat hy den Koningh niet sou vertrouwen. Ontfingh oock te Parijs een Brief/ van deesen Inhoud: Hy sou gedencken/ dat het een oud Axioma der Roomsch-Catholijken was; men was niet schuldigh, de Ketters geloof te houden. Dat daer-en-boven de Koningh sijne Moeder had beloofd: hy wou al de Hugenoten in 't Net jagen.

Dat hy sig niet te Parijs noch op den Koningh sou vertrouwen; doch te vergeefs.

Dat hy seer ongeregeld en qualijck opgetrocken was; niet anders had geleerd/ als Vloecken/ Sweeren/ God lasteren/ de Religie te versaecken: wat anders in de mond en wat anders in 't hert te hebben. Dat hy sigh had laten wijs maecken/ de Hugenoten stonden nae sijne Kroon; en dat hy ter dier oorsaeck een heymlijcke vyandschap op haer had geworpen. Doch door al deese Waerschouwingen liet Coligny sigh niet bewegen; maer stelde sigh by 't Hof in/ op des Konings woord en verseeckeringh. Dat nu Carel Honigh in den mond/ verborgen Gif in 't hert droeg/ heeft hy d'aldereerste op dese Moord-bruyloft moeten vernemen.

D'Admirael geschooten:

Want als hy uyt 't Slot nae sijn Logement gingh/ en onderwegen een Request las/ wierd hy uyt een getralijt Venster geschooten/ en door twee Kogelen gequetst; welcker eene hem de duym van de reghter hand wegh nam/ d'andere de lincker arm swaerlijck verseerde.

en grouwlijcke geveynsdheyd des Koninghs.

Soo weynigh verschrickt was hy over d'ontfangene wonden/ dat hy kon aenwijsen de plaets/ uyt welcke de schoot was gedaen. Doemaels wist de Koningh sijnen haet seer wel te verbergen. Hy geliet sigh/ als of hem deese wreevelige daed ten hooghsten mishaeghde. Ja beloofde met geweldigh vloecken en sweeren/ dat hy de Gereformeerde wou beschermen/ en 't schelmstuck/ aen den Admirael begaen/ soodanigh straffen/ datse daer in vergenoegen souden vinden.

Aenstellingh tot de Moord.

Ondertusschen had hy/ op den raed der oude Koningin/ en tot uytvoeringh sijns voornemens/ 't stuk soodanig geordonneert/ dat dien van Navarre en Conde in 't Slot; d'Admirael de Coligny en andere voornaeme Heeren van de Gereformeerde Religie, welker namen op de Bloed-rol stonden/ dight daer rondom gelogeert wierden; om t'eener tyd/ op 't teecken der Moord-klock/ om 't leven gebraght te werden.

Even te voren begon de Koningh te wanckelen, doch werd door sijne Moeder weer aengemoedighd.

In S. Bartholomæi naght begaf sigh d'oude Koningin/ alleenlijck vergeselschapt met eene Hof-Juffer/ in des Koninghs Slaepkamer: daer oock de Hertogh van Anjou ('s Koninghs Broeder)/ en dien van Guise verscheenen. Men schrijft/ dat de Koningh doe eenighsins wanckelde/ en sigh ontroerde over 't aen te vangene Bloedbad; doch dat doe sijne Moeder hem hevigh begon te schelden; en hem vraeghde/ wat hem doch in gedaghten moght koomen/ dat hy sulck een goede gelegenheyd/ om sijne vyanden te verdelgen/ uyt de hand wou laten gaen? Op soodanig een toespraeck vattede hy weer een hert; en beval/ datmen met de Moordhandel sou voortvaren.

ANNO CHRISTI.

D'Admirael vermoord; en wat sig daer by toedroeg.

Op dat nu sijne sinnen niet weer veranderen moghten/ deed de Koningin voor de bestemde uyr 't Klockje luyden; 't welck de leus was. Stracks gingh de grouwlijcke bloedplengingh aen. D'Admirael de Coligny wierd in sijne Kamer van de Guisen overvallen; met veele wonden om 't leven gebraght; uyt de Vensteren na beneden geworpen: alwaer dien van Guise als woedend hem op 't aengesigt trad/ en een Italiaen hem 't Hoofd affneed; 't welck men balssemde/ en nae Romen sond. 't Verminckte ligchaem wierd over de Straten door slijck en dreck omgesleept; en eyndlijck aen de Galgh gehangen.

Voortsettingh deeser Moord tegens d'andere Hugenoten, seer grouwlijck

Nae d'ombrengingh des Admiraels wierden d'andere Hugenoten, sonder aensien van Ouderdom/ Geslaght of Stand/ jammerlijck vermoord; de doode ligchamen ter Vensteren uytgeworpen/ op Karren geladen/ en in 't Water gesleept. Alle Straten waren met Bloed vervuld; soo datmen hier en gintsch Bloed-beeckjens sagh vlieten. Dus wierd op deese Bruyloft veel meer Bloed vergooten/ als Wijn gedroncken. In andere Steeden des Franschen Rijcks moesten de Hugenoten oock deel hebben aen dit Parijssche Bruyds-banquet: soo dat veele duysenden in dit Bloedbad sijn omgekoomen.

Carels verschooningh, deeser Moord.

Deese verschrickelijcke Moordery wou de Koningh in 't Parlament van Parijs noch verschoonen/ door voor te wenden/ dat d'Admirael de Coligny en de Hugenoten sigh tegens hem en de Koningin t'saemen verbonden; boose raedslagen voor gehad hadden.

Blijdschap van de Paus over deselve.

Waerom oock 't gedaghte Parlament een seer strengh Vonnis tegens den vermoorden Admirael deed uytgaen. Wegens dit schoone stuck wercks heeft de Paus te Romen Processien aengesteld/ 't Geschut doen lossen/ en Vreughde-vyeren aensteecken.

Klaeghschrift der Nederlandsche Staten over de gepleegde onmenschlijcke Tyrannyen des Hertoghs van Alba

Als de Hertogh van Alba, die de Nederlanden in rust had gevonden/ nu deselve in de hoogste verwarringh verlaten had/ en weg getrocken was/ hebben de Staten der Nederlandsche Provintien in Druck uytgegeven een seer beweeghlijck Schrift; te vooren aen Koningh Philips van Spaenje overgelevert/ waer in levendigh afgeschildert was d'aenvangh en d'oorsaecken der ontstane Beroerten; nevens de Tyrannyen des Hertogs van Alba; soo onmenschlijck/ dat geenen Pharao, Herodes, Phalaris, Nero, en diergelijcke Tyrannen, oyt soodanige hadden bedaght. Gelijck hy dan selfs sigh had beroemd/ dat hy 't beste gedaen had met d'uytroyingh der Kettery; en binnen ses jaren tijds in de Nederlanden, alleenlijck door Beuls handen/ over d'18000. Menschen had doen ombrengen. Niemand had sijne Goederen voor sijne en der Spaenjaerden gierigheyd; sijne Vrouw en Dochteren voor haer' ontught; sijn Lijf en Leven voor harre bloeddorstigheyd

heyd

ANNO CHRISTI.

heyd konnen verseeckeren. D'eerlijckste Matroonen en Jonckvrouwen waeren verkraght: Echte Vrouwen en Dochteren / in de tegenwoordigheyd harer Mannen en Vaderen / geweldadigh geschonden: de swangere Wijven opgesneeden / en dus de Vrught in 's Moeders ligchaem niet verschoond. De Mannen levendigh gevild / en de Trommelen met hare Huyd overtrocken. Eenige allenxen tegens 't vyer gebraden; andere door andere afschouwlijcke Martelaryen om 't leven gebraght; de doode ligchamen uyt d'aerde gehaeld / en onder de Galgh begraven / of verbrand. D'eens gedoopte Kinderen hadmen / als Kettersch / herdoopt. D'Echte Lieden / als van Ketterschе Predikanten getrouwd / van malkander gescheyden / op dat de Spaenjaerden de schoonste en rijckste Vrouws-personen voor haer selven bekoomen moghten.

en sijne Spaenjaerden, 1574. Meteren l. 4.

Daer-en-boven had de Hertogh van Alba 't Volck beswaerd met ondraeglijcke Schattingen: de thiende / twintigste en honderdste Penningh van de Goederen en Waren geeyscht; daer door verdorven allerley Neeringen en Handwercken; d'Onderdanen de levens-middelen afgesneeden; soo datse / wegens d'uyterste armoede / uyt 't Land hadden moeten wijcken. Uyt trots en eergierigheyd had hy sigh in 't Kasteel van Antwerpen een Koopere Beeld doen stellen / als een Triumph-teecken / ten hoon en spot der Nederlanden. Dit waren de Deughden van Duc d'Alba, voor de Nakomelingen ter eeuwiger gedaghtnis in de Historien opgeteeckend.

gepleegd in de Nederlandsche Provintien.

In dit jaer 1574. gaven de Theologanten van Leipsigh en Wittenbergh een Boek uyt / onder de Titel van Exegesis; waer in sy / gelijck men haer beschuldighde / toevielen 't gevoelen van Zuinglius en Carelstadius van de Sacramenten; desgelijcks / datse voornemens waren / deese Leere in te voeren. Soo haest Keurvorst Augustus hier van kennis had bekoomen / deed hy door sijne Hof en Land-Raden d'Exemplaren confisqueeren; en sommige persoonen / als die sigh onderstonden nieuwigheden in de Religie in sijn Land in te voeren / in gevancknis setten: oock een By-een-koomst sijner Theologanten te Torgauw aenstellen; haer voorleggende eenige Artijkelen, om deselve t'onderteeckenen; 't welck gedaen wierd van al de Superintendenten en Pastooren in geheel Saxen. Doch de Theologanten van Wittenbergh, D. Cruciger Junior, D. Henricus Mollerus, Fredericus Widebram en D. Christophorus Pezelius, weygerden / onaengesien de veelvoudige vermaningen / d'onderschrijvingh; derhalven wierdense nae Leipsigh in hegtenis gevoerd. Echter op een Revers los gelaten / en van haren dienst afgeset: en dan noch deese Conditie daer bygevoeghd / datse niet tegens de Saxische Kerck souden schrijven. Gregorius Cracovius, des Keurvorsten Cancellier, die / beschuldighd van ongetrouwe bedieningh sijns Ampts / ter eeuwiger Gevancknis met D. Peucerus was veroordeeld / soght sigh in deselve met een Mes om 't leven te vreugen. Weynige dagen daer nae is hy gestorven. D. Peucerus is na twaelf jaren weer los geraeckt.

Wittenberghsch Exegesis, door de Theologanten ingesteld.

Keurvorst Augustus van Saxen handeld seer hard tegens deselve,

wijlse 't met de Gereformeerde scheenen te houden in 't stuck der Sacramenten.

ANNO CHRISTI.

Den 10. Martius Anno 1575. is Matthias Flaccius Illyricus in Ballingschap gestorven. Hy had sigh ten eynde des Duytschen Oorloghs nae Maeghdenburgh begeven / daer hy geduerende de Belegeringh bleef. Schreef hier veele Tractaten tegens 't Interim, wijl hy een Druckery in sijne handen had; waer mee hy veel goeds verrightede / en 't Volck van d'aenneemingh des Interims afhield. Naderhand is hy in sijn' andere Schriften wat te verre gegaen / en heeft sijnen Leermeester Philippus Melanchthon harder aengegrepen als 't betaemde / waer door hy by veele in kleynaghtingh geraeckte / en sijnen Lof verloor. Syn verschil / aengaende d'Erfsonde / heeft hy seer hevigh verdeedighd / en andere Theologanten niet willen hooren.

Overlijden van Matthias Flaccius, Illyricus, 1575.

met een kort beright van hem.

Als Tobias Ruppius en Sebastianns Schefferus sigh onderstonden / de Flacciaensche Leere te Lindauw in te voeren / heeft de Raed D. Jacobus Andreæ derwaerts geroepen; die met haere Predikanten in een Gesprek quam: doch vermits se vast by haere Dwalingh bleven / wierdense van haeren Dienst afgeset.

Colloquium te Lindauw.

Ontrent 't jaer 1573. had de genoemde D. Jacobus Andreæ, Proost te Tubingen, en Martinus Crusius, Professor aldaer / den Patriarch te Constantinopol toegesonden d'Artijkelen der Aughsburghsche Confessie, in 't Grieckscһ overgeset; op dat 't Light des Euangeliums oock in 't Oosten moght schijnen. De Patriarch antwoordde hier op den 15. May Anno 1576., stellende een Censure over de gedagte Artijkelen, en toonde / waer in deselve streeden met de Leere der Grieckscһe Kerck. Hier nae hebben Lucas Osiander en Martinus Crusius den 1. October des volgenden jaers 't Compendium Theologiæ Heerbrandi, in de Grieckscһe Tael overgebraght / den Patriarch toegesonden; waer op hy desgelijcks heeft geantwoord Anno 1579. De Wittenberghsche hebben 't derde Schrift Anno 1580. aen den meer-gedagten Patriarch laten afgaen; en als hy (Jeremias) 't selve den 6. Junius Anno 1581. weer beantwoord had / hebben eyndlijck de Wittenberghsche met dancksegginghh de Strijd besloten. Offe nu wel d'Acten aghterhielden / op dat den Patriarch daer uyt geen gevaer moght ontstaen / soo heeft echter Stanislaus Socolovius, een Poolsch Theologant, deselve van Constantinopol bekomen; in de Latijnsche Tael overgeset / en uytgegeven onder de Titel van Der Oosterscher Kerken Censure; met sijne bygevoeghde Aenmerckingen; oock Paus Gregorius toegeeygend; om hier door te toonen / dat oock in 't Oosten de Luthersche Leere geen plaets vind. Hier tegens hebben de Wittenberghsche, tot voorstand der Waerheyd / drie jaren daer na deselve in 't Griecksch en Latijn laten uytgaen.

Schriftwisselingh tusschen de Wittenberghsche Theologanten en de Patriarch der Grieckscһe Kerck te Constantinopol.

Thuan. l. 73.

Ondertusschen is ontrent deese tijd (Anno

Arrianen.

ANNO CHRISTI.

ſche Kettery in Sevenbergen geplant door Georgius Blandrata en Franciſcus David; met 't rampſaligh eynd van deſen. Thuan. l. 66.

no 1578.) d'Arrianery in Sevenbergen alderëerſt ingeworteld/ en van Georgius Brandrata (na ſuick een verr'-afgeleegen Gewest geweecken / om daer te grooter Aenhangh te bekoomen) voortgeplant geworden. Sijnen Diſcipul Franciſcus David heeft deeſe vervloeckte Kettery verder uytgebreyd. Derhalven Chriſtophorus Bathori, Soon van Koningh Stephanus, op een Land-dagh deſelve opentlijck verdoemd; den Ketter Franciſcus David en ſijn' Aenhangers ter dood veroordeeld heeft: doch hy had ſijnen toevlught genoomen in een ſeer vaſt Kaſteel. Echter viel hy hier / door ſijn boos en knagend Gewiſſe / in onſinnigheyd. Wegens de Spoockeryen / welke hem onophoudlijck verſchrickten / verſtack hy ſigh in alle heymlijcke hoecken; meenende / hier meer vry te ſullen ſijn. Eyndlijck eyndighde hy ſijn leven met een geweldigh gehuyl en weeklagen.

Dood van Keyſer Maximiliaen de II. 1576. en ſijnen lof.

Op den Rijcksdagh te Regensburgh Anno 1576. is Keyſer Maximiliaen de II. den 12. October overleeden / als hy 49. jaren geleefd / en 't Keyſerrijck 12. jaren ſeer loflijck beſtierd had. In de Religions-twiſt heeft hy moderatie gebruyckt / na 't Voorbeeld van ſijnen Vader Ferdinand d'I., en de middelweg gehouden. Waerom hy oock 't genot des Kelcks van de Paus verwierf voor ſijn Onderdanen. Dickmael hield hy by den ſelven aen om verlof tot der Prieſteren Houwlijck; doch kon 't niet bekoomen.

ANNO CHRISTI.

De Paltz gereformeerd; weer Lutherſch en weer Gereformeerd.

Den volgenden 26. October volghde hem in 't Graf Paltzgraef Frederik-Keurvorſt / te Heydelbergh; die een byſondere Catechiſmus had doen inſtellen / en in ſijne Landen ingevoerd. Doch Paltzgraef Lodewijk, ſijnen oudſten Soon / die hem in 't Keurvorſtendom volghde / heeft deſelve weer afgeſchaft / en d'Aughsburghſche Confeſſie herſteld; de Kercken en Schoolen met Lutherſche Leerraers beſet; tot groote blijdſchap des Euangeliſchen Volcks. Doch dit duerde niet langer als tot in October Anno 1583., wanneer Paltzgraef Lodewijk te Heydelbergh ſtierf; en ſijnen Broeder Johan-Caſimir, als Vooghd / de Gereformeerde Religie in de Paltziſche Landen weer invoerde. Daer wierd wel een Diſputatie te Heydelbergh aengeſteld / doch wijl de Lutherſche Theologanten, D. Timotheus Kirchnerus, Petrus Patiens, Marbachius, Schopperus, en andere / Grynæi gevoelen niet wilden toeſtemmen / ſoo wierd haer haer afſcheyd gegeven.

Eynde deeſes Wercks.

AEN DEN

L E E S E R.

D*At d'*Aflaten *van Paus* Leo *de X.*, *en de schendige buytenspoorigheden der* Aflaets-kramers, D.[t] Lutherus *aenleydingh hebben gegeven*, *om sigh daer tegens te setten*, *en dat groote Werck der* Reformatie *aen te vangen*, *is voorgesteld in de* Kronijck van Gottfried, *en de daer aghter gevoegde* Historie der Reformatie. *Ontrent* 8. *jaren te vooren had Paus* Julius *de II. oock een* Aflaets-Bul *uytgegeven*, *doch tot een ander eynd*, *als* Leo *de X.*; *en om deselve uyt te deelen*, Christianus Boomhouer *na* Duytschland *gesonden. Hoe veel bescheydener deesen* Boomhouer *sigh hier in heeft gedragen*, *als* Tetzel *en andere* Aflaets-verkoopers *onder* Leo, *blijckt uyt de volgende* Bul; *waer tegens* D. Luther *sigh oock niet gesteld heeft. Doch eer wy deselve voordragen*, *moeten wy van dien Heer eenigh beright geven.*

Christianus, *Johannes*, *Caspar*, en *Bartholomæus Boomhouer*, vier Gebroeders, waren by Keyser *Maximiliaen* d'I. en Paus *Julius* de II. in groot aensien, wegens hare en harer Voorouderen sonderlinge Deughden en Diensten, aen 't *Roomsche* Rijck, en den *Roomschen* Stoel betoond. Om deeser redenen wil heeft Keyser *Maximiliaen Anno* 1513. den 13. *May* aen haer en hare Nakoomelingen vergund seer groote *Privilegien* en Vryheden.

Christiaen, d'oudste der vier Broederen, wierd *Anno* 1509. door Paus *Julius* gesonden na d'Aerts-bisdommen *Mentz*, *Keulen*, *Trier*, *Meissen*, en de voornaemste Plaetsen van *Duytschland*; daer hy, als Pauslijcken *Nuntius*, d'*Aflaets-Brieven* uytdeelde. Hier in is hy voortgegaen tot *Anno* 1513., en de dood van Paus *Julius*; wiens bysondere Gunstelingh, en wel eenen der voornaemste, hy in sijn leven was geweest. Vermits hy nu sigh in *Meissen* en *Wirtenbergerland* meest ophield, ter dier tijd de *Residentie* van *D. Lutherus*; en korts daer op volghde d'*Aflaets-Bullen* van *Leo* de X., met d'uyterste onbeschaemdheyd van d'*Aflaets-kramers* 't Volck aengepreesen, soo heeft dit de gemelde *Luther* aengeset, om tegens d'*Aflaten* te Prediken en te *Disputeeren*. Hier van sijn onder *Boomhouers* Nakoomelingen noch verscheydene *Originele* Brieven in bewaringh; en onder deese by de Heer *Pieter Boomhouer* te *Maestricht* (noch in 't leven) twee *Authentique Aflaets-brieven* van Paus *Julius*, van tweederley Druck; ten teecken, dat deselve in groote meenighten door den gemelden *Boomhouer* sijn uytgedeeld. Oock is by hem een *Origineele* Brief van Keyser *Maximiliaen* d'I. hier aghter aen gevoeghd. Diergelijke sijn te vinden onder d'*Antiquiteiten*, versameld door *D. Smetius*, Predikant tot *Nieuwmeegen*. Sie hier nu d'*Aflaets-Bul*, eerst in 't *Origineel Latijn*; daer na, soo alsse in 't *Nederlandsch* is vertaeld geweest.

*U*Niversis & singulis præsentes litteras inspecturis Christianus Boomhouer, utriusque juris Doctor, Prothonotarius, & Comes Apostolicus, nec non metropolitanarum Coloniensis ac Tarbatensis & Revaliensis Ecclesiarum Canonicus, Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini Julii divina providentia Papæ II., sanctæque sedis ad Moguntinensem, Coloniensem, & Treverensem provincias, illarumque ac Misnenses civitates & diœceses, Nuncius & Commissarius, salutem in Domino. Notum facimus quod idem Dominus noster Papa cunctis in Christo fidelibus, in Provinciis, Civitatibus, & diocesibus prædictis quomodo libet habitantibus & commorantibus, ac ad eas undecunque confluentibus, qui durante triennio, pro tutela partium Livoniæ, in subsidium sanctæ cruciatæ, contra ferocissimos Ruthenos, hereticos & schismaticos, Tartarorum infidelium auxilio fretos, manus adjutrices juxta nostram ordinationem porrexerit, ultra plenissimas peccatorum indulgentias, sacratissimi Jubilei (etiam centesimi) ac alias plures gratias & facultates, quas ad hoc dispositi pro se ac certis defunctorum anima-

bus respective consequuntur, de plenitudine ac liberalitate potestatis Apostolicæ, misericorditer concessit, & voluit ut tam ipsi quam omnes & singuli eorum parentes ac benefactores cum charitate defuncti in omnibus precibus, suffragiis, Eleemosinis, jejuniis, disciplinis, orationibus, missis canonicis, peregrinationibus, & cæteris omnibus bonis spiritualibus quæ fiunt, & fieri poterunt in tota universali sacro sancta Ecclesia militante, ac omnibus ejusdem membris, participes in perpetuum fiant, & insuper viventibus indulsit ut deinceps, etiam dicto triennio finito in aliis occurrentibus, aliquem idoneum Presbyterum secularem vel cujusvis ordinis Regularem in suum possint eligere Confessorem, qui vita eis in casibus dictæ sedi reservatis præterquam offensæ Ecclesiasticæ libertatis, criminum heresios & Rebellionis aut conspirationis in personam vel statum Romani pontificis, seu sedem prædictam, falsitatis litterarum, supplicationum & commissionum Apostolicarum, invasionis, deprædationis & occupationis Terrarum & marium, Romanæ Ecclesiæ mediate vel immediate subjectorum, offensæ personalis in Episcopum, vel alium Prælatum, prohibitionis devolutionis causarum ad Romanam curiam, delationis armorum, & aliorum prohibitorum ad partes infidelium, semel duntaxat in vita, in aliis vero quoties fuerit opportunum pro commissis sibi debitam absolutionem impendat, & injungat pœnitentiam salutarem, nec non vota quoque ultra marina (liminum Apostolorum beatorum Petri & Pauli, ac S. Jacobi in Compostella, nec non castitatis & religionis votis duntaxat exceptis) in alia pietatis opera commutare valeat, quodque Confessor quem quilibet ipsorum elegerit, omnium peccatorum suorum (de quibus corde contriti & ore confessi fuerint) etiam semel in vita & in mortis articulo, quoties ille imminebit (etiam si tunc eos decedere non contingat) plenissimam remissionem, eis authoritate Apostolica concedere possit. Sic tamen quod idem Confessor satis factionem alteri impendendam faciendam injungat, & ex confidentia confessionis vel remissionis, prædictarum nullatenus aliquod illicitum committatur, quas quidem indulgentias, gratias & facultates, idem sanctissimus Dominus noster Papa vult & decrevit per quam suspensionem aut revocationem, nequaquam nunc aut in futurum comprehendi, sed semper exceptas censeri debere, prout in litteris Apostolicis confectis, plenius continetur. Et quia devoti in Christo. .... Embertus Silvius Theodorus Bersin & Adriana ejus uxor *ad usque ad perfectum fidei catholicæ negotium juxta summi Pontificis intentionem, & nostram ordinationem, de bonis suis pie contribuerunt, ideo authoritate Apostolica præfata nobis concessa, ut dictis gratiis & indulgentiis uti, potiri, & gaudere possit & valeat, per presentes litteras nostras attestamur. Datum in Oesterwijck sub sigillo nostro quo ad hoc utimur, die vicesima secunda mensis July, anno Domini millesimo quingentesimo nono.*

☞ *Forma absolutionis in vita toties quoties.*

Misereatur tui. Dominus Noster J Christus per merita suæ passionis te absolvat, authoritate cujus & Apostolica mihi in hac parte commissa, ac tibi concessa, Ego te absolvo ab omnibus peccatis tuis.

In nomine Patris & Filii & Spiritus S. Amen.

☞ *Forma absolutionis & plenissimæ remissionis semel in vita & in quocumque mortis articulo.*

Misereatur tui. Dominus Noster J. Christus per merita suæ passionis te absolvat, & Ego authoritate ipsius & Apostolica mihi in hac parte commissa ac tibi concessa, te absolvo primo ab omni sententia excommunicationis majoris vel minoris, si quam incurristi, deinde ab omnibus peccatis tuis, conferendo tibi plenissimam peccatorum tuorum remissionem.

In nomine Patris & Filii & Spiritus S. Amen.

(L. S.)

CHristianus Boomhouer, der beyden Reghten Doctor, Prothonotarius, en Comes Apostolicus, als mede Canonick (ofte Domheer) der Hooft-kercken, van Ceulen, Tarbac, en Revalien, des alderheyligsten Vaders, ende Heeren in Christo des Heeren Julii de tweede, door Gods voorsienigheyt Paus &c. van weegen den H. Apostolijcken Stoel, Commissarius en Nuncius, afgesonden naer de Provintien van Mentz, Ceulen, Trier, en des selfs Steeden, en Bisdommen, als oock mede die van Meyssen, &c. wenscht allen ende een jegelijck die dese jegenwoordige Patente sullen sien zaligheyt in den Heere. Kennelijck sy hier mede, dat de voornoemden onsen Heere, den Paus, aen alle ende een ieder Christ-geloovige, woonende ende haer ophoudende in de voorsz. Provintien, Steeden, en Bisdommen, oock allen den geenen, die daer na toe sullen koomen, 't sy van waer heenen 't wil, dewelcke geduyrende den tijd van drie jaren tot de bescherminge van de Lijflandsche Saecken, ende ter hulpe, en toestand, van de Heylige Kruysvaert tegens de seer wreede Moscoviters, Ketters ende Scheurmaeckers (haer verlatende op den bystand van de ongeloovige Tartaren) volgens onse ordre de behulpsame hand sullen willen bieden; dat alsulcke buyten en boven de aldervolkoomenste Aflaten, de welcke sy mochten verkrijgen, by 't alderheyligste Jubel jaer, alwaer 't oock 't hondert-jarige, ofte oock veele en verscheydene andere gratien ende vermoogens, tot de welcke alsulke uyt kragt van 't selve haer gerechtigt bevinden, voor haer ende seeckere andere Zielen der afgestorvene, boven sulckx alles uyt de volheyt ende mildigheyt van de Apostolijcke Macht, genadelijcken verleent ende gewilt heeft, dat soo wel sy, als alle ende een iegelijck van hare Ouders, Vrienden

den en Weldoenders die met liefde (of oock kan overgeset worden, dewelcke wercken der barmhertigheyt doende gestorven sijn) genieten ende deelachtig wesen sullen, alle der Voorbiddinge, Geloften, Aelmoessen, Vasten, Gebeeden, Missen, Kanonycke getijden, Pœnitentien, Bedevaerten, ende alle andere Geestelijcke goederen, ende wercken, dewelcke gedaen worden, ofte souden konnen gedaen worden, in de geheele Heylige Algemeene Catholijcke strijdende Kercke, ofte oock wel by allen ende een iegelijck van des selfs Leedematen: heeft oock boven dit den geenen die als noch levende sijn verleent, dat sy naderhand (oock wanneer dit termijn van drie jaren als voorsz. sal geëxpireert weesen) in andere voorvallen tot haren Biegtvader sullen mogen uytkiesen, eenen bequamen Wereltlijcken Priester, ofte oock wel een (Ordens Broeder) Regulier, van wat Ordre haer believen sal, die haer soo lange sy leven sullen, over die voorvallen dewelcke den Gem. Stoel anders maer voor hem alleen behout, insonderheyt vrydom, en ontslaginge van Kerckelijcke Sonden, 't laster van Ketterye, Rebellie, ofte conspiratie, tegens den Persoon, ende Staet van den Paus van Romen, ofte den voorsz. H. Stoel; falsiteyt gepleegd in 't verkrijgen van Apostolijcke Brevetten, ende Commissien, door bedriegelijke Supplicatien ende Requesten, Invasien, Plonderingen en inneemingen van Landen ofte Zeeën, den Roomschen Stoel middel ofte onmiddelbaer onderworpen, persoonele beledingen, gepleegd aen een Bischop ofte andere Prælaten, vervoeringe, en afweeringe van verschillen, en processen, aen den H. Stoel, en 't Roomsche Hof behoorende, toebrenginge van Wapenen, ende andere verboodene dingen, aen de sijde van de Ketters (die segge ik) maer eens voor haer geheel leven over dese, edoch in andere dingen, soo dickwils 't mochte noodig sijn, haer van alle 't gene sy bedreven sullen hebben de vereyschte Absolutie sal behoeven te geven, ende een heylsame Pœnitentie op te leggen.

En zal noch daer en-boven een sulcken Bieghtvader magt hebben, om de geloften die sy gedaen hebben, om over Zee te gaen (alleen die om te besoecken de Kercken van de H. Apostels Petrus, ende Paulus, als oock S. Jacob van Compostel, insgelijckx de geloften van Religie, en Kuysheyt uytgenoomen) te konnen veranderen in eenige andere Godvruchtige oeffeninge. En sal soodanigen Biegtvader, den welcken iemand mogt verkooren hebben, aen een sulcke volkoomene vergevinge van alle sijne sonden, die hy metten monde bekent, ende van herten over verslagen sal sijn, oock maer eens in sijn leven en in 't stipje sijns doods, soo dickwils die soude schijnen na by te sijn (al waer 't oock dat hy als dan noch niet en quam te sterven) door die aen hem verleende Apostolijke Magt vermogen te geven en toe te brengen, sodanig evenwel, dat de geseyde Biegtvader sorge drage, dat de Pœnitentie, dewelke hy een soodanigen opleggen sal, oock moge naer behooren gedaen worden, en door al te veel verlatingh op die verleende Magt van vergevinge der Sonden, gelijck voorsz. is, in 't minste niet onbehoorlijkx tusschen beyden kome.

Ende wil en vind sijne Heyligheyt onsen Heere den Paus goed, dat dese verleende genade ende vermoogentheyt, onder geenderley maniere en wijse van opschortinge, ofte herroepinge (die nu ofte in 't toekoomende mocht ondernoomen worden) sal begreepen, maer daer van ten allen tijden vrye ende exempt sijn, gelijck sulckx in de Apostolijcke Brevetten hier over vervaerdigt, breeder sig is bevindende.

En vermits de Godvrugtige in Christo, Embertus Silvius, Theodorus Bersin, en Adriana sijne tegenwoordige Huysvrouwe . . . . . . tot 't boven aengeroerde werck van 't Catholijck Geloove volgens de goede intentie van den Paus, en onse Ordre, een gedeelte van hare goederen Godsaliglijcken hebben gecontribueert, soo is 't dat wy na de Magt, dewelcke ons van sijne Pauselijcke Heyligheyt is verleent, door dese jegenwoordige Aflaetsbrieven getuygen, dat de soodanige, als voorsz, haer van die gratien ende indulgentien gelijck 't boven vermelt is, bedienen, die gebruycken en daer van gauderen konnen ende mogen.

Aldus gedaen in Oesterwijck onder ons eygen ende hier toe gebruyckelijcken Seegel, desen 22. dagh van de Maent Julius, in den jare onses Heeren duysent vijf-hondert en negen.

☞ *De forme van Absolutie, in ons leven, soo dickwils, als die noodig is.*

Misereatur tui. De Heer Christus J. absolveere u door de verdiensten van sijn Lijden, door wiens Macht, ende die geene dewelcke den Apostolijcken Stoel in desen deele my verleent, ende 'k U wederom mede gedeylt hebbe, 'k U oock van alle uwe Sonden absolveere.
Hy ontferme sig over u.

In den name des Vaders, ende des Soons, ende des H. Geestes, Amen.

☞ *De forme van Absolutie, en volkoome vergevinge in ons leven en in elcke uyre des doods.*

Misereatur tui. Onse Heere J. Christus absolveere U door de verdiensten sijns Lijdens; en door de Magt, van hem ende den Apostolijcken Stoel in desen deele my verleent, ende door mijne, (absolveer) 'k U oock voor eerst van alle Sententie, van Kerckelijcken Ban, 't sy groote ofte kleyne, soo gy oyt aen eenige van deselve mocht onderworpen geweest sijn: daer na absolveere 'k U oock van alle uwe Sonden, U verleenende volkoomen vergiffenisse der selver.
Hy ontferme sig over u.

In den name des Vaders, ende des Soons, ende des H. Geestes, Amen.

(L. S.)

WAPEN-GESCHENCK,

Van Keyser MAXIMILIAEN d'I. aen de Heeren BOOMHOUERS.

WY *Maximiliaen*, van Gods genade verkooren Roomsch Keyser, altijd vermeerder des Rijcks in Germanien; Koningh van Hongaryen, Dalmatien, Croatien, &c. Aertshertogh van Oostenrijck, Hertogh van Burgundien, Lotharingen, Braband, Stiermarck, Karndten, Crain, Limburgh, Luxemburgh, en Gelder: Landgraef in Elsas; Vorst in Swaben; Paltzgraef tot Habspurgh en Henigow; Gevorstede Graef van Burgundien, Vlaenderen, Tyrol, Gortz, Arthois, Pfierdt, Eyburgh, Holland, Zeeland, Namen, en Zutphen; Marckgraef des H. Roomschen Rijcks, der Enns, en Burgouw; Heer van Friesland, Windischmarck, Mechelen, Portenauw, en Salins, &c., bekennen opentlijck met deesen Brief, en doen kond een yegelijck, dat wy goedertierentlijck ingesien en betraght hebben, d'eerbaerheyd, reedelijckheyd, goede Zeeden, deughden en vernuf, waer mee den Eersaman, onsen des Rijcks lieven, getrouwen *Christiaen*, Leeser der Reghten, en des H. Stoels te Romen Prothonotarius, *Johan*, *Caspar*, en *Bartholomæus Boomhouer*, Gebroeders, voor onse Keyserl. Maj. beroemd sijn geworden; oock d'aengenoomene, getrouwe en nuttige diensten, welcke sy ons en 't H. Rijck dickmael willighlijck gedaen hebben, en voortaen konnen, en sullen doen: en daerom met welbedaghten gemoede, goeden raed, en reghte kennis, den genoemden *Christiaen*, *Johan*, *Caspar*, en *Bartholomæus Boomhouer*, Gebroeders, en der selver Echte Lijfserven, het hier na beschreven Wapen, Clamat en Naem (te weeten, een Schild, in 't midden over dwars gelijck gedeeld; onder Geel, of Goudverwigh, en Lazuer; staende in 't onderste geele Vack Zuyls-wijs nevens malkander drie afgehouwene Blabboomen, met vijf afgeknotte Tacken, voor drie, aghter twee: in 't bovenste blauwe Vack 't boven-lijf van een opstaende geele Leeuw; hebbende in beyde de Pooten, namentlijck in de reghter boven by 't spits eynd, in de lincker beneden by de halve geele Steel, een yserverwige Hellebaerd, de sneede voorwaerts gekeerd: met een opene Muyl, en roode uytgestoockene Tongh: op sijn Hoofd een geele of goudverwige Kroon: en op den Schild een Helm, vercierd met een geele en blauwe Helmdeck: daer op oock 't boven-lijf eens geelen Leeuws; houdende in beyde de Pooten een Hellebaerd, de sneede voorwaerts, met opene Muyl, en een roode uytsteeckende Tongh: gelijck een Schilder 't selve Wapen en Clamat in deesen tegenwoordigen Keyserlijcken Brief heeft afgebeeld, met de behoorlijcke Verwen), van nieuws genadighlijck verleend en gegeven; en geven haer die oock alsoo van nieuws, uyt Roomsch-Keyserlijcke Maght, volle wil, en goede kennis, in kraght deeses Briefs: meenen, stellen, en willen, dat voortaen de genoemde *Christiaen*, *Johan*, *Caspar*, en *Bartholomæus Boomhouer*, Gebroeders, en haer Echte Lijfs-erven, en der selver Erfgenamen, voort en voort eeuwighlijck, 't voorgedaghte Wapen en Clamat hebben, voeren, en in alle en yeder eerlijcke en reedlijcke saecken en geschaften, tot schimp en tot ernst; in Strijden, Kampen, Steeckspeelen, Geveghten, Banieren, Tenten, Opslagen, Zeegelen, Clamaten, Begraefnissen; voorts in alles en allerwegen, tot haer behoef, na haren wil en welgevallen gebruycken en genieten sullen, en mogen, als andere onser en des H. Rijcks Wapensgenooten, welcke dit alles hebben, gebruycken, en genieten, door Reght of Gewoonte, onverhinderd van alle en een yeder. En gebieden daer op alle en yeder, Keurvorsten, Vorsten, Geestlijcke en Weereldlijcke, Prælaten, Graven, Vryheeren, Ridders, Kneghten, Hoofdlieden, Voogden, Administrateurs, Amptlieden, Schouten, Burgermeesteren, Righteren, Wapen-Koningen, Persevanten, Burgeren, Gemeenten, en voorts alle andere onse en des Rijcks Onderdanen, in wat Waerdigheyd, Staet en bedrijf die sijn, ernstlijck en vastlijck by deesen Brief, en willen, dat sy de gemelde *Christiaen*, *Johan*, *Caspar*, en *Bartholomæus Boomhouer*, Gebroeders, en haer' Echte Lijfserven, en der selver Erfs-erven, voortaen eeuwighlijck, aen 't voorsz. Wapen en Clamat niet hinderlijck sullen sijn, maer haer 't selve, gelijck hier boven staet, gerustlijck laten gebruycken, genieten, en gantschlijck daer by blijven; daer tegens niets doen, noch van yemand anders te doen gedoogen, soo lief als een yeder is te vermijden onse en des Rijcks ongenade en straffe; en daer toe vervallen te sijn in een boete van twintigh Marck dight Goud, van yeder, die hier wreveligh tegens handelde, onvermijdlijck te betalen; d'eene helft aen onse en des Rijcks Kamer, d'andere helft aen de gedaghte *Christiaen*, *Johan*, *Caspar*, en *Bartholomæus Boomhouer*, Gebroeders, en haer' Echte Lijfs-erfgenamen: doch sonder nadeel van andere aen hare Wapenen en Reghten, die veellight een diergelijck Wapen en Clamat moghten voeren. Ten oirconde is deesen Brief gezegeld met ons aenhangende Zeegel. Gegeven in onse en des H. Rijcks Stad Aughsburgh, den 16. der Maend May, na Christi geboorte vijfthien-honderd derthien, onses Rijcks, des Roomschen in 't vijf-en-twintighste, des Hongarischen in 't een-en-twintighste Jaer.

Ad mandatum Proprium Imperatoris

(*Was geteeckend*) S. SORNKNE.

BLAD-

BLAD-WYSER
VAN DE
Voornaemste Saecken, in dit Werck verhandeld.

ne

Ama-

Ver-

Gale-

Grego-

Hen-

 rijck.

Ver-

grootte

EYNDE.

